

Aut. est. L. n. 9.

BIBLIORVM

SACRORVM

CVM GLOSSA ORDINARIA
IAM ANTE QVIDEM
A STRABO FVLGENSI COLLECTA:

NVNC AVTEM
NOVIS, CVM GRAECORVM, TVM LATINORVM PATRVM
EXPOSITIONIBVS LOCVPLETATA:

Annotatis etiam ijs, quæ confuse antea citabantur, locis:

Et Postilla Nicolai Lyrani: Additionibus Pauli Burgensis ad ipsum Lyranum:
ac ad eandem Matthiæ Toringi Replicis:

*Per Fratrem Franciscum Feuardentium Ordinis Minorum, Ioannem Dadream,
& Jacobum Cuilly, Doctores Theologos Parisienses:*

TOMVS SECVNDVS:

Hac sane quidem Veneta editione à quàm plurimarum dictionum mendis expürgatus,
multis quoque verbis, & versibus aliàs prætermisissis suppletus.

*Martin a. 1700
De Studio di S. Joseph
mediet. secularis de 1700*

V E N E T I I S, M D C I I I.

Librorum qui Secundo Tomo continentur, authorumque qui in singulos citantur, series.

I O S V B, in quem scripserunt

Adamantius .
Ambrosius .
Athanasius .
Augustinus .
Author libri Tauhuma .
Beda .
Chaldæus Paraphrast .
Chrysoſtomus .
Clemens Romanus .
Clemens Alexandrinus .
Dionysius Areopag .
Epiphanius .
Eusebius .
Gregorius .
Gregorius Nazianzenus .
Hebræi .
Hieronymus .
Ignatius .
Iosephus .
Irenæus .
Isidorus .
Iustinus Martyr .
Lactantius Firmianus .
Origenes .
Procopius .
Rabi Isaac Aerameus .
Rabbi Salom .
Rabbi Leui Gerfonis .
Rabbi Leui .
Rabbi David Kimhi .
Rabbi Moses Gerudensis .
Rabbi Nehemias .
Rabbi Moyses Manonis .
Rabbi Iuda .
Rabbi Simcon .
Rufinus .
Rupertus .
Septuaginta interpre .
Surdas .
Tertullianus .
Thalmudici .
Theodoretus .
Zonaras .

INDICVM.

Adamantius .
Ambrosius .
Anastafius Nicenus .
Athanasius .
Augustinus .
Author operis imperfecti
Author Seder olam .
Basilus .
Beda .
Chaldæus Paraphrast .
Chrysoſtomus .
Gregorius Magnus .
Gregorius Nazianzenus .
Hebræi .
Hieronymus .
Ioannes Damascenus .
Iosephus .
Isidorus .
Iunilius .
Iustinus Martyr .
Janfræcus Canturien .
Petrus Comestor .
Procopius .
Prosper Aquit .
Rabbi David Kimhi .
Rabbi Leui .
Rupertus .

Septuaginta interpre .
Seuerus Sulpitius .
Sozomenus .
Tertullianus .
Theodoretus .

TRIMVS REGVM, & in eo citantur.

Ambrosius .
Arnoldus Bencuellensis .
Athanasius .
Augustinus .
Author Seder olam .
Basilus .
Beda .
Bernardus .
Chaldæus Paraphrast .
Chrysoſtomus .
Clemens Romanus .
Cyprianus .
Cyrillus .
Eucherius .
Eusebius Emiffenus .
Euthimius .
Gregorius Magnus .
Hebræi .
Hieronymus .
Ignatius Martyr .
Iosephus .
Isidorus .
Iustinus Martyr .
Lactantius Firmianus .
Odo Cameracensis .
Origenes .
Procopius .
Rabanus .
Rabbi Isaac Alfeci .
Rabbi Auonymus .
Rabbi David Kimhi .
Rabbi Leui .
Rupertus .
Saluianus .
Septuaginta .
Tertullianus .
Theodoretus .

LIBER SECVNDVS Regum, & in eum authores.

Angelomus .
Ambrosius .
Augustinus .
Cassianus .
Chaldæus Paraphraſtes .
Chrysoſtomus .
Cyrillus .
Gregorius Magnus .
Gregorius Nazianzenus .
Hieronymus .
Iosephus .
Iustinus Martyr .
Procopius .
Prosper .
Rabanns .
Rabbi David Kimhi .
Rabbi Aben Ezra .
Rabbi Salomon .
Rabbi Leui .
Rupertus .
Saluianus .
Seuerus Sulpitius .
Tertullianus .
Theodoretus .

LIBER III. REGVM, & in eum citantur.

Ambrosius .
Angelomus .
Athanasius .
Augustinus .
Author Seder Olam .
Author operis imperfecti
Bacharius .
Basilus .
Beda .
Bernardus .
Chrysoſtomus .
Clemens Romanus .
Cyrillus Alexandrinus .
Epiphanius .
Fœlix Papa .
Gregorius Nazianz .
Gregorius Magnus .
Grimundus .
Hebræi .
Hieronymus .
Historia Aethiopica .
Ioannes Damascenus .
Iosephus .
Irenæus .
Isidorus .
Lactantius Firmianus .
Optatus Mileuitanus .
Pascasius .
Petrus venerabilis .
Procopius .
Rabbanus .
Rabbi David .
Rabbi Leui .
Tertullianus .
Tharafius .
Theodoretus .
Tichonius Afer .

LIBER III. REGVM.

Ambrosius .
Angelomus .
Augustinus .
Author Seder Olam .
Basilus .
Callianus .
Chrysoſtomus .
Clemens Romanus .
Comestor .
Cyrillus .
Epiphanius .
Eucherius .
Glycas .
Gregorius Magnus .
Hieronymus .
Iosephus .
Irenæus .
Isidorus .
Iustinus Martyr .
Lactantius Firmianus .
Procopius .
Rabanus .
Rabbi Ionathan .
Tertullianus .
Theodoretus .

I. PARALIPOMENON.

Ambrosius .
Angelomus .
Athanasius .
Augustinus .
Beda .

Comestor .
Eucherius .
Glycas .
Gregorius Nazianzenus .
Gregorius Magnus .
Hieronymus .
Iosephus .
Rabanus .
Rabbi Salomon .
Rabbi Moses .
Theodoretus .

II. PARALIPOMENON.

Ambrosius .
Athanasius .
Augustinus .
Basilus .
Chrysoſtomus .
Clemens Romanus .
Comestor .
Concilium Carthaginense .
Concilium Agathense .
Eucherius .
Eusebius .
Gregorius Magnus .
Gregorius Nazianzenus .
Hebræi .
Hieronymus .
Iosephus .
Procopius .
Rabanus .
Tertullianus .
Theodoretus .

ESDRÆE LIB. I.

Ambrosius .
Athanasius .
Augustinus .
Beda .
Chrysoſtomus .
Comestor .
Concilium Elibertinum .
Eusebius .
Hieronymus .
Iosephus .
Irenæus .
Sexta Synodus .
Tertullianus .

ESDRÆE LIB. II.

Ambrosius .
Augustinus .
Beda .
Chrysoſtomus .
Clemens Romanus .
Comestor .
Euthymius .
Iosephus .
Lactantius Firmianus .
Prosper .

ESDRÆE LIB. III.

Ambrosius .
Athanasius .
Angelomus .
Augustinus .
Beda .
Chrysoſtomus .
Comestor .
Cyprianus .

Cyrillus .
Eusebius .
Hieronymus .
Iosephus .
Irenæus .
Lactantius .
Maximus .

ESDRÆE LIB. III.

Ambrosius .
Augustinus .
Basilus .
Bernardus .
Ephrem Syrus .
Gregorius Magnus .
Hippolytus .
Irenæus .
Lactantius Firmianus .
Liber Iehod Syrtm .
Rab. Meir Meir Gaboi .
Rabbi Bacchairi .
Tertullianus .

T O B I A S.

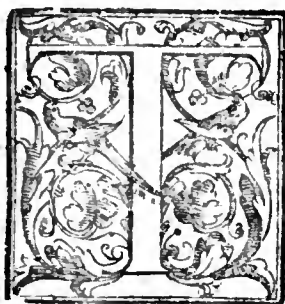
Alexander Primus .
Ambrosius .
Athanasius .
Augustinus .
Bacharius .
Basilus .
Beda .
Chrysoſtomus .
Clemens Romanus .
Comestor .
Concilium Carthaginense .
Concilium Florantinum .
Dionysius Areopag .
Gregorius Magnus .
Græci .
Hebræi .
Hilarius .
Optatus Mileuitanus .

LIBER IV DITH.

Ambrosius .
Athanasius .
Augustinus .
Chrysoſtomus .
Clemens Romanus .
Comestor .
Eusebius .
Hieronymus .
Iunilius .
Origenes .
Philo Iudæus .
Rabanus .

ESTHER.

Ambrosius .
Athanasius .
Augustinus .
Bernardus .
Chrysoſtomus .
Comestor .
Concilium Trident .
Eusebius .
Hebræi .
Hieronymus .
Innocentius Tertius .
Iosephus .
Iustinus Martyr .
Philo Iudæus .
Rabbi Salomon .

*I*ndem finito Pentateucho Moyſi, velut grandi fenore liberati, ad Ieſum filium Naue manum mittimus: quem Hebraei Iehoſua ben Nun, id eſt, Iofue filium Nun, vocant: & ad Iudicum librum, quem Sophim appellant: ad Ruth quoque, & Eſther: quos eiſdem nominibus offerunt. Mone muſque Lectorem, ut ſyluam Hebraicorum nominum, & diſtinctiones per membra diuiſas, diligens ſcriptor conſeruet: ne & noſter labor, & illius ſtudium pereat. Et ut in primis, (quod ſæpe teſt.atus ſum) ſciat me nõ in reprehentione veterum, noua cudere. ſicut & amici mei criminantur, ſed pro virili portione offerre lingue mee hominibus, quos tamen noſtra delectant, ut pro Græcorum *ἱερωνόϊς*, quæ & ſumptu, et labore maximo indigent, editionem noſtram habeant. Et ſicubi in antiquorum voluminum lectione dubitarint, hæc illis conferentes inuenient, quod requirunt. Maxime cū apud Latinos, tot ſint exemplaria, quot codices, & unusquiſque pro arbitrio ſuo, vel addiderit, vel ſubtraxerit, quod ei viſum eſt, et utique non poſſit verum eſſe, quod diſſonat. Vnde ceſſet arcuato vulnere contra nos inſurgere ſcorpium, & ſanctum opus venenata carpere lingua, vel ſuſcipiens ſi placet, vel contemnens ſi diſplicet, meminert q̄ illorum, uerſuum: *† Os tuum abundauit nequitia, et lingua tua concinnabat dolos. Sedens aduerſus fratrem tuum loquebaris, & aduerſus filium matris tuæ ponebas ſcandalum: hæc feciſti, et tacui. Exiſtimavi iniquè, quòd ero tui ſimilis: arguam te, & ſtatuam illa contra faciem tuam. Quæ enim audietis, uel legentis utilitas eſt, nos laborando ſudare, & alios detrahendo laborare: dolere Iudeos, quòd calumniandi eis, & irridendi Chriſtianos ſit ablata occaſio: et eccleſiæ homines id deſpicere, imò lacerare, unde aduerſarij torqueantur? Quòd ſi uetus eis tantum interpretatio placet, quæ & mihi non diſplicet, et nihil extra recipiendum putat, cur ea, quæ ſub aſterifcis, & obelis, uel addita ſunt, uel amputata legunt, & negligunt? Quare Daniele m iuxta Theodotionis traditionem eccleſiæ ſuſceperunt? cur Origenem mirantur, et Eusebiũ Pãphili, cunctas editiones ſimiliter differentes? Aut quæ fuit ſtultitia, poſtquã uera dixerint. p̄ferre q̄ falſa ſunt? Vnde aut in nouo Teſtamento, p̄bare poterunt aſſumpta teſtimonia, q̄ in libris ueterib. non habentur? Hæc dicimus, ne omnino calumniantib. tacere uideamur. Ceterum poſt ſanctę Paulę dormitionem, cuius uita uirtutis exemplum eſt, & hos libros quos Euftochio uirgini Chriſti negare non potui, decreuimus, dum ſpiritus hos regit artus, prophetarum explanationi incumbere, et omiſſum iam diu opus, quaſi quodã poſtliminio repetere, p̄fertim cū, et admirabilis ſanctus q̄, uir Pãmachiũs, hoc idẽ literis flagitet, et nos ad patriã feſtinantes, mortiferos Syrenariũ cantus, ſurda deamus aure traſſire.*

† Inimici.

B † Pſal. 49 c.

In Synopſi.

In Thalmud. ca. Babx bar. 12.

Lib. 4. c. 17.

Origenes. Homil. 1. Philip. 2. b. Ibidem.

Exod. 17. c.

*I*ber Ieſue. * Athanaſius. Preſens liber inſcriptionẽ habet, Ieſus Naue, propterea quod ipſe Ieſus, Moſi ſucceſſor, populi dux factus eſt, cuius iſto volumine hiſtoria, & res geſtę continentur. Populum annos 26. guber nauit, mortuus eſt annorum 110.

* Hebraei. Moſes ſcripſit librum ſuũ, & Iob. Iofua ſcripſit librum ſuũ, & octo poſtremos uerſus, qui in lege habentur.

* Lactãtius. Chriſti figuram gerebat ille Ieſus, qui cum primo Auſes uocaretur, Moſes futura præſentiens, iuſſit eum Ieſum uocari, ut quoniam dux militię delectus eſſet aduerſus Amalech, & aduerſarium debellaret per nomis figuram, & populum in terram promiſſionis induceret.

Adaman. Donauit Deus nomẽ, quod eſt ſuper nõ nomẽ, Ieſu Chriſto, hoc aut eſt Ieſus. 15. in noĩe Ieſu nõ genũ ſtecl. i. celeſtiũ, terreſtiũ, & infernõũ. Et q̄a eſt hoc nomẽ ſup oẽ nomẽ, idcirco nullis terro generationib. noiãtũ eſt. in Geneſi iuſtos multos legim⁹, & null⁹ corũ noiãtus eſt Ieſus. In Exodo hoc primũ iuenio, ubi legit, q̄ uenit A. ma. ch, et expugnabat Iſrael. Et dixit Moſes ad Ieſũ in Ruſſidĩ: *† El get bi uiros potentes ex oĩb⁹ filiis Iſrael: Egredere, et coſtiſe cũ Amalech.* Moſes p̄ſtet ſe nõ poſſe exercitũ ducere, nõ poſſe obtinere, q̄ uis eũ eduxerit de Aegypto. Vides cui ceſſerit bellũ gerere aduerſũ Amalech. Hic primo nomen

nomen Ieſu diſcimus, ubi uidemus eũ ducẽ exercitus, nõ cui Moſes iniunxerit principatũ, ſed cui ceſſerit. Nõ poterat elige uiros potentes, tu, inquit, elige tibi. Vbi ergo primũ diſco nomẽ Ieſu, p̄tinuo myſterij uideo ſacramentũ. Ducit enim Ieſus exercitũ, & cũ extolleret Moſes manus, inualeſcebat Iſrael, cũ aut deijceret, inualeſcebat Amalech. Tũc ergo inualeſcit Ieſus, & uincit, q̄n Moſes erigit manus. Victus eſt autẽ populus ille ab Amalech, quia non iam erigebat manus Moſis, ſed erant demitſe deorfom. Illi ſunt enim de q̄bus d. cimus: *Si crederetis Moysi, crederetis fo. ſiã, & mihi, & c.* Ecce uultis me occidere, q̄ legẽ nõ facitis. Ceſſante enim Rom. 10. lege, & operib. legis apud illos, qui ſuã uultuã uolẽtes ſtatuerẽ, iuſtitie Dei nõ ſunt ſubieci, demitſe ſũt man⁹ Moſi, inualuit incredulitas, uincit p̄p̄s. Sed & Nadab, & Abiu, & Eleazar reliquit i caſtris, & Iethro cũ eis, ut iudicẽt p̄p̄m. Ieſ⁹ ſeq̄t Moſẽ i motẽ cũ quadã adiectione uerbi mirabilis. d. n. q̄a aſſiſtebat Moysi, nõ ut ſeclũs, uel inferior, ſed ut adiutor p̄regẽs. Illud at quale eſt, q̄ cũ p̄no no miãt, nõ idicãt nomẽ p̄is ei⁹, neq; ſeclũ, neq; tertio, cũ uero p̄ noĩãt, nõ Ieſ⁹, ſed Auſe d. n. Inter exploratores. n. nomen eius Auſe d. n. & forte exploratoris officio nõ Ieſus, ſed Auſe d. n. & Naue filius. Cũ uero redit, & perterritis omnibus, ſolus deſperãtem populũ erigit, Ieſus dicitur, nõ Naue filius,

Ioan. 5. g.

Rom. 10.

Num. 10.

Exod. 18. d.

Num. 13. f.

ARGUMENTVM IN librum Iofue.

*I*eſus filius Naue typum Domini nõ ſolum in geſtis, uerumetiam in nomine gerens, tranſit Iordanem, hoſtium regna ſubuertit, diuidit terram uictori populo, & per ſingulas vrbes uiculos, mōtes, flumina, torrẽtes atq; cõfinia, eccleſiæ, celeſtisq; Ierlũ ſpũalia regna d̄ſcribit.

Tom. 2. A 2 ſed

A sed ille cui dictum erat: *Educ exercitum, & conflige cum Amalech.* Illud quoque magni pendendum est, quod cum in transfiguratione vultus Moysi, omnium Hebræorum hebetaretur aspectus, nec possent intueri faciem eius, Iesus non tantum intuetur faciem eius, sed in interioribus tabernaculi mysteriorum conscius perseverat. Liber ergo hic non tam gesta filij Naue, quam Iesu domini mei sacramenta significat. Ipse enim ducit exercitum, & configit contra Amalech, & quod ibi adumbratur in mortem manibus extensis, affigit cruci suæ triumphans principatus, & potestates in semetipso. Defunctus est Moyses, id est, lex. Lex enim, & prophetæ usque ad Iohannem. Vnde: *Habent Moysen, id est legem, & prophetas, au. il.* Defunctus est ergo Moyses tamulus Dei, id est, lex, & legalia præcepta. vnde: *Mulier viuentem viro alligata est legi, & ad altera nominabit, si fuerit cum alio viro, &c.* Mulier enim sine dubio animam nominavit, quæ sub Moysi lege tenebatur, & viuentem viro alligata erat legi. Si autem mortuus fuerit vir eius, id est, lex absolutam dicit eam animam, quæ subiecta esse videbatur. Id necesse est legem mori, ut qui credunt Iesu, adulterij crimine non notentur. Iesus ergo dominus meus suscepit principatum. Conferamus gesta Moysi cum principatu Iesu. Cum Moyses educeret populum de Aegypto, nullus ordo in populis, nulla in sacerdotibus obseruantia, transeunt aqua maris farsam, & nihil haberent dulcedinis. Murus erat aquæ à dextera, & sinistra. Cum vero Iesus meus ducit exercitum, sacerdotes præcedunt, arca testamenti in humeris portatur sacerdotum, non amaræ aquæ non falsus fluctus occurrit. Venio ad Iordanem, non in perturbatione metus, & fugæ, sed cum sacerdotibus arcam testamenti domini portantibus, in qua lex Dei, & diuinæ literæ seruantur. Ingredior Iordanem, non in furto, sed in tubarum cantibus mysticum quiddam, & diuinum canentibus. ut ad prædicationem tubæ cælestis incedam. Ibi dictum est, *quod diuisa est aqua in duas partes, & vnus aquæ murus erat à dextris, alius à sinistris.* Hic vero, qui venit soluere medium parietem, fecit vtraque vnum. vna enim parte erecta est aqua, alia vero pars defluxit in mare. Hic, quoque ait: *Parate vobis cibos ad viam.* Hodie idem dicit Christus. Cibi enim opera sunt, quæ nos ad futuram vitam velut fidele viaticum comitantur. Sed vnde iubet hos cibos parare, non habentes frumentum? Manna enim erat eis cibus. Sed cum transferimus fluminis huius ripas, desinit manna. Ideo nisi quis parauerit sibi cibos, non poterit sequi Iesum terram promissionis intrare. Videamus quos fructus primum fructum de regione palmarum, & manducauerunt primum azyma. Nobis enim mundi iter digressis, si recte sequamur Iesum prima occurrit palmæ victoria, & abiecto fermento malitiæ, & nequitie, azyma nobis sinceritatis, & veritatis parantur. Mittit tamen Iesus noster exploratores ad Ierichontinam regem, & hospitio suscipiuntur à meretrice, sed ideo suscipit, ne ultra sit meretrix. Quælibet anima meretrix fuit, dum viueret in desiderijs carnis. Suscepit ergo exploratores Iesu, id est, angelos, quos mittit ante faciem suam, ut præpararent viam, neque in omnibus locis, neque in inferioribus locat, sed in excelsis, quia non in infirmis, & terrenis dominum Iesum suscipimus, sed à patre perfectum, & de cælestibus venientem. Nec stipulam lini, in qua lauerunt, absque sacramentis accipio. Est enim linum sacerdotale indumentum, per quod significatur, quod mutandi erant ad sacerdotale fastigium. vnde: *Vos autem gens sancta, regale sacerdotium.* Vel quod in sacramento legis, vbi de sacerdotibus annotat, populi huius, qui est ex gentibus latebat occulta vocatio. Continuo inimicitias suscepit meretrix aduersus Ierichontinam regem, quia caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. vnde: *Odit vos mundus, scitote, quia me priorē vobis odio habuit.* Est ergo rex inimicus huius meretricis, princeps, scilicet

scilicet huius mundi, qui insequitur, & occupare cupit exploratores Iesu. Sed non potest, quia per montes iter faciunt, non per humilia. Nec in vallibus delectantur, quia hæc meretrix dicit: *Leuaui oculos meos in montes, et de ueniet auxilium mihi.* Non potest illuc ascendere princeps mundi, nec per excessum iter ad Iesum puenire, quia si eum tentas in excelsis locauerit, dicit ei: *Mitte te deorsum, quia humilia semper diligit, & caelica.* In his sedet, & regnat, in quibus est usque ad infernum descendit. Moyses non dixit: *Stet sol,* nec maximis imperauit elementis. Iesus vero ait: *Stet sol super Gabaon, & luna super uallem Hailon.* Et adiecit scriptura, *quia nunquam sic Deus audiuit hominem.* Iesus ergo meum solem stare fecit, nec tunc tantum, sed multo magis in aduentu suo, dum pugnamus contra inimicos, & lucramur principibus, & potestates. Sol nobis iustitiæ semper assistit, nec deserit, nec festinat occubere. Ait enim: *Ego uobiscum sum omnibus diebus.* Ne solum duplicato die nobiscum est, sed usque ad consummationem seculi, donec obtineamus inimicos. Videamus etiam quid promittat Iesus militibus suis. *Omnis, inquit, quemcumque subdideritis uestigijs pedum uestrorum, uester erit.* Hoc dixit illis, qui tunc erant de regionibus Chanaanorum, & cæterarum gentium, quas expulsis indignis habitatoribus hereditate possederunt. Sed sunt quædam diabolicæ gentes, contra quas est nobis spiritualis colluctatio, quæcunque, ex his pedibus nostris subdiderimus, ipsarum regiones, prouincias, & regna Iesu meo distribuente capiemus. Fuerunt enim aliqui angeli, & in regno Dei magnifici. vnde: *Quomodo cecidit Lucifer, qui mane oriebatur?* Si hunc vincere potuero, si meruero, ut dominus meus Iesus conterat Sathanam sub pedibus meis, consequenter accipiam, & locum eius in cælis. Sed in hanc hereditatem non oscitantes, & dormitantes intrabimus. Ira suæ gentis angelum habet. Hanc nisi viceris in temetipso, & abscideris à te omnes motus iracundiæ, & furoris, locum quem habuit ille angelus, in hereditatem capere non poteris, quia desidia tua eum de terra promissionis non expuleris. Similiter superbiæ, zeli, auaritiæ, & libidinis incentores sunt angeli, & instinctores horum malorum, quorum nisi in temetipso vitia viceris, & de terra tua, quæ iam per gratiam baptismi sanctificata est exterminaueris, nullo modo plenitudinem promissæ hereditatis accipies. Sub Moysen non est dictum: *quia cessauit terra à præliis.* Certum est autem, quod terra nostra in qua sustinemus certamina, virtute solius Iesu cessabit à præliis. Intra nos enim sunt gentes vitiorum, quæ animam iugiter oppugnant. Intra nos sunt Chanaanæ, Pherezæ, Iebusæ. Laborandum est ergo, & vigilandum, & multo tempore perseverandum, ut his gentibus fugatis, terra nostra cesset à præliis. *Meditemur ergo in lege domini die ac nocte.* Hæc enim meditatio quasi tuba animam tuam concitat ad prælium, ne aduersario vigilante dormias. Ideo nec dies sufficit ad meditandum, sed & nox adiungitur. Conuertimini ergo in toto corde vestro ad Deum. Orationi, & verbo Dei vacate. Quid prodest pro peccatis ieiunare, & iterum peccare? Quid prodest lauari, & iterum inquinari? Ieiunasti aliquantotempore, interim de Aegypto existi, transisti mare rubrum, secutus es Moysi mandata, scilicet legis, sed iam te à Mose suscepit Iesus, qui secundo circumcidat in colle præputiorum. Circumcidendus ergo tibi est non modo idolorum cultus, quem prius abiiecisti, sed etiam auaritia, quæ est idolorum subtilior cultus. Vnde Iesus ait: *Hodie abstuli à nobis opprobrium Aegypti, dum peccamus, & regnant in nobis vitia passionum, quamuis relictis idolis de Aegypto exisse videamur, opprobrium tamen Aegypti non est ablatum à nobis.* Si vero secundo fueris circumcisus, abscideris à te omne vitium, iræ, superbiæ, inuidiæ, libidinis, & huiusmodi, abstergentur opprobria Aegypti, & translatus in terram promissionis, cælestem hereditatem accipies, per Iesum Christum dominum nostrum.

CAP.

D
Psal. 120. 2.
Matth. 4. 2.
Infra. 20. 3.
Ephes. 6.
Matth. 23. 4.
Infra eodem.
Eph. 14. c.
F
Rom. 16. 5.
Infra 14. d.
Psal. 120.
1. Cor. 7. 1.
Eccle. 3. 4. d.
3. Reg. 2. 2.
Iosue 5. c.
Galat. 5. c.
F

C A P. I.

Enatus. * Utinam fruar vestra sanctitate, sicut Heliaz, sicut Iesu Naue, sicut Melchisedec, &c. qui in castitate de vita exierunt.

* Isidorus. Iosue filius Nun, ex tribu Effraim, in

Aegypto nat^o, Mosi discipul^o, & potestate successor, nouisq; prelij triumphator, qui quousque expediret victoria, vt sol flaret celo imperauit. Iordanis etiam cursum transitu suo flare fecit. Ciuitatis Hiericho inexpugnabiles muros clangentium tubarum sono, deiecit. Chananeorū euertit regna, reges extinxit, ac populū Dei solus in terrā repromissionis induxit, eamque sorte distribuit. Viginti septem annis presuit, occubuitque 110. annorū, atq; sepultus est in Thamnasar ciuitate sua, quæ sita est in latere montis Gair, cōtra Aquilonē. Ibi hodie insigne monumentum eius ostenditur. Est autem in tribu Dan.

* Iosephus. Moses ex multitudine pugnacem eligens iuuenem, super Hebræos instituit Iesum Naue filium, valide robustum, & labores tolerare fortissimum, ad cogitandum simul, & loquendum nimis idoneum, qui nosset decenter Deum, & Mosen doctorem colere pietate.

* Idem. Moses cum esset senex, Iosue successorem sibi cōstituit, ad prophetias, & ad militiæ principatū, sicubi necessarium foret, iubente Deo, vt rerum teneret imperiū. Iosue autem omni doctrina legum, diuinisque ministerijs Mose docente, erat instructus.

* Tertullianus. Dum Mosi successor destinaretur Auses filius Naue, transfertur cerrē de pristino nomine, & incipit vocari Iesus? Certe inquis. Hanc prius dicimus figuram futuri fuisse. Nam quia Iesus Christus secundum populum, quod sumus nos nationes in seculi deserto cōmorantes antea, introducturus esset in terrā repromissionis, mellu, & lacte manantem, i. vitæ æternæ possessionem, qua nihil dulcius, idq; non per Mosē, id est, non per legis disciplinam, sed per Iesum, id est, per nouæ legis gratiam prouenire habebat circumcisus nobis petrina acie, id est, Christi præceptis, ideo is vir, qui

qui in huius sacramenti imagine parabatur, etiam nominis Dominici inauguratus est figura, vt Iesus nominaretur.

a Moses seruus. Adaman. Moses famulus meus mortuus est. Ad uerte quomodo regit Iesus. Si plures Ierusalē subuersā, altare destructū, nusquam esse sacrificia, vel sacerdotes, vel

pōtifices, vel quilibet Iudeorum festiuitates, dices, q^a Moses famulus Dei mortuus est. Si cōfideres introire gētes ad fidē ecclesias extrui, altaria non cruore pecudū aspergi, sed p̄ cioso sanguine Christi consecrari sacerdotes, & Leuitas nō sanguinem taurorum, aut hircorū, sed verbum dei per gratiam sancti spiritus ministrantes, dices, quia post Mosē Iesus obimet principatū, non filius Naue, sed fili^o dei: quia pascha nostrum immolatus est Christus, & edimus sinceritatis azyma, & veritatis. Et sunt fructus terrę bonæ in ecclesia, trigessim^o, sexagesim^o, centesimus, maritæ, s. viduę, virgines, & multiplicat semē Israel de his, qui non ex sanguinibus, neq; ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt, & filij Dei, qui dispersi erant, congregat

Hom. 2. in Ios.

1. Cor. 5. c. Matt. 13. a.

Ioan. 1. c.

Ibidem u. g.

E

Galat. 4. a.

Rom. 15.

Initio quest. in Iosue.

Luc. 16.

t

LIBER IOSUE

HEBRAICÆ

IEHOSUA.

C A P V T I.

Et factum est post mortem Mosi serui Domini, vt loqueretur Dominus ad Iosue filium Nun ministrum Mosi, & diceret ei: Moses seruus meus

a Secundum literam, uiuit autem spiritus.

b mortuus est: Surge, & transi Iordanē istum, tu

in vnu. Sabbatizat populus dei non a conuersatione communi, sed ab opere peccati. Defunctus est ergo Moses famulus domini. Denique in libello quodam licet in canone non habeatur, mysterij tamē huius figura describitur. Refertur enī quia duo Moses videbant, vnus uiuus in spiritu, & alius mortuus in corpore. Litera enim legis inanis, & vacua ab omnibus supradictis, Moses mortuus est in corpore, intellectus vero legis spiritualis. Moses est qui uiuit in spiritu.

b Surge, & transi Iordanem istum, & cetera. Nunc ergo exurgens transi Iordanem istum, & cetera. Vide quomodo minister fuerit Mosi Iesus filius dei. Cum uenit plenitudo temporis, misit Deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege, quia factus sub lege Mosi, factus est minister Mosi. Et factus est Christi minister circumcisionis ad confirmandas promissiones patrum.

* Theodoretus. Hoc loco, per Mosē debemus intelligere legem, per Iesum, Saluatorem. Quod autem lex appellata sit Moses, demonstramus testimonio scripturę. Habent

cnim

NICOLAUS DE LYRA. CAP. I.

1 Et factum est post. In quo notatur tempus in quo ista mandata facta sunt Iosue, scilicet, post mortem Mosi, et ante terminū luctus mortis eius, qui durauit 30. diebus, vt dicitur Deut. vlt. quia mādāta ista facta sunt Iosue a domino ante missionem exploratorum ab eo, ipsi autē missi fuerunt ante terminum luctus Mosi secundum Heb. Aliqui tamē expositores dicunt, quod vtrunque, scilicet, verbum domini ad Iosue, & missio exploratorum ab eo, fuit post terminum luctus Mosi, sed primum videtur probabilius, vt magis videbitur infra.

2 Moses seruus meus, &c. Ex hoc patet error illorū, qui dixerūt Mosē damnatū, eo quod legitur eius peccatum in aquis contradictionis,

nis, vt habetur nu. 20. nec legitur eius pœnitentia, vt dicunt, quia dñs vocat hic Mosē famulum suum, etiam post mortem eius, quod de nullo damnato vere dicitur. Nec valet, quod obijcitur, quia pœnitentia Mosi satis ex litera habetur in hoc, quod sententiam mortis à Deo sibi impositam ante ingressum terræ promissionis in peccati sui punitiōē acceptauit. Quod patet ex hoc, quod ad verbum domini in montem Abarim voluntarius, & prompte ibidem moriturus ascendit, & in hoc, quod dominus tanquam acceptans eius obedientiam eum sepeliuit, vt habetur Deute. vlt.

3 Surge, & transi Iordanem. id est, dispone te, & populum tuum ad transeundum, quia non statim transiuit, sed post aliquot dies, vt magis patebit infra.

1 Tu

M O R A L I T E R.

1 Et factum est post mortem, &c. Allegorice. per Iosue Christus designatur, quia sicut dicit Hierony. in epistola ad Paulinum de omnibus sacræ scripturę libris: Iosue non solum in gestis, sed etiam in nomine figuram gerit saluatoris. Vocat^o enim fuit Iesus, vt habetur Hebr. 4. Igitur Christo per Iosue signi-

significato dixit Deus pater.

3 Transi Iordanem istum. Christus enim à Ioanne baptizatus fuit in Iordane, & sic partem Iordanis transiuit, quia dicitur Mar. 3. d. Iesus confestim ascendit de aqua, &c. sic per synecdochē dicitur transiisse Iordanem, quando tactu suę sanctissimę carnis virtutem regeneratiuam dedit aquis.

Tom. 2.

A 3 1 T^m

Epist. ad Philadelph. Lib. de vita, & obitu sancti. cap. 27.

Lib. 1. Antiq. cap. 2.

Lib. 4. Antiq. cap. 5.

Lib. adu. Iudeos. lib. 3. adu. Marc.

Centum inquit) *Mosen, & prophetas*. Et: *Vsq̄ue in hodiernum diē*
 A quard. legitur *Moses* velamen positū est super cor eorum.
 1. Cor. 3. *Quēdam modum igitur defuncto Mose, Iesus populum intro-*
 Rom. 10. *duxit in terrā p̄ iustā, ita iusta lege, Iesus nos ter apprens,*
populo pro regnum cęlorum aperuit. Finis enim legis Christus

H. mil. 2. in
 Marcu.

Chriso. Ille Iesus dicitur,
 qui post *M. A. n.* populū in ter-
 rā promissam induxit. Vide si-
 gurā per ipse veritatē. Ille in
 terrā repromissionis, hic vero
 induxit in cęlum, & ea, q̄ sunt
 in cęlis bona. Ille postquā *Mo-*
ses mortuus est, iste post quā
 lex per *Mosen* lata cęssauit. Il-
 le ducis dignitate pollens, iste
 regis maiestate præfulgens.

H. mil. 1. de
 verbis. H. 12.

Idem. Iesus Dei iudicio
 delectus, vt *Moti* succederet,
 qui typum, & figurā gerebat
 veri seruatoris Christi. Quem
 admodū enim ille ē deserto
 per *Jordanē* in terrā promissam
 p̄duxit populū, sic & *Ser-*
uator noster, ex ignorantia, &
 idē de latere deserto, p̄ *selm,*
 & salutiferū *B. ptismū,* in cęle-
 stē *Hierusalem* nos perduxit.

H. mil. 13. a.
 Deut. 31. b.

Rufinus. *Aufes* Nane fi-
 lius cum electus esset dux po-
 puli, cōmātato nomine *Aufe,*
 Iesus cognominatus est, quo
 ostenderetur hoc esse nomē,
 quod principibus, & ducibus
 cōueniret, qui salutem sequē-
 tibus se populis darēt. Itaque
 ille Iesus appellatus est, q̄ edu-
 ctū ex *Aegypto* populū, &
 de erroribus eremi liberatum
 in terram induxit. Et hic Iesus
 dicitur, qui populū de igno-
 rantia tenebris, & mundi er-
 ronibus euocatum, introduxit
 ad regna cęlorum.

Exposit. in
 Synb.

Figere debeas

Orig. homi. 2.
 in Ios.

A *Omnem locum, & c.* *Omnem locum quemcumque ascenderitis vesti-*
gij speam vestrorum vobis dabo, & c. *Litera legis humi posita est*
 & deorsum iacet. Non ergo ascendit, qui literam legis seq̄t.
 Sed si ascenderit ad spiritum, de litera, ascēdis locum excel-
 sum, quem a deo in hereditatem accipies. Si enim in his, q̄
 scripta sunt, intelligas formas esse cęlestium, & q̄ras, quæ
 facti sunt, vbi Christus est in dextera dei sedens, tunc illū
 locū in hereditatem accipies, quia vbi Christus est, ibi, & mi-
 nister eius erit. Si ergo vsque ad Christū sedentē in dextera
 dei perueneris, fide, vita, virtute, puritate, & illis vestigijs, q̄
 lauit Iesus Christus, & locum illum incesseris, dabit tibi de⁹,
 vt non solum efficiaris hæres dei, sed coheres Christi.

Colof. 3.
 Ioan. 12. d.
 Ioan. 13. a.

Procop.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Tu, & omnis populus tecum. quia cura populi erat sibi im-
- posita a Deo, vt habetur Deut. 31.
- 2 In terram, quam ego dabo filiis Israel. quia Deo auctore in-
- gressi sunt terram, & obtinuerunt eam.
- 3 Omnem locum. Ex hoc dicunt aliqui doctores Hebrai, q̄ hic
- non solum fuit eis promissa terra *Iudææ,* sed etiam tota habitabilis ter-
- ra. Quod dicunt quodammodo fuisse impletum tempore *Salomonis,* cui
- oīs regnū *Iudææ* fuerunt tributarij, & sic exponūt, qd̄ dicitur 3. Re. x. d.
- Vniuersa terra deliderabat videre vultum *Salomonis,* & sin-
- guli d. ferebant ei munera, id est, tributa, vt ipsi exponunt. Sed perse-
- ctus expectant implendum in rege *Messia,* quem expectant futurum
- regem temporalem super totum mundum, sed falsitas vtriusque dicti
- apparet ex hoc, quod subditur.
- 4 A deserto, & Libano vsque ad flumem magnū *Euphra-*
- ten.* Omnis, & c. vbi exprimitur termini terre filijs *Israel* p̄missa.
- 5 Vita tuæ. Quia prius post mortem *Iosue* filij *Israel* peccauerunt
- & tunc aduersarij eorum eis p̄ueniunt eum, vt habetur in libro *Indi-*
- cum.* Abibi habent, vt strax, sed male.
- 6 Sicut in cum *Mose,* & c. in reuelationibus diuinis, & operibus
- miraculis.

7 Ita

Procopius. Deus terram ad *Euphratem* se daturum illis
 est pollicitus, indignis vero vitis, promissionibus non stetit.
 Dauid tantum, & *Salomon,* qui digni fuerunt, præstitit.

Com. in c. Ios.

Quæst. in Ios.

Theodoretus. Deduxit eo modo quem dixerat *Mosi,*
 cui non quocunq; casu promissio tē emiserat, sed: *si seruaue-*

ritis mandata mea, & c. Illi ergo
 mox delinquentes, quod pro-
 missum erat, non plene sunt
 adepti. Diuini autem *Apostoli*
 non solū obtinuerunt ea loca,
 quæ calcauerunt, sed et illa in
 quibus eorum doctē scripta le-
 cta sunt, & desertum olim, pa-
 radisum diuinū reddiderunt.

Deut. 11. c.

A deserto, & *Libano,* & c. *Ere-*
num, & ante *Libanum,* & c. Non
 dixit. *Libanum,* sed *Antelibanū,*
 quem a Deo accipit Iesus. An
 telibanum autē dicitur quasi
 pro *Libano.* Si ergo videas
 priorē populū, id est, *Israël*
 secundum carnē, qui erat oli-
 ua vera, ipsum intellige fuisse
Libanum verum. Sed quia p̄
 incredulitate sua auertitur ab eo
 regnum, & datur genti facienti fru-
 ctus eius, hæc gens *Antelibanū*
 est, id est, ecclesia ex gentibus
 congregata per Iesum Ch̄m.

Match. 21. d.

Sicut fuit cū *Mose,* & c. **P**ro-
 copius. Nō enim propria vir-
 tute hostes vicit *Moses.* Hu-
 iusmodi illud quoq; est: *Ecce*
volis. unum sum vsque ad consumma-
tionem mundi *Maçte* tantū vir-
 tute sis, inquit, virumque te
 præsta, ego enim te cōfirma-
 bo, patientiæque ac vires, quo
 terram tuis alleclis distribuas,
 conferā. Omnes tuas actiones
 iuxta legē accurate compone.
Lucas de vero Iesu, inquit,
 cepit facere, tum docere. Cum
 enim legi sese instar hominis

E

Matt. 28.

prosperum
 facies.

Act. 1.

subdidisset, omnem compleuit iusticiam. Quæcunq; etiā
 præcepit *Moses,* fecit, quo legi nos obnoxios redimeret, in
 que filiorum locum adoptaret. Non flexit ab eis, neq; ad
 dextram, neque ad sinistram, qui inquit: *Non iota vnum, aut*
apex vnus a lege decidet, donec fiat.

Matth. 5.

Augustinus. Ex hoc testimoniō, & aliis, probatur *Moses*
 defunctus, vt Dei famulus, & Deo placens, quamuis in eo il-
 la vindicta completa sit, ne terram promissionis intraret. Ex
 quo datur intelligi Deum etiam in bonis seruis suis aliqua
 corporaliter, vel temporaliter vindicare, & tamen eos inter
 vasa honesta, & vtilia habere.

Aug. Thom.
 q. 1. super I.

F

Non recedat volumen. **P**rocopius. Est opus intelligentia
 ei, qui

- 7 Ita ero tecum. Et hoc satis patet ex decursu libri in sequentib.
- 8 Non dimittam nec derelinquam. Hic fit multiplicatio ver-
- borum idem significantium ad maiorem dicti assertionem.
- 9 Confortare, & esto robustus. Hic ponitur secundum mādatū
- de terra diuidenda, cui præmittitur diuina consolatio, cū dicitur. Con-
- fortare, & esto ro. Viderat enim *Iosue,* quod *Moses* sanctissimus ma-
- litia perturbatus peccauerat in aquis contradictionis, propter quod
- priuatim fuerat ingressu terra promissionis, & ideo merito timebat, ne
- sibi aliquid simile accideret, & ideo a Deo fuit consolatus, & assen-
- suratus de terra acquisitione, & diuisione, ideo subditur.
- 10 Tu enim forte diuides populos, & c. De quo iuramento ha-
- betur Gen. 32. c. Per memetipsum iurauit dicit dominus, & c.
- 11 Confortare igitur, & esto robustus valde. Hic ponitur ter-
- tium præceptum de lege seruanda. Et patet litera vsque ibi.
- 12 Non recedat volumen legis huius de ore. quia debebat a-
- lios docere de lege, ad quod requiritur meditatio, ideo subditur.
- 13 Sed meditaaberis in eo diebus, & c. vt custodias, & facias,
- quia prius debebat facere, quam docere.
- 14 Noli metuere. metu humano.
- 15 Et noli timere. timore mundano, quia tecum est dominus
- Deus tuus, quē est potens in omnibus.

1 Præcepitque

MORALITER.

1 Tu, & omnis populus tecum. Nullus enim est de populo
 Christi, nisi transeat per aquas baptismi.

Christi, nisi transeat per aquas baptismi.

A ci, qui legem legit, in primis vero fide. Assiduū necnon studium requiritur, quod qui habet, a Davide beatus p̄dicatur, *Omnia enim quæ feceris, inquit, prospere succedent. Lucerna pedum meorum lex tua.* qua confirmatus oēm metū ac timorē eiicit.

Quæst. 1. in Iosue

B a *Præcepitque Iosue.* Augug. Queritur, quomodo hoc præcepit, postquam dominus exhortatus est eum, & confirmavit promittens se cum illo futurū, cum post multo plures dies trāsiit Iordanem? Cum enim hæc mandasset, misit exploratores in Iericho, qui diuenterunt ad Rahab, & ab illa occultati, & a rege quæsi, & non inuenti, ipsa dimittente per fenestram illos, & monente vt triduo in montanis laterent. quatuor ergo dies videtur in his esse consumpti. Cumq; nūtiassent quæ circa se gesta erant, promouit Iesus cum omni populo de loco vbi erat diluculo, & veniens ad Iordanem diuertit. Tunc populus admonetur rursus, vt post triduum præpararet se transire Iordanem. Fuit ergo humana dispositio prius quod fecit nuntiari. Sperauit enim sicut homo hoc fieri posse, si exploratores cito reuertissent, quib. tardantib. intelligitur (& si scriptura taceat) Dei dispositione cetera impleta, vt iam inciperet apud populū glorificari Iesus. Vñ fluiuium trāsituro dicitur. *In die isto incipiam te exaltare coram filijs Israel, &c.* Nā & illi cum quibus Deus dicitur loqui, aliquid humana dispositione agere volūt in qua Deū rectotē sibi esse confidunt, sed eorū consilia sæpe ab illo mutantur, cuius prouidentia reguntur. Vnde Moses tanquā homo putauit omnes causas populi sibi esse audiendas, dispositio eius Ietro suggerente diuinitus mutatur.

Iosue dicens

Exod. 12. b.

C

* Pro-

NICOLAUS DE LYRA.

1 Præcepitq; Io. Hic consequenter ponitur diuini mandat executio & primo quantum ad totum populum generaliter, secundo quantum ad duas tribus & dimidiam specialiter, ibi; Rubenitis quoq; Circa primum sciendum, quod præceptum erat Iosue de transitu Iordanis, vt prædictum est, ponitur hic executio huius mandati, cū dicitur: Præcepitq; Iosue principibus po. In qualibet enim tribu erat vnus princeps, & omnes erant subditi ipsi Iosue.

2 Præpa. vo. ci: Hoc non potest intelligi de manna, q̄ seruari non poterat etiā in crastinū, nisi feria sexta pro sabbatho, vt habetur Exod. 6. ca. nec tamen adhuc defecerat manna, vt habetur infra 3. cap. & ideo intelligitur de alijs cibariis quæ tunc poterant comedi a filiis Israel, etiā cum manna. vnde Dent. 2. c. dicitur fuit, quod filii Esau & Moabitæ venderūt filiis Israel transeuntibus iuxta terrā suam cibaria, quod non potest intelligi de manna, quæ non erat venalis, nec dabat a D o Idumæis et Moabitis: sed tantū filiis Israel. Sicut enim in confinio legis & euangelii simul concurrerunt legalia cum euangelio, sic appropinquate tempore, quo manna debebat deficere, simul concurrerunt in vsum filiorum Israel manna & alia cibaria.

3 Quoniam post di. ter. transibitis Ior. Ex hoc dicūt expositores nostri commuiter, in hoc sequentes Aug. quod Iosue nō fecit istud præceptū de quo loquitur hic scriptura spiritu diuino, sed magis humano & proprio: quia a sine luctu Moysi, in quo dicūt Iosue hoc præcepisse, fluxerūt septem dies ad minus, ante transitum Iordanis, quia, vt dicūt, ante illud præceptū misit exploratores, qui antequam reuenterentur, remanserunt ad minus per quatuor dies, quia postquā missi a Iosue intrauerant ciuitatem Iericho, & hospitati fuerāt in domo Rahab, exentes inde latuerunt in montanis tribus diebus tanquā reuenterentur ad Iosue vt habetur c. se. & tūc Iosue mouit castra, & venit ad Iordanē: vbi manserūt filii Israel tribus diebus, vt habet infra in principio tertii capituli. & ideo non videtur verum fuisse, quod fecit præconizare. Et dicunt etiam vltra, quod sic permissus est Iosue deficere, ne vltra attentaret

MORALITER.

2 Præparate vobis. Per ista cibaria significatur fidei rudimēta quib. instruēdi sunt cathecumini adulti ante baptismū. Per tres autē dies significantur tria tempora. sc̄p̄us legis Mosaiæ, & tempus legis gratiæ, qd̄ incepit a Christi incarnatione & incipitū tertie dei p̄cessit institutionē baptismi. 29. ann. & 13. dieb. sicut dicitur Luc. 3. Et ipse Iesus erat incipiens quasi a novum 30. & c. Per baptismū autē est transitus ad terrā promissam viuendum in spe. In re vero post finē vitæ præsentis, & quantum

* Procopius. Viaticum ex Man colligere iubentur, nec solum qui in diem, verum in triduum, ad hō; ad totum traiectionis tempus sufficeret. Inter eundē enim non oīum conquirēdi com meatum suspendebat. Non quod inter trāseūdū Man inopia essent laboraturi, verum vt omnib. omissis

D

ad terram promissam contenderēt. Ad tres enim dies deinceps eos adhuc māsit, dū pacatis ritu peractō, azyma comederunt. Tunc. n. terræ prouentu vilitate primum ceperunt. Porro cuius Iordanē traiecturo com meatus necessitas imponitur, operū videlicet penitentia, quo cū Christo queat dicere. *Cibus meus est, facere voluntatē eius qui misit me.* Helix quoque dicitur. *Surge, & comede, quoniam grandis tibi restat via.* Via enim Dei virtutis operationē requirit.

Ioan. 4.

† Nu. 22. d.

3. Reg. 19.

Serm. 106. de temp.

E

* August. Diem tertium Trinitatis agnoscimus esse mysterium. Cibus autē præparandus fides intelligi debet, per quam in Trinitatem creditur, & ad sacramētū baptismi peruenitur. Quod ergo tūc Iesus ille dixit

populo suo, hoc nūc & verus Iesus p̄ ministros suos, dicit populo Christiano. Quid est. n. aliud dicere. Parate vobis cibum ad diem tertium, nisi, Trinitatis suscipite sacramentum.

b Rubenitis quoque. Adaman. Consideremus quam formam teneant duæ & semis tribus, quæ per Moysen hereditatē accipiūt, & quam reliquæ nouem & semis, quæ per Iesum reprobationem hñt sanctæ terre. Qui per Moysen accipiunt portionem, oēs primo geniti sunt. Ruben namque primogenitus est ex Lia, Gad ex Zelpha, Manassēs ex filia sacerdotis Helioleos, vxore Ioseph. In his ergo iā tūc adubrabať duorū

Orig. Hom. 7. in Iesum Nat. ue.

F

for-

taret similia facere absq; consilio diuino, maxime cū dominus dixisset Nu. 27. ipsi Moysi. Tolle Iosue filium Nun, & c. vt succedat tibi. & subd. i. ibidē: Pro hoc si quid agēdum erit, Eleazar sacerdos consulat dñm. Sed istud dictum falso meliori iudicio non videtur consonum scripturæ præcedenti & subsequēti. vt enim patet ex prædictis, intentio domini erat asscurare Iosue in principio sui ducatus, vt eum dirigeret in suis actibus, dicens: Non dimittam, neq; derelinquam te. & postea subditur: Noli metuerē, & noli timere: quā dñs Deus tuus tecum est in oibus ad quæcumq; perrexeris. & ideo non videtur conueniens: quod dominus in principio sui ducatus dimiserit eum sic agere spiritu proprio & errare. Similiter hoc non est consonum literæ sequenti. Ex qua videtur intentionem domini fuisse exaltare Iosue, & dare ei auctoritatē in principio ducatus sui, ita quod populus Israel sibi crederet in posterū & obediret: vnde dicitur infra 3. c. Dixitq; dñs ad Iosue: Hodie incipiā exaltare te coram oī populo Israel, &c. Et ideo non est verisimile, quod in principio sui ducatus permisit eū prædicere falsum & præconizare in toto populo, quia ex hoc crederetur quod spiritus domini nō esset in eo. Et ideo dicūt Hebr. & etiā al. qui expositores nostri, quod istud præceptū Iosue scribitur hic per anticipationē: quia non fuit factū donec exploratores ab eo missi reuersi fuerūt ad ipsum: & ex tunc nō fluxerūt nisi tres dies vsq; ad transitū Iordanis, vt habetur infra 3. cap. Non enim sacra scriptura semper refert gesta eodem ordine quo facta sunt, sed aliquando prius facta posterius scribuntur, & e conuerso & secundum hoc accipitur sexta regula exponēdi sacram scripturam, prout dictum fuit in principio Genes.

4 Ruben. quo. &c. Hic ponitur executio præcepti quantum ad duas tribus & dimidiam specialiter, quibus Moyses assignauerat terrā vltra Iordanem, cum tali pacto, quod mulieres & familia remaneret in vrbibus muratis, & viri bellatores transiret Iordanē, quousq; acquisita esset terra a his nouē tribubus & dimidia, pp̄ quod Iosue reduxit eis ad memoriā q̄ ad pactū, vt parati sint adimplere. & patet litera vsq; ibi: Sicut

quantum ad animā a culpa & pœna totaliter expeditā, quantum ad totū compositum ex aīa & corpore in mūdi finem. **4** Rubenitis, &c. Per Rubenitas qui filii visionis interpretantur prophetæ significatur, vnde & antiquitus prophete vidētes appellabatur, sicut dicitur. 1. Reg. 9. b. *Qui hodie dicitur propheta, olim appellabatur videns.* Per Gadditas qui felices interpretantur, patriarchæ signantur, ex quib. secundum carnē descendit Christus, qui est felicitas oīum. Per dimidiā tribū Manassē signantur alii sancti vt. te. omnes enim figuratiter trāsierūt

Corona populorum. Vnus qui primogenitus esset p natura
 or. Inem, athenas qui per sidē, & gratiā benedictionē hēre-
 ditatē accepit. Nec p̄p̄ illis qui per Moysen accepit hē-
 reditatē, per legem placuit Deo, requies datur, nisi ad-
 muerit. Senes suos in paraly. Mulieres tantū, & infantes ac-
 ceperunt quā rem, ceteri non re-
 quiescunt, sed exierunt ad auxiliū
 futurū. Nobis certantibus in
 hac vita cōtra demones venut
 in auxiliū qui ante aduentum
 Christi in lege iustificati sunt,
 vt Hieron. Ieremias, & alij pro-
 phete. quoniam ledione acrimia
 & illūmiam. Hi sunt quidē
 vni fortes armati, & p̄cuncti
 iunioris in veritate, & exierunt ad
 auxiliū nostrum, & pugnant no-
 b̄ in unum. Infantes vero ac mulie-
 res non exierunt ad p̄cium no-
 strum. Infans dicitur, qui nō lo-
 quitur. Quid me ergo iuuare po-
 rest, nihil locutus est, quod legi,
 cuius me sermo nō iustificat. Mu-
 lier ueritū vas est, nec ad con-
 sultum venit, ne contingat, &
 peccat, vnde: *calamum quassum
 non potest regere.* Quia ergo mu-
 lieres a viis suis domi doceri ut
 bonum, & magis dilectes, quam
 doceri videntur, ut ad auxiliū
 nostrum non veniunt. Me enim
 nihil docere potest, cuius nihil
 in me, qui ad imitari debeam
 vel uere. Nec videtur milito-
 rum, quo non tres integre
 tribu sunt, que per Moysen di-
 spendantur, nec ille integre ro. que per Iesum hēreditate
 ponuntur, sed due semis hie, & nouē semis ibi. Sed vna diui-
 dit̄ per q̄ nec ternarius impletur, nec denarius, quia priores
 contigerunt quidē scientiā Trinitatis nō integrē, nec perfe-
 ctā, qui nō cogitolebāt vniuenti incarnationē, hēet enim
 auctoriū eius crediderunt, & reliquis eius dispensationes, & ēē
 sceleratē, non tū videre, & adp̄ter, que crediderant, po-
 tuerunt, vnde: *Multi prophete, & reges voluerunt videre, que vos
 videtis.* Et a. n. fides illorum non integra, quia nondum
 fuerant in Christo impleta dispensatio carnis, & quod nos iā
 facti credimus, illi credēbant futurum. Ille ergo tribus
 neq; due sunt, nec partes extra fidē, & salutē Trinitatis sūt,
 neq; que integre, & perfecte, ne Trinitatis sacramentū in illis
 vidētur impletum. Sed contigerunt quidē ternū nume-
 rū, quia cupierunt videre quem videmus, & non potuerunt.
 Ternate, nec in aduentu Iesu, quod perfectū est, & integrū
 d. ternus, nec in aduentu ducatur, & consummetur in omni-
 bus, nec in a mortuis surrexerit, omnia nobis, q̄ p̄fecta sunt,
 per se inceptum monstrabit, vnde: *Multa habeo vobis dicere, sed
 non potestis audire.* Veniet autem spiritus veritatis, qui a patre p-
 cebit, &c. Vides quia non solū apud Moysen ternarius imp-
 lectus est, sed adhuc Iesus dicit discipulis suis, *non potestis audi-
 re modo, nisi veniat spiritus veritatis,* quia, d. per ipsum, & in ipso
 adimpletur perfectio Trinitatis. Nouem semis tribus sunt,
 que

que sub Iesu aguntur, non in terra decem, qui nomenis p̄e
 Ch̄s est, vt quod a dño Iesu reuerenti dicitur (spir. sancti mē, &
 templū viderit ac modum. Quāuis enim per Christi
 penitentia p̄betur ac conuersio, & detur peccatorum re-
 missio, & omnia que ad perfectionem decadis videntur tē-
 dere, tū perfectio, & summa
 est cunctōū bonōū, si post
 hęc omnia quis spū sancti
 gratiā mereat accipere. Pre-
 terea in hoc libro scriptū est
 q̄a verū altare erat illa ter-
 ra, quā Iesus dispensauit. Ru-
 ben vero, & Gad, & dimidia
 tribus Manasse fecerūt sibi al-
 tare nō verū, sed qd typū ve-
 ri altaris hēret, qd erat apud
 Iesū. Quid ergo mirū, si nou
 acceperāt integrā Trinitatis
 scientiā, q̄ nec integrū, nec
 verū altare cōstruxerant? Iō
 nec multi hostes, nec plures
 reges p̄rium virtutum ab
 illis deieci sunt. Schō tantū
 modo regē Amortheorum
 & Og regē Bisan, & Amale-
 chitas deiecerūt trās Jorda-
 nē. Sed vbi Iesus duxit exer-
 citū, nūc quinq; reges simul
 cadūt, q̄ cōfugerāt in spelun-
 cas, & suspendunt in ligno,
 nunc 30. pariter iugulant, &
 exterminant omnes, q̄ san-
 ctam terram in immundicia
 possident, qui terram fluuen-
 tem lac, & mel in amaritudi-
 ne malitię detinent.

autem transite armati ante fratres vestros, om-
 nes fortes manu, & pugnate p̄ eis, donec det
 requiē dominus fratribus vestris, sicut & vobis
 dedit, & possideant ipsi quoq; terram, quam
 dominus Deus vester daturus est eis, & sic re-
 uertimini in terram possessionis vestrę, & ha-
 bitabitis in ea; quā vobis dedit Moyses fa-
 mulus domini trans Iordanē, contra solis or-
 tum. Responderuntq; ad Iosue, atq; dixerunt:
 † Omnia quę pręcepisti nobis faciemus, &
 quocunq; miseris, ibimus. Sicut obediimus
 in cunctis Moysi, ita obediemus, & tibi: tūm
 sit dominus Deus tecū, sicut fuit cū Moysē.
 † Qui contradixerit oratio, & non obederit
 cunctis sermonibus quos pręceperis ei, moria-
 tur. Tu tantum confortare, & viriliter age.

a & Omnia, quę pręcepisti nobis faciemus. Procopius. Tantum
 non verba Christi discipulorum sunt, quorum opera gentes
 ad fidē sunt adductę. Quālis erat Paulus, qui legis authorita-
 ti, q̄ ipse quoq; verbis Ihero ei fuit, cū renuntiasset, ea prę-
 Christo multatā esse duxi, inquit. Porro traducti per Iordanē
 pedē retulerunt illi, Quos aliquis priuatū sequutus iudicium
 is esse similes, qui post gratiā legē inuehunt, possit dicere,
 &c. Caterum post vitam cum fidelibus certant, quo quot re-
 hēlis nucibus viros sese pręstiterunt, cuiusmodi Paulus de
 Ephesijs testatur, qui Corinthios virgines nuncupat.
 b & Qui contradixerit, &c. Procopius. Huiusmodi etiā Chris-
 ti discipuli, quales hoc. Cum tempora ignorantiā neglexisset Deus,
 &c. Ne non Christus, inquit: Amen dico vobis, si non crediderit-
 is in peccatis vestris moriemini.
 & Rupertus. Rubemitis, & Gaditis nonnulli Iudęos esse si-
 miles volunt, eo quod extra Iordanem habitare, id est, fidem
 vel baptismum Christi non suscipere elegerint, & tamen ac-
 cuncti atque armati pergant ante nos, & pugnent pro nobis,
 baulando secum per omnes terras legis, & prophetarum
 libros, quibus fides Christiana eo improbat ac defenditur.
 Vel Rubemite, & Gadite sunt ecclesiastici ordines, qui iā
 in hoc sæculo, vt instantius verbum Dei annuntient, hēitas,
 & ex euangelio tibi concessas facultates accipiunt, vt illis e-
 uangelizare valet.

1 Petr. 4.
 11. 4. 1. 1.
 1. 1. 1. 1.
 1. 1. 1. 1.
 1. 1. 1. 1.
 1. 1. 1. 1.
 1. 1. 1. 1.
 1. 1. 1. 1.

1. 1. 1. 1.
 E
 F
 Com. in cap.
 Iosue.
 A. 1. 17.
 Ioan. 8.
 Li. 1. Commē
 in Ios. cap. 3

NICOLAUS DE LYRA.

Sicut obediunt cum Moysen. Cetera quod sciendum, quod non est hic
 locuti, conditione, ac si sensus. Obediemus, & tibi, sicut Moysi, si
 in domino fuerit, cum ipso Moysi, aliter non obediemus, quia
 iubi ch abent obedire s̄ personis, seu dominis, non in bonis, & mo-
 dellis,

MORALITER.

Iordanē baptismi. 1. Cor. 10. 2. Omnes in Moysē baptizati sunt, &
 armati bde manserunt ad terrā viuentū in spe ante sanctos
 nocte. Moraliter, per Iosue, qui non solū de transitu suo, sed
 ēē totius populi fuit valde sollicitus significatū bonus prela-
 tus, vel doctor seculus, vel religiosus, qui non solū de trāsi-
 tu suo ex hoc mundo ad patrem, sed etiam aliorū est solici-
 tus,

desis, sed etiam malis, & discolis, & habetur. 1. Petr. 2. c. Et saluator
 Matt. 23. a. Quęcunq; dixerint vobis facite, opera autem
 eorum nolite facere. Ista tamen obedientia intelligenda est in licit-
 is, sed hic est locutio optatiua, vt sit sensus, parati sumus obedire tibi
 & ideo optamus, vt dominus sit tecum, sicut enim Moysē, &c.

CAP.

tus, & ille transiit Iordanem, qui interpretatur locus iudicij,
 pp quod significat cursum presentis vite vsque ad mortē,
 que est iudicij hominis particulare. Eccl. 38. c. Memor esto
 iudicij mei, sic enim erit, & tuum, mihi heri, & tibi hodie. Et post
 hunc transitū bonus doctor, & prelatus a peccatis expurga-
 tus intrat terrā viuentium, & similiter ppulus eius, qui per
 doctrinam eius, & viam informatus transit ad patriam.

C A P. II.

Homil. 3. I. i. Com. in Ios. ca. 10. Heb. 1. 1. f. Iacob. 2. d. 3. q. 1. S. cum ergo. Hom. 3. Mar. 3. 2. Matt. 21. 6.

M *Is. er. Sequitur. Duos vi. ex. * Rabbi Iuda. Exploratores fabrilia instrumenta habebat in manibus, vt fabri putarentur. R. Nehemias. Simulabant se figulos esse, & fictilia per eam causam venalia proponebant, ne alicui essent suspecti.*

** Author libri Tanhuma: Exploratorum alter erat Phinnces Eleazaris pontificis filius, alter vero Caleb.*

** Rupert. Cum quo dominus erat, cui & dixerat, Nullus uobis poterit resistere &c. ipse exploratores mittit. Non ergo quisquam villo in negotio tantum de celestibus presumat presidijs, vt non etiam ipse sibi assistat, vigilando pro facultate ingenij, laborando pro portione virili. Nam sicut minime fidei est, de diuinis dubitare promissis, sic nimie temeritatis vel presumptionis est, celestiter per miracula prestolari opem, ociose sedendo manibus compositis. Hominis namque est incipere, Dei autem perficere.*

Adam. Mittuntur a Iesu exploratores i Jericho, & suscipiunt a meretrice Rahab. Exploratores isti sunt angeli Dei putati, sicut illud. Ecce mitto angelum meum ante faciem tuam, &c. Quod per angelos inuisibiliter, pro Ioanne vero visibiliter complebatur.

De cuius baptismo dicitur, quia scribae, & Pharisaei non crediderunt ei.

M *isit ergo Iosue filius Nū de Seti duos viros exploratores in abscondito & dixit eis: Ite & considerate terram urbemque; Iericho. Qui pergentes ingressi sunt domum mulieris meretricis nomine Rahab, & quieverunt apud eam. Nuntiatusque est regi Iericho, & dictum: Ecce viri ingressi sunt huc per noctem de filiis Israel, vt explorent terram. Misitque rex Iericho ad Rahab, dicens: Educ viros, qui venerunt ad te, & ingressi sunt domum tuam. Explorato-*

runt ei. Meretrices autem, & publicani credentes baptizati sunt, sicut meretrix exploratores Iosue suscepit, per quos ab inimico gentis eripitur. Rahab interpretatur latitudo, haec est ecclesia Christi, quae ex peccatoribus tanquam ex meretricione collecta dicitur. Augustinus est mihi locus, fac mihi locum vbi habitem, &c. Hae autem mihi quis enarrauit? & ad quam dicitur. Dilata aedem tuas, & extende tentoria tua. Haec est meretrix, cui Salomon, qui pacem venit facere eorum, quae in caelis sunt, & quae in terris. reddi virum iussit infantem. Illa vero, quae mortuum habebat infantem prioris populi est synagoga, uel eorum, qui in heresim declinauerunt. Haec autem meretrix exploratores Iesu suscepit, & susceptos in superioribus collocat, excelsis, scilicet sacramentis. Nemo enim missus a Iesu inuenit deorsum, & humi iacens, sed in superioribus permanet. Nec ipse solum in superioribus permanet, sed & meretrix, quae suscipit ex meretrice fit propheta. dicit enim. Scio quia uominus tradidit uobis terram hanc, &c. Vides quomodo olim meretrix impia, & immunda, nunc spiritu sancto repleta est, de praeteritis confitetur, de praesentibus credit, de futuris propheta. Sic Rahab dilatur, & proficit usquequo in omnem terram exiit sonus eorum. Sed & Iaphet dilatatio interpretatur, quae &

C A P. II.

† Christus.
† *isit ergo Iosue filius Nū de Seti duos viros exploratores in abscondito & dixit eis: Ite & considerate terram urbemque; Iericho. Qui pergentes ingressi sunt domum mulieris meretricis nomine Rahab, & quieverunt apud eam. Nuntiatusque est regi Iericho, & dictum: Ecce viri ingressi sunt huc per noctem de filiis Israel, vt explorent terram. Misitque rex Iericho ad Rahab, dicens: Educ viros, qui venerunt ad te, & ingressi sunt domum tuam. Explorato-*

† Hunc mundum.
† *derate terram urbemque; Iericho. Qui pergentes ingressi sunt domum mulieris meretricis nomine Rahab, & quieverunt apud eam. Nuntiatusque est regi Iericho, & dictum: Ecce viri ingressi sunt huc per noctem de filiis Israel, vt explorent terram. Misitque rex Iericho ad Rahab, dicens: Educ viros, qui venerunt ad te, & ingressi sunt domum tuam. Explorato-*

† *do olim meretrix impia, & immunda, nunc spiritu sancto repleta est, de praeteritis confitetur, de praesentibus credit, de futuris propheta. Sic Rahab dilatur, & proficit usquequo in omnem terram exiit sonus eorum. Sed & Iaphet dilatatio interpretatur, quae &*

NICOLAUS DE LYRA.

M *isit ergo Iosue. Hic describitur exploratorum missio. vbi sic proceditur, quia primo exploratores mittuntur, secundo a muliere absconduntur, ibi. Tollenque mulier, tertio absconsi de pacto requiruntur, ibi. Necdum obdormierant, quarto cum certo signo dimittuntur, ibi.*

Dimisit ergo eos, quinto ad Iosue reuertuntur, ibi. Illi vero ambulantes. Circa primum dicitur.
† *Misit er. Iosue. Hic dicit Ra. Sa. quod missio istorum exploratorum facta fuit ante terminum luctus mortis Moysi, quod probat sic, quia filii Israel transferunt Iordanem decimo die mensis primi. vt habetur inf. 4. c. Item Moses fuit mortuus, vt dicit Rab. Sa. septimo die mensis 12. anni immediate praecedentis, & licet non probet hoc ex sacra scriptura, tamen verisimile est, quod dies mortis Moysi, qui tot, & iusta fecerat Israel, in annalibus Hebraeorum fuerit certitudinaliter in registrata. Ex duobus autem istis praedictis sequitur, quod a die mortis Moysi, usque ad diem transitus Iordanis inclusiue fluxerunt tantum 33. dies. s. 23. de mense duodecimo anni praecedentis, & 10. de primo mense anni sequentis. Iudei enim faciunt menses per lunationes, duae enim lunationes continent 59. dies, & ideo primus mensis apud eos est 30. dierum, secundus vero 29. & sic consequenter de aliis combinando. Ex quo patet, quod mensis decimus continet tantum 29. dies, a quibus si subrahantur sex dies, quae praecesserunt mortem Moysi, remanent tantum 23. quibus si addantur 10. dies primi mensis anni sequentis, qui fluxerunt usque ad transitum Iordanis, vt praedictum est, habentur tantum 33. dies a die mortis Moysi inclusiue, usque ad diem transitus Iordanis inclusiue. Luctus autem Moysi, qui incepit a die mortis suae durauit 30. diebus, vt habetur Deuter. 34. & sic a termino luctus Moysi usque ad transitum Iordanis inclusiue fluxerunt tantum tres dies, a missione uero exploratorum usque ad diem transitum Iordanis, fluxerunt septem dies ad minus, ut dicitur.*

MORALITER.

† *Mi. er. Io. Alleg. exploratores a Iosue missos ad explorandum Iericho intelligunt apostoli alijque discipuli a Iesu Christo missi ad predicandum per mundum, sicut dicitur Mar. 16. d. Euntes in mundum uniuersum predicate euangelium omni creature. Per Iericho vero, quae luna interpretatur, bene mundus hic significatur, quae est in continua transmutatione, sicut luna in continua variabilitate. Per hoc autem, quod Iosue misit duos exploratores, significatum fuit, quod genuinam charitatem, scilicet Dei & proximi habere debent euangelij predicatorum. In cuius signum saluator misit ad predicandum discipulos combinatos, vt habetur Luc. 10. sicut exposuit Greg. hom. 39.*

† *Qui pergentes ingressi sunt domum me. i. Gentilitatis, quae publice tornebatur cum idolis. Hanc enim domum ingressi fuerunt apostoli, repellentibus eos Iudeis, sicut Paulus, & Barnabas eis dixerunt. Act. 13. g. Vobis oportebat primum loqui uerbum Dei, sed quoniam repellitis illud, & indignos nos iudicatis aternam uisum esse conuertimur ad gentes, sicut enim praecipit nobis Deus. 1. Tim. 2. e. 1. re. Ierico. Per que intelligit diabolus, qui Io. 12.*

† *lum est supra 1. c. a. Ex quo concluditur, quod Iosue misit exploratores ante terminum luctus Moysi.*

2 *De Setim. nomen est loci in campestribus Moab.*

3 *Duos viros explorato. in abscondito. Sub simulatione enim fatuitatis explorabant terram, ut dicitur aliqui. Sicut David finxit se fatuum coram Achis ne agnosceretur, ut habetur 1. Reg. 21. Hebraei autem dicunt, quod fingebant se esse surdos, & mutos, ne per linguam Hebraicam ab aduersariis cognoscerentur. unde ubi hic habemus. Exploratores in abscondito. in Hebraeo habetur meraglam herefch: Exploratores surdos. s. fide, ut dictum est.*

4 *Ingre. fu. do. mu. me. Dieunt expositores aliqui Hebraei, & catholici, quod secundum ueritatem erat meretrix, exploratores tamen ingressi sunt domum eius non ad fornicandum cum ea, sed ad latitandum ibi, quia domus talium mulierum sunt magis aptae ad recipiendum homines sub noctem. Alii autem dicunt, quod antea fuerat meretrix, tamen tunc non erat, nomen tamen illud remanserat illi, sicut Mar. 14. dicitur quod Iesus recubuit in domo Simonis leprosi, non quia tunc esset leprosus, sed quia antea fuerat, a qua lepra licet ante fuisset sanatus a Christo, tamen nomen leprosi sibi remanserat. Sed utrumque dictum uidetur irrationabile, quia ista mulier postea fuit coniuncta in matrimonio ipsi Salomo, ut habetur Mat. 1. qui erat princeps nobilioris tribus, s. tribus Iudae, propter quod non est uerisimile, quod accepisset in uxorem talium mulierem, quae esset actu infamis, uel fuisset. Et ideo translatio Chaldaica ubi nos habemus. Mulieris meretricis, habet. Mulieris hospitalariae. & sic dicitur etiam Hebraei. Nomen .n. Hebraicum Zonah, quod hic ponitur, equiuocum est, ad designandum meretricem, & ueritatem uisualium, quod est proprium hospitalarium. Dicunt tamen Hebraei, quod utraque significatio conuenit ipsi Rahab, quia actu erat hospitalaria, & cum hoc fornicaria secundum aliquos, uel saltem fuerat secundum alios, ut supra dictum est, & improbatum quantum ad meretricium. Cetera patent.*

† *Tol.*

† *dicitur princeps mundi huius. Ipse uero quantum potest, qui euagelij predicatores exterminare. Exemplum est de beato Antonio de ordine fratrum minorum, quae diabolus uoluit strangulare, eo quod disposuerat qualibet die quadragies populo predicare, sed ad inuocationem beatae Virginis confusus fuit turpiter, & repulsus. Et sicut Rahab exploratores saluauit, sic Gentilitas ad Christum conuersa predicatores euagelij saluauit, ipsos suscitando, & a persecutoribus defendendo. Et similiter predicatores euagelij Gentilitatem saluauit, ipsam ad Christum, quae uera salus est, suis exhortationibus adducendo. Moral. Consequenter dici potest exploratores, quia debent diligenter peccatorum conscientias explorare, & sic ingrediuntur domum mulieris meretricis, id est conscientiam personae peccatricis, quae saluatur ad mortem reuertendae suae conscientias reducendo, & persona sic saluata saluat eos corporaliter suscitando. 1. Cor. 9. b. Si nos uobis spiritualia seminauimus, non est magnum si nos carnalia uestrametamus. Per regem Iericho, qui uoluit exploratores interficere, significatur diabolus, ut dictum est, qui non solum predicatores euagelij, sed etiam bonos contumaces mittit extirpare, aut saltem perturbare.*

Allegorie. Eia. 49. c. Ibi. 54. a. 3. Reg. 3. d. E † capone. F

S ipse formam Gentilis populi gerebat, & Chanaa puer seru^o ei subiecit a patre, & fratri suo Se in forma eoru, qui ex circū cisione saluati. In quo miranda benignitas, & prouideria Dei, q volēs peccatori Chā p̄stare remediū, & salutē, seruum fecit eum fratribus suis. sicut Esau fratri suo iacob, non vt p̄-

* Zonaras. Exploratores Hiericunthem missi, vrbe tota perlustrata, cogniti, & Regi indicati, statim cōprehēdi iubētur. Ea re Rahab ad q̄ cōfugerāt, ex impetu q̄rentiū intellecta, hoīes occultat sub lini fasciculis, & inquisitoribus dicit, vitos illos ignotos, ante Solis occasū, apud se crenatos disces-

D
Tom. 1.
Annal.

† abscondit- que.
* super recū.
* a facie vestra

M. 11. 27. c.
I. 2. c. 2. c.

res quippe sunt, & omnem terram cōsiderare viderunt. † Tollensque mulier viros abscondit, & ait: Fateor, venerunt ad me, sed nesciebam vnde essent. Cūque porta clauderetur in tenebris, & illi pariter exierunt, nescio quo abierunt. Persequimini citō, & comprehendētis eos. Ipsa autem fecit ascendere viros in solariū domus suæ, † operuique eos stipula lini quæ ibi erat. Hi aut, qui missi fuerant, secuti sunt eos per viā, quæ ducit ad vada Iordanis, illisque egressis, statim porta clausa est. Necdū obdormiuerant, qui latebāt, & ecce mulier ascendit ad eos, * & ait: Noui quōd dñs tradiderit vobis terram. Etenim irruit in nos terror vester, & elanguerunt omnes habitatores terræ: * Audiuius, quod siccauerit dominus aquas maris rubri ad vestram introitum, quando egressi estis ex Ægypto, & quæ feceritis duobus Amorrhæorum regibus, qui erant trans Iordanem, Sehon, & Og. quos interfecistis, & hæc audientes pertimuius, & elanguit cor nostrū, nec remansit in nobis spūs ad introitum vestrum. Dñs enim Deus vester, ipse est Deus in cælo sursum, & in terra deorsum. † Nunc ergo iurate mihi per dominum, vt quomodo ego misericordiam feci vobiscum, ita & vos faciatis cum domo patris mei, detisque mihi verum signum, vt saluetis patrē meū

Intra. 6. c.
Com. in I.

Intra. 6. c.

Com. in I.

† stipulis quas ordinatas habebat per.

E
† infra 6. d. li. 5. Ant. 5.

ecens viros, & periculum pro eorum salute faciens suum, q̄ si capi in eorū occultatione potuisset, nequaquā Regis supplicia euasisset, sed cū omni domo pessime deperisset, rogabat vt haberent sui memoriā, & dum Chananæorū terrā obtinerent, huius salutis rep̄sationē eos sibi cōferre posebat.

* August. Quod scriptum est, Deum benefecisse cum Hebræis obsteritibus, & cū Rahab meretrice, non ideo factū est quia mērite sunt, sed quia in homines Dei misericordes fuerunt. Non est in eis remunerata fallacia, sed beneuolentia, benignitas mētis, nō iniquitas mētietis. Illa si a suis ciuib. esset occisa, p̄ misericordie opere, vitā istā pretiosa in spe ctu dñi morte finiuisset, & erga exploratores eius beneficiū inane non fuisset. Proinde, quia peregrinos homines Dei suscepit hospitio, quia in eorum susceptione periclitata est, quia remeandi per aliam viā consiliū fidelissimū dedit, et sup̄ne Hierusalē ciuib. imitanda laudetur. Quod aut mentita est, et si aliquid ibi propheticū intelligenter exponitur, non tamen imitandū sapienter proponitur, quāuis deus illa bona memorabiliter honorauerit, hoc malū clemēter ignouerit.

* Rupertus. Spiritualiter Regi Hierico nunciatum est, venisse ab Iosue missos exploratores, quando principi huius mūdi diabolo re ipsa cōp̄ertū est, venisse q̄ principatū aeræ prætates, regnūq; tenebratū a Salvatore missos Euāgelii prædicatores:

Cont. menc. ciuib. c. 15.

Cap. 17.

F

I. Com. in I. cap. 1.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Tol. mu. Hic exploratores absconduntur. Ista enim mulier auditis mirabilibus, quæ Deus fecerat pro filiis Israel credidit ipsam esse verum Deum, & per consequens impleturū promissum, quod eis fecerat de terra capiendā, & ideo cogitans de salute sua spiritali, & corporali, & suæ consanguinitatis, saluauit exploratores, vt p̄ eos cū suis saluaretur, & hoc est, qd dicitur. Tollensque mulier viros abscondit per modū, q̄ infra describitur. In Hebræo habetur sic. Accepit duos viros, & abscondit eum, qd ab Hebræis exponitur tripliciter. In no modo, quia exponitur hic singulare pro plurali, sicut: Exo. 8 f. Venit musca grauiissima. i. multitudo muscarum. Alio modo, quia mulier festinans eos abscondere, posuit eos, in ita paruo loco, qui non videbatur sufficiens, nisi pro vno, & ad hoc figurandū dicitur. Abscondit eum, sicut enim in Latino sunt figuratiue locutiones, sic similiter in Hebræo. Tertio modo exponitur, quia dñt aliqui Hebræi, quod isti duo viri fuerunt Caleb, & Phinees. Dicunt et, quod iste Phinees erat angelus in corpore humano, ideo poterat stare coram hominib. & non videri ab eis quando volebat, & ideo non fuit absconditus a muliere, sed Caleb iā tū. Licet aut hoc dictū sit falsum, nō ex hoc habetur argumentū contra Iudæos ex concessis de possibilitate incarnationis, quia ex quo concedunt incarnationē angeli, non possunt cōuenienter negare possibilitatē incarnationis

incarnationis diuinæ, quia Deus magis potest assumere, & suppositare naturam humanam, quam angelus.
2 Fate. ve. ad me. tanquam ad hospitalariam communem.
3 Cūque por. cla. In hoc mentita est, fuit tamen mendacium officiosum, videlicet propter salutem suam, & exploratorum.
4 Ipsa a. se. asc. vi. in so. In hoc exprimit modus quo abscondit eos.
5 Illisque eg. sta. pot. cl. s. porta ciuitatis, ne isti ab, que diligentē inquisitione exploratorum ciuitatem reintrarent. Aliter exponitur de porta domus Rahab, quæ post egressum ipsorum clausa est, ne cito redirent, & absconditos inuenirent.
6 Nec. obd. Hic consequenter exploratores de pacto requiruntur, videlicet, quod saluarent Rahab, & domum patris sui, sicut saluauerat eos, quod hoc pactum inuaminto firmarent, & patet littera paucis exceptis, quæ exponuntur. Nec cl. ob. quia timor abstulerat formū ab eis.
7 No. quod do. tra. vo ter. Loquitur de futuro per modum præteriti propter certitudinem sui futuri, quia tenebat ita certum, scilicet iam esset factum. Cuius causa subditur.
8 Etenim in. in noster. id est, a vobis immixtus, & reddit causam huius, cum dicitur.
9 Audi. & sequitur conclusio sua.
10 Nunc ergo iura. mihi. Et hodie.

Qui

dicatores, & qñ de cordibus hominum, de tēplis, vel simu-
lacris gentium illum eioci exptum est. Misit ergo rex iste fi-
liorū superbiz, & rex Iericho, i. stultitiz. primum Neronem
diaboli listorem præcipuum, deinde Domitianum, deinde
Traianum, deinde cæteros omnes, hominum quidē princi-

Isti dixerunt ad Rahab, id est
Ecclesiam toto iam orbe Ro-
mano diffusam, quæ Christi
Apostolos susceperat. *Educ vi-
ros, &c.* Hoc dixerunt editis
nouis legibus, proscriptioni-
bus, gladijs, & nouis tormen-
torū generibus, vt Christi no-
men, & Apostolorum fidē ex-
rirparent. At illa nunquam af-
fensum præbuit talib. imo, &
fidei margaritā abscondit, &
suā potius vitā prodidit. Sic
Paulus Damasci quum solus
quæreretur, à fratribus p mu-
rum volens submissus est in
sporta, & sic euasit, &c.

a Anima nostra sit pro vobis, etc.
* Procopius. Ita carceris
custos cum suscepisset Paulū
& Silam, quib. credidit, inq̄:
Quid mihi, vt seruer, factū ē op?
*Cui illi: Confide domino Iesu Chri-
sto, ita enim tu, & cūcta dom⁹*
B tua seruabitur. Et confestim
capitib. sacre tinctioni sub-
missis, verū receperūt signū,
sanguinē videlicet coccineū
Christi pro nobis oblari. Ob-
testati porro etiā sunt fideli-
bus Theſſalonice, paratos ef-
ſe nō solū ipsis imptire Euā-
geliū, verum etiā suas ipsorū
animas pro ipsis exponere.

b Demisit ergo, &c. * Pro-
copius. Funis quantumuis de-
bilis, non dirumpitur, per q̄
euaserunt exploratores, per
quam Ioseph hum ex lacuna subduxerunt, Hieremiam itē, &
Danielem, per quā Dauid quoque per fenestrā demissus au-
fugit: Paulus etiam per sportam submissus Damasci, per q̄
denique patriarchæ omnes viuam ē puteis aquam subdaxe-
runt.

C *Ad montana conscendit ne, &c.* Adam. &c. Dat sapiens me-
retrix consilium mysticū, & cæleste, nihil terrenum habens.
Per montana, inquit, abite, nolite p valles incedere, humilia, &
deiecta refugite, quæ excelsa sunt, & sublimia prædicate. Ip-
sa aut pannum coccineum ponit in domo sua, per qd saluet
ab excidio ciuitatis, coccineū, f. quod sanguinis formam ge-
rebat. Sciebat enim, q nulli esset salus, nisi in sanguine Chri-
sti. Datur et ei hoc mandatum: Omnes, qui inuenti fuerint
in domo tua, saluabuntur. Si quis ergo saluari vult, veniat in
hac domū, in qua Christi sanguis in signū est redemptionis.

Nā apud eos, qui dixerunt. Sanguis eius super nos, & super filios
nostros. Christi sanguis in dānationem. Positus est enim Iesus
in ruinā, & in resurrectionē multorū. Ideo contradicentibus
signo eius efficitur sanguis ad pœnā; credentib. ad salutem.
Nemo ergo extra ecclesiā saluat. Qui foras exit, mortis suæ
reus fit hoc est sanguinis signū, quia hæc est sanctificatio, q̄
p sanguinē constat. Quia in fenestra dependet hoc signū, il-
lud

NICOLA VS DE LYRA.
1 Qui respond. Anim. no. &c. Hic accipitur anima pro toto ho-
mine, quia est pars principalis hominis, vel pro ipsa vita humana, quæ
causatur ab anima, vt sit ibi prædicatio causalis, non formalis, quia ani-
ma humana est immortalis.
2 Facie. in te mise. Te & domum patris tui saluando,
3 Et veritatem. iuramentum seruando.
4 Demisit ergo. Hic exploratores abire pmittuntur. cuius modus
describitur, cum dicitur. Demisit ergo eos per fu. de fene. Hebræi
qui dicunt Rahab fuisse meretricem, dicunt quod solita fuerat per funē
illum recipere fornicarios, & emittere, vt sicut fuerat ei instrumentū
peccati, & transgressionis, sic & ei fieret instrumentum saluationis.
5 Domus. n. s. ciuitatis. hoc additur, ad ostendendum, quod de sa-
cili putei at emittere exploratores p fenestrā, quā habebat super murū.
Sicut

Iud arbitror indicare, quia fenestra domū illuminat, & p q̄
tantū luminis capimus, quantū sufficiat oculis nostris, & vi-
sui: & incarnatio Saluatoris non nobis integrū deitatis aspe-
ctū ingessit, sed tanquam per fenestram per incarnationem
suā fecit nos lumen deitatis aspicere. Ideo mihi videtur si-
gnum salutis per fenestrā da-
tum, quo salutem consequan-
tur omnes, qui in domo eius
sunt. Quæ aliquādo meretrix
erat, mūdāta est i aqua, & spū
sancto, & in sanguine Christi.
lib. 4. capi. 37.
*d. Ianoxu. * Irenæus Mar-
tyr. Rahab fornicaria, (per q̄
Ecclesia ex gentibus collecta
manifestabatur) semetipsam
quidē pdēnauit, q̄ esset gēti-
lis, omniū pētorū rea. Suscepit
aut speculatores, qui specula-
bant vniuersā terrā, & apud
se abscondit, Patrē, f. & Filīū, cū
Spiritu sancto. Et cū vnicta
emittas in qua habitabat, cōci-
disset in ruinā, Rahab pserua-
ta est, cū vniuersa domo sua,
fide signi coccinei. Sic, & Dñs
dicebat Pharisæis, q̄ aduentū
eius nō excipiebāt, & coccini
signū, (quod erat pascha, redē-
pato, & exodus populi ex Aeg-
ypto) nullificabāt, *Publicani,
& meretrices, præcedent vos in re-
gno calorū. * Aug. Meretrix, q̄
suscepit nūcios, præsumpsit i
promissione, timuit Deū, cui
didū est, vt p fenestrā mitte-
ret coccinū, vt in frōte hēret si-
gnū sanguinis Christi, Eccle-
siam gentium significauit.*
* Procop. His similia Mo-
ses quoq; mādauit, vt sangui-
ne postes vngāt, & limina, ne
que quisquā domo exeat, quo
vastatorē euitet. Vbi Ecclesiæ
figura erat, quæ admodum hic
quoque in domo Rahab, nuncque fidei confessio per funē
significatur. Quicumque igitur fiducia habet in omni, Christi
signo notatus maneat.*

6 & matrem; fratres ac sorores meas, & omnia
quæ eorum sunt, & eruatis animas nostras à
morte. Qui responderunt ei: Anima nostra sit
pro vobis in mottem, si tamen non prodideris
nos. Cumque tradiderit nobis dominus terram,
faciemus in te misericordiam; & veritatem. De-
misit ergo eos per funem de fenestra. Domus
enim eius hærebat muro. * Dixitque ad eos. Ad
montana conscendite, ne forte occurrant vo-
bis reuertentes, ibique latitate diebus tribus
donec redeāt, & sic ibitis per viam vestram. Qui
dixerunt ad eam: Innoxij erimus à iuramento
hoc quo adiurasti nos, si ingredientibus nobis
terram, signū nō fuerit funiculus iste coccineus,

& ligaueris eum in fenestra, per quam nos de-
misiisti, & patrem tuum ac matrem, fratresque, &
omnem cognationem tuam congregaueris in
domum tuam. Qui ostium domus tuæ egressus
fuerit, sanguis ipsius erit in caput eius, & nos
erimus alieni. Cunctorum autem sanguis, qui
tecum in domo fuerint, redundabit in caput no-
strum, si eos aliquis tetigerit. Quia si nos pro-
dere volueris, & sermonem istum proferre
in medium, erimus mundi ab hoc iuramen-

quoque in domo Rahab, nuncque fidei confessio per funē
significatur. Quicumque igitur fiducia habet in omni, Christi
signo notatus maneat.
* Rup. Funicul⁹ coccine⁹ in fenestra ligād⁹, titul⁹ ē passiois
dñicæ, inter oculos ecclesiæ iugiter pingend⁹. Coccine⁹ inq̄
funicul⁹, sanguineū ē crucis signaculū iugiter pigēdū i frōte.
*c Et patrē tuū. * Cypria.* Foris non est Ecclesiā, nec scindi
aduersum se, aut diuidi posse, sed inseparabilis domus vnita-
tē tenere manifestat diuinæ scripturę fides, cū de sacramento
paschæ, & agni scriptū sit. *In domo vna comedatur.* Qd itē circa
Rahab expressum videmus, cui dñ: *Patrē tuū, & matrē,* quo sa-
cramento declaratur, in vnā domū solū, i. in Ecclesiā, victu-
ros, & ab interitu mundi euasuros, colligi oportere. Quisq;
aut foras exierit, id est, si quis quāuis in Ecclesia gratiam cō-
secutus, recesserit, & ab Ecclesia exierit, reum sibi futurum.
* Idem. Stare tu, & viuere putas posse de Ecclesia recedētē?
Sedes sibi alias, & diuersa domicilia concedentem? Cum di-
ctum sit ad Rahab, in qua præformabatur Ecclesia. *Patrem
tuum, & matrem tuam, & fratres tuos colliges ad teipsam in domum
tuam, & erit, omnis, qui exierit ostium domus tuæ foras, reus sibi erit.*
f Qui ostium domus tuæ egressus fuerit, sanguis. * Ruper. Quicū-
que seipsum ab vnitate fidei præciderit, hæreticque ac schi-
mata

Sicut, & Paulus demissus est, vt habetur Act. 9.
6 Ad montana conscendite. *Ibi non est via communis.*
7 Ibi que latitate. Licet Iordanis parum distaret à Hiericho, tamē
ad tantum tempus manserunt persecutores exploratorum, quia no so-
lum quaesierunt eos in via, & in termino via, sed in latibus circun-
quaque. Hebræi autem dicunt, quod reuelatum fuit ipsi Rahab pro sa-
lute exploratorum, quod tantum tardarent.
8 Si ingre. i. rubens. Tetiuerat enim ipsa Rahab ad exploratorib. vt
darent ei certum signū saluationis suæ, & suorū, & ipsi dederunt pro
signo, quod funiculus per quem demissi fuerant, ligaretur in fenestra, et
sic cognosceretur domus ab eis, & existentes in ea, & ideo dixerunt, q̄
si funiculus ille non esset ibi pro signo, immunes essent à iuramento.
9 Qui ostium domus, &c. i. ipse erit sibi causa mortis.
10 Cunctorum autem. id est, obligamus nos morti pro cui⁹ salute.

& in ipso mu-
o habitabat.
insequentes.

Act. 9.
Com. in Ios.

Act. 16.

Homil. 3.

Matt. 27. c.

Luc. 2. c.

lib. 4. capi. 37.

E.
Narrat. In
Plal. 86.

finnoxii.

Comm. in Ios.

Comm. in Ios.
cap. 12.

Epist. ad Mi-
gnum, de ba-
ptizandis.
Nouat.
†
Exod. 12.

lib. de vnit.
Ecclesiæ.

Comm. in Ios.
cap. 12.

Quamata fecerit, san-
 A gna illi est in ca-
 pitulis. Hæc illa
 gloriositas, q̄
 dicti sunt de ci-
 uitate Dei, com-
 probante Salua-
 tore: Memor ero
 Rahab, & baby-
 loms, scietū me.
 Ergo quicūque
 a cultu Dei alie-
 m, angustati à
 peccatis, deni-
 grati in vitijs, veniēdo in vnā domū Rahab, cognati fiūt, &

to, quod ad iurasti nos. Et illa respondit: Sicut locuti estis, ita fiat. Di-
 mittensq; eos, vt pergerent, appendit funiculū coccineū in fenestra.
 Illi vero ambulātes peruenerūt ad mōtana, & māserunt ibi tres dies,
 donec reuerterētur, qui fuerāt persecuti. Quærentes enim per omnē
 viam, non repererunt eos. Quibus urbem ingressis reuerfi sunt, & de-
 scenderunt exploratores de monte, & Iordane transmissō venerunt
 ad Iosue filium Nun, narraueruntque ei omnia, quæ acciderant sibi
 atque dixerunt: Tradidit dominus omnem terram hanc in manus no-
 stras, & timore prostrati sunt cuncti habitatores eius. *

fratres sunt, & D
 omnes per vnū
 siluātur in tuc-
 lum coccineum
 per crucis, et mis-
 si sunt Christi li-
 gnuculum.
 * Theodoret. Quæst. in Io.
 Pactiones explo-
 ratorum valde
 consonant veri-
 tati. Nobis enim
 salus per Eecle-
 siam prouenit,
 aterna vita.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Appendit funicu. id est, statim cum appendit, ne obliuioni dare-
 tur, & vbi hoc exploratores viderent antequam recederent.
- 2 Illi vero. Hic exploratores ad Iosue reuer-
 untur, prænittitur ta-
 men latitatio eorum tribus diebus in montanis.
- 3 Reuerfi

- 3 Reuerfi sunt. scilicet exploratores de montanis ad locum vbi e-
 rat transitus Iordanis.
- 4 Atque dixerunt. Ac si diceret, ita certum est ac si esset factum.
 Et causa subditur cum dicitur.
- 5 Et timore prostrati sunt. id est, non habent virtutem resistēdi.

CAP. III.

CAP. III.

B 2 Q^uando videritis. * Iose.
 i. 5. Antu c. 7.
 † præceperunt
 populo, dicen-
 do.
 * fere.

Quando videritis. * Iose.
 Iesus transposuit cun-
 ctum exercitū, totamq; mul-
 tudinē tali modo. Precedebāt
 quidē sacerdotes habētes ar-
 cā, deinde Leuite tabernaculū
 & vasa, quæ ad sacrificiorū mi-
 nisteria sunt necessaria deferē-
 res. Sequebatur autē Leuitas,
 per tribus suas omnis exerci-
 tus, habens in medio infantes
 atque mulieres. Metuebant
 enim propter eos, ne vim pa-
 terentur in flumine.
 * Rabbi Leui. Finitum iam
 erat triduum, incipientē ista
 nocte, q̄ ad decimū diē men-
 sis cum p̄tineret, p̄stituta erat
 traiectionē. Verā lucē esse expe-
 ctatā monent ista verba. Et ibi
 pernoctarunt, &c. In lucē autē di-
 lata est traiectionē, vt tā insigne
 miraculū ab omnib. p̄spectū exploratumq; fieret. Deinde,
 vt vel vnā noctē haberet populus ad expiādū quodā sanctita-
 tis

Igitur Iosue de nocte con-
 surgens mouit castra e-
 gredientesque de Seti ve-
 nerunt ad Iordanem ipse
 & omnes filij Israel, &
 morati sunt ibi per tres
 dies. Quibus euolutis trā-
 sierunt † præcones per castrorum medium, &
 † clamare cœperunt. Quando videritis arcam
 fœderis domini Dei vestri, & sacerdotes stirpis
 Leuiticæ portantes eā, vos quoq; cōsurgite, & se-
 quimini p̄cedētes, sitq; inter vos, & arcā spatiū
 * cubitorū duū milium, vt † procul magis videre
 possitis, & nosse, per quā viā ingrediamini, quia
 † prius nō ambulastis p̄ eā, & cauete ne appro-
 tur. Nunc ergo duce Iesu, post arcam domini sequantur, nu-
 be subtrācta, tanquam velamine ablato.

tis cultu diuinū numē, p̄ fœli-
 ci traiectione, bellique auspicio.
 Deniq; vt hac ipsa expia-
 tione permoti omnū animi
 attentiores essent ad confide-
 randum, quod factum ibatur
 miraculum.
 Aug. Scribe populo dicunt:
 Cum videritis arcā testimonij Dei
 nostri, & sacerdotes, et Leuitas por-
 tantes eam, &c. Lōge iustū est
 arcā præcedere, vt possit à po-
 pulo videri. Tam grāde enim
 agmen, si post eam proxime
 pergeret, nō eam videret præ-
 ire, nec nosset qua sequeretur.
 Ex hoc intelligitur, quod co-
 lumna nubis, quæ solebat mo-
 uendis castris signum dare, &
 iter ostendere, iam recesserat
 nec eis apparebat. Hinc factū
 est, quod triduum illud ex hu-
 mana dispositione prædicere
 † ne appropri-
 quetis ei,
 nosse possit
 † ab heri, &
 diuiterius
 Heb.
 † & cauete
 † appropinqu-
 tis ad arcam

NICOLAUS DE LYRA. CAP. III.

Diuisio.

Igitur Iosue. Hic consequenter agitur de ingressu terre, qui
 factus est per transitum Iordanis, & ideo primo ostenditur
 quid actum est in ipso transitu. secundo quid in exitu 4. capi.
 tertio quid in statu, cap. 5. Prima pars diuiditur in tres, quia primo de
 transitu datur p̄ceptum. secundo additur signum diuinitus dandum,
 ibi. Dixitque dominus ad Iosue. tertio ponitur vtriusque comple-
 mentum ibi. Igitur egressus est populus. Circa primum dicitur.
 1 Igitur Iosue de no. con. In Hebræo habetur babboquet, De
 mane conuolgens, quia surrexit in aurora, quæ est consuetudo dici, &
 noctis. & sic potest vtroque modo nominari.
 2 Egredientesque de Setim, &c. Locus est vnde miserat explo-
 ratores.
 3 Venerunt ad Iordanem. Qui non multum à Setim distat.
 4 Et morati sunt ibi per tres dies. Dicunt expositores nostri,
 quod causa huius moræ fuit, eo q̄ Iordanis fluius tunc ex resolutione
 niuium increuerat, vt habetur infra, & ideo steterunt ibi tribus dieb.
 quousque aque aliquantulum decressissent. Sed hoc non videtur bene
 cōsonare veritati Hebræicæ, quia in seæ cod. cap. vbi nos habemus. Ior-
 danis autem ripas alui sui tempore messis implenerat. In He-
 bræo habetur sic. Et Iordanis implenerat super omnes ripas
 suas omnibus diebus messis, q̄ dies durāt p̄ duos menses secundū
 Hebræos, vt dicitur Gen. 8. in fine. & ideo si causa moræ fuisset
 exarscentia Iordanis, filij Israel ibidem steterunt per maius spatiū sa-
 tis,

tis, quam per tres dies, vt videtur. Ideo aliter potest dici, scilicet, quod
 causa illius moræ fuit, quia Iosue expectabat reuelationem domini de
 modo transeundi, quæ facta fuit sibi vltima die de illis trib. & in cra-
 stino transierunt. Vnde tūc dixit Iosue ad populum. Sanctificamini:
 cras enim faciet dominus inter vos mirabilia. Si enim à princē
 pio Iosue sciuisset, quod aluius Iordanis sicari debuisset propter eorū
 transitū, non oportuisset eum expectare per diem, nec per horam p̄pter
 diminutionē aque. Dicunt autem Hebræi, quod prima dies de tribus p̄-
 dictis fuit tricesima, & per consequens vltima luctus Mosi, quod oportet
 dicere secundum prædicta, scilicet, quod à morte Mosi vsque ad trā-
 situm Iordanis inclusiuē fluxerunt tantū a triginta tres dies, ita quod
 die trigesima tertia transierunt Iordanem. tres autem dies prædictæ im-
 mediate præcesserunt diem transitus, vt patet in textu. Ex quo sequi-
 tur, quod prima illarum fuit tricesima dies luctus Mosi.
 5 Quando videritis arcam. Ex quo patet, q̄ aliter portata fuit
 tunc, quam ante in motione castrorum, quia ante portabatur per Le-
 uitas, qui erant de familia Caath, vt patet Num. 4. & 10.
 6 Vos quoque con. Ex quo etiam patet, quod alio ordine portaba-
 tur arca, quia in alijs motionibus castrorum sex tribus præcedebant ar-
 cam, & sex sequebantur, vt habetur Num. 10. hic autem arca præce-
 debat. Et ex hoc etiam videtur, quod nubes, quæ prius ducatum præbe-
 bat, recesserat.
 7 Sitque inter vos, & arcam spa. propter reuerentiam.
 8 Cubitorum duum mi. Cubitus continet pedem cum duabus ter-
 tijs, & est mensura à brachij cubito ad summitatem digitorum.
 Sanctifi-

MORALITER.

5 Quando videritis arcam fœderis domini Dei vestri, & sacerdotes
 stirpis

stirpis Leuiticæ portan. &c. Hic agitur de modo transeundi Ior-
 danem, qui fuit miraculosus, & ideo per hoc Iosue fuit exal-
 tatus, secundum quod dixit ei dominus.

A Hebraei. Tribus pastoribus Israelis tria insignia dona cō
cessa sunt, *Manna* quidē *Mosi* columna nubis *Aaroni*, *puteus*
Mariæ meritis *Mortua* porro *Maria*, *sublat⁹* est *puteus*, *recu-*
peratus tamē meritis *Aaronis*, & *Mosis*. *Mortuo* *Aarone*, *di-*
sparuit nubis colūna, & si postea sit illis *Mosis* merito *reddi-*
ta. *Mortuo* *Mose*, *perierūt* tria
hęc, nec postea recuperata.

Homil. 4. a *Hodie inci. exalta. Adam.*
Multa prodigia in eremo gesta
sunt, & nusquam dicitur exalta-
tus Iesus. Vbi vero trāsitur Ior-
danis, dicitur ad eum. *Hodie inci.*
exalte, &c. Exaltatio enim Iesu
in cōspectu populi, à baptismo
sumit exordium. Qui enim bap-
tizātur, in morte ipsius bap-
tizātur, cuius mors in crucis exal-
tatione completur. Merito ergo
cuique fidelū tūc primum
Iesus exaltatur, cū ad mysteriū
baptismi peruenit. vnde. *Exal-*
tauit illū Deus, & donauit illi no-
men, quod est super omne nomen, etc.

Phil. 2. b. extremum.
Quest. 1. b
Theodoretus. Sicut Iosue
ex miraculo apud Iordanem e-
dito, innotuit esse vir à Dco di-
lectus, ita Iesus noster post sulce-
ptum à Ioanne in Iordane bap-
tisma, doctrinæ, & miraculo-
rum fecit initium. Exaltat⁹ por-
ro non est adeptus, quod prius
non habet, sed patefecit, quod
habebat, vt pote, qui ignorabat
esse filius Dei, declaratus est ta-
lis, patre dicente, *Hic est filius me-*
us dilectus, &c.

Procopius. Ne cui videatur
alium esse Deum veteris, & no-
uæ Ecclesiæ, Iosue cum Mose coniungit, vt vnus Dei curā
amborum esse demonstret.

Dom. de. ve. &c. Adam. Peccatori omnis creatura hostis
est, sicut Aegyptijs fluuius, terra, & celū. Iusto seruiūt oīa. Ma-
re rubrū trālit sicco vestigio, Aegypti⁹ submergit. In eremo
i. in deserto horribili, & vasto cib⁹ de celo ministratur iusto.
Et in Iordane arca testamēti dux est populo. Aq⁹ defecerūt
sacerdotib. & Leuitis. Similiter tibi, qui per baptismi sacra-
mentū Iordanis fluēta egressus es, per ipsum aera trālitus, p-
mittitur.

mittitur. Vnde. *Rapiemur obuiam Christo in aera, &c.* Nihil ergo D
est, quod metuat infus, cui omnis creatura simulat, & cui
df. *Si transferis per ignem, flamma non aduret te, &c.* Omnia ergo
q̄ in priorib. gesta sunt, in te secundum mysticam rationem
cōplentur, qui cupis idololatricis tenebris derelictis ad audiē-
tiā diuinę legis accedere, Aegy-
ptum derelinquis, cum cathecu-
menis aggregatus, & præceptis
ecclesiasticis parere cepisti, &
egressus mare rubrū, & in deser-
ti stationibus positus, ad audiē-
dum legem Dei, & intuendum
vultum Moyli per gloriam Do-
mini reuelatū, quotidie vacas. Si
autē ad baptismū veneris, & cō-
sistente sacerdotali, & Leuitico
ordine, initiat⁹ fueris venerādis
sacramētis, tunc sacerdotū mini-
sterijs, Iordane trāsmisso ter-
rā promissionis intrabis. In qua
te post Moysem suscipit Iesus,
noui itineris dux. Tu autem me-
mor tatarum virtutum, qđ tibi
mare diuisum est, qđ aqua Ior-
danis stetit, dices: *Quid est tibi ma-*
re quod fugisti, & tu Iordanis quia cō-
uersus es retro sum, &c. Et respon-
debit tibi sermo diuinus: *A facie*
domini mota est terra, à facie dei Ia-
cob. Qui conuertit petram in stagna
aquarum, & rupem in fontes, &c.
c *Chananaus*. possidens, vel pos-
sessio, vel negotiatores, vel mu-
tabilis.
d *H. thæus*. formidans, siue stu-
pens.
e *Heuæus*. Lapides colligans.
f *Pherezeus*. Separans, siue dif-

pinquetis ad arcā. Dixitq; Iosue ad populū:
Sanctificamini: cras enim faciet Domin⁹ in
ter vos mirabilia. Et ait ad sacerdotes: Tol-
lite arcam fœderis, & præcedite populum.
Qui iussa complentes tulerunt, & ambula-
uerunt ante eos. Dixitque Dominus ad Iosue.
Hodie incipiam exaltare te coram om-
ni Israel, vt sciant, quod sicut cum Mose fui
ita & tecum sim. Tu autē præcipe sacerdoti-
bus, qui portāt arcam fœderis, & dic eis. Cū
ingressi fueritis partē aque Iordanis, state
in ea. Dixitq; Iosue ad filios Israel: Accedite
huc, & audite verbū Domini Dei vestri. Et
rursum: In hoc, inquit, scietis qđ dominus
Deus viuēs in medio vestri est, & disperdet
in conspectu vestro Chananaem, & He-
thæum, Heuæum, & pherezeum, Gerge-
sæū quoque, & Amorrhæū, & Iebusæū. Ec-
ce arca fœderis Dñi omnis terræ antecedet
vos per Iordanem. Parate duodecim viros
de tribub. Israel, singulos p singulas trib. Et
cū posuerint vestigia pedum suorum, sacer-

feminans.
g *Gergesæus*. colonum applica, vel colonum eiciens, siue
aduena appropinquans.
h *Amorrhæus*. Amatus, vel loquens.
i *Iebusæus*. Calcantes, vel præsepe eorum.
k * *Ecce arca fœderis*. Procopius. Transitus arcæ vobis sit si-
gno internecionis gentium. Quemadmodum quoque vo-
bis esse debet copiarum aduersarum, si quæ in Iordane fue-
rit arca, quæ fidei in se complectitur arcana.

a Messis

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Sanctificamini. Expositores nostri dicunt, quod ista sanctifica-
tio intelligitur, quod continebant ab vxoribus suis, propter reuerentiā
miraculi in crastino fiendi, sicut & ante dationem legis præceptum
fuit eis, vt continebant ab vxoribus suis, vt habetur Exod. 19. Hebraei
autem dicunt, Sitis parati, vbi nos dicimus. Sanctificamini, quia
verbum illud quadas est æquiuocum ad preparare, & sanctificare, sed
qualis debebat esse illa preparatio, non dicunt.
- 2 Cras enim faciet Dominus inter vos mi. siccando alueum
Iordanis, vt exprimitur infra.
- 3 Et ait ad sacer. hoc dicit Iosue in die transitus Iordanis.
- 4 Dixitque dominus. Hic exprimitur signum diuinitus dandum,
cum dicitur.
- 5 Hodie incipiam exalte coram omni Israel. Licet enim die
præcedenti reuelatio facta fuisset Iosue, vt prædictum est, tamen tunc
fuit replicata ad maiorem assertionem, & etiam ad maiorem declara-
tionem. Sicut enim in cognitione naturali proceditur ab imperfecto ad
perfectum, vt habetur 1. Physicorum, sic et in cognitione supernatura-
li, quæ fit per diuinam reuelationem, aliquando veritas primo reuelat-
ur minus perfecte, postea perfectius.

6 Vt

MORALITER.

5 Hodie incipiam exaltare te coram omni Israel, vt sciant, quod sicut
cum Mose fui, ita & tecum sum, &c. Allegorice, per hunc transi-
tum significatur baptismi sacramentum, vt dictum est supr.
In institutione vero baptismi, dñs Iesus cuius Iosue figura
fuit in gestis, & nomine exaltatus fuit corā Ioanne Baptista
& alijs assistentib. per apertionem cœli super eū, & per vocē
patris dicentis: *Hic est filius meus, &c.* & per testimonium spi-
ritus sancti in columbæ specie descendentis super eum, &
manentis, & deinceps per multa miracula alijs inaudita.
† Tu autem præcipe sacerdotibus, qui portant arcam fœderis, etc. Per
istos sacerdotes signant apostoli alijsque discipuli, & eorum
successo-

- 6 Vt sci. &c. cum mo. fui. per signa mirabilia.
- 7 Ita, & te. sim. quod patuit per transitum miraculosum.
- 8 Cum ingre. fue. &c. Dicunt Hebraei, qđ steterunt in Iordane p-
pe ripam, per quam ingrediebantur, quousque totus populus transisset.
& ex hoc dicunt qđ alia, vt patebit postea. Sed videtur falsum, per
hoc quod in fine huius ca. dicitur. Sacerdotes, qui portabant ar-
cam fœderis domini, stabant super siccam humum in me-
dio Iordanis. Ex quo videtur, quod processerunt vsque ad medium al-
uei, vt populus transiret securus.
- 9 Accedite huc, & audite verbum dom. Hoc dixit Iosue prin-
cipibus populi, in quibus totus populus virtualiter continetur. Non enim
potuisset totus populus verbum eius audire.
- 10 In hoc inquit scietis, qđ dominus Deus viuens in medio
vestri est. scilicet per opus mirabile, quod non potest fieri, nisi diuina
virtute, quod exprimitur cum dicitur.
- 11 Ecce arca fœderis do &c. Ad cuius appropinquationem sic-
catis sunt aque, vt exprimitur postea.
- 12 Parate duodecim vi. scilicet ad tollendum. 12 lapides de alueo
Iordanis siccando, vt exprimitur in principio se. ca.
- 13 Et cum posuerint ve. pe. suorum, &c. Hic exprimitur modus
desiccationis aluei Iordanis. & patet litera.

1 Igitur

successores euangelium Christi per orbem portantes. Qđ
quidē euangelium bene per arcam significatur, eo qđ tria cō-
tinebat spiritualiter, quæ erant in arca contenta, scilicet tabule, p-
quas significabatur lex vetus, quam continet euangelium e-
ius imperfectionem supplendo. Secundum fuit virga Aarō,
quæ significauit dignitatem regiam, & sacerdotalem, quā
continet auctor euāgelij Christus, qui est rex, & sacerdos, &
per consequens ipsum euangelium hoc continet. propter
quod dicitur euangelium regni, Matth. 4. Tertium fuit mā-
na, per quam significatus fuit cibus spiritualis ex verbis euā-
gelij. propter quod Ioh. 6. g. Christo dixerunt apostoli: *Do-*
mine ad quem ibimus? verba vitę eternę habes.

1. *Ad 70. implet. LXX. Sicut in diebus messis tritici. Hoc incredibili...*

quam se arbitrabatur pp hostes habere permissionem, inter D hec Deus transibilem fluvium fieri ei compromisit, magnitudinem eius innumeras. Cumque sacerdotib. primis introeun-

dotes qui portant arcam foederis domini Dei universae terrae in aquis Iordanis, aquae quae inferiores sunt, decurrunt atque deficient. Quae autem desuper veniunt, in una mole consistunt. Igitur egressus est populus de tabernaculis suis, ut transirent Iordanem, & sacerdotes qui portabant arcam foederis, pergebant ante eum. Ingressisque eis Iordanem & pedibus eorum in parte aquae tinctis (Iordanis autem ripas alvei sui tempore messis impleverat) steterunt aquae, descendentes in loco uno, & instar montis intumescetes apparebant procul ab urbe, quae vocatur Adan, quae est ad latus sathae. Quae autem inferiores erant in mare solitudinis (quod nunc vocatur mortuum) descenderunt, usquequo omnino deficerent. Populus autem incedebat contra Iordanem, & sacerdotes qui portabant arcam foederis domini stabant super siccam humum in medio Iordanis accincti. Omnisque populus per artem alveum transibat.

tibus, mirabilis iam fluvius videretur, altitudine eius immunita, alveo vero quasi ad siccipavitenti instar expolito, omnes iam confidenter fluvium transibant, & qualem eum Deus futurum esse praedixerat, talem esse conspiciebant. Et fluvius quidem egressis Hebraeis, denuo crevit, & magnitudinem suam recepit. Sacerdotes quoque, &c. Idem sacerdotalis ordo & Leviticus arcae Domini assistit, in qua lex Dei portatur. Ipsi enim sunt qui illuminant populum de mandatis Dei. Unde. Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis. Hoc lumen per sacerdotes & Levitas accenditur. Populus, inquit, longe sit ab arca testamenti domini, duo milia cubitorum. Sacerdotes vero & Levites proximi & tam proximi, ut in humeris eorum portet. Beati qui merentur proximi esse Deo. Sed scriptum est. Qui approximat mihi approximat igni. Si aurum & argentum fueris & igni approximaeris, clarius per ignem effulgebis. Si superedificasti ligna foenum, stipulam consumeris. Beati ergo qui proximi sunt, ut ignis eos illuminet non adurat. Salvabitur tamen Israel, sed longe positus iter agit, non sua virtute, in ministerio sacerdotum.

Adam. Nonnullique mysterij ratione ab eorum scriptis, ea dicitur, quae in Iordanis mare, & in amaritudine sua, & in dulcedine perferret. Si enim oes qui baptizantur, accepte caelestis gratiae dulcedinem custodierint, nullus in amaritudinem peccatorum vertetur. Sed sepe suscepto baptismo ad secularia redeunt, & avaritiae falsum poculum bibunt, & in mare fluentes, talis fluctibus percunt. Pars vero illa quae in stabilitate permanet & dulcedinem servat, significat eos qui acceptum munus Dei firmiter tenent. Et recte est una pars eorum qui salvantur, quia unus est panis qui de caelo descendit, & fides una, & unum baptisma, & unus spiritus quo omnes purificantur in baptismo, & unus Deus pater omnium. Theod. Retentus impetus aquarum instar vris tumesceret, & in fastigium attollebatur quia terminus ab opifice positus quovis adamantino muro fortius ipsam retinebat. Iosaphus. Metuente duce transivimus fluminis, cum esset grandis eius impetus, & neque pontibus transiretur, qui etiam si vellet ei pontem facere, nequaquam

1 vno aceruo. Orig. ho. 4. De cond. di. c. reuera ue Iordanis. Psal. 108. 2. faceris, & i ita montis tumefcente apparebant valde. mare salis. 1. Cor. 3. 6. CAP. F

NICOLAUS DE LYRA.

1 Igitur egressus. Hic consequenter describitur transitus & signi complementum, & patet littera usque ibi. 2 Iordanis autem ripas alvei sui tempore messis impleverat. Non potest intelligi, quod tunc colligerentur blada communiter, quia decima die mensis primi transierunt Iordanem, ut habetur cap. sequenti. mensis autem primus Hebraeorum incipit a lunatione propinqua equinoctio vernali, siue sit ante, siue post. Sed dicitur tempus messis pro tanto, quia in terra promissionis, quae valida est, in aliquibus locis magis calidis spicae aliquae appropinquabant ad maturitatem, & de illis colligebatur manipulus & torrebatur aliquantulum, & per confricationem excubebantur grana, de quibus fiebat oblatio infestinitate paschali, quae celebrabatur 15. die mensis primi, ut habetur Levit. 22. & propter hoc mensis primus vocatur mensis novarum frugum Exod. 13. & Deut. 16. Quod autem hic interponitur de inundatione Iordanis, hoc fuit ad declarationem maioris miraculi in siccatione alvei Iordanis in transitu filiorum Israel, ideo subditur. 3 Steterunt aquae descen. &c. Contra naturam, cum sint fluidae. Quae

4 Quae autem inferiores erant, in mare solitu. quod nunc vocatur. descen. Iste locus erat magnus lacus, per quem transit Iordanis fluvius. & vocatur mare secundum modum loquendi Hebraicum, quo omnis congregatio magna aquarum mare vocatur. unde Gene. 1. b. dicitur: Congregationesque aquarum appellavit maria. Et hoc modo stagnum Genezareth, per quod transit Iordanis fluvius, vocatur mare Tyberiadis, & mare Galilaeae, ut habetur in pluribus locis in euangelio. Et eodem modo in proposito lacus iste vocatur hic mare solitudinis, quia est iuxta desertum Sin. Et mare mortuum, eo quod nullus piscis possit ibi vivere, ut dicit Philosophus 2. Meteororum. ubi loquitur de isto lacu vel stagno: tum quia aquae sunt ita spissae, quod sunt quasi lutum: propter quod vestimenta ibi proiescunt magis sordidantur quam lauantur, ut dicitur ibidem: tum quia sunt excessivè salae, propterea alibi in scriptura vocatur mare salissimum. 5 Usquequo omnino defuit ab aspectu filiorum Israel. 6 Populus autem incedebat contra Iordanem. id est, per Iordanem, ita quod ponitur hic una praepositio pro alia. Vel dicitur, contra Iordanem: quia populus appropinquabat ad aquas Iordanis desuper venientes, quae stabant eleuatae ad modum collis iuxta transitum populi. Cetera patent. Duode-

Mare dic mortuum

MORALITER.

3 Steterunt aquae, &c. Per quas significantur mundi tribulationes. Esa. 8. b. Adducet dominus super eos aquas fluminis fortes & multas: regem Assyriorum, &c. Per hoc igitur, quod aquae Iordanis superuenientes, & etiam inferiores arcae transitum non impedierunt, significatum fuit, quod tribulationes mundi praeteritae non impedirent portationem euangelij per orbem. quod patet, quia persecutio Iudeorum in primitiva ecclesia, & postea persecutio tyrannorum & haereticorum, non impedierunt

pedierunt praedicationem euangelij, & similiter sperandum est quod superuenturae non impediant, saltem omnino. 1. Cor. 10. c. Fidelis Deus qui non patietur vos tentari supra id quod potestis, sed faciet etiam cum tentatione, prouentum, ut possitis sustinere. Per hoc etiam significatum fuit, quod transitus electorum ad patriam, non impedietur per quacunque tribulationem. Per hoc autem quod arca praecessit populum in ingressu Iordanis, & in egressu secuta est, significatum fuit, quod euangelij praedicatione Gentiles ad baptismum adduceret, & adductos in Christo conseruaret.

A C A P. III.

C A P. III.

I *N* aternum. Aug. Quo in æternum, cū cæli & terra transeant? An quoniam æternum aliquid significat, cum ipsi æterni esse nō possint? Quāuis possit quod in Græco est *eos tuis aëris* Latine dici vsq; in seculum.

b *Festinauitque populus & transiuit &c.*

Adam. Qui mare rubrum transierunt baptizati sunt, in Moyse, & in nube, & in mari. De his vero qui Iordanem similiter transeunt, possumus similiter dicere, quia omnes in Iesu baptizati sunt in

B Iordane. Quod vero scriptum est. *Et festinauit populus, & transiuit Iordanem.* non puto esse ociosum. Nobis enim venientibus ad baptismum, & suscipientibus, verbi Dei sacramentum, non segniter agendum est, sed festinandum, donec omnia, mandata impleamus, vt peruenire ad promissam beatitudinem, mereamur. Cum vero omnia transierimus, diligenter, & caute incedendum est, ne de improviso effundantur gressus nostri, vnde. *Pene effusi sunt gressus mei.* Nec remissior sollicitudo debet esse in conferuandis, q̄ acquirēdis virtutibus, quod designatur cum dicitur,

Psal. 72. a. armatorum.

decim viros quos elegerat de filiis Israel, singulos de tribub. singulis, & ait ad eos, Ite añ arcam domini Dei vestri, ad Iordanis mediū, portate inde singuli singulos lapides in humeris vestris, iuxta numerum filiorum Israel, vt sit signum inter vos. Et quando interrogauerint vos filij vestri cras, dicentes, quid sibi volunt isti lapides? respondebitis eis. † Defecerunt aquæ Iordanis ante arcam foederis domini, cum transiret eū, idcirco positi sunt lapides isti in monimētum filiorum Israel vsque in æternum. Fecerunt ergo filij Israel sicut eis præcepit Iosue, portantes de medio Iordanis alueo duodecim lapides, vt ei dominus imperarat, iuxta numerum filiorum Israel, vsque ad locum in quo castrametati sunt, ibique posuerunt eos. Alios quoque duodecim lapides posuit Iosue in medio Iordanis alueo, vbi steterunt sacerdotes, qui portabant arcam foederis domini, & sunt ibi vsque in præsentē diem. Sacerdotes autem qui portabant arcam, * stabant in Iordanis medio, donec omnia complerentur, quæ Iosue vt loqueretur ad populum, præceperat dominus, † vt dixerat ei

^a Non otiose, non remisse nobis agendum est, sed omnia præcepta domini festinanter transeunda & petitienda.

b Moyses. Festinauitque populus, & transiit. Cùmque transissent omnes, transiuit & arca domini. Sacerdotes quoque

^a Quasi doctores & duces ad terram promissionis.

pergebant autē populum. Filij quoque Ruben & Gad, & dimidia tribus Manasse armati præcedebant fratres suos filios Israel, sicut eis præceperat Moyses, † & quadraginta † pugnatorum milia † per turmas, & cuneos incedebant per

^a Quia cum omnia transierimus, diligenter & caute eundem est, ne effundantur gressus nostri.

iam non sit qui exterretrat filios Israel.

NICOLAUS DE LYRA.
C A P. III.

- 1** **Q** Vib. tr. Hic consequenter ostenditur quid actum fuit in exitu Iordanis, quia 12. lapides de alueo Iordanis fuerūt exportati, & 12. alij de terra arida in alueū positi. In hoc igitur sic procedit: qa primo ponit domini & Iosue iussio, secun. iussionis impletio, ibi: *Fece.* ergo. tertio tēporis determinatio, ibi: *Popu. au.* Circa primū dicitur: **2** *Dixit domi. &c.* Elige 22. vi. i. iam electos accipe: quia de mandato Iosue quilibet tribus elegerat, vnū, vt dictū est ca. præced. & ideo ista electio aliquando attribuitur Iosue, aliquando tribubus: quia facta est a Iosue auctoritative, & ab illis executive.
- 3** *Duodecim duris. la. &c.* Vt possint diu permanere ad memoriā facti: quia ad hoc tollebantur, vt infra dicitur: vt sit signum inter vos, & patet litera vsque ibi.
- 4** *Vsque in æternum, &c.* Accipitur hic æternum, pro tempore longo & indeterminato.
- 5** *Fece. er.* Hic ponitur iussionis impletio, & patet litera vsque ibi.
- 6** *Alios quoq; duodecim lapides po. Ios. &c.* Vt haberetur testimonium

M O R A L I T E R.

1 *Quibus transgressis, di. do. &c.* Hic agitur de duodecim lapidibus exportatis de alueo Iordanis & de alijs duodecim in ipso ponēdis, per primos lapides allegorice signatur populus Judaicus ex duodecim filiis Iacob procreatus, qui nutritus fuit in humore doctrinae legis & prophetarū, sed adueniēte Christo eiectus fuit ad obstinationis ariditatem. Per alios duodecim signatus fuit populus Gētilis, qui per prædicationem 12. Apostolorum conuersus est ad fidem Christi, & ex aridi-

ditate infidelitatis translatus est ad humorem gratiæ per gratiam baptismalem.

Moraliter autem per duodecim lapides in Iordane positos, significantur duodecim fructus spiritus qui cum gratia dantur in baptismo, & ponuntur Gal. 5. d. *Fructus autem spiritus est charitas, gaudiū, pax, patientia, longanimitas bonitas, benignitas, mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas.* & hi fructus lapides, dicuntur, propter firmitatem & stabilitatem in bono quam personæ fideles per eos consequuntur, propter quod dicitur Heb. 13. b. *Optimum est gratia stabilire cor.*

tur, quia 40. milia virorum in veritate accincti transierunt ad expugnandam Iericho, accincti scilicet cingulo veritatis, vnde. *Estote accincti liberos vestros in veritate.* Nonstrum etiam cingulum debet esse veritatis, si tamen seruauerimus militiæ huius & cinguli sacramentum. Si falsum loquimur, discingimur baltheo veritatis. Simus ergo in veritate electi, sed in falsitate discincti transeunt Iordanem ad bella transimus, contra spiritualia, nequitia in cælestibus. Hæc, enī omnia propter nos scripta sunt. Exeamus ergo ad bellum, vt expugnetur a nobis ciuitas prima, huius scilicet mundi malitia, & superna necenia. Intra te prælium est, intrate edificatio mala, & subuertenda. Hostis tuus de corde tuo procedit. *De corde enim exeunt cogitationes male, homicidia, adulteria, fornicationes, &c.* Vides quantus sit & qualis est exercitus tuorum hostiū. Hi nobis prima strage fundendi sunt, vt nullū relinquamus, tūc nobis per Iesum dabitur illa requies, vt vnusquisque requiescat sub vite sua, & sub ficu sua, cum

D
Eph. 6. c.
* preparato
-durissimos.
† De. 27. a.
† Iosue.
Ebidem b.
E
* foederis.
Matth. 15. b.
† præceper
† circiter qu
draginta.
† transierunt
ante domum
ad præliū ad
F

In

Simonum transitus miraculosi intra aquam & extra. Et isti. 12. lapides positi intra alueum fuerunt ita magni, quod poterant apparere supra aquam quando erat parua: ideo de istis 12. lapidibus non dicitur quod singuli homines portauerūt singulos lapides, sicut de alijs duodecim, sed quod Iosue posuit eos quod est intelligendum per adiutorium multorum propter magnitudinem lapidum. Et de istis lapidibus dicitur cōmuniter a doctoribus, qđ Iohannes Baptista baptizans in Iordane dixit: Potest Deus de lapidib. istis suscitare filios Abraham, vt habet Mat. 3. b. 7 Et sunt ibi vsque in præsentem diem. Hoc refertur ad tempus, quo liber iste fuit scriptus, & forte adhuc sunt ibi. 8 Festina. popu. & transi. Quia erat magna multitudo valde: & ideo oportebat eos festin. anter transire. 9 Cūque transissent om. tran. arca do. Et hoc ad præceptum domini ad Iosue, vt infra exprimitur. 10 Sacerdotes quoque perge. ante po. Quamuis. n. populus ante transisset Iordanem, tamen stetit iuxta ripam, quousque sacerdotes portantes arcam transissent ultra populum qui debebat sequi arcam, vt dictum fuit cap. præcedenti.

In illo

A In die illo, &c. Semper exaltatus est Iesus apud patrem, sed opus est, ut in conspectu nostro exaltet illum Deus. i. ut altitudinem diuinitatis eius cognoscimus. Hoc autem fit si Iordanem transierimus, & varijs sacramentorum munimentis ad futura bella armemur.

b Præcipe sacerdotibus.

Aug. Mandata facer dotibus portantib. arcam testamenti, &c. Solet dici arca testamēti, vel arca testimonij. Nūc ergo dicitur arca testamenti testimonij, ut non solum arca, sed etiam ipsum testamentum appelletur testamentum testimonij. Hic enim dicit Apostolus Nūc autem sine lege iustitia Dei manifestata est, testimonium habens per legem & prophetas, quia in rei ventura testimonium datū fuit vetus testamentum.

c Pop. au. Ada. Non

sine causa signatur quando veniunt ad Iordanem. Decima, inquit, mēsis primi, hæc est ipsa dies in qua agni mysterium præcipiebatur in Aegypto. In eandem terram promissionis intrant, & valde beatum est, ut ipsa die qua errores quis subterfugit seculi, terram promissionis ingredatur. i. in hac die qua in hoc seculo viuimus, tota. n. vita presens vno die signatur. Per hoc ergo edocemur, ne opera iustitiæ in crastinum differamus, sed hodie. i. dum viuimus, omnia quæ ad perfectionem sunt implere festinemus, & ita poterimus decima die primi mensis terram promissionis. i. beatitudinem perfectionis intrare. Notandum autem quod sæpe ista dies repetitur, quia licet generalis nobis sit vna perfectio, si tñ vnā virtutum speciem integre poterimus implere, est ipsius virtutis sua queque perfectio. Sic ergo per singulas virtutes inue-

ueniuntur multe perfectiones. Illa vero est generalis que omnium in se continet perfectionem & summam. Ideo ergo in hac die multe gesta recapitulantur, ut multe perfectiones ad vñū diem pendere significent.

d Dno. quo. i. mysteriū agni in Aegypto præceptū est, quia eo

Lata & spaciola est via Iericho. i. mundi.

Malitia mundi, & superba mētia peccati prius nobis euertenda sunt.

a plana atque campeltria vrbis Iericho. In die illo magnificauit Dominus Iosue coram omni Israel. † vt timerent eum

Qui sub lege & hinc Moyse, cum ad euangelium transitur, mutata obseruantia maior immutatur. vnde. Per legem legi mortuus sum, vt Deo viuam.

sicut timuerant Moysen, dum adhuc viueret. Dixitque ad eum. Præcipe sacerdotibus qui portant arcam scederis, vt ascendant de Iordane. Qui præcepit eis, dicens Ascendite de Iordane. Cumque ascendissent, portantes arcam scederis domini, & siccam humum calcare cœpissent, reuersæ sunt aquæ in alueum suum, & fluebant sicut ante consueuerant.

c Populus autem ascendit de Iordane decimo die mensis primi, & castrametati sunt in Galgalis contra orientalem plagam vrbis Iericho. Duodecim quoque lapides quos de Iordanis alueo sumplerant, posuit Iosue in Galgalis. Et dixit ad filios Israel. Quando interrogauerint filii vestri

dem die quo errores mundi fugimus, terram, promissionis ingredimur. Tota enim vita presens vna dies est, hodie ergo, id est, dum viuimus, ad perfectionem festinemus, nec in crastinum differamus.

Duo. quo. Isid. Transseunt filii Israel Iordanem susculerunt de medio fluminis 12. lapides, quos pro testimonio posuerunt in loco secundæ circumcissionis, ad signandum nobis, vt dum de laqueo confurgimus, apostolicæ vitæ exempla firmissima nobiscum

portare debeamus, quorum semper testimonium ad imitamenta virtutum inueamur.

*** Damascenus** Imagines sunt monumenta quedā. Et enim illiteratis hominibus hoc sunt, quod literatis libri. Et quod auribus oratio est, idem est oculis imago. Cui tamē imagini intelligentia coniungimur. Idecirco iussit Deus, vt arca fieret e lignis q̄ non corrumpuntur, iussitque ut extra inauraretur, atq; in ea ponerentur tabulæ, & virga, & vna, in qua māna ad rerum gestarum futuramq; memoriam cōtinebatur, hæc autē quis imagines esse & præcones clarissimos negabit? neque vero ex lateribus tabernaculi, sed in conspectu totius populi iacebant. Hæc qui spectabant, Deum qui per illas agebat, adorationis patriæque cultu venerabantur. Neque enim cultum hunc ipsis exhibebant, sed per ea reuocabantur, in

memo-

NICOLAUS DE LYRA.

1 In illo die ma. do. lo. Per factum prædictam mirabile, vt populus haberet eum in reuerentia & timore.

2 Præcipe sacer. &c. Hoc ponitur ad ostendendum, quod sicut de speciali mandato Dei steterant in Iordanis alueo, ita & de eius speciali mandato recesserunt.

3 Vt ascend. de Iord. Ex hoc, quod non dicitur hic vt transeant, sed vt ascendant: dicit Hebræi, quod ascenderunt super ripam per quam intrauerant, eo quod stabant iuxta illam secundum eos prout dictum est supra cap. præcedent. Et quia dicit textus hic, quod cum pedes sacerdotum fuerunt extra alueum, aqua Iordanis iuxta steterant, statim fluxerunt secundum cursum suum. Ex quo sequitur secundum dictum Hebræo rñ, quod populus Israel tunc fuit ex vna parte Iordanis, & sacerdotes cum arca in parte opposita, & aqua Iordanis in medio currens. Ideo dicunt, quod arca aliter transiit quam populus, dicentes quod arca portauit portatores suos, quod est sic intelligendum, quod virtute diuina arca cū sacerdotibus fuerat subito transportata, non solum vltra fluium sed etiam vltra populum, quem debebat præcedere, vt prædictum est. Sed hoc videtur fuisse vniu:um quia non est verisimile, quod scriptura tacuisset tantū mirabile, tum quia innititur falso. s. quod sacerdotes steterint in alueo Iordanis iuxta ripam per quam ingressi fuerunt, quia steterunt in medio aluei, vt dictum est ca. præcedenti. Tum quia modus loquendi ex quo arguunt propositum cum dicitur, vt ascendant, magis est ad oppositum, vt videtur, quia consequenter de transitu populi subditur. Populus autem de Iordane ascendit decimo die, &c. & tamen per alueum pedibus transiit, vt exprimitur in litera & ipsimet cōcedunt. Quod ergo dicitur Vt ascen. hoc est, quia sacerdotes stabant in medio aluei, vt supra dicitur 12. vbi alueus est profundior quam prope ripam: & ideo progressus de loco illo ad ripam procedit ascendendo. Cetera parent ex prædictis.

4 Populus autem. Hic consequenter describitur temporis determinatio cum dicitur: Populus autem, &c. de die men. p. hoc autem exprimitur ad maiorem historię certitudinem.

5 Et castra. sunt in Gal. Hoc nomen ponitur hic per anticipatiōnem, quia postea fuit impositum illi loco, vt habetur sequen. ca.

6 Duodecim quoque la. &c. posuit lo. in Gal. Dicunt Hebræi, quod transitu Iordanis non statim ierunt in Galgalis, sed prius ierunt in montem Hebal, & ibi portauerunt illos. 12. lapides, & leuauerunt eos calce & scripserunt super eos mandata legis, & fecerunt b. n. dictiones

nes & maledictiones solenniter, & de lapidibus illis fecerunt altare, & super illo obulerunt hostias, & in sero venerunt in Galgalis, vbi metati sunt castra, apportantes ibi 12. lapides prædictos, vt manerent ibi pro signo transitus Iordanis miraculosi. Et ad hoc allegant qd prædictū est in hoc c. Donec omnia complerentur quæ Iosue, vt loqueretur ad populum præceperat dominus, & dixerat ei Moyses. Moyses autem dixerat quod transitu Iordanis leuarent lapides calce, & scriberet ibi legem, & quod ponerent benedictiones super montem Garizim, & maledictiones super montem Hebal vt habetur Deu. 22. Sed id videtur falsum, Tū quia tot & tāta nō possunt fieri vna die, vt pote transitu Iordanis, maxime tāte multitudinis, progressus ad montem Hebal, & Garizim, qui locus satis plus distat a Iordane quam ciuitas Iericho: solennitas benedictionum & maledictionū, & descriptio legis super lapides, & immolatio hostiarum, & inde progressus ad Galgalis locum. Tum quia videtur contradicere ei quod dicitur infra 8. c. post de destructione Iericho & Hai. Tunc edificauit Iosue altare dño Deo Israel in monte Hebal, &c. vt subditur de descriptione legis super lapides, benedictionibus & maledictionibus. Tum quia repugnat ei qd dicitur Deut. 28. a. vbi dicitur de lapidibus in quibus scribenda erat lex. Eriges ingentes lapides, &c. lapides autem isti nō fuerunt tales, quia singuli homines portabant singulos lapides vsque ad locum castrorum, vt dicitur in princ. huius cap. Item litera huius c. quam pro se allegant, magis est ad oppositum quia ibi dicitur: Sacerdotes autem qui portabant arcam stabant in Iordanis medio, donec omnia complerentur quæ Iosue vt loqueretur ad populum præceperat dominus, & dixerat ei Moyses: Si ergo istud dictum Moysi intelligit de descriptione legis super lapides, & benedictionibus & maledictionibus, sequitur quod sacerdotes steterunt in medio Iordanis cum arca, quousque omnia prædicta fuerunt completa, & tunc arca nō præcessisset populum in progressu prædicto, cuius cōtrarium dicitur in hoc ca. Similiter arca & sacerdotes nō fuissent presentes, quando benedictiones & maledictiones solennitate fuerunt in monte Hebal & monte Garizim: cuius contrarium dicitur infra 8. c. Et ideo quod supra dicit. Donec complerentur, & subdit, quæ dominus præceperat, & Moyses dixerat. intelligitur de transitu Iordanis, & de portatione 12. lapidum vsq; ad locū vbi remanserunt sequente nocte, & de portatione 12. lapidum aliorum intra Iordanis alueum: præceperat enim ista dominus & Moyses etiā dixerat Iosue, saltem in parte. s. quantum ad Iordanem transitum, & nō intelligitur de alijs quæ postea fuerunt facta.

7 Quando interroga, &c. id est, in futurum tempus. Cetera patet.

C A P.

A memoriam rerum admirabilium, & authoris earū Dei quē adorarent. Cur non igitur nos cruciatum, mortisq; salutiferā, & rerū a Christo gestarū imagines effingemus, vt cum ē nobis quælierint filij nostri, quid hæc significant, respondeamus. Deum verbum hominem esse factum.

Orat. 3 de imag. * Idem. Sextum imaginum genus est, quod pro eorum q mirabiliter gesta sunt, memoria conseruāda, ad posterorum utilitatem spectandū proponitur. Verum hoc duplex est. Aut enim literarum monumentis in libris inscribitur: aut oculis spectandū subiicitur: vt eūm vna, & virga posita sunt ad memoriam sempiternam, cumque duodecim lapides ex Iordane sumpti sunt, qui sacerdotum notam figuramque significarent. Sic & nunc virorum præstantium imagines, quæ nos

nos moneāt, & ad imitandū incitent, studiosè conficimus. **D** * Ioseph. Iesus ex lapidibus quos singuli principes tribuū tulerant de profundo Iordanis, altare cōstititens, pro futuro signo interrupti fluminis, sup illud sacrificauit Deo, & festiuitatē Paschæ in illo loco cūc^o popul^o celebrauit, & omniū que eis deerant primitus facillimè tūc abundabāt. Nā & mesē iā maturā Chanaanorum metebant, & cetera opulentissima possidebant.

Lib. 1. Anti-quit. cap. 1.

cras patres suos, & dixerint eis: Quid sibi volūt lapides isti? docebitis eos atq; dicetis: Per aren-tem alueū transiuit Israel Iordanē istū, siccante dño Deo vestro aquas eius in conspectu vestro donec transiretis, sicut fecerat prius in mari rubro, quod siccauit donec transiremus, vt discāt omnes terrarum populi fortissimam manū Dei vt & vos timeatis Deum vestrum omni tēpore.

* Procop. Erigit lapides Duodecim partim monumento filijs, partim terrori hostibus, partim autem de vno Deo eruditioni. Res enim diuine non ostentationi, sed audientū videntiumque saluti inferunt.

Comment.

* Rupert. Vtrobique magnum & euidentis testimonium, credulis bonū & iucundū: incredulis, triste atq; pauendum.

C A P.

C A P. V.

a **B** *ostquam ergo aud. & c.* Procop. Cū miraculū percrebuisse, quotquot in inueterata impietate sunt oppressi, animis defluerūt quos armis depositis, paci; intentos esse oportet.

Porro qui audaciores erant, nihilominus animis cōciderunt, verumq; quod a Mose prædictum extitit, omnes habitatores Chanaan, &c.

b * *Fac tibi cultros lap. & c.* Iustin. Martyr. Priscus ille Iesus dicitur secunda circuncisione cultris lapideis circūcidisse populū, qd fuit præsagium circuncisionis, qua nos Iesus Christus refecit à lapidibus simulacrisque cæteris, cōgestis acerbis præputiorū: hoc est, liberauit nos ab errore mundano: vbique gētium multis circuncisis cultro petri-
† acutos.

C intelligere, per quos tot errabundis præputia cordis resēta sunt.

* Rabbi Moses Maimonis. Duris silicibus vsus est Iosua, non acutis gladiolis.

* Tertul. Quia Iesus Christus nos introducturus erat in terram promissionis lacte & melle manantem, idest, vitæ æternæ possessionem, qua nihil dulcius: idq; non per Mosen, idest, non per legis disciplinam, sed per Iesum, idest, per Euāgelij gratiam, prouenire habebat, circuncisis nobis petrina acie, idest, Christi præceptis (petra enim Christus) ideo Iosue nomine domini inauguratus figura, Iesus cognominatus est.

Quæst. 6. in Iosue. August. Queritur cur dixerit iterum? Non. n. vnus hō bis circuncidendus erat. Sed quia vnus populus erat in quibusdā circuncisus, in quibusdā nō circuncisus: ideo dictum est, iterum: vt circuncisus iterum circūcideretur non homo, sed populus. Quidā de Aegypto exeuntū filij in illo populo circuncisi

cuncisi erant, quos circūcidere potuit Iesus illorum. f. filios quos genuerunt in deserto, & contēperunt eos circūcidere, quia inobedientes erant legi Dei. Cur ergo putāt rebaptizandos eos qui habent Christiani baptismi sacramentū, quasi hoc testimonio legis adiuti? Cū non vnus homo bis circuncisus sit, sed populus qui fuerat in quibusdam circuncisus, in quibusdam vero incircūcisus erat: et si aliquo modo fieri posset, vt Deus hoīem bis circūcidi iuberet. Nunquid dicere pnt, qui rebaptizandos putāt, ideo fuisse pceptū, quia illi ab Aegyptijs fuerāt circuncisi, aut ab aliquibus hæreticis ab Israelitarum societate segregatis.

C A P. V.

ostquam ergo audierunt: omnes reges Amorrhæorum, qui habitabant trās Iordanē ad Occidentalem plagā, & cūcti reges Chanaan, qui propinqua possidebant magni maris loca, quod siccaisset Dominus fluentia Iordanis coram filijs Israel, donec transirent, + dissolutum est cor eorum, & non remansit in eis spiritus, timentium introitum filiorum Israel. Eo

a *Quia in petra quæ Christus est, purgamur, & opprobrium Aegypti. i. obseruantes Aegyptiorum deponimus.*

b *tempore ait Dñs ad Iosue. Fac tibi cultros lapideos*

Mosen eruditus est, idololatriæ errorem cultumque deposuit. Hæc est prima circuncisio per legem. Si vero ad euangelium perueniat, secundam circuncisionem accipiet p Petram, quæ est Christus, & auferetur ab eo opprobrium Aegypti. Nisi enim quis per euangelium fuerit secunda circuncisione purgatus, non deponit opprobrium Aegypti, et si enim omnes ex lege veniant, & per Mosen eruditi, habent tamen opprobrium peccatorum. vnde & Paulus: *Fuimus & nos aliquando insipientes, & increduli, errantes in desiderijs & voluptatibus, & c.* Sed postquam Christus venit. & per baptismum secundo circuncidit & purgauit animas nostras, abiecit hæc oīa, & pro his assumptimus conscientia bonæ astipulationem in Deum. Nemo ergo si integrè conuersus est, & ex corde pœnituit, fideliter Iordanē transiuit, & secundam circuncisionem accepit, præteritorū metuat opprobrium delictorum audiens, quia hodie abstuli a te opprobrium Aegypti. vnde alibi: *Remissa sunt tibi peccata tua, sed*

E

c. 6. in Iosue
† liquefactum

F
Ad Tit. 3. a.

Orig. hom. 6.
in Iosue.

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. V.

Postquam ergo. *Osteso quod factum fuit in Iordanis introitu, & quod in exitu, hic consequenter ostenditur quod factum fuit a filijs Israel in statu antequam bellarent contra habitatores terræ: quia ante congressum fuerunt circuncisi, & pascha celebrauerunt, & ab angelo apparente Iosue confortati sunt. Et ideo primo agitur de circuncisione, secundo de paschæ celebratione, ibi, Manteruntque. tertio de*

tio do populi confortatione, ibi: Cum autem esset Iosue. Circa primum præmittitur timor a Deo immixtus super aduersarios Hebræorum. & patet litera. Hoc autem a Deo factum est, ne venirent ad pugnandum contra filios Israel tempore quo fuerunt de nouo circuncisi, quia tunc erant ad bellandum inepti, & subditur circuncisionis præceptum, cum dicitur.

2 *Fac tibi cul. la. Hebræi dñt non aculas acutas. Cultellus enim lapideus*

MORALITER.

a *Et tempore, & c. Fac tibi cul. & c.* Ista circūcisio solennis figura fuit sacramenti baptismatis. quo præscinduntur oīa peccata simpliciter quantum ad culpam & penam. & quia baptismus efficaciam habet a passione Christi, ideo ista circun-

ctio carnalis facta fuit cultro lapideo Christum significante, qui est lapis viuus, secundum quod dicitur. **1. Pet. 2. a.** *Ad quem accedentes lapidem viuum ab hominibus quidem reprobatum, a Deo autē electum & honorificatum, & ipsi tanquam lapides viui super ædificamini domos spirituales.*

Tom. 2.

B Et cir-

A tua, sed iam nolo peccare, ne quid tibi deterius contingat. Si enim post remissionem peccatorum ultra non pecces, verè ablatum est a te opprobrium Aegypti. Si verò iterum peccaueris, iterum in te reuoluentur opprobria Aegypti, eo magis, quia maioris criminis est filium Dei cõculcare, & sanguinem tecti pollutum ducere, quàm legem Moysi negligere. Multo maioris opprobrii est qui sub euangelio, quàm qui sub lege fornicat: quia tollens membra Christi facit membra meretricis, denique nemo eum stupri arguit, sed sacrilegium scelere condemnat, quod dicitur ad eum. *An nescitis, quia corpora uestra templum Dei sunt? si quis templum Dei violauerit, disperdet illum Deus. Præterea, qui fornicat, in corpus suum peccat.* Non istud solum corpus quidem audiendo, & in corde retinendo verbum Dei, factum est templum Dei, sed & illud de quo dicitur, Quia omnis ecclesia corpus Christi est, & in omnem ecclesiam videtur delinquere, qui corpus suum maculauerit, quia per unum membrum macula in omne corpus diffunditur.

1. Cor. 6. c.

Hebr. 10.

1. Cor. 6. c.

Ibidem 3. d.

Ibidem 6. d.

* oēs gñatio- nes viros ibel 1. Cor. 6. c. qui e- gressi fuerunt ex Aegypto.

Ephes. 1. d.

Zenit. Rabba.

B corpora uestra templum Dei sunt? si quis templum Dei violauerit, disperdet illum Deus. Præterea, qui fornicat, in corpus suum peccat. Non istud solum corpus quidem audiendo, & in corde retinendo verbum Dei, factum est templum Dei, sed & illud de quo dicitur, Quia omnis ecclesia corpus Christi est, & in omnem ecclesiam videtur delinquere, qui corpus suum maculauerit, quia per unum membrum macula in omne corpus diffunditur.

C *In colle præputiorum.* Hebraei. Tanta fuit abiectorum in locum unum copia præputiorum, ut collè repræsentarent,

deos, & circuncide secundo filios Israel. Fecit quod iusserat dominus, & circuncidit filios Israel in colle præputiorum. Hæc autem causa est secundæ circuncisionis. Omnis populus qui egressus est de Aegypto generis masculini, vniuersi bellatores viri mortui sunt in deserto per longissimos viæ circuitus, qui omnes circuncisi erant. Populus autem qui natus est in deserto + per quadraginta annos itineris latissimæ solitudinis, incircuncisus fuit, donec consumerentur, qui non audierunt vocem domini, & quibus ante iurauerat, vt ostenderet eis terram lacte & melle manantem. Horum filij in locum successerunt patrum, & circuncisi sunt à Iosue, quia sicut nati fuerant, in præputio erant, nec eos in via aliquis circunciderat, Postquam autem omnes circuncisi sunt, manserunt in eodem castrorum loco donec sanarentur. Dixitque domi-

a Populum. s. non hominem vnum.

a Quia patres legi inobedientes circuncidit eos: despexerunt.

Iesu Christo.

Ide. cum amore facerent quæ prius difficilia videbantur.

tarent, loco ceteroqui plano. * Chaldaeus. Circuncidit filios Israel, in colle quem nauerunt collem præputiorum, id est, colliculus qui ante fuit ex re ista nomen hoc accepit.

* Procopius. Admiratione dignum est an tot millia hominum triduo circunciderit Iosue vnicus, an ve multi (vt est veritate) operâ circuncidendi pannerunt, cum numero plurali de cultris faxeis dictum sit. *Populus autem.* Adam. Qui non obediens fuerant mandatis domini, incircuncisi dicuntur. Ex quo intelligitur illos appellari incircuncisos, qui non obediunt mandatis Dei: quia vero omnem animam diligit Deus, misit Iesum filium Dei, qui & dignos & indignos circuncideret, non filium Naue, qui non verè & perfectè circuncidit populum, sed Iesum filium Dei qui verè corpus & animam purgavit ab omni inquinamento peccati. *Postquam autem.* Circuncisi verò filij Israel requieuerunt in eodem loco sedentes in castris, vsque dum sanarentur. Non sufficit circuncidi. Necesse est post circuncisionem sanari, & cicatricè in vulnere obduci. **C** Circun-

Orig. hom. 6 in Ios.

† In via gressi sunt ex Aegypto non fuit circuncisus. nã quadraginta annis ambulauerunt filij Israel per desertum. † quod non. * super quam in ait ipse dñs patrib. eorum q darent eis terram.

NICOLAUS DELYRA.

* *pidcus non est de necessitate circuncisionis, neque hoc vtuntur Iudæi moderni in circuncisione, sed cultello ferreo.*

1 Circun. secundo. Ex hoc dixerunt aliqui, quod idem homo potest bis baptizari, sicut & circuncidi, sed hoc est falsum, quia eadem personæ non fuerunt hic circuncisæ quæ alias fuerunt, sed illi tantum qui nati in deserto remanserunt incircuncisi, vt patet in textu. Et ideo cum dicitur, hic circun. secund. subintelligitur, solemniter, quia ista fuit secunda circuncisio solennis, sed respectu cuius dicatur secunda, varie dicitur. Dicunt enim Hebræi, quod dicitur secunda respectu illius circuncisionis quæ facta fuit illa nocte in Aegypto, quæ percussit dominus primogenita Aegypti, tunc enim (vt dicunt) multi fuerunt circuncisi, maxime, quia multi Aegyptii conuersi ad Iudaismum exierunt cum filio Israel de Aegypto vt habetur Exo. 12. Sed hoc dictum non videtur verum. Tum quia non habet autoritatem de scriptura, quæ de hac circuncisione nullam facit mentionem. Tum quia eis imminet labor Aegyptiis cogentibus eos exire, & ideo si in deserto fuit dilata circuncisio propter itinerationem imminuentem, vt videbitur, eadem ratione et fortiori fuisset tunc dilata circuncisio. Item tunc non habuerunt tempus fermentandi, eo quod Aegyptii cogebant eos ad exitum, vt dicitur Exo. 12. & ideo o multo minus habuissent tempus circuncidendi, maxime tantam multitudinem. Ideo aliter dicitur, quod hæc circuncisio solennis dicitur secunda respectu illius quam fecit Abraham de mandato domini: quia tunc fuit circuncisus cum omnibus masculis de domo sua, vt habetur Genes. 17.

2 In colle præputiorum. Sic nominatus est locus ille, quia ibi amota fuit præputia a filiis Israel.

3 Vniuersi bellatores viri mortui sunt &c. exceptis tamen illis qui erant de tribu Leui: vt dictum est. Num. 14.

4 Populus autem qui natus est &c. sequitur Incircuncisus. Populus enim Israel mouebat castra quacunque hora nubes mouebatur præbens eis ducatum: & quia incertus erat eis motus nubis, ideo dispensatiue factum est quod illi qui fuerunt nati in deserto, remanserunt

runt incircuncisi vsque ad tempus istud, quia periculosum esset de nouo circuncisos itinerare. seu portari in itinere.

5 Quibus ante iurauerat. Ex hoc videtur, quod Deus non tenuerit suum iuramentum, quia non viderunt terram promissionis. Dicendum, quod iuramentum erat conditionatum scilicet, si non offenderent Deum, tali offensa, quæ deberent morte puniri. Vel dicendum, quod si non intrauerunt terram promissionis in proprijs personis, intrauerunt tamen eam in filiis suis, in quibus quodammodo patres manserunt.

6 Dixitque dominus ad Iosue, &c. Istud exponitur dupliciter ab expositoribus nostris. Vno modo, vt accipiatur opprobrium Aegypti passiuè quod sustinuerat Aegypti à filiis Israel exprobrando eis, quod erant incircuncisi. Sed hoc non videtur rationabiliter dicendum, quia filij Israel in Aegypto fuerunt subieci, & in maxima seruitute, vt habetur Exo. 1. & ideo non est verisimile quod Aegyptiis exprobraret. Alio modo acci. iendo opprobrium Aegypti adine. s. quod Aegyptii intulerant filiis Israel. s. opprobrium seruitutis, quia licet in exitu de Aegypto fuerint liberati à seruitute Aegyptiorum, tamen ista libertas perfectè fuit declarata, quando fuerunt in terra promissionis, et ideo dicitur quod locus ille vocatus est Galgala, quod significat libertatem, sed hoc dictum non videtur bene consonum textui, quia ablatio opprobrii videtur referri ad circuncisionem, cum dicitur: hoc. abst. etc. quia illa die fuerunt omnes circuncisi, illi de etiam quod accipiuntur ad propositum de significatione Galgala non est verum, quia nec Hiero. nec Remigius sic interpretantur, hoc nomen, sed aliter, vt videlicet ur, ideo exponitur secundum Hebr. videlicet quod quando filij Israel petebant à rege Aegypti de regno suo egredi, ut habetur in Exo. Aegyptii qui constellationes obseruabant, dicebant eis. Miseri quo uultis ire? Ecce constellatio ostendit effusionem uestri sanguinis futuram si recedatis. In circuncisione uero facta per Iosue effusus est sanguis populi circuncisi quæ effusio non fuit eis ad inuiperium & malum, sed magis ad bonum, quia circuncisio erat signaculum fidei, & sic exponunt uerbum domini dicentis, Hoc. abst. op. Aegy. a vo. q. d. effusio nem sanguinis uestri quam Aegyptii dicebant uobis futuram ad inuiperium & malum conuertit ad laudationem uestram & bonum per circuncisionem. Voc. est

MORALITER.

1 Et circuncide secundo filios Israel. Per hoc autem quod circuncisio facta sub Iosue dicitur secunda, ostenditur quod fuit circuncisionis spiritualis figura. Nam circuncisio legalis

lis fuit prima, spiritualis autem secunda & uera, & prima fuit luitus umbra: Rom. capite secundo d. Non enim qui in manifesto Iudæus est, neque quæ in manifesto in carne circuncisio, sed qui in abscondito Iudæus, et circuncisio cordis in spiritu, non in litera.

† Mans. si.

A Circūcidi ergo per Iesum, est vitia & consuetudines prauas & pessima instituta deponere, & quicquid ab honestatis regula discordat abscindere. Sed hoc faciētes quadā difficultate cōstringimur, cū quodā dolore animicōsuetudinis culpā nouella institutione vitamus: hoc ergo tēpore velut in dolore circūcisionis nostrę dicimur residere, vsque quo cicatrice obducta sanemur. i. noua instituta absq; difficultate impleamus, & in vsū verat quod prius insolitum & difficile videbatur, & tunc merito dicitur nobis: *hodie abstuli opprobrium Aegypti a vobis.*

* Procop. Probri nomine, seruitutē innuit. Nunc enim libere vobis circūcidi licitum est, non sicut in Aegypto cum metu seruili. A circūcisa vero circūcisione, loco Galgal nomen imposuerunt. Galgala enim reuolutio est. Est verò locus ille duplici nomine insignis, hinc quidem propter Iericho, nunc autem propter duodecim lapides.

* Athanasius. Circūcisio ablatio est Aegyptiacę generationis, quum pręputiū character sit Aegyptiaci habitus, eiusq; nationis insigne. Hoc opprobriū abstulit Deus, ne vltius veluti in Aegypto nati, seruitia haberentur: sed terrę promissionis filij indigenęque existimarentur, in quam illos Dominus iaduxit.

* Theo. *Hodie abstuli a vobis opprobrium Aegypti.* Hęc verba liberationem significant ab Aegyptiaca seruitute & impietate, & promissę terrę adeptionem. Nos verò discimus, quod qui sacratissimum baptisma meruerit, & circūcisionem spiritalem suscipit, peccati contumeliam deponit.

* Rabbi Leui Gersonis. fieri potest vt Aegyptij cōuicijs confecti fuerint Israelitas, quali eductos a Deo, vt malè perirent, non vt possessione Chananaę locupletarentur. Quibus conuicijs cum iam in dies magis magisque vrgerentur, post tot frustra consumptos per desertum annos, planè nunc eos liberabat Deus, certū faciens ipsis per circūcisionē breuino futuro, vt in possessionē Chananaę mitterentur, quam pręputiatus vsurpare nefas erat. Vel, probri Aegypti erat improba Aegyptiorum religio, a qua iam Deus populi sui animos prorsus auertit, cum ad faciendum pascha eos admittit per circūcisionem.

A *Et fecerunt.* Postquam ablatum est opprobrium Aegypti, fecerunt filij Israel pascha quartadecima die mensis. Nec enim ante circūcisionem, nec post, antequam sanarentur, poterant carnes agni comedere: vides ergo, quia nemo immunus facit pascha, nemo incircūcisus. Vnde, *Pascha nostrum immolatus est Christus.* Itaque festum celebremus diem, nō in fermento veteri, neque in fermento malitię & nequitię, sed in azymis sinceritatis & veritatis.

Et fecerunt. * Isid. Post euangelij circūcisionē, statim in loco reuelationis pascha celebrat, & agnus immolatur, qui tollit peccata mundi, & deficiente manā typicę legis, primū comedit populus panē corporis Chři, quē incorrupta re-promissionis terra. i. virgo Maria ptulit, cuius granū in terra cadēs fructū plurimū attulit. Nota ordinē postq; Iesu Chři duce p lauacri fluuenta transimus, & p fidē spiritali circūcisione signamur, tunc demū pascha celebramus. i. immolatum Christum

Christum credimus pro salute mundi, & credentes statim D pane dominici corporis partemur.

B *Et comederunt.* &c. Adam. Qñ vero exiit populus de terra Aegypti, portauit conspersum fermentū in vestimentis suis. Quod cū defecisset, manna datū est eis. Cū autē venerunt ad

terrā sanctam, & fructus ceperunt prouincię palmarū, defecit eis manna, & edere ceperunt de fructib; terrę. Tres ergo species ciborū gñaliter describunt. Vñ quo vescimur exeūtes de terra Aegypti, sed hoc ad parū tempus iusticit.

Post hoc autē manna succedit. Tertiu verò de terra sancta capimus fructū, quē de Aegypto portamus nobiscū. Parua hęc eruditio f scholaris est, vel forte liberaliū ifratum quę aliqd iuuare pnt. In eremo verò. i. in huius vitę statu manna vescimur. dū diuine legis eruditione etudimur. Qui verò meruerunt terrā pmisionis intrare

i. pmissa Christi cōseq, edent fructū ē regione palmarū. Verē. n. fructū palmę inueniet, q deuicto hoste ad pmissa pueniet. Quantacūq; enim in di-

uisis Iŕis intelligamus, multo sublimiora erunt quę non in enigmate, sed facie ad faciē videbimus: quia *nec oculis vidit, nec auris audivit, quę pręparauit Deus diligentibus se.* Si autē secundum Iŕam lex accipiatur, inueniuntur filij Israel cū melioribus uterentur (manna. n. de celo accipiebant ex repromissionē) deteriora accepisse, quibus Aegypti deficientibus cibis melioribus successerat, id est, manna. Quo modo enim putatur meliore cibo cessante deteriorē successisse?

C * *Cum autē esset Iosue,* &c. R. David Kimhi. Iam ē Galgalis eductus fuerat exercitus ad obidendā Ierichuntē, atque castra añ urbē posita: cū Deus cōfirmandi Imperatoris grā, & capiendę urbis rōnem edocendi. uisum istud illi obtulit.

* Hebræi. Dixit Deus Mosi, *Ecce ego mitto ante faciem tuam Angelum.* Moses respōderat, ego angelum nolo, sed te ipsum uolo. Porrò Iosua cum primum uideret angelum audiuit ab eo, *Ego sum princeps exercitus Domini, iam ueni.* Ecce iā secundò adsum ut Israelitas in possessionem suę hereditatis ducam. Veneram etiam cum Imperator esset Moses magister tuus: sed ille cum me uideret, nolebat me secum ire, sed a se repulit.

* Chaldaeus. Respondit ego sum Angelus missus a Domino. Esse enim quosdam in celo principes angelos, consentaneum Danielis uerbis cum ait: *Et ecce Michael unus principum primorum, uenit mihi subsidio.*

* R. Mose Gerund. Iste angelus, si rem ipsam dicamus, est angelus Redemptor, de quo scriptum est, *Quoniam nomen meum in ipso est.* Ille inquam angelus, qui ad Iacob dicebat: *Ego Deus Bethel.* Ille de quo dictum est, *Et uocabat Mosē Deus de rubo.* Vocatur autem angelus, quia mundum gubernat. Scriptum est enim. *Eduxit nos Iehoua ex Aegypto.* Pręterea. Et angelus faciei eius saluos fecit ipsos: nimirum ille angelus, qui est Dei facies: de quo dictum est, *Facies mea prębit & efficiam ut quiescas.* Denique ille angelus, de quo uates. *Et subito ueniet ad templum suum Dominus quem uos queritis, & angelus testamenti, quem uos uultis.* Animaduerte attentē qđ ista uelint. Moses & Israelitę semp optauerunt angelū

primum

ptem diebus, vt habetur ibidem.

7 *Et potentiam.* In Hebræo habetur *calui*, id est, tostum far. In solemnitate enim paschali fiebat oblatio de granis nouis exculsis de manipulo per confractionem, vt dictum est supra 3. capitu. & de talibus poterat comedere populus, postquā primitiæ erant oblata.

8 *Defecitque man.* Quia non erat data a Deo, nisi in suppletionem victualium deficientium, vt patet Exo. xvj.

9 *Cum autem.* Hic consequenter ponitur populi confortatio per apparitionem angeli ipsi Iosue, q erat dux populi, cū dñ.

1 Et uisit

gnificatum fuit quod circūcisī spiritaliter perciperent sacramentum eucharistię.

9 *Cum autē esset Iosue in agro.* Iste fuit angelus apparēs in specie uiri, & signat Iesū Christū, qui fuit ab inflātī suę conce-

Tom. 2. B 2

† ptionis

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Voc. est no. lo. il. Gal.* quod interpretatur rota, vel circulatio, quia pellicula quę per circūcisionem abscinditur, habet figuram circularem.
- 2 *Manseruntq;*, &c. hic agit de paschę celebratione, cum dñ.
- 3 *Et fecerunt pascha.* id est, immolationem agni paschalis.
- 4 *Quartadecima die mensis.* scilicet primi.
- 5 *Ad uesperū.* hic. n. erat dies, & hora hui⁹ immolationis, secundum quod habetur Exod. xij.
- 6 *Et azymos panes.* Talibus enim panibus debebant uti septem

MORALITER.

† *Mans. si. &c. & se. pha. & i.* Per pascha figuratum fuit sacramentum eucharistię, sicut dictum fuit supra dñūle Exo. 12. & 13. per hoc igitur quod circūcisī fecerunt pascha, significatum

Homil. 6. in Ios.

Tres ciborum species.

† secularis

1. Cor. 15. c. Ibid. 2. b.

Sententia Hebræorum

In Tanhumã.

Dan. 10.

Exod. 13.

primum, ceterum quis ille esset, verè intelligere nō potuerūt. A Neque. n. ab alijs percipiebant, neque prophetica notione fati assequebantur.

* R. David Kimhi. Nunc veni. Emphasim habet, nempe vt subitaneo interuētū significet se spiritū, nō hoīem esse, cū humana corpa nō nisi sensim se sistere vllō in loco possint.

L. cæ. Hie. cap. 2. Ezech. 1.

* Dion. Arcopag. Ne vulgi errore seducti, passim existimemus cælestes spiritus, multis pedibus, & faciebus, siue ad bouum soliditatē, siue ad feritatē leonū esse formatos, &c.

Sententia Christianorum.

& satellites armatos ac Duce, q̄ nobis euidētī varietate signorū sãctissimè sicut traduntur: his figuris Theologia eos describit spiritus, qui formis carēt, humanā infirmitatē nō ignorās, vt ei viam, per quam ad altiora feratur, benignissime prouideat & sternat.

Iosue. 5.

* Iustin. Deus in principio añ oēs creaturas, ex seipso genuit potētīā quādā rationalē, quæ & gloria dñi vocatur, interdū ēt Filius, Sapiētia, Angelus, Sermo, Deus, Dominus. Aliqñ ēt Magistrum militiæ se dicit, quando humana specie apparuit Iesu Naue filio.

Dialog.

* Clemens Rom. Christum Dei filiū, iudicē viuorū & mortuorū Iesu Naue, dux exercitus dñi, armatū simul pugnantē ad Iericho, quē prociens adorauit, vt feruus dominū.

L. 5. Const. c. 21. in trãslat. Orat. 19. Turc. L. 5. Dem. eu. cap. 29.

* Euseb. Cæs. Vnus atque idē Deus Mosi in rubo, & Iosue in specie armati hominis locutus est. Hinc p̄ principē imperatorū exercitū dñi. Quis verò alius princeps spiritū inuisibilū, Diuinitūq; angelorū, atq; archangelorū, Deo inseruiētū, q̄ Dei verbū, & primogenita sapiētia, & soboles diuina?

Quest. 4. in Iosue.

* Theod. Quis esse putandus est princeps exercitus dñi? Aut quādā, visum fuisse verbū diuinū. Ego aut arbitror esse Michaelē archangelum, conspectum a Iesu, bono animo illum esse iubentem, & certiore facientem de suppetijs. * Proc. Probabile erat Iosue hominem, hostib. vndiquauis stipatū, metu labefactari, qua pp̄ Deus indicat illi se inuisibili potētīa ipsi propugnare, habitu. n. armis instructi comparuit. Ita Mosi ad Pharaonē descendenti, visio confirmationis cauta obiecta est. Ita Iacob, cū Esau reformidaret. Ita ser uulo Elizei multitudo curruum est ostensa.

Tom. 9. lib. Quest. in Iosue cap. 6.

* Beda. Postquam sub duce Iesu positi per lauacri fluentia trãsimus, celebramus pascha. i. immolatū Christū p̄ mundi salute credimus, ac deinde pane dñici corporis pascimur. Occurrit deinde nobis princeps militiæ virtutū cælestiū Chr̄s. tenēs gladiū Euāgelij ad refecādā carnis nostrę pollutionē,

Homil. 6. in Iosue.

a Et vidit uirum. Adam. Factū est cum esset Iesus in Iericho respiciens oculus vidit hoīem stantē p̄ se, & gladius euaginatū erat in manu eius. Et accedēs Iesus dixit ei: Noster es

an aduersariorū? Respiciēs oculis, vidit principē militiæ virtutis Dei tanq̄ prius nō respexerit, sed tūc cū principē militiæ dñi visurus esset, quē nō velut cōem hominē vidit, sed virtutē quādā esse intellit. Nec dū certus est, vtrū diuina virtus, an h̄m sit quē videtur, ideo ait. Noster es, an aduersariorū?

At ille ait. Ego sum princeps militiæ virtutis domini, nunc adueni.

1 Ios, & vidit virum stantē cōtra se euaginatū

2 Quod cū audisset Iesus, adorauit, & dixit: Domine qd̄ precipis seruo tuo: Idē docet Iesus

3 tenentē gladiū, perrexitq; ad eū, & ait: Noster es, an aduersariorū? Qui respondit: Nequaquā

4 sed sum princeps exercitus domini, & nūc venio. Cecidit Iosue pronus in terrā, & adorans

5 ait: Quid dominus meus loquitur ad seruum suum? † Solue, inquit, calceamentū tuum de pedibus tuis. Locus enim in quo stas, sãctus est.

6 Fecitque Iosue vt sibi fuerat imperatum.

7

8

9

10

11

1 Quod cū audisset Iesus, adorauit, & dixit: Domine qd̄ precipis seruo tuo: Idē docet Iesus qd̄ Apostolus: Nolite oī spiritui credere, sed probate si ex Deo est. Cognouit ergo Iesus nō solū qd̄ ex Deo est, sed qd̄ De⁹ est. Non. n. adorasset, nisi Deū cognouisset. Quis. n. aliusest princeps militiæ virtutū, nisi Christus? Oīs. n. celi militia, siue angeli, siue archangeli, siue virtutes, siue dominationes, Omnia per ipsum facta sunt, & sub ipso principe militanti, qui est princeps principū & principibus principatū largitur, qui ait Eō potestatem habens super decem ciuitates, &c. Qui accepto regno repressus est.

1. Ioan. 4. a.

† Exod. 3. b. Act. 7. b.

Luc. 19. c.

August. quæst. 7. in Iosue. Orat. 1. de imag.

E

Orig. Ho. 6. in Iosue.

Exod. 3.

Ioan. 13.

F

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et vidit. id est, angelum in specie viri.
2 Euaginatū. quali paratum ad praliū.
3 Noster es, an. Ignorabat adhuc eum esse angelum.
4 Qui respondit nequaquam. supple, sū m aduersariorum.
5 Sed sum princeps. Exercitus autē Israel hic vocat̄ exercitus domini, quia a domino mittebatur ad faciendam vindictā de iniquitatibus habitatorum terræ.
6 Et nūc venio. ad adiutoriū vestrū. Dñt aut̄ Hebr̄ei qd̄ iste fuit Michael, & rōnabiliter eo qd̄ Danieli fuit dictū: Dā. x. c.

Nemo

MORALITER.

- † ptionis vit perfectus virtutibus & scientis. Ier. 31. d. Nouū creauit dominus super terram, femina circumdabit virum.
3 Tenentem. s. sententiam iudicij irrefragabilē. Io. 5. d. Pater omne iudicium dedit filio.
5 Sed sum. i. populi Christiani, licet. n. princeps sit nō solum omnium hominum, sed et̄ angelorū, tñ specialiter dicitur esse

ADDITIONE I.

In ca. 5. Iosue vbi dicitur in postill. Ideo aliter dicitur qd̄ hęc circuncio solemnis dicitur secunda respectu illius quā fecit Abraham, vt habetur Ge. 17. Expositio hęc non consonat literæ. Nam in illa circūcisione generali, quam Abraham fecit cum oib. masculis de domo sua, nullus filius Israel fuit circūcitus, nec et̄ Isaac qui nodū erat natus, nec et̄ cōceptus, p̄t patet

- Nemo est adiutor me⁹ in omnibus his, nisi Michael princeps vester, & angelus hic apparens nominat̄ princeps exercitus Israel,
7 Cecidit Iosue. Ad faciendum ei reuerentiam, ex quo cognouit eum esse angelum.
8 Adorans ait. Adoratione dulcia.
9 Quid dominus meus loquitur ad. q. d. Obedire paratus sum.
10 Solue calceamenta. Simile verbum dictū fuit Mosi in apparitione sibi facta in rubo, vt habetur Exo. 3.
11 Locus enim in quo stas, sanctus est, propter apparitionem angelicam ibi factam.

CAP.

esse princeps populi Christiani tanquā ab eo denominati. 6 Et nunc venio. Hęc. n. apparitio facta fuit post populi circūcisionem & phase celebrationem, ad significandum, quod hominib. spiritualiter circūcisis & eucharistiæ sacramēto munitis, apparet Christus p̄ speciales illuminationes, & eos confortat contra demonum tentationes.

patet in eo. ca. Ge. 17. Sed cum in circūcisione facta per Iosue, de qua agitur 3. c. expresse dicitur litera: Circūcid. secundo filios Israel, oportet quod ly secundo, referatur ad aliquam circūcisionem generalem seu solemnem quæ in filiis Israel fuisset facta, non ad illam de Abraham, in qua nullus filiorū Israel circūcitus, & iō opinio Hebræistarū in hoc loco tenēda est, saltē i parte, et̄ nō i toto. Ad cui⁹ euidētīā attēdēdū est

est, qd filij Israel in Aegypto existetes non omnes circumcidere bant i octavo die, sicut fuerat pceptu Abrahæ Ge. 17. sed ex quacunque eâ seu occasione, plongabât parçes circumcidere pueros suos, put ponit Postil. Exod. 12. i. fi. ubi de Israelitis i Aegypto existētib⁹ exp̄sse dicit, q. Iudæi i Aegypto exñtes, nimis inordinatè amâtes pueros suos dimittebant eos in circūcūcisos, timentes ne ex circūcūcissione mors vel infirmitas eis accideret, hec i postil. Cui⁹ signū est, q. fili⁹ Mosi circūcūc⁹ fuit a matre sua i itinere, ne occideret Moses ab angelo pp peccatū incircūcūcissionis filij, vt patet Exo. 4. Presumendū est ergo cū Moses omittebat ritum circūcūcissionis, saltē quo ad tēpus, q. cæteri Israelitici min⁹ docti s̄str fecissent. Cum igit i principio mēsis primi pcedētis exitū Israel d̄ Aegypto, pceptū fuit Mosi de acceptione agni paschalis & ei⁹ immolatione: de cui⁹ ritu & religione erat vt incircūcūsus n̄ vesceret ex eo, Exo. 12. p̄nter dicendū est, q. in Aegypto imminēte tēpore paschali fuit facta circūcūcissio gn̄alis omnīū filiorū Israel, qui ex aliqua causa (vt præmittitur) circūcūcissionem omiserant, respectu cui⁹ circūcūcissio p Iosue facta secūda d̄r, q. a iter illas duas nulla interuenit alia circūcūcissio d̄ qua mentio fiat, p̄fertim cū l̄sa i hoc ca. f. Iosue 5. dicat, q. popul⁹ natus i deserto incircūcūcissus fuit. Dicere ergo, qd illa circūcūcissio i Aegypto celebrata fuit i eadē nocte, qua percussa fuerūt primogenita Aegypti, vt Hebræi dicūt, fictitiū est, & nō hēt aliq̄ auctoritatē, nec verisimilitudinē pp rōnes allegatas a postill. Sed dicere, q. imminente tempore paschali, specialiter post principiū primi mēsis, & vsque ad xiiii. eiusdē, q. fuerūt filij Israel i magna multitudine pp solēnitatē paschalē pximo venturā, circūcūcissio facta sit, est omnino necessariū.

B Quod aut obicit postill. de hoc, q. nō fit mētio i scriptura de circūcūcissione Aegyptiaca, nō v̄ valere. Nā etsi nō fiat exp̄ssa mentio, fit tñ tacita, vt patet ex dictis. Quod ē obicit d̄ impedimēto itinerationis, valerēt si in eadē nocte qua egressi fuerāt, circūcūcisi fuissent, qd nō d̄r, sed p aliquos paucos dies anticipauerūt. Sciebant enim horā & diē egressionis suæ ex reuelatione diuina, vt patet i litera. Vnde & poterant antici pare p tēpus qd sufficeret ad eorū sanationē. Sec⁹ in deserto tps itinerationis pendeat ex reuelatione nubis sibi ignota, vt patet Exo. v. ca. 2. & in pluribus alijs. Idem dicendum ad tertiam rationem quam facit postill. quæ procederet, si nocte egressionis fuisset facta circūcūcissio, & non aliter.

REPLICA In c. 5. Iosue cū postill. exponeret circūcūcissionē hic Iosue mādatā, esse secūdā respectu ei⁹ q. fuerat Abrahæ mādatā. Illa. n. prima, ista secūda. Burg. se opponit mot⁹ debilib⁹ rationib⁹, afferens q. prima nō fuit circūcūcissio filiorū Israel, q. a null⁹ tpe Abrahæ fuit filius Israel. & iō n̄la q. est filiorum

filiorū Israel non pōt respū illius dici scđa. Hic dico, q. quis tpe institutionis, nec Israel, nec aliqs ei⁹ fili⁹ fuit: ipsa tñ circūcūcissio fuit p filijs Israel instituta, & nō solū p filijs, sed pro volentib⁹. ritui eorū p̄iungi, put exp̄sse d̄ Gen. 17. Illud aut qd Bur. p colore suæ opinionis addit, fictitiū v̄ videlicet q. Iudæi in Aegypto exñtes nō circūcūcidebāt pueros suos. Non. n. verisimē est, Deū illius ppli tantā curā habuisse, & cū suū primogenitū noiasse. Exo. 4. si hæc trā sgressio circūcūcissionis i p̄p̄to fuisset, vt fingit Burg. Nec valet q. d̄ postill. Exo. 12. allegat. Nā postilla, nō dicit exp̄sse q. Iudæi, sed qd aliqui Iudæi minus inordinatè filios suos amâtes, dimittebāt eos incircūcūcisos, timentes ne ex ipsa circūcūcissione mors vel infirmitas accideret. Illos igit si q. vsq; ad exitū Aegypti incircūcūcisi remālerant, anquā māducarēt pascha, circūcūcidi oportebat. Et q. pauci vel nulli fuerūt, ideo cū i ritu māducationis paschæ fieret mētio de circūcūcissione Exo. 12. nō d̄r de incircūcūcissis filiorū Israel, sed seruatorū, peregrinatorū, & alienigenarū, q. incircūcūcisi ad māducationē paschæ nō dēbant admitti: q. eadē lex in hoc ritu esse dēbat colonis & indigenis, vt d̄r ibidē. Si igit aliq. Iudæi ex causis inordinatis circūcūcissionē distulisset, & eā an exitū de Aegypto fecisset, talis circūcūcissio fuisset priuata & particularis, nec sp̄aliter mandata, nec solenniter executā, sicut primò tpe Abrahæ, & scđo in colle p̄p̄torū, de quo hic d̄r. Qd aut Bur. allegat de Mosē, q. circūcūcissionē filij sui distulit, hic locū nō hēt: q. nō amore inordinato, nec ex p̄ceptu, sed timore vxoris & ad eā pertinentiū incircūcūcisorū fecit: iō existēt in via circūcūcissus est illo timore cessante, de qua mā vide s̄. Exo. 4. Nec Bur. h̄ se hēt in solone argumētī postill. Nā ipse declinat argm̄ postill. q. arguit, qd in scriptura nō fit mētio de solenni circūcūcissione, vel mādata vel facta in Aegypto, q. posset dici priuata, respū cuius hæc dicit scđa. Hoc. n. argm̄ apud Bur. sepe reputat Achilles, q. a semp arguit ab auctoritate negatiuē. Sed Bur. soluendo dicit illius circūcūcissionis fieri tacitā mētionē qd tñ falsum esse ostensum est s̄. q. a potius ibi filij Israel excludunt q. includunt cum tñ in tali respū primi & secundi oporteret fieri exp̄ssam mētionē. Vā ad satisfaciendū. Burg. & suorū amatorū contentioni: pōt dici q. ly scđo, d̄r referri ad solennē perceptionē ipsius circūcūcissionis quæ primò fuit facta Abrahæ, vt patet Gen. 17. Secundò hic Iosue 5. nec legitur Deus alibi de circūcūcissione solēne mandatū dedisse, nisi ibi & hic. Constituatur igitur litera sic: *Circūcūcide filios Israel*, subintellege, circūcūcissione scđo mandata, quæ primò fuit mādata Abrahæ. Hæc constructioni cōsonat qd sequit. Hæc aut est causa secunde circūcūcissionis, & non adicitur filiorū Israel, ad inuendū quod est circūcūcissio scđo solēniter mandata. Per hoc tollitur argumētū per Burg. hic factū.

Circūcūcissio secūda.

C A P. V I.

Iericho autem &c. Iosue h. Cū Israelitæ messem Chananzorum metebant, & Chananzæ nequaquam eos exirent, sed clausi muro quiescerent. Iesus eos obsidere delibetavit.

C Chal. Parap. Erat Iericho clausa forib. ferreis, & obserata ventrib. aheneis an filios Isrl, n̄ erat q. exiret ea ad pugnādū, neq; q. iraret ad pacifedū d̄ pace.

Cap. ii. Hebrai, in Seder Olā. Rabb. Decimo quarto die mēsis Nisā immolarūt Israelitæ agnos suos paschales. Decimo sexto Nisā obtulerūt manipulos. Post pascha vigesimo scđo Nisan, mandatū acceperūt de circūcūcūcunda Iericho. Die septimo, diluculo confurgentes circummerunt urbem, sicut dispositum fuerat, septies. Quem diem sabbati fuisset affirmat Rabbi Ioseph. Ioseph, Prima die festiuitatis Ierichū arcā sacerdotes, & circa eā vndique pars erat armatorū custodiētū. Alij sacerdotes

Ierichō autē clausula erat atq; munita timore filiorum Israel, & nullus ingredi audebat, aut egredi. Dixitq; dñs ad Iosue: Ecce dedi i manus:

dotes p̄cedebāt se p̄e buccinis suis tubas mittentes, rogātes exercitū, vt viriliter circūcūcūret murū, seniorib⁹. sequētib⁹ Quo gesto, ea die nihil amplius faciētes, ad castra reuersi sūt. &c.

Terul. Cōtrarietates p̄ceptoīū Deo exprobras, vt mobili & instabili, prohibentis sabbatis operari, & iubētis arcā circūferri p dies octo. i. ēt sabbato, i expugnatione ciuitatis Iericho. Nec. n. sabbati ispicis legē, opera humana, non diuina prohibētis. Arcā circūcūcūret neq; quotidianū opus est, neq; humanū, sed rarū, & sacrosanctū, & ex ipso tunc Dei p̄cepto vtq; diuinum. Cetera distinctio est sabbati, humana, nō diuina opa prohibentis.

L. 2. aduers. Marc. c. 21.

Idem. Si sabbatū Christus interuertit, s̄m exēplum fecit creatoris. Siquidē in obsidione Ierichūtis circūclata p muros arcā tessi septē dieb. ēt sabbato, ex p̄cepto creatoris sabbatū operatione destruxit, vt putāt q. hoc & de Ch̄so existimāt. Sed nō omne destruxit, vt hinc iā apparere possit, ne tū quidem

I. 4. aduers. Marc. c. 21.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. VI.

Iericho autē. Hic incipit secūda pars principalis huius libri de ostiū et acquisitione terræ, & primo de acquisitione Iericho, secūdo de acquisitione Hay. c. 8. tertio de debellatiōe quinq; regū x. c. quarto de debellatiōe pluriū regū simul congregatorū. ca. 11. Prima diuiditur in duas partes. s. in partē principalē, et incidentalē, secūda incipit

incipit in prim. 7. c. Circa captiōnē Iericho primo dicit mos. cap. 10 nis. scđo subdit ali⁹ executionis. abi. Cūq; Ios. v. fi. & c. Circa primū sciendū, q. dominus docuit Iosue de modo captiōnis, & Iosue dēuī trauit populo. Et patet litera paucis exceptis quæ exponuntur.

- 2 Et nullus. Ad auxiliandum inclusos in ciuitate.
- 3 Aut egredi. Ad fugiendum pro sua salute.
- 4 Dixitque. Dicunt aliqui & probabiliter, q. dominus docuit Iosue & per ange-

MORALITER. Iericho autem. Per Iericho ciuitas diaboli significatur, quæ

dicitur clausa per obnationem in peccatis, & munita d̄ fidē & mores s̄p̄ h̄sticis argumētis. Iosue vero per quē signatur Christus, nō solū in gestis, sed etiā i nomine (vt dictū est Tom. 2. B 3 † sup. r.)

A de m in archæ circūlatione sabbatum à creatore destructū. Nā & illud opus Dei erat, qđ ipse p̄ceperat, & qđ propter aias disposuerat hoīum suorū, in discrimine belli cōstitutus. Orig. Ho. 6. in Iosue.

Luc. 10. c. O ig. Circūdāe Iericho, & expugnari eā necesse est. Gladius non educitur aduersus eam, arcus vel acies non dirigit ad eā, nec tela vibrantur: tube tm̄ sacerdotib. adhibentur, & in his muri Iericho subtruntur. Iericho hūc mūdū significat. vñ: *Homo quidam descēdebat ab Ierusalē in Iericho, & incidit in latrones.* Forma erat Adæ, qui de paradiso in hunc mundi

Matth. 20.

exiliū trusus est, Cæci quoq; qui erant in Iericho, quos illuminauit Deus, significabāt eos qui in hoc mundo cæcitate ignorantie premebant. Iericho ergo. i. mundus, casura est, & summatio aut fiet tubarū vocibus. vñ. *Apst. Canet enim tuba, & mortui qui in Christo sūt, resurgēt primi, & ipse dñs Iussu & in voce archāgeli, & i tuba Dei descēdet de celo.* Tunc ergo Iesus cū tubis vincet Iericho & prosterneat eā, ita vt ex ea sola meretrix saluet, & oīs domus ei⁹. Veniet ergo Iesus & in voce tubarū. Sed iā nūc oremus, vt veniat, & destruat mūdū eū qui in maligno positus est: & oīa q̄ in mundo posita sunt: quia, omne quod in mundo est, concupiscentia carnis est, concupiscentia oculorū, & superbia vitæ. Saluet autē hanc solam quæ exploratores eius suscepit: quæ Aplos

1. To. 3. d.
Ibidem 2. e.

C eius in fide & obediētia susceptos in superiorib. collocavit, & societ hanc meretricē cū domo Israel. Sed iā nō reputemus veterē culpam, aliquando meretrix fuit, nunc autē vni viro casta virgo est copulata Ch̄sō. vñ: *Despondi vos vni viro, virginem castam exhibere Christo.* vt. n. possit euadere, ne cum Iericho interiret, validissimū ab exploratorib. signū salutis accepit spartū coccineū. p̄ Ch̄s. n. sanguinē ecclesia saluat.

1. To. 7. lib.
In Iosue,

Ibid. Iericho luna interpretat: luna verò mūdū significat, quia sicut luna mensuribus cōpletionibus deficit, ita hic mundus ad p̄sumptionē t̄p̄m currens quotidianis defectibus cadit. In arca verò ecclesie figurantur, fortes p̄dicatores in tubis eneīs. Hanc. n. vrbē Iericho septē diebus ferētes arcā Israelitæ, in aneis tubis clangentibus circūeunt & muri eius p̄ arcæ p̄ntiam & tubarū sonitum cadunt, q̄a in hoc t̄p̄e quod septē dierū vicissitudine voluit, dum arca ferē. i. dum orbem terrarū circūiens ecclesia mouetur: ad p̄dicatorum voces, quasi ad tubarum sonū muri Iericho. i. clatio mundi, & supba infidelitatis obstacula corruunt, donec in fine tēporum inimica nouissima destruaturs mors, & ab impio-

1. cor. 13. b.

impiorum perditione vnica. domus Rahab. j. ecclesia liberetur, munda a turpitudine fornicationis per fenestram cōfessionis, in sanguine remissionis. Ista. n. meretrix in Iericho. i. in hoc mortali corpore. i. seculo moratur, quæ vt saluari possit, per fenestram domus suæ tanquam per os corporis sui coecū mittit, quod est sanguis Christi signum pro remissione peccatorum confiteri ad salutem. Qui inuenti sunt in domo illius saluari sunt ab interitu Urbis, & quicumq; intra ecclesiam reperitur, saluantur: extra hanc domum, id est, extra ecclesiā nemo saluatur.

a **Mundum.** b **Principem huius mundi.** c **Dæmones vel quoslibet in seculo potentes.**

tuas Iericho & regem eius. Omnesq; fortes vi-

a **Prædicatores.**

ros. Circumite vrbē cūcti bellatores semel per-

† **Toto tempore presentis vitæ.**

diē, sic facietis sex diebus. Septimo autē die, sacer-

a **Consummatio enim seculi, dudum sanctis voluminibus vulgata est.**

doles tollēt septē buccinas, quarū vsus est in iubileo, & præcedant arcā fēderis. Septiesq; circūibitis ciuitatē, & sacerdotes clāgent bu-

† **Quæ modo sonat, modo tacet.**

cinis. Cūq; insonuerit vox tubæ lōgior atq; cō-

cisior, & in auribus vestris increpauerit, conclama-

a **Quia in consummatione mundi canet tuba, & mortui qui in Christo sunt resurgent primi, & ipse dominus in tuba Dei descendet de celo.**

mabit omnis populus vociferatione maxima,

& muri funditus corruent ciuitatis. Ingredien-

turq; singuli per locū contra quem steterunt.

Vocauit ergo Iosue filius Nun sacerdotes, &

dixit ad eos: Tollite arcam fēderis, & septem

alij sacerdotes tollāt septē iubileorū buccinas,

& incedant ante arcam domini. Ad populum

quoque ait: Ite & circumite ciuitatem, armati

præcedentes arcam domini. Cumq; Iosue ver-

ba finisset, & septē sacerdotes septem buccinis

clangerēt ante arcam fēderis domini, omnif-

que præcederet armatus exercitus, reliquum

meus. & cornu salutis meæ. Quod verò bellicosi ante arcam incedebant, promptitudinis indicium est, ac fortium alacritatis. In cauda item consequi, neminem Dei aciem debere deserere, verum pro virili aduersis copijs resistere, siue in eadem stent acie, siue decertantes sequantur, &c. Eadem & Chrysostomus scribit Homil. 5. de pœnitentia, Tomo 5. operum.

b **Cumque Iosue.** Adaman. Iericho tubis sacerdotum subruitur, vt enim tubarum clangor increpuit, deiecti sunt muri. Robur enim mundi & munimenta sacerdotalibus tubis videmus esse destructa; cultum, scilicet, idolorum, fallaciam diuinationum ministratam arte dæmonum, omnia augurum, aurspicum, & magorum, quibus omnibus velut muris, ambiebatur mundus. Insuper diuersis philosophorum dogmatibus & eminentissimis assertionibus & disputationibus, velut proceris & robustis turribus firmabatur. Sed veniens Iesus Christus misit sacerdotes, id est apostolos suos portantes tubas ductiles, prædicationis. scilicet magnificam cœlestemq; doctrinā. Sacerdotali tuba primus

Hom. 7. in Iosue.

Tubæ Apostolicæ.

NICOLAUS DELYRA.

per angelum sibi apparentem, vt dictum est, de his quæ sequuntur scilicet de modo capiendi ciuitatem.

1 **Concisus, id est interpolatus.**

2 **Armati.** Dicunt Hebræi, q̄ hoc intelligitur de filiis Ruben & Gad & dimidia tribu Manasse, qui armati debebant præcedere alios ad bellum, vt dictum fuit cap. 1. & Num. 32.

3 **Cumque.** Hic consequenter ponitur præcepti executio, & primo quantum ad ciuitatis destructionem, secundo quantum ad Rahab meretricis saluationē. ibi. Duobus autē viris. tertio quantum ad Iosue imprecationem. ibi: *In tempore illo.* Prima pars patet paucis exceptis, quia ponitur executio captiois Iericho, sicut fuerat dicta a domino, & per Iosue denunciata populo.

4 **Reliquum.** Non est intelligendū, q̄ mulieres & paruuli & inepti ad præliū circūirent ciuitatem, quia in principio huius c. dicitur: Circumite vrbem cuncti bellatores, & ideo per reliquū vulgus, hic intelligitur viri bellatores, tribus Dan cum aliis duabus tribubus sibi adiunctis, quia erant vltimi in natione castrorū, & faciebant vltimā custodiā, vt habetur Nu. 10. c. Vnde ubi translatio nostra habet: Reliquum vulgus: in Hebræo habetur measseph, id est, colligens

tēpus septenario dierū reuoluitur, ideo per hos septem dies totus decursus tēporis in quo ciuitas Dei pugnat cō ciuitates diaboli, significat. Septimò verò die fit septies circumitus, ad significandū quod in septima ætate mūdi fieret fortior cōflictus, qui iam factus fuit t̄p̄e martyriū, & adhuc fortior erit t̄p̄e Antichristi. Qđ autem in vltimo circumitu fit ciuitatis casus, signū est ipsius Antichristi finalis interitus: 2. Thess 2. b. Quē dominus Iesus interficiet spiritu oris sui: Per hoc autem quod Rahab cum suis propter conseruationem exploratorū seruetur, significatur quod aliqui qui fuerunt de ciuitate diaboli, propter opera misericordiæ finaliter saluantur, & in ciuitate Dei reponuntur.

MORALITER.

† supra) contra ciuitatem istam ordinat exercitum, in quo sunt sacerdotes portant arcam dñi, per quos significantur doctores in scribendo, & docentes in scholis sacram scripturam exponendo, quæ bene per arcam significantur. Nam in ea diuina mysteria continentur. Fuerunt etiam ibi septē alij sacerdotes concrepantes buccinis, per quos significantur prædicantes populis. Esa. 68. a. *Clama ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam, & annuntia populo meo scelera eorum, & domui Iacob peccata eorum.* Per septem tubas possunt intelligi septem virtutes quæ prædicantur ad destruendū septem vitia contraria. Septem dieb. clangendo circūierunt. Et quia totum tempus

† supra) contra ciuitatem istam ordinat exercitum, in quo sunt sacerdotes portant arcam dñi, per quos significantur doctores in scribendo, & docentes in scholis sacram scripturam exponendo, quæ bene per arcam significantur. Nam in ea diuina mysteria continentur. Fuerunt etiam ibi septē alij sacerdotes concrepantes buccinis, per quos significantur prædicantes populis. Esa. 68. a. *Clama ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam, & annuntia populo meo scelera eorum, & domui Iacob peccata eorum.* Per septem tubas possunt intelligi septem virtutes quæ prædicantur ad destruendū septem vitia contraria. Septem dieb. clangendo circūierunt. Et quia totum tempus

A in euangelio suo Mattheus increpauerit. Marcus quoq; & Lucas & Ioannes his tubis cecinerunt. Petrus duab. epistolarum suarū personat tubis. Iacob. quoq; & Iudas & Ioannes tuba canūt p epistolas suas, & Lucas Apostolorum gesta describens. Nonissimus Paulus quatuordecim epistolis fulminās,

ista iubilatio quendā cōcordiē & vnauinitatis significare **D** affectū, q. si incidat in duos vel in tres Christi discipulos, *omn* Ioan. 14. b. *nia quæcunq; petierint in nomine saluatoris, fient eis.* Si aut tanta fuerit beatitudo, vt omnis populus unanimis maneat, idē dicat eodē sensu, eadē sentētia, tali populo eleuāte unanimiter

Homil. 7. in Iosue.

1. Ioan. 2. c. Rom. 12. a.

1. Cor. 5. b. Ibidem.

Pla. 65. a. Ibidem. 88. c.

Ibid. 111. a.

Mat. 5. a.

quasi tubis muros Iericho subuertit, & oīs idololatriæ machinas, & philosophorum dogmata. **a** Sitque ciui. Adā. Custodite vos ab anathemate. q. d. vide te ne aliquid in vobis seculare habeatis neque de seculo vobiscum deferatis ad ecclesiā, sed anathema sit vobis omnis conuersatio secularis. Nolite mundana miscere diuinis. q. d. **B** Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mudo sunt: vnde Nolite cōfirmari huic seculo, & c. Qui enim hæc faciunt, de anathemate accipiunt. Illi quoque Christiani qui solennitates Gentilium celebrāt, anathema in ecclesiā introducūt, & q. de astorū cursibus vitas hominū & gesta perquirūt, & qui auium volat, & hu iusmodi obseruant, castra domini pollūt, & populū Dei vinci faciunt. Modicū enim fer. tot. maf. cor. a. **b** Igitur. Idem: Omnis populus dicitur vlulasse vlulatu magno. Vel secundum alios, iubilasse iubilo magno. De hoc iubilo dicitur: *Iubilate Deo omnis terra,* & alibi: *Beatus populus qui scit iubilationem.* Non dixit, qui operatur iusticiā, vel, qui scit mysteria: sed *qui scit iubilationem.* In alijs timor domini facit bonum vel beatum, sed vnum tantum hominem. *Beatus enim,* inquit, *vir qui timet dominum.* Alibi etiam plures fiunt beati, sicut pauperes spiritu, vel mansueti, vel pacifici, vel mundi corde. Hæc autem beatitudo profusa, vniuersum populum beatificat. *f. qui scit iubilationem.* Vnde videtur mihi ista

vulgus arcam sequebatur ac buccinis omnia concrepabant. Præceperat autem Iosue populo, dicens, Non clamabitis, nec audietur vox vestra, neque vllus sermo ex ore vestro egredietur, donec veniat dies, in quo dicam vobis: Clamate & vociferamini. Circumiuit ergo arca domini ciuitatē semel per diem, & reuersa in castra mansit ibi. Igitur Iosue † de nocte consurgente, tulerunt sacerdotes arcam domini, & septem ex eis septem buccinas, quarum in iubilo vsus est, præcedebantq; arcam domini ambulantes atque clangentes, & armatus populus ibat ante eos. Vulgus autem reliquum sequebatur arcam & buccinis personabat. Circumieruntq; ciuitatem secundo die semel, & reuersi sunt in castra. Sic fecerunt † sex diebus. Die autem septimo diluculo consurgentes, circumierunt urbem sicut dispositum erat septies. Cumque septimo circumitū clāgerent buccinis sacerdotes, dixit Iosue ad omnem Isrel: Vociferamini: Tradidit enim vobis dominus ciuitatem. Sitq; ciuitas hæc anathema, & omnia quæ in ea sunt domino. **a** *Sola Rahab* † *meretrix* viuat cum vniuersis qui cum ea in domo sunt **b** *Abcondit enim nuntios, quos direximus.* Vos autem caute, ne de his quæ præcepta sunt quippiam contingatis, & sitis præuaricationis rei, & omniā castra Israël sub peccato sint, atque turbentur. Quicquid autem auri aut argenti fuerit, & valorum æneorum ac ferri, domino consecratur, repositum in thesauris eius. Igitur omni populo vociferante, & clangentibus tubis postquam in aures multitudinis vox sonitusq; increpuit, muri illico corruerunt, et ascendit unusquisque per locum qui contra se erat. Ceperuntque ciuitatem, et interfecerunt omnia quæ erant in ea, à viro usque ad mulierem, ab infante usque ad senem. Boues quoque et oves et asinos in ore gladij percusserunt. Duobus autem

† clangebant. **A** 1. c. & 2. a. **I** mane. **I** oana. 1. **E** † septem. **C** Et clangen. Vnusquisq; nostrū debet hæc in semetipso cōplere. Habes in te Iesum ducem p fidem. Fac tibi tubas ductiles ex scripturis sanctis, iude duc sensus, inde sermones, ideo enim tubæ ductiles dicuntur. In ipsis canē i, in Psalmis, in hymnis, in canticis spiritua lib. Si in talibus cecineris tubis, & septies **F** arcam testi circumtuleris. i. si legis mystica præcepta ab euāgelicis nō separet tubis, si etiam iubilationis consensum de temetipso exigas. i. si cogitationum & sensuum tuorū populus concordē semper & consonā proferat vocē, & si nō aliquando verū dicas, aliquādo adulando mentiaris, si nō modò blandus remissione, modotru culentus iracundia, & si non intra te caro concupiscat aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem, vocem iubilationis emitte, quia tibi victus est mundus. Hinc Paulus dicebat: *Mihi autē absit gloriari, nisi in cruce domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo.* **d** *Muri illico.* In aduentu Iesu muri Iericho subuersi sūt, in aduentu

NICOLAUS DE LYRA.

colligens siue congregatio. Sic enim vocabatur acies illa, eò q illi qui de precedentib. aciebus propter lassitudinem vel aliam causam remanebant, post alios vltimæ aciei aggregabantur. **1** Igitur. In Hebræo habetur, *baboucr. i. mane.* Surrexit enim in aurora, quæ est confinium diei & noctis, & ideo ab vtroque potest denominari, quia medium sapit naturam vtriusque extremi. **2** Die autem. Dicunt Hebræi, quod erat sabbathū, et rationabiliter, quia vocatur dies septimus, et tamen nō peccauerunt innadendo & destruendo ciuitatem, quia fecerunt hoc de mandato Dei (vt patet in litera) qui est dominus sabbathi, imò bene fecerunt ei obediendo. **3** Dixit Iosue. Nō est verisimile, quod tāus exercitus posset vocē eius audire, maxime, quia sacerdotes clāgebant tubis, et ideo videtur, quod dicere, hic accipitur pro denūtiare aliquo sensibili signo, vt pote p eleuationē vexilli, vel aliquo huiusmodi, qd poterat videri à toto populo. **4** Sitq; ciuitas hæc ana. & om. quæ in ea sunt do. so. Rah. me. In Hebræo habetur herem, quod habet duplicem significationem, quæ significat destructionem, & consecrationem, vt diffusius dictū fuit Leuit. vi. Vtraque tamen significatio concurrat in hoc facto, quia ciuitas fuit cum habitatorib. destructa, aurū uerò & argentū, es & ser-

uū, quæ inuēta fuerūt ibi, fuerunt reseruata et domino cōsecrata, ita q de cætero nō possent humanis usib. applicari, sed ad faciendū inde illa quæ erāt necessaria ad cultū Dei. Iericho. n. fuit prima ciuitas capta à filijs israel, et speciali miraculo, ideo Iosue conuenienter eā posuit sub anathemate, aliqua destruēdo oīnō in signū diuinę iustitię, et aliqua quæ poterant venire in prædam bellantium domino cōsecrādo tanquā primitias prædarum, sicut & de fructibus animalium & terræ dabatur primitiæ. Sic autem non fuit de præd. Hui & aliarum ciuitatū, vt dicitur infra. Cauete ne de his quæ præcepta sunt vobis quippiam contingatis. per auaritiā accipiendo aliquid de illis quæ debebant destrui & comburi, vel de his quæ debebāt domino cōsecrari. **5** Et omnia ca. i. sub pena peccati, quia pro peccato aliquorū vel etiā, vnus, qui est pars alicuius communitatis, tota cōmunitas punit aliquando, & insit et maxime à Deo, cui omnes sunt debitores mortis. Et hæc materia diffusius fuit pertractata Deu. 24. super illud verbum Non occidentur patres pro filiis, & c. sicut accidit pro peccato Achan, vt habetur c. seq. Cætera patent in litera. **6** Duobus. Hic consequenter agitur de Rahab saluatione, quā imposuit Iosue duob. exploratorib. aurā eā et domū eius melius cognoscēbāt, & quia ad hoc p iuramentū astricti erāt, vt dictū fuit sup. 2. cap.

Aduentu Christi vincitur mūdus. Vnde Pau. *Q̄t erat contrariū nobis tulit de medio, affigens illud cruci, exuēs principatus et potestates, traduxit libere triūphans eos in ligno crucis.* Ex his verbis intelligo, q̄ videntes pugnā Iesu, celestes virtutes, principatus & potestates, alligatū fortē & vasa eius diripi, increpauerūt cele-

Col. 2. c. **Matth. 2. c.** **Beatus** mūdi victus est mundus, & vocem iubilationis in triumpho Christi celestis exercitus dedit. Verē ergo liberatus est populus gentiū qui hanc iubilationem nouit, & mysteria agnoscit & credit.

* Iosep. Cum septies circuissent, & paulatim queuissent, repente cecidit murus, neq; machina, neque alia violentia ab Hebræis illata. Qui urbem ingressi, omnes in ea peremerūt inopinabile muri ruinā obstupefactes, mentib. eorū ad defensionē suā inutilibus subito constitutis. Nec abātur autem per itinera cōstipati, & in domibus apprehensi, nulliq; penitus parcebatur, sed omnes pariter occidebant, vsque ad mulieres & infantes, eratque ciuitas plena mortuorum corporibus, & nullus eflugit necis incursum. Ciuitatem cunctam incenderunt, simul & regionem.

B **† vel fama.** * Rabbi Leui Gersonis. Visum est Deo vt miraculum hoc fieret cum vlulatu & ingente clamore, qui Israelitas torporis sui somno excitaret, & ad inuitati operis Dei magnitudinem animo expendendam vocaret.

Quest. 6. in Ioseph.

* Theodoret Quamobrem urbem Iericho anathema esse iussit: Hanc urbem primam post traictū flumen ceperūt Sicut ergo precepit eis, vt offerrent primitias fructuū, ita mandauit offerri primitias spoliū. Patefacit autem ei potentiam suam in vrbe prima capiūda sine armis, aut machinis, q̄ dissoluta est solo tubarū sonitu, vt cū in acie vincerent, agnoscerēt se succubēdi dedisse occasiōes, diuinas leges p̄tēnētes.

Sermo 106. de tem.

* Aug. Sacerdotalib. tubis Iericho muri qui intra se impios continebant, corruerunt. Non illos pulsauit aries, non expugnauit machina. Muri aduersus ferrū inexpugnabiles, sacra tubarū voce collisi sunt. Quis non stupeat laxa sono dirupta, fundamenta clāgore quassata, & ita collapsa, vt cū victores nihil manu lederēt, apud aduersarios nihil stabile remaneret. Sic a quo Dei iudicio, & iustis aperuerunt viā, vt defensionē perdidit negauerunt. Sed hæc in figura facta esse nō dubium est. Nam sacerdotales tubæ p̄figurant huius tēporis sacerdotum p̄dicaciones, per quas nō cessant peccatorib. terribili sono, iudicium nunciare, gehennæ interitum p̄dicare &

& aures delinquentiū verberare. &c. Sicut in singularis vrbis nūcupatione, vnuerfus mūdus figuratur, ita septē dierū curritio, totius mūdi spatia distinguuntur, per quē sacerdotaliū p̄dicacionū tubæ ip̄i seculo excidium nunciant, sicut scriptum est. *Mundus peribit, & omnia que in mundo sunt.*

1. Ioan. 2. Homi. 7. in Ioseph.

a Ingressiq; iuuenes edu. Adam. Rahab meretricem & omnē domū patris eius uiuificauit Iesus, & adiecit est Israel usque in hodiernum diem, &c. Quomodo usque in hodiernum diem, adiecit est? Hoc enim moris est sanctæ scripturæ, dicere de his quæ vsque ad finē vitæ vel seculi permanent vt hic est pater Moabitarū usq; in hodiernū, &c. i. vsque in finē seculi, & diffamatus est sermo iste apud Iudeos vsque in hodiernum diē, i. quādiu stat seculum. Rahab verō quomodo adiecit est domui Israel vsque in hodiernum diem? An patri posteritas ascribitur, vt videatur in sobole seruari, an magis intelligendum est, quod verē Israel sociata est vsque in hodiernū diem? Ramus enim oleastri apponitur. i. inseritur in radicem oliuæ bonæ, & adiungitur Israel vsque in hodiernum diem, quia in illorū radice nos ex gentibus assumpti, qui aliquando meretricabamur lignum & lapidem pro Deo colētes, facti sumus p̄ fidem Christi fursūm, illi autē

† Cauponz.

Matth. 27.

Rom. 11. c.

F Homi. 5. p̄gn. 10. 5.

populus propter incredulitatē deorsum. Qui enim in se hēt Christū qui est caput ominū, efficitur i caput: illi autē q̄ negauerūt eū, facti sūt i cauda: & q̄ erāt primi facti sūt nouissimi. * Ioseph. Rahab cum suis exploratores eripuerunt. Quā dū ad se Iesus venire fecisset, gratias egit p̄ exploratorū salute, & donauit eā multis agris, & rebus maximis honorauit. * R. Simeon Filius Iochai. Rahab sua fide tantā consecuta est apud Deum gratiā, vt etiam si ducentos homines cognatione sibi cōiunctos habuisset, atque illi cum ducētis alienis profapsi aīmitatem contractā misissent, omnes illius gratia futuræ saluæ. * Chrysost. Rahab eiusdē erat massæ cū Ierichuntinis, sed quā nō erat ex eadem sūia, peccato non communicauit. Respice nouā clementiā. Qui in lege dicit. *Non machabeis, verbū transmutās de clementia clamat p̄ Iesum Naue. Raab meretrix uiuat.* Imago erat dñi Iesu dicentis: *Meretrices p̄uenient nos in regnum celorum.* Prioris status disce mutationem. Rahab fuerat in fornice, velut in volutabro cōfusa margarita, aurū in luto abiectum, pietatis flos spinis confossus, religiosa anima reclusa impietatis loco. Suscepit exploratores: & quem prodidit Israel in deserto, hunc p̄dicauit Raab in fornice.

☞ Dig na

NICOLAUS DE LYRA.

1 Ingressiq; iuuenes eduxerunt Rahab, & par. eius. *Quærit hic, quō istī duo exploratores uocātur iuuenes: in quia ad explorandū solent mitti viri prudentes & astuti, non aut iuuenes, incepti & inexperti: tum quia supra dictum est ca. 2. q̄ Caleb fuit vnus de illis duob. vt dñi Hebræi, qui tñ iam ferē erat octogenarius, quia quadraginta erat annorū qñ Moyses misit eum cum aliis de Cadesbarne ad explorandū terram promissionis, vt hētur infra 14. cap. ab illo verō tempore vsq; ad transitum Iordanis fluxerunt anni 39. quia missio illa facta fuit anno secdo egressionis de Aegypto. Ab egressu verō illo vsque ad ingressum terræ promissionis fluxerunt anni 60. & sic patet q̄ in captione Iericho, Caleb habebat 79. annos. Ad hoc dicendū, qd̄ uocātur hic viri & iuuenes, vt patet in textu, viri ratione atatis & prudentiæ: iuuenes verō ratione aptitudinis & audaciæ ad gradiendum ad bellū. Vnde & de Caleb dicitur infra. 14. c. q̄ cum esset 85. annorū, erat ita fortis*

fortis & potens ad gradiendū & bellandū sicut qñ fuerat 40. annorū
2 Et extra. *quia non erant adhuc incorporati populo Israel.*
3 Rahab. *Licet enim p̄ceptum fuisset Nu. 33. q̄ omnes habitatores illius terræ disperderentur, tñ cū Rahab & sibi coniunctis sūt dispensatū quantū ad vitam & cohabitationem pp̄ speciale factum suæ fidei & virtutis, qd̄ fuit expressum supra 2. cap. In p̄ceptis autē decalogi quæ sunt de distamine iuris naturalis, non cadit talis dispensatio.*
4 Et habitauerunt. *Conuersi ad Iudaismum.*
5 In tempore. *Hic describitur Iosue imprecatio. Ciuitas cū Iericho miraculose fuerat euersa, ut dictū est, id ad huius facti memoriam & Dei gloriā, optabat Iosue qd̄ non reedificaretur: ideo Iosue imprecatus fuit malum p̄næ ei qui reedificaret eam in posturum dicens.*
6 In pri. su. su. i. primogenitus eius moriatur qñ ponet fundamenta.
7 Et in no. libe. i. uulnus liberorū suorū moriatur in positione portarum. *Et sic accidit Abiel q̄ ea reedificauit, ut habet 3. Reg. 10. i. fine.*
CAP.

MORALITER.

Quoniā breuis est sentētia huius ca. potest breuis hic moralitas poni. Iericho significat ciuitatē culpæ, quā fecit amor sui vsque ad contemptū Dei. Hæc ciuitas triplici muro claudit. s. muro carnalis cōcupiscētiæ, tēporalis affluētiæ, mūdialis excellentiæ: q̄ triplex murus subuertit sonitu sancte p̄dicacionis clamore deuote ofous, citēuitu proprie discussionis, qui circūitus debet fieri septē vicib. i. p̄cētiē, quia p̄cētio numero septenario designatur. qui enim cōuertitur de culpa ad

pa ad grām, dēt diligēter & p̄fētē discutere p̄priā cōsciām. Quicqd̄ aut in hac ciuitate reperit salutē p̄rium debet interim. Qd̄ aut inuenitur ibi aut philosophicæ sapiētiæ, argenti eloquētiæ ualorū ancorū. i. naturalis industriæ, q̄ ualet ad multa: sicut & vasa ferri. i. corporalis & tēporalis potētiæ: dēt dño cōsecrari. i. de cetero bonis actib. applicari. Rahab cum suis pp̄ opus pietatis saluatur: quia s̄m̄ dictū saluatoris Matthæ. 5. a. *Beati miserit ordēs: quoniam ipsi misericordiam conse. & c.*

G Digna itaque Raab omni laude, Ecclesie sive imago. Quare & generosus Paulus eius fidei dignitatem discens, ex prioribus statu non reprobam cogitavit, magis vero acceptabilem & sanctam, omnibus eam connumerat sanctis. Si igitur illa propria digna vita effecit, multo magis nos si poenitentiam induxerimus salutem consequemur.

*** Theodo.** Qua de causa Raab cum esset extranea, habitavit inter filios Israel? Istud praefigurat ea quae nostra sunt. Inquit enim Dominus: *Aliae oves habeo, quae non sunt ex hoc ovili, & illas oportet me adducere, & c.* Conveniebat itaque, velut oleastrum in bona oliuam fieri.

*** Improccatus est Iosue, & c. R. David Kimhi.** Sensus est. Neque haec ipsam urbem instaret quisquam, alio ei imposito nomine: neque aliam urbem hoc nomine struat.

*** R. Moses Maimonis:** Hac detestatione hoc egit Iosua, ut eternum extaret monumentum divinae potentiae ac vindictae, quod in muris qui subter se defederant in terram, luculentissimum conservabat tantisper, dum illi intacti manerent.

*** In primogenito suo, & c. Procop.** Hoc est, si quis inceperit liberos inhumare interim dum fundum fuerit factum, tandem etiam extremum eorum inhumabit. Porro de eversa loco aliam Hiel Bethlites de tribu Ephraim suscitavit, quam dominus Iesus Christus sua praesentia esse dignatus. A Romanis vero ob infidelitatem, hac quoque deiecta, tertio denuo surrexit.

*** Iosephus.** Distat Hiericho ab Hierosolymis centum quinquaginta stadiis, & a Iordane stadiis 60. totumque haec ab Hierosolyma spatium desertum atque saxosum, ad Iordanem vero & lacum Asphaltitum, licet humiliter, aequum tamen incultum ac sterilem.

CAP. VII.

Filij autem sequitur. *a Iratusque est.* Adhuc non otiose transcurrendum est, quod uno peccante ira super omnem populum venit. Hoc accidit, quando sacerdotes qui populo praesunt, erga delinquentem benigni videri volunt, & verentes peccantium linguas, ne forte de eis male loquantur, sacerdotalis severitatis inmemores, peccantem contra omnes nolunt publice ar-

guere, ut ceteri timorem habeant: nec malum auferunt ex seipsum, nec tradunt huiusmodi sathanam in interitum carnis, ut spiritus saluus sit: & dum uni parcunt, universae ecclesiae mortuatur interitum. Ex una enim ovis morbida grex universus inficitur. Observemus ergo nos invicem, & universumque

1. Tim. 5. d. 1. Cor. 5. b.

conservatio nota sit maxime sacerdotibus & ministris. *Ovis enim unum corpus sumus in Christo.* Tu qui praesides huius corporis oculus es, ut omnia circumspicias, & omnia vetera praevideas. Pastor es: ovisculas domini vides ferti per precipitia, & per praerupta pendere, non occurris, non reuocas saltim, nec clamore deterres. Haec non ideo dicimus, ut pro leui culpa aliquis abscondatur: sed si forte monitus vel correctus semel, iterum & tertio non emendatur, utamur medici disciplina. Si oleum unguimus, si emplastris mitigavimus, malagmate molliuimus, nec tamen cedit medicamentis tumoris duritia, solum superest remedium recedendi. *Ubi:*

Gal 3. d.

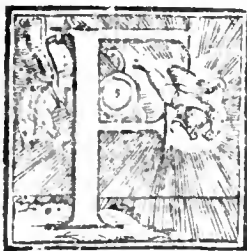
infra 21. d.

Math. 5. d.

E

Quest. 8 in I. d. Deut. 24. e.

F

Ilij autem Israel praeviaricati sunt mandatum, & usurpaverunt de anathemate. Nam Achan filius Charmi, filij Zabdi, filij Zare de tribu Iuda, tulit aliquid de anathe-

mate. Iratusque est Dominus contra filios Israel. Cumque mitteret Iosue de Iericho viros contra Hai, quae est iuxta Bethaue ad Orientalem plagam oppidi Bethel, dixit eis: Ascendite & explorate terram. Qui praecipra complerent, exploraverunt Hai: Et reuersi dixerunt ei: Non ascendat omnis populus, sed duo vel tria milia virorum pergant & deleant civitatem.

ca, & pro. abste. hoc est quod dicitur: ut ego qui videor tibi manus esse dextera & presbyter nominor, & verbum domini predicare videor, si aliquid contra euangelium dixerim, ut scandalum ecclesiae faciam, & huius praesentem universae ecclesiae praesentis excidat me, & periciat a se. exped. t. n. tibi & ecclesiae absque me manu tua, qua male agedo scandalum feci, introire in regnum celorum, quod mecum ire in gehennam.

Aug. Queri solet quomodo iuste pro peccatis alterius in alios vindicet, cum in lege dictum sit, nec praesens pro filiorum, nec filios pro patrum iniquitatibus esse puniendos, an aliud iudicantibus hominibus est praecipitum, ne quandoque pro altero puniant: Dei autem iudicia non sunt eiusmodi, quae alto & inuitabili consilio suo novit, quatenus extendat etiam homini in temporalem poenam salubremque terrorem. Non enim aliquid durum, quantum attinet ad universi mundi administrationem contingit mortalibus, cum moriatur quandoque morituri: & tamen apud eos qui talia metuent discipula sancitur, ut non solum se quisque curet in populo, sed invicem sibi adhibeant diligentiam, & tanquam unus corporis & unus hominis pro alijs sint membra sollicita.

NICOLAVS DE LYRA. CAP. VII.

Filij autem. Hic incidentaliter ponitur factum Achan. Et dicitur in tres partes. quia primo describitur peccati perpetratio. Secundo perpetrati cognitio. ibi. Cumque mitteret. tertio cognitio punitionis. ibi. Misit ergo Iosue. Circa primum dicitur:

1. Filij autem. Licet autem unus solus in hoc peccaverit, tamen generaliter dicitur: Filij autem Israel praeviaricati sunt, eo modo loquendi quo factum unius de comitate, maxime in malis, toti comitati attribuitur sicut uno fratre minore peccante publice dicitur, fratres minores fecerunt hoc, & per tale modum loquendi dicitur. Math. 26. de unguento effuso super caput Iesu. Videntes autem discipuli, indignati sunt, & c. cum tamen unus solus indignus iulerit. s. Indas Scarioth, ut habetur Iohan. 12.

2. Et usurpavit. de consecrata domo. s. aurum & argentum, ut patet infra eo. ca. quae tamen erant consecrata deo, ut dictum est 6. ca. Et dicitur avastuax sive avastuax, quia res deo deo sumuntur vel seorsum ponantur, ne humanis usibus applicarentur. **3.** Nam Achan, fil. Char. fil. Zab. & c. Sic dicitur notari secundum Hier. & sic est in Heb. nec alicubi nominatur Achor in Hebraeo Achan, sed vitio scriptorum nominatur hic Achor. **4.** Iratusque, quia pro peccato unius de comunitate alij de illa communitate puniuntur, ut dictum est supra 6. cap.

5. Cumque. Hic describitur peccati perpetrati cognitio, & primo in generali. secundo in speciali. ibi: Surge sanctifica populum. Circa primum sciendum, quod genus peccati in generali fuit cognitum per divinam revelationem ad preces Iosue, & ideo circa hoc sic proceditur. quia primo ponitur deprecationis occasio. s. ideo ipsa deprecatio, ibi: Iosue vero. tertio domini responsio, ibi: Dixitque dominus. Circa primum sciendum, quod occasio deprecationis fuit, eo quod filij Israel missi a Iosue contra civitatem Hai fuerunt de bellato & reliqui de populo in timore positi, & per consequens periculo expositi, ut patet in litera. Praemittitur tamen situs civitatis cum dicitur: **6.** Quae est. Dicitur aliqui quod eadem est civitas Bethel & Bethaen, sed vocata est Bethel a Iacob, eo quod vidit ibi scalam, ut habetur Gen. 28. d. ubi dicitur: Appellavitque nomen urbis Bethel, quod interpretatur domus Dei. Sed postea vocata est Bethaen. i. domus idoli, eo quod Ieroboam posuit ibi vitulum aureum a populo adorandum, ut habetur 3. Reg. 12. c. Primum autem quod hic dicitur. s. quod sit eadem civitas Bethel & Bethaen, bene est verisimile: nam quia in textu idem situs determinatur virisque: tum quia hoc dicit Rabi Sa super Osee 10. a. sup illud verbum: Vaccae Bethaen coluerunt. Sed secundum non videtur verum. s. quod notata sit Bethel a Iacob, quia illa civitas quam sic notavit Iacob, est eadem civitas cum Ierusalem secundum quod dicunt ceteri doctores, prout diffusus fuit declaratum Gen. 28. Illa autem Bethel de qua fit hic mentio, est longe sita a Ierusalem, ut patet per descriptionem terre sanctae, & sic non est eadem. Item quia ut habetur 3. Reg. 12. ad hoc posuit Ieroboam vitulum aureum in ista Bethel, ne populus Israel iret in Ierusalem ad adorandum Dominum. & sic patet propositum. Similiter quod dicitur, quod nominata est Bethaen, eo quod Ieroboam posuit ibi idolum. videtur aliquantulum extraneum: Quia Iosue scripsit istum, librum, a tempore vero Iosue usque ad tempus Ieroboam fluxerunt quingenti. vel

MORALITER.

1. Filij autem. Sequitur. **3.** Nam Achan filius Charmi, & c. Sic enim debet scribi, quia sic scribitur in Hebraeo. Per Achan qui tribulator interpretatur, & erat de filiis Israel, qui propter eius peccatum fuerunt tribulati, significat malus religiosus, propter cuius malitiam alij religiosi inculpantur, & hoc significatur per hoc quod dicitur. *Filij autem.* licet solus Achan fuerit praeviaricatus. De isto dicitur, quod furatus fuit regulam auream. Regula vero B. Francisci aurea dicitur, & similiter regulae aliorum religiosorum eo quod inducunt ad charitatem Dei & proximi, quae per aurum signatur, eo quod sicut aurum inter metalla pretiosius est, sic charitas inter virtutes. 1. Corin. 13. d. *Maiores autem horum est charitas.* Hanc autem regulam auream furatur malus

malus religiosus. Nam furatum est praedictio rei alienae inuito domino. Dominus autem regulae religiose convenienter dicitur institutor ipsius. s. beatus Benedictus, Franciscus, & sic de alijs. Malus autem religiosus frangendo regulam, quae voluntate institutoris tractat eam. Similiter vestem furat, nam indignum portat habitum religionis sanctae. Et argentum opere humo. Per argentum intelligi potest quaelibet gratia gratis data. s. scientia, eloquentia, & huiusmodi, quae malus religiosus terra operit, nam ad questum terrenum talia convertit. Sed praecipitum Iosue talis moritur in valle Achor, quae interpretatur vallis tribulationis. & non significat poenam gehennae, quae secundum doctores est in profundis terre. In hac igitur valle Achan punitur, ad significandum, quod malus religiosus ad mortem gehennae per Christi iudicium condemnatur.

G Nec tñ credendū est, et pœnis, quæ post mortem irrogantur, alium pro alio posse damnari: sed in his tñ rebus hanc irrogari pœnam, quæ finem fuerint habituræ, et si nō eo modo finirentur. Similiter et ostendit quantū connexa sit in populi societate ipsa vniuersitas, vt non in seipſis iunguli, sed tanquā partes in toto existuntur. Per vnus quoq; peccatū mortemque paucorū admonitus est populus vniuersus, tanquā in corpore vniuerso querere quod amissū est. Simul et ostensum est, quantum malum fieret si vniuersa congregatio peccasset, qñ ne vnus quidē ita potuit iudicari, vt ab eo possent ceteri esse securi. At verò si Achā ab aliquo inuētus & cōprehensus & criminis reus, ad iudicium Iesu fuisse adductus, non putādū est hoīem iudicē quenquam aliū q̄ societate facti ei⁹ non teneret, ideo pro illo vel cū illo fuisse punitum. Non. n. mandatū legis licebat excedere, quod datum est hominibus ne iudicio suo quod in hominē homini ⁊ visum vel permissum est, alterum pro altero arbitraretur esse plectendum. Longē autem secretiori iudicio iudicat Deus qui potens est, etiam post mortem, quod homo non potest, vel liberare vel perdere. Visibiles igitur afflictiones hominum vel mortes, quoniam his quibus ingeruntur & obesse & prodesse possunt, nouit dominus in occulto prouidentia suæ, quemadmodum iuste quibusq; dispenset, etiam cum aliorum peccata in alijs videtur vlcisci pœnas inuisibiles que nocent & nō profunt. Ita nullus Deo iudice, pro alienis peccatis luit, sicut (homine iudice) luere nullus nisi pro sua culpa istas visibiles debet. Hoc enim precepit homini iudici Deus, vt in his quæ ad humanum iudicium pertinent iudicanda: quod in suo iudicio facit ipse quo potestas humana non aspirat.

ferē

fermē

B

C

† iustum

Heb. 11. d.

Quæst. 9. in Iosue.

Quare omnis populus frustra vexabitur cōtra hostes paucissimos? Ascenderūt ergo * tria milia pugnatorū Qui statim terga vertētes, p̄cusi sūt a viris vrbis Hai, & corruerūt ex eis * triginta & sex homines, p̄secutiq; sūt eos aduersarij de porta vsq; ad Sabarim, & ceciderunt, per prona fugiētes. Pertimuitq; cor populi, & ad instar aquæ liquefactū est. Iosue verò scidit vestimēta sua, & pronus cecidit in terrā coram arca Dñi vsq; ad vesperam, tam ipse quàm oēs senes Israel. Miseruntq; puluerem super capita sua, & dixit Iosue: Heu dñe Deus: Quid voluisti transducere populum istū Iordanē fluuium, vt traderes nos in manus Amorrhēi & perderes? Vtinā, vt cœpimus, mansissemus trans Iordanē. Mi dñe Deus quid dicam, videns Israelem hostibus suis terga vertentē? Audiēt Chananæi & oēs habitatores terræ, & pariter cōglobati circundabunt nos, atq; delebūt nomē nostrū de terra, & quid facies magno nomini tuo? Dixitq; dñs ad Iosue: Surge, cur iaces pronus in terra? Peccauit Israel, & prauaricatus est pactū meum, tuleruntq; de anathemate, et furati sunt atque mētiti, et absconderunt inter vasa sua. Nec poterit Israel stare añ hostes suos, eosq; fugiet, q̄a pollut⁹ est anathemate. Nō ero vltra vobiscū, donec conteratis eū qui huius sceleris reus est. Surge, sanctifica populum, et dic eis: Sanctificamini in crastifores,

alioquin infligendi supplicij sint futuri participes. * Procop. Viros Dei non diuitiarum, non glorie, nō potentia, nō sapientia secularis cupidus esse decet. Est autem aurum diuitiarum figura seu imago: argentū gloriam representat: as sapientia loquacitatem. ferrum robur & potentiam. Deus simul cū Achā propin quos ipsius perdidit, q̄ facinoris ipsius cōscij fuisse.

D Comment.

1 Ipse quidē penas dat, populus autē ad pietatem redditi st ructior, cautione sacrilegij tā quam rei pestiferæ eis subeunte. 2 Hostib⁹ interim non multū lucri attulit, triginta sex viris occisis licet: qui qm̄ (forte) deterioribus alijs fuerant, opportunē suorum delictorū luerūt suppliciu. 3 Bruta quoq; cum inanimatis sūt delata, vt impietatis magnitudo eō magis elucesceret, adeoq; spectatores rei irā Dei vehementius ex- 4 timeferent.

E

Lib. quæst. vet. test. q

F

Prou. 16.

fores, alioquin infligendi supplicij sint futuri participes. * Procop. Viros Dei non diuitiarum, non glorie, nō potentia, nō sapientia secularis cupidus esse decet. Est autem aurum diuitiarum figura seu imago: argentū gloriam representat: as sapientia loquacitatem. ferrum robur & potentiam. Deus simul cū Achā propin quos ipsius perdidit, q̄ facinoris ipsius cōscij fuisse. 1 Ipse quidē penas dat, populus autē ad pietatem redditi st ructior, cautione sacrilegij tā quam rei pestiferæ eis subeunte. 2 Hostib⁹ interim non multū lucri attulit, triginta sex viris occisis licet: qui qm̄ (forte) deterioribus alijs fuerant, opportunē suorum delictorū luerūt suppliciu. 3 Bruta quoq; cum inanimatis sūt delata, vt impietatis magnitudo eō magis elucesceret, adeoq; spectatores rei irā Dei vehementius ex- 4 timeferent.

* August. Si anima que peccauerit ipsa morietur. quid est vt Achā peccauerit, & triginta viri occisi sunt causa eius? Alio sensu scriptura locuta est. Non. n. de morte, quæ omnibus communis est, dixit, sed de illa quæ appellatur secūda. Hæc enim p̄iores suscipit: illis autē qui in pugna mortui sunt, nō peccatum Achā redditum est, sed obit illis, ne p̄tione diuina adiuti, mualerent hostibus. Nulla ergo iniustitia in volūate Dei est. In potestate enim habet si adiuuare vult, ut si aduerit misericors sit, si noluerit, iustus. Nec enim in talibus debitor est, vt teneatur obnoxius.

* Acceditis mane singuli, &c. Talmudici. Arca sacra veluti iniecta manu retinuit noxiam tribum, deinceps profapiam, mox familiam, denique furem ipsum, cum se ante illā sisterent, vt ne pedem quidem loco mouere possent.

* R. Leui Gerson. Ois ista disquisitio forte acta est. Sortitio autem adscribitur Deo, quia eius nutu recte cadit fors, quod Solomon testificatur inquiens: In sinum proicitur fors, & a Domino est euentus eius. Prophetæ autem manibus, coram facta arca, tanquam in Dei conspectu, sortes mixtæ tractæ sunt.

Regulamq;

NICOLAUS DE LYRA.

* circiter, q̄a quadringentesimo octogesimo anno ab egressu filiorū Israel de Aegypto fundauit Salomon templū anno quarto regni sui, ut hētur. 3. Reg. 11. Ipse autē regnauit 40. annis, vt habetur 3. Reg. 6. Ieroboam uerò regnauit post mortē Salomonis, ut patet ibidē 12. cap. & tunc fecit vitulos aureos. Ab eam uerò de Aegypto vsq; ad destructionē ciuitatis Hai & Bethauen per Iosue, fluxerunt tñ 40. anni integri, & iō si tunc Bethauen vocabatur a factō Ieroboam futuro per quingentos annos, videtur extraneum. Nisi dicatur, q̄ Iosue in spiritu vidit hoc futurum, & sic eā notauit in hoc libro per anticipationem, quæ anticipatio est multū magna. Et ideo aliter potest dici, quod uocata est Bethel. i. domus Dei, eo q̄ Abraham edificauit altare domino inter Bethel & Hai, habens Bethel ab occidente, ut habetur Gen. 12. Et quia Hebræi adorant ad occidentem, ideo Abraham ibi adorans habebat faciem uersam ad Bethel quæ erat propē, & inde sic uocata est. Dicta est autem Bethauen. i. domus idoli, eo quod Chananæi ibi habitantes colebant idola. Cetera patent usque ibi.

1 De porta vsq; ad Sabarim. Dicunt expositores nostri, quod Sabarim est proprium nomen loci. Hebræi uerò dicunt. quod est nomen eōs, & significat confractiōem, ut sit sensus, quod illi de Hai persecuti sunt filios Israel usquequo sentirent in se lassitudinem in persequendo, uel quod confractiō referatur ad filios Israel. unde subditur. 2 Et ceciderunt per prona fugientes. Pertimuitq; cor populi, & ad. Tanquam confracti ab aduersarijs. 3 Iosue. Hic consequenter ponitur Iosue deprecatio occasione casus p̄dicij. 4 Scidit vesti. in signum doloris, secundum consuetudinē Iudæorum

Iudæorum, vt patet in pluribus locis veteris ac noui testamenti. 5 Et pronus cecidit. quia oratio debet esse humilis. 6 Vsque ad vespe. ieiunus orans. 7 Miseruntq; pul. in signū humiliationis. 8 Quid voluisti. Ly vt, non tenetur hic causaliter, sed consec. tūē. q. d. hoc sequetur ad illud, nisi tu protegas nos. 9 Vtinam, & c. in regno Schon & Og, quæ acquisierant filii Israel trans Iordanem. Hoc dixit Iosue ex passione doloris, licet malē, nec dixisset extra passionem positus, propter quod indulgit ei dominus. 10 Audiēt Cha. scilicet filios Israel deuictos a paucis aduersariis. 11 Et pariter. hoc facto animati. 12 Et quid facies magno nomini tuo. q. d. hoc cederet in opprobrium nois tui, quia dicerent infideles, qd non posses nos vltra iuuare. 13 Dixitq;. Hic consequenter ponitur domini responsio, per quam reuelatur peccatum in generali cum dicitur: 14 Tuleruntq;. quod est peccatum sacrilegij. 15 Atq; mentiti sunt. quia promiserāt Deo obedire. & sicut mētiti sunt, quia nō seruauerunt promissum. Sciendum tñ qd scriptura hic loquitur in plurali, licet vnus tantum peccauerit ratione p̄dicij in principio huius cap. 16 Surge. Hic consequenter ponitur cognitio p̄petrati peccati in speciali, & primò quantū ad personā peccatricē. secundò quantū ad culpam determinatam, ibi: Et ait Iosue. Circa primum dicitur. 17 Sanctifica. i. cita secundum Hebræos, & eodē modo qd sequitur: 18 Sanctificamini. i. sitis citati. Scdm doctores uerò nostros hic accipitur sanctificatio pro preparatione populi per deuotionem. Ratio huius diuersitatis est, quia dictio Hebraica hic posita æquinoca est ad citationem, preparationem, & sanctificationem.

A Regulamq; Furatus est autem linguam auream, & posuit eam in tabernaculo suo. Non puto in illo furto parui auri tam vim fuisse peccati, vt tam numerosam Dei ecclesiam macularer, sed multus decor est in verbis, multa in rhetorū vel philosophorū sermonibus pulchritudo, qui omnes si-
 rigen. om 7. i. Ios. Mystice.

de ciuitate Iericho id est, de hoc mundo. Si ergo inuenias apud philosophos peruersa dogmata luculenti sermonis assertionibus decorata, ista est lingua aurea. Sed vide ne te decipiat fulgor operis, ne te rapiat sermonis aurea pulchritudo, memento quia Iesus anathema esse iussit omne aurum quod in Iericho fuerit inuentum. Si poetam legeris fulgenti carmine deos deasque texentem, ne delecteris eloquentiæ suauitate, lingua aurea est. Si eam sustuleris & posueris in tabernaculo tuo id est, si introduxeris in cor tuum quæ ab illis afferuntur, pollues omnem ecclesiam domini. Debemus autem diligenter discutere, ne quis habeat in tabernaculo suo Ierichontinam linguam absconditam, & abiciamus malum ex nobis ipsis, quia etiam si cessamus, arguet Deus, vt sponte confiteatur & dicat: Furatus sum linguam auream, & dextralia pura. Pura autem dextralia sunt opera quibus nihil miscetur diuinum, sed totum secundum hominem geritur: nos Christum Deum & hominem confitemur. Quod de Iericho furatum est purum id est, sine Deo esse dicitur, quod furanti extitit causa peccati.

Regulamque. Lxx. Linguam hæreticorum scilicet, dogmata: Vel superstitiosa secularium literarum studia. Hæc enim est lingua aurea, luculento sermone aptata. hanc furati sunt hæretici de Iericho, quasi auream regulam, qui philosophorum sectam conati sunt inducere in ecclesiam, quorum anathemate multi perduntur, & quasi aceruo lapidum multitudine peccatorum extinguuntur, quorum ductor diabolus, qui per illorum impietatem quoddam vicerat, rursus superatus vincitur: & a populo Dei suspensus crucis virtute necatur.

Vidi inter spolia, &c. Iosephus. Achan dum inuenisset chlamydem

chlamydem regiam, totam auro contextam habentem auri mazam, hoc est siclorum pondo duodecim, crudele iudicans, si is qui periculum habuerat, lucrum inueniens quod in sua utilitate conferret, daret hoc Deo, & non magis egredi: suffodit eam, latere se iudicans Deum, sicut & cōmilitones. Postea verò furtum cōfessus est, & protulit in medium vestē. Et ille quidem repente peremptus, turpem pœnam & congruam suę præsumptioni insepit.

R. David Kimpi. Lamina, seu regulam in linguæ figuram conformatam rapuerat.

Tarnudici. Ex alicuius statuæ ore volutam hanc linguam auream offēderat, & postquam honoris causa Babyloicum illud stragulum, & oblatos argenteos siclos, quos surripuerat.

Tertuli. Tantum releuat confessio delictum, quantum dissimulatio exaggerat. Confessio enim satisfactionis consilium est, dissimulatio cōtumaciæ. Satisfactio confessione disponitur, confessione pœnitentia nascitur, pœnitentia Deus mitigatur. Itaque exomologeiis prosternendi & humiliandi hominis disciplina est, conuersione iniungens misericordiæ illicem.

Ciprianus. Confiteantur singuli, quæso vos fratres, delictum suum, dum adhuc qui reliquit, in seculo est, dum admitti confessio eius potest, dum satisfactio & remissio facta per sacerdotes apud Dominum grata est. Conuertamur ad Dominum tota mente, & pœnitentiam criminis veris doloribus exprimentes.

Ambrosius. Plurimum suffragat reo verecūda confessio, & pœnā quam euitare non possumus, pudore subleuamus. **Aug.** Vt nobis peccatorū vulnera nunquā deesse possunt sic & cōfessionis medicamēta deesse non debent. Non. n. iō vult Deus vt cōfiteamur peccata nostra, qd ea ipse scire nō possit, sed qd diabolus hoc desiderat, vt inueniat, qd nobis an tribunal iudicis æterni obiciat. Iō vult vt magis de fendere, quam

Dei misericordiam deprecemur. Illi se anima prosternat, illi mœstitia satis faciat, illi spes omnis incumbat.

Aug. Vt nobis peccatorū vulnera nunquā deesse possunt sic & cōfessionis medicamēta deesse non debent. Non. n. iō vult Deus vt cōfiteamur peccata nostra, qd ea ipse scire nō possit, sed qd diabolus hoc desiderat, vt inueniat, qd nobis an tribunal iudicis æterni obiciat. Iō vult vt magis de fendere, quam

Dei misericordiam deprecemur. Illi se anima prosternat, illi mœstitia satis faciat, illi spes omnis incumbat.

NICOLAUS DE LYRA.

Doctores tñ nostri rationabilius dicere videntur, quia in agēdis vel suscipiendis diuino oraculo fiebat pparatio populi per deuotionē, que pparatio aliquando fiebat p continentiam ab vxoribus, vt habetur Exo. 19. in legis datione, & aliquando per orationem, vt habet Act. 1. in Matthiæ electione. aliquando per ieiunium, vt habet 3. Reg. 21. in Naboth condemnatione. Vt enim eius condemnatio videret esse iusta, & à Deo; mandauit Iezabel ante predicari ieiunium, sicut solitū erat fieri ante diuina oracula. Qualiter autem fuerit facta ista sanctificatio de qua loquitur hic scriptura, non est expressum in litera, sed credendum est quod facta est aliquo istorum modorum.

1 Accedētisq; quia viri cuiuslibet tribus erant distincti abinuicē secundum tribus, & in qualibet tribu erant plures familiae, & in qualibet familia erant plures domus, & in qualibet domo plures viri seu capita. Primo igitur deprehensa est tribus in qua perpetrātū fuit sacrilegium, postea familia determinata eiusdem tribus, postea domus eiusdem familiae, & postea vir determinatus in illa domo. Dicit tamen Ra. Sa. quod tribus deprehensa est, per hoc, quod Iosue ex ordinatione diuina adduxit tribus coram rationali iudicio, in quo erant 12. lapides pretiosi, in quibus erant sculpta nomina tribuum 12. & dixit ei dominus, quod fulgor illius tribus quæ peccauerat obsuscaretur: & sic deprehēsa est tribus Iuda, sed familia determinata in illa tribu, & domus in

mus in familia, & vir in domo, deprehensi sunt permissionem sortis: Sed primum videtur esse fictitium, quia est contra textum, vbi dicitur

2 Et quam tribum fors inuenierit. Ex quo patet quod tribus fuit deprehensa per sortem sicut, &c.

3 Accedet per cognationes suas, &c. id est, per familias. Idem enim significat hic cognatio & familia. Sciendum autem quod Iosue non peccauit hic vtens sorte. Tum quia hoc fecit ex pcepto domini, vt patet in textu. vnde dicitur Proverb. 16. d. Sortes mittuntur in sinum, sed a domino temperantur. Tum quia hoc fecit cum debita reuerentia, sanctificatione populi præmissa. In quibus autem casibus & qualiter licitum est vti sortibus, & in quibus non, dicitur sicut diffusius. Nu. 34.

4 Surgens. Ad exequendum diligenter Dei mandatum. Et patet littera.

5 Et ait Iosue. Hic consequenter ponitur cognitio peccati quantum ad culpam determinatam per Iosue interrogationem, cum dicitur:

6 Fili mi. per confessionem tuam apparuit Deum verum dixisse de peccato anathematis, & per consequens iuste punnisse populum.

7 Responditq; confitendo veritatem.

8 Vidi enim. i. rubicum. Hebræi tamen dicunt, pallium Babylonium cetera patent.

9 Misit ergo. Hic consequenter describitur peccati cognitio punitio Et patet licet vsque ibi:

* Tollens.

quam accusare peccata nostra velimus. Ecōtrario autē Deus noster quia misericors est, vult v̄ ea confiteamur in hoc seculo, ne pro illis confundamur in futuro. Si n. nos confitemur, ille parcit. Si nos agnoscimus ille ignoscit.

Cap. 8. libr. in Ios.

Id. Jericho mūdum significat. de anathemate eius in tabernaculo suo ab eō dē. qui seculares mores seculi fecerit, qui sub cultu Dei manens, solēitates seculi vel spectacula diligit, qui fortilegos, haruspices, & augures inquirat, vel cetera facit quę in Jericho. in seculo hēbantur.

a

Lapidavitq; eū omnis Israel, & cuncta quę illius erant, &c.

B

Rupert. Quare tanta seueritate vindicatum est, nisi vt venturis seculis iudiciorum Dei metus, eorum exemplo sanciretur? Futurum quippe erat, quod hodie videmus, vt falsorum fractum avaritia & ambitione ecclesia Dei turbaretur. De nobis exierunt quam plurimi imitatores Achani, qui fidem profitentes catholicā, de isto anathemate furati, inter vasa sua reposuerunt. Dū enim sub specie pietatis, avaritię student, & cuncta faciunt uenalia, quid quam anathema furantur? Hanc malitię radicem primum in Simone mago per os beati Petri vniuersa ecclesia anathematizat, & hereticam esse hydram iudicat, &c. Recte igitur seuerē tale futurum in Achani vindicatum est, nec ullam ueniam mereri debuit, quia confessio eius nimis tarda fuit. Ante n. turbatus est Israel quam ille reatū agnosceret, & ante foris ueridica Deo autore, prodidit personam, quam ipse culpam.

A. 3. 8.

C

Beda. Sed & ille de anathemate Hiericho fraudat, qui in ecclesia hereticorum infert dogma. Hanc n. regulam auream luculentō sermone apatata, ita uadit sunt Marcio, Basilides, Arius, &c. qui philosophorum sedā nō rectā in ecclesia conati sunt introducere, ita ut alij multi pderetur p eos.

L. 1. in Ios. cap. 8.

Quest. 9. in Ios. luc.

Lapidavitq; cum. Aug. Queritur, cum dominus cum qui fur tū fecerat, cum fuisse cōprehēsus, igni cremari iusserit, cur Iesus potius lapidari fecerit? an ita eū mori oportuit, quomodo Iesus uerba iubētis intellexerit? sic enim alius non facile intelligere potuit. Ideo magis quærēdū, cur dominus lapidationem ignem dixerit, quā credēdum Iesum aliud fecisse quā dominum iussisse. Nam quis ad intelligenda uerba dñi sapientior esse potuit, uel ad facienda obedientior? Sed nomine ignis potuit pena significari, sicut ibi: *Eduxi nos de fornace ferrea*. i. de tribulatione dura. Duę mihi causę occurrūt, nō quā ambę sint, sed altera ex eis, cur nō ille cum omnibus suis cui dē igne crematus. Si n. peccatum eius dominus tale iudicauit, quod supplicio illo expiatū non puniret in æternū, ppter ipsam purgationem p̄na illa dicta est ignis. Neque ad hunc

Deut. 4. c.

Hier. 11. c.

hūc intellectum quisquam tendere moneret, et eū uisibilis D ignis exureret, sed i eo quisque maneret, qđ apertē impletū uideret; neque ultra quæreret. Nūc uero propter uerba Dei & factū Iosue quo prauaricari uerba illa non possent, rectē dicitur lapidationem ignem fuisse, vt cognoscatur illa p̄na hominem illum fuisse purgatum, ne puniretur in posterum quod significant uasa in Leuitico quę iubentur igne purgari. Si autem tale fuit illud peccatum, propter quod cum etiam post hanc uitam. gehennę ignis susciperet, ideo Iesus cum uoluit lapidari, vt quod a domino dictū est, igni cremabitur, intelligeretur quod dominus faceret, non quod ab ipsis esset faciendum. Non enim dictū est, igni cremabitur eum, &c. Cum uero ita dictum est, vt magis uideatur Deus quod ei futurum esset prędixisse, quam quod ei ab homine fieret pręcepisse, non potuit melius facere Iesus, qui diuina uerba sicut ppheta intellexit, qđ hoc ipsum propheticē fecit, quam ut illum lapidibus magis quam flammis perimeret, ne ullis ignibus uerba dñi impleta uideretur, qđ ob aliud dicta uoluit intelligi. Nec mouere debet quod non ipsum tñ, sed etiam omnia quę sunt eius, Deus igni cremāda p̄dixerit ait enim: *igni cremabitur, & ora quęcumque sunt eius*. Omnia n. hac opera possūt intelligi, qđ eū illo dixit esse cremanda. Nā sicut Apostolus dicit de quibusdā operibus igne cōsumptis: *Ipsę autem saluus erit*. Si huius peccatū ita intelligendū est, vt etiā æterno igne puniatur: filios ergo eius & filias eū pecoribus & omnia quę habebat, populus eū eū puniret simul lapidibus obruit. Non tamē hoc iudicio humano, sed spiritu pphético fecit Iesus, siue ita intelligens. *Omnia quęcumq; sūt eius* vt nec filios censeret exceptos, lapidationis p̄nā p igne ingerens, siue opera eius qđ post mortē Deus in illo fuerat crematurus, nō solum p cetera quę illius erant, sed etiam p filios significans. Nec ideo credendū est, eos pro peccato patris (a quo innocentes erāt) post mortē igni inferni esse cremādos. Mors n. qđ omnes manet, quāuis de primo peccato ueniat, quia ita nati sumus, vt necessitati moriamur, accelerata quibusdā est utilis. unde: *captus est ne malitia mutaret sensum illius*. Quo ergo iudicio Dei uel misericordia fuerit irrogata filiis huius, uel illis 36. uiris, eū omnes ab eius p̄tō fuerint alieni, latet apud eū apud quē nō est iniquitas. Sed illud in promptu est, quia populū terribiliter oportebat quærere qđ amissum est, & tanto timuerunt ceteri factū eius imitari, quanto humana horreret infirmitas ita magnum & tam iustum odium populi dari, & eis quos ad sp̄e propagandi generis se relicturum putabat, peccato suo secum cōsumptis mori.

E

F

Mors ut Sap. 4. b.

Rom. 9. c.

C A P.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Tollens. In Hebræo haec dicitur linguam. Erat enim lamina aurea in similitudinem lingua facta. Hoc autem tulit Iosue, quia pręceptū erat a domino, quod peccator comburetur cum omni substantia sua, vt prędicitur in textu.
- 2 Filios. Dicunt Hebræi, quod ducti sunt ad uidentem punitionē patris, vt per hoc crederentur a similibus. Doctores autem nostri dicunt, quod ducti sunt vt cum patre morerentur. & hoc uidetur rationabilius, quia pro peccato eius 36. uiri mortui sunt in bello, vt dictum est supra eodem capitulo. Et rationabilius uidetur, quod pueri sui morerentur cum eo in detestationem criminis. Item supra eodem capitulo dicitur: Non poteris stare coram hostibus tuis donec deleatur ex te qui contumaciatus est hoc scelere. Deletio autē alicuius proprie in potat occisionem eius cum sua posteritate.
- 3 Duxerunt. i. turbationis quę sic denominata est. non a nomine uiri ibi puniti, vt credunt aliqui, sed ex uerbo Iosue, quod subditur cum dicitur
- 4 Quia tur. Ideo uocatus est locus ille, uallis Achor. i. turbationis: ita quod Achor non est nomen proprium, sed commune.
- 5 Lapidavitq; uidetur quod in hoc factum sit contra pręceptū domini dicentis: *pro e.* Et quicumq; ille in hoc facinore fuerit deprehensus comburet igni cum omni substantia sua. Ad hoc dicitur, qđ nomine combustionis intelligit alia p̄na quęcumq; secundū illud Hier. 11. a. *Eduxi eos de fornace ferrea Aegypti. i. de seruitute dura, & sic in pr. posito nomine combustionis intelligitur lapidatio. Sed hoc non uidetur bene consonum textui: quia simul pręcipitur a domi-*

no comburi cum eius substantia: quę fuit combusta, vt patet per litteram sequentem, cum dicitur: *Et cuncta*. Aliiter exponunt aliqui dicentes, qđ uerbum aomini de combustione Achani intelligitur de igne gehennę: quia vt dicunt, non p̄nituit uerē ratione culpa, sed tantum ratione p̄næ. Et ad hoc designandum signanter dixit dominus: *Et quicumque ille in hoc facinore fuerit deprehensus, comburetur igni. qđ a me sibi p̄nam futuram reseruat. ideo nō dicitur comburetur cum igni, sed comburetur. Sed hoc dicitur non uidetur textui consonum, quia iste Achani ad dandam gloriam Deo confessus fuit ueraciter & humiliter peccatum suum, vt patet in textu. & ideo non est uersimile qđ fuerit damnatus, & hoc sonat uerbum Iosue dicentis ei: Quia turbasti nos, turbabit te dominus in die hac. quasi dicat, non in futuro. In Hebræo enim nō est uerbum optatiuum. s. turbet te, sed indicatiuum. Iagcharcha, turbabit te, quia Iosue ad eius confortationem, propter humilē confessionem indicauit ei vt uidetur, quod mors temporalis esset sibi expiatio. Et ideo aliter potest dici, quod iste Achani dupliciter peccauit. s. peccato sacri legy furando rem domino consecratam: & uiolatione sabbathi, quia furtum illud commissi in die sabbathi, vt patet ex dictis capitulo. 6. & ideo punitus est duplici p̄na. s. lapidationis pro uiolatione sabbathi, quia hac est p̄na debita secundum determinationem domini, vt habetur Numero. 15. de colligente ligna in sabbatho. secundo p̄na combustionis cum pertinentibus ad ipsum, secundum quod dominus pręceperat in hoc capitulo.*

6 Congregauerunt. pro memoria futura ad terrorem aliorum.

C A P. V I I I.

Dixit autem. a In oppi. Adam. Primò propter peccata vici sumus, & qui habitabant Hai multos interfecerunt. Hai enim interpretatur chaos, qd est habitaculum dæmonum. quorum rex diabo-

lus est. Contra quē veniēs Iesus in duas partes diuidit populū, alios i primis, alios in postremis statuit, q ex insperato post terga veniant inimicorū. Primi autē sunt Iudæi, de quibus dicit: Non veni nisi ad oues perditas domus Israel. Et alibi: Iudæo primum & Græco. i. Gentili posteriori. Iudæicus ergo populus est q primus statuitur, & quasi fugiēs cum Iesu, posterior verò Gentilis, quasi ex insperato veniēs. Quis enim speraret gentes saluari? Acri⁹ post tergum aduersarios cedit. Et sic vterque populus mediam turbam dæmonum concludit & vincit. Fugere autem visi sunt qui sequuntur Iesum ab onere legis.

B Pontem insidias. Theodor. Ad quid præcepit Deus, vt struerent insidias: Docet et fideles vfos esse cōmentis humanis, vt auxilio diuino. Cum. n. sono tubarum primam urbem cepissent, merito sanè discūt certare, labori incubete, & superpetias diuinas expectare. Confestim ergo dimicantibus illis succurrit

C Dixit autem. Hic consequenter describitur ciuitatis Hai destructio. & secūdo ex hoc habitatorum terræ Chanaan trepidatio. c. 9. Circa primū primo a domino dicitur captionis modus. Secūdo subditur executionis actus, ibi, Surrexitq; Iosue. Tercio immolationis cultus, ibi: Tunc ædificauit Iosue altare. Circa primum dicitur. 1 Dixit autē. q. d. sicut subtraxi a te auxilium meum pp peccatū ipsius Achā, ita te protegam propter iustitiam de ipso factā. iō subditur. 2 Ecce. q. d. victoria hæc erit virtute mea. 3 Faciesq; ipsam destruendo, & regi eius: ipsum occidendo. 4 Prædam. d. diuidetis. Sic autem non fuit factum de præda Iericho, quæ fuit posita sub anathemate, vt dicitur supra 5. cap. 5 Ponite. Q. aliter autem, & ad quid non exprimitur hic, sed parte sequenti. Domin⁹ tñ hic reuelauit ipsi Iosue qcquid postea executus est. Occasione autē huius dicti queritur hic, vt in bello licitū sit insidijs & cautelis vti? Et videtur quod nō, quia ius naturale dicit. Nō facias alijs qd tibi non vis fieri. Nullus autem vellet sibi fieri insidias: ergo, & c. Item insidiæ sūt quedam fraudes, & per consequens pertinent ad iniustitiam: ergo non est eis licitum vti. quia scriptū est Deut 16. Quod iustum est, iuste exequeris. In cōtrarium est glo. Aug. super locum istū, & textus in quo dicitur: quod Iosue posuit insidias de mandato domini. Responso. Aut bellum iustum est, aut iniustum. Si iniustum, nō est licitū bellare, & per cōsequens iniustum est & illicitū insidijs vti. Si aut sit bellum iustum, tunc dicendum qd insidiæ & cautela ad hoc ordinantur vt hostes decipi antur. Pñt aut hostes dupliciter decipi ab aduersariis suis s. vno modo: qd dicitur eis falsum, vel nō seruaturs semp promissū, & hoc est semper illicitū, quia in bellis sunt quedam inra semper obseruanda, etiam cum aduersarijs, secūdu qd dicit

C A P. V I I I.

Dixit autem Dominus ad Iosue: Ne timeas, neque formides. Tolle tecum omnem multitudinem pugnatorum, & consurgens ascende in oppidū Hai. Ecce tradidi in manū tuam regem eius & populū, vrbemq; & terram. Faciesque vrbi Hai & regi eius sicut fecisti Iericho & regi illius. Prædam verò & omnia animantia diripietis vobis. Pone insidias vrbi post eam. Surrexitq; Iosue & omnis exercitus bellatorum cum eo, vt ascenderent in Hai, & electa triginta milia virorum fortium misit nocte præcepitq; eis, dicens: † Ponite insidias post ciuitatem: nec longius recedatis, & eritis omnes parati. Ego autem & reliqua multitudo quæ mecum est, ascendemus ex aduerso contra urbem. Cumque exierint contra nos, sicut antè fecimus, fugiemus, & terga uertemus, donec persequentes ab urbe longius protrahantur. Putabunt enim nos fugere sicut prius. Nobis ergo fugientibus & illis persequentibus, consurgetis de insidijs & † vastabitis ciuitatem, tradetque eam dominus Deus vester in manus vestras. Cumque ceperitis, succendite eam: & sic omnia facietis ut iussi. Dimisitque eos, & perrexerunt ad locum insidiarum, sederuntque inter Bethel & Hai ad occidentalem plagam urbis Hai. Iosue autem nocte illa in medio mansit populi. Surgensque diluculo recensuit locos, & ascendit cū senioribus in fronte exercitus vallatus auxilio pugnatorum. Cumq; uenissent & ascendis-

quo bello ductor exercitus, vel ipse populus, non tam auctor belli quam minister iudicandus est. Aug. Querendū est vtrum omnis fallendi voluntas pro mendacio patanda sit, & si ita est, vtrū possit esse iustū mendacium quo iste fallitur q dignus est falli. Et si non hoc qdē iustum reperitur, restat vt secūdu aliquam significationē hoc quod de insidijs factum est, ad veritatem referatur. Et fugientes.

succurrit Deus, & fugientes oēs violentis fulminib. & grandine consumpsit. Porro *χαλκῶν* quo latētes in insidijs excitabat Iosue, *ἀσπίδα*, id est, clypeū interpretat⁹ est Iosephus, itidē & Symmachus. Procop. Symmachus scutū dicit, alius hastam, alius Scipionem & baculum. Lingua Iberica Acontium, quod Romani Gēsum vocant.

E Aug. Cum qd iustam bellum suscepit cui bellare fas est (non enim fas est oibus) verū aperta pugna vel insidijs vincat, nihil ad iustitiā interest. Iusta autē bella definiti solent, quæ vlciscunt iniurias. Si ea gens, vel ciuitas quæ bello perenda est, vel vindicare neglexerint qd a suis improbē factum est, vel reddere quod per iniurias ablatū est. Sed & hoc genus belli iustū est qd Deus imperat, apud quem nō est iniquitas, & nouit qd cuiq; fieri debeat. In

Aug. Querendū est vtrum omnis fallendi voluntas pro mendacio patanda sit, & si ita est, vtrū possit esse iustū mendacium quo iste fallitur q dignus est falli. Et si non hoc qdē iustum reperitur, restat vt secūdu aliquam significationē hoc quod de insidijs factum est, ad veritatem referatur.

NICOLAUS DE LYRA.

Dixit autem. Hic consequenter describitur ciuitatis Hai destructio. & secūdo ex hoc habitatorum terræ Chanaan trepidatio. c. 9. Circa primū primo a domino dicitur captionis modus. Secūdo subditur executionis actus, ibi, Surrexitq; Iosue. Tercio immolationis cultus, ibi: Tunc ædificauit Iosue altare. Circa primum dicitur. 1 Dixit autē. q. d. sicut subtraxi a te auxilium meum pp peccatū ipsius Achā, ita te protegam propter iustitiam de ipso factā. iō subditur. 2 Ecce. q. d. victoria hæc erit virtute mea. 3 Faciesq; ipsam destruendo, & regi eius: ipsum occidendo. 4 Prædam. d. diuidetis. Sic autem non fuit factum de præda Iericho, quæ fuit posita sub anathemate, vt dicitur supra 5. cap. 5 Ponite. Q. aliter autem, & ad quid non exprimitur hic, sed parte sequenti. Domin⁹ tñ hic reuelauit ipsi Iosue qcquid postea executus est. Occasione autē huius dicti queritur hic, vt in bello licitū sit insidijs & cautelis vti? Et videtur quod nō, quia ius naturale dicit. Nō facias alijs qd tibi non vis fieri. Nullus autem vellet sibi fieri insidias: ergo, & c. Item insidiæ sūt quedam fraudes, & per consequens pertinent ad iniustitiam: ergo non est eis licitum vti. quia scriptū est Deut 16. Quod iustum est, iuste exequeris. In cōtrarium est glo. Aug. super locum istū, & textus in quo dicitur: quod Iosue posuit insidias de mandato domini. Responso. Aut bellum iustum est, aut iniustum. Si iniustum, nō est licitū bellare, & per cōsequens iniustum est & illicitū insidijs vti. Si aut sit bellum iustum, tunc dicendum qd insidiæ & cautela ad hoc ordinantur vt hostes decipi antur. Pñt aut hostes dupliciter decipi ab aduersariis suis s. vno modo: qd dicitur eis falsum, vel nō seruaturs semp promissū, & hoc est semper illicitū, quia in bellis sunt quedam inra semper obseruanda, etiam cum aduersarijs, secūdu qd dicit

Ambr. lib. de officijs sicut observatio treugarum, & consimilia. Et iō si insidiæ sicut per talē modum, sunt iniustæ et illicitæ. Alio mō decipiuntur hostes per hoc, qd aduersarii oculi aut eis verbis vel factis suam intentionē. & hoc est licitū, quia non tenentur eis reuelare sua secreta. Vñ & in sacra scriptura dicitur, qd secreta fidei occultanda sunt infidelibus, ne ab eis derideantur. secūdu qd dicitur Matt. 7. 1. Nolite sanctum dare canibus. Et m. ulto fortius in bello iusto licitū est occultare secreta sua aduersarijs, quia hoc maximè valet in reb. bellicis. vt patet per Vegetium lib. 3. de arte militari. Et idē Aug. in gl. super locum istū dicit: si quis bellum iustū suscepit, vtrū aperta pugna, an ex insidijs vincat, non refert ad iustitiā. Ex dictis patet primum argumentum, quia nullus voluntarie rationabili debet velle qd omnia sibi reuelentur. Similiter scdm, quia tales insidiæ non pertinent ad iniustitiam, sed ad prudentiam bellicā. 6 Surrexitq; Iosue. Hic consequenter describitur executionis actus: quia sic Iosue executus est, sicut dñs sibi reuelauit: quæ quidem executio primò describitur quantum ad exercitus ordinationē, scdō quantum ad ciuitatis captionem. ibi: Abiit ergo Iosue. Snta primæ partis patet in litera, quæ est plana, paucis exceptis quæ discurrentur. 7 Et. Dicit Ra. Sa. qd ibi fuerunt positæ duplices insidiæ. In primis fuerunt 30. milia virorū. de quib. loquitur hic scriptura. In secundis verò insidijs fuerunt quinque milia. de quib. dicitur infra in parte ista. Quinque autē milia viros elegerat, & posuerat in insidijs, ita quod istæ insidiæ erant ppinquiores ciuitati quā aliæ. Exposuores autē ca. hōlici cōter dicunt, quod quinque milia virorū. de quib. sit sermo infra fuerunt de numero istorū 30. miliorū, & illi tñ remanserūt in insidijs, & 25. milia redierūt ad pugnandum cum Iosue contra regem Hai de ciuitate exeuntem: & hoc videtur per hoc quod subditur hic. 8 Ponite in q. d. ponite ibi in insidijs

MORALITER.

1 Dixit autem. In hoc cap. agit de debellatione ciuitatis Hai & regis eius. Hai interpretatur chaos, quod idem est qd confusio. Rex igit^r Hai regē cōfusiōnis signat. Et sicut dicit quedā glo. Hebraica sup Ecclesiastē, comes peccati est talis rex. Dñ. n. rex, quia multi obediunt ei. & rex cōfusiōnis, nam inclinat

clinat subditos contra dictamen rectæ rationis. Vbi verò nō est ratio, ibi nō est nisi confusio. Per Iosue verò qui salus interpretatur, intellectus vel ratio bene significatur. Nā ratio semper ad optima deprecatur. Huic autem dicitur. 5 Pone insidias vrbi post eam. quia semp caudū est contra fortē mitem

Quest. 20: I. ne. Iustam bell.

E * ab vrbe.

* dicit dominus & vobis

Deut. 32:

F

Quest. 11. in Iosue.

Et fugientes.

A Et fugientes. Adamantius. Quid putas Iesus fugiens significet? Videamus si sit tale aliquid quod fugiendo vincamus, quia est aliqua perfecta virtus in fuga. Paulus indicat dicens: *Fugite fornicationem.* Vides est quendam speciem fornicationis, quam fugere debemus, si casti in Christo vivere volumus, hęc ergo fugi parit salutem. Simili modo fugere debemus iram, auaritiam, inuidiam, luorem, detractionem, & huiusmodi. Hic est exercitus Hai quem Iesus fugere docebat.

Ibidem. 1. Cor. 6. d.

* In occursum
* In i. Cor. 10. c.

* in ciuitate.

unde: *Si vos persecuti fuerint in una ciuitate, fugite in aliam.* Vult enim nos huiusmodi hostes fugere, & fugiendo euasermus horum malorum contagia, videntes deuotionem nostram & propositum mentis angeli, & nos in seductionem demonum pati, insurgunt, & eos post tergum cedentes interimunt. Iesus enim est cum his qui fugiunt, magis quam cum illis qui persequuntur: diligit enim eos, qui fugiunt fornicationem, dolorem, mendacium & huiusmodi.

* ab insidiis.

† remaneret super periles & qui euaderet.

B *Surgensq; diluculo, & c.* Iosephus. Iesus purgatum exercitum eduxit ad Ain urbem, & nocte circa ciuitatem

insidias constituens, diluculo cum hostibus est congressus. Illis autem cum fiducia propter priorem victoriam super eos euntibus, populus Hebræorum simulando se recedere, longius eos quasi persequentes traxit. Dum verò restitisset exercitus, faciem, dedissetq; signa eis quos in insidiis collocauerat, illi in ciuitatem ingressi sunt. Dum essent circa muros ciuitatis intenti, aliqui vero & circa aspectum eorum qui egressi fuerat, ciuitatem ceperunt, & omnes occurrentes exanxerunt.

* Theodo. Qui Iosue crudelitatis arguit, quod omnes trucidaret, & reges crucifigeret, arguit et Deum qui ita precepit. Ipse enim per Moysen iussit omnes peccatus interfici qui

Quæst. 11. in Iosue.

NICOLAUS DE LYRA.

aliquot de nobis, scilicet 5. milia ad hoc electa. Intentio enim Iosue erat extrahere regem Hai de ciuitate, & tunc insidiis ciuitatem intraret, & eam incenderent, ut expresse dicitur in littera, & ideo non comparuit coram ciuitate cum toto suo exercitu, ne ab hostibus ex tanta multitudinis territi non auderent exire, & ideo 25. milia supradicta inuenerunt se Iosue post egressum illorum aduersariorum de ciuitate.

1 Abiit ergo Iosue nocte illa, & c. Hic ponitur actus executionis quantum ad ciuitatis captionem, & patet littera usque ibi.

2 Leua

MORALITER.

† mitem seu carnis inclinationem, eo quod in senectute debellauit sapientissimum Salomonem.

2 Leua clypeum qui, & c. Clypeus iste est memoria passionis domini.

terram illam incolebant, nepe qui internecone digna commisit, & deuenissent ad extremam nequitiam. Quam ob causam olim diluuium induxit, ac Sodomam & Gomorrhā igne consumptis. Iussit quoque Iosue principes calcare pedibus ceruices Regum, ut adactores facti alacrius in acie confisterent.

Hoc ipsum etiam Dominus noster Iesus mandauit. Ecce ait: *Dedit vobis potestatem calcandi super serpentes, & scorpiones, & super omnem virtutem inimici.*

Matth. 10.

† qui infirmitates erant.

Ibidem.

b Igitur omnibus interse. Adā. percussit eos, in ore gladii, usquequo non relinquere ex eis qui saluus fieret, & c. Indicatur nobis, quia

† et si sunt ram eis.

ex his quorum chaos est habitaculum, id est, demonibus qui in abyssis regnant nullum penitus relinquere debemus, sed omnes interimere non substantiam scilicet illorum, sed opus & studium quo peccare homines faciunt, hæc est enim eorum vita si peccemus, & interitus eorum si non peccemus. Interimunt ergo sancti, habitatores Hai, nec vllum dimittunt, qui cum omni diligentia seruant cor suum, ne procedat ex eo

E † hastam infra.

cogitationes mala, & os suum ne procedat inde sermo malus: hoc est non relinquere vllum qui effugiat, cum eos nec sermo effugit malus. Extinguamus ergo omnes chaos habitates. id est, contrarias virtutes, & nullam relinquamus que effugiat. Sic enim festum celebrabim? die Deo, & lata solemnitate gaudebim? Quando ergo legis in scripturis paginas iustorum cædes interemptorum, & quia sancti nulli hostium parcunt, & si pepererint reputari eis in peccatis: sicut Sauli qui viuū referuauit Agag regem Amalec, sicut exposuimus intelligenda sunt, quia hæc bella geruntur aduersus peccatum. Quomodo autem iusti erunt si vel parum peccati in seipsis seruauerint? Ideo dicitur de eis

Matth. 1. b

2. Re. 15. g

quia nec

2 Leua clypeum. Hebræi dicunt bachidon, id est, hastam, & c. Ad hoc enim fiebat illa eleuatio ut socii Iosue qui erant in insidiis viderent, & ciuitatem intrarent: & alii se ei iungerent, quia hoc erat eis pro signo datum: quo viso statim exierunt, ut patet in littera & ideo oportuit quod illa eleuatio sic fieret in altum, ut posset a multis & a longe uideri, & ideo dicitur Hebræi fuit hasta, in cuius summitate erat aliquod vexillum pro signo determinato. Vel si fuit clypeus, ut dicitur translatio nostra, oportet dicere quod fuit leuatus in altum in summitate cuiusdam bastæ vel peticæ. Cætera patet usque ibi.

* Qui suc-

minicæ. Thren. 3. b. Dabis eis Domine scutum cordis laborem tuum. 1. Petri 4. a. Christo in carne passio, & vos eadē cogitatione armamini. Si vero clypeus iste consistenter teneatur in manu bonæ operationis, debellatur insultus carnis vel fomitis. ideo dicitur postea.

3 Iosue vero non contraxit manum quam in sublime porrexit, tenens Regem

A quia nec vnum reliquerunt. vnde: *Nondum vsque ad sanguinem restitit aduersus peccatum.* Hinc alibi dicitur: *Sanctificate bellum, & pugnate pugnam domini.* Quid est. n. sanctificare bellum, nisi intereptis omnibus animę hostibus, id est, vitijs, & mortificatis membris quę sunt super terrā, & omnib. malis cupiditatibus amputatis effici sanctū corpore & spiritu, & fortiter facientem venire ad cōspectū Dei viuētis, & p palma victorie & virtutis merito coronari.

B *Regem.* Adam. Rex Hai in ligno gemino suspenditur diaboli. i. in cruce Christi, quę gemina fuit. i. gemina ratione conficit, quia visibiliter Dei filius in carne crucifixus est, inuisibiliter verò diabolus cum principatibus, & potestatibus suis, vnde Apostolus: *Quod erat contrarium nobis, tulit illud de medio, affgens cruci sue, exuens principatus & potestates traduxit libere, triumphans eos in ligno crucis.* quatinus in alijs exemplaribus habet, *triumphans eos in semetipso:* sed apud Gręcos hęcitur, in ligno. Ergo duplex est rō dominicę crucis Vna, quia Christus crucifixus reliquit nobis exēplū, Altera in qua crux illa trophęus fuit diaboli in quo crucifixus est & triumphatus, vnde. *Mibi autem abij gloriari nisi in cruce domini nostri Iesu Christi, per quę mihi mun. cru. est, & ego mun.* Vides quō Aptus duplicē crucis pdit rōnē, duo. n. tibi q̄ria dicit esse crucifixa, se sanctū. i. & p̄tōrē mūdi, sicut diximus Ch̄m, & diabolu. Nos. n. crucifigimur mūdo, cū veniēs princeps mūdi in nobis nō inuenit q̄cūq; & in nobis crucifigit mūdos cū peccati cōcupiscentias nō recipimus. Sed dicit aliquis: Si diabolus & exercitus eius interemptus est, quomodo adhuc cōtra seruos Dei p̄ualet, & sicut leo rugiens circum mit quærrens quem deuoret? Sed & aduentus Christi, vnus quidē in humilitate cōpletus est, alius sperat in gloria, & hic primus aduentus in carne, mysticē in scripturis vmbra eius d̄r. vnde: Spiritus vultus nostri, Christus d̄ns, cui diximus, *in vmbra tua viuemus in gentibus.* Gabriel quoq; de natiuitate eius dicit: *Virtus altissimi obūbrabit tibi.* vnde intelligim⁹ plura primo aduentu eius obumbrari, quorū completio cōsummabit in secundo. & Apostolus dicit, *quia resuscitauit nos cum eo, simulq; sedere fecit in caelestibus,* q̄ adhuc impleta non videmus, sed nūc adumbrata sūt hic p̄ fidē, q̄a mente, & spe a terrenis & mortuis operibus eleuamur, & quotidie cor nostrū ad cęlestia erigimus, sed in secūdo aduentu implebunt q̄ nūc credim⁹ & speram⁹: Sic ergo diabol⁹ victus est & crucifixus, sed his q̄ cū Christo crucifixi sūt. omnibus autē erit crucifixus, cū cōplebit illud qd̄ ait Apostolus: *sicut in Adam omnes moriunt, ita & in Christo omnes viuificabunt.* Est ergo hoc ēt resurrectionis futurę mysterium. Nam & tunc diuidetur populus in duas partes, & erūt alij primi, alij postremi, quicū que ad Iesum cōspirauerūt in vnū nec vltra erit diabolus, q̄a nec mors. Vñ nos qui viuimus, qui residui sumus in aduentu Domini, nō p̄ueniemus eos qui dor. quia ipse dominus in iussu & in voce archangeli, & in tuba descendet de cęlo, et mortui qui in Christo sunt resurgent primi, deinde nos qui viuimus &c. De diabolo autē ait: *Nouissimus inimicus destruetur mors, &c. Adā. Lxx. in gemino ligno: hoc ē lignū sciētię boni & mali, in quo & bonus .i. Christus, & mal⁹ .i. diabolus pepēdit, sed malus, vt interiret bon⁹ vt vueret ex virtute q̄a crucifixus est ex infirmitate, sed viu ex virtute Dei, nec vt solum vueret, sed vt viuificaret. Ipse est nouissimus Adam in spiritu viuificante.*

C *Chaldaus Parap Homo suspēsus ideo vocatur contumelia, aut maledictio Dei, quia id supplicium in eos tūm constitutum est, q̄ Deo, aut verbis, aut improbo cultu p̄brū inferūt.* * R. Isaac Aerameus. Suspendus vocatur execratio, non Dei, sed iudiciū: quia ita comparati sunt animi hominum, vt cum cruci affixum aliquē conspiciunt, detestentur magistratus seueritatem. * R. Mose Gerundenis. Tamen si fontis scelus dignum sit duratiore suspēdio, quā diei vnus est spatium, tamen deponendum est ex hominū cōspectu cadauer: quia omnū hominum execrabilissimus habetur, qui suspēdio necatus est. b *Tunc edificauit, &c. Adam.* Aedificauit Iesus altare domini Deo Israel, &c. Omnes qui in Christum credim⁹, lapides viuī esse dicimur, secundum illud: *Vos autē estis lapides viuī, &c.* Sicut autē lapides validiores primi iaciuntur in fundamentū, vt ipsis superponi possit edificij pondus, secundi verò & paulo infirmiores proximi ordinātur, qui verò adhuc infirmiores sunt paulo superiores, deinde, qui infirmiores ad huc sūt, in superioribus, & p̄pe ipsa fastigia collocantur. Idem intelligendum est de lapidibus viuīs: Apostoli, & prophetae sunt in fundamentis. vnde: *super edificati super fundamentū.* *Apostolorum et prophetarū, ipso summo angulari lapide Christo Iesu.* Ipse autem Christus spiritualis edificij fundamentū est, vnde, *fundamentū aliud nemo pot̄ ponere, prater id quod positū est q̄ est Iesus Christus.* Beati ergo qui supra tam nobile fundamentum aedificia s̄cta cōstruxerūt. Sed in hoc aedificio oportet esse altare. Quicunq; ergo lapides viuī ofonib⁹ & obsecrationibus vacāt, & supplicationū victimas immolāt, ex his edificat Iesus altare. Sed vide qd̄ ascribat laudis lapidibus altaris. Sicut dixit legislator Moyses, *uolucate altare ex lapidibus integris, quibus ferrum non est iniectum.* Nouit cuiusq; cōscientia q̄s sit in tener, incorruptus, impollutus, immaculat⁹ carne & spiritu: cui ferrū non est iniectū. i. q̄ ignea tela maligni non recepit, sed scuto fidei extinxit & repulit, vel q̄s est qui ferrū pugne, bellū, litū nunquā recepit: sed semp̄ pacificus fuit, quierus, mitis, & Christi humilitate formatus. hi sunt lapides viuī, ex quibus altare fit, vt offerat Iesus sup̄ eos holocausta & sacrificia salutis. Sed adhuc deest, qd̄ his oibus adhaeret Iesus. Scripsit, inq̄, Iesus sup̄ lapides altaris Deuteronomū legis, &c. Quō autē hoc potuit facere? Sed n̄ Iesus in lapidibus viuīs & integris scripsit Deuteronomū. i. secundā legē. vnde ipse ait: *Dictū est antiquis: Nō occides. Ego autē dico vobis: Omnis qui irascit fr̄i suo h̄. est, &c.* Vides Deuteronomum quod scripsit Iesus in lapidibus viuīs & integris, nō in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus: non atramento, sed spiritu Dei viuī. vnde: *Cum enim gentes quę legem non habentes, naturaliter quę legis sunt faciunt, huiusmodi legem nō habentes, p̄si sibi sunt lex, qui ostēdunt opus legis scriptū in cordibus suis, &c.* Sed nūc p̄ hęc quę loquimur Iesus Deuteronomū descripsit in cordibus eorū, q̄ integra fide, & toto aīo accipiūt quali integris lapidibus. Quō potuit sup̄ lapides tā magnū librū scribere & p̄manētibus ibi filius Israel vsquequo p̄scriptisset? N̄ aut Iesus non indiget multa mora, vt secundā legem in cordibus credentium figat, qui ad altaris constructionem digni sunt.

D *Non hoc ad literam, sed locus demonum inhabitabilis erit in eternum, cum iam nemo peccabit, neque regnabit peccatum, cum diabolus & angeli eius ibunt in ignem eternum.*

A *Non hoc ad literam, sed locus demonum inhabitabilis erit in eternum, cum iam nemo peccabit, neque regnabit peccatum, cum diabolus & angeli eius ibunt in ignem eternum.*

B *oportebat eum aliquid Deo dignum tanta victoria offerre.*

C *Hi lapides viuī sunt Apostoli & integri & incorrupti, vnum altare facientes propter vniuersitatem & concordiam vniuersae orationis. Super hoc altare offert Iesus sacrificium patri. Nos quoque possumus effici lapides altaris, non enim desunt nos Christus & orationes nostras spiritus adiuvat, & offert patri orationes nostras.*

D *Quicorrupti carne & spiritu.*

E *Quicorrupti carne & spiritu.*

D *In cap. 20. Deutero.*

Hom. 9. in Ios. E

1. Pet. 2. 2.

Eph. 2. d. F

1. Cor. 3. c.

Exod. 20. d. Deut. 7. 2. a.

Matth. 5. c.

Rom. 2. b.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Qui suc. &c. i. nō reedificandā in postū, sicut fecerat de Iericho.

2 Tūc aedi. i. sic consequēter ponitur actus immolationis, vt de victoria Deo gratias agerent, & vt mandatū Moysi de benedictionibus &c.

MORALITER.

† Regem quoque. Per patibulū asperitas penitētię pot̄ intelligi, in qua suspendendus est fomes peccati. Gal. 5. d. *Qui Christi p̄ponit, carnem suam crucifixerunt cum vitijs & concupiscentiis.*

2 Tūc aedi. Per hoc quod Iosue fuit sollicitus Moysi p̄ceptum implere, instruantur p̄lati, bonas ordinationes

3 De lapidi. sic enim describitur in lege Exod. 20.

4 Et scrip. Non est intelligendum, quod totum fuerit ibi scriptum, sed decem p̄cepta tantū, prout continentur etiam Deuter. 5.

nes p̄decessorū suorum custodire. contra multos qui student eas totaliter dissipare.

3 De lapid. Per quos significantur fideles in fide, & moribus stabiles, de verbis politis rhetoricę non curantes.

4 Et scripsit, &c. In cordibus enim fidelū scribitur lex euangelica ad credendum corde, & confitendum ore.

R. Levi filius Gersonis. Ab omnibus altaribus prohiben-
di sunt scalpria, vt intelligerent quia se a celestem sibi fauorem
& gratiam demereri facis faciedis, & cocubare fatage-
rent, Deum suapte natura perfectum bonumque esse, neque
ad sui abolitionem externum aliquid accipere.

R. ISAAC Acrameus.

Ideo artificum manus pro-
fus ab altarum lapidibus ab-
cile debuit, ne id bonum quod
apud aasa Deo impetrat ho-
mines, humano operi terre ac-
ceptum possint.

Orig. ho. o. m. tot.

Orans autem. Et omnis Is-
rael & presbyteri & iudices
& seniores predebant hinc & il-
linc, arcam testamenti dñi,
&c. Arca testamenti domini
est, in qua tabule legis manū
Descripte tenentur & circa
hanc quierē Israel est incedit
nec est longe ab ea. Iuxta ue-
rō & sacerdotes in humeris
suis eam portabant. Quicum-
que enim sacerdotali religio-
ne & sanctitate viuunt, nō so-
lum hi qui sedēt in sede sacer-
dotali, sed magis, hi qui sacer-
dotaliter agunt, quantum pars
est domini, ipsi uerō sacer-
dotes, & Leuitae dñi, qui legem
portant in humeris implēdo, s.
opere, q̄ scripta sunt in lege.

Ita adueni. Sed & profely-
tus & indigena simul, & erat
dimidij iuxta montem Garizim,
& dimidij iuxta mōtem
Hebal, &c. Qui sūt qui dimi-
diū incedunt iuxta montem
Garizim, & qui sunt dimidij
qui licet saluentur, non tamen
potuerunt iuxta montem
Garizim incedere, sed incedunt
iuxta mōtem Hebal. Mons
Garizim benedictiones habet.
Mons Hebal maledictiones,
quę peccatoribus imminet.
Statuerunt enim, sicut scri-
ptum est in Deuteronomio, sex
tribus ad benedicendum
in monte Garizim nobiliores
& eximias, id est. Simeon,
Leui, Iuda, Ithamar, Ioseph,
& Benjamin. Sex uerō ignobili-
ores ad maledicendum, in quib.
est Ruben, q̄ ascendit cubile
parris, & Zabulō qui est vltimus
filius Lig. Ego video duas esse
species eorū qui per fidē prope-
rāt ad salutem. Vnam eorū
qui promissione celestium cupi-
ditate succēsi, summo studio
intunt, nec vel eos minima
beatitudo p̄tereat, desiderātes
nō solum bñdictionē capere
& effici in parte sortis sanctorū
sed temp adfistere in cōspectu
Dei. Alij uerō etiā tēdunt ad
salutem, nō tam amore celestium
benedictionū vel promissionū
q̄ ne eant in gehēnam. Quā
dicant: Sufficit mihi nō
ne in ignem eternū, nō expelli
in tenebras exteriores. Dimi-
diū ergo illi q̄ iuxta montē
Garizim incedunt, qui ad bene-
dictionē electus est, illos significat,
qui nō metu p̄nē, sed benedi-

præcepta.

Idem.

Deut. 27. b. & 28. b.

Gen. 49. a

1. Cor. 14.

benedictionis & promissionis desiderio ueniūt ad salutē. Il-
li uerō dimidij, qui iuxta montem Hebal incedunt, in quo
maledictiones prolatae sunt, alios indicāt, qui metu p̄nē &
supplicij cōplentes legem ueniunt ad salutē. Nobiliores autē
sunt illi, qui ipsi boni & benedictionis desiderio bonū agūt
quā qui metu supplicij. So-
lus autem Iesus est, qui potest
ex omni populo huiusmodi
mentes discernere & alios sta-
tuere in monte Garizim ad
benedictiones, alios in mon-
te Hebal ad maledictiones,
non ut maledictiones acci-
pant, sed ut motuentes præ-
scriptas maledictiones, & p̄-
nas peccatoribus constitutas,
caueant incurrere eas.

D
Humil. Iosue.

Deuteronomium legis Moysis, quod ille di-

gesserat coram filiis Israel. Omnis autē populus

& oēs maiores natu, et ducesq̄, ac iudices stabant

ex utraque parte arcæ in conspectu sacerdotum

qui portabant arcā fœderis domini: vt aduēna,

ita & indigena Media pars eorū iuxta montem

Garizim, & media iuxta montem Hebal sicut

præceperat Moyses famulus Dñi. Et primū

quidem benedixit populo Israel. Post hæc legit

omnia uerba benedictionis, & maledictionis,

& cuncta, quæ scripta fuerant in legis volumi-

ne. Nihil ex his, quæ Moyses iusserat, reliquit

intactum, sed uniuersa explicauit coram omni

multitudine Israel mulieribus ac paruulis, & ad-

uenis, qui inter eos morabantur.

Humil. Iosue. E. 1. Cor.

ses, quem non legerat Iesus in auribus totius ecclesię Israel,
additum esse etiam mulieribus & infantibus & profelytis. No-
uit enim. Iesus noster aures esse præter istas carnales, de
quibus ait. Qui habet aures audiendi audiat. In his ergo auri-
bus legit Iesus legem. Si ergo separatim intelligamus mu-
lieres & infantes & profelytos, & eos uelut sequelam quan-
dam esse sentiamus ecclesię, quomodo in magna domo
sunt etiam lignea & fictilia uasa. Dicimus quidem uiris
fortibus fortem tradi cibum, de quibus dicitur. Perfectio-
rum autem est solidus uibus, ex quibus ecclesia paratur, quæ
non habet maculam aut rugam. Eos uerō quos mulieres,
infantes, profelytosque appellat, intelligamus eos esse qui
adhuc lacte indigent, uel etiam infirmi, ut mulieres olerib.
uescunt. Si uerō omnis simul ecclesia accipiat, uiri intelli-
gunt qui in omnibus stant armati perfecti contra hostes &
diaboli astucias. Mulieres uerō, quæ nōdum ex se quę ytilia
sunt egerunt, sed meliorū exempla scēdō, qui sunt eis ca-
put. Caput enim mulieris uir. Infantes uerō erunt, qui nuper fi-
de suscepta, lacte euāgelico nutriunt. Profelyti autem cate-
chumem, uel qui iam lociari fidelibus student.

F Luc. 8. b. 1. Tim. Heb. 5. Ephel.

1. Cor. 1

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Omnis autem populus, &c. Quia sicut dictū fuit plenius Deut.
27. Hebal & Garizim sunt duo monticuli propinquē, et uallis est in
medio in qua in erant sacerdotes eam in ea, & media pars populi erat
in monte Garizim, vt dicitur hic, & media pars eorum erat iuxta
montem Hebal, & dicitur iuxta, quia non erat in summitatibus illo-
rum montium, sed in descensibus, vt melius audirent sacerdotes, qui
erant in ualle media, pronuntiantes benedictiones uersus montem Ga-
rizim, & populus ibi existens respondebat, amen, & maledictiones
uersus

uersus montem Hebal, & populus ibi existens respondebat, amen. pro
ut dicitur Deut. 27.
2 Et primū. Non est intelligendum quod Iosue propriē loquen-
do benedixit et populum, quia hoc pertinet ad sacerdotum officium, sed
imprecatus est bona populo, tanquā princeps populi post immo-
lationem prædictam, quam similiter fecit non per se, sed per sacer-
dotes.
3 Post hæc. Non per se sed per sacerdotes ut prædictum est.
4 Coram omni. Quia super omnes cadebant maledictiones, si
transgredirentur legem, & benedictiones, si eam obseruarent, secundū
quod habetur Deut. 30. & 28.

MORALITER.

† Media pars, &c. scilicet ad benedicendum. † Et med.
scilicet, ad maledicendum, vt habetur Deuteronomio. 28. Per
hoc autem ostenditur, quod licet boni sint benedicendi
ita mali maledicendi, differenter tamen. Iste namque be-
nedictiones & maledictiones quædam imprecationes
bonorum.

honorum ipsis bonis, & malorum ipsis malis, vt habetur
Deuteronomio. 28. ubi benedictiones ista ponuntur explici-
tē. Bonis autem hominibus imprecanda sunt bona spiri-
tualia & temporalia, malis autem hominibus imprecanda
sunt bona spiritualia tantum, & non temporalia, sed ali-
quando magis oppositum: non tamen ex odio, sed ut ue-
xatio det eis intellectum, & sic à suis iniquitatibus resipi-
scent.

in Iosue. 10.

Quibus, &c. * Rupert. Omnes peccato suo duce, congregati sunt, vt perirent, quia Dñi sententia fuerat, vt indurarentur corda eorū, & pugnaret contra Israel, & caderent, & non mererentur vl lam clemētia. Etenim tā pessimi erāt, tāq; pec

catores, vt ipsa eos terra euome ret. Cum.n. dixisset, *Qui cum in-mento, & pecore coierit, morte moriatur, mulier, quæ succubuerit cui- libet iumento, simul interficietur cū eo, ne vos euomat terra,* omnia hæc fecerunt. Iusta ergo Domini sententia fuerat, vt indurarent corda eorum, & pugnarent, & non mererentur omnem clemētiam, &c. Sequitur.

Momil. 9. in

b *Congrega. &c.* Adam. Ex his, quæ gesta sunt, Domini Iesu bella, & triūphos contēplemur, quāuis et hæc in ipso visibiliter cernamus expleta. Conuenerūt enim reges terræ senatus popu- lus, & principes Romani, vt expugnarent nomen Iesu, & Isra-

Rgl. 2.

B el simul. Decreuerunt enim legibus suis, vt non sint Christiani. omnis ciuitas, & omnis ordo Christianum nomē impugnat. Sed sicut omnes reges illi conuenientes nihil contra Iesum fa- cere potuerūt, ita et nunc nihil potuerunt, vel principes, vel po- testa es istæ contrariæ, qñ Chri- stianorum genus latius, & pro- fundius propagetur. Scriptū est enim: Quia quanto magis eos humiliabant, tāro plures fiebāt. Confidimus autē, quia nō solum nō poterūt nos obtinere inuisi- biles inimici, sed velociter do- mino nostro Iesu vincente, cō- teretur Satanus sub pedibus ser- uorum eius.

Exod. 1. b.

C *At hi, qui, &c.* Adam. In domo patris mei mansiones multe sunt, & multæ differentia eorum, q ad salutem sunt, vel veniunt. Vnde, & Gabaonitas arbitror portuiculā quādā eorū esse, qui saluandi sunt, sed non sine nota alicuius infamie. Ligni enim cę

omil. 20.

fores

fores, vel aquæ gestatores fuit ad obsequiū populi, & altaris, quia cū dolo accesserūt ad filios Israel, pānis calceament sq; veteribus induti, ferētes cibū vetusti panis. Hi ergo veniunt ad Iesū cū vetustatib. suis, p- tentes saluari tantū. Sunt enī in ecclesia credētes quidā, & acquiescentes diuinis p- ceptis, erga seruos Dei religiosi, & of- ficiosi, et ad ornatū ecclesie, vel ministeriū satis prompti, sed in puerfatione propria obseceni, vitijs inuoluti, nec omnino de- ponentes veterē hominē cum actibus suis, nihil adhibēt emē- dationis morū, vel innouatiōis. Istis ergo Christus Iesus salutē concedit, sed quādā infamiae notā nō euadunt. Simile quod in libro Pastoris de his dicitur. Quia est arbor quedam, quæ vl mus uocatur quæ fructum non adfert, portat tñ vitem fructife- rā, & sic necessaria est, quia fru- giferæ viti seruit. Sic Gabaoni- tæ non deposuerunt veterē ho- minem cum actib. suis, sed mi- nistrant sanctis, & seruiunt, & aliquid utilitatis impendunt, et sic ab Iesu salutē cū iuramenti interpositione suscipiunt.

D

E Col. 3. b.

F Quobis

C A P. I X.

Quibus auditis cuncti re- ges trans Iordanem, qui verlabatur in mōtanis, & cāpestribus, in mari- timis ac littore maris magni, hi quoque, qui habitabant iuxta Liba-

nū, Hethæus, & Amorrhæus, Chananæus, Pherefæus, & Heuæus, & Iebusæus, congregati sunt pariter, vt pugnarent cōtra Iosue, & Israel vno animo, eadēq; sententia. At hi qui habitabant in Gabaon, audiētes cuncta

quæ fecerat Iosue Iericho, & Hai, cāllide cogitantes tulerūt sibi cibaria, faccōs veteres asi- nis imponentes, & vtres vinarios scissos at- que cōlutos, calceamentaq; p antiqua, quæ ad iudiciū vetustatis pitacijs cōluta erāt, in- duti veterib. vestimentis. Panes quoq; quos portabāt ob viaticū, duri erāt, & ī frustra cō-

minuti. Perrexerūtq; ad Iosue, qui tūc mo- rabatur ī castris Galgala. Et dixerūt ei, atq; simul omni israeli, de terra lōginqua veni- mus, pacē vobiscū facere cupiētes. Respon- deruntq; viri Israel ad eos, atq; dixerunt. Ne

fortē in terra, quæ nobis sorte debetur habi- tetis, et non possumus fœdus inire vobiscū. At illi ad Iosue: Serui, inquit, tui sumus. Quibus Iosue ait: Quinā estis vos, aut vnde

citur magnum respectu maris mortui, & maris Cenereth, quæ sunt quidā lacus, ut supra dictum est 3.c. Cætera patēt. **At hi.** Hic consequenter agitur de Gabaonitis, qui timore ducti quæsierunt cum filijs Israel fœderari. Circa quod priō describitur simulatio falli. secundo firmatio fœderis initi, ibi *susciperūt* ig. tertio detectio doli ibi. *Post dies aut tres.* quarto temperatio pacti, ibi. *Qui ruderunt.* Sententia autem primæ partis est in hoc, quod finxerunt se verbis, & factis venisse de terra longinqua, quæ esset extra terminos terræ promissæ filijs Israel, vt sic possent cum eis aliquod fœdus facere, per quod mortem euaderent, & in terra inanerent, & patet litera vsque ibi. **Ne forte, &c.** quia inhibitum erat eis fœdus facere cum ha- bitatoribus illius terræ, vt habetur Num. 33. *** I Venerunt**

Diuisa

NICOLAUS DE LYRA.

Quibus audi. Descripta destructione Hai, hic cōse- quenter describitur timor circumstantis populi. Ex hoc aut timore aliqui se congregauerunt, ut possent melius resistere, de quib. primo agitur. Aliqui uero cogitauerunt coniungi filijs Israel fœdere, de quib. agitur secundo ibi. *At hi qui erant in Gabaon.* Circa primum dicitur.

- 1 *Quibus au.* s. transitu Iordanis mirabili, & destructione Iericho, & Hai.
- 2 *Cuncti v.* Hic accipit trās Iordanē, respectu illi. loci i quo filij Iſrl māserāt ī cāpestrib. Moab ubi Moyses leg. explana.
- 3 *In maritimis.* i. i locis ppq; mari mortuo, & mari Cēereth.
- 4 *Ac littore maris mag.* Illud est mare mediterraneū, quod dicitur

MORALITER.

1 Quibus auditis cuncti, &c. Per istos reges cōgregatos ad pu- gnaudū contra Iosue, & populū Israel, allegorice significan- tur principes Iudæorū, & Imperatores Romanorū, & eorū pfecti, volentes destruere nomen Christi, & populi Chri- stiani, q p Iosue, & populū Israel significātur. Et de ista con- gregatione q̄ Christū dicitur Psal. 2. a. *Astiterunt reges terræ, & principes cōnenerunt in vñ aduersus dñm, & aduersus Christum eius,* sed non potuerūt. Nā e contrario in istis persecutiōib. maxime creuit populus Christianus, & p cōsequēs nomen Christi. Et hoc fuit figuratū Exo. j. b. ubi dicit de filijs Israel: **Quanto**

Quanto uero magis opprimebant, tāto magis multiplicabā- tur, & credebant. Et iō Pl. 2. post verba p̄missa. *Astiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vñ aduersus dominū, & ad- uersus Christū eius.* subditur. *Dirumpamus uincula eorum, & pro- uocamus ad nos in uñ ipsorum.* *Qui habitat in celis iridebit eos,* &c. quia fecit venire oppositum intentionis suæ. *** At hi, qui habitabant in, &c.** Per Gabaonitas, qui cū ve- stimentis concisis, & calceamentis ueterib. & repuatis ue- nerunt facere fœdus cū filijs Israel, intelligi possunt illi, qui moribus secularib. quærent religionem contra dictum Apo- stoli Coloss. 3. b. *Expoliamus vos veterens hominem cum actib. suis iuduite nonum.* propter quod de talibus subditur. **Tom. 2. C**

A vobis dominus per mare rubrum, et in deserto, nihil tamē tātæ fidei dignum, nihil tantarū virtutū admiratione dignū gesserunt. Iesus ergo vidēs angustum in fide propositū, moderationem erga eos iustissimam seruat, vt salutem mereatur, quā parum fidei habent, nec tñ summā regni, vel libertatis accipiant, quia fides eorum nullo operum nobilitatur accessu. *Fides aut sine operibus mortua est.* Nobis autē providendum est, dū potestātē habemus, vt abijciētes antiquas sordes, & pannos vitiōrum veteres sociemur Israeliticæ libertati. In lege enim præcipitur, ne liceat Hebræū puerū, si forte in seruitutē duenerit, ampli⁹ seruire, quam sex

Iaco. 2. d.

Exod. 21. 2.
Deut. 15. c.

B annis, in septimo verò liberū dimitti. tanta apud Israelitas libertatis cura. Tu ergo si Hebræus puer es, & in seruitutem decidisti: Puer enim est, qui facilitate animi in seruitutem decidit, qui autē peccat seruus est peccati; in hoc seruitutem nō virilis, & perfectus animus decidit, sed puerilis, & facilis. Tu ergo si Hebræus puer es, id est fidelis iam

Ioan. 8. d.

baptizatus, & post in peccatum lapsus, sufficiat tibi sex annis seruisse. In septimo vide ne seruias, sed redi ad libertatem tuam. Septenarius legem significat mandatorum, senarius vero mundum, dum ergo, quæ mundi sunt sapias, & in his exerceas, & secundū carnē cogitas, necesse est te seruire peccato. Cū ergo ad septenariū, i. legis scientiā perueneris, tūc require libertatē tuam, ne si perseueraueris in peccatis defixa in aure nota, quia si cōmonentis Dei, & ad libertatem pristinam reuocantis verba non audias, fias peccati seruus in æternum.

C

* Procop.

venistis? Responderunt: De terra longinqua valde venerunt serui tui in nomine domini Dei tui. Audiuimus enim famam potentie eius, cuncta, quæ fecit in Aegypto, & duobus Amorrhæorū regib. trans Jordanem Sehon regi Hesebon, & Og regi Basan, qui erat in Astaroth. Dixeruntque nobis seniores, & omnes habitatores terræ nostræ: Tollite in manibus vestris cibaria ob longissimam viam, & occurrere eis ac dicite: Serui vestri sumus, scdus inite nobiscum. En panes, quando egressi sumus de domibus nostris, vt veniremus ad vos, calidos sumpsimus, nunc sicci facti sunt, & vetustate nimia comminuti. Vtres vini novos impleuimus, nunc rupti sunt, & soluti. Vestes, & calceamenta quibus induimur, & quæ habemus in pedibus, ob longitudinem longioris viæ trita sunt, & penè consumpta. Susceperunt igitur de cibarijs eorum, & os domini non interrogauerunt. † Fecitque Iosue cum eis pacem, & inito scdere pollicitus est, vt non occiderentur. Principes quoque multitudinis iurauerunt eis. Post dies autem tres inito scdederis, audierunt, quod in vicino habitarent, & inter eos futuri essent. Moueruntque castra filij Israel, & venerunt in ciuitates eorum die tertio, quarum hæc vocabula sunt, Gabaon, & Caphira, & Beroth, & Cariathiarim. Et non percusserunt eos, eo quod iurassent eis principes multitudinis in nomine Domini Dei Israel. Murmurauit itaque omne vulgus contra principes Israel. Qui responderunt eis. Iurauimus eis in nomine domini Dei Israel, & idcirco non possumus eos contingere. Sed hoc faciemus eis: Reseruentur quidem, vt viuant, ne contra nos ira domini concitetur, si peierauerimus, sed sic viuant, vt in vsus vniuersæ multitudinis ligna cædant, aquasque comportent. Quibus hæc loquentibus, vocauit Gabaonitas Iosue, & dixit eis:

* Procop. Successit Gabaonitarum conatus, eo quod Iosue ipso tempore causa Deum non fuisset sciscitata. Ipso tempore vero seruitus, quæ circa rem sacram consistebat, Noe vaticiniū ad finem adduxit, qui dixit. *Maledictus Chanaan, famulus erit fratrum suorum.* Est autē Gabaon metropolis ac vrbs regia Hebræorum, quæ etiā de sorte Benjamin fuit. Nunc verò vicus est, seruate nomine, prope Bethel ad occasum, ad quartum lapidem.

de sorte Benjamin fuit. Nunc verò vicus est, seruate nomine, prope Bethel ad occasum, ad quartum lapidem.

* IOSEPHVS Gabaonitæ habitantes, iuxta Hierosolymam, videntes, quæ eueniant Hiericho, & Ain, ad semetipso transire hanc vastationem existimantes, Iesum aperte rogare noluerunt. Neque enim hoc impetrare se quasi aliqd mediocre putabant, dum in interitu totius gentis Chanaanorū eum pugnare agnoscerent. Miserunt legatos ad Iesum, &c.

lib. 5. An.
ca. 2.E
† 22. q. 4.
noens.
elec. c. ve
bilem. an

Gen. 34.

* Rab. Solom. fraus Gabaonitarum, veluti talio fuit illius quæ olim vsi erant filij Iacob ad opprimendos Sichimitas, Gabaonitarum gentiles, fuerant enim Sichimitæ Heuzi, vt

& Gabaonitæ.

a Iurauimus. Aug. Quaritur quomodo iurationē hanc seruandam crediderunt Hebræi Gabaonitis, quibus ita iurauerant tanquā de longinqua terra venientib. sicut illi mētiti fuerant. Sciebant. n. se debellandos, si cognitū esset Hebræis in ea terra eos habitare, quā erant recepturi. Mentientibus ergo, q. de longinqua terra venissent, iurauerunt. Postquā vero cognouerunt habitare eos, vbi omnes quos inuenirēt, secundū Dei præceptum debellare deberēt, noluerunt tamē

Questi
in Iosue

F

frangere

NICOLAUS DE LYRA.

1 Venerunt, &c. Ex hoc videtur, quod non solum venerunt ad Iosue timore ducti, sed etiam fide veri Dei, quia ex miraculis, quæ fecerat pro filiis Israel auditis, crediderunt eum esse verum Deum cæli, et terræ, & desiderauerunt ad cultum ipsius venire per scdus inuendum cum filiis Israel, & de hoc sunt commendandi, non autem de fictione falsi, per quam ad hoc deueniunt.

2 Tollite in, &c. id est, quasi ob longissimam viam fesse, quia secundum veritatem non erat, sicut patet in litera. Cætera patet.

3 Susceperunt, &c. Hic consequenter ponitur firmatio scdederis initi cum dicitur: Susceperunt igitur, &c. Dicunt aliqui, quod non susceperunt ad comedendum, sed ad probandum, quod apportata fuissent de longinquo. Sed hoc non videtur conuenienter dictum, quia ita bene vidissent hoc in manibus Gabaonitarum. Et ideo dicendum, quod acceperunt ad comedendum, licet modicum in signum confederationis. Iste enim fuit modus apud antiquos, comedere simul post scdederis inita, vt habetur de Iacob, & Laban, Genesis 31. & adhuc seruatur temporibus modernis apud multos.

4 Et os domini non interrogauerunt. Et in hoc defecerunt, quia in arduis debebant recurrere ad consilium domini. si tamen recurrisset, forsitan ex eius responsione idem fecissent, vt videbitur infra.

5 post, &c. Hic consequenter ponitur mendacij detectio per visum, & auditum, quia filij Israel audierunt, & viderunt, quod ciuitates Gabaonitarum erant sitæ intra terminos terræ sibi promissæ. Et patet litera.

6 Qui

6 Qui ref. Hic consequenter ponitur pacti temperatio, quia Iosue, & principes ad compescendū murmur populi, & seruandū obligationē iuramenti, liberauerunt Gabaonitas à morte corporali, & supplicauerunt eos morti ciuili, videlicet seruituti ad cædendum ligna, & portandū, & ad hauriendū aquas, & portandum ad locum vbi iugeret cultus Dei, & hoc cessit in utilitatem communitatis populi, q. tenebatur talia ministrare, & isti uocantur Nabhinnei in libris Regū, & Paral. & ex dictis patet litera. Ad euidentiam predictorū qritur hic, utrum Iosue, et principes tenebantur seruare iuramentū predictū de scdederis cum Gabaonitis. Et arguitur primò, quod non, quia erat cōtra domini præceptum, q. præceperat omnes habitatores illius terræ occidi, ut habetur Nu. 33. et in alijs locis plurib. Item iuramentum conditionatum non tenet deficiente conditione, sed istud iuramentum fuit conditionatum, s. si illi quib. scibat non essent de habitatorib. terræ promissionis, quæ conditio non stetit, vt patet in litera. Item fraus, et dolus non debent alicui patrocinari, sed Gabaonitæ videntur dolose egisse uerbis, et factis, ergo, etc. In contrarium videtur, quod dicitur in litera.

7 Iurauimus eis, &c. et sequitur.

8 Reseruentur, &c. Periurium autem non incurritur, nisi ex transgressione iuramenti obligatorij, nec ira domini concitatur, nisi ppter illud, quod est illicitum fieri, ergo, etc. Responsio. Dicendum, quod hoc iuramentum fuit seruandum triplici ratione. Prima accipitur ex parte Gabaonitarum, qui sicut dictum est, venerunt ad Iosue in nomine dñi volentes eius cultui subijci, & id præceptum domini de interfectio-

Iur
seru
baoni
pter

* ne habita-

A frangere iurationem, & quamuis eos mentitos didicissent, parcere maluerunt, cum possent dicere, se tanquam illis iurasse quos esse crediderant, id est, de longinquo venientes. Cum verò aliud cognouerunt, præceptum domini circa eos fuit implendum, vt sicut ceteri expugnatètur, Deus autem hoc approbavit, nec parcentibus succensuit, quamuis eum non interrogassent, quinam illi essent, & cum illos fallere maluissent. Vnde credendi sunt, et si fallere, pro sua salute voluerunt, non tamen fallaciter Deum timuisse in populo eius. Ideo autem non succensuit dominus iurantibus, aut parcentibus, & postea Gabaonitas ipsos tanquam populi sui homines de domo Saul vindicauit, sicut regnorum ostendit historia. Et quia iuratio sic seruata est, quamuis hominibus mentitis vt ad clementiam sententia flecteretur, non displicuit Deo. Nam si e contrario iurassent aliquos se interfecituros, quos Gabaonitas in terra pmissionis esse putassent, & postea didicissent eos ab ea terra esse extraneos, & de longinquo ad se venisse, non arbitrandum est, qd essent debellaturi eos causa iurationis implendæ. Cum propter ipsam parcendi clementiam sanctus David, postquam iurauit se in terfecturum Nabal, sciens vti que quem fuerat interfectur⁹, parcere maluit, nec iure duriore implere iuramentum magis placere Deo existimans, si quod ira perturbatus iurauerat non fecisset, quam si perfecisset.

* Theodoret. Damnauit Iosue Gabaonitas ad ligna cædenda, & aquam ferendam, quia sefellerant tam habitu, quam mendacio. Et cum oporteret consulere dominum Deum, postea cum illis inire fœdera, credentes eorum verbis mendacibus persuasi sunt, & fœdera iureiurando firmauerunt. Atqui præceperat vniuersorum Deus omnes illos interfici. Medius igitur Iosue relictus inter præceptum diuinum & iusiuran-

iusiurandum emissum, declarat eos ministros fuisse sacrificii, non quod contumeliosum sit seruire Deo, sed valde honorificum.

* R. Moses Gerundensis. Cuiuslibet etiam è vulgo Israelitæ aquatores lignatoresque fuerunt, distributis possessionibus: qui modo ipsos de eo officio interpellasset, quamquam non planè gratis, sed exigua mercede conducti, qua victum possent sibi parare. Nam qui sacra seruiebant aræ, ii cum Leuitis alebantur.

* Ambros. Quia Iosue adhuc ignarus erat locorum & incolatum, non cognouit fraudes Gabaonitarum, sed citò credidit. Ad eos sancta erat illis temporibus fides, vt fallere aliquos posse non crederetur. Quis hoc reprehendat in sanctis, qui ceteros de suo affectu æstimant? Et quia ipsis amica ea veritas, mentiri neminem putant: fallere quid sit ignorat libenter credat quod ipsi sunt, nec possunt suspectum habere quod non sunt. Hinc Salomon ait: *Innocens credit omni verbo.* Non vituperanda facilitas, sed laudanda bonitas. Igitur testamentum disposuit, pacem dedit, confirmauit societatem. Sed deprehensa fraude, populus irritum indignari cepit. Iesus tamen pacem quam dederat reuocandam non censuit, quia firmata erat sacramenti

religione: ne dum alienam perfidiam arguit, suam fidem solueret. Multauit tamen eos vilioris obsequio ministerij. Clementior sententia, sed diuturnior.

Idior. Gabaonitæ significant eos qui credunt, & erga seruos Dei deuoti, vel ecclesiæ cultum videntur habere, nihil tamen emendationis vel deuotionis uel inuolutionis habent in moribus, tales tantummodo quoddam signum salutis intra ecclesiam temporaliter præferunt. Inter spirituales autem .i. inter sanctos Dei regnum æternum vel libertatem non consequuntur.

☞ a CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

C ne habitatorum terra non videbatur contra eos currere, quod erat datum propter malitiam habitantium in terra, & obstinationem eorum in malis: vnde infra 11. cap. dicitur de obstinatis: Domini enim sententia fuerat, vt indurarentur corda eorum, & pugnaret contra Israel, & caderent, & non mererentur ullam clementiam, ac perirent sicut præceperat dominus Moyse. Ex quo patet, quod Gabaonitæ meruerunt clementiam, nec currebat contra eos sententia domini. Secunda accipitur ex parte filiorum Israel, quia istud fuit primum pactum & iuramentum quod fecerunt extraneis gentibus, excepto tamen iuramento facto ipsi Rahab, quod fuit magis particulare, vt dictum fuit supra 2. ca. istud autem fuit commune. & ideo si fregissent iuramentum Gabaonitas occidendo, quibus iurauerant, vt non occiderentur, vt patet in litera: hoc fuisse divulgatum per terras in circuitu, & reputati fuissent filij Israel infideles, & iuramenti transgressores in magnum scandalum illius populi, et per consequens in irreuerentiam seu blasphemiam Dei, cuius dicebantur peculiaris populus, et a Deo electus, et ideo ad hæc vitanda seruandum fuit iuramentum. Tertia accipitur ex parte Dei, qui prior est ad miserandum quam ad condemnandum. Et ideo credendum est, quod Iosue ex familiari consilio Dei mortem eorum corporalem mutauit in civilem, vt sic de suis mendacijs punirentur, et iuramentum seruaretur, quod

quod de morte corporali eis non inferenda intelligebatur. Et quod dominus hanc sententiam approbauerit, patet ex hoc, quod propter afflictionem iustam Gabaonitarum factam per Saul, facta fuit in terra Israel tribus annis, et septem viri de stirpe Saul fuerunt crucifixi, vt habetur 2. Reg. 21. b. Glosa etiam Aug. super ca. 10. exponendo illud: In manus tuas tradidi illos: dicit sic: Vbi neque consultus est dominus vtrum eundem esset, sed vltro suis rectè subuenire volentibus futuram prænuuntiauit de eis victoriam, si posset de Gabaonitis inconsultus manere: non quia interrogauerunt ipsum, qui essent cum mentirentur, nisi ei placuisset illa iuratio, quæ subiectis parcere cogeret. Crediderant enim Deo, quem audierant promississe, quod illas gentes subuerteret, et terram earum obtineret, et hanc earum fidem quodammodo remunerauit, quia non perdidit. Ex dictis solutum est argumentum primum, quia contra Gabaonitas non currebat dictum præceptum, vt dictum est. Ad secundum dicendum, quod licet in tractatu cum Gabaonitis fuerit facta mentio de conditione illa, tamen quando postea iurauerunt principes, non fuit posita sub forma iuramenti, & dato quod fuisset posita, poterat tamen iuramentum seruari: & debebat propter rationes prædictas. Ad tertium dicendum, quod fraus et dolus proprie sunt mendacia in verbis vel factis ordinata ad malum finem, mendacia autem et falliones Gabaonitarum licet essent mala, de se tamen ordinabantur ab eis ad bonum finem. scilicet ad eorum salutem corporalem, & spiritualem, vt patet ex prædictis.

☞ CAP.

MORALITER.

† itaque sub maledictio. Vnde dicit August. Sicut non vidi meliores

meliores illis qui in monasterijs profecerunt, ita non vidi detiores illis, qui in monasterijs defecerunt.

Tom. 2.

C 2

1. Reg. 23.
Reg. 21. a.

1. Reg. 25. a.

2. Reg. 21.
in Ios.

li. 3. offic. c.
10.

E
Prou. 14.

cap. 11. li. in
Iosue.

CAPVT X.

Væ cum audisset Adoni-zeac, &c. * Iosephus. Cū rex Hierosolymorum grauer ferret, quod Gabaonitæ cum Iesu pacta fecissent, vicinarū gē- tium reges contra eos pugnatos ad solatia ro-

gavit. Quibus ei presentibus a (quatuor enim erant) & cum eo castrametā- tibus circa quē- dam fontē non procul à ciuita- te, dum iam pa- rarent oblidio- nem, Gabaoni- tæ auxiliato- rem aduocau- erunt Iesum. Ad hoc. n. ventum erat, vt à suis q- dem perimi se putarent: & ab eis qui ad inter- ritū Chananeo- rum venerant, saluari se existi- marent.

Væ cum audisset Adonisedec rex Hierusalem, quod scilicet cepisset Iosue Hai & subuertisset eam. Sicut enim fecerat Iericho regieus, sic fecit Hai & regi illius. Et quod transfugissent Gabaonitæ ad israel, & essent fœderati eorum, timuit valde. Vrbs enim magna erat Gabaon, & vna regalium ciuitatum & maior oppida Hai, omnesque bellatores eius fortissimi. Misit ergo Adoni- sedec rex Hierusalē ad Hohā regē Hebron, & ad Pharam regē Ierimoth, ad Iaphia quoque regem Lachis, & ad Dabir regem Eglon, dicens: Ascendite ad me, & ferre præsidium, vt expugnemus Gabaon, quare transfugerit ad Iosue & ad filios Israel. Congregati igitur ascenderunt quinque reges Amorrhæorum, rex Hierusalem, rex Hebron, rex Ierimoth, rex Lachis, rex Eglon simul cum exercitibus suis, & castrametati sunt circa Gabaon oppugnantes eam. Habitato- res autem Gabaon vrbs obsessæ, miserunt ad Iosue qui tunc moraba- tur in castris apud Galgalam, & dixerunt ei: Ne retrahas manus tuas ab auxilio seruorum tuorum, ascende citò & libera nos, ferque præsi- dium. Conuenerunt enim aduersum vos omnes reges Amorrhæo- rum, qui habitant in montanis. Ascenditque Iosue de Galgalis, & om- nis exercitus bellatorum cum eo viri fortissimi. Dixitque dominus ad Iosue: Ne timeas eos. In manus enim tuas tradidi illos. Nullus enim ex eis tibi resistere poterit. Irruit itaque Iosue super eos repente, tota

ntas, secundum LXX. primò reges Iebuscorum, cum ad eos oblidendos conuenerunt, postea vero reges Amorrhæorū dicantur ab ipis Gabaonitis, quando nuntios miserunt ad Iesum, vt tibi subueniret. Sicut autem inspeximus secundū Hebraum vtrūq; Amorrhæorū dñr, cum constet Iebusæū regē fuisse Ieru- salē q̄ dicta ē Ie- bus, tanquā illi- gentis Metropo- lis, & septem gē- tes sæpe scriptu- ra commemo- ret exterminan- das, quarū vna perhibet Amor- rhæorum. Nisi fortè hoc nomē vniuersale fue- rit omnium, aut potius maioris partis, vt non v- na, sed plures in his septem hoc nomine cense- rētur: quamuis esset vna de se- ptē quæ Amor- rhæorum prop- riè vocaretur. Sic est quedam pars quæ ppriè dicitur Lybia, quāuis hoc no- men vniuersæ Africæ cōpe- tat. Et pars quā- que propriè di- citur Asia, quā- uis Asiā alij di- midiu orbē ter- rarum, alii tertiam partem posuerūt. Chananei quoq; tanq̄ vna gens in illis septem commemorantur, & tamen vniuer- sa terra illa originaliter terra Chanaan vocatur.

Amorrhæi reges quare.

E

q. 14. in Ios.

F

A. Antiq. 11. 10. Iosue.

Orig. Hom. 11. 10. Iosue.

2. Tim. 3. c. Eccl. 2. 2.

1. Thef. 5. c. Rom. 15. 2.

q. 15. in Ios.

B

c

b

a

b Ascendite ad. Cum se anima verbo Dei so- ciat, statim pati- tur inimicos quos antea ha- buerat amicos: nec solū hoīes, sed etiam con- trarias virtutes. Sciat ergo qui Iesu expetit a- micitias, multorum sibi inimicias patienter tolerandas. vnde. Omnes qui piè volunt viuere in Chri. persecu. pa. &c. Et alibi: Fi- li accedens ad seruitutem Dei præpara animam tuam ad tentationem. Oppugnantur etiam Gabaonitæ propter amicitias Iesu, quā- uis ligni cæsores & aquæ gestatores, id est, licet vltimus me- ritis in ecclesia sis, hoc ipso tamen quod pertinet ad Iesum, impugnaris à quinque regib. Sed nec Gabaonitæ relinquun- tur vel spernuntur à Iesu, vel à ducibus, vel presbyteris Israe- litarum: sed infirmitati eorum auxilium ferunt: hoc autem agitur in nobis. vnde: Consolamini pusillanimes, sustinete infirmos. Item: Vos autem imbecillitatem infirmorum sustinete. Sic ergo Ie- sus cum ducibus & principibus adest his, qui pro nomine suo a contrarijs virtutibus oppugnantur. Nec solum auxiliū in bello præstat, sed etiam producit diem & spatia lucis, & di- scuit aduentum noctis.

c Congregati igitur, &c. Aug. Quærit quomodo rex Hieru- salē Adoni- sedec & cæteri quatuor cum qb. obfedit Gabao- nitas

a Dominus

NICOLAUS DE LYRA. CAP. X.

Væ cum au. Hic agitur de debellatione quinque re- gum simul congregatorū. vbi primò describitur occasio belli. Secundo actus debelladi, ibi: Ascenditq; Iosue. Occasio autem belli fuit, eo q̄ isti quinque reges simul congregati venerunt ad debellandum Gabaonitas, sed q̄ essent confœderati filijs Israel, propter quod fuerunt compulsi petere auxilium à Iosue; quod concessit, & debuit concedere propter dictum fœdus. & patet litera paucis excerptis. Quæ eū audisset Ado. Hac est vera litera. sic. n. habent Hebræi et libri correcti et interpretatur dominus iustitia vel domini mei iustitia, secundū proprietatē Hebrai- ci sermonis. sicut et Melchisedech interpretat rex iustitia, qui fuit rex Hierusalem

Hierusalem sicut iste vt habetur Gen. 14. ca. Cætera patent in litera. 2 Ascenditque Iosue, &c. Hic consequenter describitur actus de bellandi. vbi primò describitur debellatio hostium, secundò occupatio ciuitatum ibi: Eodem die Macedam quoque cepit. Circa primū primò describitur modus pugne. Secundo manifestatio victoria, ibi: Reuersusq; est omnis exercitus. Circa debellatiōē hostium pri- mò promittitur diuinum auxilium, cum dicitur: Dixitq; dominus ad Iosue. Ne timeas, &c. Secundo subditur studium humanum, qđ non debet omitti in agilibus, cum dicitur: 3 Irruit itaque Iosue super eos repente. vt ex subito aduentu ipsius aduersarij terrerentur, q̄ et factū est. vnde sequitur: Conturba- uit eos dominus, &c. Tertio additur cæleste signum. et primò de cæ- lo aereo, cum dicitur.

* i Dominus

MORALITER.

1 Que cum. Hic describitur pugna Iosue contra quinque re- ges Amorrhæorū, per quos intelligi possunt quinque sensus corporis pugnantem contra dictamen rationis, q̄ per Iosue si- gnificatur, vt supra dictum est. De hac hautem pugna dicit Gal. 5. c. Caro concupiscit aduersus spiritum, et spiritus aduersus car- nem. Quinque vero reges prædicti per quatuor fuerūt debel- lati. s. per gladios filiorum Israel, & per lapides gradinis, & per subsistentiā solis, & lunæ, & istis spiritualiter intelligēdo debellan-

debellantur sensus carnis. Per gladios enim filiorum Israel intelligūtur verba diuina, quæ sunt spirituales gladij. Eph. 6. c. Et gladium spiritus quod est verbum Dei. Quod autem per gla- dios istos debellantur sensus carnis dicit Hieron. ad rusticū monachum: Ama sanctarum scripturarum studiū, & carnis vitia nō amabis. Per lapides vero gradinis intelligunt actus penitentia. s. ieiunia, vigiliæ, asperitas victus, & vestitus, & ceteræ disciplinæ, quæ carnis sensus percutiunt & infrigidāt & domant magis quam studium sacre scripture. Ideo dicitur, Et mor

A * Dominus misit super eos lapides, &c. Rupertus. Parum erat apud homines, tantum victorem, qui nec mortuus parceret, mortuorum colla pedibus calcari præciperet, mortuosque patibulis affigeret, de crudelitate excusari, præcepto legis: nisi etiam defenderetur nouo, & inaudito iusti Dei miraculo. Misit ergo super eos lapides magnos de celo, & usque ad, &c.

A * Ioseph. Ibi etiam cognouit Iosue cooperationem Dei sibi significatam tonitruis, & fulminibus, & grandinis demissione, maiore quam solitum est.

b * Sol contra Gabaon, &c. Iosephus. Insuper etiam die crescente pugnaverunt, ne nox succedens, eorum impetum refrenaret. Quod verò longitudine tunc dies extensus est, & plus solito creuit, palam est per Scripturas, quæ sunt in templo repositæ.

* R. David. Kimhi. Erat tunc meridies, quando confersens cum hoste manus Iosue, Soli imperabat, ut cursum sifteret. Itaque substitit ille vnus longissimi diei interuallo priusquam inde ad occasum verus, more vsitato, iter ceptum continuaret. Luna quoque tantisper fixa hæsit, dum profligati hostes prorsus essent.

* Iustinus Martyr. Accepistis terram Chanaan, tanta virtute suscipi fugatisque hostibus, vt sol ipse cursum sifteret, spectando res gerentem vestrum ducem Iesum, recens cognominatum, & per triginta sex horas differret occasum.

* Tertull. Iesum Naue debellantem Amorhæos prandisse illa die existimamus, qua ipsis elementis stationem imperauit: Stetit sol in Gabaon, & luna in Aialon, donec vltus est populus de inimicis suis, & stetit sol in medio celo, & non accedebat in occasum.

* Procop. Moses non dixit, Stet sol, non suspexit in cælum, non signum cæleste ostendit. Verum, Iosue dixit, Stet sol, Ac scriptura testis est, nulli vnquam hominum, Deum ita morè gessisse. Statuit itaque & meus Iosue solem, præsentiaq; sua longiorem mihi diem contra hostes effecit, vt si sub Iosue militem, hostes in fugam verterem.

* Hieron. Gratiarum agamus duci nostro Iesu: illo enim du-

cente, illo pugnante, nos vincimus. Ille imperauit soli vt staret, & stetit, & istius typo, ille magnus erat ille imperabat, sed Dominus efficiebat. Ille nos induxit in terram repromissionis. * August. In diuinis libris legitur solem ipsum stetit cum hoc a Domino Deo petiuisset vir sanctus Iosue Naue, donec ceptum prelium victoria terminasset. Sed ista miracula, quæ meritis scimus concessa sanctorum, quando credunt Ethnicis facta, magicis artibus tribuunt.

* Idem. Sol duos dies in vnus conclusit, & luna diei spatio non occurrit. Non humani imperij auctoritate lumina requiescunt, sed Domini imperantis iussu obediunt: Dominus orationi serui sui obediens precipit, & obediunt. Ex quo intelligitur, Deum seruorum suorum precibus obedire, & ad eorum necessitatem creaturas suas opportunè gubernare.

* Theodoretus. Istud porro præfigurabat prodigiosum opus Saluatoris. Sicut enim pugnante Iosue, Sol stetit: ita dum Saluator morte sua mortem dissolueret, Sol meridie continuit radios suos, & tenebris repleuit terram.

* Rupertus. futuri quoque vniuersalis iudicii figura est. Quando enim Christus iudicaturus adueniet, tunc sole stante, longus dies erit, donec vlciscatur se de inimicis suis. Iuxta est, inquit, Propheta, dies Domini magnus, dies iræ, dies illa tribulationis & angustie, dies calamitatis & miserie, &c.

Adam. Volumus si possumus ostendere, quemodo dominus noster Iesus Christus protelauerit lucem, & maiorem fecerit diem, vel pro salute hominum, vel pro interitu Triarum virtutum. Ex quo saluator aduenit, finis erat seculi. Denique ipse ait: Penitentiam agite, appropinquabit enim regnum caelorum. Sed retinuit & repressit diem consummationis. Videns enim Deus pater salutem gentium per ipsum solum posse constare, dicit ad eum: Pece a me, & da tibi gen. heredituam, &c. Dum ergo paterna pollicitatio impleatur, & ecclesia crescat, & plenitudo gentium introeat, ut tandem omnis Israel saluetur, dies producit, & differtur occasus, nec vnquam sol occubit, sed semper oritur dum credentium cordibus sol iustitiæ lumen veritatis infundit

Cum

NICOLAUS DE LYRA.
 1 Dominus misit super eos lapides magnos, s. grandinis insolite magnitudinis, ita quod possent armatos interficere. Ideo subditur.
 2 Et mortui sunt multo plures lapidibus, &c. Quod factum est ne filii Israel sibi victoriam ascriberent.
 3 Tunc locutus est Iosue, &c. Gratiarum agendo.
 4 Dixitque coram eis. Videns enim primum signum a Deo datum de celo aereo, ex hoc confidens petiuit secundum de celo sydereo, dicens.
 5 Sol contra Gabaon ne mouearis, & luna, &c. Erant enim in tali dispositione, quod vterque apparebat super terram. quod frequenter contingit in plenilunio, quia tunc tantum distant per diametrum cæli. hoc autem petiuit Iosue, vt haberet tempus aduersarios persequendi. ideo subditur: Steteruntque sol & luna donec vlcisceretur se, &c.
 6 Nonne scriptum est, &c. Aliqui vero doctores nostri dicunt, quod iste liber non peruenit ad nos, quia non est translatus in Latinum. Sed hoc non videtur conuenire dictum, quia saltem esset vel fuisset apud Hebræos: quod non dicunt expositores eorum, sed magis contrarium, vt videbitur. Alii autem dicunt, quod est liber 12. prophetarum: quia Abacuk 3. c. scribit Sol & luna steterunt in habitaculo suo. Sed istud etiam videtur extraneum, quia liber 12. prophetarum saltem quantum ad prophetiam Abacuk fuit scriptus per magnam tempus post mortem Iosue scilicet per octingentos annos & plus, quia Abacuk prophetauit post transmigrationem Babylonis: vt dicit Hieronymus in prologo super Abacuk.

MORALITER.
 2 Et mortui sunt multo, &c. Per assistentiam verò solis intelligitur adiutorium Christi, quod est sol iustitiæ contra tentationes carnis 1. Cor. 10. c. Fidelis Deus qui non patietur vos tentari supra id quod

duce, illo pugnante, nos vincimus. Ille imperauit soli vt staret, & stetit, & istius typo, ille magnus erat ille imperabat, sed Dominus efficiebat. Ille nos induxit in terram repromissionis. * August. In diuinis libris legitur solem ipsum stetit cum hoc a Domino Deo petiuisset vir sanctus Iosue Naue, donec ceptum prelium victoria terminasset. Sed ista miracula, quæ meritis scimus concessa sanctorum, quando credunt Ethnicis facta, magicis artibus tribuunt.

* Idem. Sol duos dies in vnus conclusit, & luna diei spatio non occurrit. Non humani imperij auctoritate lumina requiescunt, sed Domini imperantis iussu obediunt: Dominus orationi serui sui obediens precipit, & obediunt. Ex quo intelligitur, Deum seruorum suorum precibus obedire, & ad eorum necessitatem creaturas suas opportunè gubernare.

* Theodoretus. Istud porro præfigurabat prodigiosum opus Saluatoris. Sicut enim pugnante Iosue, Sol stetit: ita dum Saluator morte sua mortem dissolueret, Sol meridie continuit radios suos, & tenebris repleuit terram.

* Rupertus. futuri quoque vniuersalis iudicii figura est. Quando enim Christus iudicaturus adueniet, tunc sole stante, longus dies erit, donec vlciscatur se de inimicis suis. Iuxta est, inquit, Propheta, dies Domini magnus, dies iræ, dies illa tribulationis & angustie, dies calamitatis & miserie, &c.

Adam. Volumus si possumus ostendere, quemodo dominus noster Iesus Christus protelauerit lucem, & maiorem fecerit diem, vel pro salute hominum, vel pro interitu Triarum virtutum. Ex quo saluator aduenit, finis erat seculi. Denique ipse ait: Penitentiam agite, appropinquabit enim regnum caelorum. Sed retinuit & repressit diem consummationis. Videns enim Deus pater salutem gentium per ipsum solum posse constare, dicit ad eum: Pece a me, & da tibi gen. heredituam, &c. Dum ergo paterna pollicitatio impleatur, & ecclesia crescat, & plenitudo gentium introeat, ut tandem omnis Israel saluetur, dies producit, & differtur occasus, nec vnquam sol occubit, sed semper oritur dum credentium cordibus sol iustitiæ lumen veritatis infundit

Cum

liber iustorum.

quod potestis, sed faciet eum tentione prouenit vt possitis sustinere. Per assistentiam verò lunæ intelligitur adiutorium virginis Mariæ: quod Can. 6. dicitur terribilis vt castrorum acies ordinata; propter quod per eius auxiliū prouenit nobis de sensibus carnis victoria gloriosa.

Tom. 2. C 3

lib. in Ios. c. 22.

li. 2. de mirabil. sacre script. c. 4.

li. 2. de mirabil. sacre script. c. 4.

li. 2. de mirabil. sacre script. c. 4.

li. 2. de mirabil. sacre script. c. 4.

li. 2. de mirabil. sacre script. c. 4.

li. 2. de mirabil. sacre script. c. 4.

li. 2. de mirabil. sacre script. c. 4.

li. 2. de mirabil. sacre script. c. 4.

li. 2. de mirabil. sacre script. c. 4.

li. 2. de mirabil. sacre script. c. 4.

li. 2. de mirabil. sacre script. c. 4.

li. 2. de mirabil. sacre script. c. 4.

li. 2. de mirabil. sacre script. c. 4.

li. 2. de mirabil. sacre script. c. 4.

li. 2. de mirabil. sacre script. c. 4.

li. 2. de mirabil. sacre script. c. 4.

li. 2. de mirabil. sacre script. c. 4.

li. 2. de mirabil. sacre script. c. 4.

li. 2. de mirabil. sacre script. c. 4.

li. 2. de mirabil. sacre script. c. 4.

li. 27. de ciuit. c. 8.

li. 27. de ciuit. c. 8.

li. 27. de ciuit. c. 8.

li. 27. de ciuit. c. 8.

li. 27. de ciuit. c. 8.

li. 27. de ciuit. c. 8.

li. 27. de ciuit. c. 8.

li. 27. de ciuit. c. 8.

li. 27. de ciuit. c. 8.

li. 27. de ciuit. c. 8.

li. 27. de ciuit. c. 8.

li. 27. de ciuit. c. 8.

li. 27. de ciuit. c. 8.

li. 27. de ciuit. c. 8.

li. 27. de ciuit. c. 8.

li. 27. de ciuit. c. 8.

li. 27. de ciuit. c. 8.

li. 27. de ciuit. c. 8.

li. 27. de ciuit. c. 8.

li. 27. de ciuit. c. 8.

li. 27. de ciuit. c. 8.

A Cum vero impleta fuerit mensura credentium, & deterior aut decolor ætas vltimæ generationis aduenerit, & crescentem iniquitate refrigescet charitas multorum, & in paucis fides inuenietur: tunc abbreviabuntur dies. Idem igitur dominus nouit extendere diem, cum salutis tempus est, & breuiare in tempore tribulationis & perditionis: dum ergo spatium lucis proditur, sic vt in die honestè ambulemus.

Homil. 11.
in Ioh. c.

Christianorū.
pugna duplex.

Eph. 6. b.

a *Fugerant enim quinque re. &c.* Adam. Quid est quod dicit quinque reges fuisse, & hos in speluncam confugisse? Duplex pugna est Christianis: Perfectis quidem, qualis erat Paulus & Ephesij, sicut ipse dicit: *Non est pugna aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principatus & potestates: & aduersus rectores tenebrarum.* Inferioribus verò contra carnem & sanguinem, his scilicet, qui adhuc carnalibus vitis & fragilitatibus impugnantur. Quod etiam in hoc loco indicari puto: Gabaonitis enim bellum indictum est a quinque regibus his qui imperfecti sunt a quinque corporeis sensibus. per aliquem enim horum vnumquemque necesse est cadere in peccatum. Hi quinque reges Gabaonitas, id est, carnales homines impugnant. Quod autem dicuntur in speluncas confugisse, potest hic forsitan indicari, quia spelunca locus est in profundum terræ defossus. Sensus ergo est, cum se terrenis actibus in corpore positi demerferint, & nihil ad opus Dei, sed totum ad ministerium corporis egerint, in speluncas confugisse dicuntur. Sciendum tamen, quod ipsa regna quorum reges nunc vincuntur à Iesu, & confugiunt in speluncas, postea veniunt in sortes sanctorum, & pars domini appellatur, sicut regnum Hierusalem, vel Lachis: vel Hebrō.

B In quibus hoc indicatur, quod quinque sensus in corpore positi cum per Iesum fuerint deuicti & infidelitas ab eis discesserit, & mortui peccato fuerint, ipsis postea ministris vitur anima ad faciendā iustitiæ opera, ita fit, vt in Hierusalem, in qua regnabat rex pessimus, regnet postea Dauid manu potēs, vel Salomon rex pacificus. Adhuc enim corporeis sensibus malignæ virtutes, quæ ad concupiscentias & fœda præbenda ministeria animæ sollicitēt, quas si fide Christi superauerit, & in ligno crucis eius suspensæ fuerint, his interemptis regnoque depulsis, tunc efficitur anima in partem Dei, & Hierusalem regnum Dei, & templum in ea domino construitur. vnde:

Ticum. 3. a.

Quia eramus & nos aliquando insensati, increduli, errantes, & seruientes desiderijs & uoluptatibus uarijs, &c. Hoc est enim Hierusalem aliquando fuisse sub rege Adonisedec, vel alias ciuitates sub alijs.

Homil. 11.
in Ioh.

Adam. Iesus interficit inimicos, non credulitatē docēs: sicut hæretici putant, sed futura in his sacramenta designās, vt cū peremerit reges qui regnū peccati tenēt in nobis: *Sicut exhibuimus membra nostra seruire iniquitati ad iniquitatē, ita exhibeamus*

beamus seruire iustitiæ in sanctificationem. Hoc quasi crudele culpatur, quod ait Iesus: *Ponite pedes vestros super colla eorum, & interficite eos.* Sed hoc non crudelitas, sed humanitas & benignitas inuenitur. Vtinam & tu ponas pedes tuos super serpentes & scorpiones, & super omnem virtutem inimici, & con-

culces draconem & regulum, qui aliquando in te regnauit, ut omnibus interemptis qui regnabant in te opere peccati, solus in te regnet Iesus Christus.

Homil. 11.
in Ioh. c.

b *Vos autem nota.* Adam. Bella Iesu & regum, atque hostium strages, cælestium rerum vmbra sunt eorum, scilicet bellorum, quæ Iesus Christus cum exercitu suo & maiestatibus, i. credentium populis, & eorum ducibus contra Zabulon, & eius

Eph. 6.

angelos præliatur. Ipse est enim qui in Paulo & in Ephesijs pugnat contra rectores tenebrarum. Et vide o hæretice, quomodo noua veteribus concordant, promissum est veteribus regnū terræ sanctæ & fluentis lac & mel: quæ tunc a pessimis incolis & regibus incolebatur. Venit in hanc terram Iesus cum exercitu suo, & Israeliticis ducibus expugnat: omnes interimit & obtinet, & pro victoriæ merito accipit eorum regna, Tibi per euangelium non promittuntur regna terræ, sed cælorum, nec uacua. habent enim habitatores, peccatores, & demones: contra quos apostolica tuba te hortatur ad prælium. & sicut ibi dicebat Iesus: *quia bellum vobis non erit aduersus Amorrhæos, Phereæos, Heuæos, & Iebuzæos, ita & hic Paul. dicit: Non est nobis pugna aduersus carnem & sanguinem.* id est non sic pugnabimus vt antiqui, nec in terris nobis cum hominibus habenda sunt prælia, sed contra principatus & potestates contra mundi huius rectores tenebrarum harum. Iam intelligis in quibus locis hæc tibi mouenda sint certamina, vel si non intel-

E

Eph. 6. b.

ligis manifestius audi contra spiritualia nequitæ in cælestibus. Audisti quæ tibi bello, & inde cælestibus expellendi sunt, vt possis loca regni cælorum, hereditatis sorte percipere. Hoc quoque in euangelio dominus ait: *A diebus Ioannis regnum cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud.* Potes ergo similiter Saluatori nostro calumniam facere, qui regnum cælorum quod fidelibus promisit. violenter diripi iubet. Vnum autem facere hoc est, possidentem violenter expellere, & possessionem diripere. Quid ergo accusatis fecisse Iesum successorem Moli? Atque vtinam aperiret nobis Iesus thesaurum sapientiæ suæ, vt videremus cuius cælestiū spiritualium hostium, qui impugnant Israel, figuram tenuit princeps iste de Maceda, & ille de Lachis, & ille de Lebna; aut cuius intra me vitii vel erroris, quibus anima implicatur, formam tenent singuli quique eorum quos Iesu duce interfecit populus Dei. hi. s. audiunt mandata eius, quibus tribuit facultatem *calcandi super serpentes & scorpiones & omnem potestatem inimici.* Oremus ergo vt pedes nostri tam

E

Matr. 11. b.

Luc. 4.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Obed. do. voc. hom. id est, condescendente, quia obedientia proprie loquendo est inferioris ad superiorem: condescensio vero econuerso superioris ad inferiorem.

2 Reuersusque est. hoc dicitur hic per anticipationem, quia non fuit ibi reuersus donec habuisset victoriam completam quantum ad ea que tractantur in hoc ca. vt habetur in si. huius cap. & adhuc erat in persequendo aduersarios, vt patet in litera.

3 Voluite saxa, &c. vt non possint ibi latentes per se exire.

4 Et po

4 Et po. ne ab exterioribus possint educi inde. Cætera patent.

5 Reuersusque. Hic consequenter describitur manifestatio victoriæ. primo in hoc quod exercitus Iosue rediit in numero integro. secundo quia aduersarii non fuerunt ausi eos inuadere. ideo subditur.

6 Nullusque contra, &c. s. pro tunc: sed postea alii contra eos gnauerunt, vt patet. c. seq. tertio per hoc quod principes exercitus posuerunt pedes suos super colla quinque regum, qui latuerant in spelunca in signum quod eorum aduersarii, qui nondum erant debellati, pedibus eorum subiicerentur. Et patet litera usque ibi:

* 1 Occumbe-

Stri tam speciosi sint & tã validi, qui possint calcare ceruices inimicorum, & ita caput serpentis ꝑcalcare, vt calcaneũ non strum non possit mordere. Qui enim pugnat sub Iesu duce, dēt illud promereri, quod de illis bellatoribus scriptum est: *Et reuersus est vn̄uersus populus ad Iesum incolumis, & non mutiuit quisquã de filijs Israel i lingua sua.*

Qui. n. sub Iesu militat, incolu-
mis dēt redire de prælio, nec
vsquã ex iaculis maligni igni-
ris vuln⁹ accipere, nec corde,
nec cogitatione pollui. Quod
autē addit: *quia nullus mutiuit
in lingua sua: videtur dici: quia
nemo de victõria se iactauit,
nec sue virtuti ascripsit. Sciũt
enim quia ipsi Iesu victõria
tribuitur. vnde: Nõ autem ego:
sed gratia Dei q̄ in me est. & alibi:
Cum autem feceritis hæc omnia,
dicite: quia serui inuiles sumus.
Vtinã dominus meus Iesus
concedat mihi calcare spiritũ
fornicationis, & ceruicem spi-
ritus iracundiã & furoris &
auaritiã, demonem & iactan-
tiã, & contere pedib. meis
superbiã spiritũ. & cum hæc
fecero, gesti operis summam
non mihi, sed cruci eius appē-
dere, secũdum illud: *Per quem
mihi mundus cru. & c. non autem
ego, sed gratia eius qua est in me.*
Quod si fecero, dicetur mihi
quod antiquus Iesus dicit: *Vi-
riliter agite, & confortamini, ne ti-
meatis nec vereamini à facie eorũ,
quia dominus Deus tradidit vobis
omnes inimicos in manus.**

1. Cor. 15. b
Luc. 17. c.

B Gal. 6. d.
1. Cor. 15. b

B Gal. 6. d.
1. Cor. 15. b

B Gal. 6. d.
1. Cor. 15. b

B Gal. 6. d.
1. Cor. 15. b

C qui in manifesto Iudæus est, & in carne circuncisus, putat tã-
tum bella descripta & interitus hostium & Israelitas duce
Iesu vicisse, & diripiisse regna gētium. Qui vero in occulto
Iudæus est. i. Christianus, qui Iesum non filium Naue, sed fi-
lium Dei sequitur, intelligit hæc mysteria esse regni celorũ,
& dicit, quia etiam nunc pugnat Iesus contra virtutes cõtra-
rias, & eiecit de ciuitatibus possessis. i. animab. nostris, & in-
terfecit reges qui regnabant in animabus nostris, ne vltra re-
gnet peccatum in nobis vt exclusa lege peccati, fiat aĩa no-
stra ciuitas Dei, & regnet in ea Deus, & dicat nobis: *Ecce re-
gnũ Dei intra vos est.* Est ergo misericordia, quod hæreticis v̄
crudelitas, q̄ Iesus Christus per singulas ciuitates. i. animas
credentium complet, vel compleuit, vt quæ possidebantur
à pessimis regibus, expulsis his & perēptis, facere eas digne-
tur habitaculum Dei, & templum spiritus sancti vt mēbra quæ
seruierant

seruierant iniquitati, seruiant iustitiã. Sic ergo intellige, q̄ inter D
fecit Iesus regem Hiericho, & regem Hav, & regem Lebna,
& regem Lachis, & regem Hebron, ut omnes aĩa quæ sub
pessimis regib. legem peccati colebant, nũc sub Dei legib.
agant. Lebna Hebraicẽ Libnah, candor interpretatur.
quod diuersẽ intelligitur. Est
enim candor lepræ, & cãdor
lucis. & candorem quidem le-
præ habuit Lebna sub regib.
malis, sed eum ad Israeliticũ
populum peruenit cãdorem
lucis accepit. Lachis etiam
interpretatur iter: quod & lau-
dabile in scripturis est, & cul-
pabile. vnde: *Iter impiorum pe-
ribit.* Et alibi: *Iter rectũ facite
pedibus vestris.* Primò ergo iter
impiorum fuit Lachis ciuitas,
quo destructo postmodum Is-
raelitis regnantibus ad rectũ
iter peruenit. Hebron con-
iunctio vel coniugium: con-
iunctio verò animę nostræ fuit
primò cum viro pessimo Za-
bulo, quo mortuo liberata est
à lege prioris, & coniuncta vi-
ro bono & legitimo. de quo
Paulus dicit: *statui vos vni viro
virginem castã exhibere Christo.*
Sic ergo ipsorum nominum
intelligentia ad geminum cõ-
sonat statum. Sic melius est in-
telligi bella Israelitica, & sub-
ueriti vrbes & regna. sic reli-
giosius apparet subuertisse Ie-
sum vrbes singulas, vt nihil i
eis relinqueretur quod spirã-
ret, neque qui saluus fieret, ne-
que qui effugeret, vt nullus. s.
malitiã sensus in anima vltra
respiceret: vel iræ, vel concupi-
scentiã saluetur affectus: nul-
lus sit qui effugiat de ore ser-
mo malus. Sic ædificantur ci-
uitates iudę. Etenim nunc cu
iusq; animã destruit Iesus &
ædificat. Primum enim opus
Dei ẽ eradicare mala, spinas
& tribulos vitiorum. dum. n.
occupant terram hæc, non po-
test semina sancta suscipere.
Necessẽ est ergo primum plã-
tam eradicare peccati quã nõ
plantauit pater cœlestis, igni-
que consumi. Secũdum opus
est plantare. Moyses dicit: quia
& nunc plantat in animabus credentium. In anima enim
de qua excidit iram, plantat mansuetudinem: de qua excidit
superbiam, plantat humilitatem: de qua eradicat lasciuiam,
plantat pudicitiam: extirpata ignorantia, inserit scientiam.
Talis d̄ esse plãtatio Dei magis quã insensibilium ligno-
rum. Est. n. in primis opus verbi Dei destruere ædificia Za-
bolica. Ille enim turres superbiã, & muros elationis in vno-
quoque extruit, quæ sermo Dei destruit, vt efficiamur Dei
cultura, & Dei ædificatio supra fundamenta Apostolorum
& Prophetarum positi & effici mercamur inhæreditatem
terræ sanctæ in parte Israelitica extinctis hostibus nostris.
* Hieronymus. Lebna, in tribu Iuda, ciuitas sacerdotã-
lis, quam tenuit Iesus, rege illius interfecto: nunc est villa in
regione Eleutheropolitana, quæ appellatur Lobna. Lachis,
in tribu-

**vocauit omnes viros Israel, & ait ad princi-
pēs exercitũ qui secũm erant: Ite, & ponite
pedes super colla regum istorum. Qui cum per-
rexissent, & subiectõrum colla pedibus calca-
rent, rursũ ait ad eos: Nolite timere, nec
pauēatis, confortamini, & estote robusti.**

**Sic enim faciet dominus cunctis hostibus ve-
stris aduersũm quos dimicatis. Percussit quẽ
Iosue & interfecit eos, atque suspendit super
quinque stipites, fuerunt quẽ suspensi vsque ad
vesperũ. Cum quẽ occumberet sol, præcepit
socijs, vt deponerent eos de patibulis, qui
depositos proiecerunt in speluncam in qua
latuerant, & posuerunt super os eius saxa ingen-
tia, quæ permanent vsque in præsens. Eodem
die Macedam quoque cepit Iosue, & percussit
in ore gladij, regem quẽ illius interfecit, & om-
nes habitatores eius. Non dimisit in ea saltem
paruas reliquias. Fecit quẽ regi Maceda sicut fe-
cerat regi Iericho. Transiuit autem omnis Israel
de Maceda in Lebna, & pugnabat contra eam,
quam tradidit dominus cum rege suo in ma-
nus Israel. Percusserunt quẽ urbem in ore gla-
dij, & omnes habitatores eius, non dimiserunt
in ea vllas reliquias. Fecerunt quẽ regi Lebna si-
cut fecerant regi Iericho. De Lebna transiuit
in Lachis cum omni Israel, & exercitu per gy-
rum disposito oppugnabat eam, tradidit quẽ do-
minus Lachis in manus filiorum Israel, & cepit
eam die altero, atque percussit in ore gladij om-**

**est plantare. Moyses dicit: quia plantauit Deus Paradisũ. Sed
& nunc plantat in animabus credentium. In anima enim
de qua excidit iram, plantat mansuetudinem: de qua excidit
superbiam, plantat humilitatem: de qua eradicat lasciuiam,
plantat pudicitiam: extirpata ignorantia, inserit scientiam.
Talis d̄ esse plãtatio Dei magis quã insensibilium ligno-
rum. Est. n. in primis opus verbi Dei destruere ædificia Za-
bolica. Ille enim turres superbiã, & muros elationis in vno-
quoque extruit, quæ sermo Dei destruit, vt efficiamur Dei
cultura, & Dei ædificatio supra fundamenta Apostolorum
& Prophetarum positi & effici mercamur inhæreditatem
terræ sanctæ in parte Israelitica extinctis hostibus nostris.
* Hieronymus. Lebna, in tribu Iuda, ciuitas sacerdotã-
lis, quam tenuit Iesus, rege illius interfecto: nunc est villa in
regione Eleutheropolitana, quæ appellatur Lobna. Lachis,
in tribu-**

**est plantare. Moyses dicit: quia plantauit Deus Paradisũ. Sed
& nunc plantat in animabus credentium. In anima enim
de qua excidit iram, plantat mansuetudinem: de qua excidit
superbiam, plantat humilitatem: de qua eradicat lasciuiam,
plantat pudicitiam: extirpata ignorantia, inserit scientiam.
Talis d̄ esse plãtatio Dei magis quã insensibilium ligno-
rum. Est. n. in primis opus verbi Dei destruere ædificia Za-
bolica. Ille enim turres superbiã, & muros elationis in vno-
quoque extruit, quæ sermo Dei destruit, vt efficiamur Dei
cultura, & Dei ædificatio supra fundamenta Apostolorum
& Prophetarum positi & effici mercamur inhæreditatem
terræ sanctæ in parte Israelitica extinctis hostibus nostris.
* Hieronymus. Lebna, in tribu Iuda, ciuitas sacerdotã-
lis, quam tenuit Iesus, rege illius interfecto: nunc est villa in
regione Eleutheropolitana, quæ appellatur Lobna. Lachis,
in tribu-**

**est plantare. Moyses dicit: quia plantauit Deus Paradisũ. Sed
& nunc plantat in animabus credentium. In anima enim
de qua excidit iram, plantat mansuetudinem: de qua excidit
superbiam, plantat humilitatem: de qua eradicat lasciuiam,
plantat pudicitiam: extirpata ignorantia, inserit scientiam.
Talis d̄ esse plãtatio Dei magis quã insensibilium ligno-
rum. Est. n. in primis opus verbi Dei destruere ædificia Za-
bolica. Ille enim turres superbiã, & muros elationis in vno-
quoque extruit, quæ sermo Dei destruit, vt efficiamur Dei
cultura, & Dei ædificatio supra fundamenta Apostolorum
& Prophetarum positi & effici mercamur inhæreditatem
terræ sanctæ in parte Israelitica extinctis hostibus nostris.
* Hieronymus. Lebna, in tribu Iuda, ciuitas sacerdotã-
lis, quam tenuit Iesus, rege illius interfecto: nunc est villa in
regione Eleutheropolitana, quæ appellatur Lobna. Lachis,
in tribu-**

NICOLAUS DE LYRA.

1 Cumq; occumberet sol, præcepit socijs suis vt depone-
rent eos de patibulis. *Quia hoc erat præceptum in lege, Dent. xxj.*

2 Eodem

2 Eodem die Macedam quoque, &c. *Postquam descripta est
debellatio hostium, hic consequenter describitur captio ciuitatum. Et
patet litera vsque ibi:*

*** 1** Ascendit

MORALITER.

† Ite & ponite pedes vestros super colla regum istorum. Qui cum p-
rexissent & sub. & c. Per hoc autem q̄ Iosue præcepit princi-
bus

bus Israel ponere pedes suos super colla quinque regum, si-
gnificatum fuit, quod quinque sensus carnis subici debent
imperio rationis.

A in tribu Iudā. Sed & hanc cepit Iesus, rege eius imperfecto. Meminit huius Esaias & Hieremias, & nunc est villa in septimo milliario ab Eleutheropoli euntib. Daromā. Gazer, i forte tribus Ephraim, vrb̄s separata Leuitis, quā & ipsam expugnauit Iesus. Aedificata est aut̄ postea à Salomone: nunc zara villa dicitur in quarto milliario Nicopoleos contra septentrionem. Eglon, quæ & Odollam, in tribu Iuda, cuius regē nomine Dabir interfecit Iesus. Est autem nunc villa prægrādis, in duodecimo ab Eleutheropoli lapide contra Orientem. Hebron, quondam Arbe, condita est septem annos antequā Tanais vrb̄s Aegypti conderetur: fuit & metropolis Enakim: quos gigantes & potentes intelligere debemus. Paula ascendit Hebron, hæc est Chariatharbe, id est, oppidum virorū quatuor, Abraham, Isaac, & Adam

nem animam quæ fuerat in ea, sicut fecerat Lebna. Eo tempore ascendit Horam rex Gazer, vt auxiliaretur Lachis, quem percussit Iosue cum omni populo eius vsque ad internecionē. Transiuitq; de Lachis in Eglon, & circumdedit atque expugnauit eam in eadem die, percussitq; in ore gladij omnes animas quæ erant in ea iuxta omnia quæ fecerat Lachis. Ascendit quoque cum omni Israel de Eglon in Hebrō, & pugnavit contra eam, cepitque & percussit in ore gladij, regē quoque eius & omnia oppida regionis illius, vniuersasque animas quæ in ea fuerant commoratae. Non reliquit in ea vllas reliquias. Sicut fecerat Eglon, sic fecit & Hebron, cuncta quæ in ea reperit consumēs gladio. Inde reuersus in Dabir, cepit eā atque vastauit, regem quoque eius atque omnia per circūitum oppida percussit in ore gladij: Non dimisit in ea vllas reliquias. sicut fecerat Hebron & Lebna & regibus earum, sic fecit Dabir & regi illius. Percussit itaq; Iosue omnem terrā montanā & meridianam atque campestem, & Aseboth cum regibus suis. Non dimisit in ea vllas reliquias, sed omne quod spirare poterat, interfecit; sicut præceperat ei dominus Deus Israel. A Cadesbarne vsq; Gazam. Omnem terram Gosen vsque Gabaon, vniuersosq; reges & regiones eorum vno impetu cepit atque vastauit. Dñs enim Deus Israel pugnavit pro eo. Reuersusq; est cū omni Israel ad locū castrorū in Galgala.

Adam magni, quem ibi cōditum Hebr̄i autumant: licet plerique Caleb quartum putent, cuius ex latere memoria monstratur. Dabit in tribu Iuda, quæ vocabatur ciuitas litterarū. Aseboth vrb̄s Amorrhæorum, quæ cecidit in fortem tribus Ruben: appellatur aut̄ addito cognomēto, Aseboth Phasga,

quod resonat abscissum. Cadesbarne in deserto, quæ cōiungitur ciuitati Petræ in Arabia. Ibi occubuit Maria, & Moses rupe percussa aquam ficti populo dedit. Monstratur ibidem vsque in præsentem diem sepulcrū Mariæ. Gaza ciuitas Heuororum, in qua habitauere Capadoces, pristinis cultoribus interfectis. Cecidit in fortem tribus Iudæ, sed eam tenere nō potuit, quia gigantes & fortissimi Allophylorum restiterunt: & est vsque hodie insti-

gnis ciuitas Palestinæ.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Ascendit quoque cum omni Isr. &c. Hoc est intelligendum de parte ciuitatis Hebron: quæ erat in valle, reliquam vero partē quæ erat fortior, cepit Caleb postea, vt habetur infra 15. c. & Iud. j. Vel potest dici q̄ hic dī per anticipationē & ei attribuitur quod postea fecit Caleb, qui ex concessione Iosue habuit Hebron, vt h̄t infra 14. cap.

2 Regem quoque. Hoc potest exponi dupliciter. Vno modo de rege Hebron quem suspenderat, vt dictum est. Alio modo de alio rege nouo, vt pote quia filius mortuo patre regnum susceperat, si rex erat per hereditatem, vel quia populus regem nouū sibi elegerat si erat per electionem: Inter suspensionem enim prædicti regis & factum istud Iosue plures ciuitates cepit, vt patet in textu: & ideo tempore intermedio potuerat fieri instō noui regis prædictis modis. Cætera patent vsq; ibi.

3 Omne quod spirat. quod intelligitur de specie humana. bruta. n. animalia cefferunt in prædam bellantium.

4 A Cades barne vs. Hæc est lōgitudine terræ ab Oriēte in Occidētē

5 Vno impe. quantum ad primum bellū, quia multo tēpore pugnavit Iosue vt habetur, c. seq. Circa prædicta de statione solis potest quaeri: Quæ fuit longior dies sub Iosue vel sub Ezechia? Et dicunt aliqui, q̄ illa fuit longior quæ fuit sub Iosue eō quod dicitur in textu: Non fuit ante & postea tam longa dies, ut dictum est. Sed occurrit difficultas, quia de die sub Ezechia scribitur 4. Reg. 20. & Esa. 28. q̄ sol retrocessit decem lineis vel gradibus, quibus designantur decē horæ secundum communiorē opinionem. Ad cuius solutionem dicunt aliqui, q̄ sol retrocessit subito: & ideo dies non fuit augmentata, nisi tantum decem horis, quibus successiue rediit ad locum unde retrocesserat, & ulterius vsq; ad occasum descendit per duas horas: quia decem horæ diei transierant quando sol retrocessit: & secundum hoc illa dies artificialis de qua est sermo, fuit tantum 22. horarum: dies autē sub Iosue fuit 24. horarum, quia sol stetit immobilis spatio unius diei artificialis, & postea cursu suo naturali iuit ad occasum: & sic illa dies fuit duplicata. Sed quia Ezechias quæsiuit signum notabile ab omnibus, ut uidet 4. Reg. 20. ca. & Esaie 38. Et magis fuit notabile signum solis retrocedens successiue & magis notum pluribus quam si retrocessisset subito. Id autē aliqui, q̄ duæ lineæ in horologio Achā faciēbāt tm̄ unam horam, & id sol retrocedendo 10. lineis successiue, & rediundo ad locum unde retrocesserat, fecit tantum decem horas, et sic idem habetur quod prius, s. q̄ dies sub Iosue fuit longior duabus horis. Alii vero innitentes dictis Dionysii dicunt, q̄ dies sub Ezechia fuit longior. Dicit enim Dionysius in epistola ad Policarpum q̄ dies sub Ezechia fuit serē triplicata quoniam defecerunt tantum horæ quatuor, quia secundum ipsum sol processerat de Oriente in Occidentem per decē horas: et retrocessit successiue per decem horas: et per decem alias rediit ad locum unde retrocesserat,

trocesserat, & ultra processit ad Occidētē per duas horas: & sic dies artificialis fuit augmentata viginti horis: & sic fuit 32. horarum. Illa autem quæ fuit sub Iosue, viginti quatuor tantum, quia illa dies non fuit nisi duplicata. Ad illud autem quod dicitur in hoc loco. Nō fuit ante & post tam longa dies, &c. Dicunt quod hoc refertur ad tempus in quo Iosue scripsit librum istum, quia post victoriam prædictam vixit longo tempore & librum istum scripsit circa finem vitæ suæ: & usque ad tempus illud non fuit tam longa dies ante victoriam dictam neque post. per hoc tamen non excluditur quin dies sub Ezechia, quæ fuit postea, fuerit longior: Sed quia bonum est sustinere dicta sacra scripturæ quantum est possibile, quæ absolue dicit hic, quod non fuit tam longa dies ante neque post. Ideo non obstantibus prædictis potest dici, quod dies sub Iosue fuit longior, quia ut dictum est supra 4. c. Filij Israel transierunt Iordanem decima die mensis primi, qui apud Hebræos incipit a prima lunatione propinquiori æquinoctio vernali: & quarta decima die eiusdem mensis celebrauerunt pascha, & postea septem diebus obsederunt Hiericho, & postea miserunt exploratores ad ciuitatē Hai, postea bellatores contra eam, qui deuicti fuerunt propter peccatum Achau, quo deprehenso & punito postea ceperunt Hai, & Bethauem, quibus peractis venerunt Gabaonitæ & confederati fuerunt filij Israel: propter quam confederationem quinque reges obsederunt eos, & Iosue ab eis rogatus venit ad liberandum eos pugnando contra reges præditos, in qua pugna fuit statio solis vt patet ex prædictis. In tot autem & tantis agendis bene et probabiliter potest dici quod fluxit tempus ab æquinoctio vernali vsque ad medietatem Iunii vel circiter. tunc vero dies artificialis habet 18. horas, et tunc fuit duplicata, vt dictum est, et per consequens fuit 46. horarum: dies autem sub Ezechia fuit 32. horarum ad plus, vt patet ex supradictis: et sic videtur quod sub Iosue fuerit maior dies. Ad cuius intellectum est sciendum, quod quæstio est de quantitate diei artificialis, et de eius augmento, quia dies augmentati sub Iosue et Ezechia fuerunt artificiales. Quantitas vero diei artificialis variatur secundum diuersitatem climatum, et secundum appropinquationem maiorem ad solstitium æstiuale et hyemale, et ideo licet in omni climate et quolibet tempore anni qualibet dies artificialis habeat 12. horas artificiales, tamen horas naturales habet aliquando plures aliquando pauciores. In tertio vero climate dies breuissima, scilicet quando sol est in solstitio hyemali, habet 10. horas. Longissima vero scilicet quando sol est in solstitio æstiuale habet 14. horas: quæstio autem nostra debet applicari ad tertium clima, quia in eo est Hierusalem vbi erat Ezechias, quando dies fuit sibi prolongata: et similiter Iosue erat satis prope Hierusalem quando prolongauit Deus diem ad eius petitionem. Si autem dicatur, quod dies prolongata sub Iosue fuit in solstitio æstiuale, quod satis probabiliter potest dici, eo quod eodem anno Iosue aliqua alia bella peregerat, sequitur quod

Quæst. de solis statione tēpore Iosue & Ezechia.

D
Epiraph.
Paulæ.
lib. de locis
Heb.

E

† Aseboth

E

A quod illa duplicata habuit xxviii. horas. Et si propter oppositionem di-
 * **caur**, quod dies prolongata sub Ezechia fuerit in solstitio hyemali,
 quod satis probabiliter potest dici: ut videbitur postea, sic dies il-
 le habuit tantum 26. horas naturales & duas partes vnus horæ na-
 turalis, quia quatuor horæ artificiales, quæ deficiunt à perfecta tripli-
 catione illius diei, ut patet ex prædictis, non valent nisi tres horas &
 tertiam partem vnus horæ, & sic habetur, quod dies sub Iosue fuerit lon-
 gior in vna hora naturali, & tertia parte vnus horæ naturalis. Proba-
 tio assumpti, scilicet, quod probabiliter potest dici diem sub Ezechia pro-
 longatam fuisse in solstitio hyemali, & hoc ratione climatis: quia in ter-
 tio climate sol eleuatur in meridie minoris diei per 36. gradus ferè: &
 ideò

ideò tale tempus est ibi tunc quale est apud nos in 7. climate circa finem
 Februarij per 12. dies ante equinoctium vernale, quod est tempus satis
 aptum ad procedendum ad bellum: cum non sit nimis calidum, nec nimis
 frigidum. Dies autem prolongata fuit Ezechia ante percussorem exer-
 citus Sennacherib, ut ostenditur 4. Reg. 20. percussio autem illa fuit quæ
 Sennacherib veniebat cum exercitu magno contra Ierusalem, & sic
 patet propositum, scilicet, quod probabiliter potest dici illam diem in
 solstitio hyemali fuisse. Ad dictum autem Dionysij dicentis, quod illa
 dies sub Ezechia fuit 32. horarum: Dicendum, quod loquitur de horis
 artificialibus, & illæ valent tantum 26. horas naturales, & duas
 partes vnus horæ, ut dictum est.

ADDITIONO.

In capitulo 10. vbi dicitur in postilla: Non fuit antea & po-
 stea tam longa dies.

Iuxta sententiam literalem propter intellectum tam il-
 lius historiæ quam Ezechia in 4. Reg. 20. & Esa. 38. potest
 probabiliter dici, salua tamen sanctorum autoritate, quod
 dies illa in qua illud miraculum in horologio Acham diui-
 nitus Ezechia fuit factum, non longior nec breuior fuit so-
 lito, & sic cessat tota altercatio postillatoris in hoc cap. circa
 istam

istam materiam contenta: qualiter enim hoc intelligatur
 domino dirigente videbitur infra 4. Reg. 20.

REPLICA. In capitulo 10. vbi postillator disputat de
 statione solis contra Iosue. Burgen. allegat digressionem
 quam facturus est de hac statione & retrogradatione tem-
 pore Ezechia circa 4. Reg. 20. Vbi mira contra sanctorum
 autoritatem sine ratione imaginatur, & ibi vide correcto-
 rium satis rationale.

CAPVT XI.

B **Q**uæ cum audisset. * Iosephus. Cum de Hebræorum
 virtute sermo per circuitum discurreret, stupor ha-
 bebat omnes audientes. Castra autem metati sunt
 super eos reges Chananæi, qui in campèstribus e-

qui respiret. his. n. uictis vincemus et aereas potestates & re-
 gno suo quod (itra nos est) supra vitorum sedes locauerat depel-
 lemus. Superius rex Ierusalè congregauit secum quatuor reges
 contra Iesum altas Iosue, & contra filios Israel. Nunc autem non
 vnus congregat quatuor, aut quinq;: sed multitudinem nimiam.

CAPVT XI.

rant, Palestinos secum ducen-
 tes. Totius autem exercitus ar-
 matorum erant ter centum mi-
 lia, & decem milia equitum, &
 duomilia curruum. Turbabat hæc
 multitudo ipsum Iesum, & Is-
 raelitas, & sperare meliora pro-
 pter timoris excellentiam dubi-
 tabat. Deo autem arguente timorè
 eorum, promittente quod vince-
 rent inimicos, & iubente equos
 hostium subneruari, currus incen-
 di, dux fides, perrexit ad inimi-
 cos: & quinta die veniens circa
 eos, congressus est, pugnaq; for-
 tis effecta est, & cædes fide po-
 tior, quam poterit uel audiri.

* Zonaras. Chananæi in exer-
 citu habebant armatorum 300.
 milia, equitum 10. milia, & mi-
 lia curruum 30. Deo victoriam
 Israelitis pollicito, prælium atrox
 committitur, quo hostes vni-
 uersi, paucis exceptis, perierunt, regibus etiam cæsis.

Adamant. Has scripturas ante aduentum Christi cum le-
 geret Israel secundum carnem, non in eis intelligens nisi bella &
 sanguinis effusionem, ad ferocitatem acuebat, & bellis ac seditio-
 nibus pascebatur. Sed postquam præsentia Iesu Christi scilicet lumen
 infudit, cum ipse sit pax nostra, pacem docet & deiectionem
 bellorum. Pax enim redditur animam si ab ea hostes, peccata. s.
 & vitia propellantur: ideò secundum traditionem Iesu Christi legentes
 ista armamur & concitamus ad plura: sed contra hostes, qui de
 corde nostro procedunt cogitationes. s. malas, furta, falsa testi-
 monia & huiusmodi, ut nullum relinquamus, quod saluus fiat, vel
 qui

Quæ cum audisset Iabin rex
 Afor, misit ad Iobab regem
 Madon: & ad regem Sim-
 ron, atq; ad regem Achsaph,
 ad reges quoque aquilonis,
 qui habitabant in montanis, & in planicie
 contra meridiem Ceneroth, in campèstri-
 bus quoque & in regionibus Dor iuxta mare:
 Chananæumque ab oriente & occidente, &
 Amorrhæum, atque Hethæum ac Phere-
 zæum, & Iebuzæum in montanis, Heuzæum

^a Sensus vel prudentia. ^f Princeps
^a Aule.
^a Hic est omnis senius, qui extollit se contra scientiam Dei. ^f Latam
 viam sequentes.
^a Qui humana & terrena sapiunt.
^a Qui sunt in fluxu huius sæculi.
^f Velut commotum. s. qui cuncta commouet.
^f Amarescentem, quo, scilicet authore amaritudines inmittuntur.

ad coniurationem inuitat, ipse est Iabin rex Afor. Iabin autem
 interpretatur sensus uel prudentia. De hoc sensu Esaias: Et
 inducā super te sensum magnū principē Assyriorū, qui dixit, Mea vir-
 tute faciā, & sapientia sensus mei auferam sine gentium, &c. Serpens
 quoque in paradiso fuisse scribitur prudentior omnium bestiarum. Et
 villicus iniquitatis prudentior fuisse dicitur. Afor uero interpretatur
 aula. Est ergo omnis terra aula huius regis, quæ est diabolus. Vñ in
 euangelio scriptum est: Quia est fortis in aula sua securus dormiens
 vsquequo veniat fortior qui ipsum alliget & auferat, qui possidet.
 Iste mittit ad Iobab regem Madon, & conueniunt in Merō. Mittit
 Zabulus ad aliam virtutem inimicam, quæ amaritudinum rex est, quo
 autore

Esa. 36. & 30.
Gen. 3.

Luc. 16. b.

Matth. 12.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XI.

* **Q**uæ cum au &c. hic describitur debellatio 24. Regum. Et
 primò ponitur dicta debellatio, secundò quædam epilogatio 12.
 cap. Circa primum primò describitur belli apparatus, secundò con-
 silius

stilius, ibi: Venitq; Iosue. tertio victoriæ obiectus ibi: Cœpit itaq;
 Iosue. Circa primum præmittitur apparatus regum contra Iosue,
 cum dicitur. Quæ cum audisset. quia tenebat principatum super
 ista alia regna, ut dicitur infra eod. cap.

* 1 Egressiq;

MORALITER.

I **Q**uæ. Debellatis quinq; sensibus corporalibus, ex quibus
 nos cõsurgit bellum à carne, remanet adhuc bellum piculosius
 ab hoste, qui de spiritualibus peccatis impugnat, & bene signi-
 ficatur per Iabin, qui interpretatur aduertentia uel intelligentia.
 Dæmon enim est intelligentia, quæ naturalia remanserunt in dæmo-
 nibus integra. Et sicut Iabin adiutorium suum uocauit reges sibi
 subditos, sic dæmon superior nos vocat & excitat dæmones
 inferiores, quia diuersi dæmones de diuersis vitijs nos impu-
 gnant. Vocat igitur regem Madon, qui interpretatur contradic-
 tio, propter quod signat dæmonem, qui tentat de rebellionem ad
 superiores contra Deum & rationem, & sic intelligatur in se-
 quentibus. Et regem Simron qui interpretatur vepres dolē-
 tis, id est, spina inferens dolorem, qui tentat de distractione, quæ
 materiam doloris infert ei de quo detrahatur & ipsi detrahenti,
 distractionem suscipienti. Et regem Achsaph, qui interpre-

tatur fractura, quia tētat de fractiōne fidei datæ iusto, uel alio
 modo. Vocat etiam Chananæum, qui interpretatur commu-
 tatio, quæ est in mercationibus, quia tentat de fraude & de-
 ceptione, quæ frequenter committitur in emptionibus & ven-
 ditionibus. Et Amorrhæum, qui interpretatur amarus, quia tē-
 tat de inuidia, quæ est amaritudo animi de bono proximi. Et
 Hethæum, qui interpretatur stupens vel stupidus, quia tētat
 de acedia, quæ reddit hominem stupidum & pigrum ad inchoa-
 tionem operis boni & eius prosecutionem. Et Pherezæum, qui
 interpretatur diuidens, eò quod studet ad seminandum inter
 bonos discordias. Et Iebuzæum, qui interpretatur cõculcans,
 quia tentat de superbia, quæ superbus alios nititur conculcare.
 Et Heuzæum, qui ferus interpretatur, quia tentat de ira, quæ facit
 hominem quasi feram bestiam. Omnes autem isti per quos
 significantur spiritus maligni à Iosue debellantur, quia per
 adiutorium Christi à populo Catholico deiunguntur.

A autore scilicet oēs amaritudines miseris mortalibus infliguntur, diuersa, & genera peccati. Nihil enim amarum peccato, & si quaedam dulcia videantur in primis. Vnde Salomon, *In nouissimis felle amarus inuentus, &c.* Iustitia verò in primis amara vñ in fine melle dulcior, cum virtutis fructū attulerit. Mi-

fit ergo Zabolus ad Iobab inimicū amaritudinis regē. Misit etiam ad regem Simon qui aliàs dicitur rex Simeon, & interpretatur exaudicio: exaudicio verò duplex est, vel cū exaudit Deus hominem: vñ & Simeō patriarcha nomē accepit: quia Deus p̄cē matris ei⁹ exaudiuit: vel quū praeceptū diaboli hō exaudit dicentis:

Si prociatēs adoraueris me, tibi dabo hęc cīa. Sed qui Iesum sequitur dixit ei. *Dñm Deū adorabo, & illi soli seruiā.* Audiuit illū q̄ sunt ex parte eius: Sicut iste Simeō, qui illū audiēs venit ad pugna d̄ Iesum. Mit-

tit & ad regē Ziph, qui interpretatur quō fluit admiratiuē. *I. Mirādū enim est quō fluat omnia quæ sunt huius mundi, quæ apud infideles manētia putantur.* Qui autem considerat rerū rationem & omnium mundanorū trāsitum dicit: *Quō fluit.* Vocat autem cōtra filios Israel Zabolus ēc eos qui cōtra Sidonē magnā sunt. Ego quidē in locis Sido-

ni aliquoties moratus, nō cōperi duas esse Sidones vnā parua & aliam magnā, quātum ad terrenū pertinet locū. Sed Sidon Hebraicē Sidon, interpretatur venatrix vel venatores. Et demonum quorū multæ differentię sunt, quidā sunt venatores in magnis peccatis, alij in paruis. Cū in delitijs carnis aia decipitur, in parua capta d̄r. Cū verò Dei prouidentia negat, aut dæmones quasi Deū colit, in magno decepta est. Mittit ēc ad mōtana: hīc est omnis sensus, qui extollit se & erigit cōtra scientiā Dei. Mittit etiā ad Araban. i. insidias. Innuuit enim virtutes insidiarices, q̄ humanas aias, non vi nec apertē, sed improuisis insidijs decipiunt: Vnde: *Insidiatur in abscondito quasi leo in spelunca sua, insidiatur ut rapiat pauperē, &c.*

De qualibet Paulus dicit: *Non ignoramus astutias eius.* Mittit ēc in Ceneroth, quod interpretatur quasi lucernæ, nō lucernæ. Aliud. n. est lucerna, aliud quasi lucerna. Ioānes erat lucerna ardēs, quia erat angelus lucis. Quasi lucerna est ille, q̄ trāsfiguratur se in angelū lucis. Sūt ēc, qui in ecclesia fidē catholicā docēt & plebē Dei verbo veritatis illumināt: lucernæ ardētes. Qui verò ad heretica dogmata scripturæ sanctę testimonijs & assertionibus falsis vtuntur, vident accēdere lucernas, quia scripturas legunt. Sed quia falsis assertionibus utunt, nō sunt lucernę, sed quasi lucernæ. Misit etiā ad campos, eos. i. qui in cāpis sunt, & humilia & terrena sapiunt. Misit ēc in nauē dor dor verò quod interpretatur cōuertio. Cōuersio autem duplex intelligitur, qua. i. quis ad Deū cōuertitur, vel à Deo ad bona, uel qua rex Iabin. i. Zabolus ad se cōuertit aias. Mittit etiā ad eos, qui erant in maritimis locis ad vicinos fluctuum Chananeos: qui interpretantur velut cōmoti. i. qui cōmotiōibus & fluctib⁹ p̄manēt cūcta. Et ad maritimos Amorrhęos,

id est,

quoque qui habitabat ad radices Hermon in terra Malpha. Egressique sunt omnes cum turmis suis, populus multus nimis, sicut arena, quæ est in littore maris, equi quoque & currus immensę multitudinis. Conueneruntque omnes reges isti in vnum ad aquas Merom, ut pugnarent contra Israel. Dixitque dominus ad

Iosue: Ne timeas eos. Cras enim hac eadē hora ego tradam omnes istos tibi vulnerandos in conspectu Israel. Equos eorū subneruabis, & currus igne combures. Venitque Iosue & oīs exercitus cū eo aduersus illos ad aquas Merō subito, & irruerunt super eos, tradiditque illos dñs in manus Israel. Qui percusserunt eos, & p̄secuti sunt vsq; ad Sidonem magnā & aquas Masserephoth, cāpumq; Masphe, qui est ad Orientalem illius partem. Itaque percussit omnes, ut nullas dimitteret ex eis reliquias. Fecit-

que sicut praeceperat ei dominus. Equos eorū

id est, amarescentes, qui s. amaritudines infligunt. Talis est catalogus militiæ hostium inuitibilium, qui congregantur per regem Iabin, ut expugnet nos, qui sequimur Iesum saluatorem nostrū, sed dominus ait: *Ne verearis à facie eorū, &c.* *a Cras enim eadē hora.* Adaman. Video q̄, hodie omnes illos non possumus opprimere, nec cunctos interficere: in crastino perimentur. i. post consummationem mundi, cum diceret eis: *Ite in ignē aeternum, quem preparauit Deus Diabolo et angelis eius.* Tūc enim si vicerimus sequentes Iesum ducem percipiemus regnū quod praeparauit Deus sanctis suis per Iesum Christum.

Adaman. Nisi hęc bella figuram spiritualium gererent, nunquā discipulis Christi, qui pacē venit docere, Apostoli hęc legēda tradidissent. Ait enim Iesus: *Pacem meam do vobis, &c.* Et Apostolus: *Non uosmetipsos defendētes charissimi, &c.* Qui sciens carnalia bella non esse nobis amplius agenda, sed cōtra spirituales nequitias, uelut magister militiæ praecepit militibus Christi: *Inuite uos armaturam Dei, ut possitis stare aduersus i. di. &c.* Spiritualium verò bellorum ex gestis veterū habemus exempla, ut spirituales simus, audientes, quia lex spiritualis est, spiritualibus spiritualia comparemus, considerantes ex his gentibus, quæ carnalem

Israellem visibiliter oppugnauerunt, quæ sunt gentes contrariarum virtutum, quæ contra ecclesiam Dei pugnant ut peccare faciāt. Sicut enim corpus accepto vulnere ferri moritur: ita anima peccato vulnerata. Fecit ergo Iesus sicut praeceperat ei dominus. *b Equos.* * R. Dauid Kimhi. Equorum pedes sunt ipsorum fulcimenta: quorum si neruos incideris nullus deinde fuerit eius animalis vsus.

* Procop. Mandatur Iosue, ut eorum, qui à Septentrione vnā insurrexerant, equis neruos incidat. Nam lex. *Non multiplicabis tibi equos,* inquit. Currus item comburat, quemadmodum Aegyptiorum sunt submersi.

Origen. Hoc ergo s̄m mandatū Dei Iesus impleuit. Sed si superfuissent aliqui ex hostibus, oportebat equos subneruari, ne quis effugeret in eis. Sed cū nullus relictus sit, qui spiraret, cur equi subneruant, qui poterant vsui esse victoribus? Solent. n. Israelitæ deuictis hostibus in vsu iumentā referuare: sicut deuictis Madianitis aliquot milia asinorū referuauerūt. Nec de asinis scriptū est, q̄ subneruati sint, neq; Madianitarū spolia vel aialia interemptra dñr, sed vsibus referuata. Sed quia hi asinos non habebāt, sed equos, praecepit ipse dominus subneruari equos. Putamus hęc fortuito accidisse, ut equi occiderentur, asini referuarentur, & praeceptis Dei aliquis casu incidere. Denique filij Israel nunquam referuntur equis vsi esse. Lex quoq; nihil de equis, sed de asinis mādatur, ut de animalibus, quæ ad labores & onera hominū portāda videntur existere. Equi verò magis ad perditiōem hominum: per eos. n. bella geruntur. Est. n. equus lasciuus motus animal, & superbe ceruicis. Asini verò frequēter gētes significāt, qđ ipse Saluator supra asinū sedens ostēdit, qui nunquā equo se

differebat, & est communis modus loquendi, sicut dicitur: *Omnes de ciuitate vadunt ad tale spectaculum, licet multi remaneant.*

5 Equos. in signum victoria à Deo obtenta.

6 Venietq; Hic consequenter describitur belli conflictus, & patet litera vsque ibi.

7 Et aquas. Hebræi dicunt: *Aguas salinarum, quia sicut dicunt, erant ibi canales facti iuxta mare per quas aqua maris ingrediens desiccabatur à sole, & in salem conuertebatur, & sic Masserephoth secundum eos non est nomen proprium loci, sed commune.*

8 Itaque percussit omnes, ut nullas. quod est intelligendum de his, quos potuit attingere extra fortalitia.

* I Reuer

NICOLAUS DE LYRA.

1 Egressique sunt omnes. hyperbolica locutio est ad designandum multitudinem magnam exercitus.

2 Conueneruntq; &c. ad aquas, lacus quidā est, per quem transit Iordanis fluminis situs inter mare Ceneroth & ortum Iordanis. Consequenter describitur apparatus belli ex parte Iosue, cum dicitur.

3 Dixit. Apparatus enim belli ex parte Iosue magis erat in confidentia Dei quā in confidentia armorum. vnde subditur.

4 Tradam omnes istos, &c. Non est intelligendum, quod oēs fuerunt ibi mortui, vel vulnerati: quia multi fugerūt à fortalitia, ut patet ex sequentibus, sed omnes fuerūt ibi deuicti, & pro magna parte interfecti.

MORALITER.

5 Equos eorū subnerua, & currus. &c. Equi demonū sunt homines mali eorum instinctum sequentes, sicut boni homines sunt equi Dei, quia spiritus sancti gratia se habet ad liberum arbitriū, sicut fessor ad equum. Igitur equi demonū subneruan-

tur, quando liberum arbitriū in malis hominibus fit in morte irreuersibile ad bonum, currus autem trahitur ab equo sicut corpus humanum à libero arbitrio, currus igitur demonum igne succendentur, quando corpora malorum in igne gehennæ peracto iudicio recludentur.

differe refertur, & mittens discipulos ad soluenda asina, & pul-
lu dicit. *Dicite quia dominus eo opus habet.* & sedes super eu in-
greditur Ierusalē. vnde. *Ecce rex tuus venit ti. man. sedes sup sub-*
ingalē, & pullum asina nouellam, & exterminat currus Ephrem, &
equum de Ierusalē Qui ergo super asinū sedet exterminat cur-

rus Ephrem, & equum de Ieru-
salē. Equi vero, q. exterminatur,
& currus, significat eos, qui per
superbiam, & lasciuam de celo
cecidērūt, quando, vel ad filias
hominum concupiscēdas semet
ipsos insensores prębuerunt, vel
secuti sunt illum, qui ait. *Ponam*
super nubem sedem meam, et ero. s. al.
Inde forsitā dicitur. *Fallax equus*
ad sal. & de his, qui in dāmonibus
confidebant. *Hi in curribus,*
& hi in equis, nos a. in no. d. n. Non
enim currus, & equos Deo com-
parasset, quantum ad inuocan-
dum, sed demones quos inuoca-
bāt gentes contra Israel pugnā-
tes. Gētes vero ad fidem veniē-
tes merito reseruantur, quę per
asinos significantur. Per equos

vero, & currus, demones, qui hu-
manę salutis inimici, merito pe-
rimūtur. Passiones quoque cor-
poris, id est, libido, supbia, lasciu-
ia, & leuitas, quibus infelix ani-
ma velut equitans fertur ad prę-
cipitia, per equos, & currus pos-
sunt intelligi, qui iubentur sub-
neruari. Subneruat enim equus
quando abstinentia corpus hu-
miliatur. Et igni currus exur-
runtur, cum illud impletur.
Ignem veni mittere in terram, &
ceter. de quo dicitur. *Nonne cor*
nostrum ardens erat in, &c. ideo er-
go falsus dicitur ad salutē, si mo-
tus corporis nostri ferantur in-
frenes, nec abstinentię iugo repri-
mātur. Sed si quis ex his, quę di-
cimus verbis Dei stimulat, &
compungitur, & heri, qui tan-
quam equus in libidinem fere-
batur, hodie pœnitet, conuer-
titur, & publicam vitam ample-
ctitur, videbitur gladio verbī
Dei subneruasse equos. Quorū
autem subneruātur equi? Iabin,

scilicet, qui prudentia, vel sensus interpretatur, illius, scilicet
de quo dicit. *Quia prudentia carnis inimica est Deo.* Et alibi. *In-*
flati sensu carnis suę. Iabin verō fuit rex Asor, qui interpretat
aula, & omnium regnorum obtinere dicitur principatum.
In hac aula regnat princeps huius mundi, id est, super terrā,
vel itagis in vitijs carnis. Omnium etiam illorum regum
quorum vim secundum nomina sua exposuimus, equi ab Ie-
su sunt interfecti, quorum debemus in nobis ipsis abscindere
vitia, qui sub Iesu militamus, & subneruate gladio spiritua-
li omnem equitatum vitiorum. currus quoque debemus in-
cendere, i. omnem elationis spiritum a nobis refecare. Cō-
pleamus etiam in nobis, quod dicitur, *vt non remittatur vllus,*
qui respiret. Si ira ascendit in cor, uū, fortē opera eius nō im-
plebit, vel hominū metu, vel futuri timore iudicis. Sed hoc
nō sufficit, nec ipsa cōmotio irę locū dēt hēre in te. Ipsa con-
turbatio indecens est ei, qui sub Iesu duce militat. Idem de
omnibus vitijs sentiendū est, vt horū nihil omnino in cor-
de respiret, ne forte si parui alicuius vitij consuetudo, vel cogi-
tatio relinquatur, processu tēpōis cōualescat, & paulatim vires
latitudo assumat, & tandē reuocet ad vomitū, & fiat nouissi-
ma

subneruauit, currusq; cōbussit igni. Reuer-
susq; statim cepit Asor, & regem eius percuf-
sit gladio. Asor enim antiquitus inter omnia
regna hęc, principatum tenebat. Percussitq;
omnes animas, quę ibidem morabantur. Nō
dimisit in ea vllas reliquias, sed vsq; ad inter-
necionem vniuersa vastauit, ipsamq; vrbem
peremit incendio, & omnes per circumitum
ciuitates, reges quoq; earum cepit, percussit
atq; deleuit, sicut pceperat ei Moyles famu-
lus domini Absque vrbibus, quę erāt ī col-
lib. & in tumultis litę, cęteras succēdit Israel,
vnam tantum Asor munitissimā flāma con-
sumpsit. Omnemq; prędam istarū vrbū ac
iumenta diuiserunt sibi filij Israel, cūctis ho-
minib. interfectis. Sicut pceperat dominus
Moyli seruo suo, ita pcepit Moyles Iosue,
& ille vniuersa complēuit. Non pręterijt de
vniuersis mandatis nec vnū quidem verbum,
quod iusserat dominus Moyli. Cepit itaq; Iosue
omnem terram montanā, & meridianā,
terramq; Gosen, & planicię, & occidentalē
plagam, mōtemq; Israel, & campestria eius,
& partem montis, quę ascendit Seir vsque
Baalgad per planiciem Libani subter mon-
tem Hermon, omnes reges eorum cepit per-
cussit, & occidit. Multo tempore pugna-
uit Iosue contra reges istos. Non fuit ciui-

lunt, tam peruerse de operibus Dei, quā de peccatis hoīum
iudicant, nescientes quousque dignus sit, & magnum putan-
tes malum, cum casuri deiciuntur, & mortales moriuntur.
Non fuit. August. Quæritur quomodo hoc verum sit, cum
nec postea tempore iudicium, nec regum omnes omnino il-
larum septem gentium ciuitates capere potuerint Hebręi?
Sed aut sic intelligendum est, quod ad nullam ciuitatem
bellando accessit Iesus, quā non ceperit, aut certe nulla ea-
rum capta, sed earum, quę in regionibus supra memoratis fue-
runt. Enumeratae sunt. n. regiones in quibus fuerunt ciuitates
de quibus facta est ista conclusio, & omnes cepit bello.
Domini enim sententia fuerat, &c. Theodoret. Hoc ser-
mone docemur Deum omnia cum trutinā, & mensura gu-
bernantem, permisisse istis, vt ex aduerso pugnarent contra
Israelitas, ne consequerentur vllam veniam, sed iuxta diuinā
sententiam delerentur. Quantum ad reliquos populos, Deus
Israel dederat legem, vt si obsidentibus Israelitis oppidum
aliquod, legationem mitterent illi, & amicitiam postula-
rent, susciperent legationem, & obsidionem soluerent, inita
pace cum illis.

ma peiora priorib. vnde: *Beatus, qui tenet, & allidit paruulos suos*
ad petram Babylonis. f. paruulos, id est, cogitationes malas, quę
cor confundunt, & conturbant, quę in principio dum paruę
sunt, tenendę sunt, & allidēdę ad petrā, quę est Christus, &
ipso iubente iugulādę, vt nihil in nobis relideat, q. respiret.

Et omnes, &c. Adamant. In
omnibus nobis regnauit pecca-
tum, & fuit in omnibus peccati
generale regnū. *Omnes enim pec-*
cauerūt, & egent gloria Dei. Vnus-
quisq; .n. habuit in se spūalem
regē, vel auaritiā, vel superbiā,
vel mendaciū, vel hūnōi. vnde
Paulus ait. *Non regnet ergo pec-*
catum in vestro mortali corpe, etc.

Sed postquam venit Iesus, &
occidit omnes reges, qui regna-
bant in nobis, & omnes inter-
ficere pcepit, qui enim ali-
quem in se vitium seruauerit, ī
exercitu Iesu esse non poterit.
Si regnat in te auaritia, iactātia
libido, superbia, vel huiusmodi
non es Israeliticus miles, nec
implet pceptum, quod dedit
dominus Iesu.

Sicut pceperat ei Moyles, etc.
Hic est sermo legis secundū il-
lud. *Hnt Moysem, et prophetas, au-*
diant illos. Lex ergo pcepit no-
bis oēs reges peccati interfice-
re, qui nos puocant ad pecca-
tū. Sic fecit Iesus, nec quicquā
transgressus est. Ipse est enim,
qui perimit vitia in nobis, & re-
gna peccati. Ipse etiā Christus
omnia, q. pcepit Moses in le-
ge fecit. vnde: *Misit Deus filium*
sui factū, ex mu. etc. Omnia enim
quę lex mandauit impleuit, vt
nos redimeret a maledictō le-
gis, qui ait. *Non veni soluere le-*
gem, sed adimplere.

Sicut pceperat dñs Moyli seruo
suo, ita pcepit Moyles. Aug. Non
putanda est crudelitas, q. nullū
vitiū in ciuitatibus sibi traditis
dimisit Iesus, quia Deus hęc
iusserat. Qui autē hic existimāt
ipsum Deum fuisse crudelem,
& ideo veteris testamenti verū
Deū fuisse authorē credere no-

Quæstio. 16.
in Ios.
Lxx. a mōte
Halac, qui.

Quæstio. 17.
in Ios.

Quæstio. 11.
in Ios.

ADA

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Reuertusq; sta. ce. Asor. q. erat principalior ciuitas, vt statim
subditur in litera, & ideo primo debellauit eam, vt alie timentes se
redderent ei, sicut & factum est, vt postea subditur eodem cap.
- 2 Et regē eius percussit gladi. &c. qui de pręlio fugerat ad ciuitatē.
- 3 Percussitq; oēs aīas, &c. i. homines. Anima enim principalior
pars est hominis, & ideo ab ipsa denominatur aliquando totus homo.
- 4 Absque vrbibus. &c. Illas enim dimisit duplici de causa, vt patet
in sequētib; , tum quia aliquas non cepit, tū quia illas quas cepit di-
misit

- 5 Vnam. de illis quas ceperat Iosue, quod fecit, quia rex Asor indu-
xerat alios reges ad pugnandum contra filios Israel.
- 6 Cepit, &c. Hic cōsequēter describitur victoria obtentus per hoc, q.
Iosue obtinuit terram pro maiori parte, & quantum sufficiebat tunc
habitationi filiorum Israel, quia multę ciuitates, & vllę remanserunt.
quę non fuerunt acquisitę tempore Iosue prout dicitur infra 13.
- 7 Multo tempore, i. sex annis ad minus, vt videbitur infra 14. ca.
- 8 Non fuit ciui. Hoc dicitur pro maiori parte tradiderunt, aliq. ta-
men

Homil. 15. Adamantius. Et accepit Iesus omnes in bello, qui exierant ad bellum. Superior enim omnibus est Iesus, quia per
A Deum factum est, ut confortaretur cor eorum, & occurrerent contra Israel in praelium. Non dixit, quia aliquos accepit Iesus in bello, & aliquos non, sed cepit omnes, & pere-

† pacem faceret cum.

Titum. 3. 2.

omnesque destruxit. *Omnes enim eramus insensati, increduli, errantes, seruientes variis desideriis, & quibuslibet peccatis.* Omnes ergo occidit Iesus, qui exierant ad bellum. Superior enim omnibus est Iesus Dei verbum, & sapientia patris. unde Paulus ait. *Et hæc quidem scitis, sed abuti estis, sed infirmitati estis in nomine domini nostri Iesu Christi.* Sic ergo omnes cepit, & peremit, quia per dominum factum est, ut inualesceret cor eorum, & occurrerent in praelium contra Israel, ut exterminarentur. Dum enim non veniunt inimice virtutes, quæ peccata operantur in nobis, nec prouocant ad pugnam, vel ad dimicandum, interficere non possunt, nec exterminari. Ideo dicitur Deus permittere

B imò icitare propemodum aduersarias virtutes, ut veniant contra nos in praelium, ut vincamus, & illæ pereant. Unde mihi videtur

infinitus esse numerus earum, quia per singulos pene homines aliqui sunt spiritus, qui diuersa peccatorum genera moluntur. Est spiritus fornicationis, est spiritus iræ, est alius auaritiæ, est alius superbiæ, & si eueniat aliquem esse, qui his omnibus malis, vel etiam pluribus agitur, omnes hos, vel etiam plures in se habere spiritus putandus est, unde, & per singulos plures esse credendi sunt, quia non singula singuli homines habent vitia, sed plura. Nec putandum est, quod vnus fornicationis spiritus seducat eum, qui in Britannijs fornicatur, & illum, qui in India, vel in alijs locis. Neque vnum esse iræ spiritum, qui diuersis in locis diuersos homines agitet. Sed puto magis spiritum fornicationis vnum esse & innumeros, qui hoc officio ei pareant, & per singulos homines diuersi spiritus sub ipso principe militantes, qui ad huiusmodi peccata eos sollicitent. Similiter iracundiæ principem vnum esse arbitror, & innumeros sub ipso, & idē de ceteris peccatis sentiendum. Ideo non vnus principatus dicitur ab Apostolo, sed plures contra quos nobis pugna est. Esse tamen reor omnium horum principem in nequitia eminentiorem, & in scelere fortiorē, qui totum mundum quem isti speciatim sollicitant, velut omnium principum dux, & totius militiæ magister exagitet, qui per Iabin significatur. Puto autē, quia

C sancti contra istos incensores peccatorum pugnantes, & vincētes, vnum quemque minuunt exercitum dæmonum, & velut plurimos equos interimant. Verbi causa, ut inā is, qui pudice viuendo spiritum fornicationis superauerit, non ultra fas sit illum spiritum, qui ab eo victus est alium hominem impugnare, sed sicut ille spiritus, qui rogabat Iesum ne in abyssum mitteretur, cōsequens vñ, qui singuli victi, vel in abyssum, vel in exteriores tenebras, vel locum sibi dignum abducatur a iusto iudice Christo, & inde esse, qui plurimo numero dæmonum iam deuictis, ad fidē gentes venire laxentur. Si autem difficile alicui, vel fabulosum videtur singulis peccatis plurima inesse dæmonia,

nia, ad euāgelij redeat autoritatē, & inueniet dæmoniacum, qui in sepulchris habitabat cum interrogaretur a Christo, quod tibi nomen esset? respondit Legio. Quid ergo mirum si per singula genera peccatorum singuli dæmones ascribantur, cum scriptum sit in vno homine integrā fuisse legionē. Sūt ergo in manibus eorum gladij accipites, qui per-

tas, quæ se non traderet filiis Israel, præter Heuēum, qui habitabat in Gabaō, omnes enim

^a Permittuntur enim a domino, vel potius excitantur dæmones, contra nos venire in praelium, ut nos vincamus, & illi intercant.

bellando cepit. Domini enim sententia fuerat, ut indurarentur corda eorum, & pugnaret contra Israel, & caderēt, & non timerentur vllam clementiam, ac perirēt, sicut præceperat dominus Moysi. In ipse illo uenit Iosue, et interfecit Enacim de montanis Hebrō, et Dabir, et Anab, et de omni monte Iuda, et Israel, urbesque eorum deleuit. Non reliquit ullum de stirpe Enacim in terra filiorum Israel absque ciuitatibus Gaza, et Geth, et Azoto, in quibus solis

^a Non filius Naue, qui solam Iudæam tenuit, sed Iesus Christus ad quem ex omni terra, & ex omni natione conuenit multitudo credentium.

relicti sunt. Cepit ergo Iosue omnem terram, sicut locutus est dominus ad Moysen, et tradidit eam in possessionem filiis Israel secundum partes, et tribus suas, quicquidque terra a praelijs.

intelligamus, necesse est indefinenter sanguinem fundere. Quod Iudæi putantes crudeles fuerunt, & veloces ad effundendum sanguinem. Nos autem non auferamus gladium verbi Dei a sanguine contrariatum virtutum, quæ interficiuntur cum opera eorum non facimus.

Augustinus. Quia per dominum factum est confortari cor eorum, ut obuiam irent ad bellum Israel, ut exterminarentur, ita ut non daretur eis misericordia, sed ut exterminarentur, sicut dixit dominus ad Moysen, &c. ita dictum est per dominum confortari, id est, obdurari cor eorum, sicut de Pharaone, quod diuino altoque iudicio fieri dubitandum non est, cum deserit Deus & præsidet inimicus, quod sic accipiendum est, sicut, & ibi. Sed hic aliud mouet quomodo dictum sit, ad hoc confortatum cor, ut exurgerent in bellum aduersus Israel, & ideo non præberent eis misericordiam quasi præbenda esset si non bellarent, cum Deus præceperit nulli esse parcendum, & ideo Gabaonitis esse parcendum, quia se de longinqua terra venite fingentes eorum iurationem tenuerant. Sed quomodo quibusdam ultro Israelitæ præbuerunt misericordiam? quāuis quod Dei mandatū ad hoc dictum esse intelligendum est istos, ita bellasse, ut eis non parceretur, nec ab ipsis Israelitæ neglecto Dei mandato ad misericordiam flecterentur. Quod quidem duce Iesu, qui Dei præcepta diligenter seruabat, non est credendum fieri potuisse. Sed nec ipse istos tam cito deleuisset, nisi conspiratissime contraherent, & ita fieri posset, ut eis ab illo non debellatis, qui Dei præcepta implere curabāt remansissent ad illud tempus quo eis posset parere post mortem Iesu, qui non tanta cura mandata Dei faciebant. Nam, & eo viuente quibusdam illi pepercerunt, eos tantum ditioni suæ subiugantes, quosdam uero, nec uincere potuerunt. Sed hæc non illo duce facta sunt, sed cum iam senex uacaret a bello, tantum eis terras diuidens, ut ipsi iam cum illo non bellante diuisas sibi terras partim hoste uacuas

Spirituum tē tantum diuisa ritat.

Luc. 8. c.

NICOLAUS DE LYRA.

men remanserunt aduersarij, ut dictum est, & est modus loquendi hyperbolicus, sicut supra positum est exemplum de currentibus ad spectaculum.

1 Præter Heuēum. Hoc dicitur ad ostendendum, quod ciuitates, quæ tradiderunt se ei, hoc fecerunt virtute armorum coacta, & ideo non meruerunt clementiam aliquam, sicut meruerunt Gabaonitæ, qui erant Heuæi, ut hic dicitur, & iuerunt extra terram suam ad filios Israel, ad querendum cum eis pacem, et misericordiam, ut dictum est supra 9. cap.

2 In temp. id est, gigantes.

3 De montanis. quod est intelligendum quantum ad partē tantum, quia aliqui remanserunt, quos Caleb postea interfecit, ut habet infra,

15. cap.

15. cap. Nisi dicatur, quod factum Caleb hic ponitur per anticipationem, & ascribitur Iosue, eo quod Caleb habuit illam terram ex Iosue concessione, ut habetur infra 14. c. Et huic dicto consonat, quod dicitur Iudic. 1. de expugnatione Hebron post mortem Iosue. Vel quod Iosue in debellatione Gigantum Hebron fuerit cum Caleb, & eo principalior, propter quod sibi ascribitur, unde subditur.

4 Non reliquit ullum de stirpe Enacim in ter. & cæter. Ille enim sunt ciuitates Philistinorum, quæ non fuerunt acquisite filiis Israel tempore Iosue, ut habetur infra 13. cap. Sed si istud vltimum dicitur oportet dicere consequenter, quod illud, quod dicitur Iudic. 1. post mortem Iosue de expugnatione Cariatharbe dicitur per recapitulationē.

5 Quicquidque, scilicet, communibus quia postea leguntur facta praelia in sortibus particularibus tribuum filiorum Israel, ut habetur 15. cap. & iudic. 1.

CAP.

A cuas tenerent : partim pugnando caperent. *Quieniq;* .Nō sub Iesu filio Naue, sub quo nūq̄ ferē cessauit à bellis, sed sub Iesu Christo. Venisti .n. ad Iesum, & in baptismo peccatorū remissionē p̄secutus es, iā ī te nō pugnat caro aduersus spiritū, & spūs aduersus carnē. Cessauit ergo terra tua à bellis, si tñ mortem Iesu in corpore tuo circumferas, ut cessantibus omnibus in te praelijs, verus pacificus efficiaris & voceris filius Dei. Sed hoc fiet cū bella trāsegeris, & aduersarios subegeris : tunc requiesces sub vi te tua q̄ est Christus : & sub ficu tua, quæ est spiritus sanctus.

B CAP. XII. *Hi sunt reges, &c. R. David Kimhi. Minimè estimandum est, singulos reges vnus solis vrbibus imperauisse : multa enim ad vnā quāque urbem pertinebant municipia, pagos, villas, &c. R. Leui Gersonis. Non Moses, sed filij Israel dicunt percussisse reges trans Iordanem, vt intelligamus nō Mosi virtuti, sed gratuito federi Dei, quod ille cum Israele, eiusque maioribus, & posteris pepigerat, acceptam referri debere victoriam.*

C * Hierony. Arno est rupes quædam in sublimi porrecta, in finibus Amorrhæorum, inter Moab & Amorrhæos. Ermon mons, quem Phœnices cognominant Sanior. Aroer oppidū est Moabitum, quod sitū est super ripā torrentis Arnon, possessum olim à gente veterrima Omnijm, & postea retērū à filijs Lot, id est, Moabitis : & ostenditur vsq; hodie in vertice

C A P V T X I I.

H i sunt reges, quos percusserunt filij Israel, & possederunt terram eorum trans Iordanem ad solis ortum, à torrente Arnon vsq; ad montem Hermon, & omnem orientalem plagam, quæ respicit solitudinem. Schon rex Amorrhæorum, qui habitauit in Hesebon, dominatus est ab Aroer, quæ sita super ripam torrentis Arnon : & mediæ partis in valle, dimidiæq; Galaad, vsque ad torrentem Ieboc, qui est terminus filiorum Ammon : & à solitudine vsque ad mare Ceneroth contra oriētem, & vsque ad mare deserti, quod est mare falsissimum ad oriētalem plagam, per viam quæ ducit Bethsimoth : & ab australi parte quæ subiacet Asedoth vsque Phasga, terminus Og regis Basan, de reliquijs Raphaim, qui habitauit in Astaroth & in Esdrai, & dominatus est in monte Hermon, & in Salecha, atq; in vniuersa Basan vsque ad terminos Gessuti & Machati & dimidiæ partis Galaad, & terminū schon regis Hesebon. Moses famulus domini & filij Israel percusserunt eos, tradiditq; terram eorum Moyses in possessionem Rubenitis, & Gaaditis, & dimidiæ tribui Manasse. Hi sunt reges terræ quos percussit Iosue & filij Israel trans Iordanem ad occidentalem plagam, & Baalgad in campo Libani, vsque ad montem + cuius pars ascendit in Seir. Tradiditque eam Iosue in possessionem tribubus Israel, singulis partes suas, tam in mōtanis quàm in planis atque campestribus. In Aferoth & in solitudine ac in meridie Hetihæus fuit & Amorrhæus, Chananæus & Pherezæus, Heuæus & Iebuzæus. Rex Iericho vnus. Rex Hai, quæ est ex latere Bethel vnus. Rex Ierusalē vnus. Rex Hebron vnus. Rex Ierimoth vnus. Rex Lachis vnus. Rex Eglon vnus. Rex Gazer vnus. Rex Dabir vnus. Rex Gader vnus. Rex Heima vnus. Rex Bered vnus. Rex Lebna vnus. Rex Adullam vnus. Rex Maceda vnus. Rex Bethel vnus. Rex Taphua vnus. Rex Hopher vnus. Rex Apher vnus. Rex Saron vnus. Rex Madon vnus. Rex Asor vnus. Rex Smeron vnus. Rex Acsaph vnus. Rex Senach vnus. Rex Mageddo vnus. Rex Cedes vnus. Rex Iachanan Carmeli vnus. Rex Dor + & prouinciæ Dor vnus. Rex Gentium Galgal vnus. Rex Therfa vnus. Omnes reges triginta & vnus.

ce montis illius. Chenereth mare vbi est terminus Iudææ in tribu Nephthaim. Sed & oppidum, quod in honorē Tyberij Cæsaris, Herodes postea inlauratum, appellauit Tiberiadē.

* Iosephus. Og regis Galaadine & Galanitidis, magnitudo & pulchritudo fuit vehemens, qualis est paucorū. Erat. n. manu vir fortis, vt operib. virtutis magnitudo & pulchritudo corporis videretur æqualis. Læstum eius tulerunt in ciuitate Raba-tha, factū ex ferro, quatuor cubitorum laticudinem habentem, longitudinē verò duplicem, & vno cubito fortio-

riorem.

* Hero. Astaroth Carnaim, terra Gygantū, quondam in supercilio Sodomorum, quos interfecit Chodorlaomor. Sunt hodieque duo castella in Bacanea hoc vocabulo, nouem inter se miliaribus separata. Edrai, vbi interfectus est Og rex Basan, Gigas. Nunc autem est Adara insignis ciuitas Arabiæ, 24. lapide ab Odra. Efebon ciuitas Seon regis Amorrhæorum, in terra Galaad : quæ cum fuisset ante Moabitū, ab Amorrhæis belli iure possessa est. Salecha ciuitas regis Og, in regione Basanitide. Machati vrbs Amorrhæorum super Iordanem, iuxta montem Ermon. Iarimoth ciuitas quam subuertit Iesus, in tribu Iuda, quarto distans ab Eleutheropoli lapide, iuxta villam Eschaol. Lachis in tribu Iuda, Meminit huius Esaias & Hieremias : & nunc est villa in 7. milliaro ab Eleutheropoli : Erma fuit in sorte Simeon, iuxta Iuda, &c.

C A P.

NICOLAUS DE LYRA. CAPVT XII.

H i sunt reges. Hic ponitur epilogus regum debellatorum à filijs Israel. & primò Regum debellatorum tempore Mosi. secundò Regum debellatorū tempore Iosue, ibi: Hi sunt reges terræ quos percussit Iosue. Circa primum dicitur sic: Hi sunt reges, &c. adhuc viuente Mose, trans Iordanem ad solis ortū. Iordanis enim fluius est terminus terræ p̄missionis à parte oriētis: vt frequēter dictū est & idē terra q̄ est ex parte illa, est ad oriētē terræ p̄missionis. 2. Vsque ad. Iuxta hunc torrentem fuit lucā Iacob cum angelo : vt habetur Genes. 32.c. 3. Vsque ad mare. Istud est mare quod in euāgelio vocat mare Cenereth, & mare Tyberiadis, et stagnū Genezareth. Sicut enim in Latino nomina propria idē significantia variātur à parte sinis, sicut Parisius & Parisios, sic & Cenereth & Ceneroth eūdem locum significāt.

M O R A L I T E R.

1. Hi. Per quos intelliguntur spiritus maligni qui dicuntur retores malorum hominum huius mūdiciōtra quos nobis incūbit inuisibilis pugna. Ephe. 6.b. Nō est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinē: sed aduersus principes & potestates, aduersus mundi retores tenebrarum harū, contra spiritualia nequitia. Per hoc ergo quod populus Israel sub Iosue duce debellauit dictos re-

4. Vsque ad. Istud est mare quod dicitur mortuum supra 3. cap. 5. Phasga, id est, Gigantum: prout habetur Deut. 3. 6. Qui habi. in alyis enim locis benè remanserunt alij Gigantes, ut dictum est. cap. precedenti. Cetera patent in litera. 7. Hi sunt. Hic ponitur epilogus Regum quos percussit Iosue. & patet litera paucis exceptis. 8. Trans Ior. Sicut dictum est Iordanis fluius est terminus terræ p̄missionis à parte orientis, & idē tota terra p̄missionis est in occidente respectu ipsius. 9. Rex Gen. Galgal. aliàs Galgath vnus. Iste dicitur rex gentiū nū quia omnes gentes essent sub dominio eius, sed quia homines de diuersis gentibus & nationibus habitabant in regno eius, sicut in ciuitate Parisiensi habitabant viri de diuersis gentibus.

C A P. ges: significatum tuit q̄ populus Christianus numero & merito triūphat de dæmonib. sub duce domino Iesu Christo. 10. Omnes reges triginta. In hoc numero est ternarius multiplicās denariū. nā ter decē sūt triginta. & cū hoc est ibi vnitas: p̄ qd̄ mysticē deliquat, p̄ per fidē vnus Dei essentialiter & trini p̄sonaliter & multiplicationē donorū operū secundum decē p̄cepta decalogi debellant a fidelib⁹ spiritus maligni.

CAPVT XIII.

Lib. 1. anti-
quit. cap. 3.

Iosue senex, &c. Senuisti & lon. Josephus. Iesus cum esset senex, & Chananeorum ciuitates non facile capi videret, tam propter locorum munitione, quam propter fortitudinem murorum: (nam pro-

pter suum interitum Chanaan cognoscentes Israelitas egressos ab Aegypto, oī illo tempore erant ad faciendas ciuitates fortissimas occupati) congregari tūc populū in ecclesiam Silo praecepit. Quib. commemorans cuncta, quae contigerant, petebat eos, qui trans Iordanem erant, fortibus proprijs frui. Tunc etiam singulos per tribus de quibus testimoniū daretur, dirigendos, qui terram metientes fideliter, eius magnitudinem sine dolo renuntiarent.

reputatur
ipsum.

Rupertus. Quomam ab imperio Domini pcedit, vt non hominū arbitrio, sed occulto fortis iudicio tribubus Israel diuideret terra pmissionis: ne hoc quidē à mysterio vacat. Nā beata patria de qua superbiētes eieci sūt apostate angeli, cuncte mansiones illae, quae multae sunt in domo patris, gratia Dei distribuuntur, & nō ex meritis. *Di. n. donum est, & non ex nobis* (inquit Apostolus,) vt ne quis gloriatur. Recte igitur sorte terra diuisa est, quia gratia Dei, quam nulla praecesserunt merita, nostra terra viuentium speranda nobis & possidenda est.

1. Tim. 14. d.
Ephes. 2.

Adamant. Presbyteri & seniores non pro longaua vita dicuntur, sed pro maturitate sensus, & grauitate vitae veneranda, maxime cum additur plenus dierū. Si enim prolixitate presbyter quis vel senior diceretur, primus Adā vel Mathusalā vel Noe, qui plusquam ceteri vixerunt hoc nomine censerentur. Sed Abraham, qui minus vixit, primus in scripturis presbyter

Orig. hom.
16. in Ios.

A r hom pri-
mus presbyter
appellatus.

Iosue senex prouecteq; aetatis erat, & dixit Dominus ad eū: Senuisti & longeuus es, terraq; latissima derelicta est, q̄ necdū forte diuisa est, + oīs videlicet Galilaea Philisthiim & vniuersa Gessuri, à fluuio turbido, q̄ irrigat Aegyptū vsq; ad terminos Accaron contra Aquilonē, + terra Chanaan, q̄ in quinque regulos Philisthiim diuiditur, Gazeos, & Azotios, Ascalonitas, Gethæos, & Accaronitas. Ad meridiem verò sunt Hæuæi, omnis terra Chanaan & Maara Sidoniorum vsque Apheca, & terminos Amorrhæi eiufque confinia, Libani quoque regio contra Orientem à Baalgad sub monte Her-

ter vel senior appellatur. Dixit enim dominus Moyse: *Elige tibi ab oī populo presbyteros, quos tu ipse nosti, quia presbyteri sunt.* Obserua etiam sicubi inueneris peccatorē aliquem vocari seniorē & plenu dierū. Nunc ergo spiritus sancti est vox pronuntiantis Iesum presbyterum uel seniore & prouectū in diebus, quod de peccatoribus dici non potest, quia peccator nō est prouectus dierum. Nō enim se extēdit in anteriora, sed semper retrō conuertitur ad vomitum suum, & ideo non est aptus regno celorum. Non ergo de eate senili dicebat dominus ad Iesum, quod omnes videbant & nouerant, sed per hoc datur magnum mysterij testimonium filio Naue. Sicut em̄ sol iste dies facit huic mundo, ita sol iustitię dies facit spirituales, qui fulgore veritatis & scientiæ illustrantur. Si quis ergo in praeceptis Dei hāc vitam praesentem, quae sicut Iacob dicit, paucorum & malorum dierum est, transegerit, & immaculatum se ab hoc mundo custodierit, & omnes hostes suos spirituales subegerit ab istis paucis & malis diebus prouehitur ad dies aeternos aeterni solis luce signatos. Sic ergo Iesus diuino responso prouectus dierum dicitur. Quis autē ita presbyter & senior prouectus dierum, ut Iesus Christus, qui est principium & primogenitus omnis creaturae? Ideo forsitan ipse solus verē presbyter dicitur: *ante quē nemo est.* Et si sunt qui dicantur presbyteri uel seniores uel pontifices, ipse tñ sicut in pontificibus pōtificum princeps, ita in psbyteris uel in seniorib. princeps presbyterorū est, sicut in omnibus princeps est, quia caput omnium est. *h. Terraque.* Alia litera: *Et terra relicta est multa valde.* Superius dictum est, quia cessauit terra à bellis, & quod Iesus cepit omnem terram, non tamen putandum est contrariā sibi esse scripturam. In intelligentia enim spirituali nihil inuenies

Nam. 11. d
D
† omnes licet lim
† Nilo.
E
† Et ter
Gibli.
Gen. 47
christus
presbyte
colof. 1
F

NICOLAUS DE LYRA.
CAPVT XIII.

Iosue senex. Hic incipit tertia pars principalis huius lib. in qua agitur de terra diuisione. & primò partes determinat. & singulis tribubus assignantur, secundò ciuitates pro fugiatis separantur. cap. 20. tertio ciuitates & suburbana Leuitis dantur. cap. 21. Circa primū primò agitur de terrae limitibus, secundò de personis diuidentib. 14. c. tertio de determinatis tribuum partibus 25. cap. Prima in duas, quia primò describuntur termini terrae diuidendae, secundò terra iā diuisa, ibi: Et nunc diuide terram. Circa primū dicit: Iosue senex pro aetatis erat. q. d. scriptura, quod tempus erat diuidendi terram, quia dominus dixerat ei quod ipse diuideret eam: vt habetur supra 1. cap.

2. Terraque latis, cuius maior pars erat acquisita, & aliqua pars acquirenda prout subditur.

3. Omnis. In Hebraeo. habetur Cal geliloth. Omnes termini Philisthiim. Galilea enim est in opposita parte terrae promissionis versus Aquilonem, &c. Plures enim terra & ciuitates in terra promissionis remanserunt aduersarijs filiorū Israel per magnū tempus pluribus de causis. Vna fuit, quia filijs Israel nō erat adhuc in tāto numero, q̄ possent totam terram sufficienter populare: & ideo, si subito fuissent

Ciuitates Is-
rael quare ab
aduersarijs
possessae.

sent aduersarij corū delati: possent contra eos multiplicari feroces bestiae quae magis nocerēt eis q̄ homines. Et haec causa assignatur Exod. 23. in fine ubi dicit sic: Non eiciam eos à facie tua anno vno: ne terra in solitudine redigatur, & crescant quotidie contra te bestiae, &c. Secūda causa fuit, vt filij Israel habentes aduersarios prope se exercerentur in prelio, & nō fierent ignaui sicut solent hoīes in longa pace fieri. Tertia causa fuit, vt essent homines solliciti seruare mandata Dei, quia quādo ea transgrediebantur, ab aduersarijs sibi propinquis affligebantur, & quando seruabāt, eis dominabātur, vt patet ex decursu libri Iudicij. Et istae duae causae tangunt Iudic. 3. c. in principio: ubi dicitur sic: Haec sunt gētes quas dominus dereliquit, vt erudiret in eis Israel. Sequit, vt discerent filij Israel certare cū hostibus & habere cōsuetudinē praeliandi. Et subditur ibidem: Dimisitque eos, ut in ipsis experiretur Israel, & vtrum audiret mandata domini quae preceperat patribus eorum per manū Moysi, an non. Igitur enumerat hic plures ciuitates & loca quae non erant adhuc acquisita filiis Israel ex causis praedictis. & patet litera, hoc excepto quod sequitur.

4. A fluuio turbido qui irri. Hic est Nilus, qui irrigat terrā Aegypti, & inde, ita contrahit admisionem terrae ex quo fit turbidus, concludit tamen de habitatoribus istorum locorum et ciuitatum.

† I Ego

MORALITER.

Iosue senex. Sicut dictū est frequenter Iosue in gestis & nomine typū gerit saluatoris, qui dicitur senex rōne deitatis aeternae. Heb. 13. b. *Iesus Christus heri et hodie, ipse et in secula.* Et secundū hoc dicit Io. 8. g. *Anteq; Abraham fieret ego sum.* Igitur diuisio terrae pertinentis ad ipsum dupliciter intelligi potest. I. de ecclesia militate, & triūphate. vtriusq; nāq; diuisio pertinet ad Christū. Si autē accipiatur diuisio ecclesiae militantis, sic p noue partes q̄ diuisa fuerūt noue tribubus significat diuisio gratiarū in ecclesia, quas enumerat Apostolus. 1. Cor. 12. a. *Diuisiones gratiarū sunt, etc.* Sequit: *Alii quidē per spiritū dat sermo sapientiae, alij sermo scientiae secundū eundē spiritū, alij fides in eodē spiritu, alij gratia sanctorū in vno spiritu, alij operatio virtutū, alij propheta, alij discretio spiritū, alij gēra linguarū, alij interpretatio sermonum.* Et sic sunt nouem gratiae secundū sortes nouem tribuum, Per dimidiā verò tribū Manasse, quae accepit sortem

cum istis nouem tribubus, minorem tamen, significatur status simplicium Christianorum; quibus non datur aliqua de gratijs praenominatis, quae dantur ad manifestationem spiritus in ecclesia pro eius utilitate, vt dicit Apostolus ibidē. Potest & aliter accipi diuisio secundum diuersos status personarum sub summo pontifice, scilicet Patriarcharum, Cardinalium, Archiepiscoporum, Episcoporum, Decanorum, Archidiaconorum, Decanorum ruralium, Religiosorum, & Sacerdotum Curatorum. Alij verò inferiores per dimidiā tribum Manasse designantur. Quantum autem ad statum ecclesiae triumphantis per diuisionem factā nouem tribubus, significatur assumptio fidelium ad nouem ordines angelorū. Per sortem verò dimidię tribus Manasse significatur gloria sanctorum, qui non meruerunt assumi ad aliquē ordinem angelorum, sed faciūt decimū ordinē significatū, secundū aliquos doctores per decimam drachmam. Luc. 15.

A inuenies cōtrarium . Intuere Saluatoris nostri primum aduentum, cum venit seminare semen vel verbum suum, cepit enim omnem terram solo seminis iactu, & cōtrarias potestates, quæ Gentilium mentes obsederāt effugauit, & verbum seminavit, ecclesias propagauit. hæc est prima eius totius possessio . Vide quō etiā

& sensu recto pugnandum est .

D * Theodoretus. Quamobrem Moses quibusdam sortes terræ distribuit, alijs verò Iosue? Qui per Moysen acceperunt hereditatem, Iudæorum figurā referunt: qui verò per manum Iosue, representant gentes quæ crediderunt.

Adamantius. Sicut vmbra exemplari deseruiunt celestiu, & qui legem suscipiunt, quæ verè vmbra est, ita exemplar & vmbra sequuntur diuisionis celestis, qui in Iudæa hereditatem terræ diuidunt. Veritas enim est in cælis, vmbra in terris. Dum hîc constabat in terris, erat Ierusalem terrestris, & templum & altare & cultus visibilis, erant pontifices & sacerdotes ciuitates Iudææ & vici & omnes quæ in hoc libro scripta sunt. Cum verò in aduētū Christi, Veritas descendens de cælis de terra orta est & iustitia de cælo prospexit, vmbra ceciderunt. Decidit altare & templum ut iā nec in monte Garizim, nec in Iero solymis sit locus ubi oporteat adorare: sed veri adoratores adorant patrem in spiritu & veritate. Præsente ergo veritate vmbra cessauit. Et cum adesset templum, quod per spiritum Dei & virtutem altissimi in vtero virginis fabricatum est, dirutum est templum de lapidibus compositum. Adest pontifex futurorum bonorum, & cessant pontifices taurorum & hircorum. Venit agnus, qui tollit peccata mundi: & cessat agnus de pecudibus assumptus, & nequicquam tot seculis iugulatus. Consequens ergo erat, vt hereditate regni cælorum patefacta hereditas terrena cessaret, & omnibus cessantibus, Omnibus os obstrueretur, & subditus fieret mūdus Deo. Ideo

exemplari deseruiunt celestiu, & qui legem suscipiunt, quæ verè vmbra est, ita exemplar & vmbra sequuntur diuisionis celestis, qui in Iudæa hereditatem terræ diuidunt. Veritas enim est in cælis, vmbra in terris. Dum hîc constabat in terris, erat Ierusalem terrestris, & templum & altare & cultus visibilis, erant pontifices & sacerdotes ciuitates Iudææ & vici & omnes quæ in hoc libro scripta sunt. Cum verò in aduētū Christi, Veritas descendens de cælis de terra orta est & iustitia de cælo prospexit, vmbra ceciderunt. Decidit altare & templum ut iā nec in monte Garizim, nec in Iero solymis sit locus ubi oporteat adorare: sed veri adoratores adorant patrem in spiritu & veritate. Præsente ergo veritate vmbra cessauit. Et cum adesset templum, quod per spiritum Dei & virtutem altissimi in vtero virginis fabricatum est, dirutum est templum de lapidibus compositum. Adest pontifex futurorum bonorum, & cessant pontifices taurorum & hircorum. Venit agnus, qui tollit peccata mundi: & cessat agnus de pecudibus assumptus, & nequicquam tot seculis iugulatus. Consequens ergo erat, vt hereditate regni cælorum patefacta hereditas terrena cessaret, & omnibus cessantibus, Omnibus os obstrueretur, & subditus fieret mūdus Deo. Ideo

† partes suas quas. p sal. 84. c. * ciuitatem quæ est. E

Ioan. 4. d.

Hebræ. 9. c.

Ioan. 1. d.

Rom. 3. c.

Galat. 4. d.

Leuitis veris quæ hereditas.

Leuitis veris quæ hereditas.

Leuitis veris quæ hereditas.

Leuitis veris quæ hereditas.

Leuitis veris quæ hereditas.

Leuitis veris quæ hereditas.

Leuitis veris quæ hereditas.

Leuitis veris quæ hereditas.

Leuitis veris quæ hereditas.

Leuitis veris quæ hereditas.

Leuitis veris quæ hereditas.

Leuitis veris quæ hereditas.

Leuitis veris quæ hereditas.

mon donec ingrediaris Emath. Omnium qui habitabant in mōte à Libano vsque ad aquas Maserephoth vniuersiq; Sidonij. Ego sum q

delebo eos à facie filiorum Israel. Veniat ergo in partē hereditatis Israel sicut præcepi tibi. Et nūc diuide terram in possessionem nouem tribubus, & dimidiæ tribui Manasse cum qua Ruben & Gad possederūt terram, quam tradidit eis Moyses famulus domini trās fluuenta Jordanis ad Orientalem plagam ab Aroer, quæ sita est in ripa torrentis Arnon, & in val

lis medio, vniuersaq; cāpestria Medaba vsq; Dibon, & cunctas ciuitates Sehō regis Amor rhæi, qui regnavit in Hesebon vsq; ad terminos filiorū Ammon, & Galaad, ac terminum Gessuri, & Machati, & omnem montem Hermon, & vniuersam Basan vsque Salecha: omne regnum Og in Basan, qui regnavit in Astaroth & Esdrai, ipe fuit de reliquijs Raphaim: percussitque eos Moyses atq; deleuit. Noluerūtq; disperdere filij Israel Gessuri & Machati, & habitauerūt in medio Israel vsq; in præ-

sentē diē. Tribui autē Leui nōn dedit possessionē, sed sacrificia & victimæ dñi Dei Israel. Ipsa est eius hereditas, sicut locutus est illi. De

enim hæc omnia auferri diuina dispensauit prouidentia, vt viam quandam recipiant veritatis cessantibus figuris. Subuersa est enim omnis terrena Ierusalem: sed habemus celestem, quæ est mater omnium. Misericordia ergo Dei hereditas terrena nobis sublata est, vt hereditatem quæramus in cælis. Referatur itaque prima & secunda hereditatis diuisio. prima quidem per Moysen, secunda quæ & potentior per Iesum facta est. Moyses trans Iordanem Ruben & Gad & dimidiæ tribui Manasse dedit possessionem: Alij verò omnes per Iesum accipiunt hereditatem.

C Tribui. Leuitis autem neque Moyses dedit hereditatē, neque Iesus. Quia ipse Deus est hereditas eorum. Hi sunt, qui in ecclesia virtute animi & meritorum gratia alios præcedunt. Hi sunt fortē, qui in populo saluadorum sapientiæ & scientiæ operā tribuunt, & mentem suam purā custodiunt, & omnibus præclaris virtutibus excolunt, & simpliciores docēt, quomodo veniant ad salutem: Horum hereditas ipse dominus est, qui est sapientia, quam præ ceteris omnibus dilexerunt.

terminatas. 5 Cum, scilicet, tribu Manasse quantum ad alteram medietatem: Ruben &. Cætera patent vsque ibi. 6 Ipse fuit, id est, gigantum secundum quod dicitur Diuter. 3. b. Solus quippe Og rex Basan resistit de stirpe gigantum, quod est intellegendum de illis, qui habitabant in Astaroth & in Esdrai, in alijs enim terris benè supererant gigantes, vt in Hebron & Gaza & Geth et Azoto, vt dictum est, supra 11. cap. Cætera patent in litera. 7 Dedit. Hic consequenter describuntur termini terræ iam diuisæ per Moysen in speciali applicādo ad duas tribus & dimidiā. & primò quantum ad tribum Ruben, secundo quantum ad tribum Gad ibi: Deditq; Moyses tribui Gad, tertio quantum ad dimidiā tribum Manasse, ibi: Dedit: & dimidiā. Et patet litera vsque ibi.

* 1 Hæc

terminatas.

terminatas.

terminatas.

terminatas.

terminatas.

terminatas.

terminatas.

terminatas.

terminatas.

terminatas.

terminatas.

terminatas.

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 Ego sum, &c. sicut de Leui habitatores ciuitatum & locorum iam acquisitorum, vt patet ex supradictis.

2 Veniat ergo in partem heredi. ita quod diuidatur tribubus, sicut illa quæ est acquisita.

3 Et nunc diuide terram in pos. Hic consequenter describuntur termini terræ iam diuisæ per Moysen antequam filij Israel transirent Iordanem. & primò describuntur in generali, secundo in speciali applicando ad tribus ibi: Dedit ergo Moyses. Circa primam partem primò continuat dicta dicendis, dicens: Et nunc, scilicet, immediātè suprà descriptam.

4 Nouem tribubus, &c. qui adhuc non acceperant possessiones determinatas.

terminatas. 5 Cum, scilicet, tribu Manasse quantum ad alteram medietatem: Ruben &. Cætera patent vsque ibi.

6 Ipse fuit, id est, gigantum secundum quod dicitur Diuter. 3. b. Solus quippe Og rex Basan resistit de stirpe gigantum, quod est intellegendum de illis, qui habitabant in Astaroth & in Esdrai, in alijs enim terris benè supererant gigantes, vt in Hebron & Gaza & Geth et Azoto, vt dictum est, supra 11. cap. Cætera patent in litera.

7 Dedit. Hic consequenter describuntur termini terræ iam diuisæ per Moysen in speciali applicādo ad duas tribus & dimidiā. & primò quantum ad tribum Ruben, secundo quantum ad tribum Gad ibi: Deditq; Moyses tribui Gad, tertio quantum ad dimidiā tribum Manasse, ibi: Dedit: & dimidiā. Et patet litera vsque ibi.

* 1 Hæc

1. r. 1. d.

1. l. 71. c.

1. or. 15. c.

1. nil. 16. in of.

1. 56. b.

1. 22. g.

1. isti patres ne pro nobis uiuentib.

Homil. 17. in Ios.

† partes suas quas.

p sal. 84. c. * ciuitatem quæ est. E

Ioan. 4. d.

Hebræ. 9. c.

Ioan. 1. d.

Rom. 3. c.

Galat. 4. d.

Leuitis veris quæ hereditas.

A Tribui filiorum Ruben, &c. Inuenio tñ aliquam differentiã in his, quæ Moyſes diſtribuit, & in his quæ Ieſus. Moſes enĩ duabus tribubus ſemis hereditatẽ tribuens nõ dedit Leuitis portionem. Ieſus aut̃ noui ſolum in his tribubus quibus terram diuiſit, ſed et̃ in illis quibus Moſes diuiſerat habitacu-

& qui minimum, nõ minoratus eſt. Et quĩ Apoſtolus ait: Ne ueſtra abundantia ſepoleat illorum inopiam, &c. Ita ergo cohabitare iu- bentur ſacerdos & Leuita, qui non habent terram, vt perci- piant ab Iſraelita ſacerdos & Leuita terrena, quæ nõ habet, & Iſraelita à ſacerdote & Leuita cęleſtia & diuina quę non

D
Ibidem.

Clerico
& laico
mutua
ſcilicet

• Ciuitas

Matth. 19. c.

Deut. 18. a.

Luc. 14. g.

Ibidem. f.

Ioan. 10. b.

Ioan. 17. c.

1. Cor. 8. c.

a dit ergo Moyſes poſſeſſionẽ tribui filiorũ Ruben iuxta cognationes ſuas. Fuitque terminus eorum ab Aroer, quæ ſita eſt in ripa torrentis Arnon, & in valle eiufdem torrentis media, vniuerſam planiciem, quæ ducit Medaba & Heſebon, cunctoſque viculos earum, qui ſunt in campeſtribus: Dibon quoque & Bamothbaal & oppidũ Baalmeon & Iuſſa & Sedimoth & Mephaath & Cariathaim & Sabama & Sarathafar in monte conuallis Bethphogor: & Aſedoth Phafga & Bethieſmoth, et omnes vrbes campeſtres, vniuerſaque regna Sehon regis Amorrhæi, qui regnauit in Heſebon, quem percuffit Moyſes cum principibus Madian, Heuæum et Recem, et Sur et Vr et Rebe duces Sehon habitatores terræ, et Balaam filium Beor hariolum occiderũt filij Iſrael gladio cũ cæteris interfectis: factuſque eſt terminus filiorum Ruben Iordanis fluuius. Hæc eſt poſſeſſio Rubenitarum per cognationes ſuas urbium & viculorum. Deditque Moyſes tribui Gad & filijs eius per cognationes ſuas poſſeſſionem, cuius hæc diuiſio eſt. Terminus Gazer & omnes ciuitates Galaad, & diuidiam partem terræ filiorum Ammon uſque ad Aroer, quæ eſt contra Rabba, & ab Heſebon uſque Ramoth, Maſphe et Betonim et Manaim uſque ad terminos Dabir. In valle quoque Betharam et Bethnemra et Socoth et Saphon reliquam partem regni Sehon regis Heſebon. Huius quoque finis Iordanis eſt, uſque ad extremam partem maris Cenereth trans Iordanem ad Orientalem plagam. Hęc eſt poſſeſſio filiorum Gad per familias ſuas, et ciuitates et villæ earum. Dedit et dimidiæ tribui Manaffe filijsque eius iuxta cognationes ſuas poſſeſſionem, cuius hoc principium eſt. A Manaim vniuerſam Baſan, et cuncta regna Og regis Baſan, omneſque vicos Iair, qui ſunt in Baſan ſexaginta oppida, et dimidiam partem Galaad, et Aſtaroth et Eſdrai, vrbes regni Og in Baſan, filijs Machir filii Manaffe dimidiæ parti filiorum Machir, iuxta cognationes ſuas. Hanc poſſeſſionem diuiſit Moyſes in campeſtribus Moab trans Iordanem contra Iericho ad Orientalem plagam.

a Qui eſt ſapientia & ſcientia, cui ſoli Leuitæ & ſacerdotes operam tribuunt.

Tribui autem Leui nõ dedit poſſeſſionem, quoniam Dominus Deus Iſrael ipſe eſt poſſeſſio eius, vt locutus eſt illi.

buit: hanc verò, quæ in terra ſancta Ieſus & principes tribuum. Vides, quia cum ceperat vera hereditas terræ ſanctę diſtribui, aſſumuntur principes tribuum, veri & ſpiritualiter Iſrael. Hi ſunt Apoſtoli quibus dicitur: *Sedebitis et vos ſuper ſedes iudicantes 12. tribus Iſrael.* Aſſumitur etiam ſacerdos, id eſt, myſticus fermo Dei. Sic enim dicit: *quia conuenerunt Ieſus et Eleazar ſimul ad diuidendam terram.*

Matth. i

• CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Hæc eſt, dicuntur autem hic vrbes, quæ erant clauſæ muris: viculi autem & villæ dicuntur, quę non erant ſic clauſę.
2 Deditque. Hęc conſequenter deſcribitur terra in ſpeciali quantum ad tribum Gad, & patet litera hæc excepto quod ſubditur.
3 Et diuid. &c. Contrarium autem huius videtur præcipi Deut. 2. d. vbi dicitur ſic: *Non dabo tibi aliquid de terra filiorum Ammon: quia filius Lo dedit eam in poſſeſſionem.* Ad hoc reſpondent aliqui dicentes: quòd filij Ammon habebant duplicem terram, vnam quam Dominus eis conſeſſerat, aliam quam iuxta ſe violenter acquiſierant: & iſtam ſecundam occupauerunt filij Iſrael, non primam. Sed hoc videtur inſufficienter dictum, tum quia etiã primã acquiſierunt filij Ammon pugnando

pugnando contra gigantes, & expeliendo eos inde violenter, licet ex adiutorio diuino, vt habetur Deut. 2. tum quia præceptum erat filijs Iſrael abſolute, vt non mouerent prælium contra filios Ammon, & idẽ non eſt veriſimile, quòd terram ab eis actu poſſeſſam occuparent. Ideo aliter dicit Ra. Sa. quòd iſta pars terræ filiorum Ammon poſſidebatur actu à Sehon rege Amorrhæorum, qui eã abſtulerat à filijs Ammon, ſicut & à filijs Moab abſtulerat partem terræ ſuæ quam poſſidebant, vt habetur Num. 21. *Filij autem Iſrael occiderunt Sehon*, vt ibidem dicitur: & idẽ omnem terram quam poſſidebant, acquiſierunt ſibi, licet quantum ad aliquas partes fuiſſet aliquando filiorũ Moab & filiorum Ammon.
4 Tribu. Quia ſultentabantur de decimis, primitijs, & oblationibus: dedit tamen eis vrbes ad habitandũ & ſuburbana ad nutriendum animalia, vt locutus eſt illi Num. 35.

• CAP.

C A P. XIII.

Hoc est. a sorte. Isidor. Deletis gentibus Iosue sorte diuidit populis terram promissionis. Christus quoque a facie fidelium suorū gentes. i. Gentium errorū spiritus, eiecit, & sorte diuidit terrā

vniciq; propria dona tribuens. b Dna. Ili. Moses trās Iordanē duab. tantum tribub. & dimidiā possessionem de creuit, ceteri vero oēs p Iesum suscipiunt, quia plures per fidē Iesu Christi promissa celestia suscipiūt, quā p legē. Duc. n. & semis trib. figurābāt priorem populum, qui habuit quandam Trinitatis notiā, sed nō perfectam. Nouē vero & semis trib. quæ per Iesum promissionē terræ sanctæ suscipiunt, significāt nouū populū qui ab Iesu Christo per fidem & grām æternæ hereditatis post lauacrum quasi post Iordanistrā sitū accipiūt Sed ipsi quoq; ad denarium numerum qui perfectus est. nō perueniunt, quia nec in ipso aduentu Domini omnia nobis perfecte annuntiata sunt, unde: Multa habeo vobis d. cere, sed non potestis portare modo, sed spiritus veritatis, qui a patre procedit annuntiabit vobis omnia. Perfectio ergo & summa omnū bonōrum in spiritu sancto est.

absq; Isid. Leui. non accipiunt hæreditatem terræ, quia Iesus Christus est hereditas eorū, secundum illud. Ego hereditas eorum, & possessio non dabitur eis in Israel, Ego. n. sum possessio eorum. Clericorum enim hereditas & possessio nō dici voluit Deus, quia ministri altaris ipsius effecti sūt & fors: unde

C A P. XIII.

Hoc est quod possederunt filij Israel in terra

Chanaan, quam dederunt eis Eleazar sacerdos, & Iosue filius Nun, & principes familiarum per tribus Israel, sorte omnia diuidentes, sicut preceperat Dominus in manu Moyse, nouē tribubus, & dimidiā tribui Manasse. Duabus enim

tribubus & dimidiā dederat Moyse, trans Iordanem possessionem absq; Leuitis, qui nihil terræ acceperunt inter frater suos, sed in eorum successerant locum filij Ioseph, in duas diuisi tribus, Manasse & Ephraim, Nec acceperunt. Leuitē aliam in terra partem, nisi vrbes ad habitandum, & suburbana earum ad alenda iumenta & pecora sua. Sicut preceperat Dominus Moyse, ita fecerunt filij Israel, & diuiserunt terram. Accesserunt itaque filij Iuda ad Iosue in Galgala, locutusq; est ad eum Caleb filius Iephone Cenezus. Nosti quid locutus sit Dominus ad Moyse hominem Dei de me & te in Cadesbarne. Quadraginta annorum eram, quādo misit me Moyse famulus Domini de Cadesbarne vt considerarem terram, nuntiauique ei quod mihi verum videbatur. Fratres autem mei, qui ascenderant mecum, dissoluerunt cor populi, & nihilominus ego secutus sum Dominum Deum meum. Iurauitq; Moyse in die illo dicens, Terra quam cal-

vn & clerus fors interpreta. Ergo Dñs in hēditate possidēt merito: q vt sine impedimēto Deo seruire valeāt pauperes spū esse cupiūt, vt possint dicere. Dñs pars hēditatis meę, &c. d Nec ac. Iliid. Habitacula Leuitis per omnes trib. decreuit Iesus, ut qui in ecclesia Dñi scientiæ operam dant, & doctrinæ gratiā administrent ab his q bus diuina dispē sunt, terrena subfidia recipiant. Vñ Paul⁹, Si nos vobis spiritualia seminauim⁹ magnū est vt carnalia vestra metamus? Et merito in oēs trib. diuidit, q dispēfatiōe oīum viuūt. Locut. Adā Caleb primū hæreditatem accipit a Iesu qui interpretat quasi cor. Hic est qui in omnibus intellectui operam tribuit, qui nō aliud mēbrū corporis ecclēsiæ esse dicit quam cor, quod est præclarior in nobis id est, qui omnia cum ratione & prudentia agit, & ita cū cētis dispēfat, quasi non sit aliud mēbrū nisi cor. Interpretat aut Iephone conuer-

sio. Caleb igitur filius conuersionis est, conuersus enim ad Deum talem fructum ex se profert, & cor filium generat. Est ergo omnis qui diuinis sensibus vacat, & rationabiliter agit omnia Caleb. Hic qui de in primo eruditus a Moise, secundo a Iesu, cui adstitebat, dicit, Tu nosti verbum quod locutus est dominus ad Moyse, &c. Quis alius potest nosse verbum quod locutus est dominus ad Moyse, nisi solus Iesus? Nemo enim sic intellexit legem, sicut docuit Iesus. Ipse enim omnia edocuit & aperuit, ipse reuelauit e Nostu. Adam. Hoc est q dixit dñs, Si crederetis Moyse crede-

an. 16. c. ap. 15. in lib. Ios. sec. 44 g.

D Cap. 16. in lib. Iosue. P. al. 15. b.

1. cor. 9. b.

Homil. 19.

† Nu. 14. d.

† verbum quemadmodū erat in corde meo Heb.

† Nu. 14. d. Deut. 11. c.

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. XIII.

Hoc est quod possē. &c. Descriptis terræ limitibus hic consequenter agitur de personis diuidentibus. Et diuiditur in duas partes, in partem principalem & incidentalem, secunda. ibi. Accesserunt itaque. Circa primum dicitur: Hoc est, quod supple diuidetur prout conuenit. infra xv. capitulo. Et licet hic dicatur, possederunt, non tamen tōti erat adhuc acquisitum rōnibus prædictis. ca. præced.

- 1 Quam de. sequitur, sicut præ. ut habetur Nu. 34.
2 Absque. Ius enim primogenituræ ablatū fuit a tribu Ruben propter peccatum suum, eo quod ascendit cubile patris tui, ut habetur. ca. xlix. & translatum fuit ad tribum Iuda quantum ad dignitatem regiam, & ad tribum Ioseph, quantum ad duplicem portionem quæ primogenitis debebatur. Quod ergo dicitur hic, quod filij Ioseph successerunt Leuitis scilicet ad complendum num. xii. tribuum, quibus erat terra diuidenda, sublata enim tribu Leui quæ hæreditatem habere non debebat ratione prædicta in fine. xiii. ca. non remanerent nisi tribus fuisset in duas diuisa, propter quod Iacob patriarcha Manasse, & Ephraim filios Ioseph constituit capita duarum tribuum, ut habetur. Ge. xlviii.
3 Accē. Hæc est pars incidentalis, in qua interponitur petitio Caleb, cui Moyse in speciali promiserat Hebron, & ideo videns quod agebatur de terræ diuisione, fecit mentionem de promissione sibi facta, ne terra sibi promissa alteri concederetur. Circa quod primo ponitur Caleb petitio, secundo petitionis impletio, ibi, Benedixitque ei Iosue.

MORALITER.

- 1 Hoc est quod. Recapitulatio est vsque ibi.
2 Locut. Iosue Caleb. Per Caleb qui interpretat totum cor, & bene: quia cū esset lxxxv. ann. postulauit terrā a gigantibus

que. Circa primum dicitur, Accesserunt. Caleb enim erat homo magnus et famosus in illa tribu: & ideo maiores de tribu Iuda associauerunt eum quando fecit petitionem suam proat subditur.

- 5 Locutusque. Dicitur Hebræi, quod mortuo Iephone patre Caleb naturaliter, Cenez accepit matrem eius uxorem, & quia nutriuit eum, uocatus est inde Cenezus. Alii uero dicunt, quod fuit frater ipsius Cenez junior ipso, & quia mortuo patre Cenez habuit curam Caleb, inde dicitur esse Cenezus. 1. Paral. 2. c. d. dicitur, quod Efron fuit pater istius Caleb, quod est tenendum, & ideo consequenter dicitur conuer quod fuit binominus. tamen in glossa Hebraica. 1. Paral. 1. c. d. dicitur quod Caleb fuit frater Iephone. i. diuertens, iura diuertit se a consilio malorum exploratorum.
6 Nosti quid. quia Dominus dedit sententiam mortis super filios Israel, qui exierant de Aegypto, excipiens Caleb & Iosue, ut habetur Nu. xiiii.
7 Nuntiauitque. s. quod terra promissionis explorata posset cum Dei adiutorio facile obtineri.
8 Fratres autem. i. alii exploratores præter Iosue.
9 Dissoluerunt. terrorem eis immittendo, ut habetur Nu. xiiii. d.
10 Iurauitque. Non inuenitur hoc scriptum in præcedentibus, credendum tamen est, quod sic fuit, ex quo scribitur hic.
11 Terra quæ calcavit pes tuus erit possessio tua, & filiorū tuorū. Et dicitur pes tuus in singulari, quia sicut dictū fuit supra Nu. me. 12. c. Caleb videns alios exploratores præter Iosue inclinatos ad inducendū populū ne intrarent terram promissionis, per aliquod tēpus recessit

bus possessam, & per forte bellū acquirēdā significatur fenex cordatus ad pugnandū q demones & vitia. Talis fuit, sanctus Hylarion abbas de quo scribit, qd a lxxxiii. anno vsque ad lxxx. annū incredibili seruore mēus pane abstinuit.

Crederetis et mihi, de me enim ille scripsit. de me vero. i. Caleb qui est cor dixit. Certum est enim quia de corde scripsit. Moyses, quia omnia sapienter scripsit.

a Sic va. Sanctus. n. similiter valet & in presentibus. & in praeteritis, & in novis, & in veteribus. in euangelis, & in lege. Hoc ergo est quod dicit, valere se sub Iesu sicut tunc cum Moysse quia in vtriusque testamenti mysteris cor vigilans valet.

b Da ergo. Nihil humile, nihil deiectum sanctus requirit, sed montem excelsum, in quo sunt ciuitates, magnae & munitae, quia ciuitates munitas occupat sapiens, & destruit munitiones in quibus confidunt impii.

B Theod. Quae de causa Caleb postulauit Hebron: cum pietate polleret, ceteris omnibus anteposuit hanc urbem, in qua quam optimi patriarchae habitauerunt, & sepulti sunt.

Quaest. in Ioh. luc.

Homil. 18.

c In quo. Adam. Ciuitates & muri sunt impiorum dogmata & syllogismi philosophorum, quibus astruunt impia quaeque, & diuinae legi contraria. Illa quoque sunt ciuitates munitae, & in montibus collocatae, quae haeretici scripturarum assertionibus velut in altis montibus locant. Has ciuitates quisque sapiens verbum veritatis praedicans destruit, & vrbes mendacii veritatis ariete subuertit. Ergo sapientissimus Caleb aduersus animum Iesum, promittit se plus valere ad praelium, & ideo poscit permitti sibi facultatem disputandi cum dialecticis seculi, qui pro veris falsa confirmant, ut subuertant omnia quae falsis assertionibus construunt, cuius alacritatem videns Iesus, benedixit eum qui talia poscit & audet. Tu quoque si vis operam dare studiis, & legem Dei prudenter meditari, & effici cor in lege Dei, potes istas magnas & munitas vrbes. i. falsas assertiones subvertere, ut & tu merearis benedici ab Iesu, & accipere Hebron, quae interpretatur coniunctio vel coniugium, per quam forsitan potest illud ostendi, quod spelunca duplex comparata ab Abraham

ham patriarcha in ea est, in qua coniugia patrum & reliquarum eorum iacent. i. Abraham cum Sara, Isaac cum Rebecca, Jacob cum Lia. Meruit ergo Caleb patrum reliquias in hereditate succedere, quia per sapientiam qua vigeat sub Moysse & Iesu, intellexerat coniunctionis rationem, & quid causae esset quod cum

D Genes. 13.

Abraham sola ibi Sara iaceret, & neque Agar, neque Cethura ei meruisset adiungi, vel quare cum Jacob sola Lia iaceret, & neque Rachel amplius dilecta, neque ex concubinis aliqua in sepulchro ei fuerat copulata. In memoris ergo patrum hereditate capit sapiens Caleb. Ipse Iesus Enacitarum gentis metropolim tribuit Hebron, & efficitur ei fors usque in hodiernum diem. Vtinam & mihi da

thominegni, siue cerz stant erant in enacim, v. Arbe flui mo magn ter Enaci. E. L. de Lo.

Epitaph. Paulz.

F Com. in Matr. In Ber. rabba.

cavit pes tuus, erit possessio tua, & filiorum tuorum in aeternum, quia secutus es dominum Deum meum. Concessit ergo Dominus vitam mihi sicut pollicitus est usque in presentem diem. Quadraginta & quinque anni sunt ex quo locutus est Dominus verbum illud ad Moysen, quando ambulabat Israel per solitudinem, hodie octoginta quinque annorum sum, sic valens, ut eo ualebam tempore, quando ad explorandum missus sum, illius in me temporis fortitudo usque hodie perseuerat tam ad bellandum, quam ad gradiendum. Da ergo mihi montem istum, quem pollicitus est Dominus te quoque audiente: in quo Enacim sunt, & urbes magnae atque munitae: si forte sit Domi-

nus mecum, & potuero delere eos, sicut permisit mihi. Benedixitque

ei Iosue, & tradidit ei Hebron in possessionem, atque ex eo fuit Hebron Caleb filio Iephone Cenezeo usque in presentem diem, quia secutus est Dominum Deum Israel. Nomen Hebron ante vocabatur

Cariatharbe. Adam maximus ibi inter Enacim situs est & ter-

retur fors Abraham, Isaac, & Jacob, ut efficeretur meus Deus, sicut effectus est Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Jacob in Christo Iesu. Hier. Arbee, i. quatuor, eo quod ibi quatuor patriarchae Abraham, Isaac, & Jacob sepulti sunt, & Adam magnus, licet eum quidam conditum in loco Caluariae suspicent. Hec est autem eadem Hebron olim metropolis Philistinorum, & habitaculum gigantum, regnumque; postea Dauid in tribu Iuda, ciuitas sacerdotalis & fugitiuorum. Distat ad meridiem plagam ab Aelia circiter millibus viginti duobus. Quercus Abraham quae & Mambre, usque ad Constantii regis imperium monstrabat, & mausoleum eius in presentiarum cernitur. Hec primum Arbee, postea a Hebron vno filiorum Caleb, sortita vocabulum est.

retur fors Abraham, Isaac, & Jacob, ut efficeretur meus Deus, sicut effectus est Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Jacob in Christo Iesu.

* Hier. Arbee, i. quatuor, eo quod ibi quatuor patriarchae Abraham, Isaac, & Jacob sepulti sunt, & Adam magnus, licet eum quidam conditum in loco Caluariae suspicent. Hec est autem eadem Hebron olim metropolis Philistinorum, & habitaculum gigantum, regnumque; postea Dauid in tribu Iuda, ciuitas sacerdotalis & fugitiuorum. Distat ad meridiem plagam ab Aelia circiter millibus viginti duobus. Quercus Abraham quae & Mambre, usque ad Constantii regis imperium monstrabat, & mausoleum eius in presentiarum cernitur. Hec primum Arbee, postea a Hebron vno filiorum Caleb, sortita vocabulum est.

* Idem. *Coniungens Paula ascendit Hebron.* Hec est Cariatharbe, i. oppidum virorum quatuor Abraham, Isaac, Jacob, & Adam magni, quem ibi conditum, iuxta librum Iesu Naue Hebraei autumant, licet plerique Caleb quartum putent.

* Idem. Liber Iosue indicat Adam sepultum esse iuxta Hebron & Arbee.

* Hebraei. Ideo Arba, id est, quatuor nomen istius urbi est, quia

NICOLAUS DE LYRA.

* recessit ab eis, & uenit solus in Hebron, ubi erat sepultura patriarcharum principalium, orans ibi, ut non discederet a veritate sicut alij exploratores. Et ideo Moyses sub iuramento promissit ei Hebron in possessionem.

1 Quadraginta, Hoc autem fuit secundo anno egressione de Aegypto, quia illo anno in ense secundo decima die mensis recesserunt filii Israel de monte Sinai. 29. die mensis tertii uenerunt in Cadesbarne ut dicit Ra. Sal. & inde missi sunt exploratores, ut hic dicitur, et habetur Nu.

13. Filii autem Israel fuerunt in deserto. xl. ann. antequam transirent Iordanem, & pugnarent contra Iericho, si igitur ab istis. xl. ann. subtrahatur primus annus antequam mitterentur exploratores, remanent sex anni a transitu Iordanis usque ad diuisionem terrae, per Iosue, de qua fit hic sermo, quia tunc dixit Caleb uerbum istud. Et ex hoc patet quod supra dictum est. i. c. v. delictum quod Iosue sex annis pugnavit pro acquisitione terrae antequam diuideret eam.

2 Hodie &c. quod non fuit factum uirtute naturali, sed gratia Dei speciali.

3 Da ergo. s. Hebron, ut patet ex his quae sequuntur, & sic patet quod supra dictum est. i. c. quod licet Iosue acquisiuisset ante Hebron, quantum ad illam partem montanam in qua erat fortalium.

4 Quem pol. s. per Moysen, ut supra dictum est.

5 In quo. s. gigantes. Ex quo patet quod supra dictum est. i. c. quod Iosue non interfecerat omnes gigantes de Hebron.

6 Si for-

6 Si for. Dicit, forte, non propter dubitationem diuinae veritatis in sua promissione, sed propter variabilitatem liberi arbitrii in homine, quia tales diuinae promissiones intelligendae sunt sub conditione. s. si homo cui fit promissio, perseueret in bono.

7 Benedixitque. Hic consequenter ponit dictae petitionis concessio, cum dicitur. Benedixitque. imprecando sibi bona.

8 Et tra. quantum ad partem acquisitam, et ius acquirendi quantum ad aliam.

9 Quia, referendo veritatem de terra promissionis explorata.

10 Nomen. i. ciuitates quatuor eo quod patriarchae principales ibi sunt sepulti cum suis coniugibus. s. Adam & Eua, Abraham & Sara, Isaac & Rebecca, Jacob & Lia. vel propter quatuor gigantes ibi sepultos, ut plenius fuit dictum Gen. 23. Alii autem dicunt quod uocata est Cariatharbe. i. ciuitas Arbee, qui dominatus fuit ibi, & a quo descenderunt gigantes alii. Et huic dicto consonat quod dicitur, infra 15. c. Caleb vero filio Iephone dedit partem in medio filiorum Iuda, sicut praeeperat ei dominus. Cariatharbe id est, ciuitas Arbee patris Enac, ipsa est Hebron. Potest autem dici pro praedictorum concordia, quod ab infidelibus uocata est Cariatharbe propter quatuor gigantes ibi sepultos, & propter nomen proprium illius qui ibi dominatus fuit, a fidelibus uero uocata est Cariatharbe propter quatuor patriarchas principales ibi sepultos.

11 Adam. Adam est nomen coeleste, & significat hominem, ut dictum est Gen. 1. cap. tamen appropriatum fuit primo homini. Dicunt igitur aliqui

MORALITER.

† quasi nouus accedens ad seruitutem Dei, cum tamen eo tempore resoleant homines remissus agere.

Bene-

7 Benedix. Sicut frequenter dictum est, per Iosue significat Christus, qui benedicit talibus cordatis hominibus, conferendo eis gratiam in presenti, & gloriam in futuro.

quia p̄ficeis feculis quatuor illic pij viri habitauerint. Aner, Eschol, M̄are, & Abrahā ijdemq; illic circūcisi. Quatuor itē celeberrimę m̄ronę sepultę Eua, Sara, Rebecca, Lia. Et quatuor patriarchę quoque, Adā, Abrahā, Isaac, Iacob. Ad hęc, quia Abraham inde quatuor reges infecutus percussit.

* Isidor. Sepul tus est Adā in loco Arbe, qui loc⁹ nomen ex numeris sumpsit, hoc est quatuor, metropolis vrbs Al- phylorū, in qua David postea vn- dtus est.

* Procop. Che- bron compar in- terpretati licet, qm̄ ossa patrū cō- paria seu coniuga lia illic sunt depo- sita, Abrahę & Sa- rę, Isaac & Rebec- cę: Jacobi & Lię.

2 Et ter. ces. & c. Adam. Non est hoc scriptū in di- stributione Moy- si, sed in distribu- tione Iesu. Si er- go vis dignus effi-

ci qui hęreditatē consequaris a Iesu, oportet te prius oīa bel la finire & in pace consistere, vt de carnis tuę terra dicatur, quia cessauit terra a bellis. Cū autē cōsuetudo sit sanctę scriptu- rę quatuor partes orbis, quas axes vel plagas noiant, appella re, in descriptione finū tribus Iudę, duę tantum noiantur.

Et facti sunt inquit, fines filiorum tribus Iuda secundū plebes eorum a finibus Idumę a deserto Sin ad occidentem. Et eū descripsisset fi- nes ab occidēte ait, & ab oriente mare falsum, Septentrionē ve- rō & meridiē reticuit. Fines ergo Iudę proximi sunt Idu- mę finibus, quę terrena interpretat, post terrena enim sta- tim sequuntur fines Iudę, sed a deserto, inquit, Sin. i. tētationū,

post tētationes ergo sequuntur fines hęreditatis Iudę. Oriēs & occidentens noiantur vicina loca quę supra diximus. i. cōfinia.

C A P. X V.

G I T V R fors filiorū Iudę per cognationes

suas, ista fuit: A termino t don, † vsq; ad deser-

tum Sin contra meridiē, † & vsq; ad extremā partem Australis plagę. Initium eius a sum-

mitate maris falsissimi, & a † lingua eius q̄ re-

spicit meridiē, egrediturq; contra ascensum scōrpionis, & pertran sit in Sina, ascenditq; in Cadesbarne, & peruenit in Efron, ascen- dens ad Addar, & circumiens Cariathaa, atque inde pertransiens in Asemona, & perueniens ad torrentē Aegypti, eruntq; termini eius mare magnum. Hic erit † finis meridianę plagę. Ab Oriente verō erit initiū mare falsissimum vsq; ad extrema Iordanis, & ea quę re- spiciunt ad Aquilonem, a lingua maris vsq; ad eundē Iordanis flu- uium, ascendetq; terminos in Bethagla, & transibit ab Aquilone

Vallis quoq; Aegypti vicina occidentalib. partibus designa- tur, quę a deserto est ad occidentē. Ab oriente verō cingun tur fines mari falso. Post hęc a collibus, inquit, qui tendūt ad occidentē, & inde ascendit ab occidente vsq; ad Cadesbar- ne, & sic p̄tendit ab occidente ad Cades. hi sunt fines eorū

ab Africo, & inde perrexit vsq; ad vallem Aegypti. Vide quō in occi- dentis partib. A- fricum Aegyptū & occasum nomi- nar, vt sciat sibi quisque hęc esse transeunda, & ita demum ad tribū regiā peruenire, de qua ortus est dominus noster.

A finibus autem Idumę est deser- tum Sin, ideo ne- cessē est nos tran- sire eremū tenta- tionū, vt possim⁹ peruenire in hęc hereditatem filiorum Iuda; Ascendere quoq; oportet a- scen- um collium

Accabin, quē in- terpretat scorpiones, quia transeūdi sunt a nobis & calcandi scorpiones, de qb. dicit, Ecce dedi vob. pot. cal. super serp. & scorp.

& c. Qui ergo vult ingredi in hęditatē tribus Iudę, ascendat istas ascensionē, calcet & euadat hos scorpiones. Fortē hoc iter agētī Ezechieli dicebat dñs. Fili hoīs in medio scorpionū tu habitas. Et sūt, inqt, sine vsq; ad Cadesbarne. Cades inter- pretat sanctū vel sctificatio. Fines ergo Iudę vsq; ad sctifica- tionē pueniūt. Dē ēt ab oriētis partib. Iudę esse mare falsū,

& post hęc in parte ei⁹ no at fons solis, & ciuitas solis, & in eadē tribu est ēt ciuitas Irahū. Oportet ergo oēm qui vult in- troire in partē filiorum Iuda, transire prius mare falsū. i. mū di huius vndas & turbines superare, & oīa huius mūdi eua- dere, quę p̄ sui incerto & lubrico marinis fluctib. cōparan- tur,

† deserti
extrema
Limite.
B
vel termi-
omil. 19.
osue.

Luc 10. e.
Ezec. 2. 6.
F

N I C O L A V S D E L Y R A.

* aliqui quōd hic tenetur Adam prout est nomen appropriatū pro primo hominē ibidem sepulto vt dictum est. Alii dicunt quōd accipi- tur pro illo gigante nomine Arbe. Aliqui autem Hebr. ai dicunt, quōd accipitur pro Abraham ibi sepulto, vt habetur Gen. 25. qui fuit maxi- ma reputationis in illo loco, vt habetur Genes. 22. vbi de ipso dicitur, Princeps Dei es apud nos.

1 Et terra cessa. a p̄el. scilicet communibus non tamen a parti- cularibus, vt dictum est.

C A P. X V.

Igitur, & c. Postquam actum est de personis terrā diuiden- tibus hic consequenter agitur de partibus assignatis sin- gulis tribubus. Et primū de assignatione terrę tribui Iuda, quia erat tribus regia. Secūdō de assignatione terrę filijs Io- seph, qui successit filijs Ruben in iure primogeniturę quan- tum ad duplicem portionem. 16. ca. Tertio de assignatione terrę septem alijs tribubus. 18. ca. Circa primum primō assi- gnatur terra tribui Iuda in generali. Secūdō in speciali ipsi Caleb, ibi. Caleb verō. Tertio describitur numerus ciuitatum ibi, Erantque ciuitates. Quarto conditio habitatorū, ibi: Iebu- saum autem. Prima pars diuiditur in quatuor secundū quod terra describitur secundum quatuor eius latera. s. australe, orientale, aquilonare, & occidentale Et patebūt partes pro- sequendo. Circa primum dicitur.

- 1 Cognationes. i. familias.
- 2 Ista fuit. Hoc dicitur ad designandum in quo situ fors Iu- da fuerit respectu aliarum fortium, quia fuit in parte meri- dionali terrę promissionis, ad quā partem erāt Aegyptii eor- um aduersarij, vt sic tribus Iuda, quę erat bellicosior ceteris, parata esset resistere eis.
- 3 Initium eius. Istud est mare mortuū, vt dictū est s. & erat in angulo contingente latus australe & orientale, & ideo ab illo incipit describere latus australe, quod descendebat ver- sus occidentem, & ideo loca intermedia describit, cū subdit.

4 Egredieturque. Latera enim fortium nō potuerunt semper describi secundum lineam rectā, propter montes occurren- tes, vel paludes vel aliud huiusmodi. Et ideo dicitur, hic, Egredie. s. linea describens sortem Iudę a parte australi.

5 Contra ascen. Mons quidā est vbi sunt scorpiones in abun- dantia, & ad illum montem includēdum intra sortem Iudę fleēbatur linea describens versus austrum. Et vbicunque in descriptione fortū vtitur scriptura hoc verbo, egreditur, vergit, vel reflectitur, vel aliquo huiusmodi, intelligendum est quod linea describens sortem aliquam flectitur a sua re- ctitudine ad vnā partem, vel ad aliam.

6 Et pertransit. Iste non est mons Sinai, qui in pluribus lo- cis in scriptura vocatur Sina, quia fors Iudę non ibat vsque ad illum locum, sed significat desertum Sin de quo facta est mentio in principio huius sortis. Et hoc magis patet in Heb. quia Sina quando accipitur pro monte Sinai in quo da- ta est lex, scribitur per samech literam in principio ita Sinai, prout autem accipitur pro deserto Sin, scribitur per sade, ad hunc modum Zinah.

7 Perueniens. Hic est Nilus secundum aliquos, & secundum alios est quidam tortens qui vocatur Rioucorula, qui est in termino Australi terrę promissionis.

8 Eruntque. i. mare mediterraneum, quod claudit terrā pro- missionis a parte occidentis. Et sic patet descriptio lateris fortis Iudę australis ab oriente in occidentem.

9 Ab ori. Hic describitur latus orientale cum dicitur.

10 Eruntque. quia sicut dictum est, facit angulū terrę promif- sionis in coniunctione lateris australis & orientalis.

11 Vsque ad extrema Iordanis. i. vsq; ad locum illum vbi Iorda- nis fluuius intrat mare mortuū, tantum. n. protenditur latus fortis Iudę orientale, procedendo ab austro versus aquilo- nem. Consequenter describit latus aquilonare, dicens.

12 Ascendetque ter. quia transit versus Ierusalem, quę est in altiori loco terrę promissionis. Ideo subditur.

huio.

Mons Scor- pionis.

M O R A L I T E R.

1 Igitur fors si. Per Iudā qui interpretatur confitens siue lau- dans,

dans, p̄t intelligi bonus platus secularis vel religiosus, q. de confessione laudis in obsequio diuino debet esse sollicitus. Tom. 2. D 2 † In sorte

A tur, vt possit ad Iudæ terram peruenire, & ad fontem solis iustitiæ, qui est *fons aquæ salientis in vitam æternam*. & postea ciuitatē solis iustitiæ inuenire. Est & in Aegypto ciuitas solis, sed illa huius solis nomen accepit, quæ pater celestis oriri iubet super bonos & malos. Illa vero quæ est in Iudæa sanctorum tantum efficitur, quia ciuitas Dei est, & fons ille supra dictus fluuius effectus lætificat ciuitatem Dei. Tu quoque si vndiq; munitus sis, & continentie muro circumdatus, patientie & magnanimitatis turribus confirmatus, efficietis ciuitas Dei. Si vero ad hoc lumen scientiæ Dei tibi addideris, & te sol iustitiæ irradiauerit, efficietis ciuitas solis, vel ciuitatem solis forte hereditabis. Si autem in lege Dei die ac nocte studueris, & de manu tua liber legis nõ recesserit, efficietur hereditas tua ciuitas literarum.

Psal. 45. Adam. Non parum utilitatis infertur aia, cum ad aures nostras licet obscura lectio diuini sermonis illabitur. Si enim creditur a Gētilibus, q; per carmina quedam que præcantatione sappellant, quibus illud artis est, susurrantes nominibus quibusdam compellatis, & cū his quæ nec illi qui inuocant, norunt, ex solo tamen vocis sono sopiuntur serpentes, vel et de cauernis trahuntur, & saepe in corporibus humanis tumores vel feruores, vel alia huiusmodi voce sola soluere vel reprimere dicuntur, interdum etiam animæ stuporem quendam sensus infligere, si tamen Christi nõ resisterit fides: quanto magis totius præcantationis & carminis validiorem duccendam credimus, quamcumque scripturæ sanctæ vel sermonum uel nominum appellationem. Sicut enim apud infideles contrariæ uirtutes audientes illa nomina adsunt, & dant operam in hoc ad quod inuocari se ex illo uel ex illo nomine sentiunt, officij sui rem cui se mancipauerunt impendentes, multo magis cœlestes uirtutes, quæ nobiscū sunt, libenter accipiunt, si uerba scripturæ & horum nominum appellationes uelut carmina quedam & præcantationes ex ore nro promamus. Et si enim illa non intelligimus, illæ uirtutes intelligunt, & uelut carmine quodā inuitatæ & adesse nobis & ferre auxiliū delectantur. Non solum. n. circa nos, sed et intra nos diuinæ uirtutes sunt. unde, *Benedic anima mea domino, & omnia interiora mea nomē sanctum eius. i. omnia q; intra me sunt.* Constat ergo multas esse uirtutes intra nos

Psal. 1.
Orige. ho.
20. in Ios.
B
id est vrbs syluarum

Scripturaru
telecta uir
tus.

Psal. 103.

in Berbaraba, ascendens ad lapidem Boen filij Ruben, & tendens vsq; ad terminos Debera de valle Achor contra Aquilonē respiciēs Galgala, quæ est ex aduerso ascensionis Adōmim ab Australi parte torrentis, transitque aquas, quæ uocatur fons solis, & erunt exitus eius ad fontem Rogel, ascenditq; per uallem filij Ennom ex latere Iebusæi ad meridiem, hæc est Ierusalem: & inde se erigens ad uerticem montis, qui est contra Gehennon ad Occidentem in summitate uallis Raphaim contra Aquilonem, pertransitque a uertice montis vsque ad fontem aquæ Nephtoi, & peruenit vsq; ad vicos montis Ephron, inclinaturq; in Baala quæ est Cariathiarim, id est vrbs syluarū, & circumit de Baala cōtra Occidentem, usq; ad montē Seir. Transitq; iuxta latus mōtis Iarim ad Aquilonē in Cheslō, & descendit in Bethfames, trāsītq; in Thāna, & peruenit cōtra Aquilonē partis Accatō ex latere, inclinaturq; Sechrona, & transit montem Baala, peruenitque in Iebneel, & magni maris contra Occidentem sine concluditur. Hi sunt termini filiorū Iuda per circumitum

nos, quibus animarum nostrarum vel corporum cura commissa est. Si sanctæ sunt cum scripturæ leguntur a nobis, & delectantur, & validiores erga nostram diligentiam fiunt licet sensus noster sine fructu sit. secundum illud Apostoli, *Si linguis loquamur, & spiritus noster oret, sensus autem noster sine fructu ad intelligendum.* Mirum mysteriū in hoc protulit Apostolus, aliquando scilicet fieri posse, ut spiritus qui in nobis est oret, & sensus noster sine fructu sit. Illæ enim uirtutes quæ animæ nostræ in adiutorium datæ sunt, reficiuntur ex auditu sanctæ scripturæ, uelut diuinis & rationalibus cibis, cum scilicet diuina uerba proferimus ex ore. Ipse etiā Christus si in huiusmodi studijs nos vacantes inueniat, non solum refici & pasci dignatur in nobis, sed etiam si has epulas uiderit apud nos paratas, patrem secum adducet secundū illud, *Ego & pater uenimus & mansionem apud eum faciemus.* Sed sicut huiusmodi meditationibus diuinarum erga nos uirtutū confortia & officia prouocamus, ita malignarum uirtutum insidias, & dæmonum incurSIONES huiusmodi sermonū & nominū appellationibus effugamus. Verbi gratia, ut si quis prospererit præcantationibus sopitū serpentem in manibus portati, uel de cauernis extrahi nocere ualentem, uenenis incantationum uirtute torpentibus, ita lectionis diuinæ uirtute si quis intra nos est cōtrariæ uirtutis serpens, si patienter feras. id est, si non tadio auditum auertas, scripturæ carminibus depelletur. Si ergo legitur tibi scriptura obscura, & quam non intelligis, hanc interim utilitatē suscipe, obserua tantum ne efficiaris sicut aspides surdæ, & obturantes aures suas quæ non exaudiunt uocem incantantis, & uenefici qui incantatur a sapiente. Est enim carmen quod incantatur a sapiente Iesu Naue, & ab omnibus prophetis. Ne ergo fastidiamus audientes sanctas scripturas, etiam si non intelligamus, sed fiet nobis secundum fidem nostram credentibus, quia *omnis scriptura diuinitus est inspirata, & uilis.* etiam si non sentiamus utilitatem, Præbent aliquando medici cibum uel potum, uerbi gratia, ad discutendam caliginem oculorum, nec tamen in edendo, uel potando sentimus quod profit, sed cum transierit dies una & altera & tertia, suo tempore per occultos meatus relata ad uisum, cibi uel poculi uirtus paulatim purgat aspectum.

1. Cor. 14.

Ioan. 14. c.
E

F

2. Tim. 3.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et erunt &c. ad fōm. Rogel, qui est prope Ierusalem, vt habetur **4. Reg. 1.** Hebræi dicunt. Ad fontem Fullonis. ita quod Rogel secundum eos non est nomen proprium, sed commune. Ibi enim fullones lauant vestes. & secundum hoc dicitur. **4. Reg. 17.** *Venerunt Ierusalem & steterunt iuxta aqueductum piscinæ superioris, quæ est in uia agri Fullonis.*
2 Ex late. Dixit ex latere ad meridiem, quia linea diuidens sortem Iudæ a sorte Benjamin procedens de Oriente in Occidentem, in latere aquilonari declinabat ad partem Meridionalem iuxta Ierusalem, & sic Ierusalem erat extra lineam illam in parte Aquilonari, ubi erat fors Benjamin, non tamē totam, sed quantum ad illam partem in qua postea fuit fundatum templum & altare holocausti, quod secundum omnes expositores fuit, in sorte Benjamin.

Ca-

Caleb

MORALITER.

† In sorte uerò Iudæ inter cetera loca quæ describunt esse in ea, tria specialiter sunt notanda. s. fons solis, per quē ueritas uitæ quæ est gratia significatur. Nam grā fons aquæ salientis in vitam æternam nominatur Ioan. 4. Et Cariathsepher, id est, ciuitas literarum, per quam ueritas doctrinæ significatur. Et ciuitas solis, per quam ueritas iustitiæ, quæ morum corruptio nem reprimat designatur. Iste tres ueritates debent esse in sorte Iudæ, id est, boni prælati seculares uel religiosi.

in vitam æternam

CAP. XV.

A **C**aleb. Adam. initium distributionis Iesu incipit a Caleb. data est enim hunc portionis suae fors priusquam tribus sua .i. tribus Iuda perciperet, nec in extremis partibus, sed in medio filiorum Iuda, nec p. fortem, sed per preceptum Domini datur ei ciuitas integra. Quem. n. aliud dignum erat consequi talem hereditatem, nisi Caleb, qui solus saluatus est cum Iesu de sexcentis milib. armatorum qui exierant de Aegypto: Et ipsum oportet accipere metropolim. Iohannes dedit ei Iesus ciuitatem Arboc, metropolim Enac quae est Hebron, in qua erat memoriae patrum, & exterminauit inde tres filios Enac. Primo ergo discedit qua re metropolim accepit Caleb, & illa quae prima inter omnes in terra promissionis metropolis dicitur, & metropolis Enac, quae interpretatur humilitas inanis, Dicitur autem humilitates sunt. Vna laudabilis, de qua dicitur. *Discite a me, quia mitis sum, & humilis corde &c.* & *Qui se humiliat, exaltabitur &c.* & *Humiliati ui sub potenti manu Dei.* Altera culpabilis, de qua dicitur, quia *Ammon humiliavit Thamar sororem suam.* Haec est humilitas inanis, quae ex peccato descendit. Huius metropolim cepit, & excidit Caleb, & interemit tres filios Enac id est, inanis humilitatis, & habitauit ciuitatem. Primus autem est filius Sefai id est, extra me, hoc est extra sanctum, extra sanctum enim est filius inanis humilitatis, imo & extra Deum. est alius Ahiman, qui interpretatur, frater meus extra consilium, uelut si dicatur frater meus sine consilio. Omnes enim fratres qui de humilitate inani nascuntur, extra consilium sunt. Tertius est Thalmi, quod interpretatur praecipitum vel suspensio, quia nihil in eo stabilitatis, sed vaga omnia & in praecipitum uentia. His exterminatis ascendit in Dabir, cuius nomen erat prius, ciuitas literarum. Dabir autem interpretatur loquela. Igitur ciuitatem literarum intellige omne veteris

testamenti instrumentum, sicut hanc ipsam quam nunc exponimus scripturam, quae post est dicitur Dabir. i. loquela. Quae enim prius in literis erat, & secundum litteram intelligebatur, modo in ecclesiis Christi loquela facta est, loquentibus de ea differentiis. primo apostolis, & remouentibus superficiem litterarum, & proferentibus in spiritualem loquentibus, deinde doctoribus singulis literarum, singulis loquelam & disputationem euangelicam facientibus. Qui sunt autem tres filii Enac quos Caleb interfecit, in cuius persona & virtutem legis ascriptimus in terrenis? Inanis humilitas est illa, quam poetae vel philosophi de diuinitate senserunt, humilia. n. & Deo indigunt, quae senserunt. Quid. n. tam inuiciter humile, quam ligna & lapides Deos putare? Huius inanis humilitatis primus filius est, qui dicitur Sefai. extra me .i. primus sensus eorum extra ueritatem & extra Deum est. Secundus Achiman. i. frater sine consilio. Frater enim est illius erroris, qui sine consilio est, gerit. Quid. n. tam sine consilio est quam relinquere Deum qui nos fecit, & sequi deos alienos quos nos fecimus. Tertius erroris sensus est Thalmi, quod est praecipitum vel suspensio, quia nouissima huius erroris redunt in praecipitum & profundum inferni. Hos Gentilitatis sensus tanquam filios Enac ueritatis abscidit lex, quae est secundum litteram uerum Deum & creatorem omnium praedicat. Sed nunc ascendit Caleb ad istam ciuitatem literarum, & dixit, Quicumque exciderit ciuitatem literarum & obtinuerit eam, dabo ei Axam filiam meam uxorem. Othoniel qui cepit ciuitatem literarum interpretatur consilio Dei. Responsio autem Dei dicitur is cui respondet Deus. i. cui arcana reuelat. Iste ergo qui potest capere ciuitatem literarum ueteris testam. & excidere litteram occidentem, frater Caleb iunior. Hic ego, sum, qui excisa legis littera sensum in ea spirituales requiro. Excido autem litteram, cum non sum in carnem circumcidor, neque secundum carnem azyma comedo, neque pascha cum Iudaeis obseruo vel huiusmodi &c. permittitur enim

Humilitas
plex.
Arch. 11. d.
Luc. 14. c.
1. Petr. 5. b.
Reg. 13. c.

Poetarum &
Philosophorum
humilitas de Deo.
1. Par. 2. f.
E

NICOLAUS DE LYRA.

1. Caleb. Hic consequenter describitur fors Iudae in speciali quantum ad ipsum Caleb, quia cepit partem specialem, ut dictum est ca. 13. & hic repetit. Et patet littera ex praedictis usque ibi.
2. *Iude consue.* .i. ciuitas Iherosolymorum. hoc est additum a translatores, ad ostendendum interpretationem huius nominis Cariathsepher, quia Cariath interpretatur ciuitas. sepher scriptura uel liber. Dicit autem Hebraei, quod idem sic uocata est ista ciuitas, eo quod Othoniel qui istam ciuitatem cepit, ut statim subdit, aliqua legis capitula, quae obfusca & deleta fuerant tempore uictus Moysi, ibidem reparauit. Sed hoc patet fictitum, quia hoc est manifeste contrarium textum, ubi dicitur, *Venit ad habitatores Dabir quae prius uocabatur Cariathsepher.* Si autem dictum Hebraeorum esset uerum, diceret econuerso, *Venit ad habitatores Cariathsepher, quae prius Dabir uocabatur.* Et ideo oportet dicere, quod alia ratione uocabatur Cariathsepher. .i. ciuitas literarum, antequam Othoniel & Caleb uenirent illuc, ut pote quia ibi inuentae fuerant litterae, quibus utebantur Chananei habitatores terrae, uel uigebat studium alicuius scientiae, uel aliquid huiusmodi.
3. *Deditque ei Axam filiam.* Hoc uerum esse contra legem. Leuit. 18. ubi prohibetur matrimonium inter filium alicuius & sororem eiusdem,

eiusdem, sed quod ibi dicitur, *Turpitudinem sororis patris tui non reuelabis* & in eodem gradu sunt frater alicuius & filia eiusdem Othoniel autem hic dicitur frater Caleb, & ideo contra legem uerum quod accepit eius filiam. Ad hoc dicit aliqui quod Caleb ignorans euentum belli uenturum. .i. quod Othoniel frater eius deberet percutere Cariathsepher, dixit publice & in generali illud quod praemittitur hic. *Qui, &c.* post factum uero ex quadam magnificetia noluit retractare dictum suum sicut & Iepthe uoluit implere uotum suum de immolatione filiae suae sicut habetur Iud. 11. sed istud non uerum, tum quia Caleb erat uir sanctus & bonus, ut dictum est ca. 14. & idem non est uerisimile quod fecisset contra legem, tum quia Othoniel fuit uir sanctus & bonus, sed quod dicitur Iud. 3. b. *suscitauit eis saluatorem Othoniel* Et sequitur *Fuitque in eo spiritus Domini, & indicauit Israel,* & idem non est uerisimile quod uellet contra legem uxorem accipere, propter hoc dicunt alii, quod Cenez pater Othoniel fuit frater ipsius Caleb, ut dictum est sup. 14. ca. & sic Othoniel fuit nepos eius, & per consequens non fuit contra legem quod acciperet eius filiam, quia iste gradus in lege non fuit prohibitus. Quod autem Othoniel hic dicitur frater Caleb, hoc est eo modo loquendi quo Lot dicitur frater Abraham Gene. 13. qui tamen erat eius nepos, ut patet ibidem. Pote etiam

MORALITER.

1. Caleb. sic supra. per Caleb signatur est senex uigorousus ad debellandum uicia, qui est Christi membrum, sic in isto loco per Caleb potest significari Christus, qui est fidelium caput. Nam frequenter in expositione sacrae scripturae, & maxime mystica fit transitus de capite ad membra, & econuerso, propter eorum connexionem. Per hoc igitur quod Caleb in Cariathsepher confudit tres gigantes filios Enac figuratum fuit, quod Christus in Ierusalem ternarium filiorum diaboli confusus erat. sacerdotum, scribarum, & Pharisaeorum, quos in euangelio legitur frequenter confudisse.
2. *Inde descendens uenit ad habitatores Dabir.* .i. ciuitas literarum uocabatur, per quam intelligi potest ueritas haereticorum, qui

qui ex literatura superbiētes nouas fingunt haereses, & eas nituntur ueritate philosophica uel rhetorica defendere, ideo bene dicitur quod Cariathsepher uocata fuit Dabir, quae locutio interpretatur. Hanc autem ciuitatem debellauit per Othoniel, qui secundum Hebraeos fuit ualde literatus, & frater Caleb dicitur in textu & signum Dei interpretatur. propter quod per haec tria Othoniel signatur, hominem, literarum & etiam bonum. De quo dicit saluator Matt. 23. d. *Quicumque fecerit uoluntatem meam qui in caelis est, hic frater meus &c.* Et per interpretationem, quae est signum Dei, signatur hominem baptizatum, Christi signum habentem. Iste uero tres conditiones fuerunt in beatis, Ambrosio, Hieronymo, Augustino et Gregorio et pluralis pro quos Christus hereticos persequatur.

Stur enim mihi si ciuitatē literarū excidero, filia fratris mei maioris. Erat enim filius Genez, qui interpretatur spretio. Quis enim erat spretior quam nos gentes alienati a cōuersa tione Israēl? Nā prior frater meus cuius accipio filiā, quia excidit ciuitatem literarū, fuit filius Iephone, qui interpre-

ratur cōuersio. Dat ergo mihi **a** vxorem: Qui cum pergerent, simul suasa est a viro suo, vt peteret a patre suo agrum, **b** † suspisurauitque vt sedebat in alino. Cui Caleb, quid habes, inquit? At illa respondit: Da mihi benedictionem. Terram aren- tem dedisti mihi, † iunge & irriguam. Dedit itaq; ei Caleb † irriguum superius & inferius. Hęc est possessio tribus filiorum Iuda per cognationes suas. Erantq; ciuitates ab extremis partibus filiorum Iuda iuxta terminos Edom à meridie, Cabsael & Eder, & Iagur, & Cina, & Dimona, & Adada, & Cedec & Afor, & Iethnan, Ziph, & Telem, & Baloth, & Afornoua, & Carioth, Hefron. Hęc est Afor. Amam, Sama, & Molada, Afergada, & Hassemon & Bethpheleth, & Assersual, & Bethsabea, & Baziothia, & Bala, & Iim, & Esē, & Eltholad, & Cesil, & Harma, & Siceleg, & Medemema, & Sēlenna, Lebaoth & Selim, & Aen, & Remon: Oēs ciuitates triginta nouē, & uillæ earū. In campestribus. verò Estaol & Sarea & Afena & Zanoē & Engannim & Taphua & Enaī & Ierimoth, & Adullam, Socho & Azecha. & Saraim, & Adithaim, et Gederā, Gederothaim, vrbes quatuordecim et villæ earum Sanā, Hadassa et Magdaldal, Delea, et Masepha et Iechel, Lachis, et Balchath et Eglon, Hebbon, et Leheman et Cethlis, et Giderot et Bethdagon & Naama, & Maceda, ciuitates sedecim, & villæ earū. Labana & Ether & Afan, Iephtha, & Esna, & Nesib, & Ceila, & Aczib & Maresa, ciuitates nouem & villæ earum. Accaron cū vicis et villulis suis. Ab Accaron vsque ad mare, omnia quę vergunt ad Azotum, & viculos eius. Azotus cum vicis et uillulis suis. Gaza cum vicis et villulis suis, usque ad torrentem Aegypti, et mare magnum terminus eius, et in monte Samir, et Iether, et Socoth, et Denna, Cariathfenna, hęc est Dabir, Anab, et Ithemo et Anim, Gosen, et Olon, et Gilo, ciuitates vndecim, et villæ earum. Arab, et Ruma, et Esaam, et Ianum, et Beththaphua et

mitu querenda est lachrymarum gratia. Sunt. n. qui iam receperunt liberē p̄ iustitia loqui, oppressos tueri, indigētib. tribuere, ardorē tideri habere, sed adhuc gratiā lachrymarū non habent, hō tetrā australem & arenā habent, sed adhuc hī irrigua indigent, quia in bonis operibus positi, in quibus magni & feruētes sūt, oportet vt timore supplicij, vel amore regni celestis, mala ēt quę ante perpetraverunt, deplorent.

1 Compunctio- nis autem duo principalia genera sunt, quia deum sitiens anima prius timore compungitur, post amore. Prius enim timore se lachrymis afficit, quia dū malorum suorū summam recolit, pro his aterna supplicia pertimescit. Cum verò longo mœrore fuerit formido consumpta, quædam de præsumptione veniē securitas nascitur, & in amorem celestium gaudiorū animus inflammatur. Et quæ prius flebat ne duceret ad supplicium, post flere incipit, quod distertur à regno. Dat ergo ei pater irriguū superius, cū se in lachrymis celestis regni desiderio affligit. Irriguū verò inferius accipit, cū inferni supplicia flendo pertimescit. Prius autem inferius, & post irriguū superius dat. Sed quia cōpunctio amore dignitatis præeminet, necesse fuit vt prius irriguum superius, & post inferius poneretur.

2 Iebuseum des patris sui, vt sic facilius impetraret. **3** Terram arenam & c. i. in fructiferam propter siccitatem. **4** Dedit ita ue ei Cair. su. & c. quia dedit ei terrā sic dispositā, qđ in parte superiori erat irriguū fontis, & similiter in parte inferiori. **5** Erantque & c. Hic consequenter describitur numerus ciuitatū, qđ erāt in sorte Iudæ. Et pater litera vsq; ibi. **6** Omnes ciuitates etc. In Hebræo habetur. Omnes ciuitates vigin- tinouem, quia s̄m veritatem tot remanserunt, & non plures filijs Iuda Alię autem quę sunt vltra istum numerū assignate fuerunt tribui Simeō postea, propter quod aliquę hic enumeratę enumerant postea in sorte Simeō. s. Bethsabee, Meloda, Sicelec, & aliquę alia, vt videbit inf. 19 cap. Sequitur. **7** Vrbes quatuordecim. In litera ponuntur quindecim, sed vna est binomia, & iō computatur quasi duæ. s. Taphua & Ethā. **8** Lachis. Ista est alia ciuitas ab illa quam ceperūt filii Dan, quæ prius vocabatur Lachis, & postea nominata est Dan ab eis, vt habetur Iudicum. xvij. quia illa Lachis sita est in termino aquilonari terræ promissionis. Ista aut Lachis, de qua hic fit mentio est in parte australi eiusdem, quia erat ibi fors Iudę, vt dictum est. Vnde in Hebræo illa quæ capta fuit a filijs Dan vocatur Lais, vt dicitur Iudicum. xvij. **9** Accaron cum vicis. Iste ciuitates adhuc non erant capte, tñ ceciderunt sub diuisione, vt dictum est supra. xij. capite.

10 Cariath

data fuit sponsa prædictis doctoribus & alijs similibus. Hęc tamen sapientia quæ a Deo datur in via, arens est. i. desiderans clarā visionem patrię. Ideo subditur. **4** Deditque ei Caleb irri. & c. Per irriguū superius intelligitur gaudium de diuina visione, per irriguum inferius gaudium de p̄nē damnatorum quam vident, euasione.

Mar. 21. d. † da mihi fontes aquarum. † fontes superiores & inferiores.

Math. 21. 2. B

Lib. 3. Dialog. cap. 34. C

1 Quod Othoniel frater Caleb fuerit.

a Othe. s. c. s. s. r. x. Nota qđ Caleb dicitur filius Iephone, & Othomiel filius Genez, qui est Caleb iunior. i. consanguineus **b** sedebat in alino. Grego. Axa super alinum sedet, cum irrationabilib. carnis motibus anima prælidet. Quæ suspirans à patre tetrā irriguam petit, quia a creatore cū magno gemitu

NICOLAUS DE LYRA.

* ēt dici p̄babiliter vt videt, qđ licet Othoniel esset frater Caleb, nō tñ peccauit accipiendo neptē suā. nō. n. hoc est cōtra legem naturę quia Abraham accepit Sarai filiam fratris sui Aram, nec est qđ legē Moyfi expresse, sed tātū hoc dī ex quadam argumentatione, vt dictum est. Sed argumentum non videtur valere, quia in prohibendis gradibus attēditur irreuerentia naturę, vxor autem est subiecta viro & nō ecōuerso, & ideo magis est contra reuerentiam naturę, qđ amita sit vxor nepotis sui, quam quod neptis sit vxor auunculi. Item in lege Moyfi vir & mulier non erant ad paria in qđ hōdo matrimoniū, quia licitum fuit viro habere plures vxores simul, nō autem mulieri quod haberet plures viros, & ideo nō sequitur, quod si fuerit prohibitū matrimoniū inter amatam & nepotem, quod ex hoc fuerit prohibitū matrimoniū inter auunculum & neprem, nisi aliūde inueniat̄ expressū.

1 Qui. & c. in Hebræo habetur, Quæ cum pergeret, incitauit eū. i. vitū suum ad petendū agrū a Caleb, & vtūque fuit verū, quia ipsa primo incitauit vitū suū ad petendū agrū a Caleb, & ille persuasit ei quod ipsam faceret, quia conuenientius erat quod ipsa peteret hoc a patre proprio quam vir suus.

2 Suspirauitque & c. Hebræi dicunt, Lassa est de super alinum, quia subito, volūtariē tñ descēdit de alino vt poneret se ad pedes

MORALITER.

1 Deditque ei Axam fil. vxor. & c. Per quam intelligi pōt sapiētia diuina, quæ eius filia dicitur, Eccl. 2. 4. a. Ego ex ore altissimi prodii, primogenita ante oēm creaturam. Hęc autem sapientia data

† & descendi de, vel piec se de. Caleb interpre. i. auit se de as no, vt s. proi ceret se ad p des patris.

Compunctio nis duo genera.

E

F

A *Iebuseum autem habitatorē Ierusalem non potuerunt filii Iuda delere, Adam. intelligimus spiritualiter habitasse Iebuseum cum Iudæis in Ierusalem vsque in presentem diem secundum parabolam euangelij, quæ de zizanijs dicit. Sinite utraque crescere vsque ad messem, ne eradicetis simul & triticum. Sic enim in*

n. hom. Iosue. 13. d.

Ierusalem. i. in ecclesia sunt quidam Iebusæi. i. qui degentem vitam ducunt, fide quidē & actione & conuersatione peccati peruersi. Non potest enim ad liquidū ecclesia purgari dum in terris est. Sunt in ea omnes sancti, in quibus peccati macula non est. Sed ne cum zizanijs eradicetur & triticum, sunt in ea aliqui in quibus vel dubia, vel occulta peccata sunt. Qui enim manifestē & euidenter criminosi sunt, de ecclesia expellendi sunt. Non ergo potuerunt filij Iuda disperdere Iebusæos, sed habitauerunt cum ipsis in Ierusalem vsque in presentē diem. Iebusæus interpretatur conculcatio. Debet ergo nobis esse summa cautela & studium, ne quis scandalum faciat vel patiatur, ne quis pollutus in hanc sanctorum congregationem introeat. Si tamen eos non possumus eijcere, qui nos conculcant, eos saltē quos possumus quorū peccata manifesta sunt, eijciamus. Vbi. n. peccatū euident nō est, eijcere de ecclesia neminem possumus. Illi autē sunt in ecclesia conculcantes, de quib. dicit, *Nolite sanctum dare canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos, ne forte conculcent eos &c.*

ct. 7. a.

C Isti ergo sunt Iebusæi, qui indigni, audiunt verbū Dei, quo audi-

audito neq; discedunt vt infideles, neq; permanent vt fideles, sed percepta mysteriorum notitia & fidei nostræ secretioribus perferutatis, conuersi impugnant nos, & contradictionib. corda nostra dirumpunt, verbi Dei margaritas conculcantes, & ornamenta fidei maculantes, hos non potuerunt eijcere filij Iuda de Ierusalem vsque in presentem diem.

b *vsque in presentem diem. id est, seculi æternitatem more scripturæ. Sed hoc ad literā stare non potest, quō enim Iebusæus habitat cum filiis Iuda in Ierusalem, quandiu durat hoc seculum, cum nec filij Iuda habitent ibi in seculum? Conculcationem scandalum. i. faciētes in ecclesia, & qui percepta mysteriorum notitia verbi Dei, margaritas impugnando conculcant. Ierusalem visio pacis interpretatur. Si ergo in corde nostro ædificata est Ierusalem. i. visio pacis, & Christum qui est pax nostra sempitueamur, & seruemus in corde nro, si quidem ita fixi & stabiles sumus in hac visione pacis, vt nulla cogitatio peccati ascen-*

dat in cor nostrū, possumus dicere, quia in Ierusalē sumus, & nullus nobiscum est nisi soli sancti. Nūc verō etiam si ad grandem profectum veniamus, & sumus non s studijs excolamus, nullum puto tam purum esse, qui non aliqua cogitatione maculetur. Certum est ergo habitare etiā Iebusæos, cum filiis Iuda in Ierusalem. Laborandum tñ est quotidie eijcere eos de Ierusalē, sed non omnes simul eijci possunt.

F CAP.

Apheca, Athamatha, & Cariatharbe, hæc est Hebron, & Sior, ciuitates nouem, & uillæ earum. Maon & Hermel, & Ziph, & Iota, Iezraël & Lucadam, & Zanoë Accaim, Gabaa & Ithana, ciuitates decem, & uillæ earum. Halhul & Bethsur, & Sedor, Matheth, & Bethanoth, & Helthecō, ciuitates sex & uillæ earum. Cariathbaal, hæc est Cariathiarim urbs syluarum, & Arebba, ciuitates duæ, & uillæ earum. In deserto Betharaba, Meddin, & Sachaca, & Nebfan, & ciuitas Salis, & Engaddi, ciuitates sex, & uillæ earū.

a Iebuzæum autem habitatorem Ierusalem non potuerunt filij Iuda delere, habitauit

b que Iebusæus cum filiis Iuda in Ierusalem usque in presentem diem.

^a *zizania. f.* ^b *Ecclesiæ.*
^a *Ne eradicarent simul & triticum.* ^b *Qui sunt sine macula & ruga.*
^a *Israël.* ^b *Ecclesiæ.*

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Cariathbaal, hæc est Cariathiarim urbs syl. Vocata est etiam Cariathbaal, quia ibi fuit idolum Baal. Gentiles enim colebant communiter in syluis vel prope syluas, & propter hoc fuit prohibitum filiis Israel ne plantarent arbores iuxta altate Domini, vt habetur Deuteron. 13. c. ne essent similes idololatriis.*

2 *Iebusæum. Hic describitur conditio cohabitatorum, cū dicitur, Iebuseum autem habitatorem Ierusalem, &c. Dicunt expostores nostri communiter, quod isti fuerunt de genere Iebusæorum, & tenuerunt vnum fortalitium in Ierusalem, quod non potuerunt filij Iudæ expugnare, & ideo habitauerunt cum eis in eadem ciuitate. Hebræi autem dicunt, quod isti dicti sunt Iebusæi, non quia essent de genere Iebusæorum, sed quia habitabant in Ierusalem, quæ altero nomine vocabatur Iebus, vt habetur Iudicum 19. sed descenderūt de Abimelech qui fuit Rex Geraræ, cum quo Abraham inijt fœdus firmatum iuramento, vt habetur Gen. 21. & propter*

pter istud iuramentum seruandum non potuerunt filij Iuda eos expellere, quia iuramentum illud fuerat vsq; ad certum tempus, quod ad huc non transierat, tamen Dauid postea eos expugnauit, vt habetur 2. Reg. 5. cap. quia tempus diēti fœderis tunc transierat, de quo fœdere dicitur plenius quando veniemus ad locum illum.

A D D I T I O.

In cap. 15. vbi dicitur in postilla, Sed argumentū non vñ valere, quia in prohibendis gradibus attenditur reuerentia. Hęc solutio postillatoris efficax non est & valida. Nam Hebraica consuetudo quæ ad obseruantiam præceptorum Moisaicæ legis adipem literæ firmissimē tenet, frequenter vitur tali matrimonio, scilicet auunculi & neptis. Non enim in gradibus prohibitis attenditur similitudo solum secundum distantiam numeralem, sed etiam secundum respectū præferētiz viri ad vxorem. *Caput mulieris est vir. j. ad Co. xj. c.*

D 4 CAP.

A rao. i. rex peccati aīam quæ carnaliter vinit, in dotem transferibit. Post hæc videndum est q. filij Ioseph maiorem sortem requirunt. dicētes: Quare dedisti nobis sortem, & prædaturam unā. Ego autē populus multus sum, & dñs benedixit n.e. Si ergo nos populus multus sumus, & bñdictus au-

† expellere habitatores vrbū illarum.

su. *Populus multus es, ascende in syluam & manda tibi bnyli, & paralogū in terra & expugna Pherezæos & Raphaim. Ejciamus ergo Pherezæos q. interpretantur truditio. Fructificatio autē alia*

B bona, alia mala, quia arbor bona fructus bonos facit vel adfert, & mala malos. Expellam^o ergo quæ quid non bñ fructificat fructum peccati, & purgemus fructū iustitiae. Raphaim, inquit expelle, vel potius expurga de te. Raphaim interpretatur resolutæ matres. Est in anima nostra virtus quædam quæ parit sensus velut mater, quæ procedit ex nobis. Vide, *valuerit autem mulier per se, si generationem in se permanserit in fide.* Itæ ergo matres, id est, ista virtus animæ, illis, in quibus fortis est, fortes generat sensus, & qui superari a cōtradiciente nō possunt. In alijs autē resoluta est & remissa, quod indicat sensus quos pteat lāgidos & ineptos. Has matres de nobis expurgemus i. fordes & immūditias, quæ naturalibus aīe motibus

Math. 7. c.

1. Tim. 2. d.

C

runt filij Manasse has ciuitates subuere, sed cœpit Chananeus habitare in terra sua. Postquam autem conualuerunt filii Israel, subiecerunt Chananeos, & fecerunt sibi tributarios, nec interfecerunt eos. Locutiq; sunt filij Ioseph ad Iosue, & dixerunt, Quare dedisti mihi possessionem fortis & funiculi unius, cum sim tātæ multitudinis, & benedixerit mihi Dominus? Ad quos Iosue ait, Si populus multus es, ascende in syluā, & succide tibi spatia in terra Pherezæi, & Raphaim, quia angusta est tibi possessio montis Ephraim Cui responderunt filij Ioseph: Non poterimus ad mōtana conscēdere, cum ferreis curribus utatur Chananeus qui habitat in terra cāpetri, in qua sitæ sunt Bethsan cum viculis suis, & Iezrael mediam possidēs uallem Dixitq; Iosue ad domum Ioseph, & Ephraim, & Manasse, Populus multus es, & magnæ fortitudinis, nō habebis sortem unā, sed transibis ad montem, & succides tibi, atque purgabis ad habitandum spatia, & poteris ultrā procedere cum subuerteris Chananeū, quem dicis ferreos habere currus, & esse fortissimum.

bus ex nostra negligentia adueniunt purgemus, ut naturalis vigor ingenitæ virtutis erulgeat.

a *Non poterimus ad montem.* Adam. Non sufficit nobis mōs, & equus electus & ferrū Chananeus est, qui habitat in monte, &c. Nulquam inuenies q. equū habeat Israelita, sed Chananeus hēt equū, q. falsus est ad fallentem, & ferrum bellicum. Sed respondit Iosue: si populus multus es, virtutem habes non erit tibi fors una, quia saltus est tibi & emundabis eum, &c. Emundemus ergo syluam quæ in nobis est, inutiles scilicet & in fructuosas arbores, & faciamus ibi noualia quæ semper innouemus & fructum capiamus tricesimum sexagesimum & centesimum, unde. *Securis ad radicem arboris posita*

D Homil. 22. Israelita habet equum

* hucusque

16. E

† ad Ephraim

Math. 3. Ibidem. 3. Ibidem.

3. Mit-

NICOLAUS DE LYRA.

dum aliquos angulos subintrabant fortes illas, sicut dictum est capitulo præcedenti de fortibus Ephraim & Manasse.

1 *Postquam autem conualuerunt filii,* in hoc peccauerunt filij Manasse sicut dictum est de filijs Ephraim in fine præcedentis capituli.

2 *Locutiq; sunt.* Hic consequenter describitur possessionis filiorum Ioseph dilatatio, quod non est sic intelligendū quod intrarent sortem alterius tribus, sed quia terram contentam intra sortem suam ab eis non habitatam propter syluas, vel propter gentes adhuc ibidem habitantes ad exhortationem Iosue acquisierunt, & patet litera, paucis exceptis, premititur tamen eorum querimonia cum dicitur.

3 *Quare dedisti,* i. modicam respectu multitudinis meæ. Et est modus loquendi quando notatur paruitas alicuius rei, non enim potest dici quod filij Ioseph haberent tantum vnum funiculum, ad literam, cum sola dimidia tribus Manasse habuerit decem funiculos, ut dictum est.

4 *Et beatus,* multiplicando in prole.

5 *Ad quos,* ex diebus eorum exhortando eos ad dilatationē habitationis sue.

6 *si populus,* quasi dicat si tu habes magnam multitudinē populi consequenter debes habere magnam fortitudinem ad dilatandum possessionem tuam.

populi consequenter debes habere magnam fortitudinem ad dilatandum possessionem tuam.

7 *Cui responderunt,* allegantes difficultatem.

8 *Non poterimus.* Iudij. vocantur currus falcati quia in lateribus vicinis ferreis tactis ad modum falcis armabantur, talibus enim antiquitus utebantur in præliis.

9 *Dixitque,* remouens eorum allegationem.

10 *Populus multus es,* filij enim Ephraim fuerunt homines bellicosi.

11 *Non habebis sortem vnā.* Non est intelligendum, quod vna tribus habuerit plures sortes, sed quod dicitur Hic: *Non habebis,* sic est intelligendum, non eris contentus terra acquisita in sorte tua, sed acquies residuum aduersarios expugnando cum Dei adiutorio, quibus debellatis poteris succidere nemora & dilatare spatia ad habitandum. Sciēdum tamen, quod occasione huius dicti dixerunt aliqui, quod Iosue non diuisit totam terram, sed aliquam retinuit diuidendam illis qui haberent maiorem multitudinem: sed hoc nō est bene consonum præcedentibus, quia dictum est, quod etiam terra Philistinorum & plures aliæ ceciderunt sub diuisione, cum tamen non essent acquisitæ Præterea secundū hoc dictum, sortes non essent ab inuicem distinctæ, sed essent commixtæ per istam additionem.

Falcatus.

3. CAP.

MORALITER.

† terra promissionis significatur adeptio beatitudinis in terra viuenda Per Iosue verò figuratus sunt ipse Christus ut sept^o est dictum. Per hoc ergo quod Iosue filius Salp haad, qui mortuus fuit in peccato suo ut habet Nu. xxvij dedit possessionem in terra promissionis, significat quod pueri malorū parentum non priuantur hereditate cælesti pp malitiam ipsorum, nisi fuerint imitatores scelerū patrum, licet aliquando priuentur hereditate terrena secundū iudicium humanum. Item per hoc qd hereditas filius fuit data, significat qd in adeptione beatitudinis differentiam non facit distinctio sexū, sed meritū. Colof. ij. b. *Expoliantes nos ueterē hominem cum uicibus suis, & induentes nouum, qui renouatus est in agnitionem Dei secundū imaginem eius qui creauit eum, ubi non est masculus.*

1 *Locutiq; sunt,* scilicet tribus Ephraim & dimidia tribus Manasse, p quas significatur stat^o religiosorū & maxime medicantium. Manasses enim interpretat^r obliuio. Religiosi uero medicantes inter alios magis obliuisci debent temporalitū. Ephraim autē fructifer vel fructificatio interpretatur, in regionibus autē mendicantium diebus istis plures inueniunt apti ad faciēdum fructum animarū. Per filios igit^r Ephraim & Manasse petentes ampliationē possessionis sue, significatur religiosi mendicantes. petentes p se vel p alios expresse vel interpretatiuē ampliationē promotionis in officijs prædicandi, legendi, & huiusmodi, plus quā sunt apti propter qd exemplo Iosue debent eis prælati dicere.

2 *Ascende,* id est, applica te ad studium sacre scripturæ & bonæ uitæ ut per hæc merearis in dictis officijs dilatari: nec propter difficultatem debent se excusare, qui secundum Poetam: Labor improbus omnia vincit.

1 Locuti,

C A P. XVIII.

Mittam vobis. Adaman. In cōsuetudine hoīum est, cum aliquid forte diuiditur, fortuito v̄ fors illa ad illum, vel alia ad aliū cadere. In scriptura autē sancta nō est ita: Si. n. de tanta re patres sortibus

falluntur. fors. n. verum prodit. Salomon quoq; ait: *Conuentiones quoque cohibet fors* &c. veluti cesare ostēdens J. 1. Prou. 18. c. nes, vbi fors mittit. In nouo quoq; testō conueniētes apōtoli multō sapientiores, quā qui nunc epōs, vel presbyteros, vel diaconos ordinant, elegerunt duos, nec tñ de eis iudica-

C A P. XVIII.

Congregati sunt oēs filij Israel in Silo, ibiq; fixerunt tabernaculū † testimonij, & fuit eis terra subiecta. Remāserunt aut filiorū Israel septem tribus, quæ necdū acceperāt possessiones suas. Ad quos Iosue ait: *Vsquequo † marcetis ignauia, & non intratis ad possidēdā terram quam Dñs Deus Patrū vestrorum dedit vobis? † Eligite de singulis tribubus ternos viros, vt mit-*

tam eos, & pergant, atque circumeant terram, & describant eam iuxta numerum vniuscuiusque multitudinis, referantq; ad me quod descripserunt. Diuidite vobis terrā in septem partes, ludas sit in terminis suis ab Australi plaga, & domus Ioseph ab Aquilone, mediam inter hos terram in septem partes describite, & huc venietis ad me, vt coram Domino Deo vestro mittam vobis hic sortem, quia non est inter vos pars Leuitarum, sed sacerdotum Domini est eorum hæreditas. Gad autem & Ruben, & dimidia tribus Manasse

parte sortis sanctorum in lumine. Ex his omnibus hoc dixisse sufficiat, qd nobis ab apōtolis fors ducta delignat, qd vbi ex fide integra & oratione p̄missa fors ducit ea q̄ Dei voluntas continet in occulto, fors hominibus declarat in manifesto. Secundum verō interiorem intellectum, sicut Paulus videt indicare dicens, in partem sortis sanctorum, & in sorte vocati in Christo. Videndum est, ne forte nō solum in hominibus, sed in supernis virtutibus fors agatur, & p̄sident aliqua virtus huic officio: quæ verbi causa Iesu filio Naue nunc forte hæreditatem distribuenti, non ad aliquam gratiam sed secundum hoc quod scit Deo placere, ductum p̄bebat fortis: & illi faciat euenire quæ prima sunt, quem scit apud

sumerēt iudiciū, vel emi sissent, nihil mirū esset si Gentiles hoc facerēt. Sed videamus si in scripturis aliqd sit p̄positum, qd nobis qd virtutis sit in fortibus manifestet. In Leuitico scriptū est: *Accipiant duas sortes, fors una in dño, & fors vna in capro emissario.* Item ibi, Moyses forte diuisit terrā tribui Ruben, & Gad, & dimidiæ tribui Manasse. Dedit etiā Iesus secundum p̄ceptum dñi Caleb sortem & tribui Ephrem, & dimidiæ tribui Manasse. Et post hæc, inquit, congregauit ecclesiam de filiis Israel & dixit, *Mittam sortem & proferam in conspectu dñi sortem &c.* & post hæc sortibus missis sic hæreditas populo distribuitur, & agitatur fors ista non fortuito, sed secundum quod p̄destinatum est a Deo. denique tribus Benjamin prima ibi accepit sortē, vbi erat Ierusalē, post hanc tribus Simeon: secūda post Issachar deinde, Zabulon, deinde Aser, post Nephthali, deinde Dan, in quibus nouissimē veniunt tres illę tribus q̄ ex concubinis sunt. Inuenio in scripturis etiam Gentiles sortē misisse. cū Ionas nauigaret, & tēpestas vrgeret, quasi fors prodere deberet vel posset cuius causa piculū immineret. & quis Gentiles essent a cognitione Dei alieni, nō hac opinione

falluntur. **NICOLAUS DE LYRA. CAP. XVIII.** **C**ongregatq; sunt. Hic consequenter describitur assignatio sortium septem tribubus residuis. Circa qd primò describitur tabernaculi translatio, secundò sortium descriptio, ibi: Remanserant: tertio ducis diuidentis possessio circa finem. 19. ca. ibi, Cumq; compleisset. Circa primum dicitur: Congregatiq; sunt. Vt ibi cum solennitate debita transferret tabernaculum domini de Galgalis. 2. Ibiq; fixe. Silo. n. erat in sorte Ephraim, de qua tribu erat Iosue q̄ p̄ ceteris magis zelabat de cultu diuino, & ideo ibi fuit positū tabernaculū ad manendū, & ibi mansit, quousq; destructa Silo translatum fuit in Nobe. 3. Et fuit. non q̄ tunc esset adhuc acquisita tota, vt patet ex p̄dictis, sed quia aduersarii qui remāserant non audebāt contra eos mouere bellū. Et quia aliqui eorum redacti erant sub tributo, vt patet ex p̄dictis. 4. Reman. Hic consequenter ponitur sortium descriptio. & secundò earū assignatio, ibi: Et ascendit fors prima. Circa primum sciendum qd ista descriptio facta est ad instinctum Iosue per viros ad hoc missos, & ideo primò isti viri eliguntur, & secundò legationem exequuntur, ibi: Cumq; surrexissent viri. Circa primum dicit: Remanserant. quia quinque alię iā acceperant Rubē, & Gad vltra Iordanem, Iudas & Ephraim citra. Manasse verò partim hinc partim inde, vt patet ex supradictis. 5. Vsquequo. quia non erāt bene diligentes ad hñdum portiones determinatas, & p̄ cōsequēs minus solliciti ad extirpā. lū Gētilēs, q̄ remāserant in terra: quia quilibet est magis sollicitus circa rem propriam quā circa communem. 6. Elig. de sing. tri. vt nulla trib. posset cōqueri de illa descriptione. 7. Diuidite. scdm numerum tribuum, quæ non acceperant hæreditatem. Dicunt ēt aliqui qd illę partes non fuerunt æquales, quia tribus non erant æquales in multitudine. Et hoc consonat ei quod immediatē

falluntur. **M O L A L I T E R.** † Hic simul ponitur sensus mysticus duorum capitulorum propter connexionem eorum cum dicitur: 1. Congre. per Silo qui interpretat̄ missus, significatur dñs n̄ Iesus Christus de quo dicitur Gal. 4. a. *At vbi venit ple. tēp. misit Deus fil. su. fa. ex mu. fa. sub lege, vt eos qui &c.* per hoc ergo qd dicitur, Cong. significatur congregatio fidelium in Christo. Mat. 18. c. *Vbi sunt duo uel tres congre. in no. meo in m. co. suu.* 2. Ibiq; fixe. per qd intelligitur eccl. Apoc. 20. a. *Ecce tabernaculum Dei cum homi.* Et hoc tabernaculum in Christo fixum est, Mat.

præmittitur. Describant aut iuxta numerū vniuscuiusq; multitudinis. consonat ēt ei quod scribitur Nu. 23. f. Pluribus maiorē partem dabis. Sed contra hoc videtur illud qd postea subditur hic, Circūite terram & describite eam, ac reuertimini ad me, vt hic coram dño Deo vestro in Silo mittā vobis sortem, s. ad hoc quod sciatur quæ tribus quam partem habere debeat, si autē fuisset facta diuisio per partes maiores & minores secundum maiorē, vel minorem multitudinē cuiuslibet tribus, per hoc fuisset scitum quā partem quilibet tribus deberet habere, & missio sortium per Iosue esset inutilis: imò posset esse nocua, s. si fors tribus hñtis maiorem multitudinem caderet super minorem partem. Ideo secundum istam viam oportet dicere qd fors ex diuina ordinatione semper cadebat super partem proportionatam illi tribui, & sic non poterat esse nocua, nec etiā erat inutilis, imò utilis. s. ad reprimendum contentiones quæ possent oriri si illa diuisio esset facta simpliciter ex ordinatione humana. Alij verò dicunt, qd partes p̄dictæ fuerunt æquales, & quilibet pars fuit distributa per familias vnius tribus. verumtamen vna familia accipiebat maiorem partem quā alia secundum quod continebat plures domos, & vna domus maiorem partem quā alia, secundum quod cōtinebat plura capita, & quantum ad hoc intelligitur quod allegatum est de libro Numerorum: Pluribus dabis maiorem, & paucioribus minorem. non autem quantum ad inæqualitatem sortium seu partium, quæ assignabantur singulis tribubus. 8. Iudas. Erat. n. in termino australi & trib. Ephraim in aquilonari, quia erant tribus bellicosiores ad susstrendum impetum inimicorum aduenientium cōtra filios Israel ab extra: quia non poterant sic ex aliis partibus intrare, eo qd mare Mediterraneum claudit totum latus occidentale terra promissionis, & Iordanis fluminis latus orientale. * 1. Cumque

Mat. 21. c. *super hanc petrā edi. eccl. meā.* Ipse nāque Christus figit hoc tabernaculum in seipso. Per hoc autem quod dicit: *Quod*. intelliguntur apōtoli qui post Christū fuerunt fundatores ecclesie. Vnde Apoc. 21. d. dicitur, qd nomina duodecim apōtolorū & agni scripta sunt in portis ciuitatis, p̄ quā ecclesia designat̄. 4. Reman. per quas significat̄ vniuersitas electorū q̄ necdū habet possessionē in terra viuentiū. Et diuidunt̄ in septē tribus. i. status, s. p̄latorū, curatorū, clericorū, principum, militum, vulgarium: de quolibet enim statu sunt aliqui accepturi possessionem in terra viuentiū. 1. Et ascen.

A
il. 23.
lesæ
gatio
pro
in scri
26. b.
B
33. g.
14. c.
r. b.
C

D
Prou. 18. c.
Aet. 2. d.
† vacatis
vel orio
estis
† Tradite.
Eph. 1. c.
E
Col 1. b.
Sortium vsus
q̄o licitus.
Ibidem.
F
Deum
Nu. 26. f.

A Deum primū tenere locum, vt quod latet apud Deū, fortis gubernatione ēt hoibus demonstratur: alium verò facere fecundi loci, & alium tertij. Quod ita gestum nō solum in terris arbitror, sed ēt in cœlestibus, & huiusmodi fortē que apud Deum ēt meritorum contēplatione distinguitur, & illo tpe

Deut. 32. a.

habitā, cum dū daret excels^o gētes sūm numerū angelorū. Der: & facta est portio domui lacob, tunicul^o hereditatis eius Israel, hic. n. partē per fortē & tuniculū Israel Deū dicit eē fortitū. Nō ergo fortitū putādū ēt p fortē euenisse il

B in hoibus diximus, qā Dei iudiciū occultum fors pādū in publicū: talis fors fuisse credenda est, quā p merito suo quisq; illā vel illā gentē suscepit. Nec p singulos quidē, q sine forte, q Der iudicio dispendit, eueniret: dicendū ēt, vt alius talē vel talē vitam a natiuitate fortitatur: vel qd benī angeli adūnt hoibus & contrarij, vt ille angel^o animæ Petri custodiam fortitus sit, alius Pauli, al^o cuiuslibet infantis de cœcia. Nō est enim dū

† Haraba.

C bitandum de Dei iudicio, qui vel illorum dignitatē vel animæ nostrę ad liquidum respicit qualitātē cuiq; nostrū custodia dari quadā forte mystica Chri dispensatione directā: Puto ēt de his virtutib. q nūdi mōstera susceperūt, q nō fortuito illa virtus terrę vel arborū germinationib. p̄sit, illa fontium

iam acceperant possessiones suas trans Iordanem ad Orientem plagam, quas dedit eis Moyse famulus dñi. Cumque surrexissent viri, vt pergerent ad describendā terram, p̄cepit eis Iosue dicens: Circūite terrā & describite eā, ac reuertimini ad me, vt hic coram dño in Silo mittam vobis fortē. Itaq; perrexerunt & lustrantes eā in septē partes diuiserunt, scribentes in volumine, reuersiq; sunt ad Iosue in castra Silo. Qui misit sortes coram dño in Silo. Diuisitq; terram filijs Israel in septē partes. Et ascendit fors prima filiorū Benjamin p familias suas vt possiderent terrā inter filios Iuda & filios Ioseph, Fuitq; terminus eorū cōtra Aquilonē a Iordane, p̄gens iuxta latus Iericho Septentrionalis plage, & inde cōtra Occidentē ad mōtana cōscendens, & perueniens ad solitudinē Bethauē, atq; pertrāsiens iuxta Luzā ad Meridiem (ipsa est Bethel) descenditq; in Ataroth Addar in montē qui est ad Meridiē Bethorō inferioris, & inclinatur circūiens contra mare ad Meridiē montis, qui respicit Bethoron contra Aphricum. Suntque exitus eius in Cariathbaal, quę vocatur & Cariathiarim urbē filiorum Iuda. Hęc est plaga contra mare ad Occidentem. A Meridie autem ex parte Cariathiarim egreditur terminus contra mare, & peruenit vsque ad fontem aquarū Nephthoa. Descenditq; in partem montis qui respicit vallem filiorum Ennon, & est contra Septentrionalem plagā in extrema parte Vallis Raphaim Descenditque in Geennon, id est Vallis Ennō, iuxta latus Iebusæi ad Austrum, & peruenit ad fontem Rogel, transiēs ad Aquilonē, & egrediens ad Enfemes, id est, fontem solis, & pertransit usque ad tumulos qui sunt è regione ascēsus Adomin, descenditq; ad Habenboen, id est, lapidem Boen filij Ruben, & pertransit ex latere Aquilonis ad campestria, descēditq; in † planiciē, & prætergreditur contra Aquilonē Bethhagla, suntq; exitus eius contra linguā maris salissimi ab Aquilone in fine Iordanis ad Australem plagā, qui est terminus illius ab Oriente. Hęc est possessio filiorū Benjamin per terminos suos in circumitu & familias singulas. Fuerūtque ciuitates eius Iericho & Bethhagla, & Vallis Casis, Betharaba & Samaraim & Bethel & Auim & Aphara & Ophera, Villa Hemonā & Ophni & Gabee ciuitates duodecim & Villę earū. Gabaon & Rama & Beroth & Mephpe, Caphara Amosa & Recem Iarephel & Tharela & Sela Eleh & Iebus quę est Ierusalem: Gabaath & Cariath ciuitates quatuordecim & villę earum. Hęc est possessio filiorū Benjamin iuxta familias suas.

tiū uel fluminū fluentia exhibeat, alia imbrīū, alia vētorum, alia marinis, alia terrenis animalibus uel singulis quibusq; ē terra gignentib. prælit, & esse in singulis facta ineffabilia diuina dispensationis, ut in ordine suo cuncta p vnamquāque virtutē dirimantur, & cōpetenti officio: vnde: *Nonne omnes*

*sunt administratores spiritus, & in ministerium missi, propter eos qui hereditatem capiunt salutis, Ad horum imitationem dicitur sortes duciper Iosue, & hereditas p tribus diuina dispensatione decerni, & per ineffabilem Dei prouidentiam ac prescientiam in his sortibus adumbrari futurę in cœlis hereditatis exemplar, quia lex umbrę dicitur futurorū bonorum habere, Hinc Paul^o ait: *Accessistis ad Sion montem, & ad ciuitatem Dei vincitis Ierusalem cœlestem.* Est ergo ciuitas i cœlis que dicitur Ierusalem & mons Sion. Nō sine causa Benjamin accepit in sorte sua Ierusalem & montē Sion, sed quia cœlestis Ierusalem ratio exigebat, vt nō alij dareē terrestribus que ē figura cœlestis. Adam. Bethlehē quoq; non sine certa rōne in sortem Iudę decernit vt Hebron, vel singulę ciuitates singulis tribubus conscribuntur. Sed cœlestia loca in quibus Ierusalem & Sion nominantur &c. quę his vicina sunt, hoc in se rationis continebant in cœlis quod forte gubernabatur in terris. Hinc ergo est, quod dispensauit diuina sapientia nomina quędam locorum scribi, quę mysticā interpretationē cōtineant quib. indicatur, quia hęc certis*

Heb. 1

E † ab ex tate & i Heb. 1

Hom in Ios.

F Nomin mystic pretat est.

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 *Cumque*. Hic ponit executio descriptionis, & patet lra ex prædictis, qualiter aut dicitur de vt: fortibus dicitur tunc supra 7. c. & et Nu. 32. 2 *Et ascen*. Hic ponit terra de scripta assignatio: & primò tribui Benjamin. secundò alij sex tribubus 19. c. Circa primū primò tribui Benjamin terram assignant. secundò ciuitates notantur, ibi. *Faciuntq;*. Circa primū dñ. *Et ascen*. Hoc dñ quia Ierusalem pro parte cecidit in tribu Benjamin, vt dictum. fuit supra que est in altiori loco quam loca circumadiac. nra, & quatuor: 3 *Atque*. Dñt aliqui quod ipsa est Ierusalem que vocata est Luzā & Bethel, vt dictum fuit Gene. 28. sed hoc non vñ verū, quia infra eo. cap. vbi nominantur ciuitates fortis Benjamin, Bethel, & Ierusalē distincte notantur in medio alijs interpositis. Item hic immediate ante sit mentio de Bethauen, quę est eadē cū Bethel, vt dictum est supra 8. cap. Et ideo melius vñ quod ista Bethel Luzā est

za est alia a Ierusalem: nec est inconueniens qd plures ciuitates eiusdem nom. abus nominent, quia hoc frequenter reperit. Aduertendum tñ est, q ista Bethel non est de sorte Benjamin, nō dñ hic: *Pertransiens iuxta Luzam.* nō includens ipsā: ideo Iudic. 1. dicitur forte Ioseph ēt dicitur. 4 *Contra*. Ventus est aquilonatis. & ponitur hic p parte orbis ex qua fiat ille ventus. 5 *Iuxta*. habitatoris Ierusalem, cuius vna pars cecidit in sorte Benjamin. 6 *Et*. Hebræi dñt: *Vsq; ad terminos è regione ascēsus Adomin, id est sanguinum.* Dñt aliqui q erat sibi frequentia latronū, qui exercebant homicidia. 7 *Fili*. Ruben nō est hic nomē patriarchę, quia filij eius acceperūt possessionē ultra Iordanē, vt patet ex supradictis, sed est nomē alterius hoīs eiusdē noīs. 8 *Fue*. Hic cōsequenter ponuntur noīa ciuitatū tribus Benjamin, & legat lra sicut iacet vsq; ibi. 9 *Et*. hęc. n. ciuitas multipliciter noīata fuit, vt dictū fuit Gen. 28. & pro parte cecidit in tribu Benjamin.

CAP.

MORALITER.

2 *Et ascen*. qui interpretat filius dexterę, & cōuenit statui p-latorum, qui debent esse in dextera Christi. Apoc. 1. d. *Et habebat*

bebat in dextera sua septem stellas. Et subditur ibidem. *Septē stelle angeli sunt septem ecclesiarum, id est, episcopi earum.*

A rationibus non casu fieri dispensatur. Sicut enim non fortuito ille angelus Michael, alius Gabriel, alius uero Raphael uocatur, & ille patriarcha Abraham, & ille Isaac, & alius Iacob, uel ille ex Abram Abraham, ille Isaac, & alius Israel. Sed & certa ratione illa Sara ex Sarai, ille Israel ex Iacob, uel ille Abraham ex Abram & quisque angelorum uel hominum ex his quæ sibi iniunguntur officijs & actibus nomina sortiuntur. Ita consequens est loca quædam esse cælestia & ciuitates, sicut Ierusalem cælestis dicitur, & mons Sion, esse etiam alias quarum figuram istæ quæ in terris sunt, continent, quæ hic nobis per Iesum Naue mysticè designantur. De ciuitatibus dictum puto, *Aedificabuntur ciuitates iudæ: & habitabunt ibi. Et, in domo patris mei mansiones multe sunt. Et esto potestatem habens super decem ciuitates.* Ne ergo cum fastidio hæc legatis, & putetis vilem scripturam ex multis nominibus

C A P. XIX.

Itegressa est fors secunda filiorum Simeon per cognationes suas, fuitque hereditas eorum in medio possessionis filiorum Iuda, Bersabee & Sabe & Molada, & Aferual, Bala & Asé & Ethaol, Bethul, Hawma & Siceleg & Bethmarchoth, & Haserlula, & Bethlebooth & Sarohé, ciuitates tredecim & uillæ earum. Ain & Rému & Athar, & Afsan, ciuitates quatuor & uillæ earum. Oes uiculi per circuitum urbiu istarum usque, ad Baalaath, Beerramath contra australem plagam. Hæc est hereditas filiorum Simeon iuxta cognationes suas in possessione & funiculo filiorum Iuda: quæ maior erat, & idcirco filij Simeon possederunt in medio hereditatis eorum. Cecidit quoque fors tertia filiorum Zabulon per cognationes suas, & factus est terminus possessionis eorum usque Sarid. Ascenditque de mari, & Merala, ac peruenit in Debbaseth usque ad torrentem qui est contra Ieconiam, & reuertitur ad Sarid contra Orientem in finem Beseleth Thabor, & egreditur ad Dabereth, ascenditque contra Iaphie, & inde pertransit usque ad Orientalem plagam Geth Hopher & Tacasim: & egreditur in Remmô Amthar & Noa, & circumit ab Aquilone Hanaton. Suntque egressus eius uallis Ieptahel & Catheth & Naalol & Semeron & Iedala & Bethlehem: ciuitates duodecim & uillæ earum. Hæc est hereditas tribus filiorum Zabulon per cognationes suas, urbes & uiculi earum. Issachar egressa est fors quarta per cognationes suas, fuitque eius hereditas Iezrael & Calaloth & Sunen & Hapharim & Schon & Anaharath & sabboth & Cefion, Abes, & Rameth & Engannim & Enhadda & Bethpheses, & puenit terminus eius usque Thabor & Schesima & Bethlemes, erantque exitus eius Iordanis ciuitates sedecim & uillæ earum. Hæc est possessio filiorum Issachar per cognationes suas: urbes & uiculi earum. Cecidit

bus contextam. Sed scitote in his mysteria contineri maiora Deum quam potest humanus sermo proferre uel auditus mortalis audire. Cognita sunt hæc illi integre qui rapus est usque ad tertium cælum. In cælo enim uidit cælestia, uidit Ierusalem cælestem ueritatem Dei & Sion montem quocumque loci est. Vidit Bethlehem & Hebron & omnia quæ scribuntur hic sorte diuisa. Rationes quoque eorum in spiritu comprehendit: confitetur enim se audisse uerba & rationes quæ non licet homini loqui, quales scilicet illi erant quibus dicebat,

Nonne homines estis & secundum hominum ambulatis? Dicebat ea forsitan illis, qui non secundum carnem ambulabant, Timotheo & Lucæ & cæteris discipulis, quos sciebat capaces esse ineffabilem sacramentorum uel Timotheo ait: Memor esto uerborum quæ à me audisti, quæ commendo fidelibus hominibus, & his qui idonei sunt alios docere,

2. Cor. 12. 2.

* fuit hereditas filiorum Simeon.

E

2. Cor. 13. 2.

† contra terminum.

2. Tim. 2. 2.

F

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. XIX.

Etegressa est fors &c. Hic consequenter scribuntur sortes sex tribuum, & secundum hoc posset diuidi in sex partes. Secunda ibi. *Cecidit fors ter. &c.* tertia ibi. *Issachar egressa &c.* quarta ibi *Ceciditque fors quinta tribui filiorum Afer.* quinta ibi. *Filiorum Neptali.* sexta ibi. *Tribui filiorum Dan.* Circa primum dicitur.

1 *Et scilicet a forte Benjamin, quæ fuit prima de septem ultimis, de quibus loquitur hic scriptura.*

2 *Fuitque quia sicut dictum fuit supra 15. c. ista ciuitas & plures aliæ fuerunt assignatæ tribui Simeon, cuius ratio postea cum dicitur.*

3 *Hæc quia maior erat quam possessio aliarum tribuum. Dicunt communiter expositores, quod habuerit terram dupliciter scilicet, per sortem & per concessionem si posset acquirere iuxta se, & quia erat tribus bellicosa dilatauit terminos suos, & ideo quando postea debuit assignari terra septem*

ptem tribubus quæ nondum possessionem acceperant, repertum fuit quod terra residua non sufficiebat eis, & ideo aliqua loca de forte Iuda fuerunt adiuncta forti tribus Simeon, ut dicitur hic. Et aliqua forti tribus Dan, ut dicitur infra.

4 *Ceciditque.* Hæc est pars secunda: & legatur litera sicut iacet usque ibi.

5 *In h.* Heb. dicunt gebul Chislohi tabor. id est, in terminum, Cisloth nomen commune, & significat pendulum montis qui est locus intermedius summitatis, & uallis.

6 *Bethleem.* ista non est illa Bethleem in qua natus fuit Christus, quia illa est de forte Iude. ista autem est de forte Zabulon, sicut enim frequenter dictum est, plures ciuitates uel uillæ similiter nominantur.

7 *Issachar egressa.* Hæc est tertia pars, & legatur litera, sicut iacet usque ibi.

8 *Bethlemes.* i. ciuitas solis, & sic nominabatur: quia forsitan Gentiles ibi colebant solem.

9 *Ceciditque fors quinta.* Hæc est pars quarta, & legatur litera ut iacet.

1 Filiorum.

M O R A L I T E R.

1 *Et egressa.* qui interpretatur audiens, & conuenit statui curatorum qui audiunt synodalia statuta ab episcopis, & denuntiant suis parochiis.

4 *Ceciditque.* qui interpretatur habitaculum pulchritudinis, & conuenit statui clericorum, in quibus resurgere debet decor honestatis.

3 Issa-

7 *Issachar.* Per Issachar, qui merces interpretatur, signatur status religiosorum qui bona nature & fortunæ exponunt pro mercede regni cælorum.

9 *Ceciditque* qui interpretatur carcer, & conuenit statui principum, ad quorum spectat officium illos, quos paterna castigatio corrigere non potuit, uinculis & carceribus mancipare.

Filiorum

C A P. XIX.

A **F**liorum Augul. & Amorrhæus pmāsit vt habitaret in Elon & in Sānanim, & ingrauitus est manus Ephrē super eos, & facti sunt tributarij illi. Hoc iam ꝑ præceptum Domini fiebat, & adhuc vivebat Iesus, sed dux in illis plijs

præ feneclute nō erat. Ideo dictum est à Domino. Factū est vt cōfortaretur cor illorum, qui simul conspirauerunt inire bellum contra Iesum, ne ista illis misericordia pberetur etiā contra præceptum Dei, si remāsisent non expugnati, & fenescēte Iesu, vel defuncto relinquerentur expugnādi filijs Israel qui eis ꝑ præceptum Dni posset parere, quod ille non faceret.

Origen. ho. 24. in Iosue.

† Elim
† arietantes

Adam. Iuxta, lxx. māsit Amorrhæus habitare in Elō & Sānanim, Amorrhæꝑ interpretat amarꝑ vel amaritudo, habitātes ergo i † Elon, q, interpretat † arietes veli Sānanim, q, interpretat pacifici. Aman & arietes sunt q, in agone positi Zabolas struuras expugnate conātur: pacifici verò, qui carnalibus desiderijs & concupiscentiis superatis pacem animæ gerunt. In vtrifq; tamen vtridit diabolus, id est, amaritudo persistere. Si ergo inimica virtꝑ. i. demonis ex amaritudinis turba veniēs ob fideat alicuius cor-

ditque fors quinta tribui filiorum Aser per cognationes suas, fuitque terminus eorum Halchath, & Chali, & Betē, & Axaph, & Elmelech, & Amaad, & Mexal, & peruenit usque ad Carmelum maris, & Sihor & Labanath: ac reuertitur cōtra Orientem Bethdagon, & pertrāsīt usque Zabulon, & uallem Iephthael contra Aquilonem in Bethemec & Nehel, egrediturq; ad leuam Cabul & Abran & Rohob & Amon & Cana vsque ad Sidonem magnam, reuertiturque in Horma usque ad ciuitatem munitissimam Tyrum, & usque Hofa: eruntque exitus eius in mare de funiculo Achziba, & Amma, & Apec, & Rohob, ciuitates uigintidux & uille earum. Hæc est possessio filiorum Aser per cognationes suas: urbesq; & uiculi earum. Filiorum Nephthali sexta pars cecidit per familias suas, & cœpit terminos de Heleph, & Elon Saananim, & Adami, quæ est Neceb & Iebnael usque Lecū, & egressus eorum usque ad Iordanē, reuertiturq; terminus contra Occidentem i Azanoth Thabor, atque inde egreditur in Hucuca, & pertranfit in Zabulon contra Meridiem, & in Aser contra Occidentem: & in Iuda ad Iordanem contra ortum solis ciuitates munitissimæ: Afsedim, Ser, & Ammath, & Recchath, & Cenereth, & Edema, & Arama, Afor, & Cedec, & Edrai, & Enhasor, & Icron, & Magdalel, Horem, & Bethanath, & Bethlames, ciuitates decem & nouē, & uillæ earum. Hæc est possessio tribus filiorum Nephthali per cognationes suas: urbes, & uiculi earum. Tribui filiorū Dan ꝑ familias suas egressa est fors septima: & fuit terminus possessionis eius Saraa & Estaol & Hirsemes, id est, ciuitas solis: Selebin, & Aialō, & Iethela, Elon, & Themna, & Acron, Eltece, Iebbethon, & Baalath, et Iud, et Bane, et Barac, et Gethrēmon, et aquæ Iercon, et Arecon, cū termino qui respicit Ioppen, et in ipso fine concluditur. Ascenderuntq; filij Dan, et pugnauerunt contra Lesem, ceperuntq; eā, et percusserunt eā in ore gladij, et possederunt, et habitauerunt in ea, vocantes nomen eius Lesemdan: ex nomine Dan patris sui. Hæc est possessio tribus filiorum Dan per cognationes suas, vrbes, et uiculi earum. Cumq; compleisset sorte diuidere terrā singulis per tribus suas, dederunt filij Israel possessionem Iosue filio Nun in medio sui iuxta præceptum Domini, vt bemb quam postulauit Dannath Saraa in monte Ephraim. Et ædificauit ciuitatem, habitauitq; in ea. Hæ sunt possessiones quas sorte diuiserunt Eleazar sacerdos, et Iosue filius Nun, et principes familiarū ac tribuum filiorum Israel in Silo coram Domino ad ostium tabernaculi testimonij, partitque sunt terram.

NICOLAUS DE LYRA.

Fliorum Neph. Hæc est pars quinta, & legatur litera uicet usque ibi. **1** Afor. prope locum illum fuit natus Thobias, ut habetur in principio libri sui.

3 Tribui. Hæc est pars sexta in qua describitur fors filiorū Dan, cum dicitur.

4 Et fuit. dicunt aliqui quod istæ duæ ciuitates non fuerūt de sorte Dan, sed fuerunt iuxta sortem ipsius Dan, ita q, ibi terminabatur fors eius, erant tamen de sorte Iudæ. Alii autē dicunt quod licet fuerint de sorte Iudæ, fuerunt tñ adiūctæ forti ipsius Dan, eadē ratione qua aliquæ ciuitates de sorte Iudæ fuerūt adiūctæ forti filiorū Simeō, vt sup. dictum est.

5 Et Hise. Ista ciuitas fuit de sorte Dan, tamen erat iuxta sortem Iffachar, ita quod Iffachar ibi terminabatur secundum vnam sui partem vt patet ex præmissis.

6 Pugnauerunt. Dicunt Hebræi, qd hæc est ciuitas q, vocatur Lais.

corpus, turbet & sopiat mētē, abhibeantur autē multæ orōnes, multa ieiunia, multæ exorcistarū inuocatiōes, & ad hæc oīa sordus demō i obsessō corpore psistat, tolerabilius exorcistaram penas terēs ex Dei nominis inuocatione tormēta q, discedere. Ita intelligendum est, quia Amorrhæi psistunt habitare in E-

lon, & in Sānanim. Et vt ostenderet scriptura quia perferentes penas & flagella psistunt, di. quia grauis effecta est super eos, manꝑ Ephrem, quod fit per exorcistarum manus impositionē vehementius impositam, vel per bonos actus & opera bona.

Quāto, enim meliora gerimꝑ vel agimus & in optimis conuersamur, tantō illis hæc grauiora efficiuntur. Gratus est illis & acceptus, q, in turpitudine & flagitijs uiuit. Qui verò in bonis actibus manum suaper eos grauaerit, etiam si penitus expellere nō potuerit, tributarios eos faciet, & subiectos. Et abiurunt filij Ephrē peragere terram secundum fines suos.

b Cumque. Adaman. Vide mansuetudinem, & humilitatem Iesu, q, digne ferebat nomen veri saluatoris Iesu. Dederūt inqt filij Israel sortem Iesu filio Naue in semet ipsis per præceptum Domini &c. Ipse dedit hēditatē omnibus

Lais. Iud. 18. vbi agitur de expugnatione dictæ ciuitatis.

7 Vocantes. id est, nomine composito ex antiquo, & nouo, & secundum istam trāslationē in Hebræo habetur, Et uocauerunt nomen Lesem Dan. i. ciuitatem quæ prius Lesem uocabatur, nominauerunt Dan nomine simplici, & hoc cōsonat ei quod dicitur Iud. 18. uocato nomine ciuitatis Dan, quæ prius Lais dicebatur.

8 Cumque. Hic ultimo describitur ducis diuidētis possessio. Iosue, q, sicut fidelis dispēfator alijs terrā distribuit, nihil accipiēs tibi ppria autoritate, sed ppli cōcessione, ad subdit.

9 Dede. iuxta tñ suū bñplacitū, sicut erat iustum, iō subdit.

10 Urbem. Erat enim de illa tribu, vt habetur Nu. 13.

11 Hæ sunt. quæ supra dictæ sunt.

12 Coram. id est, in atrio ante ostium tabernaculi, & dicitur tabernaculū testimonij quia in illo erat arca in qua erat lex, quæ testimonium in pluribus locis, uet. uocatur.

3 CAP.

M O R A L I T E R.

1 Filiorum. Nephthali interpretatur dilatatio, & cōuenit statui militū, quorū labore res publica conseruat ac et dilatat.

3 Tri-

3 Tribui. Dan interpretatur iudiciū, & cōuenit statui uulgariū, qui iudicantur in foro secreto, & publico, & hoc duplici, scilicet ecclesiastico & seculari.

A bus filijs Iuda & Ephraim, & dimidia tribui Manasse, & Caleb filio Iephone, ipse misit ternos viros p singulas tribus, q tota terra peragrarent & describerent in libro, & redeuntes ostenderent sibi, & se in nouissimis referuauit, & voluit esse oium nouissimus, vt esset oium primus, nec sibi hrditatem

fibi non distribuit aliquam portionem? Imitatus est in eo modestiam Dni. *Discite, ait, a me, qui a mitis sum & humilis corde.* Extremam itaq; expertus est inopiam, ita ut ne domum quidem haberet, ubi reclinaret caput suum. Docuit item eos, qui in aliquo magistratu sunt constituti non suis comodis, sed utilitati subditorum seruire debere.

D Matth. 11.

C A P. XX.

E locutus est dñs ad Iosue, dicens, Loquere filijs Israel, & dic eis: Separate vrbes fugitiuorum, de quibus locutus sum ad vos per manum Moysi, vt confugiat ad eas quicumque animam percussit nescius, & possit euadere iram proximi qui ultor est sanguinis, cum ad vnam harum confugerit ciuitatum: stabitq; ante portam ciuitatis, & loquetur senioribus vrbis illius, ea quae se comprobent innocentem, sicque suscipient eum, & dabunt ei locum ad habitandum. Cumque ultor sanguinis eum fuerit persecutus, non tradent in manus eius, quia ignorans percussit proximum eius, nec ante biduum triduumve eius probatur inimicus. Et habitabit in ciuitate illa, donec stet ante iudicium, causam reddens facti sui, & moriatur sacerdos magnus qui fuerit in illo tempore. Tunc reuertetur homicida, & ingredietur ciuitatem, & domum suam, de qua fugerat. Decreueruntq; Cedes in Galilaea montis Nephthali, & Sichem in monte Ephraim, & Cariatharbe, ipsa est Hebron in monte Iuda: & trans Iordanem contra Orientalem plagam Iericho, statuerunt Bosor, quae sita est in caespitri solitudine de tribu Ruben, & Ramoth in Galaad de tribu Gad, & Gaulon in Basan de tribu Manasse. Haec ciuitates constitutae sunt cunctis filijs Israel, & aduenis qui habitant inter eos, vt fugeret ad eas, qui animam nescius percussisset, & non moreretur in manu proximi effusum sanguinem vindicare cupientis, donec staret ante populum expositurus causam suam.

C A P. XX.

Separate vrbes fugitiuorum &c. Originis. Ad ciuitates refugij confugiunt non omnes homicidae, sed qui ignoranter homicidium commiserunt. Sunt enim aliqua peccata, quae si proposito ac uoluntate committimus, homicidas nos faciunt, & sunt alia quae nos si ignoranter admittimus, discernit nobis credo, & praeparat ex precepto Dei aliquis locus, ubi ad certum tempus habitare debeamus si qui non uoluntaria peccata commisimus: si tamen mundi inueniamur ab his peccatis, quae uoluntate commissa sunt. Et ob hoc

Homil. 34. in Numeros.

E Purgatorius locus.

secernuntur quaedam ciuitates refugij.

* R. Mose Maimonius. Quod is qui imprudens fecit homicidium exulat, ideo fit vt tranquilletur interea animus vindicis sanguinis, dum non videt eum, qui facinus fecit. pendet uero ipse in patriam reditus ex morte eius viri qui cum ceteros mortales omnes dignitate precellat, atq; ab omnibus Israelitis summè ametur, consentaneum est, eius acerbo casu sedari dolorem, quem sanguinis vindex ex cognati sui cede conceperat. Quippe sic comparatum est hominum ingenium, vt quisque habet infortuniu, si par, aut maius alteri accidisse uiderit, minus doleat de suo. Nullius autem hominum grauior calamitas apud nos certe existimatur, quam Pontificis maximi mors.

I. More haueu.

F

C A P.

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XX.

Et locu. Postquam actum est de terrae diuisione, hic consequenter agitur de ciuitatum refugij separatione. & primo circa hoc praecipuum dñi renouatur. secundo executioni datur, ubi: *Decreueruntque.* Circa primum dñi. **2** *Separate.* Nu. 35. & Deut. 19. ubi ista materia plenius est tractata: & ideo breuius est hic pertransendum. **3** *Quicumque.* i. causaliter omnino. **4** *Stabitq; an. por. i.* ante iudices qui antiquitus sedebant in foribus ciuitatum vt quilibet posset ad eos accedere. ideo subditur. **5** *Et lo.* Sententia tamen finalis de sua innocentia vel de contraria non dabatur per iudices ciuitatum refugij, sed per iudices illius ciuitatis in cuius terminis homicidium fuerat perpetratum, prout declaratum fuit Num. 35. **6** *Cumque ult. i.* proximus occisi ad quem spectat causam defuncti prosequi. **7** *Non tra.* & est sententia suspensiuua usq; ibi. **8** *Donec.* in ciuitate in cuius terminis fuerat homicidium perpetratum. ubi ducebatur de ciuitate refugij cum securitate, & sententia data de eius innocentia reducebat ad ciuitatem refugij ibidem saluandus. Si autem daretur sententia contra eum, tradebat amicum interfecti

interfecti occidendus. *Et non mor. qui interf. a casu. Donec mo.* hoc refertur ad illud predictum. **9** *Et ha.* quia de ciuitate refugij non poterat ad proprium locum redire, donec moreret sumus sacerdos. cuius causae assignatae fuerunt. Nu. 35. **10** *Decreueruntque.* Hic ponit executionem predicti mandati, quia separauerunt sex ciuitates fugitiuorum, tres circa Iordanem, & tres ultra secundum quod fuerat praecipuum a domino, Nu. 35. & patet litera. Notandum tamen, quod omnes ciuitates refugij fuerunt assignatae Leuitis, prout habetur in cap. seq. ad designandum, quod in clericis debet esse refugium totius populi. Moral. exponendo, ciuitates fugitiuorum designant remedia peccatorum, fuerunt autem tres ultra Iordanem & tres citra, ad denotandum quod ante baptismum & post fuerunt remedia contra peccata. Per flumem Iordanis intelligitur baptismus, quia in eo Christus fuit baptizatus, conferens aquis uirtutem mundandi tactu suae sacratissimae carnis. Ante baptismum uero fuerunt tria remedia praeter parentalem fidem, oblatio legalis, & circumcisio legalis. Post baptismum uero fuerunt tria remedia, ieiunium contra uicia carnalia, oratio contra uicia spiritualia, & elemosyna quae est opus pietatis ualentis ad omnia.

M O L A L I T E R.

1 *Et locutus est.* sequitur. **2** *Separate.* Fuerunt autem sex ciuitates ad hoc assignatae. scilicet tres ultra Iordanem, & tres citra. per Iordanem uero significatur baptismus, eo quod Christus ibi fuit baptizatus, & tunc tactu sanctissime suae carnis dedit vim regeneratiuam aquis. Per ciuitates autem refugij significantur remedia contra peccata, ad quae debent peccatores refugere pro salute. Ante uero baptismum per Iordanem

nem significatum, fuerunt tria remedia contra peccata. scilicet fides parentalitatis: postea circumcisio carnalis a tempore Abraham, & oblatio legalis a tempore legis datae, ut patet in Leuitico. ubi pro varijs peccatis determinant oblationes diuersae. Post baptismum uero inter alia remedia assignantur tria. scilicet uera contritio, integra confessio, & debita satisfactio. Vel aliter. scilicet ieiunium contra uicia carnalia, oratio contra peccata spiritualia, & elemosyna quae est opus pietatis ualentis ad omnia. Tit. 4.

C A P. XXI.

Accesserunt. Adaman. Oēs filij Israel acceperūt fortes suas in terra. Leuitis autē in hereditate solus fuit Deus. Sed quia accipiunt decimas & primitias secundum praeceptum dñi,

oportet eos etiā de terra & de habitaculis decimas accipere: hoc est. n. de oib⁹ decimas accepisse. Id accedentes principes Leuitarū ad Eleazarū sacerdotē & ad Iesum filiū Naue & ad principes tribuū dixerunt: *Dñs praecepit ciuitates dari nobis ad habitandum, & suburbana earum aialibus nostris.* Oportet ergo de ciuitatib. & de suburbanis forte fieri, ne indifferetē & fortuito videatur facta diuisio Leuitis. Sicut ergo distributio in filiis Israel habuit rōnem, quā q̄s prima forte dignus haberet, & alius secunda, in quibus sint vltimus Dan: Ita necesse est hic esse aliquam rōnem, vt alij prima, alij secūda, alij verō tertia fors ducat. Dñr autē esse filij Leui Gersō & Caath & Merari, & ostendit primat⁹ tenuisse honorē Caath, cuius filij fuerunt Moses Aaron & Maria. Igitur de Caath pars quidē plebis facta est sacerdotalis, quae est Aaron & filij eius. Moses autē in sacerdotali ordine, aut si quid plus esse pōt hūius est. Alia verō ratio est de filiis Israel. Caeteri autē ex filiis Caath fm ordinē tenuerunt in tribu Leui, q̄ sunt Issachar & Hebrō & Oziel: deinde accipiunt post hos partē. post Caath ex filiis Leui Gerson. tertio loco nouissimus omnium Merari. Hæc est autem differentia primi ordinis secūdi, tertij, vel quarti, quam primò omnium obseruauimus in Numeris. Postquam enim ordinatae sunt xij. tribus per quatuor orbis partes circa arcam testamenti domini excubias agere, statuta sunt tres quidem ab Oriente, tres ab Africo, id est, meridie, tres ad mare, id est, ad Occidentem, tres verò ab Aquilone. Ibi etiam isti per quatuor orbis partes eodem ordine deputātur. Et ab Oriente quidem vbi erat tribus Iuda, quae est inter ceteras prima, Aaron & filij eius locantur. Caathi verò filij qui erant reliqui, arcam domini portare, & tubis canere statuuntur, ita vt cum prima tuba cecinisset, mouerent castra qui erant ab Oriente, cū verò secundus qui erant a Meridie, tertia ab Occidente. Quarta ab Aquilone. Vides quātus ordo, quāta in scripturis sanctis rerū cōsequētia custodit, nihil sine rōne geritur & ordine. Diligētius verò quae hic referuntur aduerte. Prima, inquit, exit fors

Homi. 25 in Iud.

Num. 35.2.

† Nu. 35.2.

B

Tribuum ordinis differentia.

C

C A P. XXI.

Accesseruntque principes familiarum Leui ad Eleazarum sacerdotem, & Iosue filium Nun, & ad duces cognationum per singulas tribus filiorū Israel locutique sūt ad eos in Silo terrae Chanaan, atque dixerunt: † Dominus praecepit per manum Moysi, vt darentur nobis vrbes ad habitandum, & suburbana earum ad alenda iumenta. Dederuntq; filij Israel de possessionibus suis iuxta imperium Domini ciuitates & suburbana earum. Egressaque est fors in familiam Caath filiorum Aaron sacerdotis de tribu Iuda, & Simeō & Benjamin ciuitates tredecim, & reliquis filiorum Caath, id est, Leuitis, qui superfuerant de tribubus Ephraim & Dan, & dimidia tribus Manasse ciuitates decem. † Porro filij Gerson egressa est fors, vt acciperent de tribubus Issachar, & Aser, & Nephthali, dimidiaq; tribu Manasse in Basan ciuitates numero tredecim. Et filij Merari per cognationes suas de tribubus Ruben & Gad & Zabulon vrbes duodecim. Dederuntq; filij Israel Leuitis ciuitates * & suburbana earū, sicut

fors Caath, & facta est filijs Aaron sacerdotib. qui erāt in Leuitis. Cui oportebat primatū dari, nisi Aaron primo vel summo Pōtifici: Primò in vita meritis, in honoribus, in virtute. Nō est ergo ista fors fortuita, sed adest virtus superna gubernans eā secundum diuinā prudentiæ iudiciū. & decernit hæc fors filijs Aarō prima habitacula. Filij Aaron in tribu Iuda & in tribu Simeon & in tribu Benjamin per forte ciuitates xij. Vides quō electis viris in electis tribubus habitacula dispensantur. Quos autem oportuit secundam fortem suscipere? Filios, inquit, Caath, qui reliqui erant post filios Aarō. Et quas tribus isti accipiunt? In tribu inquit Ephraim, in tribu Dan & in dimidia tribu Manasse ciuitates. x. per fortem. Qui sunt autē tertij? filij Gerson, & in quibus tribubus fortiuntur? In Issachar, inquit, & i Aser, in Nephthali & in dimidia tribu Manasse, quae est Basanitidi, ciuitates xij. Qui sunt autē vltimi i Leuitis? Filij, inquit, Merari. In quibus accipiuntur tribubus? Ex tribu, inquit, Ruben trans Iordanē, & Gad, de tribu Zabulon q̄ vltimus est inter filios Leui accipiunt in forte ciuitates xij. Cum quatuor partes sint orbis terrae, Caath accipit fortem primam inter filios Leui a parte Orientis cū illis tribubus primatū omnium tenent. Vide quō oia conueniunt in quatuor partibus. Orbis orientalis nobilior est in quo nobilitas oīum Iudae tribus habebatur. Et filij Caath sacerdotes primam ducūt in

D

E

† 1. Pars

* Has.

F

Leui partes tuor.

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. XXI.

Accesseruntque. Postquā actum est de ciuitatib. fugitiuorum, hic consequenter agitur de ciuitatibus Leuitarū vbi primo ponitur eorum petitio. secūdo petitionis concessio, ibi: *Dederuntque filij Israel.* tertio ciuitatum eis concessarū nominatio ibi: *De tribubus filiorum Aida.* quartò praeceptorum epilogatio, ibi: *Deditq; Dominus.* Circa primum Leuitae in sua petitione allegant praeceptum Domini dicentes:

- 1 *Dominus praecepit.* istud praeceptum habet Numeri 35. vbi conditio ciuitatum & suburbanorum, & spatium ipsorum plenius pertractata sunt.
- 2 *Dederuntque filij Is.* Hic consequenter describitur praedictae petitionis concessio, & primò in generā, cum dicitur: *Dederuntque filij Israel.* secūdo magis in speciali, cum subditur:
- 3 *Egressaque est.* Ad cuius intellectum sciendum, q̄ Leuitae primò

primò fuerunt distincti in tres partes. quia aliqui dicebantur Caathitae, alij Gersonitae, alij Meraritae. Item Caathitae fuerunt distincti in duas partes, quia aliqui descenderunt per Aaron, & vocati sunt Aaronitae speciali nomine, licet cū hoc dicerentur Caathitae. Alij verò qui descenderunt de Caath, habuerunt tñ nomen commune, & vocati sunt Caathitae, & fuerunt de numero Leuitarum. Aaronitae verò de numero sacerdotum. & sic Leuitae diuisi sunt in quatuor partes. s. Aaronitarum, Caathitarum, Gersonitarum, Meraritarum, vt plenius habetur Num 3. ca. & 4. Primò ergo agitur de forte Aaronitarum, cum dicitur: *Egressaq; est fors.* id est, illorum Caathitarum qui speciali nomine dicti sunt Aaronitae.

4 *De tribu Iuda.* Itae tres tribus assignauerunt eis ciuitates & suburbana, & similiter aliae tribus assignauerunt de possessionibus suis alijs tribus partibus Leuitarum prout exprimitur in litera, & patet:

1 De tri-

M O R A L I T E R.

1 *Accessit.* Hic agitur de ciuitatibus sacerdotū & Leuitarum quae fuerunt eis assignatae a tribubus alijs de possessionibus suis, p̄ quod significatur, quod p̄latis & curatis & alijs deputatis

putatis ad diuinum cultum in noua lege de habitaculis conuenientibus prouideri debet per singulas dioceses de bonis laicorum. Non occurrit autem hic alia mystificatio notabilis propter quod transeo.

A li & Aser, rursus Caath nō inter sacerdotes, sed iter ceteros, primam tamē accepit sortem in Dan, secundā verō Gerson in Aser, & tertiam idem Gerson in Nephthali. Quis pōt hęc oīa comprehendere? Quis meminisse saltem ordinē ipsūm mysteriorū? Quod si etiam ad literam explicare difficile est

Diximus autē quia Iesus Christus petit à nobis locum quem D ædificet, in quo habitet. Et quātales effici debemus mēte & corpore, vt in anima nostrā locum dignetur accipere & edificare & habitare, & quis est in oī populo tā acceptabilis, qui ad hoc dignus sit? Fortē nec singuli, sed tota simul ecclesia

præcepit dominus per manum Moyſi, singulis sorte tribuentes. De tribubus filiorū Iuda & Simeon dedit Iosue ciuitates, quarum ista sunt nomina. Filij Aaron per familias Caath Leuitici generis, prima enim fors illis egressa est, Cariatharbe patris Enac, quæ vocatur Hebron in monte Iuda, & suburbana eius per circumitum. Agros verō & villas eius dederat Caleb filio Iephone ad possidendum. Dedit ergo filij Aaron sacerdotis Hebron confugij ciuitatem, ac suburbana eius: & Lebnam cum suburbanis suis, & Iether, & Elthemro, & Holon, & Dabir, & Ain, & Ictah, & Bethfames cum suburbanis suis, ciuitates nouem de tribubus vt dictum est duabus. De tribu autem filiorum Benjamin, Gabaon & Gabae, & Anathoth, & Almon cum suburbanis suis, ciuitates quatuor, omnes simul ciuitates filiorum Aaron sacerdotis tredecim cum suburbanis suis. Reliquis verō per familias filiorum Caath Leuitici generis hæc est data possessio. De tribu Ephraim vrbes confugij * Sichem cum suburbanis suis in monte Ephraim, & Gaser, & Cibsam, & Bethoron cum suburbanis suis ciuitates quatuor. De tribu quoque Dan Eltheco & Gabathon, & Aialon, & Gethremmon cum suburbanis suis ciuitates quatuor. Porrō dimidia de tribu Manasse, Tanach & Gethremmon cum suburbanis suis ciuitates duæ. Omnes ciuitates decem, & suburbanæ earum datæ sunt filijs Caath † inferioris gradus. Filij quoque Gerson Leuitici generis dedit de dimidia tribu Manasse confugij ciuitates, Gaulon in Basan & Bosram cum suburbanis suis, ciuitates duas. Porrō de tribu Issachar, Cesion, & Dabereth, & Iaramoth, & Engannim cum suburbanis suis, ciuitates quatuor. De tribu autem Aser Messal, & Abdon, & Helcath, & Rohob cum suburbanis suis, ciuitates quatuor. De tribu quoque Nephthali ciuitates confugij, sedes in Galilæa, & Amothdor, & Carthan cum suburbanis suis, ciuitates tres. Omnes vrbes familiarum Gerson tredecim cum suburbanis suis. Filij autem Merari Leuitis inferioris gradus per familias suas, data est de tribu Zabulon, Iecnam, & Charta, & Damna, & Naalol, ciuitates quatuor cum suburbanis suis.* De tribu Gad ciuitates confugij Ramoth in Galaad & Manaim, & Hesebon, & Iazer: ciuitates

recipere potest in se Iesum vt habitet in ea.

Quis est ergo locus, i quo habitare dēt Iesus? In monte, inquit, Ephrem, id est, in mōte fructifero. Qui sunt mōtes tēti & feri? Illi scilicet in quibus sunt fructus spiritus, pax, gaudij, patientia, & caritas, &c. Hi sunt mente & spiritu semper excelli. & quāuis pauci fuerint, in ipsis tamen habitans Iesus, qui est lux vera, emittit radios suæ lucis super eos, quos nondum dignos suo habitaculo principaliter iudicat. Videamus ergo quæ sunt macheræ petrina, quibus circumcidit Iesus filios Israel. Si oretis pro nobis, vt sermo noīter viuēs sit & efficax, & acutior sup omnem macherā, præstabit & nobis dominus Iesus Christus, vt verbum Dei quod

Gal. 5. d.

E * Homicidæ.

† Residuis & infra.

F * De tribu Ruben, Bosor, Iasor, Cade-moth, Mepharth, ciuitates quatuor cum suburbanis suis. Suprà. 5. c.

loquimur ad vos, circumcidat omnem immunditiam & vitia de auditoribus, & amputet omne quo vis mentis & efficaciam naturalis obtegatur: & sic per verbū Dei quod est machera petrina, circumcidemini à Iesu, & audietis, quia abstuli opprobrium Aegypti hodie à vobis. Quid enim prodest exisse de Aegypto. i. de seculo & per cremum ambulare, & morū pristinas sordes & vitiorum immunditias retinere? Oportet ergo post digressionē maris rubri auferri carnalia veteris consuetudinis vitia per Iesum Christum, vt tandem Aegypti careamus opprobrijs. Ponuntur verō illi cultri lapidei quibus secundō circūcisi sumus à Iesu in eo loco quem petit Iesus, accipit Iesus, possidet in anima. f. i. u. s. t. Est. n. machera verbū Dei, quo purgant peccata de auditorū animis. Hęc ergo virtus verbi diuini recondit in eo loco cui dat sermo sapientiæ & scientiæ, vt & opportuno tpe aīa illa proferat istas macheras in ecclesia, & circumcidat secundō eos qui secunda indigent circuncisione. Quod autē dicit, petrinæ macheras. id est, ex saxo cultros, & non ex ferro opere artificis fabricatos, illud oīdit, quā hic sermo Dei, qui immunditias cordū circūcidit, non ex arte grammatica vel rhetorica venit, neq; doctorum malleis domatur, aut studiorum cotibus elimatur: sed ex illa petra descendit, quæ de mōte sine manibus abscessa orbem terræ impleuit, & dona spiritalia credētibz tribuit.

Itaque

NICOLAUS DE LYRA.

1 De tribubus filiorum Iuda & Simeon dedit Iosue. Hic consequenter exprimuntur in particulari nomina ciuitatum Leuitis assignatarum

gnatarum per familias eorum, & patet litera paucis exceptis. 2 Agros verō & villas eius dederat Caleb filio, &c. ita quod erat ciuitatis Hebron, sed erat concessa filijs Aaron ad habitandum, sicut dictum fuit Num. 35.

Tom. 2.

E

* Itaque

icidæ.

B ordine) habenda sit distributio vt in resurrectione non confusē agantur omnia, sed veniat vnusquisque suo ordine. Initium Christus, deinde qui sunt Christi qui in aduentu eius resurgent, cum tradiderit regnum Deo patri, cum subiecerit ei omnē principatum & potestatem. Ibi tales quædā castrorū obseruationes, & sacerdotales descriptiones, & ordines ac tubarum significationes erunt. Fortassis etiam sicut ordinavit Deus stellas celi, & mirandis rationibus collocavit, alias in axe Aquilonis, alias in partibus Orientis, alias in Austro, & alias in Occasu: ita eos (qui ex resurrectione mortuorum erunt sicut stellæ celi in multitudine & claritate) venientes, scilicet ex semine Abraham, ordinabit in regno celorum secundum ordinem stellarum & partium celi: & dabit alijs sortem ad Orientem, alijs ad Occidentem, alijs ad Austrum, alijs verō quo ipse noīit ad Aquilonem. quia multi venient, ab Oriente & ab Occidente, & quatuor partibus orbis terræ, & recumbent cum Abraham, cum Isaac & Iacob in regno celorum.

* Beda. Quod habitacula Leuitis ab Iesu per omnes tribus decernuntur, significatur vt hi qui in ecclesia Dei scientiæ operam dantes, doctrinæ gratiam administrant. Rursus ab omnibus quibus dispensant diuina, terrena subsidia quæ non habent, recipiant: vt impleatur illud quod Apostolus præcipit dicens, Si nos vobis spiritalia ministravimus, magnum est vt carnalia vestra metamus. Et meritō in cunctis tribubus diuifisi sunt, quia dispensatione cunctorum viuunt.

Adamant. Suprà dictū est, quia filij Israel dederunt sortē Iesu in monte Ephrem, & quia ædificauit ciuitatē ibi & habitauit in ea. Sed in eadē scriptura repetit, vt addat quod macheras petrinæ quibus circumcidit filios Israel in eremo abscondit ibi.

Diximus

at. 8. b.

Quæst. in 1. c. 16.

1. 26. in 1. c.

A *Itaque.* Isid. Quod 42. vrbes accipiunt Leuitæ, predicatio significatur sanctorum. Ipsi enim possident doctrinam que constat ex decalogo legis, & quadrifario numero euangelij, quati quaterdenas vrbes habentes, quibus etiam adduntur duæ, quia cuncta que predicant morali & mystico sensu annuntiant.

B *Beda.* Quod 42. vrbes accipitur, indubitanter ipsa predicatio sanctorum figuratur. Ipsi enim possident doctrinam, que constat legis Decalogo, & quadrifido Euangelij numero, quasi quaternas vrbes habentes, quibus etiam duæ adijciuntur: quia cuncta que predicant, morali ac mystico sensu annuntiant.

B *Deditque dominus.* August. Quare cum Israel non solum usque ad diem mortis Iesu, sed etiam post, non eradica- uerit gentes, que terram promissionis tenebant, quamuis ex parte illis debellatis ibi conlisteret, quo dictum sit. *Et dedit dominus Deus, Israeli*

omnem terram quam iurauerat dare patribus eorum, & eam hereditauerunt, & requiem dedit illis dominus in circumitu sicut iurauerat patribus eorum: nec restitit quisquam ante faciem illorum ab omnibus inimicis eorum: omnes inimicos eorum tradidit dominus Deus in manus eorum. non decidit ex omnibus verbis que locutus est dominus filiis Israel: omnia adueniunt. Diligenter omnia considerata sunt, & primum, quod cum omnium gentium terra promissa sit Israelitis, septem gentes videntur assidue memorari. vnde in Exod. legitur. *Mittam ante faciem tuam angelum meum, & eyciet Amorrhæum, Hethæum, Pherezæum, Gergezæum, Henæum, & Iebusæum, & Chanaanæum.* Harum ergo gentium terram videtur Deus patribus promississe. In Deut. etiam scriptum est expressius: *Si accesseris ad ciuitatem expugnare eam, & vocaueris eos cum pace. Si pacifice responderint tibi, & aperuerint tibi, omnis populus qui inuenti fuerint in ciuitate, erunt tibi tributarij & obedientes. Si aut non obediuerint tibi, & fecerint ad te bellum, circumfedebris eam & tradet eam Deus in manus tuas, & interficies omne masculinum eius in nece gladii, præter mulieres. Supellectilem & omnia pecora, & quæcunque fuerint in ciuitate, & omnia utensilia pradaberis tibi, & edes omnem prædationem inimicorum tuorum, quos dominus Deus tuus dabit tibi. Sic facies omnibus ciuitatibus que longe sunt à te valde, que non sunt de ciuitatibus gentium istarum. Ecce aut ex ciuitatibus istis, quas Deus dabit tibi in hereditatem, non viuificabis omnem viuum, sed anathematizabis eos, Hethæum et Amorrhæum, Henæum, Pherezæum, Iebusæum, & Gergezæum quemadmodum mandauit dominus Deus tuus.* Et hic istarum septem gentium terram esse promissam in hereditate, quam debellatis eisdem gentibus usque ad internecionem Israelitæ possiderent, manifestum est. Cæteras enim gentes que longinquæ essent, voluit esse tributarias, si non resisterent. Si autem resisteret, etiam ipsas interfici, exceptis pecoribus & præda. Itæ in Deut. *Et erit cum abstulerit dominus gentes multas, & magnas à conspectu tuo, Hethæum, Gergezæum, Amorrhæum, Pherezæum, Chanaanæum, Henæum, & Iebusæum exterminio percuties eos, & exterminio exterminabis eos. Non dispones ad eos testem, nec miserearis eorum, &c.* His ergo & alijs scripturarum locis ostenditur, harum gentium terras ita accepisse in hereditate filios Israel, ut non cum eis qui eas tenebant, sed pro eis illic habitaret. In Genesi autem vndecim gentes promittuntur semini Abraham sic: *Semini tuo dabo terram hæc, à flumine Aegypti, usque ad flumen magnum*

Exod. 33.2.

Deut. 20.3.

Deut. 7. c.

Genf. 12. b.

quatuor cum suburbanis suis. De tribu Ruben ultra Iordanem contra Iericho ciuitates refugij, Bosor in solitudine Misor, & Iazer, & Iethlon, & Mephaath ciuitates quatuor cum suburbanis suis. Omnes vrbes filiorum Merari per familias & cognationes suas duodecim. Itaque ciuitates vniuersæ Leuitarum in medio possessionis filiorum Israël, fuerunt quadraginta octo cum suburbanis suis, singulæ per familias distributæ. Deditque dominus Deus Israeli omnem terram quam traditurum se patribus eorum iurauerat, & possederunt illam, atque habitauerunt in ea. Dataque est ab eo pax in omnes per circumitum na-

gnum Euphratæ, Cineos, & Cenezeos, & Cethmonæ, Pherezæos, Hethæos & Raphaim: Amorrhæos, & Chanaanæos, & Henæos, & Gergezæos, & Iebuzæos. Que ita soluitur quæstio, ut intelligamus hanc precessisse prophetiam, quod in eos fines regnum erat porrecturus Salomon, de quo ita scriptum est: *Et omne propo-*

situm salomonis quod desinauerat adificare in Hierusalem & in Libano, & in omni terra potestatis sue, omnis populus qui derelictus est à Cethæo, & Amorrhæo, & Pherezæo, Henæo, & Iebusæo qui non erat ex Israel: & filij eorum qui residui erant in terra cum

is quos non consummaverant filij Israel, subiugauit eos Salomon in tributum usque in diem hanc. Ecce residua populorum debellatorum, & omnino ex Dei præcepto perditorum, subiugauit Salomon in tributum, quos utique secundum Dei præceptum perdere debuit, sed tamen subiugati tanquam tributarij possessi sunt. Post autem ita legitur: *Et erat dominans in omnibus regionibus à flumine usque ad terram Philistij, & usque ad fines Aegypti.* Ecce impletum est quod in Genesi Abraham promissum est. à flumine enim hic intelligitur Euphrates. Magnum enim flumen in illis locis etiam proprio nomine non addito potest intelligi. Non enim de Iordane accipi potest, cum & citra Iordanem & ultra iam terras Israelitæ obtinerent, & ante regnum Salomonis: ergo à flumine Euphrate ex partibus Orientis usque ad fines Aegypti, que pars illis erat ab Occidente, regnum Salomonis dicitur liber Regum fuisse porrectum. Tunc ergo plus subiugatum est quam tenebant 7. gentes, & tunc in seruitutem redactæ sunt non 7. sed 11. quod enim in libro Regum scriptum est, usque ad fines Aegypti à flumine, cum scriptura ab Oriente usque ad Occidentem quantum porrectum esset regnum vellet ostendere, idem in Genesi cum ab Occidente usque ad Orientem presumeretur, dictum est à flumine Aegypti usque ad flumen magnum Euphratem. Flumen. n. Aegypti quod disternat regnum Israel ab Aegypto, non est Nilus, sed fluuius non magnus qui fluit per Rhinocoruram ciuitatem. vnde iam ad Orientem versus incipit terra promissionis. Sic ergo fuerat constitutum filiis Israel, ut septem gentium terras illis perditis inhabitarent, alijs autem regnarent subditis atque tributarijs usque ad flumen Euphratem. Et cum in hoc non obedissent, quia ex illis quas exterminare debebant obedientes aliquos fecerant: Deus tamen opere Salomonis: fidem suæ repromissionis impleuit. Nunc ergo in libro Iesu Naue quod consideramus quomodo erit verum? *Et dedit Deus Israeli omnem terram quam iurauerat dare patribus eorum, & hereditauerunt eam.* Quomodo adhuc viuente Iesu omnem terram dedit, cum etiam reliquias septem gentium nondum superauissent? Nam quod sequitur, *et hereditauerunt eam,* verum est, quia ibi erant, ibique cõfederat. Deinde quod adiungitur: *requiem dedit illis in circumitu dñs, sicut iurauerat patribus eorum,* verum est, quia viuo adhuc Iesu non eis quidem cedebat reliqui illarum gentium, sed nulla earum audebat eos lacessere. Ideo dictum est etiam quod adiungitur, *non restitit quisquam ante faciem illorum ab omnibus inimicis eorum.* Quod verò sequitur: *sed omnes inimicos eorum tradidit dñs in manus eorum, illos. i. intelligi voluit, qui obuiam ire in bellis ausi sunt.* Quod postea dicit. *Non decidit ex omnibus verbis bonis que locutus est dñs filiis Israel,*

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Itaq; ciuitates.* Circa quod notandum, quod Leuitæ fuerunt dispersi per omnes tribus, ut patet ex præmissis in textu. Primo ne cultus Dei ad vnam tantum tribum pertinere videretur. Secundo ne vna tribus vel duæ vel hinc inde, de sustentatione eorum nimis grauarentur. Tercio quia apud omnes gentes istud fuit obseruatum, quod illi qui intendunt cultui diuino sustententur à toto populo, vel ab illis qui habent curam ciuitatis. propter quod faceret dotes Aegypti tempore famis non fuerunt compulsi uedere possessiones suas, quia alimenta eis de publicis horreis præbebantur, ut habet Gen. 47. Quarto quia Leuitæ tenebantur docere populum de his que pertinent ad cultum diuinum. facilius autem docebant per hoc quod erant in omnibus tribubus dispersi, quam si essent in vna tribu congregati.

2 *Deditque dominus Deus Israeli omnem terram.* Hic ponitur epilogatio respectu prædictorum, quia toto libro isto actum est de

de acquisitione terræ promissionis per adiutorium diuinum. & hoc est quod dicitur: *Deditque, etc.* de quo iuramento habetur Gen. 22. c. *Per memetipsum iura. etc.* Sed illud quod dicitur hic non verum, quia tota illa terra non erat eis acquisita, sed inter eos adhuc habitabant multi Gentiles, ut habet j. 23. c. Dicendum, quod dominus prædixerat se eis traditurum terram non simul, sed successiue per rationes tactas superius in principio 13. cap. quarum vna est, ne contra filios Israel crescerent bestie, quia adhuc non erant in tanta multitudine, quod possent totam terram sufficienter populare: tunc autem tantum habebant de terra quantum sufficienter poterat ab eis populari, & habitari: & ideo dominus impleuerat dictum suum secundum formam promissi.

3 *Dataque est ab eo. i. ab omnibus per circumitum nationibus,* quia illi qui erant extra terram promissionis, ut Aegypti, Idumæi, & alij, non audebant contra eos mouere bellum.

* Nullusque

A Israel omnia aduenerunt: ita vult intelligi: quia cum iam illi contra præceptum dñi fecissent, quibuidā parcendo & eos obedientes faciendo, adhuc tñ inter eos salui erant. Ideo, cum dixisset, *ex omnibus verbis*, addidit, *boni*: quia nondum euenerat maledicta contemptoribus & transgressoribus cõstituta. Restat ergo vt quod ait: *Dedit dominus Deus Israel omnem terram, quam iurauerat dare patribus eorum*, secundum hoc intelligatur, q̄a adhuc erant ex illis gentib. reliquæ contere dæ & exterminandæ, vel ex alijs vsq; ad flumen Euphratem, aut subiugandæ, si nõ resistere, aut perdendæ si resisterent, tamen in vsum eorũ relictae sunt in quibus exercerentur ne carnalib. affectibus & cupiditatibus infirmi repentinam prosperitatem modestè, & salubriter sustinere nõ possent, sed elati citius iterirẽt. Ois ergo illis terra data est, q̄a & illa pars quæ nõdũ fuerat data in posses-

a riones *, nullusq̄ue eis hostium resistere ausus est, sed t̄ cuncti in eorum ditionem redacti sunt. Ne vnum quidem verbum, * quod illis præstiturum se esse promiserat, irritum fuit, sed rebus expleta sunt omnia.

in possessione, iã data fuerat in q̄dã exercitationis vtilitate. **D** a Nullusq; eis. August. Quod ait: *non restitit quisquam ante faciem eorum ab omnibus inimicis eorum*. quæri potest quomodo verũ sit, cum de tribu Dan superius scriptum sit, quod eos hostes non permiserunt descendere in vallem, & preualuerint eis in montibus: sed pro vniuerso populo vndecim trib. deputatæ sunt. Si autem quæritur, cur hæc trib. in forte sua, non obtinuerit sufficientes terras, & ab eis a quibus tenebatur afflictã sit. in secreto Dei consilio est. Cum tamẽ Jacob filios benediceret, talia dixit de isto Dan, vt de illa tribu existimeretur futurus Antichristus. Sic etiam solui potest hæc quæstio, *quia non restitit quisquam ante faciem illorum*, cum scilicet simul sub vnius ducis impetio pugnarent antequam singulis tribubus sua loca defendenda diuiderentur.

† oēs inimicos eorũ dedie dominus in manus ipsorum.

Gen. 49. c.

E

NICOLAUS DE LYRA.

1 Nullusq; i. illorum qui remanserant adhuc in terra promissionis qui magis propriè dicebantur hostes eorum, quia inibitũ erat filijs Israel facere cũ eis amicitias, vt habetur Nu. 33. & infra hoc lib. 23. c.

2 Sed cuncti. Sed videtur, quod in hoc peccauerũt filij Israel, quia sicut dictum est supra cap. 16. & 17. illi de tribu Ephraim & de tribu Manasse peccauerunt in hoc, quod permiserunt aliquos hostium habitare in sortibus suis sub tributo. Dicendum, q̄ tribus Ephraim & dimidia Manasse erant in magna multitudine, sicut dictum est supra 17 cap. propter quod cõquesti fuerunt de arctitudine suæ possessionis. poterant eorum suos aduersarios superare. vnde ibidem dicitur: Postquã autem conualuerunt filij Israel, subiecerunt Chanaanæos, & fecerunt sibi tributarios, nec interfecerunt eos. f. secundũ præceptum

ceptum domini, licet possent, ducti cupiditate tributi. istis autem duobus concurrentibus. f. multitudine ad terram populandum, & potestate ad aduersarios debellandum. non erat filijs Israel licitum reseruare habitatores illius terra, sed secundũ præceptũ dñi debebãt eos interficere: & ideo tribus Ephraim & tribus Manasse peccauerunt dimittẽdo eos in sortibus suis. Quando autem ista duo vel alterum eorum deficiebat poterant habitatores terre in ditionem recipere, vel inducias cum eis facere, non ad semper, quia hoc erat simpliciter illicitum: sed ad tempus, quousque haberent multitudinem sufficientem ad terram populandam, & virtutem destruendi eos: quæ dependebat ex voluntate domini, qui illos reseruauerat in terra illa, vt in eis experiretur Israel, vtũ seruarent eius mandata, vel non, vt haberent consuetudinem præliandi, sicut dictum est supra in principio 13. cap.

CAPVT XXII.

Eodem tempore. Adaman.

Cõgregat Iesus filios Ruben & Gad, & dimidiam tribum Manasse, qui secum militauerunt & dimittit eos in hereditatem suam, datis quibusdam muneribus. In quo significat, quia cum plenitudo gentium intrauerit, & quæ promissa sunt a domino Iesu pceperit, illi qui p Mosen eruditi & instructi fuerãt, & nobis in certamine, orationib. & exemplis auxiliari sunt, q̄a nondũ pmissiones cõsecuti sunt. expectantes vt etiã nõstra vocatio impletet, & tũc demum perfectionem cõsequentur cum muneribus, q̄ accipiũt a Iesu, vt vnusquisq; habitet in pace omni impugnatione

CAP. XXII.

Eodem tempore vocauit Iosue Rubenitas, Gadditas, & dimidiam tribum Manasse dicitq̄ue ad eos: Fecistis omnia quæ præcepit vobis Moyses famulus Domini, mihi quoque in omnibus obedistis, nec reliquistis fratres vestros longo tempore vsque in præsentem diem, t̄ custodientes imperium domini Dei vestri. Quia igitur dedit dominus Deus vester, fratribus vestris quietem ac pacem sicut pollicitus est, reuertimini, & ite in tabernacula vestra, & in terram possessionis, quam tradidit vobis Moyses

gnatione cessante.

* Iosephus. Iosue Rubenitis dicebat. Gaudentes vos ad fortes vestras dimittimus & rogamus vt nullum esse terminum nostræ cognationis existimetis, nec q̄ inter nos iste fluuius est, alteros nos eẽ credatis. Oēs. n. sumus ex Abraham, q̄ hic & illic habitamus, vnusq; Deus qui & nostros & vestros maiores pduxit ad illorum vitã: cuius religionis habere curã, & cõuersionis quam per Mosen cõstituit. Perdurantes. n. in istis fauorem Dei semper habebitis: conuersis verò vobis ad imitationem gentium exterarum, auerfabitur vestrum genus. Hæc cum dixisset, singulos maiorũ, & cõmuniter eorum

L. 5. antiq. cap. 3.

F

NICOLAUS DE LYRA. CAPVT XXII.

Eodem tempore. Hęc est vltima pars principalis huius libri, in qua agitur de ducis dispositione. & primò in quantum respicit finem certaminis. secundò prout respicit tempus pacis cap. 23. tertio prout respicit tempus suæ mortis cap. vlt. Circa primum sciendum, quod bellis terminatis, tribus Ruben & Gad & dimidia Manasse debebant reuerti ad loca sua vltra Jordanem: hoc tamen debebant facere de licentia & scitu Iosue, & ideò primò datur eis hæc licentia, secundò notantur de idololatria: ibi: *Cumq; venissent*. tertio inquiritur de fama, ibi: *Et interim miserunt*. quartò declaratur veritas plana, ibi:

ibi: *Responderunt filii Ruben*. Circa primum, sciendum quod licentia datur, tamen sub duplici conditione, prout videbitur prosequendo. Primò igitur notatur tempus debitum huius licentiæ, cum dicitur.

- 1** Eodem. scilicet, quo nouem tribus & dimidia habebant terram sufficientem pro habitatione sua, & quietem ab aduersarijs, tam extrinsecis, quam intrinsecis, eo modo quo dictum est in fine præced. cap.
- 2** Vocauit. vt remitteret eos ad loca sua.
- 3** Fecistis. præcedendo fratres vestros ad pugnam, quousq; haberent suam possessionem. hoc autem præceptum Moyse habetur Num. 32.
- 4** Mihi quoq; in. Commendat eos, quia virtus laudata cre-scit, & patet litera vsque ibi.

* Ita dun-

MORALITER.

1 Eodem. Hic agitur de reuersione tribuum Ruben & Gad & dimidiæ tribus Manasse ad fortes suas vltra Jordanem. & primò Iosue commendat eos, de obedientia ad Deum, & ad Moysen, & ad seipsum, dicens: **3** Fecistis omnia. & c. per quod ostenditur quod licet opera virtutum in principio nõ sint commendanda propter du-

bium de perseverantia, ut dictum fuit supra Leuit. 19. tamẽ quando perseverantia manifestatur sicut fuit in proposito, debent commendari. Ambros. in sermone de confessore pontifice. Lauda nauigantis felicitatem, sed cum peruenerit ad portum. Lauda ducis virtutem, sed cum perductus est ad triumphum. Secundò inducit eos ad obseruantiam diuina legis cum dicitur:

A corum multitudinem salutans, ipse quidem restitit. Deduxit autem eos populus, non tamen sine lachrymis, & vix semetipfos ab inuicem dimiserunt.

a Cumq; Adamant. Filij Rubē & Gad & dimidia tribus Manasse trans Iordanem ædificauerunt altare: filii verò Israel

reliqui causam ignorantes, mitunt Phinees filium Eleazari cum 10. viris de singulis tribubus electis querentes quare hoc fecissent. Illi autem fatiscunt de aradicentes: Scim^o quia altare verum est apud vos

B ubi Iesus habitat, &c. Sed videamus huius facti sacramentum. Prior populus circumcisionis in Rubē primogenito figuratur, & in Gad qui & ipse primogenitus est ex Zelfa, & Manasse primogenitus est. Quod autem dico primogenitus, secundum tempus loquor. Hæc autem dicitur, ne inter nos & illos, qui ante aduentum Christi fuerunt iusti diuisio aliqua videretur, sed ut ostenderent se etiam fratres nostros esse. Licet enim tunc habuerint altare,

† limites & infra.

Gen. 29. g. ibid. 30. b.

† in transitu filiorum.

† ceteris Israel. † ebullantes hodie contra dominum. † Nu. 5. c. a. † ceteri domini.

famulus Domini trans Iordanem: ita duntaxat, ut custodiatis attentè, & opere compleatis mandatum & legem, quam præcepit vobis Moses famulus Domini, ut diligatis dominum Deum vestrum; & ambulatis in omnibus viis eius, & obserueris mandata illius, adhæreatisq; ei, ac seruiatis in omni corde, & in omni anima vestra. Benedixitq; eis Iosue, & dimisit eos. Qui reuersi sunt in tabernacula sua. Dimidia autem tribui Manasse possessionem Moses dederat in Basan, & idcirco mediæ, quæ superfuit, dedit Iosue sortem inter ceteros fratres suos trans Iordanem ad Occidentalem eius plagam. Cumque dimitteret eos in tabernacula sua, & benedixisset eis, dixit ad eos: In multa substantia atque diuitijs reuertimini ad sedes vestras, cum argento & auro, ære ac ferro, & veste multiplici: diuidite prædam hostium cum fratribus vestris. Reuersiq; sunt, & abierunt filij Ruben, & filij Gad, & dimidia tribus Manasse à filiis Israel, & de Silo, quæ sita est in Chanaan, ut intrarent Galaad terram possessionis suæ, quam obtinuerant iuxta imperium Domini in manu Mosi. Cumque venissent ad tumultos Iordanis in terram Chanaan, ædificauerunt iuxta Iordanem altare infinitæ magnitudinis. Quod cum audissent filij Israel, & ad eos certi nuntij detulissent, ædificasse filios Ruben, & Gad, & dimidia tribus Manasse altare in terra Chanaan super Iordanis tumultos † contra filios Israel, conuenerunt omnes in Silo, ut ascenderent & dimicarent contra eos. Et interim miserunt ad illos in terra Galaad Phinees filium Eleazari sacerdotis, & decem principes cum eo singulos de singulis tribubus*. Qui venerunt ad filios Ruben, & Gad, & dimidiæ tribus Manasse in terram Galaad, dixeruntque ad eos: Hæc mandat omnis † populus Domini: Quæ est ista transgressio*? Cur reliquistis Dominum Deum Israel, ædificantes altare † sacrilegium, & a cultu illius recedentes? An parum vobis est quòd peccatis in Beelphegor, & vique in præsentem diem macula huius sceleris in vobis permanet, multæque de † populo

† b Ut ascende
1 rent & dimica-
2 rent contra eos.
3 Iosue. Pro cul-
4 tura nouorum
5 Deorū, hoc al-
6 tare erectū cre-
7 dentes, erant ar-
8 mati ad vltio-
9 nem eorū qui
10 collocauerant,
11 fluium transi-
12 turi & punituri
13 eos, quæ p pa-
† ternarum solen-
nitatum destu-
ctio. Non e-
14 nim videbatur
15 eis iustū, ut co-
gnationem re-
spicerent, aut di-
gnitatem eorū,
16 q̄ auctores fue-
17 rant harum re-
18 rū: sed Dei am-
19 plectebant mā-
data & quomodo
honorari cō-
gaudeat.
* Theod. Suspi-
20 cantes talem
21 structuram ad
22 impietatem tē-
dere, statuerūt
planè anteposi-
ta cognationi
23 religione, con-
tra illos bellum
24 inire.
25 c Multi. Cade-
bat ergo aliqua
27 do populus in
deser-

L. 5. antiq. cap. 5.

E

Quest. 1. in Iosue.

* qui ca-
erant do-
patrum I-
rum in m-
bns Israe-
* cetera I-
Israel.

F

NICOLAUS DE LYRA.

1 Ita duntaxat. ubi huic licentiæ additur duplex conditio, secunda ponitur ibi: Cumq; dimitteret. Prima autem conditio est respectu Dei ut scilicet diligenter seruentur mandata Dei. ideo subdit: 2 Ut custo. interius. 3 Et opere. exterius. 4 Mandatum. quantum ad præcepta moralia. 5 Et legem. quantum ad iudicialia & ceremonialia. 6 Quia. q. d. non præcepit vobis auctoritate propria, sed Dei, cui est in omnib. obediendum. 7 Ut dili. quia eius dilectio est finis totius legis, ut declaratum fuit diffusius Deut. 6. 8 Et ambu. iusse & pie viuendo, quia vniuersa via dñi misericordia & veritas, scdm quod dicitur. Psal. 24. 9 In omni corde. i. affectu. quia voluntas mouet alias potentias animæ ad actus suos, sicut cor alia membra corporis. 10 Et in omni anima. i. intellectu. 11 Benedixitq; imprecando eis bona. benedictio enim solennis ad ipsum non pertinebat: sed tantum ad officium sacerdotis. 12 Tribui. Hoc additur, quia illa tribus erat diuisa quantum ad habitationem. 13 Cumque dimitteret eos. Hæc est secunda conditio eis imposta, & respectu proximi, quæ exprimitur, cum dicitur. 14 Diu dite. quam acqu. siuisistis in bellis. 15 Cum fratribus. id est, cum illis de tribubus vestris, qui manserunt ad custodiendum familias, & loca vestra, quia illi qui remanebant ad faciendas, debebant habere partes suas de præda bellantium. & hoc fuit obseruatum tanquam iustum, non solum a tempore Dauid, qui de hoc posuit legem, vel positam confirmavit, ut habetur 1. Reg. scilicet etiam a tempore Abraham, ut declaratum fuit Gen. 14. 16 Cumq; ve. Hic consequenter notantur filij Ruben & Gad & dimidia tribus Manasse de idololatria. cuius occasio præmittitur cum dicitur: Cumque venissent ad. 1 Heb. habetur: elgeliloth haiarden. i. ad terminos ipsius Iordanis. 17 In terram. Ex quo patet, quod altare illud, de quo fit hic sermo fuit

fuit ædificatum in terra Chanahan iuxta Iordauem. 18 Aedificauerunt. i. notabilis magnitudinis. & est locutio hyperbolica. In Heb. autem habetur, elgeliloth haiarden. i. altare magnum ad videndum seu altare magna uisionis, quia a longè poterat videri. 19 Quod cum. sequitur: Conuenerunt. Suspicati sunt. n. q. fecissent altare ad immolandum idolis, vel ad immolandum Deo extra locum Silo, eo q. esset nimis remotus ab eis, quod erat eis illicitum, ex quo tabernaculum fuit fixum in Silo, & altare holocaustorum ibi positum, prout dictum fuit plenius Deu. 12. 20 Et interim. Hic consequenter inquiritur de fama: quia bellum non debet moueri maxime contra amicos, nisi ex certa causa & iusta. & ideo ad hoc inquirendum missi sunt certi & solennes nuntij, qui notantur cum dicitur. 21 Phinees. quia habebat magnam zelum legis scdm q. habetur Num. 25. 22 Et de. quia præter tribum Leui de qua erat Phinees, erant noue tribus & dimidia: de qua fuit missus vnus, sicut & de tribubus integris. & patet litera vsq; ibi: 23 Quæ est. Quia sicut dictum est, reputabant illud altare ædificatum ad immolandum idolo vel ipsi Deo, modo tñ indebito: & ideo inquirebant verum esset hæc causa, vel illa. Et primò tangunt causam idololatriæ dicentes: 24 Cur reli. Et adiuuunt exemplum de idololatria Phegor, quæ ponitur Num. 25 dicentes. 25 An parum. quasi dicant, ad illam idololatriam vultis addere aliam? 26 Et vsq; in &c. quia macula & vituperium de culpa parentum manet in filiis eorum. Sciendum tñ, q. illud non plus debebat imponi Ruben et Gad quam alijs: quia ille qui fuit principalis in illa idololatria, et qui fuit interfecit eum scorto Madianitide fuit princeps in tribu Simeon, ut habetur Num. 25. et ideo in Heb. habetur sic: An parum vobis est peccatum Phegor, a quo non sumus multati vsq; ad diem istum? sequitur. 27 Multiq; de po. propter peccatum paucorum. Et tunc arguunt a simili dicentes:

1 Et

MORALITER.

1 Ita dunt. & ut de bonis acquisitis liberaliter diuidant fratribus suis, qui remanserunt ad terram custodiendam cum dñ. † In multa substian. Per hoc autem significatū, q. bona spūalia quæ

quæ alijs cōicata non minuuntur, sed potius augentur liberaliter sunt cōicanda. hæc autem dixit Iosue in recessu prædictorū, ut eius verba in eorum cordibus ardeus remaneret impressa. 16 Cumq; ue. Per hoc autem q. ædificauerunt altare * in terra

A deserto & moriebatur, venit Aaron & stetit in medio eorum qui moriebantur, & qui vivebant ne ultra vastatio mortis proficeret. Venit ergo & nunc verus pontifex dominus meus medius inter morientes & viuos, i. inter eos qui ex Iudæis suam præsentiam susceperunt, & inter eos qui non susceperunt. sed se ma-

gis quam illum occiderunt, dicentes: *Sanguis eius super nos, & super filios nostros.* Vnde: Omnis sanguis iustus qui effusus est super terram, requireretur ab hac generatione, quæ hæc dixit. Sunt ergo isti pars populi mortui, quia nequaquam azima, neque dies festos cõpereter agunt. Sed conuersi sunt dies festi eorum in luctum, & canticum in lamentum. Qui et si vellēt poterāt diē festum celebrare in eo loco, quæ elegit dñs Deus.

Nos autem nõ dixim⁹ eis: Nõ erit vobis pars in hoc altari, vel in hereditate domini, sed ipsi sponte sua, altare verum & celestem pontificem refutaerunt, ideo etiã imaginem perdidērunt. vnde: *Ecce relinquitur nobis domus uestra deserta.* Translata est. n. ad nos gratia spiritus sancti & solennitates, quia transit ad nos pontifex verus s̄m ordinem Melchisedech, & necesse est cum veras hostias, i. spirituales offerre apud nos, vbi ædificatur tēplū Dei ex lapidib. viuus, quæ est ecclesia Dei viuētis, & vbi est ver⁹

Israel.

B rebellantes contra eum. att. 27. c. it. 23. d. supra 7. 2. ob. 2. d. iudicet. itauimus que me. is. nobis & generatio- nis no- is. c. 23. g.

C corruerunt? Et vos hodie reliquistis dominum, * & cras in vniuersum Israel ira eius defæuier. Quod si putatis immundam esse terram possessionis vestræ, transite ad terram, * in qua tabernaculum domini est, & habitate inter nos: tantum vt à domino & a nostro confortio non recedatis, ædificato altari præter altare domini Dei vestri. † Nonne Achan filius Zare † præterit mandatum domini, & super omnem populum Israel ira eius incubuit? Et ille erat vnus homo, atque vtinam solus periisset in scelere suo. Responderuntque filij Ruben, & Gad, & dimidia tribus Manasse principibus legationis Israel: Fortissimus Deus dominus, fortissimus Deus dominus ipse nouit, & Israel simul intelliget si præuaricationis animo * hoc altare construximus, non custodiat nos, † sed puniat nos in præsentia. Et si ea mente fecimus, * vt holocausta & sacrificium & pacis victimas super eo imponeremus, ipse quærat & iudicet, & non † ea magis cogitatione atque tractatu vt diceremus: Cras dicent filij vestri filijs nostris: Quid vobis & domino Deo Israel? Terminum posuit dominus inter nos & vos, ò filij Ruben & filij Gad, Iordanem fluuium, & idcirco partem non habetis in domino, & per hanc occasionem auerrent filij vestri filios nostros à timore domini. Putauimus itaque melius & diximus: Extruamus nobis † altare, non in holocausta, neque ad victimas offerendas, sed in testimonium inter nos & vos & sobolem nostram, vestramque progeniem, vt seruiamus domino, & iuris nostri sit offerre holocausta & victimas & pacificas hostias, & nequaquam dicant cras filij vestri filijs nostris; Non est vobis pars in domino. Quod si voluerint dicere, * respondebunt eis; Ecce † altare domini quod fecerunt patres nostri, non in holocausta, neque in sacrificium, sed in testimonium nostrum ac vestrum. Absit à nobis hoc scelus, vt recedamus à domino, & eius vestigia relinquamus, extructo altari ad holocausta & sacrificia, et victimas offerendas, præter altare domini Dei nostri,

Israel in Christo Iesu domino nostro.

a Extructo. August. Et in sacrificiis salutarium nostrorum. Quia pluraliter dicta sunt sacrificia, pluraliter et salutaria. Vbi aduertendum est quemadmodum singulariter dici solet sacrificium salutare, quia si Christum acceperimus qui dictus est salutare Dei, nõ

1 occurrit quem
2 admodum plu-
3 raliter possit in
4 telligi. Vnuse-
5 nim dominus
n̄ Iesus Chris-
6 tus, quamuis
multi dicantur
7 Christi per ei⁹
8 gratiã post eũ-
9 vnde: *Nolite
tangere Christos
mens.* Vtrum au-
10 tem salutare
possint dici vel
11 salutaria, non fa-
12 cilè audendum
13 est. Solus. n. sal-
14 uator est ipse.
15 * S. Martialis.

16 Dum altaria de-
17 monum in pul-
18 uerem redige-
19 retur, arã igno-
20 ti Dei ad conse-
21 crationem re-
22 seruari iussim⁹:
23 quia dedicata i
24 nomine domi-
25 ni, & ipsius te-
26 stis Stephani,
27 nõ hominis cul-
28 tum, sed Dei in
29 ea frequeratis.
30 Sacrificium. n.
31 Deo creatori
32 offertur in ara,
33 non homini ne-
34 que angelo.
35 Nec solum in
36 ara sanctificata,
37 sed vbiq; offer-
38 tur Deo oblatio munda: cuius corpus & sanguinem in vitã æternam offerimus. Quod Iudæi per inuidiam immolauerunt, nos causa salutis nostræ, in ara sanctificata proponimus. * Clemens Rom. Sacerdotes ecclesiæ assistentes ad altare domini, incruentas hostias adducunt.

† præuarica- tus est in anathemate. P̄ sal. 104. b. * & rebellio- nis in dñm. E. * vt auertamur a dño & De viũ sacrorum altarium in prima Eccl. & deinceps. Epist. ad Burdeg. c. 3i

† offerendo. † similitudinem altaris. F

L. 2. Consti. c. 29. & lib. 8. c. 2. 13. & 16.

Idem.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et vos hodie reliquistis dominum.* Aedificantes altare sacrilegum, vt prædictum est.

2 *Et cras.* id est, in futuro & citò.

3 *In vniuersum.* Propter transgressionem vestram. Consequenter tangunt aliam causam de cultu Dei illicito, cum dñs.

4 *Quod si putatis.* Eò quod dominus non elegit eam vt poneretur ibi eius tabernaculū & altare, & propter hoc in terra vestra nobis propinquiori fecistis altare ad offerendum ibi hostias domino, tanquam sit vobis licitum, quod tamen est falsum. Ideo sequitur.

5 *Transite.* quia dabimus vobis de possessionib. nostris, ne rem illicitam faciatis, cuius punitio etiam redudaret i nos. & ad hoc exemplum inducunt cum dicitur.

6 *Nonne.* Iste est qui accepit de anathemate, vt dictum est supra 7. c. pro cuius peccato exercitus Israel fuit debellatus & plures interfecti, vt dictum fuit ibi.

7 *Responduntq;.* Hic aperitur veritas plana per responsionem filiorum Ruben & Gad & dimidiæ trib. Manasse. vbi primò ponitur eorum responsio. Secundò responsionis acceptatio, ibi: *Quibus auditis.* In responsione autem sua primò excludunt causas sibi impositas ædificationis altaris, & primò illam de idololatria cum dicitur.

8 *Si præuaricationis.* id est idololatriæ intentione.

9 *Hoc altare.* In præsentia pena publica & patenti. Secundò excludunt

excludunt aliam causam de illicito cultu cum dicitur.

10 *Et si ea mente.* Offeremus ibi domino.

11 *Ipsæ quærat.* pena debita nos puniendo. Consequenter aperit veram causam, cum dicitur.

12 *Et non ea magis.* id est, in posterum.

13 *Dicent.* id est, dicere potuerint.

14 *Filij vestri.* Quando transibunt Iordanem ad offerendum domino in loco tabernaculi domini.

15 *Quid vobis.* id est, non habetis in eo partem. Cuius causa quæ posset allegari, subditur.

16 *Terminum posuit domi.* qui est terminus terræ p̄missionis.

17 *Et idcirco.* id est, ad vos non pertinet accedere ad locum cultus eius: quia non estis de terra p̄missionis.

18 *Et per hanc.* id est, auertere poterunt.

19 *Filij vestri filios.* Quia illi qui elongantur à cultu Dei, per consequens elongantur & finaliter auertuntur a timore & reuerentia ipsius.

20 *Putauimus itaque melius.* Ad excludendum hoc malum futurum.

21 *Et diximus: Extruamus nobis al. non.* id est, ad causas quas opinati estis.

22 *Sed in testimonium.* videlicet quod nos habemus ius accedendi, & similiter filij nostri ad locum cultus domini, sicut vos & filij vestri. Et patet litera vsque ibi.

23 *Sed in testimonium nostrum, ac. Nostrum,* quia habemus ius accedendi: *Vestrum,* quia non habetis potestatem nos repellendi.

A * Idem. Prope altare Episcopus ordinatur. Diaconi ad altare dona offerunt Episcopo. Pontifex accedens ad altare, splendidam vestem induit.

glof. ad Philad. & Ep. ad aphef.

* Ignatius. Vna est caro domini Iesu, vnum poculum, vnum altare.

† cœtus capitulum I. rael. 1. & 4. contra dominum.

* Idem. Nisi quis intra altare sit, fraudatur pane Dei.

quod extractum est ante tabernaculum eius. Quibus auditis Phinees sacerdos & principes & legationis Israel qui erant cum eo, placati sunt, & verba filiorum Ruben & Gad & dimidiæ tribus Manasse libentissimè susceperunt Dixitq; Phinees filius Eleazari sacerdos ad eos; Nunc scimus qd nobiscu sit dñs, qm̄ alieni estis à p̄uaricatione hac, & liberaftis filios Israel de manu dñi. Reuersusq; est cū principib. à filijs Ruben & Gad de terra Galaad in terram Chanaan ad filios Israel, & retulit eis Placuitque sermo cunctis audientibus, & laudauerunt Deu filii Israel, & nequaquam vltra dixerunt, vt ascenderent contra eos, atque pugnarent, & delerent terram possessionis eorum. Vocaueruntque filij Ruben & filij Gad altare qd extruxerant, testimonium † nostrum, quod dominus ipse sit Deus.

* Dion. Areo. Sancto altare venerabilia imponunt sacramenta, p̄ quæ Christus signatur & sumitur. Venerandus antistes diuinis altarib. adstans, sancta & diuina Iesu opera laudat.

L. de pœni.

* Tertul. Presbyteris aduolunt, & aris Dei adgeniculari solent, qui pœnitentiæ dant operam.

L. 7. Strom.

Clemens Alex. Quod est hic apud nos altare, est terrestris congregatio eorum, qui sunt dicati orationibus.

Hom. 10 in Inf & 35. in Math.

* Orig. Illi non omninò repellendi sunt ab Ecclesia, qui sacerdotib. caput inclinant, seruos Dei honorat, ad ornatu quoq; altaris vel Ecclia aliquid p̄ferunt, tamen nō penitentiæ viuunt.

B

* Idem. Altare est diuina mēta corporis & sanguinis Chri.

ap. ad pleb. vniu. ad Stephan. ad Iulianum: ad Cornel.

* Cyprianus. Sacrilegium ac nefarium est, per schismatis peruersitatem nouum altare constitui, aut sacerdotium nouu fieri: præter vnum altare, & vnum sacerdotum.

Orat. in lau. Gargon. & Basil.

* Idem. Sacerdotes ab ecclesia recedere, & domini altare remoueri, propter Neuitiam clamores non licet.

* Nazianzenus. Gorgonia cum fide ad altare procumbēs, eumque qui super illud colitur, obtestans, omni quo laborabat morbo, sanatur.

* Idem

D * Idem. Basilus viduam ad facram mensam, vt ad asylu cō fugientem, aduersus P. a se stū prouincia asseruit: q̄ppe qui apprimè sciret legem Dei altarib hono eam haberi iubere.

† p̄st. 70. Catech. mylag.

* Basilus. Ab Antanis in luctum mutate sunt festiuitates nocte, domus p̄ccationū clausæ, altaria cultu sp̄iali vacāt.

* Cyt. II. Hiero sol. Vidistis diaconum aquam lauandis manibus porrigentem sacerdoti, & illis qui circum altare Dei stabant presbyteris. Sacerdos dicit, Sancta sanctis: Sancta scilicet ea, quæ in ara p̄posita sūt aduentu sancti Spiritus sanctificata.

* Chrysof. Si quis igne sumēs, aut fossoriu, hanc destruxisset domū orationis, & hoc suffodisset altare, nonne quilibet eum lapidibus obrueret, tanquam prophanum & impuru?

† quia est inter quod Hom. 53 pop.

* Idem. Hoc corpus Christi in præsepe reueriti sunt Magi, tu verò in altari. Non mulierem quæ ipsum vlnis teneat, vides: sed sacerdotem.

Hom. 24 1. cor. E

* Hieron. Nepotianus sollicitus erat, an Ecclesiæ niteret altare, si sacrarium mundum.

† p̄st. 2 Heliod.

* Idem. Hunnorum persecutione subuersæ sunt ecclesiæ, ad altaria Christi equi stabulati, effossæq; martyrum reliquæ.

Serm. 11. sanctis.

* August. Martyrum sepultura sub altari, super quod corpus domini offertur, rectè directæ est.

Serm. 17. verb. Apo.

* Idem. Martyres non ideo recitantur ad altare, ut pro ipsis oretur, sed ut eorum orationibus populus commendetur.

lib. 20. ciuit. c. 9

* Idem. Piorum defunctorum animæ ab Ecclesia non separantur, eo qd ad altare Dei, in communionem corporis Christi, eorum fit memoria, &c.

Cap.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Quibus. Hic consequenter ponitur dicta responsionis acceptatio, Et patet litera vsq; ibi.

2 Et liberaftis filios Israel, &c. q̄a nō peccastis sicut opinabamur,

nec per consequens occasione vestri punie mur.

3 Vocaueruntq; .i. quod dominus sit Deus noster, sicut & illoru Hebræorum qui habitant in terra Chanaan. Dicit autem Iosephus, q̄ iste titulus erat sculptus in altari illo ad memoriam futuram.

Cap. XXIII.

C

* Theo. Deceffurus vita propheta Iosue, ut conuocauit vniuersos, admonuit illos coru quæ debuit, & maximè ne matrimonia contraherent cum extraneis q̄ inter illos habitabant: tanq̄ hæc commixtio datura sit impietatis occasionē, & huic adhortationi cōminationes addidit.

* R. David Kimhi. Ista exhortatio vel in Silo, vel in vrb

C A P. XXIII.

Voluto autem multo tempore postquam pacem dederat dominus Israel, subiectis in gyro nationibus vniuersis, & Iosue iam logæuo & p̄senilis ætatis, vocauit Iosue omnem Israel, maioresque natu & principes ac † duces, & magistratus Dixitq; ad eos: Ego senui & progressioris ætatis sum, vosque cernitis oia quæ fecerit dñs Deus vester cunctis p̄ circūitum nationibus, quomodo pro vobis ipse pugnauerit. Et nunc quia vobis sorte diuiserit oem terrā, ab Oriēta li parte Iordanis vsq; ad mare magnū: multæq; adhuc sup̄sunt nationes, dñs Deus vester disperdet eas & auferet a facie vestra, & possidebitis terram sicut vobis pollicitus est: tantum confortamini, & estote solliciti, vt custodiatis cuncta quæ scripta sunt in volumine legis Moyfi, & non declinetis ab eis, neque ad dexteram, neque ad sinistram, ne postquam intraueritis ad gentes quæ † inter vos futuræ sunt, iuretis in nomine deo-

1 iphus Iosue ad p̄stū habita est. * Theo. Nouimus etiam causam p̄ quā nō acceperunt dominium vniuersæ terra, sicuti p̄miserat Deus. Amplexi sunt enim impiaru gentium cognationē, quarū impietate imitantes, spoliati sunt auxilio diuino, & eis seruire cōpuli sunt. Porro, admirandus, & philosophia

plenus est de obitu illius sermo. Ego, ait, ab eo viani, &c.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Evoluto. Hic consequenter describitur dispositio Iosue, quantum ad tempus pacis inducendo populū ad cultū diuinū, vt p̄ hoc ostēdit se gratos de Dei beneficiis iam præstitis, & secum iā essent de promissis obtinendis. Ad hoc aut inducit rōnem. Primò ex amore boni. Secundò ex timore mali, ibi: Quod si volueritis: sn̄a prius partis patet in litera, paucis exceptis. 2 Postquam. Hæc autem pax & sub

iectio nationū intelligenda est sicut dicitur est supra in fine 21. c. quia tē post mortē Iosue habuerūt filij Israel bella cōtra gētes derelictas in terra sua, & habetur Indic. 1. Et etiam hic subditur: 3 Multæq; &c. Supple si eclatis eum fideliter & deuotē: deo subditur: Tm̄ cōforta. Et patet litera vsq; ibi: 4 Ne postquam intraueritis, &c. quia hoc pertinet ad reuertiā idolorum secundū quod dicitur ad Heb. 6. c. Omnes per maiorem sui iurant.

MORALITER.

1 Evoluto. In hoc capitulo Iosue debellatis aduersariis p̄ maiori parte, inducit populū ad Dei timorem & seruitutem: promittens eis quod si fideliter hæc fecerint de remanentibus aduersariis triumphabūt. Per hoc autem significatur, qd quilibet bonus prælatus qui per Iosue significatur, suos subditos sollicitè monet ad Dei reuerentiam & amorem, & cū videt eos de vitiis aliquibus triumphasse, confortat eos in

domino: promittens eis quod cum Dei adiutorio de aliis triumphabunt. Potest autem hoc & aliter exponi de persona singulari, vt per Iosue synderesis intelligatur, quæ malo remurmurat, & ad bonum semper inclinat: propter quod incitat intellectum & voluntatem ad debellationem motuū sensitiuæ partis inordinatorum, & post debellationem vni⁹ partis sensitiuæ. Irascibilis vel concupiscibilis incitat cum Dei adiutorio ad deuincendum passiones alterius partis.

A En ego hodie

ingrediar. Aug.

Quod autem dicit Iesus: Ego autem recurro viam, sicut & omnes qui sunt super terram.

In ea interpretatione quæ est ex Heb. inuenimus, ingredior viam. Ita ergo accipiendum est, quod Lxx. dixerunt: Recurro, sicut dictum est homini: Donec reuertaris in terram, unde sumptus es, vt secundum corpus intelligatur.

Secundum animam verò si voluerimus accipere, sicut in Ecclesiaste scriptum est. Et spiritus reuertetur ad Deum, qui dedit eum, non arbitror de omnibus posse dici, sed de his qui sic uixerunt, vt ad eum redire mereantur tanquam ad auctorem à quo creati sunt. Non enim hoc de illis intelligi

rum earum, & seruiatis eis, & adoretis illos: sed adhæreatis domino Deo vestro, quod fecistis vsque in diem hanc: Et tunc auferet dominus Deus à conspectu vestro gentes magnas & robustissimas, & nullus vobis resistere poterit. Vnus è vobis persequetur hostium mille viros, quia dominus Deus vester pro vobis ipse pugnabit, sicut pollicitus est: hoc tantam diligentissimè præcauete, vt diligatis dominum Deum vestrum. Quod si * volueritis gentium * harum, quæ inter vos habitant, erroribus adhærere, & cum eis miscere connubia, atque

amicitias copulare, iam nunc scitote quòd dominus Deus vester, non eas deleat ante faciem vestram, sed erunt vobis in foueam ac laqueum & offendiculum ex latere vestro, & sudes in oculis uestris, donec vos auferat, atque disperdat de terra hac optima quam tradidit vobis. † En ego hodie ingrediar uiam uniuersæ terræ, & toto animo cognoscetis, quod de omnibus uerbis quæ se Dominus præstiturum uobis esse pollicitus est, unum non præterierit incassum. Sicut ergo impleuit opere quod promisit, & prospera cuncta uenerunt, sic adducet super uos quicquid malorum comminatus est, donec uos auferat atque disperdat de terra hac optima, quam tradidit uobis, eò quòd præterieritis pactum domini Dei uestri, quod pepigit uobiscum, & seruiueritis dijs alienis, & adoraueritis eos: Citò atque uelociter consurget in uos furor Domini, & auferemini ab hac terra optima, quam tradidit uobis.

ce dicunt ad seruum Abrahæ: Ecce Rebecca accipiens recurre, & sit uxor domini tui. Ideo & hic ita hoc uerbum interpretatum est.

C AP.

E

D

R

E

E

E

E

E

E

E

E

E

E

E

E

E

E

E

E

E

E

E

E

E

E

E

E

E

rum earum, & seruiatis eis, & adoretis illos: sed adhæreatis domino Deo vestro, quod fecistis vsque in diem hanc: Et tunc auferet dominus Deus à conspectu vestro gentes magnas & robustissimas, & nullus vobis resistere poterit. Vnus è vobis persequetur hostium mille viros, quia dominus Deus vester pro vobis ipse pugnabit, sicut pollicitus est: hoc tantam diligentissimè præcauete, vt diligatis dominum Deum vestrum. Quod si * volueritis gentium * harum, quæ inter vos habitant, erroribus adhærere, & cum eis miscere connubia, atque

amicitias copulare, iam nunc scitote quòd dominus Deus vester, non eas deleat ante faciem vestram, sed erunt vobis in foueam ac laqueum & offendiculum ex latere vestro, & sudes in oculis uestris, donec vos auferat, atque disperdat de terra hac optima quam tradidit vobis. † En ego hodie ingrediar uiam uniuersæ terræ, & toto animo cognoscetis, quod de omnibus uerbis quæ se Dominus præstiturum uobis esse pollicitus est, unum non præterierit incassum. Sicut ergo impleuit opere quod promisit, & prospera cuncta uenerunt, sic adducet super uos quicquid malorum comminatus est, donec uos auferat atque disperdat de terra hac optima, quam tradidit uobis, eò quòd præterieritis pactum domini Dei uestri, quod pepigit uobiscum, & seruiueritis dijs alienis, & adoraueritis eos: Citò atque uelociter consurget in uos furor Domini, & auferemini ab hac terra optima, quam tradidit uobis.

telligi potest, de quibus dicitur: spiritus ambulans, & non reuertens. Iesus autem si nò addidisset, sicut & omnes qui sunt super terram, nulla

esset quæstio. nò enim aliud de illo credere mus, quàm quod de eo dignum esse legimus.

Cum verò additum est hoc, mirum si hoc quod Latinus interpretatur recurro, posuit: non magis percurro, vel excuro dicendum est. Oes enim percurrunt, vel excurrunt huius uite uiam, cù ad eius finem perueniant. Sed quia hoc uerbum positum est ubi parètes Rebec

ce dicunt ad seruum Abrahæ: Ecce Rebecca accipiens recurre, & sit uxor domini tui. Ideo & hic ita hoc uerbum interpretatum est.

C AP.

E

D

R

E

E

E

E

E

E

E

E

E

E

E

E

E

E

E

E

E

E

E

E

E

E

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et seruiatis. quia ex reuerentia idoli deducitur aliquis ad actum idololatræ. Fuit etiam prohibitum prædictum iuramentum, quia de facili possent credere simplices, quòd transgressio talis iuramenti non esset peccatum, quòd est falsum, quia per hoc frangitur fidelitas, & ideo secundum August. ibi est duplex peccatum. Vnum est faciendo reuerentiam idolo. Aliud est fidem frangendo.

2 Quod si volueritis. Hic inducit ad cultum & dilectionem Dei ex timore mali, quòd contingit ab eo recedendo. Et hoc est quòd dicitur: Quod si vol. colendo earum idola.

3 Et cum eis miscere con. quòd erat eis prohibitum, vt habetur Deut. 7. quia talia sunt occasiones recedendi à cultu diuino.

no. Treugas autem vel aliqua pacta ad hoc non inducentia, nò erat eis illicitum, vt dictum fuit supra 21. cap. sicut & Christiani aliquando habent cum Saracenis.

4 Erunt uobis. transgressionis.

5 Et offendi. In Hebr. habetur *ulesotet* id est, & flagellum, seu scrutinium laterum uestrorum. i. scrutabuntur omnia secreta uestra ad uos subuertendum, & eijciendum de terra. Ideo subditur:

6 Donec uos auferat. i. dñs. quia sicut tradidit eam uobis propter merita patrũ, ita auferet à uobis pro demeritis uestris.

7 Vnum non. Licet enim adhuc non haberent totam terram sibi promissam, tamen habebant secundum formam & modum promissionis, sicut declaratum fuit supra cap. 21.

E 4

C A P. XXIII.

Ongregauitq; Iosue, &c. R. David Kimhi. Hæc comitia, apud Sichem facta fuerunt. Iosephus. Senior iam existens, euocabat honoratos ciuitatū, & principes, & seniores, & mul-

A Lant. c. 5.

titudinē, quam tuncq; erat cōgregari possibile. Quibus in vnum cōueniētib; cōta beneficia Dei commemorabat, &c. Hoc autem bene se habere dicebat, vt transitu rus à vita, huiusmodi eis monita derelinqueret: poscebatq; ab illis, vt q̄ ille diceret memoria retinerent.

† Gen. 11. d.

† Isaac.

Quæst. 35.

Tuli ergo patrem vestrum. Aug. Quod Lxx. habēt: Et assumpsi patrem vestrū Abrahamā de trās flumina, & deduxi eū in omnem terrā. Interpretatio q̄ est in Heb. habet: Et duxi eū in terram Chanaan. Mirū est ergo si Lxx. p terra Chanaan omnem terrā ponere voluerunt nisi intue res prophetiā vt magis ex promissione Dei tanquam factum accipiatur, quod certissime futurum in Christo & in ecclesia pronuntiabatur, quod est verum semen Abraham.

† Num. 22. 2.

† Balaam.

C

ergo si Lxx. p terra Chanaan omnem terrā ponere voluerunt nisi intue res prophetiā vt magis ex promissione Dei tanquam factum accipiatur, quod certissime futurum in Christo & in ecclesia pronuntiabatur, quod est verum semen Abraham.

Parentes Abrahamæ idololatæ fuerūt, nō autem ipse Abraham. Quæst. Heb. in Gen. L. 1. antiq. cap. 45.

C A P V T XXIII.

Ongregauitq; Iosue omnes tribus Israel in Sichem, & vocauit maiores natu ac principes & iudices & magistros, steteruntq; in conspectu domini, & ad populum sic locutus est. Hæc dicit dominus Deus Israel: Trans fluuium habitauerunt patres vestri ab initio, Thare pater Abraham & Nachor, seruiertq; dijs alienis. Tuli ergo patrem vestrum de Mesopotamiæ finibus, & adduxi eum in terram Chanaan, multiplicauitq; semen eius, & dedi ei Isaac, illique rursum dedi Iacob & Esau. E quibus Esau dedi montem Seir ad possidendum. Iacob verò & filij eius descenderunt in Aegyptum. Misique Mosen & Aaron, & percussi Aegyptum multis signis atque portentis, eduxique vos & patres vestros de Aegypto, & venistis ad mare, persecutique sunt Aegyptij patres vestros cum curribus & equitatu vsque ad mare rubrum. Clamauerunt autem ad dominum filij Israel, qui posuit tenebras inter vos & Aegyptios, & adduxit super eos mare, & operuit eos. Viderunt oculi vestri cuncta quæ in Aegypto fecerim, & habitastis in solitudine multo tempore, & introduxi vos in terram Amorrhæi, qui habitabat trans Iordanem. Cumque pugnarent contra vos, tradidi eos in manus vestras, & possedistis terram eorum, atque interfecistis eos. Surrexit autem Balac filius Sefhor rex Moab, & pugnavit contra Israël. Misitque & vocauit Balaam filium Beor vt malediceret vobis, & ego nolui audire eum, sed e contrario per illum benedixi vobis, & liberaui vos de manu eius. Transistisque Iordanem, & venistis ad Iericho, pugnaveruntque contra vos uiri ciuitatis eius, Amorrhæus, Pherezæus, & Chananaus, & Hethæus, & Gergezæus, & Heuæus, & Iebusæus, & tradidi illos in manus uestras.

modo honorem & gratiarum actionem tribuere. Propter q̄ Chaldaeis, & alijs Mesopotamijs in eū cōsurgētibus, migrationem eligens sequi, per voluntatem Deiterrā Chananaē possedit, vbi altare Deo edificauit, & hostias immolauit. Suidas. Cultus idolorū cepit à Saruch & vixit vsque ad tempora Thara patris Abrahami. Abrahamus natus annos 14. Dei cognitione illustratus, patris his verbis cōmonuit. Quid fecidicis homines, ob perniciosum lucrū simulacrorū? Non est alius Deus, nisi celestis ille, totius mundi opifex. Tādē sumptis p̄is idolis, ijsque partim cōfractis, partim exustis, cū eo terra Chaldeorum excessit. Ambro. Thare pater Abrahamā, & Nachor, & Laban, proprios sibi deos vendicabant. Epipha. Seruch nascitur filius Nachor, Nachor genuit Tharā. Hinc ceperūt statuē per industriam huius Taræ Deus autem dilexit ipsum

In diā Abrah.

† lo co q̄ rat trās

E

† quem dum fact medio ei

Com. in ad Rom

Initio p̄

F

Abraham sanctæ catholice & apostolicæ Ecclesiæ formam, in præputio fidelem, & in pietate perfectissimum, scientia prophetam, in vita Euangelicam habentem perfectionem, &c.

Pugnauerunt. August. Clausis portis se murorum ambitu ruebāt, sed claudere cōtra hostē portas pertinet ad bellū. Non. n. miserunt legatos qui pacē poscerent. Si aut dictū esset, pugnaerūt aduersum vos, fallum esset, quia bellū continas pugnas nō habet, sed aliqñ crebras, aliqñ raras, aliquando nullas. Bellū tñ est qñ est quodāmodo armata defensio.

Quæst. in Ioh.

Crabrones

NICOLAUS DE LYRA.

C A P V T XXIII.

Ongregauitq; Iosue. Hic consequenter describitur dispositio ductis Iosue circa tēpus suæ mortis, renouando obligationem populi ad seruitutem Dri. Trimò igitur diuisa renouatio describitur. Et secūdo mors Iosue subditur, ibi. Et post hoc mortuus est Iosue. Circa primū Iosue primò causas dictæ obligationis cōmunit. Secūdo consensum populi capti, ibi: Nunc ergo timete dñm. Tertio explicat difficultatem, ibi: Dixitque Iosue ad populū: Non potestis. Quarto consensum iteratū professione firmat, ibi: Testes, inquit, vos estis. Quinto ad hoc signū applicat, ibi: Et tulit lapidem. Circa primum cōmunit beneficia Dei exhibita Is. aeli quæ debent ipsum mouere ad seruiendū domino fideliter & deuotè. Primum autem beneficium est reuocatio patrum ab idololatria. quod notatur cum dicitur:

- 1 Trans fluuium, scilicet Ephratem.
- 2 Habitauerunt, &c. Sequitur: Seruiertq; dijs alienis. Quod fuit declaratum Gen. 11.
- 3 Tuli ergo patrem, separando eum ab idololatriis.
- 4 Et adduxi. prout habetur Genes. 12. Secundum beneficium est prolis multiplicatio, quod notatur cum dicitur: Multiplicauitq; semen eius, &c. Tertium beneficium est liberatio à famis periculo, quod notatur cum dicitur:
- 5 Iacob verò. vt habetur Gen. 46. & ibi saluati fuerūt à periculo famis

famis per Iosue. Quartū beneficium est signorum ostensio: quod notatur ibi: Misitq; Moyse & Aaron, &c. Quintū est à seruitute liberatio, ibi: Eduxiq; vos & p̄es vestros de Aegypto. Sextū est maris rubri diuisio, & Aegyptiorū submersio, ibi: Persecutiq; sūt, &c. Qui posuit tenebras. Id est, rubem tenebram ex parte Aegyptiorū, ita q̄ non poterāt accedere ad filios Israel, vt habetur Exo. 14. Viderunt oculi vestri cuncta. Quia Iosue & Caleb, & multi de tribu Leni, qui ibi erant exierunt de Aegypto, & ante exitū viderant mirabilia quæ dominus ibi fecerat pro filijs Israel. Septimū beneficium est gubernatio populi in deserto, vbi quadraginta annis sustentati sunt in aña calidus dato, vt habetur Exodi 16. Octauū est regnū Amorrhæorum debellatio, ibi: Et introduxi vos in terram, &c. Nouum est maledictionis Balaam euacuatō, ibi: Surrexit autem Balac. Decimum est Iordanis desiccatio, ibi: Transistisque Iordanem. Undecimum est ciuitatis Iericho debellatio, ibi: Pugna. Licet non exiissent ad bellandum contra filios Israel, stabant tamen supra muros parati ad resistendum eis, nec miserunt ad eos legationem pacis. Amorrhæus, Pherezæus, &c. Hic nominantur septem populi habitantes in terra Chanaan, quia Iericho erat prima ciuitas oppugnanda à filijs Israel, & ideo de omnibus gentibus in tota terra Chanaan, habitantibus vicerunt aliqui bellatores in Iericho ad resistendum filijs Israel in principio. Duodecimum beneficium est de auxilio diuinitus eis dato, cum dicitur.

* Misique

Ca *Crabrones. Lxx. Vespas.* i. forte trāslatine acerrimos timo-
ris aculeos, quib. quē dāmō timoribus pungebantur, vt fuge-
rent, aut aereos aculeos spiritus, quod in Plal. dicitur *per au-*
gelos malos, nisi quis dicat, non omnia, quę facta sunt esse scri-
pta, & velut veras vespas intelligi.

Quæst. 18. **b** * *Optio vobis da-*
tur. THEOD. Proposuit illis
optionem. Et sic
pposita alijs eli-
gendi facultate,
animi sui decla-
rat pietatem in-
quiens, *Ego, &*
familia mea serui-
mus Dno.

Apolog. 2. * *IVST. Mar-*
tyr. Nisi homi-
nes possent suo
arbitratu turpia
fugere, & hone-
sta sectari, extra
culpā erunt quę
quid agant.

Dialog. * *IDEM.* Sic
Deo visum est,
rum angelos, tū
homines libero
arbitrio prædi-
tos, suiq; poten-
tes facere quem
que pro accepta
facultate, vt si
placita eius ele-
gerint, illāfos
seruet, & incolu-
mes, sin ad mali-
tiam deflexerit,
singulis pēnas in-
fligat.

Contra. * *IRENEVS*
Martyr. Quod
Christ^o ait. *Quo-*
ties volui congre-
gere filios tuos, &
noluisti. Veterem
legem libertatis
hominis manifestauit. Posuit enim in homine potestatem
electionis, quemadmodum, & in angelis.

* *IDEM* Si nulla esset in hominib. arbitrij libertas,
nulli essent laudandi, nec vituperandi, exularent oēs adhor-
tationes prophetarum, & domini, vacaret omne consilium.
C *Non pote.* Aug. Non poteritis seruire domino, quia sanctus
est.

est. An quia illius sanctitati perfectā seruitutē quo lāmō cō-
temperari humanę fragilitati impossibile est? Quo audito,
non solum isti eius eligere seruitutem, sed etiam de aduato-
rio, & misericordia eius præsumere debuerūt de qua dicitur
Non intres in iudicium cū seruo tuo, quia nō iustificabitur in conspe-

Plal. 141. 2.

1 Misique ante vos crabrones, & eieci eos de locis suis, duos reges A-
morrhæorum, non in gladio, & in arcu tuo, dedi que vobis terram in
qua non laborastis, & vrbes quas non edificastis, vt habitaretis in
eis, vineas, & oliueta, quę non plantastis. Nunc ergo timete domi-
num, & seruite ei perfectō corde atque verissimo, & auferte deos
quibus seruiert patres vestri in Mesopotamia, & in Aegypto, ac
seruite domino. Sin autem malum vobis videtur, vt domino seruiat-
is, optio vobis datur. Eligite hodie, quod placet, cui seruire potissi-
mum + debeatis, vtrum dijs, quibus seruiert patres vestri in Me-
sopotamia, an dijs Amorrhæorum in quorum terra habitatis: Ego
autem, & domus mea seruiemus domino. Respondit que populus, &
ait: Absit à nobis, vt relinquamus dominum, & seruiamus dijs alienis.
Dominus Deus noster ipse eduxit nos, & patres nostros de terra
Aegypti, & de domo seruitutis, fecit que videntibus nobis signa in-
gentia, & custodiuit nos in omni via, per quam ambulauimus, & in
cunctis populis per quos transiimus, & eiecit vniuersas gentes A-
morrhæorum, habitatorem terrę, quam nos intrauimus. Seruiemus
igitur domino, quia ipse est Deus noster. Dixit que Iosue ad populū.
Non poteritis seruire domino, Deus enim sanctus, & foris æmula-
tor est, nec ignoscet sceleribus vestris, atque peccatis. Si dimiseritis
dominum, & serueritis dijs alienis, conuertet se, & affliget vos at-
que subuerteret, postquam vobis prestiterit bona. Dixit que populus
ad Iosue: Nequaquam ita, vt loqueris erit, sed domino seruiemus. Et
Iosue ad populum Testes, inquit, vos estis, quia ipsi elegeritis vobis
dominum, vt seruiatis ei? Responderuntque. Testes. Nunc ergo
ait. Auferte deos alienos de medio vestri, & inclinate corda ve-
stra ad Dominum Deum Israel. Dixit que populus ad Iosue. Do-
mino Deo nostro seruiemus, et obediētes erimus præceptis eius.

1 *Et tu tuus omnis vi-*
uens. Hi autem
se potius præ-
sumpserunt, q
sine vlla offen-
sione Deo serui-
2 rent, vt iam tūc
3 inciperēt, quod
4 dictum est: *Ignor-*
5 *ant s Dei iustitiā,*
& suam volentes
7 *constitu re, iustitię*
Dei non sunt subie-
cti. Ita, eis iam
lex subintrabat, vt
abundaret delictū,
& postea supera-
būdet gratia per
Iesum Christum,
qui est finis legis.

Rom. 10. 2.
quod placet.

Ibidem. 5. d.

Ibidem. 10. 2.

8 *d Auferte.* AV-
9 *GVSTINVS.* E
10 *Quid est, quod*
ait: Et nunc au-
ferre Deos alienos,
qu sunt in vobis,
11 *& dirigite corda*
12 *vestra ad Deum Is-*
13 *rael.* Non enim
adhuc habebant
simulachra gen-
tium, cum supe-
rius obediētiā
eorum prædica-
uerit. Aut verò
si haberent post-
rantas legis com-
minationes, illa
eorum prospera
non sequerentur,
cū sic vīdica-
tum sit in eos,

Ibidem. 29. in
Lvi.

quod vnus de Anathemate furatus est. Denique Iacob dixit
hoc eis, qui cum illo de Mesopotamia exierant, vbi sic ido-
la colebantur, vt & Rachel paterna furaretur. Sed post illā
admonitionem Iacob dederunt, quę habebant, Vnde appa-
ruit eum hoc dixisse, quia sciebat eos habere. Post hanc ve-
rò admonitionem Iesu, nullus tale aliquid protulit. Non ta-
men

Supra 7. 2.
Geno. 35. 2.
Ibidem. 31. c.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Misique ante vos crabrones. Licet crabrones propriè loquēdo
sint muscæ ex simo equi nascentes, tamen hic accipiuntur pro muscis
à Deo supernaturaliter formatis, quę habebant aculeos venenatos. se-
cundū quod dicunt Hebr. Dicunt autem alijs expositores, quod crabro-
nes hic accipiuntur metaphoricè pro aculeis timoris, et terroris dissol-
uentibus corda eorum, ita quod non poterant resistere filijs Israel. Ter-
tiumdecimum beneficium est de concessione terrę fructifera, & adifi-
catæ, quod notatur ibi. Dedi que vobis terram, &c. sequitur.

2 Nunc ergo timete dominum. Hic consequenter Iosue captat
populi consensum ad Dei seruitium, dicens. Nunc ergo timete do-
minum, timore filiali.

3 Et seruite ei perfectō corde. absque diminutione.

4 Atque verissimo. Sine simulatione.

5 Et auferte Deos alienos. Dicunt aliqui, q tunc non habebant
idola, & ideo auferre, hic accipitur pro non recipere. Potest tamen
dici, vt videtur, quod aliqui eorum habebant idola, quę apportata fue-
rant de Aegy, to, secundum quod habetur Amos 5. g Nunquid ho-
stias, & sacrificiū obtulistis mihi in deserto quadraginta an-
nis domus Israel, & portastis tabernaculū Moloch, & imagi-
nē idolorū vestrorum, sydus Dei vestri, quę fecistis, vobis,
&c. Et hanc authoritatem allegat beatus Stephanus contra Iudeos,

Acto-

Actorum 7.

6 Sin autem malum vobis videtur, vt domino seruiatis,
Propter sumptus sacrificiorum, & aliorum, quę in cultu eius requi-
runtur.

7 Optio vobis datur, Eligite hodie, quod placet, cui seruire
potissimum, &c. Ista optio non est concessionis, sed permissionis, quā
Deus permittit hominem agere secundum libertatem arbitrij. Si ta-
men ad malum stetit, iuste puniunt. Cetera patent vsque ibi.

8 Et eiecit vniuersas gentes Amorrhæorum, habitatorem
terrę quam nos in. Idest, aliquas de vniuersis, quia pro maiori par-
te eiecit, aliquas tamen dimisit propter causas supradictas 13. cap.

9 Dixit que Iosue. Hic consequenter Iosue ostendit eis difficulta-
tem seruitutis Dei dicens.

10 Non poteritis ser. do. Idest, de difficili poteritis, quia virtus est
circa bonum, & difficile. Et dixit hoc Iosue considerans pronitatem
populi ad malum, & Dei iustitiā ad puniendum, & vt postea non
possent negare ista fuisse eis explicata.

11 Testes, inquit, &c. Hic consequenter Iosue consensum populi
iteratum professione confirmat, cum subditur.

12 Responderuntque. Testes. Supple, sumus. Et ideo professione
facta conclusit.

13 Nunc ergo. Et exponatur, sicut supra.

I Percus-

Gmen putandum est hoc illum inaniter præcepisse. Nō enim ait: *Et nunc auferre deos alienos, si qui sunt in vobis*, sed omnino tanquam sciens esse, qui sunt, inquit, *in vobis*. Sanctus ergo propheta in cordib. eorum cogitationes cernebat de Deo, & alienas a Deo, & ipsas admonebat auferri. Qui enim talē cogitat Deū qualis non est, alienum Deum, & falsum in cogitatione portat. Quis est autem, qui sic cogitet Deū, ut ipse est? Reliquitur ergo fidelib. quandiu peregrinantur à domino auferre à corde suo phantasmata, quæ se cogitationibus ingerūt, velut talis, aut talis sit Deus, qualis non est, & derigere cor ad illum fideliter, quemadmodum, & quantum vobis expedire nouit, ipse se insinuet, donec absumatur oē mendacium. Vnde dictum est.

• Cō populo.

1. Cor. 5. b.

Psalm. 115.

1. Cor. 13. d.

• Cō populo. Quis est autem, qui sic cogitet Deū, ut ipse est? Reliquitur ergo fidelib. quandiu peregrinantur à domino auferre à corde suo phantasmata, quæ se cogitationibus ingerūt, velut talis, aut talis sit Deus, qualis non est, & derigere cor ad illum fideliter, quemadmodum, & quantum vobis expedire nouit, ipse se insinuet, donec absumatur oē mendacium. Vnde dictum est.

Omnis homo mendax. Et transacta non solum impia falsitate, sed ipso speculo, & enigmate, *facie ad faciem cognoscamus eum.*

A * Percussit. THEOD. Lapis quidem iste expers est animæ, verum ad arguendos illos, qui anima præditi sunt vitur eorum testimonio, quæ carent anima, secutus morē antiquum. Nam Jacob, & Laban inito fœdere, colliculum appellarunt testem pactionum.

B

* CHALD. Paraph. En lapis iste erit nobis, quasi duæ tabulæ lapideæ fœderis, secimus enim ipsum pro testimonio. Verba enim, quæ in eo sunt inscripta, referunt omnia verba, quæ dominus locutus est ad nos. Erit ergo apud vos pro monimento, & pro testimonio, si fortè sefelleritis dominum Deum vestrum.

Quæst. 30. in Iosue.

* AVGVST. Et disposuit Iesus testamētū ad populū i die illo, et dedit illi legem, & iudicium in Silo corā tabernaculo dñi Dei Israel, & scripsit verba hæc in libro legis Dei, & accepit lapidem magnum, & stauit illum Iesus sub therebintho ante dominum, & dixit ad populū *Eccc lapis iste, & c. quia hic audiuit omnia, quæ dicta sunt à domino quacunque locutus est ad vos hodie, & c.* Hæc verba, qui altius pscrutantur, nō tantum virum tā insipientē putant, ut verba Dei, quæ locutus est populo, lapidē audisse crediderit, qui et si in hominem effigatus esset, aures haberet, & non audiret. Sed per hūc lapidē illum significauit, qui est lapis offensionis, non credentib. Iudæis, & petra scandali, quem, reprobauerunt edificantes, & factus est in caput anguli. De quo dicitur

Psalm. 117. c.

C

Bibebant

Bibebant autē de spiritali consequente eos petra: petra autē erat Christi. D. Vnde petris cultris populum circūcidit ductor egregius, qui cum illo etiam sepulti sunt, ut profundum mysteriū demonstraret posteris profuturū. Sic ergo hūc lapidē visibiliter statutum debemus spiritaliter accipere in testimoniu futu-

1. Cor. 10.

Psalm. 70. c.

& menti

2 Percussit ergo Iosue in die illo fœdus, & * proposuit populo præcepta atque iudicia in Sichē. Scripsit quoque omnia verba hæc in uolumine legis domini, & tulit lapidem pergrandem, posuitq; eū subter quercum, quæ erat in sanctuario domini, & dixit ad omnem populum: En lapis iste erit vobis in testimonium, quod audieritis omnia verba domini, quæ locutus est vobis, ne fortè postea negare uelitis, & mētiri domino Deo uestro. Dimisitq; populū singulos

rum infidelibus Iudæis, id est, mentientibus, de quibus dicitur: *Inimici Domini inuenti sunt ei.* Neque enim frustra cum Moses, vel potius Deus per eum disposuisset ad populum testamētum, quod erat in arca testamenti, & in libris legis tanta sacramentorum, & præceptorum multiplicitate cōscriptis, dictum est hic: *Disposuit Iesus testamētum in die illa.* Repetitio enim testamenti nouum testamētum significat, sicut Deuteronomium, i. secunda lex, & secunda tabulæ. Multis enim modis significatum est, quod vno modo implendū fuit.

Quod autem sub therebinto statutus est lapis hic, significat quod virga ad petram, ut aqua proflueret, & quia neq; hic sine ligno statutus est lapis. Iō autē subter, quia non fuisset in cruce exaltatus, nisi humilitate subiectis. Vel quod illo tempore quo id faciebat Iesus Nane, adhuc obumbrandum mysterium fuit. Therebinthus etiam medicinale lachrymā exudat, quæ arbor à L X X. hic posita est. Alij verò quercum posuerunt. Mirum est, quod saltem in his nouissimis verbis, quibus populum allocutus est, non eos obiurgauit, quia his gentibus pepercerunt quas dominus omnino pendendas esse præcepit. Sic enim scriptum est. *Et factū est postquam inualuerunt filij Israel, & fecerunt Chanaan eos obediētes, exterminio autē eos non exterminauerunt.* Nā primo id eos nō potuisse scriptura testata est. Sed nunc postquā præualuerūt, ita ut facerent eos obediētes, & non et exterminauerunt q̄ præceptum dñi factum est, quod non est cuiquam factū, cū Iesus exercitū duceret. An forte, quia prius dixit eos scriptura non potuisse ante, s. quā præualerent, et cū præualuissent timuisse credēdi sunt, ne forte paratos obedire si nō parcerēt, acius ex desperatione pugnare q̄ se cōpellerent, & eos superare non possent? Hunc ergo eis humanū timorē dominus noluit imputari, & sic apparet in eo quædam subdefectio fidei, quæ si in eis fortis fuisset, ea sequerentur, q̄ Iesum bellātem secuta sunt. Quia vero in eis non fuit tanta fides, etiam

Quæst. 30. Iosue.

F

cum præ-

NICOLAUS DE LYRA.

1 Percussit ergo. id est, renouauit fœdus inter populum, & Deum.

2 Et proposuit. Quantum ad moralia, & ceremonialia.

3 Atque iud. Quantum ad iudicialia.

4 Scripsit quo. id est hanc professionem populi, & obligationem ierata am, ad fortius astringendum populum ad seruiendum domino in futuro.

5 Et tulit. Hic consequenter Iosue applicat signū sensibile ad memoriam huius facti in futurum, cum dicitur, & tulit, sicut solet fieri in terminis terrarum, vel regnorum quando statuuntur in signum diuisionis territoriorum.

6 Posuitque cum. Videtur, quod in hoc fecerit contra legem, Deuteronom. 16. d. Non plantabis lucum iuxta altare domini. Quod soluunt aliqui arcentes, quod vna arbor non facit lucum. Et hoc non valet, quia ibidem subditur: Et omnem arborem. Ex quo patet intentio præcepti, quod nulla arbor deberet ibi plantari. Ideo dicunt alij, quod inhibuit erat plantare, non tamen prius existentem reseruare, arbor autem ista erat ibi antequam poneretur ibi altare Domini. Sed adhuc istud non videtur sufficere, quia ad hoc datum fuit illud præceptum, ne Iudæi essent similes idololatri, qui prope phana idolorum habebant lucos ad luxuriam exercendam, & quantum ad hoc non videtur differre ibi plantare arbores de nouo, vel plantatas prius dimittere. Et ideo dixit Ra. Sa. quod vera litera est. Subter limen. Dicitio enim Heb. allath, quæ est ibi, est æquinoca, & in vna significatione significat idem, quod limen, & secundum ipsum lapis iste fuit positus prope ingressum sanctuarii, & non eleuabatur vsque in limen superius. Posset tamen dici secundum translationem nostram, quod hic non accipitur sanctuarium Dei pro tabernaculo Moysi, quia positum erat in Silo, sicut dictum est supra 28. Iosue autem fecit ista, quæ scribuntur hic in Sichem, ut patet

et in textu vbi dicitur. Et proposuit, qui locus bene multo distat à Silo. Et ideo sanctuarium hic potest accipi pro synagoga, in qua cōueniebant habitatores illius loci causa orationis, & audiendi verbum Dei, quia in singulis ciuitatibus, & vrbibus, Iudæi habebant talia loca, licet haberent vnum templum tantum, vel tabernaculum, antequam templum esset factum vbi fiebant sacrificia. Sicut patet in euangelijs vbi leguntur fuisse plures synagoga, ut pote in Nazareth, & Capharnaum, & alijs locis, stante vno templo in Ierusalem. Tamen ante templi adificationem temporibus, quibus arca non habuit stabilem mansionem, licitum fuit alibi offerre sacrificia votiuā, non tamen debita, ut dictum fuit Deut. 7.

7 En lapis iste erit vobis in te. fœderis renouati cum domino, & sicut lapis iste est durabilis, ita & fœdus istud debet esse perpetuum.

8 Quod aud. In Heb. habetur. Quod audierit omnia, scilicet, ipse lapis, propter quod dicunt Hebræi aliqui, quod ad literam lapis audiuit, virtute tamen diuina, sed hoc videtur impossibile, quia quod lapis manens lapis habeat sensum auditus, vel cognitionem aliquam, videtur implicare contradictionem. Item quod habeat actum secundum, qui est audire, & non habeat actum primum, qui est principium huius actus secundi, videtur impossibile, quia eiusdem est actus primus, & secundus, & accipitur actus secundus pro operatione, siue consistat in pati, siue in agere, quia de hoc sunt variæ opiniones, sed audire, sentire, & intelligere, siue sint actiones eius, qui sentit, vel intelligit, siue sint passionis eius ab obiecto, tamen necessariò in sentiente, vel intelligente requiruntur potentia sensitiva, & intellectiva, quæ in lapide esse non possunt. Ideo aliter potest dici, quod hic accipitur lapis pro hominibus existentibus circa lapidem illum. Sicut dicitur Deut. 32. a. Audiat terra verba oris mei, i. homines habitantes in terra, sicut ibi expositu fuit. Et secundu istū sensum procedit translatio nostra, secundu n. quod dicit Hiero. in lib. de opti. genere interpretandi. Optima interpretatio non sp̄ fit transferendo verbum ex verbo, sed aliquando melius est transferre sensum ex sensu, & sic est in proposito.

1 Et post.

Cum prauallissent pugnare vsq; ad internecionem inimico-
Arum, ausi non sunt: non de malitia vel superbia vel contem-
 ptu dominici precepti, sed de infirmitate animi. vnde Apo-
 stolus: *Alexander ararius multa mala mihi ostendit, reddet illi domi-
 nus secund opera eius.* De illis autem qui non malitia, sed timo-
 re cum deseruerant, ait: *in prima
 mea defensione nemo mihi adfuit, a
 sed omnes me dereliquerunt, quod non
 illis imputetur*

a *Mortuus est Iosue filius Nun, &c.*
 Hieronym. Ostende mihi Ie-
 sum Naue vel uxorem habuisse,
 vel filios: & si potueris, victum
 me esse fatebor. Et certe pul-
 cherrimum terrae Iudae in par-
 titione accepit locum, mori-
 turque non in vicenario nume-
 ro, qui semper infaustus est, sed
 in decimo, de cuius laude cre-
 bro diximus. Sepelitur autem
 in Thammath Sareh, id est, in
 perfectissimo principatu, siue
 in numero operamenti noui: vt
 virginum significaret greges,
 Saluatoris auxilio coopertos: in
 monte Ephraim, hoc est, in mo-
 te frugifero, ab Aquilone mon-
 tis Gaas, qui interpretatur com-
 motio.

*** Ioseph.** Defunctus est cum
 vixisset annis cetum & decem,
 quorum cum Mose pro doctrina vt
 ilium rerum commora-
 tus est quadraginta: dux autem post
 illius mortem sex & vi-
 ginti

C spexerant, memoriaque tenebant,
 qualia coram Pharaone
 patrarat Moses: tum ad mare rubrum.

ginti: sicut vit nec sapientia indignus, nec corum, quae cogi-
 tabat vt multa sapienter edicere in expertus: sed vbique sum-
 mus, & ad opera periculaq; magnanimus, audaxq; bella di-
 sponere, & in pace dexter, & in ope tpe viciua virtute pueniens.
 * Septuaginta. Posuerunt in sepulchro Iosue cultros lapi-
 deos, quibus circumcidit filios

1 Israel in Galgalis, quando edu-
 xit eos ex Aegypto, sicut praece-
 pit dominus, & ibi sunt vsque i
 hodiernum diem.

*** Cyrellus Alex.** Non absque
 causa cultri eodem cum illo in
 loco positi sunt: verum vt nos
 discamus circucisionis spiritua-
 lis gratiam (quae bonorum ce-
 lestium nobis est pronuba) Sal-
 uatoris morti esse affixam.

b *seruiuitque Israel domino, &c.*
 * Theod. Quantum conferat
 princeps pius & amans Dei, per
 spicuum facit hic loc^o historie.

3 *seruiuit, inquit, Israel domino, &c.*
4 At post obitum eorum declina-
 runt ad impietates: quarum lue-
 runt poenas, quia diuino priuati
 auxilio, redacti sunt sub iugo ser-
 uitutis.

5 * R. Leui filius Gersonis. Se-
 niores qui produxere aetatem
 post Iosue, ij dicuntur qui vere
 ra illa miracula in Aegypto co-
 F

D.

E

Quaest. 19.
in Ios.

† nummis. &
Chil. iurer.
& Lxx. agnis.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et post.* Hic ultimo agitur de morte & sepultura Iosue. Et
 patet litera. Et occasione eius consequenter agitur de sepul-
 tura Ioseph, cum dicitur.

2 *Ossa quoque Ioseph qua tulerant.* Hoc enim imposuerat eis
 Ioseph, ut habetur Gen. 45.

3 *Sepelierunt.* Hunc enim locum dederat Iacob ipsi Ioseph:
 ut habetur Gen. 48.

4 *Quem emerat.* In Hebraeo habetur *bemeab quasitab, centum*

obolis. Et eodem modo habetur Gen. 33. vbi fit mentio de
 ista emptione. Consequenter fit mentio de morte Eleaza-
 ris sacerdotis: cum dicitur.

5 *Eleazar quoque.* Et de sepultura eius, cum dicitur.

6 *Et sepelierunt.* Successerat enim Phinees in haereditate pa-
 tris sui, & ideo iste locus iam dicebatur ipsius Phinees. In ali-
 quibus autem libris interponitur, & dicendo sic: *Et sepelie-
 runt.* Et tunc mutatur sententia, sed ly &, non est in Hebraeo
 nec in libris correctis.

LIBRI IOSUE FINIS.

C A P. I.

In Synops.

ost mortem Iosue consuluerunt. * Athanasius. Vocatur hic liber Iudicum, propterea quod post mortem Iesu Naue, populum suum Deus a relictis Chananæorum gētibus pretium, per Iudices seruauit, quoru

hoc volumine singulorum facta & vitæ tempus continentur, &c. Fuerunt autē numero tredecim: & anni illorum fuerunt quadragenti & vndecim.

In lib. Indic.

* Theod. Quemadmodum regnorum liber vocatur Regna, propterea quod recenset ea quæ temporibus Regum contingere populo: ita liber iste Iudicum appellatus est, quia docet illa quæ tempore Iudicum euenerunt. Initium autem huius historię arbitror esse recapitulationem quãdam fortiter gestorum ab Iesu filio Naue.

In Talmud. c. Babæ Bar. 11. g.

* Hebræi. Samuel res a Iudicibus gestas hoc volumine descripsit.

Lib. diuin. offic. c. 11.

* Ifid. Iudicum, & Ruth, & Samuelis primam partem scripsit Samuel.

Com. in lib. Iudic.

* Procop. Narratio Iudicum plurimum nobis vtilitatis affert, cum ponit ob oculos quanta diuini cultus, ac contra, defectionis vis existat: quod videlicet ille hostes & sic contra nos insurrexerint, reprimat: ea, verò sub ipsorum manum mittit. Quare diuus Paulus non indignè ex his scripturis plurima citat exempla, ut de Gedeone, de Barac, de Sampsonè, Iephte & aliis, qui fidei virtute deuicerunt regna. Porro, postquam vita defunctus est Iosue, ac ipsius doctrina adhuc recens esset, piè quidem erga Deum affectus fuit populus. Itaque quis ipsorum dux sit futurus dominum consulunt: exemplo enim con-

LIBER IUDICVM
Hebraicè Sophetim.

OST mortem Iosue consuluerunt filij Israel dominum, dicentes: Quis ascendet ante nos contra Chananæum, & erit dux belli? Dixitque dominus: Iudas ascendet, ecce tradidi terram in manu eius. Et ait Iu-

† Tribus Iudæ.

August. in fine libri Iesu Naue bñ narrator porrexit historiam, quousq; filij Israel ad colendos deos alienos declinauerūt. In hoc autem libro ad ordinem reditur, quomodo consequentiã gesta fuerint post mortem Iesu Naue. Non ergo ab illo tempore incipit liber, quo populus ad colenda simulacra defluxit: sed a priorib. interpositis temporibus, quibus ea gesta sunt postquam ad illa peruenit.

b Iudas. Queritur vtrum aliquis homo Iudas vocabatur, an ipsam tribum de more sic appellauit? Sed illi qui interrogauerant dominum, ducem requirebant. Vnde putatur vnus expressum

NICOLAUS DE LYRA.
CAPVT I.

Vscitauit dominus iudices qui liberarent eos de vastantium manibus. Iud. 2. c. Sicut in libro Iosue (a quo incipiunt libri historiales) agit de terræ promissionis ingressu, vel potius de Deo filios Israel in terram promissionis introducente, ita in alijs libris historialibus agit de populi Israel dictam terram inhabitantis gubernatione vel processu, vel potius de Deo dictum populum gubernante, quia sicut in tota sacra scriptura Deus absolutè est subiectum, ita & in partialibus libris Deus est subiectum sub rationibus contractis, sicut dictum fuit ibidem. Deus autem populum Israel gubernauit & direxit tripliciter. Primo per iudices vsque ad Saulem regem. Secundo per reges à Saule vsque ad Babylonis transmirationem. Tertio per pontifices a reditu captiuitatis Babylonicæ vsque prope tempus Christi, quando Iohannes Hircanus qui descendit de Machabeis primus post captiuitatem Babylon: eam imposuit sibi diademata regim. De prima igitur gubernatione vel potius de Deo primo modo gubernante agit in hoc libro Iudicum, & hoc est quod dicit verbum præassumptum: Suscitauit dominus, &c. In quo tria tangunt. Primum est Dei presidentis clementia, cum dicitur: Suscitauit dominus. Secundum est medijs obsequiis decentia, ibi: Iudices qui liberarent eos. Tertium est populi gentis indigentia, ibi: de vastantium manibus. Ad pleniorum intellectum istorum trium considerandum, qd iudices qui rexerunt populum vsque ad tempus Saulis regis non regebant per modum imperij seu alicuius domini, si d tantum per modum ministerij, exhortationis & consilij, Deus enim retinuerat sibi ipsud domini im, & ideo cum filij Israel liberati essent per Gedeonem de manibus Madian, vt habetur infra 8. ca. & ei dicerent: Dominate nostritu & filius tuus & filius filij tui. Respondit: Non dominabor vestri, nec dominabitur in vos filius meus, sed dominabitur dominus. Et ideo propter tale dominum Dei immediatm facilius & frequentius condescendebat dominus ad castigandum populum paterna correptione, & ad liberandum materna consolatione, sicut patet intuenti huius libri decursum. Considerandum etiam qd licet Deus possit omnia immediate regere per se ipsum, tamen ad seruandum vniuersitatis pulchritudinem

Tribus modis Deus populum rexit.

Quomodo rege aut populum iudices

tudinem & ordinem, regit inferiora per media, & sic populum Israel gubernauit per iudices tanquam per ministros idoneos & decentes, qui propter excellentiam virtutis quantum ad plura erant quasi mediatores ipsius Dei ad populum, & propter assuetudinem pietatis qua populo in afflictione posito compatiebantur, erant quasi mediatores populi ad Deum impetrando eius auxilium. et propter ista dicitur inf. 2. ca. Cumque dominus iudices suscitaret, in diebus eorum fledebatur misericordia, & audiebat afflictorum gemitus, & liberabat eos de cæde vastantium. De his vero tribus, videlicet de diuinis condescensionibus & liberationibus populi ab afflictionibus & iudicum sustentationibus, est totus decursus huius libri, vt patet ex sequentibus. Primo igitur per modum prologi præmittitur materia huius libri breuis prælibatio. Et secundo subditur historia narratio, ca. 3. Circa primum sciendum, quod occasio suscipiendi iudices fuit eò quod populus recedens a domino affligebatur, & panitens liberabatur. Et ideo primo in breui tangitur populi transgressio. Secundo transgressionis reprehensio, in principio secundi capituli. Tertio materia huius libri prælibatio, ibi: Dimisit ergo Iosue, &c. Circa primum sciendum, quod opposita iuxta se posita magis elucescunt, ideo primo ponitur profectus populi laudabilis. Secundo defectus eius culpabilis. ibi: Manasses quoque. Adhuc circa primum. Primo ponitur profectus Iudæ. Secundo aliorum, ibi: Filij autem Cinei. Adhuc circa primum primo ponitur profectus tribus Iudæ in generali. Secundo ipsius Caleb in speciali, ibi: Pergensque Iudas. Circa primum dicitur.

1 Post mortem. Quia experti fuerunt malè accidisse eis, quando Iosue inconsulto domino misit bellatores cõtra regem Hai, vt habetur Iosue 7.

2 Iudas, &c. id est, tribus Iudæ. Hoc communiter exponitur sic, qd Iudas instituebatur dux in bellis filiorum Israel generaliter, sed hoc non bene consonat sequentibus, quia A. osh, Barach, Gedeon & Iephte fuerunt duces exercitus in magnis prælyis qui tamen non fuerunt de tribu Iudæ. Et ideo aliter exponunt Heb. qd per hoc quod dicitur hic Iudas asc. intelligitur qd tribus Iudæ prima expugnaret aduersarios in sorte sua. vnde subd.

3 Et ait Iu. &c. Trib. n. Simeon habuit sortē iuxta tribu Iudæ: ppter quod

A L I E G O R I C E.

† Dixitq; dom. Iudas asc. Alleg. Per Iudã significatur dominus noster

noster Iesus Christus, qui s̄m carnē est de tribu Iudæ, prout declaratur Mat. j. & Ro. j. d̄f de ipso, qd factus est ei ex semine * David

expressum hominis nomen. Sed quia non solet duces nomi-
A minare scriptura cum constituuntur, nisi memorata etiam
origine patentum, & constat post Iesum duces habuisse po-
pulum Israel, quorum primus Othoniel filius Cenez: recte

intelligitur nomine Iudæ tri-
-bum Iuda fuisse significatam,
ab ipsa enim voluit dominus
incipere conteri Chananæos.
Et cum populus de duce in-
-terrogaret, ad hoc valuit re-
-sponso domini, vt scirent
Deum noluisse ab vniuerso
populo bellari aduersum Cha-
-nanæos. Dixit ergo: Iudas, &
-sequitur: Et dixit Iudas ad Si-
-meonem fratrem suum, tri-
-bus. scilicet ad tribum, nō enim ad-
-huc vivebant filij Iacob, qui
-sic appellati sunt. Manifestū
-est tribum Iuda alterius sibi
-tribus auxilium postulasse, q̄
-redderet cum opus esset.

antiq. Ioseph. Phinees, p̄heravit
-secundum Dei voluntatem,
-ad delendum Chananeorum
-genus, tribui Iudæ præben-
-dum esse principatum. Tunc
-assumpta etiam tribus Simeō
-ad pugandum.

in Iu. Procep. Inter alias trib. Iu-
-da excelluit, quoniam figurā
-Christi sustinuit, ad quem se-
-cundum carnem à patre di-
-ctum est: Postula à me, & da-
-bo tibi gentes hereditatem
-tuam, & possessionem tuam
-terminos terræ.

a * Septuaginta reges amputa-
-tis, &c. Ioseph. Dum manuum
- & pedū summitates ei absci-
-derent ait: Non semper potui
- latere Deum, illa patiens, que
- contra vos, & septuaginta re-
-ges prius facere non erubui.

16. Anasta. Nicenus. Legem fe-
-rens dixerat Deus: Oculus pro
-oculo, dens pro dente, Dicit etiā
-liber Iudicū, Adonibezec am-
-putat as fuisse summitates ma-
-nuum ac pedum. quod tantū
-dem septuaginta regib. fecer-
-rat. Merito ergo dicebat Sa-
-piens

C

† Tribus scilicet tribus.

das Simeoni fratri suo: Ascende mecum in for-
-tem meam, & pugna contra Chananæum, vt

† Cum opus tibi fuerit

& ego pergam tecum in sorte tua. Et abiit cum
-eo Simeon. Ascenditque Iudas & tradidit domi-
-nus Chananæum ac Pherexæum in manus eo-
-rum, & percusserunt in Bezece decem milia viro-
-rum, inueneruntque Adonibezec in Bezece &
-pugnauerunt contra eum, ac percusserunt Cha-
-nanæum & Pherexæum. Fugit autem Adonibe-
-zec, quem persecuti comprehenderunt, cæsis
-summitatibus manuum eius ac pedum. Dixit-

que Adonibezec: Septuaginta reges amputatis
-manuum ac pedum summitatibus colligebant
-sub mensa mea ciborum reliquias, sicut feci, ita
-reddidit mihi dominus. Adduxeruntque eum in

b Ierusalem, & ibi mortuus est. Oppugnantes er-
-go filij Iuda Ierusalem, ceperunt eam, & percuf-
-ferunt in ore gladij, tradentes cunctam incen-
-dio ciuitatem. Et postea descendentes pugna-
-uerunt contra Chananæum, qui habitabat in
-montanis, & ad Meridiem in campestribus. †

Pergensque Iudas contra Chananæum qui ha-
-bitabat in Hebron, cuius nomen fuit antiquitus
-Cariatharbe, percussit Sefai & Ahimon &
-Tholmai, atque inde perfectus abiit ad ha-
-bitatores Dabir, cuius nomen vetus erat Cha-
-riathsepher, id est, ciuitas literarum. Dixit-

que Caleb: † Qui percusserit Cariathsepher
- & vastauerit eam, dabo ei Axam filiam meam
- vxorem. Cumque cepisset eam Othoniel fi-
-lius Cenez frater Caleb minor, dedit ei A-
-xam filiam suam coniugem. Quam pergentem

piens per que quis peccat, per illa etiam punitur.
b * Oppugnantes Ierusalem, &c. Theod. Si tunc euersa fuit
- Hierusalem, qui sit vt David iterum illam obsidione cepe-
-rit: Vicissitudines rerum permultas passus est populus. Nam
- interdum vincebant, aliquan-
- do vincebantur: interdum im-
- perabant extraneis, quando-
- que seruebant illis. Quare per
- spicuum est, Hierusalem prius
- exustam, postea ab Iebusæis
- sub duram populi seruitutem
- redactis instauratam fuisse.

Sup. 11.
D
Que t. 1. in
Iudic.

c Dixitque, etc. August. Qui-
-cunque percusserit ciuitatem liti-
-rarum et ceperit eam, dabo ei filiā
- meam in vxorem. Hoc in libro
- Iesu memoratum est. Sed vt-
-rum Iesu viuentis sit factum,
- & nūc recapitulatum, an post
- eius mortem postquam di-
- ctum est: Iudas ascendet, & ce-
- pit Iudas bellare contra Cha-
- nanæos: in quo bello omnia
- hæc gesta narrantur, merito
- queritur. Sed credibilis est
- post mortem Iesu factū, tunc
- autem per proleptum, id est,
- per præoccupationem me-
- moratum, sicut & alia. Nunc
- enim cum res gestæ aduersus
- Chananæos tribus Iudæ ex-
- ponerentur, ita se narrationis
- ordo continet inter cætera lu-
- de facta bellica, de quo post
- mortem Iesu dixit dominus:
- Iudas ascendet, & post hæc ascē-
- derunt filij Iuda pugnare ad-
- uersus Chananæum qui habi-
- tabat in montanis ad Austrū
- & campestem, & abiit Iudas
- ad Chananæum habitantem
- in Hebron, & exiit Hebron
- ex aduerso. Nomen autem He-
- bron erat Cariatharbe vel Se-
- pher, & percussit Sefai, & Ahi-
- man & Tholmai filios Enac
- & ascenderunt inde ad inha-
- tantes Dabir, cui ante fuit no-
- men ciuitas literarum. Et di-
- xit Caleb: Quicumque percusse-
- rit ciuitatem literarum, &c.

Quæst. 3. in
ho Iudic.
Ios. 15 d.

† Iosue 15. c.

† Ios. 15. d.

† Ios. 15. d.

† Ios. 15. d.

† Ios. 15. d.

† Ios. 15. d.

Constat ergo ex hoc ordine
- gesta-

NICOLAVS DE LYRA.

* quod aliqua ciuitates de parte Iudæ fuerunt adiunctæ sorti tribus
- Simeon, vt dictum fuit Iosue 15. & propter hoc erat magis conueniēs
- q̄ inuarent se mutuo, cætera patent vsque ibi.

1 Cæsis. In Hebræo habetur: Cæsis behonoth, id est, pollicib. &c.
- tales enim inepti redduntur ad prælium.

2 Dixitque Ado. Hoc fecerat iste Adonibezec ex magna crudelita-
- te & superbia, ad ostentationem victoriarum quas habuerat.

3 Adduxeruntque eum. In exercitu suo.

4 Oppugnant, &c. Non totam sed partem eius, quia fortalitem
- ubi manebat Iebuseus, non fuit expugnatum vsque ad tempus David,
- vt dictum fuit Iosue 15.

5 Traden-

5 Tradentes. Locutio est hyperbolica, quia pars eius remansit in-
- combusta, vt dictum est sicut aliquando dicitur tota ciuitas vadit ad
- tale spectaculum, licet aliquando maior pars remaneat.

6 Pergensque. Hic consequenter agitur de profectu tribus Iudæ in
- specialibus, scilicet, ipsius Caleb, cui assignata fuit Hebron specialiter, vt
- habetur Iosue 14.

7 Cuius. Id est, ciuitas quatuor, propter quatuor patriarchas ibi se-
- pulcos, vel propter quatuor gigantes ibidem commorantes, vt dictum
- fuit Iosue 14. & Gene. 23.

8 Percussit Sefai & Ahiman, &c. Illi fuerunt tres gigantes ma-
- gna fortitudine præditi & pater eorū fuit quartus noie Enac. Cætera
- patet ex dictis Ios. 15. vbi eadē sententia & quasi eadem verba ponuntur.

1 Filij autem

A L L E G O R I C E.

* David secundum carnem, ipse namque pro nobis ascen-
- dit crucem, & ibi debellauit Chananæum. i. humani generis
- inimicum cum satellitibus suis.

† Fugit autem. qui interpretatur dominus fulguris, pp̄ quod
- significat diabolum qui fideles nititur iectu fulguris percutere
- inducendo eos ad peccatum mortale, quod foeret corā Deo
- & angelis, sicut ignis fulguris, hūc autem fugauit Christus.

2 Septuaginta. Per septuaginta reges quos Adonibezec tene-
- bat captiuos, significantur homines de septuaginta idioma-
- tibus quos diabolus tenebat inclusos quos Christus per vir-
- tutem suæ crucis liberauit. Moraliter autem per Iudam,
- qui interpretatur confessio, significatur quilibet confitens
- Est autem duplex confessio, scilicet, propriorum peccato-
- rum,

rum, & diuine laudis. Et vtrique confessio præcedere de-
- bet in expugnatione demonis & vitiatorum. de qua dicit Se-
- neca. Pacem habere cum hominibus, & cum vitiis bellum.
- Et propter duplicem confessionem prædictam bene quæri-
- tur. Quis ascendet ante nos, &c. Respondet dominus, Iudas a-
- scendet. Sequitur, Et ait Iudas Simeon. Per Simeonem qui au-
- diens interpretatur, obedientia diuinis præceptis & eccle-
- siæ significatur, quæ cum confessione peccatorum & laudis
- diuinæ debet adiungi in demonis & vitiatorum expugnatione.
- Et sic Adonibezec per quem vt dictum est, demon signi-
- ficatur cum suis satellitibus superatur.

6 Pergensque Iudas contra Chananæum. Moralitas autem huius
- historię posita est supra Iosue 15.

C festaru reru post mortem Iesu hoc esse factum. Cum ergo ciuitates data ipsi Caleb memorentur accepta occasione narrator q. postea gestu est, poccupauit. Nec tñ hic frustra arbor hoc de filia Caleb data in victoris præmium bis scripturam memorasse.

Aug. quæst. 7 in Iudic.

A Nec po. In hoc ipso fuit dominus cu Iuda. restringit. n. Deus propitius etiã in cordibus suorum sanctorum nimit p speritatis excessum, vt in vñus eoru conuertat inimicos non solum quando vincuntur, sed etiam qñ meruuntur. Illud ad cõmendandã suã largitatẽ, hoc ad reprimendã eoru elationem. Inimicus. n. sãctorum est angelus Sachanã, quẽ sibi datũ ad se colaphizandum dicit Apost. Ne

† soceri.

a. Cor. 12. b.

B magnitu. reuelationum extollar. &c.

Quæst. 7 in Iudic.

B Iebusæum. Aug. Superius legitur eadẽ ciuitas à Iuda capta, & incẽsa interfectis in ea Iebusæis. Sed sciendum est hanc ciuitatem cõmunẽ habuisse duas tribus Iudam & Benjamin sicut ostẽdit diuisio terraru quã fecit Iesus. Ipsa est enim Iebus, quã & Ierusalẽ. Ideo hæ duæ tribus remãserunt ad templũ domini quando cetera (excepta tribu Leui, quã sacerdotalis fuit, & terras in diuisione non accepit) separauerũt se a regno Iuda cum Ieroboam. Sciendũ est ergo, a Iuda ciuitatem captam esse & incensam, interfectis qui illic reperti fuerant. Sed non omnes Iebusæos extinctos, vel quia extra ciuitatem erant: vel quia fugere poterãt. Quos Iebusæos admissos esse a filiis Benjamin, quibus cum Iuda ciuitas illa erat communis in ea simul habitare. Quod ergo dictum est: Non hæreditauerunt Iebusæum filij Benjamin, intelligendum est, quod tributarios facere non potuerunt, vel noluerunt, aut non hæreditauerũt Iebusæum, quia

Ierusalem communis duabus tribubus.

C non sine illo tenuerunt terram quam possidebant. c. Manass. August. Et non hæreditauit Manasses Bethsan, q est Scytharu ciuitas, ipsa hodie perhibetur Citropolis dici. Põr aut mouere quomodo in illis partibus multũ a Scythia diuitis potest esse Scytharu ciuitas. Sed similiter potest mouere, quomodo tam longẽ a Macedonia Alexander Macedo cõdiderit Alexandriã ciuitatem, quod vti que fecit longẽ late que bellando, ita et Scythã hanc conde re potuerunt. Nam legitur in historia gẽtium vniuersam penẽ Asiã Scythas aliquando tenuisse. Theodo. Quare non omnes vrbes ceperunt, sed ingens extraneorum gẽtũ numerus habitauit cum eis? In primis propter ignauiam: deinde ob immodicã auaritiã. Præterea transgressi sunt legem diuinam, atque Diis alienis serui erunt: quapropter sapientissimus dominus non prorsus interemit Chananæorum gentẽ, sed prope illos habitare permisit, vt expugnati, & in seruitutẽ redacti, procedens ab errore damnũ sentirent, & confugerent ad conseruatorem Deũ, eiusque beneficiis fruerent. &c. Alteram etiam causam esse puto, propter quam non obtinuerunt integram terram promissam. Obseruatio legalis politie angustissima terra contenta erat, quia tet in anno lex statuerat cunctos festa celebrare in vnum locum conuenientes, in quo templum diuinum construxerant, vbi etiam primitias, decimas, primogenita ouium, & alia sacrificia offerre iusserat. Quocirca non abs re conclusit eos in arctum locum, vt facile vel ipsi pigri ad ædem consecratam adeundam excitari possent.

D Quæst. Iud.

Quæst. Iud.

Ios. 1.

E

F

in itinere monuit vir suus, vt peteret à patre suo agrum. Quæ cum suspirasset sedens in asino dixit ei Caleb: Quid habes?

At illa respondit, Da mihi benedictionem, quia terram aren-

† Aug. Lxx. redemptionem aquar, terram. s. de cuius fructibus aquam redimeret, cuius inopia erat in illis regionibus ad quas supra dicebatur. **†** Aug. Lxx. redemptionem excelsum & redemptionem humilium fluetorum, subaudi, quæ vel in montanis vel in campestribus fluunt.

tem dedisti mihi, da & irriguam aquis. Dedit ergo ei Caleb irriguum superius & irriguum inferius. Filii autem Cinci cognati Moyfi ascenderunt de ciuitate palmarum cum filiis Iuda in desertum fortis eius, quod est ad Meridiem Arad, & habitauerunt cum eo. Abiit autem Iudas cum Simeone fratre suo, & percusserunt simul Chananæum qui habitabat in Sephath, & interfecerunt eum. Vocatumque est nomen vrbis Horma, id est anathema. Cepitque Iudas Gazan cum finibus suis, & Acalonem atque Accaron cum terminis suis. Fuitque dominus cum Iuda, & montana possedit. Nec potuit delere habitatores vallis, quia falcatis curribus abundabant. † Dederuntque Caleb Hebron, sicut dixerat Moyfes, qui deleuit ex ea tres filios Enac. Iebusæum autem habitatorem Ierusalem non deleuerunt filii Benjamin, habitauitque Iebusæus cum filiis Benjamin in Ierusalem vsque in præsentem diem. Domus quoque Ioseph ascendit in Bethel, fuitque dominus cum eis. Nam cum obsiderent urbem, quæ prius Luza vocabatur, viderunt hominem egredientem de ciuitate, dixeruntque ad eum: Ostende nobis introitum ciuitatis, & faciemus tecũ misericordiam. Qui cũ ostendisset eis, percusserunt urbem in ore gladij, hominem autem illum & omnem cognationem eius dimiserunt. Qui dimissus abiit in terram Ethim, & ædificauit ibi ciuitatem, vocauitque eam Luzam, quæ ita appellatur vsq; in præsentem diẽ. Manasses

a Aug. Hoc in libro Iesu dictum est, quia illo viuo factum est: sed hic recapitulando memoratum est, cum de tribu Iuda vnde ruit Caleb loqueretur scriptura.

propter quam non obtinuerunt integram terram promissam. Obseruatio legalis politie angustissima terra contenta erat, quia tet in anno lex statuerat cunctos festa celebrare in vnum locum conuenientes, in quo templum diuinum construxerant, vbi etiam primitias, decimas, primogenita ouium, & alia sacrificia offerre iusserat. Quocirca non abs re conclusit eos in arctum locum, vt facile vel ipsi pigri ad ædem consecratam adeundam excitari possent.

G a Arbanitq;

NICOLAVS DE LYRA.

1 Filij autem. Hic ponitur profectus aliorum, & primò conuersorum ad Iudaismum, cum dicitur: Filij autem Cinci. Dicunt cõiter expositores, q iste fuit filius Ietro, qui ad preces Mosi vniit cum filiis Israel ad terram promissionis, vt habetur Num. 10. Et vocatur fuit Cin, vel Cincus & Obab. Hebræi dicunt q iste fuit ipsemet Iethro socer Mosi, sicut declaratum fuit plenius Num. 10. vnde vbi dicitur hic cognati Mosi: in Hebræo habetur, hoten, id est, soceri Mosi.

2 Ascenderunt. Quæ est Iericho, non quòd habitarent in ciuitate quæ erat destructa, nec fuit reedificata vsque ad tempus regum Israel prout dictum fuit Ios. 6. sed habitabant in territorio quod fuerat illius ciuitatis.

3 Cum filiis Iuda in de. Dicunt Hebræi, q illuc iuerunt ad manendum vt addiscerent legem ab Othomel, qui erat edoctus in ea.

4 Abiit autem Iudas. Hic consequenter agitur de profectu tribus Simeon. Et patet in littera vsque ibi.

5 Vocatumque est nomen vrbis Horma, i. anathema. Hoc non est in Hebræo, sed additum fuit a translatore nostro, ad ostendendum significationem huius nominis, Horma, de cuius significatione dictum fuit plenius Iosue 6. & Leuit. vlt. tamen hic accipitur pro destructione perfitã, quia ciuitas ista fuit funditus eversa.

6 Cepitque Iudas. Hic reuertitur scriptura ad scribendum profectum Iude, cum dicitur: cepitq; Iudas, &c. Non est intelligendum q ceperit tunc istas ciuitates, quæ erant Philistinorum, sed accepit aliqua pertinentia ad istas ciuitates, & pro tanto dicitur eas accepisse, quia

quia infra 3. cap. dicitur, q quinque satrapæ Philistinorum remanserunt ad exercendum Israel, quorum aliqui præerant ciuitatibus istis, prout patet 1. Reg. 6. Vel si dicatur q Iudas tunc cepit ciuitates istas, prout sonat littera, oportet dicere q Philistæi recuperauerant eas, quia ibi dominabantur tempore Heli: vt dicitur 1. Reg. 5.

7 Nec potuit delere habitatores vallis, quia falcatis curribus abunda. Erant enim armati isti currus vnicis ferreis ad modum falcis scindentibus, vt dictum fuit Iosue 17.

8 Dederuntq; Caleb Hebron. Hoc habetur plenius Iosue 14.

9 Qui deleuit ex ea tres filios Enac. Isti sunt tres gigantes supra nominati.

10 Iebusæum autem. Hic agitur de filiis Benjamin, cum dicitur Iebusæum, &c. non de. Quia non potuerunt propter fortitudinem populi & loci, vel quia noluerunt propter iuramentum fœderis inire inter Abraham & Abimelec, a quo descenderunt illi Iebusæi, sicut dictum fuit Ios. 15. in fine.

11 Domus quoq; Ioseph. Hic agitur de profectu filiorũ Ephraim cum dicitur: Fuitque dominus cum. Et sequitur.

12 Ostende nobis introitum. Dicunt enim Hebræi, quod habebant introitum & exitum subterraneum extraneis occultum.

13 Hominem autem illũ & omn. Parentes ei, sicut filij Israel pepercerunt Rahab & cognationi eius, vt habetur Iosue 6. & David puero qui duxit cum ad cuneum Amaleitarum: vt habetur 1. Reg. 30

14 Manasses quoq;. Hic consequenter describitur defectus filiorũ Israel culpabilis, cum dicitur,

^a *¶* Lxx. Et non hereditavit Manasses Bethsan, que est Seythari civitas, neque filius eius, id est, civitates suas ipsa tanquam me ropel¹ instituerat.

quoque non deleuit Bethsan, & Anach cum viculis suis, & habitatores Dor, & Iebiaan, & Mageddo cum viculis suis, cepitque Cha-

^a *¶* Aug. Idem pene in Iesu Naue, & eisdem verbis dicitur. Ideo aut hic per anacephaloesin dicitur, aut ibi per prolepsin dicitur est, id est, aut hic recapitulando, aut illic præoccupando.

nanæus habitare cum eis. Postquam autem confortatus est Israel, fecit eos tributarios, & delere noluit. Ephraim etiam non interfecit Chananæum, qui habitabat in Gazer, sed habitavit cum eo. Zabulon non deleuit habitatores Citron, & Naalol, sed habitavit Chananæus in medio eius, factusque est ei tributarius. Azer quoque non deleuit habitatores Accho, & Sidonis Ahalab & Achazib, & Helba, & Aphec, & Rohob, habita-

NICOLAUS DE LYRA.

¹ *Postquam.* Propter cupiditatem tributi, & in hoc fecit contra præceptum domini, qui præceperat eos occidi, & deos eorum exterminari, vt habetur Numer. 33. & Deuter. 8. & eodem modo intelligendum est in sequentibus de his, qui facti sunt tributarij ipsi Ephraim, Zabulon, Aser, & Nephtalim, quia noluerunt eos occidere pro cupiditate tributi, in hoc transgredientes præceptum domini, vt dictum est, & patet infra vsq; ibi.

² *Arctavit*

uitque in medio Chananæi habitatoris illius terre nec interfecit eum. Nephtali quoque non deleuit habitatores Bethsemes, & Bethanath, & habitavit inter Chananæum habitatore terre, fueruntque ei et Bethsemitæ, & Bethanithæ tributarij. Arctavitque Amorrhæus filios Dan in monte, nec dedit eis locum, vt ad planiora descenderent habitavitque in monte Hares, quod interpretatur testatio, Aialo & Salebi. Et aggravata est manus domus Ioseph, factusque est ei tributarius. Fuit autem terminus Amorrhæi ab ascensu scorpionis, petra, & superiora loca.

^a *Arctavit;* *¶* Quest. 11. in Iudic.

^a *Arctavit;* *¶* Aug. Et conturbavit Amorrhæi filios Dan in monte. quoniam non permisit eos descendere, etc. Hoc aut in lib. Iesu Naue de memoratum est, hic autem recapitulando.

¹ *CAP.*

² *Arctavitque Amorrhæum.* Propter peccata sua non poterunt convenienter dilatari.

³ *Et aggravata est manus domus Ioseph.* Hoc exponitur dupliciter. Vno modo active, vt manus, id est, potestas domus Ioseph gravaverit inimicos, & redegerit eos sub tributo. Alio modo passive, vt potestas eius sit depressa, & aduersarij redegerint domum Ioseph sub tributo. Nec apparet plane ex textu, quod istorum intelligatur.

CAP.

CAP. I.

Ascenditque an. Aug. Et ascendit angelus domini super Clauthmos montem. Scripser hoc nomine appellavit locum, quia postea scripsit: Quia enim Angelus domini super eum ascendit, nondum sic vocabatur, a ploratione enim nomen accepit, quæ Græce κλαυθμός dicitur.

Ibi enim populus fleuit cum audisset ab angelo verba vindicantis in eos, quod inobedientes fuissent, quia non exterminaverunt populos secundum præceptum eius quibus prævaluerunt, eligentes eos tributarios facere, quam perdere, sicut dominus iusserat. Quod siue contempto Dei mandato, siue timore fecerint (ne hostes contra se acius pugnarent pro salute obtinenda, quam pro tributo nondando) sine dubio peccaverunt, vel spernendo Dei præceptum, vel non præsumendo, quod eos posset, qui præceperat adiuvare. Quod ideo per Iesum noluit eis dicere. Si tamen adhuc eo vivente iam fieri præceperat, & non

CAP. II.

Ascenditque angelus domini de Galgalis ad locum flentium, & ait: Eduxi vos de Aegypto, & introduxi in terram, pro qua iuravi patribus vestris, & pollicitus sum, vt non facerem irritum pactum meum vobiscum in sempiternum, ita duntaxat, vt non feriretis fœdus cum habitatoribus terræ huius, & aras eorum subverteretis, & nolulistis audire vocem meam

qui appellatur Iesus Naue, vel si ab illo iam factum esse sciebat post mortem Iesu, quod ibi præoccupando memoravit.

¹ *Quamobrem*

mo apparuit in Galgalis, vbi filij Israel fuerunt circumcisi post transitum Iordanis, vt habetur Iosue 5. Et inde transfulit se ad alium locum, qui dicitur hic locus flentium per anticipationem, quia sic vocatus est locus ille, ex hoc, quod populus post reprehensionem angeli ibi fleuit, vt postea dicitur.

² *Et ait.* Ex hoc patet, quod fuit vere angelus, quia loquitur in persona Dei sicut angelus loquebatur Moysi. quando autem homines sancti, & prophetae denuntiabant mandatum Dei communiter præmittebant. *Hec dicit dominus,* vel aliquid consimile, quod non fecit iste, sed absolute dixit. *Eduxi vos,* etc. Et propter hoc angelus sic loquens aliquando Deus, aliquando angelus nominatur, vt dictum fuit Exod. 3. cap. ita duntaxat, quia promissiones Dei de bono futuro intelligendæ sunt sub conditione si homines fideliter serviant Deo.

³ *Vt non feriretis fœdus, etc.* vt habetur Numer. 33. Deut. 7.

⁴ *Et nolulistis audire vocem meam.* V. patet ex dictis capituli præce.

¹ *Vt habea-*

NICOLAUS DE LYRA.

¹ *Ascenditque ang.* Hic consequenter describitur transgressionis reprehensio, vt dicunt Hebrei, quod iste angelus fuit Phinees, tum quia angelus interpretatur nuntius, ipse autem fuit missus a Deo ad arguendum populum de transgressionem mandatorum eius eo modo, qui sequitur, tum, quia Hebræi dicunt ipsum fuisse angelum in corpore humano assumpto apparentem, sicut dictum fuit Ios. 1. Expositores autem catholici dicunt, quod non fuit Phinees, sed Angelus a Deo specialiter missus, & hoc videtur verius, quia quod Phinees fuerit angelus, falsum, & fictum videtur, quia scriptura vbiq; de eo loquitur, sicut de homine puro, & mortali. Quod autem ille, qui apparuit hic, fuerit homo purus, falsum videtur, vt magis apparebit ex sequentibus. Dicendum igitur, quod iste fuit angelus specialiter a Deo missus, ad reprehendendum filios Israel de transgressionibus suis, & apparuit sic, quod eius apparitio fuit nota populo. Et primo

MORALITER.

¹ *Ascenditque an. etc.* Per istum angelum, qui de peccatis commissis arguit populum significatur bonus prælatus, vel prædi-

cator arguens efficaciter peccata populi, & cum deducens vsque ad lachrymas veræ contritionis. Ideo subditur.

¹ *Cumque*

Quest. 15. in Iud. **A** *Quamobrem nolui delere.* Aug. Hinc intelligimus quaedam ex illa Dei venire peccata. Vt. n. Dij gentium inter quas nō exterminatas Israelitae hitare voluerunt, essent eis in scādālū, i. facerēt eos scādālizari in Deo suo, eo q̄ offensa viuere indignans comminatus est Deus, quod manifestum est magnum esse peccatum.

* **THEOD.** Deus mittit angelū refrenans eis traiectionē fluminis, & notorū circūcisiōnem; *Dominus reduxit nos ab Aegypto, etc.* Hae vbi dixit, fleuit populus, &c.

* **Proc.** Euge Dei humanitatem, qui peccatores erudit, in firmos consolatur, & Israelē ad pietatem reducit. Ad Israelitas sane missus est angelus, qui causam proposuit, ob quā hostes suos superare non poterunt. Quomā vero post aduentū angeli exultant: Iudices ipsis excitauit dominus.

Quaest. 14. **b** *Dimisit ergo Iosue.* Aug. Hoc per recapitulationem iteratur. Nam, & mors Iesu Naue in hoc libro memoratur, vt cāquā ab exordio breuiter cuncta infinuatur, ex quo dedit eis dominus terram, & quomodo sub iudicibus vixerint, vel quae perpeffi sunt, & iterum reditur ad iudicium ordinem ab eo, quod primus est constitutus.

* **THEOD.** Ex his discimus quantū iuuet subditos pietas Principū, quantūque noceat carere principe, aut ē diuerso, Principum improborū regi imperio. Hoc ipsum quoque proxime docetur, *sus. it. aut enim illis (aut) Iudices dominus, & liberavit eos de manu depredanti in eo.* Et quando suscitabat illis iudices, dominus erat cum iudice, qui eruebat eos. At paulo post, quam decessit iudex, deflectebant, & deteriores erant ciebantur patribus suis, ita vt sequerentur Deos alienos.

Orice. Homi. 1. in li. Iudicium. **c** *Seruierturque.* Adam. Sciendū est, quia quisque sibi prestat vt in bonis diebus sit, an in malis, & habeat dies Iesu, vel iustorū, aut impiorū. Si. n. intelligimus lumen verū, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundū, & praebeamus ei vias nostras ad illuminandū, aut si oriatur nobis sol iustitiae, & illuminet mundū aie nostrae, habemus dies Iesu Christi dies salutis. Si quis vero receperit lucē, q̄ extinguitur q̄riam veritati, & ab ea illuminatus fuerit, habebit dies, sed malos, & nō erit in diebus Iesu, sed in dieb. Manassē, vel Phataonis vel cuiuslibet pessimi. Deniq; in dieb. Achan regis pessimi, non potuit Esaias videre dñm Sabaoth, sedētē super thronū excelsum, sed mortuo rege nequā cuius erāt dies mali, vidit visientē Dei. Cū autē dñs in scripturis, dies illius, vel illius, non significatur tēpus vite ipsius. vnde, *Orietur in diebus eius iustitia*

Mal. 6. **c** *& multitudi pacis, usquequo extollatur luxia.* Quod si accipimus, quia in dieb. quib. saluator morabatur in terris, dies erant iustitiae, & pacis. Quomodo probabimus dies iustitiae, & pacis ortos esse his, qui eū crucifixerunt, & aduerū eius nō receperunt? Aut quō multitudo pacis in dieb. eius fuit apud eos, q̄ eū in mortē falsis criminib. tradiderunt? Quō hi dies pacis, & iustitiae habuerunt, in quorum mentibus tenebre iniquitatis, & furoris versabantur? Deniq; quia nō sunt nūc dies illi, non orit iustitia, nec multitudo pacis Christi apud fideles

Mal. 4. 3. **C** Magis ergo quisq; ex cōuersatione vitae dies sibi iniquitatis & belli, vel iustitiae, & pacis acq̄rit. vnde. *Simentib. nomen meū orietur*

orietur sol iustitiae, ut faciat eis, s. die iustitiae, dies Iesu. De impiis autē dñs, *quia occidet eis sol iustitiae,* in quib. s. iustitia dormit, & tenebrae iniquitatis oriuntur. Et alibi e dñs: *Pax multa diligentibus nomen tuum, et non est illis scandalum.* Habent impij lucem suam, ex qua oriuntur eis dies mali. Vnde: *Lux iustis*

semper, lux autē impiorum extinguitur. Nescio si tā inepte quis intelligat, vt putet esse aliquā substantialem lucem, aliam, quae impiorum dicatur, & alia quae iustorū, quod fieri nō potest, Vna est enim lux mundi a Deo facta, quae omnib. communiter, & aequaliter lucet. Sed sciendū, q̄ anima nostra, aut vero lumine illuminatur quod non extinguitur, id est, Christo. aut si nō habet in se hoc lumen aeternū, tēporali, & extingibili illuminatur ab illo, s. q̄ *transfigurat se in angelū lucis,* & falsa luce illuminat

cor peccatoris, vt videant ei vera bona esse, q̄ caduca sunt. Hoc lumine illuminantur, qui summū bonū voluptatē dñt qui diuitias, honores seculi, & terrenā gloriā quasi aeternam q̄rit. Sūt ergo isti in dieb. lucis eius, quae extinguitur. quēcūque magunt, vel cupunt, extinguent. Hoc lumine Marcio illuminat, Deū legis iustū, sed nō bonū dicit. Sūt ergo dies Iesu de quib. dñs. *Seruiertur populus domino omnibus diebus Iesu.* Qui n. habet in se dies I. su. seruit domino. Non. n. potest seruire Zabulo, aut auaritia. Nec pōt fieri, vt qui illuminatur lumine veritatis seruiat mendacio. Oremus ergo, vt Christus, q̄ est lux vera sp̄ faciat in nobis dies bonos, ne vnquā Zabulo illuminante, hēamus dies malos, de quib. dñs. *Redimentes ips̄s qm̄ dies mali sint.* Etiam similiter seculū malū s̄m Apōstolū. *Se u eruntq;* Seruierturque populus dño omnibus diebus Iesu. Non. n. dixit vnū d. ē fuisse Iesu, q̄a mlti sunt dies eius, vn̄ dies est iustitia, alius sanctificatio, alius prudentia, alius misericordia, & singula virtutū bona in quib. dño seruitur. his aut virtutib. animi dño placetur. In his omnib. dieb. Iesu domino seruiet. Non vult scriptura sancta, vt aliquas virtutes habeas, & alias negligas, sed vt omnibus his virtutib. adornatus, & in earū actib. positus Deo seruias. Similiter seniorū dies quis hēt in se, & in diebus eorum seruit dño, s̄m illud. *Imitatores mei estote, sicut & ego Christi.* In dieb. inquit, *seniorum eorū, qui cognouerunt omnia opera dñi, &c.* Ille cognoscit omnia opera dñi, qui facit, sicut filij Heli dñr nescientes dominū, nō q̄ dominū ignorarent cū alios docerent, sed quia agebāt sicut illi, qui dominū nesciūt. Similiter hic dñs. *Qui cognouerunt omne opus domini,* nō solū, inquit, *cognouerunt opus domini,* sed addidit, *omne.* i. q̄ cognouerūt, & opus iustitiae, & sanctificationis, & patiētie, & mansuetudinis, & similiū. Quicquid ex mādati Dei venit opus dñi dñs, q̄riū est opus Diaboli, in iustitia, ita, & similia. Cognoscūt ergo opus dñi, qui faciunt opus eius, vnde. *Qui custodi mandatum nesciet verbum malum,* i. cauebit. De Christo quoq; dictū est, *quia non nouit peccatum,* id est, non fecit opus peccati. Cognoscit ergo opus domini, qui facit, ignorat, qui non facit. *Cognouerunt, inquit, opera domini magna, quae fecit in Israel.* Quasi sint aliqua opera domini parua. Ego arbitror, quod omne opus domini magnū est, sed pro capacitate eorum quibus operatur sibi inui-

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Vt habeatis hostes,* Ly vt, non tenetur hic causaliter, sed cōsecutiue tantum, quia ex hoc, quod filij Israel transgressi sūt praeceptum domini, consecutum est illud malum super eos. **2** *Immola eruntque, &c.* Ex hoc etiam apparet, quod fuit verē angelus domini ille, qui apparuit ibi, quia ex quo fuit fixum tabernaculum domini in Silo, non erat heitum filius Israel offerre hostias alibi, vt dictum fuit Ios. 22. nisi ex speciali reuelatione diuina, vel apparitione angelica. sicut Manue obtulit sacrificium quando angelus sibi apparuit, vt habetur infra cap. 13. **3** *Dimisit.* Hic consequenter ponitur materiae huius libri breuis

breuis praelibatio, vbi primo ponitur fēderis populi ad Deū per Iosue renouatio. Secundo renouati transgressio, ibi. *Et surrexerunt.* Tertio transgressiois punitio, ibi. *Iratusq; dñs.* Quarto punitiois subleuatio, ibi. *suscitauitque dominus.* Circa primū dicitur sic. *Dimisit ergo.* Hoc factum fuit ante mortem eius, sed hic recolitur propter sedus quod renouauit Iosue inter Deum, & populum, vt dictum fuit Iosue vlti. quo facto dimisit vnumquemque ire ad locum suū, vt ibidem dicitur, & hic recolitur, vt appareat, quod tempore Iosue, et seniorum, qui viderant miracula Dei, fēdus istud fuit obseruatum, vt consequenter dicitur in litera, & patet vsque ibi.

1 Et sepe.

MORALITER.

1 *Cumque loqueretur angelus domini.* Et quia non sufficiunt lachrymę contritionis de communi cuius, nisi sequantur opa

satisfactionis, ideo subditur. **2** *Immolaueruntq; ibi. bo. &c.* Vnde dicit Apōstolus Ro. 12. a. *Obsecro vos per misericordiam Dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuētem, sanctam, Deo placentem, &c.*

fibiniuicem comparentur, magna opera dñi dñr, vel parua. Verbi causa. Eduxit, filios Israel de Aegypto in manu forti, Aegypto prodigijs celestib. verberata. Via fecit in mari, mā na in deserto dedit, de celo locutus est Moī, & dedit legē ī tabulis lapideis. Nonne hęc magna sunt opera Dei? Sed li il

rebus solet) morum, disciplinæque immemor, matrimonia D ex victis assumere, paulatimque externos mores trahere, ac mox profano ritu idolis sacrificare coepit. Adeo cuncti cū externis societas perniciofa est, q̄ Deus añ p̄spiciens, salubri Hebræos responfo instruxerat, vt deictas gentes interne-

an.3.b. *Dilexit Deus mundum, vt filium vnigenitum daret pro eo, inuenies illa parua esse.*

ill.7. in lic. *Et seniorū. Adaman. Seniores, qui cū Iesu, vel post Iesum fuerunt Apostoli sunt, q̄ scripturis, & p̄ceptis suis illuminant corda nostra, & faciūt in nobis quosdā dies ex vera luce, quā participati sūt veniētes in hunc mundū. Qui ergo p̄ceptis eorū illuminatur, seruire Deo dicitur in dieb. seniorū, qui fuerunt post Iesum. Sicut autē Christus erat lux vera, q̄ illuminat omnia hominem venientem in hunc mundum, ita ipsi erant lux mundi, secundū illud: Vos estis lux mundi. Illuminant ergo nobis dies, in quibus dño seruiamus. Solius Dei nosse est post Iesum inter seniores quis longiorem diem fecerit, id est qui maiorē ex se lucē emisserit, vtrum Paulus, an Petrus, Bartholomæus, an Ioan. sed tamē longorum dierū dicuntur sancti. Econtra quando scandalis mundus replebitur, qñ crescēt iniquitate refrigescet charitas multorum, tunc non dicuntur dies futuri longi. sed abbreviati, secundum illud: Nisi abbreviati fuerint dies illi, non fiet salua omnis caro. Mali ergo dies breuiari dñr, lōgæui autem, & multi spatij dies boni, in quibus domino seruiamus. Propter electos aut breuiantur dies mali, dies iniquitatis, & scandali, vt arbitror, cum semel electis dies mali cœperint breuiari, sp̄ breuiantur, & minuuntur vsq; in nihilū, & ad vltimū per eunt. E quib. vnus puto erat, qui dicebat. Pereat dies in quo natus sum. Dies verò seniorū sanctorū longæui sunt, & prolixi.*

an.1.c. *Christus erat lux vera, q̄ illuminat omnia hominem venientem in hunc mundum, ita ipsi erant lux mundi, secundū illud: Vos estis lux mundi. Illuminant ergo nobis dies, in quibus dño seruiamus.*

th.5.b. *ergo nobis dies, in quibus dño seruiamus. Solius Dei nosse est post Iesum inter seniores quis longiorem diem fecerit, id est qui maiorē ex se lucē emisserit, vtrum Paulus, an Petrus, Bartholomæus, an Ioan. sed tamē longorum dierū dicuntur sancti. Econtra quando scandalis mundus replebitur, qñ crescēt iniquitate refrigescet charitas multorum, tunc non dicuntur dies futuri longi. sed abbreviati, secundum illud: Nisi abbreviati fuerint dies illi, non fiet salua omnis caro. Mali ergo dies breuiari dñr, lōgæui autem, & multi spatij dies boni, in quibus domino seruiamus.*

f.3.2.4. *Mali ergo dies breuiari dñr, lōgæui autem, & multi spatij dies boni, in quibus domino seruiamus. Propter electos aut breuiantur dies mali, dies iniquitatis, & scandali, vt arbitror, cum semel electis dies mali cœperint breuiari, sp̄ breuiantur, & minuuntur vsq; in nihilū, & ad vltimū per eunt. E quib. vnus puto erat, qui dicebat. Pereat dies in quo natus sum. Dies verò seniorū sanctorū longæui sunt, & prolixi.*

an.2. *Mortuus est. In Paulo viuit Iesus, & in omnibus, qui dicere possunt: Viuo autem, iam non ego, viuit uero in me Christus, & Mihi uiuere Christus est, & mori lucrū. In illis moritur, qui saepe peccando, & iterū deliquēdo quasi insultant morti Iesu. vnde: Rursus crucifigentes sibi metipsos filium Dei, &c. Non solū ergo in peccantib. moritur, sed et crucifigitur, & illuditur. Si etiā de auaritia cogitas, vel de stupro, si furore agitaris, vel quibuslibet vitijs, non viuit in te Christus. Moritur ergo Christ⁹ peccatibus, quia nihil in eis iustitia, nihil patientia, nihil veritas & omnia illa, quæ Christus est operantur. A sanctis verò quicūque opera fiunt, Christus est, qui ea operatur. vnde. Oīa. possum in eo, qui me confortat Christus. vnde: Qui me confessus fuerit corā hominib. & ego cōfitebor eum corā patre meo, qui in celis est. Qui autem negauerit me corā hominib. et ego negabo eum coram patre meo. Confitentes in semetipso dixit confiteri, quia in eis viuit, & operatur Christus, sed non similiter ait de his, qui negant. Qui enim negat extra ipsum est. Qui confitetur in ipso est. Dicitur ergo, quia mortuus est Iesus, & resurrexit generatio altera, quæ nesciebat Iesum, &c.*

ph.1.c. *Et seruierunt. Iosephus. Post hęc circa hostes quidē molliores erant Israelitæ, circa terrā verò diligentia potius exhibebant. Qui ad diuitias se tradentes, per epulas, & libidinē iā virtute deficiebant, & in conuersatione legū, & quæ sunt Dei non erant. In his indignata diuinitas fuscitabat Chananzos, qui sm eorum actus, multa q̄ eos crudelitate vti sunt.*

Lib. sacra *SEVERVS Sulpitius. Israel, (vt semper fieri secūdis in rebus*

a cunctis diebus eius, & seniorum, qui longo post eum vixerunt tempore, & nouerant omnia opera domini, quæ fecerat cū Israel. Mortuus est autem Iosue filius Nun, famulus domini, centum, & decem annorū, & sepelierunt eum in finibus possessionis suæ in Thannathfare, in mōte Ephraim à septentrionali plaga montis Gaas, Omnisq; illa generatio congregata est ad patres suos, & surrexerunt alij, qui non nouerāt dominum, & opera, quæ fecerat cum Israel. Feceruntque filij Israel malum in conspectu domini, & seruierunt Baalim, ac dimiserūt dominum Deum patrum suorum, qui eduxerat eos de terra Aegypti, & secuti sunt deos alienos, deos quoq; populorum, qui habitabant in circumitu eorū, & adorauerunt eos, & ad iracundiā concitauerunt dominum dimittētes eum, & seruientes Baal, & Astaroth.

b *Opus, scilicet. patientia, iustitia, & omnium virtutum. Lxx. opera domini magna.*

a *Generatio malorum cogitationum, quæ procedit ex corde, & facit obliuiscit operis Dei magni, quod tūcens Apotolus ait: Memor esto Iesum Christum fuisse à mortuis.*

Augu *Exponit quomodo dixit, non nouerāt dominū in illis, scilicet claris operibus, quæ facta sunt ante illos, vt Israel nosceret dominum. Quod crucifixus est, scilicet, pro peccatis nostris, & surrexit, propter iustificationē nostram.*

Quod quisque supra omnia diligit, & colit, hoc illi Deus est.

a *Vide quantum faciunt peccata, Deum in quo nullus ira affectus, nullus passibilis motus ad iracundiam prouocare dicitur, sed ille manet immutabilis, ego cum peccō nam mihi ascesso. Vnde Thefaurizans tibi iram in die iræ, &c.*

rebus solet) morum, disciplinæque immemor, matrimonia D ex victis assumere, paulatimque externos mores trahere, ac mox profano ritu idolis sacrificare coepit. Adeo cuncti cū externis societas perniciofa est, q̄ Deus añ p̄spiciens, salubri Hebræos responfo instruxerat, vt deictas gentes interne-

cioni darēt. Sed plebs cupida dominādi, imperate victis cū pernicie malebat.

Terullianus. Defuncto Iesu Naue, derelinquunt Deū patrū suorū, & seruiunt idolis Baalis, & Astartis, & iratus dominus tradidit eos in manib⁹ diripientium, & diripiebātur ab illis, & venundabantur ab inimicis, nec poterant omnino subsillere à facie eorum, quocumque processerant, manus erat super illos in mala, & compressati sunt valde. Post quæ instituit super illos Deus Critas, quos Cenfores intelligimus, sed nec istis obaudire perseuerauerūt, vt quis Critarum obierat, illi ad delinquendum, abeundo post deos aliorum, & seruiendo, & adorādo eos. Itaq; dñs iratus, Quoniam quidē ait, transgressa est gēs ista pactum meum, quod disposui patribus eorū, & non obaudierunt voci meæ, & ego non aduertam ad auferendum virū à facie eorum ex nationib. quas reliquit decedēs Iesu.

Adamant. Seruieruntque Baalim, & dereliquerūt dominum Deum patrū suorū. Hęc quidem fecerunt antiqui. Sed quia propter nos hęc scripta sunt videamus ne maiori ex parte nobis hęc, quam de illis dicta videant. Audi Apostolū

In Helia quid dicit scriptura? quomodo interpellat Deum aduersum Israel: Dñe. prophetas tuos occiderunt, altaria tua demoliti sunt, & ego relictus sum solus, et quærunt animam meam. Sed quid dicit illi diuinum responsum? Reliqui mihi septem milia viroorū, qui nō curauerunt genua ante Baal. Sic ergo, & in hoc tēpore reliquæ secundum electionem gratiæ saluæ factæ sunt. Vides ergo, quia illi, qui curauerunt Genua ante Baalim, & qui nō curauerunt, in reliquiis credentiū, & in multitudine nō credētū interpretāt. Qui. n. in tpe saluatoris increduli fuerūt, genua curauerūt Baalim, sed nō hi, q̄ crediderūt, & opera fidei impleuerūt. Nusquā. n. legitur, q̄ in tpe saluatoris aliq̄s flexerit genua simulachris. Sed de illis hoc dī, qui peccatis cōpediti tenentur. vnde constat, quia cū peccamus genua nostra Baalim curuamus, qui ad hoc vocati sumus, vt flectamus genua in nomine Iesu, & ad patrem domini nostri Iesu Christi, ex quo omnis paternitas in celo, & in terra nominatur. Nihil aut prodest si genua corporis in oratione flectam⁹ Deo, & genua cordis Zabulo. Si. n. non stetero firmus contra astutias eius, flexi genua mea Zabulo, & si non constanter stetero cōtra iram flexi genua mea ire, similiter de omnib. vitijs sentiendū est. Sic fecerunt illi, qui coluerunt Baalim, & dereliquerunt Deū patrum suorum. Vnusquisque quod p̄ceperis colit, miratur, & diligit, hoc ei Deus est, hoc est, qd̄ añ omnia, & super omnia poscit Deus ab hoīe. Diliges dominum Deum tum ex toto corde tuo, &c. p̄occupate quodāmodo erga se cupiens totos humanę mentis affectus, & sciens, quod quis toto corde dilexerit, & tota anima, & totis viribus, hoc esse Deum illi. Quod ergo quisque super omnia diligit, hoc illi Deus est. Apud plurimos p̄pōderat amor auri, & auaritię, & dicitur illis. Non potestis Deo seruire, & mammonæ, id est, auaritię. In aliis amor voluptatis, vel glorię secularis, vel humanę dignitatis, pauci sunt, in quibus p̄eponderet amor Dei

Scorpiaco ad. Gn. 11. c. 3.

Orig. hom. 2. 11. li. Iudi.

Rom. 11a. 3. Reg. 19. b.

Eph. 3. c.

Deu. 6. a.

Mitt. 6. c.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et sepelierunt. In Hebræo habetur sic, in thannath heres, i. in thannath solis, quia sicut dicunt Hebræi, super sepulchrū Iosue fuit posita similitudo solis in memoriā illius facti mirabilis, qd̄ fecit solē stare, vt h̄ Iosue 10. vt oēs trāsēntes lugerent

gerent mortem tanti hominis, pro quo dñs talia fecisset, & ideo ciuitas illa sic vocata est, q̄ pri⁹ Thannath-fare vocabat. 2 Et surrexerunt alij, qui non nouerant dominum, & opera, quæ fecerat cum, &c. Hic ponitur fœderis renouati transgressio per idololatriam. Et patet litera.

G Dei. Hinc totius Gētilitatis error cœpit exordiū, dū ea, que multū diligunt homines deos esse volunt, & humanis vitijs & cupiditatib. diuinū nomen adscribunt. Pecunia. n. cupidi & auaritiæ amore flagrantēs, mammonā quēdam apud Syros Deū cupiditatis dicunt, libidinis & voluptatis amatores Venerem deam sibi hui⁹ vitij quo agitantur, adscribūt. Similiter i cæteris vitijs, ipsum quo vrgentur affectū Deū sibi fecerunt. vñ Apostolus. *Auaritia, q̄ est idolorū seruitus.* Cum ergo aliqua vitia toto corde, tota anima, & totis viribus diligimus, idola adoramus.

Augu. *Fe seruiertunt Baal, & Astartibus.* Dicitur Baal eē nomē Iouis apud illas gentes, Astarte verō Iunonis. Punic. n. Baal dominum dicere vident, & Balsamen dominum celi. In nonē autem sine dubio Astarten vocant. Et quia hæ linguæ parum differunt, dicit hic scriptura, quod seruiertunt Baal, & Astartibus, Ioui, scilicet, & Iunonib⁹. Nec singulariter dicit Astarti, sed ad simulacrorum multitudinē intellectū retulit. Varietatis cā tamen estimo Iouem singulariter, Iunonē pluraliter memorari voluisse.

Augu. Sed & in Psalmo dicitur. *Vendisti populum tuum sine pretio.* Et in propheta. *Gratis venditi estis, &c.* Quare ergo venditi, si gratis, & non potius donati? An forte scripturarū locutio est, vt dicitur venditus etiā donatus? Hic sensus optimus est ibi. *Gratis venditi estis.* Et: *Vēdidisti populum tuum sine pretio,* quia illi quibus tradidisti populū impij fuerunt non Deū colendo, tradi sibi populum meruerunt vt ipse cultus tanquam pretiū videretur. Quod vero dictū est

neque cum argento redimemini, nō ait, neque cum pretio, sed neque cum argento, vt pretiū redēptionis intelligatur sanguis agni immaculati. In argento enim propheta omnem pecuniā significauit, q̄a pretio sanguinis Christi, non pretio pecuniatio fuerant redimendi.

a Iratusque

Iratusq; dominus contra Israel tradidit eos in manus diripientiū. Qui ceperunt eos, & vendiderunt hostibus, qui habitabant per Gyrū, nec potuerunt resistere aduersarijs suis, sed quocunq; pergere voluissent, manus domini super eos erat, sicut locutus est, & iurauit eis, & vehementer afflicti sunt. Suscitauitq; dominus iudices, qui liberarent eos de vastantium manibus, sed nec eos audire voluerunt fornicantes cum dijs alienis, & adorantes eos. Citò deseruerunt viam, per quam ingressi fuerant patres eorum, & audientes mandata domini, omnia fecere contraria. Cumq; dominus iudices suscitaret, in diebus eorum flectebatur misericordia, & audiebat afflictorū gemitus, & liberabat eos de cæde vastantium. Postquā autem mortuus esset Iudex, reuertebantur, & multo faciebant peiora, quam fecerant patres eorum sequentes deos alienos, seruiertes eis, & adorantes illos. Non dimiserunt adinventiones suas, & viam durissimā, per quam ambulare consueuerāt. Iratusq; est furor domini in Israel, & ait: Quia irritum fecit gēs ista pactum meum, quod pepigeram cum patribus eorum, & vocem meam audire cōtempnit, & ego non delebo gentes quas dimisit Iosue, & mortuus est, vt in ipsis experiar Israel, vtrum custodiant viā domini, & ambulent in ea, si autem non custodierunt patres eorum, an non. Dimisit ergo dñs omnes nationes has, & citò subuertere noluit, nec tradidit in manus Iosue.

a Aug. Patet causa quare Iesus non deleuerit omnes gentes illas, vt essent, scilicet, in quibus isti probarentur, poterant autem prodesse si tentati in eis nō inuenirentur reprobi, & tales inuenirentur quales dominus esse præcepit, auterentur enim gentes si ita viuerent, nec bella eis necessaria essent.

a Verba scriptoris exponens quare non sint deletæ gentes illæ.

a Aug. qui fuerunt, scilicet cū Iesu viuerēt, illis enim mortuis surrexit generatio altera, quæ cepit offendere dominū, pro quibus probandis nō sunt deletæ gentes. Quasi non uideatur Iesus humano consilio gentes illas reliquisse.

a *Iratusq; dominus.* Orige. Cum quis Deo seruit, non tradit in manus diripientium, sed cū Deū dereliquit, & seruit passionib. suis, traditur passionib. ignominæ, & in reprobum sentum, vt faciat, quæ non conueniunt, quia repletus est iniquitate, nequitia, fornicatione, & huiusmodi. Si. n. peccamus domino, & voluptates nostras, & desideria velut Deū colimus, tradimur i manu diaboli Apostolica autoritate. Vñ ipse ait. *Tradidi huiusmodi Sathane in interi. um carnis, ut si vitus saluus fiat.* Non solū ergo per angelos tradit Deus delinquentes in manus inimicorum, sed etiam p̄ prælatos ecclesiæ, qui potestatem habent soluendi, & ligandi. Traduntur autē in interitum carnis, cum prodeltis a Christi corpore separantur. Traduntur autē dupliciter, cum delictū, scilicet, manifestū sit ecclesiæ, & per sacerdotes, quis de ecclesia pellitur, vt notatus ab hominibus erubescat, et conuerso eueniat quod sequitur. *Vt spiritus saluus fiat in die domini.* vel cum peccatum nō sit manifestum hominib. Deus autē, qui videt in occulto, videns eius mentē vitijs & passionib. seruientem, & in corde eius non se colit, sed auaritiā, aut libidinē, aut huiusmodi, talē ipse tradit Sathane. Auertit enī se, & refugit à cogitationib. suis malis, & desiderijs indignis, & relinquit domum cordis eius vacuā. Tunc immundus spiritus, qui exierat ab homine, inueniēs domum suam vacantem, & emundatā assumit alios septem spiritus nequiores se, et ingressi habitant ibi, et fiunt nouissima hominis illius peiora prioribus. Sic intelligēdum est Deum tradere quos tradit, nō quia ipse tradat aliquem, sed indignos derelinquit, nec habitat in eis. Anima autem tradita dicitur ex eo, quod Deo vacua inuenitur, & a spiritu nequam inuaditur. Vigilemus ergo, & nos à vitijs purgemus, vt Deum intra nos teneamus, ne diabolo tradamur.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

- * **1 Iratusque dominus.** Hic consequenter ponitur transgressionis punitio, cum dicitur.
- 2 Tradidit eos,** quia bona filiorum Israel rapuerunt sibi, & corpora eorum vendiderunt hostibus extraneis: Cuius causa subditur cum dicitur.
- 3 Manus domini,** scilicet, ad flagellandum, sicut ante transgressionem fuerat super eos ad adiuvandum.
- 4 Suscitauitque dominus.** Hic consequenter ponitur punitio subleuatio, quia filij Israel in afflictione positi recurrerant ad dominum. *Quia vexatio dat intellectum,* & tunc Deus per iudices quos suscitabat præbebat eis remedium, sed postea

reuertebantur ad vomitum, & ideo reiterabatur diuina punitio, & iterum subleuatio modo prædicto, sicut patebit in sequentibus huius libri, cuius materia hic breuiter prælibatur, & patet litera vsque ibi.

5 Et ego. Experientia autem fit, vt cognoscatur aliquid ignotum, & ideo non experitur Deus aliquid, ad hoc, quod aliquid fiat sibi notum, cū nihil lateat ipsum, sed dicitur experiri aliquid, vt per hoc aliqua fiant nota alijs, quæ erant eis ignota, & hoc modo Deus experiebatur filios Israel in gentibus prædictis, quia quandā seruebant domino præuelebant eis, quando autem derelinquebant dominum, eis subiciebantur, & per hoc obedientia, & inobedientia filiorum Israel ad Deum hominibus erant notæ.

* CAP.

MORALITER.

- 4 Suscitauitque dominus.** Per istos iudices figurati fuerunt ecclesiæ sancti, potestates, & doctores, quorum precibus, & meritis, & laboribus de manibus demonum frequenter libera-

tus fuit populus Christianus, & aliquando à corporalibus inimicis, sicut per merita beati Basilii liberatus fuit a persecutione Iuliani Apostatæ, & per merita beati Syluestri à persecutione Constantini, & aliorum, qui tunc ecclesiam persequebantur, & consimilia facta sunt frequenter precibus, & meritis aliorum sanctorum.

* I Hæ

CAPVT III.

De sunt gentes, &c. Theodoretus. Cum duce Iofua bellum gereretur, vincebat populus, non sine arte militarem instructus, sed superne fretus auxilio. Nunc aut ait, non plane cunctos

bestia fera, mirum si non bestiales cupiditates, & libidines intelligi voluit, quae solent de repentino successu terrena felicitatis existere. Non enim Deus homines exterminare poterat, & bestias non poterat.

c Traadit. * Iosephus. Aduersa proueniebant Israelitis,

Li. 5 antiq. cap 7.

CAPVT III.

De sunt gentes quas dominus dereliquit, ut erudiret in eis Israel, omnes qui non nouerant bella

Chananaeorum, & postea discerent filii eorum certare cum hostibus, & habere consuetudinem praeliandi: quinq; patriarchas Philistinorum, omnemq; Chananaeum, & Sidonium, atque Heuuum, qui habitabant in monte Libano de monte Baal Hermo usque ad introitum Emath.

Chananaeorum, & postea discerent filii eorum certare cum hostibus, & habere consuetudinem praeliandi: quinq; patriarchas Philistinorum, omnemq; Chananaeum, & Sidonium, atque Heuuum, qui habitabant in monte Libano de monte Baal Hermo usque ad introitum Emath.

Augu. Sarrapae dicuntur quasi parua regna quibus sarrapae praerant: quod nomen in illis partibus cuiusdam honoris est, vel tunc.

Augu. Non ut sciret Deus omnium cognitor etiam futurorum, sed ut ipsi scirent, & conscientia sua, vel gloriarentur, vel conuincerentur.

Dimisitq; eos, ut in ipsis experiretur Israel, utrum audirent mandata domini, quae praeceperat patribus eorum per manum Moysi, an non.

Itaque filii Israel habitauerunt in medio Chananaei, & Hethaei, & Pherezai, & Heuae, & Iebusae, & duxerunt uxores filias eorum, ipsiq; filias suas filijs eorum tradiderunt, & seruerunt dijs eorum.

Feceruntq; malum in conspectu domini, & oblitum sunt Dei sui seruientes Baalim, & Astaroth. Iratusq; contra Israel dominus, tradidit eos in manus Chusan Rasathaim regis Mesopotamiae, serueruntque

ignati ex diffuetudine armorum. Ista enim fuit vna causa inter alias, quare dimissae sunt istae gentes, ut dictum fuit Ios. 13.

Quinq; scilicet, id est, regulos, vel principes secundum numerum quinque ciuitatum principalium, scilicet Azoti, Ged, Gaza, Ascalon, Accharon. Et dicuntur sarrapae, quasi satis parati, vel satis sapientes. Caetera patent ex dictis.

Itaque filii. Hic consequenter describitur tribulatio prima, quae fuit per regem Syriae. Circa quam primo describitur culpa filiorum Israel, cum dicitur.

Et duxerunt uxores. quod erat eis inhibendum. Deut. 7. g. Et serui. quia viri etiam sapientes aliquando trahuntur ad idolatriam per mulieres, ut dicitur de Salomone. 3. Reg. 11. Secundo subditur poena inflata, cum dicitur.

Iratusque contra Israel. Mesopotamia est ciuitas Syriae, & tunc erat metropolis huius regni, & dicitur Mesopotamia a mesos, quod est medium, & potamis, quod est fluuius, quae erat in medio duorum fluminum, ista tamen interpretatio est secundum idioma Graecum. In Hebraico enim habetur Aram naharaim, id est, Syriam duorum fluuiorum.

Et Sidoni. qui interpretatur venator, ideo signat carnis in fultum, quae continue sibi delectabilia venatur Iob. 39. Circumspicit montes pascuae suae, & videntia quaeque perquirunt.

Atque Heuae, qui habitabant in monte. qui interpretatur ferus vel pessimus, id signat diabolus, de quo dicitur. 1. Petr. 5. b. Aduersarius noster diabolus tanquam leo rugiens circumit quaerens quem deuoret, cui resistite fortes in fide. Per talem enim resistenciam acquirunt fideles gloriae coronam. 2. Timoth. 2. a. Non coronabitur, nisi qui legitime certauerit.

Tradidit eos in manus Chusan Rasathaim regis Mesopotamiae, qui interpretatur nigredo tenebrosa, propter quod significat infernum, qui tenebat inclusos patres antiquos.

Tom. 2.

F 2

1 Et

1 Et

1 Et

1 Et

1 Et

1 Et

1 Et

1 Et

1 Et

NICOLAUS DE LYRA.

CAPVT III.

De sunt gentes. Postquam praemissa est huius libri praefatio, hic praenunciat descriptio historiae narratio, & primo historia textitur, secundo triplex casus inducitur. 17. c. Prima autem diuiditur in septem partes, secundum septem tribulationes quas passi sunt filii Israel pro peccatis suis, & a quibus penitentia ducti liberati sunt, per septem iudices sibi succedentes. Duae primae tanguntur in hoc. c. tertia. c. 4. quarta. c. 6. quinta. c. 9. sexta. c. 11. ca. 13. Praesens autem c. diuiditur in duas partes, secundum duas tribulationes, quae in eo tanguntur, scilicet ibi. Addiderunt autem. Circa primum ponitur ad praedicta continuatio, scilicet describitur prima tribulatio, ibi. Itaque filii Israel. In fine praecedentis c. huius, quod Deus dimisit gentes inter filios Israel, ut experiretur eorum obedientiam, & inobedientiam, & id in principio huius c. per modum continuationis ad praedicta ostenditur, quod fuerunt illae gentes, cum dicitur. Haec sunt, scilicet quae postea nominantur.

Quas dominus, scilicet quantum ad artem praeliandi, ne fierent ignaui

MORALITER.

Haec sunt gentes, quas dominus dereliquit, &c. scilicet, in exercitio praeliandi. Per quas spiritualiter intelliguntur ea, quae nos impugnant de peccatis, & resistendo viriliter in spiritualibus praeliis erudimur.

Quinq; scilicet. Per quos intelliguntur quinq; sensus exteriores nos ad vitia impellentes. Thre. 3. f. Oculum meum de praedatus est animam meam. & sicut est de visu, ita est de alijs sensibus. propter quod dicitur Iere. 9. f. Ingressa est mors per fenestras meas. Omnemq; Chananaeum. qui interpretatur commutatus propter, quod signat mundum in continua mutatione positum cuius concupiscentia nos impugnat.

† Et

† Et Sidoni. qui interpretatur venator, ideo signat carnis in fultum, quae continue sibi delectabilia venatur Iob. 39. Circumspicit montes pascuae suae, & videntia quaeque perquirunt.

† Atque Heuae, qui habitabant in monte. qui interpretatur ferus vel pessimus, id signat diabolus, de quo dicitur. 1. Petr. 5. b. Aduersarius noster diabolus tanquam leo rugiens circumit quaerens quem deuoret, cui resistite fortes in fide. Per talem enim resistenciam acquirunt fideles gloriae coronam. 2. Timoth. 2. a. Non coronabitur, nisi qui legitime certauerit.

Tradidit eos in manus Chusan Rasathaim regis Mesopotamiae, qui interpretatur nigredo tenebrosa, propter quod significat infernum, qui tenebat inclusos patres antiquos.

Tom. 2.

F 2

1 Et

7. in

7. in

7. in

7. in

7. in

7. in

7. in

7. in

7. in

7. in

7. in

7. in

7. in

7. in

7. in

7. in

7. in

7. in

7. in

A tempta se in superbiam extulerunt, q̄ in conspectu Dei valde est odiosa. Initium. n. discedendi à Deo superbia. *Deus autē superbis resistit, & humilib. dat gratiam.* Si quis ergo Chri humilitate despecta, (qui pp nos cum Deus esset hō, factus est humiliatus vsque ad mortem) extollitur, & vsque ad po-

Eccl. 10. b.
Iaco. 4. b.
Philip. 2. a.

+ De pœnitē.
dist. 1. c. vide.

† Roborata
est manus ei
super cū Heb.

Eccl. 25. a.

Homil. 3. in li.
Iudi.

restates, & dignitates seculi p̄ filit, & artes quibus assequatur etiam si contra fidem, & religionem sint non refugit, euenit, vt malum faciat in conspectu domini, & cum summas adeptus fuerit infulas potestatum, & ad ipsa superbia fastigia summa cōscenderit, inde deiectus traditur Chusan Rasathaim, vni, sacreorum principum, sicut alibi Pharaoni, & alibi Chiram, vt humiliet eū, qui nimis fuerat exaltatus, & affligat donec resipiscat, & querat dominū, qui cum esset in superbia ignorabat eū. Postest quisque etiam paruus, vel minimus, etiam si nulla dignitate vsus superbia vitio laborare, & nihil tam fœdū tā ex crabile, quam pauper supbus, & diues mendax. Penetrat ali quando morbus superbia ipsum sacerdotale, & Leuiticū ordinē, & in nobis, qui ad exēplum humilitatis positi sum⁹, & in circulo altaris velut specula quædam intuentib. arrogantia vitium feret, & de altari domini, quod debet incensu suauitate flagrare, odor teterimus superbia renidet.

C * *Et clamauerunt ad dominum, &c.* Procopius. Clamor hic laudem meretur, quoniam ex resipiscētia est profectus. De qua Dauid quoque ait. *Domine, clamauit ad te, exaudi me.* Item. *De profuudis clamauit ad te, &c.*

Origenes. Vide benignum dominum misericordiam cum seueritate miscentem, & pœnæ modū iusta, & clemēti deliberatione pensantem, non in perpetuum tradidit delinquentes, sed quanto inquit, tempore seruiert Baalaam, tanto seruiert Chusan Rasathaim, id est, octo annis. Disce hæc, qui errasse te cognoscis, & quanto tēpore peccasti, tanto humilia te ipsum Deo in confessione pœnitentiæ, nō expectes, vt humiliet te Chusan Rasathaim, & inuito necessitas extorqueat pœnitētiā, Præueni tortoris manus, quia si te ipse correxeris, pius est dominus, q̄ vindictā temperet ei, qui illam pœnitendo præuenit. Notandum autē, quia dum seruirent

seruirent Chusan Rasathaim, & non clamarent ad dominū, nemo suscitatus est, qui saluare eos posset. Cū ergo clamauerunt, suscitauit eis saluatōrē Othoniel, qui interpretatur tēpus mihi Dei, per quem ille popul⁹ de seruitute ereptus est, & pax populo reddita, quam superbia, & diuersa plebis facinora fugauerant. Videtur autem mihi Othoniel vnus esse de militia celesti, & archagelicis turmis, qui ad auxilium eorum mittuntur, qui hæreditatem capiunt salutis. Sunt enim angeli saluatores, qui per Othoniel, vel Aioth designantur.

a *Quantum, scilicet, seruirent Baalim, debet enim afflictio pœnitentiæ esse secundum quantitatem culpæ.* b *Clamauerunt ad dominum cum tribularentur, & de necessitatibus eorum liberauit eos, & eduxit eos de tenebris, &c.* c *Nō clamauerunt non suscitaretur eis saluator.* d *In tribulatione positi.*

ei octo annis. † Et clamauerunt ad dominum,

a *Aug. Nota quod hominem saluatōrem dicit per quem Deus saluat.* b *Ille theologice species, scilicet, hyperbari.*

qui suscitauit eis saluatōrem, & liberauit eos,

a *Aliquem, s. archangelorum missum in auxilium eorum, qui hæreditatem capiunt salutis.* b *Lxx. Othoniel, quod est tempus mihi Dei.* c *Cuius familiaris, cuius nobilitatis sit ostenditur.* d *Viri, scilicet mirabiles, qui solus Iosue fuit.*

Othoniel videlicet filium Cenez fratrem Caleb

minorem, fuitque in eo spiritus domini, & iu-

a *Qui spiritus domini erat cum eo.*

dicauit Israel. Egressusque est ad pugnam, & tra-

didit dominus in manus eius Chusan Rasathaim regem Syriae, & † oppressit eum. Quie-

uitque terra quadraginta annis, & mortuus

est Othoniel filius Cenez. Addiderunt autem

filij Israel facere malum in conspectu domini,

a *Vides, quia peccata nostra vires hostibus præbent, & reddunt, quando malum facimus in conspectu domini, & confortantur a domino aduersarii nostri. In spiritualibus quoque contrariæ virtutes non inuale scerent contra nos, nec ipse zabalus nisi ei vires ex nostris vitiis præberemus, & locum ei introeundi, & dominandi in nobis peccando faceremus. Vnde: Nolite locum dari.*

qui confortauit aduersum eos Eglon regem

Regum, in quo dicitur quomodo quisque regum regnauerit, & quid egerit etiam malum, vt ecclesie, scilicet, principes, vel iudices bona eorum imitentur, mala caueant.

b *Addiderunt autē filij Israel, &c.* Iosephus. Othoniele mortuo, denuo res Israelitarum sine principe vexabantur. Et dum honorem Deo non ferrent, nec legibus obedirēt, magis, ac magis afflictionib. subiacebant, ita vt Eglon rex Moabitum, despiciens inhonestam conuersationem eorum, bellum eis inferret, & multis eos prælijs obtineret ac subderet. Constituens autem sibi regnum in Hiericho, nihil mali reliquit, quod populo non imposuit.

c *Confortauit aduersum eos, &c.* Procopius. Secessio Dei, hostibus vires suppeditauit.

* **HIERONYMVS.** Iniquitatibus nostris barbati fortes sunt.

Regum, in quo dicitur quomodo quisque regum regnauerit, & quid egerit etiam malum, vt ecclesie, scilicet, principes, vel iudices bona eorum imitentur, mala caueant.

b *Addiderunt autē filij Israel, &c.* Iosephus. Othoniele mortuo, denuo res Israelitarum sine principe vexabantur. Et dum honorem Deo non ferrent, nec legibus obedirēt, magis, ac magis afflictionib. subiacebant, ita vt Eglon rex Moabitum, despiciens inhonestam conuersationem eorum, bellum eis inferret, & multis eos prælijs obtineret ac subderet. Constituens autem sibi regnum in Hiericho, nihil mali reliquit, quod populo non imposuit.

c *Confortauit aduersum eos, &c.* Procopius. Secessio Dei, hostibus vires suppeditauit.

* **HIERONYMVS.** Iniquitatibus nostris barbati fortes sunt.

Regum, in quo dicitur quomodo quisque regum regnauerit, & quid egerit etiam malum, vt ecclesie, scilicet, principes, vel iudices bona eorum imitentur, mala caueant.

b *Addiderunt autē filij Israel, &c.* Iosephus. Othoniele mortuo, denuo res Israelitarum sine principe vexabantur. Et dum honorem Deo non ferrent, nec legibus obedirēt, magis, ac magis afflictionib. subiacebant, ita vt Eglon rex Moabitum, despiciens inhonestam conuersationem eorum, bellum eis inferret, & multis eos prælijs obtineret ac subderet. Constituens autem sibi regnum in Hiericho, nihil mali reliquit, quod populo non imposuit.

c *Confortauit aduersum eos, &c.* Procopius. Secessio Dei, hostibus vires suppeditauit.

* **HIERONYMVS.** Iniquitatibus nostris barbati fortes sunt.

Regum, in quo dicitur quomodo quisque regum regnauerit, & quid egerit etiam malum, vt ecclesie, scilicet, principes, vel iudices bona eorum imitentur, mala caueant.

b *Addiderunt autē filij Israel, &c.* Iosephus. Othoniele mortuo, denuo res Israelitarum sine principe vexabantur. Et dum honorem Deo non ferrent, nec legibus obedirēt, magis, ac magis afflictionib. subiacebant, ita vt Eglon rex Moabitum, despiciens inhonestam conuersationem eorum, bellum eis inferret, & multis eos prælijs obtineret ac subderet. Constituens autem sibi regnum in Hiericho, nihil mali reliquit, quod populo non imposuit.

c *Confortauit aduersum eos, &c.* Procopius. Secessio Dei, hostibus vires suppeditauit.

* **HIERONYMVS.** Iniquitatibus nostris barbati fortes sunt.

Regum, in quo dicitur quomodo quisque regum regnauerit, & quid egerit etiam malum, vt ecclesie, scilicet, principes, vel iudices bona eorum imitentur, mala caueant.

b *Addiderunt autē filij Israel, &c.* Iosephus. Othoniele mortuo, denuo res Israelitarum sine principe vexabantur. Et dum honorem Deo non ferrent, nec legibus obedirēt, magis, ac magis afflictionib. subiacebant, ita vt Eglon rex Moabitum, despiciens inhonestam conuersationem eorum, bellum eis inferret, & multis eos prælijs obtineret ac subderet. Constituens autem sibi regnum in Hiericho, nihil mali reliquit, quod populo non imposuit.

c *Confortauit aduersum eos, &c.* Procopius. Secessio Dei, hostibus vires suppeditauit.

* **HIERONYMVS.** Iniquitatibus nostris barbati fortes sunt.

NICOLAUS DE LYRA.

* **1** *Et clamauerunt, &c.* vexati, & nimis afflicti. Tertio subditur subleuantis misericordia cum dicitur.

2 *Qui suscitauit eis, &c.* & patet litera vsque ibi.

3 *Qui uenitque ter.* In istis tamen quadraginta annis includuntur octo anni afflictionis prædictæ, aliter non haberetur certus numerus annorum foundationis templi per Salomonem prout describitur 3. Reg. 6. quia tempus ibi determinatum computatur per tempora Iudicum, & Regum, qui fuerunt vsque

vsque ad tempus illud, prout declarabitur domino concedente, quando veniemus ad locum illum.

4 *Addiderunt.* Hic ponitur secunda tribulatio, quæ fuit per regem Moab, quæ primo describitur, & secundo de tertio iudice additur, ibi: *Post hunc, &c.* Circa primum primo describitur filiorum Israel culpa cum dicitur: *Addiderunt autem.* Secundo subditur pœna, cum dicitur.

5 *Qui confortauit aduersum eos Eglon regem, &c.* ad eos debellandum.

* **1** Et

MORALITER.

1 *Et clamauerunt ad dominum qui.* cum magno desiderio querentes liberari.

2 *Qui suscitauit eis saluatorem, & liberauit eos Otho.* qui interpretatur signum Dei, ideo signat Christum, de quo dicitur Esaiæ 11. capitu. *Radix Iesse, qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur, ipse namque patres sanctos de inferno liberabit.*

4 *Addiderunt autem filij Israel facere malum in.* qui confortauit aduersum eos Eglon, qui interpretatur rota. ideo signat vitium

instabilitatis, cui subiacebant filij Israel. Nam habita modica prosperitate eleuabantur in superbiam contra dominū ad idololatriam declinantes, & aduersitate occurrente deiecebantur nimis per tristitiam, ideo Deus suscitauit eis saluatorem vocabulo Aod, de quo subditur, quod vtraque manu utebatur pro dextera. **MORALITER** autem talis est, qui bene se habet in prosperis, & aduersis, quia de prosperis non eleuatur per superbiam, sed magis humiliatur Deo gratias agendo, & indignum se tantis bonis reputando. Similiter in aduersis non frangitur per impatientiam, sed magis in bono per virtutem patientiæ firmatur, & sic Eglon, id est, instabilitatis vitium superatur.

D

E

F

F

Li. 5.
cap. 7.

Comm.

Epistol.
Helioid.

a Seruic-

A *seruieruntq; filij Israel.* Adaman. Post decem, & octo annos iterum clamauerunt filij Israel ad dominū, & suscitauit eis saluatorē Aod filium Gera, filij Iemini, virum ambidextrum. Qui suscitatur ad saluandū Israel nihil hēt in se sinistrum, sed vtrāque manū dexterā, dignus populi princeps,

B *quiritatis, nescio vos, ite in ignē eternum, &c.*

C *Adamantius.* Etiam menturas penē indicat diuina scriptura supra octo annis, hic de cem, & octo dicit. Certum est autem, quia secundum modū peccati, & conuersionis moram, etiam castigationis tempora terminantur, transierūt enim, & isti decem, & octo anni seruitutis, & nō dicitur, quā clamauerunt ad dominum, vel cōuersi sunt à malitia sua, sed post.

D *Saluatorem.* ADAMANTIVS. Saluatores, vel iudices qui ad liberandos filios Israel suscitantur, principes celestis militiae significant, quos emit tit Deus ad subsidium eorum qui ad se toto corde clamaerunt, & diuinam clementiam erga se conuersione penitētię flexerūt. Scriptum est enim, quia cum multo tempore seruissent Pharaoni patres nri, clamauerāt ad dominum, ita

vt ipse diceret: Clamor filiorum Israel ascendit ad me. & misso Mose visibiliter eduxit eos.

Angelus quoque exterminator missus est, qui omnia primogenita Aegypti vastaret. Israelitarum verò neminem tangeret, & sic patet virtutem cœlestem fuisse, quā vastatis Aegyptijs filios Israel de seruitute eduxit. Sub rege

ge etiam Assyriorum Sennacherib, angelus domini mittit, qui prostratis vna nocte centū octuaginta milibus hostiū, & vrbe ab obsidione, & populū ab interitu liberauit. Similiter ergo quādo peccamus, vel pro peccatis in captiuitatem tradimur, clamemus ad dominum non ore, sed mente, vt dolor cordis fontē lachrymarū producat ex oculis. Sicut ille, qui ait: *Lauabo per singulas noctes lectum meum, lachrymis meis stratum meum rigabo.* Si ita conuertimur a malis, vt vltra nō contingamus ea, mittet nobis dominus virtutem suam celestem, per quā liberemur a seruitute Zabolica, quā omnia pro nobis agat, dextera, & prospera, quā faciat nos relinquere viam sinistram, quā ducit in perditionem, & reuocet nos ad viam dexteram, quā dicit: *Ego sum via veritas, & vita.*

Moab, quia fecerunt malum in cōspectu eius.

Et copulauit sibi filios Ammon, & Amalec abijtq; & percussit Israel, atq; possedit vrbe palmarum. Seruieruntq; filij Israel Eglon regi Moab decem, & octo annis, & postea clamauerunt ad dominum. Qui suscitauit eis saluatorem vocabulo Aod, filium Gera, filij Iemini

† qui vtrāque manu pro dextera utebatur. Miserantque filij Israel per illum munera Eglon regi Moab. Qui fecit sibi gladium ancipitem † habentem in medio capulum longitudinis palmæ manus, & accinctus est eo subter sagum in dextro femore: Obtulitque munera Eglon regi Moab. Erat autem Eglon crassus nimis. Cumq; obtulisset ei munera, † profecutus est socios, qui cum eo venerant, & reuersus de Galgalis vbi erant † idola, dixit ad regem: Verbum secretum habeo ad te ò rex. Et ille imperauit silentium. Egressisque omnibus, qui circa eum erant, ingressus est Aod ad

nitaram regem, qui interpretatur fluxus, vel effusio. Fluxæ ergo, & dissolutæ gentis quis est princeps, vel dux, nisi sermo illius philosophiæ, quæ summum bonum iudicat voluptatem? Quem interficit euangelicus sermo, & propheticus, qui gladio comparatur, qui in ventre eorum,

† habentem in medio capulum longitudinis palmæ manus, & accinctus est eo, &c. Hoc non est in Hebræo, sed illud, quod sequitur immediate coniungitur literæ præcedenti sic. Fecit sibi gladium ancipitem longitudinis palmæ manus. In Hebræo habemus. Longitudinis parua, ad hoc, quod minus appareret, vt de subditur.

13 Et accinctus est eo subter sagum, &c. idest, pallium militare, vt dicunt expositores communiter, tamen in Hebræo habetur. In dextro femore, quia melius iuuabat se de sinistra, secundum, quod dicunt Hebræi. Illi autem, qui melius se iuuant de dextera, cingunt gladium ad partem sinistram. Secundum autem translationem nostram, quæ dicit, quod æqualiter se iuuabat de vtrāque manu, dicunt expositores, quod hoc fecit ad hoc, vt minus appareret gladius, vel vt videretur in armis in expertus.

14 Cumque obtulisset ei munera, profecutus est socios, qui cum eo venerant. Hic consequenter describitur ipsius Eglon interfecit, & modus interfecit, quia Aod non interfecit eum statim, sed recessit inde facta sua legatione, & hoc est, quod dicitur. Cumque obtulisset ei, &c. ad deferendum munera prædicta.

15 Et reuersus de Galgalis vbi erant. Vsq; ad illum locū redierat cum socijs suis, sed q̄ vidit idola, quæ Eglon posuerat in Galgalis, quem locum Hebræi reputabant sanctum, eo quod ibi primo manserant post transitum Iordanis, & circūcisi fuerant; & pascha celebrauerant, vt habetur Iosue 4. & 5. quia arca testamenti, & tabernaculum fuerunt ibi quosq; translata fuerunt in Silo, vt dictum fuit Iosue 18. quod fecerat Eglon in contemptū loci sacri, sicut Antiochus Epiphanes posuit idolum in templo domini, vt habetur 1. Machab. 1. c. ex hoc fuit accensus Aod ad reuertendum, vt interficeret Regē Eglō.

16 Verbum secretum habeo ad te ò rex. Et accipitur hic verbum pro re significata verbo, quia intendebat eum occidere in secreto. In aperto enim non poterat propter adstantes.

17 Et ille imperauit silentium. inuendo, quod omnes exiret, vt patet per literam sequentem.

† Hebraice ad uerbum sic legitur, sinistra manus dextera eius, quod recte videtur vertisse interpres, vt ex 20. ca. huius probari potest, vbi eadem verba leguntur.

LXX. virum ambidexterū. Alij virtute iuxta Hebræorum commentaria, qui dextera manu nihil efficiebat, sed sinistra: alij, qui sinistra utebatur vice dexterae: † dimisit populum, qui deuterat munus.

† Aug. Non mentitur, factum enim uerbum appellatur, & factum factum erat et ad regem.

† Rotatus, vel orbita, hic est sermo philosophiæ, quæ summum bonum iudicat voluptatem.

† Aug. Non mentitur, factum enim uerbum appellatur, & factum factum erat et ad regem.

NICOLAVS DE LYRA.

* 1 Et copulauit. idest, fœdere iunxit.

2 Filios Ammon, & Amalec. vt esset potentior contra filios Israel.

3 Atque possedit vrbe palmarum. idest, Iericho, non quia esset reedificata, sed quia accepit totum territorium illud, vnde filij Israel territi reddiderunt ei tributum, ideo subditur.

4 Seruieruntque filij Israel Eglon regi, &c. Tertio subditur penitentia, cum dicitur.

5 Et postea clamauerunt ad dominum. nimis afflicti de tyrannide Eglon. Quarto subiungitur Dei misericordia, cum dicitur.

6 Qui suscitauit eis saluatorem, &c. Circa, quod sciendum, quod iste Aod liberauit populum per hoc, quod interfecit regem prædictum, quando missus fuit ad reddendum ei tributum. Primo igitur describitur ipsius Aod conditio, secundo eius legatio, ibi. Miseruntque filij, tertio Eglon interfecit, ibi. Cumque obtulisset, quarto exercitus Eglon debellatio, ibi. Aod autem. Circa primum conditio Aod describitur ex genere, cum dicitur.

7 Filium Gera, filij Iemini. Ex hoc habetur, quod erat de tribu Benjamin, secundo describitur quantum ad personam, cum dicitur.

8 Qui vtrāque manu pro dextera, &c. idest, ita faciliter, & fortiter utebatur sinistra, sicut, & dextera. Hebræi autem dicunt sic. Debilis manu dextera, non quod esset impotens in illa parte, sed quia melius, & promptius iuuabat se de sinistra. Et tales aliquando sunt optimi bellatores, quia tanto minus potest præuideri ielus eorum, quanto magis est inconsuetus.

9 Miseruntque filij Israel, &c. Hic consequenter describitur eius legatio cum dicitur. Miseruntque filij Israel idest Israel per illum. tanquam per solennem nuntium.

10 Munera Eglon regi Moab, idest, tributum.

11 Qui fecit sibi gladium, &c. idest, sciendentem ex vtroque latere.

12 Habentem in medio capulum longitudinis palmæ manus, & accinctus est eo, &c. Hoc non est in Hebræo, sed illud, quod sequitur immediate coniungitur literæ præcedenti sic. Fecit sibi gladium ancipitem longitudinis palmæ manus. In Hebræo habemus. Longitudinis parua, ad hoc, quod minus appareret, vt de subditur.

13 Et accinctus est eo subter sagum, &c. idest, pallium militare, vt dicunt expositores communiter, tamen in Hebræo habetur. In dextro femore, quia melius iuuabat se de sinistra, secundum, quod dicunt Hebræi. Illi autem, qui melius se iuuant de dextera, cingunt gladium ad partem sinistram. Secundum autem translationem nostram, quæ dicit, quod æqualiter se iuuabat de vtrāque manu, dicunt expositores, quod hoc fecit ad hoc, vt minus appareret gladius, vel vt videretur in armis in expertus.

14 Cumque obtulisset ei munera, profecutus est socios, qui cum eo venerant. Hic consequenter describitur ipsius Eglon interfecit, & modus interfecit, quia Aod non interfecit eum statim, sed recessit inde facta sua legatione, & hoc est, quod dicitur. Cumque obtulisset ei, &c. ad deferendum munera prædicta.

15 Et reuersus de Galgalis vbi erant. Vsq; ad illum locū redierat cum socijs suis, sed q̄ vidit idola, quæ Eglon posuerat in Galgalis, quem locum Hebræi reputabant sanctum, eo quod ibi primo manserant post transitum Iordanis, & circūcisi fuerant; & pascha celebrauerant, vt habetur Iosue 4. & 5. quia arca testamenti, & tabernaculum fuerunt ibi quosq; translata fuerunt in Silo, vt dictum fuit Iosue 18. quod fecerat Eglon in contemptū loci sacri, sicut Antiochus Epiphanes posuit idolum in templo domini, vt habetur 1. Machab. 1. c. ex hoc fuit accensus Aod ad reuertendum, vt interficeret Regē Eglō.

16 Verbum secretum habeo ad te ò rex. Et accipitur hic verbum pro re significata verbo, quia intendebat eum occidere in secreto. In aperto enim non poterat propter adstantes.

17 Et ille imperauit silentium. inuendo, quod omnes exiret, vt patet per literam sequentem.

A rum, & in imis p̄cordijs ambi dextri doctoris disputationib. concluditur, vt veritatis eos assertione cōcludēs, extinguat omnē prauū dogmatis, & crassā intelligentiā sensum, q̄ se extollit p̄ spirituale scientiam Christi, ut hoc faciens, & dimicās in verbo Dei, oīs ecclesie iudex fiat laudabilis Aod,

Math. 23. c. cui dicit à Domino: *Euge serue bone, & fidelis, quia supra pauca fuisi fidelis, supra multa te constitutam.*

Quæst. 20. in lib. Iud. **A**ugust. Quod Aod dixit Eglon, *Verbum Dei ad te, & c.* intelligendū est hoc illi Deum vt faceret, præcepisse, qui eū populo suo excitauerat saluatore, sicut illis temporib. talia fieri diuinitus oportebat.

In Ps. 90. **H**ieronym. Aior propterea dicitur duas dexterās habuisse, quia iustus erat, & interfecit illum pinguisimum Regem.

Lib. 6. histo. cap. 1. **S**ozomenus. Iulianum imp. apostatā miles Romanus hasta confodit, iniquo animo ferens, illū temeritate, & audacia exercitum Romanū in tanta pericula coniecisse.

Lib. 5. anti. cap. 8. **I**osephus. Iuuenulus Aoth, de tribu Benjamin, audacia fortissimus, & corpore ad exercenda opa robustus, in leua manu maximā fortitudinē habens, Egloni factus est notus & charus, cum regiē quiescerent custodia, pp̄ æstum, & cunctis ad prandia recedentibus, regiū cubiculū petijt, cūque ei terror ingressus fuisset ne eum fortissimē percutere valeret, relaturum se ei ex Dei p̄cepto somniū dixit. Cūque ille lætus pro somniū recitatione surrexisset, Aoth eum in corde percussit, & c.

Quæst. 73. in Script. **A**nastasius Nicenus, ex Basilio in Afericis. Mores in fidiōsi, fallaces, & dolosi eorū qui dānum alijs machinātur, sic diaboli fraus aduersus hominem, Cain aduersus Abēlem, Iezabel aduersus Nabothē, & Deo sunt odiosi, & hominibus. De iustis autem insidijs dolo, qui male, sed sapienter, & iuste celat, artificiosam præ se fert speciem

ciem, & tria faciens insidiosis, & dolosis, & fallacib. hominib. suam & aliorum utilitatem tanquā scopum sibi proponens, primum exemplum sit Moyses, qui iussu Dei præse tulit, quod viam trium dierum abducturus esset populū ad Deū colendū, quamquam eius esset propositum, oīno

eum. Sedebat autem in æstiuo cœnaculo solus.

^a Quia præceperat ei Deus hoc facere, quem populo suo saluatorem excitauerat.

Dixitq̄: Verbum Dei habeo ad te. Qui statim surrexit de throno. Extenditque Aod sinistram

^a Sermonem euangelicum, vel propheticum.

manum, & tulit sicam de dextro femore suo,

^a Disputando, scilicet, vt extingueret omnem prauū dogmatis, & crassā intelligentiā sensum.

infixitque eam in ventrem eius tam validè, vt

capulus sequeretur ferrū in vulnere, ac pinguisimo adipe stringeretur. Nec eduxit gladium,

sed ita, vt percussit reliquit in corpore, statim

que per secreta naturæ alui stercora proruperunt.

Aod autem clausis diligentissimè ostijs cœnaculi, & obfirmatis fera per posticū egres-

sus est. Seruique Regis ingressi, viderūt clausas

fores cœnaculi, atque dixerunt. Forsitan purgat

alium in æstiuo cœnaculo. Expectantesq̄; diu

donec erubescerent, & videntes, quod nullus

aperiret, tulerunt clauem, & aperientes inue-

nerunt Dominū suum in terra iacentem mortuum.

Aod autem dum illi turbarentur, effugit, & pertransijt locum idolorum vnde reuer-

sus fuerat. Venitque in Seriath, & statim in-

sonuit buccina in monte Ephraim. Descenderuntque cum eo filij Israel ipso in fronte gra-

diente. Qui dixit ad eos. Sequimini me. Tradidit enim dominus inimicos nostros Moabitas in manus nostras. Descēderuntq̄; post eū, &

occupauerunt vada Iordanis, quæ transmittunt in Moab, & non dimiserūt transire quenquam,

sed percusserūt Moabitas ī tēpore illo circiter

Proinde aut alia clavis allata est, aut tale genus clausurę fuit quod sine clauis possēt claudi, nec sine clauis aperiri. Nam sunt quædam talia, sicut ea, quæ verudata dicuntur.

Proinde aut alia clavis allata est, aut tale genus clausurę fuit quod sine clauis possēt claudi, nec sine clauis aperiri. Nam sunt quædam talia, sicut ea, quæ verudata dicuntur.

Proinde aut alia clavis allata est, aut tale genus clausurę fuit quod sine clauis possēt claudi, nec sine clauis aperiri. Nam sunt quædam talia, sicut ea, quæ verudata dicuntur.

Proinde aut alia clavis allata est, aut tale genus clausurę fuit quod sine clauis possēt claudi, nec sine clauis aperiri. Nam sunt quædam talia, sicut ea, quæ verudata dicuntur.

Proinde aut alia clavis allata est, aut tale genus clausurę fuit quod sine clauis possēt claudi, nec sine clauis aperiri. Nam sunt quædam talia, sicut ea, quæ verudata dicuntur.

Proinde aut alia clavis allata est, aut tale genus clausurę fuit quod sine clauis possēt claudi, nec sine clauis aperiri. Nam sunt quædam talia, sicut ea, quæ verudata dicuntur.

Proinde aut alia clavis allata est, aut tale genus clausurę fuit quod sine clauis possēt claudi, nec sine clauis aperiri. Nam sunt quædam talia, sicut ea, quæ verudata dicuntur.

Proinde aut alia clavis allata est, aut tale genus clausurę fuit quod sine clauis possēt claudi, nec sine clauis aperiri. Nam sunt quædam talia, sicut ea, quæ verudata dicuntur.

Proinde aut alia clavis allata est, aut tale genus clausurę fuit quod sine clauis possēt claudi, nec sine clauis aperiri. Nam sunt quædam talia, sicut ea, quæ verudata dicuntur.

Proinde aut alia clavis allata est, aut tale genus clausurę fuit quod sine clauis possēt claudi, nec sine clauis aperiri. Nam sunt quædam talia, sicut ea, quæ verudata dicuntur.

Proinde aut alia clavis allata est, aut tale genus clausurę fuit quod sine clauis possēt claudi, nec sine clauis aperiri. Nam sunt quædam talia, sicut ea, quæ verudata dicuntur.

Proinde aut alia clavis allata est, aut tale genus clausurę fuit quod sine clauis possēt claudi, nec sine clauis aperiri. Nam sunt quædam talia, sicut ea, quæ verudata dicuntur.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Verbum Dei habeo ad te. Quasi dicat, oportet, q̄ surgas propter reuerentiam verbi Domini. Nec oportet hic Aod de mendacio excusari, maxime, quia illud mendacium non fuit perniciosum, sed magis officiosum, quia fuit ordinatum ad interfectionē idololatrę pessimi, & tyranni super populum Dei, propter quod commendatur Aod, non autem propter mendacium, sicut Exod. 1. commendantur obstetrices, eo quod saluauerunt pueros Hebræorum, non autem propter mendacium, quod dixerunt Regi mendaciter se excusantes.

2 Et tulit. Id est, gladium, qui sic nominatur à sonitu quē facit quando de vagina extrahitur.

3 Vt caput. Capulus est manubrium sic factum, quod supereminet vaginæ.

4 Nec eduxit. Tum quia retentus erat in adipe, tum quia festinauit fugere.

5 Alui stercora proruperunt. In his enim, qui moriuntur violenter egestiones solent exire, sicut suspensi emittunt urinam, vel aliquod tale.

6 Aod autem. Ne aliquis intraret ad Regem, & inueniret ipsum mortuum, donec esset elongatus.

7 Et obfirmatis. Infra dicitur, quod serui Regis tulerunt clauem

clauem ad aperiendum ostium. Et ideo dicendum, quod plures erant ibi clauis, quarum vnam tantum Aod secum portauit, vel quod ostium sic erat factum, quod per impulsionem claudebatur, sed non poterat aperiri sine clauis, sicut modo fit in pluribus ostijs.

8 Per posticum. In Hebræo habetur misderonah, id est, porticum, quæ solet fieri in domibus magnatum. Et videtur litera nostra corrupta per scriptores propter similitudinem literarum.

9 Seruique. Non cœnaculum in quo erat Rex, vt patet in textu, sed porticum, quæ erat ante, à qua se aliquantum elongauerat, & post exitum Aod ibidem redierunt, stantes ibi per aliquod spatium temporis, propter causam, quæ exprimitur in textu, & patet litera.

10 Venitque, & cetera. Hic consequenter describitur debellatio exercitus Eglon, quia videntes ex insperato Regem mortuum, fugit mens, & consilium ab eis, vt de exercitu Holofernis dicitur Iudith 15. quando sciuerunt eum mortuum, & ideo Aod potuit eos cum paucis debellare, ideo dixit ad socios.

11 Sequimini me. Id est, locum illum per quem homines poterant transire de terra promissionis in terram Moab. Eglon enim cum suo exercitu acceperat partem terræ promissionis, vt patet ex supradictis, & ibi erat. Cetera patent.

1 Post

a Post hunc. Adamant. Lxx. Semgar. i. ibi aduena. Omnes enim homines Dei aduena sunt in hoc mundo, sicut ille, q dicebat. *Aduena ego sum, in terra apud te, & peregrinus, sicut oēs patres mei.* Hūc ergo Semgar spūs fanctus ibi aduena dicit, i. hic, q enim spiritu fancto, qui i celis est ibi est, nobis hic est.

A Post hunc. Augustinus. Quæritur quomodo post Aod pugnauerit Samgar pro Israel, & eum saluasse dictus sit. Non. n. fuerat captiuatus, vel iugo feruitutis innexus. Sed ita saluauit, non quia hostis nocuerit, sed ne pei mitteretur nocere, quem credendum est bello cepisse tentare, & huius victoria fuisse repulsum.

b Qui percussit. Adamant. Semgar percussit Allophylos in sexcentis viris in stiuua, vel pede aratri. Aliud genus laudis in Sēgar video. Ite in aratro pugnat, Aod, inquit, in gladio, vicit tñ, & hic prosternit Allophylos. Pōt ergo fieri, vt ecclesie iudex non semper gladiū proferat, id est, nō semper austeritate

decē milia omnes † robustos, & fortes uiros, nullusq; eorum euadere potuit. Humiliatusq; est Moab in die illo sub manu Israel, & quie-

a uit terra octogintā annis à prælijs. Post hunc **b** fuit Samgar f'ius Anath, qui percussit de Philisthijm sexcentos uiros † uomere. Er ipse quoque † defendit Israel.

tate verbi, & acumine correctiois vtatur, sed imites agricolam velut aratro sulcans aie nostra terrā, & sepius clementi monitione rescindens, vt aptet eam suscipiēdis feminib: Interficiuntur et hic Allophyli, cū nō argumentis, & acumine q̄ aduersarios v. imur, sed agresti, & simplici cōmonitione de animis auditorū vitia p

pellim⁹. Tu quoq; esto agricolus la aīe tuę. Vtere aratro quovis Sāgar. Sed cū miseris manū in aratrū, noli respicere retro, i. postquā tuleris crucē tuā & secutus fueris Christū postquā seculo renūciasti, & his, q̄ in seculo sunt, noli require ea que pp Christū reputasti, vt stercora, quia si in hoc aratro manū habueris sp, vt cōfidenter dicas. *Mibi aut absit gloriari nisi in cruce dñi, & c. Cadent à dextris tuis mille, et decem milia, & c.*

* Vomere. Septuaginta, pede arat. i. boum. R. L. E. V. I. aculeo, id est, stimulo boum. R. Kimhi, baculo cui infixus est vncinus, quo diriguntur boues in agricultura.

D
† pingues.
Luc 9. g.
Matth. 16. d.
Luc 14. g.
† stimulo boum.
† vel seruauit.
Galat. 6. c.
Psal. 90. b.
E

NICOLAUS DE LYRA.

1 Post hunc fuit. Sub isto non legitur aliqua notabilis retributio, sed pacem factam sub Aod conseruauit, nec permittit Philisthæos eis dominari, ideo subditur.
2 Qui per. In hebrej. habetur, stimulo bouis. Ite videtur fuisse homo rufficanus, & fortis, & forsitan de ligno in quo erat

rat aculeus ad pungendū boues, fecit lanceā, vel hastā ad pugnandum, & aliquos alios induxit ad simile faciendum, q̄a non est verimile, quod ipse solus sexcentos viros interfecerit, & sic hic accipitur singulare pro plurali, scilicet, stimulo, pro, stimulis, sicut frequenter fit in sacra scriptura. vnde Exo. 8. f. *Veni musca grauissima.* id est, multitudo muscarum.

MORALITER.

1 Post hunc fuit. Est autē vomer instrumentū ad aperiendū terrā pro seminatione, & fructificatione, & ideo tignat verā confessionē, per quam aperitur terra cordis nostri pro boni operis fructificatione. ergo vomere Philisthæi percutiuntur quando

quando per veram confessionem vitia abijciuntur. Qd̄ autē per Philisthæos vitia significantur, patet, q̄a Philisthæi interpretantur cadentes, vitia uerō, vel peccata cadere faciunt hominem de vno in aliud. vnde Gregorius. Peccatum, quod per penitentiam non diluitur, mox suo pondere ad aliud trahit. Et finaliter peccata trahunt ad penam inferni.

2. Erat

CAPVT IIII.

Addideruntq; si. Quasi pro peccatis populi dux bonus obiit, peccatorib. autē, & indignis aufert homo Dei. Sed dicit aliquis. Quando ecclesia Dei sine iudice est? si prior discesserit, al-

ter adhibetur. Nō semp princeps populi ecclesie iudex per Dei arbitrium dat, sed vt merita nostra deposcunt. Si mali sunt actus nostri, & operamur mala in conspectu domini, datur nobis principes secundū cor nostrū. vnde: *Fecerunt sibi regē, sed nō per me, & principem, & nō per consiliū meū.* Hoc dictum videtur de Saule quē ipse dñs elegerat, & regem fieri iusserat. Sed quia non secundum Dei uolūtatem, sed secundum peccatoris populi meritum fuerat electus, negat eū sua voluntate, vel consilio constitutum. Sic in ecclesia pro meritis populi, aut verbo, aut opere potens à Deo tribuit rector, aut si malū faciat populus in conspectu dñi, talis ecclesie iudex datur sub quo famē verbi Dei, & sitim populus patiat, & non famē panis, aut sitim aquę, sed audiendū verbi Dei. Ita ergo agamus, & oremus, ne hac fame, & siti indignatione Dei cōdēnemur, ne auferatur à nobis, qui nos verbo Dei, & opere instruat. Si. n. malū fecerimus in conspectu dñi, morietur nobis Aod, & auferetur Samgar, & obscurabitur laus nostra, & trademur in manus Iabin regis Chanaā, q̄ interpretatur sensus, vel prudentia. Si ergo non probauerimus Deū habere

habere in notitia, tradet nos Deus in reprobum sensum, repletos iniquitate, nequitia, fornicatione, auaritia, & c. Vides, qui sunt, & quales sint, qui traduntur in reprobum sensum, & Iabin principis Chananeorum.

* Iosephus. Calamitates quas passi fuerant, non colendo Deum, nec legibus eius obediendo, correptionē nō agnoscentes Dei, à rege Chananeorū Iabin subiugati sunt.

CAPVT. IIII.

Addideruntque filij Israel facere malum in conspectu domini post mortem Aod, & tradidit illos dominus in manus Iabin regis Chanaā, qui

Et cum essent eiusdem nominis, eodem regno potiebatur. Verimile est autem hunc illius esse filium. Multos. n. reperiunt, qui nonnibus patrum suorum appellantur, vt Constantini Imperatoris primogenitus dictus est Constantinus. Nec est alienum a verisimili vrbē illam tum euersam, postea instauratam fuisse.
b In manus Iabin regis Chanaan. Adamant. Princeps militie Iabin erat Sifara, qui interpretatur visio equi. Ite. n. est animalis, non spūlis, & nō videt, nisi ea, que animalis sunt. Ipse est. n. vitio, ipse est. n. semper mutus, & ideo semper aialis homo, qui secundum carnem natus est, persequitur eū, qui secundum spiritū donec spiritualiter intelligat, & examinet omnia,

F
Rom. 1. d.
Li. 5. antiq. cap. 9.
Questio. 9. & in Iud.
Homil. 4. in lib. Iudic.
1. Cor. 2. d.

NICOLAUS DE LYRA.

CAPVT IIII.

Addideruntq; Hic ponitur tertia tribulatio per Iabin regem Chanaan, & primo describitur hic tribulatio, secundò diuina liberatio, ibi. *Erat autem Debora.* tertio gratia iūctio. c. 5. Circa primum p̄mittitur filiorum Israel culpa, cum dicitur

Addideruntque. quia plura mala fecerunt, quam ante.
2 Post mortem. Non facit mentionem de tempore Samgar, quia fuit breue, & ideo conputatur sub tempore Aod, secundo subditur de breui pena cum dicitur.
3 Et tradidit. Iosue 11. dicitur, quod Iosue istam ciuitatem combussit. Ad quod dicendum, quod Chananeji p̄ualentes, postea reedificauerunt eam.

A omnia, & intelligat unde sibi sit auxilium deprecandum, et clamet ad dominum, donec illi animæ, quæ clamauerit ad dominum suscitetur prophetia, quam Debora significat, & secundum prophetiæ gratiam, & intelligentiam, vel ecclesiæ populus gubernetur, vel cuiusque animæ sensus.

Orig. hom. 5 in li. Iudi. 1. Timot. 3. d.

a Erat. ADAMAN. secundum Apostolum, *Ois scriptura diuinitus inspirata utilis est ad docendum, ad increpandum, ad doctrinam, quæ est ad iustitiam.* Quæritur ergo, quid habet ista scriptura, quæ diuinitus est inspirata doctrinæ, vel increpationis, vel disciplinæ? Quid enim confert si legim⁹, quod Debora mulier prophetissa uxor Lapidoth iudicabat Israel, &c. Primo ergo hoc ipsum, quod cum plurimi iudices in Israel fuerat, de nullo dicitur, quia propheta fuerit, sicut de Debora muliere.

† ferreos, & in fra.

† 23.9.4.5. h.

B Præstat in hoc consolatione mulieri sexui, ne pro infirmitate desperet se prophetiam posse suscipere, sed credat, quia confert hanc gratiam mentis puritas, non sexus diuersitas.

b Debora. apis, uel loquela, quæ prophetiâ significat, quæ suauis celestis doctrinæ fauos, & dulcia diuini eloquij mella componit. unde. *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua super mel, & fauum ori meo.* Et alibi. *Iudicia domini dicit propheta pretiosa esse super aurum, & lapidem pretiosum nimis, & dulciora super mel, & fauum.*

Psal. 118. a. Psal. 10. c.

Quest. 11. in lib. Iudic.

*** THEODORETUS.** Mulier prophetizat, quia uirorum ac mulierum eadem est natura. **C** Nam ex Adâ formata est mulier, & particeps rationis effecta,

etia, sicut & ille. In Christo Iesu non est masculus, aut femina. Quemadmodum Moses propheta fuit, ita & Maria prophetissa. Existimo enim Deboram, in contumeliam virorum prophetiæ donum adeptam esse. Nam cum ex vitis nullus inueniretur dignus, qui Spiritum sanctum promeretur, hæc donum sanctissimi Spiritus est consecuta. Atque tam clare constabat eam natam esse gratiam supernam, ut ne Barac quidem absque ea progredi auderet in aciem.

regnauit in Afor. Habuitque ducem exercitus

^a Id est uisionem equi.

sui, nomine Sisaram. Ipse autem habitabat in

^a Adam. Obserua, quia nesciunt clamare filii Israel ad dominum, nisi traditi in manus Iabin regis Chanaan, vel per Sisaram principem militum eius afflicti.

Haroseth gentium. Clamaueruntque filij Israel ad dominum. Nongentos enim habebat

^a Quibus affligeretur populus duræ ceruicis.

† falcatos currus, & per viginti annos vehementer

^a Hoc de nullo iudicum legitur.

oppresserat eos. † Erat autem Debora prophetissa

b uxor Lapidoth, quæ iudicabat populum in illo

^a Quia iustus sicut palma florebit, quem prophetia erudiendo producit ad palmam supernæ uocationis.

c tempore, & sedebat sub palma, † quæ nomine

^a Quæ interpretatur excelsa. ^b Domus Dei.

illius vocabatur inter Ramâ, & Bethel in monte

Ephraim. Ascendebantque ad eam filij Israel

^a Primo. ^b Priorem populum. ^c Id est coruscationem, quæ scilicet, habet lucem non permanentem, cit⁹ enim desinit, hic est prior populus, qui primo omnium prophetarum per prophetiam uocatus est ad audienda eloquia Dei, & capienda munera legis, qui retulit quidem splendorem legis, sed non permansit, nec continuuum lucis splendorem obtinuit.

in omne iudiciu, quæ misit, & uocauit Barac filiu

Abinoe de Cedus Nephthali, dixitque ad eum:

Præcepit tibi dñs Deus Israel. Vade, & duc exercitu in monte Thabor, tollesque tecum decem

^a Seruus emissus.

milia pugnatoru de filijs Nephthali, & de filiis

Zabulon. Ego autem adducam ad te in loco

potest. Sicut Salomon dicit, quod in altis, scilicet, portis ciuitatum adfistat, uel in murorum menibus habitet, uel in altis

NICOLAUS DE LYRA.

*** 1** Ipse autem habitabat, &c. Sic nominatur, quia homines de diuersis nationibus collecti erant, ibi.

2 Erat autem, &c. Hic consequenter describitur liberatio populi à dicta tribulatione, ubi primo ponitur diuina reuelatio, secundò populi congregatio, ibi: *Qui accersitis*, tertio hostium debellatio, ibi. *Dixitque Debora.* Circa primum dicitur. *Erat autem Debora prophetissa*, id est, habens spiritum prophetiæ, quod exprimitur eo, quod iudicabat populum, ut fragilitatem sexus releuaret prophetiæ spiritus.

3 Uxor Lapidoth, quæ iudicabat, populum in illo tempore, & sedebat sub palma, quæ nomine illius, &c. Dicunt expositores nostri communiter, quod iste Lapidoth fuit idem, qui Barac, & allegat ad hoc dictum Hebræorum. Sed occurrit hic dubium, quia postea subditur, quod ipsa manebat in monte Ephraim, & quod inde misit, & uocauit Barac de Cedus, quæ erat in sorte Nephthali, & sic non uidetur, quod fuerit uir eius

eius, quia separatim habitabant, & in diuersis tribubus, & ideo dicit Ra. Sa. quod Lapidoth non est nomen proprium, sed commune, & significat lychnariam, quia faciebat lychna pro lucernis, quæ ardebant in tabernaculo domini, & sic ubi habemus uxorem Lapidoth, dicunt mulierem lychnatricem. Si autem antiqui Iudæi dixerunt, prout dicunt expositores prædicti, nescio, sed moderni sequuntur dictum Ra. Sa.

4 Quæ misit, & uocauit Barac filium Abinoem, &c. per reuelationem domini, ideo sequitur.

5 Præcepit tibi dominus, id est, non dico tibi autoritate mea, sed diuina.

6 In montem Thabor, in quo transfiguratus fuit Iesus Christus coram Petro, Iacob, & Ioanne. de qua transfiguratione habetur Matth. 17.

7 Ego autem adducam ad te, &c. Sisaram. immittendo ei uoluntatem præliandi contra te.

*** 1** Dixitque

MORALITER.

2 Erat autem Debora, &c. Per Deboram, quæ interpretatur apis, & Israel iudicabat, significatur bonus princeps, uel pater. Apis. n. habet aculeum pungentem, & facit mel cõsolans & in bono prælato, uel principe debet esse rigor iustitiæ, & dulcor misericordiæ. Gregorius in pastoralibus. Inesse bonis rectoribus debet iuste consulens misericordia, & pie sciens disciplina, ne iustitia sit nimis aspera, & pietas sit remissa. Sit igitur amor, sed non emolliens, sit rigor, sed non exasperans, sit zelus, sed non immoderate sciens, sit pietas, sed non plusquam expedit parcens. Talis autem princeps, uel prælat⁹ uocat viros aptos ad pugnandum contra Sisaram, id est, contra diabolu, quia Sisara interpretatur exclusio gaudij, diabolus autem nititur excludere fideles a gaudijs paradisi. Homines autem ad pugnandum apti contra diabolum, sunt hoies uitæ laudabilis, & doctrinæ, & zelatores iustitiæ, quia tales possunt efficaciter

efficaciter prædicare, & sana cõsilia dare, & uitia punire, pp quod significantur per Barac, quod fulgor interpretatur, uel coruscatio, quam sequitur tonitruum, & ideo signat fulgorẽ bonæ uitæ, & sonum sanæ doctrinæ. Similiter per Barac significantur homines, qui sunt discreti, & iusti, eo quod fulgent industria naturali, & tonant sententiâ iudiciali, pp quod sunt ad pugnandum contra iniustitiam valde apti. Licet autem in manibus Barac traditus fuerit Sisara debellandus, nõ tñ per eum totaliter conterendus, sed hoc fuit reseruatam feminæ, scilicet, ipsi Iahel, ut dicitur in textu, quæ cum clauo, & martello cõtriuuit caput eius. Ideo per ipsam figurata fuit uirgo Maria de qua scribitur Genes. 3. c. *Ipsa conteret caput iuum*, quod ibidem dicitur de diabolo, eo quod contritio demonis, qui per serpentem, & Sisaram significatur, fuit beatæ uirgini reseruata.

A altis turribus liberè agat. Inter domum Dei ergo & excelsa dicitur habitare. Non enim docet quæ super terram sunt querere, sed quæ in cælis, ubi Christus est in dextera Dei sedens. Illuc nos hortatur ascendere: illuc discipulos suos molitur mouere prophetia.

a *Si ve.* August. Quid est quod respõdēs Barac Deborę ait: Si ibis mecū ibo: & si nõ ieris mecum, non ibo: qm̄ nescio diem in quo prosperat angelum dñs mecū. Quasi à prophetissa diē audire nõ potuerit, nec illa die respõdit: sed perrexit cum illo. Et quid est: qui prosperat angelū dominus mecum? An hic demonstratū est, quia & angelorū actus prosperatur. i. adiuuantur à domino vt feliciter cedāt? an locutionis est prosperat angelum mecū: id est, facit mecum prospera per angelum.

z Ambros. In mulieris manu summam fuisse victorię docet Barac filius Deborę, dicens: Nisi tu veneris mecū, non ibo, quia non noui diem in quā dirigit dominus angelum suū mecū. Quanta ergo femine istius virtus, cui dux exercitus dicit, Nisi tu veneris, nõ ibo? Quanta viduę fortitudo, quæ à periculo filium nec materno reuocat affectu, imò ad victoriã hortatur dicens, quod in manu mulieris sit summa victorię? Deborā ergo prælij probauit euentum, Barac produxit exercitū, Iahel cepit triumphum. Huic enim propheta Deborę militauit.

B Adam. Non ascendam nisi tu ascenderis mecum. Vides quomodo illis prioribus prophetia detulit eloquia Dei: & illis dicit data esse præcepta vt ascendant in montem. Sed excusant & dicunt. Non ascendā nisi & tu ascenderis mecum. & de excusatione quidem verū est: de promissione falsum. Non. n. ascenderunt in montem sanctum domini. Quod autē pollicentur se ascendere cū prophetia, falsum est. Non enim secuti sunt prophetiam, vt crederent Christo: de quo omnis prophetia est. Dicit ergo ei Deborā: Ibo tecum: sed non primatus in hac vice tuus. In manu mulieris tradet dominus Sisaram, &c. aperte ostendit: quia non

C non

Torrētis Cifon, Sisaram principem exercitus Iabin, & currus eius, atq; omnē multitudinē,

& tradā eos ī manu tua. Dixitq; ad eā Barac:

Si venis mecū, vadā: si nolueris venire mecū, non pergā. Quę dixit ad eū: Ibo quidem tecū: sed in hac vice victoria non reputabitur

tibi, quia in manu mulieris tradetur Sisara.

Surrexit itaq; Deborā, & perrexit cum Barac in Cedes. Qui accitis Zabulon & Nephthali ascendit cū decem milibus pugnatorū, habens Deborā in comitatu suo. Haber autē Cingens recesserat quōdā à cæteris Cinæis fratribus suis filijs Hobab cognati Moyfi, & tēderat tabernacula vīq; ad vallē quæ vocatur Sennim: & erat iuxta Cedes. Nuntiatūq; est Sisarę, q̄ ascēdisset Barac filius Abinoem in montē Thabor. Et cōgregauit nōgentos falcatos currus, & omnem exercitū de Harofeth gentiū ad Torrētem Cifon. Dixitq; Deborā ad Barac: Surge: Hęc est enim dies in qua tradidit dominus Sisarā in manus tuas. En ipse ductor est tuus. Descendit itaque Barac de monte Thabor, & decem milia pugnatorum cum eo. † Perterruitque dominus Sisaram & omnes currus eius, vniuersamque multitudinem in ore gladij ad conspectum Barac, intantum vt Sisara de curru defiliēs, pedibus fugeret, & Barac persequeretur fugientes currus, & exercitum vsque ad Harofeth gentium, & † omnis hostium multitudo vsque ad interneccionem caderet. Sisara autē fugiens peruenit ad tentorium Iahel vxoris Haber Cinæi. Erat enim pax inter Iabin regē Afor, & domū Haber Cinæi. Egressa igitur

egressa igitur

egressa igitur

egressa igitur

egressa igitur

egressa igitur

egressa igitur

egressa igitur

egressa igitur

egressa igitur

egressa igitur

egressa igitur

egressa igitur

egressa igitur

egressa igitur

nō erat apud populum illum primatus, nec victorię palma: sed in manu mulieris cui nomen Iahel, traditur Sisara.

b * Perterruitq; Dominus. &c. Iosephus. Cū Israelitę obstupescerent multitudinem hostiū, de fuga iam cogitarent, Deborā retinebat eos, & ipsa die dimicare p̄cipiebat, victoresque eos Deo auxiliante, pollicebatur. Congressis ergo atq; permixtis, eis imber magnus influxit. Et aqua nimia simul & grādo, & pluuia in faciem Chanætorum versa, & venter eorum aspectibus imminebat, ita vt arcus eorum & fundibulę inutiles fierent, & armati præfrigore vt gladijs non valerēt. Israelitas verò tēpestas immissa post terga, minus nocebat, quia auxilio Dei sumebant magnam fiduciam. Et alij quidem ab Israelitis exterriti sunt, alij verò equis proprijs excusci ceciderunt, ita vt etiam multi eorū conculcati curribus morerent.

c Egressa igitur. Adam. Iahel mulier alienigena ecclesiam significat: quæ ex alienis gentibus congregata est. Interpretatur autem Iahel ascensio, quia non est alia ascensio ad cælum, nisi per ecclesiam multiformis sapientię Dei. Ipsa ergo dum à corporalibus ad spiritualia, & à terrenis ascendit ad cęlestia interficit Sisaram: qui carnalium vitiorum & animalis hominis formam tenet. Quia Sisara, visio equi interpretatur de quo dicitur: Nolite fieri sicut equus & mulus, quibus non est intellectus. Palo ergo eum interfecit, id est ligni crucis acumine & virtute. Et bene maxillas eius palo trāuerberasse dicitur. Os enim quod de carnalibus loquebatur, & doctrina quæ carnis gloriam præferebat, quæ in delitijs & voluptate viuendum, sapientibus seculi persuadebat: & luxurię adulatione deceperat, ligno crucis confoditur: quia viam quam philosophia latam & spatiosam prædicauerat voluptatis, hanc Christus arctam & angustam nobis salutis viam ostendit. Sic ergo Iahel, id est, ecclesia vitiorum principem Sisaram tectum pellibus, id est, membrorum mortificatione sopitum, æterno tradidit somno.

d Ibo quidem tecū: sed in hac vice victoria non reputabitur tibi, quia in manu mulieris tradetur Sisara.

e Surrexit itaq; Deborā, & perrexit cum Barac in Cedes. Qui accitis Zabulon & Nephthali ascendit cū decem milibus pugnatorū, habens Deborā in comitatu suo. Haber autē Cingens recesserat quōdā à cæteris Cinæis fratribus suis filijs Hobab cognati Moyfi, & tēderat tabernacula vīq; ad vallē quæ vocatur Sennim: & erat iuxta Cedes. Nuntiatūq; est Sisarę, q̄ ascēdisset Barac filius Abinoem in montē Thabor. Et cōgregauit nōgentos falcatos currus, & omnem exercitū de Harofeth gentiū ad Torrētem Cifon. Dixitq; Deborā ad Barac: Surge: Hęc est enim dies in qua tradidit dominus Sisarā in manus tuas. En ipse ductor est tuus. Descendit itaque Barac de monte Thabor, & decem milia pugnatorum cum eo. † Perterruitque dominus Sisaram & omnes currus eius, vniuersamque multitudinem in ore gladij ad conspectum Barac, intantum vt Sisara de curru defiliēs, pedibus fugeret, & Barac persequeretur fugientes currus, & exercitum vsque ad Harofeth gentium, & † omnis hostium multitudo vsque ad interneccionem caderet. Sisara autē fugiens peruenit ad tentorium Iahel vxoris Haber Cinæi. Erat enim pax inter Iabin regē Afor, & domū Haber Cinæi. Egressa igitur

f egressa igitur

egressa igitur

egressa igitur

egressa igitur

egressa igitur

egressa igitur

egressa igitur

egressa igitur

egressa igitur

egressa igitur

egressa igitur

egressa igitur

egressa igitur

egressa igitur

egressa igitur

egressa igitur

egressa igitur

lib. 5. Antiq. cap. 9.

Homil. 5. Mysticę.

Psal. 3 r. c.

Matth. 7. b. † caderent omnia castra Sisarę acie gladii ita ut ne unius quidem remaneret. F

Da

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Dixitq; ad eam Barac. Si venis mecum, vadam. quasi dicat: tu habes spiritum prophetiæ, non ego: & ideo poteris scire tempus & horam bellandi.
- 2 In manu mulieris tradetur Sisara: vt patet in sequentibus postea.
- 3 Qui accitis. Hic ponitur congregatio populi ad bellandū. & primò ex parte Barac cū dicitur: Qui accitis Zabulon & Nep. Haber autem Ci. hoc interponitur hic, eò quod Iahel vxor Haber interfecit Sisarā. Iste autem Haber dicitur Cinæus. eò, quod descendit de Iethro qui vocatus fuit Cin vel Cinæus & Hobab: sicut dictum fuit suprā 1. capit. & Num. 10. vnde quod subditur: Cognati Moyfi. in Heb. habetur: Joceri Moysi.
- 4 Recesserat quon qui habitabant in forte Iudæ, vt dictum est suprā 1. cap. 2. describitur congregatio populi ad præliū ex parte Sisarę, cum dicitur.
- 5 Nuntiatumque est Sisarę, &c. & patet litera.
- 6 Dixitq; Debo. Hic consequenter describit hostiū debellatio, &

- tio, & secundò ducis interfectio, ibi: Sisara autem. Circa primum dicitur: Dixitque Deus ad Barac. per reuelationem diuinam.
- 7 Surge. ad pugnam.
- 8 Hęc est enim. Videtur quod contrarium dicatur suprā, In manu mulieris tradetur Sisara. Dicendum quòd vtrumque verum est, quia fuit traditus in manu Barac ad debellandum & fugandum, & in manu mulieris ad interficiendum.
- 9 Perterruitque do. &c. quia fulgura & coruscationes & lapides grandinis immense magnitudinis ceciderunt super exercitum eius, ita quòd non poterant sustinere: sed multi mortui sunt, & alij fugerunt, & in fugiendo occisi sunt. ideo subditur:
- 10 Et omnis hostium. Hic consequenter describitur ducis interfectio per modum qui sequitur. cum dicitur: Sisara autem fugiens peruenit ad tentorium Iahel vxoris Haber Cinæi. cuius causa subditur:
- 11 Erat enim pax. & ideo illuc diuertit securius, & maxime, quia Iahel inuitabat eum dicens:

Da

A *Da mihi Adam.* Sifara aquam petiit: Iahel verò lac tribuit. **Lactis** cibus dicitur in scripturis sanctis doctrina quæ incipientibus velut paruulis traditur. Nō. n. statim discipulis profunda & secretiora tradenda sunt facta. sed morū correctio & disciplina emendatio: religiosæ cōuersationis & simplicis fidei prima elementa, hoc est ecclesiæ lac: hæc incipientiū paruulorū prima elementa. Sed iste cibus his qui ad bonū tendunt, vitam tribuit & salutem: his verò quibus cōtraria placent, quibus luxuria, libido, auaritia & omnis impietas cordi est, nec em. Ex eisdem ergo cibus auertur bonum, suffocatur malum, & ubi pijs vita, impijs mors, sicut vinum sanos inuat, & cor hominis sani dū taxat latificat: febricitantibus verò perniciem parit. Sic intelligendum est Sifaram animalem hominem, & viciorum principem per doctrinam ecclesiæ, quam non ex fide suscepit, extinctum.

B *Quæ aperuit vtrē lactis.* Procop. Iahel Sifaræ aquam petenti, lac p̄buit, quo benevolentia simulatione maiore mereret fidē, nec nō humectat, stragulisq; calefactus, i somnū delaberet. Anastasius Nicenus, ex Basilij magni Asceticis. Ad sumē dā iustā de inimicis vltionē sepe doli sunt probati, cuiusmodi fuit Aod qui interfecit Eglon, Iahel quæ occidit Sifaram, & Iudith quæ interemit Holofernem. Propter hos dolos & mendacia non sunt sancti appellandi mendaces, nec dolosi, sed sapientes quidem ad bonum, sinceri autē ad malum. Cauendum est autem si quando opus fuerit eiusmodi mendacio aduersus hominum malitiam, ne sermoni addamus etiam iusturandum.

C *Iosephus.* Ceterū Barac agēs exercitū sup Asor, & obuiā veniētē iterem Jabin, & cadētē p̄ncipe, ciuitatē vsq; ad fundamēta deiiciēs, princeps fuit Hebræorū p. quadraginta annos. Adam. Vnaqueque aīa hoc lacte euangelico & apostolico Sifaram

Homil. 5. in lib. Iudic.

Quæst. 73. in script.

Lib. 5. An. c. 9. Homil. 5. in lib. Iudic.

Sifarā in se sopiat & extinguit. Si. n. per hoc q̄s edoctus mortificauerit mēbra sua q̄ sunt sup terrā, auaritiā, fornicationē & h̄mōi, Sifarā in seipso videbit peremisse, ut hæc nō mō in p̄sona ecclesiæ cōsummari, sed etiā in aīa sua ostēdat quisq; impleri. Quia ergo Sifarā cepit insectari populus prior: sed iterē

D. Col. 3.

¶ Quæ prius cum eo amicitia fœdus habuerat. **¶** Mulier alienigena. **¶** Quæ prius cum eo amicitia fœdus habuerat. **¶** LXX. Pellibus. **¶** Moralis doctrina quæ conuenit paruulis. **¶** Animalis homo. **¶** LXX. palum, id est, crucis lignum: cuius acuminē & virtutē ecclesiā dē bellum interfecit: quod Barac, id est, prior populus per legis præcepta facere non potuit. **¶** LXX. Maxillam. **¶** Qui prior sequi cœperat. **¶** Ecclesiā de gentibus quæ prætereuntem victoriam præcipuerat. **¶** Nota non alie consequens cum scriptura dicit virum intrare ad aliquam mulierem quod cum ea mixtus sit: quauis ita solet loqui: hic ergo proprie dictum est intravit ad eam, id est in domum eius.

tur Iahel in occursum Sifaræ, dixit ad eum: **Intra ad me domine mi, intra, ne timeas.** Qui ingressus tabernaculum eius & opertus ab ea pallio, dixit ad eā; **Da mihi obsecro paululum aquæ, quia sitio valde.** Quæ aperuit vtrē lactis, & dedit ei bibere, & operuit illū. Dixitq; Sifara ad eā; **Sta ante ostiū tabernaculi, & cū venerit aliquis interrogas te, & dices; Nuquid hic est aliquis? Respōdebis; nullus est.** Tulit itaque Iahel vxor Haber clauū tabernaculi, assumēs pariter & malleum, & ingressa absconditē & cū silentio posuit supra rēpus capitis eius clauū, percussimq; malleo defixit in cerebrum vsq; ad teriā, qui soporem morti sociās, defecit & mortuus est. Et ecce Barac sequēs Sifaram veniebat; egressaq; Iahel in occursum eius, dixit ei; **Veni & ostendā tibi virū quē quæris.** Qui cū intrasset ad eā, vidit Sifarā iacē tem mortuū, & clauū infixum in tempore eius. † **Humiliauit ergo Deus in die illo Iabin regem Chanaā corā filiis Israel: qui crescebant quotidie & forti manu opprimebant Iabin regem Chanaan, donec delerent eum.**

ptus est a muliere. i. gētū ecclesiæ, & in manu eius data est victoria palma, in cōsummatione omnium. i. in fine seculi canticum etiā dño cātabitur p̄ Deborah, in quo primatus dabit Iahel. i. ecclesiæ gentium, nec tñ Deborah laus filibitur, sed vnum primis & nouissimis victoriæ præmium dabitur. **¶** Egressaq; &c. Adam. Occurrit Iahel. i. ecclesiæ priori populo insectanti Sifaram. Insectabatur em Israel legem iustitiæ, sed in legē iustitiæ non peruenit. Occurrit ergo ecclesiā et ipsi ondēs opus suū & victoriā cōsummatā, & i societate p̄strati hostis iuitat, q̄a cū plenitudo gentiū introierit, tūc oīs Israel saluus fiet. Fit ergo primatus in manu mulieris alienigenæ nō tñ excludit̄ et Barac a cōsortio gloriæ, q̄ prior qdē cepit, sed nouissim⁹ puenit ad fidē. Imō dū ille puenit, Iahel alienigena p̄tereuntem quodā mō victoriā rapit. Eadē forma p̄cessit in Esau & Jacob, dū. n. Esau sequeretur agrestia & moraret in altib⁹, pueniēs Jacob & mulieris m̄tis cōsilio cōpositos p̄i offerēs cibos, b̄ndictionē primat⁹ accepit. In euāgēlio quoq; p̄gēte dño ad filiā principis synagogæ s̄scitadā, pueniens mulier sanguinaria fidei tactū prior consequitur sanitatem. **¶** Rupert. Verē iuxta scripturam, *Mulier fortis accinxit fortitudinē lumbos suos, et roborauit brachium suum.* Sinistram manum misit ad clauum, & dextram ad fabrorum malleos. Tali habitus corporis profectō figurā crucis exprimit. Clauus tabernaculi ipsum est stigma passionis Christi. Clauum tulit, quē iustā mortificare membra sua super terram, crucem suā baiulauit, crucifigens carnē suā cū vitijs & cōcupiscētijs.

E. Homil. 5. lib. Iud.

† 23. q. 9. fna. in 6.

Rom. 11.

Gen. 27.

Matth.

lib. in 1. cap. 7.

F

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Intra ad me do. mi. Iste autem modus loquendi scilicet ingressus viri ad mulierem frequenter accipitur in scriptura pro concubitu carnali: non tamen semper: sed hic accipitur pro securitate refugij.*
2 *Quæ aperuit vtrē lactis. Petenti aquam dedit lac ad bibendum: quia potus lactis aggrauat corpus hominis & inducit somnum. Cetera patent vsque ibi.*
3 *Et ingressa abscondite. non à tabernaculo, sed ab ostio tabernaculi, vbi Sifara rogauerat eam stare: & silenter venit iuxta eum ad ipsam interficiendum. Ideo subditur:*
4 *Qui soporem morti socians. quia inter soporem & mortē nō fuit intervallum temporis. Cetera patent in litera. Circa hoc quantum vtrū Iahel malefecerit interficiendo Sifaram. Et videtur sic: quia in textu dicitur: quod pax erat tū temporis inter Iabin regem & domū Haber Cinci. Ex quo videtur quod fœdus erat inter eos: propter quod Sifara securius intravit tabernaculū Iahel, & ideo Iahel cōtra fœdus iniuriā videt fecisse, & per consequens contra dictamen iuris naturalis quod semper & apud oīs est illicitū. Itē promiserat securitatē vt patet in textu & postea latēter interfecit eū, & sic proditoriē videt egisse. Contra: quia in cantico Deborah quæ habuit spiritū domini: vt patet ex prædictis cōmendatur Iahel de fœdo isto, vbi dicit: *Benedicta inter mulieres Iahel. & sequitur: percussit Sifarā quæ rēs in capite vulne rī locū. Ad hoc dicēdū quod in factō huius mulieris aliqua fuerūt vituperabilia & mala: videlicet falsitas in verbis & signis quibus ondēbat se velle eū protegere, dicē: *Intra ad me dñe mi, ne timeas, cū tñ intenderet eū occidere, & de hoc nō cōmendatur in sacra scriptura: quia talia non possunt bene fieri secundū philosophos: nec secundū doctores sanctos de hac materia loquētes, & de hoc nō cōmēdabat in scriptura: sed de bono affectu quē habuit ad liberandū populū de manu***

tyranni, quod fuit laudabile. Sicut & Iudith cōmēdat de magno affectu, quē habuit ad liberationē populū Israel de manu Holofernis, nō autem de mendacijs q̄ dixit in cōspectu eius. Et obstetrices de pietate quæ saluauerunt filios Hebræorū: nō autē de mēdacio per qd̄ excusauerunt se Pharaoni: vt habet Exo. 1. Sed quia quæstio est de interfecione Sifara, dicēdum qd̄ Iahel in hoc fecit rē licitā & meritoriā, licet immiscuerit aliqua illicita: ut dictum est. Sciebat. n. q̄ iste Sifara erat maximus oppressor fidelis populi cuius fidei ipsa erat: q̄a Iethro q̄ dictus est Cincus & alij descēdētes ab eo, cōuersi fuerūt ad Iudaismū recipiētes legē Dei, ut dictū fuit Exo. 18. et Nu. 10. et ideo sicut mēbrū illius cōitatis habuit titulū iustū interficiendi eū. Item per signa manifesta videbat ipsum debere mori ex iustitia diuina. Tū quia vidit exercitum eius magnū & fortē debellatū à paucis respectiue & inermibus. n̄ dicitur infra 5. ca. Clypeus & hasta si apparuerunt in xl. milib. in Israel. i. non apparuerūt. Tū quia exercitus eius fuit magis prostratus ictibus fulguris et lapidibus grandinis Deo. p̄ filijs Israel dimicāte quā bellatorū gladius, & ideo ipsum interficiēdo cōformiter egit volūtati diuine, & forsitā instinctu speciali diuino sicut & Debora hoc p̄dixerat spiritu prophetiæ. Ad primū in cōtrariū posset dici: q̄ forsitan pax illa erat ex hoc, q̄ Haber soluebat Iabin tributū excessiuū, vt sic nō perderet totū qd̄ habebat, & sic à tali iniusta exactione licitē poterat se per se & suos liberare occurrēte facultate. Nec ēt in litera habetur quod fuerit ibi fœdus amicitie inter eos contractū, vel pactum, aliquod aliquo iuramento firmatum, sed tantum quod pax erat inter Iabin & domum Haber: quod potuit fieri modo iniusto prædicto. Idem dato quod fuisset ibi fœdus vel pactū sub iuramento, tñ non tenebatur obseruare, vt videtur, quia in talibus fœderibus & pactis mulieres nō vocantur, sed tantum viri: vxor autem non semper teneatur seruare pacta & iuramenta viri sui. Ad secundū patet responsio ex prædictis in quæstione.

CAP.

C A P. V.

Ecineruntq; Debo. * Procop. Primum in diuinis literis Epinicium in Exod. est: Cantemus domino, &c. secundum in Numeris, super puteo: tertium in Deut. Aduerte calum, nam loquar: quartum hoc presens in Iudicibus. Porro Præcen-

torem huius carminis vel apē fuisse, quē nominis Deboræ interpretatio est: aut eum qui ascendit, adeoque qui fulgur fit, quod significat Barac, qui a carmen victoriale canit.

* Hebræi. Prophetes primò iubet Deum laudari propter vltionem Israelis: item propter obedientiam populi, qui tam voluntariè ad bellum contra hostem processit. Dein de magnificat Deum, quod nō minori præsidio adfuerit Israeli in hoc prælio, quàm cum pugnaret contra reges Sehon & Og, cum transissent montē Seir: in quo prælio montes tremere videbantur, haud secus quàm mons Sinai, cum dominus descendisset super illum.

* Rupert. Canticum breuiter & literaliter decurramus. Exisse domin⁹ de Seir dicitur, & transisse per Edom, eò quod Idumæis legem suam recipere nolentibus, Israeli in monte Sinai eam dederit. Terræ motus montis Sinai describitur.

Quiuissē dicuntur semitæ, quæ tempore Samgar ducis Israel, præoccupatæ erant ab inimicis Israel, & non audebant in domum domini liberè orandi gratia ascendere: sed qui ingrediebantur per eas, timore inimicorum, latenter & per calles deuios ascendebant: de quibus inimicis nō plene eos Samgar liberauit. Interempto autem Sifara à Iahel, apertæ sunt viæ, & absq; vilo timore ibāt in domum Domini, &c.

Adam.

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. V.

Ecineruntque. Postquam descripta est hostium debellatio: hic consequenter describitur gratiarum actio: sicut rationabiliter & iuste cōsuetum est fieri in qua quidem gratiarum actione: quæ vocatur canticum Deboræ, Debora primò se & alios ad diuinas laudes incitat. secundò audaciam filiorum Israel & ignauiam recitat, ibi: De Machir, tertio cui attribuenda sit victoria explicat, ibi: De calo, &c. quartò ipsam Iahel commendat, ibi: Benedicta inter mulieres Iahel. Prima in duas: quia primò excitat se & alios ad diuinam laudem. secundò ad hoc inducit triplicem rationem, ibi: Domine cum exires.

- 1. Primò igitur incitat alios dicens:
- 2. Qui sponte obtulistis. id est, vitas vestras. vt sic liceat loqui.
- 3. Ad periculum. secundum humanum iudicium, quia pauci & inermes, vt postea videbitur voluntariè & promptè iuerunt ad pugnandum contra multos & bene armatos, & tamen secundum veritatem, ibi non erat periculum: quia adfuisse eis diuinum præsidium, vt patet ex prædictis cap. 4.
- 4. Benedicite domino. de tanto eius beneficio, & alloquitur Debora illos qui fuerant in prælio.
- 5. Audite reges. id est, intelligite diuina beneficia super illos qui confidunt in eo. Consequenter excitat se ipsam dicens.
- 6. Ego sum. Et fit duplicatio ad denotandum duplicem laudem, scilicet oris quæ notatur ibi:
- 7. Quæ domino canam. & cordis, ibi: Psallam domino Deo Israel. sequitur.

8 Domine

MORALITER.

1. Cecinerunt. Licet autem plures expositiones mysticę sup illud canticum à doctoribus sint politæ, tñ quia canticum istud est gratiarū actio de triumpho de Sifara habito, videt̃ q̃ hæc sit principalis expositio mystica. f. quod in hoc habemus

Adam. Si meminerimus quæ in superioribus dicta sunt, D quid significet Debora, quid Barac, quid itē Iahel que aduer sarium sola deiecit, quidve Sifara, qui à muliere alienigena ligni virtute prostratus est: intelligemus hæc oīa sacramēta esse: quæ in nouissimis temporibus per ecclēsiā cōsummentur, & in hoc cantico velut

Hamil. 6. in lib. Iudi.

C A P. V.

a Laudem victorie. b Quæ superandum Sifaram præcenerat.

Ecineruntq; Debora & Barac filius Abinoem illo die, dicentes: Qui sponte obtulistis de Israël animas vestras ad periculū, benedicite domino. Audite reges, auribus percipite principes. Ego sum, ego sum quæ domino canam, psallā dño Deo Israël. Domine cum exires de Seir: & transires per regiones Edō, terra mota est: celiq; ac nubes distillauerūt aq̃s. Mōtes fluxerūt à facie do-

Interioribus auribus. b Reges vocat quos ad audiendum verbum Dei conuocat.

Exterioribus. b LXX. satrapæ. c Adam. Vox ista ille quidē est canoræ vocis & sinceræ mentis vt cantilena eius diuinum delectet: auditum: quæ omnino non habet in se raucum peccati sonum, & nihil offensionis in lingua, nihil crassitudinis in spiritu.

Exisse dicitur dominus de Seir. & transisse per Edom, quia Idumæis legem recipere nolentibus, dedit eam Iudæis in monte Sinai.

Mons Sina, scilicet. b A facie domini caeli pauentes sudasse & aquis illasse dicuntur.

faciem patris mei qui in celis est, verbi gratia: Si eat quis puer ad scholam, à magistro quasi discipulus suscipitur: sed non statim ab ipso discēdo sumit exordiū: sed cū ab eo prima tantū elementa susceperit, traditur alijs erudiendus quasi scholæ ipsius principib⁹: vt cū ab alijs quātū ī ipsīs est fuerit edoctus tādē ipsius doctoris pfectiora pcepta suscipiat. Institutionū ergo nostrarū initia repetēs pphetia dicit: qđ cū à principio cœperint

8 Domine cum exires. Hic ad propositum inducit Debora triplicem rationem. secunda, ibi: In diebus Samgar. tertia, ibi: Noua bella. Prima ratio inducens ad diuinam laudem accipitur ex beneficio legis datæ à Deo quæ notatur, cum dicitur: Domine cum exires de Seir. Dicunt Hebræi quod dominus primo obtulit legem filijs Esau habitantibus in monte Seir. sed ipsi noluerunt eam recipere, & tunc dedit eam filijs Israel in monte Sinai, & sic exponunt literam istam: Cum exires ex seir, &c. tex. mo. eò quod recusaissent legem sibi oblatam. Sed hoc dictum videtur fictitium: prout declaratum fuit plenius Deuteron. 33. Ideò expositores nostri sic exponunt communiter. Domine cum exires de Seir, &c. populum illum relinquendo in erroribus suis iudicio tuo iusto, licet nobis occulto, & applicares tibi populum Israel legem dando secundum illud Malachię. 1. a. Iacob d levi, Esau autem odio habui. quod dicitur non tantum de personis Iacob & Esau, sed etiam de successoribus eorum, scilicet, Iudæis & de Idumæis.

9 Terra mota est, &c. In Hebræo non habetur, &. Ex quo patet quod ly &, ponitur hic pro, id est, ita quod tota ista littera. Terra mota est, &c. refertur ad Sinai, quia cum lex daretur super montem Sinai à domino, cœperunt audiri tonitrua & micare fulgura, & nubes densissima operuit montem, vt habetur Exod. 19. & de istis mons videbatur tremere & forsitan realiter tremuit, vt dicitur hic. Et ex nube densa fluxerunt aqua. quorum causa subditur cum dicitur.

1 * A facie

mus documentum regatjandi dño quotiescunque per eius auxilium triumphamus de diabolo ipsius tentatione superado, vel de aliquo vitio superato, vel et de quocūq; Dei beneficio nobis misericorditer collato. Residuum verò nō vī ef se nisi literalis expositio bñficij diuini ex victoria cōsecuta. cœperint

Cœperint principes operari in nobis, deinde nos voluntate & proposito prosequamur, & aucti profectibus iam ad bene dicendum ipsum Deum veniamus. In incipiendo inquit, principes in Israel. Initia sunt quæ iuuari a principibus dicuntur. Post hæc iam voluntate propria, & proposito nitendum est, vt bene dicere dominum mereamur. Populus enim Israel cum inciperet exire de Aegypto & transire per mare Rubrum, nihil ipsius proprio labore, sed totum per principes, id est per angelos agebatur. Vnde, *ostendit, & dominus pugna b. i. pro nobis.* Vastator angelus pro eis pugnavit, qui Aegyptiorum primogenita interemit. Israelitarum nec pecus mutire fecit. Non autem expectandum est semper, vt angeli pugnent pro nobis, sed in principio tantum ab his principibus iuuamur, sed processu temporis oportet nos ipsos etiam armatos exire ad prælium. Antè enim quam bella discamus, antequam pugnas domini pugnare meditemur, à principibus angelis subleuamur, antequam panis celestis annonam consequamur, & agni immaculati carnibus satiemur, antequam vere vitæ quæ ascendit de radice mundi sanguine inebriemur, dum paruuli sumus & lacte alimur, vt in

† villæ absque muro & munitione.

Exod. 14. d. Ios. 12. d.

† uel, cum elegit Deus (i. indice) nos, tunc tunc bellum in portis.

B

† in populo.

† candidos. † uel habitatis iuxta Midian.

Ephes. 6. b.

teriorum Christi sermonem teneamus, tanquam paruuli sub procuratoribus & auctoribus angelis agimus. Postea verò dicitur nobis. *Idu te vis armaturam Dei, qui possit tibi ire acutus infidias diaboli.* Non patitur nos ultra Apostolus sub alis lactantium latitare. inuitat nos ad certaminum campos. Vides quomodo omnia per ordinem fiunt populo Dei. In incipiendo principes iuuant. Cum aditus fueris ab eis & eruditus, iam tu ipse sponte quæ didicisti à principibus gere. Recte enim decoctis principibus, depositisque rudimentis committitur nostræ voluntati, vt vel laus merito ut nostram quam nostram virtute quaesita, vel culpa quæ per nostram venit ignauiam.

Luc. 8. b.

Audite, & c. Mon. s. i. fac. domini. Adā. Auribus percipite omnes Satrapæ. Sicut inferiores sunt regibus satrapæ, ita & auribus percipere inferius videtur esse quam audire. Audite enim ad interiora pertinet hominem. vnde; *Qui habet aures aud. aud.* Auribus verò percipere ad exteriora & corporalem auditum. Ideo hi qui audire debent reges dicuntur. Qui verò auribus percipere, satrapæ. Adam. Exulta popule Dei, audi tu nobilitatis insignia. Vocaris ad audiendum verbum Dei, non vt plebs, sed vt rex. tu es enim

Homil. 6. in lib. Iudic.

genus

genus regale & sacerdotale. vnde; *Christus rex vester dicitur rex regum & dominus dominantium.* Sed si exultas de nobilitatis titulo, discere quid agendo quisque fiat rex, Regem te omnium esse facis, si regnet Christus in te. Rex enim à regendo dicitur est. Si ergo in te animus regnat, & corpus obtemperat, si vitia sobrietatis premas freno, merito rex vocaris, quia recte regis, & effectus talis dignè ut rex ad audienda verba diuina vocaberis.

In. Qui uisisse dicuntur semite, quæ in diebus Samgar duobus Israel preoccupata erant ab hostibus & non audebant in domum domini ad orationem ascendere, à quibus non scribitur Samgar plene liberasse.

*Noua bella elegit dominus. & c. Rupert. Quomodo, & in quo noua bella? Sequitur. Clypeus & hasta, & c. id est, in quadraginta millibus, nec clypeus, nec hasta inuenta est. Idcirco Deus noua bella elegisse dicitur, eo quod de inermibus fortes & victoriosos fecerit. Quod verò Israelitæ armis spoliati miserent à Iabin, declaratur ubi dicitur, Clamauerunt filij Israel & c. Cor meum diligii. Adam. Cor meum ad ea quæ disposita sunt huic Israel. Quasi cor meum animus meus, sensus meus, & tota mens mea ad illud tendit, illud prospicit quod dispositum est & præparatum Israel. vnde: *Omnia quæ in mundo sunt reputo vt stercora. vt Christum lucrificiam, qui præparauit illa omnia quæ oculus non vidit, nec auris audiuit.**

Qui propria voluntate. De quibus dicitur, qui sponte obtulisti animas vestras ad periculum, & c. quia legi Dei & seruituti eius se subdiderunt, die ac nocte in lege eius meditantur.

Qui ascenditis super nitentes asinos. Adam. Potentes populi benedicite dominum, qui ascenditis super iumenta, & c. Corpus nostrum iumentum est: ad iumentum enim & ad ministerium animæ datum est. Interiori homini dicitur: Quia ascendit super iumentum, id est, corpus suum, & superior factus est corporalibus desiderijs, & motus corporis moderatur freno rationis, vt benedicat dominum.

Procop. Vestri mulis nitidis, id est, potentes Israel, & qui in itinere populo præceditis, qui que iudicio estis præfecti, tanquam super lyra quadam, carmen victoriale pulsate.

Rupert. Et quasi interrogassent, ubi & quando laudabimus dān? Illa rñdit: Vbi collii sunt currus. A. si diceret: Quamuis

Clypeus, & c. In Heb. habetur in Israel: ita q. quadraginta milibus non iungitur cum Israel, & hoc videtur ex eo q. dictum est cap. præc. q. Barac iuit ad pugnam cum decem milibus tantum. propter q. Heb. exponunt sic literam istam, Clypeus & hasta si ap. i. non apparuerunt. & accipitur hic si, pro nō. In Israel. i. in decem milibus pugnantibus de Israel qui inermes uerunt ad prælium, & supplendum est, cum tñ exercitus aduersariorum esset ex xl. milibus. i. in nu. xl. milium armatorum, & talis modus loquendi ubi oportet aliqua supple re quæ apud Heb. vocatur decurtatus, frequenter inuenitur in sacra scriptura maximè metrica, cuiusmodi est istud canticum Deborah in Heb. Posset autē dici secundum translationem nostram iungendo ly xl. milibus cum ly Israel: quod licet à principio belli fuerunt tantum x. milia cum Barac, tamen quando incepit superare aduersarios, multi de Israel prius timore impediti uenerunt ad prælium iungendo se exercitui Barac, ita quod ascendit ad xl. milia.

Cor meum diligii principes. id est, duces huius exercitus. Ideo subditur.

Qui propria voluntate. Exponat sicut supra in prin. huius cātici.

Qui ascendit super nitentes asinos. id est, pingues & pulchros de præda hostium.

Et sedetis supra in iudicio & ambulatis: quia antea iudices nō audebāt ire de loco ad locū ad iudicandū, sed tunc poterant ire secure & honorificè, ita q. in iudicio hic accipit pro ire ad iudiciū. quia homines sedentes in aīalibus nō iudicāt.

Loquim

NICOLAUS DE LYRA.

1 *A facie domini Dei.* quia dominus descendit super montem illum, vt dicitur ibidem: & ista fiebant in creaturis irrationabilibus, vt per hoc ostenderetur quod creatura rationalis debet Deum timere & reuereri & coram eo tremere timore filiali.

2 *In die Samgar.* Hic ponitur secunda ratio ex populi defensione, quia in diebus Samgar quamuis non legatur magnus exercitus uenisse contra filios Israel, tamen terram eorum subintrabant aliqui latrunculi maximè de Philistinis, à quibus defendit eos Samgar, non tamen præbuit populo plenam securitatem propter latrunculos subintrantes. & hoc est quod subditur.

3 *Qui uenerunt semite.* quia non audebant Hebræi ire per vias Philistinæ propinquas, nisi in sufficienti societate ad se defendendum, quod non fit de facili & frequenter.

4 *Et qui ingrediebantur.* in parua comitua vel solitarij.

5 *Ambulauerunt per.* diuertendo à recta via, ne incidere in prædictos latrunculos. Quod autem hic sit inuentio de diebus Iahel, non est referendum ad tempus post quam percussit Sifaram, sed ad tempus præcedens.

6 *Noua bella.* Hic ponitur tertia ratio quæ accipitur ex hostiū mirabili debellatione, ubi primò describitur debellatio hostiū præfens, secundò præterita & futura ibi, *Dñs in for.* Circa primum dicitur; *Noua.* i. nouum modum debellandi hostes & eorum ciuitates, quæ nouitas exponitur, cum dicitur.

9 *Clypeus*

D. Pet. A. 20. 19

† debet gredi.

† uel d

† furro

† i no rebam

† ad res

† ces a res.

† E Hom lib. I

Phil

supr. Plai

† B

† li. ce dic.

* Procopius. Vestri mulis nitidis, id est, potentes Israel, & qui in itinere populo praeceditis, qui que iudicio estis praefecti, tanquam super lyra quadam carmen victorale pulsate.

* Rupertus. Et quasi interrogasset, ubi & quando laudabimus dominum? Illa respondit Vbi collisi sunt currus. Ac si diceret: Quamuis semper & ubique Deus laudandus sit, modo tamen a vobis laudandus est, qui inimicos vestros subuertit, sicut Aegyptios in mari rubro. Ad portas autem domus Domini, quia benedicto & collaudato in loco victoriae Domino, eum collaudauerunt, orationes & victimas ei offerentes.

a Collisi sunt. Quasi d. quamuis semper & ubique laudandus sit Deus, nonne hic potius laudandus & benedicendus est, qui subuertit inimicos nostros, sicut subuertit Aegyptios in mari rubro?

b Ibi narrentur. Adam. LXX. Iusti confortati sunt in Israel. In alijs gentibus qui corporis robore fortiores sunt potentes dicuntur in praelio. In Israel vero qui iustiores: quia iustitia etiam viribus infirma vincit. Iniustitia vero & si multos habeat bellatores validos superatur. ergo in nostra gente aut per iustitiam superamus: aut per iniustitiam vincimur.

c Surge surge. In Hebraeo non habetur: sed expurgare spiritu prophetiae & laudis.

* Procopius. Surge, surge, id est, iustitiam prouehere, populum confirma, pro Dei gloria, ac populi salute exurge. Surge & confirma, quemadmodum quoque ad Moysen dictum est. Stes a me. Et David inquit, Steterunt pedes nostri in atrijs tuis Hierusalem. Tu Debora confirma Barac. Suggesterunt enim nobis

bis in domino vires sancti quoque, cum nobis animum contra hostes instruant.

a ¶ Legis non aberrantes scilicet. b ¶ Id est laudate. c ¶ Populum sedentem super asinas prouocat ad benedicendum dominum.

a ¶ Adaman. Sacrificium Deo acceptabile quod offeretur in iustitia & aequitate

b stium suffocatus est exercitus, ibi narrentur iustitiae domini, & t clementiae fortis Israel.

a ¶ Domus domini scilicet, quia benedicto domino & laudato in loco victoriae, descenderunt in domum domini: vt ibi laudarent orantes & sacrificia offerentes.

Tunc descendit populus domini ad portas,

a ¶ Hoc in Hebraeo non habetur. b ¶ Adam. Prophetia exiit in aduentu Christi, & populos ad fidem exurgere facit.

& obtinuit principatum. Surge surge Debora, surge surge, & loquere canticum. Surge

a ¶ In Hebraeo: praedae praedam tuam. b ¶ Captiuitatem de hostibus capit qui caelestis patris responsa custodit.

Barac, & apprehende captiuos tuos fili Abi-

a ¶ Adaman. responsionis patris. b ¶ Reliquiae Israel saluae fient.

c ¶ In Hebraeo Dns propter me in fortibus dimicauit, & est vox totius populi,

noem, t Saluatae sunt reliquiae populi. Domi-

a ¶ Contra Aegyptios: & ceteros eorum inimicos.

b ¶ In Exodo legitur. Fugauit Iosue Amalec & populum eius in ore gladii, &c.

d nus in fortibus dimicauit. Ex Ephraim de-

a ¶ Iosue.

b ¶ Saul scilicet praecipiente domino Amalec deleuit: quod Debora multo ante prophetauit.

leuit eos in Amalec: & post t eum in Beniamin in populos tuos o Amalec. De Machir

a ¶ Hoc in Hebraeo non habetur. sed aperiendi sensus gratia additum est.

a ¶ Ad posternendum scilicet Sifaram. b ¶ Descenderunt scilicet

t principes descenderunt, & de Zabulon-

a ¶ Doctores legis scilicet. b Ad bellandum.

t qui exercitum ducerent ad bellandum.

Duces Issachar fuere cum Debora, & t Barac uestigia sunt secuti, t qui quasi in pra-

a ¶ Praecipitans se scilicet in torrentem Sifon, & persequens inimicos.

ceps, ac baratrum se discrimini dedit. Diuiso

a ¶ Superborum.

contra se Ruben t magnanimatorum reperta est contentio. Quare habitas inter

a Tuos. f. & vicinarum urbium. b Quia greges quibus abundas serua re cupis: & eorum sibilos potius audire delectaris quam cum fratribus tuis occurrere inimicis. & imperio domini superbus contradicis.

t duos terminos, ut audias sibilos gregum? Diuiso

a Contra imperium domini. b Inrependo hoc dicit: quia Ruben & Gad permansit.

contra se Ruben, magnanimatorum reperta est contentio. Galaad trans Iordanem

a Videns Ruben & Gad fratribus suis deesse, nauibus fugam arripuit. b Inrepar: quod Afer nauigio potius fugam arripuit quam fratribus opem ferat.

quaecebat, & Den uacabat nauibus. Afer ha-

* Rupertus. Debora prouocatur, vt expurgiscatur in spiritu prophetiae & laudis, & non cesset a laudibus Dei. Barac autem monetur, vt depradetur reliquias hostium suorum, & ad internecionem vsque eos perducatur, & nomen sibi victoriae laudabiliter acquirat Sequitur.

d * Ex Ephraim deleuit eos, &c. Id est, Iosue existens de tribu Ephraim, deleuit fortes inimicos Israel in Amalech, & populum eius in ore gladii, sicut legitur in libro Exod. cap. 17. Et post Iosue, Saul populum Amalech praecipiente domino, deleuit.

e * De Machir principes descende. Procopius. Machir filius est Manassis, ultra Iordanem cum Ruben & Gad terram sortitus, frater germanus eius ex utroque parente est Ephraim. Isti itaque suos uturi fratres, indagatum hostes descenderunt.

* Rupertus. Principes istorum descenderunt, qui exercitum ducerent ad bellandum, id est, prosternendum Sifaram, & ad Deum collaudandum & exorandum.

f * Qui quasi in praecipitans, &c. Rupertus. Barac credens verba Domini, se discrimini dedit, praecipitans se in torrentem Sifon, persequens & debellans Sifaram exercitum.

g Diuiso. vox Deborae increpantis Ruben qui imperio domini non obtemperauit cum fratribus suis, vt debellaret inimicos: sed perterritus, & verbis domini incredulus diuisit se ab eis: & ideo magnanimus id est superb' repertus est. vnde in spiritu prophetiae increpatur sic:

Quare habitas inter duos terminos &c. In Hebraeo autem non habetur duos.

† propter sonitum iaculantium sagittarum inter loca ubi haurit aqua. † iustitiae militarium eius in.

† Issachar sicut Barac in ualle, † missus est cum pedibus suis. † magni erant cogitabunt corde (uel magne erant cogitationes cordis) & infra.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Loquimini. id est, narrate beneficia Dei.
2 Vbi colli. sunt. grandine & tempestate cadente super eos.
3 Vbi nar. quibus interfecit impios.
4 Et cler. infor. quia clementia Dei dedit eis fortitudinem ad superandum aduersarios. Caetera patent.
5 Dominus in. Hic describitur debellatio hostium praeterita & futura, cum dicitur: Domi. i. in fortibus contra fortes.
6 Dimica. & ponit exemplum de praeterito, dicens.
7 Ex Ephraim de. quia Iosue fuit de tribu Ephraim, qui debellauit Amalec, vt habetur Exod. 17. Consequenter ponitur exemplum de futuro, cum dicitur.
8 Et post. quia Saul qui fuit de tribu Benjamin debellauit & deleuit Amalec, vt habetur 1. Regum 15.
9 De Machir. Hic consequenter Debora recitat constantiam filiorum Israel qui iuerunt cum Barac ad praelium, & ignauiam illorum qui ire noluerunt: commissum loquendo de istis & de illis dicens: De Machir princi. Machir enim fuit filius Manasse: de cuius tribu aliqui fuerunt in hoc exercitu.
10 Et de. sicut patet ex dictis cap. 4.
11 Duces Issachar. quia aliqui de illa tribu steterunt cum Debora ad deprecandum dominum.
12 Et Barac. ve. sunt se. quia alij iuerunt cum Barac ad pugnandum.

- 13 Qui quasi in praecipitans ac baratrum se. persequendo aduersarios per loca decliua ac aspera.
14 Diuiso contra se Ruben. In illa enim tribu erant quaedam contentiones intestinae, propter quas noluerunt venire ad praelium cum Barac. Ideo subditur.
15 Magnani. id est, superborum.
16 Reperta. quia manifesta fuit alijs tribubus ex hoc facto.
17 Quare ha. &c. quia fors Ruben fuit super Iordanem fluiuium: qui diuidebat terram duarum tribuum & dimidia a terra aliarum tribuum.
18 Ut audias. id est, balatus. illa enim tribus delectabatur in talibus, quia habebat pecora multa, & intendebat nutritioni & multiplicationi eorum: vt habetur Num. 23.
19 Diuiso contra. repetitur ad maiorem adfirmationem. & quia sicut in cantilenis idem repetitur, sic in isto cantico. & exponatur sicut prius.
20 Galaad trans Iord. noiens venire ad praelium sicut piger & ignauus.
21 Et Dan uacabat. pro mercibus exercendis, quia fors sua fuit super littus maris mediterranei, & ideo noluit venire ad praelium intentus ad lucrum, & eodem modo exponitur quod subditur.
22 Afer habitabat, &c. Zabulon vero, &c. Isti commendantur de probitate & audacia: quia ex ipsis principaliter exercitus erat: vt patet supra 4. cap.

A De celo dimicatum est contra, &c. * Rupertus. Quia in quadraginta milibus Israel clypeus & hasta inueniri non potuerat, ideo dominus de celo lapidibus grandinis & igni dimicauit pro eis contra hostes suos. Stellæ, angeli intelligantur, qui de celo contra Sifaram pugnauerunt.

† super excel-
sa agri.

Exod. 14. g.

B

† Conculcabit.

B Traxit cadauera eorum, &c. In mare rubrum, quod est Cadumim: quod interpretatur antiquorum: eò quod antiqua miracula ibi sunt facta transeuntibus filiis Israel, & percussis Aegyptiis: ut pro cadaueribus Aegyptiorum habeat pisces, & bestia maris rubri cadauera Chananæorum.

† quassat & calcantur. vel sono pedis fortium eius. id est equorum eius fortium.

C * Conculca anima mea robustos. Rupertus. Hoc Debora in persona totius Israelis dicit, ut omnes vno animo robustorum hostium suorum colla conculearent, sicut in libro Iosue legitur de quinque regibus Chananæorum. Lapidibus grandinum de caelis ab angelis vngulæ equorum cecidisse traduntur. Quid igitur putas equitibus accidisse?

† domini cum fortibus.

bitabat in littore maris; & in portibus morabatur. Zabulò verò & Nephthalim obtulerunt animas suas morti

† in regione Merome. Venerunt reges

& pugnauerunt: Pugnauerunt reges

Chanaan in Tanach, iuxta aquas Maggeddo, & tamen nihil tulere prædant

tes. De celo dimicatum est contra

eos, stellæ manentes in ordine & cursu suo aduersus Sifaram pugnauerunt:

Torrentis Cison traxit cadauera eorum; Torrentis Cadumim; Torrentis

Cison. † Conculca anima mea robustos. Vngulæ equorum

fugientibus impetu, & per præceptis fortissimis hostium. Ma-

ledicite terræ Meroz, dicit angelus domini, maledicite habitatoribus

eius, quia non venerunt ad auxilium

domini, in adiutorium fortissimorum eius. Benedicta inter mulieres

14

15

16

17

18

19

20

21

22

23

Iahel vxor Haber Cinei: & bened-

catur in tabernaculo suo Aquam

petenti lac dedit & in phiala

principum obtulit butyrum. Sinistram

manum misit ad clauum & dexteram

ad fabricorum malleos, percussitque

Sifaram quærens in capite vulneri

locum, & tempus validè perforas,

inter pedes eius ruit, defecit & mor-

tuus est. Voluebat ante pedes eius,

& iacebat exanimis & miserabilis.

Per fenestram respiciens ululabat

mater eius, & de cenaculo loqueba-

tur: Cur moratè regredi currus eius,

quare tardauerunt pedes quadrigarum

illius? † Vna sapientior ceteris

vxoribus eius, hæc locui verba respodit: Forsitan nunc diuidit spolia,

& pulcherrima foeminarum eligitur

ei. Vestes diuersorum colorum Sifaram traduntur in prædâ, & supellex

varia ad ornanda colla congeritur.

Sic pereant omnes inimici tui domine: qui autem diligunt te, sicut sol

in ortu suo splendet, ita rutilent.

Quieuitque terram per quadraginta

annos.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 In regione Merome. id est, excelsa, quia in monte Thabor fuit congregatus exercitus Barac, ut fuit dictum supra 4. ca.
- 2 Venerunt reges. qui erant confederati ipsi Iabin.
- 3 Et pugnauerunt. quia venerunt ad expugnandum Barac & eius exercitum: ut habetur supra 4. cap.
- 4 Nihil. Minus dicit & plus significat: venerant enim ad deprædandum terram Israel, & tamen ipsi & sua ibidem remanserant.
- 5 De ca. Hic consequenter Delbora explicat cui ista victoria sit attribuenda, scilicet ipsi Deo: & ideo dicitur: De celo dimicatum, scilicet fulgure & grandine.
- 6 Stellæ manentes in ordi. hoc dicitur ad differentiam illius victoriae quæ facta est à Deo per Iosue: ut habetur Iosue 10. quia tunc sol & luna steterunt per spatium vnius diei: in hac autem victoria non steterunt, sed processerunt in cursu suo.
- 7 Torrentis Cison, &c. Cison & Cadumim sunt nomina torrentium prope quos fuit bellum, & multi ceciderunt ibi & fuerunt submersi.
- 8 Conculca anima mea. id est, despice.
- 9 Robustos. id est, Sifaram & debellatores suos: qui confidentes in sua fortitudine volebant populum domini delere.
- 10 Vngulæ equorum ce. ex magnitudine grandinis & fulguris & asperitate locorum fuerunt læsæ & dissipatæ.
- 11 Maledicite terræ Meroz, &c. Dicunt expositores nostri communiter: quod angelus domini hic accipitur pro Michael, qui præerat filiis Israel ad custodiam: ut habetur Dan. 10. Meroz autem est nomen demonis qui excitauit Sifaram & suos ad veniendum contra filios Israel: cui dixit Michael esse maledicendum & malis angelis sibi adiunctis, ideo subditur.
- 12 Maledicite habitati. id est, exercitus domini, qui erat exercitus Israel: sed magis venerunt ad nocendum. sic ergo exponunt communiter doctores catholici. Hebræi autem aliter exponunt dicentes: quod angelus domini hic intelligitur ipse Barac missus à Deo ad pugnam prædictam, ut patet ex dictis supra 4. cap. Angelus enim idem est, quod nun-

tius, Maleath enim quod est nomen Hebraicum: æquiuocum est ad angelum & ad nuntium. Meroz autem nomen hominis potentis, qui habitat propè locum vbi fuit bellum, & ideo magis fuit reprehensibilis, eò quod noluit venire quo alij qui erant longè. propter quod Barac dixit ei maledicendum & hominibus sub eius potestate constitutis, & hæc expositio magis videtur concordare litteræ.

13 Benedi. Hic consequenter Delbora commendat Iahel quæ Sifaram interfecit, ut patet ex prædictis 4. cap.

14 Benedicatur in tabernaculo. In Hebræo habetur: *Præ mulieribus in tabernaculo benedicatur*: id est, præ mulieribus habitantibus in tabernaculis, quæ non leguntur fecisse tam viriliter & caute. ideo subditur.

15 Aquam petenti lac. ut citius dormiret & grauius, ut dictum est supra 4. capitulo.

16 Et in phiala. id est, apta pro principibus.

17 Obtulit butyrum. id est, lac pingue. Phiala enim ut uidetur non est vas aptum pro butyro. nam secundum Isid. etymol. vlti. inter vasa potatoria numeratur. Hebræi tamen dicunt hic: in phiala. in bacino. Alias catino, est etiam vas in quo potest offerri butyrum propter dictum. & secundum hoc dicunt aliqui quod non solum obtulit ei potum ut petierat, sed etiam cibum. Cetera patent in littera vsque ibi.

18 Per fenestram. vbi describitur anxietas matris Sifaram, eò quod ultra modum tardabat venire, quam nurus sua uolens consolari respondit.

19 Forsitan nunc diuidit spolia. bellatoribus suis.

20 Et pulcherrima foeminarum. de Hebræis.

21 Eligitur. ad concubitum. Vltimò ponitur conclusio canticum cum dicitur.

22 Sic pereant omnes inimici tui. qui te in tuis fidelibus persequuntur: sicut dictum est Saulo Act. 9. a. *Saule Saule, quid me persequeris?*

23 Qui autem diligunt. In Heb. pro in ortu suo, habetur *bigburato. i. in fortitudine sua* & exponit Hebræi de illa fortitudine solis futura. de qua dicit Esai. 30. f. *Erit lux luna sicut lux solis, & lux solis erit septemplex sicut lux septem dierum.*

* CAP.

C A P. VI.

Ecerunt. * Iosephus. Post mortem Barac & Deborah, Madianitæ rogantes Amalechitas & Arabes, castrametati sunt super Israelitas: & congressos sibimet viri puguaces interemerunt,

C A P. VI.

† Adam. Dum esset iustitia in terra quiescente dicitur: dum autem crevit iniquitas & fecerunt malum in conspectu domini, tradidit eos in manu Madian.

Ecerunt autem filij Israël malum in conspectu domini, qui tradidit illos in manu Madian septem annis, & oppressi sunt valde ab eis. Feceruntque sibi antra & speluncas in montibus & munitissima ad repugnandum loca. Cumque

seuisset Israël: ascendebat Madian & Amalec caterique orientalium nationum: & † apud eos figentes tentoria: sicut erant in † herbis cuncta vastabant vsque ad introitum Gazæ: nihilque omnino ad vitam pertinens relinquebant in Israël, non oues, non boues, non asinos. Ipsi enim & vniuersi greges eorum veniebant cum tabernaculis suis & instar locustarum vniuersa complebant: innumera multitudo: hominum & camelorum, quicquid tetigerant deuasantes. † Humiliatusque est Israël valde in conspectu Madian: & clamauit ad dominum, postulans auxilium contra Madianitas. Qui misit ad eos virum prophetam, & locutus est: Hæc dicit dominus Deus Israël; Ego vos feci conscendere de Aegypto, & eduxi vos de domo seruitutis, & liberaui de manu Aegyptiorum & omnium inimicorum qui affligebant vos. Eieciq; eos ad introitum vestrum, & tradidi vobis terram eo-

vt qui in spiritali opere multum desudās plurimos fructus fecerit, & repleuerit horrea sua fruge iustitie, & multa bona opera condiderit in conclaui conscientie, sed si negligat & post laborem procliuis ad voluptatem vergat, omnia illa bonorum semina dominante libidine corrumpentur. Ideo dicitur: *Omni custodia serua cor tuum.* Custodiendum est igitur cor ab oī peccato: præcipue in tempore persecutionis. Si quis enim tunc denegerit fidē, omnes iustitie fructus amittit, nudus repente factus & inanis, & diu quæsit, & multo vix labore collectus subito oīs labor effundit, secundum illud: *Omnes iniustitie eius quas fecerat, non recordabuntur.* Oremus ergo vt persecutionem sustinere possimus, quia *tribulatio patientiam operatur, patientia probatiōnem, probatiō sp̄s.* Præterit enim

Prou. 4. d.

* timentes ipsos, Madianitas.

E

† aduersus. † fructum terræ.

† Attenuatusque. Rom. 5. 2.

Baptismus sanguinis. Luc. 12. f.

Ioan. 14. d.

Quest. 31. in lib. Iud.

non solum vsque ad verba, sed vsque ad sanguinis profusionem, quia Christus quem sequimur pro redēptione nostra effudit sanguinem suum: vt inde exeamus loti in sanguine nostro. Baptismus enim sanguinis solus est qui nos puriores reddit, quàm aqua baptismi. de quo dicitur: *Baptismo habeo baptizari quem vos nesc.* Profusionē igitur sui sanguinis baptismus nominauit. Et si ista non docens offendo: vereor ne baptismus istud eminentius sit illo baptismo, quod per aquam traditur. Illud. n. acceptum valde pauci immaculatē vsq; ad exitū vitæ custodiunt: hoc verò qui baptizatus est ultra peccare non potest. Et si temerarium nō est in rebus talibus audere aliquid, possumus dicere, q; per illud baptismus peccata præterita purgantur, per illud etiam futura perimuntur, & veniens princeps huius mundi ad talem animā non inuenit quicquā: imò sanguinis profusione sopitur: nec audet in aliquo criminari animā morte sua clarificatam, sanguine lotā.

AVGVSTINVS. Cur non dicatur nomen huius propheta,

& cuncta depre-dabatur. Nam ætatis tempore agētes exercitum, per hyc mem Israelitas a colere terram permittebant, vt laborantes cōprimere facillimē possēt. Erat igitur fames, & ciborum maxima difficultas.

Hebræi, āni septem de quibus dicitur, *Fecerunt Israelita malum in conspectu dñi, &c.* pertinet ad Gedeonis tempora, qui dominatū tenuisse dicitur annis quadraginta.

Adam. Non dicuntur inualuisse super populum Dei dū præcepta custodiunt. Cum ergo negligere cœpit mox inualuit hostis. Aduersum nos quoque qui Israël secundum spiritum dicimur, spiritalis hostis insurgit cum negligimus mandata Dei, & inimicis tradimur, cum à gratia Dei deserimur.

Cumque se. Adam Hæc patiebatur Israel secundum carnem. Seminabat terram: sed quia pro peccatis suis traditus erat inimicis pro frugibus corruptionem mercedat. Nos verò qui secundum spiritum Israel nominamur, aliquando seminamus, & non possunt inimici feminata corrumpere vel insidiari agriculturæ nostræ. Est autem quando fata nostra corumpuntur, vnde: *Qui seminat in carne, de carne metet corruptionem. Qui autem seminat in spiritu, de spiritu metet vitam æternam.* Madianitæ ergo semina eorum corrumpunt qui in carne seminant, & eorum fructus exterminantur & pereunt. Quæ verò in spiritu seminantur, non pnt Madianitæ corrumpere. Non. n. possunt dæmones ascendere ad spiritalia cæpos, & noualia spiritus temerare: eorū. s. qui non semināt super spinas, sed innouant sibi noualia. Frequēter etiā accidit, vt qui

NICOLAUS DE LYRA.

Ecerunt. Hic consequenter describitur quanta tribulatio quæ facta fuit per reges Madian, & à qua liberati fuerant filij Israël per Gedeonem, & diuiditur in duas partes scilicet principalem, & incidentalem. secunda incipit. 9. cap. Prima in duas, quia primò describitur tribulatio, secundò liberatio, ibi: Qui misit ad eos. Circa primum dicitur.

- 1 Fecerunt autem filii. non dicitur hic, addiderunt facere malum: sicut in alijs tribulationibus dicitur post primam: cuius rationem assignant Hebræi: dicentes, quod per canticum Deborah & Barac & eorum merita peccata præterita erant simpliciter dimissa.
- 2 Qui tr. vt deformitas vel dedecus culpæ non transiret sine decore iustitiæ.
- 3 Feceruntq; sibi. s. pauperes et debiles & timidi, vt se abscederēt.
- 4 Et munitissima ad repu. quantum ad potentes, vt ibi refugium haberent.
- 5 Cumque seuisset. id est, tempore vernali quo semina incipiunt fructificare, vt nullus vitæ remaneret Hebræis.

MORALITER.

Fecerunt autem filii Israël, etc. Madi. Per Madian qui interpretatur, iniquitas, diabolus significatur: qui pp excellentiā malitiæ non solum iniquus, sed etiam iniquitas nominatur: per exercitum verò Madian diaboli satellites intelliguntur. † In herbis cuncta vastabant. Per herbas intelliguntur initia bonorū operū: q; dæmones nituntur destruere, ne fructus bonus

6 Ipsi. itaq; quod pro intemperie acris non cogentur exire de terra, donec omnia essent consumpta. Cetera patent in littera.

7 Qui misit ad. Hic consequenter describitur liberatio de dicta tribulatione. Circa qd sciendū: q; sicut supra dictū est, et patet ex decursu libri: qn filij Israël peccabant affligebantur, & qn pœnitebant liberabantur, et ideo dñs primò mittit eis reprehensorem vt verè pœniteant. secundò adiutorē vt vincant, ibi: Venit aut angelus. Circa primum dicitur: Qui misit ad eos virum. Dicit cōiter expositores nostri, q; fuit angelus in specie viri, & ille idē qui infra nominatur angelus. Hebræi aut dicunt, qd fuit Phinees filius Eleazari sacerdotis. Et satis videtur ex textu q; iste missus à Deo fuerit hō uerus, siue fuerit Phinees siue alius, quia dicitur in textu: Misit ad eos virum propheta. Angeli uerò in sacra scriptura non uocantur propheta, quantum mihi occurrir, et hoc rationabiliter, quia licet prophetica cognitio sit clarior notitia fidei: tamen est ænigmatica, cognitio uerò angelorum qui cognoscunt res in uerbo de qua est hic sermo: clara est et absque ænigmatē.

8 Ego vos feci con. In signis mirabilibus, sicut in Exo. continetur.

inde sequat: sed q; Median & eius exercitū à Deo mittit Gedeon, per quē allegoricē Xps significat: q; Gedeon interpretat circumciens in utero, qd bene cōuenit homini Xpo. nam ab infanti suæ cōceptionis fuit vir pfectus in sciētijs & virtutibus utero uirginali circumciatus: Hierm. 31. d. *Creuit dominus nouum super terram, femina circumciat ut uirum.* Et sic Xps fm qd homo fuit uir circumciens in utero. Huc autem dicitur.

A propheta, latens causa est: non tñ nullam esse arbitror. Sed quia post verba quibus exprobrauit inobedientiam populo, sequitur scriptura dicens: *Et venit angelus dñi, & sedit sub quercu quæ erat in Ephra.* non absurdè intelligit iste angelus noie viri significatus, vt postea quam hæc verba dixerit, veniret ad quercum, & ibi sederit. Nominem enim virorum sepe dicuntur angelis: sed angelos prophetas dici non occurrit: quamuis enim qui propheta est, sepe occurrat angelum dici. Sed si angelorum dicta prophetica nota sunt: quibus futura prentum triauerunt: cur non possit angelus propheta dici?

lib. 5. Aniq.
cap. 10.

B *¶ Cumque.* Ioseph. Gedeon Ioasi filius, de tribu Manasse, paucos manipulos spicarum ferens, latenter eos terebat in torculari, cum metueret hoc publicè in area facere propter hostes. Tñ visio apparuit ei, in forma iuuenis, dixitq; cum felicem, & charum Deo: & hoc esse maximum propitiationis eius indicium. Cumque præciperet eum fiduciam habere, & festinare, quatenus defenderet libertatem, ille hoc impossibile sibi esse dicebat, quando & tribus ex qua esset, multitudine priuaretur, & puer esset ad tantum rerum opus infirmior. Deus autem quod decrat, se impleturum esse dicebat, eoque duce Israelitis se victoriam præbiturum.

In lib. Iud.
cap. 3.

C *¶ Isido.* Gedeon Christum significat, qui sub vmbra sacræ crucis prædestinato incarnationis futuræ mysterio constitutus reuerentia iudicij quasi vir ga electione sanctorum à vitiorum paleis sequetrabat.

rum, & dixi: Ego dominus Deus vester. Ne timeatis deos Amorrhæorum in quorum terra habitatis. Et noluitis audire vocem meam. Venit autem angelus dñi & sedit sub quercu quæ erat in Ephra: & pertinebat ad Ioas patrem familiæ Ezri. Cumq; Gedeon filius eius

exciteret atque purgaret frumenta in torculari, vt fugeret Madian: apparuit ei angelus domini, & ait: Dominus tecum virorum fortissime. Dixitq; ei Gedeon: Obsecro mi domine, si dominus nobiscum est, cur ergo apprehenderunt nos hæc omnia? Vbi sunt mirabilia eius quæ narrauerunt patres nostri atque dixerunt: De Aegypto eduxit nos dominus? Nunc autem dereliquit nos dominus & tradidit in manu Madiæ. Respexitq; ad eum dominus, & ait: † Vade in hac fortitudine tua, & liberabis

Israël de manu Madian. Scito q; miserum te. Qui respondens ait: Obsecro mi domine, in quo liberabo Israël? Ecce familia mea infima est in Manasse, & ego minimus in domo patris mei. Dixitq; ei dñs; Ego ero tecum & percuties Madian quasi vnū virum. Et ille, si inueni, inquit, gratiã coram te, da mihi signum quod tu sis qui loqueris ad me. Ne recedas hinc donec reuertar ad te, portans sacrificium &

b *Da mihi signum.* Adaman. Vir eruditus, & habens Iesu prædecessoris exemplum, cautius agit. Sciebat enim posse angelos tenebrarum transfigurare se in angelos lucis, ideo examinat spiritum si à Deo sit. Spiritualis. n. omnia examinat. Sic prædecessor eius Iesus Naue cum principem celestis militie

v. dilet, inquit, si noller es an-
adversariorum? Iō Gedeon discuti-
git angelicam visionem diuer-
sitate & mutatione signorum.
2 *¶ Theodoret.* Angelus hono-
norem Deo debitum non sur-
ripuit, verum sacerdotis offi-
cio fungens, vbi virga percussisset
petram, igne prodigioso ho-
stiam accendit.

c *Portans.* Aug. Aduertendum est, q; Gedeon non ait angelo, offerat tibi sacrificium, sed afferat tibi sacrificium meum, & ponam in conspe. tuo. vnde intelligendum est, nō eum angelo, sed per angelum sacrificium obtulisse. Quod angelus ostendit, qui non ab eo tanquam sibi sumpsit, sed ait illi; *Accipe carnes et azymos panes: et pone ad petram illam et ius effunde.* Et cum hoc fecisset, extendit angelus dñi summum virgæ, q; in manu eius erat & tetigit carnes & azymos, &c. Itaque ipse angelus i sacrificio officium ministrantis impleuit. Ignem enim homo minister vt homo sine miraculo subiecisset, quæ mirabiliter vt angelus ipse subiecit. Deniq; tunc cognouit Gedeon quod angelus dñi esset, hoc cum scriptura continuo subdidit; *Et vidit Gedeon quoniam angelus dñi est.* Prius ergo tanquam cum homine loquebatur, quæ cum hominem Dei credidit, vt coram ipso sacrificium vellet offerre velut adiuuandus presentia scitatis ei.

2 Ingressus

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Ne time. de. &c.* impendendo eis latrariam.
- 2 *Et noluitis.* sed ad idololatriam declinastis, & ideo merito eecidistis in tribulationem istam.
- 3 *Venit autem an.* Hic consequenter describitur missio adiutoris angeli per cuius adiuuentiam Gedeon habuit victoriam, & non fuit Phinees, sed verus angelus. Circa quod primo ponitur vocatio ducis, secundo modus certaminis, cap. 7. Circa primum, primo datur duci præceptum ad aggrediendum pugnam, secundo signum ad cognoscendum per sonam esse angelicam, ibi, *Et ille*, tertio mandatum deservendi patris idololatriam, ibi, *Cumque adhuc esset*, quarto duplex signum assequendi victoriam, ibi, *Dixitque Gedeon*. Circa primum dicitur; *Venit autem angelus domini in specie viri*. Tamen erat verus angelus Dei, vt patebit ex sequentibus.
- 4 *Et pertinebat ad Ioas patrem fam. &c.* Dicitur autem hic pater non ratione generationis, sed quia erat potentior & principalior in familia sua. dicitur enim tubus in familias, & familiae in domos, & domus in capita virorum, sicut dictum fuit Iosue. 18. cap.
- 5 *Cumque Gedeon filius eius. &c.* ad prouidendum sibi de victu.
- 6 *Vt fugeret Madian.* ad aliquod fortalicium.
- 7 *Apparuit ei angelus domini.* in specie viri.
- 8 *Et ait.* salutando eum.

9 Dominus

9 *Dominus tecum virorum.* Non propter præterita nec propter eius conditionem, quia preparabat se ad fugam, sed propter futura, in quibus habiturus erat ex Dei adiuuentia victoriam. Vnde sequitur postea.

10 *Vade in hac for. tua.* quam habebis per assistentiam meam.

11 *Et liberabis Israel.* non per teipsum, sed per me. ideo subditur.

12 *Scito quod mi. te.* Qui respondens ait: Cætera patet ex dictis.

13 *Et il.* Hic consequenter datur signum Gedeoni, quod verè angelus dñi loquebatur ei. & hoc est quod petit, dicens.

14 *Da mihi, &c.* scilicet missus ex parte Dei.

15 *Ne recedas, &c.* Non est intelligendum quod per hoc vellet offerre sacrificium ei qui sibi apparebat, quod soli Deo est offerendum, cum adhuc ignoraret si esset propheta, vel angelus à Deo missus, sed quod volebat experiri per signum à Deo datum in acceptione sacrificij per illum qui sibi apparebat Deo offerendum, si esset verè à Deo missus. Nec in hoc peccauit, quia licet esset prohibitum offerre sacrificium extra locum vbi erat tabernaculum, prout dictum fuit Iosue 22. hoc tamen intelligendum est sicut ibidem dictum fuit de modo communi. poterat tamen alibi offerri de speciali mandato Dei per angelum, vel prophetam loquentem in nomine Dei, quod iste Gedeon volebat experiri secundum illud 1. Ioan. 4. Probate spiritus si ex Deo sunt.

¶ 1 Azymos

MORALITER.

9 *Dominus.* Nam cum eo fuit Deus in unitate persone propter quod vocatus est Emanuel. Ipse Gedeon destruxit arcem Baal, & nouum sacrificium obtulit, vt in textu dñi per quod fuit significatum, quod Christus per se & per discipulos idololatriam destrueret, & Eucharistia sacrificium institueret, quæ videmus esse completa. Gedeon etiam sua prece fecit rorem in vellus descendere. Per rorem autem verbu prædicationis intelligitur Deut. 32. a. *Fluat vt ros eloquium meum.* Vellus est vestimentum ouis, propter quod signat populum Iudæum, qui dicebatur grex ouium domini ante aduentum domini. Per hoc autem

autem q; Gedeon rorem descendere fecit in vellus, significatum fuit, q; Christus in persona propria erat tantum Iudeis prædicaturus. propter quod dicit Mat. 15. c. *Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel.* Tunc etiã dixit discipulis ad prædicandum missis, Mat. 10. a. *In vnam gentium ne abieritis, sed potius ite ad oves quæ perierunt domus Israel.* Et sic ros prædicationis fuit tantum in Iudæa, quæ per vellus significatur, & Gentilitas fuit sicca, quæ per arcem significatur. Veruntamen quia postea Iudæa verbu Dei repulit, & Gentilitas illud deuotè recepit, propter quod Paulus & Barnabas Iudæis constantè dixerunt Act. 14. g. *Vobis oportebat primum loqui verbum Dei, sed quoniam repellitis*

A *Ingressus.* Gregorius Gedeon cum à paleis frumenta excu-
teret angelum vidit, &c. Frumentum virga cedere est recti-
tudine iudicij à vitiorum paleis virtutū grana separare. Hęc
agentibus angelus apparet: quia tanto magis Dominus inte-
riora denuntiat, quanto se studiosius homines ab exteriori-

B *Quod angelus virga tangit, quia intentionem nostram potestas diuini adiutorij non deserit. De petra ignis exit, & ius carnesq; consumit: quia afflatus à redemptore spiritus tāta cor nostrū flamma compunctionis cremat, vt omne quod in eo est illicitum operis & cogitationis exurat: perfecta enim mens solerter inuigilat, vt nō solum peruersa agere renuat sed omne etiam quod in se per cogitationes turpiter ligatur, tergat.*

C *Et obtulit. * Proco. Sacrificium id dicit quod ad epulū destinatum erat. Victimam non coquebatur iuxta legē. Ceterum sub quercu ponit Abraham imitatus, ac rarus hunc fercula absumpturum. Ille verò iure effuso, carnes ponē petram collocare iussit, baculoq; igne incēso absumpsit. Continet autem hoc figuram passionis Christi, qui semetipsum obtulit pro nobis in odorem suauissimum Deo, & patri. Ipse est enim pax nostra, qui ambo in vnum redegit quique culturas dēmonicas a patribus traditas gentibus ad exemplum Gedeonis aboleuit.*

D *August. Queritur quare Gedeon a suis sic sacrificium offerre præter locum vbi iusserat Deus: prohibuit. n. extra tabernaculum suum sacrificari sibi, cui templum successit: tēpore autem Gedeonis tabernaculum erat in Silo. Sed sciendum, q; angelum primò prophetam putauit: & de offerēdo sacrificio Domini in illo cōsulit. Quod si ille prohibuisset, nō fieret: Sed quia annuit autoritatem Dei Gedeon secutus est. Ita. n. Deus legitima illa constituit, ut leges nō sibi, sed h. ub. daret: vnde qđ præter illa ipse præcepit: non a transgressoribus, sed ab obedientib. impletum est. Sicut Abrahę de immolando filio. Sic Helias extra tabernaculū Domini ad conuincendos sacerdotes idolorum sacrificauit ex præcepto Domini: qui hoc ei reuelatione & inspiratione iussit. Quanquam tanta consuetudo præter tabernaculū sacrificandi crebuerat: vt etiam Salomon in excelsis sacrificasse inueniat: nec eius sacrificium fuisse reprobātū: & tamen notantur reges, qui inter opera laudabilia nō destruxerunt excelsa, vbi cōtra legem Dei populus sacrificare consueuerat, & qui destruxit, magis laudatur. Ita Deus consuetudinem populi sui, q̄ præter eius tabernaculum, tamē nō diis alienis offerebat, sed Deo suo sustinebat: potius quam vetabat, etiam sic exaudiens offerentes. Quod autē Gedeon fecit, per angelū procurauit eū, vt propheticē fieret, vt in prophetia petra illa commendaretur, cui non sacrificatū est, sed de illa ignis memoratur exisse, quo sacrificiū cōsumeretur. S. ue enim per aquam quam perculā petra effudit in eremo, siue per*

offerens tibi . Qui respondit, Ego præstolabor
aduentum tuum . Ingressus est itaque Gedeon
& coxit hœdum, & de farinae modio azymos panes, carnesque ponens in canistro, & ius car-
nium mittens in ollam tulit omnia sub quercu,
& obtulit ei . Cui dixit angelus Domini: Tolle
carnes & azymos panes, & pone supra petram il-
lam, & ius desuper funde. Cumque fecisset ita,
extendit angelus Domini summitatem virgæ
quam tenebat in manu, & tetigit carnes & pa-
nes azymos. † Ascenditque ignis de petra, &
carnes azymosque panes consumpsit: angelus
autem Domini euauit ex oculis eius. Vident-
que Gedeon quod esset angelus Domini, ait:
Heu mi Domine Deus: quia vidi angelum Do-
mini facie ad faciem. Dixitque ei Dominus:
Pax tecum; Ne timeas, non morieris; Aedifica-
uit ergo Gedeon altare Domino, vocauitque il-
lud Domini pax vltque in præsentem diem. Cum
que adhuc esset in Ephra quæ est familiae Ezri,
nocte illa dixit Dominus ad eum. Tolle taurum
patris tui, & alterum taurum annorum septem,
destruesque aram Baal, quæ est patris tui; & ne-
mus quod circa aram est succide: & ædificabis al-
tare Domino Deo tuo in summitate petre huius,

A *August.*

D. *Querit. 26. in lib. Iud.*

E *Gen. 22. b. 3. Reg. 18. f. 2. Paral. 23. 1. q. 1. ca. Scriptura.*

F *Ioan. 7. f. Act 12. 2. Luc. 12. f.*

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Azymos. Ex hoc dicunt Hebraei, quod erat solennitas paschalis, in qua Iudæi septem diebus vtuntur azymis. Sed hoc argumentū non valet, quia panes Domino oblati debebant esse azymi etiam alijs temporibus.*

2 *Tulit omnia sub quercu. Non tanquam ei sacrificans sed vt per eum offerretur Deo sacrificium, ideo sequitur postea.*

3 *Extendit Angeles Domini sum. virgæ quam te. in ma. tanquam offerens sacrificium.*

4 *Ascenditque, &c. in signum diuinae acceptationis. Sequitur.*

5 *Heu mi. Ex hoc enim quod scriptum est Exo. 32. d. Non videbit me homo & viuet. surrexit opinio inter vulgares & simplices Iudaorum, quod homo videns Deum vel angelum sibi apparentē in specie aliqua sensibili, deberet citò mori, quod non erat verum, ideo subditur,*

6 *Ne time. hoc dicitur hic per anticipationem, quia non ædificauit illud, nisi post diuinam reuelationem, quæ habetur parte sequenti.*

7 *Cumque adhuc esset in Ephra quæ est familiae Ezri, nocte illa dixit Dominus ad eum Tolle taurum. Hic consequenter datur Gedeoni mandatum patris sui idololatram destruendi, cum dicitur.*

8 *Dixit Do. qui idolo Baal sacrificari debebat.*

9 *Et alterum taurum. i. in pinguatum septē annis, vt idolo Baal sacrificetur.*

10 *Destruesque. tanquam abominans idololatriam.*

11 *Et nemus quod circa aram est succide, & ædificabis altare Domino Deo tuo in summitate petre huius. vbi homines exercebant luxuriam.*

12 *Et ædificabis altare Domino. Istud est altare de quo supra dictum est per anticipationem, quod patet ex hoc quod subditur.*

Ne time.

In summi

MORALITER.

** pellatis illud et indignos vos iudicatis aeternæ vitæ, ecce cōuertimur ad gētes, sic. n. præcepit nobis Deus. Et tunc fuit ros in arca. i. i. Gētilitate, & siccitas in vellere. i. in Iudæa per vellus significata, vt dictū est. Moral. Aut per Gedeonē studiosus in sacra scriptura significatur. quia sicut dictum est, Gedeon circumcīs in vtero interpretatur. Vterus: ut in quo concipiuntur & nutriunt ecclesie filij specialiter literati est sacra scriptura. Vñ super illud Plal. En auerunt ab vtero. dicit Aug. i. a lege. Hunc autem*

autem vterum circumcīs studiosus per diligentem inquisitionem. Iste etiam sicut alter Gedeon destruit aram Baal falsam doctrinam confutando. & aliam aram constituit, sanam doctrinam confirmando. Ipse et Deo principaliter operante ros diuini verbi influit in vellus simplicibus Christianis & dicando qui per vellus significatur. & vellus rosare cessat, qñ ex feruore deuotionis se transfert ad prædicandum infidelibus per arcam significatis, & tunc ros eius est in arca, & non in vellere, quia in duobus locis non potest simul esse.

A tere in terram.

Quod dicitur in solue.

In ordinacione, i. in ordinatis illis preparatis apud, in lib. i. bull.

videtur in.

In hoc libro dicitur aduersum eum.

2. ch. 6. e.

Comm. in Ols. ca.

Quare Deo iussit offerre vitulum, qui pro Baal nutrebat, quia traducebat eos ab errore ad veritatem, propterea cum aram illius euerit, tum etiam lucem abscondi precepit. Decebat enim eum quia talem gratiam erat adeptus, non solum

patris esse, sed alius quoque pietatis esse magistrum.

Idolorum. Quem pater idolorum deputavit, hunc Gedeon occidit, & alium sepiem in molavit Deo, in quo offendit post adventum Christi, omnia Gentilitatis sacrificia abolenda, solumque tam sacrificium passionis Christi per redemptionem populi Deo esse reddendum. Iste enim vitulus sepiem nis, plenus est spiritu septiformi, dicitur Igitur. Adam. Conueniunt aduersum Isaac Machanar, qui interpretantur extra iudicium, qui. i. extra iudicium Dei sunt, & extra legem peccauerunt, & extra legem peribunt. & Amalec, i. populus abluens, natio. i. terrena ventis & gula dedita, carnalis. i. Israel conuenit contra spirituale. Misentur eis etiam filii Orientis. Omnis enim qui super se nomen Christi suscepit, filius est

orientis, de Christo enim dicitur, *Rece vix orientis nomen est illi.* Sed non semper qui Christi nomen habent in ecclesia Christi permanent: cum heretici qui censentur nomine Christi, ecclesiam & fidem expugnant, filii orientis cum Machanar & Amalec expugnant populum Dei cum pagani i. & iudeis.

Rece vix orientis nomen est illi. Sed non semper qui Christi nomen habent in ecclesia Christi permanent: cum heretici qui censentur nomine Christi, ecclesiam & fidem expugnant, filii orientis cum Machanar & Amalec expugnant populum Dei cum pagani i. & iudeis.

Rece vix orientis nomen est illi. Sed non semper qui Christi nomen habent in ecclesia Christi permanent: cum heretici qui censentur nomine Christi, ecclesiam & fidem expugnant, filii orientis cum Machanar & Amalec expugnant populum Dei cum pagani i. & iudeis.

Rece vix orientis nomen est illi. Sed non semper qui Christi nomen habent in ecclesia Christi permanent: cum heretici qui censentur nomine Christi, ecclesiam & fidem expugnant, filii orientis cum Machanar & Amalec expugnant populum Dei cum pagani i. & iudeis.

Rece vix orientis nomen est illi. Sed non semper qui Christi nomen habent in ecclesia Christi permanent: cum heretici qui censentur nomine Christi, ecclesiam & fidem expugnant, filii orientis cum Machanar & Amalec expugnant populum Dei cum pagani i. & iudeis.

super quam ante sacrificium posuisti, tollesque taurum secundum, & offeres holocaustum super struem lignorum, que de nemore succidenis. Assumptis ergo Gedeon decem viris de feminis suis, fecit sicut preceperat ei Dominus. Timens autem domum patris sui, & homines illius ciuitatis, per diem noluit facere, sed omnia nocte compleuit. Cumque surrexissent viri oppidi eius mane, viderunt destructam aram Baal, lucemque succisum, & taurum alterum impositum super altare quod tunc edificatum erat. Dixeruntque adinuicem: Quis hoc fecit? Cumque perquirent autorem facti, dictum est: Gedeon filius loas fecit hæc omnia. Et dixerunt ad loas, Produe filium tuum huc, ut moriatur, quia destruxit aram Baal, & succidit nemus. Qui bus ille respondit, Nunquid vltiores estis Baal, ut pugnetis pro eo? Qui aduersarius est eius, moriatur antequam lux crassina veniat. Si Deus est, vindicet se de eo qui suffodit aram eius. Ex illo die vocatus est Gedeon Ierobaal, eo quod dixisset loas, vltisetur se de eo Baal, qui suffodit aram eius. Igitur omnis Madian & Amalec, & Orientales populi congregati sunt simul & transentes Iordanem castrametati sunt in valle Iezreel. Spiritus autem Domini induit Gedeon, qui clangens buccina conuocauit dominum Abiezer, ut sequeretur se. Misitque nuntios in vniuersum Manassen, qui & ipse secutus est eum: Et alios nuntios in Afer & Zabulon & Nephthali, qui occurrerunt ei. Dixitque Gedeon

super quam ante sacrificium posuisti, tollesque taurum secundum, & offeres holocaustum super struem lignorum, que de nemore succidenis. Assumptis ergo Gedeon decem viris de feminis suis, fecit sicut preceperat ei Dominus. Timens autem domum patris sui, & homines illius ciuitatis, per diem noluit facere, sed omnia nocte compleuit. Cumque surrexissent viri oppidi eius mane, viderunt destructam aram Baal, lucemque succisum, & taurum alterum impositum super altare quod tunc edificatum erat. Dixeruntque adinuicem: Quis hoc fecit? Cumque perquirent autorem facti, dictum est: Gedeon filius loas fecit hæc omnia. Et dixerunt ad loas, Produe filium tuum huc, ut moriatur, quia destruxit aram Baal, & succidit nemus. Qui bus ille respondit, Nunquid vltiores estis Baal, ut pugnetis pro eo? Qui aduersarius est eius, moriatur antequam lux crassina veniat. Si Deus est, vindicet se de eo qui suffodit aram eius. Ex illo die vocatus est Gedeon Ierobaal, eo quod dixisset loas, vltisetur se de eo Baal, qui suffodit aram eius. Igitur omnis Madian & Amalec, & Orientales populi congregati sunt simul & transentes Iordanem castrametati sunt in valle Iezreel. Spiritus autem Domini induit Gedeon, qui clangens buccina conuocauit dominum Abiezer, ut sequeretur se. Misitque nuntios in vniuersum Manassen, qui & ipse secutus est eum: Et alios nuntios in Afer & Zabulon & Nephthali, qui occurrerunt ei. Dixitque Gedeon

super quam ante sacrificium posuisti, tollesque taurum secundum, & offeres holocaustum super struem lignorum, que de nemore succidenis. Assumptis ergo Gedeon decem viris de feminis suis, fecit sicut preceperat ei Dominus. Timens autem domum patris sui, & homines illius ciuitatis, per diem noluit facere, sed omnia nocte compleuit. Cumque surrexissent viri oppidi eius mane, viderunt destructam aram Baal, lucemque succisum, & taurum alterum impositum super altare quod tunc edificatum erat. Dixeruntque adinuicem: Quis hoc fecit? Cumque perquirent autorem facti, dictum est: Gedeon filius loas fecit hæc omnia. Et dixerunt ad loas, Produe filium tuum huc, ut moriatur, quia destruxit aram Baal, & succidit nemus. Qui bus ille respondit, Nunquid vltiores estis Baal, ut pugnetis pro eo? Qui aduersarius est eius, moriatur antequam lux crassina veniat. Si Deus est, vindicet se de eo qui suffodit aram eius. Ex illo die vocatus est Gedeon Ierobaal, eo quod dixisset loas, vltisetur se de eo Baal, qui suffodit aram eius. Igitur omnis Madian & Amalec, & Orientales populi congregati sunt simul & transentes Iordanem castrametati sunt in valle Iezreel. Spiritus autem Domini induit Gedeon, qui clangens buccina conuocauit dominum Abiezer, ut sequeretur se. Misitque nuntios in vniuersum Manassen, qui & ipse secutus est eum: Et alios nuntios in Afer & Zabulon & Nephthali, qui occurrerunt ei. Dixitque Gedeon

super quam ante sacrificium posuisti, tollesque taurum secundum, & offeres holocaustum super struem lignorum, que de nemore succidenis. Assumptis ergo Gedeon decem viris de feminis suis, fecit sicut preceperat ei Dominus. Timens autem domum patris sui, & homines illius ciuitatis, per diem noluit facere, sed omnia nocte compleuit. Cumque surrexissent viri oppidi eius mane, viderunt destructam aram Baal, lucemque succisum, & taurum alterum impositum super altare quod tunc edificatum erat. Dixeruntque adinuicem: Quis hoc fecit? Cumque perquirent autorem facti, dictum est: Gedeon filius loas fecit hæc omnia. Et dixerunt ad loas, Produe filium tuum huc, ut moriatur, quia destruxit aram Baal, & succidit nemus. Qui bus ille respondit, Nunquid vltiores estis Baal, ut pugnetis pro eo? Qui aduersarius est eius, moriatur antequam lux crassina veniat. Si Deus est, vindicet se de eo qui suffodit aram eius. Ex illo die vocatus est Gedeon Ierobaal, eo quod dixisset loas, vltisetur se de eo Baal, qui suffodit aram eius. Igitur omnis Madian & Amalec, & Orientales populi congregati sunt simul & transentes Iordanem castrametati sunt in valle Iezreel. Spiritus autem Domini induit Gedeon, qui clangens buccina conuocauit dominum Abiezer, ut sequeretur se. Misitque nuntios in vniuersum Manassen, qui & ipse secutus est eum: Et alios nuntios in Afer & Zabulon & Nephthali, qui occurrerunt ei. Dixitque Gedeon

super quam ante sacrificium posuisti, tollesque taurum secundum, & offeres holocaustum super struem lignorum, que de nemore succidenis. Assumptis ergo Gedeon decem viris de feminis suis, fecit sicut preceperat ei Dominus. Timens autem domum patris sui, & homines illius ciuitatis, per diem noluit facere, sed omnia nocte compleuit. Cumque surrexissent viri oppidi eius mane, viderunt destructam aram Baal, lucemque succisum, & taurum alterum impositum super altare quod tunc edificatum erat. Dixeruntque adinuicem: Quis hoc fecit? Cumque perquirent autorem facti, dictum est: Gedeon filius loas fecit hæc omnia. Et dixerunt ad loas, Produe filium tuum huc, ut moriatur, quia destruxit aram Baal, & succidit nemus. Qui bus ille respondit, Nunquid vltiores estis Baal, ut pugnetis pro eo? Qui aduersarius est eius, moriatur antequam lux crassina veniat. Si Deus est, vindicet se de eo qui suffodit aram eius. Ex illo die vocatus est Gedeon Ierobaal, eo quod dixisset loas, vltisetur se de eo Baal, qui suffodit aram eius. Igitur omnis Madian & Amalec, & Orientales populi congregati sunt simul & transentes Iordanem castrametati sunt in valle Iezreel. Spiritus autem Domini induit Gedeon, qui clangens buccina conuocauit dominum Abiezer, ut sequeretur se. Misitque nuntios in vniuersum Manassen, qui & ipse secutus est eum: Et alios nuntios in Afer & Zabulon & Nephthali, qui occurrerunt ei. Dixitque Gedeon

super quam ante sacrificium posuisti, tollesque taurum secundum, & offeres holocaustum super struem lignorum, que de nemore succidenis. Assumptis ergo Gedeon decem viris de feminis suis, fecit sicut preceperat ei Dominus. Timens autem domum patris sui, & homines illius ciuitatis, per diem noluit facere, sed omnia nocte compleuit. Cumque surrexissent viri oppidi eius mane, viderunt destructam aram Baal, lucemque succisum, & taurum alterum impositum super altare quod tunc edificatum erat. Dixeruntque adinuicem: Quis hoc fecit? Cumque perquirent autorem facti, dictum est: Gedeon filius loas fecit hæc omnia. Et dixerunt ad loas, Produe filium tuum huc, ut moriatur, quia destruxit aram Baal, & succidit nemus. Qui bus ille respondit, Nunquid vltiores estis Baal, ut pugnetis pro eo? Qui aduersarius est eius, moriatur antequam lux crassina veniat. Si Deus est, vindicet se de eo qui suffodit aram eius. Ex illo die vocatus est Gedeon Ierobaal, eo quod dixisset loas, vltisetur se de eo Baal, qui suffodit aram eius. Igitur omnis Madian & Amalec, & Orientales populi congregati sunt simul & transentes Iordanem castrametati sunt in valle Iezreel. Spiritus autem Domini induit Gedeon, qui clangens buccina conuocauit dominum Abiezer, ut sequeretur se. Misitque nuntios in vniuersum Manassen, qui & ipse secutus est eum: Et alios nuntios in Afer & Zabulon & Nephthali, qui occurrerunt ei. Dixitque Gedeon

super quam ante sacrificium posuisti, tollesque taurum secundum, & offeres holocaustum super struem lignorum, que de nemore succidenis. Assumptis ergo Gedeon decem viris de feminis suis, fecit sicut preceperat ei Dominus. Timens autem domum patris sui, & homines illius ciuitatis, per diem noluit facere, sed omnia nocte compleuit. Cumque surrexissent viri oppidi eius mane, viderunt destructam aram Baal, lucemque succisum, & taurum alterum impositum super altare quod tunc edificatum erat. Dixeruntque adinuicem: Quis hoc fecit? Cumque perquirent autorem facti, dictum est: Gedeon filius loas fecit hæc omnia. Et dixerunt ad loas, Produe filium tuum huc, ut moriatur, quia destruxit aram Baal, & succidit nemus. Qui bus ille respondit, Nunquid vltiores estis Baal, ut pugnetis pro eo? Qui aduersarius est eius, moriatur antequam lux crassina veniat. Si Deus est, vindicet se de eo qui suffodit aram eius. Ex illo die vocatus est Gedeon Ierobaal, eo quod dixisset loas, vltisetur se de eo Baal, qui suffodit aram eius. Igitur omnis Madian & Amalec, & Orientales populi congregati sunt simul & transentes Iordanem castrametati sunt in valle Iezreel. Spiritus autem Domini induit Gedeon, qui clangens buccina conuocauit dominum Abiezer, ut sequeretur se. Misitque nuntios in vniuersum Manassen, qui & ipse secutus est eum: Et alios nuntios in Afer & Zabulon & Nephthali, qui occurrerunt ei. Dixitque Gedeon

dum demonis, in hominis in demonem consecrati. Aug. Solet dici Baal nomen esse apud gentes illarum partium Iouis, quia lingua Punica putatur offerere. Nam Baal Punice vin dicitur Dominum, unde Baalamen, quasi dominum celi intelliguntur dicere. Simen quippe apud eos celi appellatur. Et quoniam iste lingue non multum inter se differunt, merito creditur de filijs Israel hoc dicere scriptura, quod seruerunt Baal, &c.

D. Quia Iud.

lingue non multum inter se differunt, merito creditur de filijs Israel hoc dicere scriptura, quod seruerunt Baal, &c.

Tertull. Iudæi & bubulum caput, & vacas aureas & lucos colebant, & Baali se mancipabant: unde probatur eos semper idololatriæ crimine reos designatos ex instrumento diuinarum scripturarum.

Lib. ad Iud. ca.

Si Deus est, vindicet se, &c. Tertul. Si dii vestri beneficium aliquod operantur, si perdati conseruant, si clamati liberant, si denique mortui viuos tuentur: iam vtiq; primi suas statuas, & ædes tuentur.

Apolo.

Idem. Qui nihil sentiunt, tam impune læduntur, quam frustra coluntur. In valle Iezreel. Adam. Quæ interpretatur semen Dei. Non enim audent aduersari illuc ire, ubi sunt iam nati fructus spiritus, sed ubi adhuc semen Dei iacet, & nondum fructus ascendit. Aliud enim cecidit secus viam, & volucres celi diripiunt illud: hi sunt, scilicet, qui audiunt verbum Dei, & cum latetia suscipiunt. Venit autem diabolus, & tollit verbum vel semen de corde eorum. Sic ergo illi veniunt, & volunt colere semen Dei de corde eorum in quibus seminatum est quia inueniunt eos in vallibus positos, & ima sectantes: humiliter enim & indignè & Iudaico intellectu suscipiunt verbum Dei. Qui autem ab humilitate literæ ad excessa spiritus ascendit nihil ei capiunt Madianitæ, vel Amalecitar: sed neque filii Orientis, quia constitutus est in vertice intelligentiæ spiritualis.

Cap. E

In his pro B. saluatis vel bitis litigant pro eo

Luc. 11. 11. 12.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 In summitate petre huius super quam ante sacrificium posuisti, tollesque taurum. Quia in vno loco non poterant ab eodem edificari simul duo altaria.
- 2 Tollis que taurum secundum, impingnatum septem annis, ut predictum est.
- 3 Et offeres holocaustum, &c. Ex predictis patet, quod edificando altare alibi quam in loco tabernaculi, & offerendo ibi non peccant, quia hoc fecerunt de speciali mandato Dei, ut patet ex predictis. Cartera patet vltique ibi.
- 4 Nunquid vltiores estis Baal. Hoc dixit, quia volebat filium suum mori.
- 5 Qui aduersarius est eius. Non per hominem, sed per ipsum Baal si Deus est, quia potest se vindicare.
- 6 Et illo die vocatus est Gedeon, &c. Id est, fortis contra Baal secundum proprietatem Hebraici sermionis, quia non vindicauit

cauit se de eo Baal, cum tamen destruxisset altare eius.

Igitur omnis Madian, & Amalec, &c. Hic consequenter datur Gedeoni duplex signum atlequendi victoriam, & primo describitur belli preparatio, cum dicitur, Igitur omnis Madian, & Amalec, & patet litera, secundo subditur eius petitio & concessio ibi.

Dixitque Gedeon, &c. Videtur quod Gedeon peccauit petendo signum, cum iam esset certificatus, quod ille qui sibi apparuerat & victoriam promiserat, esset verus angelus Dei ut patet ex predictis. Ad quod dicendum, quod quando petitur signum ex diffidentia post certificationem de nuntio Dei peccatum est. Sed quando petitur ex quadam familiaritate diuina & voluntate seu desiderio, ut manifestetur Dei gloria tunc non est peccatum. Sicut Ezechias petiit signum de sanitate sua futura, quam tunc annuntiauerat ei Esaias propheta ut hinc 4. Reg. 20. & Esa. 38. & hoc modo petiit Gedeon signum de victoria sibi futura, & patet litera hoc excepto.

An gnoscant

Conch

A *si sal. fa.* Adam. Cum multa sint & innumera signa que pe-
A *in* tere potuissent ad confirmandam promissionem Dei, puen-
d. tur quare post angelicam vocem & promissionem celestē,
 hoc nouum lignum petijt quo imperato vellus in pelum
 exprimit, quare eū uerfo ordine sūm signum deponit, p̄ter
 rim cum dicitur sit, *Non tentabis*

e. *dominum Deum tuum.* Sed exitus
 rei docet non esse factum con-
 tra mandatum. Nō enim exau-
 disse Deum petitionem si iud-
 set contra legem. Videnda est
 ergo huius mysterii ratio. Me-
 muni autem quendam ex pre-
 decessoribus nostris vellus la-
 nę populū Israel dixisse. Re-
 liquam autem terram reliquis
 gentes, & rorem qui cecidit su-
 per vellus, uerbum Dei esse, q̄
 illi soli populo egit^o missum ē.

per. *supra* solum enim Israel ros di-
uine legis uenerat. Siccitas au-
 tem omnes gentes habebat,
u. *u.* quas nullus humor dñi uer-
 bi infundebar.

VI- *ambrosius.* Gedeonis exē-
 plo ostenditur, non omnium ef-
 se miracula mereri. Dānq̄ po-
 restatis, sed eorum quibus reli-
 giosa deuotionis studia suffre-
 gentur, & diuini eos seruati ope-
 ris abdicari, qui reuerentia eg-
 lectis sunt exortes. Ostenditur
 etiam in mysterio, quod ad in-
 staurandam Ecclesiam Dei si-
 lius humani corporis sacramentū
 suscepit, abdicato popu-
 lo Iudęorū, q̄b. beneficiorū adēpti
 sunt miracula diuinitū.

August. Cum in holocausti concrematione non terre-
 stri igne, sed celesti flamma hoc ostendebatur, q̄ lutū ū tūc
 bellum, non humanis uiribus, sed celesti auxilio proderet:
 & ros prius demonstrabat in solo vellere offensus, quod Di-
 uina miseratio, quæ tunc in Israel fragili & in illi populo sue-
 rat, ignitas gentium iras sicut aqua ignē possit extinguere.

Idem. Licet Gedeon fortis esset & fidēs, plenaria adhuc
 de Dño futurę uictorię documenta querebat dicens, Si sal-
 uū facis, &c. Ros in vellere, fides erat in Iudæa, q̄a sicut ros
 uerba Dei descendit Deut. 32. postq̄ ros ille exauit i pecto-
 rib. Iudęorum, fons meatus suos in corda gentiū deriuauit.

Theodoretus. Postulauit Gedeon ut rore perfunderetur
 vellus, tota uero terra siccā permaneret: post hęc autem ut
 humedaretur terra, solum autem vellus rore careret. Quę
 uerba innunt Israelitas quōsdā gratia potitos esse, sicut uel-
 lus rore, at postea uniuersam hominū naturam adeptam esse
 spiritalia dona, quibus tanquā rore uellus Israel priuatus est.

Chryso. Vellus sacrificia Iudęorum significabat, in qui-
 bus iusserat sibi Dominus pecora offerri. In istud ergo vell^o
 descendit pluuia, quia in sola fuit Iudęa legis cul. ura. Postea
 uerō demonstratur nobis transferri sacrificia a synagoga, &
 totam aream mundi impleri predicatione Christi.

In areā. Orig. Non ubi leuq̄, non in campo, nec in saltu,
 sed in areā ubi messis est, *Messis quidem multa, operari autē pau-
 ci.* Præuidebat enim per Spiritum sanctum, quia Christus in
 areā congregat populū suū, & ibi eū expurgat, *ut uentila-
 brum in manu sua.* Non ergo sine eā uir tantus aut talis, cuius
 ē Apostolus in catalogo prophetarum facit mentionē, eā
 delegit ponendo uellere. Nec sine eā expressit uellus in pel-
 lum & repleuit eā aqua. Christus. n. exiit uelimenta sua, &
 præcinctus lintheo misit aquam in pelum & lauit pedes di-
 scipulorū. Vides ergo quia hæc adumbrabant prophete que
 erant

erant in nouissimis t̄pibus implenda p̄ Ch̄stian. Aquæ er-
 go nullā in pelum, ros erat gratia celestis, quōd in manu pe-
 des discipulorū uideat, *Uos autem mundetis pedes uestrōs
 quod locuti sum uobis.* Sed & mos h̄ p̄cl̄yimus pedes nostros
 paratus est lauare pedes ammar nostrar, & purgare eos

celesti rore gratia Spiritus san-
 ct̄i, uerbo dōct̄i. Non enim
 solus Apostolus mundos esse
 uoluit, sed etiam omnes qui
 credunt per uerbum eius, &
 omnibus cum Petro dicit: *Ni-
 si laueritis uos h̄c, partem meam
 non habebitis.* Nemo enim habet partem cū
 seculo, nisi lotus & mundus. Hęc
 præcor Dominum uellimen-
 ta, quæ propter me induisti, ac-
 cipere propter me, mitte a-
 quam in pelum, & laua pedes
 seruatorum tuorum, dicitur lot-
 des filiorum tuorum & filiarū,
 hinc pedes ammar nostrar, ut
 mundetis te & sedentes exua-
 nis nos uerit uelimenta, di-
 centes, *Exui uelimentum meum,
 quomodo induam illud?*
 Laui pedes meos, quomodo
 lauidabo eos? Cum enim huc
 us pedes meos statim facies
 me recumbere tecum & audi-
 te, *Fac uos me magister & Dom-
 us, & hęc dicitis, sicut uultis, &c.*
 Volo ergo lauare pedes fratrum
 meorum. Ideo haurio aquam
 de fontibus Israel, uino expri-
 mo de Lenitico uellere, uino de uellere libri in hunc uel li-
 bri Regi de uellere flumē uel h̄ ueritate, & mitto eā in pel-
 lum manū meę, recipiens sensum in corde meo, & acci-
 pio pedes discip̄i se p̄sent ad lauandum, ut oēs purificati per
 uerbum non abiciantur de thalamo sponsi pro fornicibus in-
 dudum, sed candidis uelibus, lotis pedibus, mundo corde
 recubant in uino communi sponsi sicut Ch̄stian.

Verū in solo uellere. Auḡ. In tentatione Gedeonis quod
 præmittit Dñs uolebat ostendit in completo scilicet uel-
 lere & areā tota circumq̄q̄. In eā figurare primum populū
 Israel, ubi erant tam t̄cum gratia celestis tanquam pluuia spi-
 rituali, & postea copluta uerā, sic uero uellere figurare eccle-
 siam. De toto orbe diffusa habentem non in uellere tanq̄
 in uelamine, sed in aperto celestem gratiam, prore populo
 uelut ab eiusdem gratia rore alienato atque sic uero.

Oro, &c. Adam. In secundo quoq̄ figuratio uerū quæ ait,
 ut supra oēm terram ros descendat, supra uellus aut in siccā
 ray ueniat, uide oēm populū hunc qui per omnem terrā
 ex gentib. congregatus est, habentem nunc in se rorem diu-
 num & in os et rore mundū & prophetarū h̄rens in uerari, &
 euangelico humore uirescere. Illud aut uellus, Iudæicū po-
 pulum siccitatem uerbi Dei patientem secundū illud, *Erunt
 filii Israel multo tempore sine rege, sine principe, sine propheta, &c.*
 Propheta quoq̄ aduentum Christi describens, ait, *Uelut uel-
 lus sicut pluuia in uellus, & sicut stilla q̄ super terram.* Descendit in
 sicut pluuia in uellus, populi circuncisionis, & sicut stilla su-
 per terram, super reliquā terrā descendit Christus. Sed stillas
 et super nos & guttas nobis p̄tib. celestis uis afferens, ut &
 nos bibamus q̄ erant^o in terra ingi auditate sic candi h̄c er-
 go mysterii ordinē. Gedeō prophetaico sp̄i inuenit, et sicut
 gnū cōuertit ordine perit. Scilicet a rore dicitur qui est ad-
 uentus filii Dei, nō solū Iudęis, sed post ēt gentib. esse hunc
 quia ex incredulitate Israel salus fit gentib. & hoc est q̄ pro
 auditate uellens uniuersa terra diuini roris gratia mundet.

C *ad Deum; Si saluum facis per manum meam*
 populū Israel, sicut locutus es, ponam hoc uel-
 lus lanę in areā. Si ros in solo uellere fuerit, &
 in omni terra siccitas; sciam quod per manum
 meā, sicut locutus es, liberabis Israel. Factūq̄;
 est ita. Et de nocte cōiurgens, & expresso uelle-
 re in concham rore impleuit. Dixitq̄, rursus ad
 Dominum; Ne irascatur furor tuus cōtra me,
 si adhuc semel tentauero, signum quærens in
 uellere. Oro ut solum uellus siccū sit, & om-
 nis terra rore madens. Fecitque Dominus no-
 cte illa ut postulauerat; & fuit siccitas in solo
 uellere, & ros in omni terra.

1 *Concham.* **2** *Semina uerbi.* **3** *Concham.*
1 *Concham.* **2** *Semina uerbi.* **3** *Concham.*

1 *Concham.* **2** *Semina uerbi.* **3** *Concham.*

1 *Concham.* **2** *Semina uerbi.* **3** *Concham.*

1 *Concham.* **2** *Semina uerbi.* **3** *Concham.*

1 *Concham.* **2** *Semina uerbi.* **3** *Concham.*

1 *Concham.* **2** *Semina uerbi.* **3** *Concham.*

1 *Concham.* **2** *Semina uerbi.* **3** *Concham.*

1 *Concham.* **2** *Semina uerbi.* **3** *Concham.*

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Concham rore. In Hebræo habetur, bacinum.
- 2 Dixit rur. Similem modum loquendi habuit Abraham cum Do-
 mino, quando uoluit replicare petitionem suam de salute Sodomorum,
 ut habetur Gen. 18.
- 3 Si adhuc se. Non accipitur hic tentatio propt̄ irritatio Dei dicitur

A D D I T I O.

In c. 6. Iudicum ubi dicitur in postilla. Angeli uerō in sacra
 scriptura non uocantur prophete.
 Licet cognitio angelorū, quę res in uerbo cognoscit, sit la-
 ra & absq̄; ænigmatē, ex hoc solo non sequeretur q̄ non pos-

lib. 1. b.

Calo 1. b.

Jo. 1. b.

1 Deut. 32. 6
1. M. c. g.

Humil. 1.

Osio 1. b.

P. d. 7. a.

C A P.

per latum, quod est quando aliquid exponit se per uelido uolens per hęc
 expreri dicitur, aut dicitur, aut tamen habet quod agere possit si cū-
 dum uiam hunc inuenerit, sicut est probatum in dicitur, & talis sicut can-
 dentis, quæ uerbo reprobatum in iure canonico, sed accipitur hic ten-
 tatio pro petitione signi procedente ex confidentia tui, & ut eius glo-
 ria amplius manifestetur, ut supra dicitur est.

sem dicit prophete nisi enim alio ad hunc t̄p̄, prout supra pro-
 logum P̄alt̄ern Deo dicitur declarabitur, &c.

Replicat. Circa librum Iudicum facit modicum Burgen. nisi
 circa c. 6. ubi postillator dicit angelos in scripturis nō dicit p̄-
 phetas p̄p̄claram uisionem dicitur esse t̄p̄ Burgen. prout
 ut sup̄ prologū P̄alt̄ern de hoc dicitur, uide ibi contextum.

C A P. VII.

Igitur Ierobaal. &c. Sequitur. a Qui formi. Adam. Idem hodie clamat Iesus, Qui timidus & timidolofus est corde, non veniat ad me ad bella. ait. n. Qui nō tollit crucem suam et sequitur me, non est me dignus, et qui non odit patrem suū et matrem, fratres et sorores et filios, insuper et animam suam, non est me dignus. Item. Qui non renuntiaverit omnibus que possidet, non potest esse meus discipulus. Sic timorem & formidinem depellat, & confidenter, dicat. Si consistant ad me sum me castra, nō timebit cor meum. Et Dominus illum. mea, et salus mea, quem timebo, etc. Nō vos terreat ista militia quæ facillè a fideliter militantib. impletur. Solēt in his castris mulieres vincere, non corporis robore, sed fidei virtute. sicut Debera, & Iudith, & quam viri perdidērāt patriæ reddidit salutem. Virgines quoq; prima ætate pro martyrio tyranica petulere tormenta. In his ergo qui militant Deo, non corporis, sed animæ fortitudo queritur, quia non iaculis ferreis, sed orationum telis victoria acquiritur, & fides in certamine tolerantiam præbet. vnde.

Homi. 9. in lib. Iud. Matt. 10. d.

Ibidem.

Psal. 16. a.

Ibidem:

Ephes. 6. a.

Matt. 10. c.

Apoc. 19. d.

C Differit for midolofus & timidus.

nec hoc vitium. Timidus autem est qui primo aspectu ad cōgressum trepidat, non tamen toto corde terretur, sed reparari & animari denuo potest.

b Adhuc popu. Adam. Adhuc populus multus est. depone eos ad aquam, et ibi probabo tibi. Vt ideo qui primum reprobati sunt, nec in aquam descenderāt, sed adhuc se cathechumenos designabant, & intantū fortitudinis vitio deterriti sunt, vt nec ad lauacrum salutare descenderent. Ideo reprobati sunt. Hi verò secundi veniunt ad aquam, vt probentur ibi. et dixit Dominus ad Gedeon, Omnis quicumque lambit aquam in lingua sua sicut lambit canis, staves cum seorsum, &c. In omnibus penè veterum gestis, mysteria designantur ingentia, sicut, hic. Qui enim descendunt ad aquam, id est, ad baptismi gratiam, non debent præcidere in terram, nec flectere genua, & cedere tentationibus futuris, sed stare constanter, & remissas manus & dissoluta genua erigere, & gressus reëtos facere pedibus suis. Venisti ad aquam baptismi, hoc est tibi initium pugne spiritualis. Si remissior fueris, si flecti facillè potueris, quomodo pugnabis? Quomodo stabis contra astucias diaboli? Ideo clamabat Apostolus, State, & nolite in-go seruitutis iterum herere. Ille ergo probabilis, iste electus est, qui postquam ad aquas baptismi venit, ad necessitates corporeas & terrenas flecti nescit, qui vitiiis non indulget, nec propter peccati fitim sternitur pronus.

C A P. VII.

Igitur Ierobaal, qui & Gedeon de nocte consurgens, & omnis populus cum eo, venit ad fontem qui vocatur Harad. Erant autem castra Madiam in valle ad Septentrionalem plagam collis excelsi. Dixitque Dominus ad Gedeon:

Multus tecum est populus, nec tradetur Madian in manus eius, ne glōrietur contra me Israel, & dicat, meis viribus liberatus sum. Loquere ad populum, & cunctis audientibus prædica: † Qui formidolofus & timidus est, reuertatur. Recesseruntque de monte Galaad, & reuersi sunt ex populo viginti & duo millia virorum, & tantum decem milia remanserunt. Dixitque Dominus ad Gedeon, Adhuc populus multus est. Duc eos ad aquas, & ibi probabo eos, & de quo dixero tibi vt tecum vadat, ipse pergat: quem ire

a ¶ In bellis humanis numerosior exercitus præstat tutiora subsidia: sed non est ita in diuinis: non enim clarum diuinæ virtutis est opus si humanis adminiculis sulciatur. Nō enim saluatur rex ex multitudine virtutis suæ.

a ¶ Victoriā meam sibi ascribat.

a ¶ Quasi dicat, certamina fortibus viris derelinquat, ne exemplum timoris & formidinis cæteris præbeat.

a ¶ Cathecumeni. s. qui ante baptismum reeriti cedunt.

a ¶ Probandos. b ¶ Baptismi.

quas baptismi venit, ad necessitates corporeas & terrenas flecti nescit, qui vitiiis non indulget, nec propter peccati fitim sternitur pronus.

* Iosephus. Astitit Gedeoni per somnium Deus, & imbellem naturam hominum tibi placere declarauit, & quæ esset fortitudine præcipua recitauit, vt victoriā non sibi, sed Deo propriè reputarent, & tanquam si multò hoc dignoq; gereretur exercitu: & crederent certò, quia eius auxilio victoriæ opus fuisset impletum, præcepitq; vt circa medium diem in solis ardore ad fluuium venire faceret exercitum, eos quidem qui inclinati biberent, magnanimos æstimaret, qui vero cum festinatione turbaq; biberēt, eos crederet hostium formidine detineri.

* Theodoretus. Cum plures celeriter se dimittentes genu flexo biberent, trecenti vero per ignauiam hoc nō agentes

N I C O L A V S D E L Y R A .

C A P. VII.

Igitur Iero. Postquam descripta est vocatio ducis, hic cōsequenter describitur modus certaminis. vbi primò ponitur concertatio pugne. secūdo perfectio victoriæ. c. 3. Circa primum primò describitur bellatorū electio, secūdo electorum assicuratō ibi, Castra autem Madiam. tertio assicuratōrum certatio ibi, Diuisitque trecentos viros. quarto adiutorum associatio ibi, Conclamantes. Circa primum sciendum, quod Dominus voluit eligere bellatores in paruo numero, vt sibi victoria

victoria illa totaliter attribueretur, vt patet in textu. eliguntur igitur huiusmodi bellatores duplici signo. Primum est constantia mentalis cum dicitur.

- 2 Qui formidolofus & timid. ita q; solum constantes & impauidi ad prælium remanerent. vnde subditur.
- 3 Recesseruntq; de monte Galaad. etc. Iste mons nō est ille qui est ultra Iordanem vbi Laban comprehendit Iacob: ut hñ Gen. 31. sed est alius mons in terra promissionis qui similiter nominatur. Secundo eliguntur signo potentie corporalis ibi.
- 4 Adhuc multus populus est, duc eos ad aquas, &c. Non est intelligendum, quòd Deus probet aliquem vel aliquos ad cognoscendum aliquid tibi ignotum, sed vt cognoscatur ab aliis. Qui

M O R A L I T E R .

1 Igitur. Per quem vt dictum est, Christus signatur, pergēs ad prælium contra Madiam, per quem vt prædictum est diabolus signatur. Primò suos bellatores examinas ad videndū qui sunt apti ad sequendum ipsum, excluduntur autem timidi, cum dicitur.

2 Qui for. sic fuit in discipulis Christi, quorum plures dixerunt. Io. 6. g. Durus est hic sermo, & quis potest eum audire, & subditur, Ex hoc autem multi discipulorum eius abierunt retro. Et sic est de Christianis carnalibus, qui non possunt eum sequi per viam austeritatis & penitentiae. Secūdo examinavit Gedeo bellatores per modum potationis, cum dicitur.

Qui

1 Qui

tes, manu aquam ori admouerent, hos solos vt ignauos & fo...

runt manu sua, lingua sua trecenti viri. Pleriq; Latini codices nō D...

Augul. Quod ita isti probati sunt, per quos vinceret Ge- deon, vt similes in bibendo canibus dicerentur, significat q...

prohibuero, reuertatur. Cumque descendisset populus ad aquas, dixit Dominus ad Gedeon:

Qui manu & lingua lambuerint aquas sicut so- lent canes lambere, separabis eos seorsum, qui...

autem curuatis genibus biberint, in altera parte erunt. Fuit itaque numerus eorum qui manu ad...

os proijciente aquas lambuerant trecenti viri: omnis autem reliqua multitudo flexo poplite biberat. Et ait Dominus ad Gedeon: In trecentis viris qui lambuerunt aquas, liberabo vos, &

tradam in manu tua Madian: omnis autem reliqua multitudo reuertatur in locum suum. Sumptis itaque pro numero cibariis & tubis, omnem reliquam multitudinem abire præcepit ad tabernacula sua. Et ipse cum trecentis viris se certamini dedit. Castra autem Madian erant subter...

in valle. Eadem nocte dixit Dominus ad eum; Surge, & descende in castra; quia tradidi eos in manu tua. Sin autem solus ire formidas, descendat tecum Phara puer tuus. Et cum audieris quid loquantur, tunc confortabuntur manus tuæ, & se-

exuberant decem & octo videtur significari quo tempore fieret. i. tertio, quod futurum erat sub gratia. Nam primum est ante legem, secundum sub lege, tertium sub gratia. Singula vero tpa senario significata sunt numero pp perfectione: ter enim seni decem & octo sunt. vnde & mulier decem & octo annos habebat in infirmitate quam curuam saluator erexit. Nam q, isti ita probati sunt, vt similes in bibendo canibus dicerentur, significat quod contemptibilia, & ignobilia elegit Deus. Pro contemptu enim habetur canis, vnde Non est bonū sumere panem filiorum & mittere canibus. Dauid quoq; tanquā...

2 Sumptis itaq; pro numero cibariis, & tubis omnē reliquam. s. pro trecentis viris electis ad prælium, quia residuum ciborum dimisit reuertentibus. 3 Castra au. Hic consequenter describitur electorum affectu-ratio. & primò verbo diuino eum dicitur. Surge & descende in castra quia tradidi eos in manu tua. Secundò ex somnio audito. & ideo subditur. 4 Et cum audieris quid loquantur tunc confortabuntur manus. &c. quod intelligitur de somnio audito, & interpretatione eius, quæ postea ponuntur cum dicitur, Narrabat aliquis somnium proximo suo, & in hunc mo. cuius forma subditur, cum dicit.

NICOLAUS DE LYRA.

Qui manu lingua lambuerint aquas. Hoc erat signum, quod non erant multum sitibundi, quia sufficiebat eis accipere modicum de aqua manu & proijcere ad os, magis per modum refrigerationis & lotionis quam per modum potationis. Signum etiam erat q, non erant multum fatigati, qa nolebant ad terram procumbere, sed statim transire, & e contrario in illis qui biberunt curuatis genibus ad terrā vt effunderēt se super aquam ad bibendum in magna copia, signum erat q, erant fatigati & multum sitibundi, & iō de exercitu fuerunt separati. Hebræi aut dicunt, q, hoc fuit eo q, erant assueri curuare genua corā idolis, sed prima expositio est magis lralis.

Sumptis

Videbatur

MORALITER.

Qui ma. &c. per illos enim qui biberunt aquas flexo poplite signantur illi qui ad hauriendū huius mūdi bona sunt nimis effusi. & illi non sunt apti ad sequendū Chm per viam paupertatis & sufficientiæ: per illos autem qui biberunt manu aquam ad os proijcentes, significantur illi qui de bonis huius mundi accipiunt quantum sufficit ad necessitatē. & illi sunt apti ad sequendū Chm in bello q̄ diaboli. Propter quod dicit Apostolus. Heb. 12. a. Deponentes omne pondus & circumstantes nos peccatum curramus ad propositum nobis certamen, aspicientes in auctorem fidei & consummatorem Iesum. Pōdus aut impediens est superabundantia tpalium. Gre. hom. 35. Terra namq; substantia pondus est non subsidium. Isti vero cū Christo vadunt ad prælium, & vincunt in tribus, s. in tractatione lagenarum, per quā significatur carnis maceratio, per q̄ caro nostra quæ terrena est à Dño conteritur & spīritu subiugatur,

iugatur. pp quod dicit saluator Mat. 16. d. Si quis vult post me venire abneget semetipsum, & tollat crucem suam & sequatur me. Et in incensione lampadum, per quam significatur exemplaris operatio. Lucæ 12. d. Sint lumbi vestri præcincti & lucernæ ardentes in manibus vestris. Quod exponens Gre. hom. 32. di. Lucernas q̄ppe ardentes in manib. tenemus cum p bona opera p ximis nris lucis exēpla mōstram⁹: & tales sunt apti ad sequendū Chm Io. 8. b. Ego sum lux mundi, qui si quis me non ambulat in tenebris, si d habebit lumen vitæ. Et in sonatione tubarum, p quā significatur sonus prædicationis. Efa. 57. a. Clama, ne cesses, quia si tuba exalta vocem tuam, & annuntia populo meo scelera eorū. etc. Et hoc modo prædicabat Christus per Gedeonem significatus Ioannis. 7. f. In nouissimo autem die magno festiuitatis stabat Iesus, & clamabat, Si quis sitit, veniat ad me & bibat. Et hunc modum prædicandi secuti sunt prædicatores euangelici, propter quod prædicant populis stando & clamando.

Tom. 2.

G 3

uzst. 37. Iudic.

Em. in hūc scum.

mil. 9.

lt. j. c.

is fidus.

Quest. 47. lib. Iud.

E

Roma. 1. b. cum, sup. Gedeonem.

Gen. 14. c.

Lu. 13. e.

1. Cor. 1. d.

Mart. 15. c.

Vloria Cristi in tu.

C contemptibilem se canem appellat.
 1. Reg. 24. **A** Surge, & desc. in Castra, & c. Descendit, & c. Ioseph. Cum Gedeon timens confisteret, die qua ei predictum fuerat, ut nocte hostes inuaderet, volens eum Deus a formidine reuocare precepit ut sumens vinum militum, iuxta tabernacula Madian

tarum accederet, ab eis belli confidentiam sumpturus. Audito somnio, eiusdemque percepta interpretatione, spe magnam habuit pariter & fiduciam, iussitque suos armari, &c.

* Procopius. Panis ordeaceus significauit, leuem aliquam turbam sepe potentio rem superare.

* August. Vel hoc intelligendum arbitror, quod per contemptibilia mundi, que significat mensa panis ordeacei, Saluator superbos erat confusus.

b Percussit illud atque subuertit. Gregor. De hoc bello per prophetam dicitur, *Iugum oneris eius, & virgam humeri eius, & sceptrum exactoris eius superasti sicut in die Madian.* Eripiens enim, Gentilitatem Dominus superauit iugum oneris eius:

B cum eam aduentu suo a diaboli feruitute liberauit. Superauit virgam humeri eius, cum percussione illius que ex peruerso opere grauitate dempto compescuit. Superauit sceptrum exactoris eius, cum regnum diaboli, qui pro peccatis debita penarum tributa exigebat, de corde fidelium destituit. Aduentus ergo redemptoris huius pugne victoria comparatur, quia illa Gedeonis victoria designat.

Gedeon namque significat redemptoris aduentum, de quo dicitur, *Tollite portas principes vestras, & eleuamini porta aeter, & intro, rex gloria, d. for. & p. d. po. in pralio.* Hoc Gedeon opere & nomine prophetauit. Gedeon namque interpretatur circumuolans in vtero. Christus. n. per maiestatis potentiam omnia circumuolans, per dispensationis gratiam, in vterum virginis venit. quia sua dispensatione nos redimens diuinitate eundem complectens & humanitatem intra vterum sumens in vtero incarnatus est, & clausus non est, quia intra vterum fuit per infirmitatis substantiam, & extra mundum per maiestatis potentiam. Madiam vero interpretatur de iudicio. hostes enim eius repulsi sunt, non de iudicio repellentis, sed de iudicio iuste iudicantis, id de iudicio vocantur: quia alieni a gratia redemptoris iuste damnationis meritum est in noie trahunt. Contra hos Gedeon cum trecentis pergit ad prelium. Solet in centenariis plenitudo perfectionis intelligi. Quid ergo in trecentis nisi perfecta cognitio trinitatis?

C Cum

curior ad hostium castra descendens. Descendit ergo ipse & Phara puer eius in partem castrorum ubi erant armatorum vigiliae. Madian autem & Amalec & omnes Orientales populi fusi iacebant in valle, ut locustarum multitudo. Cameli autem innumerabiles erant, sicut arena que iacet in littore maris. Cumque venisset Gedeon, narrabat aliquis somnium proximo suo, & in hunc modum referebat quod viderat. Vidi somnium, & videbatur mihi quasi subcinericius panis ex hordeo volui, & in castra Madian descendere, cumque peruenisset ad tabernaculum, percussit illud atque subuertit, & terram funditus coequauit. Respondit is, cui loquebatur; Non est hoc aliud nisi gladius Gedeonis filii loas viri Israelitae. Tradidit enim Dominus in manu eius Madian, & omnia castra eius. Cumque audisset Gedeon somnium & interpretationem eius, adorauit, & reuersus est ad castra Israel, & ait; Surgite; tradidit enim Dominus in manus nostras castra Madian. Diuisitque trecentos viros

in tres partes, & dedit tubas in manibus eorum, lagenas vacuas, ac lampades in medio lagenarum. Et dixit ad eos; Quod me facere videritis,

† ad extrema armum qui in castris
 Luc 9
 Ezech.

† Extremu.
 Psal. 15. b.

Cum his enim Dominus aduersarios fidei destruxit, cum his ad predicationis bellum descendit, qui possunt diuina cognoscere & de trinitate que Deus est perfecte sentire. Notandum vero est, quia trecentorum numerus in T tau litera continetur, & per speciem crucis significatur que cruci speciem tenet. cui si per transfuersam lineam id que in cruce eminet adderetur, non iam crucis species sed ipsa crux esset. Quia ergo hic numerus in T tau litera continetur, & per eam species crucis ostenditur merito in his trecentis Gedeon sequentibus illi designantur, quibus dicitur, *Qui vult venire post me abneget semetipsum tol. cru. suam & se. me.* Qui sequentes Dominum tanto verius crucem tollunt; quanto acius & se edomant; & erga proximos charitatis compassione cruciantur. Unde. *Signa tau super frontes virorum gementium & dolentium.* Vel trecentis hic significatur, quod ferrum hostium crucis ligno superetur.

c Diuisitque. Ducti sunt ad fluvium ut aquas biberent, & qui eas flexis genibus hauserunt a belli intentione remoti sunt. Aquis enim doctrina sapientiae, stante autem genu recta operatio designat. Qui ergo dum aquas bibunt, genua flectunt a bello prohibentur; quia cum istis Christus contra hostes fidei pergit ad prelium, qui cum doctrinam hauriunt, rectitudinem operum non flectunt. Omnes. n. tunc bibisse aquam, sed non omnes recto genua stetitisse narrati sunt. Et reprobari sunt qui bibendo genua flexerunt. *quia non auditores legis iusti sunt apud Deum, sed factores.* quia. n. dissolutio operum genuum curuatione signatur recte dicitur: *Remissas manus & dissoluta genua erigite, & gressus rectos facite pedibus vestris.* Igitur Christo duce ad bellum procedunt, qui quod ore annuntiant, opere ostendunt, qui fluera doctrine spiritualiter hauriunt, nec tamen in prauis operibus carnaliter inflectunt. In tubis clamor predicationum, in lampadibus claritas miraculorum, in lagenis fragilitas corporum: tales. n. dux noster secum ad predicationis prelium duxit, qui despecta salute corporum hostes moriendo prosterneret, eorumque gladios non armis, sed patientia superarent. Armati. n. venerunt, sub duce suo ad prelium martyres. Christi. s. rubis, lagenis, & lampadibus. Tubis sonant dum predicant, confringunt lagenas, dum soluenda in passione corpora hostilibus gladiis opponunt, fulgent lampadibus, dum post solutionem corporum miraculis coruscant. Moxque hostes in fugam conuersi sunt, quia dum mortuorum martyrum

† ad extrema armum qui in castris
 Luc 9
 Ezech.

Rom. 1
 Heb. 1

F

NICOLAUS DE LYRA.

1 Videbatur mihi quasi subcinericius panis ex. per quem significabatur Gedeon qui nullius reputationis erat in conspectu regum Madian, sicut panis subcinericius et hordeaceus nihil est ex materia et forma. et hoc est quod subditur in interpretatione. cum dicitur, Non est hoc aliud nisi gla. Ge. &c.

2 Cumque audisset, &c. eo quod inuenerat uerbum confortatiuum, sicut ei dixerat Dominus, Tunc confortabuntur manus tuae, &c. & per hoc sciuit quod non erat somnium vanum, si d magis a Deo immisum ad confortationem Gedeonis & sociorum eius, & ad desolationem aduersariorum ipsius, tales enim visiones & interpretationes earum aliquando a Deo conceduntur etiam malis hominibus, sicut & prophetandi actus, prout habetur in pluribus locis sacre scripturae. unde saluator Matth. 7. c. dicit, Multi dicent mihi in illa die, nonne in nomine tuo prophetauimus &c. sequitur, Tunc confitebor illis, quia nunquam noui vos, &c. Gedeon autem ex predictis absecratus de victoria absecravit socios suos dicens, Surgite, tradidit enim Dominus in manus nostras Madian.

3 Diuisitque. Hic consequenter ponitur absecratorum certatio. cum dicitur.

dicitur. Diuisitque trecentos viros in tres. ut sic inuaderent exercitum aduersariorum per tres partes, quasi essent tres exercitus magni subito superuenientes, ut ex hoc exercitus terreretur, sicut & factum fuit, ut patet ex sequentibus.

4 Et dedit tu. Modus enim pugnandi fuit talis, quia quilibet de trecentis viris habebat tubam in manu dextera. & lampadem, id est, faculam ardentem in sinistra manu, quae non posset de facili extinguere & lagena uacua erat desuper includentes faculas, ita quod lumen non posset videri. pp quod uidetur, quod orificia lagenarum essent inferius uersus manus tenentium faculas. Et buccinante Gedeone trecenti uiri in tribus partibus circa exercitum hostium confringerunt lagenas, & sic subito apparuit lumen inclusum, & ceperunt clamare, Gladius Domini & Gedeonis, & buccinare, et sic ex terribili sonitu confractiois lagenarum & clamoris hominum & sonitu tubarum & subita apparitione luminis, fuit territus exercitus hostium & ita turbatus, quod unus interfecit alium credens percutere aduersarium, & sic fuerunt aduersarii debellati, & ex predictis patet litera paucis exceptis quae discurrunt.

5 Ac lampadae. i. faculas ardentes uel torticeae, uel aliqua huiusmodi quae non possent de facili extinguere.

A tyrum corpora miraculis coruscare conspiciunt, luce veritatis fracti quod impugnabant crediderunt. Cecinerunt ergo tubis, vt lagenæ frangerentur, lagenæ fractæ sunt, vt lampades apparerent. Apparuerunt lampades vt hostes in fugam verterentur, id est, prædicauerunt martyres, donec eorum corpora soluerentur, quæ soluta sunt vt miraculis coruscarent. Coruscauerunt, vt hostes ex diuina luce prosternerent, ne erecti Deo resisterent, sed cum subditi formidiret. Et notandum, quod steterunt hostes ante lagenas, fugerunt ante lampades, quia persecutores fidei prædicatoribus adhuc in corpore positus resistenterunt. Post solutionem vero corporum apparentibus miraculis in fugam versi sunt, quia pauore territi à persecutione fidelium cessauerunt, prædicatione scilicet turbatum fractis lagenis corporum timuerunt vitis lampadibus miraculorum. Notandum etiam, quod ibi scriptum est, quia in dextera tubas, in sinistra autem lagenas tenuerunt. pro dextro enim habere dicimur quicquid pro magno pensamus, pro sinistro vero quod pro nihilo. Bene autem in dextera tubas, in sinistra tenuerunt lagenas, quia Christi martyres pro magno habent prædicationis gratiam, corporum vero utilitatē pro nihilo vel pro minimo. Quisquis verò plus facit vtilitatis corporis quam gratiam prædicationis, in sinistra tubam, in dextera tenet lagenam.

B *Ingressus est Gedeon, &c.* Io sephus. Comprehendit homines adhuc dormientes, erat enim nox, & hoc Deus fieri ita præceperat, suntque perempti pauci quidem ab Hebræis, plurimi à semetipsis, eò quod linguis propriis discordarent. Nam dum fuissent in turbam redacti, vnusquisque perimebat proximum, dum eum crederet inimicum, & facta est magna cædes.

C Ambr. *Ambr.* Fortasse aliquos bellica defixos gloria tenet, vt D putent solam esse præliarem fortitudinem, illamque nostris defuisse. Quam fortis Iesus Naue, vt vno prælio quinque reges captos sterneret cum populis suis, Gedeon in trecentis viris, de ingenti prælio, & acerbo hoste reuexit triumphum.

D *Ambr.* Fortasse aliquos bellica defixos gloria tenet, vt D putent solam esse præliarem fortitudinem, illamque nostris defuisse. Quam fortis Iesus Naue, vt vno prælio quinque reges captos sterneret cum populis suis, Gedeon in trecentis viris, de ingenti prælio, & acerbo hoste reuexit triumphum.

E *Ambr.* Fortasse aliquos bellica defixos gloria tenet, vt D putent solam esse præliarem fortitudinem, illamque nostris defuisse. Quam fortis Iesus Naue, vt vno prælio quinque reges captos sterneret cum populis suis, Gedeon in trecentis viris, de ingenti prælio, & acerbo hoste reuexit triumphum.

F *Ambr.* Fortasse aliquos bellica defixos gloria tenet, vt D putent solam esse præliarem fortitudinem, illamque nostris defuisse. Quam fortis Iesus Naue, vt vno prælio quinque reges captos sterneret cum populis suis, Gedeon in trecentis viris, de ingenti prælio, & acerbo hoste reuexit triumphum.

G *Ambr.* Fortasse aliquos bellica defixos gloria tenet, vt D putent solam esse præliarem fortitudinem, illamque nostris defuisse. Quam fortis Iesus Naue, vt vno prælio quinque reges captos sterneret cum populis suis, Gedeon in trecentis viris, de ingenti prælio, & acerbo hoste reuexit triumphum.

hoc facite. Ingre diat partem castrorum, & quod

fecero sectamini. Quando personuerit tuba in manu mea, vos quoque per castrorum circum-

itum, clangite, & conclamate, Domino & Gedeoni. Ingressusque est Gedeon & trecenti vi-

ri qui erant cum eo in partem castrorum, incipientibus vigilijs noctis mediæ: & custodibus

suscitatis, cœperunt buccinis clangere, & complodere inter se lagenas. Cumque per gyrum castrorum in tribus personarent locis, & hydrias

confregissent, tenuerunt sinistris manibus lampades, & dextris sonantes tubas: clamaueruntque;

Gladius Domini, & Gedeonis: stantes singuli in loco suo per circumitum castrorum hostium.

Omnia itaque castra turbata sunt, & vociferantes ululantesque fugerunt. Et nihilominus insistebant trecenti viri buccinis personantes. Im-

misitque Dominus gladium in omnibus castris, & mutua se cæde truncabant fugientes vsque ad Bethseta & crepidinem Abelmoula in Theb-

bath. Conclamantes autem viri Israel de Nephthali, & Aser, & omni Manasse, persequerentur Madian. Misitque Gedeon nuntios in omnem montem Ephraim dicens: Descendite in

occursum Madian, & occupate aquas vsque Bethbera atque Iordanem. Clamauitque omnis Ephraim & præoccupauit aquas atque Iordanem vsque Bethbera. Apprehensosque duos viros Madian, Oreb & Zeb: interfecit Oreb in petra Oreb: Zeb verò in torculati Zeb. Et persecuti sunt Madian capita Oreb & Zeb portantes ad Gedeon trans fluenta Iordanis.

trans fluenta Iordanis.

trans fluenta Iordanis.

trans fluenta Iordanis.

D *Ambr.* Fortasse aliquos bellica defixos gloria tenet, vt D putent solam esse præliarem fortitudinem, illamque nostris defuisse. Quam fortis Iesus Naue, vt vno prælio quinque reges captos sterneret cum populis suis, Gedeon in trecentis viris, de ingenti prælio, & acerbo hoste reuexit triumphum.

E *Ambr.* Fortasse aliquos bellica defixos gloria tenet, vt D putent solam esse præliarem fortitudinem, illamque nostris defuisse. Quam fortis Iesus Naue, vt vno prælio quinque reges captos sterneret cum populis suis, Gedeon in trecentis viris, de ingenti prælio, & acerbo hoste reuexit triumphum.

F *Ambr.* Fortasse aliquos bellica defixos gloria tenet, vt D putent solam esse præliarem fortitudinem, illamque nostris defuisse. Quam fortis Iesus Naue, vt vno prælio quinque reges captos sterneret cum populis suis, Gedeon in trecentis viris, de ingenti prælio, & acerbo hoste reuexit triumphum.

G *Ambr.* Fortasse aliquos bellica defixos gloria tenet, vt D putent solam esse præliarem fortitudinem, illamque nostris defuisse. Quam fortis Iesus Naue, vt vno prælio quinque reges captos sterneret cum populis suis, Gedeon in trecentis viris, de ingenti prælio, & acerbo hoste reuexit triumphum.

H *Ambr.* Fortasse aliquos bellica defixos gloria tenet, vt D putent solam esse præliarem fortitudinem, illamque nostris defuisse. Quam fortis Iesus Naue, vt vno prælio quinque reges captos sterneret cum populis suis, Gedeon in trecentis viris, de ingenti prælio, & acerbo hoste reuexit triumphum.

I *Ambr.* Fortasse aliquos bellica defixos gloria tenet, vt D putent solam esse præliarem fortitudinem, illamque nostris defuisse. Quam fortis Iesus Naue, vt vno prælio quinque reges captos sterneret cum populis suis, Gedeon in trecentis viris, de ingenti prælio, & acerbo hoste reuexit triumphum.

K *Ambr.* Fortasse aliquos bellica defixos gloria tenet, vt D putent solam esse præliarem fortitudinem, illamque nostris defuisse. Quam fortis Iesus Naue, vt vno prælio quinque reges captos sterneret cum populis suis, Gedeon in trecentis viris, de ingenti prælio, & acerbo hoste reuexit triumphum.

L *Ambr.* Fortasse aliquos bellica defixos gloria tenet, vt D putent solam esse præliarem fortitudinem, illamque nostris defuisse. Quam fortis Iesus Naue, vt vno prælio quinque reges captos sterneret cum populis suis, Gedeon in trecentis viris, de ingenti prælio, & acerbo hoste reuexit triumphum.

M *Ambr.* Fortasse aliquos bellica defixos gloria tenet, vt D putent solam esse præliarem fortitudinem, illamque nostris defuisse. Quam fortis Iesus Naue, vt vno prælio quinque reges captos sterneret cum populis suis, Gedeon in trecentis viris, de ingenti prælio, & acerbo hoste reuexit triumphum.

N *Ambr.* Fortasse aliquos bellica defixos gloria tenet, vt D putent solam esse præliarem fortitudinem, illamque nostris defuisse. Quam fortis Iesus Naue, vt vno prælio quinque reges captos sterneret cum populis suis, Gedeon in trecentis viris, de ingenti prælio, & acerbo hoste reuexit triumphum.

O *Ambr.* Fortasse aliquos bellica defixos gloria tenet, vt D putent solam esse præliarem fortitudinem, illamque nostris defuisse. Quam fortis Iesus Naue, vt vno prælio quinque reges captos sterneret cum populis suis, Gedeon in trecentis viris, de ingenti prælio, & acerbo hoste reuexit triumphum.

P *Ambr.* Fortasse aliquos bellica defixos gloria tenet, vt D putent solam esse præliarem fortitudinem, illamque nostris defuisse. Quam fortis Iesus Naue, vt vno prælio quinque reges captos sterneret cum populis suis, Gedeon in trecentis viris, de ingenti prælio, & acerbo hoste reuexit triumphum.

Q *Ambr.* Fortasse aliquos bellica defixos gloria tenet, vt D putent solam esse præliarem fortitudinem, illamque nostris defuisse. Quam fortis Iesus Naue, vt vno prælio quinque reges captos sterneret cum populis suis, Gedeon in trecentis viris, de ingenti prælio, & acerbo hoste reuexit triumphum.

R *Ambr.* Fortasse aliquos bellica defixos gloria tenet, vt D putent solam esse præliarem fortitudinem, illamque nostris defuisse. Quam fortis Iesus Naue, vt vno prælio quinque reges captos sterneret cum populis suis, Gedeon in trecentis viris, de ingenti prælio, & acerbo hoste reuexit triumphum.

S *Ambr.* Fortasse aliquos bellica defixos gloria tenet, vt D putent solam esse præliarem fortitudinem, illamque nostris defuisse. Quam fortis Iesus Naue, vt vno prælio quinque reges captos sterneret cum populis suis, Gedeon in trecentis viris, de ingenti prælio, & acerbo hoste reuexit triumphum.

T *Ambr.* Fortasse aliquos bellica defixos gloria tenet, vt D putent solam esse præliarem fortitudinem, illamque nostris defuisse. Quam fortis Iesus Naue, vt vno prælio quinque reges captos sterneret cum populis suis, Gedeon in trecentis viris, de ingenti prælio, & acerbo hoste reuexit triumphum.

V *Ambr.* Fortasse aliquos bellica defixos gloria tenet, vt D putent solam esse præliarem fortitudinem, illamque nostris defuisse. Quam fortis Iesus Naue, vt vno prælio quinque reges captos sterneret cum populis suis, Gedeon in trecentis viris, de ingenti prælio, & acerbo hoste reuexit triumphum.

W *Ambr.* Fortasse aliquos bellica defixos gloria tenet, vt D putent solam esse præliarem fortitudinem, illamque nostris defuisse. Quam fortis Iesus Naue, vt vno prælio quinque reges captos sterneret cum populis suis, Gedeon in trecentis viris, de ingenti prælio, & acerbo hoste reuexit triumphum.

X *Ambr.* Fortasse aliquos bellica defixos gloria tenet, vt D putent solam esse præliarem fortitudinem, illamque nostris defuisse. Quam fortis Iesus Naue, vt vno prælio quinque reges captos sterneret cum populis suis, Gedeon in trecentis viris, de ingenti prælio, & acerbo hoste reuexit triumphum.

Y *Ambr.* Fortasse aliquos bellica defixos gloria tenet, vt D putent solam esse præliarem fortitudinem, illamque nostris defuisse. Quam fortis Iesus Naue, vt vno prælio quinque reges captos sterneret cum populis suis, Gedeon in trecentis viris, de ingenti prælio, & acerbo hoste reuexit triumphum.

Z *Ambr.* Fortasse aliquos bellica defixos gloria tenet, vt D putent solam esse præliarem fortitudinem, illamque nostris defuisse. Quam fortis Iesus Naue, vt vno prælio quinque reges captos sterneret cum populis suis, Gedeon in trecentis viris, de ingenti prælio, & acerbo hoste reuexit triumphum.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Incipientibus vi. &c. Ita q, illi qui vigilauerant pro custodia exercitus erant fatigati, & deponebant arma vt dormitent, & alii qui debebant eis succedere in vigilia nondum erant armati, & sic fuerunt citius stupefacti.

2 Concla. Hic consequenter ponitur adiutorum associatio, quia filii Israel qui non erant in prælio videntes aduersarios fugere, insecuti sunt eos (quia vulgariter dicitur, si est qui tu giat, satis inuenitur qui insequatur) & interfecerunt eos, præ occupantes loca per que poterant Iordanem transire, & patet litera vsque ibi.

In pe.

MORALITER.

Quia sententia huius c. breuis est, potest hic poni breuis moralitas, Ierobaal enim qui interpretatur fortis cõtra Baal, significat Dominum nrm Iesum Christum q̄ dæmonem fortissimũ. Exercitus eius est populus Christianus, in hoc exercitu multus est populus, quia multi sunt vocati, pauci vero electi, Matth. 20. b. Repudiantur aut tanquam inepti ad prælium q̄ vitia timidi, sitibundi & fatigati. i. timentes ad tremorẽ humanum

manum, sitientes honorem mundanum, impotentes ad laborem seu obsequium diuinum. Et e contrario eliguntur apti ad hoc prælium constantes in humanis terroribus, non curantes de mundanis honorib. perseverantes in diuinis obsequiis seu laboribus. Et isti vincunt contractione lagenarum, personatione tubarum, exclamatione vocum humanarum. Contractio lagenarum est carnis mortificatio, exclamatio vocum deuota oratio, sonitus tubarum sancta & teruens prædicatio, quibus aduersarius noxter diabolus debellatur.

A Hydrias portant & lampades & buccinas corneas in manib. & sic veniunt ad illam innumerabilem hostiū multitudinē, in quibus erant cameli sicut arena maris. & cū venissent ad bellum, buccinis corneis insonuerūt, & dimiserunt hydrias de manibus & contritæ sunt. Tunc verò arreptis lampadib.

proruunt in aduersarios, & si mul buccinis concrepant. Vnde quō electi milites Domini cū lampadibus pugnant. Sic enim Christus eos armauerat, dicens: *Sint lumina vestri præcincti, & lucerna ardentes in manibus vestris.*

Luc. 12.

Matt. 5. b.

Et, *sic fulgeat lux vestra corā hominibus, ut videant opera vestra bona.* Talibus ergo lampadib. accēsis debent pugnare Christi milites luce operū refulgētes. Buccina verò canit, q̄ de celestibus loquit̄, de spūalib. differt, & mysteria regni celorū reuelat. Ille de tuba loq̄, qui de magnis & maximis loquitur, qui scientiam Christi humanis auribus pandit. Cornea autē d̄r buccina, quia de s̄cto d̄r, *Corru eius exaltabitur in gloria.* Ideo cuiusq; buccina dicitur cornea, quia multiplicē scientiam Christi & crucis ei⁹ quæ in cornu significatur, differt sacramēta. Hac ergo buccina militantes & pugnant alienigenas vincimus, & hostes in fugā vertimus, et si fuerit multitudo eorum sicut locustæ. Locustis. n. comparat̄ demonum multitudo, quibus neq; in celo, neq; in terris sedes ē. Præcedebat ergo in hoc bello operum lux, & scientiæ & virtutis diuini verbi prædicatio. Pugnemus & nos in hyanis & Psalmis & canticis spūalib, concinentes, & clamātes ad Dominum, ut ab ipso victoriam cōsequi mereamur.

Psal. 111.

B Quid. n. tale facere potui quale vos fecistis? Nonne melior est racemus Ephraim vindemiis Abiezer? In manus vestras Dñs tradidit principes Madian, Oreb, & Zeb. Quid tale facere potui, quale vos fecistis? Quod cum locutus esset, requieuit spiritus eorum, quo tumebat contra eum. Cumque venisset Gedeon ad Iordanem, transiit eū cum trecentis viris qui secū erāt, & præ lassitudine, fugientes persequi nō poterant. Dixitque ad viros Socoth: Date obsecro panes populo qui mecum est: quia valdē defecerunt, ut possimus persequi Zebee & Salmana reges Madian. Responderunt principes Socoth, Forsitan palmę manuum Zebee & Salmana in manu tua sunt, & idcirco postulas, ut demus exercitui tuo panes? Quibus ille ait: Cum ergo tradiderit Dominus Zebee & Sal-

C A P. VIII.

Dixerūtq; ad eū viri Ephraim: Quid est hoc, q̄ facere voluisti, ut nos non vocares cū ad pugnā pergeres contra Madian: iurgantes fortiter, & propē vim inferentes. Quibus ille respondit:

mysteria Saluatoris? Legūt hoc Philosophi, & irridēt. Legūt rhetores, & putāt esse deliramēta. Sed & Iudæi nō hñtes clauē sciē. Oreb interpretat̄ foramē, i quo coluber igredit̄. Zeb

C A P. VIII.

De utique id eum viri Ephraim, &c. Joseph. Trib. autē Ephraim, ex qua erat Gedeon, grauit̄ ferens, q̄ cū eum non in d̄micationē, exercitū super eum festinabat inducere. Gedeon verò cum esset humilis animo, & omni virtute summus, Dicebat nō se auctoritate sua, sed Deo iubēte pugnātū: & victoriā non minus eorū, quā sui laboris esse fatebat̄. His ergo sermonib. eorū mitigās irā, eos a precipitio inestine seditionis eripuit.

b * Nonne melior est racemus, &c. * Chaldaus Parap. Nonne meliores sunt debiles, q̄ inter vos sunt, quā fortes, qui inter nos inueniuntur? * Procopius. Epiphonides parui botri sunt, qui ob paruitatē vindemiantes latent, quibus seipsi cum sua tribu modestē cōparauit. Vix verò tribum Ephraim, quæ strinxerit multos *βορναμυρ*, qui secundū Symmachum tribuli sunt.

c * In manus vestras Dominus tradidit, &c. Iosephus. Fama victoriæ Gedeonis ad Israelitas pueniente, cū s̄i s̄i armati s̄i, psequentes hostes, & cōprehēderunt eos i quadā valle, quā transire nō possent, & circumstantes occiderūt oēs, duosq; simul reges, Oreb, & Zeb.

* Hier. Videte quales sunt principes Madianitātū, q̄ reliquerūt iudiciū Dei, quosq; vicit & interfecit Gedeo Oreb, & Zeb: & Zebee, & Salmana, Quis putat in istis verbis esse

mysteria Saluatoris? Legūt hoc Philosophi, & irridēt. Legūt rhetores, & putāt esse deliramēta. Sed & Iudæi nō hñtes clauē sciē. Oreb interpretat̄ foramē, i quo coluber igredit̄. Zeb

interpre-

minat Abiezer, cuius aduocauerat ad prælium, ut patet ex supra dictis ca. 6. ut sic ex humilitate etiam non adscribat sibi victoriam d̄e molestantis, sed alteri. Vel potius quia ipse Gedeon erat de familia Abiezer, & ideo factum illud non attribuit sibi, sed toti familiæ ab Abiezer denominatæ. Quod autē pauca psonæ captæ a filiis Ephraim essent maioris ponderis, designat cum consequenter dicitur.

4 In manus vestras do. tradi. i. spiritus superbiæ, quia non quærebant nisi gloriam victoriæ. Ex hoc autem loco & fortē similib. accepit postea Salomon parabolam, quæ habetur prouerbiorum. 15. a. Responso mollis frangit iram, sermo autē durus suscitatur furorem.

5 Cumq; venisset Gedeon ad Iordanem, transiit eum cū trecentis viris qui secum. Hic consequenter describitur Gedeonis iniusta derisio. quia cum peteret refectionem ab illis qui erant de populo Israel, ut posset persequi aduersarios fugientes, non solum non dederunt, sed et derisorie responderunt. & patet litera paucis exceptis.

6 Dixitq; ad viros Socoth. Socoth non est hic nomen mansionis filiorum Israel in exitu eorū de Aegypto, quia locus ille est in Aegypto, ut habetur Num. 33. sed est locus ubi Iacob recedēs ab Esau post confederationem fixit tabernaculum, & appellauit nomen illius loci Socoth, ut habetur Gen. 33. & erat locus ille prope Iordanem.

7 Da. obse. pa. Confidenter petebat ab eis, quia erant de filiis Israel.

8 Responderunt principes Socoth. negatiuē. et derisorie.

9 For. pal. ma. iam tenes eos captos. et ideo merito Gedeon r̄didit.

i Contemam

ficato. Mat. 27. c. Prætereuntes autē blasphemē. eū, mouentes capita sua et dicentes, Ab qui destruis temp. Dei, etc. Per viros Phanael intelligūtur scribæ & sacerdotes. Phanael. n. interpretatur facies Dei, & s̄m Greg. super Ezech. facies ad notitiam pertinet. Ipsi uero noctiā Dei p legē & prophetas habuerūt, & ipsi s̄fiter exprobrauerūt Christo dicentes: *Alios sal. se. seip. sal. nō po. etc.* vbi supra. Sed sicut Gedeon exprobratus trāsiciens hostes de bellauit; Sic Saluator noster post opprobria in cruce sibi illata, per mortem suam ad infernum descendit, & ibidem demones simpliciter confudit. Et sicut Gedeon habita victoria de Madian, destruxit viros Socoth & Phanael; Sic Saluator n̄r post triumphum de demonibus, & ascensionem ad celos, populum Iudæorum & sacerdotes destruxit p Romanos, & templū per turrem Phanael significatū cōcremauit.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. VIII.

Dixeruntq; illi consequenter describitur victoriæ perfectio, ubi primò pouitur occasione huius victoriæ contentio, secundò malitiosorum derisio. ibi, Cūq; venissent, tertio aduersariorum cōprehensio. ibi, Zebee autem & Salmana. quartò derisorum punitio. ibi, Reuertensq; de bello. quinto aduersariorum comprehensorum occisio. ibi, Dixitq; ad Zebee & Salmana. sexto prædæ diuisio. ibi, Dixerantq; sepius transgressio. ibi, Fecitq;. Circa primum sciendum q̄ Iacob patriarcha benedicens filijs Ioseph, Manasse & Ephraim, præposuit Ephraim ipsi Manasse, ut habetur Ge. 48. Propter q̄ tribus Ephraim præponebat se tribui Manasse. Gedeon autē erat de tribu Manasse, ut patet ex dictis supra. c. 6. & iō isti de Ephraim fuerunt indigni de hoc, q̄ Gedeo posset de victoriā præ ipsis gloriari, iō volebant contra ipsi cōtendere & pugnare secundū quod dicitur.

1 Iurgantes. Quod videns Gedeon maluit eis gloriam victoriæ tribuere, quam si seditio moueretur inter eos, dicens.

2 Quid enim tale facere potui quale vos fecistis? quasi dicat, vobis est attribuenda victoriā, & non mihi. Ad quod rationem apparentem inducit dicens.

3 Nonne melior. Loquitur parabolicē, Racemus. n. continet pauca grana, vindemia autē multa. Per hoc igitur significat, q̄ pauca personæ captæ & occise a filiis Ephraim, erant maioris ponderis, quā multitudo uicta & occisa ab exercitu qui erat cum Gedeone, quem denominat

M O R A L I T E R.

5 Cumq; uenisset Gede. ad Iord. transiit, etc. Per Gedeonem, qui debellatis hostib. in cāpo pei fecutus est eos fugientes vsque ad locū in quo credebat̄ se esse secutos, put̄ in textu d̄r, Dominus Iesus Christus significatur: qui post eiectionem demonū de corporib. obsessis in mūdo: intū q̄, simul eiecit legionē, q̄ facit sex milia sexcenta sexaginta sex, ut h̄r Mar. 5. postea trāsiiit ad eorū locū. i. infernū ad ipsos depredandū. Per viros Socoth qui Gedeoni exprobrauerūt, p̄nt intelligi vulgares Iudæorum, quia Socoth interpretatur tabernacula, & ideo viri Socoth idem est q̄, uiri tabernaculorum. Sic autē nominati p̄nt vulgares Iudæorū, eō q̄, dixerūt 4. Reg. 12. d. *Quæ nobis pars in Dauid, et quæ hære. in fil. Isai. Reuertere in tabern. tua Israel.* Ipsi verò exprobrauerūt Christo p̄ Gedeonē signi

D lib. 5. A cap. 10.

Cur h. cisti no

& pro inferen

E

Cō. in 82.

F

A interpretatur lupus. Videte nota principium aduersariorum
A Chri: Zebee, hostia, hoc est, quos lupus suffocauerit. Et Salmana, perfecti in malitia. Videte ergo nominum sacramenta.
 a *Conter. car. vest. &c.* * Chal. Paraj h: Nuda illorum corpora proiecit in spinas: & calcavit ea pedibus suis.

* R. Da. Kim. fecit Gedeon impios illos cognoscere iniquitatem suam, punitio in spinis.

b ** Fecitq;* Theod. Contra legem erat quod factum fuit. Nam solis sacerdotibus Ephod ut illicebat p illos. n. reuelabat quod factum opus esset. Gedeon n. intentio minime vergebat ad impietatem, sed cum esset princeps, & dux exercitus volebat cognoscere p Ephod quid agere deberet. Ephod autem interpretor superhumera-

B le, cui copulabatur rationale: p illudq; iudicabatur, quis in bello victor futurus esset, quod clarius cognoscitur ex regum historia, Saul ait, Reduc Ephod, &c.

** Joseph.* Quod est mirabile dicam. Per duodecim lapides, quos s. pectus Pontifex in Ephod ac rationali fuito portabat, victoria pugnaturis Deo pronuntiabat. Tantus. n. splendor fulgebat, in eis, cum nondum exercitus moueretur, ut ois fieret multitudi-

ni manifestum, eorum auxiliis adesse Deum. Cessavit autem splendescere annis ducentis antequam haec ego conscriberem, cum Deus molestus ferret transgressiones legum.

mana in manus meas, conteram carnes vestras cum spinis tribulisque deserti. Et inde contendens venit in Phanael, locutusque est ad viros loci illius similia. Cui & illi responderunt, sicut responderant viri Socoth. Dixit itaque eis: Cum reuersus fuero victor in pace destruem turrim hanc. Zebee autem & Salmana requiescebant * cum omni exercitu suo. Quindecim enim milia viri remanserant ex omnibus turmis Orientalium populorum, caesis centum viginti milibus bellatorum, & educentium gladium. Ascendensque Gedeon per viam eorum qui in tabernaculis morabantur ad Orientalem partem Nobae & Iegbaa, percussit castra hostium, qui securi erant, & nihil aduersi suspicabantur: fugeruntque Zebee & Salmana: quos persequens Gedeon, comprehendit turbato omni exercitu eorum: Reuertensque de bello ante solis ortum, apprehendit puerum de viris Socoth: interrogauitque eum nomina principum & seniorum Socoth: & descripsit septuaginta septem viros. Venitque ad Socoth, & dixit eis, En Zebee & Salmana super quibus exprobrastis mihi dicentes: Forisitan manus Zebee & Salmana in manibus tuis sunt, & idcirco postulas, ut demus viris qui laesi sunt, & defecerunt, panes. Tulit ergo seniores ciuitatis & spinas deserti, ac tribulos, & contriuit cum eis atque comminuit viros Socoth. Turrim quoque Phanael subuertit, occisis habitatoribus ciuitatis. Dixitque ad Zebee & Salmana: Quales fuerunt viri quos occidistis in Thabor? Qui responderunt, Similes tui, & vnus ex eis quasi filius regis. Quibus ille respondit, Fratres mei fuerunt, filij matris meae. Viuit Dominus, quia si seruassetis eos, non vos occiderem. Dixitque Iether primogenito suo: Surge, & interfice eos. Qui non eduxit gladium: Timebat enim, quia adhuc puer erat. Dixeruntque Zebee & Salmana, Tu surge, & irruere in nos, quia iuxta aetatem robur est hominis. Surrexit Gedeon, & interfecit Zebee & Salmana, & tulit ornamenta ac bullas, quibus colla regaliu camelorum decorari solent. Dixeruntque omnes viri Israel ad Gedeon, Dominare nostri tu & filius tuus, & filius filij tui, quia liberaasti nos de manu Madian. Quibus ille ait; Non dominabor vestri, nec dominabitur in vos filius meus, sed dominabitur vobis Dominus. Dixitque ad eos; Vnam petitionem postulo a vobis. Date mihi in aures ex praeda vestra. In aures enim aureas Ismaelitae habere consueuerant. Qui responderunt, Libentissimè dabimus. Expandentesque super terram pallium, proiecerunt in eo in aures de praeda, & fuit pondus postularum inaurium, mille septingenti auri sicli, absque ornamentis & monilibus, & veste purpurea, quibus reges Madian uti soliti erant; & praeter torques aureas camelorum. Fecitque ex eo Gedeon

Aug. Queritur quid sit Ephod vel Ephot. Quod quidem si sacerdotale est indumentum quod plerique dant vel potius super indumentum quod Graece επευδύτης dicitur: vel επουδύτης, magis superhumerale interpretari potest. merito mouet quomodo de tanto auro Gedeon id fecerit, quia scriptum est: Et factum est pondus inaurium aure arum quae potuerunt sicli mille septingenti auri: praeter brachialia et torques et operaermenta purpurea quae erant super reges Madii praeter torques quae erant in camelorum cervicibus et fecit illud Gedeon in Ephod, et statuit illud in ciuitate sua: et fornicatus est omnis Israel post illud etc.

1 quae potuerunt sicli
 2 mille septingenti
 3 auri: praeter brachialia
 4 et torques
 5 et operaermenta pur
 6 purea quae erant
 7 super reges Ma
 8 dii praeter torques
 9 quae erant in camelo
 10 rum cervicibus et
 11 fecit illud Gedeon
 12 in Ephod, et sta
 13 tuit illud in ciui
 14 tate sua: et forni
 15 catus est omnis Is

Quaest. 41. i
 lib. Iud.

* In Curcar.

† de super ex
 xiltentia sole,
 vel a solis or
 tu.
 i. Reg. 2. d.

E

F

falsi Dei simulacrum: sed Ephod, i. vnum de facis tabernaculi: quod ad vestem sacerdotalem pertinet: quomodo scriptura dicat fornicatio nem

NICOLAUS DE LYRA.

1 Conteram carnes. in poenam debitam huius iniurie.
 2 Et inde. locus est ubi iacob luctatus fuit cum angelo; & ideo vocauit nomen loci illius Phanael, ut habetur Gen. 32. et viri Phanael responderunt derisorie sicut et praecedentes. 3 Zebee au. Hic consequenter describitur comprehensio aduersariorum qui remanserunt. Et patet litera vsq; ibi. 4 Qui securi. quia erant ultra Iordanem, nec credebant quod Gedeon transiret Iordanem ad persequendum eos: et quia repente venit super eos, fuerunt de facili capti et debellati. 5 Reuertensque. Hic consequenter describitur derisorum supradictorum punitio, cum dicitur: Reuertensque de bello ante solis. In Hebr. habetur de milemaaleh, id est, de altitudine solis, id est, ante occasum solis, sole adhuc existente in alto. Et exponunt Hebraei. 6 Interrogauitque cum no. &c. Tum quia volebat parcere multitudi populi, eo quod erant de filiis Israel: tum quia soli principes erat in culpa: ut patet p praedicta. 7 En Zeb. Ad hoc. n. seruauerat eos viuos ut ostenderet viris Socoth victoriam a Deo sibi datam. 8 Tulit ergo. quia traxit per spinas et tribulos, vel quia combussit eos igne facto de spinis secundum alios. 9 Dixitque. Hic consequenter describitur, aduersariorum

riorum comprehensorum occisio cuius causa in speciali tangitur cum queritur: 10 Qual. ibi enim manebant fratres Gedeonis: & ideo sollicitus fuit quaerere quid fuisset ibi factum. 11 Simil. i. speciosus forma pra aliis. 12 Frat. & ideo habuit specialem causam occidendi eos in vindictam fratrum suorum: quia propinquus occisi debebat homicidam interficere: ut habetur. Nu. 35. 13 Dixer. Tum quia magis volebant habere mortem breuem per manum hominis fortis, qui poterat hominem interficere uno ictu, quam longam per manum pueri qui hoc non posset. Tum quia magis horrebant mori per manum pueri, qui in hoc non videtur differre a muliere quam per manum hominis perfecti, sicut & Abimelech letaliter vulneratus a muliere fecit se interfici per armigerum suum, ne diceretur quod a muliere interfectus esset, ut c. se. 14 Dixer. Hic consequenter describitur praeda diuisio peracta. n. victoria filij Israel obtulerunt Gedeoni quod dicitur super eos vsq; ad tertiam generationem inclusiue, qui veniit, eo quod dominus hoc dominium sibi retinisset: sicut dicitur est. suo. petijt in ut de p. la sibi daretur in aures aureae: quas nobiles Ismaelitarum portare consueuerant, quod sibi concessum fuit, & patet litera. 15 Fecitque. Hic consequenter ponit sequens transgressio, cum dicitur: Fecitque: id est vestem sacerdotalem quae vocatur

* super-

A nem populi ista venerant. Ideo, s. q. prater tabernaculum ubi erant ista, que ibi fieri iusserat Deus: extra simile aliquid fieri fas non erat. Ideo factum est Gedeoni & domui eius in scandalum, i. ut ab offenso Deo discederet: quia & hoc quoddam idoli genus erat, q. extra Dei tabernaculum quodlibet manifestum p. Deo coleretur: cum illa ista que iussa sunt in tabernaculo fieri, ad Dei potius cultum referantur, quam pro Deo aut Dei simulacro coleretur. Quamquam per Ephod locutione q. significat a parte totum, omnia possunt intelligi que constituit Gedeon in sua ciuitate veluti ad colendum, Deum similia tabernaculo Dei. Et ideo per

B Ephod quia hoc est sacerdotalis insigne honoris: ut hoc sit peccatum Gedeon, q. extra Dei tabernaculum fecerit aliquid simile ubi coleretur Deus: non q. solido auro velut adorandum constituerit Ephod, sed q. ex auro illo fecerit ea que pertinerent ad ornamenta vel instrumenta sacrarii: que oia per Ephod significata sunt. Ipsum quoque Ephod non ex solo auro fieri preceptum est: si hoc est superhumeralis sacerdotalis vestis: sed aliquid auri habet. Nam ex auro & hyacintho & purpura & coccino & byllo fieri iussam est. Sed quia hec ita posuerunt LXX. ut memoratis omnibus que de spoliis acciperat Gedeon, inferrent: & fecit illud Gedeon in Ephod, ut ex illo toto hoc factum esse cum ea locutione que significat a toto parte, ut ita possit intelligi: fecit illud in Ephod, quasi inde fecit Ephod: vel ex eo fecit Ephod: non illud totum, s. in Ephod consumens: sed ex illo quantum sufficiebat impeditens. Nam in illa interpretatione que ex Hebræo est, sic legitur: *Fecitque ex eo Gedeon Ephod.* Quod enim apud LXX. *Ephod*, hoc in Hebræo *Ephod* legitur. Non autem oēs sacerdotes tali utebatur superhumerali q. esset ex auro, hyacintho, purpura, coccino, & byllo: sed solus summus sacerdos. Non erat ergo tale quod

Ephod, & posuit illud in ciuitate sua Ephra. Fornicatusque est omnis Israel in eo: & factum est Gedeoni & omni domui eius in ruinam. Humiliatus est autem Madian coram filiis Israel, nec potuerunt ultra ceruices eleuare: sed quieuit terra per quadraginta annos, quibus Gedeon precessit. Abiit itaque Ierobaal filius Ioas, & habitauit in domo sua: habuitque septuaginta filios qui egressi sunt de femore eius, eo quod plures haberet uxores. Concubina autem illius, quam habebat in Sichem, genuit ei filium nomine Abimelech: Mortuusque est Gedeon filius Ioas in senectute bona, & sepultus est in sepulchro Ioas patris sui in Ephra de familia Ezri. Postquam autem mortuus est Gedeon, auersi sunt filii Israel, & fornicati sunt in Baalim. Percusseruntque cum Baal fœdus, ut esset eis in Deum: nec recordati sunt Domini Dei sui, qui eruit eos de manibus inimicorum suorum omnium per circumitum, nec fecerunt misericordiam cum domo Ierobaal Gedeon, iuxta omnia bona que fecerat Israel.

quo datum est Samueli a matre cum adhuc puer esset. unde de Ephod barth dicitur, i. lineum: Sed Gedeon ex ultimo illud fecisse: q. erat praeceptum indumentum summi sacerdotis: per quod & cetera significata sunt opera sacrarii: q. in sua ciuitate prater Dei tabernaculum constituit: & ideo factum est illi &

domui eius in scandalum, ut sic interiret filiorum proles numerosa: sicut postea attestat scriptura.

Aug. Intelligendum est per prolepsin dictum esse: quod fecerit Gedeon Ephod contra legem Dei ex auro quod de uictis hostibus erat ablatum ut simul diceretur unde erat aurum: & quod de illo sit factum. Factum est. n. in hoc peccatum sine diebus Gedeon: quando consecuta sunt mala que annexit scriptura: postquam dixit quot annis in diebus Gedeon terra quieuit.

Iosephus Gedeon principatum ponere volens, coactus retinuit illum annis iugiter quadraginta, populi iura disponens, & diuersis ad eius iudicia concurrentibus, quecumque dixisset, firmissime omnia seruabatur. Qui cum senex defunctus fuisset in Ephraem regione sepultus est.

Postquam. Aug. Et factum est cum mor. esset Gedeon, & auersi sunt filii. s. fornicati sunt post Baalim, et posuerunt ipsi sibi Baalberith testamentum ut esset eis in Deum, &c. Et Baalim, & Baalberith idola intelligenda sunt. Maior ergo transgressio & fornicatio est a populo post mortem Gedeon, quam illo uino per Ephod. Quod etiam illicite factum erat, tamen de sacris tabernaculi erat: hec vero idololatria: non habet falsam paterne religionis defensionem. Unde et si non in fine temporis Gedeon Ephod factum est, sed ante factum: ita Deus patietur tulit, ut pax in terra per seueraret, quia licet factum erat quod prohibuerat: non tamen longe recessum erat ab illo qui tale aliquid in tabernaculo suo in honorem suum fieri iusserat. Nunc uero grauiora commissa, & aptam post idola fornicationem populi noluit esse impunita.

Abiit

NICOLAUS DE LYRA.

superhumeralis: ut habetur Ex. 28. Sciendum tamen quod istud uelimentum non est solum de auro, sed et de lino & serico diuersorum colorum & lapidibus pretiosis: sicut fuit ibidem. & secundum quod dicitur in scholastica historia. & Aug. idem uidetur dicere, quod per istud ornamentum quod summi sacerdotis erat proprium, intelliguntur alia eius ornamenta: sicut n. Gedeon motus quadam deuotione indiscreta, ut contra dicitur ab expositoribus nostris uoluit habere cultum diuinum in domo sua sicut erat in Silo: quod tamen erat illicitum, ut habetur Ios. 22.

1 Fornicatusque est om. &c. Fornicatio in scriptura in tali materia accipitur pro idololatria, licet enim Gedeon usus fuerit predictis ad cultum diuinum tantum: tamen filii Israel post mortem eius usi sunt in cultu idololatriæ, ut autem doctores Hebraici & Latini. 2 Et factum est Gedeon, & omni domui eius in ruinam. Humiliat. &c. quia Gedeon in predictis peccauit, ut communiter dicunt doctores, pro quod & eius domus post mortem eius fere deleta fuit, ut habetur c. seq. Cetera patent usque ibi: 3 Concubina autem illius. &c. Dicunt aliqui quod fuit uxor eius, non tamen principalis: sicut de Abraham dicitur Gen. 25. 2. Filii autem concubinarum largitus est munera. & tamen non cognouit aliquam, que non esset uxor sua. 4 Mortuusque. Ex hoc uidetur quod in gratia mortuus fuerit et per consequens quod a peccato predicto penituerit uel excusatus fuerit. 5 Postquam. s. a cultu Dei.

6 Et for. per idololatriam. 7 Percussit, &c. de cetero in perpetuum. 8 Nec tece. quia interfecerunt filios eius: ut habetur c. seq.

Ad maiorem predictorum intelligentiam uel potius studiosorum exercitationem potest queri, utrum Gedeon mortuus fuerit in peccato mortali: et uideatur quod non, quia dicitur hic de eo, Mortuusque. quod non conuenit dici in scriptura sacra, nisi de illis qui moriuntur in gratia secundum doctores Hebraicos et Latinos. Item ad Hebræos. 11. nominatur in catalogo sanctorum, ergo, etc. Contra, quia dictum est, quod seculi ornamenta sacerdotalia pro cultu diuino exercendo in domo sua, quod erat illicitum, prout dictum fuit Iosue 22. quia ut ibidem dicitur: filii Israel uoluerunt bellare contra Ruben et Gad et dimidiam tribum Manasse, eo quod putabant eos fecisse altare ad sacrificia offerenda extra locum Silo cuius dominus. Item iste Gedeon ut dicunt expositores communi-

communiter, in ornamentis predictis offerebat sacrificia domino quod non erat licitum nisi filiis Aaron, ut habetur Nu. 3. si autem dicatur quod penituerit, non uidetur rationabiliter dictum, quia si uere et perfecte penitisset, predicta destruxisset. Responsio. Questio ista est de facto per uiam nature nobis ignoto, & ideo nihil est hic dicendum, nisi quantum potest trahi ex scriptura uel dictis sanctorum. Dicunt igitur doctores nostri quod mortuus fuit in gratia propter rationes allegatas pro parte ista. Dicunt tamen communiter, quod peccauit mortaliter vestes sacerdotales faciendo extra locum diuini cultus, & eis utendo, cum non esset de tribu Aaron, nec etiam Leuita, dicunt tamen quod ante mortem penituit. Ad illud autem quod contra hoc arguitur quod talia non destruxit potest dici quod penituit circa mortem cum iam erat ita debilis quod hoc facere per se non poterat, precepit tamen filiis suis hoc fieri: uel saltem vestes dictas ad locum diuini cultus portare, quod quia factum non fuit, non sibi imputandum est, sed magis illis qui ad idololatriam ad quam promi erant, abusi sunt, ideo domus eius fere deleta fuit. Posset autem dici (scholasticè tamen & absque assertionem) quod Gedeon in predictis non peccauerit. Licet enim illicitum esset quando arca fuit in Silo alibi offerre sacrificia de eodem usu, ut dictum fuit Dent. 12. tamen speciali dispensatione diuina poterat hoc fieri. & sic Gedeon sacrificium obtulit in ciuitate sua, ut dictum est sup. 6. c. Et forsitan non solum fuit concessum pro illa die, sed etiam pro futuro tempore, & per consequens vestes sacerdotales facere & eis uti, quia cui conceditur principale, eidem accessorium conceditur, uti autem dictis vestibus est propter oblationem sacrificiorum & quod annexum est eis, ergo, &c. & sic patet responsio ad rationem contra hoc factam: in arguendo. Sed contra hoc dictum uidetur quod in litera dicitur. Et factum est ipsi Gedeon, & domui eius in ruinam. Potest dici quod factum est domui eius in ruinam culpa, eo quod abusi fuerunt ad idololatriam: nec etiam in diuino cultu habebant licentiam ut esset eis sicut Gedeon. Factum est etiam domui Gedeonis in ruinam pena, ut dictum est, & per consequens ipsi Gedeon, in quantum pater quodammodo manet in filiis, secundum illud Eccl. 30. 4. Mortuus est pater eius & quasi non est mortuus, & per consequens pater puniatur in filiis in quantum manet aliquantulum in eis. & sic ruina filiorum Gedeonis per penam redundat in ipsum non tamen quantum ad culpam.

*CAP.

CAPVT IX.

A Bijt au. Abime. &c. Iof. Gedeon habuit filios liberos septuaginta, naturalē vero vnū de cōcubina Dro ma noie Abimileh qui post mortē p̄ris, p̄gens ad cognationem m̄ris suæ, qm̄ iniquitatū magnitudine videbant insignes, & cū eis ad pater- na tecta regres- sus oēs fratres oc cidit: sol⁹ Ioathā fugæ beneficio li beratus est. Abi- melech itaq; as- ſūpta tyrannide, dñm se p̄ l̄is fi- liis in his q̄ vellet facere declarauit q̄ vehemēter iu- ſtitia p̄ſulib. e- rat acerbum.

22. de Basil. Abime- lech homicida il le, spurius Gedeo nis filius, qui se- ptuaginta germa nis illius filiis oc- cisis, & astutum hoc ad regni cō- firmationē adin- uentū fat⁹, quos cædis habuerat administratos cōte rit quidē, s̄d̄ ip- se vicissim ab il- lis p̄terit, & tan- dē p̄ mulieris ma- nus, ac lapidis iactum perit. Theod. Ex his q̄ cōtigerunt Abimelech & Sichimitis, discim⁹ iprobā p̄sentionē interitū afferre iprobē vt̄tib. ea, & tandē in diffentionē delinere. Si qdē q̄ liberos Gedeonis iterfecerāt, mutuis plagis perierūt.

23. de Basil. Abime- lech homicida il le, spurius Gedeo nis filius, qui se- ptuaginta germa nis illius filiis oc- cisis, & astutum hoc ad regni cō- firmationē adin- uentū fat⁹, quos cædis habuerat administratos cōte rit quidē, s̄d̄ ip- se vicissim ab il- lis p̄terit, & tan- dē p̄ mulieris ma- nus, ac lapidis iactum perit. Theod. Ex his q̄ cōtigerunt Abimelech & Sichimitis, discim⁹ iprobā p̄sentionē interitū afferre iprobē vt̄tib. ea, & tandē in diffentionē delinere. Si qdē q̄ liberos Gedeonis iterfecerāt, mutuis plagis perierūt.

Bijt autem Abimelech filius Ierobaal in Sichem ad fatres matris suæ, & locutus est ad eos, & ad omnē cognationem domus patris, matrisque suæ, dicēs, Loquimini ad omnes viros Sichem: Quid vobis est melius, vt dominantur vestri septuaginta viri filij oēs Ierobaal, an vt dominetur vnus vir? Simulq; considerate, quia os vestrum & caro vestra sum. Locutiq; sunt fratres matris eius de eo ad omnes viros Sichem vniuersos sermones istos: & inclinauerunt cor eorum post Abimelech, dicentes, Frater noster est. Dederuntque illi septuaginta pondo argēti de phano Baalberith. Qui condūxit sibi ex eo viros inopes vagos, secutiq; sunt eum. Et venit in domū patris sui in Ephra, & occidit fratres suos filios Ierobaal septua- ginta viros super lapidē vnū. Remansitq; Ioathan filius Ierobaal mini- mus: & absconditus est. Cōgregati sunt autem oēs viri Sichē, & vniuer- sã familiã vrbis Mello: abierūtq; & cōstituerūt regē Abimelech iux- ta quercum * quæ stabat in Sichē. Quod cum nuntiātū esset Ioathan, iuit, & stetit in vertice montis Garizim: eleuataque voce clamauit & dixit: Audite me viri Sichem, ita vt audiat vos Dominus: Ierunt ligna

22. de Basil. Abime- lech homicida il le, spurius Gedeo nis filius, qui se- ptuaginta germa nis illius filiis oc- cisis, & astutum hoc ad regni cō- firmationē adin- uentū fat⁹, quos cædis habuerat administratos cōte rit quidē, s̄d̄ ip- se vicissim ab il- lis p̄terit, & tan- dē p̄ mulieris ma- nus, ac lapidis iactum perit. Theod. Ex his q̄ cōtigerunt Abimelech & Sichimitis, discim⁹ iprobā p̄sentionē interitū afferre iprobē vt̄tib. ea, & tandē in diffentionē delinere. Si qdē q̄ liberos Gedeonis iterfecerāt, mutuis plagis perierūt.

zim: q̄a nec prophetare nec persecutionem Antichristi po- test quilibet euadere, nisi prius in montem benedictionis. i. in sublimitatē fidei ac virtutū ascenderit. hic est enim mōs Garizim, qui a Moyse in benedictionem deputatur. * c Ierunt. Iunil. Prouerbialiter nonnunquam sonat historia vt, Ierunt ligna vn- gere super se regē aliquādo simpli- citer docet, vt ē: Audi Israel, Do. De. tu. v. est. Iſi. Si hoc fa- ctū mysticū non esset, quid opus erat scire Gedeō 70. filios & mul- tas vxores habuif- se sed & cōcubi- nã, de qua vnū & malū suscepisset. Gedeō ergo Chri- stū significauit, vxores, nationes q̄ p̄ fidē Christo adhaferunt. Se- ptuaginta filij se- ptuaginta linguas mundi, in quibus per fidē sibi do- minus filios ge- nerauit. Cōcubi- na synagogam i nouissimis Anti- christo creditu- rã, de qua d̄, q̄ se dñt Iudeos esse & tñ nō sunt, sed sunt synagoga sathane, de qua i nouissimis filius neq; i. Antich̄s gn̄andus est filius an- cillã, s. synagoge peccatricis, Qu. n. facit pec. ser. est pec. hic con- gregatis sibi impiis sicut Abimelech regnū iprobē vsurpa- bit, interfectis nobilib. filiis fidelibus, s. ex diuersis nationibus & linguis, iducet persecutionē, vt omnes sanctos interficiat.

1 vt, Ierunt ligna vn- gere super se regē 2 aliquādo simpli- citer docet, vt ē: Audi Israel, Do. De. tu. v. est. 3 Iſi. Si hoc fa- ctū mysticū non esset, quid opus erat scire Gedeō 70. filios & mul- tas vxores habuif- se sed & cōcubi- nã, de qua vnū & malū suscepisset. Gedeō ergo Chri- stū significauit, vxores, nationes q̄ p̄ fidē Christo adhaferunt. Se- ptuaginta filij se- ptuaginta linguas mundi, in quibus per fidē sibi do- minus filios ge- nerauit. Cōcubi- na synagogam i nouissimis Anti- christo creditu- rã, de qua d̄, q̄ se dñt Iudeos esse & tñ nō sunt, sed sunt synagoga sathane, de qua i nouissimis filius neq; i. Antich̄s gn̄andus est filius an- cillã, s. synagoge peccatricis, Qu. n. facit pec. ser. est pec. hic con- gregatis sibi impiis sicut Abimelech regnū iprobē vsurpa- bit, interfectis nobilib. filiis fidelibus, s. ex diuersis nationibus & linguis, iducet persecutionē, vt omnes sanctos interficiat.

Deut. 27. b. L. i. de parti- bus diuina. leg. c. 3.

† dominos & infra. Ibidem.

† domus.

Apoc. i. 2.

Ioan. 8. d.

† Dixe-

NICOLAUS DE LYRA.

I Abijt au. Hæc est pars incidentalis: in qua describitur ruina domus Gedeonis, de qua facta fuit mētio ca. præ. Circa q̄ pri- mō describit ipsius Abimelech p̄motio iniqua. sed maledictio digna, ibi: Qd̄ cū nuntiātum esset. tertio sequen- vltio diuina. ibi: Misit- que dñs. Circa primū describitur primō ambitio Abimelech, cum d̄: Abijt. cuius mater nominatur concubina ca. præ. & ancilla in isto, vt videbitur, per quod denotatur q̄ inter filios Gedeonis fuit minus no- bilis & minoris reputationis: & tñ anhelabat ad dñum præ aliis & regnū. 2 Ad fra. vt p̄ eos inclinaret alios ad votum suū. 3 Quid. p̄ hoc innuebat, q̄ oēs alij filij Gedeonis vellent super populū dñari: q̄ erat falsum sed hoc fingebat ad habendū intentū. 4 Simulq; q. d. si promotus fuero defendā vos & promouebo. Consequenter describitur eius indebita promotio cū d̄. 5 Dede. Pondo indeclinabile est: & significat pōdus indeterminatū sc̄m aliquos sc̄m alios idē est q̄ libra. In Hebræo aut̄ h̄, septuaginta argēteos de phano Baalberith. nomen est illius phani, eō q̄ habitatores Sichem ibi p̄cusserunt sedis cū Baal. Berith. n. fœdus interpretatur. ibi aut̄ thesaurus cōis reponbat. 6 Qui. In Hebræo habetur, Et ceruicosos. 7 Et oc. &c. vt solus posset dñari. vnde sequitur, 8 Cōgreg. sunt au. &c. Mello aut̄ pro- ut accipitur. 3. Reg. nomen est cuiusdam voraginis quæ erat in Ierusa- lem, quam Salomon coæquauit terræ, sed hic Mello nomen est vrbis. 9 Et const. reg. &c. In Hebræo habetur, Iuxta vlmum statuæ q̄ erat in Sichem. ibi. n. erat quædam statua pro idololatria. & ibi con- stitutus est isle rex cuius promotio fuit iniquissima. 10 Quod cum nunt. hic consequenter describit promotū et promouentiū malū d̄lio. in qua primō ponitur parabola, cum d̄: Ierunt. & primō parabola, ponitur. & sc̄dō ad propositum applicatur. ibi: Nunc igitur. Circa primū sciendū, q̄ aliqui expositores nosti dñt, q̄ per ligna in gn̄ali in- telligit cōis populū Sichē, p̄ cedros, principales q̄ fuerunt Abimelech.

MORALITER. I Abijt au. Abi. hic duo describunt. s. ipsius Abimelech p̄mo- tio maligna: & ei⁹ punitio digna. Circa primū d̄: Abijt au. Abi. vt p̄ cognationē m̄ris suæ p̄p̄m inclinaret ad suā p̄motionē: cū tñ eet fili⁹ ancillæ: & sic idign⁹ p̄motione, p̄ qd̄ significat q̄ idigni p̄motionib. frequēter eas pl⁹ ambiūt q̄ illi q̄ sūt di- gni. Per hoc aut̄ q̄ dixit: Cōsid. q̄ ipsi fecerūt. Ex quo patet q̄ ei⁹ p̄motio n̄ fuit p̄ p̄sonę bonitatē, s̄d̄ carnalitatē. Per istos signant̄ illi q̄ rōne cognatiōis: vel p̄ficē, vel alteri⁹ cuiuscūq; cas⁹ q̄ n̄ facit ad bonitatē electōis eligunt aliquē ad dignitatē

Per oliuā: de qua exprimit̄ oleū & ficū quæ habet dulcē fructū, et vi- tē quæ facit̄ fructū plurimū: intelliguntur alij filij Gedeonis, qui erant pingues in diuitiis: dulces in mansuetudine: et multiplicati in prole. Per rhanū aut̄ quæ est arbor vilis, intelligit̄ Abimelech, q̄ erat de igno- bili matre, qui regnauit aliis occisis, et secundum hoc patet expositio li- teræ. Sed qm̄ ad aliqd̄ v̄t litera obuiare, in qua dicitur. Ierunt. q̄a viri Sichē nō inierunt ad requirendū alios filios Gedeonis vt dominarentur eis: sed magis dederunt pecuniã ad interficiendū eos: pp̄ q̄ dicunt expo- sitores p̄ d̄ictū, q̄ similitudo nō tenet in oibus: sed tenet qm̄ ad hoc, q̄ Sichimitæ tractabant inter se dicentes, Si requireremus alios filios Ge- deonis vt dñarent n̄ri, & defenderent nos ipsi nos despicerent pro- pter nobilitatē & magnificentia suã; nec curarent de nobis. quasi dice- rēt, melius est q̄ nos promoueamus istū Abimelech minus nobilē, & q̄ est p̄p̄inquus noster ex parte matris. Hebræi vero exponūt aliter pa- rabolã istã qm̄ ad oliuã, ficū, & vitē, & magis literaliter, ut v̄t, dicen- tes q̄ p̄ ista significatur tres personæ notabiles, i beneficis exhibitis po- pulo Israel. s. Gedeon, Debora, & Othoniel: qui oblatū sibi dñum super filios Israel recusauerunt: eo q̄ Dñs illud dñum sibi retinuerat: ut di- ctū est sup. De Gedeone aut̄ q̄ recusauerit, patet in c. p̄c. & de aliis duo- bus idē dñt Hebræi, licet nō sit scriptū, q̄ nō oīa sunt scripta. Dñt igit̄ q̄ p̄ oliuam significat̄ Othoniel, q̄ fuit de tribu Iuda, ut d̄ictū fuit sup. c. j. Trib. aut̄ Iuda vocatur oliua, Hie. 11. ca. Oliuã vberē pulchrã, fructiferã, speciosam vocauit dñs nomen tuū. Per ficū quæ ha- bet fructū dulcē, intelligitur Debora, quæ in Hebræo scribitur Dibora. & interpretatur apis, quæ facit mel dulce, & sicut ficus fructum dul- cē, ita q̄ proprietates huius arboris r̄ndet interpretationi nominis. Per vitem vero intelligitur Gedeon, qui erat de filis Ioseph, eo quod Ioseph uocatus est filius accrescens, Gene. 49. Vitis autem ramus crescit no- tabiliter in vna estate. Secundū hunc igitur sensum exponitur sic lite- ra. 11 Ierunt lig. i. filij Israel generaliter nō Sichimitæ specialiter.

ecclesiasticã ut secularē: nō hñtes resp̄m ad honorē Dei, & cōem utilitatē. 5 Dede. illi. p̄ qd̄ significant̄ illi q̄ nō solū ma- lē eligunt, sed et̄ p̄ tali electione p̄ mouēda exp̄sas magnas faciunt. 7 Et oc. &c. p̄ qd̄ signat̄: q̄ illi q̄ malē sunt promoti deprimere & annihilare bonos nitunt̄. Circa sc̄d̄m. s. punitio- nē Abimelech dignã p̄mittitur parabola de oliua, ficu, & vi- nea recusantibus sup̄ alias arbores promoueri: & p̄ hoc signi- ficantur tria gn̄a hoim dignitatē regiminis refugientiū. Pri- mi sunt deuoti, q̄ rentes in oratione & diu. obse. occupari, a qb. retrahit cura regiminis, q̄ cāt distractionē mentis: & isti significan-

A *Dixeruntq;*. Isid. Ligna sylvarū sūt homines infructuosi, vāni, vāgi, æterno incendio preparati. Super hos nec oliua, nec ficus, nec vitis regnare dignantur, quia non merentur. Oliua enim gratiam Spiritus sancti & vñctionem pacis significat. Ficus vero legem: quam paterfamilias plātauit in vinea sua: Deus scilicet, qui familiæ id est omnium credentium pater est: qui plantauit vineā, id est populum Iudaeorū: & in hac vinea ficum: id est legem: quæ primitiuum populum sicut ficus grossos, aridos, & inutiles deiecit in terrā: & postea alios fructus generauit, id est populum Christianū: quem ad debitam euangelicæ disciplinæ maturitatem, & suauissimam pinguedinem Christi cum gloria, & honore perduxit.

Ibidem. M. II. 21. 2.

† Honorificatur dii.

† Super & infra.

† vngitis in regem super vos.

B Idem. Vitis autem Christus est qui dixit: *Ego sum vitis vera.* Quia ergo populus qui Antichristo seruit in reprobum sensum datur, vt credat mendacio. i. Antichristo, qui veritati. i. Christo credere noluit, a regno vitis, id est Christi: & ab oliua, i. Spiritus sancti gratia, & a ficu, i. diuinæ legis dulcedine reprobatur.

Joan. 15. 24.

† dominos.

C *vt vngerent super se regem; Dixeruntque oliuæ; Impera nobis, quæ respondit, Nunquid possum deserere pinguedinem meam, quæ & † dii vtuntur & homines, & venire, ut inter ligna promouear? Dixeruntq; ligna ad arborem ficum, Veni, & super nos regnum accipe. Quæ respondit eis: Nunquid possum deserere dulcedinem meam, fructusq; suauissimos, & ire, vt inter cætera ligna promouear? Locutaque sunt ligna ad vitem; Veni & impera nobis. Quæ respondit eis, Nunquid possum deserere vinum meum, quod lætificat Deum & homines; & inter cætera ligna promoueri? Dixeruntq; omnia ligna ad rhamnum, Veni, & impera super nos Quæ respondit eis; Si verè me regem vobis † constituitis, venite, & sub vmbra mea † requiescite. Si autem non † vultis, egrediatur ignis de rhamno, & deuoret cedros Libani. Nunc igitur si † rectè & absque peccato constituitis super vos regem Abimelech, & bene egistis cum Ierobaal & cum domo eius, & reddidistis vicem beneficiis eius, qui pugnavit pro vobis, & animam suam dedit periculis vt erueret vos de manu Madian, qui nunc surrexistis contra domum patris mei, & interfecistis filios eius septuaginta viros super vnum lapidem; & constituistis regem Abimelech filium ancillæ eius super habitatores Sichem, eo quod frater vester sit. Si ergo † rectè & absq; vitio egistis cum Ierobaal & domo eius hodie lætemini in Abimelech, & ille lætetur in vobis. Sinaut peruersè, egrediatur ignis ex eo, & cōsumat † habitatores Sichem, & † oppidum Mello, egrediarurq; ignis de viris Sichem, & de oppido Mello, & deuoret Abimelech Quæ cum dixisset, fugit, & abiit in Bera; Habitauitq; ibi ob metū Abimelech fratris sui. Regnavit itaq; Abimelech sup Israel trib. annis. Misitq; dominus*

† Misitq; dominus

b Dixit

b *Dixeruntq;*. Isid. Rhamnus est genus rubi, quæ vulgo senticem vřinam appellat, asperū nimis & spinosum. per quæ Antichristus significatur cum omni asperitate & feritate humana: & omnes qui in illo confidunt pariter cum illo deuorabit.

D In lib. I. cap. 6.

† Gratia Spiritus sancti.

c Misitq; Aug.

Quælib. I.

Et misit Deus spiritum malignum inter Abimelech & viros Sichimorum. Hoc verbum verum imperantem, an permittentem Deū significet non facile definiri potest. Quia n. hic positum est emissit: Grecus hęc ἐμιστερον quæ etiam in Psa. vbi legitur. Emitte lucem tuam, quam uis in quibusdā locis interpretes nostri vbi est ἐμιστερον misit interpretati sūt, non emisit. potest ergo & sic intelligi: vt spiritum malignum Deū tanquam volentem ire iter eos emisit. i. potestatem dederit maligno spiritui pacem eorum perturbandi. Vt que adeo autē etiā mitti a domino malignū spiritum propter iustitiā vindicandi absurdum non est, vt quidam ἐμιστερον etiam interpretati sunt.

† sp. Pal. E

† in & fir. rate.

† in & fir. rate.

† in & fir. rate.

† in & fir. rate.

† in & fir. rate.

† in & fir. rate.

† in & fir. rate.

† in & fir. rate.

† in & fir. rate.

† in & fir. rate.

† in & fir. rate.

† in & fir. rate.

† in & fir. rate.

† in & fir. rate.

† in & fir. rate.

† in & fir. rate.

† in & fir. rate.

† in & fir. rate.

† in & fir. rate.

† in & fir. rate.

† in & fir. rate.

† in & fir. rate.

† in & fir. rate.

† in & fir. rate.

† in & fir. rate.

† in & fir. rate.

† in & fir. rate.

† in & fir. rate.

† in & fir. rate.

† in & fir. rate.

† in & fir. rate.

† in & fir. rate.

† in & fir. rate.

† in & fir. rate.

† in & fir. rate.

† in & fir. rate.

† in & fir. rate.

† in & fir. rate.

† in & fir. rate.

† in & fir. rate.

† in & fir. rate.

† in & fir. rate.

† in & fir. rate.

† in & fir. rate.

† in & fir. rate.

† in & fir. rate.

† in & fir. rate.

† in & fir. rate.

† in & fir. rate.

† in & fir. rate.

† in & fir. rate.

† in & fir. rate.

† in & fir. rate.

† in & fir. rate.

† in & fir. rate.

† in & fir. rate.

† in & fir. rate.

† in & fir. rate.

† in & fir. rate.

† in & fir. rate.

† in & fir. rate.

† in & fir. rate.

† in & fir. rate.

† in & fir. rate.

† in & fir. rate.

† in & fir. rate.

† in & fir. rate.

† in & fir. rate.

† in & fir. rate.

† in & fir. rate.

† in & fir. rate.

† in & fir. rate.

† in & fir. rate.

† in & fir. rate.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Dixeruntq; id est Othoniel ratione predicta.
- 2 Nunquid possum. de pin. meā. qua & dii vtuntur. i. Deus in lucernis ardentibus in tabernaculo, q̄ in pleb. vnur oleo qlinarū purissimo.
- 3 Et homines. i. condimentis ciborum, & confessionibus medicinarum. Per hanc autē pinguedinē intelligitur pietas quæ fuit in Othoniel ad subleuandū miserā filiorū Israel: vt patet ex dictis suprā. 3. c.
- 4 Nunquid. id est dulcedinem consolationis diuinæ quæ fuit in Debora habente spiritum prophetiæ, ut patet ex dictis supra. 4. ca.
- 5 Nunquid poss. dese. vi. me. quod læti. &c. De lætificatione hominum videmus experientiam. de lætificatione Dei dicit Ra. Sa. q̄ hoc dicitur eo q̄ Lætiæ in oblationibus hostiarum non cantabant cantica diuina donec offerrentur libamina quæ fiebant de vino. Potest etiam hoc exponi de sacramento Eucharistiæ: quod est Deo acceptissimum, in

- 6 Dixit. i. ab Abimelech rōne predicta. & accipit hic ligna & Sichimitis in spālī, & alyz q̄ cū eis cōstituerūt Abimelech regē vt predictum est.
- 7 Si aut. Rhamnus secundum Isido. est dumus paruus, qui vento agitatus ex se emittit ignem. sic Abimelech agitatus ira succendit populum Sichem, vt habetur infra. ideo subditur.
- 8 Et de. id est principes dicti populi.
- 9 Hunc. Hic consequenter applicatur predicta parabola ad propositum, videlicet de imprecatione maledictionis super Abimelech regem & super populum ipsum constituentem, & patet li. tera ex predictis.
- 10 Misitq;. Hic consequenter describitur diuina punitio vbi primò describitur Sichimitarum rebellio. secundo rebellantium impugnatio, ibi; Diciturq; est. tertio vtrorumq; destructio ibi; Porro Abi. Circa primum dicitur: Misitq; id est permisit.

* Spiritum

MORALITER.

* significantur p oliuam, Psa. 51. b. *Ego autē sicut oliua fructificauit in domo domini.* Secundi sunt hoies in sacra scriptura studio si: de qua dicit, Eccl. 2. 4. c. *Spiritus meus super mel dulcis & hereditas mea super mel & fauam.* Et ideo in ea studiosi refugiūt per curam regiminis eius a dulcedine separati, & isti signantur p arbore ficum, quæ rñdit: *Nunquid possum deserere dulcedinem meam, &c.* Tertii sunt hoies verè humiles: qui nō reputant se dignos promotione ad regimen aliorum. pp quod hec refugiunt quantum bono modo pñt. & isti signantur per vitem: quæ licet non possit se sustinere, sed ab alio fulcitur: tñ ex ea fructus optimus producitur: sic verè humilis per aliū regi & sustentari querit & fructum optimum facit dicens: *Nunquid possum*

possum deserere vinum meum quod lætificat Deum & homines, & inter cætera ligna, &c. Humilitatis enim fructus est valde placēs Deo & hominib; propter quod beata virgo Maria propter humilitatem ad concipiendum Dei filium fuit electa: sicut ipsa dicit Luca 1. c. *Respexit humilitatem ancillæ suæ. &c.*
6 Dixit. Per rhamnum qui est arbor parua: & primo mollis est sicut herba: postea vero spinas habet, significantur homines indigni promotione: promoueri tamen procurant multiplici fictione: & grauius pungunt: & ignem dissensionis emittunt, quo ipsi & promotores sui destruantur, sicut contigit Abimelech & habitatoribus Sichem, qui malè promouerant eum in regem, & vtinam aliis similibus sic contingat.

Sa Sur. August. Et

A nunc surge nocte in
populus tuus tecum
& insidiare. Quidam

Latini habent ma-
turabis. quidam ve-
rò manicabis. Quod
verò Græcus ha-
bet non potest
dici vno verbo:
quod est diluculo
surges. & fortasse
dictum est matu-
rabis a matutino
tempore: quamuis
etiam aliis tempo-
ribus dici solear ad
re accelerandam. ma-
nicabis autem Lati-
nū verbū esse mi-
hi nō occurrit. Sed
illud mouet: q. cū
dixisset simul vt or-
nitor sol. addidit, di-
luculo surges, cum
ipsum diluculum
quod Græcè dicitur,
ipso tēpus ante
solē significet:
quod iam vsitatissi-
mè dicitur cum al-
bescere cœperit.

B sic ergo intelligen-
dū est vt quod po-
situm est mane ip-
sum diluculum in-
telligatur. additū
est autem, simul vt
ornitor sol: vt expri-
meretur non iā or-
to sole faciendum,
sed vbi fulgor ap-
paruerit solis ori-
tis, non enim aliū-
de albescit dilucu-
lum nisi cum cepe-
rit partē cæli quā
videmus ab orien-
te lux solis ad eam
redeuntis attinge-
re. hinc est q. in e-
uangelio vnā & eā-
dē re alius euange-
lista dicit diluculo
factam cū adhuc
obscurū esset, alius
oriēte sole: quia
& ipsa lux quan-
tulacunque dilucu-
li sole fit oriēte.

i. ad ortū veniēte:
& fulgorē de præsentiā
propinquitāte iactantē
solis esse digno
scitur. Quā lucē quidā
idiōtæ solis non esse
putauerunt: sed esse
illā q. primitus cōdita
est antequā Deus quarto
die cōderet solē.

C

NICOLAUS DE LYRA.
1 Spiritū. i. contentiōem seu discordiā excitari per spiritū mali-
gū. 2 Inter. vt suis iniquitatibus exigentibus destruerentur ad in-
uicem. & patet litera vsq; ibi: 3 Agen. maximè de illis, qui faue-
bant Abimelech. 4 Venit. in auxilium Sichimitarum, ambiens su-
per eos dominium, vt patet sequentibus. 5 Ad cu. i. audaces effe-
li propter eius præsentiā. 6 Egref. qui pertinebant ad Abimelech
& fautores eius in contemptum ipsius. 7 Clamante. vt sibi
populum attraheret & contra Abimelech excitaret. 8 Quis. q. d. nul-
lius est mome. ti. 9 Et qui. q. d. ita nobilis ciuitas est antiqua, q. non
debet seruire ei. 10 Nunquid. i. hominis qui non habet hic in do-
minandi. 11 Et con. i. pr. positum vel pr. fectum, prout in Hebr. eo
habetur. 12 Zebul. Et sic fecit magnū contemptum. 13 Super.
i. super viros tam antiquæ nobilitatis, q. Emor, qui fuit à tēpore Abra-
ham potens & nobilis, sui pater & dominus illius ciuitati.
14 Vtinam. ex quo patet q. volūbat dominari ibi. 15 Dictumq;.
Hic consequenter describitur ipsorum rebellantiū in pugnatio ad in-
finitum ipsius Zebul prappositi sui, nuntiantis sibi in secreto verba

1 nus spiritum pessimum inter Abi-
melech & habitatores Sichem.
2 Qui cœperunt eum detestari, &
scelus interfectionis septuaginta
filiorum Ierobaal & effusionem
fangunis eorum conferre in Abi-
melech fratrem eorum, & in cœte-
ros Sichimorum principes qui eū
adiuuerant. Posueruntque insi-
dias aduersum eum in summitate
montium: & dum illius præstola-
rentur aduentum, exercebant la-
trocinia, agentes prædas de præte-
reuntibus. Nuntiatumque est Abi-
melech. Venit autem Gaal filius
Obed cum fratribus suis, & transi-
uit in Sichimam. Ad cuius aduen-
tum erecti habitatores Sichem e-
gressi sunt in agros vastantes vi-
neas, uasque calcantes, & factis
cantantium choris, ingressi sunt
phanum Dei sui, & inter epulas
& pocula maledicebāt Abimelech,
clamante Gaal filio Obed. Quis
est iste Abimelech, & quæ est Si-
chem, vt seruiamus ei? Nunquid
non est filius Ierobaal: constituit
principem Zebul seruum suum
super viros Emor patris Sichem?
Cur ergo seruiamus ei? Vtinam
daret aliquis populum istum sub
manu mea, vt auferrem de medio
Abimelech. Dictū est Abimelech:
Cōgrega exercitus multitudinem
& veni. Zebul enim princeps ciui-
tatis auditis sermonibus Gaal filii
Obed, iratus est valdè: & misit clā
ad Abimelech nuntios dicens: Ec-
ce Gaal filius Obed venit in Sichi-
mā cum fratrib. suis: & oppugnat
aduersum te ciuitatē. Surge itaque
noctē cū populo qui tecū est, & la-
tita in agro & primo mane oriēte

sole, irruere super ciuitatē. Illo autē egrediente
aduersum te cum populo suo fac ei quod po-
tueris. Surrexit itaque Abimelech cum om-
ni exercitu suo nocte, & tetendit insidias iux-
ta Sichimam in quatuor locis. Egredusque
est Gaal filius Obed, & stetit in introitu por-
tæ ciuitatis. Surrexit autem Abimelech exer-
citus cum eo de insidiarum loco. Cumque vi-
disset populum Gaal, dixit ad Zebul: Ecce
de montibus multitudo descendit: Cui ille re-
spondit. Umbras montium vides quasi capi-
ta hominum, & hoc errore deciperis. Rur-
sumque Gaal ait; Ecce populus de umbilico
terræ descendit, & vnus cuneus venit per
viam quæ respicit quercū. Cui dixit Zebul;
Vbi est nunc os tuum quo loquebaris; quæ est
Abimelech, vt seruiamus ei? Nōne hic popu-
lus est quem despiciebas. Egredere & pugna
contra eum. Abiit ergo Gaal spectante Sichi-
morum populo, & pugnavit contra Abime-
lech, qui persecutus est eum fugientem & i
urbē cōpulit. Cecideruntque ex parte eius plu-
rimi vsq; ad portā ciuitatis; & Abimelech se-
dit in Ruma. Zebul autem Gaal & socios e-
ius expulit de vrbe, nec in ea passus est cōmo-
rari. Sequenti ergo die egredus est populus i
cāpū, quod cum nunciatū esset Abimelech, tu-
lit exercitū suum & dimisit in tres turmas ten-
dens insidias in agris. Vidēsque egrederetur
populus de ciuitate, surrexit & irruit i eos cū
cuneo suo oppugnans & obsidens ciuitatem.
Dux autē turmę palātes p cāpū aduersariis p
sequebant. Porro Abimelech oī die illo oppu-
gnabat urbē, quā cepit interfectis habitatori-
bus eius, ipsaq; destructa, ita vt sal in ea disp-
geret. Quod cū audissent q habitabāt in tur-
re Sichimorū, ingressi sunt phanū Dei sui Be-
rith, vbi foedus cum eo pepigerāt, & ex eo lo-
cus nomē acceperat, qui erat munitus valde.
Abimelech quoque audiens viros turris Si-
chimorū pariter cōglobatos, ascēdit i mōtē
Selmon cum oī populo suo, & arrepta securi
præcidit arboris ramum, impositūque ferens
humero dixit ad socios, quod me videtis fa-
cere cito facite. Igitur certatim ramos de arbo-
ribus

que audierat ab ipso Gaal et cautè dissimulauerat. Et patet litera vs-
que ibi. 16 Dixit. qui simulabat se esse cum Gaal quousq; Abime-
lech repente veniret super eum & socios eius interficeret, propter qd
nitebatur eum decipere, dicens. 17 Umbra modo. sequitur. Ecce
po. i. de cacumine montis quod dicitur umbilicus terræ, quia superemi-
nei alijs partibus ventris. Sequitur. 18 Abiit ergo. qui non exiit ci-
uitatem cum Gaal ad pugnandum, sed expectabat interius belli euen-
tum. 19 Zebul autem. quia de ballati iam fuerant in campo: & pp
hoc populus ciuitatis parum curabat de eis. Cetera patet vsq; ibi.
20 Palantes. i. manifestè discurrentes. & inde dī. paleter Gallicè.
21 Porro Abim. Hic consequenter describitur virorumq; punitio,
scilicet, Abimelech & eorum qui promouerunt eum ad regnum, quia
inter fecit eos, & finaliter interfectus est ab eis. Primò ergo describitur
destruētio vrbis Sichem, cum dicitur. 22 Quam ce. inter. Sal enim
reddit terram sterilem & ilico quando aliquis destruebat funditus ali-
quam ciuitatem spargebat ibi salē in signum perfectæ victoriæ. Scū
dò describitur destrucō fortaliū, cum dicitur. 23 Quod cum au-
Et patet litera vsque ibi.

Aribus præcedentes sequebantur ducem. Qui circumdantes præsidium succenderunt. Atque ita factum est, ut fumo & igne mille ferè hominum necarentur, viri pariter & mulieres habitatorum turris Sichem. Abimelech autem inde proficiens venit ad oppidum Thebes, quod circumdans obsidebat exercitu. Erat autem turris excelsa in media ciuitate, ad quam confugerant simul viri ac mulieres, & omnes principes ciuitatis, clausa firmissime ianua, & super turris rectum stantes per propugnacula. Accedensque Abimelech iuxta turrini pugnabat fortiter: & appropinquans ostio ignem supponere nitentur. † Et

-fumo.

propugnacula.

† 1. Reg. 11. c.

2 ecce vna mulier fragmen molæ desuper iaciens, illisit capiti Abimelech, & confregit cerebrum eius. † Qui vocauit citò armigerum suum, & ait ad eum: Euagina gladium tuum & percuteme, ne fortè dicatur, quòd a fœmina interfectus sim. Qui iussa perficiens, interfecit eum. Illo quoque mortuo, omnes qui cum eo erant de Israel, reuersi sunt in sedes suas, & reddidit Deus malum quod fecerat Abimelech contra patrem suum, interfectis septuaginta fratribus suis. Sichemitis quoque quod operati erant retributum est, & venit super eos maledictio Ioatham filij Ieroabaal.

† 1. Reg. 11. Par.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Abimelech autem inde. ad obsidendum eum. Sciendum autem quod alia est ciuitas in Aegypto quæ similiter vocatur Thebes de qua fuit legio Thebgorum: cui præfuit sanctus Mauritius. & alia in Iudæa nomine Thebes, de qua fuit Helias Thebites: & alia est in Græcia, quæ dicitur Thebes: a qua dicuntur Thebani, & in hac obsidione Abimelech interfectus est, unde sequitur.

2 Et ecce. In Hebræo habetur: ceruicem eius, si enim confregisset

set cerebrum statim fuisset mortuus ut videtur. quod tamen non fuit, imò præcepit postea armigero suo, quod interficeret eum. unde subditur.

3 Et percutit. Plus enim formidauit opprobrium etiam post mortem quam animæ damnationem. non enim licitum est alicui sic accelerare mortem suam.

4 Et reddi. Hæc est conclusio huius capituli, ostendens qualiter malum Abimelech & promouentium ipsum reuersum est in caput eorum secundum maledictionem Ioatham filij Gedeonis.

CAP.

CAP. X.

Bost Abimelech. Augu. Quomodo fuit patruus Abimelech vir de tribu Issachar, cum Abimelech patrem habuerit Gedeon de tribu Manasse: Quomodo ergo Phua & Gedeon fratres

Quæst. 47. in lib. Iudic.

fuerunt, ut posset esse Phua patruus Abimelech, cuius filius Thola ipsi Abimelech succederet? Potuerunt ergo Gedeon & Phua vnam habere matrem, ex qua diuersis partibus nascerentur, & fratres essent vnius matris filij, non vnius patris. solebant enim nubere fœmine de aliis tribubus in alias. Vñ Saul cùm esset de tribu Benjamin dedit filiã suã Dauid hoĩ d̄ tribu Iuda & sacerdos d̄ tribu Leui duxit filiã Iorã regis hoĩs d̄ tribu Iuda. Hic Elizabeth & Maria cognatæ

† ut liberaret Ierusalem.

1. Reg. 18. g.

1. Reg. 18. d. 1. Par. 22. d.

Cognatæ

cognatæ in euangeliis leguntur: cùm fuerit Elizabeth de filiabus Aaron ex quo intelligitur de tribu Leui aliq̄ nupsisse in tribu Iuda: vñ fieret inter ambas illa cognatio: ut dñi caro non solum de regia, sed etiam de sacerdotali stirpe propagaretur. a: Huic successit Iair. Iosephus. Israelitarum principatum præcepit Iair Galaadinus, ex tribu Manasse vir, & in aliis felix, & filios bonos habens triginta numero, & in equitatu præclaros & principatum ciuitatum Galaadinarum habentes.

Luc. E

L. 5. 12.

† filii

† in

CAP. X.

Ost Amimelech surrexit † dux in Israel Thola filius Phua † patruus Abimelech, vir de Issachar, qui habitauit in Samir † montis Ephraim, & iudicauit Israel viginti & tribus annis: mortuusque est ac sepultus in Samir. Huic successit Iair Galaadites, qui iudicauit Israel per viginti & duos annos, habens triginta filios sedentes super triginta pullos asinarum, & principes triginta ciuitatum, quæ ex nomine eius sunt appellatæ Auoth Iair, id est, oppida Iair, vique in præsentem diem in terra Galaad. Mortuusque est Iair ac sepultus in loco cui est vocabulum Chamò.

he annum vnum, qui vtrique fuit communis.

Septuaginta. fuerunt Iair triginta & duo filij, conscendentes super triginta & duos pullos.

Filii au-

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. X.

Post Abimelech. Hic describitur quinta tribulatio filiorum Israel à qua liberati fuerunt per Ieph e. Et primò ponitur pondus tribulationis, scilicet modus liberationis, c. 11. tertio impetus seditionis, 12. c. Prima in anas, quia primò describitur tempus pacis, secundo tribulationis, ibi. Fil. au. Isr. ut opposita iuxta se posita magis elucescant. Tempus autem pacis describitur sub duobus iudicibus successiue præsentibus. Tempus autem secundi ponitur ibi. Huic successit Iair. De primo dicitur.

1 Post Abimelech. Non dicit rex, sicut de Abimelech, qui iniquè usurpauit sibi nomen regium. Iste autem redijt ad modum pristinum quo iudices præerant, scilicet per modum directionis & consilij magis quam per modum dominij.

2 Thola. Patruus est frater patris, & ideo secundum istam translationem Phua fuit frater Gedeonis. Sed sequens littera videtur repugnare, cum dicitur, Vir de Issachar. Gedeon autem fuit de tribu Manasse, ut dictum est supra. 6. ca. tribus autem erant in communi. Ad quod potest dici quod in communi tribuum fuit sub præcepto, ne commiscerentur sortis hereditatum, ut dictum fuit Num. 35. ideo mulieres quæ nõ habe-

habebant hereditatem, poterant nubere cum viris alterius tribus, ut dictum fuit ibidem: quia ex hoc non sequebatur commisitio fornicum.

Mater autem Gedeonis secundum ista fuit huius conditionis: sic successiue cõtraxit vni viro de tribu Manasse: & alteri de Issachar. Sciendum tamen quod vbi translatio nostra habet Phua patruus Abimelech: in Hebræo habetur filij Dodo. & secundum Hebræos est hoc nomen proprium patris ipsius Phua. & secundum hoc non oportet accipere quod Phua & Gedeon fuerunt fratres ex parte matris. Sciendum etiam quod Dodo apud Hebræos est etiam nomen commune, & significat patrum suum, & secundum hoc processit translatio nostra. Sicut in Latino idem nomen aliquando est proprium & commune, & quicquid tamen: sicut hoc nomen Romanus aliquando accipitur pro proprio nomine vnius hominis, aliquando pro nomine adiectiuo communi ad omnem hominem Romanum, translatio autem nostra discrepat hic ab Hebræica, ut patet per prædicta.

3 Hunc Iair. Hic describitur tempus secundi iudicis. Et patet littera vñ se ibi.

4 Sedentes. id est, mulos, secundum translationem istam. In Hebræo non additur asinarum, & ideo secundum doctores Hebræicos per pullos intelliguntur hic equi iuuenes electi.

Filij

MORALITER.

1 Post Abimelech. In hoc capitulo mihi non occurrit aliquid exponendum mystice quod sit alicuius momenti: propter quod pertransco.

ponendum mystice quod sit alicuius momenti: propter quod pertransco.

A *Filii autem* a *† Filij autem* Israel, &c. Iosephus, Res equidem Hebræorum ad inhonestam vitam, & iniuriam Dei legumque terebantur. Quos Ammonitæ despicientes & Palestini, magno exercitu provinciam devastabant: omnemque regionem trans Iordanem detinentes, reliqua comprimere præsumebant.

B *Peccauimus* b *redde tu nobis,* &c. Tertullia. Dei misericordia ipsum Israel toties restituit, quoties iudicauit: toties refouit, quoties & increpauit.

C *Theodore-* tus. Clamauerunt

† Filij autem Israel *† peccatis* veteribus iungentes noua fecerunt malum in conspectu domini, & seruerunt idolis Baalim, Astaroth & dijs Syriæ ac Sidonis & Moab & filiorum Ammon, & Philisthijm: dimiseruntque dominum & non coluerunt eum. Contra quos dominus iratus tradidit eos in manus Philisthijm & filiorum Ammon, afflictique sunt, & vehementer oppressi per annos decem & octo omnes qui habitabant trans Iordanem in terra Amorrhæi, quæ est in Galaad, in tantum ut filij Ammon Iordane transmissio vastarent Iudam & Beniamin, & Ephraim. Afflictusque est Israel nimis. Et clamantes ad Dominum dixerunt: Peccauimus tibi, quia dereliquimus te, Dominum Deum nostrum, & seruiimus Baalim. Quibus locutus est Dominus: Nunquid non Aegyptii & Amorrhæi, filiique Ammon & Philisthijm, Sidonii quoque & Amalec & Chanaan oppresserunt vos, & clamastis ad me, & erui vos de manu eorum? Et tamen reliquistis me, & coluistis deos alienos. Idcirco non addam ut ultra vos liberem. Itē & inuocate deos quos elegistis. Ipsi vos liberent in tempore angustiarum. Dixeruntque filij Israel ad Dominum: peccauimus, redde tu nobis quicquid placet: tantum nunc libera nos. Quæ dicentes, omnia de finibus suis alienorum deorum idola proiecerunt, & seruiuerunt Domino Deo, qui doluit super miseriis eorum. Itaque filij Ammon *† conclamantes* in Galaad fixere tentoria: contra quos congregati filij Israel in Maspha castrametati sunt: Dixeruntque principes Galaad singuli ad proximos suos; Qui primus ex nobis contra filios Ammon cœperit dimicare, erit dux populi Galaad.

1 runt ad Deum D
2 cōseruatorem † rursus.
3 seipfos accusan-
4 tes quod reli-
5 cto beneficio
6 ac vero Deo,
7 falsos coluisset.
8 At posteaquā
9 Dominus in-
10 gratum eorum
increpauit ani-
mum (multi-
plicem prouid-
entiam eius E
3 sapius exper-
4 ti, idolorum
cultum, præ-
5 posuerant) &
6 comminatus † Mahon-
7 est se nullas
8 post hac laturum
9 suppetias, † vestra
10 Vbi inquam
suas iniquitates
cōfessi sunt,
alienosque De-
os abstulerunt
ē medio, ser-
uantes Domi-
no, beneficentiam
eius per-
tulerunt. † conuenien-
tes vel congre-
gati.

F
Cap.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Filij au.* Hic consequenter describitur tempus tribulationis. ubi primò describitur culpa cum dicitur: *Filij au.* quæ explicantur magis in particulari, cum dicitur.

2 *Et seruerunt idolis.* Et nominantur hic septem idololatriæ, ut patet in litera. Secundò ponitur debita pœna cum dicitur: *Contra quos.* Et patet: Tertio penitentia cum subditur: *Peccauimus tibi.* Et sequitur.

3 *Quibus locu.* &c. scilicet per Phinees, qui adhuc viuebat: ut dicunt Hebræi. Tamen si dictum eorum est verum, erat multum antiquus, quia a tempore quo filij Israel debellauerunt Schon & Og & Balac vsque ad tempus Iephte, qui liberauit filios Israel de hac tribulatione, fluxerunt anni trecenti, ut habetur cap. seq. deficiunt tamen aliqui: ut dicitur. & tamē ex tunc Phinees iam erat homo perfectus: quia fuit ductor exercitus contra Madianitas: ut habetur Num. 31. Potest etiam dici, quod fuit per alium prophetam: quia non nominatur hic quis ille fuerit.

4 *Nunquid*

4 *Nunquid non.* Hic nominantur septem gentes a quibus tribulationes passi sunt filij Israel cōtra septem idololatrias supra nominatas in quibus deliquerant.

5 *Idcirco non.* Tales negationes diuini auxilij intelligendæ sunt sub conditione, s. si verè non peniteant illi qui sunt in afflictione positi, ut patet ex sequentibus.

6 *Itē, & inuoca.* Ironice loquitur: ut de peccatis magis doleat & confundantur. ideo subditur.

7 *Dixeruntque filij Israel, &c.* Et quod hæc penitentia vera fuit, patet ex sequentibus.

8 *Omnia de finibus suis alienorum deorum ido.* & ideo prius negatum auxilium concessit dominus. Ideo subditur.

9 *Qui do. super miseriis eorum, itaque filij Ammon, &c.* idest ad bellam mutuo se conuocantes & exhortantes contra Israel.

10 *Qui primus ex nob. &c.* Hoc dixerunt principes de Galaad, ut aliquis cum maiori diligentia esset dux in bello: quia ad victoriam consequendam multum valet diligentia ducis & constantia ipsius.

CAP.

CAPVT XI.

A

Vit itaque. * Ioseph. Ammonitis castrametantibus in terra Galaadiorum, p[ro]uinciales occurrerunt, ammonente se gentis duce. Erat autem quidam nomine Iephte, vir virtute paterna potens ad exercitum dispensandum quē sub mercede poscebant. Ad hunc ergo mittentes rogabāt vt cum eis pugnaret, promittentes ei vt cuncto tempore principatum exercitus sui cōcederent.

Augu. Iephte interpretatur aperiens: qui Christum significat. Ipse enim discipulis suis aperuit sensum vt intelligerent scripturas. Hunc Iephte fratres de domo patris expulerunt tanquam legitimæ vxoris filij fornicariæ filium. hoc cōtra Christum fecerunt principes sacerdotū Scribæ, & Pharisei, qui de legis obseruatione gloriari videbantur tanquam legem solueret; & ideo legitimus filius nō esset. Et quantum ad gerem, mater eius synagoga Iudeorum dicitur potēst: quæ saepe cum idolis fornicata est. Sed illi quasi obseruatores legis videbantur legitimi: hic autem cōtra legem facere videbatur. ideo tanquam legitimi non legitimum iure sibi visi sunt eiecisse. secundum hoc enim plebs illa dicta est fornicari: quia legis præcepta non seruant & tanquam viro non exhibent fidem.

† quem pererat ipsi. 156. di. c. na. scit. Quæst. 49. in Lib. Iud.

B Post aliquid dies.

Quæst. 49. 1. lib. Iud.

C

Habitauit in terra Tob: in terra, s. bona vel potius optima. Quæ n. Græcè εὖχος, hoc Latine optimū dicitur. Id autē interpretat Tob: vbi vñ intelligēda resurrectio. Quæ n. magis terra optima q̄ terre nū corpus excellētia immortalitatis & incorruptionis idutū? Congrega.

C Congrega. * Iosephus. In p[ro]uincia Galaaditica morabatur, & omnes de longe ad se venientes, sub mercede p[ro]pria retinebat. Illis vero supplicatibus atq; iurantibus omnem principatum se ei fore p[ro]bituros: tandem aliquando contentus & velociter diligentia rerum habitam in vrbe Masphat exercitu constituto, legationem mittit ad regem Ammonitarum.

CAP. XI.

Vit itaque illo in tempore Iephte Galaatides vir fortissimus atque pugnator, filius mulieris meretricis, qui natus est de Galaad: Habuit autē Galaad vxorem de qua suscepit filios,

qui postquam creuerant, eiecerunt Iephte, dicentes: Heres in domo patris nostri esse non poteris; quia de adultera matre natus es. Quos ille fugiens atq; deuitans habitauit in terra Tob.

Congregatiq; sunt ad eū viri inopes, & latrocinantantes, & quasi principem sequebantur. In illis diebus pugnabant filij Ammon cōtra Israel: qui bus acriter instantibus, perrexerūt maiores nati de Galaad vt tollerent in auxilium sui Iephte de terra Tob. Dixeruntque ad eum: Veni, & esto princeps noster, & pugna contra filios Ammon

† Aug. Infirmities, scilicet Christi p[ro]muluerat, quia ita voluit, vt ab eis quæ oportebat pateretur, sicut hoc idem significauit Iacob, p[ro]muluit ang. lo. cum quo, ideo vt id ipsum portenderet Iustabat.

† Aug. Quasi dicat, Hic homo non est à Deo, qui sabbatum non custodit, se autem legitimos filios iactantes, dixerunt: Nos ex fornicatione non sumus nati: vnum patrem habemus Deum.

† Aug. Quis quatus esset abscondit, & fruentis latuit. Si enim cognouissent, nunquam dominum glorie crucifixissent. Fugit, quia mortis infirmitate videant, sed non virtutem resurgenti.

† Aug. Abiecio vel reuocatio, qui a p[ri]mo Christum abiecerunt, sed eis postea reuelabitur.

† Qui interpretatur filius populi iniqui, vel filius mortis. Hi sunt qui ex ipsa gente iniquales p[er]manerunt, vel in gehenna deiquati sunt, vel diabolo & angelis eius.

factum est post dies, id est post tempus. Quod non illud intelligatur quod tacenti p[ro]missione domini est factum, sed quod postea futurum. Quod vñ pertinere ad hoc, quod seniores Galaad venerunt ad Iephte: vt per æta tem senilem nouissima p[ro]pa significent. Dixeruntq;

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XI.

Vit itaque. Descripto pondere tribulationis, hic consequenter describitur modus liberationis: vbi primò describitur conditio ducis liberantis, secundo humiliatio ipsius deprecantis, ibi: Et misit nuntios. tertio prostratio aduersarii rebellatis, ibi, Factus est ergo. Circa primum describitur ipsius Iephte eiecō, secundo ipsius in principem electio ibi: In illis diebus. Circa primum dicitur. Fuit ita. & c. Galaad autem aliquando accipitur pro nomine vnus terræ: aliquando pro nomine vnus ciuitatis in illa terra, & aliquando pro nomine vnus hominis, & omnibus illis modis Iephte dicitur Galaatides: quia fuit natus de terra Galaad: & pater eius vocatus est Galaad: vt statim subditur in hoc. c. Et ciuitas sua vocata est Galaad, vt hñ infra. c. 12. Filius mulieris meretricis qui. Hebræi dicunt: Filius mulieris hospitatricis.

hospitatricis, quia zonah nomen Hebraicum hic positū est equiuocum ad meretricem & hospitatricem: vt dictū fuit Iosue 2. de Raab. & forsitan vtraque significatio isti mulieri conuenit. Habuit autem, & c. pater Iephte: vxorem aliam & veram. Heres in do. pa. no. esse non poteris, quia de adultera matre natus es. Congregatiq; sunt. In Hebræo non habetur hoc: Et latrocinantantes. Credibile enim est quod agebant p[re]das de aduersariis filiorum Israel tantum: sicut Dauid & viri eius faciebāt: vt habetur primi Regum vigesimoseptimo. In illis diebus. Hic consequenter Iephte in principem terræ Galaad eligitur. vnde subditur: Dixeruntque ad eum. Veni & esto princeps noster, dum tamen tu sis dux belli nostri.

Quibus

MORALITER.

Fuit itaq; illo in temp. In hoc. c. litera nostra discrepat in pluribus ab Hebraica. Primò in hoc quod dicitur: Filius mulieris. Hebræi dicunt: Filius mulieris hospitatricis. Secundo in hoc quod dicitur: De adultera matre generatus es. Hebræi & libri nostri correcti habent: De altera matre natus es. Tertio in hoc quod dicitur: Congregatiq; sunt ad eum viri inopes & latrocinantantes, Hebræi non habent latrocinantantes: sed tantum inopes. Ego autem intendo capitulū istud exponere mysticè s[ecundum] literā Hebraicam, quā reputo veriorē. Igitur per Iephte, qui dicitur vir fortissimus allegoricè p[otes]t intelligi dñs noster Iesus Christus, qui tantæ fortitudinis est, quod porat omnia verbo virtutis suæ, vt dicit Heb. 1. a. & bene dicitur filius mulieris hospitatricis, i. virginis Mariæ: quæ ex plenitudine suæ pietatis recipit omnes ad eā debite recurrentes in hospitium suæ misericordiæ. Bern. Maria omnibus oia facta est: sapientibus & insipientibus debitorum se facit

facit, omnibus sinum misericordiæ aperuit: vt de eius plenitudine acciperent vniuersi. Quæ bene dicitur altera mater, i. alterius condōnis quàm ceteræ matres, nam ipsa sola m[ar]ia & virgo. Hunc autē Iephte scilicet Iesum Christum reprobauerunt fratres sui, s. Iudæi, quorū erat frater secundum carnē, & ipse fugit ab eis in persecutione Herodis, Matt. 2. & in persecutione ciuū suorum qui voluerunt eū precipitare de supercilio montis, super quem fundata erat ciuitas eorū. vt habetur. Luc. 4. Et congregati sunt ad eum viri inopes, id est, apostoli & alij discipuli propter ipsum omnia relinquentes, Perrexerunt maiores, & c. Per istos maiores possunt intelligi Iudæorum doctores, quorum aliqui recurrerūt ad eius auxiliū ante passionē suā ei edētes in eū, vt Nathanael. Io. j. & Nicodemus qui erat magister in Israel. Io. 3. & plures alij quorū noia non exprimunt in euangelio de quibus dicitur Io. 12. f. De principibus aut multi crediderunt in eum, & c. Et loquitur euangelista de tempore ante Christi passionem, vt patet intuitu. Reuer-

Quæst. Ind. Matt. 5. Ibi. 27.

E Ibi.

latroc. Ab. 1.

A *a* *Dixeruntque princi.* Aug. Tale quid figuratū est in Ioseph, quem fratres uendentes abiecerunt: & cū fame tribularent ad eius opem misericordiamque conuersi sunt. hic uero amplius elucet significatio futurorum, quia nō ipsi prorsus fra-

qui ex ipsa gente in infidelitate pmanerunt, aut oēs gehen D nāe p̄destinati: *ubi erit fletus & stridor dentium*: tanquā populo m̄coris. Quāquam populus m̄coris diabolus & angeli eius cōuenienter intelliguntur, uel quia aeternam miseriam

† Elegans responsio prophetiam euidentius exprimit.

a' † Opinione uestra.

Quibus ille respondit. † Nonne uos estis qui odistis me & eiēcistis

de domo patris mei, & nunc uenistis ad me † necessitate compulsi?

a *Dixeruntque principes Galaad ad Iephte.* Ob hanc igitur causam
b nunc ad te uenimus, ut proficiscaris nobiscum, & pugnes contra filios Ammon, sisque dux omnium qui habitant in Galaad. Iephte quoque dixit eis. Si vere uenistis ad me ut pugnem pro uobis contra filios Ammon, tradideritque eos dominus in manus meas, ego ero uester princeps? Qui responderunt ei. Dominus qui hęc audit ipse mediator ac testis est, quod nostra promissa faciemus. Abiit

itaque Iephte cum principalibus Galaad, fecitque eum omnis popu-

lus principem sui. Locutusque est Iephte omnes sermones suos cō-

ram domino in Maspha. Et misit nuntios ad regem filiorum Am-

mon qui ex persona sua dicerent. Quid mihi & tibi est, quia uenisti contra me, ut uastares terram meam? Quibus ille respondit. Quia tulit Israel terram meam quando ascendit de Aegypto, a finibus Arnon usque leboc atque Iordanem. Nunc ergo cum pace redde mihi eam. Per quos rursus mandauit Iephte, & imperauit eis ut dicerent regi Ammon. Hęc dicit Iephte. Non tulit Israel terram Moab, nec terram filiorum Ammon, sed quando de Aegypto con-

scenderunt, ambulauit per solitudinem usque ad mare rubrum, & venit in Cades, misitque nuntios ad regem Edom, dicens. Dimitte ut transeam per terram tuam. Qui noluit acquiescere precibus eius. Misit quoque ad regem Moab, qui & ipse transitum præbere contempsit. Mansit itaque in Cades, & circumiuit ex latere terram Edom, & terram Moab. Venitque ad Orientalem plagam terræ Moab, & castrametatus est trans Arnon, nec uoluit intrare terminos Moab, Arnon quippe confinium est terræ Moab. Misit itaque Israel nuntios ad Sehon regem Amorrhæorum qui habitabat in Hesebon, & dixerunt ei. Dimitte ut transeam per ter-

eis quos decipiunt acquirunt vel quia ipsi æterne miserie deputati sunt.

† Gen. 26. f.

c *Ego ero uester.* Ibidem.

Aug. id est, rex quem nondum habebat gens illa tempore iudicium. Cœperunt aut habere Saullem regem, & postea successores eius. Nam in Deuteron. cum

1. Reg. 10. a.

eis præcipitur, qualē deant hē- reregē si hoc eis placuerit, nō ibi rex, sed princeps nominatur, sed Iephte illū signi-

Deut. 28. d.

ficabat qui uerus est rex.

Aug. Rex. f. si cut in titulo crucis scriptum est. postquam enim Iephte liberauit eos ab inimicis, non eis rex factus est, ut intel-

ligeremus hęc potius ad Christum quam ad ipsum Iephte pertinere, de quo scriptura narrationē con-

cludit ita. *Et iudicauit Iephte Israel sex annis & mortuus est, &c.* Iudicauit ergo Israel sicut cæteri iudices, non

E

* ipse Israel.

ibi regnauit ut

prin-

F

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Quibus ille respondit*, non statim credens eis, propter ea que passus fuerat ab eis.

2 *Nonne uos estis qui odistis me.* licet supra dictum sit de fratribus suis tantum quod eiecerunt eum, tamen hic alloquitur senes illius populi generaliter, quia ad querimoniā & instum fratrum suorum senes qui erant iudices illius populi, eiecerant eum. Vel forte inter illos qui uenerunt ad Iephte erant fratres sui, uel eorum aliqui ad quos principaliter dixit uerbum suum: propter quod diligentius explicant intentum suum dicentes.

3 *Ob hanc igitur causam, &c.* Quia explicata respondit Iephte:

4 *Si uere uenistis ad me.* i. fideliter & absque fallacia, hoc dicit interrogando. Qui responderunt ei simpliciter adfirmando etiam iuramento cum dicitur.

5 *Dominus qui hęc au.* quia nihil eum latet. *Ipsa me. ac test. est.* Iurare est Deum testem inuocare, sequitur.

6 *Locutusque est Iephte, &c.* ibi enim erant cōgregati Galaaditæ coram domino, quia dominus præsens est ubique, licet ibi non esset tabernaculum, & ideo ibi replicauit Iephte pacta quæ erant inter ipsum & populum, ut negotium esset firmum & solidum.

7 *Et misit nun.* Hic consequenter ponitur supplicatio deprecantis. Ad cuius intelligentiam considerandum, quod filijs Israel petentibus transitum pacificum per terram Sehon regis Amorrhæi, non solum ipse negauit, sed eis occurrens

eisdem etiam ad præliū prouocauit, pp quod dominus ipsum & terram suam in manus filiorum Israel tradidit, cuius terræ unam partem Sehon abstulerat a filijs Moab, ut habetur Numer. 21. Rex autem iste Ammon de quo hic agitur, regnabat etiam in Moab, propter quod illam terram quam Sehon abstulerat de Moab tanquam suam repetebat, & a filijs Israel iniuste possessam dicebat, quod non erat uerum sicut fuit declaratum Numer. 21. Igitur circa hoc primo ponitur ipsius Iephte petitio humilis, secundo regis Ammon responsio rationalis, ibi. *Quibus ille respondit*, tertio responsio nis euacuatio rationalis ibi *per quos rursus.* Circa primū dicitur. *Et misit nuntios.* Uolebat enim declarare titulum suum iustum, & ideo primo misit nuntios de pace tractanda, & in hoc se humiliavit, dicens.

8 *Quid mi.* Quati diceret non habeo uoluntatem bellandi tecum, nec tu habes causam contra me.

9 *Ue uasta.* i. meo regimini & defensionem commissam.

10 *Quibus.* Hic consequenter ponitur responsio irrationabilis, cum dicitur.

11 *Quia tulit.* quod erat falsum, quia Israel non abstulit a filijs Moab & Ammon aliquid de terra sua, ut habetur Num.

11. & Deuteron. 2. sed solum a Sehon & Og. & illud fuit eis licitum, ut declaratum fuit Nu. 21. & iterum hic declarabitur per uerba Iephte.

12 *Per quos.* Hic cōsequenter ponit dictę respōsionis euacuatio rōnabilis, ubi Iephte ostēdit triplici rōne, qđ illam filij Israel iuste possidebant, secunda ponitur ibi. *Tradiditque eum.*

C princeps, sicut hi qui in regnerum voluminib. continentur. **A** Nonne ea qua pos. & c. Nonne quaecunque hereditavit tibi Chamos.

Lib. 8. Origi
Com. in Isa.
cap. 15.

* Hieronymus. Chamos idolum erat consecratum, quod alio nomine dicitur Beelphegor.

* Isidor. Beelphegor, interpretatur idolum ignominie, idolum enim fuit Moab cognomento Baal super montem Phegor, quem Latini Priapum vocant, Deum, hortorum. Fuit enim de Lapfaco ciuitate Hellesponti, de qua pulsus est, & propter virilis membri magnitudinem in numerum Deorum suorum eum Graeci transfulerunt, & in nomine sacrauerunt hortorum, vñ & dicitur p. esse

terminos Ammon.

B hortorum. Fuit enim de Lapfaco ciuitate Hellesponti, de qua pulsus est, & propter virilis membri magnitudinem in numerum Deorum suorum eum Graeci transfulerunt, & in nomine sacrauerunt hortorum, vñ & dicitur p. esse

ram tuam vsque ad fluuium. Qui & ipse Israel verba despiciens, non dimisit eum transire per terminos suos sed t infinita multitudine cōgregata egressus est contra eum in Iasa, & fortiter resistebat. Tradiditque eum dominus in manus Israel cum omni exercitu suo, & percussit eum, & possedit omnem terram Amorrhæi habitatoris regionis illius, & vniuersos fines eius, de Arnon vsque Ieboe, & de solitudine vsque ad Iordanem. Dominus ergo Deus Israel subuertit Amorrhæum pugnantem contra illum populo suo Israel. Et tu nunc vis possidere terram eius? Nonne ea quæ t possedit Chamos Deus tuus, tibi iure debentur? Quæ autem dominus Deus noster victor obrinuit, in nostram cedent possessionem. Nisi forte melior es Balac filio Sephor rege Moab, aut docere potes quod iurgatus sit contra Israel & pugnaverit contra eum quam t habitauit in Hesebon, & viculis eius, & in Aroer & villis illius, vel in cunctis ciuitatibus iuxta t Iordanem per trecentos annos. Quare tanto tempore nihil super hac repetitione tentastis? Igitur non ego pecco in te, sed tu contra me male agis, indicens mihi bella non iusta. Iudicet dominus arbiter huius diei inter Israel, & filios Ammon. Noluitq; acquie-

esse horti, propter eorum fecunditatem. * Augustinus. Hoc quidam Latini sic interpretati sunt. Nō ne quæcunque dedit tibi Chamos Deus tuus possidebis, & c. Vbi videtur Iephte confirmasse Deum qui vocatur Chamos, potuisse aliquod hereditatis dare cultoribus suis. Quidā vero sic habent. Nonne quæcunque possedit Chamos Deus tuus hæc possidebis? quasi aliqd tale potuerit possidere. An forte secundum hoc dictū est, q sub angelis constitutę sunt gentes iuxta canticum Moysi? Nunquid ille angelus sub quo erant filij Ammon, Chamos dicitur? Qui hoc audeat adfirmare, cum possit intelligi secundum eius opinionem dictum, quia putabat Deum suū possidere hæc, vel in possessionem

D. Quæst. lib. Iud.

† omn. lo. sum. gato.

E

† pos. lo. sum. faciet.

F

NICOLAUS DE LYRA.

* tertia ibi. Nisi forte. Prima rō accipit ex hoc q filii Israel in nullo impugnaverunt filios Ammon & Moab, sed Schō eos impugnantē occiderūt, & per cōsequēs quicquid possidebat iure belli acquisierūt. Hanc aut rōnem Iephte tangit dīctū se repetes processum filiorū Israel declinādo a terminis Ammō & Moab. vt hētur Deut. 2. & N 21. Et patet lra vsq; ibi. 1 Egr. ff. I. p. n. Schon iuit obuā filijs Israel ēt extra terrā suā ad eos debellandum. Ex quo patet quod habuerunt contra eum iustum bellum & per consequens regnum eius iusto bello acquisitū a filijs Israel fuit ab eis & iuste possessū. 2 Tradidit; eū. Hic ponitur secunda rō, quæ accipitur ex auctoritate diuina, quia est domin⁹ celi & terre, & ideo potest terram ab vno possessam alteri dare pro sua voluntate, quod fecit de terra possessa a Schon rege tradēdo eam filiis Israel possidentem secundum quod dicitur Deut. 2. Ecce tradidi in manus tua Schō regem Hesebon, Amorrhæū, & terrā eius incipe possidere, & c. & hanc rationē tangit Iephte, dicens. Tradiditq; eum dominus in manu Israel eum. Et patet lra vsque ibi. 3 Nonne ea. Quod dupliciter exponitur. Vno modo sic. Quæ possedit Chamos Deus tuus. i. populus Moab qui Chamos colebat, vt sic sensus, quod illa pars terræ Moab quæ actu possidebatur ab eo quando filii Israel debellauerunt Schon, illa de iure erat populi Moab, non aut illa pars q possidebat Schon a filiis Israel acquisita. Alio mō, exponit, vt sit cōfirmatio rōnis pcedentis. Ad cuius intellectū est cōsiderādū, q, sicut fideles victorias suas attribuūt Deo vero, ita infideles victorias suas suo Deo falso. Dicit igit. Nōne ea, etc. i. possidere te fecit. 4 Chamos Deus, secundum opinionem tuam. 5 T. bi iure debentur. i. reputans iure acquisita per victoriam. 6 Quæ autem domi. quasi diceret multo fortius illud quod obtinimus Deo vero nobis victoriam prestante iuste est nobis acquisitum & possessum. 7 Nisi forte melior es, & c. Hic ponitur tertia ratio, quæ hic accipitur ex p̄scriptione, quia populus Israel fuerat in tam longaeva & pacifica possessione huius terrę, q, nullus de cetero deberet reclamare, & maxime quia iustus titulus p̄cesserat: vt patet ex p̄dictis, & hoc est quod dicitur: Nisi forte melior es Balac filio Sephor rege Moab, qui erat rex Moab illo tempore quo debellatus fuit Schon: vt hē Num. 22. qui licet vocauerit Balaam ad maledicendum filiis Israel non tñ repetebat terrā Moab quam filij Israel abstulerant a Schon: sed timebat ne perderet altā partem: & terrā Madian de qua erat natus, vt dictū fuit ibidē: nec aliquis alius rex post eū repetiuit hanc terrā. Iō subditur: 8 Aut docere potes q iurg. & c. I. quicūq; rex Moab post Balac. 9 Contra Israel & pugnaverit. Ad recuperandum hanc terrā. 10 Quando habitauit in, & c. i. toto tempore quod Israel habitauit in ista terra, & quantum fuerit illud tēpus subdit dicens: 11 Per trecent. Quare, & c. deficient tñ aliqui, vt videbitur. 12 Igitur non ego, & c. Hic ex p̄dictis rōnib. Iephte, concludit, q, habeat iustā causam defensionis, & rex Ammon iniustam

stam inuasionem. Antequā ultra procedatur, vidēdū est qd de trecentis annis p̄dictis deficiat. Ad cuius intellectū cōsiderandam, q, sicut in sciētis humanitus inuentis minus nota vel dubia per ea quæ sunt certa declarant: sic in sacra scriptura, quæ est p̄ diuinā reuelationē tradita passus dubius vel obscurus, per aliū passū q certus est & determinatus debet declarari. Itē aut trecenti anni nō determinant hic p̄ scripturā, nisi relatiuē tñ. Inquinatū refert dictū Iephte arguētis p̄scriptionē: in qua allegatione solēt hoies allegare quātū pnt plus de tpe apparenter, & aliqñ excedūt: nec tñ scriptura vel auctor scripturæ hoc referēs dicit falsū q̄ refert veraciter id qd dictū est, licet dices excederit vel defecerit. Sic est in p̄posito de Iephte, cuius verba nō sunt autentica, inquitū sūt ipsius. Sacra aut scriptura. 3 Reg. 6. determinat tēpus qd fluxit ab exitu filiorū Israel de Aegypto vsq; ad fundationē tēpli p̄ Salomonē i principio quartū anni regni sui. f. 480. anni. Si aut ab isto numero q i scriptura certus reputat remouean tur: tps qd p̄cessit ab exitu de Aegypto vsq; ad debellationē Schon, qñ terra p̄dicta fuit acq̄ta, vt dictū est, & tps qd fluxit a principio principatus Iephte, qñ ista allegauit vsque ad quartū annū regni Salomonis exclusiue: in cuius principio tēplū fundauit: remanēt tñ 267. anni: & sic a 300. p̄dictis deficiūt 33. anni. Probatio asūpti: q̄a ab exitu de Aegypto vsq; ad ingressū terræ p̄missionis fluxerūt 40. anni: vt patet i pluribus locis sacre scripturę. Schō aut fuit debellatus quasi per vnū annū añ ingressū terræ p̄missionis viuēte adhuc Moyses: & sic añ acquisitionē p̄dictę terræ fluxerūt anni 39. Item a principio principatus Iephte usq; ad tertiū annū regni Salomonis inclusiue fluxerūt cētū & 74 anni: q̄a Iephte iudicauit Israel sex annis: & post eū Absan septē: & postea Ahialō decē: & post ipsū Abdon octo: vt hē Iudic. 12. de his tribus. Post ipsū Sāson 20. Iudi. 16. & post ipsū Heli. 40. vt habetur 1. Reg. 4. postea Samuel cuius anni comprehendunt cū annis Saulis: & fuerūt insimul iuncti 40. vt hē Act. 13. Postea Dauid regnauit annis 40. vt hē 2. Reg. 5. Post eū Salomō tribus annis ante fundationē tēpli, ut hē 3. Reg. 6. & isti anni simul iuncti cū p̄cedentib faciunt annos. 213. q̄bus si iungant 267. anni p̄dictis faciunt 480. annos, & sic patet quod s̄. dictum est. Anni aut 267. p̄dicti. i. sa tpe debellationis Schon vsq; ad priuicipiū ducatus Iephte sic accipiunt p̄ partes: unus annus ante ingressū terræ p̄missionis de ducatu Moysi, vt patet p̄ p̄dicta, quadraginta q̄bus p̄fuerūt Iosue & Othoniel, ut habetur Iudic. 3. Tēpus. n. Iosue in sacra scriptura nō determinatur: & ideo sub tpe Othoniel q ei successit cōprehēdunt octoginta. quib. p̄fuit Aod post Othoniel: ut hē Iudic. 3. c. 40. anni Deborah, vt hē Iudic. 5. c. quadraginta Gedeonis Iudi. 8. Tres Abimelech Iudi. 9. vigintitres ipsius Thola, Iudi. 10. c. uigintiduo ipsius Iair. Iudic. 10. c. decem & octo anni quibus filij Israel fuerunt sine iudice seruiētes Philisthijm & filijs Ammon ante promotionem Iephte, ut habetur Iudic. 5. Et isti anni simul iuncti faciunt 267. & sic patet propositum.

A nem sibi dedisse.

a Et circumiens Galaad. Aug. Galaad interpretatur abijciens: Manasse necessitas transeundi. Sunt ergo a proficientib. abijcientes. i. contēnentes. Transeunda ē necessitas: ne forte cū transferit qui projicit contēnentes cedat terrestribus. Trans-

eunda etiā specula Galaad: qui Galaad etiā reuelatio interpre- tatur. Est autem specula altitudo ad prospiciendum uel despicien- dum. i. desuper aspiciendū. Spe- cula ergo Galaad uidetur signifi- care superbiam reuelationis unde: *Et ne magnitudo reuelationum extolme, &c.* ergo & ipsa transeunda est. i. in ea manendū non est propter cadendi periculum. His transitis facile superant ini- mici: quod significat dicendo & a specula Galaad transeundi & transiens ad filios Ammon.

b Si tradideris filios Ammon. Augu. Quemlibet cogitauerit Iephte, non uidetur filiam cogitasse. nō enim diceret: *heu me plama, impedisti me, &c.* Indicat enim se im- peditum, ne illud quod cogita- uerat impleret. Quē autem po- tuit cogitare qui filios non habe- bat? An coniugem cogitauit: & ut hoc fieret Deus noluit: & ut hoc nō relinqueret impunitum: ne quis postea id auderet: & ut magna prouidentia ex hoc quod accidit magnum sacramentum ecclesie figuraretur? Ex utroque ergo prophetia adaptata est, quod scilicet uoēs cogitauit, & quod nolenti contigit. Si enim coniugem cogi- tauit, coniunx Christi ecclesia est. Sed quia huius Iephte cō- iunx uirgo esse non potuit: in eo q, filia potius occurrit: & inulta non remanuit uoti temeritas, & uirginitas ecclesie fi- gurata est. Cui dicitur: *Filia fides tuate saluam fecit, uade in pace.*

c Quicumque pri. fuerit egres. &c. * Iosephus. Gedeon pro uic- toria Deum deprecatus, & sacrificium promittens, ut si ui- uis reuertetur, quicquid ei prius occurreret, immolaret: congressus copiose uicit, & occidens hostes, persecutus est usque ad Ammonidem ciuitatem, multas vastauit urbes, prædamq; collegit, & a seruitute domesticos liberauit, quā decem & octo sustinuerant annis. Reuersus autem calami- tatem incurrit, nullo modo prisce felicitatis æqualē. Nam ei filia vnigenita, & uirgo, occurrit Patre ingemiscēte, illa non doluit, pro patris uictoria & ciuium libertate moritura. Transactis induciis, filiam pater immolauit: nec legitimum faciens holocaustum, nec Deo charū non utique deliberās apud aīum suū, qualis apud ceteros hui⁹ facti causa uideret.

* Theodor. Stolidus erat Iephte pollicitatio. Animad- uertere enim debebat, canem uel asinum illi primū occurre- re posse, quæ tamen ex lege immunda sunt animalia. Do- minus igitur per illum erudiens ceteros, ut prudenter & di- sceretē promissiones suas emittant, eadē hanc non cohibuit. Quod tamen huiusmodi uictimas damnat, testis est beatus Dauid inelamans: *Et immolauerunt filios suos & filias suas dæmonijs, &c.*

* Procop. Promissio nimis fuit feruida, exq; amore despe- ratē uictorie profecta. Suggestit uerò ei Satanas gloriæ præ- textu ut Deo uictimam legi aduersam immolaret. Quemad- modum Adamum quoque oculorum aperiendorum præ- textu, ad diuini mandati transgressionem adduxit.

* Iustinus martyr. Iephte uotum imprudenter pronun- ciauit. Cepit diabolus occasione ex imprudenti uoto, & co- natus est inde laqueum tēdere Iephte quo delinqueret. Ita- que impulit filiam, ut ei obuiam prodiret, ut a filia sese con- tinens, uotum esset irritum. Sed ille pluris fecit uoti solutio- nem, quā uitam filie. Permisit autem Deus illum immolari, nō quasi humano sanguine delectaretur, sed quod documentum statueret posteris, ne unquam imprudenter Deo uota nuncupa-

nuncuparent. Sed quoniam immolando filiam præbuit se- custodē religionis erga Deum, propterea eius facta est men- tio in enumeratione iustorum.

* Nazianzen. Facinus Iephte, pollicitatio nimīū præceps, uictoriaque deploratæ cupiditas offerendi muneris neces- sitatem imponebat.

* Chrysostom. Propter hoc sacrificium Iephte multi infide- lium crudelitatem & inhumana- tatem nobis impropert, &c.

* Idem. Istum Iephtem exi- stimo esse Dominum nostrum, uictorem mundi, qui ecclesiam obtulit per immolationem mar- tyrum tempore persecutionis: & uictima unica oblata est Deo. Offerit unicus unicam, sponsus spontam, pater filiam, &c.

* Tertullianus. libro tertio sacrorum Poematum aduersus Marcionem.

Iephte fide firma, qui duro vulne- re uotum Ausus mercedem belli Deo dicere grandem, Hic quia, quæ non uult Dominus, promiserat amens. Occurrit primò carum sibi pectore pignus. Nulli sperata cecidit quod sorte repente,

Promissum ut staret. soluit pia iura parentis, Peccati uotum, uolentia mente coperuit Immanis timor, orbat & solatia uitæ Pro scelere obtinuit famam, pro crimine laudem.

* Hieronymus. Si Iephte obtulit filiam suam uirginem Deo, non sacrificium placet, sed animus offerentis.

* Ambros. Filia Iephte rediit ad patrem, quasi ad uotum rediret, & uoluntate propria cunctantem impu- lit, fecitque arbitrato spontaneo, ut quod erat impietatis fortuitum, fieret pietatis sacrificium.

* Petrus Comestor. Iephte fuit in uouendo stultus, in soluendo impius.

* Augu. De Iephte filia solet esse magna quæstio: Qui- busdam quid tibi uelit hoc nosse cupientibus, & pie quæren- tibus. Quibusdam qui scripturis imperita impietate aduer- santur hæc criminatibus, quod legis prophetarumque Deus etiam humanis sacrificijs delectetur. Sed nec illa sacrificia eum delectauerunt, ubi pecorum holocausta offerebantur. Sed quia significatiua fuerunt & quædam umbre futurorū, res his sacrificijs significatas nobis commēdare uoluit. Fuit autem & hæc causa utilis cur illa mutarentur, nec modo iu- berentur, sed prohiberentur offerri, ne uerè secundum car- nalem affectum talibus Deum delectari putaremus. Sed utrum humanis sacrificijs etiam significari futura oportue- rit, meritò quæritur: non quòd mortes hominum quandoq; moriturorum in hac causa horrescere deberemus: sed illi qui hæc de se fieri gratanter acciperent, in aternam remun- rationem commendarentur Deo. Sed si hoc uerum ef- fet: hoc sacrificium Deo non displiceret: Scriptura uerò tes- tatur quia displicet. Cum enim omnia primogenita sua esse uoluerit & peæcepit: redimi tamen a se uoluit primo- genita hominum ne immolandos Deo primogenitos suos crederent. unde: *Non ita facies domino Deo tuo: abomina- ta enim quæ dominus odit fecerunt dijs suis quando filios & filias combusserunt igni dijs suis.* Non solum ergo non diligit Deus, sed odit etiam talia sacrificia, in quibus homi- nes immolantur. Illa uerò diligit & coronat, cum iustus us- que ad mortem pro ueritate decertat, uel ab iniuicis quos pro iustitia offendit, occidit retribuens eis bona pro malis idest, pro odio dilectionem. Tale dicit sanguinem iustum a sanguine Abel iusti usq; ad sanguinem Zacharie. Præcipue autem quod sanguinem ipse fudit pro nobis, & sacrificiū seipsum Deo

D Heb. 11.

Orat. de Ma- chab.

Hom. 14. ad pop. Ant.

Homil. de uoto Iephte tom. 1.

Sententiæ Larin.

E

In cap. 7. Hierem.

Lib. 3. offic. cap. 12.

Hist. Schol.

Quæst. 49.

Exod. 13. 2. Num. 8. c.

4 Reg. 17. f.

F

Matt. 23. d.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Factus est ergo super Iep.* Hic consequenter describitur prostratio rebellantis, scilicet, regis Ammon, qui noluit acquiescere uerbis rationabilibus ipsius Iephte, cuius mo- dus describitur cum dicitur: *Facinus est ergo super Iephte: id est, uoluntas & audacia pugnandi pro populo in confiden-*

tia diuini adiutorij.

2 *Uotum uouit domino dicens.* Licet autem illud uotum pro- cesserit ex deuotione, tamen factum fuit indiscretè: quia de domo sua primò poterat egredi obuiam ei canis, qui nō est animal immolatum, imò nec in oblatione poterat recipi eius pretium. Cetera patent usque ibi.

C Deo obtulit: sic utiq; obtulit, ut ab inimicis pro iustitia occideretur. Hunc imitati martyres usq; ad mortem pro veritate certauerunt. de quibus dicitur: *tanquam aurum in fornace probant illos, & quasi bala hostiam acco. illos*. Vnde Apostolus. *Ego enim iam immolator*: sed non sicut Iephte uiam immolauit

Sap. 3. b.
1. Tim. 4. b.

Gen. 22. 2.

domino, sed sicut preceptum erat pecora offerri, & prohibitum homines immolari. Magis hoc illi simile dicitur quod fecit Abraham: quod dominus specialiter sibi precepit: non generaliter ut talia sibi sacrificia fierent aliquando mandant, modo fieri omnino prohibuit. Distat ergo quod Iephte fecit a factis Abraham: quia ille iussus obtulit

filium: ille fecit quod lege vetatur: & nullo speciali imperio iubetur. In ipso etiam Abraham filio, quia talibus sacrificijs non delectaretur dominus, ostendit: cum patrem cuius fidem iubendo probauit, a filij interfectione prohibuit: & arietem quo sacrificium licite secundum congruam temporis consuetudinem compleretur, apposuit. Si autem hoc quemquam mouet: quomodo pie crediderit Abraham Deum talibus sacrificijs delectari si illicite offeruntur: & ideo putat recte credidisse etiam Iephte, quod tale sacrificium posset esse Deo acceptum, primo consideret aliud esse vltro uolere, aliud iubenti obtemperare. Non enim si aliquid in domo preter morem a domino institutum seruo iubetur, & ad laudabili obedientia facit: ideo non est pretendendum si hoc facere sponte presumpserit. Deinde iubebat Abraham quod crederet, ut preter datum imperium non parceret filio: ut credens tales victimas Deo libenter accipere: sed preterea iussisse, ut refuscitaret occisum: & hinc aliquid tanquam Deus sapiens demonstraret. Vnde fides eius in epistola ad Hebræos laudatur, quia hoc de Deo quod posset filium suum suscitare, credidit. Ille vero Deo non iubente neque poscente, & contra legitimum Dei preceptum vltro sacrificium uouit humanum.

B Ait enim. *Quicumque exierit de ianuis domus meae obuiam mihi, &c.* Non his uerbis pecus aliquod uouit, quod secundum legem posset offerri. Neque consuetudinis fuit: ut redeuntibus cum victoria ducibus pecora occurrerent. Canes autem solent dominis occurrere. de quibus ille cum uoueret: cogitare non potuit ne in iniuriam Dei non solum illicitum, sed etiam contemptibile & secundum legem immundum uouisse uideretur. Nec ait: quodcumque exierit: sed *quicumque exierit* ubi hominem tantum cogitauit. Non tamen fortasse uincam istam: quamuis illam in tanta patris gloria quis posset anteire nisi morte uxor? Nam quod non dixit, quæcumque: sed *quicumque exierit de ianuis domus meae*: scriptura solet masculinum genus pro quolibet sexu ponere. sicut de Abraham dictum est. *surgens a mortuo*: cum eius uxor mortua fuisset.

Gen. 22. b.

Ibid. 38. d.

C Quia ergo de hoc uoto & facto nihil uidetur scriptura iudicasse: sicut de Abraham quando filium suum iussus obtulit: sed tantum scriptum reliquit legentibus iudicandum, sicut de facto Iudæ quando intrauit ad nulum suam, ne sciens quidem sed quantum in ipso fuit torquatus est: quia meretricem putauit, neque approbavit hoc scriptura: neque reprobat, sed iustitia & lege Dei consulta pensandum dimisit. Sic de facto Iephte in neutram partem sententiam protulit: ut noster intellectus in iudicando exerceretur. Possentis iam dicere Deo displicuisse tale uotum: & ad illam perductam esse vindictam: ut patri potissimum filia unica occurreret. Quod si specialiter & uoluerit, uo ea uisa statim scidisset uestimenta sua, & dixisset: *Heu me filia mea impedisti*. Deinde

mis: humiliatique sunt filij Ammon a filiis Israel. Reuertenti autem Iephte in Maspha domum suam, occurrit ei unigenita filia sua cum tympanis & choris. Non .n. habebat alios liberos. Qua uisa scidit uestimenta sua, & ait: Heu me filia mi:

Deinde lx. dierum tam longa dilatione data filie sue dominus cum ab uincæ charitatis nece eum non prohibuerit, sicut Abraham, donec periret iudicio quod uouerat, seipsum orbarer: Deum autem non hois immolatione placaret: & ideo hanc penam patri fuisse retributam: ne impunitum talis uoti relinqueretur exemplum: ut aut

ne magnū aliquid se uouere Deo putarent homines, cum uictimas humanas uouerēt: & quod est horribilius, filiorum: aut non uera, sed potius simulata eadem uota essēt cum uelut exemplo Abraham sperarent qui uouissent Deum prohibitorum talia uota compleri. Possentis inquam hoc dicere, nisi duo

scripturarum testimonia nos retardarent: ut hanc rem gestam & in libris tantæ auctoritatis memoriæ commendatam diligenter perferutemur, ne temerè iudicemus. vnum quod inter tales Iephte memoratur ut eum culpate vereamur, cum dicitur: *Dei uero in me tempus enarrandi de Gedeon, Barab, Samson, & Iephte, &c.* Alterum quod præmisit scriptura, dicens: *Et factus est super Iephte spiritus domini, &c.* Et addidit: *Et uouit Iephte uotum domini, &c.* ut omnia quæ post facta sunt tanquam opera spiritus domini qui super eum factus est, intelligenda uideantur.

August. Sed inter laudabiles viros non solum esse Iephte sed etiam Gedeon: de quo scriptura similiter dicit: *spiritus domini confortauit Gedeon, &c.* quod Ephod operatus est non solum non approbamus, sed aperte iudicante scriptura reprobamus. Nec tamen illa iniuria sit spiritui domini qui eum confortauit. Commemoratur tamen inter eos qui per fidem uicerunt regna, operantes iustitiam: quia scriptura sanctorum fidem & iustitiam ueraciter laudat, non impeditur eorum notare peccata. Nam & in eo quod Gedeon signum petens sicut ille locutus est, tentauit in uellere, nescio utrum non fuerit transgressus hoc preceptum. *Non tentabis dominum Deum tuum.* Sed tamen etiam in eius tentatione dominus quod prenuntiare uolebat, ostendit: non tamen frustra inter fideles & operantes iustitiam, propter bonam fidelemque vitam, in qua eum credendum est esse defunctum, tale meruit testimonium. Vtrum autem quia postquam dictum est: *Factus est super Iephte spiritus domini*: secuta sunt ea, ut uotum illud uoueret & hostes vincere: & uotum redderet, spiritui domini omnia deputanda sint: ut sic habeatur hic sacrificium tanquam dominus sicut Abraham iusserit, non facile dixerim: cum Gedeon postquam fecit Ephod nulla est memorata prosperitas. Postea uero quam Iephte uotum uouit: secuta est uictoria propter quam uouerat: qua adeptus uotum soluit. Rursum enim considerandum est: quia Gedeon & si non postea quam fecit Ephod, postea tamen quam tetrauit dominum, quod utique peccatum est, magna strage hostibus superatis populo salutem acquisiuit: Sic enim scriptum est: *Et dixit Gedeon ad dominum: Non irascat indignatio tua in me, & loquar adhuc semel in uellere.* Iram enim Dei metuebat: quia se tentando peccare sciebat, quod Deus in lege sua manifestè prohibet. Hoc tamen peccatum & mirabilis signi euidetia & uictoriæ prosperitas secuta est. Itaque cum Deus statuerat afflictio populo subuenire: & huius ducis quem ad hoc opus assumpserat, utebatur animo: non solum fidei & pio, sed etiam deficiente & delinquente: & ad prenuntianda quæ uolebat, & complenda quæ dixerat. Non enim per istos tantum qui & si peccauerint inter iustos narrantur: sed etiam per Saulem omo reprobatum multa Deo populo suo præstitit:

NICOLAUS DE LYRA. MORALITER.

1 Reuertenti autem, &c. Per reuersionem Iephte post triumphum de aduersarijs, significatur reuertio Christi per suam resurrectionem ab inferis demonibus superatis.

2 Occurrit ei uxor, &c. per quam significatur ecclesia unigenita Christi: filia.

3 Cum tympano & choro, id est, laudibus diuinis de uictoria Christi quam Iephte immolauit domino: non per occisionem corporis secundum Hebræos, sed per obseruantiam uirginitatis, sicut plenius dixi super locum istum in expositione Isai. Ecclesia uero uirgo est per integritatem fidei: & est immolata domino spiritualiter per hoc quod est diuinis laudibus dedicata. unde dicitur Psalmo 49. *Immola Deo sacrificium laudis.* Et iterum Psalmo 50. *Sacrificium Deo spiritus contribulatus, &c.* Sunt etiam in ecclesia multe personæ immolatæ domino per obseruantiam uirginitatis: sic filia Iephte, & etiā multe per confessionem in religione, quæ est quedam mors civilis propter

pter quod religiosi dicuntur mundo mortui, & protalibus subditur.

4 Filia mi decepisti me: & ipsa decepta es. Quod non potest intelligi secundum ueritatem de Christo, qui decipi non potest, cum ipsa sit ueritas: Ioan. 14. a. *Ego sum uia ueritas & uita.* Sed tantum secundum æstimationem infidelium, potissimè Iudæorum qui credunt Christum fuisse prophetam falsum: & sic decepisse ecclesiam sibi aggregatam: & etiam ipsum deceptum fuisse, aggregando sibi populum ex appetitu uanæ gloriæ. Similiter quantum ad personas religiosas secundum æstimationem falsam hominum mundanorum est ibi deceptio ex utraque parte. nam religiosos æstimant deceptos eligendo sibi talem vitam, propter Christum. & similiter Christum ab eis decipi, specialiter a mendicantibus religiosi, quos reputant hypocritas habentes speciem religiositatis propter quæstum, & non propter Christum: & sic faciunt Christo habebam de stramibus, secundum æstimationem malorum, & sic dicitur.

† Decepisti

A presticit: in quem insiliit etiā spiritus domini & pphetavit. non enim iuste agere sciebat. s. vt in David virū sanctū fau- uiret: agit spiritus domini p bonos & malos, per scientes & nescientes, qđ agendum nouit & statuit, qui etiam per Cai- phā nescientem quid dixerat prophetauit, quod oporteret

hibuit: & se odisse dicit: qđ & illa quæ fieri iussit, ad significa- tionem spiritualiū rerū referuntur. sed humana Deo sacrifi- cia nō placuerunt: quando nō p iustitia quisque recte viuere uel peccare non uult, interimat: sed homo ab homine tanqđ electa hostia more pecoris immolatur. Si autē dicit aliquis:

B Christus mori pro gēte. Quis .n. egit nisi spiritus domini cur- rens prenūtiare vētura, vt Ge- deon tentare uolenti dominū & non credenti quod ei iā do- minus locutus fuerat, hoc po- tissimum de vellere prius eō- pluto, postea sicco: & de area- prius sicca, postea irrigata ueni- ret in mentē, vt quod deficit a fide, delicto eius deputeretur? Quod uero tali aīo eius usus est Deus, eius misericordiæ & mirabili prouidentię relinque- dum est. Si quis autē dicit om- nia scientē fecisse, & didicisse Gedeon ex reuelatione pro- phetica, ut per eum signa talia mōstrarentur, nec defecisse a fide: & quod ei iā promiserat dominus credidisse, sed actio- ne prophetica i uellere uoluisse tetare, & iō tentationē fuisse inculpabilem, sicut dolum

† **decepisti me, & ipsa decepta es. Aperui enim os meum ad Dominum & aliud facere non potero. Cui illa respondit: Pater mi si aperuisti os tuum ad Dominum, fac mihi quodcunque pollicitus es, concessa tibi ultio- ne atque victoria de hostibus tuis. Dixitq; ad patrem: Hoc solum mihi præsta quod de- precor. Dimitte me vt duobus mensibus cir- cum eam montes, & plangam uirginitatem meam cum sodalibus meis. Cui ille respondit: Vade: & dimisit eam duobus mensibus. Cūq; abisset cum sociis ac sodalibus suis, flebat uir- ginitatem suam in montibus. Expletiisque duobus mensibus reuersa est ad patrem suum,**

a ¶ Augustinus lx. i. diebus sex statibus quibus uirgo ecclesia congregatur & peccata lamentatur, quorū dicitur: Dimitte nobis debita nostra.

b ¶ In respiciatione generali. c ¶ Christum, cuius uita est ecclesia.

quia pecorum uictimæ iā uſi- tate ad significationē licet re- late minus faciebāt intētos ad sacramentū magnum Christi & ecclesiæ requirēdum, pro- pterea Deo re insigni & inopi- nata uolēs animos hominum excitare, eo magis qđ sibi ta- lia sacrificia offerri uetuerat, curauit sibi aliquid offerendū in quo ipsa admiratio magnā gigneret quæstionē, & quæ- stio exigeret studiū ad pſeru- rādū mysterium, pie ueroscu- rans mens hominis altitudi- nē prophetiæ uelut hamo pi- scem Christi de pſundo scri- pturarum leuaret. Huic rōni nō obſtitimus. Sed alia quæstio est de animo uolētis, alia de prouidentia Dei, qualicunq; animo optime uētis. Ideo si spiritus dñi qui factus est sup Iephte vt hoc uoueret, præce-

D f incuruando incuruare te- cili me. i. mag- rore afficis mo vnaque es que me etiam turbet.

C pic, quod scriptura non aperuit, cuius non licet iussi cōtem- nere, non modo insipientia culpanda non est, sed obediētia laudāda. Hoc enim modo si se homo ipse perimat, quod hu- mana uoluntate & consilio nefas est facere, intelligendum est obediēter fieri, non scelestē. Si autē Iephte humanum se- cutus errorem humanū sacrificium uouēdum putauit, eius quidē peccatum de unica filia iure punitum est. Qđ ipse ui- detur ostendere scissis uestibus dicens. *Heu me filia mi, impedi- sti me, &c.* Hic tamē error habet aliquam laudem fidei, quia Deū timuit, ut quod uoueret redderet, nec diuini iſe iudicij sententiā declinauit, siue sperās dominum prohibitorū si- cur fecit Abrahę, siue eius uolūtatem etiam non prohibētis intellectam facere potius quā contemnere statuens. Quāuis hic merito queritur, utrū uerius intelligitur hoc Deum nol- le fieri, & in eo potius Deo si nō fieret, obediretur, quoniā hoc se nolle & in Abrahę filio & in legitima phibitione mō- strauerat. Sed tamē si propterea Iephte nō faceret sibi poti⁹ in unica peperciſſe quā Dei uoluntatem secutus uideretur. Magis ergo intellexit in eo quod sibi filia occurrit ultorem Deū & iustę pænę se fideliter subdit, timēs fauorem de ter- guersatione uindictā. Credebat enim bonæ & uirginis filię animam bene recipi, quia non seipsam uouerat immolan-

dam

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Decepisti me.* In Hebręo habetur. *Turbasti, me et tu turbata es.* Tum quia credebat eam immolendam. Tum quia non habe- bat aliam prolem.

2 *Aperui enim os meum, per uotum supradictum.*

3 *Et aliud facere non potero,* quia uotum est promissio Deo fa- cta quæ debet impleri, eo tamen modo quo licitum est.

4 *Plangam uirginitatem meam,* quia tunc temporis opprobriū erat mori sine prole.

5 *Reuersa est ad Pa. eam interficiendo & offerendo domino in holocaustum,* secundum quod dicunt expositores catho- lici. Vnde dicit Hiero. quod fuit indiscretus in uouendo, & impius in adimplendo. Hebręi aperte dicunt, quod ipsam non immolauit, sed uotum eius fuit relaxatum per ipsum Phinees. Et aliqui dicunt, quod fuit interpretatum per sa- pientes, quod non deberet uotum adimpleri per mortem filiæ

filie innocens. Vnde quædam glossa Hebraica super istud uerbum. *Dimitte me ut circumueam montes,* sic dicit, i. sapientes in lege, quia forsitan inuenient modum relaxationis seu in- terpretationis uoti tui. Quæstio ista est de facto, & ideo de hoc nihil potest sciri, nisi quantum dicit expressē scri- ptura, uel quantum potest trahi ex ipsa. Igitur sine præiudi- cio & assertionē per modum collationis potest dici, qđ filia Iephte non fuit sacrificata domino per mortē corporālē, sed potius per ciuilem seu spiritalē, eo mō quo religiosi dicuntur mundo mortui, in quantum a mundanis actib. sunt segregati, & diuinis obsequiis totaliter mācipati. Sic filia Iephte fuit sacrificata dño per obseruationē uirginitatis uiuēdo in ora- tionibus ac ieiuniis & piis operib. Hoc autē dictum uſ conso- num ei quod dicitur Leuit. ult. d. *Omnia consecratio que dño of- fertur ab homine non redimetur sed morte morietur.* Et tamē ut ibi- dem dicitur ager poterat domino consecrari, qui non est fu- sceptius mortis dicebat tñ mortificari, quia trāsibat ad ius sacerdotum

MORALITER.

1 *Decepisti me & ipsa, &c.* Per talem uero modum loquendi dixit Hier. 20. b. *Seduxisti me domine, et seductus sum.* Hieremias enim erat propheta sanctus, & per consequēs erat cerrus, qđ Deus cum sit ueritas prima, non pōt aliquem seducere, nec ab aliquo posse seduci, & iō cum dicebat, *seduxisti me dñe,* nō loquebatur secundum æstimationem propriam, sed secun- dum dictū falsorum prophetarum qui allerebāt ipsum esse seductū, ut patet in plurib. capitulis Hier. Moral. autem per Iephte potest intelligi, homo literatus, potēs in scripturis, vt de Apollo dicitur Act. 13. qui fugiens molestias secularium, fugit

fugit ad religionis desertum, quod uocari pōt terra Thob. i. bona, nam ibi percipiuntur consolationes diuinæ. Osee 2. c. *Ducam eam in solitudinem, & loquar ad cor eius, & canet.* Sed talis aliquādo requiritur ad regimen ecclesiæ, sicut B. Gregorius & plures alii, & pro secularib. pugnat contra aduersarios ora- tionibus & doctrinis, sed aliquando post habitam uictoriā occurrit ei filia, id est, uana gloria, quæ solet in talibus cōsur- gere. Dicitur autē talis gloria hominis filia, eo quod ex ho- minis fomite procedit, de qua debet dicere. *Decepisti me, &c.* diminuendo meritum. *Et ipsa decepta es, &c.* nā fortis insur- git ad ipsam immolandum per maiorem sui humilitatem.

A dam, sed voto & uoluntati nō resistit patris, & secuta fuerat iudicium Dei. mors enim sicut nec sibi a quoquam sponte, nec cuiquam sponte inferenda est, ita Deo iubente recusanda non est, cuius constitutione quocumque tempore subeunda est. Nec quisquam qui eā perpeti detrahat ut omnino euitetur, sed tantum ut differatur, laborat.

1. li. Iudic. cap. 7.

B Id. Iephte Christum significat, qui a facie fratrum suorum, id est, Iudæorum abscedens in Gētibus principatum accepit, quia omnia humane salutis sacramenta quasi iuratus expleuit, & carnem propriam quasi filiam pro salute Israelis obtulit. Iurauit autem patri & uouit secundum illud, *sicut iurauit domino, uotum reuēti Deo Jacob*, quod scilicet sacramētum religionis in carnis suæ passione pro salute humani generis explet. Hæc ergo ita per Christum acta sunt, ut videantur pro religione iuramenti esse completa.

1. ad loquen-
Jum Heb.
Psal. 131. 2.

C *Et plangam, &c. Et fecit ei, &c.* Aug. Virgo casta, i. ecclesia holocaustum fiet in resurrectione, quando in ea uniuersa fiet quod scriptum est. *Absorpta est mors in uictoria*. Tunc uerus Iephte tradet regnum, i. ecclesiam Deo & patri, completa, scilicet, sexta ætate seculi. Ideo sexaginta dierum dilatio postulata est. Ex omnibus enim ætatibus ecclesia congregatur.

1. Cor. 15.

a Tradens. Regnum Deo patri. **b** Despoedit enim vos unum uero uirginem castam. Chriilo.

a & fecit ei sicut uouerat. Quæ ignorabat uirum. Exinde mos increuit in Israel, & consuetudo seruata est, ut post anni circulum conueniant in unum filia Israel, † & plangant filiam Iephte Galaaditæ diebus quatuor.

a Significantes præterisse tempora ecclesiæ, in quibus beati qui lugent.

a Propter quatuor partes orbis quibus ecclesia diffusa est.

ab Adam, scilicet usque ad diluuium, a diluuiio, id est, a Noe usque ad Abraham, inde usque ad Dauid, deinde usque ad transmigrationem Babilonis, a transmigratione Babilonis usque ad Christum, inde usque ad finem seculi. Per has sex ætates quasi per sexaginta dies, flet sancta uirgo uirginalia sua, quia licet uirginalia, tamē fuerant peccata desolanda, uñ toto orbe clamat. *Dimittite nobis debita nostra, &c.* Hos lx. dies, menses duos, maluit appellare propter duos homines, unū per quem mors, alterum per quem resurrectio mortuorum, propter quos etiam duo testimonia dicuntur.

b Ex inde mos increuit. Aug. Quod uero factum est ex præcepto in Israel, ex dieb. in dies conueniebant lamentari filia Iephte, quatuor dies in anno, nō puto significare aliqd post impletū holocaustum, quod erit in uita æterna, sed præterita tēpora ecclesiæ, in quibus erāt beati lugentes. Quatriduo figurata est eius uniuersitas, propter quatuor partes orbis per quas longe lateque diffusa est. Ad historiæ autem proprietatem nō arbitror hoc decreuisse Israelitas, nisi quia intelligebant in ea re iudiciū Dei magis ad percutiendum patrē fuisse ostēsum, ne quis deinceps uoueret tale sacrificium. Quare enim lamentatio decreta est, si uotum illud lætitiæ est?

E CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

facierdotum uel templi, sicut bona ecclesiæ dicuntur amoretizata. Similiter ibidem dicitur, quod homo poterat domino consecrari, non tamen propter hoc occidebatur, sed obsequium templi seu sacerdotum deputabatur, prout ibidem diffusum fuit declaratum. Et sic potest dici, quod filia Iephte fuit consecrata domino seu sacrificata, quia diuinis obsequiis deputata modo prædicto. Itē supra dictum est. *Factus est ergo super Iephte spiritus domini*. scilicet ad pugnandum contra filios Ammon, & tunc fecit uotum supradictum, quod licet fuit indifferente factum, tamen intelligendum non erat nisi per modum licitū & bonum, quia spiritus domini non instigat nisi ad bonum. Item in litera dicitur, quod Iephte concessit filia suæ tempus duorum mensium. Cum igitur esset iudex populi & prudens homo, non est uerisimile, quin in tempore intermedio colloquium habuerit de uoto suo cum sapientibus, in lege maxime, cum uotum suum iam esset diuulgatum, nullus autem talis sibi consulisset uotum suum implendum per occisionem, filia innocentis, cū hoc sit manifeste contra præceptū legis Exo. 20. & contra intentionem legis Leui vi. ut patet ex prædictis. Et ideo uerisimile uidetur, quod a sapientibus fuerit sibi dictum, uotum suum impleri debere per modū supra dictum. Item Hebre. xj. Iephte ponitur in sanctorum catalogo: & ideo non uidetur factum sic enorme asseri debere de illo, nisi ex sacra scriptura expresse haberetur. Sed diceret sicut & communiter dicitur, quod scriptura hoc expresse dicit sicut supra allegatum est: *Reuersa est ad patrem suum & fecit ei sicut uouerat*. Ad quod dicendum, quod scriptura non dicit quod occiderit eam: sed quod uotum impleuerit, quod est intelligendum per modum licitum prout superius est expressum. imo si eam occidisset, nullo modo uotum impleuisset: quia emissio uoti non potest fieri nisi de bono: nec per consequens eius impletio: & ideo argumentum magis uidetur ad oppositum. Item sic argues: hic scribitur: *Dimittite me, & plangam uirginitatem meam*. & postea subditur: *Consuetudo seruata est ut post anni circulum conueniant filia Israel, & plangant filiam Iephte*: & ideo uidetur quod fuerit occisa. Ad quod potest dici, quod in principio Iephte credidit eam esse occidendam: & ipsa similiter audito uerbo patris, & ideo dixit: *Dimittite me, &c.* sed antequam rediret Iephte mutauit propositum de consilio sapientum. Quod autem postea subditur: *Consuetudo seruata est, &c.* Dicendum est, quod hæc consuetudo facta est rationabiliter in memoriam filia Iephte: quæ parata fuit patri obedire usque ad mortem corporalem & obedire usque ad mortem civilem uel spiritualem: ut & reliquæ filia Israel docerentur obedire parentibus. Sed adhuc contra prædicta arguitur quod immolatio innocentis sit Deo accepta

accepta, sicut patet Gene. xxij. b. ubi Abraham commendatur de hoc quod uoluit innocentem filium immolare. Ad quod dicendum, quod non est simile, quia Abraham habuit de hoc præceptum diuinum, ut habetur ibidem: *Omni enim homo quantumcunque innocens debitor est mortis propter peccatum primorum parentum ipsi Deo: qui hoc debitum potest repetere quancumque uult, & quomodo uult. & ideo Abraham bene fecit, Deo uolens obedire in sui filii immolatione, sed quod aliquis ex uoto emisso uoluntarie interficiat innocentem, est illicitum. Itē contra prædicta arguitur: quia scribitur Gene. ix. a. *Crescite & multiplicamini, & Deut. vij. ca. Non erit apud te sterilis uirique sexus*. Observatio uero uirginitatis excludit multiplicationem proles, ergo uidetur quod fuerit illicita tempore ueteris legis: propter quod uidetur inconuenienter dictum, quod filia Iephte fuerit domino consecrata, uel sacrificata per obseruationem uirginitatis. Dicendum quod illud præceptum: *Crescite & multiplic. &c.* datū fuit Noe in exitu atq; quando erant paucæ personæ humanæ. scilicet octo tantum: quatuor uiri, & quatuor mulieres: quia tunc genus humanum indigebat multiplicatione per carnalem generationem ordinatam ad diuinum cultum: & ideo multiplicato genere humano cessauit illud præceptum in particularibus personis: quia in communitate humani generis multi sunt proni ad generationis actum, per quos impletur communitati præceptum factum. Quod autem additur illud Deut. uij. c. *Non erit apud te sterilis, &c.* nō est præceptum: ut patet inspicienti textum, sed est quædam promissio facta obseruantibus legem matrimonij de fecunditate proles habenda: sicut etiam tempore euangelij multiplicatio proles personis existentibus in matrimonio reputatur beneficium diuinum. Per hoc tamē non excluditur, quin obseruatio uirginitatis sit Deo acceptior: quæ tamen reperitur in paucis personis, propter quod dicit saluator Matt. xix. b. *Sunt eunuchi qui se castrauerunt propter regnum celorum. qui potest capere capiat. q. d. pauci tales inueniuntur*. Quod autem obseruatio uirginitatis non solum tempore euangelij, sed etiam tempore ueteris testam. fuerit laudabilis & Deo accepta, patet per exempla, quia Helias propheta qui fuit ualde perfectus & Deo acceptus uirginitatem seruauit, sicut habetur ex uerbis Greg. hom. 19. super euangelia. Rasia etiam ij. Machab. 14. commendatur de hoc quod propositum continentia tenuerit. Beata etiā uirgo Maria uotum uirginitatis emisit: & sanctus Ioseph sponsus eius cū ea, ut tenent doctores catholici: & tamen adhuc erat status ueteris testamenti. Paulus etiam apostolus cum adhuc esset legis ueteris amulator & euangelij persecutor, uirginitatem seruauit, & sic patet quod obseruatio uirginitatis fuit Deo grata a tempore ueteris legis.*

* CAP.

C A P. XII.

Ecce autem, &c. * Zonaras. Cum Ephraimitæ irascerentur Gedeoni, quod ad Ammonitici belli societatem non accersiti essent, neque vlam eius excusationem acciperent: pugna

inita, multos eorum cecidit.

* Ioseph. Obijciebāt quod bellum Ammonitarum eis non indicasset, sed voluisset solus & prædam habere & gloriam. Satisfaciebat eis, quod non eos lauisset cognatorum oppressio, sed etiam vocati ad auxiliū non venissent, cum oporteret eos ante preces occurrere. Deinde dicebat, quod hostibus iniuste pugnantibus non presumere resisteret: cognatis vero inferre bellatentarent. Et interminatus est, si non temperaret a talibus, Deo auxiliante, ab eis pœnas exigeret.

C A P. XII.

Hoc ad vitimum iudicium referendum est, secundum illud: Eos qui noluerunt me regnare sibi, adducite & interficite coram me.

Ecce autem in Ephraim orta est seditio. Nā trās- eūtes cōtra Aglonē dixerūt ad Iephte: Quare vadens ad pugna contra filios Ammon, vocare nos noluisti, ut pergeremus tecū? Igitur incendemus domum tuā. Quibus ille respōdit: † Disceptatio erat mihi & populo meo contra filios Ammon vehemens, vocauiq; uos ut præberetis mihi auxiliū: & facere nolulistis. Quod cernens † posui aīam ineam in manibus meis, transiuique ad filios Ammon, & tradidit eos Dñs in manus meas. Quid cōmerui, ut aduersum me cōsurgatis in prælium? Vocatis itaq; ad se cunctis uiris de Galaad pugnat contra Ephraim. Percusseruntq; uiri Galaad Ephraim, quia dixerat; † fugitiuus est Galaad de Ephraim, & habitat in medio Ephraim & Manasse. Occupaueruntq; uiri Galaaditæ uada Iordani, p quæ Ephraim reuersurus erat. Cumq; uenisset ad ea de Ephraim numero fugiens, atq; dixisset: Obsecro ut me transire permittas, dicebant ei Galaaditæ: Nunquid Ephrathæus es? Quo dicente, non sum, interrogabant eum; Dic ergo schibboleth, quod interpretatur spica. Qui respōde-

b * Fugitiuus est Galaad, &c. Chaldaus. Paraph. Vos Galaaditæ, qui fugitiui, ac transfugæ estis, quid reputamini in medio Ephraim, & in medio Manasse?

c * Dic ergo Schibboleth, &c. R. David Kimhi. Rogabant ut profertēt dictiones in quib. est Schin, hoc est s, crassum, qđ Ephratēgi proferrere nequerūt, sed loco ei^o. s. acutū pferrebant, quod certū erat indicū, prolatorē esse Ephratēū, quā tūlibet id uerbis negaret. Et fortasse aer ipse, aut influētia illius loci, causa fuit illius acutæ prolationis.

* Augu. Si illud quod popul^o Ephrem, postea a Iephte debellatus est, ad iudiciū Dei, qđ erit in fine, referēdum est, sicut ipse Dominus dicit: Eos qui noluerūt me regnare sibi, adducite & interficite coram me: nec ibi quadraginta duo milia qui ceciderunt,

Quæst. 49. in lib. Iud.

† abieci ipsi^o Ephraim estis vos Galaaditæ in medio Ephraim & in medio Manasse.

vacanti numero commemorati sint.

Fugiti-

Iudic-

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. XII.

Ecce autem. Descripta tribulatione & modo liberationis, hic consequenter describitur impetus seditionis. Et primò huiusmodi seditio describitur. secundò tempus trium iudicium succinctè subditur, ibi: Post hunc in. Circa primum dicitur: Ecce autem &c. Illi enim de hac tribu erant superbi & gloriæ mundanæ cupidi, propter causam dictam superius in prin. 8. c. & ideo dolebāt de hoc quod uictoria ipsi Iephte adscribebatur, qui non erat de eorum tribu. & ideo querebant occasionem contra eum di.

2 Vo. nos, &c. mentiebantur, ut patet ex sequentibus: sed grati querebant occasionem dissensionis. & patet litera vsque ibi.

3 Po. anim. &c. i. necessitate regente exposui periculo vitam meam pugnando cum paucis contra filios Ammon. sequit.

4 Pugnat contra, &c. cuius causa subditur:

5 Quia dixit. fu. &c. quod exponunt aliqui de Iephte qui fuit eiectus a fratribus suis, ut dictum est supra in prin. 1. r. ca. sed illud quod sequitur de Ephraim, non bene cōsonat huic expositioni, quia non fuit de tribu Ephraim. & ideo melius exponitur de populo Galaad: de quo subditur:

6 Et habitat, &c. ly habitat, non est in Hebræo: sed sic habet ibi: Fugitiuus est Galaad in medio Ephraim, & in medio Manasse, idest,

idest, nullius momenti est aut reputationis in comparatione ad hanc tribum & ad illam, ut exponunt Heb. Cætera patent vsque ibi.

7 Dic. er. &c. Illud qđ interpretat. spi. non est in Heb. sed appositum est a translatore. Hebræi autem dicunt quod schibboleth non accipitur hic in ista significatione: sed pro cursu vel impetu aquæ: quod Gallicè dicitur sil. Schibboleth enim est nomen æquiuocum ad utrumque, uiderur tamen magis quod hic accipiatur pro sensu quem dicunt Heb. quia Ephratæi petebant ut permitterentur transire fluuium Iordanis. & ideo de hoc examinabant eos utrum essent de Ephraim aut non. unde secundum Heb. sic dicebant eis: dic schibboleth fluuium transibo.

8 Qui. re. Chebbolet. Ad cuius intellectum sciendum, quod apud Heb. litera. s. duplicatur. vna uocatur Schin: & habet fortem sonum ubique ponatur, in principio, medio vel fine dictum, sicut nostrum. s. quando ponitur in principio dictionis vel in fine. Alia uocatur Samech, & habet talem sonum sicut nostrum. s. quando pronuntiat ab homine sonum sicut nostrum habente: & sonus eius appropinquat ad sonum literæ quæ apud nos sonat. c. pro qua litera in Latino ponitur ch. unde adhuc in antiquis abbatibus quæ sequuntur modum pronuntiant antiquum sic pronuntiant: dicendo Machæus ubi scribitur Matthæus. Illi autem de Ephraim vel per corruptionem linguæ, uel per consuetudinem pro litera Schin pronuntiant literam Samech: sicut homo blesus pro hoc nomine Simon diceret Chimon. ideo subditur.

† Schibboleth quod interpretat spica.

* 1 Eadem

MORALITER.

1 Ecce autem. Per Ephraitas qui interpretantur agentes, significantur clerici cupidi qui non student nisi ad augēdum pecunias per lites & fraudes, & per præbendas malo titulo acquirendas; & similiter per Ephraitas intelliguntur religiosi proprietarij. Hos igitur uocauit Christus per Iephte significatus, ad pugnam contra diabolū precibus deuotis & sanctis exhortationibus & doctrinis, sed ipsi noluerūt uenire. Insuper & domum Iephte. i. ecclesiam Christi nituntur incendere igne cupiditatis, luxuriæ, & ambitionis. Sed per Galaaditas qui acruj testimonij interpretantur, confusibiliter debellantur, per acruos uerò testimonij dictæ factæ scripturæ significantur: per quæ prædicti clerici & religiosi

ligiosi uiles & confusibiles declarantur, & in transitu Iordanis, idest, mortis, iugulantur iugulo mortis aternæ. Quod autem per Iordanis transitum mors significetur, patet: quia Iordanis riuus iudicij interpretatur. Totus uerò decursus uitæ presentis est quidam defluxus usque ad transitum mortis, qui est particulare iudicium hominis. Ecclesiast. 3. 8. c. Memor esto iudicij mei: sic enim erit et tuum, mihi heri, & tibi hodie. Causa uerò dictæ iugulationis est, eo quod in fine uitæ non possunt dicere schibboleth, id est, spicam: quæ absolutè sumpta significat spicam granis bonis plenam, per quæ signantur opera bona quorum defectum patiuntur. sed dicere possunt Chebbolet: quod interpretatur spica paleæ: quia secundum ueritatem dici possunt spicæ plenæ paleis uanitatis & cenodoxiæ.

A *a Iudi. itaque.* Aug. Sicut illi duo menses propter lx. dies fe-
narium numerum sex etatum
significat, ita hic sexies septena-
rius ductus hoc idem figu-
rat, quantum ad sex seculi eta-
tes pertinet. sexies enim le-
pent. quadraginta duo sunt,
nec frustra ipse Iephthe sex an-
nis populum iudicauit.

2 duo milia. Iudicauit itaque Iephthe Galaadites Israel sex annis, & mortuus est, ac sepultus in ciuitate sua Galaad. Post hunc iudicauit Israel **3** Abeslan de Bethlechem, qui habuit triginta filios **4** & totidem filias. Quas emittens foras maris

bat: Sibboleth, & eadē litera spicā exprimere non valens: statimque apprehensum iugulabant, in ipso Iordanis transitu. Et ceciderunt in illo tempore de Ephraim quadraginta

tis dedit, & eiusdem numeri filijs suis accepit **D** vxores, introducens in domum suam. Qui septem annis iudicauit Israel: mortuusque est ac sepultus in Bethlechem. Cui successit Ahialon Zabulonites, & iudicauit Israel decem annis, mortuusque est ac sepultus in Zabulon.

^a Melius. Helle phara Thecures.
Post hunc iudicauit Israel Abdon filius El'el Pharaonites, qui habuit quadraginta filios & triginta ex eis nepotes ascendentes super septuaginta pullos asinarum: & iudicauit Israel octo annis, mortuusque est ac sepultus in Pharaton terræ Ephraim in monte Amalec.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1** Eadem li. spi. quia pro litera Schin pronuntiabat Samech.
- 2** Statim. Per hoc sciens quod esset de Ephraim.
- 3** Post hunc. Hic consequenter scribitur breuiter tempus trium iudicium: quorum primus fuit.

4 Abeslan.

- 4** Abeslan. aliis Abechfan de Bethlechem. Hebraei dicunt quod ille fuit Booz, secundus fuit Abialon, tertius fuit Abdon.
- 5** Qui ha. quadra. i. mulos, secundum translationem, ly asinarum, non habetur in Hebraeo: & per hoc intelliguntur equi iuuenes fortes & electi: sicut dictum fuit supra x. c. de filijs Iair.

CAP. XIII.

R *Vrsunque filij Israel, &c.*
b *Erat autem.* Josephus. Quidam Manue de tribu Dan, inter paucos egregius, & patriæ sine dubio primus, habuit vxorem forma pulcherrimam, & quæ inter ceterum com-
prouinciales feminas eminebat. Et cum filios non haberet, grauius ferens, Deum pro chara successione rogare cepit, in suburbano suo, in quo frequens erat cum vxore.

Li. 5. antiq. ca. 13.

In lib. Iudi. cap. 8.

Luc. 1. c. Matt. 2. d.

Deut. 33. c. Num. 6. a.

C *Isidor.* Samson habet quædam in typum Christi, quod. s. ab angelo natiuitas eius annuntiat. Sic enim angelus domini ait ad virginem Dei: *Maria inuoc. gra. apud Deum. Ecce concipies in utero & par. fil. &c.* Nazarus quoque dicitur Samson. & de Christo dictum est: *quoniam Nazarus*

CAP. XIII.

R *Vrsunque filij* Israel fecerunt malum in conspectu domini, qui tradidit eos in manum Philistinorum quadraginta annis. Erat autem quidam vir de Saraa & de stirpe Dan, nomine Manue habens vxorem sterilem cui apparuit angelus domini, & dixit ad eam: Sterilis es & absque liberis: sed concipies & paries filium. Caue ergo ne bibas vinum ac siceram, nec immundum quicquam comedas. Quia concipies & paries filium, cuius non tanget caput nauacula. Erit enim Nazarus Dei ab infantia sua & ex matris utero: & ipse incipiet liberare

V *RSVMQVE* filij Israel fecerunt malum in conspectu domini, qui tradidit eos in manum Philistinorum quadraginta annis. Erat autem quidam vir de Saraa & de stirpe Dan, nomine Manue habens vxorem sterilem cui apparuit angelus domini, & dixit ad eam: Sterilis es & absque liberis: sed concipies & paries filium. Caue ergo ne bibas vinum ac siceram, nec immundum quicquam comedas. Quia concipies & paries filium, cuius non tanget caput nauacula. Erit enim Nazarus Dei ab infantia sua & ex matris utero: & ipse incipiet liberare

zarus vocabitur: Liberavit Sason filios Israel de manu hostium, & Christus populum suum a peccatis eorum. Samson interpretatur sol eorum. & de Christo dictum est per prophetam: *Orietur vobis sol iustitiae: & sanitas in pennis eius.*

c *Nec immundum.* Augustinus. Immundum est dissolutio disciplinae quae esse ceperat in Israel: & iam ad ea manducanda eos labefecerat: quae Deus in animalibus prohibuerat. iam enim etiam ad cultum transibant idolorum.

c *Procopius.* Cum spiritus sanctus feritatem Sasonis prius haberet cognitam, a vino ac vinetis ipsum iussit abstinere, ne ad naturalem furorem, vinolento ascito, contra propinquos quoque & cognatos indigna patretur.

a Que

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XIII.

R *Vrsunque si.* Hic describitur septima tribulatio, quae facta est per Philistinæos. Et primo ponitur tribulationis pondus. secundò liberationis modus, ibi: *Erat autem quidam vir.* Circa primum ponitur filiorum Israel culpa renouata, cum dicitur:

Diuiso.

- 1** *Rursusque.* & subditur poena inflicta, cum dicitur:
- 2** *Qui tra.* Isti quadraginta anni computantur a pe Samsonis & Heli: quia per Sasonem non fuerunt filij Israel omnino liberati de seruitute Philistinorum, licet restricta fuerit tyrannis eorum.
- 3** *Erat.* Hic sequenter ponitur liberationis modus. vbi primo describitur ducis conditio. secundò inuasionis occasio. c. 14. tertio hostium debellatio c. 15. ibi: *Cui Sason respondit.* quarto ipsius Samsonis mors & consummatio c. 16. Circa primum, primo describitur ducis conceptio. secundò eius natiuitas & conditio, ibi: *Peperit.* Circa primum sciendum, quod mater Samsonis erat sterilis, & ideo non concepit eum virtute naturæ tantum, sed virtute naturæ per gratiam adiutæ. Circa quam gratiam primo describitur annuntiatio angeli. secundò relatio verbi, ibi: *Quæ cum venisset ad moritum.* tertio confirmatio facti, ibi: *Oravit itaq;*. quarto oblatio sacrificij, ibi: *Dixitque ita Manue.* Circa primum ponitur conditio patris, cum dicitur:

- 4** *Vir de Saraa.* nomen est loci.
- 5** *& de stirpe.* vbi apparet eius cognatio.
- 6** *Habens.* In quo ostenditur impedimentum ex parte matris, ut conceptio pueri sit magis mirabilis. sequitur:
- 7** *Caue ergo, &c.* Siccera dicitur omnis potus inebriatius.
- 8** *Nec immundum.* id est, illa quæ dicuntur immunda ad esum secundum legem, prout determinatur Leuit. 11. c. prohibetur enim comedere & bibere illa, quæ prohibentur Nazareis. Num. 6. cuius causa subditur.
- 9** *Quia concipi.* gratia adiuuante naturam.
- 10** *Cuius nomen.* quia Nazareus tempore suæ consecrationis non poterant radi, ut habetur Num. 6. c. Iste autem Samson fuit consecratus per totam vitam suam. ideo subditur:
- 11** *Erit enim Na.* Non est intelligendum per hoc, quod fuerit sanctificatus in utero: sicut Ioan. Baptista quia de talibus sanctificatus tenetur, quod non peccauerit mortaliter. sed ista consecratio intelligitur per donum fortitudinis: quæ fuit quedam gratia gratis data. & potest stare cum peccato mortali sicut & donum prophetiæ. Et fuit data Samsoni pro consolatione populi: ideo subditur.
- 12** *Et ipse incipiet liber.* & c. Et dicitur *incipiet:* quia non liberauit completè, ut supra dictum est.

Vir

1 Que

MORALITER.

1 *Rursusque; filij.* In hoc capitulo agit de conceptione Samsonis & eius natiuitate ad liberandum populum Israel de manu Philistinorum. Per Sasonem vero qui interpretatur sol eorum, significari potest dominus noster Iesus Christus: de quo scribit Malach. 4. a. *Orietur vobis in diebus Deum sol iustitiae.* Et sicut conceptus Samsonis, ortus & viuendi modus fuit per angelum denuntiatus, ut dicitur in hoc c. ita fuit de domino nostro Iesu Christo, ut

sto, ut habetur Luc. 1. Per hoc autem quod Samson vxorem non accepit de filijs Israel, sed de Gentilibus, significatum fuit, quod Christus accepturus erat de Gentilibus ecclesiam sibi sponsam, relictis Iudæis: paucis tamen exceptis qui sibi adhererunt. quod autem modicum est frequenter non computatur: propter quod Osee 1. dixit dominus de Gentilitate: *Vocabo non dilectam meam.* Et Malach. 1. c. *Ab ortu solis usque ad occasum magnum est nomen meum in Gentibus.* Et hoc diffuse tractat Apostolus ad Rom. 9.

† Mo-

A *Quæ cum.* * Lanfrancus Cantuar. Sacri codices res quaslibet vocant nominibus illarum rerum, ex quibus fiunt, seu quæ esse putantur, siue quibus aliquo modo similes existunt. Abrahâ tres viros vidisse legitur, cum essent angeli. Et in libro Iudicû, mulier sterilis ad virum suum de angelo dicit: *Vir Dei venit ad me.*

Et paulot post: *Ecce apparuit mihi vir, quem videram ante,* nesciens quod angelus Dei esset.

* Iosephus. Apparuit ei angelus Dei, pulchro iuueni similis, & p̄cero.

* Rupertus.

Samsonis omnes sunt actus mirabiles, manifestum in se diuinæ virtutis vel fortitudinis opus exprimentes. Neq; enim opera sunt hominis, sed Dei mirabilia faciētis.

Sunt autem numero septem. Primus actus est, quod angelico ministerio prænuntiāte, Nazareus d̄ muliere sterili natus est, &c.

C Iā ex hoc ipso magnis & primis cōparabilis est patribus Isaac & Jacob, & Ioseph, q̄ steriles diu matres habuerūt, omnes fide promerēte, superno munere, deficienti nature dati sunt, & in factis suis Chri domini figuram prætulērunt. Mulieris itaque huius sterilitas, B. Mariæ

riæ

secundum figurā est virginitas. Et qđ ait: *Caue, ne vinum bibas, &c.* mystica preparatio est, in his verbis intelligenda. *Spiritus sanctus superueniet in te, &c.*

Augu. Quod ait mulier dictum sibi ab angelo: *quoniam Nazareus Dei erit puer a ventre vsque ad diem mortis sue,* non legitur ab angelo dictū. Et quod legitur dictū. *Ipse se incipiet saluum facere Israel de manu Philistinum*

non est a muliere memoratū. Aliqd ergo nō dixit, quod audiuit, & tamen nihil credenda est dixisse, qđ nō audiuit. Sed scripturā potius nō oīa verba angeli posuisse, cū ipsum mulieri loquentem infereret. Ideo autem dictum est *a ventre vsque ad diem mortis sue.*

ga Nazareus dicebantur in lege vsq; ad tempus, qui uotum habebant, secundum ea, q̄ scriptura per Moysen præceperat unde est hoc quod huic iussu est, ut ferrum non ascenderet in caput eius, ut vinum & siceram non biberet, hoc enim

tota vita sua obseruauit Samson, quod illi, qui vocabantur Nazareus certis diebus obseruabant viuentes, uotumq; reddētes

* *Si uis holocaustum facere, &c.* Athanasius. Solius numerus

bus diebus vitæ suæ, mater autem vsque ad natiuitatem pueri tantum.

8 *Dixit itaque.* Hic consequenter ponitur oblatio sacrificii. Manue enim credebat eum qui ei loquebatur esse hominē, & ideo uoluit ei offerre prandium, dicens.

9 *Faciamus,* id est, præparemus tibi ad comedendum.

10 *Hædum,* & per hoc intelliguntur alia in prandio necessaria, ut panis & vinum & similia.

11 *Cui respondit,* quia cibo non indigebat.

12 *Si me cogis,* id est, si uelles me cogere, non comederem.

13 *Si autem,* id est, illa quæ attulisti ad honorem diuinum incendere.

14 *Offer illud,* pro beneficio quod tibi ex parte eius annuntiati.

15 *Et nescie,* quia talia non obtulisset ei ad comedendum, sed credebat, quod esset a Deo missus, & ideo non peccauit offerendo sacrificium extra locum tabernaculi de præcepto vel persuasione illius, qui erat nuntius Dei. Sequitur.

16 *Cur quæris nomē meum.* In Hebræo hêtur, quod est celatum vel ignotum. Qđ exponūt Hebræi, dicentes, qđ nōia angelo rû, qui mittunt in ministeriū, variantur secundū legationes ad quas mittūt. Vñ Es. 6. b. angelus, q̄ missus est ad purgādū labia.

a Israel de manu Philistinorum. Quæ cum venisset ad maritum suum, dixit ei, vir Dei venit ad me habens vultum angelicum terribilis nimis. Quem t̄ cū interrogassem, quis esset, & unde venisset, & quo nomine vocaretur, t̄ noluit mihi dicere: sed hoc t̄ respondit: t̄ Ecce concipies & paries filium. Caue ne vinum bibas nec siceram, & ne aliquo uescaris immundo. Erit enim puer Nazareus Dei ab infantia sua, & ex utero matris suæ vsque ad diem mortis suæ. Orauit itaque Manue dominum, & ait. Obsecro domine ut vir Dei quem misisti, veniat iterum & doceat nos, quid debeamus facere de puero, qui nasciturus est. Exaudiuitque dominus deprecantem Manue, & apparuit rursus angelus domini uxori eius sedenti in agro. Manue autem maritus eius non erat cum ea. Quæ cum vidisset angelum, festinauit & cucurrit ad virum suum, nuntiauitque ei dicens. Ecce apparuit mihi vir quem ante videram. Qui surrexit, & secutus est uxorem suam, veniensq; ad virum dixit ei. Tu es qui locutus es mulieri? Et ille respondit: Ego sum. Cui Manue. Quando, inquit, sermo tuus fuerit expletus, t̄ quid vis ut faciat puer, aut a quo se obseruare debet? Dixitq; angelus domini ad Manue. Ab omnibus, quæ locutus sum uxori tuæ abstineat se, quicquid ex vinea nascitur non comedat, vinum & siceram non bibat, nullo uescatur immundo, & quod ei præcepi, impleat atque custodiat. Dixit itaque Manue ad angelum domini, Obsecro te t̄ ut acquiescas precibus meis, & faciamus tibi hædum de capris. Cui respondit angelus

b Si me t̄ cogis, non comedam panes tuos, si autem uis holocaustum facere, offer illud domino. Et nesciebat Manue quod angelus domini esset. Dixitq; ad eum. Quod est tibi nomē, ut t̄ si sermo tuus fuerit expletus honoremus te? Cui ille respondit. t̄ Cur quæris nomen meum,

17 *Cur quæris nomē meum.* In Hebræo hêtur, quod est celatum vel ignotum. Qđ exponūt Hebræi, dicentes, qđ nōia angelo rû, qui mittunt in ministeriū, variantur secundū legationes ad quas mittūt. Vñ Es. 6. b. angelus, q̄ missus est ad purgādū labia.

18 *Cur quæris nomē meum.* In Hebræo hêtur, quod est celatum vel ignotum. Qđ exponūt Hebræi, dicentes, qđ nōia angelo rû, qui mittunt in ministeriū, variantur secundū legationes ad quas mittūt. Vñ Es. 6. b. angelus, q̄ missus est ad purgādū labia.

19 *Cur quæris nomē meum.* In Hebræo hêtur, quod est celatum vel ignotum. Qđ exponūt Hebræi, dicentes, qđ nōia angelo rû, qui mittunt in ministeriū, variantur secundū legationes ad quas mittūt. Vñ Es. 6. b. angelus, q̄ missus est ad purgādū labia.

20 *Cur quæris nomē meum.* In Hebræo hêtur, quod est celatum vel ignotum. Qđ exponūt Hebræi, dicentes, qđ nōia angelo rû, qui mittunt in ministeriū, variantur secundū legationes ad quas mittūt. Vñ Es. 6. b. angelus, q̄ missus est ad purgādū labia.

21 *Cur quæris nomē meum.* In Hebræo hêtur, quod est celatum vel ignotum. Qđ exponūt Hebræi, dicentes, qđ nōia angelo rû, qui mittunt in ministeriū, variantur secundū legationes ad quas mittūt. Vñ Es. 6. b. angelus, q̄ missus est ad purgādū labia.

22 *Cur quæris nomē meum.* In Hebræo hêtur, quod est celatum vel ignotum. Qđ exponūt Hebræi, dicentes, qđ nōia angelo rû, qui mittunt in ministeriū, variantur secundū legationes ad quas mittūt. Vñ Es. 6. b. angelus, q̄ missus est ad purgādū labia.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Quæ cum venisset.* Hic consequenter de scribitur relatio verbi, quia mulier ista reculit marito suo prædicta dicens.

2 *Vir Dei venit ad me,* id est, angelus in specie viri, nesciebat tamen mulier, quod esset vere angelus, credebat tamen, quod esset a Deo missus.

3 *Habens vultum ange.* id est, splendidum ultra consuetum hominum modum.

4 *Terribilis nimis, &c.* id est, venerabilis & reuerendus, sicut Genes. 28. d. dicitur. *Quam terribilis est locus iste: non est hic aliud nisi domus Dei porta celi.* Cetera patent ex dictis.

5 *Orauit.* Hic consequenter ponitur confirmatio facti per angelum, secundo apparentem ad preces Manue, & patet litera paucis exceptis, quæ discurrentur.

6 *Doceat nos.* Licet enim angelus dixisset mulieri a quibus caueere deberet, hoc tamen non dixerat de puero nascituro, id sequitur postea.

7 *Ab omnibus* quia hæc abstinentia inuicta erat mulieri ratione pueri, & ideo multo fortius puero erat a talibus abstinendum, aliter tamē quam matri, quia cum esset Nazareus per totam vitā debebat seruare legem Nazareorum omnibus

MORALITER.

t̄ Moraliter autem per Samsonem signatur bonus doctor, vel prælatus, vita & doctrina sicut sol illuminans ecclesiam. Et sicut de Samson dicitur, qđ nō comedat aliqd immundū: sic talis doctor vel prælatus non incorporat sibi mortale peccatum. Similiter sicut de Samson præcipitur, quod non bibat aliquid inebriatiuū: sic doctor vel prælatus non debet aliquid agere quod sit extra mensuram rationis recte. Ebrietas enim dicitur ab, e, quod est extra, & bria, quod est mensura.

ra. Samson etiam accepit uxorem de filiabus Philistinorum, ut per hoc sibi daret occasio pugnandi contra eos, ut habetur in textu. Sic bonus doctor uel prælatus accipit sibi sapientiam Gentilium philosophorum, quæ dici potest eius vxor. Nam de sapientia dicitur, Sapientia. 8. a. *Hanc quæstui mihi sponsam assumere,* & per ipsam habet occasionem pugnandi contra infideles & hereticos, qui rationibus sophisticis inuoluunt catholicos simplices sapientiam philosophicam ignorantēs.

Quest. 52. in Iudic.

† dicit. † Gen. 16 g. Lucæ 1. b.

† quod erit iudicium pueri, & opus e? Hebr.

† tardes hic aliquantulū.

† cum.

Ser. 3. contra Arrianos.

Nominum angelorū variatio.

C nis est adorari, neq; id ab angelis ignoratur, q; quanquã cæ-
teros gloria transcendunt, creaturas tñ se esse, neque i clas-
sibus adorandorũ, sed adorantium agnoscunt se computari
debere. Patrem certe Sãsonis Manue, uolentem sacrificium
offerre angelo, angelus prohibuit his verbis, *Nõ mibi, sed Deo*
offerro. Dom nus contra, etiam
ab angelis adoratur.

Quest. 53.
Iudic.

a *Tulit itaq;* Augu. Quod di-
cit scriptura ignorasse Manue,
quod angelus domini est, mani-
festum est etiam vxorẽ eius ho-
minem credidisse. Quod ergo
ei dixit, *vi u faciam us au te tibi: &*
*faciamus in corpore tuo holum ca-
prarum*, tanquam hominem in-
uitauit, scilicet, vt hoc cum illo
epularetur quod sacrificium fe-
cisset. Nam facere holum non
solet dici, nisi cum sacrificium
fit. Ille etiam ita respõdit, *si uim*
*feceris mibi, non manducabo de pa-
nibus tuis*; ubi ostendit se ad epu-
las fuisse inuitatum. Deinde ad-
didit, *Et si feceris holocaustum, do-
mino offeres illud*, quia scilicet il-
le dixerat, *faciamus in conspectu*
tuo holum caprarum. Non autem
omne sacrificiũ holocaustum,
nam de holocausto non mandu-
cabatur, quia totum incendeba-
tur, & ideo vocabatur holocaustum.
Sed angelus etiam non
manducaturus, holocaustũ po-
tius fieri monuit, non tamen si-
bi, sed domino, quia, scilicet, Is-
rael consueuerat illo tempore falsis diis sacrificare, vnde &
tũc Deum ostenderat, vt traderetur inimicis per 40. annos.

b * *Cum q; ascenderet flamma, &c.* Iosephus. Angelus virga q;
tenebat tetigit carnes, & igne protinus emicante, carnes
cum panibus sunt absumpti. Tunc angelus super tumũ, qua-
si in curru, ad cælum ascendere videbatur.

Lib. 9. M-
tal. c. 23.

c *Quod.* Grego. Quid est, quod ad visionem angeli vir est ti-
midus, mulier audax, nisi quando caelestia nobis monstran-
tur, spiritus quidem pauore se concutit, sed tamen spes præ-
sumit. Inde enim spes ad maiora audenda erigit, vnde tur-
batur spiritus, qui ea que superna sunt, prior videt, quia
cum altiora secretorum cælestium sic leuata mens conspi-
cit, cuncta humanarum vitium soliditas, contremiscit.

Orat. in sãcta
Epiph. luminã.

d *Morte morie.* Nazianzenus. Primo purgari oportet, in-
de cũ puritate versari, si nobis accidere nolumus, quod Ma-
nue euenit, cum in Dei incidisset imaginationem, & dicere
nolumus. *Perimus u mulier, quoniam Deum vidimus.*
* Procopius. Suspiciatus est Manue, non angelum, sed
Deum se uidisse. Quo circa victimam non eodem loci ob-
tulit, verum super petram, quæ significauit Christum. At
que mō angelo cognito, denuo se Deũ uidisse dixit? Vel in
legato legantem, uel magni consilii angelum inuit. Ce-
terum, mulier uiro uidetur præstantior, ac ideo primo ei ui-
sio obtingit, ac per eam maritus demum uidit, quem bono
animo esse iubet.

Aug.

NICOLAUS DE LYRA.

* labia Esaiæ cum calculo ardenti, nominatur ibi Seraph,
cum tamen nõ esset de ordine Seraphico. Angeli autem de
futuris ad que mittendi sunt, non habet præcognitionem:
nisi quando Deus reuelat eis: quæ reuelatio fit secundum
formam suę voluntatis. Et ideo angelus dixit nomen suum
esse occultum: quia nesciebat ad quid de futuro mittendus
erat. Alio modo potest exponi, quia secreta Dei & angelo-
rum non sunt hominibus reuelanda, nisi quantum Deo pla-
cet.

1 *Tulit.* Id est, liquida, quæ cum carnibus holocaustorum
offerri solent, prout habetur.

2 *Et posuit.* vtens ea pro altari.

3 *Offerens Domino.* In Hebræo habetur: Offerens domino &
mirabili, vel occulto ad faciendum: quia Manue non erat
de genere sacerdotali: & ideo ad eum non pertinebat offer-
re sacrificium, sed obtulit materiam sacrificij ei qui sibi lo-
quebatur in nomine Dei, qui dixerat nomen suum esse mi-
rabile vel occultum: vt ex illa materia faceret Deo sacrifici-
um,

August. Quid est, quod postquam manifestatus est Manue
& uxori eius angelus, qui cum eis loquebatur, dicit Manue
uxori, *morte moriemur, etc.* Pro eo, scilicet, quod scriptũ est. *Ne-
mo pot: faciem meam uide. & uiuere.* Opinabantur ergo, ut ho-
mines Deum se uidisse, cãto utriusque miraculo facto, quod in

D
Quest.
in Iudic

igne sacrificij stetit, qui cum il-
lis prius quam homo loqueba-
tur. Sed Deum in angelo ante
Deum ipsum angelum appel-
labant, sic enim scriptum est.

4 *Et sumpsit Manue holum capra-
rum & fecit sacrificium, & obtulit*
*supra petram Domino mirabilia fa-
cienti, & Manue & vxor eius ex-
pectabant, &c.* His ergo uerbis,
quia non dixit, *morte moriemur*,
quia uidimus angelum domi-
ni, sed *Deum uidimus*, oritur que-
stio. Vtrum in angelo intelli-
gebant Deum, an eundem an-
gelum uocabant Deum. Illud
enim tertium, quod Deum pu-
tauerant, qui erat angelus dici
non potest aperte, dicente scri-
ptura. *Tunc cognouit, quia angelus*
domini est; sed unde meuebant
mortem? Non enim scriptum
erat Nemo uidet faciem ange-
li & uiuet. An uel in hoc ipso,
quod in angeli presentia Deũ
cognouerat, Manue ita pertur-
batus est, ut mortem timeret?
Quod autem illi uxor respõdit
Si uellet dominus mortificare nos,
non accepisset de manu nostra holo-
causta & sacrificium, nec illuminasset hæc omnia, sed audita fecisset
hæc nobis, utrum ipsum angelum crediderunt accepisse sacri-
ficium, quia uiderunt eum in flamma altaris stetit, an per
hoc intellexerunt accepisse dominum, quia hoc fecit ange-
lus, ut se ostenderet angelum? Quodlibet horum sit, iam an-
gelus dixerat. Si autem facis holocaustum, domino offer il-
lud, hoc est, *non mibi, sed uocum*, Quod ergo stetit angelus in
altaris flamma, magis intelligendus est significasse illum ma-
gni consilii angelum in forma serui. in homine, quem sus-
cepturus erat, non accepturum sacrificium, sed ipsum sacri-
ficium futurum.

E
+ & si
tẽpus
dicit
nostra
brã.
probo

7 *Peperit itaq; filium, & uocauit nomen eius Samson.* Cre-
8 *uitq; puer, & benedixit ei dominus, cepitq;*
9 *spiritus domini esse cum eo in castris Dan,*
inter Saraa & Esthaol.

e * *Peperit itaq; filium, etc.* Ambrosius. Samson diuina pro-
missione generatus, Spiritum comitantem habebat. Sic. n. le-
gimus. *Quia benedixit eum Dominus, & cepit spiritus domini comi-
tari eum in castris Dan.*

Prolo-
de Sp
F

f *Cepitque Spiritus, &c.* Chaldaus. paraph. Cœpit Spi-
ritus fortitudinis domini roborare eum in castris Dan. Alij.
Cepit Spiritus domini per uices ad se ipsi, vel per uices agi-
tare eum.

* Rupertus. Samson interpretatur, sol eorum. Quis autem
Christum nesciat solem verum, eorum, qui habent oculos,
& in cælum aspiciunt?

* Iosephus. Crescebat puer velociter, & tam per abstinen-
tiam ciborum, quam capillorum remissionem, propheta iã
futurus agnoscebat.

CAP.

ciũ, quia propheta loquẽtes in nomine dñi poterant offerre
auctoritate eius, sicut & sacerdotes: sicut patet de Elia. 3.
Regum. 18. Manue autem credebat eum, qui sibi appa-
rebat esse prophetam domini, erat etiam plus quam propheta,
scilicet, angelus.

4 *Cumque ascenderet flamma.* Ex hoc uidetur, quod ex illo lapi-
de prodixit ignis consumens holocaustum in signum diui-
næ acceptationis.

5 *Angelus domini pariter,* uolens ostendere, quod ipse esset ve-
re Dei angelus ad certificationem uerbi eius.

6 *Morte moriemur, quia uidimus dominũ.* Exponatur sicut su-
pra 9. cap. de Gedeone.

7 *Peperit itaque.* Hic consequenter describitur natiuitas pue-
ri, & eius educatio, cum dicitur.

8 *Crenitque puer, & benedixit ei dominus,* conferendo ei do-
num fortitudinis, & forte cum hoc gratiæ gratum facien-
tis, unde sequitur.

9 *Cepitque spiritus domini esse cum eo in castris,* quia pro tunc il-
la tribus habitabat in tentorijs.

* CAP.

C A P. XIII.

Descendit. Sequitur. a Descen. * Aug. Cum Samson mirabiliter fortis esset, putat⁹ est Hercules. * Idem. Samson fortitudinem habuit de gratia Dei, non de natura propria. Na si fortis esset

natus, cu ei capill⁹ diminueret, fortitudo no adimeretur. Et vbi erat illa potētissima fortitudo, nisi in eo qd scriptura dixit, *Incedebat cum illo spiritus domini.*

* Idem. Qn fremuerūt gētes, tūc leo ille viro forti Sāson venienti ad duādā de alienigenis vxorē, Christo, s. descēdenti ad hūdam Ecclesiam de gentibus, fremēs ibat in ob-

uā. Sed qd egit? Acceptit, tenuit, fregit, dissipauit leonem. Sic occisā gentiū feritate, iā non sic fremit regia prās, nō sic fremit populū gentium, imō verō in ipso regno gentiū inuenim⁹ leges p Ecclesia, tāquam fauū i ore leonis.

* Ambrosius. Utinam tam cautus fuisset ad seruandam grām, quā fortis ad superādā bestiā. Et fortasse

C A P. XIII.

Descendit ergo Samson in Thānatha, vidēsq; ibi mulierē de filiabus Philisthiim, ascēdit & nūtiavit patri suo & matri suę dicēs: Vidi mulierē in Thānatha de filiab. Philistinorū, quā quāso, vt mihi accipiatis vxorem. Cui dixerunt pater suus & mater. Nūquid non est mulier in filiab. fratrum tuorū, & in oī populo tuo, quia vis accipere vxorē de Philisthiim, qui incircuncisi sunt?

Dixitq; Samson ad patrem suum. Hāc mihi accipe, qā placuit oculis meis. Parētes autem eius nesciebāt, quod res a domino fieret, & quæreret occasionē contra Philisthiim. Eo enim tempore Philisthiim dominabant̄ Israeli. Descēdit itaque Sāson cū patre suo & matre in Thānatha. Cumq; venissent ad vineas † oppidi, apparuit catulus leonis sauuus & rugiēs & occurrit ei. Irruit autem in spiritus dñi in Samson, & dilacerauit leonem quasi hēdū in frustra decerperet, nihil omnino habens in manu, & hoc patri & matri noluit indicare. Descenditque, & locutus est mulieri, quæ placuerat oculis eius. Et post aliquot dies reuertens, vt acciperet eam, declinauit, vt videret cadauer leonis. Et ecce examen apum † in ore leonis erat, & † fauus mellis. Quem cum sumpsisset in manibus, comedeat in via, veniensque ad patrē suū & matrem, dedit eis partem, qui & ipsi comederūt, nec tñ eis voluit indicare, q mel de corpore leonis assumpserat. Descēdit itaq; pater eius ad mulierem, & fecit

hoc non solum virtutis miraculum, sed etiam sapientia my D sterium, prophetia oraculum fuit.

b * Descenditq; & locutus est mulieri, &c. Prosper. Aquit. Sāson dilexit mulierē alienigenā: descendit & fortissimus n̄ de cęlo, vt sibi dilectas ex gentibus animas sociaret, & fide coniungeret.

Lib. de promiss. Dei c. 21.

c * Ecce examen apum, &c. Procop.

1 Cum uiueret leo, mel nullū in ore eius reperiebatur. Fertur aut quēuis leonē viuū os habere foetidissimū, adeo ut dictū sit mirificū, in ore fetido mel repertū dulcissimū.

2 * Prosper. Fauū mellis legem spiritale intellige, qd apes patriarchę atque pphetę construētes, in eum mella infuderint diuini eloquij. Quā dulcia faucibus meis

3 * Prosper. Fauū mellis, sermones boni. Dedit ex hoc Sāson parentib. & Christus discipulis, cū aperuit sensum, ut intelligerent scripturas, & viderēt quā suavis est dominus.

4 Isidor. Sāson cū

E Lib. de promiss. c. 21.

† Transiit.

† corpore.

F Lib. in Iud. cap. 8.

ad alienigenas tenderet causa petendę vxoris leonem occidit,

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XIII.

Descendit. Hic p̄nt describitur occasio inuasionis Philistinorū, quæ occasio data est Sāsoni ex acceptione uxoris de Philistheis: ut patebit in sequentib. Et iō circa hoc primō describit̄ dictę uxoris petitio. scđō petitę dispēfatio, ibi: Descendit itaque. tertio dispensati acceptio, ibi: Et post aliquot dies, quarto inuasionis occasio, ibi: Cum igitur eius. Circa primum d̄: Descen. villa est Philistinorū ad quā uenit Sāson ad uidendū festū qd faciebāt Philisthei, quib. seruiebant Hebræi sub tributo: pp qd securē poterāt ad loca eorū declinare. 2 Nunquid. hoc dicebāt parentes Sāsonis: qā prohibitum est Deut. 7. a. ne contrahant matrimonia cum alienigenis. Ideo subdit. 3 Paren. Ex hoc aut, q scriptura excludit parētes Sāson tñ ab hac noticia, v̄, q Samson cognouit per reuelationē voluntatem dñi circa hoc: aliter. n. peccasset si mulierem alienigenā accepisset vxorem, nisi sciret dñi voluntatē, qui poterat in præcepto dispēfate. Sed adhuc v̄, q parentes eius malē fecerunt illam mulierē petendo p filio: quia hoc prohibet Deut. 7. vbi d̄. Filiam eius. s. alienigenæ non accipies filio tuo vxorē. Dicēdū, q Sāson eis voluntatē dñi reuelauit, licet nō sit scriptū. Erāt. n. deuoti: & ideō non est verisimile, q fecissent contra præceptū dñi: nisi Sāson eis dixisset hoc esse de uoluntate dñi: & bene debebāt ei credere, eo q fuerat per angelū annuntiatus & mirabiliter natus, ut s. dictū est. 4 Et quæ. Sciebat. n. Samson in gnali per reuelationē: q p̄ctus illius m̄rimonij esset occasio rebellandi Philistheis, licet adhuc ignoraret modū in particulari. Sed quærūt hic quare ad hoc querebat occasio cū Philisthai habitaret in terra Hebræis pmissa, vt patet ex supradictis c. 3. De illis habitatorib. p̄ceperat dñs filijs Israel, q eos exterminaret sine misericordia: vt h̄ Nu. 33. & Deut. 7. ppter qd v̄, q nō erat grēda alia occasio. Dicēdū q pp peccata Hebræorū dñs p̄miserat Philistheos ad tēpus eis dñari, & inter

& inter ipsos erant aliqua pacta iūso firmata, qd erat licitū Hebræis facere in tali casu, vt dictū fuit Iosue 21. & 23. propter qd non licebat Hebræum Philistheos tunc inuadere absq; noua occasione. & 2. Paral. vlt. c. inter mala Sedechiæ regis, pp quæ fuit captiuatus & ciuitas destructa, d̄. A rege quoq; Nabuchodonosor recessit, qui adiurauerat eū p Deū, & hoc notat cum subditur. 5 Eo enim. quod dñum erat p̄dicto modo firmatum. 6 Descendit. Hic describit̄ prædictę mulieris desponsatio: p̄mittit̄ tñ casus accidens in via, cū d̄. 7 Apparuit, scilicet, Sāsoni quasi ad deuorandū eū. Separauerat enim se Samson a parētibus suis p aliqua necessitate, & tunc occurrit ei leo ita, quod parentes eius non uiderunt. 8 Irruit au. i. spūs fortitudinis. Illa. n. fortitudo non inerat ei ex cōplexione seu virtute naturali: alioquin nō recessisset ab eo, qn fuit rasus: ut h̄, infra 16. c. sed erat illa fortitudo qdā grā gratis data, q nō semp̄ adest homini, sicut spiritus pphetiæ non semp̄ aderat prophetis, sed qn expediebat fm̄ ordi nationem diuinā: & hoc mō v̄ dicēdū de fortitudine Sāsonis, pp qd occurrente leone d̄ hic, q irruit in eū spiritus dñi. i. motus illius fortitudinis. 9 Nihil. ad oñdendū, q non fecit gladio uel baculo. 10 Descen. s. de matrimonio p̄hendo: & tūc facta fuerunt sponsalia. Et post. Hic consequenter describit̄ mulieris desponsatę acceptio in m̄rimoniū. iō subditur. 11 Reuer. Interponit̄ tñ casus cōtingēs in via, cū d̄: Declina. 12 Et ecce. i. congregatio apū. Quæratur hic quomodo apes, quæ abhorrent tērida ibi mellificauerunt. Potest dici, quod apum diuersę sunt species: & aliquę sunt rusticanae, & non abhorrent talia, cuiusmodi erant istę, unde & aliquę mellificant in foraminibus terre. Sequitur.

13 Descendit. quia locus ubi manebat mulier erat demissior, quā locus ubi manebat pater Samsonis.

14 Et fecit fil. pro celebratione nuptiarum secundum consuetudinem illius terre.

Fortitudinis Samsonis donū gratuitū.

* Cum

MORALITER.

1 Descendit ergo Samson in Thamnatha. Per Samsonē q perrexit ad accipiendū sibi Gentilē uxorē, allegoricē signatur Christus, qui in primitiua ecclesia conuinxit sibi per fidē ipsam Gentilitatem, Iudæa pro maiori parte incredula remanente. Propter qd dixerunt Apostoli Iudæis. Act. 13. g. Vobis oportebat

oportebat primum loqui uerbum Dei: sed quoniam repellitis illud, & indignos nos indicatis æternę uitę, ecce conuertimur ad gentes, sic enim præcepit nobis Deus. Et per illam prædicationem coniunxerunt Christo & non sibi Gentilitatem per fidem: non enim erant sponsi, sed eius paranympsi.

7 Apparuit catulus leonis sauuus, & rugiens, & occurrit ei. Per quē † intelingi

Sdit, & Christus ecclesiā uocaturus de gentib. diabolū uicit
 A qui ait: *Gaudete, quia ego uici mundum*. Ex ore leonis occisi fa-
 uis extrahitur: quia ut conspicimus reges terreni regni, qui
 Jo. 16. 2. Christum ante tremuerunt, iam perempta feritate dulcedi-
 nem euangeliū predicant, & munimenta præbent.

xerunt: Neq; a leone cōprehēsis quicquā insuauius esse, ne-
 que dulcius utentibus melle. Quibus Sā. n. rōdit; Neq; ge-
 quā aliud muliere dolosius, quæ meū uobis exposuit verbū.
 Ambr. Samson rōdit. Nec muliere aliquid perfidiosius.
 Nam si non domuissetis vitulam meā, nunquam intellige-
 retis parabolā
 meam.

Li. 5. antiq.
 13.
 cines loci
 illius.
 iud. caueri-
 tati, & in-
 pendentis.
 i. mutatorias
 uelut.
 i. h. camina.

† suade.
 & suade ut.

B
 & quere-
 batur.
 epist. 70

Ser. 107. de
 temp.

filio suo Samson conuiuium. Sic enim iuuenes facere consueuerant.
 a Cum ergo cines loci illius uidissent eum, dederunt ei sodales triginta,
 qui essent cum eo. Quibus locutus est Samson: Proponam uobis proble-
 ma, quod si solueritis mihi intra septem dies conuiuij: dabo uobis
 triginta syndones, & totidem tunicas. Sin autem non potueritis sol-
 uere, uos dabit mihi triginta syndones, & eiusdem numeri tunicas.
 b Qui responderunt ei: Propone problema, ut audiamus. Dixitque eis:
 De comedente exiit cibus, & de forti egressa est dulcedo. Nec po-
 tuerunt per tres dies propositionem soluere. Cumque adesset dies se-
 ptimus, dixerunt ad uxorem Samsonis. † Blandire viro tuo, & suade ei,
 ut indicet tibi quid significet problema. Quod si facere nolueris incen-
 demus te, & domum patris tui. An ideo uocatis nos ad nuptias,
 ut spoliaretis? Quæ fundebat apud Samson lachrymas & querebatur
 dicens? Odis me, & non diligis: ideo problema quod proposuisti
 filijs populi mei, non vis mihi exponere. At ille respondit. Patri meo &
 matri nolui dicere, & tibi indicare potero? Septem igitur diebus con-
 uuij flebat ante eum, tandemque die septimo cum ei esset molesta, ex-
 posuit. Quæ statim indicauit tibi uis suis. Et illi dixerunt ei die septi-
 mo ante solis occubitus: Quid dulcius melle, & quid fortius leone?
 c Qui ait ad eos: Si non arassetis in vitula mea, non inuenissetis propo-
 sitionem meā. Irruit itaque in eum spiritus domini, descenditque; A scalo-
 nem, & percussit ibi triginta viros, quorum † ablatas vestes dedit his qui
 problema soluerunt. Iratusque nimis ascendit in domum patris sui, uxor
 d autem eius accepit maritum unum de † amicis eius & pronubis.

b: De come. &c.
 August. Qō ista
 qd aliud significat, q̄ Chm a mortuis resurgente? De co-
 medete utiq; .i. de morte, q̄ cūcta deuorat atq; cōsumit, exi-
 uit cib⁹ ille, q̄ dixit: *Ego sum panis uisus*, &c. quæ humana exa-
 cerbauit iniquitas, eique aceti & fellis amaritudinē ppinauit,
 atq; ab eo plēbs gētiū, uite dulcedinē cōuersa suscepit: ac si
 C de mortui leonis ore, id est, Christi morte, q̄ accubans dor-
 miuit ut leo, apum, id est, Christi anorum proccellit examen.
 Genes. 49. c. Quid dulcius melle, &c. Iosephus. Iuuenes cōueniētes di-
 xerunt:

1 * Prosper. Ma-
 gnam illud pie-
 tatis dñicæ sa-
 cramentū, qd
 i lege fuit vela-
 tum, & abscondi-
 tum a seculis in
 Deo, reuelatū
 per Christū ma-
 nifestatum est
 in gentibus.
 2 * Aug. Vitula
 est Ecclesia, q̄
 reuelata sibi a
 viro suo secreta
 fidei mysteria
 Trinitatis, resur-
 rectionis, iudi-
 cij, & regni, in
 fines terræ Apo-
 stolorū & san-
 ctōrū doctrina
 ac prædicatione
 3 vulgauit: & itel-
 ligitur. atq; co-
 gnoscantib. æ-
 4 ternæ uitæ præ-
 5 mia repromittit.
 d * Iratusq; ni-
 mis, &c. Ioseph.
 6 Illas nuptias re-
 7 futauit: & puel-
 8 la quæ eū pro-
 9 uocauit ad ira-
 10 cundiam, duxit eius amicum: pro qua iniuria exasperatus
 Samson, deliberauit, ut Palaestinos omnes eū ea affligeret.
 * Aug. Sodalis iste oium hæreticorum figurā gessit. Nā hæ-
 retici qui Ecclesiā diuiserunt, uxorem dñi sui ducere, & ab-
 ducere uoluerunt. De ecclesia exierunt, qui impietatis adul-
 terio Ecclesiā. i. Chri corpus in partē suam conantē euadere.
 Vnde fidelis ille seruus & amicus dominicæ sponsæ loqui-
 tur: *Respondi enim uos uni viro, uirginem castam exhibere Christo.*
 CAP.

Cetera patent utque 101, 10 Septem, i. pro maiori parte se-
 ptem dierū: quia a quarta die incepit, ut patet ex prædictis.
 11 Tandemque. Hic accipitur dies septima pro septima die
 conuiuij, non pro sabbatho.
 12 Et illi dixerunt. qui si tardassent usq; post occasum amissif-
 sent, quia finita fuisset dies septima, quia dies est latio solis
 super terrā. 13 Quid dicitur. intellectus patet ex prædictis.
 14 Si non. Ille qui arat inuestigat terram inferius, ita fece-
 runt isti, qui solutionem quam inuenire nō poterant, inue-
 stigauerunt per uxorem Samsonis: quam uocat uitulam p-
 pter muliebrem insipientiam.
 15 Irruit ita. in uindictam iniuriæ sibi factæ. Tum quia pro-
 blema per se ipsos soluere debebant, non per aliam personā
 ut patet ex modo loquendi supra posito, ubi dicitur: *Quid si
 solueritis mihi, &c.* Tum quia per metum mortis incultum
 uxori suæ & amicis eius solutionem inquitierant. Sequitur
 16 Iratusq; contra Philistinos & uxorem suam eo, quod re-
 uelauerat secretum suum.
 17 Ascendit in domum, &c. ab uxore ad tempus discedendo.
 CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Cum. Hic consequenter describitur rebellionis occasio du-
 plex, secunda ponitur in prin. 15. cap. Circa primum dicitur:
 Cum er. i. magnum & robustum.
 2 Dederunt. ut si Samson uellet aliquid agere contra eos, isti
 resisterēt ei: tamen fuerunt ei assignati sub specie societatis
 & honoris nuptiarum.
 3 Quibus locut. ut inde inter ipsos oriretur qō seu contentio.
 4 Proponam, i. uerbum dubium & occultum: quod Gallice
 dicitur, deumaille.
 5 Dabo, id est, hincas vestes. 6 Dixitque. problema suum.
 7 De com. per hoc obscure proposuit, quod inuenerat mel
 in cadauere leonis: quia mel est dulce: & leo est fortissimus
 bestiarū: & in illa parte leonis: quia mel, quod est comesti-
 bile, quæ est instrumentum comestionis. In ore.
 8 Nec. licet multum cogitassent.
 9 Cumque. Non est intelligendum, quod esset dies septimus
 conuiuij, imo erat quartus: sed uocatus est septimus, quia
 erat sabbathum occurrens inter conuiuium nuptiarum.
 Cetera

persecutore amarissimo in dulcissimū doctore, non potest
 intelligi nisi p ecclesiā Christi sponsam: que nouit uirtutē
 sponsi potētis facere de psecutore defensore, & de lupo pa-
 store. Aliter p leonē laceratum potest intelligi corpus Chri
 sti flagellis & clauis plagatum: qd ipsemet per Samsonē fi-
 guratus lacerauit, inquantū ad passionem uolūtariē se obtu-
 lit: & de eius corpore mortuo, exiuit sanguis & aqua, ex qb⁹
 uirtutem habent ecclesiæ sacramenta, inter q̄ principale est
 eucharistiæ sacramentū, in quo habemus dulcissimū cibum.
 De quo figuratiter dicit Sapien. 16. c. *Panem paratum de calo
 prastitisti eis sine labore, omne dilectamentum in se habentem: & om-
 nis saporis suauitatem.*

MORALITER.

† intelligi potest Saulus Christū impugnans, ppter qd di-
 xit ei Act. 9. a. *Saul, Saul quid me persequeris?* Per hoc autē, qd
 verbo Christi prostratus fuit in terrā tanquā mortuus, appa-
 ruit, quod poterat eū lacerare sicut Samson leonē occurren-
 tem lacerauit. Per hoc autē qd in ore leonis mortui inuen-
 tus fuit fauus mellis, significata fuit melliflua doctrina Pauli
 mundo mortui: sicut dixit Galat. 6. c. *Mihi autem absit gloriari
 nisi in cruce domini nostri Iesu Christi, i. in eius doctrina dulci,*
 per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo.
 7 De co. Hoc autem problema solui nō potuit, nisi p uxore
 Samsonis, p quod significatum fuit: quod mutatio Sauli de
 persecu-

Ephe

Ephe

Ser. 7
 temp

† nob

E

† filii
 puli

† tulle
 & de
 corias
 † sode
 eius,
 cius e
 rat. i. c
 uerax
 nupti
 lebrar
 lbiden

F

a. Col

C A P. XV.

Post aliquatulum, &c. * Ambrosius. Vbi res prodita est Sāsoni, volentiq; ad cōiugem redire, interclusa copia, quod pater eā alij viro nupsisse diceret, stimulo iniuriæ exulceratus, publicā cogitavit capessere vltionē, domesticę contumeliæ indignatione, correptisq; vulpib. cū iam natura essent in agris frumēta, binas sibi inuicē cauda ad caudā ligauit, ardētē inseruit facem, & super manipulos dimisit, &c.

* Procop. Improbī agricolæ hāc calamitatem merebātur, vt traderentur Saranæ, cui & alia, a Deo traduntur, vt perdaturo, quemadmodū segetes quoq; immisiss vulpib. cū faibus, sunt vastatæ & iniustæ.

* Aug. Sāson cepit vulpes. i. adulterantes fedales, de quibus dicitur, Capite vulpes parvulus, &c. id est, hæreticos comprehendite, conuincite, confutate, ne exterminentur ecclesiasticæ vineæ.

Caudæ vulpium colligatæ qd sunt, nisi posteriora hæreticorum,

qui prima hēnt magna, & blanda, & deceptoria opera, posteriora ligata, i. damnata, & ignem in sine trahentia, vt eorum fructus & acta contumant, qui eorum seductionibus, acquiescunt?

* Prosper. Vulpes hæreticos lignant, quib. sunt faces incendiū ac erroris, poti⁹ quā diuini amoris.

Lib. 2. de promiss. cap. 21.

C A P. XV.

Post aliquatulum autem tēporis cum dies triticeę messis instarēt, venit Sāson inuisere uolens vxorē suā, & attulit ei hędum de capris. Cūq; cubiculū eius solito vellet intrare, prohibuit illū pater illius dicēs. Putaui, qđ odisses eam & iō tradidi illam amico tuo. Sed hēt sororē, q̄ iunior & pulchrior illa est, sit tibi pro ea vxor. Cui Sāson rñdit. Ab hac die non erit culpa in me; contra Philisthęos. Faciā. n. vobis mala. Perrexitq; & cepit trecentas vulpes, caudasq; earū iūxit ad caudas, & faces ligauit ī medio*, quas igne succēdens dimisit, vt huc illucq; discurrerēt. Quę statim prexerūt in segetes Philisthinorū. Quib. succensis & comporatę iā fruges & adhuc stantes in stipula, cōcrematę sūt, intantū vt vineas quoq; & oliueta flāma cōsumeret. Dixerūtq; Philisthiī, quis fecit hanc rem? Quib. dictū est Sāson gener Thamnathæi, quia tulit uxorē eius & alteri tradidit, hæc operatus est. Ascenderuntq; Philisthiim, & cōbuserunt tā mulierem quatn patrē eius. Quibus ait Sāson. Licet hæc feceritis, tñ adhuc ex vobis expectam vltionem, & tunc quiescam. Percussitque eos † ingenti plaga, ita vt stupentes suram femoti imponderent. Et descendens habitauit in spelunca petreæ Etam. Igitur ascendētes Philisthiim in terram Iuda castrametati sunt in loco, qui postea vocatus est Lechi, id est, maxilla, vbi eorum † effusus est exercitus. Dixeruntque ad eos viri de tribu Iuda. Cur ascendistis aduersum nos? Qui respōderūt,

1 Ardēt. n. studiis puerisq; doctrinis quib. imperitos cōsumūt. Mulier porro, q̄ relicto tanto viro, alii nupserrat, igneq; perit, cum parentibus est oīs aia hæretica, q̄ cū suis parentib. i. doctorib. igni inextinguibili, peccatis traducētib. exuretur.

† sodali.

2 b Percussitque. Lxx. Percussit alienigenas Sāson ad tibiā super femur. i. tā mirabiliter, vt stupentes tibiā vnus pedis super femur alterius ponerēt.

† Innocens sū semel erga Philisthęos, si fecero eis malum. Aug. quæst. 55. in Iudic. E in aceruos.

3 * Chaldaus. Paraph. Percussit equites, cum pedibus.

† sodali eius.

4 * R. David Kimhi, fugientes & cadentes, crura & pedes illiserunt femoribus. Alii Percussit eos ab armo ad femur, caude magna.

† coxa super femur plaga magna. Helramus. Loco qui postea vocatus est. i. maxilla. † extendit se. F

Iose-

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XV.

1 **P**ost aliquant. Hic consequēter ponitur secunda occasio peo, qđ fuit prohibitus ab uxore sua, & hoc est quod dī. 2 **Cumque cubiculum eius**, id est, modo & affectu maritali. 3 **Prohibuit.** In hoc facta fuit Sāson iniuria, quia non repudiauerat vxorem, sed tantum ad horam recesserat ab ea, qđ erat sibi licitum, & ideo facta fuit sibi iniuria, eo quod sine scitu & requisitione eius alteri fuit data, & ideo dixit. 4 **Ab hac. inuadendo.** f. eos pp infidelitates & iniurias mihi factas, & maxime, qđ dixerat angelus de eo, ipse incipiet liberare Israel de manu Philistinorum, vt habetur sup. cap. 13. 5 **Perre.** Habita iusta occasione nocendi Philisthęis, vt patet ex p̄dictis, hic consequenter describit eorū inuasio & debellatio, & primo in eorū bonis, secundo in personis, ibi. Quibus ait Sāson Circa primū dī. Perrexitq;. Licet esset multū fortis & agilis, tñ veritabile est, qđ ceperit eas auxilio aliquorū, in illa. n. terrā abūdāt vulpes, & cū retib. & ingeniis possēt cito capi ī tāta multitudine, sicut in terra ista ī vna garena possūt cito capi trecēti cuniculi, maxime p̄ hoīes ad hoc īgeniosos. 6 **Caudasque.** Quod est intelligendum, quod per aliqua ligamina ad hoc apta ligauit caudas duarum ad inuicem: & ligamina erant ita longa, quod in inedio poterant ligari faces ardentes, quę de facili non possent extinguī: nec sederent vulpes. 7 **Quę sta.** Eo enim, quod ligatę erant modo p̄dicto, non poterāt currere ordinate, & expedite ad occultandum se in nemoribus uel foueis terrę, sed cucurrerunt ad illud, quod erat magis in promptu, scilicet, ad segetes stantes: quę erant deficcate & propinquę messioni: quod patet ex hoc, quod aliqua iam erant collectę, vnde subditur. 8 **Et com.** Non ad domos, sed in campis: vbi per aliquod tempus dimittebantur in magnis aceruis: sicut fit in multis terris. Cętera patēt in litera. 9 **Quibus ait.** Hic consequenter ponitur inuasio in personis, & hæc est duplex, secūda ponitur

tur ibi: Igitur ascendentes. Circa primum dicitur. 10 **Licet.** hoc dixit. Sāson. Tum quia Philisthęis non combusserant vxorem eius & patrem zelo iustitię, sed magis cōmoti passione irę propter dāmnū eis illatum. Tum quia occasione p̄dicta susceperūt bellū erat iter Sāsonē & Philisthęos aperte, nec tenebat cessare ab eorū inuasiōe, maxime cū ad hoc fuisset cōsecratus ex diuina reuelatione, vt patet ex s̄ dictis. 11 **Percussitq;.** Sura est posterior pars cruris, femur anterior. Modus autē est hoīum, qui sunt attoniti & meditabūdi imponere surā vnus cruris sup femur alterius. Et p̄ hoc designat, qđ Philisthęi fuerūt, ita stupefacti de plaga ei⁹ inflicta a Sāsonē, qđ multū cogitabāt qualiter se vindicare possēt. In Hebręo autē sic hētur. Percussit eos plaga magna, tibiā super crurē suū, qđ exponūt Hebręi de percussione peditū cū equitib. qđ pedites ī bello inuadunt tibijs suis, equites vero crurib. 12 **Igitur ascendentes.** Hic ponit secunda percussio Philisthinorum, vbi primò ponit huius percussiois occasio, secūdo ipsa percussio, ibi. Qui cū venisset, tertio gratiarū actio, ibi. In maxilla asini. Occasio autem data Sāsoni fuit, eo quod pp eū volebāt inuadere totum populum Israel, & hoc est, quod dicitur. Igitur ascendente, & tamen Sāson non erat de tribu illa, sed de tribu Dan, vt patet ex supra dictis cap. 13. 13 **Castrametati sunt.** Hoc dicitur per diminutionem, quia locus ille vocatus est postea Rhamathlechi, vt habetur eo. c. sicut aliquando aliquis vocatur Minus pro Iacominus. 14 **Vbi eorum.** Hoc dicitur ad denotandum magnitudinem exercitus eorum, quia occupabat magnum terrę spatium. 15 **Cur ascendisti.** Quasi diceret tributū vobis reddimus, nec rebellamus, & ideo non habetis occasionē inuadendi nos. 16 **Qui responde.** Licet enim uenirent principaliter propter Sāsonem, tamen occasione ipsius veniebant contra totū populum, nisi traderetur in manibus eorum, quod fuit eis concessum, ideo subditur.

† Descen.

MORALITER.

1 **Post ali.** Per patrē uxoris Sāsonis, qui prohibuit Sāsonem ab ingressū ad suam uxorē, intelligi potest imperator Romanus uel eius Imperiū super gētes habens dominium, & quantum in se fuit, prohibuit coniunctionē Christi per Sāsonē figurati, cum ecclesia de gentibus collectā. Et sicut Sāson per

per combinatione vulpium incedit segetes Philisthinorū: sic Christus p̄ predicatores charitate combinatos succēdit fidei charitate formata Gentiliū corda: tantum, quod in multis erant ad martyrium promptissima. De hoc igne dicit Saluator Luc. 11. Ignē ueni mittere in terrā: & qđ uolo nisi, vt ardeat. Quod autē p̄ vulpes possunt intelligi predicatores † ostenditur

G * Iosephus. Multos in Paleſtinarum campeſtribus occidit.
 Epist. 70. **A** * Ambros. Samſon concidit Philistheos strage maxima,
 plurimique eorum ferro intorere.
 Com. in Iud. cap. 18. **R**upertus; Stupentes ſupore corporis, succiſis, vel obu-
 ſis varicibus, geniculares quoque neruos contrahi, ſicque
 ſura ſermoni co-
 herente tam ruf-
 piter, quam miſe-
 re nates a terra
 non poſſe ſuble-
 uare.

Epist. 70. **Vt ligemus**
Samſon venimus.
 Ambrosius. Paleſ-
 ſthinum cum non au-
 dentes laeſſere,
 nec munitionis
 praerupta ardua-
 que ſuperare, tri-
 bum Iudae denun-
 tiato adorti irfe-
 re praelio, quod
 ſubditos ſibi & tri-
 butarios perdi-
 tum in nequa-
 quam iuſtum ex
 vſu videretur pu-
 blico, pro alieno
 praeruptum facinore, tradi ſibi designatorem flagitij poſtula-
 uerunt, ceteris ſine noxa tutus. Quia praerupta ſibi condi-
 tione, viri de tribu Iuda aſcenderunt ad eum, &c. Quibus
 ille. Et quae iuſtitiae forma eſt, genus Abrahamidarum, vt
 circumſcriptae primo coniugis, deinde abductae, pernicioſa
 mihi vindicta ſit, & ſine periculo domeſticam iniuriam
 non licuerit vleiſci? Tantum ne inclinatis animos ad turpe
 vernularum obſequium, vt executores vos alienae prebeatis
 inſolentiae? Si pereundum eſt, uuat perire manibus Pa-
 laſtinarum. Liceat mori ſine ſcelere veſtro. Retuli ego ac-
 ceptam iniuriam, non intuli. Non mortem abſtue, ſed ve-
 ſtrum fugio contagium. Alligate vinculis manus, mernes
 licet, inuenient ſibi arma nodis ſolutae. Illi ſacramentum de-
 derunt, quod a ſe vite eius vis nulla irrogaretur, tantummo-
 do patiens vinculorum eſſet, &c.

C **Iurate.** Auguſt. Quid eſt quod ait Samſon viris Iuda, *Iurate*
mibi ne interficiatis me uos, & tradite me eis, ne forte occurratis in
me uos. Quam locutionem ita quidam interpretati ſunt, ne for-
 te veniatis aduerſum me uos. Sed hoc eu ne ab his interfice-
 ret dixiſſe illud indicat, quod in libro regnoru ſcriptum eſt
 intubente Salomone, vt homo occideretur dicente. *Vade occur-*
re illi. Quid non intelligitur, quia non eſt conſuetudinis apud
 nos

† Aceruum
 aceruorum,
 in maxilla aſi-
 ni.

Quaest. 56. in
 Iudic.

3. Reg. 2. e. fe-
 cundum alia
 literam.

nos ita dici. Sic enim qd militares potestates dicunt vade al-
 leua illu, & ſignificat, occide illu, quis intelligat, niſi, qui il-
 lius locutionis conſuetudine nouerit. Solet & vulgo apud nos
 dici, compenſant illi, id eſt, occidit illu, & hoc nemo intelli-
 git, niſi qui audire conſuevit, haec eſt. n. vis generalis oim
 locutionum, vt
 quoadmodu ip-
 ſae linguae no in-
 telligantur, niſi
 audiendo vel le-
 gendo diſcatur,
 ita nec modi lo-
 cutionum.

1 **† summ.**
 2 **Lib. Co**
 3 **in m.**
 4 **corum.**
 5 **E**

2 * Rupert. Def-
 cederunt triamil-
 lia de tribu Iuda
 ad ligandum &
 tradendum Phi-
 listheis Samſo-
 nem, quando per
 tres orbis par-
 tes, Aſiam, Eu-
 ropam, & Afri-
 cam, quam plu-
 rimi, qui Chri-
 ſtum coſiteban-
 tur, (de quibus,
 Ex nobis exierunt;
 I. Ioan.

ſed non erant ex nobis.) adiutores facti ſunt Iudaice impietatis,
 multis quidem ſciſſuris, ſed eodem ſpiritu malignitatis, Chri-
 ſtum apprehendere volentes.

* *Ligaueruntq; eu, &c.* Ambros. Accepta fide, ſpelaeo egreſſus
 deſeruit petrae munitionem, ac duobus innexus funibus, vbi
 appropinquare accitos ad ſuſcipiendum Paleſtinaru validos
 videt, inſeſum ſpiritu, & vniuerſa dirupit vincula, atq; arri-
 piens maxillam aſini iacentem, percuffit mille viros, fugauit
 alios grandi virtutis ſpectaculo, cum inermi, & vni, cede-
 ret armatorum agmina. Et qui cominus auli fuerant congre-
 di, facili negotio, nullo labore obtruncati, aliis fuga exitium
 dempfit.

c *In ma.* Grego. Maxilla aſini praedicatores ſignificat. Rede-
 ptor. n. noſter ſimplicitatem & patientiam praedicantium, ſue
 manu virtutis tenes, a vitis carnales interfecit, & maxilla in
 terra proiecta, poſtmodu aquas fudit, quia tradita morti pra-
 dicatorum corpora magna populis monſtrauere miracula.

* Rupertus. Maxilla aſini in manu Chriſti, illa ſunt ſtulta
 & inſirma, illa ignobilia, & contemptibilia mundi, de qui-
 bus Apoſtolus. *Non multi ſapientes ſecundum carnem, &c.* Inuen-
 tos eos, qui non erant, contemptibiles mudo, confudit & de-
 ſtruxit inimicos ſuos, partim commutando eos in bono, par-
 tim

contractione in tot & tatis percutionib. viroru armatorum.

7. *In maxilla aſini &c.* Hic conſequenter ponitur gratiarum
 actio. Modus enim erat Hebraeorum in victoriis a Deo da-
 tis canere canticum per modum gratiarum actionis ſicut pa-
 tet in cantico Moſi, Exod. 15. & in cantico Deborae ſupra 5.
 c. & ideo Samſon in hac victoria diuinitus ſibi data cecinit
 canticum incipiendo per talem modum. *In maxilla aſini, &c.*
 Et uocauit nomen loci, &c. Vtrum autem totum canticu eius
 ſit hic ſcriptum vel ſolum ipſius principium, certum non he-
 tur, uidetur tamen probabilius, quod ſolum principiu ſit hic
 ſcriptum, quia non omnia ſunt ſcripta, & quia non leguntur
 cantica ſic breuia. Sequitur. *Et uocauit no. loc. &c.* Quod aut ſe-
 quitur, *Quod interpretatur ele. &c.* non eſt in Hebraeo, ſed appo-
 ſitum eſt a translatore ad oſtendendum ſignificatu nominis
 qd bene fuit impoſitum, quia ſatis fuit mirabile & inſolitum,
 quod cum maxilla aſini fieret tñ factum. Quod autem hic
 diuinitus fieret, oſtenditur per ſequens miraculum, cum dici-
 tur. *Apruit naque cominus molam denum.* Et patet licita.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Descenderunt ergo, &c.* ad capiendum Samſonem, & traden-
 dum Philistheis ſecundum quod fuerat inter eos codatum.
 Et patet litera vſque ibi.
- 2 *Iurate ait & spon.* volebat. n. ſatisfacere Iſraelitis, & ſic age-
 re, quod non interſicerentur a Philisthaeis, nec ab ipſo eis re-
 ſiſtendo, & haberet occasionem iuſtam interficiendi Philis-
 theos, qui ueniebant ad eum occidendum.
- 3 *Qui cum ve.* Hic conſequenter deſcribit Philisthinorum in-
 uasio cum dicitur. *Qui cum ueniſſet.* Hic locus ſic nominatur
 hic per anticipationem, vt patet per literam ſequentem.
- 4 *Irruit spiritus do* id eſt, motus dono fortitudinis ad rumpen-
 dum vincula, & ad Philisthaeos debellandum.
- 5 *Inuentamq; maxil.* Per hoc oſtenditur victoria magis mira-
 bilis, & a Deo facta, quia non fuit per arma ferrea. Sciendum
 tamen, quod aſini maiores ſunt in terra illa, & habent ma-
 iora oſſa.
- 6 *Interfecit in ea.* Ex quo patet, quod miraculoſe ſeruabatur a
 con-

MORALITER.

† oſtenditur, pinguedo namque vulpium medicinale eſt co-
 tra contractionem & ſtupefactionem neruoru, multi uero pra-
 dicatores contractos corporaliter erexerunt, ut patet de Paulo
 & Io. Act. 4 & de Paulo & Bernaba Act. 13. & multa ſimilia
 fecerunt alii diſcipuli Chriſti & miniſtri. Spiritualliter autem
 contractos per pignitiam, & acedeam quali quotidie erigunt
 praedicatores eccleſiae, & in uia morum faciunt ambulare.

2 *Ligare, &c.* Per ligationem Saſonis per uiros Iuda pot
 intelligi ligatio Chriſti in Petro, ſicut & crucifixus fuit in ipſo
 propter qd eidem apparens dixit. *Vado Romam utrum crucifigi.*
 Hec autem ligatio facta fuit a Iudeis, & ſoluta uirtute diuina
 Act.

Act 12. ſicut Samſon dono fortitudinis a Deo rupit vincula.
 Per hoc autem, quod Samſon in mandibula Philistheos debel-
 lauit ſignificauit fuit, quod Chriſtus in Petro per praedicatione
 euangelij Gentiles occidit & eccleſiae incorporauit ſicut
 dictum fuit ſibi Act. 10. de conuerſione Cornelij & aliorum
 Gentiu: *Surge Petre, occide & manduca.* Quod autem p man-
 dibula praedicatione ſignet, patet: na ſicut in mandibula molitur
 eſca corporales corporaliter nutrites: ſic in praedicatione
 molitur ſaera ſcriptura, q ſunt eſca ſpiritualliter nutritive.
 Deut. 8. a. *Non in ſolo pane uiuit homo, ſed in omni uerbo quod pro-
 dit, &c.* Per atq; uero de mandibula mirabiliter excurit, ſignifi-
 cata fuit aqua ſalutaris ſapientiae, q de beati Petri praefiſit ore.

tim dānando. Hoc mirabile opus fecit Deus, Samson fortif-
simus, Christus omnipotentissimus. Sciebat grande sibi cer-
tamen fore contra legisperitos, oratores, philosophos, nobi-
les, reges, imperatores, tyrannos. Et hoc sciens, non vocavit
prima expeditione multos sapientes, liue potentes, quorum

linguis, aut pote-
statibus Euange-
lium suum robo-
raret: sed tales, q-
tanquam leoni-
bus asini, sic de-
specti essent sa-
pientibus atque
nobilibus, scili-
cet idiotas, non
scribas: simpli-
ces, non orato-
res: piscatores,
non imperato-
res.

B a * Cumque hæc
verba canens, &c.
Iosephus. Samson plusquam oportebat exultans, non Dei
cooperatione credebat hoc factum, sed suis viribus ascri-
bebat.

* Ambrosius. Utinam quam fortis in hostem, tam mo-
deratus in victoria fuisset. Verum, quod facile vsu euenit, in-
solens rerum secundarum animus, qui debuit euentum pu-
gnæ diuino fauori & præsidio deferre, sibi arrogauit, dicens
In maxilla asini delem mille viros. Nec aram statuit Deo,
nec hostiam immolauit, sed negligens sacrificij, assumptor
gloriæ, vt triumphum suum perpetuo consecraret nomine,
vocauit locum, Maxillæ interfectionem.

b * Sitiesque valde clamauit, &c. Iosephus. Dum sitis for-
tissima illum tenuisset, considerans quod nihil est virtus hu-
mana, & Dei cūcta esse testatus, rogabat, ne propter hæc ira-
scens eum traderet inimicis: sed vt potius illi auxilium in
necessitate conferret, & a malis eriperet.

C * Ambrosius. Illam victoriam Deo deputabat, siti ca-
stigatus,

stigatus, dicens: Tu dedisti in manu serui tui salutem hanc D
magnam: & nunc subueni: quia ecce morior siti, & in pote-
statem eorum de quibus tantum donasti triumphum, sitis
necessitate adducor.

c * *Aperuit itaque dominus molarem, &c.* Ambrosius. Dei mi-
sericordia ape-
ruit scissurā ma-
xillæ, & fons eru-
pit ex ea, b. bit
Samson, resum-
psit spiritum, &
vocauit locum,
Inuocationē fon-
tis, sed quod vi-
ctoriæ iactantiā
inuocationis pre-
cibus emenda-
uisset. Ita matu-
rē iudicia diuer-
sa edita sunt, cū
& arrogantiā ci-
tō offensam in-

a percussi mille viros. Cumque hæc verba canens compleffet, pro-
iecit mandibulam de manu, & vocauit nomen loci illius Ramathle-
chi, quod interpretatur eleuatio maxillæ. Sitiesque valde, clamauit
ad dominum, & ait. Tu dedisti in manu serui tui salutem hanc ma-
ximam atque victoriam, & en siti morior, incidamque in manus incir-
cuncilorum. † Aperuit itaque dominus molarem dentem in maxilla
asini, & egressæ sunt ex eo aquæ. Quibus haustis refocillauit spiritum
& vires recepit Idcirco appellatum est nomen loci illius, fons inuo-
cātis: de maxilla, vsque in præsentem diem. Iudicauitque Israel in die
bus Philisthiim viginti annis.

a * Quia postquam mortua sunt prædicatorum corpora magna monstrauere miracula.

currit, & humilitas sese reconciliauit.

* Damascen. Dominus sanctorum reliquias, velut saluti-
feros fontes nobis præbuit, ex quibus plurima ad nos benefi-
cia manant, suauissimumque vnguentum profluit. Nam si
aqua in deserto ex aspera & solida rupe, atque ex asini ma-
xilla ad sedandam Samsonis sitim, Deo ita volente, profiliit,
eritne cuiquam incredibile, ex martyrum reliquijs, suauis
vnguentum featurire?

* Rupertus. Prostratis in mortem sanctis Apostolis ac
martyribus, sepulcra eorū viuas aquas emanauerunt, corpo-
ra eorū miraculorum gratiam profuderunt. Sed quid? Ape-
ruit dās molarem dentem, & egressæ sunt aquæ. Nihil veri-
us, nihil manifestius. Hoc oibus mēbris Christi dulce fuit,
hoc omnibus fidelib. eius, desudantibus in agone Christia-
no, tale fuit, quale quies lassō, quale per æstum dulcis aquæ
properate sitim restinguere riuo. Nam exinde creuit fides, F
roborata est spes, charitas magis ac magis inuuluit.

CAP.

ADDITIO I.

In cap. 15. vbi dicitur in postil. Percussitque eos ingenti pla-
ga, ita vt stupentes suram femori imponerent.

Quod hic in Hebræo dicitur in litera: Percussit eos sura su-
per femur plaga magna: antiqui Hebræorum sic exponunt: sci-
licet q- nullis armis nec aliquo adiutorio corporali extrinse-
co percussit eos, sed solum calcitrando. Calcitrando enim
homo cum calcaneo suo coniuncto suræ communiter per-
cutit femur alterius hominis: & sic si percussio est valida
percussus cadit. vnde ad ostendendā excellentiam fortitudi-
nis ipsius Samsonis, exprimit modum percutiendi, qui est sa-
tis extraneus & insolitus, scilicet, vt vnus solus homo, eo mo-
do plaga magna multos percutiat. Dicitur enim: quod stu-
pentes imponunt suram super femur. Non credo, quod ha-
beat fundamentum in modo loquendi sacre scripturæ: nec
litera Hebraica hic facit mentionem de stupore.

ADDI.

ADDITIO II.

In eod. cap. 15. vbi dicitur in postil. In maxilla asini. hic con-
sequenter ponitur gratiarum actio.

Vbi translatio nostra habet: In mandibula pulli asinorum: in
Hebraica veritate habetur: hamor hamorathaim. Vbi notan-
dum, quod hamor in Hebræo est nomen equiuocum: quod
vno modo significat asinum, alio modo significat aceruum
vel cumulum, seu cateruam. Vnde intentio huius locutio-
nis erat dicere: quod in maxilla asini aceruum atque acer-
uos Philisthinorum percussit, idest, plures hominum ca-
teruas: quod est valde mirabile, quod & ex hoc sub eadem
dictione includebatur asinus & caterua secundum æquiuo-
cationem prædictā, reddebatur locutio, secundum modum
Hebraicæ locutionis rhetoricè ornata.

C A P. XVI.

A a

Homil. 21. in Euang.

Būt quoque, & c. Gregor. Quem in hoc facto Samson nri redemptorem significat? Quid Gaza nri infernum? quid Philisthæi nisi perfidiam Iudeorum? qui cum mortuum domi-

num viderent et corpus eius in se pulchro positū, custodes illico deputauerūt: & auctorē vitæ inferni clausis retentū quasi Samson in Gaza te deprehēditē latati sunt. Samson verò nocte media nō solum exiit, sed etiā portastulit, quia redemptor noster ante lucem resurgens, non solum de inferno liber exiit: sed et inferni claustra destruxit, portastulit & montis verticem subiit: quia resurgendo claustra inferni dirupit: & ascendendo regna cælorum penetravit.

* Procopius. His qui Spiritū sanctum traducunt Samsonis causa, respondendum est, quod scriptura nusquā dicit, Spiritum inuidiale super ipsum, quā est scortatus, aut quando Palæstinam, quæ ei exitio fuit, duxit. Spiritus enim sanctus non anime in terra cum homine cohabitavit, verum illi indefinitē adest, ac in eo quicquid vult, efficit.

C

C A P. XVI.

Bijt quoq; in Gazam & vidit ibi mulierem meretricem, ingressusq; est ad eam. Quod cum audissent Philisthijm, & percrebuisset apud eos intrasse urbē Samson, circumdederunt eum, positis in porta ciuitatis custodibus: qui ibi tota nocte cum silentio præstolantes, vt facto mane exeuntem occiderent. Dormiuit autem Samson vsque ad medium noctis: & inde confurgens apprehendit ambas portæ fores cum postibus suis & sera: impositasq; humeris suis portauit ad verticē montis, qui respicit Hebron. Post hæc amauit mulierem, quæ habitabat in valle Sorec, & vocabatur Dalila. Veneruntq; ad eam principes Philisthinorum, atq; dixerunt: Decipe eum, & dicce ab illo in quo habeat

† Quia Christus ante lucem surrexit,

a † Quia claustra inferni destruxit.

bāt sepulchrum, & capere volebant, quem capere non poterant. Ille dormiebat, quia mortuus erat. Media nocte, id est, in secreto surrexit. Apertē passus est, solis autem discipulis, & certis quibusque manifestatus est. Ergo quod intrauit omnes viderunt: quod surrexit, pauci cognouerunt, tenuerūt, & palpauerunt. Tollit portas ciuitatis, id est, aufert portas inferni, mortis imperium remouet. Nouimus quoque eum resurrexisse, & in cælos ascendisse.

b Post hæc amauit mulierem, & c. Iosephus. His gestis, Samson

* Aug.

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. XVI.

Diuisio.

1 A Bijt. Hic consequenter describitur ipsius Samsonis mors & consummatio: & quia mors eius fuit per mulierem procurata, iaco primò describitur qualiter cum vna periculo se exposuit. secundò qualiter per alteram morti succubuit, ibi: Post hæc amauit. Circa primum dicitur: Abijt, quæ erat ciuitas Philisthinorum mortem ipsius querentium.

2 Et vidit. In Hebræo habetur: Mulierem hospitalariam, quia nomen ibi positum æquiuocum est ad vtramque significationem: sicut dictum fuit supra 11. c. de matre Iephte, & Iosue. secundò de Raab, & propter hoc non inuaserunt cum ibi Philisthi: quia secundum legem terræ securitatem debebat habere in loco hospitij: sed posuerunt insidias in porta ciuitatis, vt eum exeuntem occiderent, & forsitan vtraque significatio conueniebat illi mulieri: quia in aliquibus terris hospitatrices se de facili exponunt hospitibus suis.

3 Ingressusq; est ad eam. Quod cum audissent Philisthijm, & percre. hoc intelligitur de concubitu carnali scdm sensum translationis

lationis nostræ. secundum autem Hebræos intelligitur de ingressu hospiti: & forte vtrunque fuit ibi. Cetera patent ex dictis vsque ibi.

4 Apprehendit. Porta proprie loquendo est muri apertura, fores autem sunt ostia quibus apertura clauditur: vnum tamen pro alio frequenter ponitur.

5 Post hæc. Hic consequenter ostenditur qualiter Samson per aliā mulierem morti succubuit, vbi primò describitur mulieris fraudulenta inquisitio. secundò veritatis apertio. ibi: Cumq; molesta ei esset. tertio ipsius Samsonis comprehensio. ibi: Quem cum apprehendissent. Circa primum ponitur mulieris triplex tentatio. secunda ibi: Dixitq; ad eum. tertia ibi: Dixitq; Dalila. Circa primum dicitur: Post hæc ama. Vtrum autē fuerit Hebræa vel Philisthæa nō habetur in textu: videitur tamen magis, quòd fuerit Philisthæa: eo quòd fuerit ita sollicita decipere Samsonem aduersarium Philisthorum, & vocabatur Dalila: sic enim debet scribi & pronuntari.

6 Veneruntq;: vt quem non poterant superare virtute, caperent fraude. Cetera patent vsque ibi.

* I Si

MORALITER.

1 Abijt. Per descensum Samsonis in Gazam significatus fuit descensus Christi ad inferos: secundum beatum Greg. & plures doctores alios. Sed ab hoc multum distonare videtur quod subditur.

2 Et vidit ibi. Propter quod sciendū q, Hebræi dñt hanc esse literam: Mulierem hospitalarem, & hoc verius videtur sicut dixi plenius in expositione literali. Secundum hoc igitur p descensum Samsonis in Gazam, figuratus fuit descensus Christi ad limbum patrum, qui bñ significatur per mulierem hospitatricem: eo q, ibi sancti patres erant hospitali vsque ad accceptionem suæ beatitudinis, de qua iam erant certi.

4 Dormiuit autē Samson vsque ad medium noctis: & inde. Per hoc autē Christi resurrectio fuit figurata, quæ fuit secundum communem opinionem doctorum in aurora: & sic in secunda medietate noctis, nam dies sequens incipit ab ortu solis. Est enim dies latio solis super terram.

5 Apprehendit ambas portæ fo. Quia Christus resurgens infernū fregit & spoliavit patribus ibi detentis: & deduxit eos vsque ad monte patriæ cælestis. Mo. a uer autē per Samsonem Nazareum significatur homo contēplatiuus, intentus circa Deum, tñ propter necessitatem populi descendit ad actiuā, prædicando & exhortando ad bonū: & surgendo ab hac occupatione aufert portas ciuitatis diaboli: quæ sunt fauor humanus, & timor mundanus, & inclusos ducit ad patriam cælestem, in spe de præsentī, & in re de futuro.

6 Post

6 Post hæc. Doctores nostri dicunt, & benè: qđ in hoc facto Samson nō fuit figura Christi. Nā in principio huius operis dictum fuit, qđ res vna numero diuersa signat, & incompōsibilia, p diuersas proprietates, sicut leo ratione constantie signat Christum, & ratione voracitatis diabolium. Et eodem mō contigit de eadem persona, quæ ratione virtutis Christi signat: & ratione vitij nullo mō signat ipsum, sed magis oppositū. Sicut Salomō in edificatione templi domini fuit figura Christi, q edificauit ecclesiam. In hoc autem, quod edificauit idolorū templa 2. Regum 11. non potuit esse figura Christi, sed magis diaboli: Sic est in proposito. Samson. n. in p̄dictis bene fuit figura Christi: sed non in eius deceptione per Dalilam. Samson igitur deceptus a Dalila secretum suæ consecrationis eidē illicite reuelauit. Et in hoc significat hominem dño cōsecratum per professionem in religione, uel ordinem sacrum: qui per blanditias mulieris deceptus trahit ad impudicos tactus & amplexus: & sic excusat primò tenebris ignorantie & secundo ligatur uinculo cōsuetudinis puetis: & in carcere peccati deputatur ad molēdum, id est, ad coitus exercitiū secundum Hebræos. Vel aliter ad molēdum, id est, ad opus laboriosum & malum, quod est opus peccati, secundū quod dicitur, Sapient. 5. b. in persona peccatorū: Lassati sumus in via iniquitatis et perditionis, ambulauimus vias difficiles: viam autem dñi non ambulauimus. Per hoc autem, q, capillis Samsonis renascētibz ipse plus nocuit Philisthæis quam

† ante

A transcendebat iā leges patrias, & edicta propria requirebat, mores imitando peregrinorū, quod ei initium malorū fuit.
 * Ambros. Namq; parū fida expertus alienigenæ vxoris prima cōnubia, qui debuisset cauere vel postea, rursus Dalilæ mulieris fornicatiæ copulā nō declinauit: & cū eā diligere impense, ten tandi se causam dolis hostilibus præstitit. Pecuniam promittentib. Philisthæis, illa quæ simul se pecuniæ proffiterat, astute fatis & callide inter epulas, ad illecebras amoris, quasi admitans fortitudinis eius eminentiam, querere cœpit, quo tandem genere tantum præstaret reliquorum virtutibus, simul & quasi pauida atque sollicita orate, vt dilectæ suæ cōmitteret, qui nexus affectu alienæ potestati substerneret. Ille autem adhuc sobrius, & fortis animi aduersus delinimenta meretricia dolum dolo retulit, &c.
 * Prosper. Dicunt Allophyli ad Dalilam: *Seduc virum tuum, & indicet tibi in quo sit virtus eius, & dabimus tibi singuli mille centum argenteos.* Ecce illa est triplex venditio. Venditur Christus in Ioseph, ante legem: venditur in Samson sub lege, venditur

tantam fortitudinem, & quomodo eum superare valeamus, & vincitum affligere. Quod si feceris, dabimus tibi singuli mille & centum argenteos. Locuta est ergo Dalila ad Sālon; Dic mihi obsecro in quo sit tua maxima fortitudo, & quid sit quo ligatus + erumpere nequeas. Cui respondit Samson. Si septem + neruiceis funibus necdum siccis & adhuc humentibus ligatus fuero, infirmus ero vt cæteri homines. Attuleruntque ad eam satrapæ Philistinorum septem + funes vt dixerat, quibus vinxit eum latens apud se insidijs + & in cubiculo finē rei expectantibus. Clamauitq; ad eum, Philisthijm super te Samson. Qui rupit + vincula quomodo si rumpat quis filum de stupa tortum sputamine, cum odorem ignis acceperit, & non est cognitum in quo esset fortitudo eius. Dixitq; ad eum Dalila; Ecce illusisti mihi, & falsum locutus es. Saltem nunc indica mihi quo ligari debeas. Cui ille respondit; Si ligatus fuero nouis funibus qui nunquam fuerunt in opere, infirmus ero & aliorum hominum similis. Quibus rursus Dalila vinxit eum, & clamauit; Philisthijm super te Samson, in cubiculo insidijs præparatis. Qui ita rupit vincula quasi fila telarū. Dixitq; Dalila rursus ad eum: Vsq; quo decipies me & falsum loqueris? Ostende de quo vinciri debeas. Cui respondit Samson: Si, inquit, septem crines capitis mei cum licio plexueris, & clauum his circumligatum terræ fixeris infirmus ero. Quod cū fecisset Dalila, dixit ad eum: Philisthijm super te Samson. Qui cōsurgens de somno, extraxit clauum cum crinibus & licio. Dixitq; ad eum Dalila: Quomodo dicis quòd amas me, cūm animus tuus non sit mecum? Per tres vices mentitus es mihi, & noluisti dicere in quo sit maxima fortitudo tua. Cumq; + molesta esset ei & per multos dies iugiter adhæreret, spatium ad quietem non tribuens, defecit anima eius, & ad mortem vsque lassata est. Tunc aperiens + veritatem rei dixit ad eam: + Ferrum nunquam ascendit super caput meum, quia Nazaræus, id est, consecratus domino sum de vtero matris meæ. Si rasum fuerit caput meum recedet à me fortitudo mea & deficiam, erōq; sicut cæteri homines. Videnſq; illa quòd confessus ei esset omnem animum suū, misit ad

D tur à Iuda sub gratia.
 * Rupert. Dalila, synagoga est Interpretat aut paupercula, synagogā denotans pauperrimā, cū se iactet magnis legis & prophetarū habere diuitias. Principes Palæstinorū, principes sacerdotū & populi fuerunt, qui plebem vniuersam aduersus Christum concitauerunt. Mulier Samsonem quartò tentauit, & synagoga Christū multoties, & nec saltem in sermone eū capere potuit. Tandem autem aliquando, quasi caput eius radendo ceterauit & præualuit, quia Christum Dei filium, regem suum negando ac blasphemando, in monte Caluarie crucifixit.
 a Si rasum fuerit caput meum, &c.
 * Aug. Virtutem non habuit in manu, non in pede, non in petore, nō in ipso capite, sed in capillis & crinibus.
 * Procop. Portò, filij hæreticorum ridet, quòd in capillis gratia est. Rideant igitur, quod in Apostolorū vmbriis gratia est, in simbria itē vestimenti Christi, in luto deniq; quod ceterum illusit. Quia propter votinominem, pretiosa apud Deū fuit coma. Quod ipse testatus est
 E
 † virgas virides nec dum siccas.
 * totum spumamine.
 Act. 5. Matth. 9. Iuan. 9.
 † cor suum. † nouacula s. consecratus.
 E

Deus, cūm legem de quouis Nazaræo sanxit. *Vocatur;*

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Si septem neruiceis. id est, factis de neruis.
- 2 Necdum siccis. quia tales funes extenduntur & non rumpuntur.
- 3 Latentibus. quia non audebant inuadere Samsonem donec viderant per experientiam, quòd vincula non possit rumpere.
- 4 Qui rupit vincula. valde facilliter, ideo subditur.
- 5 Quomodo. quia mulieres quæ filat immiscēt aliquid de sputo suo.
- 6 Dixitque. Hic ponitur secunda tentatio mulieris ad deceptionem Samsonis cūm dicitur.
- 7 Saltem. fingebat enim ista mulier quòd ex magno amore ad Samsonem desiderabat scire fortitudinis suæ conditionem, sicut amans desiderat scire intima sui amici.
- 8 Si ligatus. Hanc conditionem nouitatis addidit Samson ad suam primam responsionem, ita quòd funes non essent tantummodo neruiceci & humid: sed etiam omnino noui, & hoc dicebat Samson ad colorationem sui mendaciæ.
- 9 Dixitque Dalila. Hic ponitur tentatio tertiā, cūm dicitur.
- 10 Vsq; quo. celando secretum tuum amica tua.
- 11 Si, inquit, septem. In Hebræo habetur septem circinnos, vel floccellos, casaries enim capitis sui distincta erat per septem floccellos, vel circinnos.

- 12 Cum licio plexueris id est, cum forti ligamento.
- 13 Dixitque. q. d. hoc est falsum. manifestè, cū proprium sit amantium secreta sua inuicem reuelare.
- 14 Cumq;. Hic consequenter describitur veritatis apertio: quæ per molestiā mulieris fortunè puteris veritatis aperuit ad sui interitū.
- 15 Ferrum. quia de ritu Nazaræorū erat, quòd non raderentur eorum capilli toto tempore consecrationis suæ, vt dictū suū supra 14. c.
- 16 Si ra. Quia sicut dictum suū supra ista firmitudo nō erat virtute nature, sed erat quoddam donū gratiæ gratis date: que in necessariis et expedientibus fuit in eo quādiu tenuit ritum Nazaræi propter qd ipso uiolato per rasurā non affini: sibi. sed cōtra hoc videtur quòd uō uō Nazaræi uiolabatur per tacitū & etiā aspectū mortui. ut habetur Num. 6. Samson autē multos iam ante interfecerat, ut patet ex supradictis. Dicendum quòd non fuit simile de Samson & alijs Nazaræis, qui erāt consecrati ad ipsos & ad uacandum orationibus & pijs operibus. Samson autem fuit consecratus per totam uitam, et sua consecratio erat ordinata ad alia opera. scilicet ad liberationem Israel de manu Philistinorum, ut habetur sup. 13. cap. propter quod interficiendo Philisthæos consecrationem suam non uiolauit, sed magis adimpleuit.
- 17 Videnſque. reuelando veritatem: hoc enim præceperat per quod nomen dñi nominauit, dicens se consecratum domino, nō enim nominasset

Cum

MORALITER.

antè fecerat, significatur, quòd aliqui homo Deo cōsecratus & dicto mō deceptus ex respectu diuinæ gratiæ reilluminaet: & 3 demones & vitia fortius quā ante casum præliatur. Potest et aliter dici q; per Samsonē qui ante tōtionem capillorū

fuit fortissimus, & post tōtionē capillorū fuit sicut ceteri homines infirmus, significant religioſi ad bonū opus tepidi: qui ante de positionē capillorū per religionis ingressū erāt fortes & agiles ad luctandū & saltandū & hmoi, & post ingressum religionis infirmi sunt & debiles ad bene operandū.

A *Vocavitq; tonsorem.* Ibid. Quod mulier subdola caput Sāsonis rasi, & Allophylis illudendum tradidit: q; captiuatus est, q; cecatus, & ad molā deputatus: nō in his Christus, sed illi figurantur qui tantū Christi noīe gloriāntur, & malis adibus iugiter implicātur. Vir em̄ sensus rationalis intelligit. Caro autem mulierem significat. si enim mulier: i. i. carni nostrae blandiente libidine, vel alijs malis operibus consenserimus: gratia spiritus sancti que Nazareī crine significatur nudati expoliamur atq; decipimur. Ita enim superbis & peccatoribus violata Christi gratia, sicut Samson incisa coma à diabolo illuditur. Si quis autem agendo pœnitentiam redeat coma redeunte. i. gratia refluente: reparatur ad virtutem, & cupidinis ac luxurię subuersis columnis hostes dericiet:

† in sinu suo
reclinare caput.
† abigere eum, &c.

Lib. de prom.
mil. cap. 22.

* ex nostris.

Lib. com. in
Iudic. c. 24.

Actuum. 9.

Lib. de Natur.
ali commu-
nitione iter Pa-
trē, & Filiū,
& Spiritum
sanctum.

B & parato certamine in finem fortissimē demones triumphabit.

C *Quem.* * Prosper. Impietur in Samson per figuram, quod in Christo adū est manifeste. Mulier pecuniam à principibus Philisthinorum suscepit, & Iudas percepto argēto dominum tradidit. Mulier dormire fecit Sāsonem in sinu suo: hoc est quod noster fortis dominus dicit. *Nō expedit mori prophetam extra Hierusalem.* Illa inebriauit poculo mortifero: & Dominus dixit, *Dederunt in escam meam sil, &c.* Nouacula rasi caput eius: synagoga Christum spiritus capite coronatum, in loco Caluarie crucifixit. Raso capite Samson discessit & virtus: & noster pedēs in ligno clamauit, *Deus, Deus meus, quare me dereliquisti?* Effoderunt inimici Samson duos oculos eius. Duę partes, velut lumina, discipulorum effusę sunt ad tempus fugiendo, &c.

D *Quem.* * Prosper. Impietur in Samson per figuram, quod in Christo adū est manifeste. Mulier pecuniam à principibus Philisthinorum suscepit, & Iudas percepto argēto dominum tradidit. Mulier dormire fecit Sāsonem in sinu suo: hoc est quod noster fortis dominus dicit. *Nō expedit mori prophetam extra Hierusalem.* Illa inebriauit poculo mortifero: & Dominus dixit, *Dederunt in escam meam sil, &c.* Nouacula rasi caput eius: synagoga Christum spiritus capite coronatum, in loco Caluarie crucifixit. Raso capite Samson discessit & virtus: & noster pedēs in ligno clamauit, *Deus, Deus meus, quare me dereliquisti?* Effoderunt inimici Samson duos oculos eius. Duę partes, velut lumina, discipulorum effusę sunt ad tempus fugiendo, &c.

E *Quem.* * Prosper. Impietur in Samson per figuram, quod in Christo adū est manifeste. Mulier pecuniam à principibus Philisthinorum suscepit, & Iudas percepto argēto dominum tradidit. Mulier dormire fecit Sāsonem in sinu suo: hoc est quod noster fortis dominus dicit. *Nō expedit mori prophetam extra Hierusalem.* Illa inebriauit poculo mortifero: & Dominus dixit, *Dederunt in escam meam sil, &c.* Nouacula rasi caput eius: synagoga Christum spiritus capite coronatum, in loco Caluarie crucifixit. Raso capite Samson discessit & virtus: & noster pedēs in ligno clamauit, *Deus, Deus meus, quare me dereliquisti?* Effoderunt inimici Samson duos oculos eius. Duę partes, velut lumina, discipulorum effusę sunt ad tempus fugiendo, &c.

F *Quem.* * Prosper. Impietur in Samson per figuram, quod in Christo adū est manifeste. Mulier pecuniam à principibus Philisthinorum suscepit, & Iudas percepto argēto dominum tradidit. Mulier dormire fecit Sāsonem in sinu suo: hoc est quod noster fortis dominus dicit. *Nō expedit mori prophetam extra Hierusalem.* Illa inebriauit poculo mortifero: & Dominus dixit, *Dederunt in escam meam sil, &c.* Nouacula rasi caput eius: synagoga Christum spiritus capite coronatum, in loco Caluarie crucifixit. Raso capite Samson discessit & virtus: & noster pedēs in ligno clamauit, *Deus, Deus meus, quare me dereliquisti?* Effoderunt inimici Samson duos oculos eius. Duę partes, velut lumina, discipulorum effusę sunt ad tempus fugiendo, &c.

G *Quem.* * Prosper. Impietur in Samson per figuram, quod in Christo adū est manifeste. Mulier pecuniam à principibus Philisthinorum suscepit, & Iudas percepto argēto dominum tradidit. Mulier dormire fecit Sāsonem in sinu suo: hoc est quod noster fortis dominus dicit. *Nō expedit mori prophetam extra Hierusalem.* Illa inebriauit poculo mortifero: & Dominus dixit, *Dederunt in escam meam sil, &c.* Nouacula rasi caput eius: synagoga Christum spiritus capite coronatum, in loco Caluarie crucifixit. Raso capite Samson discessit & virtus: & noster pedēs in ligno clamauit, *Deus, Deus meus, quare me dereliquisti?* Effoderunt inimici Samson duos oculos eius. Duę partes, velut lumina, discipulorum effusę sunt ad tempus fugiendo, &c.

NICOLAUS DE LYRA.

* nasset nomen domini dicendo mendacium.

1 *Ascendite adhuc semel: quia nunc mihi aperuit totum cor suū.* Ex hoc videtur quod illi ijdem prius fuerant apud ipsam ad comprehendendum Samsonem: sed videntes eius fortitudinem per ruptionem vinculorum ipsum non inuaserant: sed latenter ad sua loca recesserant, & per hoc etiam Samson fuit deceptus reuelando secretum suum mulieri ignorans quod machinaretur in mortem eius.

2 *At illa dormire eum fecit super genua sua, & in sinu suo reclinare caput.* Ut tonsor melius posset radere eum quam si in lecto iaceret.

3 *Et rasi septem crines eius: & cepit abigere eum & à se repellere.* In Hebræo habetur, *septem floccellos.* quia rasi totam cæsariem septem floccellis distinctam: vt prædictum est.

4 *Statim enim ab eo fortitudo recessit.* Cuius causa prædicta est.

5 *Dixitque.* Volebat enim experiri sicut prius vtrum fortitudo discessisset ab eo.

6 *Egrediar.* scilicet à vinculis, ipsa enim ligauerat ipsum ad experiendum certitudinaliter si raso capite posset vincula rumpere:

pellari dominū liquidò in libro Iudicū scriptura ostēdit, vbi de mirandis operibus Sāsonis, ait. *Spiritus domini venit in eum.* Atq; iterū: *Venit spiritus domini in Samsonem.* Cum autē effatus esset mysteria Dei, apertens ea Dalile, dicit scriptura: *Recessit à Samsonē dñs.* Qua propter demonstratum iam est, Spiritum esse dominū. Cognoscite autē q; dominus ipse est Deus.

1 ** Ambr. Ex somno exper rectus: Faciā, iquit, sicut solco, & excutiā me super aduersarios.* Sed nec animi sui alacritatē, nec virtutē agnouit, nec vigor erat, nec grā manebat.

2 *d Molere fecerunt.* * Hieron. Molere farinā durę captiuitatis, & extreme seruitutis iudiciū est. Ab Hebræis ēt mola intelligit figuratiter, q. s. in morem scorti, victorū libidini pateat. Illudq; qđ in Iudicū libro de Sāsonē legitur, ad molā eum esse dānatū, hoc significare volunt, q; pro sobole robustissimorū virorum, hoc in Allophylas mulieres facere sit cōpulsus.

3 ** Rupert. Sed nūquid hostes Philistæi, de semine Hebræorū fortes viros multiplicari optauerūt? Ergo hæc opinio q̄ turpis, tã & friuola est.*

4 *Greg. Samson amissis oculis ab Allophylis ad molā deputatur. Sciendū est q; prius intellectus obtūdit: & postea captus aīus per exteriora desideria vagatur: vt ceca mēs quò ducit nesciat, & carnis illecebris se libēter subdat, aliqñ verò pri⁹ desideria carnis ebulliūt & post longum vsū illicitis operibus oculū cordis claudūt. Nam sepē mēs recta cernit: nec tñ audēter q̄ peruersa se erigit, &*

5 *renitens vincitur, dū hoc ipsum quod egit dijudicans carnis suę dilectione superatur. Quòd. n. plerumque prius oculus contēplationis amittitur, & post captus per carnis desideria huius mūdi lab orib⁹ aīus subiugat, testat Sāson ab Allophylis captus, qui postquā oculos perdidit, ad molā deputatus est: quia maligni spiritus postquā tentationū stimulis intus faciē cōtēplationis effodiūt, foris in circūitu laboris mittūt.*

6 *Præceperunt vt vocaretur Samson.* * Ambrosius. Producitur de carcere Samson, ac statuitur in populi conspectu. Grauib⁹ in eum insultabant conuitijs, circumagebant ludibrijs: quod durius, & vltra ipsam captiuitatis speciem, viro ingenitę virtutis conscio tolerabatur. Nam viuere & mori, naturę functio: ludibrio esse, probro ducitur. Cupiens igitur tantam contumeliam vel vltione solari,

7 *perce: quod cū non posset, Philisthæi inuaserunt eum securi.*

8 *Quem.* Hic consequenter describitur Samsonis comprehensio, vbi primò describitur eius incarcerationio, secundò illusio, ibi: *Iamque capilli.* tertio mors & consummatio, ibi: *Qui dixit puero.* Circa primum dicitur: *Quem.* Dono fortitudinis destitutum.

9 *Statim eruerunt.* ne si fortē euaderet, damna eis inferret.

10 *Et clausum in carcere molere fecerunt.* id est, grauitate laborare, ne gratis panem comederet, aliqui autem exponunt molere, id est, coitare vel coire cum magnis mulieribus quas adducebant Philisthæi: vt de illis magni homines & robusti nascerentur apti ad prælium.

11 *Iamque capilli, &c.* Hic consequenter describitur ipsius illusio in festo Philisthinorum, cum dicitur.

12 *Conuenerunt.* Gratias reddendo idolo suo de captione Samsonis, quam attribuebant idolo.

13 *Qui deleuit terram nostram.* Per incendium terrę nascentium vt suprā dictum est 15. cap.

14 *Præceperunt.* id est, vt materiā risus eis præberet: quia cęcus erat: & ideo impingebat aliquando ad parietem, aliqñ ad columnā: & aliqñ cadebat: ex quibus ridebant Philisthæi.

15 *Qui*

A vel morte in reliquū praeuere, simulato quod infirmitate corporis, & nodis compe-
 lū sustentare sese nequireret, popo-
 scit a puero, &c. In morte seipsum vicit, & insuperabilem gef-
 sit animum, vt pro nihilo haberet vitæ finem, oibus formi-
 dolosum. Non captiuum exitum, sed triumphalem inuenit.

Eius sepultura præ-
 stantior quam potē-
 t a fuit: non telis, sed
 cadaueribus hostiū
 pressus, humatus
 est, proprio rectus
 triumpho. Huius au-
 tem exēplo liquer,
 alienigenarum con-
 sortia refugienda,
 ne pro charitate con-
 iugij, prodicionis in-
 sidia succedant

B * Prosper. Cate-
 næ Samsonis, claus
 indicant crucifixi.
 Quæ verò illuden-
 tes fecerunt, dando
 palmas in facie: spu-
 tis linire, flagellis ce-
 dere, hæc omnia E-
 saias prædixit, & im-
 pleta in Christo E-
 uangelia testantur,
 vbi velut cæcatum
 illudunt Iudæi, cala-
 mo percutientes ca-
 put eius, d. *Propheta,*
Et c. Plures Sam-
 son occidit in mor-
 te sua, quam in vita. Noster etiam dominus, duos angulos
 mundi, circumcissionē, fac præputium, velut duas columnas
 in sua morte mouēs, omnem culturā idololatriæ subuertit.

C * Aug. Samson non aliter excusatur, quod seipsum cum
 hosti-

hostibus domus ruina opprēsserit, nisi quia Spiritus latenter D
 hoc iusserat, qui per illum miracula faciebat.

* Chrysoft. Samson moriens, inimicos suos concussis æ-
 dificijs ruina cōprimis: & dñs tunc cum mori dignatus est,
 non vna domo sed toto mundo concusso, diabolum cum

Homil. 4. in
 diuersos.
 Mathæi lo-
 cos.
 lib. 29 Mora-
 lium. cap. 7.

luderet. Qui adductus de carcere Iudebat ante eos, fece-
 runtque eum stare inter duas columnas. Qui dixit puero re-
 genti gressus suos: † Dimitte me vt tangam columnas quib-
 us omnis imminet domus, & † recliner super eas, & paulu-
 lum requiescam. Domus autem erat plena virorum ac mu-
 lierum, & erant ibi omnes principes Philisthinorum, ac † de
 recto & solario, circiter tria milia viriusque sexus spectantes
 ludentem Samson. At ille inuocato domino ait: Domine
 Deus meus memento mei, & redde mihi nunc fortitudi-
 nem * pristinam, Deus meus, vt vlciscar me de hostibus meis:
 & pro amissione duorum luminum vnā vltionem reci-
 piam. Et apprehendens ambas columnas quibus innitebatur
 domus, alteramque earum dextera, & alteram læua tenens,
 ait: † Moriatur anima mea cum Philisthijm. Concussilque
 fortiter columnis, cecidit domus super omnes principes &
 cæteram multitudinem quæ ibi erat. Multoque plures in-
 terfecit moriens, quàm ante viuus occiderat. Descendentes
 autem fratres eius & vniuersa cognatio, tulerunt corpus eius,
 & sepelierunt inter Saraa & Esthaol, in sepulchro patris sui
 Manue: Iudicauitque Istaël viginti annis.

ab elatione superbiæ paucos eum viueret, plures cum cor-
 poris sui templum solueretur extinxit, atque electos ex gen-
 tibus quos viuendo sustinuit, simul omnes moriendo pro-
 strauit.

suis angelis extinxit.

a *Mulioq.* Gregor.

1 In hoc loco per Sam-
 son Christus signifi-

2 catur. Samson enim
 dum viueret paucos
 interfecit: euerso ve-
 rò templo moriens
 maximam aduerfa-

3 riorum multitudinē
 strauit. Et domino
 nostro prædicante
 pauci ex Iudæis cre-

4 diderunt: innumeri
 verò Gentilium po-
 puli viam vitæ illo
 moriente sunt secu-
 ti. Superbos enim
 dum adhuc passibilis

5 viueret pertulit: im-
 passibili verò vita
 mortuus strauit. Hunc
 Samson in se-
 metipso dudum figu-
 raliter expressit, qui
 paucos dum viueret
 interemit: destructo
 verò templo multos
 cum moreretur oc-
 cidit, quia dominus

† super terrā.

E

* meam.

† 23. q. 5. c. si
 non licet. &
 cap. reos. De
 diuor. c. gau-
 demus.

F

⊕ CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Qui.* Hic describitur mors eius & consummatio.

2 *Dimitte me.* Tum quia ex collisionibus prædictis erat fa-
 tigatus vt requiesceret: tum ut per earum impulsū cum
 Dei adiutorio de quo sperabat, domum cadere faceret: ideo
 subditur.

3 *At ill.* Quia videbat quod eius delusio reuertebatur in
 opprobrium diuinum, eò quòd captio Samsonis attribue-
 batur idolis, & de hoc idola laudabantur ab idololatriis.

4 *Vt vlciscar me de hostibus.* Hoc enim dixit non liuore vin-
 dictæ, sed zelo iustitiæ & honoris diuini nominis: ita quòd
 Philisthæi Deum blasphemabant idola laudando, ideo non
 peccauit, Philisthæos occidendo, nec etiam occidendo se
 cum ipsis, prout subditur.

5 *Moriatur.* Et accipitur hic anima per toto composito,
 quod est corruptibile, licet anima sit immortalis. Non enim
 Samson intendebat se occidere per se sed tantum per acci-
 dens: quia non poterat blasphematores nominis diuini oc-
 cidere nisi seipsum cum eis occidendo. Præterea voluntas
 domini erat, quòd hoc fieret: quod patet per hoc, quòd for-
 titu-

itudinem miraculosè sibi reddidit ad hoc faciendum. Qui-
 libet autem debitor est mortis ipsi Deo: & hoc debitum po-
 test reperere quando vult, & quomodo vult: & ideo Sam-
 son non peccauit se cum alijs occidendo ex Dei voluntate
 & instinctu diuino. Credendum est etiam quòd de pecca-
 tis prius perpetratis penituit: & quòd illa mors pœna pec-
 catorum suorum fuit, quam non solūm acceptauit, sed etiā
 pro ea dominum rogauit & ideo computatur in catalogo
 sanctorum ad Heb. 11.

Moraliter. Samson Nazaræus est homo per baptismum
 domino consecratus. Dalila quæ situla interpretatur, est
 sensualitas, per quam voluptas carnis quasi per situlam hau-
 ritur: Per hanc Samson decipitur, quia per sensualitatem
 homo aliquando à gratia in baptismo recepta deijcitur. Se-
 ptem crinibus denudatur, quia septem donis spiritus sancti
 spoliatur. Oculis priuatur per mentis excecationem. Ca-
 tenis ligatur per peccandi assuefactionem: carcere claudi-
 tur per obstinationem, sed tunc capilli eius incipiunt recre-
 scere, quando diuinæ faciei respectu incipit penitere, qui
 moriens triumphat de hostibus, quia moriendo peccato
 triumphat de dæmonibus.

Moraliter.

Tom. 2.

I 2

CAP.

C A P. XVII.

A
com. in Lib.
Iud. cap. 26.

Vitque eo tempore, &c. * Rupert. Duo gentis Israelitica mala, duplicemque fornicationem ex hoc loco, usque ad finem huius libri scriptura sancta culpare, & execrari laborat: propter quae penes continua, & nunquam nisi paucissimis Iudicibus, siue Regibus iustis frequentibus, interdum coercita, dominus terrae illi & populo toties iratus est, & adhuc manus eius extenta. Prima namque, id est, fornicatio animae est, qua à Deo legitimo viro creatura recedens, idolis prostituitur, & diuini nominis adulterium perpetrat, sculptili atque conflati communicando illud. Hanc fornicationem spirituales in gente illa praesens lectio vehementer percutit: quo in tantum ardebat, ut non solum Michas, vnus homo sculptile fecerit, sed & integra tribus Dan pro magno commodo sibi illud furata sit: cum adhuc inter ceteras tribus sortem non accepisset.

† maledixerat

B

Et fecit Ephod, etc. Rupert. Ephod indumentum sacerdotale significat, quod in Exodo & Leuitico superhumeralis dicitur

com. in lib.
Iud. cap. 26.

C

Vitque eo tempore vir quidam de monte Ephraim, nomine Michas, qui dixit matri suae. Mille & centum argenteos + quos separaueras, & super quibus me audiente iuraueras, ecce ego habeo + & apud me sunt. Cui illa respondit; Benedictus filius meus domino. Reddidit ergo eos matri suae, quae dixerat ei; Consecraui & voui hoc argentum domino, ut de manu mea suscipiat filius meus, & faciat sculptile atque conflatile, & nunc trado illud tibi. Reddidit igitur eos matri suae. Quae tulit ducentos argenteos, & dedit eos argentario, ut faceret ex eis sculptile atque conflatile, quod fuit in domo Michae. Qui adicula[m] quoque in ea Deo separauit, & fecit Ephod & Teraphim,

cimus. Teraphim autem proprie appellantur, figure & simulacra. Hieron. In volumine Iudicum legimus Micham de monte Ephraim mille centum argenti siclos matri, quos illa uouerat reddidisse, atque sculptile inde fecisse & conflatile. Et audis post haec modicum, vocari Ephod & Teraphim, cum utique si zona sit, aut vestimenti generis, sculptile atque conflatile esse non possit. Agnosco erroris penam omnium Latinorum, putatum Ephod & Teraphim quae postea nominantur, de hoc argento fuisse conflata, cum scriptura sic referat: et accepit mater eius, haud dubium quin Michas, argentum, & dedit illud conflatori, & fecit illud sculptile atque conflatile, quod fuit in domo Michae, &c. Ergo post matris idolum, quod dicitur sculptile atque conflatile, Michas fecit Ephod & Teraphim, sicut ex consequentibus approbatur, &c. Idolum igitur positum est, ad cuius uenerationem, sicut ad Dei mysterium, Ephod & Teraphim insigne conficitur. Illud etiam attende, quod Ephod nunquam nisi in sacerdotio nominetur. Scito quoque Teraphim ab Aquila interpretari, quae nos figurat,

D
Tom. 3
130. 4
ad M.

† Qui
laci
Lxx.
† ego
illos.
E

NICOLAUS DE LYRA.
CAP. XVII.

Vitque. Haec est ultima pars principalis huius libri in qua agitur de quibusdam casibus tempore Iudicum accidentibus. Et sunt tres casus. Secundus ponitur c. 10. tertius ponitur in libro Ruth, qui secundum Hebraeos antiquos non est liber distinctus à libro Iudicum, ut patet per Hieron. in prolog. galat. Circa primum dubitatur quo tempore accidit casus Michae. Et dicunt expositores nostri cõiter, quod accidit post mortem Iosue antequam surgerent iudices, & ad hoc probandum inducunt quod hic bis dicitur: In diebus illis non erat rex in Israel, &c. quia tunc non erat rex vel iudex qui errata corrigeret. Dicunt etiam quod haec historia hic describitur ad ostendendum necessitatem dandi iudices Israeli ad corrigendum errata. Sed istud dictum non videtur multum valere. Tunc quia sicut dictum est pluries iudices praerant per modum directionis & consilij, non per modum dominij: propter quod non habebant efficaciam corrigendi: sed reges eis succedentes habuerunt autoritatem & potestatem subditos coercendi. Causa etiam suscitandi iudices inducta non habetur ex praecedentibus, quia ubique scriptura dicit: Suscitauit eis dominus talē, vel talē iudicem, praemittitur pro causa huius suscitationis tribulatio in qua erat populus Israel: ut per iudicem suscitatum liberaretur. Hebraei uero dicunt, quod factum Michae contigit sub Othoniel, qui successit Iosue. Et ad hoc probandum inducunt quod scribitur in fine 18. c. Mansitque apud eos idolum Michae omni tempore quo fuit domus Dei in Silo. Hoc tempus incepit ante mortem Iosue: ut habetur Iosue 18. Tempore autem Iosue non declinauerunt ad idololatriam, ut habetur supra 2. c. Et ideo dicunt quod hoc accidit in principio temporis Othoniel, quod fuit propinquius positioni tabernaculi in Silo post tempus Iosue. Igitur circa historiam Michae sic proceditur: quia primo describitur idololatria perpetratio. Secundo idololatriae spoliatio, c. 18. Circa primum praemittitur fabricatio idoli. Secundo subditur abusus sacerdotij, ibi: Impleuitque. Circa primum, quia litera est intricata considerandum, quod mater Michae consecrauerat summam pecuniam pro fabricatione idoli. Michas autem uolens illam in alios usus expendere subtraxit illam occulte: postea uero penitens: tunc quia et ipse idololatra erat, tunc quia maledictionem matris timebat, quae illi quod pecuniam subtraxerat frequenter maledicebat: dictam pecuniam matri restituit: ut inde fieret quod ipsa promiserat. Et hoc est quod dicitur.

1 Fuitque, eo tempore vir. Hoc non refertur ad tempus Saisonis de quo immediate supra dictum est: quia factum istud accidit longe ante. Immediate post mortem Iosue, ut praedictum est, sed refertur in generali ad tempus Iudicum: tamen intelligitur pro prima parte illius temporis.
2 Mille & centum arg. Ex hoc dixerunt aliqui, quod ista mater Michae

chae fuit Dalila, & quod ista pecunia fuit illa quam recepit pro prodicione Saisonis ut dictum est ca. praecedens. sed hoc patet falsum: tunc quia istud factum contigit diu ante tempus Saisonis & Dalilae, ut iam dictum est, tunc quia summa pecuniae non est eadem hic & ibi, quia ipsi Dalila dederunt satrapae Philistinorum singuli mille & centum argenteos, erant autem quinque, & sic summa illius pecuniae ascendit ad quinq; millia & quingentos argenteos: hic autem ponuntur tantum mille centum argentei.
3 Quos sepa. scilicet, à communibus usibus idolo dedicando.
4 Et super. i. voto & iuramento promiseras, secundum expositores nostros. In Hebraeo autem habetur; Me audiente maledixeras, scilicet ei qui pecuniam abstulerat.
5 Ecce ego. q. d. paratus sum reddere tibi propter causas praedictas.
6 Reddidit ergo. id est, reddere promisit, quia de redditione actuali postea agitur.
7 Quae dixerat. s. antequam confiteretur pecuniam se habere, secundum istam literam, in Heb. habetur; Et dixit ei. s. post confessionem pecuniae.
8 Consecraui. Dominum uocat falsum Deum quem colebat.
9 Ut de manu. In hoc explicat modum voti sui, sic enim uouerat quod de manu sua argentum traderet filio, ut inde faceret fieri idolum.
10 Et nunc. i. statim cum mihi reddideris pecuniam secundum formam uoti mei, statim tradam eam tibi ad faciendum quod uouisti.
11 Reddidit igitur. scilicet ipse Michas.
12 Matri. redditione actuali.
13 Quae tulit. Residuum autem pecuniae fuit consumptum in alijs quae pertinebant ad cultum illius idololatriae utpote in adicula, Ephod, & consimilibus, de quibus postea subditur.
14 Et dedit. non per manum propriam, sed per manum filij sui secundum formam uoti praedictam.
15 Ut faceret ex eis sculptile, &c. Dicunt aliqui quod fuit unum idolum, quod uocatur hic sculptile & conflatile, id est, factum per transfusionem & conflationem, quia metalla prius calefiunt in igne & postea malleo tunduntur, ut ex eis aliquid facilius formetur. Alij autem dicunt, quod fuit duplex idolum, unum per sculpturam, quod notatur cum dicitur hic, sculptile; Aliud per conflationem, quod notatur per hoc quod dicitur, conflatile.
16 Qui adicula. id est, paruam adem, De. se. idolo dedicando & ab alijs usibus separando & uocatur hic idolum Deus. Et in tota historia hoc nomen Deus uel dominus pro Deo falso accipitur. Excepto quod in fine dicitur; Omnia tempore quo fuit domus Dei in Silo, hic enim accipitur pro uero Deo.
17 Ephod & Teraphim. Quod autem sequitur, id est, vestem sacerdotalem & idola, non est in Hebraeo, sed appositum fuit à traduttore ad exprimendum

MORALITER.

1 Fuit, Ecclesia mater dicitur omnium Christianorum, licet multi eorum sint eius filij solo numero & non merito. Item pastor inutilis ecclesiae dicitur idolum. Zach. 11. d. O pastor & idolum accliquens gregem. Igitur Michas qui matri suae tradidit argentum

gentum ad fabricandum idolum, signat illum qui filius est ecclesiae solo numero; & pecuniam offert praesidenti ecclesiae, ut ipse promoueatur ad pastoris officium, & sic fiat idolum, quia sic promotus non solum inutilis est ecclesiae, sed etiam nocuus, & de tali subditur.

Impleuitque

C figuras, siue figurationes possumus dicere, &c. Iuxta igitur hunc sensum & Micha cum veste sacerdotali, cetera quoque, quae ad ornamenta sacerdotalia pertinent, per Teraphim fecisse monstratur. **a** *In diebus illis non erat rex, &c.* Rupert. Itidem scriptura vehementer ingemiscit, cum inter narrandum, semel & iterum, ac tertio dicit.

A Quem putas vel qualem regem, in diebus illis in Israel non fuisse deplorat? Nunquid quando rex datus est Saul, abstulit fornicationes istas? Nunquid Achaz? Nunquid Manasses? Illi ergo regem scriptura deplorat non fuisse, cuius solius adventu vel regno confummareretur peccatum, & finem acciperet peccatum, & vngeretur sanctus sanctorum. Hic nempe deerat Rex, cum data esset lex. Et lex quidem peccatum ostendere poterat, sed a peccato liberare non poterat:

C Solus

id est, vestem sacerdotalem & idola. † Impleuitque vnus filiorum suorum manum, & factus est ei sacerdos. † In diebus illis non erat rex in Israel, sed vnusquisque quod sibi rectum videbatur hoc faciebat. Fuit quoque alter adolescens, de Bethleem Iuda, ex cognatione eius, eratque ipse Leuites, & habitabat ibi. Egressusque de ciuitate Bethleem: peregrinari voluit vbiunque sibi commodum reperisset. Cumque venisset in montem Ephraim, iter faciens, & declinasset parumper in domum Michae, interrogatus est ab eo vnde venisset: Qui respondit: Leuita sum de Bethleem Iuda: & vado vt habitem vbi potuero, & vtile mihi esse prospexero. Dixitque Michas: Mane apud me & esto mihi parens ac sacerdos: daboque tibi per annos singulos decem argenteos, ac † vestem duplicem, & quae ad victum sunt necessaria. Acquieuit & mansit apud hominem: fuitque illi quasi vnus de filiis. † Impleuitque Michas manum eius, & habuit puerum sacerdotem apud se. Nunc scio, dicens, quod benefaciat mihi Deus habenti Leuitici generis sacerdotem.

Solus iste rex eos omnes qui regnum eius susceperant. Cum igitur tanta enarrat scriptura peccata populi Israel, recte cōgemiscit, *In diebus illis non erat rex in Israel.*

b *Fuit quoque alter adolescens de Bethleem, &c.* Theod. Est probabile cum fuisse Leuitam ex patre, matrem autem habuisse de tribu Iuda.

Quest. in Iudic. interp. Herueto.

Ceterum vir iste

contra legem fecit. Nam cum

Deus fixisset tabernaculum in

Silo: in alio locoungebatur

suo munere praeter legem. Praeterea

manu factis idolis offerrebat sacrificia.

Ad haec, lex prohibuit Leuitis

ne sacerdotali munere fungerentur, sed misit

eos ministrare sacerdotibus.

Fuit etiam ingratus in eum, qui

ipsum coluerat. Nam fraude acceptis instrumentis, secutus est

eos, qui erant

ex tribu Dan, & fuit conciliator erroris in adorandis idolis.

E

C A P.

NICOLAUS DE LYRA.

ad exprimendum interpretationem Ephod & Teraphim. Ephod enim est idem quod superhumeralis: vt habet Exo. 28. & est vestis principalis summi sacerdotis, & per ipsam hic intelligunt alia vestimenta sacerdotalia qua fecit Michas, vt dicunt expositores cōiter. Si autem per Teraphim hic intelliguntur idola in plurali, nescio. Dicunt tamen Hebraei quod Teraphim est caput pueri primogeniti demoni immolati: quod aromatibus conditur, ut possit diu permanere sine putrefactione & super linguam eius in lamina aurea parua ponitur nomē demonis. Sic dat responsa: prout dictū est diffusius Gen. 31. Et huic dicto videt concordare illud quod habetur sequenti cap. Nostis quod in domibus istis sit Ephod & Teraphim & sculptile atque conflatile, ita quod Teraphim videtur esse aliud a duobus idolis predictis: quorum vnus fuit factum per susuram, aliud per sculpturam: vel aliud ab vno duobus modis factū: vt predictum est.

1 Impleuitque. Hic cōsequenter describitur abusus sacerdotij duplex. Primo: quia facit sibi sacerdotem unum de filiis suis, quod notatur cum dicitur: Impleuitque; id est, obtulit ad manum eius oblationem vel sacrificium per eum offerendum tanquam per sacerdotē. Ideo subditur. **2** Et factus. Cum tñ nullus esset promouendus ad sacerdotiū nisi de filiis Aaron. Michas autē non erat de stirpe illa, sed de tribu Ephraim. Secundo

Secundo quia fecit sibi sacerdotem de tribu Leui, sed non de filiis Aaron. quod notatur cum dicitur.

3 Fuit quoque. Hoc dicitur ad differentiam alterius Bethleem quae erat in tribu Zabulon, ut habetur Iosue 19.

4 Ex cognatio. scilicet, ipsius Michae, ut dicunt aliqui. Sed hoc est falsum, quia in Hebraeo habetur: Ex cognatione Iuda. Mulieres enim quae non succedebant in hereditate paterna, poterant contrahere cum viris alterius tribus, ut dictum fuit Num. ult. et ideo mater istius Leuitae fuit de tribu Iuda: pater autem de tribu Leui. Dicitur etiam de Bethleem Iuda, quia tribus Leui per omnes tribus erat dispersa, ut dictum fuit Iosue 21.

5 Egressusque. Quia filii Israel iam declinauerant ad idololatriam: nec reddebant decimas ad sustentationem Leuitarum ut tenebantur: & ideo Leuitae cogebantur querere victum per alium modum. Cetera patent usque ibi.

6 Fuitque illi quasi. Tenebat enim eum in domo sua honorifice nec occupabat eum operibus seruilibus.

7 Impleuitque. Exponatur sicut prius.

8 Nunc scio. Licet. n. esset idololatra iste Michas, & coleret Deum falsum, ut poie demonem in idolo: tamen credebat quod obsequium sacerdotis de stirpe Leui esset ei magis placitum, quam de altera tribu.

C A P.

MORALITER.

1 Impleuitque. Quia talis non dat aliquid nisi nepotibus & consanguineis in vita ac scientia defectuosis, quibus dat praebendas si sit episcopus: & bona ecclesiae si sit inferioris gradus: & parum aut nihil dat pauperibus: & huic bene conuenit hoc nomen

nomen Michas, quod interpretatur quis, id est, quasi nullus. Sicut de Sobna praeposito templi dicitur Esai. 23. c. *Quis tu hic aut quasi quis, &c.* Sequitur. *Ecce dominus asportari te faciet sicut asportatur gallus gallinaceus.*

In diebus.

ADDITIO.

In cap. 17. ubi dicitur in postilla: *Et uocauit idolum Deus in tota ista historia, &c.*

Si quis obijciat quomodo sacra scriptura utatur nomine diuino pro Deo falso seu idolo praesertim nomine domini tetragrammaton, quod secundum doctores catholicos et Hebraeos est incommunicabile creaturae prout potest haberi Exod. 3. Dicendum, quod scriptura sacra in talibus recitat

recitat idololatrarum opinionem, licet erroneam & falsissimam non asserendo, sed tantummodo referendo. Idololatrae enim Gentiles qui legem Moisaicam non susceperant: demonia sua deos uocant in communi, idololatrae uero ab Israelitico ritu peruersi qui nomen Dei tetragrammaton ex fide habuerant, hoc idem nomen suis idolis perniciosè attribuebant, prout in hoc capitulo & in similibus reperitur, &c.

Tom. 2.

I 3

CAP. XVIII.

A *IN diebus illis non erat, &c.* * Petrus. Comestor. Hunc euentum, & alterum de vxore Leuitæ, dicit Iosephus cõtingisse post mortem Iosue, & ante Othoniel, cum plurimũ peccasset corã domino Israel, & tradidisset eos dominus in manus Chanaanorum.

Lib. 5. Antiquit. cap. 7.

B * Iosephus. Cum Israheliticorum bellorum iam studium reliquissent, & ad opera se terræ dedissent, Chanaanai contemnentes eos, nec aliquid se ab eis pati credentes, suum collegitum exercitum, firmam habentes spẽ, quasi Hebræos affligerent. Et de tribu quidem Iudæ, Ascalon & Accaron abstulerunt: & ipsos Danitas in montana fugere cõpulerunt, nec paululum eis locum in campis

L *IN diebus illis non erat rex in Israel: & tribus Dan querebat possessionem sibi, vt habitaret in ea. Vsq̃ue ad illum enim diem inter ceteras tribus sortem non acceperat. Miserunt ergo filij Dan, stirpis, & familie sue quinque viros fortissimos de Saraa, & Esthaol, vt explorarent terram, & diligenter inspicerent. Dixeruntque eis: Ite, & considerate terram. Qui cum pergentes venissent in montem Ephraim, & intrassent domum Michæ, requieuerunt ibi. Et agnoscetes vocem adolescentis Leuitæ, vtentesq̃; illius diuersorio: dixerunt ad eum: Quis te huc adduxit? Quid hic agis? Quam ob causam huc venire voluisti? Qui respondit: Hæc & hæc præstitit mihi Michas, & me mercede conduxit, vt sim ei sacerdos. Rogauerunt autem eum vt consuleret dominum, & scire possent an t̃ prospero itinere pergerent, & res haberet effectum. Qui respondit eis: Ite cum pace. † Dominus respicit viam vestram & iter quò pergitis. Euntes igitur quinque viri venerunt Lais, videruntque populum habitantem in ea absque vilo timore, iuxta consuetudinem Sidoniorum, securum & quietum nullo eis penitus resistente, magnarumque opum & procul à Sidone atque à cunctis hominibus separatũ. Reuersiq̃; ad fratres suos in Saraa & Esthaol, & quid egissent sciscitantibus responderunt; Surgite & ascẽdamus ad eos. † Vidimus enim terrã valde opulẽtam & vberem.*

Nolite

tribus relinquentes. Et dum illi nec a' l' he'landum essent idonei, nec terram iam tibi sufficientem haberent, miserunt de suis quinque viros ad loca mediterranea, qui terram respicerent in qua habitare de cætero possent, &c.

CAP. XVIII.

b Venerunt Lais.

* Hieronymus. Laisam filij Dã capram manu, possederunt, cũ esset procul a Sidone, & vocauerunt eam Dan. Fuit autem terminus terræ contra Septentrionem à Dan vsque ad Bersabeam tendentis. Esthaol in tribu Dan, vbi mortuus est Sãson, quæ vsque hodie ostenditur in decimo Eleutheropoleos milliario contra Aquilonem pergentibus Nicopolim. Saraa in tribu Dan, vbi Samson fuisse legimus, iuxta Esthaol.

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XVIII.

I *N diebus illis. Hic consequenter describitur idololatriæ spoliatio. vbi primò describitur spoliandi occasio, secundo spoliantium occupatio, ibi. Profectique. tertio spoliati conuestio, ibi: Cumque iam. quarto spoliantium abusus, ibi: Posuerunt. Circa primũ sciendum: quod occasio spoliationis Michæ fuit missio exploratorum à filijs Dan: qui cundo ad locum explorandum diuerterunt in domum Michæ ad hospitandum ibi, qui erat homo potens & dives & de filijs Israel. & hoc est quod dicitur.*

2 Tribus Dan. Licet enim accepisset sortem possessionis sue ab ipso Iosue: vt habetur Iosue 19. sicut & alie tribus: tamen in sorte cuiuslibet tribus adhuc manebant Gentiles, qui non erant adhuc deleti, nec expulsi per filios Israel: & maxime in sorte Dan: quia Amorrhæus auerit filios Dan in monte: nec dedit eis locum vt ad planiora descenderent, vt habetur supra cap. 1. & sic intelligendum est quod subditur.

3 Vsq̃ue ad illum, scilicet sufficientem pro tanta multitudine, ideo subditur.

4 Miserunt, scilicet ad explorandam ciuitatem Lais quomodo possent eam capere ad habitandum ibi.

5 Et intrassent. erat enim homo dives, & poterat eos recipere.

6 Et agnoscen. per loquelam enim cognouerunt quod esset de Bethleem. Licet enim omnes filij Israel haberent vnum idioma, scilicet, He-

Hebraicum, tamen aliquando aliter pronuntiabatur in diuersis partibus terræ Israel. Sicut idioma Gallicum aliter in Normandiã, & aliter in Picardia.

7 Vtentesque. id est, loco ei assignato ad manendum, ad quem diuertebat ad dormiendum, & ad alia sibi necessaria. Cetera patent vsque ibi.

8 Rogauerunt, id est, falsum Deum. Iam enim dixerat quod idola colebat, vt patebit infra. Iam enim multi de Israel declinauerant ad idololatriam.

9 Dominus. Dicunt aliqui quod hoc dixit eis de capite suo, volens eis loqui placentia. Alij verò dicunt quòd hoc dixit eis ex responso demonis loquentis in idolo, vel in Theraphim modo supradicto. Deus enim permittit aliquando demones dare talia responsa idololatriæ, quia ex malitia sua demerentur quòd sic in erroribus nutriantur, & talia responsa aliquando sunt vera.

10 Venerunt Lais. sic debe scribi. Illa enim ciuitas quæ vocatur Lachis, fuerat capta ante ab ipso Iosue, vt habetur Iosue 10. Et ista quæ vocatur hic Lais, vocatur Lesem, Iosue 19.

11 Videruntque. & per consequens improvisum ad resistendum aduersarijs repente superuenientibus.

12 Iuxta. quia Sidon erat ciuitas fortis, & munita. & ideo habitatores eius non timebant ab extranis. ita nec isti de Lais, quamuis non haberent ciuitatem ita fortem.

13 Et procul. ita quod non poterant citò iuuari ab illa ciuitate.

14 Atque. id est non habentem fœdus societatis cum aliquibus alijs per quos succurri ei possit. Cetera patent.

† Profe-

MORALITER.

1 *In diebus illis non erat rex in Israel: Et tribus Dan.* Secundum doctores de Antichristo loquẽtes, ipse nascet de tribu Dan. Propter quod Apoc. 7. inter seruos domini signatos non fit mentio de tribu Dan. Igitur per tribum Dan conuenienter potest Antichristus cum sibi adherentibus designari. Per viros autem de tribu Dan missos ad considerandam terrã, designantur eius prænuntij ad prædicationem & dilatationem sui Imperij. Per Lais quæ dicitur ciuitas magnarum opum & eius terram, Ierusalem & Iudæa designantur, cò quòd Iudæa

Iudæa dicitur in facta scriptura optima terra fluens lacte & melle. Per hoc autem quod viri de tribu Dan spoliauerunt Micham, & domum eius antequam caperent Lachis significatam Ierusalem, significatur quod Antichristus alias terras saltem plures, antequam capiat Ierusalem, subiugabit sibi. Per hoc autem quod tribus Dan posuit idolum in Lachis, figuratum fuit, quòd Antichristus in Ierusalem sit ponendus, sicut idolum adorandum. Vnde dicit Apostolus secundo Thesalon. secundo capite de ipso. *Qui extollitur supra omne id quod dicitur Deus, aut quod colitur, ita vt in templo Dei sedeat, tamquam sit Deus.* Per hoc autem quod subditur.

Vsq̃ue

A Nolite negligere, nolite cessare. Eamus & possideamus eam: nullus erit labor. Intrabimus ad securos in regionem latissimam, † tradetque nobis dominus locum in quo nullius rei est penuria eorum quæ gignuntur in terra. Profecti igitur sunt de cognatione Dan, id est, de Saraa & Esthaol sexcenti viri accincti armis bellicis, ascendentesque manserunt in Cariathiarim Iudæ, qui locus ex eo tempore castrorum Dan nomen accepit: & est post tergum Cariathiarim. Inde transferuntur in montem Ephraim. Cumque venissent ad domum Michæ, dixerunt quinque viri qui prius missi fuerant ad considerandam terram Lais, cæteris fratribus suis: † Nostis quod in domibus istis sit Ephod & Theraphim, & sculptile atque conflatile. Videte quid vobis placeat. Et cum paululum declinassent, ingressi sunt domum adolescentis Leuitæ qui erat in domo Michæ: salutaueruntque eum verbis pacificis: sexcenti autem viri ita ut erant armati, stabant ante ostium. At illi qui ingressi fuerant domum iuuenis*: Sculptile & Ephod & Theraphim atque conflatile † tollere nitentur: & sacerdos stabat ante ostium sexcentis viris fortissimis haud procul expectantibus. Tulerunt igitur qui intrauerant sculptile, Ephod & † idola atque conflatile. Quibus dixit sacerdos: Quid facitis? Cui responderunt: Tace & pone † digitum super os tuum, venique nobiscum ut habeamus te patrem ac sacerdotem. Quid tibi melius est, ut sis sacerdos in domo vnus viri, an in vna tribu & familia in Israël? Quod cum audisset † acquieuit sermonibus eorum, & tulit Ephod & idola ac sculptile, & profectus est cum eis.

7 eis. Qui cum pergerent & ante se ire fecissent paruos, ac iumenta, & omne quod erat pretiosum, iamque à domo Michæ essent procul, viri qui habitabant in ædibus Michæ † conclamantes secuti sunt, & post tergum clamare cœperunt. Qui cum respexissent, dixerunt ad Micham. Quid tibi vis? † Cur clamas? Qui respondit: Deos meos quos mihi feci, tulistis, & sacerdotem, & omnia quæ † habeo, & dicitis: quid tibi est? Dixeruntque ei filij Dan, Caue ne ultra loquaris ad nos, & veniant ad te viri animo concitati, & ipse cum omni domo tua pereas. Et sic cœpto itinere perrexerunt. Videns autem Michas, quod fortiores se essent, reuersus est in domum suam. Sexcenti autem viri tulerunt sacerdotem, & quæ † supra diximus, veneruntque in Lais ad populum quiescentem atque securum, & percusserunt eos in ore gladij, urbemque incendio tradiderunt, nullo penitus ferente præsidium, eò quod procul habitarent à Sidone, & cum nullo hominum haberent quicquam societatis, ac negotij.

11 Erat autem ciuitas sita in regione Rohob. quam rursus extruentes habitauerunt in ea, vocato nomine ciuitatis Dan, iuxta vocabulum patris sui quem genuerat Israël, quæ prius Lais dicebatur. Posueruntque sibi sculptile, & Jonathan filium Gersom filij † Moyfi ac filios eius sacerdotes in tribu Dan vsque ad diem captiuitatis suæ. Mansitque apud eos idolum Michæ omni tempore quo fuit domus Dei in Silo. In diebus illis non erat rex in Israël. **E**

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Profecti ig.* Hic consequenter describitur spoliantium occupatio. Sexcenti enim viri bellatores de tribu Dan euntes ad capiendum ciuitatem Lais exploratam, dum transfrent iuxta domum Michæ, abstulerunt idola & ornamenta sacerdotalia, ducentes secum sacerdotem, de consensu tamen ipsius. Et patet litera paucis exceptis quæ discurrentur exponendo.

2 *Manser.* Non in ciuitate, sed extrà, ut patet ex hoc quod subditur.

3 *Post, &c. Nostis.* id est, cognoscere debetis. Ex quo patet quod prædictum est, scilicet quod sciebant quinque viri supradicti idola esse in domo Michæ per Leuitam qui eis indicauerat: aliter non alijs potuissent hoc indicasse.

4 *Quod in do.* Capitulo præcedenti dictum est quid significent ista.

5 *Videte.* videlicet de ablatione idolorum & ornamentorum ad hoc pertinentium. Et quia erant propi ad idololatriam, consenserunt quod hoc fieret.

6 *Sexcenti.* Parati inuare illos qui ingressi fuerant ad tollendum prædicta si indigerent. Cætera patent vsque ibi.

7 *Qui cum.* Bellatores enim ita fecerunt, ne Michas & illi qui cum eo erant sequentes talia raperent, vel paruis uocarent, qui defendere se non possent.

8 *Iamque.* Hic consequenter describitur spoliatio cõquestio. Et patet litera vsque ibi.

9 Deor.

9 *Deos.* In Hebræo habetur: *Et quid mihi amplius?* quasi diceret illa quæ tulistis, ita pretiosa erant mihi, quod parum aut nihil appretior residuum: & sic intelligenda est translatio nostra quæ habet: *Et omnia quæ habeo.* Non enim abstulerunt bona Michæ alia cum esset de filijs Israel, quos spoliare nolebant, sed tantum acceperunt illa quæ erant ad cultum idolorum pertinentia: quod credebant ad religionem pertinere, non ad furtum. Et hoc est quod subditur.

10 *Caue ne ultra loquaris ad nos.* id est, cum familia tua & bonis tuis. Cætera patent ex supradictis vsque ibi.

11 *Erat autem ci.* In Hebræo habetur: *In torrente Rohob.*

12 *Posueruntque.* Hic consequenter describitur spoliatorum abusus: quia illis quæ abstulerat de domo Michæ, abusi sunt ad idololatriam exercendam. Et hoc est quod dicitur: *Posueruntque sibi.* Per hoc intelligitur alia ad idololatriam pertinentia, quæ sibi posuerunt, scilicet ad exercendum idololatriam. ideo subditur.

13 *Et Ionathã.* iste est Leuites quæ adduxerunt de domo Michæ.

14 *Ac filios eius sacerdotis.* prædictorum idolorum.

15 *Vsque ad di. cap. sue.* quæ facta est per Salmanasar regem Assyriorum, ut habetur 4. Reg. 17. Et secundum hanc expositionem *ly captiuitatis suæ,* refertur ad tribum Dan. Hieron. autem super librum Paral. dicit, quod refertur ad domum domini id est vsque ad captionem arcæ per Philistinos quæ habetur 1. Reg. 4. quia tunc translatum fuit tabernaculum de Silo. Et hoc dictum consonat literæ sequenti, cū dicitur.

16 *Mansitque.* quasi dicat, non amplius.

CAP.

MORALITER.

15 *Vsq; ad diem.* significatur quod Antichristus per Christum

sit deiciendus, sicut dicitur 2. Thessal. 2. *Quem dominus Iesus interijciat spiritum oris sui: & destruet illustratione aduentus sui.*

Tom. 2.

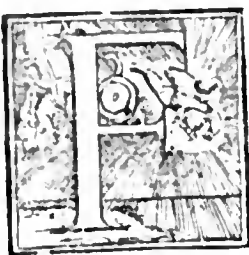
1 4

CAP. XIX.

Fuit quidam vir Leu. a
 * Rupert. Al-
 tera fornicatio hic de-
 scribitur, quæ diuer-
 sis libidinum ludi-
 brijs corpora con-
 maculat: tunc peini-
 ciosior, quando con-
 tra naturam Sodomi-
 tica debacchatur in-
 fania. Hęc quanta ef-
 frenatiōe populū illū
 distoluerit acerrimē
 p̄sens lectio insinuat.
 * Iosephus. Cūm
 Leuita vehementer
 amat et coniugem, &
 eius pulchritudine vi-
 etus afficeretur, quā-
 do ab illa non simili-
 ter amabatur, & ille
 propterea passiones
 amoris ei⁹ potius ve-
 reret, lites frequēter
 inter eos eueniebāt.
 Ad vltimū verō mu-
 lier hęc grauata, relin-
 quens virum, abiit ad
 parētes inle quarto.

Intro

familiariter. Die autem quarto † de nocte confur-
 gens proficisci voluit. Quem tenuit focer, & ait ad
 eum: † Gusta prius pusillum panis, & conforta
 stomachum, & sic proficisceris. Sederuntque si-
 mul, ac comederunt & biberunt. Dixitque pater
 puellæ ad generum suum: Quæso te, vt hodie hic
 maneas, pariterque lætemur. At ille confurgens

Vit quidam
 vir Leuites
 habitas in
 latere mō-
 tis Ephraim,
 qui acce-
 pit vxorē de Bethlehē Iuda.
 Quæ reliquit eū: & reuerfa
 est in domū patris sui in Beth-
 lehē, māsitq; apud eum qua-
 tuor mensibus. Secutusq; est
 eā vir suus, † volēs recōciliari
 ei, atq; blādiri, & secū redu-
 cere: habēs in comitatu pue-
 rū, & duos asinos. Quæ susce-
 pit eū, & introduxit in domū
 patris sui. Quod cum audisset
 focer eius, eūq; vidisset, oc-
 currit ei lætus, & amplexatus
 est hominē. Mansitq; gener
 in domo foceris tribus dieb⁹,
 comedens cum eo & bibens

cepit velle proficisci. Et nihilominus † obnixè eū
 focer tenuit, & apud se fecit manere. Mane autē
 factō parabat leuites iter Cui focer rursus: Ob-
 secro, inquit vt paululū cibi capias, & assumptis
 viribus donec increseat dies postea proficiscaris.
 Comederūt ergo simul, surrexitq; adolescens, vt
 pergeret eū vxore sua & puero Cui rursus lo-
 cutus est focer: Considera quòd dies ad occa-
 sum declinior sit & propinquet ad vesperum. Ma-
 ne apud me etiam hodie, & duc lætum diem, &
 cras proficisceris, vt vadas in domum tuam. No-
 luit gener acquiescere sermonibus eius, sed sta-
 tim perrexit & venit † contra Iebus, quæ altero
 nomine vocabatur Ierusalem: ducens secū duos
 asinos onustos, & concubinam. Iamque aderāt
 iuxta Iebus, & dies mutabatur in noctem. Dixit-
 que puer ad dominum suum: Veni obsecro, de-
 clinemus ad vrbem Iebusæorum, & maneamus
 in ea Cui rñdit dñs: Non ingrediar oppidū gētis
 alienæ, quæ non est de filijs Israēl, sed transibo
 vsq; Gabaa: & cū illuc peruenero, manebimus
 ea, aut certè in vrbe Rama. Trāsierūt ergo Iebus,
 & cœptū carpebāt iter, occubuitq; eis sol iuxta
 Gabaa quæ est in tribu Benjamin, diuerteruntq;
 ad eā, vt manerēt ibi. Quò cū intrasēt, sedebant
 in platea ciuitatis, & nullus eos recipere volebat
 hospitio. Et ecce apparuit homo senex reuertens
 de agro, & de opere suo vesperi, qui & ipse de
 monte erat Ephraim, & peregrinus habitabat
 in Gabaa. Homines autem † regionis illius erant

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XIX.

Fuit quidam. Hic ponitur casus secundus de vxore Leui-
 tæ quæ in ciuitate Gabaa mortua fuit ex nimia libine abu-
 tentia ipsa. Circa quod ita proceditur: quia primò describi-
 tur hic sceleris perpetratio, secundò perpetrantiū vastatio 20. capit.
 tertio vastatorum reparatio 21. cap. Prima pars diuiditur in tres,
 quia primò describitur occasio peccati. Secundò modus perpetrandi,
 ibi: Illis epulantibus. Tertio manifestatio facti, ibi: Quam cum
 esset ingressus. Occasio autem peccati fuit in hoc, quod Leuites vxo-
 rem suam quæ recesserat ab eo, reduxit per ciuitatem Gabaa, in qua
 erant aliqui homines pessimi & luxuriosi nimis. Circa hoc igitur sic
 proceditur, quia primò describitur vxoris reconciliatæ reductio, ibi:
 Die autem quarto. Tertio in Gabaa hospitatio, ibi: Occubuit-
 que eis sol. Circa primum dicitur.

2 Qui accepit. Hoc dicitur ad differentiam alterius Bethlehẽm,
 quæ est in tribu Zabulon, vt supra dictum est 17. cap.

3 Quæ reliquit. In Heb. habetur, quæ fornicata est super eū,
 & sic in Hebr. videtur tangi causa recessus, vt pote quia propter for-
 nicationem vir eius eiecit eam: vel quia ipsa ignorante viro recessit
 ab eo cum adultero, & postea non fuit ausa reuerti ad maritum suū:
 & ideo inuit ad domum patris sui.

4 Secutusque. Sicut frequenter contingit, quòd viri scientes ux-
 ores suas male egisse contra legem thori, adhuc eas tamen reuocant.

ALLEGORICÆ.

1 Fuit quidam. Per hunc Leuitam qui dicitur vir à virtute,
 potest allegoricè Deus significari, de quo dicitur Exo. 15. a.
 Dominus quasi vir pugnator.

2 Qui accepit, id est, synagogam in datione legis in monte
 Sinai sibi coniungens eam.

3 Quæ reliquit, Per idololatriam multipliciter fornicando:
 Vnde in Hebræo habetur hic. Quæ fornicata est super eum. Et
 hęc fornicatio per idololatriā patet ex decursu veteris testi.

4 Secutusq;. Per quod significatur quòd Deus voluit sibi re-
 conciliari synagogā, & ad hoc misit prophetas, p̄ ipsos eam
 reuocans ad idololatriam. Iere. 4. Tu autem fornicata es cum ama-
 toribus multis: tamen reuertere & ego suscipiam te dicit dñs. Tandē
 post prophetas ipse venit in propria persona, ad reconcilia-
 dum ipsam sibi per fidem & dilectionem. vnde dicit Matth.
 15. cap. Non sum missus nisi ad oues quæ p̄cierunt domus Israel. Et
 quā aliqui de synagoga receperunt eum per fidem & dile-
 ctionem. s. Apostoli & alij credētes de Iudæa, ideo subditur,

5 Habens in ca. id est, seruum. Cætera patet in litera.

6 Die autem quarto de. &c. Hic consequenter describitur ux-
 oris reconciliatæ reductio. Et patet litera usque ibi.

7 Considera, quòd dies. nō quia esset ita prope noctem, sed quia
 transierat horam meridionalem, à qua hora incipit sol declinare à sua
 altitudine.

8 Et venit. De rationibus horum nominum & aliorum quibus no-
 minata est hæc ciuitas secundum diuersa tempora, dictum fuit Gen.
 28. Ex hoc autem loco dicunt Hebræi, quòd ista historia contigit tem-
 pore Othoniel ante illam, quæ scribitur in principio huius libri de ca-
 ptione Ierusalem per filios Iuda, quia subditur hic.

9 Non ingre. Ex quo videtur quòd adhuc filij Iuda non ceperant
 illam ciuitatem. Catholici autem. aliqui dicunt, quòd contigit ante
 Othoniel: eò quòd in fine huius historiae dicitur: In diebus illis nō
 erat rex in Israel: sic supra dictum est de historia Michæ cap. 17.

10 Occubuitque. Hic consequenter describitur redeuntium hospi-
 tatio, cum dicitur: Occubuitque eis sol iuxta. Et ideo non pote-
 rant bono modo ultra transire.

11 Et nullus. Quia boni timebant eos recipere timentes inuasiōne
 domus suæ de nocte ab hominibus insolentibus, qui erant in ciuitate:
 sicut & contigit ei qui eos recepit. Mali autem homines vagi & inso-
 lentes non habent hospitia ad recipiendum transientes, nec ipsi liben-
 ter declinant ad eos. Cætera patet vsque ibi.

† Quæ susce. in paucis tamen personis respectiue. Morali-
 ter. Autem per virum intelligitur ratio secundū Aug. & per
 vxorem sensualitas, cui rō dēe dominari sicut vir mulieri.
 Ipsa tñ sensualitas recedit ab obedientia rationis illicitæ, de-
 lectabilibus sensuum inbærendo. Sed tunc ratio debet esse
 diligens, ut ad eius obediētiā reducat. Et quia personis ad
 Deū reuertentibus fide & dilectione diabolus procurat tri-
 bulationes multas & magnas: propter hoc Apostolis & alijs
 credentib. procurant tribulationes: primò per sacerdotē &
 scribas Iudæorū, ut patet Act. 8. & 9. & pluribus alijs locis. &
 postea per imperatores Romanorū, in quibus tribulationi-
 bus Apostoli & plures alij cum illusionibus magnis fuerunt
 mortui, & hoc fuit figuratū in interfectione prædictæ mulie-
 ris cum magna illusionē. Quòd autem eius interfectio fuit
 per terram Israel nuntiata, per hoc significatum fuit quòd
 Apostolorum aliorumque sanctorum martyria debent de-
 nuntiari per totam ecclesiam: vt fideles eorum constantiā
 imitentur, & deuotione debita venerentur.

A Introduxitq; eum in domū suā. Ioseph. Senior, & pro cognatione, & eo quod eandē possideret tribū, & pp colloquium ad suū duxit hospitū. Quidā vero iuuenuli Gabaanitarum mulierē in platea videntes, & pulchritudinē eius stupefcentes, dum apud illum senem eam successisse cognoscerent, contēnentes eorum infirmitatē & paucitatem, venerunt ad ianuās eius. Et cū eis senior, vt abscederent, supplicaret, & vt nec violentiam inferrent hospitij, nec iniuriam, illi petebant, vt data sibi muliere, a rerum inuasiōe recederent. Seniore vero dicente, q; & cognata cēt Leuitis, & per libidinē in leges ini quam delinquerent, deficiētes circa iustitiā, de ridebant, minabaturq; se eū in terficere, eo q; eorū cōcupiscentiā impediret.

B RVP. Quid hoc auditu turpius, scelestius, crudelius? Venerunt, inquit, filij Belial. i. absq; iugo & circūdantes domū senis, fores pulsare cōeperunt, clamantes. Educ virū, & c. Illo obsecrate, vix abacti ne scelus hoc q; naturā oparent in virū, facta cōmuratione nequissima, vxorē eius tota nocte abutendo, incredibili libidinis furore vexauerūt.

C Ioseph. Illi vxorē rapiētes, & adijciētes p libidine violentiā, p totā noctē vsq; ad principiū diei, in eius corpore ludibria sunt extēti. Illa vero defec̄ta in his, q; euenerāt, ad hospitē redijt, & p̄tristata, p verecūdiā ad faciē mariti minime p̄sumebat accedere, deniq; lectulo recūbēs, aīam dereliquit. Vir arbitratus mulierē sopore graui detineri, excitare eam tentabat

filij Iemini Eleuatifq; oculis vidit senex¹ sedentem hominem cū farcinulis suis in platea ciuitatis, & dixit ad eum Vnde venis, & quo vadis? Qui respondit ei. Profec̄ti sumus de Bethlehem Iuda, & pergimus ad locum nostrum, qui est in latere montis Ephraim, vnde ieramus in Bethlehem. Et nūc vadimus ad domū Dei, nullusque sub tectū suū nos vult recipere, habētes paleas, & fœnū in asinorum pabulo, & panem ac vinū in meos, & ancillā tuā vlus, & pueri, qui mecū est, nullare indigemus, nisi hospitio. Cui respondit senex. Pax tecū sit. Ego præbebo omnia, quæ necessaria sunt, tantum quæso ne in platea mancas.

a Introduxitq; eum in domū suam, & pabulum asinis præbuit, ac postquam lauerūt pedes suos, recepit eos in conuiuiū Illis epulantibus, & post laborem itineris cibo, & potu reficiētib; corpora, venerunt viri ciuitatis illius¹ filij Belial, id est, absque iugo, & circūdantes domum senis, fores pulsare cōeperunt, clamantes ad dominum domus atq; dicentes. Educ virum, qui ingressus est domum tuam, vt abutamur eo. Egressusq; est ad eos senex, & ait: Nolite fratres, nolite facere malum hoc, quia ingressus est homo hospitium meū, & cessate ab hac stultitia. Habeo filiam virginē, & hic homo habet concubinam, educam eas ad vos, vt humilietis eas, & vestram libidinem compleatis, tātum obsecro ne scelus hoc contra naturā operemini in virū. Nolebant acquiescere sermonibus illius. Quod cernens homo eduxit ad eos cōcubinam suam, & † eis tradidit illudendā. Qua cum tota nocte abusi essent, dimiserunt eam mane. At mulier recedentibus tenebris, venit ad ostium domus, vbi manebat dominus suus, & ibi corruit. Mane facto surrexit † homo, & aperuit ostiū domus, vt cōceptam expleret viam, & ecce cōcubina eius iacebat ante ostiū, sparsis in limine manibus. Cui ille, putans eam quiescere loquebatur¹ Surge, & ambulemus. Qua nihil respondente, intelligens, quod erat mortua tulit eā, & imposuit asino, reuersusque est in domū suam. Quam cum esset ingressus, arripuit gladium, & cadauer vxoris cum ossibus suis in duodecim partes ac frustra concidens, misit in omnes terminos Israel. Quod cum vidissent singuli conclamabant Nūquam res talis facta est in Israel ex eo die quo ascenderunt patres nostri de Aegypto vsque in præsens tempus. † Ferre sententiam, & in commune decernite quid facto opus sit.

rentabat, & consolari, quasi à raptoribus, non spontanea voluntate se præbisset iniurij passam.

b Eduxit ad eos concubinam suam, & c. Aug. Concubina interdum pro vxore vsurpatur. Agitur enim, & Cethura, & vxores & concubinae Abraham vocantur.

c Cadauer vxoris in duodecim partes, p̄scid. misit etc. Athana. Vxoris corpus in partes diuisum ad oēs tribus misit, vt iniuria nō ad se, solū, sed ad oēs aque pertinere crederetur, vtq; vel vicē eius dolentes, vindices se præberēt, vel negligentes, ei⁹ sceleris pudore cōfunderentur. Concitate igitur vniuersæ tribus Israelis, omnes (quasi singuli id peculiariter passi essent) i vnum coiere. Debellati sunt, qui scel⁹ perpetrauerant, non enim ad generis cōiunctionē, sed ad facin⁹ respexere, & cæ. Sed acerbitates persecutionum, nunc nobis ab Arrianis illatae, ita præponderāt vt exigua videatur Leuitæ calamitas præ illis, quæ nunc aduersus Ecclesiā designata sūt. Tūc enim vna mulier iniuriā passa est, nunc autē vniuersa Ecclesia iniuria afficitur, & sacratiū cōtumeliose habitū. Et qd magis ē, pietas ab impietate p̄secutionē p̄petit⁹. Tūc singulæ trib. singulis partib. mulieris visis, attonitæ, p̄sternatæq; ferebant, nūc totius Ecclē mēbra diuisa sūt. Obsecro igit vos, vt ita vros aīos p̄moueat rerū idignitas, quasi nos nō tm̄mō, sed ip si quoq; iniuriā accepissetis, quo quisq; vt iustus, opē i cōe p̄ferat ne paulatī ecclēastici canōes, & Ecclē fides corrūpā.

L. 5. de ciui. cap. 34.

Epistad Orth. cum per Arrianos persecutio fieret.

† viri impij.

† domin⁹ eius.

- purans eam quiescere.

F

*** nec visa.**

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et nunc. hoc est in Silo, vbi erat tabernaculum, & arca testamenti, quia antequā intraret domum suā volebat Deo rogari de hoc quod direxerat eum in via, & custodierat, vt ex hoc deberent homines inclinari ad ipsos recipiendum. **2** Illis epu. Descripta peccā di occasione. hic consequenter describitur peccati perpetratio, cum subditur. Venerunt viri, & c. Quod autem sequitur. **3** Id est. nō est in Hebræo. sed est interpretatio huius dictionis Belial. quia tales homines sunt sine disciplina, & timore Dei. **4** Fores pulsare cōeperunt clama. cum tamen secundum dīctamen rationis recte peregrini in hospitio debeant esse securi. **5** Educ virum, qui ingref. & c. vt ab eo. concubitu Sodomitico, vt communiter dicunt expositores. Iosephus autem dicit, quod non querebant, nisi mulierem, sed sic loquebantur, vt inclinarent dominum domus, & maritum mulieris ad tradendum eam. Vnde, & in fine intentabant viro mortem, nisi traderet eis vxorem suam, secundum quod allegat cap. seq. dicens. Volentes me occidere, & c. Et hoc videtur ex hoc, quod tradita eis vxore fuerunt contenti, vt habetur infra. **6** Habeo filiam. Dicunt aliqui quod non peccauit offerendo eis filiam suam, ad cuius andum manus manū, s. peccatum contra naturā, quod ipsi prætendebant ad iniuriā hospitium

spitum suorū. Sed hoc non est verū, quia nullus debet consentire i hoc qd est peccatū, maxime mortale de genere, vt euitet in alio maius peccatū, put declaratū fuit diffuse Gen. 19. de Lot, q in casu cōsimili noluit tradere filias suas virgines. **7** Et hic. i. vxorē, q sic nominatur à cōcubitu. Et similis modus loquendi habetur 2. Reg. 16. vbi Achitophel dixit ad Absalō: Ingredere ad concubinas patris tui. q tū erāt vxores David, non. n. habebat cōcubinas ad exercendū aduiteriū. **8** Qua cū tota no. abusi, & c. quia non erat corū vxor. & iō talis concubitus erat abusus, vel quia utebantur ea concubitu innaturali. **9** Et ibi cor. Tū quia erat nimis afflicta, tum etiam ex verecūdiā. **10** Quam cum esset ingressus. Hic describitur facti diuulgatio cū dicitur. **11** Arripuit gladium, & c. Erāt. n. 12. tribus p̄ter tribū Leui. Trib. aut Manasse erat diuisa in duas partes, quarum una erat ultra Iordanē, alia citra, & sic p̄ illa tribu fecerūt duas partes alter non fuisset notificatum factū sufficienter, pro tribu vero Benjamin neque pro tribu Leui, quia erat dispersa per omnes tribus, & ideo denuntiato facto alyz tribubus sufficienter erat denūtiatum tribui Leui. **12** Misit in omnes terminos Israel. s. per nuntios, qui factum, & modum faciendi populo explicabant. Cætera parent.

C A P. XX.

Egressi itaque &c. Ioseph. Miserrunt filij Israel ad Gabaa-
ntas accusates nuntios de maliciere, & eos dari ad sup-

C A P. XX.

men iudicare aliena merita non valet, cui conscientia pro-
ria innocentie nullam iudicij regulam prabet. Hinc est,
quod cum tribus Benjamin in carnis scelere fuisset obrupta

Gressi itaque sunt omnes filij Israel, & pariter
congregati, quasi vir vnus de Dan vsque Berfa-
bee, & terra Galaad ad Dominum in Maspha,
omnesque anguli populorum, & cuncte tribus
Israel in ecclesiam populi Dei couenerunt qua-
dringenta milia peditum pugnatorum. Nec
latuit filios Benjamin, quod ascendissent filij Is-
rael in Maspha.

Interrogatusque Leuire maritus mulieris interfecte
quomodo tantum scelus perpetratum esset, respondit: Veni in Gabaa
Benjamin cum vxore mea, illucque diuertere. Et ecce homines ciuita-
tis illius circumdederunt nocte domum in qua manebam volentes
me occidere, & vxorem meam incredibili furore libidinis vexan-
tes, denique mortua est. Quam arreptam in frustra concidi, misique par-
tes in omnes terminos possessionis vestrae, quia nunquam tantum
nefas, & tam grande piaculum factum est in Israel. Adestis omnes filij
Israel, decernite quid facere debeatis. Stansque omnis populus, & qua-
si vnus hominis sermone respondit: Non recedemus in tabernacu-
la nostra, nec suam quisquam intrabit domum, sed hoc contra Gabaa
in conuentione faciamus. Decem viri eligantur ex centum ex omnibus tribus
Israel, & centum de mille, & mille de decem milibus, ut comportent ex-
ercitui cibaria, ut possimus pugnare contra Gabaa Benjamin, & red-
dere ei pro scelere, quod meretur. Conuenitque vniuersus Israel ad
ciuitatem quasi homo vnus, eadem mente, vnoque consilio, & miserunt
nuntios ad omnem tribum Benjamin qui dicerent: Cur tantum nefas in
vobis repertum est? Tradite homines de Gabaa, qui hoc flagitium per-
petrarunt, ut moriantur, & auferatur malum de Israel. Qui noluerunt
fratrum suorum filiorum Israel audire mandatum, sed ex cunctis vrbi-
bus, quae sortis suae erant conuenierunt in Gabaa, ut illis ferrent auxi-
lium, & contra vniuersum populum Israel dimicarent. Inueniuntque sunt
viginti quinque milia de Benjamin educentium gladium, praeter
habitantes Gabaa, qui septingenti erant viri fortissimi, ita sinistra
ut dextera praeliantes, & sic fundis lapides ad certum iactantes, ut ca-
pillum quoque possent percutere, & nequaquam in alteram partem
ictus lapidis deferretur. Virorum quoque Israel absque filijs Benjamin
inuenta sunt quadringenta milia educerunt gladios, & paratorum ad pu-
gnam. Qui surgentes venerunt in domum Dei, hoc est in Silo, consulue-

Israel iniquita-
tem vlcisci vo-
luit, sed tamen
semel, & iterum
in bello prostra-
tus est. Consul-
to autem domi-
no si ad vlciscen-
dum ire debuisset,
iustum est,
vtrius. Qui iux-
ta imperium di-
uinum vocis per-
rexit, semel, &
secundo perdi-
dit, & tunc de-
mum peccatri-
cem tribum val-
de feriens, pene
funditus extin-
xit. Quid est
ergo, quod vlti-
one sceleris in-
flammat, &
prius ille pro-
sternitur, nisi
quod prius ipsi
purgandi sunt
per quos alio-
rum culpa feri-
untur, ut ipsi
iam mundi per-
uersionem ve-
niant, qui alio-
rum vitia corri-
gere festinant?
vnde. Qui sine pec-
cato est vestrum,
primus in illam
lapidem mittat.
Ad aliena quippe
peccata puni-
enda ibant, &
& sua relinque-
bant. Reuocentur
igitur intus
ad conscientiam,
ut prius propria
peccata corrigant,
& tunc
Aliena

A

lib. 5. aniq. cap. 6.

† Israel.

B

† per sortem Com. in Iudi. cap. 26.

† forditate. † Quod malum est hoc, quod factum est in re: vos.

† forit. 15. 14. M. 12. cap. 13.

C

3. 9. in 6.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XX.

Gressi itaque. Hic consequenter describitur peccan-
tum vastum, ubi primo facti veritas disquirunt. Secun-
do iustitia & equitas requiruntur, ubi: Et miserunt. ter-
tio iniquitas defenditur, ubi: Qui noluerunt. quarto
iuste inuaditur, ubi: Virorum quoque Israel. Circa pri-
mum dicitur. Egressi itaque sunt omnes. Sequitur.

2 De Dan. Hic exprimitur latitudo terrae Israel, quia civitas Dan
est in termino eius. Aquilonari, & Berfabee in termino Australi.
3 Et terra Galaad. In hac exprimitur latitudo, quae incipit a terra
Galaad, quae est vltima Iordanem, & protenditur usque ad mare medi-
terraneum. 4 Omnes anguli. Hebraei dicunt, Domini populorum.
i. capitanei in tribubus, & in familijs. 5 Et cuncte tribus. excep-
ta tamen tribu Benjamin. 6 In ecclesiam. i. congregationem. Tac-
ent enim non fuerunt congregati in Silo, ubi erat domus Dei, sed in Maspha.
7 Interrogatusque. quia non debet procedi ad punitionem tanti facti
absque disquisitione diligenti. 8 Respondit veni. modo expresso
cap. praeced. 9 Volentes me occidere, nisi eis traderem vxorem
meam, secundu[m] legem Ioseph. dicitur: Volentes me occidere, affli-
gendo me carnali concubitu, & infario, secundu[m] auctum aliorum. 10 Nun-
quam tantum nefas, & tam grande piaculum factum est in Israel.
Piaculum dicitur a propius, quod significat purgare. Vnde dicitur piaculi,
quasi factum nullo modo absque purgatione pena transiendum. Scien-
dum tamen, quod Leuire non solum factum retulit, sed etiam testibus pro-
bauit

bavit, s. per seruum quem habebat in comitibus, & per senem, qui recuperat
eos hostio, & familia eius, aliter non esset procedendum contra filios Be-
niamin ad bellum ad dictum vnus hominis. 11 Stansque omnis. Ex
admiratione facti. 12 Quasi vnus hominis sermone. i. con-
corditer, & sine retractione, & dilatione. ideo subditur. 13 Non
recedemus in tabernacula nostra, &c. Cetera patent in litera.
14 Et miserunt. Hic consequenter iustitia & equitas requiruntur, vide
licet, ut actores sceleris tradantur, cum dicitur. 15 Cur tantum
nefas in vobis repertum. quasi dicerent, nullo modo deberis susti-
nere actores tanti mali. ideo subditur. 16 Tradite ho. &c. Et auf-
ma. de II. quae experimento dicitur, quod per flagitium vnus, vel paucorum
infors vnus veniebat super totum populum, sicut dictum fuit Ios. 7. de pecca-
to Achaz. 17. Qui nolue. Hic consequenter iniquitas perue de-
fenditur, quod notatur cum subditur. 18 Conue. in Gabaa, &c. In-
uen. sunt vi. quinq. &c. In Hebraeo habetur Viginti sex milia. Et vi-
de hic litera nostra corrupta per aliquos correctores, qui ex hoc, quod in-
fra co. c. connumerantur viri de Benjamin, qui ceciderunt in bello, in-
ueniuntur tamen viginti quinque milia atque sexcenti viri, qui fugerunt,
propter quod ab isto numero subtraxerunt mille ex ignorantia Hebraei-
ca veritatis. 19 Et sic fundis, lapi. &c. Locutio est hyperbolica
ad exprimentum excellentiam artis fundibulariae in ipsis. Sicut autem in dicitur.
Tota civitas currit ad tale spectaculum, cum tamen aliquando ma-
ior pars remaneat. 20 Virorum quoque Israel, absque filijs Be-
niamin. Hic consequenter contumacia iuste inuaditur per bellum aper-

MORALITER.

1 Egressi sunt, &c. Ad puniendum tam nefarium peccatum in

morte vxoris Leuire nequiter perpetratum. aduertendum tamen
quod licet haberent bellum iustum contra filios Benjamin:
tamen

A aliena reprehendant. Vnde necesse est, ut dū cōtra nos vltio diuina cessat ipsa cōscientia se reprehēdat, & ad lamēta pōnitentiæ cōtra semetipsam erigat se, nec cōtra bonos elata, & sibi humilis, sed cōtra se rigida, bonis vero omnibus sit submissa.

B * RVPERTVS. Sed, & cūctum Israel, qui congregatus fuerat, reddere Beniamitis p̄ scelere, quod merebantur, indubitabilis diuini oraculi iustitia, sceleris eiusdem coarguisse videt. Consultus enim Dominus de principe certaminis, respondit: Iudas. Atamen Beniamitæ occiderunt, de Israelitis ipso die viginti duo milia virorum, &c. Cur enim vindicibus tanti sceleris victoria tam fera, tamque luctuosa prouenit, nisi quia in quo alios impugnabant, se ipsos accusabant? Igitur fornicationis animæ, & corporis populum Israel presens locus vehementer accusat, ad hoc valēs, ut, quemadmodum ait **R. 13.** *Apoſto. Omne os obſtruatur, & non magis Iudæus, quam Græcus, de inſtitia coram Deo gloriatur.*

C * PROCOP. Hic de duabus rebus maximis eruditur homines. Primum, ne peccata exemplo Beniamitarum approbent. Deinde, ne in puniendis peccatoribus, fauiores sese præbeant. Idcirco enī Beniamitæ grauiorem videntur dedisse pœnam, quod vltra

runtque Deum, atque dixerūt: Quis erit in exercitu nostro princeps certaminis cōtra filios Beniamin? Quibus respōdit dominus: Iudas sit dux vester. Statimque filij Israel surgētes manē castrametati sunt iuxta Gabaa, & inde procedētes ad pugnam cōtra Beniamin, urbem oppugnare cœperūt. Egressique filij Beniamin de Gabaa, occiderūt de filiis Israel die illo viginti duo milia virorum. Rursum filij Israel, † & fortitudine, & numero cōfidentes, in eodem loco in quo prius certauerāt aciem direxerunt, ita tamē, ut prius ascenderent, & flierent coram domino vsque ad noctem, cōsulerentque eum & dicerēt: Debeo vltra procedere ad dimicandum contra filios Beniamin fratres meos, an non? Quibus ille respondit. Ascendit ad eos, & inite certamen. Cumque filij Israel altera die cōtra filios Beniamin ad prælium processissent, eruperūt filij Beniamin de portis Gabaa, & occurrentes eis, tanta in illos cæde bacchati sunt, ut decem, & octo milia virorum educentium gladium præsternerēt. Quāobrem omnes filij Israel venerūt in domum Dei, & sedentes flebāt coram domino. Ieiunauerūtq; die illo vsq; ad vesperā, & obtulerūt ei holocausta atque pacificas victimas, & super statu suo iterogaerūt. Eo tēpore ibi erat arca fœderis domini, & Phinees filius Eleazari filij Aarō præpositus domus. Consuluerunt igitur dominū atq; dixerūt. Exire vltra debemus ad pugnam contra filios †

tra peccatum suum tot Israel. **D.** icatum iuste quidem, quāuis apud Deum iuste, occiderunt.

* HEBR. AE. I. Propter idolū Michæ, quod grauius erat eo peccato, quod Gabaoitæ commiserunt. Israelitæ tacuerunt, & non studuerunt illud mox eliminare, sed plurimos in eius culura perire permisserunt, tam pauci Beniaminitæ tantum numerum Israelitarum prima, & altera vice percusserunt.

* a Q. *Quāobrem omnes filij Israel, etc.* **THEODORETVS.** Quoniam similibus vſerant iniquitatibus, & aliorum quidem videbant libidines, & flagitia, sua autē non aspiciabant. Dicit autem Apōstolus: *In quo aliū indicas, te ipsum indicas, eadem enim facis, qui indicas.* Et rursus: *Exiſtimas autem hoc homo, qui indicas alios, qui talia agunt, & facis ea, quod tu effugies iudicium Dei, &c.* Permisit ergo Deus, ut Israelitæ semel, & bis superarentur, & multa ex his milia interficerentur. Postquam autem vidit eos, & disciplinam accepisse, lamentarique, & eiulare, & multas funderē lacrymas, adiuuit eorum animi alacritatē, & sceleratam tribum perdidit, præter admodum paucos. Libidinosi enim adolescentibus erāt peiores, qui pro eis pericula adierunt.

Rom. 2.

Bethel

F † Ibat antea, id est præfectus erat ipsi arce fœderis.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

tum, ubi primo reprimitur superbia. & secundo confunditur cōtumacia, ubi. Quāobrem. Circa primum sciendum, quod licet filij Israel haberent iustum bellū, tamen nimis confidebant in sua multitudine, et fortitudine. Tō dominus permisit eos bis in principio debellari, ut humiliarentur, & ad Deū recurrerent, magis confidentes de virtute diuina, quam de sua. Hebræi autē dicunt, quod istud contigit eis, eo quod negligentes erant de punitione idololatriæ in domo Michæ, & in tribu filiorum Dan, quod quidem factum contigerat immediate ante istud, ut dicunt Hebræi, & fuerat notorium, propter quod filij Israel tenebantur illud corrigere, quia fuit, ita graue, & grauius isto. Sicut, & cōitas populi Israel voluit ire ad prælium contra Ruben, & Gad, & dimidiā tribum Manasse, eo quod credebant eos edificasse altare sacrilegum, ut habetur Iosue 22. c. Satis conuenienter potest dici, quod vtrumque ditorum fuit in causa debellationis populi Israel per filios Beniamin in principio, ut sic peccatum primum prius puniretur, quam secundū. His dicitis veniamus ad literam, quæ patet vsque ibi.

- 1 Iudas sit dux vester, id est tribus Iuda sit principalis, & prima, & ille, qui est capitaneus in illa tribu sit dux exercitus.
- 2 Rursum filij Israel, & fortitudine, & numero cō. Ex quo patet, quod

tet, quod supra dictum est, quod nimis præsumebant de seipsis ratione multitudinis, & fortitudinis. Cætera patent in litera.

3 Quāobrem. Hic consequenter confunditur contumacia, ubi primo describitur filiorum Israel humiliatio. & secundo filiorum Beniamin confutatio, ubi. Posueruntq; Circa primum dicitur. Quāobrem, id est propter casum suorum præcedentem.

4 Omnes filij Israel venerunt, &c. Vtrum autem venerunt in Silo, vel vtrum domus Dei hic vocetur arca testamenti, & tabernaculum, quæ aliquando portabantur ad exercitum, ut habetur 1. Reg. 4. cap. non habetur expresse. veruntamen satis videtur, quod conueniunt in Silo, quia ciuitas Gabaa, quam oppugnabant, non est longe à Silo, sed satis prope, ita quod poterant illuc satis conuenienter accedere absque arce, & tabernaculi translatione.

5 Eo tempore ibi erat arca domini. Quod autē subditur. In Silo non est in Hebræo, sed subintelligitur, quia arca non fuit transportata ad exercitū. veruntamen ubicunque erat arca cū qua transferbatur tabernaculum, & altare holocaustorum, poterat ibi sacrificium fieri.

6 Et Phinees filius Eleazari filii Aaron præpositus domus. id est summus sacerdos.

7 Consuluerunt igitur dominum atque dixerunt. per ipsam Phinees. Cætera patent.

* Posuerunt

MORALITER.

tamen antequam haberent victoriā bis fuerunt ab eis debellati, qđ secundū Hebræos contigit propter idolum Michæ, qđ in tribu Dan colebatur publice, & hoc erat populo Israel notorium, & sic tenebantur punire, sicut præcipitur Deu. 13. propter quod dominus istud peccatum, quod erat primum, & cōmunius voluit primo punire per gladios filiorū Beniamin. Et in hoc documentum habent procedentes ad bellū iustum, ut diligenter considerent ne habeant in se notabile peccatum per aduersariorum gladios puniendum.

† Exire vltra debemus ad pugnam, &c. Per hoc autē, quod fratres vo-

tres vocant illos, quos impugnant, ostenditur quod licet vitia sint punienda, natura tamen est diligenda.

MORAL. per hoc bellum filiorum Israel contra Beniamin, bellum contra vitia designatur, in quo bello tria requiruntur, scilicet contritio vera, confessio integra, & satisfactio perfecta. Confessio designatur per hoc, quod dicitur: *Iudas sit dux vester.* Iudas enim confessio, vel confitens interpretatur. Contritio vero, per hoc quod ante congressum venerunt coram domino, & fleuerunt. Satisfactio vero per hoc quod dicitur: *Ieiunaueruntque die illo, & obtulerunt holocausta.* Et sic habuerunt plenam victoriā, per quam designatur plena victoria de peccatis.

A Benjamin fratres nostros, an quiescere? Quibus ait Dominus. Ascendite, Cras enim tradam eos in manus vestras. Posueruntque filij Israel insidias per circumitum vrbs Gabaa, & tertia vice, sicut semel, & bis, contra Benjamin exercitum prodixerunt. Sed & filij Benjamin audacter eruperunt de ciuitate, & fugientes aduersarios longius persecuti sunt, ita vt vulnerarent ex eis, sicut primo die, & secundo, & cæderent per duas semitas verentes terga, quarum vna ferebatur in Bethel, & altera in Gabaa, atque prosternerent triginta circiter viros. Putauerunt enim solito eos more cædere. Qui fugam arte simulantes, inierunt consilium, vt abstraherent eos de ciuitate, & quasi fugientes ad suprascriptas semitas perducerent. Omnes itaque filij Israel surgentes de sedibus suis, tetederunt aciem in loco, qui vocatur Baalthamar.

† Israel exibat loco suo, & ipeiusca, vel de cluuo, Gabaa. Et venerunt milia virorum electorum Israel contra Gabaa, ingrauatique.

† 3. q. 7. c. qui fine.

† percuti.

† insidias autē festinantes in perum fecerunt contra Gabaa, protrahentes buccinæ tonitruum, & perculserunt.

B Insidias quoque, quæ circa urbem erant, paulatim se aperire cœperunt, & ab Occidentali vrbs parte procedere. Sed, & alia decem milia virorum de vniuerso Israel habitatores vrbs ad certamina prouocabant. Ingrauatumque est bellum contra filios Benjamin, & non intellexerunt, quod ex omni parte illis instaret interitus. Percussitque eos Dominus in conspectu filiorum Israel, & interfecerunt ex eis in illo die vigintiquinque milia, & centum viros omnes bellatores, & educentes gladium. Filii autem Benjamin cum se inferiores esse vidissent, cœperunt fugere. Quod cernentes filij Israel dederunt eis ad fugiendum locum, vt ad præparatas insidias deuenirent, quas iuxta urbem posuerant. † Qui cum repente de latibulis surrexissent, & Benjamin terga cædentibus daret, ingressi sunt ciuitatem, & percusserunt eam in ore gladii. Signum autem dederant filij Israel his quos in insidiis collocauerant, vt postquam

urbem cepissent, ignem accenderent, vt ascenderent in altum fumo captam urbem demonstrarent. Quod cum cernerent filij Israel in ipso certamine positi, putauerunt enim filij Benjamin eos fugere, & instantius persequerentur, cæsis de exercitu eorum * triginta viris, & viderunt quasi columnam fumi de ciuitate conscendere. Benjamin quoque respiciens retro, cum captam cerneret ciuitatem, & flammam in sublime ferri, qui prius simulauerant fugam, versa facie fortius resistebant. † Quod cum vidissent filij Benjamin, in fugam versi sunt, & ad viam deserti ire cœperunt. Illuc quoque eos aduersariis persequentibus. Sed, & hi, qui † urbem succenderant occurrerunt eis, atque ita factum est, vt ex vtraque parte ab hostibus cæderentur, nec vlla erat requies morientium. Ceciderunt atque prostrati sunt ad Orientalem plagam vrbs Gabaa. Fuerunt autem, qui in eodem loco interfecuti sunt decem, & octo milia virorum, omnes robustissimi pugnatore. Quod cum vidissent, qui remanserant de Benjamin, fugerunt in solitudinem, & pergebant ad petram, cuius vocabulum est Remmon. † In illa quoque fuga palantes, & in diuersa tendentes, occiderunt quinque milia viros. Et cum ultra tenderent, persecuti sunt eos, & interfecerunt etiam alia duo milia. Et sic factum est, vt omnes, qui ceciderant de Benjamin in diuersis locis, essent vigintiquinque milia † pugnatore ad bella promptissimi. † Remanserunt itaque de omni numero Benjamin, qui euadere potuerunt, & fugere in solitudinem sexcenti viri, sederuntque in petra Remmon mensibus quatuor. Regressi autem filij Israel, omnes reliquias ciuitatis à viris vsque ad iumenta gladio percusserunt, cunctasque vrbes, & viculos Benjamin vorax flamma consumpsit.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Posuerunt filij Israel insidias per circumitum, &c. Hic cōsequenter describitur filiorum Benjamin confutatio. Iustum enim erat quod eorum cōtumacia puniretur. Et quia litera videtur intricata, eo quod secundum modum loquendi Hebraicum idem pluries aliquibus interpositis replicatur: Ad intellectum ipsius sciendū, quod exercitus filiorū Israel fuit in tres partes diuisus, in æquales tamē. Vna pars fuit posita retro ciuitatem in insidiis, vt cum filij Benjamin ciuitatē exirent, ipsi intraret, & cōburerent ciuitatē, atque occurrerent filiis Benjamin, si de bello uellent refugere ad ciuitatē. Alia pars in qua erāt decē milia bellatorū, ante ciuitatē prouocabāt filios Benjamin ad bellū, & cum filij Benjamin exissent contra eos inceperunt fugere uersus duas semitas, vt sic filij Benjamin eos insequentes, à ciuitate se aliquā tētu clongarent, & sic daretur in insidiis latentibus spatium intrandi ciuitatem

ciuitatem, & comburendi, & cum hoc filij Benjamin incidere in tertiā partē filiorum Israel, in qua erat multitudo exercitus, quæ erat iuxta duas semitas prædictas, & sic factum est. Et per talē modū fuerunt debellati filij Benjamin, & fere omnes trucidati. quia erant inter aduersarios inclusi. His dictis, patet litera satis longa vsque ibi.

2 Remanserunt. Secundum autem Hebraicam veritatem de filiis Benjamin erant 25. milia, & cum hoc sexcenti viri de ciuitate Gabaa vt sup. dictū est, & sic deficiunt mille, & sexcenti viri. Et de istis dñs Hebr. xi, quod refugerunt ad ciuitates alias de sorte Benjamin vnde uenerant in Gabaa, vt supra habitum est. Homines enim fugiētes de praelio fugiunt ad diuersa loca, secundum quod melius possunt, & in illis ciuitatibus fuerunt interfecuti cum mulieribus, & animalibus, & hoc videtur per hoc, quod subditur.

3 Regressi. post victoriam in campo habitam. Cetera patent.

CAP.

CAPVT XXI.

CAPVT XXI.

D

*Vrauerunt quoque; etc. * Iosephus. Israelitę iusiurā dium fecerunt, nullam suarum*

vito Beniamitę dare nuptijs filiam, sed armari contra eos & ampli⁹ eis, quam aduersus Chanaanos existere, quos hebrei sepius expugnassent, &c. Post hæc p calamitate Beniamin penitentia ducti sunt, & super hoc ieiunare proposuerunt, licet iusta passi essent, eo quod in legem peccauerint. Tunc sexcentos viros, qui fugerant, euocauere legationibus, suadentes eis, vt patienter ferrent, & ad illorum cętū concurrerent, dicebantq; . Simul cedimus vobis terram, quantumcunque tollere poteritis . Illi verò obediētes, vocantibus, aduenerunt, &c.

** Athanasius. Fuerunt iudices Israelis numero tredecim. Anni vero illorum fuerunt quadringēti, & vndecim.*

Irauerunt quoque filij Israel in Maspha, & dixerunt: Nullus nostrum dabit filijs Benjamin de filiabus suis vxorem. Veneruntq; omnes † ad domum Dei in Silo, & in cōspectu eius sedentes vsque ad vesperā leuauerūt vocem, & magno vlulatu cęperunt flere dicētes: Quare domine Deus Israel, factum est hoc malum in † populo tuo, vt hodie vna trib. auferret̄ ex nobis? Altera aut̄ die diluculo cōsurgentes extruxerunt altare, obtulerūtq; ibi holocausta, & pacificas victimas, & dixerunt: Quis nō ascendit in exercitum dñi, de vniuersis tribubus Israel? Grandi enim iuramento se constrinxerant cum essent in Maspha interfici eos, qui defuissent, ductiq; penitentia filij Israel super fratre suo Benjamin, cęperunt dicere: Ablata est tribus vna de Israel. Vnde vxores accipient *? Omnes enim † in commune iurauimus, non duros nos his filias nostras. Idcirco dixerunt: Quis est de vniuersis tribubus Israel, qui non ascendit ad Domum in Maspha? Et ecce inuenti sunt habitatores Iabes Galaad in illo exercitu non fuisse. Eo quoque tempore † cum essent in Silo nullus ex eis ibi repertus est. Miserunt itaque † decem milia viros robustissimos, & præceperunt eis: Ite, & percutite habitatores Iabes Galaad in ore gladij, tam vxores, quam paruulos eorum, & hoc erit, quod obseruare debetis. Omne generis masculini, & mulieres, quę cognouerunt viros, interficite; virgines autem reseruate. Inuentęque sunt de Iabes Galaad quadringentę virgines, quę nescierunt viri thorum, & adduxerunt eas ad castra in Silo in terram Chanaan. Miseruntque

† In Bethel.

† Israel.

E

* qui remanserunt. † per dominū.

† numeratus est populus, & nullus ex habitatoribus Iabes Galaad. † duodecim.

F

NICOLAUS DE LYRA.
CAPVT XXI.

Vrauerunt quoque. Hic consequenter describitur tribus Benjamin dissipatę reparatio. Circa, quam primo describitur effectus compassio nis, secundo effectus reparationis, ibi. Idcirco dixerunt. Circa primū pponitur motiuū com

passionis cum dē. *Irauerunt quoque. Hoc iurauerūt ante bellū. Et quia illi, qui euaserant, non poterant accipere vxores alienigenas, cum esset lege diuina prohibitū, ideo non videbatur via qualiter tribus Benjamin reparari posset per generationem, quia omnes mulieres tribus Benjamin fuerant interfectę, quod satis miserabile videbatur, quod vna trib. tota de populo Israel deleteretur, maxime cum hoc dominus nō præcepisset, sed tantum dixisset. Cras tradam eos in manus vestras, vt habetur cap. præcedenti, ideo subditur.*

1 Extruxerunt altare. Quia forte illud, qđ erat ibi prius, erat dissipatū, vel forte, quia arcā transportauerant ad exercitū, & reportatio ad locū suū, & situatio vocatur hic extractio.

2 Obtuleruntque ibi holocausta. Pro gratiarum actione de victoria habita, licet compateretur tribui Benjamin sic dissipatę.

3 Et dixerunt. Quis non ascendit. Cui⁹ cā subditur cum dicitur.

4 Grandi enim iuramento se constrinxerant, etc. Eo quod bellum p filios Benjamin pertinebat ad totam cōmunitatem populi, cui sufficiēter fuerat nūtiatū scel⁹ eorū, vt patet p p̄dicta.

6 Idcirco

6 Idcirco dixerunt. Hic consequenter describitur tribus Benjamin reparatio studiosa, & primo per mulieres eis datas. secundo per mulieres ab eis acceptas, ibi. *Dixeruntque maiores natu, &c. Circa primum dicitur.*

7 *Quis est de vniuersis tribubus, &c. Hoc aut̄ quæsierunt duplici de causa. Vna vt occiderent rōne iā dicta. Secda, vt virgines ibi repertę filijs Benjamin, q de bello euaserant, dāret.*

8 *Et ecce inuenti sunt babi. Et modus huius inuentionis subditur cum dicitur.*

9 *Eo quoque tempore. scilicet filij Israel redeuntes de prælio, vt gratias agerent domino, vt prædictum est.*

10 *Nullus ex eis. scilicet de habitatoribus Galaad.*

11 *Ibi repertus. Et per hoc scitum fuit, quod non fuerant in prælio, quia redissent in Silo ad reddendum gratias cum alijs, ideo sequitur punitio eorum, cum dicitur.*

12 *Ite, & percutite habitatores Iabes Galaad in ore gla. &c. In de testationem enim sui criminis, quia subtraxerant se à negotio totius cōmunitatis, facta est tanta punitio.*

13 *Inuentęque sunt de Iabis. Si autem quæratur qualiter cognoscebant eas ab alijs? Potest dici, sicut dictum fuit Num. 31. de virgibus Madianitarum, scilicet, quod faciebāt mulieres transire ante arcam domini, & ex ligno ibidem dato cognoscebant, quę essent virgines, & quę non.*

14 *Miseruntque nuntios ad fil. Benjamin. qui ducerent illas virgines.*

* Et præ-

MORALITER.

1 *Irauerunt quoque filij, &c. In hoc capitulo consequenter describitur compassio filiorum Israel super tribum Benjamin, quam destruxerant paucis exceptis, & eorum diligentia ad ipsius reparationem. In hoc autem documentum habēt iudices temporales, & ecclesiastici, seculares, & religiosi compatiendi punitis per eos, & reparandi defectus, prout potest fieri bono modo. Si tamen aliqua persona singularis sit morte punita, reparatio locum non habet in ea, sed in illis, qui peiorati sunt per eam. Nam eius morte terribi retrahuntur ab actu peccandi. Si vero cōmunitas morte punita fuerit aliqua sui parte debent esse solliciti qualiter in remanentibus*

reparetur, prout secundum Deum fieri poterit. Si autem punitio non sit scienda per mortem, solliciti debent esse punientes, ne punitio per sui duritiam ad desperationem inducat, nec per sui lenitatem occasionem tribuat delinquendi.

GREGOR. Inesse bonis rectoribus debet iuste consulens misericordia, & pie sciens disciplina, ne iustitia nimis sit aspera, & pietas sit remissa. Per hoc autem, quod filij Benjamin remanentibus datę fuerunt virgines ad suę tribus reparationem, significatur, quod peccatoribus sufficienter punitis debent dari exhortationes sanctę, ob bonorum omnium (prout fieri potest) recuperationem.

A nuntios ad filios Benjamin, qui erant in petra Remmon, & + praeceperunt eis, ut eas susciperent in pace. Veneruntque filij Benjamin in illo tempore, & datae sunt eis uxores de filiabus Iabes Galaad, alias autem non repererunt quas simili modo traderet: + uniuersusque Israel valde doluit, & egit poenitentiam super interfectione unius tribus ex Israel, dixeruntque maiores natu: Quid faciemus reliquis, qui non acceperunt uxores? Omnes in Benjamin foeminae conciderunt? & magna vobis cura ingentis; studio prouidendum est, ne vna tribus deleatur ex Israel. Filias enim nostras eis dare non possumus, constricti iuramento, & maledictione qua diximus: Maledictus, qui dederit de filiabus suis uxorem Benjamin. Ceperuntque consilium atque dixerunt. Ecce solennitas domini est in Silo anniuersaria, quae sita est ad Septentrionem urbis Bethel, ad Orientalem plagam viae, quae de Bethel tendit ad Si-

† populi que poenitit uis filios Beni ni. quod fecisset dominus fratrum in tribub. Israel. i. quod dominus occidisset unam tribum ex Israel. † oportet autem ut hereditate habeat, unum ex Benjamin de uiderunt.

chimam, & ad Meridiem oppidi Lebona. Praeceperuntque filij Benjamin, atque dixerunt. Ite & latitate in vineis. Cumque uideritis filias Silo ad ducendos choros ex more procedere, exite repente de vineis, & rapite ex eis singuli uxores singulas, & pergite in terram Benjamin. Cumque uenerint patres earum ac fratres, & aduersum vos queri coeperint, atque iurgari, dicemus eis. Miseremini eorum. Non enim rapuerunt eas iure bellantium atque victorum, sed rogantibus ut acciperent, & non dedistis, & a uestra parte peccatum est. Feceruntque filij Benjamin, ut sibi fuerat imperatum, & iuxta numerum suum rapuerunt sibi de his, quae ducebant choros uxores singulas, abieruntque in possessionem suam aedificantes urbes, & habitantes in eis. Filij quoque Israel reuersi sunt per tribus, & familias in tabernacula sua. + In diebus illis non erat rex in Israel, sed unusquisque quod sibi rectum uidebatur, hoc faciebat.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et praeceperunt eis, ut eas susciperent in pace. In Hebraeo habetur: Praeceperunt eis, ut eos susciperent in pace. Et utrumque fuit uerum, quia preceptum fuit filiis Benjamin, quod reciperent illas uirgines in uxores, & uirginibus, quod in hoc consentiret. **2** Dixeruntque. Hic consequenter describitur reparatio dictae tribus per mulieres ab eis captas, de consilio tamen, & uoluntate maiorum de Israel. Circa quod primo ponitur dictum maiorum, & consultatio. secundo consultationis denuntiatio, ibi: Praeceperuntque. Circa primum dicitur: Dixeruntque maiores natu, ad quos spectabat cura totius populi. **3** Quid faciemus reliquis, quia adhuc remanebant 200. uiri de Benjamin absque uxoribus. **4** Filias, &c. dare non pos. Dicitur tamen communiter, quod poterant, quia filij Benjamin non poterant ducere alienigenas uxores, & sic iuramentum illud uidebatur esse contra charitatem, quia erat contra reparationem unius tribus, quae reparatio cedebat in bonum unitatis totius populi, & ideo non erat seruandum. Veruntamen, quia tunc temporis horridum erat frangere quodcumque iuramentum, ideo habuerunt aliud consilium, uidelicet, quod filij Benjamin non habentes uxores uenirent latenter prope locum Silo, & ibi de uirginibus ducentibus choros acciperent sibi secundum numerum suum, & fugerent in terram Benjamin. Nec maiores natu hoc consulentes uenerunt contra iuramentum suum, quia nullus iurauerat, nisi de proprijs filiabus. Similiter nec

nec patres earum, quia non fuerunt in hoc consilio, nec dederunt eas. Similiter nec Benjamin eas rapientes peccauerunt, quia hoc fecerunt de mandato illorum ad quos spectabat cura totius populi, ut dictum est, & probabile est, quod illae uirgines consenserunt in matrimonium antequam cognoscerentur ab eis, & ex dictis patet litera usque ibi. **5** Miseremini eo, non enim ra. cas iure. Non propter negationem dationis, quia sic etiam maiores natu hoc allegantes essent in consimili culpa, eo quod suas filias illis non dederant, & sic non haberent frontem sic loquendi. Sed illud peccatum est intelligendum, eo quod non custodierant filias suas diligenter, sed permisissent eas ducere choros per campos, ubi poterant capi. eo enim ipso, quod iurauerant non dare eas filiis Benjamin, debebant eas sic custodire, quod illi non haberent facultatem rapiendi. Sic ergo exponitur hic passus secundum translationem nostram. In Hebraeo autem habetur sic. Miseremini eorum. Non enim cepimus uiro uxorem suam in bello, nec uos dedistis eis. quasi tempore culpemini. Quod sic exponit Hebraei. Miseremini eorum. ut possint reparare tribum per generationem. Non enim cepimus uiro uxorem suam. id est cuiuslibet uiro uxorem sibi copulandam, in bello contra uiros Iabes, sed deficiunt ducenti. Nec uos dedistis eis, quasi tempore culpemini, id est non potest uobis imponi culpa transgressionis iuramenti ex tempore quo acceperunt eas, sed post tempus iuramenti ipsi, quia non dedistis eis, nec post iuraueritis, nisi quod non daretis eis. Quod non fecistis, quia non ceperunt eas de uoluntate uestra.

CAP.

Libri Iudicum Finis.

CAPVT I.

A *Alta est.* Propter paucitatem spiritualium doctorum, quibus iudicandi datur autoritas, facta est fames verbi Dei, quando lex etiam per Iudicas traditiones corrupta est.

* Chaldeus Paraph. Facta est fames in terra Israelitarum. Decies autem mundo coelitus decreta fuit fames, ab ipsius creatione ad Messiam tempora, ad castigandos incolas terrarum. Incessit prima fames, Adamo viuente, terra maledicta in opere eius. Secunda viuente Lamech. Tertia viuente Abrahamo, quando coactus est Aegyptum petere. Quarta viuente Isaac, qui ut sibi, & familiae consulere, ad Achimelech regem Palaestinarum perrexit. Quinta, viuente Iacob, quando rei frumentariae causa, filios in Aegyptum semel, & iterum ablegauit. Sexta, viuente Booz, qui cognominatus est Abesfan, iustus, Bethlehemita Iudaeus. Septima, viuente Dauide Israelitarum rege.

Octaua, viuente Elia propheta. Nona, viuente Elifae, quando caput asini veniit Samaritanis octoginta argenteis, & quarta pars ebi stercoreis colubarum, quinque. Decima futura est, non fames comedendi

LIBER RUTH
INCIPIT.

CAPVT I.

N diebus vnus iudicis ^a quando iudices perant ^a facta est fames in terra ^b Abijtq; ho de Bethle- ^c he Iuda, vt peregrinare ^a tur i regione Moabide, cu vxore sua ac duob ^a liberis, ipse vocabatur Elimlech, & vxor eius

^a *Deus meus rex hic est Christus cui dicitur. Intende voci orationis meae rex meus, & Deus meus.*

medendi cibum, aut bibendi aquam, sed audiendi verbum D diuinæ prophetiæ.

^b *Abijtq; homo.* Rab. Christus, s. in Bethlehem Iuda natus peregrinationem huius mundi visitauit, cum vxore sua, i. ecclesia, & cum duobus liberis, duobus, scilicet, ordinibus Prophetarum, & Apostolorum, qui sanguine Christi a peccati seruitute sunt liberati.

Abijt homo. Rab. Quæ quidam decalogum legis intelligunt, & vxorem eius synagogam, & duos filios regalem honorem, & sacerdotalem, qui non solum in gente Iudæorum, sed, & pſelytorum copulam sibi acquirebant, sicut in tempore Dauid, & Salomonis, & aliorum factum est.

^c *Ipsè vocabatur Elimlech.* L. de tradit. Heb. in x. Paral. **HIERONYMVS.** Tradunt Hebræi hunc fuisse, in cuius tempore sol steterit, ppter præuaricatores legis, vt tanto miraculo viso, conuerterentur ad dominum Deum suum. Quod quia facere contempserunt, ideo fames in-

ualuit, & ille, qui in tribu Iuda prior videbatur, famis inopia, cum vxore, & filijs non solum patria pelleretur, sed etiam in eadem peregrinatione cum filijs moreretur.

IDEM.

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. I.

N diebus. Hic consequenter ponitur tertius casus s. ipsius Ruth. Et dividitur in quatuor partes, quæ primo scribitur ipsius Ruth conuersio gratiosa. secundo eius conuersatio virtuosa. tertio puenitio legalis. quarto copulatio mſimialis. Partes incipiunt in quatuor capitulis huius historiæ. Prima adhuc in duas, quia primo scribitur conuersionis occasio: secundo ipsa conuersio, ibi: *Cui dixit Noemi.* Occasio autem conuersionis Ruth ad Iudaismum fuit, eo quod fuit desponsata filio Elimlech Iudæo peregrinanti in terra Moab. Et ideo primo describitur ipsius Elimlech peregrinatio. secundo ipsius Ruth desponsatio. ibi: *Qui acceperunt.* Circa primum primo describitur tempus peregrinationis huius cum dicitur.

¹ *In diebus.* Quis autem hic fuerit, varie dicitur. Dicit enim magister in historiis, & aliqui expositores alii, quod iste iudex fuit Heli: qui cum hoc usurpauit sibi sacerdotium, quia non fuit de Eleazar, sed de Ithamar. Licet autem istud sibi dictum sit verum quantum ad hoc, quod Heli non fuit de Eleazar, sed de Ithamar, non tamen videtur verum, quod sibi usurpauerit sacerdotium. quia. 1. Reg. 2. f. dicitur ipsi Heli in persona domini. *Loquens locutus sum, vt domus tua, & domus patris tui ministraret in conspectu meo vsque in sempiternum, &c.* Ex quo videtur, quod illud sacerdotium habuit ex ordinatione diuina, vt dicitur ibidem plenius. Primum etiam dictum non videtur verum, videlicet, quod peregrinatio Elimlech, quæ hic describitur, contigerit tempore Heli, quia à principio quo incepit iudicare Israel vsque ad principium regni Dauid fluxerunt tantum octoginta anni prout fuit declaratum supra Iudic. 11. cap. In isto igitur tempore oportuit secundum istud dictum, quod peregrinatio Elimlech fuerit, & hic Booz de Ruth Obed genuerit, & Obed Iesse, & Iesse Dauid, & vita ipsius Dauid vsque ad principium regni sui. Quod non videtur verum. Primo, quia de isto tempore fluxerunt vndecim anni ad minus ante natiuitatem Obed, videlicet decem annis quibus Noemi mansit in regione Moab

ab, vt habetur in hoc ca. & vnus annus ante natiuitatem Obed quia dato, quod Booz statim acceperit Ruth post aduentum eius in Bethlehem, tamen antequam natus fuisset de ea Obed transiisset annus vndecimus totus, vel saltem fere. Itē Dauid vixit triginta annis antequam cepit regnare, vt habetur 2. Reg. 4. Itē Iesse pater Dauid iam erat senex quando genuit Dauid, vt videtur, quia habuit sex filios ante eum, vt habetur 1. Reg. 15. & 1. Paral. 2. & sic habuit trigintanovem annos ad minus, vt videtur quando genuit Dauid. Hoc etiā patet ex hoc, quod dicitur 1. Regum 17. quod erat senex, & grandæuus, etiam emerita militiæ, quando Dauid adhuc adolecens missus fuit ab ipso ad vitandum fratres suos. Si autem isti anni simul coniungantur, faciunt annos octoginta, & sic non remanet aliquod tempus vite ipsius Obed, quo usque possit generasse ipsum Iesse. Posito etiam cum hoc, quod Elimlech à primo anno Heli cepisset peregrinari, propter quod non videtur verum, quod historia Ruth fuerit tempore Heli, sed ante. Et ideo aliter dicunt Hebræi, & melius, vt videtur, quod iste iudex fuit Abesfan de quo dictum fuit Iudic. 12. qui fuit ante Heli quadraginta septem annis, vt patuit ex dictis supra Iud. 11. Dicunt etiam Hebræi, quod iste Abesfan, & Booz est idem homo, binomius tamen. Oportet tamen dicere secundum istam viam, quod peregrinatio Elimlech inceperat antequam Booz inciperet iudicare, quia iudicauit populum septem annis tantum, & Noemi fuit in regione Moab decem annis, vt dicitur infra eod. capi. & Booz accepit Ruth post. Veruntamen illa peregrinatio per reditum Noemi fuit terminata sub Abesfan, qui idem est, quod Booz secundum Hebræos, ideo dicunt hoc fuisse tempore eius, quia res à fine denominatur. Et quia ista historia hic ponitur, ad ostendendum quomodo Dauid rex descendit de Booz, vt patet in fine.

² *Facta est fames.* Propter populi peccata.

³ *Abijt homo de Bethlehem.* Cuius peregrinationis varie assignatur. Dicit. n. Hiero. super 4. cap. Paral. quod tunc temporis sol steterit p aliquod spatium immobilis ad terram hoies, vt sic retraherentur ab enormibus peccatis quibus erant inuoluti * quod

MORALITER.

* ³ *Abijt homo, & ceter.* Secundum Hebræos iste fuit valde diues, sed auarus, propter quod tempore famis exortæ moleste ferebat petitiones suorum consanguineorum, & conciuum, qui fame coactu recurrerant ad eius auxilium, & ideo

& ideo ad declinandum petitiones eorum, cum vxore ac filijs, & mobilibus bonis abiit in terram Moab. Et quoniam habuit malum motuum, dominus ibidem puniuit eum morte propria, & filiorum, & consumptione bonorum temporalium, propter quod vxor eius Noemi reuersa in Bethlehem vixit.

A * Idem. Mahalai filius Sefan, ipse est Elimelech pater Maalon, & Chelion. Sefan ideo dicitur filios non habuisse, quia

Mid. cap. 2.
L. de Noam.
Hob.

isti absque filiis mortui sunt.
* Idem. Elimelech. i. Deus meus rex. Maalon, de fenestra siue à principio, vel consummatio. Noemi, pulchra. Orpha ceruix eius. Ruth, videns, vel festinans, siue deficiens.

* Ioseph. Elimelech famem fetre non valens, & filios ex ea natos sumens, migravit in terram Moabitarum. Cumque ei cuncta bene procederent, filijs Moabitas dedit uxores.

* Chaldaeus Paraph. Transgressi decretum diuini oraculi sibi duxerant extraneas uxores, & propterea immatura morte obierunt, in terra profana, & relicta est Naoumi vidua, & duobus orbata liberis.

B

a Mahalon. Qui de fenestra, vel à principio. Hic est chorus prophetarum per quos de fenestra primum fidei lumen in orbem processit, qui etiam veri luminis, id est, Christi primi prae dicatores fuerunt.

b Chelion. consummatio. Hi sunt Apostoli, qui a signata prophetarum ad consummationem plenam intellectus perduxerunt. Hi merito Ephrathai, & de Bethlehẽ Iuda orti sunt qui celesti pane satiati per predicationem euangelij fructum predicationis collegerunt. Ephrathæus enim frugifer, Bethlehẽ domus panis, Iuda confessio interpretatur. unde.

Marc. 6. c.
Iud. 16. d.
Ioan. 16. c.

Vos date illis man. Item. *Euntes predi. euang. re. Dei.* Et alibi. *Elegi vos de mun. vt eatis, & fru. fa.*

C

c Ruth. Videns, vel festinans, vel deficiens interpretatur, in qua obedientia, & credulitas gentium designatur. de quibus dicitur. *Populus quem non cognouit, seruit mihi, & cat.* Et alibi. *Aethiopia proueniet manus eius*

† Moabitidẽ.
Psal. 77. g.
Psal. 66. g.
† dicerent mihi esse spem, & hac nocte esset vir mecum.

eius Deo. Vocabantur ergo duo populi per sanctos prae dicatores ad confortium fidei, & electorum Dei, vt ex diuersis gregibus fieret vnum ouile.

a ¶ Id est, pulchra. Pulchra, pulchra es amica mea, &c.
b Noemi, & duo filij, alter Mahalo, & alter Chelion Ephrathai de Bethlehem Iuda. Ingressiq;

regionẽ Moabitidẽ morabatur ibi. Et mortuus

est Elimelech maritus Noemi, remansitque

ipsa cum filijs, qui acceperunt uxores Moabi-

tidas, quarum vna vocabatur Orpha, altera

Ruth. Manseruntque ibi decem annis, & ambo

mortui sunt Mahalon videlicet, & Chelion. re-

mansitque mulier orbata duobus liberis ac ma-

rito. Et surrexit, vt in patriam pergeret cum vtra-

que nuru sua de regione Moabide, audierat enim,

quod respexisset dominus populum

suum, & dedisset eis escas. Egressa itaque de loco

peregrinationis suae cum vtraque nuru, & iam in

via reuertendi posita in terra Iuda, dixit ad eas:

Ite in domum matris vestrae, faciat vobiscum

dominus misericordiam, sicut fecistis cum mor-

tuis, & mecum, det vobis inuenire requiem in

domibus virorum quos sortiturae estis, & oscu-

lata est eas. Quae eleuata voce flere coeperunt, &

dicere. Tecum pergemus ad populum tuum.

Quibus illa respondit. Reuertimini filiae meae,

cur venitis mecum? Num vltra habebitis in

utero meo, vt viros ex me sperare possitis. Re-

uertimini filiae meae, & abite. Iam enim senectute

confecta sum, nec apta vinculo coniugali. Etiam si

possem hac nocte concipere, & parere filios, tamen

eos expectare velitis donec crescant, & annos

Indic. 11. Et ideo si aliquis velit dicere, quod Ruth fuerit filia Eglon regis Moab, oportet prius dicere, quod ista e Eglon fuent alius ab illo quem interfecit Aod, & longe posterior ipso. Et tamen adhuc non vni conuenienter dictum sunt dictum Hebraeorum, & catholicorum, quia sicut Hiero. Elimelech iuit pauper ad regionem Moab, & secundum Hebraeos licet fuerit diues, tamen fuit ibi depauperatus, vt dictum est sup. Et hoc vni ex eo quod dicitur infra. c. 3. Noemi rediit de terra Moab vacua, sicut ne viro, filijs, & diuitijs. Non est autem verisimile, quod rex Moab dedisset filiam suam uxorem viro pauperi, & extraneo, & si post dationem depauperatus fuisset vir eius, non est verisimile, quod permisisset eam recedere de terra sua, ita pauperem, quod indigeret colligere spicas in agro alieno, sicut dicitur de Ruth sequenti. ca. Et ideo magis vni, quod ipsa Ruth fuerit de humi li progenie. Sequitur.

1. Audierat enim. & ideo fame recedente de terra sua melius poterat ad eam redire.

2. Ite in domum. Hoc dixerat, quia patres earum erant mortui, vel quia mulieres sunt magis familiares matribus suis, quam patribus.

3. Quae eleuata voce flere coeperunt. Ex quo patet, quod Noemi valde bene se habuerat ad nurus suas.

4. Num vltra habebitis. Preceptum. n. erat in lege Deut. 25. quod si aliquis moreret sine herede relicta uxore, frater eius acciperet eam ad suscitandum seminem fratri suo defuncto. Cetera patet. i. licet.

* Cui di-

d Mortui sunt. Post perfectionem pij laboris, scilicet de exilio huius mundi ad celestia regna migrauerunt, vt ex plero mandato decalogi acciperent denarium beatitudinis.

* Ioseph. Noemi amare ferens, quod ei prouenerat, & desolationem charorum non sustinens filiorum, propter quos, & de patria sua videbat egressa, rursus reuertebat ad eam.

* Chaldaeus. Famis angustias sustulerat dominus, & escas Israel prae buerat, propter aequitatem, & preces, quas coram domino fundebat Abessan Iudex, qui & Booz pius dicitur.

e Egressa est, &c. vtraque; Studiosè satagit ecclesia, vt plebes quas Apostoli, et prophetae tempore suo instruxerunt, perducant ad unitatem fidei, & societatem Christianae religionis, quae scriptura referente didicit, quia iustus non derelinquetur, nec semen eius quarens panem, qui de caelo descendit.

f Ite in domum. Ecclesia non indiscrete agit, nec indiscrete quicquam recipit. unde. *Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, si ex Deo sunt.* Possunt haec synagoga conuenire, quae retrahit ad fidem Christi venientes, & maxime illud, vt separata à veritate in firmam se cognoscat expectandi. *Reuertimini filiae meae.*

g Num vltra. RAB. Vox synagoga veritatem confitetur & superuenientem culpam non tacentis, quae à viro, id est, Dauid relicta, & à filijs, id est, regibus, & principibus priuata sterilem se esse, & infirmam ad concipiendum filios Deo confitetur post aduentum Christi.

E Eleua

NICOLAUS DE LYRA.

* quod non fecerunt, propter quod tanta fames facta est in terra illa, quod Elimelech, qui erat de nobilioribus, & potentioribus ciuitatis Bethlehem, fuit coactus ire ad terram extraneam ad quaerendum victum suum. Hebraei autem dicunt, quod propter famem in illa terra accidit multi pauperes recurrerunt ad Elimelech, quia erat diues, & potens, & propter auariciam suam durum erat ei dare, propter quod ad eum tantum importunitatem illorum exiit de terra Israel cum bonis mobilibus, quae habebat, & quia ex mala causa exiit, ibidem mortuus fuit cum filiis suis, & de paupertate est. Cetera patet in lite. 1. Qui acceperunt. Hic consequenter describitur ipsius Ruth desponsatio. Dicit autem Hebraei, & etiam aliqui catholici, quod ista Ruth fuit filia Eglon regis Moab. Sed hoc vni falsum, quia à tempore Aod, qui interfecit Eglon, vt habetur Indic. 3. fluxerunt anni ducenti 32. vsque ad Abesfan, vt declaratum fuit Indic. 11. & multo plures anni fuerunt vsque ad Heli. & ideo si Abesfan fuit idem, quod Booz, vt dicit Hebraei, impossibile est, quod Ruth fuerit filia Eglon, quae interfecit Aod, quia adhuc erat satis iuuenis, & apta ad prolem quae fuit coniuncta ipsi Booz. Item si Booz fuit alter ab ipso Abesfan, ita quod historia Ruth accidit tempore Heli, vt dicit aliqui, multo magis impossibile est, quod ipsa Ruth fuerit filia praedicti Eglon, quia multo plures anni fuerunt vsque ad Heli, quam vsque ad Abesfan, vt declaratum fuit Indic. 11.

Indic. 11. Et ideo si aliquis velit dicere, quod Ruth fuerit filia Eglon regis Moab, oportet prius dicere, quod ista e Eglon fuent alius ab illo quem interfecit Aod, & longe posterior ipso. Et tamen adhuc non vni conuenienter dictum sunt dictum Hebraeorum, & catholicorum, quia sicut Hiero. Elimelech iuit pauper ad regionem Moab, & secundum Hebraeos licet fuerit diues, tamen fuit ibi depauperatus, vt dictum est sup. Et hoc vni ex eo quod dicitur infra. c. 3. Noemi rediit de terra Moab vacua, sicut ne viro, filijs, & diuitijs. Non est autem verisimile, quod rex Moab dedisset filiam suam uxorem viro pauperi, & extraneo, & si post dationem depauperatus fuisset vir eius, non est verisimile, quod permisisset eam recedere de terra sua, ita pauperem, quod indigeret colligere spicas in agro alieno, sicut dicitur de Ruth sequenti. ca. Et ideo magis vni, quod ipsa Ruth fuerit de humi li progenie. Sequitur.

2. Audierat enim. & ideo fame recedente de terra sua melius poterat ad eam redire.

3. Ite in domum. Hoc dixerat, quia patres earum erant mortui, vel quia mulieres sunt magis familiares matribus suis, quam patribus.

4. Quae eleuata voce flere coeperunt. Ex quo patet, quod Noemi valde bene se habuerat ad nurus suas.

5. Num vltra habebitis. Preceptum. n. erat in lege Deut. 25. quod si aliquis moreret sine herede relicta uxore, frater eius acciperet eam ad suscitandum seminem fratri suo defuncto. Cetera patet. i. licet. * Cui di-

A *a Eleuata.* per has mulieres, quarū una dolēs, & lugēs a focru recedit obitinato aio adhæret. credentes significantur, quorum alii percepta gratia baptisimi, & societate fidei ad errores pristinos relabuntur, quos significat Orpha, quæ ad deos suos reuerſa est. Alii vero definito conſilio perceptam gratiam conſequuntur, quos ſignificat Ruth.

Theod. Laudabilis eſt cōſtātia Ruth, q̄ mulierem ſeniō cōfeſtam, & paupertate laborātē prulit parentib. pp ai pietatē, & coniugis memoriam.

Chaldeus Parap. Dixit Ruth Ne mecum contendas, vt recedendo te deſeram, qm̄ conuerſa ſū ego, vt profelyta ſim. Dixit Naoumi, Iubemur ſerua re ſabbatha, & dies feſtos, ita vt ambulare non liceat ultra duos mille cubitos. Reſpondit Ruth. Quocunq. ibis tu, ibo. dixit Naoumi. Iubemur ne unā cū externis habitemus populis. Reſpondit Ruth, Vbi cū que habitabis, habitabo. Dixit Naoumi, Iubemur obſeruare ſexcenta tredecim præcepta. Reſpondit Ruth, quod obſeruabit populus tuus, obſeruabo ego, p̄inde ac ſi populus meus antea fuiſſet. Dixit Naoumi, Iubemur ne colamus Deū alienum. Rñdit Ruth. Deus tuus Deus me⁹ erit, Dixit Naoumi, Sunt nobis quatuor gña mortis in ſcleratos, lapidatio, exuſtio, cædes gladii, & crux. Rñdit Ruth, Quomodocunq. morietis, moriar. Dixit Naoumi. Nobis eſt ſepulcrum. Rñdit, Ibidem etiam ſepeliar, neque in poſterum hac de re verbum facito, nam diſpeream, niſi mors me a te ſeparet.

Chryſ. Ruth pro merito fidei ſuæ nupſit Booz, quia propriam

B *titudo ualde et quæ*

C

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Cui di. Hic conſequenter deſcribitur ipſius Ruth conuerſio, que nouit reuerſi, ſicut altera, ſed ire ad terram Iſrael cum focru ſua, & conuerſi ad cultum Dei unius, Gentilitate relicta, propter quod dixit
- 2 Ne ad. reuertendo ad cultum idololorum.
- 3 Quocunq. Hic dicunt Heb. quod uolentibus conuerſi ad Iudaismum dicenda ſunt grāua legis, ſaltem ſecundum partem, ſicut uolentibus ingredi Religionem explicanda ſunt diſſicilia illius Religionis. Dicunt igitur, quod Noemi uidens Ruth uelle conuerſi ad Iudaismum, dixit ſibi aliqua onera legis, & primo dixit ei, quod non erat licitum Iudeis ire extra terram Iſrael, niſi ex cauſa magnæ neceſſitatis. Et tunc Ruth ei reſpondit. Quocunq. & non alibi, iterum dixit ei, Non eſt nobis licitum quod mulier ſit ſola cum uiro, niſi fuerit maritus eius. Et Ruth reſpondit.
- 4 Vbi morata, nolens eſſe ſine te cum aliquo uiro. iterum dixit, populus Heb. eſt ſubiectus legis oneribus, in qua ſunt ſexcenta, & tredecim præcepta. Tunc reſpondit.
- 5 Populus tuus, q. d. nolo ſubdi legi ipſius. iterum dixit, Prohibitum eſt nobis colere deos alienos. Et ipſa reſpondit.
- 6 Deus tuus Deus meus. Q. d. alium nolo colere. iterum dixit ei,

MORALITER.

10 Egreſſa ſum, vt habetur inf. eo. c. In hoc ergo documētum hñt diuites huius mundi, ne moleſte ferant petitiones pauperum, nec declinent ab eis indebitē ne ſicut Elimelech puſtiantur, ſecundum qđ dñ Sap. xj. c. Per que peccat q̄s, per hæc & torquetur. Et Prou. 21. b. Qui obturat au. ſuam ad clamorem pauperis, & ipſe clamabit, & non exaudietur. Exemplum Lu. 16. de diuite epulone qui guttam aquæ impetrare non potuit, eo qđ micas panis Lazaro negauit. Et multo plus timere dñt auari ſcīæ quæ per communicationem non minuitur, ſed auget. Et ſimiliter ſapientes tpalib. ſi fuerint auari de dando conſilio pauperib. in quo non datur res poſſeſſa, ſed tantum uerba. Per Ruth aut quæ relicta Gentilitate Noemi adhæſit di-

propriam gentem contempſit, & terram, & genus, & elegit D Iſrael, & nō deſpexit focrū viduū ſimul, & peregrinā, deſiderio ducta gñis eius magis q̄ ſui Deos patrū ſuorū repellit, & Deum uiuētē elegit, dicens ad focrum, Ne aduerſeris mihi. *Com. in Lu. cap. 3*

Ambroſius. Ruth intrauit eccleſiam, & facta eſt Iſraelitis, & meruit inter maiores Dñici generis computari pp cognationem mentis electa, no corporis. Hanc amulemur, vt qui morib. hanc progatiuam meruit, nos quoq; pp morum electionem, in eccleſiam Dñi meritis ſuffragantib. adlegamur, &c. Eius exēplo, relinquentes pñam domum, dicamus ei q̄ nos ad cultum Dei uocaret, vt Paulo, aut cuiuſq. Epifcopo, *Populus tuus, populus meus, & Deus tuus, Deus meus.*

Quocunq. ſic eccleſia de gentib. uocata relicta patria, idololatria omiſſa, carnali conuerſatione, & deſideriis, profitetur Deum ſuum eſſe in quē

crediderunt ſancti, & iuram quo caro Chriſti aſcendit & p eius nomine in hoc ſeculo pati vtique ad mortem, & cū populo ſanctorum, & prophetarum & patriarcharum. vnde, *Lazarus*

uidens. Gentilis populus obſtinato animo prædicatores ſequitur in terram ſanctam, & in ciuitatem Dei Bethlehem, ubi præparatur ad ſuſcipiendum ſponſum de ſtirpe Abrahamæ natum, in quo benedicentur omnes gentes, vel tribus terræ.

Ne voc. Agnoſcit ſynagoga calamitatem ſuam, quam poſt aduentum Chriſti merito patitur & reſugit pulchra uocari quia tempora p̄ſperitatis ſuæ

finiri conſpicit.

Quan.

ei, Transgreſſoribus legis noſtræ in diuerſis caſibus imponitur pœna quadruplicis mortis, ſcilicet lapidationis, combuſtionis, ſtrangulationis in ſuſpenſione, & occiſionis gladio, vt patet in Exo. & Deuterono. Et tunc Ruth reſpondit.

7 Quæ te. Q. d. parata ſum ſuſcipere pœnam cuiuſcunq. mortis, ſi meruero ſicut, & tu.

8 Videns er. Quia quando aliquis habet firmam uoluntatem tranſeundi ad legem diuinam, vel Religionem, non eſt impediendus, ſeu reſutandus. Cætera patent uſque ibi.

9 Dicebantque. Secundum expoſitores noſtros legitur depreſſiue, & eſt uerbum congaudendi de reditu Noemi. Secundum Heb. uero legitur interrogatiuè, & eſt uerbum admirandi, quaſi dicatur, Hæc eſt illa Noemi quæ reſeſſit cum curru, & equis, & diuitiis, & modo reuertitur pauper, & peditando, quia exiuit terram Iſrael ex mala cauſa, vt ſupra dictum eſt ſecundum opinionem Hebræorum, & huic conſonat quod ſequitur.

10 Egreſſa ſum. filiis, & diuitiis.

11 Et uacuam, & in hoc conſtitetur pœnam ſibi inſlictam a Domino pro peccato ſui exitus de terra Iſrael ex mala cauſa, vt ſupra dictum eſt. ſ. ſecundum opinionem Hebræorum.

CAP.

ſona premitens ueraciter, quæ relicta diaboli ſeruitute adhæret eccleſiæ eius mandatis humiliter obediendo, q̄ p Noemi bene ſignificatur, eo quod Noemi pulchra interpretat. Et Can. 4. de eccleſia dicitur, *Tota pulchra eſt am. &c.* Et talis fuit in principio, ſed modo poteſt dicere.

9 Ne vo. Nam multi qui de bonis eccleſiæ lautè uiuunt, & magnificè, per ſuam vitam malam ipſam multipliciter amaricant de quo B. Bern. in eius perſona loquens exponit illud Eſa. 38. d. *Ecce in pace amaritudo mea ama.* Poſtq̄. n. ceſſauit p̄ſcutio tyrannorum contra eccleſiam, & ipſa dotata eſt multis, & magnis temporalibus bonis, multi abutentes peccatis enormibus, plus ſecundum ueritatem amaricant eccleſiam in iſta pace, quam amaricata fuerit in tyrannorum perfectione.

Com. in Lu. cap. 3

troges me

Rom. 15. c

F

Pœna legis quadruplex

A *Quan. pri. i. qñ lex incarnationis suæ ordinem ad myste-
riū passionis Christi conuertit. Mesis. n. hordeacea tempus
dñice passionis exprimit,
q̄ mense nouorum, i. pri-
mo mense contigit. Bñ er-
go tpe illo ad Bethlehem
uenit, qñ lex Ch̄m quē
docet in Bethlehem na-
tum, in pascha, idest in
mēse nouorum p̄dicat*

occi sum. Sctā quoque ecclesia toto conatu laborat, ut quos
ad fidem conuocat, incarnationis, passionis, resurrectionis
† merito imbuat. Mesis
hordeacea Iudeorum ex-
primit credulitatem, qui
peracto sacramento pas-
sionis p̄dicatib. Apostolis
primum ad fidem ueniūt
qui alibi qñq. panib. hor-
deaceis p̄stia Dño legūt.

vocatis me Noemi, q̄ Dñs humiliavit, & afflixit Om-
nipotens? Venit ergo Noemi cum Ruth Moabitide
nuru sua de terra peregrinationis suæ, ac reuerfa est in
Bethleem, quando primum hordea metebantur.

CAP. II.

Rat autem, & cat.
Chaldæus. Parap. Ipsi Naoumi erat cognatus
mariti sui, ut strenuus, ac legisperitus de familia
Elimelech, cui nomen Booz.

cit, ut ita instituant nurus suas, quo possint in his natura te-
neclutis habere subsidium, & quasi stipendium magisterii,
mercedem quoque suæ capere disciplina. Et. n. que bene in-
stituerit nrum suam Ruth, ei deesse non poterit, q̄ viduita-
tem socrus paternæ domui p̄ferat. Et si uir quoq. eius mor-
tuus fuerit, nō relinquat tñ, a-
lat in opem, soletur mœrentē,
nec dimissā discedat. Nescit e-
gere optima disciplina. Noe-
mi duob. filiis destituta & ma-
rito, pietatis emolumenta nō
perdidit, nam & solatium mœ-
roris, & subsidium paupertatis
inuenit.

B Josephus. Veniente Ruth
focru in Bethlehē. Booz Eli-
melech cognat⁹ suscepit eas.

CAP. II.

RAT autē viro Elimelech
confanguineus hō, & ma-
gnarū opum noīe Booz.
dixitq. Ruth Moabitis ad
focru suā. † Si iubes vadā

*b Spicæ remanentes fideles significant, qui translatis ceteris ad cælum
nobis relin. uuntur ad exemplum.*

in agrum, & colligā spicas quæ fugerint manus
metentium, vbicunque clementis in me patrif-
familias reperero gratiam. Cui illa respondit,
Vade filia mi. Abiit itaque, & colligebat spicas
post terga metentium. Accidit autem vt † ager
ille haberet dominū nomine Booz, qui erat de
cognitione Elimelech. Et ecce ipse ueniebat de
Bethlehem, Dixitque messoribus, Dominus vo-
biscum. Qui responderunt ei. Bñdicat tibi Do-

*a Fortitudo Dei, unde & uocabitur nomen
eius admirabilis, consiliarius, Deus fortis. prin-
ceps pacis, pater futuri seculi.*
a Ecclesiam.

*a Messis sunt sancti qui colliguntur repouendi in herreo Dei. Messores sunt an-
geli. Vnde, Exhibunt angeli boni a malis.*

b *c*

Analog.

Deut. 18. 9

1. Cor. 1. d
- que fuge-
rit manus ue-
tentium

Luna de ui-
dus.

Vir iste cōfanguineus Eli-
melech Christus est agnus le-
gis, & legislator, quia per le-
gem promissus, & de Patriar-
chis natus, & de gente Iudeo-
rum secundum carnem. vnde
*Prophetam suscitabit uobis Deus
de fratrib. vestris, tanquam me au-
dieris. Hic est potens qui mundi
principem debellauit, & totum or-
bem suo imperio subiugauit, &
maguarum opum, quia cæli, &
terra possessor est, & in eo sunt
omnes hirsauri sapientiæ, &
sc̄a. Ipse est. n. virtus, & sapia.*
** b Abiit, & colligebat spicas,
post terga metent. & c.*

C ** Ambrosius. An mediocri-
tibi illa uidua uidet Noemi,
q̄ uiduitatem suā messis ma-
nipulis sustentabat alienæ, q̄
auro grauem alebat nurus. nā
hoc quoq. & ad subsidium, &
ad gratiam uiduarum proi-
cit*

NICOLAUS DE LYRA.
CAP. II.

Rat autem. Hic consequenter describitur ipsius Ruth
conuersatio virtuosa, & quia humilitas est funda-
mētum omnium virtutum, ideo circa eam primo
describitur humilitatis virtus, secūdo honestatis decus, ibi,
*Accidit au. tertio gratitudo in beneficiis, ibi, Quæ ca. in sa. quar-
to sollicitudo in exercitiis, ibi, Collegit ergo. Humilitas autem
eius apparet in hoc, quod obtulit se ad colligendum spicas in
agro de uoluntate, & licentia socrus suæ. Præmittitur tam ē
hic nomē ipsius Booz, eo qd̄ ager in quo collegit erat ipsius
qa erat de cognitione mariti sui defuncti, & hoc est qd̄ d̄r.*

1 *Erat au. Dicūt Heb. q. Elimelech focer Ruth, & Salmō p̄
Booz fuerūt fr̄s, & sic maritus Ruth & Booz erāt cōsāgui-
nei germani, Sed primū dictū v̄ falsum qa Salmō q̄ genuit
Booz de Rahab fuit tpe Iosue, & accepit vxorē Rahab post
destructionē urbis Iericho, qa tūc fuit copulata populo Isrl̄,
vt h̄r Iosue 6. hoc autē fuit circa p̄icipiū ducatus Iosue, a p̄-
cipio vero ducatus eius vsq. ad Abefan, quē Hebræi dicūt cē
ipsū Booz, fluxerūt anni 272. & multo p̄iures fluxerūt vsq.
ad Heli, & iō si fm̄ op. Heb. dicat, q. Booz & Abefan idē hō
fuit. impossibile v̄r, q. Elimelech fuerit frater Salmon, quia
Ruth uxor Mahalon filii Elimelech adhuc erat iuuenis, ut
satis patet ex sequentib. quando fuit copulata matrimonio*

ipsi Booz adhuc potenti generare. Et adhuc magis impossi-
bile est, si dicatur quod Booz fuit tempore Heli qui postea
per multos annos iudicauit, pp̄ quod dicunt doctores no-
stri, & bene vt videtur, q. tres fuerunt Booz sibi succedētes,
quorum primus fuit auus, secundus filius, & tertius nepos,
primus fuit filius Salmō quē genuit de Rahab, & tertius fuit
iste qui genuit Obed ex Ruth, & hoc idem dixi sup̄ Mat. 1. c
vbi isti tres sub uno noīe comprehenduntur. Tū qa Mat. E.
uāg. genealogiā saluatoris in trib. quaterdenis voluit descri-
bere, vt ibidē d̄r, in quo at gradu vltimus Booz atinebat ipsi
Elimelech, & filio eius Mahalō, postea dicet, Cetera patent
2 *Acti. au. Hic describitur ipsius Ruth honestatis (in l̄ra.
decus qd̄ percepit Booz ueniēs ad mēssores suos, vñ subdit.
3* *Dixitq. & c. Scdm̄ qd̄ dicūt Hebræi & satis apparet ex tex-
tu, Booz iā erat hō p̄uētæ ætatis, & honorabilis rōe sciētīe,
& virtutis, & iō n̄ ē verisimile q. de aliqua iuuecula muliere
q̄ sisset, nisi rōe honestatis singularis q̄ in ea videret, & iō di-
cūt He. qd̄ spicas st̄ates remanentes post mēssores collige-
bat st̄ado, iacentes at colligebat sedendo, ne inclinādo se ad
colligendum uestes suæ eleuarentur a parte posteriori, &
pars aliqua tibiarum suarum discooperta appareret, & ideo
Booz videns eius honestatem motus fuit ad quarendū quē
esset, & ad faciendum sibi gratiam, dicens ei quod sequi-
tur.*

Diuisa.

Audi

MORALITER.

1 *Erat au. In hoc c. agit de Ruth humiliter & diligenter i a-
gro Booz spicas colligente. p̄ agrū istū sacra scriptura signifi-
cat, q̄ est ager plenus optimis fr̄ijs, & sensib. tanq̄ bonis fru-
ctib. pp̄ qd̄ est ager quem bñdicat Dñs. per Booz autē, q̄ forti-
tudo interpretat, Dñs n̄ Iesus Ch̄s signat, q̄ tātē fortitudinis
est, q. portat oīa uerbo uirtutis suæ, ut d̄r Heb. 1. a. Ipse uero Dñs
est huius agri, pp̄ quod d̄r Deuter. 33. In dextera eius ignea lex.
Quæ cōtinet i. uet. ac no. tes. & bñ d̄r ignea, eo q. ignem cha-
ritatis in cordib. fidelīū accendit. Mēssores autē uiri Booz. i.
Ch̄i, sūt doctores, & p̄dicatores, Ruth at̄ humilis, & deuota
personā deuotā, & simplicem signat, q̄ sermones audiens at-
teute de his q̄ pōt. capere, uitā suā, & consciam informat. Et
similiter*

summet alioru uerbo, & exepio p̄m cotemete tibi modū, &
de hoc B. Fr̄aciscus exponebat illud 1. Reg. 2. a. *Sterilis pepit
plurimos, & q̄ multos hēbat filios infirmata est.* Sterilē. n. dicebat
fr̄m simplicē, oīm p̄dicandi nō hntē per quē gnant filii, i.
ecclesia Dei. 1. Cor. 4. d. *In Ch̄ro Iesu p̄ uen. ego uos ge.* Et talis fr̄
simplex exēplari uita plus p̄ficat sibi & aliis q̄ p̄dicator uer-
bosus, & idē dicēdū de aliis simplicib. personis, q̄ sūt uitę e-
xemplaris. Et bene significatur per Ruth, quæ maiore gra-
tiam inuenit apud Booz, quam eius mēssores, quia facta est
eius uxor. Sic persona simplex exemplaris uitæ maiorem
gratiam inuenit apud Christum, qui significatur per Booz,
quam mēssores, per quos, ut p̄dictum est, significantur
p̄dicatores.

A *Et rogauit.* Quia sancta ecclesia perseuerat in agro diuinæ lectionis post messorum, & prædicatores, mysteria scripturarum colligens, ut in sinu mentis suæ testimonia, & exempla virtutum recondat. Vel ager ille est celestis studii disciplina messis intelligentia spiritalis, messorum, prædicatores, spicæ remanentes, sententiarum scripturarum, quæ multum per mysterium occultatur, quasi pleniores remanent ad exercitium meditationis. Plebs ergo Gentilis ecclesiasticam disciplinam ardentem appetit ut ad meditationem diuinæ legis, & sanctorum societatem admittatur, & sanctorum documentis, vel exemplis reficiatur.

B *Ne vadas.* Quia ne recedas a statu fidei ne sequaris errores hereticorum, vel schismaticorum, sed magis iungere animab. sanctis, ut metas scripturas sanctas, meditando, & opere implendo, & haustum diuinæ sapientie de libris duorum testatorum, & unum pueri i. scilicet bibunt & ipsa bibas.

C *Quæ cad. in fac.* Græas refert Ecclesia gentium saluatori quæ respiciere dignatus est. cui ille respondit, placere sibi quod mortuo uiro suo, i. diabolo parietes idololatras reliquit, & terram natiuitatis, carnalia desideria, & populo sanctorum se sociavit, qui sibi antea ignotus fuit, cum sequeretur cupiditatem veteris hominis.

D *Nuntiata mihi omnia sunt, &c.*

* **THEODORETVS.** Nos docet hæc historia Booz quoque uirtutem. Ruth. n. non solum fructu liberaliter impertit, sed etiam verbis est consolatus. Nec solum eam cibo impertit, sed ipse quoque fuit per se sui officii minister, ut qui non alii iusserit ministrare, sed ipse parauerit farinas, & panes admodum liberaliter attulerit.

* **Chaldeus Paraph.** Dixit Booz ad Ruth, Per prophetiam significatum est mihi fore, ut proueniant ex te reges, & prophetæ, pp bonitatem, qua affluisti erga socrum tuam, quam marito tuo demortuo, aluisti, reliquisti etiam religionem tuam, populum tuum, patrem & matrem tuam, solūq. natale, & teten-

A *Et rogauit.* Quia sancta ecclesia perseuerat in agro diuinæ lectionis post messorum, & prædicatores, mysteria scripturarum colligens, ut in sinu mentis suæ testimonia, & exempla virtutum recondat. Vel ager ille est celestis studii disciplina messis intelligentia spiritalis, messorum, prædicatores, spicæ remanentes, sententiarum scripturarum, quæ multum per mysterium occultatur, quasi pleniores remanent ad exercitium meditationis. Plebs ergo Gentilis ecclesiasticam disciplinam ardentem appetit ut ad meditationem diuinæ legis, & sanctorum societatem admittatur, & sanctorum documentis, vel exemplis reficiatur.

B *Ne vadas.* Quia ne recedas a statu fidei ne sequaris errores hereticorum, vel schismaticorum, sed magis iungere animab. sanctis, ut metas scripturas sanctas, meditando, & opere implendo, & haustum diuinæ sapientie de libris duorum testatorum, & unum pueri i. scilicet bibunt & ipsa bibas.

C *Quæ cad. in fac.* Græas refert Ecclesia gentium saluatori quæ respiciere dignatus est. cui ille respondit, placere sibi quod mortuo uiro suo, i. diabolo parietes idololatras reliquit, & terram natiuitatis, carnalia desideria, & populo sanctorum se sociavit, qui sibi antea ignotus fuit, cum sequeretur cupiditatem veteris hominis.

D *Nuntiata mihi omnia sunt, &c.*

* **THEODORETVS.** Nos docet hæc historia Booz quoque uirtutem. Ruth. n. non solum fructu liberaliter impertit, sed etiam verbis est consolatus. Nec solum eam cibo impertit, sed ipse quoque fuit per se sui officii minister, ut qui non alii iusserit ministrare, sed ipse parauerit farinas, & panes admodum liberaliter attulerit.

* **Chaldeus Paraph.** Dixit Booz ad Ruth, Per prophetiam significatum est mihi fore, ut proueniant ex te reges, & prophetæ, pp bonitatem, qua affluisti erga socrum tuam, quam marito tuo demortuo, aluisti, reliquisti etiam religionem tuam, populum tuum, patrem & matrem tuam, solūq. natale, & teten-

D & tetendisti ut profelyta fieres, ac inter populum, qui tibi nunc nuper notus erat, habitares. Dignum præmium tibi re-pedet Dominus, in hoc seculo propter nobile facinus tuum sitque consummata merces tua a Domino Deo Israelis in venturo seculo. Ipsa porro equitas tua te a Gehennæ iudicio liberabit, ut sit tibi portio cum Sara, Rebecca, Rachel, & Lia. Tunc dixit Ruth, Clemens admodum es erga me, Domine mi, quando quidem scelicem me dicendo, ut recipiar in domo Domini, atque etiam humaniter locutus, consolatus es me. Ad hæc, mihi attulisti fiduciam de venturo seculo assequendo, ubi pro meritis est præmium.

* **THEODORETVS.** finem consequuta est Booz benedictio. Accepit enim Ruth plenam mercedem a Domino, ut quæ fuerit progenitrix benedictionis gentium.

e *Inueni.* & car. Nota humilitatem Gentilis Ecclesie, quæ se cognoscit imparem tantæ gratiæ, nec audet se equiparare primitiæ Ecclesie. unde dicit, *Nam & cælli edunt de micis, quæ cæ. de men. do. suorū.* Et alibi, *Domine non sum dignus, ut intres sub testum meum, sed tantum dic ver. & sanabitur puer meus.*

f *Quando hora.* Hora uescendi fuit. Quando dictum est Apostolis. *Ite docete omnes gentes baptizando eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti.* A Domino enim dictum est, *In uiam gentium ne abieritis.*

g *Intinge buccellam.* Lege, s. quæ diu meditata perseuerans in priorem populum Phariseorum conditionibus vel traditionibus corrupta natiuum saporem perdidit. In hac tingit Ecclesia buccellam, i. mysterium incarnationis Christi dicentes se in testamento veteri, & ideo firmiter credit, quia antè longè præfiguratum cognoscit.

h *De vestris.* Nota humilitatem patris familias, qui non solum spicas relictas testimoniorum colligi permittit, sed etiam manipulos scientiæ ultronea largitate imperatur.

De re-

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Audi filia.* & patet litera. Patet etiam quod erat iuuenula respectu ipsius, quia uocauit eam filiam.

2 *Quæ cadens.* Hic commendatur Ruth de gratitudine, quæ ipsi Booz de beneficiis oblati, licet non essent multum magna, valde fuit regratiata, & patet litera usque ibi.

3 *Quæ non sum.* In Hebræo habetur, *ancillarum tuarum.* Quod non sum tanti ualoris, sicut minima ancillarum tuarum, & ideo maiorem gratiam inuenit apud ipsum Booz. unde subditur.

4 *Dixitque ad, &c. comede panem,* i. cibum paratum de domo mea cum famulis meis.

5 *Et intinge.* Acetum enim multum refrigerat, & ideo in calidis regionibus cuiusmodi est terra Israel, utuntur acetum, maxime tempore calido, cuiusmodi est tempus messionis.

6 *Et con.* scilicet ipsa Ruth præparauit sibi cibum, secundum translationem nostram. In Heb. habetur. *porrexit ei granatum.* i. cibum factum de granis nouis, quem de manu sua dedit Booz ipsi Ruth, ut dicunt Hebræi. Cætera patent in litera.

A De vestris manib. proiicite. &c. Quia gentilis populi infirmitatem non despiciat, nec pristinos errores improperat, sed studii sagacitate ad edificationem perducit.

a Quasi ephi. Cum in lectione per sancte trinitatis confessionem discit catholicam fidem. In ephi mensura quae tres modios continet

absq. rubore

significatur vna diuinitatis substantia, & trium personarum proprietates

i. tres modios

b Quos por. Quia fide suam matri ecclesie ondit. vel ecclesia synagoga gratiam qua spoli sui munere percipit ostendit, ut ea puocaret ad fide.

† cognouit, vel agnouit re

Psal. 44. 9

c Dedit ei. Eructauit cor meum uerbum bonum. s. de plenitudine cordis cibum pdicationis.

† ipse

d Sicutus. Synagoga pdicate ecclesia getium bonitatem, & potentiam Dni cognoscit & fortitudinem sui pectoris, & tade veritate cogente nomen Domini bndicit, quod seruauit gratiam mortuis quam praubit uiuis.

† Theod. Grato & beneficii memori animo Noemi absentem nutus benefactoris remunerata est benedictione. Dixit. n.

iiicite de industria, & remanere permittite, vt absque rubore colligat, & colligentem nemo corripiat. Collegit ergo in agro usque ad

a Quia sancta ecclesia virga discretionis spiritualem sensum elicit de li. c. 1. legis.

vesperam, & quae collegerat virga cadens, & excutiens, inuenit

a hordei quasi ephi mensuram, i. tres modios. Quos portans reuersa est in ciuitatem, & ostendit focru suae. Insuper protulit, & dedit ei de reliquiis cibi sui, quo saturata fuerat. Dixitq. ei focrus sua. Vbi hodie collegisti, & vbi opus fecisti? Sit benedictus qui misertus sit tui. indicauit que ei apud quem esset operata, & nomen dixit uiri, quod

Booz vocaretur: Cui respondit Noemi: Benedictus sit a Domino quoniam eandem gratiam quam pbuerat uiuis seruauit & mortuis.

a Largitatis. **b** Iudaeis cum eis frueretur beneficiis. **c** Gentilibus, qui in peccatis sepulti erant.

c Rursumque ait: Propinquus noster est homo. Et Ruth. Hoc quoque, inquit, praecipit mihi, vt tadium messoribus eius iungerer, donec omnes segetes meterentur. Cui dixit focrus: melius est filia mi, vt cum

a An tabus sanctis. **b** Hic. epiconum. **c** Schismatum. omni doctrina v. iuxta, & contentiones.

puellis eius ex eas ad metendum, ne in alieno agro quilibet resistat tibi iuncta est itaque puellis Booz, & tandiu cum eis messuit, donec

a Cuiusmodi nocte quae rationalibus ad refectionem colligitur, in quo ostendit: caro & sanguis Christi de quo dicitur, Nihil granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet.

triticum, & hordeum in horreis conderentur.

Qui te agnouit, sit benedictus. Sicut fecit, cum quo fecit. Satiavit animam inanem. Non respexit ad paupertatem, sed ad legistorem, qui praecipit ut cura gereretur iuduarum.

† Chaldaeus. Ore sacrosancto Domini benedictus sit ille, qui in sua mansit amicitia cum uiuis, & cum mortuis.

c Propinquus. Cognoscit propinquum mater ecclesia per gratuita beneficia populo gentium collata, & audito nomine recordat beneficiorum antiquorum vni, Memor sui dierum antiquorum, meditato sum in omnibus operibus tuis.

f Praecipit mihi, Quia Christus omnibus ad se venientibus praecipit, ut magis cum fidelibus suis iungatur ad messem spiritualis segetis, quam cum alienis, cui persuasioni consentit focrus, dicens melius est filia. hoc ut bonum, & utile non potest negare synagoga.

g Donec triticum.

hoc est, tandiu adharet doctoribus in meditatione scripturarum, donec veteris & noui testamenti notitiam in camera cordis reconderet, vnde passum animae sufficientem haberet.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Collegit ergo. Hic consequenter describitur sollicitudo ipsius Ruth in ope pro quo venerat de voluntate focrus suae, cum dicitur. Collegit ergo. Quod autem subdit, Id est tres, non est in Hebr.

MORALITER.

† Inuenit hordei. i. tres modios, per quos significantur sanctitas meditationis, veritas locutionis, & sinceritas bonae operationis.

sed loco eius h. i. c. 16. m. q. inuenit ephi hordei in hoc quod collegerat. Cuius tamen quantitatis sic haec mensura ephi, dictum fuit Lxx. 16. G. mor. n. est decima pars ephi, & G. mor mannae sufficiebat una die pro una persona, ut ibidem dicitur.

2 Inuicta est. i. ancillis. Caetera patent in litera. operationis factae simpliciter propter Deum. Istos tres modios colligit Ruth. i. persona simplex, & deuota sermones audiendo, & opere adimplendo.

C Postquam autem. THEODORETUS. Quid Noemi suae nuntii suggestit?

Cum Ruth audisset focrum dicentem, Hic vir est nobis propinquus, recordata est magnae eius officii, & existimauit illum uelle ei ex lege coniungi, ut eius qui decefferat conseruaret memoria.

ergo suggerit ei vt dormiat ad pedes Booz, non vt formam suam vendat, contrarium. n. significant verba narrationis. Adeo confidebat uiri temperantiae, & iustitiae. Sermones autem confirmarunt actiones.

CAP: III.

Postquam autem reuersa est ad focrum suam, audiuit ab ea:

filia mi quaram tibi requiem & providebo, ut bene sit tibi. Booz iste, cuius puellis in agro iuncta es, propinquus noster est,

a Aqua baptismi, vel penitentiae lachrymis.

b & in hac nocte aream hordei ventilat: lauare igitur, &

rat in terra Israel, vngentur se magnates quae viri, quae feminae. † Chaldaeus. Lauas te, & delibuta incunde oleas, concinneque uelita, descendas in aream, &c.

NICOLAUS DE LYRA.

CAP: II.

Postquam au. Hic consequenter describitur circa ipsam Ruth conuentio legalis, quia secundum legem quae habetur. Deu 25. de suscitacione feminis defuncti ipsa requisit Booz de matrimonio de consilio focrus suae, & ideo circa hoc primo ponitur focrus consultatio, secundo nuntius obtemperatio, tertio ipsius Booz rationalis responsio. scda, ibi. Quae respondit. tertia, ibi. Et ille, benedicta, &c. Circa primum dicitur.

1 Postquam. s. de mesionibus, quarum tempore fuit coniunctio puellis Booz, vt dictum est, sup. 2. c. in fine.

2 Quaram. i. matrimonium bonum, ita quod non oporteat te laborare pro uictu.

3 Et prou. habendo prole, quod maxime desiderant mulieres.

4 Et in. i. festum facit pro ventilatione. Dicunt. n. aliqui quod mos erat antiquorum in ventilatione messis facere conuiuium messoribus, & dormire de nocte in area. Rab. Sal. dicit hic, quod in illo tpe erant multi latrones in terra, & ideo Booz iuit illuc ad dormiendum, ut in pntia eius melius custodiret per famulos suos granum uentilatam, & utrumque potuit esse in causa.

5 Laua. Hoc dixit sibi ad hoc, quod Booz magis inclinaretur ad desponsandum eam. Non te

MORALITER.

1 Postquam. Hic agitur de preparatione Ruth ad matrimonium cum Booz, per quod significatur coniunctio personae deuotae cum Christo, quae coniunctio potest effici durante uita pnti

Dicit igitur Noemi. i. ecclesia.

5 Laua. per ueram, & frequentem confessionem, quia peccata frequenter pullulant Io. 1. c. Si dixerimus, quia peccata non habent, ipsi nos sed, & ueri in no. non est.

A *Nota.* Quia fides gentium ecclesie non ante apparuit, quam Christus mysterium incarnationis sue implevit, quando corporaliter inter homines viuens cibo, ac potu usus est, & tandem cenans cum discipulis suis corporis, & sanguinis sui sacramenta communicauit eis. Impleto autem mysterio dispensationis Christi ecclesia de gentibus ad fidem fiducialiter accessit.

b *Discooperies, &c.* Q. Agnosce Christum pro te passum, & ueni deuota mente, discute operimentum literæ uel te. in quo tegit sacramentum incarnationis Christi & cum cognoueris inde tibi salutem promissam, humiliter ad auxilium eius confuge, ut ibi permanearis omni tempore.

c *Cumque comedis. Booz, &c.* * Chaldeus. Curauit Booz corpus cibo, & potu, & corde sobrio benedixit nomini Domini qui illius orationem exaudiuerat, feceratque famem cessare in terra Israelis, ac uenit, ut in acerui extremitate dormiret, &c. Accidit autem media nocte ut expauerit uir, victumque reditum fuerit ipsius corpus, ut raphanus, præ timore. Videns porro mulierem ad pedes suos dormientem, libidinem suam cohibuit, ut rem cum illa non habuerit, Iosephi iusti imitatione.

B * THEODORETUS. Ille factum Ruth laudauit, temperantiam autem non prodidit sed legi conseruauit nuptialem congressum. Ostendisti, inquit, per ea quæ fecisti, quod hoc non feceris uoluptati seruiens. Reuerant. iuisses ad eos qui sunt iuuenili, ac florenti ætate, solam rationem habens fruendæ uoluptatis. Sed uenisti ad uirum qui est tibi loco patris. Bis enim idcirco uocauit, filiam.

Comedit Christus, & bibit, cum in cœna corporis, & sanguinis sui sacramenta tradidit Apostolis. unde, quia pueri commu-

communicauerunt carni, & sanguini, ipse participauit eis d. *Acernum.* Testimonia scripturarum. unde, *Filius hominis uadit sicut scriptum est de illo.* Vel iuxta turmas fidelium animarum, quas morte sua ab inferis reuocauit. Ad hunc lectum properauit ecclesia, & discooperto pallio, &c.

a *Christinate, uel spiritus sancti unctione.* **b** *Ornatu uirtutum.*

ungere, & induere cultioribus uelamentis, ac descende in aream. Non te uideat homo, donec esum potumque finierit. Quando autem

a *Id est, moriendum, s. pro nobis ubi omnia acquisiuit: unde, S. exaltatus iuero a terra, omnia traham ad me.*

ierit ad dormiendum, nota locum in quo dormiet. Veniesque & discooperies pallium quo operitur a parte pedum, & proicies te, & ibi iacebis. Ipse autem dicet tibi, quid agere debeas. Quæ respondit, Quicquid præceperis faciam, descenditque in aream, & fecit omnia quæ sibi imperauerat focrus sua.

c *Quia necesse est, ut ab ipso saluationis tue ordinem discas. Si autem ad synagogam uerba Noemi retuleris, inuenies in lege, & prophetis, quod post passionem uentura sit ad fidem ecclesia gentium.*

a *Obedientia ecclesie meretur desiderii sui effectum: unde, O mulier magna est fides tua, fiat sicut peristi.*

c *Cumque comedisset Booz, & bibisset, & factus esset hilarior, issetque ad dormiendum iuxta acernum manipulorum, uenit absconditè, & discooperto pallio a pedibus eius se proiecit. Et ecce nocte iam media expauit homo & conturbatus est, uiditque mulierem iacentem ad pedes suos, & ait illi, Quæ es? Illaque respondit, Ego sum Ruth ancilla tua. Expande pallium tuum super famulam*

a *Quia mundo tenebris errorum inuoluta ecclesie celerem fidem ostendit nobis uinitandam.*

a *Ecclesiam, b* *Humiliter incarnationis sacramentum uenerantem.*

c *Christus. d* *Confessionem ecclesie expetit.*

a *Ecclesia fidei, & protectionis Christi gratiam ante omnia desiderat.*

* *Expande pallium &c.* Chaldeus. Accedat quæcunq; nomen tuum ancillæ tuæ, ut me uxorem ducas, quoniam propinquus es tui.

2 * *Author operis imperfe. apud Chryf. Nisi inspiratio Dei fuisset in Ruth, non dixisset quæ dixit, nec fecisset quæ fecit. Quid primū laudatur in ea? Dilectio generis Israel, aut obedientia, aut fides? desiderabat filios suscipere ex femine Israel, & una fieri ex populo Dei. Simplicitas autem, quia uironea sub pallium Booz ingressa, nec cogitauit ne forte sperneret eam, quasi iustus lasciuam, aut ne deluderet eam & quod grauis erat, cōtemneret delulam, sicut faciūt multi. Sed obaudiens focrus suæ consiliis, confidenter credidit, quod prosperaturus esset Deus actū ipsius, sciens conscientiam suam, quia non libido ad hoc eam compulerat, sed religio erat hortata. Quid autem & in Booz prædicat? Humilitas, castitas, religio. Humilitas quidem & castitas, quia non contigit eam quasi lasciuus puellam, nec abhorruit quasi castus lasciuam, sed mox ut uerbum eius de lege audiuit, uniuersa religioni adscripsit. Nec despicit, quasi diues pauperem nec uertit, quasi matura adolescentulam, sed paratior fide quam corpore, manē proce-*

3 *fit ad portam, propinquiorem conuenit, præualuit non tam iure proximitatis, quam Dei eligentis fauore.*

4 *Quæ pallium super se extendi postulauit, bñdictionem accipere meruit. Qui n. gratiam fidei plenè percipit bñdictionem*

5 *Quia extendit manum suam, & tetigit caput ipsius Ruth & per hoc cognouit quod esset mulier, quia mulieres habent capita aliter parata, & tecta quam uiri, ideo subditur.*

6 *Uiditque mulierem, i. cognouit per tactum, quia de nocte non poterat cognoscere per uisum, sed nomine uisus designantur aliquando alii sensus, sicut Exo. 20. c. dicitur, Cum illis autem populus uidebat uoces. id est, audiebat, tamen Booz adhuc nesciebat quæ esset mulier determinate, id quæsiuit.*

7 *Quæ es? &c.* Sequitur. *Expande pallium tuum, &c.* Per hoc requirebat desponsationem. Hic n. erat modus tunc temporis, quod sponsus contrahens sponsalia ponebat extremum uelutis suæ super sponsam. Alii autem dicunt, quod cum hoc curialiter petebat consummationem matrimonii, secundum quod erat edocta a focro suo, propter quod Booz habuit eam totaliter excusata. Dicunt enim Heb. quod Ruth dixit prius ipsi Booz, secundum quod eam focrus sua docuerat. Socrus mea, & ego necesse habemus vendere hæreditatem quæ fuit Elimelech, & filiorum eius, & tu es propinquus ad quem pertinet redemptio, ut habetur Leuitic. 25. & ideo accipe hæreditatem, & me per consequens in uxorem ad suscitandum nomen defuncti in hæreditate sua, & sic dixit.

8 *Quia ipsa crux sancta. locum autem istum notare, est Christi passionem deuotè considerare.*

9 *Et discooperies, pars pedum est inferior, ideo per ipsam humanitas Christi significatur. Per hanc ergo discooperationem significat, q. pallio non competit Christo nisi secundum humanitatem & hoc firmiter fide tenere e a parte pedum discoopire.*

10 *Et proicies. per continuationem affectuosæ compassionis & qm talis persona Christo coniuncta per gratiam, desiderat sibi coniungi per gloriam, ideo dicit quod subditur.*

11 *Expande. per quod significat gloria celestis. Et. 6. 1. 2. Pal-*

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Non te uideat.* scilicet ipse Booz.

2 *Donec esum potumque.* hoc dixit, quia tunc magis proni sunt homines ad contrahendum, & consummandum matrimonium. Dicunt hic aliqui quod ista Noemi non peccauit, quia per legem matrimonii quærebat suscitationem seminis defuncti. Contrarium tamē magis uidetur, tum quia modus querendi non erat bonus, s. in occulto, tum quia etiam erat alius propinquior ipso Booz, ut infra habetur, qui debebat prius requiri, aliter fuisset sibi facta iniuria, nisi uoluntariè suo iuri cessisset, propter quod Booz dixit ipsi Ruth quod factum celaret, ipsa autem Ruth fuit totaliter excusata, quia erat de nouo conuersa ad Iudaismum, & nesciebat de lege querendi matrimonium: nec, de modo, nisi quantum sua focrus docebat eam.

3 *Quæ respondit.* Hic consequenter describitur ipsius Ruth obtemperatio, quia fecit omnia quæ sibi focrus dixerat, credens se in omnibus bene agere. Et patet litera usque ibi.

4 *Expauit.* Dicit Rab. Sal. quod timuit ne esset malignus spiritus, qui in corpore assumpto esset ad pedes eius, uel forsitan timuit de latronibus.

5 *Et conturbatus.* In Hebræo habetur. *Et timuit uel amplexatus*

MORALITER.

† *Et ungerere.* per augmentum gratiæ quæ augetur in sacramentali confessione.

† *Et induere.* per augmentum uirtutum, quæ cum gratia infunditur, & in eius augmento augmentatur.

† *Ac des.* per quod significatur quod bona merita per humilitatem sunt tegenda.

† *Nota locum,* scilicet Booz per quem Christus significatur, locus autē in quo Christus dormiuit somno mortis, est ipsa

ipsa crux sancta. locum autem istum notare, est Christi passionem deuotè considerare.

† *Et discooperies,* pars pedum est inferior, ideo per ipsam humanitas Christi significatur. Per hanc ergo discooperationem significat, q. pallio non competit Christo nisi secundum humanitatem & hoc firmiter fide tenere e a parte pedum discoopire.

† *Et proicies.* per continuationem affectuosæ compassionis & qm talis persona Christo coniuncta per gratiam, desiderat sibi coniungi per gloriam, ideo dicit quod subditur.

† *Expande.* per quod significat gloria celestis. Et. 6. 1. 2. Pal-

Mat. 26. 4

Homil. 1. in Matth.

E

in summitate acerui

† accubuit, uel dormiuit

F

† Quia

A nem, & virtute in pariter possidebit.

a *sed est alius me propinquior.* Ioannes Bapt. qui Christus putabatur, sed sponsum non vidit, sed Christo retentus, dicitur. *Qua habet sponsum sponsus est, & cetera.*

Ioan. 3. d.

B Hic propinquior quam in mundo prior natus, vel iste propinquior est legis decalogus qui propinquior synagoga, quam Evangelium videbatur, quia specialiter illi populo datus, & tempore prior est.

† mensuras

b *Surrexit itaque antequam.* Quia antequam Iudaei doctrina legis imbuti naturae suae iura cognoscerent, Ecclesia gentium inertiae suae somnum excutiens diluculo nascentis fidei surrexit, & ad Christi gratiam properavit.

† temporaliter

c *Mensusus est.*

tuam: quia propinquus es: Et ille: Benedicta es, inquit, a domino filia,

& priorem misericordiam posteriore superasti: quia non es secuta iuvenes, pauperes, siue diuites. Noli ergo metuere: sed quicquid dixeris mihi, faciam tibi. Scit enim omnis populus qui habitat intra portas vr-

a *bis meae, mulierem te esse virtutis. † Nec abnuo me propinquum, sed est alius me propinquior. Quiesce hac nocte, & facto mane, si te voluerit propinquitatis iure retinere, bene res acta est: si autem ille noluerit, absque vlla dubitatione ego suscipiam te, viuit dominus. Dormi usque mane. Dormiuit itaque ad pedes eius usque ad noctis abscessum.*

b *Surrexit itaque antequam homines cognoscerent se mutuo, & dixit Booz: Caue ne quis noverit quod huc veneris. Et rursum: expande, inquit, pallium tuum quo opereris, & tene utraq; manu. Quia extendente, & tenente, mensus est sex modios hordei, & posuit super eam.*

c *Qua portans ingressa est civitatem, & venit ad focrum suam, quae dixit ei. Quid egisti filia? Narravitque ei omnia quae sibi fecisset homo, & ait: Ecce sex modios hordei dedit mihi, & ait: Nolo vacuum te re-*

verti ad focrum tuam. Dixitque Noemi: Expecta filia donec videamus quem res exitum habeat. Neque enim cessabit homo nisi compleverit quod locutus est.

† *tus, & foris ditetur diuino munere. Senarius quoque numerus, & hoc significare potest, quod Dominus 6. aeta te hordeum legis spiritualiter intellectum concessit Ecclesiae gentium.*

* CHALD.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Quia.* Ad quam spectat redemptio hereditatis, & suscitatio feminis secundum duplicem legem praallegatam, & hoc dictum consonat ei quod se. ca. Booz. dixit, *Partem agri vendidit Noemi.*
- 2 *Et ille.* hic consequenter ponitur ipsius Booz rationalis responsio, & secundo curialis emissio, ibi, *Surrexit itaque.* Circa primum dicitur.
- 3 *Benedicta es.* Et in hoc offendit quod ipsa erat sine culpa ratione praedicta, & cum hoc offendit eius affectum bonum, di.
- 4 *Et priorem misericordiam.* Priorem misericordiam vocat, quia bene se habuerat ad virum suum viuentem, & ad focrum tuam, sicut audierat Booz a narratibus, ut patet supra 2. cap. Secundam autem vocat bonum affectum, quem habebat ad suscitandum nomen defuncti per matrimonium & haec uocatur maior prima, quia maior misericordia est bene se habere ad aliquem post mortem eius, quando non potest se iuuare, quam dum adhuc viuit, & quod ipsa Ruth moueretur amore prolis, & non libidinis ostendit di.
- 5 *Qua.* quarendo eis coniungi in matrimonio, sed me senem in cuius copula non est talis delectatio.
- 6 *Noli.* de matrimonio tibi affuturo.
- 7 *Scit.* q. d. ex fama bonitatis tuae paratus essem te accipere, sed non possum hoc licite absque propinquo cessante, ideo subditur.
- 8 *Sed est alius me propinquior.* ille propinquior est, cuius nomen non exprimitur, eo quod noluit suscitare semen fratris suo defuncto propter quod fuit indignus nominari. Eli-melech enim maritus Noemi, & pater istius Booz fuerunt fratres

- 9 *Dormiuit itaque ad pedes,* & in hoc patet continentia vtriusque.
- 10 *Surrexit itaq.* Hic consequenter describitur ipsius Ruth curialis recessus, seu emissio, & primo ex parte ipsius Ruth, & hoc cum subditur.
- 11 *Antequam.* Nolebat enim ab hominibus uideri in illo egressu, ne mala suspicio de ipsa, & Booz haberetur. Secundo ex parte ipsius Booz, quia monuit eam de fama vtriusque seruanda, di.
- 12 *Caue ne quis.* & quia noluit eam redire vacuum, ideo subditur.
- 13 *Mensusus.* In Heb. habetur, *sex ordea.* id est, sex mensuras hordei, sed cuius quantitatis fuerint, non exprimitur, tamen ex circumstantia textus habetur, quod non fuerunt multum magnae, tum quia continebantur intra pallium ipsius Ruth, tum quia ipsa sola portauit super caput suum totum simul usque ad civitatem, & usque ad domum Noemi. Dicit autem his Rab. Sal. quod istae sex mensurae fuerunt lignum, & praefiguratio sex benedictionum Dei quae futurae erant super Messiam nasciturum de Ruth per David, & genealogiam regiam, secundum quod dicitur Esa. xj. a. *Egred. viq. de ra. Is. & c.* Sequitur, *Et requiescet super eum spiritus scientiae, & intellectus, spiritus consilij, & fortitudinis, spiritus scientiae, & timoris Domini.* Quod autem in translatione nostra interponitur, & pietatis, non est in Heb. Ex hoc autem dicto Rab. Sal. duo habentur, vnum est quod scriptura v. te. non solum exponenda est historice, sed etiam aliquando mystice. Secundum est quod illud dictum Esa. allegatum intelligitur de Christo etiam secundum Heb. Caetera patent in litera.

* CAP.

MORALITER.

† *illum laudis pro spiritu maritis.* Hoc. n. pallio vestiuntur illi quorum peccata luctu uitae praesentis diluuntur. Propter quod dicit Saluator Mat. 5. a. *Beati qui lugent, quia ipsi consolabuntur.* † *Quiesce.* Per hoc verbum Booz, significatur ratio Christi per bonam praedictam modo ipsum desideranti, id est, nocte praesentis seculi perseveranti in statu gratiae usque mane futuri, in quo

quo omnia erunt clara, & tunc coniunctio tua mecum erit perfecta. Et quoniam quam diu persona deuota est in praesenti proficit in domo Dei, ideo subditur.

13 *Mensusus.* per quos significantur sex dona Spiritus sancti quae ponuntur Esa. xj. a. *Spiritus sapientiae, & intellectus, spiritus consilij, & fortitudinis, spūs scientiae, & timoris Dñi.* In Heb. vero non habet spūs pietatis, sicut dixi plenius in expositione literalis. † MORA-

C A P. III.

Ascendit * Chaldeus. Ascendit ad portam confessus Senatorum, & illic sedit cum senioribus. * Theodoretus. Tanta erat viri virtus, vt nec ad nuptias, prater legem contularit, sed cum

Propinquiori de matrimonio verba fecerit. Sunt autem digna admiratione eius quoque ad eum verba. Non enim primos cum eo sermones contulit de nuptiis, sed de possessione agrorum est locutus, & cetera. Quoniam autem propter matrimonium, ille quoque pradiorum abnegavit contractum, conuenienter quidem legi, calcem soluit, & dedit; Booz autem Ruth uxorem duxit. Quod autem non voluptati feruiens, induxit in animum vt duceret uxorem, ostendunt quoque eius verba laude digna.

Testes vos hodie, & cetera. Legem inquit, non transgredior, Moabiticam ducens mulierem, sed impleo legem diuinam, studens vt defuncti non extincta cōseruetur memoria. Quia in Virginis aluo in qua appareret carnem sumebat. De hac porta dicitur: *Porta hac clausa erit, & non aperietur, & vir non transi. per eam: quia Dominus Deus Israel ingressus est per eam.*

C A P. III.

Ascendit ergo Booz ad portam, & sedit ibi. Cum que vidisset propinquum praterire de quo prius sermo habitus est, dixit ad eum Declina paulisper & sede hic, tvocans eum nomine suo

qui diuertit & sedit. Tollens autem Booz decem viros de seniorib. ciuitatis, dixit ad eos, sedete hic. Quibus respondentibus locutus est ad propinquum. Partem agri fratris nostris Elimelech vendit Noemi, que reuerfa est de regione Moabitide, tquod audire te volui, & tibi dicere coram cunctis sedentibus, & maioribus natu de populo meo. Si vis possidere iure propinquitatis, eme & posside. Sin autem t displicet tibi hoc ipsum, indica mihi, vt sciam quid facere debeam. Nullus enim est propinquus excepto te qui prior es, & me qui secundus sum. At ille respondit: Ego tagrum emam. Cui dixit Booz. Quando emeris agrum de manu mulieris, Ruth quoque Moabitidem quæ vxor defuncti fuit, debes accipere, vt suscites nomen t propinqui tui in hæreditate sua, qui respondit. Cedo iuri propinquitatis. Neque enim posteritatem familiæ meæ

filij Dei quod in initio habuerunt Sancti. vnde; *Videntes filij Dei, &c.* Et Lucas dicit; Adam filium Dei, quem etiam in Ecclesia gentium per gratiam Dei suscitauit. vnde; *Dedit eis potestatem filios Dei fieri, &c.* Hoc nomen in nationibus legis Decalogus suscitare non potuit. Si autem hoc ad Iohannem Baptistam retuleris, inuenies eum cedentem iuri propinquitatis, & dicentem; *Ego baptizo in aqua: medius*

b Decli.

b Decli. Quia Christus Iudæis vidit legem constitutam & corporaliter: & ad se declinare iussit: quia eam ad dispensationis suæ mysterium testificandum inclinauit. Alter: vidit propinquum praterire cum præcursoris sui aduëu, quem more humane vitæ prosperare cōspexit, & ad officium præcursoris misericorditer cōuertit.

C Locutus.

Conuenienter legis per ritum partem agri Noemi ad emendum obculit, cum partē plebis, quæ apparere iam gratia remansit, ad saluandum magistris synagogæ ostendit, vt infirmitatem suam agnoscerent, & quod ipsi nequirent vero Medico faciendum cōmitterent, vnde leprosis dicitur; *Ite ostendite vos sacerdotibus, & cum irēt mūdati sunt.* d *Vt suscites.* Significat nō aliam possessionem plebis quam copulationem Ecclesiæ in coniugiū Christi, qui suscitauit antiquum nomē

medius

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. III.

Ascendit. Hic vltimò describitur copula matrimonialis inter Booz, & Ruth per cessionem propinquioris. Circa quod primo tangitur dicti propinqui citatio, secundo vxoris acceptio, ibi, *At ille ma. na.* tertio prolis conceptio, ibi, *Ingressusque est.* quarto plebis congratulatio, ibi, *Dixeruntque mu.* Prima in duas: quia primo describitur citatio propinquioris. secundo cessione sui iuris, ibi, *Qui respondit.* Circa primum dicitur.

- 1 *Ascendit.* In porta enim ciuitatis antiquitus tenebantur iudicia, vt cito & in promptu unicuique pateret locus iustitiæ.
- 2 *Et se.* Tanquam iudex principalis, secundum Heb. qui dicunt ipsum fuisse Abesam, vt dictum est supra l. c.
- 3 *Declin.* Vt in loco iudicij respondeas.
- 4 *Tollens.* Vt negotium fieret firmitus.
- 5 *Partem.* Vocat eum fratrem, eo quod erat de cognatione sua, & hic modus loquendi frequens est in scriptura.
- 6 *Vendit.* Id est, in proposito vendendi, quia non erat adhuc ager venditus, ut patet per sequentia. Heb. autem non habet tempus præsens in modo indicatiuo verbi, sed pro eo vtuntur

tur participio presentis temporis communiter dicentes, vendens pro vendit, & aliquando præterito verbi in modo indicatiuo: vt in isto loco. vel forte iam vendiderat. Et quod de emptione per propinquum subditur, intelligendam est de redemptione emptionis, quæ spectabat ad ius propinqui, vt habetur Leuit. 25. Sciendum est autem hic, quod licet mulieres nō succederent in hereditatem, tamen quia vxor post matrum defunctum sine liberis remanebat, ipsa tenebat partem hereditatis ad vitam, & illam poterat vendere in quantum erat sui iuris. & sic dicitur hic quod Noemi eodem modo vendere volebat partem agri. Cetera patent vsq; ibi.

- 7 *Nullus.* Non est intelligendum quod nulli alij essent de consanguinitate illa, cum essent homines magni, & potentes, sed quia nullus erat propinquior istis duobus, nec qui ita haberet ius in dicto negotio.
- 8 *Ego agrum.* Bene volebat habere possessionem, sed non vxorem, tamen vnum erat annexum alteri, ideo subditur.
- 9 *Quando.* Et patet litera.
- 10 *Qui re.* Hic consequenter describitur cessione iuris cū dicitur.
- 11 *Cedo iuri.* Cuius ratio allegatur, cum dicitur.
- 12 *Neque.* Quod exponit aliq. Heb. de posteritate egressura de Ruth,

M O R A L I T E R.

1 *Ascendit.* hic describitur coniunctio Ruth cum Booz matrimonio, quod quidem matrimonium factum fuit per hoc quod ille qui propinquior videbatur ad contrahendum cum ipsa Ruth cedit iure propinquitatis, & sic Booz accepit eam in vxorem. per Ruth quæ videtur interpretat ecclesia bñ significatur, quæ cognitione fidei, & gratiæ illuminat, per propinquiorum aut Iohannes Baptista potest intelligi, qui natus fuit ante Christum & prius predicauit, & non solum a vulgaribus hominibus, sed etiam a notabilibus personis Iudeorum ciuitatis credebatur, propter quod de Ierusalem metropoli ciuitate miserunt

miserunt nuntios solennes. s. sacerdotes, & Leuitas ad interrogandum si ipse esset Christus, & per consensu ecclesiæ sponsus Io. 1. Ipse vero Iohannes cedit iuri propinquitatis, quod sibi credebatur inesse, dicens. *Non sum ego Christus.* vt ibidem hñ. Et similiter, 3. c. vbi idem replicauit, & adiunxit. *Qui habet sponsam, sponsus est:* ubi ostendit se nō esse sponsū ecclesiæ, sed amicum sponsi, & sic ostendit manifeste quod ecclesia erat reseruanda Christo sicut sponsa, & Christus qui per Booz intelligitur, sicut dictum est supra. *Eam accepit sponsam.* Per hoc autem quod ex generatione Booz c. Ruth deducitur genealogia regalis, cum dicitur.

medius autem vestrum stetit quem vos nescitis: cuius non sum di. sol. cor. cal. erus. Et alibi. Ego non sum Christus: sed missus sum ante eum, qui habet sponsam, sponsus est, Cedit quoque lex euangelio. Lex enim subintravit, ut abundaret delictum, ubi autem abundavit delictum, superabundavit & gratia. Reprobatio quidem

† Sis propinquus propinquitate mea, quia non possum esse propinquus. † Posside. Et cal. eam etum. † Booz.

dati propter infirmitatem eius. introductio vero melioris spei per quam proximamus ad Deum, fit per Iesum Christum.

Cedo iuri propinquitatis.

CHALDAEVS Hoc damno non possum redimere mihi, quum enim uxorem habeam, me non deceret aliam superducere, quando quidem concitaretur ob id domi meae discordia, & fraudarem hereditatem meam.

B

E faciat virtutem. i. hone ste viuat, & probe.

Redimito tu tibi, cum tibi vxor non sit; quandoquidem redimere non possum ego.

Solue. Calceamentum velamen est mysteriorum. Lex vero de pede suo calceamentum soluit, & Christo dedit, & quia sacramenta per magistros populi manifestare non potuit, sed Christo hoc faciendum reseruauit. Ioannes ergo non sibi, sed Christo calceamentum vendicauit, quia soli Christo sponsam competere intellexit, vnde ait. Non sum dignus soluere corrigiam calceamenti eius.

Testes. Sic Christus ex utroque testamento testes habet sufficientes, quod populum gentium quem decalogus iam finitus spiritualiter fecundare non potuit, ipse semine verbi Dei fecundauit omnia possidens, quae priores, & posteriores habuerunt sancti.

Et maiores. Isido. Decem maiorum natu benedictio ostendit in nomine Iesu omnes gentes esse benedicendas. Iota enim apud Graecos decem significat, quae in nomine Iesu prima litera est.

Faciat do. hanc. imprecatur prospera ecclesiae gentium, ut gratiam fecunditatis, quam habuerunt Israelitarum primiparentes, percipiat.

THEODORETVS. Confirmarunt seniores matrimonium cum benedictione, dicentes. Deus tibi mulierem, &c. Illud autem. Ut faciat virtutem in Ephrata, pradicat partum salutarem, per quem Bethlehem facta est celebris inter omnes homines.

CHRYSOSTOM. Ea quae in Ruth facta sunt, considera nostri figuram fuisse. Hac. n. erat alienigena, & in extrema delapsa penuriam, sed videns eam Booz, nec ob ipsius paupertatem

delere debeo. Tu meo vtere priuilegio; quo me libenter carere profiteor. Hic autem erat mos antiquitus in Israel inter propinquos, ut si quando alter alteri suo iuri cedebat, ut esset firma concessio, soluebat homo calceamentum suum, & dabat propinquo suo: hoc erat testimonium cessionis in Israel. Dixit ergo propinquo suo Booz: † Tolle calceamentum. Quod statim soluit de pede suo. At † ille maioribus natu, & vniuerso populo. Testes vos, inquit, estis hodie, quod possederim omnia quae fuerunt Elimelech, & Chelion, & Mahalon, tradente Noemi, & Ruth Moabitidem uxorem Mahalon in coniugium sumpserim, ut suscitem nomen defuncti in hereditate sua, ne vocabulum eius de familia sua, ac fratribus, & † populo deleatur. Vos inquam huius rei testes estis, Respondit omnis populus qui erat in porta, & maiores natu. Nos testes sumus. Faciat Dominus hanc mulierem quae ingreditur domum tuam sicut Rachel, & Liam, quae aedificauerunt domum Israel, ut sit exemplum virtutis in Ephrata, & habeat celebre nomen in Bethlehem. Fiatque domus tua sicut domus Phares, quem

a

b

c

d

e

f

g

tatem despexit, nec ob impietate exhorruit, sicut Christus etiam Ecclesiam suscepit, & alienigenam, & magnorum laborantem egestate honoru, suo confortio copulauit: Ruth, nili prius reliquisset parentes, & gentem, & patriam, nunquam tali fuisset nobilitata connubio: ita Ecclesia non ante amabilis efficitur spolio, quam priorem conuersationem relinquat. Propheta ait. Obliviscere populum tuum, &c.

AVTHOR operis imperfe. apud Chryllosto. Booz pro merito suae fidei Ruth accepit uxorem, ut ex coniugio tali sanctificato genus nasceretur regale. Nam Booz senior constitutus, non sibi uxorem accepit, sed Deo, non propter passionem corporis sui, sed propter iustitiam legis, ut suscitaret semen proximo suo, non magis amore quam religione feruentior, etate senex: iuuenis autem fide.

HIERONYMVS. In genealogia Saluatoris illae ponuntur mulieres quae scriptura reprehendit, ut qui propter peccatores venerat, de patrib. nascens, omnium peccata deleteret. Vn & Ruth Moabitidis ponitur, & Bethsabee vxor Vriae.

IDEM. Ruth alienigena a Noemi latere non recessit. Vide, quanti meriti sit desertae praestituisse solatium. Ex eius semine Christus oritur.

IOSEPHVS. Haec quidem quae de Ruth gesta sunt, explanavi, ostendere volens Dei potentiam, cui possibile est ad dignitatis culmen euehere quoscunque voluerit, & ad quale perduxit etiam Dauid, huiusmodi ortum initis.

Rachel. Species interne contemplationis habens internam intelligentiam veritatis. Vnde, Rachel bona facie, & pulchra specie, quam amat omnis pie studiosus, & propter hanc seruit Laban, qui interpretatur dealbatio, quam comparat gratiae Dei qui dicit, Quod si fuerint peccata vestra sicut Phenicum, tanquam nix dealbabitur.

Lia. Actio huius vitae in qua viuimus laboriosa est ex fide, & incerta, quo exitu perueniat ad utilitatem eorum quibus consulere volumus. Ipsa est Lia prior vxor Iacob, quae infirmis oculis fuisse memoratur.

Phares, &c. Qui Gentilis populi gratiam tenuit, & in partu fratrem qui prior matrum emiserat precessit. Israel. n. in opere legis prius manum emisit, & ea prophetaru, & ipsius Christi cruore pollutam retraxit. Postea vero populus gentium prupit, ut cent primi nouissimi, & nouissimi primi. Thamar quoque

magis amore quam religione feruentior, etate senex: iuuenis autem fide.

HIERONYMVS. In genealogia Saluatoris illae ponuntur mulieres quae scriptura reprehendit, ut qui propter peccatores venerat, de patrib. nascens, omnium peccata deleteret. Vn & Ruth Moabitidis ponitur, & Bethsabee vxor Vriae.

IDEM. Ruth alienigena a Noemi latere non recessit. Vide, quanti meriti sit desertae praestituisse solatium. Ex eius semine Christus oritur.

IOSEPHVS. Haec quidem quae de Ruth gesta sunt, explanavi, ostendere volens Dei potentiam, cui possibile est ad dignitatis culmen euehere quoscunque voluerit, & ad quale perduxit etiam Dauid, huiusmodi ortum initis.

Rachel. Species interne contemplationis habens internam intelligentiam veritatis. Vnde, Rachel bona facie, & pulchra specie, quam amat omnis pie studiosus, & propter hanc seruit Laban, qui interpretatur dealbatio, quam comparat gratiae Dei qui dicit, Quod si fuerint peccata vestra sicut Phenicum, tanquam nix dealbabitur.

Lia. Actio huius vitae in qua viuimus laboriosa est ex fide, & incerta, quo exitu perueniat ad utilitatem eorum quibus consulere volumus. Ipsa est Lia prior vxor Iacob, quae infirmis oculis fuisse memoratur.

Phares, &c. Qui Gentilis populi gratiam tenuit, & in partu fratrem qui prior matrum emiserat precessit. Israel. n. in opere legis prius manum emisit, & ea prophetaru, & ipsius Christi cruore pollutam retraxit. Postea vero populus gentium prupit, ut cent primi nouissimi, & nouissimi primi. Thamar quoque

que

NICOLAUS DE LYRA.

Ruth, si eam acciperet, eo quod scribitur. Deuteronomo. xxij. a. Moabitides, & Ammonites non intrabunt in Ecclesiam Dei in aeternum. Sed si iste hanc causam allegauit falsum dixit, quia illa poena non cadit super mulieres, nec per consequens super prolem earum de viro Israelita, sicut ibidem dictum fuit. Et ideo aliter exponitur, videlicet de prole quam iam habebat de alia uxore, quia si accepisset Ruth, oportuisset eum intendere educationi, & prouisioni prolis nascituae de ipsa, & per consequens minus posset intendere prouisioni prolis iam habite de alia, & istud vocat deletionem secundum communem modum loquendi, quo dicitur de aliquo si habeat aliquod damnum notabile, destructus est, vel deletus.

1 Soluebat homo calceamentum suum, & dabat propinquo, & cetera.

2 Homo, hoc erat signum quod unus spoliabatur iure, & alter inuestigabatur, dicitur autem Deuteronomo. xxxv. quod mulier defuncti soluebat calceamentum illud, & spuebat

bat in faciem illius nolentis suscitare semen defuncti. Sed hoc erat quando mulier conueniebat eum coram iudicibus, & ille recusabat eam accipere. Sed quando alter propinquus conueniebat eum, sicut fuit in proposito, tunc ipsemet soluebat, ideo subdit. Dixit ergo Booz propinquo, & cetera.

3 At ille maioribus natu, & vniuerso populo. Hic consequenter describitur uxoris acceptio, ubi ad maiorem solennitatem Booz dixit.

4 Testes vos, hoc enim dixit Booz ad maiorem certitudinem facti.

5 Faciat Dominus hanc mulierem quae ingreditur, Quia filij earum facti sunt capita 12. tribuum Israel. preponitur autem Rachel ipsi Liae, licet esset minor: quia fuit prima, & principalis vxor ipsius Iacob, ut habetur Genesis xxix. quia in illam primo consensit, licet alia sibi fraudulenter superposita fuerit.

6 Fiatque domus tua, Hoc expressit quia genealogizatio ipsius Dauid inchoatur a Phares postea cum dicitur, Haec sunt gens, & car.

Tulit

A que commutās, vel amaritudo interpretatur. Ecclesia enim gentium, & nomine, & habitu quę fuit in idololatria fęda, & amara, in penitentia fit dulcis, & pulchra.

a *Vt conciperet, & pareret.* Semper Ecclesia Spirituſſancti munere fecundatur, & alijs ad lucem perpetuam decedentibus alij ſucce-

dent, vt Chriſtiani- num nomen in æternū maneat, & mater ſanctiſſima de noua pro-

B gene, in ſenectute ſua conſolationem habeat. Decedentibus quoque Patriarchis, & Prophetis ſucceſſerunt Euan-

geliſtę, & Apoſtoli. vnde: *Pro*

atribus tu. nati ſunt tibi filij.

b *De nuru enim.* Nuruſ ſynagogę Gentilis Eccleſia eſt, quę nupſit Chriſto de ſynagoga nato. Quę ſcilicet per legę

c gignere non potuit per prophetię myſterium ſuſceptum ſub velamine figuratum portabat occultum, & nutricis fungebatur officio, quia Matris carebat priuilegio.

c *Multo tibi meliorem.* Multitudinem ſcilicet eorū qui in veteri teſtamęto legis doctrinā nutriebant, q. ſ. nō crediderūt verbū Dñi, & immolauerūt filios ſuos, & filias ſuas dæmoniis, & tandē Chriſtū occiderunt, & Apoſtolos pſecuti ſunt.

d *Et nutricis.* Spiritualis proſapia generationis demōſtratur.

Thamar peperit Iudę, de ſemine quod tibi dederit dominus ex hac puella. Tulit itaq; Booz Ruth, & accēpit vxorem, ingreſſuſq; eſt ad eam, & dedit illi Dominus, vt conciperet, & pareret filium. Dixe-

runtq; mulieres ad Noemi: Benedictus Dominus qui non eſt paſſus, vt deficeret ſucceſſor familię tuę, & vocaretur nomen eius in Iſrael, & habeas qui conſoletur animam tuam, & enutriet ſenectutem. De nuru enim tua natus eſt qui te diliget, & multo tibi melior eſt quam ſi ſeptem haberes filios. Suſceptumq; Noemi puerum poſuit in ſinu ſuo, & nutricis, ac gerulę officio fungebatur. Vicinę autem mulieres congratulantes ei, & dicentes: natus eſt filius Noemi, vocauerunt nomen eius Obed: hic eſt pater Iſai patris Dauid. Hęc ſunt generationes Phares. Phares genuit Eſron, Eſron genuit Aram, Aram genuit Aminadab, Aminadab genuit Nahaffon, Nahaffon genuit Salmon, Salmon genuit Booz, Booz genuit Obed, Obed genuit Iſai, Iſai genuit Dauid regem.

f *Quia Chriſto iunſta Eccleſia ſpiritualē ſubolem generat. vnde: Donec ſerilis peperit plurimos, & quę multos habebat filios infirmata eſt.*

f *Synagogam.*

f *† vocantes, vel imponētes, & nomen*

f *† Ram, Ram*

f *Rom. 1. 2. 2*

f *† quę te diligit*

f *† quę te diligit*

f *† quę te diligit*

f *† quę te diligit*

f *† quę te diligit*

Obed enim ſeruilis interpretatur. Iſai † in Sole ſacrificium, vel incēſum: Dauid, manu fortis, vel deſiderabilis. Qui enim ſtrenuē Deo ſeruit ſacrificium illi gratum, & ſuauiſſimum odoris incenſum per opera virtutum, & orationis ſtudium impendit. Sicque roboratus fide, & deuotione deſiderabilis eſt, & Deo placet.

e *Vicinę.* Cælorum virtutes qui gaudent in ſecunditate Eccleſię, & vocant nomen eius Obed, ideſt, ſeruens, quem ſuperno regi ſecum ſeruite deſiderant.

f *† quę te diligit*

f *† quę te diligit*

f *† quę te diligit*

f *† quę te diligit*

f *† quę te diligit*

f *† quę te diligit*

f *† quę te diligit*

f *† quę te diligit*

f *† quę te diligit*

f *† quę te diligit*

f *† quę te diligit*

f *† quę te diligit*

f *† quę te diligit*

f *† quę te diligit*

f *† quę te diligit*

f *† quę te diligit*

f *† quę te diligit*

f *† quę te diligit*

f *† quę te diligit*

f *† quę te diligit*

f *† quę te diligit*

f *† quę te diligit*

f *† quę te diligit*

f *† quę te diligit*

f *† quę te diligit*

f *† quę te diligit*

f *† quę te diligit*

f *† quę te diligit*

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Tulit itaque Booz Ruth.* Videtur quod fecerit contra inhibitionem Domini de ducendis alienigenis mulieribus, vt habetur Deuter. 7. Dicendum quod illa inhibitiō fuit facta, ne per vxores alienigenas filij Iſrael traherentur ad idololatriam. Iſta autem Ruth iam erat conuerſa ad fidem, & cultum vnus Dei, & per bonam vitam in hoc firmata, vt patet ex prædictis, propter quod dicta inhibitiō non habebat hic locum. Sed Mahalon, & Chelion non videntur excuſari a dicta tranſgreſſione, quia ceperunt vxores Moabitidas, antequam eſſent conuerſę ad fidem, & cultum vnus Dei, quod videtur ex hoc, quod Orpha rediit ad Deos ſuos, vt dictum fuit, ſupra 1. cap. & per hoc quod Noemi ſuadebat ipſi Ruth ſimiliter reuerti, quod non feciſſet ſi antē conuerſa fuiſſet, quia non ſuaſiſſet ei apoſtatate a fide, & cultu vnus Dei veri.

2 *Ingreſ.* Hic conſequenter deſcribitur prolis conceptio, cum dicitur.

3 *Et de illi.* Vnde videtur quod non ſolum virtute naturę, ſed cum hoc gratia naturam iuuante, eō quod ita citō concepit de homine iam ſene. Et hoc fuit conſeſſum a Domino, quia Booz acceperat Ruth ex fraterna charitate ad ſuſcitandum ſemen deſuncti in ſua hereditate, & ex obedientia legis, quę ad hoc inducit, Deuter. 25.

4 *Dixit.* Hic conſequenter ponitur plebis congratulatio, & gratiarum actio, cum dicitur, *Benedictus Dominus, &c.*

5 *Et vo. no. eius.* Quia filius ſic natus dicebatur filius deſuncti, licet alio nomine vocaretur, ſicut iſte vocatus eſt Obed, non Elimelech, aut Mahalon.

6 *Et multo tibi me.* Hyperbolica eſt locutio ad congaudendum ipſi Noemi, vel quia melius erat ei habere vnum nepotem de patre diuite, & potente, quā ſeptem filios de patre paupere, qualis fuit Elimelech, in fine, vt dictum fuit ſupra 1. cap. Cætera patēt vſque ibi.

7 *Salmon genuit.* Tres fuerunt Booz ſibi ſuccedentes hic comprehenſi ſub vno nomine, ſicut dictum eſt ſupra 2. cap.

MORALITER.

† *Hic eſt pater Iſai, &c.* Significatum fuit, quod illi qui per fidem

fidem generantur ex Chriſto, & Eccleſia, & non alii in cœleſti gloria ſunt regaturi. Quod nobis concedat ille, qui eſt benedictus in ſæcula ſeculorum. Amen.

I ginti & duas literas esse apud Hebræos, Syrorum quoque lingua & Chal- A
 dsorum testatur, quæ Hebræa magna ex parte confinis est. Nam & ipsi
 vigintiduo elementa habent, eodem sono, sed diuersis characteribus, Sama-
 ritani etiam pentateuchum Moysi totidem literis scriptitant: figuris tan-
 tum, & apicibus discrepantes. Certumq; est Esdram scribam, legisq; docto-
 rem, post captam Ierosolymam, & instaurationem templi sub Zorobabel a-
 lias literas reperisse, quibus nunc utimur: cum ad illud usq; tempus, ydem Samaritanorū, &
 Hebræorum characteres fuerint. In libro quoq; Numerorum hæc eadem supputatio, sub Leui- B
 tarum, ac sacerdotum censu mysticè ostenditur. Et nomen Domini tetragrammaton in quibus-
 dam Græcis voluminibus usq; hodie antiquis literis expressum inuenimus. Sed & Psalmi 36. B
 & 110. & 111. & 118. & 144. quanquam diuerso scribantur metro: tamen eiusdem nu-
 meri texuntur alphabeto. Et Ieremiæ lamentationes, & oratio eius. Salomonis quoque in fine
 Prouerbia, ab eo loco in quo ait: Mulierem fortem quis inueniet? iisdem alphabetis, uel incisio-
 nibus supputantur. Porro quinque literæ duplices apud Hebræos sunt: Caph, Mem, Nun, Phe,
 Sade. Aliter enim scribuntur, per has principia medietatesq; uerborum, aliter fines. Vnde &
 quinque a plerisq; duplices libri estimantur, Samuel, Malachim, Dibrehaiamim, Esdras, Ie-
 remias, cum Kinoth, id est, lamentationibus suis. Quo modo igitur vigintiduo elementa sunt C
 per qua scribimus Hebraicè omne quod loquimur, & eorum initijs uox humana comprehenditur:
 ita vigintiduo volumina supputantur: quibus quasi literis, & exordijs in Dei doctrina, te-
 nera adhuc & lactens uiri iusti eruditur infantia. Primus apud eos liber uocatur Beresit, quæ
 nos Genesim dicimus. Secundus Ellesemoth, qui Exodus appellatur. Tertius Vaicra, id est,
 Leuiticus. Quartus Vaiedabber, quem Numeros uocamus. Quintus Elle haddebarim, qui
 Deuteronomium prænотatur. Hi quinque sunt libri Moysi: quos propriè Thorath, id est, legem
 appellant. Secundum prophetarum ordinem faciunt: & incipiunt ab Iesu filio Naue, qui apud
 eos Iehosua Ben Nun dicitur: Deinde subtexunt Sophim, id est, Iudicum librū, & in eundem
 compingunt Ruth, quia in diebus Iudicum facta eius narratur historia. Tertius sequitur Sa- D
 muel, quem nos Regnorum primum, & secundū dicimus. Quartus Melachim, id est, Regū, qui
 tertio, & quarto Regum, volumine continetur. Meliusq; multo est Melachim, id est, Regū quā
 Malacoth, id est, regnorū dicere. Nō enim multarū gentiū describit regna, sed unius Israelitici
 populi, qui tribubus duodecim continetur. Quintus est Isaias. Sextus Ieremias Septimus Ele-
 chiel. Octauus liber duodecim prophetarū, qui apud illos uocatur Thereasar. Tertius ordo,
 hagiographa possidet. Et primus liber incipit ab Iob. Secundus a David, quæ quinque incisio-
 nibus, & uno Psalmorū volumine comprehendunt. Tertius est Salomon, tres libros habens. Pro-
 uerbia quæ illi parabolas, id est, Misle, appellat. Quartus Ecclesiasten, id est, Cobelet. Quin-
 tus Canticū Canticorum quæ titulo Sir hasirim prænотat. Sextus est Daniel. Septimus Dibre E
 haiamim, id est, uerba dierū, quod significantius chronicon totius diuinæ historie possumus ap-
 pellare: qui liber apud nos Paralipomenon primus, & secundus inscribitur. Octauus Esdras,
 qui & ipse similiter apud Græcos, & Latinos in duos libros diuisus est. Nonus Esther. Atque
 ita fiunt pariter ueteris legis libri vigintiduo, id est, Moysi quinque, & prophetarū octo, hagio-
 graphorū nouē, Quanquā nonnulli Ruth, & Kinoth inter hagiographa scriptitēs, & hos libros
 in suo putēt numero supputādos, ac per hoc esse prisce legis libros uigintiquatuor quos sub nume-
 ro uiginti quatuor seniorū Apocalypsis Ioānis inducit, adorātes agnū, & coronas suas pstra-
 tis uultibus offerētes: stantibus corā quatuor animalibus oculatis antè & retrò, id est, in præte F
 ritū, & in futurū respiciētibus, & indefessa uoce clamātibus, Sanctus, sanctus, sanctus Deus
 omnipotēs, qui erat, & qui est, & qui ueturus est. Hic prologus scripturarū, quasi galeatū prin-
 cipiū, oībus libris quos de Hebræo uertimus in Latinū conuenire pōt: ut scire ualeamus quic-
 quid extra hos, inter apocrypha esse ponendum. Igitur Sapiētia quæ uulgo Salomonis inscribitur,
 & Iesu filij Sirach liber, & Iudith, & Tobias, & Pastor nō sunt in canone. Machabeo-
 rū primū librū Hebraicè reperi. Secundus Græcus est, quod ex ipsa quoque phrasi pbari potest.

¶ Dominus

¶ Hebræorum
 scripturæ
 ueteris
 libri
 hanc.

A *Qua cū ita se habeant. obsecro te lector, ne laborem meū reprehensionem existimes antiquorum. D*
In tabernaculo Dei offert vnusquisq; quod pōt: alij aurū, & argentū, & lapides pretiosos, alij
byssum, & purpurā, & coccū offerunt, & hyacinthū. Nobiscū bene agitur, si obtulerimus pel-
les, & caprarum pilos, & tamen Apostolus contemptibiliora nostra magis necessaria iudicat.
Vnde & tota illa tabernaculi pulchritudo, & per singulas species Ecclesia presentis, futura q̄
distinctio, pellibus tegitur, & cilicijs: ardoremq; Solis, & iniuriā imbriū ea que viliora sunt
prohibet. Lege ergo primū Samuel, & Malachim meū. Meum, inquam, meū. Quicquid enim
crebrius vertendo, & emendando sollicitius, & didicimus, & tenemus, nostrum est. Et cū in-
tellegeris quod ante a nesciebas: uel interpretem me existimato si gratus es, uel paraphrasten si
ingratus, quanquam mihi omnino conscius non sim, mutasse me quippiā de Hebraica ueritate.
Certē, si incredulus es, lege Græcos codices, & Latinos, & confer cum his opusculis, qua nuper
emendauimus, & ubicunq; discrepare inter se uideris, interroga quemlibet Hebræorum, cui
magis accommodare debeas fidem, & si nostra firmauerit, puto quod eum non existimes conie-
ctorem, ut in eodem loco mecum similiter diuinarit, Sed & vos famulas Christi rogo, qua Do-
mini discumbentis pretiosissima fidei myrrha ungitis caput: quæ nequaquam Saluatorē queri-
tis in sepulchro, quibus iam ad patrē Christus ascendit: ut contra latrantes canes, q̄ aduersum
me rabido ore desequiunt, & circumeunt ciuitatem, atq; in eo se doctos arbitrantur, si alijs detra-
hant: orationum uestrarum clypeos opponatis. Ego sciens humilitatem meam, illius semper sen-
tentię recordabor: † Dixi, custodiam uias meas, ut non delinquam in lingua mea. Posui ori meo
custodiam, cū confisteret aduersum me peccator. Obmutui, & humiliatus sum, & filii a bonis.

GLOSSA ORDINARIA.

† Theodoret. Fuerunt plurimi prophete, quorum vnusquisque conuenerat scribere quæcunq; contingebat fieri suo tempore. Iam uerò primus Regum, & apud Hebræos, & apud Syros, nominatur Prophetia Samuelis.
† Gregorius Papā. Quia historia Regum eo spiritu condita est, quo & cætera scripturæ sanctę volumina, nō debet cre di eis esse minor sacramentis, quibus non est inferior titulo au thoritatis. Etenim hic liber primus, & secundus eiusdē histo rię ad hoc prophete Samueli adscribitur, ut ex Authoris titulo sentiatur historia quā scribit, nō tā historia, quam propheta.
† Hieronymi. Miseram quedam *1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.* in prophetas sancto patri Domnioni, Samuelem quoq; & Malachim, id est, quatuor Regum libros. Quæ si legere uolueris, probabis quantæ difficultatis sit diuinam scripturam intelligere.
† Hieron. Samuel Propheta ab incunabulis Domino: conse cratus, sedulus in ministerio, in gēte princeps, in templo uer tes. Cuius uerbo obtemperauerunt celi, occurrerunt nubila, effusi sunt imbres. Hic triumphator ex hostibus, adiutorij lapidem posuit: hic primus principes in regno uixit. Sepul tus est in uiculo suo Ramatha, quæ est secus Bethlehem.
† Athanas. Regum nominantur isti libri, ob id quod Re gum cum Iuda, tum Israel facta, & annos continent. Dige sta sunt autem primo libro ista. Mors Heli, ac filiorum ip sius.

fius. Natiuitas Samuelis, & quomodo populus Regem si bi petierit, atque Samuel illis Saulem dederit. Qui ubi man datum Dei transgressus est, ablatum est regnum a stirpe eius, & Dauid in ipsius locum unctus. Præterea, commemoratur quomodo per Dauid Goliath sit occisus, Saul uero inuidia percitus Dauidem persecutus, tamen seruatus, & Saul tandem bello interemptus occubuerit.
 Primum librum Regum scripsit Samuel usque ad mor tem suam: Deinde Dauid, post Salomon: tandem prophete. Viginti duę literę apud Hebræos reperiuntur: secundum quatum numerum apud eos uiginti duo uolumina supputat ur: inter quę liber Regum post Iudicum in ordine habetur tertius. Bene post Iudicum ponitur Regum: quoniam nunc sunt præfatus Ecclesię: postmodum regnum, seu quia præ cedet iudicium, sequetur sempiternum imperium.
 Helchana. Hiero. Possessio Dei interpretatur: qui animi uir tute uir dicitur: & vnus non mobilis, non vagabundus: sed firmus, & inconfusus. Omnes etiam competenter vnus di cuntur, vnā sapientiam habentes: qui vnū Iesum Chri stum confitentur: vno spiritu Dei replentur. vnde; *O mnes qui dem currunt: sed vnus accipit brauium.* Vnusquisque in spiciendum non est vnus, sed multi, vnde; *Inspiciens sicut Luna mutatur.* Vnus autem dicitur Deus, non numero, sed quia nunquam mutatur. vnde. *Tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient.*
 CAP.

Beda, & Isido rus in 1. Reg.
 Orig. hom. de Helcana.
 Rabbanus Cōm. in hunc locum.
 1. Cor. 9. d
 P
 Psal. 101.

PRAEFATIVNCVLA NICOL. DE LYRA.

Per me reges regn. Prouerb. 8. b. Sicut dictum fuit in princi pio lib. Iudicum populus Israel post ingressum terre pro missionis habuit triplicem modum gubernationis. quia pri mō fuit gubernatus per Iudices usque ad Saulem. Secundo per reges a Saule usque ad captiuitatem Babylonicam. ter tiō per Pontifices a reditu diēta captiuitatis, & citra. De gu bernatione autem populi sub iudicibus, uel potius de Deo populū gubernante per iudices actum est in libro Iudicū; sicut dictum fuit ibidem. Et eodem modo in libris Regum, & Paralip. agitur de Deo gubernante populū per reges. & hoc est quod dicitur in uerbo, præ ilsumpto; *Per me reges re gnant.* In quo quidem uerbo primo tangitur huius guberna tionis rector principalis cum dicitur; *Per me.* quia uerbum propositum dicitur in persona sapientię increatę, quę Deus est. Secundo tangitur rector ministerialis, cum dicitur; *Re ges* in plurali. quia sub vno rectore primo qui Deus est, sunt multi reges generis humani. Circa primum sciendum, quod sicut dicitur in lib. de causis propositione prima; prima causa plus influat in causatum, quam causa secunda; & ideo Deus qui est primus, & uniuersalis rector totius creaturę plus fa uit ad gubernationem cuiuslibet communitatis, quam om nes

nes alij, imō sine ipso alij nihil possunt facere propter quod de ipso dicitur Sapient. 8. a. *Attingit a fine usque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter;* & ideo in persona ipsius dicitur Prouerb. 8. b. *Per me potentes imperant, & linguæ conditores iusta decernunt.* Circa secundum considerandum, quod licet Deus omnia gubernare possit, & regere per seipsum; tamen ad cō seruandum pulchritudinem uniuersi quę consistit in ordi ne partium ad inuicem, & ad Deum, sicut ad primum du cem; inferiora regit per media, ut corporalem creaturā per spiritualem; & eodem modo uulgares homines per reges. Sciendum tamen quod in populo Israel aliqui fuerūt reges ex diuina permissione ad malum populi subiecti, de quibus dicit Dominus Osee 8. a. *Ipsi regnauerunt, & non ex me.* Aliqui autem fuerunt ex diuina ordinatione ad bonum populi sub iecti. secundum quod dicit 2. Paralip 13. *Non ignoratis, quod Dominus Deus Israel dederit regnum Dauid super Israel in sempiternum, &c.* De istis autem tribus, uidelicet de Deo principa liter populū Israel regente, & de bonis regibus ex diuina ordinatione institutis ad populū promotionem, & de malis permissis a Deo regnare in populi delinquentis penam, se cundum quod dicitur Osee 13. c. *Dabo tibi regem in furore meo, tractatur in libris Regum, & Paralip. ut patebit persequēdo.*

A Ramathaim Sophim de monte, &c. Origen. Sive Armathaim, quod in alijs Codicibus habetur. altitudo eorum interpretatur. Sophim, specula, vel scopulus. Ephraim, fructificatio. In monte Ephraim, & in Ramathaim Sophim habitasse dicitur, in alta, scilicet, contemplatione virtutum, vt a nullis subiacentibus, & circumlactantibus vitiorum cogitationibus, mentis eius sublimitas deiceretur, vel vinitas scinderetur. Ideo non de vallibus, vel de campis, sed de monte Ephraim, id est, frugifero esse dicitur, in quo nobilitas omnium virtutum fructificare dignoscitur.

B Origen. Hic habuit duas vxores, quarum nobilior, id est, Anna sterilis erat, sicut Sara nobilior vxor Abraham. Secunda verò, id est, Phenenna, fuit fecunda, sicut Agar Aegyptia. Elcana ergo est possessio Dei, primum de secunda vxore pater efficitur: quia vuluam Anne conseruat Deus, quam postea peperit. Phenenna interpretatur conuersio, Anna gratia. Qui vult ergo esse possessio Dei, has duas habeat vxores, & primam nobiliorem, id est, gratiam. Hæc enim

primò per fidem coniungitur homini: vnde, *Gratia Dei saluati estis per fidem*. Deinde iungatur Phenennæ, id est, conuersioni, quia post gratiam fidei sequitur emendatio morum. Phenenna prima filios generat, quia primos fructus per conuersionem proferimus. Nisi enim a malo conuertamur de Anna patres non efficiuntur. Phenennæ filij non adstant altari, non tamen inanes fiunt: quia de sacrificijs diuinis edunt. Qui ergo conuertitur a peccato de conuersione generat opera iustitiæ. & postea excitata Anna, id est, anima zelo bono orat, vt habeat filios qui adstant Deo, id est, filios gratiæ. Qui enim Deo vacat, &

& legem eius meditatur die, ac nocte, filius est gratiæ. Hinc in Euangelio: Martha satagit circa frequens ministerium, explens opera iustitiæ, & quasi filios conuersionis generat. Maria sedens secus pedes Domini audit verbum illius, & optimam partem elegit, & generat filium gratiæ, qui dicit: *Mibi autem adhaerere Deo bonum est*. Anna generat filiū Samuelem, de quo dicitur: *Et Samu inter eos qui inuocant nomen eius*, qui dicitur: vbi ipse Deus: vbi enim Spiritus gratiæ, ibi Deus. Nisi enim precedant opera conuersionis, non possumus generare, dona Spiritus sancti. Hanc sobolem ex imitatione Annæ, sicut & ipsa oremus.

Rabban. Prius historiciæ prophetiæ generatio dicenda: deinde continuanda allegoria. Elcana pater Samuelem fuit de stirpe Leui, sed non de generatione Aaron sacerdotis. Fuit enim secundum Paralipomenon filius Jeroboam, filij Eliu, filij Thohu: filij Saph, filij Elcanæ, filij Maath, filij Amasai, filij Elcanæ: filij Iohel, filij Azariæ, filij Sophoniæ, filij Thaat, filij Asir, filij Abiasaph, filij Core, filij Isaat, filij Caath, filij Leui, filij Israel. Mater quoque eius de tribu Iuda monstratur ex hoc, quod Ephrataus vocatur ab Ephrata vxore Caleb, quæ fuit de tribu Iuda: non ab Ephraim. sicut David filius viri Ephratai dicitur, id est, Isai, qui non de Ephraim, sed Iuda fuit. Hic inter medios ciues fortis Ephrem existens, Rhamathaim Sophim, Ciuitatem habitabat, quæ est in regione Thanitica, iuxta Diospolim: vnde fuit Ioseph, qui in Euangelio ab Arimathia esse dicitur. Habuit autem duas vxores, Annam, & Phenennam. Conuenienter quoque Annæ sterilitas memoratur, cuius partus celebrior erat. Sicut Sara

LIBER PRIMVS SAMVELIS, QUEM NOS PRIMUM REGVM DICIMVS.

C A P. I.

VIT vir vnus de Ramathaim Sophim de monte Ephraim, & nomen eius

^a Virtute animi.
^b Non vagabundus, non mobilis.
^c Quod interpretatur altitudo eorum.
^a Specula, vel scopulus.
^b Non de vallibus, non de campis, non de collibus.
^c De a.ritudine virtutum.
^a Fructificatio.

biafaph, filij Core, filij Isaat, filij Caath, filij Leui, filij Israel. Mater quoque eius de tribu Iuda monstratur ex hoc, quod Ephrataus vocatur ab Ephrata vxore Caleb, quæ fuit de tribu Iuda: non ab Ephraim. sicut David filius viri Ephratai dicitur, id est, Isai, qui non de Ephraim, sed Iuda fuit. Hic inter medios ciues fortis Ephrem existens, Rhamathaim Sophim, Ciuitatem habitabat, quæ est in regione Thanitica, iuxta Diospolim: vnde fuit Ioseph, qui in Euangelio ab Arimathia esse dicitur. Habuit autem duas vxores, Annam, & Phenennam. Conuenienter quoque Annæ sterilitas memoratur, cuius partus celebrior erat. Sicut Sara

NICOLAUS DE LYRA.

Diuisio.

Fuit vir. Circa materiam istius libri, & Paralipomenon sic proceditur. Quia primò describitur populi Israel per reges gubernatio. secundò huius gubernationis quædam recapitulatio: & suppletio in libris Paralipomenon. Prima in duas: quia primò agitur de Regno Israel vnito, secundo de bipertito, tertio, & quarto libro: propter quod Liber Regum apud Hebræos in duas partes diuiditur: ita quòd ibi duo sunt libri tantum. Primus qui vocatur Samuel, continens primum, & secundum librum Regum. Secundus vocatur Malachim, id est, Regum, continens tertium, & quartum. Prima adhuc in duas: quia primò agitur de Rege, seu de Regno Israel ex eiectione. secundò ex paterna successione libro secundo. Circa primum sciendum: quòd vbi inchoatur vnus modus regiminis, præcedens modus terminatur ibidem. Et ideo primò agitur de terminatione regiminis sub iudicibus. secundò de inchoatione regiminis sub Regibus 9. capit. Circa primum sciendum, quòd occasio terminationis regiminis Iudicum, & petendi Regem super populum fuit malicia filiorum Hebræi, & Samuelis: vt habetur infra 8. capit. Et ideo primò agitur de natiuitate Samuelis sub Heli iudice. secundò de malicia filiorum vtriusque 2. capit. ibi. *Porro filij Heli filij Elial*. Prima in tres. quia primò describitur ipsius Annæ petitio. secundò petitionis exaudicio: ibi: *Cognouit autem*

tem Elcana. tertio gratiarum actio, ibi: *Et orauit Anna*. Prima adhuc in duas: quia primò describitur occasio petendi. secundò modus postulandi, ibi: *Surrexit autem Anna*. Occasio autem petitionis Annæ fuit malitia Phenennæ, exprobrantis ei sterilitatem etiam in diebus solemnibus, quando esse debebat in quiete orationis: & hoc est quòd dicitur.

1 Fuit vir vnus de Ramathaim. Per, m, in fine debet scribi: quia sic est in Hebræo, & est Rhamathaim vna dictio. Ex quo patet error illorum, qui scribunt n, in fine, facientes inde duas dictiones: ita quòd ly in, sit præpositio iuncta cum dictione sequente; vt Ramatha sit nomen villæ, & Sophim nomen regionis in qua est Ramatha. Et hoc dictum procedit ex ignorantia Hebræicæ veritatis. Sicigitur exponunt Hebræi de Rhamathaim Sophim, id est, de excelsis respicientibus, quia sunt ibi duo montes mutuo se respicientes. Aliter exponunt alij de Rhamathaim Sophim, id est, de excelsis respicientium, vel speculantium, quia ly Sophim, quod est pluralis numeri indifferenter potest stare pro quolibet casu, eo quòd nomina Hebræica sunt indeclinabilia. Et dicuntur excelsa respicientium, quia inde potest videri longè. Secundum alios vero dicuntur excelsa speculantium, quia ibi habitabant viri in lege studiosi.

2 Et nomen eius, &c. Iste fuit Leuita de filiis Core, vt habetur 1. Paralipomenon 6.

Ephra-

MORALITER.

1 Fuit vir vnus. Allegor. Per istum virum fuit significatus Christus: qui Luca 24. capit. dicitur; *Vir potens in opere, & sermone*. Libene dicitur vnus, quia nullus alius fuit, nec est, nec erit, Deus, & homo in una persona.

De Ramathaim Sophim. Id est, excelsis speculationibus.

Nam

Nam in Christo est duplex speculatio, scilicet, diuina, & humana, & qualibet est excelsa. Nam speculatione diuina cognoscit perfectè seipsum, & omnia facta, fienda, & fieri possibilis. Speculatione uero humana cognoscit omnia, quæ Deus cognoscit notitia uisionis.

2 Et nomen eius. Qui interpretatur Dei possessio. Nam homo Christus est totus Deificatus, & a Deo possessus.

Ara prius sterilis fuit, & Agar Aegyptia generauit, & Rachel pro qua Iacob diu feruiuit, diu sterilis fuit, cum soror eius gauderet numerositate prolis.

Rupertus. Armathaim, vel Ramathaim interpretatur excelsa duo, vt duæ intelligantur tribus, regalis, scilicet, & sacerdotalis, ex quibus extitit pater eius, & mater. Sophim, speculatores. qui fortassis sunt prophetæ quorum filius Elcana.

Hieronym. Elcana allegoricè possessio Dei, qui est filius Dei, dicens: *Domini- nus possedit me.* qui bene vir vnus, non numerus, sed quia nunquam mutatur, nec aequaliter efficitur Deus. Armathaim Sophim excelsa, vel specula. hæc est superna Ierusalem, de qua veniens speculationem docuit, & morte sua possidere fecit.

a Ieroham. Misericors.
b Eliu. Deus meus.
c Thahu. Signatus.
d Suph. Effundens. quia per misericordiam ad nos veniens signatus in passione ait: *Deus meus, Deus meus.* vbi semetipsum exinaniens effudit. vnde: *Vnguentum effusum nomen tuum;* effusum a suis inuisibilibus ad nostra visibilia.

e Ephrathæus. Frugifer. quia donis Spiritus sancti abundat Ephratæus ab Ephrata vxore Caleb. vel Ephrata Ciuitate: quæ post dicta est Bethlechem, vel ab Ephraim (vt nonnulli aiunt) quia fuit de Ramatha Ciuitate Ephraim, quæ sita est in monte Sophim, qui mons est in tribu Ephraim.

f *Et habuit duas vxores nomen, & cat.* * Theodoretus. Neque iussit lex cum duabus, aut pluribus simul coniungi vxoribus, aut habere concubinam: sed neque prohibuit, concedens maius, vt prohiberet minus. Ex eorum enim qui accipiebant potentia metiebatur leges. Hoc diuinus etiam dicit Apostolus: *Nihil enim perfecit lex.*

Iustinus Marty. Ideo licuit patribus illis plures habere coniuges, vt futura Christi mysteria delinearent.

* **CYRILLVS** Alexandrinus. Maiores illi rem honestissimam censuerunt, pluribus foetis vxoribus humani generis propagationi studere, & benedictioni diuinæ de multiplicatione hominum, qui terræ vastitatem incolerent.

Gregor. Phenenna est synagoga, quæ secunda primum filios Deo per legem generabat, sed iam propter infidelitatem infœcunda manet. Anna sterilis Ecclesia gentium, quæ olim sterilis a prole spirituali, nunc gratia Christi redempta.

Anna

Anna enim quæ interpretatur gratia Deo filios per baptisma, & Spiritum sanctum gignit.

g Silo. Est in nonagesimo miliario Neapoleos in regione Thabitana.

h *Sacerdotes Domini.* Gregorius. Quomodo sacerdotes Domini, qui inferius filij Belial dicuntur? Eo tempore sacerdotes Domini dicti sunt, quædo simulachrorum sacerdotes ex falsorum Deorum nominibus consuebantur, vt hoc insigniabilis discernantur. His enim verbis eorum fides, non vita, prædicatur: quia & prauitatem exercebant operis, sed non errabant in fide conditoris.

Com. in hanc locum.

a Possessio Dei. **b** Misericors. **c** Deus meus. **d** Signatus.
Elcana; filius Ieroham, filij Eliu, filij Thahu, filij Suph Ephrathæus. & habuit duas vxores, nomen vni Anna, & nomen secundæ Phenenna. Fueruntque Phenennæ filij; Anna autem non erant

liberi. Et ascendebat vir ille de ciuitate sua statutisque diebus, vt adoraret, & sacrificaret Domino exercituum in silo. Erant aut ibi duo filij Heli Ophni, & Phinees sacerdotes Dñi. venit ergo dies,

tantisque diebus, vt adoraret, & sacrificaret Domino exercituum in silo. Erant aut ibi duo filij Heli Ophni, & Phinees sacerdotes Dñi. venit ergo dies,

tantisque diebus, vt adoraret, & sacrificaret Domino exercituum in silo. Erant aut ibi duo filij Heli Ophni, & Phinees sacerdotes Dñi. venit ergo dies,

tantisque diebus, vt adoraret, & sacrificaret Domino exercituum in silo. Erant aut ibi duo filij Heli Ophni, & Phinees sacerdotes Dñi. venit ergo dies,

tantisque diebus, vt adoraret, & sacrificaret Domino exercituum in silo. Erant aut ibi duo filij Heli Ophni, & Phinees sacerdotes Dñi. venit ergo dies,

tantisque diebus, vt adoraret, & sacrificaret Domino exercituum in silo. Erant aut ibi duo filij Heli Ophni, & Phinees sacerdotes Dñi. venit ergo dies,

tantisque diebus, vt adoraret, & sacrificaret Domino exercituum in silo. Erant aut ibi duo filij Heli Ophni, & Phinees sacerdotes Dñi. venit ergo dies,

tantisque diebus, vt adoraret, & sacrificaret Domino exercituum in silo. Erant aut ibi duo filij Heli Ophni, & Phinees sacerdotes Dñi. venit ergo dies,

tantisque diebus, vt adoraret, & sacrificaret Domino exercituum in silo. Erant aut ibi duo filij Heli Ophni, & Phinees sacerdotes Dñi. venit ergo dies,

tantisque diebus, vt adoraret, & sacrificaret Domino exercituum in silo. Erant aut ibi duo filij Heli Ophni, & Phinees sacerdotes Dñi. venit ergo dies,

tantisque diebus, vt adoraret, & sacrificaret Domino exercituum in silo. Erant aut ibi duo filij Heli Ophni, & Phinees sacerdotes Dñi. venit ergo dies,

tantisque diebus, vt adoraret, & sacrificaret Domino exercituum in silo. Erant aut ibi duo filij Heli Ophni, & Phinees sacerdotes Dñi. venit ergo dies,

tantisque diebus, vt adoraret, & sacrificaret Domino exercituum in silo. Erant aut ibi duo filij Heli Ophni, & Phinees sacerdotes Dñi. venit ergo dies,

tantisque diebus, vt adoraret, & sacrificaret Domino exercituum in silo. Erant aut ibi duo filij Heli Ophni, & Phinees sacerdotes Dñi. venit ergo dies,

runt habere a confessione Christi: & quia noluerunt suscitare semen fidei Christo defuncto fratri, meruerunt disscalceari, & esse extra sortem eorum, de quibus dicitur: *Calceati pedes in preparatione Euangelij pacis.* Et quia cognati sunt, nomen sponsi sibi, non Christo vendicare Ecclesiam: vsurpando, nudi remanserunt ab omni dignitate, disscalceati ab exemplis Patriarcharum, & Prophetarum. Vnde Silo vbi sacerdotes fuerunt, interpretatur dimissio eius, vel petio, quia petierunt Pilatum, vt dimitteret eis Barrabam. Merito ergo dimissi sunt, & a Deo derelicti.

1 *Venit ergo dies, & immolauit Elcana, deditque Phenenna, & c.* Hieronym. Hæ partes, vestes intelliguntur, quæ in tribus festiuitatibus Paschæ, videlicet, & Penthecostes, & Tabernaculorum, iuxta morem illius gentis, vxoribus, & liberis, ac famulis dabantur.

* *Anna autem dedit partem vnam.* Hebræi. Partem vnam facierum.

* Chaldæus. Partem vnam electam.

* R. Leui. Partem præstantissimam, quod eius duplex esset qualitas, vt quæ haberet pinguitudinem, & eadem ex altero latere caret, vt ea vesceretur pro vario appetitu.

* Chrysostr. Sed & vni plurimum ab hac historia fructus auferent, si hinc didicerint, placido, mitique erga vxores esse animo, etiam si sterilitatis vitio laborent, quemadmodum Elcana erga Annam fuit affectus.

Ephes. 6. e

Matth. 27. e

F Lib. de tradit. Heb.

Homil. de Anna, & Samuelis educatione.

Anna

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Ephrathæus.* Non quod esset de tribu Ephraim, sed quia manebat in monte Ephraim, vt prædictum est: sicut aliquis dicitur Ciuis Parisiensis, quamuis sit natione Anglus. Aliqui vero dicunt, quod dicitur Ephrathæus ab Ephrata, quæ altero nomine dicitur Bethlechem, eo quod mater eius fuit de Bethlechem: sed hoc non est verisimile, quia filij non cognominantur a matribus, sed a patribus.

2 *Et habuit duas vxores nomen vni Anna, & cetera.* Prima enim, scilicet, Anna fuit sterilis, & ideo aliam superduxit.

Et

3 *Et ascendebat vir ille de ciuitate sua statutisque diebus, & cetera.* Id est, in festo Paschæ, Penthecostes, & Tabernaculorum. Istis enim tribus temporibus debebat apparere omne masculinum coram Domino, vt habetur Exodi 23. Veruntamen aliquando parcebatur populo de duabus festiuitatibus vltimis propter longitudinem viæ ad locum cultus diuini, uel alia causa rationabili. Vtrum autem iste ascenderet semel in anno, uel pluries, non habetur expresse ex textu. Videtur tamen magis quod semel, eo quod subditur postea, Sicque faciebat per singulos annos, cum redeunte tempore ascenderent Templum Domini.

4 *Erant autem ibi duo filij Heli, Ophni, & Phinees sacerdotes.* Sic debet scribi per idest, in.

Dedit-

MORALITER.

2 *Et habuit duas vxores nomen vni Anna, & nomen secundæ.* Per quas synagoga, & Ecclesia significantur, uel Iudæa, & Gentilitas.

† *Fueruntque Phenenna filij.* Per quam significatur Iudæa,

dæa, quæ filios habuit, scilicet, Prophetas, & legisperitos.

† *Anna autem non erant liberi, & cetera.* Per quam significatur Gentilitas, quæ legem diuinam non habuit, nec prophetas: Psalmo 147. *Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis.*

Dedit-

A *Anna autem de partem unā tristis.* Quia nō habebat filios quibus amplius daret. *Phenenna*, i. synagoga. & filijs dedit partes, id est, temporalia bona, iuxta illud: *Dedit eis regiones gentium*. Et quia primum credita sunt illis eloquia Dei. *Anna*, i. Ecclesia gentium dedit partem unam, scilicet ingeniu. Bene ait: **B** *Tristis*, quia concluderat Dominus vuluam eius. nondū enim aduenerat tempus miserendi eius, vt spiritali gratia fecum daretur. Sicut Phenenna Annam, ita synagoga Gentilitatē despiciebat. Multi ex Gentilibus Redemptoris aduentū, vt in Iob reperimus expectauerunt, & quia in prece perseuerauerūt, tādem redēptor flent, & nō capienti cibum Annæ cōsolationem adhibuit dicēs. **C** *Anna cur fles.* Melior est Ecclesie vir suus, id est Christus, quā decē filij quos de synagoga edebat: quia Christum plus nonnunquā diligit, id est, gratiam eius, quā illos quos carnaliter pariebat. **C** *Dominus autem concludit.* & c. *** Theodoretus.** Docet hæc oratio, ne matrimonio confidamus, sed Creatoris inuocemus auxiliū. Quomodo enim agricolę quidem est proprium femina deiicere, Dei autē deiecta perficere: ita matrimoni quidem est propria coniunctio, Dei autē est proprium annuere naturæ, vt effingat, & formet aīal. Hoc cū sciret Anna, cōfugit ad Opificē, & intēsa oratione, & lachrymis mutilatā curauit matricē, & clausā aperuit. *** Chrysoſt.** Neque enim, vt in cæteris, somnus, & congressus tantum parentum, verum & preces, & lachrymæ, fidesque fuerunt huius generationis principia. **D** *Affligebat quoque eam,* & c. **Iose.** Anna respiciens alterius mulieris filios circa matrem suam, descendit ad lachrymas, & eo quod non haberet filios ea sollicitudine gemiscebat. *** Hebræi.** Concitauit eam tribulatrix, vel aduersatrix eius irritatione, vt commoueret eam. **C** *Chrysoſt.* Hanc sceminā non anxietas modo a sterilitate proueniēs, verum, & aliud quoddam obſidebat malū, ita videlicet, propter cōmulę opprobria, &c. Ac ne quis mihi dicat, quid

quid si uctus capiā ab Anna, & illius cōmemoratione? Si quē & orbæ hinc poterūt discere quō valeant fieri matres: rursus matres ſcient, q̄ sit optima rō liberos educādi. Nec ſceminæ tantū, ſed & viri hinc discant, placido mitiq; erga vxores eſſe animo ēt ſi ſterilitatis vitio laborent, quemadmodū Elcana erga Annam fuit affectus. **C** *Anna cur fles? Et quare non comedi.* & c. Tertul. Ieiunium reuerētiæ in Deum opus eſt, per quod Anna retro ſterilis, impetrauit facile a Deo ventrē cibo inanem, filio implere, & quidem Propheta. Habet & abſtinentia vini ſuos titulos, quæ & Samuelem Deo vouerat, & Aaronem conſecrarat. *** Batil.** Iam Samuelem, nōne de precatio cū ieiunio coniuncta donauit matri? Quæ res Sampſonem in expugnabilem reddidit? Annon ieiunium? Per ieiunium Moſes factus eſt legiſlator: ieiunij fructus eſt Samuel. Ieiunās Anna Deum deprecata eſt, &c. Tropologicē, Elcana prædicator, quē Dñs poſſidet. Phenenna, & Anna actiua, & contemplatiua vita. Phenenna ſcunda in filijs, & filiabus, actiua fortia gignens opera, & infirma. Phenēna interpretatur conuerſio, quia actiua ad actiones, quibus proſit pximis, neceſſe eſt, vt ſollicitē conuertatur. Actiua enim vita eſt panem corporalē, vel doctrinæ eſuriētī tribuere, errantē corrigere, ad humilitatis viā ſuperbū reuocare, infirmātis curā gerere: quæ ſingulis expediāt diſpēſare. Anna interpretat gratia, quæ contēplatio habetur per gratiā. Hæc eſt ſterilis, quæ cū eā nullus, put eſt penetrare valeat, nullusq; quod in ea ſentit p̄dicare ſufficiat, contingit, vt eā prædicando nemo plures filios gignat. Contēplatiua vita eſt charitatē Dei, & proximi tota mente retinere, ab exteriori actione quieſcere, ſoli deſiderio cōditoris inherere, vt nihil iā agere libeat. Qui vult effici poſſeſſio Dei has duas ducat vxores. Actiuā primū, cōtēplatiuā deinceps: p̄cipuē doctōr ex amplexib. Phenēnē trāſeat ad cōplex⁹ Annę: vtriq; partes tribuat, virtutes virtutib. ſubnectēs. **f** *Surrexit Anna poſtquam,* & c. *** Chryſoſt.** Quod omnes faciunt

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Deditq; Phe. vxo. & c. partes.* Id est, nouas vestes pro solemnitate, vt dicunt aliqui: Melius tamen videtur, scilicet quod per hoc intelligantur partes sacrificij. faciebat enim Elcana hostiam pacificam Domino pro gratiarum actione, de qua vna pars incendebatur super altare, scilicet adeps, reliqua erat sacerdotis vt pectusculum, & armus dexter: relique carnes erant offerentis, & de istis dabat partes filijs, & filiabus, & vxoribus quasi quid sacrum.
- 2 *Anna au. dedit partem unam.* Non scilicet de datione, sed quia non habebat liberos de Anna, quibus partes darentur, ideo subditur.
- 3 *Quia Annam diligebat.* Propter quod magis tristabatur de sterilitate ipsius. In Hebræo habetur, *vnā partem pulchram*, vel *duplicem*, cuius ratio subditur: *Quia An. dilige.* & in hoc volebat honorare eam.
- 4 *Affligebat quoque eam æmula eius.* Id est, Phenenna. dicendo ei verba pungitiua, intantum vt ei exprobraret sterilitatē.
- 5 *Porro flebat.* Præ tristitia.
- 6 *Et non capi. cibum.* Id est, partem de cibo capiebat. & quod modicum est quasi nihil reputatur, vt habetur 2. Physicorū.
- 7 *Nunquid non ego melior sum tibi quā decem filij.* Quod exponunt Hebræi de pueris Phenennæ. Quasi dicat: intantum diligo te. quod ego sum melior tibi, quā decem filij Phenennæ

nennæ matri suæ: hoc dicens ad ipsius consolationem. Alij exponunt, quā decem filij, id est, quā si haberes decem filios. Sed ista expositio non videtur rationabilis: quia si haberet decem filios, non propter hoc excluderetur amor Elcanæ ad ipsam, vel minueretur, sed magis includeretur, & augetur. **8** *Surrexit autem Anna, & c.* Hic consequenter describitur modus orandi humilis, & deuotus, cum dicitur: *Surrexit autem Anna*, vt itet ad locum orationis, iuxta tabernaculum. **9** *Postquam comederat, & biberat in Silo.* Ex quo patet quod supra dictum est, s. quod comederat aliquid, licet modicum. **10** *Et Heli sacerdote sedete super sellam ante postes templi Domini.* Id est, super sedem magnam, & honorabilem, ut dicunt Hebræi: Ex hac sessione dicentes, quod illa die fuit institutus iudex super populum. Sed hoc non videtur verum, quia infra 4. cap. dicitur, quod ipse iudicauit Israel quadraginta annis. Item cap. sequenti dicitur, quod Samuel adhuc iuvene existēte Heli erat senex ualde, Ex quo videtur quod per plures annos fuit iudex ante natiuitatem Samuelis, qui conceptus fuit, & natus eodem anno quo mater eius orauit pro ipso habendo, ut confitentur Hebræi, & satis apparet ex sequentibus. Nec ualet motiuum allegatum, quia infra 4. cap. dicitur: *Heli sedebat super sellam*, ex qua cecidit, & mortuus est, ut ibidem dicitur: ex qua sessione non potest dici, quod illa die fuerit factus iudex, nec similiter ex ista.

MORALITER.

- 1 *Deditq; Phenennæ vxori suæ, & cunctis filijs eius, & filiab. partes.* Nam Deus Prophetis, & Regibus, & sacerdotibus Iudæorum fecit gratias multas, qui dicuntur filij Iudææ.
- 2 *Anna autem:* Id est, Gentilitati. *dedit partem vnā tristis.* In Hebræo habetur *vnā partem pulchram*. Per quam intelligi potest Paulus Apostolus a Christo datus doctōr gentium, sicut

cut ipse dicit Galat. 2. b. *Qui enim operatus est Tetra in Apostolatum circumcisionis, operatus est, & mihi inter gentes.* **5** *Porro illa flebat, & non capiebat cibum, & c.* Gentiles enim ad fidem Christi conuersi flebant, & ieiunabant propter peccata in Gentilitate commissa, & maxime in idolorum cultura. Conuersi uero de Iudæa non habebant talem occasionem flendi, & ieiunandi, quia non fuerant idololatrę, sed cultores unius ueri Dei.

A ciunt tempus relaxationis, illa fecit tempus deprecationis: post conuiuium accurrens ad deprecationem, fontes lachrymarum emisit, mentemque præ se tulit sobriam, ac vigilantem, ac post epulas adeo intentè orauit, vt donum acciperet supra naturam. Igitur a femina discamus, & post conuiuium orare. Quisquis enim ad hoc præparatus fuerit, nunquam in ebrietatem, aut vinolentiã incidet. Conuiuium quod a preceptione ceptum, in deprecationem definit, quouis fonte vberius nobis omnia adferret bona. Vbi enim precatio, & gratiarum actio, eò Sancti Spiritus aduenit gratia, abiguntur dæmones, & omnis aduersaria potestas diffugit. Quoties igitur prandebimus, meminerimus huius mulieris, & illius lachrymarum. Si post prandium talis, fuit, qualis erat sub auroram? Si tam instanter orauit post cibum, qualis erat ieiuna?

a Oravit ad Dominum flens, &c. Chrysoft. Scriptor geminam hic virtutem in femina comprobavit, in precibus assiduitatem, cum ait, *Multiplicauit: & animi vigilantiam*, quum addit, *In conspectu Domini*. Nã omnes quidem oramus, sed non omnes in conspectu Domini. Etenim cum corpore in terra prostrato, & ore frustra dehiant, mens per domum, ac forum circumuagatur: quo ore talis posset dicere, quòd orauerit in conspectu Domini? In conspectu Dei orat: qui colligens mentem nihil habet cum terra commercij, sed ad Deum totus commigrat. Sed quomodo multiplicauit precepcionem, quando exiguus est modus precepcionis, quam fudit? Assidue fonabat eadem, nec destitit. Ad hunc modum Christus docuit orare, non more Gentium vtendo multiloquio, sed vigilantia mentis. Si quidem & Christus, & Paulus iussit breues, sed crebras fieri precepciones ex paucis interuallis. Nam si in longum extenderis verba, parum attentus, audaciam diabolo suppeditasti, vt supplantet, & mentem auocet: quòd si frequenter oraueris, facile poteris esse sobrius, ac vigilans, vt precepcionem multa cum attentione perficias. Quod sanè hæc fecit, dum non sermone prolixo, sed crebris precibus adiit Deum.

b * Heli obseruabat os eius, &c. Chrysoft. Posteaquam sacerdos illi oclusit os, coacta est obedire sacerdoti, & ab orando desistere. Vox quidem illi interclusa est, at non fiducia, sed vehementius etiam cor clamabat intus. Nam illa potissimum est deprecatio, quum ab intimis voces sursum feruntur: hoc præcipue mentis est exercitata, non intentione vocis, sed animi seruore precepcionem absoluere. Sic orauit Moses, cui cum nihil voce resonaret, Deus tamen inquit: *Quid clamas ad me?*

c Dixitque ei. Septuaginta. *καὶ ἔπειν αὐτὴν παιδίσκων ἡλί.* Chrysoft. Et dixit illi puer Heli. Quousque eris ebria, discute vinum abs te, & recede a conspectu Domini. Domini exprobrauerat ei amula, venit in templum, & sacerdotis puer afficit illã cõtumelia, fugerat domesticam tempestatẽ, venit in portum, & rursus inuenit vndas. Venit acceptura medi-

medicamen, & vulnus exasperatum est. Vt Satanas perspexit eam magno animo ferre sterilitatem, adiit Sacerdotis puerum, qui magis illam exacerbareret, &c. *Vsquequo ebria eris?* Homo videt in facie: Deus in corde. Heli aestimabat ebriam qui tantum os intuebatur. Dominus autem respexit ad orationem eius, qui videbat cor eius. Hic autem traditur nobis forma orandi, vt non in multiloquio, sed in compunctione cordis, & effusione lachrymarum oremus: quia *Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum, &c.*

e Nequaquam Domine mi, &c. Chrysoftom. Hic potissimum licet huius mulieris philosophiam perspicere. Conuicijs perita, a puero sacerdotis, non indignatur quo magis etiam sibi cõciliat Deum. Sic enim res se habet quoties opprobrijs, & malis affecti, conuiciantes excelso ferimus animo, maiorem nobis a Deo beneuolentiam conciliamus. Liquet ex his quæ euenerunt Dauidi, magna animi moderatione, & patientia ferenti conuicia Semei, & Absalonis bellum, &c. Hæc e templo abigentem, & scõmmata iacentem, appellat Dominum. Nõ dixit, quod plerique solent, *Ista ne sacerdos? Ista, qui alios docet?* Sed illud spectat, quomodo suspicionem temulentie depelleret. Nos contra, si quando conuicijs appetimur, quum oportet excusare, & in gratiam redire, frequenter excitamus incendium, ac more feratam in silimus in cõuiciatores, pro dictis suppliciu re-

poscentes, &c. Anna nõ commemorat annulæ conuicia, nõ traducit illius multiam, nec domesticam exaggerat calamitatem, sed hactenus aperit suam anxietatem, vt tantum sese apud sacerdotem purgaret. Nec ait, *Deprecor Dominum, sed Effudi animam meam, &c.* hoc est, in ipsam totam conuerit ad Dominum, mentem meam exinanitui apud illum, toto animo, totaque virtute precepcionem meam peregi. Deo narraui calamitatem meam, ostendi vulnus, ille potest dare remedium, &c. Apostolicam impleuit legem, quæ iubet, vt prouideamus bona nõ tantum coram Deo, sed etiam coram hominibus, cum omni modo suspicionem depulit.

f * Heli ait ei, *Vade in pace.* Chrysoftom. Vide & huius prudentiam. Non inquisiuit curiose de genere calamitatis, non exactius scrutatus est angoris causam, sed ait, *Vade in pace. Dabit tibi Dominus petitionem tuam.* Mulier ex accusatore fecit patronum, tanta res est humanitas, ac mansuetudo. *Heli ait, Vade in pace, &c. Et abiit mulier, &c.* Vides mulieris fidem? Priusquam acciperet quod postulauerat, perinde consista est, quasi iam accepisset. In causa erat, quòd orasset multo cum seruore, citra vllam hæsitacionem. Abijt pacato animo, quasi totum impetrasset. Insuper Deus totam anxietatem iam illi excussit ex animo, largiturus quod petebat. Hanc femina imitemur, & in omnibus afflictionibus ad Deum confugiamus. Si nobis non fuerint liberi, ab illo postulemus, quos si acceperimus, multa cura educamus, &c.

Quomodo orandum sit.

Psal. 50.

E Homil. de fide Annæ.

2. Reg. 16.

amaro spiritu F

eloquii mer. LXX. med a. tionis mer.

1. Cor. 7.

Vultus

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et nouacula non ascendet super caput eius. Ex hoc datur intelligi, quòd deberet tenere ritum Nazaræorum, sicut dictum fuit Iudicum 13. de Sampson.
- 2 Vt Heli obseruaret os eius. Attendens si aliquod verbum exprimeret, vel a motu labiorum cessaret.
- 3 Aestimauit ergo eam Heli temulentam. Id est, plenam bono vino: & dicitur a temeto, quod significat bonum vinum, & lentos quod est plenum.

- 4 Digere paulisper vinum. Quasi dicat, vade prius ad dormiendum, & postea venias ad orandum.
- 5 Nequaquam inquit Domine. Scilicet sum ebria, vt tu credis.
- 6 Nam mulier infelix. Tum propter defectum prolis, tum propter verba Phenennæ me prouocantis.
- 7 Vinumque, & omne quod inebriare potest, &c. Quia liquorem inebriatum non biberat illa die. Vel si biberat acceperat ita parum, quòd quasi nihil esset reputandum.
- 8 Ne reputes ancillam tuam quasi vnam de filiabus. Id est, sine iugo disciplinæ.

Digere

Deus

A *Vultusq; illius non sunt amplius in diuer. mut.* Rab. Alia translatio: *Facies no. e. dicit amplius, q. a. certissime se. credit ex auditu.* Rabban. Nequaquam enim Ecclesia a fide, & dilectione Redemptoris in diuersa declinando mutata est.

b *Et recordatus est eius Do.* Rab. Quia Anna Dñm deuotè postulauit, cōcepit, & peperit. Sic Ecclesia per naturalem intellectum orās mysterium incarnationis corde concepit, ore confessionis genuit.

c *Vocauitq; nomen eius Samuel.* Id est, Deus Annæ primo genitus propheta. Quis est hic, nisi dominicus homo?

B Rab. Samuel postulatio Dei, vel nomē eius: actor, i. natiuitatis eius Deus, q. a. sterili oranti concessit filiū, qui cunctis diebus sibi in templo deferuere. *Et d. Ana non ascendit.* Chryf. Non existimabat esse tutū, relicta domo ascendere in templū, quod cum accepisset donum, non sustineret absq; dono comparere. Eoque tanto tempore remāsit, vt cum dono compareret. Nō solum ergo ex eo quod illum Deo spondit, verum etiam ex hoc quod non ausa sit ascendere in templum priusquam ablaclatset infantem, feminæ pietatem licet perspicere.

C Rab. i. Ecclesia ex nationib. prius lacte nutriuit filiū, quem conceptit

Vade in pace, & Deus Israēl det tibi petitionem quā rogasti eū. Et illa dixit: vtinā inueniat ancilla tua gratiā in oculis tuis. Et abiit mulier in viā

a. q. Quā in mepro. scilicet voto firmiter perseuerauit, sic & nos perseuerare debemus. si exaudiri a Domino volumus.

a suā, & comedit, vultusq; illius non sunt amplius in diuersa mutati. Et surrexerūt mane, & adorauerūt corā Dño, reuersiq; sunt, & venerūt in domū suā i Ramatha. Cognouit autē Elcana Annā vxorē suā, & recordatus est ei⁹ Dñs. Et factū est

q. Anni reditum.

post circulū dierū, cōcepit Anna, & peperit filiū, vocauitq; nomē ei⁹ Samuel, eò q. a Dño postulasset eū. Ascēdit autē vit ei⁹ Elcana, & oīs domus eius, vt immolaret Dño hostiā † solennē, & votū suū: & Anna nō ascendit. Dixit. n. viro suo; Nō vadā donec ablaclatetur infans, & ducā eū, vt appareat ante cōspectū Dñi, & maneat ibi iugiter. Et ait ei Elcana vir su⁹; Fac qđ bonū tibi vī, & mane donec ablaclates eū; Precorq; vt impleat Dñs verbū suum. Māsit ergo mulier, & lactauit filiū suū, donec amoueret eū a lacte. † Et adduxit

a. q. Postulatio, vel nomen eius Deus.

c pit vti alijs cibis communibus, & lacticijs non nutritur amplius. Et hoc fit circa decimum annum, vel circiter, & de h. c. ablaclatione loquitur hic scriptura, qui ante decimum annum, vel circiter pueri non sunt apti ad faciendam aliquod officium in templo Domini, sed extunc possunt aliqua parua officia facere, ut accendere lampades, vel huiusmodi, & sic paulatim assueheri ad maiora.

8 Et mā. ibi iugi. In Heb. habetur, vsque ad sēculum, i. usque ad quinquagesimum annum, quia ultra non debebant Lenitē seru ire in templo, ut habetur Num. 9. unde, & infra 7. c. dicitur, q. Samuel factus index populi, ibat per singulos annos circūiens Beibet, & Galgal, & Masphat, & indicabat Israelem in supradictis locis.

9 Precorq; vt im. & c. Quale autem iuerit istud uerbum non exprimit hic scriptura. Et propter hoc dicunt aliqui Hebræi, q. ante natiuitatem Samuelis audita fuit vox de cælis, q. futurus erat quidam in istus nomine Samuel; propter quod mulieres plures parientes masculos illo tempore uocabant eos nomine Samuelis quousque per opera apparebat, q. de illis non intelligebatur vox diuina. Et secundū hoc sic intelligitur uerbū Elcanæ predictū: Precorq; & c. i. precor Dominū, ut per bonā indolem istius pueri appareat, q. ille sit Samuel, de quo audita est vox a Deo emissa. Sed istud uidetur fictitium: tum quia de scriptura non habetur, tum quia Anna non uocabat filiū suum Samuelem propter aliquam uocem de cælo auditā, sed quia postulatuerat eū a Domino, ut predictū est. Et ideo aliter dicitur, quod uerbū Dñi hic accipitur uerbū ipsius Heli sacerdotis, q. secundū ueritatē Hebraicam dixerat Anna deprecāti: Dabit tibi Dñs petitionē tuā, ut sup. dictū est. & hoc dixit in instinctu Spiritus sancti. Anna uero p. bat a Dño filiū q. nueret, & ministraret in templo Dñi, ut patet ex predictis: & hoc precabatur Elcana a Domino impleri. quia licet puer Samuel esset natus, non tamen adhuc erat in statu quo posset in tabernaculo ministrare.

gratia.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Deus Israel det tibi petitionem. In Hebræo habetur: Dabit tibi petitionem.

2 Utinam inueniat ancilla, & c. *Vt uelis orare pro me Dominū.*

3 Vultusq; illius non sunt amplius in diuersa mutati. *Quia passionis iræ, & tristitie que mutāt faciē in diuersos colores, recesserūt ab ea ex consolatione exteriori uerborum Heli, & ex interiori consolatione gratia diuina.*

4 Reuersiq; sunt, & re. in domū suam. *Ista est eadem Ciuitas, que supra nominata est Ramathaim. Ramathaim enim quod significat excelsa, plurale est huius nominis Ramatha, quod significat excelsum, sicut in Latino eadem Ciuitas aliquando nomine plurali, sicut Ciuitas Ebroicensis, aliquando uocatur Ebroias, aliquando Ebroia.*

5 Cognouit autē Elcana Annā vxorē suam, s. postquam reuersus fuit in domum suam, quia Indæi cunctes in Ierusalem cū vxoribus suis ad diem solennem, vel causa sacrificij, seu orationis, vsq; ad reditū suū in domos suas continebant ab vxoribus suis. Et ad hoc melius seruandū postea fuit constitutū, q. qñ de eadem ciuitate ibant Ierusalem propter dilectam causam, plures uiri, & plures mulieres, uiri ibant in vna coartina, & mulieres in alia. Pueri autē de quibus non erat suspicio poterant ire in ista coartina, vel in alia. Et ideo cū Saluator noster Iesus Christus duodecim annorū ascēdit. J. i. in Ierusalē ad diē festū, & ibi recedētib. parētib. remāssisset, no. cognouerūt parentes eius, existimantes illum esse in comitatu, ut habetur Luc. 2. quia existimabat cum esse in comitatu mulierum. Maria autem mater eius in comitatu uirorum.

6 Vocauitq; no. eius Sa. eo q. postul. eum a Domi. Samuel enim interpretatur quasi postulat a Deo. Sequitur.

Duplex ablaclatio.

7 Non vadam do. abla. Duplex est ablaclatio, vna est ablaclatio a lacte mammillæ, & ista fit circa principium tertij anni, vel circiter. Alia est ablaclatio, qñ abstrahitur puer a lacte pueritiæ, quando incipit

MORALITER.

5 Conceptit Au. & pe. Per quod significatur, q. Gentilitas conuersa fructificauit in bonis operibus, sed que dici possunt eius fili, quia procedūt a libero arbitrio, sicut proles ab utero monente Spiritu sancto. Moral. Autem Elcana signat bonum prælatum secularem, vel religiosum. Per duas autem vxores intelliguntur vita actiua, & contemplatiua, quibus debet debitum reddere utriusque vacādo tempore competentī. Gregor. Sit prælatus actione precipuus, sic prælatus contemplatione suspensus. Prafuli uero debent inferiores prælati in hoc, quantum possunt conformari. Actiua uero qua fertilis est per Phenennam: contemplatiua uero per Annam significatur. *Deditq; Ph. s. & s. & c.* Per quos intelliguntur opera misericordiar, quibus correspondent merita, & plura premia. *Anna u. di. unā, i. Dei contemplationē, quæ licet pulchritudinē & suauitatē annexā. In actiua namq; vita*

ex humanis negocijs admiscetur multi puluere. animæ laticem obscurantes, in cuius figura Genes 29. d. dicitur, q. *Lia lippis erat oculis.* Rachel autem uenusto aspectu. *Assuebat.* Per quod intelligitur disceptatio uitæ contemplatiuæ, & actiuæ. Nā charitas Dei trahit bonum prælatum ad actus uitæ contemplatiuæ: necessitas uero proximi retrahit ipsum a cōtemplatione, ut intendat operibus actiuæ. *Tota. s. contēplatiua de dilatione glorię in qua contemplatio consummatur. Et non ea.* Per quod designatur mirabilis abstinentia contemplatiuorum. Dicitur enim in collationibus Patrum de pluribus, q. aliqui transibant tres, vel quatuor dies, non solū absq; cibo corporali, sed etiā absq; memoria eius. Per hoc autem q. Anna datur filius cuius caput nouacula non debet tangere, significatur actus predicandi procedens ex contemplatione interiori, cuius caput, id est, intentionem nouacula uanæ gloriæ tangere nō debet per appetitum laudis humanæ.

cx

gratia. Ac mea quidem sententia, etiam reuerbatur pueru suum. Existimabat templum per illum sanctificatu iri, quando domus ipsius iam erat facta templum, ut que prophetam ac sacerdotem intra se coteret.

a In vitulis. in pro cum. ut ibi: in argento & auro.

b Et tribus modis fa. & amphora vini. Quae continet tres modios. Non intelligitur cuncta simul obtulisse Deo, sed quaedam Deo, quaedam sacerdoti, ut libenter susciperet puerum in ministerio.

Hiero. in Hebraeo: Modio farinae, sed vitio scriptorum deprauatum est. Si enim cum tribus vitulis tres modios farinae obtulit contra legem fecit, in quadam: Vitulum de armento vnum, arietem vnum, agnos anniculos immaculatos 7. in sacrificijs eorum similia oleo consperse tres decimas per singulos vitulos, duas decimas per arietem, vnam decimam per agnum.

Hec vero decima, pars decima ephi erat. Unde intelligitur, quod Elcana non obtulit tres modios farinae, cum tribus vitulis, sed nouem decimas.

c Idcirco, & ego commodauit eum, &c. Nazianzenus. Infans tibi est? Ne occasionem arripiat improbitas, ab infantia sanctitate

ritate imbuatur, ab ipsis vnguiculis Spiritui consecratur. At, propter naturae imbecillitate Baptismo signari metus? Quae abiecti animi, pusillaeque fidei mater es. Atqui Anna Samuellem, prius etiam quam procreatus esset, Deo promittit, atque in lucem editum statim sacrosanctum fecit, ac cum veste sacerdotali educavit, nihil humani verita, sed Deo fiducia inixa.

Chrysostomus. Adduxit puerum, ac reliquit. Nec puer a mamma diuisus, molestet tulit, sed ad dominum respexit, qui matrem creauerat. Nec ipsa mater doluit a puero seuerata, propterea quod naturalem affectum uicit interueniens gratia: & uterque se alteri coniuuere existimabat.

Et ado. Non inuenitur orare in hoc canticum, nisi per duo verba tantum. Vnum est ubi dicit: Letata sum in salu. tuo. Alterum ibi: Quia non est Deus praeter te. Sed iustus orat sine intermissione, quia non desinit bene agere, unde: Eleuatio manuum mearum sacri. vesper. Leuat manus, qui leuat actus. Mose leuante manus vincit Israel, dimittere vero vincit Amalec, quia dum eleuat actus famulus Dei, vincit plebs Dei: si autem dimiserit, vincit Amalec inimicus Dei.

a cum secum, postquam ablaetauerat, in vitulis

a Exercitio bonae operationis. b Grata eruditionis, scilicet, & fide sanctae trinitatis instructum, ut posset dicere: reddemus vitulos laborum nostrorum, & digne offerret sacramentum corporis & sanguinis domini.

tribus, & vno modio farinae & amphora vini, & adduxit eum ad domum domini in Silo. Puer autem erat adhuc infantulus, & immolauerunt vitulum, & obtulerunt puerum Heli. Et ait

Scilicet, ut bene suscipias.

Anna. Obsecro mi domine, viuit anima tua. Ego sum mulier illa, quae steti coram te hic orans dominum pro puero isto. Oraui, & dedit mihi dominus petitionem meam quam postulauit eum. Idcirco & ego commodauit eum

Scilicet quandiu vixerit.

domino cunctis diebus, quibus fuerit accomodatus domino. Et adorauerunt ibi dominum: Et orauit Anna, & ait.

leuat actus famulus Dei, vincit plebs Dei: si autem dimiserit, vincit Amalec inimicus Dei.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 In vi. tri. Postea dicitur: Et immolauerunt vitulum, & obtulerunt puerum Heli. Ex quo videtur, quod vnum vitulum obtulerunt in sacrificium domino & alios duos obtulerunt Heli sacerdoti, quia puerum dimittebant in cura ipsius, unde subditur.

2 Et ait Anna. Obsecro. Et subintelligitur, quod iste puer sit discipulus & minister eius. Cetera patent in litera.

3 Et ado. Hic consequenter ponitur gratiarum actio pro beneficio recepto,

cepto, & hoc fit in canticum Annae; In quo primo gratiarum actio redditur, secundo Anna contra superbiam & ingratitude inuehitur, ibi: Nolite multiplicare loqui sublimia. tertio Dei magnificatio subditur ibi: Domini enim sunt cardines. Circa primum dicitur; Et adorauerunt ibi dominum, quia gratiarum actio est, quae dam species orationis, ut habetur. 1. ad Timoth. 2. ubi dicitur sic; Obsecro igitur primo omnium fieri obsecrationes, postulationes, gratiarum actiones, &c.

CAPVT II.

Exultauit cor. & Procopius. Canticum hoc Annae dignum est admiratione. Non enim pro beneficijs acceptis authorem modo bonorum celebrat, sed etiam prophetiam hymno admiscet, propterea gratiae quoque filio collatae particeps facta est. Nam cum prophetam in utero gestaret, post partum & ipsa prophetauit. Sic et Elizabeth Ioannis filij, & Maria Christi Seruatoris gratiam participauit.

Rupertus. Quae canit, haec & prophetissa est, & eadem qua fecunda facta est, gratia, quam & proprio nomine significat, Anna quippe interpretatur gratia. Non tam sua propria praesentia, quam totius sanctae Ecclesiae

CAP. II.

a Gaudete in domino semper, &c.

a Quia non in laude hominum, non in vanitate.

b Quia.

a Exultabunt cornua iusti, quia de apicibus crucis Christi conferuntur haec cornua iustis, in his uetimus & de triumphis demonum animarum nostrarum insidiantes.

b Non in se.

cornu meum in domino: Dilatum est os meum

super inimicos meos, quia latata sum in

Ecclesiae futura bona communia prophetat ac predicat.

Euthymius q. d. Cor meum, quod ob sterilitatis dolores laxatum, & molle effectum fuerat, nunc confirmatum est, consolidatumque, & corroboratum a domino. Exaltata quoque est gloria mea propter Deum meum: nam post filij partum gloriam adeptus sum.

Hierony. Cornu, filium vocat: quia quoniam sine filio erat absque cornu videbatur sibi esse.

Raban. Augu. Dicit hoc ecclesia gratia plena, prole fecunda: quod de se ante prophetatum cognoscit.

Cornu. regnum ecclesiae, quae aduersa mundi & desideria carnis transcedit, sicut cornu carnis excedit.

Dilatatum est. Os ecclesiae praedicatorum, quorum doctrina dilatata

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. II.

1 Exultauit. Gaudium proprie loquendo est delectatio appetitus intellectui ab intra in bono adepti, uel in praesenti. Sed quoniam resultat in signis exterioribus, tunc dicitur exultatio, & dicitur quasi extra saltatio. Totaliter autem gaudebat Anna de beneficio sibi collato a Deo, secundum illud Psal. Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum uiuum.

2 Et exaltatum est cor. Cornu in sacra scriptura accipitur pro motu cordis tendentis in aliquid arduum. Et si careat regula ra-

lacionis & legis diuinae dicitur cornu superbiae. Si autem dictis regulis mēfuret, dicitur cornu magnanimitatis vel magnificentia, quod est quando animus ex beneficio a Deo collato in praesenti per spem tendit ad maius beneficium ex Dei liberalitate consequendum. Sic autem mouebatur Anna in augmentum gratiae consequendum a Deo in vita praesenti, & complementum gloriae in futuro.

3 Dilatum est. Ad Deum aperte & magnifice laudandum de collato mihi filio, & quia Phoenicia & liberi eius de hoc torquebantur, ideo subditur.

4 Super inimicos. Odiebat enim eorum malitiam, sed diligebat naturam secundum charitatis formam.

MORALITER.

1 Et arauit Anna, & ait. Exulta, &c. Per Annam, quae gratia interpretatur ecclesia significatur: nam & tempus ecclesiae tempus gratiae nominatur, dicit Grego. Exulta. pro multiplicatione filiorum in domino credentium.

2 Et exaltatum est cornu meum in domino: id est, Christus, qui defensor est ecclesiae, propter quod de ipso dicitur Luc. 1. g. Exultate in domino salutis nobis, &c.

3 Dilatum est. In praedicatoribus & doctoribus & sacris eloquijs Iudeos & hereticos confundentibus.

latata est super inimicos, quia excessit scientiam scribarum & Phariseorum.

Dilatatum est. Raban. Aug. Quia sermo Dei, non est alligatus in pressuris, non in præconibus alligatus.

Raban. Augu. Christo, quem puerum amplectitur senex

Simeon & cognoscit magnum

dicens: Nunc dimitti. s. r. uum tuum

Domine, secundum verbum tuum in

pace. Quia viderunt oculi mei, salu-

tare tuum. Si legatus fuero in salu-

tari Dei, tunc dilatabitur os

meum per meditationem, scilicet,

verbi Dei venit ad eleva-

tionem cordis. vnde: Os nostrum

patet ad vos, o Corinthu, cor nostrum

cilatatum est. Ex latitudine cor-

dis ministratur sapientia ori.

* Euthymius. Dilatatum est os

meum, & maiori cum libertate,

atque impertentitè admodum

locuta sum. Per inimicos autè

cuius, intelligendi sunt Phenenna,

atque illius cognati: qui eo

vsque de Annæ sterilitate exultauerant,

& multis eam opprobriis affecerant.

Latata sum in salutari tuo, quod scilicet, in

me factum est. Salutem enim præstitit mihi hæc proles, cū

antea præ immenso atq; immoderato dolore periclitarer.

a Non est san. Orig. Rab. præter te domine, quia nemo fit

nisi a te, & si sint, qui dñr dij multi, & dñi multi, nullus tamè

eorum naturaliter est id quod Deus est: quia ipse est solus, q

ait: Ego sum, qui sum. Exod. 3. d. vmbra enim ad comparationem

corporis non est, vel fumus ad comparationem ignis.

b Ut est do. Raba. Augu. Non dicit nisi dominus: sed nullus

est sicut dominus, sanctus & sanctificans, iustus & iustificans.

c * Non est fortis, &c. R. David. Kimhi. Idcirco Deum fortè

appellat, q; vi sua potuerit ipsius naturam immutare.

* R. Leui. In secundis causis nihil est, quod ita res fingere

ac formare valeat, sicut Deus.

* Euthymius. Dominus sanctus est & purus, quia nullam a-

licui occasionem mali præstat: sed omnia cum ratione admi-

nistrat. Iustus est, neque enim sustinuit me amplius in miseria

versari, & malè audire.

d Nolite. Redarguit Iudeos & sapientes seculi, extollentes

se contra scientiam Dei. Salomon: Altiora te ne quesieris. & al-

bi: Deus in celo, & tu super terram, sint pauci sermones tui.

* Euthymius. Sermo est ad Phenennam, & illius cognates:

& ad omnes alios, qui in felicitate aliqua constituti glori-

antur. Nolite loqui, inquit, sublimia, propter excellentiam

atque præstantiam vestram.

e Vetera, &c. Quæ ad veterem hominem, i. carnalem cōuer-

sationem pertinent. scientiã inquire, quæ nõ est nisi a Deo:

quia

quia ipse est scientiarum dominus in quo sunt omnes the-
sauri sapientiæ.

* Hieronymus. In Hebræo habetur: Excant vetera. Et est
sensus: Excant humilia de ore vestro, de quo antea grandia
& superbia exibant. Quibus verbis Phenennam, & filios ei⁹

inrepat, quæ ob fecunditatè

sibi concessam, contra Annam

elevabatur.

f * Deus scientiarum Dominus

est, &c. R. David Kimhi, Deus

vocatur scientiarum, numero mul-

titudinis, vt cum sapientissimū

esse intelligamus, vt qui vel par-

ticularia omnia intuetur.

* Euthym. Nec apparentia rã-

tum atque aperta cognoscit, sed

ipsa etiam occulta. Vnde teme-

ritatem & iactantiam vestram,

& meam humilitatem perspi-

ciens, iustè inter nos iudicabit.

Sibi ipsi quoque dispensationes

præparat, Vel, parat consilia

sua.

g Ipsi præparantur. Quia aufert se à cogitationibus, quæ sunt
sine intellectu, vel ipsi præparantur cogit. i. manifestantur.

vnde: Dominus novit cogitationes hominum.

h Deus scientiarum. Rab. Aug. Ipse vos scit, & vbi nemo scit.

vnde: Qui putat se aliquid esse cum nihil sit, seipsum seducit. Hæc

dñr aduersarijs ciuitatis Dei ad Babylonem pertinentib. de

sua virtute confidentibus. Ex quibus sunt Iudæi, qui ignorã

tes Dei iustitiam, i. quam dat homini Deus: qui solus & ius-

tus & iustificans, & suam volentes constituere, velut ex se

sibi paratã non a dño impertitam, iustitię Dei non sunt sub-

iecti. Sed Deus scientiarum & arbiter conscientiarum, videt

cogitationes hominum, qm̄ vanę sunt. Vana, quia propria

hominum sunt, & ab illo non sunt a quo homines sunt.

h Arcus fortium. * Hiero. Arcus Aegyptiorum, i. fortitudo

& potentia superata est: & infirmi, i. Israelitę, confortati sūt.

Aliter. Arcus, i. fortitudo & superbia Phenennæ, qua in filiis

gloriabatur, superata est: & Anna, quæ ob sterilitatem infir-

ma erat, accincta est robore filiorum.

* Euthym. Per arcum, vires, seu arma intelligit: quamplu-

rimis enim conuocunt hæc verba.

Rab. Aug. Id est, intentio eorum, qui sibi potentes esse vi-

dentur, vt sine Dei auxilio diuina possint implere mandata.

i Et infirmi. Rab. Aug. Qui in Dei pietate confidunt, dicūt:

Miserere mei Deus quoniam infirmus sum. Infirmus erat Gentilis

populus, quando a testamento Dei alienus, nunc autem præ-

cinctus robore, cum indutus scuto fidei & galea salutis, &

gladio spiritus poterit ignea tela diaboli extinguere.

k Saturati prius pro panib. Repleti prius Iudæi. i. mysterijs elo-

quiorum

NICOLAUS DE LYRA.

1 Non est sanctus, &c. Quia ipse est sanctus per essentiam: alij
autem per participationem, & hoc modo exponatur quod
subditur. Et non est fortis, &c.

2 Nolite multiplicare, &c. Hic consequenter Anna inuehitur
contra ingratam superbiam, quia Phenenna de prole sibi a
Deo data superbia erat: de quo tñ dēret esse humilior & Deo
gratior, & hoc est quod dicitur: Nolite multiplicare, &c. i. su-
perba & aliorum contemptiua, qualia erant verba Phenenna
contra Annam: vt patet ex prædictis ca. 1.

3 Recedant vetera, &c. i. mala verba iam quasi ex longa con-
suetudine inueterata.

4 Quia

* I Et

MORALITER.

† In salutari tuo, id est, Christo in ipsis principaliter operante
Ioan. 16. a. Sine me ni. p. fa. id eod subditur.

1 Non est sanctus, id est, Christus, qui dicitur sanctus sancto-
rum, Danielis 9.

2 Nolite multiplicari loqui, &c. id est, superba contra Chri-
stum & Ecclesiam.

3 Recedant vetera. id est, ceremoniæ veteris testamenti.

4 Quia Deus scientiarum dominus. Ideo dedit eas simplicibus
in nouo testamento, Matth. 11. d. Abscondisti hæc a sapientibus
et prudentibus, et reuelasti ea paruulis.

6 Arcus

† I Et

4 Quia Deus scientiarum, &c. q. d. nihil latet eum: sed omnia
certitudinaliter retinet ad iudicandum etiam secreta cor-
dium, ideo subditur: Et ipsi præparantur cogitationes.

5 Arcus fortium. Arcum fortium vocat linguam Phenennę,
& puerorum eius ex qua procedebant verba pungitiua qua
si sagitte.

6 Et infirmi, &c. Loquitur pro se & sibi similib. natura enim
in eum erat infirma & impotens ad prædicandum, sed robo-
rata est ad hoc ex dono Dei.

7 Saturati prius, &c. Loquitur metaphoricè, quia prius satia-
ti si postea incurrunt famem & defectum cibi, plus crucian-
tur, sic fuit de Phenenna, quę fuit prius liberis plena, & po-
stea mortui sunt.

5 Arcus fortium, id est, scientia Scribarum & Phariseorum.

6 Et infirmi, id est, apostoli simplices & illiterati.

7 Accincti sunt robore. In spiritu sancti datione per quem fa-
cti sunt intelligentes scripturas, & eloquentes in omni idio-
mate: & ita constantes, quod gaudebant in tribulatione.
Actu. 5. g. Ibant Apostoli gaudentes à conspectu concilij, quoniam
digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati.

8 Saturati prius, pro panibus, etc. id est, sacerdotes & scribæ Iu-
dæorum, qui prius erant repleti notitia legis & propheta-
rum: ita euacuati sunt bonis spiritualibus, sicut illi, qui pro
victu quotidiano semetipsos locant, indigent bonis tem-
poralibus.

A quorum pro panibus se locauerunt, i. sepatauerunt a Deo: vel a proprijs sedibus euulserunt: ne reciperent euangelium agens de pane qui de caelo descendit. Repleti iidem, qui & potentes, i. Israclitæ quibus credita sunt eloquia Dei, sed ancillæ filij minorati sunt, qui se subtraxerunt, nec in saluatore crediderunt, & in ipsis panibus, i. diuinis eloquijs tantum terrena senserunt. Gentes autem qui bus non est data lex, postquam per nouum testamētum ad illa eloquia venerunt, multum esuriendo terram transierunt, quia in eis non terrena, sed cælestia sapuerunt. In Græco ita: *Pleni panibus minorati sunt: & esurientes trāsierunt terram.*

a Et famelici, i. Gentiles prius gentes, panē verbi Dei iam gustant, quoniam suauis est. Tandiu passi sunt scientia Dei.

B In Hebræo *sibeath*: quod significat septem & plurimos. **b** *Donec sterilis peperit, &c.* Euthym. Hic sermo etiam priuatum ac peculiarem respicit casum. Per sterilem enim seipsam intelligit, quæ Dei ope septem filios, hoc est, multos peperit. Solent. n. Hebræi septenario numero vri, quoties multitudinem volunt exprimere. Quod si historiam dicas vnus tm filij meminisse, rñderi pōt, quod Samuelem dignum p multis intelligat. Phenenna aut infirmata est, eo q, a priori decidit superbia, & Anna a viro deinceps magis amata est.

c *Sterilis pepe.* In septenario vniuersitas ecclesiæ designatur. vnde & Ioannes scribit septem ecclesijs ad vnus plenitudinem se scribere ostendens. vnde: *Sapientia edificauit sibi domū, & suffulsiit columnas septem.* Sterilis erat in gentibus ecclesia anteq̄ iste fetus quem cernimus oriretur. Cernimus et terram Ierusalem prius fecundam, nunc infirmatam: quia qui cunq; in ea filij liberi erant virtutis eius, nunc vero ibi qm̄ li tera est, spiritus non est: amissa virtute infirmata est.

d *Plurimos.* Raba. *Plurimos* in Hebræo & in Lxx. habetur *septem.* Iudæi dicunt, q, nato Samuele, mortuus est primogenitus filius Phenennæ: & singulis Annæ nascentibus filiis, singuli Phenennæ sunt mortui. Sed Phenenna habuit septē: Anna verò quinq;. Sed Hebræi duos filios Samuelis, annumerāt Annæ filijs.

Raban. Sterilem, vel eisdem *mortificat, & viuificat*, quod repetit adiungens, *deducens ad inferos, & re. vnde: si mortui estis cū Christo, q̄ sursum sunt querite.* Salubriter mortificant, quibus dicitur: *Quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram, vt sunt, scilicet,*

cet, illi qui esurientes transierunt terram. *Mortui enim estis, inquit salubriter, s. & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo.* Idem ergo viuificati, vel viui, sicut *Christus mortuus est propter peccata nostra, & surrexit propter iustificationem nostram, & quæ ait: Non derelinquas animam meam in inferno.* Eundem deduxit ad inferos Deus, & reduxit: hac ei⁹ paupertate ditati sumus.

c *Domini mortificat, &c. R.* Isaac Alfeci. Tria hominum genera sistuntur in iudicio, perfecti iusti, omnino impij, & mediam sortem tenētes. Primi ad vitam futuri seculi scribuntur & obsignantur. Secundi perinde etiam ad Gehennam, iuxta Danielis verba, *Multi ex dormientibus, &c.* Medij quorū paria sunt merita & demerita, descendunt in Gehennam, ibiq; expectātes, clamant, & ascendunt, que modum scriptum est: *Dominus deducit ad inferos, & reducit.*

R. Alius anonymus: Dominus mortificat impios, viuificat autem iustos: deducit ad inferos, ad certum aliquod ac definitum tempus: postea verò reducit, & ascendere ex eo loco facit.

Alj Heb. Sunt, qui descendunt in puteum corruptionis, & pro mensura scelerum, ibi plectuntur. Sunt etiam qui postquam pro meritis penas luerint, excinduntur, & pereunt. Sicut qui ad finem vsq; anni integri puniuntur, postea aliquanto superius ascendunt, & habitant inter iustos. Ac de his quidē ait Anna: *Dominus deducit eos ad inferos & reducit.*

Euthym. Dñs omnia potest. Reduxit. n. ex inferis non tantum Lazari, aut filij viduæ, & filia Archisynagoge animas: sed omnes et alias, quando illuc post passionē descendit.

Theodoret. Fecitq; vt post resurrectionem suam corpora resurgerent, & Hierosolymę conspicerentur, vt cognoscerent sanctos liberatos esse ab animarum carcere.

Pauperem, &c. Iesum, qui propter nos pauper factus est, & ditat eundem gloria resurrectionis.

R. Leui. Ideo non superbiendum est, si floremus opibus; nec si premamur inopia, desperandum, quia Deus est, q, omnia temperat & regit, & cum visum fuerit, ea commutat.

Theod. Futura p̄dicat. Deprimatur. n. Saul elatus, extollit̄ autem Dauid ab ouibus ad hoīum curam a Deo vocatus.

De puluere. De corruptione Christum. vnde: *Nec dabis sanctum tuum videri corrup.*

De stercore. Raban. Iudaico populo in quo cum se dixisset

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Et famelici.* quia Anna prius famelica & desiderans de prole habenda, habuit prolem ad sufficientiam, ideo subditur.
- 2 *Donec.* In Hebræo h̄: *Donec sterilis peperit septem.* Sed hoc v̄ esse q̄ illud, quod postea d̄ eodem cap. q, Anna concepit et pepit tres filios & duas filias, & iō dñt aliqui Hebræi, q, duo filij Samuelis cōputant̄ hic inter liberos Annæ: quia de ipsa exiuerūt mediāte Samuele: & sic d̄ peperisse septē. Alij vero Hebræi dñt, q, qñ Anna pariebat vnū puerū, Phenenna sepe liebat duos de suis: & iō nato quarto ipsius Annæ puero, octo liberi Phenennæ fuerūt mortui, & sic nō remāserūt sibi nisi duo pueri, quia s̄m ipsos, decē habuit: vt dictū est s̄. r. c. Igit̄ qñ vidit, q, Anna qñtū p̄ceperat, & a prop̄inquabat partui timuit de morte duorū liberorū, q, sibi remāserūt: p̄ q, humiliavit se corā Anna: & instanter petijt, vt oraret pro vita puerorū sibi remanentiū, q, & factū est. Et iō illi duo pueri licet essent ipsius Phenennæ, tñ de cetero vocati sūt pueri Annæ, eo q, ei⁹ ofonib. erat vita eis p̄cessa. Iste expositioes nō hñr de textu: sed ponunt̄ ab Hebræis ad verificādū hoc dictū, *peperit septē.* Et iō melius v̄ dicendum: q, translatio nostra sit melior, in qua d̄: *Peperit plurimos.* Ad cuius intellectu sciendū, q, dictio Hebrai-

MORALITER.

- 1 *Et famelici,* i. apostoli prius illiterati per Spiritum sanctum scientia Dei sunt repleti.
- 2 *Donec steri. &c.* i. gentilitas quæ sterilis erat in bonis operibus ad prædicationem apostolorum valde fructificauit.
- 3 *Et quæ multos habebat filios infirmata est.* id est, Iudæa, quæ p infidelitatem est infirmata.
- 4 *Do. morti.* Iudæam, dimittendo eam cadere in infidelitatē.
- 5 *Et viuificat.* Gentilitatem per fidei susceptionem.
- 6 *Deducit ad. &c.* Iudæos obstinatos, dimittēdo eos deduci.
- 7 *Et reducit.* Gentiles ab idololatria, per quam digni erant inferni pena, reuocando.

Hebraica, q, ponit hic, s. *sibeath*, æquoca est ad designandū septē: & hanc significationem sequuntur hic Hebræi moderni, vt p̄dictū est, & ad designandū satietatē, & hanc signationē secutus est translator n̄r. & forsitan illo tpe Hebræi illā seq̄bant, sc̄dm hoc igit̄ Anna peperit satietatē, i. habuerat pueros ad sufficientiā, quā sufficientiā expressit translator n̄r dicendo: *Plurimos*, q, puenientius fuit dicere, q̄ si dixisset satietatē, vel satis. Sc̄dm. n. qd̄ dicit Hiero. in Epist. ad Pāmachiū de optimo gñe interpretādi: Melior interpretatio nō semp est trāsferēdo verbū ex verbo, sed aliqñ meli⁹ ē trāsferre sensū ex s̄sū: vt ead. veritas diuersis pprietatib. idiomaticū applicet̄

- 3 *Et quæ mult. habebat.* quia sicut Anna multiplicabatur i ple, ita Phenenna diminuebatur, secundum quod dicunt expolitores Hebræi & catholici.
- 4 *Dominus mortificat.* pueros Phenennæ.
- 5 *Et viuificat.* pueros Annæ.
- 6 *Deducit ad inferos.* In Hebræo h̄: *Ad fossam.* i. sepulchrum.
- 7 *Et reducit.* quia aliqñ contingit, q, aliqui de quorum sepulchra iam tractantur ad vitam reseruetur: sicut de Ezechia habetur 4. Regum 20. pro humiliatione sua coram domino.
- 8 *Dñs paupe.* quia de diuitijs & honoribus frequenter deiecit: aliquos

- 8 *Dominus pau. f.* Populu Iudaicū ebriatū i p̄uibus bonis
- † *Et ditat.* Eis Gentilem ad se conuersum.
- † *Humiliat.* Iudæos in captiuitate dispersos.
- † *Et subleuat.* Conuersos Gentiles Iudæis dominantes. Aliter potest exponi de eadem persona ab illo loco. *Dñs mortificat.* per carnis afflictionem. *Et viuificat.* per spiritus consolationem. *Deducit ad inferos.* per considerationem p̄næ. *Et reducit.* per emendationem vitæ. *Dominus pauperem facit:* in temporalibus. *Et ditat.* in spiritualibus. *Humiliat.* in præsentī. *Et subleuat.* in futuro.
- † *Suscitans de puluere egenum.* in futura resurrectione.
- † *Vt sedeat cum prin.* in throno gloriæ.

1. Cor. 15. c.

Psal. 15.

Tracta. Ros hafanath. c. r. Purgatorii locus.

E In Carana.

Li Sé. Tob. tract. 5.

Psal. 15.

Ibidem. F

G Apostolus ecclesiam persecutum, *qua mihi*, inquit, *fuerunt lu-*

A
Phil. 3. b.
7 ueritatem
11.
Met. 25. c.
1. b. 4. adu.
Mar. c. 14.

a *Principibus*. Raba. quibus dicitur: *Sedebitis super sedes 12. iudicantes duodecim tribus Israel.*

*** Tertul.** Anna mater Samuelis, spiritu Deo gloriam red-

dens, qui inquit excitat pauperem de terra, & mendicum, uti federe cum faciat cum dynastis populi, utique in regno suo, & thronis glorie, utiq; regalibus.

Cap. 28.

*** Idem.** Pato iam alibi satis commendasse nos diuitiarum gloriam damnari a Deo nostro, ipsos dynastas detrahente de throno, & pauperes alleuante de interquilinio.

† 49. dist. c. 1. p. 9. prin cipium.

B *** Theodor.** Possunt sane discipuli sup duodecim solis gloriose sedere, Iudaeos iudicantes: & caeteri fideles futuri splendore, & in requie esse, quod solium indicat.

b *selium glo.* in xqualitate patris sedendo, & quia *pater omnium dedit filio, & quia regni eius non erit finis.*

Ioan. 5.
† fortitudi nem.

c *Cardines terrae.* Quatuor, scilicet, plagae mundi, in quibus dilatauit orbem ecclesiae, quae a solis ortu vsque ad occasum laudat nomen domini.

Psal. 112.

Myssice. Praedicatorum, super quos orbis, id est, ecclesia, fide eorum stabilitatur, de quibus dicitur: *sub quo curuantur, qui portant orbem.*

Iob 9.

*** Hieronym.** In Hebr. eo habetur: *domini sunt afflicti terra.* Hoc nomine pauperes spiritu & humiles corde intelligunt, super quos dominus orbem posuisse dicunt: quia eorum meritis terram stare autumant.

Lib. de tradit. Heb.

d *** Non in fortitudine sua, &c.** R. Leui. Saepe fit, ut princeps potentissimus ab infirmiori superetur, quia non est fortitudo hominum, ut patetur victoria: sed quoniam iusti Deo curae sunt, ideo vincunt.

e *Domnum formidabunt.* quia infirmum faciet aduersarium eius.

C

Potest ex ambiguo Graeco intelligi, & aduersarium suum. Cum enim

enim dominus possidere nos incipit, aduersarius noster ipsius fit, & vincitur a nobis non viribus nostris: quia non in virtute propria potens est vir. *Domini.* Aduersarii Iudaei, super quos in caelis, i. Apostolis dominus tonauit, quoniam eos terruit gehennam minando, minas signis firmans: unde multi conuersi sunt.

Vel formidabunt in iudicio, quem hic aduersantes contempserunt, super quos tonabit, dicens: *Iterum iterum aeternum.* Quod ne omnibus contingat dominus quoniam in caelis, id est, scripturis & doct. oribus tonat.

f *In caelis.* Rab. Quia iusta retributio futura est in die iudicii, sed interim tonat de nubibus suis, quas Spiritu sancto impleuit postquam celos ascendit.

*** Theodoret.** & Procopius. Vaticinatur de ascensione Christi: de missione & aduentu Spiritus sancti: & felici successu praedicationis Apostolice: de secundo aduentu Christi. Ipse enim cum iustus sit, iudicabit fines terrae. Praeterea etiam de maioribus ipsius secundum carnem, quia Dauide vsque ad ca-

ptiuitatem durauerunt. Dabit enim robur, inquit, regibus nostris. Docet etiam non fidendum diuitiis, non sapientiae, non potentiae, sed ei soli, qui potest & vitam suppeditare, & mutare res bene gestas in male gestas, & res aduersas in secundas.

g *Fines.* Extrema hominis: quia non iudicabuntur, quae in melius vel deterius medio tempore commutantur, sed extrema in quibus fuerit inuentus.

h *Et dabit,* id est, Christo.

i *Imperium,* id est, ecclesiam. unde: Dabo tibi gentes hereditatem tuam. Vel imperium, id est, potestatem iudicandi: quae omne iudicium dedit filio.

k *Regi.* Raban. Christiano populo cui dat virtutem regendi carnem, ut in eo vincat mundum, qui propter eum fudit sanguinem suum.

G a Christi F

NICOLAUS DE LYRA.

*** aliquos propter eorum superbiam: & aliquos pauperes & abiectos eleuat ad diuitias & honores, propter eorum humilitatem, per hoc innuit Anna, quae sic factum est a domino de ipsa & Phenenna.**

1 *Domini.* Hic consequenter ponitur Dei magnificatio: & primo quantum ad potentiam, & hoc est in actu creationis, cum dicitur: *Domini.* Secundo quantum ad sapientiam, in actu gubernationis, cum dicitur.

2 *Pedes.* dirigendo eos in via morum. Tercio, quantum ad eius iustitiam in actu debite punitionis, cum dicitur.

3 *Et in tenebris culpae, & postea in tenebris gehennae.*

4 *Quia non,* quia per potentiam secularem nullus poterit manum Dei euadere.

5 *Domini.* in iudicio extremo.

6 *Et dabit.* i. ipsi Christo, cui pater dedit iudicium, ut habet Ioan. 5. d. Et quia iudicabit in forma humanitatis, in qua fuit coram Pilato iudicatus, ideo sequitur.

7 *Et sublimabit.* i. vnde sui. Christus enim in humanitate fuit vnctus plenitudine gratiae. Licet autem Christus appareat in iudicio in forma humanitatis, tamen non erit infirmitati subiectus, sicut fuit coram Pilato. Sed apparebit in forma gloriosa omni creaturae, etiam supremis angelis praelata. Ideo bene dicitur: *Et sublimabit eum.* i. potestatem. *Christi sui.* Tunc enim potestas Christi sublimabitur, quando omnia ei perfecte subijcientur, quae non est adhuc impletum, secundum quod dicit Paulus Apostolus Hebr. 2. b. *Nunc autem nec enim videmus omnia*

nia esse subiecta ei. Ad cuius intellectum considerandum, quod in Christo est duplex natura, scilicet, diuina & humana. Secundum diuinam omnia plene sunt ei subiecta, nec potestas eius deprimi potest, aut sublimari, cum sit infinita. Secundum vero naturam humanam sublimata est potestas Christi, & adhuc sublimabitur, licet enim ab instanti illius sanctae vnionis naturae diuinae & humanae in supposito verbi omnia plene subiecta fuerint humanitati Christi authoritatiue, non tamen executiue. Primum patet, quia quanto aliqua sunt deitatis propinquiora, tanto alia sunt ei magis subiecta: sicut patet de elementari regione, quae tota subiecta est lationi astrorum, ut omnis virtus eius inde gubernetur, ut dicitur. 1. Meteororum. Corpora vero caelestia subiecta sunt angelis siue intelligentijs mouentibus ea: & iterum angeli inferioris & mediae Ierarchiae, subiecti sunt angelis Ierarchiae superioris. Natura autem humana in Christo ab instanti vnionis praedictae propinquior fuit deitati omnibus angelis: quia vnita est ei in esse hypostatico. Angeli enim quantumcumque supremi non sunt ei sic vniti, quia nusquam angelos apprehendit, ut dicitur ad Hebr. 2. sed tantum per operationem, scilicet, per apertam visionem & fruitionem perfectam: & ideo ab instanti vnionis praedictae omnia sunt subiecta Christo homini authoritatiue. Secundum simili ter patet: quia ante resurrectionem natura humana in Christo fuit possibilis & subiecta poenalitibus ad complendum mysterium nostrae redemptionis, & sic non fuerunt ei omnia subiecta executiue. Sed quoniam resurrexit ad vitam immortalem, natura illa fuit plene gloriosa in anima & corpore, & per consequens potestas eius tunc fuit sublimata, propter quod tunc dixit

*** Apostolis**

MORALITER.

1 *Domini enim sunt, &c.* id est, prelati, & principes dominantur tantum in terra & non in caelo, sicut beati.

† *Et posuit.* i. curam orbis spiritualem & temporalem.

2 *Pedes* ne corruant in foueam mortalis culpae, & inde in foueam gehennae.

3 *Et in tenebris,* scilicet, culpae & postea gehennalis misericordiae.

4 *Quia,* scilicet, corporali & temporalis.

† Robo-

† *Roborabitur.* Eo, quod est defectiua.

† *Dominum.* id est, demones & peccatores obstinati.

† *Et suer ipsos.* in illa sententia terribili. *Item maledicti, &c.* Matthaei 25. quae dabitur in caelo aereo.

5 *Dominus.* id est, homines de omnibus finibus terrae.

6 *Et dabit imperium.* i. Christo homini: quia tunc omnia perfecte subijcientur ei. Ideo subditur.

7 *Et sublimabit.* scilicet, id est, ipsius potestatem.

† *Et erat*

A *Christi sui.* Christiani populi christmate vncti, totum tñ corpus cum capite suo vnus est Christus. Hæc Anna prophetauit mater Samuelis, in quo tunc figurata est mutatio veteris sacerdotij, & nunc impletur, quando infirmata est secunda, vt nouum haberet sterilis in Christo sacerdotium.

B *Heli.* Interpretat extraneus, a Deo enim alienus est, qui subditos non corrigit. Ophni infamia conuersionis, merito autem sic vocatur, qui differt conuerti in melius. Phinees oris obduratio, vel ori parcens. Duos Phinees sacerdotes legimus. Alterum iustum Eleazari filium

C alterum iniustum filium Heli. Sacerdotes, qui custodiunt os suum, ne exeat inde aliquod prauum, in filio Eleazari signatur.

tur. Qui autem os habent obturatum, vel imperitia, vel peccatorum conscientia, in filio Heli figurantur.

c Porro. Theodoretus. Heli fuit ex genere Ichamar. Sed propter filiorum nequitiam, totum genus fuit priuatum honore pontificali. Docet. n. historia, quanta admiserint flagitia.

✽ Augu. Dico filios Heli eius ætatis fuisse, qua possent & deberent pro sacrilego ausu, quose domino in sacrificiis præferrebant, digna coercionem cohiberi. Quod neglectum Deus bello vindicauit.

✽ Euerius. Filii Heli diuina sacrificia temerantes peccabant coram domino: & deridebant per eos multi sacrificia domini. Vnde Heli sacerdos pro eorum iniquitate dñatus est.

Lib. 1. cont. aduers. leg. cap. 16. E

Com. in hunc locum.

NICOLAUS DE LYRA.

apostolus Mat. 6. d. *Data est mihi, &c.* Et adhuc sublimabit in futuro iudicio quoniam inuicta eius quam proferet in natura humana, ut predictum est perfecte implebit in oibus tam in electis quam in damnatis, & secundum hunc dicitur hic: *Et sub.* Sciendum autem, quod Ionathan filius Oziel in translatione. Chaldaica alter exponit canticum Annæ predictum, cuius sensum accipiam prout potero, addendo et aliqua ad maiorem intellectum. Dicit igitur, quod Anna per spiritum propheticum cognouit statum Iudæorum futurum tempore filii sui Samuelis & temporibus sequentibus: & secundum hoc prophetia sua protulit per modum orationis & diuinæ laudis, sicut & psalmi sunt quidam prophetie prolata per modum laudis diuine. Dicit igitur, quod Anna primo spiritu prophético cognouit filium suum Samuel futurum prophetam magnum in Israel: & futurum signa & mirabilia, sicut patet, 1. 7. c. quod ipso offerente sacrificium pro filiis Israel, dominus intonuit fragore magno, & exterruit Philistheos, & debellauit. Et 1. 12. c. Samuele rogante Deum, dominus dedit voces & pluias quod solium eius in mare: ut per hoc populus Israel petendo regem cognosceret se peccasse, ut habet ibidem. Cognouit etiam, quod tempore filii sui Israelie de seruitute Philistinorum essent liberandi saltem in parte, & secundum hoc dixit: *Exultauit cor meum in domino: propter prædicta.* Secundum cognouit in spiritu prophético, quod filius, filii Samuel, s. Heman cum quatuordecim filiis suis futuri erant cantores diuinam laudem in templo domini, ut habet. 1. Paral. 25. & per hunc dicitur: *Et exaltatum est cor meum, i. gloria mea in Deo meo.* Tertio vidit Anna per spiritum prophetie, quod Philistheum per captiorem arcæ & deductionem in terram suam percutiendi erat a domino: intantum, quod compellerentur eam remittere super plaustrum neuum cum emeda pro peccati sui recognitione, ponendo in capella iuxta arcam mures aureos & Anos aureos: ut habet 1. 6. & per hunc dicitur: *Dilatatum est os meum, ad narrandum vindictam domini, super inimicos meos, i. Philistheos, qui erant inimici populi Israel, quia letata sum in salutari tuo, in hoc quod coges hostes remittere arcam modo predicto.* Quarto vidit Anna, quod Seceachrib dicitur toret blasphemias contra dominum: & quod niteretur destruere ciuitatem Ierusalem & templum, sed ab angelo domini percuteretur eius exercitus usque ad 185. milia virorum, & sic compelleret fugere in terram suam verecunde, ut habet 4. Re. 19. Et per hoc dixit Anna: *Non est sanctus, ut est dominus, qui ipse est sanctus sanctorum, ut habet Daniel. 9. Neque enim est alius extra te, s. verus Deus, quia aliqui dominum dii erronè: sic Iupiter & Saturnus & consimiles, vel participatiue, ut iudices & viri sancti. Et non est fortis sicut Deus noster, qui in momento & per unicum angelum conteret ipsius Senoacherib exercitum.* Quinto vidit futurum esse, quod Nabuchodonosor rex Babylonis destrueret ciuitatem & templum, & populum Israel captiuaret, ut habet 4. Reg. 6. & de hoc multum gloriaretur, per quod dixit: *Nolite multiplicare loqui sublimia, gloriantes de ciuitatis destructione, & populi Israel captiuatione. Recedant vetera de ore vestro, i. verba superba, quod dominus vetera, quia initium omnis peccati est superbia, ut habet. Eccl. 10. b. Quia Deus scientiarum dominus est, quasi dicat, ipse scit tempora futura determinata, in quibus adducet super vos vindictam pro peccata, vnde & postea Nabuchodonosor in furiam versus est, ut habet. Daniel. 4. Et Balthasar eius abnepos, secundum Iosephum occisus est. Secundum verò alios Hebræos Balthasar fuit eius nepos, cui concordat dictum Iere. 27. a. *Ego dedi omnes terras istas in manu Nabuchodonosor regis, & seruient ei omnes gentes, & filio filii eius, nec plures ibi exprimentur: & Babylon destructa fuit per Cyrum & Darium, ut habet. Dan. 5. Et ipsi preparantur cogitationes: quia homo videt ea, quæ parent, Deus autem intuetur cor.* ut habet, 1. 16. b. Sexto vidit, quod Græci afflictiuri essent filios Israel tempore Antiochi illustis, qui coegit filios Israel transire ad Gentilem ritum, & in templo domini posuit abominandum idolum, ut habet 1. Mach. 1. Et quod per Mathathiam & filios eius Græci forent debellandi, & mudandum templum domini, ut habet 1. Mach. 3.*

Et per hoc dicit Anna. *Arcus fortium superatus est, i. virtus Græcorum est debellata. Et infirmi accincti sunt robore, i. Machabæi, qui respectu Græcorum videbantur nullius momenti, & tamen pluries eos superauerunt & de terra Israel eiecerunt, ut patet in processu libri Machab. Septimo vidit in spiritu tribulationem futuram Iudæis tempore Aman Agagita, & filios Israel liberandos ab illa per Mardocheum & Esther, ut habet in processu libri Esther. Et quantum ad hoc dixit Anna. *Repleti, aliàs saturati prius, i. Aman & filij eius pleni diuitijs & delicijs temporalibus. Pro panibus se locauerunt, quia pro seruanda & sustentanda vita sua libenter supposuissent se seruituti Esther & Mardochei, vnde Esther 7. dicitur, quod Aman rogauit Esther reginam pro aia sua, & famelicus saturatus fuit. i. Iudæi quod tunc erant pauperes & abiecti, per Esther & Mardocheum fuerunt eleuati per totum imperium Assueri. Donec sterilis peperit plurimos. i. Ierusalém siue Iudæa, quod secundum Hebræos modum dicitur sterilis, eod quod Iudæi quod sunt eius filij inde sunt eiectione, & per orbem dispersi: pariet tamen plurimos ut dicitur, quia in aduentu Messie quem expectant, dicitur Ierusalém & Iudæa dicitur repleri filijs Israel ibidem de diuersis mundi partibus congregandis, & dicitur quod tunc omnes alie nationes subicietur eis. Et quod multos habebat filios, infirmata est. i. Roma siue Romanum imperium, quod vastauit Iudæam & dispersit Iudæos, tunc debilitabitur, & ad nihilum deducet. Sed illud quod hic dicitur, de patre sterili, secundum veritatem intelligit de ecclesia quod primo videbatur sterilis pro paucitate fidelium: sed peperit plurimos in conuersione multitudinis gentium ad fidem. Et sic exponit Apostolus ad Galatas 4. c. *Lataris sterilis, &c.* Et quod multos habebat filios, infirmata est. i. synagoga, ut patet per orbem vniuersum. Dominus mortificat. Hic patet ostenditur secundum dictum Ionatham filij Oziel, vnde predicta contingant. s. ex virtute diuina, quod potest mortificare viuentes, & viuificare mortuos. i. potest huius seculi deducere ad nihilum, & abiectos & impotentes, quod quali mortui & descendentes ad inferos reputant, reducere ad prosperum & potestatem statum. Et eodem modo exponit quod subdit. *Dñs pauperem facit & ditat humiliat, & subleuat:* quia secundum ipsum populum Iudaicum quem depauperauit & humiliavit per Romanos, ditabit & subleuabit per regem Messiam, & sic eleuabit eum de stercore vilificationis ad sedem glorie & exaltationis temporalis. *Dñi. n. sunt cardines terræ.* In Hebreo habet: *Fortes terre.* Et posuit super eos orbem, quia terra tenet infimum locum, sicut in domo fundamentum. Pedes sanctorum suorum seruabit, ne ruat in culpam, & inde in gehennam. Et impij in tenebris periclitentur, s. in tenebris gehennæ. *Quia non in fortitudine sua roborauit vir,* quia non potest propria virtute subsistere, nisi diuina virtute sustentetur. *Dñm formidabunt aduersarii eius.* i. omnes Gentiles, quos vocat omnes extra sectam Iudaicam existentes: & ideo vocat eos aduersarios Dei, & in aduentu Messie deterreri & subiugari: ideo subdit. *Dñs iudicabit fines terræ,* reddens penam pro peccatis perpetratis. *Et dabit imperium regi suo, i. Messie futuro secundum ipsos. Et sublimabit cornu,* i. potestatem Christi sui, i. Messie, quod idem significat. Messias. n. Hebraicè, Christus Græcè, & vnctus Latine idem significat. Reges. n. per munitionem instituebantur, & Iudæi expectant Messiam futurum regem, & dñati temporaliter super totum mundum. Ex predictis patet, quod expectant predictum Messiam circa cessationem Romani imperij, & secundum veritatem ille, qui tunc veniet in maxima potestate temporaliter erit Antichristus, secundum quod dicit Apostolus 2. ad Thessalonicenses 2. a. ubi signum precedens aduentum Antichristi, dicit esse cessationem Romani imperij, dicens: *Quis nisi venerit dissensio primum, i. discessio a subiectione Romani imperij, secundum quod exponunt doctores, & reuelatus fuerit homo peccati filius perditionis, i. Antichristus, &c.***

1 Puer autem. Ex hoc patet, quod supra dictum est, s. quod Elcana pater Samuelis fuit de tribu Iuda. aliter filius eius non posset ministrare in templo domini.

2 Porro. Hic consequenter describitur malitia filiorum Heli & Sa

A est, q. eos peccantes minus seuera animaduersione plectebat. Equidem coercuit, sed lenitate patris, nō seueritate pōtitiis. Qua snia discant sacerdotes, quomodo filiorum etiā propter scelera puniantur quiq; & quamuis sancti sint, culpa tamen subditorum eisdem, si non coerceant, imputatur.

a * *Fili Belial, nescientes dominū.* Chaldaeus. Timore domini erant destituti. * R. David. Kimb. Vtā Dei nesciebant, hoc est, ius diuinum, & veras ministerii sacri leges.

b * R. Leui. Curabant prius suā mensam quam altare domini.

* Rupert. Tria scelera filiorum Heli scriptura p̄sentat, propter q̄ nominat eos filios Belial. Primum in eo est

quod ait: *Omne quod lenabat fuscina, tollebat.* Nō enim quidlibet, sed certis quāsdā portiones debebat sacerdos tollere sibi. Secundum peccatum est in eo, quod adipē accipiebat priusquam hostia incenderetur. Tertium, dormiebant cum mulieribus, &c.

Refert Iosephus, q̄ Heli sacerdoti erant duo filij Ophni, & Phinees circa hoies iniuriosi, & circa diuinitatem impij, nulliq; iniquitati parcebant: & alia quidem munera ab oblatoris pp̄ honorem sibi met sequēstrabant, alia rapinæ modo tollebant. mulieribus religionis causa conuenientibus contumelias inferebant, aliis violentias facientes, aliis persuadētes donis, nihilque eorum vita a tyrannide pessima differēbat. Vnde & Heli pro eorum iniquitate damnatus est, quia minus seuera animaduersione plectebat, & si quidem coercuit, & corripuit: cum lenitate tamen & mansuetudine patris, non seueritate & auctoritate pontificis. Discant ergo sacerdotes, quia propter scelera populi punientur, & subditorum culpa illis imputabitur.

b * *Samuel autem ministrabat, &c.* August. Sunt quidam inter nos, qui errorem patiuntur, putantes Samuelem sacerdotē fuisse: ex Aaron habere originem, ex cuius progenie constituit dominus nasci, non fieri sacerdotes. Sed nō est natus sacerdos, factus autem nec legitur, nec probatur: igitur in absoluto est Samuelē minimē fuisse sacerdotem. Scriptum n. est de eo: *Innotuit omni populo qm̄ Samuel fidelis est propheta Domino.*

c *Aboluto est Samuelē minimē fuisse sacerdotem. Scriptum n. est de eo: Innotuit omni populo qm̄ Samuel fidelis est propheta Domino.*

† vel cōsuetudo, aut sacerdotū cū populo erat q̄ quicunq;

† assem.

† 750. di. c. de his verō.

† Exod. 29. Leui. 7. & 8.

† Ioseph. li. 5. antiq. c. 15.

† Rabbanur.

† Li. quæst. de vet. test. q. 46

D *domino. Et in Psalmo: Fiant Moyses & Aaron in sacerdotes eius, & Samuel inter eos qui inuocant nomen eius.* Quis non aduertat ex hac distinctione, diuisas esse personas dignitatum causa, vt Moses & Aaron sacerdotum adepti noscantur, Samuel verò inter prophetas Deo dignus extitisse habeatur? Si sacerdos fuit Samuel, sine dubio & Helcana p̄r eius. Sed hic sacerdos nō erat, q̄a ascēdebat de ciuitate sua adorare, & sacrificare, vbi erāt Heli, & duo filii eius sacerdotes domini, & offerre muneratua per sacerdotes tempore competentis secundum quod constituerat Moses. Ad hæc, duas uxores habuit vno tempore, qd̄ illicitum est sacerdotibus. Sed nec mater illum voto consecrasset domino omnibus diebus vitæ suæ, si natus esset sacerdos: oportebat. n. illum seruire altari. Non erat igitur de genere Aaron, aut sacerdos: sed Leuita. Et quia lex Leuitica adhuc non erat posita, vnoquoq; eorum pro voluntate sua agente, idcirco eū uo uit Anna, ne cū ceteris oberraret. Sed p̄dictores inquirunt, Si sacerdos non fuit, quomodo scriptum est eum sacrificiū obtulisse? Ille d̄r offerre, cuius oblationes sacerdos imponit super altare. Sic & Saul, & Dauid, & Salomon obtulit hoc genere, i. per sacerdotem. Rursus inquirunt: Hinc v̄r sacerdos Samuel, q̄ vestitus erat Ephod. Quasi non hodie Diaconi Dalmaticis induantur sicut Episcopi. Ephod etiam Dauid legimus fuisse indutum. Ephod quidem vnum nomen est, sed non vnam rem semper significat. Aliqñ. n. vestis, aliqñ. quasi armatiolum q̄ portabant sacerdotes ad interrogandū d̄m significatur Ephod. Sacerdotes portabant, non vestiebantur Ephod: Reges vero & Leuita Samuel induebantur.

1 *sed* **2** *neque officium sacerdotum ad populum: sed* **3** *quicunque immolasset victimam, veniebat puer sacerdotis, dum coquerentur carnes, & habebat fuscinulam tridentem in manu sua, & mittebat eam in lebetem, vel in caldariam aut in ollam, siue in cacabum, & omne quod leuabat fuscinula, tollebat sacerdos sibi. Sic faciebant vniuerso Israeli venientium in Silo. Etiam antequam adolerent adipem, veniebat puer sacerdotis, & dicebat immolanti. Da mihi carnem † vt coquam sacerdoti; non enim accipiam a te carnem cotam, sed crudam. Dicebatque illi immolans: Incendatur primū iuxta morem hodie adeps, & tolle tibi quantumcunque desiderat anima tua. Qui respondens aiebat ei; Nequaquam. Nunc enim dabis, alioquin tollam vi. † Erat ergo peccatum puerorum grande nimis coram domino; quia † detrahebāt hoies sacrificio domini. Samuel autē ministrabat ante faciem domini puer accinctus ephod lineo; & tunicam paruam faciebat ei mater sua, quam afferebat † statutis diebus,*

4 *Da mihi carnem † vt coquam sacerdoti; non enim accipiam a te carnem cotam, sed crudam. Dicebatque illi immolans: Incendatur primū iuxta morem hodie adeps, & tolle tibi quantumcunque desiderat anima tua. Qui respondens aiebat ei; Nequaquam. Nunc enim dabis, alioquin tollam vi. † Erat ergo peccatum puerorum grande nimis coram domino; quia † detrahebāt hoies sacrificio domini. Samuel autē ministrabat ante faciem domini puer accinctus ephod lineo; & tunicam paruam faciebat ei mater sua, quam afferebat † statutis diebus,*

5 *Incendatur primū iuxta morem hodie adeps, & tolle tibi quantumcunque desiderat anima tua. Qui respondens aiebat ei; Nequaquam. Nunc enim dabis, alioquin tollam vi. † Erat ergo peccatum puerorum grande nimis coram domino; quia † detrahebāt hoies sacrificio domini. Samuel autē ministrabat ante faciem domini puer accinctus ephod lineo; & tunicam paruam faciebat ei mater sua, quam afferebat † statutis diebus,*

6 *Samuel autē ministrabat ante faciem domini puer accinctus ephod lineo; & tunicam paruam faciebat ei mater sua, quam afferebat † statutis diebus,*

7 *Samuel autē ministrabat ante faciem domini puer accinctus ephod lineo; & tunicam paruam faciebat ei mater sua, quam afferebat † statutis diebus,*

8 *Samuel autē ministrabat ante faciem domini puer accinctus ephod lineo; & tunicam paruam faciebat ei mater sua, quam afferebat † statutis diebus,*

9 *Samuel autē ministrabat ante faciem domini puer accinctus ephod lineo; & tunicam paruam faciebat ei mater sua, quam afferebat † statutis diebus,*

10 *Samuel autē ministrabat ante faciem domini puer accinctus ephod lineo; & tunicam paruam faciebat ei mater sua, quam afferebat † statutis diebus,*

11 *Samuel autē ministrabat ante faciem domini puer accinctus ephod lineo; & tunicam paruam faciebat ei mater sua, quam afferebat † statutis diebus,*

NICOLAUS DE LYRA.

muels, quæ fuit occasio terminandi regimē iudicum, & inchoandi regimē regum. Primò igitur describitur malitia filiorum Heli. Secundò filiorum Samuelis, c. 8. Prima in duas, quia primò describitur filiorum Heli transgressio. Secundò transgressiois puniitio, ibi: *Venit autem vir Dei.* Circa primū describendo filiorum Heli malitiam scriptura simul exprimit Samuelis iustitiam, vt opposita iuxta se posita magis elucescant. Primò ergo exprimitur malitia filiorum Heli, cum dicitur: *Pomo hli Heli, filii Belial,* id est, absque iugo legis diuine. Ideo subditur.

- 1 *Nescientes dominum neq;* de mandato filiorum Heli, qui erant sacerdotes sub patre suo.
- 2 *Et habebat fuscinulam tridentem in manu sua, &c.* i. instrumentum ad extrahendum carnes habens tres dentes.
- 3 *Etiam antequam.* s. filij Heli, quia ad eorum officium pertinebat cremare adipem sacrificiorū super altare holocaustorū.
- 4 *Da mihi carnem vt coquam sacerdoti.* In Hebræo habetur: *Da mihi*

mibi carnem ad assandum sacerdoti, propter hoc enim volebāt accipere carnem crudam, vt coqueretur & pararetur ad eorum voluntatem contra Dei legem.

5 *Incendatur primū iuxta.* Illud enim de sacrificiis debebatur domino, & ideo primū debebat sibi offerri.

6 *Erat ergo peccatum puerorum.* Dicuntur autem pueri moribus non ætate: quia iam erant homines prouecti.

7 *Quia detrahebant homines.* Propter quod peccatum; eorum erat contra Deum; & redundabat in totum populum. Consequenter iuxta istorum malitiam describitur innocentia Samuelis cum dicitur.

8 *Samuel.* nō i offō sacerdotali, sed i ministerio sibi p̄petēti.

9 *Puer accinctus.* i. est promptus & paratus.

10 *Ephod.* Non est tale vestimentum sicut ephod summi sacerdotis: quod alio nomine dicitur superhumeralis, de quo habetur Exod. 28 sed erat quædam vestis lineæ, qua utebantur Leuitæ in suis officijs ministrando.

11 *Et tunicam.* In Hebræo habetur: *Et pallium paruam.* Cætera patent vsque ibi.

* 1 Et

MORALITER.

6 *Erat ergo peccatum puerorum.* Sic est hodie, quia propter malā vitam clericorum, curatorū & p̄latorum, multi laici rā de prim-

principibus quām de vulgaribus retrahuntur a bonis operibus, & ad mala dilabuntur. Greg. in pastora. Cū pastor p̄ abrupta graditur, q̄ns est, vt grex ad præcipitium sequatur.

cipiunt. unde: *Lac vobis potum dedi, non es am.* Superhumera-
le verò lineū castitatē & continentiam cū bonis operib. si-
gnat. Qui. n. dño ministrare desiderat, necesse est, vt caste &
continenter viuat, & bonis operibus se exerceat.

a * *Reddat tibi dominus, &c.* Chrysof. Initio non dixerat, Red-
dat tibi: sed, *Det tibi Domi.* Verū
postea quā illa Deū fecerat
debitorem, ait: *Reddat tibi,* bo-
nam de futuris spem præbens.
etenim si dedit cum nihil de-
beret, multo magis redditurus
est postquam accepit.

* *Idem.* Tātum hac negotio-
ne lucrum fecit Anna, quantū
facere par est eam, quæ cū Deo
habuerit commercium. Reddi-
dit enim ei alterū filium: imò
non vnum, neque duos, neque
tres, neque quatuor tātum, sed
his multo plures, vt iam vstra
sortem excederet. Talis est ne-
gotiatio, quæ cum Deo gerit:
sortem multis partibus condu-
plicatam reddit. Aemulemur
huius mulieris fidem atque to-
lerantiam, &c.

b * *Dormiebant cum mulierib. &c.*
R. David Kimhi. Mulieres illæ
excubebant pro foribus, eo
q. nefas esset mulieribus ingre-
di atrium tabernaculi.

* *Hiero. lib. Trad. Hebr.* Dor-
misse eos dicunt Hebræi cum
mulieribus, eo quod post men-
strui tps, aut partus, non imple-
to sacrificio, suadebant eas ad
virōs suos redire, eisque cōmi-
sceri. Et dormire ideo dicuntur,
quia eas dormire cum bona fa-
ma viris suis contra præceptum legis faciebant.

c * *Quare facitis res huiusmodi, &c.* Theodoret. Horum iniqui-
tas non egebat lenibus medicamentis, sed acerrimis. Opor-
tebat ergo, cum post primam & secundam admonitionem
perseuerassent in nequitia, eos a templi ambitu expellere.

* *Chryso. Homi. 17. in Matt.* Cum vita Heli esset irrepre-
hensibilis, tamen quia filios calcantes Dei legem non cum
seueritate corripuit, cum illis etiam iure punitus est, & gra-
ue subiuit supplicium.

* *Idem. Lib. 3. aduer. vitupe. vitæ Monast.* Nāq; & minas
ille addere debuerat, & a suo eos conspectu amouere, etiam
& verberibus afficere, multoque illis grauius & durius in sta-
re. Sed cum intempestiue illis parceret, & suam & illorum
salutem perdidit.

* *Idem.* Audite hæc patres, vestrosq; filios in disciplina &
correptione domini erudite, cum summa diligentia. Est. n.
iuuentus fera, plurimisque indiget institutoribus, magistris,
pedagogis, affeclis, &c.

* *Hiero. Heli corripuit filios, & punitus est,* quia non cor-
ripere debuit, sed abicere. Quid faciet, qui gaudet ad vitia,
qui emendare non audet.

d *Si peccauerit.* Non eo modo peccatur in virum, quo pecca-
tur in Deum: quia peccare in virum, i. q̄ proximum leuius
est &

est & venialius. In Deum vero peccare, id est, a cultu eius re-
cedere, impietatis peccatum est, quod difficilius ponitur, &
tardius remittitur. Et cum quis in virū peccat, placato viro
facit sibi Deum placabilem. Sed cum quis in Deum peccat,
quis orabit pro eo: per quem sibi Deum faciet propitium?

Non q. nulla speranda sit venia
eis, qui in diuino peccant offi-
cio: sed maior est pena, & tar-
dior venia his qui in reb. Deo
sacris offendunt, quā si verbo
vel factō laeserint proximum,
quia quantō maior gloria, tan-
tō grauior offensa.

* *Chrysof.* Si peccauerit
vir i. virum, &c. Plena sunt gra-
uitatis, reuerentiæ, ac pōderis
hæc verba, & quæ ad statum vi-
tæ melioris reuocare possent
eos, qui penitus amentes non
essent. Quippe sceleris grauita-
tem indicant, & quam sit me-
tuendum & cauendum admo-
nent, & quæ illud pena subse-
quebatur ostendunt, grauiissi-
ma, scilicet & intolerabilis. Ve-
rum quia non omnia, quæ fue-
rant agenda, vt ea rescarentur
vitia, molitus est, ipse cum
illis vna perit.

* *Ambros. Lib. 1. de penit. c.*
8. Quædam interrogationes
in sacris literis, quæ negatio-
nem inferre videntur, non
sunt negatiue intelligendæ, vt
hæc.

* *Quia dominus voluit occide-
re eos.* R. David. Cum impii pec-
cata peccatis cumulāt, Deus il-
lis postremò iter ad resipiscen-

tiam recludit, partim vt suorum scelerum dent pœnas: par-
tim, vt huiusmodi exemplis pij admoniti, sibi diligentius
caueant.

* *August.* Dominus delinquentes deserit, resistentes indu-
rat, & contemnentis condemnat.

* *Idem.* Non casus ruentium, nec malignitatem iniquorū,
nec cupiditates peccantium, prædestinatio Dei, aut excitauit,
aut suasisit, aut impulsit: sed planè destinauit vnicuique re-
tribuere, pro vt gessit, siue bonum, siue malum.

* *Idem.* Nefas est Deo ascribere causas talium ruinarum:
qui & si ex æterna scientia præcognitum habet, quid vniuscui-
iusque meritis retributurus sit, nemini tamen per hoc quod
falli non potest, aut necessitatem, aut voluntatem intulit de-
linquendi: Si ergo a iustitia & pietate quis deficit, suo in præ-
ceps fertur arbitrio, sua concupiscentia trahitur, sua persua-
sione decipitur, sua culpa moritur.

f * *Puer autem samuel, &c.* Chrysof. Quamquam ætas es-
set immatura, virtus tamen aderat matura: nam ascendenti-
bus in templū omnibus, multæ pietatis magister factus est.
Siquidem dum discunt modum natiuitatis illius, magnum
solatium accipiunt spei erga Deum. Nec quisquam viso pue-
ro tacitus descendebat, sed omnes glorificabāt illum, a quo
præter spem datus erat.

3 a Patris

Lib. 3. adu. vi-
tupe. vitæ mo-
nast.

* ecclesiæ uel
testimonii.
iudicabit illū
Deus vel iudex
diſtio Hebræa
& Deum & iu-
dicem signifi-
cat. Chal. in-
terpres nonne
adducunt corā
iudice, & au-
diēt verba illo-
rum, & diuidet
inter illos i di-
rimet litem q̄
inter illos est.
† ambulabat.

Li. de prædest.
& grat. cap. 9.
Ad arti sibi sal-
i impot. arti-
10.
E

Arti. 13.

Homil de Ana-
na, & Samue-
lis educat.
E

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Et magnificatus.* Ex quo patet suæ bonitatis augmentum.
- 2 *Heli autem.* Hic reuertitur scriptura ad scribendum mali-
tiam filiorū Heli, quia patri arguenti non acquieuerunt, sed
obstinati in malitia remanserunt. Et hoc est quod dicitur.
- 3 *Et audiuit.* retrahētes eū a sacrificijs dñi propter prædicta.
- 4 *Et quomodo.* Istæ erant mulieres, quæ veniebant, vt purifi-
carentur post partum, ut præcipitur Leuit. 12. & filij Heli so-
licitabant eas, & aliquas decipiebant.
- 5 *Et dixit.* Reprehendit eos nimis molliter, propter q. dicit
Hieron. super locum istum: Heli pro iniquitate filiorum suo-
rū damnatus est, corripuit quidē eos, sed lenitate patris, non
authoritate pontificis, & quia eos tenebatur corripere: ideo
non solū pro iniquitate filiorū, sed et pro sua fuit punitus.
- 6 *Vt transgredi.* quia sicut dictū est, p malitia eorū pps retra-
hebat a sacrificijs debitis, & a debita reuerentia erga Deum.
- 7 *Si peccauerit.* per orationes & sacrificia.
- 8 *Si autem.* q. d. i. enutret sibi p talia, non quia tale peccatum
sit simpliciter irremissibile, sed quia de diluendi est remissibi-

le. Et per talē modum dicit saluator Matt. 12. *Qui autem dixe-
rit verbum contra Spiritum sanctum, non remittetur ei. n. hoc seculo,
neque in futuro.*

9 *Et non audierunt.* Ex quo patet eorum obstinatio.

10 *Quia dñs.* Contrariū aut v̄ dici Ezech. 33. c. *Nolo mortem
peccatoris, &c.* Dicendum, q. Deus non vult mortem pecca-
toris per se, sed per se vult iustitiam suam, sicut & bonitatem
ad quā sequit punitio peccatoris, q̄ aliqñ fit per mortem cor-
poralem, & aliquando cum hoc per modum gehennæ.

11 *Puer autem.* Hic conuertitur scriptura ad describendum
Samuelis iustitiam, iuxta filiorum Heli malitiam ratione su-
pra dicta, cum dicitur.

12 *Proficiebat.* acate, scilicet, & virtute.

13 *Et placebat.* sicut dñs de sancto Sebastiano: Necessè erat, vt
quem Deus tanta pfuderat gratia, ab omnibus amaretur.

14 *Veniit aut.* Hic par describitur transgressionis filiorū Heli
punitio: Et primo describit huius punitiois denuntiatio. Se-
cūdo executio c. 4. Prima i. duas, q. a primò denuntiat p un-
tum extraneū, Sedò per discipulam subiectum 3. cap. Circa

A a Patris tui, &c. Aaron, felicit. Quis enim alius fuit in Aegyptiaca seruitute, qui post liberationem electus sic in sacerdotem? quicumque enim ex eius genere est, cum videt sacerdotium Christianorum polleere per mundum, sibi autem esse subtractum, dolore & maxime tabescit.

Ed. in hunc locum.
† calcitratis contra. † oblationes meas.

B † Eucherius. Quis nunc fidei oculo hęc intuens non videat esse completa: quando qui dem nullū tabernaculum, nullum templum, nullum altare, nullum sacrificium, & ideo nec ullus sacerdos remansit Iudeis? Ecce dies, qui p̄nuntiatī sunt iam venerunt Iudeus cum videt sacrificium Christianorum toto orbe polleere, sibi autē honorem illum magnum esse subtractū, deficiūt oculi eius, & defuit anima eius tabe m̄toris.

B † saginatus uos de primitiis.

C † Procopius. Hęc p̄dictio videtur familiam Heli summo pontificatu denicere: latenter verō totius Iudaici sacerdotij finem innuit.

Lib. de para. dilo. c. 15.

D † Sed quicumque honorificauerit, &c. Ambrosius. Honorificātes me, inquit, honorificabo: honorem bonorum operationis suę esse declarans. Et contē

Hęc dicit dominus: Nunquid non aperte reuelatus sum domui patris tui, cum esset in Aegypto in domo Pharaonis? Et elegi eū ex omnibus tribubus Israel mihi in sacerdotem, ut ascenderet ad altare meum, & adoleret mihi incensum, & portaret corā me ephod, & dedi domui patris tui omnia † de sacrificiis filiorum Israel. Quare † calce abiecitis victimam meam & † munera mea, quę p̄cep̄i, ut offerrentur in † templo, & magis honorasti filios

tuos quā me, ut t̄comederetis primitias omnis sacrificii Israel populi mei? Propterea ait dñs Deus Israel: Loquens locutus sum, ut domus tua & domus patris tui ministraret in cō

specu meo vsq; in sempiternum. Nunc autē, dicit dominus: Absit hoc à me. Sed quicumq;

honorificauerit me † glorificabo eum. Qui autem contempnunt me, † erunt ignobiles. Ecce

dies veniūt, & p̄cidam brachium tuum, & brachium domus patris tui, ut non sit senēx

in domo tua. Et videbis t̄mulum tuum in

platorēs mei, non dixit, Honore priuabo: sed honore priuabuntur. Non suę operationi deputans eorum iniuriam, sed quid futurum esset ostendens.

† Rupertus. Quicumque ex domo, quacumq; ex gente sint, siue Iudeus, siue Græcus sit, qui me honorificauerit, glorificabo eum, glorioso regno, glorioso sacerdotio, &c. Hęc mihi conditio, hęc mihi seruanda vicissitudo est. Accipito, ut ius, & dicit, quā promissionis fidem irritam fecerim, facilius cælum & terra, quam hoc verbum transire poterit.

† Hieronymus, & Rupertus. Brachium arcam vocat, & dignitatem sacerdotii. Senem autem sacerdotem magnum dicit. Vbi nunc sacrificia filiorum Aaron, taurorum, hircorum, agnorum & arietum? P̄cisum est brachium Heli, brachium sacrificii veteris, &c.

† Aemulū. Rabbanus Aemulus domus Heli fuit, Sadoch sacerdos, qui abiecit Abiathar a Salomone sacerdotiū suscepit. Vñ proiecit Salomon Abiathar ne esset sacerdos dñi, ut impleretur verbū dñi quod locutus est super domum Heli.

NICOLAUS DE LYRA.

primum dicitur: Venit autem. Huius viri nomen non exprimitur: ideo circa hoc variē dicitur. Ab antiquo dixerunt alii, quod Phinees, filius Eleazari sacerdotis qui adhuc vivebat. Sed hoc videtur impossibile, quia Phinees ante mortē Moysi iam erat ad minus 30. annorum, vel circiter: quia tunc factus fuit Phinees princeps exercitus contra Madianitas, ut habetur Num. 31. Item à morte Moysi vsque ad mortem Heli antequam pauco tempore vir iste Dei venit ad Heli, fluxerunt anni trecenti 57. Quod declaratur sic: quia ducatus Iosue incepit immediatē à morte Moysi. Tempus autem ipsius Iosue quo p̄fuit, non exprimitur in scriptura: sed continetur sub tempore Othoniel qui ei successit, & hoc tēpus fuit 41. annorū, ut habetur Iudic. 3. post ipsum Aod p̄fuit 80. annis, Iudic. 3. Postea Delbora 40. Iudic. 5. Postea Gedeō 40. Iudic. 8. Postea Abimelech tribus annis, Iudic. 9. Post eū Thola. 23. Iudic. 10. Post Tola, Iair 23. Iudic. 10. Post Iair filii Israel fuerunt sine iudice 18 annis quibus seruerunt Philisthæis, & filius Aminon, ut habetur Iudic. 10. Post Iephte defuit sex annis. Iudic. 12. Post eum Abesan annis septem Iudic. 12. post eum Ahialon 10. Iudic. 12. post eum Abdon 8. Iudic. 32. post eum Samson 20. Iudic. 16. post eū Heli 40. ut h̄ 1. Reg. 4. qui simul iuncti faciunt annos 357. Alii uerō dixerunt, quod iste vir fuit Helias propheta, Sed hoc est v̄ impossibile, quia ante mortem Heli, iam Helias fuisset 20. anno. & p̄ eum hic dicatur vir secundum eos. Item a morte Heli vsque ad tempus quo Helias fuit raptus, ut h̄ 4. Reg. 2. c. fluxerūt anni 208. Quod declaratur sic: quia Samuel p̄fuit post Heli, cuius tempus non exprimitur: & ideo conuenitur sub tpe Saul, & istud tempus fuit 40. annor. ut habetur Act. 13. post Saul regnauit Dauid 40. annis 2. Reg. 5. g. post Dauid Salomon 40. 3. Reg. 11. post eum Roboam 17. 3. Reg. 14. post eū Abia tribus annis, 3. Reg. 15. post eum Aza 41. 3. Reg. 15. post eum Iosaphat 25. 3. Reg. 23. post eum Ioram annis duobus vsq; ad mortem Ochozię regis Israel, ut h̄ 4. Reg. 1. qui anni simul iuncti faciunt annos. 1028. Hinc autem Ochozię Helias denuntiauit mortem suam vicinam ante q̄ raperetur, ut habetur. 4. Reg. 1. Propter quod, alii dicunt, quod ille vir Dei de quo hic agitur, fuit angelus in specie viri. Hebræi autem modo dicunt quod fuit Eleana pater Samuelis à Deo missus ad ipsum Heli arguendum, & p̄nam debitam sibi ac filiis suis nuntiandum, Ideo subditur.

1 Hęc dicit dominus. Nunquid non aperte reuelatus sum. De ista reuelatione autē h̄ Exodi 4. ubi d̄, quod Aaron a quo descendit iste Heli, ut dictū est supra, 1. cap. tulo per domini reuelationem inuit obuiam fratri suo Moysi, & tunc reuelatum fuit tibi quod futu-

4. non exprimitur.
2 Et portaret ephod coram me, id est, super humerale, cui coniunctum erat rationale iudicii, ut habetur Exod. 28.
3 Et dei domui patris tui omnia de sacrificiis filiorum Israel, i. omnia ad ipsos pertinentia: quia aliqua de sacrificiis cremabantur ad honorem diuinum, & aliqua erant ipsorū offerentiū in sacrificiis pacificorum, ut frequenter supra dictum est.
4 Quare. i. contemptibilem reddidistis, quia filii Heli prius accipiebant partem suam, quā pars diuina offerretur, & cremaretur. Et quia aliquando accipiebant pro se illa, quę debebant Deo offerri: deo subditur.
5 Et magis. Et quia Heli tenebatur filios suos corripere de contemptu diuini, ideo dicitur hic magis honorasse filios suos, quam Deum.
6 Loquens. De domo patris sui bene inuenitur hoc scriptū, quia ipsi Aaron de quo iste Heli descendit, a Deo fuit datū sacerdotium, ut habetur Exod. 28. Sed de isto Heli, quod concessum fuerit a Deo sibi sacerdotium & domui eius, non inuenitur nisi in isto loco. Et ideo dicunt hic Hebræi, quod illi qui descenderunt de Aaron per Eleazar, quibus ex ordinatione diuina debebatur sacerdotium ante tempus Heli, fuerūt negligentes in reprehensione & doctrina populi Israel: qui declinabat ad idololatriam & ad alia enormia peccata: iō iusto Dei iudicio translatum fuit summum sacerdotium de filiis Eleazar ad filios Ichamar in isto Heli. Deus enim suo iudicio iusto mutat tempora & etates, transfert regna atque constituit, ut dicitur Dan. 2. Et eodem modo dicendum est de summo sacerdotio, & aliis dignitatibus.
7 Absit. Ex hoc patet, quod promissiones diuinę & collationes alicuius boni habendi futuris t̄pibus intelligūt sub conditione, scilicet illi quibus fiunt tales promissiones vel collationes bene se habuerint in vtendo. Ideo subditur.
8 Sed quicumque. Bene vtendo summo sacerdotio vel alia dignitate.
9 Glorificabo. Conseruando eum in statu suę dignitatis.
10 Qui autem. Abutendo collata sibi potestate.
11 Erunt ignobiles. Quia deficientur a statu suę dignitatis.
12 Ecce dies. i. potestatem summi sacerdotii, quod impletū fuit tempore Salomonis, qui abiecit Abiathar de summo sacerdotio, qui descenderat de Heli, instituit Sadoch summū sacerdotē, qui descenderat de Eleazar, ut habetur 3. Reg. 2. Et tunc redit summum sacerdotium ad primam lineam.
13 Et ui. i. ipsum Sadoch & posteros eius. Tñ Heli in p̄sona sua nō vidit hoc, quia mortuus fuit antē p̄ annos 80. Quod patet quia post Heli Samuel & Saul p̄fuerūt 60. annis, & Dauid rex 40. ut

Lib. in li. cap. 5. † uel. † ret. † igo. † lauo. † igni. † niur. † tal. † cul. † E. † h. † cal. † c. † tu. † I. † Int. † i. † in. † cu.

A *ut deficiant.* Rabb. Augu. vt semper scilicet sit de domo Heli in domo domini, qui in dignitate sacerdotii vidēs aliū substitutum, & se defitutum, deficiat animo & tabescat. Hęc aut mutatio sacerdotii in Christo plenē completa est quę a Samuele figurata. post Samuelem enim sacerdotes fuerunt de genere Aarō, Sadoch, & Abiathar, & alii vsque ad tempus Christi.

B *Suscitabo mihi sacerdot. fidelem, &c.* Theodoret. Hęc soli dominio nostro Iesu Christo conueniunt, qui quo ad humanitatem attinet, nominatus fuit noster pontifex. *Habentes, inquit, Pontificem magnum, qui penetravit celos lesum.*

C *Et animam.* Rabb. Augu. Nō habet Deus animam, sed tropicē dicitur animam habere, sicut manus & pedes, & cetera corporis membra. De Samuele autem dici potest quia in omnibus Deo paruit. Christus autem in omnibus Deo patri placuit. Vnde: *Quę placita sunt ei facio semper.* Cui pater edificauit domum, quę domus nos sumus, si fiduciam & gratiam & gloriam spei vsque ad finem retineamus. De Samuele autem dici non potest, quod edificata sit ei domus fidelis,

templo, in vniuersis prosperis Israel, & non erit senex in domo tua omnibus diebus. Veruntamen non auferam penitus virum ex te ab altari meo, sed vt deficiant oculi tui, & tabescat anima tua, & magna domus tuę morietur cum ad virilem ætatem venerit. Hoc autem erit tibi signum, quod venturum est de duobus filiis tuis, Ophni & Phinees; In die vno morietur ambo. Et suscitabo mihi sacerdotem fidelem, qui iuxta cor meum & animam meam faciet, & ædificabo ei domum fidelem, & ambulabit coram Christo meo cunctis diebus. Futurum est autem, vt quicumque remanserit in domo tua, veniat vt oreretur pro eo & offerat nummum argenteum, & tortam panis, dicatque; Dimitte me obsecro ad vnā partem sacerdotalem, vt comedam buccellam panis.

lis, quę coram Christo domini, i. Samuele incedat cunctis diebus, cum legamus in sequentibus, quia filii eius post avaritiam declinauerunt. Nisi forte domum eius plebem Iudicam accipiamus: quę cunctis diebus sacerdotii eius domino seruiant. Vnde: *Et regu erit domus Israel post dominum.*

1 Rabba. Non proprie de domo Heli hoc dicitur, sed de domo Aaron, de cuius genere vsque hodie veniunt & conuertuntur.

2 *Futurum est.*

3 *Quę placita sunt ei facio semper.*

4 *Vel infidelitate, vel gladio Tili.*

5 *Mutandi sacerdotii, mors enim filiorum significat mortem non hominis sed sacerdotii.*

6 *In bello.*

7 *Vnde: Quę placita sunt ei facio semper.*

8 *Id est, ipsam plebem Christo sacerdote possentem vnde. Vos autem genus electum, regale sacerdotium, &c.*

9 *Obolis confessionem.* *Sacrificium salutare abiectis carnalibus.*

10 *Com. li. r. c.*

1 Rabba. Non proprie de domo Heli hoc dicitur, sed de domo Aaron, de cuius genere vsque hodie veniunt & conuertuntur.

2 *Futurum est.*

3 *Quę placita sunt ei facio semper.*

4 *Vel infidelitate, vel gladio Tili.*

5 *Mutandi sacerdotii, mors enim filiorum significat mortem non hominis sed sacerdotii.*

6 *In bello.*

7 *Vnde: Quę placita sunt ei facio semper.*

8 *Id est, ipsam plebem Christo sacerdote possentem vnde. Vos autem genus electum, regale sacerdotium, &c.*

9 *Obolis confessionem.* *Sacrificium salutare abiectis carnalibus.*

10 *Com. li. r. c.*

NICOLAUS DE LYRA.

40. vt dictum est supra eod. ca. Sed illi qui descenderunt de Heli hoc viderunt, in quibus ipse Heli quodammodo remāferat, sicut homo mortuus in filio viuente. secundum illud Eccl. 30. a. *Mortuus est pater eius, & quasi non est mortuus, similem eum reliquit sibi post se.*

1 *Et non.* Quia filii sui interfecti fuerunt in virili ætate, vt habetur infra c. 4. Hoc etiam potest referri ad sacerdotes quos Saul fecit interfici, vt habetur infra 22. qui descenderant saltem pro maiori parte de Heli.

2 *Veruntamen.* Quia post institutionē Sadoch in summo sacerdotio remanserunt aliqui de domo Heli in officio sacerdotum minorum. Istud tñ erat quodammodo in confusione & anxietatem ipsorum, eo quod videbant se deiectos a summo sacerdotio, & alios loco eorū positos. Et hoc est quod dicitur.

3 Sed

3 *Sed vt, &c.* scilicet in filiis tuis: licet non in persona tua.

4 *Hoc autem.* id est, mors filiorum tuorum.

5 *In die.* Futura de propinquo erit signum, quod alia certitudinaliter euenient postea. s. interfectio sacerdotū per Saullem, & translatio sacerdotii ad Sadoch per Salomonem.

6 *Et suscitabo mihi, &c.* id est, ipsum Sadoch.

7 *Et animam, &c.* id est, Salomonem.

8 *Futurum.* Quia inferiores sacerdotes habebant recurrere ad summum sacerdotem, vt pro eis oraret, & faceret ei oblationem. In Hebræo habetur: *Veniat ad inclinandum pro se in obolo argenteo, &c.* Quod sic exponunt Hebræi, quod sacerdotes remanentes de stirpe Heli, futuri erant humiliare se corā summo sacerdote, & orare vt possent seruire in templo pro pretio oboli argentei & tortæ panis in die. Et litera sequens videtur concordare, cum dicitur.

9 *Dicatq;.* Obolus autem est vicesima pars sicli, vt hñ. Exo. 30.

CAP.

A D D I T I O.

In j. Reg. ca. 2. vbi dicitur in postilla. Ad cuius intellectum sciendum, quod dictio Hebraica quę ponitur hic, scilicet, Sibeā est æquiuoca, &c.

Illa dictio Hebraica, s. Sibeā non est proprie æquiuoca, prout hic ponitur: solū. n. significat septem in propria significatione, licet saturitatem significet s̄m etymologiam. sed trāslatio

latio nostra quę dicit plurimos, ex alia ratione obtinet veritatem. Nam in Hebraico aliquando septem accipitur pro pluribus: vt intelligatur numerus determinatus pro indeterminato. vt ibi: *Apprehendent septem mul. virum vnum*, Esa 4. a. & sic in aliis locis. quod idem est ac si diceret: plures mulieres apprehendent virum vnum, prout ibidem exponitur. Et sic translator noster in hoc loco non solum sensum ex sensu, sed etiam verbum ex verbo trāslulit.

A

CAPVT III.

Puer autem Sam. & c. b. Preiosus. Hiero. Preiosus dicitur quia petrarus erat: omne enim in quod rarum est, pretiosum est, & prophetia non plene manifestabatur.

* Rupert. Rarus & pene nullus erat, qui sermone Domini volentibus audire loqueretur.

† vel rarus.

† dormiebat. Rabbanus in hunc locum.

Rab. Unde in diebus illis non erat visio manifesta. Propter peccata enim populi & praetoriorum non apparebat dominus per visiones vel per angelicas responsiones, sicut patribus apparuit.

B

* Hiero. Heli iacebat in loco suo, & oculi eius caligauerant, nec poterat videre. Hic enim distinguendum est, & postea in ferendum, Et antequam lucerna

Leuit. 23.

extingueretur, Samuel dormiebat, & c.

* Rupert. Dormiebat in templo antequam lucerna extingueretur, id est, antequam lux diurna fieret, quando eadem extinguenda erat. Sic enim a Domino per Moysen ius sum erat, ut lucerna luceret usque mane.

C

c *Lucer.* Rab. quae ardebat in tabernaculo ante lucem diei. Sub

CAPVT III.

Ver autem Samuel ministrabat Domino coram Heli, & sermo Domini erat pretiosus. In diebus illis non erat visio manifesta. Factum est ergo in die quadam, Heli iacebat in loco suo, & oculi eius caligauerant nec poterat videre lucernam Dei antequam extingueretur. Samuel autem dormiebat in templo Domini, ubi erat

a † Trina vocatio: potest intelligi, quia erat futurus propheta, dux & sacerdos.

arca Dei. Et vocauit Dominus Samuel: Qui respondens ait: Ecce ego. Et cucurrit ad Heli & dixit: Ecce ego, vocasti enim me. Qui dixit; Non vocaui, Reuertere & dormi. Et abiit & dormiuit. Et adiecit Dominus rursus vocare Samuelem. Consurgensque Samuel abiit ad Heli, & dixit; Ecce ego, quia vocasti me, Qui respondit; Non vocaui te fili mi; Reuertere & dormi. Porro Samuel necdum sciebat dominum, nec reuelatus fuerat ei sermo domini. Et adiecit dominus & vocauit adhuc Samuelem tertio, qui consurgens abiit ad Heli & ait; Ecce ego, quia vocasti me. Intellexit ergo Heli, quia dominus vocaret puerum, & ait ad Samuelem; Vade & dormi. Et si deinceps vocauerit te dicet; Loquere domine, quia audit seruus tuus. Abiit ege Samuel, & dor-

est. Sicque factum est, ut is qui visionem indicare timuisset, celare non auderet, tacere non posset.

* Theodoretus. Quoniam Deus erat mala Heli praedicturus per Samuelem, ne videretur Samuel finisse reuelationem Deus rem dispensat, ut cum Heli quidem crederet quod sit Deus qui vocat Samuelem, ille autem postea renunciat quod dicitur sunt

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. III.

*P*er autem hic consequenter describitur denuntiatio praenunturata facta ipsi Heli per Samuelem sibi subiectum. Circa quam sic proceditur: quia primo describitur reuelatio facta Samueli. Secundò dicitur reuelationis denuntiatio ipsi Heli, ubi: *Et Samuel timebat.* Tertio huius manifestatio toti Israel, ubi: *Creuit autem Samuel.* Circa primum Samuel, a domino vocatur. Secundò punitio Heli futura ei reuelatur, ubi: *Et dixit dominus.* Circa primum ponitur conditio temporis, cum dicitur: *Et ser.* quia propter malitiam filiorum Heli & negligentiam patris in corrigendo cessauerant responsiones & reuelationes domini. Unde in Hebræo habetur hic: *Et sermo domini erat prohibitus vel obturatus.* & redit in eandem sententiam cum translatione nostra: quia omne rarum pretiosum.

3 *Et oculi.* Hoc exponitur vno modo, quia non poterat videre de nocte, sed aliqua poterat videre de die, quando lucerna tabernaculi erat extincta, quia extinguebatur quando dies incipiebat clarescere. Alio modo, quod non poterat videre lucernam a dentem eo quod ostendebat visum eius nimis debilitatum. Sed istae expositiones non videntur conuenientes, quia nullus est ista cecutiens qui non magis videat lucernam ardentem quam extinctam. & procedunt ex suppositione falsi, ut dicunt aliqui, quod haec sit vera litera: Nec poterat videre lucernam Dei antequam extingueretur. In Hebræo. n. sic habetur: *Et non poterat videre.* Et hic finitur versus. qui autem sequitur est principium versus sequentis: *Lucerna domini nondum extinguebatur, & Samuel dormiebat, & c.* Ad cuius intellectum sciendum: quod in templo domini plures lucernae ardebant tam de nocte quam de die: ita quod aliqua extinguebantur in mane.

mane. Est igitur sensus: quod adhuc non erat tempus extinguendi illas lucernas quando Samuel iacens in lectulo suo fuit vocatus a domino, quia fuit vocatus antequam esset dies, & sic extinctio lucernae non refertur ad praecedentia, sed ad caligationem oculorum ipsius Heli: sed ad sequentia, videlicet ad denotationem temporis in quo reuelatio facta est Samueli. Et hoc idem dicit magister in historiis, & idem habetur libro de Hebraicis questionibus. propter quod translatio nostra videtur hic corrupta per imperitiam aliquorum correctorum qui duos versus coniunxerunt in vnum, sicut & in pluribus locis aliis factus est. Et ideo hic consequenter posuerunt lucernam in accusatiuo pro lucerna in nominatiuo: Propter quod videtur quod ista fuit veritas translationis nostrae a principio: *Oculi eius caligauerant & non poterat videre.* & hic terminatur versus. Et sequitur: *Et lucerna Dei antequam extingueretur Samuel dormiebat, & c.*

4 *In temp.* i. in exedra iuxta tabernaculum, ubi erant Leuitae qui custodiebant tabernaculum domini, in quo erat arca: intra tabernaculum enim nullus iacebat.

5 *Et cucur.* Credens quod ab eo vocaretur: & sic fecit tribus vicibus. Cuius ratio subditur.

6 *Porro.* i. modum loquendi ipsius domini cum prophetis. Sicut enim ars & natura procedunt de imperfecto ad perfectum; ita etiam reuelationes diuinae secundum processum temporis: quia prophetae posteriores ad tempus Christi appropinquantes habuerunt clariores reuelationes de Christo quam priores: & ita frequenter fuit in eodem propheta: quod a principio non habuit ita claram cognitionem sicut postea. Et hoc patet in proposito, quia Samuel a principio vocem domini audire credidit esse vocem hominis, postea vero cognouit magis distinctè. Sequitur postea.

* 1 Et

MORALITER.

1 *Puer autem Samuel ministrabat.* Sequitur.

† *Nec poterat videre. Lucerna.* In hoc autem Heli tenet figuram mundi, qui non potest videre bonum proximi, quo lucet coram Deo & hominibus per bonam famam, sed quando diabolo procurante

procurante extinguitur per infamiam, tunc acute videt. † *Et uo.* & non Heli sacerdotem, quia veritas humilibus, & non altis per superbiam reuelatur. Math. 11. *Confitebor tibi pater domine cael. & terrae: quia abscondisti haec a sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis.*

* Loquere

A sunt a Deo, non esset suspectus tanquam qui finxisset, sed ei fides haberetur, ut potest cui diuina facta esset reuelatio.

a *Et venit dom. & stetit, &c.* R. Dauid. Stetit forma quadam aspectabili, vel imagine se illi demonstrauit.

b *Tinnient.* Rab. Comminatio Dei est super Heli & super domum eius, quia scilicet pro peccato filiorum Heli priuabatur sacerdotio domus domini: unde aures audientium tinnient stupore reuoluenti.

c *Hec.* Proverbium erat apud Hebræos. Et est sensus: Si absconderis mihi malum quod locutus est tibi dominus de me, veniat super caput tuum.

d *Indicauit ei Samuel, &c.* Ignatius martyr. Non decet contemnere ætatem Episcopi ad iuuentutem aspicientes, sed ad eam quam in Deo habet prudentiam. Quandoquidem non qui diu vixerunt, ij continuo sapientes: nec qui senes, prudentia præditi sunt: sed spiritus qui in hominibus est. Daniel enim sapiens duodecim annos natus, spiritus Dei afflatus est, &c. Samuel cum esset paruulus puelus nonagenarium Heli sacerdotem redarguit, qui Deo preposuisset filios suos. Similiter Hieremias, Salomon quoque & Iosias, &c.

e *Theod. & Proco.* Iuuenilem ætatem Samuelis antiquè prætulit Deus, docens quantum canitiæ est melior iuuentus virtute ornata. Porro Heli quoque pietatem verba ostendunt. Nam non puduit eum rogare adolescentem, ut ei declararet quæ ei a Deo fuerat annunciata. Sed & eum astrinxit iureiurando & execrationibus, ut nihil eum celaret. Dein decum latè didicisset suum, laudi dignam emisit vocem: Dominus faciat quod in oculis suis placuerit. Quinetiam

cum

cum filiorum suorum cognouisset eadem, non pusillo & abiecto animo id tulit & pater, & senex. Cum autem accepisset arcam captam fuisse ab hostibus, iugenti animi merore confectus, vitæ finem accepit.

e *Et non.* Rab. quia nihil ex his quæ locutus est dominus, irritum fuit. Cadent enim in terram verba vacua, pro nihilo habenda & omnium despectu calcanda. unde Iob: *Lux vultus mei non cadebat in terram:* quia in tanta grauitate vultu tenere consueuerat, ut non contemptibili læritia resolueretur. Sed quoties hilarem se presentibus exhibebat, certa causa utilitatis eorum hoc faciebat.

f *A Dan.* Rab. Hieron. Per terminos Iudæe vniuersitatem plebis comprehendit. Dan viculus est in quarto a Pancade miliario, qui usque hodie sic vocatur: terminus Iudæe prouinciæ contra Septentrionem: de quo Iordanis erumpens a loco sortitus est nomen, hoc quippe flumini vel riuu Hebræi vocant. Dan interpretatur iudicium vel iudicans.

g *Bersabee.* In tribu Iuda vel Simeonis est vicus grandis in vicefimo ab Hebræo miliario, vergens ad Austrum: in quo Romanorum positum est præsidium: a quo incipientes termini Iudæe tenduntur usque ad Dan. Nec mirari debet quod si ciuitates Iudæe in tribu Simeonis vel Benjamin reperiat. Tribus enim Iuda fortis & bellicosa sæpè aduersarios superans, in omnibus tribubus tenuit principatum, in aliarum tribuum fortes in eius funiculo computantur alioquin in medio tribus Iudæe habitasse Simeonem scriptura manifestat.

CAP.

a miuit in loco suo. Et venit dominus & stetit, & vocauit sicut vocauerat secundò: Samuel; Samuel.

Et ait Samuel: Loquere, quia audit seruus tuus.

Et dixit dominus ad Samuelem; Ecce ego facio tibi verbum in Israel, quod quicumque audierit, tinnient ambæ aures eius.

In die illa sulcitabo aduersum Heli omnia quæ locutus sum super domum eius. Incipiam, & complebo.

Prædixi enim ei, quod iudicaturus essem domum eius in æternum propter iniquitatem eius, eò quod nouerat tibi indignè agere filios suos, & non tibi corripuerit eos.

Idcirco iuravi tibi domui Heli, quod non expietur iniquitas domus eius victimis & tibi muneribus usque in æternum.

Dormiuit autem Samuel usque mane, aperuitque ostia domus domini. Et Samuel timebat indicare visionem Heli.

vocauit ergo Heli Samuelem, & dixit; Samuel fili mi. Qui respondens, ait; Præsto sum.

Et interrogauit eum; Quis est sermo qui dictus est ad te? Oro te ne celaueris me.

Hæc faciat tibi Deus, & hæc addat. Si absconderis à me sermonem ex omnibus verbis quæ dicta sunt tibi.

Indicauit itaque ei Samuel vniuersos sermones, & non abscondit ab eo. Et ille respondit, Dominus est.

Quod bonum est in oculis suis, faciat. Creuit autem Samuel & dominus erat cum eo, & non cecidit ex omnibus verbis eius in terram.

Et cognouit vniuersus Israel à Dan, usque Bersabee, quod fidelis Samuel propheta esset domini.

Et addidit dominus, ut appareret in Silo, quoniam reuelatus fuerat dominus Samueli in Silo iuxta verbum domini.

Et euenit sermo Samuelis vniuerso Israeli.

Et euenit sermo Samuelis vniuerso Israeli.

Et euenit sermo Samuelis vniuerso Israeli.

Et euenit sermo Samuelis vniuerso Israeli.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et vocauit. *Istud secundò, non refertur ad numerum uocationum domini, qui iam vocauerat Samuelem tertio, ut habetur in textu: sed refertur ad expressionem nominis Samuelis, quæ in qualibet uocatione fuerat duplicata. Ideo subditur.*

2 Samuel. *Posita uocatione Samuelis a domino, hic consequenter describitur sibi facta reuelatio, cum dicitur.*

3 Ecce. *id est, faciam de propinquo: quia quod modicum distat, quasi nihil distare videtur.*

4 Verbum. *id est, factum, vel rem significandam verbo.*

5 Quod quicumque audierit. *id est, erit attonitus præ admiratione & stupore. & hoc dicitur de captione arcæ domini futura, prout habet capitulum sequenti: quia tale factum nunquam acciderat in Israel. Fuit enim magna admirationis materia, quod Deus permisit arcam capi ab infidelibus, quæ tantæ reuerentiæ erat, quasi si videretur discooperta à Leuitis et Dei cultoribus, moriebantur, ut habetur Num. 4. & infra cap. 6.*

6 Prædixi enim ei, &c. *id est, puniturus.*

7 Domum. *s. Heli per interfessionem multorum & abiectionem aliorum de sacerdotio.*

8 Idcirco. *id est, firmiter & absque retractatione disposui.*

9 Quod. *quantum ad penam ordinatam seu dispositam, licet fuerit expiata quantum ad culpam & penam æternam in illis qui verè penituerunt.*

10 Et Samuel. *Hic consequenter describitur dictæ reuelationis denuntiatio facta ipsi Heli ad eius petitionem, quia Samuel timebat ei de-*

MORALITER.

18 Et non. *s. de verbis Samuelis per quæ significatur prædicator, qui non debet loqui de terrenis nisi pro quanto ordinant ad*

A D D I T I O.

In ca. 3. ubi dicitur in postul. Vnde in Hebræo habetur sic: *& sermo domini erat prohibitus vel obturatus, &c.*

nuntiare propter eius reuerentiam. Et patet litera usque ibi:

11 Hæc faciat. *Hic erat modus adiurandi apud Hebræos. Et est sensus: Faciat tibi Deus tanta mala sicut fecit alicui multum punito ab ipso, & adhuc plura.*

12 Si absconderis, &c. *celando aliquid de veritate.*

13 Indicauit itaque, &c. *sicut prius dictum est.*

14 Et ille respon. *patienter acquiescens domini sententiæ.*

15 Domi. *Ex quo videtur quod licet in persona propria & filij punitus fuerit ad penam temporalem, ipse tamen in persona propria euasit æternam, quia in acceptione diuinæ iustitiæ videtur veraciter penituisse. Sed iam erat ita senex & debilis, quod delicta filiorum non poterat eum dare: potuisset tamen à principio quæ primo sciuit. Ad uerbum verò Hiero. supra allegatum, Heli pro iniquitate filiorum suorum damnatus est, potest dici quod intelligendum est de damnatione penæ temporalis tantum, quia & hoc modo frequenter accipitur damnatio.*

16 Creuit. *hic consequenter describitur reuelationis diuulgatio, cum dicitur: Creuit. ætate & virtute.*

17 Et dominus erat, &c. *per gratiam.*

18 Et non. *id est, incassum, quia totum fuit adimplectum.*

19 Et cog. *i. ab vno termino terre promissionis usque ad alterum secundum ipsius longitudinem, quia Dan est in termino Aquilonari, Bersabee vero in Australi.*

20 Et ad. *quia ibi iterum apparuit Samueli, sed quia in iterata apparitione reuelauerit ei, non exprimitur hic.*

spūalia, sed despiūalibus & æternis. Loquitur namque de temporalibus prout ordinantur ad spūalia, est loqui de spūalibus: nam ubi vnum propter alterum, utrobique tantum vnum.

In Hebræo in hoc loco ponitur hæc dictio nactiar quæ nihil aliud sonat nisi pretiosum. vnde translatio nostra in hoc loco proprie se habet, nec indiget alia reductione.

D

Iob 29. d.

† quod malediceretis filiis sui Lxx quod malediceret Deo filii sui. † oblationibus. E

F † manifesta-uerat se † fuit, vel & Samuel: loquebatur.

C A P. IIII.

A **T** factum. **b** Israel. Vir videns Deum, vel fortis cū Deo. hi sunt credentes. Philisthijm cadētes poculo. f. demones, qui poculo superbie inebriati & ipsi ceciderūt, & homines peruertere festināt. Contra quos Israel. i. fideles ne cedant, sed superēt castamentant iuxta lapidem adiutorij. i. legem Christi, vbi lapis. i. Christus inuenitur. de quo: *Lapidem quem reprob...adi.* Sed dum fideles in lege domini meditantē, vt Deū inueniant adiutorē. *Philisthijm* re. i. furorem nouum: tūc qui a

nes peruertere festināt. Contra quos Israel. i. fideles ne cedant, sed superēt castamentant iuxta lapidem adiutorij. i. legem Christi, vbi lapis. i. Christus inuenitur. de quo: *Lapidem quem reprob...adi.* Sed dum fideles in lege domini meditantē, vt Deū inueniant adiutorē. *Philisthijm* re. i. furorem nouum: tūc qui a fideles immundi spiritus diuinis legibus amplius insistere cōspiciunt, ideoq; acriora ac noua certamina construunt, vnde in suis viribus confidentes & in humana sapientia gloriātes, ac per hoc gratiam euangelij contemnent, quasi quatuor milia immundi spiritus facile prosterunt.

B **c** *Iuxta lapidem.* Lapis adiutorij quem postea Samuel posuit in signum, quando primum auxiliatus est ei dominus.

d *Aphec.* Rab. Hiero. Locus est iuxta vicum Efron ciuitatis Israel: vbi dimicauit Saul in forte Afer, & interpretatur furor nouus vel apprehendens. qui enim iram domini meruerunt, ab hostibus comprehensi sunt.

e *Et tunc.* Filij Israel tulerunt arcam vbi capta est. Et fideles ex Iudæis duo testamenta adigentes transtulerunt.

f *Iosephus.* De summa perditione formidantes Hebræi, miserunt ad seniores atque Pontifices vt arcam Dei adferrent, ignorantes quod maior esset arcæ caille qui calamitates ei inferre

re decreuerat. Aderant itaque cum arca & pontificis filij, quibus præceperat pater, vt si capta arca viuere voluissent, ad eius faciem non venirent. Phinees enim iam sacerdotis, fugehatur officio, patre hoc propter senectutem sibimet permittente.

* Rupert. Præsumptio stulta & vana, quæ tunc decipit improvidos, & iustitiæ Dei ignaros, ipsa eadem decipit illos, quando clausi obsidente exercitu Romano, tumultuabantur & vociferabantur confidentes quod nequaquam toleraret Deus se priuari illo templo, illo pulchro & aureo sanctuario. Decepti enim sunt dum pro aureis simulachris sanctuarij, diuinum sibi quasi debitum arrogant adiutoriū. Vnde & falsi sunt metando castra iuxta lapidem, postea dictum adiutorij. Nam & tunc præfagio suo frustrati sunt, & nunc eius lapidis non habuere adiutorium, quem reprobauerunt.

* R. Leui. Bellum iniussu Dei indixerunt Hebræi, & grauius peccauerunt, q; habentes Vrim & Thumin, Deum non consuluerunt. *f* *Sedentis super.* Tabula enim erat super arcam quæ protegēbant Cherubin alis: vbi apparebat dominus per angelum & loquebatur. Cherubin plentudo scientiæ, quæ in Christo & in duobus testamentis inuenitur. *g* *Clamor.* Clamor grādis vox prædicatorum roborata miraculis ex duobus prolata testamentis. *h* *Et per.* A voce prædicationis, sapientes seculi, demones quoque ingemuerunt, credentes se superari.

I De

C A P V T IIII.

T factum est in diebus illis conuenerunt Philisthijm in pugna. Egredus est nāque Israel obuiā Philisthijm in prælium, & castamentatus est iuxta lapidem adiutorij. Porro Philisthijm venerunt in Aphec, & instruxerunt aciem contra Israel. Inito autem certamine, terga vertit Israel Philisthæis, & cæsa sunt in illo certamine passim per agros, quasi quatuor milia virorum. Et reuersus est populus ad castra. Dixeruntque maiores natu de Israel: Quare percussit nos dominus hodie coram Philisthijm? Adferamus ad nos de Silo arcam fœderis domini: & veniat in medium nostri: vt saluet nos de manu inimicorum nostrorum. Misit ergo populus in Silo; & tulerunt inde arcam fœderis domini exercituum sedentis super Cherubin. Erantque duo filij Heli cum arca fœderis domini, Ophni & Phinees. Cumque venisset arca fœderis domini in castra, vociferatus est omnis Israel clamore grandi, & personuit terra, & audierunt Philisthijm vocem clamoris, dixeruntque; Quanam est hæc vox clamoris magni in castris Hebræorū? Et cognouerunt q; arca dñi venisset in castra; timuerūtq; Philisthijm dicētes: Venit Deus in

NICOLAUS DE LYRA.

C A P V T IIII.

T factum. *Descriptio Heli & filiorum eius peccato, hic consequenter describitur sequens punitio. Et primò describitur populi depressio propter Heli & filiorum eius peccata. secundò eius releuatio per Samuelis merita 7. ca. Circa primum debellato populo Israel arca Dei capitur. Secundò capta circumducitur, c. 5. Tertio ad terram Israel reducitur: c. 6. Prima in quatuor, quia primò describitur populi Israel debellatio. Secundò arca apportatio, ibi: Dixeruntq;. Tertio ipsius captio, ibi: Pugnauerunt ergo. Quarto capte lamentatio ibi: Curtēs autem. Circa primū dicitur: In die. Quæ a domino excitata est, vt per ipsam puniretur Heli & filij eius, & etiam populus qui occasione eorum retraxerat se a deo: a Dei reuerentia & sacrificijs, vt dictum est, supra 2. c.*

Et ca.

2 Et ca. Nomen huius lapidis hic ponitur per anticipationem: quia postea fuit sibi hoc nomen impositum, vt habetur infra 7. cap.

3 Inito. pro peccatis prædictis.

4 Dixit. Hic consequenter describitur arca apportatio, quia pp eius absentiam credebant se superatos fuisse, & per consequens credebant per eius potētiā superare, quia sicut dicitur 2. Physicorum. Illud q; per sui absentiam est causa periclitationis, per sui presentiam est causa salutis, vt patet de absentia & presentia nauis respectu nauis.

5 Tunc. Ex hoc videtur, q; propitiatorium quod erat quasi sedes Dei, non erat operculum arca, sed quædam tabula de aurata, quæ erat sic posita quasi portaretur ab ipsis Cherubin, & operculum arca esset quasi scabellum illius sedis, sicut plenus fuit expositum secundum vnā opinionem, Exod. 25. cap.

6 Cumq;. ex gaudio & confidentia victoriæ habenda per presentiam arca. Sed ista confidentia erat falsa, quia erat sine meritis, & econtra rto Philisthijm inuenerunt, dicentes: Vt no.

Quis

M O R A L I T E R.

I Et fa. Per pugnam Philistinorum contra filios Israel, q; describitur hic allegoricè significatum fuisse vñ bellum Perfarum sub Cosdroe rege, contra catholicos in terra Iudææ. quæ sicut in isto bello filij Israel fuerunt debellati, & arca Dei fuit capta, sic i bello Cosdroe catholici partim occisi fuerūt, & partim captiuati, & sancta crux fuit capta & portata i terram Perfarum, sicut arca transportata fuit in terrā Philistinorum.

norum. De qua transportatione dñi in fine capituli: *Transla.* Et i. lē diei potuit de sancta cruce, quæ est gloria plebis Christianæ. Gal. 6. c. *Mibi autem absit gloriari nisi in Cruce domini nostri Iesu Christi.* Per hoc autem q; vxor Phinees audita morte viri sui & captione arca, incurauit se & peperit, significant illi qui ex auditu repentiniæ cōtritionis gloriosorum in hoc mundo concipiunt timorem, & incuruantur per veram humiliationem, reputantes gloriam mundi nullius esse momenti, & sic pariunt fructum operis meritorij.

a *Demany.* Iudei vnū Deū colūt, sed gētes suo more loquūt.
 b * *Arca Dei capta est. Duo quoq; filii Heli mortui sunt, &c.*
 Theodor. & Procop. Quod factum est duplicem produxit vtilitatem. Nam Hebræos docuit, vt legitime viuentes in Dei confiderent prouidentia: legem autem transgredientes, neque in ipsa, neque in arca confiderēt. Alienigenæ aut cum timuissent, post victoriam autem despexissent eā, & velut manubias suis dedicassent idolis, experientia, Dei didicere virtutem. Nam primū qui dem viderūt ante arcam suam cecidisse Deum, & adorationis p̄ se ferre figuram. Deinde cum eū erexissent post die eum inueniunt contritum, & extremis partibus priuatum.

* *Tertul.* Nam & si mauult Dominus opera iustitiæ, non tamē sine sacrificio qđ est anima constitata ieiunio: alle certē Deus, cui nec populus incontinens gulæ placuit, nec sacerdos, nec propheta. Eliditur pro templi foribus senior Heli, filij ei⁹ in acie ruunt, nurus expirat i partu. Hanc. n. meruerat a Deo plagam domus impudens sacrificio rum carnalium defraudatrix.

* *Augu.* Legis transgressores nequaquā arca tuef sed victo potius & deleta ex parte populo, ab alienigenis ipsa capif. Idē. Hoc signū mortis filiorum Heli factū est mutandi sacerdotij de domo eius: quo signo significatū est mutandū sacerdotiū domus Aaron. Mors q̄ppe filiorum huius, signauit mortē nō hoīum, sed ipsi⁹ sacerdotij de filijs Aarō.

c *Et arca.* Arca ab alienigenis capta testamentum ad gentes transiturum significat.

castra. Et † ingemuerunt, dicentes; Væ nobis. Non enim fuit † tanta exultatio heri & nudius tertius. Væ nobis. Quis nos saluabit de manu deorū † sublimium istorum? Hi sunt dii qui percusserunt Aegyptum omni plaga in deserto. Confortamini & estote viri philisthim, ne seruiatis Hebræis, sicut illi setuierunt nobis; † Confortamini & bellate. pugnauerunt ergo philisthim, & cæsus est Israel, & fugit vnusquisque in tabernaculum suum, & facta est plaga magna nimis; & ceciderunt de Israel triginta milia peditū, & arca Dei capta est. Duo quoq; filii Heli mortui sunt, Ophni & phinees. Currrens autem vir de Benjamin ex acie, venit in Silo in die illa, scissa veste & conspersus puluere caput. Cumque ille venisset, Heli sedebat super sellam. contra viam spectans. Erat enim cor eius pauēs pro arca domini. Vir autem ille postquam ingressus est, nuntiauit vrbi, & vlulauit omnis ciuitas. Et audiuit Heli sonitum clamoris, dixitq; ; Quis est hic sonitus tumultus huius? At ille festinauit & venit & nuntiauit Heli; Heli autem erat nonaginta & octo annorum, & oculi eius caligauerant, & videre non poterat. Et dixit ad Heli; Ego sum qui veni de prælio, & ego qui de acie fugi hodie. Cui ille ait; Quid actum est fili mi? Respondens autem ille qui nunciabat; Fugit, inquit, Israel coram philisthim; & ruina magna facta est in populo † Insuper & duo filii tui mortui sunt, Ophni & phinees. & arca Dei capta est. Cumque ille nominasset arcam Dei, cecidit de sella retrorsum iuxta ostium, & fractis ceruicibus mortuus est. Senex enim erat vir & grandæuus, & ipse iudicauit Israel quadraginta annis. Nurus autem eius vxor phinees prægnans erat, vicinaq; partui. & audito nuntio qđ capta esset arca Dei, & mortuus esset focer eius & vir suus, incurruauit se & peperit. Iruerant enim in eam dolores † subiti. In ipso autem momento mortis eius dixerunt ei qui stabant circa eam; Ne timeas, quia filium peperisti. Quæ non respondit eis, neque † animaduertit, & vocauit puerum Ichabod dicens: Translata est gloria domini Dei Israel, quia capta est arca Dei. Et pro socero suo & pro viro suo † ait; Translata est gloria Dei ab Israel, eò quod capta esset arca Dei.

d *Cumque.* Rab. Hęc Iosephus ita refert: Cum Heli arcam au disset ab hostibus captam, dolore turbatus ruens de sede de functus est, dum nonaginta octo vixisset annos, quorum quæ dragita tenuit principatū. Eadie de functa est vxor Phinees filij eius, dū post occasū mariti viuere nō toleraret. Peperit ar filium septem mēsum, quem appellauerunt Ichabod, id est, inglorium; quia illo tpe hmoi infortunium accidisset. Habuit autē principatum primus Heli d̄ domo Ichamar filij Aarō. Nam prius de domo Eleazari sacerdotes erant, ex quo honorē filius a patre percipiebat, & Eleazar Phinees filio suo tradidit. Post eum Abiezer filius honorem accepit, quem Bozi filio suo dereliquit, cui Ozi filius successit, & post hunc Heli tenuit sacerdotium: ex domo Eleazari denuo receperunt. e *Ceci.* Et ruente Heli de sella pontificis sedes remanet vacua, & gloria sacerdotū ē extincta. f *Mortuus.* Moritur Heli, moriuntur & filij, quia deficit pōtificatus cum sacerdotio veteri. g *Vxor.* Vxor sacerdotis nō ante interit, quam virū peperit, nec synagoga ex toto interijt antequam primitiua ecclesia quæ ex ipsa erat creditit. h *In ipso.* Euidenti signo figuratur, quæ extincto carnali sacerdotio Iudeorū, extinguuntur carnalis synagoga quæ ei carnaliter adhærebat. i *Ne timeas.* Credentes synagogam consolantur, sed desperans minime animaduertit, nec sobolem nouā deputat gloriam, sed ignominiam. Vnde sequitur. k *Et vo.* *Ichabod.* gloria, Ichabod, cecidit gloria. Trāslata est enim gloria capta arca vnde: *Auferetur a vobis regnum Dei: & dabitur genti facienti fructus eius.*

d *Cumq;.* Rab. Hęc Iosephus ita refert: Cum Heli arcam au disset ab hostibus captam, dolore turbatus ruens de sede de functus est, dum nonaginta octo vixisset annos, quorum quæ dragita tenuit principatū. Eadie de functa est vxor Phinees filij eius, dū post occasū mariti viuere nō toleraret. Peperit ar filium septem mēsum, quem appellauerunt Ichabod, id est, inglorium; quia illo tpe hmoi infortunium accidisset. Habuit autē principatum primus Heli d̄ domo Ichamar filij Aarō. Nam prius de domo Eleazari sacerdotes erant, ex quo honorē filius a patre percipiebat, & Eleazar Phinees filio suo tradidit. Post eum Abiezer filius honorem accepit, quem Bozi filio suo dereliquit, cui Ozi filius successit, & post hunc Heli tenuit sacerdotium: ex domo Eleazari denuo receperunt. e *Ceci.* Et ruente Heli de sella pontificis sedes remanet vacua, & gloria sacerdotū ē extincta. f *Mortuus.* Moritur Heli, moriuntur & filij, quia deficit pōtificatus cum sacerdotio veteri. g *Vxor.* Vxor sacerdotis nō ante interit, quam virū peperit, nec synagoga ex toto interijt antequam primitiua ecclesia quæ ex ipsa erat creditit. h *In ipso.* Euidenti signo figuratur, quæ extincto carnali sacerdotio Iudeorū, extinguuntur carnalis synagoga quæ ei carnaliter adhærebat. i *Ne timeas.* Credentes synagogam consolantur, sed desperans minime animaduertit, nec sobolem nouā deputat gloriam, sed ignominiam. Vnde sequitur. k *Et vo.* *Ichabod.* gloria, Ichabod, cecidit gloria. Trāslata est enim gloria capta arca vnde: *Auferetur a vobis regnum Dei: & dabitur genti facienti fructus eius.*

1 *Exultatio heri & nudius tertius.*
 2 *Quis nos saluabit de manu deorū sublimium istorum?*
 3 *Confortamini & bellate.*
 4 *Currens autem vir de Benjamin ex acie, venit in Silo in die illa, scissa veste & conspersus puluere caput.*
 5 *Erat enim cor eius pauēs pro arca domini.*
 6 *Senex enim erat vir & grandæuus, & ipse iudicauit Israel quadraginta annis.*
 7 *Iruerant enim in eam dolores subiti.*
 8 *Translata est gloria domini Dei Israel, quia capta est arca Dei.*

1 *Exultatio heri & nudius tertius.*
 2 *Quis nos saluabit de manu deorū sublimium istorum?*
 3 *Confortamini & bellate.*
 4 *Currens autem vir de Benjamin ex acie, venit in Silo in die illa, scissa veste & conspersus puluere caput.*
 5 *Erat enim cor eius pauēs pro arca domini.*
 6 *Senex enim erat vir & grandæuus, & ipse iudicauit Israel quadraginta annis.*
 7 *Iruerant enim in eam dolores subiti.*
 8 *Translata est gloria domini Dei Israel, quia capta est arca Dei.*

lis synagoga quæ ei carnaliter adhærebat. i *Ne timeas.* Credentes synagogam consolantur, sed desperans minime animaduertit, nec sobolem nouā deputat gloriam, sed ignominiam. Vnde sequitur. k *Et vo.* *Ichabod.* gloria, Ichabod, cecidit gloria. Trāslata est enim gloria capta arca vnde: *Auferetur a vobis regnum Dei: & dabitur genti facienti fructus eius.*

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Quis. i. de potentia ipsorum. q. d. tanta est potentia, q̄ non poterimus resistere. Et ad hoc inducitur exemplum, cum dicitur.*
 2 *Hi. Et ideo sicut Pharao cum maxima multitudine non potuit resistere, sic nec nos poterimus: & sic per verba ista videbant oīno diffidere de victoria. Sic exponit cōiter ista litra. Sed litra sequens non videtur concordare, quia immediate subditur; Confor. Propter qđ Hebræi aliter exponunt, dicentes qđ in exercitu Philistinorum aliqui erant habentes reuerentiam ad arcam domini, quamuis essent Gentiles. Bene enim inuenitur in v. & no. test. qđ aliqui Gentiles veniebant adorare in Hierusalem. & de istis dicitur: Et in. vsque ibi inclusiue: Quis nos. Alij erant nullam habentes reuerentiam ad arcam, nec p consequens timorem: & isti vt excluderent timorem ab alijs, dicebant, Hi sunt. i. eis possibili. q. d. fecerunt tunc totum posse suum, & ideo nō potuerunt nunc nobis nocere, ideo consequenter dicebant: Conforta.*

3 *Pugna. Hic cōsequenter describitur arca capta, quia populus Israel debellatus fuit: & residui fugerunt ad tabernacula sua dimittentes arcam. & sic fuit capta. Et patet litera.*
 4 *Cur. Hic consequenter describitur arce capte lamentatio, & primò eius captio nuntiatur, cum dicitur. Currrens. Dicunt Hebræi, qđ ille fuit Saul, qui capta arca videns tabulas testimonij in manibus Goliath Gethæi quas in arca acceperat, abstulit de manibus eius, & fugiens reportauit eas in Silo, Heli sedente super sellam contra viam, quæ Jobitū. erat audire rumores de exercitu. Cuius causa subditur.*
 5 *Erat enim. magis quam pro filiis suis. Cetera patent usque ibi.*
 6 *Et fra. In Hebræo habetur; Et fracto collo suo, &c. Sequitur.*
 7 *Incurua. quia dolor magnus & repentinus accelerat partum.*
 8 *Et vo. quod interpretatur, inglorius. ideo pro causa huius nominationis subditur; Translata, &c.*

MORALITER.

Et vocauit. i. ingloriū, quia verè humilis quamuis pariat

fructum magni meriti, nullam tamen inde gloriam tribuit sibi, sed totum diuinæ virtuti secundum saluatoris consiliū. Luc. 17. c. *Cum omnia benefe. di. serui inuti. su. &c.*

* I Philisthim

A In Azotum. Rab. Quæ & Afdor, vna de quinque vrbib. Pa-
 lestinorum, decreta quidem tribu Iudæ, sed non retenta: quia
 non potuit indigenas expellere. Interpretatur autem ignis præsens
 vel in eundem. Bene autem sic vocatur locus ubi erat idolum Da-
 gon, quia aduentus aree in Azotum erat incēdiū diaboli pa-
 tris omnium inimicorum vel ini-
 quorum. Dagon qui interpretatur
 piscis tristitiae, significat diabolum,
 qui in mari huius seculi deuorat
 peccatores, qui & in Iob Leua-
 tham & Beemoth nuncupatur.

Job 40.
1. Reg. 7. c. Azotum. Locus est in quo posuit
 Samuel lapidem, sicut in sequenti
 bus demonstratur.

b Caput. Superbia diaboli, qui est
 initium omnis peccati.

c Super. Rab. Finem præfinitum
 significat, in quo cessaret idolola-
 tria: Limē enim finis est itineris.

d Truncus. Dorsum tantum inue-
 nerunt fractis omnibus membris
 quod idololatricæ fugam expri-
 mit. Qui enim fugit, dorsum dat
 fuganti. vnde: *Quoniam pones eos
 dorsum.*

B **psal. 10.**
psal. 10. Aggravata est manus dom. super.
 * Rupert. Grande spectaculum,
 grande miraculum. Translata ab
 Israel gloria Domini, capta ab Al-
 lephylis arca, victoriam de victo-
 ribus versa vice exigit: primum-
 que in Deum ipsum Dagon, de-
 inde & super homines aggrauat
 manus Domini. *Corruptiscebant,
 inquit, extales eorum. Hoc psal-
 mista magnificē decantans, Et
 excitatus est, inquit, tanquam dor-
 miens Dominus, & percussit inimicos
 suos in posteriora.* Porro, ubi con-
 cedit sacerdotium vetus cum terre-
 na Hierusalem, & templo, tunc
 Dominus pugnam inicit cum Diis
 gentium, arca Domini que est
 Christus, manens in Ecclesia
 sua, & cetera. Cecidit coram ista arca
 Dagon

C A P V.
D Hagisthim autem tulerunt arcā Dei: & aspor-
 tauerunt eam à lapide adiutorii in Azotum.
 Tuleruntq; Philisthim arcam Dei, & intulerunt eam in templū Dagon,
 & statuerunt eam iuxta Dagon. Cumq; surre-
 xissent diluculo Azotij altera die, ecce Dagon
 † iacebat pronus in terram ante arcam domi-
 ni. Et tulerunt Dagon, & restituerunt eum in
 locum suum. Rursumque mane die altera cō-
 surgentes inuenerunt Dagon iacentem super
 faciem suam in terra coram arca Domini.
b Caput autem Dagon & duæ palmæ manuum
 eius abscissæ erant super limen. Porro Dagon
 truncus solus remanserat in loco suo. Propter
 hanc causam non calcant sacerdotes Dagon,
 & omnes qui ingrediuntur templum eius su-
 per limen Dagon in Azoto, vsque in hodie-
 num diem. Aggravata est autem manus do-
 mini super Azotios, & demolitus est eos. † Et
 percussit † in secretiori parte natium Azotum
 & fines eius. Et ebullierunt villæ & agri in

Dagon, cecidit inquam, coram illa omni massi demonum.
 * Theodoretus. Vt septuaginta sunt interpretati, percussus
 sunt in sedibus. Vt autem Aquila, laborarunt excedente vl-
 cere, quod dicitur Phagedenam. Iosephus autem docuit eis
 fuisse morbum dysenterie. Sed nemo existimet esse inter se
 discrepantes diuersas illas edi-
 tiones. Nam dysenteria suc-
 cessit morbus sedis, frequens
 enim excretio inflammavit
 particulam illam.
 * Procopius. Profluuium ven-
 tris laborarunt eo quod ar-
 cam Domini impiè & nefar-
 riè iuxta mendacem Deum
 suum collocassent.
 * Athanasius. Vt olim Azoti
 incolæ ausi arcam attinge-
 re, quam illis vel oculis con-
 spicere nefas fuit, sedium tot
 mentis excruciat peribant:
 ita Arrianus quidam iuuenis
 ausus sellam ligneam (templi
 Alexandrini, ex qua docebat
 Athanasius) conuellere, frag-
 mēto ligni inde in ventrem
 ipsius resiliente, intestina sua
 perforauit, & rupta aluo sua
 intestina effudit.
 † Et per. Qui testamentū Dei
 suscipiunt & posteriora huius
 vitæ diligunt, ex ipsis iuste in
 posteriora cruciabantur, que
 debent estimare sicut sterco-
 ra. Qui n. testamētum Dei as-
 sumunt, & in posteriora respi-
 cientes, veteri se vanitate nō
 exuunt: similes sunt ei qui ar-
 cam testamenti iuxta idola
 sua posuerunt. Et vetera qui-
 dem illis ēt nolentibus cadūt
 quia: *in vis caro sanum.* Arca au-
 tem manet in æternum seculum.
 scilicet testamentum re-
 gni celorum ubi est verbum
 Dei in æternum.

NICOLAUS DE LYRA.
C A P V.

Philisthim. Hic consequenter describitur circumductio arcæ
 domini per terram Philistinorum: quæ circumductio facta est
 eò qd prima ciuitas in qua posita fuit, a domino, fuit percussa grauitè:
 & ideo secerunt eam duci ad alia loca, ad experiendū si propter præ-
 sentiam arcæ fuerat ista plaga, quod apparuit, eo qd vbiq; ducebat
 populus similiter percutebatur: & sic in captione arcæ per Philis-
 thæos apparuit Dei iustitia, ne populus Israel presumptuosè & sine
 meritis præsumeret de Dei protectione ex arcæ presentia. Apparuit
 etiam eius potentia, percussens Philisthæos in terra propria, ne captio-
 nem arcæ suæ adscriberent potentie, & vt Deum Israel qui solus est
 verus Deus, cogere reuereri & timere. In hoc igitur capitulo sic p-
 ceditur, quia primò describitur percussio Azoti. Secundo totius popu-
 li, ibi. Videntes autem. Tertio super hoc congregatio consilij, ibi;
 Miserunt itaque, & cōgregauerunt. Circa primum dicitur: Phi-
 listim fugiente populo Israel.

2 Et asportauerunt eam, &c. Hoc nomen exponatur sicut prius.
3 In Azotum. Nomen est ciuitatis ubi primo fuit posita.
4 Et intulerunt eam, &c. attribuentes sibi victoriam & arcæ cap-
 tionem

ptionem, propter quod dominus ostendit contrarium. vnde subditur.
5 Ecce Dagon iac. &c. Quasi faciens ei reuerentiam.
6 Et tu. J. sacerdotes antequam populus perciperet, propter quod do-
 minus addidit secundum signum manifestum, per detractionē idoli-
7 Inuene. Licet enim caput esset abscissum a corpore, corpus tamen
 ita iacebat super terram, ac si facies esset ad terram versa, si esset corpo-
 ri coniuncta. Caput etiam super limen sic iacebat, qd facies erat versus
 terram. Dicunt tamen Hebræi, qd istud idolum habebat caput factum
 ad similitudinem cuiusdam piscis. & ideo vocabatur Dagon a Dag, qd
 significat piscem in Hebræo.
8 Aggravata. Quia postquam percusserat eorum Deum, percussit et
 populum. Et modus percussione subditur.
9 Et per. Percussi enim fuerunt dysenteria vehementi, ita qd inte-
 stina inferiora per que feces egrediebantur, putrescebant uel scaturie-
 bant uermibus, & exterius prominebant.
10 Et ebullierunt. Totus iste uersus non est in Hebræo, nec in libris
 antiquis, sed per modum glossæ primo fuit additus hic extra textum, eò
 qd infra 6. ca. exprimitur ista plaga murium facta in quinque ciuita-
 tibus principalibus; quarum Azotus erat una, & postea aliqui imperi-
 ti hunc uersum inseruerunt textui, sicut & in pluribus alijs locis sa-
 cræ scripturæ reperitur.

MORALITER.

1 Philisthim. Per hoc sicut dictum est figurata fuit portatio
 sanctæ crucis in Persidem.
4 Et intulerunt. Per quod figurata fuit positio sanctæ Crucis
 in phano quod Cosdroe fecerat, & ibi se tanquam Deū ado-
 rari faciebat.
5 Ecce. Per hoc significata fuit deiectio Cosdroe de regno.
 Per hoc autem quod subditur.
 † Caput autem, significata fuit occisio Cosdroe ab Eraclio im-
 peratore.
10 Et ebullierunt. Per mures bona agrorum corrodescentes, significa-
 ti fuerunt Eraclij bellatores terrā Persarum deuallantes. Per

plagam vero quā passi fuerunt Azotij in posterioribus, signifi-
 catum fuit opprobrium seruitutis qd incurrerunt Persæ sub
 Romanis. Aliter potest dici, qd per arcam domini signatur
 sacra scriptura, sicut & crux sancta. Nam uetus testamētum
 figuris multiplicibus & prophetijs clamat Christū passurū,
 & nouum testm factis mirabilib. clamat ipsum passum. Trāf-
 latio uero arcæ a Iudæam Philistinorum terrā, signat trāf-
 lationem sacre scripturæ quantum ad eius sanum intellectu
 a Iudæis ad populum ex gentibus credentem. Per casum au-
 tem Dagon de loco suo, significatur in gentibus erudentib.
 idololatricæ deiectio. Per mures autem hæretici consurgentes,
 & per plagā in posterioribus conuerſi ad fidē ad vomitū
 postea reuertētes, sicut fuit Iulianus apostata & eidem sifce.

a Circunducatur. Ut si quocunque eat, percussio comitetur, sciamus esse plagam a Deo quod voluntate Dei consilio eorum actum est, ut plaga cõis esset, quoniam culpa cõis erat.

b Inieruntque Gethæi consilium, &c. * Theod. Cum nulla ciuitas auderet arcam excipere, eam foris reliquerunt sub dio. Sic enim docuit historiographus. Fuit arca Dei in agro alienigenarum mens septem. Postquam autem exstimarunt, foris manente arca, se esse liberatos a plagis, immisit Deus muriũ mulrituclinem in vitas, & segetes, qui omnes fructus eorum perdidērunt. Per hæc autem docuit, quod ipse quoque Aegyptiis diuersas intulit plagas. * Procop Suspicati sunt Gethæi illam plagam

medio regionis illius, & nati sunt mures, & facta est confusio mortis magnæ in ciuitate. Videntes autem viri Azotij huiusmodi plagam, dixerunt: Non maneat arca Dei Israel apud nos, quoniam dura est manus eius super nos, & super Dagon deum nostrum. Et mittentes congregauerunt omnes satrapas Philisthinorum ad se, & dixerunt. † Quid faciemus de arca Dei Israel? Responderuntq; Gethæi Circunducatur arca Dei Israel. Et circũdixerunt arcam Dei Israel. Illis autẽ circunducẽtibus eam, fiebat manus dñi Dei super singulas ciuitates interfectionis magnę nimis, & percutiebat viros vniuscuiusq; vrbis, à paruo vsque ad maiorem, & † cõputrescebant prominẽtes extales eorum. Inieruntq; Gethæi consiliũ, & fecerunt sibi sedes pelliceas. Miserunt ergo arcã dñi in Accaron. Cumq; venisset arca dñi Dei in Accaron, exclamauerunt Accaronitæ, dicentes: Adduxerunt ad nos arcã Dei Israel, ut interficiat nos & populum nostrum. Miserunt itaq; & cõgregauerunt oēs satrapas philisthinorum. Qui dixerunt: Dimittite arcã Dei Israel, & reuertatur in locum suũ, & non interficiat nos cũ populo nostro. Fiebat enim † pavor mortis in singulis vrbibus, & grauisima valde manus dñi. Viri quoque qui mortui non fuerant, percutiebãtur in secretiori parte natium, & ascendebat vlulatus vniuscuiusq; ciuitatis in cõlum,

gam non immiffam diuinitus: sed morbũ ex pestilente quadam affẽctione ortum esse. Arcam igitur ad se trãserentes, eadem patiuntur. c Miserunt arcam dominũ in Accaron, &c.

* Ioseph. Passiones Azotorum Ascalonitis, & Accaronitis, secum deuenit. Nam cum & ipsi eisdem passionibus turbarentur, eam vicinis ciuitatibus tradiderunt. Et isto modo arca quinque ciuitates Palæstinorũ transiit, quasi prædam quãdam exigens passionibus per singulas ciuitates. * Hebræi. Cum ex infirmitate animi, etiam intestinum rectum propenderet, & effunderet sanguinem, atque reliquum ventris succum, veniebant mures terræ & intestinum artodebant, cum maximo patientis dolore. CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Viden. Post percussione Azotii, hic consequenter describitur percussio alterius populi. Et patet litera vsque ibi. 2 Circunducatur. Ad videndum si propter eius penitentiam conuenerat dicta plaga, quod apparuit per effectum: Et patet litera. 3 Et tales. in intestina inferiora per quæ egrediuntur fæces.

4 Et fecerunt. Ut possent melius sedere, & ut mures importuni nõ possent intestina prominentia mordere. 5 Miserunt. Hic consequenter describitur consilium de remittendo arcam Dei ad locum suum, ad quod fuerunt coacti propter experientiam plagæ: nec arcam Dei audebant dissipare, ne peius eis eueniret. Et patet litera.

CAPVT VI.

a Vit ergo, &c. * Procop. Cum nullum ex oppidis arcam recipere auderet, eam extra oppida sub dio reliquerunt, sic rati se posse malis liberari.

li in gentibus permanfurum. * Chrystostomus. Quoniam Philisthæi vatibus suis talia dicentibus consilia crediderunt, eorumque impleuerunt

C A P. VI.

Quamobrem domino ipsos castigante, etiam frugum terrę penuria mulctati sunt. Septenarius significat vniuersitatem temporum, quæ discurrit septenario numero dierum, & significat Dei testamentum vsque ad consummationem seculi in

Vit ergo arca domini in regione Philistinorum septem mēribus Et vocauerunt Philisthim sacerdotes & diuinos, dicentes: Quid faciemus de arca domini? † Indicate nobis † quomodo remittamus eã in locũ suum. Qui dixerunt: Si remittitis arcã Dei Israel, nolite dimittere eam vacuã, sed † q̄ debetis reddite ei p̄ peccato, & tunc curabimini, & scietis quare non recedat manus eius a vobis. Qui dixerunt: Quid est quod pro delicto reddere debeamus ei? Responderuntq; † illi: Iuxta numerũ † prouinciarũ Philisthinorũ, quinque anos

præceptũ, Deus quoque condescensione solita, diuinorum sententiam comprobauit: nec maiestate sua putauit indignum, in effectum operis profanorum dicta perducere. b Quinque anos aures, &c. Rab. Quinque ani aurei, & quinque mures quos fecerunt Philisthæi

NICOLAUS DE LYRA. CAP VI.

1 Vit ergo. Hic consequenter agitur de arcæ reductio ne. Circa q̄ primo de modo reducendi consilium queritur. secundo iuxta formam dati consilij reducitur, ibi: Fecerunt ergo. tertio a Bethsamitis indiscretẽ suscipiunt, ibi: Porro Bethsamite. quarto pp hoc populus percutitur, ibi: Percussit autem. Circa primum dicitur. 2 Et vocauerunt Philisthim, &c. idolorum suorum. 3 Et diuinos. qui per pacta cum dæmonibus inita tacite vel expresse dicunt hominibus aliqua incognita. Dæmones enim eo quod in eis remanserunt naturalia integra ex intellectu sp̄spicacitate, et experientia

longi temporis, multa sciunt hominibus incognita, & de talibus prædicti diuini ab eis instruantur. Aliquando etiam dæmones ad dicendum diuinis vel etiam alijs aliqua vera a Deo coguntur, sicut patet in legendis multorum sanctorum, quod dæmones coacti eorum sanctitatem confitebantur. Et sic videtur fuisse in proposito, quia consilium ab eis datum cedebat ad gloriam Dei Israel & honorem ideo subditur. 4 Si remit. arc. &c. no. di. eam. i. absque muneribus gloriam & virtutem Dei Israel significantibus. ideo subditur. 5 Sed quod debe. id est, emendam pro peccato. 6 Et tunc curabimini, &c. a plagis vobis inflitis. 7 Et scietis. per experientiam. quare non recedat. vos percutiẽs quamdiu retinetis eam. quæ autem sit emenda subditur. 8 Quinq; anos, &c. Per hoc designabatur plaga facta in populo

MORALITER.

1 Fuit autem arca. In hoc capitulo describitur arcæ reductio, per

quam significatur sanctæ crucis reportatio, quam Eraclius imperator occiso Cosdroc, & Persis in ditionẽ receptis in Hieru-

A sibi post plagam suam, & attulerunt ad arcam, significant, quia carnales quinque sensibus corporis dediti cum a domino fuerint correpti, scelera sua propria cognoscentes, iuste se percussos esse confitentur, & licet coacti melius commutantur: Quod bene significant quinque civitates Philistinorum, Azotus, Gaza, Ascalon, Geth, Accaron, illos scilicet exprimeres, qui externi hominis actus sequuntur. Gaza civitas est Hebrorum, in qua habitauere Capharces pristinis cultoribus interfecerunt. Apud veteres erat terminus Chananeorum iuxta Aegyptum, & cecidit in sortem Iudae, sed eam non potuit obtinere: quia Enachim, id est, gigantes Allophylorum fortissime resisterunt. Et est usque hodie insignis civitas Palaestinae. Dicitur tamen Gaza futura in tumulum sempiternum, quia primum funditus destructa est, & in alio loco aedificata. Ascalon urbs nobilis Palaestinae destinata tribui Iudae, sed habitatores eius superare non potuit. Geth autem nunc vicus grandis vocatur Gethan, inter Antipatrem & Thammam. Est & alia villa huius nominis. Accaron est in tribu Dan vel in tribu Iudae ad leuam Chananeorum, sed pristinos habitatores non expulit: & usque hodie grandis vicus Accaron dicitur inter Azotum & Thammam respiciens ad Orientem. Quidam putant Accaron turrem Stratonis, postea Caesarem nuncupatam. Azotus interpretatur ignis patris mei vel incendium. Gaza fortitudo. Ascalon ignis infamis vel ignis ignobilis. Geth torcular. Accaron, eruditio tristitia vel sterilitatis. Omnis enim concupiscentia infamis & ignobilis per diabolum inflamata, per contrarias fortitudines instigata, & per torcular nequitiae expressa, vinum profundit amaritudinis in doctrina prava & operatione peruersa. & ita tendit ad mortem, ubi est tristitia vera & sterilitas perpetua.

Gaza.

Exo. 12. factum est in eos, dimiserunt

Ascalon.

Geth.

Accaron.

a Quare aggrauatis corda, &c. Procop. Recentem illarum rerum memoriam fuisse, sermones eorum testantur.
b Plaustrum. Crux Christi, arca sacra scriptura.
c Duas vaccas. Iudo. Vaccas arcam gestantes sanctos significat, qui seculo renuntiant, qui nullum delicti traxerunt iugum.

aureos facietis, & quinque mures aureos, quia plaga vna fuit omnibus vobis & satrapis vestris. Facietisque similitudines anorum vestrorum, & similitudines muriu qui demoliti sunt terram, & dabitis gloriam Deo Israel, si forte releuet manum suam a vobis, & a Dijs vestris, & a terra vestra. Quare aggrauatis corda vestra, sicut aggrauauit Aegyptus & Pharaon cor suum? Nonne postquam percussus est, tunc dimisit eos & abiierunt? Nunc ergo arripite, & facite plaustrum nouum vnum: & duas vaccas fetas, quibus non est impositum iugum iugite in plaustrum, & recludite vitulos earum domi. Tolle tisque arcam domini, & ponetis in plaustro, & vasa aurea quae exoluistis ei pro delicto, ponetis in capsella ad latus eius: & dimittite eam ut vadat, & aspicietis. Et si quidem per viam finium suorum ascenderit contra Bethsames, ipse fecit nobis hoc malum grande: Si autem minimè, scimus quia nequaquam manus eius tetigit nos, sed casu accidit. Fecerunt ergo illi hoc modo, & tollentes duas vaccas quae lactabant vitulos, iunxerunt ad plaustrum, vitulosque earum concluderunt domi. Et posuerunt arcam Dei super plaustrum, & capsella quae habebat mures aureos & similitudinem anorum. Ibant autem in directum vaccas per viam quae ducit Bethsames, & itinere vno gradiebantur, pergentes

Sicut enim vaccas vitulorum affectu a recto itinere non deuiant, sic sancti patres tali affectu a bono proposito non exorbitant.
 Et si quidem per viam. &c.
 Theodor. Cum haec consuluissent impij, & suorum Deorum sensissent imbecillitatem, voluerunt discere per experientiam, plaga ne esset a Deo immissa, an casu accidisset. Nam mures & sedes ex auto fabricatas dono miserunt ad Deum quos eos castigauerat. In triuio autem absque auriga dimissis vaccis, expectabant ut viderent an ad vitulorum mugitum reuertantur, an ad aliam viam declinarent, an ad aliam viam declinarent, relicta via quae ducit ad Hebraeos: ut si ex his quidem duobus fieret alterum, tanquam imbecillam condemnarent arcam. Sin autem vaccas alijs vijs relictas, & spretis suis vitulis, abeat ad terram Israelitarum, verè cognoscerent illas plagas fuisse a Deo immissas.
 Procop. Deus autem harioolorum sententiae obsecundauit ut ipsi etiam in hostes virtuti diuinae testimonium perhiberent: & magistri ipsorum de hac re, sententiam ferrent.
 Ioseph. Bobus autem recta via, velut quodam duce procedente, perguntibus, Palaestinarum principes sequebantur, quos starent, aut ad quos veniret volentes agnoscere.
 Quae ducit, &c. Rab. via, scilicet regia euntes Bethsames, id est, in domum solis, celestem scilicet Hierusalem. ubi semper

lucet sol iustitiae.
 Bethsames. Rab. Civitas est sacerdotalis in tribu Benjamin: quae usque

NICOLAUS DE LYRA.

- Philistinorum, quantum ad eorum corpora.
- 1 Et quinque mures ad designandum plagam inflatam terrae eorum, ut patet per praedicta.
- 2 Et dabitis gloriam. Per hoc enim confitebantur se percussos a Deo Israel & terram eorum, eo quod presumpserant capere arcam Dei & secum ducere ad terram suam. Ad hoc autem inducitur exemplum cum dicitur.
- 3 Quare aggra. arcam retinendo.
- 4 Sicut aggrauauit Aegyptus, &c. detinendo populum Israel.
- 5 Nonne postquam percussus est. decem plagis.
- 6 Tunc dimi &c. ut habetur Exod. 12 sequitur.
- 7 Facite plaustrum. ad ponendum arcam in desuper reuenter.
- 8 Et duas

- 8 Et duas. habentes iam fetus natos, ut patet per sequentia.
- 9 Quibus non est. Et sic non habent usum ducendi currum.
- 10 Iungite in plaustro. ad retrahendum ipsum.
- 11 Et recludite. Omnia ista fiebant ad experiendum virtutem Dei Israel in reductione arcae. Vacca enim lactans vitulos naturaliter inclinatur ad eos nutriendum, & ideo si ipsa non reuenterentur ad fetus, & portarent arcam directe ad terram Israel, & maxime quia erat inconsuetas ad portandum iugum vel plaustrum trahendum, signum foret manifestum, quod duccentur oculis Dei virtute: & ex hoc essent Philistinorum certi quod plaga eorum fuisset a Deo inflata, sin autem alteri cause imputarentur. Et ex his dictis patet litera.
- 12 Fecerunt ergo. Hic consequenter secundum formam dicti consilij arca reducit, Et patet litera ex dictis usque ibi.
- 13 Et itinere vno gradiebantur. uniformiter.

1 Et mugient-

MORALITER.

Hierusalem reportauit, quae per Bethsames ubi arca fuit reportata significatur, eo quod Bethsames domus interpretatur. Hierusalem autem conuenienter dicitur domus solis, eo quod diuinitus fuit electa ad Dei cultum, & quia ibidem mysterium Christi fuit completum. Aliter autem per reportationem arcae in Iudaeam significari potest reuersio fidei ad Iudeos circa finem mundi. Per duas autem vaccas arcam reportantes in Iudaeam, intelliguntur duo praedicatores contra Antichristi perfidiam scilicet Helias & Enoch, quibus eius perfidiam detegentibus Iudei dicuntur tunc recepturi fidem. De vaccis autem in arcam portantibus in textu dicitur, quod lactabant vitulos: per quod

quod significatur, quod praedicatores verbi diuini debent auditores doctrinae dulcedine consolari. Dicitur etiam quod vituli earum fuerunt domi reclusi, quia nouitij in fide vel religione non debent hinc inde euagari. Dicitur etiam quod vaccas ibant mugientes, quia praedicatores per viam huius vitae procedentes debent deuote Deum orare. Psalm. 118. g. Cantabiles mihi erant, &c. Unde de istis vaccis dicitur in Heb. quod cantabant. Item quod incedebant recte non declinantes ad dexteram vel sinistram, per quod significatur quod praedicatores tenere debent rectitudinem vitae & doctrinae, nec ab ea declinare pro prospera vel aduersa. & sic veniunt Bethsames quae interpretatur domus solis. & sic in sensu anagogico signat celum beatorum. Celum enim dicitur quasi casa Helios, id est, solis iustitiae.

vsque hodie monstrat de Eleutheropoli pergentibus Nico-
polim, in 10. miliaria contra Or etem: Altera Bethfames est
in tribu Nephthali, in qua permanserunt cultores antiqui.

a *Et non.* Rab. idest: nec extollebantur prosperis: nec fran-
gebantur aduersis. Si igitur ad eterni solis habitationem ten-
dimus ab itinere

Dei pro carnali-
bus affectibus nō
declinemus. Pen-
sandum autē qđ
vaccæ Dei plau-
stro suppositæ p-
gunt, nec tamen
ab itinere gressus
flestant. Sic præ-
dicatores Dei &
quibet fidelis in-
tra ecclesiam esse
domini, vt pro
ximis compatian-
tur per charita-
tē, & de via Dei
non exorbitent p
compassionem.

Arca quippe su-
per posita Beth-
fames pgete est,
cū superna scien-
tia ad internā lu-
cis habitaculum
propinquare. qđ
vere facim⁹ cum
pro affectu pigno-
rum non declina-
mus. Sic enim
incedere debent,
qui sacræ legis iu-
go suppositi, per
internam scientiā

domini arcam portant: vt propinquorum necessitatibus con-
dolentes, a recitidine non declinent: quorum gratia men-
tem nostram tenere debet, ne aut si effectu non tangitur du-
ra sit, aut plus tacta sit in fletu remissa.

b *Bethfames.* Domus solis. Hæc est ecclesia a sole iustitiæ il-
lustrata. Bethfamas in valle frumenta metere, est doctores
ecclesiæ annonam verbi Dei in humilitate tractare. Lapis in
agro Iosue, Christus in Ecclesia sua. Lingua plaustrum, crux
Christi. Vacca super lapidem immolare, est conuersos a se-
culo in Christi imitatione mortificare.

c *Porro Bethfamas, &c.* Iosephus. Est autē quidam vicus
in tribu Iuda, nomine Bethfamis, in quo venerunt boues.
Cumq; in campum magnum deuenissent, vterius accedere
cessauerunt. Statuentes autem illic vehiculū, gratum miracu-
lum habitatorib; vici illius præbuerunt. Aetatis namq; tem-
pus, dum omnes in agris essent pro colligendis fructibus, cū
vidissent arcā, delectationes passī, & opus manū relinquen-
tes,

tes, repente cucurrerunt ad eam, vehiculum simul & boues D
holocaustum offerentes, pariter epulati sunt.

* Theodoretus. Hebræi rem nouam, & alienam conspi-
cati, nempe plaustrum quod a nullo homine regebatur, lu-
benter accurrerunt, & admirati sunt Dei victoriam.

d *Azotus vnum.*

1 Hieronym. Quin-

que anos, & quin-

que mures, quin-

que ciuitates de-

4 derunt. Reliquæ

autem ciuitates

provinciarum &

villæ quæ erant

5 absq; muro, mu-

res tatum. vnde,

6 Ab vrbe murata

vsque ad villā

quæ erat absque

muro, &c.

e *Abel.* Ciuitas

est in termino Is-

rael, qđ an, Bethsa-

mes vocata, nūc

vocat Abel vel p

7 pter luctū sup vi-

ris Bethfamitib⁹

ibi factum, vel p

8 pter distinctionē

9 ciuitatis a Beth-

mica, de qua ex-

clamauit mulier

10 sapiens ad Ioab:

Qui interrogant, in-

11 terrogēt in Abela.

f Percussit, &c.

Qui cū nō essent

Leuitæ, ausi sunt

videre arcā. Hoc

Hieron.

Exod. 24. a,

L. 6. ant. c. 1.

L. 6. ant. c. 1.

L. 6. ant. c. 1.

L. 6. ant. c. 1.

L. 6. ant. c. 1.

L. 6. ant. c. 1.

L. 6. ant. c. 1.

L. 6. ant. c. 1.

L. 6. ant. c. 1.

L. 6. ant. c. 1.

L. 6. ant. c. 1.

L. 6. ant. c. 1.

L. 6. ant. c. 1.

L. 6. ant. c. 1.

L. 6. ant. c. 1.

L. 6. ant. c. 1.

L. 6. ant. c. 1.

L. 6. ant. c. 1.

L. 6. ant. c. 1.

L. 6. ant. c. 1.

L. 6. ant. c. 1.

L. 6. ant. c. 1.

L. 6. ant. c. 1.

L. 6. ant. c. 1.

L. 6. ant. c. 1.

L. 6. ant. c. 1.

L. 6. ant. c. 1.

L. 6. ant. c. 1.

L. 6. ant. c. 1.

L. 6. ant. c. 1.

L. 6. ant. c. 1.

L. 6. ant. c. 1.

L. 6. ant. c. 1.

L. 6. ant. c. 1.

L. 6. ant. c. 1.

L. 6. ant. c. 1.

L. 6. ant. c. 1.

L. 6. ant. c. 1.

L. 6. ant. c. 1.

L. 6. ant. c. 1.

L. 6. ant. c. 1.

L. 6. ant. c. 1.

L. 6. ant. c. 1.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et mugientes.* Quasi Deum modo suo laudantes.

2 *Sed & satrapæ Philistinorum seque.* Ad habendum experi-
entiam prædictam.

3 *Porro.* Hic consequenter agitur de arcæ receptione. & pri-
mo describitur ipsa receptio. secundo interponitur cuius-
dam dicti explicatio, ibi: *Hi sunt autem.* Circa primum di-
citur.

4 *Eleuantes.* Dicunt Hebræi quod ista letitia fuit inepta, pro-
cedens ex leuitate capitis, & non ex debita reuerentia.

5 *Et conciderunt.* s. postquam arca fuerat deposita per Leui-
tas, licet ante scribatur.

6 *Vaccasq;.* In hoc videntur malè egisse, quia femella non
offerebatur domino in holocaustum, quod erat sacrificium
perfectissimum, vt habetur Leuit. 1. c. Cetera patent.

7 *Hi sunt.* Quia superius dixerat, qđ quinque prouinciæ Phi-
listinorū fecerunt quinque anos aureos, & quinque mures
hic explicat quod quinque ciuitates principales hoc fecerūt,
tamen alię villę minores adiuuerunt in expen-
sis. ideo subditur postea: *Ab vrbe murata vsque ad vil-
lam, &c.*

8 *Et vsque.* Quia terra Philistinorum extendebatur vsque

prope locum illum, & vocatur hic Abel magnus, qui supra
vocatus est lapis magnus, quod patet ex hoc quod sub-
ditur:

9 *super.* Ratio autem mutationis huius nominis fuit, quia
populus ibi percussus fuit & luxit, vt dicitur. & ideo vocatus
est Abel quod luctus interpretatur. Item quia nomina sunt
propinqua Aben enim in Hebræo lapidem significat, & mu-
tata in in l, sit Abel, vt patet.

10 *Percussit.* Hic consequenter describitur populi percussio:
cuius percussiois due cause prius sunt tacte. s. inepta letitia,
& holocaustum indebite oblatum. Tertia tangitur hic. s. cu-
riositas, qua moti fuerunt ad videndum arcam nequam: quod
sub pœna mortis inhibebatur. vt habetur Nume. 4. Quarta
etiam causa ex circumstantia literę datur intelligi s. quod ar-
cam domini dimiserunt nimis sub ditio sine luminatibus &
cultu debito. ideo sequitur.

11 *Et percussit.* Quod sic debet intelligi et iam secundum He-
bræos quod solum lxx. viri sunt percussi qui erant tantę re-
putationis quod equiparabantur quinquaginta milibus de
plebeis. eo modo loquendi quo dicitur 2. Reg. 18. de David:
Tu vnus pro decem milibus computaris: principales enim
populi percussi fuerunt, eo quod debebant ordinare popu-
lum, & præcauere de prædictis offensis.

ad arcam, sed etiam, vt alia translatio habet, *despexerunt.*
A *Miseruntq;*. Rab. Significatur translatio testamenti dñi a Iudæis ad gentes, quia cum illi carnali obseruantia atq; Phariseorum superstitionibus legem scelerent, Christi & discipulorum eius doctrinam recusauerunt. vnde: *Vobis oportebat*

Añ. 15. 8.

primum loqui verbum dñi, sed quia indignos vos iudicatis. ecce conuertimur ad gentes.

b *Cariathiarim*. Rab. Interpretat villa siluarū. de qua dñs: *Donec inueniam locum do.*

Psal. 131. Ibidem.

taber. Deo Iacob. Ecce audi. eam in Ephra. in te. e. in campis silue. Locus enim dñi est tabernaculū pectoris Christiani populi. Ciuitas. n. siluarū. i. cōuentus gentium, est locus aptus ad suscipiendā arcā. In domo

poterit stare in conspectu domini Dei sancti hu-

a ius? Et ad quem ascendet a nobis? Miseruntque

b nuntios ad habitatores Cariathiarim, dicentes: Reduxerunt Philisthijm arcam domini, descendite & reducite eam ad vos.

mo Aminad. b. qui interpretatur pater meus spontaneus, & dicere potest voluntarie scilicet tibi.

Rab. Cariathiarim, ciuitas est saltuū, vna de vrbibus Gabaonitarum pertinens ad tribū Iudæ, nono miliario euntib. ab Elia Diopsolam. de hac fuit Vrias propheta quē interfe-

cit Ioachim in Hierusalē, sicut scribit Hieremias.

Theodoretus. Filij Iechonia, vt impij & seruietes idolis, agrē tulerunt videntes arcā, & merito luerunt supplicium. Quod etiā impiorum populus cōtempserit arcā, testatur quē sequunt. Diuinitus. n. Samuel eos est hortatus, vt cōuertent ad dñm, & auferrent Deos alienos ē medio sui, & lucos.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Miseruntq;*. Quia illa ciuitas erat securior & nobilior, propter quod arca poterat melius ibi custodiri.

Moral. Vacca portantes arcam testamenti. sunt prædicatores portantes verbum Euangelij. Qui lactant filios spirituales.

tuales, eos consolando. mugunt deuotē orando, rectē incedunt sanctē viuendo. Non declinant ad dexteram, allesti mundana prosperitate, nec ad sinistram prostrati aduersitate. Et sic veniunt ad Bethsames, quæ domus solis interpretatur. id est, ad cælum quā casa Helios, id est, solis nuncupatur.

ADDITIO.

In cap. 6. vbi dicitur in postil. *Et itinere vno gradiebantur, id est, vniformiter.*

In libris antiquis translatio nostra sic habet: *Ibant autem vacca resto itinere*: quod propriè consonat Hebraicę veritati in hoc loco, & magis conuenit proposito.

In libris

CAP. VII.

Venerunt ergo viri. *☩* Iosaphus. Bethsamite indignos se iudicantes, vt apud eos arca consisteret, mittentes ad omnes Hebræos, indicauerunt arcam a Palesstinis fuisse reuocatam: Qui reportauerunt eam in Cariathiarim proximā ciuitatem Bethsamitarum, vbi in domum cuiusdam leuitæ Aminabab noie, qui videbatur esse iustus, & vita religiosus, arcam introduxerunt, velut in locum Deo dignum, in quo habitaret vir iustus. Ministrabant enim arcę eius filij, & huic curę annis viginti præfuerunt.

Psal. 71.

☩ Theod. Prompto autē & alacriāno arcam excepit Aminadab, & idcirco totam eius domū dñs repleuit benedictione. **b** *Gabaa*. Rab. Collis animæ humilium. vnde: *suscipiant montes pacem populo, &c.* i. montes maiores animæ colles minores. Seu etiam Gabaa interpretatur sublimitas, vbi Eleazar sacerdos constituitur.

c *Eleazar*. Raban. Dei adiutorium. Bene autem qui hoc nomine vocatur ad arcam domini custodiendam eligitur, quia sancti

a Postquam testamentum mansit in ecclesia multiplicati sunt iusti, qui ab ipso vt dies illuminati sunt.

vt custodiret arcam domini. Et factū est ex qua die mansit arca domini in Cariathiarim, multiplicati sunt dies: erat quippe iam annus

CAP. VII.

Venerunt ergo viri Cariathiarim, & reduxerunt arcā domini, & intulerunt eā in domum Abinadab in Gabaa. Eleazarū autē filiū ei⁹ sanctificauerunt,

1 *Gentilis Ecclesie.*

2 *Qui interpretatur pater meus spontaneus.*

3 *in castra contra Philisthæos.*

4 *Et factum est ex qua die mansit arca domini in Cariathiarim.*

5 *Multiplicati sunt dies.*

6 *Erat quippe iam.*

sancti viri quicquid habent boni. Deo attribuunt non sibi. Vnde: *sufficiencia nostra ex Deo est, qui idoneos fecit nos ministros noui testamenti.*

d *Annus vice.* Rab. Erat quando septimo anno regis Saul alata est in castra de Cariathiarim.

e *Annus vice.* Raba. Non ita intelligendum est quod viginti anni quibus arca mansit in Cariathiarim, vsque ad octauum regni Dauid annum quo eā congregata populi frequentia adduxit in Hierusalem, sint computandi.

f *Inuenitur enim in sequentibus, quod tempore Saulis de hac ciuitate ablata est*

in castra contra Philisthæos. & quia constat quod Dauid duxit eam in Hierusalem de domo Aminadab, restat intelligi quod in diebus Saulis de castris relata est in præfatam ciuitatem.

vnde, postea regnante Dau. d deducta est in Hierusalem. Est ergo sensus, quia ex quo mansit arca in Cariathiarim, erat annus vicesimus, cum in tempore Saulis translata est in castra. Vel vicesimus annus erat cum omnis domus Israel post dominum quieuisset abiectis idolis & seruiens

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. VII.

1 *Venerunt ergo.* Descripta prostratione populi Israel propter filiorum Heli peccata, hic cōsequenter describitur releuatio ipsius per Samuelis merita. Et primo ponit continentiā ad prædicta secundō releuatio ista, bi: *Et factum est ex qua die mansit arca domini.* In fine præcedentis capituli dictum fuit, qualiter significatum fuit viris de Cariathiarim quod arcam ad se ducerent, hic consequenter ostendit qualiter hoc fecerunt, cum dicitur: *Venerunt ergo viri Ca. & redu. arcam domini. ad ciuitatem suam.*

2 *Et intulerunt eam in do. &c.* Hoc non fuit factum statim, sed per magnum tempus post, quia per aliquod tempus stetit in Cariathiarim, & inde translata fuit, in Matphath, & inde in Galgala, vt dicitur libro de Hebraicis quæstionibus. & postea fuit translata in Nobē vbi erat tempore Saul, secundum quod habetur in tra 21. ca. & inde translata est postea in Gabaa in domum Aminadab, vt hic dicitur. Et de loco illo Dauid transfudit eam in domum Obededom, & inde in ciuitatem Dauid, vt habetur 2. Reg. 6.

3 *Eleazarum autem, &c. sanctificauerunt, vt custodiret arcam domini.* Hebræi autem dicunt: *Preparauerunt, seu dissipauerunt, & in idem*

in idem redit: quia talis præparatio est quædā sanctificatio.

4 *Et factum est ex qua die.* Hic consequenter declaratur releuatio populi sub Samuele, quæ facta est propter conuersionem populi ad Deum per sollicitudinem Samuelis.

5 *Multiplicati sunt dies.* Circa quod primō describitur dicta conuersio. secundo Philisthinorum debellatio, ibi: *Et audierūt.* tertio populi pax, & bona ordinatio, ibi: *Facta est itaq;*. Circa primum, quia litera est intricata & indiget supplemento, sicut & in pluribus alijs locis sacre scripturæ.

6 *Erat quippe iam.* Sciendum quod Heli mortuo, Samuel statim incepit discurrere & docere populum, vt illum reduceret ad Deum per debitam conuersionem ad cultum diuinum, quæ quidem conuersio incepit a tempore quo populus iam viderat malum, quod euenerat propter peccata filiorū Heli, & audierat plagam Philisthinorū propter arcam domini, & durauit tempore Samuelis, vsque ad regnum regis Saulis, scilicet viginti annis vel circiter, & hoc notatur cum dicitur: *Et factum.* id est, translata fuit ibi de Bethsames, vt prædictum est.

7 *Multiplicati sunt.* in quibus Samuel hortabatur populum ad bonum.

8 *Erat quippe iam.* Postquam incepit Samuel docere populum.

MORALITER.

1 *Venerunt, &c.* Sicut dictū est supra per arcam significatur crux sancta. Per viros igitur Cariathiarim arcam ad se reducetes,

centes, possunt intelligi pauperes religiosi crucem penitentia sibi assumentes.

Etre-

seruiens illi, qđ eam fecisse toto tēpore Samuelis Iosephus testatur 27. annis. & primo tempore regni Saul, quod eodem Iosepho testante 20. annis tenuit. Cum. n. recessisset a Saule spiritus domini, & agitaret eū spiritus nequā ad persequēdū Dauid, secuta est eum aliqua pars militię & plebis.

a *Astaroth.* Factura explorationū. Qui uerus Israelita est, aufert a se omnem facturam malignorum spirituum & iactantiam atq; superbiam, & seruit domino soli, quia nulla foecitas lucis ad tenebras.

b *Masphath.* Ciuitas est in tribu Iuda iuxta Cariathiarim. Rab. *Masphath.* Speculatio, uel contemplatio, uel intentio uel locus iudicij. Bene autem cōuenit iste locus tam sancto viro qui in iustitia & veritate iudicauit, & summa prudentia gubernauit populum. Ecclesia in unitate fidei sub nouo faceret dotio collecta, aquas lacrymarum hauriēs satisfaciendo in cōspectu domino effundit,

B propheta populū ī Masphath, iudicat, qui doctor eos maxime docet, quos in intentione cōtemplationis & ad amorem patrię cōlestis intentos esse perspexerit.

c *Haueruntque aquam.* &c. Ut sicut aqua effusa non redit, sic nec ipsi redirent ad idololatriam.

H *Hieronym.* Hebræi tradunt quod coram domino in eandē aquam maledicta cōgesta sint, & sicut in lege mulier zelotypa, hausta aqua probatur, ita & hic idololatræ hac aqua probati sunt. Quicumque enim idololatra hanc gustasset, labia eius ita sibi adhererent, ut ab inuicem separari non possent, hocque indicio deprehensus interficiebatur. Quod & sequentia demonstrant, cum dicitur. *Iudicauit Samuel filios Israel in Masphath.* Iudicare in hoc loco, est idolatras morti tradere. Moses hoc etiam modo idolatras qui uitulum fecerant, probauit.

C *Idolatras qui uitulum fecerant, probauit.*

viceſimus, & † requieuit omnis domus Israel post dominū. Ait autem Samuel ad vniuersam domum Israel, dicens. † Si in toto corde vestro reuertimini ad dominum, auferte deos alienos

a de medio vestri, Baalim & Astaroth, & pręparate corda vestra domino, & seruite ei soli, & eruet vos de manu Philisthīm. Abstulerunt ergo filij Israel Baalim, & Astaroth, & seruerunt domino soli. Dixit autem Samuel Congregate

b vniuersum Israel in Masphath, ut orē pro vobis dominum. Et conuenerunt in Masphath.

c Haueruntq; aquam & effuderunt in cōspectu domini, & ieiunauerūt in die illa, atq; dixerunt ibi. Peccauimus domino. Iudicauitque Samuel

d filios Israel in Masphath. Et audierunt philisthīm quod cōgregati essent filij Israel in Masphath, & ascenderunt sarrapę philisthinorum ad Israel. Quod cum audissent filij Israel, timuerunt a facie philisthinorum. Dixeruntq; ad Samuelem. Ne cesses pro nobis clamare ad dominum Deum nostrum, ut saluet nos de manu philisthinorum. Tulit autē Samuel agnum

† lactētem vnum, & obtulit illum holocaustum † integrū domino. Et clamauit samuel ad dominum pro Israel, & exaudivit eum dominus.

a Factum est autē cum samuel offerret holocaustum, philisthīm iniere pręlium contra Israel.

d re cuius oblationes sunt, quas super altare ponit sacerdos.

d *Agnum lactētem.* Agnus oblatus pro populo Dei victorię pręstat, & per passionem Christi dęmonibus superatis, pax data est fidelibus.

a *R. Leui.* Aqua effusa signum fuit mutati propositi, uelle se post hac mundos esse, & nihil super futurum idololatrię.

a *Chaldaeus.* Ita effuderunt corda sua coram domino, ac si aquam funderent nihil eos simulasse, sed prorsus omnes suas cupiditates patefecisse.

a *Iosephus.* Haurientes aquā immolauerunt Deo, & tota die ieiunantes, in orationibus conuersati sunt.

a *Tertull.* Ieiunium etiam iratum Deum homini reconciliat. Deliquerat Israel, in aquatione apud Masphath cōgregatus a Samuele, ita factum delictum ieiunio diluit, ut periculum pręlij simul fugerit. Cum Samuel offereret holocaustum, in nullo magis procuratā audimus Dei clementiam, quam abſtinentia populi. Allophyli pręliū admouebāt. Dominus intonuit uoce magna super eos, confusi sūt, & corruerunt in cōspectu Israelis: ceciderunt passos impasti, armatos inertes. Hęc vires ieiunantium Deo, cęlum pro eiusmodi militat.

a *Theod.* Cum Deus iusserit in vno loco Deum colere, cur Samuel altare edificauit: Templum nōdum erat edificatum, & Deum colebāt in diuersis locis. Ceterum, hinc quoque discimus, quod cum sciret Deus populi propensio nem ad impietatem, diuinū cultum loco circūscripsit. Pij enim & qui sciūt scopū legis, quilibet locus est cōsecratus ad Dei cultum. Nam Elias in Carmelo extruxit altare, & obtulit sacrificium.

a *R. Leui.* Non ipse Samuel sacrificauit, sed aliena manu.

a *August.* Ipse dicitur offerre cuius oblationes sunt, quas super altare ponit sacerdos.

a *Agnum lactētem.* Agnus oblatus pro populo Dei victorię pręstat, & per passionem Christi dęmonibus superatis, pax data est fidelibus.

a *Rab.* annis mansit ibi antequam inde alibi transferretur. Et quod sequitur. *Haueruntque aquam & effuderunt,* dicunt aliqui quod in illa aqua erant maledicta congesta, sicut in sacrificio zelotypię, ita quod labia bibentium si fuissent idololatrę, ita iungebantur, quod non poterant ab inuicem separari, & per hoc conuincebantur, sicut tempore Mosi per potum aquę, vbi puluis vituli aut ei fuerit commixtus, prout dictum fuit Exod. 32. ideo sequitur. *Iudicauitque Samuel.* s. idololatras interficiendo qui conuincebantur modo prędicto, prima tamen expositio videtur mihi magis rationabilis, lector tamē eligat quam voluerit.

6 *Et audierunt.* Hic consequenter describitur Philisthinorū debellatio. Ad cuius intellectum sciēdum, quod Philisthīm post debellatiōē populi Israel pp peccata filiorum Heli re nuerunt ipsum sub tributo, & ne haberent consilium & oportunitatem rebellandi, interdixerant eis congregationes populi fieri: propter quod audito, quod congregati essent in Masphath, venerunt cōtra eos in pręlium, sed Samuele orate & holocaustum pro populo offerente, fuerunt cęlitus debellati, secundum quod dicitur infra.

a *Intonuit* a se intuntur ad suam reducere seruitutem, ideo subditur. † *Et ascenderunt sa.* qui interpretantur, facis rapiētes, propter quod significāt dęmones qui rapere studēt homines per peccata, ideo dicitur quod ascenderunt ad Israel. i. ad fideles ut suę subiicerent seruituti.

† *Tulit autem Samuel agnum.* i. tenellum, per quem significatur Christus, de quo dicitur Ioan. 1. c. *Ecce agnus Dei, &c.* Qui dicitur tenellus teneritudine pietatis quem bonus prelatus offerre debet in sacramēto Eucharistię pro suorū subditorū salute, & dęmonum repulsionē, ideo subditur.

Tom. 2. M 2 † Into-

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et requieuit.* scilicet 20. annis quibus pręfuit Samuel, & subditur modus quo Samuel reduxit populum ad Deū a principio, cum dicitur.

2 *Si in toto corde.* Et patet litera vsque ibi.

3 *Congregate,* vbi renouauit fędus populi cum Deo, ideo subditur.

4 *Haueruntq;.* Ra. Sa. dicit, quod hoc fecerunt in signum humiliationis. q. dicerent. Sicut aqua effusa ad nihilum valet ultra, sic in conspectu tuo nihil sumus vel uidemus. Jonathan filius Oziel maximę reputationis apud Hebręos, hoc exponit de conuersione cordium ad Deum, & sic per istas aquas intelliguntur lacrymę contritionis exeuntes a corde, & per oculos effusę.

5 *Iudicauitq;.* Quia non solū reconciliauit populum dño sed et vnū quemque de populo ad proximū suū iniurias & fore facta ad equitatē iustitię reducendo. Alter aut exponit sim aliquos ab illo loco. Erat quippe annus viceſimus. s. quo arca dñi māferat in Cariathiarim, ita qđ per hoc notatur, qđ tot annis

MORALITER.

† *Ait autem Samuel ad vniuersam domum.* Per quē significatur bonus prelatus secularis vel religiosus, qui populum hortat recedere a seruitute diaboli, & inhęrere seruituti Dei.

† *Auferte.* Per quos designātur vitia, quibus diabolo deseruitur. Venter enim Deus est gulosi, & pecunia cupidi, & sic de alijs vitijs.

4 *Haueruntq; aquam & effude.* Ad significandum abiectionē peccatorū sine recidiuo. Et quoniā dęmones sic recedētes a se

L. 6. antiq. cap. 2. tingemuit, (vel luxit)

L. adu. psyc. cap. 7.

E **Quest. 15. in li. 1. Reg.**

3. Reg. 18.

F **L. quest. 56. & no. testa. quest. 56.**

Rab. Innocentem vitam igne charitatis accensam.

12. 6. antiq.
cap. 6.

A *Intonuit.* * Ioseph. Palesthinis Deus terrā mouit, eamq; tremere fecit, ita ut fissā i dueris apertionib. forberet. De inde tonitruis coniectantib. & igneis conuersionib. longe micantibus, velut incendens vultus eorum, nimis eos affecit, & ex eorum manibus arma diripiens, nudos in fugam vertit.

† contriuit.
lib. 2. de mi-
rab. sacre
script. c. 8.

* August. Infinita Philistinorum, agmina quasi arena maris, per plena terrae Israel se effuderunt, qua Dominus Samuele orante, ingenti celi fragore perterebat, quatenus per hoc, & Israelitae non propria virtute vicisse intelligerent, & hostes Dei protectionem & auxilium erga hunc esse populum scirent.

† eius.

* Ioseph. Samuel eos cum multitudine persecutus est, & plurimos interfecit, & lapidē fixit velut terminum victoriae & hostium fugae, eumque lapidem fortitudinem appellauit, qui Hebraei signum esset diuini solatij contra hostes adhibiti.

B

† & terminū
lium. libera-
uit Israel.

Inimici post illam plagam nequaquam super eos egrediuntur, sed timore & memoria rerū quae super eos accesserant, quiescebant. Fides quae fuerat Palesthinis aduersus Hebraeos, post hanc victoriā facta est Hebraeorum.

Rab. Cum per praedicatorum euāgelij dominus intonat, spirituales hostes in fugā conuertuntur coram Israel. i. populo Dei, & persequuntur eos vsq; in domum agnitionis, vsque quo. s. omnis error expurgatur, & Deus vere cognoscatur.

b *Beibeban.* Rab. domus agnitionis, vel domus agni.

C *Et posuit eum.* Alia editio, inter Masphath nouam & veterem, & vocauit nomen eius *Abenezzer*, vel *Abongener*. i. lapis adiutorij. Hec est medietas saluatoris, per quam transiendum est a Masphath veteri ad nouā. i. ab intentione qua expectatur in carnali regno beatitudo falsa, ad intentionem qua per nouum testamentū ex-

expectatur in regno celorum beatitudo vera, qua quoniam nihil est melius hucusq; adiuuat Deus. Masphath intentio. Sedentiū. Lapis inter hec, Christus inter intentionem veteris testamenti, & euāgelij praedicationem positus, ipse lapis propter firmitatem adiutorij, quia suos contra demones adiuuat dimittentes.

d *Hucusq; auxili.* Quia qui hos terminos transcedunt, ut haeretici, auxilium Dei non merentur.

e *Eratq;.* Christus est nostra pax, qui fecit utraq; vnū, per quem facti sunt prope qui erant longe.

f *Galgala.* Ciuitas est vbi Iosue populum secundo circumcidit, & pascha celebravit, & deficiente manna Israel vsus est panibus triticeis, vbi & lapides sunt translati de alueo Iordanis, vbi tabernaculū testimonij multo tempore fuit. Hec cecidit in sortem Iudae, & vsq; hodie ostenditur locus in secundo ab Iericho miliario hominibus illius regionis venetandus. Sed iuxta Bethel quidam aliam Galgalam suspicantur.

Galgala interpretatur voluntatio vel reuelatio. Bene ergo propheta in Bethel, & in Galgala, & Masphath iudicauit Israel, & reuertens in Ramatha, in domum suam iudicauit ibi Israel, & aedificauit ibi altare domino, exemplum tribuens iudicium esse faciendum in domo Dei, non indifferete vel maliuola mente, sed secundum quod scriptura reuelauerit, & intentione bona & amore fraterno, & sic esse

reuertendam in Ramatha in domum nostram. id est, ad interna pectoris, ut vacemus contemplationi, & in altari fidei gratas hostias operis & veritatis offeramus.

g *Aedificauit etiam ibi.* Lex praecepit, non edificari altare nisi vbi dominus elegerit, sed ne immolarent dijs, construxit altare, in quo non reprehenditur.

CAP.

a Intonuit autē dominus fragore magno in die illa super Philisthim, & exterruit eos, & cæsi sunt a filiis Israel. Egressiq; filii Israel de Masphath persecuti sunt Philisthos, & percussērunt eos vsque ad locum qui erat subter Beth-

b char. Tullit autem Samuel lapidē vnum, & posuit eum inter Masphath, & inter Sen, & vocauit nomen loci illius, Lapis adiutorij. Dixitq;

d Hucusque auxiliatus est nobis dñs. Et humiliati sunt Philisthim, nec apposuerunt ut venirent ultra in terminos Israel. Facta est itaque manus domini super Philisthos cunctis diebus Samuelis. Et reddita sunt vrbes quas tulerant philisthim ab Israel, Israeli; ab Accaron vsque Geth, & terminos suos. Liberauitq; israel de manu philistinorum, eraq; pax inter

f Israel & Amorrhæū. Iudicabat quoq; Samuel Israelem cunctis diebus vitae suae. Et ibat per singulos annos circumiens Bethel, & Galgala, &

f Masphath, & iudicabat Israelē in supradictis locis. Reuertebaturq; in Ramatha, ibi enim

g erat domus eius, & ibi iudicabat Israelē. Aedificauit etiam ibi altare domino.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Intonuit autem dominus.* Ita quod ex fulgure multi fuerunt mortui, & alii exterriti fugientes pro magna parte occisi, & patet litera.

2 *Facta est.* Hic consequenter describitur populi Israel tranquillitas & bona ordinatio sub regimine Samuelis. Et patet litera vsque ibi.

3 *Eratq; pax.* Quia seruebat Israel sub tributo.

4 *Iudicabat quoq; Samuel.* vsque ad institutionem & confirmationem Saulis, ex tunc enim Saul habuit officium iudicandi.

5 *Et ibat.* Per loca ad iudicandum opportuna proprio labore & expensa, ut habetur infra 12.

6 *Reuertebaturq;.* vbi communius iudicabat populum.

7 *Aedificauit etiam.* Sed in hoc videtur fecisse contra legem quia non debebat esse altare aliquod ad immolandum, nisi in loco vbi erat arca sicut dictum fuit, Ios. 22. quae non legitur fuisse in Ramatha. Dicendum quod ex dispensatione

ne domini poterat alibi immolari, & per consequens altare construi, & hoc modo Samuel ibi altare construxit. Potest etiam dici secundum illud quod dictum fuit Deuteronomium 12. & est satis verisimile, quod a tempore quo arca fuit capta per Philisthos, vsque ad tempus quo fuit posita in templo constructo per Salomonem arca non habuit stabilem mansionem, quia tempore intermedio de loco ad locum frequenter fuit transportata, ut patet ex praedictis, & aliquando ad exercitum deportata, ut habetur infra 14. & ideo sacrificia votiuā, ad quae offerenda homines non tenebantur, sed si fiebant ex deuotione poterant alibi offerri secundum voluntatem & deuotionem offerentis. Sicut & alia sacrificia poterant fieri hoc modo, tempore quo arca & tabernaculum fuerunt in deserto, eo quod arca adhuc non habebat stabilem mansionem, sicut dictum fuit Deuteronomio 12. Tempore uero quo fuit in Silo non fuit hoc licitum, prout dictum fuit Iosue 22. quia tabernaculum & arca longo tempore fuerunt ibi, & habuerunt ibi stabilem mansionem, licet non ad semper.

MORALITER.

1 *Intonuit.* Nam per diuinum auxilium demones territi fugiunt a tentationibus fidelium populorum, propter quod subditur.

† *Hucusque au.* Et quia de talibus beneficijs diuinis debet memoria

remanere in fidelium cordibus, ideo dicitur quod Samuel posuit lapidem, & locum vocauit, Lapidem adiutorij, ad memoriam beneficij diuini.

4 *Iudicabat quoq;.* Quia bonus praelatus non solum debet pro subditis exorare, sed defectus eorum per correctionem debitam emendare.

C A P. VIII.

Factum est, &c. posuit filios. Rab. Quia secundum Iosephum alterum in Bethlehem, alterum in Bersabee posuit.
 b Abia. Rab. Pater dñs, vel pater fuit. Bene ergo qui in inchoata iustitia non permanserunt, & paternitatem domini neglexerunt, fuit Deus, vel pater fuit, nominati sunt, vt significentur paternitate Dei indigni.

c Et non ambulauerunt. Quia pro munere opprimebant iustitiam, ad epulas pretiosaque conuiuia declinantes.

* Ioseph. Isti facti sunt exemplum, quod aliquando boni & moderati ex malis (vt Ezechias ex Achaz, & Iosias ex Manasse) & prauis producerentur ex malis. Nam a patris studijs recedentes, muneribus, turpibusque lucris iustitiam comprimebant, & iudicia non vera, sed secundum premia proferebant, & ad epulas pretiosaque conuiuia declinantes, primum quæ erant inimica Deo gerebant, secundò, quæ patri aduersa.

* Theodor. & Procop. Quare Samuel non luit pœnas propter scelera filiorum, sicut Heli? Isti in homines iniuriosi, illi in Deum impij fuerunt. Neque enim illi violauerunt matrimonia, nec libidinibus iniuria affecerunt diuinum tabernaculum: neq; ventri suo dabant primitias hostiarum, euerso ordine sacrificiorum. Eos autem solum accusat, q; corrumperentur muneribus.

Neque hoc sciebat propheta. Habitabat enim Ramathaim, illi verò Bersabee.

d Displicuitq; sermo. &c. * Ioseph. Verba populi concusserunt Samuel, propter insertam ei iustitiam, & odiũ circa reges. Nimia ergo cogitatione afflictus, neq; cibi memoriã habuit, neque somni; sed facta nocte, rerum cogitationes euoluens,

uens sine sopore permansit.

* Theod. & Procop. Regis petitio legi diuinæ repugnat, Deus enim & domini & regis loco erat: propheta autem admitter, & veluti prefectus, aut dux, & imperator.

* Clemens Rom. Vbi Israelitæ tyrannos sibi magis qua-

D
Quæst. 17.
lib. 1. Reg.

Lib. 1. Reco-
gnit.

C A P. VIII.

Actum est autem cum se-

^a Quia x.ate & curis graauatus soleant celebrare non poterat.

nuisset Samuel, posuit filios suos iudices sup Israel Fuitq; nomē filij ei^o primogeniti Ioel: & nomen secūdi Abia, iudicū

^a Incipiens vel luit Deus.

c in Bersabee. Et non ambulauerunt filij illius in vijs eius, sed declinauerunt post auaritiã, acceperuntq; munera, & puerterunt iudiciũ. Congregati ergo vniuersi maiores natu Israel, uenerunt ad Samuelem in Ramatha. Dixeruntq;

^a Ac. are defectus. rebus præesse non poterat.

ei: Ecce tu senuisti, & filij tui non ambulant in vijs tuis. Constitue nobis regem, vt iudicet nos, sicut & vniuersæ hñt nationes. Displicuitq; sermo in oculis samuelis, eo quòd dixissent:

Da nobis regem, vt iudicet nos. Et orauit Samuel ad dominum. Dixit autem dominus ad Samuelem: Audi vocẽ populi in omnibus quæ loquunt tibi. Non enim te abiecerunt, sed me: ne regnem super eos. Iuxta omnia opera sua,

* Rupertus. Israelitæ importuno tempore dixerunt. Da nobis regem qui iudicet nos. cum haberent iudicem iustẽ iudicantem spiritus Dei & sermoni. domini veritate. In eo etiã populus deliquit, quia regnantem super se sermonem domini, imò ipsum dominum Deum suum proiecit, sicut postmodũ ipse Samuel acri iniectione dicit: Vos proiecistis Dom. &c. **F**

Exod. 8.

E

Epi. 65. quæ
est ad Rogatianum.

† spreuerunt.

Com. li. 1.
cap. 18.

Hoc erit

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. VIII.

Factum est. Descripta superius malitia filiorum Heli, hic consequenter describitur malitia filiorum Samuelis, quia vtraq; fuit occasio, vt terminaretur regimen per iudices, & reges instituerentur. Igitur circa hoc primo describitur filiorũ Samuelis transgressio, secundo populi petitio, ibi: Congregati ergo. tertio domini diffinitio, ibi: Et orauit Samuel. Circa primum dicitur.

Factum est. quia iã non poterat ita commodè per loca ad iudicandum discurrere.

2 Posuit filios suos. Credens eos fore suæ iustitię imitatores. Sed hoc non fuit ita. vnde subditur.

3 Acceperuntq;. Et sic dupliciter peccauerunt. s. accipiendo munera pro iudicio, quod non est licitum, licet pro labore iusto & bono iudices possint accipere stipendia ad victum decentem & honestum. Secundo, quia propter munera declinauerunt a iustitia reddendo iudicium peruersum.

Congregati

4 Congregati ergo. Hic consequenter describitur populi petitio de rege habendo. cuius vna causa fuit malitia filiorum Samuelis, vt hic exprimitur, cum dicitur: Filij tui, &c. Alia fuit: quia audierat Naas regem filiorum Ammon, d. sponntem exercitum ad veniendum contra eos. & ideo volebant habere regem capitaneum sui exercitus contra eum. & hæc causa hic tacetur, sed infra exprimitur 12. cap.

5 Displicuitq; sermo. Propter tria. Vnum fuit, quia displicuit malitia filiorum suorũ, quæ vsq; tunc latuerat ipsum. Aliud fuit propter honorem diuinum, qui videbatur contemni seu diminui, eo quod remunerat sibi in populo Israel nomen regium. Tertio, quia populus in hoc volebat assimulari Gentilibus dicens: Constitue nobis regem sicut & vniuersa habet nationes, vt immediate præponitur.

6 Et orauit. Hic consequenter ponitur domini diffinitio. Samuel enim istud negotium reduxit ad dominum. qui respondit: 7 Audi vocem populi. de rege instituendo.

8 Non enim. Quia tu solum eras meus vicarius. & quod ista petitio eorum ex malo processerit, ostẽditur cum subditur: Iuxta omnia opera sua, &c. sequitur:

* Sicut

MORALITER.

Factum est. Per filios Samuelis propter munera iudicium peruercentes, ostendit quod aliquãdo de bonis & sanctis vis nascuntur peruersi, sicut e contrario de peruersis iusti. De Achaz enim & Manasse qui fuerunt pessimi, nati fuerunt Ezechias, & Iosias qui fuerunt optimi.

† Filij tui, &c. Constitue. Ex quo patet quod ppter malitiam regentium commouetur aliquando populus ad petendũ vel faciendũ aliquid quòd ei cedit in malum. Quia enim ista petitio

titio populi fuerit culpabilis, patet ex hoc quod habet infra 12. c. inuocabo dominũ, & dabo voces, pluias, & scietis & vidbitis quia grande malum feceritis in conspectu domini, petentes super vos regem. Et similiter aliquãdo pro malo regentiũ, populus mouetur ad rebellionem & seditionem, ex quibus sequuntur maiora mala quam fuerit regentium rapina.

7 Audi vocem populi. Ex hoc patet, quod aliquando dominus exaudit aliquid quod nõ cedit ad bonum petentis, eo quod malè petit: & talis exauditio magis est punitio, Osee 13. c. Da bo tibi regem in furare meo.

A *Hoc erit ius regis, &c.*
Li. 6. Antiq. cap. 4.
 Iosephus. Apparuit Samueli diuinitas, eumque consolata est, dicens: Audi vocem, &c. praececes tamen eis, quales erunt reges, & quae sub eis mala passuri sunt, protestans, qualem mutationem habere festinant. Samuel conuocatis Iudaeis, narrauit quae essent futurae eis per reges, & quibus forent afflictionibus atterendi. Filios vestros auferet, & caetera. Seruietis omnibus cum vestris regi, serui effecti, horumque sermonum memoriam tunc habebitis, quando haec passi fueritis: & poenitentia ducti rogabitis Deum, ut vestri miseretur, & donet a regali onere velocissimam libertatem, qui vestras non suscipiet

qua fecerunt a die qua eduxi eos de Aegypto usque ad diem hanc Sicut dereliquerunt me, & seruerunt diis alienis: sic etiam faciunt tibi. Nunc ergo audi vocem eorum. Veritamen contestare eos, & praedic eis, ius regis qui regnatura est super eos. Dixit itaque Samuel omnia verba domini ad populum, qui petierat a se regem, & ait: Hoc erit ius regis qui imperatura est vobis. Filios vestros tollet, & ponet in curribus suis: Facietque sibi equites & praecursores quadrigarum suarum. Et constituet sibi tribunos & centuriones, & aratores agrorum suorum, & messores segetum, & fabros armorum & curruum suorum. Filias quoque vestras faciet sibi vnguentarias, & focarias, & panificas. Agros quoque vestros & vineas & oliueta optima tollet, & dabit seruis suis. Sed & segetes vestras & vinearum redditus addecimabit, ut det eunuchis & famulis suis. Seruos etiam vestros & ancillas & iuvenes optimos, & asinos auferet, & ponet in opere suo. Greges quoque vestros addecimabit, vosque eritis ei serui. Et clamabitis in die illa a facie regis vestri, quem elegistis vobis, & non exaudiet vos dominus in die illa. Noluit autem populus audire vocem Samuelis, sed dixerunt: Nequaquam. Rex enim erit super nos, & erimus nos, quoque sicut omnes gentes, & iudicabit nos rex noster, & egredietur ante nos, & pugnabit bella nostra pro nobis. Et audiuit Samuel omnia verba populi, & locutus est ea in auribus domini. Dixit autem dominus ad Samuelem: Audi vocem eorum, & constitue super eos regem. Et ait Samuel ad viros Israel. Vadat unusquisque in ciuitatem suam.

1 scipiet preces. **D**
 b Et clamabit in die illa, &c. **C**
 Hierony. Samuel ideo eis dura regis exponit imperia, ut ad dominum regem clementissimum conuertantur. Sed illi absque voluntate Dei reges extiterunt. Ergo Saul non ex voluntate Dei, sed ex populi errore rex factus est. Ait enim dominus: *Merege deserto, petierunt sibi regem, sicut & gentes reliqua, & fecerunt contra voluntatem meam.*
 Beda. Non qualis esse debeat moderatus & iustus imperator exponit, cuius in Deuteronomio perfectio docetur, sed potius rector improbus, a quo austeritate subiectos sit oppressurus intimat, ut per haec populum a pertinaci illius petitione reuocet. **ADDI-**

NICOLAUS DE LYRA.

Quae sunt de iure regis.

1 Sicut dereliquerunt. Ostendentes factum, quod non haberent me pro rege suo, 2 Sic et facient, &c. Abijciendo te ne sis vicarius meus. 3 Verumtamen contest. Circa quod sciendum, quod aliqua sunt de iure regis in necessitate posita, pro bono communi regni, & sic omnia quae inferius exprimunt a Samuele sunt de iure regis: quia in tali causa omnia sunt regis vel principis, & exponenda vel expendenda pro bono communi. Sicut & in corpore naturali videmus, quod manus vel est alia pars corporis naturali instinctu exponit pro conseruatione vitae ipsius corporis. Si autem accipiat alio modo ius regis extra necessitatem, sic plura exprimunt a Samuele, quae non pertinent ad ius ipsius regis: ut pote omnia illa quae reddunt populum subditum seruile, & quae non respiciunt bonum commune, sed magis hominis in regno positi voluntatem & talia praedixit eis Samuel, ad retinendum eos ne pretererent regem, quia eis non expediebat, & quia regimen pro magnitudine potestatis regi concessa de facili conuertitur in tyrannidem. vnde & Deut. 17. ubi agit de constitutione regis dicitur: *Non multiplicabit sibi equos, nec reducet populum meum in Aegyptum.* s. quasi seruum nec habebit argenti & aurum immensa pondera. & ibidem subditur: *Ne electur cor eius in superbiam super fratres suos.* & secundum istum duplicem intellectum exponenda sunt quae sequuntur de regimine usque ibi. 4 Vosque eritis. scilicet si conuertat regnum in tyrannidem, quod de facili fit, saltem in parte pro magna regis potestatem. 5 Et clamabitis. propter oppressionem quam vobis inducet, sequitur. 6 Nequaquam: scilicet dimittet nos Deus exaudire in regem habemus. Caetera patent usque ibi. 7 Vadat unusquisque. Hoc autem dixit Samuel, ut super electionem regis inquireret domini voluntatem. a qua dependet regis institutio. secundum quod habetur Deut. 17. ubi de institutione regis dicitur: *Eum constituas regem quem dominus deus tuus elegerit de numero fratrum tuorum.* Ad maiorem praedictorum euidenciam quaeritur. vnum filij Israel peccauerunt petendo super se regem. Et arguitur quod non. quia petere illud quod est bonum simpliciter, & de dictamine rationis recta non est peccatum: gubernatio autem populi per regem est optima ut dicit Philosophus 3. Politico. & per consequens est de dictamine rationis recte, quae magis respicit bonum commune quam particulare

ticulare. ergo, &c. Item illud quod conceditur lege diuina licitum est, quia nullum peccatum concedit, sed Deut. 17. c. concedit lex diuina filijs Israel constitutionem regis, ubi dicitur. *Cum ingressus fueris terram quam dominus deus tuus dabit tibi, &c.* Et sequitur. *Eum constitues quem dominus deus tuus elegerit, ergo &c.* Contra infra 12. c. dicitur. *Sciatis & videbitis quia grande feceritis vobis malum in conspectu domini, petentes super nos regem.* Ad hoc dicendum quod cum regnum sit optima politia, caeterae gentes a filijs Israel petendo vel constituendo super se regem non peccauerunt, sed magis bonum egerunt. Filij autem Israel hoc faciendo peccauerunt, ut patet per verba Samuelis ad hoc allegata, quae habent in 12. c. & per consequens miraculum a Deo datum ad verificationem verbi Samuelis, ut ibidem habetur. Cuius ratio est, quia Deus populum Israel elegit sibi specialem & peculiarem praeter caeteris populis sicut dicitur Deut. 7. b. *Te elegit dominus deus tuus, ut sis ei populus peculiaris, & ideo voluit esse rex immediatus illius populi, propter quod & legem dedit ei in monte Sinai per seipsum.* id est per angelum in persona illius loquentem & non per hominem mediatorem, propter quod voluit homines gubernatores illius populi ab ipso immediate institui, tanquam eius vicarii essent & non reges vel domini, ut patet in Moyse & Iosue, & de iudicibus sequentibus, de quibus dicitur in lib. Iud. suscitauit eis dominus talem vel talem iudicem, propter quod filij Israel fecerunt contra ordinationem domini, petendo super se regem hominem mortalem, cum dominus hoc sibi retinisset, & ad bonum populi, quia semper gubernauit eos, & optime, & pertexit quod diu fuerunt boni subditi, & semper sic fecisset si populus ille in bona subiectione sub domino stetit. Ex dictis patet primum argumentum, quia si gubernatio regis optima est, sequitur quod melior est gubernatio huius regem Deum immediatam, quanto Deus est melior homo: & ideo contra istam ordinationem petere non est bonum, sed malum. Ad secundum dicendum, quod illud quod habetur Deut. 17. de constitutione regis, quantum spectat ad populum non fuit concessio proprie dicta, sed magis promissio, sicut repudium uxoris fuit promissum ad duriciam cordis eorum, prout dictum fuit Deut. 24. sicut tamen in repudio fuit praecipuum, quod darent libellum repudij si repudiarent: sic in proposito si pertinaciter regem huius vellent, praecipuum fuit quod de populo Israel haberent & non de alio, ut ibidem dicitur.

MORALITER.

3 Tradit eis, &c. Hic accipitur ius largi & improprie dictum, quod reputatur ius propter malum abusum. nam illa quae dicuntur hic

hic de iure regis, magis pertingunt pro exercitio tyrandis. Quia enim pertinere debet ad regem, hoc est ad ostendendum: quod propter malitiam hominum regnum de facili conuertitur in tyrannidem.

A D D I T I O.

In cap. 8. ubi dicitur in postill. Vtrum filij Israel peccauerunt petendo super se regem.

Ratio postillatoris ad hanc quoniam non vult ad plenum sufficere. Nam institutio regis in aliqua gente vel populo simpliciter considerata, non tollit immediatam gubernationem diuinam ab eo. Scit enim simul, quod Deus sit rex immediatus alicuius gentis ipsam in principalibus immediatam regendo seu gubernando, & tamen cum hoc habeant supra se regem, seu principem hominem mortalem quod manifeste patet in populo fidelium. Populus. n. fidelium immediate a Deo gubernari dicendus est, quod patet per rationes a postillatore allegatas, per filios Israel. Nam si in antiqua lege populum illum sibi Deus elegit in spalem seu peculiarem, sicut illud Deut. 7. in postill. allegatum, non tamen minus, sed longe magis populus fidelium in noua lege est a Deo electus spalis, & peculiaris. iuxta illud 1. Pet. 2. b. *Vos autem estis genus electum regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis, &c.* Sicut & si antiquis dedit legem per angelum in persona Dei loquentem, & non per hominem mediatorem, per amplius vero & perfectius Catholicis legem dedit per seipsum. i. per filium Dei aeternum, & per spiritum sanctum in forma visibili missum. vnde si populus ille rationibus predictis debuit per Deum immediatam gubernari, per easdem rationes seu fortiores populus fidelium immediatam a Deo debet gubernari. quod et patet ex promissione Christi. Matt. vlt. d. *Ego vobiscum sum omnibus diebus, &c.* quod exponitur vno modo, per assistentiam Christi sue ecclesie, continue ipsam dirigendo per occultos instinctus spiritus sancti, ut idem postillator in eodem loco dicit: Ex quibus patet habere, quod sicut ecclesia licet a Deo immediatam interiori gubernatione regatur, non tamen ex hoc instituendo supra se regem hominem in temporalibus peccat, ut patet ex vniuersae ecclesie consuetudine, quae maximae auctoritatis est. Sic pari modo & ratione dicendum vult, quod antiqui licet Deum habuissent regem & immediatum gubernatorem, tamen petendo simpliciter supra se regem non peccassent. Nec valet dicere, quod gubernatio diuina, respectu ecclesie immediata est quantum ad spiritualia. Nam et in spiritualibus summus pontifex constituitur in ecclesia absque peccato, imo sequendo vestigia Christi dicitur Petro: *Pasce oves meas.* Ioan. 21. d. Si autem dicatur, quod summus pontifex tanquam Dei vicarius ecclesiam gubernat, quod verum est. idem et posset dici de regimine regali. vnde Apostolus de rege simpliciter loquens ad Rom. 33. b. *Non sine causa gladium portat, minister enim Dei est.* Praeterea si peccatum filijs Israel impositum, in hoc quod petierunt sibi regem ex ratione per postillatorem assignata causaret sequeret, quod semper in eodem peccato perseverarent durante regio regimine. Nam licet existendo semper fecissent quod Dei ordinationem, qui sibi soli eorum regimine immediatum remunerat: nolens quod super eos homo mortalis regnaret, ut ait postillator. Ex quo ulterius sequitur, quod oratio Samuelis pro populo, ut Deus eis parceret hoc peccatum, esset vana, & quod regula diuinae legis, durante eorum contumacia in eodem peccato: Ratio huius est. Nam sicut legem diuinam non dat venia nisi correcto. ut patet Ezech. 18. *Cum auerterit se impius, &c.* Sed constat, ut habet infra 12. c. quod Samuel populo sibi supplicanti ut pro eo oraret, & suum peccatum de petendo regem aperte confitenti, respondit: *Ne timeatis, &c.* & infra: *Absit a me ne orem Deum pro vobis, &c.* Ex quibus latis patet, quod huiusmodi peccatum pro populi confessione & oratione prophetae fuit sublatum: non obstante quod adhuc perseverabant in eodem peccato, retinendo sibi regem illicite, sicut opinio non postillatoris. Praeterea dicere, quod concessio de constitutione regis filijs Israel facta Deut. 17. non fuit propria concessio, sed magis permissio, sicut repudium uxoris, &c. non videtur rationabiliter dictum. Nam quod matrimonium sit inseparabile per hominem, est de iure naturali sicut postillatorem, prout ipse nititur probare Matth. 19. licet hoc non reputet esse verum, sicut ibidem domino concedente amplius declarabitur. Constat autem quod permissio facta de repudio, non tollit legem naturae quae indelebilis est, sed in propositum est per oppositum. Nam constitutio regis in aliqua gente est conformis iuri naturali, representat. n. gubernationem mundi ab vno Deo. prout etiam philosophus in politicis, & alibi determinat. vnde permittente lege diuina regis constitutionem, ut in c. Deut. allegato: talis constitutio. s. regis remanet omnino licita tanquam iuri naturali conformis, & a iure diuino non prohibita. Ex quibus videtur, quod quaestio non remanet sufficienter soluta. Vnde ad eandem vult aliter dicendum. s. quod populus iste non peccauit petendo regem simpliciter, cum hoc iam sibi esset a Deo concessum, & iuri naturali conformis: Sed peccauit petendo regem certo modo, contra diuinam ordinationem. Ad cuius declarationem sciendum, quod constitutio regis iuxta potestatem sibi concessam potest esse duplex. Primo modo, quod rex habebat plenam potestatem in populo sibi subdito, non solum in his quae ad defensionem pertinent subditorum, seu ad eorum dispositiuam gubernationem: sed etiam in his quae pertinent ad omnes actus iudiciales, intantum quod rex sic consti-

fic constitutus debet esse absolutus legibus, prout legitur de imperatore dicere solent. Sicut ut & de regibus qui superiores, non cognoscunt asserit, & talis rex debet esse super omnia iura politium, seruando ea ad libitum, vel reuocando: prout in pluribus mundi partibus non solum paganorum, sed et Catholicorum esse dignoscitur. Et quia bonas seu magnas fortunas ferre non posset nisi virtuosus, ut habet in 10 Ethic. perfecta autem virtus raro inuenitur, ideo eo propter tantam potestatem regibus concessam, seu ab eis usurpata frequenter in tyrannidem labitur, quod est pessimum regiminum. Vnde & de talibus potest intelligi illud Osee 33. c. *Dabo eis regem in furore meo, &c.* In poenam. n. populorum datur eis reges qui tamen absoluta vult potestatem. Secundo modo potest constitui rex cum potestate limitata, sicut. s. quod in his saltim quae ad iustitiam pertinent praesertim commutatiuam sit sub legibus iam ordinatis & legitimis consuetudinibus, quas in se & alijs obseruari faciat fortiter exequendo: & inferiorum iudicium defectum legitime supplendo, nec tamen eas temerarie aliquid agendo. Sicut auferendo a se omnia illa quae cupiditati, seu concupiscentiae, vel superbiae, occasione praestant, ex quorum appetitu frequenter declinatur ad tyrannidem. Et quia sicut D. Tho. in 1. 2. q. 105. art. 1. in corpore articuli ordinatio principatus quam lex diuina antiquis instituit fuit optima: ideo isto modo concessum fuit filijs Israel instituire supra se regem, non autem primo modo, quod patet ex hoc: nam in eodem ca. & contextu Deut. 17. cum ageret de constitutione regis, dominus dirigens verba populo ait. *Cum dixeris: Constituanus super me regem, sicut habent omnes per circumitum nationes.* quod intelligitur de primo modo regnandi predicto. Caterum enim nationes ut in pluribus reges habent cum prima potestate, quae sepe in tyrannidem vertitur. Vnde saluator ait: *Reges gentium dominantur eorum, &c.* Luc. 22. c. Quem modum constituen di regem dominus ei non concessit, sed potius secundum modum. Nam ibidem dedit eis regulas tam in modo eligendi regem, quam in modo viuendi ipsius in se, quam et ad Deum, & ad subditos tales, quod omnino contradicit modis communibus aliarum nationum, seu gentium. In modo enim eligendi ad cauendas violentias & fraudes, quae in similibus electionibus solent contingere, instituit ut spectaretur iudicium diuinum, vnde ait: *Eum constitues quem dominus Deus tuus elegerit.* Similiter ad vitandum inuentionem consuetudinum aliarum nationum, ait: *Non poteris alterius gentis hominem regem facere.* Consequenter prohibuit regi multiplicare equos, currus, & vxores, & immensa argenti & auri pondera, quae occasione praestant tyrannidis, ut dictum est. Similiter instituit ut rex semper legeret & cogitaret de lege Dei, ut continuo esset in Dei timore & obedientia, cum dicit: *Describe sibi Deuteronomium legis huius, &c. legetque illud omnibus diebus vitae suae, ut discat timere Deum, &c.* Similiter instituit ut non superbe, seu tyrannice contemneret subditos, seu opprimeret, cum dicit: *Ne eleuetur cor eius in superbia super fratres suos, &c.* quae omnia contradicunt modo primo regnandi, qui est communiter gentium seu nationum, ut dictum est. Sed constat quod filij Israel, regis institutionem primo modo eis non concessio, sed potius implicite, seu interpretatiue eum prohibito petierunt, ut patet per verba principalia suae petitionis in hoc cap. ubi sic dicit: *Pone nobis regem ut iudicet nos sicut gentes.* Non enim solum petebant esse sub rege modo eis a domino concessio, qui est secundus modus, sed ut rex iudicaret eos modo quo reges communiter iudicabant gentes. s. absolute, & absque limitatione potestatis & reformatione appetitus, prout moris eorum erat inter gentes, praesertim eo tempore. & ideo sequitur: *Displicuit sermo in oculis Samuelis, eo quod dixissent: Da nobis regem ut iudicet nos.* Non enim displicisset si regem simpliciter petuissent modo eis a domino concessio: sed propter istam additionem: *ut iudicet nos sicut gentes,* quod intelligitur modo primo predicto, vnde & sequitur: *Dixit dominus, &c. Non te abiecerunt sed me.* petendo. n. regem cum potestate & iurisdictione absoluta: sicut inter gentes, implicite petebant ipsam quod modum instituendi regem sibi concessum, ut dictum est. Vnde & statim Deus mandauit, ut populo pretestaret, seu declararetur ius regis tali modo regnandi, dicens: *Filios vestros tollet: filias vestras faciet sibi vnguentarias, &c.* Vnde & finaliter ius huius regis concludit: *Vosque eritis ei serui.* quod proprie est tyrannorum. qui suis subditis ut seruis principantur: quod totum occasione plenissimae potestatis regi concessum ad modum communem gentium contra diuinam ordinationem contingere consuevit. In qua quidem petitione perniciosa pertinaciter perseverantes Samuel iura regni tyrannici eis explicanti responderunt. *Nequaquam. rex enim erit super nos, & erimus nos quoque sicut omnes gentes, & iudicabit nos rex noster, &c.* In quod euidentius explicauerunt petitionem eorum esse contra diuinam ordinationem & concessio, ut dictum est. Et sic patet manifeste, quomodo in hoc peccauerunt: de quo peccato verisimiliter penituerunt petentes a Samuele ut oraret pro eis Deus ut infra 12. cap. ubi Samuel offerens se pro eis oraturum protestatur.

A status est: *Igitur time Deum & seruite ei, &c.* quod dicit peccatum commissum in petendo regē nō p̄dicto dimitte uobis, dū tñ nō deroget diuinis legibus, seu ordinationib. Si autē dicat, q̄ si uere populus p̄nituit, Saulē amouissent a regno. Ad hoc dicendū, q̄ iam non poterant facere. Primò, q̄a erat iam Saul tpe p̄n̄e populi ad instantiā eorū a Deo p̄ Samuelē unctus: ut j. 10. cap. unde & eius amotio, seu reuocatio uideret quodāmodo h̄ honorem diuinū, & ideo cū Samuel dixisset Saul, infra 15. f. *Scidit dñs regnum Israel a te. &c.* subiungit ibidē: *Porrò triumphator in Israel p̄n̄ iudice non flebitur, &c.* q. d. & si ru iam es a Deo abscessus, non tñ itatim amoueris a regno: ne dñs uideat quati p̄nititudine fleat. Scđo, q̄a Saul post uictoriā in Iabes Galaad habitam erat uallatus in regno. Tertio, q̄a eius regnū publicē erat in Galgala renouatū, ut infra 11. ca. Nec obitat, q̄ cū populus cōfiteret p̄t̄m suū Samuel, dixerunt: *Addidimus. n. peccatis nostris malum, ut peteremus regē.* 12. cap. ubi non fuit facta mētio de modo regnandi, ut inter gentes & hmōi. Nā hoc est breuitatis causa ommissum, cū iam in loco proprio sepe repetitū fuisset, ut dictū est. De regno autē Dauid non est mentio in hoc faciendū. fuit. n. ipsius regnum pro se, & suis successorib. a Deo per Samuelē iustum, & a Deo iudicē constitutū, absq; aliqua populi petitione, seu instantia institutū, ut patet infra 16. ca. Pōt ēt dici ad q̄onem principalem s̄m quodā, quod filij Israel peccauerūt petendo regē, non solū p̄dicto modo, sed ēt iniurando Samuelē iustum, & a Deo iudicē constitutum. Licet. n. filij sui quos cōstituerat iudices peccassent, ut patet in principio huius ca. nō tñ ex hoc i scriptura legit̄ imposita culpa Samuelis, sicut Heli imponit ex p̄t̄o filiorū s̄ 2. c. Ratio differentiē est: nā peccata filiorū Heli erant publica, seu notoria, tā sibi q̄ populo peccata uero filiorū Samuelis, nō ita erant publica, seu manifesta. peccabant. n. i accipiendo munera & puerendo iudiciū, q̄ pluries sit occultē & coloratē. & sic p̄sumēdū est, q̄ Samuele ignorante hoc fecissent, p̄sertim, q̄a nō fuit antea monitus nec redargutus sicut Heli. Vnde ut Samuel ostenderet innocentia suā, j. 12. c. requisitū populū. Primò p̄sentando filios suos populo, ut redderent rōnem de seipsis, dicens: *Ego senui, & filij mei uobis sunt.* q. d. ut puniatis eos secundū delicta eorum. Secundò requirit eos de seipso, dicens: *Ecce p̄stio sum, loquimini de me corā domino & coram Christo eius, ut r̄ bouem cuiusq̄ tulerim, &c.* vsq; ibi: *Testis est dominus, quia non inueneritis quippiam in manu mea.* & sic patet q̄ ipse uolebat se purgari ab infamia suā dispōnis. Concordat cū hoc glossa, quē super illud uerbum: *Nō te abiecerūt, sed me.* interlineariter dicit: *Qui uos spernit, me spernit.* In quo patet, quod cum Samuel cōstitutus a Deo sine causa spernebat, Deus ipse uidebatur sperni in quo manifeste peccabāt, ēt si petitio regis post obitum Samuelis esset licita eo modo quo petita fuit. De quo peccato uidentur p̄nituisse, cum eum postea tam in uita, quā in morte multū honorificē tractauerint, ut patet ex decursu historię. Et sciendum q̄ hic secundus modus respondendi ad quēstionem non repugnat primò. ex utroq; enim simul possēt formari sufficiens r̄tio, ut patet intuiti.

REPLICA. Burg. saltū faciens vsq; ad primum Regū, in quo vsq; ad 8. ca. non mouet nisi difficultates vocales, de quib. non iudico, cum res sit nota. In hoc 8. cap. ubi postillator quærit, disputat & concludit, q̄ filij Israel peccauerunt petendo super se regē Burg. longa digressione, sed nō multa rōne nititur determinationem postill. infirmare. Et ut clarius appareant Burg. ineptiā, digressionē eius redigā in certa dicta, quæ p̄ ordinem tractabo secundū merita eorundē.

Primū igitur eius dictū est, q̄ stat simul gentē regē aliquē h̄c mortalem: Deum tñ eius gentis fore immediatū regem & gubernatorē principalē: & p̄ illud dictū putat Burg. solue re argm̄ quod postillator pro cōclusionē facit: q̄ uidelicet Iudei peccauerūt regē petendo. putat ēt p̄ idem replicare h̄ solutionem datam ad argm̄ Iudeorum in q̄r̄um. Et fortassis bene putaret, si dictum illud esset in proposito uerū: nūc autem fallitas illius dicti patet ex l̄ra. iuncta glossa interlineari. dicit enim litera: *Nō te abiecerunt, sed me, ne regem super eos, in x̄ta omnia opera sua, quæ fecerunt a die qua eduxi eos de Aegypto usque ad diem hanc, sicut dereliquerunt me, & seruiuerunt dijs alienis, sic etiam faciunt tibi.* Hæc in litera glō. interlinearis dicit, *qui uos spernit, me spernit.* & j. ca. 10. refertur p̄t̄m hoc, ibi petendo regē, quibus suppositis non stat q̄ Deus sit rex & gubernator, sic regē postulato, ut dicit l̄ra cū gl. nisi ḡnali influenza quā Iudæi abijcere non potuerunt. Sed illa nō est ad propositum Burg. nec exempla quæ ponit ualēt in hoc casu, quia & ecclesia, & populus Christianus h̄c reges i spiritualibus, ut Papatam: & in temporalibus, ut Imperatorem: & eos ueneratur, eisq; subiectus est: tñ Dei regnum principale & immediatū non abijcit: sed potius regnum hoium uia Dei contrarium vsque

vsque ad mortem contemnit, ut patet in primitiua ecclesia, & in tempore Apostolorum & Martyrum.

Secundum dictum Burg. est, quia peccatum Iudæorū regē petentiū, confessione populi, & Samuelis orōne fuit abolitū, manente tñ regimine regis, iō petitio regalis regiminis non fuit p̄t̄m. Nam manente peccato peccatū non cōfetur abolitū. Sed hoc dictum fundatur super falso fundamento. Nā petere regem absolute non est p̄t̄m in proposito commissum, sed petere h̄ Dei ordinationē est in proposito peccatū: quia sic petere est Dei ordinationē contēnere, & Deū abijcere ne regnet. Nūc ante Deum noluit aliquē huic populo p̄fici, ut iudicē regē aut sacerdotē nisi sua ordinatione, ut patet p̄ totū decursū uete. test. ab exitu Aegypti vsq; huc. Populus autē Deū & h̄c eius ordinationē abiecit petēs regē dari a Samuele, uidelicet p̄ electionē uel humanā institutionē, ut sicut & ceteræ nationes regē haberent. vñ d̄r in litera. *Congregati uarij seniores natu dixerunt ad Samuelem: Constitue nobis regē ut iudicet nos sicut ceteras nationes:* non dixerūt: pete nobis a Deo regē, &c. quo modo si dixissent nō peccassent: nec Dei ordinationi h̄uenissent. Cū autē de p̄t̄o sic commissio p̄nituisse, & errorē p̄fatū correxissent, & Samuel pro eis orasset, p̄t̄m est abolitū, ut patet j. 12. ca. in l̄ra iuncta glossa interlineari. nec rex tūc fuit cōstitutus: sicut petitus. petebat enim cōstitui ordinatione humana, ut ostensum est: & hoc fuit p̄t̄m: sed petitio ut sic nō habuit effectū, q̄a instituebat electione & uictione Dei. Nō erat igitur p̄t̄m sub regē sic constituto permanere. Burg. igitur errauit in fundamentō, putans populum permansisse sub regimine regio ut petito, q̄ falsum est, ut patet ex dictis. Quibus bene pensatis, obiectiones Burg. h̄ postill. nullius sunt efficacis. Sed Burg. idē p̄stus mens aliter absolute quæstionem motam, dicit contrariū.

Est igitur tertium eius dictū tale: q̄a petere regē fuit populo a Deo cōcessum. Deut. 17. c. iō petendo nō peccauit. Sed illud dictū respiciēdo bñ l̄ram allegatā uel supponere falsū, q̄a in illa l̄ra nō ponit aliq̄ uerbum p̄tinens ad cōcessionē de rege petendo. Est. n. hic tenor l̄re allegatæ: *Cum ingressus fueris terram quam dñs Deus daturus est tibi, & possederis eam, habitauerisque in ea, & dixeris: constituam supra te regem, sicut habent oēs per circumitum nationes: eum constitues quem dominus Deus tuus elegerit de numero fratrum tuorum.* Ecce l̄ra, cuius sensum supra. Deut. 17. dixi h̄c sensum p̄nosticum. P̄nostificauit enim Deus Iudæos sic dicturos: non p̄cepit nec cōcessit, sed ordinauit p̄gnantē negatiuā, s. quod sic dicendo nō cōstituerent regem, nisi electione p̄cedente. Huic autem ordinationi petendo a Samuele regē expresse contradixerūt. tum quia petierunt ab humana potestate. tum quia sicut ceteræ nationes, quæ ad diuinam ordinationem non respexerunt. Igitur peccauerunt, quod est contra tertium Burg. dictum.

Quartum dictum, est q̄ regis constitutio contigit dupliciter. Vno modo s̄m potestatem regēdi illimitatam. Alio modo limitatam. Primo modo cōstituit rex absolutus legibus, potens regere pro libito uoluntatis. exēplificat de Imperatore & alijs regibus, tā Catholicis, q̄ infidelibus. Scđo modo constituitur rex obligatus ad seruandū leges p̄tinentes ad se & subditos. Sed ista distinctio nō est artificialis, quāuis multi principātur uiciosē secundum primum membrum, non tñ ad sic principandū instituūtur: imò in proposito casu Iudæi ex uitiatio regimine filiorum Samuelis acceperūt occasionem petendi regē. D̄r namq; in hoc ca. quod filij Samuelis, *declinauerunt post auaritiā, & acceperunt munera, & peruerterunt iudicia.* *Congregati sunt ergo omnes maiores natu Israel, uenerūt ad Samuelem in Ramatha, dixeruntq; ei: Ecce tu seuisti & filij tui non ambu. in uis tuis: constituue nobis regem.* unde luculenter apparet q̄ petebant regem, ut euaderent primum modum regēdi. quis igitur desipiens diceret eos petisse tyrannidē quā euadere cupiebant? Est. n. primus modus regēdi tyrānicus, quē Iudæi petendo regē petere non potuerūt, quem admodum uult Burg. Nam implicare uidetur, q̄ quis cōtra uoluntatē aliquid instituat uel eligat: cū omnis talis libera institutio, & electio sit uoluntaria. Si igitur fieret cōtra uoluntatem, esset inuoluntaria: per consequens implicatio. Istius confirmatio potest uideri in lumine nature, quemadmodū Arist. 3. Polit. oēm principatum distinct in tēperatum, & uitiatū. Temperatum dicitur in quo principans dominatur ad cōe bonū, conferens s̄m uoluntatem subditorum. Uitiatum autem dicitur delibere in altero, uel utroque. Certū est igitur uitiatum nō peti elegi uel constitui a subditis, quia omnis talis est p̄ter, immo contra uoluntatem subditorum. Secundus igitur principatus & modus regnandi a subditis peti nō potest: sed solum primus, qui si uertitur in intēperatū & tyrannidē, potius subditi dicendi sunt talem principatū pati quā petere. Nec exēpla Burg. de Imperatore, & alijs sūt uera. Non. n. tales subditi cōstituūt, sed tēperato modo cōstitui sepe intēperati &

Burgensis dictorū quadruplex increpatio.

Primo dupl.

A rati & vitiosi fiunt. Nee verum est de regum & Imperatorū iudicio, quod sunt electi & instituti ad iudicandum secundum arbitrium voluntatis, sed sunt instituti ad iudicandum non de legibus, sed secundum leges, & si aliquādo modum suae institutionis excedunt cadentes in tyrānidem Oligarchiam vel Democratiam in his casibus subditi potius patiuntur quam agunt, quia tales casus non proueniunt ex subditorum institutione, sed institutorū usurpatione. Immo & titulus Imperatoris modo regendi vitiato contradicit. Nā titulus eius est N. Dei gratia Romanorum rex & semper Augustus, hoc est reipublicae, non priuatae accommodatus. Ita & aliorum regum protestationes sunt sub Dei gratia, quae vitiatum principatum non admittit. Ex quibus patet quod solutio Bur. quā concludit suis inepte dictis, videlicet quod Iudaei petentes regem vt regeret intemperato & vitiato regimine, qđ apud

eum dicitur illimitatum, peccauerunt, nihil valet, quod patet ex praedictis. Et certe quantumcunque barbari scienter sibijpsis nocere non possunt, nocerent autem sibijpsis si secundum Burg. regem contra commune conferens peteret & petiissent, Non enim talem regem quantumcunque barbarus elegit, patitur quidem bene, vide dixit Arist. de huiusmodi vitiose principantibus. Sustinent quidem homines talem principatum nihil contristati propter ipsorum barbaram & seruilem naturam, & consuetudinis auxilium: Et propterea quae dicta sunt Bur. fortasse poenitentia ductus, in fine suae inutilis digressionis ponit huius quaestiones solutionem meliorem: quae quasi concidit cum postillatore, quod videlicet Iudaei peccauerunt petendo regem non simpliciter, sed propter abiectionem Samuelis sine sui culpa vsque ad abiectionem Dei, iuxta glo. *Qui uos spernit, &c.*

CAP. IX.

CAP. IX.

^a Liberalitas domini. ^b Quomodo sicut erat autem familia pertinet ad tribum Benjamin.

Aphia filij viri Iemini fortis robore. Et erat

^a ei fili⁹ vocabulo Saul, electus & bon⁹, & nō

^b erat vir de filiis Israel + melior illo. + Ab humero & sursum eminebat super oēm populum. Perierant autem asinae Cis patris Saul, & dixit Cis ad Saul filium suum, Tolle tecum unum de pueris, & confurgens vade & quere asinas. Qui cum transissent per montem Ephraim, & per terram Salisa, & non inuenissent, transferunt etiam per terram Salim, &

aphia filij viri Iemini fortis robore. Et erat

ei fili⁹ vocabulo Saul, electus & bon⁹, & nō

erat vir de filiis Israel + melior illo. + Ab humero & sursum eminebat super oēm populum. Perierant autem asinae Cis patris Saul, & dixit Cis ad Saul filium suum, Tolle tecum unum de pueris, & confurgens vade & quere asinas. Qui cum transissent per montem Ephraim, & per terram Salisa, & non inuenissent, transferunt etiam per terram Salim, &

aphia filij viri Iemini fortis robore. Et erat

ei fili⁹ vocabulo Saul, electus & bon⁹, & nō

erat vir de filiis Israel + melior illo. + Ab humero & sursum eminebat super oēm populum. Perierant autem asinae Cis patris Saul, & dixit Cis ad Saul filium suum, Tolle tecum unum de pueris, & confurgens vade & quere asinas. Qui cum transissent per montem Ephraim, & per terram Salisa, & non inuenissent, transferunt etiam per terram Salim, &

aphia filij viri Iemini fortis robore. Et erat

ei fili⁹ vocabulo Saul, electus & bon⁹, & nō

erat vir de filiis Israel + melior illo. + Ab humero & sursum eminebat super oēm populum. Perierant autem asinae Cis patris Saul, & dixit Cis ad Saul filium suum, Tolle tecum unum de pueris, & confurgens vade & quere asinas. Qui cum transissent per montem Ephraim, & per terram Salisa, & non inuenissent, transferunt etiam per terram Salim, &

aphia filij viri Iemini fortis robore. Et erat

ei fili⁹ vocabulo Saul, electus & bon⁹, & nō

erat vir de filiis Israel + melior illo. + Ab humero & sursum eminebat super oēm populum. Perierant autem asinae Cis patris Saul, & dixit Cis ad Saul filium suum, Tolle tecum unum de pueris, & confurgens vade & quere asinas. Qui cum transissent per montem Ephraim, & per terram Salisa, & non inuenissent, transferunt etiam per terram Salim, &

aphia filij viri Iemini fortis robore. Et erat

ei fili⁹ vocabulo Saul, electus & bon⁹, & nō

erat vir de filiis Israel + melior illo. + Ab humero & sursum eminebat super oēm populum. Perierant autem asinae Cis patris Saul, & dixit Cis ad Saul filium suum, Tolle tecum unum de pueris, & confurgens vade & quere asinas. Qui cum transissent per montem Ephraim, & per terram Salisa, & non inuenissent, transferunt etiam per terram Salim, &

aphia filij viri Iemini fortis robore. Et erat

ei fili⁹ vocabulo Saul, electus & bon⁹, & nō

erat vir de filiis Israel + melior illo. + Ab humero & sursum eminebat super oēm populum. Perierant autem asinae Cis patris Saul, & dixit Cis ad Saul filium suum, Tolle tecum unum de pueris, & confurgens vade & quere asinas. Qui cum transissent per montem Ephraim, & per terram Salisa, & non inuenissent, transferunt etiam per terram Salim, &

aphia filij viri Iemini fortis robore. Et erat

ei fili⁹ vocabulo Saul, electus & bon⁹, & nō

erat vir de filiis Israel + melior illo. + Ab humero & sursum eminebat super oēm populum. Perierant autem asinae Cis patris Saul, & dixit Cis ad Saul filium suum, Tolle tecum unum de pueris, & confurgens vade & quere asinas. Qui cum transissent per montem Ephraim, & per terram Salisa, & non inuenissent, transferunt etiam per terram Salim, &

aphia filij viri Iemini fortis robore. Et erat

ei fili⁹ vocabulo Saul, electus & bon⁹, & nō

erat vir de filiis Israel + melior illo. + Ab humero & sursum eminebat super oēm populum. Perierant autem asinae Cis patris Saul, & dixit Cis ad Saul filium suum, Tolle tecum unum de pueris, & confurgens vade & quere asinas. Qui cum transissent per montem Ephraim, & per terram Salisa, & non inuenissent, transferunt etiam per terram Salim, &

nitus, & pater eius Deus, filius fuit dextrae, quia per auxilium Dei hostibus praeualuit, sed quia ingratus & durus a liberalitate domini descendit, in blasphemiam erupit, & de magno paruulus, & de placito turbulentus factus est.

Rabanus. Quia Saul asinas patris sui querens, venit ad prophetam a quo unctus est, significat quod Iudaei stultitiam carnalis sensus sequentes, per errores deuios luxum mundi perquirunt, asinus enim brutum & luxuriosum animal est. Et ad prophetam venientes, id est, Mosen, audiunt asinas esse inuentas, id est, bona terrae sibi esse debita, a quo etiam unctio- nis oleum & regni gubernaculum promittitur, in quibus ad tempus fratres suos de manu hostium eriperent.

^b Non erat. * Theodoret. Et Procopius. Quomodo bonum nominauit Saulem? Non dedit ei, testimonium virtutis

Rabanus.

^f Chal. interpres pulchrior infra 10. d.

* quae so.

Quaest. 19.

virtutis

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. IX.

Erat vir de Benjamin. Regimine iudicium terminato, consequenter agitur de regno. Et primo de regno labili Saulis. Secundo de stabili scilicet ipsius David cap. decimo septimo. Prima in tres diuiditur, quia primo describitur ipsius Saulis regis institutio, secundo instituti transgressio c. decimo quarto tertio transgressoris reprobatio capite decimo quinto, ibi. *Factum est autem verbum domini.* Prima adhuc in tres, quia circa institutionem Saulis in regem primo describitur ipsius electio, secundo, electionis confirmatio cap. vndecimo: tertio populi increpatio capite duodecimo. Prima in duas, quia primo describitur Saulis electio secreta, secundo publica, circa medium decimi capituli, ibi. *Et uocauit Samuel populum.* Prima adhuc in duas, quia primo ponitur Saulis electio, secundo electi unctio, cap. decimo, ibi. *Perierant autem asinae.* Circa primum sic proceditur, quia primo habilitas Saulis ad regendum describitur, secundo a Samuele cognoscitur, ibi. *Perierant autem,* tertio honorifice a Samuele suscipitur, ibi. *Assumens itaque Samuel.* Circa primum describitur aptitudo Saulis ad regendum ratione patris sui, cum dicitur. *Erat uir de Benjamin nomine Cis.* Hoc dicitur, quia erat in toto populo Israel famosus.

2 Filiis

Cum

MORALITER.

4 *Et erat ei.* Per Saulem de quo dicitur hic quod erat uir electus, & bonus, & non erat uir de filiis Israel melior illo, significatur quilibet homo aptus praelationi siue regno. Nam qui praestit alius in potestate, debet etiam moribus praesse

&c

& exercitatus in humilitate, quod in Saule significatur, per hoc quod iuit asinas querere. Vnde de Helia dicitur quarto Regum 2. b. *Pater mi currus Israel & auriga eius.* Currus. n. qui ducitur hic ponitur primo, & auriga qui ducit secundo, ad ostendendum quod ille bene ducit regendo, qui primo fuit ducilis in obediendo.

Dominus

G virtutis animæ, sed formam & magnitudinem. Narrat. n. pulchro & prestanti corpore fuisse.

2. Th. 6. Antiq.

* Ioseph. Erat de tribu Benjamin vir nobilis, moribusq; laudabilis, nomine Cis Huius filius erat iuenculus, formaque pulcherrimus, & corpore valde procerus, quippe q. multos more & prudentia pcederet, vocabaturque Saul.

lib. de Præf.

* Tertul. Saul bonus præceteris, luore postea auertitur. Quid ergo mirum, vt probatus aliquis retro postea excidat.

† vel timere nunc. † gloriosus vel honorabilis siue clarus.

† q. i. c. iudicet.

† valis.

Rabb. Secundum præsentis, vitæ iusticiam.

Idem. Hoc magis ad Christum pertinet, de quo dicitur. *Ecce puer meus electus quem elegi*, Et alibi, *Quis similis Deo in filius Dei?*

Esa. 44. 2.

Psal. 86. b.

B a stateri. Stater sicut est qui habet 20. obolos, id est, denarios decem.

Hic.

† sic.

† vel sacrificio. † hac hora.

b *Demus homini.* Quâuis dare de creuerint, nō legimus quod Samuel accepit, si tamē accepisset, non reputaretur in diuinationis præmium sed in propheta stipendium.

* Iosephus. Errantes, eo quod nō acciperet propheta mercedem.

C

* Proc. Non est quod Samuel em corrupendum muneribus, fuisse existimemus. Suspiciatus est autem Saul tanquā propheta & principi aliquid offerendum esse. Ceterum, nihil attulit: contra

contra vero, humanitatis propheta fructū. percepit. Quod si moris fuisset, prophetas aliquid accipere, non dictum eisset p Micham, prophetæ eius propter mercedem prophetabant. Sic. Iereboā mittens vxorē ad Ahia Silonitē, videtur dicere, vt munera deferat. Verū, prophetam accepisse, ex scriptura

nō potest colligi. Hæc igitur falso, vt pote homines prauis de prophetis, sunt suspicati. Qui vel non acceperunt, vel a iustis acceperunt, qd simpliciter vituperari non potest. Nam Apostoli ꝑ officium fecissent, quem admodū Paulus dicit. *Semel est iterū quod opus erat mihi misistis.*

† tveni nū H † via per e bulen

† olim in Isra. † scilicet

† Videns. Dicitur propheta, quia per spiritū pnoicit futura.

* Theod. Non est nomen oculorum corporis, sed spiritualis, contēplationis.

e *Cliuū, &c. egredietes ad hauriendam aquam.* Cliuus ascēsus mōtis flexuosus.

f *Benedicet hostiæ, &c. R. Dau. Kimhi.* Moris erat inter

† Ch pres. sunt mede

† Ch pres. sunt mede

† Ch pres. sunt mede

† Ch pres. sunt mede

† Ch pres. sunt mede

† Ch pres. sunt mede

† Ch pres. sunt mede

† Ch pres. sunt mede

† Ch pres. sunt mede

† Ch pres. sunt mede

† Ch pres. sunt mede

† Ch pres. sunt mede

† Ch pres. sunt mede

† Ch pres. sunt mede

† Ch pres. sunt mede

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Cum autem uenisset, &c.* Iste fuit atauus Samuelis, ut habetur in principio huius libri.

2 *Vir nobilis.* Hoc dicitur propter dignitatem prophetiæ, qd patet ex hoc quod sequitur. *Omne quod loquitur, absque ambiguitate uenit.*

3 *Nunc ergo, id est, de asinis, propter quas fiebat uia illa.*

4 *Quid feremus.* Credebat enim Saul qd non indicaret eis gratis, vel forte erubescere apparere in conspectu eius absq, aliquo xenio. Vnde subditur.

5 *Et sportulam.* In Hebræo habetur. *Et xenium non habemus*, Et in idem redit translatio nostra, quia sportula est uasculum in quo ponitur fructus uel aliquid huiusmodi ad exeniendum, & sic accipitur hic continens pro contento.

6 *Ecce iuncta est in manu mea quarta.* Puer enim Saulis propter uerbum magistri sui posuit manū ad butfam, & inuenit quartam partem stateris argenti, id est, quartam partem sicut, quia stater & sicut idem sunt, Sicut autem 20. obolos habet, vt habetur Exod. 20. & sic quarta pars stateris ualebat quinque obolos, vel secundum alios sex obolos, quia secundum eos sicut sanctuarij habebat viginti obolos tantum, sicut autem communis 24.

7 *Olim in Israel sic loquebatur unusquisque.* Istud non fuit dictum a puero Saulis, sed ab eo qui scripsit librum istum, vt dicunt Hebræi. Beda autem dicit quod fuit appositum ab Esdra, quando

quādo legem a Chaldæis combustam reparauit. Cætera patent usque ibi.

8 *Quæ respondentes dix. illis. Hic est, ecce ante te, festina nunc.* Hodie. Itæ puellæ plura uerba dixerunt Sauli, ut patet ex sequentibus, quia sicut dicit Rab. Sa. uolebant eum aliquantulum de tinere uerbis, admirantes pulchritudinem ipsius.

9 *Sacrificium est.* Aliqui dicunt, quod erant tantum prandiū paratum pro aduentu Saulis, quem præsciuerat Samuel: ut patebit in sequentibus. Alij autem dicunt, quod non solum fuit prandium, sed etiam hostia pacifica, de qua una pars domino offerebatur, reliquæ comedebantur ab offerentibus. Licitum autem erat tunc temporis offerre domino sacrificium alibi quē ubi erat arca & tabernaculum, ut dictum est supra. 7.

10 *Quia ipse be.* Modus enim erat Hebræorum ante prandiū, & maxime de sacrificio oblato laudare Deum.

11 *Apparuit Samuel.* quia de aduentu Saulis reuelationem habuerat, quantum ad diem & horam determinatam, ut patet ex sequentibus.

12 *Dominus autem.* Hic consequēter ostenditur quō Samuel cognouit Saul per diuinam reuelationē, non solum quantum ad personā, sed et quātum ad dignitatē regiam, ad quam dominus ipsum elegerat, & præceperat Samueli, ut ungeret ipsum in regē super populū Israel, & hoc est quod dicitur. *Dominus autem, loquitur scriptura more humano, quādo aliquis reuelat secreta amico suo.* Cætera patent ex dictis usque ibi.

I Quia

quādo ueniret Saul. Aptitudinem ipsius Saulis ad regnādum, & eius aduentum, ideo subditur.

Dedit

MORALITER.

12 *Dominus autem reuelauerat auriculam Samuelis ante vnam diē quam*

A *a* Et vnges eum. du. Saul unctus Christum significat, q & ipse Christus appellatus est, unde, Quare nō timuisti mittere manum in Christum domini.

b ** Venit enim clamor eorum, &c.* R. Dauid. Cum iā Samuel confenuisset, & populū nō posset continere in officio, & filij eius se turpiter

& flagitiose gererēt, omnia pessimum iuerunt, & ceperunt redire ad idololatriam.

Itaque, permisit eos venire in potestatem hostiū.

Naas, etiam rex Ammonitarum, parabat in eos expeditionē.

B Itaq; deserti a Deo & redacti in angustias, ceperunt clamare ad Deum.

c *Omnia quæ.* Rabban. Tradūt Hebræi fuisse in corde Saul, quia rex esset futurus cum uidisset per visum se in uertice arboris palmæ collocari, quod est signum regnaturi.

d *Assumens ita.* Rabba. Quod Samuel Saulem in excelsum duxit, refectionē tribuit, signat prophetas populū Heb. doctrina

e *Quare ergo locutus es mihi sermonem istum?* Assumens itaque Samuel Saulem & puerum eius, introduxit eos in triclinium, & dedit eis locum in capite eorum qui fuerant inuitati.

f *Et respōdit Samuel Sauli dicens.* Ego sum videns. Ascende ante me in excelsum, vt comedatis mecum hodie, & dimittā te mane, & omnia quæ sunt in corde tuo, indicabo tibi.

c *Et respōdit Samuel Sauli dicens.* Ego sum videns. Ascende ante me in excelsum, vt comedatis mecum hodie, & dimittā te mane, & omnia quæ sunt in corde tuo, indicabo tibi.

d *Et respōdit Samuel Sauli dicens.* Ego sum videns. Ascende ante me in excelsum, vt comedatis mecum hodie, & dimittā te mane, & omnia quæ sunt in corde tuo, indicabo tibi.

e *Et respōdit Samuel Sauli dicens.* Ego sum videns. Ascende ante me in excelsum, vt comedatis mecum hodie, & dimittā te mane, & omnia quæ sunt in corde tuo, indicabo tibi.

f *Et respōdit Samuel Sauli dicens.* Ego sum videns. Ascende ante me in excelsum, vt comedatis mecum hodie, & dimittā te mane, & omnia quæ sunt in corde tuo, indicabo tibi.

c *Et respōdit Samuel Sauli dicens.* Ego sum videns. Ascende ante me in excelsum, vt comedatis mecum hodie, & dimittā te mane, & omnia quæ sunt in corde tuo, indicabo tibi.

d *Et respōdit Samuel Sauli dicens.* Ego sum videns. Ascende ante me in excelsum, vt comedatis mecum hodie, & dimittā te mane, & omnia quæ sunt in corde tuo, indicabo tibi.

e *Et respōdit Samuel Sauli dicens.* Ego sum videns. Ascende ante me in excelsum, vt comedatis mecum hodie, & dimittā te mane, & omnia quæ sunt in corde tuo, indicabo tibi.

f *Et respōdit Samuel Sauli dicens.* Ego sum videns. Ascende ante me in excelsum, vt comedatis mecum hodie, & dimittā te mane, & omnia quæ sunt in corde tuo, indicabo tibi.

c *Et respōdit Samuel Sauli dicens.* Ego sum videns. Ascende ante me in excelsum, vt comedatis mecum hodie, & dimittā te mane, & omnia quæ sunt in corde tuo, indicabo tibi.

d *Et respōdit Samuel Sauli dicens.* Ego sum videns. Ascende ante me in excelsum, vt comedatis mecum hodie, & dimittā te mane, & omnia quæ sunt in corde tuo, indicabo tibi.

e *Et respōdit Samuel Sauli dicens.* Ego sum videns. Ascende ante me in excelsum, vt comedatis mecum hodie, & dimittā te mane, & omnia quæ sunt in corde tuo, indicabo tibi.

f *Et respōdit Samuel Sauli dicens.* Ego sum videns. Ascende ante me in excelsum, vt comedatis mecum hodie, & dimittā te mane, & omnia quæ sunt in corde tuo, indicabo tibi.

c *Et respōdit Samuel Sauli dicens.* Ego sum videns. Ascende ante me in excelsum, vt comedatis mecum hodie, & dimittā te mane, & omnia quæ sunt in corde tuo, indicabo tibi.

d *Et respōdit Samuel Sauli dicens.* Ego sum videns. Ascende ante me in excelsum, vt comedatis mecum hodie, & dimittā te mane, & omnia quæ sunt in corde tuo, indicabo tibi.

e *Et respōdit Samuel Sauli dicens.* Ego sum videns. Ascende ante me in excelsum, vt comedatis mecum hodie, & dimittā te mane, & omnia quæ sunt in corde tuo, indicabo tibi.

f *Et respōdit Samuel Sauli dicens.* Ego sum videns. Ascende ante me in excelsum, vt comedatis mecum hodie, & dimittā te mane, & omnia quæ sunt in corde tuo, indicabo tibi.

c *Et respōdit Samuel Sauli dicens.* Ego sum videns. Ascende ante me in excelsum, vt comedatis mecum hodie, & dimittā te mane, & omnia quæ sunt in corde tuo, indicabo tibi.

d *Et respōdit Samuel Sauli dicens.* Ego sum videns. Ascende ante me in excelsum, vt comedatis mecum hodie, & dimittā te mane, & omnia quæ sunt in corde tuo, indicabo tibi.

e *Et respōdit Samuel Sauli dicens.* Ego sum videns. Ascende ante me in excelsum, vt comedatis mecum hodie, & dimittā te mane, & omnia quæ sunt in corde tuo, indicabo tibi.

na sua ad altiora prouocantes, ut sciētia spiritali reffectus, in D culmine uirtutum consistat, nec relabatur ad uitia.

e *Triclinium.* Cenaculum a tribus lectulis discumbentium.

f *De industri.* de prouidentia: datur intelligi, quod iam comederit, licet non plene, quia reuelā te dño qđ ueniret Saul, conuiuium dilatum est.

1 ** Procop.* Hanc partem Saul apposuit, quando quidem regnatus, & maiora pericula, quam ipse populus subiturus erat, & propterea, testimonium hanc partem appellat.

2 ** Theodorus.* Apposuit, Samuel armum, ante Saulem, in regni iudicium.

3 *Nam sicut hæc,* cum sint breuiora aliis membris animalis, portant totam molem compacti, corporis, & firmiter suffulciunt, ita etiam, regium robur, etiam si ad unum uirum contrahatur, sustinet totum corpus reipublicæ, & non sinit cadere.

4 *Quæst 21. in lib. 1. Reg. desiderabilia*

5 *† minor.*

6 *† in istud tempus Lxx. in testimonium.*

7 *†*

8 *†*

9 *†*

10 *†*

11 *†*

12 *†*

13 *†*

14 *†*

15 *†*

16 *†*

17 *†*

18 *†*

19 *†*

20 *†*

21 *†*

22 *†*

23 *†*

24 *†*

25 *†*

26 *†*

27 *†*

NICOLA VS DE LYRA.

1 *Quia re. pe. scilicet, oculo misericordie.*

2 *Venit enim cla. de afflictione eius facta per Philisthæos. Ex quo patet, quod licet in populo Israel essent multi mali, tamen cum hoc erant multi boni, quorum preces erant corā Deo exaudite.*

3 *Iste domi. po. In Hebræo habetur, Iste retinebit populum meum, quia ad reges pertinet retinere populum, ne in bellis præcipitanter se ingerant, & etiam tempore pacis, ne iniuste contra proximos agant, sequitur.*

4 *Et omnia. Aliqui exponunt de asinis quas quærebat, sed littera sequens non consonat, ubi dicitur.*

5 *Et de ali. Ex quo videtur quod alia in corde Saulis uersebatur. Dicitur enim in lib. de Heb. quæst. quod in somno uidebat se esse in capite arboris palmæ, quæ uisio signū regale erat, & de hoc cogitabat, ideo subditur.*

6 *Et cuius re. optim. i. dignitas regia quæ potest accipere optima populi sibi subditi, maxime in necessitate, ut patet ex supradictis. 8. c.*

7 *Nonne tibi. Quasi diceret sic, quia iam reuelatum erat sibi a domino ipsum regem futurum.*

8 *Et omni do. quia filius suus Isboseth successit sibi in regno septem annis & Abner princeps militiæ, & alij potentes de domo Saulis his temporib. potui sunt bonis regni, & posteriores eorum habuissent, si Saul in bonitate sua stetisset.*

9 *Nunquid &c. de. i. de tribu Benjamin, quæ tūc erat minima inter alias tribus Israel, quia pro peccato uxoris Leuitæ fuerat quasi ad nihilū redacta, prout dictum fuit Iud. 21.*

10 *Et cognatio, &c. Ista dicit Saul ex humilitate & quadā humana curialitate, quia pater Saul inter illos de tribu Benjamin erat famosus.*

11 *Quare ergo lo. es. mi. Ex quo patet verum quod prædictum est scilicet, quod cogitauerat se ad dignitatem regiam sublimandum, quia uerbum Samuelis quod erat obscurum, statim intellexit de dignitate regni, quamuis aliter posset intelligi. Nec oportet Saulem de mendacio ex humilitate dicto*

MORALITER.

14 *Dedit eis locum in capite eorum qui fuerant inuitati. Et hoc ratione suæ uirtutis & dignitatis regis de proximo imminētis: utriusque*

dicto excusari, quia multa peiora fecit.

12 *Assumens itaq; Hic consequenter ostenditur qualiter Saul a Samuele fuit honorifice susceptus tanquam rex de proximo futurus, cum dicitur.*

13 *Introduxit eos in tricli. Triclinium proprie loquendo, est camera in qua sunt tres ordines lectorum, hic autem accipitur pro loco in quo sunt tres ordines sedentium ad comedendum. s. maiorum, mediocrium, & minorum, quia antiqui tus homines sedendo in lectis, comedebant. Unde & in sacra scriptura comedentes frequēter dicuntur recumbere vel accumbere.*

14 *Et dedit eis lo. in ca. i. in principali loco trium ordinum prædictorum.*

15 *Da partem quam. quia ferculum nobilius vel gratiosius fecerat poni ad partem, ut coram Saule uenturo poneretur, quia uolebat eum præceteris honorare tanquam regem de proximo futurum, & iam a Deo electum, ut patet ex prædictis.*

16 *Ecce quod remansit. Ex quo dicunt aliqui, quod ante aduentum Saulis Samuel cum alijs iam erat in mensa, sed ipso appropinquante surrexit de mensa obuians ei ex reuerentia. Sed hoc non consonat litteræ præcedenti, ubi dicitur. Apparuit Samuel egrediens obuians eis ut ascenderet in excelsum. Ex quo videtur quod adhuc non ascenderat in superiori part. montis ad sacrificium seu conuiuium celebrandum. Item ibi statim subditur. Dominus autem reuelauerat, &c. ubi dicitur quod dominus diem & horam certam aduentus Saulis Samueli reuelauerat, & ideo non est uerisimile quod ante intraret ad mentam, cum ipsum uellet honorare in illo conuiuium quod paratum erat propter aduentum ipsius, ut dictum est, propter quod Ra. Sa. aliter exponit quam illud quod dicitur. Ecce quod, refertur ad numerum uirorum, qui uocati fuerant a Samuele ad conuiuium, ita quod pro quolibet erat ferculum determinatum secundum quod debebant sedere, & istud ferculum erat ultra illum numerum, propter Saul quem Samuel sciebat uenturum, ideo subditur,*

17 *De industr. ser. i. ultra numerum populi a me inuitati.*

1 *Et utriusque namque debetur honor, dicitur enim 4. Eth. qđ honor est uirtutis premium. Debetur etiam regie dignitati, eo quod debet esse custos uirtutis & promotor.*

A uatum est tibi, quando populum vocavi. Et comedit Saul cum Samuele in die illa, & descenderunt de excelsu in oppidum, & locutus est cum Saule† in solario. Cumque mane surrexissent, & iam dies lucefceret, vocauit Samuel Saul in solario dicēs. Surge & dimittā te. Et sur-

rexit Saul. Egressiq; sūt ambo, ipse videlicet & Samuel. Cūq; delcēderent in extrema parte ciuitatis, Samuel dixit ad Saul. Dic puero vt antecedit nos & tráseat. Tu autē subsiste paulisper, vt iudicē tibi verbum Dei.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et locutus. id est, in secreto loco, de quo autem sibi locutus fuerit, non exprimitur, sed Hebræi dicunt, quod fuit

fuit de timore Dei & lege seruanda. Cetera patent usque ibi.
2 Dic puero vt antecedit nos & transseat, vt non possit audire verba mea.

MORALITER.

2 Dic puero vt antecedit. Secreta namque diuina antetempus ab

ab eo dispositum non sunt aliis publicanda, propter quod Samuel secretum de regno sibi commissum a Deo, reuelare noluit Sauli in præsentia sui pueri.

C A P. X.

T vlit autem. Lenticula vas fictile quadrangulum, in latere habens foramen per quod fragilitas regni designatur.

bellis, ob delicta vexati, postremo capti, abductique Babylo-nem, pœnas impietatis suæ, graui seruitio pependerunt, donec Cyrus eos restituerat.

C A P. X.

L vlit autem Samuel lenticulam olei, & effudit super caput eius, & deosculatus est eum, & ait. Ecce vnxit te dominus super hereditatem suam in principem, & liberabis populum suum de manibus inimicorum eius, qui in circumitu eius sunt. Et hoc tibi signum, quia vnxit te dominus in principē. Cum abieris hodie a me, iuenies duos viros iuxta sepulchrum Rachel in finibus Benjamin in† Meridie, dicentq; tibi. Inuentæ sunt asinæ ad quas ieras perquirendas, & intermissis pater tuus asinis † sollicitus est pro vobis, & dicit. Quid faciā de filio meo? Cumq; abieris inde, & ultra transferis, & veneris ad quercum Thabor, inuenient te ibi tres viri ascendentes ad Deum in Bethel, vnus portans tres hædos, alius tres tortas panis, & alius portans lagenam vini. Cumq; te salutauerint, dabunt tibi duos panes, & accipies de manu eorum. Post hæc venies in collem Dei, vbi est statio

bellis, ob delicta vexati, postremo capti, abductique Babylo-nem, pœnas impietatis suæ, graui seruitio pependerunt, donec Cyrus eos restituerat.
* Theodoretus. Cur cum eum vnxisset, est deosculatus? Gratia q̄ sibi iterat eū impertijt. Nam dñs cum in sufflasset in Apostolos, dixit. Acci-pite spiritum sanctum. Etenim ex plenitudine eius nos oēs, accepimus. Sic ppheta deosculat⁹ est regem cui imposita erant manus. Quamobrem ei multa, dedit signa? Vidit eum dubitantem, & suam, confidentem, paupertatem, propterea confirmat, promissionem, regni, prædictionib. de omnibus.

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. X.

T vlit autē. Hic consequenter agitur de vnctione Saulis in regem. Et ponit primo vnctio ista, secundo certifi-catur per signa, ibi, Cum abieris. Circa primum dicitur.

Aliter potest dici, quod fortes Benjamin & Iudæ erant cōiū-ctæ, & ideo erant iidem fines vtriusque vbi iungebantur.

1 Tullit autem Saai. uasculum factum de auro vel argento ad reponendum oleum vnctionis, vnde iungebantur reges & pontifices, & dicitur a liniendo.

7 Inuenient te ibi tres. Causa orationis & sacrificii, qa tunc temporis erat licitum immolare domino in excelsis, vt prædictum est 7. cap.

2 Et deoscu. in signum amicitie & confederationis.

8 Post hæc &c. Dicit Ra. Sa. quod hic collis est Cariathiarim eo quod ibi erat arca domini. Sed hoc non videtur verum, quia iam translata fuerat inde in Masphat per Samuelem, vt dictum est supra. Et ideo alii dicunt, quod erat locus vbi manebant propheta, & ideo videtur verum per ea quæ sequuntur postea.

3 Et ait. Quia in hoc non sum nisi minister eius.

9 Vbi est. Statio prout hic accipitur, est fortalitiū vbi ponuntur bellatores ad tenendum terram, ne possit rebellare. Et hoc modo fecerant Philistini in terra Israel. Sed hoc videtur esse contra illud quod dictum est supra 7. c. quod Philistini non apposuerunt ultra vt venissent in terminos Israel tempore Samuelis. Ad quod potest dici, quod non venerunt de vrbibus suis, sed illi qui positi erant in fortalitiis adhuc stabant ibi, & hoc consonat ei quod dicitur in fra 14. ca. Et percussit Ionathas stationem Philistinorum quæ erat in Gabaa, quæ est ciuitas in terra Israel. Vel fortitan, quia arca fuerat ibi talis statio Philistinorum, & nomen remanserat loco, licet pro tunc non essent ibi Philistini, primum tamen videtur verum & magis consonat textui vt allegatum est.

4 Et liberabis. Et patet litera usque ibi.

5 Quia vnxit te dominus. Tota ista litera inclusiue non est in Heb. nec est de textu, sed ab aliquo antiquo doctore fuit appolita per modum glossæ, & postea inserta textui per ignorantiam scriptorum, sicut est in pluribus aliis locis.

6 Cumque abieris. Hic consequenter ponitur certificatio prædictorum per signa, & primo huiusmodi signa prædicantur, secundo de facto reperuntur, ibi, itaque, Circa primum dicitur. Cumque abieris. Sed hoc dictū videtur implicare repugnantiam, quia Rachel sepulta est iuxta Bethlehem, vt habetur Gen. 35. quæ est in forte Iudæ. hic autem dicitur in finibus Benjamin propter quod Ra. Sa. sic exponit. Inuenies duos viros iuxta sepulchrum Rachel, id est, qui nunc sunt iuxta sepulchrum Rachel, sed quando inuenies eos, erunt in finibus Benjamin

Aliter

MORALITER.

1 Tullit, &c. vnctio eū in regem. nam ex hoc cōstat ei ad quem

quæ spectat de aptitudine alicuius ad regēdū in tēporalibus vel spiritualibus & de uolūtate Dei circa ipsū, statim est in† princi-

a Et prophetabis cum eis. Iudei tradunt eum prophetasse de futuro seculo, de Gog & Magog, de premijs iustorum & pœnis malorum.

b Mutaberis in virum alium. * Procopius. Quia agrestis erat, & tantum terram colere nouerat, delecto in regem regium animum indidit.

* Eucherius Siciliæ cordis affectionem significat, quam conuertendo fecit Deus, vt imaginum significantium & præfigurantium capax fieret ad propheticam diuinationem.

* Tertullian. Saulem tam Dei spiritus postea vertit in alium virum, id est, in Prophetam, quàm & malus spiritus postea euerit in alium virum, apostatam, scilicet.

c Quando ergo. Quasi his lignis nosse poteris q̄ Deus te regē fore voluit. Ideo in oib. regaliter age: quia dominus tecum est.

d Septem diebus. subauditur in cōsecratione regni tui: sicut in conse-

consecratione sacerdotū septem diebus offerebant victimæ. D
c Et venerunt. Significat qd̄ Iudæis omnia quæ Moses & propheta prædixerant, euenerunt. Ipsi uerò libros legis & pp̄ietatum tenentes, diuinare vñ: cum futura mysteria de Christo & ecclesia in eis scripta pronuntiare noscuntur,

D
Rabbanus.

f * Prophetavit in me

Quest. 14.

1 d' eorum. Theodor. Non habuit Saul p̄petuum donum pp̄hetia, ad declarandum autem spirituale donum pp̄hetavit illo tpe. Ita et Septuaginta seniores quos elegit Moses, statim qui dem electi, digni sunt habiti pp̄hetica operatione. Postea autē minimē pp̄hetabāt, sed a dono diuino redditi sapientes, cōponebant populi cōtrouersias.

† requiescat & infra.

E
Exod. 24.

† infra 13. b.

* Eucherius. Tantū distat inter pp̄hetia prophetarū, sicut Isaias, Ieremias, & ceteri huiusmodi fuerūt, atq; istam transitoria

† requirit & infra 11. b.

quæ in Saul apparuit, quantum distat inter loquelā humanā, & ali-

Philistinorum Et cum ingressus fueris ibi urbem, obuium habebis gregem prophetarum descendentium de excelso, & ante eos psalterium & tympanum & tibiam & citharam, ipsosque prophetantes. Et insiliet in te spiritus domini, & prophetabis cum eis, & mutaberis in virum alium. Quando ergo euenerint signa hæc omnia tibi, fac quæcunque inuenierit manus tua: quia dominus tecum est. Et descendes ante me in Galgala (ego quippe descendam ad te) vt offeras obla-

a tionem & immoles victimas pacificas. † Septem diebus expectabis donec veniam ad te, & ostendam tibi quid facias. Itaque cum auertisset humerum suum vt abiret a Samuele, immutauit ei Deus cor aliud, & venerunt omnia signa hæc in die illa: veneruntque ad prædictum collem, & ecce Cuneus prophetarum obuius ei. † Et insiluit super eum spiritus domini, & prophetavit in medio eorum: Viden-

a † Subauditur, in consecrationem regni tui. Septem itaque dies non ad expectandum, sed ad immolandum statuti sunt.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Obuium, &c. Ex hoc vñ verū qd̄ p̄dictū est. s. quod collis dñi vocatur locus, eo q̄ manebant ibi pp̄hetæ, & vocant̄ hic pp̄hetæ hoies deuoti & religiosi, quos cōgregauerat Samuel ad laudandū Deū, & cum hoc hēbant sp̄m pp̄hetia saltem aliqui eorū. 2 Et ant. quia aliquæ melodix excitāt ad deuotionē, vt patet p̄ experientia, & et ad pp̄hetia. vñ dñ 4. Reg. 3. q̄ Heliseus cū quæreret ab eo pp̄hetia, dixit: Adducite mibi Psaltes. & subditur. Cumq; caneret Psaltes, facta est super eum manus dñi, &c. 3 Et insi. id est, sp̄s deuotionis, vel sp̄s prophetiz, vt dñt Heb. 4 Et prophe. Deum laudādo, vel de occultis prophetando. vñ in lib. de Hebraicis q̄nibus dñ, recitando opinionem Heb. q̄ prophetavit de bellis futuris Gog & Magog, & de premijs iustorū & pœnis malorū. 5 Et mut. propter dictum prophetizandi modum tibi aliās insolitum. 6 Quando er. Scias quod illa sunt vera quæ ego prædixi tibi de regno, iō subdit. 7 Fac quæcunque. id est, dispone te quantum potueris ad decenter & potenter regnandū. 8 Et d' scen. Hic dēt fieri p̄dictus vt dñt aliqui, vt hñ in lib. de Heb. quæst. ita q̄ ly septem diebus, non notat tempus quo Samuel a Saule deberet expectari: sed tēpus in quo pro Saule de nouo inuncto in regē deberent oblationes & sacrificia fieri sicut in consecratione summi pontificis fiebant septem diebus, vt habet Exo. 20. Et Leu. 9. sed in Biblijs Hebraicis, quas vidi nō fit taliter punctus: sed ly septem diebus, coniūgitur cum lra sequenti: sic Septem diebus expectabis, &c. Liber etiam de q̄nibus Hebraicis super libros Regis negat̄ ab aliquib. esse Hieronymi, quorum rōnes hic pp̄ prolixitatē omitto. Andreas et dictum istorum impugnat, quia non hñ in aliquo loco scriptura, qd̄ pro vnctioe regū debeat talis solennitas fieri septem dierum, nec legitur factū pro quocunq; rege quantumcunque sancto uel magno. pp̄ qd̄: stud dictum vñ fictitiū. Et ad hoc inducit qd̄ hñ j. de inuouatione regni in Galgala, ubi dñ. Et fecerunt ibi regem Saul cora domino, &c. Ex quo vñ, q̄ si debuisset de vnctioe Saulis fieri talis solennitas, fuisset tunc facta, & non fuisset expectatum in futurum: in quo poterant per ad

aduersarios impediri, & maximē quia Samuel erat præsens, per quem talia debebant fieri. Vñ hic ubi translatio nra hēt: Ego quippe descendam ad te ut offeras oblationem, &c. in Hebræo habetur, Ad offerendum oblationem, &c. s. per me: tñ pro salute tua, & sic etiam exponitur translatio nostra a doctoribus nostris: Vt offeras & immoles, nō per te, sed per me, sicut & populus offerebat per sacerdotes. Propter q̄, iste Andreas aliter exponit. Ad cuius intellectū p̄ponit vñ. s. q̄ in magnis negocijs propter quæ in primis debebat Deus placari sacrificijs, Deus volebat q̄ Saul aliquid faceret absq; præsentia Samuelis, qui pro eo offerret & ipsum dirigeret, & sic exponit literam istam. Descendes ante me in Galgala. id est, si contingat tibi casus in quo debeat placari Deus per sacrificia, descendes ante me in Galgala, ubi est locus orationis & sacrificij & subintelligitur & significabis mihi descensum tuum, ibi: Ego quippe desc. ad te, vt offeras oblat. & immoles victimas pacifi. id est, per me. Septem diebus. subintelligitur postquā recepero nuntium. Donec veniam ad te. ad offerendum pro te sacrificium & ad te dirigendum. Sed hæc opinio non videtur bene concordare textui, quia ex modo loquendi & tempore videtur q̄ Samuel loqueretur Sauli non generaliter, nec indeterminate pro quocunq; casu arduo indeterminato futuro, sed pro casu determinato & imminente, scilicet, vt post publicationem electionis ipsius in regem descenderet in Galgala, vt ibi Samuel pro eo offerret sacrificium & doceret eum de modo gubernandi regnum suum: quia hoc maximē indigebat in principio regni sui, & q̄ Samuel tempus descendendi in Galgala sibi determinauit, licet non sic hic expressum, quia non omnia hic exprimentur: dicens quod eum expectaret septem diebus, hoc dixit Samuel, quia nesciebat vtrū dominus circa illud tempus occuparet eum in alio negotio, ita quod non posset venire ad Saul ita citò. In quo autem peccauerit Saul transgrediendo verba ista Samuelis, dicitur infra 14. cap. vbi habet locum.

9 Itaque. Hic consequenter describitur euentus signorū p̄dictorū prout dixerat Samuel, & patet lra ex p̄dictis vsq; ibi.

MORALITER.

† principē vel pontificem promouendus. Dicuntur autē ei tria futura. Primū est de duobus viris salientibus magnas fortueas ad exercitiū suę fortitudinis & agilitatis, ad significandū qd̄ princeps tales dēt querere & sibi sociare tanq̄ aptos ad præliū, propter quod infra 14. dicitur, quod quemcunque Saul videbat ad præliū aptum, sibi sociabat. Secūdū signū est de tribus viris causa oblationis ascendentibus ad dominū, qd̄ pertinet ad prælationis officij, & p̄ hoc significat̄ fuit Sauli, qd̄ debebat legē accipere a sacerdotibus, & in ea meditari. vt habet Deut. 17. Tertiū signū est de grege prophetarum cui Saul obuiuit, & cum eis prophetavit p̄ quos significatur v. ti. religiosi. Et s̄m veritatē historiae tales erant isti qui dicitur hic prophetare. i. Deū laudare non solū vocibus humanis,

nis, sed etiā musicis instrumentis, & tales dēt promotus in principem eligere, & cum eis Deū laudare de sua promotione: & vt eorum orationibus possit bene suum populum gubernare, ideo subditur.

7 Et mutab. &c. per quod ostenditur, quod promotus in principem debet aliter viuere quàm prius, scilicet, virtuosius. vñ de Philosophus 7. Eth. virtutes transcendentis communem modum humanum vocat heroicis vel diuinis.

6 Quando ergo euenerint, &c. i. scies te esse regem ex ordinatione diuina: ideo viuas sicut rex virtuose.

7 Quia do. ad te dirigendum in his quæ spectant ad legis officium: nisi ponas obicem per tuum defectum. Ex hoc hñ argumentum, q̄ qñ aliquis promouetur s̄m Deum, dat ei gratiam exequandi debitē officium, nisi ponat impedimentum. † Deser-

A & asina in qua sedebat Balaam. Accipit enim hoc ad tempus illud iumentum, ut Deus quod statuerat demonstraret, non ut habitu perpetuo bella loqueretur. Non enim si quis dixerit aliquid quod ad sapientiam pertinet, continuo sapiens existimandus est: nec quisquam si aliquando prophetauit, iam

inter prophetas numerabitur, cum & dominus in Euangelio dicat, quosdam cum gaudio verbum excipere, sed esse temporales. *spiritus ubi vult spirat, & spiritum prophetie nullarum animarum potest maculare contactus.*

Infrā 19. d.

a **Et quis.** Quasi: quis maior illo in dignitate & sapientia? Potest ergo tamquam pater & magister inter prophetas versari. *Et quis pater eorum.* prophetatum, subauditur nisi Deus?

B

Supra 8. 2. Mystice. Seniores Israel reprobatō Samuelē regem tibi petierunt. & Scribæ cum Phariseis, repulso Christo vero sacerdote clamauerunt: *Nō habemus regem nisi Casarem.* vnde Samuel interpretatur, nomen eius Deus, Saul petrus siue petrus, quia a populo est postulatus, Barrabas intelligatur. Cis durus vel vomēs, Abiel, pater meus Deus.

Supra 8. 2.

Ioan. 19. c.

† Ierem. 1.

† supra 8. d.

& infrā 12. c.

† milia vestra

1. Ioan. 3. c.

Judei enim dum & vomentes Deum patrem confitendo, filium negant: sed qui negat filium, negat & patrem qui misit eum. Saul a tinas patris quærens: in regno assumptus est. Saluat. a patre inuis ad oues quæ perierant domus Israel: super cunctum populum in regem constitutus est. Tot enim sunt anni, quot oues Saul accepit armū, & Christus principatum. Saul a Samuele est unctus, & unigenitus a patre spiritali

Matt. 15. c.

rituali unctioe delibutus. Ab humero Saul supereminebat: quia caput nostrum supra nos est Christus.

b *† Cecidit fors super tribum Benjamin.* & c. Procop. Præuis studebant additi erant, ut etiam prophetis Dei fidem non adhiberent. Ne igitur suffragium humani studij & fauoris esse

suspicerentur, forti iudicium permisit propheta, ut quod Deus visum esset, declararet. Saul verò iam sorte delectus, considerans hanc potestatem, sua dignitate & meritis longè excellentiorem esse, occultè latere tentabat. Sed a Deo Samueli ostensus, toti populo præfectus est.

† Ecce absconditus est domi. Ioseph. Semetipsum abscondit, nolens videri sponte suscipere principatum. Sed tantam sui temperantiam demonstravit, ut dum multi nec in parua felicitate gaudium valeant retinere, sed omnibus esse conspicui desiderant, ille tantarum gentium futurus dominus, non solum non ostendit, sed & a conspectu eorum quibus erat regnatura, eripuit.

† Altior fuit uniuerso populo, & c. R.

David Kimhi. Voluit Deus elegantem personam constituere in regem, quæ præ se ferret maiestatem quandam, non ob aliam rationem, quam quod a subditis magis timeretur.

† Theod. Quoniam ad bella gerenda, non ad pietatem, petierant regem, ideo Deus elegit omnium maximū quoniam non animæ virtutem, sed corporis mirabatur magnitudinem.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Quanam, & c.* Hoc dicebat admirando: quia Saul erat magnus & robustus & dispositus ad bellandum, & non ad laudandum Deum cum religiosis, vel prophetandum cum prophetis.

2 *Et quis pater eius, q. d.* Cis pater eius non est propheta, nec ad hoc dispositus. q. d. nec iste deberet esse, per talem modum loquebatur Amos 7. d. *Nō sum propheta, nec filius propheta, sed pastor armentarius, & c.* In Hebræo habet. *Quis pater eorum?* & sic refertur ad sensum oppositum, ut dicit Ra. Sa. sic exponendo, *quis pater eorum.* s. prophetarum. q. d. prophetia non habetur per successionem paternam, sed Deus eam dat sua gratia cuiusque voluerit, & ideo non est mirandum si iste habet donum prophetie, dato quod pater eius propheta non fuerit, vel alius de genere suo.

3 *Propterea vos est in pronide,* vulgare verbum vel exemplar. **4** *Num & Saul inter prophetas?* Quia quando alicui ex inspirato dabatur donum prophetie vel aliquid huiusmodi: dicebatur hoc verbum: *Num & Saul, & c.* quasi dica, non est mirum si detur isti sicut datum fuit Sauli. Cetera patent usque ibi.

5 *De ser. & c. indi. & c.* ut euitaret iactantiam, & humilitatem seruaret, & etiam fidelitatem secreti. Samuel enim unxerat eum secretè: propter quod puerum Saul fecit preire ne audiret verba eius, ut sup. dictum est, et ideo uoluit tenere secretum, & debuit quosque Samuel negocium publicaret.

6 *Et conuocauit.* Hic consequenter ponitur electio Saulis publica. licet enim Samuel de mandato domini eum unxisset,

set, & statim hoc publicare posset: tamen ad compescendum murmur & indignationem aliorum qui erant de nobilioribus tribubus, quesitum a domino, ut per signum euidentem omnibus electio Saulis appareret, & propter hoc uocauit populum, & patet litera usque ibi.

7 *Et cecidit.* In Hebræo habetur. *hamathri*, seu ipsius mathri & dicunt aliqui quod est nomen propriū unius hominis, a quo denominata fuit illa cognatio, sed quia in lib. Paralipo. seu alibi non inuenitur tale nomen unius hominis in tribu Benjamin vnde cognatio nominetur: ideo dicunt alij & probabilius, quod non est nomen proprium, sed commune, & significat in generali hominem quemcumque rectè iacentem ad signum sagittam, telum, vel lapidem. Ad cuius intellectum sciendum: quod matharah in Hebræo significat signum ad quod se exercitant sagittarij, vel fundibularij, vel huiusmodi. vnde infrā 20. c. ubi dicitur, quod Ionathas dixit: *Et iaciam quasi exercens me ad signū.* In Hebræo habetur. *ad matharath*, & eodem modo habetur Thren. 3. b. *Posuit me quasi signum ad sagittam.* In Hebræo habetur. *Posuit me quasi matharath.* Et inde deriuatur hoc nomen mathari vel matheri, significans hominem rectè ad signum iacentem. In Gabaon autem unde fuit Saul, fuerunt tales, ut habetur Iudic. 20. ubi dicitur de habitatoribus Gabaa. *Sic fundis lapides ad certum iacentes, ut capillum quoque possent percutere, & c.* Debellatis autem filijs Benjamin, ut habetur Iudic. 21. aliqui uel saltem aliquis de illis euaserunt uel euasit. & ab illa arte in qua erant excellentes, denominata est una cognatio, sicut frequenter contingit in humanis, & de illis descendit Saul.

1 *Quasie-*

MORALITER.

5 *De sermone autem regni non indicauit ei, quem locutus fuerat ei Samuel.* Ut pristinam humilitatē teneret, & secretū sibi commissum

missum usque ad tempus debitum conseruaret.

6 *Conuocauit Samuel populum, & c.* ad ostendendum Dei ordinationem per sortium emissionem. ideo sequitur.

† *Et per.*

A Merri:& † peruenit vsq; ad Saul filiū Cis. Quæ-
 fierunt ergo eū, & non est inuentus. Et consu-
 luerunt post hæc dominum, vtrum nam ven-
 turus esset * illuc. Responditq; dominus. Ecce
 † absconditus est domi. Cucurrerunt itaque, &
 † rulerunt eum inde. Stetitque in medio populi,
 & altior fuit vniuerso populo ab humero & sur-
 sum. Et ait Samuel ad omnem populum. Certe
 videtis quem elegit dominus, quoniam non sit
 similis illi in omni populo. Et clamauit omnis

3 populus, & ait. Viuat rex. Locutus est autem Sa-
 † muel ad populum legem regni, & scripsit in li-
 bro, & reposuit coram domino. Et dimisit Sa-
 4 & Saul abiit in domū suam in Gabaa, & abiit cū
 eo pars exercitus, quorum retigerat Deus corda.
 5 Filij vero † Belial dixerunt. Num saluare nos po-
 6 terit iste? Et despexerunt eum, & non attulerunt
 7 ei munera. Ille vero dissimulabat se audire.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Quæsierunt.* abscondit. n. se ex humilitate, & vt ostenderet se dignitatem regiam non ambire, vnde subditur:
 2 *Ecce.* nō in domo sua in Gabaa, q̄a nō potuisset ita cito in- de hēri, sed in domo in qua hospitatus erat. Vñ in Heb. hē- tur, *absconditus est inter vasa,* & vocant vasa arma, vel quæcūq; alia q̄ secum detulerāt illi qui erāt cōgregati in Masphat, & illa reposuerāt pro custodia in domib. in quib. erāt hospitati.
 3 *Locutus est.* .f. qualiter populus se debebat habere ad regem &

& rex ad populum.
 4 *Et abiit cum eo pars.* consentientes electioni a Deo facta.
 5 *Filij vero Belial.* .i. absque iugo legis diuinæ & disciplinæ.
 6 *Dixerunt.* quasi dicat, non ideo subditur.
 7 *Et despex.* eo qd̄ nō erat de ill. s. tribub. nobiliorib. vt pore de tribu Iuda, cui promissum erat regnum. Gen. 49. de tribu Ephraim, q̄ Jacob in bñdictione p̄posuerat Manasse. Ge. 48.
 8 *Et non.* Xenia, sicut tūc erat consuetū fieri in creationib. re- gum & principum, & adhuc in pluribus locis obseruatur.

MORALITER.

† *Et per.* .f. fors regni, nec fuit hoc a casu, sed ex ordinatione diuina, vt publicaretur electio prius in secreto facta.
 2 *Ecce ab.* hoc factum est ex instinctu diuino, ad ostēdendum quod nullus ingerere se debet ad huiusmodi dignitates.
 † *Et altior fuit vniuerso.* per quod significatur supereminencia vir-

virtutis, quæ debet esse in promotio:
 † *Et scri.* .f. legem regni, non secundum vsurpationem supra positam, sed secundum ordinationem Dei positam Deu. 17.
 5 *Filij vero,* per hoc ostenditur, qd̄ in omni congregatione communiter sūt aliqui mali qui de bono murmurant, & si possent libenter impedirent.

CAP. XI.

A T ascendit, &c. * Iosephus. Post mensem, ho-
 noris Saulis initium, belli causa contigit contra
 Naas. Hic enim multa mala Iudæis habitanti-
 bus trans Iordanem intulit, vrbesque eorum ser-

uituti subegit.
 Quicumque au-
 tem, ad eū vel
 fide data venis-
 sent, aut quos
 bello cepisset,
 dextros oculos
 reuellebat, vt si
 nistrā partem
 vultus sui scutis
 celantes, ad bel-
 landū nimis fo-
 rent inutiles. Et
 hæc cum fecis-
 set habitantibus
 trās Iordanem,
 supra Galladi-
 nos abiit, &c.
 * Theod. &
 Procop. Israeli-
 tas bello inuti-

CAP. XI.

T Ascendit Naas Ammonites, & pugnare cepit
 aduersum Iabes Galaad. Dixeruntq; omnes viri
 Iabes ad Naas. Habeto nos fēderatos, & serui-
 mus tibi. Et respondit ad eos Naas Ammonites.
 In hoc feriam vobiscum fēdus, vt eruā omnium
 vestrum oculos dextros, ponamque vos oppro-

1
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 uus testimonij.
 Naas ergo, si-
 gnificat serpen-
 tem antiquum,
 qui est princeps
 Ammonitarum
 .i. hereticorum.
 Hic est enim po-
 pulus mæroris,
 qui, non habet
 gaudium spiri-
 tualsancti, qui di-
 sponit tædus,
 cum populo ec-
 clesiæ, vt eruat
 oculos dextros,
 visum, scilicet,
 sanæ & ortho-
 doxæ fidei. Sini-
 strum relinquit
 oculum, vt scili-

brium in vniuerso Israel. Et dixerunt ad eum seniores Iabes. Concede
 nobis septem dies, vt mittamus nuntios ad vniuersos terminos Is-
 rael. Et si non fuerit qui defendat nos, egrediemur ad te. Venerunt
 ergo nuntij in Gabaa Saulis, & locuti sunt verba hæc audiente populo.
 Et leuauit omnis populus vocem suam, & fleuit. Et ecce Saul veniebat

licet praua tantum sentiat. Sed mēs fidelium exiccata a for-
 de vitiorum, aceruum testimonij, id est scientias sanctę scri-
 pturæ congerit, quibus viriliter resistat hosti.

nituti subegit.
 Quicumque au-
 tem, ad eū vel
 fide data venis-
 sent, aut quos
 bello cepisset,
 dextros oculos
 reuellebat, vt si
 nistrā partem
 vultus sui scutis
 celantes, ad bel-
 landū nimis fo-
 rent inutiles. Et
 hæc cum fecis-
 set habitantibus
 trās Iordanem,
 supra Galladi-
 nos abiit, &c.
 * Theod. &
 Procop. Israeli-
 tas bello inuti-

les reddere voluit. Sinister. n. oculus clypeo tegit, dextro au-
 tem hostes aspiciamus: quo si quis priuetur, facile vincit. Sic
 aduersariæ et p̄tates nobis dextros oculos eripere conātur.
 Rabb.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XI.

E T ascendit Hic consequēter describit̄ p̄dictæ, electionis
 confirmatio, q̄ facta est per hoc, qd̄ Saul triumphauit de
 filijs Ammon, & sic oēs in eum conseruerunt & regnū eius
 innouauerunt. Primō igitur circa hoc ponitur hostiū incur-
 sio. Sed o ipforum debellatio, ibi. *Venerunt ergo nuntij.* Tercio
 regis confirmatio. ibi. *Et ait populus.* Circa primum dicitur.
 1 *Ascendit.* Quod aut̄ in aliquib. Biblijs præponitur. *Et factū*
est quasi post mensem, non est in Hebræo neque in Biblijs cor-
 rectis, quia non est in textu.
 2 *Naas,* tempore. n. Iephte rex Ammon venit contra filios
 Israel, repetens totam terram filiorum Israel vltra Iorda-
 nem tanquam ad suum regnum pertinentium; vt habetur
 Iudic. 11. sed tunc fuit debellatus, vt ibidem habetur: & ideo
 fortificato illo regno iste rex forsitan ex eadem causa venit
 contra filios Israel.
 3 *Habeto nos fē.* sub tributo competentis, quia videbant se im-
 potentes ad resistendum, vt magis patet ex sequentibus.

4 *Eruam omnium &c.* volebat enim eos inutiles reddere ad
 bellum, quia sinist̄er oculus clypeo tegitur, & ideo carens
 oculo dextro non potest bene videre aduersarium.
 5 *Ponamque vos &c.* hoc volebat facere ad sui iactantiam, &
 ad incutiendum terrorem alijs, vt sic se subicerent eius ser-
 uituti.
 6 *Concede &c.* Concessit autem rex superbus spatium petitū
 credens quod nullus auderet venire ad leuandum eum de
 oblatione, & sic obfessi magis se traderent voluntati suę.
 7 *Et si.* &c. egredie. ad te. ad suscipiendum quod tibi placet de
 nobis.
 8 *Venerunt ergo.* Hic consequenter describitur filiorum Am-
 mon debellatio per Saul ad preces virorū Iabes, & patet lite-
 ra vsque ibi.
 9 *Et ecce Saul.* Nō est intelligēdū qd̄ Saul iam electus publice
 in regē ageret oīhū bubulci, sed veniebat de agro vbi fuerat
 cā spaciandi vel se exercitādū in arte sagittaria vel huiusmo-
 di, & inde reuertebat̄ hora qua solēt boues ad domū reduci

MORALITER.

1 *Ascendit Naas Ammonites.* Per Naas qui serpens interpreta-
 tur,

tur, diabolus intelligitur. Nam in Ipece serpentis decepti
 genus humanum, pp̄ quod serpens antiquus nominatur.
 † Ipse

A In Beze. Rob. vrbe. f. Adoni bezec, vsq; hodie duę villę di-
cunt. B. zec in septimo lapide a Neapoli descendentib. Cito-
polim. Beze in e. pretatur egestas, & electorū paucitatem
significat, vnde

Matt. 20. b.
supra 10. b.

*Multifunt vocati,
pauci vero electi,
Rex quoque no-
ster Christus qui
est sacerdos, &
propheta, contra
hostes acie diri-
gens, de utroque,
populo, milites
eligit fide trinita-
tis, & p̄dicatione
insignes. Hostes
fugat & percu-
tit gladio spiri-
tus, a mane luce-
scentis fidei, vs-
que dum lumen
sciētę & ardorē
charitatis per to-
tū orbem eccle-
sia diffundat.*

viri Iabes.

B *Dispersi sunt.
Quia congrega-
tio prauorū cha-
ritatis & fidei uni-
tate non iungi-
tur, ab inuicem
dissensione sepe-
ratur, vnde. Inimi-
ci tui domine peri-
bunt et dispergentur.
Quis est iste qui
d. Saul non re.*

Psal. 91. b.

Lib. 6. Anti.
cap. 5.
C

*Iosephus.
Hęc*

sequens boues de agro, & ait: † Quid habet populus quod plorat? Et
narrauerunt ei verba virorū Iabes. Et in filiuit spiritus domini in Saul
cum audisset verba hęc, & iratus est furor eius nimis. Et assumens v-
trunq; bouē concidit in frustra, misitq; in omnes terminos Israel per
manus nuntiorū dicēs: Quicūq; non exierit & secutus fuerit saul &
Samuel, sic fiet bobus eius Inuasit ergo timor domini populum, &
egressi sunt quasi vir vnus, & recēfuit eos in Beze. Fueruntq; filiorū
Israel trecēta milia, virorū autē Iuda triginta milia. Et dixerūt nūtiis
qui venerāt. Sic dicetis viris qui sunt in Iabes Galaad. Cras erit vobis
salus cū incaluerit sol. Venerūt ergo nūtij, & annuntiauerunt viris Ia-
bes, qui letati sunt, & dixerunt. Mane exhibimus ad vos, & facietis no-
bis omne qđ placuerit vobis. Et factū est cum venisset dies crastinus
cōstituit Saul populū in tres partes, & ingressus est media castra in vi-
giliā matutina, & percussit Ammō vsq; dū incalēsceret dies. Reliqui
autē dispersi sunt, ita vt nō relinquerētur in eis duo pariter. Et ait po-
pulus ad Samuelē. Quis est iste qui dixit. Saul nō regnabit super nos?
Date viros, & interficiemus eos. Et ait Saul. Nō occidetur quisquam
in die hac, quia hodie fecit dñs salutem in Israel. Dixit autem Samuel
ad populū. Venite & eamus in Galgala, & inuouemus ibi regnum. Et
perrexit omnis populus in Galgala, & fecerunt ibi regē Saul coram
domino in Galgala, & immolauerunt ibi victimas pacificas coram
domino Et lætatus est ibi Saul & cuncti viri Israel nimis.

Hęc victoriā clarū fecit valde Saul, & apud omnes Hebræos
cum hadabilem demōstrauit. Nam qui primitus eum spre-
uerant, conuertī sunt vt eum honorarent, & dignū principa-
tu iudicārēt. Po-
puli pro reb. ge-
stis magna dele-
ctatione gaude-
bāt, & eos qui
Saulē spreuerant
exclamabāt, que
solet vulgus fce-
licitate detētum
euomere contra
illos qui huius-
modi rerum es-
se vidētur autho-
res, &c.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
†
CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et infi. & c. i. motus fortitudinis & constantię ad liberan-
dum populum obfessim.
- 2 Sic fiet bobus. Per hoc intelliguntur alia animalia, vt dicit Ra.
& sic erat comminatio magnę penę, quia diuitię illo tēpo-
re pro maiori parte in animalibus consistebant. Noluit autē
comminari penam mortis vel mutilationis in principio re-
gni sui, ne a nimio rigore incipere videretur.
- 3 Inuasit ergo timor dom. pop. id est, a domino immissus.
- 4 Et egressi sunt, & c. i. generaliter & perfecte, sicut quando v-
nus homo exit nihil remanet de illo in loco vnde exit. Vel
aliter, quasi homo vnus, i. vno corde & vna voluntate ad li-
berandum obfessos.
- 5 Et recēfuit eos in Beze. nomē est ciuitatis in qua rex regna-
uit Adoni bezech, vt habetur Iud. 1.
- 6 Virorum autem Iuda. Segregatim numerabantur, eo quod
ista tribus erat nobilior & bellicosior.
- 7 Cras erit vobis salus. i. in futuro, de proximo tamen.
- 8 Mane exhibimus ad vos. Irifone loquebantur, eo quod scie-
bant auxilium eius affuturum in crastino.
- 9 Et fa. est. & c. di. cras. ab illa die in qua viri Iabes dixerāt ver-
bum præcedens. Mane exhibimus, & c. non autem a die qua di-
xerat Saul: Cras erit vobis salus & c. quia quando numerauit po-
pulum, adhuc distabat a loco obfidiōis, & postea nuntij Ia-
bes redierunt ad suos, & propter hoc sicut dictum est, illud
quod dixit Saul. Cras erit vobis salus, non accipitur pro die
crastino, sed pro futura die, de proximo tamen.
- 10 Consi. & c. Vt repente irruentes super exercitū filiorum
Ammon ex diuersis partib. magis tenerēt, alia terrerēt eos.

- 11 Et ait populus. Hic consequenter describitur Saulis cōfir-
matio in regem, quia populus videbat, Saulē potenter trium-
phasse, iō volebat eos interficere qui eum despexerūt in sua
electione, prout dictum fuit in fi. ca. præc. sed Saul hoc fieri
impediuit, vt a clementia regnare inciperet offensas pprias
remittendo, vnde dicit Seneca lib. de clementia. Nullū ex
omnib. magis decet principem quam clementia. Magni. n.
animi proprium est placidum esse tranquillumque, offensas
& iniurias remittere. Muliebre autem est litigare, & morē
irę suę gerere. Allegauit autem rationem dicens.
 - 12 Quia hodie. quasi dicat, procedēdum est ad gratiarū actio-
nem & non ad occisionem.
 - 13 Dixit autem. Videns Samuel quod populus cōcorditer cō-
fentiebatur electiōni factę de Saul, ideo tunc voluit eam inno-
uare seu confirmare solenniter, & in loco solenni, iō subdi-
c.
 - 14 Et fece. quia iam translatum erat ibi tabernaculum domi-
ni & arca.
- Moraliter exponendo, Naas qui serpens interpretat, dia-
bolum significat, qui filius Israel. i. fidelibus inimicatur. Que-
rit autem oculos dextros eruere & sinistros dimittere, vt sa-
pientia quę desursum est & ad salutē animę ordinatur, peni-
tus auferatur, & sapientia mundana, quę terrena est animalis et
diabolica. Iac. 3. d. remaneat, vt sic homines terrenis vitijs im-
plicentur. Contra ipsum autē venit rex Israel. i. rex glorię Je-
sus Christus cū trib. ordinibus. f. Apostolis, Martyrib. & Con-
fessorib. cuius victoria incipit a vigilia matutina, & in calore
Solis consummat, quia a principio p̄dicationis Euāgelij ce-
pit potestas demonis diminui, & adueniente iudice in pote-
state claritatis suę in extremo iudicio totaliter auferetur.

MORALITER.

† Ipse vero querit eruere oculos dextros virorū Iabes, quę
calor interpretat, nā viris charitate teruentibus malignus in-
fidia. Per oculū autē significatur intētio. Matt. 6. c. Si oculus
tuus fuerit simplex. i. intentio tua, secundum Aug. p oculū igit
dextrū intentio ad bona spiritualia, per sinistrū autē ad ter-
poralia designatur. Per hoc igit qđ Naas oculos dextros vi-
rorū Iabes querebat eruere, significat qđ diabolus intētiōes
virorū in charitate feruentiū querit a bonis spiritualibus to-
taliter auertere. Per hoc autē, qđ viri Iabes quęsierūt auxiliū
regis, significatur qđ diabolo impugnati dicto mō debēt ad
auxiliū regis regū. Iesu. Chři p de. oras orationēs recurrere.
10 Constituit Saul, p. p. c. i. Nā rex noster angelos p tres hierar-
chias diuisit, & omnes sunt in adiutorium nobis contra de-
monis

monis exercitū Heb. 1. d. Omnes administratorij spiritus sūt i mi-
nisterium missi ppter eos qui capiunt hereditatē salutis. Et sic debet
latur Naas cū suo exercitu, id est, diabolus cū angelis mali-
gnis. Apoc. 12. b. Michael & angeli eius præliabant cū dracone, &
draco pugnabat & angeli eius, & nō præualuerūt, neque inuentus est
eorum locus in celo. E accipitur hic celū pro ecclesia militate.
† Venite & ca. in Ga. & inn. b. Ex noua nāque victoriā de dia-
bolo habita, inuouandū est Chři regnum per nouā oblatio-
nē laudum diuinarum. Nec mirandū, quod per Saulem pro
tēpore quo fuit bonus, significetur Iesus Christus, sicut in lra
dicetur de Dauid & Salomone. Sicut enim dictam fuit in
principio huius operis, leo propter diuersas proprietates ali-
quando signat diabolum, aliquando Christum,

CAP.

ACAPVT XII.

CAP. XII.

Dixit autem Samuel ad uniuersum,

Dixit autem Samuel ad uniuersum Israel: Ecce audiui vocem vestram iuxta omnia, quæ locuti estis ad me, & constitui super vos regem, & nunc rex graditur ante vos. Ego autem fenui, & incanui. Porro filij mei vobiscum sunt. Itaque conuersatus coram vobis ab adolescentia mea usque ad hanc diem ecce præsto sum & loquimini de

Theodo. Cum esset Iudex, excedebat à p̄tate, & eam tradebat Regi. Erat ergo consentaneum, vt q̄ gesserat narraret, & quòd in republica gerèda cum laude esset versatus, sentientem haberet populum, legitimam illi, docens potestatem.

Augusti. Saul autem rex non ad permanendum electus est à Domino, sed secūdū cor populi durum & malum datus ad eorum correptionem, non ad utilitatem, secundum illam sententiam: Qui regnare facit hominem hypocritam propter peruer-

me coram domino, & coram Christo eius, vtrum bouem cuiusquam tulerim, aut asinum, si quempiam calumniatus sum, si oppressi aliquem, si de manu cuiusquam munus accepi, & contempnam illud hodie, restituumque vobis. Et dixerunt. Non es calumniatus nos, neque oppressisti, neque tulisti de manu alicuius quippiam. Dixitque ad eos. Testis est dominus aduersum vos, & testis Christus eius in die

hac, quia non inueneritis in manu mea quippiam. Et dixerunt. Testis. Et ait Samuel ad populū. Dñs, qui fecit Moysen, & Aarō, & eduxit patres nostros de terra Ægypti, adest. Nunc ergo stete, vt iudicio contendam aduersum vos coram domino, de omnibus misericordiis domini quas fecit vobiscum, & cum patribus vestris, & quomodo ingressus est Iacob in Ægyptum, & clamauerunt patres vestri ad dominum, & misit dominus Moysen, & Aaron, & eduxit patres vestros de Ægypto, & collocavit eos in loco hoc. Qui oblitum sunt domini Dei sui, & tradidit eos in manus Sisaræ magistri militiæ Hasor, & in manu Philistinorum, & in manu regis Moab, & pugnaverunt aduersum eos. Postea autem clamauerunt ad dominum, & dixerunt: peccauimus, quia dereliquimus dominum, & seruiuimus Bualim, & Astaroth. Nunc ergo erue nos de manu inimicorum nostrorum, & seruiemus tibi. Et misit dominus

peruersitatē populi.

CHRYSOSTOMVS.

Quoniā Samuel pro se magnam proposuit laudem, at tamen nullus illum arguit, quia non dicebat, vt se ipsum laudaret, sed quoniam regē constitutus erat, pro defensione sua posuit, volens illum erudire, vt humilis sit ac mansuetus. Neque enim quis illum tunc iure conuenerat, vel arguerat vt defensione haberet opus, sed vt illum faceret meliorem hæc dicebat, etc.

Hom. 24. in 2. Cor.

† vel testificamini contra me.

† cuiuspiam occupauit sub. bona.

† occupasti nos, i. bona nostra.

E

† Gen. 46. 2.

† Iud. 4. 2.

1. Reg. 17. Amos 7. Mich. 3. † supra 8 d. & 10. c.

¶ a Messis F

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XII.

Dixit autem. Hic consequenter describitur increpatio populi à Samuele. viderat enim populus regem electum prospere egisse, & ideo poterat credere in petendo super se regem non peccasse. cuius contrarium Samuel ostendit in hoc c. 1. declarando suam innocentiam, & secundo populi culpam, ibi. Et ait Samuel. Primum autem ostendit Samuel per hoc, quòd petitioni populi condescenderat de institutione regis, in qua erat, quodammodo abiectio Samuelis, ut dictum fuit supra. 8. ca. & hoc notatur cum dicitur. Ecce audiui vocem vestram, &c. Secundo in hoc, quòd diu inter filios Israel sine calumnia iuxerat, & hoc notatur cum dicitur: Ego autem fenui, & subditur. Porro filij, &c. Quasi diceret, remanebunt pro me obsides ad satisfaciendum, si alicui teneor, & satisfacere non possum. Loquimini, &c. co. id est, Saule rege, qui de nouo erat inunctus, propter quod Samuel coram eo volebat iudicari. Vtrum bouem cuiusquam. ponendo in opere meo. Aut asinum. super eum de loco ad locum iacendo. Si quempiam calumniatus. iniuste ad iudicium trahendo. Si oppressi ali. damnum quodcumque seu iniuriam inferendo. Si de ma. etiam pro iusto iudicio reddendo. Ex quo patet, quòd proprijs sumptibus, & laboribus officium iudicis exequabatur, prout dictum fuit supra 7. Et contempnam, &c. nolens mihi retinere.

10 Et dixerunt. & sic testificati sunt eius innocentiam. 11 Dixitque ad. qui presens est ubi que. 12 Et testis Christus, scilicet Saul, qui presentialiter aderat. 13 Et dixerunt. replicando, quod supra dixerant ad maiore affirmatione, secundum illam translationem. In Heb. habetur. Et dixit testis, quod exponunt Heb. dicentes, quod postquam populus testificatus fuerat Samuelis innocentiam, ipse Samuel quasi iuxta hoc testimonium diuinum, quod est maius, & firmitus, dicendo. Testis est dominus. id est rogo, ut sit testis, & tunc venit vox à Deo missa, & dixit, testis, testificando Samuelis innocentiam. 14 Et ait. Hic consequenter Samuel declarat populi culpam, & primo verbo, secundo miraculo, ibi. Sed & nunc ista. Circa primū Samuel declarat primo Dei misericordiam erga populū, cum dicitur. 15 Dominus qui, scilicet iudiceos nuntios suos ad educendum populū Israel de Ægypto. sequitur. 16 Quomodo in. Vbi cum dominus saluauit à periculo famis. 17 Et cla. cum affligeretur ab Ægyptijs, ut habetur Exod. 3. 18 Et col. scilicet in terra optima lacte, & melle manante. Consequenter ostendit ex opposito populi ingratitude, cum dicitur. 19 Qui oblitum sunt. per idololatriam, & alia mala. 20 Et tradidit eos. vt per flagella reduceret eos ad bonum. 21 In manu. id est, regis Asor, ut habetur Iud. 4. 22 Et in manu. ut habetur Iud. 10. & 11. 23 Et mi. id est, Gedeon, ut habetur Iud. 6.

10 Et

Et

MORALITER.

1 Dixit autem. In hoc autem capitulo Sanctus Samuel suam declarat innocentiam, dicens. 3 Loquimini. Non dicit coram hominibus, sicut hypocritæ, qui querunt iustificari coram mundo. 4 Vtrum boues. Per calumniam inferendo.

8 Si de ma. cu. mu. ac. &c. pro iustitia exercenda. Per hoc informati debent principes, & prelati, vt regant populū sibi subditum sine calumnia, & auaritia. Secundo arguit populū de petitione regis, ostendens, quòd dominus rex eorum fuerat immediatus per iudices tãquam per ministros, & vicarios eos saluans, dicens.

8 Si de

Tom. 2.

N

a Messisti. RAB.

A Collectio, s. Gentilis populi ad fidem. **b** Voces, idest tonitrua, & pluias. Nō est consuetudo Iudææ in tempore æstatis pluere.

i 2. de mirab. s. c. scri. ca. 9.

Augustin. Samuele innocente Dominum. Dominus per pluias, & horribiles voces intonuit, quibus plebs, quæ audierat se Dominum reputasse ne regnaret sibi, intelligeret, quos fragores per Samuelis iterū Dominus deprecationem compefcuit, postquam populi de hac re penitentiā intus aspexit.

R. Salomon Deus excitauit ista tonitrua, vt confutaret pernicitiam populi. Nam si tanta erant vires Samuelis, vt posset cælum commouere, & tonitrua deuocare, quomodo non potuit hostem profligare, & præcise reipublicæ?

CAP.

† tonitrua, & infra.

C

a Qui & Gedeon, timor viri. **b** Idest Samson fort. filius. **c** Apertus, vel apertus, vel apertio.

Ierobaal, & Badan, & Iephte, &

a Nominatus seu postulatus à Deo.

Samuel, & eruit vos de manu inimicorum vestrorum per circumitum, & habitastis confidenter. Videntes autem, quod Naas rex filiorum Ammon venisset aduersum vos, dixistis mihi: Nequaquam, sed rex imperabit nobis, cum dominus Deus vester regnaret in vobis. Nunc ergo præsto est rex vester quem elegistis, & petistis. Ecce dedit vobis dominus regem. Si timueritis dominum & serueritis ei, & audieritis vocem eius, & non exasperaueritis os domini, eritis, & vos & rex, qui imperat vobis sequentes dominum Deum vestrum. Si autem non audieritis vocem Domini, sed exasperaueritis sermones eius, erit manus domini super vos, & super patres vestros. Sed, & nunc stante, & videte rem istam grādem, quam facturus est dominus in

a conspectu vestro. Nunquid non messis tritici est

b hodie? Inuocabo dominum, & dabit † voces, &

pluias, & scietis, & videbitis, quia grande malum feceritis † vobis in conspectu domini, † vos

petentes super vos regem: Et clamauit Samuel ad dominum, & dedit dominus voces

& pluias in die illa. Et timuit omnis populus nimis dominum, & Samuelem. Et dixit vniuersus populus ad Samuelem. Ora pro seruis tuis ad dominum Deum tuum, vt non moriamur. Addidimus enim vniuersis peccatis nostris malum, vt peteremus nobis regem.

Dixit autem Samuel ad populum: Nolite timere. Vos fecistis vniuersum malum hoc. Veruntamen nolite recedere a tergo domini, sed seruite domino in omni corde vestro, &

nolite declinare post vanā, quæ non procedunt vobis, neque eruent vos, quia vana sunt.

Et non derelinquet dominus populum suum propter nomen suum magnum, quia † iurauit dominus facere vos sibi populum. Absit autem à me hoc peccatum in domino, vt celsam orare pro vobis, & docebo vos viam bonam, & rectam. Igitur timete dominum, & seruite ei in veritate, ex toto corde vestro. Vidistis enim magnifica, quæ in vobis gesserit dominus, quod si perseueraueritis in malitia, & vos, & rex vester pariter peribitis.

a sed sequimini dominum tanquam ducem verum.

a Mundi desideria.

a Quomais me, & dominum offenderitis.

a Christum Dei verbum.

a sicut filii.

a Non ex necessitate.

a Non ex necessitate.

a Non ex necessitate.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et Badan. & idest, Samson, qui descendit de tribu Dan, vt habetur Iud. 14.

2 Et Badan. de quo Iudi. 5.

3 Et Iephte. de quo Iudi. 11.

4 Et Samuel. loquitur de seipso tanquam de alio.

5 Et eruit, &c. quotiescunque inuocastis fideliter eius auxilium.

6 Et habitastis confiden. quādiu fuistis ei boni subiecti, fuit, & ipse rex vester immediatus.

7 Videntes autem. Ista fuit vna causa petendi regem, vt dictum fuit supra 8. cap.

8 Dixistis mihi. dissuadenti vobis petere alium regem.

9 Nequaquam. scilicet, erimus sine rege homine.

10 Nunc er. licet enim Saul fuerit à Deo electus, vt dictum est supra c. 9 & 10. tamen ista electio imponitur hic populo, eo quod ad petitionem populi facta fuit. Cetera patent vsque ibi.

11 Erit manus. idest, ita erit super vos de futuro, sicut fuit super patres vestros de præterito.

12 Sed. Hic consequenter Samuel arguit malitiam populi miraculo, quia ad ipsam declarandam facta sunt subito tonitrua, & pluiæ contra

tra solitum cursum naturæ in terra illa, & hoc est, quod dicitur.

13 Nunquid. q. d. isto tpe non consueverunt talia fieri, & si aliquando fiant, non tamen, ita repente, vel subito, sicut factum est ad preces Samuelis, & absque dispositione aeris præcedente, idco subditur.

14 Et timuit. Videns insolitum miraculum, & timens mori præ horrore tempestatis.

15 Nol. tim. eos. affecurauit, quando confessionem eorum de petitione regis, & alijs malis audiuit.

16 Nolite reced. semper eum sequentes per debitum cultum.

17 Et no. id est, post idola ea colendo, quia in illis nulla est efficacia vos saluandi, sicut medicina dicitur vana, quæ nullam habet efficaciam in sanando.

18 Et non. quādiu sibi fuerit subiectus per debitum cultum.

19 Quia iurauit. sicut habetur Gen. 22. Per me, &c.

20 Absit au. Quamuis enim populus eum abiiecisset, vt patet ex supra dictis 8. cap. tamen peccatum reputabat sibi si non oraret pro eis. et hoc est intellegendum quantum ad bona gratiæ, & gloriæ consequenda, idco subditur. Et do. vos.

21 Timete dominum. timore filiali.

22 Et seruite ei, &c. absque diminutione.

23 Ex toto corde. absque diminutione.

CAP.

MORALITER.

† Missi dominus. Per hoc signatur, quod prælati, & prædicatores debent ostendere populis Dei beneficia, vt cognoscant eius

eius bonitatem, & per oppositum suam ingratitude, nam opposita iuxta se posita magis elucescunt, vt sic per veram penitentiam ad Deum redeant, & ipsi fideliter seruendo verum dominum recognoscant.

MORA-

C A P. XIII.

Ilius unius anni. * R. DAVID. Dicitur filius unius anni, quod vnum annum iam regnasset, antequam confirmaretur in Galgala. * Chaldaeus. Paraph. Erat simplex, & innocens, tanquam

puer unius anni.

* PRO COP. Symmachus exponit, *Sicut puer anniculus.* Quo verbo simplicitas animi ipsius ostenditur, quam in regno habuit, qua tamen non longo tempore vsus est. Quo circa additur, *Et duob. annis regn. & cat.* nempe cum illa morum simplicitate. Postea ad prauitatem declinans, diuina gratia destitutus est.

* HIERONYMVS. Non de Isboseth filio Saul dictum e hoc Sic enim erat Saul innocens, quando regnare cepit, sicut filius est unius anni, & in eadem innocentia, duobus annis regnasse dicitur.

R A B. per anticipationem dicit de Isboseth filio Saul, de quo in sequentibus dicitur *xl. annorum erat Isboseth cum regnare cepisset super Israel, & duobus annis regnavit.* Si autem a morte Heli omne tempus concluditur, quo Samuel, & Saul regnauerunt, inueniuntur *xl. anni vsque ad mortem Saul.* Quando ergo Saul regnare cepit, filium habebat unius anni, qui post mortem patris regnavit in Israel duobus annis, & a latronibus occisus regnum dimisit Dauid.

Ilius unius anni erat Saul cum regnare cepisset: duobus autem annis regnavit super Israel. Et elegit sibi Saul tria milia de Israel. Et erant cum Saul duo milia in Machmas, & in monte Bethel, mille autem cum Ionatha in Gabaa Benjamin. Porro caeterum populum remisit vnumquemque in tabernacula sua. Et percussit Ionathas stationem Philistinorum, quae erat in Gabaa. Quod cum audissent Philisthim, Saul cecinit buccina in omni terra dicens: Audiat Hebraei. Et vniuersus Israel audiuit huiusmodi famam. Percussit Saul stationem Philistinorum, & terexit se Israel aduersus Philisthim. Clamauit ergo populus post Saul in Galgala. Et Philisthim congregati sunt ad praeliandum contra Israel triginta milia virorum, & sex milia equitum, & reliquum vulgus, sicut

^a Id est humilis tanquam paruulus, & lactens.

^a Tante scilicet, & mansuete, postea enim magis tyrannus fuit, quam rex.

^a vsque hodie vicus grandis ostenditur in finibus Heli, ditans ab ea octo miliaribus iuxta villam Rhama, & antiquum retinet nomen. Interpretatur autem humilitas.

^a Alias d.c.

Dauid. Continuat ut tempus Samuelis cum tempore, & regno Saulis. Historici enim non poterant connumerare numero iudicum, quoniam propheta erat, & non toto tempore vitae suae populum iudicauerat, ut alij.

^b Gabaa. Vrbs est Phinees filij Eleazari, vbi ipse Eleazar sepultus est, & interpretatur, col

lis patruelis. Bene tria milia Israelitarum electa sunt ad pugnandum contra Philistheos. hi. n. soli apti sunt ad pugnandum contra hostes ecclesiae, qui habent perfectam fidem trinitatis, in qua existant superiores hostibus suis. Philisthim heretici, qui pari consensu aduersus ecclesiam conspirantes eam de populari conantur, quibus alij abiurata fide sociantur. alij dum fidem palam confiteri metuunt quasi in cavernis latitant. Varietate vno impietatis vinculo colligatae ad decipiendum discurrunt. Equites potentia tumidi, qui hereticos iuuant. *Vulgus sicut arena*, multitudo hectica persuasione aggregata. Viri cum Saul remanentes Catholici Christo firmiter adherentes.

^c Reliquum vulgus sicut arena, etc. * IOSEPHVS. Cum Palaestini cognouissent castra sua ab Hebraeis obfessa, indignati, & contemptum Hebraeorum magnam iniuriam iudicantes, iudaeis praelium intulerunt, ducentes pedestrium quidem trecenta milia, curruum vero triginta millia, & equitum sexaginta millia.

Rabbanus.

^f praefectum, aut ducem, t qui.

libr. 5. Antiq. cap. 6. ^f praefectum, aut ducem, siue praesidem. ^f abominabilis fuit, vel fecit: Israel inter Philistheos, vel coram Philistheis.

Ca. Abscon-

NICOLAUS DE LYRA. C A P. XIII.

Ilius. Postquam descripta est Saulis electio, hic sunt describitur eius reprobatio. & hoc ex triplici causa. Prima fuit diffidentia, & usurpatio. Secunda temeraria iuratio, c. 14. Tertia cupiditas, & elatio. ca. 15. Circa primum, primo describitur diffidentiae ratio. secundo diffidentis, usurpatio, ibi: *Ait ergo Saul.* tertio incursum hostium, ibi: *Porro Philisthim.* quarto impotentia ad resistendum ibi, *Porro faber.* Causa vero diffidentiae duplex fuit. Prima fuit ex percussione stationis Philistinorum, propter quam Saul, & filij Israel formidabant Philistinorum aduentum. Secunda fuit dilapsus populi a Saul, propter metum, qui ponitur ibi. *Quod cum audissent.* Circa primum, quia in hoc ca. agitur de Saulis prauaricatione, permittit eius bonitas ut nullus de sua iustitia presumat, & ut opposita iuxta se posita magis elucescant, cum dicitur, *Filius unius anni erat, & c.* i. ita innocens, & purus a peccato, sicut puer unius anni. Cuius rationem assignant Hebraei, & probabiliter, dicentes, quod quum homo primo uetur ad aliquod officium magnum a Deo, sicut Saul fuit electus in regem ab ipso, ut patet ex precedentibus simul sibi datur a Deo gratia iustificans, & ipsum disponens ad suum officium exercendum, nisi ipse ponat obicem. Saul autem in sua electione non posuit obicem gratiae diuinae, quia scimus, quod dicitur super 9. c. *erat electus, & bonus, & non erat vir de filiis Israel melior illo.* Aliqui autem exponunt de Isboseth filio Saul, dicentes quod habebat unum annum tantum quando Saul incepit regnare, & secundum hoc ly Saul, est datiuus casus, cum dicitur. *Filius unius anni erat Saul,* i. ipsi Saul. Sed hoc patet falsum pro illud, quod habet 2. Reg. 2. d. *Quadragesima annorum erat*

erat Isboseth cum regnare cepisset. Fuit autem institutus immediate post mortem patris, ut ibidem dicitur. pater autem regnavit 20. annis tantum. propter quod tenentes hoc dictum dicunt, quod inceptio regni Saul hic accipitur immediate post mortem Heli, quod tempus fuit quadragesima annorum, ut habetur Act. 13. Sed hoc non valet, quia in nullo alio loco sacrae scripturae reperitur, quod sacra scriptura determinando principium regni cuius regis, determinet hoc per aetatem filij sui. Et ideo, quia ista expositio de scriptura non habet auctoritatem eadem facilitate continetur qua probatur, & prima magis tenenda est, ut videtur. 2. *Duo. aut an. re. & c.* f. in bonitate, & innocentia sua licet pluribus annis regnauerit existens in malitia. Vel aliter potest dici, quia post duos annos a principio regni sui Dauid fuit a Deo electus in regem inunctus per Samuel, ut habet infr. 16. ca. & ex tunc Saul non regnavit de iure, sed tantum usurpatiuus, propter quod anni sequentes a regno suo hic refecantur. Consequenter ponitur percussio stationis Philistinorum, cum dicitur. 3. *Et percussit.* quod erat signum manifestum rebellionis filiorum Israel ad Philisthaeos, ideo subditur. 4. *Audiant He.* Hoc fecit Saul proclamari, ut filij Israel praecauerent sibi ab insultu Philistinorum in hoc facto contemptorum, & non confiderent de ipsis in aliquo. unde subditur. 5. *Et Phil. & c. mi. cur.* Non est verisimile, quod tot essent currus, sed accipitur hic numerus hominum in curribus existentium, quia tunc temporis in curribus pugnabant pro magna parte, ut habetur in pluribus locis sacrae scripturae. 6. *Et reliquum.* Hyperbolica locutio est, ad designandum magnam populi multitudinem.

1 Quod

M O R A L I T E R.

2 [†] *Et duob. an. Act. 13.* Dicitur, quod regnavit xl. annis. Sed hic ponitur tantum tempus quo permansit in humilitate, & bonitate. Ex quo patet, quod rex malus tempore malitiae suae non est secundum veritatem rex dicendus, sed tantum aequiuoce, sicut oculus lapideus, aut depictus, & idem dicendum de prelo malo, & multo plus, quia regit in spiritualibus, quam temporalibus

ralibus praefertur, corruptio. n. optimi pessima iudicatur. 3 *Et percussit Io. sta.* Per Ionathan, qui donum columbae interpretatur, dominus Iesus Christus significatur, super quem spiritus sanctus apparuit in specie columbae, cum baptizaretur. Ipse vero stationem Philistinorum percussit, quando descendens ad infernum, inde patres potentem liberauit. Philisthim autem interpretantur cadentes, ideo signant demones, qui de caelo per suam superbiam ceciderunt.

Tom. 2.

N 2

A *Abfconderunt fe in fe.* Rab. abfconffis, f. quibufdā Iſraelitis, qui Saulē, & populū, q̄ cū eo erat reliquerant, q̄dā pars illorum, qui Hebrēi vocātur timore perterriti deſecerūt à Saul, & à viris, q̄ cum eo erāt, & deſcēderūt in caſtra Philiftinum. vt in ſequentibus. Sed & Hebrēi, qui fuerunt cū Philiftinum hecū, & nuduſteru, aſcēderātq; cum eis i caſtris, reuerſi ſunt, vt eēt cū Iſrael qui erant cū Saul, & Ionatha. omnes quoque Iſraelite, q̄ ſe abſcōderāt i mōte Ephraim, audiētes, quōd fugiſſent Philiftinum, ſociauerunt ſe cum ſuis in prelio.

B *Afferre mihi holocauſtū, &c.* PROCOP. Samuel Sauli preceperat, vt ſeptem diebus ipſum expectaret, deinde ſacris rite pactis, ordines inſtrueret

B At ille cū videret Paſtino- rū copias collectas eſſe nō expectauit prophetā, quemadmodum preceperat. Quare reiectio ei nunciatur.

R. Leui. Saul iſtis ſacriſciis elicere voluit Spiritū prophetiē, vt ipſe ſibi eſſet propheta, & ſine Samuele inteligeret voluntatem Dei.

TERTVL. At legit Saul, ſed nondum deſpector prophete Samuelis.

Ignatius. Saul dignitatis honore priuatus eſt, qui non expectaſſet Samuelem p̄ncipem ſacerdotum. Oportet igi, & vos reuereri ſupiores.

CLEMENS.

arena, quæ eſt in littore maris plurima. Et aſcendētes caſtrametati ſunt in Machmas ad Orientem Bethāuen. Quod cum vidiffent viri Iſrael ſe in arcto poſitos (taſſielus enim erat

populus) abſconderunt ſe in ſpeluncis, & iſt abditis, in petris quoque, & in antris, & iſt cisternis. Hebrēi autem tranſierūt Iordanē, in terrā Gad, & Galaad. Cumq; adhuc eſſet Saul in Galgala, vniuerſus populus perterritus eſt, qui ſequebatur eum. Et expectauit ſeptem diebus iuxta placitum Samuelis, & non venit Samuel in Galgala. Dilapſuſq; eſt populus ab eo.

Ait ergo Saul, afferre mihi holocauſtum, & pacifica. Et obtulit holocauſtū. Cumq; cōpleſſet offerens holocauſtum, ecce Samuel veniebat. Et egreſſus eſt Saul obuiā ei, vt ſalutaret eum. Locuſque eſt ad eum Samuel: Quid feciſti? Reſpondit Saul: Quia vidi, quod dilaberetur populus à me, & tu non + veneras iuxta placitos dies, porro Philiftinum congregati fuerant in Machmas, dixi: Nunc deſcendent Philiftinum ad me in Galgala, & faciem domini non + placavi: + neceſſitate compulſus, obtuli holocauſtum domino. Dixitque Sa-

Samuel ex præcepto domini iuſerat, vt expectaret ſe, donec veniret ad vngendum illum regem, & offerendas viſtinas ſeptem diebus, ſicut in conſecratione ſacerdotis, quod quia non eū todium recte arguitur.

muel ad Saul: + Stulte egiffi, nec cuſtodiſti + mandata domini Dei tui, quæ præcepit + tibi: Quod ſi non feciſſes, iā nunc præparaſſet

CLEMENS. Rom. Quem admodum non erat licitū alieni genō, & eū, qui non eſſet Leuita, aliquid offerre, vel ad altare accedere ſine Sacerdote, ita vos ſine Ep̄o nihil facite. Vt enim Saul cū ſine Samuele obtuliſſet, audiatur, quoniam ſuſtra feciſti: Ne Iac̄ ois ſine ſacerdote p̄ficiēs aliquid, fruſtra facit. *Stulte egiffi, nec.* RAB. Videtur quibusdā Saul inculpabiliter ſacriſciffiſſe, q̄a Samuel expectatus iuxta placitum nō venit. Qui autem diligēter inquirat, inuenit eum iure culpatum & inobediētiæ reum. Apud Hebræos, ita diſtinguitur, & *deſcendes ante me in Galgala: Ego quippe deſcendam ad te.* Deinde interitur: *ad offerendas oblationes & immolandas viſtinas pacificas ſeptem diebus, expectabis donec veniam ad te, & oſtendam tibi, quæ facias.* Non ergo Samuel ſe expectari ſeptem diebus precepit, ſed ad offerēdas oblationes, & immolandas viſtinas pacificas, ſe ſeptem diebus expectari voluit, quod ille non fecit, & ideo merito culpatur, & ſtultitię arguitur.

Iosephus. Samuel non recte Saulem feciſſe dixit, eo quod orationes, & ſacriſcificia, q̄ Dei voluntate erant faciēda pro populo, offerre petulanter ipſe præceſſerit.

Quod ſi non ſe. Auguſt. Non ſic accipiendū eſt quaſi dominus Saulē in æternū parauerit regnaturū, & hic noluerit fer-

uare

NICOLAUS DE LYRA.

1 Quod cum. Hic ponitur ſecunda rō diſſidentia, ſ. propter reſcſſū populi a Saule, quia aliqui præ timore Philiftinorū abſconderunt ſe in locis occultis. Alij autem tranſierunt Iordanē, qui eſt in parte Oriē tali terræ promiſſionis. Terra aut Philiftinorū, vnde veniebāt ſuper filios Iſrael, erat in parte oppoſita, ſ. Occidentali, quia eſt ſuper mare mediterraneum, quod eſt terminus terræ promiſſionis à parte Occidentis, & iō Hebræi fugientes tranſibant Iordanē. tū vt fugerent ad partem oppoſitam, tū quia timebant, quōd Philiftinum non tranſirent Iordanem, eos inſequendo. Ex his patet litera vſque ibi.

2 Et expectauit, &c. bene dicitur iuxta, quia non totaliter, et complete expectauit, vt videbitur poſtea.

3 Ait ergo, &c. Hic conſequenter deſcribitur diſſidentis vſurpatione. diſſidebat enim de populo ſuo, quem videbat in timore poſitum, & de aduentu Samuelis ad offerendum ſacriſcificium, & ideo ſtulte vſurpauit ſibi illud officium, dicens.

4 Afferre mihi holo. propter quod à Samuele veniente reprehenditur, cum dicitur.

5 Quid feciſti? quaſi diceret, rem tibi illicitam. propter hoc poſtea ſubditur.

6 Stulte egi. Mandatū dñi hic dicitur verbum Samuelis loquentis Sauli ex parte dñi, vt habetur ſupra x.c. Ex verbis autē Samuelis in hoc loco, q̄ abſque dubio reputanda ſunt vera, oportet dicere, q̄ Saul hic graniter peccauit, ſed quo peccauerit, diuerſimode dicitur. Ad cuius intellectionem recurrendū eſt ad intellectionē verbi Samuelis habitū ſupra x.c. quod tale eſt. Et deſcendes ante me in Galgala, &c. vſque ibi. Et oſtendā tibi, q̄ facias. Includit, q̄ ibidē fuit expoſitum tripliciter, & ſecundū primā expoſitionē Saul peccauit in hoc, quod non expectauit Samuelem ad offerendū ſacriſcificiū ſeptē diebus. continuis p̄ ſua vocatione in regē, quia Saule præoccupante offerre Samuel fuit turbatus, & reſcſſit, & ſic illa ſolēnitatis vii. dierū dimiſſa fuit. ſecundū vero expoſitionē ſecundā, quæ eſt Andreæ, Saul peccauit in hoc, q̄ no expe-

ctauit Samuelē vii. diebus, prout fuerat ſibi diſtū, ſed tantū ſex. quia debebat expectare Samuelē vii. diebus, poſtquā Samuel recepiffet eius nuntium, ita q̄ illa dies in qua Samuel recepiffet nuntium Saulis, non erat de numero vii. dierū expectationis, Saul autē illā diē intra illū ſeptenariū incluſit, & ſic ſex diebus tantum expectauit, ſecundum vero tertiam expoſitionē, q̄ videtur mihi probabilior. Saul peccauit in tribus. Primo, quia non expectauit Samuelē vii. diebus, cōplete, vt erat ſibi iniunctum, quod patet ex textu, vbi dicitur. Cumq; cōpleſſet offerens holocauſtū, ſ. Saul, Ecce Samuel veniebat, ita q̄ venit die vii. & de tali hora, quod poterat offerri ſacriſcificiū, q̄ vſque ad horā iugis ſacriſcicii veſperini poterant alia ſacriſcificia offerri. Secundo peccauit, q̄ officiū ſibi illicitū, ſ. offerendi per ſeipſum vſurpauit, q̄ eſt graue peccatū. q̄ patet ex hoc, q̄ rex Ozias volens offerre incenſum, quod non pertinebat ad regis officium, percuffus fuit lepra a dño, vt habetur 2. Para. 26. d. & factus fuit tremotus in ſignū iræ diuinæ, ut habetur Zach. 14. Tertio peccauit in hoc, quod peccatū ſuū non recognouit humiliter cū argueretur à Samuele dicente ſibi. Quid feciſti? ſed ſe voluit excuſare ex neceſſitate imminentis belli, quæ excuſatio nulla erat penitus, quia talis oblatio ſacriſcicii non eſt Dei placatio, ſed magis offenſio. **7** Quod ſi. Hoc videtur falſum, quia præordinatio diuina certa eſt, & inſallibilis. Præordinatū autē erat à Deo, regnū concedendū tribui Iudæ, vt habetur Genefis xlix. b. Non auferet ſcep̄trū de Iudæ. Dicendū, q̄ ordinatio diuina de aliquo futuro aliquando accipit prout eſt in diuina p̄ſcientia, & ſic immutabilis eſt: Alio mō accipitur ſecundum diſpoſitionē eārū ſecundariū, i. ſecundū merita, & demerita hominū, ex quibus diſponunt, vt per hoc puniātur, vel remunerentur ſecundū ordinationē diuinā, & talis ordinatio mutabilis eſt ſicut merita, et de merito hominū, & frequenter contingit, q̄ ordinatio diuina de aliquo futuro, iſto ſecundo modo exprimitur in ſacra ſcriptura, ſicut Io. 4. b. dicitur. Adhuc xl. dies, & Ninive ſubuertetur. quin demerita illius ciuitatis exigebant eius ſubuerſionem à Deo futuram, ſed quia egerunt p̄nitentiam, hæc ordinatio fuit mutata, quia ciuitas

MORALITER.

6 Dixitque Samuel ad Saul, ſtulte, ſ. vſurpado tibi officium legalis

galis ſacerdotij, & incomparabiliter plus peccant illi, qui ſibi officium ſacerdotis euangelici vſurpant.

uare peccanti, sciebat enim peccaturum. Sed pparauerat; regnū eius, in quo esset figura regni æterni, vnde addidit. *Et nunc regnū tuū nō stabit tibi.* Stetit ergo, & stabit, qđ in illo significatū est, sed nō huic stabit, quia non fuerat regnaturus in æternū, nec pgenies eius, vt latē per posteros alter alteri succedentes videretur impleri quod dictum est in æternū.

a *Sed nequaquā.* Reprobatio Saulis ablatio regni Iudæorum. Dauid ei superstes Christus populo Iudæorū successurus.

b *Quæsiuit sibi.* Non quasi vbi sit nesciens, sed per hominem more hominum loquitur, quia, & sic loquēdo nos quærit. Non solum enim Deo pati, sed ipsi quoque vnigenito, qui venit quætere, quod perierat, sic iam non eramus, vt in ipso effemus electi ante mundi constitutionem. Quæret ergo sibi, dixit, suum habebit. vnde in Latina lingua hoc verbum accipit præpositionem, & acquirit, dicitur, quod factis apertum est. Sine præpositione etiam quætere intelligitur acquirere, ex quo lucra vocantur quæstus.

c *Virum iuxta cor.* Dauid significat, vel ipsum mediatorem noui testamenti, qui figurabatur in charismate in quo vnctus est Dauid, & progenies eius.

d *Porro faber fer.* & c. * THEOD. Cū eos vicissent alienigenæ vniuersæ

dominus regnum tuum super Israel in sempiternū, sed nequaquam regnum tuum vltra confurget. Quæsiuit sibi dominus virum iuxta cor suum, & præcepit ei dominus, vt esset dux super populum suum, eo quod non seruaueris, quæ præcepit dominus. Surrexit autem Samuel, & ascendit de Galgalis in Gabaa Benjamin. Et reliqui populi ascenderunt post Saul, obuiam populo, qui expugnabant eos, venientes de Galgala in Gabaa in colle Benjamin. Et recensuit Saul populū qui inuenti fuerant cum eo, quasi sexcentos viros. Et Saul, & Ionathas filius eius, populusq; qui inuentus fuerat cum eis, erat in Gabaa Benjamin. Porro Philisthijm † confederant in Machmas. Et egressi sunt ad præliandum de castris Philisthinorum tres cunei. Vnus cuneus pergebat contra viam Ephraim ad terram Saul. Porro alius ingrediebatur per viam Bethoron. Tertius autem verterat se ad iter † termini imminentis valli Seboim contra desertum. Porro faber ferrarius non inueniebatur in omni terra Israel. Cauerāt enim Philisthijm, ne forte facerent Hebræi gladium, aut lanceam. Descendebat ergo omnis Israel ad Philisthijm, vt exacueret vnusquisque vomerem suum, & ligonem, & securim, & sarculum. † Retusæ itaque erant acies vomerum, & ligonū, & tridentū, & securium usq; ad stimulū corrigendū. Cumq; venisset dies prælii, non est inuentus ensis, & lācea in manu totius populi, q̄ erat cū Saule, & Ionatha, excepto Saul, & Ionatha filio eius. † Egressa est autē statio Philisthijm, vt trāscēderet in Machmas.

res in exilium pellerentur, vt desolatam plebē facilius seducerēt. Nūc quoque antiquus hostis ab instantia eruditionis prælatos auertit, vt & ipsos, & subditos facilius decipere possit. Duplici reatu Diabolus constringitur, superbia qua cecidit, & inuidia qua alios deijcere contendit. Philisthijm autē interpretantur duplex ruina. Hebræi transeuntes. Nō enim habemus hic manentem ciuitatem, sed futurā inquirimus.

cap. *Et egressi.* Sciebant. n. esse filios Israel sine armis, & paucos iō per tria loca intrauerunt terrā corū ad p̄dandū, quia non timebāt de resistētia corū. 8 *Vnus.* In Hebr. h̄f. *Contra viā*

næ, vniuersum ferrū acceperūt, & phibuerūt ne possiderēt aliud. Quāobrē apud eos fiebant agri colēdi instrumēta. Dē tē āt Symmach⁹ interpretat⁹ est aratrū. Siclū vocauit staterē. * EVCHER. Sicut tūc Philisthijm cauerāt ne facerēt Hebræi gladiū, aut lanceā, & ne haberēt fabros ferrarios, qui arma ad repugnādū facerent, ita Chaldæi destruxerūt Hierusalem, & vastata omnia terra, satagebant vt nullus in ea remaneret artifex qui vel sedata iyrbis incenia cōponere, vel postea resarcire diruta.

RABBANVS. Diabolus quoque per paganos per hæreticos, & per falsos Christianos studet prohibere, ne sint doctores in ecclesia, qui spiritualia arma faciant, & nobis ad pugnandum tribuant. Pagani enim prohibuerunt, ne Christiani liberalibus imbuerentur artibus. Hæretici quoque persuaferunt principib. vt Catholici Ecclesie defensionibus exercitus.

† vel egressi sunt principes exercitus.

† termini, q̄ respicit contra vallem, vel regionis vergētis in vallē.

† A quo se dete: derent.

† Vt facilius possent superare.

† Vomerem controuersia hæreticorum bonorum acuit sensum.

† Retusæ itaque erant acies vomerum, & ligonū, & tridentū, & securium usq; ad stimulū corrigendū.

† Qui possēt facere arma.

† Cauerāt, & c. Quia Philisthijm dñantes Hebræis transtulerant fabros de terra Israel in terrā suā, ne fabricarent eis arma, permittebant tñ, quod filij Israel haberent instrumēta ad colēdū terrā. Iō subditur. 12 *Descendebat ergo oīs Israel, & c.* Sed hoc erat tpe pacis, sed postq̄ Ionathas percussērat statio nē Philisthinorū, non audebant illuc descendere. Iō subdit. *Retusæ itaq; erāt acies, & c.* 13 *Vsq; ad stim.* i. vsque ad aculeū quo stimulant boues. Hoc est dictū, q̄ in quolibet instrumēto fetreo præparando quantūcunq; paruo acies erat retusa, ex cā prædicta, quia non audebant filij Israel descendere ad fabros existētes i terra Philisthijm. 14 *Cūq; venisset dies, etc.* Id est, illud tēpus in quo præliandū est p̄ prædatores prædictos. 15 *Nō est inuē.* & c. ex causa prædicta. 16 *Excepto Saul, & c.* Dicunt Hebræi, quod miraculose dati sunt eis gladij. Sed nō est verisimile, quod scriptura tñ signum tacuisset. Nec oportet ad hoc inducere miraculum, quia reges, & filij regum multa habent, & maxime de armis, q̄ vulgares non habent.

† vel egressi sunt principes exercitus.

† vel egressi sunt principes exercitus.

† vel egressi sunt principes exercitus.

† vel egressi sunt principes exercitus.

† vel egressi sunt principes exercitus.

† vel egressi sunt principes exercitus.

† vel egressi sunt principes exercitus.

† vel egressi sunt principes exercitus.

† vel egressi sunt principes exercitus.

† vel egressi sunt principes exercitus.

† vel egressi sunt principes exercitus.

† vel egressi sunt principes exercitus.

† vel egressi sunt principes exercitus.

† vel egressi sunt principes exercitus.

† vel egressi sunt principes exercitus.

† vel egressi sunt principes exercitus.

† vel egressi sunt principes exercitus.

NICOLAUS DE LYRA.

uitas nō fuit subuersa. isto mō dñ hic Sauli. *Quod si.* i. si nō fecisses q̄ mandatū dñi, & stetisses in bonitate in qua eras qñ regnare cepisti, esses dispositus, vt cōfirmaret tibi regnū, & filijs tuis. Ista tñ confirmatio est intelligenda sub p̄ditione, s. si Saul, & posteri eius staret in bonitate, quod est mutabile. Qualiter autē mutabilitas taliū stet eū imutabilitate diuinæ p̄sciæ, diligentius pertractare p̄tinet ad primum sentētiarū. 1 *Sed ne.* i. vltra te, q̄a filius eius Isobeth nō regnauit super totū Israel, nec ēt super illū pacifice, & cū hoc paruo tpe, vt haberet 2. li. Reg. 2 *Quæsiuit sibi.* s. ipsum Dauid. 3 *Et præcepit.* Licet hoc cēt adhuc futurū, tñ loquitur per modū præteriti pp certitudinē diuinæ p̄uidentiæ prout est in mente diuina, q̄a est certa de futuro, ac si iā cēt i actu p̄nti, vel fuisset de p̄terito. 4 *Surrexit.* Quo ibat popul⁹ Israel p̄ Philisthæos inermis, & paruo numero, vt patet ex sequētib. vt ex p̄ntia Samuelis p̄solaret. Vel, iuit i collē dñi vbi erat p̄gregatio p̄phetarū, q̄ erat p̄pe Gabaa, vt ibi vacaret ōoni, p̄ p̄p̄to Dei. 5 *Venientes.* Hoc refert ad p̄p̄m sequētē Saul. Cetera patēt. 6 *Porro.* Hic p̄nt̄ describitur hostium incurfus cum dicitur. 7 *Et egressi.* Sciebant. n. esse filios Israel sine armis, & paucos iō per tria loca intrauerunt terrā corū ad p̄dandū, quia non timebāt de resistētia corū. 8 *Vnus.* In Hebr. h̄f. *Contra viā*

MORALITER.

7 *Et egressi.* Per hoc autē significatur, q̄ demones, qui vt dictū est, per Philisthæos intelliguntur, de tribus nos tentant. Primū est concupiscentia oculorū, & demones de hoc tentantes significantur per primum cuneum, cum dicitur. 8 *Vnus cuneus.* Quæ fertilis interpretat. Concupiscentia vtero oculorū bona tēporalia coaceruare semper nititur. Secundum autem est superbia vitę, & demones de hoc tentantes per secundum cuneum significantur, cum dicitur. † *Porro, & c. per vi.* quę domus excelsa interpretatur, iō per ipsam superbia vitę intelligitur, q̄ semper ascendere conat. Tertium

Tertiū autē est concupiscentia carnis, & demones de hoc tentantes per tertium cuneum significantur, cum dicitur. † *Tertius, & c. Sebo.* q̄ interpretatur capra, pp quod significatur concupiscentia carnis, per quam homines assimilantur aīalib. brutis. vnde v. Eth. vita voluptuosa dñ vita pecudum. 9 *Porro fa.* Demones enim student ad hoc, quod fabricatores armorū spiritualiū tollātur de terra fidelium. Huiusmodi vero fabri sunt doctores, & prædicatores, qui contra demonomum insultant fideles armant suis sanctis exhortationib. propter quod illi, qui eos impediunt in tam bono actu, ministri sunt demonum hoc calu. Tom. 2. N 3

C A P. XIII.

† vel acie aut
præfectum, si
ne duces exer-
citus, & infr.

ET accidit. a Ionathas. Joseph. Palæstini tribus agmini-
bus exercitum dandētes, & per totidē itinera discurre-
tes, Hebræorum prouinciā deuastabant, vidētibus Rege, &
filio eius Ionatha, & terram defendere non valētib. Dumq̄;

residerent super
collē excelsum
terrāque popu-
lari respicerent,
eis in maxima
angustia consti-
tutus, Ionathas
cum armigero
suo constituit,
vt latēret ad ho-
stium tabernacu-
la properarent,
turbamque eis,
& quendam mo-
dum commotio-
nis inferrēt, &c.

† quod
Ionathas. Co-
lumbæ donum.

B Hi sunt, qui do-
no spiritus san-
cti replentur, p̄
quos dominus
hæreticorum cō-
uentus dissipat,
atque in fugam
vertit. Armiger
eius spiritualiū
discipuli, qui
non per plana,
sed ardua iter
arripunt, quia
sacerdotes ho-
stibus contraire
nequeunt, si nō
per arctam viam
gradientes, in-
ter vtrumque te-
stamentum, &
inter prospera,
& aduersa quasi
duos scopulos
dextra leuaque
incedunt, & ad
alta contempla-
tionis toto ani-
mi nisu conscendunt. Ionathas, nō nisi prouocatus ad hostes
transit,

† Septuaginta
aliquid nobis
alii virtutum
salutē p̄ nos.

† præfecti, vel
aciei, idest or-
dinantes Iel-
lum, & Itarū-
tes populum.
Chal. interpr.
custodie, id
est, quæ in cir-
cuitu castra
custodiebant.

† Flores.
† Angustians eum.

transit, quia catholici aduersus hæreticos non contentionē
commouent, nisi prius ad certamen prouocentur. Ionathas
ergo in agro culturae, hostes prosternit, & doctores in me-
ditatione scripturæ hæreticos vincunt.

b Veni, et transeamus ad stationē, etc. * THEODORETVS. Qu

C A P. XIII.

ET accidit in quadam die, vt diceret Ionathas filius Saul ad
adolescentem armigerum suum. Veni, & transeamus ad
stationem Philisthinorum, quæ est trans locum illum. Pa-
tri autem suo hoc ipsum non indicauit. Porro Saul mora-

batur in extrema parte Gabaa sub malo granato, quæ erat in † agro
Gabaa, & erat populus cum eo quasi sexcētorum virorum. Et Achias
filius Achitob, fratris Ichabod, filij Phinees, qui ortus fuerat ex Heli
sacerdote domini in Silo, portabat Ephod. Sed & populus ignorabat
† quo isset Ionathas. Erant autem inter ascensus per quos nitebatur
Ionathas transire ad stationem Philisthinorum, † eminentes petrae ex
vtraque parte, & quasi in modum dentium scopuli, hincinde præru-

pti, nomen vni Boses, & nomen alteri Sene. Vnus † scopulus promi-
nens ad Aquilonem ex aduerso Machmas, & alter ad Meridiem con-
tra Gabaa. Dixit autem Ionathas ad adolescentem armigerum suum,
Veni transeamus ad stationem Philisthinorum incircuncisorum ho-
rum, si forte faciat dominus pro vobis, quia non est in domino † dif-
ficile saluare, vel in multis, vel in paucis. Dixitque ei armiger suus: Fac
omnia, quæ placent animo tuo. Perge quo cupis, & ero tecum vbicū-
que volueris. Et ait Ionathas. Ecce nos transimus ad viros istos. Cum-
que apparuerimus eis si taliter locuti fuerint ad nos: Manete donec
veniamus ad vos, stemus in loco nostro, nec ascendamus ad eos. Si
autem dixerint: Ascendite ad nos, ascendamus, quia tradidit eos do-
minus in manibus nostris. Et hoc erit nobis signum. Apparuit igitur
vterque stationi Philisthinorum. Dixeruntq̄; Philisthijm: En Hebræi
egrediuntur de cauernis in quibus absconditi fuerant. Et locuti sunt
viri de statione ad Ionatham, & ad ad armigerum suum. Dixeruntq̄;
Ascendite ad nos, & ostendemus vobis rem. Et ait Ionathas ad armi-
gerum suum: Ascendamus, sequere me. Tradidit enim eos dominus

† de
tra
& d
tra
† de

Cur Ionathan
volens irruere
in hostes, dedit
quædam signa
armigero? Non
dedit symboli-
ce, sed vt fide-
lis, volens nos-
se Dei volunta-
tem, vt si ab ip-
sis essent vocati,
in eos irruer-
ent, tanquam
Deo aperte o-
pem ferente.
Quod autem in
Deo confidens,
in præuisum se
dederit pericu-
lum, testantur
hæc verba. Non
est difficile Domi-
no, & c. Hæc
enim verba sūt
animæ, quæ in
Deo confidit.
Cum autem sic
confidisset, non
fuit spe frustra-
tus. Nam fudit
castra hostium.
Illi enim igno-
rantes se, inter
se interimebant
vt, qui essent
collecti ex di-
uersis ciuitati-
bus, & inter se
inuicem habue-
runt pro hosti-
bus.

* IOSEPH.
Alij perēpti mo-
riebantur, alij,
fugientes per sa-

† de
tra
& d
tra
† de

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. XIII.

ET accidit, &c. Hic consequenter describitur trās-
gressio Saulis ex temerario iuramēto. Et primo
ponitur iurandi occasio. Secūdō ipsa iuratio, ibi:
Admirauit autem Saul. Occasio autem iurandi fuit
auditas insequendi hostes coram Ionatha, & eius armigero
fugientes. & ideo circa hoc primo ponitur ipsius Ionathæ
constans audacia. Secundo mirabilis pugna, ibi: Et ait Iona-
thas. Tertiō pugnae notitia, ibi: Et respexerunt. Ipsius autem
Ionathæ audacia patet ex hoc, quod solus cum armigero
suo voluit ire ad tentandum si posset stationem Philisthino-
rum debellare. Et patet litera vsque ibi.

2 Patri autem hoc ipsum, &c. Ne per ipsum impediretur. Cæ-
tera patent vsque ibi.

3 Portabat. Idest, vestem sacerdotalem, cui coniunctum est
rationale

rationale iudicij, vt h̄c Exo. 27. vt in ea consuleret dñm coram
arca dñi, quæ erat ibi cum exercitu, vt habetur infra eod. c.

4 Erāt aut̄ inter, &c. Erat. n. ibi quasi quædam ruptura mon-
tis, & vallis in medio, habēs ex vtraq; parte scopulos i modū
dētū, & per illū locū quærebat Ionathas transire. Dicit aut̄
Iosephus, quod Ionathas rogauit dñm deuote, vt posset Phi-
listhæos debellare, & dñs p̄cessit, dās ei signū, s. qđ si Philis-
thæi videntes eū dicerent. Ascendite ad nos, qđ dñs p̄ Iona-
than, & armigerū suū debellaret eos. Et sic patet lit. vsq; ibi.

5 Ascendite ad nos. Irrisorie loquebantur, quia videbāt Iona-
than, & armigerū eius, euntes hinc, & inde ad quarendum
transitum, & Philisthæi loquebantur eis, ac si quærent
rem perditam.

6 Et ait Ionathas, &c. Hic consequenter describitur ipsius Io-
nathæ mirabilis pugna, q̄ facta est virtute diuina. Et sequit̄.

7 Tradidit enim eos. Et hoc ostenditur per effectum, cum sub-
ditur.

* Itaque

M O R A L I T E R.

1 Et accidit. Per Ionathan, qui columbæ donum interpreta-
tur, dñs Iesus Christus significatur. nam ad modū columbe
caret amaritudinis felle. Per hoc autem, qđ Ionathas ascen-
dit per scopulos ad destruendam Philisthinorū stationē, si-
gnificatus fuit ascensus Christi in ciuce per clauos, & sic de-
struxit stationē demonū, frāgēs infernum, & inde liberans
collegium

collegium sanctorum patrum. Per armigerum autem eius
intelligitur beatus Franciscus, qui arma Christi non solum
in mente per fidem, sed etiam in corpore per expressam si-
militudinem portauit, & per crucem pœnitentię post Chri-
stum incedens, frequenter demones fugauit, non solum de
corporibus obsessis, sed etiam de ciuitatibus, & locis, vt in
eius legenda plenius continetur.

A *Adiuravit autem Saul, &c.* * Ioseph. Cum sacerdos Saulem vincere, & hostibus fortiter prevalere dixisset, ille Palestinos inuasit. Refugerunt etiam ad eum, qui se per cavernas celauerant. Congregatis autem quasi decem milibus. Hebreorum, persecutus est inimicos. Igitur siue propter inopinata vi-

storix gaudiu, dum saepe felices contingat extolli, siue ignorantia faciente, palmae illius decus pessima lamentatione fedatum est. Volens enim funditus interimere Palaestinos, maledixit Hebraeis, ut si quis a caede se retinens inimicorum, aliquid ante nocte comederet, maledictus esset.

B * **PRO COP.** Si Saul insipienter, & temere anathematizavit, cur Deus illud anathema ratum habuit? Primum, cum redarguit, & convincit, quod devotione imprudenter fecerit. Deinde, docuit neque huiusmodi anathemata contemnenda esse. Pium vero hic scopum praefixum habet, ad Dei enim gloriam dirigitur.

C hic scopum praefixum habet, ad Dei enim gloriam dirigitur.

In manus Israel. Ascendit autem Ionathas reptans manibus, & pedibus, & armiger eius post eum. Itaque cum vidissent faciem Ionathae, alij cadebant ante Ionathan, alios armiger eius interficiebat sequens eum. Et facta est plaga prima, qua percussit Ionathas, & armiger eius, quasi viginti virorum in media parte iugeris, quam par boum in die arare consuevit. Et factum est miraculum in castris per agros. Sed, & omnis populus stationis eorum, qui ierant ad praedandum obstupuit, & conturbata est terra. Et accidit quasi miraculum a Deo. Et respexerunt speculatores Saul, qui erant in Gabaa Benjamin, & ecce multitudo prostrata, & huc illucque diffugiens. Et ait Saul populo, qui erat cum eo, Requirit, & videte quis abierit ex nobis. Cumque requisissent, repertum est non adesse Ionathan, & armigerum eius. Et ait Saul ad Achiam. applica arcam Dei. Erat enim ibi arca Dei in die illa cum filiis Israel. Cumque loqueretur Saul ad sacerdotem, tumultus magnus exortus est in castris Philistinorum, crescebatque paulatim, & clarius resonabat. Et ait Saul ad sacerdotem. Contrahe manum tuam. Conclamaui ergo Saul, & omnis populus, qui erat cum eo, & venerunt usque ad locum certaminis. Et ecce versus fuerat gladius uniuscuiusque ad proximum suum, & caedes magna nimis, sed & Hebraei, qui fuerant cum Philistinum heri, & nudius tertius, ascenderantque cum eis in castris, reuersi sunt, ut essent cum Israel, qui erant cum Saul, & Ionatha, omnes quoque Israelitae, qui se absconderant in monte Ephraim, audientes, quod fugissent Philistinum sociauerunt se cum suis in praelio. Et erant cum Saul quasi decem milia virorum. Et saluauit dominus Deus Israel in die illa. Pugna autem peruenit usque ad Bethauen, & viri Israel sociati sunt sibi in die illa. Adiuravit autem

Erat autem considerandum, quid pugnantium labor, & fatis necessitas esset. * CHRISOSTOM. Quid hoc iuro fructius fieri posset? Fatigatos enim, & multo labore praefatis milites cum refocillare debuisset, & recentiores hostibus immittere, per iuramentum necessitatem famigrauissime ipsos tradidit. Nec quod verum simile erat, ex tanto numero unum saltem iuramentum transgredi cogitavit, neque, quod milites, & milites pugnantes, & multum a disciplina alieni, ventrem vincere nesciunt. Et ideo tantum diabolo aditum aperuit, ut non tantum duo, & tria, & quatuor, sed, & multo plura hoc ex iuramento per iuramentum texeret.

* THEODO. Saul eminens concipit, cum per vestem sacerdotalem didicisset victoriam impetum fecit in alienigenas. Stulte autem, & insipienter subiecit anathemati eum, qui cibi, & potus ante vesperam esset particeps.

Porro

D H 14. ad po. Antio.

fuit pauor.

† princeps exercitus, & vator ex parte runt etiam ipsi. † vel numerate. † vel numerant sent.

† multiplicabatur. † paulatim, & clarius resona bat.

Quest. 31.

† bellatores autem transierunt.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Itaque cum. Dicit Iosephus, quod quaedam nebula subito surrexit, propter quod Philistinum non cognoscebant Ionatham, nec seipsum ad inuicem, & sic mutuo se trucidabant, & ex eadem causa Philistinum reuertentes de praeda pugnabant cum suis, qui remanserant in castris, & econuerso. ideo subditur postea. Sed & omnis populus stationis eorum, qui ierant ad praedandum obstupuit, & conturbata sunt castra. Alij vero dicit, & melius ut videtur, quod hoc contigit, eo quod Deus percussit Philistinum, qua tollitur visio, seu cognitio illius, quod esset alicui expedire, seu necessarium videri ab eo, sicut percussit fuerunt milites quarentes Helisaeum capere, quos econtrario duxit quasi captos usque ad medium Samariae, ut habetur 4. Reg. 6. & hoc videtur per illud quod subditur.

2 Et factum est mirac. In percussione eorum, qui erant in statione

3 Per agros, &c. Quantum ad redeuntes de praeda, qui similiter percussi fuerunt. Si enim hoc contigisset per nebulam, ut dicit Iosephus, non esset miraculum, quia frequenter confurgit naturaliter, & repente. Praeterea, ita obnubilasset visum Ionathae, & armigeri sui, sicut Philistinorum, cuius scripturae textus innuit, quia distincte aduersarios cognoscebant, & interficiebant. Item quia speculatores Saul a longe viderunt bellum illud, prout sequitur immediate.

4 Et respexerunt. Hic consequenter describitur praedicta pugnae notitia, per hoc, quod speculatores Saul viderunt bellum, & annuntiauerunt Sauli, tamen antequam iret illuc, voluit quaerere consilium domini, quia habebat populum paucum & inermem. & hoc est, quod subditur.

5 applica arcam domini. id est, applica te ad consulendum dominum, si debeamus ire ad illud bellum. Sequitur.

6 Contrahe manum. Extenderat enim sacerdos manus in oratione. Et quia non habebat cito responsum, & Saul erat sollicitus pro filio suo absente, ideo dixit sacerdoti, ut quiesceret a petitione, quia volebat statim filio suo succurrere, ideo subditur.

7 Conclamaui ergo Saul. Et patet litera usque ibi.

8 Sed, & Hebraei, qui. Aliqui enim Hebraei timore ducti con-

iunxerant se aduersariis, sed videntes debellationem eorum, & conuersionem ad fugam, ad suos reuersi sunt. Similiter, qui praeter timore se absconderant, ad praedium cum suis egressi sunt, & patet litera.

9 Adiuravit autem, &c. Videns autem Saul suos aduersarios fugere, omnino voluit eos persequi, & ideo ne populus impeditetur a persecutione aduersariorum, praecipit ut nullus de populo suo aliquid gustaret, donec inimicos percussisset. & hoc praecipit sub poena mortis, & obseruationem praecipiti iuramento firmavit.

Igitur ad maiorem sequentium euidentiam, per modum inquisitionis scholasticae quaeritur. Vtrum Saul hoc iurando peccauerit: Et videtur, quod non, quia motus fuit ad iurandum bono zelo, scilicet, ut infideles, & nominis Dei persecutores occiderentur, quod non solum erat licitum, sed etiam bonum, & meritorium, ergo &c. Item si Saul iurando peccasset, Ionathas comedendo contra praecipitum patris non peccasset, quod videtur falsum, quia propter eius comestionem Deus cessauit dare responsum, ut infra dicitur. eo. cap. Deprehensus etiam fuit Ionathas per iudicium diuinum, ergo, &c. Ad oppositum est sententia doctorum hunc locum exponentium.

Ad hoc dicendum, quod Saul in dicto iuramento peccauit dupliciter. primo, quia male iurauit. secundo, quia peius implere voluit. Primum declaratur sic, quia licet iuramentum sit bonum in necessitate, & cum debitis circumstantiis, si tamen haec deficiant malum est, sicut autem fuit in proposito, quia Deus victoriam sufficientem dederat, & miraculose, ut patet ex praedictis, & ideo non erat necessitas insequendi hostes vel tertius absque diuino consilio, quod Saul non expectauerat, ut patet per praedicta. Item Saul praecipiendo, quod populus nihil comederet casum necessitatis non excepit verbo, nec intellectu. quod patet ex hoc, quod Ionathan filium suum, qui in necessitate positus medicum mellis comederat, voluit omnino occidere. Casus vero necessitatis ab omni praecipito, & lege exceptus est, & ideo peccauit Saul non excepto, quod debuit excipere. Item, quia iuramentum

Saul iurando dupliciter peccauit.

Ga *Et non manducauit, &c.* * Septuaginta. Et non gustauit vni

A uersus populus panem, & omnis terra prauidebat.

adu psychi. * TERTVL. Non gustauit totus populus eius, & tota terra prauidebat.

Ho. 14. ad po.

* **CHRYSO.** Vidisti quanta vorago? Mensa ex temporanea, vt & accedendi facilitas, & nutrimenti suauitas, & latendi spes, in iuramentorum prauaricationem ipsos alliceret. Nam tames, & labor, & tempus, (c. n. inquit, terra prauidebat) tunc ad prauaricationem impellebant. Veruntamen illi cupiditatem continuerunt, nec intra se dixerunt, Quid nobis iuramentum Saulis curae est? Quis nostrum hoc iurauit? Nihil huiusmodi cogitauerunt, sed cum multa transibant reuerentia, & disciplinam seruabant.

Rabbanus. **b** Porro Ionathas. Columbe donu. Hic eos significat, qui accepta spiritus sancti gratia mundi parant spernere illecebras. Non enim potest contra allophylos spirituales, id est, daemones viriliter pugnare, qui mundi dulcedinem nescit declinare.

b Porro Ionathas. Columbe donu. Hic eos significat, qui accepta spiritus sancti gratia mundi parant spernere illecebras. Non enim potest contra allophylos spirituales, id est, daemones viriliter pugnare, qui mundi dulcedinem nescit declinare.

Eucherius.

c *Illuminati sunt.* RAB. Non ad videndum, quia ante videbat, sed ad discernendum, quia veritatem tetigerat vnde confundebatur. Quo facto monetur omnis, qui Deo vult militare, omnes voluptatum illecebras contemnere, *Mel distillant labia meretricis*, id est voluptas carnalis delectationem parit,

C **Proverb.** 5. 4.

NICOLAUS DE LYRA.

mentu suu vergebat in peiorem exitu, quia si populus ieiunio, & labore fatigatus aliquid cibi accepisset, maior plaga in hostib. facta fuisset, vt dicit inf. eo. c. Itē, quia fuit occasio peccandi toti populo, qui pp iurm suu nō fuit ausus sumere cibū aliqū vsque ad vesperā, pp qd veniēte vespera, populus lassus, & famelicus ex festinatione comedendi, peccauit comedens cum sanguine, vt in litera dī, Et sic patet, q Saul primo peccauit temerarie iurando. Secūdo peccauit impie adimplendo quantum fuit ex se, quia Ionathan innocentē voluit occidere. Vnde, & super hoc iurm temerarium repli cavit, dicens. *Hec faciat mihi Deus, & hac addat, quia morte morieris Ionatha.* Ad primū in oppositū dicendū, q bonitas motui non iustificat factū malum sequens. Si. n. aliquis motus pietate fureretur, vt det eleemosynā pauperi, non excusatur. Ad sm dicendū, q Ionathas comedendo mel non peccauit Tū quia pceptū patris non audiuit, vt dī in textu. Tum quia positus in necessitate comedit. Ex labore enim praelij, & ieiunio, & calore solis, ita erat fatigat⁹, q oculi eius, & alij sensus erāt nimis depressi. propter quod dicitur in textu, quod gustato modico mellis illuminati fuerunt eius oculi, qā cor de confortato, & resumptis viribus, facies eius fuit exhilarata, & viuacitas sensuum rediit. Quod autē inducitur de responso Dei propter ipsum denegato, & de eius deprehensione iudicio diuino, dicendum, quod diuina responsa fiunt ex eius mera gratia, & potest ea subtrahere pro sua voluntate, & sic subtrahit absque peccato Ionathae. De deprehensione vero eius dicendum, quod hoc fuit factum diuina ordinatione, ad declarationem suae innocentiae. Sciebant enim multi ipsum comedisē, qui tamen ignorabant eius necessitatem, & iuramenti patris sui ignorantiam, & ideo potuissent con-

parit. de qua mystice putatur Ionathan gustasse, & forte deprehensus, vix precibus populi liberatus est. vnde patet eum, qui mundi voluptate superatur, sanctorum suffragijs, & fraternalibus orationibus indigere.

a *Saul iudicauit ieiunium, ne si comederent, mora fieret vltioni inimicorum.*

Saul populum, dicens: **Maledictus vir, qui comederit panem vsque ad vesperum, donec vlciscar de inimicis meis.** Et nō manducauit vniuersus populus panem. Omneq; terrae vulgus venit in saltum, in quo erat mel super faciem agri Ingressus est itaque populus saltum, & apparuit fluens mel, nullusque applicuit manum ad os suum. Timebat enim populus iuramentum. Porro Ionathas non audierat, cum adiuuaret pater eius populum, extenditque summitatem virgæ, quam habebat in manu, & intinxit in fauum mellis, & conuertit manum suam

a *Nimio calore, & praelio, & ieiunio prius reuerberati.*

c ad os suum. **† Et illuminati sunt oculi eius.** Respondensq; vnus de populo ait: **Iureiurando constrinxit pater tuus populum, dicens: Maledictus vir, qui comederit panem hodie.** Defecerat autem populus. Dixitq; Ionathas. **Turbauit pater meus terram.** Vidistis ipsi, quia illuminati sunt oculi mei, eo quod gustauerim paululum de melle isto, quanto magis si comedisset populus de praeda inimicorum suorum, quam reperit? **Nōne maior facta fuisset plaga in Philistiim? Percusserunt ergo in die illa Philisthæos à Machmis vsque in Aialon.** Defatigatus est autem populus nimis, & versus ad prædam, tu-

* **CHRYSOSTO.** Diabolus à longe moliebat, & naturam ipsam cōtra seipsam diuidere. Nec enim Saulē tantum peritium patrare volebat, verum, & cædem filij componebat, ideoque, & Ionathan ad prauaricationem impulit. Nam malis insaturatus humanis, nec vnquam nostris expletus miserijs, nihil gloriosum se facere putabat, si cædem moliretur simplicem, sed nisi filij morte regis dextram pollueret, fecisse se nihil magnum arbitratur. Interfectus enim duplicem patri dolorem effecisset, filium enim, & filium qui nihil peccauerat, immolaturus erat.

* **TERTVL.** Lego Nathan prophetam agnoscentem Dauidi delictum suum in Vriam, & Achaz reum idololatriæ, & sanguinis, veniam meruisse, pœnitentiæ nomine, Ionathan filium Saulis, resignati ieiunij culpam deprecatione delesse.

* **AMBROSIVS.** Cū Saul abstinentiam suis omnibus in dixisset, & Ionathas eius filius præcepti nescius, inter medias acies hostium victor incedens fauum mellis gustasset, tanta indignatio repente commota

tra innocentem scandalizari, reputando ipsum transgressorem, & ideo publice deprehensus fuit, vt coram omnibus se excusando eius innocentia declararetur, & per consequens per populum sicut innocens liberaretur, reputado eius morte nefariam, vt patet in textu. His dictis ad expositionem literæ reuertamur, quæ satis patet ex dictis, paucis exceptis, quæ exponentur. *Adiuuauit autem Saul.* Residuum huius capituli sic diuiditur, quia primo ponitur iurantis præcipitatio, secundo ignorantis transgressio, ibi. *Porro Ionathas.* tertio facti inquisitio, ibi. *Et dixit Saul.* Circa primum dicitur: *Adiuuauit autem Saul populum dicens,* præcipitanter, & temerarie, vt dictum est.

1 *Maledictus vir, &c.* id est, morti adiudicatus.

2 *Qui comederit panem, &c.* id est, quemcunque cibum vnde nec Ionathas panem comedit, sed mel.

3 *Venit in saltum.* Apes enim mellificabant in arboribus in tanta copia, quod mel inde manabat ad terram, & propter talem copiam terra promissionis dicitur manans lacte, & melle in pluribus locis.

4 *Porro Ionathas non audierat, &c.* Hic consequenter describitur ignorantis transgressio. Et patet litera ex supradictis vsque ibi.

5 *Turbauit pater meus terram.* id est, homines terræ suæ, qui propter iuramentum suum erant fatigati ex ieiunio, & labore, nec poterant inimicos persequi. vnde dicitur hic. *Defatiga.* Cætera patent vsque ibi.

Malta

A cōmota est, vt & de-
ferretur victoria, & di-
uinitas laederetur. De-
nique nec bello finis
imponitur, nec regi
responsū propheti
cū datur. Vnius ergo
culpa, cunctis confer-
tur ignauia: & vnus
delicto omnibus ge-
neratur infirmitas.
Deficit virtus in exer-
citu, vbi deficit in ob-
seruatione ieiunium.

a *Populus peccasset do-
mino com.* Peccasse do-
mino & comedisse
cum sanguine dicun-
tur, quia mactatis vi-
ctimis non obrulerūt
ad sanctuarium sacer-
dotibus iuxta legem
adipem & sanguinē,
cū .s. sanctuariū se-
cum haberēt. Quādo
enim locus sctuarij
procul erat iubeba-
tur in terram sanguis
fundi: earū .s. vjctima-
rum quas preparabāt
ad esum suum. Cū
verō sanctuariū præ-
sens erat super altare
domini fundebatur,
vnde in Deut. *Sangui-
nem bestiarum marum
fundes in altari, carnibus
autē ipse vesceris.* Hoc
populus modo nō fe-
cit, ideo dicitur domi-
no peccasse, & cum
sanguine comedisse.

b *Occidite super istud, &c.* Vt fluat sanguis ad terram. Vel
comedit cum sanguine, quia ante sacrificium vespertinum
comederunt, quod post stragem vsus erat fieri ante cibum.
Vel in hoc peccauerunt (vt placet quibusdam) quod ad
ostium

lit oues & boues, & vitulos & mactauerunt in terra, comē-
ditque populus cum sanguine. Nuntiauerunt autem Sauli di-
^a *Quia occisis pecudibus nondum bene expurgatis à sanguine carnis coxerunt & comederunt.*
a centes, quod populus peccasset domino, comedens cum san-
guine. Qui ait: Præuaricati estis. Voluite ad me iam nunc sa-
xum grande; Et dixit Saul; Dispergimini in vulgus, & dicite
eis, vt adducat ad me vnusquisque bouem suum & aticem,
b & occidite super istud, & vescimini, & non peccabitis domi-
no comedentes cum sanguine. Adduxit itaque omnis popu-
c lus vnusquisque bouem in manu sua vsque ad noctem, & oc-
^b *Vt pro peccato populi interueniret.*
d ciderunt ibi. **E**dficauit autem Saul altare domino. Tuncque
primum cepit ædificare altare domino. Et dixit Saul; Irrua-
mus super Philisthæos nocte, & vastemus eos vsque dum illu-
cescat mane, nec relinquamus ex eis virum. Dixitque populus
Omne quod bonum videtur in oculis tuis fac. Et ait sacerdos
Accedamus huc ad Deum † Et consuluit Saul dominū. Num
persequar Philisthim? Si trades eos in manus Israel? Et non
e respondit ei in die illa. Dixitque Saul; Applicate huc vniuersos
angulos † populi, & scitote & videte per quem acciderit pec-
catum hoc hodie. † Viuit dominus Saluator Israel, quia si per
Jonathan filium meum factum est, absque retractatione morie-
tur. Ad quod nullus contradixit ei de omni populo. Et ait ad
vniuersum Israel. Separamini vos in partem vnā, & ego
cum Ionatha filio meo ero in parte altera. Responditque po-
pulus ad Saul; Quod bonum videtur in oculis tuis fac. Et dixit
Saul ad dominum Deum Israel; † Domine Deus israel da iu-
diciū, quid est quod non responderis seruo tuo hodie? Si in
me; aut in Ionatha filio meo hæc iniquitas est, da ostensio-
nem. Aut si hæc est iniquitas in populo tuo, † da sanctitatem.

cavit.

e *Applicate huc vniuersos angulos populi.* Angulos populi prin-
cipales vocat, quibus hinc inde populi tanquam angulis pa-
rietes adhærebant.

Gustans

D ostium tabernaculi
victimas suas non du-
xerunt.

c *Et occiderunt.* Oc-
cisio animalium est
baptisma, in quo vè-
tus homo moritur.
Ingens saxum super
quod fiebat occisio
fides est, sine qua nō
moritur verus homo.
Mactatio in terra hæ-
reticorum baptisma.
Cuius sanguinem co-
medunt, quādo abs-
que purificatione pec-
catorum sibi lotos ag-
gregant. Hæc anima-
lia de Philisthæis ca-
pta, significāt, aut de
hæreticis reductos,
aut de Gētilitate con-
uersos, illos imperiti
rebaptizant, istos ali-
ter quā ecclesia tra-
dit baptizant. Quos
Christus velut Saul
in fide sua quasi su-
per saxum grande oc-
cidendos boues & o-
ues, id est, in differen-
tias hominum bap-
tizari præcepit.

d *Tuncque primum
cepit ædificare altare do-
mino, &c.* Quia obe-
dienter & rectè. Su-
perius verō cum in-
crepatus est à Samue-

f le, non dicitur ædifi-
casse domino, quia
inobedienter ædifi-

E
† in v. 28. a
† maiores.

† 2. q. 2. §.
si Saul.

† 3. q. 7. c. sa-
cerdos.

† da perfectio-
nem vel fac
quod rectum
est. Lxx. da
manifestatio-
nem.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Mactauerunt.* & sic peccauit faciendo contra mandatum
legis. Hæc tamen litera diuersimodè exponitur: vno mo-
do sic: *Mactauerunt*, id est, in quolibet loco vbi erat com-
modius eis indifferenter, cū tamen prius deberent addu-
cere ante sanctuarium quod erat ibi præsens, vt supra di-
ctum est.

2 *Comeditque populus cum sanguine.* id est, antequam sanguis
aspergeretur ad honorem diuinum. Alio modo: *Mactaue-
runt in terra*, non super lapidem, vel locum taliter eleuatum,
quod posset bene sanguis exprimi de carnibus & effluere:
& sic comederunt cum sanguine, id est, carnes non suffi-
cienter depuratas à sanguine. Tertio modo exponitur, quia
antequam comederent de præda hostium debebant Deo
prius facere sacrificium, quod tunc non fuit factum, & om-
nia ista processerunt ex hoc: quod populus erat nimis fame-
licus, & festinabat comedere. Propter quod iuramentum
Saulis fuit populo peccandi occasio, vt supra dictum est.

3 *Voluite ad me iam nunc saxum grande.* vt ibi interficerentur
animalia secundum morem paternum, & sanguis bene ex-
primeretur.

4 *Et non peccabitis domino comedentes cum sanguine.* sicut ante
fecistis.

5 *Ædifi-*

5 *Ædificauit autem Saul altare domino.* Ad agendum gratias
de victoria concessa.

6 *Tuncque primum cepit ædificare altare domino.* Licet enim
prius obtulisset sacrificium, vt dictum est, capite præceden-
ti, hoc tamen fecit super altare prius ædificatum ab alio. Vel
quia illud sacrificium Deo non placuit, vt dictum fuit ibi-
dem. Dicunt tamen aliqui, quod istud altare quod hic dicitur
ædificatum à Saule non fuit aliud quā lapis magnus,
de quo dictum est, vbi mactabantur animalia, & exprime-
batur sanguis, & ibidem ad pes eorum cremabantur.

7 *Et dixit Saul.* Hic consequenter ponitur facti inquisitio
cuius inquisitionis præmittitur ratio, quæ fuit eò quod do-
minus non respondit Sauli, & patet litera vsque ibi.

8 *Applicate huc vniuersos, &c.* id est, totum populum ab ex-
tremitatibus castrorum.

9 *Et videte per quem acciderit peccatum hoc hodie.* Aestimab-
bat enim Saul quod Deus non negaret responsū absque
peccato alicuius de populo, quod tamen non oportet vt præ-
dictum est.

10 *Viuit dominus.* Modus est iurandi, ac si dicatur, per Deum
qui semper viuit. Cætera patent vsque ibi.

11 *Si in me, aut in Ionatha filio meo hæc iniquitas est.* vsque ibi
inclusiue.

12 *Da sanctitatem.* non est in Hebræo, nec de textu.

1 *Et captus*

A *Gustavi gustavi, &c.* Joseph. Ionathas dixit patri suo: Pater, nihil aliud scio, nisi quod ignorans maledictum à te prolatum, persequens inimicos sanguis gustavi mellis. Quæ Saul occidere se repere iuravit, quatenus & generis & naturæ simul amori hoc modo pponeret iustitiam. Quæ nequaquam mortis interminatione perterritus, sed animam ingenue nimis magnanimiterque componens: Nec ego supplico, inquit, pater, parcendum, mors mihi suavis est quæ pro tua geritur pietate, & populi magna victoria, maxima mihi consolatio est, Hebræos de Palæstinis reliquisse victores. In his itaque ois populus doluit, & nimis gemit iuravitq; non mori se pmittere Ionatham, victoriæ huius authorẽ. Et ipsi quidem arripuerunt cum à maledicto patris, orationes pro eo facientes, ut ei peccatum quocumque dimitteret Deus.

B *Ambros.* Saul ex ipsa diuinitatis offensione cognouit peccatum admissum effusione sanguinis expiandum. Videte quanta apud eum fuerit religionis obseruantia, qui offensum Deum oprauit etiam parricidio mitigare. Et quanta sit resoluti culpa ieiunij, quæ non nisi sanguinis effusione punitur. Et si ignorans Ionathas indictum à patre ieiunium, quia resoluere morti addicitur, qui sciens

sciens à Christo indictum resoluere ieiunium, quid meretur? *Chrysost.* Saul dixit, *Hæc mihi faciat Deus.* Et. Ecce tertium iuramentum, nec simpliciter tertium, sed cum multa temporis angustia. Festinabat enim diabolus ipsum in hanc impiam agere cadem, & impellere. Respondit populus:

Hæc nobis faciat Deus, &c. Ecce & populus iuravit, & regi contrarium iuravit. Nunc mihi reminiscimini funiculũ à pueris tractum, & disruptum, & trahentes supinos proiecentẽ. Hic necesse est iuramentum scindi, nam hos omnes verè iurasse est impossibile. Si rex voluisset resistere, totus restitisset populus, & tyrannis crudelissima facta fuisset, & bellum ciuile, & iugulationes, & cruores, & infinita cadauera ex vno parata iuramento. Cauete ergo penitus à iuramentis, &c.

b *Hæc faciat.* Iuramentum Hebræorum quod per contrarium intelligitur quod d. malum quod tibi debetur, mihi imputetur, si te non interfecero.

c *Qui fecit.* Multum profunt transacta bona. Nisi enim Ionathan præterita bona iuissent, imminetia mala non euasisset. Non enim ini-

ustus Deus, vt obliuiscatur bonorum.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et captus. *alias* deprehensus Ionathas, per sortem qua cecidit super eum ex causa supradicta.
- 2 Et indicauit. *causas suæ* comestionis supradictas.
- 3 Et ait gustans. *scilicet*, modicum in transitu.
- 4 Et ecce ego. *absque causa rationabili: & ideo liberauit eum populus, vt patet in litera.*
- 5 Et Saul confirmato regno. *Hic vltimò ponitur historia profectio. & patet litera vsque ibi.*
- 6 Et quocunque. *In Hebræo habetur: Et quocunque se vertebat impiè agebat, vel, impius fiebat, & litera immediatè sequens concordat, cum dicitur.*

Congre-

7 Congregatoque. *de qua percussione agitur cap. seq. in qua pluribus modis incurrit offensam domini, vt videbitur.*

8 Fuerunt. *Hic non nominatur Isboseth, non propter defectum ætatis quia iam habebat 20. annos & vltra, cum in morte Saulis fuerit annorum 40. vt habetur 2. Reg. 2. c. sed propter defectum magnanimitatis: quia fuit pusillanimis & ineptus ad prælium, propter quod in bello vbi mortuus fuit Saul, non fuit cum alijs fratribus suis.*

9 Patruelis, *id est, cognatus germanus, quia Saul & Abner fuerunt nati de duobus fratribus. vt habetur 1. Paralip. 8. c.*

10 Filius Abiel, *scilicet, Cis, vt habetur supra 9. cap. Erat autem bellum potens, quia Philisthæi erant potentes, & Saul partem suam contra eos fortificabat quantum poterat. ideo subditur. Nam quemcunque viderat Saul virum fortem, &c.*

CAP.

A D D I T I O.

In cap. 14. vbi dicitur in postilla. Et quocunque se vertebat superabat. In Hebræo habetur: Quocunque se vertebat iniquè agebat, vel impius fiebat.

Imò dictio Hebræica in hoc loco posita æquiuoca est. Vno modo significat idem quod vincebat vel superabat. Alio modo cõiori significat idem quod impiè agebat. Vnde translatio nostra habet veritatem iuxta primam significationem, quæ concordat cum litera præcedenti, vbi

vbi dicit: & pugnabat per circumitum aduersus omnes inimicos eius contra Moab, & filios Ammon & Edon, & reges Soba, & Philisthæos etiam constat quod in his prælijs non imponitur sibi peccatum in litera, sed solum victoria. Similiter concordat cum litera sequenti, cum dicitur: Et eruit Israel de manu vastatorum eius, quod solum sonat triumphum de inimicis, & non peccatum. Secunda verò significatio quæ est communior concordat cum processu vite ipsius Saul, postquam regnauit. vnde vtroque modo litera Hebræica de ipso Saule verificatur, &c.

CAP. XV.

Et dixit, & c. Bouem
Ideo iubet domi-
nus demoliri iumēta
Amalec, vt nec in iu-
mentis eius memo-
ria fiat. Dominus e-
nim dixerat se deletu-
rum memoriam Ama-
lec de sub cælo. Et
quia eius memoria
penitus deleta nō fuit
Saul per inobediē-
tiam peccauit. De
Amalec verò in Deu-
teron. dicitur: quia
extremos populi Dei
qui lassī residebant ce-
cidit. Lassos verò ex-
ponunt Hebræi im-
mundos, secundum
legem extra castra ma-
nentes. Quorum (si-
cut tradunt) circunci-
sionem amputarunt,
& ad subannationem
Dei in cælum proie-
cerunt.

Dixitque Saul Ci. Ci-
næus ipse est Ietro co-
gnatus Moysi, de quo
erant Cinæi, qui ha-
bitabant cum Ama-
lec. Consanguinei e-
nim erant, & in terra
eius hereditatem ha-
bebant. Misericor-
diam fecit Cineus
cum filiis Israel, quia
fouit Mosen in ter-
ra Madian, & consilium dedit ei quali ter gubernaret mul-
titudinem

CAP. XV.

Et dixit Samuel ad Saul: Me misit domi-
nus vt vngerem te in regē super popu-
lum eius Israel. Nunc ergo audi vocē
* domini: Hæc dicit dominus exerci-
tuum: † Recensui quæcunque fecit
Amalec Israeli, † quomodo restitit ei
in via, cū ascenderet de Aegypto.

Nunc ergo vade & percutite Amalec, & demolire vniuersa e-
ius, nō parcas ei, & nō cōcupiscas ex rebus ipsius aliquid, sed
interfice à viro vsque ad mulierem, & paruulum atque lacten-
tem, bouem & ouem, camelum & asinum. † Præcepit ita-
que Saul populo, & recensuit eos † quasi agnos, ducenta mi-
lia peditum, & decem milia virorum Iuda. Cumque venisset
Saul vsq; ad ciuitatem Amalec, tetendit insidias in † Torren-
te. Dixitque Saul Cinæo: Abite, recedite atque discedite ab
Amalec, ne fortè † inuoluam te cum eo. Tu enim fecisti mi-
sericordiam cum omnibus filiis Israel cum ascenderent de
Aegypto. Et recessit Cinæus de medio Amalec. Percussitque

Saul Amalec ab Heuila, donec venias ad Sur, quæ est è re-
gione Aegypti: & apprehendit Agag regem Amalec viuum.

Omne autem vulgus interfecit in ore gladij. Et pepercit
Saul & populus Agag, & optimis gregibus ouium & ar-
mentorum, † & vestibus, & arietibus, & vniuersis † quæ
pulchra erant, nec voluerunt disperdere ea. Quicquid ve-
rò † vile fuit, & reprobum hoc demoliti sunt. Factum est

tum tēporis penitentiæ ipsorum dedit, & expectauit donec
mensura

titudinem populi. **D**
c * Percussitque Saul Lib. 6. Anti-
quit. cap. 8.

Amalec, & c. Iose-
phus. Amalechita-
rum vrbes obsedit,
& alias quidem moli-
tionibus, alias suffos-
sionibus cloacarum,
& muris extrinsecus
è diuerso ædificatis:
alias autem fame &
fiti: alias verò modis
aliis obsidens, fortiter
capiens, ad necem
cunctorum infantum
& mulierum simul
accessit: nihil crudele,
nec dirum, nec vltra
humanam naturam se
facere credens. Pri-
mum, quod in hostes
hoc agebat: deinde
quod præcepto diui-
no, cui non obedire
foret grande pericu-
lum, ministrabat: ce-
pit etiam regem hos-
tium Agag captiuū.
Cuius corporis pul-
chritudinē magnitu-
dinemq; miratus, de-
creuit esse saluādum:
non hoc faciens diui-
na voluntate, sed pro-
priū iudicium sequēs.

* verbum.
† recordatus
sum corū que
† insidiarum
quas posuit.
† Congrega-
uit itaq; Saul
populū. Lxx.
& nuntiavit
Saul populo.

E
† Procop. Quod
Deus pœnam Amale-
chitarū hucusque di-
sculit, ipsius eiga ho-
mines amoris est &
benignitatis, qui tan-
tum tēporis penitentiæ ipsorum dedit, & expectauit donec
mensura

Com. in hunc
locum.
† contem-
pibile & dissolu-
tum.

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XV.

Et dixit Samuel. Hic consequenter ponitur tertia transgressio
Saulis, quæ processit ex cupiditate & superbia, eo quod ex uisito-
ria habita de Amalec concupiuit prædam, & arcum triumphalem ere-
xit ad sui iactantiam. Igitur circa hoc describitur mandati diuini sibi
facti denuntiatio, secundò ipsius transgressio, ibi: Et apprehendit,
Circa primum dicitur.

2 Me misit dñs vt vngerem te in regem super populum
eius Israel. Quasi dicat Samuel, ex hoc dñs esse sollicitus obedire Deo.

3 Nunc ergo audi vocē domini. Quasi dicat, prius transgres-
sus es offerēdo in persona propria quod tibi non licebat, ut dictum fuit
cap. decimotertio, & temerariè iurando, ut dictum fuit cap. decimo-
quarto, sed nunc aduerte ut obedias in nullo transgrediendo.

4 Recensui quæcunque fecit Amalec Israeli. Quia primò fi-
lios Israel impugnavit in deserto, ut habetur Exo. 17. & ideo demeruit
deleri ab hominibus usq; ad animalia, & à maiori usque ad minimū.
Dicit

Dicit autem hic Ra. Sa. quòd dominus præcepit hic animalia interfi-
ci, eò quòd inter Amalechitas erant multi sortilegi se transformantes
in similitudinem bestiarum. Sed hoc fictiuum uidetur, ideo primum est
magis tenendum, maximè cum similis interfectio alibi facta sit, ut pa-
tet Iudic. 20. de ciuitate Gabaa in detestationem criminis perpetrati
in uxore Leuitæ. Cetera patent usque ibi.

5 Dixitque Saul Cinæo, id est illis qui descenderant de Ietro, &
nenerant cum filiis Israel ut dictū fuit Exo. 18. & Nu. 10. & Iudi. 1.

6 Et apprehendit. Hic consequenter ponitur mandati transgressio,
cum dicitur: Et ap. & in hoc transgressus fuit mandatum domini, in
quo fuerat sibi præceptum quòd totum populum exterminaret, & ideo
hoc potissimè intelligebatur de capite populi. Sed Saul cupiditate du-
ctus sperabat habere de eo magnam redemptionem, vel per eum occul-
ti thesauri reuelationem: & eadem cupiditate reseruauit meliora de
præda: ut patet in litera.

7 Factum est. Superius descripta est ipsius Saulis transgressio, hic
consequenter describitur eius diffinitiuā reprobatio. Quæ primò Sa-
mueli reuelatur. Secundò Sauli denuntiatur ibi: Dixitque
* Sam

MORALITER.

1 Et dixit Samuel. Per Samuelem qui postulatus à domino
interpretatur, conuenienter Iesus Christus significatur, què
à domino postulauerunt instanter patriarchæ & prophætæ.
Esai. 16. a. Emitte agnum domine dominatorem terræ de petra deserti
ad montem filie Sion. Et consimilis postulatio in multis locis
ponitur in veteri testamento. Per Saulem verò regnare vo-
lentem potest intelligi quicumque querit vel acceptat pote-
statem temporalem & spiritualementem, & talis debet primò de
regimine sui cogitare, quod consistit in hoc, quòd sensuali-
tas redigitur sub rationis potestate. propter quòd sibi dicitur
à Christo qui per Samuelem significatur. Vade & percutite
Amalec, qui bruta gens interpretatur. propter quòd per
Amalec sensualitas, per quam homo conuenit cum brutis desi-

designatur, & sic debet domari quòd obediatur rationi. Sed
in hac victoria duplex potest esse defectus. Vnus est si nimis
parcatur carni sub prætextu seruitutis Dei, scilicet, vt sit for-
tior ad seruiendum ei, & hoc significatur per hoc quòd Saul
pepercit melioribus animalibus, sub prætextu oblationis Deo
fiendæ ex eis, cū dicitur.

† Et pepercit. & idem significatur per hoc q, dimisit viuum
regem Agag pinguisimum. Alius autem defectus est, qñ ex
victoria carnalium insurgit superbia, quæ aliquādo
est magis Dei offensiuā. Bern. super Missus est. Expediit ma-
gis virginem non esse quàm de virginitate insolescere. Et
hoc significatur per hoc, q, Saul erexit sibi fornicem trium-
phalem ad suæ victoriæ ostentationem. Et quoniam per hu-
militatem fuerat electus in regem, sicut dicitur in textu.

Nonne

mensura peccatorum adimpleretur. Cum interim ipsi loco penitentia, peccata peccatis cumularent. Cumq; tot miracula in conspectu haberent, in Israele edita, eos ad penitentiam prouocare debuerunt. Quod vero cum maiores peccarint, posteri puniuntur, primum quidem ab illis mensura est impleta.

Deinde maiores ipsorum etiam penas non subterfugerunt. Ceterum, peccatoribus qui in hoc seculo puniuntur, nihil beatius, & optabilius potest accidere.

Comment. in me locum. I mane.

a Penitet me. Greg. hac increpatione superbia regis abiicitur. quod ad correctionem suam conuertere potest quisque prelatas. Cum Saul se paruulum in oculis suis aestimaret, caput in tribubus Israel factus est. Q. Cum te paruulum conspiceres, ego te pre ceteris magnum feci. Quia vero magnum conspicis, a me paruulus aestimaris. Quod contra Dauid cum regni sui potentiam coram arca domini saltando despicere, dixit: Ludam & vltior fiam plus qua factus sum: et ero humilis in oculis meis. 2. Reg. 6. d. Si ergo sancti et cum fortia agunt, de semet ipsis vilia sentiunt, quod dicturi sunt, qui sine operibus virtutis intumescunt? Quolibet autem opera nulla sunt, nisi humilitate condantur. Miranda actio, cum elatione non eieuat, sed grauitate. Qui enim sine humilitate virtutes congregat, in ventum puluerem portat. vnde dum aliquid ferre cernitur, deterius excutitur. Non ergo aspiciamus quibus iam superiores, sed quibus adhuc sumus inferiores: vt ad maiora & semper ex humilitate ascendamus.

Locum.

B Saul offerrebat holocaustum domino de initiis prelarum quae attulerant ex Amalec, & cum venisset Samuel ad Saul, Ne vetera quidem exempla ea habet.

Humilitatis laus.

Quaest. 33.

C Penitet me. Greg. hac increpatione superbia regis abiicitur. quod ad correctionem suam conuertere potest quisque prelatas. Cum Saul se paruulum in oculis suis aestimaret, caput in tribubus Israel factus est. Q. Cum te paruulum conspiceres, ego te pre ceteris magnum feci. Quia vero magnum conspicis, a me paruulus aestimaris. Quod contra Dauid cum regni sui potentiam coram arca domini saltando despicere, dixit: Ludam & vltior fiam plus qua factus sum: et ero humilis in oculis meis. 2. Reg. 6. d. Si ergo sancti et cum fortia agunt, de semet ipsis vilia sentiunt, quod dicturi sunt, qui sine operibus virtutis intumescunt? Quolibet autem opera nulla sunt, nisi humilitate condantur. Miranda actio, cum elatione non eieuat, sed grauitate. Qui enim sine humilitate virtutes congregat, in ventum puluerem portat. vnde dum aliquid ferre cernitur, deterius excutitur. Non ergo aspiciamus quibus iam superiores, sed quibus adhuc sumus inferiores: vt ad maiora & semper ex humilitate ascendamus.

*Theod. Prauidit Deus futura Saulis scelera & iniquitates: insidias quoque in eos qui de eo bene erant meriti: sacerdotum caedes: iurisiurandi transgressiones: profectioem ad veteriloquam. Sufficit autem vel sola transgressio precepti Samuelis ad inferendum ei vltimum supplicium. Oportebat enim scilicet intelligere, quod vna gutta diuinae clementiae, vincit omnium hominum bonitatem. Sed infelix cum Deus iussisset punire, misertus est: & cum Deus morte damnasset, ipse, vt existimauit, vitam tribuit. Non fuit ergo paruulum eius peccatum, sed maximum.

* Aug.

* August. Item Samuel cui dicitur erat dominus, Penitet me quod constituit eum regem Saul, ipsi Saul ait de Deo: Quoniam non est sicut homo vt peniteat eum: satis ostendens cum Deus dicit, Penitet me, &c. non humano more accipiendum esse.

* Eucher. Neque sicut hominem, ita Deum cuiusquam facti sui penitet, cuius est de omnibus omnino rebus tam fixa sententia, quam certa praescientia.

b Sine me, & indicabo tibi, &c. Procopi. Quamquam propheta sit, tamen regem allocuturus libere loquendi copiam petit.

* Thodor. Reuocat ei in memoriam, quae dicta fuerant ante regnum. Nihil tu paruulus es in oculis tuis, vt sis dux ex Benjamin minimam tribum? An non haec dicebas? Deinde dicit cuiusmodi mandata ei dedit, & quomodo ea sit transgressus. Tantum eum condonauit ea quae praeter legem usus est misericordia, quantum auaritia & plura habendi insatiabilitas, & amor pecuniae, cui seruiens transgressus est mandatum. Sed Saul usus est verbis Adam. Dixit enim. Audiuimus vocem populi. Et ille dixerat. Mulier quam dediisti mihi, ipsa dedit mihi, et comedi. Rupert. Duo peccata superbiae Saulis nobis indicio sunt. Primum quod homo non de tribu Leui, regio fastu nihil sibi non licere arbitratus, obtulerit holocaustum. Hoc nimis gratae fuit regis supercilium, dignum superno iudicio feriendum, vt postea in Ozia. Secundum, quod iussus in verbo domini ire, & percutere Amalech, non fecit. In hac superbia presumpti quoque superi facerdotij ausum retinebat. Itaque perseuerans in malis, peccatum non mutauit, sed auxit, quando optimis quibusque pepercit. Praeterea, quod nequissimum est, redargutus in sermone domini, refellere ausus arguentem se de peccato, cum superba defensione, dicit: Imo audiui vocem domini, &c. Hoc etenim nequissimum est, cum post voluntatem peccati quod primum est, & post effectum operis quod secundum, atque post usum peruersum quod tertium est, additur & defensio peccati, quod quartum est: & hic nullus veniae locus est. Nam Deus dicit: Super tribus sceleribus Damasci, & super quatuor non conuertam eum.

autem verbum domini ad Samuel, dicens:

a Penitet me, quod constituerim Saul regem. quia dereliquit me, & verba mea opere non impleuit. Contristatusque est Samuel & clamauit ad dominum tota nocte. Cumque de nocte surrexisset Samuel, vt iret ad Saul mane, nuntiatum est Samueli, eum quod venisset Saul in Carmelum, & erexisset sibi fornicem triumphalem, & reuersus transisset descenderetque in Galgala. Venit ergo Samuel ad Saul, & Saul offerrebat holocaustum domino de initiis praedarum quae attulerat ex Amalec. Et cum venisset Samuel ad Saul, dixit ei Saul: Benedictus tu a domino: impleui verbum domini. Dixitque Samuel: Et quae est haec vox gregum quae resonat in auribus meis & armentorum quam ego audio? Et ait Saul. De Amalec adduxerunt ea. Pepercit enim populus melioribus ouibus & armentis vt immolarentur domino Deo tuo, reliqua vero occidimus. Ait autem Samuel ad Saul; Sine me, & indicabo tibi quae locutus sit ad me dominus nocte. Dixitque ei; Loquere; Et ait Samuel; Nonne cum paruulus esses in oculis tuis, caput in tribubus Israel factus es? Vnxitque te dominus in regem super Israel, & misit te dominus in viam, & ait; Vade & interfice peccatores Amalec; & pugnabis

b Sine me, & indicabo tibi quae locutus sit ad me dominus nocte. Dixitque ei; Loquere; Et ait Samuel; Nonne cum paruulus esses in oculis tuis, caput in tribubus Israel factus es? Vnxitque te dominus in regem super Israel, & misit te dominus in viam, & ait; Vade & interfice peccatores Amalec; & pugnabis

c Nonne cum paruulus esses in oculis tuis, caput in tribubus Israel factus es? Vnxitque te dominus in regem super Israel, & misit te dominus in viam, & ait; Vade & interfice peccatores Amalec; & pugnabis

d Vnxitque te dominus in regem super Israel, & misit te dominus in viam, & ait; Vade & interfice peccatores Amalec; & pugnabis

e Vade & interfice peccatores Amalec; & pugnabis

f Interfice peccatores Amalec; & pugnabis

g Interfice peccatores Amalec; & pugnabis

h Interfice peccatores Amalec; & pugnabis

i Interfice peccatores Amalec; & pugnabis

k Interfice peccatores Amalec; & pugnabis

l Interfice peccatores Amalec; & pugnabis

m Interfice peccatores Amalec; & pugnabis

n Interfice peccatores Amalec; & pugnabis

o Interfice peccatores Amalec; & pugnabis

p Interfice peccatores Amalec; & pugnabis

q Interfice peccatores Amalec; & pugnabis

r Interfice peccatores Amalec; & pugnabis

s Interfice peccatores Amalec; & pugnabis

t Interfice peccatores Amalec; & pugnabis

u Interfice peccatores Amalec; & pugnabis

v Interfice peccatores Amalec; & pugnabis

w Interfice peccatores Amalec; & pugnabis

x Interfice peccatores Amalec; & pugnabis

y Interfice peccatores Amalec; & pugnabis

z Interfice peccatores Amalec; & pugnabis

aa Interfice peccatores Amalec; & pugnabis

ab Interfice peccatores Amalec; & pugnabis

ac Interfice peccatores Amalec; & pugnabis

ad Interfice peccatores Amalec; & pugnabis

ae Interfice peccatores Amalec; & pugnabis

af Interfice peccatores Amalec; & pugnabis

ag Interfice peccatores Amalec; & pugnabis

ah Interfice peccatores Amalec; & pugnabis

ai Interfice peccatores Amalec; & pugnabis

aj Interfice peccatores Amalec; & pugnabis

ak Interfice peccatores Amalec; & pugnabis

al Interfice peccatores Amalec; & pugnabis

am Interfice peccatores Amalec; & pugnabis

an Interfice peccatores Amalec; & pugnabis

ao Interfice peccatores Amalec; & pugnabis

ap Interfice peccatores Amalec; & pugnabis

aq Interfice peccatores Amalec; & pugnabis

ar Interfice peccatores Amalec; & pugnabis

as Interfice peccatores Amalec; & pugnabis

at Interfice peccatores Amalec; & pugnabis

au Interfice peccatores Amalec; & pugnabis

av Interfice peccatores Amalec; & pugnabis

aw Interfice peccatores Amalec; & pugnabis

ax Interfice peccatores Amalec; & pugnabis

NICOLAUS DE LYRA.

* Samuel, Circa primum dicitur: Factum est ver. do. &c. Penitet me. Penitentia cum mutabilitatem importet, non potest esse in Deo; dicitur tamen penitere eo quod ad modum penitentis se habet, quando destruet quod fecerat, & sic est in proposito, quia Saulem abijcere decreuerat quem prius sublimauerat. Ista tamen mutabilitas solum est in creaturis. quia Deus voluntate immutabili facit mutabilia.

- 1 Contristatusque est Samuel, propter peccatum Saulis.
2 Et clamauit. ad ipsum placandum si posse, quia adhuc forsitan ignorabat utrum esset Dei diffinitio, vel solum comminatio. Sed postea bene sciuit vt ex sequentibus patebit.
3 Nuntiatum. montem valde altum.
4 Et erexisset sibi fornicem, id est, arcum triumphalem de palmis & oliuis factum, in signum victoriae habitae ad sui iactantiam, quia illam victoriam soli Deo debebat attribuere. vnde & postea subditur ad sui iactantiam.
5 Impleui. quod tunc erat falsum, & ex istis aggrauabatur Saulis peccatum.

Dixitque

6 Dixitque Samuel. Hic consequenter domini sententia Sauli denuntiatur, & primo ponitur ista denuntiatio. secundo Saulis obstinatio, ibi: Et ait Saul, Denuntiatio autem diuinae sententiae per Samueli ponitur modeste & ordinate, quia primo ponitur simplex reprehensio, cum dicitur: Dixitque Samuel, quasi dicat, non fecisti verbum domini, quia praeeperat omnia occidi. Secundo subditur Saulis superba responsio, in hoc quod peccatum suum humiliter non cognouit, sed magis inepte se excusauit: ponens super populum quod principaliter fuerat factum per ipsum, vt patet ex predictis, & patet litera. Tertiò Samuel processit ad denuntiationem diuinae sententiae contra eum, dicens.

- 7 Sine me. id est, audi me loquentem.
8 Et indicabo tibi, &c. domini sententiam.
9 Nonne cum paruulus esses in oculis tuis. quasi dicat, sicut per humilitatem mirisli ad regnum exaltari, ita per superbiam & contemptum verbi diuini inuersi deici. Quod autem contempserit Dei mandatum ostendit dicens.
10 Misit te dominus in viam, & ait: Vade & interfice peccatores Amalec. Et patet litera.

Et ait

MORALITER.

9 Nonne cum paruulus. ita per superbiam fuit eiectus, sicut dicitur infra.

qui super aliena merita se extendit. Saul autē in bono quod ceperat nō permansit, quia factu potestatis intumuit. David verò semper de se humiliatiens, & eidē Sauli se cōparatione postponens, postquā feriendi locum reperit, pepercit: & sequēti aduersario se humiliter prostrant dicēs: *Quem persequeris rex Israel,*

quēqueris? Canem mortuū, & pulicem vinum. Iam tamen in regem vnctus fuerat, iam didicerat, quòd Saule reprobato seruabatur ad regni gubernacula. Discant ergo quomodo humiliari proximis debēt, qui adhuc in quo loco habeantur apud Deum nesciunt si electi, se illis humiliant, quibus se iam antepositos sciunt, hoc autem proprium est electorum, de se sentire ifrā quāam sunt. vnde: *Si non humiliter sentiebam, sed exal. &c.* Et alibi. *Si quis paruulus est ueniat ad me, &c.* Qui enim humilem se non sentit sapientiam Dei non apprehendit. *Paruulus.* Paruulum se Saul prius vidit, sed elatus potentia iam se paruulum non videbat, ceterorum cōparatione se prāferens, quia plus poterat, magnum se prā omnibus aestimabat. Sed cum apud se paruulus, apud Deum magnus, cum apud se magnus, apud Deum paruulus fuit. Vnde: *Ducem te constitui noli exro. sed esto quasi vnus ex illis.*

Melior est, &c. Quia per victimas aliena caro, per obedientiam verò voluntas propria mactatur. Tantò ergo quisque Deum citius placat, quantò repressa arbitrii sui superbia gladio prācepti se immolat. Ariolandi verò peccatum inobedientia dicitur, vt quanta sit virtus obedientiæ ex aduerso demonstratur. Si enim quasi peccatum ariolandi est repugnare, & quasi scelus idololatriæ nolle acquiescere, sola est obedientia, quæ fidei meritum possidet, qua sine quisque infidelis conuincitur. vnde Salomon: *Vir obediens loquitur viduas.* Dum enim alienæ voci humiliter subdimur, nos ipsos in corde superamus. Sciendum autem, quod nunquam per obedientiam malum fieri, aliquando autem bonū quod agitur debet intermitteri. Non enim mala erat arbor in paradiso quam Deus contingere vetuit, vt per obedientiæ meritum homo benè conditus cresceret, dignum fuit, vt hunc et à bono prohiberet. Notandum etiam quod ibi dicitur: *Ex omni ligno paradisi edite, &c.* Qui enim ab vno bono subditos vetat, necesse est, vt multa concedat, ne mens ab oibus repulsa quasi ieiuna intereat. Sciendum etiam, qd obedientia aliquando si de suo aliquid habet, nulla est. Aliquādo autem minima

contra eos vsque ad internationem eorum. Quare ergo non audisti vocem domini, sed versus ad prædam es, & fecisti nialum in oculis domini? Et ait Saul ad Samuelem. Imò audiui vocem domini, & ambulavi in via per quam me misit dominus, & adduxi Agag regem Amalec, & Amalec interfeci. Tulit autem populus de præda oues & boues, primitias eorum, quæ cæsa sunt, vt immolet domino Deo tuo in Galgalis. Et ait Samuel; Nunquid vult dominus holocausta & victimas, & non potius, vt obediatur voci domini? Melior est enim obedientia quàm victimæ, & auscultare magis, quàm offerre adipem arietum, quoniam quasi peccatum ariolandi est † repugnare, & † quasi scelus idololatriæ nolle acquiescere. Pro eo ergo, quòd abiiecisti sermonem domini, abiicit te, ne sis rex. Di-

minima: si etiam suum aliquid non habet. Cum enim locutus superior imperatur, obedientiæ sibi virtutem euocat, qui adhuc proprio desiderio anhelat. Cum verò opprobria vel cōtumeliæ imperant: nisi ex semetipso hoc animus appetat, obedientiæ sibi meritū minuit: quia ad hoc inuitus defendit. Hinc Moses

Exod. 4. d.

principatum populi humiliter recusat. Paulus autem audacter dicit: *Ego non solum ligari in Ierusalem, sed etiam mori paratus sum.*

Act. 21. c.

E

* Bernardus.

Serm. 19. in cant.

Propriæ voluntas docet vos naturæ non parere, rationi non acquiescere, non obtemperare seniorum consilio, vel exemplo, non obedite nobis. An verò ignoratis, quia

† itaquam Teraphaim, (id est, imagines in quibus futura aspiciantur diuini) transgredi.

F

Serm. 33.

melior est obedientia quàm victimæ?

* Idem. Qui sapientes in oculis suis decreuerunt apud se nec consilio acquiescere nec præcepto, videant quid respondeant non mihi, sed dicenti: *Quoniam quasi peccatum ariolandi, est repugnare: & quasi scelus idololatriæ nolle acquiescere.* Præmiserat autem, quia *melior est obedientia quàm victimæ, & auscultare, magis quàm offerre adipem arietum,* id est, abstinentiam contumacium.

* Idem. Elatio contemnentis, atque impenitentis obstinatio, in minimis quoque mandatis, culpam facit non minimam: & conuertit in crimen grauis rebellionis nequam fati leuem simplicis transgressionis. *Quasi peccatum ariolandi,* inquit Samuel, *est repugnare, & quasi scelus idololatriæ, nolle acquiescere.* Non ait, non acquiescere, sed *nolle acquiescere:* vt non iussionis simplex ipsa transgressio, sed voluntatis superba contemptio, scelus idololatriæ reputetur. Non obedire interdum erroris est vel infirmitatis: nolle obedire, odiosæ pertinaciæ.

Tractat. de præcepto & disp.

b Pro eo ergo, quòd abiiecisti, &c. Tertullianus. Et hoc mirum (opinor) vt probatus aliquis retro postea excidat. Saul bonus præ cæteris, liuore postea eueritur. David vir bonus secundum cor domini, postea cordis & stupri reus est. Salomon omni sapientia & gratia donatus a domino, ad idololatriam à mulieribus inducitur.

Lib. de præscrip. adu. hæreticos.

* Eusebius Emiffenus. Non sufficit summis labijs dicere, peccavi, parce, remitte. Nam & Saul hoc dicebat, sed non obtinuit veniam illam quam David vna penitentiæ voce promeruit. Et hoc quare? Quia confessionem illam nuda magis verba, quàm veri gemitus exprimebant: quia non cōpensat magnitudinē criminis lenta humiliatio supplicantis.

Homil. 5. ad Monach.

a Non

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et ait Saul, &c. Hic consequenter describitur ipsius Saulis obstinatio, & secundo penitentiæ simulatio, ibi: Dixitque, Saulis obstinatio apparet, quia cum prædicta excusatione sua addidit peccati sui defensionem dicens.

2 Imo audiui vocem, &c. Veruntamen in sua defensione contradicit sibi, sicut frequenter contingit malis hominibus, di.

3 Et adduxi Agag, &c. de quo fuerat sibi præceptum, vt interficeret eum. sed cupiditate ductus reseruaui eum vinum, vt dictum est supra.

4 Tulit autem populus, &c. q. d. non ego: cum tamen esset principalis in hoc facto.

5 Vt immolet domino. q. d. non debes hoc reprehendere: quia cedit

cedit ad honorem diuinum, quòd excludit Samuel dicens.

6 Nunquid vult, &c. quasi dicat non, vnde subditur.

7 Melior est enim, &c. in quo sacrificatur Deo voluntas propria.

8 Quàm victimæ, &c. in quibus offertur caro aliena, quantò de re meliori Deo fit oblatio, tantò magis sibi placet.

9 Quoniam quasi peccatum, &c. proprium peccatum defendendo: propter quod abiectio Saul à regno desinit in sibi denuntiatur, cum dicitur.

10 Pro eo ergo, quòd abiiecisti, &c. Dixitque Saul. Hic consequenter ponitur penitentiæ simulatio. Timuit enim Saul, ne Samuel ad electionem alterius regis procederet: & sic ipse regnum perderet: ideo sic se humiliavit. Primò igitur describitur ista ficta humiliatio, secundo ipsius Samuelis aliqualis condescensio, ibi: Reuertus ergo. Circa primum dicitur.

* 1 Dixitque

MORALITER.

10 Pro eo ergo quòd abiiecisti, &c. Et per hoc significatur, qd nullus

nullus potest esse bonus rex in regimine sui & aliorum, nisi abijciat à se superbiæ vitium.

† 1 Dixitq;

Rabbanus.

A Non reuer. Alia editio: Non reuertar (inquit Samuel) tecum, quia spreuisti uerbum dñi, & spreuit te dñs, ne sis rex super Israel. Et conuertit Samuel faciem suam, ut abiret, & tenuit Saul pinnulam diploidis eius, & dirupit eam. Et dixit ad eum Samuel: Dirupit dñs regnū Israel de manu tua hodie, & dabit proximo tuo bono super te, &

diuidetur Israel in duo, & nō conuertetur n que p̄c̄a iēbit eum: q̄. nō est sicut homo ut p̄niteat eum: hic minatur & non permanet.

† orna.

B Ille autem. Sicut in passione domini p̄r̄ifex uestimētum scidit, ita & Saul uetem prophetæ. Per utramq; enim potestātē regalem, scilicet & sacerdotalem, scissio facta mōstrat regnum Iudæorū & sacerdotum stare nō posse, quia uerū regē & sacerdotē. i. Christū noluerāt recipere.

Mt. th. 26. f.

B uetem prophetæ. Per utramq; enim potestātē regalem, scilicet & sacerdotalem, scissio facta mōstrat regnum Iudæorū & sacerdotum stare nō posse, quia uerū regē & sacerdotē. i. Christū noluerāt recipere.

Rabbanus.

Neque enim homo est ut agat p̄nitentiam. At ille ait: Peccaui: Sed nunc honora me coram senioribus populi mei & coram Israel, & reuertere mecum, ut adorem dñm Deum tuum. Reuersus ergo Samuel, secutus est Saulem: & adorauit Saul dñm. Dixitque Samuel, Adducite ad me Agag regē Amalec. † Et oblatuſ est ei Agag, † pinguisſimus. Et dixit Agag; † Siccine separat amara mors? Et ait Samuel; Sicut fecit absque liberis mulieres gladius tuus, sic absque liberis erit inter mu-

† 23. q. 5. c. reos.

† delicatissimus.

† et ē uenit amaritudo mortis.

† Rabbanus comment. in hunc locum.

C

† Aug. Iste cui dixit: Spernit te dominus ne sis rex super Israel, & dirupit dominus regnum Israel de manu tua hodie. 40. annis regnauit, quantum, scilicet, regnauit & Dauid: & audiuit hoc primo tpe regni sui. Intelligimus ergo ideo dictum, quia nullus de stirpe eius fuerat regnatus, & respicimus ad stirpē Dauid, de quo secundum carnem natus est Christus. Populi quoque Israel figura est Saul, qui regnū fuerat amissurus, Christo per nouū testamētū, spiritaliter regnatus, de quo dicit: Dabit illud proximo tuo bono super te id est, meliori, vel ideo super te, quia vnus bonus. unde: Donce ponā inimicos, &c. in quib⁹ est & Israel Cui suo p̄secutori regnū abstulit Christus: quāuis & ibi esset Israel, in quo nō erat dolus, quasi frumētū illarū palearum. Inde enim Apostoli, inde martyres, quorū primus Stephanus. Inde ecclesiæ magnificentantes Deū. vñ sequitur: Et diuidetur Israel in duo, in Israel. scilicet inimicū Ch̄ro & in Israel adherentē Christo. In Israel ad ancillā, & in Israel pertinentē ad liberā. Hæc duo simul primū erant: donec sterilis per gratiā fœcūdata clamaret: Eiace an. et si. eius. Propter peccatum quidem Salomonis regnante filio eius Roboā, Israel in duo

P̄l. 109. 2.

Christum transferunt, vel transibunt inde, non erant secundum Dei præscientiam, non secundum humani generis uanam eandemque naturam.

Añ. 7. g.

C Scidit. Quamuis postea regnauerit quadraginta annis, sed tunc promeruit, ut à stirpe sua scinderetur: & traderetur meliori, id est, Dauid, & à Samuel, id est, Iudæis aufertur regnū, & traditur Christo. Corrigit regem de inobedientia, quia mandatum domini non impleuit, & prædicat amissionem regni. Meritò autem regnum perdit, qui tenere nescit. Ille autem benè regit, qui superiori obedit, & inferioribus auctoritatem suam antepōnit.

Genes. 21. b.

3. Reg. 11. f.

d Sed nunc honora me coram, etc. Bernardus. Indignus cœlesti benedictione conuincitur, qui dubio querit affectu, duplici petit intentione, aliud sibi refugium parans, si fortè eā non obtinere cōtingat. Vbi perstitit in sententia Samuel sanctus, Saul, inquit, Honora me vel coram populo. Ad quid tibi hæc honoratio, miser? Heccine erat tota illa supplicatio: Peccaui, ora dominum pro me? Meritò sanè non pepercit, qui intuebatur cor. falsa non poterat supplicatione moueri.

a Eb

NICOLAUS DE LYRA.

1 Dixitque Saul. Sed quòd ista p̄nitentia ficta fuerit, patet per hoc quod subditur.

2 Timens populum. cum non esset inobedientia populi, sed magis econuerso, & ideo culpam suam obumbravit falso. unde subditur.

3 Sed nunc. coram populo dissimulando.

4 Et reuertere. honorans me tua p̄sentia.

5 Non reuertar. Videtur, quòd Samuel falsum dixerit: quia postea cum ipso reuersus fuit. Dicendum, quòd intellectus Samuelis fuit pro illa hora, & non pro sequenti, sicut Ioan. 7. saluator dicit: Ego non ascendam ad diem festum istum. & postea dicitur, & ipse ascendit in occulto. Vel quia pro tunc Samuel intendebat non reuerti, sed post mutauit propositum ex causis quæ dicuntur.

6 Ille autem. ad retinendum eum.

7 Quæ & scissa. in signum scissionis regni à Saule, secundum quod subditur à Samuele.

8 Scidit dominus. Dicunt autem hic aliqui Hebræi, quòd Samuel tunc dedit signum ipsi Sauli, quòd ille erat regnaturus pro eo, qui absunderet oram chlamydis suæ, quod fecit Dauid, ut habetur infra 24. propter quod Saul tunc uidens oram chlamydis suæ in manu Dauid dixit:

ī duo diuisus est, donec illa gēs tota à Chaldeis subuerſa est. Sed hoc quid ad Saulē: cum ipsi Dauid fuerit potius cōminandum, cui filius Salomon. Postremò uerò inter se gēs Hebræa diuisa non est, sed in eodē errore dispersa per terras. Diuisio uerò quā Deus sub p̄sona Saulis illius regni & populi figurā gerētis, eidem regno & populo minatur est, eterna & immutabilis figurata est: per hoc quod adiūctum est: & non conuertetur, neq; p̄nitebit eū, quoniam nō est sicut homo ut p̄niteat eum: hic minatur, & nō p̄manet. Vbi enim legitur, quòd p̄niteat eum, mutatio rerū signatur diuina præscientia immutabiliter permanēte. Vbi ergo p̄nitere dicitur nō mutare intelligitur. Qui cūque enim ad

xitque Saul ad Samuelem: peccaui, quia præuaricatus sum sermonem domini, & uerba tua, timens populum, & obediens uoci eorum: Sed nunc porta quæso peccatum meum, & reuertere mecum, ut adorem dominum. Et ait Samuel ad Saul: Non reuertar tecum, quia proiecasti sermonem domini, & proiecit te dominus, ne sis super Israel. Et conuersus est Samuel, ut abiret. Ille autem apprehendit summitatem pallij eius, quæ & scissa est. Et ait ad eum Samuel: † Scidit dominus

a Christo, qui de Iudæis est secundum carnem sicut & Saul.

regnum Israel à te hodie, & tradidit illud proximo tuo meliori te. Porro † triumphator in Israel non † parceret & p̄nitentia non flectetur.

Neque enim homo est ut agat p̄nitentiam. At ille ait: Peccaui: Sed nunc honora me coram senioribus populi mei & coram Israel, & reuertere mecum, ut adorem dñm Deum tuum. Reuersus ergo Samuel,

secutus est Saulem: & adorauit Saul dñm. Dixitque Samuel, Adducite ad me Agag regē Amalec. † Et oblatuſ est ei Agag, † pinguisſimus. Et dixit Agag; † Siccine separat amara mors? Et ait Samuel; Sicut fecit absque liberis mulieres gladius tuus, sic absque liberis erit inter mu-

Christum transferunt, vel transibunt inde, non erant secundum Dei præscientiam, non secundum humani generis uanam eandemque naturam.

c Scidit. Quamuis postea regnauerit quadraginta annis, sed tunc promeruit, ut à stirpe sua scinderetur: & traderetur meliori, id est, Dauid, & à Samuel, id est, Iudæis aufertur regnū, & traditur Christo. Corrigit regem de inobedientia, quia mandatum domini non impleuit, & prædicat amissionem regni. Meritò autem regnum perdit, qui tenere nescit. Ille autem benè regit, qui superiori obedit, & inferioribus auctoritatem suam antepōnit.

d Sed nunc honora me coram, etc. Bernardus. Indignus cœlesti benedictione conuincitur, qui dubio querit affectu, duplici petit intentione, aliud sibi refugium parans, si fortè eā non obtinere cōtingat. Vbi perstitit in sententia Samuel sanctus, Saul, inquit, Honora me vel coram populo. Ad quid tibi hæc honoratio, miser? Heccine erat tota illa supplicatio: Peccaui, ora dominum pro me? Meritò sanè non pepercit, qui intuebatur cor. falsa non poterat supplicatione moueri.

Christum transferunt, vel transibunt inde, non erant secundum Dei præscientiam, non secundum humani generis uanam eandemque naturam.

c Scidit. Quamuis postea regnauerit quadraginta annis, sed tunc promeruit, ut à stirpe sua scinderetur: & traderetur meliori, id est, Dauid, & à Samuel, id est, Iudæis aufertur regnū, & traditur Christo. Corrigit regem de inobedientia, quia mandatum domini non impleuit, & prædicat amissionem regni. Meritò autem regnum perdit, qui tenere nescit. Ille autem benè regit, qui superiori obedit, & inferioribus auctoritatem suam antepōnit.

d Sed nunc honora me coram, etc. Bernardus. Indignus cœlesti benedictione conuincitur, qui dubio querit affectu, duplici petit intentione, aliud sibi refugium parans, si fortè eā non obtinere cōtingat. Vbi perstitit in sententia Samuel sanctus, Saul, inquit, Honora me vel coram populo. Ad quid tibi hæc honoratio, miser? Heccine erat tota illa supplicatio: Peccaui, ora dominum pro me? Meritò sanè non pepercit, qui intuebatur cor. falsa non poterat supplicatione moueri.

a Eb

dixit: Nunc scio quod certissimè regnaturus sis, ut ibidem habetur.

9 Porro triumphator. Sciebat enim sententiam domini diffinitiuam super Saul & filios eius de translatione regni, quæ immutabiliter uenit in effectum.

10 At ille ait: hoc dixit Saul magis timore p̄næ, quàm amore iustitiæ.

11 Sed nunc. & si non ratione personæ: hoc tamen facias propter honorem dignitatis regie.

12 Reuersus. Hic ponitur condescensio Samuelis uolens deferre honorem Sauli quādiu à Deo in regno tolerabatur, & ut interficeret Agag, qui adhuc uiuus seruabatur, idè subditur.

13 Sicut fecit. Secundum Hebræos hoc non dicitur de Agag, in p̄sona propria, sed de rege Amalec, qui filios Israel inuasit hostiliter in deserto, & plures ex eis interfecit, ut habetur Exod. 17. Num. 14. & Deuter. 25.

14 Sic absque liberis inter mulieres, &c. per hoc nō est intelligendū, q̄ mater Agag adhuc uiueret, quia antè mortua fuerat morte naturali uel interfecta cum alijs de populo Amalec. Sed per hoc intelligitur quòd omnes filii eius essent interfecti, quia Agag, erat in puncto occisionis, & si cum ipso alios habuerat, iam interfecti fuerant cum alijs.

* 1 Et

MORALITER.

† **1** Dixitq; Saul, &c. Per hoc autem q̄ Samuel Agag occidit, significatur q̄ Christus per Samuelem figuratus extinguit aliquando incentiuum carnis in aliquibus amicis suis, sicut

sicut legitur de Beato Francisco, & in collationibus patrum de Sereno abbate, quòd in somnis uidit angelum Dei eunuchizantem ipsum, & ex tunc non sensit mortum carnis inordinatum, p̄uina collatione eius.

† **1** Verunta-

a *Et in frustra.* Cum legunt quidam in scripturis, quod sancti nulli hostium parcant, dicunt eos crudeles, nec intelligunt in his verbis obumbrata mysteria: ut pugnantes, sed aduersus vitia nullum penitus relinquamus. Si enim pepercerimus reputabitur nobis in culpa, sicut Sauli, qui regem Amalec viuū referuauit. Sancti verò sicut Samuel, nullum peccatum dimittunt impunitum.

† Ioseph. Agag adducto, dicenteq; quā esset amara mors, ait Samuel: Sicut tu multas Hebreorum matres pro filijs ingemiscere fecisti, sic ingemiscet in tua morte genitrix tua. Iustificitq; repete eū in Galgalis mori.

† Theodoretus. Cur Agag regem occidit propheta? Sicut Phinees Zambri. Nam quod fit Deo iubente, est pium.

b *Veruntamen lugebat Samuel Saulem,* & c. Hieron. *Beati, qui lugent.* Luctus hic non mortuorum ponitur communi lege nature, sed peccatis & vitiis mortuorū. Sic fleuit & Samuel Saulem: & Paulus Apostolus flere ac lugere se dicit eos, qui post fornicationē, & immunditiā, non egerunt pœnitentiā.

† Bernard. Lugebat Samuel Saul, miserans, non deliberrans. Fundebat lacrymas Dauid filio patricide: & si non pro futuris, pias tamen.

† Idem. Samuelem recolo, qui non semel, sed oībus diebus

bus vitæ suæ lugebat super Saul, cum sciret eum longius ab oculis diuinitatis elongatum. Non cessabat tamen compassio, quæ condolentis animum irrepserat, fundens lacrymas, & si non profuturas, pias tamen.

† Chrysof. Multū exhaulit rēpis beatus Samuel pro Saule deprecans: noctesq; multas transegit infomes pro delinquentis salute. Deus autē tempus repulians, (non enim cum propheta oratione peccatoris conuenit pœnitentiā) dicit ad prophetam: *Vsquequo tu ploras?* Vsquequo, ostendit tempus ac perseuerantiam deprecantis. Et repulit Deus tempus deprecationis prophetae. Sancto verò Dauid per Nathan de peccati

errore correpto, & illico ad munas veram profitenti conuersionem, vniuersam contulit pœnitenti salutem.

† Idem. Frater nō redimit, redimet homo: Etia si Moyses fuerit, et si Samuel, et si Hieremias, tñ eorum pro impœnitentibus, Deū non placaret oratio. Et si Samuel in sum exorans pro aliquo indigno deprecetur, continuo ad ipsum clamabit Deus, *Vsquequo tu luges saul?* Etia si pro sorore quispiā incompetenter orauerit, audiet qđ Moyses: *si conspuisset pater,* & c. Ex quibus profecto redolet, qđ si negligentes fuerimus ac desides, nec per aliorū qđē possumus merita saluari.

Homil. 5. de pœnit. t. 2. q. 78. in eum Balaam ante fi.

Homil. 1. in Mat. p. sal. 48.

Numet. 12.

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et in frustra. non zelo vindictæ, sed iustitiæ diuinæ.
2 Et non vidit. Istud exponitur dupliciter: Vno modo referendo ad mortem Samuelis, de qua habetur infra 25. c. ubi dicitur, quod congregatus est ad eum vniuersus Israël, & verisimile est, quod Saul ibi venerit & Samuel iam propinquus morti eum viderit. Sed contra hoc videtur quod dicitur infra 19. cap. quod Saul prophetauit cum cæteris coram Samuele. Ad quod respondent illi, quod non vidit eum in regio habitu, unde subiicitur ibidem: Et cecinit nudus tota die illa & nocte, vel quia erat mutatus in virum alterum, propter spiritum prophetia, sicut supra 10. b. dicitur de ipso. Prophetabis cum eis, & muta-

mutaberis in virum alium, & sic exponitur quod dicitur hic: quod Samuel non vidit eum vsque ad diem mortis suæ, scilicet, in regio habitu & communi statu. Aliter exponitur referendo ad mortem Saulis, quia tunc vidit eum Samuel suscitatus, & denuntiavit ei mortem suam futuram in crastinum, quæ dies iam inceperat quando Samuel hoc dixit: quia dies apud Hebræos incipit à vespera præcedentis diei.

3 Veruntamen. non ad hoc, quod sententia domini contra eum mutaretur quam sciebat definitiuam, ut prædictum est: sed compatiens animæ eius ne damnare ur aternaliter, & timens ne populus Israël propter peccata Saulis affligeretur.

MORALITER.

† 3 Veruntamen. Per hoc designatur, quod quilibet, qui est

membrum Christi, reputare debet casum magnæ personæ valde lamentabilem.

CAPVT XVI.

Dixit Dominus. a. **†** Ait Samuel: Quomodo vadam, & c. Theodoretus. Cur propheta iustus, timuit vngere Dauid? Quoniam non solum erat propheta, sed etiam homo. Si enim prophetarum dominus noster Iesus, salutarem suscipiens passionem, timere humanā ostendit naturam, quis est adeo liber à passionibus, ut reprehendat prophetam, qui timuerit?

† Procop. Constitutum quoque erat, ut sacrificij pretextu abiret, nō mendaciter. Mentiri enim

CAPVT XVI.

Dixitq; dñs ad Samuelē: Vsquequo tu luges Saul, cū ego piecerim eū ne regnet super Israel. Imple cornu tuū oleo, & veni ut mittam te ad Isai Bethleemitē. Proui-

a di. n. in filijs ei⁹ mihi regē. Et ait Samuel: Quo vadā? Audiet enim Saul & interficiet me. Et ait dñs: Vitulū de armēto tolles in manu tua, & dices: Ad immolādū dño veni. Et vocabis

enim nō docet dominus, verò obtulit sacrificium. Dicitur igitur est ei, ut factum celaret, & aliud quā res erat, diceret.

† Theodoret. Quam ob causam electum nesciebat propheta? Quoniam non erat Deus, sed homo. Ignorantia autem diuinam reuelauit sententiam. Si enim ad Dauidem rectā esset profectus, venisset in suspicionem, quod hoc fecisset ex aliqua subornatione. Nā cum etiam sic facta electione, aperuerūt fratres suam inuidiam, quid non fecissent si non facta esset hoc modo?

† De pœn. 4. 1. cap. prædixerat. Quest. 37.

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. XVI.

Dixitq; dominus. Superius actum est de regno labili sub Saule, hic consequenter agitur de regno stabili sub Dauid. Circa quod aduertendum: quod Dauid fuit inunctus in regem, non ad hoc ut statim possideret regnum, sed quando accederet beneplacitum diuinū. Deus autem tolerauit Saul, in possessione regni vsq; ad mortem suam, ut ex persecutione Dauid malitia Saulis amplius declararetur, & Dauid innocentia atq; patientia probaretur. Primò igitur d. scribitur ipsius Dauid inunctio, secundò Saulis amulatio. c. 17. tertio Dauid persecutio. c. 29. quarto ipsius Saulis mors, & Dauid exaltatio. c. 28. Circa pri-

a Ne ca primum Samuel à Deo mittitur, secundò Dauid inter fratres inunctus, ibi: Cumque ingressi essent, tertio Saul tanquam reprobatus à maligno spiritu affligitur ibi: Spiritus autem domini, & c. Circa primum dicitur Samueli à Domino.

2 Imple. Per cornu quod est vas solidum, designatur stabilitas regni Dauid, sicut per lenticulam, quæ est vas fragile, designata fuit fragilitas regni Saul supra 10. cap.

3 Et ait. Hoc dixit non dissidendo de protectione diuina: sed quaerit modum qualiter debeat ire propter quod dominus respondit.

4 Vitulum. hoc erat verum, licet enim hoc esset alia causa.

5 Et vocabis Isai. ut ipse & filij eius sanctificarentur.

† 1 Et

MORALITER.

† 1 Dixitq; dominus. Sicut c. prece. per Samuelē significatus est Christus, ita per ipsum significatur Christi vicarius, ad quem pertinet vngere in principem vel prælatum, propter connexionem enim principalis agentis ad vicarium in expositione sacræ scripturæ, & maxime mystica, sit frequenter transitus de vno ad alium. dicitur igitur sibi.

† Vsquequo, & c. q. d. vicarius approbare debet magistri sui sententiam. Et quia mortuo vel deiecto principe vel prælato,

ro, alius est instituendus, ideo iungitur.

† Veni ut mittam, & c. Per Isai, qui interpretatur salus mea, Christus significatur: de quo Esa. 56. a. in persona patris dicit: *Iniuncta est salus mea, ut ve. & c.* Cum ergo dicit, *Veni ut m. te ad Isai.* intelligitur esse verbum, vel inspiratio spiritus sancti ad ihū, qui principem vel prælatum instituere dēt vel vngere. Nam talis promotus de filijs Isai, id est, Christi per veram fidem debet esse, per hoc autem, quod de filijs Isai minor inunctus fuit de præcepto domini sicut dicitur infra.

A *Ne respicias.* Reprobatis maioribus filijs Isai minimus ad regnum eligitur, qui ipse Iudaico sacerdotio & regno, prioris populi, Christus caput minoris populi rex, & sacerdos factus est.

*lib. de pre-
script. c. 3.*

† dicam.

*† moti sunt.
Leu. 20. b.
Iosue 3. b.*

† Certè.

*† quæ sunt.
in corde.*

*Homil. 1. in
psal. 50.*

b *¶ Homo enim videt ea quæ, & c.* Tertul. Tu ut homo, extrinsecus unumquemque nosti: petas quod vides. Vides autem quousque oculos habes. Sed oculi domini alti. Homo in faciem, Deus in precordia contemplatur. Et ideo cognoscit, qui sunt eius.

C *Parvulus.* De officio pecorum factus est David rex hominum: Christus autem ab oculi Iudaicæ plebis ad regnum gentium translatus est.

¶ Chrysof. Venit Samuel ad Isai, ut unum ex filijs eius constitueret regem, non multitudine vallatus militum, nec ambitione superba adueniens, sed cornu in quo erat sanctum oleum habens in manu. Cõplebatur numerus filiorum,

C & qui quarebatur, non inueniebatur. Erubuit pater, habeo inquam, unum parvulum & contemptibilem, qui pascit oves: tu autem regem requiris. O pater, parvulum & pastorem David dicis: Homo despicit, sed Deus coronat.

coronat. Nunquid magnitudinem corporis querimus? In genitatem animæ delideramus. Nolo pulchritudinem corporis, honestatem mentis requiro, & c.

¶ Iosephus. Samuel fumens oleum vixit Dauidem, eiq; significavit, quomodo regnare eum Deus eligeret, monuitq;

a *¶ Christus vnus est oleo laticis præ consortibus suis.*

Isai ad victimam. Et ego ostendam tibi quid facias, & vnges quemcumq; & monstrauero tibi. Fecit ergo Samuel sicut locutus est ei dominus. Venitq; in Bethleem, & admirati sunt seniores ciuitatis occurrentes ei. Dixeruntq; & Pacificus ne est ingressus tuus? Et ait. Pacificus

a *Id est laute vestes.*

b *Ut innoles.*

Ad immolandum domino veni. & Sanctificamini, & venite mecum, ut

a *Id est mundare seip sos fecit.*

immolè. Sanctificauit ergo Isai & filios eius, & vocauit eos ad sacrificium. Cumq; ingressi essent, vidit Eliab, & ait: Num coram domino est Christus eius? Et dixit dominus ad Samuel: Ne respicias vultum eius, neq; altitudinem staturæ eius, quoniam abieci eum, & nec iuxta intuitum hominis ego iudico. Homo enim videt ea quæ parent, dominus autem intuetur cor. Et vocauit Isai Abinadab, & adduxit eum coram Samuel. Qui dixit: Nec hunc elegit dominus. Adduxit autem Isai Samma: de quo ait: Etiam hunc non elegit dominus. Adduxit itaq;

a *Hic est gens sabbatizans reprobate.*

Isai septem filios suos coram Samuele. Et ait Samuel ad Isai: Non elegit dominus ex istis. Dixitq; Samuel ad Isai: Nunquid iam completi sunt filij? Qui respondit: Adhuc reliquus est paruulus & pascit oves.

† Et ait Samuel ad Isai: Mitte & adduc eum. Nec enim discumbemus, priusquam ille huc veniat. Misit ergo & adduxit eum. Erat autem

a *Quis est iste qui venit de Ede i tinctis vestibus de bostia.*

b *Speciosus forma præ filiis.*

† rufus & pulcher aspectu, decoraq; facie. Et ait dominus: Surge & vnge eum. Ipse est enim. Tulit ergo Samuel cornu olei, & vnxit eum

Reprobato Saul.

in medio fratrum eius. Et directus est spiritus domini à die illa in Dauid & deinceps. Surgensque Samuel abiit in Ramatha. Spiritus

a *Christum, qui manu fortis, quia diabolum & mundum vicit, & delictabilis vnde: Venit desideratus cunctis gentibus.*

mentis, non quod ipse dominus dormiret, sed quia eius nutu insusus esset, ne quisquam præsentiam David sentiret, dicitur ergo spiritus Dei malus, id est, minister Dei ad faciendum

NICOLAUS DE LYRA.

¶ 1 Et admirati. Tu quia non consueuerat illuc venire: tu quia veniebat multum solitarius, quia legatio sua de negotio regni erat secreta.

2 Dixeruntque: Pacificus. Timebat enim ne fugeret à facie Saulis offensi contra eum, eò quod arguens ipsum denuntiauerat ei translationem regni.

3 Ad immolandum. Ad duo enim venerat, scilicet, ad inungendum regem, & illud tacuit, quia erat secretum. Et ad offerendum, & illud expressit, quia in publico erat agendum, secundum quod fuerat sibi dictum à domino, ut habetur ex prædictis.

4 Sanctificauit. Aqua expiationis, vel per continentiam ab vxoribus.

5 Cumq; ingressi. Hic consequenter ponitur Dauid inunctio, præmittitur tamen fratrum suorum repulsio, cum dicitur. Cumque ingressi. locum secretum ad inungendum regem.

6 Vidit Eliab, qui erat primogenitus Isai & magnæ staturæ, ut habetur ex sequentibus.

7 Et ait. in corde suo.

8 Num coram, & c. q. d. sic, quia ex magnitudine staturæ indicauit eum esse aptum dignitari regis. Sed hoc excludit dominus d.

9 Ne respicias. nolens eum regnare. Cuius rationem assignant Hebræi, quia erat superbus corde, & iracundus, quod patet ex hoc quod sequen. c. dicitur: Iratus fuit contra Dauid: & eum valde dure increpauit

crepauit sine causa, cum tñ iam vidisset eum vngi in regem per Samuel.

10 Dominus. Hoc enim est proprium ipsius scire secreta cordium.

11 Et vocauit. sic est in Hebræo.

12 Adduxit. 1. Paral. p. 2. ponuntur tantum. 7. filij Isai, computando Dauid, qui nondum adhuc venerat. Et ideo dicitur hic & cap. seq. ubi exprimuntur octo eius filij, quod Ionathan filius Samma, quem adoptauerat ei in filium, et nutruerat inter filios suos, computatur inter filios eius, & fuit adductus coram Samuele, antequam veniret Dauid, qui erat ipso iunior.

13 Mitte &. quia mandatum domini voluit implere diligenter, & quia debebat inungere regem oleo sacra vnctionis, quod debet fieri eum reuerentia & salua ieiunia.

14 Erat autem rufus. In Hebræo habet, rubeus, vel rubicundus.

15 Et ait domi. Sur. quia tale negotium debebat fieri stando cum deuotione & reuerentia.

16 Et directus est spiritus do. id est, spiritus fortitudinis & constantis ad liberandum populum. vnde & se. c. dicitur, q. inermis inuit constanter & voluit ad pugnam contra Philistæum. Hieron. dicit, q. ab illa die fuit in constitutus prophetia, & ex tunc cepit psalmos canere. Et hoc consonat dicto illorum qui dicunt ipsum fecisse illum psal. Dominus illuminatio, & c. in sua vnctione.

17 Spiritus autem domi. Hic consequenter ostenditur Saulis afflictio

¶ per

MORALITER.

† 15 Et ait dominus. significatur quod iste de Christi filijs, qui est humilior (ceteris paribus) est ad dignitatem ecclesiasticam vel secularem aptior.

16 Et dicit. & c. in do. Per quod ostenditur, quod promotio ex ordinatione diuina datur gratia ad exequendum officium suum, nisi ponat obicem spiritus sancti gratiæ.

17 Spiritus autem domi. Per quod significatur, q. qñ spiritus sanctus recessit ab aliquo propter peccati mortalis commissionem,

tionem, spiritus malignus agitat eum de culpa in culpam. Greg. Peccatum quod non per penitentiam diluitur, mox suo pondere ad aliud trahit. Per hoc autem, quod psallente Dauid Saul alleuiabatur, significatur, quod per orationes sanctorum à demonibus agitati aliquando curantur: quod de corporali curatione orationibus sanctorum frequenter legitur esse factum. Spiritualiter autem predicatorum hoc faciunt in illis, qui ad eorum predicationem spiritum verè penitendi cum proposito contitendi concipiunt.

faciendum in Saule, quod eum pati decerneret iudex omnium. Gregor. Diabolus licet afflictionem iustorum semper appetat, tamen si a Deo potestatem non accipit, ad tentationis articulum non conualescit. unde omnis voluntas eius iniusta. Ex se enim tentare appetit, sed eos qui tentandi sunt, & prout tentandi sunt, Deus iuste tentari permittit. Ideo idem spiritus, & Domini appellatur, & malus: Domini, per licentiam iustae potestatis, malus per desiderium iniustae voluntatis. Formidari ergo non debet, qui nihil nisi permissus valet: quamuis enim malignitas a Domino non sit, potestas nisi a Deo non est.

* Theod. Cum diuinus recessisset spiritus locum fortis est malignus. Hinc autem docemur clamare cum Dauid. *Spiritum sanctum tuum ne auferas a me.* Sic cum Apostolica gratia Iudaei reliquisset, in eum ingressus est diabolus.

* Eucher. Arbitror malignum spiritum a quo vexabatur Saul, ideo dictum, Domini, quod occulto iudicio Domini Saulem vexabat. Vtitur enim Deus ministris etiam spiritibus malis, ad vinctam malorum, vel ad bonorum probationem, alio modo ad illam rem, alio ad istam. Dicitur ergo spiritus Dei malus, hoc est, minister Dei ad faciendum in Saul, quod eum iudex omnipotentissimus patri iudicabat, quonia spiritus ille voluntate qua malus erat, non erat Dei, creatura vero qua conditus erat, Dei erat: potestas autem qua, non sua, sed Domini omnium aequitate acceperat, Dei erat.

* Tertul. In domesticos Dei nihil Satanæ licet ex propria potestate. Aut enim ex causa probationis conceditur ei ius tentationis prouocato, vel prouocanti, aut ex causa reprobationis traditur ei peccator quasi carnifici in poenam, ut Saul. *Et abscessit inquit, spiritus Domini a Saule, & concutiebat eum spiritus nequam a Domino, & suffocabat eum.*

a *Scientem Psal. &c.* Erat Dauid canticis musicae eruditus. Diuersorum sonorum rationabilis moderatusque concertus Ecclesiae unitatem significat, quae varijs modis quotidie resonat. Dauid in cithara sua malignum spiritum compescuit, non quod tanta vis esset in cithara, sed in figura crucis Christi, quae de ligno & cordarum extensione gerebatur, quae iam tunc demones effugabat. Tropologicè autem hoc factum, compatiendum proximo instrumitur. Plerumque enim superbus diues, exhortationis blandimento placandus est. Quia plerumque dura vulnera per leuia fomenta mollescunt, & furor insanorum ad salutem, medico blandiente reducitur. Apprehensa Dauid cithara, Sauli sedabat insaniam. Per Saulem potentes, per Dauid vita sanctorum signatur. Cum ergo Saul ab immundo spiritu arripitur, Dauid cantante eius vesania temperatur. Quia cum sensus potentum per

NOLAVS DE LYRA.

* per spm malum qui a Deo permissus fuit eum affligere. ideo subditur. 1 Ecce spiritus do. mal. Dicitur autem demon spiritus dñi, quia natura ipsius bona est, & a Deo per creationem, sed malus factus fuit per superbiam suam. Cetera patent vsque ibi.

2 Psallat manu. Qualiter autem hoc fit, dicitur in fine cap. 3 Et respondens vnus. Dicunt Hebraei, qd iste fuit Doeg, qui erat principalis inter famulos Saul, & dixit hoc ex odio, quia iam Dauid odiebat, & sic querebat, vt staret in praesentia Saulis cum a demone affligeretur, & sic a Saule, vel demone ipsum agitante occideretur, & ideo ipsum commendauit, non ad bonum ipsius Dauid finaliter, secundum intentionem suam. Vnde & in eius commendatione aliquid addidit, quod non videtur verum, dicens.

4 Et vi. bellico. quia adhuc erat iuuenis. Vnde & Saul dixit ei postea,

per elationem in furorem vertitur, dignum est, vt ad salutem Domini mentis quasi dulcedine citharae locutionis nostrae tranquillitate reuocetur.

* Ioseph. Saul quaedam passiones, & demonia repente comprehenderunt, suffocationes ei & angustias inferentes, ita vt Li. 6. Antiq. cap. 10.

autem Domini recessit à Saul, & † exagitabat eum spiritus nequam à Domino. Dixeruntque

a *Omnes subiecti regis. scilicet, vel pueri, soli consiliani vocantur amici.*

serui Saul ad eum: Ecce spiritus Domini malus exagitat te: iubeat * Dominus noster, & serui tui, qui coram te sunt, quarent hominem scientem psallere cithara, vt quando arripuerit te spiritus Domini malus, psallat manu sua & leuius feras.

Et ait Saul ad seruos suos: prouidete ergo mihi aliquem bene psallentem, & adducite eum ad me. Et respondens vnus de † pueris ait; Ecce vi-

a di filium Isai Bethlehemitem scientem psallere, & fortissimum robore, & virum bellicosum, &

prudentem in verbis, & virum pulchrum, & dominus est cum eo. Misit ergo Saul nuntios ad

Isai, dicens, Mitte ad me Dauid filium tuum, qui est in pascuis. Tulit ergo Isai † asinum plenum

panibus, & lagenam vini, & haedum de capris vnum, & misit per manum Dauid filij sui Sauli,

Et venit Dauid ad Saul, & stetit coram eo. At ille dilexit eum nimis, & factus est eius armiger.

Misitque Saul ad Isai dicens, Stet * Dauid in conspectu meo. Inuenit enim gratiam in oculis meis. Igitur quandoque spiritus Domini

arripiebat Saul, tollebat Dauid citharam, & percutiebat manu sua, & refocillabatur Saul, † & le-

b uius habebat. Recedebat enim ab eo spiritus malus.

queretur, citharam compinxit. ex cuius concentu duo in primis consequebantur, quod & inde solitudinem suam mitigaret: nec ad dissolutas cationes delaberetur. Sed psalmos caneret, quo & modulationis fructum perciperet, & pietatem adiuuaret. Psallebat quoque multipharia miracula Dei. Ceterum, cum torqueretur Saul ab immundo spiritu, non defuit qui indicaret ei Dauidis solertiam. Accersitus, quoties inuadebat regem spiritus immundus, Dauid citharam pulfabat, hymnos domino cantans, suffocantem daemone propulfabat. O magnam psalmorum virtutem, Spūs immundus suffocans alium, ipse multibiliter suffocatur, & respirabat Saul.

* Chrysostomus. Pulcher psalmi concentus est acutissimum telum aduersus demones, nec enim cerui ita tela fugiunt, vt psalmos Dauid demones. Sumpsit Dauid citharam, & pulfabat, & a Saule recessit malus spiritus, & recedens demone cecidit, vt ceruus sagitta percussus, & iecore sauciatus. Pulchra est Dauid cithara, est. n. animae consolatio. Pulchra est lyra pastoris: mentis enim nostrae neruos confirmat ad virtutem, &c. b *Refocillabatur Saul.* Ante enim vexabatur a demone vsq; ad suffocationem. Refert Boetius philosophum quandam tactu citharae demonium ab obsessio corpore pepulisse.

☞ CAP.

stea, vt habetur ca. se. Non vales resistere Philistaeo isti &c. quia puer es. Sic enim faciunt homines malitiosi, commendando illos quos odunt, vt in aliquo casu sub specie boni eos confundant, sed Deus frequenter eorum insidias conuertit ad bonum illorum quibus insidiantur, quia non est scientia contra deum. Sicut Deus malitiam fratrum Ioseph ipsum vendendo, ne eis dominaretur, conuertit ad contrarium, quia per hoc fuit exaltatus in Aegypto, & fratres sui coacti fuerunt adorare ipsum.

5 Tulit. &c. alij pl. i. operatum panibus, vel secundum alios, saccum facium de corio asini plenum panibus. Cetera patent vsque ibi.

6 Igi. quia. &c. quia non affligebat eum equinus, sed per intervalla temporis.

7 Tollebat Dauid ei. id est, accipiebat, & percutiebat manu sua, quia cont. estu digitorum fit talis melodia.

8 Et refocillabatur Saul, &c. Cuius causa subditur. Recedebat enim ab eo spi. ma. Ad maiorem huius euidentiam quaeritur hic,

Aritua demones virtute melodie possint expelli a corporib. obsessis. Et videtur qd sic, quia dicitur, Recedebat ab eo spiritus malus. Item Tobia 6. dixit angelus Raphael de iecore piscis, qd si super carbones ponatur, fumus eius extrahat oē genus demoniorū, siue a viro, siue a muliere. Odor aut huius sumi non est maioris virtutis quam melodia, maxime cum sensus auditus sit magis disciplinabilis, ergo &c. Itē in musica Guidonis dicitur, quod sunt quidam demones qui melodiā sustinere non valent. Item Iosephus libro de Iudaico bello dicit, quod in exercitu Titi cum obsideret Ierusalem, erat quidā qui per lapidē annuli demones expellebat a corporibus obsessis. Salomon et dicitur fecisse exorcismos ad demones expellendos. Ista aut sunt quedam sensibilia propter quod non videtur in eis esse maior virtus quā melodia. ergo &c. Contra, Iob 41. d. Non est potestas super terram quæ ei comparetur, dicitur de diabolo. Ex quo patet quod maior est virtus demonis & superior quam cuiuscunque rei corporalis vel sensibilis. Minor autem potestas non habet efficaciam super maiorem, sed e converso. Melodia autem est quedam res sensibilis immutans aut tunc corporalem, ergo, &c.

Platonico
opinio de de-
monibus.

R E S P O N S I O, dicendum, si demones secundū opinionem Platoniorum haberent corpora naturaliter sibi unita, prout dicit Apuleius, quod demones sunt aīalia, corpore aerea, mente rōnalia. Ipe aeterna, aīo passiva, sic nullū esset inconueniens dicere qd ex melodia, & ex aliqub. rebus sensibilibus possent immutari, & ab afflictione hominum repellī. Tenebant aut Platonici naturam demonū esse mediam inter intelligentias, quæ sunt substantiæ puræ spirituales, & hoīes hūtes corpora ex quatuor elementis constituta. Sed quia sacra scriptura & fides catholica asserit, demones esse de natura angelica, & quod natura alia remanserunt in eis integra, quāuis sint per malitiā deprauati, oportet consequenter dicere qd nulla res sensibilis, aut virtus corporalis pot in eis aliquid agere directe, vel indirecte, cum sint oīno spirituales substantiæ, & p quod possint ad aliquid copelli, nec per consequens ab obsessis corporib. expelli. Virtute aut diuina, quæ superior est, potest hoc fieri immediate, vel immediatib. sanctis angelis, qui frequenter in talib. sunt executores voluntatis diuine. Videtur tē rōnabiliter concedendum, qd per melodiā, si per aliqua alia sensibilia pnt afflicti a demonib. afflictionem lenius ferre, vno modo, quia actus actiuorū sunt in patiente predispositi, vt dicitur 2. de aīa. Demones aut non pnt materiā corporalē secundum suā voluntatē transmutare, sed hoc faciunt mediantib. actiuis corporalibus, pp quod in suis actibus hoīes affligendo, aliqñ considerant dispositionē materiæ corporalis. vnde & dicitur aliqui lunatici, vt habetur Matt. 4. & 17. qui secundū variam dispositionem lunæ affliguntur a demonibus ex diuina tñ permissiōe, quia luna hēt dñum super humida, & secundū hoc cerebrum hominis, quod inter omnes partes corporis est magis humidum, magis est aptum ad suscipiendum actionem demonis vno tempore quā in alio secundum variū motum lunæ. Et eodem modo ad contrarium per melodiā, seu per aliquam rem sensibilem potest causari dispositio in corpore humano p r quam minus subicitur actioni demonum, & sic afflictio ab eis causata diminuitur & alleviatur. Alio modo potest hoc contingere, quia ad afflictionem requiritur perceptio. Delectatio enim est coniunctio conuenientis cum conueniente cum perceptione eiusdem, ita quod vbi nulla est perceptio, nulla est delectatio, & eodem modo est de tristitia, seu afflictione quæ est de presenti malo, seu coniunctio cum perceptione eiusdem, & ideo illud quod diminuit perceptionem huiusmodi, diminuit & alleviat afflictionem. Melodia verò attrahit ad se mentis attentionem, & per consequens ab alio retrahit, & sic potest alleviare afflictionem a demone causatam in homine inquantum attrahit ad se attentionem, & retrahit ab afflictionis perceptione, sed demonem affligentem non potest expellere, vt predictum est. Ad primum igitur dicendum, quod per melodiā virtute naturali, Saul lenius poterat ferre, vt dictum est, sed per eam vt sic, demon non recedebat, sed magis virtute diuina immediate, vel mediantibus angelis sanctis ex merito Dauid, qui laudes diuinas in cithara canebat pro salute Saulis. Sicut & per orationes sanctorum frequenter leguntur demones expulsi a corporibus obsessis. Melodia etiam ad hoc aliquo modo faciebat, non agendo in demonem, sed inquantum deuotionem Dauid excitabat, sicut & 4. Reg. 3. ca. dicitur, quod Helisus fecit adduci psalterem, vt mens eius in Deum eleuaretur. Eodem modo in proposito ex melodia mens Dauid magis eleuabatur in Deum, & sic eius laudes ad expulsionem demonis erant magis efficaces apud Deum. Ad secundum dicendum, quod liber Tobie non est de canone, & ideo licet recipiatur in ecclesia ad legendum pro adificatione, tamen non est efficax ad probationem maliciorū duby, vt dicit Hier. in prologo galat. Verum tamen potest dici, quod fumus illius iecoris non expellit demonem, sed meritum orationis Tobie, quod per sumi odorem designabatur. & hoc patet per illud quod ibidem dicitur, quod angelus Raphael apprehendit demonem & reliquit eum in superioribus Aegypti. Ex quo patet quod non ex virtute sumi iecoris, sed virtute sancti angeli voluntatem diuinam exequentis fuit ille demon expulsus, & ita siuisset in quacunque alia persona vbi talis oratio & diuina ordinatio assuisset, & hoc modo intelligenda sunt verba angeli Raphael. Ad tertium dicendum, quod de dicto illius Guidonis non est multum curandum, cum nullus sit autoritatis. Post etiam dicit, quod ad melodiā repelluntur propter sanctitatem melodiæ. Sciētis, vt dictum est de Dauid, vel propter malitiā nō ipsius,

Melodia affli-
ctionem de-
monum alle-
uiat duplici-
ter.

Blenius ferre, vno modo, quia actus actiuorū sunt in patiente predispositi, vt dicitur 2. de aīa. Demones aut non pnt materiā corporalē secundum suā voluntatē transmutare, sed hoc faciunt mediantib. actiuis corporalibus, pp quod in suis actibus hoīes affligendo, aliqñ considerant dispositionē materiæ corporalis. vnde & dicitur aliqui lunatici, vt habetur Matt. 4. & 17. qui secundū variam dispositionem lunæ affliguntur a demonibus ex diuina tñ permissiōe, quia luna hēt dñum super humida, & secundū hoc cerebrum hominis, quod inter omnes partes corporis est magis humidum, magis est aptum ad suscipiendum actionem demonis vno tempore quā in alio secundum variū motum lunæ. Et eodem modo ad contrarium per melodiā, seu per aliquam rem sensibilem potest causari dispositio in corpore humano p r quam minus subicitur actioni demonum, & sic afflictio ab eis causata diminuitur & alleviatur. Alio modo potest hoc contingere, quia ad afflictionem requiritur perceptio. Delectatio enim est coniunctio conuenientis cum conueniente cum perceptione eiusdem, ita quod vbi nulla est perceptio, nulla est delectatio, & eodem modo est de tristitia, seu afflictione quæ est de presenti malo, seu coniunctio cum perceptione eiusdem, & ideo illud quod diminuit perceptionem huiusmodi, diminuit & alleviat afflictionem. Melodia verò attrahit ad se mentis attentionem, & per consequens ab alio retrahit, & sic potest alleviare afflictionem a demone causatam in homine inquantum attrahit ad se attentionem, & retrahit ab afflictionis perceptione, sed demonem affligentem non potest expellere, vt predictum est. Ad primum igitur dicendum, quod per melodiā virtute naturali, Saul lenius poterat ferre, vt dictum est, sed per eam vt sic, demon non recedebat, sed magis virtute diuina immediate, vel mediantibus angelis sanctis ex merito Dauid, qui laudes diuinas in cithara canebat pro salute Saulis. Sicut & per orationes sanctorum frequenter leguntur demones expulsi a corporibus obsessis. Melodia etiam ad hoc aliquo modo faciebat, non agendo in demonem, sed inquantum deuotionem Dauid excitabat, sicut & 4. Reg. 3. ca. dicitur, quod Helisus fecit adduci psalterem, vt mens eius in Deum eleuaretur. Eodem modo in proposito ex melodia mens Dauid magis eleuabatur in Deum, & sic eius laudes ad expulsionem demonis erant magis efficaces apud Deum.

CAd secundum dicendum, quod liber Tobie non est de canone, & ideo licet recipiatur in ecclesia ad legendum pro adificatione, tamen non est efficax ad probationem maliciorū duby, vt dicit Hier. in prologo galat. Verum tamen potest dici, quod fumus illius iecoris non expellit demonem, sed meritum orationis Tobie, quod per sumi odorem designabatur. & hoc patet per illud quod ibidem dicitur, quod angelus Raphael apprehendit demonem & reliquit eum in superioribus Aegypti. Ex quo patet quod non ex virtute sumi iecoris, sed virtute sancti angeli voluntatem diuinam exequentis fuit ille demon expulsus, & ita siuisset in quacunque alia persona vbi talis oratio & diuina ordinatio assuisset, & hoc modo intelligenda sunt verba angeli Raphael. Ad tertium dicendum, quod de dicto illius Guidonis non est multum curandum, cum nullus sit autoritatis. Post etiam dicit, quod ad melodiā repelluntur propter sanctitatem melodiæ. Sciētis, vt dictum est de Dauid, vel propter malitiā nō ipsius,

potest si fiat ad hoc, quod per hoc reuerentia Deo debita demonibus tribuatur, cuius sunt cupidi, & sic recedunt non sicut coacti, sed voluntarie, vt tales homines in errore teneant, & in sua seruitute, quod maxime desiderant. Et eodem modo dicendum est de illo qui in exercitu Tui demones expellebat, quod hoc arte magica faciebat per pacta cum demonibus iuncta, tacita vel expressa, quibus fingunt se expelli, ut homines in errore teneant, & in sua seruitute, vt dictum est. De exorcismis verò a Salomone confectis, dicendum quod si fecit eos tempore quo habebat spiritum Dei, illis repellbantur demones virtute diuina, sicut supra dictum est de orationibus sanctorum, si verò cont fecit eos postquam fuit idololatra, repellbantur eis demones arte magica. prout demones fingunt se expelli modo predicto: ut homines teneant in terrore.

A D D I T I O.

In cap. 16. vbi dicitur in Postil. vtrū demones virtute melodie possint expelli a corporibus obsessis.

Non solum concedendum vť, qd per aliqua sensibilia possint afflicti a demonib. lenius ferre, sed et qd per sensibilia aliqua a demonib. afflicti possint totaliter liberari qđ patet per eādem rōnem ab ipso postil. allegatā. Nā cū demones non pnt materiā corporalē sū suam voluntatē transmutare. sic nec passionare, nisi mediantib. actiuis corporalib. quæ disponunt mām ad suscipiendum actionē afflictiuam in corporibus ab eis obsessis, prout postilla, dicit, & est rōnabiliter dictū. Eadē rōne per aliquā rem sensibilem potest causari dispositio in corpore humano, p quā non sit aptum ad suscipiendū actionē demonis. verbi grā, Nā sicut mania, quæ est ira permanens sū Damascenū, quæ sū Philosophū. 4. Ethic. dē amaritudo, quæ est maxime dispositiua ad alienationē mentis sū siniam medicorū, & p consequēs ad suscipiendū afflictionem demoniacā, quæ quidē demoniaca passio sicut potest alienari p sensibilia medicamina sic & penitus curari, cū sit morbus saepe curabilis, & sic per pns curata, cessat talis dispositio in corpore humano ad suscipiendū afflictionē demonū, correspondētē tali dispositioni, & sic recedet penitus afflictio demonis actiua recedente passiva dispoñe sibi correspondēte in hoīe obfesso. Cū aut melodia habeat circa passionē aīæ, pferim circa tristitias & delectationes manifestam efficaciam, vt patet per experientiam cōm. August. et in 10. confes. dicit, qd oēs affectus spiritus nři hnt proprios modos: n cantu, quorū occulta familiaritate excitatur, & consequens est, vt melodia quæ virtute naturali passionē aīæ mutet, possit mutari dispoñe aīæ seu coniūcti. s. aīæ & corporis, taliter qđ dispositio passiva ad recipiendū afflictionē demonum tollat. & sic cessabit penitus talis afflictio. Hoc idē posset dici de iecore piscis, de quo angelus ad Thobiam. s. q. fumus talis iecoris ex proprietate nāli posset extricare, seu corrigere dispositionē cerebri ex motu lunæ causatā, quæ dispositio cerebri humanū reddit aptū ad suscipiendum actiones demonis, & sic cessabit actio demoniaca correspondēs tali dispositioni, &c. Præterea si melodia hēt efficaciam ad causandum talem dispoñe in aīa hoīs, vt recipiat, seu recuperet donum prophetiæ amissum, seu sublatū, vt patet 4. Reg. 3. cap. qđ quidē donum ppheticū est supernaturale a fortiori posset causare dispoñe in corpore humano talē, quæ non sit receptiua afflictionis demonū quæ est naturalis. Virtus. n. actiua quæ pot in maius pot & in minus. Et attendendū, qd hæc opinio est cōsona lřæ q dicit. Recedebat ab eo spūs malignus, nō. n. dixit, alleviabat, vel remittebat afflictio, sed recedebat spiritus malignus, qd planē sonat totalē separationē spūs maligni a Saule cū Dauid in cithara psallebat, quia sū ppiū sensum lřalem hoc fiebat graduatim, prout per ea quæ nāliter agunt, fieri solet. Primō. n. refocillabatur Saul, & lenius hēbat. pñr recedebat ab eo spūs malignus per totalē repulsionē, seu separationē. Dicere aut qd hoc fiebat ex merito Dauid, seu per oīones eius, est alienum a lřa quæ nullā facit mentionē in hac iustoria de eius meritis seu orationib. quantum ad hoc, sed solum de actu psallendi, seu citharizandi, vt patet in litera. Si autem recessus spiritus maligni a Saule meritis, seu oīonibus Dauid Deo operante causatus fuisset, non videretur rationabile, vt scriptura talia taceret, quæ ad laudem Dei pertinent, & adificationem audientium.

R E P L I C A. In cap. 16. vbi Postil. disputat & soluit quōnem, an demones virtute melodie a corporibus obsessis possint expelli. Bur. cōsentit Postil. & in parte recedit ab eo, cōsentit nanq; in hoc, qd per sensibilia, & melodias, & medicamina possunt fieri dispositiones in corpore & humoribus, vt afflictio demonis i obsessis sit lenior, vel esset nulla, sed recedita Postil. Bur. qd Postil. negat p hmoi sensibilia de psc demone posse totaliter expelli. Bur. aut tacet opinioni, qd vult qd ablata dispositione passiva receptiua afflictionis aufertur, & actiua

actiua, & sic cū demon non affligit, intelligit spūs malignus recessisse, & obsessus totaliter liberatus. Sed Burgen. & hæc sua opinio cui fauet innitur falsis imaginat ionibus. Imaginatur. n. primò, q. nullus sit obsessus, nisi ad hoc fuerint præuenientes naturales dispõnes, vel passionales, qd̄ falsum v̄ in Saul de quo sermo, Cum ei esset in naturalib. optimè, imò iā premebat melancholico affectu præ tristitia dispositus præ cunctis fratribus & coætaneis suis, vt h̄. i. Reg. 9. d̄ tñ de eo in hoc cap. Spiritus Domini recessit a Saul & exagit mit̄ cum spiritus nequam à Domino. s. tribuente ptatem vexadi, vt in glo. & est beati Gre. Ex qua l̄a iuncta glo. primæ Burg. imaginatio v̄ oīno falsa. Secundò imaginatur, q. demon recesserit qñ obsessum actualiter non affligit. Cuius imaginationis falsitate ostendere non oportet, cū sit luce clarior, recedit. n. sape secundum apparentiam, sed nō realiter, obsidet ēr sape obsessum non affligendo. Imaginatur tertio, q. obsessi nō affliguntur, nisi in eis sit nālis dispositio passiuā huic afflictioni correspondens, q. falsum est, quia obsessio, sicut & afflictio, est sape ex sola Dei pmissione, vt vult gl. pall. quæ est B. Gre. Motiua ēr quæ mouet Bur. q̄ postill. non valent. Motiua. n. primò quasi post, neget melodiā & iecur piscis alqd̄ facere in corpore vel aia & vtroq. s. i. h̄ & humoribus quo minus malignus spūs affligat obsessū. Sed bñ respicienti dicta postillatoris

toris apparet, q. hoc non negat, sed probare intēdit, q. per ea obsessi leuius ferunt, vel oīno non sentiunt afflictionē demonū. Sed negat q. per ea tanquā talia simpliciter liberētur, sed q. liberentur non est virtute talium, s. melodiæ vel iecoris, sed merito facientis & talia applicatis. Et cū instat Bur. q. melodia disponit hoīem ad recuperandum spiritū prophetiæ amissum, allegans ad hoc dictū de Helisao. 4 Reg. 2. Rñdeo q. malè allegat, non enim dicitur ibi, q. virtute melodiæ resumpsit prophetiam, sed merito laudis Dei p psaltem decantatē. vide ibi postill. virtus. n. creata ad actus aut habitus supernaturales se non extendit. Dato tñ assumpto quāuis non concessio, non sequit̄ qd̄ infert Burg. per illā regulam. Virtus actiua quæ pōt in maius, pōt & in minus, quia illa regula solū tenet in essentialiter subordinatis, & in eodē gñe. Nam non sequitur, homo generat hoīem, igitur alinū vel ignem qd̄ est minoris virtutis, nec sequit̄. homo potest portare magnū lapidem, igitur magnū ignem. Regula igit per Bur. allegata non est v̄is. de quo vide Exo. 8. primo cor rectorio. Et cū Bur. nititur excludere positionē postill. dicens, q. recessus demonis a Saul erat merito oīonis Dauid, dicit, q. non h̄ ex litera, in quo v̄ ipse Bur. fauere errori Vvilectarum & Hulfitarum dicentium, q. non oportet credere, nisi quod expresse in facta scriptura contineatur.

C A P. XVI I:

Congregan. Rabanus. Azeca. Ciuitas est Chananeorum in tribu Iuda ad quam vsq; persecutus est Iosue quinque reges, & hodie vlla vocatur Azeca

ca inter Eleutheropolim & Heliam, quæ interpretatur fortitudo & decipula.
 b *Domim.* Vicus est in tribu Iuda in finibus Eleutheropolis distans ab ea xx. & vij. miliaribus Domim interpretatur silentium, vel gaudiū.
 c *Terebinthi.* Terebinthus est in Sichimis, sub qua abscondit Iacob idola iuxta Neapolim.
 d *Spurius,* quia ignobili præ matre veto nobili natus erat.
 e *Chrysofostomus.* Ab Allophylis Saul prouocatur ad bellum, disponitur acies, præparatur exercitus, pugna dirigitur. At contra hostes non aliter præparantur, ardescunt iræ, tollitur infania, furore feruescunt, pendet in inuicem vterque exercitus, expectat signum, sustinet iussum, &c. Profilije de Allophylorum castris

C A P. XVII.

Congregantes autem Philisthijm agmina sua in prælium conuenerunt in Socho Iude, & castrametati sunt iter Socho & Azeca in finib. Dōmim. Porrò saul & filij Israel cōgregati venerunt in vallem Terebint hi, & direxerūt acie ad pugnādū cōtra Philisthijm. Et Philisthijm stabant sup montē ex parte hac, & Israel stabat supra mōtē ex altera parte, vallisque erat inter eos. Et egressus est vir spurius de castris Philisthinorum nomine Goliath de Geth, altitudinis sex cubitorum & palmi, & cassis ærea super caput eius, & lorica

castris vir corpore immani vastissimus, horrēdus statu, mirabilis visu, cristato vertice galeatus, coruscus armis, fulgens gladio, umbone tectus, lorica vestitus, noīe Goliath. Qui stuperib. cunctis, Vos, vos inquit, exercitus Saulis admoneo, vobis mea depromo verba. Nolite pugnare nobiscū, vt pugnat in bello, eligite si potestis, vnum qui mecum fortiter pugnet, &c. Goliath metuentus visu, metuēdus armis, metuendus & verbis: & tremens cunctis, solus Dauid cōsistit intrepidus.
 e *Augutt.* Extitit Goliath ingēs statura corporis, armis instructus, viribus exercitatus, elatus iactantia, qui superbe prouocaret ad monomachiam populum aduersarium. hoc est, ut vnus electus procederet aduersus eum, & duobus pugnantibus, exa-
 f *Chrysofostom.* Saul rex, populusque terretur, formidant cuncti. Non in forti virtus,

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. XVII.

Congregati. Postquam descripta est ipsius Dauid electio hic consequenter describitur contra eū Saulis emulatio. Et primò ponitur huius emulationis causa, secundò inuidia subsecuta c. 18. Circa primum sciendū quòd causa emulationis fuit laus ipsius Dauid ex victoria quam habuit contra Philisthaum, prout exprimitur c. 18. & ideo in hoc ca. primò describitur belli apparatus, secundò ipsius Dauid aduentus, ibi, Dauid autē. tertio Dauid conflictus, ibi. Audita sunt. quartò ipsius triumphus, ibi. Præualuitq; Da. Circa primum præmittitur vtriusque exercitus situatio cum dicitur.
 2 In So. hoc dicitur ad differentiam illius Socho quæ est vltra Iordanem, vbi Iacob mansit declinans ab Esau, vt habetur Gen. 33.
 3 Et Philii. ad hoc enim vterque exercitus stabat in monte valle exsistente in medio, vt si vnus exercitus vellet venire ad alium, ille exercitus qui stabat in monte opposito haberet auantagiū interficiendi aduersarios de valle ascendentes ad eum. Secundo ponitur ipsius Goliath gloriatio, vbi præmittitur eius statura & armatura, cum dicitur.

4 Et egressus. Hebræi vero dicunt hic, Et egressus est vir intermedius de aciebus Philisthinorum. & dicitur intermedius homo fortis & audax, & confidens de fortitudine sua. egreditur ante acie suam, paratus præliari contra alium venientem de acie opposita, sicut solent facere in exercitiis aliqui volentes ostendere suam probitatem & litera sequens consonat huic dicto.
 5 Altitudi. Cubitus secundum vnā opinionem continet duos pedes vsuales, securūq; aliorum vero pedem & dimidium, & sic secundum vtrāque expositionem vel opinionem patet alii vto ipsius.
 6 Et cass. hic dicunt aliqui quod nomine æris intelligitur omne genus metalli. & sic in hoc loco pro ferro accipitur æs, ita quod cassis ærea idem est quod cassis ferrea, quia non solet fieri de ære, sed de ferro.
 7 Et lorica. concatenata, quia fit de anulis ad modum catenæ cōiunctis. Hebræi autem hic dicunt, Et lorica squamata induebatur, quia super lorica m habebat armaturam factam de laminis ferreis p modum squamæ, vni ordinatis, sicut est genus armaturæ quod vocat plates gallicæ. & hoc erat ne per foramina loricæ sagitta vel spiculum, aut gladius posset transire.

MORALITER.

Congregantes autem. Hic agitur de duello Dauid contra Goliath Gethæū: per quod significatur allegorice pugna Christi contra diabolum. Circa quod notandum, quod sicut in præcedenti c. significatus est Christus per Isai, sic per ipsum potest

test hic Deus patet significari, eo quod pater & filius vnum sunt in substantia & operatione, sicut dicit Ioan. 10. f. Ego & pater vnum sumus. Igitur per Isai mittentem filium suum Dauid ad fratres suos visitandum, dicens.

A tus, non in audace animus, nō salus in bellatore cōsistit. &c.
 * Hieronym. Goliath spurius dicitur, quia a patre gigante, matre vero Gethæa natus erat.
 * August. Gigantes propterea creare placuit Creatori, ut hinc ostenderetur nō solū pulchritudines, verum et magnitudines, & fortitudines corporum nō magnipendendas esse sapienti, q̄ spiritalibus atque immortalibus lōge melioribus atque firmioribus, & bonorum proprijs, non bonorum malorumque communibus beatificatur bonis.

¶ uel laminas
 ¶ uel lanceæ

Hieron. li. de
 Trad. Heb.
 ¶ probis as-
 lecti acies Is-
 raelis

B lipomenō tantum vij. dicuntur, sed Nathā prophetam filium Semma, quasi filium educauerat, & nutrierat. Coram Samuele quoque vij. filij Isai dicuntur adducti, & octauum esse in pascuis. inter quos adductus est Nathā, qui & Ionathan, de quo in extrema parte Samuelis dicitur, *Percussit autem eum Ionathas filius Semma fratris David.* Et notandum, quod uicunque propheta vocatur, Nathan scribitur, nō Ionathā. filium fratris

¶ ueniens
 Hebr.

¶ modium
 ¶ caseos la-
 teos hos
 ¶ pacificæ uel
 cum salutatio-
 ne Heb.
 ¶ Ela i. quer-
 cus.
 ¶ reliquit.

¶ Ionadab.

a. Conserta hamis & concatenata.

sq̄uamata induebatur. Porro pondus lorice eius quinque millia siclorum æris erat, & t̄ ocreas æreas habebat in cruribus, & clypeus æreus tegebat humeros eius. Hastile autem t̄ haste eius erat quasi licatorium textentium. Ipsum autem ferrum haste eius sexcentos siclos habebat ferri. Et armiger eius antecedebat eum. Stansque clamabat aduersus phalangeras Israel, & dicebat eis, quare venistis parati ad prælium? Nunquid ego non sum Philisthæus, & vos serui Saul? Eligite ex uobis virum, & descendat ad t̄ singulare certamen. Si quiuerit pugnare mecum, & percusserit me, erimus uobis serui. Si autem ego præualero, & percussero eū uos serui eritis, & seruietis nobis. Et aiebat Philisthæus, ego t̄ exprobraui agminibus Israel hodie. Date mihi virum, & ineat mecum singulare certamen. Audiens autem Saul & omnes Israelitæ sermones philisthæi huiuscemodi, stupebant, & metuebant nimis. David autem erat filius viri Ephratæi, de quo supra dictū est, de Bethlehem Iuda, cui nomen erat Isai, qui habebat octo filios. Et erat vir in diebus Saul senex & t̄ grandæuus inter viros. Abierunt autem tres filij eius maiores post Saul in prælium. Et nomina trium filiorum eius qui perrexerunt ad bellum, Heliab primogenitus, & secundus Abinadab, tertius quoque Samma. David autem erat minimus. Tribus ergo maioribus secutis Saulem, abiit David, & reuersus est a Saul, ut pasceret gregem patris sui in Bethlehem. Procedebat uero Philisthæus mane & uespere, & stabat quadraginta diebus. Dixit autem Isai ad David filium suū: Accipe fratrib. tuis t̄ ephi polentę & decē panes istos, & curre in castra ad fratres tuos, & decem t̄ formeilas casei, has deferes ad tribunum. Et fratres tuos uisitabis t̄ si rectē agant, & cum quibus ordinati sunt, disce Saul autem, & illi, & omnes filij Israel in uille Teribinthi pugnabant aduersum philisthæum. Surrexit itaq; mane David, & t̄ commendauit gregem custodi, & onustus abiit sicut præceperat ei Isai. Et uenit ad locum Magala, & ad exercitum, qui egressus ad pugnā uociferatus erat in certamine, direxerat enim acie Israel. Sed Philisthæus

a De ferro.

a Agmina.

ret gregem patris sui in Bethlehem. Procedebat uero Philisthæus mane & uespere, & stabat quadraginta diebus. Dixit autem Isai ad David filium suū: Accipe fratrib. tuis t̄ ephi polentę & decē panes istos, & curre in castra ad fratres tuos, & decem t̄ formeilas casei, has deferes ad tribunum. Et fratres tuos uisitabis t̄ si rectē agant, & cum quibus ordinati sunt, disce Saul autem, & illi, & omnes filij Israel in uille Teribinthi pugnabant aduersum philisthæum. Surrexit itaq; mane David, & t̄ commendauit gregem custodi, & onustus abiit sicut præceperat ei Isai. Et uenit ad locum Magala, & ad exercitum, qui egressus ad pugnā uociferatus erat in certamine, direxerat enim acie Israel. Sed Philisthæus

a Prospicite. b Adueritate. c Toto tempore presentis uitæ, quo contra decalogum per quatuor elementa peccamus.

a Mensura est trium modiorum.

gnā uociferatus erat in certamine, direxerat enim acie Israel. Sed Philisthæus

tris David. quidam suspicatur Nathā prophetam. sed falsum est, quia hic Ionathan dedit consilium Amnon, ut concumberet cum sorore sua, quod propheta non decuit. Nathan quoque prophetam dicitur Iudo. de Gabaonitis fuisse.
 b David. Est octauus qui in regno eligitur, hic est Christus, q̄ semetipsum exinuit formā ser. as. quā & per gloriam resurrexerit in gentibus ad peus est.

c Direxerat enim aciem Israel, sed Philisthæum. Pugna Philisthæi norum contra Israel, pugna demonum contra ecclesiam accipi potest. Goliath uero superbiam diaboli significat: quā David, id est, Christus singulari certamine prostrauit, & populum derripuit. Qui leonem & uersum necauit, diabolum, scilicet, & Antichristū: alterum nunc latēter insidiantem, alterum postea manifestē scruientem. Prouocauit superbia humilitatem, diabolus Christum. Accepit arma bellica David quæ pro ætate & parua statura portare non potuit, & abiiecit. Accepit quinque lapides de flumine, & posuit in uase pastoralis.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et oc. In Heb. habetur, Et uasatia frōtaria uersus pedes eius, quia de galea quæ erat area super uerticē descēdebat q̄da lamina operiens Nasum & tendens de uersum usque ad colū uersus pedes. sicut solebat fieri in antiquis galæis. 2 Et cly. et. teg. hum. Hebræi dicunt. Et spiculū creū inter scapulas eius. & dicitur hic spiculū secundū eos quæda lamina descēdens a casside procedens in acutū inter scapulas, ut sic p̄tgeret collū & iūctū ā armorū capitis & corporis. 3 Et armi. In Hebræo habetur. Et portans peltam suam uel scutum ante eum, sicut solet fieri pugilibus quādo uadunt ad cogredendum, sed quādo debent actu congregari tunc traditur eis scutum. Ex hoc etiam patet, q̄ predictum est. s. quod illud, quod depēdebat a galæa inter humeros, non erat proprie clypeus. secundo ponit ipsius Goliath gloriatio, cū dicitur. 4 Stans. ut magis uideretur. 5 Clama. ut a longe audiretur. 6 Aduer. i. agmina armatorum. 7 Quare. s. in tanto numero. q. d. cito potest finire negotium per singulare certamen inter me, & unum de uobis a uobis electum. & sequitur 8 Et ai. se iactando & exercitui Israel exprobrando. ideo subditur. Ego. 9 Audiens. propter altitudinem iuræ & robur uocis. 10 Et me. quia nullus audebat hoc duellum recipere. 11 David aut. hic cos quenter describitur ipsius David aduersus missi a patre. ideo dicitur. David au. i. Bethlehemitæ, quia Bethlehē altero nomine uocatur Ephraim, ut habetur Ge. 60. 12 De Bet. hoc dicitur ad differentiā alterius Bethlehem quæ non est in tribu Iuda.

13 Qui. coputādo Ionathā, q̄ erat filius adoptiuus, ut dictū est. c. p̄gc. 14 Senex, quia iā erat emerita militiæ. 15 Abiit. quia nō habebat officium coram eo citharizandi, ideo ad officium pristinum reuersus est in domum patris sui. 16 Pro. Bis in die ad sui iactantiam & Israelis uituperationem. 17 Et stabat qua. exercitus enim Philisthæi nō stabat in uno monte & exercitus Israel in mōte alio opposito. & uallis erat intermedia, & ideo quilibet exercitus suū diu stabat in loco suo, quia nec iste exercitus, nec ille audebat in uallem descendere ad procedendum contra aduersarios, quia exercitus stans in loco suo statim possit alium lapidibus obruere. 18 Acci. f. ep. p. In Hebræo habetur ephi granatæ. i. granorum tritici decolorum. Ephi autem quædam mensura est, continens decies gomor. prout dictum fuit Exodi 16. 19 Et dec. f. ca. i. decem caseos paruos habentes formam paruam. 20 Has de. qui præerat millenario, in quo erāt filij sui ordinati, ut sic tribunus magis uideretur eis, & præcaueret eorū periculo. Castra patent usq; ibi. 21 Et uel. Et secundum hoc Magala est nomen proprium. Hebræi dēt quod est nomen cōe, & significat circulum, quia in situatione c. firorū debet fieri fossatum in circuiuu secundum q̄ docet. t. eg. t. us in lib. de re militari, quia quācumq; sit paruum, tñ castra intra locata sunt magis secuta contra repentinum hostium incursum. & ideo subditur. 22 Et uel. ad e. extra p̄dictum circulum, in quo

MORALITER.

20 Fra. m. & significatur Deus pater filij suū mittēs in mundum, ut saluetur per ipsum. Io. 3. Per hoc autem quod David debellauit Goliath Gethæum, & per hoc. Philisthinorum exercitum sicut dicitur infra.

debellauit Goliath Gethæum, & per hoc. Philisthinorum exercitum sicut dicitur infra.

Astorali, his armatus vicit. Sic Christus tēpore reuelationis non ui te. insinuandę & commendandę gratia, deposuit corporalia sacramenta legis, quę non sunt imposita gentib. q̄ in veteri lege legimus & non obseruamus, sed ad aliquā significationē prēmīssā & posita intelligimus, hęc deposuit tāquam onera legis, & ipsam legē accepit. **Quin-**

que enim lapides, quinque libros Moī significāt. Tulit quinque lapides de flumine. i. de hoc seculo. Labitur enim mortale seculum. Erāt tāquam in flumine lapides ī primo populo Illic vacabāt, & nihil proderant. Trānsibat supra fluuius. Sed Dauid accepit, gratiam vt lex esset vt lis q̄ sine gratia impleri nō potest. **Plenitudo enim legis charitas est.**

Quia ergo legem gratia facit īpleri, significatur enim gratia lacte. hoc est enim ī carne gratuitū

vbi vero mater nō q̄rit accipere, sed dare, gratis dat, & cōtristatur si desit qui accipiat, ostendit Dauid legē sine gratia operari non posse, cum illos quinque lapides, quibus significatur lex in 5. libris coniungere volens gratiā, posuit in vase pastoralī, quo lac solebat mulgeri. His armatus processit contra superbū. Tulit lapidem vnum, & deiecit vnum, in fronte percussit & cecidit, ex eo loco corporis vbi signum Christi non habuit. Quinque accepit, vnum misit. Quinque libri electi sunt, sed vnitas vincit. **Plenitudo ergo legis charitas,** vt ait Apostolus. *Sufferentes inuicem in dilectione, solliciti seruare vnitatem spiritus in vinculo pacis.* Illo deiecto gladium abstulit, caput illi abscidit. Christus diabolū de suis membris occidit, quando crediderunt magi, quos ille in manu habebat. & de quibus alios trucidabat, conuertentes linguas contra diabolū, & sic Goliath gladio suo caput absciditur.

a Derelinquens ergo Dauid vasa, &c. Chrysostomus. Dauid cum adhuc adolescēs ob immaturam aetatem in paterna domo versaretur, quoniā tēpus expositus erat, vt clarior eius virtus fieret, admonitus a patre vt fratres suos inuiseret, missus est ad eos. Cū uenisset, spectator volebat fieri nō spectaculi, quo

quo unus hō Goliath aduersus tot milia se poneret. Verum **D** fratres eius non ferentes fortitudinē Spiritus, prouocati sūt in mundianr, & dicunt ad eū. Non alia de causa uenisti, quam ut bellum videres: Nō uenisti nostri cā, vt nos inuiseres? At tu uide huius prudētiā & mansuetudinē. Nihil temerariū

aut asperum eis loquitur, sed reprimēns eorum flammam, & demulcens inuidiam, Nunquit, inquit, uidistis me arma arripere, Aut adornari ceteris in acie, &c. Postea audiēs hōminis blasphemias, & arrogantiam, & uideret trepidationem eorū qui cum Saul erāt, ait. Quid erit uiro, qui illius, caput execuerit? Et magnum animi robur his uerbis ostendebat, omnes in admirationē adducens.

6 Quod cum audisset Eliab frater eius maior loquente eo cum alijs, iratus est contra Dauid, & ait. Quare uenisti, & quare dereliquisti pauculas oues illas in deserto? Ego noui superbiam tuam, & nequitiam cordis tui, quia vt uideres praelium, descendisti. Et dixit **7** Dauid. Quid feci? Nunquid non t̄ verbum est? Et declinauit paululum

ad quadraginta dies conuiciabatur Israeli, in singulare certamen quemlibet prouocans, indutus vasto clypeo, hastam que gestans, ceteras horrendas, quem qui uidebant, aufugiebant ipseque adeo Saul in pauore erat.

8 Iosephus. Cum Goliath denuo reuertens, & prouocans exprobraret, quod nullus inter eos uir esset, qui eū pugna re præsumeret, cum fratrib. loquens Dauid ea quę mandauerat pater, & audiens illum blasphemantem fratrib. ait, paratum se esse cū hoste pugnare. Cui senior interminatus est, præsumptionē hēre eum, dicens, & inexpertū huius officij, iussit ad patrem & pascua remeare. Qui reueritus fratrem discessit, & apud alios milites est locutus, quod uellet cum Palestino pugnare.

b Noui superbiam tuam & nequitiam cordis tui, quia. Putabat in eo timore propter Samuelis uindictionē, quasi ex ea audaciā sumpsisset, & timebat ne si congregaretur cum Philisteo interficeretur. Vnde subdit, vt uideres praelium descendisti. i. in hoc superbus appares, quod cum non hēas consuetudinem praeliandi, actus praelij quasi miles sciscitaris.

c Nunquid non uerbum. Quasi diceret, est, quia non est uolūtas

D aut asperum eis loquitur, sed reprimēns eorum flammam, & demulcens inuidiam, Nunquit, inquit, uidistis me arma arripere, Aut adornari ceteris in acie, &c. Postea audiēs hōminis blasphemias, & arrogantiam, & uideret trepidationem eorū qui cum Saul erāt, ait. Quid erit uiro, qui illius, caput execuerit? Et magnum animi robur his uerbis ostendebat, omnes in admirationē adducens.

6 Quod cum audisset Eliab frater eius maior loquente eo cum alijs, iratus est contra Dauid, & ait. Quare uenisti, & quare dereliquisti pauculas oues illas in deserto? Ego noui superbiam tuam, & nequitiam cordis tui, quia vt uideres praelium, descendisti. Et dixit **7** Dauid. Quid feci? Nunquid non t̄ verbum est? Et declinauit paululum

ad quadraginta dies conuiciabatur Israeli, in singulare certamen quemlibet prouocans, indutus vasto clypeo, hastam que gestans, ceteras horrendas, quem qui uidebant, aufugiebant ipseque adeo Saul in pauore erat.

8 Iosephus. Cum Goliath denuo reuertens, & prouocans exprobraret, quod nullus inter eos uir esset, qui eū pugna re præsumeret, cum fratrib. loquens Dauid ea quę mandauerat pater, & audiens illum blasphemantem fratrib. ait, paratum se esse cū hoste pugnare. Cui senior interminatus est, præsumptionē hēre eum, dicens, & inexpertū huius officij, iussit ad patrem & pascua remeare. Qui reueritus fratrem discessit, & apud alios milites est locutus, quod uellet cum Palestino pugnare.

b Noui superbiam tuam & nequitiam cordis tui, quia. Putabat in eo timore propter Samuelis uindictionē, quasi ex ea audaciā sumpsisset, & timebat ne si congregaretur cum Philisteo interficeretur. Vnde subdit, vt uideres praelium descendisti. i. in hoc superbus appares, quod cum non hēas consuetudinem praeliandi, actus praelij quasi miles sciscitaris.

c Nunquid non uerbum. Quasi diceret, est, quia non est uolūtas

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et interrogabat secundum mandatum patri sui.
2 App. In Hebræo habetur intermedium, & exponatur sicut supra.
3 Omnes. Non est intelligendum, quod totus exercitus fugeret, sed intelligendum est, quod nullus audebat egredi faciem ad obuiandum illi, & pugnandum inter acies duorum exercituum, sequitur.
4 Virum ergo. hoc enim fecerat rex proclamari per exercitum antequam Dauid ueniret.
5 Et ait Da. ad ui. Licet enim iam audisset Dauid, vt dictum est, tamen uolebat a pluribus requirere ad maiorem certitudinem, nec querebat ista Dauid cupiditate lucri, vel honoris principaliter, uolebat

bat enim pugnare cum eo propter gloriam Dei, vt uidebitur, & propter liberationem populi, libertas autem a tributo, & alia regis promissa non alliciebant eum ad hoc, nisi tantum consequenter.
6 Quod cum au. &c. it. quia timebat ne fatuitate inuenili exponeret se periculo. Vel ut alij dicunt, quia credebat eum in superbia n̄ ere eum eo quod fuerat inunctus in regem pr. fratribus suis, vt dictum est supra 16. cap.
7 Et di. Da. quid se. quasi dicat, adhuc nihil reprehensibile attentauit.
8 Nunquid non uerbum est? quasi diceret non posui me ad pugnam, sed ad audiendum uerba de statu exercitus ad referendum patri.
9 Et de. in quo apparet humilitas Dauid, quia reprehensionem fratris irrationabilem patienter portauit.

Ctas praeliandi, sed vt scirem quod nesciebam . Audaciam tñ
A ex eo sumpserat, qđ spiritum sanctum acceperat , expertus
auxiliū Dei in leone & vrsō, & iō audacter se obtulit ad sin-
gulare certamen, non tam victorię cupidus, quā vltor blas-
phemiarum Dei, & iniuriarum populi .

Quel. 40.

a Ego seruus, tuus
vadam, & pugna-
bo, &c.

* Theodor.
Erat adolescens,
quatuordecim aut
quindecim anno-
rum . Necessē ergo

B in reliquo tempore
de victoria fiducia
concepisse, quo-
modo cum gregē
pasceret, suffoca-
uit leonem, & vrsū
cum invaden-
tes. Et erit, in-
quit, alienigena
C iste incircuncisus,
sicut vnus ex istis .
Ni-

† eius.
† ille confur-
gebat.

ab eo ad alium, dixitque eundem sermonem. Et respondit ei po-
pulus verbum sicut prius. Audita sunt autem verba quæ locutus
est Dauid, & annuntiata in conspectu Saul. Ad quem cum fuisset
adductus, locutus est ei: Non concidat cor cuiusquam in eo. Ego
a seruus tuus vadam & pugnabo aduersus Philisthæum. Et ait Saul
ad Dauid: Nō vales resistere philisthæo isti, nec pugnare aduer-
sus eum, quia puer es: hic autem vir bellator est ab adolescentia
sua. Dixitque Dauid ad Saul: Pascebat seruus tuus gregem patris
sui, & veniebat leo vel vrsus, & tollebat arietem de medio gregis
& persequebar† eos, & percutiebam, eruebamq; de ore teorum,
Et illi consurgebāt aduersum me, & apprehendebam † mētum
eorum, & suffocabam, interficiebamque eos. Nam & leonem &
vrsū interfeci ego seruus tuus. Erit igitur & Philisthæus hic in-

a † Diabolus. b † Antichristus. c † Quemlibet. pra. latum d † Dominici.

Nihil differt a bestia qui viuit in impietate, & qui nudatus D
est a diuino auxilio. Ego autem confido in illius auxilio.

* Chryf. Nō Dauidē immantitas hostis exterruit, non armo-
rū enormitas fregit, aut supbia verborū imminuit, sed fortio-
rē cunctis virtus diuina contulit. Noli, inq; ad Saulē, noli rex

formidare, noli ei
imania verba, aut
armaturā pertime-
scere. Quā minas le-
ue est, quā loquit, fa-
cile, quā ostētat, mor-
tale. Ego q̄ illum ce-
xā, ego pugnam q̄
cū institua, & iactā-
tiā, insaniamq; Deo
mitigāte p̄ternā .
Nā cū pascebā gre-
gē, ouē a leone &
vrsō arreptā, beluis
iteremptis, p̄dā ex-
cussi, & bestias iter
feci. Hoc exēplo, et
istā immanē belluā
p̄uocē bello, pugna
cōgrediar, Dei po-
F pu-

Ton
de
G

† vel
cuni,
liath
E

teum
† bar-
ius
ueba

F

NICOLAUS DE LYRA.

1 Audita. Hic consequenter describitur ipsius Dauid conflictus. Ad
maiores tamen sequentium intelligentiam hic queritur, Vtrum duel-
lum sit licitum, & videtur quod sic per factum ipsius Dauid, qui ad duel-
lum voluntarie iuit. vt patet in textu, nec ex hoc reprehenditur in scrip-
tura, sed magis commendatur. ergo &c. Contra, quia in duello datur po-
testas vel saltem cōceditur licentia vtrique interficiendi se mutuo. cum
igitur alter illorum sit innocens, praestatur autoritas, vel saltem datur li-
centia interficiendi innocentem. quod simpliciter est illicitum, quia cō-
tra dictum iuris naturalis, & cōtra diuinum praeceptum. ergo, &c. Res-
ponso, duellum potest accipi dupliciter. Vno modo proprie, & sic duellū
est singularis pugna duorum, vt per victoriam vnus appareat eius iusti-
tia tanquam per diuinum iudicium, & alterius iniustitia, & sic secun-
dum omnes doctores duellum est illicitum, tam ex parte appellantis quā
etiā recipientis, & etiā iudicantis & consulentiū & fauorē pre-
stariū, quia ibi est manifeste tentatio diuina, & hoc modo videntur lo-
qui de duello iura ipsum prohibentia. 2. questio. 1. monomachiam, & ex-
tra de pur. vulg. cura suscepti. Nisi per reuelationem diuinam manife-
stum fuerit quod Deus velit sic iudicare suam iustitiam. Et hoc modo di-
cunt sancti & doctores catholici, Dauid singulare certamen iuyt cum Go-
lia, quia sibi reuelatum fuit a Domino quid sic volebat iudicare suam iu-
sticiam contra Philisthæos. vnde procedens contra Philisthæum dixit,
Ego venio cōtra te in nomine Dei uiuentis, &c. & sic nō fuit
proprie duellator, sed magis diuine iustitię executor. Alio modo potest
accipi duellum large, prout est bellum singulare vnus cum vno absque
expectatione diuini iudicij, sed vt per virtutem, artem, vel fortuna, vel
omnibus istis vel aliquibus eorum concurrentibus aliqua controuersia
inter eos criminalis vel civilis terminetur. Et sic adhuc dicunt aliqui
quod duellum est omnino illicitum, non solum a parte appellantis & iu-
dicantis, sed etiā recipientis, ita quod magis debet sustinere rerum sua-
rum spoliationem, & suę personę suspensionem, & mortē quam duel-
lum recipere, etiā dato quod se sentiat innocentem. Cuius ratio est, quā
intentio sic intrantis duellum est interficere aduersarium suū, quod nul-
li personę priuati licitum est, quia est contra praeceptum diuinū. Et ad
hoc inducit verbum beati Aug. libr. de libero arbitrio, dicentis sic,
Quomodo possum arbitrari istos carere libidine, qui pro his quoque re-
bus gladiantur quas possunt amittere inuiti? et inter istas res secundum
ipsum ponitur vita propria, vt ibidem praemittitur, ergo, &c. Sed ista
sententia videtur aly nimis dura, propter quod dicunt, quod si appella-
tus de duello non possit declinare, vt pote quia denegantur sibi probatio-
nes alie, & si appellet non desertur appellationi suę, potest licite se de-
fendere duellando, & non solum in causa criminali pro vita sua defen-
denda, sed etiā in causa civili. Quia sicut licitum est alicui bellare ad
sui corporis defensionem, ita etiā ad rerum suarum conseruationem.
Nec valet vt videtur, quod alij arguunt, quod intendere aliū occidere
est contra dictamen naturę. Dicendum quod hoc verum est, si per se in-
tendatur sed in hoc casu non intenditur nisi per accidens, si non possit
aliter vitam suam, vel res suas seruare, ad quorum conseruationem
per se dirigitur intentio sua, quod patet ex hoc, quod decli-
nat duellum quantum potest, & ad conseruationem vitę proprię, &
rerum suarum magis inclinat natura, propter quod argumentum quoru-
sum ad hoc videtur magis ad oppositum. Quod autem additur, hoc esse
contra praeceptum diuinum. Dicendum quod praeceptum diuinum quod

Duelli acce-
ptio duplex.

est. Non occides, intelligitur de occisione innocentis. Appel-
lans autem in hoc casu non est innocens, nec per consequens iste se defen-
dens de mandato & voluntate iudicis non videtur peccare, maxime
pro sua vitę tuitione. Ad dictum vero August. potest dici, quod lo-
quitur inquisitiue & dubitatiue, & non d. terminatiue. Dicunt tamen
isti, quod licet appellatus in duello in hoc casu excusetur a peccato, ap-
pellans tamen & iudex autoritatem vel licentiam praestans semper
peccant mortaliter. Sed quia multi principes sanctę vitę, & qui bono-
rum consilio vtbantur, aliquando duella sustinuerunt seu concesserunt
vt beatus Ludouicus rex Francia, Carolus magnus, & plures alij, &
Archiepiscopi & Episcopi iusticiam temporalem habentes, videtur
autum duella condemnare in omni casu ex parte iudicij. Ideo absque
affertione aliqua, & per modum collationis potest dici, quod in aliquo
casu a iudicibus possunt permitti, vt pote quando aliqui nobiles ha-
bent inter se bellum quod possunt mouere ex longa consuetudine, quam
uis superiorem habeant, vt patet in pluribus terris, & regnis, & ex hoc
vnus vastat terram alterius ferro & igne, in quo subditi qui sunt inno-
centes in rebus & corporibus multipliciter affliguntur, & aliquando
contingit quod vnus coram superiori principe prouocat alium ad duel-
lum & alius statim recipit absque ulla recusatione. Si iudex in tali ca-
su probabiliter videat, quod praedicta vastatio subditorum innocentum
per duellum istud debeat terminari, non videtur peccare tale duellum
permittendo. Quia ei qui habet curam alicuius communitatis, licitum
est minora mala permittere ad evitandum maiora. Sicut licite per-
mittuntur meretrices in ciuitatibus, ne omnia turbentur libidinibus,
vt etiam dicit August. sic autem videtur esse in proposito, vt patet ex
praedictis. Et eadem ratione videtur esse de ignobilibus bellum adiu-
uicem mouere non potentibus in aliquo casu, vt sic per hoc, quod nul-
lus possit alium prouocare ad duellum, multiplicarentur homicidia oc-
cultā in terra, eo quod homicida tales non timerent ad duellum ab ali-
quo prouocari. In tali casu non videtur illicitum principi aliqua iura
la permittere, vt praedicta homicidia cessent, quę sunt maiora mala.
Huic autem dicto videtur concordare dictum S. Tho. de Aquino in sua
summa vbi dicit, quod quando in duello non expectatur aliquis euen-
tus miraculosus, sicut est in proposito, vt patet ex supra dictis, tunc ta-
le duellum appropinquat ad communem rationem, fortium: fortibus
autem licitum est vti in pluribus casibus, vt ipse ibidem dicit. Ad pri-
mum argumentum de Dauid patet solutio ex praedictis. Ad argumen-
tum alterius oppositę partis potest dici, quod non datur licentia occi-
dendi innocentem in casibus praedictis, quia nullus duellantium pra-
dicto modo est immunis a culpa, eo quod voluntarie ponunt se ad hoc
praetermissis aly vnus secundum ordinem iuris. His dictis ad expositio-
nem literę reuertamur. Audita sunt &c. Hic describitur ipsius Da-
uid conflictus, & primo bellum ab eo petitur, cum dicitur.

De
re
dic

2 Ego seruus tuus va. Constanter. n. se obtulit propter reuelationē
Dei sibi factā, vt praedictū est. Sed quia Saul nolebat ei cōcedere, eo qđ
timebat ne vinceretur, quia adhuc erat iuuenis in etate, nec videbatur
ad robur viri peruenisse, ideo Dauid bellū desiderans declarat suā forti-
tudinē & audaciā, dicens. 3 Pascebat seruus. Nec dicebat hoc
Dauid ad iactantia, sed ad Dei gloriā cui hoc principaliter attribuebat,
de quo etiā adiutorio contra Philisthæū istum confidebat. 4 Subditum.
4 Erit igitur Philisthæus hic, &c. Quod autem vtrumque Dauid
attribueret Deo principaliter, patet ex hoc quod subditur.

1 Domi-

pulum de eius manu eripiam, & vt nocentissimam belluam Dei virtute percutiam. Pugna ista Dei est, bellum quod geritur, cœleste atque diuinum. Nihil isthic humanum intuenies, nihil qđ hominis vitt^o cōficiat, aut potentia bellatoris exerceat. Adest Dominus, adest, inq̄, q̄ me in præhū cogit procedere.

Adest q̄ me bellum desiderat gerere, & hostem immanissimum iugulare.

Idem. Coactus fuit vir diuinus hæc narrare, nolens vanam hinc gloriam aucupari, sed vt illi animos adderet, et ne spectaret rex ad vilitatem eius, sed ad fidem quæ intrinsecus latebat, supernumq̄,

auxiliū, quo adolescens inermis, viris armatis, & pastor, militibus fortior erat.

Aug. Intellexit Saul cum videret audentem puerum, aliquid in eo diuinitatis esse, nec illum tenera ætate, sine diuino instinctu talia posse præsumere.

Idem. Induit Saul David vestimentis suis, &c.

August. Armatus est David, ut quoniam ætate, & viribus impar erat, quasi armis par esset: sed arma uetera potius onerabant, quam adiuuabant. Abiecit, onera esse dixit, fortis nō in se, sed in Domino, armatus non tā ferro, quam fide.

Chrysof. Hoc factum est, ut uirtus Dei aperte monstraretur, & non armis quæ fiebant, mira ascriberentur. Nam deposuit arma, & accepta pera pastorali & filicibus, contra carnem illam turrim egressus est.

Idem. Tam ista arma ut puer gestare non potuit, quam Goliath, his non metuit interire. Noua, & inopinati generis arma David conquirat: quinque lapides eligit: fundam sumit, situlam pastoralem corripuit, contra Goliath exiuit.

Bernardus. Audiuius Goliath virum proceræ stature, presumentem super multa fortitudine, & magnitudine corporis sui, uociferantem aduersus phalange Israel, & prouocantem eas ad singulare certamen. Audiuius etiā a Deo suscitatum spiritū pueri iunioris, ut indignè ferret uirū spurium & incircuncisū castris Israel, & Dei uiuentis exprobratē agminibus. Spectauimus procedentē adolescentulū in funda & lapide aduersus monstruosę magnitudinis hominē loriatum, & clypeo protectū ac galea, ceterisque terribilem militariibus armis. Laudauimus magnitudinē paruuli, quod comederet animā eius zelus domus Dei, & opprobria exprobrantiū ei a se nō duceret aliena: sed tanquā ad propriā moueret iniuriam, & doleret super contritione Ioseph, &c.

Ibat autem. Theodoretus. Cū ea fide profectus David, spe non fuit frustratus: sed cum esset nudus, uicit armatum, et qui pascebat oues, eum qui erat exercitatus in bellis et trophæis: & qui erat paruus et iuuenis, eum qui de tanta se iactabat magnitudine. Vidit eum Goliath, & cū nihili fecit, quoniam esset puer, & ipse rufus cum pulchritudine oculorum, imitabantur. n. animi oculos oculi corporis. Illi enim acutū cernebant, & contēplabantur eum, qui nō cadit sub aspectū.

Chrysof. Goliath uidens cum pastorali pera contra se

contendentem, & lapides solum afferentem, in hunc ferme modum ad eum dicebat. Putasti te adhuc apud oues esse, & canes quosdam persequi, & ita aduersum me, quasi qđ canem in pugnam uenisti? Statim experientia discēs non tibi cum homine vulgari bellum esse.

Ho. de David & Goliath.

Idem. Irrisit ætatem, irrisit arma, irrisit & puerum. Irrisit inquam ætate, sed non intellexit i David esse Dei virtutē.

† probris affectu acies.

Irrisit & puerū, nec tamē sciuit dimicare i puero Dominū. Lapidēs & fundā irrisit, sed vno se lapide morturū nesciuit.

† Dauidem

Idē. Vfus magno verborum fastu, tumulcubatur, armaturamque suā omnem mouebat, ac arma exere-

† periculum feci.

† leues.

circuncisus quasi vnus ex eis. Nunc vadam & auferam opprobrium populi, quoniam quis est iste Philisthæus incircuncisus, qui t̄ ausus est maledicere exercitui Dei viuentis? Et ait David. Dominus qui eripuit me de manu leonis, & de manu vrsi, ipse me liberabit de manu Philisthæi huius. Dixit autem Saul ad David, Vade, & Dominus tecum sit. Et induit Saul David vestimentis suis, & imposuit galeam æream super caput eius &, vestiuit eum lorica. Accinctus ergo David gladio eius super vestem suam, t̄ cœpit tentare si armatus posset incedere. Non enim habebat consuetudinem. Dixitque David ad Saul, Non possum sic incedere, quia non t̄ vsū habeo. Et deposuit ea. Et tulit baculum suum, quem semper habebat in manibus. Et elegit sibi quinque t̄ limpidissimos lapides de Torrēte, & misit eos in perā pastoralem quam hēbat secum, & fundā manu tulit, & processit aduersum Philisthæū. Ibat autem

a † Potestate.

Et induit Saul David vestimentis suis, & imposuit galeam æream super caput eius &, vestiuit eum lorica. Accinctus ergo David gladio eius super vestem suam, t̄ cœpit tentare si armatus posset incedere. Non enim habebat consuetudinem. Dixitque David ad Saul, Non possum sic incedere, quia non t̄ vsū habeo. Et deposuit ea. Et tulit baculum suum, quem semper habebat in manibus. Et elegit sibi quinque t̄ limpidissimos lapides de Torrēte, & misit eos in perā pastoralem quam hēbat secum, & fundā manu tulit, & processit aduersum Philisthæū. Ibat autem

a † Legis sacramenta tanquam orientantia.

a † Legem Moyfi in quinque libris scriptam.

a † Adiunxit. figuratiz, quæ per lac significatur, quod in vase pastorali malgeitur.

bat. Et ipse quidē armorū virtute fidens, pugnam iniuit. David, autem fide, superno que, præsidio munitus. Et dixit ad eum. Tu venis ad me fidēs in gladio, ego in Deo. Tu terrenis dimicas, ego cœlestibus pugno. Tu in lancea, ego in fide. Tu in clypeo, ego in prece. Tu venis ad me in armorū virtute, ego in potentissimo genitore. Denique in te tua arma vertentur, in te tuus gladius exeretur. Dei enim est hæc pugna, Dei erit & ipsa victoria. Interea inter vtrumque ducem, vterque pendet, exercitus stupet metu, formidine tremit, vicinitatem mortis horrefcit. Procedunt adinuicem cōtra semet ipsos pugnatūri duces, & excitati in sese iam quærunt dilatum bellum conficere, iam desiderant alternam victoriam perpetrare. Sed David prope lapidem de situla rapit, fundę apponit, & contorto vertice in Goliath excussit. Qui lapis per inane volans, verberat auras, aerem scindit, & violento impetu Goliath frontem inuadit. Qui nutabundus ac tremens, totam molem corporis cum armorum potentia secum ipse deiecit. Dehinc festinans accurrit, hostis gladium sumit, caput eius abscidit, & de tā immani bellua victoriam perpetravit. Quem cum extinctum socij vidissent, in fugam versi, & Israelitarum sunt cęde mactati. Quibus ego te laudibus, quibus glorijs præferam sanctę ac religiose puer, qui innocentia pares, virtute fortes, senes merito præuenisti? Tu hac pugna monstrasti, nec pueros posse esse imbelles, nec a gloria inaiotes immunes, nec senes vnquam esse degeneres, quoniam in omnibus ætatibus victor si pugnauerit Deus, victus iacebit, & deficiēs inimicus, &c.

Idem. Athanasius. Prostratus est ergo immanis ille Goliath a paruulo, peritus ab imperito & simplici. Sumēs deinde gladium illius, caput ipsi præcidit, quod deportatum est in Hierusalem, gladius autem in custodiam datus est Abimelech sacerdoti.

Iosephus. Palæstinus armorum pondere grauius, cum currere non valeret, paulatim uenit ad David, contemnens eū, & se confidens nudū adhuc simplici ætate puerulū sine labore perimere. Occurrit ei iuuenis cū Deo auxiliatore suo qui ab hoste nō videbatur, & sumens, emittensq; de fundibula petrā percussit eum in frōte, & vsq; ad cerebrū pertrāsiuit, ita ut mox cōfractō capite, Goliath caderet pronus in terram,

Idem. Athanasius. Prostratus est ergo immanis ille Goliath a paruulo, peritus ab imperito & simplici. Sumēs deinde gladium illius, caput ipsi præcidit, quod deportatum est in Hierusalem, gladius autem in custodiam datus est Abimelech sacerdoti.

Iosephus. Palæstinus armorum pondere grauius, cum currere non valeret, paulatim uenit ad David, contemnens eū, & se confidens nudū adhuc simplici ætate puerulū sine labore perimere. Occurrit ei iuuenis cū Deo auxiliatore suo qui ab hoste nō videbatur, & sumens, emittensq; de fundibula petrā percussit eum in frōte, & vsq; ad cerebrū pertrāsiuit, ita ut mox cōfractō capite, Goliath caderet pronus in terram,

Idem. Athanasius. Prostratus est ergo immanis ille Goliath a paruulo, peritus ab imperito & simplici. Sumēs deinde gladium illius, caput ipsi præcidit, quod deportatum est in Hierusalem, gladius autem in custodiam datus est Abimelech sacerdoti.

Iosephus. Palæstinus armorum pondere grauius, cum currere non valeret, paulatim uenit ad David, contemnens eū, & se confidens nudū adhuc simplici ætate puerulū sine labore perimere. Occurrit ei iuuenis cū Deo auxiliatore suo qui ab hoste nō videbatur, & sumens, emittensq; de fundibula petrā percussit eum in frōte, & vsq; ad cerebrū pertrāsiuit, ita ut mox cōfractō capite, Goliath caderet pronus in terram,

Idem. Athanasius. Prostratus est ergo immanis ille Goliath a paruulo, peritus ab imperito & simplici. Sumēs deinde gladium illius, caput ipsi præcidit, quod deportatum est in Hierusalem, gladius autem in custodiam datus est Abimelech sacerdoti.

Iosephus. Palæstinus armorum pondere grauius, cum currere non valeret, paulatim uenit ad David, contemnens eū, & se confidens nudū adhuc simplici ætate puerulū sine labore perimere. Occurrit ei iuuenis cū Deo auxiliatore suo qui ab hoste nō videbatur, & sumens, emittensq; de fundibula petrā percussit eum in frōte, & vsq; ad cerebrū pertrāsiuit, ita ut mox cōfractō capite, Goliath caderet pronus in terram,

Idem. Athanasius. Prostratus est ergo immanis ille Goliath a paruulo, peritus ab imperito & simplici. Sumēs deinde gladium illius, caput ipsi præcidit, quod deportatum est in Hierusalem, gladius autem in custodiam datus est Abimelech sacerdoti.

Iosephus. Palæstinus armorum pondere grauius, cum currere non valeret, paulatim uenit ad David, contemnens eū, & se confidens nudū adhuc simplici ætate puerulū sine labore perimere. Occurrit ei iuuenis cū Deo auxiliatore suo qui ab hoste nō videbatur, & sumens, emittensq; de fundibula petrā percussit eum in frōte, & vsq; ad cerebrū pertrāsiuit, ita ut mox cōfractō capite, Goliath caderet pronus in terram,

Idem. Athanasius. Prostratus est ergo immanis ille Goliath a paruulo, peritus ab imperito & simplici. Sumēs deinde gladium illius, caput ipsi præcidit, quod deportatum est in Hierusalem, gladius autem in custodiam datus est Abimelech sacerdoti.

Iosephus. Palæstinus armorum pondere grauius, cum currere non valeret, paulatim uenit ad David, contemnens eū, & se confidens nudū adhuc simplici ætate puerulū sine labore perimere. Occurrit ei iuuenis cū Deo auxiliatore suo qui ab hoste nō videbatur, & sumens, emittensq; de fundibula petrā percussit eum in frōte, & vsq; ad cerebrū pertrāsiuit, ita ut mox cōfractō capite, Goliath caderet pronus in terram,

Idem. Athanasius. Prostratus est ergo immanis ille Goliath a paruulo, peritus ab imperito & simplici. Sumēs deinde gladium illius, caput ipsi præcidit, quod deportatum est in Hierusalem, gladius autem in custodiam datus est Abimelech sacerdoti.

Iosephus. Palæstinus armorum pondere grauius, cum currere non valeret, paulatim uenit ad David, contemnens eū, & se confidens nudū adhuc simplici ætate puerulū sine labore perimere. Occurrit ei iuuenis cū Deo auxiliatore suo qui ab hoste nō videbatur, & sumens, emittensq; de fundibula petrā percussit eum in frōte, & vsq; ad cerebrū pertrāsiuit, ita ut mox cōfractō capite, Goliath caderet pronus in terram,

Idem. Athanasius. Prostratus est ergo immanis ille Goliath a paruulo, peritus ab imperito & simplici. Sumēs deinde gladium illius, caput ipsi præcidit, quod deportatum est in Hierusalem, gladius autem in custodiam datus est Abimelech sacerdoti.

Iosephus. Palæstinus armorum pondere grauius, cum currere non valeret, paulatim uenit ad David, contemnens eū, & se confidens nudū adhuc simplici ætate puerulū sine labore perimere. Occurrit ei iuuenis cū Deo auxiliatore suo qui ab hoste nō videbatur, & sumens, emittensq; de fundibula petrā percussit eum in frōte, & vsq; ad cerebrū pertrāsiuit, ita ut mox cōfractō capite, Goliath caderet pronus in terram,

Hom. de se mente.

L. 6. antiq. c. 11.

f

NICOLAUS DE LYRA.

1 Dominus qui eripuit me de manu. i. de potestate eius. Secundo bellum ipsi David conceditur, cum dicitur.

2 Dixit autem. Ex hoc dicunt aliqui quod reuelatū fuit Sauli quod David uinceret Philisthæum. Fiunt. n. aliquando reuelationes diuinæ etiam malis hominibus pp commune bonum.

3 Et induit. Non est intelligendum, quod arma Saulis facta pro suo corpore tradita fuerint David, quia ab humero & supra eminebat super totum populum, ut dictum est supra 10. capitulo. Illa. n. arma omnino fuissent improporcionata ipsi David. Et si dicatur quod propter hoc ea dimisit postea, nō est uerum quia in dimittendo non allegauit armorum improporcionem, sed in consuetudinem portandi, ut patet infra. Arma igitur Saul quibus David fuit indutus intelliguntur, quia erant de armamentatio suo, & dedit ea David, quia tunc eum militem fecit. Tertio David cum Philisthæo congregatur, qui congressus describitur, cum dicitur.

proportionem, sed in consuetudinem portandi, ut patet infra. Arma igitur Saul quibus David fuit indutus intelliguntur, quia erant de armamentatio suo, & dedit ea David, quia tunc eum militem fecit. Tertio David cum Philisthæo congregatur, qui congressus describitur, cum dicitur.

4 Et tu. ba. suum. i. consuetudinarię.

5 Et elegit. s. quin. lim. la. i. duos & planos, & retundos sine angulis, qui tales magis directe pronciunt, & maiore impetu.

6 Et pr. ces. &c. constanter & intrepide de Dei auxilio confidens.

7 Ibat au. s. plane, propter pondus enim armorum non poterat currere. i. cut David.

terram, &c. Saul & exercitus Hebræorū clamore facto super fugientes Philisthæos, exierūt, & mortui quidē sunt ex illis triginta milia, & totidem vulnerati. Caput Goliath David in tabernaculū propriū deportavit, & hastam dicit Deo.

Ser. 198. de temp.

August. Quia omnis superbia habet impudentiam frontis, in frōte Goliath lapide veniente detectus est. Inacuata est siōs que habebat impudentiam superbię, & vicit frons que habebat humilitatem crucis Christi. Propterea & nos signum ipsum crucis in fronte portamus, quia illud intellegimus.

quem probris affecit die hac.

Ser. 19. de sanctis.

Idem. Vide te fratres, ubi crucis signaculum non habebat. Sicut enim baculus crucis typum habuit, ita etiam & lapis ille de quo percussus est, Christum figurabat. Quid non in alio membro, sed in fronte percussus est: hoc significat, quod modo in nostris competentibus exercetur, qui quādo catechumenus in fronte signatur, spiritalis Goliath percutitur, & diabolus effugatur.

Idem. crucifixus noster crucem nobis in memoriam suę passionis reliquit. Hoc signum præsidium est amicis, & obstaculum inimicis. Huius mysterio rudes catechizantur, sōs regenerationis cōsecratur, baptizati dona gratiarū accipiūt, basilicę dedicantur, altaria cōsecrantur, altaris sacramenta cū interpositione dominicorum verborum cōficiuntur, sacerdotes & leuitę promouētur, & omnia ecclesiastica sacramēta in huius virtute perficiuntur.

Theodoretus. Cum nondum habitasset Hierusalem, quo modo in eam intulit caput alienigenę? Iebusei quidē adhuc illam habitabant, eis autem volens ostendere, in ea intulit caput viri insignis fortitudinis.

Rabbanus Allegorice.

Ibat au. Allegori. Philisthæi demones. Goliath caput eorum qui ante aduentum viri David superari non potuit. Geth ciuitas Golię interpretat, torcular. hic est mūdus vel infernus in quo velut in torculari obnoxios peccatis cōculeabit, q. relicta

Philisthæus incedens & appropinquans aduersum David, & armiger eius ante eum. Cumque inspexisset Philisthæus & vidisset David, despexit eum. Erat autem adolescens rufus & pulcher aspectu. Et dixit Philisthæus ad David. Nunquid ego canis sum, quod tu venis ad me cum baculo? Et maledixit Philisthæus David in dijs suis. Dixitque ad David, Veni ad me, & dabo carnes tuas volatilibus cœli, & bestijs terrę. Dixit autem David ad Philisthæum. Tu venis ad me cum gladio, & hasta, & clypeo, ego autem venio ad te in nomine Domini exercituum, Dei agminum Israel, † quibus exprobraſti hodie. Et dabit te

Dominus in manu mea, & percutiam te, & auferam caput tuum a te, & dabo cadauera caſtrorum Philisthiim hodie volatilibus cœli, & bestijs terrę, vt ſciat omnis terra, quia eſt Deus † in Israel, & nouerit vniuerſa eccleſia hæc, quia non in gladio, nec in hasta ſaluat Dominus. Ipius enim eſt bellum, & tradet vos in manus noſtras. Cum ergo ſurrexiſſet Philisthæus, & veniret, & appropinquaret contra David, feſtinauit David, & cucurrit ad pugnam ex aduerſo Philisthæi,

Et miſit manum ſuam in peram. Tulitque vnum lapidem, & fundam iecit, & percussit Philisthæum in fronte. et infixus eſt lapis in fronte eius, & cecidit in faciem ſuam ſuper terram. † Præualuitque David aduerſum Philisthæum in funda & lapide, percusſumque Philisthæum interfecit. Cumque gladium non haberet in manu David, cucurrit, & ſtetit ſuper Philisthæum, & tulit gladium eius, & eduxit eum de vagina

bris Christo. David gladiū Golię in Ierusalē detulit, & Chriſt⁹ quoq; de diaboli poteſtate rapuit & ad deſenſionē eccleſię in eā tranſtulit. Saul de domo David & de eo quaſi ignoto requirit, cū iā dadū David ei adliſſeret, & Iudei Chriſtū vērū nouerant, & quē in potētia corporali p virtutes filium Dei approbare poterāt, tanq̄ ignorātes dicunt, tu quis es, & ubi eſt pater tuus? Morali. Mēbra veri David cū ſupbientes hereticos & ſacrę ſcripturę ſentētijs deferentes eisdē ſn̄ijs quas proferunt vincunt, quaſi elatum Goliā gladio ſuo de truncant.

Et in. Greg. Vir quoque catholicus colligit teſtimonium ſcripturę, que aſſert hereticus, & erroris eius pertinaciā inde cōuincit. Vnde & David typū Dñi, qui. ſ. fortis manu interpretat, Goliā vero reuelatus ſiue trāsmigrās, hæreticorū ſuperbiā ſignans, hoc reb. locuti ſunt quod nos verbis aperimus. Goliā vero cū gladio, David cū pera paſtorali venit ad plū, ſed David Goliā ſuo occidit gladio. Nos quoq; q ſumus mēbra veri David, hereticos ſuis ſentētijs vincim⁹

Et in. Greg. Vir quoque catholicus colligit teſtimonium ſcripturę, que aſſert hereticus, & erroris eius pertinaciā inde cōuincit. Vnde & David typū Dñi, qui. ſ. fortis manu interpretat, Goliā vero reuelatus ſiue trāsmigrās, hæreticorū ſuperbiā ſignans, hoc reb. locuti ſunt quod nos verbis aperimus. Goliā vero cū gladio, David cū pera paſtorali venit ad plū, ſed David Goliā ſuo occidit gladio. Nos quoq; q ſumus mēbra veri David, hereticos ſuis ſentētijs vincim⁹

Et in. Greg. Vir quoque catholicus colligit teſtimonium ſcripturę, que aſſert hereticus, & erroris eius pertinaciā inde cōuincit. Vnde & David typū Dñi, qui. ſ. fortis manu interpretat, Goliā vero reuelatus ſiue trāsmigrās, hæreticorū ſuperbiā ſignans, hoc reb. locuti ſunt quod nos verbis aperimus. Goliā vero cū gladio, David cū pera paſtorali venit ad plū, ſed David Goliā ſuo occidit gladio. Nos quoq; q ſumus mēbra veri David, hereticos ſuis ſentētijs vincim⁹

Et in. Greg. Vir quoque catholicus colligit teſtimonium ſcripturę, que aſſert hereticus, & erroris eius pertinaciā inde cōuincit. Vnde & David typū Dñi, qui. ſ. fortis manu interpretat, Goliā vero reuelatus ſiue trāsmigrās, hæreticorū ſuperbiā ſignans, hoc reb. locuti ſunt quod nos verbis aperimus. Goliā vero cū gladio, David cū pera paſtorali venit ad plū, ſed David Goliā ſuo occidit gladio. Nos quoq; q ſumus mēbra veri David, hereticos ſuis ſentētijs vincim⁹

Et in. Greg. Vir quoque catholicus colligit teſtimonium ſcripturę, que aſſert hereticus, & erroris eius pertinaciā inde cōuincit. Vnde & David typū Dñi, qui. ſ. fortis manu interpretat, Goliā vero reuelatus ſiue trāsmigrās, hæreticorū ſuperbiā ſignans, hoc reb. locuti ſunt quod nos verbis aperimus. Goliā vero cū gladio, David cū pera paſtorali venit ad plū, ſed David Goliā ſuo occidit gladio. Nos quoq; q ſumus mēbra veri David, hereticos ſuis ſentētijs vincim⁹

Et in. Greg. Vir quoque catholicus colligit teſtimonium ſcripturę, que aſſert hereticus, & erroris eius pertinaciā inde cōuincit. Vnde & David typū Dñi, qui. ſ. fortis manu interpretat, Goliā vero reuelatus ſiue trāsmigrās, hæreticorū ſuperbiā ſignans, hoc reb. locuti ſunt quod nos verbis aperimus. Goliā vero cū gladio, David cū pera paſtorali venit ad plū, ſed David Goliā ſuo occidit gladio. Nos quoq; q ſumus mēbra veri David, hereticos ſuis ſentētijs vincim⁹

Et in. Greg. Vir quoque catholicus colligit teſtimonium ſcripturę, que aſſert hereticus, & erroris eius pertinaciā inde cōuincit. Vnde & David typū Dñi, qui. ſ. fortis manu interpretat, Goliā vero reuelatus ſiue trāsmigrās, hæreticorū ſuperbiā ſignans, hoc reb. locuti ſunt quod nos verbis aperimus. Goliā vero cū gladio, David cū pera paſtorali venit ad plū, ſed David Goliā ſuo occidit gladio. Nos quoq; q ſumus mēbra veri David, hereticos ſuis ſentētijs vincim⁹

Et in. Greg. Vir quoque catholicus colligit teſtimonium ſcripturę, que aſſert hereticus, & erroris eius pertinaciā inde cōuincit. Vnde & David typū Dñi, qui. ſ. fortis manu interpretat, Goliā vero reuelatus ſiue trāsmigrās, hæreticorū ſuperbiā ſignans, hoc reb. locuti ſunt quod nos verbis aperimus. Goliā vero cū gladio, David cū pera paſtorali venit ad plū, ſed David Goliā ſuo occidit gladio. Nos quoq; q ſumus mēbra veri David, hereticos ſuis ſentētijs vincim⁹

Et in. Greg. Vir quoque catholicus colligit teſtimonium ſcripturę, que aſſert hereticus, & erroris eius pertinaciā inde cōuincit. Vnde & David typū Dñi, qui. ſ. fortis manu interpretat, Goliā vero reuelatus ſiue trāsmigrās, hæreticorū ſuperbiā ſignans, hoc reb. locuti ſunt quod nos verbis aperimus. Goliā vero cū gladio, David cū pera paſtorali venit ad plū, ſed David Goliā ſuo occidit gladio. Nos quoq; q ſumus mēbra veri David, hereticos ſuis ſentētijs vincim⁹

Et in. Greg. Vir quoque catholicus colligit teſtimonium ſcripturę, que aſſert hereticus, & erroris eius pertinaciā inde cōuincit. Vnde & David typū Dñi, qui. ſ. fortis manu interpretat, Goliā vero reuelatus ſiue trāsmigrās, hæreticorū ſuperbiā ſignans, hoc reb. locuti ſunt quod nos verbis aperimus. Goliā vero cū gladio, David cū pera paſtorali venit ad plū, ſed David Goliā ſuo occidit gladio. Nos quoq; q ſumus mēbra veri David, hereticos ſuis ſentētijs vincim⁹

Et in. Greg. Vir quoque catholicus colligit teſtimonium ſcripturę, que aſſert hereticus, & erroris eius pertinaciā inde cōuincit. Vnde & David typū Dñi, qui. ſ. fortis manu interpretat, Goliā vero reuelatus ſiue trāsmigrās, hæreticorū ſuperbiā ſignans, hoc reb. locuti ſunt quod nos verbis aperimus. Goliā vero cū gladio, David cū pera paſtorali venit ad plū, ſed David Goliā ſuo occidit gladio. Nos quoq; q ſumus mēbra veri David, hereticos ſuis ſentētijs vincim⁹

Et in. Greg. Vir quoque catholicus colligit teſtimonium ſcripturę, que aſſert hereticus, & erroris eius pertinaciā inde cōuincit. Vnde & David typū Dñi, qui. ſ. fortis manu interpretat, Goliā vero reuelatus ſiue trāsmigrās, hæreticorū ſuperbiā ſignans, hoc reb. locuti ſunt quod nos verbis aperimus. Goliā vero cū gladio, David cū pera paſtorali venit ad plū, ſed David Goliā ſuo occidit gladio. Nos quoq; q ſumus mēbra veri David, hereticos ſuis ſentētijs vincim⁹

Et in. Greg. Vir quoque catholicus colligit teſtimonium ſcripturę, que aſſert hereticus, & erroris eius pertinaciā inde cōuincit. Vnde & David typū Dñi, qui. ſ. fortis manu interpretat, Goliā vero reuelatus ſiue trāsmigrās, hæreticorū ſuperbiā ſignans, hoc reb. locuti ſunt quod nos verbis aperimus. Goliā vero cū gladio, David cū pera paſtorali venit ad plū, ſed David Goliā ſuo occidit gladio. Nos quoq; q ſumus mēbra veri David, hereticos ſuis ſentētijs vincim⁹

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Despexit eum, reputans eum nullius momenti ad pugnam secum.
2 Nunquid. q. d. canis qui est inermis potest timere baculū, non ego. Cetera patent usque ibi.
3 Tu veni ad me. i. confidens de armis & uirtute tua.
4 Ego autem veni in nomine domini. confidens de uirtute diuina.
5 Et dicit. ex hoc patet quod super hoc diuinam reuelationem habuerat, quia futurū contingens certitudinaliter pre nuntiat.
6 Festina. proijcere lapidem antequam Philisthæus esset sibi nimis propinquus, quia talis ictus fortior est aliquantum a longe.
7 Tulitque. Matth. 4. dicit quedam glossa, quod Christus uicit diabolum tribus tentationibus sicut David Goliath tribus

- bus lapidibus. Sed illa glossa non est multū autentica, quia non dicitur ibi cuius sit, & ideo uidetur esse quedam glossa magistralis, propter quod magis est adherendum textui sacre scripturę, qui uidetur hic innuere, quod David uno tantum lapide Philisthæum uicit.
8 Et in. Dicunt aliqui quod ferrum galeę cessit lapidi miraculose. Vel potest dici absque tali miraculo, quod galea sic erat facta, quod facies erat discooperta illa parte qua operiebatur lamina ferrea descendente super nasum, ut dictum est supra.
9 Præualuitque. Hic consequenter describitur ipsius David triumphus, & patet litera usque ibi.
10 Et dicit. Philisthæus enim adhuc cum non extraxerat, quia prius cum hasta pugnare volebat, sicut faciunt milites in duellis prius inuadendo se cum lanceis.

Videntes

a Caput. David caput Philisthei tulit in Ierusalē, vt terreret eos murorū firmitate & altitudine insuperabiles se esse fidentes. vt non discederent se ab illo vincendos esse.

b De qua. August. Quod Saul & Abner ignorant David apud eos diutius commoratum: fecit barba quæ adolescenti creuerat dum absens fuerat.

c Viuit. Huic simile est illud: *Benedixit Naboth Deo & regi. Q. d. non vivat anima tua*

^a [†] Proprio gladio.

a sua, & interfecit eum, præciditque caput eius. Videntes autem Philisthim, quod mortuus esset [†] fortissimus eorum, fugerunt. Et confurgentes viri Israel & Iuda vociferati sunt, & persecuti sunt Philisthæos vsque dum veniret in vallem, & vsque ad portas Accaron. Cecideruntque vulnerati de Philisthim in via Saraim, & vsq; ad Gerh, & vsque ad Accaron. Et reuertentes filij Israel postquam persecuti fuerant Philisthæos [†] inuasert castra eorum. Assumens autem David caput Philisthæi attulit illud in Ierusalem. Arma vero eius posuit in tabernaculo suo. ^a [†] Domini. superflue additum est suo, quia arma non in suo sed domini posuit tabernaculo.

b [†] Anticipatio est, hoc enim postea fecit.

c ^a [†] Vnde postea ab Abunelech sacerdote accepit.

d ^a [†] Domini. superflue additum est suo, quia arma non in suo sed domini posuit tabernaculo.

e ^a [†] Domini. superflue additum est suo, quia arma non in suo sed domini posuit tabernaculo.

f ^a [†] Domini. superflue additum est suo, quia arma non in suo sed domini posuit tabernaculo.

g ^a [†] Domini. superflue additum est suo, quia arma non in suo sed domini posuit tabernaculo.

h ^a [†] Domini. superflue additum est suo, quia arma non in suo sed domini posuit tabernaculo.

i ^a [†] Domini. superflue additum est suo, quia arma non in suo sed domini posuit tabernaculo.

j ^a [†] Domini. superflue additum est suo, quia arma non in suo sed domini posuit tabernaculo.

k ^a [†] Domini. superflue additum est suo, quia arma non in suo sed domini posuit tabernaculo.

l ^a [†] Domini. superflue additum est suo, quia arma non in suo sed domini posuit tabernaculo.

m ^a [†] Domini. superflue additum est suo, quia arma non in suo sed domini posuit tabernaculo.

n ^a [†] Domini. superflue additum est suo, quia arma non in suo sed domini posuit tabernaculo.

o ^a [†] Domini. superflue additum est suo, quia arma non in suo sed domini posuit tabernaculo.

p ^a [†] Domini. superflue additum est suo, quia arma non in suo sed domini posuit tabernaculo.

q ^a [†] Domini. superflue additum est suo, quia arma non in suo sed domini posuit tabernaculo.

r ^a [†] Domini. superflue additum est suo, quia arma non in suo sed domini posuit tabernaculo.

s ^a [†] Domini. superflue additum est suo, quia arma non in suo sed domini posuit tabernaculo.

t ^a [†] Domini. superflue additum est suo, quia arma non in suo sed domini posuit tabernaculo.

u ^a [†] Domini. superflue additum est suo, quia arma non in suo sed domini posuit tabernaculo.

v ^a [†] Domini. superflue additum est suo, quia arma non in suo sed domini posuit tabernaculo.

w ^a [†] Domini. superflue additum est suo, quia arma non in suo sed domini posuit tabernaculo.

x ^a [†] Domini. superflue additum est suo, quia arma non in suo sed domini posuit tabernaculo.

y ^a [†] Domini. superflue additum est suo, quia arma non in suo sed domini posuit tabernaculo.

z ^a [†] Domini. superflue additum est suo, quia arma non in suo sed domini posuit tabernaculo.

tua rex, si noui D
vel videam mor
tem tuam si no
ui. Si quoque
conuictio ali
quando pro nō
ponitur secun
dum illud: si
introibunt in re
quiem meam, i.
non introibunt.
unde patet sic
exponi: si noui,
id est, nō noui.
† Theod. Quo
modo Saul igno
rauit David?
Duorum alterū
est intelligēdū.
† id est, an sis
† filius cuius
est iste puer.
Vel quod furo
re percitus non
sentiebat eū pul
santem citharā,
vel qđ inuidia
eū mouit, vt nō
sciret vñ nā eēt.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Videntes. diuino miraculo.
- 2 Fugerunt. territi diuino iudicio. cetera patent vsque ibi.
- 3 Assumens an. non tunc sed postea ad terrēdum Iebulæos, ibi habitantes in fortalitiū fortitudine confidentes.
- 4 Arma verò eius posuit in ta. scilicet domini, quod patet ex hoc quod dicitur infra 21. quod gladius Goliath erat inuolutus post Ephod in templo domini.
- 5 De qua. Licet autem David fuisset cū Saul, vt patet ex prædictis c. 16. tñ nunc nō cognoscebat, quia sicut dicit Aug. interrim barba creuerat adolefcēti quæ notabiliter mutat aspectum faciei. Pōt ēt dici, qđ Saul ex dæmonis afflictione hēbat memo-

memoriā, & phantasiā pturbatā & impeditā a cognitione. 6 Dixitq; modus est iurādi & est sensus: Sicut uerū est, qđ ego desidero uitā tuā: sic uerum est qđ ego nō noui, & accipitur hic tñ, pro non. Nec mirū si Abner non cognoscebat David: quia erat princeps militis, & sic erat occupatus q̄ aduersarios in extremitatib. regni rege in domo manente, & David adhuc cū Saule parū fuerat, ita qđ forsitan Abner eū ibidē non uiderat. 7 Et ait. Fecerat enim proclamari quod filiam suam daret ei qui Philistæum percuteret, ut dictum est supra: & ideo uolebat scire si esset de bono genere, ita quod filia sua esset illi competenter assignata.

MORALITER.

†. 1 Viden. significatur qđ Christus debellauit principē dæmonū & eius exercitum. Per baculū autē & quinq; lapides quib. David Goliath debellauit significatur crux sancta, & quinq; vulnera per quæ Christus de diabolo & angelis eius triūphauit. Per hoc autē qđ David gladio Goliath caput eius amputauit, significatur qđ sicut diabolus per lignū deuicerat genus humanum in homine primo. sic per lignū deuictus est ab homine Christo. Moral. per David inuictum a Samuele significatur

sicatur quilibet Christianus bonus a Christo inuictus vnctio ne gratiæ, propter quod timere non debet prætem & arma Sathanæ, sed constantet ipsum aggredi cū baculo sanctę crucis ipsum per fidem interiori portando, & exteriori in signo. Et quin. la. id est, exercitio quinq; sensuum in bonis & sanctis operibus. 1. Pe. 4. a. Christo in carne passo, & vos eadem cogitatione armamini: & sic diabolus deuictus cum exercitu suo fugit confusus. Iac. 4. b. Resistite diabolo, & fugiet a uobis.

ADDITIO.

In cap. 17. ubi dicitur in Postill. ad maiorem sequentiū intelligentiam: hic queritur utrum duellum sit licitum, &c. Licet causa collationis & absq; assertione multa falsa possint dici, in sacra tñ scriptura vel in eius expositione nō vñr falsa aliquo modo persuadenda: possēt. n. inde sequi error in opere vel in mēte. Vñ in proposito circa qōnem motam per postillatorē cum assertione vera: dicēdū qđ duellum ex parte iudicium semp est illicitū, ēt in casib. positib. a Postill. Qđ patet ex hoc, nā autoritates textuales decretorū & canonū per postillatorē allegatæ, indistinctē loquuntur. non excusantes in aliquo casu in duellis iudicem a pētō neq; duellantes, saltem quo ad vtramq; partē duelli. In illo enim cap. Monomachia. i. p ipsum postillatorē allegato expressē hē sic: Hęc & huiusmodi sectantes Deū solūmodo tentare vñr, q̄ quidem verba indistinctē loquunt. Vbi attendendū est, qđ nō dicit, oēs hęc sectantes tentant Deum, sed vñr tentare, vt intel ligatur qđ posito casu qđ aliquis ex his sectātib. intēdat alium finem torte rectum: quia tñ apparentia est mala, cauendum est. Nā s̄m Apost. 2. Thes. 5. ca. etiā ab hñte spēm mali abstinentum est. Idem modus dicendi in ca. dilecti. de purg. vul. ubi in s̄m materia sic hmōi iudicium penitus est interdictū. vtpote in quo Deus tentari vñr. & in ea. suscepti regiminis ti. prædicto tractans spāliter de duello expressē dī, qđ in eo casu vel alijs hoc non deat aliquatenus tolerari. In quo hē manifeste, qđ non solum prohibent duella fieri seu cōmitti, sed etiā eorum toleratio est prohibita, qđ est de directo q̄ positionē Postillatoris. Illud autē qđ dī ad autoritatē Augustini, qđ loquitur inquisitiuē seu dubitatiuē, & non determinatiuē, non habet aliqđ fundam: eo qđ non ostendit q̄rium dictum ipsius Augustini, nec qđ p̄dicta retractet in libro retractationū. S̄m nec

nec doctores prædictas autoritates iuridicē exponentes, ipsos iudices vñr excusare. Vñ nec ipse postillator aliquē doctorem allegat, nisi Sanct. Thomā, qui nihil facit pro opinione sua, vt patebit. Leges ēt seculares ab ipsiis philosophis conditæ, qui de præcepto prohibitionis diuinæ tentationes nō curant, adhuc duellum vñr simpliciter prohibere, vt de gladiatorib. leg. vnica. Cū igitur nec p autoritates textuales, nec p doctores talis excusatio. s. iudicium in duello appareat, deueniendum est ad rōnes per Postillatorem allegatas, & casus p ipsum positos, qui si bene aspiciuntur non vñr q̄ hanc assertionem aliquid facere. Ad cuius euidentiā sciendum, qđ licet hñti curam alicuius cōtatis licitū sit permittere minora mala, vt euentur maiora, vt patet de meretricio per ipsum allegato, nemini tñ licet facere mala vt eueniant bona. Vnde in gl. 2. Regum 21. Vana spe securitatis a diabolo diuiduntur, qđ dñt, faciamus mala vt eueniant bona, talium. n. damnatio iusta est, cuius rō est manifesta. Nō. n. sola bonitas finis sufficit ad faciendū actum bonū, nisi simul cōcurrat, aliæ bonitates ad hoc requisitæ, vt fatis declarat S. Thom. 1. 2. q. 18. art. 4. in rñsione ad vltimum argumentum. Et ideo licet tolerare meretricium, quia pp bonum finē sit permittum, nunquam tñ committere meretricium, seu eidem auxilium in aut cōsiliū præstare est licitum. Sed cōstat qđ principes seu iudices duellorum non solum concurrunt in hmōi duellis permittendo seu tolerando, sed etiam faciendo, seu auxilium præstando, & hoc multipliciter. Primò, quia de eorū mandato & autoritate ordinant seu assignantur loca & tpa duellādi. S̄m & de eorum autoritate & mandato dantur cōseruatores seu rectores, qui vtroq; duellātes custodiant a fraudib. quæ circa partialitatē amoris vtriusque & in alijs huiusmodi possūt contingere. Similiter per principes seu iudices corā quibus duella

A duella exercetur, oportet q, utraque pars sit tuta a uolentia. sic q, neuter duellantium possit ab amicis seu alijs iuuari ut alterum inuadat seu supprimat, uel ipsum a limitibus p principem seu iudicē assignatis expellat. Nisi. n. aliquis hñs autoritatem ad hoc seu p.arem talia duella a uolentia extrinseca securaret, iam non esset duellū sed bellum, cum utraq; pars possit conuocare amicos & fauentes seu coadiutores ad aliū conuincendum: quod est hñonem duelli. Sicut principes seu iudices coram quibus duella exercent manifestē præsēt au toritatem duello cū controuersis seu disceptationes duellantium diffiniūt seu precipiunt decidi seu diffiniri in curijs suis, prout duellum terminatur, s. q, si actor uiuat in duello, reus hñ pro condemnato & deuicto, tanquā si actor intētionem suam legitimē coram eo probasset & e contra. Et super hoc consueuerunt ferre snas uerbo & scripto autoritate iudiciali, sicut fit in alijs causis per legitimas probationes. Vñ manifestum est, q, in prædictis principes seu iudices non solum dici debent tolerantes minora mala, ut euitentur maiora, sed et facientes mala ut bona eueniant, uel ut mala maiora euitentur: quod nullo modo licet quantūcunq; malū qd cōmittitur sit modici nocuenti, & bonum quod inde speratur maximæ utilitatis. Nam secundum Augustinum non est licitum mendacium pernitiosum proferre pro salute totius mundi, unde in casibus per postillatorem allegatis non excusantur a peccato iudices ex bonitate finis, per uias enim iustitie rectas decet principem talia determinare: nō per illas quæ diuino iuri obuiant, ut ait Stephanus Papa in ca. consilijs. 2. q. 5. Spontanea confessione vel testium approbatione delicta concessa sunt vestro regimini iudicare, occulta enim & incognita illi sunt relinquēda, qui solus nouit corda hoīum. Et ibidē qd sanctorū patrū documēto sancitū nō est, superstitiosa adinventione non est psumendū. Præterea si in casibus positīs a Postil. nullus duellantium est immunis a culpa, eo q, uoluntariē ponunt se ad hoc ptermittis alijs uis sū ordinem iuris. ut idē Postil. dicit in fine istius questionis, a fortiori vinculo iudices q uoluntariē hoc approbant & ad hoc cooperantur modis prædictis prætermittis alijs uis iuris & medijs culpabiles magis sunt.

B Præterea ratio ista Postillatoris in qua dicit, quod si vnus alium non posset prouocare ad duellum, multiplicarētur homicidia occulta in terra, &c. non uidetur habere valorem. Nam ex opposito et sequeret multiplicatio homicidiorum seu aliorū malorū in occulto. Ex hoc enim quod vnus alium posset prouocare ad duellū. illi q uiribus corporis sunt validiores, uel arte bellādi magis eruditi, alios infirmiores occultē opprimerēt, q fides de p. prijs uirib. & hmōi: & sic nō timerent ad duellū prouocare, p. ut sepe cōtingit. Qd aut dicit S. Tho. cōcordari huic dicto &c. nullo modo hēt locū si sanctus Tho. bñ intelligat. Nā in 2. 2. q. 95. in si. ult. art. scilicet in rñsione ad ultimum articulum, ubi de hoc tractat, dicit q, iudicium ferri candentis in aliquo conuenit cū fortibus, si in quātum ordinatur ad alicuius facti occulti inquisitionē p aliquod factum ab hoīe, sed differētia iudicio fortū, in quantū spectatur in iudicio ferri candentis aliq miraculosus effectus: quod nō contingit in rōne fortium. Et postea paucis interpositis dicit, q, duella in quib. non spectatur miraculosus effectus, utpote quia pugiles sunt penitus pares uirtute & arte, magis accedunt ad cōm rōnē fortium quam examinatio ferri candentis, ubi miraculū spectatur diuinū. hæc ille. Sed ex hoc non tollit quin iudicium duelli illicitū reddatur ex duobus, q ipsemet sanctus doctor ponit in eodem loco tanquā illicitū. Primum. s. quia ordinatur ad iudicandū occulta quæ diuino iudicio referuātur. Secundō et quia hmōi iudiciū nō est autoritate diuina sancitū. Et sic sunt intelligēda uerba sancti doctoris in illo cap. ut patet bñ inspicēti. Cū ulterius dicit postillator, q, principes sanctæ uite duella sustinuerūt seu cōcesserunt, ut sanctus Ludouicus rex Francorū, & alij &c. Ex hoc nō cōcludit ppositum suū, nam fuerunt, multi sancti a Deo in sacra scriptura approbati, q plures peccauerūt, ut patet de Dauid & alijs, sed p. eorū non sunt trahenda ad consequentiā: sed sua bona opa.

C REPLICATA. In ca. 17. ubi Postillator sub d. stinzione in certis casibus dicit iudices nō peccare duellū permittentes. Burgē. ut dicere Postillatorē cōmississe crimē læsæ maiestatis. tñ cum stomachanter inuadit cōcludens q, uera assertione gñaliter & sine distinctione dicendū sit, q, duellū ex parte iudicium semper sit illicitum, q, per se uidet ex hoc, q, ut dicit canon, Monomachiam. 2. q. 5. & cetera iura per postillatorem allegata loquunt iudicē, s. q, nullo casu debet duella fieri, nec tolerari. Sed nimis præcisa uñ hæc Burgen. snia. Pensandū. n. uerba unum iunctis glossis oīum doctorū materio duellorum tractatur sub distinctionib. manifestis. Nā iura loquunt in casu quo Deus tentari uñ, duella sunt phibita: A quo aut sensu quod est argumentum ualidum in iure, ubi Deus

Deus tentari non uñ, p. mitti pñt in casu et quo ad duellum p. tendit alicuius occulti inquisitio, aut vulgaris purgatio, aut snæ p. mulgatio iura nō p. uent. A hño aut sensu ut supra, p. mitti pñt. Est igit manifesta hmōi, phibitionis & p. missionis distinctio. In casibus deniq, per Postillatorē adductis nulla Dei apparet tētatio, sed p. uocatis p. sumptio, & allūmētis ciuilibus coactio. Nisi. n. p. uocatus ad duellū assumeret, in vulgo iudicaret, uel inultus uel effeminatus. ut igit euidere possit tale vulgi temerariū iudiciū, putat duellū necessariō assūmēdū, uel saltē saluo honore nō esse declinandū. Et sic intelligo ciuile coactionē, & puto utrūque nō esse sine culpa, quibus p. uocatis ceteris paribus, uideat culpabilis magis, iudex tñ p. mittens nō, cum p. teneat ad pacē pauperū litis terminatio, & ad reipublicæ utilitatē manifestā, ut patet in casibus positīs a Postillatore, in quibus ex parte duellantium nō est aliqua Dei tentatio, sed p. sumptio uirium, artis, & industriæ experimentū humana: nec ex parte corū: imō nec iudicis intētionē alicuius occulti inquisitio, nec vulgaris purgatio, rōne cuius in eodem iuris titulo, & 2. q. 5. dñ prohiberi, nō uñ peccare iudex, sed potius facere debitū officij sui, & p. pñs mereri. Patet igit quod Burgē. non bñ attendit uerba iurū & doctorū, asserendo q, oīno loquunt indistinctē. Nā si sine distinctione debeāt illa uerba accipi, sequit Dauid allūmētē duellū, de quo hic sermo, & Saul p. mittentē imō approbantē & opē armis ferentē peccasse, qd erroneū est dicere. Et si dixeritis put doctores cōiter dñt, hunc casū factum ex Dei reuelatione, patet q, in casibus hmōi distinctio est: & nō sunt indistinctē illa iura recipienda: Nec Burg. rōnibus Postil. satisfacit. Cū. n. arguit, q, curatores rei publicæ possunt permittere minora mala ut euitentur maiora, ut patet de meretricio sūm Beatū August. Burg. cōcedit totū: sed addit impertinenter, q, non pōt facere minora mala ut uidentur maiora: q, sūm Apostolū nō sunt faciēda mala ut eueniāt bona, Et tota digressio Burg. tēdit ad hoc, q, iudices nō modo sunt duellū tolerātes, sed faciētes & ei⁹ autores. q, sic ostēdere nitit. Nā, ut inq, eorū autoritate deputant certa tpa & loca duellādi. Itē ordinant rectores & cōseruatores q utrosq; duellantes p. seruent a fraudib. & uolentia amicorū alteri fauentiū &c. Ad qd dicēdū est, q, ubi iudices circa duella excedunt naturā p. missionis: ut puta ex uictoria unius partis p. ferre sniam hñ uictum tanq, reū, uel alias: p. culdubio peccāt, sed ubi iudices non excedunt naturā p. missionis ordinantes in fauorem iustitiæ, non duelli, nec duellantium certos modos quibus iniustitia cauere possit circa duellum possibile, non uñ p. p. terea dici debere autores uel factores duelli. patet hoc in exemplo de p. misso meretricio. Rectores enim rei publicæ ipsum permittentes, nolentes tñ meretrices habitare in locis sacris & honestis, ad uitandū sacrorū locorū p. phanationē & scandalum hoīum utriusq; sexus honestorū, ordinant spālia loca ubi meretrices & alia p. sonē habitēt infames, & non alibi. Quis cū nō seniore Burg. delapsus diceret ipsos ex eo meretricij fautores, factores & autores? Itē ordinant, q, sacris t. pibus puniunt lenones p. stibula uisitantes, alijs aut t. pibus nō, quis ex hoc dicit eos t. pibus p. missis fore meretricij fautores? Item ordinant, q, domibus meretricum sit immunitas, ita q, nemo possit ibi meretricib. aut alijs impunē uolentiā inferre. ad cauendū seditio nes & homicidia. Quis ex his oīb. culpabit Reip. rectores tanquā malefactores, aut mali cuiuscūq; autores, & nō potius cōmendabit eos tanq, prudentes p. uisores, q, q, quis p. mittit p. maius malū uitandū minus, cauent tñ quātū possunt ne in illo minori malo p. misso omnes male circūstātiē cōcurrere possint: malū. n. est meretriciū, sed multo peius est ei⁹ exercitiū in locis sacris & t. p. b. & interuenientibus homicidijs. Unde & si cauere nō possūt meretricia p. causas, p. uidistā rectoribus cauent alia mala cōcurrere possibilis. Ita dico in p. posito, qd si iudices duellū se tenere p. uocatiū, p. p. tutelā pauperū & patriæ pacē & utilitatē p. mittāt, nō peccant, nec ex hoc nām p. missionis exeunt, si cauēt cetera mala q, duellū p. iungere possūt: Duellū. n. sic se p. uocantiū omne quis sit maius, sicut & meretriciū, utrūque tñ p. missū p. t. per iudices autoritatē habentes sine peccato cōditionari: nō in mali fauorē, sed in cautelā aliorū cōcurrere potentiū. Incautus igitur Burg. q, temere in huiusmodi stans reprobat Ludouicū regē Franciæ, & Carolū magnū &c. & si Burg. diligenter uidisset sanctū Th. in loco p. eū allegato, nō dixisset Postil. ipsum malē adduxisse. q, n. adducit p. cōfirmatione suę p. tensē sniæ, q, duellū a parte iudicū sem p. reddat illicitū, nō ualēt. Prim⁹. n. casus adductus nō est ad p. positū: uidelicet qd duellū sem p. ordinat ad iudicandū occulta q, diuino iudicio referuāt. patet. n. ex s. positis esse falsū. Nec secūdo adductum ualēt, qd uidelicet omne illud sit a parte iudicū illicitum qd diuino iudicio nō est sancitū, q, idē argūm. esset de meretricio, qd a Deo nō est sancitū, tñ licite p. missum, ut supra patuit.

C A P. XVIII.

ET factum est &c. Et dile. &c. Ionathas dilexit David vir videlicet belliferosus iuuenem aptum pugnis. Ionathas significat eos qui de Iudæis in Christum crediderunt, percepta gratia Spiritus sancti pro Christo relictis omnibus ipsum secuti sunt. Vnde Petrus, *Eccce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te.* Sic enim Ionathas dedit David vestimenta sua a tunica vsque ad baltheum: cum credentes oia quæ habuerant in Christi seruitium contulerunt.

b Percussit Sa. &c. Hoc fuit seminariū odij contra David. Sic Iudæi audientes Christū quem crucifixerant in ecclesijs prædicari, & victoriam qua hoste antiquū vicit, & credentes in laude eius gratulari, grauitertulerunt.

c Saul mil. scilicet eos qui fugiētes occisi sunt.

d David, de. mi. scilicet Philisthæū qui vno deiecto omnes in fugam misit.

Chrysof. An non par erat Dauidem post facinus, ornare titulo domini, columnis inscripto, & publicum seruatorem ciuitatis appellare? Qui regni dec?, & ciuitatū fundamēta, & omnium

Factum est cum compleisset loqui Saul, anima Ionathæ conglutinata est animæ David, & dilexit eum Ionathas quasi animam suam. Tulitq; eum Saul in die illa, & non concessit ei, vt reuerteretur in domum patris sui. Inierunt autem Ionathas & David foedus. † Diligebat enim eum quasi animam suam. Nā expoliavit se Ionathas tunica, qua erat indutus, & dedit eam David, & reliqua vestimenta sua vsque ad gladium & arcum suum, & vsque ad baltheum. egrediebatur quoque David ad omnia quæcunque misisset eum Saul, & prudenter se agebat. Posuitque cum Saul super viros belli, & acceptus erat in oculis vniuersi populi, † maximeque in conspectu famulorum Saul. Porrò cum † reuerteretur percussio philisthæo David, egressæ sunt mulieres de vniuersis vrbibus Israel cantantes chorosq; ducentes in occursum Saul regis in tympanis lætitiæ † & in filtris, & præcinebant mulieres ludentes. atque dicebant: † Percussit Saul mille, & David decem millia. Iratus est autem Saul nimis, & displicuit in oculis eius sermo iste. Dixitque: Dederunt David decem millia, & mihi dederunt mille. Quid ei superest nisi solum regnū? Non rectis ergo oculis Saul aspiciebat † David a die illa, & deinceps. post diem autem alteram inuasit spiritus Dei malus Saul, & prophētabat in

C A P. XVIII.

omnium vitam opitulante Dei gratia seruauerit? Quod esse poterat aliud beneficium hoc maius? Per illum vicit rex, ac principarum retinuit. Qui etiam si a suo capite detractam coronam Davidis capiti impoſuisset, nunquam parem retulisset gratiam, sed amphorem debuisset. Sed quam tandem retulit? Ab illo die suspectum eum habuit. Quam ob causam? Postquam barbari illius caput abstulit, exierunt mulieres canētes, Percussit Saul in milibus suis, & David in decem milibus suis. Etiam si hæc præter meritum fuissent dicta, ne sic quidem oportebat hostilem in eum gere re animum. Nam si indignandū erat, Dauidē potius conueniebat indignari, quod cum solus totū gessisset alterum haberet laudis participem. Verūm vt donemus nō rectē fecisse mulieres, qd hoc ad Dauidē? Neque enim ipse composuerat canticum, neq; eas iusserat dicere, Proinde etiam si indignandum erat mulieribus oportuit indignari, non publicitus de republica, bene meri-

to, & infinitis digno coronis.

c Et prophētabat, &c. Hebraei. idest, delirabat, & insaniebat.

Theodo.

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. XVIII.

ET factum. Descripta ipsius David victoria, hic consequenter describitur ex hoc inuidia subsecuta. Et primò describitur circa David omnium gratia. secundo Saulis inuidia ibi: Porrò cum reuerteretur. tertius effectus malitia. ibi: Post diem. Circa primum describitur primò gratia acquisita ipsi David circa Ionathan filium regis cum dicitur.

2 Anima Io. cō. &c. idest, coniuncta indissolubili glutino charitatis, huius autem dilectionis subditur effectus cum dicitur.

3 Inierunt, &c. scilicet iurando perpetuam amicitiam, & in signum huius amicitie subditur.

4 Expolia. reputans eum quasi seipsum.

5 Vtque ad, &c. ly vsq; secundum aliquos hic tenetur exclusiue. ita qd ista non dederit Ionathas ipsi David, quia nō poterat bono modo istis carere. Alij autem dicūt qd tenetur inclusiue, ita quod ista etiam dedit David in signum perfectæ amicitie. & hoc videtur verius, nec valet ratio aliorum, quia filius regis de facili poterat talia aliunde habere. Secundo

Secundo describitur gratia ipsius David erga populum cum dicitur.

6 Et ac. et. &c. quia omnia negotia sibi imposta pro bono & defensione regni feliciter consummabat.

7 Porrò, &c. Hic consequenter describitur ipsius Saulis inuidia, cuius seminariū fuit laus ipsius data in cantilenis communibus de victoria Philisthinorum, in quibus cantabant.

8 Percussit. & sic plus honoris attribuebant David quàm Sauli, Dicebant autem David percussisse x. milia, eo qd percusserat Goliath qui pro x. milibus computabatur, eo modo loquendi quo de David dicitur 2. Reg. 18. 2. Tu vnus pro decem millibus computaris.

9 Quid ei, &c. Ex tunc enim timere cepit, ne David perueniret ad regnum, quia sciebat se reprobatum sicut dictum fuit supra. 15. cap.

10 Non rectis ergo oculis, &c. Modus est enim inuidorum & odientium respicere eos quos odunt ex obliquo.

11 Post diem autem. Hic consequenter describitur prædictæ inuidiæ effectus malignus. Et primò David inuadendo. secundo filiam suam ei insidiosè promittendo, ibi: Dixit autem Saul. Circa primum dicitur. Post diem autem in. spiti. Grauius quàm ante propter odium contra David conceptum.

Et pro-

M O R A L I T E R.

1 Et factum. Per Ionatham qui interpretatur columbæ donū, Christus significatur, eo qd in eius baptismo spiritus sanctus super ipsum apparuit in specie columbæ, Matt. 3. Cuius anima idest voluntas conglutinatur per amorem ipsi David, per quem significatur quilibet qui fortiter contra vitia pugnat. eo quod David manu fortis interpretatur. & dat ei vestimenta sua & arma sicut dicitur.

† Et dedit eam, &c. Per quæ intelliguntur vestes & arma virtutum & gratiæ. Secundo enim sensum literalem ly vsque tenetur hic inclusiue. Hæc autem arma dat Christus suis militibus,

tibus, non solum ad ornandum, sed et ad fortiter demones impugnandum. Sed qm quos Christus diligit diabolus fortius odit, ideo incitauit Saulem ad odiendum David, sicut dicitur in textu: Non rectis ergo oculis Saul inspiciet David. Sic diabolus potentes huius seculi studet incitare ad odium amicorū Christi, & non solum ad odiendum in corde, sed etiam ad persequendum in opere: in cuius figura Saul voluit David cū lancea perforare. Et quando diabolus videt qd aperta persecutio contra Christi amicos non valet, ad persecutionē malignosam contra eos concitandam sub specie boni studet, qd significatur per hoc quod Saul filiam suam Merob promittit dare David dicens:

† Ecce filia

A * Theodor. Pseudo prophetae agitati a malo spiritu sunt similes futuro perentis Corybantib. Hoc passus est etiam Saul vexatus a demone. Illud autē *Prophetico*, posuit per homonymiā. Nam & pseudo prophetas nominabant prophetas, & Deos eos, qui falso dii nominantur. Sed ille quidē priuatus fuit diuina gratia. Dauid autem psallens futurum leniebat de monis; sed Saulis minime sedant in uindictam. Nam quo eum maiori aliebat beneficio, eo magis properabat eum occidere.

* Lucherius. In alijs scripturarum locis saepe inuenitur, quod prophetia non tantum bona, sed & mala dicitur & propheta dicitur Baalam: ut exprobratū est quibusdā qui prophetabant in Baal. Non ergo propterea necesse est intelligi bonus Spiritus qui factus est postea super Saul, &c.

B a *Tembatque*. Sic predicare Christo euangelium, iudei conabantur morte inferre. Sed dum ille ad salutem gentium fecerat, tantum nocere seipsum.

b *Dixitque*. Isidor.

Saul calid^o simula tor studuit alligare Dauid Michol filia suae. si ceterū sibi Allophilorum preputia offerret: ille autem ducta obtulit, sicque Saul dum illum periculo obiecit, atque plus eum glorificauit. Ita iudei dum contra uoluntatem Dei Christum interficere nitebantur, salutem gentium operari sunt. Dauid prius alienigenarum

genarum preputia attulit, & sic filiam Saul uxorem accepit. Et Christus non prius synagogam accepit, quam in gentibus gloriosus exiit. Prius enim in nationibus refecit carnis pollutionem, & postea copalatus est synagoga. *Cum enim intrauerit plenitudo gentium, tunc omnis Israel saluus fiet.*

Dupla autē preputia obtulit, pro iudeis, & gentibus, scilicet. acqutitis, vel quia maior est numerus creditum gentium, quam iudeorum. Creuit odium Saulis aduersū Dauid, intantum ut in remedium sui de more psallentem iaculo conaretur configere. Per Saulem iudeorum elatio, per Dauid Christi humilitas significatur. Cum ergo ab immundo spiritu Saul arripitur cantante Dauid, eius uesania temperatur: quia cum sensus iudeorum per blasphemiam in furorem vertitur, dignum est, ut ad salutem quasi dulcedine citharæ euangelicæ locutionis tranquillitate reuocetur.

* THEODOR ET VS. Erant ergo nuptiæ insidiarum non beneficentiae.

* Iosephus. Dauid Deum habens ubique ducem, quocumque uenisset praeualebat, & opumē agebat, ita ut propter excellentiam fortitudinis, & populis eum, & filia regis uirgo concupisceret, amore eius detenta, cunctisque ita fieret manifesta, ut hoc perduceretur ad patrem.

Percussio

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et prophetab. in med. do. Hic non accipitur prophetia proprie, sed tantum, denominatiuē: quin aliena tanquam arreptitijs loquebatur.

2 Putans quod configere, id est, perforare lancea, sic quod transiret usque ad parietem.

3 Et declina. prius enim recesserat ab eo rediens ad domum patris, ut dictum fuit cap. preced. & nunc iterum rediit ad patrem, ostendens periculum in quo fuerat, sed Saul renouauit eum fingens, quod non fecisset ex proposito, nec ex odio: sed nesciens quid faceret agitatius a demonio.

4 Et fecit eum. tri. Non propter honorem suum, sed ut egrediens ad belli pericula occideretur, sed dominus istud conuertit in bonum ipsius Dauid, ut patet ex littera sequenti.

5 Dixitque. Hic consequenter ponitur effectus malitiæ Saul, filias suas Dauid promittendo, & primò primam, secundò secundam, ibi: Dilexit autem Michol. Circa primum dicitur.

6 Ecce filia mea maior. Quasi dicat, uolo te honorare dando tibi primogenitam, malitiose cogitans, ut ad consequendum hoc matrimonium Dauid audacius se periculis exponeret, & sic periret, sicut patet in littera.

Quis ego

7 Quis ego sum, aut quæ est uita mea. Hoc dixit Dauid non renuens matrimonium, sed ut magnificaret ipsius Saulis beneficium, unde subditur.

8 Factum est autem tempus. ut Dauid eius amplexibus frueretur.

9 Data est Hadrieli. Et sic apparuit non solum inuidia Saul, sed etiam eius falsitas, non implendo promissum: maximè cum Dauid iam hoc meruisset ante in occasione Goliath, ut patuit ex supra dictis.

10 Dilexit autem. Hic describitur promissio secunda, quæ etiam data fuit Dauid malitiose, ut patet ex sequentibus, cum dicitur:

11 Dabo, &c. id est, in occasionem ruendi gladius Philistinorum. Scandalum enim proprie significat impactionem pedis ad lapidem, uel aliquid huiusmodi quod facit hominem ruere.

12 In duabus &c. In aliquibus libris additur rebus, sed non est in Hebræo, nec est de textu. Unde hic est sensus secundum Hebræos. In duabus filiabus meis eris gener meus: quia in prima fuisti gener meus quantum ad sponsalia, & in secunda eris gener meus quantum ad sponsalia & matrimonium sequens. q. d. utrunq; cecidit tibi ad honorem: & ideo debes te magis opponere aduersarijs meis.

13 Loquimini ad. Hoc dicit, ut Dauid magis crederet Saulem honorem eius querere, & non mortem.

Ego

MORALITER.

6 Ecce filia mea maior Merob ipsam dabo tibi uxorem tantummodo esto uir fortis, &c. Quod faciebat ad hoc, q. Dauid gladio Philistinorum inoreretur. Et sicut Deo disponente Dauid sine saluatus,

uatus, & Saul in manibus Philistinorum cecidit & ab eis letaliter vulneratus. Sic ex diuina ordinatione frequenter contingit, quod illi qui machinantur malum innocentibus, capiuntur in suis machinationibus. Psalm. 9. In laqueo isto quem absorderunt, comprehensus est pes eorum.

diligunt te. Nūc ergo esto gener regis. Et locuti sunt serui Saul in auribus Dauid omnia verba hæc. Et ait Dauid. Num parū vobis videtur generum esse regis? Ego autem sum vir pauper, & tenuis. Et renuntiaverunt serui Saul dicentes. Huiuscemodi verba locutus est Dauid. Dixit autem Saul Sic loquimini ad Dauid. † Non habet rex sponsalia necesse, nisi tantum centum præputia Philisthinorum, ut fiat ultio de inimicis regis. Porro Saul cogitabat † tradere Dauid in manus philisthinorum. Cumq; renūtiassent serui eius Dauid verba quæ dixerat Saul, placuit sermo in oculis Dauid, ut fieret gener regis. Et post dies paucos surgens Dauid, abiit cum viris qui sub eo erant, & percussit ex Philisthijm ducentos viros, & attulit præputia eorum, & † annumeravit ea regi ut esset gener eius. Dedit itaque Saul ei Michol filiā suam uxorem. Et vidit Saul & intellexit qd dominus esset cum Dauid. Michol autē filia Saul, diligebat eū. Et Saul magis cœpit timere Dauid. Factus que est Saul inimicus Dauid, cunctis diebus. Et egressi sunt principes Philisthinoriū. A principio autē egressionis eorū, † prudētius se gerebat Dauid quā omnes serui Saul. Et celebre factū est nomē eius nimis

putium enim indicat aliud genus. Omnem autē mouebat lapidē, molies cedē sui benefactoris
 1
 2
 3
 4
 5
 F
 CAP.

Com in hunc lo.

E

† plene tradidit nel conpleuit. i. tor de dit quos perierat Saul.

F

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Ego autem sum vir pauper. q. d. non habeo unde possem regi cōuenientia dona dare, quæ antiquitus fiebant in matrimonis Hebræorū, sicut patet Gen. 24. quia seruus Abrahæ in matrimonio Rebecæ patri. & matri eius obtulit munera, & ideo ad hoc respondit Saul dicens.
- 2 Non habet rex spon. hoc est dona pretiosa auri vel argenti quæ solent regibus dari quando filias suas dant sponis.
- 3 Nisi tan. Hoc autem petijt Saul duplici rōne. Vna est quia per illas partes amputatas & sibi apportatas certus erat Saul, qd illi interfecti non erant de filijs Israel qui sunt circumcisi. Alia ratio fuit, quia Philisthai

listhai non erat circumcisiō eius tanquam mortem, et ideo per hoc cōciperent maius odium contra Dauid propter tale opprobrium illatum eis per ipsum, & sic magis mouerentur ad interficiendum Dauid, quod intendebat Saul.
 4 Placuit. Tum quia Michol diligebat. Tum quia Philisthai eos idololatrias odiebat, cetera patent vsque ibi.
 5 Et Saul. Tum quia iam erat gener regis, & per consequens de maioribus in regno. Tum quia Michol filia regis eum diligebat, & Ionathas filius eius erat ipsi Dauid confederatus, ut patet ex prædictis.

CAP.

ADDITIO.

In c. 18. vbi dicitur in po. Et declinauit a facie eius secundo prius enim recesserat ab eo rediens ad domum patris, ut dictū fuerat, capitulo præcedenti.

Ad veritatem literę habendam sufficit, quod Saul tentauit percutere Dauid bis in eadem die seu tempore, & in qualibet vice Dauid declinauit. & sic debet intelligi illud. Declinauit Dauid secundo, i. non solum declinauit rētum seu percussionem

nem semel, sed etiam bis, nam in Hebræo in hoc loco habet, Declinauit Dauid a facie eius duabus vicibus.

REPLICA. In cap. 18. circa illud quod dicitur. Declinauit Dauid a facie Saul secundo, vult Bur. quod eadem die Saul nitebatur bis percutere Dauid, sed hoc non videtur verisimile, quia semel declinans non legitur rediisse nisi reuocatus, ut hic & c. 19 etiam de exilio & tyrannide Saul non est magna vis cum res sit satis apparens.

CAP. XIX.

Locutus est &c.

Sequitur.

In agro &c.

Quo consilian di causa venire cōsueuerat vbi Dauid conditum fuerat.

† Iose. Saul videns Dauid & apud Deū & apud homines approbari, expauit, & metū celare nō valēs, timore magnarū rerū. i. regni & vitæ

CAP. XIX.

Locutus est autem Saul ad Ionathan filium suum, & ad omnes seruos suos, ut occiderent. Dauid: porro Ionathas filius Saul, diligebat Dauid valde: Et indicauit Ionathas Dauid, dicēs: Quærit Saul pater meus occidere te: Quapropter obserua te quæso mane, & manebis clam, & abscondēris. Ego autem egrediens, stabo iuxta patrem meum in agro vbicunque fuerit, & ego loquar de te ad patrem meum, & quodcunque videro nunciabo tibi: Locutus est ergo Ionathas de

& vitę, ne priua retur veroq; cogitauit eū crudeli calamitate perimere, eiusque mortē Ionathas filio & reliquis familiarib. delegauit, filius, admiratus punitationē patris erga Dauid qui ad mortem vsque

sciret, dixit ei secreto voluntatem patris &c.

Nisus

recipitur ibi. Locutus est ergo. tertio a Saule personaliter inuaditur ibi. Motum est autē, quarto uxoris inlubria a moreo expulsa, ibi. Misit ergo. quinto malitia Saulis diuinis laudib. impeditur ibi. Nuntiatum est autem. Prima pars patet ex prædictis vsque ibi.

2 Ego au. egre. Ad hoc. n. fuit Dauid absconditus de consilio Ionathas, ut exploraret voluntatem patris de receptione Dauid in gratiam, ut sic posset in iuria absque periculo stare. Expectauit autē Ionathas loqui de hac materia patri suo, quousque esset in agro vbi ire cōsueuerat cā spaciādi ut tūc in loco recreationis magis acquiesceret verbis suis.

3 Loc. est. Hic consequenter ponitur reconciliatio ipsius Dauid, cum Saul per Ionathan ipsum multipliciter commendantem. Et primo de innocentia punitate, cum dicitur.

Ne

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XIX.

Locutus est. Vidēs Saul, qd non poterat occidere Dauid per machinam occultam, ut patet ex prædictis, processit ad persecutionē eius manifestā inuidia ipsum stimulante eo quod fortuna Dauid crescebat quotidie. Et more malefactorū persecutus est eum ordinate, primo ipsum inuadendo, secundo de regno expellendo. ca. 21. tertio fugituum insequendo. c. 23. & quarto ipsum exulando. cap. 27. Prima in duas, quia primo Saul inuasit Dauid personaliter, secundo Ionatham filium suum propter ipsum. c. 20. Circa primū sic proceditur, quia primo de cōsilio Ionathas Dauid absconditur, secundo in gratiam Saulis ad horam recipi

MORALITER.

1 Locutus est. Ille qui machinatur occulte ad mortem innocentis, & videt quod non proficit, quia Deus innocentē protegit ad ipsum occidendum manifeste si potest se conuertit, & hoc figuratur per Saul qui dixit.

Ad

1 Ad Ionathan. Per hoc autem quod Ionathas insinuauit Dauid dicens.

† Quærit Saul. significatur, qd Christus frequenter præmonit suos fideles ut caueant insidias crudeles. Et similiter per hoc quod Ionathas persuasit Sauli contrarium, dicens.

Ne

A *Nisusne est Saul configere David &c.* * Chrysol. Postea quam hostes deuicerat, ac filiã regis acceperat, rursus psallebat David, & quebat eũ Saul lancea percutere. Quẽ nõ ista vel exacte philosophie gnarum animiq; moderatissimi ad iracundiã excitallent? Quẽ non perpulissent ad occidendum infidias molente?

Homil. de David & Saule.

† Heb. p̄æ obiecit se periculo mortis.

Nihil tamen horum tentauit David, sed potius habuit fugere &c. Nec eo spectabat ut seipsum vlisce retur, sed ut illum ab eo malo liberaret. Hanc ob causam subdixit sese ab oculis inimici, ut subsidere faceret vomitum, contraheret quetumorem vlcis, & inuidiam mitigaret. Hæc non audiamus tantum, verũ etiam imitemur, nihil non faciamus, ut inimici similitate erga nos deponant. Spectat medicus vt morbo liberet ægrotum, nõ vtrũ merito an imerito tibi morbum cõtraxerit. Tu quoque medicus esto ei qui te læsit, vnũ hoc quære, quo pacto illi morbum adimas.

• esse vnl-nere.

• ipsi.

Robbanus. Isidorus, & Eucherius Lugdunensis.

B *Misit ergo.* Hoc nõ ad crucẽ Christi, sed ad passionẽ pertinet. Crucifixum enim Christus & mortuus est, & sepultus. Erat autem illa sepultura tanquã domus, ad q̄ custodiendam milit regnũ Iudæorũ, quando ad sepulchrũ domini

David bona, ad Saul patrem suum: Dixitq; ad eum: Ne pecces rex in seruum tuum David, quia non peccauit tibi, & opera eius bona sunt tibi valde. † Et posuit animam suam in manu sua, & percussit Philisthæum, & fecit dominus salutem magnam vniuerso Israeli. Vidisti, & lætatus es. Quare ergo peccas in sanguine innoxio, interficiens David, qui est absque culpa? Quod cum audisset Saul, placatus voce Ionathæ, iurauit: Viuit Dominus, quia non occidetur. Vocauit itaq; Ionathas David, & indicauit ei omnia verba hæc: Et introduxit Ionathas David ad Saul, & fuit ante eum, sicut erat heri & nudius tertius. Motum est autem rursum bellum. Et egressus David, pugnavit aduersum Philisthæum. percussitque eos plaga magna, & fugerunt a facie eius. Et factus est spiritus domini malus in Saul. Sedebat autem in domo sua, & tenebat lanceã. Porro David psallebat manu sua, Nisusque est Saul configere lancea David in pariete. Et declinauit David a facie Saul. Lancea autem casto vulnere perlata est in parietem. Et David fugit, & saluatus est nocte illa. Misit ergo Saul satellites suos in domum David vt custodirent eum, & interficeretur mane. Quod cum annuntiaisset David Michol vxor sua, dicens, Nisi saluaueris te nocte hac, cras morieris, deposuit eum per fenestram: Porro ille abiit & aufugit atque saluatus est. Tulit autem Michol statuã, & posuit eam super lectum, & pellem pilosam caprarum posuit ad caput eius, & operuit eam vestimentis. Misit autem Saul apparitores qui raperent David. Et Responsum est, quod dũ iecur pecoris qd̄ sub sago iacebat, palpitaret, ægrotũ vere esse & dormire David crediderunt, & Sauli renunciauerũt.

C *† Pel. Inde puluillus cõsutus fuit qui intonsis pilis caput inuoluti hominis in lecto mētireretur.* * Iose. Michol per fenestrã deposito dimissoq; Dauid, constituit lectulum, quasi ægrotantis, & sub sago iecur spirans capræ supposuit. Die vero secũdo, missis a Saule nuncijs, q̄ nocte factus fuisset infirmus, ostẽdens eis lectũ coopertum, dũ iecur pecoris qd̄ sub sago iacebat, palpitaret, ægrotũ vere esse & dormire David crediderunt, & Sauli renunciauerũt.

mini custodes adhibiti sũt Quia custodita est domus, vt David interiret (qa Christus nõ in sepulchro, sed in cruce est interfectus) retent ad corpus eius. Christi. n. nomen tollere est Christũ interficere, non. n. crederetur, in Christum, si custodũ p̄ualeret mendaciũ, qui dixerũt, nobis dormientibus venerunt d. scipulis eius & abstulerunt eum. Sed neque, Saul potuit interficere David nec regnũ Iudæorum tollero memoriam Christi. Qui autem de virtute Saul, idest de regno Iudæorũ in Christũ p̄æsumpserũt, offenderũt in lapidem offensionis, tanq̄ in statuam, & eis hæc visus est agnus, quia in quo peccatũ non inueniunt, quali peccatorẽ persequunt.

Mar Ro.

E

† Li

† et el pi si fr E

Theod.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Ne pecces rex in seruum tuum David, quia non peccauit tibi. secũdo de virtuoso opere, cum dicitur, Et opera eius bona sunt valde. tertio de animositate, cũ dicitur, Et posuit animam suã in manu sua. i. exposuit vitam suã periculo quantũ apparebat humano iudicio, quia inermis iuit ad præliandum cũ Philisthæo, vt patet ex supradictis. c. xxx. quarto de reipublice utilitate, cum dicitur. Et fecit dominus salutem magnam vni. Israeli. & subditur.

- 2** Vidisti. quasi dicat non possunt ista negari.
- 3** Et læ. q. d. ex quo dedit tibi lætitiẽ materiam non debes querere mortem suã.
- 4** Quod cum audisset. scilicet ad horam.
- 5** Iurauit. Vt daret David maiorem securitatem.
- 6** Viuit dominus, idest, per viuẽntem Deum.
- 7** Et intro. credens quod ipsum stabiliter in gratiam recepisset.
- 8** Motum. Hic consequenter David a Saule rursum impetitur. Habitus enim inclinat per modum nature. Saul autem erat habitu vitus in odio contra David, & ideo licet recepisset eum in gratiam ad preces Ionathas filij sui, habita tamen occasione, licet irrationabili rediit ad eius persecutionem, quã quidem occasio fuit victoria David de nouo habita contra Philisthæos, quã nominatur cum dicitur.

Et

- 9** Et egressus. De quo Saul torquebatur inuidia, quamuis deberet gaudere, ideo subditur.
- 10** Et factus. Quia crescente eius malitia dabatur demoni maior potestas in persona sua.
- 11** Nisusque est Saul confisus. Ex odio inueterato.
- 12** Misit et. Hic consequenter David vxoris industria de periculo liberatur. videns enim Saul quod David lectum eius declinauerat & fugerã, misit post eum vt caperetur & occideretur, sed per eius vxorem criptum: quod notatur cum dicitur.
- 13** Quod cum. per hoc enim q̄ a David audierat, qd̄ Saul eum configere voluerat, & consequenter viderat homines armatos post David missos, & cõiecturauit quod mortem eius querebant. Vel forte al. quis de famulis Saul ad hoc missus, secretum aperuit ipsi Michol, vt David per eam saluaretur, qui erat acceptus maximẽ in conspectu famulorũ Saul, vt dicitur in ea. p̄æce.
- 14** Tulit autem Michol statuã. ad representandũ corpus David.
- 15** Et pellem. ad representandum eius capillos, vt sic quærentes mortẽ David deluderet, & interim David fugeret quã primi nuncij a Saule missi habebant in mandatis, vt ipsum vsque mane custodirent: & tũc occideretur cum de lecto surrexisset, quia turpe erat occidere hominem in lecto iacentem. Cetera patenti vsque ibi.

† Dimit-

MORALITER.

† 1 Ne pecces. significatur quod instinctus diuini retrahentes impios a malo, non desiciunt eis quãdiu sunt in vita p̄nti, quamuis Deus sciat eos vitam in malo finire, tamen aliquando ad tẽpus retrahuntur, & hoc significat per hoc quod subditur Saulis responsio.

6 Viuit dominus. Tamẽ postea conatus est multipliciter perire, &

se & suos satellites ipsum occidere vt patet in textu. Per hoc etiam apparet Dei misericordia retrahẽs peccatores a malo & hominũ malitia, qui contẽpta tali retractione, cito reuertuntur ad vitia consueta.

14 Tulit au. Per Michol vero David vxorẽ qua caute saluauit eius vitam, significatur hominis sapientia, de qua dicitur Sapient. 8. a. Hãc quæsi mihi sponsa assum re, & ipsa liberat habetẽtem ipsam sicut de ipsa dicitur Sap. 10. b. Hãc liberauit iustum.

3 * Theod. Nonnulli intellexerunt effigie, id est, imaginem
A Davidis, & eam dixerunt fuisse coopertam vestibus, præter
8 aliquas partes vultus, fuisse autem suppositum iecur captarum
 vt eius qui moueretur figuram efficeret verisimilem. Ait
 enim iecur captarum diu moueri.

* Procop. A-
 quila *μορφοειματα*,
 id est, figuras di-
 cit, & hepar ca-
 prarum, omnèq;
 multitudinem &
 conuolutionem,
σφοδρὸν ὄνομα, pilo-
 rum.

* Hebr. imagi-
 nes.

a In Ramatha. Ci-
 uitas Saulis est in
 tribu Benjamin i
 sexto miliario ab
 Helia ad septem-
 trionalem plagã
 cõtra Bethel. alia
 Ramatha est i tri-
 bu Aser. Bene cõ-
 ueniunt hæc no-
 mina rebus gestis
 ipsis, quia prophe-
 tarum dicta & cel-
 stitudinem habet
 scientiæ & venu-
 statè eloquentiæ.

* Ioseph. David
 Samueli, indica-
 uit regis insidias,
 & quod, iaculo
 eius penè fuisset
 extinctus, dum
 neque circa eum
 extiterit inimicus
 neq; circa hostiũ
 certamè infirmus
 sed in omnibus &
 probus, & felix,

Cognoscens, itaque Propheta regis iniustitiam, Ramatham
 ciuitatem reliquit, & deducens David ad quendam locum
 commorabatur illic cum eo.

b Misit er. & c. *Abys.* Rab. Saul quoque & nuntij eius Iudæos
 significant, qui dum aduersari Christo cupiunt, hēnt in ore
 sacramenta legis, & prophetarum ad Christi testimonium,
 & cum ecclesia quasi cum Prophetis de scripturis disputat,
 sicut illi cum Prophetis prophetabant.

c Prophetauit. Isti Prophete religiosi viri erant, dicti Nazare-
 ni, qui non bibebant vinum, & vacabant tempè canentes
 hymnos & Psalmos.

d Nudus. Et Iudæi fide atque sacerdotio & regna nudati, le-
 gem & Prophetas in ore habent.

e Num & Saul. Prouerbiū dicitur, quod in ore loquentiũ
 sæpe versatur. Mira enim res videbatur, hominẽ tã propheta-
 num

NICOLA VS DE LYRA.

1 Dimitte me. In hoc mentita fuit quia ad persuasionem eius Da-
 uid fugit, vt patet ex prædictis: tamen hoc dixit timore patris, istud ta-
 men mendacium fuit officiosum.

2 Nunciatum. Hic consequenter ponitur frustratio conatus Saulis
 persequentiis David per diuinas laudes. Saul autem misit nuncios ad in-
 terficiendum David postquam sic euaserat, & hoc ostenditur cum di-
 citur.

3 Misit ergo, occisores qui habent officium puniendi malefactores,
 & dicuntur a *lito tas*, quod idem est quod sacrificare, tamen in-
 terponitur, c *litera*. Sed frustrata fuit intentio Saul, per hoc quod sub-
 ditur.

4 Qui cum, id est societatem religiosorum Deum laudantium, prout
 supra dictum fuit. *10. c.*

5 Et Samuelem stantem. id est, presidentem eis.

6 Factus est etiam spiritus Domini. id est, deuotionis.

7 Et prophe. id est, Deum laudare, omittentes per sequi David. Si-
 mile habetur Ioann. 7. g. de ministris missis ad capiendum Iesum, qui
 cum audissent eum prædicantem, conuersi fuerunt per deuotionem ad
 ipsum,

num prophetare. Et nos cum inscios videmus docere, recte D
 dicimus, Num & Saul inter Prophetas?

* Procop. Quomodo illi prophetant, quomodo & Saul?
 Varia utiq; Domini sunt retia. Quosdam in. n. hoium opera, &
 ministerio capit, quosdam cæcitate venatur, id quod accidit

Com. in hum
 loc.

ægrotaret. Rursumque misit Saul nuntios, vt viderent David di-
 cens. Afferte eum ad me in lecto, vt occidatur. Cumque venissent
 nuntij, inuentum est simulachrum super lectum, & pelles capra-
 rum ad caput eius Dixitque Saul ad Michol: Quare sic illusisti mi-
 hi, & dimisisti inimicum meũ vt fugeret? Et respondit Michol ad
 Saul, Quia ipse locutus est mihi: Dimitte me, alioquin interficiam
 te. David autem fugiens saluatus est. Et venit ad Samuel in Ra-
 matha, & nunciauit ei omnia quæ fecerat sibi Saul: Et abierunt ip-
 se & Samuel & morati sunt in Naioth. Nunciatum est autẽ Sauli a

a Locutus est in Ramatha vbi sedit David.
f Fulchritudo.

b Excelsum.

b dicentibus. Ecce David in Naioth in Ramatha. Misit ergo Saul li-
 ctos vt raperent David. Qui cum vidissent tuncum prophe-
 tarum vaticinantium, Et Samuelem t stantem super eos, factus
 est etiam spiritus domini in illis, & prophetare cœperunt etiam
 ipsi. Quod cum nunciatum esset sauli, misit & alios nuntios. Pro-
 phetauerunt autem & illi. Et rursum Saul misit tertios nuntios, qui
 & ipsi prophetauerunt. Abijt etiam ipse in Ramatha, & venit vs-
 que ad cisternam magnam quæ est in Socho, & interrogauit, & di-
 xit, In quo loco sunt Samuel & David? Dictumque est ei: Ecce in
 Naioth sunt in Ramatha: Et abijt in Naioth in Ramatha. Et fa-
 ctus est etiam super eum spiritus domini, & ambulabat ingrediens
 & prophetabat vsque dum veniret in Naioth in Ramatha. Et ex-
 poliauit etiam ipse se vestimentis suis, & prophetauit cum cæteris

a Qui illo tempore prophetabant.

c corã samuele, & t cecinit nudus tota die illa & nocte. Vnde & exi-
 uit prouerbiã, Num & Saul inter prophetas?

f Abscondito.

arripiebat. Ipse quoque Saul quasi iniunctum famulis opus
 executurus, iuncto arcu post eos exiens, cum inter Prophe-
 tas venerat, prophetabat. Diximus autem, cum de Balaam
 & alina eius dilerimus, quoniam Spiritus sancti verba,
 non, dicentium merito pensantur, sed ipsius voluntate
 vbicunque voluerit, proferuntur, sicut in Balaam, &
 Saul, & Caipha Pontifice. Quidam æstimant, quod Saul
 non diuino Spiritu, sed malo illo quo sæpe arripiebatur, per
 totum illum diem prophetaret, donec David imminentis
 mortis periculum Domini dispensatione euaderet.

Rabb. Magna quæstio hic oritur cum in præcedentib. le-
 gatur, & non vidit Samuel vsq; in diẽ mortis sue, quomo-
 do hic prophetasse corã Samuele dicat. Quod Hebræi duo-
 bus modis soluunt, quia. f. abscondit se Samuel ne videretur
 ab eo. Vel nõ vidit eũ. f. indutũ habitu regio, put indutus e-
 rat

saluaretur.

E

L. 2. de mirab.
 fac. scri. c. 10.
 t. 1. q. c. mul-
 ti. & c. prophe-
 tauit.

Questio.

ipsum, & reuersi sũt dicentes. Nunquam sic locutus est homo,
 excusantes se de eius captione. Et eodem modo dicendum de secun-
 dis nuncijs & tertijs a Saule missis, & etiam de ipso Saule, qui desi-
 derio occidendi David inuit in propria persona, ut dicitur in litera, &
 patet usque ibi.

8 Et ex. non quod remaneret nudus, sed quia deposuit insignia
 regalia quæ erant exterius, vt acciperet nōstes similes a religiosis lau-
 dantibus Deum. Sicut David rex vestitus Ephod lineo ante arcem præ-
 cedebat cantans in organis laudes diuinas, vt habetur. 3. Reg. 6. d. pro-
 pter quod despexit cum Michol dicens. Quam gloriosus fuit hodie rex
 Israel discooperiens se, quia insignia regalia deposuerat, ideo subditur,
 ibi. Et nudatus est, quasi si nudetur unus de scuris, & eodem modo
 dicitur hic de Saule.

9 Et cecinit, quia deposuerat insignia regalia, vt prædictum est.

10 Vnde, & c. id est, verbum commune.

11 Num, & c. Hoc exponitur aliter quam sup. 10. c. quia hic accipi-
 tur de eo in quo apparet aliqua deuotio ad horam ex insperato, sicut cũ
 aliquis vite dissoluta ostendit aliquod signum deuotionis, dicitur, modo
 Bernardus factus est monachus, Ita tũ dicebatur de talib. Num, & c.
 q. d. ista deuotio transitoria est & ad horam, non firma.

rat, quando dictura est, non vidit eum nisi in diem mortis sue: & sic non vidit eum seductum scilicet, regio habitu. Se vero ex-

* Idem. In Dauid cum facis fugiente a facie regis Saul, prefiguratus cum Apostolis Christus est, ut principem mundi lateret.

* Chrysos. Dauid dum eicitur, dum in exilium agitur, dum vsq; ad vitæ discrimē insidijs appetitur, hoste suo factus est il-

Rab. Item queritur quomodo qui missi erant ad hoīem tenendum, & ad Necem ducendum, prophetales spiritus, particeps esse meruerunt?

C A P. XX.

Vgit autem Dauid de Naioth quæ est in Ramatha, veniensq; locutus est coram Ionatha. Quid feci? quæ est iniquitas mea, & quod peccatum meum in patrem tuum, quia querit animam meam? Qui dixit ei. Absit, non morieris: neque enim faciet pater

lustrior, honorabiliorque, & non tantum, omnibus amabilior, sed ipsi etiã Deo. Quid enim detrimenti cepit tam multa per pressus a Saule? An, nõ in hodiernum vsque diem canitur, illustis in terra, illustis in celo? An non illum inenarrabilia manent bona, Nõne celorum regnum? Rursus, quid commodi cepit infelix ac miser Saul? Nonne regno excussus est? Nonne miseranda morte petijt vnacum filio? Nonne ab omnibus vituperatur, & quã his grauius est, æterna luge supplicia?

† De pæ. dist. 2. cap. fugerat autem, & c. si enim. † supra. 17 d. & infra. 26 c. Matth. 7. c.

† Cur autem absconderit mihi rem hac mihi non est cognitum. LXX. & cur abscondet pater meus a me rem hanc non est hoc.

B

meus quicquam grande vel prauum, nisi prius indicauerit mihi. Hunc ergo celauit a me pater meus sermonem tantummodo? Nequaquam enim erit illud. Et iurauit rursus Dauid. Et ille ait. Scit profecto pater tuus, quia inueni gratiam in oculis tuis, & dicet, Nesciat hoc Ionathas, ne forte tristetur. Quinimo viuunt dominus & viuunt anima tua, quia vno tantum (vt ita dicam) gradu ego morsque diuidimur. Et ait Ionathas ad Dauid: Quodcunque dixerit mihi anima tua, faciam tibi. Dixit autem Dauid ad Ionathan. Ecce calendæ sunt crastino, & ego ex more sedere soleo iuxta regem ad vescendum. Dimitte ergo me, vt abs-

C A P. XX.

Fugit au. * Athanasius. Si Arriani vituperant eos qui sese dum ad necem queruntur, occultant, & calūniantur eos qui vitat persecutores, quid queso, faciet, quom viderint Iacob a fratre suo Esau fugientem? Mosemq; ad Madianitas metu Pharaonis secedere? Aut qui d' isti rudentur Dauidi, e suis adibus ob percussores summissos fugientem?

tua, quia tanquam passus vnus est inter me & inter mortem.

* Eucherius, iuit Ionathas ad Dauid quem in persecutionibus patris sui non iustis, dolebat fatigari. Sicut animam in suam ita diligebat eum, vt ille nimirum qui tã perfectio iuxta legem Dei, amore complectebatur Dauid, a perditione inimicorū eius videretur immunis. Qui & si sit ita morte preceptus vt regnum cum eo vt sperabat, habere nequiuisset communc, absque vlla tã contradictione, regni celestis consortium cum eo, quẽ pro gloria virtutum tantopere dilexit, cū esset & ipse vir virtutum, accepit.

* Chryl. Habitabat in tabernaculo Dñi, qui iurauit proximo suo, & non sefellit, vt Abraham Abimelech, & Dauid Ionathan, & c. Dauid, ait. Iurauit & statui custodire iudicia iusti tæ tuæ Iurauit proximo meo Ionathæ, non delere semen eius cum ipso, & id seruaui.

C

Ambrosius. fugit sanctus Dauid odia Saulis regis, non relinquens terras, sed declinans cõtagia regis inimici & superbi, quia mens eius adhærebat Deo, cui sine charitate nullus adulter adhære potest.

* Idem.

Et re.

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. XX.

Vgit au. Hic consequenter describitur quomodo Saul ex odio Dauid filium proprium inuasit. Circa quod sciendum, quod post qua Saul receperat Dauid in gratiã ad preces Ionathæ, vt dictum est cap. 19. Ionathas a patre recessit pro aliquibus negotiis, & sic ignorabat quomodo pater suus postea Dauid inuasit, & mortem eius qua sserat: propter quod Dauid venit ad Ionathã vt istam denuntians ei, vt adhuc tentaret, si Saul simpliciter dissinierat cum occidere, quia grane erat ei a Ionathã, discedere & grauius mortem incurrere. Igitur in hoc cap. sic proceditur, quia primo ponitur ipsius Dauid petitio, secundo ipsius Ionathæ concessio ibi: Et ait Ionathas, tertio concessiois executio ibi. Et venerunt calendæ. quarto Saulis indignatio, ibi: Iratus autem Saul, quia o Dauid & Ionathæ lachrymabilis separatio, ibi: Cumque illuxisset. Circa primum præmittitur querimonia Dauid de Saule ipsum iniuste persequente, vt ex responsione Ionathæ formet postea suam petitionem.

recessum suum ab eo, vt dictum est, propter quod Dauid postea dixit.

3 Quinim. Modus est iurandi ac si dicatur: per Deum viuentem.

4 Quia vno. id est, modicum de seuit, quod pater tuus me non interfecit, primo lanceam proycendo. secundo per nuntios & per seipsum me ad mortem querendo, vt patet ex dictis cap. 19. Quo audito dixit Ionathas.

5 Quodcumque. Ad salutem tui & conseruationem. ex quo Dauid consequenter format suam petitionem dicens.

6 Ecce. id est, festum Neomeniæ. quod fiebat apud Hebræos in memoriam beneficii diuini in rerum conseruatione sicut & sabbatum celebratur pro beneficio creationis. Transmutatio autem in istis corporibus sensibilibus multum sequitur motum lunæ, & ideo in nouilunio fiebat festum prædictum.

7 Et ego. Quia illa die ratione sollemnitate notabiles personæ comdebant cum rege, inter quas Dauid sedebat primus, eo quod erat gener eius.

8 Dimitte ergo. vt possis certitudinaliter experiri vel explorare intentionem sualem patris tui de me, per modum qui sequitur:

2 Non mo. Hoc dixit Ionathas ignorans quid fecisset pater suus post recess-

* Si respici-

M O R A L I T E R.

Fugit au. Per hoc quod Dauid in persecutione positus fugit ad Ionathan amicum suum fidum, ostendens ei anxietatem animi suam docemur in angustia positi recurrere ad eum, de cuius amicitia & fidelitate nobis cõstat, & eidem aperire: quia per hoc alleuatur, sicut postrema plus astringit quando clausum remanet, quã post apertionem, per quam sanies defluit & euacuatur. Per hoc autem quod Ionathas dedit ei consilium & auxilium offensa patris sui non obstante, docemur dare consilium & auxilium

xilium innocenti non obstante offensa cuiuscumque personæ. Alter autem potest dici, quod per Ionathan qui columbæ donum interpretat, spiritus sanctus qui in columbæ specie apparuit in baptismo Christi significatur, ad cuius auxiliu & consiliu debemus recurrere in angustijs, & ipse paratus est iuuare, quia propriu est diuinitatis succurrere in talibus desperatis in quo Dauid erat secundu viã humanã. Per hoc etiã quod Ionathas confortauit Dauid prædicens ei quod esset persecutio nem Saulis euasurus, & regnum Israel adepturus, dicens:

Dimittam

a Et requisivit. Prolepsis est, id est, anticipatio, hoc enim multo post factum est, interfecto Saule, regnum ad domum David translatum est: & qui innocentem persecuti sunt diuini tuis multati sunt. Tunc requisivit dominus de manu inimi-

corum quare, scilicet, virum sanctum affligerunt. Tunc cogebantur rationem reddere, quia oderant eum tanto tempore. Quod de Absalon, & de Siba filio Bochri, de Saul, & de ceteris hostibus David potest intelligi. *Vel requisivit do. Da. quod non & ipsi cum eo fœdus pacis iniire voluerunt, cum quo dominum esse viderunt. Hæc autem scriptura idè præoccupauit, vt quod dixerat, quando eradicauerit dominus inimicos David, verum esse comprobaret: quia, scilicet, inimici David eradicati sunt de terra, non ipso David se vlcifcente, sed domino pro illo vindicante.*

b Et addi. Rabbanus. Vt a perditione inimicorum David ostendebat.

stenderetur immunis, quia diligebat eum secundum legem Dei. Qui etsi morte præuentus regnum terrenum cum eo sicut sperabat habere non potuit, absque vlla dubitatione regni cælestis confortium cum eo quem pro virtutibus diligebat cum esset & ipse virtutum accepit.

a Tribus enim diebus festiuitatem Neomeniz agebant.

condar in agro vsque ad vesperam diei tertiæ Si respiciens requisierit me pater tuus, respondebis ei: Rogauit me David, vt iret celeriter in Bethlehem ciuitatem suam, quia victimæ solennes ibi sunt vniuersis contribulibus suis. Si dixerit, benè: pax seruo tuo. Si autem fuerit iratus, scito quia completa est malitia eius. Fac ergo misericordiam in seruum tuum, quia fœdus domini me famulum tuum tecum iniire fecisti. Si autem est aliqua iniquitas in me tu me interfice, & ad patrem tuum ne introducas me. Et ait Ionathas: Absit hoc a te. Neque enim fieri potest, vt si certè cognouero completam esse patris mei malitiam contra te, non annuntiem tibi. Responditque David ad Ionathan: Quis renuntiabit mihi, si quid fortè responderit tibi pater tuus du-

a De vrbè in agrum egressi sunt, vt secutius fœdus domini iniirent, id est, iuramentum.

rè? Et ait Ionathas ad David: Veni, & egrediamur foras in agrum. Cumque exissent ambo in agrum, ait Ionathas ad David, domine Deus Israel si inuestigauero sententiam patris mei craftino vel perendie, & aliquid boni fuerit super David, & non statim misero ad te, & notum tibi fecero; Hæc faciat dominus Ionathan, & hæc taugeat. Si autem perseuerauerit patris mei malitia aduersum te, reuelabo aurem tuam, & dimittam te, vt vadas in pace, & sit dominus tecum sicut fuit cum patre meo. Et si vixero, facias mihi misericordiam domini. Si verò mortuus fuero, non auferas misericordiam tuam à domo mea vsque in sempiternum. Aut si non fecero, quando eradicauerit dominus inimicos David, vnumquemque de terra, auferat David Ionatham de domo sua, & requirat dominus de manu inimicorum David.

a Sublimet regnum tuum. **¶** Prius.

† Pepigit ergo Ionathas fœdus cum domo David. Et requisivit dominus de manu inimicorum David. Et addidit Ionathas de iurare da-

a Id est, valde iurare.

b nus de manu inimicorum David. Et addidit Ionathas de iurare da-

¶ Iosephus. Ionathas egressus sub diuo nihil se prætermittiturum pro David salute iurauit, dicens: Hunc Deum quem magnum esse vides, & vbiq; præsentem, & antequam mentem meam sermonibus prodam, iam præscientem eam, cum in communi pacto testem promissionis adduco, quoniam non cessabo frequenter tentans patris animi cognoscere, donec mihi eius animi secreta pandantur. Quæ cum didicero, non cessabo, sed protinus tibi nunciabo, siue mitis circa te, siue sit valde crudelis.

Li. 6. antiq. cap. 12.

† sacrificium annuū est ibi toti familæ.

-Neque enim fieri potest.

† aperuerit autem rem tuam, Hebraeus & in fia.

† placuerit patri meo, ut ad ducat malū.

† Et auferat David Ionatham de domo: & requirat. Lxx. auferetur Ionathas à domo David, & requirat.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Si respiciens. *Vtrum autem sic fecerit David, vt hic dicitur, non habetur ex textu, nec etiam contrarium. David autem tunc loquebatur Ionathæ die immediatè præcedente Calendas, vt patet in textu, & abscondendus erat in agro die tertia post, ita quod duæ dies integræ & plus erant intermediæ, vt patet ex sequentibus. Sortes autem Iudæ & Beniamin erant coniunctæ, ita quod citò poterat aliquis ire de vna ad aliã & redire: propter quod David tpe intermedio potuit ire in Bethlehem. & redire die determinata ad locum condictum inter ipsum & Ionathan. Si aut non fecit sic, fuit mendacium officiosum, de quo non est necessarium excusare David & Ionatham, quia Apostoli, qui fuerunt multo perfectiores non excusantur omnino a peccato veniali. Ioan. d. Si dixerimus, quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, &c.*

2 Si dixerit, id est, signum est quod non querit me occidere, cetera patent.

3 Et ait. Hic ponitur ipsius Ionathæ concessio secundum formam petitionis David propter quod respondit David.

4 Quis renuntiabit. Hoc dixit, quia sibi difficile videbatur, quod si lius regis veniret ad ipsum in agro, quin alii comitarentur ipsum, quod posset cedere in periculum ipsius David ad faciendum voluntatè regis. Et similiter periculosum sibi videbatur, quod Ionathas renuntiaret David per alium, eò quod David habebat omnes suspectos ne accusarent eum erga Saul, præter Ionathan, propter quod Ionathas ei dixit.

5 Veni & egrediamur. Vt ostenderet ei locum vbi sibi renuntiaret intentionem patris sui per seipsum modo inferius scripto. Interponitur tamen renouatio fœderis inter Ionathan & David, cum dicitur.

6 Et si vixero. Quia Ionathas pro certo tenebat David regnaturum post Saul patrem suum, sicut & factum est.

7 Aut si non. Hoc non est in Hebræo, nec est de textu, sed immediate sequitur.

8 Quando eradicauerit. Sciebat enim patrem suum cum domo sua puniendum propter persecutionem David iniustam.

9 Et requirat, &c. hoc similiter non est de textu, sed immediatè sequitur: Pepigit ergo, &c. & sequitur.

10 Et requisivit dominus de. Quod exponunt expositores nostri de vindicta diuina contra Saul & alios inimicos David. Hebræi verò retorquent ad sensum oppositum, dicentes, quod inimici David hic ponuntur pro ipso David, & est sensus: Requirit dominus de manu David, quia David fœdus istud iniit cum Ionathas fregit, quado me dicebam hereditatis Miphiboseth filii Ionathæ dedit Siba seruo eius, vt habetur infra 2. lib. 19. c. vt plenius videbitur, quando erimus ibi domino concedente. Vnde dicit hic Rab. Sa. quod quado David dixit ipsi Miphiboseth, tu & Siba diuidite possessiones, venit vox a Deo di. Roboam & Iereboam diuidenti regnum, eò quod David fregerat istud pactum quod erat inter David & Ionathan ac posteros eorum. Quod autem ponitur hic.

11 De manu, &c. loco huius, De manu David: dicunt, quod hoc factum est ad reuerentiam ipsius David, sicut mater maledicens puero suo ex amicitia ad ipsum statim subdit: Huic lapidi dico, vel parieti, vel aliquid huiusmodi: & eodem modo Job 2. cap. dicitur: Benedic Deo & morere: propter reuerentiam diuinam ibi ponitur benedic pro maledic secundum omnes expositores, & tali modo loquendi vsus est David, infra 25. iurans destruere domum Nabal di. hoc faciat Deus inimicis David, &c. id est, mihi, ut dicitur ibidem. Aliter secundum sensum istum potest exponi: De manu, id est, per manus inimicorum David, quia Iereboam, & alii, qui insurrexerunt contra Salomonem ad diuidendum regnum dicuntur inimici David, in quantum fuerunt inimici posteritatis suæ.

12 Et addidit, i. valde iurare: ita quod non accipitur hic pro periuurio, sed pro assertionem iuramenti. Cetera patent vsque ibi.

8 Quando

* 1 Et

MORALITER.

¶ 6 Dimittam te, vt vadas. Et sequitur postea.
¶ 7 Quando eradicauerit. significatur quod spiritus sanctus innocentes

centes positos in aduersitatibus consolatur, & eis adeptioem regni cælestis pollicetur, Matt. 5 a. Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorum.

A & qui nunc tecū est, nec te derelinquit: facietque te inimicorum tuorum, siue pater meus est, siue ego, esse meliorem. David itaque hanc fidem accipiens a Ionatha, ad locum proximum est profectus.

B dixit, & socium David, & cooperatorem eius: & nec ipsum erubescere, nec eius matrem, talia facientes: nec volentes intelligere, donec David viveret, regnum eorum esse incantum. Dixitque; ut eum vocaret, quatenus pœnas exolveret. Respondente Ionatha, non ad verba iam Saul accessit: sed arrepta lancea super eum, ut respondentem interficeret insuluit, & hoc quidem

C † de te fiet mēto, deficiet. † & tertio die descendes festinus.

† inuenias.

† citra.

a * Fili mulieris vltro virum rapiētis, &c. Iosephus. Non retinuit iram Saul sed blasphemauit filium, natumque de muliere vltro virū appetente, & hostem proprium, dixit, & socium David, & cooperatorem eius: & nec ipsum erubescere, nec eius matrem, talia facientes: nec volentes intelligere, donec David viveret, regnum eorum esse incantum. Dixitque; ut eum vocaret, quatenus pœnas exolveret. Respondente Ionatha, non ad verba iam Saul accessit: sed arrepta lancea super eum, ut respondentem interficeret insuluit, & hoc quidem

* obsecro.

† peruersæ sub. matris, rebellionis, i. filii matris peruersæ & rebellis. Alij filii nequam & peruersæ.

uid, eò quod diligeret eum: Sicut enim animam suam, ita diligebat eum. Dixitque ad eum Ionathas: Cras calendæ sunt, & † requireris. Requiretur enim sessio tua † vsque perendie. Descendes ergo festinus, & venies in locum vbi celandus es, in die quando operari licet, & sedebis iuxta lapidem cui nomen est Ezel. Et ego tres sagittas mittam iuxta eum, & iaciam quasi exercens me ad signum. Mittam quoque & puerum, dicens ei: Vade & † affer mihi sagittas. si dixerō puero ecce sagittæ † intra te sunt, tolle eas, tu veni ad me: quia pax tibi est, & nihil est mali; viuit dominus. Si autem sic locutus fuero puero: Ecce sagittæ vltra te sunt, vade in pace, quia dimisit te dominus. De verbo autem quod locuti fuimus ego & tu, sit dominus inter me & te vsque in sempiternum. Absconditus est ergo David in agro, & venerunt calendæ, & sedit rex ad comedendum panem. Cumque sedit rex super cathedram suam secundum consuetudinem, quæ erat iuxta parietem, surrexit Ionathas, & sedit Abner ex latere Saul: vacuusque apparuit locus David, & non est locutus Saul quicquam in die illa. Cogitabat enim quod fortè euenisset ei, ut non esset mundus, nec purificatus. Cumque illuxisset dies secunda post calendas, rursus apparuit vacuus locus David. Dixitque Saul ad Ionathan filium suum: Cur non venit filius Isai nec heri nec hodie ad vescendum? Et respondit Ionathas Sauli: Rogauit me obnixè, ut iret in Bethlehem, & ait; Dimitte me*, quoniam sacrificium † solenne est in ciuitate mea. Vnus de fratribus meis † accersuit me. Nunc ergo si inueni gratiam in oculis tuis, vadam citò, & videbo fratres meos. Ob hanc causam non venit ad mensam regis. Iratus autem Saul aduersum Ionathan, dixit ei; Fili † mulieris vltro virum rapiētis, nunc quid ignoro, quia diligis filium Isai in confusionem tuam, & in confusionem ignominiosæ matris tuæ? Omnibus enim diebus quibus filius Isai vixerit super terram, non stabilieris tu, neque regnum tuum. Itaque iam nunc mitte, & adduc eum ad me, quia filius mortis est. Respondens autem Ionathas Sauli patri suo ait; Quare morietur? quid fecit? Et arripuit Saul lanceam, ut percuteret eum.

dem non impleuit prohibe^o ab amicis.

* R. David Kimhi. Saul dixit: filius es mulieris reprobate ob rebellionē: hoc est, imitatis matrem tuam, quæ ob id quod mihi rebellis fuit, reproba & peruersa merito est iudicanda.

b * Filium Isai in confusionē, &c. Chryso. Iustum ob vehemens odium non sustinuit proprio vocare noīe: sed filium Isai. Sic autē appellauit eum, partim odio proprio noīis, partim genitoris humilitatē notans, sperans fore, ut hoc pacto iustificata contaminaretur: haud intelligēs hoīem nobilem illustremque reddi solere non progenitorū claritate, sed animi virtute.

c Nunquid. quasi dicat, amas intricū meum aduersans mihi, in quo ostēdis adulterino te conceptum concubitu. Nam legitime nati atētiū amant patres.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et venies in, &c. quia dies calendarum & crastina erant festiue, & sic apparet quod supra dictum est, scilicet, quod abscondio David fuit statuta die tertia a calendis.
- 2 Et sedebis, &c. id est ambulationis secundum Hebræ. quia ille lapis erat signum directiuum ambulantium per viam.
- 3 Et ego tres, &c. hoc autem signum dedit Ionathas David, quia nesciebat si posset venire solus ad loquendum cum David, vel si veniret secretè, fortè poterant aliqui superuenire, ita quod non esset tutum ipsi David apparere, ne referretur Sauli, & caperetur.
- 4 De verbo autem, &c. id est, de fœdere inter nos & posteritates nostras.
- 5 Sit dominus, &c. scilicet, testis & requisitor, quia nullus alius ad hoc fuerat vocatus, ad periculum David euitandum.
- 6 Absconditus est, &c. scilicet, tempore constituto die tertio calendarum, quia dubium erat si rex David requireret die calendarum, vel expectaret vsque in crastinum, sicut & fecit.
- 7 Et venerunt, &c. Hic consequenter describitur prædictæ concessionis executio, quia Ionathas explorauit intentionem patris de David per modum inter eos conditum, & patet litera ex prædictis, paucis exceptis.
- 8 Surrexit. quando enim erat ibi David sedebat iuxta regem, & postea Ionathas, & post ipsum Abner; & ideo absente David nullus erat inter

inter Saul & Ionathan. Et quia non est consuetum, quod filius regis se deat post patrem, ita quod nullus sit intermedius, ideo surrexit Ionathas & sedit post Abner.

- 9 Et non est, &c. scilicet, de ipso David, cuius ratio subditur.
- 10 Cogitabat enim, &c. non est. ex concubitu cum uxore vel ex tactu rei immundæ, quia de sacrificio Neomeniæ non debebant immundi comedere donec essent purificati, quæ quidem purificatio in aliquibus fiebat per transitum temporis, & in aliquibus per aquâ expiationis, sicut dictum fuit Num. 19.
- 11 Cur non venit, &c. ex contemptu & odio nolebat cum nominare nomine proprio. Cetera patent.
- 12 Iratus autem Saul. Hic consequenter describitur ipsius Saulis indignatio, dicentis Ionathæ.
- 13 Fili mulieris vltro. id est, concubitu viri importunè petentis.
- 14 Diligis filium Isai in confusionem. quia per hoc tu ostendis quod non sis filius meus, qui ipsum odio: & per consequens quod tu sis de adulterio, quod cedit in confusionem tuam & matris tuæ.
- 15 Omnibus enim diebus quibus filius, &c. Ex quo patet perfectio Ionathæ, qui propter hoc non retraheretur a David charitate.
- 16 Itaque iam. sine aliqua retardatione.
- 17 Et adduc eum. ut in præsentia mea occidatur, & sim certus de eius morte.
- 18 Quia filius mortis est. id est, dignus morte, sicut peccatores dicuntur filii gehennæ Matth. 23. Cetera patent.

1 Cumque

A *a* *Affer mihi sagittas, &c.* * Theodoretus. Quamobrem Ionathas volens significare Dauidi insidias patris, id significauit per tela aut iacula; Non nulli dicunt, propter famulum, qui simul erat cum eis, ne cognosceret, quæ significabantur. Deinde ne esset perspicuum indicare amico animum patris cædis spiratorem, sagittandi simulat exercitationem. Et verbis quidem suis ad famulum ænigmaticè Dauidi significabat fugam.

B *Quid est, quod Ionathas volens seruare Dauid, cum ille lateret in agro iuxta lapidem, ad signum duas sagittas iecit: quas puer paruulus ignorans, quid faceret, collegit, & in ciuitatem retulit? Nisi quod pater filium vnigenitum ad salutem humani generis mittendum in litera legis Iudæis ne scientibus habuit absconditum. Dauid ergo absconditus est in agro, & Christus in mundo. In mundo erat & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit. Iuxta lapidem sedebat, quia in tabulis legis scriptis erat. vnde: Dominus Deus tuus vnus est, Et: Non assu. nomen Dei tui in vanum. Saul inter epulas eum mortis filium esse iudicabat, & Iudaica perfidia inter paschales epulas de nece domini tractabat. Cum ergo illuxisset mane, venit Ionathas in agrum iuxta placitum Dauid & puer paruulus cum eo; iecit vnã sagittam, iecit & alteram, & Deus pater illucescente ma-*

et intellexit Ionathas, quod diffinitum esset à patre suo, vt interficeret Dauid. Surrexit ergo Ionathas à mensa in ira furoris, & non comedit in die calendarum secunda panem. Contristatus est enim super Dauid, eò quod [†] con-

[†] Improperans quod filius esset adulteræ. Cumque illuxisset mane; venit Ionathas in agrum [†] iuxta placitum Dauid & puer paruulus cum eo. Et ait ad ³ puerum suum: Vade & [†] affer mihi sagittas, quas ego iacio. Cumque puer cucurrisset, iecit [†] aliam sagittam trans puerum. Venit itaque puer ad locum iaculi, quod miserat Ionathas. Et clamauit Ionathas post tergum pueri, & ait: Ecce ibi est sagitta, porrò vltra te. Clamauitque iterum Ionathas post [†] tergum pueri, dicens: Festina velociter, ne steteris. Collegit autem puer Ionathæ sagittas, & attulit ad dominum suum, & quid ageretur * penitus ignorabat. Tantummodo enim Ionathas & Dauid rem nouerant. Dedit ergo Ionathas arma sua puero, & dixit ei: Vade & defer in ciuitatem. Cumque abiisset puer, surrexit Dauid de loco qui vergebat ad Austrum, & cadens pronus in ⁶ terram adorauit tertio. Et osculantes se alterutrum, fleuerunt pariter, Dauid autem amplius. ⁸ Dixit ergo Ionathas ad Dauid; Vade in pace.

^a [†] Subaudi, firma sint: nimius dolor deficit in loquendo. Quæcunque iurauimus ambo in nomine domini dicentes; dominus sit inter me & te, & inter semen tuum & semen meum vsque in sempiternum. Et surrexit Dauid & abiit, sed & Ionathas ingressus est ciuitatem.

re mane fidei prius testimonium legis de Christo protulit, deinde prophetas misit. Collegit puer Ionathæ sagittas; & ad dominum ignorans quid ageretur retulit. Sic Iudaicus populus libros legis & prophetarum portans quasi diuinitus scriptos honorabat, sed quem Moses & prophete prædixerant ignorabat.

b * *Et osculantes se alterutrum, &c.* Chrysostomus. Est via interitus, quæ ex ore proficiscitur, quando sunt turpia & imunda oscula: quando ficta ac fraudulenta. Tale erat Iudæ osculum, dolo plenum. Sed non tale Pauli osculum, quo iussit inuicem se osculari, in osculo sancto. Quem admodum nec Dauid quod Ionathæ præbet osculum, sed sanctum, & honestum, & sincera dilectione plenum: cuiusmodi etiam fuit eorum, qui in Pauli collum ceciderunt, & cum amplexu osculabantur.

* *Iosephus. Dauid cecidit ad pedes Ionathæ, eumque adorans, Seluatorem animæ suæ vocabat. Quem Ionathas eleuauit a terra, & alterutros se amplexantes validè, semetipsos osculabantur, & flebant iram suam invidiæ malignitate consumptam: & futuram separationem, quæ nihil differt è morte. Vix enim quiescentes a gemitu, & memoriam iuramentum apud alterutros constare potentes, diuisi sunt.*

SCAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Cumque illuxisset, &c. Hic consequenter describitur Dauid & Ionathæ flebilis separatio per hoc, quod Ionathas indicauit ei intentionem Saulis de morte eius, vt sic fugeret, & saluaretur, & hoc est quod dicitur: Cumque illuxisset. Ex quo patet fidelitas Ionathæ, qui die præcedenti non comederat, vt patet ex prædictis, & tamen mane ante comestionem venit ad Dauid ad nuntiandum quod interuenerat. Tum quia magis secretè poterat cum eo loqui antequam communiter homines ad campos exirent: tum quia mora erat ipsi Dauid periculosa.

2 Iuxta placitum, &c. id est, conditum vel pronissum.

3 Et puer, vt minus posset percipere ad quid Ionathas venerat, & vt facilius posset se expellere de eo. Cetera patet vsque ibi.

4 Festina

4 Festina velociter, &c. Videbat enim Ionathas tempus aptum ad loquendum cum Dauid, eò quod nullus esset in agro: ideo voluit statim remittere puerum, vt solus cum Dauid loqueretur antequam aliqui superuenirent, qui posset accusare Dauid.

5 Dedit ergo Ionathas, &c. i. arcum, pharctram & sagittas.

6 Surrexit, &c. per iudicium prædictum. Et cadens pronus in terram adorauit, adoratione dulci.

7 Et osculantes, &c. ex amoris fidelitate.

8 Fleuerunt, &c. ex imminenti separatione.

9 Dauid, quia non solum deserbat Ionatham, sed & terram & cognationem suam.

10 Quæcunque, &c. Subintelligitur sint rata & firma. Cetera patet in lucra.

Tom. 2.

P 2

CAPVT XXI.

Plal. 33. A Venit autem. b Achimelech. c Procopius. Liber psal morum pro Achimelech i titulo habet Abimelech,

facta pmutacione literar, propter affinitate apud Hebreros, Beth, scilicet, & Caph Similes enim sunt licere exiguo apice tantum variante. Sed quomodo Seruator huius historie mentionem faciens, dicit, David ad Abiathar summum pontificem peruenisse: Aut igitur Abimelech binomius fuit. & Abiathar etiam appellatus est: aut dicendum est, historiam Abimelechi tanquam sacerdotis mentionem facere: Abiatharum vero summum illis temporibus pontificem fuisse. Videtur etiam quod regum liber ipsum Abimelech, & sacerdotes domini sublitos esse dicat a Saule, non autem summum pontificem.

Mar. 3.

aliquid.

Hieronym. Achimelech ipse est Aia, filius Achitob, filij Phinees, filij Heli.

Achimelech. Rabbanus. Frater meus rex. Apostoli quos rex regum fratres suos appellat solus fuit David, & Christus in passione. David ait: Illo & illo in loco condixi pueris meis, Et Christus dixit: Postquam resurrexero precedam vos in Galileam. Per viam pollutam venit David, & Christus immundas actiones Iudeorum in pollutus pertransijt. David ait: Et ipsa hodie sanctificabitur in vasis. Et vasa dñi, i. Apd a pragione Iudeorum fide sanctificati sunt.

indicant eis quo irent ante me, ad tale locum. Lib. tradit. Hebr. quod est sub manu tua, quod que. Lxx. si habes ad manum omnique. Marc. 16. b. vel prophanos, aut comunes. i. quibus liceat vesci omnibus.

Per viam pollutam venit David, & Christus immundas actiones Iudeorum in pollutus pertransijt. David ait: Et ipsa hodie sanctificabitur in vasis. Et vasa dñi, i. Apd a pragione Iudeorum fide sanctificati sunt.

C

CAP. XXI.

ENIT autem David in Nobe ad Achimelech sacerdotem, & obstupuit Achimelech, tunc quod venisset David, & dixit ei: Quare tu solus & nullus est tecum? Et ait David ad Achimelech sacerdotem: Rex praecepit mihi sermonem & dixit; Nemo sciatur rem propter quam missus es a me, & cuiusmodi praecepta tibi dederim. Nam & pueris meis condixi in illum & illum locum. Nunc ergo si quid habes ad manum, vel quinque panes da mihi, aut quicquid inuenieris. Et respondens sacerdos ad David, ait illi; Non habeo tibi laicos panes ad manum, sed tantum panem sanctum. Si mundi sunt pueri, maxime a mulieribus, manducant. Et respondit David sacerdoti, & dixit ei; Et quidem si de mulieribus agitur, continuimus nos ab heri & nudiustertius quando egrediebamur, & fuerunt vasa puerorum sancta. Porro via haec polluta est, sed & ipsa hodie sanctificabitur in vasis. Dedit ergo eis sacerdos sanctificatum panem:

Et ait David ad Achimelech sacerdotem: Rex praecepit mihi sermonem & dixit; Nemo sciatur rem propter quam missus es a me, & cuiusmodi praecepta tibi dederim. Nam & pueris meis condixi in illum & illum locum. Nunc ergo si quid habes ad manum, vel quinque panes da mihi, aut quicquid inuenieris. Et respondens sacerdos ad David, ait illi; Non habeo tibi laicos panes ad manum, sed tantum panem sanctum. Si mundi sunt pueri, maxime a mulieribus, manducant. Et respondit David sacerdoti, & dixit ei; Et quidem si de mulieribus agitur, continuimus nos ab heri & nudiustertius quando egrediebamur, & fuerunt vasa puerorum sancta. Porro via haec polluta est, sed & ipsa hodie sanctificabitur in vasis. Dedit ergo eis sacerdos sanctificatum panem:

Et ait David ad Achimelech sacerdotem: Rex praecepit mihi sermonem & dixit; Nemo sciatur rem propter quam missus es a me, & cuiusmodi praecepta tibi dederim. Nam & pueris meis condixi in illum & illum locum. Nunc ergo si quid habes ad manum, vel quinque panes da mihi, aut quicquid inuenieris. Et respondens sacerdos ad David, ait illi; Non habeo tibi laicos panes ad manum, sed tantum panem sanctum. Si mundi sunt pueri, maxime a mulieribus, manducant. Et respondit David sacerdoti, & dixit ei; Et quidem si de mulieribus agitur, continuimus nos ab heri & nudiustertius quando egrediebamur, & fuerunt vasa puerorum sancta. Porro via haec polluta est, sed & ipsa hodie sanctificabitur in vasis. Dedit ergo eis sacerdos sanctificatum panem:

Et ait David ad Achimelech sacerdotem: Rex praecepit mihi sermonem & dixit; Nemo sciatur rem propter quam missus es a me, & cuiusmodi praecepta tibi dederim. Nam & pueris meis condixi in illum & illum locum. Nunc ergo si quid habes ad manum, vel quinque panes da mihi, aut quicquid inuenieris. Et respondens sacerdos ad David, ait illi; Non habeo tibi laicos panes ad manum, sed tantum panem sanctum. Si mundi sunt pueri, maxime a mulieribus, manducant. Et respondit David sacerdoti, & dixit ei; Et quidem si de mulieribus agitur, continuimus nos ab heri & nudiustertius quando egrediebamur, & fuerunt vasa puerorum sancta. Porro via haec polluta est, sed & ipsa hodie sanctificabitur in vasis. Dedit ergo eis sacerdos sanctificatum panem:

c Si mundi sunt pueri, &c. Procop. Ostendit sanctitatem & castimoniam, eodem nos cum pontificibus honore dignos efficere. Quod autem David eorum quae sacerdotibus assignata erant, particeps factus est, omnibus piis mensam mysticam proponendam esse, inde manifestum est. Dico. n. corpore sacerdotes pariter & laici participant quotquot sacri baptismatis participes facti sunt.

ta erant, particeps factus est, omnibus piis mensam mysticam proponendam esse, inde manifestum est. Dico. n. corpore sacerdotes pariter & laici participant quotquot sacri baptismatis participes facti sunt.

via. Rabbanus. In Hebraeo. via haec laica est. Q. In lege scriptum est, ut extraneus non comedat ex eis, cur interrogas utrum mundi sint pueri, qui etiam si mundi essent vesci non deberent? Via ergo laica est, quia tu laicaliter interrogas. Sed & ipsa hodie sanctificatur in vasis. In vasis, i. mente sua se sanctificari dixit, quia nili necessitate corporis, & periculo vitae urgente non vesceretur eis.

Theodoretus. Cum sacerdos rogaret, an illo die castus esset, dixit tres dies fuisse castum: & adiecit, propter viam propositam necessarium erit participes sacri alimentum, ut ab eo roboratus, quae sunt ei proposita recte gerat.

Hier. lib. 1. aduer. Iovin. Panes enim propositi quasi corpus Christi de vxorum cubilibus cõsurgentes edere non poterant. Ideo dictum est ad David fugientem, si mundi sunt pueri ab vxoribus.

Dedit ergo. Quantum ad prophetiam pertinet, hoc in Christo impletum

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XXI.

VENIT autem. Hic consequenter Saul David persequitur ipsum banniendo. Circa quod sciendum, quod Saul cognoscens euasisse David: ipsum de regno suo expulit, & in exilium misit ut nullus auderet eum recipere. quod patet ex hoc quod sacerdotes occidit pro eius receptione ut habetur c. 22. Istud tamen exilium ad Achimelech non peruenit quoniam David recepit. Sic ergo proceditur: quia primo erga David describitur ipsius Achimelech beneficium. secundo ex hoc illatum supplicium. c. 22. Circa primum describitur ipsius David inialiter receptio. secundo periculi imminentis euasio, ibi: Surrexit itaque David. Primum ostenditur, eod quod Achimelech dedit ipsi David cibum & gladium: & interponitur Doeg praesentia, ex qua secutum est sacerdotum excidium dicitur ergo: Venit autem. ubi erat tabernaculum domini, ut ibi oraret quod cum dominus de manibus Saulis eriperet.

Diuisio.

Ad Achi. Iste est qui supra vocatus est Achias cap. 14. Quare tu so. Non est intelligendum quod nullus esset cum eo, quia infra quasi fuit Achimelech: Si mundi sunt pueri. &c. & Matt. 12. dicit saluator: Nunquid legistis quid fecerit David quando esuriit & qui cum eo erant, &c. Ex quibus patet, quod aliqui erant in comitatu suo, sed pauci respectu & in comparatione ad illos qui soliti erant cum eo ire sicut dicitur communiter: nullus est in foro quando sunt ibi pauci respectu aliorum temporis, quamvis sint pro tunc ibi multi.

4 Rex

4 Rex praec. Non oportet hic excusare David de mendacio officioso, sicut & dictum est ca. praec. Catera patet, vsq; ibi.

5 Non habeo. Erant enim panes in triplici gradu. Aliqui dicebantur panes propositi, qui erant liciti sacerdotibus tantum. & panes oblationis, qui offeriebantur in altari holocaustorum & illis utebantur Leuita. Et panes communes quibus omnes indifferenter poterant uti, & dicuntur hic panes laici.

6 Si mundi. q. d. possent in necessitate eis dari.

7 Continuimus. immunditia enim illa contracta purgabatur per transitum temporis, quia durabat tantum vsque ad vesperam.

8 Et fuerunt, i. corpora ab immunditia coitus, vel vasa hic dicuntur ipsimet pueri.

9 Porro via. Quod exponit aliqui sic. q. d. David in via forte aliquam immunditiam potuimus contrahere.

10 Sed & ipsa. quasi dicat talis immunditia excusabitur in nobis per continentiam a mulieribus praedictam. Aliter sic: Haec via polluta est. id est hic processus est illicitus de communi cursu, scilicet, quod detur panis sanctificatus laicis. Sed hodie sanctificabitur in vasis. id est, excusabitur in nobis, propter necessitatem comedendi in qua sumus. Erant enim, ut dicunt Hebraei, valde fatigati a ieiunio, & hoc modo Saluator hoc factum dicit esse licitum, Matth. 12. eod quod David & viri eius erant in necessitatis articulo. Cetera patet vsque ibi.

1 Erat

MORALITER.

VENIT autem, &c. ad Achimelech, &c. Per istum Achimelech bene significatur Iesus Christus. Primò rone nominis. Nam Achimelech interpretatur frater meus rex. Christus autem frater noster est, rone humanitatis assumptae. Hebr. 2. ca. dicit de Christo & suis fidelibus. Non confunditur eos vocare fratres, dicitur. Nuntiabo nomen tuum fratribus meis, &c. Ipse est etiam rex regum, nominus dominantium: ut dicit Apoc. 17. d. Secundo rone officij. Nam Achimelech erat summus sacerdos, quod competit ipsi Christo, propter quod per Melchisedech, qui rex erat & sacerdos, significatur Hebr. 7. Per hoc ergo, quod David in arcto positus venit ad Achimelech, significatur, quod quilibet Christianus in arcto positus pro precibus deuotas recurrere debet ad deum Iesum Christum. Per hoc autem quod David ab

ab Achimelech panem petijt, & ille dedit, significatur quod Christianus debet a Christo perere panem verbi diuini & eucharistiae sicut dicitur in oratione dñica: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie: & hoc significatur per hoc quod dicitur.

Dedit ergo ei. Per hoc autem quod dixit sacerdos, quod ad esum panis illius requirebatur munditia maxime a mulieribus, significatum fuit quod peccatum carnale impedit maxime perceptionem eucharistiae. Per hoc autem quod Achimelech dedit David gladium, significatur quod Christus armat suos fideles contra demonum insultus. Per hoc autem quod fuit gladius quo caput Goliath fuerat amputatum, significatur, quod memoria passionis Christi, qua caput demonum fuit deuictum est efficax gladius contra demonum insultum. 1. Pet. 4. 2. Christo in carne passo, & vos eadem cogitatione armamini.

1 Er

implerum est, qui positus in carne dñi Iudeorū sanctia decli-
naret, ad populos transit, cum quibus cibū desideratū sum-
psit. Desiderio enim desideravi manducare Pascha. Goliæ, i. dia-
boli arma sustulit. Ipse. n. fortior spolia fortis diripuit. His au-
tem a quibus receptus est Christus intulit diabolus perfec-
tionē, tribulationē, & mortem.

Omnes enim qui volunt piē vi-
uere in Christo, persecutionem
patiuntur. unde: *Si me persecuti
sunt, & vos persequentur.*

* August. Nonne David cum
panes propositionis māducauit,
quos nō licebat manducare, nisi
solis sacerdotibus, in vno Domi-
no Iesu Christo regnū, & sacer-
dotium futurum figurauit?

* Idem. Quanquam David a-
pertē fuit, figurauit tamen, & sacer-
dotis personam, quando pa-
nes propositionis manducauit,
quos non licebat manducare,
nisi solis sacerdotibus.

* Ambros. Intrauit David in
domū Achimelech sacerdotis,
sed nec periculo mortis proposi-
to, hospitem recusat, nec decli-
nat exulē sanctus animus sacer-
dotis. Tāta hospitalitatis est gra-
tia, vt libenter in nos aliena peri-
cula transferamus. Verū, hoc in
historia morale: in mysterio p-
pheticum est, quod nec præsūm-
pto futurę mortis exitio, verum
illum David hospitiō suę mētis
religiosi excluderēt sacerdotes.
Demonstrauit etiā typus, quod
Christi corpore cibis fidelibus
pararetur, vt Christi corpus as-
sumeret fidelis, nec esuriret.

a In tabernaculo Domini. Rabb.
In Heb. *Obligatus in conspectu Do-
mini.* forcē enim vouerat, quia
aliquot diebus in tabernaculo
Domini moraretur, & vacaret
orationibus.

* Theodor. Est perspicuum
q̄ Doeg vexabatur ab aliquo de
mone, aut tenebat aliquo mor-
bo, & ea de causa diuino affide-
bat tabernaculo. Sed scelera-
tus, non solum significauit Sau-
li omnia quę dicta, & facta fuerant ab Achimelech, sed
etiam omnes occidit sacerdotes.

Neque enim erat ibi panis, nisi tātum panes
† propositionis, qui sublati fuerāt a facie Do-
mini, vt ponerētur panes calidi. Erat autem
ibi vir quidā de seruis Saul in die illa † intus
in tabernaculo Domini, & nomē eius Doeg
Idumæus, potētissimus pastorū Saul. Hic pa-
scebat mulas Saul. Dixit autē David ad Achi-
melech; Si habes hic ad manū, hastā, aut gla-
diū da mihi; quia gladiū meū, & arma mea
nō tuli mecum. † Sermo enim regis vrgebat
me. Et dixit sacerdos: Ecce hic gladius Go-
liath Philisthæi quē percussisti in valle Tere-
binthi, est inuolutus pallio post ephod si istū
vis tollere, tolle. Neq; enim hic alius est abs-
que eo. Et ait David; Nō est huic alter simi-
lis; da mihi eū. Surrexit itaq; David, & fugit
in die illa a facie Saul; & venit ad Achis regē
Geth. Dixeruntq; serui Achis ad eū, cum vi-
dissent David. Nūquid nō iste est David rex
terræ? Nōne huic cantabāt per choros dicē-
tes; † Percussit Saul † mille, & David decem
millia? Posuit autē David sermones istos in

corde suo, & extimuit valde a facie Achis re-
gis Geth. † Et immutauit os suum coram A-
chis; & collabebatur inter manus eorum, &
impingebat in ostia portæ, defluebantq; sa-
liuæ eius in barbam. Et ait Achis ad seruos
suos; Vidistis hominem insanum. Quare ad-
duxistis eum ad me? An defunt nobis furio-
si, quòd introduxistis istū, vt fureret me præ-
sente? hiccine ingredietur domum meam?

ra sunt intelligenda referendæ.
* Idem. Quasi insanus putatus est David, qñ dixit Achis:
Arrepti-

* Iosephus. Aderat illic seruus Saul, genere quidem Syrus, D
nomine Doech, qui mulas pascebat regis.

* Ambros. Nec Doech figurā vacat, qui erat custos mu-
lorum, cō quòd nemo alius, nisi infructuosi gregis custos
Iudæe proditoris Typum impleteret.

b Doeg Idumæus. Rabb. Qui ca-
melorum, id est, infructuosi gre-
gis, & tortuosi custos erat, & in-
terpretatur morus, vel sollicitus,
qui & percussit Achimelech sacer-
dotem magnum, qui interpreta-
tur frater meus rex: nomine, &
actu Iudam significat, per quem
contra Christum regem verū,
diabolus operatus est fraudem,
vt eo perditio etiam Ecclesia pa-
teretur, & discipuli Christi, & sa-
cerdotes pro nomine eius occi-
derentur. Sed in domo Achime-
lech solus Abiathar princeps sa-
cerdotum euasit, quia nemo po-
test nocere Christo sacerdotum
principi, qui victor celos ascendit.

c Posuit autem. * Iosephus.
David ex oī regione Hebræorū,
fugit in Geth, quæ est regio Pa-
lestinae, vbi regnauit Achis.
Cumq; cognitus esset a famulis
regis, indicantibus quod multa
millia Palesthinorū peremisset,
metuens David ne periculū qđ
declinauerat a Saul, ab illo susci-
peret. Simulauit se eē furiosū, &
rabiū, ita vt spumā ex ore proij-
ciens, & alia quæ furiosi sunt fa-
ciens, fidem regi veræ passionis
ostenderet.

* Chrysof. David ad Achis
profectus, cum insanum se simu-
lans concideret, versaretq; ocu-
los, atque spumæ plurimum ex
ore dimitteret, longē profecto
amplius cruciabatur, quā illi
qui reuera corripuntur a demo-
ne, cū secum reputaret in quam
necessitatē se reduxisset ille quē
summis beneficijs attecerat.

* August. Nec quod David si-
mulauit insaniam, nec cetera
huiusmodi, mendacia iudican-
da sunt, sed actiones, locutiones-
que propheticae ad ea quæ ve-

† facierum, id
est, qui ante
conspicit do-
mini ponebā-
tur.
† retardatus,
vel inclusus,
scilicet ut oia
ret coram Do-
mino.

† vel negociū

E
Lib. 6. Antiq.
cap. 13.

Lib. 3. de pro-
uidencia Dei,
Tomo 5.

† sermonē suū;
aliū cōsiliū
aliū gestū
suos
uertunt.

F
Lib. contra
Mendac.

Conc. 1. in
Psal. 33.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Erat autem. *Istud hic interponitur ratione prædicta.*
- 2 Intus in ta. i. in atrio vbi laici admittebantur ratione oblationis
vel orationis, quia tabernaculum soli sacerdotes intrabant, in Heb. hē.
Retentus in tabernaculo. *Obligatus. n. erat ex voto ad manendū
ibi aliquib. dieb. ad orandum, vel offerendum, vel forte ad vtrumque.*
- 3 Potētiss. i. iudicum, vt dicunt Heb. Iudices. n. in vet. test. frequē-
ter nominantur pastores, quia per eum rex reddebat iudicia. *Non est.
n. verisimile, quòd esset custos animalium, quia erat primus inter ser-
uos Saul, vt dī cap. 22. & ideo illud quod sequitur in aliquibus libris.*
- 4 Hic pascebat. *non est in Hebræo nec in libris correctis.*
- 5 Si ha. & c. ha. aut. *David. n. dimissus a Michol per fenestram, vt
dictum est supra 10. non potuerat sumere arma sua.*
- 6 Ecce hic. *Dñt hic aliq. qđ pp victoriā illā, ille gladius quo fuerat
amputatū caput Goliæ, fuerat dño cōsecratus. Sed hoc non vī verū, qđ
talis cōsecratio est ad sp. pp qđ res dño cōsecrata nō poterat redire ad*

MORALITER.

† Et venit ad. Et sequitur. 12 Et mu. os suum. Per hoc autem
quod se simulauit insanū, vt cuaderet mortis periculum, de-
dit exemplum vtendi cautelis contra malitiam peruersorū.
vñ dicit Poeta. Stultitiā simulare loco, prudētia summa est.
Qđ hēt locū, qñ qñ aliqd cuius rñsio odiosa est, & sine fru-
ctu, tunc declinare qñ pot fieri licitē, vī esse prudentiæ. Ali-

ADDITIO.

In c. 21. vbi dicitur in postilla. Circa quod sciendum, quod
Saul cognoscens euasisse David ipsi regno suo interdixit.
Hoc exilium non habetur ex textu, nec etiam ex hoc, qđ
Saul sacerdotes David recipientes occidit talis expulsio cō-
probatur.

- 6 Erat autem. *Istud hic interponitur ratione prædicta.*
- 7 Non est. *aqualis ei.*
- 8 Surrexit. *Hic consequenter describit imminentis piculi euasio in
ciuitate Geth, ad qđ David fugitiuus fugit, qđ erat extra regnū Saulis.*
- 9 Nūquid. *quia indignū fuerat ipsum fuisse inuēti a Samuele.*
- 10 Nonne huic, & c. *Percussit. de Philisthæis, hæc autem dice-
bant vt Achis eum detineret, & occideret, ideo subditur.*
- 11 Et extimuit. *quia non poterat resistere.*
- 12 Et immutauit os suū corā Ach. *loquens aliena sicut insanus.*
- 13 Et collabebatur inter ma. *sicut epilepticus, vnde subditur.*
- 14 Defluebātq; saliuæ eius in ba. *sicut solet fieri in tali passione.*
- 15 Et impingebat in ost. por. *quasi innitens transire per ostia
clausa. In Hebr. habetur, & pingebat; faciendo ibi quasdam figu-
ras, sicut solent facere fatui, propter quæ Achis eum repulit, vt in-
sanum.*

ter per Achis, & eius populum pñt sacerdotes, & scribæ Iu-
dæorum intelligi. Et per David ipse Chrs, q̄ coram eis muta-
uit os suum docens contemptum temporalium bonorum,
q̄ tñ in lege veteri promittebant in pñiū. Ef. 1. e. *Si audieritis
me. bo. ter. co. pp qđ ipsum reputabāt insanū, sicut hī Io. 10. d.
dicebāt. n. de Chro. Dæmoniū hēt, & insanit, vt qđ eū auditis? Si-
cut Achis reputauit David insanū dicēs vidistis hōem insanietē.*

probatur. Saul enim absque aliqua iustitia, sed tyrannice, &
crudeliter persequabatur non solum David, sed etiam ami-
cos eius, & ei fauētes, ut patet in cap. pr. vbi habetur quod
Saul uoluit percutere Ionathan filium suum, solum ex hoc
quod innocentiam David allegabat.

A Arreptitium hunc mihi adduxistis: Et Christus dicens, *Nisi quis manducaverit carnem meam, & biberit sanguinem meum, quasi insanire videbatur. Sed regi Achis videbat. i. stultis & ignorantibus. &c. Et ferebatur in manibus suis. Quo intelligitur in ipso David similitudinem non invenimus: in Christo autem invenimus. Ferebat. n. Christus in manibus suis, quoniam commendans ipsum corpus suum ait, *Hoc est corpus meum.* Ferebat enim illud corpus in manibus suis.*

† secruavit se.

Trac. in hoc verbum Sicut, &c.

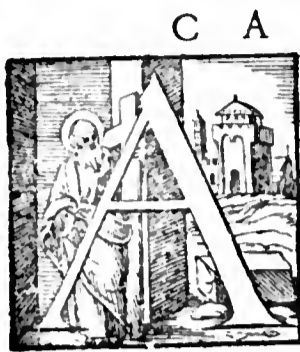
B Arnol Bonevalentis. Horrebant Caphernaite potum sanguinis, & carnem humanam cibum insolitum mensis suis inferre, impium & nefarium iudicabant. Durus erat sermo huiusmodi, quia sensu carnis oppressi, spiritum & vitam in verbis veracibus contemnebant. Hoc intimabant illae per barbam David fluentes salivae, quod in fantasia & frivola haec verba estimarent Iudei, &c. Porrigit quidem Christus discipulis, imo toti Ecclesiae propriis manibus Eucharistiam, quasi seipsum ferens: quam qui dignè accipit, vivit: nec immerito proferbitur qui contemnit.

Expof. facti canonis.

C Odo Cameracensis. Qui prius erat panis, benedictione factus est caro. Modo caro, iam non panis. O miraculum. Frangebatur inter digitos, sedens in columinis inter discipulos. Erat integer & dividebatur in partes. In manibus tenebat seipsum & de manibus se discipulis porrigebat edendum. Hoc signabat David, qui coram Achis rege, se in manibus suis ferebat.

Idem. Rabb. Achis interpretatur, quomodo est, per quod significatur ignorantia. Verbum enim iurantis & non agnoscens, quod in Iudaeis impletum est, qui dum Christum viderunt non agnouerunt. *Coram eis mutavit os suum & abiit.* Erant enim ibi praecepta legis carnalia: erat sacrificium secundum Aaron, sed ipse de corpore suo, & sanguine instituit sacrificium sine ordure Melchisedech. Mutavit os suum in sacerdotio, mutavit in praeceptis, dans aliud testamtu evacuata operatione carnali. Collapsus est in manibus eorum, quoniam eum comprehenderunt & crucifixerunt, & prociderat ad ostium portae. i. humiliabat se ad initium fidei nostrae. Ostium porte initium fidei est: a fide incipit ecclesia, & puenit usque ad spem. Quod salivae quasi furiosi decurrebant per barbam eius, Apostolus aperit dicens: *Pradicamus Christum crucifixum, Iudaeis scandalum gentibus autem*

1. Cor. 1. d.

C A P. XXII.

Bijt ergo inde David & fugit in speluncam Odollam. Quod cum audissent fratres eius, & omnis domus patris eius, descendunt ad eum illuc. Et conuenerunt ad eum omnes qui erant in angustia constituti, & oppressi aere alieno & amaro animo, & factus est eorum princeps. Fueruntque cum eo quasi quadringenti viri. Et profectus est David inde in Maspha, quae est Moab: & dixit ad regem Moab: *Maneat (oro) pater meus & mater mea vobiscum,*

furgens inde, venit ad regem Moabitarum: rogauitque eum ut parentes eius, donec ipse de suo fine cognosceret, in regione sua susceptos haberet. Quo annuente, parentes eius omni tempore quo apud eum fuerunt, dignis muneribus honorati sunt.

a Quot cum. Rab. Significauit, quod redemptor noster peracta passione & redemptione humani generis de Israelitica plebe in Iudea primum ecclesiam collocauit, de qua & carne sumpsit. vbi fratres eius, i. apostoli & domus patris eius, i. qui crediderunt ex Iudeis venerunt ad illum, & conuenerunt ad eum omnes qui erant in angustiis. &c. Quibus scilicet, ait: *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos.*

b Aere alieno. Rab. Gens. i. peccatorum quae diabolo possoluunt, dum exhibent membra seruire iniquitati ad iniquitatem, necesse est ut tales in amaritudine animi penitentiam agant, & ad David veniant, i. ad Christum cunctis gentibus desideratum, ut fiat eorum princeps. *Ipse est enim Iudex viuorum & mortuorum, & princeps pacis, cuius regni non erit finis.*

c Profectus est David in Maspha. Hieron. Maspha in Moab ad quam profugus David, cum Saulis insidias declinaret, venit. Chryf. Cuineq; vrbes, neq; castella, neq; socij neq; redierant.

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. XXII.

A Bijt ergo. Post beneficium a sacerdote ipsi David exhibitum, consequenter describitur ex hoc sequens sacerdotum exterminium & primo Achimelech accusatur, secundo coram rege citatur, ibi: *Misit ergo, &c. tertio iniuste cum suis condemnatur, ibi: Dixitque rex, quarto factum ipsi David nuntiat, ibi: Euadens autem. Prima in duas: quia primo ponitur accusationis occasio, secundo ipsa accusatio, ibi: Respondens autem Doeg. Circa primum sciendum, quod occasio accusationis fuit, eo quod David iam sibi multitudinem fugitiuorum aggregauerat, & ideo timebat Saul ne potestas David augetur, propter quod conquebatur de propriis famulis quasi aliqui eorum ipsi David fauerent, & eum ipsi Sauli non accusarent, dicitur ergo.*

- 1 Abijt ergo. s. de Geth, propter periculum quod ibi expertus fuerat.
- 2 Et tu. &c. Locus est plenus caernis & rupibus, & per consequens fugitiuis aptus et etiam in sorte Iudae, propter quod David qui erat de tribu Iuda, ad illum locum fugit securus.
- 3 Quod cum audissent, &c. descendunt, &c. quia Saul propter David eius propinquos persequatur.
- 4 Et con. &c. ere alieno. propter debita quae non poterant soluere, vel propter inimicos quibus non poterant resistere, vel quia erant in Saulis persecutione, vel alia huiusmodi causa.
- 5 Et factus. Videtur quod peccauerit tales recipiendo, sicut Abimelech inopes & vagos sibi aggregando, ut habetur Iud. 9. Dicendum quod non aggregauit eos ad interficiendum innocentes, sicut fecit Abimelech ad interficien-

interficiendum fratres suos, nec ad depradandum fideles, quia non legitur populum Israel depradasse, sed magis bona eorum custodisse, sicut habetur infra 25. de Nabal. Sed aggregauit eos ad infideles persequendum, ut habetur infra in pluribus casibus, & ad corpus proprium custodiendum, contra insidias Saul, quod poterat facere in tali necessitate, maxime cum iam esset rex inuentus: propter quod in tali casu poterat solutionem debitorum prolongare, & in pluribus fore facta relaxare propter causam praedictam.

6 Et profectus. Hoc additur ad differentiam illius Maspha quae est in terra Israel, ut habetur supra 7. cap.

7 Et dixit. Expositores nostri dicunt cõiter quod iste rex fuit Naas quae Saul debellauerat ut dictum est supra 11. ca. & ideo David ad ipsum inuit securus, quia erat inimicus Saul. Huic autem dicto concordare videtur quod habetur infra lib. 3. 10. c. quod mortuo Naas misit nuntios ad consolandum eius filium, eo quod pater secum fecerat misericordiam. Sed hinc dicto obuiare videtur, quod in locis praedictis ille Naas dicitur rex filiorum Ammon & non Moab, & propter hoc secundum istos consequenter dicere oportet, quod idem esset rex Ammon & Moab, cuius nomen hic tacit: sed in alijs praedictis exprimitur. Sed quia in scriptura cõiter regnum Ammon & Moab dñr duo regna diuersa, ideo dicit Ra. Sa. quod iste rex Moab ad quem inuit David, non fuit Naas qui erat rex filiorum Ammon, inuit tñ ad ipsum duplici de causa. Vna fuit quod Saul habebat bellum contra regem Moab, sicut & contra filios Ammon, ut habetur supra 14. Alia fuit quia David descenderat de Ruth Moabite, ut habetur supra Ruth ult. & ideo securus fugit ibi propter cognationem ex parte matris suae, maxime secundum illos Hebr. qui dñr Ruth fuisse filiam regis Moab, propter quod rex ille recepit David & viros eius & posuit eos in quodam fortalicio propinquo terrae Saul, de quo subditur postea.

1 Manserunt

MORALITER.

Abijt ergo. Sequitur. 7 Et dixit ad regem. Per hoc autem quod David

David fugitiuus & in periculo sui corporis & eorum quae erant secum, ante omnia quaesuit parentibus suis securitatem in animo ostendit per hoc factum quantum de parentibus sic curandum. Dixitque

Cinerant, considera quo animo e-
rat cum aduersus fretū his om-
nibus regem pugnare cogeret
nec præter deserta & speluncas,
quo confugeret, reperire non
posset.

a Dixitq; Gad. Rab. De impro-
uiso Gad inducitur. Nulla enim fit
mentio eius in præcedentibus.
sicut & Helias, ubi dicitur: *Et di-
xit Helias Thesbitas de habitatoribus
Galaad.* Ex ore igitur domini Gad
propheta dixit ad Dauid, ut non
moraretur inter gentes in terra
polluta, sed in terram Iudæ re-
deat, ubi iuxta voluntatem domi-
ni persecutionem sustineat.

b Saul autē hastā manu tenent, &c.
Chrysof. O excellentem in-
saniam, o stuporis magnitudi-
nem. Eum qui vitā sibi seruauit,
& omnem exercitum ab alieni-
genæ Goliath furorē libetauerat
ut hostē suspectū habet: & men-
te obtenebratus ab inuidia, ut a
quadam ebrietate, benefactorē
ut hostem spectat. Ita enim se ha-
bere solet huius affectionis ma-
litia: primum corrumpit eum a
quo generatur. Sicut enim ver-
mis qui a ligno producitur, li-
gnam primò consumit: ita & in-
uidia illam primò animam cor-
rumpit, a qua nata est.

Conuersus

a qd est, Benjamin.

nunc filij Iemini: Nunquid omnibus vobis dabit
filius Isai agros & vineas, & vniuersos vos faciet
tribunos & centuriones? Quoniam coniurastis om-
nes aduersum me, & non est qui mihi renuntiet,

donèc sciam quid fa-
ciat mihi Deus. Et reliquit eos ante faciem
regis Moab. Manferuntq; apud eū cunctis
diebus quibus Dauid
fuit in præsidio. Dixitque Gad propheta
ad Dauid: Noli mane-
re in præsidio, profi-
ciscere & vade in ter-
ram Iuda. Et profectus
est Dauid, & venit in
faktū Hareth. Et audi-
uit Saul, quod apparuisset Dauid & viri
qui erant cū eo Saul au-
tem cum maneret in
Gabaa, & esset in ne-
more quod est in Ra-
matha, hastā manu te-
nens, cūctiq; serui eius
circumstant eum: ait
ad seruos suos qui assi-
stebant ei: Audite me

maximè cum & filius meus sedus inierit cum
filio Isai: Non est qui vicem meā doceat ex vo-
bis, nec qui annuntiet mihi, eo qd suscitauerit
filius meus seruū meum aduersum me in-
fidiātem mihi vsq; hodie. Respondens au-
tem Doeg Idumæus qui assistebat, & erat pri-
mus inter seruos Saul: Vidi, inquit, filiū Isai in
Nobe apud Achimelech filiū Achitob sacer-
dotem, qui consuluit pro eo dñm, & cibaria
dedit ei, sed & gladiū Goliath Philisthæi de-
dit illi. Misit ergo rex ad accersendum Achi-
melech filium Achitob sacerdotē & omnem
domum patris eius sacerdotum qui erant in
Nobe. Qui vniuersi venerūt ad regem. Et ait
Saul ad Achimelech. Audi fili Achitob. Qui
rñdit, præsto sum domine. Dixitque ad eum
Saul; Quare cōiurastis aduersum me tu & fi-
lius Isai, & dedisti ei panes & gladium, & cō-
suluisi pro eo Deum, ut confurgeret aduersū
me infidiator vsq; hodie permanens? Rñ-
dentiq; Achimelech regi ait; Et quis in omni-
bus seruis tuis sicut Dauid fidelis, & gener re-
gis, & pergens ad imperium tuum, & glorio-
sus in domo tua? Num hodie cœpi pro eo cō-
sulere dominum? Absit hoc à me, ne suspi-
cetur rex aduersus seruū suū rē huiusce-
modi in vniuersa domo patris mei. Nō enim
sciuit seruus tuus quicquam super hoc nego-
tio, vel modicū, vel grāde. Dixitq; rex; Morte

† supra 2 r. b. f. confitutus erat super.

E

† secundum diem hanc, id est, vel ut hodie palā sit. † ut tibi obediat.

† imponat.

F

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Manferuntq; scilicet, pater & mater Dauid, & alii de sua cognatione qui non poterant eum sequi.
- 2 Cunctis, &c. in præsidio. i. in prædicto fortillio, vsq; ad monitionem Gad propheta, Dauid cum viris suis inde recessit, ut statim subditur.
- 3 Dixitq; Gad. Quod factum fuit ne viri qui erant cum Dauid, quorum aliqui non erant multum stabiles in fide, propter debita & tribulationes in quibus erant, declinarent ad idolatriam si diu manerent in terra idololatriæ subdita, & ut patientia Dauid in persecutione Saulis magis probaretur. Ex illo vero recessu Dauid, rex Moab indignatus occidit patrem & matrem Dauid, aliquos tamen fugientes Naas Ammonites saluauit, propter quod postea Dauid misit nuntios ad consolandum eius filium, eo qd pater fecerat istam misericordiam secum inimicis suis, ut dicit Ra. Sa.
- 4 Et audiuit Saul. Propter quod timuit ratione prædicta, & ideo mouit querimoniam de familia sua quasi aliqui fauerent Dauid. & parat lit.
- 5 Respondens autem. Posita occasione accusationis, hic consequenter ponitur accusandi actus cum dicitur.
- 6 Vidi inquit fil. Isai. Non nominauit eum proprio nomine, tanquā indignum nominari, volens in hoc placere Sauli. Accusat etiam Achimelech ex consequenti di.
- 7 Qui consu. Dicunt aliqui quod iste mentitus fuit, sicut relatores solem plus dicere, quam sit in veritate, contrarium tamen magis videtur verum, ut postea dicitur.

Misit

- 8 Misit ergo. Hic consequenter ponitur ipsius Achimelech cū suis ciuitate. & parat litera vsque ibi.
- 9 Respondensq; Achi. ad declarandam suam innocentiam.
- 10 Et quis, &c. si. quia negocia sibi iniuncta a rege fideliter fecerat.
- 11 Et gener regis. & per consequens est ei sicut filius.
- 12 Et pergens. promp. se exponendo omnibus periculis pro te & regio tuo.
- 13 Et gloriosus, &c. i. honorabilis præ omnibus. Vnde & in mensa solitus erat sedere immediate iuxta regem, ut habetur supra 20. quia si diceret: Necessè fuit in pluribus articulis propter prædicta, qd iam diu est ut plures consuluerim pro eo dominum. ideo subditur.
- 14 Num hodie, &c. q. d. si hodie cœpissim consul. re dominum, & non ante posses me habere suspectum. Ibi autem qui tenent Daug supra factum dixisse, dicunt. Num hodie cœpi, id est, nec nunc, nec a lias consului pro eo dominum, sed prior expositio magis concordat literæ præcedenti.
- 15 Absit hoc. s. qd cōiurauerim in aliquo cōtra te. vnde subditur.
- 16 Non enim. Sed istud videtur repugnare ei quod dictum est, quod consuluit pro eo dominum, et si consuluit verisimile est quod seruit de fuga eius a facie Saul & sic negocium sciuit. Dicendum quod Dauid dixit tantummodo verbis generalibus quod periculum sibi imminabat, & quod consuleret dominum utrum euaderet periculum illud, & rogauit sacerdotem ut oraret pro eo, & per hoc Achimelech scire non potuit qd Dauid fugeret a facie Saulis, quia frequenter ipsi Dauid aliunde pericula imminuebant.
- 17 Dixitq; Hic ponitur ipsius Achimelech & omnis domus patris sui iniusta condemnatio, cum dicitur: Morte morieris.

Et ait

MORALITER.

3 Dixitq; &c. Per Gad prophetam intelligitur bonus prælati-
tus, qui de salute maximè spirituali suorum subditorum de-
bet esse sollicitus, & iō monuit Dauid recedere de loco ubi
securius erat corporaliter inter idololatrias, tamen periculo-
sus specialiter. Nā aliqui de societate Dauid ad idololatriā
declinare possent, si ibi diu mansissent. ideo dixit.
† Vade in terram Iu. Vbi Deus colebatur, cū Saul eius aduersa-
ritus ibi dominabatur. Ex hoc etiam qd Dauid cum suis illuc
iuit,

iuit, ostenditur qd homines debent esse magis solliciti de ca-
uendo spirituale periculum quam corporale.
5 Respondens autem. Per Doeg qui interpretatur mortuus, al-
legoricè significatur Iudas proditor qui de morte Christi
tractauit cum principibus Iudæorum, sicut Doeg denuntiā-
uit Sauli factum Achimelech signantis Christum sicut ca-
pre. fuit dictum, & per illam denuntiationem Achimelech
fuit occisus & alij sacerdotēs occasione eius, & similiter per
tradatum Iudæ prædictum Christus fuit captus & occisus,
& post hoc Apostoli & Martyres alij pro fide i suis.
Tom. 2 P 4

A *Conuersusq; Doeg Idumæus, irruit in sacerdotes, &c.* * Ioseph. Cum armati circumstantes Saulem, non præsumerent cōtin- gere sacerdotem, sed diuinitatem formidarent, potiusq; re- gi parere uellent, tunc rex Syro Doeg imperauit sacerdotis interitum. Qui fumens suæ malitiæ similes, occidit Achimelech, eiusq; progeniē quasi trecentosq; nq;. Quo factō, misit quo- que Saul in Nobe ciuitatem sacerdotū, & omnes occidit; nō mulieri, nō infanti, nō alij peperit ætati, eamque succendit. Hæc siquidem contigerunt, sicut **B** Deus sacerdoti Eli prophetauit, propter a iniquitates duorum filiorum eius, dicens prolem eius radicitus euellendam. Hoc Saul fecit studens quodammodo Deū sacerdotibus prophetaisque priuare, dum b tantos simul occideret, neq; patriam eorum manere permit- tens, ut posset aliquis post illos oboriri. * Theod. Digni sunt laude satellites Saulis. Neque enim cū rex iussisset, tolerarunt inquinare manus cæde sacerdotum. Doeg autem im- pius hanc fecit cædem. Adiectum est autem: *Omnes portantes ephod, ad maiorem reprehensionem eius qui id ausus est.* Hæc

Hæc Saulis cædes fuit omnibus alijs peccatis magis impia. * Chrysof. Quando Jonathan filium Saulis eripere oportebat, omnes communiter assentantes eripuerunt. Quando autē uolebat occidere tot sacerdotes, ne uocem quidē emis- erunt, nec eos defenderunt. Huius rei causa erat inobediencia; & q; sacerdotum uicē nō ualde dolebant. Illius autem negligē- tiæ non leues penas dederunt. Quando ergo factum fuerit aliquid nefarium, nemo sit iners & igna- uus, sed igne arden- tior: nec minus do- leat, quam hi quibus sit iniuria, & ita pluri- ma mala sistuntur. b *Et ait Dauid: Sciebam in die illa, &c.* * Chryf. Quando sa- cerdos qui impias re- gis manus effugerat, cladem iustissimam annūciauit Da- uidi, erupit in amaris- simam illam uocem. Ego sum causa mor- tis tot animarum. Ita que Abiathar iugiter cum illo congressus, nihil aliud erat, quā luctus illius ac mēto- ris monumentum. Cum enim in illum intuebatur, semper uersabatur illi ante oculos necatio illa sa- cerdotum; & huius sibi causam imputās, reus omnibus infelicius debebat.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et ait. dicit R^a. Sa. quod isti fuerunt Abner & Amasa qui mitte- bantur ad regni negotia.
2 Noluerunt. Sciebant enim q; non erat obediendum regi in illis q; sunt contra Deum, et hoc acceperāt ut dicit R^a. Sa. ab eo, quod dicitur Iosue. 1. d. Sicut obediimus in cunctis Mosi, ita obediemus & tibi: tantum sit dominus Deus tuus tecum. i. in illis in quibus uoluntas tua est concors uoluntati diuina tibi obediemus, & non in alijs.
3 Et ait, &c. Iste non fuit Iudæus natione, sed Idumæus conuersus ad Iudaismum, & ideo non intantum horruit interficere sacerdotes si- cut alij. ueruntamen non fuit solus, quia non posset tot homines inter- ficere & ciuitatem destruire, nisi fuissent plures mali secum.
4 Vestitos. Venerant enim ad regem in uestibus in quibus ministra- bant ante Deum, ut magis flesterent animum eius iratum.

Nobe.

5 Nobe, scilicet, de mandato Saul. In quo apparet magna crudelitas in vastatione tot bonorum, & in iugulatione tot innocentium.
6 Euadens. Hic consequenter ponitur huius facti denuntiatio ipsi Dauid per ipsam Abiathar, qui effugerat ut per Dauid tutaretur, pro- pter quem domus patris sui destructa fuerat.
7 Et ait, &c. Scie. Hic ponitur scire improprie pro coniecturare: uel timere, non tamen reuelauit hoc Abimelech, quia de futuro contin- genti certitudinem non habebat, & quia si fecisset sibi periculum im- minebat: quia forte per sacerdotes fuisset retentus & Sauli traditus, ip- se autem magis debebat præcauere proprio periculo quam alieno. Si au- tem quaeratur, quare Doeg non detinuit eum, & quare non uocauit ad hoc adiutorium sacerdotum. Dicendum q; ex uoto fuerat pluribus die- bus in loco tabernaculi causa orationis, uel ad descendendum legem, ut di- cunt Hebræi, propter q; ignorabat modum recedendi ipsius Dauid a Saule, & q; fugeret ibi exul.

CAP.

MORALITER.

6 Euadens autem. Per euasione istius significatus fuit status confessorum qui filij sunt Christi, quamuis non transierint per gladium. Moraliter per Doeg qui bonum factum inno-

centis Sauli retulit in malum, signantur adulatores & mali- gni relatores: & per hoc potentes concitant contra innocen- tes, & hoc est pessimum, maxime quando fit contra perso- nas Deo consecratas, sicut in proposito Eccl. 28. b. *Sufurro & bilinguis maledictus: turbauit enim multos pacem habentes.*

CAP. XXIII.

CAP. XXIII.

Ecce Philisthim oppugnant Ceilam.

☞ Hieron. Ceila in tribu Iuda, ubi quondam sedit Dauid: & nunc vilula Ceila ad Orientali plagam. Eleuthero poleos, pergenibus Hebron, quasi ab octavo milliario, i qua sepulcrum demonstratur prophete Habacuk.

Porrò eo tempore quo fugiebat, Abiathar, &c.

☞ Hier. Ephod illud erat, quod Moyses iubente domino fecerat, in quo erat doctrina, & veritas, in quo etiã consuluit sacerdos dominum.

Si tradent me viri Ceile in manus eius, & si descendet Saul sicut audiuit seruus tuus?

☞ Hieron. Respondit: Si hic steteris, descendet. Et si descendit Saul, & hic te in-

Tannuntiauerunt Dauid, dicentes: Ecce Philisthim oppugnant Ceilã, & deripiunt arcus. Consuluit ergo Dauid Dominum, dicens: Num vadã & percuriã Philisthæos istos? Et ait dominus ad Dauid: Vade & percuties Philisthæos, & Ceilam saluabis. Et dixerunt viri qui erant cum Dauid ad eum: Ecce nos hic in Iudæa consistetes timemus,

quantò magis si ierimus in Ceilam, aduersum agmina Philisthinorum? Rursum ergo Dauid consuluit dominum. Qui respondens ait ei: vade in Ceilam. Ego enim tradam Philisthæos, in manu tua. Abijt ergo Dauid & viri eius in Ceilam, & pugnavit aduersum philisthæos. Et

abegit iumenta eorum, & percussit eos plaga magna, & saluavit Dauid habitatores Ceilæ. Porrò eo tempore quo fugiebat, Abiathar filius

Achimelech ad Dauid, in Ceilam Ephod secum habens descenderat.

Nuntiatum est autem Sauli, quòd venisset Dauid in Ceilam. Et ait Saul: Tradidit eum dominus in manus meas: Conclususque est intro-

gressus urbem, in qua portæ & seræ sunt. Et præcepit Saul omni populo, vt ad pugnam descenderet in Ceilam, & obsideret Dauid & viros eius.

☞ Quod cum Dauid rescisset, quia præpararet ei Saul clam malum, dixit ad Abiathar sacerdotem: Applica ephod. Et ait Dauid;

Domine Deus Israel, audiuit famam seruus tuus quòd disponat Saul venire in Ceilam, vt euertat propter me urbem. Si tradent me viri Ceilæ

in manus eius, & si descendet Saul sicut audiuit seruus tuus? Dñe Deus Israel indica seruo tuo. Et ait dñs; Descendet. Dixitque Dauid rursum;

te inuenerit, tradent.

☞ Theodo. Diuina scriptura ostendit Dauidis pietatem. Sē per. n. Deum sci scitās, & aciem instruebat, & q̄ secebat.

D Descendet. Rab. Si hic steteris descendet Saul, & tradent te viri Ceilæ in manus eius: ergo voluntatem eorum indicauit. Viri autem

Ceile ingrati beneficijs Dauid, quos de manibus Philisthinorum liberauit,

Iudæorū infidelitatem significat & inconstantiam, qui redemptori suo ingrati apud seculi potestates infidantur. Ceila

autem interpretatur ad fundam iacta, vel excellens sibi met.

In circuitu impij ambulat. Et, Stultus vt luna mutatur.

☞ Psal. 11. Eccl. 27. b.

F

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XXIII.

Tannuntiauerunt Dauid. Postquam Saul persecutus fuerat Dauid exilio, hic consequenter eum persequitur multipliciter insequendo. & quia Deus facit cum tentatione prouentum, ideo circa hoc primo ponitur contra Dauid duplex insultus. secundò triplex prouentus ca. 24. Circa primum Saul persequitur Dauid.

primo in ciuitate, secundò in deserti vastitate, ibi: Et vidit Dauid.

Prima in tres, quia primo Ceila per Dauid protegitur, secundò in ea contra Dauid obsidio disponitur, ibi: Nuntiatum est autem Sauli. tertio Dauid Dei reuelatione eripitur, ibi: Quod cum rescisset. Circa primum dicitur: Et annuntiauerunt. scilicet viri de Ceila imminens eis periculum.

2 Consuluit ergo. Erat enim paratus iuuare filios Israel: tum quia eos diligebat: tum quia iam erat inunctus rex: & ideo curam habebat de eorum salute, tamen sicut debebat prius voluit dominum consulere: sed viri sui eum auertebant, dicentes.

3 Ecce nos. quasi dicant, si ierimus ad bellandum contra Philisthæos, audiet Saul, & sic dato quod vicerimus Philisthæos oportebit nos pugnare contra Saulem, & non poterimus propter laborem belli præcedentis.

4 Rursum. Non quia dubitaret de victoria, cum iam super hoc habuisset diuinum responsum, sed vt ex duplici responso diuino viri sui essent

essent confortati, & parati ire cum eo.

5 Et pugnavit aduersum Philisthæos eos debellando. Ideo subditur.

6 Et abegit iumenta. Quæ adduxerunt Philisthæi ad portandum in terram suam blada, & alia bona Hebræorum.

7 Porrò eo. Istud subditur ad respondendum questioni tacite: quia dictum est, quod Dauid bis consuluit dominum: ideo possit queri per quæ, & quomodo. Et respondetur hic quod per Abiathar sacerdotem, qui fugiens ad Dauid secum apportauerat ephod; quæ est vestis summi sacerdotis, in qua erat rationale iudicij, in quo apparebat responsio domini, prout dictum fuit Exod 28.

8 Nuntiatum. Hic consequenter ponitur dispositio ad obsidendum Dauid in Ceila, per Saul & viros eius. Et patet lura.

9 Quod cum Dauid. Hic consequenter ponitur exceptio Dauid, cum dicitur: Quod cum. per exploratores suos, eò quod semper de Saule timebat.

10 Dixit ad. i. inducere veste sacerdotali ad consulendum dominum.

11 Et ait Dauid. scilicet per sacerdotem dominum consulentem.

12 Vt euertat propter me urbem. Si illi de ciuitate noluerint me citradere.

13 Si tradent. Vt præcaueant ciuitati suæ. Licet istæ duæ interrogationes sint scriptæ immediatè absque responsione media, non tamen sic fuerunt factæ: sed habito responso de prima, scilicet de aduentu Saul, facta fuit secunda de traditione Dauid.

14 Et ait dominus. i. si manseris in ciuitate, descendet: quia non veni illuc, vt postea habetur, quia Dauid inde recesserat.

☞ Et di-

MORALITER.

1 Et annuntiauerunt, &c. Ceilam. quæ interpretatur ad fundam iacta. ideo per ipsam significatur militas ecclesia. Funda namque bellicum est instrumentum, vt patet Iudi. 19. Militans autem ecclesia semper est coniuncta bello contra demones & vitia. Per habitatores igitur Ceilæ significantur filij ecclesie, quorum aliqui sunt boni, aliqui mali vsque ad finem mundi. tamen bonus prælatus, qui per Dauid significatur, eo quod Dauid fuit pastor ouium, debet utrosque consolari, sicut Dauid habitatores Ceilæ consolatus fuit.

Et diri-

2 Et diripiunt. i. rapiunt alimenta de arcis, per quæ significatur verba diuina & Eucharistie sacramentum, quibus fideles spiritualiter reficiuntur. Hæc autem alimenta Philisthim rapiunt, quando demones qui per Philisthæos significantur, fructum verbi diuini, & Eucharistie sacramenti suis tentationibus impediunt. Sed Dauid habitatores Ceilæ saluat, quando bonus prælatus suis precibus, & exhortationibus tentationes demonum erga suos subditos euacuat. Sed quoniam sicut dictum est in filijs ecclesie aliqui mali sunt & ingrati: ideo pro illis dicitur, quod viri Ceilæ ad tradendum Dauid in manus Saulis fuerunt parati, sicut dicitur infra.

☞ Et dixit

A a Ziph. Rabban. Apud se latitantem David, Sauli prodiderunt, & cum eo de morte eius tractauerunt. Ziphæi autem florentes vel germinantes interpretantur: & significant eos Iudeos, qui florem terræ regni appetentes, cum principibus suis de nece Christi tractauerunt, quem modo cum per discipulum suum perditum apprehenderent, & præfidi ad interficiendum traderent, & florentes seculi Christi in vobis potestates scilicet huius mundi produunt.

I. de loc. Heb.

B Hieron. Ziph, in octavo milliario a Chebron, contra Orientem, vsque hodie vicus ostenditur, ubi absconditus est David. Fuit autem tribus Iuda in Daroma, in finibus Eleutheropoleos. Ziph mons squalidus, vel caligans, siue nebulosus. Iuxta Ziph in quo sedit David prope Chermelam quæ in scripturis sanctis Carmelus appellatur: vicus hodie appellatur Iuedorum. vnde fuit Nabal.

Quæst. 54.

C Et Surrexit Ionathas. & c. Theodoret. Ionathas ostendebat se ardenter esse affectum in Dauidem. Nam cum pater eius spiraret eundem, & cum venari euperet, non tulit finium desiderij, sed venit ubi degebat. Et cum predictione regni, ei animam addidisset, pacta conuentam rursus confirmavit. Dominus au-

Si tradent me viri Ceilæ, & viros qui sunt mecum in manu Saul? Et dixit dominus: Tradent. Surrexit ergo David & viri eius quasi sexcenti, & egressi de Ceila, huc atque illuc vagabantur incerti. Nuntiatumque est Sauli quod fugisset David de Ceila & saluatus esset, quomobrem dissimulauit exire. Morabatur autem David in deserto in locis

^a In voluntate habent vt tradant.

firmis, mansitque in monte solitudinis Ziph, in monte opaco. Quærebat eum tamen Saul cunctis diebus, & non tradidit eum dominus in manu eius. Et vidit David, quod egressus esset Saul, vt quæreretur animam eius. Porro David erat in deserto Ziph in sylua. Et surrexit Ionathas

^f Ionathas.

filius Saul, & abiit ad David in syluam, & confortauit manus eius in Deo. Dixitque ei. Ne timeas. Neque enim inueniet te manus Saul patris mei. Et tu regnabis super Israel, & ego ero tibi secundus. Sed & Saul pater meus scit hoc. Percussit ergo vterque scelus coram domino. Mansitque David in Sylua. Ionathas autem reuersus est in domum suam. Ascenderunt autem Ziphæi ad Saul in Gabaa, dicentes: Nonne ecce David latitat apud nos in locis tutissimis syluæ, in colle Hachile quæ est ad dexteram deserti? Nunc ergo sicut desiderauit anima tua, vt descenderes, descende. Nostrum autem erit, vt tradamus eum in manus regis. Dixitque Saul: Benedicti vos a domino, quia doluistis vicem meam. Abite ergo oro, & diligentius præparate, & curiosius

religiosius, & ad mortem iniuste questum, & qui latere poterat, prodiderunt, & se eum tradere promiserunt.

ambrosius. Et amicitia probabilis quæ honestatem tuetur, præferenda sanè opibus honoribus. præteritus honestati verò præferri non solet sed honestatem sequi. Qualis fuit Ionathæ, qui pietate non offensam patris, nec salutis periculum refugiebat.

Cyrillus. Ionathas hoc magno negotio inuenit ipsum David in sylua, quia ei amicitia coniunctissimus, ad confortandum illum per-

quisiuit. Ioseph. Ionathas osculari Dauidem securum esse iussit, & spem bonam habere futurorum nec presentibus rebus eum debere deficere, quoniam regnaturus foret, & habiturus sub se Hebræorum omnium potestatem: & quoniam gratiora essent quæcunque magnis laboribus euenirent, &c. Ziphæi autem iniusta & malignissima voluntate sua tandem frustrati sunt: qui cum nihil mali sustinere potuissent, si Dauidem non indicassent Sauli: propter blandimenta regia, virum

religiosum, & ad mortem iniuste questum, & qui latere poterat, prodiderunt, & se eum tradere promiserunt.

ambrosius. Et amicitia probabilis quæ honestatem tuetur, præferenda sanè opibus honoribus. præteritus honestati verò præferri non solet sed honestatem sequi. Qualis fuit Ionathæ, qui pietate non offensam patris, nec salutis periculum refugiebat.

ascendit

religiosum, & ad mortem iniuste questum, & qui latere poterat, prodiderunt, & se eum tradere promiserunt.

ambrosius. Et amicitia probabilis quæ honestatem tuetur, præferenda sanè opibus honoribus. præteritus honestati verò præferri non solet sed honestatem sequi. Qualis fuit Ionathæ, qui pietate non offensam patris, nec salutis periculum refugiebat.

ascendit

religiosum, & ad mortem iniuste questum, & qui latere poterat, prodiderunt, & se eum tradere promiserunt.

ambrosius. Et amicitia probabilis quæ honestatem tuetur, præferenda sanè opibus honoribus. præteritus honestati verò præferri non solet sed honestatem sequi. Qualis fuit Ionathæ, qui pietate non offensam patris, nec salutis periculum refugiebat.

ascendit

religiosum, & ad mortem iniuste questum, & qui latere poterat, prodiderunt, & se eum tradere promiserunt.

ascendit

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et dixit. Scilicet si manseris in ciuitate, & Saul illuc venerit: ita quod conditionalis est vera, quamuis neutrum euenierit. sicut ista est vera: si homo volat habet alas, quamuis vtraque pars conditionalis sit falsa. Sequitur.

2 Quomobrem dissimulauit. post David pro tunc.

3 Quærebat. Non quod semper ipsum actu quæreretur, sed quia semper habebat voluntatem quæredi, si facultas capiendi se offerret, vel quia semper actu ipsum quærebat, non per se, sed per exploratores.

4 Et vidit. Hic consequenter ponitur persecutio David in deserto. quando enim Saul vidit se esse frustratum ab intentione sua de obsidione David in loco clauso muris, persecutus fuit eum in nemoribus & syluis. In qua persecutione sic proceditur: quia primò David a Ionatha confortatur. Secundo a suis contribulibus aceratur, ibi: Ascenderunt autem Ziphæi. Tertiò Saul in latibulis eum persequitur, ibi: At illi surgentes. Circa primum dicitur: Et vidit. ad quærendum David per nemora & desertum, & ideo versabatur David in tutioribus locis.

Et hoc

Et hoc est quod dicitur.

5 David erat. Qui est locus nemorosus & opacus.

6 Et surrexit Ionathas. de societate patris ipso ignorante.

7 Et abiit. Sciebat enim ubi esset, quia frequenter mittebant nuntios ad inuicem, occultè tamen. Cetera patent vsque ibi.

8 Percussit. Tribus enim vicibus inijt Ionathas scelus cum David. Primò in domo. Secundo in agro, vt patet ex supradictis 18. cap. et 20. Tertiò in deserto, vt hic patet. In signum quod fidelis anima, quæ significatur per Ionathan debet inire scelus cum Deo, qui per David intelligitur. Primò in domo cordis. secundo in agro operis. tertio in deserto contemplationis.

9 Ascenderunt. Hic ponitur accusatio David per contribules suos. Ziphæi enim descendunt a Ziph, qui fuit de genere Caleb, vt habetur 1. Paralip. 2. cap. & 4. Caleb autem fuit de tribu Iuda sicut & David. Ex quo patet quod Ziphæi fuerunt de eadem tribu cum David. Ex quo patet malitia eorum, qui contribulem suum innocentem accusauerunt, & cum hoc ad tradendum eum proditoriè se obtulerunt. Et patet litera vsque ibi.

* Considera

MORALITER.

1 Et dixit dominus. Et per hoc significantur mali subiecti, qui bonos prelatos suos nequiter accusant, & tradunt in manus tyrannorum.

9 Ascenderunt autem. Qui interpretantur germinantes vel florentes, & significant Phariseos qui ex radice superbiæ germinauerunt in odium Christi, per David significati; sicut dictum est supra in pluribus locis, & odio persecuti sunt eum

cum vsque ad mortem, eò quod arguebat vitia eorum. Et de hoc potest accipi, quod dicitur Ezech. 7. c. Floruit virga, germinauit superbia, iniquitas surrexit in virgam impietatis. Magna enim imò maxima impietas fuit vsque ad mortem prosequi innocentem, & mundi saluatorem. Per hoc igitur quod Ziphæi insidiatum sunt David, vt in manus Saul traderetur, significata fuit insidiatio Phariseorum contra Christum, vt traderetur in manus Herodis: Marc. 3. a, Exeuntes autem Pharisei cum Herodianis eum filium faciebant quomodo eum perderent. sed sicut David tunc

agite, & considerate locum vbi sit pes eius: vel quis viderit eum ibi, vbi dixistis. † Recogitat enim de me, quod callidè insidiet ei. Considerate & videte omnia latibula eius, in quibus absconditur: & reuertimini ad me † ad rem certam, vt vadam vobiscum. Quod si etiam in † terram se obstruxerit, perscrutabor eum in cunctis milibus Iuda. At illi surgentes, abierunt in Ziph ante Saul. Dauid autem & viri eius erant in deserto Maon in campestribus ad dexteram Iesimon. Iuit ergo Saul & socij eius ad querendum eum. Et nunciatum est Dauid. Statimque descendit ad petram, & versabatur in deser-

to Maon. Quod cum audisset Saul, persecutus est Dauid in deserto Maon. Et ibat Saul & viri eius ad latus montis ex parte vna. Dauid autem & viri eius erant in latere montis ex parte altera. Porro Dauid † desperabat se posse euadere a facie Saul. Itaque Saul & viri eius in modum coronæ cingebant Dauid & viros eius, vt caperent eos. Et nuntius venit ad Saul, dicens: Festina & veni: quoniã † infuderunt se philisthiim super terram. Reuersus est ergo Saul desistens persequi Dauid, & perrexit in occursum philisthinorum. propter hoc vocauerunt locum illum petram diuidentem.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Considerate. quia ad euitandum insidias meas mutat loca, & sic non possum eum inuenire.

2 Et reuertimini. i. denuntiando mihi certa loca in quibus inueniatur, ne exercitus meus incertitudinaliter vagando ab eius captione fraudetur.

3 Quod si etiam. in caernis.

4 Perscrutabor. Hoc dixit Saul, vt Ziphei essent magis animati ad faciendum voluntatem ipsius Saulis: quasi homines militares illius tribus essent contra Dauid in facto isto, sicut & ipsi. Et forsitan ita erant, & sicut Ziphei erant homines rurales timore velsaure regis erant contrarij Dauid, sic & homines bellatores saltem pro magna parte.

5 At illi surgentes. Hic consequenter describitur perscrutatio ipsius Dauid a Saule per indicium Zipheorum. & hoc est quod dicitur.

6 Abierunt. Vt explorarent loca in quibus Dauid latitabat.

7 Dauid autem. Dicit Ra. Sal. q. Maon est nomen ciuitatis, cui adiacet desertum ab ea sic nominatum.

8 Iuit.

MORALITER.

* tunc euasit eorum insidias, sicut dicitur.

Statimq;

ADDITIO I.

In c. 23. vbi dicitur in postill. Et dixit dominus tradet. i. si māseris in ciuitate & Saul illuc venerit ita q. condōnalis est vera.

Licet conditionalis possit esse vera, quamuis vtraq; eius pars sit falsa, nunquam tñ condōnalis est vera, qñ oppositū consequentis est compossibile antecedenti. vnde ista condōnalis, si homo currit baculus est in angulo est falsa: licet vtraque eius pars esset vera. Et ideo in proposito nō saluatur veritas diuinæ responsionis per hoc q. condōnallyter, vt in postill. dī. s. si manseris in ciuitate & Saul illuc venerit, tradent. Nam pro tunc. s. tpe responsionis possibile erat q. non traderetur Dauid ab illis de Ceila, licet illic remansisset, & Saul illuc venisset, cum quælibet istarum propositionum erat mere contingens & cōpossibilis alteri, vt de se patet. Nec valet dicere, q. apud Deum cuius scientia est ineffabilis, prædictę propositiones erant necessarię. Nam diuina præscientia licet sit certissima, non tñ tollit contingentiam a rebus, prout communiter tenetur à doctōrib. Vnde ad saluandum veritatem diuinę rñsionis aliter vñ dicendum, s. q. Dauid quærebat à dño, apud quem oīa sunt nuda & aperta, vtrum Saul habebat in corde descendere ad Ceilam vt ipsum apprehēderet. Sīr querebat Dauid a Deo vtrum viri Ceilæ habebāt in corde, vt traderent Dauid, & viros eius in manu Saul pp liberationem suam. Et ad vtrumq; Deus respondit affirmatiuē. quæ quidem responsiones fuerunt veræ, etiam si Saul descendit, nec Dauid fuit traditus, quia in mente eorum erat sic facere occurrente opportunitate, prout Deo qui nouit corda hominum, erat notum, &c.

ADDITIO II.

In eod. ca. 2; vbi dicitur in postill. Porro Dauid desperabat se posse euadere.

Translatio nra in hoc loco multum deuiat a veritate Hebraica. Nam ibi in hoc loco sic dī: Porro Dauid festinabat ad cūdum a facie Saul. vt patet bene intelligenti illam linguā & sic ibi non fit mētio de desperatione. Nam posito q. Dauid certitudinaliter credebat seipsum fore regem post Saulē, putauerat sibi diuinitus reuelatū, ex hoc nō tollitur quin faceret quātū in ipso erat ad saluandum vitā suam, & suorum, &c.

REPLI-

8 Iuit. post renuntiationem Zipheorum, vt dictum est.

9 Et nunciatum est Dauid. per exploratores suos.

10 Statimque. Dicunt aliqui quod est nomen castri, vbi Dauid reposuit ea quæ habebat, vt esset expeditior. Alii autē dicunt, quod erat cauerna in rupibus magna & occulta in qua Dauid reposuit prædicta, noluit tamen ibi remanere, ne fortè per Saul ibi includeretur. Sequitur.

11 Porro Dauid. Sed videtur q. in hoc dubius fuerit in fide, quia per reuelationem diuinam certitudinaliter habuerat ipsum fore regem pro Saul. Dicendum, q. non desperabat euasione pro sua persona, quia certus erat de impleione diuini promissi, sed desperabat se posse euadere absque bello cum Saule. Quod quidem bellum horrebat, quia timebat de morte virorū suorum & aliquorum, qui erant cum Saule cum sequentium in hoc magis inuoluntariè, quam voluntariè.

12 Et nuntius. Hoc factum est ex condescensione diuina, vt Saul impeditur a captione Dauid.

13 Propter. Quia ibi fuit diuisus exercitus Saulis a persecutione Dauid.

NICO-

† Statimq; descendit. Ita Iesus tunc cum discipulis suis secessit ad mare: vt dicitur Mar. 3.

REPLICA. In c. 23. postill. vult verificari diuinam responsionem, cum dicitur: Si manseris tradent. dicit illam rñsionem esse veram conditionaliter. i. ex suppositione si Saul descenderet, & Dauid maneret. Burg. nescio quod confusum murmurans mensurare vñ veritatem, falsitatem, aut possibilitatē partium: volens illam condōnalem non esse veram, si manseris tradent. eò q. vtraq; pars erat mere contingens, & sic alteri compossibilis. Sed istud non est dictū. Nam scdm Logicos veritas condōnalis, vel falsitas, nō est ex veritate, aut falsitate partium, sicut nec ptingentiã: quia etsi partes condōnalis sint contingentes, stat bene condōnalem esse necessariã, imò stat partes esse impossibiles: dūmodo non sint incōpossibiles, & tñ condōnalem esse veram. imò necessariam. Exemplum primi: si Sortes currit, Sortes mouetur. Exemplum secundi: si homo est atinus, homo est rudibilis. Oīs igitur condōnalis falsa est impossibilis: oīs vera est necessaria: quia nulla est vera, nisi æquipolleat pñæ bonæ & formali, in qua oppositū pñtis non potest stare cum antecedente. Nunc autē pp veritatem saluandam diuinæ rñsionis qua dī: Si manseris tradent: hæc condōnalis est necessaria: quāuis vtraq; pars eius sit mere contingens. sicut illa de virtute sermonis si Sortes currit, Sortes mouetur; ita & ista de qua sermo: et nō sit vera de virtute sermonis, est tñ necessaria virtute snæ Dei, non obstante contingentiã antecedenti & pñtis. sicut: si Sortes est prædestinatus saluabitur, est necessaria: quamuis & antecedens & pñs sit mere contingens. Et p istam Logicā magister Sententiarū in primo libro soluit argumenta in pñrium, dicens, q. Sortes sūm talem condōnalem necessariò saluabitur necessitate consequentiæ: sed non necessitate consequentis.

In eod. cap. Burg. notat nostram trāslationem: sicut & postillatur in tractatu suo de dñia nostræ translationis & Hebraicæ veritatis: cum litera dicit de desperatione Dauid. Dicunt. n. in litera Hebraica non haberi, ly desperauit, sed loco eius, festinavit. vnde translatio nostra potest habere veritatem de desperatione quantum est de remedio humano nō quantum est de subsidio diuino: quod statim apparuit, cum de diuina ordinatione occurreret nuntius, qui Saul a persecutione Dauid auerteret: & ad pugnandum q. Philisthæos sollicitaret: de Dei enim auxilio Dauid nunquam desperauit.

C A P. XXIII.

A Scendit ergo David. * Hierony. Engaddi in tribu Iuda, ubi absconditus est David in solitudine, quæ est in Aulone Hierichus, hoc est, in regione illa campestri, de qua supra dixim⁹. Vocatur autem

vsq; hodie vicus prægrandis Iudeorum Engaddi, iuxta mare mortuum, unde & oppoballatum venit, quas vineas Engaddi Salomon nuncupat.

Cant. 1. Homil. de David & Saule.

* Chryso. Hic beatus egestatem præ diuitijs, solitudinem præ patria, labores periculaque præ delitijs ac securitate, perpetuum exilium præ terrarum orbe elegit, ut Saule ab illo in ipsum odio malevolentiaque liberaret. At ne sic quidem melior factus est Saul, sed persequabatur, sed ubique circumibat quærens eum, qui non solum nihil læserat, sed quum esset læsus, tum maxima, tum innumerabilia pro iniurijs bona rependerat.

B - abruptissimas.

b Eratque ibi, &c. * Ioseph. Saul vidit circa iter speluncæ profundam atque rotundam multa longitudine & latitudine nimis apertam, in qua David cum quadringentis erat absconditus. Dumque naturaliter ventris purgandi necessitate urgeretur, ingressus in eam solus est.

Eucherius.

Rabb. Rex ex improvisis exceptus insidijs, quod innocenti molebatur, incidit in foueam quam fecit. David vero pro malis bona retribuens, non occidit eum, sed in testimonium facti oram chlamydis abscondit. Cum facilius esset aduersarium perdere, quam fallere: latuit David in spelunca, ne inueniret. Tegitur autem terra id est, carne

† de pœni. 2 §. opponitur ibi. Que renti animam suam pepercit.

C

C A P. XXIII.

Scendit ergo David inde, & habitauit in locis tutissimis Engaddi. Cumque reuersus esset, Saul postquam persecutus est philistæos, nuntiauerunt ei dicentes: Ecce David in deserto est

Engaddi. Assumens ergo Saul tria milia electorum virorum ex omni Israel, perrexit ad inuestigandum David & viros eius, etiam super abruptissimas petras, quæ solis ibicibus peruiæ sunt. Et venit ad Caulas ouium quæ se offerebant vianti. Eratque ibi spelunca, quam ingressus est Saul ut purgaret ventrem. † Porro David & viri eius, in † interiore parte speluncæ latebant. Et dixerunt serui David ad eum: Ecce dies de qua locus est Dominus ad te. ego tradam tibi inimicum tuum, ut facias ei sicut placuerit in oculis tuis. Surrexit ergo David & præcidit oram chlamydis Saul silenter. † post hæc percussit cor suum David, eo quod abscondisset oram

Engaddi. Assumens ergo Saul tria milia electorum virorum ex omni Israel, perrexit ad inuestigandum David & viros eius, etiam super abruptissimas petras, quæ solis ibicibus peruiæ sunt. Et venit ad Caulas ouium quæ se offerebant vianti. Eratque ibi spelunca, quam ingressus est Saul ut purgaret ventrem. † Porro David & viri eius, in † interiore parte speluncæ latebant. Et dixerunt serui David ad eum: Ecce dies de qua locus est Dominus ad te. ego tradam tibi inimicum tuum, ut facias ei sicut placuerit in oculis tuis. Surrexit ergo David & præcidit oram chlamydis Saul silenter. † post hæc percussit cor suum David, eo quod abscondisset oram

Engaddi. Assumens ergo Saul tria milia electorum virorum ex omni Israel, perrexit ad inuestigandum David & viros eius, etiam super abruptissimas petras, quæ solis ibicibus peruiæ sunt. Et venit ad Caulas ouium quæ se offerebant vianti. Eratque ibi spelunca, quam ingressus est Saul ut purgaret ventrem. † Porro David & viri eius, in † interiore parte speluncæ latebant. Et dixerunt serui David ad eum: Ecce dies de qua locus est Dominus ad te. ego tradam tibi inimicum tuum, ut facias ei sicut placuerit in oculis tuis. Surrexit ergo David & præcidit oram chlamydis Saul silenter. † post hæc percussit cor suum David, eo quod abscondisset oram

Engaddi. Assumens ergo Saul tria milia electorum virorum ex omni Israel, perrexit ad inuestigandum David & viros eius, etiam super abruptissimas petras, quæ solis ibicibus peruiæ sunt. Et venit ad Caulas ouium quæ se offerebant vianti. Eratque ibi spelunca, quam ingressus est Saul ut purgaret ventrem. † Porro David & viri eius, in † interiore parte speluncæ latebant. Et dixerunt serui David ad eum: Ecce dies de qua locus est Dominus ad te. ego tradam tibi inimicum tuum, ut facias ei sicut placuerit in oculis tuis. Surrexit ergo David & præcidit oram chlamydis Saul silenter. † post hæc percussit cor suum David, eo quod abscondisset oram

est carne, qui later in spelunca. Iesus autem latebat in carne quæ acceperat de terra, ne a Iudæis inueniretur diuinitas. Si enim cognouissent nunquam dominum gloria crucifixissent. Illi ergo non cognoscentes Deum hominem persecuti sunt. In speluncâ fugit Christus a facie Saul, tam diu. n. persecuti sunt illum Iudæi, donec in monumento poneretur, quod excisum erat in petra. Saul ad purgandum ventrem speluncam ingreditur quia Iudæi conceptam malitiam contra Christum quasi odorem fetidum emisertunt, & cogitationes malas factis deterioribus ostendebant. David seruare Saulem quam perdere maluit, quem in antro occultatus ipso restante habuit. Sic & Christus cum esset in spelunca carnis persecutoreni populum in potestate habuit, nec occidit. de quo scriptum erat: Ne occidas eos. Summitatem chlamydis silenter abscondit, quia Christus Iudæos non occidit, sed gloriâ regni abstulit. Chlamydis enim abscessio, regni amputatio. Unde cum Saul vestimentum dirupit Samuelis, ait Samuel: Dirupit dominus regnum Israel de manu tua.

c Saul silenter. * Chryso. Vidisti tonsa retia, vidisti venatum insidiantem, vidisti ventorem erectum, vidisti omnes adhortantes, ut ens in hostis pectus immergeret? Nunc mihi specta philosophicam animi moderationem, specta luctam, victoriam, coronam. Spelunca campus erat, luctatus est David, pugilem

egit iracundia, Saul certaminis materia, agonothetes Deus. Quum potius non ipsi modo, aduersus seipsum erat prælium, sed aduersus comilitones. Etenim si voluisset parcere Sauli, contentaneum

viam ponere, sed venit illic: quia recedens ab ipsius David inuestigatione, quem in locis aptis pro fugitiuis non inuenerat, & David in caverna via propinqua cum viris suis se posuerat, eo quod similiter credebatur quod Saul cum ibi non quæreret: sed tantum in locis a communi strata remotis.

4 Eratque ibi. Hic consequenter describitur benignitas David parcentis Sauli ipsum ad mortem persequenti. ubi primo describitur ipsius David miseratio. Secundo miseratio declaratio, ubi: Surrexit autem David post eum. Tertiò Saulis responsio, ubi: Cum autem compleisset David. Miseratio autem David apparet manifestè in duobus scilicet ei parcendo cum posset eum occidere, & viros suos refrenando ab eius inuasionem. Et patet litera his exceptis.

5 Ecce dies. In scriptura præcedenti non inuenitur hoc, sed doctores dicunt communiter quod hoc fuit sibi dictum, quando fugiens Saul venit ad Samuelem, ut dictum est supra 19. cap.

6 Percussit cor suum. id est, conscientia sua eum reprehendit. & sic David est accusatiui casus: quia in hoc se fecerat irreuerentiam ipsi Saul, qui honorandus erat quandiu in regno tolerabatur à Deo. Propter quod dicunt Hebræi, quod David circa mortem fuit punitus in simili scilicet in vestibus, quibus operatus non calefiebat, ut plenius videbitur, infra tertio libro.

Viuic

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. XXIII.

A Scendit ergo David inde. Postquam descriptus est multiplex insulius contra David, hic consequenter describitur triplex Dei prouentus erga ipsum, quæ primo Saul eius persecutor in manibus eius traditur. Secundo Nabal eius irrisor morit, c. 25. Tertiò Saul factus erga eum mentitor iterum ei exponitur, c. 26. Prima in duas, quia primo describitur crudelitas Saulis David persequenti. Secundo benignitas ipsius David sibi parcentis, ubi: Eratque ibi spelunca. Crudelitas autem Saulis apparet, eo quod quærebat David in rupibus quasi inaccessibilibus, ita quod ex desiderio occidendi eum exponebat se, & suum exercitum periculis multis & magnis. Et hoc est quod dicitur.

Diuisio.

2 Pertexit. id est, capreis syluestribus. Et dicunt aliqui quod iste caprea sunt huius conditionis, quod de alto possunt præcipitare se & in cornibus suis se recipere absque lesione.

3 Et venit ad Caulas. i. quæ erant prope viam cœm, ut in Hebræo habetur: Ad caulas ouium super viam. Venit autem illic Saul non ad quærendum David: quia non credebatur quod auderet se prope viam

M O R A L I T E R.

† Assumens. Allegorice. Per Saul qui cum socijs suis quærebat David super abruptissimas petras quæ solis capreis syluestribus sunt peruiæ, significatur Caiphas pontifex anni illius ut dicitur Ioan. 11. qui cum alijs sacerdotibus quærebat mortem Christi per vias & modos irrationabiles, quod nullus deberet quætere.

4 Eratque: in qua latebat David, ideo per ipsam significari potest humanitas Christi, in qua latebat diuinitas, Phil. 2. a. Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit, formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus ut homo.

† Quam ingressus. Caiphas enim considerans Christum purum hominem,

hominem, emisit illud verbum fetidum: Expedi vobis ut vnus homo moriatur pro populo. Licet enim ipse & alij non haberent aliquam causam rationabilem interficiendi Christum innocentem, tamen ne occasione eius Romani venirent, & tollerent locum & gentem: hoc dixit affirmans minus malum esse innocentem interficere, quam locum & gentem perdere.

† Surrexit. Pro hoc significatur, quod Christus post resurrectionem suam, & ascensionem abscondit a Iudæis regni & sacerdotij dignitatem. Secundum verò literalem sensum David oram chlamydis abscondit, ut per hoc ostenderet Sauli, quod ipsum si voluisset occidere potuit. Et similiter Christus quærens eum capere hoc ostendit: nam ex solo verbo quod dixit eis: Ego sum. omnes ad terram prostravit.

sentaneū erat, vt illos metueret, ne ipsum trucidarent ī spelunca. Probabile est enim ipsos dixisse. Errones exulesq; facti sumus domo, patria, ceterisq; omnibus excussi, & omnium difficultatum tuarum confortes sumus. Et tu horum auctorem, in manus traditum, cogitas dimittere, ne nobis vnquam liceat respirare? Si tuam salutē negligis, nostræ vitæ parcas.

Non tibi dolent antea, neq; memor es eorum, quæ ab illo perpeffus es mala: certè ob ea quæ futura sunt tolle hostem, ne maiora & acerbiora perpetiamur. Verum nihil horum iustus ille apud se penpēdebat, vnum spēctabat quomodo posset redimiri tolerantiaē corona. Allegant rursum milites diuinam auctoritatem, Deus inquentes, illū tradidit, quo promptius iret ad homicidium. Non enim, inquit, tuam vicem vlcisceris, Deo subseruis, eius minister es, illius sententiam comprobas. Sed quo magis hæc illi dicebāt, eō magis hæc pepercit hosti. Intelligebat enim quod Deus iō tradiderat eum, vt ipsi maiores occasiones probandæ virtutis suppeditaret. Ait ergo: Rex est, qui præsentiam in nos suscepit. Christus Domini est, nō ab humano honore, sed a cælesti iudicio sumpto honorifico testimonio. Contemnis conseruum tuum: sed reuerere Dominum. A spernaris electum: metue eū qui elegit, &c. Non pepercit tantum, sed & excusationem pro eo composuit. Nec permisit vt alij occiderent: sed perinde vt si aliquid depositum suæ fidei creditum accepisset, pro quo rationem esset redditurus, non attingit, alios coercuit, satelles optimus & corporis custos pro hoste factus. Saul egressus est ē spelunca ignarus omnium, quæ gesta fuerant: Egressus est & Dauid liberis oculis cœlum intues, & magis exultans quam cum Goliath deiecisset. Siquidē hæc illa magnificentior erat victoria, hæc magnificentiora spolia, hæc præda illustrior, hoc gloriosius trophæum. Hæc & tu tecum expende, & discere multo esse maius parcere quam perdere.

Gregorius: Moral. Quid per Saul, nisi mali rectores? Quid per Dauid, nisi boni subditi signantur? Saul ventrem purgare

purgare, est prauos præpositos conceptam in corde malitiā vsque ad opera miseri odoris extendere, & cogitati apud se noxia factis exterioribus exequendo monstrare. Quam tamen Dauid ferire metuit, quia p̄: subditorum mentes ab omni se peste obtreccationis abstinentes præpositorum vitā

nullo lingue gladio percipiunt, etiam cum imperfectionem reprehendunt quia si quādo propter infirmitatem se abstinere vix possunt extrema quædam atque exteriora præpositorum mala, sed tamen humiliter loquuntur, & quasi oram chlamydis silenter incidunt. quia dum prælatæ dignitati saltem innoxie & latenter derogant, quasi regis suppositi vestem scindant sed tamen ad semetipsos redeunt, seque de tenuissima verbi laceratione reprehendunt.

Dauid enim percussit cor suū, eō quod abscidisset oram chlamydis Saul. Facta quippe præpositi oris gladio ferienda non sunt, etiam cum rectè reprehendenda videantur. Si quando verò contra eos vel in minimis lingua labitur, necesse est vt per afflictionem poenitentiaē comprimatur, vt ad seipsum redeat, & cum præpositæ dignitati deliquerit, eius contra se iudicium sibi qui prælatus est perhorrescat. Nam cum præpositis delinquimus, eius ordinationi qui eos nobis pretertulit obuiamus. Vnde Moyses cum contra se & Aaron populum conqueri cognouisset, ait: *Nos enim quid sumus? Nec contra nos murmur vestrum est, sed contra Deum.*

a *Viuu*, &c. Defectina literæ Iosephus supplet: Qui erant cum eo redarguebant eum. Seruat enim inimicum qui volebat delere eum, & sedauit eos, dicens: *Viuu dominus, &c.*

b *Vide & cognosce oram chlamydis tuæ, &c.* * Chrysofio. Dauid adorabat seruatum, rursum que regem nominabat, ob illius dignitatem, iram mitigans, & inuidiam submouens.

Cur audis verb. &c. Crimen transfert in alios, vt illi præbeat occasionem excutiendi malitiam. Hoc & parentes sepe faciunt erga filios, culpam in alios reiiciendo qui seduxerunt, vt à malitia respiciant, &c. *Ece viderunt oculi tui, &c.* Illi verbo

chlamydis Saul. Dixitque ad viros suos; Propitius sit mihi dominus ne faciam hanc rem domino meo Christo domini, vt mittam manum meam in eum, quoniam Christus domini est. † Viuit dominus, quia nisi dominus percusserit eum, aut dies eius venerit vt

a † Felice vel aliquo huiusmodi.

moriatur, aut descendens in prælium perierit, propitius sit mihi dominus vt non mittam manum meam in Christum Domini. Et confregit Dauid viros suos sermonibus istis, & non permisit eos vt confurgerent in Saul. Porro Saul exurgens de spelunca, pergebat cœpto itinere. Surrexit autem Dauid post eum, & egressus de spelunca clamauit post tergum Saul, dicens: Domine mi rex. Et respexit Saul post se. Et inclinans se Dauid pronus in tertam adorauit. Dixitque ad saul; Quare audis verba hominum loquentium; Dauid quærit malum aduersum te? Ecce viderunt hodie oculi tui, quod tradiderit te dominus in manum meam in spelunca, & † cogitavi vt occiderem te, sed pepercit tibi oculus meus. Dixi enim; non extendam manum meam in dominum meum, quia Christus domini est. Quin potius pater mi vide, & cognosce oram chlamydis tuæ in manu mea, quoniam cum præscinderem summitatem chlamydis tuæ, † nolui extendere manum meam in te. Animaduerte & vide, quoniam non est in manu mea malum, neque iniquitas, neque peccaui in te. Tu autem insidiaris animæ meæ, vt auferas eam. Iu-

† infra 26. b. - Viuit dominus quia nisi dominus percusserit eum, aut dies eius venerit vt moriatur, aut descendens in prælium perierit, propitius sit mihi dominus vt non mittam manum meam in Christum domini. Hæc ne in veteribus quidē exemplaribus leguntur.

E

Exod. 16. b.

Hom de Dauid & Saule, Tom. I.

F

NICOLAUS DE LYRA.

1 Viuit. vsque ibi exclusiue. Et confre. non est in Hebræo nec in libris correctis, fuit enim quid appositum per modum glossæ, & postea insertum est textui per ignorantiam scriptorum seu aliquorum correctorum. Causa autem appositionis primò per modum glossæ vt credo fuit, quia infra 26. c. Dauid dixit ista verba in simili casu quo poterat

terat interficere Saul.

2 Surrexit. Hic consequenter describitur dicta miserationis manifestatio, per hoc quod Dauid aliquantulum sequens Saul ostendit ei partem suæ chlamydis abscissam, per hoc manifestè declarans, quod ita facile eum occidisset si voluisset. & per hoc probat falsitatem Drog & aliorum qui accusabant Dauid erga eum. Et patet litera vsque ibi.

1 Vliscatur

A verbo calumnia-
tur, at ego te ip-
sa me purgo, ipfif
que factis depel-
lo crimen. Te ip-
sum testem in-
uoco, qui meo
beneficio hodie
seruatus es. Ecce
Iacmia chlamy-
dis tua quam ab
stuli, nec occidi
te. Mutus quidē
testis, sed omni-
bus vocem hab-
entibus euidē-
tior. Nicorponi
tuo vicinus fle-
tiffem, non po-
tuiffem amputa-
re. Tamen si po-
terat multa enu-
merare benefi-
cia, exprobrare
plurima, sed tan-
tam voluit per-
suadere se esse ex
eorum numero,
qui

dicet dominus inter me & te, & vlciscatur me dominus ex te: manus autem mea non sit in te. Sicut & in prouerbio antiquo dicitur; Ab impijs egredietur impietas. Manus ergo mea non sit in te. † Quem persequeris rex Israel, quem persequeris? Canem mortuum persequeris & pulicem vnum. Sit dominus iudex, & iudicet inter me & te, & videat & iudicet causam meam, & eruat me de manu tua. Cum autem compleffet Dauid loquens sermones hu- iuscemodi ad Saul, dixit Saul; Nunquid hæc vox tua est fili mi Dauid? Et leuauit Saul vocem suam & fleuit. Dixitque ad Dauid; Iustior tu es quam ego. Tu enim tribuisti mihi bona, ego autem reddidi tibi mala. Et tu indicasti mihi hodie quæ feceris mihi bona, quomodo tradiderit me dominus in manu tua, & non occideris me Quis enim cum inuenerit inimicum suum, dimittet eum in via bona? Sed dominus reddat tibi † vicissitudinem hanc pro eo quod hodie operatus es in me. Et nunc quia scio quod certissimè regnaturus sis, & habiturus in manu tua regnum Israel, iura mihi in domino, ne deleas semen meum post me, neque auferas nomen meū de domo patris mei. Et iurauit Dauid Sauli. Abijt ergo Saul in domum suam, & Dauid & viri eius ascenderunt ad tutiora loca.

qui ipsum ama-
rent & reueren-
tur, non qui re-
bellionem aut
insidias moliren-
tur.
a Iudicet domi-
nus inter me & te.
Chrysofsto-
mus. Non hoc
dixit cupiens Sau-
lem puniri, sed
vt illi formidi-
nem inijceret vt
tunc condemna-
tionis commemo-
ratione: & se-
ipsum a criminis
suspitione purga-
ret, &c.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Vlciscatur, &c. Hoc dicit zelo iustitia, non vindicta.
- 2 Manus, &c. Nullus enim debet de propria iniuria sumere vindictam per se, nisi incumbat sibi ex officio, & tunc melius esset qd per alium faceret. Unde legitur de Platone, quod seruum si un peccatorem cōtra se, tradidit alteri puniendum, ne ipse propria iniuria motus mensuram excederet rationis.
- 3 Sicut, &c. id est, verbo vulgari.
- 4 Ab impijs, &c. Hoc enim dicebatur, quando dominus per aliquē malum sumebat vindictā de alio peiori vel a quē malo. & quia Dauid sentiebat se innocente, nolbat quod talis vindicta per ipsum fieret de Saule, sed si Deus vellet facere, per aliquem malum hominem faceret, si ut factum fuit postea, quia a Philisthæis fuit Saul occisus, vt habetur infra 31 ca. Hebræi autem dicunt hoc. Sicut, &c. dicentes quod istud prouerbiū est lex data a Deo, qui dicitur antiq̄us dierum. Dau. 7. b. Accipiunt autem hoc a lege. Exod. 21. vbi dicitur de occiso a casu, quod dominus tradidit eum in manu occidentis. quod dicunt accidere propter peccatum oculum ipsius occisi pro quo erat dignus morte, & pro aliquo peccato occulto ipsius occidentis, pro quo erat dignus expelli ad tempus de sua ciuitate, scilicet vsque ad mortē summi pontificis. Et quia dicta peccata occulta non possunt vindicari per humanum iudicium isto modo vindicantur per diuinum. Sed hoc dictum non est semper verum, licet aliquando possit contingere, quia frequenter contingit homicidium casuale absque peccato occidentis vel occisi hoc demerente secundum diuina iudicia nobis occulta, omnia tamen ad bonum electorum ordinantur.
- 5 Quem persequeris, q. d. vile est tibi me persequi, etiam dato quod essem vocens, cum sim nullius momenti respectu tui.
- 6 Cum autem. Hic consequenter ponitur ipsius Saulis responsio, qui

qui conuictus & confusus de sua nequitia dixit.

7 Iustior, &c. Ista est comparatio abusiva, ac si diceretur, nix est al-
bior coruo.

8 Quis, &c. q. d. hoc nullus faceret, nisi esset valde bonus & perfe-
ctus. & in hoc confitetur ipsum Dauid esse dignum regno. Ideo subdit.

9 Et nunc. Dicunt autem aliqui Hebræi, quod hoc sciuit per signum
sibi datum a Samuele, quia ille regnaret post eum qui scinderet vestem
eius, prout fuit dictum cap. 15.

10 Iura, &c. Videns eam pronum ad misericordiam, habita pro se
misericordiam vna petit aliam pro semine suo.

11 Et iurauit Dauid, &c. tanquam pronus ad misericordiam.

12 Abijt, &c. Penitens de persecutione Dauid, sed hoc tantum fuit
ad horam vt ex sequētibz patebit. Videtur forte alicui, quod Dauid
peccauit iurando facere misericordiam ipsi Sauli, cum sciret eū esse a
domino reprobatum. Item quia istud iuramentum transgressus fuit vt
videatur, quia septem viros de filiis Saul tradidit crucifigendos, vt ha-
betur infra 2. liq. 21. cap. Ad primum dicendum, quod Dauid, nesciuit
Saul reprobatum simpliciter, scilicet quantum ad vitam æternam, sed
tantum respectu regni temporalis. Non autem per iuramentum suum
concessit filiis Saul quod regnarent, sed solum quod viuerent, quod pe-
terat stare absq; hoc quod regnarent, propter quod iurando non pecca-
uit, imò opus perfectionis fecit, secundum illud Matt. 5. Benefacite
his qui oderunt vos, &c. Similiter non fuit transgressus iuramentū,
quia in omni iuramento voluntas superioris intelligitur excepta, &
maximè ipsius Dei, de cuius voluntate expressa fuit punita posteritas
Saul propter Gabaonitas, que puniitio non debebat fieri per penam
pecuniariam, sed per mortem saltem aliquorum. & ideo non peccauit
tradendo illos septem viros crucifigendos, nec per hoc fuit deleta poste-
ritas Saul, quia Dauid reseruauit Miphiboseth, vt ibidem habetur qui
descendit de Saul per Ionatham filium eius.

CAP.

C A P. XXV.

mus & Chodorlaomor percussisse eos qui erant in deserto D Pharan.

Ortuus est. * Iosephus. Hoc tempore Samuel defunctus est, que pro eius virtute populo multo tempore fleuit, & circa sepulchrum eius, atque solemnium largitatem studium magnum competenter exhibuit. Fuit autem vir iustus, & natura benignus, & propterea magis amicus Deo. Hic presuit populo post mortem Eli annis duodecim, cum Saul vero rege annis decem & octo.

C A P. XXV.

Ortuus † est autem Samuel, & congregatus est vniuersus Israel, & plauerunt eum nimis, & sepelierunt eum in domo sua in Ramatha. Consurgensque Dauid descendit in desertum Pharan. Erat autem vir quispiam in solitudine Maon, & † possessio eius in Carmelo, & homo ille magnus nimis. Erantque ei oues tria milia, & mille caprae. Et accidit, vt tonderetur grex eius in Carmelo. Nomen autem viri illius erat Nabal, & nomen vxoris eius Abigail. Eratque illa mulier prudentissima & speciosa. Porro vir eius durus, & pessimus, & malitiosus. Erat autem de genere Caleb. cum autem audisset Dauid in deserto, quod tonderet Nabal gregem

c Possessio eius in Carmelo, &c. * Theodoretus. Carmelum autem Eusebius Casariensis hic dixit non esse montem, sed vicum quendam, qui vsq; in hodiernum diem sic nominatur, in quo aiunt habitasse Nabalem. d Nabal, &c. Rab. Vir durus & pessimus, Iudaeos significat, qui vna fellis & botri amaritudine ebriati dura ceruice & incuruati corde semper spiritum sancto resistebant, & legem carnaliter sequentes, stulti facti sunt. Nabal enim interpretatur insipiens vel demens. Ideo Christum & apostolos refectio nem fidei & boni operis expectantes respuendo dixerunt. Nos scimus quia Moysi locutus est Deus, Hunc autem nescimus vnde sit: Abigail vero prudentissima & speciosa, plebem illam significat, quae ad Deum conuersa est. Interpretatur patris mei exultatio. Vnde: Gaudium erit in caelo super vno peccatore penitentiam agente.

Quest. 58.

E

† opus eius. pecudes & bestias erga que se exercere solent homo. Ioan. 9. f.

Luc. 15. b. F

¶ a Quodcum-

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. XXV.

Ortuus est, &c. Hic consequenter ponitur secundus proventus per mortem iniqui Nabal, qui diuina vltione mortuus est, eo quod vituperauerat Dauid & seruos eius iniquè, & sic vxor eius, & quicquid habebat fuit ipsius Dauid. praesumitur tamen hic mors

Samuelis inusti pretiosa, vt per hoc magis appareat mors hominis iniqui ignominiosa, secundum quod dicitur Prouer. 10. b. Memoria iusti cum laudibus, & nomen impiorum putrescet. Et hoc est quod dicitur de Samuele ad eius laudem.

1 Et cong. De morte vero Nabal nullus planctus scribitur. Sed hic oritur questio, quomodo secundus liber Regum dicitur ipsius Samuelis sicut & primus. cum tamen ab isto loco & deinceps non potuerit scribere. s. post mortem suam. Ad quod dicitur: quod vnus de discipulis suis residuum scripsit, qui ab aliquibus dicitur fuisse Nathan propheta, & ideo ascribitur Samueli, sicut factum discipuli magistro.

3 Erat, &c. Hic consequenter agitur de ipso Nabal. Vbi primo describitur Nabal & Abigail personalis conditio. Secundo ipsius Dauid curialis petitio, ibi: Cum ergo audisset. Tertio rusticana responsio, ibi: Respondens autem. Quarto Abigail prouida obuiatio, ibi: Abigail autem. Quinto circa Nabal diuina vltio, ibi: Dilu culo autem. Circa primum dicitur: Erat autem vir quisquam in so-

litud. ly solitudine non est in Hebraeo, nec est de textu, quia secundum quod dicitur in libro de questionibus Hebraicis manebat in ciuitate Maon, sed eius animalia erant in monte Carmelo, vbi habebat domum pro pastoribus & pecoribus, ad quem venit pro tondendis ouibus cum vxore sua. Sciendum autem quod ista Carmelus est mons in sorte Iudae. Alius autem Carmelus vbi Helias interfecit sacerdotes Baal, est in tribu Issachar. Exprimitur nomen viri & vxoris, cum dicitur: Nomen autem, &c. Et conditio vtriusque, cum dicitur.

Carmelus duplex.

4 Eratque illa, &c. Et sic erat mente & corpore gratiosa.

5 Porro vir, &c. Ad conuiuendum.

6 Et pessimus. Ad iniuriandum proximum & decipiendum.

7 Erat autem de. Hoc autem non additur ad designandum, quod Caleb fuerit talis, quia fuit virtuosus & bonus, vt patet Num. 14. & Ios. 14. sed ad ostendendum, quod Nabal erat de tribu Iuda, sicut & Dauid: & ideo grauius peccauit ipsum vituperando. Sequitur.

8 Cum autem. Hic consequenter ponitur ipsius Dauid curialis petitio. quod patet primo ex amabili salutatione, cum dicitur: Et salutabit, &c. Hoc autem quod ibi sequitur: Ex multis, &c. non est in Hebraeo. Secundo ex rationabili allegatione, vbi tanguntur quinque rationes quibus Nabal debebat inclinari ad exauditionem petitionis. Prima est, quia Dauid & viri eius pacifice conuersati fuerant cum pastoribus Nabal, licet possent omni die accipere quod habebant & hoc notatur, cum dicitur.

Nabal flesti debuit propter quinq;

¶ r Nun-

MORALITER.

1 Mortuus est. & plan. Per planctum communem Samuelis ostenditur quantum plangendus est obitus boni praelati vel doctoris.

3 Erat, &c. Per istum qui vocabatur Nabal, & stultus interpretatur, significari potest quilibet philosophus superbus. Stultus enim dicitur quasi statu altus. s. in aestimatione sua. Philosophus enim superbus ratione scientiae est alti status, sed ratione superbiae stultus. Dicitur enim Prouer. 11. a. Vbi humilitas, ibi & sapientia. Et eadem ratione, vbi superbia, ibi stultitia. Vnde de philosophis superbis dicitur Rom. 1. d. Qui cum cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, sed euauerunt in cogitationibus suis, et obscuratum est insipiens cor eorum. dicentes enim se esse sapientes stulti facti sunt.

4 Eratque, &c. Per quam significatur sapientia philosophica. secundum quod dicitur Sap. 8. a. Haec quasi sponsam mibi assumere

merc. Est etiam speciosa in se. Vnde dicit Plato: Si sapientiae forma oculis videri posset, ad amorem suum omnes maxime alliceret, nec ex habentis superbia in se deterioratur, aut deturpatur, secundum quod dicitur Sap. 6. b. Clara est, & quae nunquam marcescit sapientia. Per hoc autem, quod Nabal nuntios Dauid repulit vacuos, significatur superbus philosophus qui repellit a se instinctus diuinos: qui sunt quasi quidam nuntij Dei a malo retrahentes & ad bonum inducentes, & de tali repulsi iam dictum est: Qui cum cognouissent Deum non sicut Deum glorificauerunt, &c. Per hoc autem quod mortuo Nabal vxor eius copulata fuit Dauid, significatur quod post mortem Gentilium philosophorum sapientia philosophica copulata est ipsi Christo in sacris ecclesiae doctoribus. s. Dionysio, Augustino, & alijs pluribus. Potest autem hoc exponi aliter, scilicet de translatione studij philosophiae ad partes fidelium. Nam de Athenis translatum fuit Romam, de Roma Parisios per Carolum magnum.

1. Cor. 2. b.

MORA-

Ga * Quolennque
A inuenerit manus
tua, &c.

Quaest. 54.

Theodoret.
Postulatio erat
moderata, & si-
gnificans egesta-
tem rerum ne-
cessariarum. Da

† ignominia
affecim^o eos.
- de grege.

quod inuenerit, &c.
Quid differunt
hæc verba, a ver-
bis quibus vtun-
tur medici? Sed
vir ferus, non
modò non de-
dit, sed et irritis?

lib. 6. Antiq.
cap. 13.

B * Iosephus. Er-
rat Nabal vir du-
rus, & studijs ma-
lignissimus, ha-
bens vitam dere-
stabilem, de Cy-
nica secta, cui
erat vxor bona,
simul & casta, &
specie nimis exi-
mia.

† deficiunt a
dominis suis.

b Accingatur vn-
usquisque gladio,
& cæ.

* Theodoretus.
Quamobrem is
qui in Saulem
tantam ostendit
lenitatem & pa-
tientiam, Naba-
lem tentat occi-
dere? Iste multis
beneficijs sæpe
fuerat affectus.
Nam cum pasto-
ribus versans in
solitudine, non
solum prohibuit
suos aliquid au-
ferre ex ijs quæ
ad ipsum perti-
nebant, sed etiã
repulit damna
quæ aliunde ei
afferebant. Hoc

† uel vt saluta-
rent.
† ualde.

† dominum
nostrum.
† eius.

C pastores testan-
tur Abigail. Re-
corda-

suum, misit decem iuuenes, & dixit eis: Ascendite in Carmelum, & venietis ad Nabal, & salutabitis eum ex nomine meo pacificè, & sic dicetis: † Sit fratribus meis & tibi pax, & domui tuæ, & omnibus quæcunquæ habes sit pax ex multis annis saluos faciens tuos

^a Quia patriarcha pastores ouium fuerunt, ideo in tonsione ouium in memoria eorum festiue epulabantur Iudei.

& omnia tua. Audiui quòd † tonderent pastores tui greges tuos qui erant nobiscum in deserto; Nunquam † eis molesti fuimus, nec aliquando defuit eis quicquam de grege omni tempore quo fuerunt nobiscum in Carmelo. Interroga pueros tuos, & indicabunt tibi. Nunc ergo inueniant pueri tui gratiam in oculis tuis. In die enim bona venimus ad te. Quodcunque inuenerit manus tua, da * seruis tuis, & filio tuo Dauid. Cumque venissent pueri Dauid, locuti sunt ad Nabal omnia verba hæc ex nomine Dauid: & siluerunt.

† Despectiue.

Respondens autem Nabal pueris Dauid, ait: Quis est Dauid? &

† Multiplicati sunt.

quis est filius Isai? Hodie increuerunt serui qui † fugiunt dominos suos. Tollam ergo panes meos & aquas meas & carnes pecorum quæ occidi tonsoribus meis, & dabo viris quos nescio vnde sint? Regressi sunt itaque pueri Dauid per viam suam, & reuersi venerunt & annunciauerunt ei omnia verba quæ dixerat Nabal. Tunc ait Dauid pueris suis: Accingatur vnusquisque gladio suo. Et accincti sunt singuli gladijs suis. Accinctusque est & Dauid ense suo, & securi sunt Dauid quasi quadraginti viri. porro ducenti reman-

^a Hanc Dauid post mortem viri sui, qui demens in stultitia sua perijt sibi copulauit sponsam, non habentem maculam neque rugam.

serunt ad sarcinas. Abigail autem vxori Nabal nuntiauit vnus de pueris suis, dicens: Ecce misit Dauid nuntios de deserto, † vt be-

† Despexit.

C nedicerent domino nostro, & † auersatus est eos. Homines isti † satis boni fuerunt nobis, & non molesti, nec quicquam aliquando † perijt omni tempore quo fuimus conuersati cum eis in deserto. Pro muro erant nobis tam in nocte quàm in die, omnibus diebus quibus pauimus apud eos greges. Quamobrem considera & recogita quid facias, quoniam completa est malitia aduersum † vi-
rum tuum & aduersum domum † tuam, & ipse est filius Belial, ita vt nemo ei possit loqui. Festinauit igitur Abigail, & tulit ducentos panes, & duos vtres vini, & quinque arietes coctos, & quinque sa-

Id est, diaboli.

^a Mensura, a pol, quod est farina.

d ta polentæ, & centum ligaturas vuarum † passæ, & ducentas massas

condatus ergo Dauid horum beneficiorum, & auditis conuictijs & contumelijs, magno impetu venit armatus. Cogitabat enim quod Saul occasionem haberet, potentiam, & regni inuidiam: iste autem nullum pretextum habens arrogantia, aduersus eum extremis vsus sit maledictis.

^c Homines isti satis boni, &c.

* Iosephus.

⁶ Opes Nabalis Dauid illasas custodire suos preceperat: vt neque desiderio, neque egestate, neque pro loco deserto vbi potuissent latere, aliquis eas vexare præsumeret. Nihil vt iniustum fieret, dicens, & aliena tangere pessimum iudicarent, neque Deum offenderent.

^d Sata. Satum est genus mensuræ continens modium, & semis. Polenta est accuratissima farina. Vua passa dicitur quæ priusquam mature scat ad solè diu exiccatur, & sic seruatur. Massa caricarum, id est, ligaturas de fructibus ficorum.

Et

NICOLAUS DE LYRA.

1 Nunquam eis mol. Secunda, quia eos & gregem securè seruaerant à feris & prædonibus. Et hoc n. tatur, cum dicitur.

2 Nec al. Prædones enim non audebant illuc accedere timore ipsius Dauid. vnde dicitur infra. Erant nobis pro muro. Tertia est humilis modus petendi, ibi.

3 Nunc ergo. cum tamen Dauid de iure possit accipere pro sua voluntate, cum esset rex inunctus & in necessitate positus. Quarta est ratione diei festiui cum dicitur.

4 In die, &c. Faciebant enim Hebræi festum magnū tonsoribus suis & pastoribus in die tonsionis ouium, in memoriam patriarcharum quæ fuerant pastores ouium, vt habetur Genes. 47. Et talibus diebus solent homines magis esse curiales. Quinta ratio accipitur ex parte rei petite quam simpliciter ponunt in voluntate Nabal quantum ad qualitatem & quantitatem. quod notatur ibi: Quodcunque inuenerit ma.

5 Respondens, &c. Hic consequenter ponitur rusticana responsio, quia non solum negauit quòd petebatur, sed etiam à vituperijs inchoauit, dicens.

6 Quis est. quasi dicat nullius valoris, quia descendit de alienigena muliere, scilicet de Ruth Moabitide, & non solum vituperauit Dauid, sed & viros eius, dicens: Hodie. ita quod notauit eos de seruitute & malignitate, propter quam fugitini essent.

7 Tollam ergo. q. d. non debeo facere.

8 Et aquas. i. potus meus quia frequenter in scriptura nomine aquæ intelligitur omnis potus, sicut nomine panis omnis cibus. vnde 4. Reg. 6. c. dicitur: Ponite eis panem & aquam. Et subditur ibidem: Et apposita est eis magna ciborum præparatio.

9 Regressi sunt. vacui & vituperati.

10 Tunc ait. merito pronocatus.

11 Accingatur. ad accipiendum vindictam de tam vili rustico.

12 Abigail autem. Hic consequenter ponitur ipsius Abigail prædones obuiatio. Et secundò ipsius Dauid pacificatio, ibi: Cum autem vidisset. Circa primum præmittitur facti notificatio ipsi Abigail per vnus de famulis suis, dicentem ei.

13 Ecce mi. vbi patitur defectum victualium.

14 Vt benedicerent. cum curialiter salutando, & eius beneficium humiliter petendo. Cætera patent ex prædictis vsque ibi.

15 Considera, &c. præcauendo tibi & domui tuæ.

16 Quoniam, &c. quia in promptu est vindicta de malitia sua. cognoscebat enim iste animositatem Dauid & uirorum eius.

17 Et aduersum. i. in omnes nos redundabit istud malum, quamuis simus innoxij.

18 Et ipse. q. d. ideo dico tibi hoc: quia maritus tuus uerbum meum non reciperet, sed magis fugeret.

19 Festina. igitur. ad præcauendum malo prædicto. & patet litera usque ibi.

A *a* Et reddidit mihi malum pro bono, &c. * Hieronymus. Tunc quippe reddidit malum pro bono, quando blasphemauit eum conuiciando.

b *b* Hæc faciat Dominus inimicis, &c. * Theodoretus. Cur cum iurasset, transgressus est iurandum? Iurandum quidem est iuste iri: peperisse autem est sapiētis & moderatæ cogitationis. Accepta enim Abigail supplicatione, extinxit iram. Melius enim erat transgredi minarum iurandū, quam tantam eadem facere.

c *c* Nabal secundum nomen suum.

* Theodoret. Nomen Nabal si transferatur in linguam Græcam significat *τινδ ἀποσύνυμ*, id est, insipientiam. Dixit Aquila: Nabal est nomen ei, & cum eo est effluxio. Effluente enim & extincta vi rationis, succedit affectio insipientiæ.

* Hieronymus. Nabal, insipiens: quod si legere uolueris Nebel, mēsuræ nomen est siue psalterij. Abigail, patris mei exultatio.

* Augustinus. Occurrit Abigail vxor Nabal, & tulit Dauid quæ poposcerat. Suppliciter eum rogauit, flexit, & à mariti sanguine reuocauit. Iurauit Dauid temerè, sed non impleuit

impleuit iurationem maiore pietate.

* Ambrosius. Dauid armatam dextram in indignatione compresserat: & quanto plus est non remaledicere, quam vindicare? Et bellatores aduersus Nabal ad ultionem paratos, Abigail deprecatione reuocauerat. Vnde aduertimus,

D lib. 1. off. c. 2.

caricarum, & imposuit super asinos, dixitque pueris suis, præcedite me: & ecce ego post tergum sequar vos. Viro autem suo Nabal non indicauit. Cum ergo illa ascendisset asinum, & descenderet † ad radicem montis, Dauid & viri eius descendebant in occursum eius. Quibus & illa occurrit. Et ait Dauid: Verè frustra seruauit omnia quæ huius erant in deserto, & non † perijt quicquam de cunctis quæ ad eum pertinebant, & reddidit mihi malum pro bono. Hæc faciat dominus inimicis Dauid, & hæc addat: si reliquero de omnibus quæ ad ipsum pertinent vsque mane mingentem ad parietem. Cum autem vidisset Abigail Dauid, festinauit & descendit de asino, & procedit coram Dauid super faciem suam, & adorauit super

a † Blandiendo sibi imprecatur peccatum quod haberet Dauid, si se vlciferetur.

terram, & cecidit ad pedes eius, & dixit: † In me sit domine mi hæc iniquitas, loquatur obsecro ancilla tua in auribus tuis, & audi verba famulæ tuæ. Ne ponat oro dominus meus rex cor suum super virum istum † iniquum Nabal, quia secundum nomen suum † stultus est, & stultitia est cum eo. Ego autem ancilla tua non vidi pue-

Veni ad te.

ros tuos domine mi, quos misisti. Nunc ergo domine mi viuit dominus & viuit anima tua, qui prohibuit te ne venires in sanguinem, & saluauit animam tuam tibi: Et nunc fiant sicut Nabal inimici tui, & qui quærunt domino meo malum. Quapropter suscipe benedictionem hanc quam attulit ancilla tua tibi domino meo,

a † Quam mihi imprecata sum: si te vlciferis scilicet nolii vlcisci.

& da pueris qui sequuntur te dominum meum. Aufer iniquitatem famulæ tuæ. Faciens enim faciet tibi dominus domino meo domum † fidelem, quia prælia domini domine mi tu præliaris. Malitia ergo non inueniatur in te omnibus diebus vitæ tuæ. Si enim

Regnum significat.

Malitia ergo non inueniatur in te omnibus diebus vitæ tuæ. Si enim

tempestiuus quoque intercessionibus non solum cedere nos, sed etiam delectari oportere.

* Idem. Est contra officium nonnunquam soluerere promissum, sacramentum custodire: vt Herodes qui iurauit quoniam quicquid petum esset, daret filiæ Herodiadis, & necem Ioannis præstitit, ne promissum negaret.

lib. 1. off. c. 50.

† defuit.

† obsecro.

E In synonymis.

- rex.

† impium.

† sic est, N -

bal nomē. ius

* Ilidorus. In malis promissis rescinde fidem. In turpi voto muta decretum. Impia est promissio, quæ scelere adimpletur.

d * Quapropter suscipe benedictionem.

Cyrillus. Placida verba ac mita, iracundia concitatum animum mitigare solent, & ad mansuetudinem reducere.

lib. 7. in Ioan. cap. 11.

quod nobis ipse Dauid suo prodi exemplo: cuius districtum mur-

† vel stabilem aut securam.

cronè in totius domus Nabal exterminium, Abigail vxor eius suauiloquētia & humanitate, vagina recondidit, & à cruoris effusione

F

NICOLAUS DE LYRA.

1 Vito autem, &c. Quia præ auaritia & nequitia sua totum impediuit.

2 Et descen. ad ra. Vbi inter duos montes erat vallis media ad quam descendebat Dauid ex parte vna, & Abigail ex opposita, & sic obuiabant mutuo.

3 Et ait, &c. Ista dixit Dauid audita relatione nuntiorum, sed hic ponitur per recapitulationem vt dicunt aliqui: vel procedendo per viam dicebat hoc viris suis vt dicunt alii, & forte vtrumque potuit esse.

4 Hæc fa. Hic est modus iurandi per execrationem, quando aliquis sibi imprecatur malum futurum nisi impleatur verbum suum, & ideo hic pro ipso Dauid accipiuntur inimici Dauid, aliter esset iuramentum nullum, sed magis derisorium, sicut & supra 20. c. in consimili ponuntur inimici Dauid pro ipso Dauid, vt ibidem dictum fuit.

5 Min. ad. id est, canem qui leuato crure mingit ad parietem. Dicit etiam hic aliqui, quod per mingentem ad parietem, intelligitur infirmus qui non potest surgere, & ideo facit vrinam inter lectum & parietem, & sic est intellectus verbi. quod non parceret viro & animali: quia et canis qui propter vilitatem non esset tangendus, & infirmus cui propter infirmitatem esset parcendum non euaderent manum meam. Alii vero dicunt: quod per mingentem ad parietem intelligitur omnis masculus, quia mingit erectus, & sic est intellectus verbi: quod Dauid intendebat interficere omnes viros, non autem mulieres.

6 Cum autem. Hic consequenter ponitur ipsius Dauid pacificatio. Vbi primò præmittitur ipsius Abigail deprecatio. Secundò ipsius Dauid acceptatio ibi: Et ait Dauid. Deprecatio autem Abigail ostendit acceptabilis: primò ex sui humilitate in facto, cum dicitur: Et procedit coram Da. &c. & verbo, cum subditur.

7 Et dixit. id est parata sum recipere quamcunque vindictam pro mariti mei iniquitate. Secundò ostenditur deprecatio Abigail acceptabilis ex rationabili allegatione, cum dicitur.

8 Loquatur, &c. vbi primò allegat viri sui stultitiam, & ideo factum suum viro prudenti non est accipiendum cordi. & hoc est quod dicitur.

9 Ne ponat oro. Nabal enim stultus interpretatur. q. d. stultus est re & nomine. Secundò allegat suam ignorantiam, dicens.

10 Ego autem, &c. q. d. si enim vidissem eos, fuissent gratiosè recepti, nec recessissent vacui. Tertiò allegat diuinam clementiam quæ parata est semper parcere, dicens.

11 Nunc ergo. q. d. verum est quod Deus viuit, & tu vivis: ita diuina clementia factum est, vt venirem obuiam tibi ad impediendum ne venires ad effundendum sanguinem.

12 Et saluauit. scilicet innocentem. solus enim Nabal erat culpabilis, cum quo fuissent occisi inuocati.

13 Et nunc. scilicet fatui & improvidi in factis suis. Rg. Sa. dicit, quod Abigail hoc dixit per spiritum prophetia, significans quod Nabal citò moreretur.

14 Qua propter suscipe bened. id est, exenium.

15 Aufer. recipiendo exenium in signum remissionis offense, quam Abigail super se acceperat, dicens: In me, &c. vt prædictum est. Quarto allegat regni dignitatem quam consecutus erat Dauid, quæ quidem dignitas exigit in habente innocentiam. & hoc est quod dicitur.

16 Faciens enim, &c. tradendo tibi regnum.

17 Quia, &c. id est, ad Dei honorem & communem vtilitatem populi.

18 Malitia, &c. quia non decet tantam dignitatem. Quintò allegat protectionem diuinam quæ protegit secundam misericordiam, dicens. Si enim, &c. Sequitur.

effusione immunem reddidit.

A *Erit anima, &c.* Pulcherrima comparatione statum iustorum & reproborum discreuit. horum quippe animas appellat viuentes, illorum spiritali morte occupatas. *Anima enim que peccauerit, ipsa morietur.* hos fasciculis, illos lapidi funde assimilat. Fasciculus enim attingitur vt conferuetur. Lapis in funda panitur, vt abijciatur. Sic enim electi pressuris tribulationum constringuntur, vt his ad nouitiam arctius adiuuicem mutua charitate neccantur, & adunati per manus redemptoris in perpetuum conferuentur. Reprobi quantò latius voluptatibus suis dimittuntur, tantò longius à diuinæ visionis gloria proijciuntur. *Ipsi enim de manu Dei repulsi sunt.* Mirè autem omnipotentem prouidentiam superni protectoris describit, cum dicit animam sancti viri quasi in fasciculo viuentium apud eum esse custoditam. Sicut enim facile est cuilibet fasciculum herbæ vel fœni manu retentum conseruare, ita virtus saluatoris nostri electos ab initio vsque in finem conseruare & custodire. vnde. *Et non rapiet eos quisquam de manu mea.* Sicut autem fasciculus alligatur, ita sanctorum decus vera charitate constringitur, diuino munimine circundatur. Ad literam autem anima David quamuis multi persequerentur, semper custodita est in sorte viuentium. Inimici verò eius sicut lapis funda circumactus instabili motu perturbati de finibus suis, vel de rebus humanis ablati sunt.

Fzech. 18. a.
 † funda iaculabitur in medio sedis in die. Lxx. & animum inimicorum tuorum funda iaculaberis in medio fundæ. Chal. interpres. Et animam inimicorum tuorum volare faciet quemadmodum volare faciunt sub fundæ lapidibus.
 Plal. 87. a.

B
 † 22. q. 4 cap. quòd David & ca. iurauit. & c. si aliquid.

Ioan. 10. f.

lib. Abrat.
 Rokel.

C *Hebræi.* Est iusti anima, in qua ex peccato est aliquid fordidum relictum: huius spiritus igne lauatur, mundatur, purgatur, innocens, purus, mundus & lotus ad locum superiorem ascendit, non aliter vt qui seipsum aqua purgat & abluit, quò mundus

surrexerit aliquando homo persequens te & quærens animam tuam, erit anima domini

^a † Ad literam: fasciculus vitium viuit in aqua cum ad transplantandum præparatur.

mei † custodita, quasi in fasciculo viuentium apud Dominum Deum tuum. Porro inimicorum tuorum anima † rotabitur, quasi in impetu & circulo fundæ. Cùm ergo fecerit tibi dominus domino meo omnia hæc quæ locutus est bona de te, & cōstituerit te ducē

^a † Id est in fetum.

super Israel, non erit tibi hoc in singultum & in scrupulum cordis domino meo, quòd effuderis sanguinem † innoxium, † aut ipse te vltus fueris. Et cum benefecerit dominus domino meo, recordaberis ancillæ tuæ. Et ait David ad Abigail, Benedictus dominus Deus Israel, qui misit te hodie in occursum meum, & benedictum eloquium tuum, & benedicta tu quæ prohibuisti me hodie, ne irem ad sanguinem, & † vlciscerem me manu mea. † Alioquin viuit dominus Deus Israel, qui prohibuit me ne malum facerem tibi, nisi citò venisses in occursum mihi, nò remansisset Nabal vsque ad matutinam lucem mingens ad parietem. Suscepit ergo de manu eius omnia quæ attulerat ei, dixitque ei; Vade pacificè in domum tuam; ecce audiui vocem tuam, & † honoravi faciem tuam.

Venit autem Abigail ad Nabal, & ecce erat ei conuiuium in domo eius quasi conuiuium regis, & cor Nabal iocundum. Erat enim ebrius nimis, & non indicauit ei verbum pusillum aut grande vsque mane. Diluculo autem cùm digessisset vinum Nabal, indicauit ei vxor sua verba hæc, & emortuum est cor eius † intrinsecus, & factus est quasi lapis. Cùmque pertransissent decem dies, percussit dominus Nabal, & mortuus est. Quòd cùm audisset David mortuum Nabal, ait:

us sit. Cùmque id sit affectus, vt ad fasciculum viuentium colligi debeat, velox hunc ignem tranlit, in quo purgatur, vt sic ligetur in fasciculo viuentium.

* Alij Hebr. inscribunt sepulcris suorum defunctorum: Sic anima huius colligata in fasciculo viuentium.

b *Cum digessisset.* Moraliter. Gregorius. Iracundos melius corrigimus si in ipsa ira commotione declinamus, perturbati enim quid audiunt, ignorant. Sed cum ad se redeunt, tantò libentius exhortationis verba recipiunt, quantò se tranquillius tolerari erubescunt. Menti autem furore ebrj omne rectum quòd dicitur peruersum videtur. Vnde & Nabal ebrius culpam suam Abigail laudabiliter tacuit, quam digesto vino laudabiliter dixit. Malum enim quòd fecerit nocere potuit, quia ebrius non audiuit.

c *Percussit Dominus Nabal, &c.*

* Ambrosius. Nabal duro & rigido corde verbum vxoris ferre non potuit, & obstupescens obrigit, & in mortem incidit.

* Saluianus. Quia David se vlcisci disulit, vltionem statim Deo executore percepit. Extincto itaque paulo post aduersario suo, & manu cœlesti obruto, sic locutus est: *Benedictus Dominus, &c.*

* Chrysostronus. Nabal ex desperatione vesanus factus, timore demum consumptus est. Simul enim ac quispiam sapientia modo exciderit, formidolosus simul & audax animo ipso debilitato efficitur.

* Iosephus. David agnouit, quòd maligni diuinitus arguantur, & nullus inter homines despicitur à Deo, qui dat bonis quidam similia, malis vero refert diuina supplicia, &c.

C a Et sur-

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Erit anima, &c.* id est à Deo protegetur contra omnes insidias malorum. Dicunt hic aliqui, quòd loquitur metaphoricè, quia sicut ramusculi alibi transplantandi vel inserendi in fasciculo ligantur & in aqua ponuntur, & postea transplantantur vel inseruntur, sic iusti in presenti vita conseruantur in humore gratiæ, vt transplantentur in terra viuentium per adeptionem gloriæ, de quibus reputabat ipsum David.

2 Porro inimicorum, &c. id est, voluetur per vitia diuersa & mala quousque proiciatur ad pœnam gehennæ. Sextò allegat pacem conscientia ipsius David futuram, cum dicitur: Cum, &c. Sequitur.

3 Non erit tibi hoc, &c. id est, in maiorem animi & conscientia remorsum.

4 Quòd effuderis, &c. quantum ad familiam Nabal.

5 Aut ipse te vltus, de ipso Nabal, quòd non decet vt aliquis vlciscatur se manu propria, vt dictum fuit cap. præcedenti.

6 Et ait David, &c. Hic consequenter ponitur ipsius David acceptio, vbi primò regratiatur Deo, dicens.

7 Benedictus dominus, &c. Quia eius prouidentia & dispositio ne Abigail occurrat David ad ipsum pacificandum. Secundo ipsi Abigail, dicens.

8 Et benedictum eloquium. Et patet litera vsque ibi.

9 Vade in pace, &c. aliàs pacificè. q. d. pacificatus sum tibi & domui tuæ.

10 Ecce audiui vocem tuam, &c. id est, ex audiui deprecationem tuam.

11 Et honoravi faciem. Accipiendo exenium de manu tua, & sic non feci tibi verecundiam repellendo in aliquo petitionem tuam.

12 Et non indicauit ei ver. prudenter enim expectauit tempus in quo esset extra ebrietatem.

13 Diluculo autem, &c. Hic consequenter describitur diuina vltio circa ipsum Nabal, cum dicitur.

14 Et emortuum est cor eius. Ex vehementia timoris concepi de David.

15 Cùmque pertransissent. dicit Rab. Salo. quòd tot diebus languit quasi mortuus, eò quòd decem iuuenes missos à David confuderat.

16 Percussit dominus. Ex quo patet quòd non fuit mortuus morte naturali sed accelerata vltione Dei.

17 Quòd cum audisset. Tali diuina percussione.

18 Ait, &c. applaudens diuine iustitiæ, secundum illud Psal. 57. b. I. etabitur iustus cum viderit vindictam, &c. non autem gaudet de morte Nabal zelo vindictæ.

8 Et

* 1 Misi

2 *Et surrexit Iosephus. Cum omni apparatu proprio venit, ei que coniuncta est: quæ ad hunc honorem venire promeruit, tã pro modo castitatis atque iustitię, quã pro specie suæ formæ.*
b *Phalti fil. Ra. Sicut tradit Hebraei, nõ cognouit eam Phalti, quia si cognouisset, Dauid postea nõ recepisset eã, qm̄ in lege prohibetur. Phalti n. de Gallim erat*

Benedictus dominus qui vindicauit causam opprobrij mei de manu Nabal, & seruum suum custodiuit à malo, & malitiam Nabal reddidit dominus in caput eius. Misit ergo Dauid & locutus est ad Abigail vt sumeret eam sibi in vxorem, & venerunt pueri Dauid ad Abigail in Carmelum, & locuti sunt ad eam, dicentes, Dauid misit nos ad te, vt accipiat sibi in vxorem. Quæ consurgens adoraui pronam in terram, & ait, Ecce famula tua sit in ancillam, vt lauet pedes seruorum domini mei. Et festinauit, & surrexit Abigail, & ascendit super asinum, & quinque puellæ ierunt cum ea, pedisseque eius. Et secuta est nuntios Dauid, & facta est illi uxor. Sed & Achinoã accepit Dauid de Iezrahel, & fuit utraque uxor eius. Saul autẽ dedit Michol filiam suã uxore Dauid, phalti filio Lais qui erat de Gallim.

D erat. i. de munda tione. i. de lege. Legis enim doctor erat de Bau rim. i. de electis, quando Michol ei datur. Phalti enim vadens dicitur, quando au fertur. Phaltiel. i. euadens à Deo, quia custodiuit eum ne tangeret eam, ne teteret transgressor legis. tamen secutus est eam plorans vsque Bau rim præ gaudio, quia non tetigerat eam.

E

NICOLAUS DE LYRA.

- 1** Misit ergo, &c. *Per nuntios missos.*
- 2** Vt sume. *quia sciebat eam esse pulchram & prudentem & diuitem, vt patet ex supradictis. Sequitur.*
- 3** Quæ consur. *scilicet dominum de tanto beneficio, quod Dauid in regem electus à Deo petebat eam pro vxore: propter quod respondit valde humiliter, dicens, Ecce famula tua sit in ancil.*
- 4** Sed & Achinoam, &c. *Videtur quod fecerit contra mandatum domini Deut. 17. vbi dicitur, quod rex constitutus de Israel non debebat*

b. ut sibi multiplicare vxores. Dicendum quod illud intelligitur de vxoribus alienigenis in c. in antibus animum viri ad idololatriam: sicut contigit Salomoni, vt habetur infra 3. lib. 11. cap. hoc aut non fecit Dauid. 5 Saul autem. Dicunt Heb. quod iste fuit legis doctor, & ideo licet accepit Michol ad obediendum Sauli & vt honoraretur tanquam Genger regis: non tamen cognouit eam, quia sciebat eam esse veram vxore Dauid, quia ipsam non repudiauerat: propter quod Dauid postea recepit eam: qui tamen non accepisset eam si fuisset ab eo cognita, sicut nõ fuit ingressus vltra ad vxores suas, quas cognouit Absalon, vt habetur infra 2. lib. cap. 20.

ADDITIO.

In cap. 25. vbi dicitur in postilla. *Et erit anima domini mei custodia quasi in fasciculo viuentium.*
 Hæc verba non videntur proprie posse declarari, nisi metaphorice. vnde & in glo. ordinaria plura notabilia hic ponuntur, inter quæ sic dicit: Pulcherrima comparatione statum iustorum & reproborum decreuit, & infra, hos fasciculo,

culos, illos lapidi fundæ assimilat. Fasciculus enim astringitur vt conseruetur, lapis in funda ponitur vt abijciatur. Sic enim electi tribulationum pressuris cõstringuntur, vt in his admoniti animi adinuicem mutua charitate neccantur, & adunati in manu redemptoris perpetuo conseruentur. Re-probi quanto latius voluptatibus suis reuoluuntur, tanto longius à diuinæ visionis gloria proijciuntur. Ipsi enim de manu domini repulsi sunt.

Et venerunt Ziphai, &c.
b Dormientem. Rab. Persequuntur Iudæi Christum, & persequendo dormiunt, quia non vigilant corde. Dormitio enim cordis duritia est. dormiunt in veteri vita nõ vigilant in noua. Christus venit, non eos occidit, sed scyphum aque. i. gratia legis abstulit, & sceptrum regni. i. potestatem qua se temporali ter protegebant, & cõtra Deum erigebat, sed Dauid nõ victor de castris eorum egressus,

CAP. XXVI.

T venerunt Ziphæi ad Saul in Gabaa, dicentes: Ecce, Dauid absconditus est in colle Hachile, quæ est ex aduerso solitudinis. Et surrexit Saul, & descendit in desertum Ziph, & cum eo tria milia virorum de electis Israel, vt quæreret Dauid in deserto Ziph. Et castra metatus est Saul in Gabaa Hachilæ, quæ erat ex aduerso solitudinis in via. Dauid autem habitabat in deserto. Videns autem quod venisset Saul post se in desertum, misit exploratores, & didicit quod venisset certissime. Et surrexit Dauid clam, & venit vsque ad locum vbi erat Saul. Cumque vidisset locum vbi dormiebat Saul, & Abner filius Ner princeps militiæ eius, & Saulem dormientem in tentorio, & reliquum vulgus per circumitum eius, ait Dauid ad Achimelech destẽ & temperanter.

egressus, altitudinem cæli ascendit.
 * Theodorus. *Quest. 59. Quid est, Saul dormiebat in xaphai, in lampine? Lampine est genus currus, sicut etiam xaphai apene. Sed id quod dicitur, significat ipsa rotunditate in medio exercitus decubuisse regem, & vndique fuisse munitum à stipatoribus. Ingressus est autẽ Dauid audacter, insilijt autẽ mo-*

F

Quest. 59. † Gabaa.

Ca Nein-

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XXVI.

T venerunt. *Hic ponitur tertius prouentus Dei circa Dauid, per hoc quod Saulem iterum in manu sua tradidit, vt sic Dauid innocentia & Saul nequitia plenius appareret. Et diuiditur in tres partes: quia primò Saul manibus Dauid exponitur. Secundò expositus custoditur, ibi: Dixitque Abisai. Tertio à Dauid conuincitur, ibi: Cumque transisset. Circa primum dicitur.*
1 Et venerunt. *Isti iam ante Dauid accusauerant Sauli, vt habitum est supra 23. & ideo timentes ne Dauid post Saul regnaret, & per consequens eorum prodicionem puniret, solliciti erant de captione Dauid, vt moretur.*

- 2** Et cum eo tria. *scilicet ad bellandum.*
- 3** Videns autem. *id est, cognoscens per nuntium sibi dicentẽ, quia processus regis cum tali multitudine bellatorum non potest latere.*
- 4** Misit exploratores. *vt sciret certitudinaliter tempus & locum vbi castra poneret.*
- 5** Et surrexit Dauid clam. *i. absconditẽ, & mutato habitu, ne cognosceretur, sicut Alexander magnus fuit in castris Pori regis Indiæ ad explorandum, prout habetur in historia ipsius.*
- 6** Ait Dauid ad Achimelech. *Dauid enim habuit duas sorores. vna earum vocata est Abigail, de qua natus fuit Amasa princeps militia Absalon, vt habetur infra 2. lib. 17. cap. Alia Saruia de qua natus est Ioab & Abisai, & sic isti erant nepotes Dauid.*

† Dixit-

MORALITER.

1 Et venerunt Ziphai, &c. *Sequitur.*
 † *Et surrexit Saul.* Per Saule, qui cõ exercitu armato iuit ad capiendũ Dauid, cõuenienter significari põt Iudas proditor, qui cõ multis armis venit ad capiendũ Iesum, sicut dicit Ioan.

18. Iudas autẽ cõ accepisset cohortẽ, & a pōtificibus & Pharisæis ministros, venit illuc cõ lâternis & facibus & armis. Per hoc autẽ q. Dauid descēdit in castra Saulis, significat peccius ipsius Iesu obuiã quærētibus ipsum. Io. 8. a. Iesus autẽ sciens oĩa q. v̄. ura erāt super ipsum, processit eis obuiã, & dixit eis. *Quẽ quiritis?*

A *Ne interficias eum, &c.* * Chrysoft. Cum David videret Saulem immobilem, neque quicquam posse facere, cum suo animo ita locutus est. Vbi nunc ille furor? Vbi tot technæ, tot infidiæ? Abierunt omnia illa, perieruntque exigui somni incurfu. Iacet alligatus rex, cum nihil horum nos nec cogitauerimus, nec peccerimus. Conspiciebat illum dormientem, ac de morte omnibus communi philosophabatur. Somnus nihil aliud est, quam mors temporaria, & vnius diei interitus. Sic hostem i potestatem suam accepit, & Deum erga se benivolentior reddidit. Sed non eò beatum prædico sanctum illum, quòd hostem viderit sub pedibus suis iacentem, sed quòd illi peccerit: quorum alterum fuit opus diuinæ potentie, alterum Dauidicæ philosophiæ, &c. Is qui occidit inimicum, frequenter & ipse se se condemnabit dum prauam gerit conscientiam, dumque in singulos dies & horas à peccato illo urgente affligitur. At, qui peccerit, breuique tempore vicit affectus suos post exultat ac delectatur optima spe fultus, ac tolerantia brauia expectans à Deo.

Homil. de David & Saule.

† infra 1. q. 1. c. dominus.

† ad regem. i. qui tuo clamore excitatus regem.

† Heb. pro digni morte.

B

C

Hethæum, & Abisai filium Saruie, fratrem Ioab, dicens: Quis descendet mecum in castra ad Saul? Dixitque Abisai: Ego descendam tecum. Venerunt ergo David & Abisai ad populum nocte, & inuenerunt Saul iacentem & dormientem in tentorio, & hastam fixam in terra ad caput eius. Abner autem & populum dormientes in circumitu eius. Dixitque Abisai ad David, Concluserit Deus hodie, inimicum tuum in manus tuas. Nunc ergo perfodiam eum lancea in terra semel, & secundò opus non erit. Et dixit David ad Abisai:

a *Ne interficias eum: † Quis enim extendet manum suam in Christum domini, & innocens erit? Et dixit David: Viuit dominus, quia nisi dominus percussit eum, aut dies eius venerit ut moriatur, aut in prælium descendens perierit, † propitius sit mihi dominus, ne extendam manum meam in Christum domini. Nunc igitur tolle hastam quæ est ad caput eius, & scyphum aquæ, & abeamus.* Tulit er-

go David hastam & scyphum aquæ, qui erat ad caput Saul, & abierunt, & non erat quisquam qui videret & intelligeret, & euigilaret, sed omnes dormiebant: quia sopor † domini irruerat super eos.

Cumque transisset David ex aduerso & stetit in vertice montis delonge, & esset grande interuallum inter eos, clamauit ad populum David, & ad Abner filium Ner, dicens: Nonne respondebis Abner? Et respondens Abner: Quis es tu qui clamas, & † inquietas regem? Et ait David ad Abner: Nunquid non vir tu es? & quis alius similis tui in Israel? Quare ergo non custodisti dominum tuum regem? Ingressus est enim vnus de turba, ut interficeret regem dominum tuum. Non est bonum hoc quod fecisti. Viuit dominus, quoniam † filij mortis estis vos, quia non custoditis dominum ve-

* Irenæus martyr. Quando David persecutionem patiebatur à Saul propter iustitiam, & regem fugiebat, & inimicum non vlcisceretur: & Christi aduentum psallebat, & sapientia instruebat gentes, & omnia secundum consiliū sancti Spiritus faciebat, & placebat Deo. Quando autem accepit

Bersabee vxorem Vrie, dicit scriptura de eo, Nequam visus est sermo quem fecit David in conspectu Domini.

b *Nisi dominus percussit eum, &c.*

* Theodo. Illud, Dominus percussit eum, significat plagam à Deo immis-

sum, quam etiam sustinuerunt pri-

mogenita Aegyptiorum, & populum in deserto

sapenumero, & Nabal Carmeli-

tanus. Dies autem eius venerit, si-

gnificat mortem

secundum naturam, que cognoscitur vel ex abun-

dantia, vel ex defectu alicuius ex his qui insunt no-

bis humoribus.

Quæ accidit in bello, est magis violenta: occi-

duntur enim qui sunt robustis corporibus. Illud autem, Accipit ha-

stam, &c. ut rur-

sum collatum ostendat beneficium: Vbiq; autem scriptor diuinam prædicat prouidentiam. Nam cum dixisset, Omnes dormiebant, subiunxit: *Sopor Domini cecidit super eos, &c.*

† Heb. pro digni morte.

† ad regem. i. qui tuo clamore excitatus regem.

† Heb. pro digni morte.

† Heb. pro digni morte.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Dixitque Abisai. *Accepit licentiam interficiendi Saul, quia sciebat quòd David non interficeret eum manu propria.*
- 2 Et secundo. *Ita vno ictu interficiam eum perfecte, quòd non oportebit vltra manum apponere, & sic poterimus recedere expedite.*
- 3 Et dixit. *Hic consequenter Saul per David à morte protegitur, cum dicitur: Ne inter. Cuius causa subditur.*
- 4 Quis enim. *Volebat enim David personæ ipsius deferre, quam diu à Deo tolerabatur in regno. Ideo subditur.*
- 5 Viuit dominus, &c. *id est per viuentem Deum.*
- 6 Quia nisi dominus. *aliqua pestilentia, vel infirmitate accelerans mortem eius.*
- 7 Aut dies eius venerit, &c. *scilicet vltima.*
- 8 Ut moriatur. *scilicet morte naturali.*
- 9 Aut in prælium. *Istis tribus modis poterat mori. Per hoc intendit David dicere quòd nullo modo volebat esse causa efficiens mortis suæ, nisi forsitan se defendendo, ita quòd non posset aliter euadere.*
- 10 Nunc igitur tol. &c. *id est, fixa in terram ad caput lectuli, ut si esset necesse statim posset eam accipere. Erat etiam in parte superiori signum*

signum armorum regis, ad significandum locum regium.

11 Et scyphum. *In Hebræo habetur: Et Phialam aquæ. Et forsitan erat aqua Rosacea, ad refrigerium caloris, vel aqua simplex ad ablutionem manuum regis, quando surgeret de somno.*

12 Et non erat quisquam qui. *Cuius causa subditur: Quia sopor do. id est, somnus grauis à Deo immis-*

13 Irruerat super eos. *Vt sic David sine periculo recederet, & per hastam acceptam & vas aquæ suam declararet innocentiam, & Saul de nequitia conuinceretur.*

14 Cumque tran. *Hic Saul & viri eius à David conuincuntur: quia primò viri Saul conuincuntur de negligentia, cum subditur.*

15 Clamauit. *Cum iam esset sic elongatus & in tuto loco positus, quòd viri Saul non possent capere eum, & primò conuincit Abner singulariter, cum subditur.*

16 Quare ergo non, &c. *quia erat princeps militiæ, & custos erat principalis personæ regis.*

17 Ingressus est enim. *Iste fuit Abisai qui voluit eum interficere ut prædictum est, secundò arguit omnes alios, dicens.*

18 Viuit dominus. *id est, digni morte. consequenter probat dictum suum per euidentis signum dicens.*

Nunc

MORALITER.

† *Sopor domini irruerat super.* scilicet, super Saulem & suos socios, per quod significatur casus Iudæ & aliorum cum eo existentium, qui ad verbum Christi dicentis. *Ego sum, abierunt retrò & ceciderunt proni in terram*, tanquam insensibiles & dormientes. Per hoc etiam ostendit Iesus, quòd poterat eos occidere, sicut David per lanceam Saulis quam secum portauit,

ostendit quòd poterat eum occidere. Item per lanceam significatur principatus, eò quòd ad principem pertinet pro subditis pugnare. Per scyphum autem, sacerdotium, eò quòd sacerdotes utebantur scyphis in oblationibus liquidorum. Per hoc ergo quòd David hastam Saulis & scyphum aquæ secum tulit, significata fuit ablatio regni & sacerdotij a Iudæis, quam fecit Christus in vltionem mortis suæ per exercitum Romanorum.

MORAL.

Astrum Christum domini. Nunc ergo vide vbi sit hasta regis, & vbi scyphus aquæ qui erat ad caput eius. Cognouit autem Saul vocem Dauid, & dixit: Nunquid vox hæc est tua fili mi Dauid? Et ait dauid. Vox mea domine mi rex. Et ait. † Quam ob causam dominus meus persequitur seruum suum? Quid feci? aut quod est in manu mea malum? Nunc ergo audi oro domine mi rex verba serui tui. Si dominus incitat te aduersum me, † odoretur sacrificium. Si autem filij hominum, maledicti sunt in conspectu domini, quia eiecerunt me hodie, vt non habitem in hæreditate domini, dicentes: Vade, serui diis aliënis; Et nunc non effundatur sanguis meus in terra coram domino, quia egressus est rex Israël vt quærat pulicem vnum, sicut persequitur † perdix in montibus. Et ait Saul,

B Placare cum sacrificio & prece oportet. Incitant te in me. Quasi diceret, opus mihi est inter externos morari quia rex Israel mortem meam quærit. Quasi dicat nec per Deum nec per filios hominum incitatus sum in te, sed per meipsum.

D peccau; Reuertere fili mi dauid; Nequaquam enim vltra tibi malè faciam, eò quòd pretiosa fuerit anima mea in oculis tuis hodie. Apparet enim quòd stulte egerim & † ignorauerim multa nimis. Et respondens dauid, ait; Ecce hasta regis, transeat vnus de pueris regis & tollat eam. Dominus autem retribuet vnique secundum iustitiam suam & fidem. Tradidit enim Dominus te hodie in manum meam, & nolui extendere manum meam in Christum domini. Et sicut magnificata est anima tua hodie in oculis meis, sic magnificetur anima mea in oculis domini, & liberet me de omni angustia. Ait ergo Saul ad dauid; Benedictus tu fili mi dauid. Equidem faciès faciès, & potens poteris. Abijt autem dauid in viam suam, & Saul reuersus est in locum suum.

E terrauerim supramodum. secundum. Quod vt heret sapius inimico pepercit. Iam mihi preualens amplius preualebis. Id est, abundanter facies. Vt regnes.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Nunc ergo. Per hoc enim patebat quòd ille qui hastam abstulit, regem interficere potuit.
- 2 Cognouit. Hic consequenter conuincitur Saul de malitia, quia persequebatur Dauid sine causa. Et patet litera vsque ibi.
- 3 Si dominus incitat. scilicet ad me persequendum.
- 4 Odoretur sacrificium. id est, patientia mea in persecutione ista, sit accepta coram Deo, ac si offerrem holocaustum ad altare suum.
- 5 Si autem filij, &c. Incitant te ad hoc sicut faciebat Doeg & sui complices.
- 6 Maledicti sunt in conspectu. Cuius ratio subditur.
- 7 Quia eiecerunt me hodie, &c. id est, in presenti tempore.
- 8 Vt non, i. vt non habitem pacificè in terra promissionis, vbi vigebat cultus diuinus, ut possem illuc accedere et debita sacrificia offerre.
- 9 Dicentes. Facto.
- 10 Vade, serui. Quia illi qui propter persecutionem coguntur intrare terram idololatriæ subditam, exponuntur peccato idololatriæ, eò quòd ab idololatriis ad hoc de facili inclinantur, & aliquando violentia pena coguntur.
- 11 Et nunc. id est, terra in qua colitur Deus, q. d. melius est quòd fugiam propter persecutionis atrocitatem.

12 Quia

- 12 Quia egressus est rex Israel. cum exercitu forti.
- 13 Vt quærat pulicem. id est, hominem nullius momenti.
- 14 Sicut. perd. Heb. dicunt Rore Hebr. omnibus est perdix: & legendum: sicut sequitur quis perdicem in montibus quoquim: que est auis insequens muscam vel aliam rem vilem. Et consonat litera præcedenti vt patet tam ratione sententiæ quàm ratione significati huius dictionis persequitur, quod est in sensu actiuo. Secundum translationem verò nostram oportet dicere quòd ly persequitur, habet hic sensum passiuum, vt sit sensus: Sic me persequitur rex Israel, sicut perdix persequitur ab aucepe, i. fugatur vt capiatur. Et est similis modus loquendi ad Heb. vlti. Talibus enim hostijs promeretur Deus. i. pro merito talium acquiritur Deus. tamen secundum grammaticam communem promeretur sensum actiuum importat. Consequenter Saul peccatum suum confitetur, dicens.
- 15 Peccau: re. fili mi. Tamen Dauid non fuit reuersus, tum quia Saul aliàs sibi promissum non tenuerat, tum quia Dauid in curia inimicos habebat qui impeirassent retractationem promissi. Tū quia demon arripiens Saul, per tempus eum ad occisionem Dauid incitabat. Tum quia ex afflictione demonis Saul memoriam ferè amiserat, & ideo citò oblitus fuisset promissum, maxime propter habitum præcedentem rancoris & odij contra Dauid. Cætera patent in litera.

CAP. XXVII.

A * Melius est vt fugiam, &c. Augustin. Quid sibi vult quod ad titulum Psalmi 55. adhuc pertinet, quia tenuerunt eum Allophyli in Geth? Geth ciuitas quædam erat

C A P. XXVII.
Et ait dauid in corde suo; aliquando † incidam vna die in manu Saul. Nonne melius est vt † fugiam, & saluer in terra philistinorum & desperet Saul, cessetq; me quærare in cunctis finib; Israel? Fugiamus ergo manus eius. Et surrexit dauid, & abiit ipse & sexcenti viri cū eo

erat Allophylo- rum, id est, alienigenarum, vtiq; populi longè à sanctis. Ex eo enim quod alienigenæ, non vtiq; appropinquant sanctis, sed longè sunt à sanctis, &c. Inuenimus quidem

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XXVII.

Et ait Dauid. Hic post multam persecutionem (vt patet ex prædictis) describitur exulatio Dauid extra terram Israel. Et primò describitur ipse Dauid egressus. secundò habitationis locus, ibi: Dixit autem Dauid. tertio viuendi modus ibi: Et ascendit Dauid. Circa vnum dicitur. Et ait, &c. id est, diligenter & deliberatè considerauit. Aliquando. Non dixit hoc Dauid, eò quòd timeret occidi à Saul in propria persona, cum sciret certitudinaliter ex diuino promisso se ipsum Saulem regnaturū. Sed quia timebat, ne sic accideret, quòd oporteret

oporteret cum pugnare cum Saule, quod horrebat Dauid propter mortē suorum, et aliorum qui erant cum Saule. Præterea non debet Deū tentare, omitendo scienter ea quæ erant ad conseruationem vitæ propriæ & suorum, cuiusmodi erat talis exitus. vnde subditur. Et desperet Saul. scilicet à mea captione. Cessetque. Quia non poterat cum persequi in terra aliena. præterea Saul in terra Israel multos persequebatur, imponendo eis quòd receptarent Dauid & viros eius, quorum damnis & persecutionibus Dauid debebat præcauere. Er surrexit, &c. Achis. Iste enim erat inimicus Saul, eò quòd Saul frequenter debellauerat Philistæos: & ideo libentius recepit Dauid, eò quòd Saul reputabat eum inimicum.

1 Et

MORALITER.

Et ait Dauid. per Dauid qui dimisit Iudæam & abiit ad Gen

tilium terram, significatum fuit q, Christus per Dauid figuratus relicturus erat Iudæam propter obstinationem suā, & Tom. 2. Q 3 ad

A dem ipsum David peregrinatum esse apud Allophylos cum quaereretur a Saule, & fuit in ista ciuitate, & apud regem ciuitatis huius, sed ibi retentum esse non legitimus. Ergo David nostrum dominum Iesum Christum natum ex femine illius Dauid, non solum tenuerunt, sed & tenent adhuc Allophyli in Geth. Geth indicat torcular. Tenetur autem in torculari corpus Christi, id est, ecclesia eius. Quid est in torculari? In pressuris. Sed in torculari fructuosa pressura est.

lib. detrad.
Hebr.

B a Agebant prædas de Gessuri, & de Gerzi, &c. Hicronymus. Hi pagi non erant sub potestate Achis, habitati in terra antiquitus dicuntur, quia quieti & securi habitati fuerant, & nullius hostis depredationes perpeffi.

17. de locis
Hebr.

Idem. Gessuri est regio alienigenarum in Syria.

CAP.

culis tuis, detur mihi locus in vna urbium regionis huius, vt habitem ibi. Cur enim manet seruus tuus in ciuitate regis tecum? Dedit itaque ei Achis in die illa Siceleg. Propter quam causam facta est Siceleg regum Iuda vsque in diem hanc. Fuit autem **C** numerus dierum quibus habitauit David in regione

a ¶ Non illum à quo vix euasit, sed filium eius qui ipsam dilexit propter famam virtutis.

ad Achis filium Machoch regem Geth. Et habitauit David cum Achis in Geth, ipse & viri eius vir & domus eius David & duæ vxores eius: Achinoam Iezrahelites, & Abigail vxor Nabal Carmelitis. Et nuntiatum est Saul, quòd fugisset David in Geth, & non addidit vltra quaerere eum. Dixit autem David ad Achis. Si inueni gratiam in oculis tuis,

Philisthinorum quatuor mensium. Et ascendit David & viri eius, & agebant prædas de

a ¶ Hi pagi non erant sub potestate Achis.

Gessuri & de Gerzi & de Amalecitis: Hie-

a ¶ Secure. scilicet quiete, quia non erat qui depredaretur.

nim pagi habitabantur in terra antiquitus, euntibus Sur vsque ad terram Aegypti. Et percutiebat David omnem terram illorum,

a ¶ Ne accusarent apud Achis.

nec relinquebat viuentem virum & mulierem. Tollensque oues & boues, & asinos, & camelos, & vestes reuertebatur & veniebat ad Achis. Dicebat autem ei Achis: In quem

irruisti hodie? Respondebat David: Contra meridiem Iudæ, & contra meridiem Ierameel, & contra meridiem Ceni. Virum & mu-

a ¶ Fingens gentem suam se habere exosam.

lierem non viuificabat David, nec adducebat in Geth, dicens: Ne fortè loquantur aduersum nos, hæc fecit David. Et hoc erat decretum illi omnibus diebus quibus habitauit in regione Philisthinorum. Credidit ergo Achis David, dicens: Multa enim mala operatus est contra populum suum Israël. Erit igitur mihi seruus sempiternus.

a ¶ Id eil non viuere permittebat.

6 Respondebat David. illæ enim terræ de quibus prædas accipiebat, licet essent versus illam partem, non tamen erant de filiis Israel. videtur tamen quòd David per hoc non excusetur à mendacio, quia tali modo loquendi utebatur vt Achis crederet ipsum filios Israel depredasse. vt patet ex sequentibus. istud tamen mendacium erat officiosum, scilicet pro salute sui & suorum, à quo non oportet David excusari, quia multa peiora fecit. nec ipse David peccauit prædictos infideles interficiendo: quia manebant infra terminos terre promissionis, quorum habitatores fuerunt à domino condemnati ad mortem, vt dictum est supra frequenter in libro Iosue & Deut. & Num. propter quod filij Israel poterant eos licite occidere habita opportunitate, & bona eorum occupare nisi per inducias ad tempus politas impedirentur: quæ seruandæ sunt de iure naturali quamdiu durant. licet enim filij Israel non possent cum illis fœdera perpetua contrahere: poterant tamen ex aliqua causa rationabili inducias seu pacta ad tempus cum ipsis inire, vt dictum fuit supra, Iosue 21. in fine.

7 Erit igitur mi. Credebat enim eum tot mala fecisse filijs Israel, quòd de cætero non posset cum eis reconciliari, & sic esset coactus ipsi Achis fideliter seruire.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et habitauit, &c. Hoc fuit tantum ad horam, quia habuit alium locum assignatum, vt postea dicitur.

2 Dixit autem. Hic consequenter agitur de loco ipsi David assignato, quem petiuit David extra ciuitatem regiam, vt liberius ire posset cum suis viris ad depredandum infideles. vnde cum suis posset viuere. Et patet litera vsque ibi.

Diorum acceptio varia.

3 Fuit autem numerus. In Hebræo habetur Dies & 4. menses & per dies secundum aliquos Hebræos intelligitur annus vel anni. secundum verò Rab. Sa. intelliguntur tantum duo dies naturales. vtroque enim modo in vet. test. inuenitur hoc nomen dies in plurali acceptum, scilicet pro duobus diebus naturalibus, & pro anno vel annis indeterminate. Quod autem hic accipiat secundum modo, magis videtur ex hoc quod dicitur infra 29. quod dixit Achis de mora David cum ipso: Est apud me multis diebus vel annis.

4 Et ascendit. Hic describitur viuendi modus, scilicet de prædis infidelium circumadiacentium.

5 Nec relinquebat. ne accusarent eum apud Achis: licet enim non essent de Philistinis, tamen aliqui eorum poterant esse sub eorum tributio, vel habere aliqua pacta seu conuentiones cum eis. propter quod Achis potuisset contra David prouocari.

Re-

MORALITER.

† ad Gentiles transiturus per fidem & deuotionem. propter quod Paulus & Barnabas constanter dixerunt Iudæis Act. 14. g. Vobis oportebat primum loqui verbum Dei, sed quoniam repellitis illud, et indignos vos iudicatis æterna vitæ, ecce conuertimur ad gentes: sic enim præcepit nobis Deus. Per hoc autem quòd David

uid agebat prædas de gentibus circumstantibus & neminem viuificabat, significatum fuit quòd Christus per prædicationem apostolorum occidebat errores Gentilium, & illos sibi per fidem charitate formatam incorporabat. sic enim dictum fuit Petro Act. 10. b. Surge Petre, occid. & man. quod intelligitur de conuersione Cornelij & amicorum eius ad fidem Christi per prædicationem beati Petri.

MORAL.

C A P. XXVIII.

A a Samuel autem. Rab. Samuel superius mortuus legitur :

sed causa resurrectionis eius repetitur ad damnationem Saulis, qui relicto Deo contra legem pythonom consulebat.

b Et Saul abstulit magos, &c.

B Iustinus. Sustulit ventriloquas ut ea ratione Deum sibi reconciliaret, quo sententiam abrogaret quæ Saulum regno abdicauerat. Non ille quidem ventriloquarum impietatem odio persequens, sed regnum amans. Et quia non admisit Deus intentionem eius, cum defecit,

a custodem capitis mei ponam te cunctis diebus. † Samuel autem mortuus est, planxitque eum omnis Israël, & sepelierunt eum in

a † Superius dicitur sepultus in domo sua. i. in familia & in cognatione sua.

b Ramatha vrbe sua. Et Saul abstulit magos & ariolos de terra, & interfecit eos qui pythones habebant in ventre. Congregatique sunt Philisthiim, & venerunt & castrametati sunt in Sunam. Congregauit autem & Saul vniuersum Israël, & venit in Gelboe, & vidit Saul castra Philisthijm & timuit, & expauit cor eius nimis.

c † Consuluitque dominum, & non respondit ei, neque per sacerdotes, neque per somnia, neque per prophetas. Dixitque Saul

ruit, vt egeret eis quas non bona intentione sustulerat.

D * Hebraei. Saul ea causa sustulit ariolos, quod illi praedicerent, eius familiam euertendam esse, & regnum transferendum esse ad Dauidem.

c Consuluitque dom.

Rab. Sicut Hebraei tradunt ieiunando & orando à Deo petebatur oraculum: & Deus illis per somnia reuelabat futura,

quod Saul fecisse non legitur.

d Neque per sacerdotes: in quo scriptum erat doctrina & veritas.

e Quærite

Neque per somnia, neque per ephod, scilicet quod sacerdos gerebat in peccatore: in quo scriptum erat doctrina & veritas.

f Saul.

† supra 14. f.

g Quærite

Neque per vim. id est, doctrinam, neque per ephod, scilicet quod sacerdos gerebat in peccatore: in quo scriptum erat doctrina & veritas.

h Quærite

Neque per vim. id est, doctrinam, neque per ephod, scilicet quod sacerdos gerebat in peccatore: in quo scriptum erat doctrina & veritas.

i Quærite

Neque per vim. id est, doctrinam, neque per ephod, scilicet quod sacerdos gerebat in peccatore: in quo scriptum erat doctrina & veritas.

k Quærite

Neque per vim. id est, doctrinam, neque per ephod, scilicet quod sacerdos gerebat in peccatore: in quo scriptum erat doctrina & veritas.

l Quærite

Neque per vim. id est, doctrinam, neque per ephod, scilicet quod sacerdos gerebat in peccatore: in quo scriptum erat doctrina & veritas.

m Quærite

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. XXVIII.

F Actum est. Hæc est vltima pars principalis huius libri primi: in qua describitur Saulis mors & consummatio per bellum contra Philisthaeos. primò igitur describitur helli apparatus. secundo Dauid recessus cap. 29. tertio Saulis occubitus c. 31. Circa primum sciendum, quod propter magnitudinem apparatus in Philisthinorum exercitu Saul territus consuluit Pythoniſſam. Circa quod primò describitur consultationis occasio. secundo ipsa consultatio, ibi: Dixitque Saul. tertio data responsio. ibi: Dixit autem Samuel. quartò Saulis desolatio, ibi: Staturumque Saul cecidit. Circa primum dicitur.

1 Congregauerunt Philisthijm. in multitudine magna & valida.

2 Dixitque. quia multa confidebat de probitate Dauid & eius fidelitate. Dixitque Dauid ad Achis, &c.

3 Nunc sci. scilicet, pro te contra inimicos tuos, vt dicit. hic glo. interlinearis. Sed videtur quod in hoc Dauid peccauerit. quia si intendebat hoc facere, intendebat pugnare contra fideles pro infidelibus, quod est illicitum. Aut si non intendebat hoc, sed magis contrarium, scilicet, iuuare filios Israel contra Philisthaeos, sicut opinati fuerunt sa traps, vt habetur se. cap. sic fuit falsus & proditor intendens nocere ei quem promittebat adiuuare. Dicendum quod Dauid intendebat defendere ipsum Achis, cui tenebatur ex beneficijs receptis, quia Achis ipsum benignè receperat: & sic eum securum fecerat à persecutione Saulis; vt patet ex prædictis. nec peccasset hoc faciendo duplici ratione.

4 Vna accipitur ex parte Achis, scilicet si habebat iustum bellum contra Saul, quod potuit esse, si Saul qui erat arreptitius à demone aliqua pacta fregerat seu iuramenta cum Philisthaeis inita, quia talia sunt seruanda. vnde & Sedechias. 2. Paral. 36. arguitur. eò quod fregerat iuramentum quod fecerat Nabuchodonosor. Quamuis autem filii Israel non possent facere cum Philisthaeis fœdera perpetua, eò quod habitabant in terra sibi promissa: tamen ex causa rationabili poterant facere inducias ad tempus, & iuramento firmare vt patet ex prædictis.

5 Alia ratio accipitur ex parte ipsius Dauid, qui habebat ius in regno Israel: & ideo poterat illud acquirere virtute armorum facultate occurrente:

currente: & in tali bello iusto poterat licitè vti Philisthinorum confortatione & auxilio. Cogitabat enim probabiliter quod si Philisthaei haberent victoriam, Achis ei amicus & fauorabilis cum iuuaret ad possidendum regnum. quia habita victoria Philisthaei illud regnum nõ possederunt, sed in terram suam reuersi fuerunt: & Isboseth filius Saul successit in regno, vt habetur infra 2. l. b. 2. cap. Ex dictis patet argumentum factum ad contrarium.

6 Samuel autem. Licet mors eius supra descripta fuerit 25. cap. tamen hic repetitur, quia erat excitandus de proximo ad denuntiandum Saulis casum.

7 Et Saul. Istud ponitur hic ad declarationem sui facinoris, quia quod destruxerat quasi zelo legis iterum requisit. Dicunt tamen aliqui quod eos interfecit, eò quod vaticinabantur Dauid regnaturum post eum.

8 Et inter. Hoc non est in Hebræo, nec est de textu: sed primò videtur per modum glossæ appositum, postea per scriptores textui insertum. sequitur.

9 Consuluitque dom. &c. quia eos occiderat, excepto Abiathar qui erat cum Dauid.

10 Neque per. Dicunt hic aliqui, quia in tali requisitione debebat ieiunia & orationes præcedere, quod non fecit Saul.

11 Neque per prophetas. isti fuerant discipuli Samuelis.

12 Dixitque. Descripta occasione consulendi Pythoniſſam, scilicet timore Saulis de apparatu Philisthinorum & negatione diuini responsi, hic consequenter describitur Pythoniſſæ consultatio. Ad intellectum tñ sequentium queritur, vtum in tali suscitatione apparuit ipse Samuel vel malignus spiritus in eius specie. Et arguitur primò quod fuerit ipse Samuel: quia scriptura hic de ipso loquitur tanquam de persona ipsius, nominans ipsum pluries proprio nomine. & ideo videretur falsitatem prætereundere nisi ipse fuisset. Item magna irreuerentia facta fuisset sancto, si malignus spiritus toties in scriptura sacra nominatus fuisset nomine ipsius. Itè Eccles. 46. dicitur de ipso. Et post hoc dormiuit, & notum fecit regi, & ostendit illi finem vitæ suæ, &c. Itè dicit certitudinaliter verum de futuris contingentibus, s. de morte Saul & filiorum eius, & de debellatione sui exercitus. & videtur fuisse verus propheta Samuel, & non malignus spiritus, qui est mendax & pater

Questio de Samuelis suscitatione.

M O R A L I T E R.

† Vidit Saul. quæsierat enim mortem Dauid cum magna solitudine & labore, cuius tamen innocentiam pluries probauerat: & quoniam ipsum pluries terruerat iniuste: ideo dominus terrorem ab aduersarijs suis immisit sibi iuste. Sap. 11. c. Per quæ peccat quis, per hæc & torquetur. vnde & subditur.

8 Consuluitque dom. Responsio per somnia est interior, & iò significat consolationem interiorē à Deo datā, quæ negata est Sauli, & iuste, vt patet ex dictis. Responsio per sacerdotes si-

tes signat effectum orationis ecclesie, quam non habent homines obstinati contra innocentes, qualis erat Saul. & ideo non habuit in sum per sacerdotes, nec eis consimiles. Ratio verò per prophetas signat consilium bonorum & prudentium, pp quod prophetae videntes antiquitus appellabantur. 1. Reg. 9. b. Qui hodie dicitur propheta, olim appellabatur videns. Hoc autem responsum obstinati non querunt, nec ei acquiescunt, sed querunt responsum à Pythoniſſa: per quam significantur mali homines artibus prohibitis vtentes, vel quia in malis obstinati in stinctus diaboli profectuantur.

† Heb. 17. ad. Heb.

A Querite mihi. * Hieron. Quamuis legatur erasisse magos & hariolos de terra, hanc tñ mulierem Hebræi matrem fuisse Abner filij Ner autumat: & propter eundē Abner, ne perimeret eū ceteris pythomissis, abscōsā & reseruatā fuisse.

B Magos. Magi vtunt sanguine humano, & cōtactu mortuorum in maleficijs

† Leui. 20. d. Deur. 18. b. At 16 c. Matth. 4. a.

& diuinationib⁹. Arioli solis verbis, id est, incantationibus diuinant. Pythius dicitur Apollo harum artium cultor a quo Pythomissē, i diuini. hes Saul quasi zelo le

B psonis laqueū. a. quare das operam vt imponas laqueū tibi quo interficiar? t mori facias me? Aug. lib. 2. quæst. 3. ad Simplic. Incher. & Rabbanus.

gus deleuit, quia, vt aiunt, a demonibus coacti Dauid regem esse futurum p̄. rēconabantur.

C Lem susc. Aug. ad Simplicianum. Quæris utrū potuerit

† Qui dicuntur fuisse discipuli Samuelis cum quibus Saul prophetauit.

a feruis suis; † Querite mihi mulierē habētē pythone, & vadā ad eā, & sciscitabor per illā. Et dixerūt serui eius ad eū; Est mulier habens pythone in Endor. Mutauit ergo habitū suū, vestitusq; est alijs vestimētis, & abiit ipse & duo viri cū eo, venerūtq; ad mulierē nocte, & ait illi; Diuina mihi in pythone; & † fuscita mihi quē dixerō tibi. Et ait mulier ad eū; Ecce tu nosti quanta fecerit Saul, & quomodo ceraserit magos & ariolos de terra. Quare ergo † insidiaris animæ meæ vt † occidar? Et iurauit ei Saul in dño, dicēs; Viuit dñs q̄ nō eueniet tibi † quicquā mali propter hanc rē. Dixitq; ei mulier. Quē fuscitabo

malignus spūs excitare aīam iusti, vt videret & loqueretur cū Saul? Nonne & magis mirandū est, q̄ sathanas dñm assumpsit & cōstituit supra pinnā tēpli? Quolibet enim fecerit, factū est Nisi quis dicat, faciliore diabolo fuisse licetiā ad dñm viuū vnde voluit assumendū, & vbi voluit ad cōstituendū quā ad Samue

lē spiritū excitandū Si autē hoc nō cōturbat: quia voluit dñs & permittit nulla diminutione suæ potestatis & diuinitatis id fieri, sicut à Iudæis se crucifigi & interfici passus est: non est absurdum credere aliqua dispēfatione permittū fuisse, vt nō dñante magica arte vel potētia, sed dispēfatione occulta, q̄ Pythomissā & Saulē latebat, se oñderet spiri-

NICOLAUS DE LYRA.

pater mendaciū, vt habetur Ioan. viii. f. In contrarium arguitur per glossam quā habetur Esa. xxix. quā dicit sic; Pythomissa non suscitauit Samuelem, sed euocauit demonem. Item Deus nolbat respondere Sauli per prophetas viuos, vt patet ex p̄dictis: & multo minus per mortuos, vt videtur. Itē, ille qui apparuit dixit Sauli: Cras mecum eris. cum igitur Saul esset reprobatus, & igne gehennæ cruciandus, videtur quod ille qui sibi apparuit malignus spiritus fuerit eidem igni deputatus. Item ille qui apparuit permisit se adorari à Saule, quod non permisisset sanctus Samuel cū solus Deus sit adorandus, & ideo videtur quod fuerit malignus spiritus talis honoris cupidus. Item si fuit Samuel, aut apparuit diuina virtute, vel magica. Non primo modo, quia sic Deus multum fauisset arti magicæ faciens apparere Samuelem ad invocationem Pythomissæ, quod omnino videtur falsum & irrationabile. Nec secundo modo, quia ars magica nullam virtutem habet de se, sed demones per aliqua pacta cum magis inita voluntariè apparent vel aliqua faciunt, vt homines teneant in errore. Si igitur Samuel virtute magica apparuit, hoc fuit quia demon ipsum adduxit. Tunc quiritur aut fuit adductus voluntariè & sic demoni cōsensit & in malo actus, quod est inconueniens, cū esset in parte sanctorum. Aut coactus per demonem & hoc videt inconueniens, quia demones super sanctos defunctos nullā habent potestātē.

Responsio, ad quæstionem istam respondet Aug. in epistola ad Felicianum, cuius responsio ponitur in glo. super locum istum & tangit ibi duplicem opinionem vel dicendi modum. Primus est quod fuerit anima Samuelis ipsi Sauli apparens. & hoc secundum ipsum potuit esse dupliciter. Vno modo per demonem eam ad hoc adducentem, tamen ex permissione diuina ex aliqua ratione nobis occulta. Sicut Christus permisit se à diabolo assumi & super pinnaculum templi portari & super montem excelsum collocari, vt habetur Matth. 4 & ideo nullum inconueniens videtur, quod talia permittus fuerit facere in anima Samuelis, quæ longè incomparabiliter minor fuit ipso Christo, & aliquam figuram facere seu ostendere per quam appareret Sauli quasi in proprio corpore & habitu, ut litera præter dit. Alio modo, quod ista apparitio non fuerit aliquantulum arte magica seu potestate diabolica ad hoc permittis, sed diuina virtute hoc faciēte ex sua dispositione quæ Pythomissam & demonem latebat, vt Sauli propter sua demerita sententia diuina super eum futura de proximo per Samuelem denuntiaretur. sicut per ipsum viuentem reprobatio à regno sibi fuerat ante denuntiata, sicut dictum fuit supra 15. Alium verò modum dicendi ponit Aug. in ea epistola, quod nō fuerit Samuel, sed malignus spiritus apparens in eius effigie. Dicit enim Apostolus 2. Cor. 11. quod ipse sathanas transfiguratur se in angelū lucis, & multo fortius ut videt potuit se transformare in similitudinē Samuelis tñ Deo hoc permittēte in vtraque transfiguratione, sine qua nihil potest facere. Adducit etiā ad hoc aliquas rōnes tactas in arguendo pro parte ista, & ad hoc videtur magis declinare agens de præstigijs demonū, vt habetur in decretis 26. q. 5. c. nec mirum. Dicendum igitur, q̄ si decretū allegatū habeatur pro determinatione ecclesie, tenēda est ista pars determinatē. Si autē nō sit determinatio ecclesie, vt probabiliter videtur, tñ quia Aug. cuius est decretū vtrumq; modū dicēdi ponit vt probabile & rationabile in epistola ad Simplicianum, tñ quia post compilationem decretorum expositores sacre scripturæ p̄dictos modos recitauerunt & scripserunt tanquam probabiles & rationabiles, quod non fecissent si vnus dicendi modus esset ab ecclesia determinatus, nisi forsitan ex ignorantia huius determinationis, qd non videt eis imputandum, & ideo si illud decretū non sit determinatio ecclesie, videt (absq; tamē assertionē) q̄ probabilior sit modus dicēdi, quod anima Samuelis virtute diuina & eius dispensatione apparuerit modo prædicto ad annuntiandum Sauli diuinam sententiam, quia huic dicto magis videtur concordare tex. Bibliorum hic & in Ecclesiastico, vt supra alleg. est pro ista parte. Ad hoc etiam faciunt rationes supra inducē. hoc etiam di-

etiam tenent omnes H. br. doct. Istud etiam dictum videtur concordare ei quod habetur in libr. Num. in casu quantum ad aliquid simile. Dicitur enim ibi. 22. c. & 23. quod Balaam magus & ariolus quater quasit responsum demonis in domo sua, & bis cum Balac, & tunc secundum oēs doctō. catholicos, demon virtute diuina fuit prohibitus dare ei responsum, & angelus bonus dedit sibi responsum suæ voluntati cōtrariū. Nec Deus in hoc vel angelus bonus mago vel magicæ arti fauebat, sed magis effectū artis magicæ impeditabat. Sic videtur in proposito rōnabiliter posse dici, q̄ demon fuit prohibitus ad vocationem Pythomissæ venire. Ad hoc enim illa ars ordinat, vt ab omnibus teneatur. & patet per glo. Esa. superius allegatā, q̄ diuina virtute & voluntate apparuit Samuel annūtians Sauli cōtrariū voluntati suæ. Tenendo igitur modū istum, ad ea quæ obiciuntur in cōtrariū potest responderi. Ad primū dicendū, q̄ Pythomissa nō suscitauit Samuelem, sed illū Deus apparere fecit, vt dictū est, sed ipsa vocauit demonē, qui tñ fuit prohibitus venire, vt dictū est, & sic illa glo. nō est huic mō dicendi cōtraria, quāuis nō sit magna autoritatis, cū sit quæda glo. magistralis. Ad secundū, dicendum q̄ non fuit sine causa q̄ Deus magis respondit Sauli per Samuelem iam defunctum, quā per prophetam viuum, vt patet ex supradictis. Ad tertium dicendum, quod Samuel permisit se adorari adoratione diuina. nec hoc fuit malum, sicut & Dauid permisit se adorari à Nathan propheta vt habetur 3. Reg. 1. Ad quartum dicendum, quod Samuel dixit Sauli ipsum fore secum in crastino, id est, in statu defunctorum, nec plus sonat autoritas, quia si sonaret statum sanctorum, eadem ratione adduceretur ad oppositum, quia dixit Sauli; Cras tu & filij tui eritis mecum. Ionathas autem ibidem interfectus erat valde bonus vir & perfectus, vt patet ex supradictis in pluribus locis, propter quod tenendum est quod receptus fuit in parte sanctorum. & ideo si ex Saule arguitur apparuisse demonem, eadem ratione ex Ionatha arguitur ipsum fuisse Samuelem. Ad quintum dicendum, quod Samuel fuit adductus virtute diuina, non in fauorem artis magicæ, sed magis in impedimentum, vt patet ex dictis in questione. Verum quia Aug. videtur magis declinare ad alium dicendi modum, vt dictum est, ideo similiter soluenda sunt argumenta in contrarium facta. Ad primum dicendum, quod rerum similitudines in sacra scriptura frequenter nominantur nominibus rerum, vt patet Gen. 41. a. vbi dicitur, quod Pharaon vidit septem spicas & septem boues, & tamen certum est quod non vidit nisi earum similitudines. Et eodem modo sicut dicit Aug. effigies Samuelis per demonem representata hic vocatur nomine ipsius secundum istum dicendi modum. Nec ex hoc scriptura inducit aliquid falsum, sicut nec Gen. 41. vbi similitudines bouum vocat boues, sed dat studiosis occasionem quærendi sanum intellectū ex circūstantiis facti & aliis locis scripturæ. Nec propter hoc facta est irreuerētia sancto, quia talis denominatio est æquiuoca, vt patet. Et eodē modo soluitur illud, qd inducū fuit de Ecclesiastico. Ad aliud dicendum, q̄ non est inconueniens demones prædicere veraciter aliqua futura contingentiā, quæ habet per reuelationem à sanctis angelis secundum diuinam ordinationē nobis occultā, & aliquando coguntur ad hoc, sicut patet in multis locis, & potest dici, q̄ sic fuit in proposito, ad denūtiandū sententiā diuinā ipsi Sauli, eo quod non erat dignus q̄ sibi responderetur per angelos sanctos vel prophetas. His dictis reuertamur ad litteram exponendam de consultatione Pythomissæ. vbi primò ponitur eius inquisitio, eum dicitur.

- 1 Querite. Dicitur Hebræi, q̄ hoc dixit Saul duobus sibi familiaribus & secretis. s. Abner & Amase. secundò ad eā peruētiō, eū dicit.
- 2 Mutauit. s. ne ab ea cognosceretur, quia tunc non fuisset ausa suā artem exercere. Item quia Saul volebat alios latere, quod consuleret Pythomissam. & propter istas duas causas subd. tur.
- 3 Vene. ad mu. vt eius negotium esset occultum. Tertio ponitur eius consultatio, cum dicitur.
- 4 Diuina. Illa autem timente hoc facere Saul eam affectuauit etiā iura-

spiritu sancti aspectibus regis diuina eum sententia percussurus. Vel non vere spiritus Samuelis a requie sua excitatus est, sed aliquod phantasma, & illusio imaginaria diaboli machinationibus facta, quae propheta Samuel appellatur, sicut solent imagines rerum suarum nominibus appellari, sicut pictura Cicero-

super arcam testamenti de metallo facti magnae rei significandae gratia cherubin vocabantur, cum sint caelestes virtutes, quae cherubin dicuntur. Dum etiam quis videt somnium, non dicit imaginem videri Augustini, sed videri Augustinum, cum eo tempore quando aliquid tale vidit, ignoraret Augustinum. Pharaon quoque spicas se vidisse dixit in somnis, & boues, non spicarum, aut bouum imagines. Forte ergo apparuit imago Samuelis per ficta machinamenta eius, qui transfiguratur se in angelum lucis. Si autem mouet quomodo a malo ligno spiritu vera Sauli praedicta sunt? Potest & illud videri mirum, quod daemones agnouerunt Christum, quem Iudei non agnoscebant. Cum enim vult Deus, etiam infirmos spiritus aliqua vera cognoscere teporalia duntaxat ad istam mortalitatem pertinentia, facile est nec incongruum, ut omnipotens & iustus (ad eorum poenam quibus ista praedicuntur, ut malum quod imminet antequam veniat patiat) occulto apparatu videlicet mysteriorum suorum talibus spiritibus aliquid diuinationis impertiat, ut quod audiunt ab angelis praenuntiant hominibus. Tantum autem audiunt quantum omnium moderator dominus iubet, vel finit, unde etiam spiritus Pythonicus in Actibus Apostolorum Paulo attestatur, & euangelistam esse conatur. Miscent tamen fallacias, & verum non docendi, sed decipiendi fine pronuntiant. Hinc forte illa imago dixit secum Saul futurum, quod est falsum. Inter bonos. n. & malos post mortem chaos magni firmatum est. Vel propterea dixit, *meum eris*, ut ad parem conditionem mortis referatur, quod uterque homo fuerit, & mori potuerit, iam mortuus morte viuo praenuntiauit.

PROBLEMA

DE VERO SAMUELE EXCITATO.

*IVSTINVS MARTYR. Manere post mortem animas declarauit vobis exemplo Samuelis, cuius anima iubente Saule, fuit euocata per sagam ventriloquam.

*IOSEPHVS. Iussit Saul Pythonissae, ut ei animam Samuelis euocaret. Illa nesciens quis Samuel esset, eum ex inferno euocabat. Cuique apparuisset, videns mulier virum sanctum, & Deo locibilem, conturbata est, &c. significans se senem iam gloriosum, & sacerdotali pallio vidisse circumamictum, ex quibus agnouit rex hunc Samuel esse, & procidens in terram, salutauit, & adorauit. Anima vero Samuelis inquirente, cur eam conuenisset, Saul ingemiscebat, propterea (inquiens) ad te, qui

qui mihi semper prospexisti, confugi, &c.

*THEODORETVS. Ego leges librum Paralipomenon, inueni: Quod interrogauit Saul in ventriloqua, ut exquireret. Et respondet ei Samuel propheta. Hinc est ergo perspicuum, quod ipse Deus vniuersorum, efformata ut voluit specie Samuelis, protulit sententiam, cum hoc facere non potuisset ventriloqua, sed Deus, & minime protulit sententiam per aduersarios, &c. Deinde commisso praelio, Saul fuit interfectus. Vera ergo fuit praedictio, fuit enim diuina, ut pote, quae per Samuelen, ut arbitror, facta fuerit.

*PROCOPIVS. Nonnulli dicunt reuera quidem Samuelen apparuisse, sed Deo hanc animam reuocante, non faga. Scriptura enim tantum dicit, hanc vidisse Samuelen, non autem reuocasse.

*HIERONYMVS. Plerique putant Saulem signum accepisse de terra, & de profundo inferni, quando Samuelen per incantationes, & artes magicas visus est suscitasse.

*AMBROSIVS. Sancta Maria plena Spiritu sancto prophetauit, & Eliseus mortuus cadaver hominis tactu sui corporis suscitauit, & Samuel post mortem, secundum scripturae testimonium, (Ecclesiast. 46. & 1. Reg. 28) futura non tacuit.

*AVGVSTINVS. Queris, utrum spiritus immundus, qui erat in pythonissa, potuerit agere, ut Samuel a Saule videret, & loqueretur cum eo. Sed multo maioris miraculi est, quod ipse Satanus potuit loqui cum Deo, & petere ad tentandum Iob, & ipsos Apostolos, &c. Quod si licuerit maligno spiritui excitare animam iusti, & tanquam de abditis mortuorum receptaculis reuocare, nonne magis mirandum est, quod Satanas ipsum dominum assumpsit, & constituit super pinnaculum templi? Si illud nos non perturbat, quod dominus voluit atque permisit, a Iudaeis facta diaboli facientibus, se teneri, illudi, crucifigi, interfici, non est absurdum credere, ex dispensatione permissum fuisse, ut Deo obtemperans, consentiret spiritus prophetae sancti, se ostendi aspectibus regis, diuina cum sententia percussurus.

*BEDA. Caeremoniae legales id ipsum, nunc frustra celebratae significant, quod olim Deo iubente instabant, quomodo Samuel mortuus, sed impia arte suscitatus id ipsum de regni mutatione, quod & viuis antea praedicebat.

QVOD NON VERVS SAMVEL, SED DIABOLICVM SPECTRVM APPARVERIT.

*IVSTINVS. Omnia, quae a ventriloqua facta sunt, facta sunt opera daemone, qui sic perstrinxit spectantium oculos, vt

D
Quaest. 62.
Iuxta edit.
septuaginta.

Com. in hunc loc.
E
† 26. q. 2. c. illud. & 5. q. c. nec mirum. circa mediu. In c. 7. l. 2.

In c. 1. Luc.
† inimicum.

Li. 2. ad Simplicianum, q. 3.

F
Iob. 1.
Luc. 22.
Matth. 4.

Libr. 4. allegorice expol. in Sam. cap. 7.

Quaest. 52. ad orthod.

NICOLAUS DE LYRA.

uramento. & tunc illa consensit dicens: Quem suscitabo.

Cum autem vi. secundum veritatem, iuxta primum modum dicti superius positum, vel daemone in effigie Samuelis iuxta secundum.

Excla. pra timore Saulis, quem tunc sciuit esse praesentem. Si autem ueratur quomodo sciuit? Respondent Hebraei communiter, quod hoc uerit, quia quando alius a rege petebat aliquem suscitari per artem Pythonicam, primo apparebat ex parte pedum, quando autem rex hoc faciebat, primo apparebat ex parte capitis propter reuerentiam regis. Alii dicunt, & videtur uerius, quod ille, qui apparuit hoc sibi dixit.

Deos vidi, id est, homines diuinos, ut dicunt Hebraei, dicentes, quod non fuerunt, scilicet, Samuel & Moses. Cuius rationem assignant, quia Samuel timuit vocari ad diuinum iudicium, ideo adduxit secum Mosen, et esset sibi testis, quod legem integraliter obseruasset. Sed hoc videtur fictum, quia propheta Samuel ante tempus iudicii sciebat Christum venturum. Videtur etiam textui contrarium, quia statim subditur.

Qualis est for. in singulari, & ita est in Hebraeo, & ideo dicendum, quod solus Samuel apparuit. Et ponitur hic deus in plurali pro Deum, sicut

sicut Exod. 32. Isti sunt dii tui Israel. & tamen erat ibi tantum unum idolum.

5 Et intellexit, secundum ueritatem, vel secundum apparentiam, secundum duos modos supra dictos, & ita intelligatur istud nomen hic, & in alijs. Fuit enim Saul in sepultura Samuelis, prout dictum fuit supra 15. c. & vidit eum sepeliri in habitu suo sicut religiosum, quia primo congregauit homines religiose uiuentes sub ipso, ut patet ex superioribus, & ideo ex figura, & aetate, & habitu sibi relatis per Pythonissam Saul coniecturauit, quod esset Samuel, patet etiam ex hoc, quod licet Saul audiret uerba Samuelis, non tamen eum uidit, nec alii, qui erant cum eo, sed solum Pythonissa. Dicunt et Hebraei, quod solus Saul audiuit uerba Samuelis cum eo loquentis. Et hoc satis videtur ex circumstantia literae. Tum quia mulier illa rogauit eum comedere, tum quia nec ipsa, nec illi, qui erant cum eo suaserunt sibi absentare se a periculo, vel a praelio futuro, ubi erat moriturus, videtur tamen probabiliter, quod hoc fecissent si uerba Samuelis audissent. Cetera patent ex dictis.

6 Et ait Saul. Hic consequenter ponitur Samuelis responsio. Et patet littera ex praedictis usque ibi.

A vt sibi viderentur Samuelem videre, qui non erat. Verborū quidem veritas a Deo profecta est, qui demoni concessit in figura Samuelis apparere, & futurum reuelare.

Vbi supra.

* THEODORETUS. Existimo mulieres necromanticas ne quamlibet quidem reduce re animam, tantum abest, vt tanti prophetae. Est enim perspicuum, quod in aliquo alio loco degunt animae, expectantes resurrectionem corporū. Est ergo impium credere ventriloquam habere tantam vim.

* PROCOPIUS. Impium est dicere daemones incantamentis curiosorum, in animas potestatem habere, in quas quo ad homines vixerunt, potestatem nullam habuerunt. Igitur vel spiritus impostor formam Samuelis simulat, vel angelus Dei formā Samuelis assūpsit, domino sententiam per contrarium efferente.

Com. in c. 13. Ezech.

* HIERONYMUS. Quomodo aduersus prophetas pseudo prophetā inspirabantur diabolico spiritu, ita aduersus prophetissas, inspirabantur demoniaco spiritu alia eiusdem sexus. Has dicunt Hebraei maleficis artibus eruditas, per necromantias, & pythicum spiritum, qualis fuit illa, quae visa est suscitasse animā Samuelis.

† pinguem.

* TERTULLIANUS. Ecce hodie Simonis hereticos tanta praesumptio artis extollit, vt

Lib. de anima. cap. 57.

etiam prophetarū animas ab inferis mouere se spodeant. Et credo, quia mēdacio possunt, nec enim pythnico tunc spiritui minus licuit animam Saulis ettingere, post Deum mortuos consulente Saule. Absit alioqui, vt animam cuiuslibet sancti, nedum prophetae, a daemónico credamus extractam, edocti, quod ipse Satanās transfiguretur nedum in hominem lucis, etiam Deum se adscueraturus, &c.

* AVGVSTINVS. Non enim, quia imago Samuelis mortui, Sauli regi vera praenunciavit, propterea talia sacrilegia quibus imago illa praesentata est, minus execranda sunt.

* IDEM. Non hunc esse Samuelem per factum facilius intelligitur, sed diabolus, qui se transfert in angelum lucis, in phantasia Samuelis confederetur, &c.

* B E D A. Si quem mouet quomodo mulier arte daemonica prophetam post mortem inquietare, & suscitare poterit, sciat pro certo, aut falsam tunc vmbrae quarentibus ostendisse diabolus, aut vere Samuel exitit, tantum in his agendis licere diabolo, quantum dominus permiserit.

* THEODORETUS. Nulli dicunt ventriloquam vt re retulisse Samuelem, non nulli autem hoc refellerunt.

¶ Incassatum.

dñs sicut locutus est in manu mea, & scindet regnū tuum de manu tua, & dabit illud proximo tuo Dauid, quia non obedisti voci domini, neq; fecisti irā furoris eius in Amalec. Idcirco, quod pateris, fecit tibi dominus hodie, & dabit dominus etiam Israel tecū in manu philisthijm.

^a Id est, mortui quod verum, vel in requie, quod falsum dicit, vt credi faciat, & secutum reddat.

Cras autem tu, & filij tui mecū eritis, sed & castra Israel tradet dominus in manus Philisthijm. Statimque Saul cecidit porrectus in terrā. Extimuerat enim verba Samuelis, & robur non erat in eo, quia non comederat panem tota die illa.

Ingressa est itaq; mulier illa ad Saul, & vidit. Cōturbatus. n. erat valde. Dixitq; ad eū: Ecce obediuit acilla tua voci tuę, & posui animam meam in manu meā, & audiui sermones quos locutus es ad me.

Nunc igitur audi, & tu vocem ancillę tuę, & ponam coram te buccellam panis, vt comedens conualescas & possis iter agere. Qui renuit, & ait: non comedam. Coegerūt autem eum serui, & mulier. Et tandem audita voce eorum surrexit de terra, & sedit super lectum. Mulier autem illa habebat vitulum pascualem in domo, & festinauit, & occidit eum. Tollensque farinam miscuit eam, & coxit azyma, & posuit ante Saul, & ante seruos eius. Qui cū comedissent, surrexerunt, & ambulauerunt per totā noctē illam.

¶ Incassatum.

6 Et posui. id est, feci opus ad tuam petitionem sub pena mortis prohibitum, quasi dicat ex hoc debes inclinari meae petitioni, secundo es parte sociorum tuorum, cum dicitur.

7 Coegerunt autem. precibus importunis, & sic aliquantulum consolatus eis acquieuit.

8 Mulier autem. In Hebraeo habetur, praesepiatum, id est, in praesepio impinguitum.

9 Tollensque. infundendo aquam, vt inde faceret pastam.

10 Et coxit. quia non habebat tempus fermentandi.

11 Qui cum comedissent, &c. confortati cibo.

12 Et ambulauerunt. vbi apparet mirabilis probitas, & animositas Saulis, qui ita festinauit redire ad populum suum, vt esset cum eo in praelio, in quo sciebat se moriturum.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et dabit illud. Quia propter peccatum principis bene puniuntur subditi pena temporali, & etiam morte corporali, & maxime, quia multi erant fautores Saulis, & consentanei in malis suis.

2 Cras autem. Istud iam expositum est supra.

3 Statimque. Hic consequenter ponitur Saulis desolatio, tum propter domini sententiam, tum propter debilitatem, cuius causa tangitur, cum dicitur.

4 Quia non. id est, cibum aliquem, consequenter ponitur eius aliquis consolatio, & primo ex parte mulieris inuitantis eum curialiter, & obnixae ad accipiendum cibum, dicens.

5 Ecce obediuit. & in facto mihi periculoso, ideo subditur.

6 Et

1 Congrega

ADDITIO I.

In cap. 28. vbi dicitur in postil. Dixitque Dauid ad Achis: Nunc scies, quae facturus est seruus tuus, scilicet, pro te contra inimicos tuos.

Nulla rōnū in postil. allegatarū vř efficax ad excusandum Dauid a peccato, si impugnasset populū fidelīū p̄ infidelib. Dauid. n. licet fuit vnctus in regē Deo iubente p̄ Samuelem vt patet sup. 16. ex hoc non sequitur, q̄ habuisset ius in regno ad executionē regiaē p̄tatis in populo Israel, donec populus recepisset eū supra se in regē. Cuius rō est. Nā in institutione regiaē a Deo p̄ legē ordinata duo requirebantur. Vnū ex parte instituentis, s. quod diuina p̄uidētia fuisset electus: Aliud ex parte populi, s. q̄ talē electū a Deo in regē populus recipe ret, ponendo ipsum electū supra se regē, quod clare denotāt verba Dei. 17. vbi de institutione regiaē agit. Legitur. n. ibidē: Ipsum ponēs super te regem, quem dominus Deus tuus elegerit. Ex quibus verbis patet, q̄ acceptatio populi requirebatur ad executionē regiaē potestatis post diuinam electionem, quod est propositum. Quod etiam manifeste patet fuisse obseruatum in ipso Saul, qui licet prius fuerat vnctus in regē a dño Deo

per

per Samuelē, vt patet sup. 10. c. vterius habuit institui a populo ipsum in regē recipiēdo, vt patet sup. 11. Praeterea confirmantur p̄dicta sic: Nam si Dauid fuisset rex, & hēret ius in regno ante mortē Saul, & antequā fuisset receptus in regē, tunc Saul in sequendo Dauid hostiliter, esset proditor manifestus, & crimē laesae maiestatis incurrisset, & per p̄ns Dauid meritorie potuisset, & ēt debuisset occidere eū tanquā proditor manifestū sibi de iure subditū, cuius oppositū fecit occurrēte sibi opportunitate, vt sup. 24. ca. vbi Dauid seruis suis volētib. Saulē occidere, ait: Absit a me facere rem hanc dño meo Christo dñi. In quib. verbis duo oñdit. primū, q̄ talis occisio esset nefanda, tūc illicita, cū dñs: Absit, & c. secundū, quia reddens rōnē primū confitetur, q̄ Saul erat dñs ipsius Dauid quod minime posset esse si Dauid pro tunc fuisset rex Israel regnū. n. non patit confortē. Idē patet capitulo vigesimo sexto, vbi iterū habuit Dauid Saulē ipotestate sua, & Abisai, & alijs suis volentib. eū occidere, similiter rōdit addēdo: Vni dñs nisi dominus percusserit eum, vel dies eius venerit, vel in praelio descendens, & c. q. d. licet ille sit dignus morte p̄ persecutoriam meam iniustam, & alia sua demerita, non tñ eius iudex sum superior, sed solum Deum habet superiorē, qui possi

cun

cum occidere modis prædictis. vnde subdit. *Abstine a me mitte
 re manum meam in Christum domini.* Ex quo patet manifeste, qd
 David reputabat Saulē in vita sua regē suū, & dñm, licet ty-
 rannū, & pessimū. Itē patet de David, qui licet fuisset a dño
 vnctus in regē, vt dictū est, sup. 16. fuit tñ institutus per tribū
 Iudæ in regē super eandē tribum in Hebron, vt inf. 2. Re. 2.
 Et iterū tertio per alias tribus fuit in regē institutus super Isrl
 vt 2. Reg. 5. vnde cū David nūquā fuit in vita Saulis institu-
 tus rex per populū, sequitur, qd nunquā in eo tpe habuit ius ī
 regno, licet hēret ius ad regnū, nec habuit executionē regie
 ptatis. Nec valet qd pmissa dicere, qd David vocat Saulē dñm
 suū ex quadā humilitate seu reuerētia vnctionis, quā habue-
 rat, non autē rōne superioritatis, aut maioritatis. Nā hoc esset
 de directo qd rōne Christi factā Phariseis, Matt. 22. d. vbi di-
 cit. Si ergo David vocat eū dñm quō est filius, &c. Chrs. n.
 voluit ostēdere Phariseis, qd in Christo promissio erat diuina
 natura, ex eo, qd David cū esset pater eius vocabat eū dñm,
 cū dixit: *Dixit dñs dño meo.* vnde in Christo ponenda erat alia
 natura excellentior, quā humana, p quā Christus esset supe-
 rior, & dñs ipsi⁹ David, prout ipse postillator ibidē diffusius
 declarat. Quæ quidē rō Christi nō esset efficiax, si rōnabiliter
 posset dici, qd David ex humilitate seu reuerentia vnctionis
 Christi futuri vocabat eū dñm. vnde necesse est dicere, qd Da-
 uid viuentē Saul, ēt post primā vnctionē erat inferior, & sub-
 ditus ipsi Sauli, & sic non poterat Saule viuentē regnū Israel
 iuste sibi vindicare. Et sic rō postillatoris ex hac parte sum-
 pra non excusaret ipsum David. Similiter nec aliā rō per ip-
 sum postillatōrē assignata sufficit ad excusationē ipsius Da-
 uid. Tum quia non apparet in textu, quod Saul fregisset ali-
 qua pacta, vel iuramēta cū Philisthæis inita, sicut patet de Se-
 dechia cū Nabuchodonosor. Tū qd posito per casum, quod
 Achis haberet iustā cām qd Saulē, adhuc ex hoc non sequere-
 tur, quod bellū iustū esset, quia requiretetur authoritas prin-
 cipis, vt in secunda secundæ. q. 40. art. 1. in corpore artic. quæ
 quidē authoritas non posset præstari ab Achis respectu ipsi⁹
 David, cū nō esset eius princeps, vt dictū est, licet ei esset ob-
 ligatus ex bñficijs impensis, qd qdē bñficia impēsa ipsi David
 a rege Achis nō soluebant ipsum a subiectione, qua tenebat
 ipsi Saul, nec a fidelitate, quā tenebat obseruā suis fratrib. s.
 filijs Israel, licet tñ per alias rationes obligaret David serui-
 re ipsi Achis, s. rōne beneficij, vt dictū est. Et iō ad excusan-
 dū in hoc loco David a peccato, aliter posset dici, s. qd David
 nunquam determinauit se ad bellandū qd filios Israel, nec qd
 Saulē, qd erat rex suus, & iō nunquā dixit, nec asseruit regi A-
 chis, qd ipse pugnaret qd regē Israel, & suos, sed tñ dixit: *Tu
 scies quid facturus sit seruus tuus,* qd verba sunt manifeste inde-
 terminata, possunt. n. continere veritatē tā ex hoc, qd pugnasset
 qd Saulē, & suos, quā et ex hoc, quod nihil qd eos fecisset, sicut
 de facto contigit. Vnde in hoc verisimiliter æstimandū est,
 quod David, qui in factis suis a Deo singulariter dirigebatur
 in processu gestorū suorū satis patet, vidēs se ī hac anxietate
 seu perplexitate, qd si adiuuisset Philisthæos, aduersaretur
 populo Dei, & regi suo debitā subtraheret fidelitatē, s. Sauli
 regi Israel, si autē non adiuuisset regē Achis, esset sibi manife-
 ste ingratus. Idcirco diuinæ prouidentie, se cōmittebat, sicut
 in ceteris suis causis. vñ super hoc spectabat diuinā directio-
 nē seu inspirationē, ad hoc, qd ipse excusaret a cōmittenda p-
 ditione qd regē Israel, & exercitū eius: similiter, & excusaret
 se esset ingratus regi Achis. Quod etiā quasi miraculose sic
 iuit factū, vt patet in litera. Nā disponente Deo de voluntate
 Philisthinorū recessit ab eius confortio sine aliqua nota in-
 gratitudinis, nec etiā pugnavit qd exercitum Israel, sed poti⁹
 contra hostes Dei, s. Amalecitas. Nec gl. interlinearis allega-
 ta p postillatōrē qd hoc facit, vbi dicit, *quod facit seruus tuus,
 contra inimicos tuos: Nā ista verba glossæ sunt indeterminata,
 sicut verba textus, non. n. dixit. Tu scies, qd pugnabo cōtra
 inimicos tuos, quia sic dixisset mēdaciū seu falsum, sed solū
 dixit. Tu scies, etc. quod habet duplicem causam veritatis, vt
 dictum est supra.*

ADDITIO II.

In eod. cap. 28 vbi dicitur in postilla. Alium vero modū
 sciendi ponit August. in eadem epistola, scilicet, quod non
 uerit Samuel, sed malignus spiritus apparens in eius ethgie.
 Recte intuenti verba Aug. manifeste constat de mente il-
 lus esse, qd ista apparitio Samuelis fuisset præstigiōsa, & dæ-
 moniaca, nam in epistola ad Simplicianū, quæ super hunc
 assum in glo. ponitur, licet duos modos dicendi proponat,
 non tñ æqualiter. In illo. n. mō vbi dicit, qd spiritus Samuelis
 apparuisset, talia autē verba ponit, s. non est absurdū credere
 aliqua dispensatione pmissum fuisse, &c. qd quidē verba si pō-
 terentur, non asserunt, nō esse inconueniens, neque falsum
 hoc credere, sed solū dicunt non esse absurdū, multa. n. non
 sunt absurda, quæ tñ sunt falsa, vel inconuenienter dñr. In c.

vero, nec mirū. per postil. alleg. totaliter, & indistincte tenet
 vnā partē, s. qd non Samuel sūm veritatē apparuit, sed dæmon
 in eius specie. Cū igit sūm veritatē hæc sit propria opinio Au-
 gu. & non sit alius de doctorib. ecclesie approbatis, qd oppo-
 sitū videat tenere, satis dēt sufficere ad authoritatē, et si per
 ecclesiam hic non determinet, vñ & si aliqui doctores in hoc
 loco vtrunq; modū dicēdi pponant, hoc est ad sufficientiā
 distinctionis ostēdēdā, qd distinctionē ipse Aug. posuit, vt dictū
 est. Circa qd vltērius atcēdēdū, qd principales oppositā opi-
 nionē tenentes, sunt Hebræi, & eorū sequaces, qd intū adhe-
 rent literę, vt credāt, qd vbiq; dñ Samuel, intelligat in p-
 sona pppria, & nō in eius similitudine, cuius tñ oppositū satis
 deducit p exempla sacre scripturæ ab Aug. t. c. nec mirū, p̄fatio
 alleg. qd p postil. aliquāliter hic colligunt. Eodē mō Hebræi ī
 hoc loco incidūt ī aliū errorē ex nimia adhrētia literę. Dāt
 .n. Mosē, & Samuēlē resurrexisse ex hoc, qd Pythoniā dixit
 ī plurali, *æos vdi ascēdētes de terra.* quorū fundamētū nihil va-
 let cū pluries ī scriptura plurale accipiat pro singulari, vt in
 postil. allegat. Dimittere igit propriā opinionē Aug. qd mētē
 literæ scrutatur, & adhrere Hebræis, qd superficiē lre tñ
 inspicūt, valde irrōnabile vñ. Sed atcēdēdū est, qd licet oēs au-
 thoritates, qd vñ prima facie qd opinionē Aug. facere, sūt suf-
 ficiētē solutē ab Aug. t. c. nec mirū supra dicto, ista tñ autho-
 ritas Eccl. 45 p postil. alleg. vbi dñ de Samuele. *Post hoc dormi-
 nit, & notū fecit regi, & ostēdit illi finē vitæ suæ.* vñ facere specialē
 difficultatē qd opinionem Aug. prædictam. Nam in illa au-
 thoritate de vno, & eodem supposito asseritur, qd dormiuit, &
 qd notū fecit regi, &c. Si. n. dæmon tantum mō apparuit Sau-
 li, & notū fecit ei finem vitæ suæ, quō de eodē dicitur, quod
 dormiuit, diabolus. n. nunquam dormit, nec requiescit. Ad
 quod dici pōt, qd verū corpus Samuelis in sepulchro iacens
 cū proprio habitu in quo sepultus fuit, virtute magica Deo
 permittente apparuit ipsi Sauli, in quo corpore dæmon lo-
 quebatur, ex quo non attribuitur Samueli aliquod inconue-
 niens, cum tale corpus post animæ separationē careat intel-
 lectu, & sensu similiter, & velle, & nolle. Et iste modus susci-
 tandi proprie est necromanticus, necromantia. n. secūdum
 eius interpretationē est diuinitio per mortuos. Quod quidē
 corpus, s. Samuelis Samuel potuit in sacra scriptura vocari,
 sicut in alijs, quā plurimis locis sacri eloquij defunctorū cor-
 pora eisdē nominib. vocantur, quib. in vita cōsueuerunt no-
 minati. Vnde Gene. 35. d. Vbi sepelierūt Abrahā, & Saram
 vxorem eius. Ibi sepelierunt Isaac, & vxorē eius Rebeccam,
 &c. Constat autē, qd illorū corpora fuerunt sepulta, non autē
 eorū anime. Pari modo vulgariter corpus defuncti nominat
 eodē mō quo prius, cū aia fuerat sibi iuncta. Cōter. n. dicit
 hic tacet talis, vel talis. Huic ēt dicto consonat illud, quod le-
 gitur in p̄nti c. & in persona Samuelis. *Quare inquit asti me, vt
 suscitares?* quod pōt referri ad corpus Samuelis tantū, qui Sa-
 muel nominatur mō p̄dicto, qui quidē modus non est alius
 ab eo quē Aug. tenet, sed sub eodē continetur, si verba Aug.
 ad Simplicianū, vbi narratur hæc sua propria opinio bene p-
 siderentur. Dicit. n. ibi sic. Vel non vere spiritus Samuelis a
 requie sua est excitatus, sed aliquod phāta, & illutio, &c.
 Vbi aduertendū, qd nō dixit nō vere corpus Samuelis est ex-
 citatū, sed spiritus Samuelis, excludit. n. spiritū Samuelis a sus-
 citatione, nō tñ eius corpus, qd qdē corpus cū illusione ima-
 ginaria diaboli viuū apparebat, & loquebatur, & poterat vo-
 cari Samuel rōne p̄dicta. Et iste mod⁹ dicēdi seu declarandi
 mētē Aug. vñ satis sufficere ēt illis, qd volūt nun⁹ literalizare.

REPLICICA. In c. 28. vbi postillator adducit certas excusa-
 tiones p David, cū dixisset ad Achis. *Nūc scies, qd facturus sit ser-
 uus tuus.* Burg. volēs illas excusationes nō sufficere, vt a pecca-
 tis excusare David valeat, addit aliā excusationē, dicens ver-
 ba David fuisse indeterminata, sicut sunt quorū veritas su-
 mi pōt ex duob. s. siue pugnare, siue non. Contra arguitur sic
 per illa verba ipse David, aut aliquid intendebat, aut nihil, si
 nihil, igitur mētebatur, & peccauit. Si aliquid, aut qd voluit
 pugnare qd Israel, aut qd noluit, si primū, peccasset volēdo pu-
 gnare qd fratres suos fideles pro infidelib. si sūm, igitur propo-
 sitū habuit fallēdi Achis, qd est peccatū ingratitudinis. Sed
 David vñ determinasse illa verba indeterminata, cū inf. 29.
 cap. amotus per regē Achis dixit regi. *Quid iuuenisti in me, vt
 non pugnem contra inimicos dñi mei?* vbi apparet se determinas-
 se ad pugnandū ad modū loquēdi postil. Et vñ, qd non oport-
 uit tantū laborare pro excusatione David a peccato. Si. n.
 poneretur, qd David verbis illis indeterminatis habuisset pro-
 positū paralogisandi Achis, esset peccatū venia dignū, vide-
 licet infideli fidem non seruare, potissimum quādo fidei ob-
 seruantia uergeret in deteriore exitum, scilicet, qd populū
 Dei, & propriū pugnare. Nec puto errorē concedere Da-
 uid quācūque a Deo dilectum, & directum peccasse ue-
 nialiter, qd post regnū adeptū sepe legit peccasse mortaliter.

In eo. c. vbi de apparitione Samuelis, (vt patet in historia Vria) postilla. adducit duas opiniones, quarū vna opinatur Samuelē in propria persona apparuisse, alia opinatur nō Samuelē, sed diabolū in eius specie apparuisse. Et vtrāq; opinionē ponit beatus Aug. ad Simplicianū, cuius autoritas adducit in gl. ordi. vbi beatus Aug. rōdit ad rōnes vtriusq; opinionis, per hoc dans intelligere, q; vtrāq; pars opinabilis est, vnde quāuis in c. nec mirū 26. q. 5. ad sedam opinionē appareat inclinatus, dicit tñ aliā non esse absurdā. Et cū ad primā possit. trib. rōnib. & autoritatib. inclinā: Burg. putat ipsum cōmissile enim lese maiesta. eo q; opinionē, quā beatus Aug. tenet, ipse declinat, cū tñ beatus Aug. in hmōi opinionibus consensum aliorū nō efflagitet, vt haberi potest ab eo. 4. sup. Gen. ad lram 19. c. & 22. sciens, q; in materia opinabili sapiēs nō absurde dicitur sapienti, imō expedit drias in studijs ecclesiasticis esse opiniones ad exercendū ingenū, & excutiēdū studentū pigritiā. Nā pp easdē rōnes idē Beatus Aug. 1. super Gene. d. Manichæos dicit ecclesiā proficere hæreses insurgentes. vide de hoc in primo correctorio huius operis, autoritas igitur beati Aug. nec ēt decreti in materia opinabili cōpellit quominus qlibet pars opinabilis teneri pōt quo usque per ecclesiā altera pars fuerit determinata, quia ex iūc cessat opinio qñ incipit esse veritas determinata. Nunc autē Burg. hęc oīa agere ferēs, opiniones beati Aug. nititur defendere alia tñ via incedens, quā beatus Aug. quia beatus Aug. incedit via probabili. Burg. autē innititur temeritati. Nā rōnes & verisimilitudines per postil. pro opinione dria inductas non soluit, vt patet, sed solū laborat circa autoritatē adductā de Eccles. 46. dicēs illā facere specialē difficultatē d beati Aug. sicut & facit. Nā in autoritate illa dī Samuel dormiisse, & tunc notū fecisse regi finē vitæ suæ, & exaltasse vocē suā de terra in prophetia, quæ oīa demoni ascribi non pōt, demon. n. nunquā dormit, d primū, sed nec propheta dici pōt dī. Loquitur igitur illa autoritas de persona Samuelis diuina dispensatione suscitata, non ad factum Pythonissæ, nec ad meritū Saulis, sed ad pfirmandā finalē scissurā regni de manu Saul, quam ipse Samuel cum viueret, prædixit, vt patet supra. Et habet hoc factū aliqd simile cū factō Ochoziæ regis Israel, qui misit ad consulendū Beelzebub Deum Accaron, sed diuina dispensatione impedita est pultatio, & missus est Helias, vt patet 4. Reg. Ita in pposito Saul volēs p Pythonissam

Pythonissam pfulere demonē impeditus est, q; diuina dispensatione permissione Samuelis pūsus fuit, & hoc intelligens penituit. Sed ad hoc tñ sedo Burg. ad dicta. B. Aug. addit, quē puto de mēte Aug. nō fuisse dicit nāq; q; dicta autoritas intelligenda sit de corpore Samuelis in proprio habitu, vt sepultū fuit, q; videlicet virtute artis magicę diabolus illud corpus assumpsit pro instrumento suæ ludificationis, sed vt verū fatear Burg. non fuit cōpulsus illa autoritate sic dicere. Si. n. demū assumpsisset, sicut pōt corpus aerē in similitudine, & corporis, & habitus Samuelis, ita vere diceret Samuel ex illa similitudine, sicut si corpus proprium suffisset ludificationi, sicut vulgo nominamus imaginem nomine rei, accipiendo signū pro signato, imo, & B. Ambr. dicit in legenda sanctorū Gerualij, & Prothasij, se per pūcturā didicisse, q; ei apparens imaginaria visione fuisset S. Paulus. Etia huic mō dicendi vt repugnare litera huius c. qua dicit, quare inquit casti me, vt suscitaret, & c. nā cū illud corpus de quo sermo fuit Burg. carnis intellectu, & sensu, nolle, & velle, nō potuit se vere dicere inquietatū, neque suscitātū. Et si Burg. dixerit illos modos loquendi a demone pfectos, nō oportuit imo non decuit ad mēdacia demonū corpus sancti pphetę ponere instrumentū. Nec puto artē magicā, quæ in corporibus mortuorū diuina consuevit, sine singulari Dei pmissione ad corpora setorū posse extendi, & cū de hmōi pmissione in scriptura nullū reperit fundamentū, irrōnabile vī, & in iniuriā sanctorū talia confingere, vt argumento vtar in ualido quo Burg. vti consuevit. Recedit igit Burg. longe ab intentione B. Aug. qui dicit nō vere fuisse spiritū Samuelis, sed phantasma, & illusionē, & c. quę de reali corpore Samuelis vera nō sunt. Si. n. verū corpus Samuelis fuisset, iō fuisset visio realis, nō illusoria nec phantastica, prout B. Aug. vult, quāvis locutio fuisset illusoria, apparitio tñ fuisset realis, qđ est d intentionē B. Aug. Vel oportet Burg. dicere, q; nō fuit corpus reale, & hī propositum, ēt dato quis nō concessio, q; demon fuisset coniunctus corpori, vt motor, illud tamen coniunctū non vere diei posset prophetiā texuisse de terra, prout dī in autoritate pgal. Quib. omnib. sic dictis remanet liberum, quā opinionē, quis tenere, & defendere velit, cū ad neutram partē appareat ecclesię autoritas determinata. Et eodē mō liberū est Saul dicere saluatū esse, vel damnatum, cū ad neutram partem est demonstratio, vel ecclesię autoritas cogēs.

CAPVT XXIX.

A Congregata. *Quid sibi volunt Hebræi, isti, &c.* THEODORETVS.

B Cū cogeret exercitus alienigenarum, Satrapæ nō lubenter viderūt Dauidem, & ægre ferentes persuaserunt, vt dimitteretur tantquam hostis.

C *PROCOPIVS. Diuina prouidentia hæc geruntur. Vel enim

A cipes philisthim ad Achis: Quid sibi volūt Hebræi isti? Et ait Achis ad principes philisthim: † Nunquid ignoratis Dauid, qui fuit seruus,

CAPVT XXIX.

Ongregata sunt ergo agmina Philisthim vniuersa in Aphec. Sed & Israel castrametatus est super fontem, qui erat in Iezrael. Et Satrapæ

vnde cenurio & qui tribunus:

quidem philisthim incedebant in cēnturiis, et milibus. Dauid autem, & viri eius erant in nouissimo agmine cum Achis: Dixeruntque principes

Deo prouidente factum est, vt Dauid legitimus rex, neque proditor

enim pugnavit contra populum Israeliticū, & sic suorum sāguine se contaminasset vel non deseruisset, laborantem populum, sed maximam eius curam habuisset, sed hunc pōnas dare suæ impietatis oportebat.

* R V P E R T V S. Vtique proditor

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XXIX.

I Congregata. Hic consequenter describitur recessus Dauid, de Philistinorum exercitu, & primò describitur hmōi recessus, secundo incidens casus cap. 30. Circa primum Achis propter Dauid, et viros

viros eius reprehenditur, secundo propter hoc Dauid ad locum suum remittitur ibi: Vocavit ergo Achis Dauid. Prima pars patet vsque ibi.

2 Nunquid q. d. non debetis timere de eo, quia Saul persecutus est eū vsque

MORALITER.

I Congregata. Saul, & eius populus puniti fuerunt per Philisthæos pp mala, quæ fecit Saul, specialiter contra Dauid, in cuius persecutione fauebat, & obediebat sibi populus pro maiori parte, propter quod cum eo meruit puniti. Igitur per Philisthæos Israel debellantes, significantur infideles populi impugnantes fideles ex instmētū Dei ad puniendum peccata per fideles commissa, sicut frequenter legitur esse factum vnde Attila rex Hūnorū cum obsideret ciuitatem Trecentem interrogatus a beato Lupo, quis esset, respondit: Ego sum flagellū Dei. At ille dixit: Et ego Lupo, qui merui flagellari. Tale vero flagellum fuit Cōldroē Saladinus, & plures alij. igit per

per Dauid, qui voluit ire contra filios Israel cum Philisthæis signantur sancti, qui in punitioibus fidelium factis per manus infidelium applaudunt iustitię Dei secundum illud Psal. *Lgtabitur iustus cum viderit vindictā manus suas la. & c.* Et per talem modum Iere. 18. d. dicebat de populo Israel peccatore. *Da filios eorum in sa. & dedus eos in manus gladii.* Per hoc autē, quod Dauid a Philisthæis recessit, significatur affectus naturalis sanctorū ad fideles, licet applaudant diuinę iustitię in eorū punitioe, propter quod, & sanctus Iere. licet dixisset prædicta, tamen capta ciuitate, & populo partim occiso, partim captiuato lamentabatur dicens: *Quomodo sedet sola ciuitas, & c.* si cut patet in illis lamentationibus consequenter.

1 Cumque

proditor, neque hostis patrie iudicari posset. Denique si bello admissus contra suos praeliaretur, hostis patrie, si ad suos conuerteretur deferto rege ad quem confugerat, quique illum quasi fidelem custodem capiti suo posuerat, infamis existeret, perfidi proditoris crimine.

R. LEVI. Tenebatur David cum Achis domino suo, in cuius ditone cum suis morabatur, egredifed interim poterat suis magis prodesse, quam obesse, infatuando, scilicet

Saul regis Israel, & est apud me multis diebus, vel annis? & non inueni in eo quicquam mali, ex die qua transfugit ad me, vsque ad diem hanc. Irati sunt autem aduersus eum principes Philisthijm, & dixerunt ei: Reuertatur vir, & sedeat in loco suo in quo constituisti eum, & non descendat nobiscum in praelium, ne fiat nobis aduersarius cum praeliari coeperimus. Quomodo enim placare aliter poterit dominum suum, nisi in capitibus nostris? Nonne iste est David cui cantabant in choris, dicentes: Percussit Saul tantin milibus suis, & David in decem milibus suis? Vocauit ergo Achis David, & dixit ei: Viuit dominus, quia rectus es tu, & bonus in conspectu meo, & exitus tuus, & introitus tuus mecum est in castris. Et non inueni in te quicquam mali ex die qua venisti ad me vsque ad diem hanc, sed satrapis non places. Reuertere ergo, & vade in pace, & non offendas oculos satraparum Philisthijm. Dixitque David ad Achis: Quid enim feci, aut quid inuenisti in me seruo tuo, a die qua fui in conspectu tuo vsque in diem hanc; vt non veniam, & pugnem contra inimicos domini mei regis? Respondens autem Achis, locutus est ad David. Scio quia bonus es tu in oculis meis, sicut angelus Dei. Sed principes Philisthijm dixerunt. Non ascendet nobiscum in praelium. Igitur consurge mane tu, & serui domini tui, qui venerunt tecum, & cum de nocte surrexeritis, & coeperit dilucescere, pergite. Surrexit itaque David de nocte ipse, & viri eius, vt proficiscerentur mane, & reuertenterentur ad terram Philisthijm. Philisthijm autem ascenderunt in Iezrael.

licet, consilia D Palestine, & in periculis monendo Israelitas, id quod Satrape Palestine facile aduertere potuerunt. a Percussit Saul. Inuidetes gloriae David ante eum pugnatie tantum in decem milibus, quasi minoris potentia, Saul autem in milibus quasi innume rabilibus, nec addunt quot percussit inuidetes illorum laudi, vel ne suos terrerent. In vetustissimis libris non habetur milibus, sed tantum mille, & decem milia tantum.

NICOLAUS DE LYRA.

vsque ad mortem, & id copulatus fuit fugere ad terram meam. lo subditur. 1 Et est. Illi autem, qui dicunt, quod fuit ibi tantum 4. mensibus habent consequenter dicere, quod Achis dixit de mora David in terra sua, plus quam esset in veritate ad pacificandum principes Philisthinorum, vnde subditur. 2 Et non inueni. scilicet, machinationis ad malum, que tamen fuisse percepta in tanto tempore si fuisset in eo secundum veritatem. Cetera patent vsque ibi. 3 Percussit Saul. Ista litera videtur sanare, quod in acie Saul essent tantum mille bellatores cum eo, & cum David 10. milia, quod non est verum

rum, quia plures fortiores ponuntur circa regem, & ideo exponendum est hoc, sicut fuit, supra expositum 18. c. in quod mille hic nominati intelliguntur percussi ab ipso Saul, vt sit sensus: In milibus suis, id est, in milibus ab eo percussis, & eodem modo de 10. milibus David. 4 Vocauit ergo. hic propter predictam causam David ad locum suum remittitur, quod a Deo factum est, ne forte bellando contra filios Israel aliquos bonos de illo populo, vel amicos suos interficeret, secundo vt Amalecitas, qui manum Saul euaserant, & ciuitatem Siceleg in odium David incendiant deleret, & pradam ab eis captam recuperaret, tertio, vt ex prada ibi acquisita amicos sibi aggregaret, qui iuuarent ipsum post mortem Saulis ad obtinendum regnum.

1 Et

CAPVT XXX.

Umque a Amalecita. GREGOR. Considerandum est quid sit, quod Amalecitas Siceleg inuadunt, & pradam capiunt. Amalecitas populus labens vocatur, per quem secularium mentes designantur, que terrena ambiendo quasi labuntur dum eis delectantur quasi populus lambens pradam facit, dum terrena diligentes lucra de alienis damis sibi exaggerant. Et hoc absente David agunt, quia redemptorem ante oculos cordis habere negligunt. Aegyptius puer in itinere lassatur, quia amator presentis seculi peccati nigredine opertus, sepe ab eodem seculo infirmus despectusque relinquitur, vt cum eo occurrere non valeat, sed fractus aduersitate torpescat. Huc David

CAP. XXX.

Umque venissent David

Isti sunt Amalecitas, quos Saul delere debuit, & inobedientie reus regnum amittit.

& viri eius in Siceleg die tertia Amalecitas impetum fecerunt ex parte australi in Siceleg, & percusserant Siceleg, & succenderant eam igni. Et captiuas duxerant mulieres ex ea a minimo vsque ad magnum,

solum conuersus in mente Deum recipit, sed predicando vsque ad aliena corda perducit. Quo duce David Amalecitas contumacem inuenit, & extinguit, quia Christus ipsis predicantibus mundi letitiam destruit, quos communit mundus habere despexit. b Et captiuas duxerant mulieres, & c. THEODO. Cur Deus permisit, vt eorum vxores, & filii, abducerentur in captiuitatem? Vt reuerti expeditionem facerent

Quest. 65.

NICOLAUS DE LYRA.

CAPVT XXX.

Umque. Hic consequenter describitur incidens casus, s. de ciuitate Siceleg incensa, & depredata tempore quo David, et viri eius erant in exercitu Philisthinorum. Circa quod primo describitur incendium ciuitatis, & eius depredatio, secundo hostium insecutio, ibi Confortatus est autem David, tertio eorum debellatio, ibi. Qui cum dixisset, quanto preda diuisio, ibi. Respondensque. Circa primum ostenditur, qui fecerint illud maleficium, cum dicitur. 2 Amalecites. odiebant enim filios Israel, eo quod Saul fere delenerat eos, & ideo cognoscentes, quod David, & viri eius erant absentes, ciuitatem Siceleg inuaserunt.

1 Et

MORALITER.

Cumque. Per hoc autem, quod absente David combusta fuit sua ciuitas, & mulieres cum paruulis in captiuitatem ducta per Amalecitas, qui gentes brutae interpretantur, per quod, & demones signant, quod in forma brutorum, vt frequentius hominibus

nibus apparent, vnde, & Eua apparuit in serpentis specie. Gen. 3. significatur, quod absentia boni prelati, quod per David significatur, a sua diocesi demones incidunt populum suum igne concupiscentie carnalis, & cupiditatis, & ducunt cum captiuum multiplicibus peccatis irretitum.

† Consuluit

cerent aduersus Amalechitas, & conuenienter diuina prædictione eos penitus perderent. Præterea, vt plurimam amicitiam Dauid significaret suis contribulibus, & eos ad maiorem attraheret beneuolentiam.

CHRYSOSTOMVS. Dauid percussus verbis Sarraparū

accepta cōtume-
lia recessit me-
rens, ac domum
rediens tāta ma-
la tot clades of-
fendit, vt pene
mæiore suffoca-
retur. Ex imperato enim super-
uenientia duplo,
quam erant, gra-
uora videbatur,
neque iam tole-
rabilia. Iuerat
enim ille quasi
quieturus domi,
mæroris præten-
dit consolationē
inuenturus, vxor-
es, scilicet, ac
liberos, cum re-
pente audiuit il-
los in seruitium
ab hostibus ab-
ductos, haulitq;
oculis ignem, lu-
mum, sanguinē,
cadauera. Atque
antequam illos
lugeret, capti-
uosque desleret,
irruunt ad eū fe-
ris omnibus un-
manius habitato-
res ciuitatis, que
rentes singuli ca-
suum suum con-
solationem ex il-
lius capite. Tunc
tristitia, & me-
tu iusti huius per-
turbantibus ani-
mum, tempeitas
maxima, tumul-
tusque harum
passionum in-
uicem se collu-
dentium iugiter
inerat

enim ille quasi
quieturus domi,
mæroris præten-
dit consolationē
inuenturus, vxor-
es, scilicet, ac
liberos, cum re-
pente audiuit il-
los in seruitium
ab hostibus ab-
ductos, haulitq;
oculis ignem, lu-
mum, sanguinē,
cadauera. Atque
antequam illos
lugeret, capti-
uosque desleret,
irruunt ad eū fe-
ris omnibus un-
manius habitato-
res ciuitatis, que
rentes singuli ca-
suum suum con-
solationem ex il-
lius capite. Tunc
tristitia, & me-
tu iusti huius per-
turbantibus ani-
mum, tempeitas
maxima, tumul-
tusque harum
passionum in-
uicem se collu-
dentium iugiter
inerat

Applica ad
me Ephod. PRO-
COPIVS. Aquila

ἐγγισόν μοι τὴν ἐπιμίαια. Cōtulit autem Deū de Geddur, qđ apud Hebræos

(τὸ σύστημα καὶ πείραξις) certum numerum militum, vel re-
ceptaculum latronum atque prædonum significat. Sic autē
appellatur, τὸ συστῆμα, prædonum congregatio.

Substiterūt. Ducenti lassi viri, qui cū sarcinis sūt relictī, signi-
ficāt infirmos ecclesiæ, qui cū spūalib. viris currere nequeūt

& nō interfecerāt quēquā, sed secū duxerāt, & pergebant itinere suo. Cū ergo venisset Dauid, & viri eius ad ciuitatē, & inuenissent eā succensam igni, & vxores suas, & filios suos, & filias ductas esse captiuas. Leuauerūt Dauid, & populus, qđ erat cū eo voces suas, & plāxerunt donec deficerēt ī eis lachrymę. Siquē, & duæ vxores Dauid captiuę ductæ fuerant, Achinoā, lezraelites, & Abigail vxor Nabal Carmeli, & contristatus est Dauid valde. Volebat. n. eum populus lapidare, qđ amara erat anima vniuscuiusque viri super filijs suis, & filiabus. Confortatus est autē Dauid in domino deo suo, & ait * ad Abiathar sacerdotē filium Achimelech: † Applica ad me ephod. Et applicuit Abiathar ephod ad dauid, & consuluit dauid dominum dicens: Persequar an non † latrunculos hos, & comprehendam eos? Dixitque ei dominus: Persequere, absque dubio comprehendes eos, & excuties prædam. Abijt ergo Dauid ipse, & sexcenti viri, qui erant cum eo, &

venerūt vsq; ad torrētē Besor, † & lassi qđā substiterunt. Persecutus est autē Dauid ipse, & quadringenti viri cum eo. Substiterant enim ducenti, qui lassi transire nō poterant torrētē Besor. Et inuenerunt virū Ægyptium ī agro, & adduxerunt eum ad Dauid. Dederuntque ei panē, vt comederet, & biberet aq̄, sed & fragmē massę caricarum, & duas ligaturas vucę passę. Quę cum comedisset, reuersus ē spiritus eius, & refocillatus est. Non. n. comederat panē, neq; biberat aq̄ trib. dieb. & trib. noctib. Dixit ei dauid: Cuius es tu, vel vnde, & quo p̄gis? Qui ait: puer Ægyptius ego sum, seruus viri Amalecitarū. Dereliquit autem me dominus meus, quia agrotare cœpi nudiustertius. Siquidem nos terupimus ad australē plagam Cerethi, & † contra Iudā, & ad meridiē Caleb, & Siceleg succendimus igni. Dixitque ei Dauid. Potes me ducere ad † cuneum istum? Qui ait: Iura mihi Deum, quod non occidas me, & nō tradas me ī manū dñi mei, & ego ducā te ī cuneum istū. Et iurauit ei Dauid. Qui cū duxisset eū, ecce illi discūbebāt super faciē

vniuersę terrę, comedētes, & bibētes, & † quasi festū celebrantes diem pro cuncta præda, & spolijs, quæ ceperant de terra philisthijm, & de terra Iuda. Et percussit eos Dauid à vespera vsque ad vesperam alterius diei, & non euasit ex eis quisquam, nisi tantum quadringenti viri adolescentes, qui ascenderant camelos, & fugerant. Eruit ergo

tes occidit, & multos etiam in soporem conuersos extinxit.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et non. Quia volebant eos habere, & vendere in seruos, & ancillas, vt facerent vtilitatem suam, non solum de rebus, sed etiam de personis. Cetera patent vsque ibi.
- 2 Volebat. eo quod erant in passione doloris positi, & quia secum duxerat omnes bellatores, nec dimiserat aliquos ad custodiam loci.
- 3 Confortatus. Hic consequenter describitur hostium insecutio, & primo ex directione diuina, requirendo eius consilium, cum dicitur.
- 4 Applica ad. id est, pro me quasi dicat indue te veste sacerdotali, vt consulas Deum pro me. Cetera patent vsque ibi.
- 5 Et lassi. s. ducenti, qui licet propter fatigationem non possent competententer aduersarios persequi, tamen poterant competententer custodire sarcinas, propter qđ Dauid, & viri eius reliqui dimiserunt sub custodia eorū illa, quæ poterant eis esse oneri, vt patet ex sequentibus, id est, vt possent

- possent hostes expeditius persequi, secundo insequitur Dauid hostes directione humana, cum dicitur.
- 6 Et inuenerunt. infirmitate, & fame quasi mortī propinquam.
- 7 Reuersus est. id est, aliqua conalescentia virtute cibi confortatis.
- 8 Non enim comed. p. id est, aliquem cibum.
- 9 Neque biberat, &c. id est, aliquem potum.
- 10 Tribus. & id non est minus si erat exinanitus. Cetera patent.
- 11 Qui cum duxisset. Hic consequenter describitur hostium debellatio, qui à Siceleg elongati credebant esse securi.
- 12 Comedentes. & sic sibi non precauentes, & ideo fuerunt facilliter debellati. Et patet litera vsque ibi.
- 13 Vsque ad, &c. quia fugiebant, & abscondebant se per diuersa loca, in quibus Dauid, & viri eius insequentes eos perscrutabantur, & ideo tantum tempus apposuerunt. Cetera patent.

Diuisio.

MORALITER.

† Consuluit Dauid, &c & sic Dauid reduxit prædā per suā diligentiam, & laborē, in quo docetur bonus prælatus diligētā, & laborē apponere, vt malum, quod per eius absentiam contigit,

contigit, reformetur. Per hoc etiam, quod Dauid existente cum Achis rege contigit damnum prædictum, signatur dānum in spiritualibus, quod contingit frequenter in diocesibus prælatorum propter ipsorum occupationem circa negotia regum, & magnatum.

† Et

David omnia, quæ tulerant Amalecitæ, & duas uxores suas eruit. Nec defuit quicquam à paruo vsque ad magnum; tam de filijs, quam de filiabus, & de spolijs, & quæcunque rapuerant, omnia reduxit David, & tulit vniuersos greges, & arma, & minauit ante faciem suam. Dixeruntque: Hęc est præda David. Venit autem David ad ducentos viros, qui lassifubstiterant, nec sequi poterant David, & residere eos iusserat in torrente Besor. Qui egressi sunt obuiam David, & populo, qui erat cū eo. Accedens autem David ad populum salutauit eos pacifice. Respondensque omnis vir pessimus, & iniquus de viris, qui erant cum David, dixit, quia non venerunt nobiscum, non dabimus eis quicquam de præda, quam eruimus, sed sufficiat vnicuique vxor sua, & filij, quos cum acceperint recedant. Dixit autem David: Non sic facietis fratres mei de his, quæ tradidit nobis dominus, & custodiuit nos, & dedit latrunculos, qui eruperant aduersum nos, in manus nostras, nec audiet vos quisquam super sermone hoc. Aequa enim

pars erit descēdit ad prælium & remanentis ad sarcinas, & similiter diuident. Et factum est hoc ex die illa, & deinceps constitutum, & p̄finitū, & quasi lex in Israel vsq; ad diē hanc. Venit ergo David in Siceleg, & misit dona de præda senioribus Iuda, & p̄ximis suis dicens: Accipite benedictionem de præda hostium dñi. His qui erāt in Bethel, & qui erant in Rhamoth ad meridiē, & qui in Gether, & qui in Aroer, & qui in Sephamoth, & qui in Estamo, & qui in Rachal, & qui in vrbibus Hierameel, & qui in vrbibus Ceni, & qui in Harama, & qui in thlacu Afan, & qui in Athach, & qui in Hebron, & reliquis, qui erāt in his locis in quibus fuerat commoratus David ipse, & viri eius.

a. Aequa enim erit pars descendentis ad prælium. **D** IOSEPHVS. Lex ista apud nos permansit, vt tantum accipiant, qui custodiunt castra quantum illi, qui pugnant. **E** ISIDORVS. Ius militare est prædæ deciso, & pro personarum qualitatibus, & laboribus iusta diuisio, ac principis portio. **F** in. **F**ius, vel mos. **E** Libr. 5. Originum. c. 7. **F** vel amicis.

NICOLAUS DE LYRA.
 1 Respondensque. Hic consequenter describitur prædæ diuisio, & primo quantum ad bellatores, secundo quantum ad amicos David seu benefactores, ibi. Venit ergo David. Circa primum dicitur. Respondensque. Isti qui erant in comitiua David cupidi, & mali hoc dicebant: trahentes inter se de prædæ diuisione.
 2 Dixit autem, &c. repellens auariam, & nequitiam istorum.
 3 Aequa. Ex hoc patet illud, quod prædictū est, scilicet quod illi ducenti remanentes custodierunt sarcinas, & ideo non erant debita portione priuandi, hoc autem accepit David de facto Abrahæ, qui similiter fecit socijs

cij suis ad sarcinas remanentibus, quando quatuor reges debellauit, vt dicitur Gen. 14. Vnde subditur.
 4 Factum est. In Hebræo habetur. Ex die illa, & ab ante, scilicet à tempore Abrahæ. Sed per David fuit hoc firmiter statutum, & lege decretum ex regia potestate, vt de cætero sic simpliciter obseruaretur.
 5 Venit. Hic consequenter describitur prædæ diuisio quantum ad amicos David, & benefactores, apud quos David, & viri eius latuerant fugiendo persecutores Saulis, & a quibus beneficia receperant, quia iustum erat, quod huiusmodi beneficia recognoscere facultate occurrente. Et patet litera.

MORALITER.
 † Et misit. per hoc autem significatur, quod succedentibus prosperis debet quilibet de bonis à Deo sibi concessis refundere suis benefactoribus, & amicis, & si dēt hoc fieri de bonis temporalibus, multo magis fieri debet de bonis spiritualibus, quæ alijs

alijs communicata non diminuuntur, sed potius augmētāt. Damnum verò, quod cōtingit in ciuitate David ipso absente, sicut expositū est de prælati absentia, sic exponi potest de regis, vel principis negligentia circa regimē suę terre, & nimis intentus aucupijs, & venationibus, negotia regni dimittit alijs tractanda, & sic ex hoc contingunt aliquando magna dāna.

CAPVT XXXI.
 Philisthijm autem pugnabant aduersum Israel, & fugerunt, etc.
RABBANVS.
 Jonathan, Abinabat, qui & Iesua, & Melchisua. Isbofeth autem domi erat, qui eo anno quo Saul constitutus est rex, natus dicitur, qui etiam 40. anno-

CAPVT XXXI.
 Philisthijm autē pugnabāt aduersū Israel, & fugerūt viri Israël faciē philisthijm, & ceciderūt interfecti in monte Gelboe. Irrueruntque philisthij in Saul, & in filios eius, & percusserūt Ionathā, & Abinadab, & Melchisua filios Saul. Totūque p̄odus p̄lij versū ē in Saul. Et cōsecuti sunt eū viri sagittarii, & vulneratus ē

æqualis, quia æqualis meriti fuisse filij cum patre memorantur. Abinadab pater meus sponte. Sponte enim sua pater eius Saul male agendo acquisiuit, vt vna cum filijs periret. **F** Persecutiq; sunt Philisthim in Saulem, & filios.

NICOLAUS DE LYRA CAP. XXXI.
 Philisthijm. Hęc est vltima pars primi libri in qua describitur ipsius Saul occubitus, & primo describitur ipsius occisio, scilicet occisij vituperatio, ibi. Facta autem die al. tertio ipsius honorabilis tumulatio, ibi, Quod cum audissent. circa primū p̄mittit filiorū occisio,

sio, cum dicitur.
 2 Et percusserunt. sic est in Hebræo, & ideo aliqui libri male habent Aminadab. Isbofeth non nominatur hic inter filios Saul, tum quia remanserat ad disponendam domum, tum quia non erat multum aptus ad prælium.

MORALITER.
 1 Philisthijm. secundum Grego. hom. 10. Inimicorū omnium caput est diabolus, & huius capitis mēbra sunt omnes iniqui, propter quod sicut sup. cap. 29. per Philisthæos intelliguntur infideles, qui sunt mēbra diaboli, sic in isto c. p̄ Philisthæos possunt dæmones intelligi propter conformitatē capitis ad mēbra, & eorum connexionem. In hoc autem bello Philisthinorū contra Israel, aliqui de populo Israel fugiētes turpiter euaserunt, & aliqui gladijs Philisthinorū interfecti fuerunt, & aliqui, scilicet Saul, & armiger eius proprijs gladijs occubuerūt, licet ante Saul à sagittarijs fuisset vulneratus, vt dicitur

citur in textu, & idem probabiliter videtur de armigero ipsius. Per primos autem, qui euaserūt cū aliqua turpitudine, significantur illi, qui de bello dæmonum contra nos euadūt sine culpa mortali, non tamen sine veniali, quæ habet aliquā turpitudinē annexam. Per secundos autē, qui ceciderunt gladijs Philisthinorū, significantur illi, qui cadunt in mortale peccatū, & hoc tērationibus dæmonū, per tertios vero, qui à Philisthæis lethaleriter vulnerati gladijs proprijs se interfecerunt, significantur illi, qui tērationibus dæmonū vulnerant peccatō mortali, & cū hoc postea proprio motu mortaliter peccāt, vel alios ad hoc inducūt, & sic gladijs dæmonū, & suis proprijs moriūtur.

A *Arripuit itaque.* Gladio quo Amalechitis ꝑ ꝑceptū Dei ꝑ
percutit, merito seipsum occidit, sic q ꝑtate ꝑ cōi vtilitate ac
cepta, aut non vitur, aut abutit, suo se nimirū gladio confodit,
& quo ab hoste defendi debuerat hostem potius iuuat.

Lib. 6. Antiq.
cap. 14.

timore.

B *IOSEPH* Palestinis dimicantibus, & pugna graui com-
missa, Palestini quidem vicerūt,
& multos hostiū suorum intere-
merunt. Saul autem, & eius filij
fortiter decertantes, & vrentes
omni fiducia, tāquam gloria corū
in bona morte, & in hostium
dimicatione cōfisteret, nihilque
hoc preciosius esse iudicantes,
omnium inimicorū cohortem
contra se cōuertentes, vndique
circundati, pariter sunt extincti,
multos tamen Palestinorū for-
ti dimicatione pimentes. Saul autem
hoc modo peremptus est.

fixerunt.

C Cū esset hostium multitudo constipatus, Palestinis crebro
super eū iacula mittentibus, omnes pene prostravit, paucis
exinde fugientibus, qui vulnera in se multa gerens, ita vt iam
non posset plagas tolerare, semetipsum perimere inualidus,
iussit armigero, vt eū perimeret. Eo nō ꝑsumente dñm suū
occidere, ipse gladiū suū in terrā figens, irruit in mucronē.
Et cū nequireret sibi mortē inferre, quersus, & videns quēdā
iuuenē Amalechitā, rogauit eū, vt occideret. Quā cū fecisset,
sublato auro ex eius brachijs, & corona regali, diffugit, &c.

IDEM. Cū Saul iam futura nosset, & mortē sibi imminere

nere propheta ꝑdiceret re cognosceret, nō fugit, nec amore vi-
ta: suū prodidit exercitum inimicis, nec regis contumeliā
intulit dignitati. Sed potius cū omni domo semetipsum tra-
dens, optimū iudicauit magis cum filijs cadere pro subiectis
pugnando, & filios vna perire, quā eos in incerto relinquere

quasi successio-
nem regni, & ge-
neris habituros.

AVGVST.
Cum occidendi
licentiam nulla
lex cōcedit, pro-
fecto etiam, qui
seipsum occidit,
homicida est.
Neque frustra in
sanctis libris nus-
quam nobis per-
missum ē, vt vel
adipiscendā im-
mortalitatis, vel
cauendi carendi
ve mali causa, no-
bismetipsis ne-
cem inferamus.
Nam lex ait: Nō
occides: alterum,
ergo nec te. Ne-
que enim, qui se
occidit, aliud, q̄
hominem occi-
dit. His igitur ex-
ceptis, quos vel

vehemēter à sagittariis. Dixitq; Saul ad armigerum suum. † Euagina
gladium tuum, & percutite me, ne forte veniant incircūcisi isti, & in-
terficiant me, illudentes mihi. Et noluit armiger eius, fuerat enim ni-
mio † terrore perterritus. Arripuit itaque Saul gladium suum, & irruit
super eum. Quod cum vidisset armiger eius, videlicet, quod mortuus
esset Saul, irruit etiam ipse super gladium suum, & mortuus est cum
eo. Mortuus est ergo Saul, & tres filii eius, & armiger illius, & vniuersi
viri eius in die illa pariter. Videntes autem filii Israel, qui erant trans
vallem, & trans Iordanem, quod fugissent viri Israelitæ, & quod
mortuus esset Saul, & tres filii eius, reliquerunt ciuitates suas, & fuge-
runt. Veneruntq; Philisthim, & habitauerunt ibi. Facta autem altera
die venerunt Philisthim, vt expoliarent interfectos, & inuenerunt
Saul, & tres filios eius iacentes in monte Gelboe. Et præciderunt ca-
put Saul, & expoliauerunt eum armis, & miserunt in terram Philis-
thinorum per circumitum, vt annuntiaretur in templo idolorum, &
in populis, & posuerunt arma eius in templo Astaroth, corpus ve-
ro eius † suspenderunt in muro Bethsan. Quod cum audissent habi-
tatores Iabes Galaad quæcunque fecerant Philisthim Saul, surrexe-

lex iusta generaliter, vel ipse fons iustitiæ Deus spāliter oc-
cidi iubet, quisquis hoīem, vel seipsum, vel quēlibet occide-
rit, homicidij crimine innectitur. Et quicumq; hoc in seipsis
ꝑpetrauerūt, animi magnitudine fortassis mirandi, non sa-
pientiæ sanitate laudādi sunt, &c. Cōsultatur idem Aug. epist.
60 & 204 Item lib. 2. contra. Petil. c. 49.

Hier. Nō recipio tales aīas, q̄ me nolēte, exierūt d̄ corpe.
Chrysoſto. Qui seipſos occidunt nos dicimus sceleratos
esse, & peiores homicidis.

b *Habitor* s. quos Saul ab aduersarijs defenderat, repēdūt,
quod

NICOLAUS DE LYRA.

1 Dixitq; Saul. *Iste fuit Doeg, vt cōter d̄r, et satis rōnabiliter, vt v̄
qa sup. 22. d̄r, q̄ ipse adſitebat Sauli, & erat primus inter ſeuos eius.*
2 Et percutite, &c. *i. affligētes me morte ignominioſa in cōtēptū ꝑſo-
næ meæ, & populi mei, & ꝑ conſequeus redundet in cōtēptū Dei.*
3 Arripuit, &c. *ex hoc dicunt doctores noſtri concorditer ipſum eſſe
dānatū, quia interfecit ſeipſum, quod nulli eſt licitū. Ad hoc eſt induci-
tur, q̄d habetur 1. Para. 10. d. Mortuus ē ergo Saul ꝑꝑ iniquita-
tes ſuas. eo q̄ ꝑuaricat⁹ ſit mādatū dñi, q̄ ꝑcc. &c. Hebræi v̄-
rō dñt ipſum eſſe ſaluatū, quia audita dñi ſententiā ſibi ꝑ Samuelē
annūtiatā de omnib. ꝑccatis ſuis ꝑenituit, et licet primo fuiſſet deſo-
latus, tñ diuinā ſententiā de morte ſua, & filiorū ſuorū ac regni tranſlatio-
ne ꝑatienter acceptauit, vt diuinā voluntas impleteret. Quod v̄r ex
hoc, q̄ ꝑ modico cibo ſumpto ꝑ ſuſtentatione naturæ ꝑ totā noctē am-
bulauit, vt veniret ad ꝑhū ſecundū diuinū iudiciū ibidē moriturus, nec
Jonathan primogenitū ſuū, ſeu alios duos filios ſuos ibidem exiſtentes
ſuaſit de ꝑalio recedere volens diuinā ſententiā non ſolū in ſe. ſed eſt in
ſilijs recipere in ꝑnā ſuorū ꝑccatorū. Ad hoc eſt inducunt Hebræi q̄
Samuel dixit ei. Tu, & filij tui cras eritis mēcū, i. in parte inſtorū
iū quia Samuel in illa parte erat, iū quia Jonathan, qui erat ſanctus, et
bonus, credendus eſt, quod in parte ſanctorum ſit receptus, & idem di-
cunt de Saul, quia eodem modo dicitur de vtroque. Tu, & filij, &c.
Ad hoc etiam videtur ſacere, quod dicitur eſt, ſupr. 9. c. de Saul, quod
erat electus, & bonus, nec erat in filijs Iſrael vit melior illo.
& ideo licet ꝑſtea multipliciter, & grauitꝑ ꝑccauerit, videtur tamē
diuinæ pietati congruum, vt ꝑ ꝑcedentem bonitatem dominus
deſerit, i. in fine ꝑnitentiæ locū ad euadendū ꝑnā æternā non
tamen ad recuperandū regiam dignitatem. Nec authoritates ſupre-
rius in ꝑꝑribus locis allegatæ de abiectioe Saulis a Deo videntur ali-
quid ſonare, niſi de regia dignitate, quæ ad Dauid erat tranſferenda ex
determinatiōe diuinā. Ad illud autē, quod obiicitur in contrariū di-
cunt Hebræi, & aliqui etiam Chriſtiani, quod interficere ſeipſum in-
iudatꝑ eſt illicitū, ſecundū quod dicit Aug. 1. de ciuit. Dei c. 17. ſed
interficere ſeipſum inuitu diuinæ honoris, ne, ſ. vituperium exerceatur*

Hebræorum
opinio de ſal-
uatione Saul.

in proprio corpore vituperans in Dei vituperiū, ſicut timebat Saul, ne
in ipſo, qui erat ꝑncipalis in populo, fierent ludibria in contemptum
Dei Iſrael, vt dicunt iſti, hoc non eſt illicitum. Et hoc modo Raſias v̄r
ſe interficere, 2. Mach. 14. nec tamen inde vituperatur in ſcriptura, ſed
magis laudari videtur. Hoc eſt modo Samſon ſe interfecit, vt dicitur Iu-
dic. 16. Iſto etiam modo aliqua ſanctæ mulieres, & de quibus ſolenni-
zat eccleſia, ſe interfecerunt, ne infideles ipſis abuterentur, exercendo
luxuriā contra diuinū honorē. Vt v̄r Aug. 1. de ci. Dei, iſtas ꝑſonas
nō excuſat à culpa, niſi fecerint hoc inſtinctu diuino nobis occulto. Iſto
etiā modo poſſet excuſari Saul, ſi alia via non ſuſſerent, niſi contra-
riū inueniat expreſſe determ. natū in ſacra ſcriptura, vel ꝑ autori-
tatē eccleſiæ, q̄d non recolo me vidiffe. Ad illud autē, quod obiicitur. 1.
Para. 10. d. Mortuus eſt Saul ꝑꝑ iniquitates ſuas, &c. ꝑt dici. q̄
ꝑꝑ iniquitates ſuas ꝑnā mortis inſticta eſt ſibi, & filiis ſuis, ſed q̄ ꝑꝑ
hoc ſi damnatus, auctoritas non ſonat, ſicut fur ſuſpēditur ꝑ ſurtā
ſua ſi in ꝑnitate in fine veraciter, & mortē ꝑatienter ſuſtineat, effici-
tur dignus vita æterna. Reſidū autem huius authoritatis inductæ ex-
poneitur. 1. Para. 10. c. Quod autē ſequitur, inſuper & Pythoniſſam cō-
ſuluerit, nec ſperauerit in dño, nō valet, quia licet tunc non ſperauerit q̄
ipſam cōſuluerit, tñ de omnib. iſtis, & alijs malis finaliter ꝑnituit, et
tūc in dño ſperauit de ſalute æterna, licet non de tēporali vita. 4 Q̄
Iſto ꝑdico mō ab Hebræis non excuſatur, nec eſt à Latinis. Dicunt enī
cōter, quod fuit Doeg Idumeus, qui timens grāuius affligi d̄ Dauid ſi
ſupermurret, ideo ex triſtitia, & quaſi deſperās ſurripuit ſibi vitā. ſi-
cut, & Cato ꝑꝑ Caſaris victoriā, quod factum fuit ꝑ ſuſtinentate, ꝑ
ut declarat Aug. 1. de ci. Dei. Cetera ꝑtē v̄ſq; ibi. 5 Veneruntq;
non manſine, ſed quod occupauerunt aliqua fortalitia, ꝑnentes ibi mi-
lites, ne filij Iſrael rebellarent, ſicut dicitur ſuit, ſupra. 13. c. de ſtatione
Phil. ſthinorū, ꝑncipes autem Phil. ſthim, & cōmunitas populi re-
uerſi fuerunt in terrā ſuā. 6 Facta. Hic conſequenter ꝑnitur ipſius
Saul occiſi vituperatio, cū dicitur. 7 Et ꝑcide. ad eius vituperium
& laudē idolorū ſuorū, quibus illā victoriā attribuebāt. 8 Et ꝑſue-
runt. ea. conſecrando idolo ꝑꝑ victoriā habitā. 9 Corpus. ad inſe-
renam manus vituperium, & ad ſuam victoriā oſtendendum.
10 Quod. Hic conſequenter deſcribitur ipſius honorabilis tumulatio,

MORALITĒR.

7 Et ꝑciderunt. Per hanc expoliationē ſignificatur, quod
homo mortaliter ꝑccans armis vitutū, & gratiæ ſpoliatur,
per

per hoc autem, q̄ caput Saul, & eius corpus ad vituperium
eius appenſa fuerunt in muro Bethſan, ſignificatur infamie
turpitudine, quæ ſequitur ad mortalem culpam.

quod pnt. Nos quoq; benefactores nros gladio peccati perem-
ptos quo ad possumus a Philistinoru opprobrio eripiamus.
* Iosephus. Viri Iabes crudele iudicantes Saulem cum filiis
isepultos despiceret, tota nocte iter agetes, & accedentes
ad muros hostiu, & deponentes corpora Saul & filiorum
eius, detulerunt in Iabes, hostibus pp fortitudinem eoru
nequaqua prohibere valentibus, aut praesumentibus.
Viri autem Iabes cum omni populo fientes sepelierunt corpora in optimo loco provinciae, quem Segehem appellant, & ieiunium septem dierum

runt oes viri fortissimi, & ambulauerunt tota nocte,
& tulerunt cadauer Saul, & cadauera filiorum eius de muro Bethsan; Veneruntq; viri Iabes Galaad, & contulerunt ea igni, & tulerunt ossa eorum, & sepelierunt in nemore Iabes, & ieiunauerunt septem diebus.

rum cum mulieribus & infantibus super eos celebraverunt, tundentes pectora, ac lugentes regem & filios eius, nec cibum desiderantes gustare vel potum.
* Beda. Recte pro mortuis ieiunauerunt, vt ad requiem peruenire valeant.
* R. Iose. Affeci. Peccatum preuaricatorum Israel est, qd descendunt in Gehennam, ibiq; mensis duodecim panas lauit, & postea expectantes, ascendunt quemadmodum scriptum est: Et adduxi tertiam partem ad ignem, & vram eos sicut argentum, & probabo eos, sicut probatur aurum. Zac. 13.

D Lib. 2. ex post alleg. in S. mte. cap. 10.

Tractatu Ros hufabath.

Pro purgatione.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

* cum dicitur: Quod cum audisset, &c. Isti autem praeter ceteris do-
luerunt de vituperio Sauli illato: eo quod liberauerat eos de manu Naas
regis Ammon, vt dictum fuit supra 11. 1 Et ambulauit, quia de die
non poterant illa corpora auferre. 2 Et comb. aromatica multa

MORALITER.

† Quod &c. surrexerunt, &c. p. istos q. caput & corpus Saul aufe-
A D D I T I O.

In cap. 31. vbi dicitur in postilla. Hebraei vero dicit Saul esse sal-
uat. Opinio Hebraeorum in hoc passu nullo modo vult sustine-
re, non enim habet fundamentum in autoritate, nec in ratione: Nam fundamen-
tum assumptum ex hoc, quod Saul diuinam sententiam per Samuel sibi annun-
tiam acceptauit, nullius valoris est. In hoc enim non excusant Saulem
a peccato, sed potius eum grauius accusant. Quod sic patet, nam
in Pytonicis diuinationibus, & homini duo prohibentur in lege di-
uina, quotum vnus est tales diuinatores consulere. vnde Deu. 18. b.
Non sit in te maleficus neq; qui Pythones consulat. Aliud vero prohi-
bitum est, ne quis verbis talium credat seu assentiat, vnde Deu. vbi dicitur.
Ceteris ista quarum possidebis terram augures & diuinos audiunt, tu autem a
Deo tuo aliter institutus es, &c. Vbi & in sequentibus manifeste
habetur, quod sicut in lege diuina precipitur, vt credat vero prophetam Dei,
ita in eadem lege prohibetur ne quis talibus superstitionis vaticinijs
assentiat, seu credat, vt in predicto ca. satis declaratur. Ex quibus
evidenter sequitur, quod si quis consuleret Pythones, seu diuinos: quibus
consultis non assentiret eorum vaticinijs, talis esset transgressor
primi precepti tantum, si autem non solum consuleret, sed et eorum praeno-
ticijs assentiret, esset transgressor vtriusque precepti, vt patet ex
dictis. Ex quibus manifeste sequitur, quod volentes excusare Saulem a
consultatione Pythoissae, per hoc quod sententiam sibi per illum suscitatum
annuntiam acceptauit, non solum ipsum non excusant a peccato con-
sultationi, sed insuper ipsum accusant de nouo peccato. scilicet acquies-
cendi verbis magicis seu diuinationibus, vt sic non solum sit
Saul primi precepti supradicti transgressor, sed et secundum: si autem
dicatur quod Saul non credidit Pythoissae, seu Pythoni, sed prophetae
Samuelis, quod erat fidelis propheta domini: hoc non valet. Nam secundum
opi. Aug. 5. ca. 28. traditam quae vera est, vt ibi fuit declaratum, non
enim Samuel in spiritu apparuit, sed demonio in Samuelis transfor-
matus est, & sic non Samueli, sed demonio credidit, verbis eius
assentiendo. Dato est quod Samuel in propria persona apparuisset, pro-
ut quidam volunt, licet minus sanum, vt dicitur adhuc Saul peccauit in
credendo verbis illius, cuius ratio est, nam dicentes Samuelis ve-
rum fuisse suscitatum; hoc asserunt ex dispensatione diuina eue-
nisse quae Pythoissam & Saulem latebat, vt expressum habet in glo.
ibidem, & sic Saul non credebatur ipsi esse verum Samuelis, sed spi-
ritum malignum arte magica in Samuelis specie apparentem, cui
credendo indubiè peccauit conscientiam committendo. Quod non
est ex fide, peccatum est. Ro. 13: Si autem dicatur, quod Saul credidit
verbis sibi annuntiatum ratione signorum, quae forte viderat Pytho-
nissa, vel ipse Saul, nec ex hoc excusatur a peccato. Nam secundum Augustinum
in c. nec mirum. 5. allegato. non ideo quis debet credere talibus. quia
aliqui eueniunt ea quae praedictum, ad cuius probationem adducit cla-
ram autoritatem Deut. 14. Quod autem dicitur Saulem de omnibus suis pec-
catis penituisse audita sententia, talis assertio eadem facilitate pre-
tenditur, quod approbat secundum Gre. Nullum enim fundamentum huius praenotae appa-
ret in sacra scriptura, nisi forte in acceptatione praedictae sententiae: quod
quidem acceptatio non habet praenotae rationem, sed potius peccati, vt di-
ctum est. Si autem signum suae praenotae voluit accipere ex hoc quod modico
cibo sumpto per totam noctem ambulauit, vt veniret ad pre-
lium, vbi erat moriturus, putat in po. dicitur, hoc non vult valere. rationa-
bilis enim posset dici seu presumi, quod Saul iuit ad praelium, credens non
esse diuinam sententiam sibi praeterea, sed potius demoniacam illusionem.
Ex quo aliter esset excusatus, vel saltem alienatus a peccato praedi-
cto. Illud autem quod dicitur Hebraei ad suam opinionem confirmandam
ex illis verbis: Cras tu & filii tui eritis mecum. ratio non vult valere. Nam
ly mecum, non est necesse, ut intelligatur in parte iustorum, sed suf-
ficere intelligere in statu defunctorum. Nec plus sonat autori-
tas, ut idem postillat. Aug. 5. ca. 28. & potest argui ex verbis Christi ad
latronem

ibidem eorum, sicut in iudicis in sepulchris solentibus, sicut
dicitur 2. Para. 16. in sepultura Asa regis Iuda. Posueruntque eum sup
lectum suum plenum aromatibus, & vnguentis meretricijs, quae erant pig-
mentariorum arte confecta, & contulerunt super eum ambitione ni-
ma. 2 Et sic se. in signum tri. lit. e. pro morte Saul & filiorum eius.

retes de muro sepelierunt, significant illi quod turpitudine suorum
superiorum quantum possunt, bono modo fatagunt occultare.

latronem Luc. 23. f. Hodie mecum in paradiso. Si enim hanc dictionem
mecum oporteret referri ad statum beatitudinis, superfluum esset ad-
dere. in paradiso, sufficeret enim dixisse hodie mecum. sed quia sine
tali additione posset intelligi, mecum in statu defunctorum.
ideo conuenienter addit, in paradiso. Samueli autem non dixit: Cras
eris mecum in limbo, sed tamen dixit, vtrius mecum. Et ideo ratio Hebraeo-
rum ex hac autoritate non est efficax. Ad aliam vero rationem quae pro
Hebraeorum opinione inducitur, de eo quod dictum est 5. 19. cap. de
Saul quod erat lectus & bonus, &c. Ex qua volunt inferre, quod
licet postea grauius & multipliciter peccasset, tamen diuinae pie-
tati congruum vult, vt propter praecedentem bonitatem dominus dederit ei in
fine praenotae locum hoc non vult valere. Nam licet Deus hoc potuisset
facere ex dispensatione de eodem tamen lege diuina scriptura legitur Ezech.
18. f. Cum auerteret se iustus a iustitia, & fecerit iniquitatem, morietur in
ca. iniustitia quam operatus est. Sic igitur patent fundamenta He-
braeorum in hoc passu nullius esse efficaciam. Summa igitur doctorum nostrorum est
tenenda tanquam ex veris supra fundamentis. Fundamentum enim primo in
hoc, quod Saul seipsum occidit, quod est grauissimum peccatum, quia magis
quod naturalem inclinationem, & quod charitatem quam cetera homicidia,
sunt & est periculosius ceteris peccatis, cum post mortem nullus
sit locus poenitendi. Nec valet dicere quod hoc fecit: ne in propria
persona patere quod honorem diuinum, &c. putat in post. ail. Nam iudi-
bria seu impropria quaecumque propter Deum sustinere quantumcumque
ignominiosa sunt & acerba, tanto magis ad diuinum honorem per-
tinet, vt patet in Martyribus. vnde & Saul debuisset in Deum sper-
rare quod potens est hominem quacumque temptatione superueniente li-
berare a peccato: quod tamen non fecit se occidendo, & ideo vere de ipso dicitur
1. Para. 10. d. Nec sperauit in domino. Praeterea bonitas finis non tol-
lit malitiam actus humani, si talis actus secundum suam speciem est malus,
non enim sunt facienda mala vt eueniant bona: sicut enim toleranda mi-
nora mala, vt vitentur maiora, vt dictum fuit 5. c. 17. Praeterea si
Saul excusatus fuisset a reatu homicidij ratione praedicta, pari mo-
do excusaretur Amalechita si ipsum Saulem pro eandem rationem occi-
disset, cuius scriptura patet inf. 2. Re. 1. vbi habetur, quod Dauid quod fuit rex
iustus audita Amalechite excusatione, ipsum mandauit interficere:
Quod autem inducitur de Ratia. 2. Mac. 14. non est trahendum ad praenotiam,
quia non commendatur ex hoc in scriptura, tanquam virtuosus simpliciter,
sed tanquam habens quaedam speciem fortitudinis, estimans se fortiter
agere: quod tamen non est vera fortitudo, sed magis quaedam mollitiam ani-
mi non valens maiora poenalia sustinere, vt per Philo. patet in 3.
Ethic. & per Augustinum. 1. de ci. Dei. Potest et aliter dici. quod Rasia ille
propter totum praesens suae vite in sacra scriptura commendatur, vt patet
ibidem. vnde & tale presumendum est instinctu diuinae inspirationis
hoc fecisse. Nam secundum Iuristas: quod semel bonus semper presumitur esse
bonus. Secus autem de Saule de quo legitur 5. 14. iuxta Hebraeos. ve-
ritatem, quod quocumque se vertebat in impietate agebat. De tali igitur presu-
mendum est semper fore malum, & propter quod non instinctu diuino se occi-
didit, sed ex desperatione seu timore acerbioris periculi, seu
mortis temporalis. De Saule autem non est trahenda praenotia, quia per illum
Deus multa miracula faciebat. vnde presumendum est, quod latebat in-
spiratione diuina hoc fecit. Sicut tenendum est de sanctis femi-
nis quae tempore persecutionis seipsas occiderunt, putat dici Augustinum. 1. de ci-
ui. Dei, nec ad damnationem Saulis alia autoritas sacrae scriptu-
rae, seu determinatio ecclesiae vult requiri, cum doctores nostri hoc
concorditer teneant, vt dicitur in po. Nam vt in c. decretales epistolarum
di. 20. scripturarum tractatores. id est doctores in earum expositionibus.
summis pontificibus proponunt. vnde determinatio doctorum in sa-
crae scripturae in talibus tamen sufficere debet, ac si ab ecclesia de-
terminaretur. igitur illa verba. 1. Paralip. 9. vbi dicitur: Insuper &
Pythoissam consuluit, nec sperauit in domino, intelligenda sunt de
Tom. 2. R despeti-

desperatione simili, prout doctores nostri eam exponunt. Quod est malitia totius vite ipsius Saulis postquam regnavit vna cum pessimo ipius sine libidine correspondendo hoc testant. REPUBLICA. Quibus Bur. ipse circa ca. 31. longa laborec digressionem, volens q. Saul sit dicitur. Populone Hebroru cui vñ Post. laquei, no obstantib. obiectiombus Bur. que sunt facilliter solubiles, q. a volens sustinere opinionem de vera apparitione psonae Samuelis modo p. dicto cessant. oia argumeta Bur. que fundantur peccatis cōsultationis Pythoniæ. Nam Saul p. Samuelē verū mōrari. atus de cōsultatione penituit, &

& sniam diuinā se latā acc. pravit, et per pñiam meruit de vera Samuelis apparitione ceramari, ve sic tunc periculo deceptionis sententiam diuinam acceptaret. quib. bene attentis soluntur ea que Bar. de gl. in corarium adducit. Et per eandem penitentiam & sententiae acceptionem Saul meruit recipere inspirationem de seipsum occidendo, licet cōmunitur tenetur de Samfone. Et beatus August. primo de civ. Dei dicit, de sanctis scimus, que se tempore persecutions occiderūt, ne in viuperum honoris diuini illusiones infidelium paterentur, & hęc dicta satisficiant &c.

CAP. I.

Lib. 7. Antiq. cap. 1.

A Malecites sum. Iosephus. Predictū preliū gestū est, die qua Dauid victis Amalechitis reuersus est i Siceleg, &c. narabat nuntius vidisse se iugā Hebroru, & fugienti regi se fuisse pntem, quem rogatus iugulasse fatebat: qm dū gladio incubuisset, ppter vulnerū magnitudines ipse non posset occidere. Simul signa mortis ostēdit, autū brachiorū ei⁹ atq; coronā, que cū expoliasset mortuū Saul, Dauidi detulerat.

Rabbanus. Hūc autē Hebrei filiū iugulasse Doeg. Amalecites cū & Idume⁹ vnum est, quia fili⁹ primogenitus Esau Eliphan fuit, & huius filius Amalec. Diadema autem, & armillam a patre commendatam habebat.

† postquam occidisset ipse. Hier de tradit. Heb.

Gen. 36. b. C

SECUNDVS LIBER SAMVELIS. QUEM NOS SECUNDVM REGVM DICIMVS.

CAPVT PRIMVM.

Actum est autē postquam mortuus est Saul, vt Dauid reuenteretur a cæde Amalec, & maneret duos dies in Siceleg. In die autē tertia apparuit homo veniens de caltris Saul veste conscissa, & puluere conspersus caput, & vt venit ad Dauid, cecidit super faciem suam & adorauit. Dixitq; ad eū Dauid: Vnde venis? Qui ait ad eum: De caltris Israel fugi. † Et dixit ad eū Dauid. Quod est verbū quod factū est? Iudica mihi. Qui ait: Fugit populus ex prælio, & multi corruentes è populo mortui sunt, sed & Saul & Ionathas filius eius interierūt. Dixitque Dauid ad adolescentē qui nūtiabat ei: Vñ scis quā mortuus est Saul, & Ionathas fili⁹ eius? Et ait adolescēs q. nuntiabat ei: Casū veni in mōtē Gelboe, & Saul incubebat sup. hāstā suā. Porrò currus & equites † appropinquabāt ei, & cōuersus post tergū suū, vidēsq; me vocauit. Cui cū rñdisē, adsum: Dixit mihi; Quis nā es tu? Et aio ad eū; Amalecites sū. Et locutus est mihi. Sta sup. me & interfice me, quoniā tenent me angustia, & adhuc tota anima mea in me est. Stansq; super eum, occidi illum. Sciebam enim quod viuere non poterat † post ruīnam. Et tuli diadema quod erat in capite eius & armillam de brachio illius, & attuli ad te dominum meum huc. † Apprehendens autem Dauid vestimenta sua scidit, omnesq; viri qui erant cum eo, & plauerunt, & fleuerunt, & ieiunauerunt vsque ad vesperam super Saul, & super Ionathan filium eius, & super populum domini, & super domum Israel eo quod corruissent gladio. Dixitque Dauid ad iuuenem qui nuntiauerat

a † Fatigatus fuissebatur.
 a † Valeret. onem.
 a † Sacerdotes.
 † Generaliter.

b Apprehendens autem Dauid vestimenta sua, &c. Theod. Ad mirari oportet prophetā & regē. Maleuoli viri audita cæde, nō solū luxit, sed et acerbē est lamentatus. Multa autē erant que faciebant, vt lugeret, Ionathæ desiderū, amor in populū: victoria impiorū alienigenatū: preterea cedes Saulis. Quē enim reuerēbat viuū, multo magis misertur mortui. † Ioannes. Casianus. Dauid præcepta legis superauit: qui præcipiente Mose, vt inimicistatio redderetur, non solum hoc non fecit: verum etiā dilectione cōplexus est persequentes, & pro his domino piē supplicans, etiam lugubriter fleuit, & vitus est interfector.

Acc-

NICOLAUS DE LYRA. CAP. I.

Diuisio.

Felium Postquam in primo lib. actū est de regno per el. Et. onē, hic consequenter agitur de regno per successiōē, quia Isboseth successit Sauli, licet paruo tpe, & Salomon successit Dauid, & sic consequenter alij reges vsq; ad captiuitatem Babilonicam, & quia regnum Isb. seth procedebat debilitando, regnū autē Dauid fortifi. ad. id. o. primo describitur inchoatio regni vtriusq; partialis, secūdo exterminatio regni Isb. seth totalis capit. 4. tercio promotio regni Dauid integralis ca. 1. Circa primū prænuntiat Saulis & filiorū eius lamentatio, secundo successoris duplex institutio ca. 2. Circa primū primò describitur denuntiatio mortis: secūdo actus lamentationis, ibi: Apprehendens autem Dauid. Circa primū prænuntiat tempus huius denuntiationis, cum dicitur. 2. In die, scilicet a reuersione Dauid in Siceleg interf. ellis Amalecitis qui eam incenderant, prout dictum fuit in libro tertio, 10 cap. 3. Veste conf. Ista fiebant apud Hebræos in signum tristitiæ & magnæ æsolationis. Cetera patent vsq; ibi. 4. Casu. licet venisset a proposito ad præliū, tamen fugiens casualiter venit ad locum vbi Saul erat vulneratus, vel fortē in hoc dixit mendacium sicut & in alijs, vt patet consequenter. Dicitur enim conter: q. erat filius Doeg: & ideo vsq; ism. le est, quod esset iuxta patrem suū qui

qui erat cum Saul, vt prædictum est in fine primi libri. 5. Et Saul. Grauer vulneratus, & non potens incedere. 6. Porrò currus. ita quod non poterat eos enadere. 7. Sta super. Hoc fingebat, sed non erat verum, quia hoc dixit Saul armigero suo tantum, qui etiam interfecit seipsum. 8. Stansque su. Similiter in hoc mentitus fuit, quia Saul semetipsum occidit. Dicit tamen Iosephus, q. isie verū vixit, quia licet Saul inuisisset super gladium suū, tamen ita debilitatus erat q. non poterat seipsum perforare, & ideo iste iuuenis ex eius præcepto impexit eum super gladium, intantum quod fuit mortuus, & contrarium tamen tenetur. 9. Et tuli. Dicunt autem hic Hebræi, quod Doeg videns Saul mortuū tradidit ista insignia regalia filio suo, vt portaret ad Dauid: & per hoc inueniret gratiam apud eum: & tunc seipsum interfecit ratione prædicta in fine primi libri. 10. Apprehendens. Hic consequenter ponitur actus lamentationis, & primo in generali, secundo modus plaueris in speciali, ibi: Plauit autem Dauid. Circa primū prænuntiat plaueris, cum dicitur. Apprehen. & subditur prænuntiat nuntiantis, cum dicitur. 11. Dixitque Dauid ad. quia dixerat se interfecisse Saulem.

Vnde

MORALITER.

2. In die autem tertia apparuit homo veniens de. &c. Per istū hominē qui ad hūdum ipsius Dauid gratiā mendaciū sibi dixit, si quod

quod interfecisset Saul, cum tū interfector fuisse partim sanguis Philistinorum, partim proprio gladio, significant illi qui per mendacia querunt placere potentibus & prelati. Vocan-

a Accedens, &c. Omnis qui proximo machinatur malū, vel de eius gaudet interitu, iustæ retributionis penā a iudice superno meretur. *Qui enim fodit foueam incidit in eam.* Et Os quod mentitur oc. animam. hic aut mentiebat sese Saulem occidisse.

** Theodor.* Qui significauerat, nulla affectus iniuria morti insultabat & irridebat. Accedit quod erat etiam Amalechita, in quem Deum iam olim tulerat sententiam mortis.

*b * Planxit autem Dauid, &c.* Iosephus. Conscripsit Dauid epitaphium, sicut fieri affolet in sepulcris, quod lamentationes contineret, & laudes Saul & Ionathæ, quod etiam vsq, ad meū permanfit tempus.

** Chrysostomus.* Mœstissimo percussus est nuncio, mortem Ionathæ comperiens, quæ illius animum rāto dolore prostravit, quantum ex illius lamentatione cognoscitur. Qui enim insidiatorem suum ita lacrymatu est: quid passus existimetur, cum illum qui sibi in periculis semper adfiterat, eripuerat, & plurima pacta fecerat, ante vita defecisse cognosceret, quā illi acceptorum beneficiorum vicem restituere valeret?

c Filios. Filij Iuda filij confessionis, quos verus Dauid vult arcu scripturæ muniti, ne pignorantiam in conspectu demonū succumbant.

d Arcum. Rabb. Quia Philisthij sagittarij sunt, qua arte Saul interfecerant, eādem belli artem vult eos discere, vel præcepit, vt reges Iuda docerēt fortitudinē, vt fortes. f. & intēti essent

essent in timore domini, ne perirent sicut Sati. *e In libro.* Rab. Legitur, vel scriptum est. Hunc librū nusquam reperiri asseuerant, sicut librū bellorum dñi, cuius in libro Numerorū mentio fit, & carmina Salomonis, & disputationes eius de natura lignorū, & herbarū iumentorū, volucriū, reptilium, & piscium. Vel quod in libro verborum dierum dicitur? *Reliqua vero opera Salomonis priorum, & nouissimorum, scripta sunt in libris Nathan prophetae, & Aie Silonitis.* In visione quoq, Ado videntis contra Ieroboam filium Nabath. & multa volumina huiusmodi q scriptura fuisse probat, sed hodie nō esse cōstat. Vastata enim a Chaldæis Iudæa, bibliotheca hostili igne consumpta est. Pauci autem libri Esdræ pōtificis ex prophetiæ industria reparati, vel restaurati sunt. Hic vero Esdras scriba in lege Dei fuit, qui promptiores literarum figuras quā eatenus Hebræi habuissent, reperit. Sunt enim qui dicunt librum iustorum esse librum Regum, vbi continentur prophetæ iusti Samuel, Gad, & Nathan: in quo scriptum est, quomodo Saul recedens a timore domini p inobedientiam periit.

f Considera Israel pro his qui mortui sunt, super excelsa tua vulnerati. *† Inclyti Israel super montes tuos interfecti sunt.* Quomodo ceciderunt fortes? Nolite annuntiare in Geth, neque annuntietis in compitis Ashalonis, ne forte lætentur filie Philisthij, ne exultent filie incircuncisorū.

g Geth. Torcular, scilicet Hierusalem quæ occidit prophetas, cui mors domini, & Apostolorum in derisum fuit: & ob hoc præcepit verus Dauid, ne passio sua illis annuntietur.

Montes *his, scilicet, Abraā, Isaac, & Iacob. et Gen. 48. scribitur in benedictio ne Iudæ, Manus tua in ceruicibus inimicorū tuorum, quod fuit impletum potissimè tempore Dauid qui inimicos Israel potenter in circumitu debellauit. Ad quam debellationem multum fecit ars sagittandi, in qua filios Iuda instrui præcepit.*

9 Et ait: Considera. Premisso præcepto Dauid de sagittandi arte hic cōsequenter explicatur carmē eius lugubre. & primo gñaliter. secundo specialiter, ibi: A sanguine interfectorum, tertio singulariter, ibi: Ionathas. Circa primum lamentatur populum Israel, dicens.

10 Considera Israel. id est, attentè recognita. *11 Pro his qui mortui sunt. de populo iuo.* *12 Super excelsa tua. Quod est turpius, videlicet quod sunt denudati in terra propria, & in loco montoso, & malè accessibili, propter quod potest facilius ab aduersarijs defendi.*

13 Inclyti Israel. id est, nobiles genere, armorum peritia, & corporum virtute. Ex quo concludit admiratiōe. *14 Quomodo ce. for. q. d. non videtur humana victōria, sed vltio diuina. j. propter peccata Saul, et complicum eius, & ideo summè caudum est a talibus.*

15 Nolite annun. in Geth, &c. in con. id est, in quadriuijs, seu locis, vbi plures viæ conueniunt, & ibi solen hostes conuenire ad audiendū rumores, sicut patet ex pcedentibus. Istud factū iam erat diuulgatū per totam terrā Philisthinorum. Quo ergo dixit Dauid: Nolite annuntiare, &c. quia quod factū est non pot non fieri. Dicendum q loquit ad modū dolentis, qui aliqñ immiscet aliqua irrationabilia, & aliquando pronuntiat aliqua absolūtè, quæ tamen sunt sub conditione intelligenda. Est igitur sensus: Nolite annuntiare, &c. id est, si illud posset fieri quod non annuntietur ibi, illud vellem ex toto desiderio animi.

16 Ne forte lætentur filie Phi. Mulieres hic exprimit potius quā

D Defectus librūm ve. test. Num. 2. c. 1. Reg. 4. d.

Paral. 1. 9. g.

E - Et ait, Considera Israel pro his qui mortui sunt super, excelsa tua vulnerati Hunc versum non legit etiam veteri exep. Matth. 23. d.

F

NICOLAUS DE LYRA.

1 Vnde es tu? Iam enim dixerat, quod erat Amalecites, sed Dauid de morte Ionathan, & populi Isra turbatus non aduerterat.

2 Filius hominis. id est, conuersi ad Iudaismum.

3 Amalecites. hoc videtur falsum: quia supradictum est, quod Doeg pater eius erat Idumæus. 1. lib. 2. c. ca. & 22. Dicendum quod Amalec a quo dicti sunt Amalecites, fuit filius Eliphan primogeniti Esau, prout declaratum fuit supra aissusè. Exod. 12. ab Esau verò denominati sunt Idumæi, & sic omnis Amalecites est Idumæus, sed non conuerso.

4 Vocansque. Et sic iusto Dei iudicio & mendacio de quo sperabat impetrare gratiam, reportauit mortem.

5 Planxit. Hic consequenter describitur forma planctus in speciali, cum dicitur.

6 Planctum. qui postea subditur: sed quoddam præceptum Dauid interponitur de sagittandi arte, secundo explicatur carmen eius lugubre, ibi: Et ait, Considera. Circa primum ergo ponitur Dauid præceptum, cum dicitur.

7 Et præ, sic est in Hebræo, & in libris correctis, & per arcū hic intelligitur ars sagittandi, ne filij Iuda de cetero debellarent a Philisthæis per artem sagittandi, sicut Saul, & eius exercitus fuerant debellati.

8 Sicut. Aliqui dicunt, q hic est liber Regum, in quo agitur de Samuele, & Dauid, & alijs pluribus iustis. Sed hoc non est verisimile quod idē liber alleget seipsum, & ideo dicunt aliqui aliq, q iste liber est vnus specialis liber qui non habetur: quia Esdras reparans bibliothecā a Chaldæis incensam non reparauit oēs libros, sicut patet de libris Salomonis quos fecit de naturis animalium, & herbarū, vt habetur infra 3. lib. & de libris Nathā propheta & Aie Silonitis, qui allegātur 2. Par. 9. nec tñ hñr, quia non fuerunt reparati, & idem dicunt de isto qui vocatur liber iustorum. Ra. Sa. dicit, quod hic liber est Gen. in quo agitur de iustis,

MORALITER.

4 Vocansq;. In hoc Dauid dedit exemplū potentibus huius mundi, vt non sint fauorabiles, aut benefici adulatoribus & mendacibus: sed magis puniant eos secundum quantitatem delicti, vt iustitia seruetur: & terror alijs incutiat.

5 Planxit. per casū Saul & populi corporalem, significat lapsus fidelium in culpā mortale, q plāgendus est valde quāto anima est melior corpore, & maxime quando peccatum est prælati vel principis, ad quod sequitur malū communitatis.

Et præ.

7 Et præ. Hæc est vera litera: sed aliq libri habēt planctum, & fm sensum literalē p arcū intelligitur ars sagittandi, qua filij Iuda scirent impugnare Philisthæos, sicut sagittis debellati fuerant p ipsos. Ars aut sagittandi spiritualis, est exercitiū de uote orationis quo demones qui p Philisthæos intelliguntur fortiter debellant. In cuius figura dicit Exo. 17. quod Mose in orationibus perseverante Amalecites p quos similiter demones significant, vt dictū est supra, 1. lib. 30. cap. fuerunt a filijs Israel debellati. *10 Considera.* Sicut sup. dictū est 29. ca.

A Montes Gel. &c. Rab. Alij excelsi, quia. s. o Saul inobediencia tua quasi idololatia in excelsis reputata est: quia scelus idololatriæ est nolle acquiescere. Montes Gelboe vberim ante maledictionem fuerunt, quos hactenus maledictioni subiaccere ferunt, nec vnquam pluere ibi testantur.

Rabb. Rex & propheta David qui persecutoribus mala non reddidit, cum Saul & Ionatha bello occubissent in lamentatione sua Gelboe motibus maledicit: *Montes Gelboe nec ros, &c.*

* Theod. Hoc quoque indicat summum dolorem. Quoniam qui aliqua parte corporis sunt male affecti, aut parieti, aut lecto manus allidunt, pro stimulis doloris ita est vit diuinus nimia ardens animi agitudine, male precatur inanimis montibus.

* Amb. Propter scelus hominum, & ista clemencia damnantur. Denique David in montibus in quibus Ionathas cum prece interceptus est, propter penam sterilitatis optavit dicens, *Montes Gelboe, &c.*

* Ruper. Quare, inquit, Nec ros, nec pluuia veniat super vos? Videlicet, ut ipsa montis ariditas propter penam permanens, posteris sit necessaria rei documentum, ut semper pro oculis habeant, ut commoneant futuri reges, cauere superbiam vitium: propter quod ibi abiectus est clypeus Saul tam ignobiliter, ac si non esset vnctus oleo ac si nunquam ethicax redisset a sanguine interfectorum.

* Amb. lib. 3. o. l. ca. 9. Aruerunt motus propheticis maledictio, & diuina vis sententiam maledicentis impleuit. Itaque pro regis necis spectaculo, penam elementa soluerunt.

Rab. Quid deliquerunt motus? Sed quia Gelboe interpretatur decursus. Per Saul autem vnctum & mortuum. vnctio & mors nostri mediatoris exprimitur: merito pro Gelboe superba Iudæorum corda significant, quæ dum in huius mundi desiderijs defluunt, in vnctum. Christi se morte miscuerunt. Et quia in eis vnctus rex teporaliter moritur, ab orrore gratie sicantur. De quibus benedicitur, *ut agri primitiuam esse non possint*. Superbi enim Hebræorum mores primitiuos fructus non ferunt, qui & in redemptoris

ptoris aduentu ex parte maxima in perfidia remanentes, primordia fidei sequi noluerunt. Sancta. n. ecclesia in primitijs suis multitudine gentium fecundata, vix in fine mundi Iudæos, quos inuenit suscipit, & extrema colligens, eos quasi reliquias frugum ponit. vnde: *Reliquia Israel salua fiant*. Præter tunc montes Gelboe ore prophetæ maledicti, ut dum fructus arefcente terra moritur, possessores terræ sterilitatis dano ferant, ut ipsi maledictionis suam acciperent, quæ apud se mortem regis suscipere iniquitate exigente meruissent.

b *A sanguine int. ab.* Sanguis & adeps robur præstant corpori: ita illi fortitudinem dabat subiectis, a quibus Saul & Ionathas interfecti sunt quasi non a rusticis. Vel ita Saul reprobatus est a Deo, & ab incircumcisiliter interfectus, tanquam non esset vnctus oleo, propter sanguinem interfectorum. f. 75. sacerdotum, qui domino adipem adolebant, quos innoxios iussit Saul interfici.

c *Sagitta.* Ionathas & Saul bellicosos & fortissimos significat fuisse, & laudat in eis decorum formæ & constantiam animi. Rab. Alleg. prius propheta David figuratim dicit Saul & Ionathas, quæ cum potentes essent, & super hostibus prævalerent, faucibus illico, & vulnerati in medio proelio corruerunt. Sic & Christiani deflent eos qui repugnantes

daemonibus in lubrico seculi labuntur. Gelboe namque motus lubrici interpretantur, & spiritus recuperationis omittentes proprio mucrone desperationis seipsum interficiunt, sicut Saul irruens super gladium suum. Philistini vero a demones de interfectis spolia virtutum auferentes, propriæ fortitudini victoriam ascribunt, cum talia iustis permissione Dei eueniunt. Sed David non in electis suis corruentium casum gemit, & in urbibus Allophylorum prohibet divulgari, præcipit fidelibus, ut cautè se custodiant, ut secuti fidei, lorica iustitiæ, galea salutis, & gladium spiritus habeant, quod est verbum Dei, quibus aduersarijs resistent, ne iterum ignominiosè superati, gaudium inimicis faciant.

d * *Amabilis su. amo. mul.* Theod. Quidam irrident hoc quod dicitur

† oblationum

Quæst. 6.

† abijt.

Li. 2. de Cain cap. 8.

B

Lib. 2. com. cap. 20.

e incundus, vel amabilis fuisse mihi valde. Sicut mater amat vnctum filium suum ita te diligebam. Ne in veteribus quid leguntur hæc.

C

NICOLAUS DE LYRA.

* quam viros, quia illi sunt quæ præcipue solent canere in choris cantilenas de victorijs suorum sicut supra 1. li. 18. ca. dicitur fuit de mulieribus præcipientibus obuiam Sauli & David de victoria redeuntibus.

1 Montes Gel. &c. Licet terra sit vesiana animata, bene tamen maledicitur propter factum quod contigit in ea.

2 Quia ibi abiectus est clypeus. Quia plures videntes se debellatos proiecerunt ibi clypeos proprios, ut expediri possent fugere. Vel dicitur clypei abiecti, quia non poterunt bellatores a sagittis Philistinorum defendere. Et in isto sensu accipitur quod subditur:

3 Clypeus Saul quasi non esset via. scilicet, consecrationis regie a Samuele, prout habetur supra 1. lib. 10. cap. ac si dicat, ita prostratus est ibi Saul quasi esset vnus de humili plebe.

4 Sanguis. Hic lamentatur David in speciali Saul & Ionathas, primo rememorans eorum probitatem, dicens: A sanguine, &c. rediit, id est, sagitta Ionathas & ensis Saulis non percusserunt inuicem, sed perforabant arma fortium vsque ad adipem & sanguinem intrinsecus.

5 Saul & Ionathas. id est, digni amore, quod patet de Ionatha in pluribus locis supra, & de Saul pro tempore quo fuit electus a domino, quod in Israel non erat vir melior eo, ut habetur supra lib. 1. cap. 9.

6 Et deco. quia patet de Saule, quod ab humero & supra eminebat super totum populum, ut habetur supra 1. lib. 10. ca. & de Ionatha eius primogenito

mogenito verisimile est, quod fuerit proceræ stature, & forma decoræ

7 In mor. q. d. lamentabile est, quod tales duo sint simul interfecti.

8 Aquilis velociores. ad persequendum hostes.

9 Leonibus fortio. Aduersarijs resistendo. Sciendum tamen quod hic est hyperbole, ad exprimendum eorum notabilem agilitatem, & fortitudinem, sicut de aliquare notabiliter alba dicitur. quod hoc est albius niue.

10 Filia Is. i. in vestibus coloratis & pretiosis de præda hostium sublati.

11 Qui præbebat ornamenta aurea. de hostium præda.

12 Cultui. id est, ornatui, illud enim vocatur cultus alicuius, circa quod est multum intentus, mulieres autem sunt multum intentæ circa ornatum suum. & ideo ornatum huiusmodi hic vocatur earum cultum.

13 Quomodo. verba ista vel sententia pluries repetuntur in isto lugubri carmine, sicut & in cantico lætitiæ illud quod est primum vel principale ibi pluries repetitur.

14 Ionathas. Hic ponitur lamentatio singularis super Ionatha, eo quod David cum singulariter diligebat. ideo subditur.

15 Amabilis. Quod potest intelligi dupliciter, uno modo passivè. i. plusquam amantur mulieres, & tamen ille amor est multum feruidus, secundum quod dicitur 3. Esd. 4. c. Multi demum et facti sunt propter uxores suas. i. propter feruentem amorem ipsarum. Alio modo actiue, id est, plus quam mulieres diligunt, quæ tamen aliquando valde feruenter amant. Et huic consonat quod subditur. Sicut mater.

CAP.

MORALITER.

† primi libri, mortalitas ista contigit propter peccatum, & hoc est

ADDITIO.

In 2. lib. Reg. 1. cap. vbi dicitur *Et præcepit ut docerent filios Iuda arcum, &c.*

Hoc præceptum ut quidam Hebræorum expositores dicunt, est de substantialibus lamentationis cuius ratio est. Nam in hoc carmine principaliter intendebat David plangere inualitudinem populi & debilitatem in fortiorum eius qui in patria & in locis excelsis fuerunt turpiter demeriti. Ex quo inferebat

est a viuentibus valde considerandum, & maxime a pergetibus. ad bellum, ne & ipsi sint irretiti aliquo peccato grati & contingatis similibus penæ, vel etiam maior in gehenna.

inferebat lamentando, quod iam non erat modus defendendi populum & patriam nisi per artem sagittandi, secundum quam artem debiliores saepe possunt fortiores eis debellare, quod sic contingit in pugna que fit cum gladio, in quo magis requiritur animi virilitas, & brachij fortitudo. Idcirco tanquam proemium sui carminis præmisit hoc lamentatorie, dicens: *Præcepit ut docerent.*

dictū est. Quam sunt stulti quibus hoc accidit? Oportebat enim eos intelligere, qđ volens ostendere vehementiā & sinceritatē amoris, eam adduxit similitudinem. Tāta est. n. viri affectio in mulierem, vt dicatur, *Relinquet ho patrē & matrem & adheret uxori suæ.* Quomodo ergo cōiunctio matrimonij efficit vnam carnem, ita etiā eorum qui sincere amant animas vnit affectio.

* R. Leui. Mulieris amor tam fortis est, vt si maritus eam iam percusserit, & illi maledixerit, non possit vel in modico minui amor eius, imo plerunq; acētius diligit.

C A P. II.

Igitur post. Rabb. Ascensio Dauid cum duabus vxoribus in Hebron, significat conuocationem duorum populorum in ecclesiam catholicam. Hebron enim interpretatur conjugium. Sola autem ecclesia cōlestis regis sponsa est. Illuc duxit Dauid singulos viros cū domo sua, quia singuli fideles in illam societate per euangelij prædicationem conuocantur, vbi non est distinctio Iudæi & Græci.

* Theodoretus. Deus iussit Dauidi vt primum ascenderet in Hebron, propterea quod patriarchæ in illa ciuitate & viui habitarent, & mortui fuerint sepulti. Præterea, ex tribu Iuda erat Dauid, huius autem tribus illo tēpore metropolis erat Hebron. Hierusalem enim tenebāt Iebusæi. Tribus autem Iuda Dauidem, vt qui ex ea esset tribu, diligebat plusquam alios. *Vngunt*, autem posuit, pro eligunt. Diuino enim oleo, cum vnixerat diuinus propheta. Semel enim fuit vnctus a Samuele, bis autem fuit pronuntiatus rex. Primum quidē suffragijs tribus Iuda in Hebron

C A P. II.

Gitur post hæc consuluit Dauid dominū dicens: Num ascēdam in vnā de ciuitatibus Iuda? Et ait dñs ad eum. Ascende. Dixitq; Dauid. Quo ascēdā? Etrñ

dit ei, in Hebron. Ascendit ergo Dauid & duę vxores eius, Achinoë Iezrabelitis, & Abigail vxor Nabal Carmeli, sed & viros qui erant cum eo duxit Dauid singulos cum domo sua, & māserunt in oppidis Hebrō. Veneruntq; viri Iuda, & vnixerunt ibi Dauid vt regnaret super domū Iuda. Et annūtiatū est Dauid, quod viri Iabes Galaad sepelissēt Saul. Misit ergo Dauid nuntios ad viros Iabes Galaad. Dixitq; ad eos: Benedicti vos à domino qui fecistis misericordiam hanc cū domino vestro Saul, & sepelissetis eū. Et nunc retribuet vobis quidē dominus misericordiam & veritatē, sed & ego reddā gratiam, eo quod feceritis verbū istud. Cōfortentur manus vestræ, & estote filij fortitudinis. Licet enim mortuus sit dominus vester Saul, tamē vnxit me domus Iuda in regē sibi. Abner autē filius Ner, princeps exercitus Saul, tulit Isboseth filium Saul, & circumduxit eū

bron, septem autem annis postea a ceteris tribubus. * Ambros. Dauid debitum sibi imperium diu distulit, qđ sciebat Deo autore deberi, docens non præcipiendū regnū, etiam si debeatur, sed expectandum vt suo tēpore deferat. Vtinam hunc virum imitati essent posteri, nō tātas bellorū pertulissimus acerbitates.

b *Veneruntque.* Rabb. Quia superbis & contemptoribus gratiam Dei spernentibus cōlesti fama prædicationis & virtutū studio cōstitetur Christū regē esse in populo suo, cui data est omnis potestas in cælo & in terra. c *Dixitque.* Rab. Redemptori nostro multum placet, qui opera malorū qui in peccatis mortui sunt, obliuioni tradit damnando, nec ea quæ domino displicent imitatur, sed quæ præcepit facere recordatur.

* Iosep. Dauid misit ad viros Iabes, laudans & approbans eorum virtutem, & agens gratias pro studio quod circa defunctos habuerant.

d * *Rebuet vobis dominus misericordiam.* Hiero. in præfenti seculo, veritatem, in futuro, quia misericordia quæ in præfenti seculo tribuitur ad comparationem æternæ misericordiæ mendacium est.

e *Isboseth.* Rab. Qui interpretatur filius cōfusionis Abner aut xiliāte, qui interpretatur patris lucerna, tēgnauit super vniuersum Israel, & sola domus Iuda sequebatur Dauid, quia solis credētib. & vere cōfidentibus sequentibus Christum in cæteris error cōfusionis regnauit, diabolo instigante qui *iran. figurat se in angelum lucis.*

f *Circumdu.* In Hebræo dicitur: Traduxit eum in Mahanaim, quod interpretat castra, traduxit

D Apolog. t. pro Dauid. cap. 7.

* illuc. E

† 1. Reg. 31. d. Lib. trad. Heb.

† bonum.

2. Cor. 11. c.

F

NICOLAUS DE LYRA. CAP. II.

Igitur. *Posita lamentatione Saulis, hic consequenter describit institutio successoris.* Habuit autem duplicem successorem, vnū de iure. s. Dauid, qui iam inunctus erat ex diuina electione. Aliū de facto scilicet, Isboseth, quem instituit Abner princeps militia. Et iō primo agitur d. institutione Dauid, secundo de institutione Isboseth, ibi. Abner aut. tertio de processu viri usq; ibi. Egressusq; est Abner. Circa primum dicitur. 2 Post hæc. Licet hēret ius in regno, quia erat inunctus ex præcepto diuino, tamen noluit intrare possessionem absque diuino consilio, quia attingit a fine vsque ad finem fortiter, & disponit omnia sua viter. 3 Num ascendam. De illis primo quæsiuit, quia magis confidebat de hominibus illius tribus, eo quod esset de eadem tribu. 4 Quo ascendam. Habita responsione de tribu Iuda, conuenienter querit de loco. 5 Et respondit ei in Hebron. Quia in illa ciuitate sunt sepulti, qua-

quatuor principales patriarchæ, prout dictum fuit Gen. 23. propter qđ Caleb illuc inuit ad orandum dominum ex deuotione, prout dictum fuit Num. 13. & Ios. 14. propter quod dominus voluit, quod ibi inciperet regnum Dauid.

6 *Veneruntque.* Ter fuit inunctus, primo in domo patris, ut dictū fuit supra 1. lib. 16. cap. Secundo in Hebron super tribum Iuda, ut hic habetur. Tertio super totum populum Israel, ut habetur inf. 5. cap. In signum quod bonus catholicus regno cælesti dignus debet habere unctio nem spiritus sancti in corde per ueram fidem, in ore per confessionem, in opere per sanctam conuersationem. Et quia bonus rex debet esse grauis subditis de facto fidelitatis & pietatis, ideo consequenter ostēditur gratitudo ipsius Dauid erga viros Iabes Galaad de sepultura Saulis & filiorum eius. Et patet litera.

7 *Abner.* Hic consequenter ponitur institutio ipsius Isboseth de facto. Et pater litera. Sciendum tamen quod Ra. Sa. dicit hic, quod hoc factū fuit ad uerificandum uerbum domini ad Iacob Gen. 35. b. Reges ex te egredientur, & tamen omnes filij eius erant n. u. præter Beniamin, & sic significatum fuit, eo quod de Benjamin essent duo reges futuri, scilicet, Saul, & Isboseth.

Vnctio Dauid triplex.

Egressusque

MORALITER.

Igitur post hæc con. Per hoc autem quod Dauid ex diuina reuelatione ascendit in Hebron, qđ alio nomine vocat Charitharbe. i. ciuitas quatuor, significatur quod hō bonę uolūtatē, qui per Dauid significat, ascēdit ad perfectionē quatuor virtutum carnalium pinctum & adiutorium diuinum, qđ quidem perfectio ciuitas quatuor potest dici, de qua dñs Apocal. 21. c. Et ciuitas erat in quadra posita. 6 *Venerunt.* Ibi Iuda interpretatur confitens, & iō viri Iuda dicuntur illi, qui corde ore & opere Deum cōfitentur, & isti vngere Dauid, idest, virum uirtuosum promouere nituntur. Nam si est promotio in regimine temporali, uolunt eū hē-

re principem, si autem in spiritualibus pontificem vel præfidentem.

† *Misit ergo Dauid nun.* Sicut dictum est supra ult. cap. 1. lib. Per istos viros Iabes significantur illi qui cooperire student quātū bono modo possunt turpitudinē superioris sui, & ipsi sunt a domino benedicti, vñ Gen. 9. d. Sem & Iaphet operiētes uerenda patris sui ex hoc receperunt bñdictionem. Chā autē reuelas maledictionē. Abner autem filius Ner, qui cōstituit Isboseth regem, significat illum qui per potentiā suadet promouere indignum. Isboseth autem vir cōfusionis interpretatur, & sic signat illum qui nō est dignus honore, sed magis vituperio.

Sxit scilicet ultra Iordanem, & in castris regem constituit.
Aa *Et fuit.* Rabb. Bene dixit, quod Dauid septem annis & sex mensibus regnavit in Hebrō, quę interpretatur cōiugiū, vel visio sempiterna, quia Christus in ecclesia quę est eius spōsa per omne tēpus huius vite quod septenario dierū numero

Mat. 23. d.

Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem seculi. & quia post, expletionem senarij, i. perfectionem boni operis, electos suos ad verū sabbatum. i. requiem sempiternam perducit, ubi perfruentur visione Dei perpetua. Est autem Hebrō ciuitas in tribu Iuda quę quondam vocabatur Arbe, licet in Græcis

Gen. 23. a. & 55.

codicibus male habeatur, Arboc sicut, & in nostris cum, in Hebræo legatur Arbe id est quatuor, quia Abraham, Isaac, & Jacob ibi sepulti sunt, & magnus Adam, licet eum in loco Caluarie quidam suspiciunt. Hęc fuit olim metropolis Philistinorum, & habitaculum gigantium, postea ciuitas sacerdotalis, & fugitiuorū, distat a Meridiana plaga ab Helia miliarib. circiter 22. vbi quercus Abraham

† adolescentulis.

† percutere.

quę etiam Terebinthus, quę & Mambre usque ad Constantini regis imperium monstrabatur, & Mausoleū eius in præfentiarum cernitur. Cumque a nostris ibidem ecclesia iam extructa sit in circumitu, a cunctis gentib. Terebinthi locus superstitione colitur, quia sub ea Abraham angelos hospitio recepit, hic primū Arbe dicta ē, postea Hebrō ab vno filiorū Caleb. Cōdita est autē ante septē annos quę Thanis vrbs Aegypti.
B *Egressus.* Rab. Hūc locum Iosephus ita exponit. Abner promouit electū nimis exercitum, vt cōgrederetur cū tribu Iuda. Itascebatur enim aduersum eos, a quib. rex Dauid fuerat ordinat⁹. Huic occurrit mis⁹ Ioab a Dauid fili⁹ Saruie forris

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Egressusque; Hic consequenter ponitur vtriusque regis instituti processus, quia Isboseth procedebat semper deficiendo, Dauid autē proficiendo, quod ostenditur in duobus, primo in virorum Isboseth debellatione, secundo in ipsius Abner cum Dauid consederatione, ca. 3. Circa primū primo ponitur debellatorū cōgregatio, secundo partis Isboseth depressio, ibi. Fugatusque est Abner. tertio belli cessatio, ibi. Persequenti bus autē. Circa primū sciendum, quod quantum ex litera videtur. Abner princeps militie Isboseth, et Ioab princeps exercitus Dauid condixerāt adinuicem, vt conuenirent ad locum certum, et ibi viderent pugnam singularem aliquorum ex vna parte & ex altera, ad videndum probitatem virorum vtriusque partis, & hoc est quod dicitur.*

2 *Et cum in unum. i. in vnum locum determinatum.*

3 *Ex regione. i. exercitus Dauid ex vna parte, & exercitus Isboseth ex altera. Et piscina erat in medio, id est, congregatio aquarum pluuialium in vna fonte, sicut solet esse in campis pro animalibus potandis.*

4 *Surgant. Hoc est, ad prælium apti.*

5 *Et ludant. i. ostendant fortitudinem suam & probitatem. Vnde sciendum,*

ris eius, hic erat contra Abner cōstitutus princeps militie, cū quo fuerūt fratres sui Abifai & Afael, & oēs armati Dauid venientē; ad quādā fontē in ciuitate Gabaon, acie cōstituit ad pugnādū. Dicēte vero Abner ad eū, velle se pbare qs eorū hēret robustiorē exercitū, cōuenit inter vtrosq; vt duode-

cim viros, pugnaturos mitterent, eductisque gladijs viri Dauid, & tenentes hostium capita lūbos, & latera suis gladijs perforarunt, donec omnes quasi ex vno constituto periculo, perimerēt, his cadētibus etiam reliquis dilabebat exercitus, & Abner populus victus. Fugientēque Ioab persequi nō cessabat, præcipiēs armatis vt festinarēt, & occidēdo nō deficerēt. Cuius etiā fratres prōptissime decertabant. Inter quos clarior fuit Afael, qui tantam gloriam in pedum velocitate habuit, vt etiā equos currēdo superaret, hic persequēbatur Abner in eandem partem declinans.

c Dixitque Abner. Theod. Proposuit certamē bellicum præstā

tissimis iuuenum. Ludum enim appellauit eorum cōgrēssū, añ commune & maximū, singularis certaminis faciens periculū. Numero at tribuū pares collecti sūt ex vtroq; exercitu.

Abner de tribu Benjamin princeps exercit⁹ Saul, pueros Dauid ad prælium prouocauit. Et Saulus necdū apostolus de tribu Benjamin Phariseus, apostolos ad certamen prouocauit, ac neci Stephani interfuit.

d Porro Afael cursor velocissimus fuit quasi vnus de capris. Greg. Afael significat eos quos vehemēs arripiēs furor in præceptis ducit, qui in eodē furoris impetu tāto cautius declinādī sūt, quanto insane rapiūtur, vnde Abner. i. patris lucerna fugit, quia

sciendum, quod istud verbum quod hic ponitur equiuocū est ad ludere, & occidere, & etiam ad quādam alia, sicut dictum fuit Gen. 21. hic autē ponitur pro occidere, ideo subditur.

6 *Apprehensioque. Ex quo videtur, quod ex vtraque parte fuerunt interfecit, licet Iosephus dicat, quod illi soli de parte Isboseth fuerunt interfecit, sed magis credendum est textui, quia Iosephus frequenter dicit aliqua textui dissona, vnde subditur. Vocatumque. In Hebr. eo hētur capus cōcisorum, eo quod mutuis gladijs cōcisi ceciderūt ibi isti & illi.*

7 *Et ortum. Quia istis occisis vterque exercitus incepit pugnare ad inuicem ad suorum vindictam.*

8 *Fugatusque. Hic consequenter describitur partis Isboseth debellatio. Et patet litera paucis exceptis.*

9 *Porro. Ex hoc patet quod pugnauerunt peditando, aliter non commendatur de velocitate cursus, sed magis equus portans ipsum.*

10 *Quasi vnus. Hyperbole est, ad denotandū eius agilitatē excellentē.*

11 *Persequēbatur autē Afael Abner & non declina. Reputans sibi ad magnam gloriam si posset deuincere militie principem.*

12 *Et leuare. Cogitabat enim Abner quod Dauid finaliter prævaleret,*

MORALITER.

1 *Egressus. Per Abner qui mouit contentionem cōtra viros, Dauid,*

Dauid, significatur quod illi qui indignum promouere nituntur, & contentiones & brigas mouēt pro impio, & sicut iste

† Abner

quia doctorum lingua quæ supernum Dei lumen indicat, cum per abrupta furoris mentem curuspiam ferri conspiciat, & contra irascentem verborum dilluulæ iacula red- dere, quasi persequentem non vult ferire. Sed cum iracun-

commotæ mentes dum & parci sibi sentiunt, & tamen re- D sponforum ratione in manibus sub tranquillitate tanguntur ab eo quo se crexerant statim cadunt. Quia ergo a furo- ris sui impetu sub lenitatis percussione resiliunt, quasi

deratione miti- gan, & quasi A- fael persequi nō cessant. Necessè est enim, vt qui furētēs reprime re conantur, nō se in furorē erigant, sed si quid est tranquillita- tis ostendent, q̄- dam verò subtri- liter proferant, in quibus ex ob- liquo animū fu- rentis pungant. Vnde Abner p- sequentem non recta, sed auer- sa hasta perfora- uit. Ex mucro- ne enim percu- tere est impetu apertæ increpa- tionis obuiare. Auersa autem hasta ferire est furentem intrā- quillè ex quibus- dam tangere, & quasi parcendo superare. Afael autem protinus occumbit, quia con-

† Percussit ergo eum Abner † auersa hasta in inguine, & transfodit, & mortuus est in eodem loco. Omnesq; qui transibant per locum in quo ceciderat Afael, & mortuus erat, subsistebant. Persequentibus autem Ioab & Abisai fugientem Abner, sol occubuit. Et venerunt vsque ad collem † aquæductus qui est ex aduerso † vallis, & † itineris deserti in Gabaon. Congregatiq; sunt filij Benjamin ad Abner, &

conglobati in vnum cuneum steterunt in summitate † tumuli vnus, & exclamauit Abner, ad Ioab, & ait: Num † vsque ad interneccionem

tuus mucro defæuiet? An ignoras, quòd † periculosa sit desperatio? Vsquequo non dices populo, vt omittat persequi fratres suos? Et ait

Ioab: Viuit Dominus † si locutus fuisses mane, recessisset populus persequens fratrem suum. † Insonuit ergo Ioab buccina, & stetit omnis exercitus, nec persecuti sunt vltra Israel, neque iniere certamen. Abner autem, & viri eius abierunt per campestria Moab tota illa nocte, & transierunt Iordanem, & lustrata omni Bethoron, venerunt ad castra. Porro Ioab reuerſus omissio Abner congregauit omnem populum, & defuerunt de pueris Dauid decem & nouem viri, excepto A- faele. Serui autem Dauid percusserunt de Benjamin, & de viris qui erant cum Abner, trecentos sexaginta, qui & mortui sunt. Tuleruntq; Afael, & sepelierunt eum in sepulchro patris sui in Bethlehem. Et ambulauerunt tota nocte Ioab, & viri qui erant cum eo, & in ipso crepusculo peruenerunt in Hebron.

1 a An ignoras † cuspide lan- † in quinta
2 quòd periculosa sit † costa.
3 desperatio. In He- † per viam.
4 braeo habetur: †
5 An ignoras, quòd †
6 amarus erit finis. †
7 si populum delere †
8 niteris. †
9 Procopius. †
10 Non æquū est, † collis.
11 inquit, vt vi- † in seculum
12 ctiores omnes † vel perpetuo
13 victos ad vnum † tuus gladius.
14 contentur extin- †
15 guere. Sape- †
16 numero enim †
17 qui secundum † nisi locutus
18 prelium faciūt, † fuisses, s. Sur-
19 dehuò vincunt- † gant pueri, &
20 tur: & qui a- † ludant &c.
21 lios persequun- † tunc.
22 tur, vertuntur †
23 in fugā. Quam- †
24 obrem dicit ex- †
25 trema amara es- †
26 se. Cognatio- †
27 nem etiam re- †
28 uocans in me- †
29 moriam, ei per- †
30 misit quod vo- †
31 luit.

CAP. F

NICOLAUS DE LYRA.

* ret, & tunc indigeret gratia ipsius Ioab, qui erat maior in domo Dauid: propter quod reformidabat occidere fratrem eius.
1 Percussit. id est, cōtra cum versa. Si enim de ligno hasta percussisset eum, vt dixerunt aliqui, non potuisset eum ita transfodisse, maxime quia armatus erat, licet leuibus armis. In Hebræo habetur: Percussit ergo eum post epar. id est, circa membra vitæ, vbi est iētus mortalis.
2 In inguine. In Hebræo habetur: In quinta. scilicet, costa, sub qua sunt membra vitæ.
3 Persequen. Hic consequenter describitur, belli cessatio duplici de causa. Prima propter noctem superuenientem, quæ notatur cū dicitur: Sol occubuit. Secunda propter periculum interfectionis ex vtraque parte, quia filij Benjamin se recolligentes circa Abner parabant se ad ponendū totum pro toto ad fortunam. propter quod clamauit ad Ioab.
4 An ignoras. scilicet, de fuga absq; bello. q. d. tu non debes ignorare, quia

quia per talem modum vtraque pars ponit totum pro toto, & sic est in periculo, cui non debebant exponi. ideo subditur.
5 Vsquequo. secundo signum cessationis.
6 Vt omit. Quia isti & illi erant cultores Dei & de eadem lege, & ideo non erat bonum destructionem huius partis, vel illius querere. Cui Ioab assentiens dixit.
7 Si locu. Hoc est si citius ista verba dixisses, bellum citius cessasset, aliqui Hebræi dicunt, q̄ hęc est litera: Si non locutus fuisses mane, scilicet, verbum, quod pradixisti in principio: Surgant pueri & ludant coram nobis. recessisset populus absque bello, quia occasione illius dicti, & sequentis facti ortum fuit bellum, vt patet ex prædictis. Cetera patet vsque ibi.
8 Excepto. Licet esset de pueris Dauid sicut & alij interfecti, tamen mors eius per se exprimitur, quia plus ponderabatur quàm omnium aliorum propter quod de eius sepultura specialiter agitur. Et patet li- tera. Sepultura tamen ista fuit postquam Ioab, & exercitus redie- rant in Hebron, licet ante scribatur.

CAP.

MORALITER.

† Abner de contentione sua reportauit confusionem multis

tis de suis bellatoribus occisis de prælio fugiendo, sic Dei iudicio iusto pro indignis contentiones mouentes confusio- nem reportant frequenter, & vtinam esset semper.
Tom.2. R 4

CAP. III.

A

Acta est ergo. Rabb. Domus David celestis Ierusalem que partim peregrinatur in terris, partim cum domino regnat in caelis. Domus vero Saul

superbi & impij regis est Babylo que facit fornicari omnes gentes. Inter has longa concertatio est, quia que secundam carnem est, persequitur eam que secundum spiritum est. Sed domus David perfectu filiorum gaudet, & in perfectione domus Saulis deficit in sua iniquitate, & tandem secundum merita sua in profundum abyssi immergetur.

1. Paral. 3. 2. B

Rabbanus.

† tenebat se pro domo, vel stabat a parte domus Hieron.

b Nat que. Sex filij qui nati sunt David in Hebron perfectionem sanctorum significat, qui de spiritali coniugio Christi & Ecclesie per Spiritum sancti gratiam quotidie oriuntur. c In Eglā. Rabban. Hæc est Michol, que sola vxor dicitur, quia eam David in adolescentia sua primam sortitus est vxorem. Hæc

Acta est ergo longa concertatio inter domum David, & inter domum Saulis. David proficiens & semper seipso robustior, domus autem Saul decrescens quotidie. † Natiq; sunt sex filij David in Hebron Fuitque primogenitus eius Ammon de Achinoam Iezrahelide. Et post eum Cheleab de Abigail vxore Nabal Carmeli. porro tertius Absalon, filius Maacha, filie Tholmai regis Gessur. Quartus autem Adonias, filius Haggith. Et quintus Saphajja filius Abital. Sextus quoque Ietraam de Eglā vxore David. Hi nati sunt David in Hebron. Cum ergo esset praelium inter domum David & domum Saul, Abner filius Ner † regebat domum Saul. Fuerat autem Sauli concubina nomine Relpha filia Aia. Ingressusq; est ad eam Abner. Dixitque Isboseth ad Abner: Quare ingressus es ad concubinam patris mei? Qui iratus nimis propter verba Isboseth, ait: Nunquid caput canis ego sum aduersus Iudam hodie? Ipse mihi fecit hæc, qui fecerim misericordiam super domum Saul patris tui, & super fratres & proximo

Hæc in partu dicitur occubuisse. vñ le in sequentibus scriptum est: igitur Michol filia Saul non stans filius, usque ad diem mortis sue, quia in ipso partu occubuit.

* Theod. Lex quidem iussit ne vxor a viro dimissa, & alij coniuncta, reuertetetur ad priorem maritum, quod est Deus

CAP. III.

significauit per Hieremiam, cap. 3. Sed David non dimiserat Michol, sed pater illius eam inique abducta a coniuge, alij dederat Vis ergo erat matrimonium, & que cum illo fuerat coniunctio. David ergo non est legem transgressus: sed Saul qui Michol coniunxit alteri. Violentie autem patris ignoscens David, rursus accepit vxorem. d Nunquid caput canis, &c. * Hierony. Acti diceret: Propter te, & propter domum patris tui, dicor caput canis esse contra Iudam, eo quod non reducam domum Israel ad David, quem scio unctum esse regem, & regnaturum super vniuersum Israel. Caput canis se dicit esse, id est, vilem eo quod a domo Iuda hic haberetur sicut latratus

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. III.

1 Acta est. Ostensa debilitatione regni Isboseth ex suorum debilitatione, hic consequenter hoc idem ostenditur ex Abner cum David iudicatione. Cuius quod promittitur David profectus. secundo ipsius Abner factus, ibi: Cum ergo esset praelium. Primum autem ostenditur, cum dicitur. 2 David pro. in potestate & multitudine, quia aliqui de nouo sibi iungebantur quotidie. 3 Et semper. respectu temporis prateriti: quia semper crescebat eius potestas, crescebat etiam in prole. ideo subditur: Natiq; sequitur. 4 Et post. Iste autem. 1. Paral. 2. vocatur Daniel, & hoc fuit nomen eius primum secundum quod dicit hic Ra. Sa. sed quia tunc erant aliqui derisores dicentes, quod erat filius Nabal, & quod Abigail ipsum conceperit quando David eam accepit vxorem: ideo ad ostendendum hoc esse falsum, mutata est a Deo eius facies, & assimilata est faciei David. Et extunc vocatus est Cheleab, quod nomen sonat in Hebr. quasi pater, vel similis patri. 5 Sextus. Iste vocatus fuit Nathan secundum Iosephum. 6 De Eglā. Ista fuit Michol filia Saul, & vocatur Eglā. i. vitula secundum proprietatem idiomatis Hebræi, & vocatur sic, eo quod fuit ei coniuncta in iuuentute, & ei valde dilecta, eo modo loquendi quo dixit Samson Iudic. 14. d. Si non arassetis in vitula mea, &c. 7 Vxore.

7 Vxore. Licet enim in veteri testamento viri possent habere plures vxores simul, illa tamen que primò accipiebatur, vxor specialiter vocabatur, propter quod Iacob dixit de Rachel Gen. 44. f. duos genuit mihi vxor mea. Alia autem non sic: quamuis secundum veritatem essent vxores. Michol autem primo fuit coniuncta David, & ideo vocatur specialiter eius vxor. 8 Cum ergo. Hic consequenter describitur ipsius Abner cum David factus, & primò describitur huius confederationis occasio. secundo ipsa confederatio, ibi. Misit ergo. Occasio autem fuit turbatio Abner contra Isboseth occasio. e cuiusdam mulieris, & hoc notatur cum dicitur. 9 Fuerat. id est, vxor non primaria, sed prima adiuncta, sic enim nominantur secunda vxores in veteri testamento, vt patet in pluribus locis. 10 Quare. Dicitur aliqui, quod Abner ingressus fuit ad eam concubitu matrimoniali, sperans per hoc obtinere regnum, sicut & Adonias petiuit Abisac habere vxorem, vt habetur infra 3. lib. 2. cap. alij autem dicunt, quod ingressus fuit ad eam fornicariè, quod redundabat in uerecundiam Isboseth filij Saul: & ideo si primo modo fuerit, uel secundo, merito displicuit ipsi Isboseth. 11 Qui iratus nimis prop. &c. Eo quod multa fecerat propter ipsum Isboseth. 12 Nunquid caput canis ego sum. id est, nilis & abominabilis sicut canis caput, erga tribum Iuda, de qua erat David. Vel aliter: caput canis, id est, latrans contra David & tribum Iuda, ne obtineant regnum contra te. Et tu

MORALITER.

1 Facta est ergo. Sequitur: David pro. Per David qui interpretatur manu fortis. bonus princeps vel praelatus significatur, quia mittit manum suam ad fortia. Per Saul autem, qui interpretatur abutens malus princeps vel praelatus, quoniam abutitur potestate sibi data. Per hoc ergo quod dicitur: David profi. significatur processus boni praelati vel principis in se, & in suis subditis de bono in melius, secundum illud Psal. 83. b. Ibunt de uirtute in uirtutem, uidebitur Deus deorum in Sion. Per hoc autem quod dicitur. † Domus autem. significatur defectus mali praelati vel principis

pis in se, & in suis subditis, quantum ad bonum virtutis. 10 Dixit Isboseth ad Abner: Quare ingres. Sicut dictum est supra. Abner conatus fuit constituere regem Isboseth, & male: quia David in regno ius habebat ex diuina electione. Per hoc igitur quod inter ipsos orta fuit discordia, significatur quod inter promouentem indignum & ipsam promotum Dei iudicio frequenter oritur dissensio, ex qua sequitur utriusque ruina, & sic fuit in proposito. Nam occasione huius discordie Abner iuit ad David in Hebron, & ibidem fuit interfectus, & ipso mortuo Isboseth fuit mente prosternatus, ex quo Rechab & Banaa acceperunt audaciam intrandi domum Isboseth, & interficiendi eum, vt habetur cap. sequen. Misit

latratus canis, & eo quod princeps esset canum, id est, stultorum hominum.

a *Non videbis faciem meam antequam &c.* Hieron. Est hic defectus, & necessaria subauditio, qua respondisse fertur Abner ad Da-

uid, se hanc rem non posse facere, ut ei Michol reduceret, eo quod frater eius rex eam haberet in potestate, & responso excusationis ratione pleno ab eo Dauid accepto, misisse pro ea ad fratrem eius Isboseth legitur, sicut sequentia declarant.

b *Sermonem.*

Rabb. Abner hortatur uniuersum Israel, ut relicto, Isboseth filio Saul ad Dauid conueniat, quia do-

ctores sancti, qui patris lucerna dicuntur, lumine fidei & scientiae pleni, omnes gentes exhortantur, ut praetera idolorum cultura

eius, & non tradidi te in manu Dauid, & tu requisisti in me quod argueres pro muliere hodie. Hæc faciat Deus Abner, & hæc addat ei, nisi quomodo iurauit dominus Dauid, sic faciam cum eo, ut transferatur regnum de domo Saul, & eleuetur thronus Dauid super Israel, & super Iudam, a Dan usque Bersabee. Et non potuit ei respondere quicquam, quia metuebat illum. Misit ergo Abner nuntios ad Dauid in Hebron pro se dicentes. Cuius est terra? Et ut loquerentur: Fac mecum amicitias, & erit manus mea tecum, & reducam ad te uniuersum Israel. Qui ait. Optime. Ego faciam tecum amicitias. Sed unam rem peto a te, dicens. Non videbis faciem meam antequam adduxeris mihi Michol filiam Saul, & sic venies & videbis me. Misit autem Dauid

nuntios ad Isboseth filium Saul, dicens. Redde uxorem meam Michol, quam despondi centum præputiis philisthijm. Misit ergo Isboseth, & tulit eam a viro suo Phaltiel filio Lais. Sequebatur eam vir

suus plorans usque Bahurim. Et dixit ad eum Abner. Vade, & reuere. Qui reuersus est: Sermonem quoque intulit Abner ad seniores

Israel, dicens. Tam heri quam nudiustertius quærebatis Dauid ut regnaret super vos. Nunc ergo facite, quoniam dominus locutus est ad Dauid, dicens. In manu serui mei Dauid saluabo populum meum Israel de manu Philisthijm omnium, & inimicorum eius. Locutus est autem Abner etiam ad Benjamin. Et abiit ut loqueretur ad Da-

cultura & relicto errore confusionis cum autore suo diabolo ad D verum Dauid, id est, Christum venire festinaret. Nam & Ioab qui Abner in dolo loquens, & percutiens in inguine interfecit, hostem antiquum significat, qui fideles fraudulenter sub-

uerit, & per libidinis contagionem interficit. Ioab enim inimicus, vel idem pater interpretatur: omnium enim iniquorum diabolus caput est. vnde: Vos ex parte diaboli estis. Ab hac interfectione Dauid immunis est, quia Deus neminem tentat, qui omnes, homines vult saluos fieri. Per inuidiam autem diaboli mors intravit in orbem. Potest Ioab persona & nomine populum Iudeorum significare, qui semper per inimici fuerunt prædicatum, & fidem Christi ubique persecuti sunt.

1 gionem interficit. Ioab enim inimicus, vel idem pater interpretatur: omnium enim iniquorum diabolus caput est. vnde: Vos ex parte diaboli estis. Ab hac interfectione Dauid immunis est, quia Deus neminem tentat, qui omnes, homines vult saluos fieri. Per inuidiam autem diaboli mors intravit in orbem. Potest Ioab persona & nomine populum Iudeorum significare, qui semper per inimici fuerunt prædicatum, & fidem Christi ubique persecuti sunt.

10 tentat, qui omnes, homines vult saluos fieri. Per inuidiam autem diaboli mors intravit in orbem. Potest Ioab persona & nomine populum Iudeorum significare, qui semper per inimici fuerunt prædicatum, & fidem Christi ubique persecuti sunt.

11 f i. Reg. 18. g

12 Potest Ioab persona & nomine populum Iudeorum significare, qui semper per inimici fuerunt prædicatum, & fidem Christi ubique persecuti sunt.

13 Per inuidiam autem diaboli mors intravit in orbem. Potest Ioab persona & nomine populum Iudeorum significare, qui semper per inimici fuerunt prædicatum, & fidem Christi ubique persecuti sunt.

14 Potest Ioab persona & nomine populum Iudeorum significare, qui semper per inimici fuerunt prædicatum, & fidem Christi ubique persecuti sunt.

15 Per inuidiam autem diaboli mors intravit in orbem. Potest Ioab persona & nomine populum Iudeorum significare, qui semper per inimici fuerunt prædicatum, & fidem Christi ubique persecuti sunt.

16 Percussit F

NICOLAUS DE LYRA.

Et tu requisisti, &c. quasi diceret: bene deberes tacere. Hæc faciat Deus, &c. i. tot mala & plura quam alicui misero. Nisi quomodo iurauit dominus. Hoc est, nisi impleam uerum domini.

Ut transferatur regnum, &c. ad Dauid. Regnum tuum.

Et non potuit ei respondere quicquam. Tum quia Isboseth non erat homo alicuius ualoris: tum quia Abner regebat totam domum illum, & habebat in manu sua totam militiam.

Misit ergo. Posita occasione confederationis cum Dauid: hic consequenter ponitur ipsa confederatio. & primo per nuntios, secundo per ipsum, ibi: Et abiit. Circa primum dicitur: Misit ergo Abner nuntios, &c. ad uidendum qualiter posset, cum eo fœdus contrahere.

Dicentes, scilicet ex nomine Abner.

Cuius est terra. Quasi dicerent, tua de iure, ex quo uoluit te Deus regem eligere. Cetera patent usque ibi:

Non videbis faciem meam antequam adduxeris mihi Michol. Uolebat enim Dauid, & debebat præcauere honori suo. Fugerat enim Dauid uxore sua iniuste spoliatus, et ideo in primis uoluit eam si restituui.

Misit autem Dauid nuntios ad Isboseth. Quia Abner rescripsit ipsi Dauid, quod non poterat sibi reducere Michol nisi de uoluntate Isboseth, cuius erat soror. & ideo tunc Dauid petiuit eam ab Isboseth.

1 Misit ergo Isboseth, de consilio Abner.

Et tulit

12 Et tulit eam a viro suo Phaltiel filio Lais. Phaltiel non erat uir suus nisi putatiuus, quia secundum ueritatem erat uxor Dauid: nec poterat simul habere duos uiros secundum ueritatem, quia nunquam fuit licitum mulieri habere plures uiros simul.

13 Sequebaturque eam vir suus plorans. Dicitur expositores nostri communiter, quod plorabat ex gaudio, eo quod ad uirum suum reducebatur absque hoc quod eam tetigisset, sed sicut sororem seruasset. Erat enim doctor in lege, & sciebat sibi esse illicitum eam tangere carnaliter ipso Dauid uiuente, sicut dictum fuit sup. 1. lib. 25. c. Ra. Sa. dicit quod flebat dolens, eo quod exercitium in igne perfectionis ab eo recedebat. Reputabat enim exercitium magne perfectionis talem dominam sic palestram & nobilem seruare sicut sororem absque copula carnali.

14 Sermonem quoque &c. sc. i. ut adhererent ipsi Dauid sciens, quod alij uulgares istos de facili sequerentur.

15 Locutus id est, ad illos de tribu Benjamin, istos enim oportebat specialius & efficacius in lucere, eo quod in promotione Dauid transferbatur regnum de tribu eorum.

16 Et abiit ut loqueretur, &c. Consequenter describitur confederatio Abner per seipsum, quia personaliter uenit ad Dauid. Et primo describitur huiusmodi confederatio amicabile, secundo fœderis uolatio deestabilis, ibi. Nuntiatum est itaque, tertio occisi tumultatio uenerabilis. Dixit autem Dauid. Circa primum sciendum, quod ista confederatio fuit amicabile. Tum ex parte Abner uenientis, quia ante induerunt corda filiorum Israel ad Dauid ut patet ex præd. Et, tum ex parte Dauid recipientis, qui eum amabilius, & honorifice receperat & hoc notatur, cum dicitur.

1 Et fecit

MORALITER.

Misit ergo Abner nuntios ad Dauid, ad contrahendum cum eo amicitiam. & quia Dauid Christi figura fuit, ideo Abner in hoc gerit typum peccatoris penitentis & Christo reconciliari querentis. Per nuntios autem eius intelliguntur uiri boni & religiosi, quorum orationes penitens sperat, & querit Christo reconciliari exemplo Centurionis, Luc. 7. a. qui misit Iudeos ad Christum, ut per eos serui sui sanationem impetraret.

Non vi-

9 Non videbis. Quæ interpretatur aqua ex omnibus, & ideo signat lachrymas ueræ penitentiae, quæ de peccatis omnibus debet esse. Per hoc autem quod Dauid Abner ad se uenientem & Michol adducentem gratiose recepit, & magnum conuiuium ei fecit significatur quod Christus uere penitentem recipit gratiose, & cum reficit Eucharistia sacramento, in cuius figura dicitur de Christo, Luc. 15. a. Hic peccatores recipit & manducat cum illis.

A Percussit illum in inguine, &c. Theodo. Ioab p. textum quidem habebat eadem Azelis causam autē inuictā. Sciebat enim fore ut ille præfesset exercitum, qui vniuersū Israelē adducebat ad regem. Imperādi ergo desiderū eū armavit ad eedem illius faciedam. Rex autē plane optimus, & cum luxit, qui inuictē fuerat interfectus, & cum qui inuictē interfecerat, multis subiecit execrationibus. Seminis autē profluvia laborans & leprosus, ex lege immundus. & separatus a communi conuersatione cum ciuibus. Baculo autem vtuntur, qui sunt mutilato corpore. Aquila cum nominauit cecum. Execratus est autem illius genus, & ei imprecatus omne genus imbecillitatum corporis, paupertatem extremam, per gladium, occisionem, postremo autem iussit etiam ut periret.

B Ioseph. Ioab metuens ne Dauid in honore primi ordinis constitueret Abner, ipse vero decrederet, & militiæ amitteret principatum, viam pessimam & malignissimam cogitauit, ut ei detraheret apud regem. Sed cum his verbis non

† e castis.
† vel pacifice.
† quinta cōlla
† Dan. 13. c. Act. 20. f.
† cadat. L. 7. Antiq. cap. 1.

non potuisset persuadere regi, deteriore ruinam aggressus, eum occidit. Et Abner quidem hoc modo ab Ioab dolo peremptus est, pro morte, sicut dicebat, fratris sui Azael, ut tamen veritas habuit, pro metu proprii principatus & honoris quem habere poterat apud regem. Ex his itaque debet considerate, quilibet, quanta & qualia, præsumunt homines propter auaritię zelum, & principatus affectū, cum nulli cedere volunt. Nam concupiscentes hæc adipisci, per multa mala ad ea perueniunt. Quæ rursus metuentes amittere, multo deterioribus, actionibus, ut ea retineant, implicantur.

b Fluxum seminis. Iuxta literam videtur imprecari effluentiam libidinis, lepræ plagam, effractionem, inimici subiaccere gladio, medicare.

c Tenens fufum. August. Per ambitum, verborum notatur qui fallaciam suā defendere nituntur.

d Cadens. Qui gladio percutit.

gladio peribit. Heretici gladio oris perfodiunt prius gladio impitatis confossi.

Manus

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et fecit Dauid Abner. Valde solenne in fæderis signum, similiter ex parte Abner recedentis. ad hoc enim a rege recessit, ut promissum implet in effectu, quod notatur ibi:
- 2 Surgam ut congregem, &c. Similiter ex parte Dauid eum dimittentis: quia ad ipsum honorandum conduxit cum per aliquod via spatium. ideo subditur.
- 3 Cum ergo deduxisset, &c. Cetera patent in litera.
- 4 Nuntiatum est itaque. Hic consequenter ostenditur fæderis violatio de testibus. primo in ipsius Abner falsa diffamatione, cum subditur postea:
- 5 Ignoras Abner, &c. Quod erat falsum, ut patet ex precedentibus, quia venerat ad hoc, ut perficeret regnum eius. Secundo in subdola eius redutione, cum dicitur:
- 6 Misit nuntios. Ad reduendum eum quasi rex haberet cum eo loqui & sibi dicere aliqua quæ omisisset, quod tamen fuit fictum & absque scitu Dauid, ut patet in litera.
- 7 Et reduxit eum. Sic autem vocabatur locus ille, eo quod cisterna illa erat in quadam via communi eūdi versus Syriam, ut dicit aliqui. In Hebræo habetur: A cisterna sapientiæ. quia ibi erat quedam sapientia notabilis & gratiosa. Tertio ostenditur detestabilis ex dolosa occisione, cum dicitur:
- 8 Adduxit eum. Fingendo quod vellet ei loqui secretè ex parte Dauid,

uid, ideo subditur:

- 9 Ut loqueretur. quod patet ex effectu, cum subditur:
- 10 Et percussit illum. Quia in nullo sibi præcauebat credēs esse in tuto, eo quod iam erat cum rege Dauid confederatus: & per consequens cum omnibus alijs de domo regis. quarto ostenditur detestabilis ex parte causa cum dicitur:
- 11 In ultionem. Quæ causa erat nulla, eo quod Abner interfecerat eum in bello se defendendo, nec potens aliter manum eius euadere, ut patet ex supra dictis. Aliqui vero dicunt, quod non solum interfecit eum pro ista causa, sed motus inuidia: quia timebat ne Dauid faceret Abner principem militiæ, sicut fuerat cum Saule, et hoc est satis verisimile: quia ex simili inter fecit Amasan, ut habetur infra 20. c. & hoc fuit pessimum. propter quod Dauid detestans istud factum, dixit.
- 12 Mundus ego sum. Volebat enim sciri ab omnibus, quod talis proditio non erat facta per eum: tum quia horrebat tale homicidium, tum quia si populus habuisset eum suspectum de hoc facto, merito abhorruisset eius dominium: propter quod imprecabatur facientibus multiplex malum. di.
- 13 Veniat super caput Ioab. Scilicet vindicta a Deo pro sanguine Abner effuso. Et imprecatur quinque mala, videlicet fluxum seminis, lepram, & debilitatem, ibi:
- 14 Tenens fufum. Hebræi dicunt appodiamentum & gladium, & faucem.

Dixit

a Manus tuæ non sunt ligatæ, &c. * Hieron. Non es iure belli captus, & manus tuæ non sunt ligatæ, & pedes compedibus aggrauati, sicut eorum manus solent ligari & pedes vinciri, qui in prelio capi solent. Dolo igitur non virib. perēptus es.

* Ioseph. Dauid erat sollicitus ne contra fidem & iusiurandum agere videret quod exhibuerat Abner. Præcepit autem flere, & lugere, & lamentatiões fieri super virū, & eius corpus solēnibus honorare obsequijs. Ipse lugēs & deflens sequebatur loculum cū senioribus atq; proceribus, ostendens deuotionē circa viuos, & tristitiā circa defunctos, & quod non eius consilio fuisset extinctus. Cōscribens autem lamentationes eius super sepulchrū itatuit: & stans

Igitur Ioab & Abisai frater eius interfecerunt Abner, eo quòd occidisset Asael fratrem eorum in Gabaon in prelio. Dixit autem Dauid ad Ioab, & ad omnem populum qui erat cum eo: † Scindite vestimenta vestra, & accingimini saccis & plangite ante exequias Abner. Porro rex Dauid sequebatur feretrum. Cumque sepelissent Abner in Hebron, leuauit rex Dauid vocem suam, & fleuit super tumulum Abner. Fleuit autem & omnis populus: Plangensque rex & lugens Abner, ait: Nequaquam vt solent mori † ignaui, mortuus est Abner. Manus tuæ non sunt ligatæ, & pedes tui non sunt † compedibus aggrauati: sed sicut solent cadere coram filiis iniquitatis, sic corruisti. Congeminansque omnis populus fleuit super eum. Cumque venisset vniuersa multitudo † cibum capere cum Dauid clara adhuc die, iurauit Dauid dicens: Hæc faciat mihi Deus, & hæc addat, si ante occasum solis gustauero panem, vel aliud quicquam. Omnis populus † audiuit, & placuerunt eis cuncta quæ fecit rex in conspectu totius populi. Et cognouit omne vulgus, & vniuersus Israel in die illa, quoniam non actum fuisset a rege, vt occideretur Abner filius Ner. Dixit quoque rex ad seruos suos: Num ignoratis, quoniam princeps, & maximus cecidit hodie in Israel? Ego autem † delicatus adhuc sum, & vnctus rex. Porro viri isti filij Saruix † duri sunt mihi, retribuatur dominus facienti malum iuxta malitiam suam.

stans ipse primus super monumentum fleuit, & alij hoc ce D lebrare contradidit.

* Ambrōsius. Depositis infulis potestatis, exequiarum iustitia curauit. Quo facto docuit etiam aduersarijs fidē promissam esse seruandam, honorandā quoque, & iuste virtutē.

1 dam, honorandā quoque, & iuste virtutē. † supra r. b. & infra 13. f.
2 b *Delicatus.* Antiqui delicata dicebant dijs cōsecrata, quæ nunc dicimus dedicata.
3 c *Porro isti filij Saruix, &c.*
4 * Iosephus. Saruix filijs nihil preualeo facere, cum sint memetipso potentiores, sed vicem eis reddat diuinitas.
5 † in cōpedes æneas illati.
6 E
7 † cognouit
8 Causam ponit propter quam Dauid de interfectore Abneri capitalem pœnā non sumpsit. Quando enim iustā irā exercere potuit, ei non percipit.
9 † Ixx. duriores, sunt me vel fortiores.
10 F
CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Dixit autem Dauid. *Hic consequenter describitur ipsius Abner venerabilis tumulatio ex luctu Dauid, & totius populi, & ieiunio, & planctu lugubri, & hoc est quod dicitur: Dixit autem. in hoc ostendens quod malè seccrat.*
2 Et ad omnem populum. *Vt solennius fieret negotium.*
3 Scindite vestimenta. *Hæc enim fiebant apud Iudæos in signum magnæ tristitiæ. Cætera patent vsque ibi:*
4 Nequaquam. *Vbi ponitur planctus Dauid in speciali. Nequaquam vt solent. id est, timidi, & effæminati, qui videntes contra se ladium permittunt se capi, & ligari absque defensione. ideo subditur: Manus tuæ.*
5 Sed sicut solent cadere. *virii fortes & animosi.*
6 Coram filiis iniquitatis. *quia sub simulatione amicitie, & pacis interficiunt eos dolose, quos non auderent inuadere manifestè.*
7 Corruisti. *Tu Abner virorum fortissime.*
8 Congeminansque. *Sicut enim in cantilenis lætitiæ verba prænentis repetuntur ab alijs in chorea existentibus, sic in carmine lugubri Abner, verba Dauid ipsum lugendo repetebantur a populo.*
9 Cumque venisset vniuersa. *post sepulcrum ipsius Abner.*
10 Iurauit

10 Iurauit Dauid. *Ad maiorem declarationem suæ innocentie circa mortem Abner.*
11 Hæc faciat mihi Deus. *tantum malum sicut Abner & plus.*
12 Si ante occasum solis, &c. *Et patet litera vsque ibi:*
13 Ego autem. *In Hebræo habetur: Tener. & loquitur metaphorice. quia sicut ramusculus tener de nouo plantatus, vel insertus, indiget fomento, & nutritione. aliter citò desiccaretur, sic Dauid pro tunc multum indigebat auxilio Abner, vt in regno suo statueretur, & firmaretur. ideo subditur.*
14 Porro viri isti. *Ioab & Abisai cum adherentibus sibi.*
15 Duri sunt. *Quia dictum auxilium mihi necessarium subtraxerunt. Sed querit hic quare Dauid eos non puniuit morte, sicut puniuit morte eos, qui occiderunt Isboeth, vt habetur sequen. cap. Dicendum, quòd Dauid erat in principio regni sui, & sola tribu Iuda tunc erat cum eo, quia aliæ tribus adhuc non erant sibi confederatæ. In tribu verò Iuda inter milites Ioab & Abisai erant principales, & irabebant post se totam militiam, propter quod Dauid eos punire non potuit tunc, propter quod eorum punitionem Deo recommendauit, dicens:*
16 Retribuat dominus. *In fine etiam vitæ suæ punitionem huius facti imposuit filio suo Salomoni, vt habetur infra 3. lib. 2. cap.*
CAP.

C A P. III.

A **D**uo autem viri. Rab. Hi duo viri principes erant in exercitu Isboseth, & mortuo Abner sicut tradunt Hebraei confiliati sunt cum Miphiboseth, vt Isboseth interficeret, & ipsum regem constitueret. Sed Miphiboseth confiliu prodidit. ioh sic inducitur: Erat autem Ionathae filius pedibus debilis. Illi vero timore perterriti fugerunt in Gethaim fueruntque ibi vsq; ad tempus illud, quo inde reuertendo domum Isboseth ingressi sunt.

B **E**t ostiaria. Rab Ostiaria triticu purgat, cu metis custodia discernendo virtutes a vitis separat. quae si obdormient, in mortem proprii domini infidatores admittit: quia cum discretions sollicitudo cessauerit ad interficiendum animam malignis spiritibus iter pandit. Qui ingressi spicas tollunt: quia bonarum cogitationum germina auferunt, atque in inguine ferunt, quia virtutem cordis delectatione carnis occidunt

Vdiuit autem Isboseth filius Saul, quod cecidisset Abner in Hebron, & dissolutae sunt manus eius, omnisq; Israel perturbatus est. Duo autem viri principes latronum erant filio Saul: Nomen vni Baana & nomen alteri Rechab, filij Remmon Berothitae de filijs Benjamin. Siquidem & Beroth reputata est in Benjamin. Et fugerunt Berothitae in Gethaim, fueruntque ibi aduenae vsque in tempus illud. Erat autem Ionathae filio Saul filius debilis pedibus. Quinquennis enim fuit, quando venit nuntius de Saul & Ionatha ex Iezrahel. Tollens itaque cum nutrix sua, fugit. Cumque festinaret vt fugeret, cecidit, & claudus effectus est. Habuitque vocabulu Miphiboseth. Venientes igitur filij Remmon Berothitae, Rechab & Baana, ingressi sunt feruenti die domum Isboseth, qui dormiebat super stratu suu meridie, & ostiaria domus purgans triticum, obdormiuit. Ingressi sunt autem domu late ter, assumentes spicas

C **A** P. IIII. **V**diuit autem Isboseth filius Saul, quod cecidisset Abner in Hebron, & dissolutae sunt manus eius, omnisq; Israel perturbatus est. Duo autem viri principes latronum erant filio Saul: Nomen vni Baana & nomen alteri Rechab, filij Remmon Berothitae de filijs Benjamin. Siquidem & Beroth reputata est in Benjamin. Et fugerunt Berothitae in Gethaim, fueruntque ibi aduenae vsque in tempus illud. Erat autem Ionathae filio Saul filius debilis pedibus. Quinquennis enim fuit, quando venit nuntius de Saul & Ionatha ex Iezrahel. Tollens itaque cum nutrix sua, fugit. Cumque festinaret vt fugeret, cecidit, & claudus effectus est. Habuitque vocabulu Miphiboseth. Venientes igitur filij Remmon Berothitae, Rechab & Baana, ingressi sunt feruenti die domum Isboseth, qui dormiebat super stratu suu meridie, & ostiaria domus purgans triticum, obdormiuit. Ingressi sunt autem domu late ter, assumentes spicas

gentia somnus opprimat, nec ignorantiae error fallat. vnde bene Isboseth dicitur, qui custode sexmina hostilibus gladijs nudat. Isboseth em vir confusionis dicitur, vir autem confusionis est qui forti mentis custodia munitus non est: quia dum virtutes se agere assumat, subintrantia vitia nescientem necant. tota ergo virtute muniendus est mentis aditus, ne ea hostes penetrent

foramine neglectae cogitationis. **C** Assumentes spicas tritici, &c. R. David. Intrauerunt cum his, qui triticum erant accepturi. Chaldaeus Paraph. Quasi emptores tritici ingressi sunt domum, & percusserunt enim in latere femoris sui. **P**raecipit

NICOLAUS DE LYRA. CAP. IIII.

A **V**diuit autem. Hic eo sequenter describitur totalis destructio regni Isboseth per mortem eius. Et primo describitur eius occasio iniqua, secundo purgatio ista, ubi: Respondens autem David. Circa primum sciendum, quod in libro de Hebraeis questionibus dicitur, quod mortuo Abner Isboseth constituit Rechab & Baana, alias Baana, qui erant de tribu Benjamin, vt patet in textu, duces suarum expeditionum. Vnde hic ubi dicuntur, principes latronum, in Hebraeo habetur: Principes turmarum, vel cuneorum p. s. ea isti duo de filio Miphiboseth conspirauerunt in mortem Isboseth, vt Miphiboseth regem instituerent qui erat debilis pedibus, & sic facerent sub eo quicquid vellent. Miphiboseth autem videns se ineptum regno, reuelauit hanc conspirationem aunculo suo, s. Isboseth: & tunc illi scientes suum consiliu reuelatum, timore Isboseth fugerunt in Gethaim, & fuerunt ibi quousque redirent latenter ad interficiendum Isboseth, ut sic de eo amplius non timerent. & per hoc erga David gratiam & munera impetrarent. Dicitur etiam in lib. de Hebr. questionibus, quod hoc tradunt Heb. Sed ubi hoc sit ab eis traditu nescio, maxime quia Rab. Sa. qui ordinauit gl. Hebraicas super totu vet. test. aliter dicit super locum istum, s. de Rechab & Baana: quod de ciuitate Beroth, ut habetur in textu. & quia illa ciuitas licet esset in tribu Benjamin tamen erat propinqua terra Philistinorum. & ideo mortuo Saule filij Israel dimiserunt ciuitatem illam inde fugientes, sicut et de multis alijs ciuitatibus, vt habetur supra lib. i. ca. ult. et maxime de ciuitatibus propinquis ipsis Philistinis, postea isti sic fugitiui aggregauerunt sibi multitudinem consimiliu hominum, ut de pradis vinearum, & consimili

consimili occasione latenter & dolose venerunt ad interficiendum Isboseth, ut per hoc a David munera repouerent. Secundum igitur utrumque dictum litera in aliquibus locis est aliter & aliter exponenda, quae tamē pro magna parte patet ex praedictis secundum utrumque modum dicendi. Veni unus ergo ad litera. Auduit autem quia tales rumores cito portant. **2** Et dissolutae. id quod Abner erat princeps militiae suae. **3** Duo autem. id est. cuneorum currentium super aduersarios ad ipsos spoliantium. propter quod vocantur hic latronum principes, quia in talibus multa etiam latrocinia exercentur. **4** Filio Saul. id est. de domo eius, & ab eo instituti super turmas: secundum primum modum dicendi secundum Rab. dicitur principes latronum ad literam. Filio Saul. insidiantes ei ad interficiendum ipsum rationibus praedictis. Cetera patet ex praedictis vsque ibi: **5** Erat autem. Secundum primum modum dicendi fit hic mentio de Miphiboseth, eo quod Rechab & Baana volebant interficere Isboseth ut facerent illum regem, ut praedictum est. Secundum Ra. Sa. fit mentio de eo: eo quod hic scriptura ostendit qualiter regnum Saul totaliter cessabat, quia post mortem Isboseth de qua in hoc cap. agitur, non remanebat nisi iste claudus ad regnum totaliter ineptus. Cetera patet ex dictis vsque ibi: **6** Et ostiaria. Totus iste versus non est in Heb. sed post litteram praecedentem hunc versus immediate sequitur: **7** Ingressi. quasi volentes honorare regem faciendo sibi de hoc exitum, vt dicant expositores nostri secundum translationem istam. In Heb. autem habetur: Et venerunt vsque ad medium domus sumentes triticum. Quod exponens Ra. Sa. dicit: quod intrauerunt sub specie mercatorum, quasi volentes emere triticum, quia rex de suis redditibus multum triticum recipiebat, & mercatoribus de longe venientibus vendebat. Cetera patet.

Respon-

MORALITER.

3 Duo autem. Per istos duos demones significantur, qui Lu. 10. latrones nominantur. cum dicitur: Homo qui dum descendebat ab Hierusalem in Iericho & incidit in latrones. Per quos secundum expositores demones intelliguntur. **7** Ingressi sunt. Cuius causa praenotatur, cum dicitur: **6** Et ostiaria. Cuius sensus mysticus in gl. ponit hoc modo. Ostiaria triticum purgat, cu mentis custodia discernenda virtutes a vitis separat: quae si dormient in mortem dñi proprii infidatores admittit, quae si discretions sollicitudo cessauerit ad interficiendum animam malignis spiritibus iter pandit. qui ingressi spicas tollunt, quae bonarum cogitationum germina

mina auferunt, atq; in inguine feriuntur: quia virtutem cordis delectatione carnis occidunt. In inguine. n. ferire, est vitam mentis carnis delectatione perforare. Non enim Isboseth inopinata morte succumberet, si non ad ingressum domus mulierem, id est, ad mentis aditu mollem custodiam deputasset. Fortis enim vigilq; sensus praeponi cordis foribus debet, quem nec negligentiae somnus opprimat, nec ignorantiae error fallat. Vnde bene Isboseth dicitur, qui custode sexmina hostilibus gladijs nudatur. Isboseth n. vir confusionis dicitur. Vir autem confusionis est, qui forti mentis custodia non est munitus: quia dum virtutes se agere assumat, subintrantia vitia nescientem necant. Tota ergo virtute muniendus est mentis aditus: ne eam hostes inuadant, & penetrent foramina neglectae cogitationis.

Respon-

a *Præcepit autem David pueris suis, & interfecerunt eos &c.*
 * Theodor. Eos qui Isboseth occiderant, & eius caput attulerant, extremis membris mutilatos egit in crucem, etiam si existimassent se uniuersum, Israelis regnum adducere illius cæde. Regis autem ei infesti caput honorificè tradidit sepulturæ.

* Ioseph. David, non est scelere eorum delectatus, sed ait. O pessimi viri, an mutatum me, aut esse huiusmodi credidistis, lætari cum malignis hominibus, & munus credere, pessimas, actiones interfectorum, proprii domini, qui nihil operatus est mali, & vos ipsos multa

tritici. Et percusserunt eum in inguine Rechab & Baana frater eius, & fugerunt. Cum autem ingressi fuissent domum, ille dormiebat super lectum suum in conclau, & percutientes interfecerunt eum. Sublatoque capite eius abierunt per viam deserti tota nocte, & attulerunt caput Isboseth ad David in Hebron. Dixeruntque ad regem. Ecce caput Isboseth filij Saul inimici tui qui quærebat animam tuam, & dedit dominus domino nostro regi ultionem hodie de Saul & de femine eius. Respondens autem David Rechab, & Baana fratri eius, filijs Remmon Berothitæ, dixit ad eos. Viuit dominus, qui eruit animam meam de omni angustia, quoniam eum qui annuntiauerat mihi & dixerat. † Mortuus est Saul, qui putabat se prospera nuntiare, tenui & occidi eum in Siceleg, † cui oportebat me dare mercedem pro nuntio, quanto magis nunc cum homines impij interfecerint virum † innoxium in domo sua super lectum suum, non quæram sanguinem eius de manu vestra, & auferam vos de terra? Præcepit itaque David pueris suis, & interfecerunt eos. Præcidentesque manus & pedes eorum, suspenderunt eos super piscinam in Hebron. Caput autem Isboseth tulerunt, & sepelierunt in sepulchro Abner in Hebró.

multa prouidentia & honore glorificauit? Quapropter a me suscipietis digna supplicia, & putastis me libèter mortè illius habiturum. Non enim aliter gloriam meam sedare potuistis, quam ut metalia velle crederetis.

* August. Quoniam scriptum est, Diliges proximum tuum sicut teipsum, nemini licet non volentè occidere proximum, cui non expediat occidere seipsum. Ois qui sine vlla legitime potestatis autoritate hominem occidit, homicida est, &c.
 * Ambros. David magis sollicitus fuit, ne innocentis mortè insultà relinqueret, quam quod suam mortè doleret.

a Et

NICOLAUS DE LYRA.

1 Respondens autem David &c. Hic consequenter ponitur occisionis Isboseth iusta punitio, quia David præcepit homicidas istos occidi, eo quod interfecerant dominum suum dolose ducti cupiditate, vt patet ex prædictis. Et patet litera usque ibi.

2 Præcidentesq; &c. pisc. in Hebron. In loco pateti et communi in detestationem criminis, ad declarationem innocentie David, vt omni populo Israel notum fieret, quod illa occisio Isboseth non fuerat facta de voluntate seu mandato ipsius David.
 3 Caput au. &c. sep. &c. honorifice tamen cum principe sua militie.

Præ-

MORALITER.

1 Respondens autem David. Sequitur.
 † Præcepit itaq; Per hoc autem dedit David exemplum principibus

et prælatis, vt non parcant malefactoribus, qui talia agunt ad eorum gratiam consequendam.

CAP. V.

1 *Et venerunt.*
 Sic omnes gentes, conueniunt ad Christum, & quasi blandiendo, dicunt. Os tuum, & caro tua sumus, um in illo, incarnationem, quam ex nostra natura in virginis utero suscepit, diligunt & venerantur.

CAP. V.

1 *Et venerunt* uniuersæ tribus Israel ad David in Hebron dicentes. Ecce nos tuum & caro tu sumus. Sed & heri & nudius tertius cum esset Saul rex super nos, tu eras educens, & reducens Israel. Dixit autem dominus ad te, tu pasces populum meum Israel, & tu eris dux super Israel. Venerunt quoque & seniores Israel ad regem in Hebron, & percussit cum eis rex David fedus in Hebron coram domino. Vixeruntque David in regem super

c *Vixeruntque.*
 Rabb. David bis vnctus dicitur, & Christus prius in Iudeis post in gæcibus principatū sumpsit.
 * Theo. Quam obrem fuit David ter vnctus? Per Samuelem, regiam adeptus est vnctionem. Populi autem electiones hi-

F † Heb. i. propinquui tui.

Quæst. 15.

Seniores. Rabb. Prophetæ, & Apostoli pari fide & deuotione ad Christum concurrunt.

floria appellat vnctiones.
 * Proc. Iterum pro suffragijs eum reliquæ et tribus eligunt.

c Vu-

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. V.

1 *Et venerunt.* Hic consequenter describitur institutio ipsius David integralis, & sic deinceps in hoc libro agit de regno eius in quo aliquando floruit innocenter, & sic fuit a Deo exaltatus, aliquando uixit insolenter, & tunc fuit ab eo castigatus. Primo ergo agitur de eius innocentia in prosperis, Secundo de eius penitentia in peccatis, et tententia in aduersis. 1. c. Circa primum, primo describit eius confirmatio sup totum regnum. Secundo eius deuotio erga Deum. c. 6. Tertio eius incertatio contra aduersarium. c. 8. Quarto eius compassio erga proximum. 9. Quinto eius gratitudo circa beneficiū. c. 10. Circa primum ostendit, primo

primo qualiter a populo sit inunctus. Secundo qualiter sit famam adeptus. ibi. Et abiit rex. Circa primum dicitur. Et ve. vni. Iam. n. audierant, quod Abner & Isboseth non fuerant de scitu eius occisi, & qd super hoc suam innocentiam declarauerat manifeste, vt patet ex prædictis.
 2 Ecce nos. Quia omnes tribus descenderant de Iacob.
 3 Cum esset, &c. tu eras educens. f. populum ad bellum.
 4 Et reducens. Habita de aduersariis uictoria.
 5 Dixit autem. q. d. ex hoc patet qd tu debes suscipere honorem & onus regni, quia hoc est de uoluntate Dei.
 6 Venerunt. In quibus stabat autoritas & regimen populi.
 7 Vixeruntq;. Et sic fuit ter inunctus, sicut dictum est supra 2. cap. 1 Filius

MORALITER.

Et uenerunt uniuersæ tribus Israel. Sequitur. Vixeruntq;. Trib. autem vicibus fuit David in regem inunctus. Primo per Samuelem de domini mandato, vt habetur sup. 1. li. 16. Secundo per viros Iuda vt habetur sup. 2. c. Tertio ab uniuersis tribubus Israel in hoc loco. Per hoc Allegoricè significatū fuit, qd Christus per David

uid figuratus, tanquam dignus regie maiestatis ter fuit declaratus. Primo in magorum adoratione: Matt. 2. Secundo in baptismatione, Dicere patre: Hic est filius meus dilectus, & c. Mat. 3. Tertio in transfiguratione similiter per testimonium patris dicentis: Et Hic est filius meus dilectus, & c. Matt. 27. Moraliter autem per triplicem David vnctionem, significatū fuit, qd quilibet Christianus esse debet ter inunctus. Primo in baptismo Secundo in confirmatione. Tertio in extrema vnctione Et abiit

A *a Et quadraginta.* Rab. Queritur, cur non in summa quadraginta anni & sex menses numeretur? Quod ab Hebræis duobus soluitur modis. Dicunt enim, quod Dauid sex mensibus Abisalom filium suum fugerit, & eos de summa regni subtraheret. Dicunt etiam quod sex mensibus in Hebron corporis laboravit infirmitate, idcirco eos non debere computari. Ex eo. n. tempore in Hebron illum regnasse dicunt, ex quo deinde Amalecitis de spolijs eorum misit dona femeribus Iuda, qui scilicet erant in Hebron & in Bethel, & ubi commoratus fuerat Dauid. Quod autem Dauid triginta annorum regnare cepit, significat quod dominus noxter cum esset triginta annorum, venit ad baptismum, & cepit predicare Euangelium regni, cuius regnum sempiternum, & potestas aeterna. Quadragenarius vero numerus, qui ex quaterdenis constat, temporum & rerum perfectionem significat.

vel sed ab igne te cæci & claudi putabāt enim Dauidem eonō ingressurū. LXX. quia intrerunt claudi & cæci.

B *b In Hierusalem.* Tradunt Heb. quod Sem filius Noe, quem dicunt Melchisedech, cōdidit Salē. Hanc postea tenuerunt Iebusei, e quibus sortita est nomen Iebus. Inde Hierusalem, quasi Iebus Salem quæ post a Salemonē Ierosolyma, quasi Ierosolomonia dicta est, q̄ postea ab Helio Adriano vocata est Helia.

C *c Cæcos & claudos.* Qui sufficiūt contra te. Hoc dicebāt fideles muris. Aut ita, non ingredieris nisi nos auferas, quos inermes sicut cæcos & claudos arbitraris, & triūphare putas. * Chaldaeus. Nisi remoueris peccatores & reos, qui dicūt. Non ascendet Dauid huc. * R. Aben Ezra. Ciuitas ista Hierosolymitana tua erit, si poteris per arma tua deuincere cæcos & claudos, hoc est, turrim seu fortalium illud, in quo sunt imagines cæcæ & claudæ, sed nos semus propugnaculum illud robustius esse, quā vt a te superari possit.

D *d Iosephus.* Iebuseis habitantibus ciuitatem, & claudibus portas, & cæcos aspectu, & claudos, omnesque leprosos ad derisionem regis constituentib. super murum, & dicētib. bus,

bus, quod prohiberent eum cæci ingredi ciuitatem, despiciētes eum pro maxima munitione murorū, iratus rex Hierosolymam obsidere cepit, & multo studio & labore conari vt eam caperet, quatenus in ipso principatus initio suā fortitudinem demonstraret.

* Cyrillus. Beato Dauidi, resistētes cæci & claudi Iebusei, quo facto misere disperierunt.

* Tertull. Aliquando Dauidē in recuperatione Sionis offēderunt cæci resistētes quominus admitteretur, in figuram populi cæci, non admissuri quandoque Christum filium Dauid.

E *e Cepit autem.* Rabb. Sicut Iosephus ait, conscendere festinantibus, Ioab Saruiz filius præuenit vniuersos, & conscendens cacumen clamauit ad regē, exigens militiæ principatum. Expulsis ergo rex de summa arce Iebuseis, & ædificans ciuitatem, vocauit

eā Hierosolymam, & in omni tempore imperij habitauit. Rab. Dauid Iebuseum habitatorem terræ de Hierusalē eiciens, significat Christum contrarias potestates de cordib. fidelium eicientem, & ibidem manentem. Iebuseus. n. interpretatur conculcatus, Hierusalem visio. Non solum. n. per mysterium crucis omnem principatū diaboli destruēdo trophæum gloriæ acquisiuit, sed etiā fidelib. suis super omnem virtutem diaboli potestatem dedit, vnde. *Ecce dedi vobis potestatem calcādi super serpentes, & super scorpiones.* & c. Bñ ergo Dauid eiecit cæcis, & claudis habitauit arcem Siō, & ciuitatē suā nominauit, quia cū Christus malignos spiritus & vitiorū turbam de aīa expulerit, habitat ibi, quæ merito arx Siō. i. speculationis vocatur, vt de ea recte dicatur. *Factus est in pace locus eius, et habuatio eius in Siō. Ibi confregit potētias, arcum, scutum, gladium, & bellum.*

Dauid arcem Siō cepit ablatis prius cæcis & claudis odientibus animam Dauid. Sic dominus primatū in ecclesia gētū acquisiuit, reprobatis eius scribis & Pharisæis, q̄ cæci & claudi oderunt animam Christi. i. eius vitam auferre conati sūt.

Proposuerunt.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Filius triginta. id est, triginta annorum. Cetera patent.
- 2 Et abiit. Hic consequenter ostēditur qualiter fuit famam adeptus & hoc ex quatuor. Primo expellendo inimicos interiores. Secūdo confederando amicos exteriores. ibi. Misit quoque Hiram. Tertio multiplicādo amicos interiores ibi, Audierunt ergo. Circa primum sciēdum, quod inimici interiores erāt Iebusei habitatores Hierusalē, quos non expulerunt filii Iuda, sicut dictum fuit Ios. 15 & ideo Dauid immediate post regnum integraliter adeptum inuit ad eos bellandum, secundum quod dicitur hic.
- 3 Dictūq; Istud exponitur dupliciter. Dicunt enim doctores nostri communiter, quod illi Iebusei in fortitudine murorum suorum confidentes, p̄suerant aliquos homines cæcos & claudos ad propugnacula in contemptum exercitus Dauid, quasi dicerent, tales homines sufficerent ad defendendū fortalium. Simile autem huius habetur Ezech. 27. b. de ciuitate Tyri, ubi dicitur. Pigmei qui erant in turrib. tuis pharetras suas suspenderunt in muris tuis per gyrum, ipsi cōpleuerunt pulchritudinem tuam. Qd̄ exponūt aliqui doctores de quibusdam paruis hominibus qui sunt cubitalis magnitudinis tantū, et tales fuerunt positi in turrib. Tyri ad ostentationē fortitudinis loci, quasi dicerēt, tales sufficerent ad defensionē turrium. Ra. Sa. dicit, qd̄ isti cæci & claudi erant due imagines, quarum vna representabat Isaac, qui in fine fuit cæcus, vt habetur Gen. 27. & alia Iacob, qui claudicabat ex luctu cum angelo, ut habetur Gen. 32. Dicit igitur quod Iebusei qui erant in Hierusalem descenderant de Abimelec, cū quo inuit fædus & iuramentum Abraham, vt habetur Gen. 21. & iō videntes pesteri eius

filios Abraham crescētes, timuerunt ne aliquando vellent eos inuadere: & ideo posuerunt prædictas duas imagines in parte superiori sui fortalitiū, & in ore cuiuslibet imaginis erat scriptū iuramentū Abraham. quasi dicat posteri Abraham non possunt hunc locū inuadere: & secundū hoc dicunt, odientes animā Dauid vbi hic habetur: in quantum reputabant eum transgressorem iuramenti Abraham, & per consequens edibile Isaac & Iacob, cuius erant imagines. Dicitur etiā cæci & claudi in plurali, licet esset tantū vna imago representans cæcū, & alia claudū: eo modo loquendi, quo in sacra scriptura aliquādo ponitur plurale pro singulari, sicut Exod. 32. a. dicit. Isti sunt dii tui Israel, & tamē erat ibi vnū idolum tantum. Dauid autem licite & bene inuasit locum illū, quia iuramentū Abraham non fuerat ad semper, eo quod terra illa fuerat promissa Abraham & semini eius, sed vsq; ad tēpus certū, quōdū transierat quando Iosue cepit terram: propter quod filij Iuda quando ceperunt partē ciuitatis Hierusalem non potuerunt tunc expellere Iebuseū, sicut dictū fuit in Iosue 14. in fine. sed tempore Dauid prædictū tempus transierat, vt dicit Ra. Sa. & ideo licite eos impugnavit. Secūdu hoc igitur diuersimode est exponenda i aliquibus: Nisi abstuleris cæcos, & c. Secūdu doctores nostros communiter, qui dicunt istos cæcos, & claudos fuisse homines, & per consequens potētes loqui, ipsi dicebant verba ista Dauid de iis. Secūdu Ra. Sa. qui dicit eos fuisse imagines, dicebant hoc interpretatiue per scripturam in ore eorum positam modo prædicto.

4 Cepit autem Dauid. id est, fortalium illorum Iebuseorum, quod dicebatur arx Siō. i. specula: quia inde poterat longe videri.

5 Hec est. Ex tunc eam suo nomine denominauit: qualiter autem ac cepit hoc fortalium, subiūditur cum dicitur.

1 Propo-

MORALITER.

- 2 Et abiit, & c. in Hierusal. id est, contra Iebuseum. Per quod significatū fuit quod Christus post baptismū suū iturus erat in Hierusalē ad impugnandum malitiam Scribarū & Pharisæorum

seorum qui bene significantur per Iebuseum, eo quod interpretatur: præcepte meum. Et de ipsis scribitur Matth. 24. b. *Vx vobis Scriba & Pharisæi hypocritæ, qui comeditis domos viduarum oratione longa simulantes.*

Et ablu-

a Proposuerat enim David premium, & c. Hieron. In Hebræo habetur, Et Dixit David in die illa, Qui percusserit Iebusum, & tetigerit fistulam, & claudos & cæcos orientes animam David. Iubauditur, erit princeps & dux. Ascendit autem primus Ioab filius Saruiæ, & factus est princeps. Quod autem dicit, Qui tetigerit fistulam, ita intel-

ligendum est. Qui tantæ fuerit audaciæ & fortitudinis, ut ad murum ciuitatis vsque veniat, & hasta sua fistulam quæ in muro est tangat ipse princeps erit.

b Domatum idest, rectorum, fistulas appellat aquæ ductus de plumbo vel tegula factos per quos aquaibat super murum per totam ciuitatem.

c Fistulas. Falsam sciētiam seu hereticorum dogmata figurant, quæ dominus per Ioab idest, prædicatores destruit. Iebusæus conculcans, hæc est Gen-

tilitas q ante fidē pcepta Dei cōculcabat. Itē Iebusæus calcaus, qa diabolus a dño calcaç, & suo Ioab calcadus subditur. Et edificauit. A loco ita dicto, subaudi murū, & intrinseco. Iubaudi alium murū, hoc est, muniuit urbem duplici muro. Misit quoq; Hirā uiuēs excelsē. hæc est Gentilitas in Christo excelsa. nūtiōs mittit ad Dauid. i. doctores ad Christū, & eos cedrina ligna. i. incorruptos & fortes, & artifices. i. eos

a ¶ Ut in principio regni fortudine demonstraret. b ¶ Principatura militiæ. c ¶ Qui scilicet per subiectos colles in arcem conscenderet, eamque caperet.

a ¶ Proposuerat enim David in die illa præmiū, qui percussisset Ie-

b busum, & tetigisset domatū fistulas, & abstulisset claudos & cæcos

c odientes animam David. Idcirco dicitur in prouerbio. ¶ Cæcus &

d claudus non intrabunt in templum. Habitauit autē David in arce

e Sion, & vocauit eā ciuitatē David, & ædificauit p gyrū a Mello &

f intrinsecus. Et ingrediebatur proficiens atque succrescēs, & domi-

g nus Deus exercitū erat cum eo. Misit quoq; Hiram rex Tyri nun-

h tios ad Dauid, & ligna cedrina & artifices lignorum, artificesq; la-

i pidū ad parietes, & ædificauerūt donium Dauid. Et cognouit Da-

j uid quoniam cōfirmasset eum dominus regem super Israel, & quo-

k niam exaltasset regnum eius super populū suum Israel. Accepit er-

l go Dauid adhuc concubinas & uxores de Hierusalē postquam ve-

m nerat de Hebrō. Natiq; sunt Dauid & alij filij & filia. Et hæc no-

n mina eorum qui nati sunt ei in Hierusalem, Samiā, & Soab, &

o Nathau, & Salomon, & Iebahar, & Elisua, & Nepheg, & Iaphia, &

p Elisama, & Elioda, & Eliphalet. Audierunt ergo Philisthijm,

q

r

quorum arte mentes sunt incorruptæ, & tanq̄ lapides quatuor virtutibus quadratæ, sic domus Dauid. i. ecclesia Christi ædificatur, & cognoscitur quod Deus nostrū Dauid con-

f Concupinas. Augu. Non facile dignoscitur quas concubinas appellet

scriptura, & quas uxores quando-

quidem & Agar dicta est uxor,

quæ postea dicitur concubina, &

Cethura. Et ancillæ quas dederunt Rachel &

Lia uiro suo. Nisi forte, omnis concubina uxor, non

autem omnis uxor cōcubina mo-

re loquendi scripturā appellat.

idest, ut Sara & Rebecca & Lia

& Rachel, cōcubinae dici non possunt, Agar uero &

Cethura & Bala & Zelpha, & uxores & concubine.

Rabbanus. Hæreticorū ecclesias q̄

sub Christiani nominis titulo se-

manere gloriantur. Sed quia propter lucra carnalia Christū

sequuntur, non coniuges, sed concubinae uocantur. Nunc

vero si reges plures uxores, uel concubinas habent, peccatum est: quia figuræ transierunt, pro quibus hoc aliquando

uentale fuit.

g Natiq; sunt. Si per Dauid significat Christus, nō immerito per filios eius intelliguntur: Christiani, qui sunt ex Iudæis

& natio-

D Lxx. in Gen cap. 90.

† qui percussit Iebusū, & tetigerit te-ctorum canalem, & abstulerit cæcos & claudos odio habitos ab anti- ma Dauidis sub. erit dux, ut legitur. i. 2. paral. a. b.

E

F

NICOLAUS DE LYRA.

Proposuerat. Quale autem fuerit istud præmiū non dicitur hic, sed habetur 1. Par. 11. b. ubi dicitur, Dixitq; Dauid. Qui percussit Iebusæū in primis, erit princeps & dux. s. militiæ, & sequē ibidē. Ascendit ergo primus Ioab filius Saruiæ, & factus est princeps.

Et tetigisset. i. stillicia quæ erant in tellis domorum.

Et abstulisset. i. homines tales, uel imagines, secundum duplicem modum dicendi prædictū, quia secundū utramq; opinionem erant ibi.

Odientes animam. Si erant homines odiebant uere, si imagines, presentatiue, prout est supra expositum.

Idcirco dicitur. Leu. 21. d. scribitur, quod cæcus & claudus nō de-nt intrare templū ad exercendum sacerdotum ministerium, & illa scriptura ex isto facto tracta est ad prouerbium, id est, ut uulgariter ter homines dicretur.

Et edificauit per gyrum. quia dilatauit edificia illa.

A Mello. Mello erat quadam voraga quæ erat ante fortalitiū ædificatū, ita tamen quod inter voraginem illam & murum fortalitiū erat terra spaciū, in quo Dauid illa edificia construxit.

Et dominus Deus ex. erat cum eo. eum in suis operibus manifeste dirigendo.

Misit quoque Hiram. Hic consequenter ostenditur qualiter Dauid amicos exteriores multiplicauit faciendo amicitiam cum rege Tyri.

MORALITER.

Et abstul. & c. odientes. Per istos significati fuerunt Scribæ & Pharisei odiētes animam Christi, sicut patet ex Euangelio. Nam ipsi persecuti fuerunt Christū vsque ad mortē. Fuerūt cā cæci per ignorantiam propter quod de ipsis dicit saluator. Matt. 15. b. Cæci sunt & duces cæcorum. Similitet fuerūt claudin via morū, quod patet ex hoc, quod irrita fecerunt mandata Dei ppter traditiones suas, ut habetur Matt. 7. Ipsos autem abstulit Christus de Hierusalē. i. auferendos p̄ dixit, Luc. 19. ubi prædixit destructionē ciuitatis & populi per Romanos in ultionē mortis suæ, quod impletū fuit anno quadragésimo

10 Et ligna cedrina. propter amicitiam enim contractā inter eos misit ei ligna de terra sua per mare.

11 Et artifices. quia in terra illa non inueniuntur ita bona ligna, nec artifices ita experti sicut in regno Tyri, secundum quod habetur inf. 3. lib. 5. cap.

12 Et cogno. quia uidebat facta sua in omnibus prosperari, nec erat aliquis in regno Israel, qui auderet seu uellet aliquid contra eum machinari, uel hoc forte habuit per diuinam reuelationem.

13 Accepit. Hic consequenter ostenditur qualiter multiplicauit amicos interiores, per hoc quod de nouo accepit uxores plures ad multiplicandum prolem, quæ coniungeretur in matrimonium cum nobilibus & potentioribus regni sui, & sic essent ei affinitate coniuñcti ad maiore tirmitem regni sui. Licet enim de diuina proteclione & conseruatione confideret, ommittere tamen non debebat ea quæ poterat facere secundū prouidentiam humanam ad regni sui stabilitatem. Et patet litera hoc excepto quod dicitur hic.

14 Concubinas. Ly & nō tenetur hic copulatiue, sed expositiue, pro idest. Illæ enim fuerunt ueræ uxores sue, sed dicuntur cum hoc concubinas eo quod erant secundaria & non principales.

15 Audierunt. Hic consequenter ostenditur qualiter bis expugnauit inimicos exteriores, scilicet Philisthæos, consuluit tamen primo dominum, ut per eius auxilium dirigeretur & protegeretur. Et patet litera vsque ibi.

gestimo secundū a Christi passione. ¶ Habitat in. s. Sion, per quā intelligitur militans ecclesia, eo quod ibidē per missionē spiritus sancti super Apostolos fuit fundata. In hac autē arce habitat Christus p gratiā, sicut dicit Mat. ult. Ecce ego uobiscū sum omnibus diebus, usq; in finem seculi. 9 Misit. Per hoc q; Hirā Gentilis talia fecit, fuit significatū, quod Gētilitas in edificatione ecclesiæ proficeret multum. 15 Audierunt ergo. Per hoc autē quod ipsi cōtra Dauid infurgentes ab eo fuerunt bis debellati, significatū fuit, quod principes Iudeorū & tyranni contra Christum in membris suis pugnaturi, per fidem & miracula essent bis debellandi & confutandi, primo scilicet in Iudæa, & in aliis tertis postea.

Venit

G & nationibus, quibus congrunt interpretationes nominum.
A Samua, audacia. Sobab, eouertens. Labahar, elegit. Elisua, Dei mei salus. Nepheg, applicans ori, Iaphia, illuminat vel ondit. Elhama, Deus meus audiens. Elioda, Deus meus scit. Eliphalec, Deus meus saluans.

1b.7. Ant. c.4.

a Philistim autem venientes &c.

* Iosephus.

Nemo credat,

modicum venisse Palestino-

rum exercitum,

eo quod, sic fuerint facillime superati, sed cuncti sciunt, omnem Syriam, & vniuersam, Phoenicem, & super hæc alias multas, & pugnantes gentes fuisse cum eis hac dimicatione communes. Cuius rei, hoc maximum indicium fuit, quia cum saepius iam deuicti fuissent, & de suo exercitu multa millia perdidissent, sine dubio cum maiori virtute veniebant super Hebræos. Denique & hoc prelio deuicti, denuo cum triplici manu super David veniunt.

B

b Baalpharasi. Interpretatur inimicorum diuisio. Potest dici

† contra eos. - obuiam eis. timorum.

C

quod vnxiissent David in regem super Israel, & ascenderunt vniuersi ut quærerent David. Quod cum audisset David descendit in præsidium. Philisthim autem venientes, diffusi sunt in valle Raphaim. Et consuluit David dominum, dicens. Si ascendam ad philisthim, & si dabis eos in manu mea? Et dixit dominus ad David. Ascende, quia tradens dabo philisthim in manu tua. Venit ergo David in Baalpharasi, & percussit eos ibi, & dixit. Diuisit dominus inimicos meos coram me sicut diuiduntur aquæ. Propterea vocatum est nomen loci illius Baalpharasi. Et reliquerunt ibi sculptibilia sua, quæ tulit David & viri eius. Et addiderunt adhuc philisthim, ut ascenderent & diffusi sunt in valle Raphaim. Consuluit autem David dominum. Si ascendam contra philisthæos, & tradas eos in manus meas? Qui respondit. Non ascendas obuiam eis, sed gyra post tergum eorum, & venies ad eos ex aduerso pyrurum. Et cum audieris sonitum clamoris gradientis in cacumine pyrurum, tunc inibis prælium, quia tunc egredietur dominus ante faciem tuam, ut percutiat castra Philisthim. Fecit itaque David sicut præceperat ei dominus, & percussit Philisthim de Gabaa vsque dum venias Geser.

quod vnxiissent David in regem super Israel, & ascenderunt vniuersi ut quærerent David. Quod cum audisset David descendit in præsidium. Philisthim autem venientes, diffusi sunt in valle Raphaim. Et consuluit David dominum, dicens. Si ascendam ad philisthim, & si dabis eos in manu mea? Et dixit dominus ad David. Ascende, quia tradens dabo philisthim in manu tua. Venit ergo David in Baalpharasi, & percussit eos ibi, & dixit. Diuisit dominus inimicos meos coram me sicut diuiduntur aquæ. Propterea vocatum est nomen loci illius Baalpharasi. Et reliquerunt ibi sculptibilia sua, quæ tulit David & viri eius. Et addiderunt adhuc philisthim, ut ascenderent & diffusi sunt in valle Raphaim. Consuluit autem David dominum. Si ascendam contra philisthæos, & tradas eos in manus meas? Qui respondit. Non ascendas obuiam eis, sed gyra post tergum eorum, & venies ad eos ex aduerso pyrurum. Et cum audieris sonitum clamoris gradientis in cacumine pyrurum, tunc inibis prælium, quia tunc egredietur dominus ante faciem tuam, ut percutiat castra Philisthim. Fecit itaque David sicut præceperat ei dominus, & percussit Philisthim de Gabaa vsque dum venias Geser.

loci illius Baalpharasi. Et reliquerunt ibi sculptibilia sua, quæ tulit David & viri eius. Et addiderunt adhuc philisthim, ut ascenderent & diffusi sunt in valle Raphaim. Consuluit autem David dominum. Si ascendam contra philisthæos, & tradas eos in manus meas? Qui respondit. Non ascendas obuiam eis, sed gyra post tergum eorum, & venies ad eos ex aduerso pyrurum. Et cum audieris sonitum clamoris gradientis in cacumine pyrurum, tunc inibis prælium, quia tunc egredietur dominus ante faciem tuam, ut percutiat castra Philisthim. Fecit itaque David sicut præceperat ei dominus, & percussit Philisthim de Gabaa vsque dum venias Geser.

venies ad eos ex aduerso pyrurum. Et cum audieris sonitum clamoris gradientis in cacumine pyrurum, tunc inibis prælium, quia tunc egredietur dominus ante faciem tuam, ut percutiat castra Philisthim. Fecit itaque David sicut præceperat ei dominus, & percussit Philisthim de Gabaa vsque dum venias Geser.

dici sic locus vocatus, quia Philisthim reliquerunt idola sua in loco vbi diuisi sunt.

c Pyrurum. In Hebræo, *stentium*, id est, idolorum, vbi. *fidola* etiam in quibus confidebant, quæ *stentium* vocant, quia fletu digna sunt, & cultores suos ad fletum misericordie perducunt.

d In cacumine.

Pyrus dicitur ex

Græco *πῦρ*, quod est ignis. Pyr-

sancti, cacumen

sublimitas vitæ

eorum, in qua

stante spiritu san-

cto intonuit præ-

dicationis soni-

tus. Qui est gra-

dicentis, id est, do-

num in carne ad

uentientis, in ca-

cumine pyrurum,

id est, super celsi-

tudinem sanctorum, dum hic sonitus auditur a nostro David, Philisthi intelligibiles superantur.

* Theod. Sapi-

tissimus pædo-

trita, Davidem

in virtute exer-

cet, & suadet ne

suis sedat viribus

sed eius expectet auxilium. Vnde etiam dat ei signa sui aduentus. Nam quando, inquit, videris sylvas sua sponte moueri absque vento, tunc descende ab bellum, tunc egredietur dominus ante te ad feriendos in bello alienigenas.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Venit ergo. *Id nomen ponitur hic per anticipationem, quia sic vocatus est ille locus ex victoria quam habuit David, secundum quod subditur.*

2 Et dixit. *Aqua enim propter sui molliem facillime diuiditur, sic Philisthi a Deo territi, & molles, & effeminati effecti, fugerunt coram David per vias diuersas se diuidendo, quia modus fugientium de prælio est diuisim recedere, sicut e contrario modus venientium ad prælium est coniunctim & vnite incedere.*

3 Propterea vocatum est nomen loci illius Baal. *A Baal, quod est campus seu planities, & Phares quod est diuisio, quasi campus seu locus diuisionis.*

Et

4 Et reliquerunt. *Quæ apportauerant, sperantes cosequi victoriam per ipsa.*

5 Quæ tulit. *In Heb. habetur. Et combussit ea David. Et quod hæc sit vera litera, patet per hoc quod dicit. 1. Para. 14. de idolis. Et tulit ea & iussit ea comburi David. quia præceptum erat in lege, quod aurum & argentum seu aliquid de idolis non concupiscerent, sed omnino destruerent, ut habetur. 7.*

6 Et addiderunt. *quia collegerunt maiorem exercitum quam prius ut se vindicarent. Et patet litera usque ibi.*

7 Et cum audieris. *Signum erat angelorum venientium in auxilium David ad debellandum aduersarios, ideo subditur.*

8 Tunc egredietur dominus. *i. diuina uirtus in angelis a Deo missis.*

ADDITIO.

In ca. 5. vbi dicitur in post. Ra. Sa. dicit, quod isti cæci & claudi erant duæ imagines, quarum vna representabat Isaac.

Hæc expositio Ra. Sa. videtur aliqua falsa præsupponere, & quædam alia incerta quæ nullum habent fundamentum in sacra scriptura subiungere. Primum patet nam supponit quod Iebusæi descenderant de Abimelech, cum quo Abraham inuicem fecerunt & iuramentum, &c. quod falsum est. Nam Abimelech erat rex Philistinorum, ut patet Gen. 21. & 26. Philisthi autem descenderunt a Mesraim secundo filio Cham filij Noe. ut patet Gen. 10. Iebusæi vero descenderunt a Chanaan, quarto filio Cham filij Noe, ut patet ibidem, & sic patet falsitas huius præsuppositi. Præterea præsupponit secundo quod posterum Abraham non possent inuadere Hierusalem ratione prædicti iuramenti, quod falsum est. Nam in prædicto fecere cum Abimelech inuito licet Abraham iurauit non nocere Abimelech, nec posteris suis seu stirpi suæ, non tamen iurauit, quod posteritas Abraham non noceret posteritati Abimelech, ut patet in prædicto cap. Gene. 21. aspicienti formam illius iuramenti. Similiter & Gen. 26. Abimelech confederauit se cum Isaac cum iuramento, quod non oportebat facere si iam Abraham iurasset pro posteritate sua, & sic dato quod Iebusæi descenderant ab Abimelech, adhuc possent filii Israel eos inuadere. Secundum patet. Nam dicit quod iuramentum Abraham fuerat ad tempus certum, quod nondum transierat quando Iosue cepit terram, sed tempore David, iam tempus illud transierat: quæ quidem præsupposita nullam autoritatem videntur in sacra scriptura habere. Vnde de tali expositione non videtur mentio esse facienda. Alia vero expositio doctorum est satis applicabilis literæ, sed tamen

men est alius dicendi modus, qui forte magis literæ adaptatur, & est talis, videlicet quod cæci, & claudi ibi erant simulacra deorum Iebusæorum supraposita in summis fortalitijs suis, qui quidem Iebusæi suos deos cæcos, & claudos nominabant secundum estimationem David, qui illos deo impropere dicebat. *Oculos habent & non videbunt, pedes habent & non ambulabunt:* & ideo credentes, quod David non toleraret in illa ciuitate regia similes deos, nec cultum eorum, excusabant se a receptione David dicentes. *Non ingredieris huc nisi abstuleris cæcos & claudos.* quasi dicat, Scimus quod si tu possideres illum locum, auferres deos nostros quo reputas cæcos, & claudos, quod nos nullo modo permittimus, nisi oportet quod eos potenter auferas si uales, qui non sponte eos trademus tibi. Vnde David de hoc indignatus, postquam cepit arcem Sion potenter, posuit præmium facientibus tria in debellatione Iebusæorum. Primum illi qui primo percussisset Iebusæum, quod est contra peronas eorum, secundo illi qui tetigisset domorum fistulas, & hoc contra sustentationes eorum. Hierusalem enim non habebat aquam inter muros, sed ex pluuialibus aquis in cisternis collectis sustentabatur, unde frangendo stillicidia illa. *i. fistulas per quas aqua fluuiialis fluebat maxime affigerentur,* tertio ordinauit contra deos eorum, dicens. *Qui abstulerit cæcos & claudos, &c. hoc est simulacra Iebusæorum ut cultum est. Et nota, quod vbi translatio nostra dicit, Cæcos & claudos odientes animam David: veritas Hebræorum habet, cæcos & claudos quos odiebat anima David, quod uideretur facere pro ipsa expositione. Nam David proprie odiebat talia simulacra tanquam inimica diuino cultui, iuxta illud Psal. *None qui odern**

te dñe oderā. Similiter iuxta illud, qđ sequit̄, *Idcirco dicitur in prouer. Caci, & claudi non intrabunt in tēplū dñi.* vñ magis adaptari ad istam expositionē sic. Nā iste locus fuit assignatus diuino cultui à tpe quo Abrahā voluit immolare Isaac Ge. 22. Et ibidē Iacob vidit scalā, Ge. 28. Et ibidē fuit fundatū tēplum per Salomonē, vt inf. 3. l. c. 6. & 2. Para. 3. & iō ibi erat tēplum dñi ædificandū, in quo nulla inmunditia idololatrica dēbat hēre ingressum, sed solus Deus erat adorandus, & colēdus, iō tanq̄ p̄sagiū huius boni futuri quasi prouerbialiter dicebatur, *Non intrabit cæcus, & claudus in tēplū dñi.* quasi diceret̄, vere prænotificauerunt Iebusei, quod in tēplū Domini in hac ciuitate ædificandum non intrabunt cæci, & claudi, hoc est, dij gentium, qui cæci, & claudi dicuntur, vt dictum est.

REPLIC. In 2. li. Reg. 5. c. vbi post. adducit Ra. Sa. non vt eius dicta approbet, sed vt obscure dictū de cæcis, & claudis aliquantulum elucideret. Burg. rōnabiliter quēdā dicta Ra. Sa. abijcit de cæcis, & claudis, & extortā sententiā superaddit qđ cōm doctorū nostrorū expositionem, afferens per cæcos, & claudos intelligi deos Iebuseorū, qui suos deos sic nominabant, quia Dauid de dijs gentium dixerat, *Oculos habent, &c.* Sed extraneū vñ, qđ pp̄ dictū Dauid Iebusei suos deos dicerent

rent cæcos. Dauid. n. fuit Iebuseis, & dijs gentiū prius. Vnde simile vñ, qđ si quis infidelis blasphemus Deo vero imponeret nomē turpe, & fidelis de Deo vero loqui volēs, vteretur blasphematis nomine, ita & infidelis audiēs idola p̄ceptibili ter cæcos p̄ suū aduersariū nominari se suo noīe aduersario p̄formaret, qñ potius reprobaret, nec fortasse ille mod⁹ loquē di de dijs gētiū erat apud Dauid i vsu, qā nōdū ille P̄. factus vñ fuisse, qđ loquit̄ de deorū cecitate, nec fortasse Iebusei sibi putassēt honestū deos suos exponere sup̄ imtos, vbi sagittis imperi potius ēt, qđ tñ de cæcis, & claudis hic dī, nec nobis foret honestū sacrum sic ponere in locū, vbi nō parceret eisdē. Est igit̄ extorta expositio Bur. Et sicut dicit Burg. Hebraica lra hēbat *cæcos, & claudos quos odiebat aīa Dauid,* hoc bñ stat cū nra trāslatione, & doctorū nrorū expositione. nā stat bene simul, qđ ipsi cæci, qđ ad deridēdū Dauid sup̄ fortalitia positi oderāt aīam Dauid, & qđ Dauid oderat eos. Nec vere applicat Bur. prouerbiū Iebuseorū, *caci, et claudi nō intrabū i tēplū,* quasi p̄notice verū dixerint, qđ dij gētiū nō essent ingressuri, qā priū huius hī ex Daniele, & euāgelio Mat. vbi dī abominatio desolationis ponēda in tēplo, & fortasse hodie tēplum hoc prophanationib. deferuit, sicut tempore Achaz.

CAPVT VI.

Congregauit. Dauid Christū, arca significat ecclesiam. Quæsiuit Dauid arcam in ciuitatem suā adducere, sed causa interueniente, ad tēpus eam alibi diuertit, & postea, quod vouerat, expleuit, quia Domin⁹ in carne apparens, euangelium genti sue prædicauit, sed cecitas ex parte cōtigit in Israel, donec plenitu. gen. in. & sic omnis Israel, saluus fieret. Congregauit Dauid ex Israel electos triginta milia, quia Dominus primitiuam ecclesiā ex Israel cōstituit, nō omnes, sed electos sibi consocians. Non. n. omnes qui ex Israel, hi sunt Israelite, sed filij promissionis deputat̄ in semine. Qui triginta milia dñr, i. fidei operis, & spei firmitate perfecti. Tria enim propter confessionem trinitatis ad fidem pertinent. Decē propter decalogū ad operā. Mille pp̄ sui perfectionē ad spem vite eterne, qua superius nihil est, sicut nullus numerus maior millenari est. Si. n. decē milia, si triginta, si ēt mille milia diueris, non ipsū mille numerando transcendis sed vel p̄ se, vel per minores numeros sepius ducēdo multiplicas. Tria ergo per decē multiplicas, ne fides sine operibus mortua sit. Item triginta per mille, vt fides, que per dilectionē operatur, non tibi, quam in cælis retributionem speret. Electi igitur ex Israel populos recte credentes, operantes, sperātesque significant. Viri autem Iuda, qui erāt cū Dauid apostolos, & doctores lateri Christi quasi familiariter adherentes indicant. His stipatus Dñs arcā adducere, i. ecclesiam dilatare, & in eorū, i. nō crediderūt cordib. inserere gaudet. Imponit̄ arca plautro nouo, vt noui testamenti gratia renouatis in baptismo infundat̄, & vinum nouum nouis vtribus commendat̄. Erat quidem

CAP. VI.

Congregauit autem rursus Dauid oēs electos ex Israel triginta milia. Surrexitq; Dauid, & abiit, & vniuersus populus, qui erat cum eo de viris Iuda, vt adducerent arcam Dei super, quam inuocatum est nomen Domini

super, quam inuocatum est nomen Domini

nes inuitat dicens, *Quia mihi ministrat, me se iuatur.* Alij dando per spiritum sermonem sapientiæ, alij sermonem scientiæ, alij genera linguarum, &c. Sed his, & huiusmodi charismatū generibus progrediente arca, id est, crescente primitiua ecclesia, ventum est ad arcam Nachor, id est, arcam præparatam in gentium ecclesiam fidei veritate consecrandam, de qua dicitur, *Permundabit arcam suam.* vbi sacerdos, qui arcā incautus quasi corrigendo tetigit, mox à Dño percussus occubuit, quia Iudæorū populus dum inuidet gentibus, salutis munere priuatur. dum legem vult euangelio miscere vtriusque gratiam perdit. Tenuit eam, quia calcitrabāt boues. Boues calcitrare est prædicatores euangelij liberius circa fidē agere, nec s̄m consuetudinem legis ingredi, sed sabbatha, neomenias, circuncisionem victimasque spiritualiter interpretari. Quos velut errantes corrigere tentabant, qui descēdentes de Iudæa docebant fratres. *Nisi circuncidamini secundum morem Moysi, non potestis salui fieri.*

Ioh. 12. d. 1. Cor. 2. 2.

Matth 3. 2. c.

Act. 15. 2.

Et a Sedentis

NICOLAUS DE LYRA.

Congregauit. Hic consequenter ostenditur deuotio Dauid erga Deum, & hoc quantum ad duo. Primo quantum ad arcam Dei educendam ad locum solennem Ierusalem. Secundo quantum ad domum Domini ædificandam. c. 7. Circa primum deductio arcæ incipitur secundo ex timore interruptitur, ibi. Postquam aut̄ percussus. Tertio deuote

deuote perficitur, ibi, Nuntiatumque est. Circa primum dicitur. 1 Congre. au. quia talis translatio arcæ debebat fieri cum magna soleauitate. 2 Vel adduce arcam Dei. Sicut enim dictum fuit Exo. 25. b. super arcam erat propitiatorium, quod erat quasi sedes Dei inde dantis responsa.

Et

MORALITER.

Congregauit autem, &c. Sequitur.

Vt adducerent arcam. In hac autem arca tria fuerunt, s. tabule testimonij per quas designatur donum sacræ scripturæ, & virga Aaron, per quam rigor iustitiæ, & manna, p̄ quā dulcor misericordiæ figuratur. Hæc enim tria regimini tēpora id se adduxit, significatur, quod bonus princeps, & prælatus debent esse solliciti de habendis istis tribus. Per hoc aut̄, qđ nec arca debebat sacerdotū humeris deportari, significatur quod principes, & plati proprios humeros debent submittere ad portandū onus sui officij, ne percussantur à dño, sicut Oza, qui ad deportationē arcæ boui humeros applicauit, cui sunt similes, qui regendas ecclesias suas alijs tradunt, etiam igno-

ignorantibus, & ipsi in alijs occupantur. Licet autē Oza fuit percussus pro peccato deportationis indebitæ, & nō p̄ tactu arcæ, sicut plenius dixi in expositione literali, non tamē fuit percussus ante tactū eius, quando inclinata fuit ex recalcitratione boui, quia tunc apparuit Oza peccatū, quia nō fuisset sic inclinata si fuisset humeris deportata. Et in hoc Domin⁹ documentum dedit iudicibus differendi punitionem malorū vsque ad tempus debitum. Et hoc modo Dauid punitionē Ioab, & Semer̄ distulit, vt habetur 3. Reg. 2. b. Hoc etiam modo Dominus dixit Gene. 15. d. *Nondū completæ sunt iniquitates Amorihæorū.* Per hoc autem, quod Dauid fuit ita sollicitus de portatione arcæ ad locum honestum, & de statuendis cantoribus, & Levitis ibidem ad diuinum obsequium, vt habetur. 1. Para. 16. ostenditur qualiter principes Christiani de cultu diuino debent sollicitari.

Tribus mensibus, & benedixit do. &c.

HIERON. Hebræi dicunt Dominum domum Obed benedixisse, eo quod omnes vxores eius, & concubinae, & nurus, & ancilla masculos pepererint filios necnon, & feminæ quadrupedes geminos ei ediderint factus.

IOSEPHVS.

Audiens rex quomodo hæc prouenissent Obededom, & ex priori paupertate, & humilitate, opulentia magna vberate polleret, ita vt zelum circa eum inspicientes haberent, securus quia nihil pareretur mali, arcam ad sua regalia deportauit. Quibus scilicet fides, spes, & charitas significantur. Sicut enim diebus mensis impletur, ita singulae virtutes suis æque passibus ad perfectionem veniunt. Hi menses donec plenitudo gentium intrat, currere non cessant. Talem rediens Dauid arcam a ciuitatem Domini reducit, quia Christus Helia, & inoch prædicantibus; conuertet corda patrum ad filios, boues, & arietes immolans, idest, eos, qui arcam Domini triturant, & unum ducatum gerunt in martyrij sanguine coronans.

In organis, id est, ad arum ligatis, dum manibus rentis tanguntur. Aliud enus organi, est quod cum qua fit.

Et Dauid percutiebat in organis, & cetera. AMBROSIVS. Saltabat ante arcam otentissimus regum, docens ontuitum regalis potentia on habendum, vbi religioni ribetur obsequium.

IDEM. Cantauit Dauid, & ante arcam, non pro lasciuia, sed pro religione saltat. Ergo non histrionicis motibus saltus corporis linuati, sed iugra mentis, & religiosa corporis agilitas designatur.

IDEM. Dauid rex pariter, & ppheta, cum multa cecinerit an arcã saltasse dicat, elatus gaudio in saltatione prorupit.

IDEM. Non confusus est Moyses adscitus in domũ regiam aegypci opprobriũ Christi præferre, Non confusus est Dauid, qui ante arcam testimonij coram omni populo stauit. Non Esaias, qui nudus, & discalciatus ibat per populos oracula clamans celestia. Ezechiel dictum est, *Plaudite manu, percutite pedes.* Sed hæc que corporeo aspectu fiunt turpia, acrosanctę religionis contēplatione reuerenda sunt, vt qui ita reprehendunt, ipsi in laqueos reprehensionis animas suas, (vt Michol) inducãt. Non erubuit igitur Dauid foemineas opiniones, nec opprobria apud mulieres subire pro religionis obsequio verecundatus est.

PRO-

PROCOPIVS. Michol alienũ a regia dignitate eẽ putauit, quod Dauid publice in omnium conspectu saltabat. Nesciebat. n. diuini amoris stimulos, quos sermone ad ipsam Dauid declarauit. Addit ad hæc scriptura, quod filium non habuerit, suæ irrisionis pœnas indicans. Deinde etiam ne regnum semen ex illa regnum obtineret.

Dei. Contristatus est autẽ dauid, eo quod percussisset dominus Ozã. Et vocatum est nomen loci illius percussio Ozæ vsque in diẽ hanc. Et extimuit Dauid dominũ in die illa, dicẽs: Quomodo ingredietur ad me arca domini? Et noluit diuertere ad se arcam domini in ciuitatẽ Dauid, sed diuertit eam in domum Obededõ Gethæi. Et fuit arca domini in domo Obededõ Gethæi tribus mensibus. Et benedixit dominus Obededom, & omnẽ domũ eius. Nuntiatũque est regi Dauid, quod benedixisset dominus Obededom, & omnia eius propter arcam dñi. Dixitque Dauid: Ibo & reducam arcã benedictione in domum meã. Abiit ergo Dauid, & adduxit arcam Dei de domo Obededõ in ciuitatẽ Dauid cum gaudio. Et erant cum Dauid septẽ chori,

& victima vituli. Cũque transcendissent qui portabant arcã domini sex passus, immolabãt bouem, & arietem. Et Dauid percutiebat in organis armigatis, & saltabat totis viribus. ante dominũ. Porro Dauid erat accinctus Ephod lineo, & Dauid, & omnis domus Israel ducebant arcã testamenti domini in iubilo, & in clãgore bucinae. Cumque intrasset arca dñi in ciuitatem Dauid, Michol filia Saul aspiciens per fenestram, vidit regẽ Dauid subsiliẽtẽ atque saltatẽ corã dño, & despexit eũ in corde suo. Et introdu-

mẽis. Partitur singulis collyridã panis vnã, illius, s. qui de celo descendit, & dat vitã mũdo, & assaturã bubulę carnis vnã illi, s. vituli saginati, q. pro reuertẽte filio mactatus, & igne passionis assatus est dicẽs, *Exaruit velut testa virtus mea, & timida frixã oleo, carnẽ, s. a peccati labe mũdissimã, sed humane salutis eã vberimã delectationib. crucis sartagine coctam.* Merito vnus panis collyrida, vna carnis assatura dat, quia vnus Dñs, vna fides, vnũ baptisma, vnus Deus, et pater omnipotens. Aliter hæc munera fideles accipiunt, cũ vnus panis, & vnũ corpus multi in Christo, suæ carnis singuli lasciuia castigantes: & seruituti subijcientes, spiritus igne decoquunt, & fructus bonorũ operũ oleo misericordia pinguißimos cõpafione proximũ feruere faciunt. Ac contra filia Saul cubiculũ regis ingressã, nullos concepti seminis fructus dat. quia qui verbum Dei aures tenus percipiunt, absque boni operis prole diem perpetuæ mortis expectant.

Egressa

NICOLAUS DE LYRA.

Contristatus. Non de diuina iustitia, sed magis de Ozã offensa, propter, quam meruerat a Domino percuti.

Et extimuit Dauid dominum in die illa, dicens, Quomodo ex facto enim illo timuit, ne esset indignus deducere arcam ad domum suam. Ideo subditur.

Sed diuertit. Iste autem Obededom erat de Leuitis, vt habetur. 1. Paral. 16. Dicitur autem Gethæus, quia ibi. scilicet in Geth fuerat cũ Dauid fugiente Saulem.

Et benedixit. multiplicando eũ in bonis spiritualibus, & temporalibus, eo quod circa arcam Domini reuerẽter se habuerat, & deuote.

Nuntiatũque. Hic consequenter deducit arcam interrupta persertur. Vbi primo ostenditur ipse Dauid deuota incunditas respectu Dei.

Dei. secundo ampla liberalitas respectu populi ibi, Cumque cõpleset, tertio vera humilitas respectu sui ibi. Reuertusque est Dauid. Circa primam dicit, Nuntiatũque est regi Dauid, quod bene. & c. & ideo considens de Dei misericordia voluit arcam adducere ad domum suam, vt benedictio Dei esset super ipsum, & super domum suam, & sic fecit, & patet litera vsque ibi.

6 Et erant. Iste versus non est in Hebr. 20, nec in libris correctis, & ideo non expono. quia appositus est ab hominibus imperitis.

7 Et Dauid. Id est, ad æmum ligatis, sicut sunt organa portatilia.

8 Porro Dauid, &c. deposuerat cuius insignia regalia, vt humiliaret se coram Deo, & acceperat vestem similem Leuitis coram Deo ministrantibus.

9 Et despe. eo, quod in tanta solemnitate non apparebat in habitu regio Tom. 2.

Tom. 2.

S 2

Et ob-

gum semen ex illa regnum obtineret. Ephod lineo, & Dauid, & omnis domus Israel, & cetera. non pontificali, sed linea veste, eã humilitatis. Linum de terra p creatũ multo labore ad eãdorem vestis peruenit, & humanitas a verbo assumpta inter flagella triumphauit.

Cũque intrasset arca Domini. Cũctis exultantibus, & ad arcis celestis introitum hymnos resonantibus. sola Michol filia Saul abest, & ex spectaculis Dauid humiliatũ despicit, quia credentibus in fine mũdi Iudeis, multi pessione Chrm, sed opere sequent Antichrm quibus. pgruit q. Michol, (quæ ob figurandũ instabilitatẽ carnalium, aqua ois interpretatur) nõ vxor Dauid, sed filia Saul dñi. quia qui Christo fide tenus feruunt, nõ illis regno coronandi, sed persecutorũ eius quos imitantur anathemate sunt dãnandi. Verũ prauis succeseãt, humilitatẽ ecclesie ptenãt, nihilominus arcã Dñi locũ suũ ingreditur, & ponit in medio tabernaculi quod tetederat ei Dauid. i. fides ecclesie pdicat, proficit, i-

ferit cordibus omnium quos Deus ad vitã pordinauit æternam. Offerre Dauid holocausta, & pacifica corã dño, fidẽ deuotionẽque; ecclesie cõmendat Chrs pri, qui ad dexterã Dei interpellat p nobis, qui in exẽplum Dauid fideles humilesque bñdicẽs, salutaris mysterij pascit ali

Ro. 8. g. F Io. 9. d. Luc. 15. e. Plal. 21. d. Eph. 4. b.

- Dixitque Dauid, Ibo, & reducam arcã benedictione in domũ meã. - testamenti.

Rab. Dauid. E quia. i. Par. 15. d. - testamenti.

A Egressa Michol filia Saul in occursum David, ait.

L. 27. moral.
cap. 27.
Ribbanus.
Eucherius.
Recapitulatio
gestorum Da
uid.

GRÆG. Intueri libet quanta virtutum munera David peccerat, & in his omnibus quam fortem se humilitate servabat. Quem. n. non extollet ora leonum frangere, virorum brachia dissipare, despectis prioribus fratribus eligi, reprobato rege

ad regni gubernacula vngi: timendum cunctis vno lapide Goliath sternere, a rege proposita extinctis Allophyliis numerosa preputia reportare, promissum tandem regnum percipere, cunctumque Israeliticum populum sine ulla contradictione possidere: Et tamen cum arcam Dei in Ierusalem reuocat, quasi oblitus prelatum se omnibus admittit populis ante arcam saltare. Et quia coram arca saltare, (vt creditur) vulgus mos fuerat, rex se in diuino obsequio per saltum rotat.

B Ecce quem Dominus cunctis singulariter pretulit, sese sub Domino exequando minimis, & abiecta exhibendo contemnit. Non potestas regni ad memoriam reducit, non subiectorum oculis saltando vilescere metuit, non se honore prelatum ceteris ante eius arcam, qui honorem dederat, recognoscit. Coram Deo egit debilia, vel extrema, vt illa ex humilitate solida daret, que coram hominibus gesserat fortia. Quid de his factis ab alijs sentiatur ignoro. Ego David plus saltantem stupeo, quam pugnantem. Pugnantem hostem subdidit, saltando coram Domino semetipsum vicit. Que Michol Saul filia adhuc ex timore regij generis insana cum humiliatum despiceret, dicens, Quam

1. Reg. 18. f.
† partem pulchris, uel fructum.
† flagenam neque vini.

- & nudatus est.
† famis.

† super.
† De penitentia.
dist. 1. § oppo-
nit circa med.

C gloriosus fuit hodie rex discooperiens se ante ancillas seruorum suorum, et nudatus quasi vnus de scurris, protinus audiuit, Ludam ante dominum, que elegit me potius, quam patrem tuum, & paulo post, Ludam, & vilior factus plus, quam factus sum, eroque; humilis in oculis meis. ac si dicat, Vilescere coram hominibus appeto, quia seruare mihi coram Deo ingenuitatem

ixerunt arcam domini, & imposuerunt eam in loco suo in medio tabernaculi, quod retenderat ei David. Et obtulit David holocausta, & pacifica coram domino. Cumque compleisset offerens holocausta, & pacifica, benedixit populo in nomine domini exercituum. Et partitus est vniuersae multitudini Israel, tam viro, quam mulieri, singulis† collyridam panis vnam, & † assaturam bubulæ carnis vnam, & † simillam frixam oleo: Et abiit omnis populus, vnusquisque in domum

suam: Reuersusque est David, vt benediceret domui suae: Et egressa Michol filia Saul in occursum David, ait; Quam gloriosus fuit hodie rex Israel, discooperiens se ante ancillas seruorum suorum, & nudatus est quasi si nudus vnus de scurris; Dixitque David ad Michol; Viuit dominus, quia Iudam ante dominum, qui elegit me, potius quam patrem tuum, & quam omnem domum eius, & precepit mihi, vt essem dux super omnem populum domini in Israel; Et Iudam, & vilior factus plus, quam factus sum, & ero humilis in oculis meis, & cum ancillis, de quibus locuta es, gloriosior apparebo: Igitur Michol filiae Saul non est natus filius vsque ad diem mortis suae:

nuitatem per humilitate in quaero. Sunt qui de se humilia sentiunt, qui in honoribus positum nihil se, nisi puluerem fauillaque perpendunt, sed coram hominibus viles apparere refugiunt, & hoc, quod de se interius cogitant, quasi rigida exterius venustate palliantur. Et sunt, qui viles videri ab hominibus appetunt, & omne, quod sunt de ictos se exhibendo contemnit, sed apud se quasi ex ipso merito ostensum vilitatis intumescunt, & tanto magis in corde elati sunt, quanto amplius in specie elationem prebent. Quae vtraque elationis bella David magna circumspectio deprehendit, mira virtute superavit. Quia. n. de se intus humilia sentiens honorem exterius non querit insinuat dicens, Ludam, & vilior factus. Et quae per hoc, quod vile se exterius prebuit, interius non intumescit, adiungit, Eroque humilis in oculis meis. Ac si dicat, Qualem me exterius exhibeo, tale interius attedo. Quid ergo acturi sunt quos doctrina eleuat, si David, qui ex carne sua veterum redemptorem nouerat, eiusque gaudio prophetando nuntiabat, tamen in se ceruicem cordis valida discretionis calce adprimebat dicens, Eroque humilis in oculis meis.

b Gloriosus. David cum arcam in Ierusalem transferret, a Michol subfannatus est. Et Christus cum testamentum nouum in ecclesiam suam transferret, Iudaeis in cruce ludibrii fuit, nudus apparuit dum potentiam illis abscondens, carnis infirmitatem quasi ephod lineum ostendit. Ancillae seruorum per sonam gestant sanctorum, inter quos per crucis triumphum gloriosior effectus est, quem dum Michol irridet, gloriosior ancillis apparet, quae in typo synagogae sterilis permanfit. **c** Et nudatus, Nudatus non omnino, sed regalibus indumentis, & quia se coram Domino humiliare non erubuit, mox promissionem filium Dei ex tua stirpe nasciturum suscipere meruit.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et obtulit Da. &c. id est, oblationes totaliter incensas ad honorem diuinum.
- 2 Et pacifica. id est, oblationes quarum vna pars incendebatur ad honorem diuinum, alia erat sacerdotum, & alia offerentium, sicut plenus dicitur in Leuitico in pluribus locis.
- 3 Cumque compleisset offerens, &c. Hic consequenter ostenditur ipsius David liberalitas respectu populi, & primo in spiritualibus cum dicitur.
- 4 Et benedixit. id est, bona imprecatus est. secundo in temporalibus cum dicitur.
- 5 Et partitus est vniuersae multitudinij Israel tam viro, quam mulieri, &c. id est, panem tenuem.
- 6 Et assaturam bu. &c. id est, vnam portionem dat carnis assatae.
- 7 Et si. frixam oleo. Similis est farina tritici delicatissima, ex qua cum aqua temperata fiebat pasta, & oleo frixabatur, & per portiones populo diuidebatur.
- 8 Reuersusque. Hic ostenditur humilitas David respectu sui, quia reuersus in domum suam, vt bene faceret illis de domo sua, sicut fecerat illis extraneis, Michol vxor eius impropertit ei, quod in tanta solennitate non apparuerat in ornatu regio, dicens.
- 9 Quam gloriosus. quasi dicat in nullo, imo vilis, & in gloriosus.
- 10 Discooperiens

- 10 Discooperiens, quia regalia insignia deposuerat ex humilitate quam magis placet Deo, quam ornatus regius. unde de Eraclio Imperatore legitur, quod cum reportaret crucem in Ierusalem Cosdroe rege deuicta, & sedens in equo, & ornatus insignis imperialibus. portans crucem non potuit ingredi Ierusalem, donec depositis omnibus humiliter venit pediatando.
- 11 Ante ancil. id est, ita publice, quod persona etiam seruiles poterant hoc videre, quasi dicat peius est, quam si fuisset factum secretae.
- 12 Quasi. q. d. non fuit distinctio in habitu regis a vilibus personis.
- 13 Dixitque David ad Michol. humiliter respondendo.
- 14 Viuit dominus. id est, per viuente Deum.
- 15 Ludam ante dominum. mente, & corpore exultando.
- 16 Et vilis. i. humilior. quia secundum, quod dicit beatus Greg. homi. 41. Tanto humilior atque ad seruiendum Deo proprior quisque debet esse ex munere, quanto obligatiore se esse conspicit in reddenda ratione. David autem a Deo multa beneficia receperat, quae se humiliando recognoscebat.
- 17 Et cum ancil. Michol enim ex sua superbia inter ancillas reputabat alias vxores David quas acceperat tanquam secundarias, & cum istis David apparuit gloriosior, quia de ipsis habuit prolem multam, pulchram, & nobilem, etiam post illud factum, non autem de Michol ideo subditur.
- 18 Igitur. scilicet de cetero, licet habuisset ante filium, prout dictum fuit supra. 3. ca.

1 Factum est.

ADDITIO.

In ca. ubi dicitur in postil. Et cum ancillis de quibus locuta es gloriosior apparebo. Non apparet, quod Michol vocasset alias vxores David ancillas, put postil. ait, Nam verba sua in textu talia sunt, Quam gloriosus fuit rex Israel hodie discooperiens se ante ancillas suorum seruorum. non. n. dixit ante ancillas suas, sed ante ancillas seruorum, volens

lens dicere, quod non solum vxores, sed etiam ancilla seruorum poterant ei videre discooperitum, quod ipsi Michol videbatur inhonestum. In responsione vero David ubi dicit, Cum ancillis de quibus locuta es gloriosior apparebo, intendit dicere, quod etiam vilificando coram ancillis seruorum gloriosior deberet apparere. iuxta illud saluatoris, Qui se humiliat, exaltabitur.

CAPVT VII.

Actum est autem cum sedisset rex, &c. THEODORETVS. * Nathan cum esset propheta, quomodo nesciuit Dei voluntatem, & iussit Dauidi, vt edificaret domum Dei? Non omnia norant prophetae, sed sicut Dei gratia reuelant. Ita Samuel ignorabat quem ex filijs Isai oporteret vngere. Et Heliseus quid accidisset Sunamitidi. Ita etiam Nathan cum laudasset scopum Regis, existimauit opus placere Deo. Vnde dixit, *Omne quod est in corde tuo, vade & fac, &c.*

b Omne quod est in corde tuo vade fac. Patet, quod prophetiae spiritus prophetarum mentes non semper irradiat. Spiritus enim ubi vult spirat. Hinc Heliseus ait, *Dominus celauit a me, & non indicauit mihi.* Quod Deus ex dispensatione pietatis disponit, quia dum prophetiae spiritum dat, & subtrahit prophetantium mentes eleuat in celsitudine, & custodit in humilitate, vt accipientes spiritum inueniant quid de Deo sint, & rursus prophetiae spiritum non habentes cognoscant, qd sint de iemetipsis.

c * Vade, & loquere ad seruum meum, &c. THEODOR. Primum quidem cum delinuit appellatione seruitutis, est autem summus honor nominari seruum Dei. Deinde docuit suam naturam nulla laborare indigentia. *Non habitauit, inquit, in domo, &c.* Quod enim neque ante hoc tempus templum haberet, veteres docent historiae. Deinde ostendens infinitam virtutem, & benignitatem subiunxit. *Et eras habitans in diuersorio, &c.* Haec autem dixit ad confirmandam eius pietatem & aequitatem, vt recordans beneficiorum, colat benefactorem. * PROCOPIVS. Domum orationis construere Deus Dauidem non permisit, docens humanitatem omnes quotquot hoc in loco Deum erant inuocaturi. Nam qui vident prophetam non concedere Dauidi propter caedes quantumuis iustas, vt Deo edificet, puras manus habere docentur. Deus nihilominus

ACTVM est autem cum sedisset rex in domo sua, & dominus dedisset requiem vndiq, ab vniuersis inimicis suis, dixit ad Nathan prophetam: *Videsne, quod ego habitem in domo cedrina, & arca Dei posita sit in medio pellium? Dixitque Nathan ad regem: Omne quod est in corde tuo vade fac, quia dominus tecum est. Factum est autem in nocte illa, & ecce sermo domini ad Nathan, dicens Vade, et loquere ad seruum meum Dauid Haec dicit dominus Nunquid tu edificabis mihi domum ad habitandum? Neque enim habitauit in domo ex die illa qua eduxi filios Israel de terra Aegypti usque in diem hanc, sed ambulabam in tabernaculo, & in tentorio per cuncta loca, quae transiui cum omnibus filiis Israel. Nunquid loquens locutus sum ad vnam de tribubus Israel, cui praecipi, vt pasceret populum meum Israel, dicens. Quare non edificasti mihi domum cedrinam? Et nunc haec dices seruo meo dauid. Haec dicit domi-*

a *Quasi dicat non, quia vir sanguinum es.*

a *Silo, Galgala, Nobe, & caetera loca ubi tabernaculum, & arca domini locata sunt.*

a *Et*

nus Dauidem elegit, qui erga mulieres continentem vixit, imperium intrepide gessit, cultum diuinum exercuit, intectus oroni, psalmodie diuinae dilectioni, & salutis totius populi magna cura habuit. propterea erga amicos fidus fuit, gratus erga benefactores, non crudelis in eos, qui iniuria aliqua eum affecerant. Deinde, si quisquam alius vnquam, certe hic pauperes amplexatus est. ob quas res, homo secundum cor Dei esse dicitur. Ceterum si quando humanum aliquid passus errauit castigauit eum dominus, non auersatus est bonum alioqui existentem, paucis exceptis, vt quod ad iustitiam statera exigens, plura benefacta, quam male facta reperit.

G R E G. Mundus in se esse a vitijs debet, qui curat aliena corrigere, vt terrena non cogitet, vt desiderijs infimis non succubatur, quatenus perspicacius alijs fugienda videat, quanto hic ipse per scientiam, & vitam veri declinat. Non pure maculam in membro considerat oculum quem puluis grauatur, & superietas fordes tergere non valet manus, quae lutum tenet. Quod iuxta antiquam translationem beati ad Dauid erga exteriora bella laboratem per significationem dicitur, *Non tu edificabis mihi templum, quia vir sanguinum es.* Dei templum aedificat, qui corrigendis atque instituendis proximorum mentibus vacat. Templum Dei sumus nos, qui ad veram vitam ex eius inhabitacione constituimur, vnde, *Templum Dei sanctum est, quod estis vos.* Sed vir sanguinum templum Dei edificare prohibetur, quia qui adhuc actibus carnalibus incubit, necesse est, vt instituire proximorum mentes erubescat.

d *Nunquid.* Alia translatio. *Nunquid loquens locutus sum alicui viro de tribubus.* Et in Para. dicitur, *Nunquid locutus sum saltem vni iudicum Israel, quibus praeciperem, vt pasceret populum meum, & dixi, Quare non edificasti mihi domum cedrinam?* Io a nullo iudicum sibi edificari domum cedrinam iussit, quia omnes tres hostes pugnaverunt, & effusores sanguinis fuerunt. Filius tamen tuus cui non instabunt bella hostium, & qui non erit vir sanguinum, ipse aedificabit mihi domum.

11 *Nunquid. q.d. adhuc non praecipi.* In Heb. habetur. Et dixi ad vnam de tribubus Israel, cui praecipi, vt pasceret. *qa de omnibus fere tribubus fuerant aliqui pastores populi Israel. Verbi gratia, de tribu Leui, Moyses, & Aaron, de tribu Ephraim Iosue, de tribu Iuda, Othoniel, de tribu Manasse, Iephre, de tribu Benjamin, Aod, & Saul, de tribu Nephthali, Barach, de tribu Zabulon, Abilon, de tribu Dan, Samson, de tribu Issachar, Thola.*

12 *Et nunc. Hic consequenter ponitur de Christo repromissio, et secundo ipsius Dauid gratiarum actio, ubi, Ingressus est autem rex. prima in duas, quia primo beneficium exhibitum recolitur, secundo exhibendum promittitur, ubi, Et ponam locum. Circa primum dicitur.*

1 *Ego te*

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Factum est. Hic consequenter describitur deuotio Dauid erga Deum, quantum ad domum ipsius aedificandam. Circa quod primo ponit humana consultatio, secundo diuina prohibitio ubi, Factum est autem, tertio de Christo repromissio, ubi Et nunc haec dices. Circa primum sciendum, quod Deut. 12. dicitur, quod quando filij Israel quietati essent in terra promissionis, tunc Dominus eligeret locum ubi templo aedificato offerremur de caetero sacrificia Domini, & non alibi, sicut et fuit expositum ibidem, & ideo videns Dauid, quod Dominus dedisset sibi vt quidem vndique ab vniuersis inimicis suis, credidit esse tempus aedificandi templum, propter quod. 2. Dixit, per modum collationis, & consilij. 3. Vides, &c. do. ce. nobiliter, & praesumptuose aedificata. 4. Et arca. q. d. iustum videtur, & rationale, quod ego ei aedificem excellentissimam domum. 5. Dixitque Na. non spiritu prophetico, sed humano, quod patet ex hoc, quia postea retractauit verbum suum. 6. Omne quod. q. d. bonum propositum concepisti, implas opere. 7. Quia do. credebat. n. Deo placere, quod domus a Dauid aedificaretur. Et ex hoc patet, quod spiritus prophetiae non semper tangit corda prophetarum, quia aliquando loquuntur in spiritu proprio, & humano, & non diuino, vt patet in hoc loco, & in pluribus alijs.*

8 Factum

MORALITER.

1 *Factum est. Ad intellectum sequentium considerandum, quod doctores nostri loquentes de vita actiua, & contemplatiua dupliciter eas distinguunt. Vno modo accipiendo vtramque in vita praesentem, & sic actiua dicitur, quae circa proximi necessitatem versatur per temporale subsidium, vel spirituale. Contemplatiua vero, quae temporalibus omissis aeterna meditatur. Alio vero modo distinguunt eas sic, vt rota vita praesens dicatur actiua, futura vero contemplatiua. vnde Aug. super Ioannem, Vna bona, sed adhuc misera, alia melior, sed beata. Secundum primum modum distinctionis*

8 *Factum. Hic consequenter ponitur diuina prohibitio, cum dicitur, Factum est. i. immediate sequenti dictum consilium. videbat enim Dominus ipsum Dauid valde voluntarium ad opus inchoandum, cuius tamen tempus nondum aduenerat, vt magis patebit ex sequentibus, io ita cito facta est diuina prohibitio, ne Dauid statim inchoaret opus.*

9 *Neque enim. quia arca Dei, et propitiatorium, quod erat quasi sedes Dei, vt supra dictum est, semper fuerant in tabernaculo, & non in domo stabili, vel mansura de lignis, & lapidibus aedificata.*

11 *Nunquid. q. d. adhuc non praecipi. In Heb. habetur. Et dixi ad vnam de tribubus Israel, cui praecipi, vt pasceret. qa de omnibus fere tribubus fuerant aliqui pastores populi Israel. Verbi gratia, de tribu Leui, Moyses, & Aaron, de tribu Ephraim Iosue, de tribu Iuda, Othoniel, de tribu Manasse, Iephre, de tribu Benjamin, Aod, & Saul, de tribu Nephthali, Barach, de tribu Zabulon, Abilon, de tribu Dan, Samson, de tribu Issachar, Thola.*

12 *Et nunc. Hic consequenter ponitur de Christo repromissio, et secundo ipsius Dauid gratiarum actio, ubi, Ingressus est autem rex. prima in duas, quia primo beneficium exhibitum recolitur, secundo exhibendum promittitur, ubi, Et ponam locum. Circa primum dicitur.*

1 Ego te

tionis, per Dauid significatur princeps, vel praelatus circa necessitatem populi propter Deum intentus, qui tamen desiderat ab hoc onere liberari, & caelestia meditari, sicut illud Aug. Oritur sanctum, quod est charitas, negotium iustum suscipit necessitas charitatis. Quia contemplatiua dicitur esse in desiderio. io dixit Dominus ad Dauid, vt haberetur 3. Re. 8. b. *Quia cogitasti domum aedificare nomini meo, bene fecisti hoc ipsum mente pertractans.* Contemplatiuus autem aedificat Deo domum cedrinam, i. contemplatione altam. sed quia talis occupari desiderans in contemplatione propter necessitatem populi aliquando detinetur in actione. io subditur.

1. Para. 17. a.

L. 7. moral. ca. 17. tuel, cortinorum, id est paronorum, qui expanduntur in tabernaculorum compositione.

E

1. Cor. 3. d.

F

Rabbanus.

2. Par. 17. a.

Pastorum tribuum Israel, qui fuerunt.

Diuisio.

A Et p. lo. tempus Salomonis describit, quo filij Israel pacem a vnoque habuerunt, nec afflicti sunt sicut tempore iudicij. **Quis. 22.** THEODORET. Pollicitus est etiam populi curam gerere. Ponam, inquit, locum populo meo, & per se habitabit. Na ex diuina lege vitium inflictuens, separatus erat ab alijs gentib. Il-

† 1. Re. 16. b. 1. Paral. 17. b.

lud autem, No adyiciet filius ini quitatis, & c. exponunt ea, que deiceps sequitur. Nam quoniam tempore Iudicium feriebant aliquando Ammonitis, et Moabitis, aliquando Madianitis, & alienis, pollicitus est eis se regnum cōseruaturū in regrū, & a frequentibus liberaturum mutationibus. Hec cū dixisset de

C Salomone, admiscet prædictioni ea, quæ dicuntur de Chro Domino, *Erigam sedem eius vsque in seculum. Et ero ei in pater, etc.* Testis est diuinus Apostolus in epistola ad Hebræos. Deinde etiam docet, quanta cura, & prudentia propter hunc filium,

nus exercituum. † Ego te tuli † de pascuis sequentem greges, vt esses dux super populum meum Israel, & fui tecum in omnibus vbicunque ambulasti, & interfeci vniuersos inimicos tuos a facie tua. Feci que tibi

† Abraham, Isaac, & Iacob, Moysi, & Iosue, quorum nomina famosa sunt in terra.

nomen grande iuxta nomen magnorum, qui sunt in terra. Et ponam

locum populo meo Israel, & plantabo eum, & habitabit † sub eo, &

† Hæc tanta bona, cū in terra sperat. insipienter sapit.

non turbabitur amplius, nec addent filij iniquitatis, vt affligant eum, sicut prius, ex die qua constitui iudices super populum meum Israel. Et requie dabo tibi ab omnibus inimicis tuis. prædicatq; tibi dominus:

† Id est filios tibi faccedentes.

quod domum faciat tibi dñs. † Cumque cōpleti fuerint dies tui, & dor-

† Christum.

† Quod non de Salomone.

mieris cum patrib. tuis, † sulcabo semina tuum post te, quod egredietur

eius secundum carnem maiorum et legem, transgredietur, D Arguam, & castigabo eos, misericordiam a uera non auferam, & c. **TERTVL.** Nathani propheta in secundo Bauitarum professione ad Dauid facit: Semen tuum, quod erit ex ventre tuo. Hoc si in Salo-

monem simpli ceter edifferes, risum mihi incuties, videbitur enim Dauid peperisse Salomonem. An, & hic Christus significatur, ex eo ventre semen Dauid, quod esset ex Dauid id est, Mariæ? Quia, & eodem Dei magis Christus edificaturus esset, hominem, scilicet sanctum, in quo potiore templo inhabi-

taret Dei spiritus. Deinde, & thronus in æuum, & regnum in æuum, magis Christo competit, quam Salomoni. Sed a Christo misericordia Dei non abcessit, Salomoni vero etiam Dei accessit post luxuriam, & idololatriam.

† a Et fide.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Ego te. hoc patet ex prædictis supra 1. lib. 16. & 17. cap.
- 2 Et fui. protegens te ab aduersarijs, & dignus in operibus tuis.
- 3 Et inter: feci vni. s. Saul, Doeg, & alios, vt va et ex supradictis.
- 4 Feci que tibi. dando tibi dignitatem regiam.
- 5 Iuxta nomen. q. d. magnitudo illa, que habetur in terra modica est respectu illius, que expectatur in futuro. Vnde dicit saluator Matthe. 11. b. Qui aut minor est in regno celorum, maior est illo. Ista beneficia Dauid exhibita Deus recitauit, non ad exprobandum, sed ad accendendum amplius cor Dauid ad amorem diuinum.
- 6 Et ponam. Hic consequenter promittitur beneficium exhibendum. Et primo quantum ad temporale regnum, secundo quantum ad spirituale, & æternum, tibi. Cumque completi fuerint. Circa primū dicitur, Et ponam. i. templum in Ierusalem, vt populus tibi offerat, & non alibi.
- 7 Et plantabo. Id est, firmiter radicabo in regno tuo.
- 8 Et habitabit. per verna cultum.
- 9 Et non turbabitur. sicut fuit in Aegypto sub Pharaone.
- 10 Nec addent fil. Id est infideles.
- 11 Vt affligant. Scilicet tempore iudicij, qui frequenter propter peccata sua affligebantur ab infidelibus, sicut patet ex decursu illius libri, quia licet filij Israel fuerint postea aliquando afflicti propter peccata sua, non tamen ita frequenter.
- 12 Et requiem dabo. Licet enim Dauid iam esset in requie, vt prædictum est, tamen illa requies non erat adhuc, ita perfecta, sicut postea fuit quando infideles existentes in circumiuiu regni sui debellauit, vt habetur ca. se.
- 13 Prædicatque. scilicet successionem regni tui in filijs tuis.
- 14 Cumque com. Hic consequenter fit promissio ipsi Dauid de regno spirituali, & æterno, que promissio impleta fuit in Christo. Ad intellectum aut huius passus, & similitum considerandum, quod gesta vt test. fuerunt figura gestorum noui, secundum quod dicit Apostolus 1. ad Cor. 10. c. Omnia in figura contingebant illis. Et sic Salomon filius Dauid fuit figura Christi, qui natus est etiam de Dauid secundum carnem vt dicitur Rom. 1. Illud autem quod est figura alterius, oportet quod sit aliqua res secundum se, nisi enim circulus pedens in tabernaculo officio esset aliqua res in se, non possit esse signum, vel figura vini existētis in cellario. Sic igitur illud, quod est figura alterius pot tripliciter considerari. Vno modo

Figura tripliciter consideratur.

modo, vt si res in se factum. Alio modo vt est figura alterius tantum. Tertio modo secundum vtrumque. Sic igitur in sacra scriptura aliqua dicuntur de Salomone secundum se, & sic non sunt figura Christi. sicut quod fecit templum idolorum, vt habetur infra 3. li. 11. cap. Aliqua aut dicitur de ipso in quantum fuit figura Christi tantum, que non possunt verificari de Salomone secundum se, sed tantum de Christo, sicut illud psal. 71. Et dominabitur a mari vsque ad mare, & a flumine vsque ad terminos orbis terrarum, quod non fuit verum de Salomone, quia non fuit monarcha, sed habuit regnum satis arctum, sed verum est de Christo homine, cui in sua resurrectione data sunt omnes potestas in celo, & in terra, vt habetur Matt. 28. d. Alia autem ueniunt in scriptura de Salomone vt modo, que sunt verificata sunt de ipso, licet minus perfecte, & de Christo perfectius. cuiusmodi sunt illa, que hic ponuntur, scilicet aliqua. Cumque completi fuerint dies tui, & dormieris cum patrib. Exponendo de Salomone, sciendum, quod licet fuerit coronatus in regem vivente adhuc Dauid, vt habetur 1. fra 3. li. 1. ca. tamen non fuit firmiter stabilitus in regno vsque post mortem Dauid, quando Adonia, & Ioab interfecerunt & soluta fuit colligatio regum, qui subbant Adonia, tamen Salomon adhuc non erat natus nec conceptus, quando ista verba fuerunt dicta Dauid ex parte Domini. Sic igitur, quod dicitur hic, Sulcabo semen tuum post te, & c. post mortem tuam. ita quod ista suscitatio intelligitur quantum ad regni stabilitatem, sicut aliquis dicitur creari in regem. Quod egredietur. Per hoc designatur natiuitas Salomonis, que licet fuerit ante mortem patris, fuit tamen post verba ista sibi dicta. & sic terra est intricata, et referenda est ad diuersa modo dicto. & talis modus loquendi bene inuenitur alibi in scriptura, Ipse edificabit domum nomini meo, sicut habet inf. 2. li. 6. ca. Et stabiliam thronum, i. in tempus longum, sicut in psalmo dñs montes æterni. Regnum enim Salomonis defecit in transmigratione Babylonis, vel saltem in diebus Herodis, qui fuit alienigena, quia pater eius fuit Idumæus. Ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi. per gratiam adoptionis. quia in principio Salomon fuit gratiosus coram domino, propter quod Nathani propheta vocauit, eum amabilem domino, vt habetur, inf. 12. Qui simi. Hic accipitur si pro quia, quia de eo scribitur, inf. 3. li. 11. c. Cūq; iam esset senex, deprauatum est cor eius per mulieres, vt sequeretur deos alienos. Et ibi subditur, quomodo edificauit templum idolorum in morte Oliueti contra Ierusalem, ita

MORALITER.

† Sulcabo semen tuum post te. quia de discipulis eius, qui dicuntur filij sui, aliqui sunt contemplatiui, qui domum hanc edificat pro eo, quia bona contemplatio discipuli cedit ad meritum magistri. Secundum autem modum alium distinctionis actiua vite, & contemplatiua per Dauid significatur homo, qui ex feruore dilectionis diuinae dissolu desiderat, vt cum Christo sit in patria, tamen ex diuina dispositione propter salutem populi retinetur in presenti vita. Sic aut dicebat Paulus de seipso multo magis ad Phi. 1. c. Desiderium habens dissolui, & esse cum Christo multo magis melius. manere aut in carne necessarium est propter vos, ideo

ideo dicit, Quod aut cogitasti edificare domum nomini meo, id est quod tu sicut lapis perfectus in edificio caelesti statim poneris, bene fecisti. q. d. hoc est melius, vt dictum est. Sulcabo semen, id est, dabo tibi bonos discipulos, qui edificabunt pro te, quia per meritum circa doctrinam ipsorum habebis in patria gradum altiore, quam si statim transires ad gloriam. Sic autem dixerunt discipuli beato Martino: Salua sunt tibi tua premia, nec dilata minuentur, sed supple potius augebuntur. Et similiter beatus Ioannes euangelista dicebat Christo, Quoties te rogauit, vt venirem ad te, & dixisti mihi, Expecta vt liberem populum mihi crediturum.

a *Et fide.* Hoc vere de Christo dicitur. Salomonis. n. domus plena fuit alienigenis mulieribus, falsos deos colentibus, & ipsum Salomonem ad idem impellentibus. In Christo vero complentur ista, qui est ex semine Dauid secundum carnem. Iudei filium Dauid in hoc loco promissum intelligunt Salomonem, & adhuc mirabili cecitate alium se sperare dicunt. Facta est quidem alia imago rei futurae in Salomone, quia templum aedificauit, pacem secundum nomen suum habuit. Salomon enim pacificus interpretatur. In principio regni sui laudabilis fuit, sed Christum pronuntiabat, non exhibebat. Unde quaedam de illo scripta sunt quasi de ipso pre dicta, dum scriptura in eo figuram depingit futurorum. Nam in psalmo, qui nomine eius intulatur multa dicuntur, quae ei conuenire non possunt. Christo autem euidenter conueniunt. In Salomone enim figura, in Christo veritas. Notum est enim quibus terminis regnum Salomonis conclusum sit, cum ibi legatur, *Dominabitur a mari usque ad mare, & a flumine usque ad terminos orbis terrarum.* Christus autem a flumine dominandi sumpsit exordium, ubi baptizatus a Ioanne eo demonstrante cepit agnosci a discipulis, qui eum non solum magistrum, sed et dominum appellauerunt, nec ob aliud viuente adhuc patre suo regnare cepit, (quod nulli illorum regum contigit,) nisi ut appareat ipsum non esse quem prophetia praesignat dicens, *Cum repleti fuerint dies tui, & dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum post te, &c.* Hic est. n. verus pacificus, qui non ante sicut Salomon, sed post mortem Dauid prophetatur suscitandus, qui aedificauit

de utero tuo, & firmabo regnum eius. † Ipse aedificabit domum nomini meo, & stabiliam thronum regni eius usque in sempiternum. † Ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium. Qui si inique aliquid gesserit, arguam eum in virga virorum, & in plagis filiorum hominum. Misericordiam autem meam non auferam ab eo, sicut abstuli a Saul, quem amoui a facie tua. Et fidelis erit domus tua, & regnum tuum usque in aeternum ante faciem tuam, & thronus tuus erit firmus iugiter. Secundum omnia verba haec, & iuxta vniuersam visionem istam sic locutus est Nathan ad Dauid. Ingressus est autem rex Dauid,

dificauit domum Deo non de lignis, & lapidibus, sed de hominibus. Unde, *Templum Dei sanctum est, quod estis vos.* Benedictio enim Domini in semine Dauid in aeternum speranda est. Vn certissima spe dicitur, fiat fiat, secundum illud, *Benedictus dominus in aeternum, fiat fiat.* Spei autem confirmatio est ipsa repetitio. Unde Dauid. *Et locutus es pro domo serui tui in longinquum.* Inde adiunxit. *Nunc incipe, & benedic domum serui tui in aeternum* quia tunc generaturus erat filium, ex quo progenies eius duceretur ad Christum. Ideo cum secundum Lxx. in verbis Nathan dictum sit. *Et nuntiabit tibi Dominus, quoniam domum aedificabis ipsi* postea dicit ipse Dauid, *Quoniam tu Dominus Deus omnipotens Deus Israel reuelasti aures serui tui dicens, Domum aedificabo tibi.* Hanc enim domum aedificamus bene viuendo, & Deus opitulando. Huius domus cum venerit vltima dedicatio, implebitur, quod per Nathan dictum est, *Et ponam locum populo meo Israel, & plantabo illum, & inhabitabo seorsum, et sollicitus non erit ultra, Et non apponet filius iniquitatis humiliare eum, sicut ab initio a diebus quibus constitui iudices super populum meum Israel.* Iudices ante fuerunt, quam reges, & humiliabat populum filius iniquitatis, i. hostis alienigena per temporum interualla, & inueniuntur ibi pacis tempora prolixiora, quam Salomon habuit, qui xl. annis regnauit. Nam sub iudice Aod fuit pax lxxx. annis. Non ergo sub Salomone haec promissa sunt, nec quisquam illorum regum in tanta pace regnauit, ut gens illa sollicita non fuerit. Locus ergo tam pacatae, & securae habitationis aeternus est, ubi erit verus Israel, id est videns Deum. Et se.

NICOLAUS DE LYRA.

ita, quod de templo Domini poterant idololatra videri. quod erat maximum incitamentum populo Israel ad derelinquendum dominum, quia pro nus erat ad idololatriam. Arguam eum in virga vi. i. in molestis ab hominibus influctis, sicut infra dicitur. 3. li. 11. quod Dominus suscitauit aduersarios plures Salomoni in fine vitae suae. Et in pla. eodem modo exponendum est de aduersariis praedictis Salomoni suscitatis. In Hebraeo habetur, In plagis filiorum Adam. Quod exponunt Hebraei de Adam primo homine, dicentes, quod Adam in centum tribus annis quibus conuinit se ab uxore sua Eua propter interfecionem Abel, demones succubi iungebantur ei, & concipiebant ab eo, & pariebant demones, & isti fuerunt filii Adam, qui ut dicunt, incitauerunt Salomonem ad peccandum, & per hoc diuisum fuit regnum tempore filii sui. Hoc autem hic posui ad ostendendum, ad quam cecitatem deueniunt Iudei secundum dictum Apostoli ad Ro. 1. quia cum demones sint spirituales substantiae, non possunt ex semine hominis produci, & si demones aliquando fiunt succubi, ut ex semine illo aliquid generetur oportet, quod postea fiat incubi, ut semen illud in mulierem transfundatur, & sic ex eo homo, & non demon generetur. Misericordiam. Ex hoc dicunt aliqui, quod Salomon licet peccauerit grauiter, ut dictum est, tamen in fine poenituit. & sic est saluatus. Et hoc etiam dicit quaedam glos. Hebraica super Ecclesiasten. 2. ca. Sed hoc est mihi valde dubium, sicut diffusius tractauimus in quadam questione de quolibet mihi super hoc proposita, quae si vere poenitisset, cum esset rex valde potens, cui nullus de populo ausus fuisset contradicere, destruxisset templa idolorum, quae aedificauerat, ut videtur, quod tamen non fecit, quia steterunt usque ad tempus Iosiae regis, ut habetur inf. 4. li. 2. 3. ca. Nec ex hoc loco potest efficaciter argui de misericordia Dei circa eum, nisi quantum ad temporale regnum, quod non fuit ab eo, nec a filiis eius totaliter ablatum, sicut fuit a Saule, ideo subditur. Sicut abstuli a Saul quem amoui, s. ne regnaret posteritas sua. Quod enim Saul fuerit damnatus non habetur

expresse ex scriptura, sicut supra dictum est l. 1. c. ult. Et fidelis erit domus tua. quia licet aliqui reges a Dauid descendentes declinauerunt ad idololatriam, tamen alii sequentes reducebant populum ad cultum diuinum. Exponendo autem literam istam de Christo, expositio est multo clarior, & melior saltem in pluribus, cum dicitur, Cumque completi fuerint dies tui, &c. certum est, quod Christus descendens ex Dauid secundum carnem per virginem Mariam, fuit magno tempore post mortem Dauid, & sic litera patet prout iacet.

- 1 Et firmabo. quia regnum Christi firmum est in perpetuum, secundum quod dicitur Dau. 7. d. Potestas eius potestas aeterna, quae non auferetur, & regnum eius, quod non corrumpetur.
- 2 Ipse aedi. scilicet ecclesiam de lapidibus viuis, & electis.
- 3 Ego ero ei. non per adoptionem, sed per naturam, quae est vera, & perfecta filiatio. & sub isto intellectu introducit Apostolus hanc auctoritatem dictam de Christo Hebr. 1. ca.
- 4 Qui si inique aliquid gesserit. Hoc non potest exponi de Christo in persona propria, quia peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius, nec Salomon iniquus peccator fuit ipse, ut praedictum est. Potest tamen exponi de ipso pro membris ipsius propter condescensionem capitis ad membra secundum illam regulam, quam posui in principio Gene. Et hoc modo peccata populi Christiani dicuntur peccata Christi, Psalmo 21. a. Longe a salute mea verba delictorum meorum, ubi loquitur propheta in persona Christi. Unde & pro peccatis nostris verberatus fuit, plagatus, & crucifixus.
- 5 Et fidelis erit domus. quia fides non deficiet in ecclesia.
- 6 Et regnum tuum usque in aeternum, &c. quia regni Christi non erit finis. Luc. 1.
- 7 Ingressus est autem. Hic consequenter ponitur gratiarum actio. ubi Dauid primo regratiatur de promissione. secundo deprecatur pro promissi implatione, ibi, Nunc ergo domine. Circa primum dicitur, Ingressus est autem Dauid, locum orationis iuxta tabernaculum.

Lib. 2. ad Simplicianu 9.4.

a Et sed. eo. sedere coram Domino, est beneficia eius in humilitate confiteri.
* AVG. Hoc est, ut nullus hominum esset, qui audiret ora te. Siue ergo pp. arcam testamenti, siue propter secretum re-

patriarcha, propheta, apostoli, &c. has tenuerunt semitas, quibus potuerunt ad Deum peruenire. Abraham dicit, Ego sum terra & cinis.

* c Sed, & hoc parum, &c. PROCOP. Omnipotentiam Domini docens, admiratus sum, inquit, excellentem promissionem, me ipsum respiciens. Parua enim hec sunt, si cum tua potentia conferantur.

† hominum.

Homil. de eo quod S. David dicit. Quis sum ego. 10. 1.

Sedit coram domino. Nisi forte, quod sedens or. u. t., hoc mouet, cum & sanctus Helias hoc fecerit, quando pluiam orando impetrauit.

b Quis ego sum domine Deus meus, &c.

* CHRYSOST. Attendistis hominem gratia plenu & Deo non esse ingratum? Videtis quomodo agnoscit se quis fuerit, quis est, & quid erit? Ibi est ergo plenitudo gratia, ut se in omnibus vnusquisque agnoscat. Primo, quia mortalis est. Secundo, quia castus vita humana plena est. Tertio, quia tribulationes & dolores in seculo inuenit. Quarto, ut sciat, quia patientia pauperum non peribit in finem. Quinto, ut norit, quia perseverantia pducit ad Deum.

† te.

Sexto, ut intendar, quia quanto magnus est, humiliatus si fuerit, & humilitatis vias tenuerit, inueniet gram in p̄spectu Dei. Septimo, quia no est sine peccato nec infans vnus diei natus super terra. Octauo, quia q̄ insidias diaboli oportet sp̄ orare, & non deficere. Nono, ut in oratione no captiuemur terrena cogitatione. Decimo, ut in spe non deficiamus. Undecimo, ut contempnemur delectatione domini, & protectionem speremus diuinitatis. Duodecimo, quia non tacebimus trino illo clamore dicentes, αἰγιος, αἰγιος, αἰγιος, sine cessatione. In his omnibus, qui se agnoscit, via tenet humilitatis. Na omnes sancti patriar-

† Arca, scilicet domini.
a & sedit coram domino, & dixit. Quis ego sum domine Deus

meus, & quare domus mea, quia adduxisti me hucusque? Sed, & hoc parum visum est in conspectu tuo domine Deus meus, nisi loquereris etiam de domo serui tui in longinuum. Ista est enim

lex † Adam domine Deus. Quid ergo addere poterit adhuc Dauid, ut loquatur ad te? Tu enim scis seruum tuum domine Deus.

propter verbum tuum, & secundum cor tuum fecisti omnia magna

hæc, ita ut notum faceres seruo tuo. Idcirco magnificatus es domine Deus, quia non est similis tui, neque est Deus extra te in omnibus, quare audiuimus auribus nostris. Quare autem, ut populus tuus Israel, gens in terra, propter quam iuit Deus, ut redimeret sibi in populum, & poneret sibi nomen, faceretque eis magna, & horribilia super terram a facie populi tui,

quæ redimisti tibi ex Aegypto gente, & deo eius? Firmasti enim tibi populum tuum Israel in populum sempiternum, & tu Dñe deus factus es eis in Deum. Nunc ergo domine Deus verbum

quod locutus es sup seruum tuum, & super domum eius, suscita in sempiternum, & fac sicut locutus es, ut magnificetur nomen tuum vsque in sempiternum, atque dicatur. Dominus Deus exercituu, Deus sup Israel. Et domus serui tui dauid erit stabilita cora

† dño, quia tu domine exercituu Deus Israel, reuelasti auriculam

ego seruus tuus.

* R. DAVID. Hæc est dispositio magnorum hominum, qui posteris suis sic de successione in imperio protident.

c Quare est. In terra alia præter electam, propter quam venit Dei filius in mundum velut in Aegyptum, ut commercio sanguinis redimeret sibi populum acceptabilem, sectatore bonorum operum. Deum autem eiusdem populi hominem dominicum intelligimus, quem de Aegypto, id est, mundo per vterum virginis assumpsit.

f Ex Aegypto. gente, & Deo eius, vel gente, & Deu eius, Gētem

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et sedit coram Domino. Id est, coram arca Domini vbi Deus representabatur modo speciali, licet sit vbique per essentiam, presentiam, & potentiam.

2 Quis ego sum domine Deus meus, & quare domus mea, quia adduxi. id est vsque ad sublimitatem regiam, quasi dicat ex me non habeo ad hoc aptitudinem.

3 Sed, &c. quia non solum locutus es de regno confirmando in persona mea, sed etiam in posteritate mea.

4 Ista est. s. ut quilibet sit sollicitus, & desiderans prosperitatem posteritatis sue.

5 Quid ergo. quasi dicat tu maiora fecisti, & promisti, quam ego fuisset ausus petere.

6 Tu enim. id est per effectum ostendisti, quod tu habeas notitiam, & memoriam mei, ut & tanta mihi faciendo, & promittendo.

7 Propter. id est, propter verbum, quod locutus es de me Samuelli ista fecisti, & promisti, ut impleatur, quod ei dixisti.

8 Et secundum. id est, voluntatem tuam, quia hoc procedit ex tua mera liberalitate, non ex mea dignitate.

9 Idcirco magnifici. Modus enim magnifici est facere maiora, quam sit dignitas recipientis.

10 Quare est. deducendo filios Israel in columna ignis, & nubis. Sciendum tamen quod ille, qui precedebat erat angelus, ut habetur Exod. 14. tamen aliquando nominatur Deus cuius personam representabat, secundum quod dicit Greg. In Hebræo habetur, Propter quam iue-

tunt dii. quod exponit Ra. Sa. de Moyse, & Aaron, qui missi fuerunt ad edu-

ad educendum populum Israel de Aegypto, & dicuntur dii participatiue, es modo quo dicitur Moyse Exo. 7. a. Ego constitui te Deum Pharaonis. Sed hæc expositio apparet falsa per illud, quod dicitur. 1. Para. 17. d. vbi dicitur, Ad quam pertexit dominus Deus. & sic est in Hebræo. ex quo patet, quod intelligitur de Deo vero. Sed melius potest exponi de pluralitate personarum in diuinis, quarum opera sunt indiuisa, & ideo hic notatur pluralitas personarum, cum dicitur, Iuerunt dii, quia tres persone vere dñr tres deit atē habētes. Quia in illa deitas, & essentia vna est simplex in trib. iō subditur in singulari.

11 Ut redimeret. quia ex redemptione illius populi nominatus est Deus Israel in speciali.

12 Faceretque. & quæ sint illa ostendit, dicens,

13 A facie. subintelligitur eiciendo. scilicet. A facie populi tui. i. populum, qui habitabat in terra Chananeorum, & deos eius quos eo trinerunt filij Israel. Et quod sic debeat intelligi, patet per illud, quod habetur. 1. Paralip. 17. d. vbi ista sententia clarius ponitur sic. Et magnitudine sua atque terrore eijceret nationes, &c.

14 Nunc ergo. Hic consequenter Dauid deprecatur pro promissa adimplerione. dupli de causa. Prima est, quia licet Deus velit dare beneficia in futuro, vult tamen super hoc deprecari, ut recipientes mereantur. Alia est, quia tales promissiones diuina intelligenda sunt sub conditione, scilicet si homines faciant debitum suum, & non ponant diuinae promissioni impedimentum, prout diffusus dictum fuit supra. 1. lib. cap. 11. versus finem. Cetera patent vsque ibi.

15 Reuelasti auriculam serui tui dicens domum ædificabit. alias, aurem serui tui, & cetera. sequitur.

Propterea

tem Israel, & Deum eius Moysen de quo: *Constitui te Deum Pharaonis.*

a *Inuenit seruus.* Nihil corde fugacius, quod inuenitur cum per discretionem restringitur.

* Hier. Autem ei Dominus per prophetam reuelauerat,

se illi domum ædificaturum. Idcirco Dauid inuenisse se dicit cor suum, id est, inuenit audaciam in corde suo, ut oraret eum oratione hac.

* Augustin. Dicitur est in verbis Dauid:

Quonia tu Deus

Israel, reuelasti aurem serui tui, Domum ædificabo tibi. Hanc domum & nos ædificamus bene viuendo: & Deus ut bene uiuamus

† Nathan. a † Per prophetam.

a serui tui, dicens domum ædificabo tibi. propterea inuenit seruus tuus

† Audaciam cordis.

cor suum, ut oraret te oratione hac. Nunc ergo domine Deus, tu es Deus, & verba tua erunt vera. Locutus es enim ad seruum tuum bona hæc. Incipe ergo & benedic domui serui tui, ut sit in sempiternum coram te, quia tu domine Deus locutus es hæc: & benedictione tua benedicetur domus serui tui in sempiternum.

b Qui reuelasti aurem serui tui.

uamus opitulando. *Quia nisi Dominus ædificauerit domum in uanum laborabunt &c.* Cuius domus cum venerit ultima dedicatio, tunc fiet illud quod locutus est per Nathan Deus: *Et ponam locum populo meo &c.* Hoc tam magnū bonū quisquis in hoc seculo, & in hac terra sperat, insipienter sapit. Pacē quippe illā

scriptura in uinbra futuri excellenti prædicatione commendat. Locus ergo iste quod promittitur tibi pacatæ ac securæ habitationis, æternus est, æternisque debetur in matre Hierusalem libera, cu

ius præmij desiderio pia per fidem uita in hac ærumnosa peregrinatione ducenda est.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Propterea inuenit seruus tuus cor suum, ut oraret te oratione, nisi reuelasses mihi per Nathan prophetam, quod tu uelles mihi tan-

hi tanta bona facere, nullo modo præsumerem ista deprecari à te.

2 Tu es Deus &c. & per consequens ueritas per essentiam.

3 Et uerba tua erunt uera. Locutus es enim ad seruum tuum bona hæc &c. Per consequens, nisi ponat impedimentum à parte nostra.

CAP.

A D D I T I O.

In cap. 7. ubi dicitur in postill. *Misericordiam autem meam non auferam ab eo.* Ex hoc dicunt aliqui quod Salomon licet peccauerit &c.

Possibile fuit Salomonem penituisse, sic tamen prope mortem, quod iam non ualebat idola destruere: unde ex hoc non concluditur necessitatio ipsum non esse saluatum. In hoc autem quod dicit postillator, quod illud uerbum: *Misericordiam autem meam non auferam ab eo,* non intelligitur nisi quantum ad temporale regnum &c. nimis uidetur literalizare. Nam manifestum est secundum doctores nostros, quod lex uetus disponebat ad Christum, sicut imperfectum ad perfectum, & ideo populus ille comparatur puero sub pedagogo existenti, ut patet ad Galat. 3. Unde communiter talia bona eis promissa principaliter intelliguntur pro spiritualibus, & ideo ista regna Dauid promissa & filio suo Salomoni, similiter perpetuas fidelitatis domus eius. Et si intelligantur de regno temporali, intelligenda sunt principaliter etiam ad literam de regno æterno, sicut cum dicitur Abraham: *Et bened. in semine tuo omnes gentes & cetera.* Genes. 22. d. intelligendum est de benedictione spirituali etiam ad literam. Si enim intelligerentur de benedictione temporali tantum, euacuetur ratio Apostoli ad Gal. 3. quod nullo modo à Catholicis est asserendum. De damnatione autem Saulis dictum est supra in additione primi libri cap. vlt.

Replica, in cap. 7. ubi multa bona dicuntur de Salomone & eius domo, quod postillator exponit secundum præsentem iustitiam, uolens quod ex illis dictis non potest argui Salomon saluatus, sicut quidam uoluerunt, huic se Burgen opponit, asserens etiam intelligendum non de regno temporali solum sed æterno, uolens Salomonem saluari eo, sicut dicit Burgenf. quod possibile fuit Salomonem penituisse sic prope mortem, ut non ualere idola destruere: Sed istud uidetur confictum iuxta Achillem Burgenf. Est enim commune eius argumentum quod repetit, & consuevit sæpe repetere,

petere, uidelicet ex litera non habet fundamentum, igitur irrationabiliter trahi contrarium. Unde si per casum à Burgenf. positum Salomoni remaneret aliqua excusatio de tanto, non tamen de toto. nulla tamen successoribus suis remaneret excusatio, qui domus eius hic dicuntur, & hæc domus dicitur fidelis, prout in litera. Formetur igitur argumentum sic, cuius domus est contra Dei distinctionem, & infidelis, ille saluatus esse non potest. sed domus Salomonis fuit infidelis, ut late declaratur in glossa ordinaria, igitur, &c. Omnia igitur quæ hic laudabilia de Salomone & eius domo dicuntur, intelliguntur de eo secundum præsentem iustitiam, & non æternam prædestinationem, sed secundum æternam præscientiam intelliguntur de Christo, de quo est principalis sensus literalis eorum laudabilium quæ hic dicuntur, prout dicit eadem glossa, quæ est notabilis. Fictio etiam Burgenf. potest argui ex textu. 3. Reg. 11. & 12. Vbi dominus per prophetam Ahiam Silonitem distinxit regnum Salomonis sciendum, eo quod dereliquit dominum & adorauit Astarthem deam Sidoniorum &c. Et constat illam distinctionem non esse positam in executionem, nisi tempore Roboam filij Salomonis, quia dicitur cap. 12. *Non acquieuit rex populo, quoniam aduersatus fuerat eum dominus, ut suscitarer uerbum suum quod locutus fuerat in manu Abia, &c.* uide ibi diligenter literam. Si igitur Salomon egisset penitentiam, prout uult Burgenf. illa sententia Dei non fuisset posita in executionem post penitentiam Salomonis. Mutata enim causa mutari debuit sententia. Nunc autem causa scissuræ regni fuit idololatria Salomonis, ut patet ex litera allegata. idcirco penitentia eius debuit esse causa contrarij scilicet unitatis regni, quod tamen scissum est: Huius argumentum simile accipitur ab historia Ninuitarum Ionæ. 3. ubi sententia diuina lata contra peccata eorum propter peractam penitentiam fuit immutata, unde uidetur Salomon non penituisse. Apostolus igitur ad Gal. 4. allegans præsentem literam de regno æterno fidei, &c. Ad literam intelligit de Christo, & eius domo, non de Dauid & Salomone, nisi secundum præsentem iustitiam.

C A P. VIII.

Actum est. Sequitur. a **F**ranum. Quinque ciuitates erant Philisthinorum, quæ Israellem tributarium faciebant. Has tulit tibi Dauid & se cit tributarias, sicut in Paralip. legitur.

Percussit Dauid Philisthim, & humiliavit eos, & tulit Geth & filias eius de manu eorum &c.

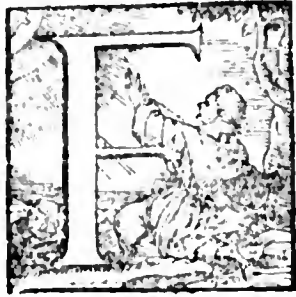
B **F**renum. Christus de acreis potestibus triumphas frenum erroris quod humano generi imposuerat confregit.

C **C**oæquans. Nomen enim homines in terra uiuentes intantum humiliabatur, ut funiculo superextenso terræ appaterent æquales: sed aded viles & contempti, vt in nullo plus valeret, quam terra quæ nullos homines habet. Funiculum autem pro sorte posuit, quia funiculo solet mensurari, secundum illud. *Et sorte diuisit eis terram in funiculo distributionis. Psa. 77.* Significat autem quod tam liberè regiones Moabitarum, quibus vellet diuideret, quam possessor agros proprios.

C **M**ensus est. * Iosephus. Dauid conuertit bellum ad Moabitas, & duas quidem partes eorum exercitus victas dimicando consumpsit, reliquos autem captiuos accipiens & annua tributa eis imponens, contra Adrazarum regem Sophienæ conuertit exercitum.

* Theo. Tanta erat vis victoriæ, & tanta erat multitudo eorum qui capti erant viui, vt eos numerare non permitteret. Iussit enim eos deijci pronos in terram, diuisos trifariâ. Et duas quidem partes occidit: vnâ autem viam cepit.

* Ange-

C A P. VIII.

ACTVM est autem post hæc percussit Dauid Philisthim, & humiliavit eos. Et tulit Dauid frenum tributi de manu Philisthim, & percussit Moab, & mensus est eos funiculo coæquans terræ. Mensus autem est duos funiculos, vnum ad occidendû, & vnû ad viuificandum. Factusq;

est Moab Dauid seruiens sub tributo. Et percussit Dauid Adarezer filium Rohob, regem Soba, quando profectus est vt dominaretur super flumen Euphraten. Et captis Dauid ex parte eius mille septingentis equitibus, & viginti milibus peditum subneruauit omnes iugales curruum. Reliquit autem ex eis centum currus. Venit quoque Syria Damasci, vt præsidium ferret Adarezer regi Soba, & percussit Dauid de Syria vi-

culo dirimit.

Significat autem quia quos voluit potuit occidere: & quibus voluit potuit parcere. Quod autem Moab qui interpretatur ex patre, & Syriam Damasci, & cæteras regiones tributarias fecit, significat quod Christus omnes gentes sub dominatione sua tenet, & premit, & sensum honorum operum exigit. Damascus enim nobilis vrbs Phenicis eodem vocabulo quo & Maseth ancillæ Abrahamæ filius dicitur, & interpretatur sanguinis poculum. Syria verò sublimis vel humecta; Quæ enim prius humecta libidine sanguinem humanum inexplebiliter sitiebat, nunc mundata baptismo Christi, sublimis profectu virtutum, sanguinis eius poculum desiderat.

d *Subneruauit omnes iugales curruum &c.* * Theodoretus. Quamobrem confregit plurimos currus Syrorû? Lex diuina iussit re-

8 Et vnum minus culpabiles dimittens per viam misericordiæ, in Hebræo habet: Mensus est duos funiculos ad mortificandum, & impleuit funiculum ad viuificandum. quod exponunt Hebræi dicentes quod duas partes occidit, tertiam partem vitæ reseruaui. Causa autem quare sic rigide contra eos processit fuit, quia rex Moab patrem & matrem Dauid & aliquos de amicis eius quos ibi reliquerat Dauid pro custodia occidit, recedente Dauid de terra illa, secundum quod dicit Ra. Sa. & prout dictum fuit supra lib. 1. 2. 2. cap. Ista tamen sententia Dauid intelligenda est quantum ad viros bellatores, quia totum vulgarem populum dimisit ad seruiendum sibi sub tributo.

9 Et per. hic ponitur debellatio populi Syriæ a Dauid. & primò ponitur ista debellatio secundò ex hoc sequens cõfederatio ibi: Audiuit autem Thou. Circa primû dicit. Et perc. qui regnabat in vna parte Syriæ.

10 Subneru. id est equos iugo curruum applicatos, vt de cætero essent inepti ad prælium.

11 Dereli. id est, equos centum curruum qui erant ei necessarii. In quolibet autem curru erant quatuor equi, vt probat per illud quod dicitur infra. 3. lib. 10. ca. in fi. Egrediebatur autem quadriga ex Aegypto. id est, equi pro vna quadriga, sexcentis siclis argenti & equus. cl. Ex quo patet, quod in vna quadriga erant quatuor equi, quia. cl. sicli quater accepti faciunt sexcentos siclos. Et sic patet, quod Dauid quadringentos equos reseruaui, qui erant sibi necessarii in diuersis negotiis.

* Et po-

NICOLAUS DE LYRA. CAP. VIII.

Actum est. Hic consequenter ostenditur fortitudo Dauid in debellando aduersarios. Et primò ponitur huiusmodi debellatio. Secundò regni Dauid ordinatio, ibi: Et regnauit Dauid. Pr. ma in quatuor partes, secundum, quatuor gentes quas debellauit. secunda ibi: Et percussit Moab. tertia ibi: Et percussit Adarezer. quarta ibi: Fecit quoque. Prima gens ab eo debellata fuit gens Philisthinorum, quod notatur cum dicitur.

2 Et tulit Dauid frenum. Frenum, id est, quo tenetur equus sub fessore. & eodem modo tributum est id quo tenetur populus subiectus sub dominatore. Dauid autem deuincendo Philisthæos hoc frenum de manibus eorum abstulit, quia prius dominabantur Hebræis: sed postea econuerso seruiunt Dauid sub tributo.

3 Et percussit. Secundus populus a Dauid debellatus fuit populus Moabitarum: quod notatur cum dicitur.

4 Et mensus est eos funiculo. agens cum eis rigore iustitiæ.

5 Coæquans. quia destruxit fortalitia eorum, ne postea possent rebellare.

6 Mensus est autem duos. i. ordinauit duos procedendi modos.

7 Vnum ad occidendum. s. magis culpabiles per viam iustitiæ. Et vnum

MORALITER.

Factum. Sequitur.

2 **E**t in. hic describitur triumphus Dauid de quatuor populis, id est, Philisthæis, Moabitis, Syris, & Idumæis. Moral. per Dauid manu fortis interpretatur, vir fortiter pugnans contra passiones inordinatas significatur. Ipse verò de quatuor passionibus principalibus triumphat, quæ sunt, gaudium ineptum in prosperis, & dolor nimius in aduersis, & spes de bono futuro

turo incompetenti sibi, & timor inordinatus de incurfione temporis mali, & his passionibus subiectis proficit homo in perfectione moralis & intellectualis virtutis: ideò dicitur 7. Physicor. Sedendo & quiescendo fit anima sciens & prudens: quia sedatis & quietatis tumultibus passionum acquiruntur scientiæ & virtutes. Propter quod de quatuor passionibus predictis ad quas aliæ reducuntur dicitur primo de consolatione. Tu quoque si vis lumine claro cernere verum. Tramite recto carpere callem gaudia pelle: Pelle timor rem spem-

passiones quatuor.

iusit regem non ut multis equis: ut non in eis, sed in virtute diuina consideret. Hanc legem implens, confregit currus plurimos. Vnde canit in psalmis: Non saluatur rex per multam virtutem. fallax equus ad salutem.

a * Et tulit arma aurea &c. Io seph. Aureas pharetras, & arma diuersa que custodes corporis Adadi gerebant, Deo dicantur in Hiero solimis.

* Theodoret. *Χριστος* autem Syrorum, interpretatus est Aquila torques aureos, Intellexit autem splendorem Syriæ.

b *Sanctificauit* Sic Christus oēs quos de gentibus conuocat, alios quasi aurum id est, sensu spiritalia facit, alios quasi argentum id est, eloquentia nitore splendentes, alios quasi æs prædicatione sonoros sanctificat domino ut eius tabernaculo fideliter deseruiant.

c *Casis.* Quod in quibusdā codicibus duodecim milia cæsa dicitur vitio scriptorum inolitum est. Veraciter enim David in valle Salinarum decem & octo milia cecidit. Ioab verò 12. milia, sicut in titulo 58. psal. scribitur. Significatur aut, q, Christus di-

gintiduo milia virorum. Et posuit David præsidium in Syria Damasci. Facta que est Syria * David seruiens sub tributo. Seruauit que Dominus David in omnibus ad quæcunque profectus est. Et tulit David arma aurea, & torques aureos quæ habebant filij Adarezer, & detulit ea in Ierusalem. Et de Bete & de Beroth ciuitatibus Adarezer, tulit rex David æs multum nimis. † De quo fecit Salomon omnia vasa ærea in templo, & mare æneum, & columnas, & altare. Audiuit autem Thou rex Emath, quod percussisset David omne robur Adarezer. Et misit Thou Ioram filium suum ad regem David, ut salutaret eum, congratulans, & gratias ageret, eò quod expugnasset Adarezer, & percussisset eum: Hostis quippe erat Thou Adarezer. Et in manu eius erant vasa aurea, & argentea, & vasa ærea, quæ & ipsa sanctificauit rex David domino cum argento & auro quæ sanctificauerat de vniuersis gentibus, quas subegerat de Syria, & Moab, & filiis Ammon & philisthiim & Amalec, & de manibus Adarezer filij Rohob regis Soba. Fecit quoque sibi David nomen, cum reuerteretur capta Syria in valle Salinarum cæsis decem & octo milibus, & in Gebelem ad viginti tria milia: & posuit in Idumæa custodes, statuit que præsidium, & facta est vniuersa Idumæa seruiens David. Et seruauit dominus David in omnibus ad quæcunque profectus est. Et regnavit David super omnem Israel. † Faciebat quoque David iudicium & iustitiam omni populo suo. † Ioab autem filius Saruiæ erat super exercitum. porro Iosaphat filius Ahilud erat † à commentarijs. Et Sadoc filius Achitob & Achimelech filius Abiathar erant sacerdotes, & Saraias scriba. Banaias autem filius Ioiada † super Cerethi, & Pheleti. Filij autem David † sacerdotes erant.

stus distinctione sui examinis in his qui de illo praua sentiunt D stultitiam immoderati laboris extinguunt.

d *Facie. quo. &c.* * Theo. Scriptori narraturus scelus in quo incidit vir diuinus, necessarium duxit prius ostendere viri virtutem, ut sciamus delictum non fuisse mentis, sed circumstantiæ.

e *Commentarijs.* Vicem regis agebat cuius iudicio leges scribebantur. Scriba ex ore regis verba describebat.

f *Sacerdotes.* Sacerdos quasi sacer dux, Filij autem David ducatum habebant in tribu Iuda.

g *Cerethi et Pheleti.* * Procop. Iaculatores & sagittarios hoc nomine appellat. * R. Da. Vrim & Thumim, quæ essent illustres & integri. Alij. Due cognationes erant, quæ semp stipabant latera regis parata ut exequerentur eius imperium.

* Alij. Sanhedrim, hoc est, summos consiliarios. Assidebant regi custodientes corpus eius, & interpretantur interficientes & viuificantes, quoniam secundum iudicium eorum digni reseruabantur ad vitam, alij ducebantur ad mortem.

-de quo fecit salomon omnia vasa ærea in templo & mare æneum, & columnas hæc nunquam legatur in veteribus exemplis sicut nec apud Hebræos.

E g *Cerethi et Pheleti.* * Procop. Iaculatores & sagittarios hoc nomine appellat. * R. Da. Vrim & Thumim, quæ essent illustres & integri. Alij. Due cognationes erant, quæ semp stipabant latera regis parata ut exequerentur eius imperium.

† & Cerethi erat una ex familiaribus Israel. † principes vel primarii ad aures regis. Lxx. autem principes Rabbanus.

F

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et po. id est homines bellatores in fortalio, ut Syri securius tenerentur sub tributo:

2 Et tulit David arma. In Hebræo habetur, pharetras.

3 Tulit rex David. Quod autem sequitur immediate. De quo fecit, vsque ibi: Et altare, non est in Hebræo sed appositum fuit à quodam glossatore, quia illud æs fuit expensum in operibus templi, & posita vitio scriptorum hæc glossa inserta est textui.

4 Aud. Hic consequenter ponit sequens confederatio, quia frequenter contingit q, quo aliqui fiunt amici, eo sunt inimici eiusdem, & hoc modo Thou factus est amicus David: eò q, debellauerat Adarezer inimicum eius & in signum amicitie misit sibi vasa aurea & argentea et ærea.

5 Quæ &c. id est, consecrauit ut inde fierent illa quæ erant necessaria in templo, ita quod de cætero non poterat humanis vsibus applicari. Dicit autem hic R. Sal. quod propter hoc ista bella David posita sunt in hoc cap. post præcedens immediate, in quo declaratur voluntas David circa templi adificationem, quia omnia metalla quæ per ista bella acquisiuit ad opera templi fienda consecrauit.

6 Fecit. Hic ponitur debellatio quarti populi. s. Idumæorum, quos debellauit rediens de Syria in valle Salinarum. & hoc est quod dicitur. Fecit. id est arcum triumphalem: ut cõter dicunt expositores nostri. posuit in signum victorie habitaculum de Idumæis. Sed hoc non videtur probabile, quia tale quid fit ad iactantiam propter quod Saul increpatur de erectione arcus triumphalis. ut habetur supra 1. lib. 15. cap. Propter quod Rab. Sal. hoc exponit de sepultura Idumæorum tunc occisorum in praliis, quos David fecit sepeliri. & in hoc acquisiuit sibi nomē boni.

Tum

Tum quia exercuit circa mortuos opus misericordie. Tum quia scribitur Deut. 23. Non abominaberis Idumæum, quia frater tuus est. Iacob enim à quo descendunt Iudæi, & Esau à quo descendunt Idumæi, fuerunt fratres uterini, ut habetur Gen. 24. & ideo Iudæi & Idumæi fratres dicuntur propter quod David eis sepulturam exhibuit. Et idem legitur fecisse Ioab. infra lib. 3. 11. cap.

7 Et posuit in Idumæa, &c. ne rebellarent & recederent ab ea.

8 Et fa. sicut prædictum fuerat Gen. 25. e. Maior seruiet minori.

9 Et serua. hoc additum est, ad ostendendum quod David habuit prædictas victorias non virtute humana, sed diuina.

10 Et re. Hic consequenter ostenditur regni David ordinatio, cū dicit.

11 Faciebat quoque David iudicium. rectè sententiando.

12 Et iustitiam. debite exequendo.

13 Ioab. Sicut enim regnum bene ordinatur intra se per iustitiam, ita extra se reprimendo aduersarios per militiam.

14 Iosa. unum nomen est indeclinabile, & significat idem q, cancellarius, ut dicunt aliqui, Alij autem dicunt, q, est officium dicendi leges In. He. habetur hic, recordator. Et sic dicit R. Sa. q, officium eius erat repte. e seu recordari casus varios qui venerat ad David, ut per ordine expedirent. s. primus primò, & secundus secundò & sic de alijs.

15 Et Sa. habebat enim officium scribendi gesta temporum. Alii dicunt quod scribebat literas regis.

16 Banaias. id est, sagittarios & balistarios ut dicit translatio Chaldaica. Filij autem David sacerdotes erant. i. maiores vel primi ad honores vnde 1. Par. 18. habetur: Filij autem David primi ad manum regis. non enim potest dici quod essent sacerdotes proprie in tabernaculo ministrantes, quia non erant de genere Aaron.

ADDI-

MORALITER.

* rem, spemque fugato: Nec dolor adfit nubila mens est, vitæque frænis. Hæc ubi regnant. Propter quod iplis ablati per David tollitur frænum tributi. Per Philisthæos autem qui cadentes interpretantur, timor mundanus qui cadere facit hominem à virtute significatur. Per Moabitas significatur

catur dolor de præsentis pœna: Nam Moab interpretatur ex patre. Talis verò dolor contrahitur in nobis ex carnali generatione. Per Syros autem qui sublimes interpretatur, spes immoderata, que magis proprie pœsumptio significatur. Per Idumæos autem, qui interpretantur terreni, significatur gaudium ineptum de adeptione temporalis boni.

MO-

ADDITIO.

In cap. 8. ubi dicitur in post. *Faciebat quoque David iudicium,* recte sententiando.

Cum secundum Philosophum in 3. Politico. ordinatio populi precipue dependeat ex maximo principatu, idcirco postquam dicit quod *David faciebat iudicium,* & *instituit*, &c. subiungit suam optimam ordinationem in eius officialibus, in quibus tota ordinatio regumnis principatus virtualiter contineri videtur. Nam ad officium Iob perinebant omnia illa que ad defensionem subditorum & invasionem hostium erant necessaria, cum esset ipse princeps militie. Ad officium vero Iosaphat pertinebant omnia illa que ad iudicia particularia

cularia erant necessaria per se, vel per alios expedienda tanquam ad cancellarium. Ad officium vero Saruie pertinebant omnia dictamina scripturarum que a rege vel a suis iudicibus emebant, seu in historiis regalibus erant reponenda. Ad officium vero Banie filij Ioiadae pertinebat custodia regis, executio iustitie specialiter criminalis. que cum manu valida & potenter exerceri solet. & hoc est quod dicitur: *Super Cereibi & Pheleti*. qui secundum Hebraicam veritatem que in gl. hoc loco habetur interpretantur interficientes & vniuersos. quoniam secundum iudicium regis vel officialium eius domini renebantur ad vitam, alij ducebantur ad mortem. Filij autem David non habebant nomen officij, sed dignitatis: erant. n. maiores seu primi post regem ad honores.

CAP. IX.

Dixit David: *Putasne. & The.* Qui autem erat benignus & clemens etiam in inimicos, non erat amicos daturus oblivioni. Rogavit itaque an reliaret aliquis ex domo Saulis, ut *faciamus ei* inquit, *miser-*

cordiam magna pietatis doctrina consequuti. Cum enim viderent illius Saulis filium, qui tanta mala patrarat aduersus Davidem. tanto in honore haberi apud ipsum, et si feris oibus essent inimiciores, pudore tamen ac rubore cum oibus inimicis redibant in gratiam. Scitis profecto, non esse facile hostium

CAP. IX.

ricordia propter Ionathan. Nam propter suam in illum beneuolentiam, eius despiciebat maleuolentiam. Deinde summam curam gerit Miphibosethi, ut qui eum fecerit dominum omnium que possidebat Saul. & iusserit eum perpetuo cum eo victum sumere.

Tdixit David; putasne est aliquis qui remanserit de domo Saul, ut faciam eum misericordiam propter Ionathan? Erat autem de domo Saul seruus nomine Siba. Que cum vocasset rex ad se dixit ei; Tunc es Siba? Et ille respondit, Ego sum seruus tuus. Et ait rex; Nunquid superest aliquis de domo Saul, ut faciam cum eo misericordiam Dei? Dixitque Siba regi; Superest filius Ionathae debilis pedibus. Vbi, inquit, est? Et Siba ad regem.

B David mortuo Saule, non modo non occidit illius potteros sed tu plurimam praestitit, & erat pollicitus siquidem filium eius cum esset claudus in sua domum induxit suaeque mensae fecit participem, non arbitratus regiam mensam claudicatione pueri dehonestari, sed decorari. Quotquot enim cum illo discubebant, abibant

Ecce ait, in domo est Machir filij Ammiel in Lodabar. Misit ergo rex David & tulit eum de domo Machir filii Ammiel de Lodabar. Cum autem venisset Miphiboseth filius Ionathae filii Saul ad David, corruit in faciem suam & adorauit. Dixitque David. Miphiboseth? Qui respondit, Adsum seruus tuus. Et ait ei David + Ne timeas, quia faciens faciam in te misericordiam propter Ionathan patrem tuum, & restitua tibi omnes agros Saul patris tui, & tu comedes panem in mensa mea semper. Qui adorans eum dixit. + Quis ego sum seruus tuus, quonia respexisti super canem mortuum similem mei? Vocauit itaque rex Sibam puerum Saul, & dixit ei: Omnia quaecunque fuerunt Saul, & vniuersam domum eius dedi filio domini tui. Operare igitur ei terram tuam & filij tui, & serui tui, & inferes filio domini tui cibos ut alatur. Miphiboseth autem filius domini tui comedet semper panem super mensam meam. Erant autem Sibae quindecim filij & viginti serui. Dixitque Siba ad regem: Sicut iussisti domine mi rex seruo tuo, sic faciet seruus tuus. Et Miphiboseth comedet super mensam tuam, quasi vnus de filiis regis. Habebat autem Miphiboseth filium paruulum nomine Micha. + Omnis vero cognatio domus Sibae seruebat Miphiboseth. Porro Miphiboseth habitabat in Ierusalem, quia + de mensa David regis iugiter vescabatur, & erat claudus utroque pede.

filios diligere? Quid dixi diligere? Non odisse non persequi magnum est, Multi defunctis inimicis, in illorum liberos iram effuderunt. At non ita generosus ac magnanimus iste: sed & viuente inimicum obseruauit, & illo defuncto beneuolentiam filijs exhibuit. Quid illius mensa sanctius? &c. Hoc tu facto charissime, &c. * Angelo. Non enim erat David immemor federis quod olim pepigerat cum Ionathan, nec ex eorum societate, de quibus scriptum est: *Qui tollit ab amico suo misericordiam timorem Domini derelinquit.* Quae res & fidelitate probauit secundum historiam in viro, & sacramentum iuxta allegoriam ostendit in facto. **E** ecce

NICOLAUS DE LYRA. CAP. IX.

- 1 **E**T dixit David. *Hic consequenter ostendit pietas David ad proximum faciendo misericordiam ergo eo nunc Saul propter Ionathan amicum suum, quae pietas in tribus ostenditur. primo quia diligenter inquisiuit, quod notatur cum dicitur.*
- 2 *Putas. hoc quae sinit David ab assisteribus sibi, per quorum iudicium vocauit Sibam, qui Sauli seruebat ut ab eo certius de hoc inquireret, & in particulari, qui interrogatus respondit.*
- 3 *Superest. cuius causa dicta fuit supra. 4. cap. Secundo ostenditur fidelitas David & eius pietas, eo quod Miphiboseth quaesitum dulciter recepit: quod notatur cum dicitur.*
- 4 *Et ait. timebat enim eo quod auus eius & patruus fuerant inimici David, propter quod cum assueuerat, & sibi bene facere promissit di. Restituam tibi omnes agros, &c.*
- 5 *Qui adorans eum. adoratione dulci.*
- 6 *Dixit: Quis ego. q.d. nullius momenti respectu tanti beneficii.*
- 7 *Quoniam. oculos pietatis.*
- 8 *Super. idest, super me vilem & despicibilem, quia erat impotens corpore*

corpore & genere, eo quod amici sui erant mortui. Tercio ostenditur pietas David eo quod ipsi Miphiboseth diligenter prouidit, assignans ei procuratorem & seruum pro domo sua & familia gubernanda scilicet, Sibam qui auo suo seruebat. & ipsum Miphiboseth faciendo sibi commensilem, & patre litera paucis exceptis quae discurrunt. 9 *Dedi. idest, filium Miphiboseth qui nunc est dominus tuus, cuius filius vocabatur Micha, ut infra habetur. non enim potest hoc intelligi de cibis administrandis Miphiboseth, quia semper comedeat in mensa regis, sequitur.* 10 *Miphiboseth. & secundum hoc Siba dixit istud verbum. In Hebr. habetur, & Miphiboseth comedet super mensam meam. & secundo hoc est verbum ipsius David, quod exponunt Hebraei dicentes, quod postquam Siba dixerat reg. sic faciet seruus tuus, David respondit: Et Miphiboseth comedet super mensam meam: ita quod hic sub intelligitur, respondit David. Et est motus loquendi qui apud Hebraeos vocatur, decurtatus vel reclusus. quando aliquid omittitur, quod tamen necessarium sub intelligitur ad habendum sententiam perfectam. & talis motus loquendi frequenter inuenitur in scriptura in re. te. Caetera patent. **CAP.***

MORALITER.

1 *Et dixit. Et secundum sensum literalem per hoc quod David mortuo*

tuo Ionatha quod fuerat ei amicissimus in vita, diligenter inquisiuit de posteris eius, ut eis exhiberet beneficia, docemur amicitiam

Quaest. 24.

† inf. 3. 19. e. Hom de David & saule tom. 1.

† 1. Re. 18. d.

† super mensam.

C

E

C

F

Rab. Ecce Dauid non est oblitus iuramenti & fœderis quod cū Ionatha pepigit, sed misericordiam quā promisit patri, filio impleuit. Dauid quoque Christū significat. Ionathas qui interpretatur colūbæ donum vel domini donū gratia spiritali. Habuit ergo Ionathas paruulum filiū nomine Miphiboseth utroque pede claudū, quem Dauid ad se vocauit, cum prædestinatio & præsentia Dei eum quem ad seculi desideria & mūdā negotia exercenda sermone & actiōe debilem conspicit, ad Dei ministerium eligit, quia quem mūdus per fastū elationis spernit, Deus propter deuotionem humilitatis acquirit. Interpretat enim Miphiboseth de ore ignominia. Is enim cuius loquelam & præsentiam superbia mundi despicit, Dei dono utilis ad spiritale ministeriū in ecclesia apparebit. Quid est autem, quod Dauid Sibam seruum Saul de stirpe ipsius interrogans inuenit Miphiboseth? Nisi quod Christus electorum numerum discutiendo inter eos qui contempti mūdum reliquerunt ad se venire facit. Siba enim egressus venit interpretat: Machir vēdēs: vel de infirmitate Amiel populus eius Deus. Loda-bar: ipse verbum. Denique Dauid noster contemptibiles huius mundi, & quæ non sunt eligens, ut quæ sunt destruat eos vendibiles mūdō: & in infirmitate cōstitutos reperiens, populo suo dignos verbo prædicationis adiungit, eisq; regium honorem inter filios cōcedit. Vnde & Dauid agros Saul & seruitia Miphiboseth tribuit & super mensam suā cū filiis esse præcepit, quia Christus qui de stercore erigit pauperem, ut sedeat cū principibus, & solū gloriæ teneat, contēptibiles personas de mūdō ouerēs possessores virtutū efficit, & in mēsa scripturarū quotidie reficit. Tales verō sobolē gignūt, qui dicitur Micha, id est, quis est iste, quia in admirationem

Faciam. Quādo Dauid fugit à facie Achis regis Geth, venit ad Naas regem Ammon, qui fecit cum eo misericordiam. De Naas itaque venit ad speluncam Odollam: vbi venerunt ad eum pater eius & mater, & omnis domus eius, ide peruenit ad Moab, & dimisit apud eū patrem & matrem & omnem domum suam. Quod verò dixit Achis rex Geth: *Hic ne ingredietur domum meam?* Abijt inde Dauid & fugit in speluncam Odollam. subaudiēdo de domo Naas. Si quærat, cur ad Achis redierit, quem prius fugerat. Intelligendum est eum ad quem redijt fuisse filium eius quē fugit. Vnde in sequentibus de Achis, cum quo descendeat Dauid in prælium filius fuisse dicitur Maach. Non enim à patre hoc patronymicum, sed à matre sumpsit, quæ Maacha vocabatur. *¶ Tulit.* Ambr. Si consuetudo & lex est, hominum legatis nō inferre exitia: qua præsumptione & audacia legatis Dei non solum exitia, sed & mors irrogaretur? *¶ August.* Quomodo saluus infirmitas, sic barba virtus ostenditur. *¶ Idem.* per barbam non incongruē fortitudo intelligitur.

Significant hæc bellum diaboli contra ecclesiam Hanon enim id est, dolor eorum, diabolus significat, qui Ammonitarum, id est, malignorum spirituum, id est, rector populi mœroris & semper in angustia constituti, qui comprimere vel angustiare homines desiderat. Radit ergo Hanon barbam dimidiam nuntiorum Dauid, cum diabolus quorundam prædicatorum sermonem uel conuersationem corrumpit.

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. X.

Factum est. Hic consequenter ponitur gratitudo Dauid erga beneficium. Circa quod primò ponitur ipsius Dauid gratia propter impensum sibi beneficium. secundo illata sibi iniuria per malū cōsiliū, ibi: Cum autem venissent. tertio vindicans iustitia propter illatū opprobrium, ibi: Quod cum audisset. Circa primum dicitur. *2* Faciam. Ista autem misericordia quam fecit Naas cū Dauid, tate est supra primo lib. 21. ca. secundū duplicem opinionem. Vna est, qd iste Naas qui dicitur hęc mortuus, esset simul rex Ammon & Moab. quia ibidem dicitur qd Dauid dimisit patrem & matrem & aliquos eius amicos, qui non poterant sequi eum cum rege Moab pro custodia, & sic voluit filio eius recompensare. Alia est quod rex Moab apud quem dimisit prædictos iratus propter recessum Dauid de terra sua, interfecit eos paucis

MORALITER.

tiam seruare post mortem, quod tamen pauci faciunt, tantum quod vulgariter dicitur, mortuus non habet amicum. Secundum autem sensum allegoricum per Ionathan, qui interpretatur columbæ donum, significatur ipse Christus qui columba dicitur amaritudinis felle carēs. Est etiam donum ex charitate paterna nobis datum. Ioan. 3. b. *Sic Deus dilexit mundum, ut filium suum vnige. da. & c.* Per filium Ionathæ claudum utroque pede, significatur quilibet Christianus, qui Christi filius est per baptismum. claudus tamen est utroque pede: Nam pronus est dupliciter ad cadendum in peccatum scilicet, per ignorantiam & infirmitatem. Per Dauid verò potest intelligi bonus prælatus qui talem ad ambulandum in via morum debilem debet fouere & nutrire cibus mensæ suæ, scilicet alimento sacræ scripturæ, & sacramento eucharistiæ, ut sic disponatur quod ad mensam gloriæ finaliter

mirationem populi veniunt, qui nuper in mundo despecti in ecclesia apparent gloriosi.

C A P. X.

Factum est autem post hæc, ut moreretur rex filiorum Am. & c. *¶ Faciam.* Quādo Dauid fugit à facie Achis regis Geth, ve-

Factum est autem post hæc, ut moreretur rex filiorum Ammon, & regnaret Hanon filius eius pro eo. Dixitq; Dauid: Faciam misericordiam cum Hanon filio Naas, sicut fecit pater eius mecum misericordiam. Misit ergo Dauid consolans eum per seruos suos super patris interitum. Cum autem venissent serui Dauid in terram filiorum Ammon, dixerunt principes filiorum Ammon ad Hanon dominum suum: putas quod propter honorem patris tui miserit Dauid ad te consolatores, & non ideo ut te inuestigaret, & exploraret ciuitatē, & euerteret eā, misit Dauid seruos suos ad te? Tulit itaque Hanon seruos Dauid, rāsītq; dimidiā partem barbæ eorū, & præscidit vestes eorum medias vsque ad nates, & dimisit eos. Quod cum

paucis exceptis, qui fugerunt ad Naas regē Ammon, & ibi saluati fuerunt. Et ista opinio videtur verior. quia supra. 8. cap. dictū est qualiter Dauid rigide processit contra regem Moab & populum eius. & hic dicitur quomodo amicaliter voluit procedere contra regem Ammon. Ex quo manifestè videtur, quod iste Naas fuerit alius à rege Moab, cui commendauit patrem & matrem cum esset in fuga Saul.

3 Misit, nuntians ei quod esset paratus ad eius auxilium si indigeret, propter patris sui receptum beneficium. *4* Cum. Hic consequenter describitur illata Dauid iniuria per malum consilium eum dicitur. *5* Putas. q. d. non: sed ut sub specie amicitie decipiat te explorando per nuntios tuos infirma terra tua. *6* Tulit. quia tunc temporis erat maximum vituperium & adhuc est in terra illa in qua homines sine barba reputantur quasi mulieres. *7* Et dimisit. ita quod apparebant verenda eorum.

¶ Manete

liter transferatur.

1 Factum est Per Hanon qui populus murmurans interpretatur, Iudaicus populus significatur: qui à principio fuit murmuracionibus affluens, scilicet contra Moysen & Aaron, & etiam contra dominum, ut patet in Exodo & in locis pluribus, & in libro Numerorum & postea contra Christum, ut patet ex decursu euangeliorum. Ad hunc autem populum misit Dauid, id est, Christ⁹ per Dauid figuratus, seruos suos, scilicet apostolos aliosque discipulos ad spirituales eius cōsolationem, dicens eis, Mat. 10. a. *In viam Gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne intraueritis, sed potius ite ad oues quæ perierunt domus Israel.* Sed sicut Hanon seruis Dauid vituperium intulit, quia sequitur.

6 Tulit. Sic populus Iudaicus seruos Christi vituperauit multipliciter & afflixit, ut habetur in Actibus apostolorum in pluribus locis propter quod noster Dauid scilicet Christus.

† Manda-

Hieronym.
Angelomus.
Rabbinus.
1. Reg. 21. c.

Ibi. 27. a.

Ibi. 21. d.

1. Reg. 21. a.

Ibi. 22. a.
Quæstio.

E

1. Reg. 27. a.

Com in cap.
6. ad Ephes.

In psal. 33. &
lib. 2. cont. lit.
Petil cap. 103.
F
Euchertus,
Angelomus
Rabbanus.

A corrumpendo maculat. Præcidit tunicas vsque ad inguina, cum turpia facta quæ persuadet in oculis hominum reuelat.

His necesse est fedecant in Iericho donec crescat barba, ne sint opprobriū aliorum & anathema omnium, id est, donec incrementa virtutum in eis nascentur, & digni habeantur presentari suo regi. Dauid autem nostret milites suos inultos esse non patitur, sed exercitu congregato suorum iniuriā vindicat: nec solum aduersarios per sanctorum suorum victoriam confundit sed etiam in extremo iudicio perpetuis ignibus tradit.

B

a Reliquam autem. Hieronymus. Notandum quod solummodo in hoc loco in Hebræo legatur Abisa, in cæteris verò locis Abisai. Ideo autem ex noie illius vnam literam de ptam Hebræi dicunt, eò quod necis Abner cõscius fuerit.

L. de tradi. Heb.

† ante eos.

L. 7. An. c. 6.

** Ioseph. Ioab circa metropolim Ammonitarum, Chara nacha veniens, castra*

nuntiatum esset Dauid, misit in occursum eorum. Erant enim viri confusi turpiter valde. Et mandauit eis Dauid: Manete in Iericho donec crescat barba vestra, & tunc reuertimini. Videntes autem filij Ammon, quod iniuriam fecissent Dauid, miserunt & conduxerunt mercede Syrum Rohob, & Syrum Soba viginti milia peditum, & à rege Maacha mille viros, & ab Istob decem milia virorum. Quod cum audisset Dauid, misit Ioab, & omnem exercitum bellatorum. Egressi sunt ergo filij Ammon, & direxerunt aciem ante ipsum introitum portæ. Syrus autem Soba & Rohob & Istob & Maacha seorsum erant in campo. Videns igitur Ioab, quod præparatum esset aduersum se prælium, & ex aduerso, & post tergum, elegit sibi ex omnibus electis Israel, & instruxit aciem contra Syrum. Reliquam autem partem populi tradidit Abisa fratri suo. Qui direxit aciem aduersus filios Ammon. Et ait Ioab: Si præualuerint aduersum me Syri, eris mihi in adiutorium. Si autem filij Ammon præualuerint aduersum te, auxiliabor tibi. Esto vir fortis, & pugnemus pro populo nostro, & ciuitate Dei nostri. Dominus autem faciet quod bonum est in conspectu suo. Iniit itaque Ioab, & populus eius qui erat cum eo, certamen contra Syros. Qui statim fugerunt à facie eius. Filij autem Ammon videntes quia fugissent Syri, fugerunt & ipsi à facie Abisai, & ingressi sunt in ciuitatem. Reuersusque est Ioab à filiis Ammon, & venit Ierusalem. Videntes igitur Syri, quoniam corruissent coram Israel, congregati sunt pariter. Misitque Adarezer, & eduxit Syros qui erant trans fluuium, & adduxit exercitum eorum. Sobach autem magister militiæ Adarezer erat princeps eorum. Quod cum nuntiatum esset Dauid, contraxit omnem Israelem, & transiit Iordanem, venitque in Helam. Et direxerunt aciem Syri ex aduerso Dauid, & pugnaverunt contra Israel. Fugeruntque Syri à facie Israel. Et occidit Dauid de Syris septingentos currus, & quadraginta milia equitum, & Sobach principem militiæ percussit, qui statim mortuus est. Videntes autem vniuersi reges qui erant in præsidio Adarezer victos se esse ab Israel, expauerunt & fugerunt quinquaginta & octo milia coram Israel. Et fecerunt pacem cum Israel, & seruerunt eis. Timueruntque auxilium Syri præbere vltra filijs Ammon.

castra fixit. Hostibus egredientibus, & aciem in duas partes disponentibus, contra molitione tractauit &

fortissimos quem viros eligens, se opposuit Syris, reliquam verò partem fratri tradidit. ut contra Ammonitas dimicaret, Cuius incitasset fratrem, atque rogasset ut magnanimitè & fiducialiter ageret, & grauem verecundiam metuens decerneret, Syros aggressus, multos peremit, cæteros conuertit in fugam.

b Misitque; Adarezer & eduxit Syros qui erant trans fluuium, & adduxit.

** Theodor. Quo cum superius dixisset interitum Adarezer, dicit eum venisse in belli auxilium? Superatum quidem dixit fuisse Adarezer, non autem occisum. Conueniunt autem que nunc dicta sunt cum superioribus. Misit inquit, Adarezer & eduxit Syrum qui est trans flumen Chalaac, Si autem proprias habuisset copias non eguisset alienis.*

CAP: F

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Manete. que erat in principio regni Dauid ex illa parte vnde veniebant, ut sic non appaerent inter homines cum turpitudine sibi illata.
- 2 Videntes. quia cognouerunt quod non ex fraudulentia, sed ex vera amicitia nuntios miserat, & tamen non recognouerunt culpam, nec petierunt veniam, sed magis preparauerunt se ad defendendum suam stultitiam, vocando alios in suum auxilium contra Dauid: quod factum eorum notabiliter aggrauauit.
- 3 Quod &c. Hic consequenter ponitur vindictio prædicta iniuriæ per viam iustitiæ. & hoc notatur cum dicitur: Quod scilicet filios Ammon obliuatos in sua malitia.
- 4 Misit. ad vindicandum opprobrium sibi illatum non zelo iustitiæ, sed amore iustitiæ.

5 Syrus

5 Syrus. isti libenter iuabant filios Ammon, ut per hoc essent liberati de tributo Dauid.

6 Videns, id est, ante & retro. Sic enim diuiserant aduersarii suum exercitum ut includerent filios Israel propter quod Ioab expertus in bellis diuisit exercitum in duas partes, ut qualibet pars haberet hostes in fronte, & sic securius possent pugnare, & per istam viam habuerunt contra utrosque victoriam. Cætera patent vsque ibi.

7 Videntes. scilicet suam debellationem & confusionem, ut possent se vindicare congregauerunt multitudinem maiorem, propter quod Dauid in propria persona ad prælium venit cum exercitu suo maiore quam prius, & eos debellauit. Et patet licet vsque ibi.

8 Videntes. promittentes reddere Dauid pacificè tributum & de cætero non præbere eius aduersarij auxilium.

*** CAP: F**

MORALITER.

- 1 Manda. Per Iericho quæ interpretatur luna, & mutationem signat, eò quod luna continuè variatur, bene Gentilitas significatur quæ multis erroribus tunc temporis variabatur. In hac autem Iericho manserunt apostoli alijque Christi discipuli à populo Iudaico reprobati & vilipendi. propter quod Paulus & Barnabas dixerunt Iudæis. Act. 13 g. Vobis oportebat primum loqui verbum Dei: sed quoniam reieclitis illud & indignos

gnos vos iudicatis aterna vita, ecce conuertimur ad gentes: sic enim præcepit nobis Deus. Manendo verò in Gentilibus & eis prædicando, creuit barba eorum, id est, perfectio meritorum, quæ per incrementum barbæ signatur eò quod barba signum est masculini sexus, qui est perfectus.

2 Et tunc. Post perfectionem enim meritorum in doctrina Gentium, apostoli & alij discipuli venerunt ad Dauid. i. Christum per apertam & claram visionem 2. Cor. 5. b. Audemus & bonam voluntatem habemus peregrinari magis à corpore & presentes esse ad Deum.

C A P. XI.

Factum est autem vertente anno eo tempore quo, &c. i. in vere: qñ pulsa frigoris asperitate pabula reperuntur iumentorum. in Hebræo ita legitur, eo tempore quo reges ad bella processerant misit David Ioab &c. Processerant. scilicet ad pugnam contra David rex Rohob: & Istob Soba & Maacha, qui reges Syria fuerunt & pugnare voluerunt contra David conducti à rege Moab, sed deuicti sunt.

* Ambr. Peccauit David, q solent reges: sed penitentiam gessit & fleuit, quod non solent reges. Rogauit veniam, nō arrogans potestatis, sed infirmitatis suæ conscius: prostratus in terrā iulicio se operuit, oblitus imperij, memor culpæ, &c.

* Idem. Non adulterasset David alieni ius tori, nisi nudam & lauantē mulierē de domus suæ interioribus vidisset. Et ideo bene scriptū est: Nō intēdas in mulieris specie: & non concupiscas mulierē. Et alibi: Ad oēs irreuerentes oculos caue: nil de continentia tua & virtute præsumas.

* Chryst. David à Saulis difficultatibus, & alijs hostibus liberatus, postquam quietem affectus est, difficilius bellum passus est incontinentis cupiditatis, qd̄ cum etiam maiori supplicio affectus. Quo circa tunc maximē timendum est, quando fuerimus liberati ab ærumnis. Quemadmodum enim alligatam bestiam non ita timemus vt emissam, sic & vitium non est ita timendum in afflictione, &c.

* Idem. Talis ac tantus vir, qui vicie leones & vrsos, qui mille aduersum se machinas superauit, negligentior factus est: vt addiscatis quantum bonum sit tribulatio virtutū omnium mater. Interea dum hæc securitas esset & deambularet in solatio domus, vidit mulierem, pulchram valde. Sed pulchritudo non est in culpa, quia Dei est donum. Aperuit oculos, & accepit sagittæ ictum. Audiant curiosi qui pulchritudines considerant alienas, & qui ex spectaculis insanunt theatralibus, &c. Ille nō vidit meretricem, sed in solatio domus suæ: tu autem in teatro. Mors intrat per fenestras. Oculi tanquam fenestræ sunt animæ.

* Idem. Ambulemus vigilantes, & expergefatti, vel si paululum quis dormitauerit illico prostratus est. Non enim sumus Dauide solertiores, qui cum parumper neglexisset, in ipsum præcipitatus est peccati barathrum. Sed citò surrexit. Ne tantum itaque quod peccauit aspicias, verum etiam quod peccatum abstertit. Propter hoc enim historiam illam descripsit, non vt lapsum conlideres, sed vt surgentē admireris

ACTVM est autem vertente anno, eo tempore quo solent reges ad bella procedere, misit David Ioab & seruos suos cum eo, & vniuersum Israel, & vastauerunt filios Ammon, & obsederunt Rabba. David autem remansit in Ierusalem. Dum hæc agerentur accidit quadā die, vt surgeret David de stratu suo post meridiem, & deambularet in solario domus regie. Viditq; mulierem se lauantem ex aduerso super solariū suū. Erat autē pulchra valde. Misit ergo rex & requisivit quæ esset mulier. Nuntiatumque est ei, quod ipsa esset Bethsabee filia

^a Manu fortis, vel visu desiderabilis.

^b Declinante iam in modo.

^a In sole posuit tabernaculum suum, corpus, scilicet, quod assumptus, cunctis patefecit.

^a Propter fluxum menstruum, vt quidam volunt.

^a Id est diabolus, qui falso dixit: Lux mea Dei, id est, quæ de terra videntium merito abscessit. Hebraus vel Rechus enim abscessit.

reris, & discas cum cecideris, quomodo surgere conueniat. **D** Theod. Diuinus David cum Saul eū persequeret, se sapienter gessit, & cum esset in acie, mentēq; exerceret in belli cura ex legibus diuinis vitā suā administrabat. Paruas autē affecturus inducias, passus est lapsum. Verē magnum & vehemēs est bellum, remissio, & delitiæ, & regnum, & potestas, & forma corporis, & post cibi fatietatem insultus: quo tempore etiā ijs qui se exercēt ad castitatē, accēdit scintilla, vt quæ irrigationem habeat nutrimentum. Est autem per specuū Davidem habuisse vehemētiore desiderij affectionē. Nō enim plurib⁹ vsus esset vxoribus, nisi ei vim attulisset natura, vt illud faceret. Cum ergo simpliciter, nō curiosē despexisset, vidit mulierē q̄ lauabatur: sed nō effugit aspectū reuera pniciosū, forme inescatus pulchritudine deuorauit hamum peccati.

* August. Multi cadere volunt cum David, & nolunt resurgere cum David. Non autē cadendi exemplum propositū est, sed si cecideris resurgendi. Attende ne cadas. Non sit delectatio minorum, lapsus maiorum, sed sit casus maiorum, tremor minorum. Ecclesie filij audientes tā sancti viri ruinā, metuunt infirmitatem suam: & que condemnat Deus deuitate cupientes, abstinent oculos & reprimant à peccantia, non se miscant mulieribus alienis, non leuant oculos facile ad aliena domicilia, aut solaria, &c.

b Dum hæc. David grauitur peccauit, quod & per prophetam Deus arguit, & ipse penitendo abluuit. Sed ille desiderabilis cuius gentibus, quasi in solario deambulans, in sole posuit tabernaculum suum, & amauit ecclesiam super teatum se lauantem, id est, mundantem se à sordibus sæculi, & domum luteam spirituali contemplatione transcendentem & calcantem, & inchoata cum illa primæ conuentionis noticia separatum ab ea diabolus occidit, sibi que eam perpetuò copulauit. Oderimus ergo peccatum, sed non extinguamus prophetiam. Amemus illum David quantum amandus est, qui nos a diabolo per misericordiam liberauit: amemus istum penitentem, qui tam graue vulnus peccati humilitatis confessione sanauit.

c Bethsabee. Mid. Puteus fatietatis, vel puteus septimus. Ecclesia verò vocat puteus aquæ viuæ, & huic puteo septenarij nomen numeri in Spiritus sancti significatione coniungitur, propter rationē Petrecostes, quo die de cælo Spiritus sanctus missus

2 Misit. Alys enim procedentibus ad bellum remansit David in Ierusalem quasi otiosus, propter quod fuit lapsus in adulterium. Unde dicit Ouidius poeta: Oia si tollas perire cupidinis artes. Et Eccles. 33. d. Multam malitiam docuit otiositas.

3 Viditque inu. Ex quo patet quod aspectus impudicus est valde periculosus, quia David tam sanctus & bonus per hoc fuit iractus in adulterium, & ex consequenti ad homicidium proditorie procuratum, vt ex sequentibus apparebit.

4 Misit. Ad hoc enim quesuit, vt sciret si esset soluta, vt sic eam acciperet in vxorem & licite cognosceret eam, inualescente tamen tentatione, sciens quod esset maritata, nihilominus mandauit pro ea adducenda, & commisit adulterium.

* Statimque

NICOLAUS DE LYRA.

Factum. Hic consequenter ostenditur qualiter David vixit insolenter, propter quod fuit à Deo castigatus: vbi etiam ostenditur eius penitentia de peccatis, & patientia in aduersis. Primò igitur ostenditur peccasse per luxuriam. Secundò per negligentiam. ca. 21. Tertio per superbiam. cap. 24. Circa primū ponitur primò culpæ perpetratio, secundò humilis recognitio cap. 12. tertio punitionis patiens toleratio cap. 13. Circa primum describitur primo ipsius David adulteratio. secundò queritur facti delatio ibi. Misit autem David tertio præcipitur innocentis occisio ibi: Factum est et. Circa primū dicitur: Factum scilicet in principio æstatis, qñ terræ nascentia sunt in campis ad pabulum equorum. Mi-

Ouidius de reme.

Rabbanus. Aggei. 2. b. Psal. 18. b.

Rabbanus.

MORALITER.

1 Factum est. **†** David. Per hoc autem, quod alijs procedentibus ad bellum David remansit in Ierusalem, quæ interpretatur pacifica, vel quieta: & tunc enormia perpetravit peccata, scilicet adulterium, & homicidium, proditorium, vt habetur infra, significatur q̄ illi qui quiescunt otiosi, & se non exercent in prælio contra tentationes, incurrunt frequenter varias peccatorum enormitates. propter quod dicit Seneca, Summa omnium vitiorum otiositas. Demones enim nunquam dormiunt, sed semper insidiantur nobis, & quos otiosos à bonis, inueniunt, ad peccatum inducunt. Propter quod dicit

dicit Hieron ad Rusticum: Semper aliquid boni facito, vt te diabolus inueniat occupatum.

3 Viditque. per hoc autem quod David sanctus & deuotus ex impudico aspectu peccatum incurrit adulterij, & vltius homicidij proditorie perpetrati, nobis ostenditur, quanta diligentia debeat adhiberi in custodia sensus visus, & etiam quia dicitur Thre. 3. f. Oculus meus deperdatus est animam meam in cunctis filiabus vrbis meæ. Et idem videtur de custodia aliorum sensuum. Ierem. 9. f. Ascendit mors per fenestras meas. Sensus enim exteriores sunt quasi quedam corporis fenestræ per quas tentationes contra latrones ad interiora ingrediuntur bona gratiæ rapietes.

A missus est Ad 49. idest, species septem vnum additur, quoniam vnitas commendatur. Vnde: *Solliciti seruare vnitatem spiritus in vinculo pacis.* Dono itaque spiritali, idest, septenario facta est ecclesia putens satietatis. quia factus est in *cafont aquae salientis in vitam eternam, quam qui biberit non sitiet in aeternum.*
 a *Mittensque nuntiavit Dauid: Concupi.*

Ph. 4. b.
Ioan. 4. b.

† vel purifica
t. i. cessante
sunt menstrua
illa feminariū:
id quod est si-
gnum feminas
concepisse.

† de pace Do-
a, & de pace
populi, & de
pace belli. He.

* Chrystostomus. Prægnans facta mulier, vadit ad regem, & dicit: O Rex, perij. Et ille: Quid habes? Prægnans (inquit) sum. Peccati mei pullulat fructus, ac cusatorem intrinsecus habeo: in ventre profero proditorem. Si veniet & viderit vir meus, quid dicam? quid loquar? quæ excusationem præteream? Videte & admiramini fratres, quantum mali sit peccatis obnoxium fieri. Rex militem timet, & formidat subditum. Nomen tu imperator? Nonne gladij potestatem habes? Habeo (inquit) sed conscientiam peccati mei timet formidinis matrem. Quid ergo rex? Pudoris excogitato cõsilio, peccatis adjicit peccatum, & iniquitatẽ scelere vult celare. Quoniam celare non potuit adulterium copulat homicidium.

B Et venit vrias ad Dauid, &c.

Impsal. 50.
† sequenti que
est cum domo
regium.

* Chrystostomus. Venit Vrias de castris, intravit ad regẽ, interrogatusque de apparatu belli, respondit omnia prospera, & victoriam esse paratam. Auduit rex q. miles vicerit, & dolet q. ipse sit victus. Miles aduersarios subdidit, & rex a libidinis concupiscentia superatur. Miles inimicum prostravit, victoriam annunciat, & rex præ confusione sua peccatum timet cõfiteri. Stupebat, & præ confusione peccati, pugnae victoriam victus non sentiebat.

† vitam.

Vide clementiam Dei quomodo immutat cõsilia hominum qui in malis suis celare cupiunt quod admittunt, Dicit militi: *Vade in domum tuam laua pedes,*

C *&c.* Propter quam causam o Dauid, *sollicitus es?* Dic mihi. Ob hoc inquit, plenum pietatis do consilium, si potero quo pacto obumbrare sceleris magnitudinem, & vulnere superducere cicatricem, vt illius esse dicatur quod meum est. Sed inextinguibilis oculus non concessit, parcens ei qui fuerat vulneratus.

Greg. Adhuc carnis corruptibilis pondere grauati nõ valemus sic viuere, vt nulla nos possit culpæ delectatio pulsare. Sed aliud est nolentẽ tangi, & aliud consentientem. Sãcti aut vni tantõ vigilantiori se circũspectione custodiunt, quãtõ se pulsari sinistris motibus vel transitorie dedignantur, vt si quid

Eliam vxor Vriæ Hethæi. Missis itaque Dauid nuntijs tulit eam. Quæ cum ingressa esset ad illum, dormiuit cum ea. Statimque sanctificata est ab immunditia sua, & reuerfa est in domum suam concepto foetu. Mittensque nuntiavit Dauid, & ait, Concupi. Misit autem Dauid ad Ioab, & ait, Mitte ad me Vriam Hethæum. Misitque Ioab Vriam ad Dauid. Et venit Vrias ad Dauid. Quæsiuitque Dauid, quomodo administraretur bellum. Et dixit Dauid ad Vriam: Vade in domum tuam, & laua pedes tuos. Et egressus est Vrias de domo regis, & secutusque est eum cibus regis. Dormiuit autem Vrias ante portam domus regis cum alijs seruis domini sui, & non descendit ad domum suam. Nuntiatumque est Dauid a dicentibus: Non iuit Vrias ad domum suam. Et ait Dauid ad Vriam: Nunquid non de via venisti? Quare non descendisti in domum tuam? Et ait Vrias ad Dauid: Arca Dei & Israel, & Iuda habitant in papilionibus, & dominus meus Ioab, & serui domini mei super faciem terræ manent, & ego ingrediar domum meam, vt comedam & bibam, & dormiam cum vxore mea? Per salutem tuam, & per salutem animæ tuæ non faciam rem hanc. Ait ergo Dauid ad Vriam: Mane hic etiam hodie, & cras dimittam te. Mansit Vrias in Ierusalẽ in die

^a id est, menstruali effusione.

^a Post laborem balneis vtire: partem posuit pro toto corpore: non enim tantus vir discalceatus incedebat.

^a Vt refectus delitiosè prouocatus libidine dormiret cum vxore: & sic adulterium lateret.

si quid fortè cor illicitum concupisceret, pressus per disciplinam magisterium oculus videre recusaret. Sicut enim sæpe reatio per oculos trahitur, sic nonnunquam concepta intrinsecus compellit sibi extrinsecus oculus deferre. Plerumque enim quilibet res innocenti mente respicitur, sed in ipso conspectu animus concupiscentiæ gladio confoditur.

Non enim Dauid Vriæ coniugẽ studiosè respexit, quia concupiuerat, sed potius concupiuit, quia incautè respexit. Iusto verò retributionis examine qui exteriori negligeretur vtitur, interiori oculo cæcatur. Sæpe autem iam intrinsecus concupiscentia dominatur, & illecebratus animus ad vsus suos sensus corporeos famulari more tyrannidis exigit, suisque voluntatibus oculos seruire compellit, & fenestras luminis aperit ad tenebras cecitatis. Vnde sancti viri cum sinistra delectatione pulsari se sentiunt, ipsa per que formæ species ad mentem ingreditur, disciplinæ magisterio luminis restringunt ne prauæ cogitationis visio lenocinata famuletur; Que si vniquam subtiliter custodiri negligitur, cogitationis immundicia ad operationem transit.

Grego. Sepe res quælibet per historiam virtus est, per significationem culpa, sicut aliquando culpa in facto, in scripto prophetiæ virtus. Quis enim non detestetur, quod Dauid in solatio deambulans Bethsabæ Vriæ concupiuit vxorem, qui tamen a prelio reuertentem ire domum monet, pedes lauare? Qui protinus respondit dicens: Arca Dei sub pellibus, & ego in domo mea requiescam? Quem Dauid ad mensam propriam suscepit, ei, epulas per quas mori debeat tradit. Tenet ergo Dauid figuram eius de quo

scriptum est: *In sole posuit tabernaculum suum.* Qui Bethsabæ ad se iubet perducere, idest, legem literæ carnali populo cõiunctam spiritali sibi intellectu sociare. Bethsabæ. n. puteus, septem dicitur, quia per cognitionem legis infusione specialis gratiæ perfecta nobis sapiencia ministrat. Vrias verò Iudaicum populum significat, qui interpretatur lux mea Dei. Iudaicus. n. populus qui de accepta legis scientia extollit, quasi Dei luce gloriatur. Sed huic Dauid vxorem abstulit sibi, coniunxit, quia manu fortis redemptor apparens, dũ de se spiritaliter legẽ loqui innotuit, per hoc quod iuxta literam tenebat, hanc a Iudaico populo extraneam demonstrauit, sibi cõiunxit, quia se per

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Statimque. idest, a fluxu menstruorum. non quia tunc pateretur menstrua quando Dauid eam cognouit, quia tunc mulieres sunt turpis coloris & abominabiles ad actum carnalem, & de ipsa dicitur hic, quod erat pulchra valde, dicitur ergo tunc purgata a mensuris suis vsq; ad partum, quia in illo coitu concepit, vt patet in textu. post conceptionem autem cessat fluxus menstruorum, quia sanguis ille cedit in formationem fetus & eius alimentum.
- 2 Misit. Hic consequenter queritur celatio facti, cum dicitur.
- 3 Mitte. Ad hoc enim pro ipso mandabat, vt vxorem suam cognosceret, & sic crederetur puer natus esse suus, & sic peccatum Dauid occultaretur: & mulier a lapidatione quæ secundum legem ei debebatur, præseruaretur.

Oculorum illecebra,

- 4 Quæsiuitque. hoc quæsiuit vt statum sui exercitus sciret, & Vrias causam sui aduentus non perciperet.
- 5 Vade. idest, vt balneo propter fatigationem laboris præcedentis. Et per lotionem pedum designatur ablutio totius corporis intelligendo a parte totum.
- 6 Secutusque. vt sic per balneum & cibum delicatum prouocaretur ad coitum. Cetera patent vsque ibi.
- 7 Nunquid. q. d. in exercitu fuisti in labore, & similiter in via veniendo inde: & ideo indiges recreatione.
- 8 Et ait Vrias, &c. se excusando valde fideliter.
- 9 Arca. quia tunc erat portata ad exercitum, sicut fuerat tempore Saul prout habetur supra 1. lib. 14. c. ad dandum confidentiam bellatoribus. Cetera patent vsque ibi.

4 Quæ-

* Et voca-

se per illam prædicatum declarauit. Vriam tamē ad domū
A monet ire, & pedes lauare, quia incarnatus Iudæis præcipit,
vt ad conscientiam redeant, & sordes operum fletibus ter-
gant, vt specialiter mandata legis intelligant, & post tantam
duritiam præceptorum fontem baptismi inuenientes ad a-
quam postlaborem currāt. Sed

Vrias, qui arcam domini esse
sub pellibus meminit, respon-
det: quia domum suam intra-
re non possit. q. d. Ego manda-
ta Dei in sacrificijs carnalibus
video, & redire ad conscientiam
per spiritualem intelligentiam
non requiro. Quasi enim arcā
Dei esse sub pellibus dicit, q. a
præcepta Dei non nisi exhibē
do ministerium carnalis sacri-
ficii intelligit. Hunc tamen re-
dire domum nolētem, Dauid
ad mensam vocat, quia cū Iu-
dæi ad conscientiam reuerti
contemnant, Christus tamen
spiritualia prædicat di. *Si crede-
ritis Moysi, crederetis forsitan, &
mibi, de me enim ille scripsit.* Le-
gem enim Iudæus tenet, quæ
eius diuinitatem loquitur, cū
credere dedignatur. Vnde &
Vrias ad Ioab cū epistolis ex
quibus occidi debeat, mittit:

quia Iudæus legem portat qua
conuincente moritur. Cum
enim mandata legis retinens
implere nititur, ipse defert iu-
diciū vnde damnetur. Quid
ergo per factum istud Dauid
scelestius? Quid Vria mūdus?
Sed ad mysterium: quid Dauid
sanctius? Quid Vria infidelius?
Quia ille per vitæ culpam pro-
phetiæ signat innocentiam, &
iste per vitæ innocentiam in
prophetia exprimit culpam.
Virtus enim sacri eloquij sic
transacta narrat, vt ventura ex-
primat, sic in facto rem appro-
bat, vt in mysterio contradic-
cat. Sic gesta damnat, vt hæc
mystice gerenda suadeat.

a *Ponite Vriam ex aduerso belli,*
&c. Chrysostomus. O infelici-
tas peccati. Gladium aduersū

se nesciens portabat: qui iniustitiam fuerat passus, epistolam
ferebat sanguine plenam, sicq; perrexit. Stetit in pugna, oc-
cisus est, cecidit. Ecce duo peccata, adulteriū & homicidiū.
Homicidiū adulterij fructus efficitur: & mala cogitatio sce-
leris, crimen est. Hæc dico propter peccatores, qui sibi mul-
torū sunt malorum conscij, vt audientes de sua non despe-
rent salute. Scriptum est enim: *Non machaberis; non homicidiū
feceris.* Duo hæc mandata transgressus est. Grande vulnus,
pessima plaga.

* Theodoretus. Rex conuiuio Vriam excepit, frequenti-
que ac liberali inuitatione ultra modum coegit bibere, vt ir-
rigata cupiditate, vinum cum incitaret ad coniunctionem.

Post

Postquam autem vidit imbecilla, quæ a se callidè fuerant co-
gitata, pudore stimulatulus literas scripsit ad imperatorem e-
xercitus. Ille autem sciens nihil ex his, quæ scripta fuerant
abije ferens gladium suæ cædis.

* Augustinus. Adulterium simul & homicidium non fecit

Dauid cum persecutorem
Saulē pateretur: cum per di-
uersa fugiebat non cupiuit a-
lienam, non adulteratæ vx-
oris occidit virum. Erat in infir-
mitate tribulationis suæ tan-
to in domini misericordia in-
tentior, quanto inferior vide-
batur. Valeat hoc exemplum
ad id, vt timeamus felicita-
tem.

Homil. 21.
lib. 50. hom.

† de offi. de-
lega. c. cum
olim.

Gregorius. Ad hoc in scri-
ptura Dauid & Petri peccata
sunt indita, vt caurela mino-
rum sit ruina maiorum. Ad
hoc penitentia insinuat & ven-
ia, vt spes pereuntium sit re-
cuperatio perditorum. De sta-
tu suo Dauid cadente nemo
superbiat, de lapsu etiam re-
surgente Dauid non desperet.
mirabiliter scriptura eodem
verbo superbos premit, quo
humiles leuat. Vriam namque
rem gestam retulit, & diuerso
modo superbos ad humilitatis
formidinem humiles ad spei
fiduciam reuocauit. Inestimabile
noui generis medicamen-
tum: quod eodem ordine posi-
tum, & premendo rumentia
exiccat, & subleuando arentia
infundit. De maiorum nos lap-
su terruit, sed de reparatione
roborauit. Sic nos diuinæ di-
spensationis misericordia, &
superbiētes reprimat, & ne de
speratione corruamus fulcit.
Sed fortasse lectoris aīus mo-
uetur, cur Deus eos quos eli-
git, quosq; ad donorum spiri-
tualium cultum assumit, a vi-
tijs non custodit? Sed multi p
accepta dona virtutum, p im-
pensam gratiam bonorū ope-
rum in superbiam cadunt: sed
tamen q; ceciderunt nō agno-

Eucherius.
Angelomus.
Rabbanus.
Lib. 33. mo-
ral. c. 10.

E

B

scunt. Contra eos ergo hostis antiquus, qui iam interius do-
minatur, exterius scire permittitur, vt qui in cogitatione
elati sunt, p carnis luxuriam consternantur. Aliqñ autem mi-
nus est in corporis corruptione cadere, quam cogitatione ta-
cita ex deliberata elatione peccare. Sed cum minus turpis su-
perbia creditur, minus vitatur. Luxuriā eo magis erubescunt
homines, quia simul omnes turpem nouerunt. Ideo multi p
vel post superbiam in luxuriam corruētes ex aperto casu ma-
lum culpæ latentis erubescunt & maiora corrigunt, cū pro-
strati in minimis gramibus cōfunduntur. Reos enim se inter
minora conspiciūt, qui se liberos inter grauiora crediderūt.
Pia ergo dñi dispensatione laxatus sæpè malignus spiritus

de

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et vocauit eum, &c. faciens sibi propinari latenter potum ine-
briatum, credens q; per hoc daret obliuioni arcam & exercitum, &
sic vino calefactus cum vxore sua dormiret, per hoc tamen non fuit de-
ceptus. Et sic patet bonitas & perfectio ipsius, qui pro recurrentia Dei,
& afflictione populi existentis in expeditione, etiam à licitis abstinē-
bat. Et ex hoc patet grauitas peccati Dauid, qui militem iam fidelem
& probum non horruit occidere proditoriē.

2 Factum est ergo, &c. hic consequenter describitur innocentis oc-
cisio cum dicitur.

3 Ponite Vriam, &c. id est, vbi aduersarij sunt fortes & audaces.

4 Et derelinqui te eum. retrahendo vos ab ipso.

5 Vt percussus, &c. Sciebat enim eum esse constantem, & quod nō
turpiter

turpiter recederet, sed magis mori eligeret.

6 Igitur cum, &c. credebatur enim, quod regem offendisset, faciens ali-
quid vnde dignus esset morte, et quod Dauid hunc modum moriendi de-
creuisset ad celandum culpam Vria.

7 Et ceciderunt, &c. Ex quo aggrauatum fuit ipsius peccatum, q. a
occasione illius quem volebat mori, fuerunt etiam alij interfecti.

8 Si eum videris, &c. propter interfectionem populi.

9 Et dixerit, &c. quia ex illa parte personæ etiam inualidæ possunt
homines fortissimos interficere, quod patet per exemplum.

10 Nonne mulier, &c. hoc dixit Ioab ad sui excusationem erga
Dauid, vt Dauid cognosceret, quod Ioab non fecerat illum insultum ex
ignorantia artis bellicæ, sed vt impleret mandatum regis. Cetera pa-
tent vsque ibi.

A de culpa ad culpam trahit, & quò plus percutit eum quem ceperat, amittit: & vnde vicisse cernitur, inde superatur. Considerare libet intra munitum gratiæ sinum quantò Deus misericordiam fauore nos continet. Ecce qui de virtute se extulit, per vitium ad humilitatem redit. Qui verò acceptis virtutibus extollitur, non gladio, sed medicamēto vulneratur.

† displiceat in oculis tuis.

Virtus enim medicamentum vitium vulnus. Quia ergo de medicamēto vulnus facimus,

B facit ille de vulnere medicamentum, vt qui virtute percutitur vitio curetur. Virtutum enim dona retorquemus in vsum vitiorum, ille vitiorum illecebras assumit in arcē virtutum, & saluris statum percutit, vt feruet, vt qui humilitatem curantis fugimus ei saltem cadentes hæreamus. Sed plerique quò in multis corruunt, arctius ligantur. Cumque eos antiqu⁹ hostis ex vno

C vitio

etiam seruus tuus Vrius Hethæus mortuus est.

Et dixit Dauid ad nuntium: Hæc dices Ioab:

Non te frangat ista res. Varius enim euentus est belli, & nunc hunc, & nunc illum consumit gladius. Conforra bellatores tuos aduersus vrbem, vt destruas eam, & exhortare eos. Audiuit autem vxor Vriæ, quòd mortuus esset Vrius vir suus, & planxit eum. Transacto que luctu, misit Dauid, & introduxit eam in domum suam,

^a † tam obstinatio culpæ occasionem non habet de sensonis: & ideo recte propheta mittitur.

& facta est ei vxor. peperitque ei filium. Et displicuit † verbum hoc quod fecerat Dauid, coram domino.

vitio percutit vt concidant, ex alio ligat ne furgant. Consideret ergo homo, cum quo aduersario bellum gerat, & si iam se in aliquo deliquisset perpendit, saltem ad culpam pertrahi ex culpa pertinescat, & studiosè vitentur vulnera, quibus

frequenter interficit, quia valde rarū est, quod hostis noster electorum saluti etiam vulneribus seruiat. Ad erudiendum enim dominus sæpe electos tentatori subiicit, sicut post paradisi claustra, post tertij celi secreta ne reuelationum magnitudine Paulus extolleretur datus est ei angelus Sathana. Sed hac tentatione disponitur, vt qui elati perire poterant, humiliare seruentur. Secreto ergo dispensationis ordine vnde scire permittitur iniquitas diaboli, inde perficitur benignitas Dei, quia inde obtemperat nutibus supernæ gratiæ vnde exercet iram voluntatis suæ.

G a Misit

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Non te frangat, &c. ab obsidione ciuitatis recedendo.
- 2 Varius enim, &c. quasi dicat, si fortuna nunc fuit contra te, erit postea pro te.
- 3 Audiuit autem, &c. fide tamen & secundum apparitionem: quia bene volebat eius mortem, vt per hoc lapidationem euaderet, & vxor regis fieret, & ad istam intentionem procurauerat Dauid mortem suam.

Ad

Ad cuius intellectum pleniorē sciendum, quod hic dicit Ra. Sa. quod viri procedentes ad bellum dabant vxoribus suis libellum separationis, vt liberè possent contrahere si viri in pralio morerentur: & computabatur tempus a die dationis libelli, & ideo vxor Vriæ conceperat post recessum mariti sui, ideo ipso mortuo cuadebat penam lapidationis.

4 Transactoque luctu, &c. hoc est tempore determinato lugendi, quia post mortem virorum vxores eorum per aliquod tempus portabant vestes lugubres: & istud tempus vocatur tempus luctus.

NICO-

A D D I T I O.

In cap. 11. vbi dicitur in post. Ad cuius pleniorē intellectum sciendum, quod hic dicit Ra. Sa. quod viri procedentes ad bellum dabant vxoribus suis libellum separationis.

Sicut Ra. Sa. & alij Hebr. expositeres sæpe corrumptunt verum intellectum scripturarum, prosequendo literam: plusquam oportet, in quibus verificatur illud: *Litera occidit.* 2. Cor. 3. b. ita, quod quam pluries labuntur in opposito vitioso & extremo, scilicet fabulando multa contraria literæ, & quæ nusquam in scripturis autenticis reperiuntur, & in talibus de eis verificatur illud. Psalmi 118. l. *Narrauerunt mihi iniqui fabulationes, sed non ut lex tua.* vt patet in hoc passu. Nam hæc assertio Ra. Sa. dependet ex opinione quorundam Talmudistarum afferentium, quod Dauid nunquam fuit adulter cum vxore Vriæ, ad quod fundandum fingunt illud de libello separationis: quod hic ponit Ra. Sa. quod est falsissimum: & maximè contra textus planos huius historiæ. Vnde Dauid reprehenditur a Deo tanquam adulter per prophetam, quod quidem peccatum etiã verificatur per confessionem ipsius Dauid, vt infra 12. & in alijs multis locis. Si autem fictio ista Rab. Sa. & aliorum sequentium esset vera, tunc Dauid nunquam fuisset reus illius adulterij nam vxor Vriæ esset libera a die dationis libelli, quod præcesserat tempus primæ coniunctionis Dauid cum ea, vt patet manifestè. Causam autem quam assignat Ra. Sa. ad dationem

tionem huius libelli repudij dicit, quod hoc fiebat ad finem, quod si viri in bello morerentur, vxores liberè possent contrahere quæ quidem causa est penitus inanis & vacua, nam licet talem libellum repudij nunquam darent, adhuc vxores possent contrahere maritis mortuis. Manifestum est. n. quod in morte alterius coniugis soluitur vinculum matrimoniale, etiam si libellus repudij non præcederet. vnde talia non videntur interponenda inter expositiones sacrarum scripturarum, nisi si forte ad detegendum errorem malè sentiētium, vel in derisionem taliter fabulantium.

REPLICA. In c. 11. vbi postil. allegat dictum. Ra. Sa. de libello dato vxoribus a viris procedentibus ad bella, & cetera, quæ inde sequuntur. Istud dictum Burg. reprehendit sicut reprehensione dignum est, sed quod dicit huiusmodi erronea dicta in expositione non miscenda, non vñ eruditè dictum, quia sancti doctores hæreses & errores in libris suis explicat non vt approbent, sed vt derideant & falsitatem eorum ostendant. Ita & hic Postil. facit, quia & Dauid commisisse adulterium sæpe ostendit, nec eum rigore huius dicti Rab. Sa. ab adulterio excusari permittit. Nec vñ posse excusari stante et dicto Ra. Sa. quia & si talis libellus daretur, ante tamē mortem sui mariti non haberet effectum: quoniam ante mortem coniuncta alteri adulterium commisisset, sicut in proposito casus Bethsabec habet.

CAP. XII.

CAPVT XII.

Misit ergo Dominus, &c. ** Iustinus martyr. Si Dauidem secundum cor suū esse pronuntiauit Deus, qui factum est, vt postea adulterium eademque patrauerit? Et si hæc mala Deo iniusta sunt, cur prophetæ genus ex adultera constituit, effecitque, vt Christi genus ad eam referretur? Dauid pœnitentia delicta sua correxit, propterea inuentus est ex animi Dei sententia, qui non vult mortem peccatoris, sed magis, vt conuertatur & viuat. Ac quem adulterio procreauit Dauid ex vxore Vriæ, necauit Deus, quoniam adulterorum nati sunt imperfecti. Qui verò post eum nati sunt, noui necauit, quoniam Dauid illam duxit vxorem. Ac benignè potentiam honorans Deus, in vxoris Vriæ progenie collocauit genus Dauidis, eademque de causa fecit, vt ex ea Christus genus duceret.*

** Theodoretus. Non finit animarum medicus morbum esse immedicabilem: neque iniustam neglexit eadem: neque propter aliam Dauidis virtutem, inultum finit eum, qui fecerat iniuriam. Missus est ergo Nathan propheta, accusationis decoram induens per sonā, diuitis & pauperis actum componens.*

** Chrysostomus. Propheeta ad prophetam venit. Sicut enim medici quando ægrotant, aliorum medicorum consilio indigent, & infirmitas obliuioni dat artem: sic & in hoc propheta ille, propheta & iste: sed ille sanus, iste graui vulnere*

† Misit ergo dominus Nathan ad Dauid. Qui cum venisset ad eum, dixit ei: Responde mihi iudiciū.

a ¶ Cum prelati ecclesie potentes arguunt, prius quasdam similitudines velut de alieno negotio inducunt.

Duo viri erant in ciuitate vna, vnus diues, & alter pauper. Diues habebat oues & boues plurimos valdè, pauper autem nihi habebat omnino, præter ouem vnā paruulā, quam emerat & nutrierat & quæ creuerat apud eum, cum filijs eius simul, de pane illius comedēs, & de calice eius bibens, & in sinu illius dormiens, erat quæ illi sicut filia. Cum autem ¶ peregrinus quidam venisset ad diuitem, parcens ille sumere de ouibus & de bobus suis, vt exhiberet conuiuium peregrino illi, qui venerat ad se, tulit ouē viri pauperis, & præparauit cibos homini illi,

a ¶ Post similitudines restam sententiam contra se quasi in alterum proferunt potentes.

qui venerat ad se. Iratus autem indignatione Dauid aduersus hominem illum nimis, dixit ad Nathan: ¶ Viuit dominus, quoniam ¶ filius mortis est vir, qui hoc fecit, Ouem reddet in quadruplum, eo quod fecerit ¶ verbum istud, & non pepercerit. Dixit autem Nathan ad Dauid: Tu es ille vir, qui fecisti hanc rem. Hæc dicit dominus Deus Israel: Ego vnxi te in regem super Israel, & ego erui te de ¶ manu Saul, & dedi tibi domū domini tui, & vxores domini tui in sinu tuo, dediq; tibi domum Israel & Iuda: & si parua sunt ista, adijciam tibi maiora. Quare ergo cōtempstisti verbum domini, vt faceres

Tandem prelati modis congruentibus de proprio reatu potentes feriant, iam in nulla sui defensione, erectos, quippe sententia proprii oris ligatos.

re fauciatus. Ingreditur ergo, D conspicit regem sedentem in folio, amictum purpura, caput lapide pretioso ornatum, hinc inde vallatum præsidio militum, cū magna gloria exultantē. Dicit, *Sermo mihi ad te o rex.* O sapientia medici. Intrauit portans gladiū, vt secaret vulnus, sed infirmanti non ostendit, ne abhorreret medicinā. Abscondit ferrum, non sub velamento, sed sub velamine narrationis: Statim enim non dixit, O inique, o immunde, o adulter, o homicida, Quid igitur? *Causam habeo. Duo viri erant in ciuitate vna, &c.* Duos homines, Vriam & Dauid addisce personas. Pauper ouē mulierem dixit, quæ in gremio eius cubabat. Considera pauperem in centica pietatis habere fulcimina: in diuitibus autem multā superbiam. Apud pauperes, vxor & ancilla, & ministra est, & procreat filios, & ipsa nutrix, & mater est. Apud diuites non ita: sed cum generauerit filium, eū tradit foris. Erubescit fieri nutrix, quæ facta est mater. Christus autē nutritor noster, propria nos carne pascit, & sanguinē nobis propinauit: Ouis ergo in gremio cubabat. Venit peregrinus, Concupiscentia videlicet, iniqua, & agrestis &c. Dauid iratus aduersus hominem, dicit. *Filius mortis est.* Ouem reddet in quadruplum iuxta legem: & ipse gladio punietur. Tunc propheta iactat oēm vmbra imaginis, i mediū pfert gladiū, percussit, & abscedit vulnus, dicit. *Tu es rex, &c.* O sectura, nō gladio secās sēsū doloris, sē ppedio accusationis.

† 2. q. 7. nos fi. §. item cum Dauid. -Responde mihi iudiciū.

E † vel viator. frem hanc & infra.

† Hebr. pro dignus morte est.

Exod. 22. † domo.

F

a Tuleris

NICOLAUS DE LYRA.

CAPVT XII.

Misit ergo Dominus, &c. *Hic consequenter describitur humilis recognitio peccati. Et primò ponitur peccati reprehensio, secundo reprehensi humilis confessio, ibi: Et dixit Dauid ad Nathan. Prima in duas, quia primò in reprehensione Dauid parabola proponitur, secundo exponitur ibi: Dixit autem Nathan. Circa primum dicitur.*

- 2 Duo viri erant. scilicet, Dauid, & Vriæ.
- 3 Pauper autem, &c. id est, vxorem vnicam. Dauid autem habebat plures, vt patet ex supradictis.
- 4 Quam emerat. dando pro ea dotem.
- 5 Et nutrierat, &c. quia acceperat eam paruulam.
- 6 De pane illius, &c. quia communicabat cum eo in cibo & lecto.
- 7 Cum autem. id est, diabolus, qui alienatus est a communitate ciuium celestium per obstinationem in peccato, cui Dauid fecit conuiuium

uium per consensum in adulterium, & homicidium in opus deductum: quia diabolus in talibus delectatur. Talem autem parabola proposuit Nathan ipsi Dauid, vt ignorans seipsum condēnaret, et sic frontem nō haberet defendendi peccatum suum. Ideo subditur sententia Dauid.

- 8 Filius mortis est, &c. id est, dignus morte propter horrorem facti.
- 9 Ouem reddet, &c. Hoc sententiāuit secundum legem, quæ habetur Exod. 22. a. scilicet, quod pro furto ouis reddatur quadruplum, & sic factum ei est, quia pro morte Vriæ mortui sunt quatuor filii eius, scilicet, primus filius Bethsabee, Absalon, Ammon, & Adonias, vt habetur ex sequentibus.
- 10 Dixit autem Nathan. Hic consequenter hæc parabola prædicta exponitur contra ipsum Dauid. Et patet sententia ex prædictis paucis exceptis, quæ discurruntur.
- 11 Et vxores domini. Licet non legatur, q. Dauid vxores Saulis acceperit, tamen dominus tantam potestatem ei dedit, quod poterat accipere, & forsitan, aliquas accepit: quia nobiles erant. non enim omnia scripta sunt.

i Vriam

MORALITER.

** 1 Misit ergo Dominus, &c.* Per Nathan prophetam potest intelligi bonus prædicator, qui verbum domini habet nuntiare ad modum prophetæ, propter quod sicut Nathan peccata

ta Dauid regis non palliauit, sed efficaciter reprehendit, sic prædicator peccata potentium publica non debet palliare, sed efficaciter contra ea prædicare, exemplo Christi qui peccata scribarum & pontificum efficaciter reprehendit.

Tom. 2.

T 2 * 5 Et dixit

6. n. hunc
100.

A * *Tuleris uxorem Vriæ, &c.* Procopius. Obscurè significatur Deum plus hoc coniugio offensum esse, quam adulterio. Adulterium enim cupiditate velus committit: coniugium autem deliberationis assensum habet. Cumq; propter adulterium & homicidium plangere deberet, ipse in matrimonio contra leges contracto, cum ea vitæ consuetudinem habuit.

† eius.

Rom. 1.

B * *Tollam uxores tuas in oculis tuis, &c.* Procopius. Simile est huic: *Tradidit eos Deus in passiones ignominie.* Dei permissionem significans. Etiam Jacob de Sichem contra animi sui sententiam a filijs euerfata loquitur, *quam ceperunt a meo: facinus filiorum contra voluntatem sua editum, sibi ascribens.*

Genes. 48.

In Psal. 50.

C * *Peccaui Domino.* Chrysostomus. Rediens velociter ad conscientiam, tanquam fidelis & idoneus seruus culpam simpliciter confitetur, dicit *Peccaui.* Non dixit: *ò ille tu, cur non consideras fragilitatem humanam? Cur non temetipsum carnalem intelligis? An nescis jme in culmine constitutum esse regali? Cur mihi audacter impegi sti crimen? Sed, Peccaui Domino.* Statinque propheta. *Dominus transfudit peccatum tuum: non morieris.* O arguta penitencia, ò velox indulgentia: *Dicitu, inquit, prior iniquitates tuas, ut iulli fieris.* Per opera quidem exacerbasti, sed fideli confessione penituiti. Hic ostenditur confessio fidelissimi famuli, & indulgentia clementissimi Dei.

Isa. 43.
† vel contem-
nere.

Isa. 43.

In Psal. 6.
† egrotabat.
Lxx.

* *Idem. Peccauit Eua, peccauit & Adam: non easdem autè pœnas dederunt.* Occidit Cain, & occidit Lamech: & hic quidem misericordiam esse assecutus, ille verò punitus est. Collegit quidam ligna sabbatho, & nullam veniam esse assecutus. Dauid occidit, & adulterium commisit, & salutem esse consecutus. Cur alij quidem puniti sunt, alij minime? Quod illi quidem penitencia ducti sunt: illi perseverauerunt.

In Psal. 143.

* *Idem. Si qui ex his, qui iacent, non surgunt, non in causa est*

est Deus, qui erigit omnes elisos: sed qui nolunt surgere. Nā Iudam quoque cum cecidisset, voluit erigere, & ut surgeret nihil non fecit: sed ille noluit. Dauid certe cum cecidisset, e-rexit. Petrum cum esset casurus retinuit. Est enim varia & multiplex eius cura & prouidentia.

* *Ambrosius. Dauid confessus est culpam, obsecrauit indulgentiam, humi stratus deplorauit ætumnam, ieiunauit, orauit, confessionis sue testimonium in perpetua secula vulgata dolore transmisit: Quod erubescunt facere priuati, rex non erubuit p̄feri. Quod peccauit, p̄dōnis est: q̄ supplicauit, correctionis. Lapsus communis, sed specialis confessio. Culpam incidisse, naturæ est: diluisse, virtutis.*

* *Idem. Si baptizatus defertor violatorq; sacramenti fuerit, peccat, & Deum repellit a se. Si autem agat penitentiam ex toto corde, ubi Deus videt, saluabitur: sicut vidit cor Dauid, quando increpatus a propheta, post Dei comminationes terribiles exclamauit: Peccaui: & mox audiuit: Abstulit Dominus peccatum tuum. Quantū valent tres syllabæ? Tres enim syllabæ sunt Peccaui: sed in trib. syllabis flāma sacrificij eius ad cœlum ascendit.*

* *Theod. Quæst. 25. Dauid duplicem debebat mortem: nā & adulter, & homicida p̄ legē iterimebant. Sed mortis suam soluit peccati cōfessio. Dixitq; Nathan ad Dauid, etc.*

Omnia tamen, quæ pro peccato prædicta sunt ei, post modum tolerauit. Deus delictum delet, sed inultum nō deserit: Aut n. homo in se penitens punit, aut Deus hæc cum homine vindicans percutit. Non igitur peccato parcitur, quia sine vindicta non laxatur. Sic enim Dauid audire post confessionem meruit, *Dominus transfudit peccatum tuum, & tñ multis post cruciatibus afflictus effugiens reatum culpæ quam p̄perauerat*

malum in conspectu † meo? Vriam Hethæum percussisti gladio, & uxorem illius accepisti tibi uxorem, & interfecisti eum gladio filiorum Ammon. Quamobrem non recedet gladius de domo tua vsque in sempiternum, eo quod despexeris me, & tuleris uxorem Vriæ Hethæi ut esset vxor tua. Itaque hæc dicit dominus: Ecce ego suscitabo super te malum de domo tua, & tollam uxores tuas in oculis tuis, & dabo proximo tuo, & dormiet cum vxoribus tuis in oculis solis huius. Tu enim fecisti absconditè, ego verò faciam verbum istud in conspectu omnis Israel, & in conspectu solis huius, Et dixit Dauid ad Nathan, Peccaui domino. Dixitq; Nathan ad Dauid: † Dominus quoque transfudit peccatum tuum. Non morieris.

Veruntamen quoniam † blasphemare fecisti inimicos nomen domini propter verbum hoc, filius, qui natus est tibi morte morietur. Et reuersus est Nathan in domum suam. Percussitque dominus paruulum quem pepererat vxor Vriæ Dauid, & † desperatus est.

Veruntamen quoniam † blasphemare fecisti inimicos nomen domini propter verbum hoc, filius, qui natus est tibi morte morietur. Et reuersus est Nathan in domum suam. Percussitque dominus paruulum quem pepererat vxor Vriæ Dauid, & † desperatus est.

† *Quia talem regem præfecisset.*

† *Apud gentes scelestum habetur, si quis uxorem alterius per vim sibi vendicauerit, maxime qui p̄ræ est.*

NICOLAUS DE LYRA.

1 Vriam Hethæum, &c. quia ex eius mandato factum fuit, ut p̄ter ex prædictis: & ille facit rem cuius autoritate fit.

2 Quamobrem non recedet. quia frater occidit fratrem, ut Absalom Ammon, ut habetur infra cap. sequenti. & Salomon Adoniam, ut habetur infra 3. lib. 2. cap. Et filius insurrexit contra patrem, scilicet, Absalom contra Dauid, ut habetur infra 15. c. Ideo subditur.

3 Ecce ego suscitabo, &c. scilicet, Absalom filium tuum volentē inuadere regnum.

4 Et dormiet cum vxoribus tuis, id est, manifestè coram omnibus, prout habetur infra 15. cap.

5 Et dixit Dauid ad Nathan, &c. Hic consequenter ponitur ipsius Dauid humilis confessio & penitentiatio, & secundo humana consolatio, ibi: Et solatus est, tertio reaccipitur historia narratio ibi: Igitur pugnabat. Circa primum dicitur: Et dixit Dauid. ore & corde.

6 Peccaui

6 Peccaui domino, &c. non defendens peccatum suum, sed humiliter recognoscens, propter quod sequitur pœnæ temperatio, cum dicitur.

7 Dominus quoque. quantum ad culpam remittendo propter penitentiam tuam, & quantum ad pœnam temperando eam, quia licet sis homicida & morte dignus, tamen.

8 Non morieris. in propria persona, sed in filio tibi nato, cuius causa subditur.

9 Quoniam blasphemare, &c. quia homines ignorantes & mali per hoc blasphemabant iudicia Dei occulta, dicentes eum iniuste egisse reprobando Saul, & eligendo Dauid, q̄ satis peiora fecerat q̄ Saul.

10 Percussitque dominus. infirmitate incurabili simpliciter per naturam, ideo subditur.

11 Et desperatus est. scilicet, Dauid de sanatione pueri per viam naturæ & artis medicinæ, quia tamen Deus poterat eum sanare, ideo subditur.

1 Depre-

MORALITER.

* 5 Et dixit Dauid ad Nathan, &c. Per hoc autem, q̄ Dauid se non excusauit, sed statim peccatum suum tanquam verè penitens humiliter recognouit, exemplum dedit omnibus, & specialiter potentibus, ut peccata sua non defendant, sed humiliter cōfiteantur, ut veniam consequi mereantur sicut ipse

ipse Dauid, cui dictum fuit.

7 Dominus quoque, &c. Per hoc autem factum Dauid ostenditur, quod licet pro vita propinorum languentium quam diu viuunt sit orandum, tamen ipsi defunctis consolatio recipi debet de morte eorum. Vnde dicitur 1. Thef. 4. c. *Nolite vos ignorare fratres de dormientibus, ut non contristemini sicut & ceteri, qui spem non habent, scilicet, resurrectionis futuræ.*

1 Misit

trauerat, exoluit. Sic nos salutis vnda a culpa primi parentis absoluiur, sed absoluti quoque adhuc carnaliter obimus, quia delicta nostra vel per nos vel per seipsum Deus refecat etiam cum relaxat. Ab electis enim suis iniquitatum maculas studet temporali afflictione tergere, quas i eis perpetuo no vult videre.

a * Deprecatusque est Dauid pro paruulo.

Ambrosius. Filio in agritudine constituto, neq; cibum sumpsit, neque regium thronum, aut cubile conscendit: sed stratus in terra ieiuna ora lacrymis diluebat, non tam filij mortem, quam peccati poenam in illo lauare desiderans.

* Idem. Dauid moriturum filium flebat, mortuum non dolere: flebat ne sibi eriperetur, sed flere desinit ereptum, quem sciebat esse cum Christo. Et vt scias verum esse quod assero, in cestum Amnon filium fleuit occisum, parricidam Absalom doluit interemptum. Innocentem filium non putauit esse lugendum, quia illos sibi perijisse pro scelere, hunc pro innocentia credidit esse victurum.

b Propter infantem dum adhuc viueret, &c. * Ambrosius. Respondit seruis suis, recte se infante viuente, ieiunasse, plorasse, quia iure arbitrabatur dominum posse misereri, nec dubitandum quod vitam posset seruare viuents, qui posset viuifcare defunctos: iam vero obita morte, quid ieiunaret, quod iam non posset

posset reducere mortuum, exanimemq; reuocare? &c. Amnonem & Absalonem mortuos fleuit, & flendum infantem mortuum non putauit. Illos enim sibi perijisse credebat, hunc resurrecturum sperabat.

* Theodoretus. Quamobrem infantem morti tradidit

a Et nos ieiunemus & super terram iaceamus, donec peccati desiderium funditus aboleatur. † Deprecatusque est Dauid dominum pro paruulo, & ieiunauit Dauid ieiunio, & ingressus † seorsum iacuit super terram. Venerunt autem seniores domus eius † cogentes eum, vt surgeret de terra. Qui noluit, neque comedit cum eis cibum. Accidit autem die septima, vt moreretur infans. Timueruntque serui Dauid nuntiare ei, quod mortuus esset paruulus. Dixerunt enim: Ecce cum paruulus adhuc viueret loquebamur ad eum, & non audiebat vocem nostram, quanto magis si dixerimus mortuus est puer, se affliget? Dum ergo Dauid audisset seruos suos mussitantes, intellexit quod mortuus esset infantulus. Dixitque ad seruos suos; Num mortuus est puer? Qui responderunt ei; Mortuus est. Surrexit ergo Dauid de terra, & lotus vinctusque est; cumque muisset vestes, ingressus est domum domini, & adorauit, & venit domum suam. Petiuitque, vt ponerent ei panem, & comedit. Dixerunt autem ei serui sui; † Quis est sermo quem fecisti propter infantem? Dum enim adhuc viueret ieiunasti, & flebas. Mortuo autem puero surrexisti & comedisti panem. Qui ait; Propter infantem cum adhuc viueret, ieiunauit & fleui. Dicebam enim; Quis scit si forte donet eum mihi dominus, & uiuat infans? Nunc autem quia mortuus est, quare ieiuno? Nunquid potero reuocare eum amplius? Ego vadam magis ad eum, ille vero non reuertetur ad me. Et consolatus est Dauid Bethsabee vxorem suam. Ingressusque ad eam dormiuit cum ea. Quae genuit filium & vocauit nomen eius Salomon. Et dominus dilexit eum. † Misitque eum in manu

a In Hebraeo. Iedidia, id est, dilectus domini, propter dominum, scilicet, propter gratiam misericordiam qua eum diligere dignatus est, euamuis Manzer esset.

Nathan prophetae, & vocauit nomen eius † amabilis domino, eo quod diligeret eum dominus. Igitur pugnabat loab contra Rabbath filiorum Ammon, & expugnabat urbem regiam. Misitque loab nuntios ad

a Hieron. Quando cum adiectione, scribitur Rabbath: sicut hic, quando sine adiectione, Rabba.

rum paruul. Est enim Dauid corona conuictus catholici populi: qui caput nostrum, i. Christum fide & conuersione coronat & ambit. Omnis enim sanctorum labor, certamen, & victoria ad honorem eius refertur. Rabbath ciuitas regni Ammon, quae nunc Philadelphia vocat, & interpretatur multitudo. Et in euangelio dicitur, quia multi venient ab Oriente & Occidente, & recumbent cum Abraham Isaac & Iacob, in regno caelorum.

a Vrbs

Quaest. 26.

Deus? Viuus erit futurus argumentum sceleris ac iniquitatis. Pij ergo regis & prophetae cura gerens dominus, non sinit eum viuere.

† 33. q. 2. c. hoc ipsum uer. hic autem. † pernoctauit, &c.

c Misitque loab nuntios, &c. Haec victoria Dauid quam loab inchoauit, & ipse perfecit, significat victoria nostrae regis.

Rabbanus.

E enim contra hostes bellum gerit cum praedicatorum ordo contra mundi potentes scutum fidei opponit. Sed victoria ad Christum refertur, cui omnis potestas & potentia regni ascribitur. Deus est enim, qui operatur in nobis & uelle, & perficere.

E † Quid est hoc quod.

† uel mi serui bicur mei i.

Coronam ergo regis hostilis populi tulit Dauid, & sibi diadema fecit: cum Christus diabolo regnum auferens sibi in igne decorum paruul.

Phil. 2. b.

† Iedidia propter dominum id est, dilectum a domino.

Mart. 8. b.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Deprecatusque est, &c. quia nesciebat si uerbum domini de morte pueri fuisset dictum per sententiam diffinitiuam: quia tunc non orasset pro eius sanitate, aut per comminationem tantum, sicut Iona 3. b. dicitur: Adhuc quadraginta dies & Ninive subuertetur. quae tamen non fuit subuersa, eo quod Niniuitae egerunt poenitentiam. propter hoc Dauid interrogatus de fletu pro puero quod iu uiuebat, & consolatione sua ipso mortuo de quo mirbantur homines sui, ut patet in litera, respondit,
2 Dum enim adhuc uiueret, &c. pro eius sanitate impetranda.
3 Dicebam enim. id est, in corde meo cogitabam.
4 Quis scit si forte donet. propter poenitentiam & afflictionem meam.
5 Et consolatus est, &c. Hic consequenter ponitur ipsius Dauid aequalis consolatio, eo quod dominus peccatum suum remisit, quantum ad culpam, & temperauerat quantum ad poenam, ut praedictum est, & ideo

& ideo consequenter consolatus est Bethsabee vxorem suam de morte pueri.

6 Quae genuit filium, &c. qui interpretatur pacificus, & hoc fuit ex ordinatione diuina, fuit enim ipsi Dauid reuelatum, quod post eum regnaret, & in tanta pace, quod templum domini edificaret sicut promissum fuerat Dauid a Domino supra 7. c.

7 Et dominus, &c. dandi sibi gratiam in sua iuuentute, quamuis errauerit in senectute. Vel dicitur quod dominus dilexit eum, eo quod dominus dedit sibi bona naturalia ex parte corporis & animae.

8 Misitque eum in manu, &c. ut per eum sancte nutritur, & bene doceretur, ut sic postea ad regnum aptior efficeretur.

9 Igitur pugnabat, &c. Interposuio peccato Dauid quantum ad adulterium & homicidium, hic reuertitur scriptura ad complendum historiam supra inchoatam 10. cap. de expugnatione filiorum Ammon, cum dicitur: Igitur pugnabat. quae erat ciuitas principalis & regia, propter quod rex & bellatores sui posuerunt se in ea.

* 1 Et

MORALITER.

* † Misitque loab nuntios ad Dauid, dicens; Dimicauit aduersum Rabbath & capienda est. Per hoc autem, quod loab triumphum de filijs

Ammon noluit sibi ascribere, sed magis domino suo Dauid nobis ostenditur, quod nullus victoriam de peccatis vel daemionibus debet sibi attribuere, sed domino nostro Iesu Christo per Dauid figurato.

Tom. 2.

T 3

* 5 Populum

A *Urbis aquarum, &c.* Propter abundantiam, quæ ibi erat aquæ, vel ut quidam dicunt populorum.

Rabbanus. *Et tultit, &c.* In Paralipomenon, ita legitur: *Tultit Dauid coronam Melchou de capite eius, & inuenit in ea auri pondo talentum, & preciosissimas gemmas. Fecitque sibi*

B

A *Dauid dicens: Dimicauit aduersum Rabbath, & t̄ capienda est vrbs aquarum. Nunc igitur congrega reliquam partem populi, & obside ciuitatem & cape eam, ne cum a me t̄ vallata fuerit vrbs, t̄ nomini meo ascribatur victoria. Congregauit itaque Dauid omnem populum, & profectus est aduersum Rabbath. Cumque dimicasset cepit eam. t̄ Et tultit diadema regis eorum de capite eius, pondo auri talentum, habens gemmas pretiosissimas, & impositum est super caput Dauid. Sed & prædam ciuitatis asportauit multam valde. Populum quoq; eius adducens ferrauit, t̄ & circum egit super eos ferrata carpenta. Diuisitq; cultris & transfudit in typo latèrum, Sic fecit vniuersis ciuitatibus filiorum Ammon. Et reuersus est Dauid & omnis exercitus in Ierusalem.*

sibi inde diadema. Non est enim nomen proprium Melchou, sed interpretatur rex eorum. Melchou, ut volunt Hebrei, idolum est Ammonitarum, cuius diadematis aurum & gemmas Dauid dicitur confluxisse & purgasse secundum legem, & fecisse sibi diadema.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et capienda est. quia circa eam erant aquæ & paludes in quibus confidebant interiores. Sed his non obstantibus Iob tantum fecerat, & erat in proximo capiendæ.
- 2 Congrega reliquam. Ex quo patet magna fidelitas ipsius Iob erga Dauid: quia victoriam suo labore procuratam voluit sibi ascribi.
- 3 Et tultit diadema. hoc est idoli ipsorum, qui vocabatur Melchou, & interpretatur rex eorum.
- 4 Et impositum. primo tamen conflauit & purgauit metallum secundum purgationem legis, et postea fecit inde sibi diadema. Sed si hoc dicatur, videtur Dauid fecisse contra legem, Deu. 7. a. ubi dicitur: Sculpsit

ptilia eorum igne combure, & non concupisces aurum & argentum de quibus facta sunt, &c. Ad quod dicitur, quod istud præceptum intelligitur tantum de ciuitatibus & populis, qui erant intra terminos terre promissionis: quia de eis loquitur sicut patet ibidem. populus autem Ammonitarum non erat contentus intra terminos terre promissionis.

5 Populur, &c. quod non est intelligendum de toto populo Ammonitarum, sed de illis solum, qui consilium dederant, quod fieret vituperium iuribus suis. quia miserat eos bona intentione ad consolationem regis, & reddiderunt malum pro bono: & ideo voluit contra eos exercere rigorem iustitiæ, ne de cætero aliquis attentaret simile facere.

CAP.

MORALITER.

* 5 Populum. Per hanc penam, quæ fuit valde gravis & inflicta propter iniuriam factam ipsi Dauid, allegoricè significata fuit

fuit grauitas penæ per Romanos Iudeis inflictæ propter iniuriam factam ipsi Christo per Dauid significato, ut prædictum est.

CAP.

CAPVT XIII.

Factum est, &c. *a* Semmaa erat vir prudens valde. Theodor.

Quæst. 29. **C** Etiam seipsum Moyses dixit sapientissimum omnium bestiarum. Non ubiq; igitur scriptura ponit sapientem in laude. Sunt enim sapientes, ut male faciunt. Et elegit Deus stulta mundi, ut pudore afficiat sapientes. Et Salomon fuit sapiens super omnes sapientes Aegypti

CAP. XIII.

Actum est autem post hæc, ut Absalom filij Dauid sororem speciosissimam vocabulo Thamar adamaret Amnon filius Dauid, & deperiret in eam valde, ita ut ægrotaret propter amorem eius, quia cum esset virgo difficile ei videbatur, ut quippiam inhonestè ageret cum ea. Erat autem Amnon amicus nomine Ionadab filius Semmaa fratris Dauid, vir prudens valde. Qui dixit ad eum: Quare sic attenuaris macie, fili regis per singulos dies? Cur non indicas mihi? Dixitq; ei Amnon: Thamar sororem fratris mei Absalom amo. Cui re-

gypti: impij autem erant Aegyptij. Itaque sapiens hic non vocauit scriptura consilium Ionadab, sed illius ingenium, ut quod esset aptum ad perspicendum, quid esset agendum: sed non est usus ingenio ad id quod oportebat: imò verò Ammonis libidini opem tulit, & participes fuit nefarij sceleris, quod ipse est ausus.

* Iosephus. Erat vir sapiens, & intellectu nimis acutus.

a Sorbi-

NICOLAUS DE LYRA.

CAPVT XIII.

Factum est, &c. Postquam descripta est transgressio Dauid, & eius punitio occulta per pueri mortem, hic consequenter descripta est eius punitio manifesta, & quia peccata erat per homicidium & adulterium, ideo primo describitur primogeniti sui interfectio, secundo uxorum suarum cognitio, cap. 14. tertio contra eum populi rebellatio. c. 20. Circa primum considerandum: quod primogenitus Dauid occisus est, eo quod sororem suam Thamar violenter deflorauit, & ideo primo describitur, stupratio sororis ab Amnon, secundo conceptio rancoris in corde Absalom, ibi: Porro non est locutus Absalom, &c. tertio vindicatio pudoris, ibi: Factum est autem post tempus, &c.

Circa primum dicitur.

- 1 Factum est autem, &c. Quia in vindictam peccatorum Dauid Amnon primogenitus eius amore illicito exarsit in sororem suam, ita quod infirmabatur propter eam, quia passiones excessiue amoris odij vel timoris & huiusmodi mirabiliter immutant corpus.
- 2 Quia cum. Non quia formidaret inhonestatem, sed quia filia regis virgines clausæ intra domum custodiebantur, ita quod sibi impossibile videbatur, quod posset eius habere presentiam ad exercendum suam luxuriam.
- 3 Erat autem, &c. id est, astutus, quia ad finem malum sciebat inuenire media opportuna, sicut patet per malum consilium quod dedit ipsi Amnon. Et patet lura vsque ibi.

* 1 Ut

MORALITER.

* 1 Factum est, &c. Per Thamar virginem, quæ cubiculum Amnon fratris sui ex patre, sed non ex matre intravit sola cum solo, & ibidem fuit deflorata, significatur quæcumque virgo vel mulier continere præponens, sed de sua securitate nimis confidens. Nam frequenter in tali confidentia ducit

lus cuius habitus prunas ardere facit, ut dicitur Iob 40. id est, quando sola cum solo etiam valde propinquo reperit, ignem concupiscentiæ carnalis accendit, propter quod talis solitudo cauere debet sollicitè. Bernardus super Missus est: Solent virgines, quæ veræ virgines sunt, semper esse pauidæ & nunquam securæ: & ut timendo caueant etiam tuta pertimescere.

* 6 Porro

A Sorbitiunculas. Est quod ad forbendum aptum est.

B Oppressit. Incestus Amnon maioris filij David in sorore sua Thamar & parricidium Absalom in Amnon fratre, monet nos ut semper cautè agamus, ne vitia in nobis dominentur: & princeps peccati (qui falsam pacem periclitantibus spondet) nos imparatos inueniens de improviso trucidet. Absalom enim pater pacis vel patris pax interpretatur. Amnon donans. Thamar amaritudo. Qui enim membra sua donat libidini, & seruit iniquitati ad iniquitatem, in peccati amaritudinem cadit, licet inimicus se quasi patrem pacis ostendat & prospera pro malis factis promittat. Neesse est enim, ut citò ad penitentiam redeamus, ne fortè diabolus per malignos spiritus in necem nostram conspiret, & morti perpetuè tradat.

C Prosper. Quoniam peccata impunita esse non possunt, licet David mortem repentiam euaserit, in his tamen quæ gessit, constat grauiter vindicatum. Iam enim ex ore prophete audierat: *fecisti in abscondito, patieris in sole*. Qua sententia, omnis status domus eius isto ordine perturbatus est. Vnus è filijs ipsius, sororis sue licet ex alia matre, turpi concupiscentia captus, clam oppressit, vitiauitque virginem. Germanus puellæ Absalom, stupratorem interfecit fratrem. Tandem Absalom rebellis effectus, fugat atque insequitur patrem, torum eius in concubinis sceleratè contaminans.

D Theodoret. Quod in Thamar est perpetratum, est quoddam principium & radix calamitatum domus regie.

E *Quin potius loquere ad regem, & non negabit me tibi*. Ioseph. Hæc quidem dicebat, volens ad præsens eius petulantiam declinare.

F R. David. Kimhi. Secundum carnem quidè soror eius, non secundum legem. Nam David videns in bello Maacha matrem

spondit Ionadab: Cuba super lectulum tuum & languorem simula, cumque venerit pater tuus, ut visitet te: dic ei, Veniat obsecro Thamar soror mea, ut det mihi cibum, & faciat tibi pulmentum, & comedam de manu eius. Accubuit itaque Amnon & quasi ægrotare cepit. Cumque venisset rex ad visitandum eum, ait Amnon ad regem, Veniat obsecro Thamar soror mea, ut faciat in oculis meis tibi duas sorbitiunculas, & cibum paratum copiam de manu eius. Misit ergo David ad Thamar domum, dicens: Veni in domum Amnon fratris tui, & fac ei pulmentum. Venitque Thamar in domum Amnon fratris sui. Ille autem iacebat. Quæ tollens farinam commiscuit & liquefaciens in oculis eius, coxit sorbitiunculas. Tollensque quod coxerat, effudit & posuit coram eo, & noluit comedere. Dixitque Amnon: Eiecite vniuersos a me. Cumque eiecissent omnes, dixit Amnon ad Thamar: Infer cibum in conclauem, ut vescar de manu tua. Tulit ergo Thamar sorbitiunculas quas fecerat, & intulit ad Amnon fratrem suum in conclauem. Cumque obtulisset ei cibum, apprehendit eam & ait: Veni, cuba mecum soror mea. Quæ respondit ei: Noli frater mihi, noli opprimere me, neque enim fas est in Israel. Noli facere stultitiã hanc. Ego enim ferre non potero opprobrium meum, & tu eris quasi vnus de insipientibus in Israel. Quin potius loquere ad regem, & non negabit me tibi. Noluit autem Amnon acquiescere precibus eius, sed præualens viribus oppressit eam, & cubauit cum illa. Et exosam eam habuit odio magno nimis, ita ut maius esset odium quo odebat eam, amore quo antè dilexerat. Dixitque ei Amnon: Surge & vade. Quæ respondit ei: Maius est hoc malum quam nunc agis aduersum me, quàm quod antè fecisti, expellens me. Et noluit audire eam, sed vocato puero, qui ministrabat ei, dixit, Eiece hanc à me foras, & claude ostium post eam. Quæ induta erat talarum tunica; huiusmodi. n. filiarum regis virgines vestibibus utebantur. Eiecit itaque eam minister illius foras, clausitque fores post eam. Quæ aspergens cinerem capiti

trem eius mulierem gentile, amore eius captus, priusquam illa Iudæa fieret, impregnauit eam, nataque est Thamar ex illo concubitu. Deinde genuit Absolon fratrem eius. Et quoniam Thamar nata fuit in paganismo, reparatur ad Amnon, qui etiam habebat matrem, quasi mulier extranea, ideo potuit ab eo duci.

D Et exosam eam habuit, &c. Et nos admissum facinus odio habeamus, magis quam ante perpetrationem dilexeramus, & ob hoc citius persequemur veniam, si tamen in alio vitio deum non offendamus sicut Amnon: quia post incestum ebrietatem non vitauit, ob hoc mortem non euasit.

R. David, & R. Salomon. Odium inde ortum est, quod luendo cum ea seipsum, Deinde ipsa acerbissimis conuitijs usa est: Dixerat enim ante: *hab. beris stultus & insanus*.

Quibus verbis cum nihil profecerit, turpiora probra addidit.

E Quæ aspergens cinerem capiti, &c. Iosephus. Illa dolens iniuriam simul & violentiam, disrupto colobio, quo antiquæ virgines utebantur, habente manicas, & ad talos usque profuso, ne facile viderentur, & cinere asperso capite, ibat per mediam ciuitatem, clamans & ingemiscens violentiam sibi met irrogatam.

Chrysostrum. Fabulas omnes omnemque tragœdiam vicerunt Regis David clades adeo illi monstrosa, & iniuriam sibi succedentia aduersa domui suæ contigerunt, cum clades cladibus succedere se perpergerent. Considera quæso. Adamauit sororem Thamar Amnon frater, amatam vi oppressit, eamque violatione nefariumque concubitu, prior ipse perfecit, alicui ex feruis mandans, ut inuitam pelleret domo, ac per plateam emitteret clamantem, ploratumque lamentis omnia implente. Id cum didicisset Absalom, ad prædium fratres inuitat vniuersos, inter quos & stuprator ille sororius aderat. quæ inter con-

uiuandum

Amnon.

B *hoc. quæ abire faciam uel quæ feram opprobrium meum: Libr. 3. de prou. i. 5.*

Amnon.

Amnon.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Ut faciat in oculis meis, &c. Id est, duo pulmenti genera ad forbendum apta. Cetera patent usque ibi.

2 Infer cibum in conclauem, &c. Id est in loco secreto & remoto, quod dicebat, ut posset ea abire, ut patet ex sequentibus. Sequitur.

3 Loquere ad regem, &c. Hoc videtur esse contra legem Leuit. 20. ubi prohibetur matrimonium fratris cum sorore, siue sit de patre tantum, siue de matre, & multo fortius de utroque. Ad quod respondet R. Sa. y. David cepit matrem Thamar in bello, & circumcisit vnguibus & per alijs alijs, quæ ad hoc requiruntur, ut habetur Deuter. 21. cap. accipit eam uxorem, & viruntamen tunc erat impregnata de viro quem prius habuerat habens in viro istam Thamar, & ideo non erat filia naturalis ipsius David, propter quod filius eius poterat eam habere uxorem

rem secundum legem.

4 Et exosam eam, &c. quia sicut dicunt Hebræi in eius defloratione læsus fuit intantum, quod dolor sequens maior fuit delectatione præcedenti.

5 Maius est hoc malum, &c. scilicet, me expellendo consulibilibiter sicut me, etiam quam quod me violentè deflorasti, quia poterat eam accipere in uxorem.

6 Quæ induta erat talarum tunica, &c. In Hebræo habetur: Serica tunica.

7 Quæ aspergens cinerem, &c. hoc non fecit Thamar statim cum eiecit a fuit ab Amnon, quia seipsam scandalizasset, sed postquam venit ad domum fratris sui, ideo subditur: Ibat ingrediens & clamans, &c.

A uiuandū per ser-
nos iugular, &c.
† eundo.
† ponas cor-
tuum ad hoc.
Apolog. 1. pro
Dauid cap. 3.
B † Ambrosius.
Dauid genuit
ex se duos fi-
lios, alium ince-
stum alium par-
ricidā, eo quod
incestus & par-
ricidalis popu-
lus affixam pati-
bulo crucis car-
nem proprii iu-
gulaturus esset
auctoris.
In Psal. 37.
-Feceratque
Absalom con-
iuium quasi
cōuium regis.
† iucundum
fuerit cor.
C

suo, scissa talari tunica, impositisque manibus super caput suum, ibat
† ingrediens & clamans. Dixit autem ei Absalom frater suus; Nun-
quid Amnon frater tuus concubuit tecum? Sed nunc soror tace, fra-
ter tuus est, neque † affligas cor tuum pro hac re. Mansit itaque Tha-
mar contabescens in domo Absalom fratris sui. Cum autem audis-
set rex Dauid verba hæc contristatus est valde, & noluit contristare
spiritum Amnon filii sui, quoniam diligebat eum, quia primogeni-
tus erat ei. Porro non est locutus Absalom ad Amnon, nec malum,
nec bonum. Oderat enim Absalom Amnon, eo quod violasset Thamar
sororem suam. Factum est autem post tempus biennii, ut tonderen-
tur oves Absalō in Baalhasor, quæ est iuxta Ephraim. Et vocauit Ab-
salom omnes filios regis. Venitque ad regem, & ait ad eum: Ecce ton-
dentur oves serui tui; Veniat oro rex cum seruis suis ad seruum suū.
Dixitque rex ad Absalom; Noli fili mi, noli rogare, ut veniamus om-
nes, & grauemus te. Cum autem cogeret eum & nolisset ire, bene-
dixit ei. Et Absalom; Si non vis venire, veniat obsecro nobiscum
saltem Amnon frater meus. Dixitque ad eum rex. Non est necesse,
ut vadat tecū. Coegit itaque eum Absalom, & dimisit eum Amnon,
& vniuersos filios regis. Feceratque Absalom conuiuium quasi conui-
uium regis. Præceperat autem Absalom pueris suis dicens; Obseruate
cum † temulentus fuerit Amnon vino, & dixero vobis, percutite eum
& interficite, nolite timere. Ego enim sum, qui præcipio vobis. Ro-
boramini & estote viri fortes. Fecerunt ergo pueri Absalom aduer-
sum Amnon sicut præceperat illis Absalom. Surgentesque omnes filii re-
gis ascenderunt singuli mulas suas & fugerunt. cumque adhuc perge-
rent in itinere, fama peruenit ad Dauid, dicens; Percussit Absalom

fus de germani-
tatis affectu, al-
ter ad parri-
cidū armatus est
studio castitatis.
utinam aut ille
sororem non a-
masset, aut hic
non vindicasset.
* Idem. In Psal.
118. octo. 15. Ex-
perta est in libe-
ris domus Pro-
phetæ, detestabi-
lora inimici of-
cula, quam odia
esse fraterna. Ita-
que fratricidium
pater quidē fle-
uit, sed magis est
indignatus ince-
stum.
* Saluianus.
Scelus quidem
grande ab vno
fratre commit-
titur, sed peius
ab alio vindica-
tur. Inter hæc
pater Dauid faci-
nore vtriusque
punitur, duo fi-
lij peccant, sed
tres duorum sce-
lere perduntur.
14 In Thamar enim.
15 virginitas amit-
titur

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Mansit itaque Thamar.* magis volens innupta manere quā
a viro sibi dato violata inueniri. Et ex hoc patet continētia
& puritas illius temporis in virginibus desponsandis.
2 *Cum autem audisset, &c.* Tum quia filius suus Deum offen-
derat, faciendo opus nefarium: cum quia filia sua adoptiua e-
rat vituperata in perpetuum.
3 *Et noluit contristare.* Videtur, quod Dauid in hoc grauiter pec-
cauerit, quia non solum tenebatur filium increpare, sed etiā
interficere, ut videtur pro virginis violenta defloratione. Di-
cendum, quod non habebat sibi infligere penam mortis, nec ra-
tione deflorationis, nec ratione violentiæ. Primum patet:
quia Amnon & Thamar erant personæ libere nullo vincu-
lo matrimoniali alligatæ: non solum per matrimonij cōsum-
mationem, sed nec etiam per affidationem. Lex autem non
imponit penam mortis talibus. Vnde Deut. 22. c. ubi pena
mortis infligitur virginis defloratæ in domo paterna, lex illa
loquitur de vi gine alteri affidatæ, sicut ibidem diffusius fuit
declaratum. Similiter secundum patet, quia illa violentia &
totum factum erat occultum, nec poterat defloratio & vio-
lencia probari, nisi per querimoniam ipsius Thamar & sui
corporis ostensionem, quod ipsa non fecit: non simpliciter ta-
cuit & de consilio fratris sui Absalom, ut patet in litera, & iō
Dauid non habebat viam interficiendi Amnon iustē. Tenē-
dum est tamen, quod aliter corripuit eum secretē, licet non sit
scriptum, in tali autem correctione debet expectari oppor-
tunum tempus, & aliæ circumstantiæ: & sic intelligitur quod
hic dicitur: *Noluit*, s. pro tunc, quia erat debilis & infirmus,
& dolens de facto, quod patet ex hoc, quod habebat Thamar odio,
quia & si non dolebat rōne culpæ: dolebat tamen ratione le-
sionis incurtæ, ut prædictum est. Si autem quæretur quare
Dauid

Dauid non coegit Amnon ad accipiendum Thamar vxorē
patet responsio, quia propter odium contra eam conceptū
probabile erat, quod interfecisset eam.
4 *Porro non est, &c.* Hic consequenter describitur cōceptio
rancoris, quia Absalom istam iniuriam sibi & forori factā te-
nuit in corde suo clausam: & iō fuit magis rancor odij aug-
mentatus, quā si per aliqua facta vel signa exteriora fuisset ex-
tra propalatus: quia virtus vnica fortior est semetipsa dispersa.
5 *Factum est autem.* Hic consequenter ponitur prædictæ iniu-
riæ vindicatio modo tñ proditorio: quia Absalō vocauit Am-
non ad prandium quasi factum esset totaliter oblitū, & tunc
interfecit eum. Et patet litera, paucis exceptis, quod discurrent.
6 *Ut tonderentur oves.* tunc enim faciebant antiquitus magna
conuiuia in memoriam patriarcharum, qui fuerunt pastores
ouium, ut habetur Genes. 47.
7 *Cum autem, &c.* i. obnixè rogaret patrem suum.
8 *Et nolisset ire.* imprecando bona sibi Absalom, & amicabi-
liter se excusando.
9 *Si non vis.* in persona propria.
10 *Veniat obsecro.* qui repræsentat personam tuam tanquam
primogenitus.
11 *Obseruate eum, &c.* quia tunc non poterit sibi præcauere.
12 *Nolite timere.* quasi dicat, factū sup me accipio, & vos de-
fendā. Vnde credendū est, quod Absalō fugiens duxit eos secū.
13 *Ascenderunt singuli.* Licet. n. esset prohibitum filijs Israel,
ne facerēt commisceri animalia diuersæ speciei, ut habetur
Leui. 19. tamen poterant uti animalibus ex tali commistio-
ne generatis, cuiusmodi sunt mulæ.
14 *Fama peruenit, &c.* qui de tali facto fama citò volat.
15 *Percussit Absalom.* quia in talibus plus communiter dici-
tur in principio, quam sit in veritate. sequitur.

* 1 Amnon

MORALITER.

* *Porro.* Per Absalom, qui illatam iniuriam suæ forori falsò
distulauit, & cum hoc Amnon ad conuiuium inuitado
cum eo auenturam simulauit, significatur quicumque insidia-
tor fraudulentiam vt quequo videat vindictæ tempus, ideo di-
xit suæ malitiæ ministris.

11 *Obseruate.* Licet enim Amnon mortem meruisset, nō tñ
erat intercedenda per eum, nec per talem modum proditorium.
Alter

Alter: per Absalom, quod interpretatur pater amaritudinis dia-
bolus potest intelligi, qui medaci pater est & amaritudinis
peccati: Per Amnon verò quilibet insolens, quem inuitat pri-
mò diabolus ad conuiuium gulæ: & inde pertrahit ipsum ad
peccatum luxuriæ, quia sicut dicit Hierony. Venter & geni-
talia sunt membra propinqua, & ex vicinitate membrorum
designatur propinquitas vitiorum: & sic diabolus ipsum iu-
gulat morte culpæ, & postea pertrahit ad mortem gehennæ.

omnes filios regis, & non remansit ex eis saltem vnus. Surrexit itaque rex Dauid & scidit vestimenta sua, & cecidit super terram. Et omnes serui eius, qui assistebant ei, sciderunt vestimenta sua. Respondens autem Ionadab filius Semmaa fratris Dauid, dixit: Ne aestimet dominus meus rex, quod omnes pueri filij regis occisi sint. Amnon solus mortuus est, quoniam in ore Absalom erat positus ex die qua oppressit Thamar sororem eius. Nunc ergo ne ponat dominus meus rex super cor suum verbum istud, dicens: omnes filij regis occisi sunt: quoniam Amnon solus mortuus est. Fugit autem Absalom. Et eleuauit puer speculator oculos suos & aspexit, & ecce populus multus veniebat per iter † deuium ex latere montis. Dixit autem Ionadab ad regem. Ecce filij regis

adsunt, iuxta verbum serui tui sic factum est. Cumq; cessasset loqui, apparuerunt & filii regis. Et intrantes leuauerunt vocem suam & fleuerunt. Sed & rex & omnes serui eius fleuerunt ploratu magno nimis. † Porro Absalom fugiens abiit ad Tholomai filium Ammiud regem Gessur. Luxit ergo Dauid filium suum Amnon multis diebus. Absalom autem cum fugisset & venisset in Gessur, fuit ibi tribus annis. † Cessauitque Dauid rex persequi Absalom, eo quod consolatus esset super Amnon interitu.

Citur, in Amnone est Absalonis perditio lugetur. a Tholomai. Hic fuit pater Maacha matris Absalom, quam dicunt Hebraei Dauid in prelio cepisse, & cesarie & vnguib; praecis secundum legem in vxorem sibi sociasse, & ex ea generasse Thamar & absalom. b Cessauitque, in Hebr. cessauit rex exire post Absalom. Perhibetur enim Dauid exire voluisse post Absalom, vt reuocaret eum, sed putas qa quories eum videret, mortem Amnon ad memoriã reduceret, cessauit exire. **CAP.**

D Ribbanus. Angelom.

Deut. 21. b.

† infra 15. b.

E

† Et desiderauit anima Dauid regis egredi propter Absalom uel & desiderauit mater Absalom Dauidem ut egredere loco suo ad filium suum Lxx. Et cessauit spiritus regis Dauid ut egredere retur contra Absalom.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Amnon. Ex hoc dicunt aliqui, quod iste Ionadab erat Nathan propheta, & quod erat binomius, dicentes quod spiritu prophetico sciuit solum Amnon mortuum, quia cum esset absens, via humana scire non potuit. Sed istud dictum patet falsum, per illud quod iste Ionadab dederat Amnon pessimum consilium de sorore sua desloranda, vt patet per praedicta, quod nullo modo fecisset propheta domini. quod ergo dixit, Amnon lo, mor. est. hoc non dixit certitudinaliter, sed

ter, sed coniecturaliter tantum, eo quod nouerat odiũ Absalom contra Amnon, & causam odii, vt patet ex praedictis. Cetera patent vsq; ibi. 2 Porro Absalom. quia attinebat ei ex parte matris, erat enim pater Maacha matris Absalom, vt habetur ex supra dictis 3. c. 3 Luxit. magis pro morte spiritali quam corporali, eo quod fuerat occisus actu ebrius. 4 Cessauitque rex. eo quod renoluert in animo Amnon flagitiũ, & sic iusto Dei iudicio eum fuisse occisum. & hoc est quod subditur: Eo quod consolatus esset super, &c.

ADDI-

A D D I T I O.

In ca. xiiij. vbi dicitur in postilla: Cessauitque rex Dauid persequi Absalom, &c.

Vbi in translatione nostra habetur: Et cessauit Dauid rex, in Hebræo est verbum varrechal, à radice chala, quæ est equiuoca, & vno modo idem significat quod cessare, vel consummare. Alio modo significat idem quod desiderare seu concupiscere. vnde vt videtur in secunda significatione posse proprius intelligi. Nam Dauid nunquam inchoauit nec incepit persequi Absalom, vt patet ex dictis in hoc c. & ideo improprie diceretur: Cessauit a persecutione. Similiter vbi translatio nostra habet, persequi Absalom. in Hebræo habetur, vt egredere tur ad Absalom. cuius sensus est, quod Dauid desiderabat

bat seu concupiscebat egredi ad recipiendum Absalom, eo quod consolatus esset, &c. Et hic sensus magis consonat cum immediatè sequenti, vbi dicitur: Cognouit Ioab quod cor regis esset versum ad Absalom: quod sonat idem quod egredi ad recipiendum cum. Secundum enim primam significationem quæ dicit eum solum cessare a persecutione, non ita perfecte intelligeretur cor regis esse versum ad Absalom, sed solum quod cessaret a persecutione eius, &c.

R E P L I C A. In cap. 13. notat Bur. nostram translationem sicut & postil. facit in tractatu suo de differentia translationis nostræ & Hebraicæ veritatis. Respondeat hic beatus Hiero. pro quo non recipio luctamen, sed solum pro postillatore. Autoritas enim beati Hieron. & nostræ translationis per ecclesiam receptæ defendit semetipsam.

CAP.

CAP. XIII.

Quzst. 29. A a **I**ntelligens autem...

CAPVT XIII.

Intelligens autem loab filius Saruix, quod cor...

regis versum esset ad Absalom, misit Thecuam... & tulit inde mulierem sapientem, dixitque ad eam; Lugere te simula*, & induere veste lugubri, & ne vngaris oleo, vt sis quasi mulier plurimo iam tempore lugens mortuum. Et ingredieris ad regem, & loqueris ad eum sermones huiuscemodi. Posuit autem loab verba in ore eius. Itaque cum ingressa fuisset mulier Thecuitis ad regem, cecidit coram eo super terram, & adorauit, & dixit; + Serua me rex. Et ait ad eam rex; Quid causae habes? Quae respondit; + Heu, mulier vidua ego sum. Mortuus est enim vir meus, & ancillae tuae erant duo filij, qui rixati sunt aduersum se in agro, nullusque erat qui eos prohibere posset, & percussit alter alterum, & interfecit eum. Et ecce confurgens vniuersa cognatio aduersum ancillam tuam, dicit: Trade eum qui percussit fratrem suum, vt occidamus eum pro anima fratris sui quem interfecit: & deleamus haereditatem eius. Et quaerunt extinguere scintillam meam, quae relicta est, vt non + supersit viro meo nomen & + reliquiae super terram. Et ait rex ad mulierem: Vade in domum tuam, & ego iubebo pro te. Dixitque mulier Thecuitis ad regem: In me domine mi rex, sit + iniquitas, & in domum patris mei, rex autem & thronus eius sit innocens. Et ait rex; Qui contradixerit tibi, adduc eum ad me, & vltra

Hiero. Cor regis versum esse ad Absalom loab videlicet dicitur, eo quod viderit eum p illo suspirare. Putatur autem ea vidua, aua fuisse Amos pphetae, qui fuit de Thecua. Quae extinguitur scintillam, & est. Theodora. Per hac tacite significat Regem quidem Amnonem no castigasse, neq; Absalomis excussisse desiderium, sed permisisse vt ad malum veniret

veniret immedicabile. h Et ancill. &c. Aunt Hebraei hanc mulierem vere duos filios habuisse, & pro hereditate certasse, & alterum ab altero interemptum. mulier tamen se in persona Dauid posuit: Et filios in persona Amnon & Absalom: cognationem vero quae confurgit contra filium in persona alterum filiorum Dauid. d In me domine mi. Q. quia alter aduersus alterum surrexit, in me sit iniquitas, si tamen esse debet: in te autem nulla sit: quia absque culpa es. & sicut ego absque culpa sum, si alter filius meus interfecit, sic & ab altero, sic & quem

Abalom Amnon morte dignum interfecit.

NICOLAUS DE LYRA.

CAPVT XIII.

Intelligens autem. Descripta pena Dauid ratione hominibus manifestant. Igitur circa hoc sic proceditur, quia primo describitur ipsius Absalom reuocatio. secundo contra patrem conspiratio e. 15. Circa primum praemittitur mulieris informatio. secundo informatio petiti, ibi: Itaque cum ingressa fuisset. tertio petitionis interpretatio, ibi: Dixit ergo mulier. quarto regis concessio, ibi: Et ait rex ad Io. Circa primum dicitur.

- 1 Intelligens. quia videbat eum consolatum de morte Amnon & suspirare post Absalom.
2 Misit The. Nomen est ville, de qua fuit Amos propheta. & in terminis illius sunt pascea bona.
3 Et tulit inde mulier. id est, prudenter & efficaciter loquentem.
4 Lugere. Ex hoc videtur esse falsum, quod aliqui dicunt hanc mulierem ad literam duos filios habuisse, quorum vnus interfecerat alium quia tunc non fuisset simulatio luctus, sed veritas, nec esset locutio figuralis: sed magis rei gestae: cuius contrarium dicitur infra: Posuit in os ancillae tuae omnia verba haec, vt verterem figuram sermonis huius.
5 Itaque. Hic consequenter ponitur mulieris informatio a Ioab petiti, cum dicitur.
6 Serua me. quasi dicat, repute me mortuam nisi iuues me.
7 Heu mulier vidua ego sum. istud erat verum ad literam.
8 Et ancillae tuae. totum quod sequitur est parabola conficta, propter illud

illud quod explicatur postea.

- 9 Nullusque erat. de insurrectione vnus contra alterum. & per consequens nullus erat qui posset ferre testimonium contra interfecitorem.
10 Et percussit alter. hoc non dixit mulier confitendo quod ita esset, sed repetendo quod dicebant persecutores filii, non habentes tamen legitimam probationem contra eum. ideo sequitur: Et c. Sequitur.
11 Et deleamus haereditatem. quasi dicat non quaerunt hoc amore iustitiae, sed ducti hereditatis cupiditate, vt deuoluatur ad eos, quia sunt propinqui.
12 Et quaerunt. id est, nomen meum & nomen viri mei defuncti, vt non sit ex parte eius, qui nominetur in hereditate nostra. Sequitur regis responsio.
13 Et ego iubebo. scilicet, quod filius tuus non moriatur supposito quod tu dicas verum: & hoc erat iustum, quia filius eius non erat conuictus de homicidio per euidenciam facti: nec per testes, cum essent soli in agro: nec per recognitionem propriam. & ideo istud debebat de re iudicio diuino, dato quod sic esset in veritate.
14 Dixitque mulier. non contenta ista responsione.
15 In me domine. quod sic exponunt Hebraei, & bene vt videtur. Domine mi rex propter multa negotia magna, & ardua poterit esse quod tu des oblivioni istud negotium, & tunc in me & in domo mea erit haec iniquitas, id est, filius meus interficitur a quaerentibus eius sanguinem, & tu eris innocens, quia prater intentionem tuam istud fiet. quasi diceret, placeat tibi istud magis firmare, & me & filium meum assecurare.
16 Et ait rex. respondens huic petitioni.
17 Qui contradixerit tibi, &c. quaerendo sanguinem filii tui.
18 Adduc eum, &c. & ego compescam eum.

1 Oscula

MORALITER.

Intelligens. Per reuocationem Absalom ad patrem suum, significatur reuocatio peccatoris ad Deum. Igitur per Ioab qui reuocationem istam procurauit, praedicator bonus significatur, cuius officium est reuocare peccatores ad diuini & nominis interpretatio congruit. Nam Absalom idem pater interpretatur, praedicator autem peccatoris ad Deum reuersi pater nominatur. j. Cor. 3. d. In Christo Iesu per Euangelium ego

vos genui. Malier autem Thecuites per quam Ioab fecit Absalom reuocationem, signat praedicator gratiam, per quam praedicator peccatores reuocat ad poenitentiam. Et nominis interpretatio congruit. Nam Thecua interpretatur tuba. De praedicatori vero gratia praedicatori dicitur Esa. 58. Quae si tuba exalta vocem tuam, & annuntia populo meo scelera eorum, & domui Iacob peccata eorum.

MORA-

a Quare cogit. * Theodoret. Quasi d. Quomodo potes filium meum liberare a cæde, non reducens filium tuum? Deinde non consolatur eum de mortuo. Filius tuus est mortuus: non potes illum excitare: cur studes hunc interimere, ut viuas priuatus duobus?
*** Angelimus.** Deus peccatores qui a diabolo captiui detinentur, vt ad se conuertantur vocat: & tu qui eum imitari debes, cur non eo modo agis?
b Et locutus est. Ex hoc aperitur quod paulo superius dictum est: Cessauit rex exire post Absalom.
c Omnes morimur, &c.
*** Ambrosius.** Triplicem mortem legimus in scripturis. Vna est corporis, qua terrestris domus nostra dissoluitur, & a corporis tabernaculo anima recedit. De hac scribit Apostolus. *stautum est hominibus semel mori.* Hac Abraham & prophete mortui sunt.
 Hac

non addet vt tangat te. Quæ ait: Recordetur * rex domini Dei sui, vt non multiplicentur proximi sanguinis ad vlciscendum, & nequaquam interficiant filium meum. Qui ait; Viuit dominus, quia non cadet de capillis filij tui super terram. Dixit ergo mulier; Loquatur ancilla tua ad dominum meum regem verbum. Et ait; Loquere. Dixitque mulier
a Quare cogitasti huiuscemodi rem contra populū Dei, & locutus est
b ^a Absalom scilicet & qui cum eo erant, qui quasi captiui & eiectioni non reducebantur ad hereditatem Dei: & poterant eam
c rex verbum istud vt peccet, & non reducat eiectionem suam? † Omnes morimur, & quasi aquæ † dilabimur in terram, quæ non reuertuntur.
a Quasi dicat, Deus reuocat peccatores qui a diabolo captiui tenentur, & tu ab iis, qui eum debes imitari.
 Nec vult Deus † perire animam, sed retractat, cogitans ne † penitus pereat qui abiectus est. Nunc igitur veni, vt loquar ad dominum meum regem verbum hoc † presente populo. Et dixit ancilla tua, loquar ad regem, si quo modo faciat rex verbum ancillæ suæ. † Et audiuit rex verba, vt liberaret ancillam suam de manu omnium qui † volebant de hereditate domini delere me, & filium meum simul. Dicat
a Id est firmum & acceptum.
 ergo ancilla tua, † vt fiat verbum domini mei regis sicut sacrificium. Sicut enim angelus domini, sic est dominus meus rex, † vt † nec benedictione nec maledictione moueatur. Vnde & dominus Deus tuus est tecum. Et respondens rex dixit ad mulierem; Ne absondas à me verbum quod te interrogo. Dixitque mulier; Loquere domine mi rex. Et ait rex; Nunquid † manus loab tecum est in omnibus istis? Respondit mulier, & ait; Per salutem animæ tuæ domine mi rex, † nec ad sinistram nec ad dexteram est ex omnibus his quæ locutus est dominus meus rex. Seruus enim tuus loab ipse † præcepit mihi, & ipse posuit in os ancillæ tuæ omnia verba hæc,
a Id est me in persona tui accipere in filios meos in persona tuorum.
 vt vertèrem figuram sermonis huius. Seruus enim tuus loab præce-

Hac omnes moriemur, & sicut aqua effusa super terram non congregabimur. Alia est mors animæ, qua peccati contagio confecta moritur, non in sui substantia, sed in Dei viuificatrice gratia. Tertia est culpa, qua carnis concupiscentia moritur, vt mens Deo viuatur, &c.
*** Procop.** De morte Absalonis regem consolatur. Quemadmodum enim aqua effusa non colligitur, ita iam mortuus non resurget. Cur igitur superstite etiam priuari contendis.
 d. Seruus tuus loab ipse præcepit, &c.
*** Theodoretus.** Non licebat, inquit mulier, recta via tibi supplicare, quam obrem suggestit mihi, vt reuoca viuū. Tertia ratio accipit ex parte Dei cuius propriū est parcere & misereri & hæc ratio tangitur hic cum dicitur.
 10 Nec vult Deus perire, &c. scilicet, peccatoris, licet ipsam offenderit.
 11 Sed retractat cogitans, &c. tempus penitentia concedens.
 12 Ne penitus pereat qui abiectus, &c. pena gehennæ.
 13 Qui abiectus est ab eo, &c. per offensam mortalis culpæ. quod hæc mulier: tu es quasi loco Dei in regimine populi, propter quod debes ei in pietate conformari. Nunc procedit ad applicandum negotium dicens.
 14 Nunc igitur veni, s. vt sententia data pro me & filio meo, & iuramento tuo confirmata publicetur coram populo, vt eandem efficaciam habeat in te & filio tuo.
 15 Dicat ancilla tua, id est, possit verè dicere.
 16 Vt fiat verbum domini mei, i. sententia ab eo data sit Deo placita sicut sacrificium: Sed videtur quod ista mulier per parabola præmissam non concludat intentum, quia parabola sua est de homicidio occulto, quod non poterat probari: vt patet ex prædictis. Absalom autem interfecerat Amnon pro feruos suos palam coram multis, & sic habebantur testes contra eum. Ad quod respondet Rabi Sal. q. omnes illi qui fuerant presentes interfectioni Amnon qui poterant pro testimonio induci, erant propinquius defuncti, vt satis patet ex prædictis: & ideo non erant idonei ad ferendum testimoniū in hoc casu. Et si dicatur, q. si erant ita propinqui ipsi Absalom. Dicendū, q. non est verum, quia Absalom erat de matre alienigena, vt patet p. prædicta. Amnon verò erat de matre Israelide, & p. pns de populo Israel, qui populus alienigenas abominabat. Aliter aut solvunt aliqui, dicentes q. qn. propinqui alicuius occisi consentiebant in procedenda pace interfectori, rex habens curam totius populi ad petitionem eorū poterat hoc concedere. & talis casus proponebat in parabola. videlicet q. m. q. erat propinquissima interfecti petebat pacē interfectoris. Et eodē mō David q. erat propinquissimus ipsi Amnon interfecto, & cū hoc erat rex, habes curā cōitatis poterat reuocare Absalom absque offensa legis: & maxime omnia Amnon magnum flagitium fecerat, vt patet per prædicta. Cætera patent in litera.

Et ait

NICOLAUS DE LYRA.

1 Quæ ait: Recordetur rex domini Dei sui vt non multi. &c. Adhuc non contenta isto responso.
 2 Recordetur. & est intellectus huius mulieris, quasi dicat proximi qui quærent ultionem de filio meo sunt multi, nec possem omnes congregare simul & adducere ad te, & si adducam vnum vel duos, alij interim interficiant filium meum. Et ideo recordetur rex domini Dei sui, i. firmet verbum suum iuramento per Deum, & per publicationem huius iuramenti, ita q. nullus audeat inuadere filium meum. pp. quod sequitur.
 3 Qui ait, &c. acquiescendo eius dicto.
 4 Viuit dominus. i. iuro per viuentem Deum.
 5 Quia. i. seruabitur non solum a morte, sed etiam a quacūque mutilatione quantumcunque modica.
 6 Dixit ergo mulier: loquatur ancilla tua ad dominum meum regem verbum. Et ait: Loquere, &c. Hic consequenter ponitur prædictæ parabolæ interpretatio: in qua per mulierem accipitur ipse David. per duos filios mulieris duo filij regis, i. Amnon et Absalom. Per cognationem defuncti intelliguntur amici ipsius Amnon quæretes vindictam de morte eius. Et per hoc concludit, q. sicut rex sententiauerat pro filio suo vt nō moreretur, sic deberet sententiare pro Absalom, vt ab exilio reuocetur: q. quidem exilium motus est ciuilib. Præmittit tū mulier tres rationes inducentes ad misericordiā circa Absalom. Prima accipitur ex parte maioris mali euitandi, quia Absalom & illi qui cum eo erant fugitiui in terra idololatriæ subditi, propter quod erant in periculo declinandi ad idololatriam per eorum suggestionem vel inductionē inter quos habitabant. Ad quod euitandum erant reuocandi ad terram Israel in qua Deus colebatur. & hæc rō rāgitur cum dicitur.
 7 Quare cog. i. contra Absalom & socios eius qui erant de populo Dei.
 8 Et locutus est rex verb. præbendo eis occasionem idololatriæ di, eo q. non permittit eos redire ad locū vbi est cultus Dei. Secunda ratio accipitur ex parte defuncti, qui ad vitam reuocari non potest ex persecutione Absalom. & hæc ratio tangitur cum dicitur.
 9 Omnes mori. q. d. ex quo tu non potes euocare defunctum, reuoca

reuoca viuū. Tertia ratio accipit ex parte Dei cuius propriū est parcere & misereri & hæc ratio tangitur hic cum dicitur.
 10 Nec vult Deus perire, &c. scilicet, peccatoris, licet ipsam offenderit.
 11 Sed retractat cogitans, &c. tempus penitentia concedens.
 12 Ne penitus pereat qui abiectus, &c. pena gehennæ.
 13 Qui abiectus est ab eo, &c. per offensam mortalis culpæ. quod hæc mulier: tu es quasi loco Dei in regimine populi, propter quod debes ei in pietate conformari. Nunc procedit ad applicandum negotium dicens.
 14 Nunc igitur veni, s. vt sententia data pro me & filio meo, & iuramento tuo confirmata publicetur coram populo, vt eandem efficaciam habeat in te & filio tuo.
 15 Dicat ancilla tua, id est, possit verè dicere.
 16 Vt fiat verbum domini mei, i. sententia ab eo data sit Deo placita sicut sacrificium: Sed videtur quod ista mulier per parabola præmissam non concludat intentum, quia parabola sua est de homicidio occulto, quod non poterat probari: vt patet ex prædictis. Absalom autem interfecerat Amnon pro feruos suos palam coram multis, & sic habebantur testes contra eum. Ad quod respondet Rabi Sal. q. omnes illi qui fuerant presentes interfectioni Amnon qui poterant pro testimonio induci, erant propinquius defuncti, vt satis patet ex prædictis: & ideo non erant idonei ad ferendum testimoniū in hoc casu. Et si dicatur, q. si erant ita propinqui ipsi Absalom. Dicendū, q. non est verum, quia Absalom erat de matre alienigena, vt patet p. prædicta. Amnon verò erat de matre Israelide, & p. pns de populo Israel, qui populus alienigenas abominabat. Aliter aut solvunt aliqui, dicentes q. qn. propinqui alicuius occisi consentiebant in procedenda pace interfectori, rex habens curam totius populi ad petitionem eorū poterat hoc concedere. & talis casus proponebat in parabola. videlicet q. m. q. erat propinquissima interfecti petebat pacē interfectoris. Et eodē mō David q. erat propinquissimus ipsi Amnon interfecto, & cū hoc erat rex, habes curā cōitatis poterat reuocare Absalom absque offensa legis: & maxime omnia Amnon magnum flagitium fecerat, vt patet per prædicta. Cætera patent in litera.

A lonem, ipsum autem videre prohibuit. Postea autem hoc quoque fecit, loabi adhortatione.

¶ *Micarus prima ratio p[ro]f[er]atio nis.*

¶ *18. 43.*

¶ *Ambrosius.* Quid de sancto David loquar, qui degenerem filium, & frater no oblitum sanguine, ad vnus mulieris petitionem patrem viferibus mentem emollitus, a

¶ *regio. Trad. Heb.*

¶ *Quando tondebatur capillos, &c.* ¶ *Hieronymus.* Non semel in anno, vt Latini codices habent tondebatur caput eius, sed statuto tempore, id est, de triginta diebus.

¶ *In Psal. 140.*

¶ *Chrysostom.* Multa natura commoda ad sunt etiam sceleratis. An non erat pulcher & formosus Absalom, & vsque ad capillos capitis porrigebatur eius corporis species? Caluus autem Heliseus vt

¶ *si est in me iniquitas.*

¶ *suam in terram.*

C

pit istud. Tu autem domine mi rex sapiens es, sicut habet sapientiam angelus Dei, vt intelligas omnia super terram. Et ait rex ad Ioab; Ecce placatus feci verbum tuum: Vade ergo & reuoca puerum Absalom. Cadensque Ioab super faciem suam in terram, adorauit, & benedixit regi. Et dixit Ioab; Hodie intellexit seruus tuus, quia inueni gratiam in oculis tuis, domine mi rex. Fecisti enim sermionem, domine mi rex serui tui. Surrexit ergo Ioab & abiit in Gessur, & adduxit Absalom in Hierusalem. Dixit autem rex; Reuertatur in domum suam, & faciem meam non videat. Reuersus est itaq; Absalom in domum suam, & faciem regis non vidit. Porro sicut Absalom vir non erat pulcher in omni Israel, & † decorus nimis. A vestigio pedis vsque ad verticem non erat in eo vlla macula. Et quando tondebatur capillos (semel autem in anno tondebatur, quia grauabat eum caesaries) ponderabat capillos capitis ducentis siclis pondere † publico. Nati sunt autem Absalom filij tres, & filia vna, nomine Thamar, elegantis formae. Mansitque Absalom in Hierusalem duobus annis, & faciem regis non vidit. Misit itaque ad Ioab, vt mitteret eum ad regem, qui noluit venire ad eum. Cumque secundò misisset, & ille nolisset venire ad eum, dixit seruis suis; Scitis agrum Ioab iuxta agrum meum, habentem messem hordei? Ite igitur & succendite eum igni. Succenderunt ergo serui Absalom segetem igni. Et venientes serui Ioab scissis vestimentis suis, dixerunt, Succenderunt serui Absalom partem agri igni. Surrexitque Ioab, & venit ad Absalom in domum eius, & dixit; Quare succenderunt serui tui segetem meam igni? Et respondit Absalom ad Ioab; Misi ad te obsecrans vt venires ad me, & mitterem te ad regem, & dices ei, Quare veni de Gessur? Melius mihi erat ibi esse. Obsecro ergo vt videam faciem regis. Quod si † memor est iniquitatis meae, interficiat me. Ingressus itaque Ioab ad regem, nuntiavit ei omnia haec. Vocatusque est Absalom, & intrauit ad regem, & adorauit super faciem † terrae coram eo, Osculatusque est rex Absalom.

In plerisque non interponitur domine mi rex.

Ne presentia eius mortem Amnon ad memoriam reducere tristem in hi infera.

Aiunt in Hebraeo esse statuto tempore, s. 30. die.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et ait rex ad Ioab, &c. Hic ponitur petitionis concessio, & quia facta erat per suggestionem Ioab, ideo concessio fit ei a rege. Et patet litera vsque ibi.

2 Reuertatur. Ne reuocaret ad memoriam ex presentia sua mortem primogeniti, & sic dolor regis renouaretur.

3 Semel autem. In Hebraeo habetur: Statuto tempore. quia sicut dicunt aliqui pluries in anno tondebatur.

4 Ponderabat. Dicunt aliqui, q, tantum vendebat tonsionem capillorum mulieribus, quae inde ornabant capita sua. Sed hoc non est verisimile, q, filius regis tonsionem capillorum suorum venderet. Praeterea dicitur hic q, semel in anno ad minus tondebatur. Crescentia vero capillorum vnus anni non videtur ita longa, q, inde possent fieri talia ornamenta. Et ideo videtur magis probabile, quod scriptura solum faciat mentionem de hoc pondere, ad ostendendum q, habebat multos capillos, quod facit ad pulchritudinem hominis, quae de pulchritudine Absalom scriptura hic loquitur.

5 Pondere. Hoc dicitur ad distinctionem ponderis sanctuarij, q, erat alterius quantitatis. Caetera patet vsque ibi.

6 Et veni. Iste versus non est in Hebraeo, sed immediate subditur.

7 Surrexitque Ioab. ad sciendum causam damni sibi illati.

8 Quare veni, &c. quasi dicat nihil valet mihi, ex quo non possum accedere ad regem: imò nocet. ideo subditur.

9 Melius mihi. quia tunc non erat mihi confusibile faciem patris mei non videre: sed ex quo sum hic in eadem ciuitate cum eo, est mihi valde confusibile.

10 Quod si me. nolens me videre. hoc dicebat Absalom ad inclinandum cor Dauid, fingens, q, tantum eum diligeret, q, magis vellet mori, quam diutius ab eius consortio segregari.

CAP.

MORALITER.

† Mansitq; Absalom in Hierusalem, &c. Per istos duos annos intelligi-

intelliguntur integra confessio, & debita satisfactio, quae post contritionem ad verbum praedicatoris conceptam requiruntur ad perfectam reconciliationem cum Deo habendam.

MO-

ADDITIO.

In cap. 14. vbi dicitur in postilla. Nec vult Deus perire animam.

Vbi translatio nostra habet: Nec vult Deus perire animam, veritas Hebraica dicit: Non accipit Deus animam. Vnde verba huius sapientis mulieris profundius possunt intelligi, & in fauorem catholicae veritatis exponi. Pro cuius intellectu sciendum, q, licet communiter antiqui non haberent explicitam fidem de ministerijs Christi, habebant tamen implicitam: vt patet per Aug. in lib. de correctione & gratia. Vnde haec mulier proponebat ipsi Dauid, q, totum genus humanum non solum erat ad mortem temporalem condemnatum, sed etiam vltima felicitas quae in adhesionem ad Deum per gloriam consistit, ei erat interdicta, & ideo dicebat: Omnes morimur, hoc est morte temporali. consequenter dicit: Quasi aquae dilabimur in terra quae non reuertitur. hoc est dicere, q, post mortem non congregamur in locum beatitudinis. Cuius rationem subdit dicens: Quoniam non accipit Deus animam s. ad sui consortium. Sed reuocat cogitans ne penitus pereat qui abiectus est. hoc est dicere quod prouidentia diuina intendebat sic dispo-

Fides antiquorum de ministerijs Christi.

nere, vt humanum genus quod abiectum erat, non periret. iuxta illud: Ego cogito cogitationes pacis, Hierem. 29. c. Ex quo intendebat concludere, q, Dauid tanquam minister Dei in terris debebat cogitare qualiter reconciliaret eiectum filium suum, ne periret, &c.

REPLICA. Et quod in c. 14. Burg. ponit circa illum passum: Nec vult Deus perire animam, habeatur pro additione, q, quis non dicit ad litteram, vt patet intuenti.

CAPVT XV.

C A P. XV.

Igitur post. Duobus annis mansit in Hierusalem, & regem non vidit, tertio introductus est coram rege, quarto fecit sibi currus & equites: quo transacto expulit patrem de regno. Nec pro seductione & interfecione sacerdotum eiectus est de regno, sed pro adulterio & homicidio, Nathan cuncta predicente.

Igitur post hæc fecit sibi 1
Abfalom currus & equi- 2
tes. & quinquaginta vi- 3
ros qui præcederent
eum. Et mane con- 3
surgens Abfalom sta- 4
bat iuxta introitum
portæ in via, & omnem virum qui habebat ne- 5
gotium, vt veniret ad regis iudicium, voca-
bat Abfalom ad se, & dicebat: De qua ciuitate
es tu? Qui respondens aiebat: Ex vna tribu Is-
rael ego sum Ieruus ius. Respondebatque ei
Abfalom: Videntur mihi sermones tui boni, 6
& iusti, sed non est qui te audiat constitutus
a rege. Dicebatque Abfalom. Quis me con- 7
stituatur iudicem super terram, vt ad me ve-
niant omnes qui habent negotium, & iuste 8
iudicem? Sed & cum accederet ad eum ho- 9
mo vt salutaret illum, extendebat manum 10

tanquam ad tempus virentia, citò decidunt. Abfalom erat regis Dauid filius, decore insignis, egregius forma, præstas iuuetas, ita vt vir talis in Israel non inueniretur, a vestigio pedis vsq; ad verticem immaculatus. Sermonibus delinibat singulos. Conuertit in se corda omnium, dum blanditiæ intimatorum tangunt viscerum sensum. Sed delicatissimi & ambitiosi elegerunt grata & honorabilia ad tempus & iocunda. Vbi autem parua pœcessit dilatio, non potuerunt tolerare ac sustinere.

* Chrysostomus. Perdidit Abfalom scelestissimus mentem, perdidit sensum, amisit consilium in seclusus patrem: vsurpat imperium, regnum inuadit: non vt cum patre societatem regni iniret, sed vt totum regnum patris sanguine possideret. Perdidit, inquit, Abfalom consilium, dum paricidio cupit mercari imperium, & per exitium patris consequi desiderat regnum. Festinat patrem opprimere reus, patre superstiti moriturus.

E
Hom. de
Abfalom
perseq. patr.

† iudicium &
iustitiam fa-
ciam eis.

a Postquam

F

NICOLAUS DE LYRA.

CAPVT XV.

Igitur post. Descripta reuocatione Abfalom & eius reconciliationis, hic consequenter describitur eius conspiratio contra patrem; & primo qualiter fugauit, secundo qualiter eum sedauit c. 16. tertio qualiter fugatum de morte eius tractauit c. 17. quarto qualiter de iudicio interijt cap. 18. quinto quo modo Dauid ad domum regiam redijt cap. 19. Circa primū primò ponitur ipsius Abfalom deceptio simulatoria. Secundo eius conspiratio proditoria, ibi: *Misit autem Abfalom.* Tertio ipsius Dauid humiliatio meritoria, ibi: *Et ait Dauid.* Quarto eius ordinatio consultoria, ibi: *Et dixit rex.* Simulatio autem Abfalom fuit in duobus: quia primò simulauit maximū zelum erga populum. Secundo deuotionem erga Deum, ibi: *Postquam adraginta autem annos.* Circa primum dicitur.

- 1 *Igitur post.* Id est, post reconciliationem Abfalom cum patre confidens de patris benignitate, & de Ioab familiaritate & eleuatus ex sua pulchritudine, & quia inter ceteros filios Dauid remanentes erat primogenitus, quia Chelcab erat mortuus, & videtur ex hoc quia de eo non fit aliqua mentio.
- 2 *Fecit sibi Abfalom currus & equites.* Quasi quoddam præludium

dium quod deberet regnare post patrem suum. Sed eius ambitio intantum inualuit, quod patrem de regno expellere voluit, & ideo corda populi ad se trahere disposuit. ideo subditur.

- 3 *Et mane consurgens Abfalom, &c.* Id est, antequam aliquis intraret ad regem.
- 4 *Stabat iuxta introitum portæ in via, &c.* Ita quod omnes illi qui ingrediebantur ad regem pro negotijs habebant iuxta eum transire.
- 5 *Et omnem virum qui habebat negotium.* Pauperem vel diuitē vt magis coleraret fictionem suam.
- 6 *Videntur mihi sermones tui boni, &c.* quasi dicat statim deberet tua petitio exaudiri.
- 7 *Sed non est qui te audiat.* quasi dicat, rex iam est antiquus, nec potest competenter intendere talibus: & ideo magnum damnum est, quod alius habens zelum communitatis non est ad hoc constitutus.
- 8 *Qui me constituat iudicem.* quasi dicat, pro necessitate populi, & non pro alia re istud onus sustinerem.
- 9 *Sed & cum accederet ad, &c. vt salutaret illum, &c.* tanquam regis filium.
- 10 *Extendebat manum suam, & ap. &c.* in signum familiaritatis.

1 Oscula-

MORALITER.

1 *Igitur post hæc Abfalom fecit sibi currus & equites & quinquaginta viros qui præcederent, &c.* Per Abfalom qui timens mortem propter culpam suam fugerat, & per liberalitatem patris reconciliatus fuerat, & nihilominus tanquam ingratus vel potius ingratisimus patrem suum malitiosè quæsiuit subuertere, & sibi dignitatem regiam vsurpare, significatur quicumque maliciosus, & ingratus qui suum superiorem & benefactorem quærit malitiosè subuertere, & eius gradum per serpentinam astutiam obtinere. Ad hoc autem consequendum facit ostentatio propriæ sufficientiæ, & superioris insuf-

insufficientiæ. vtrumque enim fecit Abfalom. Per hoc enim quod fecit sibi currum & equites, ostendit se potentem ad regni defensionem, & patrem impotentem, quia iam senex in domo quiescebat. Per hoc autem quod dicebat.

8 *Qui me constituat iudicem super terram, vt ad me veniant omnes qui habent negotium, & iuste iudicem? Sed & si cum accede, &c.* Ostendebat se sapientem ad regni negotia tractanda, & patrem notabat de desipientia. Similiter ad ambitiosi propositum obtinendum facit fauor populi, quem Abfalom quærebat, vt patet in textu: propter quod dicitur quod sollicitabat corda virorum Israel, scilicet ad se attrahendo.

* Ad

A Postquam quadraginta autē an-
 Quadragessimus annus ageba-
 tur ex quo Saul Nebe ciuita-
 tem subuertit: & 85. sacerdo-
 tes propter Dauid interemit.
 ideo hic quadragesimus an-
 nus ponitur, vt monstratur di-
 uinam vltionem fuscitari sup
 Dauid, eo qd Achimelech sacer-
 dotem sefellit, & tantæ cedis
 causa fuit. In mendolis autem
 codicibus quatuor, non 40 le-
 guntur, sed in Hebraea verita-
 te non quatuor, sed quadragin-
 ta. Si quis verò contentiosus
 quatuor annos esse asserat ex
 quo Absalom Amnon interfe-
 cit, vsquequo patti dixit: *Vada
 & reddam vota mea que voui dño
 in Hebron*, planè errat: cum Ab-
 salom interfecto Amnon in
 Gessur apud Tholomai regē
 tribus annis, & in Hierusalem
 reuocatus non viso patre duo-
 bus annis moratus fuerit: & sex
 to anno faciem patris viderit,
 dum contra eum perduellonem
 mouerit. Vota namq; se
 vouisse mentiendo dixit quasi
 oraturus i loco vbi requiescūt
 Abra-

suam, & apprehendens osculabatur eum. 1
 Faciebatque hoc omni Israel venienti ad iu-
 dicitium vt audiretur a rege: & † sollicitabat 2
 corda vitorum Israel. post quadraginta autē 3
 anno's dixit Absalom ad regem Dauid: Va- 4
 dam & reddam vota mea quæ voui domino 5
 in Hebron. Vouens enim vouit seruus tuus
 cum esset in Gessur Syriæ dicens; Si reduxe-
 rit me dominus in Hierusalem, † sacrificabo 6
 domino. Dixitque ei rex Dauid; Vade in
 pace. Et surrexit, & abiit in Hebron. Misit 6
 autem Absalon exploratores in vniuersas
 tribus Israel, dicens; Statim vt audieritis clan- 7
 gorem buccinæ, dicite; Regnabit Absalon
 in Hebron. porro cum Absalon ierunt du- 7
 centi viri de Hierusalem vocati, euntes sim-
 plici corde, & causam penitus ignorantes.
 Accersuit quoque Absalon Achitophel Gi- 8
 lonitem consiliarium dauid de ciuitate sua
 Gilo. Cumque immolaret victimas, facta 9

Abraham, Isaac, & Jacob.
 * Chrysoftomus. Absalon
 fuit filius Dauid, iuuenis inco-
 tinens, & perditus. Is neque
 naturam, neq; educationem,
 nec etatem, neque quæ præ-
 cesserant respiciebat: sed erat
 adeo crudelis, & immitis, &
 belua potius quam homo, vt
 his omnibus petruptis obici-
 bus, nature insultaret legibus,
 & turba omnia ac tumultu cō-
 pleret. Tūc enim omnia euer-
 tebātur decreta nature, homi-
 num reuerentia, in Deum pie-
 tas & religio, humanitæ & mi-
 sericordia, alimentorum remu-
 neratio, & in senectutem reue-
 rentia. Nam & si volebat Da-
 uidem reuereri vt patrem, sal-
 tem reuereri oportebat vt se-
 nem. Quod si canos negligebat,
 certe vt benefactorem. Quā
 si ne sic quidem, vt cum qui
 nullam fecerat iniuriam. Sed
 amor principatus hanc omnē
 eiecit reuerentiam, & vt homo
 fera esset, effecit,
 b Et facta est coniuuratio val. & c.
 * Iosephus. Ad Absa-
 lonem

NICOLAUS DE LYRA.

1 Osculabatur eum. in signum magnæ condescensionis.
 2 Et sollicitabat eor. In Hebræo habetur, Vaieganneb, id est, su-
 raturus est seu furabatur: corda. quia per tales fictiones falsas iniuste at-
 traherat ad se corda hominum, vt sic ei iungerentur contra patrem
 suum: quia propter talia eis impensa indicabant, & dicebant eum esse
 regno dignum.
 3 Post quadraginta autem annos, &c. Hic consequenter poni-
 tur fictio deuotionis erga Deum per sacrificium in Hebron offerendū.
 Absalom autem intendebat ibi conspirare contra patrem suum. Dici-
 tur igitur: Post quadraginta autem annos. Aliui libri habent:
 post quatuor annos: qui accipiuntur a fuga Absalom vsq; tunc se-
 cundum istam literam. Sed qd sit falsa patet ex duobus, quia primo a fuga
 Absalom vsq; tunc cucurrit maius tempus: quia post dictam fugam
 Absalom mansit in Gessur tribus annis, vt habetur supra 14. c. in fi. Itē
 post eius reuocationem mansit in Hierusalem duobus annis antequam
 videret faciem regis, vt habetur supra 14. c. & sic in 6. anno faciem re-
 gis vidit & perfectē reconciliatus fuit: & postea fecit sibi curru &
 equites & corda populi sibi attraxit: vt prædictum est: quæ non potue-
 runt fieri in tam breui tempore, quin ad minus current ibi duo anni
 vel circiter. & sic antequam conspirasset in Hebron cōtra patrem suū
 iam transierant septem anni vel octo. Secundò hoc apparet, quia He-
 braica veritas & libri nostri correcti habent hic quadraginta & nō
 quatuor: ex quo patet literam fuisse corruptam vitio scriptorum. Isti
 autem quadraginta anni variè computantur. In libro enim de Hebrai-
 cis questionibus dicitur, qd hæc computatio incipit a tempore quo Saul
 interfecit sacerdotes, vt habetur supra primo libro 22. c. & termina-
 tur in conspiratione Absalom contra patrem suum, cuius ratio est,
 quia Dauid fuit causa & occasio aliquo modo dictæ occisionis. Licet
 enim non peccauerit petendo panes & gladium ab Achimelech sacer-
 dote, & celandi ei fugam istam, prout ibidem dictum fuit, tamē in hoc
 peccauit, qd nimis patenter hoc fecit. Ex quo enim sciebat ibi esse Doeg
 Idumæum de quo timebat probabiliter, qd ista Sauli reseret: ut ibidem
 dicitur: debuit facere ita secretè quod laeret ipsum Doeg. & ideo hic fit
 mentio illius temporis, quia culpa illa ipsius Dauid in parte fuit cau-
 sa huius rebellionis Absalom contra ipsum. Nec obstat quod prædi-
 ctum est hanc rebellionem euenisse propter peccatum Dauid cum Beth-
 sabee, quia plura peccata possunt bene esse causæ partiales vnius pænæ
 a Deo

a Deo inferenda. Rab. Sa. dicit, quod isti quadraginta anni incipiunt a
 tempore quo populus Israel petiuit regem, & simpliciter habere voluit
 contra Samuelis persuasionem, vt habetur supra primo lib. 8. cap. &
 fit hic memoria illius temporis in rebellionem ipsius Absalom contra pa-
 trem, quod prima facie videbatur magnum malum. quasi scriptura re-
 duceret ad memoriam dictum Samuelis, videlicet qd petitiō populi de in-
 stitutiōe regis non erat ad bonum.
 4 Dixit Absalom ad regem. Ad hoc accepit licentiam, vt magis
 operiret malitiam suam excogitatum.
 5 Vadam & reddam vota, &c. id est, offerenda in Hebron. Locus
 enim ille sanctus reputabatur, eo quod quatuor patriarchæ principales
 sunt ibi sepulti cum suis coniugibus, scilicet Adam & Eua, & Abra-
 ham & Sarra, Isaac & Rebecca, Iacob, & Lia, sicut dictum fuit Gen.
 23. & ideo Absalom fingebat illuc ire ex deuotione. Sed principaliter
 intendebat ibidem contra patrem conspirare, quia locus iste distat a
 Hierusalem per sexdecim miliaria secundum Hieron. libro de distantis
 locorum, & ideo melius poterat ibi fautores suæ conspirationis aggre-
 gare. Item quia Dauid pater eius ibi primò regnavit, ut habetur supra
 2. cap. & ideo videbatur locus aptus vt ibi inciperet regnum eius.
 6 Misit autem Absalom, &c. Hic consequenter describitur ipsius
 Absalom conspiratio, quia ad diem determinatam congregauit fauto-
 res suos in Hebron. Misit enim nuntios ad ciuitates principales tribuū
 ita qd in qualibet ciuitate notabili erant plures missi ex parte Absalō,
 quorum vnus habebat tubam, scientes horam in qua clamaretur in He-
 bron ad sonitum tubæ: Regnabit Absalom, ita qd eadem hora in omni-
 bus ciuitatibus notabilibus nuntius Absalom habēs tubam vt sonaret,
 & alii discurretes per vicus clamarent. Regnabit Absalom in Hebron,
 diuulgantes qd ibi erat inuictus in regem, & qd principales de ciuitati-
 bus festinarent illuc ad faciendum sibi debitam reuerentiam. ideo po-
 stea subditur: Populusq; concurrens augebatur cum Absalō.
 7 Porro cum Absalom ierūt ducenti viri de Hierusalē, &c.
 ad petitiōnem ipsius Absalom, vt pauciores cum Dauid remanerent, et
 vt illi de ciuitate regia viderentur sibi fauere, quia propter multitudi-
 nem aliorum Absalom fauentium non audebant contradicere.
 8 Accersuit quoque, &c. de cuius consilio iste Absalom hoc ne-
 gotium acceperat, & vt alii facilius iungerentur sibi videntes princi-
 palium regis consiliarium adhaerentem sibi.
 9 Facta est coniuuratio, &c. quia illi qui erant ibi iurauerunt stare
 cum Absalom ad maiorem conspirationis confirmationem.

Venit

MORALITER.

* Ad hoc etiam facit apparentia cœli circa cultum Dei, quæ
 fingebat Absalom dicens.

5 Vadam & reddam vota mea que voui domino in Hebron. Vouens
 enim

enim vouit. Cum tamen intenderet priuare regno patrem
 suum, vt patuit per effectum. Per vias autem prædictas & cō-
 similes quærent ambitiosi bonos superiores a suo statu deij-
 cere, vt sic ad eum possint ascendere.

Egressus

lonem multus populus, eo inuitante confluxit: & Rex ab omnibus ordinatus est. Dauid metuens impietatem eius, & praesumptionem miratus: quia nec peccati veniam recordatus est, sed scelera potiora committeret: primum quidem quod regnum a Deo donatum vellet auferre: secundo ut patrem vita priuaret: deliberauit fugere trans Iordanem.

* Chrysofom. Absalom tyrannidem gestiens, insurgit in patrem, illumque cursum ad fugas erroresque perpetuos, quos perpeffus erat sub Saul, reuocat: imò verò multo illi molestior ea fuit quam prior. Nam prius quidem dux cum esset, ista perpeffus est: nunc autem cum annis plurimis regnasset, hostesque ferè omnes superasset,

est coniuratio valida: populusque concurrens augebatur cum Absalom. Venit igitur nuntius ad Dauid, dicens, Toto corde vniuersus Israel sequitur Absalom. Et ait Dauid seruis suis qui erant cum eo in Hierusalem; † Surgite & fugiamus. Neque enim erit nobis effugium à facie Absalom. Festinate egredi, ne fortè veniens occupet nos & impellat super nos ruinam, & percutiat ciuitatem in ore gladij Dixeruntque serui regis ad eum; Omnia quaecunque † præceperit dominus noster rex, libenter exequemur serui tui. Egressus est ergo rex & vniuersa domus eius pedibus suis. & dereliquit rex decem mulieres concubinas ad custodiendam domum. Egressusque rex & omnis Israel pedibus suis, stetit procul à domo. Et vniuersi serui eius ambulabant iuxta eum, & † legiones Cerethi & Phelethi, & omnes Gethai pugnatores validi, sexcenti viri, qui secuti eum fuerant de Getha pedites, præcedebant regem. Dixit autem rex ad Ethai Gethaem; Cur venis nobiscum? Reuertere & habita cum rege, quia peregrinus es, & † egressus es de loco tuo. Heri venisti, & hodie † compelleris nobiscum egredi. Ego autem vadam quò iturus sum. Reuertere & reduc tecum fratres tuos, & † dominus faciet tecum misericordiam & veritatem, quia ostendisti gratiam & fidem. Et respòdit Ethai regi, dicès; Viuit dominus, & viuit dominus meus rex, quoniam in quocunque loco fueris domine mi rex, siue in morte siue in vita, ibi erit seruus tuus. Et ait Dauid Ethai; Veni & transi. Et transiit Ethai Gethaem, & rex, & omnes viri qui cum eo erant, & reliqua multitudo. Omnesque flebant voce magna, & vniuersus populus transibat. Rex quoque transgrediebatur torrentem Cedron, & cunctus populus incedebat contra viam oliuæ, quæ respicit ad desertum.

perasset, migrare ac profugus fieri cogitur.

1 Qui illum profugum agit, non alienus, non hostis est: sed filius ex ipso natus. Et tunc quidem in feruore ætatis ferre vniuersa fortiter poterat: nunc verò quando senectutis suæ solatium, scelestum illum habere debuerat, tunc infestissimum sentiebat.

2 Dixit autem rex ad Ethai Gethaem & cæ.

* Theodo. Dauid reliquit metropolim, optimam expeditionem ratus sugere ad tempus. Eum autem secuta est satellitum multitudo. Secutus est Ethai Gethaem, cum sexcentis viris electis, qui nuper quidem patriam reliquerat, factus autem fuerat cum suis subiectis pro-

selytus. Ei rex persuadere conatus est ut reuerteretur. Iure est admiranda Dauidis lenitas & mansuetudo. Quem cum bello

Quest. 29. † uagus es ad locum tuum. † demigrare faciam te, ut nobiscum eas.

† tecum sit misericordia & veritas,

NICOLAUS DE LYRA.

1 Venit igitur. Non tamen ita citò, eo quod Absalom faciebat custodire vias ne hoc factum nuntiaretur Dauid: donec haberet tantam multitudinem, quod Dauid non posset resistere secundum suam estimationem.

2 Et ait. Hic consequenter describitur ipsius Dauid humiliatio meritoria, quia per eam Deus fuit placatus erga Dauid & contra Absalom pronocatus. Apparuit autem ista humiliatio spiritualiter in duobus, scilicet in humiliter de ciuitate regia recedendo. Secundò arcam domini remittendo, ibi: Venit autem, & Sadoc. Circa primum sciendum, quod cum Dauid esset in bellis expertus & audacissimus, & esset in loco forti, & haberet secum plures & fortissimos bellatores, non recessit de ciuitate timore ipsius Absalom principaliter, sed timore Dei quem timebat se prius offendisse: & propter hoc ex sententia Dei istud malum super eum euenisse, secundum quod dixerat sibi Nathan propheta supra 12. cap. Hec dicit dominus: Suscitabo super te malum de oculo tuo. & ideo ad placandum iram Dei voluit se coram Deo humiliare, qui precos humilium exaudit, & ista humilitas apparuit in còsibili egressu eius de ciuitate, cum dicitur.

Neque enim erit nobis effugium a facie, &c. non propter ipsius

sius virtutem, sed Dei cuius erat flagellum ad punitionem Dauid. Secundò apparuit eius humiliatio in progressu, cum dicitur.

4 Egressus, &c. quia incedebat peditando, cum tamen posset habere equos & mulos, & non solum exiit peditando, sed etiam nudis pedibus incedens, ut habetur infra eod. cap.

5 Et dereliquit rex decem mulieres concubinas ad cust. &c. Qui sciebat quod non interficerentur.

6 Stetit procul a domo. Extra ciuitatem, ut transire faceret totum populum suum ante se, ut poneret se in maiori periculo si Absalom eum insequeretur: quod fecit, eò quod erat in culpa, ut prædictum est, & alii patiebantur propter eum.

7 Dixit autem rex ad Ethai Gethaem, Cur venis nobiscum? Dicunt aliqui quòd iste fuit filius Achis regis Geth, qui adhaesit Dauid propter suam bonitatem & probitatem, et conuersus erat ad Iudæismum, propter quod Dauid magis sibi & sociis suis compariebatur, eo quod dimiserant gentem suam & locum.

8 Ego autem, id est, vagabundus ad locum incertum, quousque dominus sit mihi placatus. Cætera patent usque ibi.

9 Omnesque flebant voce magna, &c. vniuersus populus transibat. Rex quoque transgred. &c. Ipsi regi compatiens, & ad pronocandum Dei misericordiam.

Venit

MORALITER.

4 Egressus est ergo rex & vniuersa domus eius pedibus suis, &c. Per fugam autem Dauid ad campum

A bello persequeretur execrandus filius, non cum nominavit patricidam, non fratricidam sed Regem: & cum multo egeret auxilio, curam gessit salutis Profelyti. Sed quanto maiore eius curam gerebat, tanto ille in eum maiorem ostendebat benevolentiam. Hæc scripta sunt ad doctrinam nostram, ut discamus, q. non oportet in rebus quidem secundis versari cum amicis: & in rebus aduersis eos deserere.

Sabbasius. **Angelus.** **a** Et deposuerunt arcam. &c. Ut ab Abiathar sacerdote confuleretur Deus, quò deberet ire Dauid.

B Sadoc. Iustus is gestat personam sanctorum, qui tempore passionis domini corpore quidem discesserunt, verum dilectione separati non sunt.

Quæst. 30. **f. quo uniuersis.**

& Theodoretus. Sacerdotes & arcam sequi prohibuit, scilicet quid accidisset arce acceptæ, ad opem ferendam iniquis. Nam illi euidem fuerunt interfecti, ipsa autem bello capta data est alienigenis. Si Dominus mihi dixerit, Noli te, Ecce me. faciat mihi quod est gratum coram eo. Audio legem dicentem, Non machaberis, Non occides. Ego autem venerandam cõculcaui legem. Si Dominus priuauerit me sua sollicitudine & cura, est Dominus, ego vero seruus me subiciam eius castigationi. Hæc autem lacrymans dicebat vir diuinus lugubri habitu indutus. Erat enim opertus capite, incedens nudis pedibus: eius autem luctus

C eius erat exercitus.

Venit autem & Sadoc sacerdos, & vniuersi Leuitæ cum eo, portantes arcam fœderis Dei,

a & deposuerunt arcam Dei. Et ascendit Abiathar, donec expletus esset omnis populus

qui t egressus fuerat de ciuitate. Et dixit rex ad Sadoc: Reporta arcam Dei in urbem. Si inuenero gratiam in oculis domini, reducet me, & ostendet mihi eam, & tabernaculum suum.

b Si autem dixerit mihi, non places, præsto sum, faciat quod bonum est coram se. Et dixit rex ad Sadoc sacerdotem: Ouidens reuertere in ciuitatem in pace, & Achimaas filius tuus, & Jonathan filius Abiathar, duo filii vestri sint vobiscum. Ecce ego abscondar in campestribus deserti, donec veniat sermo a vobis t indicans mihi. Reportauerunt igitur Sadoc & Abiathar arcam Dei in Hierusalem, & manserunt ibi. potro Dauid ascendebat t eliuum oliuarum, scan-

a dens & flens, operto capite & nudis pedibus incedens. Sed & omnis populus qui erat cum eo operto capite ascendebat ploras. Nuntiatum est autem Dauid, q. & Achitopel esset in coniuratione cum Absalon. Dixitq; Dauid:

c Infatua quæso dñe consilium Achitopel. Cumque ascenderet Dauid summitatē mōtis in quo

venerunt flumina hostium, venti spirant, in meam domū irruerunt, uolentes animam meam a te dimouere: sed fundatus

* Ambro-

supra

NICOLAUS DE LYRA.

1 Venit autem & Sadoc. &c. Hic consequenter ostenditur humiliatio Dauid in remissione arce, cuius primò describitur apportatio, cum dicitur: Venit autem. Quia valebat se associare Dauid in fuga sua, & pro eo consulere dominum tempore debito. Ideo scribitur.

2 Et deposuerunt arcam. scilicet ad vnam partem ad consulendum dominum, ad vnam locum Dauid deberet declinare.

3 Et ascendit Abiathar. scilicet ad consulendum dominum se applicauit, quia erat tunc sacerdos principalis. Sed tunc non habuit respõsum, per quod cognouit Dauid Deum adhuc non esse placatum erga ipsum, propter quod societate arce reputauit se indignum, & ideo eam humiliter remisit ad tabernaculum vnde fuerat assumpta, dicens.

4 Si inuenero gratiam in oculis domini, reducet me. Et patet litera.

5 Si autem dixerit. scilicet subire fugam, exilium, mortem, vt impleatur diuinum ben-placitum.

6 Et dixit rex ad Sadoc. Hic consequenter ponitur ordinatio consultoria, quia licet Dauid non desperaret de Dei misericordia cõsequenda:

da: noluit tamen omittere illud quod poterat fieri via humana. Et id eo primò ordinauit de statu Absalom sibi renuntiando. Secundo de consilio eius dissipando, sibi: Cumque ascenderet Dauid, Primum autem fecit per hoc, quod duos sacerdotes remittens cum arca ordinauit, quòd duo filii eorum essent nuntii ad reportandum sibi illud quod audiretur de domo Absalom. & esset expediens sibi illud scire. Et patet litera vsque ibi.

7 Infatua quæso domine consilium Achi. Erat enim iste nimis astutus, propter quod erat magis timendus.

8 Cumque ascenderet. Hic consequenter ponitur ordinatio Dauid de consilio Absalom dissipando, remittendo Chusai ad hoc, qui etiã erat valde sapiens & eloquens, vt patebit infra 17. cap. pramittitur tamen hic locus in quo Chusai occurrit ipsi Dauid, cum dicitur. Cumque ascenderet Da. scilicet oliuarum.

9 In quo adoraturus erat Dominum. De loco enim illo videbatur clarè tabernaculum, in quo seruabatur arca in monte Sion ex opposito. & ideo quando Dauid veniebat ad locum illum, solitus erat adorare dominum, sicut homines à longè videntes ecclesiam alicuius sancti solent eam deprecari: & tunc ibi Dauid dominum adorauit.

* Ecce

MORALITER.

campestria deserti nudis pedibus & operto capite, significat

tur patientia boni prælati vel principis in persecutionibus constituti.

* Ecce

supra petram fidei, non cado, sed procumbo, ut dicā Domine, quid multiplicati sunt qui tribulant me? Qui ex me genitus est, cōtra me est: sed tu es pro me. Mea mecum viscera bellū gerunt meus populus. Post Absalonē meus cōtra me armatur exercitus. Oves meę, lupi facti sunt: & leones, agni: & canes rabie perciti, agnelli: & tauri cornu percitū, arietes. Non propter me ipsum afficior tristitia, sed illorum dolco exitium.

a Chusai. Amicus David. Chusai interpretatur festinās, qui Hierusalē reuertens consilium Achitophel dissipauit, significat discipulos Domini ex Iudæis occultos Nicodemam, Ioseph, & similes.

* Theodoret. Et bonorum, & malorum examinandus est scopus, & institutum. Hic quidem fuit simulatio, nō propter lucrum pecunię, neque ad damnum alienum, sed propter vitam prophetę, & pij regis.

* Chrysof. Chusi vir probus, & David amicus, suam in eo amicitiam perpetuo conseruauit in hac mutatione tēporum: dirupit amicitiam, asperit se cinere, fleuit acerbe, & miserabiliter. Non enim erat amicus temporis, nec potentię, sed virtutis, & ideo licet David regno exutus esset, non mutauit amicitiam. Dicit ei David. Sunt hæc quidem synceri amici: sed nil nos iuuabūt. Aliquid excogitandū est, ut inueniamus rationem nos liberandi

adoraturus erat Dominum, ecce occurrit ei a Chusai Arachites scissa veste, & terra t pleno capite. Et dixit ei David: Si veneris mecum, eris mihi oneri. Si autem in ciuitatem reuertaris, & dixeris Absalom seruus tuus sum rex, patere me viuere: sicut fui seruus patris tui, sic ero seruus tuus; dissipabis * consilium Achitophel. Habes autem tecum Sadoc, & Abiathar sacerdotes, & omne verbum quodcunque audieris de domo regis, indicabis Sadoc, & Abiathar sacerdotibus. Sunt enim cum eis duo filij eorum, Achimaas filius Sadoc, & Ionathan filius Abiathar, & mittetis per eos ad me omne verbum quod audieritis. Veniente ergo Chusai amico David in ciuitatem, Absalom quoque ingressus est Hierusalem, & Achitophel cum eo.

randi ab his calamitatibus? Vale ad filium meum, &c. Ille patuit, D nec vllā abiectionem cogitationem suscepit, nec quid ignatum dixit, ut pote: Quid si fuero deprehensus? Callidus Achitophel hoc fortasse deprehēdet, & temere frustra; illic peribit. Horū nil reputās, se in castra tyranni proripuit: vniuersę rei cura in Deum comecta.

Hinc primū discit, ne conturbetur in rebus aduersis, cū videns etiā iustis, id euenire. Ne miteris pro tempore, sed notis leges amicitie. Tertium, ut etiam pericula audeas adire pro virtute. Quartum, ut etiam in rebus dubijs, & afflictis bona spe sis predictus, Deo auxilium expectans, &c. Chusi vtraque partes diiudicabat, & illas quidem inuenit impotentes, & inualidas, has vero (Davidis) firmas, & potentes. Ille enim (Absalom) inutile faciebat, hic vero cum iusto seipsum seruabat. Cum ergo staret non vbi multitudo hominum, sed vbi erat virtutis presidium, opem Dei ad se attraxit. Nos quoque, & si imbecilli a quorū parte statius, illorum partes tueamur: licet sint potentes qui faciunt iniuriam, societatem illorum fugiamus. Vitium enim, & si secum habeat vniuersum orbem terrarum, est omnium maxime imbecillum. Virtus autem, & si sola sit, est omnium potentissima. Habet enim Deum secum titantem, &c.

f super caput tuum.

E militi.

F

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Ecce occurrit ei. Quia erat de Ciuitate Arach.
- 2 Scissa veste. In signum magna tristitia.
- 3 Si veneris mecum. Quia non erat vir bellator.
- 4 Si autem in ciuitatem. Quasi non curans de me.
- 5 Et dixeris. Videtur q̄ David hic peccauerit, inducendo eum ad mentiendum. Dicendum, q̄ licet non sit aliqua necessitas excusandi David, & Chusai de aliquo mendacio officioso, cū ipse David peius fecerit tunc,

tunc, ut patebit cap. sequenti, potest tamen dici q̄ non erat ibi mendacium. Ille enim seruit alicui, qui agit, & agere inuēdit ad bonum ipsius. bonum autē erat Absalom, q̄ a suo intento pessimo frustraretur, & patri traderetur, maxime quia volebat eum interficere, sed magis conseruare ad sui correctionem, ut patet ex his quę habentur infra 18. cap. 6 Dissipabis. Id est, dissipare poteris per tuam sapientiam, & eloquentiam, sicut apparuit per effectum, ut habetur infra 17. cap. Cetera patent in litera.

CAP.

A D D I T I O.

In cap. 15. vbi dicitur in postil. Isti autem quadraginta anni varie computantur.

Licet David fuisset causa occasionalis occisionis sacerdotū, nō tamē culpabiliter ei attribuēdū est. tū q̄a sacra scriptura nō imponit ei huiusmodi culpā: tū quia nō debet p̄sumere in Saule eē tantā malitiā, vt interficeret sacerdotes pp̄ hospitalitatē David q̄ erat gener regis, & nodū publice ab eo eiectus, neq; damnatus: licet in occulto Saul cōcepisset rancorē de eo, quod latebat Achimelech, vt sup. 1. Reg. 21. Tū q̄a p̄uersitas ipsius Doeg nondū erat ipsi David nota: q̄a nihil legit cōtigisse ante illud factū in quo David potuisset hoc p̄sumere de Doeg: nec ipse Doeg hoc reuelauit Sauli sp̄ote, quasi ingerēs se ad hoc: sed post instātē inquisitionē ipsius Saul, vt patet supra 1. Reg. 22. Ex qb. v̄, q̄ hoc gestū nullā hēt cōtinuationē cū facto Abimelech, sed nec rōnabiliter hēt resēdū ad petitionē populi de rege instituēdo, vt Ra. Sa. dicit. Tū q̄a in huiusmodi petitione licet populus peccasset, nō tū David, q̄ p̄tūc erat innocēs: tū q̄a illa mala q̄ Samuel p̄dixerat populo eē v̄tura verisimiliter ex institutione regis, non sunt huic casui Absalom similia: sed oīa pertinebāt ad malū regimen regis, qui ad tyrannidē se inclinaret, quod nullo modo dicēdū est de David, cuius regimen publicū fuit a Deo approbatū, vt c. seq. 18. Vnde cōputatio horū quadraginta annorum melius videtur inchoari a prima vnctione ipsius David in regē, de qua sup. 1. Reg. 16. Quę quidē vnctio in ordine ipis fuit post petitionē populi de institutione regis, & ante occisionē sacerdotū p̄dictā. Rō autē huius cōtinuationis talis est: Nā in prima p̄dicta vnctione legitur: Directus est spiritus Domini in David a tūc illa, & deinceps, qui quidē spiritus Dñi exponitur cōiter de spiritu fortitudinis, & cōstātię, q̄ post vnctionē vigerūt in David: vnde ex tunc incepit David in virtutibus florere, & ad magnos honores ascendere. & exinde cōtinuē fuit in cūctis p̄spere agēs, & famotissimus in oib. actib. virtuosus, & in victorijs bellicis: adeo vt nō solū in Israel, sed

in ceteris nationibus p̄gyrū timeret, & in magna reuerētia haberet tanq̄ dñs p̄cipuus, & strenuus vir bellator, vt patet 1. Reg. 16. & 17. & 18. & 2. Reg. 5. & in q̄ plurimis alijs locis. Cuius tñ oppositū v̄ ei contingere in p̄secutione Absalom, in qua prosperitas sua, & celebritas, seu claritas sue famę fuit multipliciter denigrata, cū ille qui de fructu v̄ctis sui egressus fuit, tā inuerecunde, & audacter illū p̄secutus est vsq; ad eiectionē p̄sonę suę de domo, & ciuitate regia, & deturpationē concubinarū, & huiusmodi. Nec solū hoc, sed eē p̄ vnū simplicē hoīem, s. semel fuit in facie blasphematus, & verbis, & factis grauer in iuriatus, vt patet infra 16. cap. Merito igitur sacra historia accipit cōputationē huius p̄secutionis Absalom a prima vnctione ipsius David. Tū quia opposita iuxta se posita magis elucescunt: tum ad ostendendum, q̄ celeberrima prosperitas ipsius David vigit cōtinuē per quadraginta annos, dū ipse David recte ambulauit cū Deo. & deinde incepit denigrari, seu debilitari per tale infortunū, quod sibi cōtigit ex ordinatione diuina propter peccatum cōmissum. Ex quo fideles p̄nt salubriter erudiri. Quęcumq; enim scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, ad Rom. 15. & vt in elligamus, q̄ prosperitas ipsius David cum ad cūlim. n. cellitur huius sublimatus fuit ex suo peccato, facilius versa fuit in profundum. iuxta illud: Eiecisti eos cum alleui ventur. Quod totū ē in bonum spirituale ipsius David redundauit, vt ipse dixit infra 16. cap. Fortē videbit Deus afflictionem meam, &c. vnde iuxta sententiam Apostoli: Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum: ad Roman. 8. c. Nam secundum Doctores Deus tantum dat iustis de bonis, & malis temporalibus, quantum decet eorum salutē spirituali, prout in prima quæstio. vlt. art. vlt. in respondendo ad quæstionem.

REPLICA. In c. 15. vbi d̄ de 40. annis post quos Al. salō cōtra David patrē suū se erexit, postillator dicit, initium illorū 40. annorū a diuersis varie cōputari. Nā B. Hierony. cōputat eos ab occisione sacerdotū in Nobē, cui neci David eam, & occasionē dedit, &c. Burgen. licet in p̄log. sui operis valde

A reprehē. lat ꝑ ostillatorē, q̄a aliq̄n dicta sanctorum præcipue Sancti Tho. ex magnis caulis declinavit, hic ipse sine rōne B. Hieron. ꝑdicit: aſt rēs q̄ ꝑdicta occiſio face. dotū nō ſit ipſi Dauid culpabiliter attribūēda, nec ſacra ſcriptura vt dicit, in ponit ei hmōi culpā. Sed ecce Burgen. nō veret ſe opponere totūdo textui, nō minū igit, q̄ ſe opponat ſāto Doctōri. Dē enim 1. Reg. 22. c. Cūq; Abiathar necē faceret dotū ipſi Dauid nūciaret. Rūdit Dauid, *Sciēbā in illa die q̄ cum ibi eſſ. t. Doq; Idu. m. au. ꝑculau nō annūciaret Sauli, dicēdo: Ego ſum v. uſ oīum aīa. un. panis tui.* Et B. Hieron. dicit, & adūmit in glosſa ord. mar. iō hic quadrageſimus annus ponit, vt monſtretur diuinā vltio. nē ſuſcitari ſup Dauid, eo q̄ Achimelech ſacerdotē Dei te. ſellit, & tāta cedis cauſa fuit. Nec pōt dici q̄ Dauid ex humili. tate ſit mētutus, dicēs: *Ego ſum reus.* Hæc & alia perpendant q̄ Burgen. deliramentā grandipēdūt. Illud aut̄ quod Burgen. quā ſi ſuā cōputationē ſubiūgit nō minus deliramentū v̄. Cōꝑ utat. n. illos quadraginta annos a prima vnctōne Dauid vſq; ad rebellionē filij ſui Abſalō, vt oppoſita iuxta ſe poſita magis moueant: vt puta quia Dauid ab illa vnctōne 40. annis fuit in cōtinua ꝑſperitate, & poſt cepit rebellio, de qua ꝑſens fermo. Sed de opinione B. Hieron. Rabi. Salomo. Burg. & aliorū circa hāc cōputationē nō faciendo vim. Rō cōputationis Burgē. nihil v̄ valere. Nā prima vnctō Dauid facta fuit primo

primo anno regni Saul, ut uult B. Aug. 17. de ciuit. Dei, c. 7. & dicitur dicitur eius in glosſa 1. Reg. 15. ſup uerbo: *Proiecit te Dñs ne ſiſſer.* Quadraginta autē annis regnauit, ſicut & Dauid, ut dicit idē B. Aug. ibidē. Dauid autē ꝑ tūc nullū ius in regno habuit, licet haberet ius ad regnū, nec habebat executionē ꝑ tūc regie ꝑtatis, ut dicit Burgē. ſup. 1. Reg. 28. c. & tū ut patet ex decurſu primi libri Regū ꝑ totum, uiuēte Saul, & regnāte nulla fuerat ipſi Dauid ſecuritas, neq; ꝑſperitas, ſed neque ſuis, nec anſus fuit q̄ſquā in regno Iſrael eū, aut ſuos recipere in domū ſuā, nec quicquā humanitatis exhibere. q̄a exul coactus eſt ſe trāſſerre ad Achis regē Geth, ut patet 1. Regū 27. & 28. A prima igitur vnctōne Dauid uſq; ad mortē Saul fluxerūt 39. anni, q̄bus fuit ſub cōtinua fuga, & tribulatione. Niſi q̄ illā tribulationē ꝑſperitate dicere uoluerit, q̄a in bonū ſui. pari modo, & rebellio Abſalō dicenda erit ꝑſperitas, q̄a in bonū, ſ. humiliationē Dauid, & cōſequenter exaltationē, ut et̄ dicit Burgē. V̄ igit̄ manifeſtū deliramentū dicere, Dauid fuiſſe i cōtinua ꝑſperitate ante adeptū regnū, q̄n fuit ſecūdo vnctus. Nā talis modus loquēdi eſt oīum ſanctorum Doctōrū, q̄ dicūt Dauid tpe aduerſitatis in uirtutib. creuſſe, ſed tempore ꝑſperitatis turpiter peccaſſe, ſicut patet ꝑ decurſum ſecundi libri, & cæt. Reliqua uſque ad finem libri ſecundi ſtant in difficultate uocah, &c.

C A P.

CAP. XVI.

Cumque Dauid tranſiſſet. Theod. Nonnulli reprehendant Dauidem, quod aures præbuerit, ijs quæ dicebat Siba. Sæpe dixi, quod ꝑphetæ non cognoscebant omnia. Iſte autem, & uerbis uſus eſt probabilibus: nam & ipſe uenit ad diuinum Dauidem, quin etiam dona ei obtulit, ſuam oſtendens beneuolentiam. Poſtea autem auditis ijs quæ dixit Miphiboſeth, utriſque quidem diſtribuit poſſeſſionem; illius autem rurfus eādē quam prius curam geſſit.

Quæſt. 32.

† ſicus ſiccæ

† incuruans ſe

C A P. XVI.

Umque Dauid tranſiſſet paululū montis uerticem, apparuit ei Siba puer Miphiboſeth in occurſum cū duobus aſinis, qui onerati erant ducentis panibus, & centū alligaturis uæ paſſe, & centū ꝑmaſſis palatariū, & utre uini. Et dixit rex Sibæ. Quid ſibi uolunt hæc? Reſponditq; Siba regi: Domine mi rex, aſini domeſtici regis ut ſedeant, & panes ꝑ palatæ ad uſcendum pueris eius: uinum autem ut bibat ſi quis deſecerit in deſerto. Et ait rex: Vbi eſt filius domini tui? Reſponditq; Siba Regi: Remanſit in Hieruſalem dicens: Hodie reſtituet mihi domus Iſrael regnum patris mei. Et ait rex Sibæ: Tua ſint omnia quæ fuerunt Miphiboſeth. Dixitq; Siba: Oro ut inueniam gratiam coram te Domine mi rex. Venit ergo rex Dauid uſque Bahurim. Et ecce egredie-

† Ficos palatas appellat, eo quod per maſſas ꝑcimerentur inter duas tabulas, quas ꝑaras dicunt, a quibus palatæ uocantur.

† Sunt.

† Super eos filij regis.

regi: Domine mi rex, aſini domeſtici regis ut ſedeant, & panes ꝑ palatæ ad uſcendum pueris eius: uinum autem ut bibat ſi quis deſecerit in deſerto. Et ait rex: Vbi eſt filius domini tui? Reſponditq; Siba Regi: Remanſit in Hieruſalem dicens: Hodie reſtituet mihi domus Iſrael regnum patris mei. Et ait rex Sibæ: Tua ſint omnia quæ fuerunt Miphiboſeth. Dixitq; Siba: Oro ut inueniam gratiam coram te Domine mi rex. Venit ergo rex Dauid uſque Bahurim. Et ecce egredie-

geſſit. Et cum orta eſſet fames, & Gabaonitæ petiſſent ſeptem ex cognatis Saulis, non dedit Miphiboſeth; ſed impleuit ꝑacta cōuenta cum Ionathan. Procop. Fortaſſis animaduertit Dauid talē aliquam adoleſcentis imaginationē, & ſubſtantiā minuens animū ipſius deiecit, ne regnum affectaret. Sed cum bonus eſſet excuſationē recepit. Alias enim illū qui aduerſus dominum ſuum mendacium dixerat, quem ꝑnitere potius debebat, nequaquam participem cum eo feciſſet. Quid

NICOLAUS DELYRA CAP. XVI.

Umque Dauid. Hic cōſequent̄ oñdit̄ qualiter Abſalō partē ſuā ſedauit ingrediēdo ad eius uxores. Præmittūt̄ tamē hic quatuor, quia primo Dauid a Siba decipitur. Secundo a Semei impetitur, ibi: Venit er. rex. Tertio Chufai ab Abſalom recipit, ibi: Abſ. au. Quarto Abſalom ad uxore ꝑris ingrediē, ibi: Dix. aut. Abſ. Circa primū ſciēdū, q̄ aduſatores intēdētes magis decipe cōſiderāt tps, & locū, & alia ad hoc apta. Et hoc notat̄ cū dē: Cū q̄. q̄a iā erāt fatigati ex itinere, & triſticia. Apparuit, quāſi multum paratus ad ſuccurrendum regi in tali neceſſitate. Vnde ſequitur. Aſini domeſtici. i. ſi aliquis de domo tua fuerit ita fatigatus, quod non poſſit incedere, poterit ſuper aſinum ſedere.

4 Et Palatæ ad uſcendum pueris. Palatæ dicuntur ficus comꝑreſſæ inter tabulas. 5 Vbi eſt. Habebat. n. eius curam ꝑpter Ionathæ amicitia. 6 Rūditq;. Iſte Siba mēticebat, ut patet ex his, q̄ hñt inſ. 19. ca. quia Miphiboſeth de fuga Dauid fuit ualde triſtis, ſicut apparebit ibi. Cogitabat. n. Siba qđ Dauid ꝑ ꝑſapiam ſuam, & bonā militiā finaliter obtineret uictoriā, & iō ſtudebat hñt̄ tatem dñi ſui impetrare a Dauid, qđ & factū eſt. Vñ ſubdit. 7 Tua ſint. qđ fuit malē, & ꝑcipit̄, & iniuſtē dicitur: cum q̄a iſte Siba dixerat falſum: cum quia dato q̄, uerū dixiſſet, tñ Miphiboſeth dñs ſuus non erat condemnandus anteq̄ audiretur, uel anteq̄ ueritas alio modo ſufficienter declararetur. 8 Venit ergo. Hic cōſequent̄ Dauid a Semei impetitur uerbis maledictis, & aliis iniuriis. Et hoc eſt quod dicitur. 9 Et ecce. infra 19. cap. dē q̄ erat de domo Ioseph. Dicēdū q̄ quod

MORALITER.

1 Cumque. Hic duo ſunt notāda. Primū eſt cautela malitiōſa Sibæ detractoris, qui conſiderans Dauid, & ſeruos eius in anguſtia poſitos, & fuga, & fame fatigatos, obtulit pauca reſpectiue, ut ꝑ hoc mendaciter acquireret hæreditatem domini ſui detrahendo ſibi. Et conſimiliter faciunt in curiis magnatorum cupid, & auari. Secundum eſt ꝑiculum ꝑtentum

tentum in uerbis talium detractorum: quia Dauid ſanctus ex uerbis, & dono licet modico huius adulatoris, & detractoris in tantum fuit deceptus, quod ſine uerborum eius examinatione dedit ei hæreditatem Domini, dicens. 7 Tua ſint. Propter quod principes, & ꝑlāti talēs aduſatores, & detractores multum debent abhorrere, & ne ꝑcipitanter rem concedant alienam diligenter ꝑcauere. 9 Et ecce. Per Semei q̄ maledicebat Dauid, & cum lapidibus ꝑ terra

a Quid mihi. Solus Abifai dixerat: *Vadam, & am.* Et David Abifai, & Ioab respondit: *Quid mihi.* Nunquid vultis interficere istum, sicut interfecistis Abner?

b *Dimittite.* Greg. Qui verborum contumelijs pressus virtutem patientie seruare non potest, vel sufficit, factu David ad memoriã reuocet, quẽ cum Semei conuitijs vrgeret, & armati proceres vltrici contenderent ait, *Quid mihi, & vobis filij Saruia, & c.* Et paulo post. *Dimittite eum, vt maledicat iuxta præceptum Domini, & c.* Quibus verbis indicat, quia pro peccato Bethsabee insurgentem cõta se filium pateretur. Fugiensque reduxit ad animum malum quod fecit, & contumeliosa verba non tam conuitia, quã adiutoria esse credidit, quibus se purgari sibi que misereri posse iudicauit. Tunc enim illata conuitia bene toleramus, cum in deserto metis ad mala perpetrata recurrimus. leue quippe videbitur, quod iniuria percucimur, dum conspiciamus quæ pœnis meruimus: sicque fit, vt contumelijs gratia magis, quã ira debeatur, quorum interuentu Deo iudice pœna grauior declinatur.

* Chrysofom. Dum fugeret magnus David parricidæ filij tyrannidem, Semei obuiam factus, cespites, & lapides in eum proiecit, & conuictorijs verbis appetiuit. Sed solita philosophia vtens diuinus David, non solum eum non vlus est, sed etiam vnum ex ducibus prohibuit, dicens: *Sinite, & c.* Peccatum commissum reuocauit in memoriã, cõsiderans quod propter ipsum maledictis appeteretur, & puniretur, & regia expulsus, fuga cogeretur saluti consulere.

* Idem. Qui afflictiones ferunt grato, & patienti animo, non solum multa peccata delent, sed & non paruam apud Deum fiduciam, & loquendi libertatem obtinent.

Theod.

* Theod. Sunt admiratione digna, & quæ aduersus Semei, & Abifai dicta sunt a Dauide. *Dimittite eum, & c.* Est iste lorũ quidẽ Dei, & virga. Nõ video lorũ, sed video eum qui me flagro cardit. Meis iniquitatibus asu rãbo infirmitates. Nõ tãgo virgã, ne eum irriterem qui me percucit. Ille est ex cognatione Saulis, habet veterem in me maleuolentiã. Ego sero, & me contumelijs afflictes, & eadem mihi molientes, vt caratione placeam Dei iram.

D. Quest. 32.

bat vir inde de cognatione domus Saul, nomine Semei, filius Gera: procedebatq; egrediens, & maledicebat, mittebatque lapides contra David, & contra vniuersos seruos regis David. Omnis autẽ populus, & vniuersi bellatores a dextro, & a sinistro latere regis incedebãt. Ita autem loquebatur Semei cum malediceret regi: † Egredere, egredere, vir sanguinum, & vir Belial, reddidit tibi Dominus vniuersum sanguinẽ domus Saul; quoniam inuassisti regnum pro eo, & dedit Dominus regnum in manu Absalom filij tui, & ecce premunt te mala tua; quoniam vir sanguinum es. Dixit autem Abifai filius Saruie regi; Quare maledicit canis hic † moriturus Domino meo regi? *Vadam** & amputabo caput eius. Et ait rex; † Quid mihi, & vobis est filij Saruie? *Dimittite eum, vt maledicat; Dominus enim*

a *¶ In Heb. non habetur: Dimittite vt maledicat, sed tantum maledicat.*

a *¶ Permittendo.*

† præcepit ei, vt malediceret David, & quis est qui audeat dicere, quare sic fecerit? Et ait rex Abifai, & vniuersis seruis suis; † Ecce filius meus, qui egressus est de utero meo, quærit animam meam, quanto magis hic filius Iemini maledicet mihi? *Dimittite eum, vt maledicat iuxta præceptum Domini, si fortẽ respiciat Dominus afflictionem meam, & reddat mihi Dominus bo-*

b *¶ Penitendo.*

¶ Quia iuste omnia fecerit.

¶ Promerui enim.

¶ Promerui enim.

¶ Promerui enim.

¶ Promerui enim.

¶ Promerui enim.

¶ Promerui enim.

¶ Promerui enim.

¶ Promerui enim.

imitamur dicentem: *Obmutui, & humiliatus sum, & silui a bonis?* An hoc dixit tantummodo, non etiam fecit. Nam cum ei cõuiciatetur Semei, tacebat; & quamuis septus armatis, nõ retorquebat conuiciũ, non vlione quærebat, nec vindicare volentem permisit. Non mouebatur eũ vir appellaretur sanguinis, qui erat conscius propriæ mansuetudinis. Melior est itaque

Apolog. 1. pro David cap. 6.

† De consecr. dist. 1. cap. 1.

Li. 6. Off. c. 5. & 6. infra 20. b.

Psal. 38.

NICOLAUS DE LYRA.

quod erat de domo Ioseph ex parte patris, scilicet de tribu Ephraim, sed ex parte matris erat de cognatione Saul, quia mulieres in hereditate non succedentes poterant contrahere matrimonium cum viris alterius tribus, prout dictum fuit, Numeri 36.

1 Egredere, egredere vir sanguinum. Id est, effusor multi sanguinis innocu.

2 Et vir Belial. Id est, absque ingo disciplina, & legis diuinae. Cætera parent vsque ibi:

3 Quid mihi. Ex hoc patet quod Ioab similiter Semei occidere volebat, & fratrem suum Abifai ad hoc incitabat.

4 Dimittite eum, vt maledicat. Quia eius maledictio est mihi materia ad exercitium patientie.

5 Dominus enim præcepit ei, vt malediceret Da. Hic occurrit perplexitas: quia si Dominus præcepit ei, non peccauit hoc faciendo, sicut nec minister iudicis de præcepto eius malefactorem interficiendo. David autem peccauerat coram Deo, & dignus erat hac pœna, & maiori: vt patet ex supradictis 11. cap. Sed ad hoc sequitur, quod David peccauit iniungendo Salomoni eius interfecionem: ut habetur infra 3. lib. 3. cap. Cuius contrarium videtur scriptura innuere ibidem. Si autem dicitur, quod Semei maledicendo David peccauit, sequitur inconueniens, scilicet quod Deus præcepit eum peccare, & sic fuit causa peccati per se, & directe quod est impossibile. Dicendum ad hoc, quod David videns Semei solum, & inermem ita constanter, & intrepide sibi iniuriã, & manifes-

feste coram bellatoribus multis fortissimis, & audacissimis, & ad vindicandam regis iniuriam promptissimis, pendit quod hoc non promeiebatur ab ipso Semei tantum, sed a Deo spiritualiter hoc agente, & hoc vocauit præceptum Dei. Et licet Semei in hoc peccauerit volũtate iniuriam maledicens David, non tamen propter hoc Deus fuit causa peccati, in quantum peccatum est. Ad cuius intellectum sciendũ, quod ad peccatum plura concurrunt, scilicet potentia qua peccatur quæ est liberum arbitriũ, & motus liberi arbitrii in consensum, & ad impulsum potentiarũ executiarum, & totum istud est a Deo, qui est actor nature, & operationum eius. Est etiam ibi deformitas in actu quæ est quidam defectus ex quo actus habet rationem peccati, & huius Deus non est causa, sed defectibilitas liberi arbitrii, sicut in claudicatione quicquid est ibi ambulationis, seu motionis, reducit in virtutem motiuã, sicut in causam illud autem quod est ibi deformitatis, & defectus, reducit in causam tibi curuitatis. Et sic patet quod Deus non est causa peccati, licet sit causa liberi arbitrii, & motionis ipsius. Sic igitur potest dici, quod constancia, & audacia quæ fuit in Semei David imperando, & curitas illius actionis totum fuit a Deo: vt per hoc David puniretur. Sed deformitas, seu defectus, scilicet quod iniqua voluntate hoc fecerit, hoc non reducit in Deum, sicut in causam, sed in liberi arbitrii defectibilitatem.

6 Ecce filius, & c. Hoc dicitur pro tanto, quia semen viri quod est principium generationis filii, est de superfluo alimenti, quod in utero digeritur: & ad membra generatiua virtutis fertur. Cætera parent ex dictis.

Abfalom

MORALITER.

† & terra impetebat, significatur quicunque dans afflictionem

tionem iniuste: & sicut Semei ex hoc finaliter incurrit mercedem corporalem, sic talis incurrit mortem culpæ, & finaliter nisi pœniteat, mortem gehennæ.

A itaque qui cor remittit in iuriam, quam qui dolet. Qui enim contumit, quasi non sentiat, ita despicit: qui autem dolet, quasi sentierit, inquietur.

L. 1. Olf. 48. * Idem. Sanctus David in dilectione inimicorum impari Paulo non fuit, ego, ere possumus. Qui primo cum malediceret ei Semei tacet, & humiliter ad eum de expetebat maledicti sibi, quia maledictio illo diuina exquirebat misericordiam. Tertio, etiam lapidantem, & sequentem ille sum reliquit: quoniam post victoriam petenti veniam, libenter ignouit.

L. 2. de interpellat. * Idem. Bonum est conuicium conuicio non referre, ne & nos inter detrahentes adnumeremur. Si nobis aliquid obijciatur, dum nos purgare volumus, acerbamus: dum vlcisci cupimus, confitemur. Tacet David cum Semei malediceret: Iob ridebat: Paulus benedicebat, sicut ipse ait: *Maledicimus, & benedicimus. Audi erat dicentem. Benedicite maledicentes vobis, & orate pro calumniantibus vos.* Quod verbo dixit, exemplo probauit, dum in cruce positus, de persecutoribus, & conuiciantibus ait: *Pater ignosce illis, &c.*

Iob 19. 1. Cor. 4. Match. 5. **a** Semei autem. Hic est Nabath pater Ieroboam, secundum Hebræos, qui filius Iemini dicitur, & in zelo domus Saul maledixit David. Nomen vero aut eius Iemini fuit. Ipse Semei ex tribu Ephraim filij Ioseph extitit. vnde dicit ad David: *Primus veni hodie de omni tribu Ioseph.* sed Semei, vt superius legitur de cognatione Saul fuit. Saul vero de Benjamin. In Esdra Semei filius Cis legitur, quia & Cis, & Gera vocabatur pater eius filius Iemini, id est, Benjamin hic legitur, sed de tribu Ioseph primus venisse dicitur: quia in tribu Ioseph habitauit.

Luc. 23. Rabbanus, Angelomus, 11. Paral. 27. d **c** **sup. co. c. b. 147. dist. 8. necelle.**

† ipsi Davidi, & etiam ipsi Absalom.

b *Ad quem Absalom.* * Hierony. In Hebræo legitur, *Hæc est misericordia tua ad amicum tuum?* Quod non affirmando, sed negando pronuntiandum est. Et est sensus: Misericordia est,

est, aut dici debet, quod David amicum tuum dimisisti, & cum eo non isti?

c *Inite consilium quid agere debeamus.* * Chrysof. Parricidæ furor non minuitur, non frenatur. Ardebat in penis, in manus accenditur. Cupit facinus conceptum festinanter implere, desiderat scelus dispositum instanti, ne perpetrare. Properanti ad nefas tarda sunt cuncta, festinanti ad facinus videntur remorari disposita. Cupit parricidium ante complere, quam gerat: festinat patrem ante intercipere quam occidat. Sicut sanguinem patris, cruorem appetit genitoris, &c.

d *Ingretere.* Concubinas David Absalom polluit. Iudæam plebem Scribæ quoque, & Pharisei superstitionibus corrumpunt, sicque a vero David alienam faciunt.

* Ioseph. Achitophel suadet Absaloni, vt ad concubinas patris accederet, ex hoc enim populum scitutum crediturumque dicebat, quia circa patrem nulla ei iam reconciliatio superesset: ob hoc cum multa fiducia aduersus eum omnis multitudo pugnaret: hætenus autem apertas inimicitias eos habere metuere, credentes posse patrem cum filio quoquo tempore concordari.

e *Achitophel.* Interpretatur ruina fratris. Iudas de ruina Christi agens, consilium dedit Iudæis aduersus Christum, vterque suspendio interijt.

* Procop. Quomodo David hoc consiliario usus est? Certum est Achitophelē se rebus presentibus accommo-dasse, & pro vtriusque ingenio, & moribus consilia dedisse: erga bonum malitiam celans, erga prauum autem ostendens. Festinabat autem ad tollendum Dauidem, metuens ne natura vtriusque conciliaret, & ipse proditoris pœnas daret. Nihilominus pœnam non effugit, sed cum filium in patrem armasset, sibi ipsi manus attulit.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Absalom autem, &c. Hic consequenter Chusai ab Absalom recipitur. Et patet licet vsque ibi.
- 2 Hæc est, inquit, gratia ad amicum tuum. Scilicet ad Dauid, quasi dicat, non ostendisti te ei esse fidelem, hoc autem dicebat Absalom, vt exploraret mentem ipsius Chusai.
- 3 Responditque Chusai ad Absalom: Nequaquam. Scilicet debui ire cum Dauid.
- 4 Quia il. &c. quem ele. Dom. In hoc mentitus est Chusai, quia Absalom non erat a Deo electus, sed dixit hoc Chusai, vt Absalom eum reciperet citius, nec oportet eum excusari de mendacio officioso.
- 5 Dixit autem Absalom ad Achitophel. Hic ultimo Absalom ad uxores patris sui ingreditur de consilio Achitophel. Cuius causa subditur:
- 6 Vt cum audierit omnis Israel, &c. Perpenderat enim Achitophel

tophel quod multi erant cum Absalom vacillantes, eo quod timebant ne pater eius, & filius reconciliarentur, & sic herent odiosi vtrique, eo quod fuissent Absalom in malo, ex quo timebant postea grauius puniri, & ideo a se remouendum hunc timorem, & vacillationem Achitophel consuluit Absalom, vt patenter sedaret patrem suum eius uxores cognoscendo carnaliter: vt per tale vituperium ipsi Dauid illatum crederetur a populo dilectam reconciliationem non posse fieri, & sic firmiter starent cum Absalom. Illud autem consilium licet fuerit ad malum finem ordinatum, tamen erat valde accommodum, ad finem intentum, Ideo subditur:

7 Consilium. Ista similis ratio non tenet in omnibus, quia consilium Dei non potest ad malum ordinari, sed tenet quantum ad hoc quod consilium Dei est accommodum ad finem intentum. Dicitur autem aliqui quod Achitophel dedit hoc consilium, eo quod Bethsabee neptem suam David polluerat per adulterium.

CAP.

MORALITER.

† Ingretere. Per Absalom qui cognoscendo concubinas patris sui manifeste ipsam sedauit, significatur quicumque labitur rebus suo superiori, cuius famam studet denigrare per suspecta mulierum confortia, & alia mendacia, que

que in appellationibus contra superiores bonos solent poni. Per Achitophel autem qui dedit Absalom hoc consilium, significatur aduocatus qui causam promouet taliter appellantis, & sicut Achitophel suspendit seipsum, sic talis aduocatus sibi procurat inferni patibulum.

† Et

C A P. XVII.

Ixit igitur Achitophel.

* Chryfostomus. Proposito de bello consilio, cū alii alia dicerent, an statim inuadere, an parum differre oporteret, Achitophel qui consilio plu-

rimum ualebat, & in dicenda sententia prudēs erat, dixit. Afflictum nunc & perturbatum patrem tuum inuadamus. Nam si ei respirandi nullum tempus dederimus, ita eum de medio tollemus. Imparatum aggrediamur, et res citra laborē a nobis transigetur.

b Cumque fugerit omnis populus, &c.

* Hier. Sicut reuerti solent q̄ amisso in p̄lio rege reuertuntur: sic vniuersus populus Israel reuertetur ad te.

c Vocate, & Chusai Arach. & ceter.

* Chryf. Tyrannus facit Chusai consilii participem, quod non erat humanæ rōni consentaneum, vt eum qui recenter venerat tāto honore afficeret, & fide dignū existimaret. Sed q̄ Deus est ductor, et q̄ sunt difficilia, euadūt facilia. Quid vero Chusai? Nunquam errauit Achitophel, nosti uiri prudentiam. Nō reprehendit statim eius sententiam, sed cum laude. Eum enim

C A P. XVII.

Ixit igitur Achitophel ad Absalom. Eligam mihi duodecim milia virorum, & consurgens persequar Dauid hac nocte, & irruens super eum (quippe qui lassus est, & solutis manibus) † percutiam eum.

Cumque fugerit omnis populus qui cum eo est, percutiam regem † desolatūm, & reducam vniuersum

populum, * quomodo † vnus homo reuerti solet. Vniūm enim virum tu quæris, & omnis populus erit in pace. Placuitque sermo eius Absalom, & cunctis maioribus natu Israel. Ait autem Absalom. Vocate, & Chusai Arachiten, & audiamus quid etiam ipse dicat. Cumque venisset Chusai ad Absalom, ait Absalom ad eum. Huiuscemodi sermonem locutus est Achitophel: facere debemus, an non? Quod das consilium? Et dixit Chusai ad Absalom. Non est bonum consilium quod dedit Achitophel hac vice. Et rursus intulit Chusai. Tu nosti patrem tuum, & viros qui cum eo sunt, esse fortissimos, & amaro animo, veluti si vrsa raptis catulis in saltu sæuiat. Sed & pater tuus vir bellator est, nec † morabitur cum populo. Forsitan nunc latitat in foveis, aut in vno quo voluerit loco. Et cūm ceciderit vnus qui-

libet in principio, audiet quicumque audierit, & dicet: Facta est plaga in populo, qui sequebatur Absalom: Et fortissimus quisque cuius

enim admiratus quod opportunum antea consilium dedisset, ita præsentem vituperat sententiam. Miror quod nunc errauerit, non enim mihi videtur esse utile consilium Tu nosti patrem tuum, & c. Hæc autem dicebat, uolens Dauidi dare tempus, vt se parum recrearet, ac respiraret, & cogeret exercitū.

d Et fortissim.

In Hebræo, Hiero.

Fortissimus ipse

cuius est cor quasi

leo. ps. sol. sub-

audis nō fortis-

simus iste

Dauid intelli-

gitur. Vnde.

Scit enim.

Isid. Secundū

allegoriā con-

siderari oportet

quod Absalom

parrici da patrem in-

sequitur. Pri-

mo pater fugit

de uictoria securus, &

interitum parrici

deplorabat, quem

peritū sciebat.

Scribitur

.n. fugisse Dauid

a facie filii. Et de

populo Hierusalem

dicit dominus: Filios

enutriu, et exal-

tavi, ipsi autem

spreuerunt me.

Filius autem

eius, populus

Iudaicus, qui tradidit eum. Absalom autem patris pax interpretatur. Quod in historia mirum videtur, quomodo scilicet pax patris intelligatur, vel dicatur qui patrem persequitur. Sed Absalom Hierusalem significat, quæ visio pacis dicitur, a cuius facie fugit Christus quando eam deseruit, & ad gentes transijt.

Abalom

NICOLAUS DE LYRA
C A P. XVII.

Dixit igitur. Hic consequenter ostenditur qualiter Absalom de morte patris sui tractauit. Et primo circa hoc consilium tractatur. Secundo huiusmodi tractatus ipsi Dauid renunciatur, ibi. Et ait Chusai. Circa primum præmittitur consilium Achitophel. Secundo ipsius Chusai, ibi. Ait autem Absalom. Circa primum dicitur.

1 Dixit igitur. uolens absorbere Dauid ex causa prædicta.
2 Eligam mihi. Tot enim videbantur sufficere ad debellandum Dauid, & eius exercitum, qui erant fugitiui, & stupefacti de hoc quod acciderat.

3 Et consurgens per se. Antequam possit aliquod fortalium intrare, & ibidem populum sibi fauentem recolligere.

4 Et irruens super eum. idest ex itinere fatigatum.

5 Et solutis, idest, destitutis uiribus.

6 Percutiam eum. Tanquam facilem ad debellandum.

7 Et reducam vniuersum. Ad obedientiam tibi.

8 Et omnis. idest, eo interfecto omnes obedient tibi pacificè.

9 Placuitque sermo eius. Tanquam valdè accommodus ad finem intentum, licet malum.

10 Ait autem Absalom. Hic consequenter ponitur consilium ipsius Chusai. Et primo dissipat Achitophel consilium. Secundo dat suū ibi. Sed hoc mihi rectum uidetur esse consilium. Circa primum dicit sic.

Non

11 Non est. q. d. licet sit sapiens homo, & consuetus dare bona consilia, tamen defecit ista vice. Hoc autem dixit Chusai. ne videretur contra Achitophel inuidia moueri, & ideo licet de sapientia cum commendauerit generaliter, non tamen in hoc facto, secundum illud. Quandoque bonus dormitat Homerus. Rationem autem huius defectus ostendit ex tribus rationibus. Prima accipitur ex fortitudine Dauid, & voluntate se vindicandi, & similiter aliorum qui cum eo erant quod notatur, cum dicitur.

12 Tu nosti. q. d. peticulosum est inuadere eum, & maxime modo, quia ex amaritudine animi ponet totum pro toto ad se vindicandum. Secunda ratio accipitur ex prudentia bellica, quæ erat in Dauid ex multis experimentis, hoc notatur cum dicitur.

13 Sed & pater. Modus enim est ducum exercitus, qui timent inuadere personaliter, quod de nocte quiescentibus aliis se cum paucis solent absentare, maxime quando timet a suis tradi. quia dicebat Chusai ipsum Dauid de hoc probabiliter timere, vt tradentes cum haberet gratiam Absalom. q. d. Chusai sic faciet pater tuus. Et ideo si percutitur totus eius populus, non habebis intentum, quia non morabitur cum eis in castris, sed alibi, vt poterit ad eum postea populus aggregari. Tertia ratio accipitur ex parte virorum. Absalom, quia communiter in talibus inuasionibus cadunt aliqui de inuadentibus, & ex festuca fit trabs, quia ex modica percussione fit rumor magna occisionis, & sic expauescunt insequentes, & dissolunt, & fugiunt. Et hæc ratio notatur, cum dicitur. Et cum ceciderit vnus quilibet in principio, & cetera.

1 Sed

M O R A L I T E R.

† Et dixit. Per Chusai qui interpretatur silentium, vel arcum, significari potest quilibet homo deuotus qui in abscondito

dito orat Deum, & talis per orationis suæ meritum frequenter dissipat consilium malignorum, quod ordinatum fuerat ad destructionem bonorum.

Tom. 2.

V 3

Ionathan

A *Abfalom.* Alii Abfalom Iudam traditorem accipiunt, quē Christus pertulit tanquam eius cogitationes ignorauerit, & conuuium participauit ei, in quo corporis, & sanguinis figuram discipulis commendauit. In ipsa vero traditione ab ipso osculum accepit, ideo Abfalom pax pacis dicitur, quia pacem pater habuit, quam ille non habuit.

Rabbanus. **b** *Achitophel.* Qui recedēs a Dauid ad Abfalom migravit, haereticos significat qui relinquunt veritatem, & sequuntur errorem. Interpretatur Achitophel, frater meus cadens. Silonites vero transfugati, contra quos dicitur. *In domino confido, quomodo dicitis animam meam, &c.* Et merito tales laqueo diaboli malitia suae vitam finiunt, qui alienam prauis persuasionebus corrumpunt, sicut Achitophel in propria domo suspendio interijt, qui in aliena vitā Dauid insidiatus est. *Qui enim fodit foueam incidit in eam. Et insidiis suis capiuntur iniqui.*

Pfal. 10. **B** *PROCOPE.* Scriptura docuit quemadmodum Deus fecerit cum Chusi. Bonum autem consilium appellat, quod tyrannidi expediebat. Quapropter Dauid dixit in Psalm. *Ecce parturit iniquitatem, concepit dolorem, & peperit iniquitatem. Lacum aperuit, & incidet in foueam quam fecit.*

Prou. 25. d. **Ibid. 11. a.** **Rabbanus.** **c** *Chusai.* Arachites antiquus amicus Dauid, significat credentes de gentibus, qui licet cum Abfalom aliquando fuisse visi sunt, tamen operibus eius non communicantes, nec prauis suggestionibus. Achitophel consentientes, cum Dauid fideliter permanserunt. Interpretatur Chusai, Aethiops, Arachites longitudo mea. vnde: *vertit Aethiops pellem suam.* Et alibi. *Aethiopia praeueniet, vel festinet manus eius dare Deo, quia Gentilis populus postquam se in nigredine peccatorum exiit, nunquā a tergo dñi recessit, Quod autē Abfalom concubi-*

Hier. 13. d. **Pfal. 97.**

cor est quasi leonis, pauore soluetur. Scit enim omnis populus Israel fortem esse patrem tuum, & robustos omnes, qui cum eo sunt. Sed hoc mihi rectum videtur esse consilium. Congregetur ad te vniversus Israel a Dan vsque Bersabee, quasi arena maris innumerabilis, & tu eris in medio eorum, & irruemus super eum, in quocunque loco inuentus fuerit, & operiemus eum sicut cadere solet ros super terram, & non relinquemus de viris qui cum eo sunt ne vnū quidem. Quod si urbem aliquam fuerit ingressus, circumdabit omnis Israel ciuitati illi funes, & trahemus eam in tor-

rentem, vt non reperiatur, nec calculus quidem ex ea. Dixitque Abfalom, & omnes viri Israel. Melius est consilium Chusai Arachite consilio Achitophel. Domini autem nutu dissipatum est consilium Achitophel vtile, vt induceret Dominus super Abfalom malum, & videretur consilium Chusai bonum coram Abfalom. Et ait Chusai Sadoc & Abiathar Sacerdotibus. Hoc & hoc modo consilium dedit Achitophel Abfalom, & senioribus Israel, & ego tale, & tale dedi consilium. Nunc ergo mittite citò, & nuntiate Dauid, dicentes. Ne moreris hac nocte in campestribus deserti, sed absque dilatione transgredere, ne fortē absorbeatur rex, & omnis populus, qui cum eo est. Jonathan autem & Achimaas

stabant iuxta fontem Rogel. Abiit ancilla, & nuntiauit eis, & illi profecti sunt, vt referrent ad Regem Dauid nuntium. Non enim poterant videri introire ciuitatem. Vidit autem eos quidam puer,

concupinas Dauid ad custodiendam domum dimissas stuprando corrupit, significat quod apostata Angelus quosdā qui videntur regere, & custodire populum Dei, haeretica prauitate seducit. Ad quas tamen Dauid ultra non ingreditur, sed in custodia politici alimenta praebet, quae in viduitate viuentes clausae sunt vsque ad diem mortis suae: quia cum haeretici a via veritatis aberrantes redire se simulant, non sunt digni cohabitatione Christi, sed clausi, & separati a confortio eius debent alienari. Ille tamen, qui *solem facit oriri super bonos, & malos, & pluit super iustos, & iniustos,* non reuinit talibus pactum in hoc mundo praebere, vt conuertantur beneficiorum occasione.

d Jonathan autem.

*** AMBROSIVS.** In mendacijs officiosis nō solum iniusti, sed & iusti saepe delabuntur. Et propter hoc Psal. mihi dixisse videtur, *Omnis homo mendax.* Nonne melius fuit obstetricibus Aegyptiorum pro mendacio pueros Hebraeorum referuare, quam vera dicendo, tot homicidia perpetrare? Raab pro mendacio quo exploratores Ioſue a persecutoribus liberauerat, cum tota cognatione a mortis periculo liberata, a Beato Paulo Apostolo pro hoc facto laudatur. Exploratores missi a Dauide fugientes, ingressi sunt domum cuiusdam viri, absconditi in puteo, posito desuper operimento. Persecutoribus requirentibus mulier respondit. Transierunt statim gustata paululum aqua. Verum dicendo potuisset perdere, quos mentiendo seruauit. Taliū itaque mendaciorum macula, a charitate ex qua

procedunt, delentur: quia *charitas operit multitudinē peccatorum.*

RABA. Quod autem Jonathan qui interpretatur columbē donum, & Achimaas frater eius ad explorandum factum

NICOLAUS DE LYRA.

1 Sed hoc mihi rectum videtur. Hic consequenter Chusai dat suum consilium, dicens.

2 Congregetur ad te vniversus Israel a Dan vsque Bersabee, & caetera. id est, in tanta multitudine, quod nullus possit tibi resistere.

3 Et tu eris in medio eorum, sicut rex potentissimus, & gloriosissimus, & sic attribuetur tibi victoria de Dauid, & non Achitophel, vel cuiusque alteri ad hoc misso.

4 Et operiemus. id est, in tanta multitudine quod non poterit se protegere.

5 Quod si urbem aliquam fuerit ingressus, & caetera. te fugiendo.

6 Circundabit omnis Israel ciuitati illi. Loquitur Metaphoricē, & est sensus, ita destruemus totam illam ciuitatem quod non erit aliqua resistentia. Vnde in Hebræo habetur. Circundabit omnis Israel ciuitati illi societates, scilicet armatorum ad totum populum destruendum.

7 Dixitque Abfalom. itaque dissipatum fuit consilium Achitophel. Cuius causa subditur.

8 Domini autem. quia Dominus humiliationem Dauid, & eius patientiam respexerat oculari misericordia, & Abfalom reddere vole-

bat pœnam suae malitiae. Totam autem praedictam concionem narrauit Chusai, vt Dauid haberet tempus se recolligendi in aliquo fortalio, & congregandi populum sibi deuotum, & ordinandi eum ad pugnam contra Abfalom.

9 Et ait Chusai Sadoc, &c. Hic consequenter tractatus consilij praedicti renuntiatur ipsi Dauid. Et primo describitur huius consilij renuntiatio. Secundo ipsius Achitophel digna punitio, ibi. Porro Achitophel. Tertio pugna contra Dauid praeparatio, ibi. Dauid autem. Sententia primae partis patet usque ibi.

10 Et nuntiate Dauid. Hoc autem dixit Chusai, timens ne in eius absentia Achitophel suaderet Abfalom executionem sui consilij. Vnde ubi translatio nostra habet.

11 Ne forte. id est, Dauid. In Hebræo habetur. Ne consulatur regi. scilicet Abfalom, quod faciat consilium. Achitophel, & sic inueniretur Dauid, & eius exercitus lassus, & fatigatus, & sic de facili posset capi rationibus praedictis in consilio Achitophel.

12 Jonathan. Expectantes extra ciuitatem rumores de domo Abfalom.

13 Abiit an. Ad hoc enim fuit missa, vt magis lateret negotium, quia ibat quasi ad lauandum pannos ibidem.

14 Non enim poterant videri introire ciuitatem. Vidit autem eos quidam. Iam n. sciebat Abfalom quod erant coniuncti ipsi Dauid, & ideo iussisset interfici.

* Qui

et cum Absalom, & David renunciandum decreti fugientes Absalom declinauerunt in domum cuiusdam Bahurim qui habebat puteum in vestibulo, & descenderunt in eum, &c. non sine mysterio credendum est. Significant enim hi duo eos, qui per gratiam spiritus sancti sunt renati, & in numero fratrum sunt as-

cripti, qui credentes ad Absalom fugiunt, cum malignos spiritus euadere quærunt. Hi stant iuxta fontem Rogel, qui interpretatur tristis, uel deorsum, cum luctum, & despectum in mundo appetunt propter celestis regni desiderium. Declinat in domum viri in Bahurim, qui locus interpretatur, electus, vel viuens, cum adolescentiæ tēpora in memoriam reducunt. Descendunt in puteum qui erat in vestibulo cum penitentia se humiliter subiiciunt, quæ cunctis necessaria est ante finem presentis vitæ. Expandit mulier velamen super os putei, cum ecclesia precū assiduitate delicta iuuetur, & ignorantia filiorum abscondit, quali siccais prifanas, cum carnis lasciuam per continentia rigorem stringit, & sic rei later transgressio, i. humanæ uitæ, quia per assiduitatem precū in compun-

& indicauit Absalom. Illi vero concito gradu ingressi sunt domum cuiusdam viri in Bahurim, qui habebat puteum in vestibulo suo, & descenderunt in eum. Tulit autem mulier, & expandit velamen super os putei quasi siccais prifanas, & sic latuit res. Cumque venissent serui Absalom in domum ad mulierem, dixerunt Vbi est Achimaas, & Ionathan? Et respondit eis mulier. Transiuerunt festinanter gustata paululum aquæ. At hi qui quærebant, cum non reperissent, reuersi sunt in Hierusalem. Cumque abissent, ascenderunt illi de puteo, & pergentes nuntiauerunt regi Dauid, atque dixerunt. Surgite, & transite citò fluuium, quoniam huiuscemodi dedit consilium contra vos Achitophel. Surrexit ergo Dauid, & omnis populus qui cum eo erat, & transierunt Iordanem donec dilucesceret, antequam denudaretur verbum, & ne vnusquidem residuus fuit: qui non transisset fluuium, porrò Achitophel videns quod non fuisset factum consilium suum, strauit asinum suum, surrexitque & abiit in domum suam, & in ciuitatem suam. Et disposita domo sua suspendio interiit, & sepultus est in sepulchro patris sui. Dauid autem venit in castra, & Absalom transiuit Iordanem, ipse & omnes viri Israël cum eo. Amasam vero constituit Absalom pro Ioab super exercitum. Amasa autem erat filius viri, qui vocabatur Ietra de Iezraeli, qui ingressus est ad Abigail filiam Naas sororem Saruiæ, quæ fuit mater Ioab. Et castrametatus est Israel cum Absalom in terra Galaad. Cumque venisset Dauid in

compunctiōne lachrymarum, & per castigationem corporis omnia delicta absconduntur, & homines a persecutiōne hostis protecti liberabuntur.

a Dauid autem venit in castra, & cætera.
* Iosephus Dauid transiens Iordanem, venit in castra optima, & munitissimam ciuitatem, suscepitque cum libentissimè primores pronincia, & fugam illius referentes, & honorem ei pristinae felicitatis exhibentes.

D
L.7. Antiqu. cap.9.
E
In psal. 3 inuenissent
F
†Mithanaim

chirurgi manum coram omnib. passus est, propter Deum qui dixerat. Tu fecisti absconditè, ego autem faciam in aperto. Cū ergo didicerimus, & domestica, & intestina, & seruilia bella & morbos etiam corporis saepe fieri propter peccatum, peccatum fontem malorum reprimamus.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Qui habebat. Id est, in curia sua, seu atrio.
- 2 Quasi sic. Id est, hordeum decoricatum.
- 3 Transierunt se. In Hebræo habetur, Transierunt riuum aquarum: quod exponunt Hebræi de Iordane qui dicitur riuus aquarum, eò quod riuus fontium illius terræ descendunt in eo, sicut in flumino principali. Est igitur sensus, Transierunt flumina aquarum. id est, iam sunt ita elongati, quòd transierunt Iordanem, propter quod nuncij Absalom desperati reuersi sunt in Hierusalem. Cætera patient.
- 4 Porrò. Hic consequenter ponitur ipsius Achitophel digna punitio, quia propter nimiam iniquitatem suam permissus est a Deo interficere seipsum. Et hoc est quod dicitur:
- 5 Videns. De hoc fuit valde indignatus, eò quòd consilium Chusai approbatum fuerat, & suum reprobaturum.
- 6 Et disposita domo sua. Quia filijs suis diuisit bona sua.
- 7 Suspendio. Per seipsum, quod fecit non solum propter indignationem prædictam, sed etiam quia stultitiam Absalom, & populi qui

- qui erat cum eo percipiebat, & ex hoc si miter timebat, quod Dauid præualeret, & in regnum rediret, propter quod timebat ab eo occidi morte turpi, & dolorosa, ideo voluit magis præuenire mortem suam per aliam viam.
- 8 Dauid autem. Hic consequenter describitur belli præparatio, quia Dauid transito Iordane venit ad quendam locum fortiter munitum, propter quod vocabatur Manaim, id est, castra: quia Iacob ibi obuiauit Angelus, vt habetur Genes. 33. Et ibi Dauid populum ad se venientem recollegit, & ipsum ordinauit ad resistendum Absalom, vt plenius habetur infra.
- 9 Et Absalom. Vt caperet Dauid, confidens de multitudine populi cum eo existentis.
- 10 Amasam verò constituit. Ex quo patet, quòd proponebat Ioab occidere cum Dauid, quod patet ex hoc quod sequitur de patre eius.
- 11 Qui ingres. Id est, Isai patris Dauid, qui vocatus est Iesse Isai, & Naas.
- 12 Cumque. Hic reuertitur scriptura ad ostendendum qualiter Dauid fuit ibi receptus, cum dicitur:

Sobi

Pater Dauid trinomi fuit.

MORALITER.

† Ionathan. Per Ionathan autem, & eius socium qui denunciauerunt Dauid, Achitophel, & Chusai consilium ad præmonitionem ipsius Dauid, & virorum suorum, significantur consolationes Spiritus sancti datæ diuinitus afflictis iniuste per orationes hominum deuotorum. Et interpre-

terpretatio nominis ad hoc congruit, quia Ionathas columbæ donum interpretatur: per quam Spiritus sanctus significatur.
12 Cumque venisset. Per istos qui Dauid, & viris eius fame, & labore afflictis ministrauerunt charitatiuè necessaria, significantur illi, qui afflictis iniuste, consolationes, consilia, & auxilia subministrant.

A

^a Filius. f. Naas regis cum quo pugnavit Saul. Naas quoque fecit misericordiam cum David, quando fugiebat a facie Saulis. Interempto vero a David Anon qui servos eius deivi pauerat, constitutus est ab eodem David in loco fratris ille Sobi.

castra, Sobi filius Naas de Rabath filiorum Ammon, & Machir filius Ammihel de Lodabar, & Berzelli Galaadites de Rogelim, obtulerunt eis stratoria, & tapetia, & vasa fictilia, frumentum, & hordeum, & farinam, & polen-

† lectum, & crateres, uel pelues.

^a Lectorum.

^a Puram farinam.

^a Genus leguminis.

^b Decoctum, vel nouum.

tam, & fabam, & lentem, & † fruxum oleo ci-

^a Christus postquam ludæos reliquit, spiritualibus honoratur muneribus apud gentes.

cer, & mel, & butyrum, oues, & † pingues vitulos: dederuntque David & populo qui cum eo erat, ad vescendum. Suspicati enim sunt populum fame, & siti fatigari in deserto.

NICOLAUS DE LYRA.

^B ¹ Sobi filius Naas, & cætera. Iste Naas fuit Rex Ammon, qui fecit David misericordiam, ut dictum est supra 10. cap. Cuius filius Anon detrapauit nuntios David, propter quod fuit ab eo interfectus, & Sobi frater eius pro eo rex constitutus, quia illud vituperium non fuit

fuit factum per ipsum, & quia tunc David misericorditer egit cum eo, ideo vice versa ipse David fugienti præbuit auxilium contra Absalom, & necessaria prout potuit, ministravit. Et similiter Ammihel, & Berzellai.

² Stratoria, & tapetia, id est, necessaria pro lectis. Cætera patent.

ADDITIO I.

In cap. 17. vbi dicitur in postill. Circundabit omnis Israel civitati illi funes, & c. loquitur metaphorice.

^C Imo in Hebræo habetur proprie funes sicut in translatione nostra, & est intelligendum metaphorice, quasi dicat, sic attrahemus illam civitatem usque ad torrentem, ac si esset aliqua

aliqua res mobilis quæ per funes posset attrahi, & cæter.

ADDITIO II.

In eodem cap. 17. vbi dicitur in postill. Ne consulatur regi. s. Absalom, & c.

Imo in Heb. habetur. Ne absorbeat regi. expresse, & c.

CAP. XVIII.

L. 7. Antiqu. cap. 10.

^I ² **I**gitur considerato. IOSEPHVS. Cumque numerasset David eos qui secum erant & inuenisset usque ad quatuor milia armorum, noluit expectare quando super cum Absalom veniret, & c. Cumque vellet ad bellum simul exire,

nu Ethai, qui erat de Geth. Dixitque Rex ad populum:

CAP. XVIII.

^I ² ³ ⁴ **I**gitur † considerato David populo suo, constituit super eos tribunos, & centuriones, & dedit populi tertiam partem sub manu Ioab, & tertiam sub manu Abisai filii Saruix fratris Ioab, & tertiam sub ma-

^a Iste filius illius Achis putatur cum quo David amicitiam habuit

re, amici non per miserunt, dicentes. Si cum eo de uincerentur, omnem spem amitterent, si vero vna parte victa, ad eum reliqui remearent, posset denuo prælium reparari, quando etiam hostes arbitrentur alium exercitum manere cum rege.

Theod.

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XVIII.

^I ² ³ ⁴ **I**gitur considerato. Hic consequenter ostenditur qualiter Absalom Dei iudicio in bello interyt. Et primo ex parte David describitur ordinatio populi. Secundo congressio belli, ibi: Itaque ingressus. Tercio denunciatio facti, ibi: Achimaas autem. Quarto

to lamentatio filii, ibi: Contristatus itaque. Circa primum sciendum, quod secundum Vegetium libro de re militari, Pauci bene ordinati, & constantes sunt dispositi ad victoriam: multitudo vero inordinata non est nisi victima parata ad eadem. propter hoc David expertus in rebus bellicis populum suum qui parvus erat comparatiue diligenter ordinavit. Et hoc est quod dicitur:

² Constituit su. Quorum quilibet præerat mille bellatoribus.

³ Et Centuriones, & c. Præsidentes centum.

⁴ Et dedit populi. Quia de toto populo fecit tres acies.

Egrediar

MORALITER.

^I Igitur considerato David populo, & c. Moraliter per David, qui manu fortis interpretatur, significatur homo virtuosus, qui contra vitia fortiter præliatur, de quo prælio dicit Seneca, Habeto pacem cum hominibus, & cum vitij bellum. Igitur virtuosus disponit exercitum suum, scilicet congeriem actuum bonorum in tres partes, sicut David suum exercitum disposuit. Prima pars est interiorum meditationum respectu Dei. Secunda pars consistit in actibus charitatis respectu proximi per elemosynas corporales, & spirituales. Corporales continentur in hoc versu.

Visito, poto, cibo, redimo, tego, colligo, condo.

Qui sic intelligitur. Visito infirmum, poto sitientem, cibo famelicum, redimo captivum, tego nudum, colligo hospitem, condo, id est, sepelio mortuum. Istæ sunt septem elemosynæ corporales. Spirituales autem elemosynæ

synæ continentur in hoc versu.

Consule, castiga, remitte, solare, ser, ora.

Qui sic intelligitur. Consule, sub quo verbo intelligitur consilium, & doctrina: ideo sic accipitur, consule dubitanti, & doce ignorantem: & sunt duæ elemosynæ spirituales, castiga delinquentes, remitte offensam, solare, id est, consolare tristem. ser, id est, supporta infirmum, scilicet in moribus. ora, pro omnibus, & sic sunt septem elemosynæ spirituales. Tercia pars exercitus virtuosus est gestuum, & verborum modestia respectu sui. Per istas tres partes, seu acies debellantur exercitus vitiorum. Princeps autem exercitus istius est superbia, sicut dicitur Eccles. 10. b. Initium omnis peccati superbia. Superbus autem excellenter dici potest superbia in abstracto, sicut excellenter liberalis dicitur liberalitas: & talis superbus per Absalom figuratur, qui nimia superbia contra patrem rebellavit, & contra ipsum tanquam princeps mouit exercitum.

Mulus

A * Theod. Regem volentem esse belli sociū, prohibuit dux exercitus, & veritus ne ei aliquid accideret. (Erat. n. verissimi le aduersus eum solum processuros maleuolos,) & anxius ne si vicisset, miseretur tyranni.

* Procop. Tu solus infinitis partibus nobis omnibus, excellis, Hoc etiā Symmachus ostendit dicēs. Et tu vt decem milia nostrum.

* R. David. Quasi decem milia virorum nobiscum essent, rā bonum iudicamus, si tu propter nos manseris in ciuitate, & hinc nobis auxiliaris.

a *Seruate mihi puerum Absa. &c.*

* Chrysof. Bellum instruebatur, bellis omnibus quæ vnquā contigerunt peregrinijs, significationi quam veritati similis. Eum enim qui causa fuerat malorum omnium, & quo mor tuo aduersa omnia finiebatur, hunc ducibus suis tota cura Dauid commendabat, ista illis iugiter replicans: Parcite filio meo Absalom. Quid ea miseratione miserabilius? Suscipere bellum cogebatur, in quo & vincere & vincique illi molestum erat.

* Ambros. Christo lucebat propheta, cum de eo qui patris salutem parricidalibus praelijs appetebat, pius pater diceret ad praelium profecturis: Parcite filio meo Absalom. Tacebat impietatis scelus, pietatis autē gaudū & nomē necessitudinis præferebat, vt pugnaturi nō aduersarium regis, sed filium cogitantes, dolorem læsæ pietatis inhiberent.

* Idem. Augebat incrementa pietatis, qui & insidiatori pepercit, & parricidæ salutem rogauit.

* Idem. Securus erat uictoriæ, qui rogabat ut parceret, nec pietatis alicuius, qui perire deberet, etiam impium filium non putabat.

* Chrysof. Disponitur propere bellum, acies dirigitur, pugna parat, cognatæ classes in semet ardescunt. Inde parricida exercitum p̄ patrem inflammat, huic David, ut par cāt filio, abeuntes duces exorat. Inde dementia cōtra genitorē exurgit: hinc clemētia, ut parricidæ parcat, expōcit. Inde furor, hinc pietas operatur. Parricida nō lēsus insanit: David lēdit & mitescit. Parricida nec rōne frangit, nec imminenti interitu deterret. Obduratur in penam, in suppliciū cogitur, nec salutē in aliquo iā meretur, qui patrem salute spoliare nititur. Respice scelestissime, respice parricida, in te cuncta conuerti, respice contra te ab ipsa natura repugnari, &c.

* Idem. Vbi iam solatiū patres, vbi præsidium inuenient, si filios senserint parricidas: Aut qñ externa tuta sunt, si domestica obsistunt? Innocentem perimere, ne fas est: patrē occidere,

dere, scelus: prophetam iugulare, facinus inauditum. Cessa iā D ab isto scelere, cessa, cessa inquam, ne te boni oēs semper exhorreant, ne audaces ex te, quod non nouerant discant, &c.

* Idem. Vos, vos inquam, exercitus infelices admonco, vos affectu pietatis exhorror. Cur in alienum facinus ruitis? Cur

furentis insaniam adiuuatis? Si f 1

deseritis, cessabit: qui ut aude- 1 ret, uester numerus prouocauit. Solus pereat, qui nature iura debeat. Solus cōcidat, qui pietatem patris impugnat.

b *Casus est populus Israel, &c.*

* Chrysof. Commissio bello, prosternuntur hostes, aduersarij cadūt, inimici vincuntur, nudatur hostis, deserit parricida: iam suam in suis conspiciat penam: iam supplicium debitum sibi, suorum interitu recognoscit timet, iam formidat, iam proprium meditatur interitum. Denique animal

petit, mulum conscendit, dat

se in fugam præcipitem. Pa-

ratam propere festinat ad arborem, cui est traditus, & icu

violento immisus, animali

subducto & subter in campos

elapso, inseritur ramis, obligatur lignis. O nefandum meritum parricidæ. Injuriam patris vindicant ligna, arbor vl-

ciscitur, rami defendunt.

* Idem. Absalonis scelus nō

ei ad finem vsque processit: & merito, ne parricidæ hoc fa-

cinus tenerent pro lege parricidij. Cum enim tanquam

lictor deseruisset, interfectus est, vt qui esset damnatus. In alto

ligno suspensus est qui aduer-

sus patrem erigebatur: ab arbore detinebatur, qui cum radice

pugnabat: vincus erat a ramo, ramus a paterna affectione alienus: capite tenebatur, qui genitoris caput auferre cō-

tendebat: tanquam fructus pendebat ab arbore, qui naturæ

agricolam volebat abscindere: & in corde iaculis confossus

est, ubi cadem parabat. Spectaculum admirabile. Ex pilorū

coma, a coma arboris tenebatur: & coma tenebat coma tyrannum, illic eum contundens, vbi diadema paternum gestare contendebat. Videbatur Absalom suspensus in medio cæli & terræ. Cælum eum non admittebat, e quo pri-

mus insurrector diabolus eiectus est. Terra eum aduersabatur, non ferens pollui passibus parricidæ. Si Dathan deuorauit, qui cōtra Mosē erat locutus, quomodo tulisset pedes currentis aduersus genitorem? Pulchrum ei Epitaphium David cecinit. *Vidi impium super exaltatum & elatum tanquā cedros libani, & transiui, & ecce non erat.*

c *Accidit autem vt occurreret Absalom seruis David sedens mulo.* Rabbanus. Absalom mulo fugiens in quercu per cæsariæ capitis suspensus est, quia Iudæi stultitiæ carnalis sensus

incun-

† Egrediar & ego vobiscum. Et respondit populus: Non exhibis. Siue enim fugerimus, non † magnopere ad eos de nobis pertinebit, siue media pars ceciderit è nobis

non satis curabunt, † quia tu vnus pro decem milibus cōputaris. Melius est igitur vt sis nobis in vrbe præsidio. Ad quos rex ait. Quod vobis videretur rectum, hoc faciam. Stetit ergo rex iuxta portam. Egrediebaturque populus per turmas suas cēteni & milleni. Et præcepit rex Ioab & Abisai & Ethai, dicēs: † Ser-

uate mihi puerum Absalom. Et omnis populus audiebat præcipientem regem cunctis principibus pro Absalom. Itaque egressus est populus in campum contra Israel. Et factum est prælium in saltu Ephraim. Et cæsus est ibi populus Israel ab exercitu David, factaque est plaga magna in die illa viginti milium. Fuit autem ibi prælium dispersum super faciem omnis terræ, & multo plures erāt

quos saltus consumpserat de populo, quam

hi quos vorauerat gladius in die illa. Accidit autem vt occurreret Absalom seruis David

a *† Non ætate, sed paruitate sensus.*

b *† Bestiæ, scilicet, quæ in saltu erant, vel ipse saltus asperitate.*

c

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Egrediar, quia volebat esse de primis ad laborem & pericula.
- 2 Non exhibis. Cuius ratio subditur: Siue enim fugerimus, &c. quasi dicat, parum curant de nobis, quia te solum querunt.
- 3 Melius est igitur vt sis nobis in vrbe præsidio. vt si debellati fuerimus possimus ibi habere refugium, vt possit ibi iterum exercitus congregari.
- 4 Stetit ergo rex iuxta portam. vt videret qualiter exirent ordinate, & eos animaret ad fortiter praeliandum.
- 5 Seruate mihi, scilicet viuum si ei praeualebitis: hoc dicebat David ne moreretur in peccato mortali persequendo patrē proprium, & sic æternaliter damnaretur.
- 6 Et omnis, hoc faciebat rex vt nullus eum interficeret.
- 7 Itaque. Hic consequenter describitur congressus belli, & notatur locus,

locus, cum dicitur.

8 In saltu. Id est, prope saltum illum, quia pugnabat in campo plano, non in nemore. Sed querit hic quomodo vocabatur saltus Ephraim, cū non esset in sorte Ephraim, sed vltra Iordanem, vt patet ex p̄dictis. Dicendum quod erat ex opposito sortis Ephraim, ita quod Iordanis fluius tamen erat intermedius: & ex hoc sortitus est istud nomen.

9 Et multo. Quia ibi erant foueæ magnæ, vt patet ex hoc quod infra dicitur, quod Absalom fuit proiectus in foueam magnā, & in foueis illis fugientes de exercitu Absalom, ceciderunt & mortui sunt. Dicunt etiā Hebræi, quod in illo saltu erant ferae terribiles quæ multos de illo exercitu fugientes & intrantes saltum, occiderunt.

10 Accidit autē vt occurreret Absalom seruis David sedens mulo. Cumque ingressus fuisset mulus subter condensam. Quia fugientes de praelio vagantur incerti, & frequenter incidunt in illos quos fugere intendant.

Adhæsic

A incumbentes propter superstitionē Pharisaorum legē cor-
rumpentes, per ipsam quam ad correctionē vitę perceperat
Ioan. 5. 8. mortis occasione habuerunt. Vñ: *Et qui accusat vos Moses, in
quo speratis.* Ioab verò in cor Absalō tres lanceas figit, cū dia-
bolus auaritiā, superbiam, & inuidiam vel perfidiā in cor Iu-

daici populi mittit, q̄ illis ma-
xime sunt causa perditionis. Ex
superbia enim in contemptum
Dei idola fabricauerunt. Ex cu-
piditate res trāitorias virtutib.
præposuerunt. Ex perfidia &
inuidia non solum dicta legis &
prophetarum, sed etiam ipsius
Saluatoris præsentiam spreue-
runt. vnde: *Non habemus regē nisi*

Ioan. 19. c. *Cæsarem, &: Si hunc dimittis non es
amicus Cæsaris.* Absalō post mor-
tem in foueam grandem mitti
tur, & quisque iniquus post obi-
tum carnis in lacum inferni, su-
per quem acruus lapidum cō-
geritur, dum duritia mētis ex-
probratur. Dauid extinctū Ab-
salom plorauit, & ppter inter-
itum Iudaici populi Christus vi-
dens ciuitatem fleuit, cuius mi-
seriæ cōpatiēs in eruditionem

B & curam salutis eius vsque ad
Lncz 19. b. mortē crucis permāsit. Scribæ
& Pharisæi, principes Iudaorū
in ligno crucis in quo dominū
suspendunt, occulto iudicio
damnati sunt: & qui carnali seu
su velut irrationabili mulo præ-
sistere videbantur, in disper-
sionem gentium pertransiunt, ip-
si principatum pariter, & popu-
lum amiserunt.

† non sic expe-
ctabo. i. nō est
bonum v. mo-
ter coram te,
& expectē, vt
eas ad occidē-
dum eum.

† Ioan. 7. d.
In psal. 7.

† monumentū
illatū & inf.

† vocarum est
illud locus.

C *Vidi Absalom pendentem, &c.*
† Chrysostrōmus. Absal-
om nō statim de medio subla-
tus est, sed tanquam in iudicio,
prius suspēsus est, & ligno af-
fixus, & Deo ferente senten-
tiam longo tpe pependit, a cō-
sciētia deinceps flagellatus. Et
vt sciat quod factū est, nō fuisse
humanæ industrię, sed diuini
iudicij, capilli ad lignū eum alli-
garunt, & brutum animal eum
tradidit, & pro fune quidem co-
ma, pro ligno autem arbor ex-
stitit: pro milite autem adduxit
eum mulus. Cōsidera quod est
admirabile. Nemo suorum ad
eum accedere ausus est, cū tan-
tum fuisset spatium. Hoc autē
Deus prouiderat, vt neque de-
traheretur, nec vincētus ad patrem afferretur: qm̄ paterna vi-
scera ei parcere velle indicauerant. Et quod est admirabilius,
qui patrem ei reconciliauit, is ipsum interfecit.

sedens mulo. Cumq; ingressus fuisset mulus
subter condensam quercum & magnam, ad-
hæsit caput eius quercui. † Et illo suspenso in-
ter cælum & terram, mulus cui infederat per-
transiuit. Vidit autem hoc quispiam, & nun-
tiauit Ioab, dicens. Vidi Absalō † pendentem
de quercu. Et ait Ioab viro qui nuntiauerat
ei: Si vidisti, quare non confodisti eum cum
terra, & ego dedissem tibi decem argenti si-
clos, & vnum baltheum? Qui dixit ad Ioab:
Si appenderes in manibus meis mille argen-
teos, nequaquam mitterem manum meam
in filium regis. Audientibus enim nobis præ-
cepit rex tibi & Abisai & Ethæi, dicens: Cu-
stodite mihi puerum Absalom. Sed & si fe-
cissim contra animam meam † audacter, ne-
quaquam hoc regem latere potuisset. & tu sta-
res ex aduerso. Et ait Ioab: † Non sicut tu vis,
sed aggrediar eum coram te. Tulit ergo Ioab
tres lanceas in manu sua, & infixit eas in cor-
de Absalom. Cumq; adhuc † palpitarer herēs
in quercu, cucurrerunt decem iuvenes armi-
geri Ioab & percutientes interfecerunt eum.

† Cecinit autem Ioab buccina, & retinuit po-
pulum ne persequereur fugientem Israel, vo-
lens parcere multitudini. Et tulerūt Absalom
& protecerunt eum in saltu in foueam gran-
dem, & comportauerunt super eum acruum
lapidū magnum nimis. Omnis autē Israel fu-
git in tabernacula sua. Porro Absalō crexerat
sibi cū adhuc viueret † titulum qui est in valle
regis. Dixerat enim. Nō habeo filium, & hoc
erit monumentum nominis mei. Vocauit-
que titulum nomine suo, & appellatur ma-
nus Absalom, vsque ad hanc diem. Achimaas
autem filius Sadoc, ait. Curram & nun-

quia etiam filiis eius morientibus, nomen eius in statua re-
maneret.
d Non habeo filium, &c. † Theod. Quomodo superius dicitur
habuif-

Tulit

NICOLAUS DE LYRA.

1 Adhæsit caput. Quia videns suos deuictos ad fugiendū expeditus
deposuerat galeam, & sic per capillos suos qui multi erant, vt dictū est,
supra 14. cap. retentus est frondibus quercus. Cetera patent vsque ibi.

2 Non sicut tu vis. Absalom seruabatur viuus.

3 Sed aggrediar coram te. interficiendo.

4 Et tulerunt Absalom. Ex quo patet quod dictum eo, quod in illo
saltu erant foueæ magna.

5 Et comportauerunt super eum acruum. Hoc fecerunt secū-
dū legem Deut. 21. vbi præcipitur filius contumax a populo lapidari.
Iste autem non solum erat contumax, sed etiam manifestè persequēbat
patrem, & ideo non solum erat dignus a gladio periri, sed etiam a popu-
lo lapidari.

Porro

MORALITER.

† Mulus cui infederat pertr. Iste mulus sup quē fedet supbus
est gloria mundana, q̄ cito trāsit 1. Ioan. 2. c. *Mundus transiit &*
con-

b Tulit ergo Ioab tres lanceas, &c. † Theod. Dux exercitus si-
nens p̄m misereri, in cor execrandissimū tria confixit tela. Quis
† Chrysostr. In cor excordis tres sagittas infixit, illic eum fe-
riens, vbi erat receptaculum iniquitatis.

† Clemens. Rom. Attendamus ò dilecti, quæ sit seditiofo-
rū gloria, & qui euentus. Nam
si reges inuadens supplicio dig-
gnus iudicatur, quamuis filius,
vel amicus sit, quāto magis qui
sacerdotib. insultat? Qui aduer-
sus regnū temere insurgit, ne-
mo impune perit. Nam nec Ab-
salō, nec Beddā (ipse est Seba)
impuniti manserunt, nec Core
& Dathan.

† R. David Kimhi. Absalom
primum furatus fuerat cor re-
gis, deinde cor Sanhedrim, id-
est, ducentorum Senatorum, q̄
simplici corde iuerat cū eo, ter-
tio totius Israelis: ergo triplici
ictu confossum est cor eius. De-
cem concubinas patris constu-
prauerat, igitur decē armigeri
eum percutiunt.

c Et tulerunt Absalō & proiecerunt
eum, &c. † Theod. Deiecto Ab-
salonis cadauere in prope sitā
vallem profundam, iussit Ioab
toti populo vt lapidibus obrue-
ret, adeo vt supplicium ei esset
sepulchrum.

† Ambros. Parricida Absalō
in valle regis titulum statuit,
& in fossam proiectus est, cum
esset interemptus. Ergo sancti
ascendūt ad dñm, flagitiosi ad
vitia descendunt.

† Hieron. Tradunt Hebraei
quod depositus de quercu pe-
tierit sibi inducias antequā pe-
rimeretur, vt taceret sibi titulū
ob memoriam sui, eo quod nō
haberet filiū talem qui regno
dignus esset. Putabat. n. filios
suos nō solum regno indignos
verum etiā ob peccatum suum
quod in patrē gesserat, presenti
vita indignos. In hoc autem ti-
tulo manū dicitur defixisse, &
figuram manus suę expressisse,
& ob hoc, titulum hoc modo
vocari.

† Iosephus. Absalom consti-
tuerat sibi statuam regiam in
valle, quæ duobus stadijs ab
Hierosolymis aberat, quam ap-
pellauit manum suam, dicens,
quia etiam filiis eius morientibus,
nomen eius in statua re-
maneret.

d Non habeo filium, &c. † Theod. Quomodo superius dicitur
habuif-

habuif-

habuif-

6 Porro Absalom crexerat, &c. Dicit Iosephus quod fecerat sta-
tuam marmoream ad sui memoriam in posterum. Alij dicunt, quod fece-
rat quoddam edificium notabile & altum ad eundem finem.

7 Dixerat enim: Non habeo filium, & hoc erit monumentū
nominis mei supra 14. c. dictum est, quod habuit tres filios. Et ideo di-
cendum est, quod erant mortui, vel inepti ad regnandum post ipsum.

8 Et appellatur manus Absalom, usque ad hanc diē. opus eius
memoria dignum. Manus. n. est organum organorum, vt habetur. 3. de
Anima, & ideo per eam signantur opera, & maxime solennia & me-
moriam digna.

9 Achimaas autem filius Sadoc. Hic consequenter describitur
denuntiatio facti, quia Achimaas zelans pro Dauid desiderabat villo-
riam suorum nuntiare, sed Ioab impediēbat, dicens Non eris nun-

Sed

concupiscentia eius. Et superbus per Absalom figuratus reman-
et suspensus in arbore, per quam significatur patibulū ge-
hennæ, & conficitur tribus lanceis, scilicet p̄na ignis, &
p̄na vermīs, & p̄na carentiē visionis.

in

tiabo regi, quia iudicium fecerit ei Deus de manu inimicorum eius. Ad quem Ioab dixit: Non eris nuntius in hac die, sed nuntiabis in alia. ¹ Ho die nolo te nuntiare, filius enim regis est mortuus. Et ait Ioab Chusi: Vade, & nuntia regi que ² vidisti. Adorauit Chusi Ioab, & cucurrit. Rursus autem Achimaas filius Sadoc dixit ad Ioab: ³ † Quid impedit si etiam ego currā post Chusi? Dixitque ei Ioab: Quid vis currere fili mi? † Veni hic. Non eris boni nuntij baiulus. Qui respondit: † Quid enim si cucurrero? Et ait ei: Curre. ⁴ Currens ergo Achimaas per viam † compendij trāsiuit Chusi. Dauid autem sedebat inter duas portas. Speculator verò qui erat in fastigio portæ super murum, eleuans oculos vidit hominem solum currentem, & exclamans indicauit regi. Dixitque rex: Si solus est, bonus est nuntius in ore eius. Properante autē illo, & accedente propius, vidit speculator hominem alterum currentem, & † vociferās in culmine, ait: Apparet mihi alter homo currens solus. Dixitque rex: Et iste est bonus nuntius. Speculator autem, cōtemplor, ait, ⁵ cursum prioris quasi cursum Achimaas filij Sadoc. Et ait rex: Vir bonus est, & nuntium portās bonum venit. Clamans autē Achimaas dixit ad regem: † Salue rex. Et adorans regem coram eo pronus in terrā, ait: Benedictus Dominus Deus

tuus, qui † conclusit homines qui leuauerunt ^D manus suas contra Dominum meum regem. ^{† ut tradidit}
Et ait rex: Est ne pax puero Absalom? Dixitque Achimaas: Vidi tumultum magnum cū mitteret Ioab † seruus tuus, ^{† seruum regum, &} rex, me seruum tuum: ^{† Nuntiatum Domino meo regi, quod iudicauit.}
⁶ Nescio aliud. Ad quem rex, transi, ait; & sta hic. Cumque ille transisset, & staret, apparuit Chusi, & veniens ait, † Bonum apporto nuntium, ^{† Nuntiatum Domino meo regi, quod iudicauit.}
⁷ mine mi rex. Iudicauit enim pro te Dominus hodie de manu omnium qui surrexerunt contra te. Dixit autem rex ad Chusi; Est ne pax puero Absalom? Cui respondens Chusi; Fiant, inquit, sicut puer, inimici Domini mei regis, & vniuersi qui cōsurgunt aduersus † eum in malum. [†] Cōtristatus itaque [†] rex, ascendit cœnaculum portæ, & fleuit, & sic loquebatur vadens; [†] Fili mi † Absalom, Absalom fili mi. † Quis mihi tribuat, vt ego moriar pro te? Absalom fili mi, fili mi Absalom. [†]

NICOLAUS DE LYRA.

¹ *Sed nuntiabis.* Scilicet, de alia victoria futura, quæ magis placebit regi. Sciebat enim Ioab Dauid de morte Absalom turbari, & ideo nolebat istum quem diligebat rumores istos portare, propter quod misit alium, scilicet Chusi. Sciendum tamen quod iste Chusi non erat ille, de quo dictum est cap. præced. quod erat amicus, & consiliarius Dauid, tum quia tantus homo ad hoc non mitteretur, sicut cursor: tum quia non fuerat in bello: sed fuit alius eiusdem nominis, & de humili plebe.

² *Rursus.* Quia omnibus modis volebat currere ad Dauid, propter eius importunitatem permisit hoc Ioab, maxime quia credebatur probabiliter, quod Chusi præuenisset, & mortem Absalom nuntiasset.

³ *Si solus.* Illi enim qui reuertuntur de prælio fugitiui, non veniunt soli, sed turmatim: victores autem remanent, quia sunt intenti ad rapiendum spolia deuictorum, & ideo ex hoc quod erat solus bene coniecit Dauid, quod erat euentus prosperi nuntius, & eodem modo de alio ipsum sequenti.

⁴ *Contemplor.* Iam enim erat ita prope, quod poterat personam currentis discernere. Cætera patent vsque ibi.

⁵ *Vidi tumultum.* Aliqui libri habent *tumulum*, & malè: quia Hebraica veritas, & libri correcti habent *tumultum*. Et accipitur hic *vidi*, pro audiui, sicut Exod. 20. c. *Cunctus autem populus videbat* v. id est, audiebat, quasi diceret, tantus erat

ibi tumultus, quod ego nō potui audire, seu percipere, quid esset factum de Absalom, seu mentiebatur, ne regem offenderet, quia viderat ipsum mortuum, denuntiavit tamen victoriam, quæ erat bonum nuntium.

⁶ *Transi ait, & sta hic.* Donec audiamus, quod dicet cursor alius.

⁷ *Iudicauit enim.* Tuos aduersarios debellando.

⁸ *Fiant, inquit.* Per hoc intellexit rex Absalom esse mortuum, quia per talem modum loquendi mors alicuius nuntiabatur communiter.

⁹ *Contristatus.* Hic vltimo ponitur lamentatio filij, cūm dicitur.

¹⁰ *Ascendit cœnaculum portæ.* Id est, solarium, vt in loco sequestrato ab alijs fleret, & plangeret filium suum, dicens.

¹¹ *Fili mi.* Plangebat enim mortem eius spiritualem, quia mortuus erat in peccato mortali actualiter persequendo patrem, & propter hoc, verbum istud.

¹² *Absalom.* Ponitur hic sex vicibus quater in hoc capitulo, & bis in sequenti, propter sex conditiones pœnæ gehennæ, quia ibi est pœna damni, & pœna sensus, stridor dentium, & fletus, exteriores tenebræ, & duratio sine fine.

Moral. Exponendo, Absalom persequens Dauid, & viros eius, tyrannum significat simplicium oppressorem, cuius caput adhæret quercui mundi sublimia appetendo. Tribus lanceis configitur, triplici concupiscentiæ assentiendo. In foueam projicitur ad inferos descendendo.

CAP.

A D D I T I O.

In cap. 18. vbi dicitur in postilla. Sciendum tamen quod iste Chusi non erat ille, de quo dictum est præcedenti capitulo.

In Hebræo nomina istorum sunt diuersa. Nam ille amicus

cus Dauid vocatur Chusi. Et ex vitio translatorum, seu scriptorum vocatus est vterque Chusi. Chusi autem in Hebræo est æquiuocum. Vno modo significat idem quod Aethiops. Alio modo est nomen proprium, quo istorum modorum accipitur in hoc cap. non bene ex litera comprobatur.

Moraliter.

CAP. XIX.

A *N*untiatum est autem Iobab, & Ioseph. Exercitus autem, & Iobab audientes, quia rex filium ita lugeret, reueriti sunt triumphali schemate ingredi ciuitatem, sed deiectioni, & flentes, & quasi deuicti potius intrauerunt.

B *V*enit vniuersa multitudo, & Hieronym. Vniuersus populus, qui coram rege venisse legitur, ij sunt qui cum Dauid permanserunt. Quod vero ait, *Israel fugit in tabernacula sua*, ij intelligendi, qui cum Absalom perduelliones extiterant.

C *O*mnis quoque populus cert. & Iosephus. Qui de praelio fugerant, reuerentes ad semetipsos, singuli mittebant per ciuitates cunctas, Dauid beneficia commorantes, & liber-

- quia dixerat rex: Hæc dicetis ad populum meum Iuda. Hæc ne cetera quidem exemplum habent.

C A P. X I X.

Nuntiatum est autem Iobab, quod rex fletet, & lugeret filium suum, & versa est victoria in die illa in luctum omni populo suo. Audiuit enim populus in die illa dici: Dolet rex super filio suo. Et declinavit populus in die illa ingredi ciuitatem, quomodo declinare solet populus versus, & fugiens de praelio. Porro rex operuit caput suum, & clamabat voce magna Fili mi Absalom, Absalom fili mi. Ingressus ergo Iobab ad regem in domum, dixit: Confudisti hodie vultus omnium seruatorum tuorum, qui saluam fecerunt animam tuam, & animam filiorum tuorum, & filiarum tuarum, & animam vxorum tuarum, & animam concubinarum tuarum. Diligis odientes te, & odio habes diligentes te. Et ostendisti hodie, quia non curas de ducibus tuis, & de seruis tuis. & verè cognoui modò, quia si Absalom viueret, & omnes nos occubuissemus, tunc placeret tibi. Nunc igitur surge, & procede, & alloquens satisfac seruis tuis. Iuro enim tibi per Dominum, quod si non exieris, ne vnus quidè remansurus sit tecum nocte hac: & peius erit hoc tibi, quàm omnia mala quæ venerunt super te ab adolescentia tua vsque in præsens. Surrexit ergo rex, & sedit in porta. Et omni populo nuntiatum est, quod rex sederet in porta. Venitq; vniuersa multitudo coram rege, Israel autem fugit in tabernacula sua. Omnis quoque populus certabat in cunctis tribubus Israel, dicens: Rex liberauit nos de manu inimicorum nostrorum, ipse saluauit nos de manu Philistinorum, & nunc fugit de terra propter Absalom. Absalom autem quem vniximus super nos, mortuus est in bello. Vsquequo filetis, & non reducit is regem? Et consiliu totius Israel venit ad regem. Rex verò Dauid misit ad Sadoc, & ad Abiathar sacerdotes, dicens: Loquimini ad maiores natu Iuda, dicentes: Cur venistis nouissimi ad reducendum regem in domum suam? Sermo omnis Israel peruenerat ad regem, vt reducerent eum in domum eius, quia dixerat rex: Hæc dicetis ad populum Iuda: Fratres mei vos, os meum, & caro mea vos. Quare nouissimi reducit is regem? Et Amasæ dicite:

bertatem quam **D** cis, resistendo multis hostibus, præbuerat edicentes: culpantesque semetipsos, quia eum expulisse viderentur a regno, & alium ordinasset: & quia nunc defuncto principe, qui ab eis fuerat ordinatus, rogare deberent Dauid, vt ab indignatione quiesceret, eisq; faueret, & recepto regno illis suam prouidentiam non negaret. Hæc itaq; Dauid crebro nuntiabatur. *Amasæ dicite, &c.* Theod. Cur pollicitus est Amasæ, eum futurum ducem exercitus, cum Iobab multos labores, & pericula pro eo subiisset? Iobab audaciam perpetuo odio habuit. Tolerabat autem, propter eius ingenium, ac prudentiam, & respectum eum habens, ne quid noui in eum moliretur.

Et

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. X I X.

Nuntiatum. Hic consequenter ostenditur qualiter Dauid in regnum suum rediit, ubi primò describitur ipsius Dauid consolatio, secundo consolati reuocatio, ibi: Omnis quoque populus. tertio reuocati reductio, ibi: Miseruntque ad regem. quarto reducendum concertatio, ibi: Omnis autem populus Iuda. Circa primum dicitur: Nuntiatum est. ab illis qui formidabant redire ad domum regis propter eius luctum. vnde subditur.

2 Et declinavit. Et ideo imminerebat periculum, ne populus indignatus contra Dauid faceret sibi alium regem, quod aduertens Iobab reprehendit eum acriter, dicens.

3 Confudisti. Cum tamen deberes eos honorare, & congaudere de victoria, in qua exposuerunt se periculo pro te.

4 Diligis odientes te. Id est, tu ostendis hoc per signum lugendo Absalom aduersarium tuum.

5 Nunc igitur surge. De luctu.

6 Et procede. Ad recipiendum debellatores tuos honorifice.

7 Et alloquens sat. Promittendo eis honores, & premia pro victoria.

8 Iuro enim tibi per Dominum. Quasi de re certa.

9 Quod si non exieris. Ad satisfaciendum eis modo predicto.

10 Ne vnus. Quia illi qui pugnaverunt pro te contra Absalom recedent a te, & iungentur aliis ad faciendum regem super totum populum, & tu remanebis solus ab omnibus derelictus.

11 Surrexit ergo. De luctu, acquiescens rationabili reprehensione.

12 Et sedit in porta. In loco patenti, & communi, vt posset oes venientes amabiliter recipere, & grato alloqui, & sic recollegit populum.

Israel

13 Israel autem. Scilicet, illi qui erant cum Absalom.

14 Omnis quoque. Hic consequenter describitur ipsius Dauid reuocatio, quia populus qui fuerat cum Absalom videbat se deceptum, ideo dicebant.

15 Rex liberauit nos de manu inimicorum nostrorum. scilicet, Dauid, qui populum Israel de inimicis suis existentibus per circuitum liberauit, vt patet ex supradictis 8. cap.

16 Et nunc fugit de terra propter Absalom. i. de vrbe regia propter Absalom, cuius mala reducebant ad memoriã in sedatione patris, & eius persecucione, quasi dicat, indignum est, quod pro ipso fugiat.

17 Vsquequo filetis. A recognitione culpæ, & petitione veniæ.

18 Et non reducit is regem. Ad locum suum honorifice.

19 Et consiliu totius Israel venit ad regem. Quia per nuntios certos, & solennes significata fuerunt sibi ista, quibus auditis rex misit ad viros Iuda qui fuerant cum Absalom, vt essent de primis ad ipsum reducendum. Ex hoc enim quod erant de tribu Dauid vererunt apparere in conspectu eius, quia plus sibi forte fecerant quàm extranei, & ideo Dauid hoc aduertens mandauit pro eis, vt venirent secure, quia paratus erat remittere, cuius rationem tangit.

20 Os meum, & caro. Quasi diceret, non possem vos odire, quia hoc esset contra me.

21 Et Amasæ. Iste inter omnes plus peccauerat contra Dauid, quia fuit princeps exercitus Absalom, vt habetur supra 17. cap. cum tamen esset nepos Dauid, & ideo ipsum specialiter nominauit. Sicut & Christus post resurrectionem suam per Angelum expressit specialiter Petrum, dicens: Dicite discipulis suis, & Petro. Mar. 16. b. Quia propter Christi negationem non fuisset ausus inter discipulos comparere, nisi fuisset specialiter nominatus.

Hæc

M O R A L I T E R.

1 Nuntiatum est autem Iobab quod rex. Per Dauid lugentem mortem filij sui, significatur bonus prælatus lugens mortem culpæ

culpæ subditi, maxime quando probabiliter estimatur, quod comiteretur mors inferni, sicut Dauid probabiliter estimabat de filio qui mortuus fuerat in persecucione patris actuali. 17 Vsquequo. Per reditu Dauid ad regnum suum, de quo fuerat expulsus

a Et omnis Iuda venit, &c. * Ambro. Neque Iob cum esset in stercore, a domino derelictus est, quem in angelorum cō-

mino, si nobis arbitrium defensionis arrogauerimus? **D** Idem. Satis idoneus patienter sequetur Deus si iniuriam depolueris penes eum, ultor est, si dimum, retractor est, si dolorem, in eum, si mortem, resuscitator est. Quantum

pulo imparet electo, quem parricidalib. p̄gulis appetitum, regni sui depulsum finibus, victoria iure restituit.

Nonne os meum es, & caro mea es? Hęc faciat mihi Deus, & hęc ad-

Deū habeat debitorum, &c.

b Neque memineris iniuriarum serui tui, &c.

Et inclinavit cor omnium uirorum Iuda quasi viri vnus. Miseruntque ad regem, dicentes. Reuertere tu, & oēs serui tui. Et reuersus est

In Psal. 38

a Tertull. Respicere dictum. Cum vos maledixerint, gaudete, Dñs ipse maledictus in lege est, & tamen solus est benedictus. Igitur Dominum serui cōsequamur, & maledicamur patienter, ut benedicti esse possimus.

rex, & venit vsque Iordanem. Et omnis Iuda venit vsque in Galgala, vt occurreret regi, & traduceret eum Iordanem. † Festinauit autem Semei filius Gera filii Iemini de Bahurim, & descendit cum viris Iuda in occursum Regis Dauid cū mille viris de Benjamin, & Siba puer de domo Saul, & quindecim filij eius, ac viginti serui erant cum eo.

† 3. Reg. 2. b

a Idem. Nulla in maleficio ordinis ratio est, nec locus fecerit, quod similitudo coniungit. Absolutē itaque precipitur malum malo non rependendum. Par factum, par habet meritum. Quomodo id obseruabimus, si fastidientes in fastidio ultionis non erimus? Quem honorē litabimus Domino

Et irrumpentes Iordanem ante regem transierunt vada, vt traducerent domum regis, & facerent iuxta iussionem eius. Semei autem filius Gera prostratus coram rege cum iam transisset Iordanem, dixit ad eum. Ne reputes mihi domine mi iniquitatem, neque memineris iniuriarum serui tui in die qua egressus es domine mi rex de Ierusalem, neque ponas rex in corde tuo. Agnosco enim seruus tuus peccatum meum, & idcirco hodie primus veni de omni domo Ioseph, descendique in occursum domini mei regis. Respondens vero Abisai filius Saruiz, dixit. Nunquid pro his verbis non occidetur Semei, qui maledixit Christo domini? Et ait Dauid. † Quid mihi & vobis filii Saruiz? Cur efficimini mihi hodie in Sātan? ergo ne hodie interficietur vir in Israel? An ignoro hodie me factum regem super Israel? Et ait rex Semei. Non morieris. Iurauitq. ei. Miphiboseth quoque filius Saul descendit in occursum regis illotis pedibus, & intonsa barba vestesque suas non lauerat a die qua egressus fuerat rex vsque ad diem reuersionis eius in pace. Cumque occurrisset regi dixit ei rex. Quare non venisti mecum Miphiboseth? Et respondens ait: Domine mi rex, seruus meus † contempsit me. Dixique ei ego, famulus tuus: vt sterneret mihi asinum, & ascendēs abirem cum rege.

† 3. Reg. 2. b
patietia licet, ut Deū habeat debitorum, &c.
† 3. Reg. 2. b
Cum Dauid datus in opprobrium fuerit, nudis pedibus domino satisfecerit, in maledicentem non punierit vindicari, & post hęc regno suo integro restitutus sit, liquet quia, & opprobrium a Domino sit, prolix magis illud sustinere, quam refellere.

c Quid mihi. Timebat Dauid si interficeretur Semei, quod reliqui, qui similiter regem offenderant nollēt eum sibi facere regem.

d Illotis. In Hebræo, infestis. Fecerat. n. sibi Miphiboseth ligneos pedes secundum Hebræos quibus pro naturalibus utebatur, erat enim claudus.

b Ne reputes mihi domine mi iniquitatem, neque memineris iniuriarum serui tui in die qua egressus es domine mi rex de Ierusalem, neque ponas rex in corde tuo. Agnosco enim seruus tuus peccatum meum, & idcirco hodie primus veni de omni domo Ioseph, descendique in occursum domini mei regis. Respondens vero Abisai filius Saruiz, dixit. Nunquid pro his verbis non occidetur Semei, qui maledixit Christo domini? Et ait Dauid. † Quid mihi & vobis filii Saruiz? Cur efficimini mihi hodie in Sātan? ergo ne hodie interficietur vir in Israel? An ignoro hodie me factum regem super Israel? Et ait rex Semei. Non morieris. Iurauitq. ei. Miphiboseth quoque filius Saul descendit in occursum regis illotis pedibus, & intonsa barba vestesque suas non lauerat a die qua egressus fuerat rex vsque ad diem reuersionis eius in pace. Cumque occurrisset regi dixit ei rex. Quare non venisti mecum Miphiboseth? Et respondens ait: Domine mi rex, seruus meus † contempsit me. Dixique ei ego, famulus tuus: vt sterneret mihi asinum, & ascendēs abirem cum rege.

c Quid mihi. Timebat Dauid si interficeretur Semei, quod reliqui, qui similiter regem offenderant nollēt eum sibi facere regem.

d Illotis. In Hebræo, infestis. Fecerat. n. sibi Miphiboseth ligneos pedes secundum Hebræos quibus pro naturalibus utebatur, erat enim claudus.

e Quare non venisti mecum Miphiboseth? Et respondens ait: Domine mi rex, seruus meus contempsit me. Dixique ei ego, famulus tuus: vt sterneret mihi asinum, & ascendēs abirem cum rege.

NICOLAUS DE LYRA

- 1 Hęc faciat mihi Deus. id est, maiora mala, quam sustinuerim in persecutione Absalom.
- 2 Si non magister militiae, Aliqui libri habent, post Ioab, id est, sub Ioab, dicitur. n. Hebraica tachath, quæ ibi ponitur aliquando significat, pro, aliquando sub, tamen est eadem sententia, quia Dauid non intendebat amouere Ioab de suo officio, sed quod iste suppleret uices eius pro tempore, & loco, ubi videretur expedire.
- 3 Et inclinavit ad se per suum benignum mandatum.
- 4 Miseruntq. hic consequenter describitur ipsius reuocati reduclio ubi interponitur benignitas Dauid in Semei obuiatione, secundo eius in aequalitate in hereditatis Miphiboseth diuisione, ibi. Miphiboseth quoque tertio eius curialitas in Berzellai licentiatione, ibi. Berzellai quoque circa primum dicitur, Miseruntq. ad regem. s. viri Iuda.
- 5 Et omnis. i. trib. Iuda, vt occurreret regi, & traduceret eum Iordanem in nauib. ad hoc paratis ab ipsis, vt dicunt aliqui. Alii autē dñt, q̄ ista traditio intelligitur, per hoc quod viri Iuda transierunt Iordanem ante regem in equis: ad explorandū ubi aqua esset bene vadabilis.
- 6 Festinauit, vt apud Dauid inueniret misericordiam.
- 7 Et irrum. transientes ad ripam oppositam in qua adhuc erat Dauid, vt sibi seruirent in transitu. Cetera patent vsque ibi.
- 8 Nunquid pro. q. d. magnum malum esset si viuus euaderet, quia incurreret crimen læsæ maiestatis.
- 9 Cur effi. mihi ho. quia si Dauid eum statim occidi permisisset, alii qui cum Absalom fuerant in persequendo Dauid dimisissent sibi, & illi qui

qui nondum venerant retrocessissent, & forte aliqui qui iam venerant occulte recessissent, & sic eius occisio potuisset esse occasio magnæ scissionis, & magni mali contra Dauid.

10 Non morieris. Iurauitq. ei. Sed videtur quod Dauid istud inramentum fregerit, quia inuixit filio suo Salomoni de morte eius, vt habetur inf. 3. lib. 2. cap. Dicendum quod Dauid non iurauit nisi quod non moreretur tunc, & pro illa causa tantum, sed quia erat homo seditiosus, monuit Dauid filium suum, vt contra hoc poneret cautelam, dicens. Vir autem sapiens es, vt scias quæ facies ei, vt ibidem habetur, propter quod Salomon inhibuit ei sub pœna mortis, ne exiret Ierusalem præcludendo sibi viam faciendi colligationes, & propter transgressionē huius præcepti fuit mortuus. Dauid etiam bene cogitabat, quod cautelam sibi impositam non seruaret, & sic mortem de nouo incurreret.

11 Miphiboseth. Hic ostenditur in aequalitate Dauid in hereditatis Miphiboseth diuisione, cum dicitur. Miphiboseth quoque filius, i. nepos. Alii libri habent filius Saul. Sed veritas Hebraica, & libri correcti non habent, Dauid. n. non fuit tunc recordatus amicitie Ionathan patris Miphiboseth. Si. n. fuisset recordatus, medietatē hereditatis suæ seruo suo non dedisset.

12 Intonsa. In Hebræo habetur. Incomposita barba. Quia illo tempore non tondebant barbam filii Israel, prout habetur sup. x. c. de nuntiis Dauid.

13 Vestesque. in signum tristitiæ propter fugam Dauid. Ex quo patet verum quod dicitur est sup. 16. c. f. quod Siba seruus suus falso difsamauit eum apud Dauid, Cetera patent vsque ibi.

MORALITER.

† expulsus per Absalom propter Vrię peccatū, sicut dixerat sibi Dñs per Nathan Prophetā, supra 12. c. Ecce ego suscitabo sup̄ te malum de domo tua, signi ficatur peccator verē penitēs, & ad bonum regimen vitæ suæ rediens, & sic est in via vitæ per quam venitur ad regnum cœlestē. Ipsum autem comitatur Berzellai valde senex, per quem significatur sapientia, de quad̄ Prouerb. 8. c. Ab æterno ordinata sum, & ex antiquis.

5 vsque Ior. Id est, vsq; ad mortē, quæ p̄ Iordanē significat, eo quod Iordanis iudicium iuris interpretatur, & in morte est hominis iudiciū particulare. Eccl. 38. c. Memor esto iudicij mei, sic enim erit & tuum, mihi heri, & tibi hodie. Per hoc autem quod in transitu Iordanis occurrerunt Dauid viri Iuda, & Israel, significatur quod bene morienti occurrunt Angeli sancti, qui dicuntur viri Israel, quia vident Deum clare: & viri Iuda, quia laudant eum continuē. Psal. 83. a. Beati qui habitant in domo tua Domine, in secula seculorum laudabunt te.

I Accidit

A Tu & Siba. In Heb. d. vi. tu & siba tu dicitur. Quid dicitur in morte dicitur, & tu a manu quod fecerat cu' Ionath in tam inuasiu' propulsiu' in robam, & Ieroboam dicitur ferant regnu' eius. Miphibosech. n. in libro Samue- lis legitur, & interpretat' os verecundia. In Paral. ve- ro Miphibosech Meribai legitur, litigans cu' altissimo, quia Dauid. i. reduxisset cum pace. Et quod ait, cum etia' accipiat postquam reuersus est dicitur in aonum suam pacifice, indignando, & uerba obliquando pro- tulit contra altissimum. b. Est autem in Hebraeo. Ecce seruus tuus, Hebraice legitur Chameham Chanaan, Chanaan in terpretat' suscipiens, quadiu cum patre fuit suspirans uocatus est, postquam vero ad doctrinam Dauid transiit, non Chanaan, sed Chamaam

Claudus enim sum seruus tuus. Insuper, & accusauit me seruum tuum ad te dominum meum regem. Tu autem domine mi rex sicut angelus Dei es: fac quod placitum est tibi. Neque enim fuit domus patris mei, nisi morti obnoxia domino meo regi. Tu autem posuisti me seruum tuum inter conuiuas mentis tuae. Quid ergo habeo iuste querelae, aut quid possum ultra vociferari ad regem? Ait ergo ei rex. Quid ultra loqueris? Fixum est quod locutus sum. Tu & Siba diuidite possessiones. Responditque Miphibosech regi. Etiam cuncta accipiat postquam reuersus est dominus meus rex pacifice in domum suam. Berzellai quoque Galaadites, senex valde, descendens de Rogelim traduxit regem Iordanem, paratus etiam ultra fluuium prosequi eum. Erat autem Berzellai Galaadites senex valde, id est, octogenarius. Et ipse praebuit alimenta regi cum moraretur in castris, fuit quippe vir & diues nimis. Dixit itaque rex ad Berzellai. Veni mecum & ut requiescas securus in Ierusalem. Et ait Berzellai ad regem. Quot sunt dies annorum vitae meae, ut ascendam cum Rege in Ierusalem? Octogenarius sum hodie. Nunquid vigent sensus mei ad discernendum suauem vel amarum? aut delectare potest seruum tuum cibus, & potus, vel audire possum ultra vocem cantorum, atque cantatricum? Quare seruus tuus sit oneri domino meo regi? Paululum procedam famulus tuus ab Iordane tecum. Non indigeo hac vicissitudine, sed obsecro, ut reuertat seruus tuus, & morietur in ciuitate mea, & sepeliar iuxta sepulchrum patris mei, & matris meae. Est autem seruus tuus Chamaam, ipse vadat tecum domine mi rex, & fac ei quicquid tibi bonum videtur. Dixit itaque ei rex. Mecum transeat Chamaam, & ego faciam ei quicquid tibi placuerit, & omne quod petieris a me impetrabis. Cumque transisset vniuersus populus, & rex Iordanem, restitit, & osculatus est Rex Berzellai, & benedixit ei. Et ille reuersus est in locum suum. Transiit ergo rex in Galgalam, & Chamaam cum eo. Omnis autem populus Iuda traduxerat regem, & media tantum pars affuerat de populo Israel. Itaque omnes viri Israel concurrentes ad regem, dixerunt ei. Quare te furati sunt fratres nostri uiri Iuda, & traduxerunt regem, & domum eius Iordanem, omnesque viros Dauid cum eo? Et respondit omnis vir Iuda ad viros Israel, quia mihi propior est rex. Cur irasceris super hac re? Nunquid comedimus aliquid ex rege, aut munera nobis data sunt? Et respondit uir Israel ad viros Iuda, & ait. Et primogenitus ego sum, decem partibus ego maior sum apud regem, & magis que ad me pertinet Dauid quam ad te. Cur fecisti mihi iniuriam, & non mihi nuntiatum est priori, ut reducerem regem meum? Durius autem responderunt viri Iuda uiris Israel.

Heronymus. In 1. Reg. 18. a. & ceteris. 2. Reg. 11. f. & ceteris. 2. Reg. 9. b. 1. Paral. 9. d. & ceteris.

† discernere p. ill. in inter- iudice, & ama- ritate potest- temus. trus- eum, & pot- tum?

† propior.

† vilipendisti me.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Quid ultra. q. d. pro nihilo, quia dictum meum non re tractabo rotaliter, retractauit tamen in parte dicens.
 2 Tu & Siba. iniuste concedens seruo suo medietatem hereditatis suae, propter quod regnum eius fuit postea diuisum tempore Roboam nepotis sui, prout dicitur plenius in lib. 3. c. 12. Huius autem aduertendum quantum adlatores, & detractores sunt periculosi principibus, quia Dauid tam factus, & in istis uerbis Siba adulatoris, & detractoris, ut patet ex praedictis, fuit ita captus, & insoluitus, quod hereditatem Miphibosech domini sui ei concessit in absentia Miphibosech, & eo non audito, & quod petens est postquam audiuit Miphibosech se vere excusauit, ut patet per praedicta, non retractauit dictum suum iniustum totaliter, sed seruum suum pessimum fecit equalem domino, quem tamen debuisset suspendisse propter falsam accusationem domini sui de crimine lese maiestatis.
 3 Berzellai. Hic consequenter ostenditur gratitudo Dauid erga Berzellai, qui sibi necessaria pro parte ministrauerat, ut patet ex praedictis & cum usque ad Iordanem conduxerat, cui Dauid obtulit praemia, & honores si uellet ire Ierusalem secum: sed excusauit se propter senectutem dicens.
 4 Quot. q. d. tempus est quod ego cogitem de morte, non de honoribus diuitibus. Quod est contra senes se ingerentes curiis magnatorum. Misit tamen filium suum cum Dauid, dicens.
 5 Lib. autem. n. a. quod debet scribi per, in medio, & in fine. Ipse

Contra adu- latores, & de- tractores.

6 Ipse va. Ipse est. n. iuuenis, & poterit addiscere quae sunt uirtutis & honoris. Notandum est hic, quod in curia Dauid erant cantores, & cantatrices instrumentis, & uocibus humanis, talibus. n. licitum est uti moderatè, quia sicut membra corporis indigent quiete, & recreatione, ita & uires animales, ad quod multum facit melodia.
 7 Et osculatus est. in signum magnae amicitiae.
 8 Et benedixit ei. Imprecans ei bona uiae praesentis, & futurae.
 9 Omnis. Supra posita est ipsius regis reductio, hic consequenter post interpositionem praedictorum describitur reducentium concertatio, cuius causa exprimitur cum dicitur, omnis autem, & cetera. Iordanem fluuium modo supra dicto.
 10 Et media. Et ideo in hoc reputabant se de honoratos, tu quia plures erant, tum quia primo nuntios miserant ad Dauid pro eius reuersione, ut praedictum est, propter quod dixerunt regi.
 11 Quare te. q. d. id clanculo factum est antequam ueniremus in contemptum nostrum.
 12 Et respondit omnis vir Iuda ad viros Israel, superbe.
 13 Quia mihi propior est rex. id est, de tribu, & cognatione mea.
 14. Decem partibus. q. d. licet non sit de tribu nostra, tamen multo plus ualeamus sibi in subsidium temporale, & adiutorium contra aduersarios.
 15 Durius. tum quia erant uiri bellicosi, & animosi, tum quia erant homines de tribu regis, ex quo praesertim in superbiam erigebantur.

nam uoca- tus est, id est fidelis. c. Et primo- genit' is ego sicut decem partibus. maior, & cetera. Theodor. Cum fuisset Is, & contem- tuo aliarum tribuum cu' tribu Iuda, causantes qd ea regi primo occur- risset, & re- spondissent regem esse eorum tribule dixerunt a- lii, se decem manus hie in rege. Na trib. Benia- mitica con- iuncta erat tribui Iuda. Addiderunt etiam se ha- bere priuile- gia primo- genitoru', & pp Ruben- tura primo- genitum, & propter Io- seph, cu' pp uirtute hac fors obtigit. Primogeni- ti. n. accipie- bant dupli- paterna lre re- dicitatis. Et ideo patriar- cha dicebat Iosepho. E- phraim, & Manasses tan- quam Ruben, & Simeon e- runt mihi. Ma- gnus itaque CAP.

C A P. XX.

Seba cecinit buccina, & cecit. Hier. Ideo cecinit buccina, ut eius sonitu attoniti, tace

1 eut. Quibus tacentib. dixit. Non est nobis, & c. Ioseph. Vir quidam iniquus, & seditione præcipuus, stans in medio populi, cum magno clamore dixit. Nō habet aliquis nostrum & cæter. Et post hæc verba tuba canens, bellum significauit fieri contra Regem, omnesque secuti sunt eū, relicto Dauid, sola tribu Iuda cum eo remanente.

ANGELOMVS. Seba uir belial, qui Itracliticum populum a domo Dauid diuidere conatus est, figuram gestauit hæreticorum: qui plebem Dei scindere uolentes, in ipsa sua praua intentione prius damnati ab Ecclesia, moriuntur, quam hoc quod cœperant, implere possunt.

Tulit

b Tulit decem mulieres concubinas. Theodoretus. Existima uic impium, cum eis habere concubitudinem, post execrandum filii sui concubitum. Nā lex hoc apte prohibuit. Cum alio autem eas nō coniunxit, ne hoc quoque esset occasio, & prætextus tyrannidis. Nec fuisset quidē hoc matrimonium, uiuente enim marito appellatur adultera, si sit alterius uiri, ut dicit diuinus Apostolus.

C A P. XX.

Ccidit quoque, ut ibi esset vir Belial nomine Seba filius Bochri vir gemineus, & cecinit buccina, & ait. Non est nobis pars in Dauid, neque hæreditas in filio Isai. Reuertere in tabernacula tua Israel. Et separatus est oīs Israel a Dauid, secutusq; est Seba filiū Bochri. Viri autē Iuda adhæserunt regi suo à Iordane vsque Ierusalem. Cumque uenisset rex in domum suam in Ierusalem, tulit decem mulieres concubinas suas, quas dereliquerat ad custodiendam domum, & tradidit in custodiam eas, alimenta eis præbens, & non est ingressus ad eas, sed erant clausæ usque in diem mortis suæ in uiduitate uiuentes. Dixit autem Rex Amasæ. Conuoca mihi omnes viros Iuda in diem tertium, & tu adesto præsens. Abiit ergo Amasa, ut conuocaret Iudam, & moratus est extra placitum quod ei constituerat rex. Ait autem Dauid ad Abisai. Nunc magis afflictorus est nos Seba filius Bochri, quam

a Damnati ab ecclesia in sua prauitate moriuntur, priusquam quod cœperant, implere possunt.

b Conuoca mihi omnes viros Iuda, & cetera. Iosephus. Constituit Amasam principem militiæ, & dedit ei locum, in quo Ioab fuerat, iussitque ut quantum colligere posset congregaret exercitum ex tribu Iuda. Hæc cum rescuisset Ioab, inuidiæ stimulo percussus cædem ei postea intulit, simulans beneuolentiam, & amicitiam.

quoque esset occasio, & prætextus tyrannidis. Nec fuisset quidē hoc matrimonium, uiuente enim marito appellatur adultera, si sit alterius uiri, ut dicit diuinus Apostolus.

c Conuoca mihi omnes viros, & c.

Constituit Amasam principem militiæ, & dedit ei locum, in quo Ioab fuerat, iussitque ut quantum colligere posset congregaret exercitum ex tribu Iuda.

Hæc cum rescuisset Ioab, inuidiæ stimulo percussus cædem ei postea intulit, simulans beneuolentiam, & amicitiam.

D

E

Quæst. 27.

† ultra tempu.

F

Et

NICOLAUS DE LYRA C A P. XX.

Accidit. Postquam descripta est punitio Dauid ratione homicidii Vriæ, & ratione adulterii cum Bethsabee, hic cōsequenter ponitur eiusdem punitio ratione proditiōis, quia Vriam occidit proditoriē, ut patet ex supradictis 11. ca. & de hoc ponitur hic rebellio populi contra ipsum ad instinctum Seba filii Bochri. Circa quod sic proceditur, quia primo describitur huius rebellionis ortus, secundo punitiōis, ibi. Dixit autem rex Amasæ. Prima in duas, in partem principalem, & incidentalem, secunda, ibi. Cumque uenisset rex. Circa primum dicitur.

- 1 Accidit quoque. scilicet, in contentione aliarum tribuum contra tribum Iuda.
2 Vir Belial. id est, absque iugo disciplinæ, & legis diuinæ.
3 Nomine Seba filius Bochri. Et sic debet scribi ubique per e, sed communis usus non habet.
4 Vir gemineus. id est, de stirpe gemini, & sic patet quod erat de cognatione Saül, propter quod odiebat Dauid propter translationem regni de domo Saul ad ipsum, & ideo uidens populum dispositum ad rebellandum ipsi Dauid.
5 Cecinit buccina. Ut ex repentino sonitu omnes tacerent, & sic daretur ei maior audientia.
6 Et ait. Voce magna.
7 Non est nobis pars in Dauid, neque hæreditas in filio Isai. Quasi diceret, ex quo contempsit nos debemus cum dimittere, & alium regem eligere.
8 Et separatus est omnis Israel a Dauid. Ad tempus, ut sic Dauid de proditiōe contra Vriam puniretur, & Seba propter suam malitiam occideretur.
9 Cumque uenisset rex in domum suam in Hierusalem, tulit decem mulieres concubinas suas. Hæc est pars incidentalis, quia Dauid ueniens in Hierusalem reperit se esse fœdatum in uxoribus suis per Absalom, ut dictum est supra decimo sexto capitul.

capitul. & id eo reclusit eas, prouidens eis de victu, & vestitu duplicitatione. Primo, quia prohibetur Leuitic. decimo octauo b. Turpitudinem uirus tuæ non discooperies. Licet autem istæ mulieres non fuerint uxores Absalom filij Dauid secundum veritatem, fuerant tamen secundum apparentiam propter concubitum carnalem, ideo non erat decens, quod Dauid ultra ad eas accederet, nec etiam aliquis alius, & ideo fecit eas recludi. Secundo, quia si viderentur in publico, rememorarentur factum Absalom, quod in uitu perium Dauid redundabat.

10 In uiduitate uiuentes. Dixit autem Rex Amasæ. Conuoca mihi omnes viros Iuda, & cetera. Ex hoc patet quod prædictum est, scilicet, eas fuisse uxores Dauid, aliter non dicerentur hic uiuere in uiduitate. Ista tamen uiduitas intelligitur quantum ad separationem thori, non quantum ad mortem mariti, quia Dauid adhuc uiuebat, Absalom autem nūquam fuit earum maritus, quia non poterat accipere uxorem patris, maxime eo uiuente.

11 Dixit autem Rex Amasæ. Conuoca mihi omnes viros Iuda in diem tertium, & tu adesto præsens. Abiit ergo Amasa, ut conuocaret Iudam, & moratus est extra placitum quod ei constituerat rex. Hic consequenter describitur punitio Seba de rebellionis commotione. Vbi primo describitur ipsius insecutio. Secundo eius occisio, ibi: Venerunt itaque; Tertio repetitur regni Dauid ordinatio ibi. Fuit ergo Ioab. Prima in duas, in potestatem principalem, & incidentalem, Secunda, ibi. Cumque ibi essent. Circa primum sciendum, quod Dauid habebat bellatores ex tribus partibus, una erat tribus Iuda, quæ sibi adhæserat, ut dictum est, & congregationem istorum commisit Amasæ, quia erat princeps militiæ illius tribus, quia licet Ioab esset super totum exercitum generaliter, tamen in qualibet tribu erat unus princeps militiæ specialiter, & ideo congregationem militiæ tribus Iuda melius poterat facere Amasæ quam alius. Alia pars erat bellatorum qui erant de domo Dauid tanquam famuli eius, & stipendiarii speciales, & istos commendauit Abisai, dicens.

Diuisio.

Tolle

MORALITER.

1 Accidit quoque. Per istum qui cum sonitu buccinæ mouit seditionem in populo contra regem, significatur quilibet sediciosus in regno, vel principatu, ciuitate, ecclesia, vel cœnobio turbans communis pacem.

11 Dixit autem rex Amasæ. Conuoca mihi omnes viros Iuda in diem tertium, & tu adesto præsens. Per hoc autem quod Dauid Sebam persequi iussit, significatur qđ superior in regno, principatu, ciuitate, ecclesia, & cœnobio det sediciosum hominem per se, & per suos persequi, ne per eum corrumpantur alii, sicut & caput Seba fuit abscissum, ut dicitur infra, sic talis

Dixit

Angelomus
A

a Et tenuit, &c.
Dextera metum
tenere, est quasi
ex benignitate
blandi. Sed li-
nistrum ad gla-
dium mittit, qui
latenter ex mali-
tia percussit.

† tunica vesti-
menti sui
(Chald. in-
terpr. cingulo
v. l. m. t. i. i.)
Lxx. tunica,
velle sua su-
per se.
† in quinta co-
l. a.

b Et exclamavit
mulier sapiens, &
cetera.

* Hieronymus.
Hanc mulierem
Iudæi Zaran, fi-
liam Azer, filii
Jacob, intelli-
gunt, & quod
se matrem dixe-
rit, quia multo-
rum annorum e-
rat.

B

* ANGELO-
MVS. Ac si a-
pertè diceretur.
Hec ciuitas vrbs
consilii exitit,
& qui aliquod
consilium requi-
rebant, hic in-
terrogabant. Et
tu quæris tan-
tam destruere ci-
uitatem, & ma-
trem consilii e-
uertere in Is-

† & omnia lo-
ca Berim: con-
gregati que ve-
nerunt etiam
post Ioab.

C

Abfalon. Tolle igitur seruos domini tui, & persequere eum, ne
fortè inueniat ciuitates munitas, & effugiat nos. Egressi sunt ergo

Dux legiones.

cum eo viri Ioab, Cerethi quoque & Phelethi, & omnes robusti exie-
runt de Ierusalem ad persequendum Seba filium Bochri. Cumque
illi essent iuxta lapidem grandem qui est in Gabaon, Amasa ueniens

Idem Iosua

occurrit eis. Porrò Ioab vestitus erat † stricta tunica ad mēsuram lia-
bitus sui, & desuper accinctus gladio, dependente vsque ad ilia in va-
gina, † qui fabricatus leui motu egredi poterat, & percussit. Dixit
itaque Ioab ad Amasam. † Salue mi frater. Et tenuit manu dextera
mentum Amasæ, quasi osculans eum. Porrò Amasa non obseruauit
gladium quem habebat † Ioab. Qui percussit eum † in latere, & effu-
dit intestina eius in terram, & mortuus est. Nec secūdam uulnus ap-
posuit. Ioab autem & Abisai frater eius persecuti sunt Seba filiū Bo-
chri. Interea quidam uiri cum stetissent iuxta cadauer Amasæ de so-
ciis Ioab, dixerūt. Ecce qui esse uoluit pro Ioab comes Dauid. † Ama-
sa autem conspersus sanguine iacebat in uia media. Vidit hoc qui-
dam uir quod subsisteret omnis populus ad videndum eum, & amo-
uit Amasam de uia in agrum, operuitq; eum vestimento, ne subsiste-
rent transeuntes propter eum. Amoto igitur illo de uia transibat
omnis uir sequens Ioab ad persequendum Seba filium Bochri. Porrò
ille transierat per omnes tribus Israel vsque in Abelā, & in Bethmaa-
cha, omnesq; uiri electi congregati fuerunt ad eum. Venerunt ita-
que, & oppugnabant eum in Abela, & in Bethmaacha, & † circun-
dederunt munitionib. ciuitatem, & oblecta est vrbs, Omnis autē tur-
ba quæ erat cum Ioab, moliebatur destruere muros. Et exclamauit

rael?

* CHAL D.
Paraph. Ait mu-
lier. Recordor
nunc quod scri-
ptum est in li-
bro legis, ut ro-
garetur ciuitas in
primis: sic quo-
que fuerat tibi
interrogandum
pro Abela, num
pacem uellent.

* R. I. E. V. I.
Ecce qui uene-
runt cum Seba,
primum locuti
sunt cum habi-
tatoribus Abel
interrogantes,
num, & ipsi cu-
pant conspirare
contra regem.
Tu igitur pro-
pterea desines
ciuitatem, quæ
semper pacifi-
ca, integra, &
fidelis inuenta
est; etiam si qui-
dam, non autem
omnes, abierint
in sententiam Se-
bæ?

Non-

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Tolle igitur seruos domini tui, & persequere eum, &c.
Quia de facili non posset ibi capi. Tertia pars erat bellatorum de diuer-
sis tribubus Israel, quia licet multitudo cuiuslibet tribus recessisset a
Dauid, excepta tribu Iuda, tamen de qualibet tribu erant uiri bellato-
res robusti, qui coniuncti fuerant ipsi Dauid a tempore quo fugit a fa-
cie Saul, ut habetur 1. Paral. 12. c. & isti uolebant in uia ipsi Da-
uid, & ad hos congregandos exiit Ioab, quia erat difficilissimum nego-
tium, propter quod in eius absentia dum esset dicto modo occupatus, &
periculum esset in mora persequendi Seba, Dauid commisit Abisai bel-
latores de domo sua, qui erant assueti exire cum Ioab, & obediunt ei, ve-
runtamen Ioab, & Abisai cum suis societatibus conuenerunt in unum,
sicut erat conditum, & secundum ista patet littera.
- 2 Cumque. Hæc est pars incidentalis, in qua agitur de interfectione
Amasæ, qui occurrit Ioab in dicta interfectione Seba.
- 3 Qui fabricatus. In Hebræo habetur. Et exiit, & cecidit, quod
exponens Rab. Sal. dicit quod Ioab a proposito sic disposuit, ut caderet
ad terram de vagina, ut sic Amasa crederet, quod Ioab liuaret de ter-
ra ad reponendum in vagina, & non ad percipiendum ipsum, ideo
subditur.
- 4 Porro. idest, non se obseruauit a percussione gladii, & interfecit
eum proditorie sub signo pacis, & amicitia, dicit, Salue mi. Erat. n.
eius cognatus germanus, quia erant de duabus sororibus, ut patet ex
predictis, 17. c. & ideo uocauit eum fratrem. Occidit autem eum ex in-
uidia, timens ne ei aequaretur, quia Dauid ei iurauerat. Hoc faciat mi-
hi Deus, & hoc addat, si non magister militiae fueris coram
me omni tempore pro Ioab, ut dictum est ca. præc. propter quod
alii qui de am. cis Ioab uidentes eum mortuum, dixerunt insultando.
- 5 Ecce qui. q. d. propter suam ambitionem reportauit mortem. Cæ-
tera patet vsque ibi.
- 6 Porro. scilicet, Seba filius Bochri.
- 7 Per omnes. soluendo eas, ut constituerent eum regem.
- 8 Vsq. in Abelam. Nomen est ciuitatis fortis, & muratæ.
- 9 Et in Bethmaacha. Nomen est territorii in quo ciuitas illa est
iuta.

Om-

10 Omnesque uiri electi. Istud exponitur dupliciter. Vno modo
quod fuissent congregati ad Sebam filium Bochri. Alio modo, quod es-
sent congregati ad Ioab, ueruntamen qualitercūque accipiantur: ly on-
nes, accipitur pro multis, quia multi congregati sunt, & ad istum, &
ad al. um. Veruntamen uidetur, quod fortior pars congregata fuit ad
Ioab, quia Seba obsessus non audebat exire.

11 Venerunt. Hic consequenter describitur ipsius Seba occisio, qui
ciuitas obsessa erat in periculo destructionis, quod notatur cum dici-
tur. Omnis autem, & ideo excogitata fuit uia saluationis ciuita-
tis per modum qui sequitur.

12 Et exclamauit. Dicunt Heb. quod ista mulier fuit Sara filia Aser, qui
descendit cum Iacob in Aegyptum, ut habetur Ge. 46. & quod habuit
spiritum prophetia per quem reuelauit Iacob, cum iugeret filium suum
Ioseph: astimans eum mortuum quod ipse uidebat, licet non crederet
donec uidit plaustra, & munera sibi missa a Ioseph, de quibus habetur
Gen. 45. Dicunt etiam, quod ipsa ostendit Mosi sepulchrum Ioseph, qui
filius Israel egressus fuerunt de Aegypto, & secundum hoc exponunt qui
sequitur postea. Nonne ego sum quæ respondeo ueritatem
Israel? reuelando Iacob, & Mosi quæ dicta sunt. Sed istud uidetur
non scilicet, quia secundum predicta, ista mulier ante descensum Iacob
in Aegyptum habebat spiritum prophet. & per consequens ad min-
habebat 20. annos, uel circiter. Item a descensu Iacob in Aegyptum
vsque ad exitum filiorum Israel de Aegypto fluxerunt anni 210. sic
patet ex his quæ dicta fuerunt Ex. 12. Itē ab exitu de Aegypto usque
fundationem templi quarto anno regni Salomonis fluxerunt anni 48
ut h. 4. Re. 7. qui simul iuncti faciunt annos 710. Sed tunc uero exiit
per Seba filium Bochri fuit circa finem uitæ Dauid, quia iā erat senex
cum igitur Salomon fuerit coronatus ipso adhuc uiuente, ut habet
3. lib. cap. 1. & templum fundauerit quarto anno regni sui, ut habet
infra 3. libro 6. capitu. oportet dicere: quod ista mulier tunc haberet
præterea annos, uel circiter, quod est inconueniens pro illo tempore
quo uita humana protendebatur vsque ad 100. annum ad plus con-
muniter, & ideo dicendum, quod fuit alia mulier, & dicitur sapie-
non propter spiritum prophetia, sed propter industriam natu-
lem, & eloquentiam sicut dictum est supra 24. capitul. de mul-
Thecrite.

Dicite

MORALITER.

† talis feditiosus priuari debet, capite, idest, uita corporali p-
potentiam secularem, si pertineat ad eius iurisdictionem, si
autem ad forū pertineat ecclesiæ, priuari debet capite, idest,
liuo

suo gradu, & potestate, & sic arceri quod non possit tales
litas exercere. Per hoc autem quod mulier sapiens de
consilium de Sebæ decapitatione, significatur quod tales
nitiones fieri debent cum magna discretionē.

Fin

A Nonne. Ra. Iste est sermo legis, in qua iubet vt filij Israel ingressi terram Chanaan prius pacē offerāt, & eos qui pacē susceperint tributarios faciāt, eos vero q non susceperint, de leant. ideo mulier sapiens exclamasse dicit Nonne. Quare de fruis hanc ciuitatē antequā pacē offeras secun dū legē? cur nō seruas legem in Itaelitis, quæ olim seruata est alienigenis?
b Qui abscis. Rab. Reditus populi ad Dauid post interfectionem Absalon, reditū prioris populi ad Christum post mortem prauorū magistrorū significat, qui in synagoga Iudeorum diu regnabat, & veritatis auditu populū subuertebat.

bat. Interpretatur autē Seba secta a secando, non a sectando. **D** Bochri uero primogenitus me⁹, Israel, de quo dī, *Filius meus* **Exod. 4. f.**
 primogenitus Israel. Sebam. i. errorē secutus. seperauit se a domo Dauid, idest, ecclesia. sed ad mulieris sapientis, idest, spiritualis doctrinæ suggestionem caput Sebæ. idest, diabolum a corde suo absceidit, & ad Dauid, idest Christū filium Dei redijt.
 * **c** Ira autem Iairites &c. Theodoretus. Sadoch & Abiathar habebant, dignitatem sacerdotale, Iste autem cum esset sacerdos, degebat intra regiam arcæ diuinæ semper affidens, & regia sacrificans sacrificia. **F**

mulier sapiens de ciuitate, Audite, audite, dicite Ioab. Appropinqua huc & loquar tecum. Qui cum accessisset ad eam, ait illi: Tu es Ioab? Et ille respondit, ego sum. Ad quem sic locuta est. Audi sermones ancillæ tuæ. Qui respondit. Audio. Rursumque illa. Sermo, inquit, dicebatur in veteri prouerbio. Qui interrogant, interrogent in Abela, & sic perficiant. Nonne ego sum + quæ respondeo veritatem in Israel, & tu quæris subuerrere ciuitatem, & euertere matrē in Israel? Quare + præcipitas hæreditatem domini? Respondensque Ioab ait. Absit, absit hoc a me, non + præcipito neque demolior, non sic se habet res, sed homo de monte Ephraim Seba filius Bochri cognomine, leuauit manum suam contra regem Dauid. Tradite illum solum, & recedemus a ciuitate. Et ait mulier ad Ioab. Ecce caput eius mittetur ad te per murum. + Ingressa est ergo * ad omnem populum, & locuta est eis sapienter. Qui abscisum caput Sebæ filij Bochri proiecerunt ad Ioab, & ille cecinit tuba, & recesserūt ab vrbe vnusquisque in tabernacula sua Ioab autem reuersus est Ierusalem ad regem: + Fuit ergo Ioab super omnem exercitum Israel. Banaias autem filius Ioiadæ super Cerethæos & Phelethæos. Aduram vero super tributa. Porro Iosaphat filius Ahilud a commentariis. Sina autem Scriba. Sadoch autem & Abiathar Sacerdotes. Ira autem Iairites erat + sacerdos Dauid.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Dicite. Quia volebat loqui cū eo secrete quantum poterat fieri.
- 2 Ser. &c. i. ve. Vetus prouerbiū supra accipitur pro lege sicut dictū fuit sup. 1. li. 24. ca. in qua præcipitur filiis Israel, vt venientes, ad expugnandum ciuitatem primo offerrent ei pacem vt hētur Deut. 20. Et hoc est quod dicitur hic.
- 3 Qui interro. i. filiis Israel qui expugnando ciuitatem dēt primo interrogare de pace, sic debent facere in hac ciuitate.
- 4 Et sic: quia implerent legis mandatum & haberent intentum.
- 5 Nonne &c. in Israel. Loquitur in persona ciuitatis, quasi dicat ista ciuitas semp tenuit veritatē & fidē regi. Vnde in Heb. habetur sic, Ego pacificatum veracium Israel. i. una de numero pacificarum ciuitatum & ueracium regi.
- 6 Et tu quæ, quasi dicat, malum facis.
- 7 Et euertere. Quia quælibet ciuitas est mater populi ibidē nati & nutriti. In aliquibus libris interponitur ciuitatum, sed nō est de textu quia non est in Hebr. nec in libris correctis.
- 8 Absit. hoc uerbum duplicauit Ioab ad maiorē assertionē, uel ut dicit Ra. Sa. semel pro rege, & semel pro se, quasi dicat, nec rex querit hoc,

- hoc, nec ego, ideo subditur.
- 9 Sed. Quia commouit seditionem contra regē illum solum quærimus.
- 10 Ingressa. i. ad maiores ciuitatis, in quib. populus uirtualiter continetur. Sic enim uolebat loqui, ut lateret ipsum Seba.
- 11 Et locuta. Quia autem dixerit non exprimitur. Sed dicunt aliqui & probabiliter, quod ipsa respōdit eis bona ipsius Dauid et mala ipsius Sebæ, & quod tota ciuitas erat propinqua exterminio propter eū. Ex his concludens, quod melius erat ipsum solū occidi, quam ipsum & omnes alios propter ipsum, & sic factum est.
- 12 Fuit er. Hic consequenter post reductionē Dauid in regnū & sedationem commotionis exortæ per Seba, conuenienter repeit ordinatio domus Dauid, & patet sententia ex dictis sup. 8. ca. in fine, his exceptis.
- 13 Aduram. Quæ reddebantur ipsi Dauid a nationibus seruentibus sub tributo, prout dictum fuit sup. 8. cap.
- 14 Ira autem. Dicitur Iairites a ciuitate de qua erat.
- 15 Sacerdos. i. magnus apud eum, sicut dictum est sup. 8. c. quod filii Dauid sacerdotes erant. Dicit autem Ra. Sa. quod Dauid fecerat istum principem & iudicem, idest, magnum inter principes et iudices.

CAP.

MORALITER.

12 Fuit er. Per hoc autē quod decapitato Seba ordinatio domus Dauid recolitur, significatur q subtractis de medio seditionis

ditiosis quātum ad regnum, principatum, ecclesiā, vel cœnobium, quodlibet istorum ad bonum statum & dispositionem reformatur.

ADDITIO.

In c. xx. vbi dicitur in post. Qui interrogant, interrogent in Abela, &c. Veritas Hebraica sic habet, Interrogare interrogant in Abela, & sic perfecerunt seu consummauerunt. Ego pacificarum & ueracium Israel, quare subuertis ciuitatem & matrē in Israel? Ad cuius sensum proprium dicendum, quod cum Ioab uenisset persequendo Seba, gentes suæ per viam querebant pro ciuitate Abela, eo quod audissent ipsum Seba ibidem esse reclusum, & non cessabant interrogare pro hac ciuitate donec ad eam peruenerunt. Idcirco hæc mulier in persona ciuitatis dicebat ipsi Ioab, Audiui quod tu seu gentes tuæ per

per viam interrogastis pro ista ciuitate continue, donec ad eam peruenistis. & hoc est quod dicitur. Interrogare interor. id est, gentes tuæ. In Abela. idest, pro Abela. & sic perfecerunt viam suam. donec accesserunt ad eam. Et quia ipse Ioab ueniebat cum exercitu dispositus ad bellum, & ciuitas illa non perturbabat pacem regni Israel, neque subtrahebat veritatē fidelitatis ipsius regni Israel, idcirco non apparebat causa aliqua quare princeps militiæ regis ipsam ciuitatem debuisset debellare. vnde consequenter querebat ab ipso Ioab causam quare sic ueniebat interrogando pro ciuitate in bellico apparatu, quasi ad destructionem eius, & hoc cum dicit, Ego pacificarum & ueracium Israel, quare subuertis, &c.

C A P. XXI.

A *Acta est.* Rabbanus Fames facta in Israel propter Gabaonitas sterilitatem bonorum operum significat in subditis propter negligentiam doctorum, qui non procurant eis partem verbi Dei dum inferunt terrenis. Necantur ergo Gabaonitæ, cum studium rectæ conuersationis, & reformatio penitentiae post lapsum subtrahitur incautis per hæreticos, scilicet vel spiritus malignos. Gabaon enim collis meritoris interpretatur. Gabaonitæ interpretantur, cū desideria post perpetrata scelera vani spe securitatis a diabolo deludunt, qui dicunt, *Faciemus mala ut veniant bona*, quorum dānatio iusta est. Sed Respha que interpretatur curfus, filia Ahia, qui interpretatur pater eius, *tollēs ciliciū substravit supra petrā, &c.* quia pia sollicitudo sanctorum talibus succurrēs, rigore ieiunij & instantia precū incumbit, donec misericordiā Dei de cælo impetret super eos, cōpescēs prauos homines & malignos spiritus, ne vitā eorum prauè suggerendo corrūpant ulterius.

† faciem
† Locutus est

Roma. 2. b.
B

Quæst. 34.

† Quicquid dixeritis.
C

ac

C A P. XXI.

FACTA est quoque fames in diebus Dauid tribus annis iugiter, & consuluit Dauid *†* oraculum Domini. *†* Dixitque Dominus; propter Saul, & domum eius sanguinum, quia occidit Gabaonitas. Vocatis ergo Gabaonitis rex dixit ad eos. porro Gabaonitæ non erant de filiis Israel, sed reliquiæ Amorrhæotum. *†* Filij quippe Israel iurauerant eis, ne perimerent eos, & voluit Saul percutere eos *†* zelo quasi pro filiis Israel & Iuda. Dixit ergo Dauid ad Gabaonitas. Quid faciam vobis, & *†* quod erit vestri piaculum, vt benedicatis hæreditati Domini? Dixeruntque ei Gabaonitæ. Non est nobis super auro & argento quæstio, *†* sed contra Saul, & contra domum eius, neque volumus vt interficiatur homo de Israel. Ad quos rex ait. *†* Quid

Deo immisere, iustū rogauit iudicē, & is qui iniuria affecti fuerāt vsus est iudicibus.

b Et no. Dicens. f. Iosue gratias Gabaonitas viuere permisisse, & filijs Israel & Iuda prædā eorū iniuste abstulisse. Huius vero vltionis causam in Gabaonitas Achimelech sacerdos fuit.

c & Vt benedicatis hæreditati Domini. Theodoretus. Hæc verba non exaudiunt Iudæi, quod semen Abrahæ opus habuerit benedictione Chanaanorum. Sed de suis maioribus sibi placent, & magnos sumunt spiritus, nec volunt intelligere, quod virtus est longe illustrior nobilitate maiorum, & quod ex fide præputium legem seruans, te iudicabit qui per literā & circuncisionem es transgressor legis. Ceterum, nos docet oratio, ne transgrediamur fœdera quæ sunt adhibito Dei iureiurando, etiam si fiat transgressio in aliorum utilitatem.

a Tullit.

NICOLAUS DE LYRA.

FACTA est. Post punitionem Dauid de peccato luxuria, hic consequenter ponitur puniatio pro peccato negligentia, & primo naturæ factum, secundo explicatur quod duplex bellum, ibi, Factum est autē. Circa primum scindunt, quod Iosue & principes Israel iurauerunt Gabaonitis, quod non interficerentur, prout habetur Iosue. 9. cap. Saul autem cum regnaret, multos eorum interfecit contra præiuramentum, quod obligabat non solum Iosue & principes Israel illius temporis, sed etiam posteros eorum, factum autē istud erat notorium, ideo debuit puniri per Dauid qui successit Sauli, & quia circa hoc fuit negligens secuta est vltio diuina cogens ad vindicandum istud factum. Sic igitur proceditur, quia primo ponitur afflictio populi, secundo vindicatio delicti ibi, Vocatis ergo. Primum ponitur cū dicitur, Facta est. scilicet in terra Israel.

2 In die. Eo quod negligens fuerat de iustitia faciēda modo prædicto.

3 Tribus; si continue se habentibus.

4 Et consul. Ra. Sa. dicit, quod primo anno non consuluit, eo quod credit, quod sterilitas terræ contigisset ex cursu naturali temporis. Secundo anno credidit, quod contigisset propter idolum Michæ, quod adhuc erat in tribu Dan, ut dicit Ra. Sa. propter quod illud idolum destruxit, sed quia sterilitas terræ per hoc non cessauit, tunc consuluit dominū de causa sterilitatis. Secundo ponitur reuelatio peccati: propter quod dicta sterilitas acciderat, tunc dicitur.

5 Dixit Dominus. Domus Saul vocatur domus sanguinum, id est, digna sanguinis sui effusione.

6 Vocatis. Hic consequenter ponitur vindicatio delicti. Circa quod primo describitur pœnæ taxatio. Secundo exequutio, ibi, Tullit itaq; rex. Tertio mortuorum tumulatio, ibi, Et nuntiata sunt. Circa primum dicitur.

7 Porro Ga. Hic introducit duplici cā. Vna est vt sciretur propter quam causam seruati fuerant a filiis Israel ceteris interfecis, quæ notatur cum dicitur.

8 Filij quippe. scilicet quod non interficerentur, vnde aliqui libri sic habent. Ne perimeret eos. Sed non est in Hebræo, nec in libris correctis, subintelligitur tamē, propter quod aliquis posuit per modum glossæ, & postea insertum est textui per imperitiā scriptorū. Iuramentum autem

autē factū Gabaonitis & modus obligationis, plene habetur Iosue. ix. c. Alia causa est, vt dicit Ra. Sa. quia si Gabaonitæ fuissent de filiis Israel, fuissent magis misericordes, & indulgissent factū Saulis contra eos. sicut indulserant sacerdotes qui remanserant post mortē Achimelech & aliorum qui fuerunt interfecis cum eo, vt habetur supra. 1. libr. 22. c. & sic populus non fuisset fame punitus.

9 Et voluit. Dicunt aliqui, quod non interfecit Gabaonitas, sed quia interfecit sacerdotes, vt dictum est, et Gabaonitæ habebant ab eis victum & vestitū, eo quod seruiebant eis pora idola ligna & aquas ad locū cultus diuini, prout determinatum fuerat per Iosue & principes Israel, vt habetur Iosue. ix. propter quod loquitur scriptura ac si Saul interfecisset Gabaonitas. quia illa quodammodo dicitur hominē interficere qui auferi sibi victum, sed licet non concordat huic expositioni, quæ dicitur, Voluit eos percutere zelo quasi pro filiis Israel & Iuda. Saul autem non interfecit sacerdotes hoc zelo, sed quia dederant panes & gladium ipsi Dauid vt habetur supra lib. 1. 22. c. Et ideo dicunt alij, quod iste zelus intelligitur, quia Saul cupiens possessiones Gabaonitarum, eo quod erant in tribu Benjamin & occupabant vna ciuitatem notabilem, dicebat quod melius esset & deo acceptius, quod filij Israel ipsimet aquas & ligna ministrarent in loco diuini cultus, & illi delerentur, per hoc pallians cupiditatem suam. Sed hoc non est verisimile, quia illa cōportatio a perarū et lignorū fuit Gabaonitis imposta tanquā seruus & motus civilis, prout dictum fuit Iosue. 9. cap. & ideo non erat pro filiis Israel, sed contra ipsos hanc seruitutem ad eos transferre. Propter quod dicunt alij, quod Saul motus cupiditate prædicta, dicebat quod Iosue & principes tribuum male fecerant dimitendo Gabaonitas, quia partem hæreditatis Israel occupabant, & quod debebat hoc corrigere, cū esset tanta potestatis & maior in regimine populi quā Iosue et principes tribuum, qui non habuerunt regiam potestatem.

10 Quod erit vestri piaculum. id est, emenda vobis sufficiens.

11 Vt benedicatis hæreditati Domini. id est, vt Deus placatus emenda vobis sufficiens, benedicat terræ Israel dando pluiam ad terræ fœcundationem.

12 Non est nobis super auro & argento quæstio, sed. Erant enim pauperes, et ideo verisimile est quod Dauid eis obtulerit primo emendam pecuniariam, sed ipsi renuerunt, dicentes.

Virum

MORALITER.

1 Facta est, &c. Quæ facta a deo immissa pro peccato Saulis ex Gabaonitarū occisione. Et per hoc ostenditur quanta sit peccati grauitas in innocētum depressione, & maxime ei quod tenetur eos custodire. Nam pro hoc peccato tribus annis totus populus afflictus fuit fame. Sunt. n. tria genera peccatorum

torum, quæ pro grauitate dicuntur ad deū clamare. Primum est, innocentis occisio, Ge. 4. b. Ecce vox sanguinis fratris tui Abel clamat ad me de terra. Secundum, est peccatum contra naturam, Ge. 18. c. Clamor Sodomorum & Gomorrhæorum venit ad me. Tertium, est defraudatio pauperū Iac. v. b. Ecce merces operariorū vestrorū qui fraudati sunt a vobis, clamat & clamor eorum in auri

a Tulit rex itaque duos. Qui cū Doeg Idumęo adhuc pueri sacerdotēs & Gabaonitas occiderunt, Armoni scilicet & Miphiboseth.

b Filios Michol filia, &c. Quos, scilicet, Michol uxor Dauid quę & Egla dicitur, adoptauit sibi inter filios, quos Merob, soror eius de filio Berzellai suscepit.

c * Qui crucifixerunt eos, & cetera.

* Theodoretus. Sursum de eis supplicio, placatus, fuit Dominus, & effecit ut nubes parturientes parerent & iussit terrę ut more solito produceret fructus. Nos autem per hęc discimus, quod Dominus nō nouit differentiam generis, sed eos qui sunt iniuria affecti uisceratur, etiam si sint alienigenę.

* Chryf. Vocat Dauid Gabaonitas ex Deo iussu, & eis tradidit illos, & ex Saule descēderāt, & abscon-

abscondit filios Ionathę, quoniam iurauit ei uiuenti se non deleretur eius semen, & non iurauit in dolo proximo suo. Si ergo, post sexcentos annos Deus iurandū vindicauit,

ergo uultis faciam uobis? Qui dixerunt regi, uirū quī attriuit nos, & oppressit inique, ita delere debemus, ut ne uous quidem residuus sit de stirpe eius in cunctis finibus Israel. Dentur nobis septem uiri de filiis eius, ut crucifigamus eos domino in Gabaa Saul quondam electi domini. Et ait rex. Ego dabo. Pepercitque rex Miphiboseth filio Ionathę filij Saul propter iusurādū domini, quod fuit inter Dauid & inter Ionatham filiū Saul. Tulit itaq; rex duos filios Respha filia Aia, quos peperit Saul, Armoni, & Miphiboseth, & quinque filios Michol filia Saul quos genuerat Hadrieli, filio Berzellai, qui fuit de Molathi, & dedit eos in manus Gabaonitarum, qui crucifixerunt eos in monte coram domino. Et ceciderunt hi septem simul occisi in diebus messis primę, incipiente messe hordei. Tollens autem Respha filia Aia cilicium, subtrauit sibi supra petram ab initio messis, donec stillaret aqua super eos de cęlo, & non dimisit aues lacerare eos per diem, neque bestias per noctem, & nuntiata sunt Dauid quę fecerat Respha filia Aia concubina Saul, & abiit Dauid, & tulit ossa Saul, & ossa Ionathę filij eius a uiris Iabes Galaad, qui furari fuerant ea de platea Bethsan, in qua suspenderant eos Philistij, cum interfecissent Saul in monte Gelboe, & asportauit inde ossa Saul, & ossa Ionathę filij eius. Et colligentes ossa eorum qui affixi fuerant, sepelierunt ea cum ossibus Saul & Ionathę filij eius in terra Benjamin, in Latere in sepulchro Cis patris eius. Feceruntque omnia quęcunque pręceperat rex, & repropitiatus est Deus terrę. Post hęc factum est rursum prę-

1 & cum alij iurassent, alij qui iusurandum, violarāt, penas dederunt, quid patiemur qui peieramus?

2 3 d * Tollens autem Respha filia Aia Ciliciū, &c.

4 5 Epist. ad Innuarium, de recip. lapsis.

6 Bacharius. Melior, fuit concubina Saulis Respha,

7 quę corpora defunctorum, quos Dauid, pro Gabaonitarum, ultione percusserat, eo usque accincta, facco, hoc est, cilicio, custodiuit, donec eis roraret aqua de cęlo id est, Donec pro uenia eorum, misericordię, cęlestis stilla deflueret.

8 9 Purgatorium.

10 11 F scla (nomen est loci.

12 13 14 F Commen. in hunc locum.

* Rabbanus, & Angelomus. Pia sollicitudo sanctorum

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Virum qui attriuit nos & oppressit inique. ita quod primo perierunt occisionem omnium qui erant de domo Saulis, sed quia Dauid eis successit quod nimis periebant, fuerunt finaliter coeui de septē uiris.
- 2 Ut crucifigamus eos domino in Gabaa. id est, ad declarationem iniustitię diuinę.
- 3 Et ait rex, ego dabo. Tum quia sciebat uoluntatem Domini quę factum Saulis puniretur, ut patet ex p̄dictis, tum quia magis erat descendendum toti populo qui affligebatur fame, quousque hoc factum uindicaretur.
- 4 Tulit itaque rex duos. Hic ponitur pena taxata executio, cū dicitur, Tulit itaq; rex duos filios Respha filia Aia quos peperit Saul, Armoni & Miphiboseth. Dicit Ra. Sa. quę isti duo specialiter nominantur, quia fuerunt in occisione sacerdotum cum Doeg.
- 5 Et quinque, filios Michol filia Saul, quos genu. &c. Isti fuerunt filij Merob sororis Michol naturales, sed Michol eos nutriuit & adoptauit postea, eo quod non habebat filios naturales, ideo dicitur eius filij, & secundum hoc dicitur eos genuisse Hadrieli, nō quia fuerit eius uxor, sed Merob soror eius, ut habetur sup. 1. lib. 18. ca.
- 6 Qui crucifixerunt. Id est, in loco patenti.
- 7 Coram domino. Id est, ad declarationem diuinę iniustitię.
- 8 Tollens aut. quia corpora illa dimissa fuerunt in patibulis, uolens ea seruate intacta ab auibus, & feris, ideo parauit sibi locū iuxta ea. Nec tamen erat sola, quia uo posset sic custodire, quia aliquādo oportebat eam dormire, tamen sola nominatur, quia erat principalis in hoc facto. Sed uidetur quod Dauid fecerit contra legem Dent. 21. ubi pręcipitur, quod adiudicatus morti & appēsus in patibulo deponatur eadē die & sepeliatur. Dicendum quod illud erat sciendum de communi lege.

- ge. Sed in hoc facto fuit principaliter reuelatum ipsi Nathan propheta, & per Nathan denunciatum Dauid, quod uoluntas Dei erat quod remaneret in patibulis donec uideretur signum propitiacionis diuinę per dationem pluię, quia dicta sterilitas per sicciatē contigerat, & ideo subditur.
- 9 Donec stilla. mades faciens terram, super eos. Nominantur isti suspensi specialiter, quia descensus pluię erat signum, quod tunc deberent dari sepultura. Ra. Sa. assignat etiam aliā causam morę ipsorum in patibulo, quia erant iuxta uiam communē in qua multi Gentiles transibant, & cum peterēt quales homines fuissent, uidebatur eis, de genere regio, & cū quærerēt ultra causam suspensionis, uidebatur eis, quod erat propter occisionē Gabaonitarum, qui de Gentilitate conuersi fuerant ad Iudaismum, quia tempore Iosue fuit ista conuersio, ut dictum fuit Iosue. 9. ca. & per hoc multi Gentiles mouebantur ad hoc quod transirent ad fidem & ritum Iudæorum.
- 10 Et nuntiata sunt. Hic consequenter ponitur istorum uenerabilis tumulatio, cū dicitur, Et nuntiata sunt Dauid quę fecerat. Respha, custodiendo corpora.
- 11 Et abiit Dauid & tul. ossa Saul, &c. quę erāt sepulta in nemore Iabes, ut habetur sup. 1. lib. 3. 1. c. qui nō erat locus solennis pro talibus personis.
- 12 Et colligentes ossa eorum, qui. i. in terra Benjamin, de cuius tribu erant.
- 13 In Latere in sepulchro Cis. i. iuxta latus sepulchri Cis patris sui.
- 14 Factum est. Hic consequenter ponitur quadruplex bellum, & primo ostenditur qualiter Dominus protexit Dauid in illis periculis, secundo gratiarum actio redditur pro his et aliis beneficiis c. 22. Circa primum dicitur

MORALITER.

† aures Domini Sabaoth introiuit. † Dentur. Sicut dicit Greg. homili. 24. Quoniam totum tēpus septē diebus comprehenditur, recte septenatio numero uniuersitas designatur. Per septē igitur uiros crucifigēdos pro peccato expiando, ut Deus terrę repropitiaretur significat uniuersitas hominū carnem suam crucifigentiū cum uitijs & con-

& concupiscentijs pro peccatorum suorum & aliorū expiatione, propter quod isti dicuntur crucifigi corā Domino ad differentiam hypocritarū, qui carnem suam crucifigunt corā mundo. Mat. vj. c. Exterminant facies suas, ut uideantur hominibus ieiunantes. ideo subditur. † Et non. per aues autē significantur demones, ut habetur Matth. 14. in parabola seminantis. Similiter per bestias. ut habetur Tom. 2. X 2 betur

Grum, talibus succurrēs rigore ieiunii, atq; instantiæ precum
A incūbit, donec misericordiā Dei impetret sup eos de celo.
 a * *Deficiente autem David &c.* Theodoretus. Erat senex, vi-
 cebat autem corpus animi alacritate. Cum autem in con-
 flictu multum, sustinisset laborem, erat enim primus pu-
 gnans in acie, de
 fessus est non fe-
 rens laborem.

Rabban. **b** *Gob.* Quod
 interpretatur lacus, quia sicut in
 lacu leonum quis
 mittitur, ita seme-
 tipsum misit Da-
 uid contra Go-
 liath.

L. 7. ant. c. 12. **c** *Tertium.* Rab.
 Iosephus de ter-
 tio prælio ita di-
 cit, Post hanc ve-
 ro compassionem
 Palæstini denuo
 pugnaverunt, su-
 per quos exerci-
 tum mittente Da-
 uid, fortissimus
 apparuit Ephan
 cognatus eius.
 Nam contra sin-
 gulos fortissimos
 Philisthinorum,
 solus pugnando,
 peremit eos, alios
 conuerit in fu-
 gam, quorum etiā
 multi in prælio ce-
 ciderūt. Vtrum autem Ephan Adeodatum appellauerit, vel
 quemlibet alium, etiam incertum est.

1. Para. 20. **d** *Quartum* Goliath, iteratur, quod egit David primitus tē-
 pore Saulis. Nam in Para. non nisi tertio principaliter pu-
 gnasse contra Philisthæos legitur.

lium Philisthinorum aduersum Israel, & descendit David & serui
 eius cum eo, & pugnabant contra Philisthijm. deficiente autē Da-
 uid Iesbibenob, qui fuit de genere Arapha, † cuius ferrum † hastæ
 trecentas uncias appendebat, & accinctus erat ense nouo, nisus est
 percutere David: præsidioque ei fuit Abisai filius Saruix, & per-
 cussum Philisthæum interfecit. Tunc iurauerunt viri David, dicen-
 tes. Iam non egredieris nobiscum in bellum, ne extinguas lucernā

b Israel. Secundum bellum quoque fuit in Gob contra Philisthæos.
 † *Locus est.*

Tunc percussit Sobbachai de Husathi Saph de stirpe Arapha, de
 genere gigantum. Tertium quoque fuit bellum in Gob contra Phi-
 listhæos, in quo percussit Adeodatus filius Salsus, polymitarius

d Bethlehemites, Goliath Gethæum, cuius hastile hastæ erat quasi
 liciatorium textentium. Quartum bellum fuit in Geth, in quo vir

fuit excelsus, qui senos in manibus pedibusque habebat digitos, id
 est, vigintiquatuor, & erat de origine Arapha, & † blasphemauit Is-
 rael percussit autem eum Ionathā filias Sammaa fratris David. Hi

quatuor nati sunt de Arapha in Geth, & ceciderunt in manu Da-
 uid, & seruorum eius.

Rab. Quatuor bella David & seruorum eius, contra
 Philisthæos Christi bellum significant, quod omni tem-
 pore huius vite in membris suis contra persecutores & ne-
 quitias spirituales continuatur, licet enim fastus mundi
 vel proferitas malignorum spirituum se erigat contra ec-
 clesiam Dei, om-
 nis tamen prin-
 cipatus aduersa-
 riorum vero Da-
 uid imperante, &
 prælio seruorum
 suorum disponē-
 te cedit, & ad ni-
 hilum reduciur.
 unde, *Vana salus
 homin. In Deo fa-
 ciemus virtutem, &
 Ipse ad nihilum re-
 ducit, tribulantes
 nos.*

† *De Bethlehem exiit.*
 † *Quia de saltu ubi pascebat oues accepit eum Deus.*
 † *Quia de genere Bezeleel mater eius.*
 † *De Bethlehem exiit.*
 † *Hanc dicunt Iudæi matrem gigantum fuisse Orphan, Noemi nurum.*
 † *Angelom. Quatuor ista bella contra Palæstinos, bellum
 significant Christi, quod omni tempore istius vite, in mem-
 bris suis, contra perfidos quosque huius seculi, & contra spi-
 ritales nequitias, incessanter agit. Licet enim fastus munda-
 nus se erigat contra Ecclesiā Christi, omnistamē vero Da-
 uid*

† *Angelom. Quatuor ista bella contra Palæstinos, bellum
 significant Christi, quod omni tempore istius vite, in mem-
 bris suis, contra perfidos quosque huius seculi, & contra spi-
 ritales nequitias, incessanter agit. Licet enim fastus munda-
 nus se erigat contra Ecclesiā Christi, omnistamē vero Da-
 uid*

Rab.

NICOLAUS DE LYRA.

* dicitur, factū est. Dicunt aliqui, quod illud acciderat an̄ famem
 prædictā, quia iam ante in persecutione Absalom serui David non per-
 miserant ipsum ire cum alijs ad prælium, ut habetur sup. c. 18. Sed hoc
 non videtur verum, per hoc quod dicitur, hic, Post hæc, &c. & sic
 videtur referri ad factum narratum ante immediate, aliter non habe-
 tur aliquid certum ad quod referretur. Præterea illud bellum videtur
 contigisse, quando vires David iam debilitate erant senectute, ut osten-
 dunt circumstantiæ literæ. Nec valet istud quod induciur de bello con-
 tra Absalom. Quia enim serui David non permiserunt ipsum ire ad præ-
 lium, fuit ex causa speciali, scilicet, quia David principaliter et singula-
 riter quasi ad mortem querebatur, ut patet ibidem. et ca. 17. Dixit A-
 chitophel de David, Vnum enim virum tu queris, &c. et ideo il-
 lud impedimentum fuit singulare. Sed in isto bello videntes serui David
 ipsum uirib. debilitatum, ordinauerunt et iuramento firmauerunt, quod
 de cætero non iret ad prælium in propria persona.

1 Iesbibenob. Dicunt aliqui quod sunt tres dictiones, ita qd de, est
 præpositio, & Nob nomen loci, Sed patet hoc falsum. Tum qa iste non
 fuit de Nob, sed de Geth, ut patet in fine huius c. Tum qa in Hebræo ly
 de, non potest esse præpositio, & ideo totum est una dictio.

2 De genere. Idest, giganteo, ut dicunt Hebræi.
 3 Et accinctus. In Hebræo bêtur, Et accinctus erat de nouo,
 ita quod ly ense, non est de textu. Dicunt. n. Hebræi & est uerisimile, q
 illa die fuerat factus miles de nouo, & ideo nitēbatur facere probatio-
 nem euidētem in percussione regis, Cætera patent ex dictis.

4 Secundum bellum quoque fuit in Gob. Ly secundum. non
 significat hic ordinem temporis, quia hoc mo non narratur hic ista bel-
 la quod patet ex hoc quod illud bellum quod dicitur hic tertium, fuit
 simpliciter primum ut patet, illud autem quod dicitur hic primum, fuit
 simpliciter ultimum, qa post illud David nō iuit ad prælium. Nar-
 ratur

ratur tamen hic primo propter continuationē ad præcedentia, imme-
 diate, quia contigit post famem supradictā in senectute David, & iō
 nō est ordo temporis, sed narrationis, quia istud bellum immediate nar-
 ratur post præcedens, & ita dicendum de alijs sequentibus.

5 Tunc. nomen est proprium militis. 6 De Hu. i. de tali loco.

7 Saph. Alias Ziph. nomen est gigantes ab eo perentis.

8 Tertium quoque. Istud fuit bellum in quo David interfecerat
 Goliath, ut patet ex sequentibus, propter quod dicendum quod Gob est
 nomen loci specialis qui erat in ualle Terebinthi, in qua fuit illud bellū
 sicut habetur sup. l. 1. c. 17. sicut in ualle Sueffionensi sunt multa lo-
 ca particularia, & sic istud bellum quod fuit in Gob tanquam in loco
 particulari fuit etiam in ualle Terebinthi sicut in loco communi.

9 In quo. i. David qui fuit a Deo electus & ad regimen populi ut
 patet ex dictis, sup. l. 1. c. 21.

10 Filius. Quia longo tēpore habitauit in nemoribus fugiens a facie
 Saul, ut patet ex prædictis, sup. l. 1. c. 23.

11 Polymitarius. quia descendit de genere Bezeleel qui fuit princi-
 palis in opere polymitario tabernaculi, ut habetur Exo. 31.

12 Bethlehemit. Quia ibi fuit natus, ut patet ex dictis, sup. l. 1. c. 16.

13 Goliath. Cum quo pugnauit David ad singulare certamen. Et ex
 hoc patet, quod dictum est. f. quod istud bellum ordine temporis fuit
 primum, quia ante bellum illud non fuit David in aliquo bello, imo domi
 remanserat alijs fratribus suis ad bellum post Saul euntibus, tanquam
 nimis iuuenis.

14 Quartum &c. in quo. idest, magnitudine excedens communem
 staturam hominum.

15 Qui se. Hoc ponitur ad ostendendum, quod sicut erat excessiua
 magnitudinis, ita etiam erat terribilis in alijs.

16 Et blasphem. idest, vituperauit prouocando eos ad prælium sicut
 de Golia dicitur supra. l. 1. c. xvij. c.

Locu-

MORALITER.

† betur in plurib. sac. & scripturæ locis. Igitur per aues ad alta
 volantes signantur demones de uana gloria tentantes, per
 bestias de nocte circumuehentes, signantur demones de nimia
 carnis afflictione tentantes. Sicut in collationib. patrum dī
 de abbate Iohanne, quem diabolus induxit ad immoderatū
 ieiunium, per quod impediuit bonorū actuum exercitium.
 Carnes igitur se crucifigentium coram Domino modo præ-
 dicto, non lacerantur ab aibus, quia sibi cauēt de uanitate

te gloriæ, nec a bestijs, quia sibi cauēt ab indiferectione.
 † *Post hæc fa. est præliū.* Hic describunt quatuor bella David
 & seruorū eius cōtra aduersarios, per quæ signantur quatuor
 bella Christianorū cōtra infideles & iniquos. Primum fuit contra
 principes Iudeorum. Secundum contra imperatores Roma-
 norū. Tertium contra uersutias hæreticorum in quib. habue-
 runt uictoriā per patientiam, sapientiā, & operationē mira-
 culorum. Quartum bellū erit contra Antichristum, de quo
 uictoria habebitur per Iesum Christum. Nam ipsum interficiet
 spiritu oris sui, & destruet illustratione aduentus sui, ut dī. 2. The. 2.
 Locu-

uid, hoc est, rege Christo imperate, ac praelia feruorū suorū disponere, cedit, & oēs aduersarij vincuntur. Vnde Psalmita ex persona Ecclesie cōfidenter dicit, *In Deo faciemus virtutem, &c.*

C A P. XXII.

Locutus est, &c. Iosep. Expeditus itaque Dauid a periculis & periculis, cum pace iam altissima frueretur, cantica in Deum hymnosque vario metro composuit, alios quidem trimetros, alios quinque metros, diuersaque faciens organa, docuit vt Leuitae secundum ea Deo hymnos edicerent per sabbathorum diem, aliasque festiuitates. Organorum autem species huiusmodi est. Canora quidem est decem cordis coaptata, hae plestro percutitur. Nabra vero duodecim sonos habens, digitis tangitur. Erant. n. & cymbala aerea, & grandia & lata.

Theodoretus. Post bella, Dauid hymnum Deo composuit epinicion. Consonat autem cum psalmo 17. vel potius idem est. Ego autem cum alijs psalmis hunc quoque interpretatus, superuacaneum existimauit secundam componere interpretationem.

Rab. Solus decimussseptimus psalm. in libris Regum reperitur quia

C A P. XXII.

Locutus est autem Dauid Dño verba carminis huius, in die qua liberauit eum Dñs de manu omnium inimicorū suorū, & de manu Saul, Et ait, Dominus petra mea, & robur meum, & saluator meus Deus Dñs fortis, meus, & sperabo in eum. Scutum meū & cornu salutis meae, & eleuator meus, & refugium meū, saluator meus, de iniquitate liberabis me. Laudabilem inuocabo dominū, & ab inimicis meis saluus ero. Quia circūdederunt me cōtritiones mortis, torrētes Belial terruerunt me. Funes inferi circūdederunt me, praeuenerunt me laquei mortis, In tribulatione mea inuocabo dominum, & ad Deum

quia regnum illud significat vbi aduersarium nō hēbimus. Titulus enim eius est, *In die qua eripuit eum Deus de manu inimicorum eius, & de manu Saul.* Dauid enim significat eum, qui natus est ex semine Dauid fm carnem, qui in corpore suo qđ est ecclesia adhuc patitur inimicos. vnde, *Saule, Saule quid me persequeris,* Eripietur autē omnino corpus eius, cum nouissima destruetur mors, vt perueniatur ad regnum Dei. Psal. iste non potest conuenire vni personae. Primo enim propheta loquitur gratias agens, quade graui periculo diuina pietate liberatur, hic, *Circūdederunt me gemitus mortis, &c.* Secundo loquitur ecclesia quae ante aduentum Domini innumeras pertulit calamitates. Posteaque miserus Deus medicinam sanctae incarnationis indulgit, & baptismatis beneficio Christianum populum de orbis vniuersitate collegit, ibi, *Deus qui accinxit me virtute,* Tertio nūre misericordie vox saluatoris illabitur, vbi pulcherrimis allusionibus virtus eius describitur, ibi, *Viuit Dominus, & benedictus Deus meus.* Quarto iterum ecclesiae catholicae dicta proferrantur, & cum magna exultatione diuinitatis concessa munera laudantur.

Act. 9. 2. 1. Cor. 15.

Psal. 17. 2.

E Psal. 17. 2.

Impii. Dolores vel implierunt.

Cervus

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. XXII.

- 1 **L**ocutus est. Post liberationem Dauid a periculis, hic consequenter ponitur canticum gratiarum actionis, & primo ponitur gratiarum actio pro praeteritis. secundo varicatio de futuris cap. 23. Circa primum praemittitur quaedam praefatio, secundo subditur gratiarum actio, ibi, Dominus petra mea. Circa primum dicitur, Locutus est au. scilicet, quod sequitur postea. Et dicitur carmē quia ps. iste in Hebraeo compositus est metrico, & per modum laudis diuinae.
- 2 **I**ndie. Ex quo patet, quod iste psalmus fuit factus a Dauid post omnes persecutiones eius & sedatis aduersariis, ipso existente in quiete contemplationis.
- 3 **E**t de ma. Ista persecutio specialiter exprimitur, quia fuit diuturnior alijs & periculosior.
- 4 **D**ominus petra. Hic consequenter ponitur canticum pro gratiarum actione, vbi primo ponitur cantici narratio, et secundo intenta conclusio, ibi, Viuit Dominus. Canticum autem istud factū fuit a Dauid pro sua liberatione a periculis muliis, vt patet ex dictis, & ideo primo exprimitur Dei ipsum liberantis efficacia, secundo suae liberationis materia, ibi, Saluator me. tertius modus siue forma, ibi, Misit de excelso. Circa primum dicitur, Dominus, id est, fundamentum me stabiliciens contra multiplices impulsus.
- 5 **E**t robur meum. me fortificans contra hostiles insultus.
- 6 **Scutum meum.** muniens me contra hostium ictus.
- 7 **E**t cor. sa. repellens & deiciens aduersariorum incursus.
- 8 **Saluator.** Hic consequenter exprimitur materia huius liberationis

videlicet multa mala et pericula de quib. liberatus fuit uirtute diuina. Circa quod primo describitur sua liberatio. secundo subditur liberatio populi de Aegypto quasi pro exemplo, ibi, Cominota est. Circa ea quae sunt dicenda in hoc cantico, considerandū quod factū fuit metrico, vt dictum est, & ideo rone metri hic ponuntur aliqui modi loquendi qui non ponuntur communiter in oratione prosaica, quia frequenter accipit praeteritū pro praesenti vel futuro, et e conuerso, et aliquādo de figuratiua locutione transit ad planā, & e conuerso. Dicit igit, Saluator meus. i. liberasti. Et nota hic iniquitas Dauid in facto Bethsabee, de qua fuit liberatus quantum ad culpam per veram contritionem & confessionem, et quantum ad pēnam per diuinam ultionem vt patet ex super praecellis.

- 9 **L**audabilem inuocabo. id est, dignum omni laude.
- 10 **E**t ab ini. scilicet ab inimicis inuisibilibus, qui sūt maligni spiritus, sicut iam liberatus sum ab inimicis visibilibus.
- 11 **Q**uia circūdederunt me, &c. Post mala spiritualia a quib. liberatus fuit, enarrat corporalia ex persecutione Saulis, in hoc qđ dicitur Circūdederunt me contritiones mortis, quia Saul & viri eius cingebant Dauid in modum coronae, ita quod Dauid desperabat se posse euadere, vt habetur sup. lib. 1. 23. ca.
- 11 **T**orrentes Belial. id est, impetus persecutionis Saul, qui erat absque iugo discipline & legis diuinae.
- 13 **F**unes inferi. In Hebraeo habetur. Societates inferni. i. demones incitantes Saulem ad me persequendum.
- 14 **P**raeuenere me laquei mortis. scilicet Ziphai et alij insidiatōres, qui querebant tempus et locum quomodo Dauid caperetur, vt habetur sup. 1. lib. 23. cap.
- 15 **I**n tribulatione mea inuocabo dominum & ad Deum meum clamabo. id est, inuocauit.

Et

M O R A L I T E R.

- 1 **L**ocutus. Dauid figura Chři fuit, propter quod Christus Dauid nominatur Osce. 3. vbi dicitur, *Et quarent dominum Deum suum & Dauid regem suum.* Et translatio Chaldaica sic hēt, *Et obediens Dauid Messia suo.* Propter quod iste psal. exponit mysticē de Christo homine, qđ liberatus fuit ab aduersarijs suis in sua resurrectione, propter quod tunc dixit Matt. vlt. d. *Data est mihi potestas in caelo & in terra.* Igitur in eius persona dicitur.
- 4 **D**ominus petra mea. id est, fundamentum meum. nam humana Christi natura in diuino supposito sustentabatur.
- 5 **E**t robur. Nam opera miraculosa fecit uirtute diuina.
- 8 **E**t saluator me. Hae verba sunt Christi secundū quod homo, sic enim minor est patre. & secundū hoc dicit pater & saluator eius, & Deus eius, & hoc mō exponatur in sequētib.

- bus, in quibus est talis loquendi modus.
- 1 **D**e iniquitate liberabis me. Laudabilem inuocabo. id est, de manibus Iudeorum, qui dicuntur hic iniquitas in abstracto, propter excessum malignitatis eorum.
- 11 **Q**uia circūde. me con. &c. in angustia mee passionis.
- 12 **T**orrentes Belial. id est, impetus tribulationis a diabolo excitatē.
- 12 **T**erruerunt. mi. Sic dicitur Marci. 14. c. *Cepit Iesus panem & tadere.* & hoc fuit ad declarandū in eo veritatē humane naturę.
- 13 **F**unes inferi circūdederunt me. praeuenere. Et loquitur de funibus, quibus fuit ligatus per precurationem demōnis, qui vocatur hic infernus.
- 15 **I**n tribulatione inuocabo dominum. Nam in angustia crucis orauit patrem, dicens, *Pater in manus tuas commende spiritum meum,* Luc. xxij f.

Deum meum clamabo. Et exaudiet de templo sancto suo vocem meam, & clamor meus veniet ad aures eius. Commota est & contremuit terra, & fundamenta montium concussa sunt, & commota, quoniam iratus est eis dominus. Ascendet fumus de naribus eius, & ignis de ore eius vorabit: Carbones succensi sunt ab eo. Et inclinavit caelos, & descendit caligo sub pedibus eius. Et ascendit super cherubim & volavit, & lapsus est super pennas venti. Posuit tenebras in

regli commota.

cherub.

appavit.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et exaudiet de tem. i. de caelo, quod est templum gloriae suae.
 2 Commota est & contremuit terra, &c. Hic inducit exemplum de liberatione populi Israel de Aegypto, ut dicit Rab. Sal. quia modus fuit Hebraeorum in liberationibus particularibus. facere mentionem de liberatione Aegyptiaca, quae fuit generalis toti populo, ut patet in pluribus locis sacrae scripturae. Dicit igitur. Commota est & contremuit terra, quia propter plagas inflictas Aegypto a domino omnes habitantes terram Aegypti fuerunt commoti, & contremuit, ut habetur in Exod. Et etiam ad litteram inter plagas illas Aegypti fuerunt factae conuulsiones, & tonitrua horribilia, ut habetur Exo. 8. ita quod videbatur tremere tota terra, & montium fundamenta commoueri.
 3 Ascendet fumus de naribus. Loquitur de Deo more hominis irati, de cuius naribus exit fumus, quia ira est accensio sanguinis circa cor. & inde ascendunt spiritus ad superiora, & ideo ira maxime apparet in facie, ut in oculis & naribus. Sciendum tamen quod ira, & aliae passiones in Deo non habent locum, nisi secundum quendam modum. Dicitur enim Deus irasci, quando punit peccatores, quia admodum hominis irati se habet.
 4 Et ignis de ore eius vorat. Quia ignis & grando mixta pariter ferebantur ad punitionem Aegyptiorum, ut habetur Exo. 9. c. Et dicitur hic processisse de ore Dei, quia de voluntate & precepto eius fiebat talis punitio.
 5 Et inclinavit caelos. non per loci mutationem, sed per effectum exhibitionem, scilicet ad punitionem Aegyptiorum, & liberationem Hebraeorum.
 6 Et caligo. quia fecit tenebras palpabiles tribus diebus in Aegypto, ut habetur Exo. 10.
 7 Et ascen. super che. Per hoc designatur velocitas divini subsidii ad liberationem populi de Aegypto, quia omnes filios Israel eadem die simul eduxit, cum tamen essent in numero maximo, ut habetur Exo. 12.
 8 Posuit tene. hoc colligitur de nube existente inter filios Israel, & exercitum Aegyptiorum super mare rubrum, quae erat obscurissima & densissima ex parte Aegyptiorum, ita quod non poterant accedere ad filios Israel, ut habetur Exo. 14.

Cri-

MORALITER.

1 Et exaudiet de templo sancto. Sicut dicitur Heb. 5. c. Qui in diebus carnis suae preces supplicationesque ad eum qui possit illum saluum facere a morte cum clamore valido et lachrymis offerens, exauditus est pro sua reverentia.
 2 Commota est. scilicet in passione, Matth. 27. f. Mota est terra et petra scissae sunt.
 † Fundamenta motium. Deus enim in vindictam mortis Christi hominis venire fecit exercitum Romanorum contra principes Iudaeorum, qui dicuntur hic montes propter status eminentiam, & eorum corda quae dicuntur hic fundamenta, concussa fuerunt timore in Romanorum adventu, & conquassata in tempore populi & civitatis interitu.
 3 Ascendet fumus de naribus eius. scilicet Dei, de quo loquitur ad modum hominis irati, de cuius naribus exit fumus.
 4 Et ignis de ore eius. Nam Romani ex instinctu Dei templum & civitatem incenderunt.
 5 Et inclinavit ca. &c. per effectum iustitiae suae quem ostendit.
 6 Et caligo. Nam Iudei remanentes erroris caligine sunt involuti.
 7 Ascen. id est, super apostolos quos replevit scientia, propter quod cherubin nominantur.
 8 Et lv. Nam Christus in caelum ascendit velocius, quam moveatur ventus.
 8 Posuit. Nam ipso ascendente nubes suscepit eum ab oculis eorum. Act. 1. b.
 9 Cribrans. i. aquas sapientiae salutes per praedicationem apostolorum, qui dicuntur nubes Esa. 60. b. Qui sunt isti qui ut nubes

circumitu suo, & latibulum, cribrans aquas de nubibus caelorum. Prae fulgore in conspectu eius & nubes succensi sunt carbonem ignis. & Tonabit de caelo dominus, & excelsus dabit vocem suam. Misit sagittas suas & dissipavit eos, fulgura & consumpsit eos. Et apparuerunt effusiones maris, & reuelata sunt fundamenta orbis. Ab inspiratione domini, ab inspiratione spiritus furoris eius. Misit de summo, & assumpsit me, & extraxit me de aquis multis. Liberavit me ab inimico meo potentissimo, & ab his qui oderant me, quoniam niam robustiores me erant. Praevenit me in die

9 Cribrans aqu. quia ex densitate illius nubis stuebant pluviae grossae ad maius impedimentum Aegyptiorum. Veruntamen quia illa nubes illuminabat noctem ex parte filiorum Israel, ut ibidem dicitur, ideo subdit.
 10 Prae fulgore. Et quia ex nube illa generata fuerunt fulgura & tonitrua, quibus rota currum ferebantur in profundum, sicut dictum fuit ibidem. ideo subditur, Succensi.
 11 Misit sagit. id est, fulgura & conuulsiones, quibus territi dixerunt, Fugiamus Israel, Dominus enim pugnat pro eis contra nos, quia tamen sicut ibidem dicitur, fugientibus Aegyptiis occurrerunt aquae. ideo subditur.
 12 Et apparue. Aegyptios submergentes.
 13 Et reuela. quia superficies terrae quae erat in profundo maris fuit discooperata, ita quod filii Israel transierunt per medium maris, ut habetur Exo. 14. Dicitur autem terra, quae est sub aquis maris fundamentum orbis, ad similitudinem fundamenti domus, quod est pars inferior. Similiter terra, quae est in profundo maris habet super se elementum aquae, & postea aeris, & consequenter alias partes orbis. Consequenter ostenditur a quo talis punitio Aegyptiorum facta sit, cum dicitur. Ab increpatio.
 14 Misit de. Hic describitur forma, sine modo liberationis ipsius David, qui modus factus est virtute divina, & primo describitur modus suae liberationis per modum evasione de manu adversariorum. secundo per modum infestationis & destructionis eorum, ibi, In te enim curram accinctus. prima in duas: in partem principalem, & incidentalem, secunda ibi, Cum sancto. Circa primum dicitur.
 15 Liberavit. scilicet, Deum suam gratia & virtute.
 16 Ab inimi. id est, Saul.
 17 Et ab. Absalom & suis sequacibus.
 18 Quoniam. Et in hoc confitetur David se liberatum virtute divina, non sua.
 19 Praevenit. quia cum desperaret se non posse evadere a facie Saul, ut habetur supra 1. li. cap. 23. venit nuntius ad Saul dicens, Festina & veni, quoniam Philistini insuderunt se super terram. quod factum fuit ordinatione divina, ut Saul omitteret persequi David.

bes volant, ipsi vero post ascensionem Christi ad praedicationem per orbem fuerunt dispersi.

10 Prae fulgore. Nam ad praedicationem apostolorum fulgore miraculorum confirmata Gentiles qui erant quasi carbonem extincti per infidelitatem, succensi sunt ad amorem Christi per fidem charitate formatam.

† Tona. per apostolos aliosque discipulos praedicantes.

11 Mi. sa. i. sacras scripturas per praedicationem & doctores

† Et dis. scilicet contradicentes evangelicam veritati.

† Fulgura. id est, miraculorum signa.

† Et con. nam per evidentia miracula impugnatores evangelii fuerunt confusi.

12 Et ap. id est, multitudines credentium, Esa. 1. a. Mirabitur & dilata. cor. tuum, quando conversa fuerit ad te multitudo maris, sortitudo gentium venerit tibi.

13 Et re. id est, regna quatuor orbis principalia. scilicet, Babilonicum, Persarum, Graecorum, Romanorum, quae per lapidem abscisum sine manibus, id est, Christum, sunt contrita, & imperium Christi manet in secula seculorum, ut habetur Dan. ij.

14 Misit de. Loquitur hic Christus pro suo corpore mystice de aquis tribulationum per Iudaeos & imperatores Romanorum divinitus liberato.

15 Libe. me. hoc dicitur propter imperium Romanum, quod fuit potentissimum & multipliciter attentavit destruere corpus Christi mysticum. 17 Et ab. i. a Iudaeis. 18 Quoniam r. scilicet, in primitiva ecclesia, ut patet Act. viij. & ix. 19 Praevenit. scilicet Deus dans suis fidelibus virtutem patientiae.

bes

afflictionis meæ, & factus est dominus † firma-
† Charitatem.
 mentum meum. Et eduxit me in latitudinem, †
 liberauit me, quia complacui ei. Retribuet mi-
 hi dominus secundum iustitiam meam, & se-
 cundum munditiam manuum mearum reddet
 mihi. Quia custodiui vias domini, & non im-
 pie egi a Deo meo. Omnia enim iudicia eius †
 in conspectu meo, & præcepta eius † non amo-
 uia me. Et ero perfectus corā eo, & custodiam †
 me ab iniquitate mea. Et restituet mihi domi-
 nus secundum iustitiam meam, & secundum
 munditiam † manuum mearum in conspectu
† O Deus.
 oculorum suorum. Cum † sancto sanctus eris, †
 & cum robusto perfectus. Et cum † electo ele-
† Quia ei non faues, peruersus vidēris.
 ctus eris, & cum peruerso † peruerteris. Et po-

† Vel humilem.
 13 pulum pauperem saluum facies, oculisque tuis
 14 excelsos humiliabis. Quia tu lucerna mea do-
 15 mine, † & tu domine illuminabis tenebras †
 16 meas. In te enim † curram accinctus, in Deo †
† cōteram exer-
 citum.
 17 meo transiliam murum. Deus † immaculata via †
† Peccatorum, qui est inter Deum & homines.
 18 eius, eloquium domini igne examinatum, scu-
 19 rum est omnium sperantium in se. Quis est deus †
† perfecta id est
 facta ibi incor-
 rupta.
 20 præter dominum, & quis deus fortis, præter
 21 Deum nostrum? Deus qui accinxit me fortitu-
 22 dine, & † complanauit perfectam viam meam
† fortitudo me
 a in exercitu
 vel fortificauit
 me fortitudine
 † soluit. i. expe-
 ditam fecit.
 23 coæquans pedes meos cervis, & a
† a Cervis.
 24 super excelsa mea statuens me. Cervi spiritua-
 25 † Docens manus meas ad præ- les viri pp ala-
 26 lium, & † componens quasi ar- critatē, vepres,
 27 cum æreum brachia mea. Dedi- id est, implica-
 28 sti mihi clypeum salutis tuæ, & mentā seculi trā-
 29 filientes. CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Eduxit me in lati. quia David qui a Saul & viris eius erat cir-
 cundatus in modum coronæ, ut ibidem dicitur, recedente Saule liber po-
 tuit, ire quo voluit.
 2 Retribuet mihi Dominus secundum, &c. Ex hoc enim quod
 Sauli pepercit, cum tamen posset eum occidere, ut habetur sup. lib. I. c.
 24. & 26. & quia Absalom se persequentem saluare voluit, ne in pec-
 cato mortali moreretur, prout dictum fuit, supra ca. 18. ex misericor-
 dia sui dispositus ad hoc, quod Deus esset sibi misericors & propitius
 in dando sibi gratiam in presenti, & gloriam in futuro, secundum illud
 Mat. 5. Beati misericordes, quoniam ipsi mise. confc.
 3 Omnia enim iudi. eius in con. ut caneā ab eorū transgressione.
 4 Et ero perfectus cor. quia in coniunctione ad Deum per charita-
 tem consistit essentialiter perfectio vitæ.
 5 Et custodiam me ab iniquitate. cauendo diligenter de cætero a
 reciduo.
 6 Cum san. Hæc est pars incidentalis, quia David locutus fuerat de
 sua liberatione propter suam innocentiam, ideo hic incidentaliter ostē-
 dit Dei misericordiam & benignitatem generaliter erga bonos, dicens
 ipsi Deo, Cum sancto sanctus eris. quia sanctus te sanctū confitebi-
 tur a quo sua sanctitas derivatur.
 7 Et cum. ad tolerandum aduersa patienter.
 8 Perfectus. scilicet eris, dando sibi gratiam tolerandi aduersa nō so-
 lum patienter, sed etiam suscipiendi gaudenter, sicut martyres gaude-
 bāt in passionibus, quod est maxime perfectionis in virtute fortitudinis
 9 Et cum. ad vitam beatam ex tua liberalitate.
 10 Electus eris. quia eliget te, omnibus alijs contemptis.
 11 Et cum peruerso, &c. reddendo ei penam secundum peruersita-
 tem suam, iuste tamen ex parte tua. Vel aliter. Cum per. scilicet secū-
 dum iudicium suum erroneum, quia homines peruersi cum ab eo pu-
 niuntur iuste, dicunt Deum cum eis peruersi agere.
 12 Et populum. id est, abiectum & humilem.
 13 Saluum. quia secundum quod dicitur Iaco. 4. b. Deus superbis
 resistit, humilibus autem dat gratiam.
 14 Quia tu. quod potest intelligi dupliciter. Lucerna. n. est lumen in
 testa, & ideo lumē naturale intellectus humani positū in corpore ter-
 reo

reo bene dicitur lucerna Domini, quia lumen naturale rationis est qua-
 dam impressio diuini luminis, secundum illud Ps. 4. b. Signatū est su-
 per nos lumen, &c. Item Deus præsens homini per gratiā suam di-
 citur eius lucerna, quia omnis creatura ad Deum comparata tenebra
 est, ideo subditur.
 15 Et tu. Potest etiam dici, qđ tenebræ hic vocantur opera meritoria
 per peccatū mortale superueniens extincta, quæ viuificantur & illumi-
 nantur recuperata gratia.
 16 In te. Hic ponitur liberatio David per modum insecutionis & de-
 structionis aduersariorum suorū, cū dicitur, In te. id est, in tua virtute.
 17 Curram. id est, ad prælium expeditus.
 18 In Deo meo. capiendo aduersarios intra suum fortalitiū.
 19 Deus inma. via eius. Via ista est lex diuina, in qua non est ali-
 qua immunditia concessa tanq̄ licita, licet aliqua mala fuerint pmissa
 propter maiora mala euitāda, sicut libellus repudiij permissus fuit in le-
 ge ve. & vsura cum extraneis, ne vxores occiderent, et ne fratres suos
 vsuris grauarent, prout dictum fuit plenius Deut. 23. & 24.
 20 Eloquium Domini igne exa. i. purum & mundum, sicut me-
 tallum in fornace probatum.
 21 Scu. est. scilicet ipse Deus.
 22 Quis est. q. d. nullus, quia alij sunt dii participatiue, scilicet homi-
 nes sancti, secundum illud Ps. 81. b. Ego dixi, dii estis. Vel dii falsi,
 sicut idola gentium.
 23 Deus qui ac. corporali contra hostes visibiles, & spiritali cōtra
 inuisibiles.
 24 Et compla. perfectam viam meam. auferēdo offendicula cor-
 poralia & spiritalia.
 25 Coæquans. dando mihi agilitatem ad insequendū hostes meos su-
 gientes, & est locutio hyperbolica, quia non habuit tantā velocitatem
 currēdi sicut cervus, sicut dī, talis mulier est albius niue, ad designan-
 dum excellentiam suæ albedinis, quamuis non sit ita alba sicut nix.
 26 Et super excel. id est, stabilis in regia dignitate.
 27 Docens manus. quia artem praliandi me docuit.
 28 Et compo. quasi at. id est, fortitudinem ad hoc conuenientem mi-
 hi dedit. in hebraeo habetur, venichath. id est, & concussus est arcus
 æreus brachijs meis: quasi arcū arcū facilius tēdebat, ut dicit. Ra. Sa.
 29 Dediti mihi clypeum &c. quasi dicat fortitudo mea parū ef-
 set

MORALITER.

1 Et edu. fidem Christi diffundendo per orbem.
 2 Retri. Hic exprimitur ecclesie meritum & sequēs premiū
 quātum ad illos qui numero & merito sūt de corpore Chri-
 sti mystico, & isti sunt qui cauent ab immūditia peccatorū,
 & student ad impletionem mandatorū diuinorum, & p hoc
 patent sequentia vsque ibi.
 6 Cum san. id est, Christo.
 6 Sanctus. conformando te ei quantum ad præcepta.
 7 Et cum. id est, Christo, cuius virtus est infinita.
 8 Perfectus. cōformando te ei quātum ad euāgelica cōsilia.
 9 Et cum. id est, Christo.
 10 Ele. translatus ad gloriam electorum.
 Et cum. id est, diabolo qui totaliter auersus est a Deo.
 11 Peruerteris. ipsum insequendo.

14 Quia tu. nā in vita cōtēplatiua Deus est lucerna ecclesie.
 17 Curram accinctus. in actiue vitæ operibus.
 18 In Deo meo transiliam murum. i. tentationis impedimentū.
 20 Eloquium Domini examinatum. quia non habet aliquid im-
 puritatis vel falsitatis admistum.
 20 Scutum est omnium sperantium in se. contra inuasiones pote-
 statis malignæ.
 21 Et complanauit perfectam viam meam. omnia offendicula au-
 ferendo.
 25 Coæquens pedes meos cervis. dans mihi promptitudinem vo-
 luntatis ad currendum post ipsum in bonis.
 26 Et super. id est, me firmando in consiliorum obserua-
 tione.
 27 Docens manus. id est, operationes meas.
 27 Ad prælium. contra incentiua vitiorum.

A mansuetudo mea multiplicauit me. Dilatasti
 † declinauerunt. gressus meos subtus me, & non deficient tali
 † Chritus infidels, electus vitia.
 mei. Persequar inimicos meos & conteram, &
 non reuertar donec consumam eos. Consumam
 † insurgentes in me, & intr.
 eos & confrigam, vt non consurgant, ca-
 dent sub pedibus meis. Accinxisti me fortitu-
 dine ad praelium, incuruasti resistentes mihi
 † Vnde, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.
 subtus me. Inimicos meos dedisti mihi dor-
 sum, odientes me, & † disperdam eos. † Clama-
 † uerunt illi mihi inimicos in pugnam.
 bunt, & non erit qui saluet, ad dominum, & non
 † uel excidi uel respiciet.
 exaudiet eos. Delebo eos vt puluerem terrae,
 quasi lutum platearum comminuam eos, at-
 † distenda eos.
 que † confringam. Saluabis me a contradic-
 tionibus populi mei, custodies me in caput gen-
 † Iudaeorum.

11 tium. Populus quem ignoro seruiet mihi, filij
 † Iudaei ex patre diabolo nati.
 12 alieni † resistent mihi, auditu auris obedient mi-
 13 hi. Filij alieni defluerunt, & † contrahentur in
 14 angustijs suis. Viuit dominus, & benedictus
 15 † Deus meus, & exaltabitur Deus fortis salutis
 16 † In iudicio, cum reddam malis iuxta merita.
 17 meae. Deus qui das vindictam mihi, & deiecis
 18 † populos sub me. Qui educis me ab inimicis
 † A diabolo.
 19 † meis, & a resistentibus mihi eleuas me, † a viro
 † Ecclesiam meam.
 20 iniquo liberabis me. Propterea confitebor tibi
 21 domine in gentibus, & nomini tuo cantabo.
 22 † Magnificans salutes regis sui, & faciens miseri-
 † Saluatoris.
 23 cordiam Christo suo Dauid, & femini eius usque
 † a Electis.
 24 in sempiternum.

CAP

NICOLAUS DE LYRA.

* set, nisi adesset protectio tua.
 1 Et man. &c. mul. me. Est. n. dispositio ad hoc quod homo multi-
 plicetur in bonis temporalibus & spiriualibus, secundum Matth. 5. a.
 Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram. In Hebraeo ha-
 betur, sanotheca, id est, mansuetudo tua multiplicauit me, & est sen-
 sus, et ex benignitate tua promerui mihi multiplicatio in bonis tempo-
 raliibus & spiriualibus & prole, & non ex merito meo.
B 2 Dilatasti gres. meos, &c. In Hebraeo habetur. Passus meos, quando
 enim pedes sunt coniuncti adinuicem, tunc homo est dispositus ad cadē-
 dum, sed quando sunt conuenienter elongati, tunc stat firmitus. Per hanc
 igitur similitudinem intelligitur, quod firmitas in statu regio increpat ip-
 si Dauid a Deo. Cetera patent ex dictis usque ibi.
 3 Inimicos meos dedisti mihi dorsum. id est, uertentes dorsum
 coram me fugiendo.
 4 Clamabunt. ad idola.
 5 Et non erit qui sal. quia in eis nulla uirtus est saluandi. Vel aliter.
 Clamabunt, inuocando auxiliū humanum, & non erat, qui auderet
 inuare.
 6 Ad dominum, conuertent se humano auxilio deficiente.
 7 Et non. exau. eos. &c. quia talis clamor pcedit ex seruili timore.
 8 Saluabis me. &c. id est, saluasti.
 9 A contradictionibus populi mei. id est, in rebellionē populi mei cō-
 tra me excitata per Seba filium Bochri, vt dictum est sup. 20. ca.
 10 Custodies me in ca. id est, in statu regni.
 11 Populus quem. quia Philistini, Ammoniti & Moabiti & idu-
 mei seruibant ei sub tributo, vt patet ex pdictis. c. 8. & 12. qui tamen
 erant Gentiles & idololatri, & sic erant ignoti ipsi Dauid notitia ap-
 probationis.
 12 Filij alie. id est, illi qui deberent esse filii mei, per malitiam suā a-
 lienati resisterunt mihi, vt patuit supra in rebellionē Absalom & aliorū
 existentium cum eo, qui tamen debebant obedire Dauid sicut patri.
C 13 Auditū auris obe. id est, simulatorie & non vere, quia Absalom
 & sui sequaces qui simulabant se Dauid obedientes, de facto fuerunt
 rebelles.

Filij

14 Filij alieni. quia debellati fuerunt, & mortuo Absalom fugerūt,
 vt dictum est sup. 18.
 15 Et contra. In Hebraeo habetur, In clausuris suis. quia Seba cum
 fauorib. suis p̄ timore reclusit se in Abela, ubi fuit decapitatus, vt
 dictum est sup. 20.
 19 Viuit do. Hic ponitur huius cantici intenta conclusio, vt 3 diui-
 ni nominis magnificatio pro pdictis bñficiis, & hoc est quod dicitur.
 Viuit. quia est ipsa uita per essentiā, & omnia uiuunt in eo, secundum
 quod dicitur Io. 1. a. Quod factum est. scilicet, omnis creatura, in
 ipso, uita erat, quia creatura antequā crearetur nō est nisi ipsa crea-
 trix essentia, quae est idem quod intelligere diuinum, siue intelligentia
 diuina, & quia intelligere est supremus gradus uita, vt hētur 2. de A-
 nima, & Deus solus unico actu intelligendi p̄fecte se cōprehēdit & om-
 nia, qui quidem actus est sempiternus, ideo dicit Philosoph. 12. Metaphy-
 sica. Quod Deus uiuit uita nobilissima, sempiterna & optima.
 17 Et benedi. ex beneficiis mihi collatis.
 18 Et ex. non in se, cum sit magnitudinis infinita, sed in creaturis ip-
 sum laudantibus.
 19 Deus. vt patet ex p̄cedentibus. propter quod concluditur.
 20 Propterea. in psalmis laudi tuae.
 21 In. genti. quia psalmi facti a Dauid deriuati sunt ad gentes conuer-
 sas ad fidem Christi in diuersis partibus orbis.
 22 Magnificans. id est, mei, qui sum constitutus rex ab eo.
 23 Et faciens. qui de mandato Dei vnctus fuit a Samuele, vt habet
 sup. primo lib. 16. cap.
 24 Et femini. quia filii Dauid regnauerunt usque ad captiōē Baby-
 loniam, & post reuersionem de Babylone Zorobabel, qui descendit de
 Dauid, habuit ducatum super populū, & alij consequenter de tribu Da-
 uid usque ad Herodem alienigenam, sub quo natus est Christus de semi-
 ne Dauid s. cū dum carnem, cuius regnum & imperiū manet in secula
 seculorum amen. Et ista fuerunt diffusius tractata Gen. 69. & Matth.
 2. in quadam quaestione de quolibet, quam de hac materia diffusius di-
 sputauit.

CAP.

MORALITER.

1 Et mansuetudo mea multiplicauit me. meritorie & dispositiue.
 Nam mansuetudo est quaedam tractabilitas mētis ad omne
 bonum.
 2 Dilatasti gres. meos subtus me, &c. ad ambulandum sine casu
 in uita morum.
 † Persequar inimicos meos & conteram. &c. id est, vitia & diabo-
 lum.
 † Incuruasti resistentes mihi, i. motus sensualitatis inclinando
 sub obedientia rationis. Potest & hoc aliter exponi de impu-
 gnatoribus ecclesie, qui facti sunt ei obidentes, vt Saulus &
 contumiles.
 3 Inimicos meos de. mihi dorsum. id est, obstinatos in Iudaismo,
 qui fugati sunt, & dispersi per mundum.
 † Quasi lutum platearum comminuam eos. quia contemptibiles
 sunt omnibus alijs gentibus.
 8 Saluabis me a contradictionib. populi mei. quia contra ecclesiam
 non audent modo loqui.
 11 Populus quem ignoro seruiet mihi. quia Gentiles qui a Deo uide-

debantur ignorati, eo quod erant in idololatria derelicti, de
 uote seruiunt in ecclesia Christi.
 12 Filij alieni resistent mihi. id est, Iudei a ueritate alieni quan-
 tum potuerunt resisterunt ecclesie Christi.
 13 Auditū auris obedient mihi, &c. & non auditu cordis, quod
 dicitur propter illos qui fide conuertuntur de Iudaismo, pro-
 pter quod subditur.
 14 Filij alieni defluerunt. a uia ueritatis.
 15 Et contrahentur in angustijs suis, &c. in gehennę p̄ctis.
 16 Viuit Dominus & benedictus Deus, &c. Hęc sunt uerba cuius-
 libet membri Christi uniti per gratiam.
 18 Et ex. ad me protegendū ab impulsu omnis potestatis ad-
 uersarię.
 19 Deus qui. contra mundum, carnem, diabolū.
 † Deiecisli po. id est, motus meos interiores & exteriores subiu-
 ciens rationi rectę.
 † Qui edu. scilicet, mundo, diabolo, & carne.
 † A viro. scilicet ab Antichristo, qui erit iniquissimus.
 20 Propterea. gr̄as agēdo magnifice de bñficiis supradictis
 Hęc

C A P. XXIII.

Hæc sunt autem. Hierony. Nouissima sunt, quia post psalterium, & cetera metra, hoc composuisse metrum dicitur, in quo ait: Dixit Dauid filius Isai. Dixit vir, cui constituta est scala Christo Dei Iacob. Rab. Quia ultimam confessionis laudem signant; quam superato hoste & peracta victoria mortis sancti cantabunt in æternum.

C A P. XXIII.

AEC autem sunt verba nouissima, † quæ dixit Dauid filius Isai: Dixit vir cui † constitutum est de Christo Dei Iacob, egregius psaltes Israel: † Spūs Dñi locutus est per me, & sermo ei⁹ p † linguā meā. Dixit Deus Israel mihi locutus est fortis Israel. Dominator hominum iustus, dominator in timore Dei. Si-

b Egre. quia luculentissime de Christo Dei & de incarnatione eius ac redemptione humani generis prophetauit.
c In timo, qui in timore Dei dominationem in subditis exercet, lucis opera per solem iustitiæ illuminata profert, nec in eis aliquid obscurum remanet, sed umbra cælestis gratiæ irrigatus germina virtutum in carne viuens fructificat.
† 66. di. e. quæ ecclesiasticis. §. ecce.
Nec est.

NICOLAVS DE LYRA. C A P. XXIII.

Hæc autem. Posita gratiarum actione de præteritis, hic consequenter describitur prophetia Dauid de futuris. Et primo ponitur huiusmodi vaticinium. secundo catalogus sortium, ibi: Hæc sunt nomina. Circa primum præmittitur prophetia Dauid de præmiatione bouorū. secundo de punitione malorum, ibi: Præuaricatores autem. Circa primum primo ostenditur excellentia prophetia Dauid verbo. secundo exemplo, ibi: Sicut lux auroræ. Circa primum sciendum, quod excellentia prophetiæ maxime accipitur ex duobus, scilicet, ex materia reuelata, & ex modo reuelationis. Primo ergo ostenditur excellentia prophetiæ Dauid ex primo. secundo ex secundo, ibi: Spiritus domini. Circa primum sciendum quod quanto aliquod futurum est excellentius, tanto reuelatio facta de illo sine prophetia est excellentior, quia cognitio notabilitatem sortitur ex obiecto, ut habetur. 1. de Anima. Tempore autem vet. test. illud quod fuit futurum excellentissimum, fuit incarnationis mysterium: quod fuit reuelatum ipsi Dauid, non solum quantum ad futuritionis certitudinem, sed etiam quantum ad eius progeniem, videlicet quod Christus de semine suo esset nasciturus, & per eum mundus esset saluandus, sicut Dauid a persecutionibus inimicorum suorum fuerat virtute diuina saluatus, & hoc est quod dicitur.
1 Hæc. & ideo præceteris memoriter retinenda, secundum quod dicit Greg. homil. 19. Idcirco dominus tunc discipulos increpauit, cum eos corporaliter reliquit, ut verba quæ recedens diceret, arctius in corde audientium impressa remanerent.
2 Dixit vir. id est Dauid.
3 Cui con. id est, firmiter promissum absque retractatione.
4 De Christo Dei Ia. id est, de Christo quem Iacob Spiritus sancto inspiratus prædixit venturū ad salutem hominum, secundum quod dicitur. Gen. 49. b. Nō auferetur sceptrum de Iudā, & dux de femore eius, donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium tanquam saluator earum. Vbi notandum est quod translatio Chaldaica habet. donec veniat Messias. id est, Christus Græcè, & vnctus Latinè, quæ quidem prophetia fuit impleta in domino nostro Iesu Christo vncto præceteris plenitudine gratiæ, ut habetur Io. 1. b. Vidimus eum quasi vnigenitum a patre, plenum gratiæ & veritatis. quia natus fuit de virgine tempore Herodis regis, sub quo fuit translatus sceptrum regni ad alienigenā, ut dictum est ca. præced. quia pater eius fuit Idumæus. ut aliàs est diffusius declaratum.
5 Egregius. quia cantica quæ cantabantur in templo, erant de psalmis Dauid.

Spiritus

6 Spiritus. Hic ostenditur excellentia prophetiæ Dauid ex modo reuelationis sibi factæ. Circa quod sciendum, quod licet reuelatio prophetica fiat multis modis, ut plenius declaravi super Da. & super li. T. salmorū. tamen duo modi sunt magis generales quos accipio quantum ad præsens. Vnus est quando menti prophetiæ fit reuelatio alicuius futuri supernaturaliter cognati, & cum hoc in virtute imaginatiua prophetiæ virtute diuina formatur aliqua visio imaginaria, in qua tanquam in speculo inspicitur veritas intellectualis, sicut in cognitione naturali cognitio quidditatiua inspicitur in phantasmatibus in virtute imaginatiua formatis. secundum quod dicit Philof. 3. de Anima: Intelligentibus nobis necesse est phantasmata speculari. Et hoc modo Ieremias propheta vidit destructionem civitatis Ierusalem futuram per intellectum in visione imaginaria. Ollæ succensæ & virgæ vigilantis. ut habetur Hic. 1. Alio modo fit reuelatio veritatis supernaturalis absque tali uisione imaginaria. & iste modus prophetiæ altior est primo. sicut melioris intellectus iudicatur ille in cognitione naturali qui veritatem intelligibiliter sibi propositam statim caput absque exemplo ad hoc manuductiuo, quam ille qui non potest eam copere, nisi sibi proponatur exemplum sensibile manuductiuum. & similiter ille qui conclusiones Geometricas intelligeret absque descriptione alicuius figuræ: quam ille qui non posset hoc capere absque tali descriptione. Isto autem secundo modo fuit cognitio prophetica ipsius Dauid: ut habetur in prologo super Psal. & hoc est quod dicitur: Spiritus. id est, spirituali uisione instruxit me absque uisione imaginaria.
7 Et ser. quia non solum illuminauit intellectum meum ad intelligendum, sed etiam linguam meam speciali modo direxit ad loquendum, quia prophetias suas locutus est per modum laudis diuinæ magis quam alij propheta.
8 Dixit. scilicet Dauid.
9 Deus Israel. licet enim sit Deus omnium generaliter, tamen dicitur Deus Israel per ueram fidem & cultum patriæ specialiter.
10 Fortis. id est, ad protectionem Israel, sicut patuit in eductione Israel de Aegypto in signis mirabilibus.
11 Dominator. reddens unicuique propria merita.
12 Dominator in timo. quia a subditis suis uult timeri timore filiali, non timore seruili.
13 Sicut lux. Hic inducit exempla ad prædicta. & primo ad ultimum dictum. de prophetia & uisione spirituali absque imaginaria. Ad cuius intellectum sciendum, quod sol dupliciter uidetur. Vno modo testus aliqua nubecula. Alio modo in sua claritate sine tali nube, & certum est, quod ille est acutioris usus, qui potest eum uidere sine tali nube, quam ille qui non potest uidere absque nube excessum claritatis solis suo uisio

contem-

MORALITER.

1 Hæc sunt. Per Dauid qui in glo. super psalmum dicitur eximius prophetarum, significatur homo perfectus in vita contemplatiua. Nam & antiquitus prophete appellabantur uidentes. 1. Reg. 9. b. Qui hodie dicitur propheta, olim appellabatur uidens. Vita uero contemplatiua consistit in oratione deuota, & in meditatione sanctorum scripturarum diuinitus reuelata. Et talis contemplatiuus bene dicitur filius Isai, id est, Dei: nam Isai interpretatur salus mea. & de Deo dicitur Psal. 26. Dominus illuminatio mea, & salus mea, &c. Talis autem contemplatiuus modo speciali assimilatur Deo, propter quod dicitur eius filius. Et quoniam recognoscit sicut gratus Dei beneficia, debet regratiando dicere, & maxime circa finem uitæ suæ.
2 Dixit vir. Id est, dicat, loquens de seipso sicut de alio: nam hic est modus loquendi sanctorum de seipsis. Vnde Moyfes Num. 12. a. dixit: Erat autem Moses mansue. &c. Et Ioānes euangelista:

gelista: Hic est discipulus ille qui testimonium perhibet, &c.
3 Cui consti. est de Christo &c. Id est, promissum est ei quod sit æternaliter cum ipso. Io. xij. d. Vbi ego sum, illic & minister meus erit.
5 Egregius psaltes Israel, &c. quia talis contemplatiuus in diuinis laudibus componendis, & dicendis est precipuus. Et quia talia non attribuit sibi, sed gratiæ Dei, subditur:
6 Spiritus domini. locu. &c. in diuinis laudibus & doctrinis.
8 Dixit. Id est, dicat regratiando.
9 Deus Israel. id est, angelorum Deum clarè uidentium.
† Mi. lo. Nam per angelos fiunt communiter illustrationes hominum.
10 Fortis Is. nam angeli sancti habent ab ipso uirtutem.
11 Dominator ho. Quos regis per angelos tanquam per medios inter homines & Deum.
12 In timore Dei, scilicet, filiali: qui semper coniungitur charitati.
13 Sicut. Verba sunt cōtēplatiui Dei beneficia recognoscē-

† tis,

A Nec est. Rab. Qui in lege domini meditatur die ac nocte, fit tanquam lignum quod plantatum iuxta aquas dat fructum suum in tempore suo, & quaecunque faciet prosperabuntur.

b Et si quis. Qui scilicet comunicans peccatis alienis propter cordis sui duritiam iniquitatum podere premitur, & iaculis peccatorum confoditur, eiusque opera aeternis ignibus digna, ad nihilum redigentur.

tae vero videntes Palaestinos in fugam conuersos : descēdētes de montib. persecuti sunt eos, & peruenit Israelitis famosa victoria. Tertius fuit Semgias filius Heli, qui in loco maxillae cum Hebraei fugerent exercitus Palaestinatorum, solus portauit alios proflernens, alios in fugam conuertens.

e Ipse. Rabb. Virga de radice Iette abique nuptiali opere florem protulit, qui de vno homine typum gentium preferente, vno impetu. i. sermonis imperio legionem expulit daemōnū.

f Tenerimus ligni. Rabb. Virtus viri bellica & modesta significatur : quia sicut vermiculus ligni tener quidem, & fragilis & modicus apparet : fortissimum tamen lignum teret brat & consumit (vnde a teredo teredinis nomen accepit) sic ille domi omnibus affabilis, quietus, & humilis. in certamine publico robustum se & intolerabilem hostibus exhibebat. Hunc tamen principem fortium Hebraeus suspicatur esse Dauid, de quo dicitur: *sedens in cathedra sapientissimus princeps inter.* cuius sapientia ostenditur in sapientissimo, humilitas in vermiculi exemplo, in interfectione octingentorum fortitudo.

Hebraica sic habet ad verbum. Et sicut lux matutina oriēte sole est mane est absque nubibus nunc a splēdore, nūca pluuia, herba de terra, (sub. ori-

tur) sic nō erit domus mea cū Deo (ubandi obnubiata, sed temper luens) quia patētum aeternū aut meū dī spōsitum in vniuersis, & seruātū (uel firmum) Cuncta enim salus mea, & omnis voluntas, ut nō germinet (id est,

vt non sit sicut gerimen agri quod arefcit) impu autē tanquā ipicē amouebuntur vniuersi, quae manu nō mouentur. Sed si quis tangere.

c Haec sunt nomina. Iid. Textitur catalogus virorum fortium in figura sanctorum, qui quamuis virtutū sublimitate prodeant: tñ vsq; ad excellentiam diuinae Trinitatis non attingunt. Hoc est enim quod scriptum est: Vsq; ad tres primos non peruenit. Quis enim in nubibus equabitur domino in filijs Dei?

d Fortium. De his fortibus ait Iosephus: Primus omnium erat Eusebius filius Achimae, qui aciem hostiū frequenter irruens non cessauit donec nōgenos occideret. Post hunc erat Eleazar filius Dodo, qui cum rege fuerat in Sarpha. Hic Israelitis formidatibus Philistinorum exercitum & fugientibus solus restitit, & multos occidit, vt sanguine occisorum gladius eius haereret, vt dextera. Israelite vero

cut + lux aurorae oriente sole mane absque nubib. rutilat, & sicut pluuia germinat herba de terra.

Nec tanta est domus mea apud Deū, vt pactum sempiternum iniret mecum.

firmum in omnib. atque munitum. Cuncta enim salus mea, & oīs volūtas, nec est quicquā ex ea quod non germinet.

Præuaricatores autem quasi spinæ euellentur vniuersi, quae non tolluntur manib. Et si quis tangere voluerit eas, armabit ferro & ligno laceato, igneq; succensē comburent vsq; ad nihilū.

Haec sunt nomina fortium Dauid. Dauid sedens in cathedra sapientissimus princeps inter tres. Ipse ē quasi tenerimus ligni vermiculus

NICOLAUS DE LYRA.

contemperante. Et ideo istud pro exemplo inducitur ad ostendendū excellentiā prophetiae Dauidi, quae sunt sine imaginib. vt predictū est, quae sunt quasi quaedā nubes contemperantes veritatem intelligibilem acibilitati intellectus humani, vt patet ex predictis. & hoc est quod dicitur.

- 1 Absq; nu. id est, absq; imaginibus visione intellectu. ali me illustrat. Secundo inducit exemplum ad aliā dīctū, s. de reuelatione facta ipsi Dauid de Christo nascituro de semine suo, qd factū est ex diuina liberalitate, & non merito humano, & hoc est quod dicitur in exemplo.
- 2 Et sicut plu. Terra enim quae de se est arida non habet aptitudinē ad preferendū herbam, sed eā profert ex humore pluuiae desup descendētis. sic Christus natus est de beata virgine perfusa plenitudine gratiae, secundum illud Esa. 45. b. Rorate celi desuper & nubes pluāt iustum, aperiatur terra & germinet sal. vnde subditur.
- 3 Nec tanta est do. &c. id est, tanti meriti.
- 4 Vt pa. semp. ineret. de Christo nascituro de domo mea, cuius regnum stabit in aeternum, secundum quod dicitur Esa. 9. b. Super solium Dauid & super regnum eius sedebit, vt confirmet illud & corroboret in iudicio & iustitia a modo & vsque in sempiternum, ideo subditur.
- 5 Cuncta enim. supple dependet & expectatur ab eo.
- 6 Et om. vol. i. omne desiderium meum supple tendit in ipsum. Et est modus loquendi qui apud Hebraeos vocatur decurtatus, scilicet quando loquens non exprimit totum conceptum suum, quod maximē contingit quando loquitur ex excessu deuotionis, sicut erat in proposito.
- 7 Nec est. Quod fit quando ex voluntate nihil procedit deliberatē quod nō ordinetur ad Deum, secundum qd dicit Apost. 1. ad Cor. 10. g. Omniam gloriam Dei facite, & in statu tali erat Dauid in fine viuae suae, quando dixit ista verba.
- 8 Præuaricatores. Hic ponitur prophetia Dauid de punitione malorum. & primo quantum ad pēnam temporalem. cum dicitur: Præuaricatores autem q. & hoc impletum fuit quando Iudaei per Titum & Vespasianum propter præuaricationem in Christum fuerunt de terra Israel euulsi.
- 9 Quae non. Quia correctionem Christi & apostolorum mansuetam non

non accipiunt, seu contra eos inuarexerunt, & ideo omīssa est correctio dura Romanorum, quae notatur cum dicitur.

- 10 Et si. quia Romani venerunt super Iudaeos cum exercitu magno, & bene armato.
- 11 Igneq; . quia Romani combusserunt ciuitatem & templum, & magnam partem populi ibidem existentem. Secundo tangitur pēna aeterna. cum subditur.
- 12 Combu. quia mortui in infidelitate descenderunt ad ignem gehennae. Potest etiam hoc intelligi de punitione malorum in generali in iudicio extremo.
- 13 Haec sunt. Hic ponitur catalogus fortium Dauid & primo exprimentur nomina aliquorum valde notabilium. secundo aliorum magis communium ibi: Asel. Circa primū sciendū, p al ter exprimentur hic & 1. Paral. 11. & aliqua ibi exprimentur quae hic tacentur, & ecōtrario. & aliqua hic tacentur quae superius sunt sufficienter expressa, & oīa ista sunt consideranda ad intelligendū istum catalogum. Sciendum igitur, qd in vniuersali fuerunt 39. computatis Dauid rege & Ioab principe militiae, & praeter istos duos fuerunt 32. vt concluditur in fi. huius cap. quorum 7. fuerunt valde notabiles, quorum tres primi dicuntur robustissimi. quia quilibet eorum debellauit quasi vnum exercitum. & primus de illis tribus fuit Iesbaan, de quo habetur 1. Paral. 11. secundus fuit Eleazar filius Abob. tertius fuit Semma filius Age, de quib. habetur in hoc cap. Post istos fuerunt alij valde fortes, quorum n quilibet interfecit vñ gigantem. Et primus istorum fuit Absai frater Ioab, qui interfecit Iesbienob. secundus Sobochai, qui interfecit Saph. tertius Ioathan filius Semmae fratris Dauid qui interfecit illum gigantē qui habebat senos digitos in manib. & pedibus, & de istis trib. dictum est supra ca. 2. Post istos tres fuit Banaias filius Ioiadae, de quo agitur in hoc ca. qui fuit valde fortis, & ideo singulariter nominatur post sex praecedentes ante 30. sequentes. H. s. visis descendamus ad literam.
- 14 Dauid. Plus enim commendatur de sapientia quam de fortitudine, quia Prover. 13. b. dicitur, Melior est sapientia, quam vires.
- 15 Princeps int. id est, excellentior in fortitudine quam tres primi, qui vocati sunt robustissimi.
- 16 Ipse est qua. quia licet vermiculus in se sit mollissimus, tñ per se forat

MORALITER.

- † tis, vt fit sensus, sicut lux aurorae est a sole, sic a Deo est illustratio mentis meae.
- 1 Absque nu. id est absque falsitatis admissione.
 - 2 Et si. non virtute terrae, sed pluuiae. sic germinat mēs mea in profectu bonorum virtute gratiae diuinae.
 - 3 Nec tan. id est aedificium virtutum quantum est ex me.
 - 4 Vt pa. sem. de beatitudine superna consequēda, sed totum est de sua gratia.
 - 5 Cuncta enim. supple tendit ad beatitudinem consequendam in quantum mouetur ex Dei gratia.
 - 7 Nec est. bonum in quantum mouetur per diuinū instinctū.
 - 8 Præuaricatores. Hic cōsequenter tangit statū peccatorum,

- vt opposita iuxta se posita magis elucescant. Dicitur igitur, Præuarica. scilicet de consortio sanctorum.
- 9 Quae non tol. ma. scilicet hominū simplicium, sed iudicium locum Dei tenentium.
 - 10 Et si quis tan. vo. Pēna debita feriendo.
 - † Armabitur ferro & ligno. id est, debita potestate & efficaci ad hoc faciendum.
 - 11 Igneque combu. scilicet gehennae si in suis peccatis moriantur.
 - 13 Haec sunt nomina fortium. per quod significantur bonus p̄fatus & eius coadiutores.
 - 14 Dauid. Per quod designatur q. bonus princeps vel p̄fatus qui habet alios iudicare, debet eos in sapientia superare.
 - 16 Ipse est quasi tenerimus ligni vermiculus. Sicut. n. ligni vermiculus

a *Semma filius. audieris.*
 b *Age, de. & c. meditans siue loquens.*
 c *Arari. Montanus, qui gestat personam Christi, siue predicatorum eius.*
 d *Stetit. Rab. Christus cum spiritu sancto in agro ecclesie*

flās ifirmos velut hordeum tuetur, vel certe verecundiam castitatis incontinentibus quasi lentes gladio oris cōtra luxuriam defendit.

e *Descendit. tres.* Tres fortes supra nominati, & Iesbaam filius Achamoni, quem Iosephus Eusebium filium suum Achimeæ nominat. Et Eleazar filius Ahohi, quem dicit filium esse Dodo, & Semma filius Age, quem Semeiam filium Heli, vocat. Hebræi autem tres istos arbitrantur fuisse, Abisai filium Saruie, & Sobochai Vathitem, & Ionathā filium Sammaa fratris David, qui supra memorati sunt in prælijs Philisthinorum. Cui sententiæ congruere videtur quod sequitur: *Abisai quoque frater Iob filius Saruie, & c.* Hinc enim apparet, quod Abisai princeps erat & nominatus inter tres sequentes.

Iose. Cum esset rex in Hierusalem Palesti norum superuenit exercitus, tunc David ascendit

ascendit in arcē, vt de bello confuleret dñm. Castra verò inimicorū erāt in valle fixa vsq; Bethlechem, quæ procul est ab Ierusalem stadijs viginti. David ei go ait: *Nonam aquam habemus in regione mea, & præcipue laudabat eā quæ erat iuxta puteum in porta, mirabatur si esset qui ex eo poculū ei præberet. qd magis quā pecuniā magnā optaret.*

a *In Paralip. ccc. sed quod ibi minus habetur, hic suppletur.*

culus, qui octingentos interfecit impetu vno. Post hunc

Dauid.

Eleazar filius + patruī eius Ahohites inter tres fortes, qui erant cum Dauid, quando exprobrauerunt philisthijm, &

a *In Paralip. p. Aph. domini.*

congregati sunt illuc in prælium. Cumque ascendissent filij Israel, ipse stetit & percussit Philisthæos donec deficeret manus eius, & obrigesceret cum gladio. Fecitque dominus salutem magnam in die illa, & populus qui fugerat reuersus est + ad cæsorū spolia detrahenda. Et post hunc Semma

filius Age de Arari. Et congregati sunt Philisthijm in statione, erat quippe ibi ager lente plenus. Cumque fugisset populus a facie Philisthijm, stetit ille in medio agri, & + tutatus est cum. Percussitque philisthæos, & fecit dominus salutem magnam. Nec non & ante descenderant tres, qui erant principes inter triginta, & venerāt tempore messis ad Dauid in speluncam Odollam. Castra autem philisthijm erant posita in valle gigantum, & Dauid erat in præsidio. Porro statione Philisthinorum tunc erat in Bethlechem. + Desiderauit

a *Idest valle Raphaim.*

igitur Dauid aquam de lacu, & ait. O si quis mihi daret potum aquæ de cisterna quæ est in Bethlechem iuxta portam. Irruperunt ergo tres fortes castra Philisthinorum, & hauserunt aquam de cisterna Bethlechem, quæ erat iuxta portam, & attulerunt ad Dauid. At ille noluit bibere, sed

a *Vt suos tentaret.*

13
 14

1
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12

Quest. 35.

Hoc cum audissent isti tres viri, irrumpentes per medios hostes venerunt in Bethlechem, & hauserunt aquam per inimica castra reuersi sunt ad regem, obstupescētib; Palestinis fiduciam & magnitudinē eorū qui sic eos cōtemnebant. Theodor. Quātum p fuerit castigatio doctæ historia. Cū enim didicisset experientia, quantas calamitates cōciliet cupiditas, frigidam quidem aquam appetiit, recordatus est autem eius quæ erat in Bethlechem. Cū tres cistissimē & fortissimē haussissent rex optimus nō induxit in animum, b bere, sed pia cōsideratione superauit cupiditacē. Ioseph. De lata aqua noluit bibere, quasi de piculo & sanguine hominum sibi fuisset aduectā, ppter ea nō esset bibēda: biba uita; eā Deo & de salute virorum ei gratias egit. Angelo. Tres isti fuerūt Abisai filius Saruie, & Sobochai Vathites, & Ionathā filius

NICOLAUS DE LYRA.

* forat lignum durum. sic David in se mansuetissimus, contra hostes rebellantes fuit fortissimus.

1 Qui occidit. Quod non intellegendum sic, q omnes interfecerit propria manu, sed quia per eius probitatē fuerunt principaliter occisi. Vel quia fugientes eum pra timore aliqui ceciderūt in aquā, vel loca ruinosā, ubi fuerant mortui. & secundum istam expositionem de Dauid oportet dicere, q Iesbaan hic non nominatur, quia immediate subditur.

2 Post hunc Eleazar filius patruī eius, & c. In aliquibus autē libris Hebraicis & Latinis fit hic punctus. Dauid sedēs in cathedra sapientissimus. & quod sequitur: Princeps inter tres, intelligitur de Iesbaā, qui fuit primus inter tres robustissimos, vt dictū est: Ipse est quasi tenerimus, & c. i. valde dulcis & amabilis erga suos, & durus contra aduersarios. Qui octingentos interfecit. i. Paralip. 11. dicitur, quod ipse leuauit hastam suam super 300. vulneratos. Dicendum quod hic narratur vna de victorijs suis & maior, & ibi alia, & minor. vnde ibidem dicitur: Leuauit hastam suam super 300. vulneratos vna vice, per hoc denotans aliam eius victoriam. Post hunc Eleazar filius patruī eius Ahohites, & c. de huius probitate subditur: Ipse stetit in bello focijs suis retrocedentibus, vt patet ex sequentibus.

3 Donec deficeret manus eius, & ob. & c. Ex labore & sanguine aduersariorum ad manum eius decurrente.

Fecitque

4 Fecitque dominus salutem magnam in die illa & c. per eius probitatem, vnde subditur.

5 Et populus qui fugerat & c. de eius societate.

6 Reuersus est. scilicet ad prælium animatus probitate ipsius, & sic patet quod per eum debellatus fuit exercitus aduersariorum.

7 Ad cæsorū spolia detrahenda, & c. Habita perfecta victoria.

8 Et post hunc Semma filius Age de Arari. De cuius probitate subditur.

9 Stetit in medio agri. surgentibus suis.

10 Et tutatus est eum. Percussitq; Philist. quia defendit agrū.

11 Et fecit dominus salutem magnam. Quia tunc per illum populus Israel habuit victoriam.

12 Nec non & ante descen. Istud factum de apportatione aquæ ipsi Dauid tam periculosa, in libro de Hebraicis questionibus exponitur de tribus fortibus sequentibus, scilicet Abisai, & alijs duobus post eum. Sed hoc non videtur verum, quia in fine concluditur. Hæc fuerunt tres robustissimi. & ideo de tribus primis simpliciter videtur intelligi, & non de Abisai, & duobus sibi adiunctis, maximè quia subditur postea commendatio Abisai.

13 O si quis mi. da. po. aquæ de ci. & c. Et dixit Dauid hoc non propter concupiscentiam aquæ, sed quia volebat audaciam suorum experiri. vnde subditur.

14 At ille no. bi. sed li. Per hoc ostendens, q exponens se periculis contra infidèles, facit sacrificium domino acceptissimum.

Abisai

MORALITER.

+ culus est valde mollis, & tamen perforat lignum durum, sic bonus princeps vel prælatus bonus est suauissimus. & contra rebelles & malos acutus. ideo subditur.

1 Qui oc. & c. Nam malorum multitudine non terretur, nec ab executione iustitiæ præpeditur.

2 Post hunc. Per istum significatur fortis bellator contra vitia vsque ad horam mortis. ideo subditur.

ipse

3 Ipse st. & c. In morte namque bellum contra vitia terminatur.

8 Et post hunc Semma filius Age. & c. Per istum significatur fortis defensor ecclesie. ideo subditur:

9 Stetit ille in me. agri & tutatus est eum. Ager iste est ecclesia, q est ager domini nostri Iesu Christi, in quo seminauit bonu semen.

12 Nec non & ante descen. tres qui erant. Per istos signatur bonus

A filius Samaa fratris Dauid, &c. Exemplū prebuit militib. suis fortitudinis & constantiæ. Vicit naturā, vt sitiens non biberet, vt suo exemplo omnis exercitus tolerare sitiā disceret.

si. i. de Jacob & vita beata. cap. i.

† cum periculo animatum vel vitz.

Ambr. Humani quid passus est Dauid, vt irrationabiliter concupisceret, sed illud laudabile, qđ irrationabilem concupiscētiā rationabiliter parato fraudauit remedio. Laudo viros qui erubuerunt desiderū sui regis & maluerunt sine eius vetere dīe, vel periculo propare salutis asserre: sed plus laudo eū qui erubuit in suo desiderio alienū periculum, & aquā dubiæ fortis pretio questitā sanguinis cōparauit: simul quasi repressā victor cupiditate pfudit aquā Dño, vt ostenderet quod concupiscētiā suā verbi consolatio ne restingueret. Pōt igit mens sobria im-

B pressiones refrenare quamuis grauium passionum, & feruorem cupiditatis flagrantissimæ refrigerare, detinere alios motus, & rectæ rationis tractatione despuere passiones.

In psal. 50. Chryso. Vides quomodo Dauid castigatus de priori concupiscētiā, postmodum cauior est factus, & qui corpus admauerat, aquam desideratam, & necessariam, & sitiens bibere noluit, & victor sui factus est.

Ora. de pauperum amore.

Nazia. Preclara res est continentia: moneat te Dauidis auctoritas qui vt aquæ Bethleemitiçi putei copia ipsa facta est, & bibere noluit: sed eam tantum libauit, nec sitim suam per aliorum cruorem explere sustinuit.

Apol. 1. pro Dauid c. 7.

Ambr. Dignū fuit vt viuida virtutis insignie, fieret pietatis sacrificiū. Exercuit subditos ad virtutis officiū, vt etiā per pericula regali imperio voluntarij milites obtēperatēt, &c.

Angelomus.

Greg. Cogitauit etiā, vt qui illicita cōmisit a quibusdam cēt licitis abstineat, vt p hoc cōditori suo satisfaciat, vt qui cōmisit prohibita, abscidat sibi cēt cōcessā, & se reprehendat in minimis, quē meminit peccasse in maximis. Lex vete. testa. vxorem alienam concupisci prohibet. A rege verò fortia iuberi militibus, vel desiderare aquā non penaliter vetat. Dauid verò alienam vxorē concupuit & abstulit, cuius culpam digna verbera sunt secuta, & malū qđ perpetravit, per pñie lamēta corroxit. Qui cum lōge post contra hostiū cuneos sedit, aquā ex eorū cisterna desiderauit. cuius electi milites intra cateruas hostium erumpētes, aquā quam desiderauerat, illasi ptulerunt. Sed vir flagellis eruditus se protinus cū periculo militum aquam desiderasse reprehendit, eamque domino fundens libauit. In sacrificium enim domini effusa aqua cōuer-

Exod. 20. c.

C sa est, quia culpā concupiscētiæ mastrauit per penitentiam siue reprehēsiōnis. Qui ergo cōcupiscere alienam cōiugem non timuit, post etiā quia aquam concupisset, expauit. a Sed libauit. Exemplum fortitudinis & constantiæ militibus prebuit, vincens naturam ne sitiens biberet, vt exercitus sitim tolerare doceret.

sa est, quia culpā concupiscētiæ mastrauit per penitentiam siue reprehēsiōnis. Qui ergo cōcupiscere alienam cōiugem non timuit, post etiā quia aquam concupisset, expauit. a Sed libauit. Exemplum fortitudinis & constantiæ militibus prebuit, vincens naturam ne sitiens biberet, vt exercitus sitim tolerare doceret.

Mysticè verò aquā non sitiēbat, sed nasciturū in Bethlehē de virgine Christū prauidebat, cuius lacrum & sanguinē sitiēbat. Aquā ergo non bibit, sed fudit. Sitiēbat enim fontē aternum, qui nō periculis quæritur alienis, sed aliena pericula abluat.

b Tres primos. Intelligi volunt sapientiā, humilitatē, & fortitudinē. Dauid. n. sedit sapiētissimus ipse ligni vermiculus, id est, humilis, dccc. interfecit velut fortis. ad has tres virtutes nemo fortium Dauid prauent.

c Et bana. Qui erat magister de Capseel. id est, de cōgregatiōne Dei in Cerethi & Pheleti, qui interpretant occidentes & viuificantes. Ipse percussit quos Paral. duos Ariel Moab nominat. Hi ergo viri fortissimi, fuerunt in regno Moab. vnde & leones dicuntur. Ariel enim leo Dei interpretatur.

d In media. Iosephus hic apertius dicit, qđ fuerit. s. cisterna nimis profunda, tpe hyemis niuis aggere cōæquata. In hanc leo inscius decidit, & cōclusus grandi rugitu clamauit. Banaias verò qđ cū ceteris ad spectaculū venit in cisternā desiliit, & leonē interfecit. Banaias qđ interpretatur ædificator dñs, Christū significat, qui ecclesiā ædificat. Vñ Paulus: Dei ædificatio estis hic in tpe niuis & frigoris, cum. s. gratia Christi mundo resplendit, & frigus charitatis homines refrigerauit, Leonem id est, diabolū interfecit Hebræus verò nunc leonē Moab intelligit, qui in medio cisternæ. i. in domo domini, ubi tenebat cornua altaris, occisus est. Altare verò cisterna dñs, quia sicut aqua cisternæ abluat & mundat, ita sanctuarium domini purgat peccata in diebus niuis, quia p mortem expiauit peccatum. vñ: lauabis me. quod impletum est in medio cisternæ. & super niuem de albor, quod impletum est in eo, quod ait, diebus niuis.

e Virum Aegyptium. imitatore. s. Aegyptij Deum blasphemantis, quem Moses iubente dño interfecit. ille enim blasphemauit Deum, hic prophetam & regem.

f Dig. Spectabat. n. vt si Ierusalem egrederet interficeretur. **g** Hastam. Legē Dei, quam si meditatus fuisset permanēdo in Ieru-

sa est, quia culpā concupiscētiæ mastrauit per penitentiam siue reprehēsiōnis. Qui ergo cōcupiscere alienam cōiugem non timuit, post etiā quia aquam concupisset, expauit. a Sed libauit. Exemplum fortitudinis & constantiæ militibus prebuit, vincens naturam ne sitiens biberet, vt exercitus sitim tolerare doceret.

Mysticè verò aquā non sitiēbat, sed nasciturū in Bethlehē de virgine Christū prauidebat, cuius lacrum & sanguinē sitiēbat. Aquā ergo non bibit, sed fudit. Sitiēbat enim fontē aternum, qui nō periculis quæritur alienis, sed aliena pericula abluat.

b Tres primos. Intelligi volunt sapientiā, humilitatē, & fortitudinē. Dauid. n. sedit sapiētissimus ipse ligni vermiculus, id est, humilis, dccc. interfecit velut fortis. ad has tres virtutes nemo fortium Dauid prauent.

c Et bana. Qui erat magister de Capseel. id est, de cōgregatiōne Dei in Cerethi & Pheleti, qui interpretant occidentes & viuificantes. Ipse percussit quos Paral. duos Ariel Moab nominat. Hi ergo viri fortissimi, fuerunt in regno Moab. vnde & leones dicuntur. Ariel enim leo Dei interpretatur.

d In media. Iosephus hic apertius dicit, qđ fuerit. s. cisterna nimis profunda, tpe hyemis niuis aggere cōæquata. In hanc leo inscius decidit, & cōclusus grandi rugitu clamauit. Banaias verò qđ cū ceteris ad spectaculū venit in cisternā desiliit, & leonē interfecit. Banaias qđ interpretatur ædificator dñs, Christū significat, qui ecclesiā ædificat. Vñ Paulus: Dei ædificatio estis hic in tpe niuis & frigoris, cum. s. gratia Christi mundo resplendit, & frigus charitatis homines refrigerauit, Leonem id est, diabolū interfecit Hebræus verò nunc leonē Moab intelligit, qui in medio cisternæ. i. in domo domini, ubi tenebat cornua altaris, occisus est. Altare verò cisterna dñs, quia sicut aqua cisternæ abluat & mundat, ita sanctuarium domini purgat peccata in diebus niuis, quia p mortem expiauit peccatum. vñ: lauabis me. quod impletum est in medio cisternæ. & super niuem de albor, quod impletum est in eo, quod ait, diebus niuis.

e Virum Aegyptium. imitatore. s. Aegyptij Deum blasphemantis, quem Moses iubente dño interfecit. ille enim blasphemauit Deum, hic prophetam & regem.

f Dig. Spectabat. n. vt si Ierusalem egrederet interficeretur. **g** Hastam. Legē Dei, quam si meditatus fuisset permanēdo in Ieru-

NICOLAUS DE LYRA.

1 Abisai quoque. Hic ponitur commendatio trium fortium qui erant in secunda gradu. in primis erat Abisai qui interfecit Iesbienob gigantem, vt dicitur est supra 21. cap. & cum hoc fecit aliam probitatem notabilem, quæ notatur cum dicitur:

2 Ipse est qui. et patet litera. Alij verò duo de isto ternario, scilicet, Sobochai & Jonathan filius Samaa fratris Dauid hic tacentur, quia sufficienter supra exprimitur. 21. cap.

3 Et Banaas. Ille est septimus specialiter nominatus propter specialem probitatem, quæ exprimitur cum dicitur:

4 Ipse percussit. id est, duos milites illius populi audaces, vt leones.

5 Et ipse. Hic accipitur leo ad literā, qui propter niuem os foueæ cōorientem illuc cecidit ad quam descendit Banaas, & eum interfecit.

Conse-

Consequenter ostenditur eius alia probitas de internecione cuiusdam Aegyptij, qui propter magnitudinem appropinquabat ad naturam gigantesca, cum dicitur:--

6 Ipse quoque. In Hebræo de Hebraicis questionibus exponitur hoc de Semei, quem interfecit Banaas de mandato Salomonis, vt habetur infra 3. lib. 2. ca. & vocatur hic Aegyptius per imitationem, eo quod maledixit regi Dauid: Sicut Aegyptius quem interfecit Moses in deserto: quia maledixerat Deo, vt habetur Leuit. 2. 4. c. Sed hæc expositio in nullo concordat textui, ideo eadē facilitate contemnitur qua probatur, pp quod & multa alia liber Hebraicarum questionum super libros Regū a pluribus peritis dicitur non esse Hieronymi, sed cuiusdam Iudei, & quia Hieronymus in libro illustrium virorum, inter libros solum super Gene. nominat librum suum Hebraicarum questionum.

Et ipse

MORALITER.

† nus religiosus, qui per obseruatiā triū votorū religionis efficitur triplicatus, & per hoc haurit aquā salutis sapiētiæ de puteo sacre scripturæ, qui dicitur altus Ioan. 4. b. Qđ autē boni religiosi hanc hauserunt aquam, patet per libros Hieronymi, Augustini, & aliorum doctorum plurium qui fuerunt religiosi. Et hæc aqua est domino libanda, nam ad eius honorem est simpliciter ordinanda.

3 Et Banaas filius Ioiada viri for. De isto dicit qđ ipse interfecit duos leones Moab, & tertium leonem in diebus niuis, & signat virū valde virtuosum in seculo, qđ interfecit irascibile,

& concupiscibile, significatas per duos leonē. Moab, qui interpretatur ex parte: Rebellio autē istarum virium cōtracta est ex primo parente. Sed homo virtuosus tollit eā, reducendo irascibilem & concupiscibilem sub ratione. Per tertium verò leonem significatur cōcupiscētia oculorum, quam interfecit per largitatem erga pauperes, in diebus niuis, id est, tempore refrigerantis charitatis.

6 Ipse quoque interfecit. id est, valde altum, per quem significat diabolus, qui dicitur Aegyptius. id est, tenebrosus, & est valde altus per superbiam, ipsum autem deicit virtuosus per verā humilitatem.

Fecitq;

in Ierusalē nō periret: sed q̄a p̄ceptum regis cōtemp̄sit, Banaias in virga, id est, in re- c̄itudine iusti- tie ad eum de- scendit, & ha- s̄ā, quam non rectē renebat extorsit.

a Qui erant. Nemine mo- ueat, quōd in summa nō 30. sed 37. legun- tur. Triginta enim & septē leguntur hoc modo. Seprē scilicet, fortes hi: Dauid, qui dicitur Adeo- datus. Abisai, Sobo-

de manu Aegyptij, & interfecit eū hasta sua Hęc fecit Banaias filius Ioia-
dæ, & ipse nominatus inter tres robustos qui erant inter triginta nobilio-
res. Veruntamen vsque ad tres non peruenerat. Fecitq̄, eū sibi auricu-
larium a secreto Dauid. Afael frater Ioab inter triginta. Eleanan filius pa-
trui eius de Bethlehem. Semma de Arari. Elica de Harodi. Eles de Phalti.
Hira filius Acces de Thezua. Abiezer de Anathot. Mobonnai de Hufathi.
Selmō Ahohites. Macharai Netophathites. Heleph filius Banaa, & ipse
Netophathites. Itai filius Ribai de Ebeth filiorū Bentamin. Banai Phara-
thonites. Heldai de torrente Gaas. Albialbon Arbathites. Azamueth de
Beromi. Eliaba de Salboni. Filij Iasen, Ionathan & Aran. Semma de Oro-
di. Ahiam filius Sarar Ararites. Eliphelet filius Aasbai filij Machai. Eliam
filius Achitophel Gelonites. Esrai de Carmelo. Pharai de Arbi. Igaal filius
Nathan de Soba Bani de Gadi. Selec de Ammoni. Naharai Berothites ar-
miger Ioab, filij Saruix. Ira Iethrites. Gareb & ipse Iethrites. Vrias He-
thæus. Omnes triginta septem.

Sobochai, Io-
nathan. Elea-
zar Semmaa
filius Agge de
Arari, & Bana-
ias, ecce septē.
Triginta autē
hi sunt, Afael,
Eleanan & cę-
teri.
b Vri. Hic vl-
timus ponitur
pro eo quōd
sequitur. Et
addit furor do-
mini, &c. Iam
enim vltio fa-
cta fuerat in
Dauid, & in
domo ei, sed
nō in populo,
qui vel non re-
stitit Dauid, E
vel consentit.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et ipse nominatus inter tres rō. secundi gradus, non quia esset de numero eorum, sed quia propter probitates suas poterat quasi equi- parari vni eorum, propter quod nominatur autē triginta sequentes, vt predictum est.
2 Afael frater Ioab. Hic cōsequenter noīantur alij triginta, & lega- tur.

tur litera sicut iacet. Inter predictos fortes non nominatur Ioab, quia erat super omnes principes primus, vt dicunt aliqui. Alij verō dicunt quōd nomen eius tacetur inter fortes, quia posuit maculā in gloria sua, quia occidit proditiose Abner, vt habetur supra. 3. cap. Amasai simi- liter, vt habetur supra. 20. cap. Absalom contra inhibitionem regis, vt habetur supra. 13. cap.

MORALITER.

† Fecitq̄; cum sibi auricularium a secreto Dauid. Nā bonus praelatus

tus & princeps figuratus per Dauid, tales secretarios & con- siliarios cum diligentia sibi querit.

CAP. XXIII.

ET addit fu-
ror domi. &c.
Theodo. Po-
pulus luit pœ-
nas suæ iniquita-
tis: relicto enim
rege pio, milita-
uit sub impio ty-
ranno & parrici-
da filio, qui pio
patri & prophe-
tæ moliebatur cędem, & qui a Deo vniterforū acceperat regi-

CAP. XXIII.

† Sathan. In Paral. cōsurrexit Sathan aduersus Israel, & incitauit Dauid vt numeraret populum.

† T addit furor Domini irasci contra Israel
commouitque Dauid in eis † dicentem ad
Ioab: † Vade numera Israel & Iudam. Di-
xitque rex ad Ioab principem exercitus sui;
Perambula omnes tribus Israel à Dan vsque

gni rationem, Auger eorū cri-
men, quōd Sau-
lem non reli-
querit, donec
puenisset ad fi-
nem vitæ, cum
Dauid fuisset
victus a pphe-
ta: quē non solū
reliquerunt, sed
et aduersus eū
& per

in acie steterūt. Propter hæc iustus Deus de ijs pœnas sūpsit, & per

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XXIII.

1 ET addit furor dñi. Hic describitur punitio Dauid propter peccatū superbiæ, quia p̄cepit numerari populum ex elatione. Igitur circa hoc primo ponitur ipsius Dauid iussio. secūdo iussionis exe- cutio, ibi: Egressusq̄, est Ioab. tertio facti punitio, ibi: Percussit au- tē cor Dauid. Circa primū sciendū, q̄ istud factum contigit ante ea quæ dicta sunt in principio p̄cedentis cap. quia illa fuerūt verba nouis- sima Dauid, vt dicitur ibidē. Præmittitur igitur origo transgressionis Dauid in facto isto cū dicitur. Et addit furor, &c. Ex hoc. n. q̄ do- minus volebat punire populū, permisit Dauid efferrī ad numerationem populi. vnde dicit in glo. Grego. super locum istum: Pro qualitatib. subdi- torum disponuntur acta regentium, vt sape pro malo gregis et verē bo- ni delinquat vita pastoris. Dauid enim Deo teste laudatus, timore re- pentinæ elationis inflatus populū numerando peccauit, & populus pœ- nā suscepit, quia secundū meritum pleb. ū disponuntur corda rectorum. Quale aut fuerit peccatum populi quo demeruit, in litera non habetur, sed in libro de Hebraicis quæstionibus dicitur, q̄ hoc fuit, eo q̄ populus Dauid non restitit, vt debuit in facto Vria, & ideo in cap. p̄cedenti vltimus

vltimus nominatur, vt sententia huins capituli p̄cedenti aliquāliter cophletur. Sed hoc dictū videtur falsum quia peccatum Dauid contra Vriam vxorem eius polluendo, & ipsam proditiose occidendo, fuit secre- tum quousque totum fuit completū, vt patet ex p̄dictis ca. 1. 2. pro- pter quod dixit Nathan ad Dauid. tu fecisti abscondite, &c. pp q̄ patet q̄ populus non potuit peccato Dauid occurrere. Similiter nec post factum qñ venit ad notitiam populi debuit puniri, quia pœn. iam deter- minata erat a summo iudice Deo. vt patet ibidem per v. b. Nathan propheta. Et ideo melius dicitur, q̄ peccatū populi fuit rebellio eius con- tra Dauid sequendo seba filium Bochri, qui erat homo pessimus & sedi- tiosus, & de hac rebellione solus Seba fuerat punitus, vt habetur supra 20. ca. propter qd populus erat puniendus. quod factum est per pestilen- tiam inimissam a Deo super populum propter eius numerationem.
2 Commouitq̄; scilicet, Sathan ipsum incitauit, vt habetur ex- presse. 1. Paral. 21.
3 Vade. Per se p̄cepit tribum Iudæ numerari, quia erat nobilior, & bellicosior. Hanc autem numerationem p̄cepit Dauid ad sui ostē- rationem de tot millibus bellatorum.

Sed

MORALITER.

1 Et addit furor domini irasci contra Israel, commouitque Dauid. Ex hoc aut ostenditur, quod propter malitiā populi p̄mittit aliqñ dominus bonum principem vel praelatum errare. Vn- de dicit Grego. exponens locum istum: Secundum merita subditorum disponuntur acta regentium. Vnde sape fit, vt pro culpa gregis, boni delinquat vita pastoris.
3 Vade & numera Israel & Iudam. Per Dauid qui ex elatione p̄cepit populum numerari, significatur quicumque super- biens

biens de bonis operibus suis, cum tamen sint ex bonitate Dei, & talis est similis Pharisæo dicenti Luc. 18. b. Non sum sicut ceteri hominum raptores, adulteri, iniusti, velut etiam hic publi- canus, ieiuno bis in sabbatho, decimas de omnium quæ possideo. Per hoc autem, quōd populus Dauid fuit mortalitate percussus, significatur quod opera bona de genere talis superbientis mortificantur per peccatum superuenientis superbiæ. Sed quoniam aliquando talis superbus humiliatur & conteritur de peccatis, ideo ad hoc significandum subditur.

Percussit

A & per Dauidem fumpfit: quonia in eū affecerat iniuria. Hoc docet historia. Et adiecit ad Dei &c. Cum Dauid numerasset populum, populus fuit supplicium.

Epist. 28. * Ambr. Culpa erat, quoniam voluit scire numerum totius plebis quæ secum erat: quod Deo soli debuit referuare.

Li. de penit. cap. 8.

† **vel vicia** * Idem. Dauid contra interdictionem mandauerat numerari populum, & voluerat nosse cuncti exercitus quantitatem. Obsecundatū est voluntati regalitatis, que inclute cepit scire quod nocuit felicitatē suam popularibus extulit incrementis, & lucra multiplicati exercitus iter principalia gaudia numerauit.

In 2. c. Eph. * Hierony. Quando Dauid numerauit populum Israel, iram in se Dei prouocans, sunt qui iram Domini diaboli significare putant. Mittit siquidem Dominus iram & furorem suum per angelos pessimos.

Psal. 77. **B** * Scuerus Sulpit. Tā exteris quā domesticis motibus compressis, Dauid florentissimum regnum in pace habebat. Tum cum subita cupido incescit, ad metiendas imperij vires populum censere. Ita a Ioab militiæ magistro decies centena & trecenta ciuium millia dinumerata. Huius eum facti mox piguit, pręnititque, veniam a domino petens, cur in id animos extulisset, vt regni sui potentiam ex suorum potius multitudine, quā ex fauore diuino aestimaret.

Lib. 25. Mor. cap. 14. Angelomus. Eucherius. Rabbanus.

Rektorum & plebi mutuā vicissitudo.

C Gregor. Pro qualitatibus subditorum disponuntur acta regentium, vt sępe pro malo gregis etiam verē boni delinquat vita pastoris. Dauid enim Deo teste laudatus, secretorum Dei conscius, timore repentinae elationis inflatus populum numerando peccauit, & populus poenam suscepit: quia secundum merita plebium disponuntur corda rectorū. Iustus verō iudex peccantis vitium ex ipsorum animaduersione corripuit, quorum causa peccauit. Sed quia propria voluntate superbiens a culpa alienus non fuit, vindictam etiam ipse suscepit. Ira enim quæ corporaliter populum pertulit, ipsum quoque dolore prostrauit. Ita enim iuncta sunt merita rectorū & plebiū, vt sępe ex culpa pastorū, deterior fiat vita plebiū, & ex merito plebiū mutet vita pastorū. Sed quia rector res hnt iudicē suum, nō temerē iudicent subditi vitā regentiū. Per semetipsum enim dñs as nummulariorū fudit, & ca thedras vendentiū colūbas euertit, significās p magistrōs vitam

tā iudicari plebiū, per semetipsum facta magistrorū. quamuis etiam subditorū vitia quæ a magistris dissimulant, vel iudicari nequeūt, eius iudicio referunt. Dū ergo salua fide res agit, virtutis est meritū quicquid prioris est tolerare. Debet tamē humiliter suggeri si fortē valeat quod displiceat emendari. Sed curandum est ne in superbiā transeat iustitiæ inordinata defensio, & dum rexitudo incautē dirigat, magistra rexitudinis humilitas amittat, ne eū præesse quis despiciat, quē forte in aliquo reprehendat. Cōtra hūc tumore supbiæ ppria infirmitas incessanter attēdatur. Vires enim nostras veraciter examinare negligimus. & quæ de nobis fortia credimus, prælatos districte iudicamus. Quo enim nos minus agnoscimus, illos quos reprehendete nitimur, plus videmus. Singula hæc mala sunt quæ sępē a subditis in prælatis, sępē a prælatis in subditis committuntur, quia prælati subditos minus sapientes arbitrantur, subiecti rectorum facta iudicant, & si regimē tenere contingeret, se melius agere putant. Vnde retores minus prudenter quæ agenda sunt, vident: quia eorum oculos nebula elationis obscurat, & sępe subiectus factus prælatus hoc facit, quod dum subditus fuerat arguebat, vt quia illa quæ iudicauerat perpetrat, saltem quia iudicauit, erubescat. Sicut igitur prælatis curandum est, ne eorum corda singularis sapientię locus superior extollat, ita subiectis prouidendū ne sibi rectorum facta displiceant. Si autem magistrorum vita iure reprehenditur, oportet, vt subditi eos etiam cū displiceant, venerentur. Sed solerter intuendum est, ne eum quem venerari necesse est, imitari appetas: aut quem imitari despicias, venerari contemnas. Subtilis enim via tenenda est rexitudinis, & humilitatis, vt si magistrorum facta displiceant: ita subditorum mens a magistrorū reuerentia non recedat.

ad Bersabee, & numerata oēm populum, vt sciam numerum eius. Dixitque Ioab regi: Adaugeat dominus Deus tuus ad populum suum, quāntus nunc est: iterumque centuplicet in cōspectu domini mei regis. Sed quid sibi dominus meus rex vult in re huiusmodi. † Obtinuit autem sermo regis verba Ioab, & principum exercitus. Egressusque est Ioab, & principes militum a facie regis, vt numerarent populum Israel. Cumque pertransissent Iordanē, venerunt in Aroer ad dexteram vrbs, quæ est in valle Gad, & per Iazer transierunt in Galaad, & in terram inferiorē. Hadsī. Et venerunt in Dan † syluestria. Circumeuntes quoque iuxta Sidonem transierunt propē mœnia Tyri, & omnem terram Heuæi & Chananaei, veneruntque ad meridiē Iuda in Bersabee. Et lustrata vniuersa terra, affuerunt post nouē mēses, & viginti dies in Ierusalem. Dedit ergo Ioab numerum descriptionis populi regi. Et inuenta sunt de Israel octingenta millia virorum fortium qui educerent gladium, & de Iuda quingenta mil-

tes arbitrantur, subiecti rectorum facta iudicant, & si regimē tenere contingeret, se melius agere putant. Vnde retores minus prudenter quæ agenda sunt, vident: quia eorum oculos nebula elationis obscurat, & sępe subiectus factus prælatus hoc facit, quod dum subditus fuerat arguebat, vt quia illa quæ iudicauerat perpetrat, saltem quia iudicauit, erubescat. Sicut igitur prælatis curandum est, ne eorum corda singularis sapientię locus superior extollat, ita subiectis prouidendū ne sibi rectorum facta displiceant. Si autem magistrorum vita iure reprehenditur, oportet, vt subditi eos etiam cū displiceant, venerentur. Sed solerter intuendum est, ne eum quem venerari necesse est, imitari appetas: aut quem imitari despicias, venerari contemnas. Subtilis enim via tenenda est rexitudinis, & humilitatis, vt si magistrorum facta displiceant: ita subditorum mens a magistrorū reuerentia non recedat. a Dedit ergo. * Iose. Ioab sumens principes tribuū & scribas & peragrans Israelitarum prouinciam, considerata multitudine quanta esset, in Hierosolymam remeavit ad regem post menses nouem & viginti dies: obtulitque numerum regi absque tribu Benjamin. Hanc dinumerate non potuit, neque tribum Leui. fuit ergo aliorum Israelitarum numerus nongenta milia virorum armata ferentium. Iudæ verō tribus per se solam habuit quadraginta milia.

Notan-

NICOLAUS DE LYRA.

1 Sed. Ioab enim videns regem ex elatione moueri, voluit hoc impedire: sed non potuit, ideo subditur.

2 Obtinuit. Tum quia superior erat, tum quia dominus populum punire disposuerat.

3 Egressusque. Hic ponitur dicta iussione executio, vt patet littera vsque ibi:

4 Et in ter. inf. Had. In Hebræo habetur. In terram locorum nouorum, id est, de nouo habitatorum, vel cultorum per abscisionem nemorum. Cetera patent vsque ibi.

5 Et inuenta. 1. Paral. 16. habetur numerus Israel mille millia, & centum millia. Quæ dissonantia soluitur ab Hebræis. Vno modo per hoc, quod Ioab non numerauit tribum Leui, & tribum Benjamin, vt habetur 1. Paralip. 16. quorum numerus bene ascendebat ad trecenta millia, & sic in vniuerso erat numerus sicut ponitur. 1. Paralip. hic autem ponitur numerus refecatis illis de tribu Benjamin & Leui. Alio modo, & melius, vt videtur, quia Ioab inuitus exequabatur hoc mandatum, & ideo non curauit multos omittere: vt patet de tribu Leui & Benjamin. Et quia videbat regem ex superbia motum, ideo tradidit sibi minorem numerum quā esset in veritate ne nimis superbiret. & hic ponitur numerus ipsi Dauid traditus, qui erat minor. Alius autem qui erit maior secundum veritatem exprimitur. 1. Paralip. Causa autem quæ ne non numerauit tribum Leui & Benjamin, dicitur. 1. Paralipom.

ralipom. vbi hoc habet locum.

6 Et de Iuda quingen. mill. pug. &c. Aliqui libri habent hic, quingenta millia. sed in Hebræo in libris correctis habetur: quingenta millia. Sed tunc occurrit dubium, quomodo tot erant in vna tribu, quia numerus nouem tribuum aliarum quæ fuerunt numerata per Ioab, non ascendit nisi ad mille millia, & centum millia, vt prædictum est. Ad quod d. cendum, quod tribus Iuda fuit alijs bellatoribus: & ideo plures habuit bellatores quā aliqua alia. Item quia bellatoribus de alijs nationibus coniungebantur cum Dauid, sicut patet supra 15. cap. de Ethai Getho qui cum sexcentis bellatoribus erat coniunctus ipsi Dauid, & similiter fuit de alijs nationibus. & omnes isti computabantur cum bellatoribus de tribu Iuda, de qua erat Dauid, propter quod numerus bellatorum tribus Iudæ tantum ascendebat. Sciendum tamen, quod 1. Paralip. 21. dicitur. De Iuda autē 470. millia. Quod soluitur ab Hebræis vno modo quod 30. milia quæ omnium sunt. 1. Paral. erant capita aliorum, & sic non numerantur ab eis ibi, hic autem in numero cum alijs concluduntur. Alio modo, quod in lib. Paral. ponitur numerus minor, qui fuit traditus Dauid ne nimis superbiret, vt prædictum est: hic autem ponitur numerus secundum veritatem, qui maior erat: opposito modo quā de numero Israel vt patet ex dictis. Nec est inconueniens sic variari modum loquendi quia frequenter per talem modum soluntur apparentes dissonantie euangelistarum.

Percussit

Notandum quia in Paral. legitur: Milie milia centum millia de Israel, & de Iuda quadraginta septuaginta millia quos intelligendum est Iobab numerasse, sed noluisse ostendere nisi quanti in Samuelis libro serbentur.

a Percussit au. & c. Ambr. Contulit se ad maiorē pœnam vt possit puocare clemētiā. Lenitur. n. rigor iustitiæ, cū de miseratiōne p̄sumit, & apud elementissimū iudicē prima pietatis causa tractatur. Qui. n. errata confidentib. donat, peruicaces nō de voluntate cōdēnat. Et iō rex iste deuot⁹ cū deliberationis fluctuat tēpestate, non dimisit anchorā p̄niē: & fidus de pietate terrentis, magnitudinem nō cōtēplatus est vltionis, &c. In me manū tuam conuerte, & c. Ecce satisfactionis officio pœna percussit, & in armis cōfessionis indignatio propugnatur: vt nec in cū vltius vindicta p̄cederet. & erga populū quassatio cœlitus effusa quiesceret.

* Idem. Bona humilitas, quæ liberat periclitantes, iacentes erigit. Nouit qui dixit: Ecce sum ego, peccauit. Regnum suum Deo subiecit & p̄niā gessit, & peccatum suum confessus veniam p̄stulauit. Per humilitatem peruenit ad salutem.

* Idem. Qui p̄nitentiā agit, offerre se debet ad pœnā, vt hic puniatur a Domino, nō ad supplicia æterna seruet: nec expectare tēpus, sed occurrere diuinæ indignationi. Dauid offenderat Dñm, q̄a numerati iusserat populū. Confessione p̄uenit Dei nuntiū, peccasse se valde commemorans nō quasi admoneret oblitū, sed quasi vrgeret moratē, ne diutius cōmotionem differtret offensæ. Plurimū suffragatur reo verecunda confessio, & pœnam quam defensione curare non possumus, pudore leuamus.

* Idem. Quasi iustus accusator sui fuit i ipso sermonis exordio, & peccatum suum agnouit, & iniquitatem propriam confitendo, iustificatus est in semetipso.

* Chrysof. Quando numerauit populū decebat, Ego peccauit, seipsum condemnat, & ideo veniam assequitur. Nihil. n. Deū eque reddit propitiū, ac sua peccata confiteri. Hoc autem fiet, si fugiantur eorum cœcus, qui metum peccatorum soluunt, & ad fœcordiam impellunt.

Sermo

NICOLAUS DE LYRA.

1 Percussit au. Hic consequēter describitur punitio delicti. vbi primò ponitur determinatio pœnæ. secundo executio iustitiæ diuinæ, ibi: Immisitq; dñs pestilentiam. tertio placatio offensæ, ibi: Venit aut Gad. Circa primum exprimitur pœnitentiā Dauid cum dicitur. Percussit autem cor. Id est, conscientia eum reprehendit.

2 Pecca. peccato superbiæ, vt dictū est. Item ex mandati diuini transgressione, quod habetur Exo. 30. vbi dicitur: Quā tuleris summā filiorum Israel, dabunt singuli pretium pro animabus suis dño, & non erit plaga in eis. Et quantum sit illud pretiū subditur ibidem: Dimidium sicli &c. Nolebat n. dñs q̄ numeratio generalis populi qualem præcepit Dauid fieri, fieret per capita, sed q̄ quilibet offerret domino dimidium sicli, & tunc numerabantur sicli, et sic apparebat numerus populi, quia erat duplus ad numerum siclorum, vt dictum fuit Exod. 30. Hæc autem numeratio non fuit sic facta, & sic secuta fuit plaga, consequēter ponitur determinatio pœnæ, cum dicitur.

3 Trium tibi datur optio &c. Et patet litera vsque ibi:

4 Coarctor vndique &c. quia quodlibet illorū videbatur durum.

5 Sed me. eligendo pestilentia trium dierū, tū quia de Dei misericordia sperabat, tum quia si elegeret famē septem annorum ipse & alij diuites prouidissent sibi de victu, & pauperes fuissent nimis afflicti. Itē si elegeret fugam coram aduersariis, ipse & alij potentes fuissent protēti auxilio

MORALITER.

1 Percussit au. cor Da. & c. Per cōtritiōnē. Sed quia non sufficit p̄trictio nisi cōfessio sequat̄ habita opportunitate, iō subditur.

2 Et di. Da. do. Pec. val. & c. Et dicitur, in hoc facto: nā in confessione vera peccata sunt particulariter exprimenda. Et qm̄ post confessionē requirit̄ satisfactio per pœnā. ideo subditur.

Trium

b Sermo do. In Exo. scriptū est, Quā tuleris summam filiorū Israel iuxta numerū, dabunt singuli pretiū pro animabus suis dño, & non erit plaga in eis & c. Hoc oblitus Dauid facere, offendit Deum, & facta est plaga in Israel. Hinc Iosephus ait: pphetis declarantibus Dauid q̄, Deus irasceret, supplicauit vt p̄pitius esset, & veniā daret. Gad er

D Rabban. Exo. 30. b. Lib. 7. Antiq. ca. 23.

go prophetā misit ad eū Deus tres supplicij cōditiones portātem. Veni. s. vellet famē in prouincia gñari annis septē, aut tribus mētib. pugnando vinceret ab hostibus, aut morbus, & languor accederet tribus dieb. Hebrais. Cūque propheta vrgēdo rñtionē exigeret quā dño renuntiaret: Cogitans rex quia si famem eligeret, p̄ alios hoc facere videret, cum ipse multa frumenta haberet, nec inopiā sustineret: reliquis verò angustia esset. Si verò eligeret triū mensium victoriam hostium, ipse hñs circa se viros fortissimos & custodes nihil timeret, sed neci exercitus subiaceret: Cōem potius passionē & omnibus æquale elegit dicens. Multò melius est in Dei quā hostiū manus incidere. Quod propheta renuntiavit dño, qui morbū & intentum misit in exercitū Hebræorum. Moriebant̄ non vno modo, vt languor possit faciliē agnosci, sed mors quidem in oibus: alius super aliū moriebatur, alij super sepelendis moriebantur & latenter imminens malum velociter afferebat interitum. Incipiente pestifero languore ab hora matutina vsq; ad horam prandij, consumpta fuit septuaginta millia. c. Aut. Et videtur quia qui pane verbi Dei per gratiā septiformis spiritus non pascuntur, septem annis famē sustinent, & qui in nomine trinitatis regenerati non sunt, hostibus a dæmonibus resistere non valent, sed pestilentia impietatis increduli moriuntur.

d Immisitq; Dominus pestilen. & c. * Theod. Mors eiusmodi pauperis & diuitis nō nouit discrimen, neq; timidi & fortis, neq; serui & dñi, neque priuati & regis, sed omnes similiter inuadit. Ea de causā hoc supplicium Dauid præposuit alijs: Trium autem dierum Deus mortem minabatur, sex aut horis solū mortem intulit, Si dies autem numerentur cum noctibus, inuenitur pars solū duodecima minarū illata esse populo

E

1. Paral. 21. c.

Quæst. 37.

F

auxilio pugnatorum, & refugio fort aliorū, et ceteri fuissent occisi. Et ideo elegit pœnam omnibus æqualem, quia pestilentia a Deo missa æqualiter poterat cadere super regem & pauperem.

6 Immisitq; . Hic ponitur dictæ pœnæ executio, cum dicitur.

7 De mane. Id est, vsq; ad tertiam diē inclusiue, vt dñt aliqui, quia sic erat pœna determinata. Sed hoc nō videtur verū, quia infra dicitur. Venit aut Gad ad Dauid in die illa. Et videtur loqui scriptura de prima die pestilentie. Ad hoc. n. venit Gad, vt Dauid offerret holocaustū, & cessaret plaga inchoata, vt habetur infra. Ex quo videtur et, q̄ tēpus pestilentie non erat cōsummatū. Et ideo dñt alij qd̄ tēpus constitutū intelligitur tēpus prandij. Sed tale tēpus non videtur esse constitutū in lege: & iō dñt alij, & melius, vt videtur, q̄ tēpus constitutū intelligit hora sacrificij vespertini. Illud n. statutū fuit in lege Exod. 29. ita q̄ a mane primæ diei vsq; ad horā illam mortui sunt de populo septuaginta millia virorū. Sed tunc occurrit dubiū, quia sicut dictū est, pestilentia triū dierū erat determinata, & sic videtur q̄ sit mutatio facta in Deo, ad qd̄ dicendum q̄ non. quia pestilentia trium dierum erat dicta per modum cōminationis, sicut Ionæ 4. b. Adhuc quadraginta dies & Niniue subuerteret. quæ tñ non fuit subuersa. Sic in proposito duo dies pestilentie vltimi fuerūt tm̄ per cōminationem dicti, primus verò dies per modum suæ diffinitivæ propter quod fuit pestilentia tm̄ illo die, iō subdit, Misertus est dominus super afflictionem, &c.

Dan. 13. c. Phil. 1. c.

Iuxta

3 Triū ti. da. op. Sequitur: Aut sep. au. ven. ti. Per hoc aut q̄ Dauid prælegit pestilentiam trium dierum persecutioni trium mēsum & fami septem annorum significatur, q̄ pœna pro peccatis sustinenda in vita p̄nti magis est eligenda, & acceptanda, quā in purgatorio quæ longior est: aut in inferno quæ a parte post est æterna. Per hoc autem q̄ Dauid dixit: Resjaur

populo. Ita Deus benignus & clemens maioribus quidem
 vsus est minis. minis autem longè minora infert supplicia.

In Paral. 37.

† De pe. dist.
 3. cap. fugerat
 autem.
 † benicuit do-
 minum super
 malo.

† De pe. dist.
 c. illud verò.
 Rabbanus.
 Angelomus.

† incurruuit
 le regi.

† instrumēta

† complacēt
 tibi, vel place-
 tur tibi.

Io. 10.

† Cum ira-
 scitur in reum,
 differt: cum mi-
 seretur, prope-
 rat, vt absoluat:
 terret, vt corri-
 gat: admonet vt
 emendet: præ-
 uenit, vt igno-
 scat.

a Erat autem.
 In Paralip. quo-
 que scriptū est:
 Porro angelus do-
 mini stabat iuxta
 arcam ornam le-
 busai. Leuansque
 Dauid oculos suos
 vidit angelum Do-
 mini inter caelum
 & terram, & eu-
 ginatum gladium
 in manu eius, &
 versum contra Ie-
 rusalem. Et ceci-
 derunt tam ipse,
 quam maiores na-
 tu vestiti ciliciis
 proni in terram.

Juxta arcam. A-
 rea Arcana ec-
 clesia est gētū,
 in qua postquā
 altare fidei ve-
 rus Dauid ere-
 xit, confestim
 mors impietatis cessat. Hanc arcam Dauid quinquaginta
 siclis emit: quia Christus per septiformis spiritus gratiam
 cunctis delictis omittis Gentilitatem in domum sibi sempiternam sanctificauit.

b Ego sum. * Theodo. Digna sunt admiratione ipsa verba
 regis. Ignorans causam, suum peccatum vocauit quod fue-
 rat factum, & vt in suum genus iusta ferretur sententia sup-
 plicauit, vtens verbis boni pastoris, imitans filium suum &
 dominum, qui animam suam posuit pro ouibus.

C

tui sunt ex populo a Dan vsque Bersabee septuaginta millia virorum.
 † Cumque extendisset manum suam angelus Domini super Ierusalem,
 vt disperderet eam, † miseratus est angelus domini super afflictionem,
 & ait angelo percutienti populum: Sufficit nunc, contine manum tuā,

a Erat autem angelus domini iuxta arcam Arcana Iebusai. Dixitque Da-
 uid ad dominum cum vidisset angelum cadentem populum. † Ego
 sum qui peccaui, & ego iniquè egi. Isti qui oues sunt. quid fecerunt?
 Vertatur, obsecro, manus tua contra me, & contra domum patris mei.

b Venit autem Gad propheta ad Dauid in die illa, & dixit ei, Ascende,
 & constitue domino altare in area Arcana Iebusai. Et ascendit Dauid
 iuxta sermonem Gad quem præceperat ei dominus. Conspiciensque
 Arcana animaduertit regem & seruos eius transire ad se, & egressus
 adorauit regem prono vultu in terram, & ait Quid causæ est, vt veniat
 dominus meus rex ad seruum suum? Cui Dauid ait, Vt emam a te
 arcam, & ædificem altare domino, & cesset interfectio quæ grassatur
 in populo. Et ait Arcana ad Dauid? Accipiat, & offerat dominus meus
 rex sicut placet ei. Habes boues in holocaustum, & plaustrum, & † iu-
 ga bouum in vsum lignorum. Omnia dedit Arcana regi. Dixitque
 Arcana ad regem Dominus Deus tuus † suscipiat votum tuum. Cui
 respondens rex ait; Nequaquam vt vis, sed emam pretio a te,

† in Paral. legitur: Dedit ergo Dauid Ornan pro loco uiclos auri iustissimi ponderis sexcentos. Intelligendum est enim bo-
 ues argenti siclis quinquaginta, arcam vero sexcentis aureis emisse.

& non offeram dño Deo meo holocausta gratuita. Emit ergo Dauid
 arcam & boues argenti siclis quinquaginta, & ædificauit ibi altare do-
 mino Dauid. Et obtulit holocausta & pacifica. Et propitiatus est Do-
 minus terræ, & cohibita est plaga ab Israel.

* Ambr. Præuidēs se cum sanctis, & qui pro deuotione ani-
 mas suas in Christo deposuerunt, futurum, letatur, & se mor-
 ti pro domini placanda offensa promptus obijcit, & pro sa-
 lute populi laborantis diuinæ vltioni paratus offert.

* Idem. Quam illud etiam admirabile, quod angelo fe-
 riētī plebem se obtulit? Hoc facto statim dignus sacrificio
 iudicatus est, & absolutione est mabatur indignus. Nec mi-
 rum cū & Moy-
 ses offerendo se
 domino pro ple-
 bis errore, etiā
 † plebis peccata
 deleuerit.

c Arcana. In-
 terpretat area:
 Ornan verò lu-
 men nobis. Be-
 ne ergo Dauid
 volens placare
 dominum alta-
 re iubetur in a-
 rea Arcana, vel
 Orna constitue-
 re, quia aliter nō
 placatur Deo ab
 homine, nisi in
 area cordis per
 lumen rectæ fi-
 dei, & veræ dile-
 ctionis cōstituat
 altare humilita-
 tis in quo offer-
 rat sacrificiū o-
 blationis, & lau-
 dis, vnde: Sacri-
 ficiū laudis bo-
 me. & . Sacrifi-

cium Deo spiri. contrib. & c. Area Arcana vel Orna, ipsa est
 Ierusalem.

d Et ob. hol. Hiuc in Par. Tabernaculū quod fecerat Moyses
 in deserto & altare holocaustorū ea tēpestate erat in excel-
 so Gabaa, & non preualuit Dauid ire ad altare, vt obsecra-
 ret dñm. Nimio. n. timore fuerat perterritus, videns gladiū
 angeli dñi. Dixitque Dauid: Hæc est domus Dei, & c. In hoc loco
 secundum Hebræos voluit Abraham offerre filium cum a-
 ries subito apparuit: quem assumens obtulit pro filio.

LIBER

NICOLAUS DE LYRA.

1 Juxta arcam Arcana Iebusai. Iste erat binomius, quia cum
 hoc vocabatur Orna, vt habetur 1. Paral. 21.

2 Venit au. Gad prophe. ad Da. Hic consequenter describitur
 placatio offense, per reuelationem domini, quod notatur cum dicitur:
 Et ascendit Dauid iu. ser. & c.

3 Et egressus adora. regem, & c. idest, fecit ei reuerentiam regi
 debitam. Iste enim quamuis esset Gentilis, erat amicus Dauid & ei con-
 federatus, quia per eum Dauid habuerat partem ciuitatis Ierusalem.
 Cetera patent vsque ibi:

4 Omnia de. Arcu. idest, dare voluit, sed Dauid accipere noluit
 nisi

nisi pro pretio. vnde sequitur.

5 Emit er. Da. 1. Paralipom. 21. d. dicitur: Dedit ergo Dauid
 Ornan pro loco siclos auri iustissimi ponderis sexcentos.
 Et ideo litera quæ sic habet debet sic punctari: Emit er. Da. arcam.
 & tacetur hic pretium quod. 1. Paralip. exprimitur sexcentorum auri
 siclorum, & sequitur.

6 Et boues argenti, & c. scilicet probobus tantum.

7 Et ædificauit ibi altare do. Da. scilicet ille locus est in quo A-
 braham voluit immolare Isaac filium suum, vt dictum fuit Genes. 22.
 & Iacob vidit ibi scalam, vt dictum fuit Genes. 28. & ibi postea
 fundatum fuit templum per Salomonem, vt habetur infra, 3. libro,
 5. cap. & 2. Paral. 3.

MORALITER.

† Vertatur obsecro ira tua con. me. Ostenditur q. princeps per-
 fectus in bonitate paratus est exponere se morti pro populi
 sui

fui saluatione. exēplum huius dedit nobis dñs nř Iesus Chri-
 stus, dicens Ioh. 10. c. Ego sum pastor bo. us, & animam pono pro
 ouibus meis. Hoc er fecit Codrus rex Atheniensium, qui præ
 e legit occid. propter salutem populi sui, vt s. dictum est.

LIBRI SECUNDI REGVM FINIS.

LIBER REGVM TERTIVS
SECVDVM HEBRAEOS
PRIMVS MALACHIM.

C A P. I.

T rex David sen. Hiero. Nonne tibi videtur si occi-
dentem sequaris literā, figmentū esse vel Atelana-
rum ludicra? Frigidus senex obuoluitur vestimen-
tis: & nisi cōplexu adolescentulæ non tepescit. Vi-

uebat adhuc Bethsa-
bee, supererat Abi-
gail, & reliquæ vxor-
es, & concubinæ: omnes quasi frigida
repudiantur, & in
vnius tantum gran-
dæuus calefcit am-
plexibus. Abraham
multo David senior
fuit, & tamen viuen-

T rex David senuerat, habebatq; ætatis
plurimos dies: cumq; operiretur vesti-
bus, non calefciebat. Dixerūt ergo ei ser-
ui sui: † Quæramus domino nostro regi
adolescētulam virginem, & ster coram
rege, & foueat eum, dormiatq; in sinu

C A P. I.

bus ætate marcescit. Sed q; adolescētia multa corporis bella
sustinet, & inter incētia viciorū & carnis titillationes quasi
ignis in lignis viridibus suffocet, & suū nō possit explere ful-
gorē. Senectus verò eorū qui adolescētia suā honestis actib⁹
instruxerūt, & in lege dñi meditati sunt die ac nocte, ætate fit

doctior, processu tē-
poris sapientior, &
veterum studiorum
dulcissimos fructus
metit. Ipsumq; no-
men Abisag sapien-
tiā senū indicat am-
pliolem. Interpretat-
ur enim pater meus
superfluous id est abū-
dans, vel patris mei

Psal. 1. 2.

te Sara aliā non quæsiuit vxorē: Isaac duplices David annos
habuit, & cum Rebecca iā vetula nūquā refraxit. Tacebo de
prioribus ante diluuiū viris, qui post annos quingentos, non
dico senilibus, sed penē cariosis artibus nusquā puellares q̄-
sire amplexus. Moyses dux Israelitici populi centū viginti
annos habuit, & Sephorā nō mutauit. Quæ est ergo ista Suna-
mitis vxor & virgo tā feruēs, vt frigidū calefaceret: tā sancta
vt calētē ad libidinē nō prouocaret: Exponat Salomō patris
delicias, & pacificus bellatoris amplexus. Posside sapiētiā,
posside intelligētiā. *Ne derelinquas iam apprehendet te: ama il-
lam, & seruabit te.* Omnes penē virtutes corporis mutantur in
senibus, & crescente sola sapiētia decrescunt cetera: ieiunia,
carnenā, huc illucq; discursus, peregrinorū susceptio, defen-
sio pauperū, instantia orationū, visitatio languētū, labor ma-
nuū vnde præbentur elemosynæ: & cuncta quæ per corpus
exercentur fracto corpore minorā fiunt. Nec hoc dico quod
in iuuenilibus & adhuc solidioris ætatis, qui s. labore & ardē-
tissimo studio, vitæ quoq; sanctimonia & orationis frequētia
sciētiā cōsecuti sunt, frigeat sapiētia, quæ in plerisq; seni-
bus

rugitus. Verbū superflui ambignū est: sed hic significat, q; sa-
pientia amplior sit in senibus & redundans. Alibi autē super-
fluous, quasi non necessarius ponit. Abisag autē & rugitus pro-
priē nuncupatur, quod maris fluctus resonat: & (vt ita dicā)
de pelago veniēs fremitus auditur. Ex quo ostenditur abun-
dātissimū, & vitrā humanā vocē in senibus diuini sermonis
tonitruū cōmorari. Sunamitis verò coccinea dē, vt significet
calere sapiētiā, & diuina lectione feruere. Qd licet dñici san-
guinis indicet sacm, et feruorem ostendit sapiētiæ. Vnde
obstetrix illa in Gen. coccinū ligauit *in m. in Phares*, q; ab eo
q; parietem diuiserat duos populos ante separatē diuisoris
nomen, id est, Phares sortitus est. Et Raab meretrix in typo
ecclesiæ reticulam mysteriū sanguinis cōtinentē, vt Iericho
pereunte domus eius saluaretur, appendit. vnde de sanctis di-
citur: *Hi sunt qui venerunt de calore domus Rechab.* & alibi: *Ignē
veni mittere in terram, &c.* qui. s. in discipulorum corde succen-
sus cogebat eos dicere: *Nonne cor nostrum ardens erat?*

E

1. Para 2. g.
Luc. 12 f.
Ibi. 24. c

b Cumq; operiretur, & c. David nūquā frigus pertulit, vel qa
de senioribus natus est parentibus, vel quia multū in prælio
sanguinem

F

INCIPIIT POSTILLA VENERABILIS
magistri Nicolai de Lyra super libro
primo Malachim.

C A P. V T I.

T rex David senuerat, & c. In præcedentibus libris actū
est de regno filiorum Israel vnito, hic consequēter
agitur de regnō eius diuiso. propter quod apud He-
bræos duo libri præcedentes sunt vnus liber qui vocatur Sa-
muel, & duo sequentes sunt, vnus alius liber qui vocatur Ma-
lachim, id est, regū in plurali. Primò igitur de duplici regno
agitur prout floruit. Secūdò prout cadere cepit. s. quarto lib.
quia ex tunc gentes subditæ Hebræis cepērunt rebellare, &
tandē dominari eis, & finaliter eos captiuare. Circa primum
sciendum, quod ubi vnum regimen terminatur, sequens in-
choatur. idē primò agit de regni vnitate sub Salomone in
principio regni sui. secūdò de regni diuisione circa finem
vitæ 11. c. Prima in duas: quia primò describitur ipsius Salo-
monis regis institutio. secūdò instituti confirmatio cap. 2.
Prima in tres. quia primò describit ipsius Dauid senilis cōdi-
tio. secūdò Adoniæ ambitio, ibi: *Adonias aut.* tertio Salomo-
nis promotio, ibi: *Dixitq; Nathan.* Circa primum dicitur.

1 *Et rex David senuerat, & c.* & tñ non habebat nisi 70. annos
ad plus, quia 30. annorum erat qñ cepit regnare, & 40. annis
regnavit, vt habetur supr. 2 lib. 5. cap. Sed ad sensum patet,
quod aliqui citius senescunt & alij tardius secundum diuer-
sitate complexionum, & laborum, & curarum.

2 *Cumq; & c. ve. non.* quod fuit satis mirabile de tanta frigi-
ditate in homine bene complexionato. Cuius vna causa assi-
gnatur, quia à iuuentute fuit bellicosus, pp qd multos ictus
& plagas sustinuit, ex quib. plurimus sanguis emanauit, pp
quod

quod citius senuit & infrigidatus fuit. Alia et causa additur,
quia ex visione angeli tenentis gladiū euaginatū super Hie-
rusalē, vt dictū est supr. 2. lib. 24. cap. supramodū territus fuit.
Timor autē infrigidat, & maxime excessiuus, pp quod timē-
tes palefcunt & tremunt, & ideo ex tunc Dauid notabiliter
infrigidatus fuit. Alia et causam assignat Ra. Sa. dicēs, q; hoc
fuit in pœnā peccati quo abscidit orā vestis Saul, vt hñ supr.
1. lib. cap. 24. Quod. n. in hoc peccauerit, vt. quia ibidē subdi-
tur. *Post hæc percussit cor suū Dauid, eò q; abscidisset orā chlamidis
Saul.* quamdiu. n. Saul in regno tolerabatur à Deo, Dauid de-
bebat eū reuereri, & quia in hoc irreuerēter se habuit ad ip-
sum, fuit punitus pena correspondente. s. vt vestibus nō cale-
fieret in senectute. secūdū illud Sap. 11. c. *Per quæ peccat quis,
per hæc & torquetur.* 3 *Dixerunt ergo & c.* s. medici qui & c.

4 *Quæ. do. no.* Glo. Hier. sup locū istū dicit sic. Nōne tibi vñ, si
occidētē literā sequaris, figmentū ēē, vel Atelanarū ludicra, q;
frigidus senex obuolutus vestimētis, nisi cōplexu adolescē-
tuatū non calefcit, & c. Et ideo dē, q; hæc est locutio parabo-
lica, ita q; per Abisag virginem intelligitur sapiētia, quæ est
incorrupta, quæ coniungitur senibus, s. in quod dē Iob 12. b.
In antiquis est sapiētia. Et hoc maxime fuit in Dauid, in quo
in senectute maxime viguit, spiritus prophetiæ, prout dictū
fuit supr. 2. lib. cap. 23. Et hæc sapiētia calefciebat regē Dauid,
ipsum ad amorē diuinū accendendo, & talis modus loquēdi
parabolicus frequenter hñ in scriptura, sicut hñ Iudicū 9. b.
Ierunt ligna vt v. gerent super se regē, & c. sicut fuit expositū ibi-
dē. Sed salua reuerentia Hier. istud dictū stare nō pōt, vt vñ,
quia circumstantia literæ ostendit manifestē, q; Abisag fuit
quædam puella ad literam adducta ipsi Dauid in remediū.
frigiditatis corporalis. Quod etiam patet ex hoc, q; Adoniæ;
qui

M O R A L I T E R.

1 *Et rex David se.* Sicut frequenter dictū est, per Dauid figu-
ratur dñs noster Iesus Christus, qui senex dē, eò q; æternus
est in deitate. Hebr. 13. b. *Iesus heri & hodie, ipse & in secula.*

2 *Cumq; operiret.* Per vestes significant veteris legis obseruā-
tiæ ceremoniales, eò quod magna pars earum in vestibus
con-

consistebat, scilicet in vestibus singularibus summi sacer-
dotis, & in vestibus specialibus minorum sacerdotum, &
Leuitarum, & generaliter in vestibus populatium, qui ha-
bebant fimbrias in suorum angulis palliorum. Dauid igitur
vestibus non calefciebat ex se, quia ceremoniarum obserua-
tio domino non placebat. Psal. 39. b. *Sacrificium & oblationem
noluisti, aures autē perfecisti mihi. Holocaustū & pro peccato nō postu-*
Tom. 2. Y † lasti

A sanguinem fuderat. vel potius ex quo angelum cedentem populum vidit, pauore vehementi contabuit unde: In incommo-
 commoditate frigoris vsque ad mortem permansit.

Comm. in
hunc locum.

* Procop. Hæc vestimentorum natura est, vt corporis calorem conferuent, & inuentum calorem augeant, nihil verò frigidum corpori conferant. Caro autē calida de suo calore quē habet, in rem quę suscipiendo calori idonea est, transmittit.

Rabbanus.
Angeloimus.

B *Ad niaz autem.* Iudaicum populum significat, qui maior filius esse videtur: quia prior legē suscepit: & Gentilem populum qui per gratiā Dei posterior vocatus est spernens, se solum cū domino regnare putauit. Adonias enim

+ fortes Dauidis non erant.

C

suo, & calefaciat dominum nostrum regē Quæsierunt igitur adolescentulam speciosam in omnibus finibus Israel, & inuenerunt Abisag Suna-

mitidem, & adduxerunt eā ad regem. Erat autem puellā pulchra nimis. Dormiebatq; cum rege, & ministrabat ei. Rex verò non cognouit eam.

† Dormiebatq; cum rege, & ministrabat ei. Rex verò non cognouit eam. Adonias autem filius Haggith eleuabatur, dicens: Ego regnabo. Fecitque sibi currum, & equites, & quinquaginta viros qui ante eū currerēt. Nec corripuit eum pater suus aliquando, dicens Quare hoc fecisti? Erat autem & ipse pulcher valde, secundus natus post Absalom. Et sermo eius cum Ioab filio Saruix, & cum Abiathar sacerdote, qui adiuuabant partes Adonix. Sadoc verò sacerdos & Banaias filius Ioiadæ, & Nathan propheta, & Semei, & Rehi, & omne robur exercitus Dauid non erat cum Adonia. Immolatis ergo Adonias arietibus, & vitulis, & vniuersis pinguibus iuxta lapidem Zoheleth, qui erat vicinus fonti Rogel, vocauit vniuersos fratres suos filios regis, & omnes viros Iudaferuos regis. Nathan autem prophetam & Banaiam, & robustos quosque, & Salomonem fratrem suum non vocauit. Dixit itaque Nathan

enim dominator dñs interpretatur. Sed ecclesie populus eū vero Salomonem pacifico nostro cuius ipse corpus est, per diuinam ordinationem in regnum substituitur, de quo merito perfidie maior filius, id est, prior populus præcipitur.

b *Dixit Nathan.* * Procop. Quidam stultē & ineptē suspicati sunt, Nathā doloris impatientia, eo quod ad conuiuium vocatus non esset, hæc fecisse. Caterum propheta diuini decreti & consilij gnatus (per hūc enim regi aperuit: Non tu edificabis mihi domum, sed ecce filius nascetur tibi, cui nomen erit Salomon, hic edificabit nomini meo domum) cū vidisset Adoniā cōtra voluntatem & consiliū Dei, regnum occupare, regi

NICOLAUS DE LYRA.

* qui erat iuuenis petiuit eam pro vxore mortuo Dauid, vt hñ infr. 2.c. Et ideo oportet dicere ad veritatem literæ, quod fuerit puella corporalis. secundum hoc igitur exponitur cum dicitur.

3 *Dixerunt ergo serui sui.* scilicet medici qui erant solliciti de eius vita prolonganda propter suam sanctitatem.

4 *Quaramus do. no.* Dicunt. n. medici, quod optimum remediū contra frigiditatem mēbrorū & paralytin imminentē est amplexus mulieris, maximē iuuenilæ & virginis. & iō talis fuit adducta ipsi Dauid. Nec ex hoc peccauit: quia cū ea cōtraxit matrimoniū, vt magis patebit ex sequentibus. Senes. n. quātumcunque, possunt contrahere, licet non possint generare. Et sicut dicunt doctores, si mulier scienter contrahat cū frigiditate non potente eā cognoscere, nihilominus tenet contractus. & sic fuit in proposito. & ideo vt amplexibus huius virginis in statu matrimoniali non videtur fuisse illicitum ipsi Dauid, maximē cū hoc esset ei in remediū tātæ frigiditatis.

1 *Adonias autem.* Hic consequenter describitur ipsius Adonix ambitio, cū dicitur.

2 *Eleuabatur di. Ego re.* Hoc non dicebat in palam, sed secretarijs suis qui ei fauebant, vt postea habetur.

3 *Fecitq; sibi.* ad ostentationē & quādā dispōnē ad regnādū.

4 *Nec corripuit.* Videtur quod ex hoc Dauid peccauerit grauiter sicut Heli, vt dictum est supra 1. lib. 2. c. Dicendum quod non est simile: quia peccatum filiorū Heli fuit directē contra Deū, factum autem Adonix quantū exterius apparebat, non erat nisi quadam vanitas vel ostentatio, quæ satis cōiter permittuntur filijs regum: & forte Dauid qui iacebat in lecto, nesciuit quod in hoc excederet: & si sciuit, tamen ignorauit quod ad regnum aspiraret. quod patet ex hoc: quod quando sibi innotuit, quod tanquam rex festum faciebat, statim Salomonem regem instituit, vt habetur infra eod. cap.

5 *Erat autem & ip. pul.* Ex pulchritudine enim ista, & ex hoc quod erat primogenitus inter filios Dauid viuentes, & quia patrem videbat impotentem, fuit elatus ad vsurpandum sibi honorem regum absque licentia patris.

6 *Et sermo eius, & c.* cuius causa fuit ex parte Adonix, vt per ipsum Ioab qui fuit magister militiæ habebat militiam sibi fauentē. Ex parte autē Ioab causa fuit: quia bene perceperat, quod

quod Dauid habebat cordi vindictam occisionis Abner & Amasa: & quod Dauid hoc imponeret filio suo regnatura. & ideo quarebat vt per eius auxilium Adonias institueretur, & sic sibi parceretur.

7 *Et cum Abia.* Cuius causa fuit ex parte Adonix, vt per Abiathar qui erat summus sacerdos populus ad ipsum inclinaret, & ab ipso inungeret. Ex parte verò Abiathar cā fuit, quod descenderat de Heli: cui dictum fuerat ex parte Dei, quod filij eius essent à summo sacerdotio deponendi, prout dictū fuit supra 1. lib. 2. c. Item quia sicut dicunt Hebræi, à tpe quo surgit Dauid de Hierusalem pp Absalom, dñs nō dedit responsum per Abiathar, sicut tactum fuit supra 2. lib. 1. cap. licet in alijs faceret officium summi sacerdotis & ideo quarebat habere regem sibi fauorabilem, ne à statu suo deiceretur.

8 *Immolatis ergo Ado.* id est, in signum regix dignitatis.

9 *Iuxta la. Zobe. & c.* Zoheleth erat lapis magnus extra ciuitatē, in cuius motione & tractatione viri fortes experiebant vires suas. & ideo Hebræi dicunt hic: *Iuxta lapidem tractum.*

10 *Qui erat vicinus.* Hebræi dicunt fonti Fullonis: quia prope fontem illum erat locus vbi fullones parabant pannos. Et huic consonat quod habetur infra 4. lib. 18. c. de Rabface & focijs eius: *Steterunt iuxta aquaductum piscine superioris que est in via agri Fullonis.* & sic secundum Hebræos Zoheleth & Rogel non sunt nomina propria, sed appellatiua.

11 *Nathan autem,* quia non fauebant sibi, sed Salomoni.

12 *Dixit itaque Nathan.* Hic consequenter describitur ipsius Salomonis promotio. & secundò Adonix confutatio, ibi *Adhuc illo loquente.* Circa primum primò ponitur matris petitio. secundò regis concessio ibi: *Respondit rex.* & tertio concessionis executio, ibi: *Dixit quoque rex.* Petitio autem matris facta fuit de consilio Nathan qui zelabat pro Salomone quia ipsū nutrierat & docuerat, vt dictū fuit sup. 2. lib. 12. ca. Et quia ex reuelatione dñi dixerat ipsi Dauid, quod Salomon esset regnatura post eum, secundū quod Dauid refert. 1. Paral. 21. verba Nathan ad ipsum, vbi subditur: *Ob hanc cām pacificus vocabit.* In Hebræo habetur: *Nomen eius Salomon.* Et 29. cap. dixit. *Salomonē filium meū elegit dñs.* Et postea eod. cap. *Salomon quoque filio meo da cor perfectum, & c.* Et hoc est quod dicitur hic: *Dixit itaque Nathan.* Et patet litera vsque ibi.

MORALITER.

† *Assi: tunc dixi, ecce venio.* Nā Christus veniens in mundum ceremoniale cultum corporalem mutauit in spirituale: quod significatur Ioan. 4. c. *Venit hora quando neque in monte hoc, neque Hierosolymis adorabitis patrem, sed veri adoratori crunt, qui adorabunt patrem in spiritu & veritate.* Et subditur: *spiritus est Deus, & eo qui adorant eum in spiritu & veritate oportet adorare.* Ideo dicit Aug. in Ench. Fide, spe, & charitate colunt Deus. Ideo subditur, quod Abisag virgo pulcherrima: per quam significatur ecclesia que virgo est sine macula & ruga, calefaciebat Dauid, quia spiritualis cultus ecclesie consistens in fide, spe, & charitate, est Deo & placidus, & dilectus.

1 Adonias

1 *Adonias aut, & c. Ego re.* Per istū significat dignitatis ambitiosus, cum tamen sit indignus: & ideo quantum potest prætendit se sufficientem. quod notatur cum dicitur.

3 *Fecitq; sibi cur.* Tanquā potēs ad agendū regni vel dignitatis negotia, quarit et ad consequendū propositū, quantum potest potētum auxilia, quod notatur per hoc quod subditur.

6 *Et sermo eius, & c.* Sed quia talis ambitiosus frequēter à suo proposito defraudat, & sui cōplices confundunt. ideo sequitur.

12 *Dixit itaque Nathan ad Bethsabec, & c. Num aut.* Per prece enim eorum deiectus fuit Adonias cum suis complicibus. Per quod significatur, quod frequēter ambitiosi per prece bonorum vtriusque sexus à suis conatibus repelluntur.

† imponi.

per Bethsabeā, Dei vaticinium in memoriam reuocauit. Postea ad regem ingressus, sermones illius confirmauit.

a *Bethsabee* interpretatur filia iuramenti. significat autem antiquam Ecclesiam quæ fuit sub lege, de cuius stirpe verus Salomō nasci promissus est. Natham interpretatur donum, & figurat veterem prophetiam.

b *Nonne tu domine mi rex, iurasti, &c.*

* Hieronymus. Iurasse illi Dauid dicitur, quādo eam consolatus est post mortem filij, sicut in libro Samuelis legitur: *Et consolatus est Dauid*

ad Bethsabee matrem Salomonis. Num audisti quōd regnauerit Adonias filius Haggith, & dominus noster Dauid hoc ignorat? Nunc ergo veni, accipe à me consilium, & salua animam tuam filiique tui Salomonis. Vade & ingrede-
re ad regem Dauid, & dic ei. Nonne tu domine mi rex iurasti mihi ancillæ tuæ, dicēs, quōd Salomon filius tuus regnabit post me, & ipse sedebit in solio meo? Quare ergo regnat Adonias? Et adhuc ibi te loquente cum rege, ego veniam post te, & complebo sermones tuos. Ingressa est itaque Bethsabee ad regem in cubiculo. Rex autem senuerat nimis, & Abitag Sunamitis ministrabat ei. Inclinauit se Bethsabee, & adorauit regem. Ad quam rex. Quid tibi (inquit) vis? Quæ respondens, ait: Domine mi, tu rex iurasti per dominum Deum tuum ancillæ tuæ; Salomon filius tuus regnabit post me, & ipse sedebit in solio meo, & ecce nunc Adonias regnat, te domine mi rex ignorante. Mactauit boues & pinguia quæque, & arietes plurimos, & vocauit omnes filios regis, Abiathar quoque sacerdotem, & Ioab principem militiæ; Salomonem autem seruum tuum non vocauit. Veruntamen, domine mi rex, in te oculi respiciunt totius Israel, vt indices eis quis sedere debeat in solio tuo, domine mi rex, post te. Eritque cum dormierit dominus meus rex cum patribus suis, erimus ego & filius meus Salomon peccatores. Adhuc illa loquente cum rege, Nathan propheta venit; et nuntiauerunt regi, dicentes; Adest Nathan propheta. Cumque introisset ante conspectum regis, & adorasset eum pronus in terram, dixit Nathan; domine mi rex, tu dixisti, Adonias regnet post me, & ipse sedeat super thronū meū? Quia descendit hodie, & immolauit boues & pinguia, & arietes plurimos, & vocauit vniuersos filios regis & principes exercitus, Abiathar quoque sacerdotē. Illisque vescentibus & bibentibus corā eo & dicentibus; Viuat rex Adonias, me seruum tuum & Sadoc sacerdotem & Banaiam filium Ioiadæ, & Salomonem famulū tuū non vocauit. Nunquid à domino meo rege exiuit hoc verbū, & mihi non indicasti seruo tuo quis sessurus esset super thronum domini mei regis post eū? Et respondit rex Dauid, dicens; Vocate ad me Bethsabee. Quæ cum fuisset ingressa corā rege, & stetisset ante eū, iurauit rex, & ait; Viuit dominus qui eruit animam meam de omni angustia, quia sicut iuravi tibi per dominum Deum Israel, dicens; Salomon filius tuus regnabit post me, & ipse sedebit super solium meum pro me, sic faciam hodie. Submissoque,

uid Bethsabee D
uorem suā.
C *Er mus ego*
& *filius meus*
peccatores.

* Hieronymus. Id est, manzeres. Inde misericordiam fecisse Deū cum Dauid Salomon dicit in subsequētib; eō quod filium, qui secundum legem manzer erat, successorem illi fecit.

* Augustinus. lib. 17. de ciuit. cap. 20.
E
† prophetas.

Hic bonis in initiis malos exitus habuit. Quippe secundæ res quæ sapientum animos fatigant magis ei obfuerunt, quā profuit ipsa sapientia, et nunc, & deinceps memorabilis, & tunc longè lateque laudata. F

Tollite

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et salua, &c.* Timebat enim probabiliter, quōd si Adonias in regno confirmaretur, quōd mortuo Dauid puniret Bethsabee de crimine adulterij, & contra Salomonem quæreret mortis occasionem. Sed hic occurrit dubium quomodo propheta de hoc timebat: cum (sicut dictum est) ex reuelatione dixerat Salomonem regnaturum post ipsum? Ad quod dicendum, quōd istud fuit quedam promissio facta ipsi Dauid de futuro. Tales autem promissiones diuinæ intelligendæ sunt sub conditione, scilicet si ex parte hominum non ponatur impedimētum, sicut diffusius fuit declaratum supra primo libro cap. secundo. Et ideo propheta poterat timere, ne per aliquod peccatum ipsius Dauid vel Bethsabee, seu Salomonis aliquod impedimētum perueniret.

2 *Ingrede ad regem Dauid, & dic ei: Nonne domine mi rex iurasti mihi.* Hoc autem iuramentum sciebat Nathan per reuelationem Dauid, vel Bethsabee, vel fortè quia fuerat præsens.

3 *Complebo sermones tuos.* Præmisit enim matrem ad petendum pro filio, vt cor Dauid inclinaretur: & sic inueniret regem dispositum ad perficiendum negotium.

4 *Inclinauit se Bethsabee & adorauit regem.* Ad, &c. adoratione dulci.

5 *Domine mi.* Hic format petitionem suam, in qua quinque exprimit quæ faciunt ad regis animum inclinandum. Quia primò humiliter petit dicens: *Domine mi.* Secundò iuramentum ad memoriam reducit dicens: *Tu iurasti per dominum.* Tertio superbiam Adoniæ exprimit dicens: *Et ecce nunc Adonias*

regnat te vi. &c. Quartò deuotionem populi ad contrarium proponit dicens.

6 *Veruntamen domine, &c. in te oculi re. to. Is.* quasi dicat populus non approbat Adoniæ ambitionem, sed expectat tuam determinationem. Quintò periculum personæ suæ & filij sui inducit dicens. *Eritque cum dormierit dominus meus rex cum patribus suis.*

7 *Erimus ego & filius meus Salomon peccatores.* id est, Adonias imponet nobis crimina ad priuandum nos vita, vt prædictum est.

8 *Adhuc illa loquente.* ad complendum negotium. Non tamen statim intrauit cubiculum regis, sed stetit aliquantulum extra, quousque de voluntate regis vocaretur, vt patet in littera.

9 *Domine mi rex tu dixisti.* Non dixit hoc propheta affirmatiuè, sed magis interrogatiuè, quasi dicat, mirabile est quōd talia fecerat sine scitu tuo. & in hoc notat eum de presumptione & contemptu patris quōd ipso viuente & nesciente vellet regnare. vnde subditur.

10 *Nunquid à domino meo rege exiuit hoc verbum.* quasi dicat non.

11 *Et mihi.* qui sum secretarius tuus & tibi reuelauit voluntatem domini de regno Salomonis post te. & ideo si fuit aliqua causa mutationis huius ex alia reuelatione tibi facta, debuisti vti que dicere mihi.

12 *Et respondit, &c.* Hic consequenter ponitur petitionis concessio, cum dicitur.

13 *Vocate ad me.* Loquente enim Nathan cum rege, ipsa exiuerat regis cubiculum: sicut in talibus fieri est consuetum. Cætera patent vsque ibi.

A a Tollite seru.

† Hieron.
Seruos hic di
cit Cerethi &
Pheleri, id est,
septuaginta
fenes iudices.

† 78. Antiq.
cap. 15.

† Ios. ph.
Iussit Dauid,
vt sup̄o Na-
than propheta,
& armatis
qui circa aulā
regiā reside-
bāt, imponē-
tes Salomonē
in iumēto re-
gio, ducerent
ad fontē qui
dicitur Gion,
& vngentes
oleo sancto,
cum consti-
tuerēt regem
& per mediā
ciuitatē tuba
canerent, cla-

B mātēs in ceter
nū viuere re-
gē Salomonē
& federe in
regio folio
cōstituerent,
vt agnosceret
omnis popu-
lus, quod ei
traditum a pa-
tre fuerit im-
perium.

† Profectō do-
minus noster.

Quert. 2. in
lib. 3. Reg.

† Theod.
Cognominat
autem Siloen
Geon, vel tā-
quam valde
paruū, ironi-
cē licet eum vo-
cans: vel quo-
niam exit ex
obscuris sub
terra meatib⁹
sicut Nilus.

Angelomus.

b *Mulā meā.*
Dauid. alij ec-
clesiam, alij
synagogam
propter infec-
cunditatē di-
cunt.

† incuruauit
le regi.

C c Subli-

Bethsabee in terram vultu adorauit regem dicens. Viuat dominus meus rex

Dauid in aeternum: Dixit quoque rex dauid; Vocate mihi Sadoc sacerdotem & Nathan prophetam & Banaiam filium Ioiadae. Qui cum ingressi fuissent coram rege, dixit ad eos; Tollite vobiscum seruos domini vestri, & imponite Salomonem filium meum super mulam meam, & ducite eum in Gihon, & vngat eum ibi Sadoc sacerdos & Nathan propheta in regem super Israel, & canetis buccina, atque dicetis; Viuat rex Salomon. Et ascendetis post eum, & veniet in Hierusalem, & sedebit super folium meum, & ipse regnabit pro me, illique praecipiam vt sit dux super Israel & super Iudam. Et respondit Banaias filius Ioiadae regi, dicens, amen. Sic loquatur dominus Deus domini mei regis. Quomodo fuit dominus cum domino nro rege, sic sit cum Salomone, & sublimius faciat folium eius, a folio domini mei regis Dauid. Descendit ergo Sadoc sacerdos & Nathan propheta & Banaias filius Ioiadae, & Cerethi, & Pheleri, & imposuerunt Salomonem super mulam regis Dauid, & adduxerunt eum in Gihon. Sumpsitque Sadoc sacerdos cornu olei de tabernaculo, & vnxit Salomonem, & cecinerunt buccina, & dixit omnis populus. Viuat rex Salomō. Et ascendit vniuersa multitudo post eum, & populus canērium tibiis, & lātantium gaudio magno, & insonuit terra a clamore eorum. Audiuit autem Adonias & omnes qui inuitati fuerāt ab eo. Iamque conuiuium finitum erat, Sed Ioab audita voce tubae, ait. Quid tibi vult clamor ciuitatis tumultuantis? Adhuc illo loquente, Ionatham filius Abiathar sacerdotis venit. Cui dixit Adonias. Ingredere, quia vir fortis es & bona nuntians. Responditque Ionathan Adoniae: † Nequaquam. Dominus enim noster rex Dauid regem constituit Salomonem. Misitque cum eo Sadoc sacerdotem, & Nathan prophetam, & Banaiam filium Ioiadae, & Cerethi & Phelēthi, & imposuerunt eum super mulam regis, vnixeruntque eum Sadoc sacerdos & Nathan propheta regē in Gihon. Et ascenderunt inde lātantes, & insonuit ciuitas. Hæc est vox quam audistis. Sed & Salomon sedet super folium regni. Et ingressi serui regis benedixerunt domino nostro regi dicentes Amplificet deus nomen Salomonis super nomen tuū, & magnificet thronum eius super thronum tuū. Et adorauit rex Dauid in lectulo suo, insuper & hæc locutus est; Benedictus dominus Deus Israel, qui dedit hodie sedentem in folio meo, videntibus oculis meis. Territi sunt ergo & surrexerunt omnes qui inuitati fuerant ab Adonia, & iuit vnusquisque in viam suā. Adonias aut timēs Salomonē, surrexit & abiit in tabernaculū dñi, tenuitque cornu altaris. Et nuntiauerūt Salomoni, dicētes. Ecce Adonias timēs regem Salomonē tenuit cornu altaris, dicēs. Iuret mihi rex Salomon, q̄ non interficiat seruū suū gladio. Dixitque Salomon. Si fuerit vir bonus, non cadet ne vnus quidem capillus eius in terram. Sin autem malum inuentum fuerit in eo, morietur. Misit ergo rex Salomon, & eduxit eum ab altari. Et ingressus † adorauit regem Salomonem. Dixitque ei rex Salomon. Vade in domum tuam.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Viuat dominus. Deus, scilicet, vita beata, que est æterna.
2 Dixit quoque. Hic ponitur prædictæ concessionis executio. & patet litera vsque ibi.
3 Imponite. in signū regis dignitatis, quia illa mula erat appropriata regi Dauid, vt populus manifeste videat q̄ volo eū regnare post me.
4 Et ducite eū. Fōs est Siloe, vt dicit Hebræi. Cetera patet vsq; ibi.
5 Et respōd. i. fideliter seu veraciter. & est dictio Heb. & iō subdit.
6 Sic loquatur dom. id est, compleat verba tua, quæ sunt fidelia.
7 Quō fuit. id est, tecum te dirigendo, & in regno stabilendo.
8 Et subli. non est enim inuidia patris ad filium, si excedat eum in gloria & honore, quia pater manet quodammodo in filio, & ideo bonū filii est etiam bonum patris. & ideo sicut nullus trahatur de bono proprio, sic nec de bono filii sui, nisi ex maxima peruersitate.
9 Descendit. quia ciuitas Dauid vbi manebat, erat in alto.
10 Sumpsitque Sadoc. id est, vñsculum plenum vñctione.
11 De tabernaculo. Vñctio. n. facta ipe Moysi ad inungendū reges & potēfices, seruabat reuerētē in tabernaculo in vase magno: & inde accepit

accepit aliquā portionē, & vnxit Salomonē. Dicit Rā. Sa. q̄ ista vñctio fiebat in fronte regis inter palpebras p̄ modū coronæ. Ceter. pat. vsq; ibi.
12 Quid tibi. Hoc autem quæsiuit Ioab, quia ad eius officium spectabat sedare tumultum & commotionem in ciuitate orientem.
13 Adhuc illo. Hic consequenter describitur Adoniae confutatio audita institutione Salomonis per Ionatham filium Abiathar. Et patet litera paucis exceptis.
14 Nequaquam. s. sum bona annuntians tibi, sed magis aduertit.
15 Territi sunt. quia timuerunt ne rex Salomon calumniaret eos pro crimine læsæ maiestatis sicut aliquos eorum postea calumniat est, vt habetur infra cap. sequenti.
16 Et iuit vnus. &c. in vi. su. dimittentes totaliter Adoniam.
17 Adonias autem. s. holocausti, ad quod etiā laici poterāt ingredi. Ad altare enim thymiamatis soli sacerdotes intrabant. Ex hoc etiam patet, quod ibi erat refugium in aliquibus casibus: & multo fortius bet esse in ecclesia, cuius tabernaculum in re. te. erat solum figura.
18 Si fuerit. n. q̄rēs machinationes de cetero ad obtinendū regem.
19 Et ingressus. faciens ei debitam reuerentiam sicut domino s.

MORALITER.

3 Imponite. Per Sadoc sacerdotem lex significatur, & per Nathā propheta. Per hoc ergo q̄ vnixerunt Salomonē in regē, significatū fuit, q̄ vnctio veri Salomonis Iesū Christi in regem

regem regū, fuit figurata in scriptura legis & prophetarū † Illique praecipiam. Nam homo Christus super angelos, & super homines qui per Iudam significantur, rat in gloria sublimandus.

c. Sublimius
faciat foliū.
† Theod.
Sciebāt hi
p̄cipies q̄
nemo q̄ pa-
ternam hēt
dilectionē,
amulatiōe
prosequit
filios: & q̄
est propriū
patrū velle
videt filios
seculariores.
Arius. n. &
ei⁹ filij soli
hac laborāt
amētia. Da-
uid at adeo
letat⁹. ē his
q̄ dicta fue-
rāt a princi-
pibus, vt et
cū senectus
veraret ne
surgeret, in-
clinat⁹ Deū
adorauerit,
q̄ p̄missi si
nē dderat.
† Ambros.
Docet n̄ p̄-
ripiendū ec-
regnū, et si
debeat, sed
expectādū
vt suo tēpe-
re deferat.
Iō eō vsque
p̄cauit, vt
cū Adoniā
fil iū regni
sibi vsurp-
re cōperit
let, & fere
cōuētus: nē
cū qui pri-
pere gestit
bat, sed eū
expectaret
eligeret.
† Ange-
Qd̄ at Ad-
nias filius D-
uid maie-
in regnū,
patre succ-
dei

A dere voluit, per fastū superbiæ, non per virtutem disciplinæ, significat quod Iudaicus populus cum prior legem suscepit, gentilem populū postērius vocatum spernēs, solum se cum

D Domino æstimaba regnaturum. Sed ecclesiæ populus cum vero Salomone, id est, pacifico nostro, in regnum substituitur.

C A P.

A D D I T I O I.

In cap. primo vbi dicitur in postilla. *Cumque operiretur vestibus non calefiebat.* quod fuit satis mirabile de tāta frigiditate, &c.

Licet David bellicosum fuisse pluries legatur, nunquam tamen de eo habetur in scripturis, quod vulneratus fuisset seu plagatus sic vt à corpore suo sanguinis copia efflueret, quod tamen non esset verisimile, vt scriptura de eo talia si contigissent tacuisset. Sed verius potest alia causa huius frigiditatis assignari, scilicet quod David à iuuenture fuit libidinosus, & in actibus venereis excessiuè implicatus, vt patet ex toto processu suæ historiæ, scilicet in multitudine vxorū & concubinarum. Sed constat quod vsus venereorū excessiuus naturaliter calorem consumit naturalem, & eius subiectum, scilicet humidum radicale. vnde Prouer. 31. a. *Ne dederis mulieribus substantiam tuam.* Substantia enim vitæ corporalis in calore naturali & humido radicali præcipuè cōsistit, iuxta Philosophorum sententiam. Sicut igitur deficientibus istis mors naturaliter sequitur, sic ex eorum notabili diminutione seu consumptione frigiditas, quasi irreparabilis subsequi habet.

A D D I T I O I I.

In eod. cap. 1. vbi dicitur in postil. *Quæramus domino nostro regi adolescentulam,* &c. Glo. Hieron. super locum istum, &c. Glossa Hieron. non est sic reprobanda: sed potius ad bonū trahenda sensum. Pro cuius declaratione sciendum, quod sequentes literalem sensum si generaliter considerentur, sunt in duplici differentia. Quidam enim tenent, quod tantum sensus literalis est verus & solus intentus ab autore, ceteri vero sensus qui dicuntur spirituales creduntur ab eis esse ficti & nullius autoritatis. Et hanc opinionem seu errorem principaliter tenent Saducæi, qui solum literam sequuntur. vnde & negant resurrectionem, & alia quæ ad pedem literæ prima facie non apparent. Alij vero tenent, quod sacra scriptura sub vna litera habeat plures sensus, licet omnes fundentur super vnum, scilicet literalem. & est communis sententia catholicorum, vt patet per Grego. in 3. moral. & per August. contra Vincen. & in pluribus alijs locis. Error autem primorū conuincitur multipliciter præsertim duobus modis: quorum primus est, quando secundum sensum literalem eorum error detegitur, sicut patet Mat. 22. vbi saluator volens confundere Saducæos negantes vitam futuri seculi, eo quod in litera ve. te. sic palpabiliter non habetur, confundit eos per sensum literalem allegans illud, *Deus Abraham, Deus Isaac, &c. non est Deus mortuorum, sed viuentium.* Secundo modo conuincuntur tales, scilicet qui literalem sensum tantummodo cōsequuntur, cū contingit quod aliqua historia literaliter tantum intellecta, non inducit aliquam vtilitatem in fide nec in moribus, nec etiam ad humanam conuersationem. Et illo modo allegat Apostolus illud Deute. 25. a. *Non alligabis os bo ui trituranti.* vbi dicit quasi arguendo. Nunquid est cura Deo de bobus. q. d. Si hoc præceptum solum ad pedem literæ intelligatur, nullam producit vtilitatem. Et isto modo secundo arguit Hieron. in hoc loco contra sequentes literam occidentem, dicit quod si hæc historia de Abisag tantummodo literaliter intelligitur, non referendo eā ad aliquem sensum spirituale vtiliorem videtur quasi Atellanarum ludicra sint seu fabulationes, quæ minimè proficiunt. Et ideo istam historiam pulcherrimè & commodè Hieron. exponit, vt patet intuenti. qui quidem sensus Hieron. est in hoc loco literalis, eo modo quo Apostolus in autoritate prædicta tanquā à sensu literalis sumit argumentum ex sensu accepto secundum mysticam expositionem: vt patet intuenti. Huic etiam consonat autoritas quedam beati Greg. quæ allegatur & exponitur in quadam questione addita supra in prologo super Gen. in responsione ad 7. arg. vide ibi. Quod autem inducit postil. pro fulcimēto planæ expositionis literæ de autoritate medi-

medicorum dicentium, quod optimum remedium contra frigiditatem membrorum, &c. est amplexus mulieris iuuenulæ, non facit pro eo. Licet enim dicant medici, quod calor naturalis alicuius hominis seu animalis confortet ex suo cōtactu calorem naturalem hominis debilitati, non tamen faciunt differentiam in hoc de calore iuuenulæ, seu virginis, seu corruptæ, pulchræ vel incompositæ. Et ideo ista in hoc loco ad literam, potius sunt intelligenda secundum mysticā significationem terminorum, quam hic autot sacre scripturæ qui Deus est, ad nostram doctrinam intendit.

Replica. In primò c. 3. lib. Reg. vbi postil. admirans, quod David cum esset homo bene complexionatus: sic in senectute potuit infrigidari, vt *coopertus vestibus calefieri non potuit,* &c. huius infrigidationis ponit plures honestas rationes. Sed Bur. de optimo rege suæ gentis rationem reddit minus honestam, videlicet quod quia à iuuentute fuit libidinosus, & immoderatus coitus consumit calorem naturalem & eius subiectum, scilicet humidum radicale. Sed Bur. potuit honestius loqui. Nam eum à tempore primæ vnctionis vsque ad continuos 40 annos valde cōmendat, & hic de incontinentia à tempore iuuentutis vituperat, quam cōstat esse vitium mortale. Nec hoc vituperium fundat Bur. in aliqua scriptura. Quamuis enim legatur David plures vxores habuisse, nō tamen de eo reperitur sicut de Salomone, quod cor eius per mulieres deprauatū fuisset. Potuisset igitur de suo rege sentire, sicut beatus August. de Abraham, quem dicit vsum coniuge temperanter, ancilla contemperanter, nulla intemperanter, vt dicit 16. de ciuitate Dei. cap. 25. Multi leguntur habuisse vxores & ancillas: quos tamen Burgen. incontinentes non iudicat. Nec valet obiectio Bur. contra primam rationem assignatam à postil. nam ipse ponit plures concurrentes ad eundem effectum. Non enim sequitur vnus non potest trahere nauem, igitur nec duo vel tres, sic est in proposito. Nec sequitur prout Bur. putat non legitur David in bellis vulneratum esse nec sanguinem effudisse, igitur non est verum. Non est enim consuetudo scripturæ vulnerum facere memoriam, nisi sint ad mortem, qualiter David vulneratus nō fuit. In eo. c. passum de Abisag Sunamitide cum postil. exponeret literam, declinans beatum Hierony. qui quasi videtur reprobare sensum illum literalem tanquam figmentum & Atellanarum ludicra. Bur. qui supra lib. 2. ca. 16. se opposuit & literæ & beato Hieron. hic pro eo certamen assumit, putans postil. excludere sensus scripturæ allegoricos & alios. quod quam falsum sit patet in postil. morali, quam fecit super rotam Bibliam. Obiectio etiam Burg. contra rationem postil. non valet cum dicit, medicos non facere differentiam fomentum caloris inter iuuenem bene complexionatum & pulchrum. falsum est enim & contra omnem rationem. Nam in iuvene calor est magis intensus, in pulchro & complexionato magis incorporatus, in virgine magis mundus. qui calor secundū huiusmodi qualitates maioris est virtutis quam in corrupta turpi, veteri & malæ complexionis. Ratio igitur recta cum medicis facit magnam differentiam. & fortassis vt sensum literæ huius Burgen. reddat absurdum, vt secundū sanctos doctores ad mysticum oporteat habere refugium cū beato Hierony. Ipse turpiter sentit de sancto rege suo, quasi vt lasciuus ex consuetudine fomentū puellæ exegerit. Quod verum non videtur: Nam serui eius ex consilio medicorum scientes huiusmodi fomentum ualere pro caloris naturalis excitemento & vitæ prolongatione, non iussi disposuerunt. Argumentum huius quod non ex lasciuia petijt, habetur ex litera cum dicitur: *Erat puella pulchra nimis, dormiebatque cum rege & ministrabat ei: rex vero non cognouit eam.* Ex quo sensu literalis potest trahi & utilitas & moralitas: quomodo, scilicet subditi curam habere debent tam sancti senis, ut etiam omni diligentiam infirmo prouideant de necessarijs, non modo perenti, sed etiam non perenti, imò renitenti. Sciunt ut plurimum sani plus quam infirmi quid infirmo opus est & expediens.

C A P. II.

A *Quæst. 3.* **P**ropinquauit, &c. Theodoretus. Primum, communcem ostendit finem, Ego inquit, ingredior viam vniuersæ carnis, &c. Deinde regni successori filio iussit vt integram conseruaret pietatem. Hanc enim signi-

† Deut. 21. b. Iosue 1. b.

lib. 7. Antiq. cap. 16.

† 1. Reg. 3. c.

ficant exacte iustificationes eius, & iudicia eius, & mandata eius, & testimonia eius. Et statim ostendit lucrum quod inde oritur, *Vt reseruet succedant omnia que facies.*

✱ Iosephus. Dauid egritudine & senectute cōfectus, sciens se moriturum, vocauit Salomonem, & hæc ei locutus est: Ego quidem o fili, iā ad vniuersorum debitum ad patres proce-

do meos, commune gradiens iter omnium qui nunc sunt, qui que futuri sunt: illuc pergēs, vnde non licet ulterius remeare. Quapropter te moneo, vt sis quidē iustus circa subiectos, pius autē erga Deū, qui tibi dedit imperium, &c. *b Tu quoq;*. Dauid præcepit Salomoni de iusta retributione eorum qui sibi solatio fuerunt, vel iniuste nocuerūt, quos ipse patienter

C A P. II.

Propinquauerunt autem dies Dauid vt moreretur, præcepitque Salomoni filio suo dicens; *† Ecce ego ingredior viam vniuersæ terræ. † Confortare & esto vir fortis, & obserua vt custodias mandata domini Dei tui, vt ambules in vijs eius, & custodias † ceremonias eius, & præcepta eius & iudicia & testimonia, sicut scriptum est in lege Moysi, vt intelligas vniuersa quæ facis, & quocumque te verteris, vt confirmet dominus sermones suos quos locutus est de me dicens; Si custodierint filij tui viam meam, & ambulauerint coram me in veritate in omni corde suo, & in omni anima sua, non auferetur tibi vir de solio Israel. † Tu quoque nosti quæ fecerit mihi Ioab filius Saruia, quæ fecerit duobus principibus exercitus Israel, Abner filio Ner, & Amasæ filio Iether, quos occidit, & effudit sanguinem belli in pace, & posuit cruorem prælij in baltheo suo qui erat circa lumbos eius, & in calceamento suo quod erat in pedibus eius. Facies ergo iuxta sapientiam tuam, & non deduces canicem eius pacificè ad inferos. Sed & filijs Berzellai Galaaditis reddes gratiam, eruntque comedentes in*

a Alias belli.

patienter tolerauit. Et prophetia indicat quid mali in futuro fieri oporteat vel boni, quod verus Salomon implebit. Interim tamen patientia Dei sepe bonos tribulati, reprobos delictijs vt concedit.

✱ Theodor. Quare cum ipse non punierit Ioab, iussit filio vt hoc faceret?

Primū quidē cum est reuerentus, vt qui fuerit laborum & periculorum socius. Deinde etiam suspectam habuit eius audaciam. Accedit, quod cum resciuisset cum Adoniam stueret tyrannidem timuit ne solita vtens malitia despiceret iuuentutem Salomonis: & duorum faceret alterum, nempe aut persona vtens benevolentia cum interimeret vt Abner & Amasan: aut aperte aduersam stueret aciem, & diuideret Israel.

✱ Ambrosius. Nihil minus quā cruentus affectus, sancto propheta ascribi potest, qui vita decedens, suprema voce cōuenit Salomonem, vt innocētē sanguinem a se tolleret, quem fuderat dux eius exercitus Ioab, quando Abner insidijs occubuit, quē fleuit.

✱ Maledi-

NICOLAUS DE LYRA. C A P. II.

Propinquauerunt, &c. Hic consequenter ponitur regni Salomonis confirmatio. o. & primò per remotionem impediētium. secundò per accumulationem expediētium: cap. 3. Illa quæ maximè impediunt stabilitatē aliquis regis sunt personæ machinantes contra eū, de quorum morte hic agitur. Et ne Salomon in hoc videretur procedere zelo propria vindictæ, ideo circa hoc quantum ad aliqua præmittitur ipsius Dauid ordinatio, secundò subditur ipsius Salomonis executio, ibi: Salomon autem. Circa primum Dauid primò iniungit filio suo Salomoni vt sit sollicitus de cultu Dei, dicens.

- 2 Obserua vt cu, id est, illa quæ præcepit custodiri. & quæ sint illa, subiungit, dicens.
- 3 Et custodias ce. &c. quantum ad præcepta ceremonialia.
- 4 Et præcepta eius. quantum ad moralia.
- 5 Et iudicia. quantum ad iudicialia, de quorum conditione & distinctione dictum fuit in Exod.
- 6 Et testimonia, quantum ad ea quæ promissa sunt in lege de Christo venturo & alijs bonis populo Israel promissis.
- 7 Vt intelligas vniuer. quia per considerationem legis diuinæ dirigitur homo in agendis. Si custo. fi. Sequitur.
- 8 Non auferetur. Ex quo patet quod supra dictū est, scilicet quod promissiones diuinæ, de bonis futuris intelliguntur sub conditione, scilicet quod non ponitur impedimentum a parte hominum.
- 9 Tu quoque no. Hic consequenter ponitur ordinatio Dauid de punitione aliquorum malorum, quos non poterat conuenienter punire in vita sua, & primò de punitione Ioab, cum dicitur: Tu quoque no. Dicit Ra. Sa. quod per hoc intelligitur malum quod fecit Ioab contra personā Dauid ostendendo alijs literas quas sibi secretè miserat Dauid de morte

de morte Vria, & sic regem scandalizauit. Quod enim istud secretum fuerat reuelatum, patet ex hoc quod habetur. supr. 2. lib. 12. d. quod Nathan dixit ad Dauid: Fecisti inimicos blasphemare nomen domini. sicut fuit ibi expositum. n. et istud factum fuit reuelatum: per Dauid, neque per Bethsabee, quia celabant crimen suum quantum poterat, & ideo verisimile est quod per Ioab fuit reuelatum ad excusandum se erga alios milites de morte Vria, quod non fuisset mortuus per incautam suam, sed per regis mandatum.

- 10 Quæ fecerit duobus princ. &c. Sequitur.
- 11 Et effudit sang. belli in pace. id est, sanguinem humanum, qui non dēt effundi nisi in bello, effudit tempore pacis, quia qñ occidit Abner, non habebat bellum iustum contra eum, nec rōne regis, nec ratione fratris sui interfecit sicut dictū fuit supra secundo lib. ca. 3. Similiter occidit eum sub specie pacis, reuocans eum quasi ad loquendum cū eo de federe inter eum & Dauid vt ibidem dictum fuit. Similiter quando interfecit Amasam non habebat contra eum aliquod bellum & ipsum occidit sub specie pacis salutando eum tanquam fratrem & osculando, sicut dictum fuit supra libro 2. cap. 20.
- 12 Et posuit cruorem prælij. quia percussit eos in inguine, vt habetur ibidem: & sic cruor exiens de plagis eorum ponit cruentare baltheum Ioab & calceamenta eius, non autem partes superiores. & in hoc designat Dauid modum percutiendi proditorium, quia non eleuabat brachium ad percutiendum eos in parte superiori, ne auerterent iētum & cauerent.
- 13 Et non deduces. Hebræi dicunt ad fossam. non erat enim intentionis Dauid quod Ioab descenderet ad infernum damnatorum: imò vna causa quare voluit eum puniri in hac vita, fuit ne puniretur in futuro in gehenna, vt dicit Ra. Sal. sicut & de Acham dictū fuit 1os. 7.
- 14 Sed & filijs Berz. Hic tertio ponitur informatio Dauid de re compensatione beneficij sibi exhibiti, quod quidem beneficium plenus expi. sum est supra 2. lib. 17.

✱ 1 Habes

M O R A L I T E R.

1 *Appropinquauerunt autem.* Dauid autem ante mortem suā Salomoni filio suo primò recommēdauit cultum diuinum, secundò Berzellai beneficiū, tertio Ioab & Semei suppliciu. Per hoc autē significatur, quod bonus rex uel princeps filios suos primò & principaliter debet inducere ad debitam Dei venera-

tionem, secundò ad bonorū remunerationem & promotionem. tertio ad malorum repressionem & punitionem. Allegoricè verò per hoc quod Dauid filio suo recommēdauit Ioab & Semei punitionem, significatur quod Deus pater omne iudicium dedit filio, vt habetur Ioan. 5. & Act. 10. dicitur de Christo, *Ipse est qui constitutus est a Deo iudex viuorum & mortuorum.*

† E.

a *Maledixit mihi maledictione.* * Hieronymus. Pessimam Hebraice Nimrezeth dicitur, quod quinque literis enunciat, id est, nun, mem, res, zade, thau, In nun, Noeph, id est, adulter: mem, id est, Moabita: res, rafa, id est, impius: zade, zara, id est, leprosus: thau, thoaba, id est, abominatus.

* Theodor.

Sed cum dedisset illi veniam, cur Salomoni iussit, ut ipsum puniret? Vnum nouerat tyrannicum, & valde audacem: & filij sui prouides salutis, eum docuit quæ ausus sit, ut viti caueret prauitatem. Sciebat etiam, ut propheta, fore ut periret transgrediens mandata Salomonis.

b *Dormiuit Dauid, cum patribus, &c.*

* Ambrosius. Non otiose scriptum est, sed perpense atque examine, *Appositus est ad patres suos.* Intellegi enim datur, quod patris similitudo fuerit fide. Unde claret non ad sepulturam corporis, sed ad consortium vitæ relatum.

c *Sepultus est in ciuitate Dauid.* * Procopius.

Sion hoc modo scriptura appellat, quæ vrbis arx erat, in qua Iosephus Dauidem, & qui post eum fuerunt reges, sepultos esse

esse tradit, & in monumentum multum auri cum eo inter-

d *Salomon autem.* Salomon Christi figuram gestat, hic enim templum ædificat sicut Christus Ecclesiam, hic pacem habuit secundum nomen suum, sicut & ipse dominus rex pacis est di-

ctus: faciens pacem his qui prope. In sapientia quoque & diuitijs & gloria saluatoris typum gestasse non dubium est.

e *Venit ergo Bethsabee ad regem.* Adonias Bethsabee interueniente (quæ interpretatur filia saturicatis)

Abisag Sunamitidem corrumperere gestauit, quia Iudæus populus per obseruantiam ceteronarum legum, quassatur & plenissimus erat, spiritualementem intelligentiam vel ecclesiam

quæ est virgo incorrupta, Dauid nostro coniunctam temerare voluit: confortium cuius quia non meruit mortem incurrit quam meruit.

Nec Bethsabee apud Salomonem pro Adonia interueniens quicquam profuit nec lex quam

Iudæi sibi adiutricem apud Deum esse opinantur.

f *a* *Misitque*

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Habes quoque apud te Semei, &c.* Hic quarto ponitur ordinatio Dauid de Semei, qui maledixit Dauid: ut plenius dictum fuit supra 2. libro 16. cap.

2 *Iurauit ei per dominum.* Istud autem iuramentum non fuit transgressus Dauid ista imponendo Salomoni: sicut dictum fuit supra 2. lib. 19. capit. & ideo sententia huius partis patet ex supradictis.

3 *Dormiuit igitur.* Hic omittuntur illa quæ ordinauit Dauid de ampliatione diuini cultus & ædificatione templi, quæ exprimentur 1 Paral. 23.

4 *Salomon autem.* Hic consequenter ponitur Salomonis executio: præmittitur tamen Adoniae interfectio. & secundo Abiathar eiecchio, ibi: *Abiathar quoque.* Tertio prædictorum executio, ibi: *Venit autem nuntius.* Circa primum dicitur: *Salomon autem sedit super thronum Dauid pat. sui. pacificè & quietè.*

5 *Et firmatum est regnum.* ita quod potestas eius fuit maior potestate patris sui Dauid: & ideo securè punire potuit illa quorum punitionem Dauid ex causa rationabili distulerat sicut fuit dictum supra 2. lib. 3. cap. de Ioab & 19. de Semei.

6 Pa-

6 *Pacificus ne est ingressus tuus?* Timebat enim ne aliquid machinaretur contra se, eò quod Dauid instituerat Salomonem in regem ad petitionem suam, ut haberetur cap. præcedenti.

7 *Tu inquit nosti, quia meum erat regnum.* ratione primogenituræ. Hoc non erat verum, quia ordinatio diuina præuaret primogenituræ, quæ erat pro Salomone, ut dictum est cap. præcedenti.

8 *Et me præposuerat omnis Israel sibi.* Hoc similiter est falsum, quia robur exercitus Dauid non erat cum eo, nec communitas populi, quæ in hoc expectabat sententiam Dauid, ut patet ex supradictis. Sed talia dicebat Adonias, ut magis posset impetrare quod quærebat.

9 *A domino enim constitutum.* quasi diceret, non intendo de cetero aliquo aliter aspirare ad regnum, quia agerem contra Deum, unde subditur.

10 *Vt det mihi Abisag Sunamit.* Illa enim fuerat vxor Dauid, & per consequens regina: & sic per eam habebat viam veniendi ad regnum per auxilium Ioab & Abiathar & aliorum sibi fauentium. Quod auertens Salomon, qui erat perspicacioris ingenij quam mater sua, respondit.

11 Postula

MORALITER.

† *Et ingressus est Adonias filius Haggith ad Bethsabee.* Per Adoniam qui primo adorauit regem Salomonem, ut haberetur in fine capi-

ne capituli præcedentis, & hic per matrimonium cum Abisag, malitiosè voluit regnum obtinere, significatur ambitio sus malitiosus, qui quod non potest obtinere per potestatem, studet habere per malitiam fraudulentam.

Tom. 2.

Y 4 7 Abiathar

Quæst. 7. **A** *Misitque rex Salomon per manum Banaia, &c.* * Theod. Qui dam reprehendunt Solomonem, quod fratrem suum occiderit. Diuersa est hominum vita. Nam alij quidem summam exercent philosophiam: alij virtutem politicam ac civilem, alij regiam aut imperatoriam. Oportet ergo vnumquemque;

examinare ex vita quam sequitur ratione. Non est itaque a Solomone exigenda prophetica neque apostolica perfectio: sed ea quæ conuenit regibus. Sciebat autem ipsum

B Adoniam affectare tyrannidem: conatus enim erat regnum arripere. In priori ergo sermone ei ignouerat, & salutem dederat, promittente Adonia fore ut sapienter & modestè se gereret. Postquam autem petijt patris coniugem, non ei quidem concessit postulatam, ut qui viam strueret ad tyrannidem: sed eum iussit interfici.

Angelomus.

b *Abiathar quoque, sacerdoti, &c.* Abiathar sacerdotio expulsus, non

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Postula ei & regnum, &c. quasi diceret, per hoc intendit venire ad regnum.
- 2 Contra animam. Tum quia machinabatur contra regem: tum quia petebat uxorem contra legem Leui. 18. ubi prohibetur contractus matrimonij cum uxore patris. Cetera patent in litera.
- 3 Abiathar. Hic ponitur abiectio Abiathar de summo sacerdotio & de ciuitate regia, cum dicitur.
- 4 Vade in Anathoth. i. ad possessionem tuam locum. Licet enim sacerdotes non haberent possessiones rurales, habebant tamen ciuitates assignatas pro sua habitatione, & suburbana ad nutriendum animalia, ut patet Num. 35. & Iosue 21.
- 5 Es quidem id est, morie dignus pro conspiratione contra me, & ordinatione Dei & patris mei.
- 6 Ut implere sermo. scilicet, quod exeretur a sacerdotio, ut habetur supra 1. lib. cap. 2.
- 7 Venit autem. Hic consequenter ponitur executio ordinationis David. & primo quantum ad punitionem Ioab. secundo ipsius Semei, ibi: Misit quoque rex. Circa primū dicitur: Venit autem nuntius, &c. per modum accusationis, quod Ioab declinasset post Adoniam. non solum ante institutionem Salomonis. sed etiam post, ut predictum est.
- 8 Et post Salom. non declinasset. In Hebræo habetur: Venit autem nuntius ad regem, quod Ioab declinauerat post Adoniam, & post Absalom non declinauerat. Nuntiatum enim fuit Ioab, quod Salomon hoc sciebat, & ideo sibi periculum imminabat. quia quamuis Ioab multum diligeret Absalom, ut patet ex supradictis 2. lib. 14. tamen non declinauit post eum, quando voluit obtinere regnum, imò interfecit eum, ut habetur 2. lib. cap. 18. Cum ergo post Adoniam & non Salomonem declinauit ad obtinendum regnum, signum fuit quod habebat multum cordi istud negotium, scilicet, machinando contra Salomonem pro Adonia, & ideo Ioab audiens quod Salomon sciebat hoc, merito timuit: & ideo pro refugio fugit ad tabernaculum.
- 9 Egredere. Qui ait, quia reformidabat eum in loco sacro interficere.
- 10 Non egrediar sed hic moriar. Renuntiauit, &c. Dixit Ra. Sa. quod Ioab dixit Banaia: Non egrediar nisi sub conditione.

f. quod

non tamen occisus, significat Iudæos, quorum licet sacerdotium sit abolitum: ipsi tamen propter eos qui in fine mundi ex eis credituri sunt, deleti non sunt.

* Theodor. Abiathar fuit socius & conscius tyrannidis Adonia, ut etiā ostendunt verba Solomonis: Tu es filius mor-

ris, &c. Erat ergo ipse quoque obnoxius crimini tyrannidis, ut qui operatus esset Adoniam audaciter. Diuina quoque predictiois administrator fuit Solomon. Heli enim prædixit Deus generis ignominiam, quod historia ostendit, dicens: Et eiecit Salomon Abiathar, &c. c. Fugit er. &c. Ioab qui ad altare fugiens iu- bente Salomone ibidem interfectus est, si- gnificat magistros peruersi dogmatis, qui ob hoc ecclesiasticos per insidias perimunt sicut Ioab Abner & Amasa, ab altari fidei expulsi perpe-

Abisag Sunamitidem Adoniae? postula ei & regnum; Ipse est enim frater meus maior me, & habet Abiathar sacerdotem & Ioab filium Saruia. Iurauit itaque rex Salomon per dominum, dicens; Hæc faciat mihi Deus & hæc addat, quia contra animam suam locutus est Adonias verbum hoc. Et nunc viuit dominus qui firmavit me, & collocauit me super solium David patris mei, & qui fecit mihi domum sicut locutus est, quia hodie occidetur Adonias. Misitque rex Salomon per manum Banaia filij Ioiadae, qui interfecit eum, & mortuus est. Abiathar quoque sacerdoti dixit rex; Vade in Anathoth ad agrum tuum. Es quidem vir mortis, sed hodie te non interficiam, quia portasti arcam domini Dei coram David patre meo, & sustinuisti laborem in omnibus in quibus laborauit pater meus. Eiecit ergo Salomon Abiathar, ut non esset sacerdos domini, ut impleretur sermo domini, quem locutus est super domum Heli in Silo. Venit autem nuntius ad Salomonem, quod Ioab declinasset post Adoniam, & post Salomonem non declinasset. Fugit ergo Ioab in tabernaculum domini, & apprehendit cornu altaris. Nuntiatumque est regi Salomoni, quod fugisset Ioab in tabernaculum domini, & esset iuxta altare. Misitque Salomon Banaia filium Ioiadae; dicens. Vade interfice eum. Et venit Banaias ad tabernaculum domini, & dixit ei. Hæc dixit rex. Egredere. Qui ait. Non egrediar, sed hic moriar. Renuntiauit Banaias regi dicens. Hæc locutus est Ioab, & hæc respondit mihi. Dixitque ei rex. Fac sicut locutus est, &

tua morte punientur.

* Theod.

f. quod Salomon recipiat super maledictiones quas David imprecatus fuit super me pro interfectione Abner: scilicet lepram, debilitatem, gladium & famem, ut dictum fuit supra 2. lib. cap. 3. allegans quod non debebat dupliciter puniri scilicet occisione in sua persona, & maledictionibus diæis in semine suo. Et quia hoc videbatur habere aliquem colorem iustitiae, ideo Banaias non interfecit eum, sed rediit ad Salomonem referens ei verba Ioab: & tunc Salomon respondit quod sequitur.

11 Fac sicut locutus est & interfice eum. dicendo ei. f. quod recipio illas maledictiones super semen meum, & sic interfice eum. Vnde etiam subdit Ra. Sa. quod maledictiones prædictæ venerunt super semen Salomonis: quia Ozias rex fuit leprosus, ut habetur infra 3. lib. cap. 15. & 2. Paral. 26. Et Asa doluit pedesita quod non poterat ire sine baculo, ut habetur infra 2. Paral. 16. & Ioachim interfectus gladio, ut habet Hierem. 22. e. Sepultura asini sepelietur. quia interfectus proiectus fuit extra Hierusalem. Et Ezechias indigens pane in obsidione per Sennacherib. Vnde tunc sibi dictum fuit: Secundo anno pomis vescere, Esai. 37. id est, fructibus arborum propter panis defectum. Sed hæc exceptio non consonat literæ. quia hic dicitur: Non egrediar, sed hic moriar: nullam conditionem apponendo. Similiter non consonat literæ præcedenti: quia David qui erat sanctus illas maledictiones sciebat quæ illas fecerat, & tamen cum hoc imposuit Salomoni punitionem Ioab pro interfectione Abner & Amasæ, ut prædictum est, absque aliqua retractione dictæ, um maledictionum. Item dato quod illæ maledictiones sufficerent pro interfectione Abner, adhuc remanebat Ioab dignus morte pro interfectione Amasæ. & ideo nullo modo est verisimile quod Salomon maledictiones patris sui receperit super se, vel super semen suum. Quod autem inducitur de quatuor regibus de Salomone descendentibus non valet ad propositum, quia illæ pænæ fuerunt eis inflictæ pro alijs causis, ut patebit in locis suis domino concedente. Et ideo quod dicitur hic: Fac sicut locutus es, &c. no refertur nisi ad illud quod dixerat: Hic moriar. Credendum tamen est, quod violenter auulsus fuit ab altari, & sic interfectus, sicut præcipit Exod. 21. b. Si quis de industria occiderit proximum suum & per insidias, ab altari meo auelles eum ut moriatur. sic autem occiderat Ioab Abner & Amasam, ut patet ex supradictis.

1 Sepul-

MORALITER.

3 Abiathar quoque, &c. Per abiectioem Abiathar de summo sacerdotio & substitutionem Sadoc allegoricè significata fuit abiectio

abiectio veteris sacerdotij secundum ordinem Leuiticum, & substitutionem secundum ordinem Melchisedech, qui obtulit panem & vinum: Genesis 14. d. Et hanc figuram deducit Apostolus Heb. 7.

† Et

* THEODO-
RET V S. Cur
Joab Deum al-
loquentem oc-
cidit? Lex Dei
iussit hoc fie-
ri. Sanxit enim,
vt interimere-
tur homicida, q.
ad altare confu-
gerat.

a *David autem*
hoc est abolitis
Christi inimi-
cis, thronus Da-
uid, id est, eccle-
sia, aeterna pace
fruens maneat
in aeternum.

b *Et non egredie-
ris, &c.* Praecipit
nobis vetus Sa-
lomon habitan-
tibus in Ierusalē
ne vnquā egre-
diamur. Quod si
fugerint nos no-
bis ante subie-
cti, non ideo
egrediamur, vt
sequamur fugi-
tiorum vesti-
gia, ne dum vo-
luimus saluare fu-
gientes ipsi pe-
reamus, quin po-
tius mortui se-
peliāt mortuos,
& scandalizan-
tem oculū, ma-
num, pedē, dum
licet cruamur,
& abscindamus
à nobis.

* IOSE-

interfice eū, & sepeli. Et amouebis sanguinem innocentē, qui effusus est à Iob, à me, & à domo patris mei, & reddat dominus sanguinem eius super caput eius, quia interfecit duos viros iustos melioresque se, & occidit eos gladio patre meo Dauid ignorante: † Abner filium Ner principem militiae Israel, & Amasam filium Iether principē exercitus Iuda. Et reuertetur sanguis illorum in caput Ioab, & in caput feminis eius in sempiternum. Dauid autem, & femini eius, & domui, & throno illius sit pax vsq; in aeternum à domino. Ascendit itaque Banaias filius Ioiaðæ, & aggressus eū interfecit. Sepultusque est in domo sua in deserto. Et constituit rex Banaiam filium Ioiaðæ pro eo super exercitum, & Sadoc sacerdotem posuit pro Abiathar. Misit quoque rex, & vocauit Semei, dixitque ei: Aedifica tibi domum in Ierusalem, & habita ibi, & nō egredieris inde huc atque illuc. Quaecunq; autem die egressus fueris, et transferis torrentem Cedron, scito te interficiendum. Sanguis tuus erit super caput tuum. Dixitque Semei regi: † Bonus sermo. Sicut locutus est dominus meus rex, sic faciet seruus tuus. Habitauit itaque Semei in Ierusalem diebus multis. Factum est autem post annos tres, vt fugerent serui Semei ad Achis filium Maacha regem Geth. Nuntiatumque est Semei, quod serui eius issent in Geth. Et surrexit Semei, & strauit asinum suum, iuitque ad Achis in Geth ad requirendū seruos suos, & adduxit eos de Geth. Nuntiatum est autem regi Salomoni, quod issent Semei in Geth de Ierusalem, & rediisset. Et mittens vocauit eum, dixitque illi: Nonne testificatus sum tibi per dominum, & praedixi tibi, quaecunq; die egressus fueris huc atque illuc, scito te esse moriturum? Et respondisti mihi: Bonus sermo quem audiui. Quare ergo non custodisti iusiurandum domini, & praecipitum, quod praeeperam tibi? Dixitque rex ad Semei: Tu nosti omne malum, cuius tibi conscius est cor tuum, quod fecisti Dauid patri meo: Reddiditque dominus malitiam tuam in caput tuum, & rex Salomon benedictus, & thronus Dauid † erit stabilis coram domino vsque in sempiternum. Iussit itaque rex Banaia filio Ioiaðæ. Qui egressus percussit eum, & mortuus est.

* IOSEPHVS. Li. 8. anti. c. 8.

D
Cognoscēs rex Salomon, quod Semei, & mandatum eius, & iusiurandū spreuisset, grauitur hoc tulit. Eoque vocato, inquit. Non effugies in risurandū ultionem, sed etiam pro quibus patrem meum fugientem iniuriis affecisti, dabis nunc poenas, vt agnoscas; quia nihil lucrantur, qui non repente pro sua iniusticia puniuntur sed omni tempore quo se putant nihil patiēdo sine timore consistere, crescit eorum poena, & causa maior efficitur, quia peccasse noscuntur.

E
* iuravi tibi &
Tunc Banaias iussu regis Semei interfecit.

* AVGVST. Lib. de amicitia c. 13. to. 4.

† malum tuū 2. Paral. 1. 4.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1. Sepultusque est in domo sua in deserto. Et constituit rex Banaiam filium Ioiaðæ, &c. Dicit enim Ra. Sa. quod fecerat ibi hospitale ad recipiendum pauperes, & peregrinos transeruites. Vnde dicunt Hebraei ipsum esse saluatorem, & quod mors temporalis sibi inflicta fuit in expiationem peccatorum suorum.

2. Et constituit rex Banaiam, &c. quia erat vir fortis, & prudēs, propter quod Dauid fecit eum sibi secretarium, vt habetur supra lib. 2. cap. 23.

3. Et Sadoc sacerdotem posuit pro Abia. &c. Et sic reductum est sacerdotium ad debitā lineam. Aaron. n. qui ex electione Dei factus fuit summus sacerdos, vt habetur Exod. 28. habuit duos filios, scilicet, Eleazar, & Ithamar, qui remanserunt sibi, alijs duob. mortuis coram domino,

domino, vt habetur Leu. 10. & de voluntate domini sacerdotium transfuit ad Eleazar, & filios eius, vt habetur Num. 20. c. de quo descendit iste Sadoc. Heli autem descendit de Ithamar, & cum esset iudex populi assumpsit sibi sacerdotium, hoc autem fuit ex diuina ordinatione, sicut dictum fuit 1. Reg. 2. & ab ipso descendit Abiathar quem eiecit Salomon ponendo Sadoc loco eius.

4. Misit quoque. Hic consequenter agitur de punitione Semei, cui Salomon imposuit legem de remanendo in Ierusalem sub poena mortis, eo quod erat seditiosus, & hoc accepit dicens. Bonus est sermo quem audiui, vt habetur infra, quem transgressus est, & sic punitus est morte, sicut meruerat, & absque transgressione iuramenti ipsius Dauid, sicut plenius dictum fuit supra 2. lib. c. 19. ex quo loco, & alijs supradictis patet sententia huius partis.

Confir-

MORALITER.

* Et surrexit. Per Semei, qui clausuram intra Ierusalem acceperat, & postea exiuit, significatur p̄fessus clausurā religionis

gionis, qui postea egreditur per tentationes diaboli mundi, vel carnis. Et sicut Semei mortem incurrit corporalem, sic iste mortem culpæ, & nisi verē poeniteat, mortem gehennę.

1 Confir-

ADDITIO.

In cap. 2. vbi dicitur in postil. Contra animam suam locutus est Adonias, &c.

Licet prohibitū sit q̄here matrimoniū cū vxore p̄ris, petere tñ illā in vxorē non est prohibitū, neq; s̄m legem, qui talem petit in vxorem est puniendus capitaliter, si eam nō habeat, & ideo hæc secunda rō non v̄ valere, sed sufficit prima

REPLIC. In c. 2. super verbo: Contra animam suam locutus est Adonias, Postil. dicit, quia q̄ regē machinabat, & q̄ legem

gem petebat vxorē patris sui. Bur. secundā rōnē dicit non valere, quia petere vxorē talē non fuit prohibitū, & per consequens non fuit capitaliter puniendus. Sed q̄ aut petiuit, vt haberet, aut non. Si primum, talis voluntas reputatur pro facto, & per q̄ns punienda. Si s̄m detur, tunc nec per hoc infidiabatur regi, sicque prima non valeret ad occidendum Adoniam, & ideo si altera sola, nec sufficit, sufficiat vtraque simul, vt quia petitio Adoniae fuit q̄ legem, & q̄ regē meruit audire. Contra animam suam locutus est Adonias.

CAPVT III.

Confirmatum. LACTANTIVS. Salomonem patreque eius David, potentissimos reges fuisse, & eisdem prophetas, etiam ijs fortasse sic notu, qui diuinas literas no attigerunt, quorum alter, qui

posterior regnavit, Troianq vt bis excidium cetum, & quadraginta annis anteceffit.

Cap. 16.

* IDEM. A Salomone, q multa de Chro cecinit, vsq; ad tep quo res, (i. perpestio) gesta est, mille ac decem anni fuerunt. b. Accep. Filia Pharaonis, qua si bi Salomō in pūgio copulauit, ecclesiā ex gētibus significauit

HEBRAEI. Lex prohibet cognationē cum gentili muliere, quandiu manet in paganismo, nō potest duci in vxorem, alioquin p̄selyta facta, duci potest. Salomon autem erudit fecit filiam Pharaonis in lege domini, licet temporum successū ab ea recesserit, & regem quoque ad idolorū culturam inclinauerit.

c. Attamen populus. Maxime populus in montibus immolabat, vel Deo, vel dæmonibus.

CAPVT III.

Confirmatum t est igitur regnū in manu Salomonis, & affinitate coniuictus est pharaoni regi Aegypti. Accepit namque filiam eius, & adduxit in ciuitatem David, donec compleret edificans domum suam, & domū dñi, & murum Ierusalē per circumitū. Attū populus immolabat in excelsis. Non enim edificatum erat templum nomini domini vs que in diem illū. Dilexit autē Salomō dominum ambulans in præceptis David patris sui, excepto q̄ in excelsis immolabat, & accēdebat thymiana. Abiit itaque Salomon in

* THEODORETUS. Quod autem Deo vniuer forum, non

NICOLAUS DE LYRA CAP. III.

Confirmatum. Post remotionē inpedientiū stabilitatem regni Salomonis, hic conse p̄ter agitur de accumulatione expediētū ad vanc stabilitatē, qua sunt deuotio erga Deum, sapientiā in iudiciis, magnificētia in familiis, sanctimonia in cultu Dei, & edificis, & opulentiā in diuitiis. Veruntamen quia deuotio est aliorū meritoria, ideo præmittitur eius deuotio, secundo aliorum concessio, ibi. Apparuitq; dñs, Prima in duas, quia primo continuantur dicta dicendis, secūdo exprimitur deuotio Salomonis ibi. Dilexit autem Salomon dominum. Circa primum dicitur. 1 Confirmatū. Istud concluditur ex dictis c. p̄ced. vbi actū est, de morte machinantiū contra Salo. quibus mortuis confirmatū istregnū Salo. interius. Consequenter oñditur eius confirmatio exterius, cū dicitur. 2 Et affinitate, qui erat potens, et regno eius propinquus, & ideo cū eo contrahit affinitatē, & regni sui firmitatem. 3 Et adduxit in ciuitatem. Cuius ratio subditur.

4 Donec compleret, &c. de cuius adificatione postea habetur 7. c. 1. 5 Et murū. quā dicitur triplici muro, ita q̄ i interiori clausura erat tēplū dñi, & palatū regis, in exteriori erat vulgus, & manu artifices, in medio vero habitabāt prophete, & nobiles. vnde inf. 4. li. 2. c. dicit quod Oida propheta manebat in Ierusalē, in secunda, s. clausura. 6 Attamen. Sicut dictū fuit sup. Deu. 12. & 1. Reg. a destructione Silo vsq; ad adificationē tēpli arca dñi non habuit stabilē mansionē, & iō licitū fuit offerre, & immolare oblationes votiuas, & sacrificia alibi, q̄ vbi erat arca, secūdu deuotionē offerentis, post adificationē vero templi non licuit, nisi ex speciali mandato Dei, vel eius in sinctū, sicut Helias immolauit in monte Carmeli, vt habetur 3. 18. c.

Quæritur hic vtrum Salomon peccauit accipiēdo in vxorē filiam Pharaonis? Et arguitur primo, quod sic, quia prohibitū erat Iudæis contrahere matrimonium cū mulieribus alienigenis, vt habetur Deu. 7. c. ergo, & c. Itē inf. 11. vbi reprehenditur Salo. de mulieribus alienigenis, specialiter exprimitur filia Pharaonis. Contrariū arguitur per hoc, q̄ dominus illo tēpore apparuit Salomoni dicens ei. Postula quod vis, &c. Itē edificato templo orationem Salomonis exaudiuit, & templū nebula impleuit, ad denotandū specialem præsentiam suam, vt habetur 2. Paralip. 5. quā dominus non fecisset si Salomon cum offendisset.

Responsio. Dicendū, quod quantū videtur tex. sonare non peccauit, quia statim subditur. Dilexit autē Salo. dñm ambulās in p̄ceptis David patris sui excepto, q̄ in excelsis immolabat, & tū illud erat licitum, vt dictū est, pro illo tēpore, tamen minus bonū, vt videbitur. Si igitur Salomō peccasset accipiēdo filiā Pharaonis, scripura illud multo fortius excepisset. Sciendū igitur, q̄ mulieres alienigenæ, erant in duplici gradu, quia aliquæ erant de populis habitantib. terrā promissionis antequā filii Israel intrarent, quarum aliquæ cum eis in terra remanserunt, vt patet in li. Iosue, & Iudi. & cū illis non poterāt filii Israel licite contrahere matrimonia, nisi ex speciali casu, vt dicit. Cum aliis vero mulieribus alienigenis poterant contrahere maxime ex rationabili cā, Gentilitate tñ prius relicta, vt sic Booz contraxit cum Ruth Moabitide, prout habetur Ruth 4. Et hoc mo Salomō cū filia Pharaonis ad confirmationem regni sui, vt prædictum est, contraxit.

* HIERONY. Hinc patet, q̄ Salomon quatuor annis cū- & itō est edificare domū dñi, eo q̄ ait, immolabat in excelsis.

* AVTHOR. Seder olam R il b1. In medio iubilei edifi- a tū est templum anno quarto hebdomadæ, itēque quarto Salomonis. Nam sic scriptū est: Cepit autem edificare men-

se secundo, anno quarto regni sui domum domini.

* THEODORETUS. Quomodo est intelligendum. Et p̄- pulus erat adolens in excelsis? Non hic eos reprehendit, quod sacrificarent idolis, sed quod præter legem in locis excelsis Deo offerrent sacrificia. Lex enim iussit Deum colere in vno loco. Veniam tamen est adeptus, quoniam diuinum templum nondum fuerat edificatum.

d Abiit itaque Salomon. In Gabao erat excelsum maximū, vbi erat tabernaculum, quod fecit Moses, & altare aneum, super quod Salomon offerens mille hostias diuinum meruit oraculum.

* THEODORETUS. Quod autem Deo vniuer forum, non

Et credendū est (licet nō sit expressum) quod ipsa reliquerit Gētilitatē antequā cognouerit eā, quia tunc Salomon diligebat dñm, & econuer- so, vt ostenditur inf. Ad primū igitur argumentū dicunt aliqui, quod vxores alienigenæ de genere Chananaeorū tantū erāt prohibite Iudæis, non autē de aliis nationib. Sed hoc patet falsum. 1. Esdr. 9. dicitur, q̄ filii Israel reuersi de captiuitate acceperunt vxores de genere Ammonitarū, & Moabitarū, & Aegyptiorū, quæ non erant de Chananaeis, & tamen Esdras, qui optime sciebat legē determinauit hoc esse illicitū, pp q̄ ordinatū fuit tunc, q̄ illis eucerent. Propter quod dicendū, q̄ mulieres Chananae fuerūt magis interdite, quā aliæ, iō cū illis non erat licitū contrahere, nisi relicta Gētilitate, & cū hoc pro aliquo magno facto in speciali, pp fidem vniuersi Dei, & Salomon contraxit cū Raab, q̄ erat de illis, quia ex fide saluauit natiōes Hebræorū, vt dicit. Apost. ad Heb. 11. Cū alius autē alienigenis licitū erat contrahere ex minori cā, relicta Gētilitate, vt dicitur Deu. 21. q̄ si aliquis Iudæus debellatis aduersarijs de illis nationib. videret inter captiuos mulierū pulebrā, relicta Gētilitate poterat eā accipere vxorē. Et hoc mo contraxit David cū Tholomai filia regis Gessur, vt habetur 2. li. 3. c. illas, autē quas Esdras iussit eiici, fuerunt acceptæ a filiis Israel ex mala cā. s. quia vxores Iudææ, q̄ cū eis venerant de captiuitate ex labore itineris erant deturpate, et pp hoc erant a maritis suis abiectæ, & quasi repudiate. Præterea illæ alienigenæ docebāt filios suos aliqua ad ritū Gētilitatis pertinentia. Ad secundū dicendū, q̄ ibi inf. 11. c. duo dñr de Salomone. Primū est, q̄ ardētissimo amore copulatus est alienigenis mulierib. Aliud est, q̄ ad satir faciendū eis coluit deos earū, & ad hoc edificauit tēplū, & quantū ad primū nominatur ibi filia Pharaonis, q̄ fuit dilecta p̄ omnib. vt dicunt doctores Hebræi, & Catholici, nō autē quantū ad secundū, quia reliquerat idololatricā cultū, vt dictū est, alia vero quib. edificauit tēpla nō reliquerāt, et istis idololatriis mulierib. cōiūctus fuit Salomō in senectute vt ibidē dicitur. Si autē dicatur, q̄ codē mo fecit pro filia Pharaonis, eo q̄ ibidē subditur. Atque in hunc modū fecit Salomō vniuersis vxorib. suis alienigenis. Pōt rñderi per illud, quod immediate subditur. Quæ adolebāt thura, &c. et per hoc determinat pro quibus mulieribus alienigenis fecit hoc, s. pro illis, q̄ nō reliquerāt idololatricā vt dictū est. Et si dicat, q̄ tunc filia Pharaonis rediit ad idololatricā vidēs Salomonē idololatrare cū aliis vxorib. suis, per hoc nō colligitur quin matrimonium cū ipsa a principio licitū fuerit. 7 Dilexit autē Salomon, &c. Hic consequenter oñditur Salomonis deuotio erga Deū & primo in cultu interiori, qui potissime cōsistit in actū dilectionis, secundū, quod dicit Aug. in Ench. Fide, spe, & charitate colitur Deus, et hoc notatur cū dicitur: Dilexit autē Salomō dñm. Secundū in cultu exteriori cū dicitur. Ambulās in p̄ceptis David. Veruntamen quia in hoc ad perfectionem eius non peruenit, ideo subditur. 8 Excepto quod. Licet enim hoc effectū licitū illo tempore, vt prædictum est, tamen melius erat talia offerre in loco vbi erat arca Dei. David autem non legitur alibi immolasse, nisi ex speciali mandato Dei in arca Arcana Iebusæ, vt habetur sup. 2. lib. vit. c. sicut & Helias post adificationem templi obtulit in monte Carmeli, vt dictū est. 9 Abiit itaque Salomon. cuius causa subditur,

Diuisio.

Qualis.

Et

1 Illud

MORALITER.

2 Et aff. con. Per coniunctionem matrimonialem Salomonis cum filia regis Aegypti alleg. fuit significata communio Christi cū ecclesia de gentib. collecta, nec in hoc facto peccauit

cavit Salomon, sicut plenius dixi in expositione literæ, & textus etiam ostendit, quia sequitur.

7 Dilexit aut. m. Propter quod non potest dici, quod hic per peccatum significetur Christi, & ecclesiæ mysterium.

Postula

A non idolis tunc offerret hecatombas, nos aperte docet histo-
ria. Et visus est dominus noctu Salomoni. Si autē obtulisset
idolis, Deus nō esset eum remuneratus omne genus donis.
Dedit autē ei sapientiam quantam capiebat natura, diuitias-
que, & potentia; pacēque supra omnes, q̄ tūc fuerunt reges,
& gloriam, quæ
peruasit orbem
terræ.

a * Et ait Salo-
mō. Tu fecisti, & c.
Digna sunt ad-
miratiōe verba
eius orationis.
Nā cum in me-
moriā reuocaf-
set bona, quæ
fuerāt patris, &
eum laudasset,
qui suppedita-
rat, obtulit pro
se supplicatio-
nem. Ego autem
sum paruus, & c.
Per hæc docuit,
& naturæ imbe-
cillitatem, & æ-
tatis finē, & da-
re potestatis ma-
gnitudinem, &
mysterij neces-
sitatē, & peti-
tionis prudenti-
am.

b * Dabis seruo
tuo cor docile, & c.
AMBROSIVS
Sapientiam po-
stulauit, vt quā
non habebat ac-
ciperet: Chri-
stus ipse sapien-
tia est, naturali-
ter i vniuersum
habens, quod in rebus humanis Salomon accepit per gratiā.

^a Interpretatur sublimis collis, vel excelsus.

Gabaon, vt immolaret ibi. Illud quippe erat excelsum maximum.

Mille hostias in holocaustum obtulit Salomon super altare illud in
Gabaon. Apparuit autem dominus Salomoni per somnium nocte,

^a Dei gratia liberum hominis exquirat arbitrium.

a dicens. Postula, quod vis, vt dem tibi. Et ait Salomon: Tu fecisti cum
seruo tuo David patre meo misericordiam magnam, sicut ambulauit
in conspectu tuo in veritate, & iustitia, & recto corde tecum. Custodi-
sti ei misericordiam istam grandem, & dedisti ei filium sedentem su-
per thronum eius, sicut est hodie. † Et nunc domine Deus tu regnare
fecisti seruum tuum pro David patre meo. Ego autem sum puer
paruulus, & ignorans egressum, & introitum meum, & seruus tuus
in medio populi est quem elegisti, populi infiniti, qui enumerari, &

Vel supportari.

b supputari non potest præ multitudinem. † Dabis ergo seruo tuo cor
docile, vt iudicare possit populum tuum, & discernere inter malum
& bonum. Quis enim potest iudicare populum istum, populum tuum
hunc multum? Placuit ergo sermo coram domino, quod Salomon re-
huiuscemodi postulasset. Et dixit dominus Salomoni: Quia postula-

^a Huiusmodi querunt reprobi.

sti verbū hoc, & non petisti tibi diēs multos, nec diuitias, aut animas

^a Talis oratio apud Deum non frustatur.

inimicorum tuorum, sed postulasti tibi sapientiā ad discernendū iudi-
cium, ecce feci tibi secundum sermones tuos. Et dedi tibi cor sapiens,

& intelligens, intantum, vt nullus ante te similis tui fuerit, nec post te

c surrecturus sit. Sed, & hæc, quæ non postulasti dedi tibi, diuitias, scilicet

& gloriam, vt nemo fuerit similis tui in regibus cūctis retro diebus. Si †

a autē ambulaueris in viis meis, † & custodieris præcepta mea, & manda-

gos dies, id est, beatitudinem.

* IDEM

In Ps. 118.
Ost. 3.
D

Ibid. Octo. 19.

distantiam, sed
gratiam eius in-
telligendæ ora-
uit a domino.
Quod enim sci-
re diuinū est, a
domino, vt pos-
sis cognoscere
promerendū est.
Si petisset Adā,
vt petiuit Salo-
mon, nequaquā
in illos inextri-
cabiles erroris
laqueos incidis-
set, quibus om-
nis eius heredi-
tas stragulat.

E
† 1. Par. 28. b.
2. Par. 1. b.
Sapient. 9. b.

TER TV L L.
Quia permissa
sibi optione ma-
luit ea postula-
re, quæ sciebat
Deo grata, sa-
piētiā, meruit
etiā diuitias cō-
sequi, quas non
magis voluit.

d Si autem am-
bulaueris in viis
meis, & c. Ab-
que obseruatio-
ne mādatorum
Dei, adipisci
nemo potest lō-

Lt 4. aduer.
Mirc. c. 15.
† 36. distin. c.
quo ecclesiā-
sticis. §. ecce.

vt custodias.

F

3 a Tunc

NICOLAUS DE LYRA.

1 Illud quippe. non magnitudine molis, sed reuerentiæ, & honoris,
quia ibi erat tabernaculum, & altare holocausti, quæ fecerat Moses, vt
habetur 1. Para. 21. d. Arca tamen domini erat in Ierusalem vbi ad-
duxerat eam David, vt habetur sup. 2. lib. cap. 6.

2 Mille hostias. Ex quo apparet effectus suæ deuotionis.

3 Apparuit. Hic consequenter ostenditur quid deuotio Salomonis
meruit, & primo circa hoc ostenditur Dei concessio. Secundo in effectu
ostensio, ibi. Tunc venerunt. Circa primum dicitur. Apparuit autē
dñs Salomoni, propter deuotionem prædictam. Et ex hoc patet, qđ
supra dictum est, scilicet, quod licitum erat offerre sacrificia alibi, quā
vbi erat arca, & non solum licitum, sed etiam meritorium, licet non
tantum, sicut in presentia arcæ, sicut continentia coniugalis meritoria
est, minus tamen, quam vidualis, & virginalis.

4 Per somnium nocte dicens. quia illa hora anima intellectiua
magis disposita est ad illuminationes diuinas percipiendas, vtpote ces-
santibus tumultibus, & quiescentibus sensibus exterioribus, per quæ di-
strahitur intellectus.

5 Postula quod. Hoc non dixit Deus tantum ex merito Salomonis,
sed principaliter ex merito David, qui pro eo orauerat, & ideo Salo-
mon in responsione sua primo fecit mentionem de patre suo dicens.

6 Tu fecisti cum seruo. & patet litera ex prædictis vsque ibi.

7 Ego autem. Id est, procedendi modum in tanto regimine, ideo
subditur.

subditur.

8 In medio populi est quem. hyperbolice est locutus, ad denotan-
dum magnitudinem multitudinis, quamuis esset finita, & numerabilis
simpliciter.

9 Dabis ergo seruo tuo cor. id est, illustratum à te.

10 Quis. n. pot. quasi diceret nullus sine tua speciali illustratione.

11 Placuit ergo. quia petitio erat ordinata ad diuinum honorem,
ad propriam salutem, & ad bonum populi regimen.

12 Et dedi tibi cor sapiens, & intelligens, intantum, vt nullus.
Hoc est intelligendum respectu regum, qui fuerunt ante eum, & post. de
alys autem hominibus plures fuerunt sapientiores, sicut Adā, qui fuit
creatus in plenitudine scientiæ, prout dictum fuit Gen. 3. & Moses cui
Deus loquebatur, sicut solet loqui homo ad amicū suum, vt ha-
betur Exo. 33. & sanctus Paulus ceterique apostoli, & Ioannes, qui
scripsit Apocalysim, qui omnes fuerunt magis illuminati, quam aliqui
in veteri testamento.

Salomon quo
modo sapien-
tissimus.
Diuisio.

13 Diuitias, scilicet. Paralip. 1. c. dicitur: Substantiam, & glo-
riam dabo tibi, ita vt nullus in regibus, nec ante, nec post si-
milis fuerit tibi. hoc est intelligendum istis tribus simul concurren-
tibus, scilicet sapientiæ, gloriæ, & diuitiis, quia aliqui fuerunt eo potentiores,
& magis gloriosi, sicut Alexander magnus, & plures imperatores Ro-
mani, qui dominabantur toti orbi, & aliqui ditiores, sicut Octavianus,
& Cræsus, deficiebant tamen à Salomone in sapientia.

1 Igitur

MORALITER.

3 Postula quod. Per hoc, quod Salomon à domino petijt sciē-
tiam ad regendum populum secundum honorem Dei, &
communem vtilitatem, & dominus sibi dedit, & cum hoc
addidit diuitias, & gloriā, q̄ decent regiā maiestātē, signifi-
catur, quod petentibus illa, q̄ sunt ad honorē Dei, & bonū
communis

communis populi, non solum petita à Deo dantur, sed etiā
alia, quæ ad decentē statū petentiū suffragantur, Matth. 6. d.
Primum querite regnum Dei, & iustitiam eius, & hæc omnia adii-
cientur vobis.

† Si autem ambulaueris. Per hoc patet, quod dicta promissio,
& consimiles sunt conditionatæ, quod homo debeat in bo-
no perseuerare.

4 Tunc

1a. c. 11. Luc.

A *a Tunc venerunt, &c.* * AMBROSIVS. Duæ sceminae et si iam partus dolore absolutæ, adhuc tamen confirmatorum pignorum metu nutabant, quia per temulentiam nutrienti somnus obrepserat, paruulum mater oppressit, negat suum, querit alienum. Sed, & illa, quæ filium non peremit, pichitat suo, quia iudicij heret incerto.

Lib. 8. moral. cap. 17. Angelomus. Eucherius.

GREGORIUS. Postquam dñs erroris nostri tenebras luce suæ cognitionis illustrat, mox tētationis aculeo visitādo probat, quia accendēdo corda nostra ad virtutes prouehit, & recedendo concuti tentatione permittit. Si enim post virtutum munera nulla tentatione cōcutitur, hoc se habere animus ex se gloriatur. Vt ergo firmitatis habeat dona, & infirmitatem suam agnoscat, per accessum gratiæ ad alta suscollitur, & per excessum quid ex se sit probatur. Vnde Salomon post acceptam diuinitus sapientiam meretricum quæstione pulsatur.

B Quia sepe cum mētem nostrā concessis virtutibus respectus itimæ largitatis illuminat, mox eam lubricæ cogitationes turbant, vt quæ subleuata immenso munere exultat, & tētatiōe pulsata quid sit inueniat. Sic & Helias visitatus desuper sermo

1. Reg. 17. a. & 19. a.

2. Cor. 12. a.

Rom. 7. d.

Hiero. tom. 3. Epist. 131. Angelomus. Rabbanus. Osee. 1. a.

Eze. 7. c. Zach. 11. b. Lucæ. 7. f.

ne cęlos aperuit, & subito probatus infirmus per deserta fugiens vnā mulierē expauit. Sic Paulus vsque ad tertium cęlū paradisi penettans secreta considerat, & ad se rediens cōtra carnis bellū laborat. Legē aliā in membris sustinet, cuius in se rebellione fatigati spiritus legē dolet. Post dationem ergo muneris Deus hominem probat, quia & collato munere subleuat, & abstracto paululū ipsum sibi demonstrat. Quā iō patimur, vt ad pmissæ incorruptionis subam reformemur.

Quidā autem super synagogam, & ecclesiam hoc eisofentiendū, & ad illud tēpus referendū, quo post crucem, & resurrectionē tam in Iudæis, quam in gentibus verus Salomō idest, pacificus regnare cępit. Osee. n. accepit vxorē fornicariā, deinde adulteram. Ideo enim Christus venit, vt meretrices donaret matrimonio, & de duob⁹ gregibus faceret vnū ouile. Hæ sunt duæ virgæ, quæ in Ezechiele iunguntur, & de quibus per Zachariā dicitur: *Et assumpsit mihi duas virgas, vnā vocaui decoram, & alteram vocaui funiculum.* Mulier quæ illa in euangelio, quæ pedes Iesu lachrymis lauit, crine deterlit, & cui omnia peccata dimissa sunt, significat ecclesiā de gentibus congregatā. Ecclesia tñ non habet maculā, neque rugam, nec dicimus eam meretricem permansisse, sed fuisse, secundum quod dicitur. *Cum esset Iesus in domo Simonis leprosi.* Non qui tunc leprosus erat, sed qui ante fuerat. Notā dum quoque quid dicat ecclesia contra synagogam.

Ephef. 5. f. Matthæ. 14. a.

C *a Tunc venerunt, &c.* Quia post resurrectionē saluatoris vna de vtroq; populo pgregata est. Eleganter verò adiunxit. *Peperi apud eā in cubiculo.* Ecclesia. n. de gentibus, quæ non habebat legem

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Igitur euigilauit.* i. intellexit, quod significaret, & q. esset verum. Vnde magis proprie fuit visio, vel reuelatio diuina, quæ frequēter fit in somnis, vt patet in multis locis sacre scripture. 2 *Ste. it coram.* scilicet, ad adorandum. 3 *Et oblit.* quia iste locus erat conuenientior ad sacrificia, quam Gabaon, vt dictum est, & ideo post apparitionem domini sibi factam ibi obtulit.

4 Tunc

MORALITER.

4 *Tunc venerunt duæ mulieres meretrices ad regē, steteruntq; coram eo. Quarum vna.* ALLEG. Per eas significantur Iudæa, & Gentilitas, quæ per idololatriam fornicatæ fuerunt, vt patet sacra scripturā inspicienti, & de vtraque venerūt aliqui p fidē ad Christū verum Salomonem etiam in ecclesia primitiua. Per puerū aut viuum de quo duæ mulieres contenderunt, significatur

legē, & pphetas, peperit in domo synagoge, nec egressa est de cubiculo, sed ingressa. Vñ. *Introducit me rex in cubiculū suū. Et. Introducā te in domū matris meæ, et in cubiculū eius, q. cōcepit me.*

R A B B A. Si consideres Pilatū lauante manus, & dicentem: *Mundus ego sum à sanguine iusti huius,* & Centurionē confitentē. *Vere hic erat filius Dei.*

Et eos, qui ante passionem p Philippū dominū videre desiderant, non ambigis primā peperisse ecclesiā, & post natum populū Iudæorū p quo dñs precabatur. *Pater ignosce illis, etc.* & crediderūt vna die tria milia, & alia quq; milia.

GREGOR. Per matres lactantes ordo doctorū, p filios earū signatur persona discipulorū. Nam magistri scientia vigilātes, sed vita dormiētes, auditores suos quos per vigilias p dicationis nutruūt, dū quod dicunt facere negligūt, per somnū torporis occidūt, & negligēdo opprimūt quos alere verborū lacte videbantur. Vñ dū reprehensibiliter viuūt, & hēre discipulos laudabilis vitæ nequeunt, alienos sibi attrahere conant vt dū bonos se habere sequaces ostēdūt, apud iudicia hominū excusent mala, q. agūt,

& subditorū vita mortiferam tegant negligentia. Vnde mulier, quæ filiū extinxit propriū, quæsiuit alienū, sed matrem veram Salomonis gladius inuenit, quia cui fructus viuat, vel intereat extremo examine ira iudicis demonstrabit. Et notandum, q. viuens filius prius diuidi præcipitur, vt soli postmodū matri reddatur, quia in hac vita quasi partiri conceditur vita discipuli, dum ex illa alter apud Deum meritum, alter apud homines laudē habere permittitur. Sed falsa mater quæ non genuit, occidi non timuit, quia arrogātes magistri, & charitatis ignari in plenissimū nomen laudis ex alienis discipulis consequi nequeunt, eorum vitā crudeliter insequuntur. Inuidia enim successi nolunt alijs viuere, quos se cōspiciunt non possidere. *Vnde, nec meus sit, nec istius.* Quos. n. sibi obsequi non vident ad gloriā tēporalē, eos alijs inuidēt viuere per veritatē. Sed vera mater satagit, vt eius filius saltem apud extraneū sit, & viuat. Quia cōcedunt veraces magistri, vt ex eorum discipulis alij magisterij laudē habeant, si tñ integritatē vitæ non amittant. Per quæ pietatis viscera hæc eadē vera mater agnoscit, quia omnino magisterium in examine charitatis approbatur. Sola totū recipere meruit, quæ quasi totū concessit, quia fideles præpositi pro eo, quod ex bonis discipulis, non solum alijs laudē non inuidēt, sed etiā vtilitatem profectus exorant. Ipsi integros, & viuētes filios recipiunt, quando in supremo iudicio ex eorum vita perfectam retributionem assequuntur.

c Mortuus. R A B B A. Dū. n. legis sequitur obseruantiam, & gratiā euāgelij copulat legi, tenebrarū errore coopra est.

a Tulit

4 *Tunc venerunt.* Hic qñr oñdit impletio promissionis factæ Salomoni, & primo quantū ad sapientiā, scdo quantū ad gloriā c. 3. tertio quantū ad opulentia c. 10. Ista tñ tria sunt ita p iuncta, q. vnū perficit aliud, & econuerso. Iō nunc distinet, tunc mistim agit de ipsis. Primū oñdit per verū iudiciū, quæ esset mater vera, & quæ ficta, p hoc, q. vbi deficiebat humana probatio, sapiēter recurrit ad inclinationē naturalem, quæ vera mater efficitur ad filiū, & patet licet a paucis exceptis.

1 Et

1 Diuidite

a Tulit filium. Viuum; scilicet, non vt possideret, sed vt occideret. Non enim fecit hoc filij amore, sed odio amulæ.

b Quis diligentius inueniens, &c. RABBA. Longum est ostendere quò per Paulum, & alios ecclesiasticos intellexerit ecclesia non esse filium suum, qui renebatur in lege, & in luce cognouit quem in tenebris non videbat. Dux mulieres quatù vna dilectione ardebat, i altera simulatio furrepebat, ecclesia figurant, & synagogam, idue hæreticam prauitatē, quarū vtraque, & suos nequiter nutriēdo interimit, & alienos quousq; perdat alliciendo per suadet. Inter duas mulieres dñs dum id, quod iustum est spiritu oris sui dirimit, vnicuique, quod debetur restituit.

c Dixit ergo. HIERONYM. RABBA. Simulās ignorant. a humanos p dispensatione carnis meretur affectus, sicut, & ibi: Vbi posu. eam? & alibi: Quis me tetigit?

d Diuidite. HIERO. RABBA. Tentat naturam naturæ dñs, & vult secundum vtriusque voluntatem viuētem filiu in legem gratiamque diuidere, non quod probet, sed ad arguendam synagogę calumniā hoc se velle dicit.

* AMBROSIVS. Nobile illud Salomonis iudiciū, & fraudem in ipsis cogitationibus occultis, & pietatē i maternis viscerib⁹ deprehendit, vtique per Spiritus sancti munus emicuit. Neque. n. latentem conscientiam feminarū alia aliqua, q̄ Spūs sancti machera penetrasset, qa nō ferro sed spiritu mens interna penetratur. Macherā iubet afferri, quia simulato, quod diuidere vellet infantē, considerauit, q̄ vera mater plus p̄suleret filio quam solatio, & gratiam iuri, non gratiā iura p̄ferret. Illa quæ matris simulabat affectū, vincēdi studio ceca, parui duceret eius exitiū, in quo nesciret pietatis dispendium. Itaque vit spiritualis diiudicans oīa, naturam

naturā in affectibus quæsiuit, quæ latebat in vocibus, & pietatem interrogauit, vt proderet veritatem.

* IDEM. Nō immerito asstimus est intellectus Dei in eo esse, in quo occulta sunt Dei. Quod aut occultius, quam interiorum viscerum testimonia, in q̄ sapientius intellectus velut quidā pietatis arbiter descendit, & velut quandam genitilis alui vocē eruit, qua maternus patuit affectus, qui elegerat filium suū, vel apud alienam viuere, quam in conspectu matris necari?

* AVGVSTINVS. Quæ erat non solum luxuriosa, sed etiam crudelis, & impia, clamabat ad regem, vt diuidi iuberet infantem. Illa, quæ rogabat, vt puer integer seruetur, Ecclesię catholice typū gerebat, illa alia crudelis, & impia heresim designabat. Catholica enim quasi mater pijs sima, omnibus hereticis clamat, Nolite vnitatem diuidere, totum nobiscum possidete. Sed impia, & crudelis heresis clamat, Non sed diuidatur, &c.

* HIERONY. Interpretatio iudicij Salomonis super iurgio duarū meretricū, quantum ad simplicem historiam pertinet perspicua est, quod puer annorum duodecim 7 etatis suę mensurā de intimo humane nature iudicari affectu. Quantum ad typicos pertinet intellectus, quidam Gregororum autumant super Synagoga, & Ecclesia sentiēdū, & ad illud tempus cuncta referē dum, quando post crucem, et resurrectionem, tam in Israel, quam in gentibus verus Salomon regnare cœperit.

e Dixit autem. RABBA. Ecclesia, quæ scit suum esse libenter concedit emulę, vt viuat saltem apud eam, ne inter legem diuisus, & gratiam Christi mucrone feriat. vnde: Ecce ego Paulus dico vobis, quia si legem obseruatis, Christus vobis nihil proderit.

D Libr. Offic. cap. 8.

† media nocte.

Serm. 200. de temp.

E Tom. 3. Epist. 131.

F Galat. 5. a. 1.

CAPVT

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et consurgens, &c. Intempēstum, prout est substantiuū est quarta hora noctis, sed prout est adiectiuum, idem est, quod sine tempore, & sic nox dicitur intempēsta, non quia sit sine tempore simpliciter, sed quia tunc non est tempus, aptū ad

ad operandum, operatione autem, & motu tempus cognoscitur, & distinguitur, vt habetur quarto Physicorum. In fine concluditur.

2 Et timuerunt, &c. id est, diuinitus sibi datam.

3 Esse in eo ad, &c. vltra modum aliorum hominum, & ideo tunc magis timuerunt eum, quam ante.

1 Erat

MORALITER.

† Diuidite, inquit, &c. Et significatū fuit, quod Iudei permitterentur obseruare legalia ad tempus, s. tempus ad publicationem euangelij, & gentibus fuit impositum, quod obseruarent aliqua legalia ad tempus, scilicet quod abstinerēt ab immolato simulacrorū, sanguine, & suffocato, & hoc propter quietū, & pacificum conuictum cum Iudeis, qui abhorrebant vtentes trib. dictis, sicut plenius exposui exponendo literaliter.

literaliter. Sed quia circūcisio, & alia legalia post publicationē euangelij cessauerunt tanquam mortifera, puer viuus datus fuit vni, scilicet, ecclesię de gentibus collectę. Nam ad salutem sufficit fides Christi per dilectionem operans sine legalium obseruatione. MORALITER. aut per iudiciū Salomonis verum ex disquisitione affectus materni prolatum docentur iudices veritatem inquirere per circūstātiās vbi deficit humana probatio per testes, & aliquando veritas est inquirenda per moderatas quæstiones.

1 Erat

CAPVT III.

RAT autem rex Salomon, regnans super omnem Israel. Et hi principes quos [†] habebat: Azarias filius Sadoc sacerdos: Elihoreph, ³ & Ahia filij Sifa scribæ, & Iosaphat filius Ahilud à commentariis: Banaias filius Ioiadæ, super exercitum: Sadoc autem, & Abiathar sacerdotes, ⁴ Azarias filius Nathan, super eos, qui assistebant regi, Zabud filius Nathan sacerdos amicus regis. Et Ahiasar prapositus domus. Et Adoniram ⁷ filius Abda super tribura. Habebat autem Salomon duodecim præfectos super omnem Israel, qui præbebant annonam regi, & domui eius: per singulos enim menses in anno, singuli necessaria ministrabant. Et hæc nomina eorum, [†] Benhur, in monte ephraim. [†] Bendecar in Macces, & in Salebim, & in Benhesames, & in Elon, & in Bethhannam. [†] Bethsed in Aruboth, ipsius enim erat Socho, & omnis terra Ephraim, [†] Benabina-dab, [†] cuius omnis [†] Nephathdor, Thapheth, filiam Salomonis habebat vxorem Bana, filius

[†] filius Hur.
[†] filius Decar.

[†] filius Hefed.
[†] filius Abina-dab.
[†] terminus.
[†] el quincia Dor.

Ahilud regebat Thanach, & Mageddo, & vniuersam Bethsan, quæ est iuxta Sarthana subter Iezrael, à Bethsan vsque Abelmeula ere-

[†] Alias Zelmaan.

gione Iecmaan. [†] Bengaber in Ramoth Galaad, habebat [†] Auothair, filij Manasse Galaad, ipse præerat in omni regione Argob, quæ est in Bafan, sexaginta ciuitatibus magnis, atque muratis, quæ habebant feras areas. Ahinadab filius Addo præerat in Manaim, Achimaas in Nephthali, sed & ipse habebat Basemath filiam Salomonis in coniugio. Baana filius Hufi, in Afer, & in Baloth. Iosaphat filius Pharue in Ifacar. Semei filius Ela in Beniamin: Gaber filius Vri in terra Galaad, & in terra schon regis Amorrhæi, & Og regis Basa ^{*} super omnia, quæ erant in illa terra. Iuda, & Israel innumerabiles sicut arena maris in multitudine comedentes,

^a [†] Christus in cuius ditione sunt omnia regna terræ.

& bibentes, atque lætantes. Salomon autem erat in ditione sua, habens omnia regna se-

^a [†] Dominabitur a mari vsque ad mare, & a flumine vsque ad terminos orbis terrarum.

cum à flumine terræ Philisthijm vsque ad terminum Ægypti offerentium sibi munera, & seruientium ei cunctis diebus vitæ eius.

^a [†] Reges Tharsis, & insulæ munera offerent. ^b [†] Fidei, & bonorum operum.

NICOLAUS DE LYRA.
CAPVT III.

Rat autem. Hic agitur de gloria, & honore Salomonis, & primo in familiis, & subiectis, secundo in adficijs cap. 5. tertio in diuitijs. cap. 10. Circa primū ostēditur primo Salomon s gloria, secundo eius sapientia, ibi. Dedit quoque Deus sapientiam. Circa primum ostenditur primo Salomonis gloria in ordine famulorum, secundo in multitudine subiectorum ibi: Iuda, & Israel innumerabiles, tertio in magnitudine expensarum, ibi: Erat autem cibus. Circa primum describitur ordo famulorum Salomonis interioris, cum dicitur.

2 Azarias filius Sadoc. Ex hoc videtur, quod esset scriba cum alijs duobus sequentibus. Sed hoc non videtur verū, quia in Hebræo incipit alius versus, ibi. Elioreph, &c. ideo in Hebræo sic dicitur: Azarias filius Sadoc sacerdos sub p̄e suo, qui erat summus sacerdos.

3 Elihoreph, & Aia, &c. vnus ad scribendum acta temporum, alius pro literis regis.

4 Sadoc autem, &c. Hoc videtur esse contra illud, quod dictum est 2. ca. quod Salomon eiecit Abiathar à sacerdotio, dicens. Vade in Anathoth ad agrum tuum. Dicendū, quod ipsum reuocauerat, ut ministraret in templo, et viueret de altari, non tamen ad summum sacerdotium, & hoc fuerat prædictū Heli. 1. lib. 2. c. Futurū est autem, ut quicumque remanserit de domo tua veniat, ut oretur pro eo & sequitur. Dicatque, dimitte me obsecro ad vnā partem sacerdotalem, ut comedam buccellam panis.

5 Azarias filius. seruiendo ei in palatio. Rab. Sa. tamen dicit, quod isti assistentes erant 12. præfecti de quibus postea agitur, qui providebant domui Salomonis de victualibus, & alijs necessarijs. Sed primum dictum melius videtur, quia isti præfecti non assistebant regi, sed magis erant in duodecim partibus regni sui dispersi.

6 Zabud

6 Zabud filius Nathan. id est, magnus, & honoratus, sicut dicitur sup. 2. lib. c. 8. Filij autem Dauid sacerdotes erant, nō enim Natha erat de genere sacerdotali, sed nutrierat Salomonē, propter quod filios eius honorabat.

7 Et Ahiasar, &c. quia disponebat generaliter de his, quæ pertinebant ad domum Salomonis.

8 Et Adoniram, &c. quia secundum eius ordinationem colligebatur, & de ipsis sibi ratio reddebatur. Cætera, quæ non sunt hic exposita de istis officijs, exposita fuerunt sup. 2. lib. cap. 8. in fine.

9 Habebat autem, &c. Hic consequenter ponitur famulorum ordinationo exterioris, videlicet duodecim præfectorum in diuersis partibus regni ad præbendam necessariam domui Salomonis per singulos menses providebantes, & patet litera vsque ibi.

10 Filiam Salomonis, hoc dicitur per anticipationem, quia Salomon adhuc non habebat filiam in matrimonio aptam, sed quia iste erat in dultrius, propter hoc Salomon dedit sibi postea filiam suam.

11 Gaber filius. quantum ad vnā partem, quia in alia parte præerat Bengaber, ut dictum est, & quilibet habebat cum hoc alias terras adiunctas, ut patet in litera.

12 Iuda, & Israel in, &c. Hic describitur gloria Salomonis in multitudine populi sibi subiecti, sicut describitur Prou. 14. b. In multitudine populi dignitas regis, in paucitate ignominia principis ideo quod dicitur: Iuda, & Israel. hyperbolice dictū est, ad denotandum excessum, & magnitudinē multitudinis, sicut dictum est c. præcedenti.

13 Comedentes. quia non timebant de incursum aduersariorum propter pacem sub Salomone datam.

14 A flumine. In Salomone enim fuit completum, quod fuerat Abraham promissum Gen. 25. d. Semini tuo dabo terram hanc a flumine Ægypti vsque ad fluiuium magnum Euphratem.

15 Offerentium sibi munera, id est, tributata.

1 Erat

MORALITER.

1 Erat autem rex. Per Salomonem autem, qui pacificus interpretatur, Iesus Christus significatur, qui per sanguinē suum pacificauit omnia, quæ in cælis sunt, & in terris. Per omnē Israel significatur ecclesia militans, in qua Deus videtur per fidem, & in ænigmate, & ecclesia triumphans, in qua clare videtur, & aperte.

† Et hi principes. Per quos significantur ordines beatorum in ecclesia triumphante, & diuersi gradus, & officia viatorū in ecclesia militante.

Habebat

9 Habebat autem. Per quos significati sunt. 12. apostoli, præbentes annonam Domini veri Salomonis Iesu Christi, ecclesiam pacendo verbo prædicationis, & actu celebrationis. Nam in primitiua ecclesia quotidie fidelibus ministrabatur eucharistia, & hoc in fortibus sibi assignatis secundum ordinationem veri Salomonis.

12 Iuda, & Israel innumerabiles, sicut arena maris. Per hoc significata fuit multiplicatio credentium per vniuersum orbem etiam à tempore apostolorum, sicut dixi plenius exponendo illud Psal. 18. a. In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fine: quibus terra tributa eorum.

6 Dedit

CAPVT III.

Cibus Salomonis. Refectio Christi, qui pascitur recta fide, & operibus bonis, quæ illi quotidie offeruntur ab ecclesia catholica.

b Viginti boues. Prædicatores noui testamēti, qui quasi gemi

natum decalogum in se habent, cum nouum, & vetus testamentum æqualiter prædicant plenam dilectionem Dei, & proximi.

c Excepta venatione. Venationes diuersorum animalium sunt, qui ex diuersis gentibus quotidie retribus euangelij per spirituales venatores capiuntur, & in partem saluatoris rediguntur.

d Quadraginta, &c. Per quadraginta, tempora prisca legis designantur, quam Moses accepturus ieiunauit quadraginta diebus, & populus, qui ea instruebatur quadraginta annis in deserto fuit.

e Et duodecim. Hic numerus præfens tempus significat, in quo apostolica doctrina noui testamēti populum nutrit.

f Hordeum, &c. ne quid desit in domo regis, ordo prædicatorum scribendo, & loquendo laborat, ut in mensa domini abundet, vnde nutriantur fideles.

g * Et

NICOLAUS DE LYRA.

1 Erat autem cibus Salomonis. Hic consequenter describitur gloria Salomonis in magnitudine expensarum, & primo quantum ad victualia cum dicitur. Per singulos dies. Corus est genus mensuræ continens 30. modios, apud Hebræos tamen modius est paruus, quæ Ruth portauit sex modios hordei, ut habetur Ruth. 3. d. Simila est farina tritici delicatissima, & purgatissima de qua fiebant panes pro rege, & alijs nobilibus personis.

2 Et auium altilium, id est, impinguarum, & dicitur ab aloalis. Cætera patent ex prædictis vsque ibi.

3 Et habebat, vbi describitur magnitudo expensarum in alijs cum dicitur.

4 Quadraginta milia. i. pro curribus trahendis, & huiusmodi operibus faciendis. 2. Paralip. 9. f. dicitur. Habuit quoque Salomon 40. milia equorum in stabulis, & in hoc præsepia hic accipiuntur loca distincta pro quolibet equo in vna tamen domo, sicut solet fieri in stabulis, vbi inter equos ponuntur aliqua distincta utpote ligna, vel huiusmodi ne percutiant se mutuo, vel mordeant, & ne vnus comedat annonam alterius. Sciendum tamen, quod 2. Paralip. vbi translatio nostra habet 40. milia equorum in stabulis, in Hebræo habetur, quatuor milia præsepia equorum, & secundum hoc esset dicendum, quod præsepia hic accipiuntur pro domibus vbi plures equi custodiuntur, ita quod de 40. milibus præsepibus hic positus quatuor milia erant pro equis regis, & famulorum suorum in diuersis partibus regni sui, & triginta sex milia pro equis aliorum suorum subditorum, quæ dicuntur hic esse Salomonis, eo modo quo bona subditorum dicuntur esse bona principis, quia potest ea accipere in necessitate.

5 Et duodecim milia equestrium, nutribantque. id est, dispositorum ad

MORALITER.

6 Dedit quoque Deus sapientiam Salomoni, & prudentiam, etc. Per quod

g * Et precedebat sapientia Salomonis, &c. THEODORET. Quæst. 10. D Ex mutua comparatione voluit historiographus eius ostendere sapientiam. Ea de causa, & veterum, qui olim fuerunt sapientum indefinite meminit, & adiecit Aegyptios, ut qui præter omnes viderentur esse sapientes. Nam ut narrant

Græci, & Pherecydes Syrus, & Pythagoras Samius, & Anaxagoras Clazomenius, & Plato Atheniensis apud eos sunt peregrinati, & Theologiam, & Physiologiam exactiorem, & accuratorem sperantes ab eis discere. Hos omnes obscurauit Salomon, ut qui a Deo acceperit donum sapientiae. Sed qui nam sunt Ethan, & Emam quos Salomon superauit sapientia? Illo etiam tempore erant quidam insignes sapientia, vnde etiam eorum nominatim meminit.

E

Quæst. 16.

Lib. tradit. Hebra. ianulorum.

F

a Et

1 Erat autem cibus Salomonis per singulos dies triginta cori similia, & sexaginta cori farinae, decem boues pingues, & viginti boues pascuales, & centum arietes, excepta venatione ceruorum, caprearum, atque bubulorum, & auium altilium.

a Fides sanctæ trinitatis, quæ in lege domini continetur.

a Refectio bonorum operum.

b Doctores decalogi.

a Duces Christiani gregis, qui cum subditis suis æternam gloriam consequi festinant.

2 Ipse enim obtinebat omnem regionem, quæ erat trans flumen quasi à Thaphsa vsque ad Gazam, & cunctos reges illarum regionum, & habebat pacem ex omni parte in circumitu.

a Multiplicabitur eius imperium, & pacis non erit finis.

a Sub defensione eius. b Vere confitens. c Videns Deum. d Despectus, scilicet, omnibus terrenis, & hostium minis.

Habitabatque Iuda, & Israël absque timore vlllo, vnusquisque

a Quæ lætificat cor hominis. b Dulcedine charitatis Dei, & proximi.

sub vite sua, & sub ficu sua, à Dan vsque ad Bersabee cunctis

a Quia in populo legis, & euangelij nutriebantur, ad præsepia scripturarum: vti apti fierent equitatum summi regis.

3 diebus Salomonis. Et habebat Salomon quadraginta milia

Verbo, & exemplo.

4 præsepia equorum curtilium, & duodecim milia eque-

Prædicatores.

5 strium, nutriebantque eos supradicti regis præfecti, sed & necessaria mensuræ regis Salomonis cum ingenti cura præbebant

a Dantes in tempore diuini tritici mensuram.

6 in tempore suo. Hordeum quoque, & paleas equorum, & iumentorum deferebant in locum vbi erat rex, iuxta constitutum sibi.

a Christo in quo sunt omnes thesauri sapientiarum, & scientiarum absconditi.

7 Dedit quoque Deus sapientiam Salomoni, & prudentiam multam nimis, & latitudinem cordis quasi arenam,

8 quæ est in littore maris. Et precedebat sapientia Salomonis

9 sapientiam omnium Orientalium, & Aegyptiorum, & erat sapientior cunctis hominibus.

a Quia fons sapientiarum.

b Qui participant sapientia.

10 Sapientior Ethan Ezraite, & Heman, & Chacol, & Dorda filijs Mahol. Et erat nominatus in

a Quia nomen eius admirabile in vniuersa terra.

11 vniuersis gentibus per circumitum. Locutus est quoque Salomō

13

ad equitandum.

6 Dedit quoque Deus. Hic reuertitur scriptura ad declarandum sapientiam Salomonis dicens: Dedit quoque Deus sapientiam, id est, cognitionem specularium.

7 Et prudentiam multam, &c. in agibilibus.

8 Et latitudinem, &c. ad magnifice expendendum.

9 Et precedebat sapientia Salomonis sapientiam, qui studebant in cursu astrorum. Et Aegyptiorum, qui studebant in philosophicis, ut dicit Philosophus. i. Metaphysicæ.

10 Et erat sapientior cunctis hominibus. illius temporis, licet alij qui ante eum, & post eum fuerint sapientiores, ut dictum est cap. precedenti.

11 Sapientior Ethan Ezraite, id est, de villa Ezrai. iste fuit Leuita, & cantor, & ab eo intitulatur Ps. 88. qui sic incipit. Misericordias domini.

12 Et Heman, & Chacol, & Dorda filijs Mahol. iste similiter fuit Leuita, & cantor, ut habetur 1. Parap. 2. 5. & similiter alij duo sequentes, quia fuerunt fratres eius, & fuerunt valde sapientes, quod patet de Ethan in titulo Psal. præallegati. quia talis est: Intellectus, siue sapientia Ethan, Ezraite, & idem probabile est de alijs.

13 Locutus est quoque Salomon. non continentur omnes in libro quem habemus parabolarum Salomonis, in quo sunt tantum nonaginti quindecim versus in Hebræo, nec tamen quilibet versus semper facit vnā parabolam. Dicitur enim ille liber factus a Salomone, non quia scripserit, sed quia verba notabilia frequenter diuersis locis, & temporibus dicebat, & aliqui sibi assistentes, & audientes redigebant in scripto, & postea ex diuersis scriptis fuerunt collecta, non tamē cōplete, quia in talibus collectionibus multa frequenter omittuntur.

Parabolæ quo modo Salomonis.

1 Et

quod significatur, quod homini Christo ab instanti suæ conceptionis data fuit omnium notitia diuinitus, quæ cognoscit omnia, quæ Deus cognoscit scientia visionis.

† Et

A Et fuerunt carmina eius. Constat neque carmina, neque disputationes Salomonis hodie esse.

Hebr. Salomonus.

b *Quinque milia.* Propter quinque sensus quo, qui in diuersis virtutibus bene regit, beatus est, & per eos quasi carmina quinque milia domino canit.

c *Hyssopum.* Hyssopus herba humilis, & saxo herens Christi significat humilitatem, qui a cedro vsque ad hyssopum disputauit, quia ab excellentia glorie caelestis vsque ad carnis humilitatem descendit. Per cedrum quoque prauorum superbia designat. Vnde. *Vox confingentis cedros.* A cedro ergo vsque ad hyssopum Christus disputat, quia superborum corda, & humilium iudicat. Super ligna quoque disputauit dum in cruce pendit. Tunc enim cedrum, id est, arrogantiam seculi inclinauit vsque ad humilitatem hyssopi, id est

Psal. 28. a.

B

vsque ad stultitiam crucis. *Verbum enim crucis percutit stultitiam est, his autem, qui salui sunt virtus Dei.* Et paulo post. *Nam, quia in sapientia Dei non cognouit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam praedicationis saluos facere credentes.*

1. Cor. 1. e.

Ibidem.

d Et differuit. RABBANVS. *Omnia enim mundi, & aperta sunt Christo, nec est vlla creatura inuisibilis in conspectu eius, ipse nouit cogitationes hominum, & numerat multitudinem stellarum. Tota patet abyssus, & infernus non est absconditus coram eo.* Disputat autem, cum singulorum rationem nobis proponit in scripturis suis, manifestatque

Hebr. 4. d.

Psal. 93. b.

Ibid. 146. a.

C

festatque sacramenta, quae fuerunt abscondita a seculis, & generationibus, ut consideremus beatitudinem angelorum, vilitatem hominum, astutiam demonum, & reprobantes, quod malum est, scitemur, quod bonum est.

† Hieronymus. In Prouerbijs versus non ingenti & quindecim continentur, in quibus etiam continentur tria milia parabolae. Disputauit de naturis lignorum, iumentorum, reptilium, & piscium, de vi videlicet, & naturis illorum, & tempore quo nascuntur, & cur non omnia in vna quaque terra nascantur.

† Iosephus. Composuit libros de canticis, & modulationibus quinque, & mille, & parabolarum, et similitudinum fecit libros tria milia. Nullam naturam ignorabat, inexaminatamque, praeterijt, sed de omnibus philosophatus est, & disciplinam proprietatum eorum eminenter exposuit. Praestitit autem ei Deus ut et contra demones artem ad vtilitatem hominum, & eorum curas ediceret, & incantationes instituit, quibus agritudines mitigari solent. Modos etiam coniurationum, quibus obstricti demones ne denuo redeant effugantur, inuenit, & haec cura haecenus apud nos multum praualere dignoscitur. Vidi enim quendam Eleazarum de gente nostra, praesente Vespasiano, & eius filijs, & tribunis, alioque simul exercitu, curantem eos, qui a demonibus vexabantur.

† Plenitudinem fidei in lege, & euangelio Christus tradidit, quae tota dum multipliciter per allegoriam a sensu sub mysterio trinitatis differunt, quasi tria milia parabolarum nuncupatur.

† tria milia parabolae, & fuerunt carmina eius

† Per cedrum celsitudo electorum accipitur. vnde. *Iustus et prima florebit, &c.*

† quinque milia, & disputauit super lignis a cedro

† quae est in Libano vsque ad hyssopum, quae

† egreditur de pariete, & differuit de iumentis

† & volucribus, & reptilibus, & piscibus. Et

† Hinc Esaias: Et sicut ad eum omnes gentes, & ibunt populi multi, & dicent, venite ascendamus ad montem domini, & ad domum Dei Iacob.

† veniebant de cunctis populis ad audiendam

† sapientiam Salomonis, & ab vniuersis regibus

† terrae, qui audiebant sapientiam eius.

† proprieatibus eorum, maxime de illis, quae erant necessariae, vel vtilis vitae humanae in medicinis, & consimilibus.

† Et differuit. maxime in quantum veniunt, in usum, & vtilitatem hominum. Iste tamen determinationes, vel non sunt scriptae, vel si fuerunt scriptae, fuerunt combusta per Nabuzardan, nec fuerunt reparatae per Esdras, sicut & de pluribus alijs dicitur a doctoribus.

NICOLAUS DE LYRA.

† Et fuerunt carmina eius quinque milia. In Hebraeo habetur quinque, & mille, secundum enim modum loquendi Hebraicum quia duo numeri simul iunguntur, minor communiter praepositur, nec ista carmina omnia continentur in libro, qui dicitur Canticum canticorum.

† Et disputauit &c. a cedro. quae est arbor maxima.

† Vsque ad hyssopum. quae est herba parua, hoc est dictum, quod per-

† Et differuit. maxime in quantum veniunt, in usum, & vtilitatem hominum. Iste tamen determinationes, vel non sunt scriptae, vel si fuerunt scriptae, fuerunt combusta per Nabuzardan, nec fuerunt reparatae per Esdras, sicut & de pluribus alijs dicitur a doctoribus.

MORALITER.

† Et veniebant. Et ad audiendam Christi doctrinam venerunt multi

multi non solum de Iudaea, sed etiam de alijs nationibus, & terris, ut patet in euangelio, & ecclesiastica historia.

CAPVT V.

† **M**isit quoque. Sequitur.

† **b** Aedificare. BE-DA. Domus, quae Salomon aedificauit ecclesiae figura fuit, quae a primo electo vsque ad vltimum quotidie per gratiam regis pacifici, id est, Christi aedificatur, quae partim pegrinatur ab illo in terris, partim post peregrinationem iam cum illo regnat in caelis, vbi post vltimum iudicium tota regnabit. Ad hanc pertinent angeli, quorum nobis

Quaest. super lib. 3. Reg. & lib. de templo Salo. c. 1. Figura domus Salomonis. Rabbanus. Angelomus.

† quod David pater meus.

CAPVT V.

† **M**isit quoque; Hiram rex Tyri seruos suos ad Salomonem. Audiuit enim quod ipsum vixissent regem super Israel pro patre eius, quia amicus fuerat Hiram Dauid omni

† tempore. † Misit autem, & Salomon ad Hiram

† dicens: Tu scis voluntatem David patris mei,

† & quia non poterat aedificare domum nomini

† bis similitudo promittitur in futuro: vnde. *Aequales sunt angelis, & filii sunt Dei, cum sint filii resurrectionis.* Ad hanc pertinet, & ipse Christus. vnde: *Soluite templum hoc, & in tribus diebus reaedificabo illud, hoc enim dicebat de templo corporis sui.* De nobis autem dicit Apostolus. *Nescitis quia templum Dei estis, &c.* Si ergo ille templum secundum carnem factus est, & nos templum Dei per inhabitatem spiritum effeimus. Constat vtrique, quia figura omnium nostrum, & ipsius domini, id est, membrorum, & capitis

NICOLAUS DE LYRA.

CAPVT V.

† **M**isit quoque. Hic consequenter describitur gloria seu magnificentia Salomonis in aedificiis. Et primo describitur materiae praeparatio, secundo domorum aedificatio. c. 6. tertio templi dedicatio c. 8. quarto aedificantium remuneratio. ca. 9. Circa primum auxilium Hiram primo requiritur, secundo conceditur, ibi. Cum ergo audisset, tertio pactum praefigitur, ibi. Praebebisque necessaria, quarto numerus operariorum describitur, ibi. Elegitque rex. Circa primum praemittitur venerationis

Diuisio.

† rentia facta Salomoni ab Hiram rege Tyri per nuntios ab eo missos, cum dicitur.

† 1 Misit quoque. propter quod Salomon confidentius requisit eius auxilium, di.

† 2 Tu scis, scilicet, de aedificatione domus Dei, prout habetur supra 2. lib. cap. 7.

† 3 Et quia non poterat. Tu quia fui prohibitus a Deo per Nabu, ut habetur ibidem, tum quia requirebatur maxima pax in regno Israel tempore huius aedificationis, tum propter magnitudinem expensarum, tum

MORALITER.

† **M**isit quoque. Per istos significati fuerunt nuntij regis Abagari ad Christum petentis per eos a Christo curari, sicut habetur in ecclesiastica historia, & ponitur in legenda sanctorum apostolorum Simonis, & Iudae.

† **M**isit autem. Hic agitur de praeparatione materiae ad aedificandum domum domini, per quam allegorice militas ecclesia designatur. Et tangunt hic quatuor, scilicet materia, artifices, tempus operandi, & operationum merces. Quantum ad primum tria tanguntur,

† guntur, scilicet lapides, & ligna abiega, & ligna cedrina. Per lapides autem, qui in fundamento ponuntur simplices laici significant, in quantum ex labore caetera membra ecclesiae sustentant. Per ligna abiega significantur clerici, qui per intentionem erecta ad Deum debent ad modum abietis esse recti. Hier. Clericus, qui seruit ecclesiae primo vocabulum suum interprete tur, & nitat esse, quod dicitur. *in regis. n.* Graece, fors Latine dicitur. Igitur clerici dicuntur, eo quod sint de sorte domini, vel dominus sit pars, & fors clericorum, propter quod in capite consurati

& capitis templum illud fuit, sed ipsius tanquam lapidis angularis, electi pretiosi, & in fundamento fundati, nostri autem quam lapidum viuorum super edificatorum super fundamentum apostolorum & prophetarum. i. Christum. Quod melius considerato ordine ipsius templi adificatione patebit, ut in quibusdam scilicet, figura ad ipsum, in quibusdam ad omnes electos pertineat, in quibusdam intemperata in caelis angelorum felicitate, in quibusdam collata hominibus angelorum auxilia, in quibusdam remunerata cum angelis hominum certamina demonstrat.

Hanc domum spiritualem etiam tabernaculum in eremo factum significat. Sed quia illa domus in itinere quo ad terram promissionis ueniebatur, hanc ipsa edificabatur & in ciuitate Ierusalem, illud ut de loco ad locum crebro ministerio Leuitarum portatum tandem in terram promissionis hereditatis induceret: hanc ut mox in patria ipsa & in ciuitate regia inuolabili semper fundamento consisteret, donec inditum sibi figurarum celestium munus impleret. Potest in illa presentis ecclesiae labor & exilium, in hac futura requies & beatitudo figurari. Vel quia illa a solis filiis Israel, hanc autem a profelytis etiam & gentibus facta est. Possunt in illa principaliter veteris testamenti patres & antiquus Dei populus, in hac congregata de gentibus ecclesia figuratim exprimi. Quamuis utrumque edificium enucleatius discussum, labores presentis ecclesiae quotidianos & premia aeterna in futuro, & gaudia regni caelestis, electionem quoque primitiae ecclesiae, & salutem omnium gentium in Christo multis modis ostendat & figuret.

a Praeceptum igitur ut praecedant mihi &c. Serui Hiram praecedentes cedros Salomoni de Libano, doctores sunt electi de gentibus. *b* eos qui

domini Dei sui, propter bella imminencia per circuitum, donec daret dominus eos sub vestigio pedum eius. Nunc autem requiem dedit dominus Deus mihi per circuitum, & non est Satan, neque occursum malum, quamobrem cogito edificare templum nomini domini Dei mei, sicut locutus est dominus David patri meo, dicens. Filius tuus quem dabo pro te super solium tuum, ipse edificabit domum nomini meo. Praeceptum igitur ut praecedant mihi serui tui cedros de Libano, & serui mei sint cum seruis tuis, mercedem autem seruorum tuorum dabo tibi quamcumque petieris. *b* Scis enim quomodo non est in populo meo vir, qui nouerit ligna cadere sicut Sidonij. Cum ergo audisset Hiram uerba Salomonis, laetatus est valde, & ait, Benedictus dominus Deus hodie, qui dedit David filium sapientissimum super populum hunc plurimum. Et misit Hiram ad Salomonem, dicens. Audiui quemcumque mandasti mihi. Ego faciam omnem uoluntatem tuam in lignis cedrinis, & abiegnis. Serui mei deponent ea de Libano ad mare, & ego componam ea in ratibus in mari, usque ad locum quem significaueris mihi, & applicabo ea ibi, & tu tolles ea. Praebebisque

eos qui mundi rebus & gloria letantur a superbia fastu corrigendo succidit, & ad obsequium Christi transferunt. Cum quibus serui Salomonis essent memorato operi, quia primi doctores de gentibus necesse habebant apostolorum qui a domino didicerunt, eruditione institui, ne si absque magistris docere inciperent magistri erroris essent.

Ideo enim Salomon seruos Hiram ligna cadere uoluit, quia in cadendo doctiores erant seruis suis. Suos quoque adesse uoluit, ut ostenderent mensuras cadentibus. Apostoli quoque uerbum euangelij ab ipso certius nouerunt, sed Gentiles ab errore conuersi ad ueritatem euangelij melius Gentilium errores nouerant, & ideo artificiosius expugnabant.

b Scis enim quomodo non est in populo meo vir qui nouerit ligna, &c. Beda. Dicendum est prius de operarijs templi qui uel non fuerunt, & de ipsa materia. *Omnia enim in figura contingebant illis, scripta sunt autem propter nos.* Salomon edificaturus domum domino quaesuit auxiliu[m] ab Hiram rege Tyri, qui semper fuit amicus David, & cum ipso Salomone pacem iam habere coeperat, promptumque in omnibus iuenit ut artifices & ligna & aurum prout opus habebat, illi dederit. Salomone uero per annos singulos plurimos tritici & olei coros repedit. Salomone id est, pacificus, & nomine & serenissimi regni statu Christum signat, de quo dicitur. *Multiplicabitur eius imperium & pacis non erit finis.* Hiram uero qui uiuens excelsae interpretatur, Gentiles uita & fide gloriosos. Vel quia rex erat de regali potentia Salomonem in adificatione templi iuuabat, conuersos ad fidem rerum dominos significat: quorum ope augmentatur ecclesia, & contra hereticos & schismaticos paganos principalibus decretis erecta. Petit ergo Salomon in opere templi auxiliu[m] ab Hiram, quia

Beda. lib. de templ. Sa. cap. 1. Angelomus. Rabban. 1. Cor. 10. c. E

ueniens

NICOLAUS DE LYRA.

a tum propter multitudinem operariorum, ut patebit ex sequentibus qualis, non fuit tempore David, & hoc notatur, cum dicitur. Propter bella imminencia. Cetera patent.

1 Cum ergo audisset Hiram uerba Salomonis, laetatus est ualde & ait: Benedictus, &c. Hic consequenter petitio Salomonis conceditur & patet uerba usque ibi.

2 In lignis cedrinis & abiegnis. *i. de genere abietis, quae est arbor alta & uelut & leuis & odorifera nocens animalibus uenenosis, ut dicit Isidorus. & scribitur abiegnis aliquando per. g. aliquando sine. g. communi tamen cum. g. In Hebraeo habetur. Baaze Berochim, id est, in lignis abiegnis, quamquam aliqui ligna buxae interpretentur.*

3 Serui mei deponent ea de Libano. *i. de sylua sic nominata.*

4 Et ego componam ea in ratibus. *per subditos meos, quia rex non ponebat manum ad talia.*

In

5 In ratibus in mari, usque ad locum quem significaueris, mihi, & applicabo ea ibi, *id est, in nauibus. Dicit tamen hic Rabbi Salomone, quod rates hic dicuntur plura ligna simul iuncta quae per homines desuper stantes per aquam reducuntur de loco ad locum. Sed licet hoc ut frequenter fiat in fluminibus ubi per cursum aquae portantur, & per homines desuper stantes solummodo dirigunt, sed in mari quod est procellosum: & ubi homines nadant secundum uentorum impetum, non uidetur hoc bene possibile.*

6 Praebebisque necessaria mihi, &c. Hic consequenter passum est foedus inter duos reges disponitur, uidelicet de recompensatione in uitalibus pro lignis & labore, & hoc est quod dixit Hiram. Praebebisque necessaria mihi: ut detur cibus domui meae. Quod Salomone libenter concessit, unde subditur. Salomon autem praebat Hiram uiginti milia coros tritici, &c. Et subditur de foedere inter eos cum dicitur.

Et

MORALITER.

† tonsurati sunt, ad significandum celestium appetitum. Per ligna cedrina religiosi designantur, quia sicut cedrus non teretur uerme, sic & religiosi taliter debent uiuere, quod non mordeantur uerme conscientiae. Circa secundum sciendum, quod operatores aliqui fuerunt Iudaei. scilicet Salomonis serui, aliqui Sidonij, & aliqui Biblii. Per Iudaeos significantur ecclesiae praetati. Nam apostoli quorum successores sunt episcopi, fuerunt natione Iudaei. Per Sidonios qui uenatores interpretantur, significantur praedicatores ad capiendum animas ipsi Christi discurretes. Per Biblios uero qui literati interpretantur doctores ecclesiae in scriptis uel scholis significantur. Quantum ad tertium: operarij

operarij per tres menses ordinantur, per quos menses tria significantur. scilicet oratio, ieiunium, & eleemosyna. Duo prima sunt ad Deum & seipsum, & ideo signantur in domibus proprijs mansione operariorum, tertium autem est ad proximum, propter quod signat actum operandi extra proprium domicilium. Circa quartum duo ponuntur. scilicet oleum & triticum. Per oleum autem bona gratiae designantur, quae sunt merces operariorum in presenti uita, per triticum uero bona gloriae significantur. Nam ibi beati fruuntur illo pane triticeo, qui dicitur Ioann. 6. c. Ego sum. pa. vi. &c. Et seipsum comparat tritico Ioan. duodecimo d. Nisi graui fru. &c. De illo pane dicitur Lucae 14. b. Beatus qui manducat panem in regno Dei.

Tom. 2.

Z

A veniens in carne dominus, & ecclesiam edificare uolens, non de Iudeis tantum, sed et de gentibus adiutores elegit. De utroque enim populo ministros seruis assumptis. Misit Hiram Salomoni ligna cedrina de Libano præcisa & abiegna quæ in domo domini ponerentur, quia conuersa Gentilitas inuit ad dominum viros in seculo claros, securi increpationis de monte superbiæ defectos & humiliatos, qui ad normam euangelicæ veritatis instituti in edificio ecclesie pro suo quisque merito vel tempore collocarentur. Misit & artifices, id est, philosophos ad veram sapientiam conuersos, qui populis regendis gratia eruditionis præponerentur, qualis fuit temporibus apostolorum Dionysius Ariopagita, & Cyprianus doctor eruditissimus & martyr fortissimus. Misit quoque aurum, viros, scilicet, sapientia & ingenio claros, pro quibus expectat dona gratiæ celestis, triticum, scilicet, verbi Dei, oleum charitatis, vniuersionis & spiritus sancti illuminationis.

a Itaque Hiram dabat Salomoni ligna cedrina & ligna abiegna, iuxta omnem, &c.

B Tyrus, unde rex Hiram, insula est dedicata negotiationi, ubi erant optimi fabricatores lignorum, qui dabant ligna pretiosa accipientes cibaria. Viuunt enim non agrum colendo, sed negotiando. Ibi est mons Libanus, de cuius lignis facta est domus domini. Vnde & Libanus dicitur, ibi. *Aperi Libanæ portas tuas.*

b Elegitque rex Salomon. Non frustra operarios de omni Israel elegit, quia non de vna stirpe Aarō sacerdotis eligendi, sed de omni ecclesia sunt querendi qui domum Dei exemplo verbo, que ædificent & sine personæ exceptione promouendi. Qui cum ad erudiendos infideles & in collegium ecclesie vocandos ordinantur, quasi ad cedendas in Libano templi materias viri strenui & electi mittuntur. Triginta milia caesores, eos significat qui in fide trinitatis sunt perfecti, quod doctoribus maxime congruit. Sed quia triginta milia ita erant ordinata, ut dena per menses singulos operi instarent, magis denarii pandendum est sacramentum. Dena milia ad cedenda ligna de Israel in opus domus domini mittuntur, qui enim ad eruditionem insipientium ordinantur, decem præcepta legis per omnia seruare & auditoribus debent seruanda monstrare. Præmia quoque in caelis futura denario figurantur. Quæ & ipsi debent sperare, & auditoribus speranda intimare. Terni autem menses, quorum distantia singulis lignorum caesoribus erat imposita perfectio trium virtutum euangelicarum typice denuntiant, elemosynæ orationis & ieiunii. Per elemosynam namque comprehenduntur omnia quæ ad dilectionem proximi explendam beniuole in fratres operamur. Per orationem omnia quibus per internam compunctionem nostro conditori coniungimur. Per ieiunium omnia quibus nos a contagione vitiorum & illecebris seculi obsecramus, ut libera mente & casto corpore

semper dile-

semper dilectioni Dei & proximi valeamus inhærere. Hi sunt tres menses operariorum templi. Quia enim mens plenitudine dierum lunaris circuli perficitur, recte per illum plenitudo virtutis ostenditur, in qua mens fidelium a domino quotidiana illustratione quasi a sole respicitur.

c Operarios de omni Israel, & erat indictio triginta milia virorum. Hi operatores erant profelyti. Horum magistri de Iudeis, quia non fecit quenquam ferre de Israel.

d Adoniram erat super huiusmodi indictionem. Dominus meus excelsus, hic est Christus, qui operariis templi præponitur, ut ordinet quibus mensibus singuli ad operandum exeant, quibus denuo ad curandum suam domum redeant, cum prædicatorum mentes familiariter informat, ut discernant quando oporteat ecclesiam edificare prædicando, vel alia pietatis officia præstando, & quando ad conscientiam suam examinandam quasi ad propriam domum inspicendam reuerti, ut orationibus & ieiuniis superno in spectore & uisitato digna sit.

e Fuerunt itaque Salomoni septuaginta milia eorum, qui onera portabant, & octoginta milia latomorum in monte. Nec prætereundum quod septuaginta & octuaginta milia portantium onera & latomorum cum præpositis suis

non fuerunt Israelitæ, sed profelyti, id est aduenæ qui morabantur inter eos. Vnde in Paralipomen: *Numerauit Salomon omnes viros profelytas, & inuenti sunt centum quinquaginta tria milia & sexcenti. Fecitque eos septuaginta milia qui humeris onera portarent, &c.* Profelyti autem vocabantur Græce, qui ex alijs nationibus in consortium populi Dei accepta circumcissione transtulerunt. Fuerunt ergo operarii domus domini de Israel, & de profelytis, & de gentibus. De Israel triginta milia qui ad præcedendas cedros de Libano missi sunt. De profelytis, hi lapidum caesores. De gentibus, Hiram & serui eius, qui cum seruis Salomonis ligna cadebant. Omne igitur hominum genus per quos edificanda erat ecclesia, in edificatione templi præcessit. Iudei. n. profelyti & Gentiles ad veritatem conuersi vnam Christi ecclesiam recte viuendo & docendo construunt. Operarii septuaginta milia & octoginta milia. Septuaginta. s. propter sabbatismum animarum. Septimus. n. dies sabbatho, id est, quieti consecratur. Octoginta propter spem resurrectionis quæ octaua die, id est, post sabbatum in domino præcessit, & in nobis octaua die & simul octaua etate futura speratur. Notandum autem quod pars in monte lapides cedebant, pars onera portabant. Diuersa. n. sunt dona spiritus, & quidam maiore docendi, & proteruos attingendi constantiam habent. Quidam mitiores ad consolandos pusillanimes existunt. Quidam utraque virtute præditi ad opus domus domini conueniunt. Vnde: *Corripite iniquos consolamini pusillanimes, &c.*

e Latomorum

NICOLAUS DE LYRA,

- 1 Et percusserunt ambo fœdus. scilicet, amicitia & societatis.
- 2 Elegitque rex Salomon. Hic consequenter numerus operariorum describitur cum dicitur.
- 3 Et erat indictio triginta milia virorum: Mittebatque eos in Libanum. Decem milia per singulos menses vicissim, ita ut duobus mensibus essent in domibus suis. Et Adoniram erat. Id est, summa triginta milia virorum, qui sic disponebantur, quod decem milia per unum mensem operabantur in Libano, & postea alia decem milia mense

mense secundo, & alia decem milia in tertio, & sic duobus mensibus manebant in domibus suis, ut haberent aliquam quietem, & essent cum uxoribus & familijs proprijs operibus intendentes, præter autem istos qui scindebant ligna, erant alii ad portandum onera, & cadendum lapides in montibus, & hoc est quod dicitur.

4 Fuerunt itaque Salomoni septuaginta milia eorum, qui onera portabant, & octoginta milia latomorum in monte. Sicut in Paralipomenon secundo, numerantur isti simul, & ibidem dicitur. Et inuenti sunt centum quadraginta milia, & inquam ascendunt isti duo numeri simul iuncti.

Abiqu

Latomorum. Beda. Latomi sunt caesores lapidum, & idem significant quod caesores lignorum, id est, predicatorum: qui mendaces in sapientium dolabro verbi Dei exercent, & a nativa tortitudine & deformitate transmutantur, ac regulariter institutos nitati fidelium, id est, aedificationi domus Dei aptant. Ligna & lapides in monte ceduntur, & ad montem domus Dei transferuntur, quia omnes in monte superbiae nati sumus, qui de peccato de qui superbe peccauit, originem trahimus. Sed excidimur e monte superbiae, carumque in o, & sacramenta fidei precipiunt, & in montem domus domini transferimus, quia eruti de potestate tenebrarum ad arcem virtutum quae est in unitate ecclesiae peruenimus.

Abque praepositi. Praepositi autem, in sacrae scripturae codicibus, quorum magisterio erudimur, nos docere, contemptores contempere, & inuicem onera nostra portare. **Trium millium.** Propter fidem trinitatis, quam sancta eloquia predicant. Quod in Paralipomenis tria millia sexcenti scripti sunt, ad perfectionem eorum respicit. Senarius enim in quo mundi coelestis est ornatus, perfecta bonorum opera significat, & quia sancta scriptura cum fide veritatis opera iustitiae docet habenda, esse praepositi operum templi tria millia & sexcenti fuerunt, **Praepositiq; rex, ut tollerent.** Ad aedificandum domum domini primo ligna & lapides de monte ceduntur: quia eos quos in fide intruere quaerimus, primo necesse est, ut abrenuntiare diabolo & peccationi in qua nati sunt, doceamus. Deinde querendi lapides pretiosi, & grandes, & in fundamento ponendi, ut abdicata priori conuersatione in omnibus vitam & mores eorum inspiciamus, & auditoribus imitandos proponamus, quos per virtutem humilitatis domino specialiter adhaerere nouimus: & mentis stabilitate quadratos ad omnes tentationum incursum immobiles durare conspiciamus grades & pretiosos fama & merito, viros scilicet, praecipuos actione & auditate, qui familiariter Christo adherent, ut quo firmiter nullo sperant, eo fortius aliorum vitam dirigere, quod est patientis latitudinem portare, sufficiant. Hi sunt prophetae, apostoli, qui verbum & sacramenta veritatis visibiliter vel inuisibiliter ab ipsa Dei sapientia perceperunt. unde: **Superaedificati super fundamentum apostolorum & prophetarum.**

Lapides grandes. Vel lapides pretiosi grandes quadrati, primi sunt magistri qui ab ipso domino audire verbum salutis. Superpositi vero ordines lapidum vel lignorum sequentes sacerdotes vel doctores: quorum praedicatione crescit ecclesia, & ornatur virtutibus.

Beda. Rab. Quali autem colore fuerunt lapides ostendit David in Paralipomenis Salomoni dicens: **Omniem pretiosum lapidem, & marmor**

parium abundantissime preparauit. Marmor Parium candidum dicitur, quale Paros in insula gignit. Vnde Poeta: **Olearum marmorumque Paron, &c.** Vnde Iosephus: Eleuauit templum usque ad cameram ex lapidibus de albo constructum. Marmor candidum ex quo constructa est domus electorum, actionem mundam & consuetudinem ab omni nauo corruptionis castigatam significat. unde: **Mundemus nos ab omni inquinamento carnis & spiritus, perfectes sanctificationem in timore Dei.**

In fundamentum templi. Fundamentum est Christus. Vnde: **Fundamentum aliud nemo potest ponere praeter id quod positum est, quod est Christus Iesus.** Qui recte fundamentum, dicitur domus Dei; quia sicut Petrus ait: **Non est aliud sub celo datum nomen hominibus in quo oporteat nos saluos fieri.** In eo tolluntur lapides grandes & pretiosi, id est, omnes perfecti, qui fideliter ipsi adherent, & fratrum necessitates fortiter sustinent, nec ulla aduersitate, nec et morte a rectitudine sua inclinantur, quos ecclesia non solum de iudicia, sed et de gentibus suscipit. unde subditur: **Quos dolauerunt cementarii Salomonis, &c.**

Cementarii Salomonis. Quia ex utroque populo doctores ecclesiae fuerunt & tam sublimes, ut ipsorum quoque sublimium doctorum doctores existerent: & quasi quadrantes eos ad subleuandum domus domini aedificium pararent. Non enim solum Ieremias, Esaias, & ceteri de circuncisione prophetae, sed et Iob cum filiis suis qui erant de gentibus, maximam vitam & patientiam formam, maxima doctrinae salutaris praeconia sequentis qui doctoribus ministrant, ut abiectione verbis, factis, cogitationibusque superuacuis ad portandum onus ecclesiae digni fiant.

Porro Gibli preparauerunt ligna & lapides. Rab. Beda. Gibli est ciuitas Phoenicis, de qua Ezechiel: **Senes Gibli, & prudentes eius, &c.** Pro quo in Hebraeo habetur, **Gobel** vel **Gebal**, quod interpretatur distinguens vel discriminans. Qui enim corda hominum ad aedificium spirituale quod ex virtutibus animae constructur parant: sic auditores suos fidem & opera iustitiae habere vel docere sufficiunt, si prius sacris paginis edocti quae fides sit tenenda, quo virtutum calle eundem certa definitione ueritatis didicerunt, frustra sibi officium doctoris usurpat, qui discretionem fidei ignorat. Nec sanctuarium domino, sed ruinam sibi aedificat, qui docere praesumat, quod ipse non didicit.

Ad aedificandam domum. Post fundamentum de talibus compositum, aedificanda est domus praeparatis lignis, & lapidibus, & ordine collatis, quae de suo situ vel radice abstracti sunt, quia post prima fidei rudimenta, post collata in nobis iuxta exemplum sublimium uitorum fundamenta humilitatis, addendus est in altum paries bonorum operum, & quasi superpositis sibi inuicem ordinibus lapidum proficiendum de uirtute in uirtutem.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Absque praepositis qui praerant singulis operibus. *ne fierent negligenter.*
- 2 Numero trium millium. &c. *secundi Paralipomenon. 1. d. dicitur, Tria autem millia & sexcentos praepositos operum populi. Dicendum, quod hic enumerantur praepositi, qui erant super operarios immediate uidebo qualiter operabatur, & illi fuerunt tria millia 300. Treceti autem qui excedunt hunc numerum, non erant immediate super operarios, sed debebatur eis ratio ab illis, qui immediate praerant, & exprimentur*

- muntur in secundo Paralipomen. quia quod omittitur in uno loco, in alio exprimitur.*
- 3 Praeceptumque ut tollerent lapides pretiosos in fundamentum templi, &c. *Hebraei dicunt, ponderosos, tales enim lapides sunt apti pro fundamento.*
- 4 Porro Giblij. *Nomen est hominum sic uocatorum a ciuitate Gibli, ut dicunt expositores nostri. In Hebraeo habetur Gibilim, & est nomen plurale hominum sic uocatorum a ciuitate Gibil, ut dicit Rab. Sa. & potest esse quod illa ciuitas fuit binominis, & similiter gens illa, & erat de regno Hiram.*

CAP. VI.

A *a* **F**actum est igitur. Beda. Raba. Fit commemoratio egressio-
nis de Aegypto, qui tabernaculum cepit edificari, ut sciat quod anni inter adificationem utriusq; domus transierunt, & sacramentum spirituale sciatur in esse summe temporis. Quater enim centum & viceni quadringentos octoginta sciunt, quatuor euangelica & perfectio: conveniunt: quia quatuor euangeliste sunt. Centum xx. doctrinae legis, propter totidem annos legislatiois. In quo etiam numero virorum spiritum sanctum primitiva suscepit ecclesia, ostendens quia q lege legitime utuntur, qui in ea Christi gratia cognoscentes amplectuntur, spiritus eius gratia replentur, qua in charitate eius agnoscunt amplius.

Deo de
Ang. dom.
Rabban.
Fuchemus.

+ 1. Aprilis.

B Per tabernaculum quod fecit Moyses & filij Israel in deserto, significat Synagoga. Per templum vero quod Salomon & filij Israel cum profelytis, & Gentilibus construxit, gentium ecclesia. Permanit autem cultus & religio tabernaculi annos quadringentos 80. & sic templum adificari cepit. Quia scriptura vetera. tanta perfectione redundat, ut qui ea bene intelligit, cuncta in se novi testamenti mysteria contineat. Plures quoque patres vetera. tam perfecte vixerunt, ut apostolis & apostoliceis viris in nullo putentur esse minores. Permanit autem tabernaculum usque ad constructionem templi per annos quadringentos lxx. id est, cxx. per quatuor multiplicatos, quia ex tempore date legis usque ad incarnationem Christi, non desuere viri, qui in lege euangelica per omnia perfectionem mente & opere feruarent, nec scripturam quae gratiam non. te. mutaret in veteri.

C Anno quarto. Quarto anno regis Salomonis cepit adificari domus: quia post expletam Christi incarnationis dispensationem

CAP. VI.

Actum est igitur quadringentesimo & octogesimo anno, egressio nis filiorum Israel, de terra Aegypti in anno quarto, mese Zio (ipse est mensis secundus) regni Salomonis super Israel, adificare cepit

spensationem in quatuor euangelijis scriptam, missio spiritus sancto ecclesie in uictura cepit.
c. *Mense Zio, ipse est mensis.* Beda. Quod mense secundo, ad electionem gentium respicit, quia secundo post Israel edificate cepit. Unde & secundus mensis in lege concessus est ad taciendum pascha his qui immundi in anima, vel in via peccati in primo mense facere non poterant. Vbi nos designati sumus, qui immundi super morte anime nostre & adhuc peccati a populo Dei, non potuimus primum facere, quod in carne agni fiebat & sanguine. Celebramus autem hodie secundum pascha, quia fit in corpore & sanguine redemptoris. Maio scilicet. Aprilis. in quo pascha celebratur, primus est apud Hebraeos in mensibus anni. Vnde patet quia mox peracto pascha cepit adificare domum domini, & non secretus mystica solemnitate, populus multo manus ad mythicum opus.
d. *Adificare cepit.* Beda. Vbi adificatum sit templum in Paral. manifestatur sic. *Et cepit Salomon adificare domum in Ierusalem in monte Moris qui antea uivatus fuerat David patri eius, in loco quem parauerat David in arca Ornan Iebusei.* Adificatur ergo domus domini in uisione pacis: quia dilatata per orbem ecclesia in una fide & veritatis societate consistit. *Sub scissura uniuersorum Deus non est, sed factus est in pace locus eius.* Adificatur in monte. id est, Christo, de quo dicitur: *Et erit in nonis diebus, preparatus mons domus domini in vertice montium, & alibi. Non potest abscondi ciuitas supra montem posita.* Ipse est enim montium, qui de terra secundum carnem ortus omnium terre non uolentium & sanctitate culmine dignitatis transcendit. In hoc ciuitas vel domus domini constructa est, quia si non in illo radice

NICOLAUS DE LYRA.

Factum est igitur. Descripta materia preparatione, hic consequenter agitur de domorum adificatione. Et primo ipse domus domini, secundo regalis palatii c. 7. *Prima in duobus, quia primo ponitur inchoationis tempus, secundo ad facti modum, ibi: Domus autem. Circa primum dicitur.*
1. Factum est igitur quadringentesimo & octogesimo anno. ita quod annus egressiois in hoc numero includitur.
2. In anno quarto. scilicet regni Salomonis, & hic annus quartus non includitur in praedicto numero, quia de illo transferat tantum unus mensis. ideo subditur. 3. Mense Zio ipse. Hebraice dicitur Zio per u, consonans, & fertur zif, alias dicitur ijar, & correspondet partim Aprilis nostro, & partim Maio. sicut patet ex his que dixi de primo mense Hebraeorum Gen. 7. & Exo. 12. ipse est mensis secundus apud Hebraeos.
4. Regni Salom. Hoc refertur ad id quod praedicitur in anno quarto. Ad uidentium autem huius numerum per partes posui hic subius in pagina praeter tres ordines. Primus continet nomina illorum qui presuerunt succedens populo Israel ab anno egressiois de Aegypto inclusiu usque ad quartum annum regni Salomonis exclusiu. Secundus continet numeros

meros annorum: quibus quilibet eorum praesuit. Tertius continet loca scripturae, unde haec habetur. Sciendum tamen, quod duo sunt, scilicet Iosue, & Samuel, quorum tempus non exprimitur in scriptura, & ideo intelligatur inclusiu in tempore sequentium.

Primus ordo	Secundus ordo	Tertius ordo	Primus ordo	Secundus ordo	Tertius ordo
Moses	40.	Exod. 16.	Iosue	40.	Iudi. 3
Othoniel	40.	Iudi. 3.	Aod	80.	Iudi. 3
Deborah	40.	Iudi. 5.	Cedron	40.	Iudi. 8
Abimelech	3.	Iudi. 9.	Thola	23.	Iudi. 10
Iair	22.	Iudi. 10.	Sine iudice	19.	Iudi. 10.
Iephre	6.	Iudi. 12.	Abessan	7.	Iudi. 13
Abilon	10.	Iudi. 12.	Abaddon	8.	Iudi. 12.
Samson	20.	Iudi. 16.	Heli	40.	1. Reg. 4
Samuel	40.	Act. 13.	Saul	40.	Act. 13.
Dauid	40.	3. Reg. 2.	Salomon	40.	3. Reg. 11.
Reitores	Numerus annorum	Loca scripturae.	Reitores	Numerus annorum	Loca scripturae.

MORALITER.

Factum est igitur. Hic agitur de Dei domus adificatione quam significat adificatio ecclesiae quae a vero Salomone Christo adificata est virtutibus fidei, doctrinae, & sacramentis. quantum ad primum describitur mensura domus secundum longitudinem eius, latitudinem & altitudinem usque ad primum tabulatum. Per longitudinem significat virtus longanimitatis & perseverantiae. Per latitudinem diffusio pietatis & misericordiae. Per altitudinem contemplatio celestis patrie. Secundum illud, Philip. 3. d. *Nostra autem conuersatio in caelis est.* In tota uero domus altitudinem erant tres mansiones una super aliam. Per inferiorem significat contemplatio eorum horum deuotorum. Per mediam contemplatio prophetarum, quae uisunt per uisiones. Per superiorem uero contemplatio prophetarum quae est sine talibus imaginibus & figuris, sicut dicitur de propheta Dauid in principio glossae libri psalmodum. Per latera uero templi quae fuerunt quatuor. Orientale, Occidentale, Angolare, Meridionale, designant quatuor uirtutes cardinales, de quibus dicit Apocal. 2. i. e. *Et ciuitas erat in quadraginta posita.* Sicut enim ecclesia hic per templum intelligitur, sic ibi per ciuitatem significatur. Quantum autem ad secundum, scilicet, sacramenta nouae legis sciendum quod templum Salomonis habuit tres partes, scilicet, porticum, sanctum, & sanctum sanctorum. Per porticum uero erat introitus, significat baptismus qui est prima sacramentorum. Per mensam uero propositionis quae erat in parte templi,

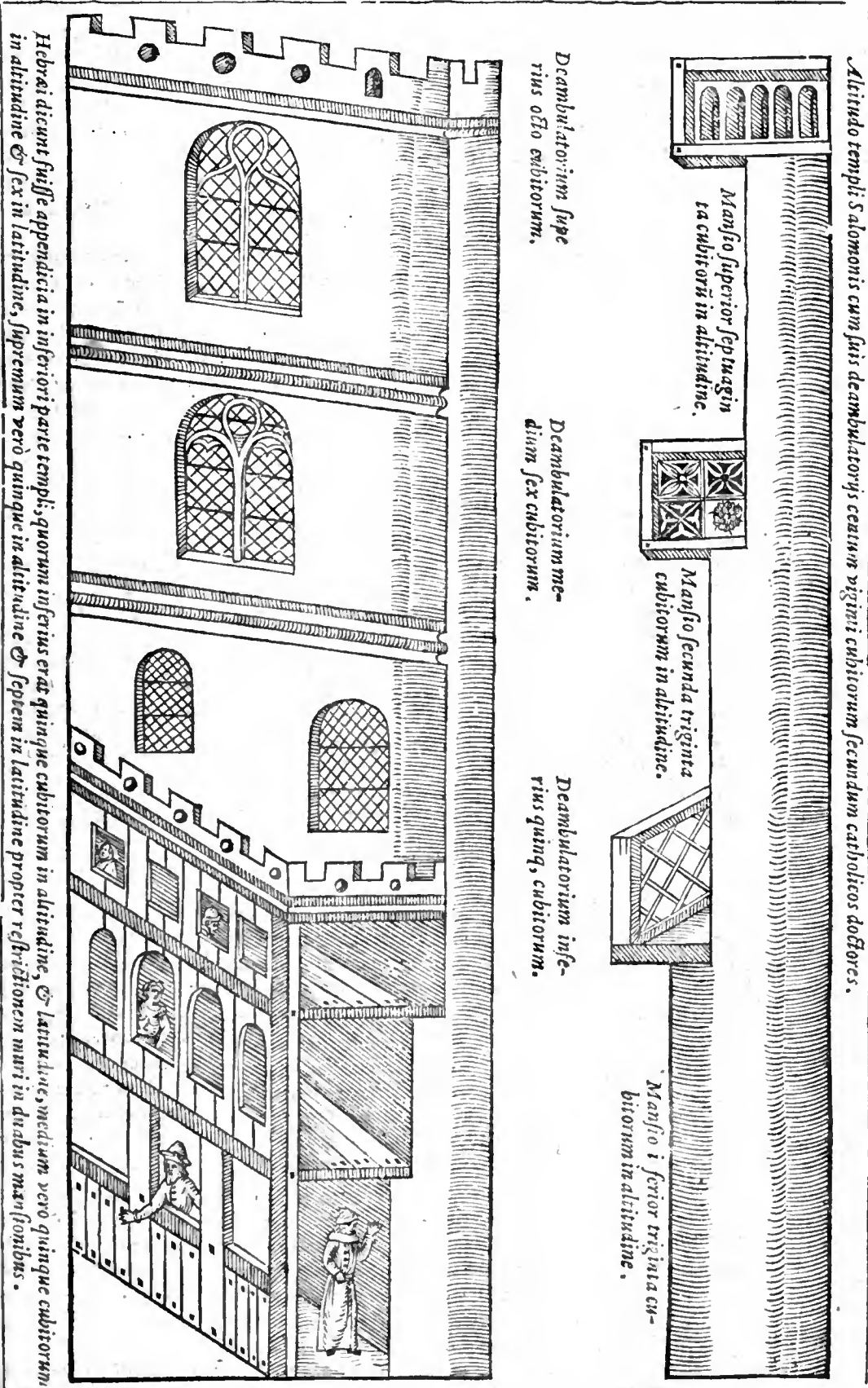
te templi, quae dicebatur sanctum, significatur Eucharistiae sacramentum, in quo fidelibus proponitur panis uerae. Et per quatuor candelabra quae ibidem erant, ut dicitur ca. seq. significatur alia quinque sacramenta, quae candelabra dicuntur ex hoc quod in omnibus sacramentis deuote acceptis gratia quae uirtutem habet illuminatiuam confertur. Quantum ad tertium, scilicet, doctrinam fidei Christi, significatur per illa quae erant intra sanctum sanctorum, ubi erat arca testamenti, quae erat uera & sic signat unitatem essentiae diuinae. Per illa uero quae erant intra arcam significatur trinitas personarum: quia per uirgam quae signat potentiam, significatur persona patris cui attribuitur potentia. Per tabulas quae signant sapientiam persona filij cuius attribuitur est sapientia. Per manna dulce persona spiritus sancti, cuius est bonitas attribuitur. Per hoc autem quod arca erat clausa, significat quadragesimas omnium quae facta sunt, uel uentum in chima scientia claudunt, le quibus est creatio, incarnatio, resurrectio mortuorum, redditio penarum & premiorum, & cetera ad fidem ecclesie pertinentia. Per duo autem Cherubim cum praetexto ferentem interpretantur, ecclesie plati & ministerium in quibus equae scientia, significantur uel ipsi sunt dispensatores & ministri praedicatorum. Nam inducere debent suos subditos ad uirtutes, & eis ministrare scientiam, & eos docere de fide catholica. Per binarium autem Cherubim significatur charitas quae praesertim reuerere debet in platis ecclesiae & ministris.

igit spes & fides nostra nulla est. Qui recte mons Moria, id est, visionis dicitur: quia quos ad aeternam claritatis visionem conseruat, in hac vita laborantes videre & adiuuare dignatur. Ipse est enim locus in quo obtulit Abraham filium suum domino, & pro deuotione obedientiae ab illo videri meruit: vñ nomen accepit. Denique vbi dominus ait: *Tolle filium tuum quem diligis Isaac, & uade in terram quam monstrauero tibi, &c.* In Hebreo habet, terra Moria. Et quia immolatio Isaac typus dominice passionis fuit, recte in loco eodem templum edificatur quia per fidem & mysteria dominicae passionis ecclesia dedicata crescit in templum sanctum in domino. Qui demonstratus fuerat David patri eius. Ostensus enim erat David sicut ceteris prophetis venturus in carne dominus, qui vocatam de gentibus ecclesiam per ipsam incarnationem ablueret a peccatis, & consecraret in seipsum domum sibi. In area Ornamenti Ierusalem. Area ecclesiam significat. unde: *Et permittit dabit aream suam.* Ornamentum vero, id est, illuminatus natione Ierusalem. Gentiles significat illuminandos ad dominum, & in filios ecclesiae immutandos. unde: *Fuistis aliquando tenebrae, nunc autem in die.* Ierusalem quae & Ierusalem, conculcata interpretatur. Ierusalem uisio pacis, in qua dum Ornamentum Gentilis regnat, Ierusalem dicitur. Cum David in ea locum holocausti emittit, & Salomō edificat templum domini, Ierusalem vocatur: quia Gentilitas diuini cultus nescia conculcatur & illuditur a daemonibus: sed cum eam gratia conditoris respexit, pacis in se locum inuenit & nomen. unde: *Beati pacifici, quoniam filij Dei uocabuntur.* Cum ergo Ornamentum in hac ciuitate regnaret, Ierusalem uocabatur. Sed cum locum areae cum bobus & tribulis David regi uideret nomen

men Ierusalem accepit: quia persistens in sua obstinatione Gentilitas conculcatur quasi vilis & abiecta a malignis spiritibus. Poterit cum omnia uendere, & uero regi offerre didicit, non ultra conculcari a demonibus, uel uitijs potuit, sed internae pacis quam cum conditore suo haberet, compos effecta est. Quae praeparauerat David, &c. Praeparauerat enim David psallendo, praeparauerunt alij prophetae uaticinando locum domino, uero, scilicet Salomoni in quo domum edificaret: quia corda auditorum fide instituerunt, mouentes, ut incarnatum Dei filium fidei deuotione susceperent. unde: *Leuate oculos uestros, & uide te regiones: quia ab his sunt iam ad messidem, & qui metit, mercedem accipit: & congregat fructum in uitam aeternam, ut qui seminat simul gaudeat, & qui metit.* Quae Leuate oculos uestros, & uide te locum qui paratus est ad edificandam domum, & qui edificat docedo, mercedem accipit, & congregat lapides preciosos in uitam aeternam, ut & qui parat locum edificio simul gaudeat, & qui edificat, id est, propheta uenturum predicans, & apostolus predicans dominum uenientem, una simul mercede potiantur.

domum domino. Domus autem quam edificabat rex Salomon domino, habebat sexaginta cubitos in longitudine, & viginti cubitos in latitudine, &

Hebraei dicunt fuisse appendicem in inferiori parte templi, quorum inferiorum erat quinque cubitorum in altitudine, & latitudinis, mediorum uero quinque cubitorum in altitudine & sex in latitudine, superiorum uero quinque in altitudine & septem in latitudine propter restrictionem muri in duabus mansionibus.

Altitudo templi Salomonis cum suis ambulatorijs centum viginti cubitorum secundum catholicos doctores.

Ioan. 4. c.

E

Ibidem cap. 6.

F

ganimitate ita aduersa tolerare, ut per bona opera promissam patriam mereamur intrare.

b Viginti cubitos. Propter geminam charitatis distantiam, qua Deum diligimus & proximum.

c In latitudine. Latitudo charitate significat, quae dilatato finu mentis amicos in Deo, & inimicos diligit propter Deum, donec

NICOLAUS DE LYRA.

1 Domus autem. Hic consequenter describitur forma aedificij. Et quia hoc intricate describitur: & idem pluries repetit, & aliqua hic omittuntur, ut 2. Paralipom. suppletur: propter quod litera difficilius intelligit, ideo hic aliqua ordinate praemitto de forma templi, ut intellectus litera facilius possit cap. 1. Sciendum igitur, quod templum erat quaedam domus magna cuius longitudo protendebatur ab Oriente in Occidentem, & latitudo a Meridie in Aquilonem: sicut & tabernaculum quod fecit Moses: habebat autem haec domus sexaginta cubitos, in longitudine, & viginti in latitudine

latitudine intra parietes, & centum & viginti in altitudine, ut habetur 2. Paral. 3. & ideo erat facta ad modum turris quadratae: cuius duo latera sibi opposita sunt longiora in triplo duobus alijs sibi oppositis, propter quod haec domus aliquando uocatur turris, prout dicitur Gen. 35. Tectum uero de super erat planum secundum modum domorum Palaestinae & ultra planitiam ascendebat quaedam clausura in circumitu per modum propugnaculorum ad decorem & defensionem. In altitudine uero huius domus erant tres mansiones, inferior prope terram, quae erat deputata ad cultum diuinum: propter quod de illa scriptura facit mentionem, in alijs Tom. 2. Z 3 & autem

donec ad pacem conuerfis vel funditus extinctis, cum solis amicis gaudeat in domino.

2. Par. 3. a. Beda. Notandum, quia triginta cubiti altitudinis non usque ad tectum templi, sed usque ad cenaculum inferius pertingebat. Aperte. n. in Paral. scriptum est, quod altitudo centum viginti cubitorum erat, de cuius rei sacramentis aptius in sequenti tractabitur.

† corrupte vola dicitur.

† latus intrinsecus, & angustas extrinsecus. † thalamum vel deambulatorium, & inf.

Psal. 26. d. 2. Par. 3. a. B

Iosephus.

Beda lib. de te mp. Salo. cap. 6.

triginta cubitos in altitudine. Et porticus erat ante templum viginti cubitorum longitudinis, iuxta mensuram latitudinis templi, & habebat decem cubitos latitudinis ante faciem templi. Fecitque in templo fenestras, et obliquas. Et edificauit super parietem templi tabulata per gyrum, et in parietibus domus per circuitum templi & oraculi, &

b In altitudine. Altitudo significat spem retributionis future pro qua prospera vel aduersa contemnit, donec videat bona domini in terra uiuentium.

c Porticus erat, &c. De hac in Paralip. scriptum est: Porticum vero ante frontem que tendebatur in longum iuxta mensuram latitudinis cubitorum viginti. Patet ergo quia porticus ista ad Orientalem templi partem facta est. Templum. n. versus ad Orientem erat sicut & tabernaculum: habebatque ostium ab Oriente contra ostium templi iuxta Iosephum, ita ut sol æquinoctialis ortus directis radiorum lineis per ostia tria porticus, scilicet, templi, & oraculi atque testamenti perfunderet. Templum ecclesiam figurat, porticus que ante templum prior lumen solis recipiebat, illam ecclesie partem que domini incarnationem precessit, in qua patriarche & prophete Orientem iustitie solem primi susceperunt, & nascenti domino in carne uiuendo, predicando, nascendo, & moriendo testimonium prebuerunt.

d Viginti cubitorum longitudinis, iuxta mensuram latitudinis templi. Quia antiqui iusti in patientia & longanimitate expectabant, quoniam incarnatus dominus euangelij gratiam afferret, promissiones suas a longe aspicientes & salutantes. Aequabat ergo porticus longitudine sua latitudinem templi: quia per longanimitatem mentis desiderabant venire ad dilatationem ecclesie in charitate Dei que est in Christo Iesu. Porticus habebat decem cubitos in latitudine. quia tales etsi nondum uerba uel mysteria euangelij que erat per Christum tradenda receperunt, precepta tamen

ptatum decalogi perfecta dilectione dilatati cordis seruauerunt. In prima fronte porticus fuit primi iusti, Abel. f. & Enoch. In intimo eius penetrati & quali prope murum templi precurator domini Simeon, Anna, & ceteri, qui, etsi natiuitate eius videre meruerunt, tamen doctrinam eius audire & sacramenta percipere nequiuerunt.

e Fenestras obliquas. Sanctos doctores quibus mente excedentibus Deo arcana celestium specialius videre conceditur: Quod quæ in occulto uident, publice pandunt, quasi suscepto lumine solis fenestras cuncta templi penetralia replent. Unde obliquas, id est, intus latiores fuisse perhibentur: quia qui iuba supernæ contemplationis uel ac momentum percipit, mox sin-

cordis amplius castigando dilatat, & ad maiora capeffend. solerti excitatione preparat.

f Et edificauit &c. Hæc tabulata in euangelio ubi dominum tetatur a diabolo, pinnacula templi uocant. Iacobum quoque fratrem domini in pinnaculum templi, unde cum ad populum concionaretur leuatum esse legimus. Vtrum autem mos fuerit doctoribus, ut in tabulatis sedentes ad turbam inferius loquerentur, nusquam legimus. Hæc ergo tria tabulata totidem fidelium gradus, coniugatorum. scilicet continentium & uirginum signant distinctos altitudine professionis, sed societate fidei & ueritatis omnes ad domum domini pertinentes, & fixa meminerunt. Supremum ergo tabulatum cæteris angustius, medium supremo latius, infimum angustius. Quia altior professi uirtutis altior debet tenere uiam uiuendi. Qui enim abrenuntiato coniugio uirginitatem domino consecrant, mores oportet uirginitate condignos ostendant, abstineant ab otiosis uerbis, ira, rixa, detractioe, habitu impudico, comestationibus, potationibus, & huiusmodi: uigilijs, sanctis orationibus, lectionibus elemosynis & huiusmodi vacent, ut que future uite statum in possessione tenent, in qua non nubent, neque nubent, sed sunt sicut angeli celo. Huius quoque statum quantum mortalibus possibile est, in partem studeant imitari. Infimum uero amplius est latitudinis: quoniam non dicitur coniugatis: Vende omnia que habes & da pauperibus, si uis ad uitam ingredi, serua mandata, non occides, non adulterabis, & Medium locum tenent continentes quantum uirginibus inferiores, tamen coniugat

NICOLAUS DE LYRA.

ante duabus, scilicet media & suprema custodiebantur uentilia, uestes ministrorum & cetera pretiosa pro templo necessaria, & ideo de illis duabus parua fit mentio. Inferior autem secundum longitudinem diuidebatur in duas partes inæquales: quarum prima que erat a parte Orientali, et in qua erat introitus templi habebat quadraginta cubitos in longitudine, & dicebatur domus exterior siue sanctum, in qua erat altare incensi, et mensa propositionis & candelabra. alia autem habebat 20. cubitos per quadrum, & dicebatur domus interior uel sanctum sanctorum siue oraculum, in qua erant arca & Cherubim & propitiatorium, & diuidebatur ista dua partes pariete intermedio. in quo erat ostium ad ingrediendum de una ad aliam. Parietes autem huius domus erant de lapidibus: & a parte interiori operiti tabulis cedrinis, & super tabulas illas aureis laminis, & tectum eius ubi incipiebat mansio media a parte inferiori erat laqueatum, Gallice labroisse. Tabulis cedrinis simili modo operiti laminis aureis. Pavimentum uero fuit de pulchro marmore opto desuper tabulis abiegnis secundum translationem nostram. Hebrei uero dicunt quod illæ tabule erant de buxo, quod est lignum durum, & forte ne cito putrescerent ex humilitate terræ: & operite erant desuper laminis aureis: ita quod mansio inferior templi que erat deputata diuino cultui, erat cooperta auro ex omni parte. Altitudo uero huius mansionis erat triginta cubito. ubique a pavimento usque ad primum solarium. quod erat mansio media secundum expositores catholicos: secundum Hebræos uero domus interior que uocatur sanctum sanctorum, habebat tantum 20. cubitos in altitudine usque ad primum solarium: ita quod altitudo eius erat breuior 10. cubitis altitudine domus exterioris. Exterior uero erat tria deambulatoria in circuitu templi correspondentia tribus mansionibus predictis, que erant ad decorem & ad templi defensionem ad modum propugnaculorum. Hebrei uero dicunt, quod non erant deambulatoria, sed tres ordines appenditorum que erant domuncule circa templum, & idem dicit Iosephus, quod erant pro habitatione ministrorum. unde frequenter notantur hic, & in Ez. ch. & Paral. domus laterales secundum Hebræos propter quod non erant in parte Orientali templi: quia ibi erat porticus, & erat quilibet altitudo, quinque cubitorum, ita quod inferiores erant immediate super terram: & sic illi tres ordines iuxta altitudinem muri ascendebant per quindecim cubitos, & in quindecim cubitis superioribus de altitudine mansionis inferioris remanentibus, erant fenestree ad illuminationem templi, de altitudine uero sancti sanctorum secundum hoc remanebat tan-

tantum quinque cubiti superiores pro fenestris. In introitu uero templi erat porticus uiginti cubitorum longit. Secundum mensuram latitudinis templi & latitud. decem cubit. quia tantum protendebatur ante templi introitum. Ista uero domus non potest figurari in plano: sed posita figuram fundamenti, & per ea que dicta sunt, potest alia imaginari. Hi premissis accedamus ad literam exponendam: Domus autem &c. Hic describitur forma & modus edificii. & primo quantum ad templum & porticum. secundo quantum ad deambulatoria & dispositionem interiorum parietum. ibi: Et edificauit. tertio quantum ad distinctionem domus interioris & exterioris. ibi: Edificauitque. quarto quantum ad introitum & atrium. ibi: Fecitque &c. Circa primum describitur mensura templi & porticus, & patet litera ex predictis usque ibi:

1 Et triginta, &c. Hoc uidetur contradicere ei, quod dictum est, templum in altitudine habebat 20. cubitos. Dicendum, quod hic accipitur altitudo templi quantum ad mansionem interiorum que habebat triginta cubitos a pavimento usque ad primum solarium, ut predictum est & super illam mansionem erat alia media triginta cubitorum: & super illam tertia sexaginta cubitorum, & sic tota altitudo templi habebat centum viginti cubitos, prout habetur secundum Paralip. 3. Consequenter ostendit dispositionem fenestrarum, ibi:

2 Fecitque in templo fenestras obliquas, &c. Hic accipitur fenestra pro apertura uari ad recipiendum lumen, que erat strictiore in exteriori superficie muri: & latiores in interiori, ut lumen transiens magis diffunderetur intra domum: & sic linea transiens ab exteriori superficie ad interiorum non ueniebat directe ad angulum rectum, sed obliquum ad angulum obtusum, sicut apparet in fenestris ecclesiarum & edificiorum quorum muri sunt spissi.

3 Et edificauit. Hic consequenter agitur de dispositione deambulatoriorum, que erant circa templum, & de solaris que erant in templo, et de dispositione parietum interiorum, & primo deambulatoris, cum dicitur Et ædi. pa. t. c. Ad cuius intellectum sciendum, quod secundum expositores nostros ex transverso templi transiebant trabes in tribus locis, scilicet in tribus summitatibus mansionum, ita quod trabes inferiores portabant primum solarium, & media secundum. & tertia tectum domus, quod desuper erat planum, ut dictum est. Et trabes istæ erant ita longæ, quod transiebant ultra murum exteriorum in utroque latere templi & super illam partem trabium que prominent ab exteriorum, erant tabule fortes pensæ scilicet duræ lon-

cōiugatis altiores, quorū portio gloriosa edificabat ecclesiā primitiua. vñ: Multitudinis credentiū erat cor. u. & a, u. & c. Quorum maximam partē vxores reliquissē cōpletius sancti Stephani testatur historia, vbi hoīes eadem religione pallentes non coniuges, sed viduas eorum appellat.

a *Latera*. i. iuriculas, ne q̄s inde facile ad inferiora decideret, qđ Ochoziā regi in Samaria cōtigisse legimus: hęc quotidiana diuinę p̄tectionis erga nos munimina designāt. Vñ: *Immittit angelum dominus in circumitu. t. e. & c.* Ascēdit, inq̄t; cęnaculū Ochozias rex Samarię q̄ se a domo David separauerat, sed per cancellos decidit. Quia etsi h̄rtici vel schismatici aliquam bonę actionis arcē cōdescēdere vñr: q̄a tñ cōpagē unitatis ecclesię nō habēt, quasi patētib. & nō solidis laterū p̄sidiis ad uitiorū infima delabunt, dū diuino destituti auxilio p̄tinacię suę fastu intēreūt. *Latera*, i. muros uel cācellos, uel iuriculas, doctores in tabulatis sedentes, qui ad circūstantē inferius populū cōcionabātur. vñ de dñs: *Prædicate super tēta.* Et Salomon: *Melius est sedere in angulo domato; Añua* Gręcē, tēctum Latinē.

b *Trabes autem posuit, itē posuit in domo per circumitū forin.* Beda. Domus quę tabulata portant prædicatores significant, qui dū sublimem & honorabilem in ecclesia Dei tenent locū infirmiorum p̄dicatione sua ab infirmorum appetitu sustollūt, & ad cęlestia desideranda & speranda suspendiūt, & intercedendo vt persistant, adiuuant. Legimus autē in Paral. quod trabes tēpli sicut cętera eius interiora auto vestite fuerunt. Quod ita factū est, vt illę trabiū partes quę intus sunt in tēplo aureis essent laminis tēctę, quę foris patebāt nō deauratę sed cedri speciem formamque ostenderent, in qua tñ imposita sibi tabulata gestabāt. Quod ergo extrinsecus eminebat, vitā sanctorū quę nobis innotescit, designat. Quod vero intus deauratum fulgebat, claritatem qua in cęlesti patria in aspectu creatoris sui gaudent. Claritas trabiū aurea illis tñ qui templum intrauerant, patebat: quia, *Quā magna sit altitudo dul-*

c *Edificata est, & malleus, & securis, & onne ferramentum non sunt audita in domo cum edificaretur.* Ostium † lateris

dulcedinis Dei: quam abscondit timentibus se, & patefecit sperantibus in se. illi soli nouerunt qui regnum cęleste metuerunt intrare, & tñ nos vitā, passionē, doctrinamq; sanctorum cernentes, idēst, in scripturis legētes ad bñfaciendū excitamur, & quasi in capitibus trabium foris apparentib. a terra subleuamur.

† *Virgines.*
a *Coniugentes.*

a *Coniugati.*

b *Virgines.*

c *Trabes forinsecus.*

d *Domus autem, & c.*

e *Et malleus & se.*

f *Ostium lateris.*

g *Lib. eod. c. 8.*

h *si scri-*

i *si scri-*

Quāuis .n. internā sanctorum gloriā perspicere nondū ualemus: ex eo tñ qđ exterius uide re ualimus, sublimibus ecclesię mēbris fideliter adherem⁹. Possū⁹ ēr hęc de sanctis adhuc in hac uita positus intelligere, quorum puritatem dilectio nisqua in secreto cordis corā dño resurgens inspicere nequimus: & tamen ex eis quę loquendo, agendo, uel patiendo foris ostendunt, inuenimus salutis auxilium.

† *Thalamos vel deambulatoria.*

† *Interstitia autē in muro restricto ubi capita ponentur trabium.*

† *Interstitia autē in muro restricto ubi capita ponentur trabium.*

† *Interstitia autē in muro restricto ubi capita ponentur trabium.*

† *Interstitia autē in muro restricto ubi capita ponentur trabium.*

† *Interstitia autē in muro restricto ubi capita ponentur trabium.*

† *Interstitia autē in muro restricto ubi capita ponentur trabium.*

† *Interstitia autē in muro restricto ubi capita ponentur trabium.*

NICOLAUS DE LYRA.

* dū longitudinē tēpli, & super illas tabulas poterāt homines deambulare, & ideo dicebantur deambulatoria: & ī parte exteriori erat quę dā clausura procedens in altū, ne ambulantes caderent. Et ambulatoria ista erant inæqualis latitudinis: qđ dupliciter poterat fieri. Vno modo qđ trabes superiores essent longiores mediis vno cubito, & similiter medię inferioribus sicut aliqui dicunt. Alii autē dicūt & melius vt uidetur, quod quāuis trabes ea portantes essent æqualis longitudinis, tamen murus tēpli a parte exteriori erat restrictus vno cubito plus, in secundo deambulatorio quā in primo, & similiter in tertio quam in secundo, & sic deambulatorium primū habebat quinque cubitos latitudinis, mediū uero sex, & supremum septem secundum modum figuratum in columna interiori in margine exteriori, prout pōt in plano figurari. Sciendum etiam quod ista deambulatoria uocantur in litera tabulata & latera, & patet litera ex dictis vsque ibi.

1 Trabes autem, & c. Quia trabes vt dictum est, transibant ultra murum exterius.

2 Vt non hererent muris tēpli. Istud non refertur ad trabes secundum istam expositionem: quia cū transirent p̄r mediū muri necessario ei hererent, sed refertur ad tabulas super trabes positas, quę sic erant posite, quod nō iungebantur muro tēpli immediate, tamen illud spatium quod erat immediate inter murū & tabulas erat ita paruum, qđ homines ambulantes non possent ibi cadere nec pes hominis intrare. Sed ad quid dimitteretur tale spatium inter tabulas, & murum nō uidetur, propter quod alij dicūt & melius, ut uidetur quod hoc refertur ad cācellos deambulatoriorū impediētium casum ambulantiū a parte exteriori: & sic distabant a muro tēpli secundū longitudinē trabis extra murū prodentem, ut sic deambulatoria haberent latitudinem conuenientem. Secundum uero Hebræos qui non ponūt ista deambulatoria, sed appenditia seu domunculas laterales, ut prædictū est, sic est intelligendum: quod iuxta muros tēpli in parte exteriori erat unus ordo appenditiarū, quorum altitudo erat. 5. cubitorum, & cum murus tēpli eleuaretur a terra per 5. cubitos erat restrictus a parte exteriori p̄ unū cubitū: & in spatio illius cubiti prominentis erant capita trabium ubi terminabatur primus ordo appenditiarum quantū ad altitudinem suam: & alia capita trabiū sustentabantur ab exteriori parte parietis appenditiarum, & iterū eleuato muro tēpli 5. cubitis, murus iterum tēpli erat restrictus uno cubito, ubi ponebantur capita trabiū appenditiarum

ditiorum mediōrū, & eodem modo de tertijs appenditijs, & sic latitudo append. mediōrū erat cubi. 6. & latitudo tertiorū septem propter maiore restrictiōnem muri & tēpli in ascendendo, & sic tres ordines appenditiōrū ascendebant iuxta murū tēpli per 15. cubitos vt supra dictū est, & tēctum superius erat planum, & portabatur a parte exteriori per parietē exteriorē appenditiōrum, sicut figuratum est in columna præcedenti. Et secundū hanc intentionem Hebræorum sic exponatur litera: Et ædifi. super pa. tēpli. i. appenditia, quę sic nominantur, eo quod erant de tabulis vt parietes minus sp̄tium occuparent, & dicūt super parietē tēpli: quia trabes tegentes primum tabulatum, & mediū, & tertium erant super vnum cubitum muri tēpli, ubi murus in ascendēdo erat sic retractus siue restrictus, vt prædictū est, per cit. tē. & ora. i. exterioris domus & interioris, ita qđ ista appenditia erāt circa tēplū in tribus partibus. s. in duobus lateribus tēpli & ī parte Occidentali, ubi erat oraculū, in parte uero Orientali non erāt appenditia quia ibi erat porticus, vt dictū est. Et fecit la. Est replicatio eiusdem. quia illa appenditia dicuntur latera: quia erant in lateribus tēpli. Tabu. quod sub. e. i. appenditiū quod erat immediate super terram, erat minus medio in latitudine vno cubito, & mediū superiori vno: quia retractio siue restrictio muri ampliabat mediū & superius, vt prædictū est, & secundū hoc trabes erant inæquales: quia trabes inferioris appenditiarū erant breuiores trabibus medijs vno cubito, & trabes medijs minoribus trabibus superioribus vno cubito. Trabes au. po. in do. & c. Iste sūt trabes de quibus dictū est immediate quę erant posite super murū tēpli in parte exteriori, & sic quod non intrabant murū: & hoc est quod uocatur hic, non inherere muro: sed stabant super cubitos ubi murus erat retractus, vt dictū est.

3 Domus autem. Hic ponitur modus adificationis quantum ad dotationem lapidum, quę facta fuit in lapidinis & non in loco adificationis. & ideo sequitur.

4 Et malleus & scu. i. martellus scindens cū quo sculpsūt lapides.

5 Nō sunt audita in do. domini cum ædi. & c. qđ est intelligendū de instrumentis ad dotationem lapidum pertinentibus, non autem de instrumentis pertinentibus ad cōiunctionē & cōmētionem lapidum. Aliqui autē dicunt, quod lapides illi incidebantur sanguine cuiusdam uermis habente ad hoc uirtutem, sicut lapis adamantinus scinditur sanguine hirci, & sic non erat ibi sonitus saltē notabilis.

6 Ostium, & c. ostium quod erat in medio lateris tēpli.

Si scriptura hæc significare voluisset, non ita diceret: *Ostium lateris medi in pariete erat domus dextra*. Sed ita: & habebat ostiū domus ad Meridiem. Nunc aut aliud significat. Partē nāque domus dextræ latus templi Meridianū dicit, in cuius parte Orientali ostiū erat in ipso angulo factum iuxta terrā: in quā

signis, sex-
capitis instar
ostiarum, vel
tabulis stricis
instar costarū
& tabularū,
vel ordinē ta-
bularū aut tra-
bium cedris.

introcūtes statim ad altiora gradatim ascendebant, hñtes viam & ascensum per parietis interiora, donec tali itinere ad medium cœnaculum, & a medio peruenirent ad tertium. Et quantum scriptura nō dicit, creberimas habebant a Meridie fenestras, quarum luce certum & sine offensione iter agerent. Qui locus propriē ad corpus domini respicit, quod de virgine sumpsit Ostium enim lateris medi in parte erat domus dextræ, quia vnus militum lancea latus eius aperuit, dextrum autem latus a milite apertum sancta credit ecclesia. Aperuit aut dicit euangelista, quasi ostium medi lateris, p

medij in pariete erat domus dextræ, & per
a cochleam ascendebant in medium cœna-
culū, & a medio in tertium. Et ædificauit
domū, & consummavit eam. Textit quoque
b domū t laquearibus cedrinis, & ædificauit
c t tabulatum super omnem domū quinque
d cubitis altitudinis, & operuit domū lignis
cedrinis. Et factus est sermo dñi ad Salomo-
nem, dicens: Domus hæc quam ædificas, si
ambulaueris in præceptis meis, & iudicia
mea feceris, & custodieris omnia mandata
mea gradiens per ea, firmabo sermonem

rum fidelium, & perficietur in fine seculi resurrectione corporum immortalū. Quindecim verò in trigonum ducta, id est, cum oibus suis partibus annumerata 120. efficiunt. Bene igit centenario numero & vicenatio magna electorū beatitudo in futuro designatur. Aptē in hoc tertium domus dñi cœnaculum consummatur; quia post præsentis fidelium labores, post acceptam in futuro requiem animarū plena totius ecclesie felicitas in resurrectione cōplebitur. Ad quod pertinet, quod resurgēs a mortuis dñs, & ad cœlos ascendens, hoc numero virorum spiritum sanctum in linguis igneis misit, quō eos qui diuersis linguis distabant cognatione linguarum, communem fecit habere sermonem. Ecclesia enim suo tempore resurgens & cœlos carne incorruptibili ascendens, plenē & perfectē dono spiritus sancti illustrabitur, quā erit Deus omnia in omnibus ad prædicanda magnalia Dei: quia

consona mente & voce omnes diuinæ maiestatis gloriam collaudabunt.
b *Laquearibus*. Beda. Laquearia sunt tabulata, quæ magno decore composita & ornata, ab inferiori parte trabibus asfiguntur, & quia ternæ altitudinis domus domini facta erat, terna habebat laquearia. Sancti sublimioribus, scilicet, quorum opus & doctrina cunctis in templo proposita, quasi longius in alto præeminent. Quinque intercedendo, exhortando, animas infirmorum ne deficient, protegant.
c *Cedrinis*. Cedrus arbor imputribilis, odoris iucūdi, aspectus nitidi, serpentes accensa nidore fugans & perimens. Quæ perfectis conueniunt, quorum insuperabilis patientia, fama virtutum eximia, præsentia bonis gratissima, autoritas ad reuincendos & confutandos veritatis inimicos constantissima. Qui & in hac vita, & in futura singulari eminentia præfulgent, loriculas significat, quæ in supremo domus tecto per circumitum factæ erant, ne quis ad altiora perueniens repente laboretur ad ima, quod in omni domo præcepit fieri Moses. & hæc supra latera vocata sunt, vbi dictum est: *Et fecit latera in circumitu*. In quibus diuina præsidia figurantur, quæ nos adhuc in seculo laborantes, & pro captu nostro ad superiora nitentes, quotidie ne deficiamus, adiuuāt. Similiter quoque hunc locum intelligimus: sed ea distinctione, quod in hac vita inter crebra vel hostis impacati tentamenta, vel nostræ fragilitatis obstacula continuo supernæ pietatis munere, ne corruamus, defendimur. In illa verò vita supremū tēpli tectū cōscēdimus, vt nec velimus ultra peccare, nec possumus: nec vllō mortis dolore vel tētātis aduersarij metu afficiamur. De pñtib. dñi auxilijs quasi de lateribus tabulatorū dicit ipse dñs. *Cum ipso sum in tribulatione, eripiam eum, & glorificabo eum*. De futura aut gratia, qua superna ciuitas illustratur, dicit propheta: *Lauda Ierusalem do. &c. vsque fines tuos pacem, &c.* Bene autem hoc tabulatum quinque cubitis altū est: quia in illa patria præsentia diuinæ claritatis ita nos implet, vt visus, auditus, olfactus, gustus, tactusq; noster nihil dulce habeat nisi diligere Deum ex toto corde, tota anima, tota virtute, & proximum tanquam nos ipsos.
d *Tabulatum super omnem domum quinque cubitis altitudinis*. Beda. Hic supremū ipsius domus tectum dicitur tabulatum, illud quod supremis trabibus supra positū erat. Non hēbat tēpli culmen in superioribus, sicut nec tabernaculū, sed erat equale, quomodo in Palestina & Aegypto fiunt domus. Tabulatum autem quo operata est domus, idē quā laquearia signat. Id est, eximios in resurrectione viros & singulari sanctitate ad ipsū virtutis apicē puenientes, de quorum uno dicitur: *Inter natos mulierum non surrexit maior Ioanne Baptista*. De cuius cōpare dicit: *Ipse præcedet ante dominū in spiritu & virtute Elię*

Ioan. 19. f.

quod nobis iter ad cœlestia panderetur. Denique ita subiungit: *Et continuo exiit sanguis & aqua*. Aqua, scilicet, qua abluimur in baptismo: & sanguis quo consecramur in calice sancto. Per hoc enim ostium est nobis ascensus in medium cœnaculum, & a medio in tertium: quia per fidem & mysteria nostræ redemptionis de præsentis ecclesie conuersatione ad requiem animarū post mortē ascendimus, & de requie animarum aduentum die iudicij ad immortalitatem corporū, vt in magna corporis & animæ beatitudine perpetuō viuamus. Hoc inuisibiliter agebat, ita vt soli qui intrauerunt, nosse: quāuis per ipsum ostiū etiam foris positi viderent. Quia actus fidelium in hoc seculo & celebrationes sacramentorū etiam reprobi intueri possunt, sed arcana fidei & intimæ gratiam dilectionis nullus nisi qui per hæc ad cœlestia scandit, dño duce agnoscit. Qui enim dicit se nosse Deum, & mandata eius non custodit, mendax est. Ostium templi dñs est, quia nemo venit ad patrem nisi per ipsum, vnde: *Ego sum ostium, per me si quis introierit, saluabitur*. Ostium porticus, sermo propheticus, qui quasi recto calle ingredienti ad ostiū tabernaculi perducebat: quia grām Christi qua mundū erat redempturus, prædicabat. Tota ergo porticus factura fideles illius temporis signat. Ostium vero in porticu doctores, qui cæteris lucem vitæ ianuamq; intrandi ad Deum pandebant exprimit. Et bene vnum ostium, propter consonam in omnibus sanctis fidem & dilectionem veritatis.

Ioan. 2. a.

Ioan. 14. a.

Ioan. 10. b.

Beda. Ostium templi dñs est, quia nemo venit ad patrem nisi per ipsum, vnde: *Ego sum ostium, per me si quis introierit, saluabitur*. Ostium porticus, sermo propheticus, qui quasi recto calle ingredienti ad ostiū tabernaculi perducebat: quia grām Christi qua mundū erat redempturus, prædicabat. Tota ergo porticus factura fideles illius temporis signat. Ostium vero in porticu doctores, qui cæteris lucem vitæ ianuamq; intrandi ad Deum pandebant exprimit. Et bene vnum ostium, propter consonam in omnibus sanctis fidem & dilectionem veritatis.

Ibidem.

a *Ascendebant in medium cœ. & a medio in ter. Et adifi*. Beda. Notandum quod 30. cubiti altitudinis de quo supra legitur, vsq; ad medium cœnaculū pertingebant: deinde 30. vsq; ad tertium addebantur, quousq; ad porticum quæ erat circa templū ab Austro, Aquilone, & Occasu tectū perueniebatur, s̄m Iosephum, deinde vsque ad supremum tectū templum 60. cubiti numerabantur: & sic tota altitudo domus s̄m Par. in 120. cubitos consummata est. Porticus quoque quæ erant ante frontem templi ad Orientem, secundum eundem librū eandem cubitorum summam in altitudine habebat, qui .i. liber prædictas porticus vocat cellaria & cubicia. *Dedit*, inquit,

1. Par. 28. c.

Dauid, Salomoni filio suo descriptionē porticus, & templi, & cellariorum, & cœnaculū, & cubiculorum in abditis domus propitiationis, vbi etiam exteriorum domorum, quæ erant extra atrium sacerdotum in circumitu templi meminit sic: Neceon & omnium quæ cogitauerat atriorum exedarum per circumitum in thesauris domus domini, & in thesauris sanctorum. Quod autem vniuersa altitudo templi centum viginti cubitorum erat, significat quod primitiua in Ierosolymis ecclesia post ascensionem domini hoc numero virorum gratiam Spiritus sancti accepit: quia quindecim quæ ex septem & octo constant solent ad significationē referri vitæ quæ nunc in sabbatho geritur animarum

NICOLAUS DE LYRA.

1 In pariete erat domus dextræ, &c. id est, in pariete dextro templi: & hic erat paries meridionalis qui erat dexter egredientibus de templo; Iosephus tamen dicit, quod erat in angulo muri in parte Orientali.

2 Et per cochleam. id est, ascensum tortuosum, qui Gallicè vocatur vietz.

3 Ascendebant in medium cœnaculum, & a medio in tertium. id est, in mediam mansionem templi & superiorem.

Textit

4 Textit quoque domū laquearibus cedrinis. Gallicè lambrois.

5 Et ædificauit tabulatum super omnem domum quinque cubitis altitudinis. Istud erat tabulatum tertium. de quo supra dictum est, & isti quinque cubiti erat mensura clausuræ, quæ erat in circumitu ne homines caderent, factæ ad modum propugnaculorum quæ ascendebant in altum per quinque cubitos, exceptis locis vbi erant cancelli, seu propugnacula. vbi homines poterant se apodiare & respicere inferius.

6 Et factus est sermo Domini ad Salomonem. post talem consummationem domus.

Et adifi

a Et edificauit parietes. Beda. Intrinsicus quidē domus cedro erat uestita, nam forinsecus lapis de quo facta erat tanto nitore fulgebat, ac si esset cādido calculo tecta. Mystice vero parietes templi sunt fideles populi, quib. vniuersalis ecclesia consistit. Quorū dilatationem per orbem latitudo parietum designat, spem vero & intentionem ad caelestia erectam, altitudo. Vel latitudo parietis quæ ex ordinibus lapidū inuicem superpositis cōstat, præsentis statum ecclesiæ vbi electi supra fundamentum Christi omnes ædificati sibi inuicē in ordine per temporum curricula succedunt, seque inuicē portantes legem Christi quæ est charitas implent. Dum enim qui a præcedentibus magistris erudiuntur, alios erudiunt, quasi superpositis inuicem ordinibus lapidum viuorum in domo Dei, sic ab alijs fixa constantia portantur, vt ad alios portādos ipsi sufficiāt vsque ad vltimos iustos, qui in summo domus cacumine locati portantur ab alijs, sed non habent quos portent.

b *Parietes domus.* operiuntur cum corda fidelium amore virtutum redundant. Sicut enim cedrus perfectos significat, ita locis opportunis celsitudinē virtutum, quibus ad eandem peruenitur perfectionem.

c *A pavimento.* Teguntur omnia lignis, a pavimento domus vsque ad summitatem parietum, & vsque ad laquearia. cum electi a primis fidei rudimentis vsq; ad perfectionem bonæ actionis, & vsque ad ingressum patriæ caelestis insudant operibus bonis, cum a primis iustis vsque ad vltimos in consummatione seculi omnes virtutibus student, quarum merito dicere audeant. *Christi bonus odor sumus Deo.*

d *Et textit pauimentū.* Hoc in Paralip. plenius scriptum est sic. *Strauit quoque pauimentum tēpli pretiosissimo marmore strato multo decore.* Vnde patet, quod tabulas abiegnas quib. pauimentū textit, non in terra posuit, sed primo illud marmore protexit deinde tabulas superposuit, & tertium his duob. auro uestitum addidit, vt in sequentib. legitur. Sicut autem altitudo parietis in altum exurgens, & vsque ad laquearia perueniēs profectus virtutum, quibus electi ad cæleste regnū pueniunt vel ipsos electorum choros sibi per tempora varia succedentes significat: ita æqualitas pauiment concordem eorum humilitatem; qua in temporalis adhuc vita positi socialiter charitate distante conuersantur. Pauimentum pretiosissimo marmore erat stratum multo decore: idemque marmor tabulis abiegnis superpositis, latitudinē charitatis de corde puro & conscientia bona, & fide non ficta: quæ sicut aurum alijs pretiosius metallis, ita ceteris eximior virtutib. in templo Dei singulari luce refulget. Vnde Apost. Cū plura virtutum bona, quæ hoībus humilibus sunt seruanda, pauimentum enumeraret, dicēs: *In dūite vos viscera misericordiæ, benignitatē, humilitatē, patientiam, &c.* subiunxit: *super omnia autem*

tem, charitatem habentes, &c.

e *Ædificauitq; viginti.* Quæ tabulata quæ interiorē domū ab exteriorē separāt a pavimento vsque ad superiora dicit esse edificata, non vsque ad laquearia significat, quæ triginta cubitis erant in sublime a pavimento suspensa, vt dictum est,

sed tantum vsque ad viginti cubitos altitudinis ut dicitur. Reliquū uero erat super hæc tabulata apertum, & inane usque ad laquearia cubitorū 10. altitudinis, & cub. 20. longitudinis iuxta latitudinē domus. Per quam nimirum ianuam fumus incensorum de altari thymiamatis solebat in sancta sanctorum ascendere, & ad arcam domini operiēdam penetrare. Prior domus in q̄ semper introibāt sacerdotes sacrificiorū officia cōsummātes, præsens ecclesia est, in qua quotidie pijs insistentes operib. dño sacrificia laudis offerimus. Interior quæ ad posteriorē templi partem facta est uita eterna in celis, exterior quidē conuersatio nri exilij. Interior uero q̄ in præsentia summi regis perpetua

beatorū spiritū solennitas agitur, vnde. *Intra in gaudium Domini tui.* sed posterior tēpore, quia post seculi labores. Tabulata autem quæ vtramq; diuidunt, claustra cæli sunt, quorū apertionem quotidie suspiramus, & pia instantia pullamus vt aperiantur, & si non ante mortem intrare permittit, apertam tñ hēmus ianuam diuinæ pietatis, qua orationū, elemosynarū, ieiuniorū, & aliorū bonorū thymiamata præmittimus. Hoc est. n. q. paries cedrinus domus interioris ianuā habebat in superioribus per totum qua fumus incensorū intraret, quia oculi domini aperti sūt super domum eius die ac nocte, & aures eius in orationem feruorū intentæ, & hoc per totam ecclesiæ altitudinem diffusæ per orbem.

f *Porro.* Decem quater ducta 40. faciūt, vñ populus ab Aegypto liberatus in figura presentis ecclesiæ 40. ann. in eremo laborauit, & pane cælesti reficiebatur, & sic ad promissā peruenit patriam. Exercetur. n. tentationibus 40. an. vt labores ecclesiæ quibus per totum orbē in obseruanda lege desudat insinuet Pascitur manna de cælo per eisdem 40. an. vt ostēdantur passionēs ecclesiæ spe denarij cælestis & æternę beatitudinis leuandæ, vbi qui esuriunt & sitiunt iusticiam saturabuntur. Pascitur ergo in præsentis ecclesiæ & aduersis afficitur, vt spe gaudens in tribulatione sit patiens. Vñ & Christus 40. diebus ante mortem carnis ieiunauit, & totidē post resurrectionem epulabatur cum discipulis suis appatens eis in multis argumentis, & loquens de regno Dei. Ieiunando ostendebat in se nostrum laborem, manducando uero in nobis suam consolationem. Ieiunans clamabat. *Attēdite ne grauentur corda vestra cra. & ebrie.* Manducans autem dicebat. *Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi.* Iterum, *videbo vos & gaudebit cor vestrum, &c.* Dum enim viam Dei carpiamus, & a vanitate p̄sentis seculi ieiunamus, & futuri promissione reficimur. *Porro. qua. cu.* Hic numerus in signatione præsentis laboris ponit, sicut qui in quagenariæ futuræ quietis & pacis. Decē enim sunt præcepta quib. ad virā venitur. Denario. n. signatur vita quā desideramus, & pro qua laboramus quadrat° uero mūdus ī quo p̄ eadē acquirēda certamus. Vñ *De regionib. congregauit eos. A solis ortu et occasu, ab Aglo. & mari.*

g *Et ce. omnis.* Cedrus insuperabilem virtutum venustatē signat, quo ligno omnis domus intrinsicus uestitur, cum corda iustorum solo bonorum operum amore nitescunt.

D Colof. 3. b. Beda. li. de. templ. Salo. cap. 10.

Mat. 25. b. E

Ibidem.

Num. 14. f. Deut. 9. a.

Exod. 16. d. Neem. 9. d. Matth. 5. a.

Matth. 4. a. Act. 1. a. Luc. 21. f. Matth. vlt. d.

Ioan. 16. a. F

Habens

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et edificauit. Hic describitur dispositio parietum templi a parte interiori, qui erant operti tabulis cedrinis vsque ad primum solarium, vt dictum est supra.

2 Et textit. quod erat de pulchro marmore, vt prædictum est.

3 Tabulis. Hebrei dicunt, buxinis, vt prædictum est.

4 Ædificauitque. Hæc est tertia pars principalis huius capitul. vbi primo describitur distinctio domus interioris ab exteriori per parietē medium cum dicitur. Ædificauitque, &c. posteriorem par. id est, ad Occidentalem partem, ibi enim erat domus interior, & secundum Hebræos habebat tantum 20. cubitos a pavimento vsque ad primum solarium, ita quod erat breuior in altitudine 10. cubitis, secundum

quod vero doctores catholicos altitudo vtriusq; domus erat equalis vsque ad solarium, sed 20. cubiti qui hic describuntur erant mensura parietis diuidentis domum interiorem ab exteriori, qui ascendebat in altum per 20. cubitos tantum, & 10. cubiti remanebant aperti inter parietem istum & solarium, vt fumus ascendens de altari incensif, quod erat in domo exteriori iuxta hunc parietem, transfret intra domum interiorem per aperturam illam.

5 Porro. id est, domus exterior, quæ vocatur templum, eo quod tenebat duas partes longitudinis templi.

6 Pro foribus ora. quia domus exterior erat immediate iuxta ostium domus interioris.

7 Et cedro omnis. in parietib. & tecto, vt frequenter iā dictū est.

Habens

A Habens tor. Hęc domus in tabulis cedrinis ornaturus suas, & iuncturas fabrefactas, cū electi adinuncē pulcherrima charitatis copula necluntur, vt hęcant cor vnum, & a. v. Tornaturus quæ iuncturis tabularum opponitur, vt vnum tabulatum fiat ex omnib. et hęcia sunt charitatis quib. sancta fraternitas copulatur, & in vnam Christi domum toto orbe terrarum componitur.

B Calaturas. Opera sanctorum manifesta expressione quales sunt in exemplum alijs proferunt. Vnde Paulus & factis & dicitis se in exemplum pponit.

C Omnia cedrinis, &c. Lapides parietis vel pavementi & tabule & aurum sanctorum vitam significant, sed lapides viui sunt sancti fortitudine fidei in vnam eandemque regulam conglutinati. Tabule cedrinae vel abiegnæ latitudine varia-

† intrinsecus.

rum virtutum secundum donationes spirituales hęc vna in fide ad alterutrum cōnexi. Auri laminae sunt supereminētium sciētiae charitatē hñtes humif-

B que fulgore gratissimo adinuicē cōgredētes. Hęc tria Apostolus vna sentētia cōplectitur, dicens. *Nā in Christo Iesu neq; circumcisio aliquid valet, neque preputium, sed fides quæ per dilectionem operatur.* Fidem enim inuictam lapis significat, cedrus actio nē odoriferam, aurum transcendentē oīa dilectionē. Virtuturq; lapideus paries tabulis cedrinis cū pfectio fidei bonis ornatur operibus, ne odiosa videatur aut mortua. Sed quæ lex in lapide scripta, doctrina euāgelij per lignū crucis confirmata, vñ & populus ille lapide circūcidebatur in p̄putio, nos signo crucis consecramus in frōte. Possunt parietes tēpli lapidei, vel pavementū pretioso marmore stratum significare eos, qui in lege fideliter & pfecte vixerūt. Tabule vero cedrinae vel abiegnæ sanctos noui test. qui abnegātes semetipsos, & tollētes crucem suam dñm sequuntur. Et quia vtriusque tēporis sanctos manet cōis gloria supernæ retributionis, lapidibus & lignis p̄tiosis addit tertia species aurearū laminarū. Nec contrarium videatur, quod supra diximus, porticū q̄ erat ante templum antiquos fideles figurare, ipsum vero tēplū eos qui post incarnationem dñi fuerunt, porro domū interiorē regni cęlestis gaudia vtriusq; promissa, nunc autē dicimus parietes lapideos antiquū Dei populū, tabulata cedrina nouū, aureas laminas vtriusq; in cęlis p̄mia designare, cum iidem parietes tēpli, & in porticu, & in ipso tēplo, & in sanctissanctorum pariter fuerint de lapidibus & lignis auroq; compediti. Multiplex est. n. in diuersis reb. eandem repetitio figurarum. Sed & hoc dicendum, quia fuerūt in lege, & añ legem plurimi qui legaliter dño seruirent, non occidētes, nō fornicantes, non falsum testimonium dicentes, non furtum facientes, honorātes patrem & matrem, & diligētes p̄ximos sicut seipos. Hi ad parietes porticus lapideos p̄tinebāt. Fecerunt alij perfectiores, qui relicti mundi negotijs, assumpta cruce dominum sequebātur, ludibria & verbera experti, in sup & vincula & carceres, & c. Hi qui añ manifesta tēpora euāgelij vitam duxerūt euāgelicam, ante ingressum tēpli, quasi tabulata cedrina in porticu fulgebāt, quos quia idē regnum cęlestē communiter (quāuis in discretis mansionib.) recipit quasi porticus tēpli post lapidē & cedrum auro cooperta est. Nunc quæ tunc sūt plures, qui legalibus contenti p̄ceptis p̄dictis sustinere sibi credunt, si ad vitam venire mereant. Sunt alij qui ad perfectionem nitentes, oīa sua vēdūt, & sequuntur dominū dicentē *Vos qui secuti estis me, in regeneratione, cum sederitis plus hominis in sede maiestatis, &c.* Hi ad parietes templi de albo lapide factos, illi ad cedrinis p̄tinetes tabulas

Matth. 19. d.

a habens + tornaturas & iuncturas suas fabrefactas, & cælaturas eminentes. Omnia cedrinis tabulis vestiebantur, nec omnino lapis apparere poterat in pariete. Oraculum autem in medio domus in interiori parte fecerat, vt poneret ibi arcam fœderis domini. Porro oraculum habebat viginti cubitos lōgitudinis, & viginti cubitos latitudinis, & viginti cubitos altitudinis, & operuit illud atque vestiuit auro purissimo. Sed & altare vestiuit cedro. Domū quoque † ante oraculum operuit auro purissimo, &

† Parietem cedrinum significat, qui oraculum, id est, sancta sanctorum ab exteriori tēde separat, ut p̄dictum est.

tabulas p̄mia perpetuę lucis a domino quasi auri laminas quibus decorentur, expectant. Sunt in abditiis tēpli lapides pretiosi, sunt tabule ligni aromatici vnaque auro cooperta, quia in lege domini ambulauerunt, & qui gratiā euāgelij perfecte susceperunt, æterna vita pariter perfruuntur.

D Oraculum. Bēda. Oraculum vbi erat arca, habebat vices cubitos in longitudine & latitudine & altitudine, id est, per quadratum, quia in superna patria vbi Christum regē vident oculi sanctorum, sola charitas diuinæ & futurę gratiæ per omnia fulget. Vnde sequitur, & operuit illud atq; vestiuit auro purissimo. quia supernę mœnia ciuitatis gratia charitatis impleuit. Hoc supra expositum est, quia. s. interior domus secreta cęli & arca fœderis saluatorem in quo fœdus pacis apud patrem habemus significat, qui post resurrectionem ascendens in cęlum carnem sumptam de virgine in patris dextera collocauit.

E Porro oraculum. Bñ autem interior domus 20. cubitos longū est, pro mysterio geminę dilectionis, de qua iā dictū est, quæ in hac vita ex parte maxima illustrat electorū mētes, sed in illa patria cessat, ut us aliam virtutum operibus sola regnat.

F Sed & altare. Thymiamatis, scilicet, quod erat añ oraculū, de quo subditur, & totum altare oraculi texit auro. vñ intelligitur, quia idem altare de lapide factum, cedro vestiuit, deinde auro coopertum esset. Altare. n. thymiamatis qđ in domo exteriori, sed prope ostium erat interioris, typus est p̄fectorum, qui carne adhuc in mūdo retēti, sed omni desiderio ad cęlestia suspēsi, velut incenso thure fumum ascendētē in sancta sanctorū emittunt, quia superno amore flagrātes crebris orationum vocibus aures sui pulsant autoris, aperta q; late ianua fumus incensorum in superiora venit, quā quāto mundiores & cælo viciniores, tātō citius a domino quæ poscūt accipiunt. Hoc altare p̄fectorū vitam significat, qui quasi in vicinia oraculi politici, desertis infimis delectationib. ad solum regni cęlestis ingressum curam intendūt. Vñ in hoc altari non carnes victimarum, sed sola incendebāt thymiamata, quia tales non adhuc peccata carnis, & illecebras cogitationum in se mactare opus hñent, sed tātū orationum & desideriorū spiritualium odora menta per ignem interni amoris in conspectu conditoris offerunt. Quid autem lapis, cedrus, aurumque significent supra dictum est.

G Domū quoque ante oraculum. Bēda. Domus ante oraculum auro tecta est, quia p̄fecti in hac vita necdum de patre palam audire. i. necdum palam videre queunt, sed fidē & opus iustitiæ diuino ornant amore, p̄ quam plenā Dei cognitionem mereantur. Laminę aureæ quibus operitur domus, operationes sunt multifarię pietatis: quas in obsequiū creatoris vel fraterne necessitatis castus amor impendit. Domū ante oraculū p̄sentē ecclesiam significare diximus, vbi ita redemptoris nostri amore flagramus: vt nondū ipsum videre facie ad facie ualeamus. Vnde bene hęc domus auro purissimo cooperta est, sed interposito medio pariete ab oraculo secreta. Oraculum. n. vocatur cum diuina hominib. vel angelica allocutio in abditiis, id est, interiori domo factum est quia in superna patria angelorum nobis visio & allocutio & ipsa Dei p̄sentia reuelabitur. Vnde. *Ego diligam eum, et manserabo ei me ipsum.* Et iterum. *Venit hora cum iam non in proverbij loquar vobis, &c.*

Clavi.

NICOLAVS DE LYRA.

- 1 Habens tornaturas. id est, subtiliter & artificiose factas.
- 2 Et cælaturas emi. quia in igrines cheulim & palmarū & variarum picturarum erat seu p̄tia in tabulis illis, vt hęcitur infra. Et laminę aureæ di super p̄fixæ erant sic factæ, vt aptarentur illis sculpturis.
- 3 Oraculum. Dicitur autem interior pars, quia erat remotior ab ingressu templi.
- 4 Et viginti cubitos. In hoc differunt Hebræi a nostris doctorib. quia

Hebræi dicunt qđ tota altitudo oraculi vsq; ad solarium erat 20. cub. tm. Nostri vero dicunt quod illi 20. cubiti erant altitudo parietis diuidentis oraculum a domo exteriori, & 10. cubiti de super remanebāt aperti, vt supra dictum est.

5 Sed & altare. id est, tabulis cedrinis, & loquitur de altari incenso quod erat intra tabernaculum, & erat interius de lapide, & tectum de super cedro, & super cedrum laminis aureis opertum, secundum et postea dicitur.

He-

Sec

a *Clavis aurea.* Clavi autem sunt præcepta charitatis, vel pro
 nulla eternæ claritatis, quibus in exercitio virtutum ne defi
 ciamus donante Christi gratia cōtinemur, unde in Para. scri
 ptum est. *Sed & clavis fecit aureos, ita ut singuli clavi siclos quinquagenos appenderent.* Quinquagenario enim signatur remissio
 peccatorum, & spiritus sancti
 gratia, & requies æterna, quia
 quinquagesimus est Psalm.
 penitentiæ & remissionis,
 quinquagesimus annus iubi
 lens, quinquagesimo die post
 Pascha spiritus sanctus adue
 niens primitivam consecravit
 ecclesiam. Et quinquagenariū
 siclorum erant singuli clavi,
 quibus laminæ aureæ affige
 bantur in parietibus domus
 domini, quia verba celestia
 quib; in amore bonorum o
 perum proficimus & conser
 uamur, veniam nobis promit
 tunt peccatorum, & gratiam
 sancti spiritus, & sabbathum
 in futuro æternum. Hi quidē
 sunt clavi dilectionis. Sūt alii
 clavi timoris quib; incipientes
 carnalium mortificat, sermones,
 scilicet veritatis, quorū
 institutione carnem crucifigere
 docemur. Vñ propheta. *Con
 fige clavis a timore tuo car. me. &c.* Qui rursus ad perfectionem
 veniens de clavis dilectionis ait. *Mibi autem adha. Deo, &c.*

b *Nihilq; erat in templo.* Hęc in Para. plenius explicantur, ubi
 porticus quę erat ante frontem templi deaurata esse intrinse
 cus, & cęnacula auro tecta perhibentur. Deaurata est porti
 cus ante templū, quia patres ueritatis. Deo per charitatem placue
 rūt. Deauratum est tēplū, quia eadem charitas diffusa est in
 cordibus nostris per spiritum sanctū qui datus est nobis. Deau
 rata est domus interior, quia in superna patria sola charitas
 regnat. Sed ubi eo verius & securius, quo p̄sens ipsi Deus qui
 est charitas. vñ, ubi eo certius quo ipse mediator Dei & ho
 minū qui solus paternorum cōsciū est secretorū, velut ar
 ca testamenti semper aspicitur. Quod autem cęnacula tecta
 sunt auro, ad idem respicit. Sicut .n. interior domus sancto
 rum vitam in conspectu conditionis significat. vnde. *Abson
 dis eos in abscon. uultus tui a contr. ba. hominum.* Ita cęnacula in al
 to eandem vitam. i. in celis esse, & non in hoc mundo. vnde,
*Quę sursum sunt querite, ubi Christus est in dextera Dei sedens, et quę
 sursum sunt sapite, non quę super terram.*

c *Cherubim de lignis.* Damascenus. Audiant velim hostes
 imaginū, quod Deus ab initio hominem ad imaginē suā effin
 xit. Qui fit igitur, ut alij alios adoremus, nisi quia ad imagi
 nem Dei facti sumus? Nam ut ille magna rerum diuinarum
 eruditione præditus Basilius ait, Imaginis honor ad exemplar
 trāsīt. Exemplar porro id est, cuius effigies exprimit, ex quo
 forma hinc ducta fit. Quid cherubim illa, quę propitiatorū
 obumbrabant, an non humanarum manuum opera erant?
 &c. Quia non omnibus hoc contigit ut literas norint, patri
 bus visum est, ut reficandę memorię causa, imagines pin
 gerentur.

d *Oliuarum.* Quia angeli ḡra spirituali sunt uncti, ne unquam
 ardescant

arescant ab amore Dei quos luce celestis sapientię mox ipse q
 creauit impleuit, unde & cherubim dicuntur. i. multiplicata
 scientia, uel scientiæ multitudo. De lignis oliuarum sunt fa
 cti, quia lucē nobis scientię tribuant inuente flamma chari
 tatis Dei, quę per spiritum diffunditur in cordibus nostris.

e *Decem cubitorum.* Beda.
 Decem cubitorum altitudi
 nis sunt, quia denario eterne
 vitę fruuntur, habentes in ui
 latam conditoris imaginem,
 seruata sanctitate & iusticia &
 veritate in qua conditi sunt.
 Denarius enim decem obolis
 constat, & continere in se re
 gis nomen & imaginem con
 sicut. Ideo figurę regni cele
 stis cōgruit, ubi angeli in ima
 gine conditoris ad quam facti
 sunt, semper manēt & electi
 homines imaginem quā pec
 cando amiserunt, recipiunt,
 vnde. *Cum apparuerit, similes ei
 erunt & ui. cum sicut est.*

f *Quinque cubitorum.* Alæ cum
 in sanctorum hominum figu
 ram ponuntur, virtutes eorum significant, quibus ad cæle
 stia volāt & conuersantur. Cum vero in significatione ange
 lorum ponuntur, gratiam perpetuam & indefectiuam felicitatis
 eorum, qui semper in cælestibus, & in ministerio sui per
 sistunt auctoris. Vel quod leuitate spiritualis naturę sunt præ
 diti, ut ubicumque uoluerint statim quasi volando perue
 niant, & hic cum alijs figurati & prophetis ostensi sunt ala
 ti. Bene autem dicitur. *quia quinque cubitorum fuit al. cherub
 una, & quinque cubitorum ala cherub altera.* quia virtutes angeli
 cę legem Dei in quinque libris scriptam indefessa deuotio
 ne custodiunt diligendo, scilicet Deum suum ex omnibus
 viribus, & proximos tanquam seipos. *Plenitudo enim legis
 charitas,* proximi eorum angelici sunt spiritus, & electi eor
 um homines conciuēs. Vnde utraque ala eiusdem men
 surę est, quia eadem deuotione qua se alterutro in Deo
 diligunt, nostram quoque ad se ascendentium societatem
 desiderant. Sicque similis alæ decem cubitos complēt, cum
 in geminæ charitatis exhibitione de conditoris presentia
 lætantur. Quia in omni labentium rerum varietate sancti
 homines sensus corporis in obsequium conditoris exten
 dunt, oculos habentes semper ad dominum audire & desi
 derare vocē laudis eius, & enarrare uniuersa mirabilia eius,
 dulcia faucibus suis habentes eloquia illius super an. & fa
 uum, currentes in odore unguentorum eius, dum superest
 halitus in eis, & spiritus Dei, in naribus eorum, non loquen
 tes iniquitatem, nec stultitiam personantes, sicque per arma
 iustitię a dextris & a sinistris incedentes, ad cælestē, qui pro
 missus est vineę cultoribus, veniunt denarium.

g *Ala cherub altera.* Geminas habent alas: quia testamentū
 que per p̄spera, & aduersa indefesso proposito semp ad cę
 lestia tendisse & peruenisse declarant quia hoc idem suis
 auditoribus faciendum esse demonstrant.
 h *Decem quoque cubitorum.* Beda. Alti sunt decem cubitis, quia
 per obseruantiam decalogi Deo seruiendum prædicant,
 quia Deo fideliter seruientes æterni regni denario remune
 randos esse ostendunt.
 i *Et opus.* Duo facti erant cherubim propter consortium cha
 ritatis significandum, quia minus quam inter duos charitas
 stare non

D
 Rom. 5.2.
 felicitate
 ante oculū
 & rexit illum
 auro.
 Ioan. 3.2.
 Ibidem.
 E
 Rom. 13.6.
 P
 sal. 118.3.
 F
 Ibidem.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Sed & totum altare oraculi textit auro. Et dicitur altare ora
 culi, non quia esset intra oraculum quod dicitur sanctum sanctorū, sed
 extra in domo anteriori: sicut declaratum fuit plenius Exod. 30. Sed p̄
 tanto dicitur altare oraculi, quia sumus inde ascendens intrabat ora
 culum per aperturam quę erat super parietem disidentem oraculū &
 domum exteriorem, ut prædictum est.
 2 Et fecit in oraculo. Hic consequenter agitur de duob; cherubim
 existentibus intra oraculum, et altitudo cuiuslibet erat decem cubi. &
 singula alæ quinq; cubit. & sic erant positi in oraculo, quod ala vnus
 protensa

protensa tangebatur parietem Meridionalem oraculi, et alia ala attinge
 bat ad medium oraculi, & ala altera us similiter protensa tangebatur pane
 tem Aquilonarem, & altera ala protensa in medium oraculi tangebatur
 extremitatem alæ alterius, & sic protensio alarum erat secundum totam
 latitudinem oraculi. Inter istos autem duos cherubim sub alis equū erat
 arca testamēti, & duo cherubim quos fecerat Moyses, & bene poterat
 ibi capi cum uelut suis, quia arca testamenti habebat in longitudine
 duos cubitos et in altitudine cubitum et dimidium spatium autem in
 ter duos cherubim erat siue decem cubitorum, ut patet in prædictis, et
 alæ eorum distabant a terra quasi per octo cubitos, ut patet simili
 ter ex dictis. Et ex his patet litera usque ibi.

Textit

A stare non potest. Vnde & discipuli bini ad prædicandū emittuntur, vt q̄ verbū fidei prædicāt, virtutē dilectionis añ omnia teneant. Vnius mensura & operis duo sunt cherubim, quia nulla dissensio voluntatis in sup̄erna patria, vbi vna eademque præsentis Dei visione & gloria omnes illustrātur,

quia vtriusq; testamenti scriptores eadem castitate operis & deuotione intimæ charitatis Deo seruiebāt. Deum voce & fide consona prædicabant, & quæ nouum de dominica incarnatione, passione, resurrectione, gētium uocatione, iudiciorū expulsiōne multimoda ecclesiæ tribulatione facta narrat, eadem virtus, si recte intelligit̄, facienda prædicabat. Ala igit̄ cherubim interiores sup̄ arcam se inuicē cōtingebant, quia vetus testamentum proprie antiquo Dei populo scriptum est, nouū nobis q̄ post incarnationem domini uenimus, & secundo parieti, id est, septentrionali recte comparatur, quibus post frigora & tenebras idololatriæ lucem veritatis cognoscere datum est.

B Beda. Possunt per duo cherubim duo testamenta figurari. Qui cherubim in oraculo sunt facti, quia in consilio diuinæ prouisionis nobis inaccessibili & incomprehensibili añ secula dispositum est quando & qualiter quibus uerba autoribus sacra scriptura cōderetur.

Notandum sane, quia Moses dum tabernaculū faceret, fecit duos cherubim aures, quos posuit in propitiatorio sup̄ arcam. Salomon autem addidit alios duos multo maiores, quos in tēplo poneret, & sub eorū alis arcam in medio cū propitiatorio & cherubim priorib. In tabernaculo ergo fuerunt duo cherubim, in tēplo quatuor. Sed idem utique significāt sed repetitū est opus & angustius factū per Salomonem, vt doceretur, quia multiplicata post incarnationē domini ecclesia latius cælestium ciuū panderetur sublimitas, qui sic conditorem de sua beatitudine collaudant, vt de nostra quoque ereptione, & ad eandem beatitudinem introductione cōgaudeant. Extendunt. n. alas adiuuicem super arcam, cū ad laudem saluatoris referunt bonum quod acceperunt. Extēdūt alteras alas ad parietes oraculi, cū sanctos etiam homines se cum videre delectantur, eosq; velut alarum summitatib. tāgunt, quos consortes & imitatores fuisse in hac uita suæ puritatis exultant. Duos autem æque parietes alis tāgūt, quia fideles vtriusque populi hēnt secum possessores aulæ cælestis, nō q̄ in illa patria sit distinctio localis inter vtrumq; populum, sed quia maior sit festiuitas internæ beatitudinis de consortio adunatæ fraternitatis.

a In medio templi interioris. Beda. Manifestum est ex prædictis, quare cherubim in medio templi interioris sint positi, qui sepe habitāt in cælis. Extendebāt alas quasi ad volandū quia semper habent animum ad obsequium diuinæ uoluntatis paratum. Quod uero ala vna unius cherub tāgebat parietē, & ala cherub secūdi alterū parietem, ad illā charitatis administrationē p̄tinent quam nobis angeli exhibent. Qd̄ altera alē in medio tēpli se cōtingebāt, eā dilectionis grām qua

se alterutrum complectuntur, exprimit.

b *Extendebant autem alas &c.* Extēdunt autem cherubim ad vtrumque parietē oraculi alas, quia letantes in cælesti patria iustos vtriusque plebis, uisione quoque suę glorię ad laudē creatoris excitant, nec solum de illorum quos secum habēt

intus iustorum felicitate lætantur, sed etiam nostri qui foris adhuc positi de profundis ad dominum clamamus, curam gerunt, vnde de eis in Paralip. scriptum est. *Ipsi autem stabant erectis pedibus, & facies eorum uerse erant ad exteriorem domum.* Quia scilicet a uia ueritatis in qua mox conditi positi sunt, nunquam aberrauerunt, & nos ab huius peregrinationis ærumna ereptos, ad suū desiderant peruenire confortium. Sic ergo pedib. stant erectis, sic alas auro rectas ad oraculi parietes extendunt, vt facies habeant uersas ad domum exteriorem, quia angeli sic suam perpetuo innocentiam conseruant, sic de sanctarū animarū beatitudine in cælis exultant, vt eis etiam quos in terris adhuc peregrinari cōspiciūt, opem ferre non desinant, donec ad cælestē patriam introducant. *Omnes enim sunt administratorij spiritus, in ministerium missi propter eos qui hereditatem capiunt salutis.* Uersas hēnt facies ad exteriorem domum, q̄ nostri q̄ adhuc foris stamus, nec re ipsa sed spe salui facti sumus, scriptores eorum iam regnātes cum domino ipsumque laudantes curam gerūt salutis interpellantes pro nobis.

c *Texit quoque cherubim.* Circūdati sunt auro, quia præclaris scriptorum suorum operibus confirmata est autoritas testamētōrū, manifestata autem per orbem cognitio est diuinarū scripturarū, vel interna gloria cælestium agminum. Vtrumque enim cherubim & angelos. f. & testamēta signat.

d *Sculpsit variis cælaturis.* Beda. Sculptur parietes torno, cum prompto pollent animo fideles ad faciendum que dñs præcipit, hoc per singula dicentes. *Benedicam dominum in omni tempore. Et paratum cor meum Deus, paratum cor meum, &c.* Sculptur torno, tantum uirtutibus intendunt, vt ab earum tramite nullis contrarietatibus, vel blandimentis auertantur. Quia enim tornatura ceteris artibus uelocitate præcellit, & ipsa sibi regulam qua sine errore operetur seruat, bñ p̄ hanc pia sanctorum uita signatur, quæ parata est semper ad obsequiū domini, & hoc implere sine diuerticulo errandi, longo usu uirtutum exercitata didicit.

e *Et palmas.* Beda. Palmas facit, cum memoriā eterne remunerationis sanctorum mentibus infigit, vt eo minus ab arce iustitiæ cadant, quo mercedem iustitię semper ante oculos habent.

f *Et picturas varias.* Facit picturas varias quasi p̄minētes de pariete & egredientes, cū omnes multiphasias uirtutū operationes fidelibus tribuit uiscera. f. misericordię, benignitatē humilitatē, patientiā, modestiā, &c. *super omnia autem charitatem quæ est uinculū perfectionis.* Hęc uirtutes cū in tantā electis cōfuetudinē uenerūt, vt naturaliter insitē uideant, quid aliud q̄ q̄ vt picturę domus domini p̄minētes de pariete exeunt?

g Quia

NICOLAUS DE LYRA.

1 Texit quoque cherubim auro. Id est, laminis aureis. Duo uero cherubim quos fecit Moses erant toti de auro, quia erant ualde parui respectu istorum. Forma autem arcæ testamenti, et duorum cherubim quos

quos fecit Moses descripta sunt Exod. 25. Et ex hoc intelligi potest forma duorum cherubim, quos fecit Salomon, quia eiusdem formæ fuerunt sed maiores.

2 Et omnes. Hic reuertitur ad descriptionem parietum templi, & pauimenti, & patet litera ex dictis.

Et in

f. texit picturas in istis fundamentis & cælaturis.

f. florum.

Quia verba & opa veritatis nō adhuc ab alijs exti infecus di
 scut, sed ubi inet infixa radicibus parata semp ab intimis cor
 dis, quæ sunt agēda vel docēda profertur. Diximus autem q
 pauimenti equalitas humilē cōcordiam fraternitatis signifi
 cat, vbi cū Iudæi, vel gētes, barbari, & Scythæ, liberi & serui
 nobiles & ignobiles, cūcti se
 in Christo esse fratres & eun
 dem patrem habere in cælis
 gloriatur. Cōcordissima enim
 humilitas supernorū cūctum
 nulli dubia est. Textit ergo Sa
 lomō pauimentum domus
 auro in oraculo intrinfecus,
 & in templo extrinfecus, quia
 Christus angelos & animas in
 storum in cælis plenario do
 no perfectionis impleuit, &
 peregrinantes in seculo ciues
 patriæ cælestis signaculo dile
 ctionis æterno a mortalium
 vilitate secreuit. Vnde. *In hoc
 cognoscent omnes, quia discipuli
 mei estis, si dil. Gionem habueritis
 ad inimicem.*

B a *Et in ingressu oraculi.* Bed. Vnus erat ingressus, sed duobus
 ostijs claudēbatur, & eisdē referatis aperiebatur, sicut & tem
 plum & porticus ante templum, vnum tantum hēbant introitū.
Quia vnus dominus, vna fides, vna baptisima, vnus Deus, vnus
 in ecclesiam præsentem per baptismū, vnus in regnū cele
 ste popa fidei sperandus est introitus. Quā vnus esset ingres
 sus testat hoc qd de arca scriptum est interior. *Cumque emine
 rent v. res, & apparerent summitates corū foris sanctuarium ante ora
 culum, nō apparebat ultra extrinfecus.* vbi patēter (ni fallor) oñdi
 tur, qd vnus erat ingressus oraculi factus e regione arcæ quæ
 erat in medio eius. Cuius ingressus ostiola multipharia signifi
 cant. Angelicos. u. spiritus, quorū ministerio in patriam
 cælestem introducimur designant, & apostolos quibus datæ
 sunt clauēs regni celorum. Qui accepta a domino potēte ligā
 diatque soluendi, dignos intra regni ianuam admittūt, indi
 gnos excommunicādo elimināt. Opera quoq; iustitiæ quib.
 ad regnū cæleste peruenitur, per ostia quib. in sancta sanctorū
 ingrediebatur possunt figurari. Vñ custoditio legū con
 summatio incorruptio: nis est, incorruptio autē facit esse pro
 ximum Deo, cōcupiscentia ergo sapiētiæ deducit ad regnū
 perpetuum. His omnib. apte congruit, qd ostiola de lignis
 oliuarum sunt, quia & angeli & homines perfecti fructū mi
 sericordiæ & operibus lucis sese gloriosos in domo Dei ex
 hibent. Imo omnes electi per arma lucis & pietatis aditum
 sibi patriæ cælestis aperiuunt.

b *Duo ostiola de lignis oliuarum.* Beda. Duo sunt ostiola, quia
 Deum & proximum diligūt angeli & homines sancti, neq;
 ianuam uitæ nisi p geminam dilectionem possunt intrare.
 Vel quia vtriusque populi fidelibus, Iudæis, scilicet & genti
 bus eadem uitæ ianuā referatur.

c *Postesq; angu.* Postes hēnt angulorum quinque, quia non
 solū animas electorum aula cælestis recipit, sed & corporib.
 immortalī gloria præditis in iudicio fores aperit, quinq; .ñ.
 sunt corporis sēsus. Vel uterq; postis oraculi altus est quin
 que cubitorum, qd solis illis supernæ patriæ introitus pandi
 tur, qd omnibus corporis & cordis sensibus domino seruiūt.
 corporis. sc. cū per eos aliquid pro illa agunt, coruis vero cum
 sobrie & iuste pie cogitant de eis qui per ipsos corporis sen
 sus agi re decernunt.

d *Anaglypha.* Possēt dici sculptura facta in iunctura tabula
 rū, sed large accipiē. Bed. *ἀνάγλυφα* anaglypha Græce Latine
 dicuntur cēlaturæ: quia virtutū operibus quæ per orbem ec
 clesie i sanctis & pfectis viris exercet, illi præcipue quibus fi
 delium cura commissā, & clauēs celorū datæ omni debent
 solertia mīstere, ut quantū gradu. præminent ceteris, iatū
 præcellant merito bonæ actionis. habent. n. in se picturam
 cherubim sculptā, cum angelicā in terris uitam, p pollē suo
 mente

mente & opere imitantur. Habent palmarum species, cū su
 perna retributionem fixa intentione meditantur. Palma
 enim victoris manus ornatus est. Habent *ἀνάγλυφα* valde
 prominentia, cum certissima bonorum operum documēta
 & quæ nemo similitre interpretari valeat omnib. oñdūt. Et

hæc omnia sunt aureis lami
 nis operta, cum ceteris virtu
 tum floribus specialibus in
 magnis ecclesie membris ful
 gor supereminet amoris. His
 ostiolis uelut additum est si
 cut in Para scriptum est. *Fe
 cit, inquit, velum ex hyacintho
 purpura, cocco, & bysso, & inte
 xuit ei cherubim decoris. s. gratia,*
 vt inter parietes deauratos e
 tiam holofericū fulgeret. Sed
 in eadē significatione in qua
 & ostiola ante arcam atq; in
 gressum oraculi appensum, vt
 sicut ostiola congruis horis
 aperiebantur, sic & velum
 reuelaretur aduenientibus il
 lis qui in sancta sanctorum in
 trarēt. Huius ergo veli sedula reuelatio, significat aperitiōnē
 legis & regni cælestis, q nobis per incarnationē Christi do
 nata est. Vnde baptizato domino celi aperti sūt, vt ostende
 retur, quia per baptisima quod ipse nobis cōsecrauit, ianuā ce
 li debemus ingredi, & iplo moriente in cruce, idē velū scif
 sum est mediū a summo vsque deorsum, oñdens, quia figu
 ræ legis iā finite erant, & veritas euangelij, arcanaque cæle
 stia, & ipse celi ingressus nō adhuc esset prophetandus & figu
 raliter significandus, sed statim oibus aperiendus qui ab ini
 tio mūdi vsq; ad id temporis in fide veritatis de mūdo tran
 sierunt. Quadragesimo. n. die post resurrectionem domini,
 omnes cū eo celū petierunt: remotoq; omni velamine mul
 tipharias i domo patris mansiones p meritis acceperūt. No
 bis quoque q adhuc futuri eramus, eadē hora referatus ē in
 gressus, sed nō nisi per interna interiorū bonorū desideria,
 per fidē & sacramēta dominicæ passionis, per feruorem syn
 ceræ dilectionis, per mortificationē cōcupiscentiæ carnis, &
 per quotidiana angelorū auxilia. Vnde idē velū sub quo in
 oraculū intrabat, ex hyacintho, purpura, cocco, & bysso fa
 ctū est, ei; cherubim intexti. Hyacinthus. n. qui celi colorē
 imitatur, supernorū desiderijs comparat. Purpura, quæ san
 guine cōchiliorū cōficitur, & sanguineam præfert speciem,
 sacramētū dominicæ passionis significat, quod nos imitari
 crucem nostram portādo dēmus, in cocco rubei coloris vir
 tus exprimitur amoris, de quo dicitur. *Nonne cor nostrū ardens*
erat in nobis de Iesu, dum loqueretur nobis in via & c. Bysus qui de
 terra virēs oritur, & longo artificum exercitio natiū exuit
 virorem deducitur in alborē, castigationē carnis intinuat,
 cuius quāsi humorē ingenitū exicari iubet Apostolus dicēs
*Mortificate membra vestra quæ sunt super terram, fornicationem, im
 munditiam, & c.* Ad quantū vero candoris gratiā velit pducī,
 oñdit alibi, dicens. *Ossecro vos, vt exhibeatis corpora vestra hostiā
 uiuentem sanctam, Deo placētem, & c.* Intexunt cherubim, & eis
 dem colorib. conficiuntur, cum vniuersis quæ pie agimus, a
 venenatis dæmonū telis per angelorū præsidia domino do
 nante protegimur. Intexuntur cherubim, cum in bonis quæ
 agimus multitudine sciētiæ indefinēter utimur, respiciētes
 semper ad eloquia diuina, & ne forte a virtutem calle erre
 mus, horum intuitu continuo vestigia nostra regimus.

e *Fecitq; in introitu.* Sicut ingressus oraculi quo ad arcam dñi
 cherubimq; peruenitur, introitū celi significat, quo ad vitio
 nē Dei supernorumq; ciuiū nos introduci desideramus. Ita
 introitus in tēplum primordia nostræ cōuersionis ad Deū,
 quando in præsentē ecclesiam, intramus. Iste ingressum no
 strū ad fidē, ille designat ad spē. Vnde postes huius introi
 tus quadrangulati sunt propter quatuor euāgelij libros, quo
 rum doctrina in fide veritatis erudimur.

Postes

NICOLAUS DE LYRA.
 1 Et in ingressu. Hic consequenter agitur de ingressu sancta sanctorū
 cum dicitur. 2 Fecit duo. Et dicuntur ostiola, quia erant parua re
 spectu ostiorum, quæ erant in introitu templi. Erant autem sic situata
 secundum aliquos, quod vnum erat prope latus meridionale tēpli, aliud
 prope latus Aquilonare in pariete diuidente sanctum et sanctū sancto
 rum. Secundum alios vero duo ostiola erant in eadem parte parietis,
 vnum in vna superficie parietis, alterum in altera, ita quod quando
 erant clausa, videbatur paries quasi continuus ex vtraque parte.
 3 Postesque ang. Quia postes vbi situata ista ostia erāt, sic erant
 dolati,

dolati, quod superficies eorum secundum longitudinem suam habebat
 quinque angulos.
 4 Et sculpsit in eis picturam, &c. Eo modo sicut dictū est supra
 de interiori parte parietum templi.
 5 Et Anaglypha, &c. id est. cēlaturas prominentes. Et dicitur ab
 ἀνάγλυφα quod est sussum, & γλύφα quod est sculpo.
 6 Et textit ea auro, &c. Eo modo sicut dictum est supra, de sculptu
 ris existentibus in parietibus templi primi.
 7 Fecitq; in introitu. Hic agitur de hostijs in introitu templi, cum
 dicitur.
 Postes

A a Postes de lignis. Beda. Quadrangulatos ppter quatuor. f. principales virtutes, prudentiam, fortitudinem, iustitiam, & temperantiam, quarum velut fundamine firmissimo omnis bonorum actuus structura nititur. Prudentia. n. est, qua discernimus quid nos agere, & qualiter vivere deceat. Fortitudo p qua ea que agenda didicimus, implemus, quas breuiter propheta complectitur, dicens. Dominus illuminatio mea, & salus mea, quoniam timebo? Illuminatio. f. ut que agere debeat nos, doceat. Salus vero, vt ad hec agenda confirmet. Temperantia est qua discernimus, ne plus aut minus iusto prudentia & fortitudini studeamus, & quia quisquis prudentia, fortitudine, & temperantia vititur, vere est iustus. Quarta post prudentiam fortitudinem, & temperantiam, iustitia sequitur.

b Altrinfecus. Quia adinuicem respiciunt, vt vna sine altera haberi non possit. Exterius ostium dilectio, fraterna, interius diuina, quia illa prior tempore, hac sublimior dignitate, & p illam ad hanc intratur, quia in amore proximi discitur, quia liter conditor debeat amari.

c Et utrumque ostium. Beda. Quia in vtraque dilectione duo sunt principaliter obseruanda. In dilectione Dei fides veritatis, & puritas operationis. Sine fide. n. impossibile est placere Deo, & fides sine operibus inuana est. In dilectione aut fraternitatis patientia, & benignitas, vnde. Caritas patientis est, benigna est, vt dimittat. f. proximorum iniurias, & eis beneficiat. Vn. Dimittite, & dimittetur vobis, date, & dabitur vobis. Hanc nobis dilectionem impedi desideramus, dicentes. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie, & dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debito vobis. Vtrumque ostium se inuicem tenens aperiebatur, quia iuncte sunt virtutes, nec possunt separari, quia neque fides sine operibus, neque opera sine fide placet, neque iniurias ferre sufficit, qui ei que tolerat necessaria non impeditur, neque necessaria ministrare, quod illatas molestias non nouit ex corde dimittere. Apertio. n. ostiorum non significat separationem virtutum, sed quod per harum coniunctionem ingressus ecclesie nobis magis magisque pateat, vt quo his amplius abundamus, verius sanctorum ceteribus sociemur, sicut diuisio rubri maris per quam populus Dei Aegyptium persequentem euasit. non diuisionem baptismi, sed apertionem signauit, qua extinctis peccatis omnibus ad lictus & soliditatem virtutum transeamus.

B Beda. Notandum, quod in egressu oraculi duo dicuntur fuisse ostia, sed non duplicia. In templi vero. i. prioris domus introitu ita erant duo ostia, vt vtrumque esset duplex, quia in presenti ecclesia talem nos ingredi & ducere vitam necesse est, in qua dilectionem Dei & proximi per fidem & operationem, per patientiam & benignitatem letuemus. In futura autem vita ubi Deum & proximos in luce eterne beatitudinis uidebimus, eadem gemina dilectione sine labore, sed in summa dulcedine perficemur. Vn. introitus interioris domus duo habebat ostia, sed simplicia. Non. n. ibi fides necessaria est, ubi que uiuere credimus, & speramus manifeste uidebimus, nec labor operum necessarius quia perpetua mercede eorum que hic laboramus, donabimur. Non necessaria patientia, ubi nihil aduersi, non magnificentia benignitatis, ubi nulla indigentia. Iuxta formam operis decoris gratia prouisum est, ut in eodem templi ingressu duo essent ostia. Necesse. n. erat parietes domus, qui centum uiginti cubitos habebant in altitudine, nonnullos etiam grossitudinis cubitos habere, in cuius grossitudinis extrema parte ostia erant affixa, ut ostium utrumque parietum esset aequale, & siue intus, siue foris templum quisque posuit ostium aspiceret, unus ei paries per omnia esse uideretur. Similiter et diuisus paries cum in longitudine & altitudine uicimorum esset cubitorum, non paruam habuit grossitudinem.

C Ostia duo oraculi. Beda. Notandum, quod in egressu oraculi duo dicuntur fuisse ostia, sed non duplicia. In templi vero. i. prioris domus introitu ita erant duo ostia, vt vtrumque esset duplex, quia in presenti ecclesia talem nos ingredi & ducere vitam necesse est, in qua dilectionem Dei & proximi per fidem & operationem, per patientiam & benignitatem letuemus. In futura autem vita ubi Deum & proximos in luce eterne beatitudinis uidebimus, eadem gemina dilectione sine labore, sed in summa dulcedine perficemur. Vn. introitus interioris domus duo habebat ostia, sed simplicia. Non. n. ibi fides necessaria est, ubi que uiuere credimus, & speramus manifeste uidebimus, nec labor operum necessarius quia perpetua mercede eorum que hic laboramus, donabimur. Non necessaria patientia, ubi nihil aduersi, non magnificentia benignitatis, ubi nulla indigentia. Iuxta formam operis decoris gratia prouisum est, ut in eodem templi ingressu duo essent ostia. Necesse. n. erat parietes domus, qui centum uiginti cubitos habebant in altitudine, nonnullos etiam grossitudinis cubitos habere, in cuius grossitudinis extrema parte ostia erant affixa, ut ostium utrumque parietum esset aequale, & siue intus, siue foris templum quisque posuit ostium aspiceret, unus ei paries per omnia esse uideretur. Similiter et diuisus paries cum in longitudine & altitudine uicimorum esset cubitorum, non paruam habuit grossitudinem.

Temperantia. f. florum. f. aureo ducto que erant scalpta.

Heb. 11. b. Iacob. 2. d. Cor. 13. b. Luc. 6. f. Math. 6. b.

Ostia duo oraculi.

itudinem, ergo & in huius ingressu duo facta sunt ostia, vt ab utroque latere intus & foris aequale parietum ostium pareret. Et quoniam eadem picturas ostium & paries habebat, vt vnus per omnia, & continuatum extentus paries uideretur, vnum decoris gratia pretendens, aliud mysterij dispensationem prefigurans.

d Et se inuicem. Vel ostium quod se inuicem tenebat, aperitur, cum per ministerium predicatoris discernitur, quod proprie ad cognitionem fidei, quod ad uiuendum castitatem pertineat, que vtraque nequeunt separari, & quod parum sit, proximorum mala tolerare, & eis bona non commode, cum hec certissime soleant in corde perfectorum indissolubiler permanere.

e Et sculpsit cherubim. Hec sup. exposita sunt, quia in parietibus domus, & in ostiis interioribus eadem pictura uel celatura facte sunt, quia eadem arcana fidei spei, & charitatis, que sub limes & perfecti sublimiter capiunt, & que omnes electi plene in eterna uisione percipiunt, etiam catechizandis rudibus per suo cuique capere discenda & peritenda tradunt, ut sacris initiati mysterijs quique ad capienda ea que pie crediderunt, perueniant. f. Acaise. u. t. a. r. u. m. Beda. De interiori atrio breuiter loquitur. de exteriori prorsus tacere uult sed in uerbis dierum utriusque sit mentio, ubi scriptura est: Fecit etiam atrium sacerdotum & basilicam primum, & ostia in basilica que texit arcem. Atrium ergo interioris quod uocatur sacerdotum, eo quod Sacerdotes & Leuitici in eo ministrarent, erat undique templo circumdatum. Sed ab Oriente, unde templi erat ingressus multo longius a templo, quam a ceteris tribus plagis secretum quia in ea plaga, id est, in facie templi fiebant ministeria sanctorum, ibi altare aeneum ad hostias domino offerendas, ibi decem luteri ad eas lauandas, ibi erat mare aeneum positum ad lauandas manus pedesque sacerdotum, cum ad ministrandum intraret. Habebat autem hoc atrium tres cubitos altitudinis, vt Iosephus narrat, vt ab ingressu templi ceteros prohiberet, & solis sacerdotibus hoc licere significaret. Eratque etianua ad Orientalem plagam ad quam usque populus hostias suas & sacrificia inferebat a sacerdotibus suscipienda, & ad altare perferenda. De exteriori vero atrio (quod uerba dierum basilicam gradem uocant) ita scripsit Iosephus. Extrinsecus autem huius templi aliam adificauit aulam quadranguli schemate factam, erigens maximas porticus & latas excelsas & amplas, per quatuor mundi partes in ea constituit, quarum singula ad unumquodque uentum quatuor angulis atcedebat, ubi aureas ianuas collocauit. Et paulo post. In hoc ergo factarium omnes populi quibus purgatio & obseruatio legitimorum intrabant. Has porticus Cassiodorus in pictura templi quam in pariete posuit, sicut in psalmorum expositione meminit, triplici ordine distinxit. Primum. f. ordinem ponens extra atrium sacerdotum ex omni parte per quadratum. Secundum eodem modo extra intimas porticus uersum in gyro undique, extremum similiter ex omni latere priorum porticum in circumitu. Sicque templum trifurmi edificiorum presidio ab omni parte erat munitum, factum paupum sub diuo, inter edificia singula de marmore & parietibus domorum interioribus. i. eis que ad templum respiciebant factis in columnis exterioribus solidis. Sicque fiebat, vt omnis templi structura per graduam uarietatem esset rationaliter distincta. Nam in sancta sanctorum intrabat pontifex, in ipsum templum sacerdotes purificati & non purificati, vna cum Leuitis & cantoribus, in intimum atrium basilicę maioris uiri Iudei purificati stantes & orantes sub diuo si serenus esset, si tempestas in porticus proximas sese recipientes in exteriori atrio mulieres Iudeę purificate, in extremum atrium Gentiles & Iudei que nuper uenerant ex gentibus, usque ad sextum purificationis nis

sicut uideamus in ostiis que apud nos, dicuntur fracta. Et ideo sequitur. Et se inuicem. quia una pars alteri copulabatur modo predicto. Et sculpsit. in istis ostiis eo modo sicut in parietibus templi. Et edificauit atrium. Hic ultimo agitur de atrio quod erat circa templum, & erat platea magna quadrata in circumitu templi, erat tamen altera parte longior sicut & templum. Et in parte huius platee que erat ante ingressum templi, erat altare holocaustorum, & mare ubi lauabantur sacerdotes, & luteri, ubi hostie lauabantur, et erat ista platea clausa muro facta ex tribus ordinibus lapidum diuersorum colorum. Et dicunt aliqui, quod isti ordines erant secundum spissitudinem muri, ita quod ordo lignorum cedri erat a parte interiori. Alii autem dicunt & melius ut uidetur, quod isti quatuor ordines erant secundum altitudinem muri, sic enim melius apparebat uarietas & decor operis.

NICOLAUS DE LYRA.
 1 Postes de lignis. id est, quatuor angelorum, & in hoc differebant a postibus oraculi.
 2 Et duo ostia de lignis abiegnis. Hebræi, dicunt, buxinis.
 3 Altrinfecus. Ista autem ostia magna erant, & erant in medio parietis Orientalis ipsius templi, & in medio duorum ostiorum erat positus fortis ubi clauderantur, ideo dicuntur esse altrinfecus, quia vnum erat ex vna parte illius postis, & alterum ex altera.
 4 Et utrumque. quod exponitur dupliciter. Vno modo quod vnum erat in superficie exteriori muri, et alterum in superficie interiori, sicut dictum est de ostiis oraculi. Alio modo, quod vtrumque ostium esset de duabus partibus copulatis adinuicem fortiter, ita quod vna pars ostij posset claudi, altera remanente aperta, & sic, quod quando totum aperiebatur, vna pars esset iuxta spissitudinem muri, alia iuxta latitudinem eius, sicut

nis diē. Hæc vt in pictura Cassiodori distincta reperimus breuiter annotauimus, rati eū ab antiqs Iudæis didicisse, neque virum tam eruditum voluisse in exemplum legendi proponere, quæ non prius vera esse cognouisset. Horū locorū meminit supremorū graduum Psal. qui ita incipit: *Ecce nunc bened. do. o. ser. do. qui sta. in domo do. in atriis do. Dei no.* In his porticibus Ieremias & alij prophete, in his dñs & Apostoli pdicabant. In harum aliqua sedebat dñs docens, qñ tentantib. Phariseis oblata est ei mulier ad mortē iudicāda. In his inuenit vēdētes oues, & boues, & columbas: quos eliminat de tēplo. In his Petrus & Ioānes claudum inueniētes sanauerunt & secum ingredienti interius ad orandū duxerunt. In his orabat oīs multitudo populi, qñ incensum ponenti Zacharię angelus ad altare thymamatis apparuit, eumque de præcursoris domini natiuitate perdocuit.

Hæc aut atriā cum porticibus suis aspectum templi de lōge aspicientibus abscondere non potuerūt, quia locus in quo templū erat multo sublimior erat, quā vbi porticus erant. Nā sicut Iosephus scripsit, extremæ atriōrū fabricę cū in quadringētis cubitis essent erectę, tñ ad verticē mōtis in quo tēplum ædificatum est, non puenerunt. Hæc quidē de structura tēpli studiose lectori credidimus intamanda: sed in eis quę sacra scriptura refert cōmodum duxit, figuras mysteriorū queramus: ceteris p̄ historię cognitione simpliciter vtamur.

Ædificiū ergo tēpli intra atrium sacerdotū, perfectōrū in ecclesia vitā exprimit, qui excellentia virtutum dño appropinquant, & alijs verbo & opere ducatum salutis ostendunt. Sacerdos. n. inde dicitur, q̄ factum minorib. ducatum præbeat, quo noīe non solum altaris ministri ep̄i, scilicet, & presbyteri, sed & omnes cēsantur qui altitudine doctrinæ & conuersationis præminent: nec sibi tantum, sed plurib. prosunt, qui dum corpora sua hostiā viuētem, sanctam, Deo placentem exhibent, sacerdotale ministeriū spūaliter exercēt. Vñ toti ecclesię loquitur Petrus: *Vos autē genus electū; regale sacerdotiū gens sancta, populus acquisitiōis.* Et antiquo populo dicitur: *Vos eritis mihi regnum sacerdotale, & gens sancta.*

Basilica vero grādis quę erat extra atriū sacerdotū, in qua oīs populus orare vel verbū audire solebat, carnaliū in ecclesia vitā inoresq; figurat, qualibus dicit Apost. *No potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus, &c.* Qui bñ per basilicā grandē signant, quia multo maior est in ecclesia talium, quā p̄fectōrū numerus. Sed quantū p̄stant numero, tñ succū hunc merito. Vñ hæc basilica plurimos capit, non tñ eos in interiora tēpli deaurati, nō ad altaris offm̄, non in ipsū atriū sacerdotū intronittit, quia carnales & infirmi, et̄i ob meritū castit̄e fidei & pietatis ad electōrū sortē pertinent, lōgē tñ abest vt illis exequent, qui cū fiducia profantur. Non audeo aliquid dicere eorum quę per me nō efficit Ch̄s in obedientiam gentium verbo & factis. *Bonum certamen cer. &c.*

Accedebat vulgus ad atriū sacerdotū, & hostias vsq; ad ianuā deferbat, susceptas a sacerdotib. & in altari oblatas oculis p̄lequebatur. In ipsū etiā tēplū cū aperiebatur a lōge inspiciebat, nec tñ ēt sacerdotū atriū intrare poterat: sed de inferiorib. clamabat ad dñm: quia nec carnaliū in ecclesias simplicitas a dño despiciē, qñ fideliter quæ p̄nt vota pietatis, offerunt. Inspiciunt. n. a longe in templū dñi, cū vitā sublimiū discere & admirari gaudēt: & quos virtutis imitatione sequi nequeūt, piæ venerationis amplectunt affectu. Vidēt hostias sacerdotū in altari sacro igne cōsumi: quia magna magnorū opera cognoscunt a domino per spiritum dignanter accipi.

Afferūt hostias suas ad atriū sacerdotū p̄ illas dño offerendas, dū bona q̄ valēt operātes maiorū & doctiorū exhortationē firmanē, & intercessione cōmēdant. Offerūt ēt sacerdotib. hostias p̄ illos dño cōmēdantes, cū sanctis egentib. necessaria q̄ abundāt sub mercedis intuitu tribuūt. vnde: *Amen dico vobis, non perdet mercedē suā.* Ac sic vtrorūq; hostias in altari Dei idē ignis absumit: eū dñs elemosynas diuitū vna cū magnis sanctorum

sanctorū virtutib. intuitu suo, & retributione dignas iudicat. Multitudo ergo credentiū, qui relictis possessionib. vno corde & vna aīa deseruiebat Deo, ipsa est templum Dei & locus intra atriū sacerdotū specialiter illi cōsecratus. Porro basilica grandis, & orantes in ea circa atriū sacerdotū in gyro eos figurant qui eorum tpe credebant ex gentib. in Syria, & in Antiochia, ceterisq; puincijs & ciuitatibus, quibus Apostoli & seniores qui erant Ierosolymis non plus imponebāt oneris, quā vt abstinerēt ab idolis immolato, & sanguine, & suffocato, & fornicatiōe: quorum tñ oblationibus volebāt pauperes sanctorū qui erāt Ierosolymis sustentari, vt eis carnalia ministrantes spiritualiū eorū fierēt participes. Barnabas vero & Paulus cum socijs suis, qui oblationes eorum accipientes Ierosolymam deferrebant, sacerdotes sunt: qui hostias suscipientes ad altare domini consecrandas perducunt, quia dona deuotionis eorum sanctis qui pro eis orarent, attulerunt. Atrium ergo positū inter locū vulgi & sacerdotum, illam diuisionē significat, quę carnales in ecclesia nuperq; incipientes ab arce perfectōrū non sorte electionis, sed meritōrū quinitate fecerunt. Carnales n. sufficere sibi credūt: si fidem, spem, charitatē, & operū multitudinē hēant. Perfecti super hæc oīa verbo p̄dicando laborant, pauperibus oīa sua tribuunt, vigilijs, ieiunijs, hymnis, canticis spūalibus, & sacris locutionib. operā dant, persecutiones, pericula propter iustitiam tolerāt, &c. quæ se Paulus fecisse gloriatur, prompta mentis deuotione exequuntur. Vnde sequitur: *Ædificauit atrium introitus tribus ordinibus.*

a Et vno ordine. Vnus ordo lignorū cedri bona est operatio sine corruptione simulationis exhibita, sine cuius adiectione fides, spes, & charitas vera esse non pōt. Ligna. n. cedri, ppter odoris gratiā & impūtribilem naturæ potentiā, perseverantiā, & famam piæ actionis designant. Vsq; ad hoc atrium vniuersi cōscendunt electi, qui fide, spe, charitate, & opere, Deo placere appetunt. hoc alta meritōrū gratia trāscendunt perfecti, cum in tanto virtutum culmine proficiunt, vt dicere auiditoribus possint: *Imitatores mei estote, sicut & ego Christi. & nescitis, quoniam angelos iudicabimus, quanto magis secularia.*

b Ipse est mens. Beda. Quæritur quō dicatur domus domini in mēse octauo p̄fecta in omni opere suo, & in vniuersis vtensilibus, cū in sequentib. legatur mēse septimo dedicationē eius esse cōpletā. Nec credibile est, q̄ septē annis templū ædificans Salomon, octauo mēse anni octauū p̄fecerit, vel vsque ad septimū anni noni mēsem dedicationē p̄fecti distulerit. Vñ potius verisimile v̄ domum septem annis, & septē mensibus ædificatā, ita vt eodē mēse 7. dedicatio sit celebrata, & die 23. ipsius mēsis s̄m Paral. Salomon dimiserit populū in tabernacula sua. sicq; post vnā septimanā adueniēte mēse 8. p̄fecta sit domus dñi operibus. i. vniuersis, & ipsa dedicatione prius cōpleta. Nisi forte putandū est, post dedicatū tēplum aliqd vtensiliū in ministeria eius additū fuisse vsq; ad ingressū t̄ octauū mēsis accelerāte rege, ut oīo mēse 7. qui erat totus solēnis, tēplū dedicaret, & ita verū reperiat atriq; tēplum. i. 8. mēse in oī opere suo & vtensilib. p̄fectum, & ipsū 7. mēse dedicatū fuisse. Qd̄ autē in 8. anno, & 8. eius mēse p̄fecta est domus in oī opere suo, ad futurū seculū diēmq; iudicij pertinet, qñ ad tantā perfectionem ecclesia pueniet, ut quid ei amplius addatur, inueniri non possit. Tunc enim Christus ostendat nobis patrem, & sufficet nobis. Dies autē iudicij octonario numero typicē exprimit: quia hoc seculum quod agit, septem dieb. sequitur. Vnde David Psal. pro octaua intulauit, quem pro metu iudicij cantauit, dicens: *Domine ne in furore tuo arguas me, neque in irā tua corripas me.*

c Ædificauitq; eā. Quia ecclesia tota huius seculi tpe, quod 7. die tū circuitu peragit ex electis construitur annuab; & in fine seculi suū clementū ad finē perducit. Vel ob significationem gr̄e spūalis: per quā ecclesia solum vt sit ecclesia, percipit, quia sine donis spūs nemo fidelis effici, vel fidem seruare, vel merito fidei ad coronam iustitię potest peruenire.

CAP.
vocat̄ur Elul, est sextus mēsis, s. September. Iste autem in quo p̄fecta est domus, est mēsis octauus, vt patet in litera: & correspondet partim septimo. s. Thezri, qui October apud nos dicitur, & partim octauo Noembri, scilicet apud nos, q̄ ad Hebr. eos autē vocatur cōiter maresum. in hoc autem loco vocatur Lul, vel Vol. vbi alias communiter habetur Ebul quod significat marcescentem: quia isto tempore terra nascētia marcescunt, & folia de arboribus cadunt, & incipiunt putrescere.

CAP.
a *Fide, spe, & charitate.* b *Quia necessaria est certa discendi solertia, vt quisque dignoscatur quid credere, quid sperare, vel quid diligere debeat.* c *Bona scilicet operatione sine simulationis corruptione, sine cuius adiectione fides, spes, & charitas vera esse non valent.*

a *Regni Salomonis* b *Inchoata.*
a *April scilicet inchoata.* b *Eiusdem regis.*
a *Octobri.*

1 *Regni Salomonis* b *Inchoata.*
a *April scilicet inchoata.* b *Eiusdem regis.*
a *Octobri.*

2 *Regni Salomonis* b *Inchoata.*
a *April scilicet inchoata.* b *Eiusdem regis.*
a *Octobri.*

3 *Regni Salomonis* b *Inchoata.*
a *April scilicet inchoata.* b *Eiusdem regis.*
a *Octobri.*

4 *Regni Salomonis* b *Inchoata.*
a *April scilicet inchoata.* b *Eiusdem regis.*
a *Octobri.*

5 *Regni Salomonis* b *Inchoata.*
a *April scilicet inchoata.* b *Eiusdem regis.*
a *Octobri.*

NICOLAUS DE LYRA.
1 Anno quarto. Hic agitur de consummatione operis, cū dicitur: Anno quarto fundata est domus. scilicet regni Salomonis, vt dicitur supra.
2 Et in an. vn. scilicet regni eius. mēse Bul. ip̄c. allqui corrigūt Bul, dicentes, eo quod vnus mēsis apud Hebræos sic nominatur. sed hæc correctio est magis corruptio: quia ille mēsis q̄ apud Hebræos vocatur

Act. 15.

1. Cor. 11. f.

Ibidem.

1. Cor. 1. d. Ibid. 6. a.

Questio. Beda lib. de tēplo Saloni cap. 17.

2. Paral. 1. c.

† sexti

Psal. 6. a.

C A P. VII.

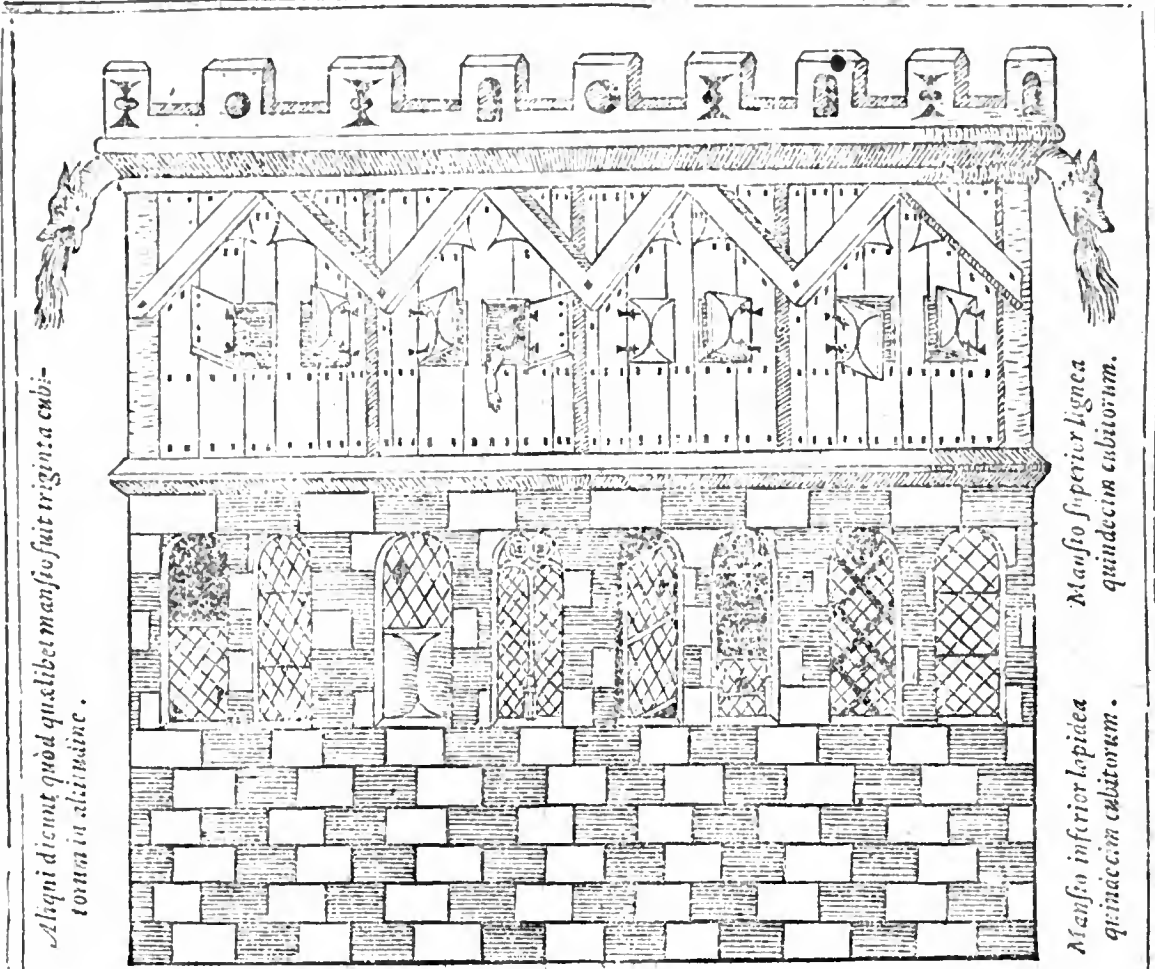
Omum autem suam x-
dificavit Salomō tredecim
annis, & ad pfectū
vltq; perduxit. Aedifica-
vit t̄ quoq; domum sal-
tus Libani centum cubi-
torum longitudinis, &
quin-

quingenta cubitorum latitudinis, & tri-
ginta cubitorum altitudinis, t̄ & quatuor de-
ambulatoria inter columnas cedrinas. Lignu-
quippe cedrina exciderat in columnas, & ta-
bulatis cedrinis t̄ vestiuit totam cameram
quæ quadragintaquinque columnis susten-
tabatur. Vnus autem ordo habebat co-
lumnas quindecim t̄ contra se inuicem
positas

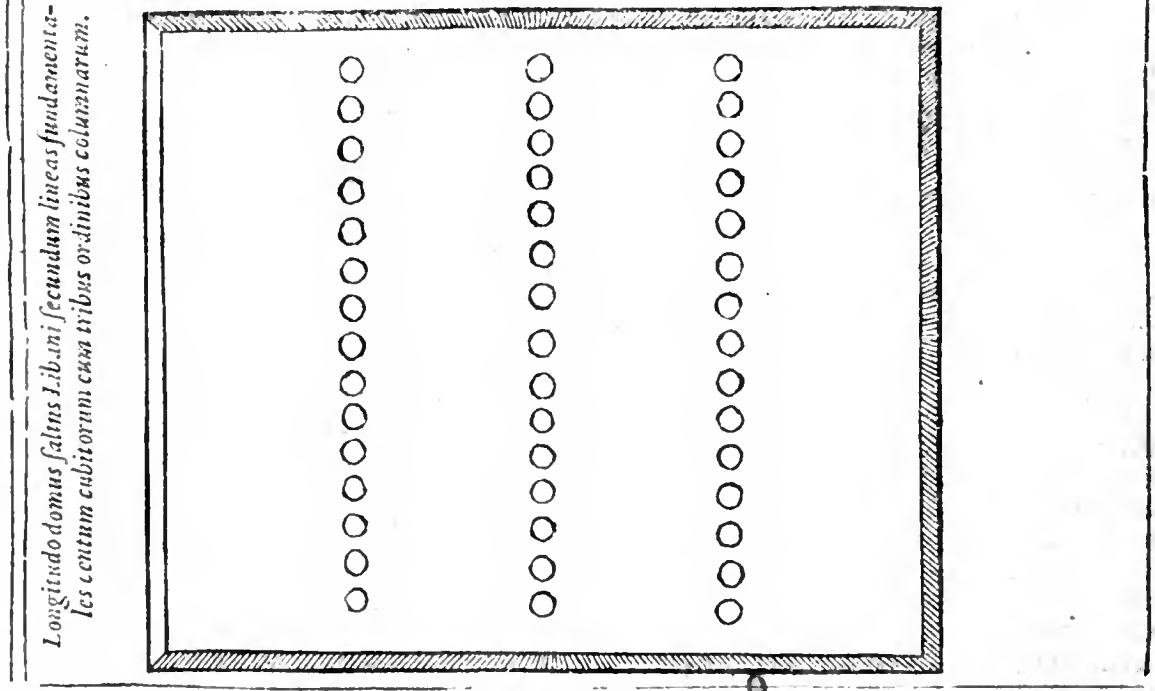
NIC. DE
LYRA.

CAP. VII.

D Omum autem.
Hic consequen-
ter agitur de
edificatione do-
morū regaliū.
Et primo de hu-
iusmodi adifi-
cijs agitur. Se-
cūdo ad descri-
bendū aliqua
vtilia domus
dñi notabilia
scriptura reuer-
titur ibi: Mi-
sit quoque
rex. Circa pri-
mum sciendū,
q̄ secundū d-
tores nostros
Salomon fecit
tria adificia.
Vnū pro habi-
tatione sua, a-
liud pro habita-
tione uxoris sue
scilicet, filia
Pharaonis. Et
tertium quod
vocabatur do-
mus saltus Li-
bani, eo qd̄ cir-
ca illud adifi-
ciū erant viri-
daria arborib⁹
constita. De pri-
mo vero adifi-
cio parū loqui-
tur scriptura.
& hoc fortē:
qui erat de cō-
simili opere, si-
cut & domus
saltus Libani,
quæ hic descri-
bitur satis dif-
fusē, vt vide-
bitur. hoc tñ
excepto, q̄ in
domo saltus Li-
bani erant dus

Aspectus domus saltus Libani secundum latitudinem. frontis quinquaginta cubitorum.

M O R A L I T E R.

1 Domum aeternam. Per quā significatur fidelis anima, in qua
verus Salomon Iesus Christus per gratiam deū stabiliter re-
quiescit.

quia ad edificationem domus domini erant multae expensae preparatae
per regem David, vt patet 1. Paral. Item quia populus erat magis deu-
tus & intentus ad edificationem domus domini. Consequenter in specia-
li describit mensuram domus saltus Libani in longitudine, latitudine, et
altitudine. Et patet litera ex diuersis, hoc excepto, quod altitudo hic ac-
cipitur secundum aliquos vsque ad mansionem secundam tantum. se-
cundum alios verō vsque ad tectum domus.

Et super

quiescit. Prouerb 8. d. Delicia mea esse cum filiis hominum. In do-
mo vero Salomonis quatuor erant deambulatoria, quæ in
anima fideli significat processus secundum quatuor virtu-
tum cardinalium opera.

CAP. VII.

Domum au. a Mulieris vi. Ecclesie. scilicet presentis, pro qua Christus vir suus morte gustata surrexit, & in celos ascendens peregrinante reliquit in terris. cuius filij sunt predicatorum, & omnes fideles. Vnde, Pro patribus nati sunt tibi filii, &c.

b Qui cum venisset. Quia doctor strenuus illis committit Dei verbum, qui pie suscipiunt, & perseveranter custodiunt, & alijs predicando latius diffamare que didicerint, satagunt. Aes enim est valde durabile, & sonorum.

c Fecit o. Quia sancti doctores dum ministerio verbi fideliter insistant, opus Dei operantur, quia loquendo foris viam veritatis aperiant illis, quos ipse intus illustrando ad vitam preordinavit eternam. vnde, Ego plantavi, Apollo rigavit, Dominus autem incrementum dedit.

d Et fin. BED. Columna ante fores templi decem, & octo cubitis alta est, cum predicator palam cunctis insinuat, non nisi per idem, & opera iusticie nos ad superna vite gaudia posse pervenire. Nomen quoque, Iesu apud Grecos ab hoc numero incipit.

e Et fin. BED. Columna ante fores templi decem, & octo cubitis alta est, cum predicator palam cunctis insinuat, non nisi per idem, & opera iusticie nos ad superna vite gaudia posse pervenire. Nomen quoque, Iesu apud Grecos ab hoc numero incipit.

a Et ita erant tres ordines per medium domus, ac per hanc quatuor deambulatoria inter parietes, & medias columnas. postas, & erigione se respicientes aequali spatio inter columnas, & super columnas quadrangulata ligna, in cunctis aequalia. Et porticum columnarum fecit quinquaginta cubitorum longitudinis, & triginta cubitorum latitudinis, & alteram porticum in facie maioris porticus, & columnas, &† epistylia super columnas fecit. porticum quoque solij in qua† tribunal est, fecit, & texit lignis cedrinis a pavimento usque ad summitatem, &† domuncula in qua sederetur ad iudicandum, erat in media porticu simili opere. Domum quoque fecit filie Pharaonis, (quam uxorem duxerat Salomon) tali opere, quali, & hanc porticum. Omnia lapidibus pretiosis, qui ad normam quandam atque mensuram, tam intrinsecus, quam extrinsecus ferrati erant a fundamento usque ad† summitatem parietum, & intrinsecus usque ad atrium maius. Fundamenta autem de lapidibus pretiosis, lapidibus magnis decem, siue octo cubitorum, & desuper lapides pretiosos† aequalis mensuram secti erant, similiterque de cedro. Et atrium, maius rotundum trium ordinum, de lapidibus sectis, & unius ordinis de dolata cedro, necnon, & in atrio domus domini interiori, & in porticu domus.

a Misit quoque rex Salomon, & tulit Hiram de Tyro, filium mulieris vidue, de tribu Nephthali, patre Tyrio, artificem ararium, & plenum sapientia, intelligentia, & doctrina ad faciendum omne opus ex aere. Qui cum venisset ad regem Salomonem fecit omne opus. Et finxit duas

Prima. n. litera huius nominis decem, secunda octo significat. Et apte decem, & octo cubitis alte sunt columnae domus Dei, quia doctores sancti ad hoc bene vivendo, tendunt ut conditorum suum faciem ad faciem videre mereantur. Neque enim aliquid ultra quarendum, cum ad eum, qui est super omnia pervenerint. De quibus Paulus, Iacobus, Cephas, & Iohannes, qui videbantur columnae esse, &c. Quibus verbis exponere videtur mysterium columnarum materialium, & quid sci. figurant, & quare duae sunt. Apostolos enim, & cunctos doctores significat, fortes fide, & ope, & erectos contemplatione. Duae autem sunt, ut preputium, & circumcisionem predicando in ecclesiam introducant. Stabant in porticu ante fores templi, & in gressum illius suo decore utraque parte ornabant. Ostium autem

D Gal. 2. b. **E** in domo suam atrium aliud. **E** secundum mensuras lapidum dolatorum.

Ioan. 14. 2. Ibidem 10. b.

tem templi dominus est, qui ait, Nemo venit ad patrem, nisi per me. Et alibi. Ego sum ostium, etc. quod, ostium columnae ab utroque latere positae circumstant, cum ministri sermonis utriusque populo introitu caeli ostendunt, ut siue a luce scientiae legalis, vel ex rigore Gentilitatis ad fidem evangelij quis venerit, habeat eos paratos, qui sibi iter salutis verbo ministrent, & exemplo. Vel, quae de

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et super co. ad portandum tecta. Consequenter describit dispositionem porticus existentis ante domum pro habitatione regis, cum dicitur. Et portico. scilicet. quinquaginta cubitis. i. secundum mensuram latitudinis domus. Et ex hoc patet, quod ista domus erat similis in latitudine domui salus Libani. Ante vero porticum istam magnam erant duae aliae porticus minores una iuxta aliam in longitudines maioris porticus, & in una tenebantur iudicia communi, in alia vero erat thronus Salomonis, in quo sedebat quando volebat esse in divitijs, & delicijs. Et hoc est, quod dicitur. Et al. port. in facie. Hae est illa porticus, in qua erant iudicia communi. Et columnas. quibus clauderentur porticus. Et epistylia. i. capitella, quae erant super columnas ad decorem. Et domuncula. id est, thronus Salomonis mirabili opere factus, ut habetur infra. 10. cap. Consequenter descendit scriptura ad describendum domum reginae, cum dicitur. Domum quoque fecit filia Pharaonis. Non quantum ad hoc, quod clauderet columnis, sed quia parietes erant de consimili materia cum muro, qui erat sub columnis porticus, quia columnae illae claudentes porticum non descendebant usque ad terram, sed erant positae super murum habentem aliquam magnitudinem, licet non magnam. Et hoc est, quod dicitur. Omnia lapide. Hebraei dicunt, Ponderosis usque ad atrium maius.

maius. istud atrium non erat atrium domus Domini, sed domus regiae, propterea subditur postea. **9** Et atrium maius. Atrium enim domus Domini quadratum erat, ut dictum est ca. pra. **10** Milit. Hic revertitur scriptura ad describendum aliqua vestigia domus Domini. Et primo describuntur duae notabiles columnae. Secundo mare aeneum, ibi, Fecit quoque mare. Tertio luteri, ibi, Et fecit bases. Quarto plura vasa alia ad templum pertinentia, ibi, Fecit quoque Hiram. Circa primum describitur artifex istorum, cum dicitur, Misit quoque rex. hoc est adauxit, & fuit iste alius a rege Hiram, eiusdem tamen nominis, non est enim verisimile, quod rex Tyri esset artifex in talibus. **11** Et fin. licet, n. mul. as alias fecerit, ista tamen specialiter describunt, quia erant valde notabiles in magnitudine, & operis subtilitate. habebat enim quilibet. 35. cubitos altitudinis, ut habetur 2. Para. 3. & quilibet habebat quatuor partes, videlicet basim inferius, & desuper stipitem, & in superiori parte stipitis caput, & desuper capitellum. longitudo vero stipitis erat xviii. cub. & longitudo capitis quatuor, & longitudo capitelli quinque, ut habetur hic in litera. De mensura autem basis non fit mentio. sed ex dictis sequitur, quod ascendebat in altum per octo cubitos, quia sic habentur trigintaquinque cubiti longitudinis totius columnae. Et ex dictis patet lucra usque ibi.

I Et

MORALITER.

1 Domum quoque fecit. Ideo per ipsam significatur quilibet persona Christo per integritatem fidei desponsata. 2. Cor. 1. 1. a. Respondi vos uni viro, virginem castam exhibere Christo. domus autem nuptus uxoris est solitudo lectionis, & orationis, Osee. 2. c. Dum am eam in solitudine, & loquar ad cor eius, & canet, scilicet in oratione, & lectione. **10** Et tu. Hi. Per Hiram, qui fuit Gentilis, & artifex sapientia plenus, significatur quilibet literatus ad fidem Christi de Gentilitate vocatus. tales fuerunt Dionysius Areopagita, & alij luteri, quorum vita, & doctrina ecclesiae domus est edificata. **11** Et finxit. Inter multa vasa, quae fecit Hiram pro templo Salomonis, tria fuerunt notabilia, scilicet. duae columnae mirabiles, mare aeneum,

quod aeneum, & luteri. Per columnas intelligitur doctrina doctorum ecclesiae, per quam fides defenditur, & roboratur, & fideles de moribus instruuntur, propter quod una columnarum vocata fuit Iachim, i. firmitas pro fidei roborationem. alia vero Booz, i. fortitudo, quia doctrina morum fortificat passionum impulsus. Mare aeneum in quo lauebantur sacerdotes qui debebant ministrare in altari, signat veram confessionem qua sacerdotes novae legis accedentes ad altare debent lauari. Per luteri autem in quibus lauebantur carnes hostiarum offerendae in altari holocaustorum, significantur lachrymae contritionis, & devotionis quibus animae lotae preparantur, ut domino sanctum sacrificium offeratur. Psal. 1. d. Sacrificium Deo spiritus contribulatus cor contritum, & humillatum Deus non despicies.

de his columnis in Para scriptū est, *Ipsas columnas posuit in vestibulo templi, unā à dextris, & alterā à sinistris*, Ideo factæ sunt duæ columnæ, & ita dispositæ, ut nobis in prosperis, & in adversis ingressum patriæ celestis ante oculos mentis habēdū esse doceant. Hinc Paulus columna domus Domini nos per arma iustitiæ à dextris, & à sinistris muniēdos esse suis futurumque hortatur exemplis, ut nec prosperis delectati, nec trahētib; asperis a recta via qua ad promissam patriam gradamur, vlla in parte declinemus.

Rom. 1 b. *Decem, &c.* Ter enim seni decem, & octo faciūt, tria, scilicet ad fidem pertinent propter trinitatem, sex ad operationem, quia sex diebus factus est mundus: tria per sex multiplicantur, cū iustus ex fide vivit, & cognitionem piæ fidei cumulat executione bonæ actionis.

B *Et li. BED.* Norma apostolica institutionis ambit columnam utramque, cum doctor Iudæis, vel gētib; predicare missus, ea tantum facere curat, & docere, quæ per apostolos accipit, & didicit ecclesiis. Nam qui aliter docere, vivere, vel predicare voluerit, & apostolica decreta spernere, vel pro libito suo nova statuere, non est colūnam in templo Dei, quia dum apostolica instituta sequi contēnit, vel exilitate inertie, vel elationis grossitudine duodecim cubitorum lineæ non convenit.

Ibidem. *Duo, &c. BED.* Capita columnarum, i. suprema pars corū præcordia sunt doctorum, quorum Deo devotis cogitationibus, sicut capite membra, ita ipsorum opera dirigunt, & verba. Duo autē capitella capitibus superposita, duo sunt testamenta, quorū meditationi, & observationi doctores, & animo subdūt, & corpore. Vnde utrumque capitellū quinq; cubitos altitudinis habet, quia quinq; libris scriptura Mosæ cæ legis comprehenditur, quinq; ēt seculi ætates tota veteris testamenti series complexa est. novum vero testamētū non aliud predicat, quā quæ Moyses prædicando p hoc prædixerat, & pphetæ. vnde, *Si crederetis Moysi, crederetis, & mihi.*

Ioh. 4. g. **C** Cum ergo admirabili diuine operationis concordia, & noui gratia testamenti in velamine erat veteris condita, & nūc sacramēta veteris p lucem noui sunt reuelata, quasi capitellū utrumq; columnæ quinq; cubitis altū est, quia manifestū est, quod in veteri cuius sacramenta in quinq; ætatib; sunt plēnius cōprehensa, euangelicæ perfectionis est insita gratia.

etia. *cl. Septena, &c.* Hoc in Paralip. ita scriptū est, *Nec non, et quasi catenulas in oraculo. & superposuit eas capitib; columnarum.* Spēs enim catenatum, & similitudo retis i capitellis varietas ē specialitū virtutū in sanctis. vnde, *Assit regina à dextris tuis in v. deau.* id est, i vestitu fulgidē dilectiōis, *circundata varietate*, diuersorum charismatū. Vel multiplex ptextio catenatū, & retis expansio, multifarias electorū personarū insinuat, q cū verbis p dicatorum fideliter obediēdo adherent, quasi colūnarum capitib; superpositi, retis, & catenulæ miraculū suæ connexionis cunctis sperantib; præbent. Hæ. n. catenæ miro sibi iuicē sunt opere ptextē, quia mirabili gratia spiritus actū est, ut vita fidelitū, locis, temporib; gradu, p ditione, sexu, & ætate multū secreta, vna fide, & dilectiōe sit p iūcta. Septenario, spiritualis gratia signat, vnde: *Qui sunt septē spiritus Dei missi in omnē terrā.* Qd̄ Esaias apertius explicat, dicens: *Et requiescet super eum spūs dñi, spiritus sapientiæ, & intelligentiæ, spiritus consolationis, et fortitudinis, etc.* Septena ver suū retiacula

erant in capitello utroque, quia patres vtriusque testamenti per gratiam vnus spiritus septiformi, ut essent electi acceperunt.

c. Et duos. BED. Videtur mala granata facta esse in circumitu capitellorum à parte inferiori, & ex ipsis malis granatis oriri retiacula, quibus capitella ex parte aliqua tegerentur, signatur, quod virtutes ex virtutibus nascuntur, & quod sancti *Ambulant de virtute in virtutem.*

B E D. Duo ordines erant retiaculorum in gyro capitelli sed uterq; ordo septēplici versuum currebat ordine; donec circumacto capitello in seipsum quasi factō circulo rediret, quia, scilicet, Deū ex toto corde, & proximū sicut nos diligere præcipimur, sed uterque ordo septem habet versuum retiacula, quia nec Deus, nec proximus sine spirituali grāa diligitur. Veridica enim sententia dicitur: *Claritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum.* Similiter autem, & proximi, quia vna sine altera esse non potest. Facta sunt retiacula hæc ut tegerent capitella, id est, vndique in gyro circūdatēt, quia omnis scriptura sancta cū recte intelligitur, gratiā per omnia charitatis sonat, & pacis. Capitella enim volumina diuina, retiacula sunt vincula mutuę dilectiōis, & retiaculis te-

guntur

a columnas æreas decem, & octo cubitorum
b altitudinis columnam vnam, & t̄ linea duodecim cubitorum ambiebat columnam
c utramque. Duo quoque capitella fecit, quæ ponerentur super capita columnarum fusilia ex ære, quinq; cubitorum altitudinis capitellum vnum, & quinq; cubitorum altitudinis capitellum alterum, & quasi in modum retis, & catenarum sibi inuicem miro opere contextarum. Vtrumque capitellum columnarum fusile erat. Septena versuum retiacula in capitello vno, & septena retiacula in capitello altero. Et perfecit columnas, & duos ordines per circum-

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et linea.* quia qualibet per se sumpta tantum habebat in circumitu, ut patet Iere. vlt. e. vbi d̄ sic. *Decem, & octo cubiti altitudinis erant in columna vna, & funiculus duodecim cubitorum circumiebat eam.* Et ideo male dicunt illi, qui dicunt, quod qualibet per se sumpta habebat tantum sex cubitos in circumitu.

2 *Duo, &c.* Hic consequenter dimissa dispositione basis, & stipitis agitur de dispositione capitellorum, & capitum, quæ erant subtiliora. Ad cuius intellectum cōsiderandum, quod capita istarum columnarum in parte superioris dilatabantur ad modum floris lilij, & capitella ponebantur super stipitē quali in medio dilatationis existentem, & inferior pars capitelli aptabatur illi stipiti, & post aliquam eleuationem erat quædam dilatatio in circumitu capitelli per modum cuiusdam circuli supereminētis, & super illum circulum erant centum malogranata quasi superposita per circumitum, & centum alia malogranata sub circulo illo quasi dependētia ex eo. Super istum autem circulū, & malogranata erat quædam eleuatio strictior ascendens, quasi prope mediū altitudinis capitelli, & diuidebatur in portiones septem per lineas intermedias seu circulos graciles, & qualibet portio erat perforata in circumitu subtiliter per varias figuras, sicut solet fieri in ostijs laternarum ærearum, & quia capitella, & colūnar erant interior concavæ, ideo lumen transiens per illa foramina circumquaque vñdebat pulchritudinē illius operis. Super istas autē septē portiones, q̄ in litera vocant̄ retiacula, & catenæ, eo qd̄ in retib; & catenis apparēt talia foramina, & intricatiōes, ppe mediū capitelli erat alia dilatatio circularis per

modum circuli omnino similis prædictæ, & ibi erāt centū malogranata superposita, & totidē supposita, & de super septē portiones distinctæ, & perforatæ, sicut & prædictæ, sed erant strictiores, quia capitellum in ascendendo restringebat & in summitate capitelli erat opus simile flori lilij. Ad capiendum autem imaginem istorum facilius posui quandā figuram, quam infra conspicias, quamuis non possit in plano perfecte figurari, sed oportet residuum per imaginationē suppleri. Prædictis igitur adaptatur litera, quæ valde est intricata, & p̄fusa posita. *Duo quoque.* scilicet quilibet columnæ vnum.

3 *Fusilia.* quia totum opus columnarum, & capitellorum erat factū per fusuram, & non per martellorum percussurā.

4 *Quinq; &c.* computato opere lilij, quod erat desuper.

5 *Et quasi.* quia propter foramina prædicta dicebatur opus reticulatum, & concatenatum modo prædicto.

6 *Septena.* Versus hic accipitur pro ordine, sicut Exo. 28. In primo versu erat lapis sardius, &c. Ex dictis autem patet, qd̄ ibi erant duo ordines retiaculorum, vnus super malogranata superiora, & alius super malogranata inferiora, & in quolibet ordine erant septem portiones perforatæ, quæ retiacula dicuntur, & hoc est, quod dicitur. *Septena versuum retiacula.* id est, septem retiacula erant in quolibet duorum ordinum dictorum, & idem replicat dicens.

7 *Et duos ordines per circumitum retiaculorum singulorum, ut tegerent capitella, quæ erant super summitatem malorum.* Eodem modo, quia septem retiacula inferiora erant super mala granata inferiora, & septem alia retiacula superiora super mala granata superiora, ut dictum est.

A guntur capitella, cum sacra eloquia dono charitatis probantur vndique vestita. nā, & in eis, quæ in scripturis non intelligimus, charitas latet, & in eis, quæ intelligimus, late patet.

a *Vt tege.* B E D. Cū dictū sit de retiaculis, vt tegerent capitella, quæ erant super summitatem malorū granatorū, vide

b erant super summitatem malorum granatorum. Eodē modo fecit, & capitello secundo. Capitella autem, quæ erant super capita columnarum, quasi opere lilij fabricata, erant in porticu cubitorum quatuor, & rursū alia capitella in summitate columnarum desuper, † iuxta mensuram columnæ contra retiacula. Malorum granatorū autem ducenti ordinis erant in circumitu capitelli secundi. Et statuit duas columnas in porticu templi. Cumque statuisset columnam

nis regni sublimitatē designat, quam *nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, &c.* Post lilia. n. quatuor cubitorū alia capitella sunt apposita, quorum altitudo quanta fuerit, non dicitur, quia multa de cælesti beatitudine in euangelio legimus, quod, sibi. *mūdi corde Deum videbunt, quod erūt æquales angelis Dei, quod nō nubent, neque nubent, quia mori ultra non poterunt, quia vbi Christus, ibi ministri eius erunt, &c.* huiusmodi. Sed ipsa species horum, q̄ diximus ipse status cōuersationis patriæ cælestis quomodo se habeat, solis eius ciuibus, q̄ intrare meruerunt, patet. Vnde factura, vel altitudine horum capitellorū, quæ super liliū erant, incomprehensibilis terrestribus qualitas cælestis habitationis insinuat. De qua tū non latet, quia oēs ibi cōi felicitate diuinę visionis fruuntur tanto quis sublimius quanto mundiores ad videndum oculos cordis habuerit. Communis ergo ibi benedictio omnium electorū, sed quod distincta operum qualitate multę mansiones beatorum, in vna domo Dei significantur, cum dicitur. *Et rursū alia capitella.* &c. Iuxta mensurā columnę fiunt capitella desuper, cum sancti doctores, imo omnes iusti doctorū vestigia sequentes, pręmia suscipiunt eterne retributionis secundū merita operationis. Super retiacula quoq; fiunt eadē capitella, quia iuxta modū dilectionis qua sibi in hac vita sancta fraternitas copulatur, superiorum quoque ciuim societati in pręsentia sui creatoris coniungeretur. Sed quia illa societas vtriusque populi fidelibus tribuitur, recte subiūgit. **f** *Malorum granatorum.* In malo granato totam significat ecclesiam. Centenarius vero, qui primus transit ad dexteram, beatitudinem æternam. Duplicatur hic numerus malorum granatorū in circumitu capitelli secundi, vt significet, quod vtriusque testamenti populus in Christo sit adunatus, & ad æternā introducendus coronam. vnde, *Non enim longe erant à terra, sed quasi cubitis ducentis trahentes rete piscium.* Per ducentos. n. cubitos rete plenum magnis piscibus discipuli ad dominum trahunt effectum suę resurrectionis iam in littore monstrantem, cum prædicatores Judæis, & gentibus verbū fidei committunt, & vtriusque populi electos in vna beatitudinis arce colligunt.

c *Quasi, &c.* B E D. Per lilia claritas supernę patrię, & immortaltatis floribus redolens paradisi designatur amœnitas. Per quatuor vero cubitos euāgelicus sermo, qui introitū eterne beatitudinis promittit, & iter perueniendi ostendit. Cum ergo sancti doctores promissa nobis lumina regni cælestis in quatuor euāgelij libris ostendunt, quasi capita columnarū opus in lilio quatuor cubitorum exhibent. Vbi notandū iuxta litteram, quia cum opus lilij in capitellis quatuor cubitorū esse memoratur, neque additur latitudinis, vel altitudinis, lectoris iudicio vtrum in altitudine; an in latitudine intelligi debeat

debeat, relictum est. Constat autē, quia columna, quam duodecim cubitorum restis ambiebat, quatuor cubitos habebat in grossitudine. Omnis enim circulus quantū habet spatij in diametro, tantū habet ter in gyro. Sive autē latitudinē, sive altitudinē accipiamus, figura perspicua est, quia nō nisi per euangelium optata vox illa mundo insonuit.

Penitentiam agite, appropinquabit enim regnum celorum.

d *In por.* Norandum autem in hac sententia Paral. quod eadem porticus templi etiam vestibulum templi vocatur. Vnde, *Inter vestibulum, & altare plorabant.* id est, inter porticum, & altare.

e *Et rursū.* B E D. Quorum, s. factura perennitatis

nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, &c.

Post lilia. n. quatuor cubitorū alia capitella sunt apposita, quorum altitudo quanta fuerit, non dicitur, quia multa de cælesti beatitudine in euangelio legimus, quod, sibi. *mūdi corde Deum videbunt, quod erūt æquales angelis Dei, quod nō nubent, neque nubent, quia mori ultra non poterunt, quia vbi Christus, ibi ministri eius erunt, &c.* huiusmodi. Sed ipsa species horum, q̄ diximus ipse status cōuersationis patriæ cælestis quomodo se habeat, solis eius ciuibus, q̄ intrare meruerunt, patet. Vnde factura, vel altitudine horum capitellorū, quæ super liliū erant, incomprehensibilis terrestribus qualitas cælestis habitationis insinuat. De qua tū non latet, quia oēs ibi cōi felicitate diuinę visionis fruuntur tanto quis sublimius quanto mundiores ad videndum oculos cordis habuerit. Communis ergo ibi benedictio omnium electorū, sed quod distincta operum qualitate multę mansiones beatorum, in vna domo Dei significantur, cum dicitur. *Et rursū alia capitella.* &c. Iuxta mensurā columnę fiunt capitella desuper, cum sancti doctores, imo omnes iusti doctorū vestigia sequentes, pręmia suscipiunt eterne retributionis secundū merita operationis. Super retiacula quoq; fiunt eadē capitella, quia iuxta modū dilectionis qua sibi in hac vita sancta fraternitas copulatur, superiorum quoque ciuim societati in pręsentia sui creatoris coniungeretur. Sed quia illa societas vtriusque populi fidelibus tribuitur, recte subiūgit.

f *Malorum granatorum.* In malo granato totam significat ecclesiam. Centenarius vero, qui primus transit ad dexteram, beatitudinem æternam. Duplicatur hic numerus malorum granatorū in circumitu capitelli secundi, vt significet, quod vtriusque testamenti populus in Christo sit adunatus, & ad æternā introducendus coronam. vnde, *Non enim longe erant à terra, sed quasi cubitis ducentis trahentes rete piscium.* Per ducentos. n. cubitos rete plenum magnis piscibus discipuli ad dominum trahunt effectum suę resurrectionis iam in littore monstrantem, cum prædicatores Judæis, & gentibus verbū fidei committunt, & vtriusque populi electos in vna beatitudinis arce colligunt.

g *Columnam.* Dextera colūna doctores primitiue ecclesię significat, secunda eos, qui ad prædicandū gentibus missi sunt. Vel dextera significat eos, qui venturum in carne dominū prophetando prædixerunt. Secunda illos, qui iam hūc venisse, & mundum redemisse testantur. Simili vocabulo ambæ censentur colūnæ. Vna. n. firmitas, altera in robore dicitur, vt vna fidei, & operis fortitudo cūctis inesse doctoribus monstraret, & nulli tēporis inertia tacite notaretur, vbi se quidam

h *Columnam.* Dextera colūna doctores primitiue ecclesię significat, secunda eos, qui ad prædicandū gentibus missi sunt. Vel dextera significat eos, qui venturum in carne dominū prophetando prædixerunt. Secunda illos, qui iam hūc venisse, & mundum redemisse testantur. Simili vocabulo ambæ censentur colūnæ. Vna. n. firmitas, altera in robore dicitur, vt vna fidei, & operis fortitudo cūctis inesse doctoribus monstraret, & nulli tēporis inertia tacite notaretur, vbi se quidam

i *Columnam.* Dextera colūna doctores primitiue ecclesię significat, secunda eos, qui ad prædicandū gentibus missi sunt. Vel dextera significat eos, qui venturum in carne dominū prophetando prædixerunt. Secunda illos, qui iam hūc venisse, & mundum redemisse testantur. Simili vocabulo ambæ censentur colūnæ. Vna. n. firmitas, altera in robore dicitur, vt vna fidei, & operis fortitudo cūctis inesse doctoribus monstraret, & nulli tēporis inertia tacite notaretur, vbi se quidam

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Capitella autem, quæ erant super capita columnarum quasi opera lilia.* quia in summitate capitis columnæ, & similiter in summitate capitelli superpositi erat opus simile lilio, vt dictū est.

2 *Erant in porticu.* quia istæ columnæ fuerunt situatæ in porticu templi, vt postea clarius exprimitur.

3 *Cubitorum.* Hoc refertur ad capita columnarum, quæ erant quatuor cubitorum in altitudine, vt prædictum est, ita q̄ caput colūnæ, & capitellū simul ascēdebant per nouē cubitos.

4 *Et rursū alia ca. &c.* loquitur de prædictis capitellis, quæ erant super capita columnarum.

5 *Iuxta mensuram, &c.* quia sicut dictum est, prope partem inferiorē capitelli erant, e. mala granata superposita, & e. dependētia

dentia eis correspondentia, & sic vnum malū granatum superpositū, & vnu dependens, ei correspondēs, faciebant vnu ordinē, & ideo ibi centum ordines malorū granatorum, quæ ibi erant ducenta mala granata. e. superposita, & e. dependētia, & eodē modo in malis granatis superioribus, tales, & tot erant ordines, vt patet ex prædictis, & sic erant ibi cc. ordines malorū granatorū in vniuerso in vno capitello, ideo subdit. **6** *In circumitu capitelli secundi.* vocatur autē hinc respectu capitis columnę, cui erat superpositum, quod quidem caput dicitur hic quodammodo capitellum, scilicet respectu stipes colūnæ.

7 *Et ista. &c.* Iuxta muros, qui claudebant latitudinem porticus, ita quod spatium, quod erat ante ostia templi, erat medium inter istas duas columnas. ideo sequitur.

8 *Cumque.* id est, in parte dextera porticus.

Adam doctores facer-
dotes, & columnas
domus Dei videri, &
vocari volunt, cū ni-
hil i se firmæ fidei ad
cōtemnendas seculi
pompas, & desiderā-
da

dexteram vocavit eam nomine Iachin. Similiter erexit colum-
nam secundā, & vocavit nomē eius Booz. Et super capita co-
lumnarū opus in modū lilij posuit perfectū; est opus colūna-

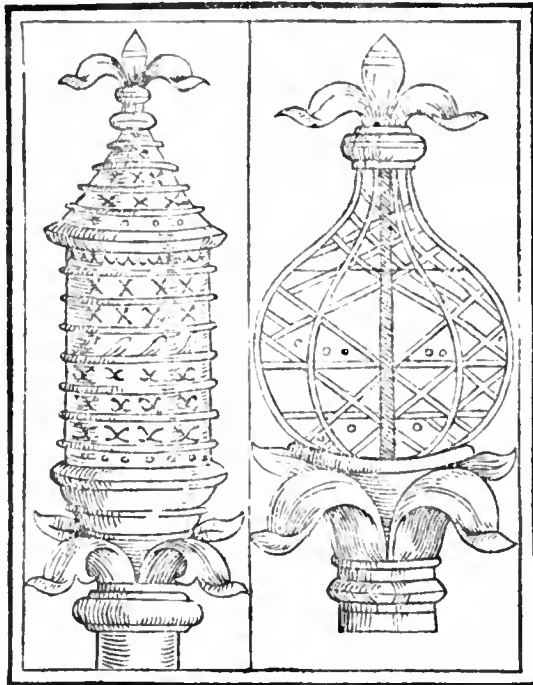
da bona inuisibilia ni-
hil hēant roboris ad
corrīgēdos, nihil in-
dustriz saltē ad intel-
ligēdos eorum qui-
bus prælati sunt erro-
res.

Fecit

NICOLAUS DE LYRA.

1 Vocavit. Quod interpretatur firmitas.
2 Similiter. scilicet sinistra parte.
3 Et vocavit. Quod interpretatur fortitudo. Et dicunt Hebræi, quod per istas duas columnas signabatur firmitas, et robor regni David. Cetera patent ex d. 115. Huic autē expositioni videntur aliqua contrariari, quæ sunt solvenda. 2. Para. 4. dicitur. Mala granata quoque xl. & retiacula duo. hic autē dicitur, quod erant cc. ordines malorum granatorum, & retiacula septena in vno, & septena in altero capitello. Dicendum, quod translatio nostra in Eiblus nostris communiter corrupta est vitio scriptorum. Quātum ad primum propter similitudinem dictionū, quia vbi 2. Paral. nostra translatio habet xl. mala granata, in hebræo habetur, cccc. mala granata, quod patet ex hoc, quod erant ibi cc. ordines, & quilibet ordinabat duo mala granata, & propter hoc infra in isto. ca. dicitur per modum recapitulationis, Et mala granata. cccc. in duobus retiaculis. ita est in Heb. & in libris correctis nostris. Quātum vero ad secundum dicendum, quod duo retiacula ibi accipiuntur pro duobus ordinibus retiaculorum in quolibet tamen ordine erant. 7. retiacula, et sic nulla est contrarietas ad præcedentia. Item Iere. vi. a. vbi fit mentio de istis columnis dicitur, Et fuerunt mala granata nonaginta, & sex dependentia in c. retiaculis. secundū prædicta hic erant. cc. mala granata dependentia. Similiter de retiaculis dictum est, quod erant duo ordines retiaculorum, et in quolibet ordine septem retiacula tantum. Quātum ad primum dicendum, quod columnæ, sicut prædictum est erant positæ iuxta murum porticus hinc, & inde, ita quod capitellum iungebatur parieti, ut dicit Ra. Sa. Et propter hanc iuncturā aliqua mala granata non poterant videri ab aspicientibus, & illa non numeravit Ieremias, cum dicit, quod erant nonaginta sex dependentia. & loquitur de malis granatis vnus circumitus tantū, quia quatuor residua de c. occultabantur modo prædicto, quia tñ secundum veritatē erant. c. iō ibidē subdit Ier. secundū veritatē Hebraicam. Oia mala granata. c. super capitellū, quod est intelligendum de vno circulo malorum granatorum, & tot erant in quolibet aliorum trium circuloꝝ, ut patet ex supradictis, & sic erant. cc. mala granata dependentia, quia duo circuli erant dependentes, ut prædictum est. Quātum ad secundū de c. retiaculis dicendum, quod ibi translatio nostra videt corrupta, nescio tamen quorum vitio. In Heb. enim sic habetur Iere. vi. Fuerunt mala granata nonaginta sex dependentia. Omnia mala granata c. super capitellū, ita quod de retiaculis non fit ibi mētio. Potest tñ dici secundum translationem nostram, quod licet essent bis septem retiacula, ut dictum est, tamen varie, & multipliciter erant perforata, ita quod talis varietas ad vñ centenariū in aliquo reducebat. Sciendum tamen, quod aliqui doctores catholici, & etiam Hebræi aliter sentiunt de longitudine columnarum prædictarum, dicentes, quod quælibet habebat in longitudine decem, & octo cubitos tantum, computato etiam capitello secundum, quod textus supra positus videtur dicere, cum dicitur. Et finxit duas colūnas æreas, decē, & octo cubitorū altitudinis columnam vnā. Ad hoc etiam inducunt, quod si altitudo cuiuslibet colūnae esset. 35. cubi. excederet primum tabulatum templi, quod distabat à pavimento. 30. cubitis tantum, & ad illud, quod supra inductum est de 2. Paral. 3. d. vbi dicitur, Ante fores etiam tem-

Hæc est figura Capitelli, longitudo, & dispositio stipitis columnæ & basis, ut potest imaginari per supra dicta.

Expositio huius literæ, & sequentis quantū ad istas columnas est eadē cum præcedenti. Non miretur aliquis, si tantū immoratus sum circa istas colūnas, quia scriptura in diuersis locis loquitur varie de ipsis, & cōtrarie, ut prius facie videtur, secundū quod patet per prædicta, & istam dissonantiā oportuit remoueri. Præterea a præcedentibus expositioꝝ nō inueni aliquid scriptū, per quod posset textus consequenter exponi. Itē quia nō solū expositionem Latinorum, sed etiā Hebræorum ponere volui, ut lector eligat, quod sibi magis placuerit, & videbitur expedire.

test etiam dici, quod non sequitur, quod excederet primum tabulatum, quia porticus erant in decliui montis, & per gradus ascendebatur in templum, & columnæ istæ erant in inferiori parte porticus, ita quod terra erat ibi demissior quinque cubitis, quam pavementum templi. Notandum etiā, quod Rab. Sa. & alii doctores Hebræi habent aliam imaginationē totaliter de istis capitellis. Dicunt enim, quod capitella ista erant duo grossi pomelli super capita duarum columnarum magis lati, quam alti, sicut fieri solet in summitatibus campanillarū, & in latiori parte vtriusque pomelli exterius erant duo circumitus malorum granatorum, vnus super, alius subter, & in quolibet circumitu centum mala granata, & quia duo mala granata faciunt vnum ordinem, ut prædictum est, iō ibi erant centum ordines malorum granatorum in capitello cuiuslibet colūnae, & sic ducenti ordines in duabus columnis, & in hoc differt ista imaginatio à præcedenti, quæ ponit ducentos ordines, & malorum granatorū in qualibet colūna, ut prædictum est. In superiori vero parte huius pomelli erat opus quasi lilij, & à pede huius operis, descendebat opus per modū retis factum, descendens vsque ad inferiora mala granata, tegens ea quasi viderentur per medium retis, & illud opus reticulariū à superiori parte vsque ad inferiorē diuidebatur lineis intermediis facientibus quasi septem portiones, quæ dicuntur septem retiacula, & ad hoc melius capiendum describitur figura prout in plano potest figurari. Igitur secundum istam imaginationē Hebræorum potest exponi litera à principio, cum dicitur, Duo quoque capitella, &c. & patet litera ex prædictis vsque ibi, & quasi in modum retis, &c. loquitur de opere reticulato, quod operiebatur à summitate pomelli vsque ad inferiora mala granata. Septena versus retiacula in capitello vno, quia illud opus reticulatum

a Fecit quoque. BEDA. Hoc mare in figurā baptismi factū est, quo in remissionē peccatorum emundamur. Sacerdotes enim in eo lauabantur, vt Paral. testatur. Sacerdotes. n. omnes electi vocant, q sunt mēbra summi sacerdotis Iesu Christi. Recte aut hoc vas mare dī, in memoriam, scilicet maris rubri, in quo prius per Aegyptiorum extinctionem, & populi Dei liberationem baptismi forma p̄cessit. vnde, *Patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt, & omnes in Moyse baptizati sunt in nube, & in mari.* Sacramentum autem baptismi, & vitæ a nobis munditiam, quærīt in hoc seculo, & vitæ æternę gloriam promittit in futuro. Quod vtrumque in mari æneo figuratur, cum esse decem cubitorum à labio vsque ad labium perhibetur. Decem enim p̄ceptis in lege dominus omnia, quæ facere debemus, exp̄tesit. Denario æque mercedem benefactorum significauit, cum hunc in vinea laboratibus dandum esse p̄dixit.

b A labio vsque ad labium. Quia à primo baptizato in nomine Iesu Christi vsque ad vltimum, qui in fine seculi crediturus, & baptizandus est, omnis fidelium chorus eandem veritatis viam ingredi, & comunē debet sperare à domino iustitię coronari.

c Quinque cubitorum. Quia quicquid visu, auditu, gustu, odoratu, tactuque delinquimus, gratia Dei nobis p̄ablutionem viuifici fontis relaxat. Sed non sufficit p̄æteritorum remissio peccatorum, nisi quis deinceps bonis studeat operib. alioquin diabolus, qui exierat de homine, si hunc à bonis operibus vacare viderit, multiplicius redit, & facit nouissimi illius peiora prioribus. vnde subditur.

d Et resticula triginta cubitorum cingebat illud. Disciplina cęlestium p̄ceptorum qua à voluptatibus religamur. vnde, *Funiculus triplex difficile rumpitur.* quia obseruatio mandatorum, quæ in cordibus electorum fide, dilectione, spe supernę retributionis firmata est, nullo potest obstaculo dissolui. Resticula mare ambit, cum sacramentum baptismi, quod accepimus, pijs operibus munire studemus. Hęc triginta cubitorum est, quinquies enim seni triginta faciunt. Senario autem in quo dominus hominem fecit, cum non esset, & refecit cum perisset, bona operatio nostra figuratur. Et sex per quinque multiplicantur, vt ad triginta

triginta perueniant, cum omnes corporis sensus diuinis subiugantur Imperijs. ALITER. Terdeni faciūt triginta, & genus humanū post diluuiū de progenie triū filiorū Noe latitudinem totius orbis impleuit. Sem quippe Asiam, Cham Aphricā, Iaphet foboles Europā, & insulas maris obtinuit. Et q̄a baptismi mysteriū cum executione operū, & spe cęlestium cunctis erat nationib. ministrandū, resticula 30. cubitorū mare in quo baptismū figurabatur cingebat. Se-

a Baptisum.
a rū. Fecit quoq; mare fusile decem cubitorum à labio vsque ad labium rotundū in circumitu. Quinque cubitorū altitudo ei, & † resticula triginta cubitorū cingebat illud p̄ circumitū, & † sculptura subter labiū circūibat illud decē cubitis, ambiēs mare. Duo ordines † sculpturarū histriatarū erant fu-

FIGURA MARIS.

† filum.
 † tabernacula instar colocyntidarum.
 † tabernaculorum suorum.

e Et sculptura. Cum p̄dictum sit, quod resticula. 30. cubitorum mare circumierit, & nunc addatur, quod sculptura hęc subter labium posita. 10. cubitis ambierit, patet, q̄a vas erat in modum phialę expansum, & diffusum, quod à triginta cubitis circumitu. quos habebat in labio vsque ad decem est coactum. Sculptura autem histriata est, quæ aliquas rerum historias imitatur.

Vnde per sculpturas histriatas q̄b mare circundatur, exempla priorū temporum signantur, quæ nobis sunt intuenta, vt videamus quibus operibus ab initio sancti Deo placuerunt, qua obstinatione iniqui in sceleribus perdurauerunt, quanta in felicitate reprobi perierunt. Quo modo in exordio nascentis seculi Cain ob malitiā inuidiæ dānatus, Abel iustitię merito coronatus, Lamech ob adulteriū, & homicidium maledictus, Enoch ob grām pietatis ad paradysum reductus, Cham post diluuium ob impietatem detestatus, Sem, & Iaphet pro obsequio reuerentię perpetua benedictione donati, Abraham fidei merito h.eres diuinę promissionis effectus, cetera gentium multitudo pro infidelitate relicta. Adueniente quoq; in carne dño, Iudæa pro perfidia repulsa, Gentilitas gratia ad salutem reducta, & huiusmodi, quæ in vtroque testamento solerter considerata studiosis profunt. Ideo fortitan duo sunt ordines sculpturarum histriatarū in mari æneo, vt qui fonte baptismatis imbuti sunt, vtriusque testamēti auscultent historias.

Sculpturę histriatę ad qd.
 Gene. 4. d.
 Ibidem. 9. d.
 Ibidem. 5. d.

NICOLAUS DE LYRA.

culatum in qualibet columna erat distincum septem portionib. vt dictū est. Et duos ordines per circumitū retiaculorū singulorum, quia in qualibet colūna retiacula erant distincē ordinata in superiori parte, & inferiori. In superiori tamen parte erant strictiora, & inferius lauiora secundū dilatationē pomelli cui erant superposita. iō subditur: Vt tegerent capitella, &c. vt sup. Erant in porticu cubitorū quatuor, scilicet, columna tantum occupabant spatium in porticu, quia sicut dictū est, linea duodecim cubitorum ambiebat vnā colūnam, & per consequens linea diametraliter transiens per spissitudinē columnę erat quatuor cubitorū, nisi quod amouenda est septima pars huius quaternarij, quia hęc est conclusio demonstrata in geometria, quod circumferentia circuli continet ter diametrum, & eius septimam partem. Verbi gratia Si, scilicet, diamet er est septem pedum, circumferētia est vigintiduoꝝ pedum. Malorū granatorū autem ducenti ordines erant in circumitu capitelli secundi, scilicet accepti cum primo, quia secundum istam expositionem in duobus capitellis duarum columnarum erāt tantū mala granata quadringenta, & per consequens ducenti ordines malorum granatorum, centum ordines in vna columna, & centum in altera. Et statuit duas columnas.

i Fecit quoque. Hic consequenter describitur mare aneum, quod erat lauatorium sacerdotum, cuius primo describitur latitudo cum dicitur.

2 Decem. & secundo altitudo, cum dicitur.
3 Quinque cub. scilicet, ipsius maris, quia boues super quos erat positum non computantur in hac altitudine.
4 Et resticula. i. funiculus, triginta cubitorum, quia sicut dictū est sup. diameter circuli est tantū tertia pars circumferentię, & adhuc deficit septima pars diametri, sed scriptura non accipit sic p̄cise. Linea vero diametraliter transiens à labio in labium erat decem cubitorum, vt dictum est, & sic sequitur, quod linea transiens per circumferentiā, esset triginta cubitorū, & cum hoc contineret septimam partē diametri, sed scriptura illud omittit, quæ non computat sic p̄cise.
5 Et scul. Non pōt intelligi, quod ista sculptura esset immediate sub labio, quod erat superior pars maris, quia ibi mare habebat 30. cubitos in circumitu, & ideo dūt doctores nostri, q̄ mare illud in superiori parte erat latius, & descendēdo restringebatur, ita q̄ in parte inferiori habebat tantum 10. cubitos in circumitu, & ibi erant sculpturę in duob. ordinib. Hebræi vero dicunt, quod mare in superiori parte tribus cubitis secundum altitudinem erat rotundum, & in parte inferiori duobus cubitis erat quadratum, & quodlibet latus vnus quadrati habebat 10. cubitos, ita quod linea ambiens totum quadratum erat 40. cubitorum, & secundum hoc mare erat latius inferius, quàm superius, & in illa parte erant iste sculpturę histriatę, & ideo cum dicitur hic. Et sculptura subter labium. id est, in parte inferiori maris.
6 Circumibat illud dccē cubitis ambiens mare. intelligendum

Diuisio.

A storias. ideo decem cubitorum erant in gyro, vt quoscūque in eisdem historijs de latos, iustis celestibus obedire, & rota intentione ad superna pramnia suspensos prospexerint, imitari contendant.

Iidem. ibidem. 1. Cor. 9. b.

a Duodecim. Bed. Apostolos, euangelistas, imò omnes verbi ministros: vnde, *Non alligabis os boni tritruanti, &c.* Hi mare sibi super impositū portant, cum Apostoli eorumq; successores in unum sibi euangelijs officium prompta deuotione implent.

Luc. 6 c. Mat. 28. d.

b E quibus tres. Quia in vniuersis quadrati orbis partibus fidem predicant trinitatis. Hinc quoque Apostoli duodecim, id est, quater terni sunt electi, vt fidem & confessionem trinitatis per quatuor mundi plagas euangelizantes, baptizarent omnes gentes in nomine patris & filij, & spiritus sancti. Quorum & successorum suorum verba actus & passiones facile in presenti videre & cognoscere legendo valemus. Quae verò illos in futuro maneat gloria retributionis, nondum videre possumus.

† eius palmi vnus.

c Grosseudo. Bed. Qui lauerum baptismi ad salutem & vitam suscipit, fidem & spem & charitatem debet habere, sine quibus nemo potest recte operari. vnde subiugitur, *Grosseudo. Bed.* Quia robore fidei, spei, & charitatis munitur perceptio baptismi, neque aliter proficuum esse accipientibus ostenditur, nisi harum virtutum firma certitudo mentem accipientium & corpora confirmet.

d Lily. Bed. Liliū comitante odoris gratia candidū colorē foris, in us autem ostendit. ideo gloriā eius resurrectionis inlinuat, qui corporis immortalitate foris discipulis ostendit, & animā diuina luce coruscans sibi simul inesse docuit. Christus quoq; post passionē suā quasi adhuc clausum liliū fuit, cum in miraculis clarus hō refulsit. Post Resurrectionē verò & Ascensionē repandū sese liliū cæli aubus exhibuit, quibus in assumpta humanitate potentiam diuinæ claritatis, quā habuit antequam mundus eilet, ostendit. vnde, *E-*

C tatis, quā habuit antequam mundus eilet, ostendit. vnde, *E-*

go flos campi & liliū conuallium. Labiū ergo maris in quo sacerdotes lauant, quasi labium fuit calicis, & foliū repandi liliij, quia bapt. sinus quo mēbra summi sacerdotis efficitur, in fide passionis eius nos à peccatis purificat, & purificatos ad vitionē gloriæ suæ introducit. In hoc lauaero populus circumcissionis & præputij per fidem, spem, & dilectionem vnus in domino efficitur. vnde, *Alias oues habeo, vsque, & fiet vnū ouile & vnus pastor.* vnde subditur.

e Duo milia batos cap. & tria milia, &c. Bed. Batus Hebræo rû mēsurā est, quæ apud eos Bath dicitur, habes modios tres, ipsa est ephi, quam ipsi Ephā nūcupāt. Sed Ephi pertinet ad mensuram frugum, batus verò ad liquida, vinū scilicet ad aquam & oleum. Batus ergo quæ certæ mensuræ norma est, opera significat

f lia batos capiebat, & tria milia metretas. Et fecit

æquitatis & iustitiæ, quibus hi qui in remissionem peccatorum baptizantur, necesse habent institui. Batos mille capit mare, cum aqua baptismi plebem Iudeorum abluens, ad regnum celeste transmittit. Recipit & alios mille, cum Gentes eodem fonte renatos, & operibus iustitiæ confirmatos eiusdem regni facit esse participes.

Bed. Mille perfectionem significat, quia denariū quadratum solidum facit. Decies enim decem centum faciunt, quæ figura iam quadrata, sed adhuc plana. Verum vt in altitudine surgat & solida efficiatur, multiplicata centū per decem, & fiūt mille. Quo num. stabilis & velut quadrata iustitiorū cōsuetudine signat. Quocumque. n. inferis quadratū, stabit, sic aīus electorum nulla tentatione à statu rectitudinis nouit, inclinari.

Et se. Multifariè multisque modis eadē nostre salutis sacramenta figurantur. Apostoli. n. & apostolici viri sicut per boues mare portantes significant, etiā per bases quæ portandis luteribus paratæ erant, sicut ipsi luteri spirituale lauaerum, sicut & mare figurabant. Sed quidā iuxta Paral. oīa ir eis quæ holocaustum, oblaturi erant, lauabant. Holocaustum autē domini generalitèr omnis multitudo electorum intel-

ligitur

NICOLAUS DE LYRA.

dum est in vno luteri quadrati. & eodem modo intelligendum est de alijs luteribus tribus. sed istud dictum multum a Iosepho, qui dicit, quod mare æneum erat sicut citharus magnus. Citharus autem idem est quod crater, id est scyphus. & ideo figura maris ænei secundū Iosephum est eadem v. l. valde propinquæ ei quam ponunt expositores nostri, & v. l. de dissimilis ei quam dicunt Hebræi moderni, vt patet figuræ istas aspiciendo in columnæ præformatas.

1 Et stabant super duodecim boues. sicut aliquando videmus in cibarijs, in d. de subitjs suis imagines leonum quasi portantes cibarium, & capita apparent exteriora, & posteriora sunt sub cibario.

2 E quibus tres respiciebant ad Aquilonē, & tres ad Occidentē, & tres ad Merid. em, & tres ad Orientē, & mare &c. Sic enim disponebantur in circumuallum, quod capita trium erant versus orientem: & aliorum trium versus occidentem, & sic de alijs sex ad Aquilonem & meridiem. Secundum Hebræos verò quadratura maris sic erat situata, quod quatuor luteræ erant opposita quatuor partibus orbis, & in quolibet latere erant tres boues mare sustentantes.

3 Grosseudo autem luteri trium. i. maris, quod dicitur luter hic à luteris, quod in vna significatione significat idem quod ablucere, quia sacerdotes ibi abluant manus & pedes, quando ingrediebantur tabernaculum, vt habetur Exod. 30. Non est tamen sic intelligendum, qd ad se abluendum intrarent ipsam mare, quia ibi erat maxima quantitas aque, vt videbitur, quæ ex tali ingressu sæuaretur, & etiam sacerdotes submergerentur. quia quando mare erat plene, profusa ditas aque erit qd in que cubitorum secundum altitudinem maris. quinq; vero cubiti faciunt septem pedes & dimidium secundum vnā opinionē secundū alia verò, quæ credo veriorē, continet decem pedes. & ideo sic intelligendū est, qd in circumuallum erant clauis in loco apto ad manū lotionē, sicut in lauatorijs religiosorū per quas exibat aqua ad manū lotionē, & per easdē recipiebatur in vasis ad hoc aptis ad pedū lotionē.

4 Trium vnciarum erat. tantū erat spissitudo huius vasis. 2. Paralip. 4. b. dicitur quod habebat mensuram palmi. & tenendum est qd ista mensura sunt æquales. In Hebræo autem habetur sic quatuor digitorum, & hoc modo apud Hebræos accipitur mensura palmi.

5 Labium-

5 Labiumque eius quasi labium calicis. quia sicut dictum est mare erat rotundum in superiori parte secundum doctores Heb. & Lat.

6 Et folium repandi liliij. quia illud labium erat aliquantulum recuruatum in parte exteriori.

7 Duo milia batos capiebat. Quod autem subditur.

8 Tria milia metretas. non est in Hebræo nec in libris correctis sed est dictū fortasse alicuius expositoris volentis ordinare qualiter se habeant batus & metreta. & quia batus continet metretā & dimidiam & sic duo milia bati valent tria milia metretas. postea verò dictū illud magistrale fuit insertum textui ex imperitia scriptorum. Secundū Peziam metreta est mensura continens decem sextarios Hebræicos. Sextarius autē iste est eadem mensura cū cheopina Parisiensis, vel ei propinquissima, vt dicunt aliqui. Et secundū hoc vna metreta continet duas quartas Parisienses & dimidiam. & secundū hoc batus continet tria quartas & tres cheopinas, & duo milia bati. secundum hoc continet septem milia quingentas quartas, quæ faciunt sextarios mille octingentos. 75. Parisienses. Nonaginta verò sextarii Parisiensi faciunt vndolium. & secundū hoc mare æneum continebat. 19. dolia & dimidium dolium & tres sextarios. secundum Isidor. verò 16. Ety. batus continet 50. sextarios Hebræicos, qui sunt cheopina Parisienses. & secundū hoc mare æneū continebat. 65. dolia & 10. sextarios, vt potest deduci per reductionem cheopinarum ad sextarios & dolia, modo prædicto. Causa verò tante diuersitatis doctorū circa hoc prouenit ex ignorantia quantitas mensuram Hebræicā, quæ in sacra scriptura ponitur. nec minus propter distantiam temporū & locorū. Videmus enim sensibilibus mensuras liquidorum & aridorū mirabiliter variari, non solum in diuersis regionibus, sed etiā in villis satis propinquis, & in eadē regione. Alii est enim pinta & quarta Parisiis, & sancti Dionysii, & in eadē villis variantur mensuræ secundū tempora diuersa. à Iudæa enim est magna distantia vsque Parisios, & à tempore Salomonis vsque ad tempus istius. Et propter hoc sicut alius dixi, securius est dicere, quod de quantitate mensurarum Hebræicarum non habemus aliquam determinatam certitudinem. Et nota quod sextarius semper est masculini generis, & nonquam uerū, vt dicitur in libro qui Catholicon nominatur.

9 Et sic. Hic consequenter agit de luteribus & eorū basibus, & r

æ cantu

igitur, & baptizatur in spiritu sancto. & igne. Sicut ergo sacerdotes, qui in mari lauabantur, significant eos, qui per baptismum efficiuntur summi sacerdotis consortes, quod est in Christo Iesu. Ita & holocausta eosdem significant, cum per ablutionem baptismi gratia spiritus sancti implentur. Lauatur enim in lutere hostia, cum fidelis baptismum perfunditur. Offertur in holocaustum, cum impositione manus episcopi donum spiritus sancti accipit Philippus cum predicaret in Samaria in lutere templi hostias lauabat, sed quia nodum in quenquam eorum spiritus descenderat, sed tantum baptizati erant in nomine domini Iesu, velut ablutione hostiae nodum ad altaris ignem peruenierat. at cum missi illic Petrus, & Ioannes imponebant eis manus, & accipientes spiritum loquebantur linguis, iam ad altaris ignem hostiae peruenerant, ut fierent holocaustum, id est, totum incensum; quia conscientias eorum gratia spiritualis implens, diuino fecit amore feruere.

BE D. Quod ad portandos luteris decem bases sunt facta, poterat, ita mystice interpretari, quia ministri baptismi ad aeternum gaudium, quod in denario figuratur, quos imbuunt, vocant. Sed quia sequitur, quod quinque positi sunt ad dexteram partem templi, quinque ad sinistram, magis in eis quinarij numeri notandum est mysterium. In utraque enim parte templi posita sunt bases luterum, ut in utroque populo baptismi gratia signaretur esse pandenda. Et quinque sunt in utraque parte, ut significantur vniuersa, quae per quinque sensus corporis deliquerat, in baptismi fidei remittenda. Sicut ergo in vno mari bobus superposito baptismi exprimitur vnitas per apostolos toto orbe predicanda, ita per duos ordines luterum, quod Gentilitas, & Iudaea in vna uide dem per baptismum erat colligenda. Quamuis enim in geminis luteribus hostiae lauabantur, quaedam a dextris, quaedam a sinistris, vno tamen igne altaris consumebantur, ut fieret holocaustum. Quisquis enim Iudaeus, vel Gentilis baptismum suscipit, vno omnes spiritu, ut filij Dei fiant, sanctificantur. Vnde, *In quo clamamus, Abba pater, &c.* varijs, scilicet linguis pro diuersitate nationum, sed vno eodemque nomine Deum patrem propter vnus donum spiritus inuocantes.

a *Quatuor cubitorum longitudinis.* BED. Quaternorum cubitorum erat longitudo, & latitudo basium, quia predicatorum siue aduersa mundi, & longitudinem exilij, & laborum praesentium fortis tolerant, siue cor in dilectione Dei, & proximi interna exultatione dilatent, semper virtutibus student, prudenter, scilicet inter bona, & mala discernentes, fortiter aduersa sustinentes, cor ab appetitu voluptatum temperantes, iustitiam in operatione tenentes.

b *Et ipsum opus basium.* Tabulae ex quibus bases factae sunt, quae dratae fuerunt, in quibus formulae rotundae erant, quae coronulae siue plectae appellantur, in quarum medio celaturae leonum, &c.

NICOLAUS DE LYRA.
 tantur concha. 2. Para. 4. in quibus Sacerdotes lauabant hostias offerendas in holocaustum, postquam tamen lota erant per Natinaos in probatica piscina, de qua habetur. Io. 5.
 Ad intellectum huius litterae sciendum, quod secundum expositores Latinos communiter basis, siue sedes luteris erat facta ad modum arcae quadratae habens in quolibet latere quatuor cubitos, & habebat inferius in quatuor angulis quatuor rotas quibus poterat deduci de loco ad locum. In altitudine vero habebat tres cubitos, computata altitudine rotarum eam sustentantium. In parte vero superiori in medio tabula quadratae erat quoddam foramen rotundum, cuius diameter habebat cubitum, & dimidium, intra quod ponebatur fundus luteris, qui in parte inferiori habebat quasi cubitum, & dimidium in diametro rotunditatis suae, ut sic aptaretur dicto foramini, & procederet superius dilatando se usque ad medium, ita quod ibi diameter erat quatuor cubitorum, & inde procedendo superius restringebatur, ita quod diameter vnicuique erat vnus cubitus. In lateribus vero basis, & in tabula superiori circa foramen praedictum erant figurati circuli ad modum coronarum, & in illis circulis erant sculpturae variae cherubim, leonum, bouum, et palmarum,

c *Inter coronulas, & plectas leones, & boues, & cherubim.* BED. D. Non erat plana vlla ex parte superficies basium, sed vndique mysticis sculpta figuris, quia sanctorum mentes, imo vniuersa eorum conuersatio virtutum gratiam praetendit, nec aliqua hora vacua praeterit, in qua non vacent pijs operibus, & sermonibus, vel cogitationibus. Coronulas enim in se sculptas habent, cum ad ingressum perennis vitae infatigabili desiderio anhelant. Plectas, cum iter desideria vitae caelestis, quae sursum est fraternae charitatis, quae iuxta est, vincula non soluunt. Habent iter coronulas, & plectas leones, cum ita ad speranda caelestia mentem erigunt, ita ad diligendos proximos dilatant, ut in peccantes, qui sibi commissi sunt, aspere inuehantur. Habent cum leonibus boues, quando inuectionem correctionis exhibent cum spiritu mansuetudinis, quando in seruire arguendi nunquam cessant habere vngulam discretae actionis, & loquelae, nunquam verba diuinae lectionis velut ruminando in ore voluere cessant. Stephanus basis eximia, seu os leonis dentes, & vngues ostendebat persecutoribus, dicens, *Dura ceruice, & incircuncisi corde, &c.* Bupalum vero mansuetudinem, cum dicebat, *Domine ne statuas illis hoc peccatum.* Sed quia nec spiritus eternorum in caelis, nec amorem proximorum in terris, nec fauorem zeli mordentis, nec lenitatem modestiae compatientis sine scientia scripturarum habere possumus, bene post coronulas, & plectas, post leones, & boues cherubim sculpti esse memorantur, qui scripturam significant. Vel quia duo cherubim in propitiatorio arcae in figuram duorum testamentorum concorditer de Christo canentium fabricati sunt. Vel quia multitudo scientiae interpretantur. Quanto autem quis studiosius diuinae scripturae instituerit, tanto amplius in omnibus, quae agit, aut iudicat iudicium Dei pertinet, ne nimis in peccantes vindicans vel sine discretionem ignoscens, iram iudicis incurrat. Qui enim addit scientiam, addit & laborem. Vnde hic quoque post sculpturas cherubim bene adiungitur.

d *Et subter, & leones, & boues quasi lora ex aere dependente.* Et

missi sunt, aspere inuehantur. Habent cum leonibus boues, quando inuectionem correctionis exhibent cum spiritu mansuetudinis, quando in seruire arguendi nunquam cessant habere vngulam discretae actionis, & loquelae, nunquam verba diuinae lectionis velut ruminando in ore voluere cessant. Stephanus basis eximia, seu os leonis dentes, & vngues ostendebat persecutoribus, dicens, *Dura ceruice, & incircuncisi corde, &c.* Bupalum vero mansuetudinem, cum dicebat, *Domine ne statuas illis hoc peccatum.* Sed quia nec spiritus eternorum in caelis, nec amorem proximorum in terris, nec fauorem zeli mordentis, nec lenitatem modestiae compatientis sine scientia scripturarum habere possumus, bene post coronulas, & plectas, post leones, & boues cherubim sculpti esse memorantur, qui scripturam significant. Vel quia duo cherubim in propitiatorio arcae in figuram duorum testamentorum concorditer de Christo canentium fabricati sunt. Vel quia multitudo scientiae interpretantur. Quanto autem quis studiosius diuinae scripturae instituerit, tanto amplius in omnibus, quae agit, aut iudicat iudicium Dei pertinet, ne nimis in peccantes vindicans vel sine discretionem ignoscens, iram iudicis incurrat. Qui enim addit scientiam, addit & laborem. Vnde hic quoque post sculpturas cherubim bene adiungitur.

d *Et subter leones.* Quia doctores, & in seueritate districtio- nis qua peccantes iudicant, & mansuetudine lenitatis qua poenitentibus remittunt, timent iudicium Dei, ne iniuste ligando atque soluendo iuste ligentur ab eo, cuius nequit errare iudicium.

e *Et quatuor re.* BE. Quatuor euangeliorum libri, qui (sicut volubilis rota citissime currit qua ducitur) iubente domino per apostolos totum mundum impleuerunt in breui. Et sicut rota impositum sibi currum a terra subleuat, & quo auriga dirigit portat, ita electorum mentes a terrenis ad caelestia suspendunt, & ad perfectum operationis, vel mysterium praedicationis, qua spiritualis gratia adiuuare valuerit, ducunt qua subditur, quod tales erant rotae quales solent in carru fieri. legimus autem de sanctis, *Carrus Dei decem milibus multiplex, milia latantium, &c.*

marum, & super leones, & boues lora, quasi essent ibi alligata. in tabula vero superiori in quatuor locis contra quatuor angulos eius erant quatuor columnae breues pertingentes usque ad medium. luteris sustentantes eum, sicut solet fieri in baccinis magnis, & propter hoc illae columnae vocabantur humeruli. Igitur secundum istam imaginationem exponitur hic littera. Et fecit bases decem, quae erant omnino similes, & ideo habita descriptione vnus habetur descriptio omnium.

1 Quatuor cubitorum longitudinis bases singulas, & cetera. Hoc patet ex dictis.

2 Et ipsum opus basium interrasile. id est, planum inter sculpturas, & dicitur interrasile, quasi inter sculpturas rasum, quia inter varias sculpturas erant aliqua spatia plana.

3 Et scilicet inter iunc. hoc est, in lateribus, quae iungebantur in angulis.

4 Et inter coronulas, & plectas. id est, circulos praedictos, qui dicuntur plectae a plicando.

5 Leones, & boues, & cherubim, & in iuncturis similiter de super. patet littera ex dictis.

6 Et quatuor rotae per bases singulas, in quatuor angulis basis

Tom. 2. AA 4 a parte

Sic ergo bases luterū doctores sunt, qui lauacrum vitæ ministrant, & rotæ quaternæ basium, quatuor euangelia, axes

Auditu auris audiuit te, nunc autem oculus meus videt te. Ideo post cubicum bonæ operationis, quæ in hac vita potest perfici in sanctis, cubitus incipit

rotarum, qui bases gestant, corda doctorum sunt, qui euangelicis assidue præceptis, eos ab inuis sustollunt, & velut immixtis rotis axes a terra basium altius subleuant.

Ibidem.

a *Humeruli. B. E. D. A.* Qui rotis antepositi ne ab axi dilabi possent obfistebant, præconia sunt prophetarum, quibus euangelica, & apostolica scriptura, ne cui legentium in dubium veniat, confirmatur. vnde, *Habemus firmiorem prophetarum sermonem, cui bene facitis attendentes, etc.* vnde

quod forinsecus.

1. Petri 1. d.

& Mar. ait, Initium Euangelii filii Dei, sicut scriptum est in Esaiâ propheta. & Matthæus, Hoc autem totum factum est, ut adimpleretur scriptura prophetarum.

Mar. 1. a.

Marth. 26. f.

B

b *Contra. B. E. D.* Quia omnis scriptura prophetica sibi est cõsentanea, sicut vno spiritu cõdita. Quatuor autem fuere per bases singulas humeruli iuxta, scilicet numerum rotarum, non quod quatuor sint tantum libri prophetici, sed omnia, quæ locuti sunt prophetæ quatuor euangelij testimonium præbuere, vt ex p̄sensu vtriusque testamenti vna fides, & dilectio Christi nostra, omnium corda firmaret.

† subter. clausulas. † axes rotarum erant in basi.

† & super verticem basis erant axes eius & clausuræ eius ex ea. Sculpit.

Iob. 1. b.

C

Nunquid cor siderasti seruum meum Iob, quod non sit similis ei in terra? Est vero alter cubitus diuinæ visionis, qui ex aliqua parte in hac vita fidelibus datur. vnde idem Iob deuictio aduersario ait

Auditu

quatuor rotæ per bases singulas, & axes ærei.

a Et per quatuor partes quasi humeruli sub-

a Ut ponarent illum.

b ter luterem fusiles, contra se inuicem respectantes. Os quoque luteris intrinsecus erat

a in capitis summitate, & quod forinsecus ap-

a parebat vnus cubitus erat, totum rotundum, pariterque habebat vnum cubitum, & dimidium. † In angulis autem columnarum varia cælaturæ erant, & † media inter columnia quadrata, non rotunda. Quatuor quoque rotæ, quæ † per quatuor angulos basis erant, † cohærebant sibi subter basim vna rota habebat altitudinis cubitum vnum, & semis. Tales autem rotæ erant, quales solent in curru fieri, & axes earum, & radij, & chanti, & modioli, omnia fusilia. Nam & humeruli illi quatuor per singulos angulos basis vnus, ex ipsa basi fusiles, & coniuncti erant. In summitate autem basis erat quædam rotunditas vnus, & dimidij cubiti, † ita fabrefacta, vt luter deluper posset imponi, habens cælaturas suas, & sculpturas varias ex semetipsa. Sculpit quoque in tabulatis † illis,

Luter.

a Idem in lateribus basium.

† & super verticem basis erant axes eius & clausuræ eius ex ea. Sculpit.

† & super verticem basis erant axes eius & clausuræ eius ex ea. Sculpit.

† & super verticem basis erant axes eius & clausuræ eius ex ea. Sculpit.

† & super verticem basis erant axes eius & clausuræ eius ex ea. Sculpit.

† & super verticem basis erant axes eius & clausuræ eius ex ea. Sculpit.

† & super verticem basis erant axes eius & clausuræ eius ex ea. Sculpit.

† & super verticem basis erant axes eius & clausuræ eius ex ea. Sculpit.

† & super verticem basis erant axes eius & clausuræ eius ex ea. Sculpit.

† & super verticem basis erant axes eius & clausuræ eius ex ea. Sculpit.

† & super verticem basis erant axes eius & clausuræ eius ex ea. Sculpit.

† & super verticem basis erant axes eius & clausuræ eius ex ea. Sculpit.

† & super verticem basis erant axes eius & clausuræ eius ex ea. Sculpit.

† & super verticem basis erant axes eius & clausuræ eius ex ea. Sculpit.

† & super verticem basis erant axes eius & clausuræ eius ex ea. Sculpit.

† & super verticem basis erant axes eius & clausuræ eius ex ea. Sculpit.

† & super verticem basis erant axes eius & clausuræ eius ex ea. Sculpit.

† & super verticem basis erant axes eius & clausuræ eius ex ea. Sculpit.

† & super verticem basis erant axes eius & clausuræ eius ex ea. Sculpit.

† & super verticem basis erant axes eius & clausuræ eius ex ea. Sculpit.

† & super verticem basis erant axes eius & clausuræ eius ex ea. Sculpit.

† & super verticem basis erant axes eius & clausuræ eius ex ea. Sculpit.

† & super verticem basis erant axes eius & clausuræ eius ex ea. Sculpit.

† & super verticem basis erant axes eius & clausuræ eius ex ea. Sculpit.

† & super verticem basis erant axes eius & clausuræ eius ex ea. Sculpit.

† & super verticem basis erant axes eius & clausuræ eius ex ea. Sculpit.

† & super verticem basis erant axes eius & clausuræ eius ex ea. Sculpit.

† & super verticem basis erant axes eius & clausuræ eius ex ea. Sculpit.

† & super verticem basis erant axes eius & clausuræ eius ex ea. Sculpit.

† & super verticem basis erant axes eius & clausuræ eius ex ea. Sculpit.

† & super verticem basis erant axes eius & clausuræ eius ex ea. Sculpit.

† & super verticem basis erant axes eius & clausuræ eius ex ea. Sculpit.

† & super verticem basis erant axes eius & clausuræ eius ex ea. Sculpit.

† & super verticem basis erant axes eius & clausuræ eius ex ea. Sculpit.

† & super verticem basis erant axes eius & clausuræ eius ex ea. Sculpit.

† & super verticem basis erant axes eius & clausuræ eius ex ea. Sculpit.

† & super verticem basis erant axes eius & clausuræ eius ex ea. Sculpit.

† & super verticem basis erant axes eius & clausuræ eius ex ea. Sculpit.

riorem, quæ sicut aliæ quadrata erat similiterque sculpta, & in summitate sui habebat rotunditatem vnus, & dimidij cubiti, in qua luter ponebatur.

In

NICOLAUS DE LYRA.

à parte exteriori.

1 Et per quatuor partes. tabulæ superioris.

2 Quasi Humeruli. scilicet, columnæ breues prædictæ ad sustentandum luterem.

3 Os quoque luteris intrinsecus. id est, orificium vasis impositi super basim.

4 Intrinsecus. scilicet recuruatum seu replicatum, scilicet, modo contrario mari eneo, quia labium maris enei erat replicatum exterius, vt supra dictum est.

5 Et quod forinsecus apparebat vnus cubiti. id est, apertura orificii.

6 Vnius cubiti erat. quia sicut dictum est, diameter illius rotunditatis erat vnus cubiti.

7 Pariterque habebat vnum cubitum, & dimidi. scilicet, in diametro fundi, vt prædictum est.

8 In angulis autem columnarum. id est, in angulis tabulæ superioris, qui terminabantur ad quatuor columnas existentes in quatuor angulis basis, in quibus columnis latera iungebantur.

9 Et media intercolumnia. id est, latera basis, quæ erant inter columnas prædictas.

Quadrata

10 Quadrata no. ro. quod patet ex prædictis.

11 Quatuor quoque rotæ, quæ per quatuor angulos basis erant, in parte inferiori.

12 Cohærebant sibi subter basim. Quia duæ rotæ existentes hinc & inde iungebantur per axem transeuntem sub basi, sicut rotæ curuum.

13 Vna rota. & secundum hoc inaltabat basim per dimidij cubitum, & modicum plus.

14 Et axes earum. Axis est illud, quod infigitur in medio vtriusque rotæ.

15 Et radii. qui de medio rotæ recte procedunt ad circumferentiam.

16 Et cantibi, & modioli. id est, partes circūferentiæ, quæ sunt inter radios.

17 Et modioli. Modiolus est illud, quod est in medio rotæ, habens in medio foramen in quo ponitur axis.

18 Omnia fusilia. id est, per fusionem facta, & non per martellationem.

19 In summitate autem basis erat quædam rotunditas vnus, & dimidij cubiti, ita fabrefacta, vt luter desup. In ista erat foramen super prædictum, in quo ponebatur fundus luteris.

Fecit

a In hunc modum fecit decem bases, fusura, vna & mensura sculpturaque, &c. Beda. Quare decem bases sunt factae & totidē luteri suppositi, dictum est, supra. Quod vero vna erat mensura sculpturaque consimilis omnium basium vel luterū, non ea significatio factum est, quod aequalia possint esse omnium merita doctorum, sed quia eis est vna fides euangelij, qua infunduntur, vnum sacramentum baptisimi quo abluantur, vnus idemque spiritus quo omnes consecrantur, quantum habeat diuersas donationes in ipso spiritu, qui diuidit singulis prout vult.

b Quadraginta batos capiebat luter vnus, &c. Beda. Quadraginta magnam perfectionē significat, quia quater deni faciunt quadraginta, decem autē sunt praecepta quibus nostra omnis operatio praefixa est in lege Dei. Quatuor verō euangeliorum libri, in quibus per dispensationem dominicā incarnationis caelestis patrie nobis patefactus est introitus, & quia omnes qui ad mysterium baptisimi pertinent, cum fide & sacramentis euangelij fructum debent recte operationis ostendere, singuli luteri in quibus holocausta lauabantur, quadraginta batos capiebant.

c Eratque. Quod supradictum est: pariterque habebat vnum cubitum & dimidium, & vtrum ibi amplitudinem an altitudinē significaret, non adiecit: videtur quia secundum ipsius luteris huius esset amplitudinis, voluerit intelligi quod ex mensura basis in qua positus erat quisque luter, facillimē conijcitur quod ita describitur. In summitate autē basis erat quadā rotunditas vnus, & dimidij cubiti, ita fabrefacta, vel luter superimponi posset. Latitudo ergo fundi in luteribus vnus erat cubiti & dimi-

dimidij. Ipsa vero capacitas luterum quatuor habebat cubitos, sed vtrum in altitudine, an in amplitudine, an in utroque, dicat qui nouerit.

Beda. Propter quatuor euangelia in quibus forma baptisimi vel cardinales virtutes, quibus baptizati debent institui. Vel, propter quatuor mundi plagas quibus baptisma ministrant.

d Et constituit decem bases, quin-

que ad dexteram partem templi, &

quinque ad sinistram. Beda. Sed

dexteram partem templi & si-

nistram non intus in ipso tem-

plo, sed ante templum dicit ad

Orientelem plagam, scilicet

in atrio anteriori, quod sacerdo-

tum proprie vocabatur. Quin-

que autem posuit ad dexteram

partem templi propter Iudaeos,

qui sole iustitiae per doctrinam

legis antiquitus utebantur. Et

quinque ad sinistram propter

nos, qui caecos diutius corde

adharebamus ei qui ait: *Ponam*

sedem meam ad Aquilonem. q. d.

in illis cordibus requiescere desi-

dero, quae a luce veritatis & flamma diuinæ charitatis aliena esse considero.

e *Mare autem posuit ad dexteram partem templi, &c.* Beda. Et in hoc eodem atrio, positum est ad Orientem. Quod autem ait: *Ad dexteram partem templi.* hoc est quod repetit dicens, ad meridiem. Ingredientibus enim atrium ab Oriente primo diuertendum erat ad meridiem, vbi mare in ipso angulo itabat ad lauandum sacerdotibus paratum. Deinde progredientibus intro occurrebant luteri ad lauandas hostias ab utraque parte positi. Intra hos basis erat aenea, quinque cubitorum latitudinis, & trium cubitorum altitudinis. In qua stans Salomon dedicabat templum. Deinde ultra progredientibus

NICOLAUS DE LYRA.

1 Fecit quoque decem luteri, &c. ad ponendum super decem bases descriptas.

2 Quadraginta batos capiebat luter, qui secundum praedicta faciunt. 37 sextarios dimidium.

3 Mare autem posuit ad dexteram partem templi contra Orientem ad meridiem. i. in parte Orientali atrij sacerdotum, quae erat ante templi ingressum, mare tamen non directe erat ante ingressum templi, sed declinabat ab eo versus meridiem. Cetera quae non sunt hic exposita, satis patent ex praedictis secundum istam expositionem. Sed quoniam luteri dicti ad hoc erant, ut lauarentur ibi hostiae crematae super altare, ut praedictum est, vas autem quod in superiori parte multo est strictius quam in medio, & in parte inferiori non est aptum ad hoc quod ibi aliquid lauetur, sed magis in superiori parte debet esse latius et apertum, ideo praedicta figura luteris non videtur rationabilis. Item vas cuius labium est recuruatum interius, non est aptum ad hoc quod ibi immersa extrahantur libere, quia illa recuruatio retinet ibi immersa, maxime quando orificium est restrictum, ut secundum istam opinionem dicitur. Item secundum praedictam figuram non videtur, quod posset tantum capere quantum hic dicitur, scilicet, xl. batos propter quod pono hic aliam expositionem secundum dicta Hebraeorum. Ad cuius intellectum sciendum, quod secundum eos altitudo rotae sub base erat vnus cubiti et dimidij, & altitudo basis super rotas, cubiti & dimidij, ita quod in tota altitudine erant tres cubiti, ut dicitur in litera. Corpus autem basis quadratum erat habens, 4. cubitos in longitudine, & 4. in latitudine, & vnum cubitum in altitudine, & desuper erat quadam eleuatio circularis in medio quadrati, interius concava habens dimidium cubitum in altitudine, & cubitum & medium in latitudine, & intra illum circulum ponebatur fundus luteris, sicut mulieres portantes urnas super capita sua faciunt vnum circulum de panno, in quo situatur fundus urnae, et ille circulus vocabatur os basis, quia intra ipsum recipiebatur fundus luteris, & procedendo in altum dilatabatur. Quanta esset illa dilatatio

& altitudo luteris non habetur ex scriptura, sed oportet dicere quod tanta esset, quod luter caperet quadraginta batos, ut dicitur in litera. Prope vero quatuor angulos superioris tabulae basis erant quatuor colūnae, vel potius pedes sustentantes luterem, propter quod humeruli dicebantur, secundum igitur istam imaginationem exponenda est litera. Et fecit decem bases, & cetera. exponatur sicut prius, usque ibi. Os quoque luteris. In Hebraeo non habetur luteris, sed sic habetur. Os quoque eius, &c. & secundum Hebraeos ly eius, non refertur ad luterem, sed ad basim, cuius os dicebatur circulus, intra quod ponebatur luteris fundus, ut dictum est. Intra secus erat, quia non erat in extremitatibus quadrati, sed in medio. In capitis summitate, & quod foris secus apparebat vnus cubiti, erat totum rotundum. In Hebraeo non habetur, capitis, sed pro tota ista litera sic habetur in Hebraeo. Et de super per vnum cubitum os eius rotundum. quia super altitudinē quae erat vnus cubiti, ut dictum est, erat circulus qui vocatur os, ut dictum est, habens dimidium cubitum in altitudine. Pariterque habebat vnum cubitum & dimidium, scilicet in latitudine, quia tantae quantitatis erat diameter illius circuli, ut fundus luteris possit ibi recipi. Cetera quae sequuntur exponantur sicut prius usque ibi. Nam & humeruli illi quatuor per singulos angulos basis vnus ex ipsa basi fusiles & coniuncti erant, quod sic intelligitur, quod non erant fusi per se, & postea appositi corpori basis, sed simul cum corpore ipsius basis, ita quod faciebant vnum corpus continuum. Et eodem modo dicunt Hebraei de rotis ipsius basis, quod erant fuae cum ea in vno corpore continuo, & ex hoc sequitur, quod non erant volubiles, nec basis per eas de loco ad locum poterat duci, sed erant ad decorem basis & ad in altandum eam a terra loco pedum. In summitate autem basis erat quadam rotunditas, id est, quadam circularis eleuatio, ut dictum est. Vnus cubiti & dimidij, scilicet, quantum ad diametrum ad ponendum ibi luteris fundum. Habens celaturas suas, variisque sculpturas in parte exteriori per circummunitum. Ex semetipsa quae illae sculpturae, non erant per se fuae, et postea ibi appositae, sed magis erant fuae simul cum basi, ut praedictum est. Cetera autem exponantur sicut prius.

Ad ca-

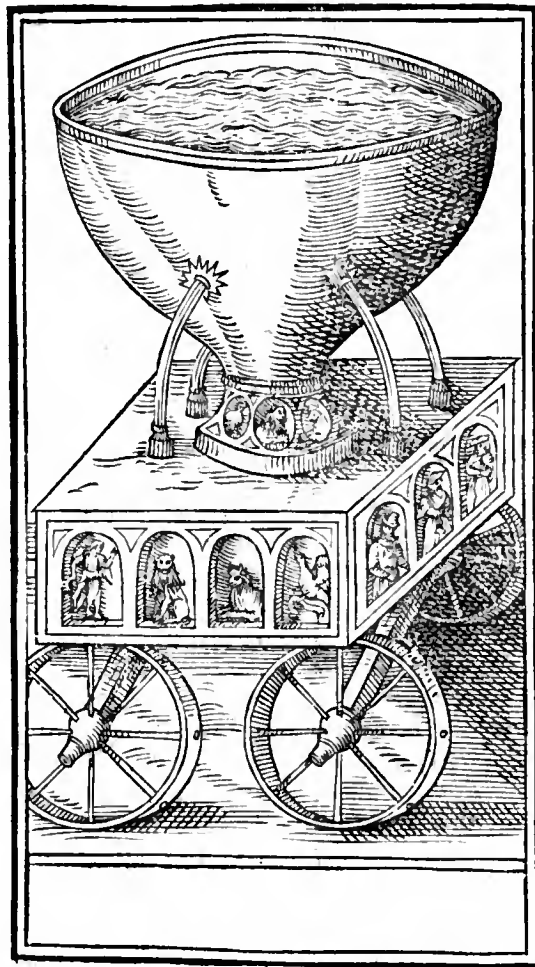
A gredientibus occurrebat altare holocausti contra meridiem atrij. Deinde porticus templi vel vestibulum, in quo erant columnae arce circa ostium templi. Quod ergo mare posuit ad dexteram partem in templi, significat nos per lauacrum baptismi ad caeleste regnum (quod per dexteram figurabatur) debere peruenire. Qui enim crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. Vbi enim dextera simul & sinistra in bono accipiuntur, vel Iudaeam & Gentilitatem, sicut in basibus dictum est, vel presentem ecclesiae vitam & futuram, vel lata seculi, & tristitia, vel aliquid humiliter designat. Vbi verò absolute in bono ponitur dextera, aeterna saepe gaudia demonstrat.

Quia verò contra Orientem posuit mare, ad eandem propè significationem respicit, quia per lauacrum baptismi aperitur nobis splendor internae claritatis, quod ad meridianaum latus atrij, significat fideles per acceptionem spiritus ad flagrantiam verae charitatis accendi. Feruor enim meridiani solis in scripturis, significat arborem dilectionis, & illustrationem Spiritus sancti, per quam eadem dilectio diffunditur in cordibus nostris.

B Jordanis fudit ea rex in Beda. In quo dominus post baptismum est, eiusque tinctus undis aquarum nobis elementum in abluitionem peccatorum conuertit. Et quia omne fidelium baptismum, quo domino consecrantur in exemplum illius celebratur, quo ipse sanctificauit aquas, rectè in regione Iordanis vasa domus domini sunt facta. Non enim aliter vasa electorum & misericordiae efficiuntur, nisi ad baptismum.

autem posuit ad dexteram partem templi contra orientem ad meridiem. Fecit ergo Hiram lebetes & scutras & amulas. Et perfecit omne opus regis Salomonis in templo domini. Columnas duas, & funiculos capite totum super capitella columnarum & retiacula duo, ut operirentur & duos funiculos qui erant super capita columnarum & mala granata quadringenta in duobus retiaculis. Duos versus malorum granatorum in retiaculis singulis, ad operiendos funiculos capitellorum, qui erant super capita columnarum, & bases decem & lateres decem subter bases, & mare unum, & boues duodecim super mare, & lebetes, & scutras & amulas. Omnia vasa, quae fecit Hiram regi Salomoni in domo domini de aurichalco erant. In campestri regione Iordanis fudit ea rex in argillosa terra, inter Sochoth

FIGURA LUTERIS ET BASIS EIVS.

NICOLAUS DE LYRA.

Ad capiendum praedicta facilius ponitur figura luteris & basis eius secundum expositores communiter in columnis praed.

1 Fecit ergo Hiram lebetes, &c. Hic consequenter agitur de quibusdam alijs utensilibus ad Templum pertinentibus in diuersis officiis & hoc notatur cum dicitur. Fecit quoque Hirā lebetes, &c. id est. caldarias. Erant enim bi aliqua caldaria, ubi ponebantur cineres amoti de Altari holocaustorum, ut portarentur extra ciuitatem ad locum mundum, et aliqua ad decoquendum carnes aliquorum sacrificiorum, ut habetur supra primo lib. c. 2.

2 Et scutras, &c. Vasa sunt equalis amplitudinis in superiori & inferiori, ubi ponebantur carbones accepti de Altari holocaustorum, ut portarentur intra Templum ad cremandum thymiamia super Altare incensi.

3 Et amulas, &c. id est, fascinulas, ut dicunt aliqui, sed non videtur verum.

verum, quia sic diceretur de hamo, mas, & heret, b, in principio. Et in dicunt alii, quod sunt vasa vinaria ad modum ampullae facta, quibus effundebatur vinum libaminis super Altare holocausti.

4 Columnas duas, &c. de quibus diffusit supra dictum est.

5 Et funiculos capitellorum super capitella. id est, circulos cingentes capitella ad modum funiculorum. Cetera patenti ex supra dictis vsque ibi.

6 De aurichalco erant. quoddam genus metalli est simile auro in colore.

7 Fudit ea rex, &c. scilicet Salomō, quia fecit talia fieri, sicut & supra dictum est in principio huius ca. Domum suam aedificauit Salomō, &c. Vel potest referri ad Hirā, qui dicebatur rex artificium propter artis excellentiam.

8 In argillosa terra. quae est apta ad faciendum formas in quibus metalla funduntur.

Altare

a Fecitque Salomon omnia vasa in domo, & c. Beda. Superius dixit Hiram fecisse Salomoni omnia vasa, nunc scriptura subiungit eadem fecisse Salomonem. Salomon enim fecit dicendo, Hiram operando.

b Altare au. Beda. Corda perfectorum internæ charitatis & castitatis luce coruscant, quorum sublimitati significandæ etiam locus conuenit eiusdem altaris. Stabat ante ostium sancti sanctorum, vt in factura tabernaculi legitur, quia sancti neglectis temporalium cupiditatibus tota intentione celestia quarunt. In vicino oraculi sunt, non longe à velo quo templum & sancta sanctorum dirimuntur, quia corpore terram incolunt, mente conuersionem in cælis habent. Ab hoc altari ascendit fumus incensorum intra sancta sanctorum, vbi marca est recondita, cum orationes sanctorum flamma charitatis excitatæ ad cælum perueniunt, vbi Christus est in dextera Dei. Sed in hoc altari non sanguis hostiarum sed thymiama tantum inceditur, quia tales viri non habent opera carnis quæ in ara cordis domino mactent, sed solummodo lachrymarum & orationis ei vota pro desiderio regni celestis offerunt.

Beda. Altare thymiamae Moses fecit, habens cubitum longitudinis, alterum latitudinis, & duos in altitudine. Quam magnum autem fuerit quod Salomō fecit, scriptura nō dicit. Constat autē quia tantum non fuit, quantum illud holocausti, quia si viginti cubitorum in longitudine & latitudine factum esset, totam templi latitudinem impletet. Attamen angustius fuit quam Moisaicum, sicut cuncta alia quæ Salomō fecit. Quam tō igitur exterius erat altare holocausti quam incensi, quantum que genere oblationis ac vilitate metalli ignobilius, tantum quantitate mensuræ & hostiarum frequentia præstabat: Quia nimirum plures audire delectat: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata, quam, si vis perfectus esse, vade & vende omnia quæ habes & da pauperibus. Altare holocausti illorum typum tenet, qui corpus & animam per ignem amoris dño consecrant. Perseuerantia horum in bona operatione per longitudinem altaris, amplitudo in charitate Dei & proximi, per latitudinem, spes in expectatione diuinæ visionis per altitudinem figuratur. Quinq; libri Moysi quatuor sunt euangelicæ libertatis: & cum ad intelligentiam atque custodiam legis spiritualem illustrante euangelij gratia peruenimus, quater quinos proficimus qui numerus fit in longitudine & latitudine, cum electi docente vtroque testamento, & perseuerantiam boni operis & hilaritatem seruant dilectionis. Idem altare decem cubitis erat altum, electorum vitam perpetuam denario significans. Vnde qui in vinea magni patrisfamilias laborant, denario remunerantur.

c Mensam. Beda. Scriptura spirituali intelligentia clara. de qua: Parasiti in conspectu meo mensam. Panes propositionis, sancti doctores, quorum opera nobis vel verba ad exemplum proposita in diuinis paginis qui bene querit, inuenit. Vnde iude panes in Exodo. 12. fieri præcepti sunt propter apostolos. 12. p. quos scriptura noui testamenti est condita, & veteris reuelata mysteria. Quorum numero omnes doctores signantur, quia ipsam doctrinæ formam quam à dño apostoli acceperunt, sequuntur. In verbis dierum legimus, quod fecit Salomon mensas decem in templo, quinque à sinistris, & quinque à dextris, quas ad vasa dñi portanda factas esse sciendum est, scilicet phialas quas pariter factas scriptura refert, & thymiamae, in quibus thymiama adolebatur, &c. Quod paulo post in

in eodem volumine subinfertur: Fecit Salomon mensas, & super eas panes propositionis, vel plurale pro singulari posuit more scripturæ: vel certe panes nouiter conditi illis mensis imponebantur, vbi nocte illa seruarentur operati, donec primo mane ablati veteribus super mensam propositionis ponerentur calidi.

Mensa decem à figura vnus non discrepant. Nam sicut vna mensa duodecim partibus onusta, vnanimiter scripturæ qua pacemur, concordiam autoritate apostolica munitam designat, ita decem mensæ legis & prophetarum eloquia denuntiant, quæ nobis fidelium exempla quasi propositum in se vasorum domini claritatem & miracula proponunt. Mensæ sunt bis quinæ. Quinæ, quia lex tam quinque libros quam quinque ætates seculi complectitur, bis: quia post incarnationem domini vtrique populo, Iudæo scilicet & Gentili committitur, & quia plena figuris ostenditur quæ quondam iuxta literam intelligenda putabatur.

Beda. Sicut mensæ in typo scripturæ ponuntur, quia panem verbi ministrant & vasa ferunt ministerij, id est, iustorum nobis actus in exemplum proponunt: ita per candelabra eadem figuratur, quia lucem sapientiæ errantibus profert. Vnde Salomon: Mandatum lucerna est, & lex lux. Quod candelabra quinque à dextris, quinque à sinistris, idem est quod supra de mensis. Oraculum vbi erat arca, aditus patriæ celestis, vbi Christus in dextera Dei sedens paternorum vtrique consocius arcantorū. Candelabra contra oraculum, quia eloquia Dei ad habitationem supernæ ciuitatis aspectant, vt ad eam promerendam nos accendant. Lucernæ sunt viri sancti qui oleo spiritus sancti infusi, & ipsi igne dilectionis ardent in corde, & proximis lucem scientiæ præferunt in ligna. Candelabra quæ lucernas in sublime tollunt, sacra scriptura est, quæ sanctorum virtutes & doctrinam sua lectione demonstrat. vnde de Ioanne dicit: Ille erat lucerna ardens, & lucens. Aut ita lucernæ diuina sunt eloquia. vnde: Lucerna pedibus meis verbum tuum. Candelabra lucernarum sancti sunt, qui corda & corpora ferendis dñi mandatis supponunt. Quisquis enim in nullo propria sequi curat voluntatem, verum quæ scriptura dicat attendit, eiusque se subijcere mandatis satagit & auscultare promissis, quasi candelabrum aureum aureas gestat lucernas: & hoc tam fixa intentione, quam firmiter candelabrum ad superna erectum impolitas sibi lucernas absque motione seruat. Flores lilij amicitiam semper virentes terre viuentium designant. Bene hi flores in candelabro sunt: quia scriptura spreto terrenis ad appetenda celestia prouocare consuevit, & quo erectum candelabrum lucernas habet in capite & lilij flores, ita electi qui in scriptura continentur erecto ad superna sensu bona celestia a domino querunt & percipiunt.

d Quasi lili. Beda. Hoc videtur dicere, quia suprema pars candelabrorum in modum repandi lilij erat deformata.

e Lucernas de au. Per quod continetur id quod continet. i. vascula aurea in quibus oleum lucebat, designatur.

f Forcipes. Beda. id est, emunctoria quibus emungebantur lychni, vt reparati melius lucerent.

g Hydrias. Hydrie præcordia sanctorum signant, aqua sapientiæ & vino compunctionis repleta.

h Fuscinas. Fuscinae quibus carnes preparantur predicatorum, qui suis auditoribus cibum intelligentiæ ministrant: quorum officium est corpus & sanguinem credentibus distribuere, infidelibus abnegare.

Domus

† sup. eod. g.

† 33. q. 2. c. gloria.

E

† psalteria.

F

Ibi. cap. 24.

Prou. 6. c.

Ioan. 5. f. P. al. 118. a.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Altare aureum. id est, altare incensi, quod erat intra templum.
- 2 Et mensam super quam ponerentur panes, &c. de quorum forma & dispositione, & situ dictum fuit. Exod. 25. & 30.
- 3 Et candelabra. ista erant facta ad modum candelabri quod fecit Moyses, cuius forma fuit descripta Exod. 25.
- 4 Et forcipes aureos. ad rescindendum partem lychnorum combustam.

combustam.

5 Et hydrie in quibus erat oleum pro lucernis.

6 Et fuscinae. ad extrahendum de lucernis si ibi aliquid immunditie de lychnis combustis cecidisset.

7 Et phi. ad ponendum unguentum pro unctione regum & pontificum & vasorum quæ erant applicanda ad cultum diuinum.

8 Et mortaria. ad terendam speciem & ralicis, vnde fiebant talia unguenta.

* Et

A *Domus interioris.* Bed. Ostia domus interioris angelica sunt ministeria, quae nobis de corpore egressis introitum vitae celestis referant. Ostia domus, id est doctores sunt & sacerdotes, qui instruendo, baptizando, dñici corporis & sanguinis mysteria communicando, prima nobis ecclesie praesentis lumina praedant. Cardines utrorumque ostiorum sensus & corda sunt angelorum & sanctorum, quibus immobiliter contemplationi & dilectioni conditoris adherent, ut eorum ministerium sibi delegatum recte compleant, quod a voluntate domini nunquam oculos auerunt. Aperuntur enim & clauduntur ostia, sed cardinem non deserunt, quia angeli & sancti siue in hac vita fidei, siue in illa speciei fideles & electos suscipiunt, semper animum in radice internae dilectionis fixum tenent. Unde bene ex auro cardines facti sunt, propter fidem vel meritum propriae claritatis, vel quam habent in Deum charitatis.

B *Perfecit omne opus.* Be. Dñi status seculi geritur, facit quidem opus domus domini, sed dñi perficit: quia corda electorum dñs ut bona operentur, inspirat & adiuvat: nullum tñ in hac vita commorantem absque peccato esse tribuit. Nanque hoc futurę beatitudinis reservat. Perficit verò omne opus templi

pli Salomonis, & dedicationi aurum reddit cum nosse pacificus in die novissima electos resurrectionis immortalitate glorificat, & aeternum perducit ad regnum. Unde templum septem annis aedificatum, octavo autem perfectum ac dedicatum est. Cui tempore convenit quod sequitur.

C *Et intulit quae sanctificauerat.* Sanctificauerat David pater Salomonis argentum, cum Deus pater eloquentes gratia sui spiritus ad loquendum verbum Dei confortat. Sanctificat aurum, cum naturali ingenio praeditos ad intelligendam legem illuminat. Sanctificat etiam vasa, cum omnibus ecclesiae filiis spiritus sancti gratiam largitur. Haec sanctificata Salomon infert in templum, cum dominus peracto iudicio doctorum & ceterorum fidelium cetum in gaudium celestis regni introducit.

D *Reposuitque in thesau. dom. domini.* quia Deos suos abscondit in abdito vultus sui a conturbatione hominum. Multi sunt thesauri in vna domo dñi, quia in vna ecclesia sancti meritis distant. *Et vna est patria celestis, quae vni in ea stella a stella differat in claritate.* Quod verumque distributor praemiorum demonstravit, cum ait: *In domo patris mei mansion. mult. sunt.*

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et thuribu. in quibus crepab. intur thymiamata.
- 2 Et cardines ostiorum. de quibus ostiis supra dictum est ca. 6. Illa enim

enim pars templi dicebatur sanctum sanctorum: & ideo cardines ostiorum eius erant de pretiosiori materia, quam ostiorum domus exterioris. Cetera pateat.

CAP. VIII.

CAP. VIII.

A *Vae congregati sunt omnes.* Iosephus. Cum haec opera & magnitudinis & decoris aedificiorum rex Salomon septem annis expleisset, dititiam magnam faciens & velocitatis ostensionem: scripsit principibus & Hebraeorum senioribus, iubens omnem populum ad Hierosolimam conuenire, visurum simul & templum, & Dei arcam ibidem portaturum.

Tunc congregati sunt omnes maiores natu Israel cum principibus tribuum, & duces familiarum filiorum Israel ad regem Salomonem in Ierusalem, ut deferrent arcam foederis domini de ciuitate David, id est de Sion. Conuenitque ad regem Salomonem uniuersus Israel in

phanis) tantum hostias immolabant. Hinc Christiani usque ad vestra tempora, a Deo institutas, quas subvertere queritis, Ecclesias habebant, &c. Videte Deum templi sui fabricam erigentem: erectam sanctificantem: prophetas dituta restaurantes: restaurata consecrantes: Christi celesti verbo & miraculis templum honorantem: & negotiatores de illo verbis & verbis eliminantem: domum Dei, domum patris sui, domum orationis esse dicentem. Nolite

C Vix autem conuenit septimo mense, quo tempore etiam festiuitas concurrebat scenophegia, id est, positionis tabernaculorum, quae satis apud Hebraeos excelsa atque praecipua est.

ergo ultra destruere, quod Deum aedificare cernitis: nolite prophanare quod eum dedicare videtis: nolite contemnere quod eum honorare conspicitis. Intelligite Deum Christianorum, Deum fuisse Iudaeorum: qui sicut tunc sine templo esse noluit, ita nunc sine Ecclesijs esse non vult, &c. Ad illud templum Iudaei omnes, multique gentium, magni reges, & prophetae, vel iussas hostias, vel vota propria, oblaturi veniebant. Ad hoc se ascensurum post aegritudinem, & Solis retrocessionem, per Isaiam Ezechias in signum accepit. Hoc a rege Chaldaeorum destructum, principes Zorobabel & Salathiel, sacerdotes Esdras & Iesus, prophetae Aggeus & Zacharias repararunt: tursumque ab Antiocho prophanatum, Machabaei sanctificauerunt. In hoc Christus puer oblatum, quid reuerentiae factis locis debeatur, prius exemplo docuit quam verbo. Quoties in pascha, in scenophegia, in encenijs, Hierosolimam veniens in templum ascendit? &c.

A *Ambro.* Hoc unum templum fuit in toto mundo venerabilius, ad quod homines undique confluerebant, sicut in Actibus Apostolorum legitur die sancto Pentecostes, constituisse ex diuersis partibus mundi, & caeleste audisse miraculum & vidisse. Sed huic templo totum opposuit caelum Paulus, &c.

A *August.* Quia ergo Salomon templum aedificauit Deo, ostendit se colere Deum. Et unde aedificauit? De lignis & lapidibus, quia dignatus est Deus facere sibi per seruum suum domum in terra, ubi rogaretur, ubi moraretur.

A *Petrus venerabilis.* Pudeat vos (hereticos alloquitur) stultissimi, erroris quem nec Iudaeus, nec Paganus, nec Christianus inuenire potuit. Vult enim omnis religio locum, ubi sacra sua venerari, & ubi familiarius institutis suis valeat deferuire. Hinc Iudaei in templo Dei, hinc pagani in phanis (licet prophanis)

NICOLAUS DE LYRA. CAP. VIII.

Tunc congregati sunt omnes maiores. Hic consequenter describitur templi dedicatio. & primo ponitur introductio arcae. secundo, signum diuinae praesentiae. ibi: Factum est autem. tertio, Salomonis oratio. ibi: Stetit

Stetit autem Salomon. quarto populi benedictio & licentia. ibi, factum est autem. Circa primum dicitur.

- 1 Tunc congregati. ut cum debita solemnitate dedicaretur templum, & deferretur ibi arca domini: id est subiret.
- 2 Ut de. &c. De ciuitate David. ubi adducta fuerat de domo Obededom. ut habetur supra 2. lib. 6. cap.

* Mense

MORALITER.

1 *Tunc congregati.* Hic agitur de portatione arcae testamenti ad locum sibi paratum in templum intra sanctum sanctorum, per quod significat caelum empyreum, qui est locus beatorum, sicut dictum fuit Exod. 25. Dictum etiam fuit ibidem quod per arcam

arcam figurata fuit beata virgo Maria, propter quod per hanc arcam deportationem figurata fuit huius virginis assumptio. Per maiores natu, duces, & principes, qui congregati fuerunt ad Salomonem in arce deportationem, signantur angeli & diuersis ordinibus cum Christo venientes ad beatam virginis veneratorem in eius assumptione

C A P. VIII.

IN *sanct.* Be. Domus templi exterior peregrinantiem ecclesiam, sancta sanctorum supernae patriae celestis felicitatem designat. Illata in sancta sanctorum arca assumpta Christi humanitate

intra velum regiae celestis inductam.

Subter al. Bed. Moses fecit duos cherubim aureos, quos posuit in propitiatorio quod erat super arcam. Salomō addidit duos maiores, sub quorum alis arcam nūc dicitur posuisse cū propitiatorio & duobus cherubim prioribus.

Cumque. Bed.

Hoc manifestius in Para. *Veſtes*, inquit, quibus portabant arcam, quia paululum longiores erant, capita patebant ante oraculum. Si verò quis paululum fuisset extrinsecus, eos videre non poterat. Vbi notandum, quia effi

veſtium capita diligentius intuentibus patebant ante oraculum, non tñ fieri poterat, ut ipsa capita ante oraculum emerent: quia necesse erat ut clauſo oraculo & appoſo ante ostia velo, ipsi quoque veſtes cum arca adducerentur interiorius quod fieri non poterat, si prominentes vltra ostium veſtes producendis ad claudendum ostijs locum non darent.

Qui & fu. In Par. dicitur. *Fuit itaque arca ibi vsque ad presentem diem.* quod ab historiographo additum est, significante vsque ad tempora ætatis suæ eam ibi parmanſiſſe, quod non de Esdra potest intelligi: quia iam erat incensum templum, sed de Nathan vel aliquo prophetarum, à quibus omnia gesta suorum temporum scripta esse creduntur.

In arca. Ra. Erat in arca vrna aurea habens manna, quia in homine Christo habitat ois plenitudo diuinitatis corporaliter. Erat virga Aaron, quæ excisa denuo floruerat: quia potestas

mensis † ethanim in solenni die, ipse est mensis septimus. Veneruntque cuncti senes de Israel, & tulerunt sacerdotes arcam, & portauerunt arcam domini, & tabernaculum foederis, & omnia vasa sanctuarij quæ erant in tabernaculo, & ferebant ea sacerdotes & Leuitæ. Rex autem Salomon, & omnis multitudo Israel quæ conuenerat ad eum, gradiebatur cum illo ante arcam, & immolabant oues & boues, absque æstimatione & numero. Et intulerunt sacerdotes arcam foederis domini in locum suum in oraculum templi, in sanctum sanctorum subter alas cherubim. Siquidem cherubim expandebant alas super locum arcæ, & protegebant arcam & veſtes eius desuper. Cumque emerent veſtes & apparerent summitates eorum foris sanctuarij ante oraculum, & non apparebant vltra extrinsecus.

Qui & fuerunt ibi vsque in presentem diem. In arca autem non erat aliud nisi duæ tabulæ lapideæ quas posuerat in ea Moyses in Horeb, quando pepigit dominus foedus cum filiis Israel, cum egrederentur de terra Ægypti. Factum est autem cum exissent sacerdotes de sanctuario nebula impleuit domum domini, & non poterant sacerdotes stare, & mi-

ſtas iudicandi penes eū est, cuius iudiciū in humilitate passionis videbatur esse sublatū. Erant etiam tabulæ restamēti: quia in illo sunt thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi. Adhærebant enim veſtes quibus portabat, quia doctores qui laborant verbo, nunc præſenti viſione gaudēt gloriæ Christi.

Vnde Paulus: *Cum pio dissolui & esse cum Christo.* Apparebant summitates veſtium

foris ante oraculū non semper, sed cū ostia oraculi aperi-ri contingeret, neque omnibus, sed his solum qui propitiis accedentes, attentius interiora fatagebāt intueri. Veſtes sunt conditi in oraculo, quia electi qui præcesserunt nunc sunt in abscondito vultus Dei, Quorū tamen summitates veſtium aperto oraculo his qui appropiant viſuntur, cum perfectioribus oculis fordis purificatis, Dei gratia aliquid extremū de supernorum gaudio cōtemplandum donauerit: quia his qui paulò longius recesserunt, i. mente

exterioribus, contemplatio minimè conceditur. Ipsa arca qualis & quomodo esset posita, solis eis qui oraculū intrassent, videre licebat: quia soli supernæ patriæ ciues gloriæ ibi redemptoris plenè contemplantur.

f Nebula impleuit domum dñi, & non poterant. Rab. id est, synagogā impleuit, quia eorū mētes infidelitatis caligo repleuit, & sacerdotes pp nebulam ministrare non poterant, quia dū mysticos sēſus literæ velamine coopertos, & natiuitatis Xpi sacramenta inuestigare despiciunt: debitum fidei suæ ministerium per nebulam erroris perdidērūt, ita ut exigentibus meritis non agnoscant cultum credulitatis, quibus in nebula doctrinæ suæ dominus de se etiam aperta narrauit. Sed quia auditorum mentes infidelitatis caligo impleuerat, quia si emissum tolis radium nebula interiacens abscondebatur.

Imple

NICOLAUS DE LYRA.

1 Mense Ethanim, &c. Iste est mensis septimus, qui apud Hebræos erat quasi totus festiuus, sicut dictum fuit *Leu. 23.* tamen festiuitas principalis erat festum expiationis, quod celebrabatur decima die illius mensis.

2 Et portauerunt arcam domini & tabernaculum. quod fecit Moyses, quia illud tabernaculum fuit repositum cum aliis sacris in thesauris domus domini. Aliqui autē libri habent: Et portauerunt arcam domini ad tabernaculum foederis, quia per imperitiā aliquorum correctorum positum est ad pro, &c. Non enim arca tunc fuit portata ad tabernaculū foederis, sed intra templum quod fecerat Salomon.

3 Et im. &c. Hyperbole est, ad denotandum multitudinem hostiarū.

4 Subter al. Loquitur de illis cherubim quos fecit Salomon, habebant enim decem cubitos altitudinis, & in medio domus sub alis eorum se contingebat arca posita, sicut dictum fuit. *suprà c. 6.*

5 Cumque e. Dicit Ra. Sa. q. veſtes transibant per latitudinem arca, ita quod longitudo arca erat inter veſtes, sicut dictum fuit *Exod. 25.* & sic capita veſtium erant contra cortinam pendente in ingressu sanctuarii, & aliquantulum eā impellebant: & sic apparebāt ibi sicut in mamilla mulieris sub veste sua, & ad hoc inducit illud *Can. 1 d.* Inter vbera mea commorabitur. Et pp hoc subditur: Non apparebant vltra extrinsecus, quia dicta cortina erat intermedia, & sic nō apparebāt corpora veſtium, sed tantum figura, sicut videt manus per

per chirothecā. Doctores autem nostri aliter exponunt, dicentes quod licet veſtes possent videri ab illis, qui erant prope ostium sancti sancto rum, non tamen ab illis qui erant longius. Et hoc videtur rationabilis diſſum: quia in templo Salomonis non solum erat cortina media inter sanctum & sanctum sanctorum, sed paries, qui non poterat veſtibus sic impelli, ut eorum capita exteriorius apparerent.

6 In arca autem non erat aliud nisi duæ tabulæ lapideæ. Cōtrarium videt dicere Apostolus ad *Heb. 9. a.* scilicet quod ibi cum tabulis erat virga Aaron, & vrna aurea habens manna. Ad hoc dicitur dupliciter. Vno modo, q. sole tabulæ erant ibi principaliter: quia ad hoc solum fuit arca facta, alia verò duo occasionaliter, scilicet virga ad re-pressionem rebellionis de sacerdotio, & vrna aurea ad memoriam cibi dati de celo. Alio modo, quod virga & vrna aurea non erant intra arcam, sed extra in serinio ad hoc facta & in latere arca posita sicut dictum fuit de libro in quo Moyses legem scripserat *Deut. 31.*

7 Factum est autem, cum exissent sacerdotes de sanctuario. Hic consequenter ostenditur signum diuinæ presentie, cum dicitur.

8 Nebula impleuit. Quæ erat signum diuinæ presentie, quia dominus frequenter legitur apparuisse Moysi in nube.

9 Et non poterant. propter reuerentiā diuinæ presentie se elongantes. Dicunt autē hic aliqui, q. nebula ista non erat obscura, sed lucida: sicut nubes quæ apparuit in tra isfiguratione domini *Mat. 17.* & ideo sacerdotes non poterant ministrare, propter excessum claritatis, & quam

MORALITER.

ptione. Hier. in sermone. Legimus quā sepe ad exequias & funera quorūlibet sanctorū angelos aduenisse & exequiis eorū obsequia præstitisse, nec non & eorū animas ad celum cū hymnis & canticis derulisse. Sequitur: Et quantò magis credendum est hodierna die militiam angelorū cū suis agminibus

nibus obuiam aduenisse genitrici Dei, eamque ingenti lumine circumfulſisse, & vsque ad thronum olim ante mundi constitutionem sibi paratum, cum laudibus & canticis perduxisse. Sequitur ibidem: Nec immeritò creditur, quod ipse saluator omnium per se totus festinus occurrit, eamque se cum in throno collocavit.

† Stetit

A Impluerat enim gloria, &c.

† 1. Par. 6. a. Lib. 8. cap. 4.

¶ Iosephus. Cūque omnia circa arcam sacerdotes constituisent, egressi sunt, & repente non quidem tumens, neque qualis hiemali tempore umbra plena solet nubes assistere, sed diffusa & temperata effluxit, & templum omnine compleuit, & facies quidem sacerdotum obumbravit, ita ut se invicem videre non possent. Mentibus autem omnium phantasia quamdam & opinionem praebebat, quasi Deus descendisset in templum, et libenter habitaret in eo.

† manibus suis ille potentia sua.

† 1. q. 7. cap. 3.

B tem omnium phantasia quamdam & opinionem praebebat, quasi Deus descendisset in templum, et libenter habitaret in eo.

Quaestio 26. Art. 17.

¶ Theodor. Si Deus in templis manu factis non habitat, quomodo inhabitat in templo Hierosolymis? Non verè in illo habitabat, sed typicè. Typus enim erat & symbolum praecleari templi hominum, qui est solus aptissimus dei habitaculum.

† 2. Reg. 7. b. supra 2. a.

† quanto minus.

† clamorem.

† Den. 12. b.

† propitius eris, vel parces.

C Ore locutus es, & manibus perfecisti, ut haec, &c. Theodor.

nistrare propter nebulam. Impluerat enim gloria domini domum domini. Tunc ait Salomon: † Dominus dixit, ut habitaret in nebula. Aedificans aedificavi domum in habitaculum tuum, † firmissimum solum tuum in sempiternum. Conuertitque rex faciem suam & benedixit omni ecclesiae Israel, Omnis enim ecclesia Israel stabat. Et ait Salomon:

† Id est statuit.

Benedictus dominus Deus Israel, qui locutus est ore suo ad David patrem meum, & in † manibus eius perfecit, dicens: A die qua eduxi populum meum Israel de Aegypto, non elegi civitatem de vniuersis tribubus Israel, ut aedificaretur domus, & esset nomen meum ibi, sed elegi David ut esset super populum meum Israel. Voluitque David pater meus aedificare domum nomini domini Dei Israel, & ait dominus ad David patrem meum: Quod cogitasti in corde tuo aedificare domum nomini meo, bene fecisti hoc ipsum mente tractans. Veruntamen tu non aedificabis mihi domum: sed filius tuus, qui egredietur de renibus tuis, ipse aedificabit domum nomini meo. Confirmavit dominus sermonem suum, quem locutus est. Stetitque pro David patre meo, & sedi super thronum Israel, sicut locutus est dominus, & aedificavi domum nomini domini Dei Israel, & constitui ibi locum

† Per prophetas.

† Id est tabulae testamenti.

arcae in qua foedus domini est: quod percussit cum patribus nostris, quando egressi sunt de terra Aegypti. Stetit autem Salomon ante altare domini in conspectu ecclesiae Israel: & expandit manus suas in caelum, & ait: Domine Deus Israel non est similis tui Deus in caelo desuper, & super terram deorsum, qui custodis pactum & misericordiam seruis tuis qui ambulat coram te in toto corde tuo, qui custodisti seruo tuo David patri meo, quae locutus es ei. Ore locutus es, & manibus perfecisti, ut haec dies probat. Nunc igitur domine Deus Israel, conserva famulo tuo David patri meo quae locutus es ei, dicens: † Non auferetur de te vir coram me, qui sedeat super thronum Israel, ita tamen si custodierint filij tui viam suam, ut ambulent coram me, sicut tu ambulasti in conspectu meo. Et nunc domine Deus Israel, firmentur verba tua, quae locutus es seruo tuo David patri meo. Ergo ne putandum est, quod verè deus habitat super terram? Si enim caelum & caeli caelorum te capere non possunt, † quanto magis domus haec quam aedificavi tibi? Sed respice ad orationem serui tui, & ad preces eius, domine Deus meus. Audi † hymnum & orationem, quam seruus tuus orat coram te hodie, ut sint oculi tui aperti super domum hanc nocte, ac die, super domum de qua dixisti; † erit nomen meum ibi, ut exaudias orationem quam seruus tuus orat ad te in loco isto, ut exaudias deprecationem serui tui & populi tui Israel, † quodcumque orauerit in loco isto, &

† Flexio genibus.

† Propter hoc quod indigeas, quia non indiges.

ficaret, sed filius eius. Cetera patent in litera. 4 Stetit a. Hic consequenter ponitur oratio Salomonis continens septem petitiones. Prima respicit bonum statum regni David. praesentiam tamen ipsius Salomonis deuota dispositio, cum dicitur: Stetit au. &c. scilicet holocaustorum, quia ad altare inuensi soli sacerdotes intrabant. 5 Et expan. Per hoc designans, quod omne bonum a Deo est expectandum. secundò regatur Salomon de praeterito beneficio, cum dicitur: Domine Deus & subditur: Qui cust. tertio ponitur de futuris petitio cum dicitur: Nunc igitur, &c. 6 Firmentur. Per hoc non designatur in Deo mutabilitas aliqua sed, in hominibus quibus promissa sunt diuina beneficia sub conditione, quod bene debeant se habere. Est igitur sensus: Firmentur. id est da mihi & alijs posteris David stabilitatem mentis in bono, ita quod non fraudemur promisso tuo. 7 Ergo ne. Per hoc enim excludit errorem illorum qui putauerunt Deum habere formam corporalem. 8 Sed re. q. d. ista domus non est aedificata, ut ibi habitet, sicut homo in domo sua, sed ut preces ibi factae sint magis exaudibiles quam alibi propter exercitium cultus diuini. 9 Ut sint o. Oculi tui. pietatis & misericordiae. 10 De qua. hoc dixit Dent. 12.

* Theodor. Per linguam profertimus, per manus autem operamur. Humano ergo more utens verbis, dixit: ijs quae dixit, finem imposuisti.

c. Ut exaudias orationem quam seruis tuis, &c.

* Procop. Manifestè his omnibus ostendit Deum, in singulis rebus vnum quemque non ex domo quae super terram est, sed ex caelo exaudire: & confitetur se non ipsi Deo, sed nomini ipsius templum aedificasse. Nouerat enim ipsum immensum esse & omnia implere. Dicit enim calum mihi thronus est, terra autem scabellum pedum meorum.

* Chrysostomus. Veruntamen templum tam pulchrum, & mirabile, & sanctum, utentibus ipso perditis, tanta ignominia habitum est, sicque contemptum & prophanum redditum, ut ante contemptum speculunca vocaretur latronum.

Not.

NICOLAUS DE LYRA.

* quae non poterat suslinere. Sed hoc non consonat textui sequenti, ubi dicitur: Dominus dixit ut habitaret in nebula. in Hebr. eo habet; In caligine. Unde & 2. Paralipo. 6. a. dicit: Dominus pollicitus est, ut habitaret in caligine. Nisi dicat quod ista nebula in parte erat caliginosa, utpote exterius, & in parte lucida, sicut dicit de nube existente inter Aegyptios & filios Israel, Exod. 14. c. Et erat nubes te nebrosa & illuminans nocte, tenebrosa Aegyptiis, & illuminans nocte Hebraeis, sicut plenius dictum fuit ibidem. & hoc videtur concordare ei, quod dicitur. 2. Par. 7. a. Sed & omnes filij Israel videbant descendentem ignem & gloriam domini super domum.

1 Dominus dixit. Dicitur aliqui, quod non inuenitur hoc dictum a Deo verbo, sed factum: quia pluries legitur apparuisse in nube, ut praedictum est. Potest etiam dici, quod inuenitur dictum verbo domini Leu. 17. d. Dixit dominus, in nube apparebo super oraculum. Consequenter ponitur gratiarum actio Salomonis, eo quod videbat per signum diuinae praesentiae, quod domus ab eo aedificata, erat Deo accepta. ideo subditur.

2 Et ait. & patet litera usque ibi.

3 Et a. Ex hoc patet, quod non oportet voluntatem humanam semper conformari diuinae in voluto. David enim voluit aedificare templum domino, & hoc commendatur a Deo, & tamen Deus volebat quod ipse aedificaret,

ficaret, sed filius eius. Cetera patent in litera.

4 Stetit a. Hic consequenter ponitur oratio Salomonis continens septem petitiones. Prima respicit bonum statum regni David. praesentiam tamen ipsius Salomonis deuota dispositio, cum dicitur: Stetit au. &c. scilicet holocaustorum, quia ad altare inuensi soli sacerdotes intrabant.

5 Et expan. Per hoc designans, quod omne bonum a Deo est expectandum. secundò regatur Salomon de praeterito beneficio, cum dicitur: Domine Deus & subditur: Qui cust. tertio ponitur de futuris petitio cum dicitur: Nunc igitur, &c.

6 Firmentur. Per hoc non designatur in Deo mutabilitas aliqua sed, in hominibus quibus promissa sunt diuina beneficia sub conditione, quod bene debeant se habere. Est igitur sensus: Firmentur. id est da mihi & alijs posteris David stabilitatem mentis in bono, ita quod non fraudemur promisso tuo.

7 Ergo ne. Per hoc enim excludit errorem illorum qui putauerunt Deum habere formam corporalem.

8 Sed re. q. d. ista domus non est aedificata, ut ibi habitet, sicut homo in domo sua, sed ut preces ibi factae sint magis exaudibiles quam alibi propter exercitium cultus diuini.

9 Ut sint o. Oculi tui. pietatis & misericordiae.

10 De qua. hoc dixit Dent. 12.

* S

MORALITER.

† 4 Stetit autem. Per orationes autem Salomonis hic diffusè positas,

positas, signantur orationes hominis Christi, quas pro suis fidelibus in vita praesenti adhuc degentibus offert Deo patri

Non est. n. ho-
mo qui non pecca-
t. Tert. Saul
bonus p̄ccatore-
ris, liore fo-
stea euertitur.
David vir. bo-
nus. Secundum
cor Domini, po-
stea cedis & tu
prius est. Sa-
lomō omni gra-
tia & sapientia
donatus à Do-
mino, ad idolo-
latrīam à mulie-
ribus inducitur.
Soli enim Dei
filio seruabatur
sine delicto per
manere.

Hierony.
Absque vitio
quod Græcè di-
citur *μαρία*, ho-
minē posse esse
aio: *ἀναμάρτων*,
id est, sine pec-
cato esse nego.
Id enim soli
Deo competit:
omnis autem
creatura pecca-
to subiacet &
indiget miseri-
cordia Dei.

Idem. Sine
peccato esse pe-
petuū, diuinæ
solus est pote-
statis. Tunc iu-
sti sumus, quan-
do nos peccato
res fatemur: &
iustitia nostra
non ex proprio
merito, sed ex
Dei cōsistit mi-
sericordia. Di-
cente scriptura
*Iustus accusator
sui*

exaudies in loco habitaculi tui in cœlo: & cum exaudieris, propitius eris. † Si peccauerit homo in proximum suum, & † habuerit aliquod iuramentum quo teneatur astrictus, & venerit propter iuramentum coram altari tuo in domum tuam, tu exaudies in cœlo, & facies, & iudicabis seruos tuos, condemnans impium, & reddens viam suam super caput eius, iustificansque iustum, & retribuens ei secundum iustitiam suam. † Si fugerit populus tuus Israel inimicos suos (quia peccaturus est tibi) & † agentes † pœnitentiam, & confitentes nomini tuo, venerint, & adorauerint, & deprecati te fuerint in domo hac, exaudi in cœlo, & dimitte peccatum populi tui Israel, & reduces eos in terram quam dedisti patribus eorum. Si clausum fuerit cœlum, & non pluerit propter peccata eorum, & orantes in loco isto pœnitentiam egerint nomini tuo, & à peccatis suis conuersi fuerint propter afflictionem suam, exaudi eos in cœlo, & dimitte peccata seruorum tuorum, & populi tui Israel, & † ostende eis viam bonam, per quam ambulent, & da pluuiam super terram quam dedisti populo tuo in possessionem. Fames si oborta fuerit in terra, aut pestilentia, aut † corruptus aer, aut erugo, aut locusta, † vel rubigo, & afflixerit eum, & inimicus eius portas obsidens, omnis plaga, vniuersa infirmitas, cuncta deuotio & imprecatio, quæ accidit omni homini de populo tuo Israel. Si quis cognouerit plagam cordis suis, & expandit manus suas in domo hac, tu exaudies in cœlo, in loco habitationis tuæ, & † repropitiaberis, & facies vt des vnicuique secundum omnes vias suas, sicut videris cor eius († quia tu nosti solus cor omnium hominum) vt timeant te cunctis diebus quibus viuunt super faciem terræ, quam dedisti patribus nostris. Insuper & alienigena qui nō est de populo tuo Israel, cum venerit de terra longinqua propter nomen tuum: audietur enim nomen tuum magnum, & manus tua fortis, & brachium tuum extentum vbique: cum venerit ergo & orauerit in loco hoc, tu exaudies in cœlo, in firmamento habitaculi tui, & facies omnia pro quibus inuocauerit te alienigena, vt dilecti vniuersi populi terrarum nomen tuum timere, sicut populus tuus Israel, & probent quia nomen tuum inuocatum est super domum hanc quam ædificauī. Si egressus fuerit populus tuus ad bellum contra inimicos suos per viam, quocumque miseris eos, orabunt te contra viam ciuitatis quam elegisti, & contra domum quam ædificauī nomini tuo, & exaudies in cœlo orationes eorum, & preces eorum, & facies iudicium eorū. Quod si peccauerint tibi († Non est enim homo qui nō peccet) & iratus tradi-

est in principio ser-
uanti. Et in a-
lio loco. *Dicta
peccata sua, vt in-
stificeris.* Con-
cludit Deus om-
nia sub pecca-
to, vt omnibus
miseretur.

Josephus.
Salomon iterū
prostratus i ter-
ra, & diutius
adorans Deum,
tandem surre-
xit & in templo
obtulit hostias
& complens tē-
plū sacrificiis,
manifeste Deū
vidit sacrificia
grata suscipien-
tem. Ignis en-
im ex aere de-
scendens, om-
nibus videnti-
bus, ad altare,
hostias totas a-
bripuit & con-
fusus. Hac
igitur apparitio-
ne monstrata,
populus qui-
dem manifeste
habitationis in
templo, con-
ijciens proci-
dens adorauit
in terra.

† conuersi fue-
runt ad te.
† confessi fue-
runt.

† vel doce.

E
† parces.

† parces.

† parces.

† parces.

† parces.

† parces.

† parces.

† parces.

† parces.

† parces.

† parces.

† parces.

† parces.

† parces.

† parces.

† parces.

† parces.

† parces.

† parces.

† parces.

† parces.

† parces.

† parces.

† parces.

† parces.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Si pecca.* Hic ponitur secunda petitio. & respicit fidelitatem viri cum proximo suo. in pluribus enim casibus determinabatur contentio aliquorum per iuramentum, vt pote in deposito furto sublato, quando non inueniebatur: tunc depositarius erat liber iurando quod non fecisset fraudem proximo, vt habetur Exod. 22. In tali casu consimilibus adducebatur aliquis ad iurandum ante templum, & si periurabat, frequenter sequebatur vindicta diuina ad declarationem iustitiæ. & hoc est quod subditur: *Iudicabis seruos tuos condemnans impium, &c.*

2 *Si fu.* Hic ponitur tertia petitio, quæ respicit populi communitatem in bello, quæ quando erat infecta peccato communitate ab aduersarijs debellatur, vt patet in vet. test. & hoc est quod dicitur: *Si fu. &c.* hoc est dictum peccatum futurum erit causa fugæ sequentis.

3 *Et agen.* quia sicut per offensam diuinam debellantur, ita per debitam pœnitentiam Deo reconciliati victores efficiuntur.

4 *Si clausum fuerit ca.* Hic ponitur quarta petitio propter nimiam siccitatem ex populo accidentem. & patet litera.

5 *Fames si oborta fue.* Hic ponitur quinta petitio pro amotione aduersorum malorum, quæ accidere solent propter peccata hominum, cum dicitur: *Fames si obor.* quæ potest contingere ex multis causis, vt ex sterilitate terræ, vel ex tempestate fructus deuastante, vel ex aduersarijs bona destruentibus & consimilibus.

6 *Aut pestilent.* id est, mortalitas hominum vel animalium.

7 *Aut corruptus aer.* Ex quo sequuntur infirmitates.

8 *Auter.* corroderes terræ nascentia.

9 *Velm.* desiccans stipulas bladorum, ita quod non possunt facere spicas vel si faciunt, faciunt inanes.

10 *Cuncta.* id est, maledictio seu mali imprecatio. Cætera patent in litera.

11 *Insuper.* Hic ponitur sexta petitio pro exauditione Gentilium venientium ex deuotione ad orandum in tēplo. multi enim Gentiles audientes in diuersis partibus orbis mirabilia quæ fecit qui Deus colebatur in Ierusalem: ascendebant illuc causa orationis, vt habetur Io. 12. & sic Deum colebāt, & secundum dictamen rectæ rationis vivebant, preces eorū erant exaudibiles quamuis nō seruarent legem Moysi. quia ad illam non tenebantur. multi etiam de his qui ad Iudaismum conuertebantur. & patet litera.

12 *Si egressus.* Hic ponitur septima petitio quæ respicit belli prosperitatem & aduersitatem. prosperitas autem est quando sequitur victoria: & hoc fiebat frequenter per hoc, quod imminente bello populus vertebat se versus Ierusalem ad orandum dominum. & hoc petit primò Salomon. Et patet litera vsque ibi.

13 *Quod.* Vbi tangitur belli aduersitas quæ est quando populus capitur & in captiuitatem ducitur, à qua frequenter liberabatur populus Israel, propter hoc quod in terra captiuitatis orabat dominum versus faciem versus Ierusalem. & hoc petit hic Salomon, cum dicitur.

* Et orauit.

A Stetit. In Paral. refertur quod hic non dicitur: *Fecerat Salomon basim aeneam, & posuit in medio basilicæ, super quam stans benedixit omni eccl. sive Israel.*

Para. 6. b. Angelomus.

b Et de Rab. Templum dñi sancta ecclesia est iuxta illud: *Templi Dei sanctum est quod estis vos.* hanc dedicavit rex Christi-

1. Corin. 3. b.

stus: cum eam sanguine suo mundavit, spiritus sancti gratia sanctificavit, diversis virtutibus multiplicavit. hanc dedicavit & filij Israel, cum fideles secundum donum sibi collatum verbo predicationis & virtutum operibus proximis profunt.

† reuerſi fuerunt ad corthium. 1. Daſ. 3. c.

† parces.

Epif. ad omnes episcop.

Et dedicauerunt templum Domini, &c. Felix papa quartus. Salomon quod David pater facere operauerat, iudente & auxiliante Domino perfecit: & templum cum altari, & reliqua ad diuinum peragendum cultum consecrauit. Legitur enim: *fecit illo tempore Salomon festiuitatem celebrem, & omnis Israel, &c.*

De conf. d. 1. c. Tabernaculum.

B

Iudæi ergo loca in quibus sacrificabāt, Domino, diuini habebant supplicationibus consecrata, nec in alijs quam in Deo dedicata locis muneris Deo offerebant. Si autem Iudæi qui umbræ legis deferuebant, hoc faciebant multo magis nos quibus veritas patefacta, & grā per Iesum Chrm data est tēpla Dño ædificate, & p vt melius possumus ornare, eaque

† deferens.

† decreta.

C

magis nos quibus veritas patefacta, & grā per Iesum Chrm data est tēpla Dño ædificate, & p vt melius possumus ornare, eaque

eaq; diuinis precibus, & sanctis vr̄ationib⁹ suis cū alt. trib. & vatis, vestib. quoq; & reliquis ad diuinū cultū explēdū vr̄entibus deuote & solēniter sacrare, & nō in alijs quam in Domino factis ab Episcopis, nisi summa exigente necessitate, Missas celebrare, nec sacrificia offerre debemus.

Gregorius.

Solēnitates dedicationum ecclesiarum & sacerdotum per singulos annos sunt solēniter celebrandæ: ipso Domino exēplum dāte, qui ad festum dedicationis templi eandem solēnitatem celebraturus cū reliquis venit. Quod autem octo diebus encenia sint celebranda, in libro Regū per lecta dedicatione tēpli repies. *In die. Rab. Quid est q. Salomon ædificauit mediū atrij offerens ibi, quia altare æneum quod erat ante fores tēpli non poterat totū capere nisi quod Christus quē in lege propter firmitatem eius perfici nō poterant, nunc in ecclesia plenergerit. Ipse est enim atrium domus dñi, quia per ipsū ingressus pater ierusalem cęlestē. Quia ergo holocausta & sacrificia i altari typico non poterat offerri, eo quod omnia sibi figuraliter fiebant, rex noster erexit altare fidei i ecclesia, i quo*

holocausta, & sacrificia quotidie spūaliter Deo offerūt. hinc est et, q. Dñs ait: Holocausta, & sanguinē victimarum nolui.

Altare

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et oraue. Vnde Dan 6. cap. dicitur, quod ipse existens in Chaldæa fenestris apertis coram Ierusalem tribus in die temporibus, flectebat genua sua & adorabat, &c. & patet litera vsque ibi.

2 Quos ed. id est, dure ad modum ferri. Labor enim filiorum Israel faciendo lateres, & coquendo in fornace erat eis nimis durus, vt habetur in Exod.

3 Tunc. dando eis legem specialem, & per signum circumcisionis in carne. Cetera patent in litera.

4 Factum. Hic ponitur populi benedictio post orationem Salomonis, cum dicitur.

5 Surrexit de. vt benediceret populo.

6 Vtrumq; enim. 2. Paralip. 6. b. dicitur, quod fecerat basim æneam, flectiq; super eam, & deinceps flexis genibus fecit orationem predictam: & sic non super terra. Dicendum quod hic vtitur scriptura modo loquendi communi, quo aliquis dicitur flectere genua ad terram etiam, dato quod sit in solario & multo fortius hic: quia basis illa non multum distabat

stabat à terra, quia tantum distabat tribus cubitis.

7 Et benedi. omni ecclesia Israel voc. Non illa benedictione quæ pertinet ad officium sacerdotale, sed imprecando populo bona, & regratiando Deo de bonis præteritis dicens.

8 Benedictus dominus Deus, qui dedit requiem p. & deprecando pro futuris, dicens.

9 Sit dominus noster no. &c. Et patet litera vsque ibi.

10 Appropinquantem domino Deo nostro die ac nocte. vt faciat iudicium, &c. id est, exaudibiles coram eo. cetera patent vsque ibi.

11 In die. id est, pavimentum atrij sacerdotum prope altare holocaustorum, quod non erat rectè in medio ante templum, sed declinabat ad partem Aquilonarem: altare enim holocaustorum quod fecerat Salomon, licet esset vestitum are exteriori, interiori tamen erat de lapidibus impolitis & ideo pavimentum atrij in necessitate poterat ad opus consimile applicari & sanctificari. ista tamen sanctificatio fuit facta per pontificem, ad cuius officium hoc spectabat. quia tamen hoc factum fuit ad iustinctum, regis, dicitur rex hoc fecisse.

A Altare. Quod fecit Moses positum erat ante templum contra ianuas eius: & quia illud angustum erat, & capere non poterat, medium atrij sub diuo sanctificauit, ubi posuit illud altare maximum, quod fecerat viginti cubitorum.

B Festiuitatem. Rab. In verbis dierum, ita de eadem re scriptum est: Fecit ergo Salomon festiuitatem in tempore illo septem diebus, & omnis Israel cum eo Ecclesia magna valde ab introitu Emath usque ad torrentem. Fecitque die octaua, collectam eo quod dedicasset altare septem diebus et solennitas est celebrasset dieb. 7. Igitur 23. die mensis septimi dimisit populos ad tabernacula sua. Et est sensus, quod expletis dieb. 7. dedicationis, subsequuti sunt dies scenophagie: qui a 25. die mensis 7. inchoabatur. & in die 22. finiebantur. Vtrisque ergo festiuitatibus recte peractis & scenophagiarum 8. die finita, dimisit rex populos ad sua, quod etiam Iosephus attestatur.

B Beda. Mystice. Solennitas quam fecit Salomon & omnis Israel, signat gaudia sanctorum, que cum Christo vero pacifico perpetualiter habent. Loca quoque congruunt. Emath enim interpretatur domini veritas. Riuus siue torrens Aegypti significat mortem temporalem quam in Aegypto consistens. i. in tenebris huius mundi

di nullus euadere potest. Omnis ergo Israel a riuo Aegypti usque ad Emath festum celebrat cum Salomone, quoniam sancti post finem presentis vite veraciter eternis gaudijs cum domino Christo perfruuntur. Septem & septem dieb. festa celebratur, quia electi per septiformem gratiam modo in hac vita

que septenario discurret gaudent in spe, & tunc in sabbatho vero, id est, animarum requie gaudebunt in re. i. in ipsius veritatis perceptione. Dies octauus resurrectio est sanctorum secutura post sabbatum animarum. Tunc in mansionibus celestibus, quique secundum meritum qualitates collocabuntur, ubi alacri corde letatur Deum laudantes super bonis que in Christo pater dulcitur christianis.

Ibidem. E

rex medium atrij quod erat ante domum domini. Fecit quippe holocaustum ibi, & sacrificium, & adipem pacificorum: quoniam altare æneum quod erat coram domino, minus erat, & capere non poterat holocaustum, & sacrificium, & adipem pacificorum. Fecit ergo Salomon tempore illo festiuitatem celebrem, & omnibus Israel cum eo, multitudo magna ab introitu Emath usque ad riuum Aegypti coram domino Deo nostro, septem diebus & septem diebus, id est, quatuordecim diebus, & in die octaua dimisit populos. Qui benedicentes regi, profecti sunt in tabernacula sua letantes, alacrique corde super omnibus bonis que fecerat dominus dauid seruo suo, & Israel populo suo:

a ¶ Agentes gratias propter opera que fecisset & orantes Salomonem longo tempore regnare.

Letantes. Decantantes cum delectatione hymnos, ita ut in ea iucunditate sine labore ad propria remearent.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Ab introitu, &c. q. est in termino Aquilonari terre promissionis.
- 2 Usque ad. qui vocatur Rinocorula, & est in termino australi terre promissionis: & inter istos duos terminos est eius longitudo.
- 3 Septem diebus, pro dedicatione.
- 4 Et septem, pro festo tabernaculorum, quod incipit die 25. mensis septimi: & sic tertia die prima septena fuit festum expiationis concurrentis, scilicet decima die mensis septimi: & sic tunc fuit duplex festum.
- 5 Et in. Non quia illa die recesserint, quia fuit dies Collecte, tamen illa die adu licentiam quod in crastino possent recedere, quia die 8. fecit Collectam, & in crastino recesserunt, scilicet 23. die mensis septimi, ut plenius habetur 2. Paral. 7.

6 Letantes.

Letantes. In completionem domus domini per filium sibi succedentem in regno suo, sicut promissum ei fuerat, ut habetur supra 2. li. c. 7. Hebraei autem aliter exponunt, d. q. cum sacerdotes vellent introducere arcam in templum, portas clauerunt se: & cum sacerdotes pro aperitione impetranda cantarent Psal. 131. b. ubi dicitur: Surge domine in re tuam: tu & ar. sanctific. tua, & cum venissent ad illum versum: Propter dauid seruum tuum, i. propter eius merita; Non auertas faciem tuam, id est, Salomonis in regem venturi, denegando ingressam arcam intra locum quem preparauit, tunc portas aperuerunt se, ad ostendendum quod deus acceptauit locum propter merita ipsius dauid quod videntes populi qui astabant, letantes deum laudauerunt, & hoc est quod dicitur: Letantes alacriq. & hoc videtur consonare ei quod subditur 2. Paral. 6. in fine.

CAP.

MORALITER.

¶ Fecit ergo Salo. Per quod significat, quod beatę virginis assumptio debet esse valde celebris omni populo Christiano. unde dicitur in quadam antiphona: Ascendit Christus super calos & prepa-

et preparauit sue castissime matri immortalitatis locum. Et hec est illa preclata festiuitas omnium sanctorum festiuitatibus incomparabilis, in qua gloriosa & felix mirantibus celestis curie ordinibus ad ethereum peruenit thalamum, quo pia sui memoria inmemor nequaquam existit.

Factum

CAP. IX.

CAPVT IX.

A Apparuit ei dominus secundo, &c. Chrysostom. Dum Salomon in curis fuit, diuino colloquio dignus est habitus: ut vero natus est delicias, in ipsum malitie barathrum delapsus est.

Actum est autem cum perfecisset Salomon edificium domus domini & edificium regis, & omne quod optauerat, & voluerat facere, apparuit ei dominus secundo, sicut apparuerat ei in Gabaon. Dixitque dominus ad eum: Exaudiui orationem tuam, & deprecationem tuam quam deprecatus es coram me sanctificauimus domum hanc quam edificasti, ut ponerem nomen meum ibi in sempiternum, & erunt oculi mei & cor meum ibi cunctis diebus. Tu quoque si ambulaueris coram me, sicut ambulauit pater tuus in simplicitate cordis, & in æquitate,

delapsus est. Idem. Salomon annos duodecim diserte cum Deo sermoci-nabatur, multa fretus dicendi fiducia; senio autem confectus plurimum detraxit de pristina virtute.

F 2. Par. 7. d. In cap. 3. Ila.

¶ De pœni. di. 2. cap. si enua ver. Salo. 8.

Si

NICOLAUS DE LYRA. CAP. IX.

Actum est. Hic consequenter agitur de remuneratione edificatum. & primo Salomonis qui fuit principalis in edificio. secundo Hiram regis Tyri qui iuuit eum ligna ministrando, ibi: Expletis autem tertio populi Israel, qui cooperatus fuit in laboribus et expensis, ibi: Hec est summa expensarum. Remuneratio autem Salomonis describitur per hoc, quod sibi diuinitus fuit reuelatum orationem eius esse exaudi-

- 1 tam, cum dicitur: Apparuit ei dominus secundo, quia primo apparuerat ei in principio regni sui, ut dictum est supra 3. cap.
- 2 Sicut apparuerat. Ex quo patet quod ista apparitio fuit in somnis sicut & illa: & hoc expresse dicitur 2. Paral. 7.
- 3 Sanctificauimus domum, id est applicauimus & dedicauimus meo cultui.
- 4 Tu quoque, sancte & iuste viuendo: ideo subditur.
- 5 In simplicitate, id est in innocentia.
- 6 Et in æquitate, i. in iustitia. Cetera patent in litera usque ibi.

Tom. 2.

BB

1 Auferam

Lib. 4. c. 18.
 † decreta.
 † decreta.
 † quæ est altissima.
 † Deu. 29. c.
 Hier. 22.
 1. Par. 8. a.
 Cap. 34. Angelomus.

A *a* Si autem auersione, &c. 2: Lactantius. Salomon filius Dauid qui Hierosolimam condidit, eam ipsam perituram esse in ultionē sancti & eternis prophetauit. *Quod si auertimur a me, dicit dominus, &c. & subdit causam. Quæ dereliquerunt dominum Deum suum, & perfecti sunt regem suum dilectissimum Deo, & cruciauerunt eum in huius militate magna, propter hoc importauit Deus illis mala hæc.*
B *b* Præbente regi. Rab. Multum auri & argenti ligna quoque cedrina & cypressina ad ædificium rex Tyri contulit, quæ Salomon manibus compensationibus redonauit, inter quas ciuitates 20. non procul a Tyro condonauit. *Quæ cum displicissent, mittens ad Salomonem dixit se ciuitatibus non egere: & ex tunc appellatæ sunt terra Gabæon: quæ lingua Phœnicæ displicere significat. Sed Chabul quasi germen interpretatur. Quomodo ergo dictæ sunt Chabul? nisi forte dictum sit per ironiam, quia germen cum plenitudine fructuum non afferrent.*
C *c* *Adificauit.* Rabba. Vrbes quas ædificasse dicitur, hoc est Mello & murum Hierim, Hezer, Mageddo, & Gazer & reliqua ecclesiæ decorē signant, quæ uetus Salomō ad sempiternam lætitiā

& feceris omnia quæ præcepi tibi, & iudicia mea, & legitima mea seruaueris, ponam thronum regni tui super Israel in sempiternum, sicut locutus sum Dauid patri tuo, dicens: Non auferetur vit de genere tuo, de folio Israel. Si autem auersione auersi fueritis vos & filij uestri, non sequentes me, nec custodientes mandata mea, & ceremonias quas proposui uobis, sed abieritis & colueritis deos alienos, & adoraueritis eos, auferam Israel de superficie terræ quam dedi eis, & templum quod sanctificauit nomini meo, proiciam a conspectu meo: **†** eritque Israel in prouerbum & in fabulam cunctis populis, & domus hæc erit in exemplum. Omnis qui transferit per eam, stupebit & sibilabit, & dicet: **†** Quare fecit dominus sic terræ huic, & domui huic? Et respondunt, quia dereliquerunt dominum Deum suum, qui eduxit patres eorum de terra Aegypti, & secuti sunt Deos alienos, & coluerunt eos, & adorauerunt eos: idcirco induxit dominus super eos omne malum hoc. **†** Expletis autem annis viginti postquam ædificauerat Salomon duas domos, id est, domum domini & domum regis, Hiram rege Tyri præbente regi Salomoni ligna cedrina & abiegna & aurum iuxta omne quod opus habuerat, tunc dedit Salomon ipsi Hiram viginti oppida in terra Galilææ. Et egressus est Hiram de Tyro, ut uideret oppida quæ dederat ei Salomon, & non placuerunt ei. Et ait: Hæcine sunt ciuitates quas dedisti mihi frater? & appellauit eas, terram Chabul usque in diem hanc. Misit quoque Hiram ad regem Salomonem centum viginti talenta auri. Hæc est summa expensarum, quam obtulit rex Salomon ad ædificandam domum domini, & domum suam & Mello & murum Hierusalem, & Hezer, Mageddo, & Gazer. Pharaon rex Aegypti ascendit & cepit Gazer: succenditque eam igni, & Chananeum qui habitabat in ciuitate interfecit, & dedit eam **†** in dotem filiae suæ uxori salomonis. Aedificauit ergo Salomon Gazer & Bethhoron inferioriorem, & Baalath & Palmiram in terra solitudinis, & omnes **†** uicos qui ad se pertinebant, & erant absque muro: muniuit ciuitates curruum, & ciuitates equitum, & quodcumque ei placuit, ut ædifica-

titia præparauit. Interpretatur autem Mello adimpletio: Hezer separatus vel sanctificatus: Mageddo cenaculum eius: Gazer possessio vel diuilio: Bethhoron domus montium, Baalath ascendens interpretatur. Sancta ergo ecclesia ipsa ciuitas Dei est, ubi impletur uoluntas Dei. Hæc separata ab errore, sanctificata est in fide & bonis operibus. ibi est reflectio uirtutum. Discernitur autem hæc mundum ab immundo, & domus est montium, id est, habitatio sanctorum & fructus in fide sicut palma florens ascendit de uirtute in uirtutem, ut uideatur Deus Deorum in Sion. Vicos suos qui erant absque muro muniuit Salomon, quia Christus cæcus fidelium gratia sua ita protegit, ut hostibus spiritualibus insuperabiles existant. **Rabb.** Ciuitates quas Salomō ædificauit de reliquijs Amorrhæorum fuerunt, quas non potuerunt filij Israel delere, sicut in Iesu Naue legitur: hæc postea rex Aegypti subuertit & dedit in dotem filiae suæ uxori Salomonis: & idcirco reædificauit eas Salomon. **d** Et Palmiram. Inhabitabilis regio, eo quod nuda quam aqua inueniretur: sed illo loco ubi ædificata est ciuitas, fontes abundant, & palma, quæ Græcè uocatur Palmira ipsa est,

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Auferam Israel de superficie. eos captiuando.
- 2 Et templum quod san. ipsum destruendo: quod factum fuit postea per Nabuchodonosor, ut habetur infra 4. lib. 25. cap.
- 3 Eritque Isr. Quia oēs loquuntur de eius deiectione & captiuitate.
- 4 Et in tabulam. quia in narratione talium multa falsa immiscentur.
- 5 Et domus hæc erit. diuinae offensionis.
- 6 Omnis qui transferit. per admiratione ultionis diuinae.
- 7 Et sibilabit. Sicut solent facere homines, quæ uident calum alicuius rei magnæ.
- 8 Expletis. Hic consequenter describitur ipsius Hiram remuneratio: & primo ponitur tempus cum dicitur.
- 9 Annis viginti. Quia septem annos posuit in ædificationem templi, & tredecim in ædificationem domus suæ, ut dictum est supra in fine 6. cap. & in principio 7.
- 10 Tunc dedit Salomō. in recompensatione lignorum & aliorum quæ ei ministrauerat.
- 11 Et egressus est Hiram. sicut rex Tyri.
- 12 Et appellauit. Quod sonat displicentiam, ut dicunt aliqui, & hoc in lingua Phœnicæ, cuius erat Hiram: & hoc cōsonat ei quod præmittitur: Et non placuerunt ei. Dicit uero Ra. Sa. q. sonat tenacitatem in

in hebræo: quia illa terra est lutosa & adharens pedibus. & ideo sic uocauit eam. 13 Hæc est summa. Hic consequenter ponitur remuneratio populi. Et diuiditur in duas: in partem principalem, & incidentalem. secunda ibi: Filia autem Pharaonis. Remuneratio autem populi consistit in bona dispositione ipsius, quæ maxime prouenit ex tribus. scilicet ex bona munitione fortalitorum, & subiectioe aduersariorum, & ex libertate ciuium, secundum ponitur ibi: Vniuersum populū. tertium ibi: De filiis autem Israel. Circa primum dicitur: Hæc est. In Hebræo habet: Hic est census, quem leuauit Salomon. & secundum eos non refertur ad litteram immediatam præcedentem. scilicet ad 120. talenta auri quæ misit Hiram, sed ad illud quod postea subditur, de alienigenis quos Salomon fecit tributarios. scilicet ad portandum onera in operibus quæ hic exprimitur. 14 Et mu. quæ fecit triplicem, ut supra dictum est 3. cap. 15 Et Hezer. nomina sunt fortalitorum. 16 Pharaon rex. Hic respondetur tacite questionem, quia posset aliquis querere, quare muniuit Gazer cum non esset sub eius potestate. & ideo ponitur hic quomodo Pharaon rex Aegypti cepit terram illam, & dedit filiae suæ in dotem & sic facta est sub ditione Salomonis. 17 Muniuit ciuit. i. ubi reseruauntur currus bellici & arma ad resistendum aduersariis si insingerent. 1 Vniuer-

MORALITER.

Factum est autem. Sequitur.
 2 Et templum quod san. Ex hoc patet quod omnia exteriora quæ fiunt ad cultum diuinum, sicut est materialis ecclesia, uasa argentea & aurea, & vestes quantuncumque sint sumptuose & pretiosæ, non sunt Deo accepta, nisi propter cultum interio-

ministratorum & aliorum fidelium qui cultus consistit in actibus fidei, spei, & charitatis, ut dicit Augustinus in Enchi. Fide, spe & charitate colitur Deus. Unde dicit Hieron. Quis enim sanctorum Exuperio Tholosano, qui corpus & sanguinem domini in uase uitreo & capella uimineâ cōsecrauit, ut aurum & argentum distribueret pauperibus?
 De filiis.

A ipsa est Emath, siue Epiphania vel Antiochia. a Vniuersum. Rab. Qui non fuerat de filiis Israel, fecit pacificus noster tributarios cum eis qui non sunt in filiorum numero: sed in seruili condone utitur ad proprium seruitium. Tales licet in multis aduersentur, tamen frequenter vsibus seruiunt eccle-

siæ, cum in presenti tempore de rebus suis solatia præbent.

b De filiis. Rab. Eos qui non ancillæ filij sunt, sed liberæ, quos filius Dei sanguine liberauit: nõ constituit Salomon noster seruire, quia neminem cogit ritu Gentili seruire: neminem ceremonias veteris legis temporibus. re. seruire: sed bellatores esse, qui contra spiritales nequitas feuto fidei & gladio spiritus dimicet, & ministros suos fieri, hoc est spirituale obsequium in bonis operibus sibi præbere. Et principes & duces, scilicet ut bene sibi principentur & carnis lasciuiam doment: siue, ut subditos sibi bene regant, & in semitas iustitiæ ducant.

c Quinquaginta. Rab. Quinquagesimo die post Pascha & lex in monte Sinai tributa est, & spiritus paracletus super discipulos venit. Quid ergo significat iste præpositorum numerus, nisi quod hi qui spiritus sancti gratia legis domini scientiam habere merentur, ipsi & se & alios bene regere possunt?

d Offerebat quoque. Rab. Offert pacificus noster tribus vicibus, cum in membris suis per sanctæ Trinitatis fidem obsequium acceptabile exhibet Deo. Offert, n. quisque; fidelis holocausta domino, cum corpus castigando inacerat, & desideria carnis igne

igne spiritus sancti consumere festinat. Offert victimas, cum vota laborum in laudem domini expandit. Pacificas, cum bonorum operum munus exhibet. Hoc super altare debet offerre, quia in ira cordis ubi decet ignem diuinum semper ardeat. i. flammam charitatis semper seruere, quæquid in abstinentia, bona opera

ret in Hierusalem & in Libano & in omni terra potestatis suæ. Vniuersum populum qui remanserat de Amorrhæis, & de Hethæis, & Phereis, & Heuæis, & Iebulæis, qui non sunt de filiis Israel, horum filios quoque remanserant in terra, quos, i. non potuerant filij Israel exterminare, fecit Salomon tributarios usque in diem hanc. De filiis autem Israel non constituit rex Salomon seruire quenquam, sed erant viri bellatores & ministri eius & principes, & duces, & præfecti curruum & equorum. Erant principes super omnia opera Salomonis, præpositi quingenti quinquaginta qui habebant populum subiectum, & statutis operibus imperabant. Filia autem pharaonis ascendit de ciuitate David in domum suam, quam ædificauerat ei Salomõ. Tunc ædificauit Mello. Offerebat quoque Salomõ tribus vicibus per annos singulos holocausta & pacificas victimas super altare quod ædificauerat domino, & adolebat thymiama coram domino. perfectumque est templum. Classẽ quoque fecit rex Salomõ in Asiongaber que est iuxta Ahilam in littore maris rubri in terra Idumæa. Misit que Hiram in classe illa seruos suos viros nauticos & gnaros maris cum seruis Salomonis. Qui cum venissent in Ophir sumptum inde aurum quingentorum viginti talentorum detulerunt ad regem Salomonem.

Quia Chananzos, & Philistinos fecit seruire & agriculturam exire ad opus filiorum Israel. In Pascha, Pentecoste, in scenophegia iuxta præceptum legis. In Asiongaber, que festinantes aut ferres siue viriliter interpretatur. Insula est in fine Aegyptiaco maris rubri, ubi classis Iosaphat accita est tempestate.

Asiongaber, que festinantes aut ferres siue viriliter interpretatur. Insula est in fine Aegyptiaco maris rubri, ubi classis Iosaphat accita est tempestate.

cum his qui in lege Mosi periti sunt in vnitatem fidei sociant. Hos Salomon noster in Ophir, que interpretatur infirmas, id est in vilitatem literæ mittit, ut sumptum inde aurum, i. seruum preciosum, non sibi, sed ipsi Salomoni ascribentes deferant. Quantum? Centum viginti talenta. i. historiam, allegoriam tropologiam, anagogen in duobus testamentis.

In Ophir. Rab. Ophir nomen est prouinciæ in India. Ab Ophir vno de posteris Heber nominatur, quæ & terra autem appellatur, eo quod montes aureos habeat, qui a leonibus & feruissimis bestiis incoluntur. Ad quos nullus aliter accedere audeat, nisi qui in nauis stantes iuxta littus, terram quam unguibus leonum effossam inuenerint, in suam nauem recipiunt, ut si bestie eos senserint facile in mare recipiantur.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Vniuersum. Hic ponitur secundum, s. subiectio aduersariorum, cum dicitur: Vniuersum. Si hoc fecit cupiditate tributi, & absque hoc quod conuerterentur ad Iudaismum, ut dicunt aliqui, tunc peccauit dupliciter. peccato auaritiæ, & inobedientiæ: quia dominus præceperat illos exterminari, ut habetur Num. 33. c. Si autem fuerunt conuersi ad Iudaismum, & fecit eos seruos ut filiis Israel parcerent a labore, & non ductus cupiditate, forsitan non peccauit, sicut dictum fuit Gabaonitis Ios. 9. qui conuersi ad Iudaismum facti sunt in obsequium totius multitudinis: quamuis essent de populis quos dominus iusserat exterminari.
- 2 De filiis. Hic ponitur tertium, s. libertas ciuium, cum dicitur.
- 3 Non constituit. s. in operibus vilibus & ruralibus: sed fiebant talia opera per alienigenas ad Iudaismum conuersos, occupabantur tamen in operibus nobilibus, ideo subditur.
- 4 Sed erant, & patet.
- 5 Filia autem. Hæc est pars incidentalis, in qua ponuntur aliqua in eidentia. Quorum primum est translatio uxoris suæ ad domum quam ei ædificauerat cuius ratio ponitur 2. Par. 8. Videlicet quod arca domini fuerat in ciuitate David ut ex præcedentibus. & per hoc erat sanctificata, propter quod non erat dignum quod mulier habitaret in ea, nisi ad tempus, scilicet

scilicet quousque; domus eius esset ædificata. Secundum est de ædificatione Mello. Dicunt Hebræi, quod ibi erat quædam platea prope templum quam David dimiserat apertam, ad hoc quod venientes de longe possent ibi manere in solemnitate Pasche, quoniam non habebant hospitia, & ut essent prope templum deuotionis causa: quam Salomon clausit, & quandam voraginem ibi existentem terra impleuit, ædificans ibi tabernacula per seruos & ancillas filie Pharaonis, cuius domus erat iuxta, & in hoc peccauit. Tertium incidens est de oblatione Salomonis ibi.

- 6 Offerebat quoque. scilicet in festiuitatibus Pasche, Pentecostes, & Tabernaculorum.
- 7 Et adolebat. Non per seipsum, sed per Pontificem ad cuius spectabat officium. Quartum est de eius nauigio cum dicitur. Classẽ quoque fecit. patet litera usque ibi.
- 8 Qui cum. Nam est prouincia in India, in qua sunt motes hentes mineras auri, sed a leonibus & bestiis feruissimis inhabitantur: propter quod nullus ibi audeat accedere, nisi nauis stante propè litus ad refugium, & tunc nauis explorantes horam qua dicitur bestie se elongant, subito exeunt: & terram effossam unguibus leonum in nauem proiciunt & recedunt, quæ terra posse in fornacem proicitur: & quod est ibi impuritas consumitur & amouetur virtute ignis, & remanet aurum purum.

Aurum montis Ophir auriferi quomodo inde accipitur.

CAP.

MORALITER.

- 2 De filiis autem. Israel interpretatur Deum videns, & ideo per filios Israel intelliguntur clerici & religiosi, qui præ cæteris debent habere cognitionem Dei: nec debent seruilibus operibus occupari, cuiusmodi sunt mercationes, & alia clericalem statum dedecentia.
- 4 Sed erant, s. contra vitia per virtutum exercitium, & contra demones per orationis & lectionis studium, ut prædicationis officium valeant exercere.
- † Et ministri. in diuersis officiis ecclesiæ domino seruientes. Et præfecti. in bono regimine populorum, sicut de Elia dicitur 4.

citur 4. Reg. 2. b. Pater mi, pater mi curru Israel & auriga eius. 7 Classẽ quoque. Per hanc classẽ intelligitur ecclesia militans quæ adhuc nauigat. In hac autem classe fuerunt serui Salomonis & serui Hiram & aurum multum apportauerunt ad Salomonem, ut dicitur in textu. Per seruos autem Salomonis intelliguntur apostoli alijque discipuli de Iudæa conuersi. Per seruos autem Hiram Gentiles intelliguntur homines literati de Gentilitate conuersi, ut Dionysius, Amb. Augu. & plures alij. Per verosque; vero seruos aurum multum sapientie acquirunt ecclesie, & per consequens ipsi Christo, in quantum est eius sponsum verus Salomon: & prædicti serui cum eo sunt in portu ecclesiæ triumphantis.

CAP. X.

Sed & Saba. * Theodoretus Gens Sabā est Aethiopica. Eorum regina sine admirabilis illa mulier, cuius studium laudauit Christus in euangelijis. Nā cum audiisset quā vulgo iactabantur de sapientia Salomonis, confecit viam multorum dierum, & laborem existimauit esse lucrum: & cum prætulit delictis quibus fruebatur in regia, & per Salomonē laudauit suppeditatorem sapientiae.

* Historia Aethiopica. Erat huic reginae Saba nomen proprium Malceda, quae more maiorum colebat idola. Ad cuius aures fama sapientiae Salomonis cum peruenisset, quendam virum prudentem Hierosolymam misit, ut re omni explorata, certior de Regis prudentia redderetur. Quo reuerso & re explanata, subito se ad iter Hierusalem versus componit. Atque cum eo

peruenisset, praeter multa alia, quibus a Salomone erudita est legem ac prophetas didicit: & in patriam rediens, itinere, filium quem ex Salomone coeperat, peperit, qui vocatus est Meilech, quem ipsa regina in Aethiopia usque ad vigesimum aetatis annum apud se educavit, ac postea ad Salomonem patrem remisit, ut ab eo sapientiam disceret, & coram arca domini, rex Aethiopiae consecraret. Qui a patre facile matris postulata obtinuit

tinuit, & pro Meilech vocatus est David, &c.

* Iosephus. Dicunt autem quod & radicem balsami, quam haecenus fert nostra prouincia, ipsa regina dedit regi. Cui etiam e diuerso Salomon multa bona donauit, & maxime quae ipsa desideranter eligeret, eamque suae largitatis munere

CAP. V. T. X.

a Saba ciuitas est regalis Aethiopiae vnde fuit haec regina, quae praetuit duobus regnis Aethiopiae & Aegypti.

Sed & regina Saba audita fama Salomonis in nocte domini, venit retare eum in Aenygnatibus Et ingressa Hierusalem cum comitatu multo & diuitijs, camelis portantibus aromata & aurum in finitum nimis, & gemmas pretiosas venit ad regem Salomonem, & locuta est ei vniuersa quae

habebat in corde suo. Et docuit eam Salomon omnia verba quae proposuerat. Non fuit sermo qui regem posset latere, & non responderet ei. Videns autem regina Saba omnem sapientiam Salomonis, & domum quam aedificauerat, & cibos mensae eius, & habitacula seruorum

a vniuersa quae ordinis ministri virtus tantum coloris habuerunt vestes, ut inter tantam multitudinem ministrantium, aliqua esset cognitio officiorum singulorum.

& ordines ministrantium, vestesque eorum & pincernas, & holocausta

a Rab Regina non habebat ultra spiritum, videlicet considerandi prudentiam eius.

ista quae offerebat in domo domini, non habebat ultra spiritum. Dixitque ad regem: Verus est sermo quem audiui in terra mea super sermonibus tuis, & super sapientia tua, & non credebam narrantibus mihi, donec ipsa veni & vidi oculis meis: & probavi, quod media pars mihi nuntiata non fuerit. Maior est sapientia tua & opera tua quam rumor quem audiui. Beati viri tui, & beati serui tui, hi qui stant coram te semper, & audiunt sapientiam tuam. Sit dominus Deus tuus benedictus cui complacuisti, & posuit te super thronum Israel, eo quod dilexit dominus Israel in sempiternum, & constituit te regem, ut fa-

Christi, prouocata est ad quaerendum eum, quo per fidem inuenito, consideratis sanctae scripturae testimonijs diuinitatis eius potentiam agnoscens, parum putat esse omne quod sibi antea narratum est de eo.

c Beati viri. Rab. Regina admirando in laudem Salomonis erupit, dicens: Beati viri. Verē beati sunt quorum tex est Christus, & qui aeterna eius visione perfrui merentur, & gloriam quam habet cum

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. V. T. X.

Sed & Regina Saba. Descripta gloria Salomonis in familijs & aedificijs, hic consequenter describitur in opulentijs. Et primo ex amplitudine sumptuum. secundo ex multitudine prouentuum, ibi: Erat autem pondus auri. tertio ex magnitudine effectuum, ibi: Fecit quaeque rex. Circa primum considerandum, quod admiratio confurgit ex inspectione rei magnae & insolitae, quae potest esse dupliciter. Vno modo secundum quid. & hoc modo paruis personis & simplicibus, quae non consueuerunt videre magna, aliquid est magnum & insolitum, licet alijs sit mediocre, vel paruum. Alio modo simpliciter, scilicet illud quod est magnum & insolitum personis magnis & assuetis ad magna videnda. Regina vero Saba erat prudentissima & potentissima, & per consequens assuetata ad magna: & tamen videns sapientiam Salomonis, & potentiam in sumptibus magnis, fuit valde admirata. Ex quo patet magnificentiae Salomonis excellentia, & hoc est quod dicitur.

Sed

Attulit

MORALITER.

1 Sed & regina Saba. Per istam reginam quae Gentilis erat, significatur ecclesia de gentibus coelesta, quae audita Christi fama ex eius miraculis per orbem diffusa per fidem venit ad Christum, & per exercitium deuoti studij diligenter inquisiuit veri Salomonis sapientiam in euangelio contentam, in tantum quod quicquid in doctrina philosophica vidit esse doctrinae Christi dissonum, reputauit simpliciter esse falsum, dicens. † Maior est. Moraliter autem per reginam Saba intelligitur anima humana, quae regina dicitur, eo quod est, ad imaginem summi regis facta. Per Saba vero quae captiua interpretatur, significatur, eius sedatio per peccatum originale ex praeiunctione cum corpore per quae efficitur serua: & etiam ex miserijs sequentibus peccatum

catum originale, propter quod dicit Philoso. 1. Metaph. quod humana natura multipliciter est ancilla. & amplius per actualia peccata in seruitutem redigitur, Ioan. 8. d. Qui facit peccatum, seruus est peccati. Glo. non vniuersum domini, sed tot dominorum quot vitiorum, & sic multipliciter captiuatur. audiens tantum bonitatem Christi per praedicatoris vocem, tanquam regina Saba venit ad verum Salomonem de regione longinqua. Ambrosius super Lucam. Quid est longinquius, quam a se recedere: venit autem per veram poenitentiam, sicut filius prodigus, qui a patre longe recesserat: & experiens bonitatem & mansuetudinem Christi ipsam recipientis dicit.

† Probavi quod me. scilicet bonitatis Christi.

† Mihi nuntiata. per praedicatorem.

Fecit

cum patre & Spiritu sancto conspiceret & sapientiam q̄ m̄i dis corde se ostendit perpetualiter percipere serantur.

a Ligna. Rab. Conditor noster ligna pretiosa, hoc est, doctores sanctos quorum fidei viros non decrevit, nec foliorum verba decidunt, sed fructum bonorum operum temporibus suis red-

dunt ad munimē domus Dei: hoc est ad confirmationem ecclesie sue ponit, ut eorum vindicque vallata doctrina & exemplis, ruinam scelerum non sentiat. Imputribilia & spinosa in similitudine albe spinę. Thina rotunda sunt & candida, ex eis fiunt fulcra, a fulciendo dicta, videlicet sustentacula ad fortitudinē templi, vel gradus domus domini, & omnia instrumenta musicorum.

b Cantoribus. Rab. Hi quicquid agunt in verbo aut opere, omnia in laude Dei faciunt: laudem inter aduersa, & prospera, corde, ore & opere pronuntiare non cessant. Vnde: Super montes tuos Hierusalem constitui custodes, tota die & nocte non cessabunt laudare nomen domini.

c Rex autem. Rab. Et pacificus noster ecclesie sue omnia q̄ petit dabit vnde: Quicumque petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis. Non solum q̄ petimus, imo et q̄ humana fragilitas aut nescit, aut non presumat petere gratuito munere largiri.

d Ducenta. Rab. In Paral. scitis adduntur hastę aureę, quia lanceis & scutis utebantur duces excubantes ante ostium domus regis

regis. Vnde: lectulum Salomonis septuaginta fortes ambiunt.

Rab. Excubantes ad ostia domus regie, sunt predicatores qui custodiunt domum domini, ut in iudicatoribus intercludant aditum. Ducentę hastę de summa sexcentorum scutorum factę sunt, quia patres vtriusq; testamenti, doctrina & operatione perfecti sunt cum quicquid sermone docuerunt, bonis operibus probauerunt. Ducenta scuta quorum singula trecenti auri vestiebant, si dem perfectam coru significat, quam in sanctę Trinitatis confessione habebant. Bene ergo custodes domus domini hastas & scuta aurea portant, quia rectores ecclesie claritate superne sapientie splendentes, & verborum iaculis inimicos confodiunt & scuto fidei te-

D Cont. 3. c. Ibidem. Angelomus.

† vel cor 217, alii hebenum putant esse, & infra.

† aureos.

† tresque.

† obrizo, vel depurato. Ibidem.

Psal. 131. Cap. 38.

ceres iudicium & iustitiam. Dedit ergo regi centum viginti talenta auri, & aromata multa nimis, & gemmas pretiosas. Non sunt allata

a Id est, tam pretiosa.

vlta aromata multa, quam ea quę dedit regina Saba regi Salomoni.

a Sed & classis Hiram quę portabat aurum de Ophir attulit ex Ophir ligna thina multa nimis, & gemmas pretiosas fecitque rex de lignis thini fulcra domus regie, & cytharas lyrasq; cantoribus. Non sunt allata hu-

b iuscemodi ligna thina, neq; visa vsq; in presentem diem. Rex aut Salomon dedit reginę Saba omnia quę voluit & petiuit ab eo, exceptis his quę

c vltro obtulerat ei munere regio. Quę reuerfa est & abiit in terram suam cum seruis suis. Erat autem pondus auri q̄ offerebatur Salomoni per singulos annos, sexcentorum sexaginta sex talentorum auri; † excepto

eo q̄ afferebant viri q̄ sup vectigalia erant, & negotiatores, vniuersique scuta vendentes, & omnes reges Arabie ducesq; terrę. Fecit quoq; rex Salomon ducenta † scuta de auro purissimo. Sexcentos † auri sculos dedit

a Pelta sunt scuta media sicut luna quando est semiplena.

in laminas scuti vnus, & trecentas peltas ex auro pbato. † Trecentęq; minę auri vnę peltę vestiebant posuitque eas rex in domo salus Libani. Fecit etiam rex Salomon thronum de ebore grandem, & vestiuit eum

f auro † fuluo nimis, qui habebat sex gradus. Et summitas throni erat

e Salus Libani. Sylua Libani ecclesiam gentium significat, quę de fastu superbie abscisa in fabrica domus Dei apratur. Vnde: Inuenimus eam in campis syluę.

f Thronum de ebore. Rabbanus. Thronus vel folium est imperialis sedes, quę in canticis terculum appellatur, eo q̄, reit dē res ferat, vel de loco ad locum circumferat. Ad quod per sex ascensionis gradus ascendebatur. Sub folio erat scabellum aureum, & summitas throni rotunda, tenta duabus manibus vel brachijs extrinsecus, iuxtaque stabant duo leones adiuuantes sustentare sedile.

† 12

† 13

† 14

† 15

† 16

† 17

† 18

† 19

† 20

† 21

† 22

† 23

† 24

† 25

† 26

† 27

† 28

† 29

† 30

† 31

† 32

† 33

† 34

† 35

Et duo-

Et duę

NICOLAUS DE LYRA.

1 Attulit ex Ophir. In libro de proprietatibus rerum dicitur, q̄ sūt ligna valde alba & polita, ita quod imagines ibi resultant.

2 Fecitque. A fulciendo dicta, ad fortificandum templum & domū regis. Ra. Sa. dicit q̄ rex fecit inde gradus ad ascendendum de domo regie in domum domini, & propter hoc regina Saba de illo ascensu fuit admirata. & dicuntur hic fulcra a fulciendo, quia in lateribus ascensus predicti erant ista ligna ad hoc, q̄ ascendentes & descendentes appoiarent se ibi.

3 Et cytharas lyrasq; cantoribus. Non sunt. i. varia instrumenta musica ad cantandum laudes diuinas in domo domini per Leuitas.

4 Rex. Dicit Ra. Sa. quod per hoc notantur solutiones questionum, quas ipsa proposuit. Alii vero dicunt, quod fuerunt quedam semina & consimilia, quę non habebantur in terra sua, sed in terra Israel abundabant propter quod talia petiuit absque rubore: quia non erant magni valoris.

5 Exceptis. & ista fuerunt magna & pretiosa.

6 Erat

MORALITER.

8 Fecit quoque. Per quę signatur orationes clericorum & religiosorum deuotorum. Per centenarium enim, qui confurgit ex multiplicatione denarij per seipsum, significatur impletio decem mandatorum & per binarium significatur gemina charitas Dei. s. & proximi. orationes autē factę a decalogum implentibus & charitatem geminam habentibus, valida sunt scuta contra demonum insultus.

10 Et trecentas peltas, &c. Per quas significatur orationes deuotę laicorum, qui sunt in triplici gradu, s. incipientium, proficientium, & perfectorum. Per centenarium autem significatur impletio decalogi per modum predictum. & dicuntur orationes istę peltę a pello pellis, quia repellunt iētus tērationum.

12 Fecit etiam rex. Per quem significatur virgo Maria, in cuius

ius gremio Christus sedit tanquam in throno nobilissimo recipiens trius regum homagia.

† De ebore. Quod ratione albedinis & frigiditatis signant puritatem Marię in alijs refrigerantem motus libidinis.

† Grandem. Imo grandissimum meritis.

† Et vestiuit. Feruentissimę charitatis.

† Qui habebat. Et continentur Luc. 1. c. Primus est oratio solitaria. & notatur cum dicitur: Et ingressus angelus ad eam. Bern. super Missus est. Quo ingressus? i. secreto cubiculo, vbi orabat patrem in abscondito. Secundus est virginalis verecūdia, vbi: Turbata est in sermone eius. Tertius est discreta prudentia, vbi: Et cogitabat qualis esset illa saluti. Quartus inquiringentis dilectio, vbi: Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco? Quintus humiliantis se decentia, vbi: Ecce ancilla domini. Sextus fidelis obedientia, vbi: Fiat mihi secundum verbum tuum.

A Et duodecim. Quia sex erant ascensionis gradus altiussecus, qui positi erant pro sustentaculo ascendentis gradus.

Rab. Solu Salomonis ecclesia esse intelligitur, in qua pacificus noster regnans iudicia sua facere dynokitur Bene de chore factum esse memoratur, quoniam elephas, cuius hec

b Non est factum, &c. Apud ecclesie conuenit istud, cui dicitur: *Multa filie congregauerunt diuitijs, et supergressa es vnioe, jas.* **c** Sed & omnia vasa, &c. Omnia vasa quae pacifici nostri ministerio funguntur, aurea sunt, quia oes aie sanctorum quae sunt vasa Dei, vt diuine voluntati seruiant, splendore sapientia & dilectionis nitentes continent potu vitae, & sit in eis fons aquae salientis in vitam aeternam.

Elephantis natura.

† duo sulcra,

† 2. Pa. 9. c.

Gen. 2. a.

† curruum,

* in multitudinc.

† per minime eorum educerant. a. autoritate mercatorum regis Salomonis, quibus per solueda erat certa pecunia pro exitu equi de Eegypto.

Psal. 113.

quadrupedia se

in plurimum valeret, & teporari miferetur femine suae, & puge fecundia non vitur. hoc pudicis aptatur, q per castitatem Christi praecpra sequuntur. Hanc vestituro auro, quia splendorem gloriae suae in ea per miracula clarescere fecit. Sex diebus perfecit Deus mundi ornatum, qui numerus pfectio ne sua pfectio ne operu significat. Septimo requieuit Deus & quia sex atagibus mundus pstat, in quibus licet operari, quis celeste patriam desiderat bonis operibus festinet ascendere. Rotunditas throni in posteriori significat

rotunda in parte posteriori, & duae manus hinc atque inde tenentes se

dile, & duo leones stabant iuxta manus singulas, & duodecim leunculi

stantes super sex gradus hinc atque inde. Non est factum tale opus in vniuersis regnis. Sed & omnia vasa de quibus potabat rex Salomon, erant aurea, & vniuersa supellex domus saltus Libani de auro purissimo. Non erat argentum, nec alicuius pretij putabatur in diebus Salomonis, quia

classis regis per mare cum classe Hirā semel per tres annos ibat in Tharsis, deferens inde aurum & argentum, & dentes elephatorum & simias

& pauos. † Magnificatus est ergo rex Salomon super omnes reges terrae diuitijs & sapientia, & vniuersa terra desiderabat vultum Salomonis, vt audiret sapientiam eius, quam dederat dominus in corde eius. Et singuli deferebant ei munera, vasa aurea, & argentea, vestes & arma bellica, aromata quoque, & equos & mulos per annos singulos. Congregauitque Salomon currus & equites, & facti sunt ei mille quadringenti currus, & duodecim milia equitum, & disposuit eos per ciuitates

† unitas, & cum rege in Hierusalem. Fecitque vt tanta esset abundantia argenti in Hierusalem, quanta & lapidum, & cedrorum prebuit multitudinem, quasi sycomoros, quae nascuntur in campestribus. † Et educerantur equi Salomoni de Aegypto, & de Choa. Negociatores. n. regis emebant de Choa, & statuto pretio perducebant. Egrediebatur aut quadriga ex Aegypto sexcentis siclis argenti, & equus centum qui nquaginta, atque in hunc modum cuncti reges Hethaorū & Syriae † equos venundabant.

requiem aeternam, quae post hanc vitam sanctis futura est. Vbi quisquis hie bene laborat, mercede remuneratus perenni quiete perfructur. Manus tenentes sedle, significat solatia diuinae gratiae, quae ecclesiam ad caeleste regnum prouehunt. Iō duae quia in utroque testio hoc praedicatur, quia non nisi diuino adiutorio ad bonum profici pot. Per Leones duos, patres vtriusque testii figurantur, qui fortitudine animi sibi & aliis dominari didicerunt. Hi iuxta manus stabunt, quia sancti patres quicquid boni fecerunt, non sibi, sed Deo deputauerunt. vnde. *Non nobis domine non nobis, sed nomini tuo da gloriam.* Per duodecim leuculos pdicatoru ordo apostolicam doctrinam sequens significatur: hi s. sex gradus hinc atque inde stant, quia bonorum operu gressus hie & inde doctrinis & exēplis munit certat.

† Et vniuersa ecclesia hoc appetit, vt ad conspectum gloriae nostrae regis perueniat vnde. *Quasi vultum tuum tuum, vultum tuum domine requiram.*

† Et vniuersa ecclesia hoc appetit, vt ad conspectum gloriae nostrae regis perueniat vnde. *Quasi vultum tuum tuum, vultum tuum domine requiram.*

† Et vniuersa ecclesia hoc appetit, vt ad conspectum gloriae nostrae regis perueniat vnde. *Quasi vultum tuum tuum, vultum tuum domine requiram.*

† Et vniuersa ecclesia hoc appetit, vt ad conspectum gloriae nostrae regis perueniat vnde. *Quasi vultum tuum tuum, vultum tuum domine requiram.*

† Et vniuersa ecclesia hoc appetit, vt ad conspectum gloriae nostrae regis perueniat vnde. *Quasi vultum tuum tuum, vultum tuum domine requiram.*

† Et vniuersa ecclesia hoc appetit, vt ad conspectum gloriae nostrae regis perueniat vnde. *Quasi vultum tuum tuum, vultum tuum domine requiram.*

† Et vniuersa ecclesia hoc appetit, vt ad conspectum gloriae nostrae regis perueniat vnde. *Quasi vultum tuum tuum, vultum tuum domine requiram.*

† Et vniuersa ecclesia hoc appetit, vt ad conspectum gloriae nostrae regis perueniat vnde. *Quasi vultum tuum tuum, vultum tuum domine requiram.*

a In ascensione gradus hinc atque inde appodatio fuit vt melius valeat quis ascendere.

a Ra & pacificus noster super omnem celsitudinem sanctorum qui vere reges sunt exaltatur: quoniam quis in nob. bus aquabitur domino?

a Et vniuersa ecclesia hoc appetit, vt ad conspectum gloriae nostrae regis perueniat vnde. *Quasi vultum tuum tuum, vultum tuum domine requiram.*

a Et vniuersa ecclesia hoc appetit, vt ad conspectum gloriae nostrae regis perueniat vnde. *Quasi vultum tuum tuum, vultum tuum domine requiram.*

a Et vniuersa ecclesia hoc appetit, vt ad conspectum gloriae nostrae regis perueniat vnde. *Quasi vultum tuum tuum, vultum tuum domine requiram.*

a Et vniuersa ecclesia hoc appetit, vt ad conspectum gloriae nostrae regis perueniat vnde. *Quasi vultum tuum tuum, vultum tuum domine requiram.*

a Et vniuersa ecclesia hoc appetit, vt ad conspectum gloriae nostrae regis perueniat vnde. *Quasi vultum tuum tuum, vultum tuum domine requiram.*

a Et vniuersa ecclesia hoc appetit, vt ad conspectum gloriae nostrae regis perueniat vnde. *Quasi vultum tuum tuum, vultum tuum domine requiram.*

a Et vniuersa ecclesia hoc appetit, vt ad conspectum gloriae nostrae regis perueniat vnde. *Quasi vultum tuum tuum, vultum tuum domine requiram.*

a Et vniuersa ecclesia hoc appetit, vt ad conspectum gloriae nostrae regis perueniat vnde. *Quasi vultum tuum tuum, vultum tuum domine requiram.*

a Et vniuersa ecclesia hoc appetit, vt ad conspectum gloriae nostrae regis perueniat vnde. *Quasi vultum tuum tuum, vultum tuum domine requiram.*

a Et vniuersa ecclesia hoc appetit, vt ad conspectum gloriae nostrae regis perueniat vnde. *Quasi vultum tuum tuum, vultum tuum domine requiram.*

a Et vniuersa ecclesia hoc appetit, vt ad conspectum gloriae nostrae regis perueniat vnde. *Quasi vultum tuum tuum, vultum tuum domine requiram.*

a Et vniuersa ecclesia hoc appetit, vt ad conspectum gloriae nostrae regis perueniat vnde. *Quasi vultum tuum tuum, vultum tuum domine requiram.*

a Et vniuersa ecclesia hoc appetit, vt ad conspectum gloriae nostrae regis perueniat vnde. *Quasi vultum tuum tuum, vultum tuum domine requiram.*

a Et vniuersa ecclesia hoc appetit, vt ad conspectum gloriae nostrae regis perueniat vnde. *Quasi vultum tuum tuum, vultum tuum domine requiram.*

a Et vniuersa ecclesia hoc appetit, vt ad conspectum gloriae nostrae regis perueniat vnde. *Quasi vultum tuum tuum, vultum tuum domine requiram.*

a Et vniuersa ecclesia hoc appetit, vt ad conspectum gloriae nostrae regis perueniat vnde. *Quasi vultum tuum tuum, vultum tuum domine requiram.*

a Et vniuersa ecclesia hoc appetit, vt ad conspectum gloriae nostrae regis perueniat vnde. *Quasi vultum tuum tuum, vultum tuum domine requiram.*

a Et vniuersa ecclesia hoc appetit, vt ad conspectum gloriae nostrae regis perueniat vnde. *Quasi vultum tuum tuum, vultum tuum domine requiram.*

a Et vniuersa ecclesia hoc appetit, vt ad conspectum gloriae nostrae regis perueniat vnde. *Quasi vultum tuum tuum, vultum tuum domine requiram.*

a Et vniuersa ecclesia hoc appetit, vt ad conspectum gloriae nostrae regis perueniat vnde. *Quasi vultum tuum tuum, vultum tuum domine requiram.*

a Et vniuersa ecclesia hoc appetit, vt ad conspectum gloriae nostrae regis perueniat vnde. *Quasi vultum tuum tuum, vultum tuum domine requiram.*

a Et vniuersa ecclesia hoc appetit, vt ad conspectum gloriae nostrae regis perueniat vnde. *Quasi vultum tuum tuum, vultum tuum domine requiram.*

a Et vniuersa ecclesia hoc appetit, vt ad conspectum gloriae nostrae regis perueniat vnde. *Quasi vultum tuum tuum, vultum tuum domine requiram.*

a Et vniuersa ecclesia hoc appetit, vt ad conspectum gloriae nostrae regis perueniat vnde. *Quasi vultum tuum tuum, vultum tuum domine requiram.*

a Et vniuersa ecclesia hoc appetit, vt ad conspectum gloriae nostrae regis perueniat vnde. *Quasi vultum tuum tuum, vultum tuum domine requiram.*

a Et vniuersa ecclesia hoc appetit, vt ad conspectum gloriae nostrae regis perueniat vnde. *Quasi vultum tuum tuum, vultum tuum domine requiram.*

a Et vniuersa ecclesia hoc appetit, vt ad conspectum gloriae nostrae regis perueniat vnde. *Quasi vultum tuum tuum, vultum tuum domine requiram.*

a Et vniuersa ecclesia hoc appetit, vt ad conspectum gloriae nostrae regis perueniat vnde. *Quasi vultum tuum tuum, vultum tuum domine requiram.*

a Et vniuersa ecclesia hoc appetit, vt ad conspectum gloriae nostrae regis perueniat vnde. *Quasi vultum tuum tuum, vultum tuum domine requiram.*

† *Non est factum, &c.* Apud ecclesie conuenit istud, cui dicitur: *Multa filie congregauerunt diuitijs, et supergressa es vnioe, jas.*

† *Sed & omnia vasa, &c.* Omnia vasa quae pacifici nostri ministerio funguntur, aurea sunt, quia oes aie sanctorum quae sunt vasa Dei, vt diuine voluntati seruiant, splendore sapientia & dilectionis nitentes continent potu vitae, & sit in eis fons aquae salientis in vitam aeternam.

† *Nec alicuius, &c.* Rab. Quia secundum Apostolum: *Non est in sermone verbum Dei, sed in virtute & praedicatione euangelii.* Non in persuasibilibus humanae sapientiae verbis consistit, sed in ostensione spiritus & virtutis, vt fides nostra non in sapientia hominu, sed in virtute Dei sit.

† *Deferens inde aurum, &c.* Rab. Quid aurum argenti significet notum est. Caeterum dentes elephatoru si gnificat doctores fortes, pp nitorem sapientie. Per simias aut humanos imitantes, sed be-

stiallyter viuentes significant qui ad fidem ex gentibus veniunt: qui fide tenere vnt & operibus negant. Per pauos quorum caro si siccata fuerit, imputribilis permanere dicitur: quia pennarum pulchritudine vestiuntur, perfecti igne tribulationis decocti, aded vt varijs virtutibus decorent. Hec de Tharsis, videlicet de amarissimis fluctibus seculi ad Salomonem nostrum deferuntur. Tharsis exploratio gaudij dicitur. Arma bellica psequitur.

† *Congregauitque Salomon, &c.* Rab. De his Iosephus profequitur. Exornabantur ascensores eorum, primum decora iuuentute florentes, habentes magnam proceritatem, diffidentes in equorum sessione comam, purpura circumamicti, qui armati existentes circa regem arcusque ferentes equitabant ante eum, quando ad locum aliquem debebat exire.

† *Et educerantur equi Salomoni de Aegypto, & de Choa.* Negociatores. n. regis emebant de Choa, & statuto pretio perducebant. Egrediebatur aut quadriga ex Aegypto sexcentis siclis argenti, & equus centum qui nquaginta, atque in hunc modum cuncti reges Hethaorū & Syriae † equos venundabant.

† *Et educerantur equi Salomoni de Aegypto, & de Choa.* Negociatores. n. regis emebant de Choa, & statuto pretio perducebant. Egrediebatur aut quadriga ex Aegypto sexcentis siclis argenti, & equus centum qui nquaginta, atque in hunc modum cuncti reges Hethaorū & Syriae † equos venundabant.

† *Et educerantur equi Salomoni de Aegypto, & de Choa.* Negociatores. n. regis emebant de Choa, & statuto pretio perducebant. Egrediebatur aut quadriga ex Aegypto sexcentis siclis argenti, & equus centum qui nquaginta, atque in hunc modum cuncti reges Hethaorū & Syriae † equos venundabant.

† *Et educerantur equi Salomoni de Aegypto, & de Choa.* Negociatores. n. regis emebant de Choa, & statuto pretio perducebant. Egrediebatur aut quadriga ex Aegypto sexcentis siclis argenti, & equus centum qui nquaginta, atque in hunc modum cuncti reges Hethaorū & Syriae † equos venundabant.

† *Et educerantur equi Salomoni de Aegypto, & de Choa.* Negociatores. n. regis emebant de Choa, & statuto pretio perducebant. Egrediebatur aut quadriga ex Aegypto sexcentis siclis argenti, & equus centum qui nquaginta, atque in hunc modum cuncti reges Hethaorū & Syriae † equos venundabant.

† *Et educerantur equi Salomoni de Aegypto, & de Choa.* Negociatores. n. regis emebant de Choa, & statuto pretio perducebant. Egrediebatur aut quadriga ex Aegypto sexcentis siclis argenti, & equus centum qui nquaginta, atque in hunc modum cuncti reges Hethaorū & Syriae † equos venundabant.

† *Et educerantur equi Salomoni de Aegypto, & de Choa.* Negociatores. n. regis emebant de Choa, & statuto pretio perducebant. Egrediebatur aut quadriga ex Aegypto sexcentis siclis argenti, & equus centum qui nquaginta, atque in hunc modum cuncti reges Hethaorū & Syriae † equos venundabant.

† *Et educerantur equi Salomoni de Aegypto, & de Choa.* Negociatores. n. regis emebant de Choa, & statuto pretio perducebant. Egrediebatur aut quadriga ex Aegypto sexcentis siclis argenti, & equus centum qui nquaginta, atque in hunc modum cuncti reges Hethaorū & Syriae † equos venundabant.

† *Et educerantur equi Salomoni de Aegypto, & de Choa.* Negociatores. n. regis emebant de Choa, & statuto pretio perducebant. Egrediebatur aut quadriga ex Aegypto sexcentis siclis argenti, & equus centum qui nquaginta, atque in hunc modum cuncti reges Hethaorū & Syriae † equos venundabant.

† *Et educerantur equi Salomoni de Aegypto, & de Choa.* Negociatores. n. regis emebant de Choa, & statuto pretio perducebant. Egrediebatur aut quadriga ex Aegypto sexcentis siclis argenti, & equus centum qui nquaginta, atque in hunc modum cuncti reges Hethaorū & Syriae † equos venundabant.

† *Et educerantur equi Salomoni de Aegypto, & de Choa.* Negociatores. n. regis emebant de Choa, & statuto pretio perducebant. Egrediebatur aut quadriga ex Aegypto sexcentis siclis argenti, & equus centum qui nquaginta, atque in hunc modum cuncti reges Hethaorū & Syriae † equos venundabant.

† *Et educerantur equi Salomoni de Aegypto, & de Choa.* Negociatores. n. regis emebant de Choa, & statuto pretio perducebant. Egrediebatur aut quadriga ex Aegypto sexcentis siclis argenti, & equus centum qui nquaginta, atque in hunc modum cuncti reges Hethaorū & Syriae † equos venundabant.

† *Et educerantur equi Salomoni de Aegypto, & de Choa.* Negociatores. n. regis emebant de Choa, & statuto pretio perducebant. Egrediebatur aut quadriga ex Aegypto sexcentis siclis argenti, & equus centum qui nquaginta, atque in hunc modum cuncti reges Hethaorū & Syriae † equos venundabant.

† *Et educerantur equi Salomoni de Aegypto, & de Choa.* Negociatores. n. regis emebant de Choa, & statuto pretio perducebant. Egrediebatur aut quadriga ex Aegypto sexcentis siclis argenti, & equus centum qui nquaginta, atque in hunc modum cuncti reges Hethaorū & Syriae † equos venundabant.

† *Et educerantur equi Salomoni de Aegypto, & de Choa.* Negociatores. n. regis emebant de Choa, & statuto pretio perducebant. Egrediebatur aut quadriga ex Aegypto sexcentis siclis argenti, & equus centum qui nquaginta, atque in hunc modum cuncti reges Hethaorū & Syriae † equos venundabant.

† *Et educerantur equi Salomoni de Aegypto, & de Choa.* Negociatores. n. regis emebant de Choa, & statuto pretio perducebant. Egrediebatur aut quadriga ex Aegypto sexcentis siclis argenti, & equus centum qui nquaginta, atque in hunc modum cuncti reges Hethaorū & Syriae † equos venundabant.

† *Et educerantur equi Salomoni de Aegypto, & de Choa.* Negociatores. n. regis emebant de Choa, & statuto pretio perducebant. Egrediebatur aut quadriga ex Aegypto sexcentis siclis argenti, & equus centum qui nquaginta, atque in hunc modum cuncti reges Hethaorū & Syriae † equos venundabant.

† *Et educerantur equi Salomoni de Aegypto, & de Choa.* Negociatores. n. regis emebant de Choa, & statuto pretio perducebant. Egrediebatur aut quadriga ex Aegypto sexcentis siclis argenti, & equus centum qui nquaginta, atque in hunc modum cuncti reges Hethaorū & Syriae † equos venundabant.

† *Et educerantur equi Salomoni de Aegypto, & de Choa.* Negociatores. n. regis emebant de Choa, & statuto pretio perducebant. Egrediebatur aut quadriga ex Aegypto sexcentis siclis argenti, & equus centum qui nquaginta, atque in hunc modum cuncti reges Hethaorū & Syriae † equos venundabant.

† *Et educerantur equi Salomoni de Aegypto, & de Choa.* Negociatores. n. regis emebant de Choa, & statuto pretio perducebant. Egrediebatur aut quadriga ex Aegypto sexcentis siclis argenti, & equus centum qui nquaginta, atque in hunc modum cuncti reges Hethaorū & Syriae † equos venundabant.

† *Et educerantur equi Salomoni de Aegypto, & de Choa.* Negociatores. n. regis emebant de Choa, & statuto pretio perducebant. Egrediebatur aut quadriga ex Aegypto sexcentis siclis argenti, & equus centum qui nquaginta, atque in hunc modum cuncti reges Hethaorū & Syriae † equos venundabant.

† *Et educerantur equi Salomoni de Aegypto, & de Choa.* Negociatores. n. regis emebant de Choa, & statuto pretio perducebant. Egrediebatur aut quadriga ex Aegypto sexcentis siclis argenti, & equus centum qui nquaginta, atque in hunc modum cuncti reges Hethaorū & Syriae † equos venundabant.

† *Et educerantur equi Salomoni de Aegypto, & de Choa.* Negociatores. n. regis emebant de Choa, & statuto pretio perducebant. Egrediebatur aut quadriga ex Aegypto sexcentis siclis argenti, & equus centum qui nquaginta, atque in hunc modum cuncti reges Hethaorū & Syriae † equos venundabant.

† *Et educerantur equi Salomoni de Aegypto, & de Choa.* Negociatores. n. regis emebant de Choa, & statuto pretio perducebant. Egrediebatur aut quadriga ex Aegypto sexcentis siclis argenti, & equus centum qui nquaginta, atque in hunc modum cuncti reges Hethaorū & Syriae † equos venundabant.

† *Et educerantur equi Salomoni de Aegypto, & de Choa.* Negociatores. n. regis emebant de Choa, & statuto pretio perducebant. Egrediebatur aut quadriga ex Aegypto sexcentis siclis argenti, & equus centum qui nquaginta, atque in hunc modum cuncti reges Hethaorū & Syriae † equos venundabant.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et duae manus hinc atque. scilicet in parte anteriori.
- 2 Et duo leones. ibi sculpsi & ista fiebant ad decorem & sumptuositatem operis. Caetera patet: vsque ibi.
- 3 Non erat argentum. hoc est quia erat modici pretii respectu. propter quod vasa domus Salomonis erant aurea. Caetera patet vsque ibi.
- 4 Fecitque, &c. Hyperbole est ad denotandum excessum multitudinis argenti & tignorum cedri.
- 5 Et educ. quia ibi emebantur, eo quod ibi nascuntur equi fortes & boni & secundum istam translationem Choa est nomen proprium loci. Dicit autem Ra. Sa. quod est nomen appellatiuum, & significat congregationem vel societatem. & secundum hoc debet fieri punctus: Et edu. & sequitur talis sententia.
- 6 Et de Choa. & hoc est, societas vel multitudo mercatorum regis accepit multitudinem in emptione. Quod exponens Ra. Sa. dicit. q. mercatores Salomonis emebant omnes equos Aegypti, ita q. alii reges non poterant habere nisi per eos. vnde in fine huius capituli dicitur: Atque in hunc modum. In Hebraeo habetur: Et cuncti reges Hethaorum & Syriae per manus eorum. supple equos emebant. i. per manus mercatorum Salomonis: & inde proueniebat ei magnum lucrum.
- 7 Egrediebatur. i. emebatur quadriga. i. quatuor equi curruales.
- 8 Sexcentis. & sic quilibet equus vendebatur. 150 siclis.

MORALITER.

- 1 Et duae manus. Per quas signantur operationes actiuae vitae & contemplatiuae, quia manus est organum organorum 3. de Ana. Iste aut operationes excellenter fuerunt in virgine.
- 2 Et duo leones. Per quos significatur duplex fortitudo, s. in aggrediendis arduis, & in tolerandis aduersis.
- † Et duod. Per quos significantur, 12 fructus Spiritus sancti vt ponuntur Gal. 5. sic: *Fructus autem spiritus est charitas, gaudium, pax, patientia, longanimitas, bonitas, benignitas, mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas.*
- † Stantes super sex. Per quos signantur sex dona Spiritus sancti q. ponuntur Esi. 11. secundum Hebraicam veritatem. *Requiescet super eum spiritus sapientiae & melle elus: spiritus consilij et fortitudinis: spiritus scientiae, & implet eum spiritus timoris domini.*

In no-

In nostra vero translatione additur donum mortis.

† *Non est factum, &c.* Nam neque in caelis neque in terris est aliqua pura creatura tibi similis.

8 Sexcentis. Moraliter thronus Salomonis est beata virgo, in cuius gremio sedit verus rex pacificus Iesus Christus, tanquam in regali folio. Iste thronus dicitur eburneus candore continentiae virginalis, aureus fulgore sapientiae supernaturalis. Duae manus sunt impletio mandatoru, & supererogatio consiliorum. Sex gradus, sex virtutes in virgine excellentes. s. humilitatis tenor, paupertatis amor, honestatis decor, pietatis dulcor, longanimitatis vigor, charitatis feruor. Per leones vero designatur potestatis terror, secundum q. dicitur Cant. 6. d. *Terribilis vt iasurorum acies ordinata. s. ad debellandum aereas potestates per huius virginis virtutem & merita.*

CAP.

CAP.

CAPVT XI.

Ex autem. Rab. Salomonem arguit vehementer scriptura, nihilque de poenitentia eius, vel indulgentia Dei commemorat. Fortè dicat qd mulieres alienigenas significare ecclesias degē-

rib. Possit hoc fortasse intelligi, si illæ propter Salomonē desererēt deos suos. cum vero ipse propter eas coluerit deos earum, non est qd quid veri boni coniectari queat. Apparet in persona Salomonis mira excellētia & mira subuersio fiēda vorago. Quod in illo diuersis temporibus extitit prius bonum & posterius malum, hoc in ecclesia similiter ostenditur. Nam bona illius bona ecclesiæ, mala illius mala ecclesiæ significant.

CAPVT XI.

† Ex autem Salomon adamauit mulieres alienigenas multas, filiam quoque pharaonis, & Moabitidas, & Ammonitidas, Idumæas, & Sidonias, & Cethæas de gentibus: super quibus dixit Dominus filiis Israel, † Non ingrediemini ad eas, neque de illis ingredientur ad vestras. Certissimè enim auertent corda vestra vt sequamini deos earum. His itaque copulatus est rex Salomon ardentissimo amore. † Fueruntque ei vxores quasi reginæ septingentæ, & concubine, trecentæ. † Et auerterunt mulieres cor eius. Cumque iam esset senex, deprauatum est cor eius per mulieres, vt sequeretur deos alienos, nec erat cor eius perfectum cum domino deo suo, si-

cut cor Dauid patris eius. Sed colebat Salomon Astarthen deam Sidoniorum, & Chamos Deum Moabitarum, & Mo-

LAPSVS SALOMONIS.

b Sed colebat Astarthen, &c. * Iustinus martyr. Audeo dicere quod in libris regnorum de Salomone scribitur, propter mulieres operatum eum sacris idolorum apud Sidonios, qd facere non sustinerent, qui ex gentibus per Iesum crucifixū ad cognitionem Dei creatoris venerunt. * Irenæus. Cum Salomon sine offensa seruiret Deo, & ministraret dispositionibus eius, tunc glorificabatur: cum autē vxores accipiebat ab vniuersis gentibus, & permittebat eis erigere idola in Israel, dixit scriptura de eo. Et rex Salomō erat amator mulierū, &c. & diuerterūt mulieres cor eius post deos alienos. * Tertull. Reijcitur Salomon, sed iam a mulieribus alienis possessus, & idolis Moabitarum & Sidoniorum mancipatus. * Idem. Salomoni ira Dei accessit post luxuriam, & idololatriciam. * Idem. Salomō (audeo dicere) ēt quam habuit in Deo gloriam amisit, per mulieres in idololatriciam vsq; pertractus. * Idem

* Idem. Salomon omni gratia & sapientia donatus a domino, ad idololatriciam a mulieribus inducitur.

* Cyrillus Alex. Quod Salomon peccauerit manifestū salis diis seruens, negauerit nullus. Porro allecsum dicimus eum, ab alienigenis mulieribus. Deceptrix enim res est mu-

lier, nam inter arma habet voluptatem, qua mens vincitur.

* Hieron Scriptura & Salomonem & Achaz voluptatis, & impietatis accusat. Vterque enim cum esset de stirpe Dauid recessit a Domino, & alter intantum secutus est libidinem, vt septingentas habuerit vxores, & trecentas concubinas, & adolescentulas, & scorta passim quorum nō erat numerus, neglectoque Deo patrum suorum, extruxerit idola gentium plurimarum, & fuerit nō vt prius, Iedidia, id est amabilis Domini, sed ama-

D 1. p. ser. c. 3.

1. 7. con. Iul.

Epist. ad Vicat. Icm to. 3.

† Exo. 34. b. Deu. 17. d.

† 3. q. 7. ca. sacerdos. §. 116 Salomon.

Præfat. in Psal. 126.

Quæst. 35.

F 1. 12. Moral. c. 12.

L. j. de Abrah. c. 9.

NICOLAUS DE LYRA.

CAPVT XI.

Rex autem. Postquam descriptum est tempus in quo floruit regnum Dauid sub Salomone, hic consequenter describitur tempus, in quo sub eodem incepit declinare. Et primo describitur Salomonis transgressio. secundo pœnæ comminatio, ibi, Igitur iratus est Dominus. tertio aduersariorū suscitatio, ibi, Suscitauit autē. quarto mors Salomonis & tumultatio, ibi, Reliquum autem. Circa primum ostēditur primo transgressio Salomonis in peccato luxuriæ. secundo in peccato idololatriæ, ibi, Cumq; iam esset senex. Circa primum dicitur Rex autem. i. ardentem amauit, vt postea subditur.

1 Mulieres alie. & sic tripliciter peccauit. Primò quia inordinate & nimis ardentem eas amauit. Secundò quia vxores alienigenas sibi accepit contra legem Moysi. Exo. 34. Tertio quia vxores sibi ultra modum multiplicauit contra legem, Deu. 17. vbi prohibetur regi accipere vxores plurimas allecētes animam eius. 2 Filiam. Hanc specialiter exprimit, qd fuit eius vxor principaliter & magis dilecta. ceteræ aut fuerunt adiunctæ. Cetera patent vsq; ibi. 3 Fuerunt. Iosephus aut dicit, qd fuerunt 70. Et ideo dicendum qd 70. erant principales alie, & illas tantum numerat Iosephus. Vel aliter potest dici, qd scriptura hic numerat domicillas & seruien-

tes assistentes suis vxoribus, & sic de septingētis hic numeratis, septuaginta erant vxores eius & reginæ, ceteræ autem earum domicille. Si quis enim velit sequi textum prout sonat, potest dicere quod Salomon ad tantam carnalitatē deuenerat, quod frequenter de nouo virgines habere volebat. sicut habetur Esther. 2. c. de. Affluere rege, quod qualibet die habebat vxorem, & quæ ingrediebatur vespere, egrediebatur mane, nec habebat licentiam reuertendi ad regem, nisi rex eam vocasset ex nomine. & secundum hunc modum infra duos annos poterat multiplicari numerus vsque ad septingentas.

4 Et auerterunt. Ab amore Dei & obseruantia præceptorum eius, sicut dixerat Dominus per Moysen.

5 Cumq;. Hic consequenter ostenditur eius transgressio peccato idololatriæ, cum dicitur.

6 Vt sequeretur. Quod non est intelligendum Salomonem sic fuisse infatuatum, quod in idolis crederet aliquid esse diuinitatis, sed nolens offendere vxores suas ea adorabat. Sicut, & Adam comedit lignum vitium ad persuasionem suæ vxoris, ne eam contristaret, sicut dicit August. super Gen. li. 11. & de ciuitate Dei li. 14. c. 11. quia vir non fuit seductus, vt dicit Apostolus. 1. Timo. 2. ita quod crederet, quod per esum illius ligni haberet scientiam boni & mali, sicut suggererat serpens, prout diffusius declarauit Gen. 3. c.

Tunc

MORALITER.

1 Rex autem Salomon. In hoc autem facto Salomon non fuit figura Christi, sicut dictum est supra. nam in ipso nullus fuit defectus peccati. Sed in hoc facto Salomon typum tenet sapientis hominis Dei iudicio nobis occulto a sapientia cadentis, qui sicut Salomon tria colit idola. s. Astarthen deam Sidoniorum, per quam dilectiæ carnales significantur, eo qd, Astarthen plasmationis superfluitas interpretatur. semen aut coitus in cuius emissionē est delectatio vehemēs, de superfluo alimenti

alimenti generatur.

† Et Chamos de. Fecitque Salomon quod non placuerat coram Domino. Per quem signantur diuitiæ temporales, eo qd Chamos congregatio interpretatur.

† Et Moloch idolum Ammonitarum. Per quod honores mundiales significantur, eo qd Moloch plaga interpretatur. personæ vero in magnis honoribus positiæ de communi cursu semper timent sibi de plaga mortis, gladio vel veneno, vel aliis modis contra eos excogitatis.

Tom. 2.

BB 4

12 Suscita-

A maritos, & a religione fecit discedere. Et ideo tu vel amori
consule, vel errorem caue.

10. psal. 118.
1. cor. 13.

Idem. Samson captus est per errorem, nunquid tu fortior?
Salomon captus est in vxore, nunquid te sapientior? Ille igitur
cuius sapientia totis celebratur seculis, factus est insipiens, quia

nimum amavit vxorem. Ut plurimos a
martyrii consummatione sepe reuocauit?

a * *Qui apponitur ei
secundo.* Theodoretus.

Quest. 35.
1. 32. q. 4. c.
Salomon.

B Ad amplificandam
eniminationem, meminit diuine reuelationis, quæ bis ei
facta fuit. Neque enim per alium, inquit, prophetam ei ostendit, quid agendum, sed ipse ei ante omnia prohibuit cultum deorum qui falso nominantur. Deinde alias iussit seruari leges. Quoniam autem

C per

loch idolum Ammonitarum. Fecitque salomon † quod non placuerat coram Domino, & non adimpleuit, ut sequeretur dominum sicut Dauid pater eius. † Tunc ædificauit salomon phanum Chamos idolo Moab, in monte qui est contra Ierusalem, & Moloch idolo filiorum Ammon. atque in hunc modum fecit vniuersis vxoribus suis alienigenis quæ adolebant thura, & immolabant dijs suis. Igitur iratus est dominus salomoni, quod auersa esset mens eius a domino Deo Israel, qui apparuerat ei secundo, & præceperat de verbo hoc, ne sequeretur deos alienos, & non custodiret quæ mandauit ei Domi-

a † Vtique per Nathan prophetam vel per alium.

nus. Dixit itaque Dominus salomoni; quia habuisti hoc apud te, & non custodisti pactum meum & præcepta mea quæ

pet libidinem & intemperantiam declinauit ad impietatem, & fuit ei impudicitia peccatrix cultus idolorum, cui priuauit sua cura & prouidentia. *Disumpam. ait. regnum de manu tua. Deinde ostendit immensam bonitatem. d. Sed in diebus tuis non faciam hoc, propter Dauid patrem tuum.* Nā tu quidem hēs p̄m adiutorē.

* Chrysostomus.

Dauid qui a vita migravit, author fit salutis his qui sua sepe perdidit. Vidisti misericordiam Domini, quomodo eos qui virtute pollent, toti multitudini opponit & rependit, Si decem iustos inuenit, ait, nō perdam Sodomam ciuitatem. Aliorum virtus, multorum valet tegere malitiam. Multa enim Domini bonitas est, & sepe solet etiam propter paucos, multis dare salutem.

Susci-

NICOLAUS DE LYRA.

1 Tunc ædificauit. i. in monte Oliueti, & ideo cultus idololatriæ de tota ciuitate Ierusalem poterat videri, quod erat magnum inicitamentum ad idololatriam, ad quam populus erat pronus.

2 Atque, &c. Quod non est intelligendum, quod cuiuslibet faceret vni templum, sed omnibus de vni cultu idololatriæ fecit vnum templum p̄ idolo earum. Hic occurrit dubium quomodo Salomon dicitur senex quæ deprauius fuit per mulieres, quia dicit Ra. Sa & alii Hebræi, quod erat tantum duodecim annorum quando incepit regnare, & in fine huius capituli dicitur, quod regnauit quadraginta annis, & sic vixit tantum 52. annis. Ipsa uero deprauius fuit per mulieres ante mortem suam per sex annos vel circiter, quia ædificauit templum idolorum plura p̄ suis vxoribus postquam fuerat deprauius, in quorum ædificationibus fuerunt plures anni, & sic quando deprauius fuit cor eius non videtur habuisse ultra 46. annos vel circiter, ex tali vero ætate nullus proprie dicitur senex. Ad hoc autem respondet magister in historijs, dicens quod Salomon regnauit 80. annis. & allegat Iosephum hoc dicentem scriptura in regni sui tacet 40. annos, sicut supra. lib. 1. 3. c. dicitur de Saule, quod duobus annis regnauit super Israel scilicet, bene & innocenter & tacenter. 18. annis in quibus male se habuit, ut ibidem fuit dictum. Sed de dicto magistri parum est hic curandum, quia contradicere sibi ipsi & iam scripturæ. Dicit enim ibidem quod Salomon 11. anno genuit Roboam, & quod Roboam mortuo patre fuit. 40. & vnius anni. & infra 14. dicitur, quod 40. & vnius anni erat Roboam cum regnare cepisset, & sic reuertitur primum dictum scilicet, quod Salomon vixit tantum 52. annis. Si autem dicatur quod Roboam regnauit viuentis patre 40. annis, ita quod principium regni sui computetur ab illo tempore quo pater suus incepit deprauari, sequitur quod mortuo patre fuit. 80. & vnius annorum, quod est contra dictum magistri, ut patet ex dictis, & etiam contra scripturam, quia cap. seq. dicitur, quod Ieroboam audita morte Salomonis reuersus est de Aegypto, & venit cum alijs in Sichem ubi congregatus est populus ad constituendum Roboam regem. Ex quo videtur quod non regnauit viuentis patre. Et si dicatur quod imò, sed mortuo patre fuit eius regnum renouatum cum iam esset. 70. & vnius annorum, & de hac renouatione loquitur capitulum sequens. hoc patet falsum per litteram sequentem, quia ibidem subditur, quod Roboam derelicto consilio senum adhaesit consilio iuuenum, qui nutriti erant cum eo. Ex quo patet, quod tunc erat Roboam adhuc iuuenis, quod non potest dici de homine habente. 70. & vnum annos. vnde supra 2. lib. 10. dicitur. Erat autem Berzellai Galaadites senex valde. i. octogenarius, & psalmo. 88. dicitur, Si autem in potentatibus. 80. anni id est in bene complexionatis & amplius eorum labor & dolor. Præterea illud quod dicit magister quod Salomon 11. annorum genuit Roboam, videtur esse extraneum à virtute naturæ, quia secundum dicta magistri non solum 11. annorum genuit, sed cum haberet decem & tres menses, quod sic patet, quia si Roboam habebat 41. annos finito regno patris 11. annorum, & erat 12. annorum quando incepit regnare, sequitur quod undecimo anno Salomonis Roboam fuit natus. & cum puer sit in vtero matris nouem mensibus, sequitur quod quando fuit genitus, Salomon erat tantum decem annorum & parum plus, quod non videtur possibile naturæ. Ad hoc igitur inconueniens rationandum & repugnantiam scripturæ tollendam, filio meliori iudicio videtur conuenientius dicere, quod Salomon postquam 60. annis regnauerat mortuus est, & successit

cessit ei in regnum filius eius Roboam habens quadraginta & vnum annum, sicut dicit scriptura. Sed quando Salomon incepit regnare non solum habuit duodecim annos, ut ab alijs dicitur, sed non probatur, nec ex scriptura sacra habetur, quia exprimit annis regni sui tantum, non exprimit annis eius quando incepit regnare, nec annos totius regni sui, imò habuit 20. vel plures annos in principio regni sui, & sic quando mortuus fuit 60. annos habuit ad minus. Et sic conuenienter potest dici quod post. 50. annos ætatis suæ deprauius fuit per mulieres, & iam tunc poterat dici senex. Quia & Leuitæ completo 50. anno ætatis suæ seruire cessabant in tabernaculo tanquam senes, ut habetur Num. 8. Et ex hoc dicitur, quod Salomon non genuit Roboam 11. vel 10. annorum, sed multo plurimum, quia contraxit cum matre sua. Roboam post suam coronationem. Ad illud autem quod obiicitur in contrarium de dicto Ra. Sa. dicendum, quod de dicto eius vel aliorum Hebræorum non est multum curandum, nisi quantum confirmat sacre scripturæ vel rationi, sicut dixi plenius in prologo meo super Gen. Similiter de dicto magistri & Iosephi idem est dicendum, maxime ubi est repugnantia scripturæ, sicut in proposito videtur, ut patet ex prædictis. Adhuc contra prædicta obiicitur de verbo Salomonis in principio regni sui, quod habetur supra 3. c. Ego sum puer paruulus ignorans egressum & introitum meum. Et hoc dicit Ra. Sa. & alij alij quod erat tantum 10. annorum. Sed hoc non valet, quia ante 2. c. dixerat Dauid Salomoni recommendans ei purificationem Semæ, Vir autem sapiens es, ut scias quæ facies ei. ut autem non dicitur proprie nisi habens 30. ann. vel circiter. Et ideo si ex illo verbo, Ego sum puer paruulus, &c. arguatur, quod erat tantum 12. annorum eadem ratione ex isto poterit argui, quod erat 30. annorum. Et ideo illud verbum Salomonis, Ego sum puer, &c. intelligendum est respectu tanti regiminis, sibi impositi, sicut dictum fuit ibidem. & Exod. 34. dicitur quod Iosue filius Nun puer non recedebat de tabernaculo, & tamen tunc erat. 42. annorum secundum Hebræos, secundum Ioseph. 44. quia secundum Hebræos gubernauit populum 28. annis secundum Ioseph. 26. & Moyses ante ipsum 40. annis ab exitu de Aegypto. & sic restat quod secundum Hebræos tunc erat 42. annorum, secundum Ioseph. 14. annis, quia vixit 110. annis, ut habetur Iosue ultimo. Adhuc contra prædicta obiicitur de dictis Hieronymi, qui in epistola ad Vitalem presbyterum de Salomone & Achaz videtur dicere, quod Salomō 11. annorum vel minus genuit Roboam, & quod 12. anno ætatis suæ accepit regnum. Ad quod dicendum, quod Hieronymus non loquitur ibi assertiue, ut manifeste patet ex fine eiusdem epistolæ. Sed supposito, quod tunc regnare incepit, & Roboam genuit sicut dictum est, respondet quomodo hoc fit possibile, inducens ad hoc exemplum cuiusdam mulieris nutrientis parvulum quod in eodem lecto cum ea iacebat, & cum 10. annum ætatis impleisset, & illa fuisset calefacta vino induxit puerum ad carnalem copulam, & sic alij noctibus sequentibus, quæ de eodem concepit & infra 2. menses venter eius inuoluit. Hierony. autem attribuit hoc magis virtuti diuine quam naturæ, ut facinus occultum per signum euidentis pauderetur, & sic argumentum est ad oppositum. s. quod virtute natura Salomon. 11. annorum non genuit Roboam.

3 Igitur iratus, &c. Descripta Salomonis transgressione, hic consequenter describitur comminatio patris. scissio regni sui tempore filii sui. & patet littera paucis exceptis.

4 Qui apparuerat ei secundo. semel in Gabaon, & semel post ædificationem templi, ut dictum fuit supra 9. cap.

Et da-

A Suscitauit dominus aduersarium Salomonis, &c.

Theodor. Quamdiu diuina fruebatur prouidentia in pace degebat & tranquillitate, omnes habens subiectos, & tributum afferentes quam plurimum: postquam autem ea fuit priuatus, facile patuit inimicorum infultibus.

Gregor. Ad monedi sunt qui in hoc mundo prosperantur, ut considerent, quia Salomon qui post tantam sapientiam usque ad idololatram cecidisse describitur: nihil in hoc mundo prius quam caderet aduersariatis habuisse memoratur: sed concessa sapientia funditus cor deseruit, quod nullam uel minimam tribulationis disciplina custoduit.

B Voraginem Murus ciuitatis cecidit, eo quod ex uno latere precipitio

mandauit tibi, dirumpens scindam regnum tuum, & dabo illud seruo tuo: Veruntamen in diebus tuis non faciam propter Dauid patrem tuum. De manu filij tui scindam illud, nec totum regnum auferam, sed tribum unam dabo filio tuo, propter Dauid seruum meum, & Ierusalem quam elegi. Suscitauit autem dominus aduersarium Salomoni Adad Idumæum de semine regio, qui erat in Edom. Cum enim esset Dauid in Idumæa, & ascendisset Ioab princeps militiæ ad sepeliendum eos qui fuerant interfecti, & occidisset omne masculinum in Idumæa (sex enim mensibus ibi moratus est Ioab, & omnis Israel, donec interimeret omne masculinum in Idumæa) Fugit Adad ipse & viri Idumæi de seruis patris eius cum eo, ut ingrederentur Aegyptum. Erat autem Adad puer paruulus. Cumque surrexissent de Madian, uenerunt in Pharan, tuleruntque secum viros de Pharan, & introierunt Aegyptum ad Pharaonem regem Aegypti. Qui dedit ei domum, & cibos constituit, & terram de legauit. Et inuenit Adad gratiam coram Pharaone valde, intantum ut daret ei uxorem sororem uxoris suæ germanam Taphnes reginæ. Genuitque ei soror Taphnes Genubath filium, & nutriuit eum Taphnes in domo Pharaonis. Eratque Genubath habitans apud Pharaonem cum filiis eius. Cumque audisset Adad in Aegypto dormisse Dauid cum patribus suis, & mortuum esse Ioab principem militiæ, dixit Pharaoni: Dimitte me ut vadam in terram meam. Dixitque ei Pharaon: Quomodo apud me indiges, ut quæras ire ad terram tuam? At ille respondit: Nulla sed obsecro te, ut dimittas me. Suscitauit quoque ei Deus aduersarium Razon filium Elrada, qui fugerat Adarezer regem Soba dominum suum, & congregauit contra eum viros, & factus est princeps latronum cum interficeret eos Dauid: abieruntque Damascum & habitauerunt ibi, & constituerunt eum regem in Damasco: eratque aduersarius Israel cunctis diebus Salomonis. Et hoc est malum Adad, & odium contra Israel: regnauitque in Syria. Ieroboam quoque filius Nabat Ephraem de Sareda seruus Salomonis, cuius mater erat nomine Serua, mulier vidua, leuauit manum contra regem. Et hæc est causa rebellionis aduersus eum; quia Salomon Mello edificauit, & coæquauit voraginem ciuitatis Dauid patris sui. Erat autem Ieroboam vir fortis & potens. Vidensque Salomon adolescentem bonæ indolis &

capitio immineret. Quam voragine cum rex vellet coæquare muris constituit ducibus, ut hoc implerent opus: sed Ieroboam qui erat princeps tribus Ioseph, noluit obedire regi, qui constituerat eum prius super ædificia propugnaculorum, quæ faciebatur in Ierusalem, ubi laborauit ita, ut rex ei principatum militiæ super tribum Ioseph conferret. Sed rebellis factus egreditur de Ierusalem: cui occurrit propheta deflectens eum in agrum, ut nullus audiret quid ei diceret. Elatusque verbis prophete, suadebat populo, ut se regem faceret, quod audiens Salomon quærebatur eum interficere.

C Erat autem. Hoc mandatum restitutionis murorum recufauit. Sed unde tanta audacia: quia rex constituerat eum prefectum.

a Tolle

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et da. il. f. Ieroboam, qui fuit seruus Salomonis. ut habetur infra.
- 2 Veruntamen in diebus. Quia in vita sua instituerat regem Salomonem. ut dictum est supra 1. c. & ideo, si fuisset regnum scissum tempore Salomonis, videretur hoc redundare in culpam Dauid, & etiam in opprobrium, quia memoria eius adhuc erat multum recens.
- 3 Tribum unam dabo. tribus. n. Iuda non fuit sibi data, quia erat sua, nec tribus Levi, quia erat dispersa per omnes tribus, & declinante populo ad cultum vitulorum, compulsus est venire ad sortem Iuda & Benjamin, & sic sola tribus Benjamin proprie loquendo fuit data ipsi Ieroboam.
- 4 Propter Dauid fer. ut aliq. de semine eius sedeat in regali solio.
- 5 Et Ierusalem. ut ubi vigeret cultus diuinus, ibi remaneat honor regis. Hic autem occurrit dubium, quomodo transgressio Salomonis dicatur causa scissionis regni, cum supra 2. lib. c. 19. dictum fuerit, quod sententia Dauid iniqua, qua medietatem hereditatis Iosobeth dedit Serua seruo suo, causa fuerit huius scissionis. Ad quod dicendum est, quod non est inconueniens duas causas partiales ad unum concurrere effectum. & sic fuit in proposito, quia utrumque fuit causa partialis.
- 6 Suscitauit au. Hic consequenter ponitur trium aduersariorum suscitatio Salomonis. & secundum hoc diuiditur in tres partes. secunda ibi: Suscitauit ei quoque; tertia ibi: Ieroboam quoque. Primus autem aduersarius fuit Adad Idumæus de semine regio, qui cum aliquibus euasit manum Dauid interficientis Idumæos, & creuit in Aegypto: & tempore Salomonis rediit ad hoc quod terram Idumæam posset recuperare, vel saltem Salomonem filium Dauid infestare. & patet litera paucis exceptis, quæ discurruntur.
- 7 Ad sepel. Scriptum est. n. Deu. 23. Non abominaberis Idumæum quia frater tuus est. Filii. n. Israel & Idumæi de duobus fratribus descendunt. s. Iacob & Esau, propter quod Dauid Idumæos qui in bello ceciderant, precepit sepeliri, & in hoc fecit sibi bonum nomen, eo quod prestitit occisis istam humanitatem, sicut dictum fuit supra 2. lib. 8. cap.
- 8 Cumque surre. terra nomen est, ad quam primo confugerant.
- 9 Venerunt. locus est in terra Madian. Cetera patent usque ibi.
- 10 Cumque;

- 10 Cumque; aud. quia mortuus fuit morte naturali: ideo scriptura dicit eum dormisse.
- 11 Et mortuum. quia fuit interfectus gladio.
- 12 Suscita. Hic ponitur secundus aduersarius Salomonis, scilicet, Razon, qui fugiens regem Syria Adarezer cum persequente propter offensam quam in eum commiserat, aggregauit sibi alios viros malos, & factus est princeps latronum regnum Adarezer in statuatum. Adad vero rediens de Aegypto Idumæam obtinere non potuit, eo quod Salomon eam bene munita, & ideo coniunxit se predicto Razon inuadendo eum, ut fieret rex Syria, & sic Razon inuaret cum ad obtinendum regnum Idumæa contra Salomonem. Et ex dictis patet litera usque ibi.
- 13 Cum interfic. id est, tempore quo pugnavit Dauid contra Syrios tunc iste Razon habuit tempus opportunum, ut infestaret domini sui regnum: quia vastato regno per Dauid, habuit liberiorum ingressum. ideo subditur.
- 14 Abieruntque Damascum. Quæ erat ciuitas regia.
- 15 Eratque aduersarius Israel cunctis diebus. Hoc videtur esse contra illud quod dictum est supra 3. cap. Iuda & Israel innumera biles sicut arena maris, comedentes & bibentes, atque latantes cunctis diebus Salomonis. Dicendum, quod licet cunctis diebus Salomonis iste fuerit aduersarius eius voluntate nocendi, tamen in effectu non multum nocuit ei, per quod impediretur notabiliter pax populi, & hoc est malum Adad, quia ut dictum est, ille Adad induxit Razon ad hoc ut esset aduersarius Israel.
- 16 Regnauitque. s. ipse Razon, ut predictum est.
- 17 Ieroboam. Hic ponitur tertius aduersarius, cum dicitur, Ieroboam quoque. Dicunt aliqui, quod iste Nabat pater Ieroboam fuit idem quod Semei, & quod uxor eius nutriens Ieroboam reducebat sibi frequenter ad memoriam interfectionem patris sui a Salomone: ut dictum est supra 3. cap. & propter hoc fit de ea hic mentio.
- 18 Ephra. i. de tribu Ephraim: Et hæc est causa rebellionis, quæ sequitur
- 19 Quia Salomon Mello edificauit, & coæquauit voraginem ciuitatis

MORALITER.

12 Suscitauit autem Dominus. Suscitauit autem dominus Salomoni

lomonis tres aduersarios, ut patet in textu, per quos significatur tres demones, qui homini a sapientia deiecto imittunt de prædi-

A Tolle tibi. Rab. De cę tribus a domo Dauid se paratae sunt & duę reliętae, quia ut ait Apostolus: Reliquie propter deffionę gratie salute factę sunt. Ieroboam qui decem trib. a templo Dei separans ad idololatriã perduxit, significat hereticos qui unitatem fidei catholice haretib. scindunt, ac siccultui malignorũ spirituum subdunt. Ieroboam interpretatur diudicans populũ. Nã hæretici diuidi care populũ videtur, cũ erroris sui fequacem faciunt.

Cap. 40. Angelom.
† Amba.
Roma. 11.
† pluraliter in Hebræo legi- tur hæc verba.

industriam, constituerat eum præfectum super tributa vniuersę domus Ioseph. Factum est igitur in tempore illo, vt Ieroboam egrederetur de Ierusalem, vt inueniret eum Ahias Silonites propheta in via, opertus pallio nouo. Erant autem tantum duo in agro. Apprehendensq; Ahias pallium suũ nouum, quo coopertus erat, scidit in duodecim partes, & ait ad Ieroboam; Tolle tibi decem scissuras. Hęc enim dicit dominus Deus Israel; Ecce ego scindam regnum de manu Salomonis, & dabo tibi decem tribus. Porro vna tribus remanebit ei propter seruum meum Dauid, & Ierusalem ciuitatem quam elegi de omnibus tribubus Israel; eo qđ dereliquerit me, & adoraue- rit Astarthen deam Sidoniorum, & Chamos deum Moab, & Moloch deum filiorum Ammon; & non ambulauerit in viis meis, vt faceret iustitiam coram me, & præcepta mea & iudicia mea sicut Dauid pater eius. Nec auferam omne regnum de manu eius: sed ducem ponam eum cunctis diebus vite sue propter Dauid seruum meum, quem elegi, qui custodiuit mandata mea, & præcepta mea. Auferam autem regnum de manu filij eius, & dabo tibi decem tribus Filio autem eius dabo tribum vnã, vt remaneat lucerna Dauid seruo meo cunctis diebus coram me in Ierusalem ciuitate quã elegi vt esset nomē meum ibi. Te autem assumã, & regnabis super omnia quę desiderat anima tua, eritq; rex super Israel. Si ergo audieris omnia quę præcepero tibi, & ambulaueris in vijs meis, & feceris quod rectum est coram me, custodiens mandata mea, & præcepta mea, sicut fecit Dauid seruus meus, ero tecum, & ædificabo tibi domum fidelem. ouomodo ædificauit Dauid domum, & tradã tibi Israel, & affligã semē Dauid super hoc. Verũtñ nõ cunctis diebus. Voluit ergo Salomõ interficere Ieroboã. Qui surrexit & aufugit in Aegyptũ, ad Sefac regē Aegypti, & fuit in Aegypto vsq; ad mortē Salomonis. Reliquũ autē verborũ Salomonis, & oĩa quę fecit & sapientia eius, ecce vniuersa scripta

ciunt. Tol- lunt decem scissuras, cę legis præcep- ta violãdo corrũpunt: & vna trib. cum sobole Dauid remã sit, dñs fors electorum i regula fidei catholice p mãit: quia vnus Deus v- na fide vnum baptisma. b Vt remaneat lucerna Dauid, &c. & Theodo. Ab alto præuidēs Deus virtutē Dauidis. Elegi eum inquit, & cõplacui i eo. Hoc enim dicit vo- luntatem, & prædestina- ui ipsum & genus eius vt regnaret in Hierusa- lem, in qua volui nomē meum coli.

Quia suadebat populo vt a Salomone recederet.

¶ Dies

NICOLAUS DE LYRA.

* ciuitatis Dauid patris sui. Erat autem Ieroboam vir fortis & potens. Videntq; Salomon adolescentē bonę indolis & industriam, constituerat eum præfectum super. De isto ædificio dictum est supra ca. 9. Dicunt enim aliqui, qđ Salomon videns indu- striam Ieroboam primõ posuit eum super tribu a domus Ioseph, i. duarum tribuum, sci. Ephraim & Manasse, postea vero posuit eum super opus ædificij Mello; licet primo scribatur officium aliud, quia frequen- ter in sacra scriptura prius facta postmodum narrantur. & ipse ex hoc fuit indignatus, eo qđ de maiori officio erat positus in minori propter qđ exiuit de Ierusalem. Cui obuians Ahias Silonites propheta dixit ei qđ regnaturus erat super decem tribus, & sic animatus verbis prophetę incepit contra Salomonē murmurare & alios sollicitare ad rebellandũ Salomoni: qđ cum audisset Salomon, voluit eum occidere: sed ipse fugit in Aegyptum vsq; ad mortem Salomonis. Ra. Sa. vero dicit, quod Ieroboam reprehēdit Salomonem, eo quod claudēbat locum illum quem Dauid dimiserat apertum, propter deuotionem venientium ad festa in Ierusalem. sicut dictum fuit supra 9. c. propter quod Salomon indignatus eiecit eum: qui egressus de Ierusalem inuenit Ahiam prophetã sicut dictum est. Iosephus vero dicit quod Salomon primo posuit Ieroboam super operarios in ædificio Mello; & quia vidit eum prudentem & soli- citum in opere illo, postea posuit eũ in maiori officio, s. super tributa domus Ioseph, sicut scribitur: & tunc Ahias dixit sibi ea quę prædicta sunt: ex quibus animatus cepit sollicitare illos de tribu Ephraim & Ma- nasse, vt recederent a Salomone: propter quod Salomon voluit eum oc- cidere: sed fugit in Aegyptum vt prædictum est. Ex dictis patet litera vsque ibi.

Apprehen-

1 Apprehendensque Ahias pallium suum nouum quo coo- pertus, &c. Quod fecit duplici de causa. Vna est, quia propheta ali- quando prophetabant non solum verbis sed etiam sensibilibus signis. sicut & Esaias inuit nudus & discalceatus, Esa. 20. a. & Ieremias posuit catenas ligneas in collo suo, Ierem. 28. d. vt monerent ad credendum auditu & visu. Alia vt Ieroboam aduerteret, quod pallium suum nouum non scidisset libenter pro nihilo, sed pro veritatis indicio.
2 Vt remane. id est, memoria bonitatis sue: propter cuius meritum in semine suo remansit nomen regium.
3 Et affligam. id est, super diuisionem regni.
4 Veruntamen non. & in hoc prædixit regnum Israel restituendum per Messiam venturum, vt dicit Rab. Sa. sed ipse & alij Iudei hoc intel- ligunt de restitutione regni temporalis propter quod apostoli adhuc rudes, quia nondum receperant plenitudinem Spiritus sancti, quæstierunt a Christo: Domine si in tempore hoc restitues regnum Israel: vt habetur Act. 1. restitutio tamen iam erat facta in Christi resurre- ctione secundum quod dicit ipse Mat. 28. d. Data est mihi omnis po- testas, &c. sed euidentius hoc erit in iudicio quando omnia subij- cientur sub pedibus eius, secundum quod dicit Apostolus Heb. 2. Cetera patent ex dictis.
5 Reliquum. Hic consequenter ponitur mors Salomonis & eius in- mulatio, cum quadam epilogatione factorum suorum cum dicitur: Re- liquum autem verborum.
6 Scripta sunt. Dicunt aliqui quod est liber Paral. sed melius dicitur quod sit alius liber per Nabuzardan combustus & non reparatus. Cetera patent ex supradictis. De statu autem eius vtum sit saluatus vel non, dictum fuit supra 2. li. c. 7.

CAP.

MORALITER.

* prædictis tentationes: & sic cum inducunt ad multiplicē culpam, & post hæc trahunt nisi pœnituerit ad gehennam. Item per Salomonem sapientissimum per mulieres tam mi- serabi-

serabiliter deiectũ, & in senectute, doceri debet quilibet ho- mo quantuncumq; sapiens & etiam senex fugiendi familia- ritates mulierum, maximē suspectarum, ne sibi contingat si- mile dispendium.

MORA-

a *Dies autem.* Ioseph dixit regnasse annis octoginta, & vixit nonaginta quatuor. Sed diuina scriptura eos tantum annos exprimit, quibus regnauit antequam prauaricaretur.

DE PENITENTIA ET SALVTE SALOMONIS.

✽ Hebraei. Sub senium prope mortem Salomon Spiritum sanctum habuit inhabitantem, & dictauit libros istos, Prouerbia, Canticum canticorum, & Ecclesiasten.

✽ Hieron. Non solum cultores templi, & editui, sed & ipse fabricator eius Salomon peccauit, & offendit Deum, licet postea egerit penitentiam, scribens Prouerbia, in quibus ait, Nouissimè ego egi penitentiam, &c.

✽ Septuaginta, *ἔσπερον ἔγωγε μετανοήσας*: postremo ego egi penitentiam. Quod ergo Hebraicè est, posui in corde meo, &c. ita 70. sunt interpretari.

✽ Idem. Aiunt Hebraei librum Ecclesiastis Salomonis esse, penitentiam agentis, quod in sapientia diuitijsque confusus per mulieres offenderit Deum.

✽ Irenæus. Sufficiens increpauit Salomonem scriptura, *non gloriatur vniuersa caro in conspectu Domini*. Ea propter dominum in ea quæ sunt sub terra descendisse, euangelizantem & illis aduentum suum, remissam peccatorum existentem, his qui credunt in eum. Crediderunt autem in eum omnes qui sperabant in eum, i. qui aduentum eius prænunderunt iusti, & prophetae, & patriarchæ: quibus similiter vt nobis, remisit peccata, quæ non oportet nos imputare, si quominus contemnimus gratiam Dei.

✽ Epiphanius. Marcius dicit in infernum descendisse dominum, vt saluaret Cain, & Core, & Dathan, & Abiron, & Esau & omnes gentes quæ non nouerunt Deum Iudeorū. Abel autem & Enoch, & Noe, & Abraham, & Isaac, & Iacob, Moysen item, Dauidque, ac Salomonem illic reliquissè.

✽ Cyrill.

✽ Cyrillus Hierosolymitanus. Vides quod pulchrum est cōfiteri? Cernis, q̄ penitentibus datur salus? Et Salomon ceciderat, sed inquit, Postea ego egi penitentiam.

✽ Bachiarius. Salomon ille mirabilis in alienigenarum mulierum incurrit amplexus, & sacrilegii errore se polluit. Sed

qui per prophetam culpam erroris agnouit, nunquid misericordiae celsæ extorris est? Forsan dices: Nusquam eum in canone lego penituisse, neque misericordiam cōsecutum. Audi ergo frater, penitentiam eius, q̄ nō inscribitur publicis legibus: fortasse ideo acceptabilior iudicatur, qui non ad faciē populi, sed in secreto conscientiae Deo

teste, penituit. Veniam autem consecutum ex hoc agnosci mus, quia cum solutus fuisset a corpore, sepultū illū inter regum Israelitarum corpora scriptura commemorat: q̄ tñ alibi peccatoribus regibus denegatum esse cognoscimus, qui vsq; in finē vitæ suæ in propoliti pueritate māserunt. Et iō q̄a inter reges iustos meruit sepeliri, nō fuit alienus a venia.

✽ Ticonius Afer. Quid dicimus de Salomone? Cum Deo est, an post idololatriam reprobus? Si reprobatus dixerimus: occurrit vox Dei quæ dicit, nec terræ quidem regnum auferre Salomoni propter Dauid, sicut scriptum est in libro regnorum. Quo manifestum est, cum Deo esse Salomonē, cui regnum terræ non est ablatum; & cui dictum erat: *Miser cordiam meam non auferam ab eo*.

✽ Beda. Aiunt libri Hebræorum, Salomonem quinquies tradum fuisse per plateas Hierusalem, causa penitentiae. Itē aiunt eum venisse in templum, quod ipse ædificauerat, cum quinque virgis, de quibus quatuor dedit quatuor legisperitis, vt verberaretur ab illis: qui communi dixerunt consilio, quod in Christum Domini manum non mitterēt: vnde frustratus ab illis, a se depositus est a regno.

CAP. F

MORALITER.

† *Dormiuit Salomon cum patribus suis.* Sequitur. *Regnauitque Roboam*

boam Per Roboam qui mortuo patre potentissimo senum consilium dereliquit, & consilio iuuenum adherens presumpuosè populo respondit, dicens.

† *Pater*

ADDITIO I.

In c. i. vbi dicitur in postilla. Hic occurrit dubium, quomodo Salomon dicatur senex, quando deprauatus est per mulieres, &c.

Hæc altercatio proluxa de senectute Salomonis, non videtur necessaria, possit. n. rationabiliter dici, q̄ Salomon dicendus est senex cum esset 50. annor. ferè. Nam ætates non solum mensurantur secundum annos, vel secundum ea quæ ad incrementum seu diminutionem corporalium virium p̄tinent, sed etiam dicuntur in sacra scriptura respectiue secundum status seu mores personarum. Nam secundum Ambr. in sermone paschali: Aetates quædam non solum sunt annorum, sed etiam meritorum, iuxta illud Sa. 4. b. *Senectus venerabilis non diuturna, nec numero annorum computata*. Postillator etiã infra in hoc cap. dicit, q̄ Salomon dicitur in scriptura puer paruulus in principio regni sui, non secundum annorum numerum, quia iam secundum eum transierat a puericia, sed dicitur paruulus puer respectu tanti regiminis sibi impositi, sicut etiam de Iosue Exod. 34. dicitur quod erat puer cum etiam transisset quadagesimum annum, vt infra satis comprobatur. Ex quibus sequitur, q̄ non est inconueniens, vt Salomon dicatur senex etiam quinquagenarius vel aliquantulum infra respectu tãtæ scientiæ sibi dsunitus collatæ. Nã secundum Aug. Senectus nihil aliud est quam canus sapiensque intellectus. Alio modo potest scriptura saluari, dicendo quod licet Salomon incepisset deprauari per mulieres ante senectutem, perseuerauit tamen in illa prauitate vsque ad senectutem inclusiue, & scriptura attribuit hæc ætati senectutis ad maiorem grauitatem peccati, similiter in maiorem admirationem grauius ei æstimatur peccatum suum ex hoc q̄ in se-

in senibus cuncta præter auaritiam secundū Aug. senescunt & tamen in tanto senelibido, & idololatria iuuenescerent.

ADDITIO II.

In eo. cap. i. vbi dicitur in postilla. Sed de dicto magistri, scilicet, historiarum parum est hic curandum, qui contradicit sibi, &c.

Magister historiarum non videtur sibi ipsi contradicere, nec etiam scripturæ vt postill. ei imponit. Nam opinionem Iosephi non asserendo, sed tantum recitando ponit in hoc loco, in aliis vero huius passus sequitur planum sensum scripturæ, vt patet verba sua intuenti.

ADDITIO III.

In cod. c. i. vbi dicitur in postilla. *Vt remaneat lucerna Dauid.*: in Hebræo habetur. *vt remaneat nouale ipsi Dauid*. Eadem enim dictio quæ hic ponitur, vbi in translatione nostra dicitur *lucerna*. habetur Osee 10. d. vbi dicitur: *Innouare nobis nouale*. similiter Ie. 4. a. vbi similia verba ponuntur & est sensus vt remaneat ipsi Dauid aliqua possessio in Ierusalem q. d. Deus, nolo vt Dauid remaneat totaliter a regno spoliatus.

REPLICA. In cap. i. vbi Salomon senex dicitur deprauatus per mulieres, postill. disputat contra falsam opinionem Iosephi, quam scholastica historia commendat: in conclusione tamen concordat cum Bur. quomodo vir 40. annorum potest dici senex: prolixitas Bur. displicet: quæ tamen respiciendo ad materiam non est inutilis, cum tamen Burg. saepe facit longos tractatus de lana caprina, prout patet Gen. 1. & Exod. 3. & 20. & nititur excusare Scholasticam historiã quasi non dicat vt Iosephus, sed solum recitet, quod tamen falsum est, quia non solum recitat, sed dictum commendat, dicens plenius, Iosephus dicit.

D
Catech. 2.

Epist. ad Iann.
de recip. lapsis

E

Regula 4. de
promissis & le
ge.

2. Reg. 6.
Fragmentis in
prouerb. Sal.
Tom. 9.

CAPVT XII.

Venit autem. a Durissimum. Quomodo hoc verum est, cum superius dictum sit, quod Salomon non constituit quemquam seruire de filij Israel: Vtq; non fecit eos seruire in agricultura vel alio seruili opere. Verum principes ex eis constituit per singulas tribus, quae reddebant regi per vices singulis mensibus annum, &c. quae de expensa regis superius referuntur, quod modo durissimum iugum appellant. b Adolescentes. De quibus Adiram vnus fuit quae postea lapidatus est. Iuuenes scriptura non sepe iuxta etate appellat, sed iuxta instabilitate animi. Nam Roboam quadragesimo aetatis suae anno regnare cepit.

a rael, & locuti sunt ad Roboam dicentes: pater tuus durissimum iugum imposuit nobis, tu itaque imminue nunc paululum de imperio patris tui durissimo, & de iugo grauissimo quod imposuit nobis, & seruiemus tibi. Qui ait eis: Ite vsque ad tertium diem, & reuertimini ad me Cumque abiisset populus, inijt consilium Rex Roboam cum senioribus qui assistebant coram Salomone patre eius cum adhuc viueret, & ait eis: Quod mihi datis consilium vt respondeam populo? Qui dixerunt ei: Si hodie obedieris populo huic, & serueris & petitioni eorum cesseris: locutusque fueris ad eos verba lenia, erunt tibi serui cunctis diebus. † Qui dereliquit consilium senum quod dederant ei, & † adhibuit adolescentes qui nutriti fuerant cum eo, & assistebant illi, dixitque ad eos: Quod mihi consilium datis, vt respondeam populo huic, qui dixerunt mihi: leuius fac iugum quod imposuit pater tuus super nos? Et dixerunt ei iuuenes qui nutriti fuerant cum eo: Sic loquere populo huic qui locuti sunt ad te dicentes; † Pater tuus aggrauauit iugum nostrum, tu releua nos: Sic loqueris ad eos: Minimus digitus meus grossior est dorso patris mei. Et nunc pater meus posuit super vos iugum graue, ego autem addam super iugum vestrum. pater meus † cecidit vos flagellis, ego autem cecidam vos scorpionibus. Venit ergo Ieroboam, & omnis

gant subiecti mansuetudinem regum. Iuniores vero moueant vt asperius loqueretur. & inferiorem suum digitum lumbis paternis d. c. ret vastiorem. Haec voluntate Dei gerebantur, vt quae praedixerat Achis perducerentur ad terminum. * Ambrosius. Egregie viros alicui praesidentes muneri commendat iustitia: e contra destituit iniquitas atque impugnat. Exemplo nobis est scriptura quae dicit, cum populus Israel post mortem Salomonis rogasset filium eius Roboam vt releuaret cervice eorum a seruitute dura, & paterni Imperij temperaret austeritatem, illum spreto senili consilio de suggestionem adolescentium responsum dedisse huiusmodi, quod & onus adijceret super patris iugum, & leuiora grauioribus supplicijs mutaret. Itaque desertus a populo ac destitutus, vix duarum tribuum propter David meritum habere potuit societatem. Claret ergo quoniam & aequitas imperia confirmet, & iniustitia dissoluat. Summa igitur benignitate opus est, vt non solum publica gubernacula, sed etiam priuata iurata teneantur.

CAPVT XII.

Enit autem Roboam in Sichem: † illuc enim congregatus erat omnis Israel, ad constituendum eum regem. At vero Ieroboam filius Nabat, cum adhuc esset in Aegypto † profugus a facie Salomonis regis audita morte eius reuersus est de Aegypto. Miseruntque & vocauerunt eum. Venit ergo Ieroboam, & omnis multitudo Israel, & locuti sunt ad Roboam dicentes: pater tuus durissimum iugum imposuit nobis, tu itaque imminue nunc paululum de imperio patris tui durissimo, & de iugo grauissimo quod imposuit nobis, & seruiemus tibi. Qui ait eis: Ite vsque ad tertium diem, & reuertimini ad me Cumque abiisset populus, inijt consilium Rex Roboam cum senioribus qui assistebant coram Salomone patre eius cum adhuc viueret, & ait eis: Quod mihi datis consilium vt respondeam populo? Qui dixerunt ei: Si hodie obedieris populo huic, & serueris & petitioni eorum cesseris: locutusque fueris ad eos verba lenia, erunt tibi serui cunctis diebus. † Qui dereliquit consilium senum quod dederant ei, & † adhibuit adolescentes qui nutriti fuerant cum eo, & assistebant illi, dixitque ad eos: Quod mihi consilium datis, vt respondeam populo huic, qui dixerunt mihi: leuius fac iugum quod imposuit pater tuus super nos? Et dixerunt ei iuuenes qui nutriti fuerant cum eo: Sic loquere populo huic qui locuti sunt ad te dicentes; † Pater tuus aggrauauit iugum nostrum, tu releua nos: Sic loqueris ad eos: Minimus digitus meus grossior est dorso patris mei. Et nunc pater meus posuit super vos iugum graue, ego autem addam super iugum vestrum. pater meus † cecidit vos flagellis, ego autem cecidam vos scorpionibus. Venit ergo Ieroboam, & omnis

commendat iustitia: e contra destituit iniquitas atque impugnat. Exemplo nobis est scriptura quae dicit, cum populus Israel post mortem Salomonis rogasset filium eius Roboam vt releuaret cervice eorum a seruitute dura, & paterni Imperij temperaret austeritatem, illum spreto senili consilio de suggestionem adolescentium responsum dedisse huiusmodi, quod & onus adijceret super patris iugum, & leuiora grauioribus supplicijs mutaret. Itaque desertus a populo ac destitutus, vix duarum tribuum propter David meritum habere potuit societatem. Claret ergo quoniam & aequitas imperia confirmet, & iniustitia dissoluat. Summa igitur benignitate opus est, vt non solum publica gubernacula, sed etiam priuata iurata teneantur.

Ad Roboam

† rruus fueris.

† uel lumbis.

lib. 8 Antiq. cap. 8. † uel corripuit aut castigauit & infra.

NICOLAUS DE LYRA. CAPVT XII.

Venit autem. Superius actum est de regno David vnito, hic consequenter agitur de regno eius diuiso in regnum Israel & regnum Iuda: & qui regnum Israel sine decem tribuum incepit accidentaliter scilicet, ex diuisione regni David qui fuit de tribu Iuda: ideo principaliter agitur de regibus Iuda, & ex consequenti de regibus Israel eis conregnantibus, & ideo (quantum pertinet ad hunc tertium librum) primò agitur de Roboam & de Ieroboam sibi conregnante, secundo de Abia & Asa & regibus Israel eis conregnantibus 15. c. tertio de Iosaphat & de Achab partim secum regnante c. 17. Tempore vero Roboam contigit regni diuisio: & ideo haec diuisio praemittitur. Secundo vtriusque conditio describitur, ibi: Aedificauit autem. Prima in tres: quia primo ponitur diuisionis occasio, secundo ipsa diuisio, ibi: videns itaque populus. Tertio diuisionis confirmatio, ibi: Venit autem Roboam. Occasio vero diuisionis regni fuit dura responsio Roboam, quam dedit populo de consilio iuuenum spreto consilio senum, & hoc est quod dicitur: Venit autem Roboam in Sichem, quia ille locus erat quasi in medio regni, & ideo populus ibi poterat facilius congregari. Fuerat etiam ibi primus rex, scilicet, Abimelech institutus, & ideo ibi fuit populus congregatus ad instituendum regem Roboam.

2 At vero. Audita morte Salomonis venit illuc desiderio regnandi, sicut dictum fuerat sibi.

3 Miseruntque. Erat enim magnus homo, & ideo fuit vocatus ad istam instituti mem, quia populus volebat petere aliquam relaxationem, secundum quod subditur.

4 Pater tuus durissimum. Hoc videtur esse contra illud quod supra dictum est: de filiis autem Israel non constituit Salomō seruire quemquam 9. c. Ad quod dicendum, quod verum est in operibus vilibus, tamen ministrabant expensas Salomoni singulis mensibus per 12 praefectos super populum postuos, & hoc reputabat populus iugū graue, quia expense Salomonis erant valde magna, vt habetur supra 4. ca. Cetera patent vsque ibi

5 Si hodie obedieris populo huic: & serueris & petitioni eorum cesseris. scilicet, condescendendo eius petitioni. Isti enim scilicet, senes per experientiam sciebant modum tenendi populum in subiectione.

6 Qui dereliquit consilium senum quod dederant ei. Reputabat enim se valentiorē patre suo: & ideo durum erat ei aliquid remittere.

7 Et adhibuit adolescentes. scilicet, magis moribus & scientiam quam etate, quia nutriti fuerant cum Roboam, qui iam habebat quadraginta & vnum annos.

8 Minimus digitus meus grossior est dorso patris mei. Isti fuit consilium valde fatuum & praesumptuosum, quia Salomon fuit rex excellentissimus, vt patet ex supradictis. Roboam vero erat rudis, corde parido, ut habetur 2. Paral. cap. 13.

9 Ego autem addam super iugum vestrum. Est autem scorpionis generis flagelli durissimi, habens in fine cordularum seu catenarū nodos plūbeos vel ferreos, & id vocatur scorpio, quia grauiter pungit, & qui sicut scorpio pungit cauda eam super caput reflectendo, sic extretas huius flagelli in qua est plumbum vel ferrum, percutiendo reflectit ad anterioris percutientis super corpus percussū. Cetera patent ex dictis.

4 Pater

Videns

a Ad Roboam. Rab. Roboam de domo David fuit, sed in via eius non ambulauit. *Fecit enim Iuda.* (scriptura teste) *in dieb. illis malum coram domino, & irritauerunt eum s. pr. omnibus quæ fecerant patres eorum.* Feceruntq; omnes abominaciones gentium. Roboam

ergo signat malos rectores. In ecclesia, qui terrenis cupiditatibus dediti, & delictantes in multitudine obsequium sibi, non quotidianam habent sollicitudinem sibi commissorum. Interpretatur Roboam, latitudo populi, quæ tales spatiosam & latam viam gradiuntur quæ ducit ad mortem multos. Relictoque sanctorum patrum exemplis, quorum docta exempla ad celsitudinem tendunt, illis obtemperans quæ iuuenilibus desiderijs mancipari, laudibus iniquis & adulationibus eos grauant: quibus comminabatur sapientia, dicens: *Va tibi terra cuius rex puer est, & cuius principes comedunt panem.* Et e contrario: *Beata terra cuius est rex nobilis, & cuius principes veniunt in tempore suo.*

b Auerfa-

b Auerfatus fuerat eum dominus, &c. Theodoretus. Hoc est intelligendum sicut illud, *Indurauit dominus cor Pharaonis.* Quando enim Deus aliquem relinquit, fertur tanquam scapha absque gubernatore. Sed tamen Roboam stultus, verbis

vtens, effecit vt impleretur Dei sententia.

Augustinus Quis non ista diuina contremiscat, quibus agit Deus in cordibus etiam malorum hominum quicquid vult, reddens eis tamen secundum merita eorum?

Roboam respuit salubre consiliū seniorum; &c.

Vnde hoc nisi propria voluntate? Sed hinc ab eo recesserunt decem tribus, & aliam regem sibi constituerunt, vt irati Dei voluntas fieret, quod etiam futurum esse prædixerat.

Idem. Detestanda, & abominanda opinio est, quæ Deum cuiusquam malæ voluntatis aut malæ actiōis credit auctorem, cuius prædestinatio nunquam extra bonitatem, nunquam extra iustitiam est.

Vniuersæ enim viæ domini misericordia & veritas.

Lib. de grat. & lib. arb. ad Valent. c. 20.

Tom. 7. ad articulos sibi falso impos. arti 10.

¶ Lxx. a domino erat auersatio Alij sic verterat dominus. Alij: a uia fuerat a domino.

¶ Ideo solam, quia principalis: alij dicitur. Benjamin & Leuitica.

¶ Iste propheta introducit subito sicut alij.

¶ Phanuel ciuitas metropolis regni Ieroboam.

¶ Phanuel ciuitas metropolis regni Ieroboam.

a populus ad Roboam die tertia, sicut locutus fuerat rex dicens; Reuertimini ad me die tertia. Responditque rex populo dura, derelicto consilio seniorum quod ei dederant, & locutus est eis secundum consilium filium iuuenem, dicens; Pater meus aggrauauit iugum vestrum, ego autem addam iugo vestro. Pater meus cecidit vos flagellis, ego autem cædam vos scorpionibus. Et non acquieuit rex populo, quoniam taueratus fuerat eum dominus, vt suscitaret verbum suum quod locutus fuerat in manu Ahia Silonitæ ad Ieroboam filium Nabat. Videns itaque populus quod nolisset eos audire rex, respondit ei dicens;

¶ Inculcatio verborum.

Quæ nobis pars in David, vel quæ hæreditas in filio Isai? Vade in tabernacula tua Israel, nunc vide domum tuam David. Et abiit Israel in tabernacula sua. Super filios autem Israel, quicumque habitabant in ciuitatibus Iuda regnauit Roboam. Misit ergo rex Roboam Adoram qui erat super tributa, & lapidauit eum omnis populus, & mortuus est. Porro rex Roboam festinus ascendit currum & fugit in Ierusalem, recessitque Israel a domo David vsque in præsentem diem. factum est autem cum audisset omnis Israel, quod reuersus esset Ieroboam, miserunt & vocauerunt eum congregato cœtu, & constituerunt eum regem super omnem Israel, nec securus est quispiam domum David, præter tribum Iuda solam. Venit autem Roboam Ierusalem, & congregauit vniuersam domum Iuda & tribum Benjamin, centum octoginta milia electorum virorum & bellatorum, vt pugnarent contra domum Israel, & reducerent regnum Roboam filio Salomonis. Factus est autem sermo domini ad Semeiam virum Dei, dicens; Loquere ad Roboam filium Salomonis regem Iuda, & ad omnem domum Iuda & Benjamin & reliquos de populo, dicens; Hæc dicit dominus; Non ascendetis, nec bellabitis contra fratres vestros filios Israel. Reuertatur vir in domum suam: A me enim factum est verbum hoc. Audierunt sermonem domini, & reuersi sunt de itinere sicut eis præceperat dominus, Aedificauit autem Ieroboam sichen in monte Ephraim, & habitauit ibi. Et egressus inde aedificauit Phanuel

¶ Misit ergo rex Roboam Adoram qui erat super tributa, & lapidauit eum omnis populus, & mortuus est.

¶ Porro rex Roboam festinus ascendit currum & fugit in Ierusalem, recessitque Israel a domo David vsque in præsentem diem.

¶ factum est autem cum audisset omnis Israel, quod reuersus esset Ieroboam, miserunt & vocauerunt eum congregato cœtu, & constituerunt eum regem super omnem Israel, nec securus est quispiam domum David, præter tribum Iuda solam.

¶ Venit autem Roboam Ierusalem, & congregauit vniuersam domum Iuda & tribum Benjamin, centum octoginta milia electorum virorum & bellatorum, vt pugnarent contra domum Israel, & reducerent regnum Roboam filio Salomonis.

¶ Factus est autem sermo domini ad Semeiam virum Dei, dicens; Loquere ad Roboam filium Salomonis regem Iuda, & ad omnem domum Iuda & Benjamin & reliquos de populo, dicens; Hæc dicit dominus; Non ascendetis, nec bellabitis contra fratres vestros filios Israel.

¶ Reuertatur vir in domum suam: A me enim factum est verbum hoc. Audierunt sermonem domini, & reuersi sunt de itinere sicut eis præceperat dominus, Aedificauit autem Ieroboam sichen in monte Ephraim, & habitauit ibi.

¶ Et egressus inde aedificauit Phanuel

¶ Misit ergo rex Roboam Adoram qui erat super tributa, & lapidauit eum omnis populus, & mortuus est.

¶ Porro rex Roboam festinus ascendit currum & fugit in Ierusalem, recessitque Israel a domo David vsque in præsentem diem.

¶ factum est autem cum audisset omnis Israel, quod reuersus esset Ieroboam, miserunt & vocauerunt eum congregato cœtu, & constituerunt eum regem super omnem Israel, nec securus est quispiam domum David, præter tribum Iuda solam.

¶ Venit autem Roboam Ierusalem, & congregauit vniuersam domum Iuda & tribum Benjamin, centum octoginta milia electorum virorum & bellatorum, vt pugnarent contra domum Israel, & reducerent regnum Roboam filio Salomonis.

¶ Factus est autem sermo domini ad Semeiam virum Dei, dicens; Loquere ad Roboam filium Salomonis regem Iuda, & ad omnem domum Iuda & Benjamin & reliquos de populo, dicens; Hæc dicit dominus; Non ascendetis, nec bellabitis contra fratres vestros filios Israel.

¶ Reuertatur vir in domum suam: A me enim factum est verbum hoc. Audierunt sermonem domini, & reuersi sunt de itinere sicut eis præceperat dominus, Aedificauit autem Ieroboam sichen in monte Ephraim, & habitauit ibi.

¶ Et egressus inde aedificauit Phanuel

¶ Misit ergo rex Roboam Adoram qui erat super tributa, & lapidauit eum omnis populus, & mortuus est.

¶ Porro rex Roboam festinus ascendit currum & fugit in Ierusalem, recessitque Israel a domo David vsque in præsentem diem.

¶ factum est autem cum audisset omnis Israel, quod reuersus esset Ieroboam, miserunt & vocauerunt eum congregato cœtu, & constituerunt eum regem super omnem Israel, nec securus est quispiam domum David, præter tribum Iuda solam.

¶ Venit autem Roboam Ierusalem, & congregauit vniuersam domum Iuda & tribum Benjamin, centum octoginta milia electorum virorum & bellatorum, vt pugnarent contra domum Israel, & reducerent regnum Roboam filio Salomonis.

¶ Factus est autem sermo domini ad Semeiam virum Dei, dicens; Loquere ad Roboam filium Salomonis regem Iuda, & ad omnem domum Iuda & Benjamin & reliquos de populo, dicens; Hæc dicit dominus; Non ascendetis, nec bellabitis contra fratres vestros filios Israel.

¶ Reuertatur vir in domum suam: A me enim factum est verbum hoc. Audierunt sermonem domini, & reuersi sunt de itinere sicut eis præceperat dominus, Aedificauit autem Ieroboam sichen in monte Ephraim, & habitauit ibi.

¶ Et egressus inde aedificauit Phanuel

NICOLAUS DE LYRA.

1 Videns. Posita occasione diuisionis, hic ponitur ipsa diuisionis cum dicitur: *Videns*, de oneris reuelatione, sed magis comminatus fuisset de aggrauatione.

2 Respondit ei. scilicet dura pro duris, dicens.

3 Quæ nobis. i. non habuit regnum ex hæreditate paterna, et ideo possumus alium eligere, & consimile verbū dixit Seba filius Bochri in rebellionem contra David, vt habet supra 2. li. 20. c.

4 Nunc vide. i. populum tibi adhaerentem, q. d. modicus est. Ra. Sa. exponit hoc de templo de ordinatione David aedificato, quasi dicat, non curamus de eo.

5 Misit vt pacificaret populum, dicens: q. illud verbū fuisset leuiter dictum: & q. pp hoc non deberent a rege recedere.

6 Et lapidauit. In contemptum domini sui, & quia habebant eum suspectū ne fuisset in consilio regis respondēdi eis modo prædicto, quia illi qui sunt super tributa solent consulere de augmento ipsorum.

7 Porro. Timens ne similiter lapidarent eum.

8 Factum est. s. de Aegypto, vbi fugerat timore Salomonis: fuerat enim cum alijs vt prædictum est in Sichen, & p hoc diuulgatus fuit vbique aduentus eius.

¶ Miserunt.

¶ Miserunt. Ad institutionem alterius regis a Roboam, & cōstituerunt eum regem. Tum quia erat vir fortis & industrius, vt habetur cap. præced. Tum quia fuerat innocuus Salomonis, & sic libentius bellum contra Roboam filium eius susceperet: Tum quia erat de tribu Ephraim quæ erat bellicosior post tribum Iuda, per hoc. n. impleta est propheta Jacob patriarchæ, qui benedicens filijs Ioseph, præposuit Ephraim iuniorem ipsi Manasse, vt habetur Gen. 48: quia de Ephraim futurus erat rex decem tribuum, & propheta Ahia Silonitis posita cap. præced.

¶ Venit autem. Hic consequenter ponitur prædictæ diuisionis confirmatio, per hoc quod Semeias propheta de mandato Dei inhibuit Roboam & sibi adhaerentibus, ne pugnarent contra decem tribus, sed ad remouendum regnum, quia de voluntate Dei erat diuisum. Et per littera.

¶ Aedificauit. Hic consequenter describitur vtriusque regis conditio. Et primò ipsius Ieroboam. Secundò ipsius Roboam 14. cap. ultra medium, ibi: *Porro Roboam*. Prima diuiditur in tres, quia primo describitur ipsius Ieroboam præuaricatio. Secundò præuaricationis reprehensio. ca. 14. Circa primum dicitur. *Aedificauit autem*, vt enim melius posset resistere regi Iuda & ipsum infestare, aedificauit fortalitia.

Dixitque

MORALITER.

¶ Pater meus aggraua. iu. & sic perdidit decem partes regni sui:

sui: Datur exemplum filijs regum nobilium & potētium vt non de se presumant, nec consilio iuuenem qui sunt inexperiti credant, sed magis consilio senum expertorū acquiescant.

MO-

A *Fecit duos.* Ieroboam quare vitulos fecerit, vel quomodo Iosephus sufficienter exponit.

† Ambros. Ieroboam hoc genus sacrilegij induxit, vt populus Hebraeorum adoraret vitulos aureos, q̄ omnis periticia si milis immanitatis atque insipientie bestialis sit.

† Iosephus. Fecit duas vitulas aureas, & eodem templa construxit, in quibus eas reposit. Et educans decem tribus, his verbis concionem fecit ad populum. Vni con-

tributes, nosse vos volo, quod omnis locus habeat Deum, & vbique semper exaudit, & cultores suos intendit. Vnde mihi non videtur necesse ad Hierosolymam properandi, hostium ciuitatem vt adoretis Deum, lo-

go itinere fatigati. Homo enim illud edificauit templum, & ego feci vitulas duas Deo equiuocas, quarum vnā in Bethel dedicaui, aliam in Dan constitui, vt quicumque vestrum eis vrbi- bus sunt vicini, adorent in eis Deum. Cō-

stituiamque ex vobis sacerdotes eorum, atque Leuitas, vt tri-

dixitque Ieroboam in corde suo: Nunc reuertetur regnum ad domum Dauid, si ascenderit populus iste vt faciat sacrificia in domo domini in Ierusalem, & conuertetur cor populi huius ad dominum suum Roboam regem Iuda, interficientque me & reuertentur ad eum. Et excogitato consilio fecit duos

vitulos aureos, & dixit eis: Nolite vltra ascendere in Ierusalem. † Ecce Dij tui Israel qui te eduxerunt de terra Aegypti. Posuitque vnum in Bethel, & alterum in Dan. Et factum est verbum hoc in peccatum. Ibat enim populus ad adorandum vitulum vsque in Dan, & fecit phana in excelsis, & sacerdotes de extremis populi, qui non erant de filiis Leui. Constituitque diem solennem in mense octauo, quintadecima die mensis, in similitudinem solennitatis quae celebrabatur in Iuda.

† Et ascendens altare similiter fecit in Bethel, vt immolaret vitulis quos fabricatus fuerat. Constituitque in Bethel sacerdotes excelsorum, quae fecerat, & ascendit super altare quod extruxerat in Bethel, quintadecima die mensis octauo, quem finxerat de corde suo. Et fecit solennitatem filiis Israel, & ascendit super altare, vt adoleret incensum.

bu Leui nequaquam indigeatis. Quod cum dixisset, seduxit populum, vt a patria religione recedens, prauiicaretur leges: quod Hebraeis maiorum fuit initium.

† Theodor. Miser & ter infelix iste, accepta potestate aggressus est eā habere humanis & impijs artibus. Oportebat autem stolidum intel-

ligere, quod q̄ dedit regnum, id possit illi custodire & confirmari.

† Clem. Rom. Scitis a nobis Apostolis Episcopos, Presbyteros, & Diaconos vocari

oratione, & manuum impositione: differentia noīum, rerum differentia indicantes.

Non. n. vnusquisq; p̄ ut vult, apud nos implet manū, (quemadmodum regnante Ieroboamo, nefarij sacerdotij mos fuit, in illo vitulae piaculo) sicut qui a Deo vocatur.

† Tert. Posterioribus temporibus quibus Iudeis reges imperabant & cum Ieroboam vacas aureas & lucos colebant, & Buali se macipabant. Vnde probatur eos semper idolatriae crimine reos

designatos ex instrumento diuinarum scripturarum.

CAP.

designatos ex instrumento diuinarum scripturarum.

CAP.

CAP.

CAP.

CAP.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Dixitque, i. probabiliter cogitauit: Nunc re. &c. probabiliter. n. credebatur, q̄ per sacerdotes populus ad hoc induceretur: vel si nō posset induci per Roboam detineretur, quousq; intrasset ei fidelitatem, & consentiret in mortem Ieroboam. Ideo subditur.

2 Interficientque. Et excogitato consilio iniquo ad cauendum praedicta.

3 Fecit. Ad similitudinem vituli quem fecerat Aaron.

4 Et dixit eis. id est, sibi subiectis.

5 Nolite. Deus. n. praesens est vbique: & ideo potestis eum hic adorare, talibus enim verbis persuasit populo, vt dicit Iosephus. Et ideo dicit aliqui alii consequenter, & satis probabiliter secundum illa, q̄ populus in illis vitulis adorabat Deum. Sed contra hoc videtur, quod subditur.

6 Ecce. Deus autem quem colebant filii Israel vnus est. Dicendum est, q̄ hic ponitur plurale pro singulari, dicitur. Deus sicut Exo. 32. a. dixerunt de vitulo Aaron: Ecce dij tui., cum tamen esset vnicus, & dato qd verum sit, quod in illis vitulis adorarent Deum tanquam in imaginibus ipsum representantibus: tamen fuit ibi transgressio praeccepti, quod habetur Exo. 20. vbi prohibetur fieri ad hoc qualibet similitudo.

7 Posuitque.

7 Posuitque, dicunt aliqui: quod sunt duo montes propinqui, in quibus fuerunt positi isti vituli. Ra. Sa. dicit quod sunt distantes, ita quod vnus est in parte Australi regni decem tribuum, alius in parte Aquilonari, vt de locis medijs posset populus conuenire ad istum locum & ad illum pro vt esset sibi magis accommodum.

8 Et fecit. i. templa in duobus montibus praedictis, cuiuslibet vitulo vnū.

9 Et sac. i. de qualibet tribu indifferenter, quia tribus Leui noluit consentire ei, & ideo dixit populo qd non optabat habere sacerdotes de tribu Leui, sed sufficiebat, quod quicumq; offerret hostiam solennem, sicut fecerat Aaron in sua consecratione, vt habetur Leu. 9. fieret sacerdos.

10 Constituitque. scilicet, dedicationis templi & altaris, sicut fecerat Salomō: hoc excepto, quod Salomō fecit mense septimo, vt habetur supra 8. c. a. iste autē dixit, quod conuenientius poterat fieri mense octauo: quando omnia sunt collecta, & in horreis reposita.

11 Et ascendit super altare, vt adoleret incensum. Et sic patet, quod non solum fecit vitulos, sed etiam usurpauit sibi sacerdotium ad instaurandum euidentius populo, quod non oporteret habere sacerdotibus de tribu Leui.

CAP.

MORALITER.

1 Dixitque Ieroboam, &c. Per istum Ieroboam, quē dominus de humili statu eleuauerat ad regnum, & tamen statim fecit vitulos aureos ad tollendum cultum diuinum, signantur illi qui de Dei beneficijs ingrati, non solum Deo gratias debitas

tas non referunt, sed et ipsū impugnant quātum possunt.

11 Et asc. Et sic post obtentum regnum usurpauit sibi sacerdotium: & sic per ipsum significatur effrenatus ambiciosus qui obtenta dignitate cuius etiam non est dignus, conatur aliam obtinere cum prima, non obstante sua insufficientia.

1 Et ecce

A D D I T I O.

In cap. 12. vbi dicitur in postilla. Ideo dicunt aliqui alij consequenter & satis probabiliter, q̄ populus in illis vitulis adorabat Deum.

Dicere, q̄ populus ille in vitulis adorabat Deum, & sic esset excusatus saltem a delicto idololatriae, est penitus inconuenienter dictum. Nam simili modo & forma populus ille sub Ieroboam colebat vitulos suos, sicut in deserto populus Israel coluit vitulum, verba enim principalia vtriusq; cultus sunt eadem. Sicut enim ibi colentes dicebant de vitulo: *Hi sunt dii tui Israel qui te eduxerunt de terra Aegypti.* Exo. 32. a. sic sub eisdem verbis Ieroboam & sui adherentes de vitulis suis dixerunt. *Ecce dii tui Israel, &c.* vt patet in hoc cap. Ex quo sequitur, q̄ sicut ibi vitulum illum pro Deo seu in Deum receperunt per illa verba, quod est proprie idololatria, vt testatur Psal. dicens: *Mutauerunt gloriam suam in similitudinem vituli,* sic

sic sub Ieroboam vitulos in deos receperunt. Similiter sicut in Horeb adorauerunt & sacrificauerunt vitulo, sic in praesenti vitulis fecerunt, & ideo nullo modo excusari possunt ab idololatria, quod etiam patet Amos 80. d. vbi dicitur: *Qui iurant in delicto Samariae, & dicunt vinit Deus tuus Dan.* Ex quo patet manifeste, q̄ illos vitulos vt deos colebant. Illud autem quod Iosephus dicit de persuasionibus Ieroboam ad populum, dicendo quod Deus potens est vbique, &c. non facit ad oppositum. Nam illae persuasiones fuerunt ad primam introductionem tantum, sed finaliter pura idololatria fuit introducta, vt patet ex dictis.

REPLICATA. In eod. cap. 12. de fabricatione vitulorum per Ieroboam dicit Gl. ord. Ieroboam quare vitulos fecerit, vel quomodo, Iosephus sufficienter exponit: ergo non penitus inconuenienter vt dicit Burg. in qua materia finaliter postill. & Burg. satis concordant.

A * Iosephus. Erat in ciuitate senior quidā, malignus homo, falsusq; propheta, quem Ieroboam magnis studijs honora-
 bat: cum eo dicente quæ illi grata forent, crebro deciperetur. Iste itaq; tunc erat i lectulo propter senectutis infirmitatem. Filij autem indicantibus ei, &c.

Fucher.
 1. lib. 8. Antiq.
 e. 1. 2.

a Omnia opera, &c. Greg. In gestis prophete mira antecedunt: misera succedunt qua in re quid colligimus? nisi quod apud se propter magna gloria gloriatus ab interna mox soliditate est quassatus, & inde ei in opere culpa surrepit. vnde sibi gloria in corde surrepsit, vt a propheta falso diceret deceptus quia nequaquam propriæ fortitudinis fuit quod prius accidisset.

B Hæc dicit dominus. Grego. Bene autem ore eius sententiam mortis accepit, cuius reductione a vitæ præceptis deuiuit, vt inde poenam veraciter sumeret, vnde culpam negligenter admisisset.

Ibidem.

C * Tertul. Prohibitus a Deo fuerat, illic cibum in totū attingere, sed ab alio mox sene mentito prophetiam temerè passus, & m verbum Dei ibidem factum super mensam, nō est i

1. lib. aduers.
 P. 3. ch. c. 16

autem quidam senex habitabat in Bethel, ad quem venerunt filij sui, & narrauerunt ei omnia opera quæ fecerat vir Dei illa die in Bethel: & verba quæ locutus fuerat ad regem, narrauerunt patri suo. Et dixit eis pater eorum: Per quam viam abiit? Ostenderūt ei filij sui viam per quā abierat vir Dei, qui venerat de Iuda. Et ait filiis suis: Sternite mihi asinum. Qui cum strauissent, ascendit & abiit post virum Dei, & inuenit eum sedentem subtus terebinthum. Et ait illi: Tunc es vir Dei qui venisti de Iuda? Respondit ille: Ego sum. Dixitque ad eum: Veni mecum domum, vt comedas panem. Qui ait: Nō possum reuerti, nec venite tecum, nec comedam panem, nec bibam aquam in loco isto; quia locutus est dominus ad me in sermone domini, dicens; Non comedes panem, & non bibes aquam ibi, nec reuerteris per viam qua ieris. Qui ait illi, Et ego propheta sum similis tui, & angelus locutus est mihi in sermone domini, dicēs: Reduc eum tecum in domum tuam, vt comedat panem & bibat aquam. † Fefellit eum & reduxit secum. Comedit ergo panem in domo eius, & bibit aquam. Cumque sederet ad mensam, factus est sermo domini ad prophetam qui † reduxerat eum. Et exclamauit ad virum qui venerat de Iudæa, dicens; Hæc dicit dominus; quia non obediens fuisti ori domini, & non custodisti mandatum quod præcepit tibi dominus Deus tuus, & reuersus es, & comedisti panem, & bibisti aquam in loco in quo præcepit tibi, ne comederes panem, neq; biberes aquam, † non inferetur cadauer tuum in sepulchrum patrum tuorum. Cumque comedisset & bibisset, † strauit asinum suum propheta quem reduxerat. Qui cum abisset inuenit

paternis sepultus: Leonis enim in via occurſu prostratus, & apud exteros conditus, poenam deserui ieiunij fuit. Hæc erūt exempla & populo, & Episcopis, etiam ipi. tualibus, si quæ incontinentiam gula admiserint.

* Theod. Discimus ex hac narratione, q; potentes potenter examinabuntur. Non enim oportebat eum, quidamnam voce audierat, credere humane decenti cōtrarium; sed expectare vt qui iusserat, solueret quod iusserat fieri, & cat. Deus autem honorauit eum etiam post decessum. Nam occisorem, ei induxit custodem, hac quidem ratione honorans vt prophetam: illa vero puniens tanq̄ transgressorem: & eos qui nunc sunt terrens, vt ne parua quidem De mandata despiciant.

* Chrysoſt. Peccauit propheta & leo in via inuentum morte affecit. Erat merdaci fuligineatus, & leo eum non cognouit. Si prophetam vidisset vt Daniele, eum honorasset: sed tanquam alienum inuasit. Dominus mentitur est, & seruus negauit dominum.

Clemens

NICOLAUS DE LYRA.

* ponitur propheta domini seductio per falsum prophetam, Et primo ponitur dicta seductio. Secundo poenæ denuntiatio, ibi: Cumq; sederent. Et tertio eius tumulatio, ibi: Et ecce viri. Circa primum dicitur: Prophetes autem quidam. scilicet falsus.

1 Habitabat. Non tamen erat inde nouus, sed de Samaria: vt habetur infra 4. lib. 24. c. Et venerat illuc ad manendum propter cultum vitulorum.

2 Ad quem. scilicet, non fuerat in solennitate, impeditus nimis senectute propter quam in cultu vitulorum amplius seruire non poterat vel occasione alia. Cætera patent vsque ibi.

3 Et abiit. vt eum seduceret, & peccare faceret, & per hoc prophetiam eius irritam persuaderet, vt postea videbitur.

4 Et inue. quia fatigatus erat labore itineris & ieiunio. Cætera patent vsque ibi.

Qui

5 Qui ait. Mentiebatur, vt eum deciperet. vnde subditur.

6 Fefellit. Non enim debuit propheta domini tam leuiter sibi credere, quia probandi sunt spiritus vtrum ex Deo sint. secundum quod dicitur 1. Ioan. 4. cap. Fuit etiam ad credendum inductus ex concupiscentia cibi, quia erat ieiunio fatigatus, vt dictum est, & ideo iussit Deo tanquam inobediens fuit punitus.

7 Cumq; sederet ad mensam. Hic consequenter ponitur panis quæ sequentis denuntiatio: iō, cum dicitur.

8 Factus. Ex hoc patet, q; reuelatio prophetica aliquādo fit malis hominibus, sicut dictum fuit plenius Num. 22. de Balaam, & conuenienter denuntiata est poenæ seducti per eum qui ipsum seduxerat.

9 Cumque comedisset. s. Dei, quia diuinam sententiam supra auditam acceptauit, & voluntati diuinæ se committens peccatum in beñentia morte corporali expiavit. Ex hoc autem considerandum est quā dure puniturus est Deus peccata grauiā iniquorum, qui poenā mortis puniuit leue peccatum sancti hominis.

* Asinus

MORALITER.

* figurati fuerunt pseudo apostoli & eorum sequaces, qui nituntur impedire veros prædicatores: Per hoc q; verus propheta per falsum prophetā fuit deceptus, sicut dicitur infra, **6** Fefellit eum & reduxit secum. Significatum fuit secundum quod dicit beatus Gregorius quod ex miraculis quæ Deus fecerat ad eius verba fuit elatus, & ex hoc decipi pmissus, propter quod prædicatores veri multum debent esse solliciti, ne propter bona quæ faciunt eleuentur: & per consequēs a malis hominibus decipiātur, & vltius puniantur, sicut fuit iste

de

de quo subditur. † Inuenit. Et per hanc poenam ostenditur, q; peccauit, sed per hoc q; leo cadauer eius non tetigit, sed intactum custodij ostenditur, q; de peccato vere poenituit & domini sententiam acceptauit: & per mortem corporalem eius peccatum expiatum fuit. Circa q; considerandum, q; dominus leu culpas iustorum in poenitenti aliquando grauiter punit, vt hoc nobis appareat grauitas poenæ, quæ pro grauibus culis in futuro referuatur infligenda, Heb. 10. f. Horrendum est in dicit in manus Dei viuentis.

MORA-

* Clemens Rom. Propheta cum Deo non parauisset, p-
A nemiſque comedisset, & bibisset in loco à domino prohibito,
propter impietatem Hieroboami, à leone est interemptus.
a *Et leo stabat, &c.* Hic ostenditur, quòd peccatū inobediē-
tiae in ipsa morte fuit laxatū, quia iste idem leo, qui uiuentē

præsumpsit occide-
re, ausus contingere
nō est occisum. Qui
enim occidendi ha-
buit potestatem, de
occisi cadauere co-
medēdi licentiā nō
accepit, quā is cuius
culpa in vita fuerat
punita, erat iam iu-
stus ex morte.

b *Sepelire, &c.* Malus
propheta sciēs eue-
nire, quē vir Dei præ-
dixit, præcepit, vt se-
peliretur iuxta virū
Dei, ne quando ossa
illius comburēda ef-
foderentur, sed con-
seruarentur, per san-
ctum prophetam, si-
cut inferius idem te-
statu liber impletū.

c * *Quicumque vole-
bat, implebat manum
suam, &c.* Thara-
sus Patriarcha Con-
stantinopoli. Mul-
tis modis docemur,
vt mores ab auaritia
alienos in sacerdotij
cōsecratione habea-
mus. Si quis eam au-
ro emisse conuictus
fuerit, diuina ei a-
ctione interdictū ef-
se iubet. Macedonij

& affeclarū; sancti Spiritus hostiū, tolerabilior erat hæresis,
quā Simoniacorū. Cum autem illi Spiritum sanctum crea-
turā & seruū Patris & Filij nudentur, hi ipsum seruū suum
faciunt,

faciunt, & vendūt. Omnis enim dominus id quod habet vē-
dit. Sic, qui rem hanc nefariā faciunt, Spiritum sanctum de-
primunt, æquē peccantes ac ij qui Christū in Belzeub dæ-
monia eiicere impiē blasphemēque dicebant. Vel, vt verius
dicā, sunt Iudæ proditori similes, qui Dei interfectores ar-

genti pretio dominū
vendidit. Si non ven-
ditur, clarum & sacer-
dotij dignitatem non
esse Spiritus sancti gra-
tiam. Si autem ve-
nundatur sacerdotij
dignitas, etiam su-
peruacanea est hon-
nesta vitæ institutio,
& in puritate ac ve-
ritate conuersatio. Su-
peruacaneus est di-
uinus Paulus docens

Tit. r.

oportere Episcopum
esse à reprehensione
alienum, &c. Sed &

E

omnes ecclesiasticas
promotiones ob pecu-
niæ dationem remo-
uet Canon 29. Apосто-

† plangeret &
sepeliret.

lorum. Si quis Episco-
pus pecunijs hanc dig-
nitatem fuerit affecu-

† sepelisset.

tus, vel presbyter,
vel Diaconus, depo-
natur, & à commu-
nionem omnino excin-

A d. 8.

datur, vt Simon ma-
gus. Ex 9. Regum,
Et non conuersus est

† populo.

Hieroboam ab iniqui-
tate sua, sed fecit ex
populo sacerdotes ex-

celforum qui volebat,
implebatque manum
suam, &c.

eum leo in via & occidit, & erat cadauer eius proiectum in
a itinere. Asinus autem stabat iuxta illum, & leo stabat iuxta ca-
1 dauer. Et ecce viri trāseuntes, viderunt cadauer proiectum in
2 via, & leonem stantem iuxta cadauer. Et venerunt & diuulga-
uerūt in ciuitate, in qua propheta ille senex habitabat. Quod
cum audisset propheta ille, qui reduxerat eum de via, ait, Vir
Dei est, qui inobediens fuit ori domini, & tradidit eum domi-
nus leoni, & confregit eum, & occidit iuxta verbum domini
quod locutus est ei. Dixitq; ad filios suos, Sternite mihi asinū
Qui cum strauissent, & ille abiisset, inuenit cadauer eius pro-
3 iectum in via, & asinum & leonem stantes iuxta cadauer. Non
comedit leo de cadauere, nec læsit asinū. Tulit quoque pro-
phetes cadauer viri Dei, & posuit illud super asinum, & reuer-
sus intulit in ciuitatem propheta senex, vt † plangerent eum.
Et posuit cadauer eius in sepulchro suo. Et planxerunt eum,
4 Heu heu, mi frater. Cumque † planxissent eum, dixit ad filios
5 suos, Cum mortuus fuero, sepelite me in sepulchro, in quo
vir Dei sepultus est, iuxta ossa eius ponite ossa mea. Profectò
enim veniet sermo domini, contra altare quod est in Bethel,
& cōtra omnia phana excelsorum, quæ sunt in vrbibus Sama-
riæ. post † verba hæc non est reuersus Ieroboā de via sua pes-
6 sima, sed e contrario fecit de † nouissimis populi sacerdotes ex-
celforum. Quicumque volebat, implebat manum suam, &
7 fiebat sacerdos excelsorum. Et propter hanc causam peccauit
domus Ieroboam, & euersa est, & deleta de superficie terræ.

* Theodore. Quando istud est intelligendum, ostendit
id quod subiungitur, *Et fuit sacerdos excelsorum*, nempe fun-
gens sacerdotio, & manibus offerens fultum.

CAP. F

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Asinus autem.* instinctu diuino custodiens vtrunque, scilicet, cadauer ad sepeliendum, & asinū, vt cadauer portaret
ad sepulturæ locum, & ex hoc apparet ipsum esse saluatum.

2 *Et ecce viri.* Hic consequenter ponitur defuncti tumula-
tio. Et patet litera vsque ibi.

3 *Inuenit cadauer.* non enim timuit leonem, quem iam audi-
uerat stare iuxta cadauer, & asinū absque læsione eorum,
per hoc enim perpendit, quòd, nutu Dei hoc fiebat, vt vir
Dei sepeliretur.

4 *Et posuit.* quia tenebat pro certo, quòd verbum eius im-
pleretur, & ideo cum eo voluit sepeliri, vt ossa propter il-
lum remanerent intacta, vt patet in litera.

5 *Et planxerunt.* fide tñ, quia ad hoc deceperat eū, vt more-
retur, vt per hoc eius propheta vana crederetur.

6 Post

6 *Post verba.* Hic vltimò ponitur Ieroboam obstinatio, quæ
licet vidisset signa prædicta in altari & in manu propria, ta-
men non recessit à malitia sua. Causam autem huius tangit
Iosephus dicens, quòd propheta falsus persuasit ei, quòd præ-
dicta non erant signa diuinæ virtutis ostensiuæ, quia ille, qui
dederat interfectus fuerat à leone tanquam falsiloquus. Di-
cebat etiam altare fuisse scissum propter onus sacrificiorum
impositorum, & manum regis aridam factam ex labore offe-
rendi, à quo cum quieuisset, redijt ad statum pristinum vir-
tute naturæ.

Iosephus.

7 *Quicumque volebat.* offerendo hostiam solennem, sicut
Aaron fecerat, & per hoc fiebat sacerdos. Aliter etiam ex-
ponitur referendo ad Ieroboam, qui vendebat sacerdotiū,
& ideo, qui implebat manum suam dando sibi maius præ-
tium, obtinebat sacerdotium.

Tom. 2.

CC

CAP

CAP. VT.
XIIII.

CAPVT XIIII.

In 3. cap. Michaz.

Tolle quoque in manu tua decem panes, &c.

† 4. Reg. 8. c.

† Hieronymus. Vxor Ieroboam infirmante filio, pergat ad Ahiam hominē Dei, defert ei panes, vias passas, & vasculum mellis. Dicitur enim quod illa portauerit, & tamen non scribitur propheta accepisse, quippe cum & corripuerit eam, & venturum luctum prædixerit.

† dissimulata.

B dissimulata. quippe cum & corripuerit eam, & venturum luctum prædixerit.

Lib. 4. Eosf. cap. 7.

† Clemens Rom. Hi qui in peccatis versantur, nisi penitentiam egerint, non solum non exaudiuntur cum supplicant, sed etiam Deum irritant in memoriam ei reducunt suam improbitatem. Vitae igitur talia ministeria,

† faceret.

corpus.

† derelictum. † infra 16. & 21. f. Dent 23. 4. Reg. 8.

C

Nillo tempore agrotavit Abia filius Ieroboam. Dixitque Ieroboam uxori suæ, Surge & commuta habitum, ne cognoscatis, quia sis uxor Ieroboam, & vade in Silo ubi est Ahias propheta, qui locutus est mihi, quod regnaturus essem super populum hunc. Tolle quoque in manu decem panes & crustulam & vas mellis, & vade ad illum. Ipse enim

indicabit tibi quid euenturum sit huic puero. Fecit ut dixerat Ieroboam uxor, & conuersa abiit in Silo, & venit in domum Ahias. At ille non poterat videre, quia caligauerant oculi eius, præ senectute. Dixit autem dominus ad Ahiam, Ecce uxor Ieroboam ingreditur, ut consulat te super filio suo, qui agrotat. Hæc & hæc loqueris ei. Cum ergo illa intraret, & dissimularet se esse quæ erat, audiuit Ahias sonitum pedum eius introeuntis per ostium, & ait, Ingredere uxor Ieroboam, quare aliam te esse simulas? Ego autem missus sum ad te durus nuntius, vade & dic Ieroboam, Hæc dicit dominus Deus Israel, quia exaltaui te de medio populi, & dedi te ducem super populum meum Israel, & scidi regnum domus David, & dedi illud tibi, & non fuisti sicut seruus meus David, qui custodiuit mandata mea, & secutus est me in toto corde suo, faciens quod placitum esset in conspectu meo, sed operatus es male super omnes qui fuerant ante te, & fecisti tibi deos alienos, & conflastiles, ut me ad iracundiam prouocares, me autem proiecisti post tergum tuum. Idcirco ecce ego inducam mala super domum Ieroboam, & percutiam de Ieroboam mingentem ad parietem, & clausum & nouissimum in Israel, & mundabo reliquias domus Ieroboam, sicut mundari solet fimus usque ad purum. Qui mortui fuerint de Ieroboam in ciuitate, comedent eos canes. Qui autem mortui fuerint in

steria; tanquam canis pretium, & mercedem meretricis. Verumque enim in lege prohibitum. Nam nec Heliseus ab Azacle munera allata accepit, nec Ahias à Ieroboamo. Quod si propheta ab impiis oblata munera reiecerunt, item vos reiecite o Episcopi. Simon magus nobis pecuniam afferens, execrationibus perpetuis deinctus est. Fugite ergo oblationes altaris Dei à mala conscientia prouenientes.

† Idcirco ecce ego inducam mala, &c. Theodoretus. Caligans oculis propheta senex, & intus sedens, uenientem sensit eminus, & mittens ministrum, breuiter iussit eam ingredi tanquam iniu-

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XIIII.

In illo tempore. Hic consequenter describitur ipsius Ieroboam punitio de presenti quantum ad mortem filij sui, circa quod sic proceditur: quia primò propheta de statu filij agrotantis inquitur. Secundò ab eo dure respondetur. ibi, Cum ergo illa. Tertio filius moritur, ibi, Surrexit itaque. Circa primum dicitur.

1 In illo tempore. ut in eius morte puniretur: & iuuenis, qui bonus erat & innocens, ut postea dicitur, non videret mala in domo Ieroboam futura.

2 Commuta habitum ne cognoscaris, &c. Timebat enim ne propheta si eam cognosceret, negaret responsum, vel veritatem celaret propter malitiam ipsius Ieroboam.

3 Tolle quoque, &c. & crustum. Dicunt hic aliqui, quòd per crustulam intelligitur parua lamina auri. Sed hoc videtur falsum, quia in nullo alio loco scripture accipitur crustula in hoc sensu, sed signat panem tenuem, qui est quasi totus crusta, sicut est simenellus vel tortellus tenuis. Ista enim mulier accepit decem panes communes, & unum tenuem modo predicto.

4 Dixit autem dominus. Reuelans ei mulierem uenientem, & quid ei deberet dicere, secundum quod postea subditur.

Cum

5 Cum ergo. Hic consequenter ponitur responsio dura facta mulieri, & primò datur ei signum veræ responsionis, cum dicitur.

6 Ingredere, &c. quasi dicat nihil latet conspectum diuinum, qui mihi reuelauit aduentum tuum.

7 Ego autem missus sum ad te durus. id est nuntians dura.

8 Dic Ieroboam, &c. Et patet litera usque ibi.

9 Sed operatus es male super. in regimine populi, quia non solum transgressus es præceptum domini. sed etiam populum Israel transgredi fecisti, ut patet ex predictis cap. 12.

10 Percutiam de Ieroboam, quod intelligitur dupliciter. Vno modo quod mingens ad parietem dicatur canis, qui eleuato crure solitus est ad parietem mingere. Alio modo quòd intelligatur infirmus & debilis, qui iuxta lectum non potest mingere, nisi appodiet se ad parietem: ut sit sensus: si percuteretur canis, qui propter uilitatem non debet tangi, vel debilis, cui deberet parci, multò magis alij de domo Ieroboam exterminabuntur. Et eodem modo exponitur quod subditur.

11 Et clausum. id est, incarceratum.

12 Et nouissimum, &c. quibus esset miserandum.

13 Et mundabo reliquias, &c. id est, quoscumque de domo sua.

14 Sicut mundari sol. nō. n. mūdāt fimus in se, sed locus in quo est qñ eijcit, & per hoc intelligit: q, illi de domo Ieroboam nō debeāt mundari in se, sed regnū israel, per ipsorum ejectionem & exterminationem. Cætera patent in litera usque ibi.

* 1 1st.

MORALITER.

1 In illo tempore, &c. Sequitur.

† Vade in Silo ubi. Allegorice per Ahiam prophetam Christus significatur, de quo Luc. 7. cap. dicitur: Prophetam magnum surrexit in nobis. Per uxorem Ieroboam, quæ simulatione uenit ad Ahiam, significatur collegium scribarum & Phariseorum simulatione uenientium ad Christum, ut eum caperet in sermone Matth. 22. Et sicut Ahias simulationem mulieris percepit, dicens.

6 Quare aliam. Sic Christus simulationes Phariseorum & scri-

barum cognoscens eos increpauit, dicens: Quid me tentatis hypocrite, & tanquam nuntius à Deo patre missus eis damnationem suam denuntiauit: Matth. 23. cap. Vae uobis Scribae & Pharisei hypocrite, &c. propter quod fuit eis durus nuntius. Moraliter autem per Ahiam prophetam intelligitur bonus prælatus, & clarè videns in suis operibus, qui enim hodie dicitur propheta olim videns appellabatur. 1. Reg. 9. b. Per mulierem simulationem significatur persona ficta, uolens ascendere per suam fictionem, sed bonus prælatus & sensatus debet talem repellere nō solum ab oprato, sed etiam ab obtento, quanto potest fieri bono modo.

† 13 1

iniucunda audi- turam. Et primū quidem dona re- prehendit. Dein de de puero di- cit, Dicit domi- nus ego perdam ex Hieroboam min- gentem ad parie- tem. Neque so- lum eis prädixit eadem, sed etiā, vt maneat in se- pulchro post cæ- dem, & expo- nantur deuoran- di auibz & fer- ris. Mingenem autem ad parie- tem cum dicit, qui est adeo in- firmus, vt stare non possit, nisi innitatur parie- ti.

a * Porro Ro- boam filius Salo- monis regnavit in Iuda, &c. He- braei. Obser- uavit legem ipse & filij eius tri- bus annis. Quar- to verò rebella- runt.

b * Nomen ma- tris eius Naama Ammonitis, &c. Theodoretus. Ostendit histo- riographus ge- nus matris Ro- boam, ad ar- guendum scelus eius, qui genuit. Sufficit

agro, vorabūt eos aues cæli, q̄a dñs locutus est. Tu igitur surge, & vade in domum tuam, & in ipso introitu pedum tuorum in urbē, morietur puer, & planget eum oīs Israel, & sepeliet. Ille enim solus

inferetur de Ieroboā in sepulchrum, quia † inuentus est super eo ser- mo bonus à domino pro Israel in domo Ieroboā. Constituet autem sibi dñs regem super Israel, qui percutiet domum Ieroboam in † hac die † & in hoc tempore. Et percutiet dñs Deus Israel sicut moueri so- let arundo in aqua. Et euellet Israel de terra bona hac quam dedit pa- tribz eorum, & ventilabit eos trans flumen, quia fecerunt sibi lucos, vt irritarent dñm. Et tradet dñs Deus Israel, pp peccata Ieroboam, qui peccauit & peccare fecit Israel Surrexit itaq; vxor Ieroboam, & abiit & venit in Tharsa. Cumq; illa ingrederetur limen domus, puer mortuus est, & sepelierunt eum. Et planx-erunt eum oīs Israel iuxta sermo- nem dñi, quem locutus est in manu serui sui Ahiaē prophetae. Reliqua autem verborum Ieroboam, quō pugnauerit & quomodo regnaue- rit, ecce scripta sunt in libro verborum dierum regum Israel. Dies au- tem quibus regnavit Ieroboam, viginti duo anni sunt. Et dormiuit Ie- roboā cum patribz suis, regnavitq; Nadab filius eius pro eo. Porro Ro-

boam filius Salomonis regnavit in Iuda. † Quadraginta & vnus anni erat Roboā cum regnare cœpisset, & decē & septem annos regnavit in Ierusalem ciuitate quam elegit dñs, vt poneret nomē suum ibi ex oībz tribubz Israel. Nomen autem matris eius Naama Ammoni- tis. Et fecit Iudas malum coram dño, & irritauerūt eum super oībz, quæ fecerant patres eorum, in peccatis suis, q̄ peccauerunt. Aedifica- uerunt enim & ipsi sibi aras & statuas & lucos, super omnem collem

excelsum, & subter oēm arborē † frondosam. Sed & † effœminati fue- runt in terra, feceruntq; oēs abominationes gentium, quas † attriuit dñs ante faciē filiorū Israel. In quinto autē anno regni Roboā, ascen- dit Sefac rex Aegypti in Ierusalē, & tulit thesauros domus dñi, & the- sauros regios, & vniuersa dirupit. Scuta quoq; aurea, quæ fecerat Sa- lomō, pro quibus fecit rex Roboam scuta ærea, tradidit ea in manu

Sufficit autē hoc ad euertendum Iudæorum abo- minationem, qui se iactant de no- bilitate generis, & eos, qui ex gentibus credi- derunt Seruato- ri, nominant a- lienigenas. Inue- nitur etiā ge- nus eorū regium ex alienigenis. c. * Ascendit Se- sac rex Aegypti in Ierusalem, & tu- lit thesauros, &c. Hebraei. Ascen- dit cum mille du- centis curribus, & sexaginta mil- libz equitum, & sustulit thesau- ros. &c.

* Iosephus. Sequebantur re- gem Aegypti cur- rus mille & du- centi, equitum sexaginta millia, & quadraginta millia peditum, quorum pluri- mos habebat Ly- bies, & Aethio- pes. Inuadens itaque Hebræo- rum regionem, munitissimas ci- uitates sine dimi- catione detinuit, &c.

† scortatores vel eiq; dilcor- ta mascula.

CAP. F

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Ille, n. id est, honorificè sepeliet, & plāget licet filius regis.
- 2 Quia inuentus, &c. Dicit, n. Ra, Sa, q̄ Ieroboā volēs impedi- re illos de regno suo, ne ad festa irent in Ierusalē, vt patet ex predictis c. 1. 2. posuit homines armatos in vijs, ne aliqui pos- sent transire si vellent illuc ire. Et iste filius Ieroboam igno- rante patre amouit illud impedimentum: vt illi, qui erant deuoti, possent ire in Ierusalem ad orandum dominum.
- 3 Constituet, s. Baasa, vt habetur infra cap. sequenti.
- 4 Qui percutiet domum Ieroboam, id est, de propinquo.
- 5 Et percutiet dñs. Quod impletū est, qñ captiuatus est popu- lus Israel in Assyrios tpe Osee, vt habetur infra 17. c. 4. libri.
- 6 Surrexit. Hic consequenter describitur mors pueri, cum di- citur: Et venit in Tharsa; nomen est ciuitatis, in qua iacebat filius eius infirmus. Cætera patent.
- 7 Porro Roboā. Descripta cōditiōe Ieroboā reuertit scriptu- ra ad narrandū facta Roboā. Et primò describit eius p̄uarica- tio. Sed o eius punitio, ibi: In quinto autē anno. Circa primū sciē- dū, q̄ prout d̄ 2. Par. 1. 1. separatis decē tribubz à regno Ro- boā, sacerdotes & Leuitæ, qui erāt dispersi p̄ decē tribus, ve- nerūt in Ierusalē vbi erat cultus Dei, & similiter alij, q̄ habe- bāt zelū legis Dei, & roborauerūt regnū Roboā per tres an- nos, in quibus rex & populus Deo fideliter seruiērūt, postea vero rex declinauit ad idololatriā, & cōsequēter populus exē- plo eius. Igit̄ hic primò describit̄ ætas eius i principio regni sui, & quandiu regnavit, cum dicitur: Porro. Et patet litera. Et subditur p̄uaricatio, cum dicitur.

- 8 Et fecit. Exemplo Roboā ipsū in hoc sequēdo, vt h̄ 2. Par. 12.
- 9 Aedificauerunt. pro idololatria exercenda.
- 10 Et statuas. id est, idola.
- 11 Et lucos. i. nemora dēsa circa loca idololatriæ ad exercen- dū ibi luxuriā. Dicit, n. lucus à luceo luces. per Antiphra- sim.
- 12 Sed & effœminati. i. homines castrati natura vel arte, qui ita tuebantur in cultu cuiusdā deæ, vt dicunt aliqui. dictio verò Hebraica quæ hic ponitur, eades significat scortum masculu- lum: & sic per effœminatos videntur hic intelligi iuuenes pulchri in lupanaribus positi ad vitium Sodomiticum exer- cendum, secūdm quod dicitur 2. Mach. 4. de Iasone, quod ausus est sub ipse arte gymnasiū constituere & optimos quosque ephēborum in lupanaribus ponere. Et dicuntur ephēbi iuuenes imberbes valde lucidi, & pulchri.
- 13 In quinto. Hic ponitur sequens punitio, quia pro peccatis Roboam & populi, factum est à Deo, q̄ Roboā & populus non possent resistere regi Aegypti venienti contra eos, ve- runtū quia afflictio dat intellectum humiliauerūt se coram Deo, vt h̄ 2. Par. 12. pp quod non fuit destructa ciuitas, nec populus: tñ sub certa forma reddiderūt se ipsi Sefac, qui spo- liata ciuitate redijt in terram suam. Et hoc est quod dicitur.
- 14 Ascendit Sefac rex Aegypti, &c. Et patet litera.
- 15 Pro quibz. Per Roboā q̄ latitudo populi interpretat̄, theo- logi scortatores sui signant, qui magis famā suā q̄ veritatem doctrinæ dilatare nitunt̄: & isti pro scutis aureis faciūt ærea. Nā dimissis veritatibz theologice docēt & studēt philosophi- ca, & logicalia, & sic p̄nt dicere: Factus sum velut as sonans, aut cymbalū tinniens.

MORALITER.

† 13 In quinto anno. Allegorice per Ierusalē intelligitur ec- clesia militans, per regē Aegypti, quæ interpretatur tenebra, diabolus in tenebris peccatorū & inferni regnās intelligit̄, ipse verò ascendit cōtra ecclēsiā militantē, & in magna par- te abstulit thesauros domus dñi, id est, merita p̄latorum, & clericorum & religiosorū per malam eorum vitā, & thesau- ros

ros regios, id est, merita principum per tyrānidem ipsorum. † Scuta quoq; aurea, quæ. i. Christus per quæ signantur verita- tes sacre scripturæ, de quibus dicitur Prou. 30. Omnis sermo do- mini ignitus clypeus est sperantibus in se. Ista verò scuta abstulit diabolus. Nā per eius instinctum multi p̄lati clerici & reli- giosi circa studium sacre scripturæ iam non sunt intenti: sed magis circa terrena negotia, quæ implicant ad peccata.

† principum. † ducum scutariorum, & eorum qui excubabant ante ostium domus regis. Cumque ingrederetur rex in domum domini, portabant ea † qui praeiundi habebant officium, & postea reportabant ad † armamentarium scutariorum. Reliqua autem sermonum Roboam, & omnia quae fecit, ecce scripta

† thalamum
vel cubiculum
curforum.

scripta sunt in libro sermonum dierum regum Iuda. Fuitque bellum inter Roboam & Ieroboam cunctis diebus. Dormiuitque Roboam cum patribus suis, & sepultus est cum eis in ciuitate Dauid. Nomen autem matris eius Naama Ammonitis. Et regnauit Abia filius eius pro eo.

CAP. XV.

CAPVT XV.

A Tamen bellum fuit inter Abiam & Ieroboam, omni, &c. * Iosephus. Ieroboam multo exercitu congregato, contra Abiam filium Roboam, qui in duabus tribubus patri successit, castrametatus est. Quod cum audisset Abia obstupescit, verum roboratus, electo exercitu occurrit Ieroboam in locum, qui vocatur mons Amorihæorum. Cuius orationem habuisset ad exercitum Hieroboam, tandem ait: In quo de victoria estis confidentes? An in vitulis aureis & aris, quae vestrae sunt impietatis, & non religionis indicia? An multitudo spem vobis praebuit? Sed nulla virtus illic est, vbi (licet cum multis millibus) licet vnus pugnat iuste. Solūmodò. n. in iustitia & pietate spes

sicut cor dauid patris eius. Sed propter Dauid dedit ei Dominus Deus suus lucernam in Ierusalem, ut succitaret filium eius post eum, & staret Ierusalem, eò quod fecisset Dauid rectum in oculis domini, & non declinasset ab omnibus quae praeceperat ei cunctis diebus vitae suae, excepto † sermone Vriæ Hethæi. At tamen bellum fuit inter Abiam & Ieroboam, omni tempore vitae eius. Reliqua autem sermonum Abiam, & omnia quae fecit nonne haec scripta sunt in libro verborum dierum regum Iuda? Fuitque praelium inter Abiam & inter Ieroboam, & dormiuit Abiam cum patribus suis, & sepelierunt eum in ciuitate Dauid patris sui. Regnauitque Afa filius eius pro eo. In anno ergo vicesimo

GITVR in decimo octauo anno regni Ieroboam filij Nabat, regnauit Abia super Iudam. Tribus annis regnauit in Ierusalem, nomen matris eius Maacha, filia Abessalom. Ambulauitque in omnibus peccatis patris sui, quae fecerat ante eum, nec erat cor eius perfectum cum domino deo suo,

† Id est Abfalom.

sum fecit: nec sustulit, vel fregit, ideo à domino percussus est.

victoriae consistit: quae scilicet, apud nos est, seruantes à principio leges, & verum Deum venerantes, &c. Deus autem exercitus. Ieroboami audaciam dissoluit, exercitum autem Abia fecit excelliorem. Nam quanta nullo bello referatur cedes fuisse commissae, neque Graecorum, neque Barbarorum, mirabilem perceperunt Deo conferente victoriam. Quingenta enim millia hostium bello prostrata sunt, &c.

b * Dormiuit Abiam cum patribus, &c. Hebraei. Cur non percussit dominus Ieroboam, sed Abiam? Quoniam sat habuit capere Bethel, filiaque eius: vnde quoniam conspectum vitulum aureum, mis-

a Insuper

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XV.

Igitur, &c. Hic consequenter agitur de temporibus Abiam & Afa: & quia tempore Abiam non fuit facta inuolutio regis in regno Israel: ideo breuiter transit de eo scriptura, & secundò agit de Afa, ibi: In anno ergo vice. Circa primum praemittitur principium regni Abiam, cum dicitur.

1 Igitur, &c. & tempus quo regnauit, cum dicitur.

2 Tribus annis, &c. incomplete tamen.

3 Nomen, &c. In Hebraeo Abessalom: propter quod videtur esse alius ab Abfalom filio Dauid. Caetera patent vsq; ibi.

4 Excepto sermone, &c. hoc videtur falsum: quia Dauid alias legitur peccasse, scilicet, in numeratione populi, & in sententia contra Miphiboseth, vt dictum fuit supra 2. libr. Sed dicendum, quòd ista peccata fuerunt minima respectu peccati in facto Vriæ: & propter hoc hic non reputantur, secundum quòd dicitur 2. Phisicorum, quòd illud quòd modicum est, quasi nihil reputatur.

5 Fuitque, &c. Istud bellum diffusè tractatur 2. Paralip. 13. in quo Abiam victoriam solennem habuit.

6 In anno. Hic consequenter agitur de regno Afa cum quo plures successiue regnauerunt in Israel, & ideo primò agitur de his, qui ei conregnauerunt in Israel, ibi: Nadab vero. Prima

ma in duas, quia primò describitur tempus in quo bene se habuit. Secundò tempus in quo ab ipsa bonitate declinare coepit, ibi: In anno, &c. hoc videtur esse falsum: quia Abiam pater eius coepit regnare anno Ieroboam 18. & regnauit tribus annis, ex quo videtur, quòd Afa coepit regnare anno 21 Ieroboam. Ad quòd dicendum, quòd Abia non regnauit annis tribus completè, vt praedictum est, & ideo ille tertius annus secundum diuersas sui partes computatur in regno filij per Synecdochen, sicut & Christus dicitur iacuisse in sepulchro tribus diebus. Propter quòd sciendum, quòd ista a parens dissonantia & confimiles soluuntur quinque modis. Vno modo per Synecdochen, vt dictum est. Secundo modo quia aliquando filius regnauit cum patre, sicut dictum fuit supra de Salomone, & sic aliquando in eius regno computatur tempus quo regnauit cum patre. Aliquando verò computatur tantum tempus quo solus regnauit patre defuncto. Tertiò modo, quia aliquando vacauit regnum, & tempus vacationis quandoque computatur in tempore regis sequentis, quandoque verò non computatur: vt dictum fuit in libro Iudicum de tempore ipsorum. Quarto modo, quia quandoque contingit, quòd aliquis rex bene regnauit in principio & postea male: sic scriptura aliquando solum exprimit tempus in quo bene regnauit, & tacet residuum, sicut dictum fuit de Saule supra libro primo cap. 13. Quinto modo per vitium scriptorum, qui de facili errant & errauerunt numeros scribendo.

* 1 Nomen

MORALITER.

† 1 Igitur in decimo octauo. In hoc capitulo scribitur historia regum

regum Abia & Afa, incomplete tamen, completius verò dicitur 2 Paral. 13. cap. & 14. & 15. & 16. propter quòd ibi praenotetur expositio mystica domino concedente.

† 10 Afa

Ieroboam regis Israel, regnavit Afa, rex Iuda, & quadraginta & vno anno regnavit in Ierusalem. Nomen matris eius Maacha filia Abessalom. Et fecit Afa rectum ante conspectum domini sicut David pater eius. Et abstulit [†] effœminatos de terra,

a * Insuper, & matrem suam amovit, &c. Theo doretus. Ostendit autem & pro Deo zelum, cum & matrem potestate priuarit propter conuentum, & festum quod peregit in Iuco: & ipsum Iucum exciderit, & omnia loca idolica diruerit, & igni tradiderit.

b * Fœdus est inter me & te, &c. Augustinus. Miser populus à Deo alienatus, diligit quãdam pacem suam non probandam, quam quidem non habebit in fine, quia non bene ea vitur ante finem. Hanc autem ut habeat in hac vita nostra, etiã interest: quoniam quãdiu permixtæ sunt ambæ civitates, vitur & nos pace Babylonis: ex qua ita per fidem Dei populus liberatur, ut apud hæc interim peregrinetur.

C A P. Fœdus quod habes cum Baasa rege Israel, & reddat à me. Acquiescens Benadad regi Afa, misit principes exercitus sui in ciuitates Israel, & percusserunt

purgavitq; vniuersas sortes idolorum, quæ fecerant patres eius. Insuper & Maacham matrẽ suã amouit, ne esset [†] princeps in sacris Priapi, & in Iuco eius quem consecrauerat. Subuertitq; specum eius, & confregit [†] simulacrum turpissimum, & combussit

in torrente Cedron. Excelsa autem non [†] abstulit. Verumtamen cor Afa perfectum erat cum domino Deo suo cunctis diebus suis. Et intulit ea quæ sacrificauerat pater suus, & vouerat in domum domini, argentum & aurum & vasa.

Bellum autem erat inter Afa & Baasa regẽ Israel cunctis diebus eorum. Ascendit quoq; Baasa rex Israel in Iudam & ædificauit Rama, ut non posset quispiam egredi vel ingredi de parte Afa regis Iudæ. Tollens itaq; Afa omne argentum & aurum quod remanserat in thesauris domus domini, & in thesauris domus regis, dedit illud in manus seruorum suorum: & misit ad Benadad filiũ Tabremmon, filij Hezion regẽ Syriæ, qui habitabat in Damasco, dicẽs: Fœdus est inter me & te, & inter patrem meum & patrẽ tuum; ideo misit tibi munera aurum & argentum, & peto ut venias & irritũ facias

fœdus quod habes cum Baasa rege Israel, & reddat à me. Acquiescens Benadad regi Afa, misit principes exercitus sui in ciuitates Israel, & percusserunt

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Nomen. id est, auis, ut communiter dicitur, quia ibi subditur.
- 2 Filia. sicut prædictum est de uxore patris sui. Aliter etiam soluit aliqui, quod iste Abessalom duas filias habuit, & qualibet fuit vocata Maacha, & vnã habuit Abiam uxorem, & alteram Afa filius eius.
- 3 Et abstulit. exponatur sicut cap. præced. 4 Insuper. Priapus verò fuit quidã iuuenis de Helleponto, qui propter magnitudinẽ membri virilis insalutã fuit reputatus inter deos, propter quod vocatur Deus horrorem propter sacunditatẽ, quæ est in horis, & membrum virile est principũ generationis, hunc autem colebant mulieres quibus præerat ista Maacha. 5 Et in. Vbi exercebatur luxuria. 6 Subuertitq; ibi enim erat habitaculũ subterraneũ in quo stuprabantur mulieres in veneratio ne idoli. 7 Et confregit. s. Priapi: quod erat factũ cum membro virili excessiuo: & pro hoc dicitur turpissimum, quia illa mēbra vocantur pudenda. 8 Excelsa. Illa loca erant, in quibus filij Israel sacrificabant Deo antequã templũ esset ædificatũ, & pro tunc erat licitũ, non tñ postea, sicut dictum fuit Deut. 12. & supra 1. lib. non tñ erat idololatriã: quia sacrificabant dño: 9 Bellum. de promotione istius Baasa ad regnũ Israel habetur postea, sed de ipso hic fit mentio ante, occasione ipsius Afa, cui cõregnauit pro aliqua parte. 10 Ascendit. Hic consequenter agitur de rege Afa in quo cepit declinare à bonitate, quia cum

M O R A L I T E R.

† 10 Ascendit quoq; &c. Rha. fortalitiũ magnũ & excelsũ ad impu-

Ahion, & Dam, & Abel, [†] domũ Maacha & vniuersam Cenneroth, [†] omnem, scilicet terrã Nephtali. Quod dum audisset Baasa, intermisit ædificare Rama, & reuersus est in Therfa. Rex autem Afa misit nuntium in oẽm Iudam dicens: Nemo

fit excusatus. Et tulerunt lapides de Rama, & ligna eius quibus ædificauerat Baasa, & extruxit de eisdẽ rex Afa, Gabaa Benjamin & Masapha. Reliqua autem oĩum sermonum Afa & vniuersæ fortitudinis eius, & cuncta quæ fecit, & ciuitates quas extruxit, nonne hæc scripta sunt in libro

verborum dierum regum Iuda? [†] Veruntamen in tpe senectutis suæ doiuit pedes, & dormiuit cum patribus suis, & sepultus est cum eis in ciuitate David patris sui. Regnavitque Iosaphat filius eius pro eo. Nadab verò filius Ieroboam regnavit super Israel anno secundo Afa regis Iuda, regnavitque super Israel duobus annis. Et fecit quod malum est in conspectu dñi, & ambulauit in vijs patris sui, & in peccatis eius, quibus peccare fecit

Israel. [†] Insidiatus est autem ei Baasa filius Ahie de domo Issachar, & percussit eum in Gebbethon, quæ est vrbs philistinorum. Si quidem & Nadab & omnis Israel obsidebant Gebbethon. Interfecit igitur illum Baasa in anno tertio Afa regis Iuda, & regnavit pro eo. Cumq; regnasset, percussit omnem domum Ieroboam, non dimisit, nec vnã quidem aĩam de semine eius, donec deleteret eum iuxta verbum dñi quod locutus fuerat in manu serui sui Ahie Silonitis, propter peccata Ieroboam, quæ peccauerat, & quibus peccare fecerat Israel, & propter delictum quo irritauerat dominum Deum Israel. Reliqua autem sermonum Nadab, & oĩa, quæ operatus est, nonne hæc scripta

sunt in libro verborum dierũ regũ Israel? Fuitq; bellũ inter Afa & Baasa regem Israel cunctis diebus eorum. Anno tertio Afa regis Iuda regnavit Baasa filius Ahie super omnem Israel in Therfa viginti quatuor annis, & fecit malum coram domino, ambulauitque in vijs Ieroboam & in peccatis eius quibus peccare fecit Israel.

D
† cum omni terra.

† 2. Par. 16. d.

† Conspirauit autem aduersus eum.

F

C A P.

expertus fuisset diuinã virtutẽ sibi assistere cõtra regẽ Achibopũ prout habet diffusẽ 2. Para. 14. sed hic tacet veniente cõtra se Baasa, qui nõ erat tantæ potestati, de diuino auxilio dissi lit, & refugit ad auxiliũ humanũ: & hoc est quod dicitur, Ascendit. ad inuadendũ regnũ Afa. 11 Et ædificauit. hoc est fortalitiũ magnũ. 12 Ut non. absq; periculo & ut de illo loco regnũ Afa infestaret. 13 Tollens. Recurrens ad auxiliũ humanũ magis quã diuinum, & patet litera vsq; ibi. 14 Nemo. Etiam illi, qui secundũ legẽ erant excusati de procedendo ad bellum, quia illud ædificium erat regno suo periculosum: & ideo volebat illud citò destruire, & ex materia fortalitiũ sibi construere. 15 Veruntamen. Cuius causa tacet hic: sed exprimit 2. Para. 16. s. q. Hanani prophetã eũ arguẽte, eò q magis cõsensus fuerat in hominibus quã in Deo, ratus insit milti in neruũ: & ideo fuit percussus podagra in pedibus. 16 Nadab. Hic agitur de regibus Israel, qui regnauerunt tpe Afa, & primò de Nadab, secundo de Baasa, ibi: Insidiatus est autẽ, tertio de Ela, ibi: Tu autẽ 16. c. 4. de Zãvi, ibi: Anno 26. quinto de Anri, ibi, Cũq; audisset. 6. de Achab, qui pro parte ipsius regnauit eũ eo, ibi: Achab. verò. Prima pars patet i litera. 17 Insidiatus. Hic agitur de regno Baasa. q per insidias interfecit dñm. 18 Et percussit. tñ ciuitas describitur in tribu Dã, si d Thilisthai occupauerit eam cõtra quos iuit Baasa, ut recuperet eã. Cõtera patet i litera ex prædictis.

impugnãdũ regnũ Iuda, & ad phibẽdũ suos subditos ne trãfirer in Ierusalem ad adorãdum dñm, propter quod signat diabolum,

CAP V T XVI.

CAP. XVI.

Actus est autem sermo domini ad Iehu filium Hanani contra Baasa dicens: pro eo quod exaltavi te de pulvere, & posui te ducem super populum meum Israel: tu autem ambulasti in via Ieroboam, & peccare fecisti populum meum Israel, ut me irritares in peccatis eorum, ecce ego demetam posteriora Baasa & posteriora domus eius, & faciam domum tuam sicut domum Ieroboam filij Nabat. Qui mortuus fuerit de Baasa in ciuitate, comedent eum canes, & qui mortuus fuerit ex eo in regione, comedent eum volucres celi. Reliqua autem sermonum Baasa & quaecumque fecit & praelia eius, nonne haec scripta sunt in libro verborum dierum regum Israel? Dormiuit ergo Baasa cum patribus suis, sepultusque est in Therfa, & regnauit Ela filius eius pro eo. Cum autem in manu Iehu filij Hanani prophetae verbum domini factum esset contra Baasa, & contra domum eius, & contra omne malum quod fecerat coram domino, & ad irritandum eum in operibus manuum suarum, ut fieret sicut domus Ieroboam, propter hanc causam occidit eum, hoc est Iehu filium Hanani prophetam. Anno vicesimo sexto Afa regis Iuda regnauit Ela filius Baasa super Israel in Therfa duobus annis, & rebellauit contra eum seruus suus Zabari, dux mediae partis equitum. Erat autem Ela in Therfa bibens & remulentus in domo Arsa praefecti Therfa Irrues ergo Zabari percussit, & occidit eum anno vicesimo septimo Afa regis Iuda, & regnauit pro eo. Cumque regnasset & sedisset super solium eius, percussit omnem domum Baasa, & non derelinquit ex ea mingentem ad parietem, & propinquos amicos eius. Deleuitque Zabari omnem domum Baasa, iuxta verbum domini quod locutus fuerat ad Baasa in manu Iehu prophetae propter vniuersa peccata Baasa, & peccata Ela filij eius, qui peccauerunt & peccare fecerunt Israel, prouocantes dominum Deum Israel in vanitatibus suis. Reliqua autem sermonum Ela, & omnia quae fecit, nonne haec scripta sunt in libro verborum dierum regum Israel? Anno vicesimo septimo Afa regis Iuda, regnauit Zabari septem diebus in Therfa. porro exercitus obsidebat Gebbethon urbem philistinorum. Cumque audisset rebellasse Zabari, & occidisse regem, fecit sibi regem omnis Israel Amri, qui erat Princeps militiae super Is-

de corpore diaboli confusione plenissimo. Ille in ciuitate est mortuus, qui in Ecclesia fide tenus perseveras, criminibus capitalibus obnoxius est. Is ore canum laceratur, cum sententia doctorum increpatur, arguitur & damnatur. De quibus in Psal. *Et canes circum bunt Ciuitates.* Canes enim a canendo dicti sunt. Canum enim consuetudo est illa loca defendere, in quibus se norunt alimomam reperire. O canes beatos, qui persequuntur infideles, fures abigunt, ouilia sancta custodiunt: Illi ex Baasa in regione moriuntur, qui extra ecclesiam idololatris, aut haereticis, ore atque opere nefario deseruiunt. Hos volucres celi comedunt, ille que secus viam seminum sparsum comedunt, quando onustos peccatis secum ad eternum rapiunt in teritum.

† vel posterius. infra eod. 18. cap.

† agro.

infra eod. 29. b.

4. Reg. 2. c.

Rabbanus. Angelonius. Et quia, ex Hebraeo non videtur occisus Propheta. Sed hoc potius referendum ad occisionem domus Ieroboam, ut videas peccata Baasa quando praesente quod dominus praedixerat.

Rabbanus. Angelonius.

Factus est autem sermo, &c. Mentio huius prophetae in nullo alio loco fit, sed subito introducit sicut alij, unde Abdias dicitur passisse in speluncis centum Prophetas. Et Helias ait: *Prophetas tuos occiderunt.* Et filij Prophetarum leguntur occurrere Helias, quorum alia nulla fit mentio, nulla specialis nominatio.

B Ecce ego demetam, &c. Mystice. Raba. Demetit Dominus huius vel cuiuscumque iniqui posteriora, cum peccata post finem vite vleiscitur. Demetit & posteriora domus eius, cum imitatorum aeternis cruciatibus damnat. Quicumque ergo vsque in finem vitae in prauis operibus perseuerat, posteriora illius demetentur.

C Qui mortuus fuerit, &c. Rab. de Baasa, id est, de

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XVI.

- * **1** Factus est. Hic consequenter ponitur ipsius Baasa punitio denuntiata per Iehu filium Hanani. Ex quo patet, quod iste fuit filius prophetae, quem Afa poni iussit in neruum, eo quod sibi dicebat veritatem.
- 2** Pro eo. &c. id est, de infimo statu deducens ad regnum.
- 3** Ecce ego, &c. id est, det. uncabo.
- 4** Posteriora. Ita quod nihil remaneat, sicut fecisti de domo Ieroboam. Cetera patent in litera.
- 5** Et regnauit. Hic describitur tempus ipsius Ela filij Baasa, qui fuit malus sicut & praedecessores sui, & patet litera vsque ibi.
- 6** Ob hanc causam. In Hebraeo habetur sic: & quia occidit eum. Quod autem subditur. Hoc est Iehu fili. non est in Hebraeo, sed appositum fuit a translatores, vel ab aliquo expositore per modum glossae alicuius quae postea inserta fuit textui vitio scriptorum, ut hic notaretur occisio prophetae. Ra. Sa. aliter exponit eum dicitur: Et quia occidit eum dicens,

quod refertur ad Nadab, quem occidit Baasa: ut dictum est cap. praecedenti propter quod ille Baasa cum sua posteritate meruit deleri, non solum quia ambulauit in viis Ieroboam: sed etiam quia occidit Nadab dominum suum & proditiosus: & maxime quia fuit ita malus vel peior sicut Nadab, propter quod non habuit titulum occidendi eum, propter mala sua. Si autem dicatur, quod non peccauit occidendo Nadab, quia illud prophetarum fuerat futurum a domino per prophetam Semeiam, ut habetur supra 14. Non valet, quia Deus a deo Omnipotens est & bonus, quod frequenter videtur malis voluntatibus & actibus hominum in executione ordinationis suae: sicut passim Christi a deo praordinata ad salutem electorum fuit facta executio per homines malos.

7 Anno xxvij. Hic consequenter describitur regnum Zabari, qui interfecit Ela et totam domum Baasa, sicut fuerat praedictum per Iehu filium Hanani prophetam, & patet litera.

8 Cumque audisset. Hic consequenter agit de ipso Amri, qui debellauit

MORALITER.

† holum, qui quantum potest impugnat eos, qui numero & merito sunt de regno Christi, ut sub suo dominio protrahantur: & similiter peccatores, qui iam sunt de suo regno prohibet quantum potest, ne ad gratiam reuertantur, & similiter faciunt Sacerdotes & Clerici impugnantibus religiosos pauperes, & suos subditos impediunt, ne pro confessionibus recurrant ad eos ad habendum sanius consilium.

1 Factus est. Sequitur postea: *Ob hanc.* Ela namque filius Baasa occidit Iehu prophetam eo quod dixerat ex persona domini.

3 Demetam, &c. Et sic non solum prophetauerat contra Baasa, sed etiam contra Ela filium eius. Et per istos allegorice significati fuerunt Principes Iudaeorum, qui machinati sunt in mortem Christi, eo quod dixerat ciuitatem & templum destruenda, Lucae 19. *Videns Iesus ciuitatem, fleuit super illam, dicens: Quia si cognouisses, & tu. Sequitur, Quia venies in te, & circumdabunt te inimici tui vallo, & coangustabunt undique, & ad terram prosternent te, & filios tuos, qui in te sunt &c.* Moraliter autem per Baasa & eius filium signantur peccatores obstinati, qui ad verba praedicatorum a malis suis non reuertuntur, & quod peius est, prout possunt, eos necitent persequuntur.

A *In Thersa regna.* Rab. sex annos fecit in Thersa, reliquos aut in ciuitate, quæ Semeron appellat, à Græcis verò Samaria. Hic nominauit eam Semerò à Semer priore Dño, & est Metropolis regni, & postea ois regio ab eo Samaria appellatur, quæ nunc Sebaste vocatur, vbi ois beati Ioannis Baptistæ quiescunt.

B *Theodoretus.* Percussit Baasa totã domum Ieroboam: filius eius à Zambre fuit interfectus & destructa tota domus Baasæ: Zambre obfessus ab Amri, cum domo in qua degebat, combustus decessit. Per hæc nos docemur, quòd eos qui vitam agunt in sceleribus & flagitiis Deus per se inuicem punit, & sceleratum tradit sceleratiori, eis vtens tanquam quibusdam lictoribus.

B *Emitque Montem Samaria. &c.* Theodoretus. A Samer domino montis, nominatus est mons Semeron: à monte autem ciuitas Samaria, quæ nunc appellatur Sebaste. In ea erat regnum decem tribuum quibus in captiuitatem abductis, cum terra esset deserta, reges Assyriorum traduxerunt aliquos in illas ciuitates ex regionibus Orientalibus, qui ex Samaria nominati sunt Samaritani.

C *Fecit autem Amri, &c.* Iosephus. Ex his cognoscitur, quantam prouidentiam humanarum re-

rum probatur habere Diuinitas, & quomodo bonos diligit, malos autem ab

rael in die illa in castris. Ascendit ergo Amri & omnis Israel cum eo de Gebbethon, & obsidebant Thersa. Videns autem Zambri, quòd expugnanda esset ciuitas, ingressus est palatium, & succedit se cum domo regia, & mortuus est in peccatis suis, quæ peccauerat, faciens malum coram Domino, & ambulans in via Ieroboam, & in peccato eius quo fecit peccare Israel. Reliqua autem sermonum Zambri, & insidiarum eius & tyrannidis, nonne hæc scripta sunt in Libro Verborum dierum regum Israel? Tunc diuisus est populus Israel in duas partes. Media pars populi sequebatur Thebni filium Gineth, vt constitueret cum Regè, & media pars Amri. præualuit autem populus qui erat cum Amri populo, qui sequebatur Thebni filium Gineth. Mortuusque est Thebni, & regnauit Amri. Anno tricesimo primo Asa Regis Iuda regnauit Amri super Israel duodecim annis. In Thersa regnauit sex annis. Emitque montem Samariæ à Samer duobus talentis argenti, & ædificauit eum, & vocauit nomen Ciuitatis quam extruxerat nomine Semer domini montis Samariæ. Fecit autem Amri malum in conspectu Domini, & operatus est nequiter super omnes qui fuerunt ante eum. Ambulauitque in omni via Ieroboam filij Nabat, & in peccatis eius, quibus peccare fecerat Israel, vt irritaret Dominum Deum Israel in vanitatibus suis. Reliqua autem sermonum Amri & prælia eius quæ gessit, nonne hæc scripta sunt in Libro Verborum dierum regum Israel? Dormiuitque Amri cum patribus suis, & sepultus est in Samaria. Regnauitque Achab filius eius pro eo. Achab verò filius Amri regnauit super Israel Anno tricesimo octauo Asa Regis Iuda. Et regnauit Achab filius Amri super Israel in Samaria viginti duobus annis. Et fecit Achab filius Amri malum in conspectu Domini super omnes qui fuerunt ante eum. Nec suffecit ei, vt ambularet in peccatis Ieroboam filij Nabat, in-

super duxit uxorem Iezabel filiam Ethbaal Regis Sidoniorum: impleuit Ichu, vnctus à puero qui missus erat ab Helisæo.

abhorret & à radice disperdit. Israelitarum denique reges pp suam iniquitatem & iniustitiam, alter super alterum irruentes, multi paruo tempore perierunt, & eorum genus exterminatum est. Asa autem Rex Hierosolymorum, qui duabus tribubus præfidebat, & propter pietatem & iustitiam, ad longam felicitateque productus est senectutem, & cum regnasset quadraginta vno annis, bona morte defunctus est.

D *Insuper duxit uxorem Iezabel, &c.* Iosephus. Per hanc didicit Achab eius adorare deos. Erat enim mulier nimis acerrima, simul & audax, quæ ad tantam venit luxuriam atque vesaniam, vt etiam templum Deo Tyri, quem Baal appellabant, ædificaret, & plantaret omnium arborum lucos. Constituit & sacerdotes, falsosque prophetas, huic Deo ministraturos. Sed & ipse rex multos huiusmodi circa se fouebat, stultitia atque neqtia oes priores suos excellens.

E *Auctor operis imp. apud Chrysol.* Achab accipiens sibi Iezabel filiam, Subnij regis, contra Dei præceptum, impiam nimis, multas impietates comisit in Dñm, illa se instigante. Propter quod Spiritus sanctus per Prophetam cõtestatus est dicens: vt disperderet omnem masculum de domo Achab. Quam Prophetiam impleuit Ichu, vnctus à puero qui missus erat ab Helisæo. **F** *Et posuit*

NICOLAUS DE LYRA.

ut ipsum Zambri, & hoc est quod dicitur, Cumq; aud. &c. i. exercitus regis Israel qui obsidebat urbem Gebbethon existens in periculo belli, Zambri verò remanserat cum Rege in Thersa in quiete propter quod exercitus hoc audiens, quod Regem interfecisset, fuit indignatus de occisione Regis proditoria, & constituuerunt sibi Regem Amri ad expugnandum Zambri in Thersa, quod & factum est, vt patet in litera.

1 Videns autem Zam. quod expu. ita quòd non poterat effugere, ingressus est pala. ne viuis caperetur, & vili ac crudeli morte puniretur, & vt inferret damnum Amri electo in regem per successorem domus Regiæ.

2 Tunc diuis. est. quia bellatores qui erant cum Amri in obsidione Gebbethon, volebant eum regnare. Alij verò qui non fuerunt ibi, volebant alium, eo quòd Amri non fuerat institutus de eorum consilio. Et durauit ista contentio tribus annis, pars tamen Amri præualuit, quia erat exercitior in bellis.

Rab. Sal. autem dicit quòd præualuit, eo quòd filius suus accepit filiam Iosaphat filij Regis Iuda, & sic fuit pars eius fortificata.

3 Anno

MORALITER.

4 *Emitque, &c.* Semer interpretatur custodiens: & ideo signat platam, ad quem spectat bona ecclesiastica custodire. Per mortem verò ecclesiastica dignitas designatur. Igitur per Amri qui montem emit à Semer, significatur simoniacus qui præbendam vel gradum ecclesiasticum emit à superiore, & sic vterque crimen incurrit simoniæ. & ad hoc consonat interpretatio nominis vtriusque. De Semer verò patet per prædicta. Amri verò

3 Anno 31. Asa. in quo numero accipitur regnum Amri quando incepit regnare pacifice mortuo Thebni. Alij enim incepisset regnare vicefimo octauo anno Regis Asæ.

4 Duodecim. an. in hoc numero computatur tempus à quo fuit electus, quia licet contentio per tres annos durauerit, vt dictum est, tamen pars eius à principio fortior apparuit.

5 Et vocauit no. ciui. id est, nominauit eam ex nomine illius qui fuerat dñs loci, qui vocabatur Samer. & ideo falsa est litera quæ in aliquo libri haberi Semar. id est, monte Domini, quia nec Semar nec Samaria fuit metropolis in Regno decem tribuum. Cetera patent in litera.

6 Achab. Hic consequenter agitur de regno Achab, & diuiditur in partem principalem & incidentalem. Secunda ibi, In diebus. Achab autem cepit regnare tempore Asæ, sicut dicitur in litera anno 30. 8. Asa Regis Iuda, &c.

7 Et fecit, quia licet ante colerent vitulos aureos, tamen in illis videbantur adorare Deum, prout dictum fuit supra 22. c. Iste autem induxit idololatriam manifestam. Cuius causa motiua subditur.

8 Duxit vxor. Ieza. quæ erat nutrita in idololatria, ad quam induxit virum suum, ideo subditur.

verò amaricans interpretatur, & hæc interpretatio conuenit Simoniaco: nam & Simoni (à quo dicta fuit simonia) dixit beatus Petrus Act. 8. d. In felle amaritudinis & obligatione iniquitatis video te esse. Volebat enim spirituale emere potestatem, vt patet ibid. Et regna. Sequitur.

8 *Insuper du.* quæ interpretatur fluxus sanguinis, & ideo signat quamcunque personam litibundam sanguinis innocentis, vnde & ista Iezabel occidi fecit Naboth innocentem.

lib. de Elia, cap. 2.

Quzst. 28.

Iof. 6. d.

† Cum funda-
menta iaceret
urbis, interit
Ahiram filius
Illius, &c.

A *a* Et posuit aram Baal. & Ambrosius. Cum à rege Achab altare esset idolo constitutum ad verbū Prophetæ Eliæ tribus annis & sex mensibus ros pluuiæ non cecidit super terram. & Theodoretus. Baal, ut dicit Iosephus, erat Deus Tyriorum, Astarte autem Sidoniorum. Est autem Astarte, quæ apud Græcos appellatur *Aphrodite*, id est Venus.

b *Aedificauit Hiel.* Rabbanus. Hiel, uiuens Deo, Bethel domus Dei interpretatur, destructa à Iosue atque anathematizata Iericho magna restaurauit. Cum quædam eorum qui in ecclesia habitum religionis assumpserant, ad agenda scelera quæ ei dominus Iesus in die baptismatis donauerit, redit: quasque ipse anathematizauerat diaboli pompas luxuriosè viuendo repetiri, cumque errorum dogmata vel Gentilium fabulas ueritati ecclesiasticæ, qua imbutus est, præfert, quasi Bethel egrediens ruinas Iericho

Iericho refuscitat. Is & fundamenta fidei à quibus bona edificata inchoarant, & claustra bonæ actionis quibus perfici debuerant, perdit.

c *In Ahiram.* Rabbanus. Cum conditor Iericho fundamenta poneret, primogenitus eius nomine Ahiram mortuus est. Cum portas muniret, Segub filium suum nouissimum amisit, iuxta imprecationem Iosue.

& Theodoretus. Quoniam hæc ciuitas erat dicata Deo, merito euerfa erat. Absurdum enim esse Iosue putabat fieri commune, quod Deo donatum est. Maledixit autem his, qui illam instaurarent: ita ut qui decretum prætergredi tentaret, iaciendis quidem fundamentis primogenitum liberorum abijceret: adhibendis autem portis

extremum. Huius autem maledictionis facit mentionem historia Regnorum.

B

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et abiit. Quod nullus de regibus arte cum fecerat.
- 2 In diebus. Hæc est pars incidentalis, quia in illo tempore Hiel cepit reedificare Iericho, quam Iosue destruxerat, & posuerat sub anathemate, ita quod de cætero non reedificaretur, ut habetur Iosue 6.
- 3 In Ahiram. i. quando posuit fundamenta incipiens reedificare, mortuus

tuus fuit Ahiram primogenitus suus, & cum procederet in edificando, moriebantur successiuè filii sui usque ad ultimum, qui in completionem operis mortuus est. & hoc est quod dicitur.

4 Et in i. ul. imo nato posuit portas eius, quæ ponuntur in completionem operis.

5 Iuxta uerbum. id est, per ipsum Iosue, sicut habetur Iosue 6. ubi interpretatur fuit hoc malum reedificanti Iericho.

MORALITER.

† 2 *In diebus autem.* Per Hiel, qui uiuens Deo interpretatur, profitens in religione significatur, quia si profiteatur debite, moritur mundo, & incipit Deo uiuere, propter quod dicit de Bethel, quæ domus Dei interpretatur: nam religio domus Dei nominatur. Iericho uero interpretatur luna, quæ propter sui variationem

tionem mundi signis: qui est in mutabilitate continua. Igitur Hiel Iericho reedificat: quoniam professus in religione in actibus mundanis & secularibus se occupat, & in hac reedificatione tota proles eius moritur, quia bona opera sua mortificantur: propter quod dicitur 2. Tim. 2. a. *Nemo militans Deo, implicat se secularibus negotiis, ut ei placeat qui se probauit.*

ADDITIO.

In cap. 16. ubi dicitur in postil. Et fecit Amri malum in conspectu domini super omnes ante eum, &c.
Cultus uisulorum etiam ante Achab fuit idolatrius, ut dictum est supra in addit. super cap. 12. Illud autem quod hic dicitur de Achab quod fecit malum in conspectu domini super omnes ante eum: possit intelligi

intelligi ex hoc, quod magis adhaerebat cultui idolorum, & etiam quia tyrannica opera magis exercuit, ut patet de uinea Naboth, similiter quia magis Deo sui rebellis & contumax: eo quod tempore suo floruit Elias, qui quæ plurimis signis & prodigijs ipsum exhortabatur, & tamen se ueniam in obstinatione sua: & ideo licet reges Israel predecessores Achab fuissent: similiter idololatra, non tamen in conspectu domini tanta mala fecerunt.

CAP. XVII.

ET dixit. Rab. Elias interpretatur Deus meus dominus, vel Deus meus, siue Deus fortis, & significat Christum. Thesbites, captiuas seu conuertens interpretatur: Et de domino est scriptum, *Conuertere domine captiuitatem nostram.* Sicut Melchisedech, ira Eliæ origo tacetur, cum subito eius nomen introducit, & hoc in saluatoris præfiguratione.

his ros neque pluuiam, nisi iuxta oris mei uerba.

b *In cuius con.* Rab. In conspectu Domini stat iustus, in modo stabit & in futuro, modo ut conditoris potentia ad sensum reducat, & sic fideliter uiuat. In futuro, ut ueraciter uitæ coronam accipiat.
* Theodo. Nimiam audaciam uidetur aliquibus esse, quod Elias dixit,

CAP. XVII.

a Thesba, unde Elias Thesbites dicitur, ciuitas est Galaad regionis.

T dixit Elias Thesbites de habitatoribus Galaad ad Achab, *†* Viuit Dominus Deus Israel, in cuius conspectu sto: si erit annis

dixit, *Si erit annis his ros & pluuia &c.* Sed nimiam est audacia aduersus spirituales viros hæc cogitare. Erat enim propheta, & summus prophetarum, & diuino zelo inflammatus: & hæc dixit diuino operante Spiritu, unde etiam finem acceperunt.

* Ter. Helias hoc primum quod famem fuerat imprecatus, satis iam se ieiunijs uouerat, *Vinit, inquit, Dominus, cui assisto, si erit ros istis annis.*

* Amb. Eliæ ieiunio ore uox emissa celum clausit sacrilego populo Iudæorum. Digna poena, quæ intemperantiæ digne coetæret, ut celum impijs clauderetur, qui terrena polluerant.
* Idem. Tunc pseudo propheta, tunc fames. Repete mihi

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XVII.

ET dixit. Hic consequenter agitur de his quæ acciderunt tempore Iosue regis Iudæ, sub quo continuatum fuit regnum Achab, licet inceptum sub Asa patre suo: & quia Achab super omnes reges qui cum præcesserant malus fuit, ut dictum est c. præced. ideo scriptura diligenter persequitur circa eum diuinam prouidentiam, eum à malis reuocando, licet abusus fuerit, ut sic appareat iustior eius condēnatio. Igitur primo reuocatur à malis signis celestibus, secundo uisulorum mirabilibus, c. 20. tertio diuinis cōminationibus, ibi: Tunc uir quidam. Prima in diuis, secundum duo signa cælitus data, secundum ponitur c. 18. Circa primum sic ueritas inducit: ar. secundo Elias à cornu pascitur, ibi: Et factum est. tertio a muliere uidua suscipitur, ibi: Surge, & va. circa primum dicit.

- 1 Et dixit. i. à ciuitate Thesba oriendus, sicut dictum fuit plenius Iud. 9.
- 2 Si erit. Et accipit hic si, pro non, id est, non erit. Copulat autē Rab. Salo.

Salo. hanc sententiam cum fine præcedentis cap. dicens, quod occasione mortis filiorum Ahiel dixit Achab Elias argenti ipsum de idolatria potest esse, quod uerbum discipuli impletur, & tamen uerbum magister non impletur. Iosue uero fuit discipulus Moysi, ut habetur Exod. 24. & tamē uisulorum maledictionem eius impletam super Hiel qui reedificauit Iericho, ut dictum est. Moyses autem imprecatus est maledictionem super filios Israel transgressores legem, & seruientes diis alienis, sic quod clauderetur celum, & prohiberetur pluuiam, ut habetur in Deut. & tamen Iosue ad pluribus annis recessit à lege, & seruauit diis alienis, & tamen non uidemus pluuias esse prohibitas. Et quoniam Elias percepit quod Achab hoc dicebat, quasi participans cōminationes Moysi, & iudicia Dei, ideo orauit dominum ut clauderetur celum, & prohiberentur pluuiæ, ut habetur Ios. 1. & cum intellexit se exauditum à Domino, tunc dixit ista uerba.

3 Viuit do. &c. i. e. an. id est, non erit, ut dictum est.
4 Nisi iuxta oris mei uerba. Quia simile fuit sibi reuelatum, quod ad eius deprecationem celum daret pluuiam.

MORALITER.

† 1 *Et dixit.* Per Galaad, qui interpretatur aceruus testimonij, sacra scriptura significatur, in qua testimonia coaceruantur. In hoc autem aceruo, doctor & prædicator debent habitare per diligens studium sacra scripturæ: quia signantur per Eliam prophetam & prædicatorem. Et sicut Elias fecit cessare pluuiam & rorem propter Achab & populi eius nequitiam: sic aliquis

prædicator cessare debet a pluuiâ prædicationis propter populi malitiam. Sic autem fecit Paulus Act. 19. b. *Cum autem quidam indurarentur, & non crederent, maledicentes uiam Domini coram multis uicinis, descendens ab eis Paulus segregauit discipulos.* Et Ezec. 3. g. dixit dominus ei. *Linguam tuam adhaerere faciam palato tuo, & eris mutus, nec quasi uir obuians, quia domus prosperans est.* Et sic Elias recessit ab Achab & eius populo, dicente sibi domino.

tempora, & inuenies tunc prophetas confusionis, tunc Iezabel, tunc famem, tunc ariditatem terræ. Quia ratione? Quia abundauerat iniquitas, refrixerat charitas.

☞ IDEM. Transibant Apostoli, & umbra eorū curabat infirmos. Tangentur vestimenta eorū, & sanitas deferebatur. Sermonem locutus est Helias,

& pluuia stetit annis tribus, & mensibus sex. Iterum locutus est, & hydria farine non defecit.

☞ CHRYSOS. Cum Helias Baal, & lucos despecto domino, coli à sacrilegis peruideret, cumque creatore despecto signi mentis sese nemoribusque omnis popul⁹ addixisset, zelo Dei commotus Iudæam terrā licitatis sententia, & pluiarum sterilitate addixit. Tūc subito anhelat terra, sicut amnes, fontes arefcūt, omnis humor imāpetit, supeta deserit, aer feruet, serenitas torquet, tranquillitas pēna est. Aestuant noctes, dies arefcunt, fata torréur, arbuta ægrotant, prata deficiunt, nemora languent, campi ieiunant, squaler terra, herbas interimet, iram Dei vniuersa creatura testatur, &c.

a Et factum est verbum Domini ad eum, &c. ☞ CHRYSO. Proh nefas, nulla ex pēna correctio, & quasi aduersis, hominū malicia prouocetur, sic cre scit quotidie, quod puniatur. Amant pēnā, supplicii diligunt, nolunt recordari, vt uiuant, nolunt corrigi, vt euadant, & quasi frugem mentis sterilitas arefecerit licitatis, sic arefcente terra, aruerāt, & hominum corda. Interea solus Helias altior mundo, proximus celo montis habitaculo, & Dei colloquio fruebatur, ne illorum pēnam perspiceret, quorum scelera videre non posset.

b Abscondere. Absconditus est Elias noster in torrēte Carith, qui interpretatur caluus. Et de torrente bibit, cū in Caluarie loco, ubi abscondita est fortitudo eius, de torrēte mortalitatis nra gustauit. Corui pascebāt Eliā deferentes ei panes, & carnes, cū Gentilitas de nigredine peccatorū veniens, Christo salutē nostram esurienti, panem fidei, & carnes, id est, sp̄s resurrectionis per gratiam illius illuminata officio, mane, s. initio euangelicæ prædicationis. Itē vesperi cum eandem fidē vique ad finē mundi seruans incontaminatam cum carnis resurrectione venienti iudici p̄sentat. Post dies aliquātos siccatus est torrentis, quia consumato cursu p̄sentis vitæ absumpta erit mors in victoria. Et, Iā ultra non erit mors, neq; luctus, neque clamor, quæ prima abierunt. Panes, & carnes ex quibus Elias coruis ministratib passus est, sunt opera pietatis, & obsequiū, qđ dño à fidelib. ex Iudæis exhibitum est.

c In tor. ca. Torrentis Cyson, qui & Carith interpretatur, cognitio, siue concisio, vel diuisio Iudaico populo conuenit.

d Corui quoque deferebant. ☞ CHRYS. Deus prophetā vna cum populo punit, vel dū ēt ipse in famis supplicio comprehenditur, aliquid misericordiæ in relaxando sententiæ suæ iuramento addiscat. Prophetam per illas potissimum aues, quib. sui fetus inuisi, nutrit. Odit. n. prolē suam coruus, & natā non educat. Id quod propheta inlinuans dixit, *Et pullis coruorum inuocantibus cum.* Vnde per illos apud Heliā, qui Iudæis vt filijs malā frugis succensebat, Deus intercedit, q. d. Ne tāto Iudæorū filiorum tuorū odio tenere, quanto erga pullos suos corui. Qui natura pullis sunt immisericordes, illi ipsi, vt hospites tibi seruiunt. Absurdū est d̄ Helia, quod apud re misericordiæ meæ patrocinant corui, tu aut pro Iudæis, i quos iuxta

iuxta sententiam tuam serui, non intercedis. Erubescet, & vel coruorū exēplo, Iudæis esto clementior. Ego vt tue sint honorem do, ira illorum, qui affliguntur, misereri velim, &c.

☞ AMBRO. Helia panis ad victū decrat, si quæretur, sed non videbatur deesse, quia non quærebatur. Itaque diuturno coruorum obsequio, mane panis caro ad vesperā deferebatur. Nunquid ideo minus beatus, quia pauper erat cibi? Minime.

☞ AVGV. S. A domino Helia dicitur, vt in spelunca torrentis Carith se absconderet, vbi coruis ministrantib. satietetur duplici occasione quatenus, & tempore famis haberet alimoniam, & persecutorum, quide se quærentium tabidā effugeret. A coruis vero ministrari propheta præcipitur, vt culpam, quam in diluuiō commiserat in terra, purgare auis illa videretur. Dū fidelis minister efficitur Helia, qui negligēs, & fallax erat antea Noe. Præterea

quoque in hoc ministerio illud etiam ostenditur, qualiter homo si non peccasset, etiam infructuosorum animalium nunc ministerijs vteretur. Vnde vero eas carnes, & panes ille coruus detulerit, ipse viderit, qui tale officium committebat.

☞ CHRYS. Non solum sanctis testificantur fere operibus, vt vipera Paulo, sed & seruiuit. Ionæ cetus triduo sub iugalis fuit, & quo intus gubernans, non quo ipse volebat dicens. Sic corui Helia quotidie cibos, ceu domino, atferbant. Sic leones Danieli mansuecebant, & viri sanctimoniam etiam non loquentes, prædicabant. Ignis naturæ oblitus, tam nihil nocuit tribus pueris, vt etiam capillum lætioni vade obnoxium non offenderit.

☞ PROCOPIVS. Et quomodo legem nō transgressus est Helias, per autem immundam nutritus? Quia ipse legilla tor per coruos cibum ipsi attulit, qui docet legem propter Iudæorum infirmitatem positam esse, quare, & ipse aliquando cōtra legē facere præcepit, veluti in obsidione Hiericho, sabbatho facta, coruis pascentibus prophetam, Samsonē ex mortuo leone mel siluestre comedente.

e Surge, & vade in Sarepta Sidoniorū, &c. ☞ TERTVLLIA. Defecerat corui, qui illum liberalius pascerent. An d̄ difficile angelo fuerat alicunde de conuiuio regis ministrū, cum instructissimo ferculo raptum ad Heliam transire, si cut Danieli in lacum leonum esurienti, prandium merentū exhibitum est? Sed constitui oportebat exemplum, docens in tempore pressuræ, & persecutionis, & cuiuscunque circumstantiæ, xerophagijs esse viuendum.

☞ CHRYSOSTOM. Helias transire in alium locum iubetur, vt famelicus ipse, famelicæ viduæ, quæ etiam ethnica erat, supplex esset, quod hoc consilio Dominus facit. Nā cum Iudæis interdictum sit commercium cum gentibus, volens eum ad misericordiam prouocare, prædixit ei futurum vt à muliere gentili pasceretur. Quo audito, abhorreret, & vel sic Deum pro effundendo imbre imploraret. Ille autem, ne que ad hanc vocem mitior factus, cucurrit ad ethnicæ viduæ alimoniam.

☞ AMBROS. Dignum etiam, vt ad condemnationem regis sacrilegi, propheta ad viduam in Sareptā Sidoniæ mitteretur. Quæ quoniam deuotionem cibo prætulit, meruit, vt auditatis publicæ sola non sentiret ærumam.

☞ Præcipi

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et factum est, Hic consequenter ostenditur quomodo Deus per coruos pavit seruum suum Eliam, cum dicitur.
- 2 Recede. à facie Achab, & Iezabel. Ex quo patet, quod licitū est sanctis viris fugere persecutionem personalem.
- 3 Coruisque ministerio angelico ad hoc eos inducente.
- 4 Corui quoque defe. Ex quo ostenditur mirabilis diuina prouidētia, &c.

MORALITER.

4 Corni. Ex hoc patet Dei circa seruos suos prouidentia, quia latius pavit Eliam per aues, quam per homines, nā postea pavit eum per viduam panē, & aqua. Sed quoniam humana p̄uisio non est contentenda, ideo dñs fecit eum petere buccellā panis à vidua muliere. Per hoc autem, quod farina viduæ

etia, & quid nō est dissidendum de ea, quia magis splendide prouidēt Elie per aues, quam per homines.

5 Surge, & vade. Hic consequenter Elia à vidua recipitur, & primo describitur ipsius Elia deuota receptio, secundo sibi viduæ suscipit o ibi. Factum est autem Circa primū dicit n. Surge, & vade. Non enim est æquiuocum ad syluam, & ad villam iuxta eam existentem, quæ à sylua denominatur.

Præcipi.

duæ nō defecit, & lecythus olei nō fuit immixtus, significatū fuit, q̄ sustentantibus Dei seruos non deficiunt bona temporalia ad conuenientiam victus. 2. Cor. 9. c. Qui autem a tibi ministrat semper seminanti, & p̄nem al manducandum præstabit, & augetur increnenta seug in iusticia vestra, vt in omnibus locupletati abundetis in omnem simplicitatem. Ideo sequitur.

† Et

Li. 2. off. c. 4.

1. 2. de moral. s. 2. 15.

† Luc. 24. b.

In Ps. 96. Act. 28.

1. adu. P. 7. c. 8.

Homil. r. de Hel.

1. de Helic.

Diuisio.

a *Præcepi mulieri vidua.* * CHRYSOSTOMVS. Præuenit eam Deus, & ei per visionem ostendit figuram, formam, artem, & futuram petitionem Prophetæ. Unde ipsa reuelationis diuinae contenta, statim vt aduenit, & cibum poposcit, clamabat: *Veni dominus Deus meus, &c.*

RABBANVS. Hęc vidua gentium significat ecclesiam, que a suo diuinitate fuerat cõditore deferta, populum fidei vere, & recte veritatis nescium, quali pauperem filium egenam in se nutrebat, i. verbi fructu experte docebat, donec veniens sermo prophetice, q̄ exiccatio velle h̄t, vt pote clausa

Quæst. 52. * THEODORETVS. Ego autem adiutor mulieris respõsi manducationem. Non egre talit, quod in tanta calamitate de ea peritum sit alimentum, sed tantum extremam ostendit paupertatē. Sed ille pollicitus fontes summe & olei, iussit facere, & afferre panem. Illa rursus non arguit, vt que paupertatis, & alendotum filiorum tabesceret sollicitudine. Sed accepto fideliter promisso, attulit nutrimentum, idque alienigenæ, cuius propheticæ virtutis nullam adhuc receperat experientiam.

a Sareptha Sidoniorum, & manebis ibi, præcepi enim mulieri viduæ ibi, vt pascat te. Surrexit, & abiit in Sareptha Sidoniorum. Cumque venisset ad portam ciuitatis, apparuit ei mulier vidua colligens ligna, & vocauit eam, dixitq; ei: Da mihi paululum aquæ in vase, vt bibam. Cumque illa pergeret, vt afferret, clamauit post tergum eius, dicens: Affer mihi obsecro, & buccellam panis in manu tua. Quæ respõdit, Viuit dominus Deus tuus, quia non habeo panem, nisi quantum pugillus capere

celi manna, fame plichi labatur in Iudea, pascetur ibi simul, & pasceret, receptus videlicet a credentibus ipse credentes. Hęc vidua in Sareptha Sidonie dicitur esse morata. Sidonia quippe inutilis venatio. Sareptha vero incendiū, vel angustia panis interpretatur, quæ ubi abundauit peccatum, superabundauit, & gratia. Vbi superuacuis acquirendis cura impeditur; ubi dicitur sitis incendium panisque spiritualis ante fiebat angustia, ibi farina oleumque ore prophete benedicitur, hęc est gratia dominici corporis, & charismatis vntio, siue fructus, & hilaritas charitatis. Viduæ oleū gratiæ, & benedictionis farina non deficit in omnibus fere gētib; fame manente, quarum cibi vitæ esuriē & fidei trinitatis incediam congrue presfigurauit illa quodam triēnio fames, quam

B *AMBROSIVS.* Vnius horæ hospitio vidua, que suscepit Heliam, & exiguo cibo, perpetuum toto tempore famis inuenit alimentum, & mercedem accepit micalilem, vt nunquam dehydria farina deiceret.

potest farinæ in hydria, & paululum olei in lecytho. En colligo duo ligna, vt ingrediar, & faciam illud mihi, & filio meo, vt comedamus, & moriamur. Ad quã Elias ait: Noli timere, sed vade, & fac, sicut dixisti. Verūtamen mihi primum fac de ipsa farinula subcinericium panem paruulum, & affer ad me: Tibi autem, & filio tuo facies postea. Hęc autem dicit Dominus

Deus Israel: Hydria farinæ non deficiet, nec lecythus olei minuetur vsque ad diem in qua Dominus daturus est pluuiam super faciem terræ. Quæ abiit, & fecit iuxta verbum Eliæ. Et comedit ipse, & illa, & domus eius. † Et ex illa die hydria farinæ non defecit, & lecythus olei non est imminutus, iuxta verbum Domini, quod locutus fuerat in manu Eliæ. Factum est autē post verba hęc, ægrotauit filius mulieris matris familias, & erat languor eius fortissimus, ita vt non remaneret in eo halitus. Dixit ergo ad Eliam, Quid mihi, & tibi vir Dei? Ingressus

fecuta est spiritualis abundantia, que cum impeditur, non defecisse dicitur.

c *Ægrotauit.* * THEODORETVS. Quam ob causam permisit Deus, vt filius viduæ moreretur? At factum fruens alimento propheta, oblitus est calamitatis aliorum hominum, quã ob rem armatus aduersus eum viduæ ciularus. Agnouit quoque ipse eam, cum dixit, *Dominus Deus, &c.* Sunt autē digna admiratione uerba viduæ. Non dixit, iussit, malū auspiciū, mala mihi conciliauit tuus aduentus, sed suis peccatis tribuit, quod acciderat, tantum ei profuit prophete doctrina. Cū propheta post preces ter insuississet in adolescentem, cum reduxit ad uitã. Significat autē numerus, adorandam Trinitatē, insufflatio autē, ab initio factam animæ creationem. Vidua concipiens

Lib. 1. de Abraham. c. 5.

L. de viduis.

1. Cor. 7. g. Matt. 11. g.

IDEEM. Cum in omni terra esset fames maxima viduæ tñ Deo cura non defuit, atque ad eam propheta directus est. Neque humane facultatis est dicere. *Hydria farina nõ deficiet vsque in diem, &c.* Nam licet mos sit, ita præfari prophetis, tñ hic vera Dei vox est, ideo præmissum est, *Quia hæc dicit dominus.* Domini enim est perpetuitatem sacramentorum spondere celestium, & nõ defuturam spiritualis exultationis gratiam polliceri. Largiri monumenta vitæ, fidei signacula, dona virtutum.

b *Mulier.* ISIDORVS Vidua, quam dominus non frumenti, sed verbi pane pascit, ea est, que mortuo viro cui vult nubat, idest, excusso feruntis iugo subit Christi iugum suauē, & onus leuē.

RAB-

NICOLAUS DE LYRA.

1 Præcepi enim vi. *Istud præceptum non fuit per verbum expressum, sed per diuinam ordinationem, quia sic ordinauerat Deus, quod mulier illa vidua venientem Eliam reciperet, & eum pasceret.*

2 Da mihi paululum aquæ, &c. *Dicit Rab. Salo. quod quamuis Deus reuelasset Eliæ, quod pascendus esset ibi per mulierem viduam, non tamen fuit sibi reuelatum in particulari, quæ esset illa, & ideo exemplo Eliezer rogauit dominum, vt ostēderet sibi, quæ posset esse illa, per hoc signum, quod sibi potenti aquam liber aliter offerret, sicut Eliezer cognouit Rebecam, vt habetur Gene. 24.*

3 Cumque illa pergeret, vt afferret. *Per hoc cognouit, q̄ illa erat de qua Dominus sibi dixerat, & eum hoc fuit sibi reuelatum, q̄ oleum & farina non deficeret in domo eius, quoniam daret dominus pluuiam super terrã, & in dixit ei. Noli timere, sed vade, & fac, sicut dixi.*

4 Verūtamen mihi fac de ipsa farinula subcinericiū. *Erat enim*

enim fatigatus itinere, & ieiunio, & ideo accelerari debebat refectio eius: Cura patenti in lucra.

5 Factum est autem. *Hic consequenter ponitur filij viduæ suscitatio, cuius infirmitas præponitur, cum dicitur, Ægrotauit filius mulieris, &c. & mors sequens, cum dicitur.*

6 Ita vt nõ remaneret in eo halitus. *Deficiente enim respiracione, deficit vita in animalibus respirantibus, cuiusmodi est homo.*

7 Ingressus es ad me, vt rememorarentur iniquitates. *Pallidum enim iuxta album intensum, videtur declinare ad nigredinem. Et eodem modo licet ista mulier esset deuota, & sancta tamen sanctitas eius erat modica respectu sanctitatis Eliæ. Et hoc modo locutus est Loth Gen. 19. dicens, Non possum in monte saluari, id est, iuxta Abraham, cuius sanctitas tanta est, quod iniustitia mea delictam est iuxta eum, sicut ibidem fuit expositum, secundum opinionem Hebræorum. Cetera patent vsque ibi.*

Et

MORALITER.

† *Et comedit ipse, & illa, & domus eius. Factum est autē, etc.* subditur **7** *Ingressus es ad me, vt rememorarentur iniquitates, &c.* Per hoc ostenditur, quod prædicator euangelij, qui per Eliam significatur, vt prædicatum est, in domibus hospitem debet esse exemplar v. t. x., quod filij hospitiū, id est, opera eorum mortua videantur

videantur in comparatione ad opera prædicatorum. Per hoc autem, quod mulieris filius per preces Eliæ fuit a mortuis suscitatus, significatur, quod opera recipientium prædicatorum per bonas exhortationes, & preces eorum, videantur resuscitata per emendationem vitæ ipsorum, vt sic hospes possit dicere, quod sequitur: *Nunc in isto cognoui, quoniam v. r. Dei es*

spiciēs filij resurrectionem, firmā ac stabilē accepit pietatē.
 *AVG. Dominus Eliam ad viduam miserat, gratia exhibendi miraculi ad gloriam nominis sui, quo tantum Prophetam, & tunc viventibus, & posteris commendaret.

RAB. Vidua, apud quā hospitabatur Elias, & cui⁹ benedixit farina, & oleo, synagoga est Iudeorum, quæ Moli morte viduata, filium nutrebat paruulum, hoc est carnalem populum Iudeorum, hic ad ingressum Elię, id est, saluatoris nostri, febre infidelitatis infirmabatur, quia in eum nō credidit, sed spreuit. Vnde mater synagoga de aduentu saluatoris conqueritur, quasi,

ipse esset cā interfectionis populi dicens. *Quid mihi, et tibi, etc.*
 C Hic est, quod Caiphas ait. *Expedi vobis, vt vnus moriatur p̄ populo,*

es ad me, vt rememorarentur iniquitates meę, & interficeres filium meum? Et ait Elias ad eam. Da mihi filium tuum. Tulitque eum de sinu eius, & portauit eum in cœnaculum, vbi ipse manebat, & posuit super lectulum suum, & clamauit ad Dominum, & dixit. Domine Deus meus, etiamne viduam, apud quam ego vtrunque sustentor afflixisti, vt interficeres filium eius? † Et expandit se atque mensus est super puerum tribus vicibus, & clamauit ad Dominū, & ait. Domine Deus meus, reuertatur obsecro anima pueri huius in viscera eius. Et exaudiuit Dominus vocem Elię, & reuersa est anima pueri intra eum, & reuixit. Tulitque Elias puerum, & deposuit eū de cœnaculo in inferiorem domum, & tradidit matri suę, & ait illi. En filius tuus

viuit. Dixitque mulier ad Eliam. Nunc in isto cognoui, quoniam vir dei es tu, & verbum domini in ore tuo verum est.

lo, & non tota gens pereat.

RAB. Sicut Propheta verbis viduę non exasperatur, quin potius miseretur: Ita Redēptor noster non exasperatur malitia Iudeorū, sed misertus sui populi tulit eum de sinu matris cū tulit eū de carnali obseruantia legis, & posuit super lectulum suum, hoc est

demonstrauit ei vitam habere in morte sua, expanditque se tribus vicibus, dum trinitatis fidem in sinuabat.

a Tulitque Elias. RABBAN. Tulit Elias puerum, & reddidit matri suę, cum Dominus noster populum saluans, credentem signat, & miracula ostendebat incredulis, vt cognoscerent veraciter illum viuere, qui credit in

nomine eius, & sic eueniet, vt plebs Iudaica veritate superata proclamet ad Ch̄m: *Nunc in isto cognoui, quoniam vir dei es tu.*

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et expandit se atque. *Hoc enim feci ex magno affectu ad suscitationem pueri. Per hoc ostendens, quod vellet sibi dare partem vitę suę, si posset fieri.*

2 Tribus vicibus, &c. *quia perfectio cuiuslibet negotij consistit in tribus, scilicet in principio, medio, & fine. Ratio autem figuralis est, quia per istam extētionem Propheta super puerum mortuum figurabatur, quod genus humanum a morte culpę esset suscitandum per incarnationis mysterium.*

ADDITIO.

In ca. 17. vbi dicitur in postil. *Ingressus es ad me, vt rememorarentur iniquitates meę, &c.*

Opinio Hebręorū in hoc loco est penitus irrationabilis. Nam licet sanctitas mulieris esset modica respectu sanctitatis Elię, sicut & iustitia ipsius Loth erat modica respectu sanctitatis Abrahę, non tamen ex hoc debet dici iniquitatē esse in muliere, nec Loth non posse saluari iuxta Abraham. Illi autē, qui sunt minus virtuosī seu perfecti, potius iuuantur cū sint in societate p̄fectorū, quam vitiantur. Bonum enim s̄m Diony. de diu. no. est sui ipsius diffusiuum seu communicatiuum, & ideo in scriptura societas virtuosorum commēdatur, vt Prou. 13. d. *Qui cum sapientibus graditur, sapiens erit.* Exemplum ē, quod inducitur de pallido, & albo non valet. Nam licet iudicium sensuale s̄m operatiōes, & respectus decipiatur, non tamē iudicium rationis, vt patet de sole, qui ad sensum iudicatur ferē bipedalis, & tamen ratio iudicat ipsum esse in magna proportione maioris quantitatis, quam tota terra. Quanto igitur incomparabiliter longius estimandum est de iudicio diuino, quod non iudicat aliquem esse iustum propter hoc, quod non sit equalis alicui maxime iusto, *reddidit enim vnique iuxta opera sua*, vt in Psalm. Vnde & talis respectus nihil hic operatur. Sed ad intellectum literę dicendum videtur, quod hęc mulier licet bona, & deuota, tamen reputabat se peccatricem, prout decet communiter iustos.

Et quia

mysterium. Tribus vicibus hoc facit Elias factō proficiens fidem trinitatis, quia Fides maxime operatur in operibus miraculosis, secundum quod dicit Saluator Luc. 17. b. Si habueritis fidem, sicut granum sinapis, diceretis arbori huic moro, eradicare, &c. & fiet. Cetera patent vsque ibi.

3 Nunc in isto cognoui. *Per filij sui suscitationem de presenti, fuit certificata de dictis Elię pro futuro, scilicet de multiplicatiōe olei, & farina, & de datione pluuię super terram.*

CAP.

Et quia sciebat Eliam esse maximum zelatorem legis, & iustitię, intantum quod procurabat ardentem punitionem, & necem idololatrarum, vt patet in suo processu, idcirco p̄sumebat, quod aduentus Elię in domo sua procurauerat mortem filij sui ex iniquitate sua, scilicet matris, & quod Elias recordaretur iniquitatem illam coram Deo ad finem, vt scilicet per mortem filij temporalem mater conuerteretur ad Deum, sicut s̄pe contingit, vt homines per p̄nas tēporales a Deo castigati corrigantur, quod quidem non contingeret si apud eum non mansisset, quia sic eam non cognosceret, & ideo proprie dicit. *Ingressus es ad me, vt rememorarentur iniquitates meę, & interficeres filium meum? &c.* REPLICA. In c. 17. vbi postil. verbum mulieris Sarephanę, scilicet, *Ingressus es ad me, vt rememorarentur iniquitates meę*: Exponit ad modum Hebręorum, quod hęc mulier eum esset iusta, & sancta, ex humilitate tamen respectum habendo ad excellentem sanctitatem Elię se dicit peccatricem, prout sancti confueuerunt, & prout purissimus Ioannes Euangelista in Epistola sua prima. 1. ca. docet, di. *Si dixerimus, quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est.* Hunc modum loquendi Hebręorum Bur. dicit penitus irrationabilē, sed probatio eius, vt patet nihil est ad propositum, quia non dicitur in illo modo loquendi, quod in muliere fuerit peccatum, sed ipsa de se humiliter loquitur. Et Burgen. post inuicem digressionem coincidit quasi cū eodem modo loquēdi.

CAP. XVIII.

Post multos, &c. THEODORETUS. Postquam propheta dixerat Achabo, Si erit his annis pluuia, nisi per sermone oris mei. Achab accepta experientia veritatis verborum, necessario require-

bat eum, qui lingua sua nubes clauerat, ut alterum e duobus faceret, nepe ut persuaderet aperire, aut si non persuaderet, cum perderet.

b vade, & ostende te Achab, etc.

Honi. 1. de feli.

CHRYSOST. Verba

legationis Dei sunt. Deus per semetipsum de misericordia apud seruum legationis munus obit, & intercedit. Proficiscere, inquit, quia factus es misericordior, declata, quam misericordes sint sermones tui. Parturio, & ego misericordiam, vrgeo ut reconcilietur, reuerentia lachrymas eorum, qui puniuntur. Omnes peccatores o pphera misericordie meae

solus, vel seruum.

† & dixit.

OST multos dies verbum domini factum est ad Eliam in anno tertio, dicens. Vade, & ostende te Achab, ut dem pluuiam super faciem terrae. Iuit ergo Elias, ut ostenderet se Achab. Erat autem fames vehemens in Samaria. Vocauitque Achab Abdiam dispensatorem domus suae. Abdias autem timebat dominum Deum valde. Nam cum interficeret Iezabel prophetas domini, tulit ille centum prophetas, & abscondit eos, quinquagenos, & quinquagenos in speluncis, & pavit eos pane, & aqua. Dixit ergo Achab ad Abdiam. Vade in terram ad vniuersos fontes aquarum, & in cunctas valles, si forte inuenire possimus herbam, & saluare equos, & mulos, & non penitus iumenta intereant. Diuiseruntque sibi regiones, ut circumirent eas. Achab ibat per viam vnam, & Abdias per viam alteram seorsum. Cumque esset Abdias in via, Elias occurrit ei. Qui cum cognouisset eum, cecidit super faciem suam, & ait: Num tu es domine mi Elias? Cui ille respondit: Ego; vade, dic domino tuo. Adest Elias. Et ille. Quid peccaui, inquit, quoniam trades me seruum tuum in manus Achab, ut interficiat me? Viuit dominus Deus tuus, non est gens, aut regnum, quod non miserit dominus meus te requirens. Et respondentibus cunctis, non est hic, adiurauit regna singula, & gentes, eo quod minime reperireris. Et nunc tu dicis mihi, vade, & dic domino tuo, ad-

chirographum habent. Nolo mortem peccatoris.

toris. Proficiscere, & appare Achab. Reconciliari eis volo, sed absque te non reconciliabor, tu significa, tu pluuiam cessantem pronuncia, ego tuis sententijs subscribam.

c Cumque esset Abdias in via, Elias occurrit ei. Qui cum cognouisset eum, cecidit super faciem suam, & ait: Num tu es domine mi Elias? Cui ille respondit: Ego; vade, dic domino tuo. Adest Elias. Et ille. Quid peccaui, inquit, quoniam trades me seruum tuum in manus Achab, ut interficiat me? Viuit dominus Deus tuus, non est gens, aut regnum, quod non miserit dominus meus te requirens. Et respondentibus cunctis, non est hic, adiurauit regna singula, & gentes, eo quod minime reperireris. Et nunc tu dicis mihi, vade, & dic domino tuo, ad-

CAP. XVIII.

qui sub Achab & Iezabel, fauuit centum prophetas in specubus, sepulchrique eius usque hodie cum mausoleo Helisei prophetae, & Ioannis baptiste in Sebastee uenerationi habetur, quae olim Samaria dicebatur. Hic igitur quia centum prophetas auerat, accepit gratiam prophetalem, & de duce exercitus, fit dux ecclesiae. Tunc in Samaria paruulum gregem pauperat, nunc in toto orbe Christi patet ecclesiam. Abdias autem princeps exercitus Israel, cuius nomen interpretatur seruus domini, illos praefigurabat, qui ex principibus Iudeorum cre-

diderunt, & erant occulti discipuli, ut Nicodemus, & Iosephi.

a Nunquid

NICOLAUS DE LYRA, CAP. XVIII.

Post multos. Hic ponitur secundum signum ad reuocationem Achab de malis suis, & de datione ignis de caelo, & primo ponitur signum, quod erat principale, & secundo addit aliud ex consequenti de datione pluuiae, ibi. Et ait Elias. Circa primum primo ponitur ipsius ad terram Israel reuersio, secundo ignis descensio, ibi. Veruntamen nunc mitte. tertio prophetarum Baal occisio, ibi: Dixitque Elias. Circa primum Elias de precepto domini reuertitur, secundo veniens agnoscitur, ibi, Erat autem fames. Circa primum dicitur. Post dies. Contra hoc videtur esse Iac. 5. d. Elias homo erat, &c. Et subditur. Et orauit ut non plueret super terram, & non pluit annos tres, & menses sex. Ex quo videtur, quod reuersio Elias ad terram Israel, ut pluuia daretur fuit anno quarto. Dicendum, quod tempus hic computatur ab exitu Elias de terra Israel, & non a prohibitione pluuiae, sicut Iacobus apostolus computat. quia a prohibitione pluuiae usque ad exitum eius steterunt sex menses, & plus, quia diu latuit in torrens Carith, ita quod ex siccatate terrae siccatas fuit torrens antequam recederet, ut dictum est ca. praec. 2 Vade, & ostende. licet enim absque praesentia Elias possit dare, tamen voluit sic facere, quia propheta per reuelationem eius dixerat, quod pluuia non daretur super terram, nisi iuxta verbum oris sui, id est, per orationem eius, & denuntiationem, & sic dominus adimpleuit, ut infra patebit. 3 Erat. Hic consequenter aduentus Elias cognoscitur, & primo ab Abdiam, cuius modus describitur cum dicitur. 4 Vocauitque. Et ipse ex vna parte, & Abdias ex altera discerneret per loca humida regni sui, ad vendendum si possit herba inueniri ad sustentationem equorum regis. Non tamen ista faciebant, nisi auctoritative, et precipiendo. Erant enim ministri, qui hoc faciebant exequendo. Homines enim terrae quantum poterant talia abscondebant ad nutum suorum animalium,

animalium, ut possent aliquo modo de lacte sustentari, quia fructus terrae fecerant praenimia siccitate, & ideo rex, & Abdias iuerunt ad hoc negotium, ut melius posset fieri. 5 Abdias. hoc dicitur ad ostendendum, quod non erat consentaneus domino suo in malis suis, ad cuius probationem subditur. 6 Nam. Prophetarum vero hic dicuntur viri religiosi intenti diuino cultui, quos primo congregauit ad hoc Samuel, & aliqui etiam habebant spiritum prophetiae, sicut dictum fuit supra 1. li. c. 10. Iezabel vero volens destruire cultum Dei quantum poterat, & cultum Baal extollere interfecit eos prout potuit, & tunc Abdias centum illorum saluauit, abscondens quinquaginta in vna spelunca, & quinquaginta in vna alia, & prouidit eis de victu ac vestitu, & ex hoc consecutus est a Deo prophetiae donum secundum saluatoris dictum Matth. 10. d. Qui recipit prophetam in nomine prophetae, mercedem prophetae accipiet. vade inter duodecim prophetas quartus computatur. Caetera patient ex dictis usque ibi. 7 Dic domino. quia dominus ei preceperat, ut ostenderet se Achab. 8 Quid peccaui. Timuit enim ne Elias subito ad alium locum portaretur, sicut frequenter acciderat, quando dominus ipsum ad aliquem locum miscebat, propter quod filii prophetarum quando fuit raptus crediderunt ipsum sic fuisse translatum, ut habetur infra 4. lib. cap. 2. Et sic Achab interfecit Abdiam, credens, quod illi esset sibi dicens venisse Eliam. 9 Adiurauit re. quod si Elias inueniretur in eorum terra, caperetur & sibi mitteretur, loquitur tamen hic scriptura de regnis propinquis tantum, & reges propinqui faciliter assenserunt: Tum quia rex Tyri erat socer eius, & filius regis Iuda habebat uxorem Athabam filiam Achab, similiter rex Moab erat sibi tributarius, & rex Edom regis Iudae. Item quia in terris, quae erant prope regnum Israel, erat etiam fames propter siccitatem, quam sciebant per verbum Elias euersisse,

MORALITER.

1 Post multos. Per hoc autem, quod Elias propter obstinationem Achab, & populi eius a reprehensione cessauit, & de terra recessit,

recessit, postea vero per afflictionem sanis intellectu dato ipsi Achab, & eius populo Elias rediit, & increpationem resumplit, ut patet in sequentibus, tunc eius verbum effectum habuit, quia tunc populus dixit.

† Dominus

A Nunquid non indicatum est tibi, &c. * THEODOR. Hic Abdias erat valde pius vir, idque docent non solum eius verba, sed etiam res ipsae. Nam primum quidem cernens prophetas occidi ab Iezabel, non solum occulcauit, sed etiam pavit, & non tres, nec quattuor, nec quinque & deicem, sed centum bifariam diuisos. Neque timuit eius, quae dominabatur saecritiam cruentam, sed omnibus praetulit pietatem. Deinde verba eius ad Elias, verba sunt viri diuina meditantis, & scientis vim diuini spiritus.

* ATHANAS. Si alicubi nunc sunt pii, & Christi studiosi, illi ut magnus propheta Helias absconduntur, ut & ipsi forte Abdiam aliquem fidelem inueniant, & in speluncas, & caernas terrae sese abstrudunt, aut in solitudine aberrantes commorantur. Eas enim calumnias adferunt victores isti (Arriani haeretici aduersus catholicos,) quales Iezabel contra Nabuth confinxit, & Iudaei contra Christum, &c.

* IDEM. Neque Dauid in spelunca se exhibuit Sauli, neque filij prophetarum ingesserunt se Achabi. Id enim erat facere contra Dei praecceptum, quum in scripturis habeatur. *Non tentabis Dominum Deum.* Id cum, & ego vererer, ad istum modum me institui, &c.

B Non ego turbaui Israel, &c. * CLEMENS Rom. Non accipies personam in redarguendo de peccato, quemadmodum Helias, & Micheas redarguebant Achab, Abdemelech Aethiops Sedechiam. Nathan Dauid, & Ioannes Herodem.

* AMBROS. Rex erat, & rex Samariae Achab, Elias pauper, & indigens pane, cui victus defecisset substantia, nisi corui alimoniam ministrassent. Adeo vero deiecta erat conscientia peccatoris, ut nec regalis potentiae fastu attolleretur. Itaque quasi vilis ac degener, inuenisti me, inquit, inimicus meus, depre-

est Elias. Cumque recessero a te, spiritus domini asportabit te in locum quem ego ignoro & ingressus nuntiabo Achab, & non inueniens te interficiet me. Seruus autem tuus timet dominum ab infantia sua. Nunquid non indicatum est tibi domino meo, quid fecerim, cum interficeret Iezabel prophetas domini, & absconderim de prophetis domini centum viros quinquagenos, & quinquagenos in speluncis, & pauperim eos pane, & aqua? Et nunc tu dicis, vade & dic domino tuo, adest Elias, ut interficiat me? Et dixit Elias. Viuit dominus exercituum, ante cuius vultum sto, quia hodie apparebo ei.

A Abijt ergo Abdias in occursum Achab, & indicauit ei. Venitque Achab in occursum Eliae, & cum vidisset eum ait. Tu ne es ille, qui conturbas Israel? Et ait ille. Non ego turbaui Israel sed tu, & domus patris tui, qui dereliquistis mandata domini, & secuti estis Baalim. Veruntamen nunc mitte, & congrega ad me vniuersum Israel in monte Carmeli, & prophetas Baal quadringentos quinquaginta, prophetasque lucorum quadringentos, qui comedunt de mensa Iezabel. Misit Achab ad omnes filios Israel, & congregauit prophetas in monte Carmeli. Accedens autem Elias ad omnem populum Israel ait. Usquequo claudicatis in duas partes. Si dominus est Deus, sequimini eum. Si autem Baal sequimini illum. Et non respondit ei populus verbum. Et ait rursus Elias ad populum. Ego remansi propheta domini solus. Prophetae autem Baal quadringenti, & quinquaginta, prophetarumque lucorum quadringenti viri sunt. Dentur nobis duo boues, & illi eligant sibi bouem vnum, & in frustra cedentes ponant super ligna, tignem autem non supponant. Et ego faciam bouem alterum, & imponam super ligna, ignem autem non supponam. Inuocate nomina deorum vestrorum, & ego inuocabo nomen Dei mei, & Deus, qui exaudierit per ignem, ipse sit Deus. Respondens omnis populus ait. Optima propositio, quam locutus

deprehendisti in me, qui latere putabam. Nulla mentis meae occulta te fallunt. Inuenisti me patent tibi vulnera mea, captiuitas praesto est, &c.

C Usquequo claudicatis in duas partes, &c. * CLEMENS Rom. Cum Moyses dixerit Israelitis. *Ecce posui in conspectu vestro viam vitam, & viam mortis, & subiunxerit Helias, Quousque claudicatis utroque poplite? Si Deus est dominus, sequimini eum, merito quoque dicebat dominus: Nemo potest duobus seruire, &c.*

* THEODO. Quomodo est intelligendum, *Quousque claudicatis utroque poplite?* Et Deum adorabant, & idola colebant. Neque Deus, inquit, vult Deos qui falso nominantur coli, neque ipsi verum Deum adorari. Vos autem, & haec, & illa facientes, neutro conseruatis beneuolentiam.

* JRENAEVS. Helias conuocato vniuerso Israel in montem Carmelum, volens eos ab idololatria auertere, ait eis. *Quousque claudicatis vos in ambobus suffraginibus? Si vnus est dominus Deus, venite post eum.* Et iterum super holocaustum sic ait idolorum sacerdotibus. *Vos inuocabitis in nomine deorum vestrorum, & cetera.* arguens ipsos, qui putabantur dii, deos non esse.

* THEODO. Cum lex iubeat in vno loco colere, cur Helias in monte Carmelo adificauit altare? Iusto lex non est posita, sed iniquis, & inobedientibus. Israeleni enim propter animi sui duritiam, in vno loco iussit colere, ne si eis data esset libera potestas adoraret etiam falso nominatos deos. Prophetata autem voluit ostendere demonum imbecillitatem, Dei autem vniuersorum potentiam. Fieri autem non poterat, ut eos adduceret in templum, quod erat Hierosolymis, cum esset regnum bifariam diuisum, sed in Carmelum, vbi plurimum versabatur.

D Dentur nobis duo boues, &c. * AVG. Sanctus Helias dicitur boues,

L. 7. Const. cap. 7.

Deu. 30.

Matt. 6.

Quest. 55.

lib. 3. c. 6.

E

Quest. 54. cogitationes.

† duo iuueni & infra.

† ignemque non supponit.

F

li. 2. de mirab. sacr. scrip. c. 18.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Nunquid non in. Hoc dixit non ad iactantiam, sed ne Elias ipsum exponeret periculo modo praedicto.
- 2 Et dixit Elias. Affecurauit eum per iuramentum, & tunc iuit ad denuntiandum ipsi Achab Eliae aduentum, & sic secundo fuit cognitus eius aduentus ipsi Achab, quod notatur cum dicitur.
- 3 Venitque in occur. quia desiderabat remedium famis habere.
- 4 Tu ne es. q. d. sic. & quia superbe loquebatur, ideo ad repellendam eius superbiam respondit Elias.
- 5 Non ego turbaui, &c. quia propter malitiam tuam dominus mihi plagam istam.
- 6 Veruntamen. Hic consequenter describitur descensus ignis de caelo ad declarationem diuinae veritatis, & falsitatem idololatriae, ut sic populus Israel ad Deum conuerteretur, & beneficium pluuiae mereretur, & hoc est, quod dicitur.
- 7 Mitte, & congrega ad me. i. maiores, & principales populi ad visionem miraculi in monte Carmeli. Iste non est Carmelus in quo manebat Nabal, ut dicitur supra 1. lib. c. 25. quia ille est in sorte Iude, iste

- iste autem in sorte Ephraim.
- 8 Qui comedunt de mensa. praebat enim eis victum, & vestitum, ut exaltarent idololatriae cultum.
- 9 Usquequo claudicatis, quia aliqui eorum colebant dominum, & cum hoc Baal, sicut & de Samaritanis dicitur inf. 4. li. c. 17.
- 10 Si dominus est Deus. id est, per signum visibile probetur vobis, quod Deus Israel ipse sit Deus verus, & non Baal.
- 11 Sequimini illum. ipsum colendo, & non alium.
- 12 Et non re. &c. quia ignorabat huius probationis modum.
- 13 Et ait rursus Elias ad. ostendens modum huius probationis.
- 14 Ego remansi. s. qui auster apparere, & idololatriam resistere, quia vivebant illi centum absconditi ab Abdia, ut dicitur est.
- 15 Prophetarum autem. &c. q. d. si haberent veritatem pro se, deberent praualere. Cetera patent usque ibi.
- 16 Et Deus, qui exaudi. caelitus datum ad consumendum sacrificium.
- 17 Ipse sit Deus. id est, vere credatur, & colatur.
- 18 Optima propo. quia ignis descenderat super sacrificium Abel, ut dicitur Gen. 4. & super sacrificium Aaron in sua consecratione, ut habetur Lev. 9. in signum acceptationis diuinae.

Qui

A boues, vnum Domino, & alterum Baal, per se, & p pphetas idolorum mactari in holocaustum rogant, vt Dominus, qui per ignem exaudierit, ipse totius populi Deus sit. Sed Baal, q potius igni in potestatem traditus est, super holocaustum ignem dare non poterat.

Quæst. 56. *Facite primi, quia vos, & cat.*
 * THEOD. Quamobrem iussit primos peragere sacrificium? Ne pudore, affectu ministri mēdaci, dicerent agere ferre Baal, quod non primus acceperit munus. Cum autē nihil effectissent, eos ludibrio habens, d. Est verisimile cum dormire, aut alijs rebus vacare, oportet ergo omnes simul clamare, vt magnitudo clamoris somnū abigat. Verbis inducī stolidi, & clamorē cōmuniter emisissent, & se gladijs, & saromastis cōsiderūt vsque ad effusionem sanguinis. Nam cum hominum eadem spirent demones, hominum sanguine delectantur, quamobrem hoc modo eos colebant.

† vel saltabant super.

Homi. 2. de Heli.

B Helias medius inter Deū, & populum, stabat in quā, inter sacrilegos sanctus, inter peccatores iustus, inter prophanos deuotus, aduocationē populis cunctis præstaturus. Obiurgat populum, orat Deum, iram Domini auertit, & errantem populum a Dei cultura, ad Dei patriam reuocauit. Cōiungit Dominum populo, & Deo populum.

Rabbanus. Angelom.

† spatio duorum statorum lementis.

b Curant alt. R. A. Et redēptor noster contra mūdi principem ac satellites eius decertans ac superans, altare domini, quod destructum fuerat, i. fidelium corda a labe iniquitatis purgās aream Deo dedicata, quæ ex 12. lapidibus constructa memoratur, quia ex his, qui Prophetiam, & Apostolicam fidem seu doctrinā sequuntur gratissima ara Deo cōstruit, in qua sacrificiū laudis in odorē suauitatis offerē.

c Fecitque.

est Elias. Dixit ergo Elias prophetis Baal: **E**lignite vobis bouem vnum, facite primi, quia vos plures estis, & inuocate nomina deorum vestrorum, ignemque non supponatis. Qui cum tulissent bouem quem dederat eis, fecerunt, & inuocabant nomen Baal, de mane vsque ad meridiem; dicentes, Baal exaudi nos. Et non erat vox, nec qui responderet. † Transiliebantque altare, quod fecerant. Cumque esset iam meridies, illudebat eis Elias, dicens. Clamate voce maiore. Deus enim vester est, & † forsitan loquitur, aut in diuersorio est, aut in itinere, aut certe dormit, vt excitetur. Clamabant ergo voce magna, & incidebant se iuxta ritum suum cultris, & lanceolis, donec perfunderentur sanguine. Postquam autem transiit meridies, & illis prophetantibus venerat tempus quo sacrificium offerri solet, nec audiebatur vox, neque aliquis respondebat, nec attendebat orantes, dixit Elias omni populo. Venite ad me. Et accedente ad se populo, curauit altare domini, quod destructum fuerat, & tulit duodecim lapides iuxta numerum tribuum filiorum Iacob, ad quem factus est sermo domini dicens. Israel erit nomen tuum, & ædificauit altare de lapidibus in nomine domini. Fecitque aqueductum † quasi per duas aratiunculas in circumitu altaris, & composuit ligna, diuisitque per membra bouem, & posuit super ligna, & ait. Implete quatuor hydrias aqua, & fundite super holocaustum, & super ligna. Rursumque dixit. Etiam secundo hoc facite. Qui cum fecisset scdo ait. Etiam tertio idipsum facite. Feceruntq. & tertio, & currebāt aque

c Fecitque. RAB. Fx contrito videlicet corde, & humiliato spiritu illumina producendo lachrymarū præ timore gehennæ, & desiderio vitæ æternæ. Ibi etiā composuit ligna, quia sanctorū dicta, & facta ad exēplum constituit credentibus, diuisitque membra bouis, & posuit super ligna, cum omnes

docuit, iussitque sup holocaustū, & super ligna semel iterū actus suos ad exemplū sanctorum patrum fideles formare & tertio aquā infundere, quia omni tēpore est necesse verba cogitatus, & opa nostra in pura operatione, & cōpūctiōne lachrymarū mundare, & prius cessare, quā fossæ aqueductus replentur, i. donec futurum gaudium presenti merori succedens perfecte compleatur. Sicq; erit iuxta illud quod sequitur. *Cecidit ignis de celo, & v. b. & c.* quando discrimen superni iudicis dicta ac facta, & totā vitam nostrā perfecte examinans pbando nos sicut igne probatur argentū, immortales ac beatos factos in sede collocabit perpetua, vt ad instar Israelitarum in æternum gratulādo canamus: *Dominus ipse est Deus.*

d Etiam tertio idipsum facite.

* THEODORE. Tertio aquam infundi iussit super sacrificiū, adorandæ Trinitatis indicās numerum. Clamore autem vsus ad Deum patrum nondū finitis precibus, ignis consumpsit non solum ligna, & sacrificiū, sed & puluerem, & aquam, & lapides, ne afficeretur iniuria diuinum altare, impijs illis sacrificia dæmonibus offerentibus. Hoc facto miraculo iussit interfici prophetas mendacii.

* AVGVST. Idq; sine homicidij culpa, quippe qui erat in illa lege, quæ dicit. *Blasphemum non patieris viuere.* Nullus hominum idolum colit, nisi Dei blasphemus extiterit. Ac p hoc, q idololatriæ cultores mactauerat, blasphemos, & sacrilegos de terra purgabat.

BASIL.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Qui cum tulissent. Quæritur hic, quō acceptauerāt Elię propositionem. Ad quod dicendum, compulsi fuerunt hoc facere a populo, qui approbauerat propositionem Elię, & quæ confidebant de dæmonis potestate, qui permissus talia pot facere. Vnde, & tempore Antichristi faciet ignem descendere de celo, vt habetur Apoc. 13. c. & forsitan ad eorum inuocationem alias fecerat simile.

2 Quem dederat. Dicit Rab. Sa. quod bos electus pro sacerdotibus Baal declinabat ab eis, abscondens se sub pallio Elię, et hoc nutu diuino, quasi abhorrens idololatriæ cultum, vt sic etiam homines assistentes docerentur per animal brutum, & tunc Elias tradidit eum eis dicens, quod per eius immolationem sanctificaretur locus, sicut & per immolationem bouis alterius, quia per immolationem istius fuit detecta falsitas idololatriæ, eo quod Baal non potuit immolantes exaudire, per alterum verō fuit manifestata veritas patriæ.

3 Et non. & c. nec qui r. scilicet factio ignem dando, quia potestas dæmonis erat prohibita.

4 Transiliebantque alia. secundum modum idololatriæ.

5 Cumque esset. Dies enim fuit, diuisa, ita quod prima medietas diei fuit concessa sacerdotibus Baal, in qua debebant cōplere suum sacrificium, nisi enim fuisset eis tempus præfixum, quæsiuissent dilationem.

6 Deus enim u. s. secundum errorem vestrū, & forsitan. Irriusorie lo-

quebatur, sciens dæmonem nihil posse, nisi quantum Deus permittit.

7 Incidebant, quia dæmones delectantur in sacrificijs de sanguine hominis, qui est nobilissima creatura ad imaginē Dei facti, & deo in talibus solent dare responsa.

8 Postquam autem tran. id est, tempus eis præfixum.

9 Dixit Elias omni, quia residuum diei erat sibi datum.

10 Curauit. dicit Ra. Sa. quod istud fuit altare, quod ædificauerat Saul domino, vt habetur 1. 11. c. 14. sed fuerat destructū per Iezabel, eo quod fuerat constructum in honorem Dei.

11 Fecitque. In Heb. habetur sic. *Et fecit sulcum duorum sacrorum sementis in circumitu altaris.* Quod exponens Rab. Sa. dicit quod fecit fossatum paruum ad modum sulci, quadrilaterū tamen, ita quod spatium terræ inclusum intra poterat seminari sementem duorum statorum. Est autem fatum genus mensuræ, & illud spatium erat 5 cubitorum in quadratum, ad similitudinem atrij, quod erat ante tabernaculum fœderis, quæ fecerat Moyses, quod fuit 50 cubitorum in quadratum, sicut dictum fuit Exo. 27. & intra illud spatium erat altare prædictum, quod reparauit Elias, sicut & altare holocaustorum erat in atrio ante tabernaculum.

12 Implete. hoc fecit ad tollendum omnem calumniam, quæ posset diei ignem prius ibi fuisse latenter, & vt miraculum esset euidentius, quod in aqua ignis valeret.

13 Et curre. aque curru. & c. ex redundantia.

Et

* **BASILIVS.** Illum qui tanquam pharmaco, ad ea, quæ oportet, ira vitur, Dominus minime condēnat. Moses omnium hominum mansuetissimus, vituli idololatriam dānās, Leuitarū manus in eadē fratrum armauit. Phinees iusta contra publice fornicantes ira, vt oportebat, vsus, p̄tinus vtrūq; trucidauit. Samuel regē Amalech iusta ira in medium trahens, occidit. Sic itaque fit ira saepe numero bonarum actionum ministra. Helias vero zelotes quin quaginta supra quadringentos turpitudinis sacerdotes, & quadringentos viros sacrorum nemorum, comedentes de mensa Iezabel, iusta sapientique indignatione in totius Israel utilitatem, vt morte mulcarentur effecit.

* **OPTATVS** Mileuit. Videamus quare Moyſes tria milia hominum iussit occidi, quare Phinees duos, quare Elias quadringentos, & quinquaginta, quare Macarius (catholicus) duos (hæreticos Donatistas,) quorum nomina quotidie flabello inuidiæ ventilatis. Omnes constat in eos vindicasse, à quibus iussio diuina cōtemp̄ta est. Nam, *Non facies tibi sculptile, Dei vox est.* Et, *Non facies adulterium, eiusdem Dei vox est.* *Non facies schisma, & Quære pacem, & conseruabis eam,* eiusdem Dei præceptum est. Temporibus Moyſi populus caput vituli coluit, iō tria milia occidi meruerunt, quia Dei vox videbatur esse cōtemp̄ta. Phinees adulteros percussit, & laudari à Deo meruit, quoniam diuinorum cōtemp̄totes occidit. Quadringenti, & quinquaginta quos Elias occidisse legitur, ideo occisi sunt, quia contra iussionem Dei, Dei præcepta cōtemp̄serāt. Et illi quorum nominibus Macarium criminariis, nec à falsis vatibus longe sunt, quia vox Dei dixit futuros esse falsos vates.

* **HIERO.** Depone gladium, & ego scutum abijciam. In vno

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et fossa aquædu. Ex hoc videretur alicui, quod dictum Rab. Sa. esset falsum, quia 12. hydriae aquæ non sufficerent ad replendum fossatū tantæ longitudinis, scilicet ducentorum cubitorum in circūitu, quia quodlibet latus habebat quinquaginta cubitos secundum ipsum. Ad qđ respondet dicens, qđ vnus de effundentibus illas hydrias Eliseus fuit, qui venerat illuc cū alio populo, quāuis nondum esset Eliæ discipulus, & effundendo hydriam suam effudit aliquam partem eius à casu sup manus Eliæ, & tunc aqua sruere cæperunt de digitis eius miraculose, sicut de fontibus abundantibus, & per hoc fossatū fuit repletū. Ad concordiam autem huius adducit illud, quod habetur inf. 4. lib. c. 3. de tribus regibus aquam quarentibus per intercessionem propheta, & respondit vnus de seruis regis Israel. Est hic Eliseus filius Saphat, qui fudit aquam super manus Eliæ. q. d. iste est aptissimus ad quærendum signum aquæ, quia per effusionem aquæ de manu sua factum fuit miraculum in multiplicatione aquæ modo prædicto.

2 Domine. hanc orationem creditur fecisse alte, vt posset audiri ad Dei honorem, & populi conuersionem.

MORALITER.

† Dominus. ostenditur qđ prædicator veritatis cōsiderare debet opportunitatem temporis ad prædicandū, quia scriptum est Eccle. 3. b. *Tempus tacendi, & tempus loquendi.* Propter quod super illud Mat. 23. d. *Ecce ego mit. ad vos sa. & scri.* dicit Hiero. Sapientes, qui nouerint quando debeant proferre sermonē. † Cumque. per sacrificiū Eliæ significatur sacrificium prædicatoris de propria carne. vnde Paulus prædicator veritatis dicitur. 1. Cor. 9. d. *Castigo corpus meum, & in ser. re. & c.* Et ad hoc sacrificiū offerendū inducit nos Apostolus Rom. 3. a. *Obsecro vos fratres per misericordiam Dei, vt exhibi. cor. vestra ho. viuentem, sanctā, Deo placabilem obse. vestrum.* Sed quoniam non solum caro, sed etiam spiritus hominis est offerendus, ideo ad hoc significandum facta fuit trina effusio aquæ super Eliæ sacrificium, per quam

vno tibi consentire non potero, vt parcam hæreticis, vt me Catholicum non probem. Morti possum, tacere nō possum, &c. Imperatorū scripta, quæ de Alexandria, & Aegypto Originistas pelli iubēt, me suggerente dictata sunt. Vt Romane vrbis pōtifex miro eos odio detestet, in eum consilium fuit.

* **IDEM.** Quid loquar de Priscilliano, (hæresiarcha,) qui & seculi gladio, & totius orbis auctoritate damnatus est?

* **AVGV.** Male suæ voluntati impune, & crudeliter non sunt permittendi hæretici, sed vbi potestas datur, & à malo prohibendi, & ad bonum cogendi. Si voluntas mala suæ permittenda est libertati, quare Israelitæ tam duris flagellis à malo prohibeantur? Quare Paulus non est permittus persequi ecclesiam? Quare monetur pater, non solum verbis corripere filium durum, sed etiam latera eius tūdere, vt ad bonam disciplinam coactus, & domitus dirigatur? &c.

a **Apprehendite.** RABBANVS. Sic redemptor noster adueniente die iudicij, mittet angelos suos, & colligent omnia scandala de regno eius, & mittent eos in stagnum ignis; vbi cruciabuntur secundum duritiam, & impenitens cor eorum.

b **Multa pluuia.** ISIDO. Nascite Christo Dei filio inter homines, & tenacitatem carnis nostræ accipiente, postquam mortem gustauit, & victor de mundo ad cælos ascendit, in breui gratiæ diuinæ per seipsum spiritum de supernis ad terram misit, qui nos a peccato mundaret, & spirituales fructus gignere faceret.

RABBANVS. In virtutibus Eliæ, qui potentia Dei pollebat in infirmitatibus suis, quod de se poterat agnoscebat. Ibi ostendebat, quod acceperat, hic quod acceperat custodiebat. In miraculis monstrabatur, in infirmitatibus seruabatur.

Elias

3 Et iuxta præ. *immolando in excelsis extra Hierusalem post templi edificationem, quod erat illicitum, nisi ex speciali dispensatione diuina, quod fecerat Elias in proposito, & Deus hoc ostendit per ignem descendentem super holocaustum eius.* Cætera patent in literis.

4 Dixitque. Hic describitur prophetarum Baal occisio, cū dicitur. 5 Apprehendite prophetas Baal, &c. videbat enim Elias populum seruentem ad honorem Dei propter recentiam miraculi visū, & iō voluit accelerare mortem sacerdotum, qui deceperant populum, ne Iezabel induceret regem maritum suum, & rex populum ad seruandum vram ipsorum.

6 Duxit eos. vt eorum cadauera in torrentem proicerentur. Interfecit autem eos Elias per populum sibi in hoc assistentem, & aliquos forte occidit manu propria zelo diuinæ iustitiæ, sicut & Samuel legitur regem Amalec occidisse supra li. 1. cap. 15.

7 Et ait. Hic ponitur signum de datione pluuie ad tollendum siccitatem, et famem eam dicitur.

8 Quia so. i. imminet de propinquo, quia pluuia facit sonitum in cadendo, & quanto grossior est, & densior, tanto fit sonitus maior.

3 Et

1 Et

quā significatur triplex effusio lachrymarū, scilicet lachrymarum contritionis ex recordatione peccatorū propriorū Esa. 38. c. dixit Ezechias dño. *Recogitabo tibi omnes an. me. in amarum meam.* Et ibidem sibi dicitur à domino: *Audiui orationem tuam, & vidi lachrymam tuam.* Effusio secūda est lachrymarū cōpassionis ex cōpassione ad Christum pro nobis passum. Io. 20. c. *Maria stabat ad mo. so. plo.* Tertia vero effusio est lachrymarum deuotionis ex dilatiōe premiorū Pf. 40. a. *Fuerunt mihi lachrymæ meæ pa. die ac noc.* Seq̄. *Transibis in iota. admi. vsque ad do. Dei.* 4 Dixitque. qui interpretatur deuorator, ideo per prophetas Baal intelligunt doctores, & prædicatores falsitatis, propter quæstū tēporalē. Per hoc ergo, qđ Elias prophetas Baal occidit, vti dicitur in tex. significatur, qđ prædicator veritatis debet tales falsos prædicatores, & doctores pcutere gladio verbi diuini, & denuntiare eos occidēdos per sententiam Dei.

† *Elias*

lachrymarum effusio triplex.

Exist. ad Ctesiphontem. Epist. 204.

Exo. Num. Iudic. &c.

- verba tunc estis hec dicitio Hebraice legatur dimitti debuit hoc loco, aut verbi, omnes has res.

† 1. q. 1. c. scriptura. Act. 9. Eccle. 30. Proue. 23.

Angelomus. March. 13. c. E Rom. 2. c.

A *Elias autem ascendit, &c.* CHRYSTOM. Sancti cum summo studio, & maxima vehementia orabant, ut etiam totum corpus inflecterent. Beatus Helias orans, primum quidem quod

posuisset caput inter genua, & seipsum cum magno ardore inclinaret, ita fundebat preces. Si vis autem eum etiam videre reclinatum stantem in oratione, vide eum rursus extensum in cœlum, & ita extensum, ut etiam ignem de cœlo deijceret. Ita etiam quando voluit suscitare filium viduæ, cum totum seipsum expandisset, contexit eam resurrectionem, non interitum pens, neque oscitans, sicut nos, sed animi in orando alacritate incensus.

† vola.

B *NAZIANZENSIS.* Helias libenter in Carmelo cœlesti philosophiæ operam dabat, & Ioannes in deserto, & Iesus ipse preces locis ab hominum commercio semotis tribuebat, hoc exemplo præscribens, nobis

Orat. in Mattheum.

C *NAZIANZENSIS.* Helias libenter in Carmelo cœlesti philosophiæ operam dabat, & Ioannes in deserto, & Iesus ipse preces locis ab hominum commercio semotis tribuebat, hoc exemplo præscribens, nobis

a Elias autem ascendit in verticem Carmeli, & pronus in terram posuit faciem suam inter genua sua, & dixit ad puerum suum. Ascende, & prospice contra mare. Qui cum ascendisset, & contemplatus esset, ait: Non est quicquam. Et rursus ait illi: Revertere septem vicibus. In septima autem vice, ecce nubecula parva quasi vestigium hominis ascendebat de mari. Qui ait: Ascende, & dic Achab. Iunge curruum tuum & descende, ne occupet te pluvia. Cumque se verteret huc atque illuc, ecce cœli conturbati sunt, & nubes, & ventus, & facta est pluvia grandis. Ascendens itaque Achab abiit in Iezrahel, & manus domini facta est super Eliam, accinctisque lumbis currebat ante Achab donec veniret in Iezrahel.

nobis quoque faciendum esse, ut quietem amplexemur, ac nos ex hominum frequentia in solitudinem afferamus, ut sine vlla face Deum alloquamur.

b *Facta est pluvia grandis, &c.* AMBROS. Elias sanctus referavit ieiunijs suis cœlum, terram orationibus secunda-uit. Illius enim siccitatem conuertit in pluuiam, huius sterilitatem conuertit in partum. Tanta enim eius precibus orbem terrarum imbrium largitas irrigant, ut arida reuiuiscerent, mortua resurgerent, languentia sanarentur.

† IDEM. Ieiunus filius viduæ ab inferis suscitauit, ieiunus pluuias ore deposuit, ieiunus ignes de cœlo e duxit, ieiunus curru raptus est ad cœlum, & quadraginta dierum ieiunio diuinam acquisiuit præsentiam. Tunc denique plus meruit, quando plus ieiunauit.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et pronus.* Ut deuotius oraret ad diuinum beneficium impetrandum pro communi populo. Licet enim Deus velit aliquando aliquid facere, vel fieri, tamen cum hoc vult facere per orationes sanctorum.

2 *Ascende.* Ad videndum si ascenderet aliqua nubes, quæ esset signum imminentis pluuiæ.

3 *Revertere, &c.* Per hoc designabatur vniuersitas vitiorum quibus Achab, & populus Israel erant irretiti, propter quæ prohibita fuerat pluuiæ. Quod autem vniuersitas vitiorum per septenarium designetur, dicit Grego. homil. 25. Septem

ergo

ergo dæmonia Maria habuit, quæ vniuersis vitijs plena fuit Ratio vero figurata accipitur respectu noui test. cuius vetus testamentum figura fuit, secundum quod dicitur 1. Cor. 10. c. *Omnia in figura contingebant illis*, quia post septem Christi mysteria, scilicet, conceptionis, natiuitatis, baptismi, prædicationis, passionis, resurrectionis, ascensionis, descendit abundanter pluuiæ gratiæ super Apostolos in die Pentecostes, ut habetur Act. 2. c.

4 *Cumque.* Iungendo regis currum, & præparando se ad recessum.

5 *Et manus.* Dans ei fortitudinem, & agilitatem ad currendum velocius ad ciuitatem, quam equi regis.

CAP.

MORALITER.

† *Elias autem,* Per hoc autem, quod Elias suis precibus pluuiam

uiam impetravit, significatur, quod per orationes deuoti pastoris, vel prædicatoris impetratur gratia saluatoris.

MORAL.

ADDITIO I.

In cap. 18. vbi dicitur in postil. *Vsq̄quo elauitatis in duas partes.* quia aliqui eorum colebant Deum, & cum hoc Baal, sicut de Samaritanis dicitur.

Samaritani non colebant Deum, sed deos suos, ut inf. 4. li. de eis dicitur, nisi quod timebant Deum, aliud enim est timere Deum, & aliud Deum colere. Timor enim seruilis potest esse sine charitate, non tamen cultus Dei, qui in fide, spe & charitate consistit secundum August.

ADDITIO II.

In eod. c. 18. vbi dicitur in postil. *Quæritur hic quomodo acceptauerunt Eliæ propositionem.*

Potest dici, quod propheta Baal tanquam penitus infideles, sicut non confidebant de suis demonibus, quod facerent ignem descendere, ita nec credebant, quod hoc faceret Elias, & sic non timebant cum eo intrare ad examen. quod si per orationem Eliæ ignis non descenderet, propheta Baal essent securi.

REPLIC. In c. 18. vbi postil. exponendo claudicationem in duas partes de Samaritanis ponit exemplum, qui colebant dominum,

dominum, & cum hoc Baal, contradicit Burg. asserens, quod Samaritani non colebant Deum, sed solum timebant deum, addens quod multum retinet inter colere, & timere. Sed hoc factum Burg. non est pertractione dignum, quia est contra rotundum textum 4. Reg. 17. vbi bis dicitur, quod colebant, et semel tantum, quod timebant, sed persuasio Burg. ad hoc, quod Samaritani non colebant Deum pugnant, includit periculum sum errorem, si enim, ut ipse putat, & dicit, nullus est cultus Dei, nisi fiat in fide, spe, & charitate, sequitur sacerdotem in peccato mortali missam celebrantem, nec colere, nec sacrificare, nec conficere, quia illa sunt veri cultus Missæ, esto ergo cultum extra charitatem salua fide, & forma ecclesiæ fore verum cultum, sed non placidum Deo, neque perfectum secundum omnes conditiones Theosebiæ. Sicut enim secundum doctores conceditur fidem informem esse veram fidem, & secundum eam quis dicitur fidelis numero, & forma, quæ non in merito, ita oportet concedi cultum informem qui hic dicitur claudicatio, & per hoc ad Beatum Aug. dicitur quod loquitur de cultu Dei formato charitate.

CAP. XIX.

*N*untiauit autem Achab Iezabel omnia quæ fecer. &c.

Sequitur.

b Timuit ergo Elias, & surgens abiit, &c. RAB.

Sancti viri subleuante spiritu ad summa rapiuntur,

quamdiu vero in hac vita sunt, ne subiant tentationib. reprimuntur, hinc est quod Elias cum tot virtutibus processisset, Iezabel postmodum quamuis reginã tamen mulierculam fugit, & qui mortuos suscitabat, ventura p̄uidebat, alia quoque præclara faciebat, timore percussus de manu mulieris mortem fugit, de manu Dei mortem petit, nec accipit.

¶ Theod. Cur cū tantas habeat vires, solã timuit Iezabel? Quoniam non solum erat propheta, sed etiam homo, & alioqui timor erat diuinæ dispensationis. Nam ne miraculi magnitudo eius spiritus nimis attolleret, concessit gratia naturæ, vt timorẽ susciperet, vt suam agnosceret imbecillitatem.

¶ Amb. Desertum, fuga est bona, ad quod fugit Elias, Elifeus, Ioannes Baptista. Fugit Elias mulierem Iezabel, i. effusionem vanitatis, & fugit ad montem Oreb, quod significat exsiccationem, vt siccaretur in eo carnalis profluuium vanitatis, & cognosceret plenius Deum.

¶ IDEM. Asperiores tentationes has esse cognouimus, quæ fiunt per mulieres. Iob tentatus est etiam per mulierem. Per Euam Adam supplantatus est. Quid dicatur, quod etiam Heliam Iezabel truenta persecuta est? Quod Ioannem Baptistam Herodias fecit occidi? Singulæ singulos. Mihi quo minora longè merita, eo tentamenta grauiora. Virtus infirmior, sed plus periculi, &c.

¶ *Tolle animam meam, &c.* Amb. Anima in illo sinu ac recessu patrio festinat audire sermones Verbi, & cum audierit, super oẽm suauitatem accipit. Moyses in monte positus,

NICOLAUS DE LYRA.
CAP. XIX.

*N*untiauit aut. Postquam descripta est prophetarum Baal occisio, hic consequenter occasione huius ponitur Eliæ persecutio, Circa quod primo describitur humana trepidatio, secundo angelica promissio, ibi. Ecce angelus Domini. tertio diuina consolatio, ibi: Et ecce sermo Domini. Circa primum dicitur.

1 Nuntiauit aut. quasi compatiens prophetis Baal occisis, & ex hoc patet eius malitia obstinata, postquam viderat tot signa mirabilia & ex hoc vxor eius audaciam accepit occidendi Eliam, vnde subditur.

2 Nisi hac hora cras. Eam a corpore separando. credebat, nisi mulier quod propter istud verbum non fugeret, eo quod constanter se ostenderat Achab querenti ipsum ad mortem, sed Deus eum permisit timere ex humana fragilitate, ne nimis eleuaretur ex constantia præcedenti, ideo sequitur.

3 Ti-

MORALITER.

1 Nuntiauit autem. Sequitur.
† Misitque Iezabel. Sicut in expositione sacræ scripturæ fit aliquando transitus a capite Christo ad eius membra propter mutuam connexionem, sic etiam fit transitus ab vno Christi membro ad aliud pp eandem rōnem, igitur sicut per Eliam significatus est bonus doct̄or, vel prædicator, ita hic per eum significatur bonus discipulus doct̄oris, vel prædicatoris, aut imitator. Per hoc ergo quod Elias fugit a facie Iezabel, significatur quod bonus discipulus fugere debet concupiscentiam carnis, quæ significatur per Iezabel, eo quod

inter-

rus, cibum corporis non requirebat. Elias ad illam festinã requiem, rogabat vt acciperetur anima sua a se. Petrus aspiciens in monte dominicę resurrectionis gloriam, nolebat descendere, dicens, domine, bonum est nos hic esse. Quanta igitur illa diuinæ substantiæ gloria, quanta Verbi bona, in que

CAP. XIX.

*N*untiauit autem Achab Iezabel omnia quæ fecerat Elias, & quomodo occidisset vniuersos pphetas Baal gladio: Misitq; Iezabel nuntium ad Eliam dicens, Hæc mihi faciant dii, & hæc addant, nisi hac hora cras posuero animam tuam, sicut animam unius ex illis. † Ti-

3 *muit ergo Elias, & surgens abiit quocunque eum ferebat voluntas. Venitq; in Bersabee Iuda, & dimisit ibi puerũ suum, & perrexit in desertum viam vnus diei. Cumq; venisset, & sederet subter vnam iuniperum, petiuit animæ suæ, vt moreretur, & ait, Sufficit mihi domine, tolle animam meam. Neque enim melior sum quam patres mei. Projecitque se, & obdormiuit in vmbra iuniperi. Et ecce angelus domini tetigit eũ, & dixit illi, Surge, & comede. Respexit, & ecce ad caput suum subcinericius panis, & vas aquæ. Comedit ergo, & bibit, & rursus obdormiuit. Reuersusque est angelus domini secundo, & tetigit eum, dixitque illi, Surge, & comede. Grãdis enim tibi restat via. Qui cum surrexisset, comedit & bi-*

ra tam in corporali, quam in spirituali natura subsistimus. *e* Et ecce ad caput suum, &c. RABBAN. Elias bis passus exprimit nostræ naturę infirmitatem, quibus non sufficit simplex passus, sed duplex, quatenus ad superna valeamus ascendere. Sicut. n. corpus sine alimento corporali subsistere nequit, ita nec anima viuere potest sine verbo Dei.

f Qui cum. ¶ AVG. Moyses, & Helias, & ipse Dominus, quadraginta diebus ieiunauerunt. Præcipitur autem nobis, & ex lege, & ex prophetis, & ex ipso euangelio quod ab eis testimonium habet.

¶ Idem. Merito etiam nos hunc dierũ numerũ custodire debemus ieiuniis, quem p talia exẽpla legimus consecratũ. ¶ Idem. Quadragesima ieiuniorum habet auctoritatem, & in veteribus libris ex ieiunio Mosi, & Helie, & ex euangelio quia totidem diebus Dominus ieiunauit, demonstrans Euangelium non dissentire a lege, & prophetis.

BER-

3 Timuit ergo. Verbum mulieris qui non timuerat offensam regis.

4 Et dimisit. s. filium mulieris viduæ quem suscitauerat, & quæ mulier ex deuotione ei tradiderat, vt eum erudiret, & puer Eliæ ministraret, & hic dicitur fuisse Ionas propheta. Venunt amen quia volebat ingredi desertũ, & absque ulla provisione, quod uidebatur durum pro puero, ideo dimisit eum.

5 Petiuit animæ. i. petiuit a Deo, quod animam suam de corpore acciperet. Optabat. n. magis mori, quam uidere per idololatrias contemptum Dei.

6 Et obdormiuit. Fatigatus ex labore, & ieiunio.

7 In vmbra iuniperi. arbor est crescens in desertis, cuius vmbra serpen-tes fugiunt, vt dicit Plinius, & ideo in vmbra eius homines securè dormiunt.

8 Et ecce. Hic consequenter circa Eliam ponitur angelica promissio, videlicet de cibo, quia famelicus erat, & lassatus, & patet litera vsque ibi.

¶ Et ambu-

interpretatur fluxus sanguinis, ex cuius abundantia excitatur carnis concupiscentia.

† Et perrexit in deser. Per quod significatur religionis ingressus, vel austeritas victus. Sed quia post ingressum religionis, vel inchoationẽ vitæ austerioris aliqui tepescunt, iõ subdit.

6 Et obdormiuit in vmbra. Te por enim aliquando nominatur in scriptura sopor.

8 Et ecce an. nam angelus custos eum excitat ad bonum exercitium di. surge. per mentis vigilantiam.

† Et comede. sacram Eucharistiam.

† Grandis. q. d. ipsa est tibi viaticum ducens ad patriam, ideo sequitur.

Tom. 2.

DD

† Et

concupiscunt, & angeli prospicere? ¶ Chryl. Si mortem meliorem in morte credebat, quare & patriam, & populum, ne mortem incurreret reliquit, & fugit? Quo modo mortem quã tunc fugerat, nunc requirit? Vt videas hinc etiam quomodo morte peior est in morte. Ita & Ionas tristitiam fugiens, confugit ad mortem. Sic & David mortem requirit. No- tum, inquit, fac dñe mihi finem meum. Bonorum vices maximas sperabat, multa brauia, innumerabiles retributiones, claras ac validè florentes certaminum coronas.

Epist. ad Olympiam.

¶ Et ecce angelus domini tetigit. RAB. Angelus qui Eliam paut, magni consilii angelum signat, cuius opera

Epist. ad Olympiam.

Et vel, vidit.

In Psal. 110
Senten. 64. de
temp. Epistol. 119
cap. 15.

B * BERNARDVS. Helia vtique cibus allatus est ab angelo, quo nullus in humana consuetudine vilior inuenitur, s. panis, & aqua, tanta tamen fortitudo collata est, vt quadraginta diebus ambulans, non fatigaretur, nec esuriret.

serm. 4. in
Psal. 90.

I. de corpore
& sang. Dom.
ni in Eucha. c.
19.

B * PASCHASIYS Corbeientis. Hoc potu, ac cibo Helias de manu angeli passus, quadraginta diebus, per quos praesens seculum delignatur, vt que ad montem Dei dicitur peruenisse. Ex quo patenter inuenitur, quod cibus iste (Eucharistiae corporis, & sanguinis Christi) manib. angelicis defertur & refertur, per quem nostra infirmitas releuatur.

I. 2. de veritate
Euch.

C * GRITMVNDVS. Auerf. Si Helias virtute illius refectiois quadraginta dieb. totidemque no-

stris vixit, quanto magis ex uirtute diuini conuiuui, in quo non iam subcinericios panes, sed ipsius Dei Verbi propria carne, & sanguinem de manu eiusdem sumimus Christi, potest quisquam melius sustentari? Denique & hoc de quibusdam sanctis patribus legimus, qui nullum aliud sumentes edulium, sola communicatione dominica diebus tantum dominicis saginati, multis annis vixerunt.

RAB. Sic & nos dum inertiae somnum a nobis excutimus necesse est, vt diuino solatio confortati, gressu bonorum operum per omne tempus vitae praesentis summopere festinemus ascendere in montem Dei, & in locum sanctum eius, vt ibi requiem inueniamus aeternam.

In Psal. 118.
Oton. 17.
Num. 25.

a Zelo zelatus sum, &c. * Ambr. Zelus ad uitam est diuina praecipua feruere, & amore domini eius custodire mandata vt fecit Phinees. Zelum habuit Elias, & ideo raptus ad caelum est. Zelum habuit Mathathias, qui aduersus sacrilegia Antiochi excitauit Dei plebem. Zelum qui habent, omnes sibi inimicos suos putant qui sunt hostes Dei, quamuis patrem, fratres, sorores. Omnibus dicit sicut dixit Dauid, *Inimici facti sunt mihi, &c.*

Psal. 138.
I. de fuga seculi,
cap. 2.

b Derelictus sum ego solus, &c. * Ambr. Seruus Dei exul est mundi, fugitans corporis passionum, abdicat se omnibus. ut solus remaneat sicut Elias dixit. *Et ego derelictus sum solus.* Sed non erat

erat solus cum quo erat Dominus.

c *Et spiritus.* RAB. Spiritus ante dominum euertit montes, & petras conterit, quia pauor qui ex edentibus eius surrit, & altitudinem cordis nostri demit, & duritia liquet. Sed spiritui commotionis, & ignis non inesse dominus dicitur, esse

bit, & ambulauit in fortitudine cibi illius quadraginta diebus, & quadraginta noctibus, vsque ad montem dei Horeb. Cumque venisset illuc, mansit in spelunca. Et ecce sermo domini ad eum. Dixitque illi, Quid hic agis Elia? At ille respondit, Zelo zelatus sum pro domino Deo exercituum, quia dereliquerunt pactum tuum filii Israel. Altaria tua destruxerunt, & prophetas tuos occiderunt gladio, & derelictus sum ego solus, & quaerunt animam meam, vt auferant eam. Et ait ei, Egredere, & sta in monte coram Domino. Et ecce dominus transiit, & spiritus grandis, & fortis, subuertens montes, & conterens petras ante dominum, non in spiritu dominus. Et post spiritum commotio, non in commotione Dominus. Et post

vero in sibilo aure tenuis non negatur, quia cum mens contemplatione suspenditur quicquid perfecte concipit Deus non est, cum subtile aliquid conspicit, hoc est quod de incomprehensibili substantia audit. Quasi. n. sibilum tenuis aure percipimus, cum saporem incircumscriptione veritatis contemplatione subita subtiliter degustamus. Post auram tenuis sibilum vultum suum propheta pallio

operuit, quia in ipsa contemplatione veritatis quanta ignorantia homo regatur agnoscit. Vultui namque pallium superducere, est mentem consideratione propriae infirmitatis velare, ne altiora se quaerere audeat. Spelunca est nostrae corruptionis habitatio, sed cum aliquid percipere de diuinitate incipimus, iam quasi in speluncae nostrae ostio stamus. Quia. n. progredi perfecte non possumus, ad cognitionem. tamen veritatis inhiantes, iam aliquid de libertatis aura captamus. In ingressu ergo speluncae stare, est represso nostrae corruptionis obstaculo ad cognitionem veritatis incipere exire.

d *Non in spi.* i. non arbitreris, quod cum vento veniat dominus, sed post spiritum commotionis, i. turbinem & impetum venti transibit ignis, deinde sibilus aurae tenuis, post hoc transibit dominus, vt loquatur tecum.

* THEODORET. Praeter haec autem Heliam docuit, & lenitate, & clementia regere, & administrare statuerit humanum genus, & quod ei esset facile fulmina, & fulgura immittere in impios, & terram qualisare, extemporaleque eis efficere sepulchrum. Hoc. n. dixit, *Et spiritus magnus, & potens, &c.* Per haec ostendens quod lenitas, benignitas, & clementia sola est Deo grata. Vnumquodque autem aliorum attrahit hominum improbitas.

* R. DAVID. Deus Eliae compensationem reddidit pro zelo suo,

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et ambulauit. Ex hoc videtur scriptura attribuere iter Eliae ieiunanti xl. diebus, & xl. noctibus virtute cibi illius, propter quod dicit Aug. libr. de mirabilibus sacrae scripturae, quod ille cibus angelicis manib. praeparatus habuit tale uirtute, quod potuit diu seruare naturam corporis a consumptione cal. di. naturalis, propter quam requiritur sumptio cibi ad reficiendum id quod consumptum est, vt habetur primo de Generatione.

2 Vsque ad montem Dei. vbi Deus dedit legem, & ideo ibi voluit apparere Eliae, qui fuit maxime zelator legis diuinae.

3 Mansit in spelunca. dicit Rab. Sal. quod ista fuit spelunca in qua stetit Moyses, quando gloria Dei transiuit ante eum, ut habetur Exo. 32. in fi.

4 Et ecce sermo domini. Hic consequenter circa Eliam ponitur diuina consolatio, quia reuelauit sibi plures bonos, s. septem milia remansisse in populo, aliis in terra Israel, & tres in breui suscitandos ad punitionem in aliorum. Igitur circa hoc ponitur primo diuina reuelatio secundo Eliae executio, ibi. Protectus ergo. Circa primum dicitur.

5 Quid hic agis Elia? Hoc non quaesuit Deus ex ignorantia, sed vt ex responsione Eliae ei conuenientius nuntiaret voluntatem suam.

6 Zelo zelatus sum pro domino. i. ex toto corde zelau pro lege Dei.

7 Altaria. Non loquitur hic de altaribus quae erant in Ierusalem, s. altare

altare incensi, & altare holocaustorum, quia illa manebant, sicut de altaribus quae fuerunt facta in excelsis, tempore quo licitum erat ibi immolare Deo ante adificationem templi, & licet post templi adificationem non esset licitum ibi Deo immolare, vt dictum est ca. praecedenti. nisi ex speciali dispensatione Dei, tamen minus malum erat ibi Deo immolare, quam idolis. Ideo destructa fuerant in contemptum Dei, & ad idololatriam exaltationem, & propter hoc plangebat Elias eorum destructionem.

8 Et derelictus. quia pauci remanserant a persecutione Iezabel sicut dicitur, rex est solus in domo sua, quamuis sint ibi multi, sed sunt ibi pauci comparatiue ad multitudinem, quae solet cum eo esse.

9 Egredere. scilicet, de spelunca.

10 Et sta in monte. paratus ad audiendum eius uerbum.

11 Et spiritus. i. ventus grandis. subuertens montes.

12 Non in spiritu. id est tunc non audies uerbum Dei loquentis, sed postea.

13 Et post spiritum. id est, terramotus.

14 Et post com. visibiliter ante Eliam transiens. Ista autem transibant ante spiritum suauem designantem Dei praesentiam, ad designandum terrorem potestatis diuinae, sicut Ex. 16. quando dominus uisus est super montem Sinai ante eum caperunt audiri tonitrua, ac micare fulgura, & nubes densissima operuit montem, ista tamen facta fuerunt ministerio angelico.

MORALITER.

1 Et ambu. per hanc ambulationem Eliae significatur processus de bono in melius vsque ad perfectionem vitae, quae est peruentio vsque ad patriam in spe, tamen, quae est certa expectatio futurae beatitudinis ex gratia, & meritis proueniens. Per xl. vero dies naturales qui confurgunt ex ductu denarii per quaternarium, significatur obseruatio decalogi in fide Christi descripta in libris quatuor euangeliorum.

3 Cumque venisset. in obscuritate fidei quae est in aenigmatibus,

te, quia quantumcunque proficiat homo in vita praesenti, tamen adhuc manet sub fidei cognitione, quae multum distat a patrie claritate, ideo subditur.

5 Quid hic. q. d. non est adhuc tempus perfectae quietis, sed laboris pro salute proximorum, cum necessitas hoc requirit, & in hoc arguit illos, qui pro sua quiete magis volunt contemplari, dimissa proximorum necessitate.

GRE. Qui solitudinis loca quaerunt, haec scire debent, quod tot animarum rei sunt, quot in publicum procedentes prodesse se potuerunt, ideo sequitur. **9** Egredere, &c. paratus uocem eius

fuo, ducens eum mirabiliter per desertum vsque ad montē Horeb, vna refectione illum confortans quadraginta dieb. & noctib. & tandem maiestatem suam gloriosam illi ostendens, in loco, vbi & Mosi famulo suo gloriam suā ostendit.

* R. LEVI. Horrendus ille ventus, & fragor, & ignis, a Domino Eliæ ostensus est, vt illum doceret, impiorum hominum magis desiderandam penitentiam, quam perditionem, & sustinendum peccatorē ad tempus, quā subito perdēdū. Elias autem nimio feruens zelo, nullum putabat peccatori dā dum penitentię locum. At Dominus non inuenitur in turbine impetuoso, in fragore omnia concutiente, aut in igne omnia subito deuastante, sed in vocē placida, & gracili.

a Ego solus, &c. RAB. Tanto propheta quid difficile fuit cognoscere in hoc mundo famulos remansisse Deo? Sed qui humilis etiam occulta Dei nouerat, elatus & aperta nesciebat. Vnde certum est, quod humilitatis radio se illuminat, qui aliorum bona subtiliter pensat, quia dum ea quæ ipse fecerit facta foris, & ab alijs conspicit, eum qui de singularitate, intus erum pere nititur, superbiæ tumorem premit. Hinc est, quod voce Dei ad Eliam solum se æstimantem dicitur. Reliqui mihi septem. m. v. vt dum non solum se remansisse cognosceret, elationis gloriam quæ ei de singularitate surgebat, inclinaret. b Vnges, * Theod. Si prophetam unxit, & eos spiritali gratia impertijt, ea etiam unxit alios. Etenim Elifæus spiritali p eū accepta grā, obtulit illis chrisma, & spiritali grā eos impertijt. Non aliter nisi quod eum regem futurum prædixit. Elifæum non aliter quam pallium suū iactans super eum. Illos duos reges, nec ipse per se, nec discipulus eius Elifæus unxit, sed

commotionem ignis: non in igne dominus. Et post ignem sibilus auræ tenuis. Quod cum audisset Elias, operuit vultum suum pallio, & egressus stetit in ostio speluncæ. Et ecce vox ad eum dicens. Quid hic agis Elia? Et ille respondit: Zelo zelatus sum pro domino Deo exercituum, quia dereliquerunt pactum tuum filii Israel. Altaria tua destruxerunt, & prophetas tuos occiderunt gladio, & derelictus sum ego solus, & quærunt animam meam, vt auferant eam. Et ait dominus ad eum. Vade & reuerte in viam tuam per desertum in Damascum: † Cumque perueneris illuc, vnges Hazael regem super Syriam, & Iehu filium Namsi vnges in regem super Israel. Elifæum autē filium Saphat, qui est de Abelmeula, vnges prophetam pro te. Et erit quicumque fugerit gladium Hazael, occidet eum Iehu, & quicumque fugerit gladium Iehu, interficiet eum Elifæus. † Et derelinquam mihi in Israel septem milia virorum, quorum genua nō sunt incuruata ante Baal, & omne os quod non † adorauit eum osculans manum. Profectus ergo inde Elias reperit Elifæum filium Saphat arantem in duodecim iugis boum, & ipse in duodecim iugis boum arantibus vnus erat. Cumque venisset Elias ad eum, misit pallium suum super illum. Qui statim relictis bobus cucurrit post Eliam, & ait. Osculer, oro, patrem meum, & matrem meam, & sic sequar te. Dixitque ei, Vade, & reuerte. † Quod enim meum erat feci tibi. Reuersus autem ab eo, tulit par boum, & mactauit illud, & in aratro boum coxit carnes, & dedit populo, & comederunt. Confurgēsque abiit & secutus est Eliam, & ministrabat ei.

fed quidam prophetarum missus est, vt vngeret Iehu. c Quicumque. Rab. Nocentes, iustitia diuina alios per reges plecti facit mucrone, alios per prophetas, & sacerdotes tranſuerberat gladio linguae. d Profectus. Cum redemptor noster descendens de celo diuino iudicio acquisiuit populū adhuc terrenis operibus inhiātem, in quo salutem fecit, cū eum ad fidem conuertit. Elias n. interpretat, Dominus Deus Saphat, iudicans, Elifæus Dei mei salus. Super quem propheta pallium suum misit, cum Dominus populū fide Catholica induit. Vnde Apostolus. Qui in Christo baptizati estis, Chris. in. Relictis bobus currit post Eliam, quia electorum chorus audito, Nisi quis renunc. o. non po. m. e. d. statim cessauit terrenis lucris inhiare, secularibus desiderijs deseruire, & sic alijs verbum vitæ prædicauit, hoc est enim osculari patrem, & matrem, quoscuque potest siue de Iudæis, siue de gentib. sermone velle corrigere. e Et mactauit illud. * Ambr. Caterum Deus non vult simul effundi opes, sed dispensari: nisi fortē vt Helifæus, qui boues suos occidit, & pauit pauperes ex eo quod habuit, vt nulla cura teneretur domestica, sed relictis omnibus, in disciplinam se propheticam daret.

RAB. Populus quoque Christianus carnalia desideria mactans totum exercitium suum in opus euangelizandi conuertit, vnde sufficientem pastū adiutoribus suis præbere possit. f Secutus. RAB. Nostrium Eliam sequitur, & ministrat ei qui vestigia eius sequens, hoc est mandata illius obseruans, ministerium, & bonorum condignē satagit exhibere.

manum propriam, secundum quod dicitur Iob 26. c. Si vidi Solem cum fulgeret, & Lunam incedentem clare, & osculatus sum manum meam. in signum reuerentiæ. Vnde ibi subditur, Quod est iniquitas maxima, id est, idololatria. 6 Profectus ergo inde Elias, &c. Hic consequenter ponitur mandati Domini executio per Eliam vngendo Elifæum in Prophetam, quem primo reperit de tribus prædictis cum dicitur. 7 Misit pallium. Hæc n. pallii impositio vocatur vnctio, vel et cū hoc vnxit eū, licet non sit scriptū, quia non omnia scribuntur. Quod autē vnxit Hazael non habetur, nisi q. infra 4 lib. c. 8 dicitur, q. Elifæus eius discipulus dixit ipsi Hazael ipsum fore regem Syriæ, & forte tūc vnxit eū, licet non sit scriptū. De Iehu vero scribitur inf. 4. lib. c. 9. q. Elifæus misit vnū de filiis prophetarū ad vngendū eū regem sup Israel. 8 Qui sta. Volēs mino adherere ei, motu instinctu spiritus sancti. 9 Tulit par. Præ gaudio enim suæ vnctionis fecit conuiuium socijs suis, & vicinis.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Quod cum audisset Elias. Quasi aliquo modo territus, vel ex reuerentia diuini transitus. Cetera patent ex prædi. vsque ibi.
2 Vnges Haza. Ad sui consolationem nominat sibi tres personas promouendas ad idololatrarum destructionem, & patet litera vsq; ibi.
3 Interficiet. Quod autē Hazael, & Iehu multos idololatræ de Israel interfecerint, satis habetur expressum inf. 4 sed q. Elifæus aliquos interfecerit, non legitur nisi de quadraginta duobus quibus maledixit, propter quod vsq; lacerauerunt eos, vt habetur inf. 4. lib. c. 2. erant. n. illi filii idololatrarum, & idololatriam iam addiscentes: erant. n. de Bethel vbi colebatur vnus vitulus aureus, vt dictum est supra 12. cap. sed credendum, quod verbum Domini in eo fuerit adimpletum.
4 Et derelinquam mihi in Israel septem millia virorum. Hoc etiam dicitur ad consolationem quod cum eo adhuc essent in Israel multi ab idololatria mundi.
5 Osculans manum. f. idoli ad eius reuerentiam, vel osculans manum

CAP.
† Et post ignem sibilus auræ te. quia post transitum prædictorū adest suauitas spūs sancti per sibilū tenuē, vel dulcem significata, ideo subditur, Ibi do. quid autem audiat a Dño, subdit.
2 Vnges Haza. Dicitur. n. ei quod unget duos reges ad puniendum idololatræ gladio, & vnū prophetam verbo. Per quod significatur, quod in ecclesia aliqui dimittuntur puniendi gladio materiali, aliqui vero puniuntur tantum gladio spiritali.

MORALITER.

† ius audire, & opere adimplere. Tamen dicuntur hic tria transire antequam domini vox audiatur. Primum est spiritus fortis, per quem superbia vitæ significatur. Secundum est commotio, per quam concupiscentia mūdi, qui est semper in commotione. Tertium est ignis per quem concupiscentia carnis intelligitur. Hæc. n. tria oportet transire, & totaliter auferri ab eo qui aure mentis audire desiderat verbum Dei.

struxerunt, non loquitur hic de altaribus quæ erant in Ierusalem, &c.
Rōnabiliter potest dici q. hic loquitur Elias de ipsis altarib. Ierusalem

ADDITIO.

In capitul. 19. ubi dicitur in postill. Altaria tua domine destruxerunt

Tom. 2. DD 2 Ierusalem

rufalem licet. n. ipsa altaria non essent destructa realiter, tamen erant destructa secundum opinionem, & affectionem idololatrarum, idololatra. n. ipsa destruerent si possent, & in quantum in ipsis erat illa destruebant, qui. n. vitulos colebant publice in contemptum Dei, quantum in se erat destruebant altaria Dei, & totum cultum diuinum facebantur esse manem. Et iste modus intelligendi patet ex eo quod sequitur, s. Et propheta tuus occidit gladio. non. n. legitur q

tempore Eliaz, seu ante ipsius tempus aliqui prophetae De fuissent occisi gladio, sed hoc est intelligendum modo predicto, s. quod Achab, & Iezabel quantum in se erat, occidebant prophetas domini, tum reputando eos vanos, tum etiam quia appetebant eorum interfecionem.

REPLICA. In c. autem. 19. destructionem altarium De de quibus conquestus fuit Elias, Postillator exponit de real destructione, Burg. autem de intentionali.

C A P. XX.

Porro Benadad. Josephus. Illo tempore Adad filius Adadi regis Syriae, & Damasci, collecto totius provinciae exercitu, & solatis triginta duorum regum, habitantium trans Euphratem, con

L. 8. antiqui 22. 13.

tra Achab castrametatus est. Ille cum par non esset exercitu, ad dimicandum non presumpsit accedere, sed omnia necessaria in ciuitatibus munitis includens, ipse mansit in Samaria. Habebat enim hec muros valde fortissimos, & erat inexpugnabilis ob fidencibus.

B

R A B. Benadad significat diabolum, qui diuersos exercitus malignorum spiritu ad subuertendum populum Dei contrahit; sed per pueros principum Israel vincitur, id est, per bonos auditores doctorum, quia quod auribus audiunt, factis implent. Antiquus hostis in fugam vertitur, omnisque suus exercitus mili-

Angelomus.

Ponite sub instrumenta bellica. Et posuerunt contra ciuitatem alii sic, Instruire nos. Et instruxerunt se aduersus ciuitatem, Diuiso.

ORRO Benadad Rex Syriae congregauit omnem exercitum suum, & trigintaduos Reges secum, & equos, & currus, & ascendens pugnabat contra Samariam, & obsidebat eam. Mittensque nuntios ad Achab Regem Israel in ciuitatem, ait: Haec dicit Benadad. Argentum tuum, & aurum tuum meum est, vxores tuae, & filii tui optimi mei sunt. Responditque Rex Israel iuxta verbum tuum domine mi rex, tuus sum, & omnia mea. Reuertentesque nuntii dixerunt. Haec dixit Benadad qui misit nos ad te. Argentum tuum, & aurum tuum, & vxores tuas, & filios tuos dabis mihi. Cras igitur hac eadem hora mittam seruos meos ad te, & scrutabuntur domum tuam, & domum seruorum tuorum, & omne quod eis placuerit, ponent in manibus suis, & auferent. Vocauit autem rex Israel omnes seniores terrae, & ait. Animaduertite, & videte quoniam insidiatur nobis. Misit enim ad me pro vxoribus meis, & filiis, & pro argento, & auro, & non abnuui. Dixeruntque omnes maiores natu, & vniversus populus ad eum: Non audias, neque acquiescas illi. Respondit itaque nuntiis Benadad: Dicit domino meo regi: Omnia propter quae misisti ad me seruum tuum in initio faciam: hanc autem rem facere non possum. Reuersique nuntii retulerunt omnia ei. Qui remisit, & ait. Haec faciant mihi dii, & haec addant, si suffecerit puluis Samariae pugillis omnis populi qui sequitur me. Et respondens Rex Israel ait, Dicit ei: Ne gloriatur accinctus aequè, vt discinctus. Factum est autem cum audisset Benadad verbum istud, bibebat ipse, & reges in umbraculis, & ait seruis suis. Circun-

C A P. XX.

militibus Christi perturbatur, qui bene ducenta milia, & trigintaduo esse dicuntur, quia qui vtriusque testamenti scientiam perfecte tenent, & trinitatis fidem cum gemina charitate conseruat, hi apti militiae summi regis esse comprobantur. Hae fami. Samaria more ciuitatum habebat terram interius ipsis muris penè aequali, quo sub sidio istib. arētū resisteret extra, murorū altitudo longè superfiētē terrae transcenderat. Ait ergo rex superbu obsessos terren quod tantam haberet multitudinem, vt si quis militum vnus lapidem, vel spitem, vel cestem ad construdum contra vberem aggerē apportasset, aggexurgeret quā superficiē quā erat itra murum esse videretur qualis, ita vte equo pugnante contra ciuitatem tela, vel facermitterent.

Ne gloriatur accinctus est qui cingulo circumdatur, discinctus qui cingulū deponit. Ait ergo rex Israel, reg Syriae glorian

NICOLAUS DE LYRA. C A P. XX.

Porro Bena. Postquam diuina prouidentia quantum in se fuit Achab a sua malitia reuocauit caelestibus signis, hic consequenter eum reuocat in mirabilibus. Et licet abusus fuerit vtriusque beneficii, & diuiditur pars ista in duas secundum duplices victorias, secunda ponitur sibi, Accedens autem propheta. Circa primum Achab primo de obsidione anxietur, secundo per prophetam de victoria promissione consolatur, Et ecce propheta vnus. Anxiebatur autem Achab, tū quia non habebat populum, vt posset resistere, tum quia non poterat pacem, nisi valde grauem habere, & hoc est quod dicitur.

- 1 Haec dicit. Achab. n. primo miserat nuntios ad Benadad pro pace requirenda, & ipse respondit ista quae dicta sunt.
- 2 Responditque. non dicit, secundum verbum tuum totaliter, quia bene concedebat ei aurum, & argentum, & bona mobilia, non autem uxores, & pueros, id est subditur.
- 3 Tuus sum. non autem dixit de vxoribus & liberis, sed Benadad huic oblationi non assensit, in eo totum habere voluit, & absque dilatione, id est subditur, Cras igitur, & patet liera.
- 4 Vocauit. ut haberet consilium cum eis, quia erat in arcto positus propter multitudinem exercitus Regis Syriae quem formidabat, & propter pacem duram, quae in Syriae volebat.
- 5 Animaduertite. volens auferre uxores, & filios, ut sic non remaneant

neant in terra qui possint eam defendere in futuro, & sic obtinebit ea pro sua uoluntate.

- 6 Non audias. magis. n. uolebant se exponere periculo belli, quia iacet uulgariter dicitur, Melius est bonum bellum quam mala pax, id est respondit Achab.
- 7 Hanc autem rem facere non possum, & cetera. Propter quod Rex Syriae indignatus, & de sua multitudine nimis confidens dixit.
- 8 Si suffecerit. & accipitur hic si. pro non.
- 9 Puluis. uocatur autem hic puluis Samariae terra, quam ciuiportauerunt iuxta muros in magna quantitate, ad hoc quod muri essent fortiores ad sustinendū iētus machinarū, & ad hoc quod illi de ciuitate per illam terram appositam possent faciliter ire usque prope prapugnacula murorum ad defensionem ciuitatis. Dixit igitur Benadad iactando quod tanta multitudo erat in suo exercitu, quod si quilibet ciperet pugillum de terra, impleverentur fossata, & fierent ageres ita magni exterius, sicut fecerant ciues interius, per hanc inuenens, quod statim caperet ciuitatem, cui respondit. Achab.
- 10 Ne gloriatur accinctus aequè, vt discinctus. Factum est autem cum audisset Benadad. Accinctus dicitur ille qui indit ad praelium. Discinctus uero qui iam deposuit arma obtenta uictoria, per hoc insinuans ipsi Benadad, quod non debeat gloriari ac si cepisset ciuitatem.
- 11 Circundate ciui. ponendo machinas ad inuadendum eam.

MORALITER.

Porro Benadad rex Syriae, Syria sublimis interpretatur, ideo per

per regem Syriae diabolus significatur, de quo dicit Iob. 4 d. Omne sublime uidet. nam superbissimus est, ideo de ipso + ibidem.

quasi iam cepisset Samariam quam obtidere ceperat, Ne gloriatur accinctus equo, ut discinctus. Ac si dicat, Noli gloriari qui adhuc in acie positus, quem victoria sequatur igno- ras, quippe qui vincere credidit victus est.

Recensuit ergo pueros principum, &c. Iosephus. Contuo- cas filios principum

rex, inuenit quatuor- centos trigintaduos, & agnoscens Syrum ad conuiuium fuisse conuersum, aperiens portas, filios princi- pum mox emisit. Ex- ercitus vero alium habuit intra murum in subsidiis prepara- tum. Porro filii prin- cipum congressi Sy- rorum custodibus mul- tos eorum intereme- runt, & alios usque ad castra secuti sunt. Vi- dens autem eos Rex Israel vincentes, etiam omnem alium exer- citum dimisit exire.

Qui repente in Syros irruentes, praualue- runt eis. Non enim Syri sperabant eos super se sic inopinabiliter venturos. Quos pro- pterea inuenientes nudos, & ebrios, ita persecuti sunt, ut illi etiam arma sua re- linquentes fugerent, & vix in equo rex potuit euade- re.

Fugit

date ciuitatem. Et circumdederunt eam. Et ecce propheta v- nus accedens ad Achab regem Israel ait ei, Haec dicit Domi- nus. Certè vidisti omnem multitudinem hanc nimiam. Ec- ce ego tradam eam in manu tua hodie, ut scias quia ego sum Dominus. Et ait Achab, Per quem? Dixitque ei, Haec dicit Dominus, per pedisequos principum prouinciarum. Et ait Quis incipiet praleari? Et ille dixit, Tu. Recensuit ergo pueros principum prouinciarum, & reperit numerum ducentorum trigintaduorum: Et post eos recensuit populum, oēs filios Israel septem milia, & egressi sunt meridie. Benadad autē bi- bebat temulētus in umbraculo suo, & reges triginta duo cū eo, qui ad auxilium eius venerāt. Egressi sunt autē pueri prin- cipum prouinciarum in prima fronte. Misit itaque Benadad, qui nuntiauerunt ei, dicentes, Viri egressi sunt de Samaria. At ille ait, Siue pro pace veniunt, apprehendite eos viuos, si ue ut praelientur, viuos eos capite. Egressi sunt ergo pueri principum prouinciarum, ac reliquus exercitus sequeba- tur*. Et percussit vnusquisque virum qui contra se veniebat. Fugeruntq; Syri, & persecutus est eos Israel. Fugit quoque Benadad rex Syriae in equo cū equitibus suis, nec non egres- sus rex Israel percussit equos, & currus, & percussit Syriae pla- ga magna nimis: Accedēs autem propheta ad regem Israel, dixit ei, Vade & confortare, & scito, & vide quid facias. Sequē- ti enim anno rex Syriae ascendet contra te, Serui verò regis Syriae dixerunt ei, Dii montium sunt dii eorū, ideo superaue-

b Fugit quoque. Rab. Id est, diabolus princeps iniquorum, quorum oculi sublimes sunt. Syria enim sublimis in equo fas superbiae confidens cum equitibus, omnibus superbis, quia ipse est caput super omnes filios superbiae, ab exercitu Christi superatus in fugam vertitur, & Rex Israel percussit equos, & currus, &c.

D Eucher. Angliom.

quia rex regum nequitias spirituales obruit humani generis delendo peccata.

RABAN. Diabo- lus licet a Sanctis sa- pius vincatur, tamen iterum instaurat pra- lium contra eos, & dū vno modo vincitur, a- lio statim vincere co- natur.

RABBAN. Maligni spiritus si in spirituali- bus vincuntur, in corporalibus bellum parant, satagentes ut animas de supernis ad ima praecipitent, quo facilius vincant. Si viderint caelestia desiderare, terrena ad amandum ingerunt. Si prosperitate concessa Deo gratiae agentur, stu- dent ut per aduer- sa frangantur. Sed sicut Syri, ita da- mones vbi se superare confidebant, ibi supe- rati sunt.

E

F

Per-

NICOLAVS DE LYRA.

- 1 Et ecce prophie. Hic consequenter Achab de promissione vi- ctoriae consolatur, cum dicitur, Vidisti omnem multitudinem. cum causa subditur.
- 2 Ut scias quia ego. & resiliat ab idololatria.
- 3 Et ait Achab, per quem, &c. quia videbatur sibi impossibile propter populi sui paucitatem, propter quod propheta ad eum assen- suum replicauit nomen domini dicens.
- 4 Haec dicit dominus, Per pedise. id est, p̄ armigeros prin- cipum terrae Israel, ut communiter exponit Rab. Sal. dicens, quod per hoc intelliguntur filij nobilium, qui non erant de filiis Israel, sed erāt dati obseques ipsi Achab. Vnde in Hebræo habetur, Per pueros prin- cipum prouinciarum.
- 5 Et ait. scilicet Achab.
- 6 Quis incipiet praleari. id est, quis erit in prima acie.
- 7 Et ille dixit tu, &c. ut magis tibi attribuat victoria, & per hoc debeas esse Deo magis gratus.
- 8 Et egressi sunt meridie. quia illa hora solent homines com- dere, & ideo minus erant parati ad resistendum, ideo subditur.
- 9 Benadad autem bibebat. Id est, vino suffusus, & inebriatus.

Mi-

MORALITER.

† ibidem, quod Ipse est rex super omnes filios superbiae. Ipse ue- ro congregat exercitum suum contra homines, ad subiiciē- dum sibi per peccatum, & maxime cōtra illos qui a sua fer- uitate recesserant per penitentiae sacramentum, & ibi bene significantur per filios Israel, qui recesserant a cultu Baal, & adhaeserant Deo dicentes, Dominus ipse est Deus. ut habetur supra 18. capitul. sed dominus facit eum superari cum suo e- xercitu.

4 Per pedisequos principum prouinciarum. Per quos conue- nienter intelligi possunt pauperes praedicatores, qui discer- unt ad praedicandum contra vicia ex autoritate praetorū, qui bene dicuntur principes, eo quod sunt successores apo- stolorum, de quibus dicitur 1. 43. d. Constitues eos principes su- per omnem terram. Per praedicationem vero pauperum reli- giosorum multi peccatores conuertuntur ad bonum, & sic in eis diabolus cum suo exercitu superatur.

Serui verò regis, &c. Per seruos regis Syriae intelliguntur da- mones, qui sunt sub suo principis, ipsi vero aliquādo pugnant cum

10 Mult itaque Benadad. Id est, miserat ante eos ad circumdan- dum ciuitatem, ut praedictum est, & isti nuntiauerunt ei egressum A- chab de ciuitate.

11 Apprehend. eos viuos. volebat. n. communi populo uti in ope- ribus seruilibus in regno suo, & principales volebat interficere variis supplicijs longa morte. Cetera patent.

12 Accedens autem pro. &c. Hic consequenter describitur se- cunda victoria ipsi Achab concessa, vbi Achab primo de bello futuro praemonetur secundo victoria ei praedicitur, ibi. Et accedens vnus vir Dei. tertio obtenta victoria Achab abatur, ibi. Dixeruntque ei serui sui. Circa primum dicitur.

13 Vade & confortare, Accipiendo constantiam te defendendi bello futuro.

14 Et scito, & vide. i. non sis negligens in prouidendo tibi propter victoriam quam habuisti.

15 Dii montium. Hoc dicebant, quia templum vbi colebatur Deus in Ierusalem erat in monte Moria, & altare quod reparauit Helias in monte Carmeli.

16 Ideo superaauerunt. Credebant enim tanquam Gentiles, & erronei, quod potestas Dei Israel se extenderet tantum in monti- bus.

3: Amo-

cum viciis sanctis in montib. quando nituntur eos impedi- re a deuotis orationib. quae montes dicuntur, quia secundum Damascenum, Oratio est ascensus mentis in Deum, sed ibi debellantur, quia virtute orationis perseverantis fugantur. Quod fuit figuratum Ex 17. c. vbi dicitur, quod A. halec cū suo exercitu fugatus fuit, & deuictus per Moysem in mon- te orantem. Sed demones sic deuicti a viris deuotis aliquan- do reuertuntur ad pugnandum cum eis in camp. strab. Nā aliquando viri deuoti occupantur circa ad. ministraciones, temporalium curam requirentes, propter quod per campe- stria designantur, & demones sperant eos in his tentatio- nib. deuincere, sed frequenter contingit, quod aut vici fue- runt in montib. sic & in campestrib. debellantur. Et hoc est quando viri deuoti in administrationib. sibi committis bene se habent ad honorem Dei, & bonum proximi, sed ali- quando contingit Deo permittente, & diabolo praedante, quod ex tali victoria victor in superbiam erigitur, & sic cum diabolo qui rex est super filios superbiae confederatur, & hoc per factus Achab cum rege Syriae significatur.

a *Abit ergo.* Micheas parabola usus est propter sermones quos regi erat dicturus, ut ostenderet hoc ad illum magis, quam ad se pertinere.

b *Erit anima tua pro anima eius, & populus tuus pro populo eius.* Prouidendum est seruis Dei, ne secundum exemplum Achab pernitiosa securitate sibi blandiantur, quando hostis uiuit, ne dum se quasi uictores arbitrentur, perfra-

codam a te. pepigit ergo foedus, & dimisit eum. ^{¶ Micheas.} Tunc vir quidam de filiis prophetarum dixit ad socium suum, in sermone domini. Percute me. ^{¶ In capite.} At ille noluit percutere. Cui ait. Quia noluisti audire vocem Domini, ^{¶ Quod cum conigisset.} ecce recedes a me, & percutiet te leo. Cumque paululum recessisset ab eo, inuenit eum leo, atque percussit. sed & alterum inueniens virum dixit ad eum: percutite me. Qui percussit eum, & uulnerauit. Abit ergo

propheta, & occurrit regi in via, & mutauit aspersione pulueris os, & oculos suos. Cumque rex transisset, clamauit ad regem, & ait. seruis tuus egressus est ad praeliandum cominus. Cumque fugisset vir vnus, adduxit eum quidam ad me, & ait. Custodi virum istum. Qui si lapsus fuerit, erit anima tua pro anima eius: aut talentum argenti appendes. Dum autem ego turbulentus huc illucque me verterem, subito non comparuit. Et ait Rex Israel ad eum. Hoc est iudicium tuum, quod ipse decreuisti. At ille statim absterfit puluerem de

facie sua, & cognouit eum Rex Israel, quod esset de prophetis. Qui ait ad eum Hec dicit dominus. Quia dimisisti virum dignum morte de manu tua, erit anima tua pro anima eius, & populus tuus pro populo eius. ^{a ¶ Et fo'uto capite.} Reuersus est igitur Rex Israel in domum suam, & audire contemnens, ^{a ¶ Benadad blasphemum.} & furibundus venit in Samariam. ^{¶ Quia ipse te perimet.}

Reuersus est igitur Rex Israel in domum suam, & audire contemnens, & furibundus venit in Samariam.

fraudem diaboli D pacem promittentis citius, elidantur, quia sicut tunc propheta regi pro incōsiderata pietate pronuntiavit affore ultionem, ita nūc propheticus sermo pronuntiat, si paciscamur cum diabolo, aeternam nobis per hoc imminere poenam. ^{c ¶ Et furibundus venit in Samariā.} Iratus Achab prophetam clausum seruati iussit, & confusus verbis Micheas domum remcauit.

¶ CAP. F

NICOLAUS DELYRA.

1 Tunc vir. Postquam diuina prouidentia reuocauit Achab quantum in se fuit signis, & uictoriis mirabilibus, hic consequenter cum reuocat comminationibus, & primo comminatur ei mortem in persona propria. secundo cum hoc in uxore, & prole sua c. sequenti. Circa primum sciendum, quod propheta de mandato domini uoluit proponere ipsi Achab parabolam per quam ignorans contra seipsum daret sententiam, sicut Natham proposuit ipsi Dauid, ut habetur supra 2. libr. 11. c. Et ideo ad proponendum primo disponitur per plagam susceptā, cum dicitur.

2 Dixit ad socium. ex quodam horrore.

3 Cui ait, &c. & perc. me. propter peccatum inobedientiae, quia eum cognosceret, & sciebat esse prophetam domini, cui est in omnibus obediendum, cum sit dominus uitae, & mortis, sanitatis, & infirmitatis. Caetera patent usque ibi.

4 Et mutau. In Heb. habetur. Et mutauit pannum. i. in uolutione panni, quia ligauit caput suum uulneratum sicut solet fieri, ita tamen quod ex illis ligaminibus facies pro magna parte erat operata, ne Achab eum cognosceret, & sic ad parabolam propositam responderet, sicut uni de populo qui propheta non esset.

5 Cumque

5 Cumque fug. adduxit eum, scilicet, captum.

6 Custodi. sub pacto quod sequitur in li. era. Et subintelligitur. Et sic recepi eum.

7 Et ait rex Israel. Ignorans quod pro ipso diceretur. Vbi etiam considerandum, quod ista parabola uera est in sensu pro quo ponitur, scilicet, pro Achab, & Benadad, sicut & parabola Ioathan filii Ieroboam quae habetur Iud. 9. b. Dixeruntque omnia ligna ad rannum ueni, & impera super nos. de Sichimitis, & Abimelec, pro ut ibidem plenius fuit dictum. In hoc. n. consilium ueritas parabolae, quod sit uera in sensu pro quo ponitur.

8 At ille. In Heb. habetur. Et amouit pannum, seu ligamentum de facie sua, ut cognitus a rege parabolam ad propositum applicaret, dicens.

9 Quia dimi. propter Dei blasphemiam, & eius sententiam contra Benadad tibi denuntiata, ut eam exequeris.

10 Erit anima. id est morieris, iste. n. fuit idem propheta qui denuntiauerat sibi uictoriam, & Dei sententiam de Benadad.

11 Reuersus. Audire contemnens tanquam obstinatus in malitia sua.

12 Furibundus uenit. dicit Iosephus quod incarcerationem prophetam.

MORALITER.

† Per hoc autem quod propheta increpauit Achab de hoc foedere

foedere dicens.

9 Quia dimi. significatur quod ex tali foedere cum demone incurritur mors gehennae.

¶ CAP.

ADDITIO.

In cap. 20. ubi dicitur in postill. Postquam diuina prouidentia quantum in se fuit Achab a sua malitia reuocauit caelestibus signis, &c.

Si diuina prouidentia quantum in se fuit, reuocasset Achab a sua malitia, ut dicitur in postill. indubiè fuisset reuocatus. Nam ut ecclesia cantat, Diuina prouidentia in sua dispositione non fallitur. Vnde melius diceretur quod diuina prouidentia fecit supernaturalia signa sufficientia ad reuocationem Achab, si ipse non fuisset obstinatus.

REPLICA. In cap. 20. ubi postillator continuando dicit, quod prouidentia diuina quantum in se fuit Achab a sua malitia

malitia reuocauit caelestibus signis. Burg nititur cum capere in sermone, quia dixit quantum in se fuit, uolens quod per hoc circumloquatur uoluntatem Dei beneplacitam, & ita Achab fuisset conuersus, quia illa uoluntas semper efficax est. Sed Burgen. noluit aduertere naturam terminorum theologicalium, quod uoluntas signi precipiendo, confundendo, &c. potest facere quod in se est, sicut uoluntas beneplaciti. Et ita uerè dicitur, Deus quantum in se est uult omnes homines saluos fieri, sed defectus est ex parte hominum non Dei, quod non omnes homines salui fiant. Haec igitur Bur. obiectio potius est pueriliter tentatiua, quam ueritatis inquisitiua, quemadmodum ualde reprehendit, beatus Hier. & beatus Aug. de doctrina Christiana.

C A P. XXI.

Rabbanus, Angelomus

Post ver. &c. Naboth. interpretatur conspicuus, siue possessio, Iezrael honestas Dei siue semen Dei, hoc totum conuenit filio Dei, qui est splendor eius glorie, quem constituit Deus herede vniuersorum. Hic Naboth habuit vineam de qua, Vineam de Aegypto tra. Hanc concupiuit Achab, qui interpretatur frater patris, i populus Iudaicus de quo Christus secundum carnem. Ut faceret hortum oleum. hoc est, ut ubi vinum spirituale germinare debuit, ibi fragilia Phariseorum dogmata transplanteret. Naboth vineam dare nolenti, i. Christo Phariseorum superstitionibus non consentienti ipia Iezabel idest, synagoga machinata est mortem. Interpretatur. n. Iezabel cohabitatrix, siue fluxus uanus, uel inanis, quia synagoga habitare uidebatur in domo domini, sed per uana desideria defluebat.

C A P. XXI.

Ost verba autem haec, tempore illo vinea erat Naboth Iezrahelita, quae erat in Iezrahel, iuxta palatium Achab regis Samariae. Locutus est ergo Achab

ad Naboth, dicens, Da mihi vineam tuam, ut faciam mihi hortum oleum, quia vicina est, & prope domum meam. Daboque tibi pro ea vineam meliorem, aut si tibi commodius putas argenti pretium quantum digna est dabo. Cui respondit Naboth. Propitius sit mihi dominus, ne de hereditate patrum meorum tibi. Venit ergo Achab in domum suam indignas, & transgressus super uerbo quod locutus fuerat ad eum Naboth Iezrahelites, dicens. Non dabo tibi hereditatem patrum meorum. Et proieciens se in lectulum suum, auertit faciem suam ad parietem, & non comedit panem. Ingressa est autem ad eum Iezabel uxor sua, dixitque ei. Quid est hoc? Vnde anima tua contristata est, & quare non comedis

B. Aut si placere tibi dabo tibi argentum pretii ipsius. I. de Nabuthae c. 1. Absit mihi a domino, ut 23. q. 8. c. conuenior. vel furibundus tristis.

-ad pacem.

Cap. 2.

quotidie pauper occiditur, &c. O diues, nescis quod pauper sis, quod inops tibi ipsi uidearis, qui te diuitem dicis? Quanto plus habueris, plus requiris, & quantum acquisieris, tamen tibi adhuc indiges. Inflammatur luero, auaritia non resinguitur. Rex Achab opibus regni affluebat, Nabuthae angustis soli cespitem possidebat. Nihil pauper de possessionibus diuitis concupiuit, rex sibi egere uisus est, quia vineam habebat pauper vicinus. Quis igitur pauper tibi uidetur? Qui contentus est suo, aut qui concupiuit alienum, &c. Audiamus quid rex dicat. Da mihi, inquit. Quae alia uox egentis est? Quae uox alia stipem publice postulantis, nisi, Da mihi, quia egeo? Da mihi, quia aliud uiuendi subsidium habere non possum. Da mihi, quia non est mihi panis ad uictum, nummus ad potum, sumptus ad alimentum, ad indumentum substantia. Date elemosynam, &c.

Cap. 3.

In ipsa autem deiectione, quanta impudentia? Da mihi, inquit, vineam tuam. Confitetur alienam, ut possit indebitam. Et dabo tibi, inquit, pro ea aliam vineam. Diues quod suum est, quasi uile fastidit, quod alienum est quasi pretiosissimum concupiuit. Si uero placuerit tibi, dabo pecuniam. Cito reprehendit errorem suum, pecuniam offerendo pro uinea. Nihil enim uult alienum possidere, qui totum desiderat suis possessionibus occupare. Ut faciam mihi hortum oleum. Hae erat omnis infamia, hic omnis furor, ut spatium uilibus oleribus quaereret. Non tam ergo ipsi cupitis uale uile possidere, sed alios uultis excludere. Maior uobis cura de pauperum spoliis, quam de uestris emolumentis est. Damnum uerum creditis, quicquid alienum est. Quid uos delectat naturae dispensatio? Vniuersis creatus est mundus, quem pauci diuites uobis defendere communi. Non enim

enim terrena tantum possessio, sed celum ipsum, aer, mare, in usum paucorum diuitem uenditur, &c.

Propitius sit mihi Deus, &c. Ambr. Audiuimus uocem diuitis aliena quaerentis, audiamus uocem pauperis propriae uindicantis. Non fiat hoc mihi a domino (inquit), ut dem tibi hereditatem patrum meorum.

Quasi dicat. Pecunia tua tecum sit in perditionem, ego autem hereditatem patrum meorum non possum uendere. Habes quod sequaris diuites, si sapias, ut non vendas agrum tuum pro nocte meretricis, non transfundas uis tuum pro sumptu comestationis, non ad iudices domum tuam ad ludum a leae, ne ius hereditariae pietatis amittas.

Idem. Ideo Nabuthae inter sanctos habetur, quia maiorum suorum hereditatem ne regi quidem putauit esse credendam, & lapidari maluit quam uineam suam dare in direptionem. Hereditas maiorum uera fides est. Extiterunt Ariani regali subnixi potentia, qui templum Domini putarent sibi esse tradendum, supplicia acerba inuitant. Sed absit ut apud mentem domino seruientem praeponderarit magis perae formido, quam forma pietatis. Non praualuit perfidia, quia fides restitit.

Idem. Quid sancto Nabuthae fuit causa mortis, nisi honestatis contemplatio? Nam indecorum pretium pro paterna recusauit

hereditate: maluitque morte declinare huiusmodi turpitudinem. Non mihi inquit, fiat a domino, ut dem tibi hereditatem patrum meorum. Hoc est, tantum mihi opprobrium non fiat, non permittat Deus tantum extorqueri flagitium. De iure loquitur patrum. Maluit periculum cum honestate, quam utilitatem cum opprobrio.

Idem. Nabuthae uites suas, uel proprio cruore defendit. Si ille uineam non tradidit suam, nos trademus Ecclesiam Christi? dixi enim Absit a me, ut tradam Christi hereditatem. Si ille hereditatem patrum non tradidit, ego tradam Christi hereditatem? Addidi: Absit ut tradam hereditatem patrum, hoc est, hereditatem Dionysij qui in exilio in causa fidei defunctus est, hereditatem Eustorgij confessoris, hereditatem Myroclis, atque omnium retro Episcoporum.

Et proieciens se in lectulum suum, &c. Ambr. Turbatus est spiritus auari regis. Iugent diuites, si non potuerint aliena diripere, si suis pauper non cesserit facultatibus, uim meroris tegere non possunt. dormire desiderant, uelant faciem suam, ne quidquam in orbe terrarum uideant, ne quidquam in hoc mundo non esse suum nouerint, ne audiant vicinum iuxta se aliquid possidere, ne audiant pauperem sibi contradicentem. Et non manducauit (inquit) panem suum, quoniam quaerebat alienum. Etenim diuites magis alienum panem, quam suum manducant, quod rapto uiuunt, & rapinis sumptum exercent suum. Aut certe non manducauit panem suum, uolens se morte multare, quod ei aliquid negaretur, &c. Quam euidenter expressa est diuitum consuetudo? Contristantur si aliena non rapiant, renuntiant cibo, ieiunant, uel ut peccatum minuatur, sed ut crimen admittatur, &c.

Bene-

NICOLAUS DE LYRA.

Post uer. Hic consequenter additur secunda comminatio facta ipsi Achab de morte eius uxoris, & proliis. Circa quam sic proceditur, quia primo ponitur ipsius Achab uoluntaria praenauicatio, secundo ponitur poena comminatio ibi, Factus est igitur, tertio executio, seu infliccio, c. 22. Nonna praenauicatio ipsius Achab fuit, quia postquam multipliciter Deum offenderat per idololatriam, innocentem occidit propter hereditatis suae concupiscentiam, & patet littera usque ibi.

2 Pro-

MORALITER.

Post uerba, &c. Per uineam Naboth potest intelligi possessio, uel aliud bonum uiri iusti. Per Achab regem hanc uineam cupientem, homo quicumque, & maxime potes, qui cupidus est boni

2 Propitius, &c. pro pretio, uel hereditate alia. Terra n. Israel proprie erat ipsius Dei, propter quod non poterat simpliciter uendi, sed solum usque ad iubilaeum, sicut habetur Leu. 25. & ideo nec illud concedebatur in lege, nisi in necessitate. Naboth autem erat diues propter quod non erat compulsus hereditatem suam uendere. Rex etiam uolebat eam ad perpetuum habere.

3 Et proieci. ex indignatione, & impatientia. Ex hoc patet quod rex non poterat accipere agros subditorum suorum pro uoluntate sua.

1 Grandis

boni alieni. Per uxorem autem Achab, quae uiam pessimam inuenit habendi uineam praedictam. s. per innocentis mortem, significatur homines infirmi, qui sunt potentibus coniuncti, & dant eis consilia pessima rapiendi simplicium, & innocentium bona.

9 Factus

A Benedixit Naboth Deo, & regi. * Ambros. Aequalis videlicet persona, ut sit aequalis contumelia. Ne vero dicitur maledicti vox offendat, & sermonis ipso laedatur sono, benedictum pro maledicto vocatur. Quamvis duo testes iniquitatis. Duobus enim testibus, & Susanna est appetita: duos testes, &

Synagoga inuenit, quod aduersum Christum falsa iactaret. Duobus testibus pauper occiditur. **B** Eduxerunt Naboth foras, &c. Utinam vel in suis ei liceret mori. Pauperi ipsam diues inuidet sepulchram.

C In vineam. Vineam Naboth ecclesia de gentibus. Hanc occiso Christo malicologi praeripere moliebantur, cum fidem quae per eum est extinguere, & suam quae ex lege est iustitiam preferre, ac gentibus imbuedis conabatur inferere.

D In loco hoc in quo linxerunt, &c. * Ambr. Diuina mouetur iustitia, & auarum digna seueritate condemnat. Quam iusta, quam seuera sententia, ut quam inulit alteri mortis acerbitate, eam ipse mortis suae horrore dissoluere proderet. Inhumatum pauperem Deo aspicit, & in sepulchrum diuitum iacere decernit: ut & mortuus luat suae iniquitatis

arumnam, qui nec mortuo putauit esse parcendum. Itaque D vulneris sui cruore perfusum cadauer, specie funeris vitae suae prodidit crudelitatem.

E Num inuenisti me, &c. * Ambros. Toro mundo fugit, qui considerans conscientiam suam, metuit deprehendi. Et ideo **Ibi. c. 12.**

panem? Qui respondit ei, Locutus sum Naboth Iezrahelitae. & dixi ei, Da mihi vineam tuam accepta pecunia, aut si tibi placet, dabo tibi meliorem vineam pro ea. Et ille ait, Non dabo tibi vineam meam. Dixit ergo ad eum Iezabel vxor eius: † Grandis auctoritatis es, & bene regis regnum Israel. Surge, & comede panem, & † aequo esto animo: ego dabo tibi vineam Naboth Iezrahelitae. Scripsit itaque literas ex nomine Achab, & signauit eas annulo eius, & misit ad maiores natu, & ad optimates, qui erant in ciuitate eius, & habitabant cum Naboth. Literarum autem erat haec sententia: Praedicate ieiunium, & sedere facite Naboth inter primos populi, & submittite duos viros † filios Belial contra eum, & falsum testimonium dicant: Benedixit Naboth Deo, & regi. Et educite eum, & lapidate, sicque moriatur. Fecerunt ergo ciues eius maiores natu, & optimates qui habitabant cum eo in vrbe, sicut praeeperat eis Iezabel, & sicut scriptum erat in literis quas miserat ad eos. Praedicauerunt ieiunium, & sedere fecerunt Naboth inter primos populi. Et adductis duobus viris † filijs diaboli, fecerunt eos sedere contra eum. At illi, † scilicet, ut viri diaboli dixerunt contra eum testimonium coram multitudine: Be-

b nedixit Naboth Deo, & regi. † Quamobrem eduxerunt eum extra ciuitatem, & lapidibus interfecerunt. Miseruntque ad Iezabel, dicentes: Lapidatus est Naboth, & mortuus est. Factum est autem cum audisset Iezabel lapidatum Naboth, & mortuum, locuta est Achab: surge posside vineam Naboth Iezrahelitae, qui noluit tibi acquiescere, & dare eam accepta pecunia. Non enim viuit Naboth, sed mortuus est. Quod cum audisset Achab mortuum, videlicet Naboth, surrexit: & descendebat in vineam Naboth Iezrahelitae: ut possideret eam. Factus est igitur sermo Domini ad eliam Thesbitem, dicens: Surge, & descende in occursum Achab regis Israel, qui est in Samaria. Ecce ad vineam Naboth descendit, ut possideat eam. Et loqueris ad eum, dicens: Haec dicit Dominus Deus: † Occidisti, in super & possidisti. Et post haec addes. Haec dicit Dominus: In loco hoc in quo linxerunt canes sanguinem Naboth, labent quoque sanguinem tuum. Et ait Achab ad eliam; Num inuenisti me inimice mi? Qui dixit; Inueni eo quod venundatus sis, ut faceres malum in conspectu Domini. Haec dicit Dominus Ecce

Achab ad Eliam secundum historiam ait, secundum enigmata autem diues ad pauperem: inuenisti me, & cetera. Quam misera conscientia, quae se proditam doluit. Quasi vilis, & degener ait, deprehendisti in me quae latere putabam. Nulla mentis meae occulta te fallunt: patent tibi vulnera mea. Inuenitur peccator, cum iniquitas eius proditur. Adam cum lateret, inuentus est. Culpa igitur auctorem

† LXX. tu nunc facis sic super regnum Israel, i. tu rex es licet quod vis, alius subdi. **E**

falsum.

Ag. 7. g.

F Dominus: innocentes autem non tradit in potestatem inimicorum suorum. Captiua est igitur opulentia, paupertas libera. Seruitis diuites, ac miseram quidem seruitutem, qui seruitis erroris, seruitis cupidita-

ti, seruitis auaritia, quae expleri non potest.

G Concita-

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Grandis. Ironice loquebatur. q. d. ex regia potestate posses eam de facili habere.
- 2 Scripsit, &c. & signauit, quia antiquitus in annulis principum erat impressio ad literas signandum, & ex hoc patet quod ista litera de morte Naboth fuerunt factae, & missa de eius scitu, & voluntate.
- 3 Praedicate. Hoc enim faciebant Iudaei, quando iudicium de aliquo magno scelere debebat fieri.
- 4 Et sedere: Tum quia erat de maioribus ciuitatis, tum ut non viderentur querere eius mortem, sed honorem.
- 5 Benedixit. i. maledixit: sicut Iob 2. c. Benedic Deo, & morere. Propter horrorem enim maledictionis eam signabat Iudaei nomine contrario.
- 6 Deo, &c. & sic accusabatur de Dei blasphemia, & de crimine maiestatis: & utriusque debebatur poena mortis. Cetera patent usque ibi.
- 7 Quamobrem eduxerunt. Tanquam indignum mori in ciuitate. Cetera patent usque ibi.
- 8 Surrexit, & descen. Hic est duplex opinio Hebraeorum. Aliqui dicunt, quod pro criminibus impositis ipsi Naboth bona eius omnia erant confiscata humano iudicio: & ideo rex descendebat ad possidendum, tanquam sibi acquisita. Alii dicunt, quod Naboth fuit frater patris Achab: & pro criminibus sibi impositis non solum fuit ipse lapidatus, sed & filii eius cum eo. sicut & de Achab dicitur Iudic. 7. Et ideo Achab eius nepos descendit ad possidendum tanquam haerens. quia non remanserat alius propin-

- propinquior. Et hinc dicto concordat quod dicitur infra 4. lib. cap. 9. f. Si non pro sanguine Naboth, & pro sanguine filiorum eius, quem vidi heri ait Dominus, reddam tibi in agro isto.
- 9 Factus est igitur. Hic post praeruaricationem Achab describitur poena consequentis comminatio, cum dicitur.
- 10 Occidisti. Quia sicut dictum est, & patet ex hoc loco: litera, mortis Naboth de scitu, & voluntate Achab facta fuerunt, & missa.
- 11 Insuper. Valde inique.
- 12 Haec di. Dicunt aliqui, quod si accipiatur sanguis Achab in propria persona: tunc ly in hoc loco, non designat locum signatum: sed regionem. quia sicut dicitur cap. seq. curru ubi fluxerat sanguis Achab lotus fuit in piscina Samaria, & ibi linxerunt canes sanguinem sic ablutum. Si autem accipiatur sanguis Achab in persona filii sui, cuius sanguis erat quodammodo sanguis patris, sic ly hoc loco signat locum determinatum ubi lapidatus fuit Naboth, prout patet infra lib. 4. c. 9. Ra. Sa. dicit quod de sanguine Naboth in persona propria intelligitur, quod in eodem loco canes linxerunt sanguinem Achab ubi prius lambuerunt sanguinem Naboth. qualiter autem istud possit intelligi, videbitur cap. sequenti.
- 13 Num inuenisti me inimice mi. Ita est in Hebraeo, & in libris correctis. & est sensus nuncquid inuenisti me tale quod deberes mihi inimicari?
- 14 Qui dixit. Eo quod es inimicus Dei cuius sum seruus. vnde subditur.
- 15 Eo quod. Sicut enim res vendita transiit in dominium, & possessionem euentis, sic Achab videbatur totaliter subditus idolis, & seruiens eis.

I Et

MORALITER.

9 Factus est igitur. Quia Achab descendenti ad possidendum vineam praedictam, detinuit ei ex parte Domini terribilem

terribilem sententiam contra se & uxorem suam, per quod designatur, quod praedicator veritatis contra malos homines, & eius consiliarios debet praedicare constanter, & denuntiare nisi poeniteant, poenam aeternam.

5 Itaque

Ca Concitavit enim eum Iezabel, &c. Theod. Lewis erat infelix Achab, & facile huc. & illic transferbarum quo factum est, ut scelerata mune. e. la eum in impietatis barathrum inieceret. **Quod. 62. Quod. 60. 8. 63.**

renocavit affectum. Dominus autem non potest mutabilis animari, ut confessionis in memoriam non putabat esse servandum quod promiserat confidenti.

Chryso. Compunctus Achab vestem scidit, & indutus sacco ploravit, & quid Dominus: Non inducam, inquit. **Mal.**

† vel auferam posteriora tua

† est qui mortuus fuerit de Achab.

† ibi de Nabuthae cap. 7.

† iuxta omnia.

† facco.

† pederentim, vel quicere

† a facie mea.

propter lamentationem autem largitus est dilationem Iosaphat. Habens enim experientiam damnarum predictionum, intentatis timuit minus, sed statim rursus ad suam rediit impietatem. **Ambrosius.** Considera quia Iezabel habuit uxorem, cuius ducebatur arbitrio, quae auertit cor eius, & nimis sacrilegus execrabilis factus, & hunc eius penitentiae reuo-

ego inducam super te malum, & demetam posteriora tua; & interficim de Achab mingentem ad parietem, & clausum, & ultimum in Israel. Et dabo domum tuam, sicut domum Ieroboam filij Nabat, & sicut domum Baasa filij Ahia: quia egisti ut me ad iracundiam provocares, & peccare fecisti Israel. Sed & de Iezabel locutus est Dominus, dicens: Canes comedent Iezabel in agro Iezrahel. Si mortuus fuerit Achab in ciuitate, comedent eum canes. Si autem mortuus fuerit in agro, comedent eum volucres caeli. Igitur non fuit alter talis, sicut Achab, qui venundatus est, ut faceret malum in conspectu Domini. Concitavit enim eum Iezabel vxor sua, & abominabilis effectus est, intantum ut sequeretur idola quae fecerant Amorrhaei, quos columpsit Dominus a facie filiorum Israel. Itaque cum audisset Achab sermones istos, scidit vestimenta sua, & operuit cilicio carnem suam, ieiunauitque, & dormiuit in sacco, & ambulauit demisso capite. Et factus est sermo Domini ad Eliam Thesbiten, dicens. Nonne vidisti humiliatum Achab coram me? Quia igitur humiliatus est mei causa, non inducam malum in diebus eius; sed in diebus filij sui inferam malum domui eius.

1. Propterea & Saluator ait; Beati qui lugent, non mortui, non iacturam, sed peccatum; ut dicat si cut. **Dauid, Lamentatio per singulas noctes lectu a meum. Exitus a marum deo exeruit oculi mei.** Ablue lachrymis peccatorum sordes, frontem verbera, pulsa peccatis, &c. **TER TVL.** Lego Achab Regem, maritum Iezabel, reum idololatriae, & sanguinis Nabuthae, veniam meruisse, penitentiae nomine. **CAP.**

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et demetam. *Exponatur sicut supra de Ieroboam, & Baasa.*
- 2 Et peccare. *Non solum in cultu viduorum, sicut alii reges praecedentes, sed etiam in cultu Baal.*
- 3 Canes. *Hoc fuit impletum tempore Iehu, ut habetur inf. 4. lib. 9. c.*
- 4 Igitur. *Scilicet in regibus ipsum praecedentibus, quia introduxit cultum Baal in regnum suum ad incitamentum vxoris suae, sicut supra dictum est cap. 16. hic repetitur.*
- 5 Itaque cum audisset. *s. Eliam de morte sua, & posteritatis suae.*
- 6 Scidit

- 6 Scidit vestimenta. *In signum penitentiae, & humiliationis coram Deo. Iam tamen penitentia fuit timor paene, ut communiter dicitur, nec obstat quod subditur, quod propter eam dilata est delictio domus suae, quia tali penitentia licet non sit meritoria gratis, & euasione paene aeternae tamen bene est meritoria aliquando dilationis paene temporalis. Alii autem dicunt, quod fuit vera penitentia, sed ad horam: quia non permansit in ea, sed magis reuersus fuit ad mala praeterita.*
- 7 Non inducam malum. *Scilicet delictio domus suae in diebus suis, sed in diebus filij sui, ut habetur infra 4. lib. c. 10.*

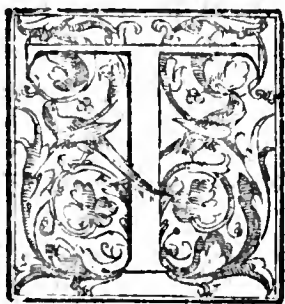
MORALITER.

† 5 Itaque cum audisset, &c. In signum penitentiae, propter

pter quod poena comminata fuit ad tempus dilata, & per hoc significatur, quod quando peccator vere penitet, aeterna poena, quam meruerat, in temporalem commutatur.

CAP. XXII.

Cicut ego sum ita, & tu. Theodoret. Roga us Iosaphat, ut bellum faceret societatem, hoc se facturum est pollicitus. Eadem, inquit, quae tu, faciam, ut tu in acie stabis, stabo & ego: & ut populus tuus bellum gerit, & populus meus bellum geret. Ostendit tamen Iosaphat suam pietatem, existimas necessarium prius sciscitari Deum vniuersorum. Cum autem Achab congregasset prophetas Baalim, Iosaphat illos est quidem abominatus, diuinum autem quaesuit prophetam, &c. Hanc autem e-

CAP. XXII.

Transferunt igitur tres anni absque bello inter Syriam, & Israel. In anno autem tertio descendit Iosaphat rex Iuda ad regem Israel. Dixitque rex Israel ad seruos suos: Ignoratis quae nostra sit Ramoth Galaad, & negligimus tollere eam de manu regis Syriae? Et ait ad Iosaphat: Vemes ne mecum ad praeliandum in Ramoth Galaad? Dixitque Iosaphat ad regem Israel: Sicut ego sum, ita & tu. Populus meus, & populus tuus vni-

ius pietatem laetit amicitia, & cognatio, ut explicat liber Paralipomenon.

De sum. Trin. c. damnimus. 4. Reg. 3. 2.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XXII.

Transferunt. Descripta comminatione poene ipsius Achab, hic consequenter ponitur eius iustificatio, quantum ad personam Achab, & primo describitur eius occisio, secundo Iosaphat regis Iudae conditio, ibi: Iosaphat vero. Circa primum sciendum, quod Achab factus occisus in bello quod mouit contra regem Syriae: & ideo primo describitur bellum tractatus, secundo congressus, ibi: Ascendit itaque. In tractatu vero belli primo requiritur auxilium, secundo consilium, ibi: Dixitque Iosaphat. Circa primum dicitur.

- 1 Transferunt. *Scilicet a tempore quo Achab dimisit abire Beudad, ut dictum est sup. 20. cap. 1. a quod lapidatio Nabot fuit media inter illam dimissionem, & istud bellum. in anno autem tertio descendit Iosaphat rex Iuda ad regem Israel ad videndum eum: quia erant confederati adiuuantes, & filius Iosaphat habebat filiam Achab uxorem.*
- 2 Ignoratis. *quod. Non debetis ignorare. erat enim ciuitas sacerdotalis, & refugium, ut habetur Deut. 4. & Iosue 20. sed reges Syria abstrulerant eam a filiis Israel. & ideo Achab volebat eam recuperare, & ait Iosaphat requirendo eius auxilium, qui ei concessit. di.*
- 3 Sicut ego. *Id est, vnum sumus ad hoc, quod vnus prosequatur negotia alterius, & e conuerso.*

Diuisio.

Transfe-

Dixitque

MORALITER.

† 1 Transferunt ego, &c. Sequitur. **† Descendit Iosaphat.** Per almitate Iosaphat iusti cum Achab pessimo significatur societas iusti cum libet eum in quo, de qua iustus est arguendus, propter quod infra dicitur ipsi Iosaphat per Prophetam, Impio praebes auxiliu, & his qui oderunt Dominu amicitia iugens, & ideo iram Domini increbaris, sed hoc quod era iuxta sunt in te. Et non solum spirituale prouenit iusto

nitio ex impij societate, sed etiam aliquando malum corporale, sicut fuit in propolito. Nam Iosaphat ex societate cum Achab in praelio fuit in mortis periculo. Nam Achab iniquus sub specie honorandi Iosaphat, fecit eum ingredi bellum in apparatu regio, ut sic totum pondus belli super eum verteretur, sed Dei prudentia Iosaphat clamauit ad Dominum, & sic fuit liberatus, & Achab deceptor fuit lethaliter vulneratus, secundum quod scribitur Prouerb. 26. d. Qui fodit foueam, incidit in eam. **6 Et**

a Omnesque Prophetae similiter, &c. * Augustinus Legimus deceptum regem falso vaticinio pseudoprophetarum, & ita legimus, ut sine diuino iudicio factum inueniamus, quoniam dignus erat ille sic decipi. Neque per eum Angelum quem deceptionis officium suscipere non deceret, sed per Angelum erroris qui sibi

b Ascende, & vade prosperè, &c.

* THEOD.

Expectauit Michæas, ut iure iurando adigeretur, & deinde verum diceret. Nam quoniam Achab existimabat prophetam propter odium prædicere ea, quæ erant molesta, prius dixit ea, quæ erant iucunda: deinde iure iurando adductus, diuina ostendit.

c Vidi vniuersum

Israel dispersum, &c.

Per hæc autem ostendit, quod illius prauitas, causa sit stragis. Nam si bonum, ac pium habuisset pastorem, vi superasset hostes. Deinde ostendit etiam modum assequendæ salutis. Si Dominus est, inquit, eis in Deum, reuertatur vnusquisque ad locum suum in pace. Si Deo creditis, & vultis ex eo scire quid agendum dimittite exercitum.

d Vidi Dominum, &c.

Solum Dñi angelicæ potestates, quarum mentibus Deus præsidens inferius cuncta disponit. Exercitus

sunt, & equites mei equites tui. Dixitque Iosaphat ad regem Israel, Quære, oro te, hodie sermonem Domini. Congregauit ergo rex Israel prophetas quadringentos circiter viros, & ait ad eos: Ire debeo in Ramoth Galaad ad bellandum, an quiescere? Qui responderunt, Ascende, & dabit eam Dominus in manu regis. Dixit autem Iosaphat: Non est hic propheta Domini quispiam, ut interrogemus per eum? Et ait rex Israel ad Iosaphat: Remansit vir vnus per quem possumus interrogare Dñm, sed ego odi eum, quia non prophetat mihi bonum, sed malum, Michæas filius Iemla. Cui Iosaphat ait; Ne loquaris ita rex. Vocauit ergo rex Israel eunuchum quendam, & dixit ei: Festina adducere Michæam filium Iemla. Rex autem Israel, & Iosaphat rex Iuda sedebat vnusquisque in folio suo, vestiti cultu regio in area iuxta ostium portæ Samariæ, & vniuersi prophetae prophetabant in conspectu eorum. Fecit quoque sibi Sedechias filius Chanaana cornua ferrea, & ait: Hæc dicit Dominus: His ventilabis Syriam, donec deleas eam.

a Omnesque, prophetae similiter prophetabant, dicentes: Ascende in Ramoth Galaad, & vade prosperè, & tradet eam Dominus in manu regis, Nuntius vero qui ierat, ut vocaret Michæam, locutus est ad eum dicens: Ecce sermones prophetarum ore vno bona regi prædicant. Sit ergo sermo tuus similis eorum, & loquere bona. Cui Michæas ait: Viuit Dominus, quia quodcumque dixerit mihi Dominus, hoc loquat. Venit itaque ad regem, & ait illi rex: Michæa, ire debemus in Ramoth Galaad ad præliandum, an cessare? Cui ille respondit, Ascende, & vade prosperè, & tradet Dominus in manu regis. Dixit autem rex ad eum: Iterum, atque iterum adiuro te, ut non loquaris mihi, nisi quod verum est in nomine Domini. Et ille ait: Vidi cunctum Israel dispersum in montibus, quasi oves non habentes pastorem. Et ait Dominus: Non habent isti Dominum, reuertatur vnusquisque in domum suam in pace. Dixit ergo rex Israel ad Iosaphat: Nunquid non dixi tibi, quia non prophetat mihi bonum, sed semper malum? Ille vero addens ait: Propterea audi sermonem Domini. Vidi Dominum se-

b

c

d

set, non prohibuit, quoniam indignus erat Achab, cuius Deus curam gereret.

* Iusti. Mart. Saulè indignum iudicauit Deus cui per suos præ-

significaret quod ipsi euertura essent, quemadmodum fecit, & Achab

regi

regi

regi

regi

regi

regi

regi

regi

regi

regi

regi

regi

regi

regi

regi

regi

regi

regi

regi

regi

regi

regi

regi

regi

regi

regi

regi

regi

regi

regi

regi

citus celi ministratum Angelorum multitudine: dextera pars Angelorum electa, sinistra pars reproba. Neque in dextera concludit Deus, neque in sinistra: ita est in terra, ut sit, & extra. Sed quomodo mali de exercitu celi? Quia quibus ab æthereo celo pulsi, adhuc tamen in aëre demorantur celo. vnde Paulus, Contra spiritualia ne-

quitia in celestibus.

Omnis exercitus assistit Deo, quia, & voluntas electorum spirituum diuina deseruit potestati, & reproborum sensus suæ feruens malitiæ iudicio omnipotentis obtemperat.

* THEOD.

Hæc est propheteia, seu fictio personæ, quæ docet diuinam permissionem. Non enim verus Dominus, & Magister veritatis iussit, ut deciperetur Achab, quod dixit per Prophetam, si Dominus est vere apud eum, reuertatur vnusquisque in locum suum in pace. Per hæc ergo docuit Prophetam, quod spiritus deceptionis impijs hominibus vtens, tanquam instrumentis, falsò promittit victoriam. Hoc autem permittente. Nam cum prohibere pos-

set, non prohibuit, quoniam indignus erat Achab, cuius Deus curam gereret.

* Iusti. Mart. Saulè indignum iudicauit Deus cui per suos præ-

significaret quod ipsi euertura essent, quemadmodum fecit, & Achab

regi

regi

regi

regi

regi

regi

regi

regi

regi

regi

regi

regi

regi

regi

regi

regi

regi

regi

regi

regi

regi

regi

regi

regi

regi

regi

regi

regi

regi

regi

regi

regi

regi

regi

regi

regi

regi

regi

regi

regi

regi

regi

regi

regi

regi

regi

regi

NICOLAUS DE LYRA.

1 Dixitque Iosaphat. Hic consequenter queritur consilium. Iosaphat enim qui erat fidelis, considerans pericula belli, volebat super hoc audire verbum Domini, sed Achab infidelis vocauit prophetas Baal, qui prophetabant spiritu maligno.

2 Qui responde. Ista propositio erat dubia, habens duplicem intellectum, sicut et ista: Aio se Acacida Romanos vincere posse: quæ fuit responsio demonis in idolo; per quam poterat intelligi, quod iste vinceret Romanos, vel e conuerso, quod Romani vincerent Acacidem. Ille igitur accipiens in sensu, qui videbatur pro se, pugnavit contra Romanos, & fuit deuictus, secundum intellectum demonis, & sic fuit in proposito.

3 Dabit eam Dominus. Poterat intelligi de rege Syriæ, vel rege Israel: propheta autem Baal, & Achab acceperunt eam in sensu falso.

4 Non est hic. Quia Iosaphat abhorrebat prophetas Baal.

5 Reman. vit. &c. eo quod sibi dixerat: Erit anima tua pro anima eius. ut habetur supra 20. cap. Cetera patent vsque ibi.

6 Fecit quoque, &c. Sicut enim propheta Domini aliquando prophetabant non solum verbis, sed etiam sensibilibus signis, & sicut Ieremias posuit catenas in collo suo, ut habetur Ierem. 28. d. Sic etiam falsi prophetae, ut magis eis crederetur. Cetera patent vsque ibi.

7 Ascend. &c. & vade prof. Hoc non dixit assertiue, sed magis negati-

ue, vel optatiue, ut sit sensus, utinam sic posses ire, & hoc per signa percepit Achab, propter quod adiurauit prophetam, ut diceret clare veritatem? & tunc dixit.

8 Vidi. Id est, fugientem de prælio, quia sicut veniunt ad prælium vnite, ita fugiunt disperse.

9 Quasi oves. Id est, ducem, & per hoc designat ipse regis Achab mortem.

10 Reuertatur. Per hoc ostendit propheta, quod solus Achab erat in hoc prælio moriturus. Sed contra videtur esse prophetia Michææ, quia dixit supra 20. g. Quia dimisisti virum dignum morte de manu tua, erit anima tua pro anima eius, & populus tuus pro populo eius. Ad hoc potest dici, quod ibi designant tantum mortem Achab, & propter hoc dixit. Erit anima tua pro anima eius: non autem dixit hoc de populo: erunt anime populi tui, &c. & sic designauit tantum populi suam. Aliter soluit Rab. Sal. dicens, quod sanguis Michææ iustus: exiens de capite eius, quando vulneratus fuit a socio suo in sermone Domini, ut habetur supra 20. cap. Expiauit mortem comminatum populo, non autem ipsi Achab.

11 Nunquid non. Quasi dicat, iste falso prophetat mihi malum ex odio: & ideo propheta declarauit modum deceptionis Achab, dicens.

12 Vidi Dominum. In similitudine ipsum representante ex hoc exterius formata, vel interius in imaginatione prophetae, intellexit tamen quid talis similitudo signaret, & alie quæ consequenter po-

A regi Israelitarum, qui non credidit veritati, sed falsis prophetis: quam ob causam in iudicio dei Deus falsum spiritum emittit, cum de deditur deceptus ab eis in Ramoth, unde viros non rediit.

In 2. cap. Ioch.

Angelos malos, de quibus et Michæas loquitur. *Uti Dominum falsum, & ceter.* Ego puto similitudinem talis spiritum, qui egressus est, & stetit coram Domino, & ait, *Ego decipiam Achab, & ero spiritus mendax in ore omnium prophetarum eius.* Ad quoniam similitudinem, & contrariam potestatem, que apta erat ad decipiendum, & exercitata ad ruinas, & multos ante deceperat, loquitur Deus: *Decipies, & praualebis.*

† 2. Par. 18. c.

† Quando me.

† vel regis. lib. 2. ad Simpli. q. 6. to. 4.

B *AVGVSTIN.* De spiritu mendacij per quem deceptus est Achab, hoc intelligamus, Deum, scilicet, omnipotentem, & iustum distributorem penarum premiorumque pro meritis, non solum bonis, & sanctis ministris uti, ad opera congrua, sed etiam malis ad opera digna: cum illi pro sua perueritate nocere appetant, sinantur autem tantum quantum ille iudicat, quod omnia in mensura, & pondere,

† dixerunt

C *AVGVSTIN.* De spiritu mendacij per quem deceptus est Achab, hoc intelligamus, Deum, scilicet, omnipotentem, & iustum distributorem penarum premiorumque pro meritis, non solum bonis, & sanctis ministris uti, ad opera congrua, sed etiam malis ad opera digna: cum illi pro sua perueritate nocere appetant, sinantur autem tantum quantum ille iudicat, quod omnia in mensura, & pondere,

dentem super folium suum, & omnem exercitum cœli assistentem ei a dextris, & a sinistris. Et ait Dominus: **†** Quis decipiet Achab regem Israel, ut ascendat, & cadat in Ramoth Galaad? Et dixit unus verba huiusmodi, & alius aliter. Egressus est autem spiritus, & stetit coram Domino, & ait; Ego decipiam illum. Cui locutus est Dominus: In quo? Et ille ait; Egrediar, & ero spiritus mendax in ore omnium prophetarum eius. Et dixit Dominus. Decipies, & praualebis. Egredere, & fac ita. Nunc igitur ecce dedit Dominus spiritum mendacij in ore omnium prophetarum tuorum qui hic sunt, & Dominus locutus est contra te malum. Accessit autem Sedechias filius Chanaana, & percussit Michæam in maxillam, & dixit: **†** Meno ergo dimisit spiritus Domini, & locutus est tibi? Et ait Michæas; Visurus es in die illa quando ingredieris in cubiculum intra cubiculum, ut abscondaris. Et ait rex Israel; Tollite Michæam, & maneat apud Amon principem ciuitatis, & apud Ioas filium Amalech, & dicite eis, Hec dicit rex; Mittite virum istum in carcerem, & sustentate eum pane tribulationis, & aqua angustiae, donec reuertat in pace. Dixitque Michæas; Si reuersus fueris in pace, non est locutus in me Dominus. Et ait; Audite populi omnes, Ascendit itaque rex Israel, & Iosaphat rex Iuda in Ramoth Galaad. Dixit itaque rex Israel ad Iosaphat; **†** Sume arma, & ingredere praelium, & induere vestibus tuis. Porro rex Israel mutauit habitum suum, & ingressus est bellum. Rex autem Syriæ præceperat principibus curruum triginta duobus, dicens: Non pugnabitis contra minorem, & maiorem quempiam, nisi contra regem Israel solum. Cum ergo vidissent principes curruum Iosaphat, **†** suspicati sunt, quod ipse esset rex Israel. Et impetu facto pugnabant contra eum. Et exclamauit Iosaphat: Intellexeruntque uiuixit, ut tamen eos filij ipsius regno attribuat, & assignet.

ponderare, & numero disponit. Dixit hoc Michæas propheta, quomodo fuit sibi demonstratum. Occulta enim res, & mira secreta ita demonstratur propriis, sicut potest capere sensus humanus, & cum etiam rerum imaginibus in reuelationibus, tanquam verbis illustratur.

a. Accessit autem Sedechias quidam falsus propheta accedens ad regem, ait, non esse respiciendum Michæam, quia nihil diceret veritatis, Cognoscetis, inquit, repente, & uera sunt, que dicit iste, aut si potest Spiritus sancti habere virtutem. Ceteris enim palam: me, noceat mea manui, sicut Iudæ dexteram regis Ieroboam arida fecit dum cum comprehendere uoluisset. Cumque percussisset Michæam, & nihil fuisset passus, contortatus Achab in semetipso, contra regem Syrorum mouit exercitum.
b. Et exclam. Iosaphat, &c. Hæbrei Quando Iosaphat descendit in praelium, inita cum regem Israel societate, & lapsus in manus hostium exclamauit merebatur quidem illa hora interficere sed tamen quia exclamauit, inuocauitque Dominum, septem annis super seipsum, & assignet.
c. a. Flumbar

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et omnem. Id est, multitudinem Angelorum.
- 2 A dextris. Quantum ad bonos Angelos.
- 3 Et a sin. Quantum ad malos, qui dicuntur Deo assistere eo quod in pluribus sunt executores diuinae iustitiae. Unde Iob 2. a. dicitur. Cum uenissent filij Dei, & statet coram Domino, affuit inter eos, & Satan.
- 4 Et ait. Per hoc, vel per illud quod dicitur infra, Et dixit Dominus decipies, & praualebis, &c. Non est intelligendum, quod falsitas, siue falsum reuelatur a Deo, vel de eius mandato, cum sit ueritas per essentialitatem, sed per hoc intelligitur permissio diuina, quia iusto iudicio Deus permittit malos homines decipi a demonibus, qui non habent potestatem aliquid faciendi, nisi quantum ipse permittit.
- 5 Egressus est autem spiritus. s. malus. ideo subditur,
- 6 Ero spiritus mendax. Et ex hoc patet falsitas dicti Rab. Salo. qui dixit, hunc fuisse spiritum Naboth defuncti, quia Naboth fuit iustus, & per consequens spiritus eius erat in parte iustorum. Præterea anima perfectorum non loquuntur in prophetis falsis sed Angeli mali, quando a Deo permittuntur.
- 7 Percussit. Volens ostendere, quod esset falsus propheta, tum quia manus sua non aruit, sicut manus Ieroboam extensa contra prophetam Domini, ut habetur supra 13. c. tum quia secundum apparentiam Michæas uidebatur loqui contra dictam Eliam, qui erat maior propheta: quia dixerat, In hoc loco in quo lixerunt canes sanguinem Naboth, lambent sanguinem Achab, qui locus est iuxta Ier. ael. Michæas autem dicebat eum interficiendum in Ramoth Galaad, & ideo ex hoc consequenter arguebat Sedechias, quod nec Elias, nec Michæa erat credendum, eo quod dicta eorum discrepabant.
- 8 Visurus es in die. Dicunt aliqui, quod hoc fuit quando Iebu interfecit prophetas Baal, ut habetur infra 4. lib. c. 10. Alii autem dicunt, & melius, ut videtur, quod hoc fuit in regressu de Ramoth Galaad; quia

- tunc filius Achab, & principes quærebant Sedechiam ad interficiendum, eo quod iuerant de eius consilio in Ramoth Galaad ad prælendum.
- 9 Tollite Michæam, & maneat apud Amon principem ciuitatis, & apud Ioas, id est, prepositum regis.
- 10 Mittite virum istum in carcerem, & sustentetur pane tribulationis, & aqua angustiae, donec reuertat in pace. De hoc patet obstinatio Achab in malo.
- 11 Et ait, audite. Adhuc enim uolebat loqui propheta, sed fuit amotus, & ductus in carcerem.
- 12 Ascendit itaque rex. Hic consequenter describitur belli progressus, cum dicitur.
- 13 Sume arma tua, & ingredere prælium, & induere. Sic est in litera Hebraica, quæ talis est, Immuteris, & uade ad prælium & tu indue uestimenta tua. quæ sic exponitur, Immuteris, s. amouendo uestem communem, & accipiendo arma bellica, & tu indue uestimenta tua, id est, insignia regalia, quæ solis portare ad prælium.
- 14 Porro rex Israel. Id est, non accepit insignia regalia. Dicitur aliquid quod hoc fecit ad honorandum Iosaphat, qui uenerat cum eo in eius adiutorium, & ideo uolebat sibi attribuzere principalitatem belli. Alii dicunt, quod licet hoc uideatur secundum apparetiam literæ, tamen intenderat aliud, scilicet, quod pondus belli uerteretur super Iosaphat.
- Rex autem Syriæ. Sequitur.
- 15 Non pugnabitis contra minorem, & maiorem quempiam nisi contra regem Israel. Ratio autem huius præcepti fuit, ut dicit Rab Salo, quia exploratores regis Syriæ erant presentes, licet occulte, quando Michæas dixit solum Achab moriturum in illo prælio, & cum reuulissent hoc regi Syriæ, dedit hoc præceptum; quia alias probauerat ueritatem uerborum prophete, propter quod uolebat se eis conformare.
- 16 Et exclamauit Iosaphat. Inuocando diuinum auxilium, & eleuando suum vexillum, sicut solet fieri in talibus, & per hoc intellexerunt principes regis Syriæ, quod esset rex Iuda.

A Fluebat autem sanguis plagæ. * THEODOR. Sauciatus diu mansit in curru, ne fuga esset causa, ut funderetur, & fugeretur exercitus. Fluens autem sanguis infixus fuit curru. Eum in fonte qui erat prope urbem abluir auriga, canes autem linxerunt. Meretrices sub auroram de more lauerunt, non consulto volentes lauari in sanguine, sed in aqua fontana, ut consueuerant. Ea autem erat colorata sanguine.

* Ambr. Multos reges gentium propter perfidiam populo patrum Dñs fecit esse captiuos. Achab regem ceteris in gratibus ingratis beneficiis, ita iussit occidi ut canes eius uulnera lamberent. Etenim quia pauperis vineam concupierat, nequaquam tantis opibus expletur imperii, infra omnem inopiam redactus a domino, non qui vulnera eius laueret

principes curruum, qui non esset rex Israel, & cessauerunt ab eo. Vir autem quidam tetendit arcum in incertum sagittam dirigens, & casu percussit regem Israel inter pulmonem, & stomachum. At ille dixit aurigæ suo, Verte manum tuam, & eice me de exercitu, quia grauiter vulneratus sum. Commissum est ergo prolium in die illa, & rex Israel stabat in curru suo contra Syrios, & mortuus est uespere. Fluebat autem sanguis plagæ in sinu curru, & proco insonuit in uniuerso exercitu, antequam sol occumberet, dicens: unusquisque reuertatur in ciuitatem suam. Mortuus est ergo rex, & perlatus est in Samariam, sepelieruntque regem in Samaria. Et lauerunt currum eius in piscina Samariæ, & linxerunt canes sanguinem eius, & habenas lauerunt, iuxta uerbum domini quod locutus fuerat. Reliqua uero sermonum Achab, & uniuersa quæ fecit, & domus eburnea quam ædificauit, cunctarumque urbium quas extruxit, nonne hæc scripta sunt in libro sermonum dierum regum Israel? Dormiuit ergo Achab cum patribus suis, & regnauit Ochozias filius eius pro eo. Iosaphat uero filius Afa regnare cœperat super Iudam anno quarto Achab regis Israel. Trigintaquinque annorum erat cum regnare cœpisset, & uigintiquinque annis regnauit in Hierusalem. Nomen matris eius Azuba filia Salai. Et ambulauit in omni uia Afa patris sui, & non declinauit ex ea. Fecitque quod rectum erat in conspectu Domini, ueruntamen excelsa non abstulit.

Defecit circa Deum hominum humanitas, canum successit asperitas. Dignos plane sui ministros funeris auarus inuenit.

* Ioseph. Dum ergo hæc Achab regi a duobus prophetis, Helia, & Michæa prædicta uideantur, oportet magnam iudicari diuinitatem, & honorari semper, & coli: & quæ uera sunt potius recipi, quàm ea quæ pro cuiuspiam libidine dicuntur, amplecti, & arbitrari, quia nihil aliud uilius est, quàm uirorum talium præsentia, præbente, scilicet, Deo, quid unusquisque debeat obseruare. Insuper cogitandum ex his quæ regi prouenerunt, quia quod deberur, neque dum præscitum fuerit uitatur, a Deo debita passio compleatur.

lib. 8. Antiqu. cap. 15.

E in simplicitate sua, alii uertunt summa vi.

F remouerit.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 In incertum sagittam dirigens. Quia mittebat sagittam contra multitudinem, non contra aliquam determinatam personam.
- 2 Et casu percussit regem Israel. Ista percussio licet fuerit casualis ex parte sagittantis, qui non dirigebat sagittam ex intentione ad regem Israel, non tamen fuit casualis ex parte Dei, qui hoc præordinauerat.
- 3 Inter pulmonem, & stomachum. 2. Paralip. 18. dicitur, Inter ceruicem, & scapulas, & uerumque fuit uerum, quia sagitta a parte anteriori intrauit prope pulmonem, & in parte opposita exiit superius uersus scapulas: quia illa sagitta portendebat se in altando, quia iste sagittator erat de peditibus, & rex Israel pugnabat in alto stans in curru suo; in Hebræo habetur: Inter squamas, & lorica. Habebat enim super lorica armaturam de laminis ferreis ad modum squamarum factis, & una fuit eleuata, seu amota a loco suo, & sic sagitta inuenit ibi loca intutata, & armis nudata, vel foramina lorice discooperta, & sic facilius intrauit, & perforauit regem modo prædicto, & sic translatio nostra non discordat ab Hebræo in sententia: sed nostra designat percussorem in corpore, littera uero Hebraica in armis.
- 4 Eice me de exercitu, quia grauiter, &c. Non simpliciter, sed de prima acie in qua erat, ut esset in alia posteriori, in qua non sic impugnaretur, & posset magis occultare se esse taliter vulneratum, ideo sequitur.
- 5 Rex stabat in curru suo contra Syrios. Ne sui aduerterent illum lethaliter vulneratum, & fugerent de prælio. Cætera patent usque ibi.
- 6 Et linxerunt canes sanguinem. In eadem regione in qua interfectus fuit Naboth, prout expositum fuit cap. precedenti, secundum unum modum, quia Samaria ubi lotus fuit curru a sanguine Achab, & Iezrahel ubi lapidatus fuit Naboth, distant quasi per quindecim miliaria, quæ faciunt septem leucas.
- 7 Et habenas lauerunt. In Hebræo habetur: Et armaturas lauerunt, scilicet, a sanguine Achab.

- 8 Iuxta uerbum Domini. Id est, prope locum in quo lapidatus fuit Naboth, secundum quod dixerat Dominus per Eliam, qualiter autem hoc fuerit, sciendum quod Achab habebat domum regiam in Samaria, & Iezrahel, & uinea Naboth Iezrahelita erat prope domum illam, quæ erat in Iezrahel, & ibi erat armamentarium regis, propter quod ibi portata fuerunt quem linxerunt canes in loco determinato ubi fuerat interfectus Naboth. Et ideo scriptura fecit distinctionem inter locum curru, & armorum, dicens quod arma fuerunt lota iuxta uerbum Domini, & secundum hoc verificatur dictum Ra. Sadicentis, quod sanguis Achab in persona propria intelligitur cum dicitur supra cap. præc. In loco hoc in quo linxerunt canes sanguinem Naboth, &c. sicut ibidem dictum fuit.
- 9 Et domus eburnea quam. Qualis autem fuerit domus ista, non habetur ex scriptura, sed de ipsa fit hic mentio notando Achab de curiositate excessiua, in qua non modicum est peccatum.
- 10 Nonne hæc scripta. Ex hoc patet quod liber hic allegatus non est idem quod Paralipomenon, in quo nulla fit mentio de ista domo eburnea, sed est alius liber a Nabuzardam combustus, uel a Syrijs, nec postea fuit reparatus.
- 11 Iosaphat uero. Hic consequenter ponitur ipsius Iosaphat regis Iudæ conditio, cuius uita commendatur, excepta familiaritate quam habuit cum Achab idololatra, & excellentium permissione. ideo subditur.
- 12 Fecitque quod rectum est in conspectu Domini. Sicut & fecerat Afa pater suus.
- 13 Ueruntamen excelsa non abstulit. In quibus populus sacrificabat Deo, tamen ut prædictum est quod ideo non erat licitum, quia prohibitum scilicet, post templi ædificationem, ut frequenter supra dictum est, & quia populus erat ad hoc assuetus, ideo difficile erat amouere propter consuetudinem, ueruntamen Ezechias tempore suo abstulit, ut habetur infra 4. lib. cap. 18.

8 Iuxta Pacem

MORALITER.

† 6 Et linxerunt canes sanguinem eius, & habenas lauerunt. f. Achab. Per istos canes signantur demones peccatorum animas cruciâtes. Cætera

Cætera uero quæ de Iosaphat hic scribuntur, completius ponuntur 2. Paralip. cap. 17. & 18. & 19. & 20. & ibi ponitur expositio mystica, Domino concedente.

I. Præu-

A stulit. Adhuc enim populus sacrificabat, & adolebat incensum in excelsis. Pacemque habuit Iosaphat cum rege Israel. Reliqua autem verborum Iosaphat, & opera eius quæ gessit, & prælia, nonne hæc scripta sunt in libro verborum dierum regum Iuda? Sed & reliquias effeminatorum, qui remanserant in diebus Asa patris eius abstulit de terra. Nec erat tunc rex constitutus in Edom. Rex vero Iosaphat fecerat classes in mari, quæ nauigarent in Ophir propter aurum, & ire non potuerunt, quia contractæ sunt in Asiongaber. Tunc ait Ochozias filius Achab ad Iosaphat, Vadant serui mei cum

† reliqua scorta in uicula q.
† Sed pfectus, ut dixit erat rex, i pfectus quem constituerat eis ipse Iosaphat erat eis vice-regis.

seruis tuis in nauibus. Et noluit Iosaphat. Dormiuitque Iosaphat cum patribus suis, & sepultus est cum eis in ciuitate Dauid patris sui, regnauitque Ioram filius eius pro eo. Ochozias autem filius Achab regnare cœperat super Israel in Samaria anno septimodecimo Iosaphat regis Iuda: regnauitque super Israel duobus annis. Et fecit malum in conspectu Domini, & ambulauit in via patris sui, & matris suæ, & in via Ieroboam filij Nabat, qui peccare fecit Israel. Seruiuit quoque Baal, & adorauit eum, & irritauit Dominum Deum Israel, iuxta omnia quæ fecerat pater eius.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Pacem habuit Iosaphat. *Istud recolitur, quia inter Asa patrem suum, & Baasa regem Israel fuerat bellum, tamen de familiaritate reprehensus fuit per Prophetam, tanquam in hoc reprehensibilis. 2. Paralip. 19. Impio præbes auxilium, & his qui oderunt Dominum amicitia iungeris, & idcirco iram Domini mereris, &c.*

2 Sed & reliquias effeminatorum, qui remanserant in diebus Asa patris eius abstulit de terra. *Qui autem dicantur effeminati, expositum fuit supra 15. cap. & licet Asa eos abstulisset, non tamen totaliter, sed ipse perfecit.*

3 Nec erat tunc rex constitutus in Edom. *A tempore Dauid, quo subiugauit sibi illud regnum, & posuit ibi unum prefectum, qui respondebat de terra regi Iuda. Et hoc durauit usque post tempus Iosaphat. Sed tempore Ioram filij sui rebellauit Edom, & constituit sibi regem, ut habetur infra lib. 4. cap. 8. & propter hoc de illo fit hic mentio.*

mentio. Rex vero Iosaphat fecerat classes in mari, sed contracta fuerunt diuino iudicio; eo quod habebat familiaritatem, & societatem cum Ochozia rege Israel, secundum quod habetur 2. Paralip. 20. Et propter hoc noluit secundo associari cum eo in nauigio, ut habetur hic in littera.

4 Ochozias autem filius Achab regnare cœperat. *Hic ultimo agitur de regno Ochozia regis Israel, ut continetur finis istius libri ad principium quarti: ut patet littera ex prædictis, hoc excepto.*

5 Anno septimodecimo Iosaphat regis Iuda. *Quia sicut dictum est in hoc cap. Achab regnauit 22. annis: & hic dictum est, quod Iosaphat cepit regnare anno quarto ipsius Achab: & sic uidetur, & Achab regnauerit usque ad completionem anni 18. Ipsius Iosaphat: & per consequens filius Achab cepit regnare 19. anno Iosaphat. Hoc potest solui per regulas superius datas, scilicet cap. 15. quod primus annus, & ultimus, in quo Achab regnauit cum Iosaphat fuerunt imperfecti. & ideo hic computantur. Et si aliqua similia occurrant, de cætero soluantur per regulas superius datas.*

A D D I T I O.

In cap. 22. ubi dicitur in postilla: *Audite populi omnes. Adhuc enim volebat loqui Propheta, sed fuit amotus.*
Hæc verba Michææ, scilicet, *Audite populi omnes.* magis proprie possunt referri ad præterita; hoc est dicere illud quod dico

dico regi. Si reuersus fueris in pace, non est Dominus locutus in me: *Audite populi omnes.* quasi diceret: sitis omnes testes, quod ego dico de rege, quia non reuertetur in pace. & istum modum tenent Prophetæ prouocando testes ad sua dicta, sicut Esa. 1. a. *Audite caeli, & auribus percipite, &c.* & non est necessarium dicere, quod Propheta volebat alia loqui.

Libri Tertij Regum finis.

Q V A R T V S R E G V M L I B E R D
S E C V N D V M H E B R A E O S,
M E L A C H I M S E C V N D V S.

C A P. I.

Preuaricatus est. * Theodoret, Moabitæ pendebant tributum Achabo, tanquam subiecti; illo autem mortuo, contempserunt eius filium, nec tolerarunt ei parere.

* Ioseph. Rex Moabitaru rebellauit filio Achab, & tributa, que eius patri redderat ministrare cessauit.

b Ceciditque Ochoz. Domus Ochoziæ est synagoga, quæ legalibus præceptis quasi cancellis cœnaculi vñ diq; circumdata erat. Sed sicut Ochozias per cancellos, quibus tueri debuit tuens, egritudinem nimiam incurrit, ita & Iudeus legis custodiam excedens, in languorem desperabilem peccatorum cecidit. Vbi quæ Dei præsidium dereliquit, salutis remedium non inuenit. Cõfugit enim sicut rex impius ad falsos deos, & ideo propheticè ore corripitur, & de eius morte vicina prædicitur. Ochozias Iudeoru maxime principes significat, qui vitijs dediti veritatẽ persequunt. vñ de Misernæ Principes, & Pharisei ministros, vt apprehenderent Iesum, & c.

C A P V T I.

Dreuaricatus est autem Moab in Israel postquam mortuus est Achab. Ceciditque Ochozias per cancellos cœnaculi sui quod habebat in Samaria, & ægrotauit, misitque nuntios dicentes ad eos: Ite consulite Beelzebub Deum Accaron, vtrum viuere queam de infirmitate mea hac. Angelus autem domini locutus est ad Eliam Thesbitem, dicens. Surge, & ascende in occursum nuntiorum regis Samarię, & dices ad eos. Nunquid non est Deus in Israel, vt eatis ad consulendum Beelzebub Deum Accaron? Quamobrem hæc dicit dominus. De lectulo super quem ascendisti non descendes, sed morte morieris. Et abiit Elias. Reuersique sunt nuntii ad Ochoziam, qui dixit eis, Quare reuersi estis? At illi responderunt ei. Vir occurrit nobis, & dixit ad nos. Ite, & reuertimini ad regem, quia misit vos, & dicetis ei, Hæc dicit Dominus. Nunquid quia non erat Deus in Israel, mittis vt consulatur Beelzebub Deus Accaron? Idcirco de lectulo super quem ascendisti non descendes, sed morte morieris. Qui dixit eis, Cuius figuræ, & habitus est vir, qui occurrit vobis, & locutus est verba hæc? At illi dixerunt, Vir pilosus,

c Ite, consulite Beelzebub, & c. * Iosephus. Contigit, vt Ochozias cum descenderet de superioribus domus suæ, caderet: & cum langueret, misit ad Deum Accaron Muscam (hoc enim erat nomen illi Deo) & consuluit de salute sua.

* Theodoretus. Deslenda est Moabitarum amentia. Non

solum enim in Deos referebant maxima animalia, sed etiam minima, & vilissima, & odiosa. Quid enim est musca odiosius? Sed tamen, & eius simulacrum Deum dixerunt, & Deo, qui vere est Deus relicto, muscæ simulacrum de vita sciscitabantur: & quem uiuentem flabellis expellunt, eius figuram Deum appellant.

Quest. 3. vel defecit autem Moab ab Israel.

d Vir pilosus, & zona pellicea accinctus est, etc. * Hieronymus. Zona pellicea Ioannis, qua accinctus fuit & Elias, mortificationis symbolum est.

* Idem. De Esau scriptum est, quod rufus fuerit, & quasi pelle hispida: de Elia vero quod vir tantum pilosus. In Esau, qui sanguinarius, & cruentus, pellicis hispide comparatur, mortalium operum, & ipsius mortis indicium est: in Elia vero virtutis

lucis

Postilla venerabilis Nic. de Lyra super quartum lib. Reg.

C A P. I.

Preuaricatus. Postquam actum est tertio libro de regno bipertito tempore quo floruit, hic consequenter agit de ipso tempore quo cedere cepit. Et quia regnum Israel prius fuit infectum idololatria quam regnum Iuda, ideo citius defecit, & captiuatus fuit: & quia regnum Israel describitur sub regno Iuda, sicut dicitur super 3. lib. c. 12. ideo sub regibus Iuda primo describitur deiectione regni Israel simul vsq; ad regni Israel captiuationem, secundo deiectione regni Iuda per se vsq; ad transmigrationem. 18. c. Circa primum sciendum, quod licet regnum Iuda vsq; ad captiuationem regni Israel cucurrerit sub 8. regibus, & vna regina: quæ tamen sub aliquibus nihil fuit innovatum, ideo iste quartus liber vsq; ad 18. c. exclusiue diuiditur in sex partes, quia primo agitur quid factum sit sub Ioram, secundo quod sub Athalia, 3. tertio quod sub Ioas c. 12. quarto quod sub Amasia c. 14. quinto quid sub Ozia, vel Azaria, & additur quid sub Ioathan c. 15. sexto quid sub Achaz c. 16. Circa primum describitur primo mors Ochoziæ, & Ioram fratris eius substitutio, secundo regni Ioram prosecutio 3. c. tertio totius domus Achab exterminatio. c. 8. Circa primum sciendum, quod in deiectione vtriusque regni, s. Israel, & Iuda simul cucurrit preuaricatio regum: & contra eos exclamatio prophetarum temporibus suis existentium, & ideo primo describitur hic descensus Ochoziæ ad inferos propter suam malitiam, secundo ascensus Elia ad caelos propter virtutis constantiam. 2. c. Circa primum simul ostenditur malitia Ochoziæ, & constantia Elia. & ideo primo describitur peruersitas Ochoziæ idola consulentis, secundo veritas Elia ex hoc morte eius predictis, ibi: Angelus autem Domini. tertio indignatio Ochoziæ per tres principes eum capere cupientes, ibi: Qui dixit eis. quarto constantia Elia veritatem sibi in facie dicentis, ibi: Locutus est au. quinto mors Ochoziæ,

c Ite, creatio Ioram sibi succedens, ibi: Mortuus est. Circa primum dicitur. 1. Preuaricatus est autem. Quia rex Moab per iuramentum se obligauerat, & regnum suum ad seruiendum regi Israel sub tributo, sed rebellauit, & iuramentum fregit, quæ fractio dicitur preuaricatio. 2. Postquam mortuus est Achab, & c. Achab. n. fuit bellicosus, vt patet ex supradictis 3. lib. & habuit plures victorias notabiles: & ideo tempore eius non rebellauit, sed tempore filij sui, qui erat pusillanimis. 3. Ceciditque Ocho. i. deambulatio. 4. Et ægro. Quia ex casu cõquassatus fuit. 5. Misitque nun. De consilio matris suæ Iezabel, quæ erat idololatrica pessima: & iõ fecit eum recurrere ad idolum, & non ad Deum. Aliquando. n. in idolis demones dabant responsa Deo permittere propter malitiam recurrentium ad idola, per quam demerebantur, vt in suo errore detinerentur. 6. Angelus. Hic consequenter describitur Elia constantia mortem eius predicentis cum dicitur. 7. Nunquid, & c. Quasi dicat vos ostenditis factum, quod creditis ibi non esse Deum, qui possit respondere vobis. 8. Quamobrem. i. propter infidelitatem. 9. Morte morieris. per diuinam sententiam. 10. Reuersique sunt. Propter verbum Elia eis dictum ex parte Domini. 11. Qui dixit eis. Hic consequenter describitur obstinatio regis volentis punire prophetam propter Dei sententiam. Primo tamen inquiritur de persona dicens: Cuius figuræ, & habitus est. Et sequitur. 12. Vir pilosus. i. habens habitum hirsutum, sicut de sancto Ioanne Baptista dicitur Matt. 3. quod habebat vestimentum de pilis camelorum, & in hoc commendat eum scriptura de vilitate, & asperitate habitus. Ex quo etiam sequitur, quod nimia mollities, & curiositas est vitiosa. Vnde Mat. 11. a. dicit Saluator ad laudem Ioannis Baptista: Quid existis in desertum videre? hominem mollibus vestitum, quod negative de Ioanne dicitur. ideo subditur: Ecce qui mollibus vestiuntur, in domibus regum sunt.

Et

M O R A L I T E R.

† 1. Preuaricatus est. Sequitur. 3. Ceciditque Ochoz. Cœnaculum est pars domus superior: nam idem est quod solarium: & id signat altitudinem superbię. Per Ochoziã autem idololatriã, significatur superbus, quod Deo repugnat, eius auferendo culturã. Igitur Ochozias cadit de cœnaculo, quoniam iudicio Dei superbus deijcitur a statu suo, secundum illud Prou. 17. c. Qui altã facit domum suã, querit ruinã. 4. Et ægro. Tunc. n. superbus ex suo casu ægrotat, quoniam propter hæc contra Deum murmurat. 5. Misitque. Tunc enim

enim ad consulendum Beelzebub mittit, quoniam per modos illicitos, & maxime per sortilegia, & consimilia, in quibus sunt quedam pacta cum demonibus inita, contra suam infirmitatem remedium querit. 6. Angelus au. s. ad indicandum Ochozię mortem suã, propinquã. Per quod significatur obstinatio damnatio, quã debet denuntiare constantem predicator veritatis contra superbos in sua malitia obstinatos. Per hoc autem quod mors Ochozię sibi fuit dupliciter nuntiata, s. per nuntios proprios, & per Eliam, significatur duplex superbi damnatio, s. quantum ad corpus, & animam.

C itatis argumentū. Quamobrem, & habitatio eius in solitudine, & conuersationis austeritas, non solum virum, sed & virum fortis inuam demonstrabat.

Hieron. 69. in Math.

C hrysost. Amictus monachis ipsis fortitudini suæ conueniens circummiseret. Non enim effeminata, ac enervata perirem tibi vestes trahantur, sed ita eis preparatae sunt, vt beatissimis Angelis illis, Helia dico, Heliseo, Ioanni, ac vniuersis Apostolis: etenim alijs caprarum, alijs camelorum pilis confectæ sunt.

Lib. 1. de Reg. maiorum in Regis. cap. 2.

C ASSIAN. Monachum, vt militem Christi in prociectu semper belli positum, accinctis lumbis iugiter oportet incedere. Hoc enim habitu etiam illos ambulasse, qui in Veteri Testamento professionis huius fundauere primordia, Eliam, scilicet, & Eliseum, diuinarum scripturarum auctoritate monstratur Vir (inquiunt nuncij Ochozia) pilosus, & zona pellicea accinctus renibus. Ex quo habitu confectum rex contemplatus hominem Dei, ait: Elias Thesbites est: zonæ videlicet indicio, & habitus multique corporis specie virum Dei indubitanter agnoscens; eo quod illud ei inter tot Israelitici populi millia commoranti, cultus proprii, velut quoddam impressum speciale signum perpetuo cohereret.

2. Misitque ad eum quinquagenarium principem, & quinquaginta viros.

C Basius. Exquirat seipsum quisque, vtri ne magis asimilem esse Christiano homini conueniat, is sine, qui habitant in aulis regum, & mollibus vestiuntur, an Ioanni Baptistæ, cuius vestimentum ex fetis camelorum erat. Quin & veteres Sæcti circumibant in melotis, & pellibus caprinis. Fecit Deus primis parentibus tunicas pelliceas, quandoquidem ad ea in corpore contegenda, quæ aspectu ipso fuerant minus honestatis

Lib. Regularū suus disput. reg. 21.

statis habitura, satis erat huiusmodi tunicarū vsus. Preterea vtilis, & in hoc peculiaris hæc amictus ratio est, quæ ea qualis sit vnusquisque, ante indicat: & vite, quæ ex Deo est professionē testificatur: quæ res facit, vt ab ijs, qui nos viderint, actiones etiā professioni contentanæ requiratur. Imbecillioribus veluti pedagogi quædam disciplina est, qua inuicem etiam a rebus flagitiosis prohibentur, hæc quæ in vestitu foris apparet professio. Vt igitur peculiaris quidam in vestitu est ornatus militis, alius Senatoris, vnde de dignitate illorum capitur coniectura, sic decorum, & contentanum videtur, Christianum in vestitu etiam aliquid præcipuum a cæteris seruare oportere, &c.

litoribus veluti pedagogi quædam disciplina est, qua inuicem etiam a rebus flagitiosis prohibentur, hæc quæ in vestitu foris apparet professio. Vt igitur peculiaris quidam in vestitu est ornatus militis, alius Senatoris, vnde de dignitate illorum capitur coniectura, sic decorum, & contentanum videtur, Christianum in vestitu etiam aliquid præcipuum a cæteris seruare oportere, &c.

a est. Misitque ad eum quinquagenarium principem, & quinquaginta viros, qui erant sub eo. Qui ascendit ad eum, sedentique in vertice montis ait: Homo Dei, rex præcepit, vt descendas: Respondensque Elias, dixit quinquagenario. Si homo Dei sum, descendat ignis de cælo, & deuoret te, & quinquaginta tuos. Descendit itaque ignis de cælo, & deuorauit eum, & quinquaginta, qui erant cum eo. Rursumque misit ad eum principem quinquagenarium alterum, & quinquaginta cum eo. Qui locutus est illi: Homo Dei, hæc dixit rex: Festina, descende. Respondens Elias ait: Si homo Dei ego sum, descendat ignis de cælo, & deuoret te, & quinquaginta tuos. Descendit ergo ignis de cælo, & deuorauit illum, & quinquaginta eius.

¶ Quia conuincendo dixerunt, homo Dei descende.

¶ Quia humiliter accessit.

¶ Hic est Abdias.

Iterum misit principem quinquagenarium tertium, & quinquaginta, qui erant cum eo. Qui cum venisset, curauit genua contra Eliam, & precatus est eum, & ait, Homo Dei, noli despiciere animam meam, & animas seruorum tuorum, qui mecum sunt. Ecce descendit ignis de cælo, & deuorauit duos principes quinquagenarios primos, & quinquagenos, qui cum eis erant: sed nunc obsecro, vt miserearis animæ meæ. Locutus est autem Angelus Domini ad Eliam, dicēs, Descende cum eo, ne timeas. Surrexit igitur, & descendit cum eo ad regem, & locutus est ei; Hæc dicit Dominus; quia misisti nuntios ad consulendum Beelzebub Deum Ac-

mentum cognouit, indulgentiam meruit.

b Descendit itaque ignis de cælo, &c. ¶ Theodoret. Qui prophetam accusant crudelitatis, aduersus Deum prophetæ linguam mouet: ipse enim immisit ignem. Oportet enim scire ius diuine prouidentie, & quod iuste punit peccatores, & beneficium afficit suos cultores. Est autem perspicuum eos quinquagenarios, & qui eis parebant, conuenire cum scopo, & instituto eius, qui illos misit: vnde etiam a Deo immissa sustinuerunt supplicia. Tertius. n. cum suis, equitate, & fide ornatus, & qui experientia virtutem prophetæ didicerat, vsus verbis placit-

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et zona pellicea accinctus renibus. In Heb. habetur; zona de corio. vtrum autem illud corium esset pilosum, vel non, de scriptura non habetur.

2 Misitque ad eum quinquagenarium principem, & quinquaginta, qui erant sub eo. Volebat enim quod violenter adduceretur si recusaret venire, & puniretur.

3 Qui ascendit. Erat enim in monte vacans vitæ contemplatiuæ.

4 Homo Dei rex præcepit, vt descendas. Cognouit autem Elias per reuelationem, quod irrisorie vocabat eum hominem Dei, & quod consentaneus erat regi in peccato idololatriæ, & punitione Eliæ, & similiter illi, qui cum eo erant: & ex hoc Dei sententia erant puniendi, propter quod diuinam sententiam pronuntiauit dicens.

5 Si homo Dei sum. Vere, & non irrisorie.

6 Descendat ignis de cælo, & deuoret te, & quinquaginta tuos.

tuos. Hoc modo Beatus Petrus mortis sententiam pronuntiauit super Ananiam, & uxorem suam, vt habetur Act. 5. a. Et sicut dictum est de illo quinquagenario primo, ita dicendum de secundo. Tertius vero quinquagenarius fuit Abdias, vt dicunt Doctores Hebraei, & Catholici, qui timebat Deum valde, vt habetur supra 3. lib. 18. cap. & propter hoc humiliavit se coram Deo, & Elia eius seruo.

7 Locutus est autem Angelus Domini ad Eliam. Hic consequenter describitur constantia Eliæ denuntiantis regi mortem in sua facie Angelo eum assecurante, cum dicitur.

8 Descende cum eo, ne timeas. Surrexit igitur, & descendit cum eo ad regem. Præcepit autem eum descendere, & coram rege comparere, ne Abdias rediens sine ipso a rege puniretur: & assecurauit eum, vt constanter loqueretur, sicut patet in literis. nec tamen propter hoc fuit recitatus, vel punitus, quia scribitur Proverb. 2. 1. a. Cor regis in manu Domini, quocumque voluerit vertet illud. & ideo licet Ochozias intenderet eum punire, tamē a Deo territus non fuit ausus mutire.

1 Mor-

MORALITER.

† **2** Misitque ad eum, &c. Per duos primos principes, quinquagenarios ex mandato Ochoziæ superbe loquentes cum Elia, significantur ministri hominis superbi deseruiētes ei in sua malitia, quos ignis cum suis socijs deuorauit. Per quod ostenditur

tur quod ignis gehennæ debetur ministris superbiæ.

† Iterum misit principem quinquagenarium tertium, & quinquaginta viros. Per istum qui non volūate Ochoziæ, sed sua propria locutus fuit humiliter cum Elia, bonus seruus, hominis tamen mali designatur, & sic cum suo dominio, & ministris malis non accipit damnationem, sed cum suis socijs saluatur.

placidis effugit supplicium.

Aug. Qui supercilio, i. superbo tumore inflatus animo dixit: Homo Dei, vt ad illū nobiscum excas, Rex Ochozias, id est, filius Achab, iussit.

Si homo Dei ego sum vt inquis, rñdit ppheta, in te nunc, & in eos qui tecum sunt, ecclestis flamma ardebit.

Ambros. Discipuli gestientes ignem sup Samaritanos descēdere, sciebāt Phinces reputatum fuisse ad iustitiam, q̄a sacrilegos interemerat, & ad p̄ces Elie ignem

caron, quasi non esset Deus in Israel, a quo posses interrogare sermonem, ideo de lectulo super quem ascendisti non de-

Vel autem.

scendes: sed morte morieris. Mortuus est ergo iuxta sermonem domini quem locutus est Elias, & regnavit Ioram frater eius pro eo, anno secūdo Ioram filij Iosaphat regis Iudę. Non enim habebat filium. Reliqua autem verborum Ochozię quę operatus est, nonne hæc scripta sunt in libro sermonum dierum regum Israel?

ignem descēdisse de cœlo, vt prophete vindicaretur iniuria.

2 Regnavit Ioram frater eius, &c. Theodoret. Lex erat vt regum filij regno succederent. Si non essent filij, frater natu-

tu maximus, aut qui erat ei consanguinitate coniunctus. Dauidis quidem regnum vsq; ad captiuitatem, filius a patre accipientes, administrarunt: tenuit autem Iechoniae regnum ante liberorum procreationem, cum esset eius patruus.

D. Quæst. 5.

E. Quæst. 1.

Seder olam Raba. c. 17.

F

NICOLAUS DE LYRA.

1 Mortuus est. Hic consequenter ultimo describitur mors Ochozię, & fratris sui substitutio, quia non habebat filium.

2 Anno secundo. Istud videtur esse falsum, quia supra 3. li. cap. vlt. dicitur quod Iosaphat regnavit 25. anno: ibidem dicitur quod Ochozias cepit regnare super Israel anno 17. Iosaphat regis Iuda. Et ibidē dicitur quod Ochozias regnavit tantum duob. annis, & adhuc imperfectis. Ex quibus sequitur, quod Ochozias mortuus fuit 18. anno regni Iosaphat, & sic de regno Iosaphat adhuc remanebant 7. anni futuri. Ex hoc videtur falsum quod dicitur hic, quod Ioram frater Ochozię, & ei succedens cepit

regnavit anno secundo Ioram filij Iosaphat, imò per septem annos cepit regnare ante scilicet 18. anno regni Iosaphat. Ad hoc respondent Hebræi dicentes, quod quia Iosaphat fuit in periculo mortis in Ramoth Galaad vt habetur supra 3. li. cap. vlt. ideo ex tunc filium suum Ioram regē instituit, ne post mortem suam de regno inter filios suos esset contentio, & sic filius octo annis regnavit cum eo, qui octo anni aliquando cōputantur in regno patris, aliquando in regno filij. Et quando dicitur hic, quod Ioram frater Ochozię cepit regnare secundo anno Ioram filij Iosaphat, quo cepit regnare cum patre, & ille fuit annus decimus octavus patris, vt habetur infra 3. cap.

CAP. II.

1 Factum est. Turbo, id est, validissimus ventus raptus Elia in cœlū aereū vñ volucres cęli, vt in secretā quandam terrę regionē repente illum deponeret, vbi in magna carnis & spiritus quiete viveret, quousq; in fine mundi mortis debitū soluat. Carrus igneus quo raptus est, angelicę sūt virtutes, quarum operatione subleuatus est. Subleuatio Elie ascensionē domini significat. Elias in curru ascendit, quia homo purus adiutorio egebat alieno. Redēptor noster non curru, quia qui omnia fecerat super omnia sua virtute ferrebat. In designatione ascensionis suę dominus prænuntios & testes habuit, vnū ante legem, alterū sub lege, vt quōque veniret ipse qui veraciter penetraret cęlos. Qui credentibus quoq; carnis munditiā largiretur, & sub eo per incrementa temporū virtus castitatis excreveret. Translatus namq; est Enoch, per coitum generans & genitus. Raptus Elias, tātū per coitum genitus. Assumptus

sumptus est dominus per coitū nec generās, nec generatus.

2 Filij prophetarum qui erant in Bethel, &c. Theo. Ipsos prophetas, filios prophetarū diuina scriptura vocat Hebręorum & Syrotū idiomate. Sic enim homines solita est noiare. Filij inquit, hominū, vsquequo graui corde? Et, Secundū altitudinem tuam multipli-

CAP. II.

1 Factum est autem cum leuare vellet dominus Eliam per turbinem in cœlum, ibant Elias & Eliseus de Galgalis. Dixit quę Elias ad Eliseum, Sede hic, quia dominus misit me vsque in Bethel. Cui ait Eliseus, Viuit dominus & viuit anima tua, quia non derelinquam te. Cumque descendissent Bethel, egressi sunt filij prophetarum qui erant in Bethel ad Eliseum, & dixerunt ei: Nunquid nosti, quia hodie dominus tollet dominum tuum a te? Qui respondit,

casti filios hominum, id est, homines. Ostendunt autem ipsa quoque verba multos fuisse prophetas. Nā qui habitabant Iericho & Bethel præsciuerant etiam assumptionem Elie. Cognouerat hoc quoq; ante alios præclarus ille Eliseus. Hebræi. Multi dicuntur fuisse prophetę, & tamen nominibus supprimuntur. Si id tribuas inscitie eorum, eadem scriptura

refellit, quæ illos declarat fuisse sciētie laude atq; dono præstantissimos. Dixerūt, inquit, Eliseo. Nunquid nosti, &c. Pares enim Elię, & eiusdē cum Eliseo momenti atq; ponderis fuerunt, &c. Nulla erat vrbs in terra Israel, quę nō haberet prophetas. Interea prophetia eorum tñ est cōmemorata, quę ad necesse

celitate in

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. II.

1 Factum est. Hic consequenter describitur ascensus Elie in cœlum, & primo describitur eius trāslatio. secundo Elisei substitutio, ibi: Eliseus autem. Prima in duas, quia primo describitur Elisei circumitus, secundo eius raptus, ibi: Cumque transissent. Circa primum sciendum, quod Elias præsciens suam translationem postquā fuerat in Galgalis, qui locus est iuxta Iordanem, quod patet ex hoc, quod filij Israel Iordane transi: o ibi primo posuerunt castra, & ibi portauerunt 12. lapides de Iordane, vt habetur Iosue 4. inde transiit in Bethel, & inde Iericho, & inde rediit ad Iordanē, vt patet litera, & sic fecit quendam circumitum. Ratio autem huius fuit, quia Galgala locus sacer reputabatur. Tñ quia filij Israel ibi primo posuerunt castra Iordane transi: o, vt dictum est. Tum quia filij Israel ibi circuncisionem fecerunt, & pascha

pascha celebraverunt, vt habetur Iosue 5. In Bethel autem Iericho manebant filij prophetarum, vt patet in litera, & isti erant viri religiosi simul collegiati, vacantes orationi & contemplationi, quorum aliqui habebant spiritum prophetie, & tales fuerunt primo congregati sub Samuele propheta, sicut dictum fuit supra 1. lib. c. 10. & postea sub alijs prophetis excellentibus, propter quod licebantur filij prophetarum, id est, discipuli eorū sicut dicit R. Sa. super locum istum. Elias igitur ante translationem suam voluit videre loca ista. Galgalam propter loci sanctitatem, Bethel & Iericho propter discipulorum suorum congregationem, & quia ibi volebat dimittere Eliseum, vt patet in textu, & ex diebus patet litera vsque ibi.

2 Nunquid nosti, quia hodie do. &c. Ex quo patet quod dictum est supra, scilicet, quod aliqui eorum habebant spiritum prophetie per quem præsciiebant translationem Elie. Qui respondit.

Et ego

MORALITER.

1 Factum est autem. Alleg. per ascensum Elie in cœlū ascensio do-

mino nostri Iesu Christi fuit figurata, sicut dicit Rabeni gloss. & interpretatio nominis ad hoc aptatur, nā Elias ascendens dominus interpretatur.

Tom. 2.

EE Ecce

C cessitatem legis faciebat.
A a *Fiat in.* Elias spiritu prophetali & operatione miraculorū excellenter pollebat, geminam ergo grām quam Eliseus in magistro vrgere cognoscebat, sibi tribui rogauit. Vnde pater quod non esse discipulus super magistrum postulauit.
 Rabb. Fiducia petēdi accepta a domino ecclesia postulat spiritum Christi, & quia remissione peccatorum indiget qua nō eguit Christus, & munere virtutum quas ex plenitudine sua per spiritū sanctū tribuit Christus, qui ascendit in caelum cap. de do. ho. illis videlicet quae spem suam in illo ponunt. Hinc est quod ait.
 b *Si videris.* id est, si oculos fidei aperueris, & cū passione & resurrectione ēt ascensionem meam fideliter credideris, petitionis tuae effectum consequeris.
 c *Theodo. & Procop.* Dixit Elias, rē difficilem postulasti, non quod discipulo gratiam & dona inuideat, sed aliorū hominum

Et ego noui, silete. Dixit autem Elias ad Eliseum, Sede hic, quia dominus misit me in Iericho. Et ille ait: Viuit dominus, & viuit anima tua, quia non derelinquam te. Cumque venissent Iericho, accesserunt filij prophetarum, qui erant Iericho ad Eliseum, & dixerunt ei. Nunquid nosti, quia hodie dominus tollet dominum tuum a te? Et ait: Et ego noui, silete. Dixit autem ei Elias: Sede hic, quia dominus misit me usque ad Iordanem. Qui ait. Viuit dominus, & viuit anima tua, quia non derelinquam te. Ierunt igitur ambo pariter, & quinquaginta viri de filiis prophetarum secuti sunt. Qui & steterunt e contra longe. Illi autem ambo stabant super Iordanem. Tulitque Elias pallium suum & inuoluit illud, & percussit aquas, quae diuisae sunt in vtramque partem & transierunt ambo per siccum. Cumque transissent: Elias dixit ad Eliseum, postula quod vis ut faciam tibi, antequam tollar a te. Dixitque Eliseus: Obsecro, ut fiat in me duplex spiritus tuus. Qui respondit Rem difficilem postulasti. Attamen si videris me quando tollar a te, erit tibi quod petisti. Si autem non videris, non erit. Cumque pergerent, & incedentes fermocinarentur, ecce currus igneus, & equi ignei diuiserunt vtrumque, & ascendit Elias per turbinem in caelum.

minum curam gerens. Nā cum ipse tribus annis & sex mensibus hoīes castigaret & affligeret, necesse fuit illum qui duplicem portionem de gratia Spiritus accepisset, duplicia etiam opera edere, ex quibus vnū erat, pena pestis. Misericordia igitur motus, rem dicit, magnam & duram petiuit. Id quod ex historia perspetum habemus, tames enim septem annorum super homines adducta est.
 c *Et ascendit Elias per turbinem &c.*
 3: Chrysostom. Christus ascendit nullo alio eū ducēte, & ipse hauc viam est ingressus. Elias autem qui in eo quo Christus processerat, ducebatur ab alia potestate.
 * Idem. Habes imaginem resurrectionis, nempe Elias raptum, qui nec in hodiernū usque diē est mortuus. Omnia sūt expedita Deo, & facilia.
 * Irenaeus. Enoch placens Deo, in quo placuit corpore, translatus est translationē praemonstrās. Et Elias sicut erat in plasmatis substantia, assumptus est, assumptionē patrum prophetarum,

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et ego. Ex quo patet, quod Eliseus iam habebat spiritum prophetiae, non tamen in tanta plenitudine sicut postea habuit.
- 2 Silete. Notebat enim, quod de hoc in praesentia Elias loquerentur, ne ab Elia & ipsi sim, le incitaretur ad rem mendam ibidem, quia volebat remanere cum magistro suo quantum poterat.
- 3 Tulitque Elias. i. plicauit aptando ipsam ad percutiendum aquas.
- 4 Quae diuisae. Non per aliquam virtutem quae esset in pallio, sed virtute diuina qua voluit ostendere meritum Eliae, sicut ad declarandum merita sanctorum aliquando dantur a Deo sanitates ad tactum vestimentorum ipsorum.
- 5 Cumque transissent. Hic consequenter describitur Elia raptus, & primo describitur eius amica bilis condescensio. Secūdo mirabilis ascensio, sibi. Cumque pergerent. Primum ostenditur in hoc, quod obtulit se Eliseo ad faciendum quod posset pro eo, dicens: Postula quod vis, &c. Et subditur Elisei petitio.
- 6 Obsecro fiat. Dicit Ra. Sa. quod petijt habere spiritum in dupla portione respectu Eliae, & ad hoc inducit quod octo miracula tantū scribuntur facta per Eliam in hoc 4. lib. & 3. Primum est clausio caeli. Secundum continuatio farinae, & lecythi. Tertium suscitatio filij viuue. Quartum ascensus ignis in monte Carmeli. Quintum impetratio pluuie. Sextum descensus ignis super primum quinquagenarium. Septimum super secundum. Octauum diuisio Iordanis, ut transirent per siccum. Decima verò scribuntur in Eliseo: Primum est Iordanis diuisio. Secundum aquarum sanatio. Tertium puerorum laceratio. Quartum aquae impetratio pro tribus regibus. Quintum olei multiplicatio. Sextum Sunamitis saecundatio. Septimum filij eius suscitatio. Octauum pulmenti dulcoratio. Nonum panum multiplicatio. Decimum Naaman leprosi curatio. Undecimum Giezi infectio. Duodecimum ferri natatio. Decimūtertium oculorum pueri sui apertio ad videndum equos, & currus igneos ad defensionem ipsorum. Decimūquartum auersariorum excacatio. Decimūquintum abundantia victualium inopinata in parta Samaria. Sextumdecimum suscitatio mortui ad tactum ossium Elisei. Sed istud dictum non videtur conueniens, primò quia nō concordat litera sequenti, ut videbitur. Secūdo quia non concordat rationi. Dicit enim Saluator Matt. c. 10. e. Non est discipulus super magistrum, & ideo praesumptum fuisse si Eliseus duplam potestatem respectu magistri sui petiisset. Nec valet illud quod inducitur de pluribus miraculis, quia forsitan Elias fecit plura quam Eliseus, licet

Diuisio.
 Miracula Eliae & Elisei.
 Diuisio.

licet non sint scripta, quia non omnia scribuntur, secundum quod dicitur Ioan. 21. Item Ioannes Baptista nullum miraculum fecit, ut dicitur Ioan. 10. & tamen de ipso dicit Saluator. Inter natos mulierum non surrexit maior Ioanne Baptista. Dicendum igitur cum alijs doctoribus nostris, quod Eliseus non petiuit spiritum in dupla portione respectu Eliae, ut sic ei preferretur, sed petiuit quod duplex gratia quae erat in Elia, scilicet gratia miraculorum, & gratia prophetiae, quae sunt gratiae distinctae, secundum quod dicit Apostolus 1. Cor. 12. in ipso fuerunt, ut sic magistro suo assimilaretur, quia secundum dictum Saluatoris, perfectus omnis erit, si sit sicut magister eius.
 7 Rem diti. Tum quia talis gratia non potest dari, nisi a Deo immediate, tum quia pauci prophetae leguntur vtramque gratiam habuisse.
 8 Attamen. quod exponit Ra. Sa. sic, Si videris me, &c. id est ac si diceret, quādiu sum tecum in statu cōi hominum non possū istud facere, quod quā tollar hinc ad superiorem statum, tunc poterō. Quod non est intelligendum effectiue, quia solus Deus efficit vtramque gratiam, sed impetratiue, quia tunc preces Eliae essent magis efficaces. Ista tamen expositio non consonat litera, quia Elias in raptu ita poterat orare pro Eliseo si non videret eū tunc ac si videret, ita quod visio Elisei nihil videbatur facere ad hoc quod preces Eliae essent efficaciores pro eo, & tū dicit Elias, Si videris me quando tollar a te erit, si autem non videris, non erit, & non aliter dicendū. Spiritus enim sanctus prout vult, tangit corda prophetarū, & ideo aliquā reuelat aliquod futurum perfectius, aliquā minus perfectè, aliquando conditionaliter, & aliquando absolute, sicut infra ca. 13. dicit Eliseus regi Ioas, Percute iaculo terram. Reuelatum enim erat Eliseo, quod toties percuteret Syriam quoties percuteret iaculo terram, ut patet ex litera sequenti ibidem, non tamen erat sibi reuelatum, quod esset percussurus terram tribus vicibus tantum. Et sic fuit in proposito ut videtur. Fuit enim reuelatum Eliae, quod si Eliseus eum videret in raptu, eius petitio impleretur, aliter non, tunc meo non fuit sibi reuelatum, quod esset eum visurus pro tunc.
 9 Cumque. Hic consequenter ponitur ascensio mirabilis ipsius Eliae, cum dicitur, Cumque pergerent. Elias enim informabat Eliseum de vntate & duorum regum, scilicet Iehū & Hizeael ad puniendum idololatras, & consolatione prophetarum, & aliorum fidelium.
 10 Ecce currus. Ista fuerunt formata virtute diuina, vel angelica, ad ostendendum quod Elias non ascendebat in caelum virtute propria, sicut Christus, in cuius ascensione non apparuit aliquis currus.
 11 Et ascendit. non sidereum vel empyreum, sed aereum tantum, ut

MORALITER.

10 Ecce currus igneus, &c. Per quos significantur angeli sancti, qui

qui prestiterunt obsequiū in ascensione Christi. Nam in tali specie venerunt in auxilium Elisei, ut habetur infra 6. cap. † Requiem.

Aphetans, & nihil impedit eos corpus in translatione & assumptione eorum. Affueta enim erant in Adam manus Dei coaptare, & baiulare suū plasmā, & ferre, & ponere ubi vellent. Vbi ergo primus positus est homo, scilicet in paradiso, dicunt presbyteri apostolorum discipuli, eos qui translati sunt, illuc vsque ad consummationē, conspicuētes incorruptelam. Si autem quis existimet impossibile, tantis tēporibus permanere homines, & Eliam in carne assumptum, consumptam autem carnem eius in igneo curru, intendat quoniam Ionas in ventre ceti absorptus, saluus iterū expulsus est terrā, iussu Dei. Ananias etiam, & Azarias, & Mizacl, ex igne euaserunt.

Tertul. Quod hodie Enoch & Elias nondum resurrectione disuncti, quia nec morte functi, quā tantum de orbe translati, & hoc ipso iam æternitatis candidati, ab omni vitio, & ab omni damno, & ab omni iniuria, & contumelia, immunitatē carnis ediscunt, cuius fidei testimonium signant, nisi quia credi oportet, hæc futura integritatis esse documenta?

Clemens Rom. Si voluisset Deus hoīes immortales manere, quod hoc facere potuit, ostendit in Enoch, & in Elia, quos mortem experiri non permisit.

Hebrai. Anno Ochoziæ secundo, recōditus est Elias, neque comparebit donec veniat Christus. Tum. n. apparebit, & reconderit scđo, donec prodeat Gog & Magog. Nūc interim singularū cōtatum res & acta conscribit. Iustinus martyr qđ. 83. Hippolytus martyr, & Etrē Syrus, orōne de Antichristo: Athanasius lib. quod Nicēna synodus: Chrysostomus homil. de raptu Eliæ. Damascenus lib. 4 ca. 28. Arethas in ca. 11. Apocalypsis: Procopius in 4. Gen. Hieronymus epist. ad Pamachium

machium, Ambrosius in 4. ad Rom. & 11. ad Heb. Augustinus li. 2. de peccato originali, ca. 23. Gregorius in Job. ca. 18. & Hom. 29. in euangelica, de his copiosius differuerunt.

a Pater mi, pater mi. & Theod. Reges aliarum gētiū equis videntes & curribus, stabant in acie. Ea de causa magnū Eliā

a Eliseus autem videbat & clamabat: † Pater mi, pater mi, currus Israel & auriga eius. Et nō vidit eum amplius. Apprehenditque vestimenta sua, & scidit illa in duas partes. Et leuauit pallium Eliæ quod ceciderat ei. Reuersusque stetit super ripam Iordanis, & pallio Elię quod ceciderat ei percussit aquas † & nō sunt diuisæ. Et dixit: Vbi est * Deus Elię etiā nunc? Percussitque aquas & diuisæ sunt huc atque illuc, & trālijt Eliseus. Vidētes autem filij prophetarum qui erant in Iericho e contra, dixerunt. Requieuit spiritus Eliæ super eliseum. Et venientes in occursum eius, adorauerunt eum proni in terram. Dixerūtque illi: Ecce cum seruis tuis sunt quinquaginta viri fortes, qui possunt ire, & querere domi-

† appellauit, & currū. & equitem Israel, vt qui solus sufficeret, & ad fundendos ac profligandos hostes, & rursus ad dandam alienigenis victoriam.

*** Ambrosius.** Cum Elias curru quasi ad cælum ferretur. clamauit Eliseus, pater, agitator Israel, & eques eius, hoc est, qui populum domini bono ductu regebas constantiæ merito hos accepisti currus, hos equos ad diuina currentes, quia in moderatore te humanarum mentium dominus comprobauit, ideo tanquam boni auriga certaminis victor æterno præmio coronaris.

b Pallium. Rabba. Incarnatio est per quam Lethi fluiuium dirupit: nobisque transitum ad vitam præparauit, hoc Eliseus post transitum Eliæ retinuit, quia fidem incarnationis ecclesia post ascensionem Christi

reseruauit: per quam præsentis vitæ tuctus transire satagit, sed sicut Eliseus non nisi inuocato nomine Eliæ aquas diuisit, ita ecclesia nisi per inuocationem nominis Christi virtutes vllas facere non potest. Deus est enim qui operatur in nobis, & velle, & perficere.

c Vbi est Deus Eliæ etiam nunc? & Theodo. Cum vellet propheta transire Iordanem, imitatus est magistrū, & pelle ouina percussit aquam nihil dicens, sed existimans sufficere ad faciendum miraculum pellem ouinam. Postquam autē non obedit natura aquarū, vocauit Deum sui magistri, quia non cecidit sub aspectum hominum, nec ad eum patet accessus.

Mittite

NICOLAUS DE LYRA.

*** Elias per aerem portaretur ad locum distantem, sicut Abacuch per angelum fuit portatus de Iudæa in Chaldæam. Locus autem ad quem deportatus fuit Elias secundum doctores catholicos & Hebræos, est paradysus terrestris, ubi Enoch ante fuerat translatus, & inde circa finem mundi ambo processuri sunt ad prædicandum contra perfidiam Antichristi P.**

1 Eliseus autē videbat, & clamabat. *Alia trāslatio.* Hic cōsequenter describitur Elisei substitutio. Et primo substituitur. Secundo suspicio contra eū tollitur, ubi. & venientes. Tertio aquæ corruptio pellitur, ubi: Ascendit autem. Circa primum dicitur. Eliseus &c. per hoc patet eius punitio adimpleta secundum quod dixerat sibi Elias.

2 Pater mi. Ex hoc patet quod dictum est supra, scilicet, quod discipuli prophetarum dicebantur eorum filij.

3 Currus. Currus enim supportat, & auriga dirigit, sic Elias populum Israel supportauerat, defectus supplēdo, sicut patet sup. 3. li. ca. 18. in impetratione pluuiæ periclitanti populo Israel. Similiter ipsum reduxit ad veram fidem vnus Dei per impetrationem ignis super holocaustum suum, ad declarationem veræ deitatis: propter quod tunc clamauit populus: Dominus ipse est Deus. In Hebræo habetur: Currus Israel & militia eius, id est, potentior ad defensionem Israel quā militia cum

tia cum curribus bellicis secundum quod exponit Ra. Sa.

4 Apprehenditque vestimenta sua, &c. eo quod non poterat amplius magistro suo associari.

5 Et leuauit. Non a casu cecidit, sed ex diuina ordinatione, vt Eliseus ipso operiretur, in signum quod spiritus Eliæ requiescebat super eū, et quod erat substitutus loco eius. vnde & in sua vocatione Elias posuit pallium suum super eum, vt habetur sup. 3. lib.

6 Percussit, quod a Deo factum est, vt non nimis eleuaretur de assecuratione spiritus Elię.

7 Vbi est. Nunc ad hanc exclamationem diuisæ sunt aquæ, vt ostenderetur, quod non proprijs meritis assecutus fuerat gratiam prophetandi & miracula faciendi, sed ex diuina liberalitate, & meritis Elię.

8 Dixerunt. Hoc cognouerunt per signum prædictum.

9 Et venientes. Hic consequenter tollitur suspicio quæ posset haberi contra Eliseum, præmittitur tamen reuerentia sibi facta a filijs prophetarum, cum dicitur.

10 Adorauerunt eum. Adoratione dulcia tanquam superiorem suum, eo quod esset substitutus loco Eliæ, sub cuius regimine vixerant, vt supra dictum est.

11 Qui possunt ire & querere. Alijs enim ceciderat, & Elias sic de loco

MORALITER.

† Requieuit. Per quod significatur descensus spiritus sancti super apostolos aliosque discipulos post ascensionem domini, qui spiritus dicitur duplex, scilicet, miraculorum, & prophetiæ. Nam vterque fuit in apostolis, vt patet in Actibus apostolorum & eorum legendis. Moraliter autem per Eliam in cælū ascendentē, vt cōtemplatiuus significat, & interpretatio nominis cōsonat, quia licet dictū est. Elias ascendens dñs interpretatur. Et bene dñs, ascendēs de minoribus: quia nullus potest ascendere per cōtemplationem in Deum, nisi fuerit dominus sensibilibus passionum. Gregorius in moralibus: Qui cōtemplationis arcē tenere desiderāt, prius necesse est vt in cāpo actionis se per exercitiū probēt. Quod quidem exercitiū cōstitit in actibus moralium virtutum. Per hoc autem, quod Elias in igneo curru ascendit, significatur quod ad culmen cōtemplationis plus facit dilectionis feruor, quā splendor cognitionis. Vnde dicit commētator super ca. cęlestis hierarchie: Vbi scientia foris stat, dilectio intrat. Per hoc autē quod ascendit in cælum per turbinē, significatur quod omnis cōtemplatio vitæ præsentis quantumcunque sit eleuata, tñ habet obfcuritatem annexā. Per hoc autem quod spiritus Elię requieuit super Eliseum, significatur quod bona doctrina magistri redundat in bonum discipulum.

A *Mittite.* Isid. Salis sapientia in vase fictili, i. corpore humano posita aquas sanat, id est, populos dulcedine dilectionis & bonorum operum per Christi incarnationem fecundat.

Quæst. 9. *b* *Misu in illum, &c.* Theod. Magnus Moses ligno iniecto amarâ aquarû qualitatē trāsmutauit in dulcē. Hic aut salibus aquam liberauit ab amara operatione. Est enim facile Deo vniuersorum, & voluntate, & verbo, & per ea quæ velit, mutare naturas elementorum.

Serm. 2. de Eliseo.
Ambr. Videte Elisei quanta fuit merita, cuius prima in ciuitate hospitalitas, filiorû est magna fecunditas. Dum enim sterilitatem auertit aquarum successione largitur heredû. Nō enim hoc facto vnum sanauit hominē, aut vnus domus præstitit medicinam, sed totius ciuitatis populum repatauit, &c.

† orbens sub habitatores suos. † de cōse di. 3. c. aquam.

† orbans i. nō inferens mortem vltra.

Quæst. 80. ad orthod.

b *Ascendit autem.* Isid. Eliseus salus Dei. Is est qui saluator vocatur, cui illudunt Iudæi, quia in Caluarie loco ascensurus erat in crucem, sed Christus postquam ascendit in cœlos, sicut Eliseus ascendit in Bethel, id est in domum Dei quadragesimo secundo anno, immisit duos vt fos de syluis gentium, Vespasianum, scilicet, & Titum, qui eos crudeli strage deiecerunt, ibiq; sanguis eorû cflutus est vbi dominum suspenderunt.

† *Iustin. Martyr.* Si nos erga omnes patientiam docent literæ, nonne lapsus est Eliseus, qui execratione pueros in ipsū contumeliosos necauerit? **R.** Cum eorum patiētia quibus fit iniuria, non emendantur qui inferunt, tum seueritas ijs qui sint inemendabiles, vtilior est quam patientia: itaque non est propheta culpandus propter seueritatem. Cum enim comperisset patientiam non præbere peccantibus sensum peccati, cumq; voces illas quas dicebant pueri, a parētibus, qui semper infensū fuerat pphetis, propterea

C *num tuū, ne forte tulerit eū spiritus domini, & proiecerit eū in vnū montiū, aut in vnam valliū. Qui ait: Nolite mittere. Coegerūtq; eū † donec acquiesceret, & diceret: Mittite. Et miserūt quinquaginta viros. Qui cū quæfissent tribus diebus nō inuenerūt, & reuersi sunt ad eū. At ille habitabat in Iericho, & dixit eis: Nūquid nō dixi vobis: nolite mittere? Dixerunt quoque viri ciuitatis ad Eli seum.*

† *Iericho.*
† *Vel pro.*
† *Verbum caro factum est.*

† *Ecce habitatio ciuitatis huius optima est, sicut tuipse domine perspicias, sed aquæ pessimæ sunt & terra † sterilis. At ille ait: Afferte mihi vas nouū, & mittite in illud sal. † Quod cum attulisset, egressus ad fontē aquarū, misit in illum sal, & ait: Hæc dicit dominus: Sanauit aquas has, & non erit vltra in eis mors, neq; † sterilitas. Sanatæ ergo sunt aquæ vsque ad diē hanc, iuxta verbū Elisei quod locutus est. Ascēdit autē inde eliseus in Bethel. cum que ascēderet p viā pueri parui egressi sunt de ciuitate, & illudebant ei, dicentes: Ascende calue, ascēde calue. Qui cū respexisset, vidit eos: & maledixit eis in nomine domini. Egressiq; sunt duo vrsi de saltu, & lacerauerunt ex eis quadraginta duos pueros. Abijt autem inde in montem Carmeli, & inde reuersus est in Samariam.*

propterea occisione puerorū castigauit parētes, vt discerent non contumelia afficere pphetas, & p eos Deum. Nā illud, *Ascendit autem,* dicebant in contumelia ascensus Eliæ. Quasi dicerent. Capiat te quoque spiritus, & in montem inaccessum projiciat, vt & illum proiecit, vt liberemur te, sicut & illo liberati sumus.

† *Procop* Hæc pœna magnum cum ipsis pueris, tum etiam parentibus. ipsorum beneficiū contulit. Illis quidem qd crescētem progressū temporis, malitiā eorum inhibuit. His vero, docendo ne liberos hoc modo educaret, sed in timore domini, & bonorum reuerentia. Adultos etiā instituit, qn neq; teneræ ætati pepercit. Omnino autem Dei iudicium, dum pueri adhuc essent, eos a medio sustulit, quos deteriores fore præuidebat: ipsorū interitu illos et q tales non erant, erudiēs. Ceterū Deus iniuriā sanctis illatā vlcisci, declarauit in Abrahamo i Aegypto, in Isaac in Geraris, vt omittā hic dicere de Abele. David et de iudico dicit: Benedicentes autem d. speribunt. Et tamen si in presenti non puniatur futurum tamen iudicium non effugient.

† *Aug.* Veniens in Bethel Eliseus, a pueris paruis illudebat. Quibus cum in noīe dñi malediceret, duob. vrsis de sylua venientibus, quadraginta duo pueri lacerantur. Non pp conuiciū proprium propheta pueris maledixit, sed auersatorū a dño, & lege patrum filios qui in Bethel idolis immolabant; cum fortasse & ipsi pueri parui, vt moris tunc erat, idolis sunt consecrati, iusta vindicta plexit. In Bethel namq; vnus ex duobus vitulis quos Ieroboam fecerat, fuit constitutus.

† *Idem.* Rem parētibus instigātibus fecisse pueri contumeliosi credēdi sūt, nec. n. illi clamaret si suis parētibus displiceret.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

† *de loco ad locum trāsportatus fuerat, sicut dictū est sup. 3. li. 18. cap. 1* Qui ait. Nolite. Sciebat enim ipsum translatum absque reditu vsque prope si em mundi.

2 Coegeruntq; eum. ne ipsi suspicarentur ipsum nolle reditū Eliæ, vt sic remaneret superior omnibus alijs prophetis.

3 Dixerunt quoque. Hic consequenter describitur sanatio aquæ, cum dicitur.

4 Ecce habitatio, &c. Sed huic videtur contradicere quod sequitur.

5 Sed aquæ pessimæ, &c. Ad quod dicit Ra. Sa. qd situs ciuitatis erat optimus pro prophetis, quia erat apertus contemplationi, nec terra erat sterilis de se, sed ex malitia aquæ, vnde debebat irrigari: & ideo non indigebat nisi aquæ sanatione.

6 Egressus ad fontem aquarum, &c. vt miraculum esset euidentius, quia appositio salis non meliorat aquas de natura sua, sed magis peiorat. Ex quo patet, quod hæc sanatio aquæ fuit facta diuina virtute quæ potest agere contra cursum naturæ.

Et non

7 Et non erit in eis, &c. quia factæ fuerunt potabiles & sanæ.

8 Neq; sterilitas. Sanatæ ergo sunt aquæ, &c. Quia postea non causabant sterilitatem, sed fertilitatem.

9 Ascendit autem. Hic consequenter ponitur derisio iniusta, cum dicitur: Ascendit autem ille Eliseus in Bethel. Ad visitandū congregationem prophetarum ibidem manentium, quod erat opus valde bonum, & commendatione dignum, & non derisione.

10 Cumque ascenderet per viam. Quæ locus erat excelsus.

11 Pueri parui. Edocti ad hoc & incitati a suis parentibus idololatri, vt subsannarent prophetam dñi, & ideo maledixit eis, vt parentes eorum in ipsis punirentur, & vt malitiam parentum amplius nō imitarentur. Sciebat enim Deo reuelante mortem eorum cito euenire post suam maledictionem, quam protulit ex sententiā diuinā iustitiæ.

MYSTICE exponendo Eliseus ascēdens in Bethel, significat Iesū Christum ascēdem em in crucem, quem deriserunt Iudæi secundū textū euangelij, propter cuius vltionem venerunt postea duo vrsi in Iudæam, scilicet, Titus & Vespasianus, qui destruxerunt locum & occiderunt gentem 42. anno post passionem domini in vindictam impropere sibi facti.

CAP.

MORALITER.

6 *Egressus ad.* Per aquas intelligitur doctrina Prou 18. a. *Aqua profunda verba ex ore viri.* Sed amaræ dicunt, quādo falsitas admiscetur, qd cōmuniter in doctrinis philosophicis inuenitur sed sanātur per immisionē salis, qd fit quādo p bonā discretionē falsa separantur a veris, & sic sunt potabiles filijs pphetarū, per quos significantur studiosi sanctarum scripturarum.

9 *Ascendit.* Sicut dictū est supra, frequenter in expolitione sacre scripture, & maxime mystica, fit transitus de capite ad membra, & etiā e conuerso, propter quod sicut supra per Eliseū significati sunt Christi discipuli, sic per eū hic pōt Christus significari, igitur per ascēsum Elisei in Bethel, q domus Dei

Dei interpretatur ascensus Christi in crucem significatur, nā sancta crux porta cœli nominatur.

11 *Pueri parui.* per quos significati fuerūt sacerdotes, scribæ & Pharisæi qui dicuntur parui pueri propter defectum veræ innocentie, exeuntes de ciuitate Ierusalem ad locum vbi crucifixus fuit Christus, illudebant ei, vt habetur Mar. 15. c.

† *Egressiq;.* Per quos significati fuerunt Titus & Vespasianus, qui venerunt ad occidendum principes Iudæorū & populum captiuandum in vindictam vituperij Christo ab eis illati. Quod fuit impletum anno 42. post passionem Christi, & hic numerus annorum significatus fuit per numerū puerorum laceratorum a duobus vrsis.

Toram

C A P. III.

Ioram vero filius, &c. Sequitur. Israel. * Iosephus. Iosaphat non solum se adiutorem esse Ioram compromi-

Oram verò filius Achab regnavit super Israel in Samaria, anno decimo octavo Iosaphat regis Iudæ. Regnavitque duodecim annis, & fecit malum coram domino, sed non sicut pater suus & mater. Tulit enim statuas Baal, quas fecerat pater eius. Veruntamen in peccatis Ieroboam filij Nabat qui peccare fecit Israel, adhæsit, nec recessit ab eis.

vt eo quoq; pugnaturus occurreret. Ioram aut talib. solationum pmissionib. a Iosaphat rege perceptis, sumpto exercitu venit in Ierosolyma, & clare nimis a Ierosolymarum rege susceptus est: placuitque eis ut iter ad hostes per desertum facerent Idumæe, non credentibus inimicis quia ex inde eis fieri potuisset inuasio. Rabbanus. Tres reges Moab bellantes, rectores sunt fidelium, qui per trinitatis fidem contra mundi principem, & populum, id est, philosophos hereticos, schismaticos atque omnes iniquos armis

mis spiritualibus conflagunt. Moab interpretatur de patre, illis conuenit ad quos dominus dixit: Vos ex patre diaboli estis. Hi aduersantur ecclesie, minis, persequuntur bonis, & dolent per Christum qui caput est Christianorum, effugantur. b Qui fundebat aquam, &c. * Theodoret. Pro laude dixerunt de Eliseo, quod infunderet aquam in manus Elie, in tanta habebat admiratione magnum illum prophetam. Necessitas autem coegit etiam impium regem confugere ad benedictum, & summis laudibus ornandum Eliseum. Ille autem magistri usus loquendi libertate, Quid mihi, inquit, & tibi? Vade ad prophetas patris tui, & matris tue. Necessitas autem etiam audaces efficit imites. Protinus itaque Ioram placide respondens, dixit: Quare, &c. Sed ne sic quidem persuasit prophetæ, ut non argueret eius impietatem.

C A P. III.

Porro Mesa rex Moab nutrebat pecora multa, & soluebat regi Israel centum millia agnorum, & centum milia arietum cum velteribus suis. Cumque mortuus fuisset Achab, præuaricatus est foedus, quod habebat cum rege Israel. Egressus est igitur rex Ioram in die illa de Samaria, & recensuit vniuersum Israel, militumque ad Iosaphat regem Iudæ, dicens: Rex Moab recessit a me, veni mecum contra eum ad prælium. Qui respondit: Ascendam. Qui meus est, tuus est, populus meus, populus tuus, & equi mei, equi tui. Dixitque, Per quam viam ascendemus? At ille respondit: Per desertum Idumææ. Perrexerunt igitur rex Israel & rex Iudæ & rex Edom, & circumierunt per viam septem dierum. Nec erat aqua exercitui & iumentis quæ sequebantur eos. Dixitque rex Israel: Heu, heu, heu, congregauit nos dominus tres reges, ut traderet in manu Moab. Et ait Iosaphat: est ne hic propheta domini, ut deprecemur dominum per eum? Et respondit vnus de seruis regis Israel. Est hic Eliseus filius Saphat; qui fundebat aquam super manns Eliæ. Et ait Iosaphat, Est apud eum sermo domini Descen-

de Eliseo, quod infunderet aquam in manus Eliæ, in tanta habebat admiratione magnum illum prophetam. Necessitas autem coegit etiam impium regem confugere ad benedictum, & summis laudibus ornandum Eliseum. Ille autem magistri usus loquendi libertate, Quid mihi, inquit, & tibi? Vade ad prophetas patris tui, & matris tue. Necessitas autem etiam audaces efficit imites. Protinus itaque Ioram placide respondens, dixit: Quare, &c. Sed ne sic quidem persuasit prophetæ, ut non argueret eius impietatem.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. III.

Ioram. Superius posita est regis Ioræ filij Achab institutio, hic ponitur regni sui persecutio, & quia scriptura simul narrat facta regum & prophetarum eis contemporaneorum, Eliseus autem fuit huic Ioræ contemporaneus, & ideo primo describitur persecutio sui regni. Secundo magnalia Elisei, ibi: Et ait Iosaphat. Prima in duas, quia primo describitur dicti regiminis conditio, secundo regis Moab rebellio, ibi: Porro Mesa rex Moab. Circa primum præmittitur tempus in quo incepit regnare, cum dicitur. Anno. frater. n. suus Ochozias cepit regnare anno 17. regni Iosaphat, ut dictum fuit sup. 3. lib. ca. vi. & regnavit duob. annis incompletè tñ, & sic Ioræ qui successit Ochoziæ, cepit regnare in 8. anno regni Iosaphat, tamè filius eius iam ante cepit regnare cū eo, ut dictum fuit ibidem. Et fecit, qui introduxerant cultum idoli Baal, & iste amouit, sed in cultu vitulorum quos fecerat Ieroboam remansit. Porro. Hic consequenter describitur regis Moab rebellio, quæ facta fuit sub Ochozia mortuo Achab patre suo, sicut hinc supra 1. cap. Sed hic repetitur, eo quod Ioram frater Ochoziæ voluit cum iterum sub tributo redigere, & hoc virtute armorum. Et ideo primo describitur belli apparatus. Secundo aquæ defectus, ibi: Perrexit igitur. Circa primum dicitur: Porro, quia terra ita est multum pascualis. Et soluebat regi &c. per modum tributi. Centum. ita quod si adducerentur agni vel arietes consi non erant receptibiles. Cumque. Quia Ochozias erat pusillanimus, & languidus pro parte temporis ex casu deceptaculo suo. Egressus. ad congregandum exercitus contra regem Moab. Et patet lirera vsque ibi. Per de. Tum quia ex Edom erat cum eo in eodem exercitu: tum quia dñs voluit,

luit, ut ibi paterentur aquæ defectum, & sic necesse haberent recurrere ad Eliseum. 10 Perrexit igitur. Hic consequenter ponitur aquæ defectus. 11 Rex Edom. Iste non erat proprie loquendo rex, sed quidam præfectus sub rege Iudæ, ut magis patebit infra 8. cap. 12 Næc. ut necesse haberent recurrere ad Eliseum. 13 Congregauit. id est, congregare permisit. 14 Et ait. Hic incipit scriptura describere magnalia Elisei. Et primo quantum ad id quod fecit ad consolationem fidelium. Secundo quantum ad conuersionem infidelium, cap. 5. Circa primum ponitur primo miraculum factum ad consolationem regis Iudæ. Secundo mulieris viduæ in prim. 4. ca. tertio congregationis famelicæ, ibi: Facta est ergo dies quadam. Quarto congregationis famelicæ, ibi: Erat autem fames. Circa primum Eliseus primo requiritur. Secundo ab eo abundantia aquæ simul cum victoria prædicatur, ibi: Nunc autem. Circa primum dicitur: Et ait Iosaphat. Qui erat fidelis & deuotus. 15 Estne hic. Tanquam per familiarem sibi & amicum, ad supplendum nostrum defectum. 16 Est hic Eliseus. Hoc exponitur cõiter de effusione aquæ per modum ministerij in ablutione manuum, quia Eliseus fuerat Eliæ discipulus, & loco eius substitutus, ut patet ex supradictis præced. cap. Aliter autem exponit Ra. Sa. de speciali fusione aquæ a casu super manus Eliæ in monte Carmeli, quoniam faciebat aquam effundi super sacrificium, & tunc ex digitis Eliæ fluxerunt aquæ abundanter quasi ex fontibus frigidis: sicut dictum fuit supra 3. li. ca. 3. & ideo hoc factum hic repetitur, quasi diceret: iste est apertus mus ad supplendum nobis aquæ defectum, quia iam ante cum casu funderet aquam super manus Eliæ, aquæ fuerunt multiplicæ miraculose.

MORALITER.

Ioram verò. In hoc agit de bello trium regum, scilicet regis Israel, regis Iudæ, & regis Edom contra Moabitas. Moab autem interpretatur ex patre, propter quod per Moabitas potest intelligi peccatores, quibus dicitur Ioan. 8. f. Vos ex patre diaboli estis. Contra istos pugnaverunt tres reges. scilicet Beatus Aug. B. Dñicus, & Franciscus, eorum vitia fortiter impugnando, & adhuc impugnant per filios suos, & impugnabunt domino concedente. Dñs autem tres prædicti sancti reges, non solum quia in cæcis coronati, sed quoniam adhuc viuentes in terris domauerunt motus sensualitatis. Greg. in moralibus: Sacre scripturæ testimonio sancti viti reges nominantur, quia cum eis motibus carnis prelati non consentiendo succumbere, sed superando bene præstare nouerunt.

† Per quam, &c. Tres. n. sancti prædicti vita presentia ad pugandum viriliter contra peccatores processerunt, per viam deserti penitentis, & obseruantie regularis. 12 Næc. Per istum defectum aquæ significat defectus temporalis substantiæ, quæ fluens est ad modum aquæ. Exercitus autem prædictorum regum. i. filij eorum aliqui patiuntur defectum temporalium, propter quod necesse habet recurrere ad Eliseum qui interpretatur, Dei mei salus, propter quod signat dominum nram Iesum Christum, qui prædictis religiosi ad se deuote recitentibus sufficienter prouidit de bonis temporalibus, & etiam prouidebit, dum tamen faciant debitum, sicut dicit Mat. 6. d. Primum querite regnum Dei & iustitiã eius, & hæc omnia adicientur vobis. Et sic poterunt de Moabitis spiritualibus triumphare.

A *Adducite mihi psalterem.* * Theo. Diuiniſſimus Dauid qui & regia, & prophetica dignatus eſt gratia ſapienter ordinauit miniſteriu facer dotale, & ſacerdotas iuſſit ut tubis. Leuitas autē citharis, & tibijs, & cymbalis, & alijs inſtrumentis, vtebantur autē ſpiritali Dauidis modulatione. Ex ijs vnum iuſſit accerſi ppheta, Illo autē pſallēte, quod erat agendum lignificauit gratia Spiritus.

Nequaquam d. In pſal. 118. uſon. 7. + 3 Reg. 17. a. & 18. c. + honorarem 11. Reg. 16. d.

+ Torrentem hunc ſollas. i. t. enū ſoueis vtar cister narum.

+ cingulo + ſuper aquas.

+ percuffe runt eum.

Melodiarum diuerſitas animi alterat.

ditque ad eum rex Iſrael, & Iofaphat Iuda, & rex Edom. Dixit autem Elifeus ad regem Iſrael: Quid mihi & tibi eſt? Vade ad prophetas patris tui & matris tuæ. Et ait illi rex Iſrael: + Quare congregauit dominus tres reges hos, vt traderet eos in manus Moab? Dixitque ad eum Elifeus: + Viuit dominus exercituū, in cuius conſpectu ſto, quod ſi non vultum Iofaphat regis Iudæ + erubeſcerem, non attendiſſem quidē te, nec reſpexiſſem. Nunc autē adducite mihi pſalterem: + Cumque caneret pſalteres, facta eſt ſuper eum manus domini, & ait: Hęc dicit dominus: Facite + alueū torrentis huius, ſollas & ſollas. Hęc enim dicit dominus: Non videbitis ventum neque pluuiam, & + alueus iſte replebitur aquis, & biberis vos, & + familiæ veſtræ & iumenta veſtra. + parumq; eſt hoc in conſpectu domini: in ſuper tradet etiam Moab in manus veſtras, & percutietis omnem ciuitatem munitam, & omnem urbem electam: & vniuerſum lignum fructiferū ſuccidetis, cunctoſque fontes aquarum obturabitis, & omnem agrum egregium operietis lapidibus. Factum eſt igitur mane, quando ſacrificium offerri ſolet, & ecce aquæ veniebant per viam Edom, & repleta eſt terra aquis. Vniuerſi autem Moabitæ audientes, quod aſcēdiſſent reges, vt pugnarent aduerſum eos, conuocauerunt omnes qui accincti erant + balthēo de ſuper, & ſteterunt in terminis. Primoque mane ſurgentes, & orto iam ſole, + ex aduerſo aquarum viderunt Moabitæ contra aquas rubras quaſi ſanguinem. Dixeruntq;: Sanguis gladij eſt. Pugnauerunt reges contra ſe, & cæſi ſunt mutuo. Nunc perge ad prædam Moab. Perrexeruntq; in caſtra Iſrael. Porro conſurgens Iſrael percuffit Moab. At illi fugerunt coram eis. Venerunt igitur qui vicerant, & percufferunt Moab, & ciuitates deſtruxerunt & omnem agrum optimum: mittentes ſinguli lapides, & repleuerunt, & vniuerſos fontes aquarum obturauerunt, & omnia ligna fructifera ſucciderunt, + ita vt muri tantum fictiles remanerent. Et circumdata eſt ciuitas a fundibularijs, + & magna ex parte percuffa. Quod cum vidiffet rex Moab, præceſſe habetis, vt aliquis vos doceat, ſed ſicut vñlio eius docet vos de omnibus, &c. Vnde: Bibent homines & iumenta, id eſt, doctrinā accipient ingenioli & ſimplices. c. Parumque. Rab. Non enim ſufficit verbis Dei, abdita myſteria ſcire: quin etiam debent ea alijs prædicare, & cont radi cētes redargue re: quibus promiſſa eſt certa de hoſte victoria, vt percutiat omnem ciuitatem. d. Ciuitatem. 4 Rab. Ciuitas, ſecularis eſt prudentia, in qua philoſophi, & hæretici conſidunt, hæc per prædicatores ſubvertitur. e. Lignum. Rab. Non quod facit fructū, ſed mortiferū qđ ſecuro examine ſuccifum, pabulum fiet ignis æterni. Fōtes aquarum obturatur, cum hæreſiarchæ cū ſuis ſequacibus p catholicos dānant. Agri egregij lapidibus operiuntur, cū venuſtas locutionis hereticæ & philoſophicæ anathematis pōdere obruitur. Remanent tantum muri fictiles. i. falſe rationes, que a fundibularijs. ſ. ſanctis prædicato rib. ad nihilum rediguntur. Rab. Ita philoſophi verbū crucis ſtultitiā exiſtimātes, deridēt paſſionē Chrī, & eccleſiæ martyriū dementiā exiſtimāt. Arri-

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Vade ad. ſcilicet, Iezabel, quæ paſcebat prophetas Baal, vt habetur ſuprà 3 lib. 18.
- 2 Quare congregauit dominus. id eſt, permisit congregari.
- 3 Vt traderet eos in ma. q. d. de facili poterit nos capere, niſi habeamus beneficium aquæ.
- 4 Si non vultum Iofaphat regis Iudæ erubeſcerem. denegando ſibi petitionem ſuam cum ſit fidelis & deuotus.
- 5 Non attendiſſem quidē. Quia ſcriptum eſt Pſal. 14. b. de viro perfecto: Ad nihilum deductus eſt in conſpectu eius malignus, timentes autem dominum glorificat.
- 6 Nunc. Hic conſequenter Elifeus prædicat eis abundantiam aquæ & victoriam, prætermittitur tamen ad hoc diſpoſitio, cum dicitur.
- 7 Adducite mihi pſalterem. Dicit hic Ra. Sa. q. ſpiritus prophetie recellerat ab eo, eo q. exaſperatus fuerat cōtra regem Iſrael. Sed hoc non videtur rationabiliter dictū, quia illud proceſſit ex zelo Dei. Et ideo aliter dicendum, ſi quod ſpiritus prophetiæ non ſemper tangit corda prophetarum. Vnde ca. ſequenti dicit Elifeus de Sunamitide: Anima eius in amaritudine eſt, & dñs eclauit a me. Ad hoc autem q. ſpiritus tangat cor prophete facit eleuatio mentis per deuotionem. Ad quod iuuat melodia ad hoc ordinata. Sunt enim aliqua melodiæ, quæ mouēt ad pietatem & ſterum, quibus vtebantur antiquitas in planctu mortuorū, & aliqua quæ mouent ad audaciā, ſicut tubæ quibus vtuntur in bellis, & aliqua ad deuotionem quib. vtendum eſt in diuinis officijs, quia laudes diuinæ cātabantur inſtrumentis multis, & talem requiſiuit Elifeus.
- 8 Facite alueum. i. foueas magnas in plurib. locis, vt aqua pot-

ſit ibi colligi, & remanere ſicut in cisteris. Videbat. n. propheta pluuiam magnā valde futuram de propinquo, in loco tñ ab eis diſtanti, & abundantiam aquæ per alueum deſiccatum deſcendere. Ideo ſubditur: Non videbitis. prædixit etiam victoriam, dicens: In ſuper tradet etiam. Sequitur. 9 Et vniuer. li. fru. Videtur quod dixerit contra legem Deuterono. 20. vbi in obſidione ciuitatis prohibentur abſcindi ligna fructifera regionis illius. Ad hoc reſpondent doctores cōmuniter, quod, ſcilicet, in illa prohibitione tunc fuit a Deo diſpenſatum propter malitiam populi Moab. Poſſet tamen dici, & melius, vt videtur ſecundum intentionem textus, q. illa prohibitio facta fuit de arboribus fructiferis, quæ erant intra terminos filiorum Iſrael, vt patet ibidem. Et hoc fuit prohibitum, ne regio quam habitaturi erant, vaſtaretur. Terra verò Moab non erat huius cōditionis: imò de illa dixit dominus filijs Iſrael, quod non daret eis quicquam, vt habetur Deut. 2. Cætera patent vſque ibi. 10 Et ſteterunt. vt non permitterent aduerſarios ingredi regionē ſuam, & quia ibi erant loca anguſta, & diſſicilia ad tranſeundum, & ideo ibi melius poterant aduerſarios impedire. 11 Viderunt. Talis. n. apparentia fiebat in aquis ex reuerberatione ſolis quæ a longe videbant. Vel forſitā miraculo factū eſt hoc, vt Moabitæ teſtinarent ad ſpolia, & ſic de ordinaret ſe, & eſſent faciles ad debellandum. Cætera patent vſq; ibi. 12 Vt muri. Dicit Ra. Sa. quod omnes muros lapideos deſtruxerunt, vt lapides proijcerent ſuper campos fructiferos pro ut eis dixerat Elifeus. 13 Et circumdata. id eſt, a viris ponentibus machinas in circuitu ad proijciendum lapides magnos.

Verrum-

A a Arripiensq; filium, &c.
B Joseph. Cum fugere non valuisset, reuersus in ciuitatem, opus desperationis & crudelis necessitatis, impleuit. Filium namque seniore, qui erat ei successurus in regnum eleuans super murum, ita vt a cunctis hostibus videretur,

valuisse scilicet hostes, tulit secum septingentos viros educentes gladios, vt irrumperent ad regem Edom, & non potuerunt. **a** Arripiensq; filium suum primogenitum, qui regnaturus erat pro eo obtulit holocaustum super murum, & facta est indignatio magna in Israel. Statimque recesserunt ab eo, & reuersi sunt in terram suam.

retur, Deo immolauit holocaustum. **D**
 Reges autem videntes hoc factum eius necessitatis ab vrbe habuerunt misericordiam, & humana passione oppressi, detentionem soluerunt, &

singuli ad propria remearunt.

F CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1** Vt irrumperent. Quia ex illa parte obsidio erat debilior.
- 2** Arripiensque. Quod exponitur communiter sic, quia vidit quod via humana non poterat resistere ideo voluit se ad diuinum auxilium conuertere, ad immolandum primogenitum suum.
- 3** Et factum est. Ex compassione enim reputauerunt indignum vltra obsidere regem in tanta afflictione positum. Sed haec expositio non videtur rationabilis. Primo, quia illa immolatio non erat ad Dei placationem, sed magis ad offensionem etiam dato quod sibi fieret, quia occidere innocentem est contra preceptum diuinum, nisi hoc esset ex speciali & expresso Dei precepto, cui omnis homo quantumcunque innocens est mortis debitor, propter quod Abraham hoc modo voluit immolare filium suum, vt habetur Gen. cap. 22. Iste autem rex Moab non habuit tale preceptum: erat etiam idololatra. Secundo, quia filij Israel querebant mortem regis Moab & populi sui, & ideo non est verisimile quod recederent ab obsidione propter immolationem primogeniti sui, sed quod magis remaneret, quia illa immolatio fuit signum, quod non poterat diu tenere

tenere ciuitatem, & hoc prouocat ad remanendum in obsidione magis quam ad recedendum. Propter quod aliter exponit Ra. Sa. literam praedictam dicens, quod rex Moab requisivit a sapientibus suis quod esset meritum propter quod Deus Israel tanta fecerat pro illo populo & faciebat. Et responderunt quod hoc erat propter meritum Ab ahe patris ipsorum, qui filium suum Isaac voluit immolare Deo Israel, quod auicens rex Moab cepit filium suum primogenitum, & immolauit eum Deo suo scilicet Sobi, quem pro Deo colebat. Et facta. In Hebraeo habetur: Ira super Israel. scilicet ipsi Dei offensi contra filios Israel eo quod tunc fuerunt recordati iniquitates eorum coram Deo per angelum qui praerat Moabitibus: videlicet quod ipsi tanta mala vel peiora fecerant immolando filios suos, & filias suas daemouibus, vt habetur Psalm. 104. propter quod tunc in vindictam huius mali cecidit pestilentia & mortalitas in exercitu Israel: & sic fuerunt compulsi recedere ab obsidione propter peccata sua praeterita. Simile autem huius habetur Dan. x. vbi dicitur, quod angelus qui praerat Persis, restitit angelo qui praerat Iudaeis, & impediuit liberationem captiuitatis Iudaeorum ad tempus, querendo & procurando bonum Persarum quibus praerat, vt ibi plenius expositum est.

A D D I T I O.

In quarto lib. Regum in cap. 3. vbi dicitur in postill. Arripiens filium suum primogenitum. quod exponitur sic, &c. Aliter exponit Rab. Sa. literam praedictam, dicens, quod rex Moab requisivit a sapientibus, &c.

Haec expositio Ra. Sa. non videtur rationabilis. Tum quia non videtur indignatio Dei super Israel rationabiliter causari ex peccato aduersariorum, licet ipsi Israelitae magis offendifsent. Non enim videtur rationabile, vt peccatum alicuius aggrauetur ex eo quod alius in eodem genere peccati minus peccet. Tum quia hic non fit aliqua mentio de angelo Moabitarum, sicut in Daniele. Tum quia nec ipse angelus habuisset rationem impugnandi Israelitas ex peccato Moabitarum. Et ideo melius diceretur quod rex Moabitarum quaerens a sacerdotibus suis, quod esset meritum Israelitarum propter quod Deus eorum tanta fecisset pro eis? Ad quod ipsi responderunt quod populus Israel colebat deos Moloch, & hoc cum tanta deuotione & affectione, quod etiam filios suos eis offerrent, & in igne immolarent, iuxta illud Psal. allegati. f. Immolauerunt filios suos, &c. Et ideo rex audiens hoc, immolauit filium suum. Ex quo rationabiliter indignatio Dei fuit super populum Israel, eo quod peccata eorum praebant exemplum perniciosum & occasionem, vt etiam aliae gentes grauiter peccarent, quae quidem expositio magis consonat rationi. Verisimile enim est quod sacerdotes Moabitarum magis commendarent populum Israel de cultu deorum quam de cultu Dei. Primo, quia hoc erat magis conforme ritui gentium. Secundo quia in eodem tempore iam populus Israel recesserat a cultu Dei. Tertio, quia magis referendum erat meritum Israelitarum ad hoc quod principaliter exercebant, quam ad immolationem Isaac, quae tot temporibus retroactis fuit facta, & forte nunquam venerat ad Moabitarum notitiam, qui historias sacras non habebant.

REPLI-

REPLICA. In cap. 3. quarti libri Regum, vbi postill. adducit Rab. Sa. exponentem indignationem Dei contra Israel propter factum regis Moab qui immolauit filium suum. Burg. autem non videtur expositio Ra. Sa. rationabilis: ideo dicit aliter, quod sacerdotes Moab quaesiti a rege de merito filiorum Israel, responderunt quod coluerunt Moloch, & ei filios suos immolauerunt, & sic prauo exemplo motus rex immolauit filium suum. vnde Deus indignabatur Israeli. Sed illud Burg. dictum videtur irrationabile. Sciebant enim sapientes gentium, quod ex recessu a Deo Israel & cultu idolorum Iudaeis non poterant prouenire prospera, sed potius aduersa: prout Balach de consilio Balam praestitit cum filiis Israel, de qua praestitit habetur Num. 22. Sapientes igitur Moabitarum hanc praestitam scientes non poterant allegare Iudeorum idololatriam pro merito, sed potius pro demerito: de quo rex Moab non quaesivit quo merito filij Israel tanta bona a Deo receperint. Ad quod bene dicit Ra. Sa. sapientes respondisse, quod merito patris Abraham, qui filium suum immolauit. vnde ad instar Abraham rex ille volens habere similem a Deo suo fortunam, immolauit filium suum, sed offensus Deus propter crudelitatem illam quia innocenter occidit, & non Deo, sed idolo immolauit, nec ad mandatū Dei, sicut Abraham: ideo potius debuit ei cedere ad demeritum, quia non ad instar exempli Abraham factū, sed angelus Moabitarum restitit, quia exemplum virtuosum Abraham in exemplum perniciosum conuertit, allegans coram Deo, quod filij Israel immolauerunt filios suos, & filias suas daemouibus, & sic fuit ex quadam (vt ita dicam) rememoratione Dei contra Israel indignatio. Et non valet quod Burg. obijcit, quia de illo angelo non scribitur. Est enim argumentum Vivesab auctoritate negatiua, sicut nec scribitur quod rex consuluerit sacerdotes: & tamē in hoc concordat cum Ra. Sa. Cetera Burg. argumenta solubilia sunt facilliter.

Tom. 2.

EE 4

A

C A P. IIII.

Quæst. 14. **M**ulier. & Theod. de quoniam dixit mulier, *Seruus tuus*

maritus meus est mortuus? Dicunt eum esse Abdiam Achabi dispensatorem, qui centum viros seruauit & enutriit. Iure autem est admiranda vis prophetarum, quod ea quæ sunt parentes, vitæ præbent adminicula. Nam cum parum olei in vasa plerumque iussisset infundi, & mariti exoluit debitum, & ipsam & filios aluit. Hinc autem facile est cognoscere, quod contra legem faciente populo, & impiè se gerentibus regibus, erant qui dâ pij, vt Abdias, Sunamitis, &c.

Aug. Sermo. 206. de tem. Rabbanus. Bacherius. Angelomus. Rabb. Sancta ecclesia duorum populorum. i. Iudaici & Gentilis est mater, quæ prius ex

peruerso opere consentiendo callidi spiritus persuasioni quasi quendam peccati nummum a creditore acceperat, & duos quos in fide genuit amittere filios timebat, sed propheta

C A P. IIII.

Mulier autem quædam de vxoribus prophetarum clamabat ad Eliseum, dicens: Seruus tuus vir meus mortuus est, & tu nosti quia seruus tuus fuit timens dominum. Et ecce creditor venit vt tollat duos filios meos ad seruiendum tibi. Cui dixit Eliseus. Quid vis vt faciâ tibi? Dic mihi: Quid habes in domo tua? At illa dixit: Non habeo ancilla tua quicquam in domo mea, nisi parum, olei quo vngar. Cui ait: Vade, & pete mutuo ab omnibus vicinis tuis vasa vacua non pauca, & ingredere, & claude ostium tuum cum intrinsecus fueris tu & filij tui: & mitte inde in omnia vasa hæc, & cum plena fuerint tolles. Iuit itaque mulier, & clausit ostium super se & super filios suos. Illi offerebant vasa, & illa infundebat. Cumque plena fuissent vasa, dixit ad filium suum: Affer mihi adhuc vas. Et ille respondit. Non habeo. Stetitque oleum. Venit autem illa, & indicauit homini Dei. Et ille. Vade, inquit, vende oleum, & redde creditori tuo. Tu autem & filij tui viuite de reliquo. Facta est autem quædam dies, & transibat eliseus per

phetæ verbis, id est sacre scripturæ præceptis obediens, ex paruo quod habebat olei vacua vasa infudit, quia dum ab vnus ore doctores parum quod de amore diuinitatis multorum vacuæ mentes hauriunt, exuberante gratia vnguentorum diuini amoris vsque ad summum replentur, & iam nunc multorum corda

quæ prius fuerant vacua vascula vnguento spiritus plena sunt quæ ex paucitate olei solummodo infusa videbantur. Quod dum alijs atque alijs datur & ab auditoribus fides accipitur, erepta mulier, id est, sancta ecclesia sub creditoris sui iam debito non tenetur. Mulier quæ prophetam hospitio suscepit originem insinuat populi Israelitici, quæ fuit in patriarchis. Vnde sicut ista Eliseum prophetam ita & illa dominum prophetarum hospitio suscepit. Nam Abraham & Sara tres viros suscepit & paut.

Aug. qui ad salutare baptismum consequendum ecclesie offerunt, & chrisma & oleum benedictionis accipiunt, vt iam non vasa vacua, sed Deo plena, & templum Dei esse mereant, &c.

Erar

NICOLAUS DE LYRA.
C A P. IIII.

Mulier. Hic consequenter ponitur miraculum factum per Eliseum ad consolationem viduæ, cum dicitur.

1 Mulier. Secundum doctores Hebraicos & Latinos ista mulier fuit vxor Abdias, qui ad pascendum prophetas tempore persecutionis Iezabel, vt habetur 3. lib. 18. contraxit debita.

2 Et ecce. Dicitur Ra. Sa. quod iste creditor fuit Ioram, qui viuente adhuc patre suo Achab accommodauit Abdias ad vsuram. Cetera patent vsque ibi.

3 Nisi parum. id est reficiat aliquantulum ad pulmenti condimentum.

4 Ingrederere. Cum enim fiunt miracula ad confirmationem multitudinis in fide, vel eius consolationem, fiunt in palam: cum autem ad consolationem singularis personæ, fiunt communiter magis secretè. Et hoc modo saluator noster filiam Archisynagogi suscitauit a morte, & non permisit ibi aliquem intrare: nisi Petrum & Ioanncm, & patrem & matrem puellæ,

puellæ, vt habetur Mar. 5. Et hoc modo fecit in hoc loco Eliseus. Cetera patent vsque ibi.

5 Venit autem. Ad regratiandum sibi, ne ingrata videretur, & ad querendum consilium quid faceret de illo olco: quia volebat agere, nisi secundum dispositionem Elisei.

6 Facta. Hic consequenter ponitur miraculum factum per Eliseum ad consolationem Sunamitidis deuotæ, & primo mirabiliter fecundatur, secundò mirabilis eius filius suscitatur, ibi: Et egres. Circa primum dicitur:

7 Transibat. In Hebræo habetur per Sunem. Erar a. id est potens, diues, & deuotæ. Dicit Rab. Sa. quod hæc mulier fuit soror Abisac, vxoris David, sed hoc patet falsum, quia post mortem David Salomon regnauit 40. annis. Roboam 17. Abia tribus, & Asa 41. Iosaphat 18. ante regnum Ioram regis Israel: cui Eliseus fuit contemporaneus: & sic ista mulier si fuisset soror Abisac, quando concepit, iam fuisset ad minus 120. annorum. Et si dicatur quod miraculosè concepit, non valet: quia quod non habuerat filium, hoc solum fuit propter senectutem viri suam quam allegauit Gæzi, & non mulieris.

Quæ

M O R A L I T E R.

1 Mulier autem quædam de vxoribus prophetarum clamabat ad, &c. Dicunt expositores aliqui, quod hæc mulier vidua signat ecclesiam, & eius duo filij signant duos populos, s. Gentiles & Iudeos in Christo tamen regeneratos, sed qualiter huius mulieris vir qui est Christus, possit conuenienter dici mortuus prout exprimitur in textu, non apparet mihi, quia Rom. 6. b. dicitur. *Christus resurgens a mortuis iam non moritur, mors illi ultra non dominabitur.* Propter quod mihi uideretur dicendum, quod hæc mulier vidua significat ecclesiam particulatam bono pastore viduatâ, & quia tali tempore solet magis illius ecclesie persecutor insurgere. ideo subditur.

2 Ecce. id est, tyrannus persecutor.

† *Vt tollat.* i filios ecclesie vult indebite subijcere seruituti, & dicunt isti duo filij propter germanam charitatem. s. Dei & proximi, quam habere debent ecclesie filij, & in tali casu Christus per Eliseum significatus, ut supra dictum est, ecclesiam consolatur, oleum gratie sue multiplicando, per quod uiuit cum filijs suis vita gratiæ, & pacem habet temporalem cum persecutore.

Pro. 16. b. *Cum placuerint domino via hominis, inimicos quoque eius conuertet ad pacem.* Aliter per creditorem potest intelligi diabolus, qui defuncto bono pastore solet gregem grauius inuadere. Vnde discipuli beati Martini dicebant ad eum: *Inuadunt enim gregem tuum lupi rapaces, & quis a morsibus eorum mortuo pastore prohibebit?* Querit igitur iste creditor post mortem boni pastoris sui filios ecclesie sue subijcere seruituti per peccatum mortale, sed Christus per Eliseum significatus precibus ecclesie clamantis ad ipsum, dat abundanter gratiæ suæ oleum, quo filij sui liberantur a seruitute diaboli, & ipsa cum filijs in statu gratiæ nutritur.

7 Facta est autem quædam dies, & tran. Per Sunamitidem quæ mortificata interpretatur, persona religiosi significatur, quæ mortua mundo dicitur. Hæc autem recipit in hospitio suæ mentis Christum per Eliseum significatum, sed vt maneat ibi iugiter, debet ei facere cenaculum, id est, solarium, per quod significatur supernorum meditatio, Phil. 3. d. *Nostra autem conuersatio in caelis est.* Et lectum in quo dormiat, per quod intelligitur pacifica conuersatio. Psal. 4. b. *In pace in idipsum dormiam & requiescam.*

† Et sellam

A Erat autem ibi mulier magna. * Theodo. Admirabilis Sunamitis, in prophetam valde fuit officiosa. Cuius officij & curæ vicem re pendens, eam rogavit an esset aliquid, quod vellet dici regi ant duci exercitus, & cum posset ei diuinum exhibere auxilium, vult et eam humanam assequi curatio nem. Quid sibi vult, In medio populi mei ego habito? Mihi placet otium, & nullis exerceri negotijs, & placide viuo & tranquille, neq; in animum induco, vt cum villo aliquam velim habere contro uersiam. Quo modo etiam intelligendum illud. Hoc tempore vi hora est, vi uens tu concipies filium? R. Hoc etiam Abrahæ dixit Deus vni uersorum, Hoc tempore ueniam, & erit Sara filius.

a Sunam ciuitatem. Erat autem ibi mulier magna, quæ tenuit eum vt comederet panem. Cūque frequenter inde transfiret, diuertebat ad eam, vt comederet panem. Quæ dixit ad virum suum. Animaduerto quod vir Dei sanctus est iste, qui transit per nos frequenter. Faciamus ergo ei cenaculum paruum, & ponamus ei in eo lectulum, & mensam & sellam, & candelabrum, vt cum uenerit ad nos, maneat ibi. Facta est igitur dies quædam, & ueniens diuertit in coenaculum, & requieuit ibi. Dixitque ad Giezi puerum suum. Voca Sunamitidem istam. Qui cum uocasset eam, & illa steterisset coram eo, dixit ad puerum suum. Loquere ad eam. Ecce sedulo in omnibus ministrasti nobis, quid vis vt faciam tibi? Nunquid habes negotium, & vis vt loquar regi, siue principi militiæ? Quæ respondit. † In medio populi mei habito, & ait. Quid ergo vult, vt faciam ei? Dixitque Giezi. Ne quæras. † Filium enim non habet, & vir eius senex est. Præcepit itaque vt uocaret eam. Quæ cum uocata fuisset, & steterisset ante ostium, dixit ad eam. † In tempore isto, & † in hac eadem hora, si uita comes fuerit, habebis in utero filium. At illa respondit. Noli quæso domine mi vir Dei, noli mentiri ancillæ tuæ. Et concepit mulier, & peperit filium in tempore † & in hora eadem, qua dixerat Eliseus. Creuit autem puer. Et cum esset quædam dies, & egressus isset ad patrem suum ad messores, ait patri suo. Caput meum doleo, caput meum doleo. At ille dixit puero. Tolle, & duc eum ad matrem suam. Qui cum tulisset & adduxisset eum ad matrem suam, posuit eum illa super genua sua vsque ad meridiem, & mortuus est. Ascendit autem & collocauit eum super lectulum hominis Dei, & clausit ostium, & egressa uocauit virum suum, & ait: Mitte mecū obsecro vnum de pueris & asinam, vt excurram vsque ad hominem Dei, & reuertar. Qui ait illi. Quam ob causam uadis ad eum? Hodie non sunt calendæ neque sabbathum. Quæ respondit. † Vadam. Strauitque asinam & præcepit puero. Mina & propera, ne mihi moram facias in eundo, † & hoc age quod præcipio

Significat ergo propheta per ea quæ dixit, quod ipse vniuersorum dominus est locutus. Quamobrem

do collocasset mortuum, clauso ostio ad eum protecta est, ne marito quidem significata causa protectionis, &c.

1 rem affirmari- D
2 ue dedit, pmis-
3 sum, quod na-
4 turæ superat im-
5 becillitatem.
6 * Ambros. Epistol. ad
7 Sunamitis illa Iren. q est 12.
8 magna mulier
9 in superioribus
10 hospitium para-
11 uit, & ibi conci-
12 piendæ sobolis
13 meruit prerog-
14 atiuam, ibi-
15 demque refuf-
16 citati pignoris
17 vidit miracula.
18 † Equidem fi-
19 lium.
20 b Creuit autem. Angelomus.
21 Beda. Sic po-
22 pulus Israeliti-
23 cus postquā in
24 Aegypto excre-
25 uit, & per Moy-
26 sen in desertū
27 eductus domi-
28 ni uocē audie-
29 rat, quando lu-
30 mine scientiæ
31 debuit illustrari,
32 mox animo
33 ad idololatriā
34 recurrens mor-
35 tuus est.
36 c Super lectulum
37 hominis Dei.
38 * Theodoret.
39 Cum experien-
40 tia didicisset p-
41 phetæ uirtutē,
42 sperauit etiam
43 fore, vt puerū
44 mortuum susci-
45 taret. Nā cum
46 in Prophetæ le-
47 tate. † nisi dixerō
48 tibi.
49 f

Et

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Quæ tenuit eum. id est, instanter inuitauit.
- 2 Vt comederet. id est, acciperet competentē refectionem, quia panis intelligitur omnis cibus vt frequenter dictum est.
- 3 Animaduerto. Dicit Ra. Sa. quod hoc percepit eo quod nulla musica uel alia immunditia super mensam eius residebat. Facia. Sequitur.
- 4 Vt cum uenerit. decenter accipiatur, sicut decet uirum sanctū recipere. Cetera patent vsque ibi.
- 5 Nunquid. Habebant. n. Eliseum in reuerentia, eo quod succurrebat exercitui Israel in aqua penuria, vt dictum est, cap. preced.
- 6 Quæ respondit. ita uallata sum amicis meis, quod nullus infert mihi molestiam, & sic non habeo negotium ad regem uel militiæ principem.
- 7 Et ait. scilicet Eliseus Giezi famulo suo, propter quod respondit Giezi, dicens.
- 8 Ne quæras. q. d. hoc esset frustra. Cuius causa subditur cum dicitur.
- 9 Filium. qui possit ei in bonis succedere.
- 10 Et uir eius. Ita quod est impotens de cetero ad generandum.

In

- 11 In tpe. In Hebræo habetur sic. In tpe isto sicut est tps uitæ amplexaberis filium, i. anno reuoluto uiuus sana sicut nunc, & amplexaberis filium iam natum, secundum quod exponit Rab. Sal.
- 12 Noli mentiri. Hebræi dicunt. Noli deficere ancillæ tuæ. Verbum enim Hebraicum quod ponitur hic, est aquinocum ad mentiri & deficere. Et est sensus secundum Ra. Sa. Si impetrares mihi filium cito moriturum non esset mihi materia gaudij, sed mæroris, & ideo rogo ut non moriatur, sed uiuat. Cetera patent usque ibi.
- 13 Collocauit. sperans quod per eius preces suscitaretur, quia peti uerat ab eo filium uicturum.
- 14 Et clausit. Ne puer mortuus inueniretur & sepeliretur ante aduentum Elisei.
- 15 Et egressa. Hic consequenter filius Sunamitidis suscitatur ad preces ipsius.
- 16 Quam ob causam. Ignorabat enim mortem pueri.
- 17 Hodie non sunt. Hoc dixit, quia in illis dieb. festiuis homines frequentius ibant ad prophetas ad audiendum uerbum Dei. Cetera patent usque ibi.

Quæ

MORALITER.

† Et sellam. Per quā intelligit stabilitas mētis in bono. Et mē sam. Per quā intelligit scripturæ sacræ lectio. Et card. per quā intelligitur exemplaris conuersatio, Matth. 5. b. Sic luceat lux uestra coram hoibus, vt uideant opa uestra, &c. In tali uero loco manet Christus per dilectionem, Ioann. 14. Si quis diligit me,

sermonem meum seruabit, & pater meus dilig. eum, & ad eum uen. &c. Huic autem psonæ datur a Deo filius. i. bonus discipulus, q tñ aliquando diabolo instigante per peccatum moritur, sed per preces boni magistri, qui per matrē hic significatur, eo quod aluit discipulum sicut mater, & per compassionē Christi per Eliseum significati, ad uitam gratiæ reuocatur.

† Erat

A Erille. Rab. Dum dominus per Moysen legē dedit quasi per puerum virgā misit, sed puer per virgā in terrorē legis mortuum suscitare non valuit, quia lex neminē ad perfectum ducit. Ipse per se veniens sup. cadaver sternitur, quia cum in forma Dei esset semetipsum exivit, ut omnia sibi acciperet, huc &

letur, ut quando diuina mandantur, paulisper sequestrentur humana. Pulchra est saluatio, sed eo pulchrior, quo preceptorum maiorior executio diuorum, quę per motam sape traxit ostensam.

c Incubuit super ipsum. Theodor. Alii, *insufflauit.* Quo-

modo, enim Deus corpus Adami fabricatus, per insufflationem indidit, animam, ita propheta suscitauit adolecentem. Sed creator insufflando creauit animam, quę non erat. Propheta autem eā quę erat in suum reduxit corpus.

** Ambros.* In Eliseo figura domini præcessit, qui proiecit se ut mortuum erigeret, in quo symbolum est quod nobis Christus comortuus sit, ut nobis resurgeret. Proiecit se usque ad nostrā fragilitatē, ut nos erigeret.

** Idem.* Aliud est rogare, aliud imperare, aliud mereri, aliud donare. Helias suscitauit, sed orauit non imperauit. Eliseus suscitauit, configuratus mortuo, suscitauit etiam ipsius mortui corporis tactu, ut esset typus eius qui missus in similitudine carnis humanę, etiam sepultus mortuos suscitaret.

d Tolle filium tuum, etc. ** Ambros.* Eliseus defuncti pignoris resurrectione, donata, resoluit hospitij pensionem.

** Tertul.* Si die sabbato Eliseus propheta Sunamitidis filium mortuū restituit in vitam, vides Pharisee, tuque Marcion, olim creatoris esse sabbatis benefacere, animam liberare, non perdere, nihil Christum noui intulisse.

** Idem.* Eliseus seruo mandauit ne per viam aliquem saluaret. Festinato enim iubebat contendere, ut celebrandę resurrectionis exequeretur officium, ne confabulatione alicuius obuij mādato deflecteret a munere. Ergo non saluationis officium aufertur, sed obstaculū impediendę deuotionis abole-

letur, ut quando diuina mandantur, paulisper sequestrentur humana. Pulchra est saluatio, sed eo pulchrior, quo preceptorum maiorior executio diuorum, quę per motam sape traxit ostensam.

tibi. Profecta est igitur & venit ad virum Dei in mōtem Carmeli. Cumque vidisset eam vir Dei e contra, ait ad Giezi puerum suum. Ecce Sunamitis illa. Vade ergo in occursum eius, & dic ei. Recte me agitur circa te & circa virum tuum, & circa filium tuum? Quę respondit. Recte. Cumque venisset ad virum Dei in monte, apprehendit pedes eius. Et accessit Giezi ut amoueret am. Et ait homo Dei. Dimitte illam, anima eius in amaritudine est, & dominus celauit a me, & non indicauit mihi. Quę dixit illi. Nunquid petiui filium a domino meo? Nunquid non dixi tibi, ne illudas me? Et ille ait ad Giezi. Accinge lumbos tuos, & tolle baculū meum in manu tua, & vade. Si occurrerit tibi homo, non salutes eum, & si salutauerit te quispiam, non respondeas illi, & pones baculum meum super faciem pueri. Porro mater pueri ait. Viuit dominus, & viuit anima tua non dimittam te. † Surrexit ergo & secutus est eam. Giezi autem præcesserat ante eos, & posuerat baculum super faciem pueri, & non erat vox neque † sensus. Reuersusque est in occursum eius & nuntiavit ei, dicens. Non surrexit puer. Ingressus est ergo Eliseus domum, & ecce puer mortuus iacebat in lectulo eius. Ingressusque clausit ostium super se & super puerum, & orauit ad dominum. † Et ascendit & incubuit super puerum, posuitque os suum super os eius, & oculos super oculos eius, & manus suas super manus eius, & incurua- uit se super eum, & calefacta est caro pueri. At ille reuersus, deambulauit in domo semel huc atque illuc, & ascendit & incubuit super eum, & oscitauit puer septies, aperuitque oculos. Et ille vocauit Giezi, & dixit ei. Voca Sunamitidem hęc. Quę

Angelomus. Heb. 7. c. Phil. 2. a.

Quæst. 18.

† Luc. 19. b.

L. de 42. de mansionibus fil. II. Mans. 26.

Exod. 12.

Luc. 10.

Jerem. 48.

Luc. 10. Lu.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Quę respondit. In hoc quod videtur mentita fuisse non oportet eam excusari. Vel potest dici, quod sic locuta est in spe resurrectionis filij sui per Eliseum, quę fuit materia maioris gaudij quam cōceptio vel parturitiō.

2 Et accessit. Eliseus enim non erat assuetus permittere, quod mulier tangeret ipsum.

3 Dimitte. Ut non solum per preces Elisei, sed etiam per lachrymas matris impetraretur resurrectio filij.

4 Et dominus. quia spiritus sanctus non semper tēgit corda prophetarum, neque de omnibus.

5 Nunquid petiui fil. q. d. sicut proprio motu mihi filium impetra- sti, ita debes eius resurrectionem impetrare, ut verbum tuum sit stabile.

6 Accinge. id est, sponse te ad currendum velociter & expedite.

7 Si occurrerit. id est, non commisceas cum eo, & ab itinere impediatur. Et per talem modum loquitur saluator discipulis ad prædicandū missis, Luc. 10. a. Neminem per viam salutaueritis. Giezi.

21. Sequitur.

Et

Coque

A *Filii prophetarum*. i. praeicatorum qui ambulat in lege do-
mini, & scrutantur testimonia eius, in praesentia saluatoris
semper viuunt.

B *Concidit*. Qui literę legis intectus vel philosophis studiosus
amaritudinē de lege vel mortiferum de philosophis sum es
intermiscet veritati
euangelicę, & in ol-
la cordis coquens ta-
le pulmentum, hoc
est, documentum
preparat auditoribus
suis. Dicit enim Apo-
stolus. *Litera occidit spi-
ritum*. Et,
*Prudentia carnis mors
est, prudentia autem
spiritus vita*. hoc sen-
tientes fideles, mor-
tem in olla clamant.
Sed farina, in olla
mittitur, cum scien-
tia spiritualis in tale
condimentum intro-
mittitur, vt exclusa
amaritudine passus
fiat salubris.

C *Mors in olla, & ce-
tera*.
* Ambrosius.
Elifeus a magistro
didicerat, partimo-
niam, cum filios ale-
ret prophetarum, vi-
tis agrestis grumulis
mensas offerebat, & inemptis siluestrib. oleribus, hospitalis
humanitatis implebat officium. Quorum offenti amaritudi-
ne cū manducare nō possent, Teuis farinae aspersione omne
illam amaritudinem temperauit, abstinentiæ prophete mu-
nere, veneni vires euacuans.

* Idem. Elias in deserto erat, ne quis eū ieiunantem vide-
ret, nisi soli corui qui eū pascerēt. Elifeus in deserto erat, vbi
non inueniretur esca, nisi amara. Ioannes in deserto erat, vbi
solum locustas & mel siluestre inueniret, &c.

* Idem. Ostultum Elifeum, qui siluestrib. ramis & amaribus
pascebat prophetas. Immemorē scripturaturū Esdrā, qui me-
mo-

NICOLAUS DE LYRA.

1 Coque. i. discipulorum eorum qui viuebant religiose, vt dictum est
supra 2. cap.

2 Collegit. quę sunt valde amara, & sunt quasi cucurbita sylue-
stres, & folia eius herbe habent quandā similitudinē cum folijs vitis.

3 Nesciebat. Id est, quod essent talis amaritudinis.

4 Afferte. non quod haberet ex se virtutem dulcorandi, sed hoc fa-
ctum est meritis Elisei.

5 Vir autem. Hic ponitur secundum miraculum de multiplicatione
panum, cum dicitur. Vir au. Duę sunt dictiones in Hebræo, et Baal vt
hic accipitur, est nomē appellatiuum et significat planiciem seu regio-
nem. Salisa vero est nomen proprium ciuitatis in illa regione.

6 Deferens. Nō accipiuntur hic panes primitiarum quales offere
bantur in templo domini, sed dicuntur primitiarum, quia erant de pri-
mis frugibus illius anni, hordeum autem primo venit ad maturitatē,
maxime in terra illa, ideo subditur.

7 Vigintis panes. in quo ostēditur numerus panum et materia. Ali-
qui

MORALITER.

† Erat autem. Sequitur.

1 Coque. Per prophetarum filios intelliguntur religiosi, nam
& patres eorū saltem plures habuerunt prophetiæ spiritū.
Per hoc igitur quod factum fuit eis pulmentū, & non fit hic
mētio de aliquo condimento, significatur quod religiosi ci-
bo paruo & vili debent esse contenti.

† Mors. Per hoc significatur, quod hominib. delicate nutri-
tis in seculo, vita religiosa videt̃ amara in principio, sed licet
pulmentum per immisionem farinae factū fuit lapidum, sic
per

moria scripturas reddidit. Insipientē Paulū, qui gloriatur ie-
iunijs, si nihil profunt ieiunia. Sed quomodo non profunt,
quibus vitia purgantur?

* Theod. Veneni operationem obtudit propheta, iu-
bens farinam inuci in lebetem. Obtudit autem non fari-
nae natura, sed pro-
phetae gratia. Ita et-
iam aquarum sterili-
tatem in fecundita-
tem sal non mutauit
sed virtus ppheticī
spiritus. Quod autē
vita prophetarū nul-
las habuerit posses-
siones, docet histo-
ria. Nam primus eo-
rum nunc quidē eos
exceptit cōuiuio ole-
rum agrestium, nūc
autem panes ordea-
ceos, viginti appo-
suit cētū viris, cosq;
ab alijs allatos. Eis
autem tantam bene-
dictionem impertijt
vt & illos cētum ex
satiaret, & post satie-
tatē superessent per-
multi.
d Vir au. Rab. Vir
cœtus est patrū qui
de Baal Salisa est, ga-
ternariū in confessio-
ne trinitatis seruat.

a autem famēs in terra, & filij prophetarum habitabant co-
ram eo. Dixitque vni de pueris suis. Pone ollam grandem,
& coque pulmentum filijs prophetarum. Et egressus est vnus
in agrum, vt colligeret herbas agrestes, inuenitque quasi

a † Id est, cucurbitas agrestes, minores illis quę in hortis nascuntur, & sunt amarissimę.

vitem syluestrem, & collegit ex ea colocyntidas † agri, & im-
pleuit pallium suum, & reuersus concidit in ollā pulmenti. Ne-
sciebat enim quid esset. Infuderunt ergo † focijs, vt comede-
rent. Cumque gustassent de coctione, exclamauerunt dicētes.

Mors in olla, vir dei. Et non potuerunt comedere. At ille. Af-
ferte, inquit farinam. Cumque tulissent, misit in ollam & ait. In-
funde turbę vt comedant. Et non fuit amplius quicquam ama-
ritudinis in olla. Vir autē quidam venit de Baal Salisa, deferens

viro Dei panes primitiarum, & viginti panes hordeaceos, &
† frumentum nouum in pera sua. At ille dixit. Da populo, vt co-
medat. Respōditque ei minister eius. Quantum est hoc, vt ap-
ponam coram centum viris? Rursum ille ait: Da populo, vt

comedat. Hęc enim dicit dñs. Comedent & supererit. posuit
itaque corā eis Qui comederunt, & supfluit iuxta verbum dñi. 10

Baal Salisa. n. tertium hñs interpretatur. Hic vir viro Dei pa-
nes primitiarū offert, cum redemptori gratia eius inspiratus
offert libros de origine creaturarū cōpositos. Offert frumē-
tum nouum in pera, cum nouū testamentū in euangelij &
Apostolorū scriptis profert. Iubet Elifeus noster ministris. i.
praeicatorib. vt hęc fidelib. dispēsent, & de thesauro suo p-
ferāt noua & vetera, qđ mysterium in euangelio legimus in
fractione. 5. & 7. panum, vbi satiatis turbis collegerunt 12. co-
phinos, siue 7. sportas fragmentorum, quia nullus sacramen-
ta scripturę per omnia capit, quin sibi satiatio supererit iu-
xta verbum domini.

Matth. 13. g.

Ioan. 6. d.
Matth. 15. d.
F

CAP.

qui autem libri habent interpositum ly & sic, & 20. panes, sed ly &
non est in Hebræo nec in libris correctis, nec de textu.

8 Et frumentum. In Hebr. hētur. Et granatam. frumentum enim
non ita cito venit ad maturitatem sicut hordeum, et ideo granum non
erat adhuc aptum vt inde fieret panis, poterant tamen spicę illę ali-
quantulum torrerī, & sic granum excuji per confectio. em.

9 Quantum. Erant. n. valde parui illi panes, ita quod non sufficerēt
pro vno homine. Quod patet ex hoc quod ille homo apportauerat pa-
nes illos, & granatam intra peram suam, vt dicitur in litera.

10 Qui comederunt. Quia illi panes fuerunt miraculose multipli-
cati propter meritum Elisei. Talis autē multiplicatio potest fieri a Deo
dupliciter. Vno modo per additionem alterius materiae. Alio modo sine
tali additione, quia sicut Deus de nihilo produxit materiā, ita de modi-
ca materia vel pauca potest facere magnam et multam, sicut dictum est
plenius Gen. 2. de formatione mulieris de costa Adę. Et Ioan. 6. de mul-
tiplicatione quinque panum in manibus saluatoris. Quis autē istorum
modorum multiplicationis fuerit in hoc facto, non hētur ex scriptura.

CAP.

per Dei gratiam & bonam assuefactionem vita religiosa que
prius dura videbatur, non solum portabilis, sed etiam suauis
efficitur. Per hoc autem econtrario alij deberent confundi,
qui fuerunt in seculo satis dure nutriti, & tñ in religione nō
sufficit eis victus illorū qui fuerūt in seculo dulciter educati.

5 Vir autem. Per istum qui obtulit Eliseo panes hordeaceos
& frumentum nouū, significatur homo exercēs se in studio
scripturę veteris ac noui testamenti ad honorem Christi.

† Da populo. Nā per dictum exercitium sequuntur prædica-
tio & doctrina, quibus reficitur populus Christianus.

C A P. V.

N *Aaman.* * August. Cum Naaman regis Syrię prin-
ceps perfusus lepra fuisset, & sibi vel cunctis horretet,
dolebat rex Syrię virũ, per quę plurima confecerat bella, gę
tes domuerat, & victorias perpetrauerat.

Chryso. Naaman
erat quidam Syrus,
cum cū lepra inua-
sisset, & propter eū
morbum erubescer-
ret, vt qui in maxi-
mo periculo versa-
retur, venit in Pala-
stinā, volēs a pphē-
ta liberari hoc malo
* **Ambros.** Mag-
nus Naaman in cō-
spectu dominusui, &
admirabilis facie de-
scribitur, quoniā in
eius typo salus futu-
ra gentibus declara-
tur, qui sanctę confi-
lio puella, a prophe-
ta salutē sperare cō-
monitus, nō terreni
regis imperio, sed
diuine misericordię
liberalitate sanatur.

Gētilis significat
virtute bellorũ prin-
cipatum gētes, ac
rerum decore fruen-
tes. Vñ Naaman de-
cus siue cōmotio eo-
rum interpretatur,
vir fortis & diues,
sed leprosus, quia
quis per potentiam
regni ac rerũ abun-
dantiā dominari vi-
deretur, tamen per
errorem idololatrię lepra seclus apparuit.

Porro de Syria. Rab. Latrunculi de Syria quod est sublimi-
tas, egressi sunt, cū cupiditate ducti & diuersis negotijs impli-
cati Gētilis per totā terram vagabantur. Hī de terra Israel
captiuā duxerunt quę de pphēta in Israel testabat, q̄a fama
de Israel per negotiateres gētiũ trāsata in toto orbe curiosi
rati hominũ (quā vxor Naaman significat) verũ prophetā &
saluatorē ī Iudęa manere patefecit. Audiēs hoc Naamā do-
mino

C A P. V.

Aaman princeps militia regis Syrię erat
vir magnus apud dominũ suũ, & hono-
ratus. per illum enim dedit dominus sa-
lutem Syrię. Etat autem vir fortis & di-
ues, sed leprosus. Porro de Syria egressi
fuerāt latrunculi & captiuam duxerāt de
terra Israel puellam paruulā, quę erat in

obsequio vxoris Naaman. Quę ait ad dominam suam. Vtinam
fuisset dominus meus ad prophetam qui est in Samaria, profe-
cto curasset eum a lepra quam habet. Ingressus est itaque Naa-
man ad dominum suum, & uuntiauit ei, dicens. Sic & sic locuta
est puella de terra Israel. Dixitque ei rex Syrię. Vadē & mittam
literas ad regem Israel. Qui cum profectus esset, & tulisset se-
cum decem talenta argenti, & sex milia aureos, & decem mu-
tatoria vestimentorum, detulit literas ad regem Israel in hæc
verba. Cum acceperis epistolam hanc, scito quod miserim ad
te Naaman seruum meum, vt cures eum a lepra sua. Cumque
legisset rex Israel literas, scidit vestimenta sua, & ait: Nun-
quid Deus ego sum, vt occidere possim & viuificare, quia iste
misit ad me, vt curem hominem a lepra sua? Animaduerti-
te & videte, quot occasiones quærat aduersum me. Quod
cum audisset Eliseus vir Dei, scidisse videlicet regem Israel
vestimenta sua, misit ad eum dicens. Quare scidisti vesti-
menta tua? Veniat ad me, & sciat prophetam esse in Israel,

mino suo nūciauit, cum hi ad quos notitia verba puenit, his
qui sibi presunt suggerunt scientie spiritualis magnitudinē
Mittit rex Syrię literas ad regem Israel p salute serui, cū pu-
matus gentiũ audiens Deũ esse in Israel salutem suorũ præ-
indēs, legationem mittit in Iudęam, vt per apostolicam do-
cirinā saluatoris fi-
dem accipiat. vnde
Cornelius de Cesa-
ria in lepra ad Pe-
trũ mittit. *Rex scidit
vestimenta sua*, quia
Sacerdotes, Scribę,
& Pharisei rectorēs
Iudęorũ cōsideran-
tes vndiq; plebes
ad redēptionē cōue-
nire, quasi blasphe-
miam existimantes
scindebāt vestimen-
ta, sicut in euāgelo
princeps sacerdotũ
fecit.

**Rex Israel scidit ve-
stimenta sua, &c.**
* **Chrysol.** O istius
perfidia regis. Naa-
man Syrus fideliter
festinat ad Deum
& rex perfidus suũ
scidit vestimētum.
6 **Distidunt** qui noue-
rāt, & qui non noue-
rāt credunt. Dome-
stici repugnāt, & ex-
terni festinant. Rex
Syrię credit posse
fieri quod audierat,
& rex Israel nō cre-
dit fieri posse quod
nouerat, &c.

Veniat. * Theo-
doret. Ipsum qui-
dem Naaman videre, vt qui esset leprosus, non sustinuit, le-
gem seruans, vt qui sub lege mueret.

Et dominus quos presciuit, his & vocauit, &c. Veniens Gētilis
populus ad domũ Elisei, sanctā. ecclesiā per nūcios. i. euāge-
licos p̄dicatores accepit, vt se in Iordane septies lauaret re-
natus ex aqua & spiritu. Iordanis baptisma signat, quia in eo
nobis saluator baptismum consecrauit, Naaman lauacionem
Iordanicam despiciens, simplicitatem significat iudium, qui
spiri-

dem Naaman videre, vt qui esset leprosus, non sustinuit, le-
gem seruans, vt qui sub lege mueret.

Et dominus quos presciuit, his & vocauit, &c. Veniens Gētilis
populus ad domũ Elisei, sanctā. ecclesiā per nūcios. i. euāge-
licos p̄dicatores accepit, vt se in Iordane septies lauaret re-
natus ex aqua & spiritu. Iordanis baptisma signat, quia in eo
nobis saluator baptismum consecrauit, Naaman lauacionem
Iordanicam despiciens, simplicitatem significat iudium, qui
spiri-

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. V.

N *Aaman.* Hic consequenter ponuntur miracula Elisei
corā infidelibus, & primo circa hoc triplex miracu-
lum ponitur. Secundo scriptura historiam prosequitur 8. ca.
Prima in tres, quia primo ponitur miraculum ad Naaman
Gētilis conuersionē, Secūdo ad insidiantium repressiōē,
c. 6. Tertio ad penitentiuũ consolationē, circa mediũ 6. cap.
ibi. *Faustum est aut.* Prima adhuc diuidit̄ in tres partes, q̄a pri-
mo Naaman pro curatione destinatur. Secundo a lepra cura-
tur, ibi. *Misitque Eli.* Tertio Giezi lepra percussus, ibi. *Dixitq;
Giezi.* Circa primũ dicitur. *Naaman.* Dicunt enim exposi-
tores nostri communiter, quod ipse per sapientiam & probi-
tatem suam vastauit latrunculos, qui multum molestabant
regnum Syrię, & ideo subditur.

2 Per illum. & propter hoc erat magnus & honoratus in re-
gno. Ra. Sa. dicit quod ipse sagittauit Achab in prælio, vt ha-
beret sup. 3. li. c. vlt. licet nomen suum ibi non exprimat̄,
& propter hoc subditur. *Per il.* quia interfecto Achab Syria
fuit liberata a tributo, quod ei reddebatur pro confedera-
tione Banadad cum eo, vt habetur sup. 3. li. ca. 20. & propter
hoc fuit eleuatus ad principatũ militia.

3 Erat autem vir. Ad hoc enim fuit lepra percussus, vt per cu-
rationem eius mirabilem veniret ad Dei veri fidē quia per-
cussus erat Achab idololatriam.

4 *Vtinam*

M O R A L I T E R.

1 Naaman princeps. Per Naaman qui erat leprosus, potest in-
telligi quilibet infidelitatis lepra percussus. Per Eliseũ vero
dominus noster Iesus Christus, vt ostēsum est supra. Per Ior-
danem vero fluum baptismi sacramētum, eo quod in Ior-
dane

4 *Vtinam fuisset.* antequam enim caperetur, & in ancillam.
Naaman venderetur, audierat in terra Israel magnalia quę
fecerat Eliseus, & per hoc sperabat, quod sic posset curari do-
minus suus. Cætera patent vsque ibi.

5 *Et i. se.* In Hebræo habetur. *Centum centenarios.* quorũ qui-
libet valebat cētum talenta communia, hæc autem accepit
pro sumptibus in via, & ad dandum prophetę munera.

6 *Vt cures.* hoc est facias curari per prophetam qui est in ter-
ra tua.

7 *Scidit vestimenta.* Dicunt expositores nostri communiter,
quod hoc fuit eo quod intellexit illud verbum esse blasphe-
matorium sibi potentiam diuinam attribuēdo, vñ subditur.

8 *Nunquid Deus.* Modus enim erat Iudæorum scindere ve-
stimenta sua, quando audiebant Dei blasphemiam, vnde
Matth. 26. f. dicitur. *Tunc princeps sacerdotum scidit vestimenta
sua, dicens. Blasphemauit.* Sed hæc expositio non bene con-
sonat literę sequenti, in qua dicitur, quod Eliseus eum repre-
hendit de tali scissione, quod non fecisset si propter reueren-
tiam nominis domini facta fuisset. Et ideo aliter dicit, quod
hoc fecerit ex impatiētia, credens quod rex Syrię quereretur
occasionem mouendi bellum contra se petendo ab eo rem,
sibi impossibilem. Ideo subditur. *Videtes*

9 *Prophetam.* Dei veri.

10 *Esse in Israel.* Vt sic rex Syrię timeat bellum mouere con-
tra populum habentem Deum tantę potentię.

Misit

dane fuit institutũ, quando dominus noster Iesus Christus
tactu suę sanctissimę carnis vim regeneratiuā dedit aquis.
Igitur per Naamā intelligit quilibet Iudæus vel Gētilis seu
alius infidelis, qui audita fama de Christi miraculis venit ad
ipsum per fidem, cui dicit Eliseus idest, Christus.

† *Vade*

spiritualem non potuerunt intelligere efficaciam, quia *animalis homo non percipit que sunt spiritus Dei*. Serui meliori consilio ad mandatum propheticum persuaserunt, quia sape dominus minori reuelat quod melius est, quoniam *personarum acceptor Deus non est*. Loro septies restituta est caro sicut pueri caro, quia mundatus baptismo per inuocationem spiritus septiformis quisque ad innocentis vitæ infantiam redigitur, quia in baptismo abrenunciare sathanæ ac fidem domini confiteri precipimur, negat se Naaman ultra dijs litaturū, soli per omnia Deo seruiturū. Partem terre sanctæ secū tollit, quia baptizatos oportet dominici corporis participatione confirmari.

a Descendit, & lauit in Iordane, &c.

** Ambros. Tunc ille iuit, in Iordane merisit, & surrexit sanus. Quid n. significat? Vidisti aquā, sed nō aqua omnis sanat, sed aqua sanat que habet gratiam Chri. Aliud est elementum, aliud consecratio aliud opus, aliud operatio. Nō sanat aqua, nisi spiritus sanctus descenderit, & aquā illam consecrauerit.*

** Idem. Quod nobis impossibile impetratu videtur, Deo donare possibile est. Nā & impossibile videbatur, vt peccatum ablueret aqua. Deniq; Naamā Syrus lepram*

Venit ergo Naaman cum equis & curribus, & stetit ad ostium domus Elisei. Misitque ad eum Eliseus nuntium, dicens. Vade & lauare septies in Iordane, & recipiet sanitatem caro tua, atque mundaberis. Iratus Naaman recedebat, dicens. putaram, quod egrederetur ad me, & stans inuocaret nomen domini Dei sui. & tangeret manu sua locum lepræ, & curaret me. Nunquid non meliores sunt Amana & pharphar fluuij Damasci omnibus aquis Israel, vt lauer in eis & munder? Cum ergo vertisset se & abiret indignans, accesserunt ad eum serui sui, & locuti sunt ei: pater, & si rem grandem dixisset tibi propheta, certe facere debueras. Quanto magis, quia nunc dixit tibi, lauare & mundaberis? Descendit, & lauit in Iordane septies iuxta sermonem viri Dei, † & restituta est caro eius sicut caro pueri paruuli, & mundatus est. Reuersusque ad virum Dei cum vniuerso comitatu suo, venit & stetit coram eo, & ait: Vere scio quod non sit Deus alius in vniuersa terra, nisi tantum in Israel: Obsecro itaque vt accipias benedictionem a seruo tuo. At ille respondit: Viuit dominus ante quem sto, quia non accipiam. Cumque vim faceret, penitus non acquieuit. Dixitque Naaman: Sed obsecro concede mihi seruo tuo, vt tollam onus duorum † burdonum de terra. Non enim faciet seruus tuus vltra holocaustum aut victimam dijs alienis, nisi domino. † Hoc autem solum est de quo depreceris dominum pro seruo tuo, quando ingredietur dominus meus templum Remmon, vt adoret, & illo innitente super manum † meam, si adorauero in templo Remmō, adorante † eo in eodem loco, vt ignoscat mihi dominus seruo tuo pro hac re: Qui dixit ei. Vade in pace. Abijt ergo ab

lepram suā mundari per aquam posse non credidit. Sed qđ impossibile erat, fecit Deus possibile esse qui tāta nobis donauit gratiam. Similiter impossibile videbatur per penitentiā peccata dimitti: concessit hoc Christus Apostolis suis, quod ab Apostolis ad sacerdotum officia transmissum est.

b Quia non accipiam. Quæst. 19.

** Theod. Prophe- ra valde expetēdā paupertatem pre- lit omnibus diuitijs & legem euāgelicā adimpleuit priusq̄ ferretur. Gratis enim inquit, accepistis, gratis date. Vir autē ille admirabilis credēs vel ipsam terrā Is- raelis esse sanctifica- tam, rogauit vt duo oncha mulorum ex ea acciperet: vt sup eam domino Deo soli offerret lege cō- stituta sacrificia.*

7 Hæc autē Iudæos ac- cusant, quod cū & legem libeant, & prophetas, & sacer- dotes, & miracula videāt & signa, cul- tū idolorū prætere- rint cultui Dei. Pro- pheta autē iure est admirāda & vis gra- tiæ, & iusta sentētia.

12 Nā & furtum Gie- zi nouit, & Naama- nis lepram ei adiu- dicauit.

c Tollam onus. Par- tem sanctæ terræ se- cum tulit Naaman vt poneret in tēplo idolorum, & super eam consistens do- minū cuius erat ter- ra adoraret, ne offenderet dominum suum, si pariter non adoraret.

† Pro re hæc parcat domi- nus. Eucherius. Rabbanus. Angelomus.

† me.

ra adoraret, ne offenderet dominum suum, si pariter non adoraret.

Giezi

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Misitq; ad.* Hic cōsequenter ponit Naamā curatio, cū dī.
 2 *Vade & lauare.* Hoc autē sibi mandauit per nūtiū, vt Dei potētiæ magis attribueretur miraculum, eo q; propheta non locutus fuit cum eo, nec eū tetigit sicut credebat Naamā, credens quod in ipso propheta esset aliqua virtus curādi ipsum. 3 *Iratus Naaman.* Eo quod per talē modum se cura- ri nō sperabat, cum fluuij Syriæ essent ita boni vel meliores, sicut fluuius Iordanis, nec tamē habebāt aliquam virtutem.
 4 *Si rem grandem, &c.* Id est, difficilem.
 5 *Dixisset tibi propheta certe facere debueras.* Quanto magis, quia nunc dixit tibi, lauare & mundaberis. Descendit & lauit. Et multo magis rem facilem quam tibi mandauit.
 6 *Et restituta est caro eius sicut pueri paruuli, & mundatus est.* Quæ est purior quam in ætate virili aut senili, quia caro ad genera- ta per alimentū, quanto procedit vterius, tāto fit impurior, sicut vinū per admisionem aquæ, vt habetur 1. de Genera- tione. 7 *Reuersusq; est ad virum Dei cū vniuerso, &c.* Vt ostēde- ret se gratum Deo & prophætæ de sua curatione. 10 subdit.
 8 *Vere scio.* Et sic fidē vnus Dei quam conceperat corde, cō- fessus est ore, secūdem dictum Apostoli Ro. 10. b. *Corde credi- tur*

ad iusticiam, ore autem confessio fit ad salutem.

9 *Obsecro.* id est, munera grater & deuote oblata.
 10 *Viuit dominus.* vt ostenderet se non quærere sua, sed ani- mæ suæ & corporis salutem.
 11 *Vt tollam.* Animalia sunt genita ex equo & asina, sicut mu- lus econtrario, scilicet ex equa & asino.
 12 *De terra.* scilicet Israel, quam reputabat sanctam propter cultum Dei ibi existentem, intendebat enim ex ea facere al- tare in domo sua. secundum quod dicitur Exod. 20. *Altare de terra facietis mihi, & ibi immolare Deo celi.* Ideo subditur: *Non enim fa.* Sequitur: *Hoc autem.* Et subditur:
 13 *Si adorauero in.* non idolum, sed Deum verum.
 14 *Vt ignoscat.* quia non possum istud bono modo euitare.
 15 *Qui dixit ei. Vade in pace.* Acquiescendo petitioni suæ: sed quia non solum adorare idolum, sed etiam simulare hanc adorationem est peccatum: ideo dicunt hic aliqui, quod quia Naaman erat neophytus, ideo in hoc sibi dispensauit Eliseus, & similiter qđ posset edificare ad offerēdū sacrificia extra templū, & et extra totam terrā Israel. Sed istud non vñ cōueniēter dictū. Primo, quod Naamā fuerit neophytus, qua proprie

MORALITER.

2 *Vade & lauare.* i. recipē baptisimū, quia dicitur Io. 3. a. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.* Quod autē dicit. *Lauare septies,* nō est referēdum ad baptisimi receptionem, quia recipitur semel tm̄, sed ad septi formem gratiam spiritus sancti quæ confertur in baptisimo.
 6 *Et resti.* q̄a per baptismum deuote receptum mūdatur ho mo totaliter de peccatis, & recuperat mentis innocentiam.
 8 *Vere scio.* Per qđ designatur quod adultus baptizatus de- bet

bet Deo regratiari de sua regeneratione spirituali. Aliter p̄t dici, q; per Naaman leprosum significari p̄t quilibet infectus per mortale peccatum, qui audita per prædicatorem iusti- tia Dei & eius misericordia, contritionem concepit, & ad ip- sum per penitentiam veram accedit, & lauatur in Iordane, id est, lachrimis penitentiae, quæ bene significatur per Iorda- nem, eo quod interpretatur riuus iudicij. Lachrymę vero di- ctæ fluunt ex diuini iudicij consideratione, & cum sic laua- tur ad mentis mundiciam restauratur.

† Dixitque

Ga Giezi. Rab. Præruptum vidēs interpretatur, sine vallis vi-
sio. Is est Israel, qui aliquādo puer Dei, vnde. *Puer Israel, & di-*
A *lexi eum.* sed postq̄ sp̄cto euangelio in foueam auaritiæ se p̄-
cipitavit, quam filij Dei per baptismum renati spreuerunt,
iusto iudicio lepram erroris quā credentes deposuerāt, ipse

1 milliare, vel
1000000 terræ.

Prou. 26. b.

lib. de dign. sa-
cerdo. c. 5.
1 Coplace vel
1000000 accipe.

In e. 4. Luc.
1 Annon no-
ui tēpus quo
abiisti ut ac-
ciperes.

Luc. 10.

nes qui post bap-
tismum & emēdatiorē
vitam ad pristina re-
uertuntur, sordibus,
quibus se exutos spe-
rabant, iterum intol-
uuntur, hic est canis
reuerfus ad vomitū.
b *Nunc igitur accepisti*

argentum &c.

B * Ambros. Qui Gie-
zi & Simonis sectan-
tur sententiam, san-
cti episcopatus gra-
tiam coemerunt, ne-
quaquam timentes, a
beato Petro se cum
Simone fuisse dam-
natos. Et lepram cū
Giezi a sancto susce-
pisse se credāt Eliseo
qui gradam sacerdo-
talem estimant pecu-
nijs comparare.

* Idem. Habes do-
mini præceptum, va-
tis præceptum, gratis
accipere, gratis dare,
nec vendere myste-
riū, sed offerre. Non
enim

a eo electo tempore. Dixitq; Giezi puer viri Dei. **P**epercit do-
minus meus Naaman Syro isti, vt nō acciperet ab eo quæ at-
tulit. Viuit dominus, quia curram post eum, & accipiam ab eo
aliquid. Et secutus est Giezi post tergum Naaman. Quem cum
vidisset ille currentē ad se, desiliit de curru in occursum eius, &
ait: Recte ne sunt oīa? Et ille ait. Recte. Dominus meus misit
me ad te, dicens. Modo uenerunt ad me duo adolescentes de
monte Ephraim ex filijs prophetarum: da eis talentum argenti
& vestes mutatorias duplices. Dixitq; Naaman: † Melius est,
ut accipias duo talenta & coegit eum, ligauitq; duo talēta ar-
genti in duob. saccis, & duplicia vestimenta, & imposuit duo
bus pueris suis, qui & portauerunt corā eo. Cumq; uenisset † iā
uesperi, tulit de manu eorum, & reposuit in domo. Dimisitq; ui-
ros & abierunt. Ipse autē ingressus stetit coram domino suo. Et
dixit ei Eliseus. Vñ uenis Giezi? Qui respondit. Non iuit ser-
uus tuus quoquam. At ille ait. Nonne cor meum † in præsentia
erat, quādo reuersus est homo de curru suo in occursum tui?
† Nunc igitur accepisti argentum, & accepisti vestes, vt emas
oliueta, & vineas, & oues, & boues, & seruos, & ancillas, † sed &
lepra Naaman adhærebit tibi & femini tuo vsque in sempiter-
num. Et egressus est ab eo leprosus quasi nix.

enim pretio taxatur Dei gratia, nec in sacramētis lucrū quæ-
ritur, sed obsequiū sacerdotis. Non tñ satis est, si lucrum ip-
se non querat, familie quoque tuæ cohibende sūt manus.
Cito turpē in Giezi sequitur lepra mercedē, & pecunia ma-
le q̄sita corpus animumq; cōmaculat. *Lepra Naaman, inquit,*

adhærebit tibi. Facto

quoque auctoris, sic
cessio dānatur hære-
dis. Inexpiabilis est
enim venditi culpa
mysterij, & gr̄a vin-
dicta cælestis tranſiit
ad posteros.

* Chrysol. Curatur
Naaman Syrus, & le-
pra Giezi perfundi-
tur seruus. Syro si-
des attulit gloriā, &
seruo p̄fidia intulit
penā. Alius suis red-
ditur sanus, alius cū-
ctis ostēditur macu-
latus. Alius virtutis
exemplum ostendit
alius meritū fallacie
ostēdit. Per Naamā
Deus collaudatur, p̄
Giezi cæleste iudiciū
metuitur. Inde salus
nascit̄, hinc mēt̄, in
de gloria petīt, hinc
fraudis molestia for-
midat̄, vt exēplis &
fidei p̄riū, & perfidię
supplicij cūctis gē-
tibus monstraretur.

1 quoque auctoris, sic

2 cessio dānatur hære-

3 dis. Inexpiabilis est

4 enim venditi culpa

5 mysterij, & gr̄a vin-

6 dicta cælestis tranſiit

7 ad posteros.

8 * Chrysol. Curatur

9 Naaman Syrus, & le-

10 pra Giezi perfundi-

11 tur seruus. Syro si-

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

* proprie loquendo neophytus dicit de nouo conuersus ad
aliquam legē, sicut circumcisus de nouo apud Iudeos, & bap-
tizatus apud Christianos. Naamā vero nō fuit conuersus ad
Iudaismū, quia non fuit circumcisus, nec per cōsequens ad le-
gem Mosaicam obligatus, sed credidit Deū qui colebatur a
filijs Israel esse verū Deū & ab om̄ib. colendum, quod &
multi Gentiles fecerunt, & sine legis Mosaicæ obseruantia
saluati fuerūt, q̄a ad ipsam non tenēb̄ mē, sicut alias diffusius
dictū est. Secundo, quia ea quæ sunt, per se in illa nō sūt di-
spensabilia, quia non possunt bene & absq; peccato fieri, de
quibus est simulatio idololatriæ, & ideo non videbitur bene
dictum quod Eliseus in hoc ipsi Naaman dispensauerit, sed
solum ei declarauit illud esse sibi licitum, q̄a timebat esse illi
citū, sicut solent facere cōsciētię timorose, hēbat enim iste
Naaman officium sustentandi regem, quia sicut reginæ mo-
do per milites sustentātur, ita similiter tunc temporis reges
per principes magis sibi propinquos, istud autē non erat illicitum
de natura sua, æqualiter. n. poterat fieri extra templum
idoli sicut & intra, sicut si aliqua puella Christiana capta a
Saracenis esset obsequio alicui⁹ dominæ deputata ad depor-
tandum caudam suę vestis, nō videtur illicitum, quod eam
portaret intra phanū Mahometi sicut & extra, dum tamen
hoc non faceret ob reuerentiā aliquam Mahometi, sed solū
intendens suū officium exequi. Et hoc petebat Naaman ab
Eliseo. s. quod idem officij quod licite faciebat domino suo
extra phanum idoli, posset sibi facere intra, non ad aliquam
idoli reuerentiam, sed ne incurreret domini sui offensā, &
hoc concessit ei Eliseus, quia non erat illicitum, vt dictū est.
Tertio, non videtur bene dictum, q̄a ei dispensauerit de alta-
ri construendo, & ibidē offerendo, non solū extra Hierusalē,
sed etiam extra Iudæam, quia illud solū fuit prohibitum Iu-
deis post tēpli ædificationē, & q̄n arca domini habuit stabili-
manſionem, prout dictum fuit Deut. 2. & 1. Reg. 7. Naaman
vero non tenebatur ad legem Mosaicam, vt prædictum est,
& ideo poterat alibi licite Deum colere, altare ad hoc ædifi-
cando

cando & etiam offerendo, sicut filij Israel añ legē datam, vt
patet de Abraham, Isaac, & Iacob in Gene. in pluribus, lo-
cis. Quod autem ad hoc Naaman, petijt onus duorum bur-
donum de terra Israel, fuit ex speciali deuotione, vt dictum
est, licet ad hoc non teneretur, & ideo circa hoc non fuit al-
qua dispensatio, sed licita concessio.

1 *Dixitque.* Hic consequenter describitur ipſius Giezi in-
fectio propter multiplex eius peccatum in facto, quorum p̄-
imum fuit cupiditas, quæ est radix omnium malorum, vt di-
cit Apostolus 1. Timoth. 6. & hoc notatur cum dicitur. *Peper-
cit licet enim propheta non acciperent aliquid quasi pre-
tium prophetiæ, quia tamen pauperes erant, viuebant de ob-
latis sibi curialiter & deuote.*

2 *Desiliit.* Propter reuerentiam domini sui, & gratitudinem
beneficij sibi collati.

3 *Dominus meus.* in hoc mentiebatur, & sic fuit peccatum se-
cundum.

4 *Melius est ut acc.* scilicet cuiuslibet iuueni vnum. In Hebr̄o
habetur. *Iura mihi.* scilicet quod miserit te Eliseus, & accipe
duo talenta, & secundum hoc fuit hic tertij p̄ctm. s. periurij

5 *Et imposuit.* idest, duobus de seruis Naaman.

6 *Cumque venisset.* ne Eliseus eos videret & perciperet, quod
Giezi aliquid a Naamā accepisset, & sic commisit quartum
peccatum. s. furtum rei notabilis.

7 *Vnde uenis.* Non querit ex ignorantia, quia in spiritu fa-
ctum viderat vt postea subditur, sed vt eius respōsione eum
de mendacio conuinceret, vnde subditur,

8 *Non iuit.* Quia mentiebatur ei qui habebat spiritum san-
ctum sicut Ananias & Saphira Petro, vt habetur Act. 5. Ideo
subditur eius iusta punitio, cum dicitur,

9 *Sed & l.* idest eadem species lepræ quam habuit ante cu-
rationem suam.

10 *Egressus.* qui leprosi separabantur a cohabitatione homi-
num sanorum, vt habetur Leu. 13.

11 *Quasi nix.* Color enim albidus & transparentis est signū le-
præ, sicut habetur Leu. 13. prout ibi plenius dictum fuit.

CAP.

MORALITER.

1 *Dixitque Giezi puer.* Per istum Giezi, qui currens post Naa-
man accepit ab eo munera, signatur cupidus in ecclesia, qui pro

pro collatione spiritualium querit, vel repetit temporalia, &
sicut lepra Naaman adhæsit Giezi & femini eius, sic vitium
simoniæ adhæret isti & suis sequacibus.

ADDITIO. I.

In cap. 5. vbi dicitur in postilla. Sed istud non videtur conuenire dictum. Primo quia Naaman fuit neophytus &c.

Licet Naama non fuit conuersus ad Iudaismu neq; circumcitus, fuit tñ neophytus, quia de nouo conuersus ad legē naturæ, quā hactenus non seruabat, s̄m quam est illicitū adorare idolum, & ēē simulare talem, adorationem, prout ipsemet postill. asserit in hoc loco, dicēs q; simulatio idololatriæ est per se mala, sed oia quæ sunt per se mala illicita sunt de iure naturæ, cuius principale principiu est qd bonū est persequendū & malū est vitandū vt cōter tenetur. Sed aduertendū est, q; licet idololatria & eius simulatio sint illicita de iure naturæ, tñ illud qd hēt speciē illius simulationis seu adorationis si non sit adoratio nec eius simulatio, nō v̄ illicitū de iure naturæ, vt patet in præsentī casu. Si Naaman intrans phanū idolorū, exercendo offm̄ suum in sustentando dñm suum non adoraret idolū, neq; ēē simularet se adorare, neq; talē adorationem seu simulationem intenderet, adhuc tñ est ibi species mali, quia his qui talia non bñ discernūt apparere possēt ipsum intrare cā adorādī, sicut & dñs suus intrabat. Qd licet de iure naturæ nō sit prohibitū, prohibetur tñ de iure diuino, teste Apost. 1. ad Thes. 5. d. Ab omni specie mali abstinete vos. vnde declarationē huius videtur petere Naaman. Et Eliseus declarauit sibi non esse illicitū, & hoc nō dispensando, quia Eliseus non habebat potestatem dispensandi generaliter, sed hoc solum sibi declarauit.

ADDITIO. II.

In eod. cap. 5. vbi dicitur in postilla, In Hebræo habetur. Iura, scilicet, quod miserit te Eliseus. Verbum hoel qd hic ponitur in Hebræo frequenter in sacra scriptura, & quandoq; in translatione nostra interpretat incipere vt Deut. 1. a. vbi dī, Incepit Moyses explanare legem, & in alijs qñque interpretat iurare, vt Exod. 2. d. Iurauit Moyses habitare cum Iethro. Sed s̄m Hebraicam veritatē verbū istud æquiuocum est, nihil aliud signans vbicunque ponitur nisi actum

actum volendi. Itaque cum dicitur. Incepit Moyses explanare, non dicit, nisi voluit Moysen explanare. Similiter vbi dicit. Iurauit habitare, nil aliud dicit, nisi voluit habitare, vnde in hoc loco dicebat Naaman Giezi, quod vellet accipere duo talenta, nec fit aliqua mentio de iuramento.

REPLICA. In c. 5. vbi postill. dicit. Naaman Syrum nō conuersum fuisse ad Iudaismum per consequens non neophytum, sicut quidā dixerunt. Burgen. obiicit, dicens, quamuis Naaman non fuerit conuersus ad Iudaismum, tamē fuit conuersus ad legē naturæ quā hactenus non seruabat, iō debuit dici neophytus. Sed assumptum v̄ falsum, quia secūdū Apostolum ad Rom. 2. & gentes ea quæ legis sunt naturaliter faciunt, ergo non minus Naaman q̄ alius. Nec sequitur. Ignorauit vnū verum Deū, & eius cultū, quem nunc p̄fessus est. Igitur tunc primo cōuersus est ad legē naturæ, nam ipse sicut & cetera gētes facit opera legis naturæ, iuxta principia illius legis naturaliter impressa quamuis non perfecte intellexit & scit. Vñ sicut Iudæi legis transgressores, & Christiani mali per p̄niam, vel per prædicationē conuersi, nō dicuntur neophyti, sic nec Naaman, nec alij sub lege naturæ imperfecte viuētes. Habuit. n. Naaman ex habitu illius legis, q; species mali sit ab oib. naturaliter vitanda, si tñ commode vitari nō possēt esse culpā venia dignā. Intelligēs deniq; ex miraculosa cura circa eū in noie Dei Israel facta solum illū verū Deū esse, & eū solū adorādū: hāc conclusionē elicit, qd de cetero idola colere nollet, sed Deū Israel in oī loco ēē in tēplo Rēmon, qñ iuxta suam officiū qd in litera exprimit intrare cū rege oporteret: qui ingressus quia speciē mali prætereundū venīt expiandus: supplicauit igit̄ Eliseo, vt p̄ huiusmodi expiatione Deū deprecari vellet. Et annuit Eliseus, dicēs. vade in pace. Frustra igit̄ dicit Burgen. quod Eliseus hoc declarauit, qd exercitiū sui officij speciē mali hēret, q̄ Naaman hoc ex lumine naturali vidit, & quia ab Eliseo petiuit solum orationem pro se ad Deum, nō dispensatio nē, sicut quidā dicunt, nec declarationem, sicut Burg. dicit.

CAP. VI.

Dixerunt autem. * Theod. Chorus prophetarum extremam amplectebatur paupertatem. Non enim habebant domos, sed utebantur tugurijs. Quam ob rem a magno illo propheta supplices petierunt vt abiret cum ipsis ligna secantibus ad ea construenda. Tanta autem utebantur paupertate, vt ne securim quidem sustinerent possidere. Cum vna quidem certe cecidisset in fluum, dixit qui eā acceperat commo dato, o domine, & ipsum fuerat datum commo dato.

Accidit autem. Rab. Cum impios Iudæos p̄ corpus operata p̄sentia Christi tanquam instructuosas arbores caderet vnde. Ecce securis ad radicem arboris posita est. Ab eis interueniēte passione corpus ipsum deseruit, profunda descendit quod in sepultura depositum tanquam ad manubrium spiritu redeunte resurrexit. Rab.

CAP. VI.

Dixerunt autem filij prophetarum ad Eliseū: Ecce locus in quo habitamus corā te, angustus est nobis, eamus vsq; ad Iordanē, & tollāt singuli de sylua materias singulas, vt ædificemus nobis ibi locum ad habitandum. Qui dixit. Ite. Et ait vnus ex illis. † Veni ergo & tu cum seruis tuis. Respōdit. Ego veniam. Et abiit cū eis. Cumq; venissent ad Iordanē, cædebāt ligna. † Accidit autē vt cū vnus materiā succidisset

† Christus instructuosos argueret. b † P̄rauos increparet.

Rab. Curandū valde est, ne intellectus otio torpeat, ne in D exercitatione operis vitio elationis euanescat.

Greg. Moral. Ferrum in manubrio intellectus est in corde, hoc ligna caduntur, cum prauē agentes increpantur, qd dum fluxe agitur, dum lapsu vanæ gloriæ non vitatur, ferrum in aqua perditur, quia ex dissoluto opere intelligentia fatuatur, quæ ad hoc datur, vt dātis ante oculos ex bona actione restituatur, vnde sequitur. Hoc ipsum. Electi vero si quādo offendūt, ad cor velociter redeunt, & culpam lachrymis insequuntur, vnde. Heu heu, &c. Qui flētes caute inspicūt, non solum quæ mala cōmiserunt, sed etiam quæ ex accepto munere reddere bona debuerunt, & hoc est Heu heu, & hoc m̄tus acceteram. ac si dicat. Illud per dissolutionem negligentie perdidit, quod vt per bona opera redderem ex gratia redemptoris accepi, sed nunquam

Eucherius Ribbanus. Angelomus.

E

† De consec. dist. 2. c. reuera. Deus F

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. VI.

Dixerunt autem. Hic ponuntur miracula ad infidelium insidiam repressioem, primo tamen præmittitur miraculosa ferrum natatio, secundo dicta repressio, ibi. Rex autem Syriæ. Circa primum dicitur.

Ecce

2 Ecce locus. Dicit hic Ra. Sa. quod Giezi qui erat cupidus quādo erat cum Eliseo, molestus erat filijs prophetarum venientib. ad Eliseū ne expendere ea quæ dabantur magistro suo, & ideo ipso abiecto propter lepram plures venerunt ad El. seū, et iō non sufficiebat domus pro habitatione ipsorum, propter quod volebant eam dilatare. 3 Tollant sing. i. ligna quæ sunt materia pro domib. ædificandis. Heu

MORALITER.

Dixerunt autem. Sequitur. † Cumque venissent. Per securim qua ligna cædūt hominū peccantiū increpatione designat, eo quod homo arbor conuersa nominatur. Vnde dī 2. de Anima. q; radices arboris sunt ori similes, quia per illas arbor accipit alimentū: os autē est in superiori parte hominis: radices vero in inferiori parte arboris.

boris. Igitur per hanc cæssionē arborum bene significat increpatione peccantium. propter qd Ioannes Baptista. increpās peccatores dicebat Math. 3. cæssā securis ad radicē arboris posita est. Sed cum aliquis incaute peccantem arguit, ferrū securis de manubrio fugit & sic in aquā mergit. Nā illud quod perficere poterat, si caute fieret, ad culpam imputatur. Sed qm̄ tales ex indiffereto zelo peccātes in mō corrigēdi statim vt suū defectum cognoscunt ad penitentiā recurrentes dicūt. Heu

A Deus mentem deserit, que in peccatis se veraciter agnoscit. Vnde Elifeus lignum deorsum misit, & ferrum in superficie attulit, quia redemptor cor peccatoris humiliat, & eam quam amiserat intelligentiam reformat. Vnde in alia translatione dicitur, quod confregit lignum & iactavit, & sic ferrum sustulit. Lignum frangere est cor ab elatione coterere, ad ima iactare, cogitatione proprie infirmitatis humiliate. Hinc ferrum rediit, quia ad usum exercitationis pristina intelligentia recurrit.

lib. 3. Hexame-
ton c. 2.

lib. 3. & talis,
et illius & il-
lus.

lib. de his qui
mysterijs ini-
ciuntur. ca. 9.
inter nos sit
regis.

a Nata vitauit ferrum.
* Ambrosius. Discimus naturam posse conuerti, quando e petra aqua fluxit, & ferrum aquae supernatauit, quod utique Elifeus oratio facere meruit, non imperando.
* Idem. Sub Eliseo ferrum de securi demersum est. Milie Elifeus ferrum in aqua, & ferrum natauit, utique praeter naturam. Grauior est enim ferri species, quam aquarum liquor. Quod sitatum humana benedictio potest ut naturam conuerteret, quid dicimus de ipsa consecratione diuina, ubi verba domini saluatoris operatur? Nam sacramentum (Eucharistie) istud quod accipis, sermone Christi conficitur.

lib. 4. de Sa-
cramentis c. 4.

Serm. de Elis.
& Syrorum in-
sid. tom. 7.

b Rex Syriae pugnabat contra Israel &c. * Chrysostomus. Et si frequenter populorum meritis, aut bella nascuntur, aut fames inducitur, aut exitialis vastitas irrogatur, quibus aut frangat malitia, aut superbia refecetur, aut increfescens vitiositas comprimitur, tamen isthic diuina ostendit virtutis causa, & demonstrat potentiam genitoris, Elisei sanctissimi temporibus, filijs Israel a Syrijs bellum inducit. Tenduntur in campo ab inimicis insidiae, doli ab hostibus praeparantur, deceptionum latebrae disponuntur

nuntur, ut populus Dei non tam bello, quam insidiarum fallacia deueniat. Hoc nuda Elifeus propheta sanctissimus, mitens ad regem Israel, &c.

c Nequaquam domine mi rex &c. Nullus te, inquit, detulit nullus tua consilia denudauit, sed est in istis propheta sanctissimus, qui si quid cogitas, nouit, si quid loqueris, scit, & quancunque occulte dispuleris, recognoscit. Idem illis totum retulit, idem quod disposueras indicauit. Sedit namque Elifeus in monte, altior mundo, propior celo, &c. Tunc mittit exercitus ut hominem Dei adducerent sibi. Irrisit se nequissimus hostis & stulto consilio de homine Dei aliud, quam debuit, sensit. Si hominem Dei non putauit, cur multitudinem misit? Aut si hominem Dei sciuit, cur eum contra se armatum Dei virtute nesciuit? Debit enim stultus iam credere, contra eum ire non posse, quem latentes insidias audierat denudasse. **d** Qui cum venissent.

d Qui cum venissent nocte, circude-
derunt ciuitatem. Confurgens autem diluculo minister viri Dei, egressus est, viditque exercitum in circumitu ciuitatis, & equos & currus. Nuntiauitque ei dicens. Heu heu heu domine mi, quid faciemus? At ille respondit. Noli timere.

e Heu heu, &c. Rab hic notat illos qui pusillanimitate cordis penas verentur corporales.

f Noli timere. Nolite timere eos qui occidunt corpus, & post non habent quid faciant vobis.

* Noli timere. Ambrosius. O fides sancti prophetae, non rimet aduersarios quos conspicit, quoniam scit angelos secum esse quos credit. Non metuit terrenas insidias, quia caelestia adesse sibi nouit auxilia. Plures, inquit, nobiscum sunt quam cum illis. Mirares plures e caelo defensores meretur sanctitas, quam in terris oppugnatores adduxit, improbitas. Videte beatitudinis meritum, propheta nuntiat etiam de multitudine, cum puer adhuc incertus sit de salute. Spirituales oculi carnalibus quanto plus cernunt.

e Heu heu, &c. Rab hic notat illos qui pusillanimitate cordis penas verentur corporales.

f Noli timere. Nolite timere eos qui occidunt corpus, & post non habent quid faciant vobis.

* Noli timere. Ambrosius. O fides sancti prophetae, non rimet aduersarios quos conspicit, quoniam scit angelos secum esse quos credit. Non metuit terrenas insidias, quia caelestia adesse sibi nouit auxilia. Plures, inquit, nobiscum sunt quam cum illis. Mirares plures e caelo defensores meretur sanctitas, quam in terris oppugnatores adduxit, improbitas. Videte beatitudinis meritum, propheta nuntiat etiam de multitudine, cum puer adhuc incertus sit de salute. Spirituales oculi carnalibus quanto plus cernunt.

e Heu heu, &c. Rab hic notat illos qui pusillanimitate cordis penas verentur corporales.

f Noli timere. Nolite timere eos qui occidunt corpus, & post non habent quid faciant vobis.

* Noli timere. Ambrosius. O fides sancti prophetae, non rimet aduersarios quos conspicit, quoniam scit angelos secum esse quos credit. Non metuit terrenas insidias, quia caelestia adesse sibi nouit auxilia. Plures, inquit, nobiscum sunt quam cum illis. Mirares plures e caelo defensores meretur sanctitas, quam in terris oppugnatores adduxit, improbitas. Videte beatitudinis meritum, propheta nuntiat etiam de multitudine, cum puer adhuc incertus sit de salute. Spirituales oculi carnalibus quanto plus cernunt.

e Heu heu, &c. Rab hic notat illos qui pusillanimitate cordis penas verentur corporales.

f Noli timere. Nolite timere eos qui occidunt corpus, & post non habent quid faciant vobis.

* Noli timere. Ambrosius. O fides sancti prophetae, non rimet aduersarios quos conspicit, quoniam scit angelos secum esse quos credit. Non metuit terrenas insidias, quia caelestia adesse sibi nouit auxilia. Plures, inquit, nobiscum sunt quam cum illis. Mirares plures e caelo defensores meretur sanctitas, quam in terris oppugnatores adduxit, improbitas. Videte beatitudinis meritum, propheta nuntiat etiam de multitudine, cum puer adhuc incertus sit de salute. Spirituales oculi carnalibus quanto plus cernunt.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Heu heu domine mi. Nec habeo unde restituiam.
- 2 Praecidit ergo. id est, fecit aliud manubrium, quia primum erat frustum, ut dicit Ra. Sa.
- 3 Natauitque ferrum. contra naturam propriam obediendo naturae auctori.
- 4 Rex autem. Hic consequenter describitur insidiantium repressio. Circa quod primo describitur insidiatio eorum maligna, secundo eorum percussio digna. ibi, Porro Elifeus. tertio liberatio benigna, ibi, Dixitque

xitque rex. Circa primum ponitur insidiatio Syrorum contra regem Israel. Et patet litera usque ibi.

- 5 Militicaque rex. Homines armatos in magna copia.
- 6 Et praecipit illis insidias capiendo.
- 7 Non semel. solum supple, sed multoties. Secundo ponitur insidiatio contra Eliseum ibi.
- 8 Dixitque ei. Et patet litera usque ibi.
- 9 Heu heu. Cognouit enim insignia armorum, quod erant Syri Hebraeorum aduersarij.

Plures

MORALITER.

- 1 Heu heu heu domine mi. Recognoscunt enim, quod gratia a dno sibi mutuata indebita vti sunt, se per lignum ab Eliseo missum in aquam ferrum natat, quia Christus per lignum suae passionis ad mentem deuote reductum bonum amissum restaurat.
- 4 Rex autem Syria. Syria interpretatur sublimis, & iam per regem Syriae intelligitur diabolus qui est rex super eos filios superbiae, pugnat autem contra fideles, qui per Israel intelliguntur, & ponit insidias ad ipsos capiendum, sed eius insidiae per Eliseum

frustrantur, quando per predicatorem astutiae demonis denuntiantur fidelibus, & ab eis praecantur. Per hoc autem quod rex Syriae turbatus fuit contra Eliseum, & quaesivit eum capere, significatur quod diabolus irascitur contra predicatorem veteris, & querit tibi nocere. Exemplum de B. Antonio stare minorum, quem diabolus ad impediendum eius predicatum voluit suffocare, sed sicut insidiae regis Syriae contra Eliseum magis fuerunt ad eius confusionem, quia ductus fuerunt in Samariam, sic diabolus suffocare volens beatum Antonium per beatam virginem fugatus fuit turpiter confusus.

† Ecdiaa

A * Idem. Eliseo assistebat angeli, quod videbat, & ideo agmina hostium non timebat, sed timebat puer eius qui angelos non videbat. Aperuit oculos eius ad vocem prophetae gratia Dei, vidit angelorum exercitus, & credidit esse presentes, quos antea, quia non videbat, putabat absentes.

c * Idem. Quo sanctior quisque, eo munitior. Sic Eliseus propheta exercitus angelorum praesidio sibi adesse monstravit. Sic Iesus Naue ducem militum celestium agnovit.

Au * Idem. Servulos Christi magis custodiunt qui non videntur, quam qui videntur. Sed & illi si custodiunt, vestris custodiunt orationibus aduocati.

a Plures. Rab. Possunt rogare patrem meum, & exhibebit mihi plusquam duodecim legiones angelorum.

b Domine aperi. Rab. Valde necesse est ut Eliseus noster aperiat oculos cordis ad considerandum, quia omnes qui confidunt in illu non confundentur.

c Percute. Rab. Bonum est oculum scandalizantem erui, ut introitus superbiae & malicie obturatur, & oculus sanae fidei ac simplicitatis aperiatur.

d Duxit ergo eos in Samariam.

* Chrysofost. O virtus admirabilis Dei. Ducuntur captivi qui prophetam venerant captivare, detinentur ut rei, qui Dei hominem voluerant detinere. Propheta non pugnat & vincit, non dimicat, & subigit, fit sine sanguine victor, sine gladio triumphator. Vna prece & hostes qui nocere venerant excecauit, & victoriam de hostibus acquisiuit, &c.

Rab. Postquam Eliseus hostes in Samariam adduxit, non eos occidi permisit, sed refectione illis preparans dimisit eos in pace. Et Saulu diu contra stimulu calcitrante, primum dominus excecauit, deinde scientia spirituali ditavit. Nobisque precepit ita, *Diligite inimicos vestros, et benefacite his qui oderunt vos.*

c Sed

e Sed pone panem & aquam, &c. * Ambrosius. Quid est praestitum exercitus magnis lacertis, an suis meritis confecisse praestitum? Sedebat Eliseus in vno loco, sed omnes apparatus regis Syriae deprehendebat, &c.

* Idem. Syros quos obsidentes in civitatem duxerat momentaria caecitate percussos, volenti regi Israel percutere, non acquieuit, dicens, Non percuties, &c. Si ergo etiam in bello iustitia manet, quanto magis in pace servanda est? Et hanc gratiam propheta his detulit, qui ad eum corripiedum venerant, &c.

Plures enim nobiscum sunt, quam cum illis.

Cumque orasset Eliseus ait, Domine aperi oculos huius, ut videat. Et aperuit dominus oculos pueri, & vidit, & ecce mons plenus equorum & curruum igneorum in circumitu Elisei, Hostes vero descenderunt ad eum. Porro Eliseus oravit ad dominum dicens: Percute obsecro gentem hanc caecitate. Percussitque eos dominus ne viderent iuxta verbum Elisei. Dixit autem ad eos Eliseus, Non est haec via, nec ista est civitas. Sequimini me & ostendam vobis virum quem quaeritis. Duxit ergo eos in Samariam.

Cumque ingressi fuissent in Samariam, dixit Eliseus, Domine aperi oculos istorum, ut videant. Aperuitque dominus oculos eorum, & viderunt se esse in medio Samariae. Dixitque rex Israel ad Eliseum, cum vidisset eos, Nunquid percutiam eos pater mi? Et ille ait, Non percuties, Neque enim cepisti eos gladio & arcu tuo, ut percutias. Sed ponam panem & aquam coram eis, ut comedant & bibant, & vadant ad dominum suum. Et apposita est eis ciborum magna preparatio, & comederunt, & biberunt, & dimisit eos, abieruntque ad dominum suum. Et ultra non venerunt latrones Syriae in terram Israel. Factum est autem post haec, congregavit Benadad rex Syriae uniuersum

Cumque orasset Eliseus ait, Domine aperi oculos huius, ut videat. Et aperuit dominus oculos pueri, & vidit, & ecce mons plenus equorum & curruum igneorum in circumitu Elisei, Hostes vero descenderunt ad eum. Porro Eliseus oravit ad dominum dicens: Percute obsecro gentem hanc caecitate. Percussitque eos dominus ne viderent iuxta verbum Elisei. Dixit autem ad eos Eliseus, Non est haec via, nec ista est civitas. Sequimini me & ostendam vobis virum quem quaeritis. Duxit ergo eos in Samariam.

Cumque ingressi fuissent in Samariam, dixit Eliseus, Domine aperi oculos istorum, ut videant. Aperuitque dominus oculos eorum, & viderunt se esse in medio Samariae. Dixitque rex Israel ad Eliseum, cum vidisset eos, Nunquid percutiam eos pater mi? Et ille ait, Non percuties, Neque enim cepisti eos gladio & arcu tuo, ut percutias. Sed ponam panem & aquam coram eis, ut comedant & bibant, & vadant ad dominum suum. Et apposita est eis ciborum magna preparatio, & comederunt, & biberunt, & dimisit eos, abieruntque ad dominum suum. Et ultra non venerunt latrones Syriae in terram Israel. Factum est autem post haec, congregavit Benadad rex Syriae uniuersum

Cumque orasset Eliseus ait, Domine aperi oculos huius, ut videat. Et aperuit dominus oculos pueri, & vidit, & ecce mons plenus equorum & curruum igneorum in circumitu Elisei, Hostes vero descenderunt ad eum. Porro Eliseus oravit ad dominum dicens: Percute obsecro gentem hanc caecitate. Percussitque eos dominus ne viderent iuxta verbum Elisei. Dixit autem ad eos Eliseus, Non est haec via, nec ista est civitas. Sequimini me & ostendam vobis virum quem quaeritis. Duxit ergo eos in Samariam.

Cumque ingressi fuissent in Samariam, dixit Eliseus, Domine aperi oculos istorum, ut videant. Aperuitque dominus oculos eorum, & viderunt se esse in medio Samariae. Dixitque rex Israel ad Eliseum, cum vidisset eos, Nunquid percutiam eos pater mi? Et ille ait, Non percuties, Neque enim cepisti eos gladio & arcu tuo, ut percutias. Sed ponam panem & aquam coram eis, ut comedant & bibant, & vadant ad dominum suum. Et apposita est eis ciborum magna preparatio, & comederunt, & biberunt, & dimisit eos, abieruntque ad dominum suum. Et ultra non venerunt latrones Syriae in terram Israel. Factum est autem post haec, congregavit Benadad rex Syriae uniuersum

Cumque orasset Eliseus ait, Domine aperi oculos huius, ut videat. Et aperuit dominus oculos pueri, & vidit, & ecce mons plenus equorum & curruum igneorum in circumitu Elisei, Hostes vero descenderunt ad eum. Porro Eliseus oravit ad dominum dicens: Percute obsecro gentem hanc caecitate. Percussitque eos dominus ne viderent iuxta verbum Elisei. Dixit autem ad eos Eliseus, Non est haec via, nec ista est civitas. Sequimini me & ostendam vobis virum quem quaeritis. Duxit ergo eos in Samariam.

Cumque ingressi fuissent in Samariam, dixit Eliseus, Domine aperi oculos istorum, ut videant. Aperuitque dominus oculos eorum, & viderunt se esse in medio Samariae. Dixitque rex Israel ad Eliseum, cum vidisset eos, Nunquid percutiam eos pater mi? Et ille ait, Non percuties, Neque enim cepisti eos gladio & arcu tuo, ut percutias. Sed ponam panem & aquam coram eis, ut comedant & bibant, & vadant ad dominum suum. Et apposita est eis ciborum magna preparatio, & comederunt, & biberunt, & dimisit eos, abieruntque ad dominum suum. Et ultra non venerunt latrones Syriae in terram Israel. Factum est autem post haec, congregavit Benadad rex Syriae uniuersum

Cumque orasset Eliseus ait, Domine aperi oculos huius, ut videat. Et aperuit dominus oculos pueri, & vidit, & ecce mons plenus equorum & curruum igneorum in circumitu Elisei, Hostes vero descenderunt ad eum. Porro Eliseus oravit ad dominum dicens: Percute obsecro gentem hanc caecitate. Percussitque eos dominus ne viderent iuxta verbum Elisei. Dixit autem ad eos Eliseus, Non est haec via, nec ista est civitas. Sequimini me & ostendam vobis virum quem quaeritis. Duxit ergo eos in Samariam.

Cumque ingressi fuissent in Samariam, dixit Eliseus, Domine aperi oculos istorum, ut videant. Aperuitque dominus oculos eorum, & viderunt se esse in medio Samariae. Dixitque rex Israel ad Eliseum, cum vidisset eos, Nunquid percutiam eos pater mi? Et ille ait, Non percuties, Neque enim cepisti eos gladio & arcu tuo, ut percutias. Sed ponam panem & aquam coram eis, ut comedant & bibant, & vadant ad dominum suum. Et apposita est eis ciborum magna preparatio, & comederunt, & biberunt, & dimisit eos, abieruntque ad dominum suum. Et ultra non venerunt latrones Syriae in terram Israel. Factum est autem post haec, congregavit Benadad rex Syriae uniuersum

Cumque orasset Eliseus ait, Domine aperi oculos huius, ut videat. Et aperuit dominus oculos pueri, & vidit, & ecce mons plenus equorum & curruum igneorum in circumitu Elisei, Hostes vero descenderunt ad eum. Porro Eliseus oravit ad dominum dicens: Percute obsecro gentem hanc caecitate. Percussitque eos dominus ne viderent iuxta verbum Elisei. Dixit autem ad eos Eliseus, Non est haec via, nec ista est civitas. Sequimini me & ostendam vobis virum quem quaeritis. Duxit ergo eos in Samariam.

Cumque ingressi fuissent in Samariam, dixit Eliseus, Domine aperi oculos istorum, ut videant. Aperuitque dominus oculos eorum, & viderunt se esse in medio Samariae. Dixitque rex Israel ad Eliseum, cum vidisset eos, Nunquid percutiam eos pater mi? Et ille ait, Non percuties, Neque enim cepisti eos gladio & arcu tuo, ut percutias. Sed ponam panem & aquam coram eis, ut comedant & bibant, & vadant ad dominum suum. Et apposita est eis ciborum magna preparatio, & comederunt, & biberunt, & dimisit eos, abieruntque ad dominum suum. Et ultra non venerunt latrones Syriae in terram Israel. Factum est autem post haec, congregavit Benadad rex Syriae uniuersum

1 volenti regi Israel percutere, non acquieuit, dicens, Non percuties, &c. Si ergo etiam in bello iustitia manet, quanto magis in pace servanda est? Et hanc gratiam propheta his detulit, qui ad eum corripiedum venerant, &c.

* Idem. Syros non fraude, sed potestate Domini percussos maluit seruare, quia perdere, quia decorum foret hosti parere, & ad uersario donare vitam, quam potuisset auferre, nisi percussisset. Liqueat igitur id quod decorum est, semper esse utile.

* Theodo. Si interficiantur Syri, non cognoscetur magnitudo miraculi, sin autem reuerantur sani, inquebat Eliseus, ad eum qui misit, ille quoque discet Dei nostri potentiam.

* Chrysofost. Reuerfi Syri gaudent se sensisse tot pericula, quot virtutes, tot signa aspexisse, quot mortes, quibus liberati, & cognouisse quod non nouerant & euilisse quod meruerant. Fit tunc propheta sanctissimus gloriosus in suis, gloriosus in alienis. Exhibet suis signa virtutum, & alienis causas gloriarum. Docuit prior inimicos foueri, docuit primus hostibus parci, docuit aduersarijs pro pena epulas exhiberi.

f Congregauit. Rab. Benadad & exercitus eius diabolus, & iniqui. s. pagani, Iudaei & haeretici, quos contra Ecclesiam bellum gerere excitat, per tales affligitur populus Dei, qui est politus in Samaria. i. legis custodia, firque fames, cum non permittitur doctoribus verbum Dei praedicare. Sed Eliseo reuelante,

f Congregauit. Rab. Benadad & exercitus eius diabolus, & iniqui. s. pagani, Iudaei & haeretici, quos contra Ecclesiam bellum gerere excitat, per tales affligitur populus Dei, qui est politus in Samaria. i. legis custodia, firque fames, cum non permittitur doctoribus verbum Dei praedicare. Sed Eliseo reuelante,

NICOLAUS DE LYRA.

- 1** Plures. sciebat enim per spiritum sanctum, protectione angelicam in sui auxilium aduenisse, cuius potestas quasi incomparabiliter maior est quam humana.
- 2** Domine aperi. id est, da ei virtutem videndi ea quae non possunt naturaliter videri.
- 3** Ecce. Facta est illi representatio visioni imaginariae, vel etiam exteriori visui per formationes talium specierum in aere, quia utroque modo potuit fieri a Deo ad designandum protectionem.
- 4** Porro. Hic consequenter describitur eorum percussio ratione Elisei, cum dicitur.
- 5** Percute. Hic accipitur caecitas pro amentia quae dicitur ab a quod est sine, & neque iudicium, & est passio, qua homo non percipit vel iudicat secundum veritatem ea quae videt, & hoc modo fuerunt percussi Sodomitae volentes ostium Loth infringere, ut habetur Gen. 19.
- 6** Non est. scilicet ubi manet propheta quem quaeritis, licet enim venisset Dothaim, hoc tamen non erat ad manendum diu, sed eius mansio diuturnior erat in Samaria, patet ex dictis cap. praec. Vtinam fuisset dominus meus ad Prophetam qui est in Samaria. & per hoc patet,

patet, quod postea sequitur c. isto, Eliseus autem sedebat in domo sua. & sic certum est, quod erat in Samaria, Ex quo patet quod Eliseus dixit eis veritatem, quia via recta duxit eos in Samariam.

7 Domine aperi. remouendo acrisiam praedictam.

8 Dixitque rex. Hic consequenter ponitur istorum liberatio benigna, quia cum rex vellet eos percutere, Eliseus non permisit, sed etiam liberaliter refici a rege imperauit. vnde subditur.

9 Appositaque est, &c. Ex hoc patet, quod nomine panis & aquae designatur omnis potus, & cibus in scriptura.

10 Et ultra. Tum ex gratitudine beneficium sibi collati ab Eliseo, tum timore, ne si venirent iterum, propter ingratitude Eliseus eos faceret capi, & occidi.

11 Factum est. Hic consequenter describitur miraculum Elisei ad consolationem penitentium, & primo ponitur eorum afflictio, secundo afflictionis remotio. c. 7. Circa primum sciendum quod licet Ioram amouisset statuas Baal, tamen non amouit cultum vitulorum, quos fecerat Iero-boam, ut habetur sup. 3. c. Ipse etiam & populus Israel multa alia mala faciebant, propter quae dominus permisit eos affligi obsidione longa, & hoc est quod dicitur.

Et

MORALITER.

† Benadad rex Syriae ingressum. Per istum regem, ut dictum est diabolus designatur. Per Samariam vero quam obsedit designatur ecclesia, eo quod Samaria custodia domini interpretatur. In hac autem Samariam mittitur diabolus famem mittere non

non quantum ad defectum panis materialis, sed spiritualis, sci licet verbi diuini & eucharistiae sacramenti, sed per promissionem Christi per Eliseum significati abundantia sit in ecclesia Dei. Dicit n. Matthaei ultimo d. Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi. Et ipse est patris verbum, & ab eo datur Eucharistiae sacramentum.

A lante, id est, redemptore per euangelium indicante, salus q̄ a peccatoribus longe est, timentibus Deum prope esse scitur. Dicit enim dominus, *Cras modius*, &c. Modius simile p-

Psal. 118.
infra 7.a.

fecta est mensura diuine sapiē-
tiæ quæ est in no. test. Duo mo-
dij orderi sunt scientia legis &
prophetarum, qui comparātur
statere vno, hoc est fide catholi-
ca, in porta Samariæ, id est, in
prædicatione apostolica, per
quam intratur in ecclesiam.
Cessante enim turbine perfec-
tionis quæ fit hodie, dabit
dominus cras, id est, tempore
futuro, tranquillitatem, vt
prædicatione perfectè compleat-
tur.

Serm. 311.
de temp.

a *Faſtaque fames, &c.* August.
Dum a cultu Dei gens iniqua
discedit, horrenda fame com-
primitur, & iusta necessitate
turbatur. Cur famem o miser
time, pateris? Cur tanta penur-
ria laceraris? Crescit famis
quotidie pœna, quia quotidie
crescit & culpa. Perseuerant
flagella, quia in populo perse-
uerant & delicta. Deinceps vi-
ta peccata, delicta compesce,
ad Deum conuertere, relinque
idolum, tunc poteris hostes di-
uino adiutorio vincere. Nec
quisquam nocere poterit vlti-
rius, si damnato scelere, diuinus
in te germinauerit cultus. Proh
nefas. Horrenda cadauera &
columbarum stercorea pecca-
tor populus vescitur, nec Dei
cultum querit. Inquinatas car-
nes & horrendas escas fames &
necessitas poscit, & adhuc fig-
mentum duritia colit. In cibū
pietas vertitur, in pabulum su-
scepta soboles commutatur.
Ante parricidium geritur, quā
ad funestas epulas veniatur. In-
nocens sanguis effunditur, vt
parentum fames rabida fagi-
netur.

† Thren. 4.a.

† faccum.

† 3. Re. 16.a.

* rex.

† opprime
cum in ostio.

C b *Quarta pars cabi ster. colum.*

Theo-

exercitum suum, & ascendit & obsidebat Sa-
mariam. Factaque est fames magna in Samaria
Et tandiu obsessa est, donec venundaretur ca-
put asini octoginta argenteis, & quarta pars
cabi stercoreis columbarum quinq, argenteis.
Cumque rex Israel transiret per murum, mu-
lier quædam exclamauit ad eum dicens, Salua
me domine mi rex. Qui ait, non: te saluet domi-
nus. Vnde te possum saluare, de area an de tor-
culari? Dixitque ad eam rex, Quid tibi vis?
Quæ respondit, Mulier ista dixit mihi, da filiū
tuum comedamus eum hodie, & filium meum
comedemus cras. † Coximus ergo filium meū,
& comedimus. Dixi que ei die altera, Da filium
tuum, vt comedamus eum. Quæ abscondit fi-
lium suum. Quod cum audisset rex, scidit vesti-
menta sua, & transibat per murum. Viditque
omnis populus t cilicium, quo vestitus rex erat
ad carnem intrinsecus. Et ait rex. † Hæc mihi
faciat Deus, & hæc addat, si steterit caput Elisei
filij Saphat super eum hodie. Eliseus autem se-
debat in domo sua, & senes sedebant cum eo.
Præmisit * itaque virum, & antequam veniret
nuntius, ille dixit ad senes. Nūquid scitis quod
miserit filius homicidæ huc, vt præcidatur ca-
put meum? Videte ergo cum venerit nuntius,
claudite ostium, & † non sinatis introire eum.
Ecce enim sonitus pedum domini eius post eū
est. Adhuc illo loquente eis, apparuit nuntius
qui veniebat ad eum, & ait, Ecce tantum ma-
lum a domino est, quid amplius expectabo a
domino?

* Theodoretus. Cui vsui erat stercus columbarum? Ne-
cessitas obsidionis, & magnitudo famis eos cogebat sterce-
re vti pro sale.

* Iosephus. Tanta fuit apud Io-
ram necessariorum inopia,
vt propter magnitudinē fa-
mis, in Samaria octoginta ar-
gētes numismatis caput asi-
ni venderetur, quinq; argen-
teis numismatis sextarium fi-
mi columbarum pro sale cō-
pararent Hebræi.

* Comestor. Tradunt
quidam nomine stercoreis, di-
ci vesiculam columbæ, in
qua reperiebantur grana de
foris allata.

c Si steterit caput Elisei, &c.

* Ambrosius. Motus rex
quod non solum humanis,
sed etiam particialibus ca-
daveribus mulieres pastæ vi-
derentur, & tam atrocis cala-
mitatis exemplo pœtus Eli-
seo mandauit necem, cuius i-
ptate fore crederet, vt obsi-
dionē solueret, popularet fa-
mem, vel quia non permisit
regi vt percuteret Syros,
quos cecitate perdiderat.

* Theodoret. Rex stolidus
æmulat⁹ patris ac matris ani-
mum spirantem cœdem, ius-
sit amputari caput prophete
idq; sacco indutus, cōstituēs
soluere & dissipare horrēdā
illam & stridentem nubē. Et
cum oporteret supplicare p̄
phetæ, vt Deo pro ipsis offer-
ret intercessionem, hoc qui-
dem non fecit, sed minatus
est se cum interempturum,
vt qui negligeret, vel lubens
despiceret summam calami-
tatem. Sed statim ductus pē-
nitentia, accurrit cœdem te-
primens. Sed tamen quāuis
hæc pateretur propheta, Do-
mino supplicauit, & repente
soluit obsidionem.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et tandiu. Et accipitur hic caput pro toto animali secundum ali-
quos, quia hic est modus loquendi apud emptores animalium, pro quan-
to dabitur caput, id est, vnum animal. secundum alios accipitur pro par-
te corporis, deficientibus enim aliis cibari interfecerunt animalia quæ
non erant secundum legē comestibilia, & salierunt vt carius venderen-
tur carnes fame inualescente.

2 Et quarta. Cibus est quædam mensura determinata. stercus autē
columbarum non accipitur hic propriè quia non est comestibile nec re-
fectiuum, sed magis corruptiuum, sed impropiè vt habetur, pro guttu-
re vbi congregantur grana à columbis comesta, & illud proicitur in
simo communiter. sed tunc fame inualescente coquinarij diuini illud
reſeruabant, vt grana populo fame periclitanti venderent.

3 Non. Fuit enim turbatus eo q̄ credebatur eam petere reſectionem ci-
bi conuenientis vel potus.

4 Quæ. volens eum præseruare a morte, vel fortè eum sola comedere.

5 Quod cum. eo quod populus suus erat in tanta afflictione.

Viditque

6 Viditque. Ipsum enim acceperat rex affligendo carnem suam, vt
facilius impetraret Dei misericordiam.

7 Si steterit. Hanc enim afflictionem ei imponebat, eo quod affli-
ctionem illam suis precibus non auferebat, tenens eas efficaces apud
Deum ad hoc impetrandum. Eliseus tamen ad hoc expectabat tempus
congruum secundum ordinationem diuinæ voluntatis, cuius erat con-
scijs per Spiritum sanctum.

8 Nunquid. Quia de seitu & voluntate Achab patris Ioram Na-
bot innocens fuerat interfectus, vt habetur supra. 3. lib. 21. c.

9 Et non sinatis. Cuius causa subditur.

10 Ecce enim. Post recessum enim nuntij Ioram pœnituit, & ideo
sequebatur eum ad renocandum præceptum.

11 Et ait ecce. Istud refertur ad Ioram qui iam venerat ad Eliseū.

12 Quid amplius. quasi diceret, iam sum punitus vltima pœna a
Moſe prædicta Deut. 28. de comestione propriorum filiorum in obsi-
dione, & sic non restat nisi q̄ omnes moriamur, vel tradamus nos ho-
stibus, nisi apud Deum venerit tēpus misericordiæ super populum istū.
propter quod Eliseus statim prædixit consolationem.

CAP.

CAP. VII.

CAP. VII.

Dixit autem Eliseus. & c.
 * Augustinus. Nuntiat propheta vbertate, qua sola fides crederet, & perfidia posse fieri denegaret. Nuntiat in locum famis futuram abundantiam similitudinibus, nuntiat cessaturam famem, successuram vbertatem. Nuntiat magnalia Dei, & addit perfidia hominis tunc homo qui missus fuerat a Rege ait: Nec si cataractae caeli aperiantur, possunt fieri, quae narrantur. O perfidia hominis. Non credit promissam vbertatem, qui horredam senserat egestatem. Nec considerat Deum promississe abundantiam, qui populo irrogauerat penuriam. Scelestissime homo, cur mirabilibus non credis? Cur promittentem dominum perhorrescis? Crede quod credentibus datur, crede populo futurum, cuius te iam negaueras socium. Et qui bonis tantis indignus es, haec tibi videre conceditur, & posse perfrui de negatur.
 * Chrysostomus. Non vidisti Praefectum in summa rerum copia fame enectum? Non vidisti viduam in fame abundantem? Quando res in maximam inciderint inopiam, tunc tu spectata maximè. Tunc enim Deus maximè suam ostendet potentiam, non a primordio, sed quando res fuerint planè desperatè

Dixit autem eliseus: Audire verbum domini. Hæc dicit dominus: in tpe hoc cras modius simile + vno statere erit, & duo modij hordei ita tere vno in porta Samaria. Respondens vnus de ducibus, sup cuius manum rex incumbibat, homini Dei, ait: Si dñs fecerit etiam cataractas in celo, nunquid poterit esse qd loqueris? Qui ait: videbis oculis tuis, & inde nõ comedes. Quatuor ergo viri erant leprosi iuxta introitum portæ, q dixerunt ad inuicem: Quid hic esse volumus donec moriamur? Siue ingredi voluerimus ciuitatē fame moriemur, siue māserimus hic, moriendum nobis est. Venite ergo & trāsugiamus: ad castra Syriæ. Si pepercit nobis, viuemus: si aut occidere voluerint, nihilominus moriemur. Surrexerunt igitur + vesperi, vt veniret ad castra Syriæ. Cumq; venissent ad principium castrorum Syriæ, nullum ibidem repererunt. Siquidem dñs sonitum audire fecerat in castris syriæ curuum & equorum, & exercitus plurimi. Dixeruntq; ad inuicem: Ecce mercede conduxit aduersum nos rex Israel reges Ethæorū & Aegyptiorum, & venerunt super nos. Surrexerunt ergo, & fugerunt in + tenebris, & dereliquerunt tentoria sua, &

esperatæ ab hominibus. Hoc d est enim tempus diuini auxilij. sequitur.
 b Quatuor, &c. Rabbanus. Leprosi sunt, qui varijs vitijs dediti, vel erroribus impliciti foeditatem ex interna peste educen tes ostendunt in cute. Hos dominus saepe conuertens ad fidem & mundans a vitijs, veræ salutis nuntios efficit. vnde Mattheus ex publicano Apostolus. Apparuit quoque post resurrectionem primo Mariæ Magdalene, de qua eiecerat septem demonia. Illa vadens nuntiauit his, qui cum eo fuerant iugentibus, leprosi ingressi in castra Syriorum refecti sunt, aurum & argentum asportant, cum despecti huius mundi philosophie operam dantes, & sensus subtilitatem & locutionis venustatem acquirunt: vnde ecclesie vsibus bene instructi deseruire possunt. Qui bene quatuor esse memorantur, vt a quatuor euangeliorum eruditione imbui, in quatuor mundi partibus fidei veritatem prædicent.
 * Ambrosius. Quatuor illos, qui cogente fame, in castra regis Syriæ retenderunt, tradit historia fuisse leprosos. Cur igitur Eliseus non curabat fratres, non curabat ciues, non sanabat consortes, cum sanaret alienos, sanaret eos, qui obseruantiam legis & religionis consortium non habebant? nisi quia voluntatis est medicina, non gentis, & diuinum munus eligitur,
 Rabbanus. Angelomus.
 Luc. 5. f.
 Matt. 16. c.
 In 4. c. Luc.
 + filiculo.
 F

NICOLAUS DE LYRA. CAP. VII.

Dixit. Quia sicut propter culpam infligitur pœna, ita propter penitentiam remouetur: ideo post famem propter peccata induitur, nec consequenter ponitur abundantia propter penitentiam. Et primo abundantia & incredulitas puniendæ prædicatur, secundo vtrūque adducitur, ibi: Quatuor ergo viti. Circa primum dicitur. Hæc dicit dominus. Qui est ipsa veritas per essentiam. In tempore hoc cras. id est, ista hora die crastina. Modius. id est, dabitur. est autem statere genus ponderis. & significatur hic, quod farina & hordeum debebant dari pro tã modico pretio, quod videbatur impossibile respectu penuriæ in qua erant. ideo subicitur. Respond. Tunc temporis reges in signum reuerentiæ sustentabantur a principibus prout patet ex hoc loco & supra 5. cap. de Naaman: regina verò a domicillis sustentabantur, vt habetur Esther 15. Si dominus fecerit. aperiri, id est, faciat pluere de celo abundantiam farinae & hordeum. Nunquid. quasi diceret non: & quia per incredulitatem detraxit diuinæ

diuina potentia ideo sibi prædicatur pœna mortis, cum dicitur. 8 Videbis oculis tuis. quia in crastino fuit interfectus in porta, vt patet in fine huius capi. 9 Quatuor. Hic consequenter vtrumque per Eliseum prædictum adducitur. Et primo abundantia, secundo incredulitatis pœna, ibi. Porro rex ducem illum. Circa primum dicitur: Quatuor er. Dicit Ra. Sa. q. isti erant Giezi & tres filii sui. 10 Iuxta in. Quia leprosi debebant extra ciuitates habitare, vt habetur Leuitic. 13. 11 Siue ingredi. Licet enim deberent extra habitare, tamen in casu tanta necessitatis poterant ingredi ad quaerendum victum si possent inuenire. 12 Si pepercissent. compatiens nostram infirmitati & fami, quod erat magis probabile quam oppositum. 13 Siquidem. Diuina enim virtute factus est talis sonitus in auribus eorum, & imaginatio: de quibus secutus est timor & fuga omnium, relicti omnibus ex velocitate fugæ, vt saluarent personas suas. secundum quod dicitur Iob 2. b. Cuncta quæ habet homo, dabit pro anima sua.

1 Et

MORALITER.

Dixit autem. Sequitur. Quatuor. Per istos leprosos, qui bonum nuntium dixerunt in Samaria: signantur doctores & prædicatores in ecclesia habentes malam vitam, sed bonam doctrinam: propter quod abominanda est eorum vita, sed doctrina acceptanda sicut dicit saluator Matt. 23. a. Super cathedram Moysi sederunt Scribae & Pharisei: quod dixerint vobis facite, opera aut eorum nolite facere. Per Syros autem a Deo territos fugientes, significantur demones

mones per prædicationem Christi & apostolorum fugati a populis Gentilium. Per castra vero ab eis relicta, bonis tamè temporalibus munita, signantur principes & potentes huius seculi ad fidem Christi conuersi, quorum bonis temporalibus repletur ecclesia per Samariam significata. Aliter per castra mutata possunt intelligi philosophi ad fidem Christi conuersi, sicut Dionysius, Ambrosius, Augustinus, & plures alij bene muniti auro sapientiæ philosophicæ, argenteo eloquentiæ, vestibus honestatis mundanæ, quæ omnia ad vtilitatem Samariæ, id est, ecclesie sunt conuersæ.

Tom. 2.

FF 2 6 Porro

A equos & asinos in castris; fugeruntque, animas tantum suas saluare cupientes. Igitur cum venissent leprosi illi in principium castrorum: ingressi sunt vnum tabernaculum, & comederunt, & biberunt. Tuleruntque inde argentum & aurum & vestes, & abierunt & absconderunt. Et rursus reuersi sunt a. l. alia tabernaculum, & inde similiter auferentes absconderunt. Dixeruntque adinuicem: Non rectè facimus. Hæc enim dies boni nuntij est. Si tacuerimus & non uerimus nuntiare vsque mane, t. sceleris arguemur. Venite eamus, & nuntiemus in aula regis. **B** Cumque venissent ad t. portam ciuitatis, narrauerunt eis, dicentes; Inimus ad castra Syriae, & nullum ibidem reperimus hominem, nisi equos & asinos alligatos, & fixa tentoria. Ierunt ergo portarij, & nuntiauerunt in palatio regis intrinsecus. Qui surrexit nocte, & ait ad seruos suos: Dico vobis, quid fecerint nobis Syrij. Sciunt quia fame laboramus, & idcirco egressi sunt de castris, & latitant in agris, dicentes: Cum egressi fuerint de ciuitate, capiemus eos viuos; & tunc ciuitatem ingredi poterimus. Respondit autem vnus seruorum eius. Tollamus quinque equos, qui remanserunt in vrbe (quia ipsi tantum sunt in vniuersa multitudine Israel, alij enim consumpti sunt) & mittentes explorare poterimus. Adduxerunt ergo duos equos, misitque rex ad castra Syriorum, dicens: Ite, & videte. Qui abierunt post eos vsque ad Iordanem. Ecce autem omnis via plena erat vestibibus & vasis, quæ proiecerant Syri cum turbarentur.

Reuersi que nuntij indicauerunt regi Et egressus populus, diripuit castra Syriae Factusque est t. modius similæ statere vno, & duo modii hordei statere vno, iuxta verbum domini. Porro rex ducem illum in cuius manu incuberat constituit ad portam. Quem conculcauit turba in introitu portæ, & mortuus est, iuxta quod locutus fuerat vir Dei, quando descenderat rex ad eum. Factumque est secundum sermonem viri Dei, quem dixerat regi, quando ait: duo modii hordei statere vno erunt, & modius similæ statere vno, hoc eodem tempore cras in porta Samariæ: quando responderat dux ille viro Dei & dixerat: etiam si dominus fecerit cataractas in cælo, nunquid fieri poterit quod loqueris? Et dixit ei: videbis oculis tuis & inde non comedes. Euenit ergo ei sicut prædictum fuerat: & conculcauit eum populus in porta & mortuus est.

vertunt, vensilia relinquunt: & Israelitæ egressi ciuitatem castra hostium inuadunt deprædantes. Reuertente ergo populo onerato, ille, qui non crediderat, cecidit lapsus, & vbertatè videns in populo cecidit, & pressus est in porta, & periit. CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et comederunt, urgente enim fame primo verterunt se ad refectorem, & postea ad prædam.

2 Sita. apud Deum scientes afflictionem populi nostri in ciuitate inclusi, & apud regem tanquam proditores boni publici.

3 Nuntie. per portarum custodem, quia non quærebant illuc intrare, nec fuissent permisi. Cætera patent vsq; ibi.

4 Capiemus.

4 Capiemus. Et sic poterimus vti personis ad nostram seruitutem, & tunc ciuitatem ingredi poterimus nullo eâ defendente, & sic eorum bona habebimus cum personis. Cætera patent vsque ibi.

5 Factusque. Quia plures de populo de talibus prædis plus t. puerunt in castris, quæ erant valde munita, quam sufficere eis: & ideo dabant residuum pro modico pretio.

6 Porro. Hic consequenter ponitur pœna ducis Dei potèti detrahentis, sicut prædixerat Eliseus, & patet litera ex dictis CAP.

MORALITER.

6 Porro. Per istum, qui fuit incredulus verbo Elisei intelligitur quilibet incredulus uerbo prædicatis verbum Dei, & ideo sicut ille dux ex hoc incurrit mortem corporalem, sic iste mortem spiritualem. Secundum vero glossam iste dux typum

typum tenuit scribarum & Pharisæorum de quibus dicitur Matt. 22. Va vobis scribae & Pharisæi. qui clauditis regnum cælorum ante homines, &c. Et quoniam alios impediebant, iuste condamnati conculcabuntur, sicut ille dux ad custodiam portæ positus impediebat turbam, ne exiret ad prædam, & a turba fuit conculcatus in porta.

MORA-

C A P. VIII.

Eliseus autem, &c. Theodo. Qui conscripsit hanc historiam, nos docuit quod propheta p̄dixit de Sunamitidi futuram famem: non signifi- ficauit autem tempus. Est ergo p̄spiciuū, q̄

plagis a Deo immittis castigabatur Israel, ut qui post capti- tam quæ eius gere- bat curam, impiè ut- tam ageret. Hinc au- tem discimus, quod propheta duplicem est gratiam consecutus. Est enim duplū tempus famis.

* Hebræi. Die- bus Ioram filij Achab, contigit fames grandis in Samaria per annos septem, quo spatio Benadab bellabat cum Israel. Anno autem exte- mo maledixit Eli- seus ipsi Giezo, abiit- que Damascum, vni- xit Hazael regem Sy- riæ: & misit Ionam fi- liū Amittei, q̄ cōsecra- ret Iehu regē Israel i Ramoth Galaad.

* Eucherius Lug- dun. Mulier Sunami- tis quæ ob inopiam famis, consultu Eli- sei, de Iudæa ad ter- ram Philistijm transi- uit, primitiuam Ec- clesiam quæ per Apo- stolos ex circumcisi- one in Christo credidit, præsignauit. Quæ ecclēsia ob infide- litatem Iudæorum, atque inopiam verbi Dei, quæ illos obti- nuit,

nuit, reuelante sibi diuino Spiritu, ad populum gentium trās- migrant. Hæc. n. in fine mundi, postquam plenitudo gentium in- troierit, ad priorem populū reuertens, prædicant. Hæc, ele- ctos ex eadem plebe quasi pristinam paternorum suorum pos- sessionē in proprio iure recipiet, & tunc omnis Israel saluus fiet.

b Venit quoque Elif. Damascum: & rex Sy- riæ egrotabit.

* Theodor. Vni- uersorum Deus iussit rat magno Elie, ut vn- geret quidem Eliseū prophetā: Azael au- tem in regem Syriæ: & Iehu in regem Is- rael. Eliseum quidē vixit ut iussus fue- rat, reges autem non vixit: fuit enim pri- assumptus. Eliseus er- go duplici accepta gratia, primum abiit in Damascum, ut vn- geret Azael. Bena- dad ergo qui dicitur etiam filius Adad, cū rescuisset aduen- tum prophetæ, misit Azaelem, & mune- ra magnifica ac pre- tiosa: rogauit autem an liberaretur ab æ- gritudine.

* Iosephus. Syro- rum rex dum venis- set in Damascum, & agnouisset quia diu- nitas ei & eius exerci- tui timorem immi- tuler & fugam, & nō inualione hostium

Quest. 24.

E

F

† 3. Re. 4. 2.

C A P V T VIII.

Eliseus autem locutus est ad mulierem, cuius viuere fecerat filium, dicēs: Surge, vade tu & dom⁹ tua & peregrinare vbi cumq; repereris. Vocabit enim dominus famem, & veniet super terram septē annis. Quæ surrexit & fecit iuxta verbū hominis Dei. Et vadens cū domo sua pe-

reginata est in terra Philisthijm diebus multis. Cumque finiti essent anni septem, reuerfa est mulier de terra Philisthijm, & ingressa est ut interpellaret regē pro domo sua & pro agris suis. Rex autem loquebatur cum Giezi puero viri Dei dicēs: Narra mihi omnia magna quæ fecit Eliseus. Cūq; ille narraret regi, quomodo mortuum suscitasset, apparuit mulier cuius viuificauerat filiū clamās ad regē pro domo sua & pro agris suis. Dixitq; Giezi: Dñe mi rex, hæc est mulier, & hic est filius eius quē suscitauit Eliseus. Et interrogauit rex mulierē quæ narrauit ei vera esse. Deditque ei rex eunuchum vnum dicens: Restitue ei omnia quæ sua sunt: & vniuersos redditus agrorum, a die qua reliquit terram vsque ad præsens. Venit quoque Eliseus Damascum, & Benadad rex syriæ ægrotabat. Nuntiaueruntque ei dicentes: Venit vir Dei huc. Et ait rex ad Hazael: † Tolle tecum munera, & vade in occursum viri Dei, & consule dominum per eum, dicens; Si euadere potero de-

fuisse factum: nimis afflictus, eo quod Deum ita haberet ita- tum, corruit in languorem.

a Vade

NICOLAUS DE LYRA. CAP. VIII.

Eliseus. Narratis Elisei miraculis pro maiori parte, hic consequenter scriptura reuertitur ad persecutio- nem historię. & quia historia regum & prophetarum contemporaneorum simul currebāt, ideo primo descri- buntur aliqua facta ad Elisei insinuationem. secundo

pertinentia ad regni Iudæ persecutionem, ibi: Anno v. Prima in duas secundum duo prænuuntata ab Eliseo. secunda ibi: Venit ergo. Pri- ma autem est de peregrinatione mulieris Sunamitis ad dictum Elisei, cum dicitur.

2 Locutus est. Erat enim sollicitus de puero tanquam de creatura sua, quia eius conceptionem & resurrectionem impetrauerat: ut patet ex dictis 4 c. & de matre quæ ei plura beneficia fecerat.

3 Peregrinare. s. commodum iuum. in tali enim necessitate poterāt filij Israel inter infideles habitare, absq; tamen participatione cum eis in peccatis.

4 Vocabit enim. i. ex eius ordinatione veniet. Dicit Ra. Sa. q̄ ista fuit fames de qua loquitur Iob: l propheta.

5 Et ingressa est ut. Quia tempore sue absentis aliqui inuaserant bona sua iniuste.

6 Rex autem loquebatur. Ex hoc videtur, q̄ istud accidit ante- quam lepra percuteretur: quia non est verisimile, quod rex cum leproso tandem loqueretur. frequenter enim in sacra scrip. ur. a prius facta pos- terius scribuntur. nec ista locutio Giezi cum rege ponitur hic nisi pro- pter ingressum huius mulieris ad regem.

7 Deditque ei rex eunuchum. id est, vnum de seruis sibi assisten- tibus.

8 Restitue ei. scilicet possessiones & fructus ab aliis occupatos: & hoc fecit rex propter reuerentiam miraculi ab Eliseo facti in filio mu- lieris.

9 Venit quoque. Hic ponitur secundum, scilicet, demeritatio mor- tis Benadad & substitutio Hazaelis cum dicitur.

10 Benadad rex Syriæ. Dicit Iosephus: quod quando iste Benadad cognouit se fugatum fuisse de obsidione Samariæ cum tanto damno, si- cut dictum est cap. præced. & cum hoc nullo hoste eum inuadente, præ dolore hanc infirmitatem incurrit.

11 Consule dominum. Expertus enim alias fuerat, quod haberet notitiam futurorum.

5 Et

1 Habens

MORALITER.

1 Eliseus. Per mulierem istam quæ cum domo sua ad verbū Elisei terram suam exiit ut euaderet famē in ea de propin- quo futuram, significatur persona quæcumq; deuota instin- ctu Spiritu sancti exit ciuitatem vel villam suam ad euaden- dum panis vitæ defectum: qui panis est Dei verbum & Eu- charistiæ sacramentum, qui defectus cōtingit in terris inter- dicto suppositis, in quibus non est diuinorum celebratio so- lemnis;

lemnis: nec per consequens prædicatio ita solemniter cele- bratur sicut ante. propter quod dicta persona se transfert ad alium locum: vbi solemniter celebrantur diuina.

8 Restitue ei. per hoc enim q̄, dicta mulier peracta peregrina- tione sua consecuta fuit integrè suam hæreditatem de man- dato regis, significatur quod personæ circa diuina deuotè pe- racta peregrinatione vitæ præsentis, si fuerint omnino pur- gatæ de mandato regis gloriæ statim consequuntur hæredi- tatem patriæ celestis.

Tom. 2.

FF 3

† Fleuitque

Questi. 25. **A** *Vade, dic ei. sanaberis, &c.* * Theodoret. Iussit propheta Azazel ne mortem regi significaret, ne tristis e vita excederet. Sed quomodo est intelligendum: & accepit stragulum, & tinxit ipsum aqua, & iecit super faciem eius, & mortuus est: Iosephus dicit Azazel hoc fecisse, & violentiam ei mortem attulisse.

L. 9. Antiq. cap. 2.

* Iosephus.

Azazel veniens ad regem, illi quidem bona nuntiavit: altera vero die infuso laqueo vinciens eum, ipsum quidem stragulum: ipse vero apicem regie potestatis obtinuit. Erat. n. vir efficax multaq; Syrorum, & Damascenorum devotioe florebat, ita ut haecenus & ipse Adher & Azazel qui post eum regnavit, quasi dii colantur propter beneficia, & templorum aedificia, quibus Damascenorum exornant civita-

Stareque fecit faciem suam & potuit donec tardavit. sept. ete tri. in vultu & co. fandi.

† vel pannum uel sum. Chal. interpr. lin. theu, vel opesimemum.

C

infirmitate mea hac? Iuit igitur Hazael in occursum eius habens se cum munera & omnia bona Damasci, onera quadraginta camelorum Cumque stetisset coram eo, ait; Filius tuus Benadad rex Syriae misit me ad te, dicens: Si sanari potero de infirmitate mea hac? Dixitque ei Eliseus; Vade, dic ei, Sanaberis: porro ostendit mihi dominus, quia morte morietur. † Stetitque cum eo, & conturbatus est usque ad suffusionem vultus. Fleuitque vir Dei. Cui Hazael ait. Quare dominus meus flet? At ille respondit: Quia scio quae facturus sis filiis Israel mala. Civitates eorum munitas igne succendes, & iuvenes eorum interficies gladio, & paruulos eorum elides, & praegnantes diuides. Dixitque Hazael: Quid enim sum seruus tuus canis, ut faciam rem istam magnam? Et ait Eliseus: Ostendit mihi dominus te regem Syriae fore. Qui cum recessisset ab Eliseo, venit ad dominum suum. Qui ait ei: Quid tibi dixit Eliseus? At ille respondit; Dixit mihi recipies sanitatem. Cumque venisset dies altera, tulit stragulum & infudit aquam, & expandit super faciem eius. Quo mortuo regnavit Hazael pro eo. Anno quinto Ioram filij Achab regis Israel, regnavit Ioram filius Iosaphat rex Iuda, † Trigintaduorum erat annorum cum regnare coepisset, & octo annis regnavit in Hierusalem. Ambulavitque in vijs regum Israel, sicut ambulauerat domus Achab. Filia enim Achab erat

uitatem,

b Filia enim Achab. * Hebrei. Ex quo Asa rex Iude dedit Iosaphat filio suo in matrimonium filiam Amri regis Israel, dicitur decretum est (detestanda impie illius affinitatis gratia ut regnum Iuda periret cum regno domus Achab & Israel

* Theodoret Nos autem docet historia, noxiam male cognationis. Nam hic rex seductus verbis coniuvis, fuit participes eius impietatis.

* Ioseph. Regum namq; potitus, mox ad necem fratrum suorum, & paternorum pariter antecoriorum est conuersus: doctus quoque vulgus extraneos adorare Deos p. G. tholiam Achab filiam coniug suam. Et Deus quidem propter Dauid regis missionem, genus eius noluit exterminare.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Habens secum. Locutio est hyperbolica, ad designandum quod portabat magna bona & plurimum specierum.
- 2 Filius. Humiliter loquitur, ut impetraret prophet. e responsum.
- 3 Dic ei. In Hebraeo habetur: Dic ei vivens viues, & dicit Ra. Sa. q. dixit hoc pro Hazael: vivens viues. id est, regnabis post eum, hoc dicens ut excuset prophetam a mendacio. Sed haec expositio videtur esse multum extorta, & ideo dicunt alii, q. Eliseus non dixit hoc Hazaeli imperatiue seu iurisdictione, sed tantum prophetice: & ideo non est accipiendum in sensu quem fecit sed pro quo fit. sic: Dic ei. i. dices: quia propheta videbit cum sic sibi dicturum de futuro. Sciendum tamen q. haec dictio lo. in Hebraeo scribitur dupliciter. Vno modo per Lamed & Vau: & tunc significat idem quod ei. Alio modo per Lamed & Aleph: & tunc significat idem quod non. Hebraei enim non habent literam, o: sed pro ea aliquando vtuntur Aleph, aliquando Vau: in hoc autem loco scribitur per Lamed & Aleph: sed punctatur ac si describeretur per Vau. puncta vero non sunt de substantia litera apud Hebraeos, nec fuerunt a principio literarum: sed inveniuntur postea ad facilius legendum. & ideo videtur q. a principio hic fuit sensus huius litera, Dic: non sanaberis, vel non viues. & sic nulla est difficultas in salvando veritate dicti prophetae, quamvis, Hazael oppositum magistro suo retulerit, que non oportet de mendacio excusare.
- 4 Stetitq; cum. id est, conuiuuit se a fletu quantum potuit.
- 5 Quado. sic cum alloquitur propter reuerentiam prophetiae.
- 6 Et praegnantem. In quo apparet maxima crudelitas.
- 7 Quid enim sum. q. d. non sum ita potens, quod possem tanta facere: & si possem, non sum tam crudelis vel caninus quod vellem.
- 8 Tulit stragulum. i. pannum qui extenditur super lectum.
- 9 Et infuso. Dicunt aliqui, quod hoc fecit ad refrigerandum regem, qui nimio calore affligebatur. Alii dicunt & probabilius vt videtur, quod hoc fecit ad suffocandum eum occulte. vnde dicit Iosephus quod stragulum eum desiderio resignandi post eum, sicut dixerat propheta.

Puncta literis Hebraicis assignata, litera substantiuam non variant.

10 Anno

10 Anno quinto. Hin consequenter describitur persecutio regni Iuda. tempore Ioram filij Iosaphat, & tunc hoc nomen Ioram fuit equiuocum ad regem Israel, & ad regem Iuda. Primo ergo describitur regnum Ioram regis Iuda. secundo filij eius Ochozia, ibi: Anno duodecimo. Circa primum dicitur; Anno v. Ioram filij Achab regis Israel. In aliquibus libris additur; Iosaphat regis Iudae. & merito, quia sic est in Hebraeo, & est sensus, q. quinq; anni primi regni Ioram filij Achab, & quinq; ultimi regni Iosaphat simul concurrerunt. Sed contra hoc videtur quod dictum est supra c. 3. quod Ioram filius Achab cepit regnare anno 18. regis Iosaphat. Iosaphat autem regnavit 25. annis: vt habetur supra 3. li. c. vlt. & sic Ioram filius Achab regnavit cum eo non solum 5. annis sed 7. Dicendum, quod Ochozias frater Ioram ex casu de conaculo suo incurrit languorem, vt habetur supra 1. c. et ex hoc Ioram frater eius gubernavit regnum. & secundum hoc aliquando computatur tempus regni sui exiunc & fuit 18. anno Iosaphat regis Iuda in fine illius anni, & sic regnavit cum eo 7. annis. Aliquando vero accipitur tempus regni sui a tempore mortis fratris sui, et sic regnavit cum Iosaphat 5. annis. Et eodem modo regnum Ochoziae aliquando computatur vsque ad mortem eius, aliquando solum vsque ad casum praedictum. vnde fuit impotens ad regendum, & secundum haec & similia frequenter variantur numeri annorum in scriptura.

11 Regnavit. I. loquitur hic scriptura de regno eius post mortem patris; tamen ante ceperat regnare vivente patre, sicut dictum fuit supra 3. lib. cap. vlt.

12 Ambulavitq; id est, in malis eorum cuius causa subditur.

13 Filia enim. infra eo. c. dicitur, quod Athalia vxor huius Ioram fuit filia Amri patris Achab, sed mortuo patre Achab eam nutriuit, & sic dicitur eius filia. Vel potest dici quod fuit filia Achab; & tamen dicitur filia Amri (quia filij filiorum dicuntur filij parentum) quae fuerat nutrita in idololatriis, ad quam per ipsam fuit tractus maritus suus. Nec mirum quia & Salomon sapientissimus per vxores suas ad hoc fuit tractus, vt habetur supra 3. lib. c. 11.

Noluit

MORALITER.

† Fleuitq; vir Dei. Allegor. per hunc Dei virum significatur homo Christus qui dicitur vir Dei in quantum eius humanitas coniuncta fuit Deo in supposito verbi. Ipse vero videns mala futura super civitatem Ierusalem & populum iudaeorum,

rum, de quo erat secundum carnem, fleuit per compassionem vt habetur Luc 9. sicut Eliseus fleuit videns in spiritu mala quae facturus erat Hazael populo Israel.

MORAL. autem per fletum Elisei significatur compassio cuiuslibet personae bonae in malo proximi sui iam presenti vel de proximo imminente,

MORA-

vxor eius: Et fecit quod malum est coram domino. Noluit autem dominus disperdere Iudam propter David seruum suum, sicut promiserat ei, vt daret illi lucernam & filijs eius cunctis diebus. In diebus eius recessit Edom ne esset sub Iuda, & constituit sibi regem. Venitque Ioram in Seira, & omnis exercitus cum eo. Et surrexit nocte, percussitque Idumæos qui eum circumdederant & principes curruum: Populus autem fugit in tabernacula sua. Recessit ergo Edom ne esset sub Iuda vsque ad diem hanc. Tunc recessit & Lobna in tempore illo. Reliqua autem sermonum Ioram, & vniuersa quæ fecit, nonne hæc scripta sunt in libro verborum dierum regum Iuda? Et dormiuit Ioram cum patribus suis, sepultusque est cum eis in ciuitate David, & regnauit Ocho-

7 Ochozias filius eius pro eo. Anno duodecimo Ioram filij Achab regis Israel, regnauit Ochozias filius Ioram regis Iudæ. Vigintiduorum annorum erat Ochozias cum regnare cœpisset, & vno anno regnauit in Ierusalem. Nomen matris eius Athalia, filia Amri regis Israel. Et ambulauit in vijs domus Achab, & fecit quod malum est coram domino sicut domus Achab. Gener enim domus Achab fuit. Abijt quoque cum Ioram filio Achab ad præliandum contra Hazael regem Syriæ in Ramoth Galaad, & vulnerauerunt Syri Ioram. Qui reuersus est vt curaretur in Iezrahel, quia vulnerauerant eum Syri in Ramoth præliantem contra Hazael regem Syriæ. Porrò Ochozias filius Ioram rex Iuda descendit inuisere Ioram filium Achab in Iezrahel, quia ægrotabat ibi.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Noluit, quamuis meruisset pro regis & populi cum sequeris malitiam, diminuit tamen eius potestatem, vnde subdit.
 2 In diebus eius, id est, Idumæa.
 3 Et constituit. A tempore enim David vsque nunc non fuerat ibi rex proprie dictus, sed præfectus per regem Iuda politus.
 4 Et sur. noc. Gl. Ra. Sal. qui habitabant prope regnum suum, non tamen tantum præualuit quæ eos posset redigere sub tributo sicut prius.
 5 Tunc re. Lobna, &c. Quædã ciuitas est de regno Iudæ fortis & potens quæ regi rebellauit, quia erat prope terminos Edom, vt hinc Iosue 15. & iunxit se Idumæis in hac rebellione.
 6 &c. Sepultusque. Non tamen fuit sepultus in sepulchris regibus,

galibus, vt patet 2. Paral. 21.

7 Anno, &c. Hic dicitur describitur persecutio regni Iudæ sub Ochozia filio Ioram, cuius malitia subditur, cum dicitur.

8 Et ambulauit. quæ fuit idololatra pessima, vt patet ex dictis supra 2. lib. & c. malitia ipsius Ochoziæ subditur, cum dicitur.

9 Gener. i. genus. quia mater sua fuit filia Achab, vel soror, secundum alios, vt dictum est.

10 Abijt. propter istam affinitatem, & vt ibi interficeretur propter suam malitiam secundum domini sententiam: vt habetur cap 2.

11 Quære. I. Ioram filius Achab dimisit tamen ibi exercitum vt ex domini voluntate ibi fieret conspiratio contra eum ipso absente, & contra domum Achab sicut prædixerat Elias.

CAP.

CAP. IX.

CAPVT IX.

Elfeus. Sequitur.
 b Vade Rabba. designat gentium principatum, quæ dominus destinauit vt sacrilegam ciuitatem, quæ prophetas & dominum prophetarum occidit, & apostolos eius persecuta est, vltione iusta perimeret, & sacerdotium quod post Christum inaniter habuerat destrueret, templumque subuerteret, necnon & impiam synagogam, quæ sanguinem sanctorum semper stitabat, de regni culmine præcipitaret, ac rectores illius interficeret.
 * Theodoret. Quam ob causam per alium prophetam, Iehu vnxit Elifeus? Hoc clam fieri

Elfeus autem propheta vocauit vnum de filiis prophetarum, & ait illi: Accinge lumbos tuos, & tolle lenticulam olei hanc in manu tua, & vade in Ramoth Galaad. Cumque veneris illuc, videbis Iehu filium Iosaphat filii Namsi. Et ingressus suscitabis eum de medio fratrum suorum, & introduces in interius cubiculum, tenensque lenticulam olei, fundes super caput eius & dices: Hæc dicit dominus: Vnxi te regem super Israel. Aperiesque ostium & fugies, & non ibi subsistes. Abijt ergo adolescens puer propheta

ri expediebat, vt cito de medio tolleretur Ioram. Nam si præsensisset, aciem instruxisset: in acie autem necesse fuisset vt multi vtrique cadere. Cur cum qui vnxi fuisset, iussit statim fugere? Ne si fuisset comprehensus, fuisset in periculo. Vult nos Dominus vti humiliter cautione & prudentia. Qui rationis honore sunt præditi, eos ratione oportet vti ad id quod conuenit. Cur prophetam appellauerunt fatuum? Vt qui essent impij, Dei prophetas afficiebant contumelia, & infauos appellabant, vt qui liberè loquerentur, Iehu autem non tantum contumelia afficiens eum nominauit nugatorem: sed celare volens ea quæ dicta fuerant. Postquam autem vrgent eum indicauit.

Quæst. 19.

a. Adhuc

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. IX.

Elfeus. Superius descripta est regni Ioram persecutio, & primo quantum ad principales personas, secundo quantum ad secundarias c. 10. Prima in tres, quia primo describitur, ipsius Ioram filij Achab occisio, secundo Ochoziæ regis Iudæ persecutio ibi: Ochozias autem. tertio, reginæ Iezabel mors & laceratio, ibi: Venitque. Prima adhuc in tres quia primo describitur ipsius Iehu inunctio. secundo inuncti confirmatio, ibi: Iehu autem. tertio domini sui interfectio ibi: Et ascendit. Circa primum dicitur: Elfeus, &c. i. de discipulis suis, vt impleret

pleret per ipsum illud quod fuerat dictum Elie de vntione Iehu in regem super Israel ad destruendum domum Achab vt hinc 3. lib. c. 19 propter quod dicit hic. Ra. Sa. quæ fuit Ionas filius Amathi quem suscitauit Elias: & oblatu fuit Elie a matre vt esset eius discipulus, sicut dictum fuit supra 3. lib. c. 19.

2 Accinge. i. dispone te ad eundem velociter & expedite.

3 Et tolle lentic. Est autem lenticula paruum vas ad reponendum oleum pro inunctione regum & pontificum, & dicitur a lincido.

4 Suscitabis. id est, aliorum qui cum eo regunt exercitum.

5 Et intro. Volebat enim Elfeus hoc fieri secretè, ne forte aliqui zelantes pro rege Ioram insurgerent in prophetam.

6 Aperiesque ostium. ex eadem causa.

Eccè

MORALITER.

1 Elfeus. Per Iehu promotum in regem de mandato domini ad puniendum homicidas. scilicet Achab & Iezabel & semine eorum

ALLEG.

ALLEG. significatus fuit princeps Romanum cum suo exercitu veniens contra Hierusalem, quæ occidit prophetas domini, & tandem dominum prophetarum.

Tom. 2.

FF 4 Et

A phetæ in Ramoth Galaad, & ingressus est illuc. Ecce autem principes exercitus sedebant, & ait; Verbum mihi ad te O princeps. Dixitque Iehu; Ad quem ex omnibus nobis? At ille dixit; Ad te O princeps. Et surrexit, & ingressus est cubiculum. At ille fudit oleum super caput eius, & ait. Hæc dicit dominus Deus Israel, Vixi te regem super populum domini Israel, & percuties domum Achab, domini tui, vt vleiscar sanguinem seruatorum meorum prophetarum, & sanguinem omnium seruatorum domini de manu Iezabel. Perdamque omnem domum Achab, & interficiam de domo Achab mingentem ad parietem, & clausum & † nouissimum in Israel, & dabo domum Achab sicut domum terboâ filij Nabat, & sicut domum Baasa filij Ahia. † Iezabel, quoque comedent canes in agro Iezrahel, nec erit qui sepeliat eam. Aperuitque ostium & fugit. Iehu autem egressus est ad seruos domini sui. Qui dixerunt ei: Rectene sunt omnia? Quid venit in manus iste ad te? Qui ait eis: Nostis hominem, & † quid locutus sit? At illi responderunt: Falsum est, sed magis narra nobis. Qui ait eis: Hæc & hæc locutus est mihi, & ait; Hæc dicit dominus; Vixi te regem super Israel. Festinauerunt itaque, & vnusquisque tollens pallium suum, posuerunt sub pedibus eius, in similitudinem tribunalis, & cecinerunt tuba atque dixerunt; Regnabit Iehu. Coniurauit ergo Iehu filius Iolaphat filij Namsi contra

Ioram

Ioram. Porrò Ioram † obsederat Ramoth Galaad, ipse & omnis Israel contra Iezrahel regem Syria: & reuersus fuerat vt curaretur in Iezrahel propter vulnera, quia percusserant eum Syri præliantem contra Hazael regem Syria. Dixitque Iehu; Si placet vobis nemo egrediatur pro fugus de ciuitate, ne vadat & nuntiet in Iezrahel. Et ascendit & profectus est in Iezrahel: Ioram enim agrotabat ibi, & Ochozias rex Iuda descenderat ad visitandum Ioram. Igitur speculator qui stabat super turrim Iezrahel, vidit globum Iehu venientis, & ait, Video ego globum. Dixitque Ioram, Tolle † currum, & mitte in occursum eorum, & dicat vadens, † Rectene sunt omnia? Abiit igitur qui ascenderat † currum in occursum eius, & ait, Hæc dicit rex, † Pacata ne sunt omnia? Dixitque Iehu: Quid tibi & paci? Transi & sequere me. Nuntiauit quoque speculator, dicens, Venit nuntius ad eos, & non reuertitur. Misit etiam † currum equorū secundum. Venitque ad eos, & ait: Hæc dicit rex; Nunquid pax est? Et ait Iehu. Quid tibi & paci? Transi & sequere me. Nuntiauit autem speculator dicēs: Venit vsque ad eos & non reuertitur. Est autem incessus quasi incessus Iehu filij Namsi. † Præceps enim graditur. Et ait Ioram: Iunge currum. Iunxitque currum eius. Et egressus est Ioram rex Israel, & Ochozias rex Iuda singuli in curribus suis. Egressique sunt in occursum Iehu, & inuenerunt eum in agro Naboth Iezrahelita. Cumque vidisset Ioram Iehu dixit

derelictum.

3. Re. 11. g.

B

† eloquiū ei. LXX. garrulitatem eius. 1. quid foliat ef futite.

† subter eum super fastigium graduum. i. tu pre nam e gradibus more regio vice throni vestibus super positis. Chal. interpr. subter eum ad gradum horarum t. horologium solate.

NICOLAUS DE LYRA.

- C** 1 Ecce. *transames adinuicem de his que pertinent ad exercitus regem: cetera patent vsque ibi.*
 2 Et interfi. *id est, infirmum qui non potest mingere, nisi se appodiat ad parietem.*
 3 Et clausum. *scilicet, in carcere.*
 4 Et no. *id est, abiectum, q. d. quamuis talibus personis esset parcendum, eo quod afflicto non est danda afflictio, tamen eo q. sunt de domo Achab, interficientur.*
 5 Et da. *que fuerunt deletæ, vt habetur supra 3. li. c. 15. & 16.*
 6 Iehu. *Hic consequenter ponitur ipsius Iehu inuncti confirmatio, & per hoc q. alii principes exercitus cōsenserunt in eius vnctione, & hoc est quod dicitur hic: Iehu au. scilicet de cubiculo vbi fuerat inunctus.*
 7 Ad seruos domini. *id est, ad alios principes exercitus.*
 8 Quid ve. *Reputabantur autem propheta insani, eo quod contemnebant bona huius mundi, & quia loquebantur frequenter talia que videbantur aliis aliena.*
 9 Nostis. *Erant enim discipuli prophetarum religiosi, vt dictum est supra 2. c. & ideo distinguebantur ab aliis in habitu, per quem cognoscebantur esse de discipulis prophetarum, & propter hoc dixit; Nostis. s. quid sit de prophetis, & per consequens quid sit locutus, s. verū & bonum: & hoc ex parte domini.*
 10 Falsum. *videlicet quod propter hoc sciamus quod dixerit in particulari. sed ma. in particulari explicando.*
 11 Hæc & hæc. *videlicet quod de precepto domini domus Achab esset disperdenda, sicut prædixerat Elias & propheta; & ad hoc exequen-*

quendum vnxit me in regem.

- 12 Festinauerunt. *vt implerent voluntatem Dei, & quærerent gratiam regis noni.*
 13 Coniurauit ergo. *i. simul iurauit cum principibus existentibus cum eo, quod fideliter exequerentur mandatum Dei de domo Achab disperdenda. cetera patent ex dictis c. præce. vsque ibi.*
 14 Nemo. *qui prauentat nos nuntiando Ioram aduentum nostrum ad se muniendum.*
 15 Et ascendit. *Hic consequenter describitur ipsius Ioram occisio, cum dicitur. Et ascen. vt interficeret Ioram antequam se munit.*
 16 Igitur. *Erat enim bellum inter Ioram & regem Syria; & ideo speculator erat super turrim ad præueniendū ne hostes irruerent repente.*
 17 Vidit. *i. multitudinem armatorum & ordinarorū ad inuadendū.*
 18 Pacata ne. *vt pote si aduersa i. sunt debellati, vel iudicia eis data.*
 19 Quid tibi. *quia tu non es rex, nec princeps exercitus.*
 20 Transi & seq. *vsque ad finem cunei mei, & tunc seq. me.*
 21 Venit. *s. ad aliquid renūtiandum, licet reuenteretur in cauda globi ipsius Iehu. cetera patent vsque ibi.*
 22 Præceps enim. *quia festinabat ne Ioram ad resistendum munitur.*
 23 Et egressus. *quia iam serè conualuerat & statum exercitus sui scire desiderabat; fuit voluntas domini, vt sic interficeretur iuxta agrum Naboth & ibi proiceretur, vt ibidem sanguis eius a canibus lingeretur, sicut prædictum fuerat per Eliam supra 3. lib. cap. 21. quia sanguis eius erat quodammodo sanguis patris sui Achab, vt ibidem fuit exposi. um.*

I Quæ

MORALITER.

- 23 Et egressus. *per hoc autem q. isti occurrerunt Iehu in curribus suis significatum fuit, q. Iudei resisterent quantum posset Romanis, sicut diffusè scribit Iosephus in li. de Iudaico bel. sed sicut Ioram & Ochozias per Iehu fuerunt interfecti, sic Iudæi per Romanos partim fuerunt occisi, & partim captiui.*
 MORAL. autē per Iehu principem potest spiritus designari, qui carni debet dominari. per Iezabel autem & eius filium significatur

significatur caro & ornatus curiosus quasi inseparabiliter sibi iunctus. vnde infra eo. ca. dicitur: q. Iezabel pinxit oculos suos stibio. i. se fucavit. Per bellum igitur Iehu contra Iezabel & eius filium, significatur bellum spiritus contra carnē & opera eius quæ ponuntur Gal. 5. c. sic: *Manifesta autem sunt opera carnis, que sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum seruitus, veneficia, inimicitia, contentiones, amulationes, irrix, dissensiones, sectæ, inuidia, homicidia, ebrietates, comestiones, & his similia, spiritus enim mouet prælia contra ista.*

MORA.

a *Adhuc fornicationes Iezabel, &c.* * Ioseph. Iehu cum multa disciplina agebat iter. Cumque Ioram venisset in agrum Nabuthi, requirebat si in exercitu recte omnia gererentur. Et cum ei Iehu amarissime malediceret, matremque eius veneficam, ac meretricem clamaret, metuens eum rex, & nihil eum cogitare quod esset salubre cre-

dens, conuerso curru suo, ut poterat, fugiebat.

b *Regnavit* Rabbanus. dicitur de Ochozia, quod 42. annorum erat cum regnare cepit & vno anno regnavit. Nam pater eius Ioram dicitur 8. annis regnasse & 40. vixisse, si ita est dicitur. Annis prior est patre suo. Sed tradunt Hebraei, quod Ioram 40. annis vixit, & 28. regnavit: ex quibus octo ei dantur, quia tandem iussit vixit 20. quibus postea regnavit in languore & tribulatione filio eius adiunguntur, qui 22. annorum fuit cum regnare cepit, & vno anno regnavit.

c * *Præcipitate eam, &c.* Ambr. Iezabel inimica veritati, & aduersaria prophetarum eloquijs, ita dilacerata est canum morsibus, ut nullum eius vestigium: sed toto corpore

a dixit: Pax est Iehu? Et ille respondit: quæ pax? Adhuc fornicationes Iezabel matris tuæ, & veneficia eius multa vigent. Conuertit autem Ioram manum suam & fugiens, ait ad Ochoziam: Insuper Iehu. Porro Iehu tetendit arcum manu, & percussit Ioram inter scapulas, & egressa est sagitta per cor eius. Statimque corruit in curru suo. Dixitque Iehu ad Badacer ducem: Tolle proijce eum in agro Naboth Iezrahelitæ. Memini enim quando ego & tu sequentes in curru sequebamur Achab patrem eius, quod dominus tonus hoc leuauerit super eum dicens; Si non pro sanguine Naboth, & pro sanguine filiorum eius quem vidi heri, ait dominus: Reddam tibi in agro isto dicit dominus. Nunc igitur tolle & proijce eum in agrum iuxta verbum domini. Ochozias autem rex Iuda videns hoc, fugit per viam domus horri; Persecutusque est eum Iehu; Et ait; Etiam hunc percutite in curru suo. Et percusserunt eum in ascensu Gur qui est iuxta Iezrahel. Qui fugit in Mageddo, & mortuus est ibi. Et imposuerunt serui eum super curru suum & tulerunt in Ierusalem, sepelieruntque eum in sepulchro cum patribus suis in ciuitate Dauid. Anno vndecimo Ioram filij Achab regis Israel, regnavit Ochozias super Iudam; Venitque Iehu in Iezrahel. Porro Iezabel introitu eius audito, depinxit oculos suos sibi, & ornauit caput suum, & respexit per fenestram ingredientem Iehu per portam, & ait, Nunquid pax potest esse Zambri, qui interfecit dominum tuum? Leuauitque Iehu faciem suam ad fenestram, & ait: Quæ est ista? Et inclinauerunt se ad eum duo vel tres eunuchi, & dixerunt; Hæc est illa Iezabel. At ille dixit eis; Præcipitate eam deorsum. Et præcipitauerunt eam. Aspersusque est sanguine paries, & equorum ungulae conculcauerunt eam. Cumque introgressus esset ut comederet biberetque, ait; Ite, & videte maledictam illam, & sepelite eam, quia filia regis est. Cumque iissent ut sepelirent eam, non inuenerunt nisi caluariam & pedes & summas manus. Reuersique nuntiauerunt ei. Et ait Iehu; sermo domini est quem locutus est per seruum suum Eliam Thesbyten, dicens, In agro Iezrahel comedent canes Iezabel. Et erunt carnes Iezabel sicut ltercus super faciem terræ in agro Iezrahel, ita ut prætereuntes dicant; hæcne est illa Iezabel?

re suo, cum oibus posteritatis suæ insignibus extingueretur. Idem. Iezabel comederunt canes, & volueres celi, ut ostenderetur quod spiritualis nequitie fiat præda diuitis sepultura. Fuge ergo diues, huiusmodi exitum. Sed fugies huiusmodi exitum, si fugeris huiusmodi flagitium. Noli esse Achab, ut possessionem finitimam concupiscas. Non tibi cohabet Iezabel illa fera avaritia, quæ tibi cruenta per suadeat, quæ cupiditates tuas non reuocet, sed impellat: quæ te faciat tristitorem etiam cum desiderata possideris: quæ te faciat nudum, cum diues fueris.

D Lib. de Nabuthæ. c. 11.

† vel Meman- to. † vel prophetiam hanc.

E

Hom 25. in epist. ad Ro. † 3. Re. 16. c.

† Pax zambri. i. nunquid bene cessit zambri, &c. † Quis mecum quis, id est, quis, id est, quis, a me itac, & mhi fauce? † Aspersusque sanguine parietis, & equos & conculcauit. † palmas manuum.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Quæ pax? id est idololatriæ quos induxit mater tua.
2 Et veneficia. quia innoxiam spiritualiter, & ideo non potest esse bona pax in populo Israel quandiu ista vigent. Cetera patenti ex dictis.
3 Ochozias. hic consequenter describitur mors Ochozias regis Iudæ, cum dicitur: Ochozias autem. Dum n. erant inuerti ad mortem Ioram & proiectionem eius in agrum Naboth, Ochozias fugit in Iezrahel, & timens, quod non posset ibi saluari: fugit per viam occultam, scilicet.
4 Per viam. ut hic dicitur: & fugit in Samariam, quæ erat ciuitas fortis & munita credens se posse ibi saluari: sed postea inuenus est ibi latens & adductus ad Iehu: & percussus gladio, ut habetur 2. Pa. 22.
5 In ascensu. in loco illo fuit adductus ipsi Iehu: & percussus, & sic vulneratus fugit in Mageddo, & ibi fuit mortuus, ut hic dicitur.
6 Anno. Dicendum, quod Ioram pater huius Ochozias circa finem vite suæ percussus alui dolore insanabili, ut habetur 2. Par. 21. & sic viuente patre regnavit per annu, & ideo quoniam dicitur hic, quod cepit regnare anno 11. regis Ioram: intelligitur de regno eius ueniente patre. Quod autem dicitur supra, quod cepit regnare anno 12. intelligendum est de regno eius

- eius post mortem patris.
7 Venitque. hic describitur occisio Iezabel regina cum dicitur.
8 Depinxit oculos id est. faciem suam fucavit.
9 Et ornauit. ut esset gratiosior in conspectu Iehu.
10 Nunquid. Quod exponunt docto. nostri communiter negatiue, id est, sicut ille non habuit pacem, nec tu habebis. sed hæc expositio non concordat literæ præced. quia ornauit se ut inueniret gratiam apud eum, & ideo non est verisimile, quod diceret sibi verbum pungitium, & ideo Hebraei sic exponunt: Nunquid pax est? & ibi fit punctus, & est sensus: rogo, ut habeas pacem mecum. Et sequitur: Zambri. q. d. istud non est nouum, quod interfecisti Ioram dominum tuum, quia Zambri similiter fecit, & tunc regnavit in pace, & post eum filius eius Achab. q. d. sic poterit esse tibi.
11 Quæ est ista. In Hebræo habetur: Qui mecum. i. de parte mea.
12 Et inclinauerunt. factis ostendentes, quod uellent obedire ei.
13 Præcipitate eam. quia fuerat causa & origo omnium malorum propter quæ domus Achab erat exterminanda.
14 Sermo domini, &c. ut habetur supra 3. lib. cap. 21.
15 Hæcne est, &c. admirantes eius deiectionem & punitionem.

CAP.

ADDITIO.

In cap. 9. ubi dicitur in postil. Et ideo Hebraei sic exponunt. Nun-

Nunquid est pax, & ibi fit punctus, &c. In Hebræo habetur: Nunquid pax Zambri, qui interfecit dñm suu? Unde

Vnde attendendū est, q̄ Zābri verē interfecit dñm suū, sed hoc nō habuit durationē nec bonū exitū: quia statim fuit igne cōbustus, nec regnauit nisi 7. diebus tñ. Amri verò nō interfecit dñm suū. Tum quia Zābri nō erat dñs ipsius Amri: quia proditorie usurpauit regnū. Tum quia Amri nō interfecit ipsū Zābri, sed ipse Zābri cōbussit seipsum, q̄ oīa patent supra in 3. lib. 16. c. Vnde expositio Hebr. eorū in hoc loco nō valet. Primo, q̄ fundatur super falsam literā, q̄a non dixit Amri, sed Zābri, ut est dictū. Secundo, quia Amri nō interfecit dñm suū, ut dictū est. Vnde expositio cōis doctorum, vñsiorū est tenenda, nec ēt discordat eam litera precedenti, cuius ratio est: Nam Iezabel orauerat caput suum, & c. nō ut apparetet gratiosior ipsi Iehu, sed in eius contemptū, & ex quadā despectiōe & superbi. videtur. quod nō erat locus pacificandi, voluit enī in facie cont. mure & vniuperare, inducendo se honorabiliter

rabiliter habitu, & prouocando sibi quod taliter ei cōtingeret sicut Zābri. Vnde dixit prout in Hebraica litera habetur: Nunquid pax fuit Zābri, qui interfecit dñm suum, q. d. non est: & per consequens sic cōtingat tibi, qui interfecisti dñm tuum. Nec est admirandū de audacia Iezabel, quia scdm Vegetium de re militari. Cū nihil spei superest, sumit arma formido, quia sepe cōtingit desperatis, ut prorūpāe in verba ignominiosa cōtra affligentes: licet non possint exadere manus eorum, praesertim cum tales desperati sint superbi, sicut Iezabel.

REPLIC. A. In c. 9. postil. adducit expositionem Hebraeorum super illo. Nunquid pax est zambri, quum reprobat Burg. & bene: soluit q; argumentum postil. contra communem doctorum expositionem factum satis competenter, & signum est, quod postillator illam expositionem Hebraeorum adduxit solum recitando, non approbando.

CAP.

CAPVT X.

CAP. X.

Erant autem Achab septuaginta filii in Samaria, & c. Iosephus. Interea dum Achab filii septuaginta in Samaria nutritentur, misit Iehu duas epistolas, aliam quidem paedagogis eorum, aliam principibus Samaritano-rum: dicens, ut fortissimum filiorum Achab constituerent regem, cum & currus haberent multos, & equos, & arma ad militiam, & ciuitates multas. Hec autem scripsit, volens Samaritanorum mentes agnoscere.

Rant autē Achab septuaginta filij in Samaria. Scripsit ergo Iehu literas, & misit in Samariā ad optimates ciuitatis, & ad maiores natu, & ad nutritios Achab, dicēs: Statim vt acceperitis literas has, qui habetis filios dñi vestri & currus & equos & ciuitates firmas & arma, eligite meliorē, & eum qui vobis placuerit de filiis dñi vestri, & ponite eū super soliu patris sui, & pugna-te pro domo dñi vestri. Timuerunt illi vehemēter & dixerunt: Ecce diū reges nō potuerūt stare corā eo, & quomodo nos valebimus ei resistere? Miserūt ergo praepositi domus, & praefecti ciuitatis & maiores natu & nutritij ad Iehu dicentes: Serui tui sumus, q̄cunq; iusseris faciemus, nec cōstituemus nobis regem quacūq; tibi placent fac. Rescripsit autem literas eis secundo dicēs: Si mei estis, & obeditis mihi, tollite capita filiorū dñi vestri, & venite ad me hac eadē hora cras in Iezrahel. Porrò filij regis septuaginta viri apud optimates ciuitatis nutriebātur. Cūq; venissent literae ad eos tulerunt filios regis & occiderunt septuaginta viros, & posuerūt capita eorū in cophinis, & miserunt ad eū in Iezrael. Venit autē nuntius ad eū & indicauit ei, dicens: Attulerunt capita filiorū regis. Qui rñdit: Ponite ea ad duos acervos iuxta introitum portae vsq; mane. Cūq; diluxisset egressus est, & stans dixit ad oēm populum: Iusti estis. Si ergo coniurauī cōtra dñm meū, & interfeci eum, q̄s percussit omnes hos? Videte ergo nunc, qm̄ non cecidit de sermonibus dñi in terrā, quos locutus est dñs sup domum Achab, & dñs fecit qd̄ locutus est in manu serui sui Eliae. Percussit igitur Iehu omnes q̄ reliqui erant de domo Achab in Iezrahel, & vniuersos optimates eius & notos & sacerdotes, donec non remaneret ex eo reliquiae. Et surrexit & venit in Samariā. Cumq; venisset ad cameram pastorum in via, inuenit fratres Ochozia regis Iuda, dixitq; ad eos: Quinam estis vos? Qui responderunt: Fratres Ochozia regis sumus, & descendimus ad salutandos filios regis & filios reginae. Qui ait: Comprehendite eos viuos. Quos cum comprehendissent viuos, iugulauerunt eos in cisterna iuxta cameram quadraginta duos viuos, & non reliquit ex eis quēquā. Cumq; abiisset inde inuenit Ionadab filiū Rechab in oc-

terfeci eum, quis percussit omnes hos? Theodorētus. Filiis Achabi interfecistis, non ab hostibus, qui eos fuderāt, sapienter Iehu dixit populo, Ecce ego conuersus sum in dominum meū, etc. Ego inquit, tāquam Tyrannus consulto Iulio Ioram fratres autem eius, qui erant numero septuaginta, quos occidit? An nō ita a Deo missa, q̄ necessarijs, & sanguine cōiunctis vasa est administris? Sunt ergo certa & non fallaces prophetarum praedictiones. c. Inuenit Ionadab filiū Rechab, & c. Theo-

Lib. 9. Antiq. cap. 6.

† ad domum alligatis pastorum i. vbi pastores alligatis pecudes tōdebant Lxx. & i p̄e erat i via Betharad pastorum & inue-

NICOLAUS DE LYRA.

Erant autem. descripta occisione principalium personarum, hic consequēter describitur occisio secundariorum, & primo filiosum Iorā, scdo fratrum Ochozia, ibi; Cūq; venisset. tertio sacerdotū Baal, ibi; Congregauit ergo. qu vto subditur remuneratio oprū, ibi; Dixit autē. Circa primū dr. 1 Erant, & c. i. nepotes, ut dñt aliqui, quia erant filij Iorā filij Achab, & hoc modo Laban vocauit nepotes filios suos, s. filios & filios Iacob, Genes. 31. Alij vero dicunt, quid erāt filij Achab & fratres Iorā ipso iuniores. 2 Et ad. i. filiorum Achab. 3 Qui. Dicunt aliqui & probabiliter, quod ironice loquebāt, q̄a sicut patet ex supra dictis Iorā uerat in Ramoth Galaad cū exercitū: & Ochozias rex Iuda cū eo; & id non est verisimile, quin equi & curuus et cetera, q̄ ptinent ad bellū illuc ducta fuissent. salte quantū ad maiorem partē & meliorē, & oīa ista habebat Iehu: & per talē modū loquendi insinuabat, quod nō possent sibi resistere. Contra patenti vsq; ibi. 4 Quis pecu. q. d. nō ego scipiēdo nec vos exequendo sumus culpabiles; sed magis iusti & laudabiles: q̄a de voluntate & mandato dñi fa-

ctum est, sicut fuit per Eliam p̄dictū: & mibi iniunctum per eius discipulū, ut dictū est cap. p̄cc. 5 Percussit. i. de eius genere. 6 Et nō qui suspecti erant ne fuissent sibi & suae progeniei. 7 Et sa. hoc dr̄ hic per autē cipationē, quia postea sacerdotes Baal interfecit. ut habetur infra eod. ca. 8 Cumq;. Hic consequēter describitur occisio amicorum Ioram. s. fratru Ochozia, cuius mater erat soror Ioram filij Achab et hoc est quod dicitur; Cūq;. locus erat vbi conueniebant pastores ad comedendum & dormiendum prope viā. 9 Inue. i. propinquo quia erant nepotes sui, ut habetur 2. Par. 22. qui veniebant in Samariā nescientes mortē Iorā & Ochozia: & quia regnū Iuda vnde & veniebāt erat i parte australi respectu Samariae, & Iezrahel vbi Iorā fuerat occisus erat i parte aequalonari: & factū erat reuēs, ita q; nō erat a huc longē diuulgatū. Cetera patent vsq; ibi. 10 Inuenit. Ille. n. ciuis viuēbāt valde religiosē, non habentes agros vel vineas, nec bibentes vinum, in tabernaculis pro domibus habitantes, ut habetur Iere. 3 & idro quia erat zelator diuini honoris, fuit coniunctus per amicitiam cum Iehu, qui idololatram & idololatriam pro viribus destruxerat.

MORALITER.

1 Erant autem. Moralis expositio de interfectione istorum filiorum posita est capitulo precedentī. 10 Cumq; abiisset. Per istum Ionadab filiū Rechab, q̄ docuit filios suos valde religiosē viuere, s. sine cultura agrorū & vinearum & sine potu vini & in tabernaculis habitare, q̄ transferebant

ferunt de loco ad locū vt h̄t Iere. 3 s. signantur patres religiosorum pauperū & eorū filij: qui non habent immobilia bonae viduū delicatū, nec mansionē stabilem: sed s̄m mandatum superiorū suorū se trāsferūt de loco ad locū: & per hoc ostendunt se esse peregrinos & aduenas in hoc mundo. Per hoc igit, q̄ Iehu rex q̄stuit amicitiam ipsius Ionadab, dicēs:

* Theodoretus. Erat quoque hic vir pius, & eius genus. Nā in tabernaculis perpetuo habitabant, & a vini potu abstinebant. Horū etiam propheta Jeremias meminit cum laude. Nam primum quidem rex Iehu eum salutavit hoc est, cum est allocutus. Deinde rogavit. Est ne cor tuum, &c. Hic est ergo perspicuum, quod etiā in tribub. erant quidam viri pietate præditi, propter quos etiam aliorum curam gerebat dominus.

a * Achab coluit Baal parum. Theodoretus. Et verborum & factorū hic examināndus est scopus. Iehu enim cū nullum vellet effugere cædem, illis verbis usus est, ut omnes confidenter accederent. Ut autem nullus ex Dei sacerdotibus effectus socius, ut festo indigni eos iussit expelli: deinde omnes illos solos sic confodit. Baalis quoque statuam cōbussit, & memoræ excidit, & ab alijs idolis liberavit omnem terram Israel.

* Augustinus. Si Iehu seruum Baal se esse mentitus est, ut seruos eius occideret,

cursum sibi, & benedixit ei. Et ait * ad eum: Nunquid est cor tuum rectum cum corde meo, sicut cor meum cū corde tuo? Et ait Ionadab: Est. Si est, inquit, da * manum tuam Qui dedit ei manum suam. At ille leuauit eum ad se in currum, dixitque ad eum: Veni mecum, & vide zelum meum pro domino. Et impositum currui suo duxit in Samariā. Et percussit omnes, qui reliqui fuerant de Achab in Samaria † vsq; ad vnum, iuxta verbum domini quod locutus est per Eliam. congregauit ergo Iehu omnem populum; & dixit ad eos: † Achab coluit Baal parū, ego autem colam eum amplius. Nunc igitur omnes prophetas Baal & vniuersos seruos eius, & cunctos sacerdotes ipsius vocate ad me: nullus sit, qui non veniat. Sacrificium enim grande est mihi Baal. Quicumque defuerit, non viuet. Porro Iehu faciebat hoc insidiosè, vt disperderet cultores Baal, dixitq;: Sanctificate diem solennem Baal. † Vocauitque & misit in vniuersos terminos Israel, & venerunt cūcti serui Baal: Non fuit residuus ne vnus quidem, qui non veniret. Et ingressi sunt tēplum Baal, & repleta est domus Baal a summo vsq; ad summum. Dixitq; his, qui præerant super vestes: Proferte vestimenta vniuersis seruis Baal. Et protulerūt eis vestes Ingressusq; Iehu & Ionadab filius Rechab templum Baal, ait cultorib⁹ Baal. Perquirite & videte, ne quis forte vobiscū sit de seruis dñi, sed vt sint serui Baal soli. Ingressi sunt igitur vt facerent victimas & holocausta: Iehu autem præparauerat sibi foris octoginta viros, & dixerat eis; Quicumq; fugerit de omnibus his quos ego adduxero in manus vestras, anima eius erit pro aīa illius: Factum est autem cum completum esset holocaustū, præcepit Iehu † militibus & ducibus suis: Ingreimini & percutite eos: nullus † euadat. Percussēruntq; eos in ore gladij, & proiecerunt milites & duces. Et ierunt in ciuitatem tēpli Baal, & protulerunt statuam de phano Baal, & cōbussērunt & comminuerunt eam. Destruerunt quoq; ædē Baal & fecerunt pro ea latrinas vsq; in diē hanc. Deleuit itaq; Iehu Baal de Israel.

b Veruntū a peccatis Ieroboam filij Nabat, qui peccare fecit Israel non recessit, nec dereliquit † vitulos aureos, qui erāt in Bethel & in Dan. Dixit autem dñs ad Iehu: Quia studiosè egisti quod rectum erat & placebat in oculis meis † & omnia quæ erant in corde meo, fecisti cōtra domum Achab, filij tui vsque ad quartam generationem sedebunt super thronum Israel. porro Iehu non custodiuit, vt ambularet in lege domini Dei Israel in toto corde suo. Non enim recessit a peccatis Ieroboā, qui peccare fecerat Israel. In diebus illis cœpit dominus † tædere super Israel. Percussitq; eos Hazael in vniuersis finibus Israel a Iordane contra Orientalē plagam, oēm terram Galaad & Gad & Ruben & Manasse, ab Aroer, quæ est super torrentē Arnon & Galaad & Bafan. Reliqua autem verborum Iehu, & vniuersa quæ fecit, & fortitudo eius: nonne hæc scripta sunt in libro verborum dierum regum Israel? Et dormiuit Iehu cum patribus suis, sepelieruntq; eum in Samaria, & regnauit Ioachaz filius eius, p eo. Dies autem quos regnauit Iehu super Israel viginti octo anni sunt in Samaria.

† ret, quanto iustius secundum istorum peruersitatem tempore persecutionis seruos dæmonum se mentirentur serui Christi, ne serui dæmonum seruos occiderent Christi: & sacrificarent idolis, ne in resisterentur homines, si sacrificauit ille Baal, vt interficeret homines? b * Veruntamen a peccatis Ierob. Augustinus. Cum vero scriptum sit eum rectum cor non habuisse cum Deo, quid ei profuit, quod pro nonnulla obedientia quam de domo Achab omnino delenda pro cupiditate suæ dominationis exhibuit, aliquantam mercedem transactionis regni temporalis accipit? c * Dixit autem dominus ad Iehu, &c. Author Seder olam. Istius dicti nūcius fuit Ionas Amithei filius, qui in duodecim minoribus prophetis numeratur.

D Iehu. * mihi. Lib. cont. mend. 11. † Et vocate. * Iehu. E. † cursoribus vel satellitibus. & infra. † egrediat. Cap. 19. F † a vitulis aureis.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Congregauit. Hic consequenter describitur occisio sacerdotum Baal, & quia occiso Ioram multi de eis fugerant & se absconderant, eos congregauit Iehu sub simulatione, quod vellet Baal magnificè colere, & eius sacerdotis honorare, & patet litera vsque ibi.
- 2 Proferte. vt per hoc certius cognoscerentur, qui essent interficiendi. Cetera patet vsque ibi.
- 3 Efecerunt. in detestationem idololatriæ, & vt locus ille deseruaret communitati in hac necessitate.
- 4 Veruntū. quia cultū vitulorū sustinuit & exercuit, ne regnū suum ad domū Dauid reuerteretur, secundū quod habetur supr. 3. lib. c. 12.

5 DIXI

MORALITER.

* † Nunquid. figuratum fuit, q; reges catholici & potentes diuini cultus zelatores & idololatriæ atque vitiorum aliorū destructores, qui per Iehu significantur, forent quæsituri familiaritatem & amicitiam pauperum religiosorum, & etiam cohabitationem: ideo subditur. † Da manum tuam. Per hoc autem quod subditur. † Qui. ostenditur q; dicti religiosi non debent hæc rennere, quando vident, q; ibi proficere possunt in reprehensione maiorum & promotione bonorum quod significatur per hoc, quod

- 5 Dixit autem. Hic consequenter ponitur remuneratio operum, & primo quantum ad bona, cum dicitur: Dixit autem. per Ionam prophetam, secundum quod dicit R. Sa. quod ipsum vixerat regem ad exterminandam domum Achab, sicut dictum fuit in princ. 9. cap.
- 6 Filij tui. sicut de domo Achab fuerūt quatuor reges in regno Israel sibi succedentes. s. Amri, Achab, Ochozias, & Iorā, vt patet ex supradictis, secundo ponitur remuneratio quantum ad mala, cum dicitur.
- 7 In diebus. id est, abominari facta eorum, quia iamdiu durauerat cultus vitulorum, & cum hoc multa alia mala pullulabant, & ideo illud regnum permissum est affligi multipliciter per Hazael regem Syria. Et patet litera.

CAP.

quod subditur. † Dixitq; nō dixit veni mecum ad vidēdū venationē vel aucupium, hastiludium aut torneamentū: sicut faciūt aliqui clerici et in sacris ordinibus, aut et in gradu maiori constituti: qui principes associant in talibus, quæ non decet statum suum. 1 Achab coluit. De hoc autem mendacio Iehu non fuit commendabilis, nec figura virtutis: sed de seruenti zelo quē habuit ad destruendum cultū Baal. Et in hoc dedit exemplum principibus Christianis, vt sint diligētes & solliciti de destructione hæresum, malatum artium, & p similia in regnis suis. 1 Atha-

CAPVT XI.

Rabbanus.
Angelomus.

A Thalia vero. Rabbanus. Athalia, que semen Dauid extinguere moliebatur, impietatem exprimit synagoga, que seminis Dauid hoc est

Christi infidiatrix erat. Que aliquando regnare videbatur, cum legis ceremonias temporaliter obseruabat. Interpretatur enim Athalia temporalis domini. Sed Iosabeth strenuitate, que interpretatur saturitas domini, id est, ecclesie, in qua vere sunt delicia, seruatur Iosab. id est memoria domini, Christus, scilicet, in quo est memoria nominis domini, ne per crudelitatem seuentis hostis interimitur in cordibus electorum. Magis nutritur in domo Ioiade, qui dilectus domini sonat, de quo pater: *Hic est dilectus filius meus*, cuius domus sancta ecclesia, ubi in sancta fide electorum manens quotidie facit augmentum corporis sui, donec tempore iudicii sceptrum regni & potentiam aduersus eos extollet, qui cum deprimere cogitabant, & interfecit in sanctorum aternis deputauerit penis.

Matt. 3. d.

Quzst. 36.

* Theodoretus. Athalia (alij Gotholia) vt impia & tyrannica, voluit omne genus Dauidis tanquam pium radicibus excindere, vt arrepto imperio, sua doceret impietatem. Sed qui oia sapienter regit dñs, rursus effecit, vt regie tribui admisceretur sacerdotalis: & sapientissimus sacerdos duceret vxorem

CAPVT XI.

A Thalia vero mater Ochoziæ vidēs mortuum filium suum, surrexit & interfecit omne semen regium. Tollens autē Iosaba filia regis Iorā soror Ochoziæ, Iosab filium Ochoziæ, furata est eū de medio filiorum regis, qui interficiebatur, & nutricem eius de triclinio, & abscondit eum a facie Athaliæ; vt non interficeretur. Eratque cum ea sex annis clam in domo domini. Porro Athalia regnauit super terram septem annis. † Anno autem septimo misit Ioiada pontifex, & assumens centuriones & † milites intro-

vxorem Iosabet filiam Ioram, vt conseruaretur scintilla regij seminis. Iam enim videns perenni genus regium, futurata est, & occultauit fratris filium Iosab, & perpetuo intus eu aluit. Et sex quidem annos tenuit regni administratione excreanda Gotholia. anno aut septimo sapientissimus pontifex regnum reduxit ad genus regium.

b Anno autem septimo misit Ioiada pontifex, &c. Sortes 24. erant sacerdotum Leuitarum & ianitorum & habebant totidem pontifices, qui singuli per totidem septimanas sibi ex ordine succederent, habentes singuli sub se 24. sacerdotes & totidem Leuitas, & eiusdem numeri ianitores. Intrate itaque nouo pontifice sabbatho ad officium cum noua turma sacerdotum, Leuitarum, ianitorum, ille pontifex cum sua turma, qui transacta septimana ministrauerat, post sabbathum domum reuertebatur ad vxorem, quandiu enim ministrabant a coniugali opere cessabant, in porticibus circa domum domini vsq; ad sabbathum manentes. Sed tunc summus pontifex propter necessitatem augendi exercitus, & eos, qui septimanam expleuerant, retinuit, & illos, qui impleuri erant suscepit. Qui & alios quoque Leuitas de urbibus & principes familiarum congregauit, quos filium regis educturus tali ratione distinxit, vt illi, qui impleuerant sabbathum, armati circumstarent regem in inferioribus atrij locis. Qui ad sabbathum venerant, domum regis, id est, palatium obicruarent, & portam scutariorum per quam de tem-

torum, ille pontifex cum sua turma, qui transacta septimana ministrauerat, post sabbathum domum reuertebatur ad vxorem, quandiu enim ministrabant a coniugali opere cessabant, in porticibus circa domum domini vsq; ad sabbathum manentes. Sed tunc summus pontifex propter necessitatem augendi exercitus, & eos, qui septimanam expleuerant, retinuit, & illos, qui impleuri erant suscepit. Qui & alios quoque Leuitas de urbibus & principes familiarum congregauit, quos filium regis educturus tali ratione distinxit, vt illi, qui impleuerant sabbathum, armati circumstarent regem in inferioribus atrij locis. Qui ad sabbathum venerant, domum regis, id est, palatium obicruarent, & portam scutariorum per quam de tem-

NICOLAUS DE LYRA.
CAP. XI.

A Thalia vero mater Ochoziæ, &c. Postquam descripta sunt ea, que acciderunt sub regibus Iudæ preteritis, hic consequenter describuntur ea, que facta sunt sub Athalia, que usurpauit sibi regnum Iudæ, & primo describitur huiusmodi usurpatio, secundo heredis debiti institutio, ibi: Anno autem septimo. tertio Athaliæ interfectio: ibi: Audiuit autem Athalia. quarto regis instituti confirmatio: ibi: Pepigit ergo. Circa primum dicitur. Athalia, ista, n. erat educata a parentibus idololatriæ, scilicet, Achab & Iezabel: propter quod erat nequissima intantum, q. libidine regnandi filios filii sui interfecit, excepto Iosab, qui erat minimus & de nouo natus, & propter hoc poterat facilius abscondi.

2 Eratque

1 Pepigit-

MORALITER.

1 Athalia vero mater Ochoziæ. Per Ochoziam verò ratione dignitatis regie potest Christus designari: & quia descendit de Dauid secundum carnem sicut & Ochozias: & interpretatio nominis congruit, nam Ochozias, interpretatur tentio domini Christus autem Deus est & homo in unitate suppositi, semen autem eius verbum euangelicum potest dici, Luc. 8. b. *Semen est verbum Dei*. Per Athaliam vero matrem Ochoziæ significatur Iudæa, que fuit mater legalis Christi, quia factus fuit sub lege, vt dicitur Galat. 4. per hoc igitur, q. Athalia interfecit semen regium, significatum fuit, q. Iudæa delere quereret verbum euangelicum.

† Tollens autem Iosaba filia, &c. Per Iosaba sororē regis Ochoziæ significatur ecclesia, que dicitur Christi soror & sponsa. Cant. 4. a. *Ortus conclusus, soror mea, sponsa, ortus conclusus, fons signatus*. Per hoc igitur, q. Iosaba saluauit semen regium significatur, q. ecclesia seruauit verbum euangelicum, quod intantum

tum creuit, q. prædicatum fuit per orbem etiam a tempore apostolorum, sicut diffusius ostendi super illud Psalm. *In omnem terram exiuit sonus eorum*, &c. Et sicut augmentato semine regio, s. Iosab, Athalia fuit interfecta, sic euangelio publicato mortua fuit Iudæa, nam ex tunc obseruatio legalium fuit mortifera. Aliter potest dici, q. per semen regium possunt intelligi apostoli alijq; discipuli Christi, de quibus dicitur Ioan. 1. a. *Quotquot autem receperunt eum dedit eis potestatem filios Dei fieri*, &c. Iudæa vero per Athaliam significata, voluit hoc semen interficere & in parte occidit, vt patet de Iacob. Act. 12. & de Stephano Act. 7. & q. alios, voluerit interficere patet ibid. 8. cap. & 9. Sed ecclesia per Iosabam significata partem dicti seminis seruauit, nam Petrum ab imminente sibi morte suis precibus liberauit Act. 12. & Paulum similiter in Damasco ipsum in sporta per murum deponendo, vt patet Act. 9. & hoc semen sic creuit per multiplicationem credentium, & Iudæa partim occisa fuit, & partim captiuata per exercitum Romanorum.

1 Anno

de templo ad palatium descendebatur. Reliqua multitudo exteriores atriarum ianuas contra furorem reginæ, si quid moliretur, custodirent, postea eduxit regem de domo domini ubi erat absconditus, veneruntque per viam portæ scutariorum in palatium, & sedit super thronum regum.

a Ad portam, Rabb. in palatio porta Sur & domus Messa (q̄ cum porta scutariorum nominantur) esse videntur.

b Scutariorum, & c. flodici excubi. s. dom. Rabbanus. Scutarij erant tutores regis custodientes palatij vestibulum.

c Et posuit super eum diadema & test. Rabbanus. In libro dierum apertius: Et imposuerunt ei diadema dederuntque in manu eius tenendam legem.

Et erat utique salutaris prudentiæ, ut post tyrannicæ necē reginæ, succedenti in regnum filio regis cum ipso regni habitu disciplina legis Dei seruanda cōmitteretur: & qui se prælatum populo videret regendo, ipse se regendum diuinis legibus subdi debere meminisset.

*d * Coniuratio, coniuratio. Theodoretus. Gotholiz tanta erat peruersitas, ut nepotem suum regnasse conspicata, vestem sciderit, & exclamauerit. Sed centurionibus iussit sapientissimus sacerdos, ut eam extra sacrum ambitū educerent.*

* Iose-

* Iosephus. Gotholia laudes inopinabiles repente cognoscens, vehementer perturbata cum suo exercitu de regalibus exiliuit. Et cum venisset ad templum, sacerdotes quidē eam protinus exceperunt, armatos verò qui sequebatur introire prohibuerunt. Tunc Gotholia videns puerum stantē

D
L. i. in Antiq.
cap. 7.

a Id est, coniurationem cum principibus Leuitarum fecit. duxit ad se in templum domini. Pēpigitque cum eis foedus. Et adiurans eos in domo domini, ostendit eis filium regis, & præcepit illis dicens: † Ille est sermo quem facere debetis. Tertia pars vestrum introeat sabbatho, & obseruet excubias domus regis: Tertia autem pars sit ad portam Sur, & tertia pars ad portam, quæ est post † habitaculum scutariorum, & custodietis excubias domus Messa. Duæ verò partes è vobis omnes egredientes sabbatho custodiant excubias domus domini circa regem, & vallabitis eum, habentes arma in manibus vestris. Si quis autem ingressus fuerit † septum templi, interficiatur. Eritisque cum rege introeunte & egrediente. Et fecerunt centuriones iuxta omnia, quæ præceperat eis Ioiada sacerdos. Et assumptes singuli viros suos, qui ingrediebantur ad sabbathum, cum his qui egrediebantur è sabbatho: venerunt ad Ioiadam sacerdotem.

a † Leuitis.

b † Quæ David cæcis hostibus consecrauit in domo domini, quibus Leuitæ in bello amarentur.

Qui dedit eis hastas & † arma regis Dauid quæ erant in domo domini. Et steterunt singuli habentes arma in manu sua, a parte templi dextera vsque ad partem sinistram altaris & ædis cir-

a † Insigne capitis regum.

cum regem. Produxitque filium regis, & posuit super eum dia-

a † Legem Dei qua doceatur qualiter viuat & quid agat.

dema & † testimonium. Feceruntque eum regem, & vnixerunt, & plaudentes manu dixerunt: Viuat rex. Audiuit autem Athalia vocem currentis populi, & ingressa ad turbas in templum domini vidit regem stantem † super tribunal iuxta morem, & † cantores & tubas † prope eum, omnemque populum terræ lætantem & canentem tubis, & scidit vestimenta sua, clamauitque: Coniuratio, coniuratio. Præcepit autem Ioiada centurionibus, qui erant super exercitum, & ait eis: Educite eam extra septa templi, & quicumque eam secutus fuerit, feriatur gladio. Dixerat enim sacerdos: Non occidatur in templo domini. † Imposueruntque ei manus, † & impegerunt eam per viam

super tribunal regium, eique diadema regale superpositū, teissa veste sua vehementer exclamans, iussit occidi, qui ei fecerant infidias, & principatum auferre tentauerāt.

† istud est qd.

Ioiada verò euocans ceteros, iussit, ut educentes Gotholiam in conuallem Cedron, eā ibi perimerent, ne templum violarent: & neficam in eo occidētes. His gestis, cōuocans populum & armatos in templo, Ioiada peritauerit omnes, ut regi fauerent & eius saluti prospicerent, quādo in deuotione regia Deū potius honorarent: & ne transcenderēt Mosaicas leges eos iusiurandum quoque compulsi exhibere.

† cursores uel satellites.

* Theodoretus. Quantum autem inuict pius Doctor, docet etiam historia.

* Procopius. Verè autem bonus magister lux est, quo uiente (Ioiada pontifice,) dominū coluerunt. Adeo tamen erant imperfecti, ut in excelsis Deo sacrificarent, & non in templo, sicut in lege erat præscriptū.

E

† iuxta columnam.
† principes.
† iuxta.

† vel Dederūt ei locum.
† & venire.

a Pēpigit

F

NICOLAUS DE LYRA.

1 Pēpigitque cum eis foedus. ut inuarent eum fideliter in institutione regis debiti: quod fecerunt libenter: tum quia quilibet naturaliter diligit dominum suum verum: tum quia displicebat eis mulieris imperium.

2 Tertia pars vestrum, scilicet, determinato per Ioiadam & principes ad institutionem regis.

3 Et obseruet excubias, ita quod ex illa parte ubi manebat Athalia, non posset regi inslitio inferri violentia.

4 Tertia autem pars sit ad portam, &c. In illis enim locis posuit custodias, unde poterant homines intrare atrium sacerdotum, ubi rex fuerat coronatus.

5 Egredientes sabbatho, secundum quod habetur 1. Paralip. Dauid ampliatis cultum Dei ordinauit, quod essent 24. sacerdotes sub summo sacerdote, qui seruirent in templo successiue per hebdomadas: & sic mutabantur in sabbatho, sic & turmæ Leuitarum eis ministrantium & cantorum & ianitorum, ita quod sabbatho intrante sacerdote cum suis turmis, alius, qui ministrauerat hebdomada precedente egrediebatur cum suis. Sabbatho autem illo quo Iosias fuit coronatus, Ioiada reuertit illos, qui debebant exire cum intrantibus, ut haberet maiorem populum secum ad defendendum regem.

6 Si quis autem ingressus, id est, clausuram atrij sacerdotum, quod erat circa templum,

7 Interficiatur, non tamen intra atrium, sed extra, sicut patet infra de Athalia, & loquitur Ioiada de intrantibus atrium contra regem institutum: non autem de illis, qui intrabant pro eo defendendo vel honorando.

8 Produxitque filium regis, de solario templi ad atrium.

9 Et posuit super eum, &c. quo reges coronabantur, quod in templo seruabatur.

10 Et testimonium, id est, legem in qua debebat rex institutus studere & meditari, & eam seruare ac facere obseruari.

11 Audiuit autem, &c. Hic consequenter describitur Athalia & ceteris, cum dicitur.

Audiuit autem. Pro solennitate institui regis.

12 Et ingressa ad turbas, &c. Hoc videtur esse contra illud quod dictum est, quod præceptum erat centurionibus, quod non permitterent aliquem ingredi atrium, qui esset regi contrarius, dicendum quod Athalia sola fuit excepta, & ideo permessa fuit ingredi: tamen sine comitiis, ut sic facilius & certius caperetur & occideretur: non tamen intra atrium, ne violaretur, sed extra, ut patet in litera.

13 Et quicumque secutus eam fuerit, ad sibi faciendum.

14 Feriatur gladio. Dixerat enim sacerdos, tanquam particeps sui criminis.

15 Et impegerunt eam per viam, usque enim ad illum locum poterant nobiles venire equitando ad templum, & ibi descendentes procedebant ultra peditando.

7 Interfi-

1 Pēpigit

A Pepigit igitur Ioiada fœdus inter dominum, & cat. In Paralipome. inter fe. quia fe loco regis & Dei cuius mi- nister erat, po- fuit. unde Ioiada recognofcens dominum vel di ligens interpre- tatur: quia do- minum cogno- fecit & dilige- re

introitus equorum iuxta palatium, & interfecta est ibi. pepigit igitur Ioiada fœdus inter dominum & regem, & inter populum, ut effet popu- lus domini, & inter regem & populum. Ingressusq; est omnis populus terræ templum Baal, & destruxerunt aras eius, & imagines contriue- runt validè. Mathan quoque sacerdote m Baal occiderunt coram alta- ri Et posuit sacerdos cultodias in domo domini. Tulitq; ceturiones, & Cerethi & phelethi legiones, & omnem populum terræ, deduxe- runtq; regem de domo domini. Et venerunt per viam portæ scuta- riorum in palatium, & sedit super thronum regum. Latatusq; est om- nis populus terræ, & ciuitas cõquieuit. Athalia autem occisa est gladio in domo regis. Septemq; annorum erat Ioas cum regnare cœpisset.

redocuit. Pe- pigit fœdus in- ter dominum & regem & po- pulum, ut rex & populus domi- no seruirent, pe- pigit inter regē & populum, ut populus erga regem fideliter ageret, & rex cum iustitia po- pulum regeret.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Pepigit igitur Ioiada. Hic consequenter describitur regis institu- ti confirmatio per fœdus initum.
- 2 Inter dominum. ut domini legem fideliter obseruaret.
- 3 Et inter populum. ut esset populus Dei verè & non fœdè.
- 4 Et

- 4 Et inter regem. ut populus esset fidelis regi, & rex fideliter age- ret ea, quæ essent bona pro communitate populi.
- 5 Et posuit. ne cum inde duceretur rex sollemniter ad domum suam, fieret ibi aliquid mali.
- 6 Et sedit. Ista enim erat consuetudo regis de nouo inuneli, ut habe- tur de Salomone supra 3. lib. cap. 1.

CAP.

CAP. XII.

B Anno septimo. Sequitur. a Dixitq; Ioas ad sacerdotes: Omnem pecuniam, & c. * Iosephus. Regem Ioas desi derium apprehedit, ut templum Dei inno- uaret, qd a Ioram, Gotholia, & eorum filijs vide- ba

* Author Seder olam. Anno vigesimo tertio regni restau- rau it facta tecta templi Dei, anno ceteresimo quinquagesimo quinto, postquam fuerat aedificatum a Salomone. Senuit aut Ioiada pontifex, & mortuus est cum centū triginta esset an- norum. Nempe oriente diebus Salomonis labe & ruina, na- tus est simul Io- iada, qui eā cor- rigeret. Post- quam aut obiit Ioiada, ingressi sunt principes Iuda, & adora- uerunt regem. Seipsum enim rex Ioas Deū p- secrauit & no- minauit: nam hoc declarat qd ponitur, Et ado- rauerunt regem. Item illud: Ac- quieuit ei rex. Mandat rex noster ut docto- res accipiant omnem pecuniam, quæ a prætereuntibus iustis scientiæ spiritualis, vel bonorum exemplorum in thesaurum domini confertur, per prædicatorum officia ad instauratio- nem templi spiritualis pferatur, quatenus ibi quodcunque scissum per errorem vel vitia inuenerint, restaurēt, ne forte per negligentia magistrorū depereat multitudo auditorū.

tur esse destru- ctū. Et euocans pontificem Ioiadam, iussit, ut in omnem nit teret regionē, & exigeret pro vniuscuiusq; ca- pite, dimidium siclum argenti ad fabricam, & a renouationem templi. Fōtifex equidē hoc nō fecit, sciēs quia nullus confer- ret argentum. Tertio vero & vigetur o anno regni sui Ioas euocans & ipsum & Leuitas, & quasi inobedientes sui præcepti culpans, iussit ut pro hac re in futuro anno pro renouatione templi prospicerēt. Quo factō, consilio pontifex vsus est pro congregatione pecunia rum, quod populus libenter habuit, & gratāter impleuit. Fe- cit namque ligneam arcam, & c.

CAP. V T XII.

Anno septimo Iehu regnauit Ioas. Quadraginta annis regnauit in Ierusalem. Nomē matris eius Sebia de Bersabee. Fecitq; Ioas rectum coram domino cunctis diebus quibus docuit eum Io- iada sacerdos, veruntamen excelsa nō abstulit. Adhuc enim populus immolabat & adolebat in excelsis incensum Dixitque Ioas ad sacerdo- tes: Omnem pecuniam sanctorum quæ illata fuerit in templum do- mini a prætereuntibus, quæ offertur pro pretio animæ, & quæ sponte & arbitrio cordis sui inferunt in templum domini, accipiant illam;

¶ Vnde in Exod. Quando tuleris summam filiorum Israel, dabunt singuli pretium pro animabus suis, & non erit plaga pro pretio animæ.

tus est simul Io- iada, qui eā cor- rigeret. Post- quam aut obiit Ioiada, ingressi sunt principes Iuda, & adora- uerunt regem. Seipsum enim rex Ioas Deū p- secrauit & no- minauit: nam hoc declarat qd ponitur, Et ado- rauerunt regem. Item illud: Ac- quieuit ei rex. Mandat rex noster ut docto- res accipiant omnem pecuniam, quæ a prætereuntibus iustis scientiæ spiritualis, vel bonorum exemplorum in thesaurum domini confertur, per prædicatorum officia ad instauratio- nem templi spiritualis pferatur, quatenus ibi quodcunque scissum per errorem vel vitia inuenerint, restaurēt, ne forte per negligentia magistrorū depereat multitudo auditorū.

Mandat rex noster ut docto- res accipiant omnem pecuniam, quæ a prætereuntibus iustis scientiæ spiritualis, vel bonorum exemplorum in thesaurum domini confertur, per prædicatorum officia ad instauratio- nem templi spiritualis pferatur, quatenus ibi quodcunque scissum per errorem vel vitia inuenerint, restaurēt, ne forte per negligentia magistrorū depereat multitudo auditorū.

* Author

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XII.

A Anno septimo. Hic consequenter describitur quid factum fue- rit sub regibus Iudæ Athaliam sequentibus, & primo quid sub Ioas, secundo quid sub Amasia & aliis sequētib; 14. ca. Circa primum describitur primo regni Ioas persecutio, secundo regum Israhel successio 13. cap. Circa primum ostenditur prosperitas regni Ioas quandiu vixit innocenter, secundo aduersitas qn vixit insolenter, ibi: Tunc ascen- dit Tempore vero prosperitatis fecit reparari templum domini, non q indigeret reparatione ratione antiquitatis seu debilitatis, quia Salomō construxit illud opere valde forti & solenni, ut habetur supra 3. lib. c. 6. Et consummatū fuit anno vndecimo regni Salomonis, ab illo aut tē pore vsq; ad regnum Ioas fluxerant 130. anni. Sed magis quia Atha- lia idololatrix pessima de tēplo abstulcrat illa, quæ poterant esse ad tē- pli Baal ornatiū. Igitur circa hoc primo tēplū reparari præcipitur. secū do mandatum negligitur, ibi: Igitur vsq; ad vicefimum tertium.

- 1 Vnde opus perficitur, ibi: Cumq; viderent. Circa primum dicitur.
- 2 Fecitq; Per hoc innaitur, quod ipso mortuo male se habuit, ut po- stea dicitur.
- 3 Veruntamen. licet enim non esset licitum immolari etiam domi no extra Ierusalem post templi aedificationem, tamen hoc plures reges permiserunt, ne seditio moueretur in populo, & ne talia immolaret ido- lis, ad quod erat pronus. Omnem pecuniam sanctorum, quæ il- lata fuerit, & c. subditur.
- 4 Quæ offertur. Ordinauit enim Ioas, qd a viris, qui erant a viginti annis & supra qui poterant ad bella procedere, solueretur dimidius si- chus argenti a quolibet, & istud vocatur pretium animæ, & ultra hoc illi qui erant potentiores & deuotiores offerebant secundum quod eis placbat, & ista vocatur pecunia sponte data & ex arbitrio volunta- tis, & ex istis debebat reparari templum, quia neutra pecunia erat de iure sacerdotum & Leuitarum.
- 5 Accipiant. id est, secundum qd fuerint ad hoc ordinati.

tertio

1 Vt

MORALITER.

- 1 Anno septimo. Sequitur.
- 2 Fecitq;. Per hoc habent principes exemplū hēdi bonos p̄siliarios, qui doceant eos & dirigant in exercitio honorū.
- ¶ Dixitq; Ioas. Præcepit. n. instaurari domū dñi ruinofam, per quam significatur instauratio militantis ecclesiæ, quantum ad illa, q parent ruinz, nisi remedium opponatur. In instau- ratione verò tēpli p præceptū Ioas fuerunt artifices diuersi, scē fores lapidū, p quos signant ecclesiæ prelati, qui per pē- nas corrigere debēt obstinatos in malis & induratos ad mo- dum

dū lapidis; q, in aliquo casu dēnt tradi iustitiæ seculari. Et cē fores lignorum qui mitius ligna rectificant per dolaturam, & per istos significantur predicatorum & cōseffores, qui suis monitionibus bonis reducant ad motum rectitudinē pec- catores. Et cēmentarij interrupta concludentes, & per istos significantur amiables compositores discordes ab inuicē ad vnitatem pacis & concordia reformantes, & tales in ec- clesia Dei sunt valde vtilis. Per hoc aut q, s. dictū est: F. citq;. datur intelligi, q, post mortem Ioiadę sacerdotis cecidit in peccatum. q, magis explicatur 2. Paralip. 24. Propter quod ibidem ponetur expositio mystica domino concedente.

Anno

Sartatecta. Rab. Dicit ruinas domus domini, ut quod cade
 ceperat, fulciretur. Legitur enim in Par. q. Athalia & filij
 eius, i. sacerdotes idolorum, quia legitur non habuisse filium
 destruxerunt domum dñi, & de sanctificatis fecerunt Baal.
Igitur vsque. Rab. Ante aduentum Christi licet doctrina le
 gis in gente ludæa
 uerit, tamen per do
 ctorum negligentia
 in multis corruppe
 batur, donec veniret
 pfe, qui legē dedit,
 & per sanctæ trinita
 tis fidem decalogū
 in Mosi & propheta
 rum scriptis spiritua
 liter obseruandum
 doceret.

**Ad instauracionem tē
 pli reddite eam, &c.**
 Rabbanus. Domi
 nus euangelicis do
 ctoribus ait: *Prædica
 euangelium omni crea
 ture, infirmos curate,
 moruos suscite, lepro
 sos mundate, gratis acce
 ptis, gratis date.*

Et tulit. Rabban.
 pontifex noster, qui
 ipsum obtulit ho
 iam Deo, gazophy
 tiorum vnum posuit
 iest, vnam catholi
 am ecclesiam fecit,
 in foramen desuper
 peruenit, quia tranti
 um inde ad celos pa
 uit.

Et posuit. Rab. Al
 re corpus domini,
 xta quod gazophy
 cium est, cum ec
 clesia Christo coniu
 a est ad dexteram
 gredientium do
 um. Quia qui per
 dem ingrediuntur
 clesiam, intendunt

ternam beatitudinem, quam dextera significat, perueni
 t. Ituc ergo mittunt sacerdotes, qui custodiunt ostia tem
 pli, omnem pecuniam, quæ defertur ad templum, cum præ
 catores, qui seruant introitum fidei, offerunt vota fidelium
 verbis & operibus: & in ecclesia ritè precibus cōmendant
 eo.

Scribaregis, &c. Rabb. summi sunt doctores, qui pecuniam
 illatam iuxta numerum & mensuram illis tribuebant, qui
 erant fabris & cémentarijs, hoc est, dispensatoribus ver
 Dei qui euangelici tritici mensuram conseruis suis, his q
 operantur in domo domini, & virtutum opera in edificio di
 no componant, tribuebant.

Rabbanus. Apostoli, quos principes in ecclesia electio di
 na constituit, per discipulos verbi semina per totum orbem
 arserunt, quatenus operarios voluntatis Dei idoneos audi
 rib. suis præficerent, quorum alij fabricabant ligna, cum se
 sibi obediētes ligna fructifera in domo dñi parare stude
 ant. Alij sartatecta templi faciebant: qñ illi, quæ per hære
 m & schismata rupta erant reedificabant: Alij saxa cede
 ant, cū duros corde & incredulos fortiter increpabant, ita

a sacerdotes t iuxta ordinem suum, vt instaurant, t sartatecta do
 b mus, siquid necessarium viderint instauracione. Igitur vsque ad
 vicesimum tertium annum regis Ioas, non instaurauerunt sacer
 dotes sartatecta templi. Vocauitq; rex Ioas Ioiadam pontificē
 & sacerdotes dicens eis: Quare sartatecta non instauratis tem
 pli? Nolite ergo amplius accipere pecuniam iuxta ordinem ve
 c strum, sed ad instauracionem templi reddite eam. t Prohibiti
 que sunt sacerdotes vltra accipere pecuniam a populo, & instau
 d rare sartatecta domus. Et tulit Ioiada pontifex t gazophylaciū
 e vnum, aperuitque foramen desuper, & posuit illud iuxta alta
 re ad dexteram ingredientium domum domini, mittebantque
 in eo sacerdotes, qui custodiebant ostia, omnem pecuniā, quæ
 deferebatur ad templum domini. Cumque viderent nimiam pe
 3 cuniam esse in gazophylacio, ascendebat scriba regis, & ponti
 4 fex: t effundebantq; & numerabant pecuniam, quæ inuenieba
 tur in domo domini, & dabant eam iuxta numerum atq; men
 5 suram in manu eorum, qui præerant cémentariis domus domi
 ni. Qui impendebant eam in fabris lignorum, & in cémentariis
 his, qui operabantur in domo domini, & sartatecta faciebāt, &
 in his, qui cedebant saxa, & vt emerent ligna & lapides, qui ex
 cidebantur, ita vt impleretur instauracio domus domini in vni
 6 uersis, quæ indigebant expēsa ad muniendam domum. Verun
 tamen non fiebant t ex eadem pecunia hydrīæ tēpli domini:
 i & t fuscinulæ & thuribula & tubæ omne vas aureum & argen
 k tum de pecunia, quæ inferebatur in tēplum dñi. Iis enim, qui
 l faciebant opus, dabatur vt instauraretur tēplum dñi. Et nō fie
 m bat ratio iis omnibus, qui accipiebant pecuniā, vt distribuere
 n eā artificibus: sed in fide tractabāt eā. Pecuniā vero pro delicto,

dispertiri: quia sunt in verbis Dei, quæ nostræ humilitati re
 uelare dignatus est, sunt alia, quæ nostræ capacitatis mensu
 ram transcendunt.
K Thuribula. Rab. Sunt, qui mundam orationem ex consciē
 tia pura & fide non ficta offerunt Deo, & dicūt: *Dirigatur ora
 tio mea, scilicet, in conspectu tuo.*
L Tubæ omne vas, &c. Rabb. Doctores, qui toto orbe vocem
 euangelicæ prædicationis emittunt. vnde: *Quasi tuba exalta
 vocem tuam.*
M Et non fiebat ratio iis omnibus, &c. Rabb. Tam religiosi fue
 runt, vt nullus dubitauerit quin pecuniā Dei sine fraude tra
 ctarent. Vnde constat quanta discretionem opus est his, qui pe
 cuniam verbi Dei dispensant conseruis de qua ratio reddenda
 est: vt non minus fideles inueniantur hi in spiritualibus,
 quam illi in corporalibus.
N Pecuniam vero pro delicto, &c. Rabbanus. Hic ostenditur,
 quod confessio peccatorum & pœnitentia non proprio cui
 usque, sed sacerdotum iudicio peragenda est, quorum est
 discernere inter mundum & immundum: & lepræ maculā
 diiudicare.

vt impleretur instauratio in vniuersis, quæ indigebant expē
 sa ad domum domini munienda, iuxta illud: *Vnicuique autem
 vestrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi.*
g Veruntamen non fiebant. Rabban. Alia debet esse ratio for
 mandorum vasorum in ministerium dñi, alia parandorum
 lignorum & saxorū

in edificio domus
 quia alia debet esse
 doctrina, qua rudes
 imbuuntur ad fidem,
 & alia qua iam per
 fecti instruuntur ad
 scientiæ plenitudi
 nem. Vasa domini
 sunt, qui iam apti
 sunt ad capiēda mu
 nera diuina, & habi
 les sunt ad ministe
 rium Dei.
h Non fiebant. In
 Paralip. Cum comple
 sent omnia opera, detu
 lerunt coram rege &
 Ioiada reliquam par
 tem pecunie de qua fa
 cta sunt vasa templi.
 non est contrarium,
 quia non de eadem
 pecunia, quæ offere
 batur a populo ad
 instauracionem do
 mus domini facta
 fuerunt vasa in mini
 sterium tēpli, sed de
 reliqua parte pecu
 niæ, quæ ex aliis do
 nationib. fuerat col
 lata.

i Et fuscinula, &c.
 Rab. Doctores quo
 rum officium est cor
 pus & sanguinē do
 mini credentibus di
 stribuere, infidelib.
 abnegare, necnon
 & spiritualem ali
 moniam verbi cui
 que prout conuenit

F
 Pgl. 140.

Esa. 58.3.

Et non fiebat ratio iis omnibus, &c. Rabb. Tam religiosi fue
 runt, vt nullus dubitauerit quin pecuniā Dei sine fraude tra
 ctarent. Vnde constat quanta discretionem opus est his, qui pe
 cuniam verbi Dei dispensant conseruis de qua ratio reddenda
 est: vt non minus fideles inueniantur hi in spiritualibus,
 quam illi in corporalibus.

N Pecuniam vero pro delicto, &c. Rabbanus. Hic ostenditur,
 quod confessio peccatorum & pœnitentia non proprio cui
 usque, sed sacerdotum iudicio peragenda est, quorum est
 discernere inter mundum & immundum: & lepræ maculā
 diiudicare.

Anno

NICOLAUS DE LYRA.
 Vt instaurant sartatecta domus, &c. id est, fissuras, quæ indi
 cant reparacione, maximè in tectis templi, quæ erant magis expositi a
 vrbibus & ventis. Et dicitur sartatectum a sartio tis, quod facit sar
 tum in supino, & tectum scilicet.
 Igitur vsque ad vicesimum tertium annum, &c. Hic conse
 quenter ponitur negligentia prædicti præcepti, & remedium cōtra hoc
 per regem & pontificem, & patet littera.
 Cumque viderent nimiam pecuniam, &c. Hic cōsequenter
 ponitur perfectio operis ex pecunia a populo accepta cum dicitur:
 Cumq;

Cumq; viderent nimiam, &c. ita q indigebat euacuatione, vt sic
 alia pecunia ibidem reciperetur.
4 Ascendebat scriba, &c. vt negotiū certius fieret & absq; suspiciōe.
5 Et dabant eam iuxta, &c. vt instauratio domus domini comple
 retur, & patet littera vsque ibi.
6 Veruntamen non fiebant, &c. & hoc est dictum, quod illa pe
 cunia non erat ad hoc ordinata, sed ad reparacionem templi, vt dictum
 est, veruntamen quia completo illo opere remansit aliqua pars pecunie
 de illa facta sunt aliqua vasa templi aurea & argentea, vt habetur 2.
 Paral. 25. d. Cetera patent in littera.

Tunc

& pecuniam pro peccatis non inferebant in templum domini, quia sacerdotum erat. Tunc ascendit Hazael rex Syriae & pugnabat contra Geth, cepitque eam. Et direxit faciem suam, ut ascenderet in Ierusalem. Quamobrem tulit Ioas rex Iuda omnia sanctificata, quae consecrauerant Iosaphat, & Ioram, & Ochozias patres eius reges Iuda, & quae ipse obtulerat, & uniuersum aurum quod inueniri potuit in thesauris templi domini, & in palatio regis, mi-

fitque Hazael regi Syriae, & recessit ab Ierusalem. Reliqua autem sermonum Ioas & uniuersa, quae fecit, nonne haec scripta sunt in libro uerborum dierum regu Iuda? Surrexerunt autem serui eius & coniurauerunt inter se, percusseruntque Ioas in domo Mello in descensu Sellae. Iozachar namque filius Semaath & Iosabad filius Somer serui eius percusserunt eum, & mortuus est. Et sepelierunt eum patribus suis in ciuitate Dauid. Regnauitque Amasias filius eius pro

NICOLAUS DE LYRA.

1 Tunc ascendit. Hic describitur aduersitas regni, quando Ioas cepit uiuere insolenter, quia mortuo Ioiada principes uolentes regi adulari exhibuerunt sibi honores soli Deo debitos, quibus acquieuit rex, in hoc usurpans sibi honorem diuinum, quod cum argueret Zacharias filius Ioiadae, de mandato regis lapidatus fuit in atrio domini, ut habetur 2. Paral. 24. f. Dicit autem Ra. Sa. quod hoc principes dixerunt regi, quod esset dignus honore diuino, quia sex annis fuerat in templo domini nutritus, quod non fuisset, nisi in eo esset aliquid diuinum, quia si aliquis intrasset locum illum et per momentum temporis, praeter illos qui habebant loci custodiam, erat in periculo mortis, quibus rex acquieuit in persona suae, & regni sui detrimentum, propter quod a Deo punitus fuit primo afflictione, & secundo morte, ibi: Surrexerunt autem. Circa primum dicitur: Tunc ascendit. id est, postquam rex usurpauerat sibi honorem diuinum modo praedictum, & interfecerat Zachariam.

2 Et pugnabat. Ista ciuitas erat in terra Philistinorum.

3 Cepitque. 2. Paral. 24. f. dicitur, quod Ioas cum maxima multitudine exiit contra Syros, & a modico populo fuit debellatus, & populus eius occisus pro magna parte, & ipsemet uiliter tractatus, propter quod ad suam

Diuisio.

suam liberationem tradidit ea, quae non licebat, quod notatur cum dicitur 4 Quae consecrauerant. Illa enim, quae semel erant consecrata domino, non poterant ultra alijs usibus applicari, ut habetur Leuit. 24. f. Surrexerunt. Hic consequenter additur poena mortis, quia addidit: peccata peccatis, cum dicitur.

6 Percusseruntque. i. in propria domo, illum. n. locum adificauit Salomon ad dilatationem habitationis uxoris suae, sicut dictum fuit sup. 3. li. c. 1.

7 Iozachar namque. Ille fuit Ammonites, & socius suus Moabites, ut habetur 2. Paral. 25. quod diuino iudicio factum fuit, ut dicit Ra. Sa. ut a bi similibus in peccato occideretur. Ioas. n. fuit ualde ingratus beneficiis Ioiadae, cuius filium interfecit, ut dictum est, & eodem modo Ammonites & Moabites, qui descenderunt de Loth, fuerunt ualde ingrati beneficiis Abraham, qui exposuit se periculo pugnando contra quinque reges liberaret Loth de manibus eorum, ut habetur Gen. 14. Potest etiam dici, quod fuerunt ualde ingrati ipsi Ioas, quia cum essent extranei, fecerat eos sibi familiares, & ualde potentes in regno suo.

8 Et sepelierunt. quantum ad locum in generali, s. in ciuitate Dauid non tamen cum patribus suis quantum ad locum sepulturae in specie, quia non fuit sepultus in sepulchris regum, ut habetur 2. Paral. 24. CAP.

C A P. XIII.

2 Anno uicesimo tertio Ioas, &c. Josephus. Israelitarum principatu potitus est Ioachaz filius Iehu in Samaria, patris quidem sui nec imitator existens: impietate uero gerens, sicut & primi reges, qui Deum spreuisse uidebantur. Huc autem humiliavit, & contriuit Syrorum rex. Nam & ciuitates ei plurimas & maximas abstulit, & eius milites trucidauit. Haec passus est

lib. 7. Antiq. cap. 8.

2 Anno uicesimo tertio Ioas filij Ochoziae regis Iudae, regnauit Ioachaz filius Iehu super Israel in Samaria decem & septem annis. Et fecit malum coram domino, secutusque est peccata Ieroboam filij Nabat, qui peccare fecit Israel, & non declinauit ab eis. Iratusque est furor domini contra Israel, & tradidit eos in manu Hazael regis Syriae, & in manu Benadad filij Hazael, cunctis diebus. Deprecatus est autem Ioachaz faciem domini, & audiuit eum dominus. Vidit enim angustias Israel, quia attriuerat eos rex Syriae. Et dedit dominus Israeli saluatorem, & liberatus est de manu regis Syriae. Habitaueruntque filij Israel in tabernaculis suis, sicut heri & nudius tertius. Verumtamen non recesserunt a peccatis domus Ieroboam,

est Israelitarum populus secundum Elisei prophetiam, quam Azazel praedixerat: regnaturum super Syros & Damascenorum. Cumque Ioachaz in his anxietatibus ad preces Dei supplicasset, confugisse rogans ut eum a manibus Azazel liberaret, nec periret, ut sub illius conditione uiueret Deus preueniret eum pro uirtute suscipiens, & corripet magis quam perire hominem huiusmodi uolens: concessit ei quatenus belli pericula declinaret. Pace itaque posita prouicia, rursus ad statum pristinum copiamque reuersa est. Elisei

NICOLAUS DE LYRA. C A P. XIII.

1 Anno uicesimo tertio. Hic consequenter describitur regnum Israel successio, & secundo Elisei mors & tumulatio, ibi: Eliteus autem. Circa primum primo ponitur Ioachaz: regis Israel malitia, cum dicitur.

2 Et fecit malum. & subditur sequens poena, cum dicitur.

3 Iratusque est furor. id est, rigor iustitiae diuinae ad punitionem culpae, & additur ipsius Ioachaz poenitentia, docente cum poena, cum dicitur. Deprecatusque est Ioachaz, &c. sequitur.

4 Et dedit. Quis autem fuerit iste saluator, scriptura non exprimit, & ideo circa hoc uariè dicitur: Dicit enim Rab. Sa. quod fuit Ioas filius Ioachaz, qui percussit ter Syriae, ut habetur infra eo. cap. Sed hoc non consonat litterae sequenti, quia illae tres percussiones fuerunt post mortem Ioachaz: hic autem dicitur de ipso: Et liberatus est de manu regis Syriae,

Syriae, &c. propter quod oportet dicere, quod iste saluator ei datus fuit in uita ipsius. Potest igitur conuenienter dici, quod iste saluator fuit angelus regno Israel praelatus, quia angeli singulis regnis praelati procurant bonum regnorum suae custodiae deputatorum, ut habetur Dan. 10. propter quod iste angelus de ordinatione diuina impediuit ex tunc contra Ioachaz consurgere bella, ita, quod quamuis non haberet populum & uirtutem resistendi aduersariis, secundum quod subdit infra. Et non fuit derelicti Ioachaz de populo nisi quinquaginta equites, & tamen uirtute angeli hominibus occulta fuerunt aduersarii eius repressi pro timore eius immixtum. Vel alio modo, in quod dimiserunt Ioachaz populum eius in pace, & in hoc concordat dictum Iosephi. di. quod dominus concesserat ei euadere pericula belli.

5 Verumtamen non recesserunt a peccatis domus. colendo & titulos, ut populus Israel rediret ad regnum Dauid, si ascenderent in Ierusalem adorare.

Siquider

MORALITER.

1 Anno uicesimo tertio Ioas filij, &c. Hic non apparet mihi aliud quod

quod exponendum mysticae notabilitatis alicuius usque ad locum illum.

† Elisen

a *Elifeus au.* RAB. Redēptor noster rectorib. ecclesie armis spiritualibus se indui, & contra hostem antiquum præcipit præliari. Arcus sacrum est eloquiū, quod ex utroque testō velut ex cornu, & chorda p̄stat. Per vetus quippe test. figura tur cornu pp duritiam, per no. vero, quod incarnato domi-

quæ per facta fiebant prædicationibus. Arbitratus autem fore, vt sua sponte multa iaceret, ait primo emissō, iaculo in salutis Domini, &c.

c *Superpo.* RAB. Exemplis suis dominus actiones doctorum dirigit, & confortat.

no factum est, figuratur chorda. & dū chorda trahitur, cornu curuatur, quia cū nouum testamentū discutitur, vetus à rigore suo ad intellectū spiritualem flectitur. Sagittæ sunt verba, quæ doctores proferunt. Nos ergo cum scripturæ sacræ dicta pensamus, arcum intendimus, cum verba doctrinæ damus, sagittas emittimus.

b *Descenditque ad eum Ioas, &c.* IOSEPHVS. Iste fuit bonus, & in nullo paternæ naturæ cōsimilis. Cum Elifeus ægritudine incurrisset, venit Israelitarum rex visitare eum. Et dum eū in nouissimis inuenisset, flere cœpit eo vidente, & ingemiscere, patreque, & secum sui regni vocare, præter eum se dicens nunquam contra hostes armis egisse, sed illius prophetia sine dimicatione vicisse, qui dū à vita discederet, Hebræos Syris, & alijs inimicis captiuā dos reliqueret. Quia propter nec ipsam vitam securam vlterius fore dicebat, sed gratum sibi esse, vt cum eo à præsentī luce recederet.

* THEODORETVS. Quānam ob causam per iacula significauit futuram victoriā? Non tā credebant verbis, q̄ ijs quæ

qui peccare fecit Israel, sed in ipsis ambulauerunt. Si quidem & lucus permansit in Samaria. Et non sunt derelicti Ioachaz de populo nisi quinquaginta equites, & decem currus, & decem milia peditum. Interfecerat enim eos rex Syriæ, & redegerat quasi puluerem in tritura atææ. Reliqua autē sermonum Ioachaz, & vniuersa, quæ fecit, sed & fortitudo eius nonne hæc scripta sunt in libro sermonum dierum regum Israel? Dormiuitque Ioachaz cum patribus suis, & sepelierunt eum in Samaria, regnauitque Ioas filius eius pro eo. Anno tricesimo septimo Ioas regis Iuda, regnauit Ioas filius Ioachaz super Israel in Samaria sedecim annis, & fecit, quod malum est in conspectu Domini. Non declinauit ab omnibus peccatis Ieroboam filij Nabath, qui peccare fecit Israel, sed in ipsis ambulauit. Reliqua autem sermonum Ioas, & vniuersa, quæ fecit, sed, & fortitudo eius, quomodo pugnauerit contra Amasiam regem Iuda, nonne hæc scripta sunt in libro sermonum dierum regum Israel? Et dormiuit Ioas cum patribus suis, Ieroboam autem sedit super solium eius. Porro Ioas sepultus est in Samaria cum regibus Israel. Elifeus autem ægorabat infirmitate, qua & mortuus est. Descenditque ad eum Ioas rex Israel, & flebat coram eo, dicebatque, pater mi, pater mi, currus Israel, & auriga eius. Et ait illi Elifeus, Affer arcum, & sagittas. Cumque attulisset ad eum arcum, & sagittas, dixit ad regem Israel, pone manum tuam super arcum. Et cum posuisset ille manum suam, superposuit Elifeus manus suas manibus regis, & ait: Aperi fenestram orientalem. Cumque aperuisset, dixit Elifeus, iace sagittā, & iecit. Et ait Elifeus, Sagitta salutis domini, & sagitta salutis contra Syriam: percutiesque Syriam in Aphēc donec consumas eam. Et ait, Tolle sagittas. Qui cum tulisset, rursus dixit ei, Percute iaculo terram. Et cum percussisset tribus vici-

d *Aperi se.* RAB. Lumie sciētie suos hortatur primum il lustrari, & sic iacula verborum mittere.

e *Sagitta.* RAB. Prædicatio sanāta certissima est interfectio spiritualium hostiū si perseveranter agitur. vnde non debet doctor propter auaritiā negligere animarum curam, sed magis per pietatem ad eternam prætere-

dere requiem, quod significat Aphēc. in terpretat enim continebit, vel apprehēdet. vnde Apostolus enumeratis vitijs subintulit, Tu autem homo Dei hæc fuge, seclare versu iustitiam, & pietatem, & apprehende vitam æternam.

f *Tolle.* Qui cum. RA. Doctoribus præcipitur iaculo prædicationis terram, id est, carnales percutere. Tribus vicibus terram iaculo percutere, est trinitatis fidē carnalibus per doctrinam insinuare. Postea doceantur quinque sensibus corporeis imperare, bonisque operibus, quæ per sex exprimuntur studium impendere, nec nō scientiam spiritua-

lem instanter meditari, quam septiformis spūs ad salutē humani generis gemino testamento edidit. Qui autē, solā fidē sufficere credunt ad salutem, recte arguuntur, quia secundū Jacob

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Siquidem, & lucus.* hoc erat de reliquijs cultus Baal, vituli enim aurei nō erant in Samaria, sed in Dan, & Bethel, sicut dictum fuit supra. 3. lib. 12. c. sed in Samaria fuerat templum Baal, quod destruxit Iehu, sicut habetur sup. 10. c. Sed lucus, qui erat plantatus prope illud templum, in quo exercebatur luxuria, remanserat q̄ legis mandata, q̄ p̄cepit lucos excidi, sicut, & rēpla idolorū subuerti. Cætera patēt in litera vsq̄ ibi.

2 *Et forti.* De qua pugna dicitur magis c. 2.
3 *Elifeus au.* Hic consequenter describitur mors Elisei, & eius tumulatio, & primo describitur signum ab eo datum, cū esset morti propinquus. secundo cum iam esset mortuus, ibi *Mortuus est ergo.* Circa primum dicitur.

4 *De-*

MORALITER.

3 *Elifeus autem agro.* Sequitur.
5 *Dixit ad re.* Per Elisei verba cōsequenter hic posita, demonstratur, quid bonus princeps facere debeat, & etiam bonus prælatus, qui potest dici rex à regendo in spiritualibus.
6 *Pone manum tuam.* Per hoc enim ostenditur officium principis, & prælati circa subditos, quod est debite iustitiā exercere. Nā per lignū arcus, quod est rigidū, designat iustitię rigor, per chordam autem, quæ mollis est, misericordię dulcor, & per hoc, q̄ lignū rigidū per chordam mollem curuat, signi-

4 *Descenditque ad eum.* quia vita Elisei multū valebat ad defensionem sui regni.

5 *Currus Israel, & auriga eius.* exponatur sicut supra 2. cap. Cui compassus Elifeus dixit.

6 *Pone manum tuam.* ad tendendum ipsum.

7 *Superposuit.* ad ostendendum, quod meritis ipsius daretur regi signum victoriæ.

8 *Aperi fene.* in illa enim parte erat regnum Syrię, quod molestabat regnum Israel.

9 *Sagitta sal. do.* id est, emissio huius sagittæ signat victoriam pro populo Israel, & contra Syros.

10 *Percute.* Ista percussio designat percussorem populi Syriæ à populo Israel, vt patet ex sequentibus.

Sit

significatur, quod in dubijs declinandum est magis ad misericordiæ dulcorem, quàm ad rigorem iustitię, Iac. 2. c. *Miseri cordia super exaltat iudicium.* Et, hic dicitur, quod *in unis,* id est, clemens, est diminutiuis pœnarum.

† *Iace sagit.* per quam intelligitur sententia procedens ex iustitia misericordia temperata. ideo subditur.

9 *Sagitta sal. do.* q̄a talis sentētia p̄format diuinę voluntati.

9 *Et sagitta salutis contra Syriam.* quæ interpretatur excelsa, quia talis sententia reprimat extollentiam superbiorum.

10 *Rursum dixit ei, percutite iaculo.* Per q̄d ostenditur, quod bo-

Iaco. 2. d. **G** Jacob. *Fides sine operibus mortua est.*

A *Quod cum.* * IOSEPHVS. post non multum vero tempus & propheta defunctus est, ut iustitia famosissimus, & in Dei laudibus, & studijs, valde praeclarus. Miraculū nāque, & inopinabilia opera per suas prophetias ostendit, & apud Hebræos

& magnificam sepulchram habere promeruit, & qualem viro, ita religioso decebat impendi. Illo siquidē tempore contigit, vt quidam latrones in Elisei sepulchro, motum quem ipsi videbantur interfecisse, proiecerēt, cuius cadaver dum eius iussu ferretur, continuo suscitatum est.

* THEODORET.

Propheta etiam mortuus mortuum suscitauit, qui ei appropinquarat, vt vel ipsum corpus testaretur, quod acceperit duplicem magistratiam.

* HIERONYMVS.

Sepulchrum Abdiae vsque hodie cum mausoleo Elisei, prophetæ, & Ioannis Baptistæ, in Schaste venerationi habetur.

* IDEM. Vidit Paula Samariā ibi sita sunt Elisei, & Abdias prophetæ, & Ioannes Baptistæ. Vbi multis intremuit p̄sterna

bus, & steterit, iratus est contra eum vir Dei, & ait, Si percussisses quinquies, aut sexies, siue septies, percussisses Syriam vsque ad consummationem. Nunc autem tribus vicibus percutes eam. Mortuus est ergo Eliseus, & sepelierunt eum. † Latrunculi autem de Moab venerunt in terram in ipso † anno. Quidam autem sepelientes hominem viderunt latrunculos, & proiecerunt cadaver in sepulchrum Elisei. † Quod cum tetigisset ossa Elisei, reuixit homo, & stetit super pedes suos. Igitur Hazael rex Syriæ afflixit Israel cunctis diebus Ioachaz. Et miseratus est dominus eorum, & reuersus est ad eos propter pactum suum, quod habebat cum Abraham, & Isaac, & Iacob, & noluit disperdere eos, neque proicere penitus vsque in praesens tempus. Mortuus est autem Hazael rex Syriæ, & regnavit Benadad filius eius pro eo. Porro Ioas filius Ioachaz tulit vrbes de manu Benadad filii Hazael quas tulerat de manu Ioachaz patris sui iure praehi. Tribus vicibus percussit eum Ioas, & reddidit ciuitates Israel.

ta mirabilibus, namque cernebat varijs demones rugire cruciatibus, & ante sepulera Sanctorum vlulare homines more luporum, vocibus latrare canum, fremere leonum, sibillare serpentum, mugire taurorum, alios rotare caput, & post tergum terram vertice tangere, Paula vidit.

* AVGVST. Si quis sanctorum reliquias non honorandas esse dixerit, ille non Christianus, sed Eunomianus, & Vigilantianus creditur.

RAB Resurrectio cadaveris, per contactum ossium Elisei, significat, quod quicumque firma fide tangit mortem Christi, & spem suam veraciter in eo collocat, sine dubio particeps erit resurrectionis eius. vnde. *Ego sum resur. & vita. Postquā obiit Ioachaz, ingressi sunt principes Iuda, adorauerunt regē, &c.* Dicunt Iudei sicut Deū regē adoratum, & honores supra humanum modum à subditis libenter accepisse. vnde iram Dei subito expertus est, sicut Herodes. *Non est deus in Israel.* quia omnes noxij erant, & idololatria polluti, Has duas glo. ex 24. Paralip. transumptas vide, & potius ibi, quam hic habere locum.

ter accepisse. vnde iram Dei subito expertus est, sicut Herodes. *Non est deus in Israel.* quia omnes noxij erant, & idololatria polluti, Has duas glo. ex 24. Paralip. transumptas vide, & potius ibi, quam hic habere locum.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Si percussit.* Erat enim reuelatum Eliseo, quod si rex multoties percuteret terram absque interruptione, quod totaliter deiceret Syriam, non tamen habebat licentiam dicendi hoc regi, sed solum videndi, quod fieret, vt per hoc haberet certum signum, quid futurum esset, ideo sequitur.

2 *Nunc autem.* Spiritus enim sanctus tangit corda prophetarum eo modo quo vult, & ideo aliquando reuelat aliquid futurum in generali, tantum, & postea in particulari, sicut patet hic. primo fuit reuelatum Eliseo, quod si rex multoties percute-

ret terram, deiceret Syriam, non tamen fuit sibi reuelatum quoties esset percussurus, sed postquam percussisset ter, & cessauerat reuelatum fuit Eliseo, quod percuteret Syriam tribus vicibus, & in bellis particularibus.

3 *Mortuus.* Hic consequenter describitur signum factum per Eliseum post mortem eius, cum subditur.

4 *Quod cum.* ad declarandum merita ipsius Elisei. Caetera patent vsque ibi.

5 *Et reg.* Sic. n. scribitur hic in Hebræo. & ita dicit Hiero. q. d. scribitur, ille autem Benadad, q. p̄cessit Hazael, scribitur p. b. in fine. CAP.

MORALITER.

† nus princeps, vel prelatus debeat facere circa seipsum. p̄ terram. n. intelligitur caro, quæ de terra est a domino. Terra ergo percussitur, quando tria carnis vitia reprimuntur, scilicet, accidia. vñ Mat. 26. d. *Spiritus qui sem proptus est, caro autem infirma.* Et gula, & luxuria. Sed in hac percussione consistit, quando minus perfecte caro maceratur, propter quod sic percussiens per prophetam increpatur, cum subditur.

1 *Si per*

1 *Si percussit.* Mortuus est. Sequitur.

4 *Et pro.* per Eliseū, qui Dei mei salus interpretatur, Dominus noster Iesus Christus significatur, per hoc ergo, q. mortuus ossa tangens Elisei reuixit, significatur, q. mortuus morte culpæ, si fideliter, & deuote tangat Christum mortuum p̄ compassionem, redit ad vitam gratiæ, & idem fuit significatum Numc. 21. in aspectu serpentis ænei.

† MORA-

C A P. XIII.

Nanno se. a Et se. R A B. Amasias fecit bonum in conspectu domini, sed nō corde perfecto, bona quippe opera, quæ placent Deo fecit, sed nō corde perfecto, quia sub simulata specie coram

hominibus ostendebat, & sic coram Deo accepta non erant. b In val. RAB. Vallis Salinarum erat vbi sal faciebant. Vel cœno saluginis deciso, & siccato, & incenso. Vel aquis puteorū falsis seruefactis, & vſque ad falsi firmitatē coquendo perductis. Vel alio quolibet ordine quo sal fieri consuevit.

c Petram. RAB. Petra ciuitas est Arabie nobilis in terra Edō, quæ in li. Nu Recem dicitur, & à Syris sic appellatur. Sed Iosephus non ciuitatē dicit, sed magnam petram in Arabia constitutam.

IOSEPHVS. Amasias eligens exercitū de Iuda, & Benjamin quasi trecenta milia, constituit super eos Centuriones, mittēſque ad regem Israelitarum, conduxit centum talentis argenti centū milia armatorum. Deliberauerat enim, vt Amalechitarū gentibus, & Idumæis, & Gabaonitis infer-

C A P. XIII.

N anno secundo Ioas filii Ioachaz regis Israel regnavit Amasias filius Ioas regis Iuda. Viginti quinque annorum erat, cum regnare cœpisset. Viginti autem, & nouem annis regnavit in Ierusalem. Nomen matris eius Ioadan de Ierusalem. Et fecit rectum coram domino, veruntamen non, vt dauid pater eius. Iuxta omnia, quæ fecit Ioas pater suus fecit, nisi hoc tantum, quod excelsa non abstulit. Adhuc enim populus immolabat, & adolebat incensum in excelsis. Cumque obtinuisset regnum, percussit seruos suos, qui interfecerant regem patrem suum, filios autem eorum, qui occiderant, non occidit, iuxta verbum, quod scriptum est in libro legis Moyſi, † sic præcepit dominus dicens, † Non morientur patres pro filiis, neque filii pro patribus, sed vnusquisque in peccato suo morietur.

Amasias.

† Vetus aditio, quasi nomen regionis Gemelam posuit.

Ipsē percussit Edom in valle Salinarum decem milia, & apprehendit † petram in prælio, vocauitque nomen eius Iechel vsque in præsentem diem. Tunc misit Amasias nuntios ad Ioas filium Ioachaz filii Iehu regis Israel, dicens, Veni, & videamus nos. Remisitque Ioas rex Israel ad Amasiam re-

uid, & Salomoni. Quod si parere nollent, scirent quia bello terminum causæ perciperet, &c.

filijs, nec filij pro patribus, &c. sequitur.

6 Et apprehendit. Dicunt hic aliqui, quod petra est nomen cuiusdā ciuitatis. Alij autem dicunt, & verius, vt videtur, quod est nomen cuiusdam petre prærupte vbi interfecit plures de Idumæis, secundum quod habetur. 2. Paral. 25.

7 Vocauitque no. id est, illius Petre.

8 Iechel. signat in Hebræo acredinem dentium, quia illi, qui interfecit, ibi stridebant dentibus ex horrore mortis, & dolore.

9 Tunc. Hic consequenter describitur regnum eius tempore aduersitatis, & primo agitur de eius aebellatione. secundo de eius occisione, ibi facta; est. Circa primum sciendum, quod Amasias ex victoria, quam habuit contra Idumæos, eleuatus fuit in superbiam, ex hoc iusto Dei iudicio permissus est cadere in idololatriam, quia idola Idumæorū, quæ ceperat, reseruauit sibi, & coluit, nec ad reprehensionem prophete se corripuit, sed de morte sibi comminatus fuit, vt habetur 2. Para. 25. pp quod in tantā p̄sumptionem permissus est cadere, quod prouocauit Ioas regem Israel ad præliū, vt sic eius superbia confunderetur, & hoc est, quod dicitur. Tunc. i. post prædictas nequitias ab eo perpetratas.

10 Misit Ama. prouocando eum ad prælium. ideo subditur.

11 Veni, & vi. nos in bello die statuto.

Carduus

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. XIII.

Nanno se. Hic consequenter tangitur de hoc, quod factum est tempore Amasie regis Iudæ. & primo describitur regni eius persecutio. secundo regni Israel successio ibi. Anno quinto decimo. Prima in duas, quia primo describitur regnum Amasie tempore prosperitatis.

Secundo tempore aduersitatis, bi. Tunc misit Amasias. Circa primum describitur ipsius vita, cum dicitur.

1 Et fecit. respectu regū Israel, qui erant imperfecti, ideo subditur.

2 Veruntamen non, vt Dauid pater eius. q̄ fuit valde p̄fectus.

3 Iuxta omnia, quæ fecit. sicut supradictum est c. 12. quod nec est Ioas pater eius abstulit excelsa. & ideo istud, Nisi hoc tantum, &c. non potest referri ad literam immediate præcedentem, sed refertur ad, id quod dicitur, Fecitque rectum coram domino. Nisi hoc tantum, &c. & tunc patet litera.

4 Cumque obtinuisset. in pace, & quiete, & ita quod tunc poterat facere iustitiam absque periculo perturbationis regni.

5 Percussit ser. Filios autem eorū, qui occiderant non occidit, sicut scriptum est in lege Domini. Deu. 24. c. Non morientur patres pro filijs,

M O R A L I T E R.

1 In anno secundo. Sequitur.

6 Ipsē per. Edom interpretatur terrenus, & ideo per Amasiam qui percussit Edō, significat in religione professus, qui viuēdo sine proprio terrenis abrenuntiat. & sic Edom superat in valle Salinarum, quia talis profitetur viuere in valle humilitatis, & obedientiæ, & est in castitate, q̄ per Salinas significatur, quia sicut sal præferuat carnes à putrefactione corporali sic castitas corpus, & animā à putredine peccati. Vñ per oppositum de luxuriosis dicit Iohel. 1. d. Computruerunt iumēta in stercore suo. Quod exponens GREG. dicit, Iumēta in suo stercore

core putrescere, est carnales homines in factore luxuriæ vitam finire.

9 Tunc misit. Ex victoria enim q̄ Edom in superbiam eleuatus fuit, & sic contra regem Israel pugnare voluit, vnde sibi male cōcigit. Per hoc igitur significat religiosum de p̄fectione sui status superbientem, & seculares aliquando meliores ipso contemnentem, similem Phariseo, qui dicebat de seipso Luc. 18. a. Non sum, sicut ceteri homin. rap. adul. &c. Et quia sic per superbiam eleuatur, ad obtinendum ecclesiæ gradū indebitum sibi conatur, propter quod dicendum est ei à superiori, quod subditur.

Tom. 2.

GG 2

† Conten-

D

† 2. Pa. 15. 2.

Rabbanus. Angelom. F

† abstulerunt.

† in quo. l. 9. anti. c. 10.

† Sela nomen vrbis.

E

Percus-

Diuiso.

A a Percussusque est Iud. & ceter. * JOSEPH. Dñi praelium essent commisiū milites Amasie repentinus terror, & stupor inuasit, qualem non propitius Deus immitteret, & antequam venirent ad manus, in fugam animi pauore conuersi sint.

Hom. 1. in Mach.

B Aduerte, quicūque regum placuerant Deo, diutius regnarunt, & prosperati sunt, & inimicos eorū humiliavit Deus sub manibus eorum. Quotquot maligne gesserunt, velociter & a regno, & a viuis, cum amara morte precessi sunt, & humiliavit illos Deus sub inimicis eorum.

quindecim.

2. Para. 26. a.

Rabbans, Angelom.

C Ipse restituit terminos Isr. & c. RABBANVS. De Ieroboam dicit, Ipse restituit terminos Israel ab introitu Emath, usque ad mare solitudinis.

gem Iuda, dicens, Carduus Libani misit ad cedrū, q̄ est in Libano, dicēs, Da filiā tuā filio meo vxorē. Transferuntq; bestiae saltus, q̄ sunt ī Libano, & conculcauerunt carduū. Percutiens inualuisti sup Edō, et subleuauit te cor tuū. Cōtētus esto gloria, & sede in domo tua. Quare prouocas malū, vt cadis tu, & Iudas tecū? Et non acquieuit Amasias. Ascēditq; Ioas rex Israel, & viderūt se ipse, & Amasias rex Iuda ī Bethfames oppido Iudæ. Percussusq; est Iuda corā Israel, & fugerunt vnus quisq; in tabernacula sua. Amasiā vero regē Iuda filium Ioas filii Ochoziæ cepit Ioas rex Israel in Bethfames, & adduxit eū in Ierusalem. Et interrupit murū Ierusalē, à porta Ephraim vsq; ad portam anguli quadringētis cubitis. Tulitq; oē aurum, & argentum, & vniuersa vasa q̄ inuenta sunt in domo dñi, & in thesauris regis, & obsides, & reuersus est in Samariā. Reliqua autē verborum Ioas, q̄ fecit, & fortitudo eius, qua pugnavit contra Amasiam regem Iuda, nonne hæc scripta sunt ī libro sermonum dierum regum Israel? Dormiuitque Ioas cum patribus suis, & sepultus est in Samaria cum regibus Israel, & regnavit Ieroboam filius eius pro eo. Vixit autem Amasias filius Ioas rex Iuda, postquam mortuus est Ioas filius Ioachaz regis Israel † viginti quinque annis. Reliqua autem sermonum Amasie, nonne hæc scripta sunt in libro sermonum dierum regum Iuda? Factaque est cōtra eum coniuratio in Ierusalem. At ille fugit in Lachis. Miseruntque post eum in Lachis, & interfecerunt eum ibi, & asportauerunt in egs sepultusque est in Ierusalem cum p̄rib. suis in ciuitate Dauid. † Tulit autem vniuersus populus Iudæ Azariam annos natum sedecim, & cōstituerunt eum regem pro patre eius Amasia. Ipse ædificauit Ailam, & restituit eam Iudæ, postquam dormiuit rex cum patribus suis Anno quintodecimo Amasie filii Ioas regis Iuda, regnavit Ieroboam filius Ioas regis Israel in Samaria quadraginta, & vno anno, & fecit, quod malum est coram domino. Nō recessit ab omnibus peccatis Ieroboam filij Nabath, qui peccare fecit Israel. Ipse restituit terminos Israel ab introitu Emath vsque ad mare solitudinis iuxta sermonē domini Dei Israel, quem locutus est per seruum suum Ionam filium Amathi prophetam, qui erat de Heth, quæ est in Hopher. Vidit enim

litudin. Emath quæ nunc Epiphania dicitur, septentrionalis erat terminus Israel. Mare autem solitudinis, mare mortuum est, quod in latitudine per stadia quingenta octuaginta vsque ad Zoaros Arabiæ, in longitudine centū quinquaginta, vsque ad vicinia Sodomorum progreditur. Igitur Ieroboam castra metatus contra Syrios, omnem eorum prouinciam (sicut Ionas prophetauerat) deuastauit. c. Quæ est in Hopher turris erat non longe à templo, enormis magnitudinis, & altitudinis, vnde Hopher dicitur, id est, tenebrarum, siue nebea, eo quod vsque ad nubes caput erigat, quæ in Zacharia, turris nebulosa vocatur.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Carduus Li. Cardu^o est herba humilis, & spinosa, & secūdu quod dicit Ra. Sal. hic signat Emor patrem Sichem, qui erat infidelis. Cedrus autem signat Iacob, qui fuit patriarcha magnus, cuius filiam, s. Dinam, petiuit Emor pro Sichem filio suo vxorem, vt habetur Gene. c. 34. Bestiæ vero saltus p̄cullantes carduū signant filios Iacob, qui interfecerunt Emor, & Sichem, & eorum populū. Tempore enim Ioas, & Amasie inter Iudæos currebat istud prouerbiū, quando aliquis attentabat aliquid præsumptuosum, & ideo ipsum applicauit Ioas sibi, & Amasie, vocans seipsum cedrum, & Amasiā carduū, & bellatores ipsius Ioas bestias saltus. ideo subditur.

2 Quare prouo. id est, bellum inter me, & te.

3 Vt ca. tu. quia non habetis virtutem standi contra me.

4 Et non ac. volens omnibus modis contra eum procedere. Cætera patent vsque ibi.

5 Et interru. vt ciuitas non posset alias sibi resistere.

6 Et obsi. id est, filios nobilium, ne patres eorum possent sibi rebellare.

7 Vixit au. In Hebræo habet 25. annis. & 2. Para. 25. c. dicitur similiter. Dicendum, quod decē anni quibus Amasias fugiens de Ierusalem latuit in Lachis, tacentur hic in Hebræo. & 2. Para. c. 25. propter multitiā Amasie, & quia tunc non regnavit proprie.

8 Factaque est con. Hic consequenter agitur de occisione ipsius Amasie, quia licet mors eius sit prædicta, hic tamen subditur modus mortis, cum dicitur, Factaque est cōtra eum coniuratio. id est, cōspiratio.

9 In Ieru. quia ciues videntes murum ciuitatis interruptum, & ciuitatem spoliatam, & filios suos dñctos obsides in Samariam occasione superbiæ eius, quia noluit desistere à bello contra Ioas, ceperunt tractare de morte eius.

10 At ille fu. quando percepit hunc tractatum.

11 Miseruntque.

11 Miseruntque. magnam multitudinē bellatorū. 12 Et inter se. pp mala ipsius prædicta. 13 Tulit autem vniuersus populus Iudæ. Ille vocatur Ozias 2. Para. 26. quia fuit b̄nominus, & vt aliqui dñt trinomus, vt ibidem patet. 14 Anno quin. Hic consequenter describitur regum Israel successio, cum dicit, Anno quintode. s. patre suo Ioas mortuo, sed iā ante ceperat regnare tribus annis viuente patre suo, vt dicit Ra. Sa.

15 Ipse resti. terra. n. illa erat occupata à regibus Syriæ, sed ipse recuperauit iuxta sermonem domini Dei Israel, quem locutus est per seruum suum Ionam. Hoc non scribitur in prophetia Ionæ, quæ habetur in li. 2. prophetarum, quia illa p̄phetia solum loquitur de facto Nimue. Plura autem alia tect, & prædixit iste Ionas, quia inuixit Iehu, & prædixit eū destructurum domum Achab. prout dictum fuit, supr. 9. c. & filios Iehu regnatos vsque in quartam generationem, vt habetur supr. 10. c. quæ non sunt ibi scripta. sicut, & Christus multa fecit, & dixit, quæ non sunt scripta in euangelio, secū dum, quod dicitur Io. vlt. g. Dicit tamen Ra. Sa. Quod hic dicitur, scribitur in prophetia Ione, per quandam similitudinē quia sicut per prædicationem Ione infortunium ciuitatis Nimue mutatu est in eufortuniū, eo quod Nimuite egerūt penitentia, sic & hic dicitur. Vidit. n. dominus afflictionem Israel amaram nimis, & c. quæ conuersa est in consolationem tēpore istius Ieroboam, vnde subditur. Sed saluauit eos in manu Ieroboam. & c. & hoc fuit prædictum per Ionam prophetam.

16 Qui erat. sup. 3. li. c. 17. dicitur quod erat de Sareptha. quæ fuit filius mulieris Sarepthanæ. Dicendum, quod hic nominatur de Geth, quæ est villa in regno Israel, & ibi fuit sepultus, & ab illo loco denominauit hic eū scriptor huius libri.

17 Quæ. Ista Hopher est aha ab illa Hophir, q̄ est in India, vbi

MORALITER.

† Contentus est glo. id est, in religione, quia tibi non expedit promoueri ad altiora.

† quod Beatus Franciscus interrogatus a Papa, si vellent, quod fratres sui promouerēt ad ecclesiasti-

dominus afflictionem Israel amaram nimis, & q̄
 consumpti essent vsque ad clausos carceris, † & ^{† vel carcere.}
 extremos, & non esset, qui auxiliaretur Israeli.
 Nec locutus est dominus, vt deleret nomen Israel
 de sub cœlo, sed saluauit eos in manu Ieroboam
 filij Ioas. Reliqua autem sermonum Ieroboam.

NICOLAUS DE LYRA.

ibi mittebat Salomon naues pro auro quærendo, vt habetur sup. 3. li.
 6. 10. Vnde, & in Hebræo prima litera huius Hophir est Ain: alterius
 vero prima litera est Aleph. Vltimè

MORALITER.

† siasticas dignitates, respondit, Domine fratres mei ideo
 vocati sunt minores, vt maiores fieri non p̄sumat, si vultis, q̄

CAP. XV.

Anno vice-
 si-
 ma Azaria
 RAB. ipse est O-
 zias, qui dū sacri-
 ficare in templo,
 vellet contra le-
 gē Mosi, percuss⁹
 est lepra. Hic dia-
 bolū significat,
 cui lepra iniqui-
 tatis insanabilis ē,
 qui cum maiora
 se appeteret, se-
 ditate pessima
 lepræ notabilis
 effect⁹, de domo
 eiec⁹ est, & p̄-
 scuerat vsq; in fi-
 nē leprosus sepa-
 ratus a populō
 Dei. Hoc regnā-
 te Elias p̄pheta
 oculos ad cœlū
 non lenauit, nō
 sunt ei referata cœlestia, sed postquā mortuus est. Dū Pha-
 rao

CAPVT XV.
 Anno vice-
 simo septimo Ieroboam regis Israel re-
 gnauit Azarias filius Amasia regis Iudæ. Sede-
 cim annorum erat cū regnare cœpisset, & quin-
 quaginta duobus annis regnauit in Ierusalē. No-
 men matris eius Iechelia de Ierusalem. Fecitque
 quod erat † placitum coram domino, iuxta om-
 nia, quæ fecit Amasia pater eius. Veruntamē ex-
 celsa non † est demolitus. Adhuc populus sacrificabar, & adolebat in-
 censum in excelsis. Percussit autem dominus regem, & fuit leprosus
 vsque in diem mortis suæ, & habitabat in domo † libera seorsum. Ioa-
 tham vero filius regis gubernabat palatium, & iudicabat populum
 terræ. Reliqua autem sermonum Azariae, & vniuersa, quæ fecit, non-
 ne hæc scripta sunt in libro verborum dierum regum Iuda? Et dormi-
 uit Azarias cum patribus suis, sepelieruntque eum cū maioribus suis
 in ciuitate Dauid, & regnauit Iotham filius eius pro eo. Anno trice-
 portam vallis, quæ superius porta Ephraim dicitur.

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XV.

Anno vice-
 si-
 ma Azaria
 Hæc est quinta pars principalis huius
 quarti libri s̄m diuisionem in principio eius po-
 sitam, in qua agitur de his, q̄ facta sunt sub Ozia
 rege Iuda, & Iothan filio eius. Et diuiditur in
 duas, quia primo describit regni Iudæ successio
 secundo regni Iothan prosecutio ibi, Anno secundo. Prima
 in duas, quia primo ponitur dicta successio. secundo regum
 Israel frequēs mutatio, ibi, Anno tricesimo octauo. Circa primū
 dicitur, Anno vice. Ex hoc patet, quod supradictum est, qd̄
 sic Ieroboam cœpit regnare adhuc viuente patre duobus,
 et tribus annis, quia a morte patris sui vsque ad principiū
 regni Ozia, qui idē est, & Azarias, & Zacharias, ita qd̄ sit tri-
 omius, vt habetur 2. Para. 26. fluxerūt tantum viginti quin-
 que anni, loquēdo de regno Ozia quo incepit regnare mor-
 tuo patre, quia pater eius Amasia vixit viginti quinque an-
 nis post mortē Ioas patris Ieroboam, & ille vice-^{simus} quin-
 us annus fuit, vice-^{simus} septimus regni Ieroboam, incipēdo
 eius regnū a tēpore quo cœpit regnare patre adhuc viuente.
 Regnauit. Tūc. n. cœpit regnare mortuo p̄e, ante tñ regna-
 uerat per plures annos, vt dictū est, & videbit plenius infra.
 Fecitque s̄. in principio regni sui, propter quod multum p̄-
 peratus fuit in regno, vt habetur 2. Paral. 26. sed postea su-
 perbia eleuatus, deprauatus fuit, propter quod dominus eū
 percussit lepra, secundum quod subditur.

Percussit autem. ex superbia enim voluit ipse sibi vsurpare
 officium sacerdotale intrans templum ad thurificandum.
 Et cum a sacerdotibus ei diceretur, quod hoc non spectabat
 ad eius officium, minabatur eis tenens thuribulum, propter
 quod subito fuit percussus lepra, & apparuit in fronte eius
 manifeste, propter quod sacerdotes statim eum expulerūt
 de templo, & ipsemet sentiens plagam domini, exiit volū-
 tate

MORALITER.

Anno tricesimo septimo Ieroboam regis Israel re. Huius regis hi-
 storia breuiter hic scribitur, sed 2. Paralip. 15. perfectius poni-
 tur, pp̄ quod ibi ponitur explicatio mystica, domino con-
 cedente.

& vniuersa, quæ fecit, & fortitudo eius qua p̄-
 liatus est, & quomodo restituit Damascū, & E-
 math Iudæ in Israel, nonne hæc scripta sunt in
 libro sermonum dierum regum Israel? Dormi-
 uitque Ieroboam cum patribus suis regibus Is-
 rael, & regnauit Zacharias filius eius pro eo.

† vsque ad elau. abiecit, quamuis e in talibus deberet parci, eo
 quod aff. istis no i est danda afflictio, reges tamen Syriæ non eis peper-
 cerunt quando eos ceperant, volentes contere populū Israel. Cete-
 rapat.†

faciamt habitant in ecclesia Dei, dimitte eos in statu voca-
 tionis eorum, & ad dignitates ecclesiasticas ascendere nul-
 latenus permittatis.

rao vixit, popu-
 lus Israel ex lu-
 ti, & palearū o-
 pere non suspi-
 rauit ad Deum,
 sed post Pha-
 raonis mortem
 ascēdit clamor
 eorum ad do-
 minum. Si er-
 go intelligas in
 Ozia, & Phara-
 one contrarias
 fortitudines, vi-
 debis quomo-
 do illis viuēti-
 bus, nullus nō-
 strorum videat
 & suspiret, re-
 gnāte peccato,
 Aegyptijs ex-
 truumus ciuita-
 tes, & versamur
 in foribus. O-
 zias edificauit

4 Et habit. a frequentatione hominum, iō dicitur 2. Paralip.
 quod habitabat in domo separata, & propter hoc non vene-
 bant ad ipsum iudicia, propter qd̄ subditur, Iotham vero filius
 regis gubernabat palatium, & iudicabat populum ad placitum, &c.
 5 Sepelierunt. quantum ad locum in generali, non tamen in
 speciali, quia non fuit sepultus in sepulchris regum, sed tñ
 in agro regum sepulchrorum, eo quod esset leprosus, se-
 cundum, quod dicitur 2. Paral. 26

6 Annotu. Hic consequenter describitur regum Israel fre-
 quens mutatio. Iungebant enim se gentilibus regibus, & sic
 vnus interficiebat alium sultus auxilio infidelium, & regna-
 bat loco eius. Et posset diuidi ista pars in sex, secundum sex
 reges sibi succedentes in paruo tempore, quorum primus
 fuit Zacharias filius Ieroboam, de quo dicitur hic. Anno vi.
 Dicitur est in principio huius cap. quod iste Zacharias, qui
 & Azarias, siue Ozias cœpit regnare mortuo patre suo an-
 no. 28. Ieroboam regis Israel, qui Ieroboam regnauit qua-
 draginta, & vno anno, vt habetur capitu. præceden. ex quo
 patet, quod in morte eius Azarias regnauerat tantum 15. an-
 nis. Qualiter igitur potest esse verum, quod Zacharias filius
 Ieroboam cœpit regnare. 38. anno Azariae, quia videtur, qd̄
 deberet dici, anno 15. vel 16. Azariae regnauit iste Zacharias.
 Ad quod dendum, quod in principio huius cap. accipitur
 principium regni Azariae, quando cœpit regnare solus mor-
 tuo patre, vt dictum est. Sed ante cœperat regnare per 10. an-
 nos, quibus pater suus fugiens latuit, vt dictum est cap. præ-
 ceden. & sic tempore mortis Ieroboam regnauerat 25. an-
 nis. Item a morte Ieroboam regnum Israel fuit gubernatū.
 13. annis per principes, eo quod Zacharias filius Ieroboam
 erat puer paruulus, & sic anno 38. Azariae regis Iuda Zacha-
 rias filius Ieroboam cœpit regnare super Israel tanquam re-
 gens regnum per seipsum.

cedente. Renquit vero huius capituli sunt descriptiones
 quorundam regum sibi succedentium, de quibus non ap-
 pareret mihi aliquod notabile exponendum vsque ad illum
 locum.

A simooctauo Azariæ regis Iudæ, regnavit Zacharias filius Ieroboam super Israel in Samaria sex mensibus, & fecit, quod malum est coram domino, sicut fecerant patres eius. Non recessit à peccatis Ieroboam filii Nabath, qui peccare fecit Israel. Coniuravit autem contra eum ¹ Sellum filius Iabes, percussitque eum [†] palam, ² & interfecit, regnavitque pro eo. Reliqua autem verborum Zachariæ, nonne hæc scripta sunt in libro sermonum regum Israel? Iste est ³ sermo domini quem locutus est ad Iehu dicens, [†] Filii tui usque ad quartam generationem sedebunt de te super thronum Israel. Factumque est, ita. Sellum filius Iabes regnavit ⁴ tricesimonono anno Azariæ regis Iudæ, regnavit autem vno mense in Samaria. Et ascendit Manahem filius Gadi de Thersa, venitque in Samariam, & percussit Sellum filium Iabes in Samaria, & interfecit eum, regnavitque pro eo. Reliqua autem verborum Sellum, & coniuratio eius, [†] per quam tetendit insidias, ⁵ nonne hæc scripta sunt in libro sermonum dierum regum Israel? Tunc percussit Manahem ⁶ Thapsa, & omnes, qui erant in ea, & terminos eius de Thersa. Noluerant enim aperire ⁷ ei. Et interfecit omnes prægnantes eius, & scidit eas. Anno tricesimonono Azariæ regis Iudæ regnavit Manahem filius Gadi super Israel decem annis in Samaria, fecitque quod malum erat coram domino:

† coram populo.

† sup. 20. B

† qua coniuravit.

libr. 9. Antiq. c. 11.

C

^a Et interfecit omnes. & ca. **IOSEPHVS** Ille vicicens in eis, & quæ foris erant depopulatus est, & civitatem obsessione fortissima cepit, & grauitur ferens quod fecerat, omnes occidit,

^a [†] Alias Thersam, & hoc in libris incorrectis.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Coniuravit. Iste autem fuit vnus de principibus, qui administrauerant regnum post mortem Ieroboam, & ideo potuit se munire, & fortificare ad auferendum regnum ipsius Zachariæ.
- 2 Percussitque. In Hebræo habetur. Coram populo. & idē est, & in hoc notatur, quod habebat populum saltem pro magna parte consentaneum, quia iste Zacharias erat valde malus.
- 3 Iste est sermo. Et hoc patet ex dictis, quia Ioathan filius Iehu regnavit post eum, cui successit Ioas filius eius, & ipsi Ioas Ieroboam filius eius, & ipsi Ieroboam Zacharias filius eius.
- 4 Sellum. Hæc est secunda pars vbi agitur de regno Sellum, quod fuit valde breue. ideo subditur, Regnavit autem. sequitur.
- 5 Et coniu. scilicet ipsi Zachariæ, quem interfecit, vt dictum est.
- 6 Tunc percussit Mana. Hæc est tertia pars, in qua agitur de regno Manahem, qui interfecit Sellum, vt dictum est, cum dicitur. Tunc. i. post interfecionem Sellū, percussit Manahem Thersam. libri correcti habent Thapsa. & sic est in Hebræo. & causa subditur cum dicitur.
- 7 Nolue. &c. i. recipere eum in ciuitate tanquam regem. Ex quo patet, quod libri habentes hic Thersam, in hoc sunt falsi, quia iste Manahem fecit coniurationē contra Sellū in Thersa, vt habetur inf. Ex quo verisimile

mino: Non recessit à peccatis Ieroboam filii Nabath, qui peccare fecit Israel cunctis diebus eius. Veniebat Phul rex Assyriorum in terram, & dabat Manahem Phul mille talenta argenti, vt esset ei in auxilium, & firmaret regnum eius. Indixitque Manahem argentum super Israel cunctis potentibus, & diuitibus, vt daret regi Assyriorum, quinquaginta siclos argenti per singulos. Reuersusque est rex Assyriorum, & non est moratus in terra. Reliqua autem sermonum Manahem, & vniuersa quæ fecit nonne hæc scripta sunt in libro sermonum dierum regum Israel? Et dormiuit Manahem cum patribus suis. Regnavitque Phaceia filius eius pro eo. Anno quinquagesimo Azariæ regis Iudæ regnavit Phaceia filius Manahem super Israel in Samaria biennio, & fecit, quod erat malum coram domino. Non recessit à peccatis Ieroboam filii Nabath, qui peccare fecit Israel. Coniuravit autem aduersus eum Phacee filius Romeliæ duceus eius, & percussit eum in Samaria in turre domus regis iuxta Argob, & iuxta Arie, & cum eo quinquaginta viros de filiis Galaaditarum, & interfecit

cidit, nec paruum parcēs, & quicquid ad culmen pertinebat ferocitatis, & in iriæ suis contribulibus operatus est quod alienigenæ ceræ nō potuissent. Cumque aduenisset eum castra mouisset Procla⁹ Assyriorum rex, ad certamen quidem pugna contra Syros nō accessit, sed mittere ei mille argenti talenta, egit vt ab illo discederet. Ad hanc que causam profuere populus regi Manahem. Nā vnusquisque pro capite suo quinquaginta præbuit drachmas.

***HIERO.** L. gimus regem Isra Manahem regi Assyriorum Phul mille talenta argenti misisse, vt esset manahem eius cum eo, i. vt præberet auxilium, ter q̄ nonnulli autrant et vitulos a reos esse directos

ipse

- 8 Et interfe. Quod fuit valde crudelē. sed hoc fecit ad terrorem aliorum, vt non audent sibi resistere cunctis diebus eius.
- 9 Veniebat. Non quod veniret ibi omni die, vel anno, sed quando Manahem rogabat eum, vt veniret ad firmandum regnum suum, propter quod, & dabat illi magnum tributum. vnde subditur.
- 10 Indi. Quia non poterant soluere illud tributum de redditibus suis.
- 11 Quinquaginta. Et subintelligitur homines, potentes. Vnde in Hebræo habetur. Quinquaginta siclos argenti homini vni. i. cuiuslibet, secundum modum loquendi Hebræicum, & propter hoc libri, qui habent hic, Per singulos annos, falsi sunt in hoc, quia libri correcti non habent Annos. Cetera patent in litera.
- 12 Anno. Hæc est quarta pars in qua agitur de regno Phacee, quod durauit tantum duobus annis. Vnde subditur.
- 13 Coniura. Et propter hoc habuit militiam sibi consentaneam.
- 14 Et per. vbi refugerat pro defensione.
- 15 Iuxta ar. id est, iuxta palatium, vt dicit Ra. Sa.
- 16 Et iu. Heb. habetur. Et iuxta Arie. quod significat leonem, quia ibi erat leo aureus ad magnificentiam, & decorum, vt dicit Ra. Sa.
- 17 Et cum eo. Qui erant amici eius fauentes ei.

Anno

interfecit eum, regnavitque pro eo. Reliqua autem sermonum Phaceia, & vniuersa, quae fecit, nonne haec scripta sunt in libro sermonum dierum regum Israel? Anno quinquagesimo secundo Azariae regis Iudae, regnavit Phacee filius Romeliae super Israel in Samaria viginti annis, & fecit, quod malum erat coram domino. Non recessit a peccatis Ieroboam filii Nabat, qui peccare fecit Israel. In diebus Phacee regis Israel, venit Theglath phalasar rex Assur, & cepit Aion, & Abel + domum Maacha, & Ianoe, & Cedes, & Azor, & Galaad, & Galilaam, & vniuersam terram Nephthali, & transtulit eos in Assyrios. Coniuravit autem, & attendit insidias Osee filius Ela contra Phacee filium Romeliae, & percussit eum, & interfecit, regnavitque pro eo vicesimo anno Ioathae filii Oziae. Reliqua autem sermonum Phacee, & vniuersa, quae fecit, nonne haec scripta sunt in libro sermonum dierum regum Israel? Anno secundo Phacee filii Romeliae regis Israel, regnavit

regnavit Ioathan filius Oziae regis Iuda. + Vingtiquinque annorum erat cum regnare coepisset, & sedecim annis regnavit in Ierusalem. nomen matris eius Ierusa filia Sadoc. Fecitque quod erat placitum coram domino, iuxta omnia, quae fecerat Ozias pater suus operatus est, veruntamen excelsa non abstulit, adhuc populus immolabat, & adolebat incensum in excelsis. Ipse aedificavit portam domus a domini sublimissimam. Reliqua autem sermonum Ioatham, & vniuersa, quae fecit, nonne haec scripta sunt in libro verborum dierum regum Iuda? In diebus illis coepit dominus mittere in Iuda Rasin regem Syriae, & Phacee filium Romeliae. Et dormiuit Ioathan cum patribus suis, sepultusque est cum eis in ciuitate Dauid patris sui, & regnavit Achaz filius eius pro eo.

D
† 2. Para. 27. a
E
Aa. 3. a.
F

CAP.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Anno quin. Hec est quinta pars, in qua agitur de regno Phacee.
2 Et fecit. Et propter hoc de ordinatione dicitur.
3 Venit The. rex. & captiuauit magnam partem populi sui videlicet duas tribus, & dimidiam, quae erant ultra Iordanem, & de populo eius, quae erat citra Iordanem de tribu Zabulon, & Nephthali, tot captiuauit quot equiparabant dimidiam tribui. & secundum hoc dicitur a doctoribus tribus tres tunc captiuasse.
4 Et transf. eos in Assy. &c. ut essent serui, nec possent de caetero rebellare regno Assyriorum.
5 Coniuravit autem, &c. Hec est sexta pars in qua agitur de regno Osee quantum ad eius principium.
6 Et attendit insidias Osee filius Ela contra Phacee, &c. Quia propter malitias suas tandem occisus est a sua gente.
7 Regnavitque pro eo vicesimo anno, &c. Hoc videtur falsum quia postea subditur, quod Ionathan regnavit tantum 16. ann. Ad quod dicendum, quod regnavit 16. annis tantum post mortem patris sui, sed anteregnauerat pluribus annis, qui a tempore quo pater suus fuit percussus lepra, iudicabat populum terrae, ut praedictum est. Aliter soluit Ra. Sa. di. quod 4. de annis Achaz subtrahit hic scriptura propter suam malitiam, & attribuit eos Ioathan.
8 Anno. Hic reuertitur scriptura ad describendum consummationem regni Ioathan, de cuius principio supra mentionem fecerat, sed hic repetit, &

tit, & patet litera vsque ibi.
9 Fecitque quod erat. Et propter hoc dominus dedit ei prosperitatem in aedificando vrbes, & castella, & debellando regem filiorum Ammon quoniam rededit sub tributo, ut plenius habetur 2. Pa. c. 27.
10 Iuxta omnia, quae fecer. imitando cum in bonis, non autem in malis vnde. 2. Para. 17. ubi dicitur, Fecitque, quod rectum erat iuxta omnia, quae fecerat Ozias pater eius. subditur, Excepto, quod non est ingressus templum domini, usurpando sibi pontificis officium, sicut fecerat pater eius.
11 Ipse aedi. &c. Dicunt communiter doctores nostri, quod ista est porta, quae vocatur porta templi speciosa, Act. 3. a. sed non videtur verum, quia postea Nabuzardan incendit templum domini, & domum regis, & ciuitatem Ierusalem, ut habetur infr. vl. c. & ideo illa, quae in actibus apostolorum dicitur porta speciosa, fuit post captiuitatem Babylonicam reaedificata, sicut, & templum. a quo vero aedificata fuerit, non habet in textu Bibliae, sed Iosephus videtur dicere, quod eam aedificauit Herodes Aescalonita, sub quo natus est Christus, quod fecit se circumcidi, & transiit ad ritum Iudeorum, & fecit multa sumptuosa opera circa templum, ut dicit Ioseph.
12 In die, videlicet post finem regni Ioathan, incipiente regno Achaz.
13 Coepit. ad puniendum mala, quae fiebant in regno Iudae, quia populus a longo tempore immolabat in excelsis, quod erat illicitum a tempore constructionis templi, & multa alia mala faciebant propter malitiam Achaz.

Iosephus.

CAP.

MORALITER.

3 Regnavit Ioathan fi. Sequitur.
11 Ipse aedific. portam do. do. Per Ioatham, qui perfectus interpretatur, Deus ipse significatur. Nam ut dicitur. 5. Metaph. perfectum est cui nihil deest, & ideo solus Deus est simpliciter perfectus, quia nullo indiget alio. & quicquid est perfectionis in alijs totum in se continet eminenter. Ipse vero quadruplicem domum habet, scilicet corporalem, moralem, allegoricam, anagogicam. Prima est ergo Materia, in qua corporaliter habitauit. Secunda est fidelis anima, in qua per gratiam requiescit. Tertia est militans ecclesia, in qua habitat per eucharistiae sacramentum. Quarta est triumphans ecclesia, in qua se ostendit beatis per aspectum clarum. Porta primae domus est humilitas, ex qua videri Deum coepit. Ber. super Missus est. Et si placuit ex virginitate,

tate, tamen ex humilitate concepit. De altitudine vero huius portae dicit Ber. super missus est. Quae est tam sublimis humilitas quam cedere nescit honoribus, insolescere gloria nescit, in ater Dei eligitur, & ancillam se nominat. Porta vero secundae domus est fides, quam praecedit charitas, per quam Deus inhabitat mentem. 1. Io. 4. d. Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. De sublimitate huius portae dicitur. Heb. 11. a. Fides est substantia sperandarum rerum. Porta vero tertiae domus est baptismus, quae est ianua sacramentorum. De altitudine vero huius portae dicit Io. 3. a. Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. Porta vero quarta domus est resurrectio Christi, vel eius ascensio, Luc. vl. d. Oportuit pati Christum, & resurgere a mortuis, & ita intrare in gloriam suam, Et Mat. vl. d. dicitur. Et dominus quidem Iesus postquam locutus est eis assumptus est in caelum, & sedet a dextris Dei. Et sic patet sublimitas huius portae.

Tom. 2. GG 4 1 Anno

CAP. XVI.

Nro de. a Consecrauit. RABBA Beēnon filij Ennon. Tophet, siue Thaphet est in valle Beēnon iuxta Acheldemach, locus olim antumnissimus, vbi solebant sacrificare dāmonibus. Hebraice

suum per ignē, si quidē eum demonijs obtulit, &c. Syrorum rex capiens Ailach, ad mare rubrū positā, & habitatores eius cum eis, in ea Syros statuit, &c. Rex autē Hierosolymorū cognoscens Syros ad propria remeasse, & credens preualere contra Israhelitarum regē, exercitū suum aduersus eum

A Rabbanus. Angelom. Eucher. Io. ii. 18. c. Mitt. 10. c. Luc. 12. c. 12. Pa. 18. 2.

Gehennon, idest, vallis Ennō. vnde in euāgelio gehenna dicitur quia sicut perierunt ibi qui idola colebant in corpore, & in anima, ita peccatores, qui ad infernum transeunt æterna damnatione punientur.

CAP. XVI.

† Nro decimo septimo Phacee filij Romelæ regnavit Achaz filius Ioathan regis iuda. Viginti annorū erat Achaz cum regnare cœpisset, & sedecim annis regnavit in Ierusalem. Nō fecit, quod erat placitum in conspectu domini Dei sui, sicut David pater eius, sed ambulavit in via regum Israhel. Insuper, & filium suum consecrauit, transferens per ignem secundum idola gentium, quæ dissipavit dominus coram filijs Israhel. Immolabat quoque victimas, & adolebat incensum in excelsis, & in collibus, & sub omni ligno frondoso. † Tunc ascendit Rasin rex Syriæ, & Phacee filius Romelæ rex Israhel in Ierusalem ad præliandum. Cumque obsiderent Achaz, non valuerunt superare eum. In tempore illo restituit Rasin rex Syriæ Ailam Syriæ, & eiecit Iudæos de Aila. Et Idumæi, & Syri venerunt in Ailam, & habitauerunt ibi vsque in diem hanc. Misit autem Achaz nuntios ad

Quæst. 48.

THEODORET.

Quomodo est intelligendum illud, Traduxit filios suos in igne? Iosephus quidem dixit, Et vnum eius filium obtulit holocaustum Bala, Ego autem existimo id, quod dicitur tacite significare genus erroris, quod ad nos vsque peruenit. Vnde enim in aliquibus ciuitatibus semel in anno accendi togas, & trans eos saltare aliquos, non solum pueros, sed etiā viros, infantes autem per flammā ferri à matribus. Videbatur autem quædam esse expiatio, & purgatio. Existimo autem hoc fuisse Achazi peccatum.

a † In holocaustum. b In valle Beēnon. hæc est vallis filij Ennon.

B viridi.

IOSEPHVS. In Hierosolymis idolorum aras instituit, & super eas sacrificauit, in quibus etiam suum in holocaustum obtulit filium more Chanæeorum.

1. p. anti. c. 13.

CYRILLVS ALEX. Post Ionatham Achazus nequā, & apostata, & in erroris ceno voluntatus regnavit. Coluit enim ligna, & lapides, & omnem militiam celi, traduxitque filium suum

lonis, &c. Ergo Deus nō tā regis miseretur, quē indignū cū mabat salute, q̄ populi sui. Iuxta anagogē, Rasin, & Phacee referuntur ad hæreticos, qui consentiunt sibi, vt expugnent Eccliam. Eos autem argumentorum, & dialecticę artis gladius dimicare nulli dubium est, vt qui inter se discrepant, in Ecclie oppugnatione consentiant, iuxta illud quod Herodes, & Pilatus inter se discordantes, in domini passione amica federantur.

a Musach

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XVI.

ANNO de. se. Hic incipit sexta pars, in qua agitur de his, quæ facta sunt tempore Achaz regis Iudæ, in quo terminatum fuit regnū Israhel. Igitur primo describitur ipsius Achaz multiplex præuaricatio. secundo regni Israhel terminatio. c. 17. Præsens vero. c. diuidit in quatuor partes, quia primo describitur Achaz, vt peruersus in conuersatione, secundo vt incredulus in prophetica denuntiatione, ibi, Misit autem Achaz, tertio, vt pphanus in religione ibi, Cumque vidisset. quarto, vt temerarius in adulatione ibi, Tulit autem rex. Circa primum tangitur peruersitas Achaz in omittendo legis opa ad quæ tenebat, cum dicitur, Non fecit, quod erat placitum in conspectu Dñi. secundo committendo ea, quæ prohibentur, cum dicitur, Sed amb. &c. idolis immolando.

Diuisio.

Trāsatio per ignē duplex.

2 Insuper. Istud potest intelligi dupliciter. Vno modo per mortem filij, quia sicut dictum fuit Leu. 20. a. Idolū Moloch erat areum, & intus concauum, & in illa concauitate fiebat ignis quousque illud idolum esset ignitum, & tunc in manibus idoli ponebatur puer idolo cōsecratus, & sacerdotes idoli percutiebant in tympanis, ne patres audirent clamorem pueri morientis, & crederent ipsum sine afflictione trāsisse ad gloriam, & propter hoc locus ille vocatur Tophet, quod signat tympanum in Hebræo. & sic, quod dicitur hic, Transferens per ignem. intelligitur de translatione de vita præsentis ad aiam. Alio modo intelligitur sine morte filij. Ex hoc. n. q̄, ignis hēt virtutē purgatiuā, sicut videmus, q̄ metalla à rubigine, & impuritate purgantur per ignem, sic credebant antiqui, q̄ purgaret ab impuritate spūali, & vsq; hodie credunt hoc Tartari. & id extranei venientes ad præsentia Impatoris transeunt

transerunt inter ignes factos hic, & inde, vt sic purificati apparent coram ipso. Et forsitan vtroque modo Achaz idololatra fecit de filiis suis, vnum transferens per ignem. primo modo offerens ipsum idolo, alios autem purgans per transitum inter ignes. vnde hic dicitur in singulari, Filium suū, quasi designans illum translatum per ignem de vita præsentis p mortē, & huic modo dicendi concordat Iosephus di. quod Achaz filium suū immolauit idolo in holocaustū. Holocaustū .n. est sacrificium totum incensum. 2. vero Par. 28. dicitur, q̄ Achaz lustrauit, idest, purgauit filios suos in igne, quasi hoc designans alios filios suos purgatos secundo modo prædicto

3 Et sub omni. In talibus enim locis delectabilibus aliqua idola colebantur. 4 Tunc as. isti enim duo reges Deo pmittentē fuerunt ad uitē p̄federati ad mutandē Achaz demeritis suis exigētibus. 5 Non va. quia non potuerunt capere Ierusalē propter murorum fortitudinem, vt dicit Iosephus. 6 In tempore. Videns enim, q̄ non poterat capere Ierusalem dimisit obsidionē, & expugnauit Ailā, expellēs inde Iudæos. 7 Misit. Hic consequenter describitur Achaz, vt incredulus prophetice denuntiationi. s̄m quod h̄ Esai. 7. q̄ Esaias denuntiabat sibi salutē à dño, & q̄ super hoc peteret signum sed ipse reuinit, & ad auxilium humanū refugit. Sciendum t̄ q̄, sicut dicit Iosephus, recedente rege Syriæ ad terram suā Achaz se credidit præualere regi Israhel, & egressus est ad pugnam contra eū, & multi de suis trucidati sunt, & captiuae vt h̄. 2. Para. 28. & tunc Achaz misit nuntios ad regem Assiriorum petens auxilium ab eo, vt hic dicitur. & suppositus tributo eius. Ascendit autē rex Assiriorū in Damascū in festiuitate ipsius Achaz, quia illa erat ciuitas metropolis regni Syriæ Perre.

Mos tartarorum.

MORALITER.

1 Anno decimo se. Ph. si. Re. reg. Acha. &c. de quo subditur. 2 Insuper, &c. MORALITER. autem filios suos per ignem transferre est ipsos in igne cupiditatis, & lasciuie in præsentis vita, quæ transitus est nutrue.

† Immola. quoque vi. in ex. &c. Hoc autem moraliter facit, quia bona sua consumit in actibus vanitatis. 3 Et sub omni li. frondo. quod facit homo moraliter luxuriosus viuendo. ad hoc enim circa idololatriæ loca arbores, & luc plantabantur, vt ibi luxuriæ actus exercerentur.

Immola.

Porro

A Theglathphalasar regem Assyriorum, dicens: Seruus tuus, & filius tuus ego sum. Ascende & saluum me fac de manu regis Syriæ & de manu regis Israel, qui consurrexerunt aduersum me. Et cum collegisset * argentum & aurum quod inueniri potuit in domo domini, & in thesauris regis, misit regi Assyriorum muneribus, qui & acceperit voluntati eius. Ascendit autem rex Assyriorum in Damascum, & vastauit eam, & transtulit habitatores eius Cyrenem, Rasin autem interfecit. Perrexitque rex Achaz in occursum Theglathphalasar regi Assyriorum in Damascum. Cumque vidisset altare Damasci, misit rex Achaz ad Vriam sacerdotem exemplar eius, & similitudinem iuxta omne opus eius. Extruxitque Vrias sacerdos altare. Iuxta omnia quæ præceperat rex Achaz de Damasco, ita fecit Vria sacerdos, donec veniret rex Achaz de Damasco. Cumque venisset rex de Damasco, vidit altare, & veneratus est illud. Ascenditque & immolauit holocausta & sacrificium suum, & libauit libamina, & fudit sanguinem pacificorum, quæ obtulerat super altare. Porro altare æreum, quod erat coram domino, transtulit de facie templi, & de loco altaris, & de loco templi domini: posuitque illud ex latere altaris ad aquilonem. Præcepit quoque rex Achaz Vriæ sacerdoti, dicens: Super altare maius offer holocaustum

stum matutinum, & sacrificium vespertinum, & holocaustum regis & sacrificium eius, & holocaustum vniuersi populi terræ, & sacrificia eorum, & libamina eorum, & omnem sanguinem holocausti, & vniuersum sanguinem victimæ super illud effundes. Altare vero æreum erit paratum ad voluntatem meam. Fecit igitur Vrias sacerdos iuxta omnia quæ præceperat ei rex Achaz. Tulit autem rex Achaz calatas bases, & luterem qui erat desuper, & mare deposuit de bobus æreis qui sustentabant illud, & posuit super pauimentum stratum lapide. Musach quoque sabbathi quod ædificauerat in templo, & ingressum regis exterius conuertit in templum domini propter regem Assyriorum. Reliqua autem verborum Achaz & quæ fecit, nonne hæc scripta sunt in libro sermonum dierum regum Iuda? Dormiuitque Achaz cum patribus suis, & sepultus est cum eis in ciuitate David, & regnauit Ezechias filius eius pro eo.

a Musach quoque, Rab. est edificium positum in vestibulo templi, vbi reges quando sabbatho ad templum ibant, elemosinam mittebant: & ita Musach sabbathi gazophylacium est regum, sicut corbona sacerdotum. Musach quoque &c. Rab. Non ideo conuertit in templum domini, quod in eo cultus Dei seruiret, sed ut cum templo profanaretur, studens placere regi Assyriorum magis quam Deo. ut cum illuc veniret illud videns concupisceret, & auferret sicut alia multa Achaz sibi tribuente: quo in veniret gratiam illius.

† erit mihi ad querendum. id est, quum placuerit mihi inquirere, vel videro quod faciam Musach sabbathi. Angelomus.

E
† i. Tegmen rectorium, siue locus rectoris, in quo custodes manebant, qui sabbatho exhibebant sancti officio.

CAP.

F

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Perre. rex &c. ad regratiandum ei verbis & muneribus & obsequiis, eo quod interfecerat eius aduersarium.
- 2 Cumque. Hic consequenter describitur Achaz vt profanus in religione, id est, in vero cultu Dei, quia fecit in atrio domini altare sacrilegum, amouens altare quod erat cultui diuino consecratum. & hoc est quod dicitur hic. Cumque vidit quod erat dedicatum cultui idolorum.
- 3 Misit rex Achaz &c. qui erat summus sacerdos in Ierusalem.
- 4 Exemplar eius. vt faceret. consimile in atrio templi domini, quod & factum est. vnde subditur.
- 5 Cumque venisset rex. scilicet Achaz.
- 6 Vidit altare & vene. est. contra diuina præcepta.
- 7 Porro altare æreum quod erat coram domino, transtulit de facie templi, & de loco altaris & de loco templi, &c. ne super illud fierent holocausta & sacrificia. vnde subditur.
- 8 Præcepit quoque rex Achaz Vriæ, &c. super altare maius, &c. id est super illud quod erat factum de nouo, quod reputabat manus sanctitate, licet esset sacrilegum in veritate.
- 9 Altare vero. quod fuerat domino dedicatum: erit paratum. id est, vt fiat inde quod mihi placuerit. Et dicunt expositores communiter, quod inde fecit illud horologium famosum

sum, de quo habetur infra 20. cap.

- 10 Fecit. timore regis, & iam corruptus idololatria.
- 11 Tulit autem. Hic consequenter describitur Achaz vt temerarius in adulatione, quia vt placeret regi Assyriorum amouit ea quæ erant ad cultum diuinum, & specialiter quæ pertinebant ad deuotionem regum. & hoc est quod dicitur. Tulit. id est, luterem. 10. & 10. bases, de quibus habetur, supra 3. lib. cap. 7.
- 12 Et posuit. vt non essent ad aliquod obsequium in diuino cultu.
- 13 Musach. Dicunt expositores communiter, quod erat quoddam gazophilacium, vbi diebus sabbathorum ponebatur oblatio regum pro agendis necessariis in templo. Ra. Sa. dicit, quod erat quidam locus in porticu templi gratiosè cooperatus, in quo sedebat rex in die sabbathi & in solemnitatibus magnis.
- 14 Et ingressum re. Erat enim quedam via de domo regis ad templum, per quam rex veniens ad templum poterat videri, & illam viam sic obturauit, quod non poterat per illam viam aliquis ingredi templum domini.
- 15 Propter. id est, vt si rex Assyriorum illuc veniret, videret qualiter amouisset cultum Dei, & quod non esset via de palatio regis ad templum, vt sic Achaz se ostenderet transisse ad cultum regis Assyriorum.

CAP.

MORALITER.

7 Porro. Et idem fecit de luteribus, & de mari, de æneo & Musach sabbathi, vt habetur infra eod. c. Per altare æneum in quo offerebantur holocausta, significat cor humanum, in quo debent offerri deuotionis sacrificia. quod de loco suo transferatur, quando cor humanum à Deo per mortale peccatum auertitur. In mari æneo lauabantur sacerdotes offerentes, in luteribus autem offerendæ carnes. Igitur mare transfertur de loco suo, quando offerentes accedunt immundi coram domino.

Esa. 1.

Esa. 1. d. Cum multiplicaueritis orationem, non exaudiam, manus enim vestrae sanguine plene sunt. Sed luterem amouentur, quoniam preces indebite offeruntur. Vnde dicit Beda super Marcum: Est oratio quæ peccatum facit. Et sequitur: Qui enim de diuitiis vel honoribus seculi, aut certe de inimici morte sollicitus obsecrat, ipse in infimis iacens viles ad Deum preces mittit. Musach sabbathi secundum glo. locus erat vel gazophilacium, in quo regis oblatio ponebatur. Moraliter igitur Musach amouere, est oblationes ecclesie debitas vel consuetas subtrahere.

MORA-

A

C A P. XVII.

Anno duodecimo Achaz, regis Iuda regnavit Osee filius Ela in Samaria super Israel novem annis, fecitque malum coram domino, sed non sicut reges Israel qui ante eum fuerunt. Contra hunc ascendit Salmanasar rex Assyriorum, & factus est ei Osee servus, reddebatque illi tributa. Cumque deprehendisset rex Assyriorum Osee, quod rebellare nitens misisset nuntios ad sua regem Aegypti, ne praestaret tributa regi Assyriorum, sicut singulis annis solitus erat, obsedit eum, & vincitum misit in carcerem. Peruagatusque est omnem terram, & ascendens Samariam, obsedit eum tribus annis. Anno autem nono Osee, cepit rex Assyriorum Samariam, & transtulit Israel in Assyrios, posuitque eos in Hala, & in Habor iuxta fluvium Gozam in civitatibus Medorum. Factum est autem cum peccassent filii Israel domino Deo suo, qui eduxerat eos de terra Aegypti, de manu Pharaonis regis Aegypti, coluerunt

† clausit.

† rex Assur.

† Humino
LXX. Humus.

C

NICOLAUS DE LYRA.
C A P. XVII.

Anno duodecimo. Hic consequenter describitur terminatio regni Israel. Circa quod primo ponitur populi Israel translatio, secundò populi Gentilis a Iudæis ibi: *Adiunxit autem rex Assy. &c.* Prima in duas, quia primò describitur dicta translatio, secundò translationis causa & ratio, ibi: *Factum est autem.* Circa primum dicitur.

Divisio.

1 *Anno duo.* In principio precedentis c. dicitur, quod Achaz cepit regnare anno 17. Phacee, qui regnavit 20. annis, ut dicitur in eodem. c. & sic de regno Phacee non remanebant nisi 4. anni ad plus, quàm Achaz cepit regnare. Cuius igitur Osee interfecto Phacee regnavit pro eo, sequitur quod Osee cepit regnare anno quarto Achaz. Ad hoc dicunt aliqui, quod licet tunc ceperit regnare ipse Osee, tamen non obtinuit regnum in pace usque ad 12. annus Achaz. & secundum hoc dicitur hic primò regnasse. 12. anno Achaz s. pacifice: quia octo annis ante habuerat guerram cum amicis ipsius Phacee, quem occiderat. Alii vero dicunt, quod octo annis fuit servus regis Assyriorum. & ultimo anno qui fuit. 12. ipse Achaz negavit ei tributum & sic dicitur expressè incepisse regnare, videlicet tanquam liber à servitute tributum, & simili modo exponitur dupliciter quod subditur.

2 *Novem.* scilicet in pace modo prædicto, vel liber à tributum, licet pluribus annis ante regnavit, ut dictum est.

3 *Fecitque.* eius mandata transgrediendo. sed non sicut reges Israel qui ante eum fuerunt, quia permiserunt populum Israel ascendere in Ierusalem in solennitatibus: quod non permiserunt alij. Sicut. n. dictum fuit. 3. Reg. c. 14. Ieroboam posuerat custodes in viis, ne aliqui de regno suo devoti ascenderent in Ierusalem orare. & ita fecerunt alij reges ipsum sequentes, sed ille amovit. Cuius causa fuit ut dicit Ra. Sa. q. vituli aurei quos fecerat Ieroboam,

M O R A L I T E R.

1 *Anno duodecimo Achaz regis Iudæ. rex à regendo.* Igitur pro Osee regem qui malum fecit coram domino, significatur malus prælatus, qui malè se habet in regendo populum sibi commissum à Deo Et quoniam *qui facit peccatum, servus est peccati*, Ioan. 8. d. & per consequens servus diaboli est. ideo sequitur.

4 *Contra hunc ascendit Assy. &c. & factus est ei Osee servus.* Salmanasar. n. interpretatur sentiens carcerem. Quod convenit diabolo. quia certitudinaliter scit se ad inferni carcerem deputatum. Assyrii vero facturi vigilantes interpretantur. propter quod per eos demones qui nunquam dormiunt, significantur. Et sic per Salmanasar regem Assyriorum significatur princeps demonum, cui malus prælatus servus efficitur: quia per mortale peccatum lubricatur. sed quoniam peccator non statim habituatur in malo

7 luerunt deos alienos, & ambulaverunt iuxta ritum gentium, quas consumpserat dominus in conspectu filiorum Israel & regum Israel,

† Alias ostenderunt.

quia similiter fecerant. Et irritaverunt filii Israel verbis non rectis dominum Deum suum, & edificaverunt sibi excelsa in cunctis urbibus

† Id est a castro usque ad civitatem.

9 suis, à turri custodum usque ad civitatem munitam. Feceruntque sibi statuas & lucos in omni colle sublimi, & subter omne lignum nemosolum, & adolebant ibi incensum super aras, in morem gentium, quas transtulerat dominus à facie eorum. Feceruntque verba pessima, irritantes dominum, & coluerunt immunditias, de quibus præceperat dominus eis ne facerent

† Menti sic. 2. Timor 4. Testificor coram Deo & Iesu Christo &c.

12 verbum hoc. Et testificatus est dominus in Israel & in Iuda per manum omnium prophetarum & videntium, dicens: Revertimini à viis vestris pessimis, & custodite præcepta mea, & ceremonias iuxta omnem legem quam præcepi patribus vestris, & sicut misi ad vos in manu servorum meorum prophetarum. Qui non audierunt, sed induraverunt cervicem suam, iuxta cervicem patrum suorum, qui no-

roboam, iam erant amoti & capti per reges Syriæ & Assyriorum, qui terram illam depraedati fuerant: ut patet ex prædictis.

4 *Cont. a.* Primo anno quo regnavit immediate post Phacee. & ex tunc fuit ei tributarius. cetera patent usque ibi.

5 *Obsedit.* Hoc dicitur hic per anticipationem: quia hoc factum fuit in fine regni Osee, quando Samaria expugnata ibi dem captus fuit.

6 *Factum est.* Hic consequenter ponitur translationis Israel ratio, quia offenderat Deum suum multipliciter. & ideo primò circa hoc ponitur eorum transgressio. secundò transgressio reprehensio ibi: *Et testificatus est.* tertio eorum obduratio ibi: *Qui non audierunt.* Circa primum dicitur: *Factum est.* multipliciter & longo tempore.

7 *Et amb.* propter quod iustum erat, quod ipsi similiter consumerentur, & eijcerentur de terra.

8 *Et regum.* Istud refertur ad illud quod præmittitur: iuxta ritum gentium: quia reges Israel primò declinaverunt ad idolatriam, & ex consequenti populus. unde frequenter dictum est in præcedentibus, quod reges Israel ambulabant in viis Ieroboam qui peccavit, & peccare fecit Israel.

9 *A turri.* Vocatur hic turris custodum fortalitiu, ubi sunt pauci habitatores. Et est sensus, quod à minima villa usque ad maximam in omnibus vigeat idololatria.

10 *Fecerunt ver.* id est, facta sunt opera, eo modo loquendi quod dicitur supra. 2. lib. c. 1. *Quod est verbum quod factum est.*

11 *Et coluerunt.* id est, idola quæ à Iudæis vocantur immunditias.

12 *Et testifi.* Hic consequenter describitur peccantium reprehensio, videlicet per prophetas à Deo missos, qui erant digni fide.

13 *Qui non audierunt.* Hic consequenter ponitur eorum obduratio in malis perseverando: ideo subditur.

† Et

malo firmiter & fixè, sed aliquando vult ad bonum redire, & tunc diabolus fortius eum impugnat, ut per consuetudinem peccandi ligatum ipsum teneat: quia consuetudo per modum naturæ inclinat, ideo subditur.

† *Cumque deprehendisset.* Sequitur.

† *Et ascendit Sal. Obsedit.* Et capta civitate captus fuit rex eius Osee, per quem ut dictum est malus prælatus designatur. Et quoniam ad calamitatem sequitur casus populi, secundum quod dicit Greg. in pasto. Cum pastor per abrupta graditur, consequens est ut grex ad precipitium sequatur. ideo sequitur.

† *Et transtulit.* id est, populum prælato malo subditum in subiectionem demonum. Huius autem causa subditur.

6 *Factum est autem cum.* Vbi dicitur ponitur multiplicium peccatorum perpetratio, & perpetratum obstinatio: quæ fuerunt causa

Augustinus. Per longum tempus populus Israel cum Dei legem & Prophetarum dicta transgrediens, idola colendo, Dominum ipsum comiseret, qui patres suos de terra Aegypti duxerat, in manus gentium traditus, post plurimas populi strages, & urbium obsessionum eversiones, decem tribus que in partibus Samarie fuerunt, a facie sua penitus proieciat, & reges Assyriorum Salmanasar, & Teglatphalasar, qui eos capti uandos & translatos tradiderat, Samaritanos pro eis custodes videlicet ex multis gentibus & urbibus, ne esset inculta terra congregabant. Quos leones iubente Domino, quod eum non metuisset, delacerabant, &c.

Hebrei. Cernens Oseas rex Israel abducos esse vitulos aureos, sustulit presidia que posuerat Ieroboam filius Nabath in terre sue limitibus, ne quis Hierosolymam ascenderet. Nam de vniuersis regibus Israel nominatim scriptum est: *Ambulauit in viis Ieroboam, & in peccatis eius.* At de Osea, *Fecitque malum coram Domino, sed non sicut reges Israel qui ante eum fuerunt.* Quare igitur iniquis, sententia iudicij eorum, ut abirent in captiuitatem, executio ni mandata est ipsius tempore? Certè ut ostenderetur non omnino fuisse crimen regum suorum, in quos reieciabant culpam, dicente oraculo: *fornicatus est Ephraim, contaminatus est Israel, etc.*

† noluerunt obedire domino Deo suo. Et † abiecerunt legitima eius, & pactum quod pepigit cum patribus eorum & testificationes quibus testificatus est eos. Secutiq; sunt vanitates, & vanè egerunt, & secuti sunt gentes quæ erant per circumitum eorum super quibus præceperat dominus eis, ut non facerent sicut & illæ faciebant. Et dereliquerunt omnia præcepta domini Dei sui. Feceruntq; sibi conflates duos vitulos & lucos, & adorauerunt vniuersam militiam celi. Seruieruntq; Baal, & consecrauerunt ei filios suos & filias suas per ignem. Et diuinationibus inserviebant & auguriis, & tradiderunt se ut facerent malum coram domino, & irritauerunt eum. Iratusq; est dominus vehementer Israeli, & abstulit eos a conspectu suo, & non remansit nisi tribus Iudæ tantummodo. Sed nec ipse Iudæ custodiuit mandata domini Dei sui: verum ambulauit in erroribus Israel, quos operatus fuerat. Proiecitq; dominus omne semen Israel, & afflixit eos: & tradidit eos in manu diripientium, donec proieceret eos a facie sua, † ex eo iam tempore, quo scissus est Israel a domo Dauid, & constituerunt sibi regem Ieroboam filium Nabat. Separauit enim Ieroboam Israel a domino Deo, & peccare eos fecit peccatum magnum. Et ambulauerunt filii Israel in vniuersis peccatis Ieroboam quæ fecerat, nec recesserunt ab eis vsquequo auferret dominus Israel a facie sua, sicut locutus fuerat in manu omnium seruatorum suorum prophetarum. Translatusque est Israel de terra sua in Assyrios vsq; in hanc diem. † adduxit autem rex Assyriorum viros de Babylone, & de Cutha, & de Ana, & de Emath, & de Sepharuaim, & collocauit eos in ciuitatibus Samarie pro filiis Israel, qui possederunt Samariam & habitauerunt in urbibus eius. Cumq; ibi habitare cepissent, non timebant dominum, & immisit eis dominus leones, qui interficiebant eos. Nuntiatumq; est regi Assyriorum & dictum: *Gentes quas traxisti & habitare fecisti in ciuitatibus Samarie, ignorat legitima Dei terre, & immisit in eos dominus leones, & ecce interficiunt eos, eo quod ignorent ritum Dei terre.* Præcepit autem rex Assyriorum, dicens: *Ducite illuc unum de sacerdotibus, quos inde captiuos adduxistis, ut vadat & habitet cum eis, & doceat eos legitima Dei terre.* Igitur cum venisset vnus de sacerdotibus his qui captiuus ductus fuerat de Samaria, habitauit in Bethel, & docebat eos quomodo colerent dominum. Et vnaquæque gens fabricata est Deum suum. Posueruntque eos in phanis excel-

C A P V T XVII.

Addux. Rab. Rex Assyrius idest, diabolus cum suo exercitu populum ecclesiasticum obidendo & deuastrando quotidie atticit, cum eos propter peccata commissa de sedibus propriis euellens desert in terram alienam. vnde: *Super flumina Babylonis illic sedimus & fleuimus, dum recordamur Sion.*

Et vnaquæque. Rab. In libro locorum legitur, quod Benoth & Nergel fuerunt ciuitates quas construxerunt in Iudæa qui de Babylonia transtulerant. Alima quoque oppidum ædificauerunt qui ad eam venerant de Emath. Nebahat & Tharthac ciuitates sunt quas Heuæi in Iudæa condiderunt.

Rab. Videtur iuxta consequentiam sermonis & idolorum, quibus hæ gentes prius seruierant, hic posse vocabula intelligi, quia cum dictum esset: *Et vnaquæque gens fabricata est Deum suum.* quali ad expletionem sententiæ subiunctum est: *Viri enim Babylonicæ fecerunt Sochoth Benoth* idest, tabernacula. Benoth, quod est nomen idoli. In sequentibus ostendit Adramelech & Anamelech idola fuisse vrbis Sepharuaim, ita videtur consequens ut & Nergel Cuthenorum, Asima Emathcorum, Nebahath & Tharthach, idola fuerunt Heuæorum.

Et cum.

N I C O L A V S D E L Y R A.

- 1 Et abiecer. quantum ad ceremonialia præcepta.
- 2 Et pactum. quantum ad moralia.
- 3 Et testifica. quantum ad iudicialia, quæ procedunt per testes, Vel aliter: *Testificationes.* id est, penas in lege comminatas transgressoribus, quas non timuerunt.
- 4 Secuti sunt. id est, idola vana virtutem non habentia.
- 5 Feceruntque sibi conflata. duos. tempore Ieroboam.
- 6 Et adorauerunt vniuersam militiam celi. id est, solem, & lunam, Iouem, Venerem, & sic de alijs.
- 7 Et conse. sicut expositum est de Achaz capitulo precedenti.
- 8 Et tradide. voluntati demonis in omnibus assentiendo.
- 9 Sed nec ipse. quia aliqui de regibus Iudæ deprauati fuerunt per vxores, quas acceperant de filiabus regum Israel, ut patet ex supradictis.
- 10 Ex eo. ex tunc enim declinavit Israel a vero cultu Dei per ipsum Ieroboam.

- 11 Transla. propter mala predicta.
- 12 Adduxit. Hic consequenter describitur populi extranei adductio cum dicitur: *Adduxit.* Volebat enim illam terram securè tenere sub manu sua, & ideo amoto populo nativo fecit illuc venire hoies de regno suo, qui essent sibi magis fideles.
- 13 Non ii. quia erant nutriti in idololatria.
- 14 Et immi. Tu quia terra pro magna parte erat deserta, & ideo multiplicata fuerunt ibi bestie. Tu in penam sue idololatriæ.
- 15 Igno. Isti enim qui erant Gentiles credebant, quod secundum multitudinem terrarum & regnorum esset multitudo Deorum, quorum quilibet in terra sibi appropriata cultum sibi debitum & specialem vellet habere, & ideo missus fuit illuc vnus de sacerdotibus terre Israel.
- 16 Et docebat eos. non tamen perfecte, quia erat de sacerdotibus Samarie, & non de Hierusalem.
- 17 Et vnaquæque gens. id est, fecit sibi idolum simile illi quod colebat in ciuitate vel terra, vnde fuerat illuc adducta.

Transla.

Viri.

M O R A L I T E R.

† causa translationis Israel in Assyrios, & per hoc significatur quod

quod peccatorum operatio & peccantium obstinatio sunt causa translationis mali prelati & sequentis eius populi ad penam inferni.

M O R A -

Eucherius. Rabbanus. Angelomus.

et sacrificia. aut eis.

decreta.

Et cum. Habent nareuci quaedam facimenta communia cum sancta ecclesia, & quaedam sententias scripturarum rite intelligunt sed tamen idolis mundorum spirituum seruiunt. Videtur eis timorem Dei rite se custodire, cum secundum sensum suum veritati se putant fauere: sed quia catholicae fidei unitatem spernunt malignorum spirituum voluntatibus obtemperant, & non solum inuentores primi errorum (quos patres Samaritanorum significant) hoc faciunt, sed & sequaces eorum, quos filiorum nomine

sis quae fecerant Samaritae, gens & gens in urbibus suis in quibus habitabant. Viri enim Babylonij fecerunt sochothbenoth. Viri autem Cuthae fecerunt Nergel: & viri de Emath fecerunt Asina: porro Heuei fecerunt Nebahaz & Tharthac. Hi autem qui erant de sepharuaaim comburebant filios suos igni, Adramelech & Anamelech diis Sepharuaaim, & nihilominus colebant dominum. Fecerunt autem sibi de nouissimis sacerdotes excellentium, & ponebant eos in phanis sublimibus. Et cum dominum colerent, diis quoque suis seruiebant iuxta consuetudinem gentium, de quibus translati fuerant Samaria. Usque in praesentem diem morem sequuntur antiquum. Non timent dominum neque custodiunt ceremonias eius atque iudicia, & legem & mandatum quod praeeperat dominus filiis Iacob quem cognominauit Israel & percusserat cum eis pactum, & mandauerat eis dicens: Nolite timere deos alienos, & non adoreris eos neque colatis eos, & non immoletis eis sed dominum Deum vestrum, qui eduxit vos de terra Aegypti in fortitudine magna & in brachio extento: ipsum timete, & illum adorete, & ipsi immolate. Ceremonias quoque & iudicia & legem & mandatum quod scripsit vobis, custodite: ut faciatis cunctis diebus: & non timeatis deos alienos. Et pactum quod percussit vobiscum nolite obliuisci, nec colatis deos alienos: sed dominum Deum vestrum timete & ipse eruet vos de manu omnium inimicorum vestrorum. Illi vero non audierunt, sed iuxta consuetudinem suam pristinam perpetrabant. Fuerunt igitur gentes istae timentes quidem dominum, sed nihilominus idolis suis seruientes. Nam filii eorum & nepotes sicut fecerunt patres sui, ita faciunt usque in praesentem diem.

& nepotum intelligimus. * Cyrillus. Alex. Samaritani quamuis a Babylone in coloniam missi fuissent, tamen aut quia vicini Iudeis erant, aut quia nonnulla religionis Hebraeae probauerant, maiores Iudaeorum patres suos appellare non erubescabant. * Ambrosius. Samaritani solum legem accipiunt, id est, quinque libros Moysi. Sunt autem ex origine Persarum & Assyriorum: quos rex Assyriorum sublatis filiis Israel in captiuitate, posuit ad incolenda loca Samariae: ideo & ignem colunt more Persarum.

NICOLAUS DE LYRA.

1. *Primi.* Quod in Hebraeo sonat tabernaculum alarum. Dicitur. Ra. Sa. q. id est idoli erat factum ad modum gallinae habentis pullos, ita q. Sochoth signat domum, Benoth aut idolum seu idola ibi posita. Babyloniam multum imitabantur constellationibus, & ideo aliqui eorum fecerunt idolum in ueneratione constellationis, quae apud vulgares vocatur Gallina Pullinaria. apud literatos vero Pleades. sicut & aliqui alij faciebant imaginem

ginem soli, & aliqui lunae, prout habet in pluribus locis scripturae. 2. *Primi.* sed non secundum instructionem sacerdotis praedicti. unde & recipiebant quinque libros Moysi, & sic partim erant Gentiles, partim Iudei. 3. *Fecerunt.* id est, de uerbis personis quae non erant de genere sacerdotali secundum legem Moysi. 4. *Non.* scilicet perfecte prout praecipitur in lege, ideo subditur: Neque enim. Cetera patent.

ADDITIO.

In cap. 17. ubi dicitur in postilla: *Et docebat eos quomodo colerent dominum.* In Hebraeo dicitur: *Docebat eos quomodo timerent Deum,* & similiter ubique in hoc. c. dicitur de Samaritanis q. coluerunt Deum. Hebraica ueritas habet loco colere, uerbum timere, q. uerius dicitur. Nam licet Samaritani possint dici timentes Deum timore seruili,

uero non timere Deum, quia in uero cultu requiritur fides & charitas. q. in ipsis non erat, cum uere esset idololatras. Replica. In cap. 17. Bar. facit differentiam inter timere & colere Samaritanorum, improbandam nostram translationem. de quo uide supra lib. 3. c. 18. Non enim est uerisimile q. sacerdos missus doceret eos timere seruiliter. uerius est igitur nostra translatio q. dicit eum docuisse colere: timere enim induxit aduersitas. s. in uisio leonum &c.

CAPITULUM XVIII.

1. *Anno tertio.* a Ezechias. Apprehendens dominum vel fortitudo domini. Nam redemptor noster dominus fortis dominus potens in praelio, non solum idola

CAPITULUM XVIII. Anno tertio Osce filii Ela regis Israel regnauit Ezechias filius Achaz regis Iuda. Viginti quinque annorum erat, cum regnare coepisset, & uiginti nouem annis regnauit in Hierusalem. Nomen matris eius Abi, filia Zachariae. Fecitque quod erat bonum coram domino, iuxta omnia quae fecerat Dauid pater eius. Ipse dissipauit

idola gentium conuertit, & cultum idololatriae dissipauit quatenus unius Dei notitiam haberent, eiusque cultui dignum manciparentur: quin ipsam literam legis Moysae, quam ille populus

NICOLAUS DE LYRA. CAPITULUM XVIII.

Anno tertio. Superius in hoc quarto actu est de debilitate regni Iuda, & Israel simul, de regni Israel totali destructione, hic consequenter agitur de regno Iuda per se, & de eius destructione. ubi primo ponitur quid actum est sub Ezechia. secundo quid sub Manasse & Amon. cap. 21. tertio quid sub Iosia & Ioachaz. c. 22. quarto quid sub Ioachim. c. 24. quinto quid sub Sedechia. c. 25. Circa primum ostendit primus Ezechiae conuersatio laudabilis, secundo eius liberatio terribilis. c. 19. tertio sanatio mirabilis. c. 20. Circa praesens ostendit primus: quo Ezechias laudabiliter se habuit in praesens, secundo in aduersis, ubi: *Anno quartodecimo.* Prima in duas. in partem principalem

lem & incidentalē. secunda ibi: *Anno quarto.* Circa primum tangitur genus ex parte matris eius, cui dicitur. 1. *Nomen matris.* Dicunt autem aliqui, quod iste fuit Zacharias filius Ioada, sed hoc non uidetur uerum, quia Zacharias fuit contemporaneus ipsi Ioas, quia interfecit eum, ut dictum est supra 12. cap. a principio uero regni Ioas usque ad principium regni Achaz, cuius uxor fuit ista Abisa, fluxerunt anni 127. quod patet si computentur anni quibus successiue regnauerunt reges Iuda a dicto tempore. & sic non uidetur quod ista Abisa potuisset esse apta copulae coningali tempore Achaz, & multo minus ad concipiendum. Consequenter ponitur Ezechiae uirtus, cum dicitur: *Fecitque quod erat.* & sequitur. 2. *Ipsa dissipauit excelsa.* Quod nullus rex fecerat ante eum. Confre-

MORALITER.

1. *Anno ter.* Per Ezechiam qui fortitudo Dei interpretatur, bonus

bonus praesens significatur, qui non uirtuti suae uel meritis, sed diuinis auxiliis innititur. ideo subditur. 2. *Ipsa.* superbos humiliando.

lus legalis assidua lectione resonabat ac pro magno habebat, contriuit: ac sensum spiritualem in ea intelligere eos do. ut. Iosephus. Erat huic viro natura benigna, iusta, & valde religiosa. Nihil enim aliud prius veniens ad regnū, neque necessarium, nec vtilius sibi met & subiectis arbitratus est esse, quā vt coleret Dei religionem. Et conuocans omnem populum pariter & sacerdotes atque leuitas, concionem habuit apud eos dicens: Non ignoratis, quoniam propter peccata, qui transgressus est Dei sanctam honorabilemque culturā, multa & maxima mala estis experti, & ab eo vestra mēs corrupta est. fuitque quos ipse colebat Deos vos pariter adorare. Hortor vos, postquam opere cognouistis, quam pessimum est impiū agere, vt illorum obliuionem habētes, purgetis vos a priori pollutione, & cum Sacerdotibus ac Leuitis conuenientes, aperiatis templum, & purgantes illud solennibus sacrificiis, ad honorē antiquum & patrium reuocetis. &c.

2a Confregitque. Ezechias serpentem confregit, quia in domino Deo sperauit non in aeneo serpente. Theodoretus. Non solum contriuit statuas & lucos confregit, sed etiam aeneum serpentem quem magnus Moses extruxit, non vt adoraret, sed vt salutarem prefiguraret passionem

2 uit excelsa, & contriuit statuas, & succidit lucos, confregitque serpentem aeneum, quem fecerat Moyses. Siquidem vsque ad illud tempus filij Israel adolebant ei incensum, vocauitque nomen eius Nehustan: & in domino Deo Israel sperauit. Itaque post eum non fuit similis ei de cunctis regibus Iuda, sed neque in his qui ante eum fuerunt. Et adhæsit domino, & non recessit a vestigiis eius: fecitque mandata eius quæ præceperat dominus Moysi. Vnde & erat dominus cum eo, & in cunctis ad quæ procedebat, sapienter se agebat. Rebellauit quoque contra regem Assyriorum, & non seruiuit ei. Ipse percussit Philisthæos vsque Gazan, & omnes terminos eorum, & a turre custodum vsque ad ciuitatem munitam. Anno quarto regis Ezechia, qui erat annus septimus Osee filij Ela regis Israel, ascendit Salmanasar rex Assyriorum in Samariam, & oppugnauit eam, & cepit. Nam post annos tres anno sexto Ezechia, id est, nono anno Osee regis Israel, capta est Samaria. Et transtulit rex Assyriorum Israel in Assyrios, collocauitque eos in Hala & in Habor, fluuiis Gozan, in ciuitatibus Medorum, quia non audierunt vocem dñi Dei sui, sed prætergressi sunt pactum eius. Omnia quæ præceperat Moyses seruus dñi non audierunt, neque fecerunt.

† Anno quartodecimo regis Ezechia, ascendit Sennacherib

tionem. Ei inquit, populus perpetuo adolebat, & vocabat eum Nehustan. Hinc existimo etiam Ophytas (est autem hæretis pessima) appellatos esse Essenos.

Philistius. Hæresis quoque est in Iudæis, quæ serpenti sacrificabat, & vsque ad Ezechiam regem eandem impietate celebrabat. Ezechias cum deponi atque frangi præcepit: pro quo merito est liberatus a Domino de obsidione Persarum & Assyriorum.

L. de hæres.

b Nehustan vo. &c. quod interpretatur es eorum, vt quem illi pro numine colebāt, in diebus eius metallū cum esse, non Deum agnoscerent.

c Anno quarto dec. etc. Omne quod imposue. &c.

Quest. 51.

Theod. Cur promissit Ezechias se dona missurum Sennacherib? Achaz pater eius vocato Theglaphalassar ad bellum societatem aduersus Syros, pollicitus est se pensurū tributū. Ille perpetuo id pepedit. Ezechias nō soluit. Viso aut exercitu, promissit se daturū, & dedit trecenta auri talenta: iussit. n. Assyrius tantum tributū soluere.

E

Quest. 52.

Idem. Cur Deum studens placare, tributum præbuit ex sacris pecuniis: Quando nō

F

sufficiebant thesauri regij, mos erat in eiusmodi necessitatibus sacros etiam thesauros consumere, & eos rursus replere ex hostibus. Necessitas etiam effecit, vt & portas aeneas conflaret quas ipse construxerat.

Rabfacen

NICOLAUS DE LYRA.

Confregitque ser. &c. cuius causa subditur: Siquidem. Eo quod in aspectu illius filij Israel fuerunt sanati a morsibus serpentum, vt habetur, Nu. cap. 21.

Vocauitque no. e. id est, cuprum vel cupreum. q. d. Nihil erat diuinitatis in eo, sicut simplices credebant errore decerti, quia in eo nihil erat nisi cuprum.

Itaque post, &c. Per hoc non habetur quod fuerit sanctior David qui fuit ante eum, vel Iosia qui fuit post, sicut & de uolubet confessore canit ecclesia: Non est inuentus similis illi, & hoc propter aliquam prærogatiuam quæ non sic inuenitur in aliis, licet in multis aliis prærogatiuis deficiat ab aliis. & hoc modo dicitur hic de Ezechia.

Non fuit. Tum quia destruxit excelsa & serpentem aeneum: tum quia ad preces eius angelus domini exercitum Sennacherib percussit, & sol decem gradibus retrocessit, vt habetur infra, quæ fuerunt valde specialia.

Rab. quod est intelligendum, non quia fuisset prius ei subiectus, sed quia non recepit eum vt dominum sicut multo reges ante eum fecerant, & hoc est quod subditur: Et ideo non

non ser. &c.

6 A turre. cu. id est non solum ciuitates magnas, sed etiam fortalitia in locis inaccessibilibus sita.

7 Anno quar. Hæc est pars incidentalis, in qua agitur de captione Samariae, & Osee regis per modum cuiusdam recaptulationis, & hoc occasione Ezechie, qui misit nuntios & epistolas per regnum Israel monens populum vt reuertetur ad Deum, ut habetur 2. Par. 20. sed non auiliuit eum. & ideo cum rege suo fuit captiuatus, & translatus de terra Israel in Assyrios, vt dicitur, & patet litera ex supradictis.

8 Anno quartodecimo. Hic consequenter describitur quomodo Ezechias se habuit in aduersis, & primò ostenditur quid fecit ex timore, secundò quid ex amore, ibi: Misit autem. Circa primum sciendum, quod Ezechias sciens populum sibi subiectum, & Achaz patrem suum Deum multipliciter offendisse: ideo merito timuit ne in vindictam dictorum maiorum permetteretur rex Assyriorum venire supra regnum suum, & ideo destructionem ciuitatis Ierusalem vbi vigeabat diuinus cultus, & populum suum quantum poterat volens seruare, pecuniam exposuit. & hoc est quod dicitur hic.

Tunc

MORALITER.

Et cont. hypocritarum falsitatem detegendo, & eos abijcendo.

Et sic. luxuriosos & dissolutos extirpando.

Confre. per quem significatur calliditas malignantium. en. 3. a. Serpens erat callidior cunctis animantibus terræ. &c. Serpens

pens igitur aeneus frangitur, cum calliditas mali & obstinanti hominis enervatur.

8 Anno quartodec. &c. Per Sennacherib qui contra Ezechiam ascendit, significatur tyrannus, qui ecclesiam boni prelati turbat & inuadit, sicut rex Angliæ inuasit ecclesiam sancti Thomæ archiepiscopi Cantuarien. & alij plures idem leguntur fecisse.

Tunc

A Rabfacen. Ra. Quia Hebraice loquitur: filium Esaræ putat qui proclitor fuit cū Sobna. Vel Samaritæ: & ideo Hebraicam linguam sciuisse. Qui quasi quædam contraria fortitudo imitatur prophetas sua arrogantia: prophetæ dicunt: Hęc dicit dominus. Iste dixit: Hęc dicit rex magnus rex Assyriorum.

B Cyrillus. Alex. Rex Assyriorum Samaria deuastata, et ad Iudæe ciuitates duxit exercitū, captisq; multis, ad ipsa demūle rosolyma mitrit Rhaspacen: non ut arma tū iure belli moueret, sed ut vulgus & nimis & pollicitationibus, blādis iescaret.

C Eliacim. Ra. de hoc Eliacim dixit Esaias: *Vocabo seruum meū Eliacim*, qui fuit pōtifex post Sobnā: quē tradūt Hebræi, Rabfacis cōminationib. pteritū prodidisse Ierusalē: & excepta arce sicut & tēplo

rex Assyriorum ad vniuersas ciuitates Iuda munitas, & cepit eas. Tunc misit Ezechias rex Iuda nuntios ad regem Assyriorum in Lachis, dicens: peccaui, recede à me, & omne quod imposueris mihi feram. Indixit itaque rex Assyriorum Ezechia regi Iudæ trecenta talenta argenti, & triginta talenta auri. Deditq; Ezechias omne argentum quod repperit fuerat in domo domini, & in thesauris regis. In tempore illo confregit Ezechias valuas templi domini, & laminas auri quas ipse affixerat, & dedit eas regi Assyriorum. Misit autem rex Assyriorum Tharthan, & Raptaris, & Raptacen de Lachis ad Ezechiam regem cū manu valida Hierusalem. Qui cum ascēdissent, venerunt Hierusalem, & steterunt iuxta aquæ ductum piscinæ superioris quæ est in via agri Fullonis, vocaueruntq; regem. Egressus est autem ad eos Eliacim filius Helciæ præpositus domus, & Sobna scriba, & Ioahæ filius Asaph à commentariis. Dixitq; ad eos Rabfaces: Loquimini * Ezechia: Hęc dicit rex magnus rex Assyriorum: Quæ est ista fiducia qua niteris? † Forsitan inisti consilium, ut præpares te ad prælium In quo confidis, ut audeas rebellare? † An speras in baculo arundineo atque confrecto Ægypto, sup quem si incubuerit homo comminutus ingreditur manum eius & perforabit eam? Sic est Pharao rex Ægypti omnibus qui confidunt in † se. Quod si dixeritis mihi: in domino Deo nostro habemus fiduciam, nonne iste est cuius abstulit Ezechias excelsa & altaria, & præcepit Iudæ & Hierusalem: ante altare hoc adorabitis in Hierusalem? Nunc igitur † transite ad dñm meum regē Assyriorum. & dabo vobis duo milia equorum, & videte an habere valeatis ascensores eorum. Et quomodo † potestis resistere ante vnum satrapam de seruis domini mei minimis? An fiduciam habetis in Ægypto propter currus & equites? Nunquid † sine voluntate domini ascendi ad locum istum ut demolirer eum? Dominus dixit mihi: Ascende ad terram hanc & demo-

1 plo Assyrios totā, vrbem cepisse quē etiam Sobnā cum Eliacim ad Rabfacem exisse quidā autumant. c. *Auspe.* Nulla narrat historia q; Ezechias Pharaonis auxilium postulauerit. 2 d. *In Domi.* Ra. Verum, est q; in Deo habuerunt fiduciam: sed falsum est Ezechia abstulisse excelsa Dei & altaria: hoc enim non contra Deū, sed pro Deo fecit: vt destructo errore veteri iuberet Deum in templo Ierusalem adorari. 3 e. *Dabo vo.* Ra. Rabfaces, vt paucitate obsecrori ostenderet, du milia equorum pollicetur, quoniam ascensores Ezechias non haberet: non de imbecillitate populi venit quasi e quitandi ignar sed q; Deus præcepit ne rex Iudæ equos & vxo-

res sibi multiplicaret. f. *Dominus dixit.* Raba. Ad id quod dixit: si dixeritis, in Deo confidite.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Tunc mi.* ad tractandum cum eo de recessu, quia non habebat populum ad congregandum eum eo. 2 *Peccaui.* s. dño peccatum autem patris sui & populi reputabat suum in hoc. 3 *In tempore.* in quibus erat multū de auro allixū per reges pcedentes & per ipsum ad decorē & magnificentiā. & hoc fecit necessitate cōpulsus, quia non habebat aliunde vñ posset soluere tantā summā. Ex hoc hñ argū, q; principes in necessitate pnt accipere de thesauro ecclesiæ pro conseruatione reipublicæ. 4 *Misit.* hic consequenter oñditur, quod fecerit ex Dei amore. Circa quod sciendū. q; rex Assyriorum accepta pecunia sub pacto dimittendi regnū Ezechia in pace, infideliter agens pactū non seruauit, sed misit exercitū & nuntios in Ierusalē ad terrēdū Ezechia, vt territus redderet ciuitatē: & populus trāsferretur in Assyrios, & cultus dñi de Ierusalē auferretur. Quod nullo mō ferens Ezechias, resistit: & congregans populū exhortatus fuit ad defendendū locū sanctū & gentē, vt hñ diffusus 2. Paral. 32. Igitur circa hoc primò ponitur nuntiorum regis Assyriorum cōminatio. secundò nuntiorū Ezechia postulatio, ibi: *Dixerunt autem.* tertio dicte postulationis denegatio, ibi: *Responditq; eis.* Circa primum dicitur, *Misit autem.* sic debet scribi vbiq; s. per b. 5 *Cum ma.* cum exercitu ad obsidendum Hierusalem. 6 *In via.* quia ibi fullones extēdebant pānos ad desiccādū. 7 *Vocauit.* nō tñ venit ad eos, eo quod timebat de prodicione, quia aliās expertus fuerat fraudē eorū, sed misit nuntios. 8 *Eliacim.* s. dñi, q; erat summus sacerdos, & successit Sobnæ, qui

qui fuit captiuus & deiectus à sacerdotio, vt habetur Esa 22. 9 *Et Sobna.* De officiis aut istis qualia sint, dictū fuit. sup. 2. lib. cap. 8. 10 *Quæ est ista fiducia in qua niteris, &c.* defendere te à rege Assyriorum. q. d. nulla est. 11 *An speras.* q. d. In rege Ægypti non potes habere fiduciam, sicut nec homo potest se firmiter appodiare in baculo arundineo. & sic non potest cōfidere securē de auxilio humano, similiter nec ne diuino. Cuius rationem subdit dicens. 12 *Nunc iste est cuius abstulit Ezechias excelsa.* &c. q. d. diminuit cultū diuinum, & sic nō pōt confidere in ipsum, cū magis eū offenderit q; placauerit. Iste aut Rabfaces dicebat falsum, quia sacrificare ēt domine extra templum (postquam fuit ædificatum per Salomonē) nō fuit licitū, vt frequenter dictum est suprà, vt hñ Deut. 12. 13 *Nunc igitur.* In Hebræo habetur. *Vadia date,* s. pro duobus milibus equorum. 14 *Et vide.* q. d. in toto populo tuo non poteris inuenire tot homines scientes equitare. 15 *Et quō po.* &c. Quia in acie cuiuslibet satrapæ erant plures equites. Adducit autem ad suū propositum confirmandum sacræ scripturæ testimonium, quod habetur Esaia. 8. b. *Adducet dominus aquas fortes & multas regem Assyriorum.* & subditur ibidem: *Et ibit per Iudam inundans & transiens, &c.* E hanc sententiam ponit hic sub aliis verbis cum dicitur. 16 *Domini. di. mi. ascend.* &c. sed ipse non allegauit finē prophetiæ. Iacet enim Esaias dixerit regem Assyriorum venturum in terrā Iuda, & afflicturum eam, tñ ipse prædixit exercitū eius percutiendum à dño. secundum quod habetur in c. sec. Dixit

MORALITER.

† 1 *Tunc misit Ez.* Bonus. n. prælatus considerans peccata prædecessorū suorū vel subditorum, propter quē Deus iustē permittit ecclesiā vexari: ad suam vexationem redimendam exponit aliqñ substantiam temporalem. Per hoc autem quod Sennacherib habita Ezechia pecunia à sua malitia nō cessauit, d. Ierusalem, vbi diuinus cultus erat, sibi subiugare voluit, & ad hoc nuntios misit, vnde subditur.

Misit autem rex As. &c. significatur molitia tyranni, qui molestant ecclesiam non est contentus bono temporali, sed e hoc bona spiritalia nititur impedire, & clerū subiugare mēbitē seruituti. & in tali casu prælatus debet sibi resistere, sicut fecit Beatus Thomas regi Anglorū. & hoc significat hic per hoc, quod Ezechias non obediuit mandato Sennacherib, sed magis se præparauit, & populum suum ad virtutē resistendum.

confidimus, callidè respondet, se non sua voluntate, sed Dei venisse dicentis: *Ascende.* Et est argumentum: cum multas vrbes ceperim, & pars Ierusalem maneat intacta, manifestu est me Dei venisse voluntate.

a Precamur. Rabbanus. Sensus est. Quid necesse est popu-

lum fallis terroribus commoueri, & vanam iactare virtutem? Loquere linguam qua populus non nouit. Ad quod ille arroganter. *Nun ad do. tu. & ad te mi. me do. & c. vsq;.* *vt come. ster.* per quod ostendit facere eos & fici esse capiendos, simulque illecebram iungit timori, vt quos terrore non vicit, per suasionem decipiat. Et dicit ex persona regis: *Facite mecum benedictionem. i. facite quod in vestra benedictione proficiat.* Benedicite regi Assyriorum, & eum dominum, confitemini, vt premia consequamini, donec reuertar de Aegypto. Vel: capta Lobna, redcam habitare in vrbe vestra, & rebus vestris fruimini, & postea ducam vos in similem terram vestre terram. Quam tamen non nominauit: quia simile

ei inuenire non potuit, sed similitudinem ponit, hoc enim solum quisque vult in quo natus est. Alij putant terram Mediam eis repromitti, quae terrae Iudaeae similitudinem habeat tam in situ quam in fructibus.

b Non vos, & c. Rabfacis accusatio Ezechiae testimonium est, & captis videlicet urbibus in domino confisus sit: & confortauit populum vt in domino speraret, Vnde Rabfaces destruere vultque ille construxit, & dicit ad populum: *Non seducat vos Ezechias, & non vobis tribuat fiduciam super domino Deo vestro.*

c Vbi est Deus, & c. Chrysof. Dixit diabolus per Sennacherib. Non potest Deus Ezechiam a meis manibus eripere: & effecit vt occideretur manibus filiorum suorum.

** Ambro. Phatao, & rex Assyrius, qui dicebat. Quis deorum*

lire eam. Dixerunt autem Eliacim filius Elciae, & Sobna scriba & Ioahab 1 Rabfaci: Precamur vt loquaris nobis seruis tuis Syriacè, siquidè intel- 2 ligimus hanc linguam, & non loquaris nobis Iudaicè audiente populo 3 qui est super murum. Responditque eis Rabfaces, dicens, Nunquid ad 4 dominum tuum & ad te misit me dominus meus, vt loquerer sermones 5 hos, & non potius ad viros qui sedent super murum: vt comedat sterco- 6 ra sua, & bibant urinam suam vobiscum? Stetit itaque Rabfaces & clamauit 7 voce magna Iudaicè & ait: Audite verba regis magni regis Assyrio- 8 rum, Haec dicit rex: Non vos seducat Ezechias: Non enim poterit erue- 9 re vos de manu mea, neque fiduciam vobis tribuat super dominum dicens, Eruens liberabit nos dominus, & non tradetur ciuitas haec in manu regis Assyriorum. Nolite audire Ezechiam. Haec enim dicit rex Assyrio- 10 rum: Facite mecum quod vobis est vtile, & egredimini ad me: Et comedet vnusquisque de vinea sua, & de ficu sua, & bibetis aquas de cister- 11 nis vestris, donec veniam & transferam vos in terram quae similis est terrae 12 vestrae, in terram fructiferam & fertilem vini, terram panis & vinearum, terram oliuarum & olei ac mellis, & viuetis & non moriemini. Nolite audire Eze- 13 chiam qui vos decipit, dicens: Dominus liberabit nos. Nunquid libe- 14 rauerunt dii gentium terram suam de manu regis Assyriorum? Vbi est Deus 15 Ermath & Arphad? Vbi est Deus Sepharuaim, Ana & Aua? Nunquid liberauerunt Samariam de manu mea? Quia illi sunt in vniuersis diis terrarum qui eruerunt regionem suam de manu mea, vt possit eruere domi- 16 nus Ierusalem de manu mea? Tacuit itaque populus, & non respondit ei quicquam. Siquidem praecipuum regis acceperant, vt non responderent ei. Venitque Eliacim filius Helciae praepositus domus & Sobna scriba & Ioahab filius Asaph a commentariis ad Ezechiam scissis 17 vestibus, & nuntiauerunt ei verba Rabfacis.

f Si tantis diis praesentibus vicimus facile, quanto magis solam Ierusalem vobis Deo prelatum vicemus?

e Ermath & Arphad? Vbi est Deus Sepharuaim, Ana & Aua? Nunquid liberauerunt Samariam de manu mea? Quia illi sunt in vniuersis diis terrarum qui eruerunt regionem suam de manu mea, vt possit eruere domi- 16 nus Ierusalem de manu mea? Tacuit itaque populus, & non respondit ei quicquam. Siquidem praecipuum regis acceperant, vt non responderent ei. Venitque Eliacim filius Helciae praepositus domus & Sobna scriba & Ioahab filius Asaph a commentariis ad Ezechiam scissis 17 vestibus, & nuntiauerunt ei verba Rabfacis.

a Ne cum ad maiores blasphemias prouocaret.

b Omnia agens cum consilio.

f Propter Rabfacis blasphemias.

falem urbem expugnare iubet.

Rab. Ostendit harum ciuitatum suae gentium diis seruisse Samarias. & quia non erant dii, sed idola, merito cultores vanitatis dicebat esse fabuerfos. Ermath est vrbs Caesariensis, quae nunc Epiphania dicitur. Arphad vrbs Damasci. Sepharuaim, quae numero plurali libros vel literas sonat, nomen est locorum de quibus Assyrij transmigrauerunt in Samariam, vt in locorum libris inuenimus. Verum nomen ciuitatis est in Esua dicitur: *Vbi est Deus vrbis Sepharuaim?* pluraliter dictum vt Thebarum. Pro Ana & Aua vetus editio, quasi vni⁹ vrbis nomen Aneri Gauae posuit. Et quidem in Hebraeo ita scriptum est. *Vrba q. in medio est. conu. h. q. e. significat.* Potest ergo ita distingui, vt dicat Ane & Gauae iuxta Aquilam: vel Ana & Gaua, vt non inuertit interpretes.

CAP.

nitati mea: quod est melius vobis quam mori gladio & fame.

11 Et come. vnusquisque de vi. sua. id est, viuat pacifice & quiete in terra ista.

12 Donec veniam & transf. vos. q. d. Hic est modus regum Assyriorum, transferre gentem sibi subiectam, de terra sua nativam ad aliam vt sit magis securus de eius subiectione. Sic. nam ante fecerat rex Assyriorum de Ofsee rege Israel & eius populo vt dictum est cap. praecedenti, & est isto.

13 Nolite au. Ezechiam. contrarium vobis persuadentem.

14 Qui vos. Quod vult probare per locum a maiori, di.

15 Nunquid liberauerunt dii gentium, & c. quasi dicat cum essent multi dii non poterunt defendere colentes eos contra regem Assyriorum: ergo Deus vester qui est vnicus tantum, non poterit vos defendere. Sed istud argumentum nullum est: quia illi non sunt dii veri, sed falsi & nullius virtutis: Deus autem verus vnus est, & potentia infinita.

16 Tacuit itaque populus & non respondit ei quicquam. Si quidem. s. de praecipuo regis, ne Rabfaces moueretur ad dicendum adhuc blasphemias de Deo si sibi responderetur.

17 Scissis ve. Hic enim erat modus Iudeorum, quod scindebant vestes suas, quando audiebant blasphemiam contra Deum. vnde & summus sacerdos scidit vestimenta sua: quando imposuit blasphemiam ipsi Christo vt habetur Mar. 14.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

Dixerant au. Hic consequenter describitur nuntiorum Ezechiae oblatio cum dicitur.

Precamur vt lo. Consuetum enim erat antiquitus quod illi qui distabant regibus sciebant diuersa idiomata, vt scirent legere literas, & loqui cum nuntijs aliorum idiomatum.

Et non loq. ne. s. populus terreretur ex verbis Rabfacis. & quia uerbi suis intermiscerat verba blasphemica. Ex hoc autem loco dicitur Hebraei & etiam doctores nostri, quod iste Rabfaces erat Iudaeus natione, sed derelicta lege conuersus erat ad Gentilitatem.

Responditque. Hic consequenter ponitur dicta postulationis de negatio, cum subditur.

1 Nunquid ad do. scilicet Ezechiam solum.

2 Misit me. do. q. d. non. sed magis ad populum, & ideo cepit alius clamare ad terrendum populum, dicens.

3 Vt co. ster. i. tamdiu erunt obsessi, quod non habebunt aliquid ad comedendum & bibendum.

4 Non vos. tenendo ciuitatem contra me.

5 Non enim po. vos. s. virtute humana, nec etiam diuina, ideo subditur Neque fidu. vo. tri. Et sequitur.

6 Facite mecum quod vobis, & c. subdendo vos voluntarie seruituti

rum gentium istarum liberauit terram suam de manu mea? Quo liberabit Deus Ierusalem de manu mea? exaltatione sua deieci sunt. ** Theod. Rhapsodes cum esset vt puto. Hebraeus, & ad Assyrios transfugisset, aut ab illis captus iam & abductus, in Assyrios suam ostendisset beneuolentiam, ei committum fuerat imperium exercitus.*

Quest. 52.

Vtens enim Hebraica voce verba faciebat. Ipsi quidem principes cum rogabant vt loqueretur Syriacè, vt ea quae dicebantur populus non intelligeret. Ille autem cum didicisset se molestia afficere principes, quod populus perciperet ea quae dicebantur, Hebraeorum E voce vtens, ausus est illas impias expromere blasphemias diis falso nominatis Deum verum assimilans.

lib. 2. de mirab. fac. scr. cap. 27.

** August. Sennacherib rex Assyriorum videns quod patres sui Samariae & Israelis regnum destruxissent, & ipse ad terram Iudaeae duce Rhipface, quem Hebraei Esaias propheta filium dicunt & profugum, Iudaeam ad Assyrios commigrasse, exercitum convocat, & Hieru-*

Rabbanus. Angelomus. Eucherius.

C A P. XIX.

Quæ cum audisset Ezech. & c. Theodo. Rex sapientissimus non arma Rhabfacis blasphemis, sed preces, & lacrymas, & faccū opposuit. Et rogauit Isaiā prophetā, vt esset intercessor. Sunt autem eius verba digna admiratione. *Dies inquit, afflictionis, & c.*

Excandescimus & irascimur auditis his nefandis blasphemis punire autem vitos illos non possumus. Vnde supplices rogamus Dominum qui audiuit illas, vt doceat impios, quod nō sit vnus ex ijs qui dii vocantur. Protinus autem audita supplicatione, benignus & clemēs Deus excussit à rege timorē

B * Tertullianus. Hæc erunt vires ieiunantiū Deo, cœlum pro eiusmodi militat: habes formam præsidij etiā spiritualibus bellis necessariam. Proinde cū rex Assyriorū Sennacherib cōpluribus iā ciuitatib. captis, Israe

li per Rhabfacem blasphemias & minas intentaret, nihil aliud illum à proposito i Aethiopus auertit, dehinc centum & octoginta milia de exercitu eius per angelum absumpsit, quā Ezechie regis humiliatio.

C Siquidem duritia hostis annunciata vestem scidit, faccū induit, eodemq; habitu seniores sacerdotum ad Deum per Isaiam adire iussit, vniue ieiunio preces prosequente. Neque enim tibi tempus in periculo, nec saturitatis cultus in sacco. Sēper inedia in groris sequela est, sicut lætitię accessio fagine.

Rab. Mira regis humilitas & prudētia dimisso regio cultu & obuolutus sacco ad templū pergit, de palatio principes sacerdotū nō stolis, sed cilicijs amictos mittit ad Isaiam, & dicit,

& blasphemie dies iste Venerūt filij vsq; ad partū, & vires nō hēt parturiens. Si fortē audiat dñs Deus tuus vniuersa verba Rabsfacis, quē misit rex Assyriorum dñs suus, vt exprobraret Deū viuētē, & argueret verbis, quæ audiuit dñs Deus tuus: & fac orationē pro reliquijs quæ repertæ sunt. Venerunt ergo serui regis Ezechie ad Isaiam. Dixitq; eis Isaias: Hæc dicetis dño vestro: Hæc dicit dñs: Noli timere à facie sermonū quos audistis, quibus + blasphemauerūt pueri regis Assyriorū me.

C Cumque audisset de Tharaca rege Aethiopiæ dicentes: Ecce

cit: Dies tribulationis nostræ hæc & correctionis Dei, & blasphemie hostiū. Ponitq; similitudinem parturientis quæ ad partū peruenit: & generare non possit. Dñs Deus tuus. Non enim audemus dicere dominum Deum nostrū, quo irascente tanta perpetimur, & hanc habemus vltionis fiducia: quoniam vnus Deus blasphematur à cultore idolorū mortuorū. Leua ergo orationē nostrā iacentem pro reliquijs populi quæ obsidetur. Preuenit eos Esaias, quæ eo spiritu quo futura noscebat, et absentē regē audierat. Hæc inquit, dicite dño vestro, dicit dñs: Noli timere verba quibus non tu, sed ego sum blasphematus. Nec dicam oia quæ regi Assyriorū faciam: sed quia dandus sit ei spiritus, nō Dei, sed aduersarij, & audito nuntio reuertēs ad terrā suā corruet gladio: vt duo pariter q̄ optabat Ezechias audiret, sc. f. ab obsidione liberādum, & inimicum in sua terra esse moriturum.

C A P. XIX.

VÆ cum audisset Ezechias rex, scidit vestimenta sua, & opertus est sacco. Ingressusq; est domū dñi, & misit Eliacim p̄positū domus & Sobnā scribā, & senes de sacerdotibus opertos sacco ad Isaiā prophetā filiū Amos, q̄ dixerūt, Hæc dicit Ezechias: dies tribulationis, & increpationis

& blasphemie dies iste Venerūt filij vsq; ad partū, & vires nō hēt parturiens. Si fortē audiat dñs Deus tuus vniuersa verba Rabsfacis, quē misit rex Assyriorum dñs suus, vt exprobraret Deū viuētē, & argueret verbis, quæ audiuit dñs Deus tuus: & fac orationē pro reliquijs quæ repertæ sunt. Venerunt ergo serui regis Ezechie ad Isaiam. Dixitq; eis Isaias: Hæc dicetis dño vestro: Hæc dicit dñs: Noli timere à facie sermonū quos audistis, quibus + blasphemauerūt pueri regis Assyriorū me.

C Cumque audisset de Tharaca rege Aethiopiæ dicentes: Ecce

spiritum timoris. Dei autē prædictio statim finem accepit. Sparso enim timore quod rex Aethiopum fecisset expeditionem, timens Sennacherib, recessit, omni impietate plena missa epistola.

C Cumq; audisset. Rab. Volente Deo Rabsfaces deseruit obsidionem Ierusalem, & inuenit dñm suū vel capta, vel deserta Lachis oppugnantē Lebnam. Sennacherib occurrens regi Aethiopū, misit ad Ezechiam epistolas, vt quos viribus non cepit

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XVII.

Quæ cum audi. Hic consequenter describitur Ezechie liberatio terribilis. Circa quam primò ponitur prophetica denuntiatio: secundò angelica executio, ibi: Factum est igitur. Prima in duas secundum duplicem denuntiationem. secunda ibi: Cumq; audisset. Circa primū præmittitur Ezechie humilis petitio. secundò Esaiæ consolabilis responsio, ibi, Dixitque Esaias. Circa primum dicitur.

- 1 Quæ cum audisset. Propter verba blasphematoria contra dominum Deum dicta, vt prædictum est.
- 2 Et opertus. Humilians se coram Deo.
- 3 Ingressusq; est, & c. ad impetrandā eius misericordiā circa populum suum, & eius iusticiam cōtra blasphemos p̄dictos.
- 4 Et misit, & c. quia magis cōfidebat de meritis Isaiæ quā de suis: ideo misit ad eū petens orationis eius suffragium.
- 5 Dies tribu. & c. scilicet, mei & totius populi.
- 6 Et blasphemia, & c. scilicet contra Deum.
- 7 Dies iste, & c. in quo Rabsfaces dixerat supradicta q̄ erant ad afflictionē regis & populi, & vitupiiū & blasphemā Dei.
- 8 Venerunt si. & c. id est, in tāta afflictione sumus positi, sicut mulier existēs in afflictione partus, cui deficiūt vires pariēdi.
- 9 Si forte au. & c. sic legenda est litera. Fac orationē pro reliquijs his, id est pro regno Iuda, in quo est modicus populus in comparatione ad tēpora præterita. si fortē au. dominus Deus tu.

MORALITER.

- 1 Quæ cum audisset. Sequitur.
- 3 Ingressusque est do. domi. Per hoc aut, q̄ Ezechias intrauit domum dñi ad orandum contra persecutionem Sennacherib, & per nuntios rogauit Isaiam prophetam, vt pro se & suo populo dominum precaretur, & vt Sennacherib propter blasphemias illatas contra dominum puniretur, significatur, q̄ bonus

tu. i. p̄ones tuas liberet nos & puniat Assyrios blasphemos. 10 Dixitq; eis Esa. Hic consequenter ponitur Esaiæ consolabilis responsio, cum dicitur.

- 11 Et noli time. à fa. ser. id est, propter sermones.
- 12 Quib. blas. pu. re. Ab i. serui tibi familiares & chari sicut filij
- 13 Me. quia verba Rabsfacis imponebāt Deo impotentia, d cēdo q̄, nō posset saluare Ezechia & populū suū de manu regis Assyriorū, & sic dicebat eū impotētiorem hoīe mortali.
- 14 Ecce. id est, turbationem mentis. Cuius causa subditur.
- 15 Et audi. scilicet, de rege Aethiopię inuadente eius regnū, vt habetur infra.
- 16 Et reuer. Hoc non fuit in isto reditu, sed in secundo, quia redijt ad obsidendum Ierusalem, & inde fuit territus propter plagam sui exercitus, & tunc in terra sua à filijs suis fuit occisus, vt habetur in fine huius capituli.
- 17 Reuersus est. peracto nuntio. Dicunt tamen aliqui doctores, quod ibi remansit exercitus Assyriorum.
- 18 Audierat, & c. ipsa expugnata vel destructa.
- 19 Cumque audif. Hic consequenter describitur secunda denuntiatio prophetica de liberatione Ezechie & populi sui circa quod primò ponitur eius comminatio per regem Assyriorum. secundò eius deuota oratio coram rege celorū. tertio eius consolatio per prophetā consciū secretorū diuinorū, secunda ibi. Itaq; cum accepisset. tertia ibi. Misit autem Isaias Circa primum dicitur, Cumque audisset. scilicet. Sennacherib

bonus prelatu, & etiam bonus princeps in suis necessitatibus suisq; populi debet ad Deum recurrere, & deuotorū orationes requirere, pro sua & suorū salute. Et quoniam ad bonorum deprecationem solet Deus attendere, Sequitur.

11 Hæc dicit dō. noli, & c. & sic assecurat eum à tyranno persequente, & modus assecurationis ponitur, cum subditur.

cepit, sermone terre
ret. Pugnasse Sen-
nacherib contra Ae-
gyptios, & obsedis-
se Pelusium: iamq;
extructis aggeribus
vrbe capiēda venis-
se Taracham regem
Aethyopum in auxi-
lium narrat Herodo-
tus.

a *Astēdit in domum.*
* Chryso. Po-
test videri in multis
locis scripture, quod
qui ab hominibus
iniuste malis afficiū-
tur, liberē petendi a
Deo auxiliū iustam,
& honestam habēt
occasionem.

Rab. Prius Eze-
chias domini terro-
re perterritus, adora-
re in templo non au-
debat vel liberae ibi
fundere preces, nūc
dicente Esaiā. *Neti-
meas a facie verborum
quæ audisti*, audacter
dominum deprecatur.

b *Domine Deus, &c.*
* Theodoret. Rex
sapientissimus cum
epistolam in tem-
plo explicasset, pro-
tulit hanc orationē
admirabilem. Illi,
inquit, te nominant
vnum ex multis, e-
go autem te solum
scio creatorem esse
omnium. Illud au-
tem, *inclina aurem tuā*

& audi, amorē humano posuit rogās vt beneuole preces ac-
ciperen-

egressus est, vt pugnet aduersum te, & iret contra eum: misit
nuntios ad Ezechiam, dicens. Hæc dicite Ezechia regi Iuda:
non te seducat Deus tuus, in quo habes fiduciam, † neque
dicas, Non tradetur Hierusalem in manu regis Assyriorum.
Tu enim ipse audisti quæ fecerunt reges Assyriorum vniuer-
sis terris, quomodo vastauerunt eas. Tu ergo solus poteris li-
berari? Nunquid liberauerunt dii gentium singulos quos va-
stauerunt patres mei, Gozam videlicet Haram, & Reseph, &
filios Edem, qui erant in Thelassar? Vbi est rex Emath, & rex
Arphad, & rex ciuitatis Sepharuaim, Ana & Aua? Itaque cum
accepisset Ezechias literas de manu nuntiorum, & legisset eas,

a ascendit in domum domini, & expandit eas coram domino,
b & orauit in conspectu eius, dicens. Domine Deus Israel, qui
sedes super Cherubim, tu es solus Deus regum omnium ter-
ræ, tu fecisti cælum & terram. Inclina * autem tuam, & audi.
Aperi domine oculos tuos & vide, & audi omnia verba Sen-
nacherib, quæ misit, vt † exprobraret nobis Deum viuentem.
c Verè domine dissipauerunt reges Assyriorum gentes, & ter-
ras earum, & miserunt deos eorum in ignem. Non enim erant
dij, sed opera manuum hominum ex ligno & lapide, & perdi-
derunt eos. Nunc igitur domine Deus noster saluos nos fac
de manu eius, vt sciant omnia regna terræ, quia tu es dominus
Deus solus. Misit autem Isaias filius Amos ad Ezechiam, di-
cens: Hæc dicit dominus Deus Israel: Quæ deprecatus es me
super Sennacherib rege Assyriorum, audiui. Iste est sermo
quem locutus est dominus de eo: Spreuit te, & subsannauit te
d virgo filia Sion, post tergum tuum caput mouit filia Hieru-
salem. Cui exprobrasti, & quem blasphemasti? Contra quem
exaltasti vocem tuā, & eleuasti in excelsum oculos tuos? Con-
tra sanctum Israel. Per manum seruatorū tuorum exprobrasti do-
e mino, & dixisti: In multitudine curruum meorū ascendi excelsa

abietes potentes & optimatēs.

1 ciperentur.
2 c *Verè domine, &c.*
3 * Idem. Hoc, in-
quit, mouit eum ad
impietatem: existi-
mant enim te esse
similem dijs qui nō
sunt. Sed experien-
tia discat o Domine,
quantum sit discrimen veri Dei & fal-
si. Cæterum existimo
Isaiam eadem
dicere.

d *Virgo filia.* Rabb. Angelomus.
Eucherius.
Quia cunctis genti-
bus idola adoranti-
bus, hæc sola confer-
uat castitatem reli-
gionis vnius Dei, &
quæ ne ad maiorem
blasphemiam con-
citatet, presenti non
respondit, post ab-
euntem mouit ca-
put ad rogandum
Deum, vel certè ad
deridendam arrogan-
tiam eius certa de
ultione. Nec ipso
per se, sed per ser-
uos suos, vt maior
esset arrogantia, do-
minum blasphemauit.

12 e *Excelsa.* Rab. Al-
titudo montiū, & iu-
13 ga Libani excelsæ ce-
14 dri, & abietes. Vel
15 per metaphoram de
16 cunctis gentibus ac-
17 cipiendū est, & prin-
18 cipibus earum. Vel
19 de Hierusalem quæ
20 est Libanus cedri, &

Et sic-

NICOLAUS DE LYRA.

Et iret contra. s. contra regem Aethyopiæ, & exercitum
uum.

Misit nuntios. Comminando qui deuictis hostibus contra
quos ibat reuerteretur ad destruendum Hierusalem.

Non te seducat. Et sic blasphematur dominum tanquam ha-
bentem falsitatem: & saluandi impossibilitatem.

Nunquid liberauerunt. Quasi dicat multi erant, & tamen nō
potuerunt liberare cultores suos: & multo minus Deus ve-
ter quem dicitis esse vnicum, poterit vos liberare. Idem est
argumentum quod fecerat Rab faces c. 18.

Itaque cum &c. Hic consequenter ponitur ipsius Ezechia
oratio cum dicitur: *Itaque cum accepisset Ezechias.* Verbo
enim & scripto comminatus sibi fuerat rex Assyriorum ad
maiorem terrorem.

Et expandit. quia continebant blasphemias contra ipsum,
vt visum est.

Et orauit. vt glorificaret nomen suum contra blasphemias
nomini suo irrogatas, & saluaret populum contra commina-
tiones prædictas.

Domine Deus Israel. i. præsidet omni creaturæ etiam ange-
licæ, & hoc significabatur in templo vbi propitiatorū quod
erat quasi sedes Dei, sustentabatur a duobus cherubim hinc
& inde positus, sicut fuit plenius expositum Exod. 25. d.

Inclina au. idest, effectum iustitiæ tuæ ostende contra
Sennacherib. Cætera patent vsque ibi:

Vt sciant omnia. Conterendo Sennacherib, qui deos alia-
rum gentium destruxerat.

Misit autem. Hic consequenter ponitur cōsolatio Ezechia p
Esaiam

Esaiam denuntiando sibi ipsius Sennacherib futuram rui-
nam. & primo hæc ruina prædicitur, secundo ad huius pro-
bationem mirabile signum adducitur, ibi: *Tibi autem Ezechia.*
Circa primum Esaias dirigit sermonem ex parte domini ad
Ezechiam, dicens orationem eius esse exauditam cum dicitur.
Quæ deprecatur. Sequitur.

12 *Spreuit te.* in animo suo, uirtutem tuā nullam reputando.

13 *Et subsanna.* sensibili signo. Subsannatio enim proprie di-
citur contemptus, cum signo sensibili. & dicitur subsannatio
a rugatione nasi.

14 *Virgo filia.* i. Hierusalem, quæ dicitur virgo propter inte-
gritatem fidei, quæ semper remansit ibi in aliquibus. Filia Sion
dicitur, quia sicut filia a matre protegatur, ita ciuitas Hieru-
salem protegatur a forralitio quod erat in monte Sion.

15 *Post tergum.* Quia habitatores Hierusalem non audebant
exire in campum contra eum, sed magis fugiebant ab eo: &
sic vertebant ei dorsum. Consequenter Esaias dirigit sermo-
nem suum ad Sennacherib, dicens:

15 *Contra quem.* comminando & blasphemando præ super-
bia, & respondit, di.

17 *Contra san.* idest, contra illum qui est sanctus sanctorum &
Deus Israel per specialem cultum.

18 *Per manum seruo.* sicut patet ex præcedentibus de Rabface
& alijs nuntijs, qui apportauerunt literas Ezechia. & iste fuit
maior contemptus quam si Sennacherib hoc fecisset in per-
sona propria, sicut dare alapam alicui per vilem personā
quàm per seipsum.

19 *Et dixisti.* in corde tuo.

20 *In multitudine.* idest, ciuitatem Hierusalem, & templum
quod erat in excelsa respectu aliarum terrarum.

a Et siccaui. Rab. Vel præ multitudine exercitus omnia fluenta siccauit, vt puteos sibi fodere compulsi sit, Vel omnis populus quos aquæ significant, suo vastatur exercitu.

b Nunquid. Rab. Hæc ex persona domini contra blasphemiam Assyrij sentiēda sūt. Non ignoras q̄ fecisti facta esse mea voluntate: Et hæc ego futura prædixi, & per te faciendam adauui. Itaq; quod olim decreui, hoc expletum est tempore vt colles & principes qui inter te ante pugnabant & ciuitates munitissimæ me cōtrahente manum nec solitū præbente auxiliū eradicerentur & contremiscent ac perirent. & comparentur nō oliuæ & vineæ & fructuosis arborib. sed feno & gramini, q̄ frugibus impedimēta sunt, herbisq; domesticū, quæ ante marcescūt quam ad maturitatē perueniant. Itaque sessionem & egressum tuū & introitum tuū cognoui ante, & insaniam quæ cōtra me debachaturus eras, prophetis vaticinātib⁹ sum locutus, per quos olim dicturum esse te noueram: In cælum ascendam, supra sydera cæli ponam thronum meum, & ero similis altissimo. Itaq; furor tuus, & superbia peruenit in aures meas, & nequaquam te ultra portabo, vt intelligas quod potuisti non tuis te potuisse viribus sed meo arbitrio. Merebantur enim impiæ gentes, vt infructuosæ arbores, vt per te quasi per securim, & ferram meā succiderētur & caderent. Itaque ponam circulū in naribus tuis, & blasphemātia ora constringam

† latera habitaculi finis eius, vel extrema altitudinis, vt que ad finē eius. † riuos munitiorū aut fortissimorum ciuitatum.

† habitant B † abbreviati, id est, erant sine vrribus. † & herba virens, & herba.

- viam tuam.

† vel famulis tuis.

Esa. 14. d.

† Hierusalem. montium † in summitate Libani; & succidi sublimes cedros eius, & electas abietes illius: Et ingressus sum vsque ad † terminos eius, & saltum Carmeli eius † ego succidi, & bibi aquas alienas, & siccaui vestigijs pedum meorum omnes † aquas claufas. † Nunquid non audisti quid ab initio fecerim? Ex diebus antiquis plasmaui illud, & nunc adduxi Eruntq; in ruinam collium compugnantium ciuitates munitæ, & qui † sedent in eis, † humiles manu, contremuerunt, & confusi sunt, facti sunt velut scœnum agri, & † virens herba tectorum, quæ arefacta est antequam veniret ad maturitatem. Habitaculum tuum, & egressum tuum, & introitum tuum, & viam tuam ego præsciui, & furorem tuum contra me. Insanisti in me, & † superbia tua ascendit in aures meas. Ponam itaque circulum in naribus tuis, & chamum in labijs tuis, & reducam te in viam per quam venisti. Tibi autem Ezechia hoc erit signum. Comede

gam, vt nequaquam ultra talia loqui audeas, frenumq; mittā in labijs tuis, quod tuam ferocitatem domet, & te reducat in Assyrios. **c** Hoc erit signum. Rab. Eorum quæ prænuntio, quod hoc anno ea comedas, quæ sponte nascuntur, siue iuxta L. XX. quæ prius seueras. Anno secundo secundum Symmachū pomis vescere, siue iuxta eosdem quæ de præteritis segetibus, & cadētib⁹ in terram pullulauerunt. In anno tertio fugato iam Assyrio & obsidione iam laxata, seminate & metite, plantate vineas & fructus earum comedite. Si quidem parua vrbis huius reliquæ quæ nunc hostili vallant exercitu. & quasiuros esse se non credunt, tantā recipiēt abundantiam olium rerū, & felicitatem, vt instar arboris alta radice fundatæ pomis densissimis impleantur. De Hierusalem enim egrediētur reliquæ, & implebunt terram Iudeam euacuata habitatoribus: non suo merito, sed Dei misericordia: imo zelo quo aduersus impios zelatus est populum suum. **d** Comede. Esaias ita: Comede hoc anno quæ sponte nascuntur, & anno secundo vescere pomis. In anno autem tertio seminate & metite, plantate vineas, & comedite fructus earum, & metet id quod saluatum fuerit in domo Iuda: & quod reliquum est radicem deorsum, & faciet fructū sursum, quæ de Hierusalē exhibunt reliquæ, & saluatio de monte Sion. zelus dñi exercituum faciet hoc. Oibus ab exercitu vastatis comedite

to, sed Dei misericordia: imo zelo quo aduersus impios zelatus est populum suum. **d** Comede. Esaias ita: Comede hoc anno quæ sponte nascuntur, & anno secundo vescere pomis. In anno autem tertio seminate & metite, plantate vineas, & comedite fructus earum, & metet id quod saluatum fuerit in domo Iuda: & quod reliquum est radicem deorsum, & faciet fructū sursum, quæ de Hierusalē exhibunt reliquæ, & saluatio de monte Sion. zelus dñi exercituum faciet hoc. Oibus ab exercitu vastatis comedite

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 In summitate. id est, templi de lignis Libani facti, vt patet ex dictis supra 3. lib.
- 2 Et succiaui. Quia de talibus lignis erat factum templum. Vel per istas arbores metaphoricè designantur principales populi, vt principes sacerdotum, & licet ista adhuc nō fecisset Sennacherib, tamen ex superbia cordis reputabat se certitudinaliter facturum de futuro, ac si iam esset factum de præterito, & ad hoc designandum vitur propheta tali modo loquendi.
- 3 Et saltum Carmeli. id est, vulgares homines.
- 4 Et bibi aquas. id est, ab alijs in cisternis & stagnis collectas.
- 5 Et siccaui vestigijs. id est, hominū exercitus mei, & animalium venientium illuc ad hauriendū & bibendū. Consequenter propheta in persona domini alloquitur Sennacherib, di.
- 6 Nunquid non au. Scilicet omnem creaturā de nihilo, q. d. scire & audire debuisti, quia licet Gentiles ponerent multitudinem deorum, tamen super omnes ponebant vnā causam primam omnium, quam vocabant Deum deorum.
- 7 Ex diebus. id est ab æterno. plasmaui illud. i. faciendū disposui quicquid factum est per patres tuos, & te, ad puniendum aliqua mala facta contra me secundum quod dicit dominus. Esa. 10. b. V. & Assyri: virga furoris mei & baculus ipse est, & c.

Et unnc.

- 8 Et nunc. Istam punitionem per te, & per alios.
- 9 Eruntque. Hoc est dictum ruinæ ciuitatum, & terrarum, & populorum, quæ factæ sunt & fiendæ per te, totum est mea virtute.
- 10 Facti sunt, & c. i. nullius resistentiæ aut virtutis, quia sic volui.
- 11 Habitaculum. In terra tua quando tractabas in consilio tuo de inuasionibus aliarum gentium.
- 12 Et egressum tuum. Procedendo ad bellum.
- 13 Et introitum tuum. Intrado terras alienas, & ciuitates.
- 14 Ego præsciui. Quia omnia illa præordinaui.
- 15 Et furorem tuum. Blasphemādo nomen meum tanquam ingratiſſimus & insanus de victorijs quas dedi tibi.
- 16 Ponam itaque circulum. Sicut fit bubalis. & est sensus: Te indomitum ego domabo malis gradibus tuis.
- 17 Et reducam te in viam. Scilicet confusiue ad terram tuam sicut patet in fine huius capituli.
- 18 Tibi autem Ezechia hoc. Hic ad confirmationē prædicto rum datur mirabile signum, cum dicitur:
- 19 Comede. i. illud quod nascet in campis de granis contritis de exercitu Sennacherib, & hoc patet per litteram Hebraicā, quæ sic habet: Comede hoc anno renascens, vel renascentia. & per illud quod habetur Esa. 37. f. Comede hoc anno quæ sponte nascuntur & c. id est

MORALITER.

16 Ponam itaque circulum. id est, frenum &. In naribus tuis. Verbum est domini alloquentis tyrannum, quem aliquādo Deus refrenat ab ecclesiæ persecutione, eius potentiam auferendo, vel ipsum a malitia conuertendo.

Com. de

19 Comede hoc. Verbum est domini asscurantis bonum prælatum, & eius populum de sufficienti victu corporis, pro toto tempore persecutionis. Per ternarium enim annorum significatur tempus persecutionis quantum ad eius principium medium, & finem.

Factum

comede quæ iterum germinare, siue quæ inter vulgus equorū euadere potuerunt. In secundo anno quæ sponte nascuntur sine labore. Vellimulatore hoc dictum est, quia putabant se fame perituros. *Et propter Dauid seruum.* Rab. Propter futuram spem, presentem excutit metum. Dicit autem, quia nō suo merito, sed Dei clementia conferentur, imō & patris eorum Dauid memoria: in quo monentur & suæ negligentia, & illius fidei & iustitiæ, quia in tantum diligit Deus iustitiam, vt posteros maiorum virtute tueatur.

Chryso. Aliorum virtus multorum tegere valet malitiam. Multa enim domini bonitas est, & sepe solet etiam propter paucos multis dare salutem. Et quid dico, propter paucos iustos? Saepe quando non inuentus est in presenti vita iustus, propter de factorum virtutem viuendum miseretur, & curam habet. Protegam civitatem hanc propter me inquit, & propter Dauid.

Idem. Bonum est Sanctorum precibus frui, sed quanto & ipsi seduli, & vigiles fuerimus. At, quid mihi opus est inquis, aliorum precibus, quam ipse sedulus fuero? Paulus non dixit, quid mihi precibus aliorum opus est, & tu dicis, quid mihi opus aliorum precibus? Petrus nō dixit, quid mihi necesse est vt pro me oretur? Precatio enim fiebat sine intermissione ab ecclesia ad Deū pro eo. Et tu dicis, quid mihi aliorum precibus opus est? Propter hoc ipsum opus habes, quod te putas illis non habere necesse. Etiam si Paulo similis eisses, opus tamen haberes aliorum precationibus. Noui inquit, quod hoc mihi cedet ad salutem per vestram precationem, ac subministrationem Spiritus Iesu Christi. Ecce iterum: Simul adiuuantibus & votis per deprecationem pro nobis. Et tu dicis, quid mihi opus est aliorum precibus? Si vero desides fuerimus, nemo nos iuuare poterit. Quid profuit Ieremias Iudæis? Quid Samuel iuuit Samuel? Quid profuit Israelitis? Nihil profuit, inquis, preces? Profunt plurimum, sed quando & nos aliquid iegerimus. Adiuuant enim & auxiliantur. Audi Deum dicentem: Protegam civitatem istam propter me, & propter Dauid seruum meum, &c.

Glycas. Hæc verba: Protegam urbem hanc, &c. ita diuinis prolata sunt, ne putaret Ezechias, orationem suam iustitiae causa qua prædictus erat, exauditam esse. Præterea licet ne intelligere, iustos homines etiam vita sanctos, viuendum patronos agere.

hoc anno + quæ repereris. In secundo autem anno + quæ sponte nascuntur. Porro in tertio anno seminate & metite, plantate vineas, & comedite fructus earum: Et quodcunq; reliquum fuerit de domo Iuda, + mittet radicem deorsum & faciet fructum sursum. De Hierusalem quippe egredientur reliquiae, & + quod saluetur de monte Sion. Zelus domini exercituum faciet hoc. Quamobrem hæc dicit dominus de rege Assyriorum, Non ingredietur urbem hanc, nec mittet in eam sagittam, nec occupabit eam clypeus, nec + circumdabit eam munitio. Per viam qua venit reuertetur, & civitatem hanc non ingredietur, dicit dominus. Protegamq; urbem hanc, & saluabo eam propter me, & propter Dauid seruum meum. + Factum est igitur in

b. Factum est igitur. Rab. Tota ab vno angelo vna nocte caduntur, & absq; vulneribus mors leua discurrat. Super quo in Paralip. legitur: Et misit dominus angelum qui percussit oem virum robustum & bellatorem, principemq; exercitus regis Assyriorum. Reuersusque est cum ignominia in terram suam. Qui seruatus est, vt fieret testis maiestatis illius quem paulo ante contempserat.

Chryso. Si in manu Dei sunt fines terræ, & qui in ea habitant, vt locuste, & omnes gentes tanquam guta a cado, & tanquam trutinæ momentum reputabuntur: iam vero angelus quoque ab eo egressus, breui momento temporis octoginta quinque milia interfecit: muscæ, erucæ, & vermes Aegyptiorum exercitum perdiderunt, vbi illi arcu opus est? Vbi gladio? Sed propter auditorum crassitudinem, vt his consuetis armorum nominibus eorum mentem terreat.

Idem: Tanta est potentia Dei iubentis, quod quæ per angelos & magnas potestates faciebat in Aegypto, ea saepe etiam per elementa faciat admirabiliter, vt quædo hæc quoque angelus fecerit, nemo paulisper insipientior id illi attribuat, sed ei qui imperauit. Angelus bello finem imposuit? Imposuit quoque grandis. Interemit primogenita angelus? Maris quoque procella populum interemit. Pro omnibus ergo clementi Deo age gratias.

Theodor. Hæc facta sunt, vt significaretur omnibus quanta sit virtus Dei Iudæorum. Quoniam enim Sennacherib aduersus qui ipsum fecerat, rabie fuerat percitus, ab his tadem qui ab ipso procreati fuerant, fuit interfectus.

Iosephus. Berosus qui Chaldaicam conscripsit historiam meminit regis Sennacherib, & quia regnavit super Assyrios, & castrametatus est contra oem Asiam, & Aegyptum, ita dicens: Reuersus est Sennacherib a prælijs Aegyptiorum: ad Ierosolymam cum venisset, exercitum quem Rapsaces diuiserat inuenit, in periculo pestilentia constitutum. Deus enim morbum populo eius immiserat, ita vt prius nocte eorum qui obsidebant deperirent centum octoginta quinque milia viri, cum iudicibus, & tribunis. Propter hanc calamitatem in nimio terrore & angustia constitutus, de cuncta iam militia metuens, fugit cum sua manu ad proprium regnum. Et dum modicum tempus ibidem commoratus fuisset, dolo a senioribus filijs est peremptus in proprio templo, quod dicitur Atasci.

Hierony. Sennacherib idcirco seruatus est, vt sciret potentiam

que angelus fecerit, nemo paulisper insipientior id illi attribuat, sed ei qui imperauit.

Angelus bello finem imposuit? Imposuit quoque grandis. Interemit primogenita angelus? Maris quoque procella populum interemit. Pro omnibus ergo clementi Deo age gratias.

Theodor. Hæc facta sunt, vt significaretur omnibus quanta sit virtus Dei Iudæorum. Quoniam enim Sennacherib aduersus qui ipsum fecerat, rabie fuerat percitus, ab his tadem qui ab ipso procreati fuerant, fuit interfectus.

Iosephus. Berosus qui Chaldaicam conscripsit historiam meminit regis Sennacherib, & quia regnavit super Assyrios, & castrametatus est contra oem Asiam, & Aegyptum, ita dicens: Reuersus est Sennacherib a prælijs Aegyptiorum: ad Ierosolymam cum venisset, exercitum quem Rapsaces diuiserat inuenit, in periculo pestilentia constitutum. Deus enim morbum populo eius immiserat, ita vt prius nocte eorum qui obsidebant deperirent centum octoginta quinque milia viri, cum iudicibus, & tribunis. Propter hanc calamitatem in nimio terrore & angustia constitutus, de cuncta iam militia metuens, fugit cum sua manu ad proprium regnum. Et dum modicum tempus ibidem commoratus fuisset, dolo a senioribus filijs est peremptus in proprio templo, quod dicitur Atasci.

Hierony. Sennacherib idcirco seruatus est, vt sciret potentiam

que angelus fecerit, nemo paulisper insipientior id illi attribuat, sed ei qui imperauit.

Angelus bello finem imposuit? Imposuit quoque grandis. Interemit primogenita angelus? Maris quoque procella populum interemit. Pro omnibus ergo clementi Deo age gratias.

Theodor. Hæc facta sunt, vt significaretur omnibus quanta sit virtus Dei Iudæorum. Quoniam enim Sennacherib aduersus qui ipsum fecerat, rabie fuerat percitus, ab his tadem qui ab ipso procreati fuerant, fuit interfectus.

Iosephus. Berosus qui Chaldaicam conscripsit historiam meminit regis Sennacherib, & quia regnavit super Assyrios, & castrametatus est contra oem Asiam, & Aegyptum, ita dicens: Reuersus est Sennacherib a prælijs Aegyptiorum: ad Ierosolymam cum venisset, exercitum quem Rapsaces diuiserat inuenit, in periculo pestilentia constitutum. Deus enim morbum populo eius immiserat, ita vt prius nocte eorum qui obsidebant deperirent centum octoginta quinque milia viri, cum iudicibus, & tribunis. Propter hanc calamitatem in nimio terrore & angustia constitutus, de cuncta iam militia metuens, fugit cum sua manu ad proprium regnum. Et dum modicum tempus ibidem commoratus fuisset, dolo a senioribus filijs est peremptus in proprio templo, quod dicitur Atasci.

Hierony. Sennacherib idcirco seruatus est, vt sciret potentiam

que angelus fecerit, nemo paulisper insipientior id illi attribuat, sed ei qui imperauit.

NICOLAUS DE LYRA.

id est, sine cultura hominum cuiusmodi est dicta renascētia. In secūdo anno quæ sponte nascuntur. i. fructus arborum, vñ Esa. 7. f. dicitur, secundo anno pomis vescere, pomarum generaliter dicuntur oēs fructus arborū. In Hebræo habetur. Secūdo autem anno præcisio tem, id est, fructus qui de arborib. abscinduntur & colliguntur. Ra. Sa. Hier exponit præcisionem, dicens, quod exercitus Sennacherib præciderat ramos fructuosas regionis, et propheta prædixit hoc signū, quod secundo anno facerent ramos ita magnos, quod tantum cresceret ibi de fructu, quod populus inde posset sustentari. Porro in tertio ann. Qd exponit Rabi Salo. dicens. Tu Ezechiam videris duo signa prædicta, scilicet, quod ex granis contritis prædicto modo oriatur fruges ad sufficientiam primi anni, et ex arborib. præcisus fructus ad sufficientiam secundi, quæ non possunt nisi diuina virtute fieri. Certus de contritione exercitus Sennacherib, ita quod poteritis absque

que timore seminare & metere. 2 Mittet radicem deorsum, id est, stabiliter in terra. 3 Et faciet fructum sursum, id est, bona opera. 4 Zelus domini. id est, non ex meritis vestris, sed ex diuina gratia. 5 Non in. vr. hanc. Sicut comminatus est. 6 Nec mit. Quia non permittetur tantum appropinquare civitati. 7 Et sal. eam pro me. id est, propter gloriam nominis mei demonstrandam. 8 Et propter Dauid. id est, propter merita ipsius. 9 Factū est igitur. Postea de nuntiatione liberationis Ezechie, hic cōsequenter ponitur huius liberationis executio in facto, cū dicitur, Factum est igitur. hoc non potest referri ad tempus in quo Esaias dixit ista quæ prædicta sunt, quia fuerunt duo anni intermedii, quia populus Ezechie vixit de frugibus granorum contritorum et pomorum, vt patet ex prædictis, ideo dicunt aliqui, quod refertur ad tēpus in quo Sennacherib post debellationem regum Aethiopiæ et Aegypti contra quos iuerat

MORALITER. Factum est igitur. Per hoc significatur vindicta diuina, quæ ali-

aliquando de persecutoribus ecclesie datur manifeste. Tom. 2. HH 2 Cumque

A tentiam Dei, & blasphemiam
ora cōprimeret: fieretq; testis
illius maiestatis, quem paulo
ante contempserat.

* Hebræi Rogabat Sennache-
rib a suis sacerdotibus, qua de
causa non petuerit vincere Iu-
dæos? Rñsum accepit, quod A-
brahā filium suum Isaac Deo
immolare voluerit. Unde rex
imitatione quadam Deū suū
demereri sibi volēs duos filios
suos Adramelech & Sarasar oc-
cidere attētauit, qui occiso pa-
tre euaserunt in Ararath, que
est Armenia, ad Septentrionē
sica Assyrijs.

a Cumque adoraret in templo.

Rab.

nocte illa venit angelus domini, & percussit in
castris Assyriorum centum octogintaquinque
milia. Cumque diluculo surrexisset, vidit om-
nia corpora mortuorum, & recedens abiit. † Et
reuerlus est Sennacherib rex Assyriorum, &

^f Vibe piumi regni sui.

a mansit in Ninive. Cumque adoraret in templo
Nefroch deum suum, Adramelech & Sarasar
filij eius percusserunt eum gladio, fugeruntque

^a Ra. Ararath.

b in terram Armeniorum, & regnauit Arsar-
hadom filius eius pro eo.

^a Qui in hi habitatores camitit ne terra remaneret inuicta.

1 Rab. Quasi victoriam de ho-
2 sibus reportaret, contemptor
3 veri Dei in phano falsi numi-
4 nis trucidatur: nec angelico pe-
5 rit gladio quod erat commu-
ne, sed parricidio filiorum.

Rab. Pharaō quoque in de-
cem Aegypti seruatut plagis,
† vt nouissimus pereat.

b In terram Armeniorum. Ara-
rath regio in Armenia campe-
stris, per quā Araxes fluit in-
credibilis vbertatis ad radices
Tauri montis. Ergo & arca
Noe non ad montes generali-
ter Armeniæ delata est, sed ad
montes Tauri altissimos qui
Ararath imminet campis.

CAP.

Eucherius.
Angelumus.

C

NICOLAUS DE LYRA.

* vt patet ex predictis, post duos annos redit ad obsidendum Ierusa-
lem: Et nocte illius diei qua posuerat oblationem, facta est ista plaga su-
per eius exercitum, sed hoc consonat literæ præcedenti. vbi dicitur. Nec
circum. idest, obsidio. Et ideo dicit Rab. S. l. quod ista plaga facta est
cum adhuc exercitus eius distaret a Ierusalem. & dicit q; erat in Nobe,
quæ non est multum longè a Ierusalem, & idem videtur per illud quod
habetur Esa. x. Adhuc dies est, vt in Nobe stetur. & scias quod
ille locus quem Ra. Sa. vocat Nobe, dicitur Nob. Esa. x.

- 1 Venit angelus domini. Executor eius iustitiæ.
- 2 Et percussit in castris. Scilicet omnes robustos bellatores & principales exercitus vt habetur 2. Paral. cap. 32.
- 3 Cumque diluculo, scilicet Sennacherib, vt iret ad obsidendum Ierusalem.
- 4 Vidit omnia. Dicunt Hebræi, quod corpora fuerunt incinerata sub armis ac vestibus intactis, ita quod populus Ezechia posuit spolia de facili

de facili colligere, & sine cadauerum fatore, & in hoc satis concor-
dant verba Esa. 9. cap. & 30.

5 Et reuerlus est. cum paucis qui remanserant confusibiliter & ignominiose.

6 Filij eius. Dicunt aliqui, quod hoc fuit eo quod ordinauerat Asaraddon regna urū post se, duobus postpositis istis, & sic desiderio regnan-
di interfecerunt eum, sed huic non videtur consonare quod subditur:

7 Fugeruntque. & ideo videtur q; interfecerunt eum cupiditate regnandi post eum. Et ideo Ra. Sa. aliam causam assignat dicens, q; prin-
cipes regni sui erant turbati contra eum, eo quod filij eorum, & amici
erant mortui modo predicto, propter eius superbiam & blasphemiam con-
tra Deum Israel: propter quod tractabant de morte ipsius. Quod cum
ad eius aures peruenisset, irruit templum Dei sui, orans & promit-
tens, quod si hoc periculum euaderet, in eius honorem duos filios suos
predictos sacrificaret. Quod filij intelligētes cum interfecerunt, ne ab eo
interficerentur. & hoc dictum satis concordat literæ in qua dicitur:
Cumque adoraret in templo, &c. Filij eius interfecerunt eum.

CAP.

MORALITER.

† Cumque adoraret in templo Nefroch & c. Sequitur:

Filij

6 Filij eius. Per hoc signatur quod tyranni persecutores ec-
clesiæ, vt communiter a suis subditis occiduntur.

C A P. X X.

In diebus illis. Rab. Ne eleuaretur cor Ezechia post incredibiles triumphos infirmitate corporis uisitat & audit se esse moriturum, vt conuersus ad dominum fleat sententiam.

Rab. Cuncta Deus secuta presciens ante secula, de creuit qualiter per secula disponatur. Statutum ergo est quantum in ipsa uita mortali temporaliter uiuatur. Nam etsi annos 15. Ezechia addidit Deus, cum tamen cum mori permitit, tunc presciuit eum esse moriturum. Cui cum mortis sententia dicta est, protinus ad eius lachrymas uita est ad dita. Eo quidem tempore mori merebatur, qui elatus domino gratias pro inopinata uictoria non reddidit. s. quia suae iustitiae & meritis deputauit. Nec praefixum in prescientia Dei tempus uita prolongatum est, sed illud quod

C A P. X X.

N† diebus illis aegrotauit Ezechias usque ad mortem & uenit ad eum Isaias filius Amos propheta, dixitque ei. Haec dicit dominus Deus, praecipe domui tuae. † Morieris enim tu & non uiues. Qui conuertit faciem suam ad parietem, & adorauit dominum, dicens. Obsecro domine, memento quomodo ambulauerim coram te in ueritate, & in corde perfecto, & quod placitum est coram te fecerim. Fleuit itaque

peccando amiserat ex largitate Dei redditum erat. Qui cum moriturum praedixit, ante penitentiam illius presciuit. Conuertit faciem ad parietem templi: quia ad templum ire non poterat. Parietem templi dicit iuxta quod palatium erat, vel ad parietem absolute, ne lachrymas assidentibus ostentaret, ut tota mente Deum deprecaretur.

Glycas. Quia pater ipsius oraculum acceperat huiusmodi. En uirgo praegnans erit, seipsum putarat. Enim in uel esse, ac promissionis euentum in se finem habiturum. Quapropter uirginitatem colens, nullo coniugij studio tenebatur. Praeterea, cum extraneorum interitum conspexisset, ex quibus una nocte centum octoginta quinque millia sunt ab angelo interempta, magis etiam in opinione sua stolta confirmabatur. Quapropter, a domino ad frugem reuocatur, pede sic afflicto, ut iam putresceret.

Cyrillus Alex. Ezechias abductus est breui (ut Hebraeorum filij aiunt) decore, & animo magno elatoque fuit, ac in superbia laqueos incidit. Hanc ob causam, ex amore uirgam ei intentaui Deus. Quem n. amat, erudit Dominus, flagellatque filium quem recipit. Verberat. n. ut liberorum amans pater, traducens ad meliora, & abducens a turpioribus, qui ijs sunt impliciti. Quemadmodum enim medici quae putuerunt, vel igni colliquefaciunt, vel ferro secant, non odio erga aegrotantem, sed potius misericordia, ad eundem modum Deus offensiones in nobis moderata acerbitate rescindit, ne cum mundo condemnemur.

August. Ezechias ne de tanta uictoria esset eleuatus, & forsi-

forfitan etiam gratiarum actione exiguus, in grauissimi languoris morbum incidit. Ad quem in ipso morbi langore uisitatum Isaias propheta ueniens dixit. Dispone domui tuae, quia non uiues ultra, sed morte morieris.

R. Ionathan. Commenda uiro alicui domum tuam.

Angelomus. Conuertit faciem suam ad parietem quia ad templum ire non poterat. Ad parietem autem templi iuxta quod Salomon palatium extruxerat, vel absolute ad parietem, ne lachrymas suas assidentibus ostentare uideretur. Aut certe iuxta Ieremiam ad cor suum, qui idcirco parietem cor appellat, ut tota mente dominum deprecaretur.

Qui conuertit. Rab. Felix conscientia, quae afflictionis tempore bonorum operum recordatur, quomodo alibi scriptum est. Qui gloriatur parum se habere cor. Sed perfectione cordis dicit in eo, quod idola

destruxit, templi ualuis aperuit, serpentem aeneum comminuit & caetera fecit quae scriptura commemorat. Plerumque iusti necessitate aliqua sua coguntur opera fateri, quod cum iniusti audiunt elationem putant, ex suis enim cordibus dicta iustorum pensant. Sicut grauis culpa est sibi hominem arrogare quod non est, sic culpa nulla est si humiliter dicat quod bonum est, unde contingit ut iusti & iniusti habeant uerba similia, & in quibus dominus ab his offenditur, in eis uerbis ab illis placatur. Ecce Phariseus se iustificat in opere, Ezechias etiam in cogitatione, unde ille offendit, inde iste Deum placauit, cuius confessionem perfectionis dominus non despicit, quem mox in precibus suis exaudiuit. Verba enim singulorum Deus pensat ex corde ipsorum.

Fleuit itaque. Rab. Fleuit propter promissionem domini ad Dauid, quam uidebat in sua morte perituram, quia nodum Ezechias sibi habebat. Nam post mortem eius Manasses cum duodecim esset annorum regnare cepit, ex quo perspicuum est post tertium annum concessit uita Manassen esse generatum. Alij asserunt quauis sanctos uicos morte terri propter ignorantiam sententiae Dei, quam se de habituri sint post mortem. Simulque fati quaestio soluitur ac necessitatis uincula atque causarum, quae nequaquam dies mortis singulis praefinita sit, sed uoluntate Dei & ignotis mortalibus causis, vel uiuat aliquis, vel moriatur. Praesertim cum & statuta mortis necessitas differatur, & post mortem resuscitatos plurimos legamus.

August. Lachrymabilem pro uita sua in conspectu domini misericordissimi precem fudit. Non quod de suo ut potest profectus

nationem, ut in litera habetur. Potest etiam esse alia causa infirmitatis Ezechiae, ut per eius suauitatem mirabilem Deus glorificaretur, sicut de caeco nato dicitur Ioan 9. a.

2 Praecipe domui. id est, ordina testamentum tuum. 3 Morieris enim. Reuelatio enim prophetica aliquando fit secundum dispositi uicium causarum inferorum, & non secundum quod est in mente diuina, & sic fuit in proposito, quia talis erat infirmitas Ezechiae, quae uia naturali mortem non poterat euadere, sic intelligitur denuntiatio prophetae. Morieris, &c. per hoc tamen non exclusit propheta, quin ex Dei gratia sanari posset, propter quod Ezechias conuertit se ad orandum dominum pro sua sanatione, quod non fecisset si propheta sibi mortem denuntiasset, secundum ordinem uoluntatis diuinae.

4 Qui con. Hic consequenter describitur mortis pronuntiatum dilatio per orationem Ezechiae, cum dicitur. Qui conuertit. ut oraret secretius & deuotius, & non impediretur ab assistentibus.

5 Memento quomodo ambulauerim. Non dicit hoc per iactantiam, sed magis ad gratiarum actionem, recognoscens quod hoc fecisset ex uoluntate diuina, ut sic gratias de praecedentibus uoluntate gratiam imperaret.

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. X X.

In diebus illis. Hic consequenter describitur Ezechiae mirabilis sanatio, et primo huiusmodi sanatio describitur, secundo ex hoc surgens elatio reprimitur, ibi. In illo tempore. Circa primum praemittitur mortis imminens denuntiatio, secundo eiusdem dilatio, ibi. Qui conuertit. tertio mirabilis sanatio, ibi. Dixitque Isaias. Circa primum dicitur.

1 In diebus illis aegro. Ezech. usque ad mortem. quia per uiam naturae non poterat euadere. Dicunt autem aliqui, quod haec infirmitas contigit Ezechiae, eo quod non reddiderat gratias Deo sufficienter de percussione exercitus Sennacherib. Sed hoc dictum improbat Ra. Sa. per hoc quod Isaias dixit sibi postea. Et de manu regis Assyriorum liberabo te & ciuitatem hanc. Ex quo patet, quod percussio exercitus Sennacherib fuit post infirmitatem Ezechiae et non ante. Dicit igitur, quod hoc accidit, eo quod noluerat accipere uxorem, quod tamen facere tenebatur, ut linea Dauid in regno per ipsum continuaretur, propter quod conualescens accepit uxorem, de qua genuit Manassen. Et huic dicto uidetur concordare litera sequentis capituli, ubi dicitur quod Manasses erat 21. annorum cum regnare cepisset mortuo patre qui uixit 15. ann. post suam sanationem.

MORALITER.

1 In diebus illis. Secundum doctores Latinos Ezechias de tanta uictoria diuinitus sibi data non reddidit Deo gratias ut debuit propter quod infirmitate percussus fuit. Dicit autem Aug. In Enchiridion, quod Deus a deo est omnipotens & bonus, quod non sineret mala fieri nisi inde eliceret bona maiora, & sic aliquando Deus permittit bonos cadere, ut resurgant fortius in uirtute.

Sic enim permisit Moysen & Aarō peccare in aquis contradictionis. Et hoc modo Ezechiam regem permisit peccare in uictoria a Deo sibi data, illam plus debito suis meritis attribuendo propter quod mori corporaliter demeruit sicut Ezechias sibi dixit. 2 Praecipe domui. Sed quoniam ipse ueraciter penituit, sicut dicitur in textu. Qui conuertit se. Sequitur: † Fleuit itaque. ideo secuta est Dei misericordia dicentis sibi per Isaiam.

Sic

Actus, merito in conspectu conditoris sui incertus fuit, sed quia in Christi vultu generatione sui generis profapia in throno David lucernam non dereliquit. Sed cum supplicantis fletibus dominus ad misericordiam flexus esset, rursum Esaias mittit, qui sanitatem, & regnum, & pacem vniuersi regi & civitati forte denunciat.

Lib. 3. adn.
Marcionem.

✽ Tertull. Ac mulus Ezechias, populi corrector meritis. Ab latis legem qui restituit, iniquis. Hæc olim mandata Dei prior omnia iussit. Qui periculis bellum, non ferri cuspide soluit. Hic moriens, lachrymis annos ac tempora vitæ accepit, merito talem tulit actus honorem.

a Et propter David seruum meum.

Hom. 69. ad
pop. Ant.

✽ Chrysol. Si iusti duntaxat memoria tantum potuit, cum & opera pro ipso fuerint, quantum non valebit sanctorum pro defunctis oratio? Non temere ab Apostolis hæc scita fuerunt, ut in tremendis mysterijs defunctorum agatur commemoratio. Sciunt enim illis inde multum contingere lucrum, vtilitatem multam.

B pro ipso fuerint, quantum non valebit sanctorum pro defunctis oratio? Non temere ab Apostolis hæc scita fuerunt, ut in tremendis mysterijs defunctorum agatur commemoratio. Sciunt enim illis inde multum contingere lucrum, vtilitatem multam.

† gradibus.

b Afferte massam. Rab. Verbum sehim siue sehim (ut aiunt Hebræi) vlcus sonat non vulnus, hoc infligitur, illud sponte nascitur. Nam Aquila, Symmachus & Theodotus Aroc, interpretati sunt, quod morbum regium intelligunt, cui contraria putantur vel sumpta in cibo, vel apposita corpori quæcumque sunt dulcia. Dei ergo potentia monstratur, dum per res noxias sanitas restituitur. Alij sim, apostema suspicantur, quando tumens corpus cocto & putrescente pure completur. Et iuxta artem medicorum, omnis sanies siccioribus ficis atque contusis, in cutis superficie prouocatur.

L. regul. sup.
disp. inter
rog. 55.

✽ Basilus. Propterea quod quidam vitiose vtantur medicina, haud quaquam hoc diuinitus nobis datum munus debet in crimen vocari. Etenim cum incolumitatis suæ spem omnem habere positam in manibus medicorum, plane iumentorum simile sit, omnes penitus quæ ab ea proficiunt vtilitates fugere hominum est valde in sua sententia perniciosa. Sed quemadmodum Ezechias massam ficorum illam nequaquam sanitatis suæ precipuam causam fuisse arbitratus est, neque salutem corporis sui recuperauerat, illi acceptam tulit, sed ad Dei gloriam,

C nem quem locutus est. Vis ut ascendat umbra decem gradibus, fitus in diei initium reducitur, sic rex in mortis expectatione constitutus, quasi ad incipientis vitæ gaudia reuocatur.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et antequam egrederetur Isaias mediam partem. *i. curia domus regia.*

2 Audiui ora. *eam acceptando.*

3 Vidi lachrym. *tuam. id est lachrymas, sicut dicitur Exo. 8. Venit musca grauitissima &c. id est multitudo etc. sic in proposito quia Ezechias fletu fletu magno ut dicitur in litera.*

4 Die tertio ascendes. *sanatus, dicit Rab. Sa. quod illa dies fuit in qua exercitus Sennacherib fuit percussus, et sic Ezechias ascendit in templum, ad reddendum gratias de sua sanatione, et de liberatione populi sui de manu Sennacherib.*

5 Et addam. *istud denuntiavit propheta secundum ordinem causa primæ, videlicet prout erat ordinatum in diuina mente, et illud quod sic reuelatur et denuntiatur, immutabiliter impletur.*

6 Et protegam urbem istam pro me. *id est propter gloriam nominis mei quod Sennacherib blasphemauit.*

7 Et propter David seruum meum. *i. propter merita eius principaliter, & non aliorum in regno sibi succedentium.*

8 Dixitque Esaias. *Hic consequenter ponitur Ezechias mirabilis sanatio,*

ria, etiam quod ficos creasset, gratiarum actionem adiecit, sic & nos quandoque a Deo vapulamur, petamus ut nobis in dicet, cur ita plectamur, cum ab his quibus preminur acerbitate liberemur, & animi fortitudinem comprecemur, ut vna cum temptatione exitum etiam præbeat, & sustinere possimus.

c. Vis ut ascendat umbra.

1 ✽ Auguf. Dum Isaias duas prophetias sibi met inuicem contrarias eadem hora protulisset, necesse erat ut alteram quæ facienda esset, signi ostensione firmaret. Vnde ut rex quod dicebatur indubitanter crederet solis in ortum ab occasu per decem horas cursum reciduo Deo tramite retorquet, quatenus inde veluti mane iterum festinare inciperet, qui diei totius, exceptis duabus horis, spatium consummasset. Conuenienter autem tale signum euenit, quoniam sicut sol in procinctu occasus sui positus in diei initium reducitur, sic rex in mortis expectatione constitutus, quasi ad incipientis vitæ gaudia reuocatur.

2 ✽ Clycas. Diem illum tradit Hippolytus, triginta duas horas habuisse. Sol enim gradus decem permensus, deinceps per eundem recurrebat, quo facto initium ad cursum ordinariū reuersus, duodecim reliquis gradibus peragratis ad occasum puenit. Verum Eufathius Antiochenus patriarcha vult diem illum non habuisse plures quam viginti duas horas. Vt enim ita sensisset, quasi solis retro facta regressio non horis decem, sed oculi vno momento acciderit. Eximus ille Maximus de hi ad Thalassium scripsit. Fecit Deus huiusmodi prodigium, et potissimum de causa, ut luculente declararet, neque certa legi, neque necessitati sidera esse obnoxia.

3 Rab. Datur signum ut sol decem gradibus reuertat. Graudus autem Symmachus intellexit in lineis horologii, in quod ita erant extructi gradus arte mechanica, ut per singulos umbra descendens horarum spacia terminaret. Erat hora diei decima quoniam hæc propheta regi loquebatur. Vis ergo, inquit, ut ascendat umbra decem lineis procedente sole super terram per Boreles plagas usque ad Orientem, quod subitus terram quotidianum consuetudine sui cursus erat facturus? An ut reuertat umbra

4 tota in diei initium reducitur, sic rex in mortis expectatione constitutus, quasi ad incipientis vitæ gaudia reuocatur.

5 ✽ Clycas. Diem illum tradit Hippolytus, triginta duas horas habuisse. Sol enim gradus decem permensus, deinceps per eundem recurrebat, quo facto initium ad cursum ordinariū reuersus, duodecim reliquis gradibus peragratis ad occasum puenit. Verum Eufathius Antiochenus patriarcha vult diem illum non habuisse plures quam viginti duas horas. Vt enim ita sensisset, quasi solis retro facta regressio non horis decem, sed oculi vno momento acciderit. Eximus ille Maximus de hi ad Thalassium scripsit. Fecit Deus huiusmodi prodigium, et potissimum de causa, ut luculente declararet, neque certa legi, neque necessitati sidera esse obnoxia.

6 Rab. Datur signum ut sol decem gradibus reuertat. Graudus autem Symmachus intellexit in lineis horologii, in quod ita erant extructi gradus arte mechanica, ut per singulos umbra descendens horarum spacia terminaret. Erat hora diei decima quoniam hæc propheta regi loquebatur. Vis ergo, inquit, ut ascendat umbra decem lineis procedente sole super terram per Boreles plagas usque ad Orientem, quod subitus terram quotidianum consuetudine sui cursus erat facturus? An ut reuertat umbra

7 tota in diei initium reducitur, sic rex in mortis expectatione constitutus, quasi ad incipientis vitæ gaudia reuocatur.

8 ✽ Clycas. Diem illum tradit Hippolytus, triginta duas horas habuisse. Sol enim gradus decem permensus, deinceps per eundem recurrebat, quo facto initium ad cursum ordinariū reuersus, duodecim reliquis gradibus peragratis ad occasum puenit. Verum Eufathius Antiochenus patriarcha vult diem illum non habuisse plures quam viginti duas horas. Vt enim ita sensisset, quasi solis retro facta regressio non horis decem, sed oculi vno momento acciderit. Eximus ille Maximus de hi ad Thalassium scripsit. Fecit Deus huiusmodi prodigium, et potissimum de causa, ut luculente declararet, neque certa legi, neque necessitati sidera esse obnoxia.

9 Rab. Datur signum ut sol decem gradibus reuertat. Graudus autem Symmachus intellexit in lineis horologii, in quod ita erant extructi gradus arte mechanica, ut per singulos umbra descendens horarum spacia terminaret. Erat hora diei decima quoniam hæc propheta regi loquebatur. Vis ergo, inquit, ut ascendat umbra decem lineis procedente sole super terram per Boreles plagas usque ad Orientem, quod subitus terram quotidianum consuetudine sui cursus erat facturus? An ut reuertat umbra

10 tota in diei initium reducitur, sic rex in mortis expectatione constitutus, quasi ad incipientis vitæ gaudia reuocatur.

11 ✽ Clycas. Diem illum tradit Hippolytus, triginta duas horas habuisse. Sol enim gradus decem permensus, deinceps per eundem recurrebat, quo facto initium ad cursum ordinariū reuersus, duodecim reliquis gradibus peragratis ad occasum puenit. Verum Eufathius Antiochenus patriarcha vult diem illum non habuisse plures quam viginti duas horas. Vt enim ita sensisset, quasi solis retro facta regressio non horis decem, sed oculi vno momento acciderit. Eximus ille Maximus de hi ad Thalassium scripsit. Fecit Deus huiusmodi prodigium, et potissimum de causa, ut luculente declararet, neque certa legi, neque necessitati sidera esse obnoxia.

12 Rab. Datur signum ut sol decem gradibus reuertat. Graudus autem Symmachus intellexit in lineis horologii, in quod ita erant extructi gradus arte mechanica, ut per singulos umbra descendens horarum spacia terminaret. Erat hora diei decima quoniam hæc propheta regi loquebatur. Vis ergo, inquit, ut ascendat umbra decem lineis procedente sole super terram per Boreles plagas usque ad Orientem, quod subitus terram quotidianum consuetudine sui cursus erat facturus? An ut reuertat umbra

13 tota in diei initium reducitur, sic rex in mortis expectatione constitutus, quasi ad incipientis vitæ gaudia reuocatur.

14 ✽ Clycas. Diem illum tradit Hippolytus, triginta duas horas habuisse. Sol enim gradus decem permensus, deinceps per eundem recurrebat, quo facto initium ad cursum ordinariū reuersus, duodecim reliquis gradibus peragratis ad occasum puenit. Verum Eufathius Antiochenus patriarcha vult diem illum non habuisse plures quam viginti duas horas. Vt enim ita sensisset, quasi solis retro facta regressio non horis decem, sed oculi vno momento acciderit. Eximus ille Maximus de hi ad Thalassium scripsit. Fecit Deus huiusmodi prodigium, et potissimum de causa, ut luculente declararet, neque certa legi, neque necessitati sidera esse obnoxia.

15 Rab. Datur signum ut sol decem gradibus reuertat. Graudus autem Symmachus intellexit in lineis horologii, in quod ita erant extructi gradus arte mechanica, ut per singulos umbra descendens horarum spacia terminaret. Erat hora diei decima quoniam hæc propheta regi loquebatur. Vis ergo, inquit, ut ascendat umbra decem lineis procedente sole super terram per Boreles plagas usque ad Orientem, quod subitus terram quotidianum consuetudine sui cursus erat facturus? An ut reuertat umbra

16 tota in diei initium reducitur, sic rex in mortis expectatione constitutus, quasi ad incipientis vitæ gaudia reuocatur.

17 ✽ Clycas. Diem illum tradit Hippolytus, triginta duas horas habuisse. Sol enim gradus decem permensus, deinceps per eundem recurrebat, quo facto initium ad cursum ordinariū reuersus, duodecim reliquis gradibus peragratis ad occasum puenit. Verum Eufathius Antiochenus patriarcha vult diem illum non habuisse plures quam viginti duas horas. Vt enim ita sensisset, quasi solis retro facta regressio non horis decem, sed oculi vno momento acciderit. Eximus ille Maximus de hi ad Thalassium scripsit. Fecit Deus huiusmodi prodigium, et potissimum de causa, ut luculente declararet, neque certa legi, neque necessitati sidera esse obnoxia.

18 Rab. Datur signum ut sol decem gradibus reuertat. Graudus autem Symmachus intellexit in lineis horologii, in quod ita erant extructi gradus arte mechanica, ut per singulos umbra descendens horarum spacia terminaret. Erat hora diei decima quoniam hæc propheta regi loquebatur. Vis ergo, inquit, ut ascendat umbra decem lineis procedente sole super terram per Boreles plagas usque ad Orientem, quod subitus terram quotidianum consuetudine sui cursus erat facturus? An ut reuertat umbra

19 tota in diei initium reducitur, sic rex in mortis expectatione constitutus, quasi ad incipientis vitæ gaudia reuocatur.

20 ✽ Clycas. Diem illum tradit Hippolytus, triginta duas horas habuisse. Sol enim gradus decem permensus, deinceps per eundem recurrebat, quo facto initium ad cursum ordinariū reuersus, duodecim reliquis gradibus peragratis ad occasum puenit. Verum Eufathius Antiochenus patriarcha vult diem illum non habuisse plures quam viginti duas horas. Vt enim ita sensisset, quasi solis retro facta regressio non horis decem, sed oculi vno momento acciderit. Eximus ille Maximus de hi ad Thalassium scripsit. Fecit Deus huiusmodi prodigium, et potissimum de causa, ut luculente declararet, neque certa legi, neque necessitati sidera esse obnoxia.

21 Rab. Datur signum ut sol decem gradibus reuertat. Graudus autem Symmachus intellexit in lineis horologii, in quod ita erant extructi gradus arte mechanica, ut per singulos umbra descendens horarum spacia terminaret. Erat hora diei decima quoniam hæc propheta regi loquebatur. Vis ergo, inquit, ut ascendat umbra decem lineis procedente sole super terram per Boreles plagas usque ad Orientem, quod subitus terram quotidianum consuetudine sui cursus erat facturus? An ut reuertat umbra

22 tota in diei initium reducitur, sic rex in mortis expectatione constitutus, quasi ad incipientis vitæ gaudia reuocatur.

23 ✽ Clycas. Diem illum tradit Hippolytus, triginta duas horas habuisse. Sol enim gradus decem permensus, deinceps per eundem recurrebat, quo facto initium ad cursum ordinariū reuersus, duodecim reliquis gradibus peragratis ad occasum puenit. Verum Eufathius Antiochenus patriarcha vult diem illum non habuisse plures quam viginti duas horas. Vt enim ita sensisset, quasi solis retro facta regressio non horis decem, sed oculi vno momento acciderit. Eximus ille Maximus de hi ad Thalassium scripsit. Fecit Deus huiusmodi prodigium, et potissimum de causa, ut luculente declararet, neque certa legi, neque necessitati sidera esse obnoxia.

24 Rab. Datur signum ut sol decem gradibus reuertat. Graudus autem Symmachus intellexit in lineis horologii, in quod ita erant extructi gradus arte mechanica, ut per singulos umbra descendens horarum spacia terminaret. Erat hora diei decima quoniam hæc propheta regi loquebatur. Vis ergo, inquit, ut ascendat umbra decem lineis procedente sole super terram per Boreles plagas usque ad Orientem, quod subitus terram quotidianum consuetudine sui cursus erat facturus? An ut reuertat umbra

25 tota in diei initium reducitur, sic rex in mortis expectatione constitutus, quasi ad incipientis vitæ gaudia reuocatur.

MORALITER.

2 Audiui orationem tuam. Et quia non solum consecutus fuit a domino corporale bonum sed etiam spirituale, subditur.

4 Die tertio. Per quod significatur ascensus ad culmen virtutum.

Et ad-

5 Et addam. Per quam additionem significatur cumulatio bonorum. Sic igitur in dictis Ezechias figura fuit cuiuslibet boni viri, qui Deo permittente & diabolo procurante cadit in aliquod peccatum, sed ex Dei misericordia resurgit ad maius bonum. *Vis ut ascendat, &c. Sequitur.*

† Nec b-

A totidem gradibus, conuersa retrorsum facie Solis, ipsoq; per Australem plagam ad Orientem regresso: Quod rex maluit, quia maioris poterat esse miraculi, si sol retrorsum suo motui cursu ageret, quam si consueto processu incedens tamen super terras elatus ad Orientem quasi secundi diei mane nulla interueniente nocte facturus aduolaret. Nam quod in insula Thule que est ultra Britanniam, vel in Scytharum finibus degunt, omniestate diebus aliquot vident manifeste, quomodo sol ab Occidente ad Orientem humilis redeat. Nunquam autem hi qui interiora Austri incolunt, vident solem per Meridianas plagas ad Orientem ab occasu redire. Quod signum & presentis temporis & futuri typus erat, ut quomodo sol reuerteretur ad exordium sui, ita & Ezechie vita ad detractatos annos rediret, nobisq; in hebdoade & ogdoade vniuersis per resurrectionem Christi vitæ spatia per vitæ spatio protulerent.

Rabbanus. Quidam decem gradus linearum ad mysterium Christi transferunt, & umbras figurarum in descensione Christi interpretantur, per quos iterum sol iustitie Christus post resurrectionem ascendit. Primus gradus descensionis de celo in angelo fuit, quia magni consilij nuntius erat. Secundus gradus descensionis de angelo in patriarchis fuit, quia in omnibus ait apostolus, ipse operatus est. Tertius in legis datione, quia in lege ipse est locutus. Quartus in Iesu Naue, ut populum in terram promissionis induceret. Quintus in iudicibus, quia eundem populum per eos ipse regerebat. Sextus in regibus Indeorum, quia in eis ipse regnabat. Septimus in prophetis, quia per eos annuntiatur. Octauus in pontificibus, quia ipse summus sacerdos est patris. Nonus in homine, Decimus in passione, per hos decem gradus quasi umbram legis preterite Christus descendit: ac rursus post resurrectionem suam sol iustitie Christus per eosdem gradus sursum in celum ascendit, & omnem illam umbram legis veritatis radijs illustrauit.

a In illo. Rab. Supra legitur, quod Sennacherib rex Assyriorum cepit ciuitates Iuda, & misit Ierusalem partem exercitus, & caesis per angelum centum octogintaquinque millibus, ipse fugit in Ninivem.

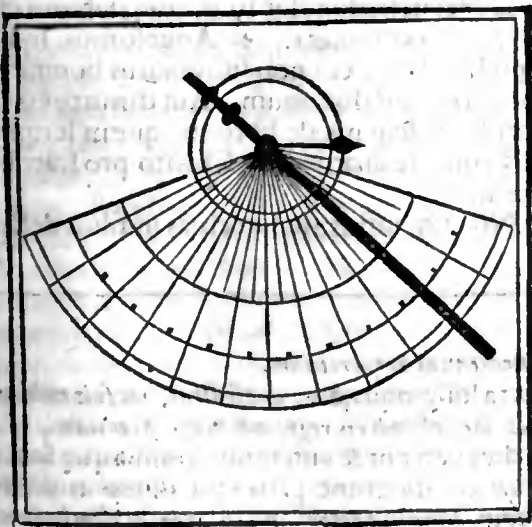
ue. Quo interfecto regnauit Assaraddon filius eius pro eo. D Aegrotauit Ezechias & recepit prophetæ nuntio sospitatem. Sole reuerso ad ortum, pene duplex dies est factus. Nunc legimus quod in tempore illo, id est eodem anno quo hæc gesta sunt misit Merodach Baladā libros & munera ad Ezechiam, non Assaraddō, de cuius morte vel vita scriptura continetur. Ex quo perspicuum est, aliud fuisse tunc regnum Assyriorum, aliud Babyloniorum. Denique Samaria, decem tribus cepere Assyrij, Iudam postea cepere Chaldei, quorum rex Nabuchodonosor. Audierat Merodach petitione Ezechie ad ortum solis conuersum, quem Chaldei adorant, dumque regi mortali obsequium Deum suum prebuisse cognouissent, illum adorandum plus homine crediderunt.

a an ut reuertatur totidem gradibus? Et ait Ezechias. Facile est umbram crescere decem lineis, nec hoc volo ut fiat, sed ut reuertatur retrorsum decem gradibus. Inuocauit itaque Isaias propheta Dominum, & reduxit umbram per lineas quibus iam descenderat in horologio Achaz, retrorsum decem gradibus. **†** In illo tempore misit Berodach Baladan filius Baladan rex Babyloniorum, literas & munera ad Ezechiam. Audierat enim,

Dionysius, ut si modum Babylonij stupori esset, eiusque preberet occasionem ultra se submittendi Ezechiam, tanquam homini diuino. ***** Theodo. Miraculum de sole peruatit vniuersum orbem terre: oibus enim fuit cognitum sol retrocessisse. Quomobrem rex Babyloniorum, cum & Sennacheribi interitum rescuisset, & que de sole admirabiliter, & preter opinionem facta erant didicisset, misit & legatos, & dona ad regem Iudeorum, & quos solebant abducere in captiuitatem, eos honorarunt, tanquam prestantiores. Ita eos reddidit insignes Deus quem coluerunt. ***** Chrysostr. Ezechias cum eos qui ex Babylone, non ex his que diuinitus euenerant, sed ex rebus humanis voluit pretertere, & adducere in admirationem, timens ne ab eis inuaderetur, ideo eis thesauros ostendit, hinc spem in thesauris. Quare Deus irritatus, Accipiet, inquit, hæc omnia: hoc est, eam quibus confidis, & tuam spem reponis. Israel quoque infirmatur, quod pecunijs & equis confiderent.

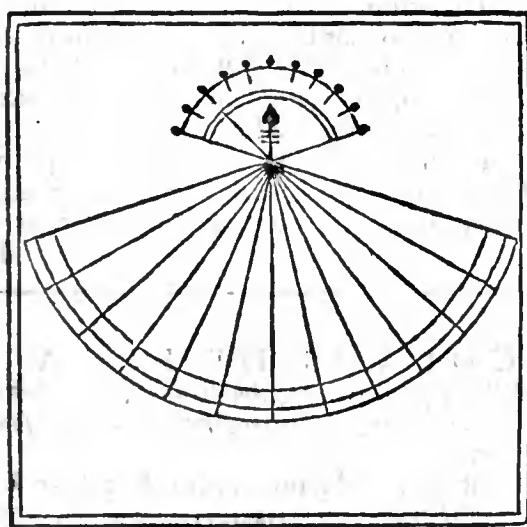
Rabanus. Tradunt Hebraei egrotasse Ezechiam, quoniam per inauditam victoriam & Assyrij regis interitum non cecinerunt laudes domino, quas cecinit Moyses Pharaone submerso: Et Debbora interfecto Sisara: Et Anna genito Samuele. Rursumque post corporis sanitatem & signi magnitudinem affertur occasio-

Figura secundum primam opinionem in qua duæ lineæ faciunt vnam horam.

Utrum autem ista dies sub Ezechia fuerit maior, quam illa quæ prolongata fuerat tempore Iosue, dictum fuit Iosue 10. cap.

Figura secundum secundam opinionem in qua quælibet linea facit vnam horam.

Notandum quod istæ duæ figuræ factæ sunt secundum vnam viam, quam posui Iosue decimo, scilicet, quod dies prolongata sub Ezechia fuerit in solstitio hyemali, & sic breuior die prolongata sub Iosue.

NICOLAVS DE LYRA.

1 In illo tem. Hic consequenter reprimitur resurgens elatio, et primo ipsa elatio describitur, et secundo reprimitur. Venit autem Esaias. Circa primum sciendum, quod Babylonij erant inter circa cursus siderum. Vnde et astronomia primo fuit inuenta in Chaldaea, secundum aliquos, cuius metropolis est

est ciuitas Babylon, et tunc quando perceperunt retrocessionem solis predictam, contra cursum naturæ, fuerunt solliciti querere qualiter hoc acciderat. Et cum audissent, quod hoc fuerat in sanatione Ezechie, de consilio sapientum rex Babylonis.

2 Misit &c. ad Ezech. in signum reuerentia. **3** Literas. ad sciendum de illa retrocessione Solis mirabili, et hoc est quod

MORALITER.

† Nec hoc. Istud mirabile signum figuratio fuit incarnationis diuinae, quæ est factum mirabilissimum. Per decem enim lineas decem ordines significantur electorum secundum assumptionem aliquorum doctorum. Per nouem lineas significantur nouem ordines angelorum, & hominum, ad eandem

ordines assumptorum. Per decimam vero lineam significatur ordo decimus. scilicet hominum beatorum, qui tamen non perueniunt usque ad aliquem ordinem angelorum. Per hoc autem quod sol retrocessit decem lineis, significatus fuit descensus filij Dei, qui est sol iustitie ad assumendam nostram humanitatem mortalem dictis ordinibus inferiorem.

Occasionē superbiz, quā vt Dei cultor vitare debuerat, nec
 A mōstrare alienigenis diuitias quas Deo tribuēte possederat.
 Tropolog. Ex quo iuxta leges tropologicē dīserimus, nō mittēdas mar-
 Mat. 7.2. garitas añ porcos. Quia. fidelis est spiritus, abscondit negotia,
 Quare non prohibuit dominus Ezechiam per prophetam
 ne ostenderetur de-
 mus domini alieni-
 genis? Ideo vt nota
 fierent quæ erant in
 corde eius, id est, oc-
 culta elatio mentis
 qua coram domino
 peccauit, ad notitiā
 hominum per factū
 prauī operis perduce-
 retur.

Angelomus.
 Plalm. 77. g.
 Roma. 9. a.

Rabbanus. Hy-
 pocritæ quoque post
 magnas virtutes de-
 cretiscunt, quia celari
 in eisdem virtutibus
 nolunt, qui dum sua
 su malignorum spi-
 rituum iactantia ac-
 quiescunt, quasi o-
 stium, quo diuitius
 congregatū amittāt
 hostibus pādunt, vn-
 de. Tradidit in capti-
 tatem virtutem eorum.
 Gloriam suam Pau-
 lus testimonium cō-
 scientiæ suæ memo-
 rat, quia fauorem a-
 lieni oris non appe-
 rit. Occultanda sunt
 ergo quæ agimus, ne
 hoc in huius vitæ itinere incaute portantes latrocinantium
 spirituum incurfione perdamus.

Rabban. Tacet de quo verebatur offensam, quod ostēde-
 ret eis cuncta quæ haberet in potestate sua, inter quæ præci-
 puā erant templi supellex.

1. Par. 32. g.
 2. Par. 31. f.

a Lætatus est autem in aduentu eorum Ezechias. Rabb. Verba die-
 rum de Ezechia aiunt. In delegatione principū Babylonis,
 qui missi fuerant ad eū, vt interrogarent de portento, reliquit
 eū Deus vt tentaretur, & nota fierēt omnia quæ erāt in cor-
 de eius. Idecirco autem tentationi relictus est, quia post tantā
 victoriā & solis regressum & congratulationem regni potē-
 tissimi cor illius eleuatum est. Deniq; in eodē volumine scri-
 bitur de Ezechia. Aegrotauit Ezechias vsq; ad mortē, & ora-
 uit ad dominū & exaudiuit eum, & dedit signū, sed nō iux-
 ta beneficia retribuit, quia exaltatū est cor eius, & facta est
 contra eū ira, & contra Iudam & Ierusalem. Et itē humili-
 tus est postea, eo quod exaltatū est cor eius, tam ipse quam
 habitatores Ierusalem, & idcirco non venit ira Dei sup eos
 in diebus Ezechiz.

Lætatus est ergo in aduentu legatorū & dauo-

datione munerum, & congratulatione sanitatis suæ, oñlit
 que eis domum aromatum, &c.
 b Domum aromatum, vt aurum et argentum. Rabb. Quidam se-
 pulchra regum opuantur, quæ aromatis plena erāt, quia
 corpora regū antiquitatis vnguētis condiebantur. Alij magis
 cellam aromatum in

a quod aegrotasset Ezechias. Lætatus est autem in aduentu co-
 rum Ezechias, & ostendit eis domum aromatum, & au-
 rum, & argentum, & pigmenta varia, vnguēta quoque &
 domum vasorum suorum, & omnia quæ habere poterat in
 thesauris suis. Non fuit t̄ verbum quod non monstraret eis
 Ezechias in domo sua, & in omni potestate sua. Venit au-
 tem Isaias propheta ad regem Ezechiam. Dixitque ei: Quid
 dixerunt viri isti, aut vnde venerunt ad te? Cui ait Ezechias.
 De terra longinqua venerunt ad me de Babylone. At ille re-
 spondit, Quid viderunt in domo tua? Ait Ezechias. Omnia
 quæcumque sunt in domo mea viderūt, nihil est enim quod
 non monstraui eis in thesauris meis. Dixit itaque Isaias
 Ezechiz. Audi sermonem domini. Ecce dies veniunt, & au-
 ferentur omnia quæ sunt in domo tua, & quæ condiderunt
 patres tui vsque in diem hanc, in Babylonem. Non remane-
 bit quicquam, ait dominus. sed et de filijs tuis qui egredien-
 tur ex te quos generabis, tollent et erunt eunuchi in palatio
 regis Babylonis. Dixit Ezechias ad Isaiam. Bonus est sermo

1 templo domini fuisse
 intelligunt: vbi recon-
 debantur odorifera
 2 species, ex quibus fie-
 bat thymiana. quod
 in templo domini of-
 ferebatur.
 c Non fuit verbum
 quod non monstraret eis
 Ezechias in. (quod a-
 3 pud Hebræos pro te
 4 frequenter accipitur)
 quod non ostenderit eis in
 domo sua, & in omni po-
 testate sua. Vnde Dei
 5 ira iustissima, quo-
 niam non solum the-
 sauros suos atque pa-
 latij, sed & templi o-
 stendit, quod certe
 6 fuit potestatis eius, de
 cuius valuis atrij lami-
 nas ante iam tulerat.
 d De terra longinqua
 7 venerunt. Rabban.
 Quasi dicat. Quanto
 terra longior, vnde ve-
 nerunt, tanto ego glo-
 8 riosior propter quem
 venerunt.
 e Ad me de Babylone.

Debuerat dicere ad glorificandum Deum pro signi magni-
 tudine.

* Theod. Cur fuerit Ezechias reprechensus, quod ostēde-
 rit thesauros legatis Babylonicorum? Quod eum oporteret
 Dei docere virtutem, & curam quam sit assēcutus, ostēde-
 rit diuitias, quæ nihil habent firmiter ac stabile.

* Angelomus. Vnde ira Dei, iustissima, quoniam non so-
 lum thesauros suos, atq; palatij, sed & templi oñderit, quod
 certe fuit potestatis eius, de cuius valuis atrij laminas an-
 tulerat. Ex hoc Hebræi volūt Danielem, Ananiam, Azariā,
 Misaelē, qui fuerūt de semine regio, esse eunuchos quos in
 ministerio Nabuchodonosor fuisse non dubium est.

f Bonus est sermo aomini, &c. * Angelomus. In hoc ab He-
 bræis reprehenditur, cur non sit imitatus bonitatem Moy-
 si, qui locutus est ad dominum, Aut dimitte eis hanc novā,
 aut si non facis, dele me de libro tuo quem scripsisti, vñ &
 apostolus vult esse anathema a Christo pro fratrib. suis, qui
 sunt Israhelice.

* Amb. Nō vtriq; iustus iste Ezechias in filios deflexisse erū-
 nam

NICOLAUS DE LYRA.

* dicitur secūdi Paralipomenon trigesimo secundo, quod nuntij regis
 Babylonis missi fuerant ad eum, vt interrogarent de portento quod acci-
 derat super terram.

1 Lætatus est autem in aduentu eorum Ezechias. Læticia
 inepta procedente ex elatione, eo quod tantus rex & de tam longinqua
 terra mississet ad eum nuntios & munera.

2 Et ostendit eis domum aromatum & aurum & argentū,
 Dicit Rab. Salomon, qđ nō solum ostendit eis ea quæ erant in thesauris
 suis, & in domo sua, sed etiam ea quæ secretissime & reuerentissime
 seruabantur in templo, scilicet, vultionem regum & pontificum, & ta-
 bulas testimonij, & legem, quæ nullo modo erant gentibus ostendenda
 & hoc notatur cum dicitur: Et in omni potestate sua. sequitur.

3 Venit autem Esaias propheta ad regem Ezechiam. Hic cō-
 sequenter describitur prædictæ elationis & transgressionis reprehensio
 cum dicitur.

4 Quid dixerunt viri isti aut vnde, &c. Nō quæsiuit hoc ex igno-
 rantia quia totū erat sibi a Deo reuelatum: sed vt ex responsione Eze-
 chiz

chiz conuenientius argueret eum.

5 De terra longinqua, &c. quasi dicat, hoc fuit mihi ad magnam
 gloriam, & ideo ostendi eis regni mei magnificentiam.

6 Ecce dies venient & auferentur omnia quæ sunt in domo
 tua & quæ condiderunt partes tui usque in diem hanc in
 Babylonem. Illud fuit completum quando Nabuchodonosor omnia
 pretiosa transtulit de Ierusalem in Babylonem, vt habetur infra 7. ge-
 simo quinto capitulo.

7 Sed & de filijs tuis quis egredientur a te quos generabis.
 Illud fuit impletū in Daniele & socijs suis, qui fuerunt de semine regis
 Iudæ educti in Babylonem & nutriti & eruditi, vt possent stare in pa-
 latio regis Babylonis, vt habetur Danielis primo.

8 Dixit Ezechias ad Esaiam: bonus est sermo domini quē
 locutus est. penituit enim, & sic acceptauit a domini sententiam sup
 se & regnum suū, propter quod & pena ista non fuit inducā tēporibus
 suis, sed fuit dilata vsque ad tempus Ioacim & sedechiz. Quod cū sibi
 dictū fuisset per Esaiam dixit: Sic tantum pax & veritas in die-
 bus meis. Sequitur.

Et

nam captiuitatis gratulabatur, sed voluntati Domini obuiare non poterat, & ideo mandata eius æquanimiter suscipiebat, vt seruulus. Accedit illud quod æstimare poterat posse & in captiuitate meritum eminere virtutis. Neq; enim beatus Hieremias in captiuitate, minus etiam David, minus beati Ananias, Afarias, & Mifael, quam si in captiuitatem non incidissent, cum ideo in captiuitate ducti sint, vt populo & presentia in captiuitate solatia, & spem euadendæ captiuitatis afferrent.

✱ Cle-

domini, quem locutus es. Sit tantum pax & veritas in diebus meis. Reliqua autem sermonum Ezechix, & omnis fortitudo eius, & quomodo fecerit piscinam, & aquæ ductum, & introduxerit aquas in ciuitatem, nonne hæc scripta sunt in libro sermonum dierum regum Iuda? Dormiuitque Ezechias cum patribus suis, & regnauit Manasses filius eius pro eo.

✱ Clemens Ro. Necessè est Episcopum ante oculos habere D
exempla prætorum, ijsq; peritè vtatur ad regèdū eos, qui vel Lib. 2. Const
asperis, vel lenioribus opus hnt sermonibus. Ezechiam pau- cap. 25.
lulum in superbiam elatum, cum lachrymis rogātem, Deus
erimine liberauit.

a Dormiuitque Ezechias cum patribus, &c. In Paralipomenon dicitur, E
quod sepultus est Ezechias super sepulchra regum, quia eius sepulchrum est excelcius fabricatum causa pietatis qua coluit Deum.

F
CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et quomodo fecerit piscinam & aquæ, & intro. aquas in ciui.

ciui. De hoc habetur plenius. 2. Paral. 32. vbi dicitur: quod hoc fecit Ezechias, vt reges Assyriorum venientes contra Ierusalem paterentur defectum aquæ in obsidione, si venissent ad obsidendum.

CAP.

A D D I T I O.

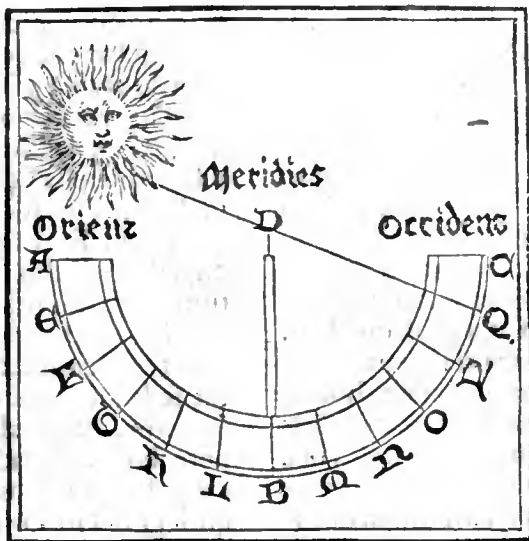
In cap. 20. vbi dicitur in postil. Vis vt ascendat umbra: id est vt procedat vltia.

Circa hoc signum factum Ezechie prout hic in postil. exponitur cõmunis expositio doctorum multa possunt considerari admiratione digna: primò quia licet omnia vera miracula non possunt nisi potentia Dei infinita produci. vnde Aug. ad Volusianum. In rebus mirabiliter factis tota ratio facti est potentia facientis, tamen quædam miracula per compassionem ad facilitatem naturæ dicuntur alijs maiora. vnde inter omnia miracula, quæ a Deo tam in veter. quam in nouo testamen. facta leguntur, summum gradum tenet illa quæ nullo modo natura facere pot, vt sunt retrocessio solis, & glorificatio corporis humani. Nam resuscitatio mortuorum seu illuminatio cæcorum a natiuitate, licet magna sint miracula, nõ tamen attingunt summum gradum prædictum. Potest enim natura vitæ introducere de nouo in corpore vitæ non habente, licet nõ in corpore iam mortuo. Potest etiam prætere

visum, sed non cæco, vt latius declarat S. Thom. prima parte q. 105. art. vlt. in cor. quæstionis. Mirandum ergo est quare Deus voluit miraculum in summo gradu exercere, scilicet retrocessionem solis circa sanationem Ezechie, vbi videbat futuri cere vnum de minimis. Hoc enim signum petiuit Ezechias solummodo, vt certificaretur de sanatione sua, & qd ascenderet in die tertia ad domum dñi, vt expresse patet in iitera. Confirmatur hæc ratio. Nam secundum doctores miracula per Christum facta per transmutationem, corporum inferiorum, non ita euidenter ostendebant ipsius diuinitatem, sicut miracula per ipsum facta per transmutationem cursus cœlestium corporum, quæ a solo Deo immobiliter sunt ordinata, sicut Tho. in 3. par. q. 44. art. 2. in cor. A. vbi allegat Dio. hoc dicentem, sed in hoc casu, scilicet, in sanatione Ezechie, nõ requirebantur talia miracula fieri quæ sufficerent ad ostendendum sufficientem diuinitatem Christi. Præterea illæ tenebræ quæ factæ sunt in vniuersa terra tpe passionis Christi, vt Luc. 23. testat Dio. in epistola ad Policarpum qui in hoc tempore in Aegypto existens inspexit, causatæ fuerunt ex vera eclipsi procedente per interpositionem lunæ inter terram & solem. Contra quod arguit Origenes super Math. eum, in nomine quorundam filiorum huius seculi, dicēs: Quomodo hoc factum tã miraculosum nemo Græcorum aut barbarorum

barbarorum scripsit: Ad quod respondetur per doctores, qd astrologi vbiq; terrarum tunc temporis existentes non sollicitabantur de obseruanda eclipsi, quia tunc non erat secundum eorum computum, sed illam obscuritatem ex aliqua impressione aeris putauerunt accidere, sed in Aegypto vbi raro nubes apparent, propter aeris serenitatem, sollicitus fuit Dony. & sollicitus eius vt circa illam obscuritatem sollicitè attenderent. Ex quibus in proposito multo fortius admirandum est quomodo astrologi vbiq; terrarum dispersi videntes vnã diem excedere per viginti, vel saltem decem horas mensuram cõsuetam; hoc nõ scripserunt. quod non solum astrologis, sed etiã simplicibus regibus, vel principibus mirandum est hoc in chronis nõ scripsisse: præsertim quia secundum opinionem cõem postquã illa dies transierat. x. horas artificiales, & sic sol non distabat ab occasu, nisi per spatium duarum horarum artificialium, tunc retrocessit versus orientem per spatium x. horarum secundum quosdam. secundum verò alios per viginti, & sic oportet dicere, qd secundum vtrosque in eadem die sol bis attingit lineam meridianam, scilicet in cursu suo naturali. & secundo in cursu retrogrado, quæ quidem mutatio non solū valde monstruosa & insolita, sed etiam patentissima nedum a sapientibus, sed etiam a rudibus agricolis necessariò sentiretur, & sic nulla videtur ratio excusans talem consensionem.

Figura horologij Achaz.

Nec valet dicere qd Babylonij qui erant intenti circa cursum syderum, quando perceperunt retrocessionem solis prædictam contra cursum naturæ, fuerunt solliciti querere qualiter hoc acciderat. Et cum audissent qd hoc fuerat in sanatione Ezechie, de consilio sapientum rex Babylonis misit ad Ezechiam munera, & literas ad sciendum de illa retrocessione solis mirabili: prout postillator dicit infra, quod tamen non videtur ad tollendam huiusmodi admirationem sufficere ex tribus. Primò quia vt dictum est, tanta mutatio, & tã longa, & euident, & insueta non solum ab astronomis erat sentienda, sed etiam a vulgaribus quibuscunq; vbiq; terrarum existantibus, non tamen legitur de aliquo qd de hoc tractasset sydera inuestigando, seu rerum gesta narrado, nisi solum de rege Babylonis. Secundo, quia Chaldæi qui erant totaliter infideles, licet audirent quod hoc fuerat factum tempore sanationis Ezechie, non tamen habebat rationem cogentem ipsos credere, quod hæc mutatio haberet respectum singularem ad Ezechiam, sic vt propter ipsum Ezechiam fuisset factum. Nam sicut hic contigerat in horologio Achaz Hierosolymitano,

A rofolymitano, pari modo & forma fuit in horologio, vel in alijs instrumentis horarum in Babylonia, & vbiq; terrarū: & sic non cogebantur Babylonicū credere hoc fuisse factum propter aliquam personam singularem ex prouidentia diuina, sed potius secundum suam infidelitatem hoc credidissent fuisse ex aliqua causa sibi occulta casuali seu naturali, sicut de Pharaone & Palaḥmis legitur, & de alijs infidelibus, qui non attribuebant illa quæ videbunt contra seu præter cursum nature fieri diuinae potentiae neque prouidentiae, vt patet Exo. 8. & 9. & 1. Re. 6. tercio, quia ex augmento. 10. vel 20. horarum in vna die præter cursum solitū, necesse est, vt contingerent magni errores in computatione celestium motuum, qui quidē motus mensurantur & cerificantur per motum solis diurnum, sed non legitur quod percepissent astrologi qui contemplantur sydera, & computant menses, vt dicitur Esa. 47. Hæc etiam in eorum computis de eclipſibus coniunctionibus seu oppositionibus planetarum postea aliquis error notabilis successit, quod tamen necessario contigisset, si tot horæ fuissent augmentatæ in vna die præter cursum solitum naturalem, & ipsi nō percepissent, quæ omnia sunt manifesta cuiusque in illa arte aliquo modo perito. Si autē obijciatur contra prædicta dicendo, q; ex statione solis sub Iosue, vt habetur supra Ioſue 10. possunt sequi similia inconuenientia. Primò quia Deus fecit ibi vñ de summis miraculis vbi suffecisset minus. Secundò, quia nemo astronomorum illā stationem scripsit, nec inde fuit secutus error in computis eorum. Dicendum ad primum q; illud sub Iosue factum fuit ad magnam gloriam Dei qui volebat in conspectu gentiū magnificare totum populum Israeliticum in ingressu terræ: Et est prologatio illius diei fuit utilis, vel quasi necessaria ad vltionem de inimicis, eo q; non sufficiebat ad hoc illud modicum quod restabat de die naturali, nihil autem istorum contingebat in sanationem Ezechie, præsertim in certificando cum solum de sua breui sanatione. Ad secundum verò dicendum, q; tempore Iosue nondum erat ars astronomie inuenta, q; patet ex hoc: nam Ptolomæus Philadelphus, qui fuit ipsius principalis inuestigator & inuentor non allegat de inuestigationibus antiquis, nisi tantum a trecentis annis ferè ante eum, vt patet in quarto sui Almageſti, & in alijs locis eiusdem libri. Sed constat quod Ptolomæus ille fuit tēpore Machabeorum qui fuerant post Iosue per 900. annos ferè. & sic cum tunc scilicet, tempore Iosue non essent tales inuestigatores syderum nec computatores cursum celestium, non erat ibi locus notandi nec errandi in talibus computis. secus de tempore Ezechie: quoniam iam incipiebāt homines inuestigare & computare cursum syderum, vt patet ex verbis Esa. 47. superius allegatis. Sed ad prædictas admirationes tollendas, & veritatem literæ prout planè sonat prosequendam, aliter videretur dicendum. vnde absq; alia temeraria assertionē, & salua semper sanctorū doctorū autoritate. hoc signum secundum propriam significationem literæ, necnō & rationis cōuenientiam non fuit factum in corpore solis, nec in ipsius cursu naturali, neq; in omnibus radijs a sole per orbem procedentibus, sed tantum in radijs solaribus, qui horologium Achaz tangebant. & in umbra ipsius horologii a radijs solaribus, & interpositionem corporis opaci eiusdē horologii causata. vnde licet hoc fuisse tantum miraculum, q; non nisi virtute diuina fieri possit: non tñ attigit summū gradum miraculorum supra di. prout patet intuenti distinctionem graduum miraculorum quam sanctus Tho. ponit prima parte. q. allegata. in eo. ar. in cor. quæſtionis. Pro cuius declaratione attendendum est, quod in horologio Achaz mensurabantur distinctiones horarum per extensionem linearum umbrarum, quæ coniunguntur radijs solaribus. sicut in multis instrumentis astrologicis artificialiter hoc consuevit fieri, in qua mensuratione. 12. horæ artificiales distinguebantur p 7. lineas umbræ in ipſo horologio assignatas. Dispositum tamen Deus miraculose, q; sole incedente cursu suo absq; aliqua variatione seu retrocessione, radij solares in horologio Achaz tantum, & non alibi retrocesserūt per 10. gradus, & iterum reuerſi sunt per alios 10. gradus, in qua quidē retrocessione radiorū, & eorum reuerſione illa dies nec fuit maior vel minor solito: nā motus solis nō fuit in aliquo variatus a cursu naturali, vt dictū est, nec et radij eius vniuersales, sed tñ radij solares qui in horologio Achaz continebantur, prout finaliter imaginari pōt in pñci figura. In qua figura horologium Achaz componit ex quadā columna perpendiculariter posita sup basim horizontis. æquè distantē, quæ quidē columna sit d. b. & basis sit, a. b. c. & sit a. pars orientalis. c. verò occidentalis. distinguat et prædicta basis p 12. lineas: quarū sex sunt a parte orientali: & alia sex a parte occidentali, sic vt attingente umbra radio solari immediate continua ad lineam d. q. uel sus occidentem sit prima hora artificialis diei, deinde

accedente ad lineam. d. p. sit secunda hora, & sic vt consequenter vsque ad lineam. d. b. vbi sunt sex horæ artificiales, & p consequens merides, vltimus tendente sole ad occasum & accedente umbra cum radio solari cōtinua ad d. l. quæ est prima linea a columna versus orientem. erit. 7. hora & sic cōsequenter vsque ad. d. a. vbi erit. 12. hora. Supponatur ergo qd a tempore quo hoc signum fuit factum fluxerant. 10. horæ artificiales ipsius diei: & remanebunt duæ horæ tranſeunda: vnde & prout radius solaris similiter & umbra ei continua fuisset linea. d. f. quæ decima linea est a linea. d. q. quæ significat primam horam: vnde & vltimus tendente ad occasum ille radius cum umbra sibi continua successiue attingeret ad quintam, deinde ad sextā in cōplemētū. 12. horarum cursu naturali assueto. Supponatur tamen quod Deo mirabiliter operante, licet sol suo cursu solito cōderet in occasum, radius vero solaris in horologio Achaz singulariter existens retrocessit a linea. d. f. prædicta vsque ad lineam. d. g. & consequenter in. d. h. & sic successiue donec attingit lineam. d. q. & inde reuerſus est radius solaris cum umbra sibi continua a linea. d. q. vsque ad lineam. d. a. vbi concutrit cum radio solari cursu suo naturali incidente, quæ quidē retrocessio & reuerſio non amplius durauerunt, quam per duas horas, vt sic simul terminaretur dies artificialis cū retrocessione & reuerſione radij solaris & umbræ, & sic illa dies in toto orbe nec fuit maior nec minor solito: nec etiam in horologio Achaz, reflexio tamen radiorū solarium seu retrocessio, similiter & eorum reuerſio fuerunt tantūmodo in horologio Achaz, supernaturaliter factæ, prout fuit prædictum. Hanc expositionē protestatur litera primo cū dicit. Vis q; ascēdat umbra 10. lineis, an vt reuertatur totidem gradibus, quæ fuerunt verba Esa. dantis optionē Ezechie circa hoc miraculū, vbi nō dixit nisi solum de umbra si vellent qd tenderet cursum suum, vel retrograderetur, & nihil dixit de sole. Similiter hoc patet in responsione Ezechie, vbi dixit: Facile est umbram crescere decem lineis, nec hoc volo vt fiat, sed vt reuertatur retrorsum x. gradibus. hoc est dicere, quod non esset tam euidentis miraculum si cursu suo scilicet velociori umbra incederet, sed voluit quod retrocederet, & patet quod in hac responsione nulla fit mentio de sole: sed tantum de umbra a sole & columna horologii causata. Hoc idē patet in executione ubi dicitur. Et reduxit umbrā per lineas quibus iam descēderat in horologio Achaz retrorsum. 10. gradibus, ubi nulla fit mentio de sole, sed tantum de umbra ut dictum est. Hoc idē patet Esa. 38. ubi de hoc agitur, ubi dicitur. Ecce ego reuertam faciam umbram linearum per quas descēderat in horologio Achaz, &c. ubi similiter tantum de umbra fit mentio. Nec obstat quod sequitur. Reuertus est sol. 10. lineis, quia statim subdit: In lineis quibus descēderat, ad denotandum, quod sol in suo cursu non descēderat, sed tantūmodo in illis gradibus Achaz. Sæpē etiam in scriptura dicitur aliquid de sole qd non verificatur de corpore suo, sed de radijs eius, sicut Ionæ 4. c. Percussit sol super caput Ionæ. i. radius solis. Confirmat et hæc expositio ex hoc qd legitur circa miraculum factum Iosue de statione solis, Ios. 10. nā ubi dicitur in translatione nostra. Non fuit antea nec postea tā longa dies obediēte domino uoci hominis, in Hebræo dicitur. Nō fuit antea nec postea sicut dies illa, &c. ubi uñ q; negat similitudine illius diei nō secundū longitudinē, sed in hoc q; Deus condescendit deprecationi hois in tanto miraculo, quod non esset uerum si condescēderat uoci Esaia, seu Ezechie in simili & etiam in maiori, maior. u. esset retrocessio solis quam eius statio, sicut magis contradicit uni motui contrarius ipsius quam quies. Facit etiam ad hoc quod habetur. 2. Par. 32. ubi de hac materia tractans dicit, quod principes Babyloni misi fuerunt ad eum, scilicet Ezechiam ut interrogarent de portento quod acciderat super terram, non enim dixerat de portento quod acciderat in sole seu in mundo, sed solum dixit, super terram, quod debet refertur ad terrā Iudæ ubi erat Ezechias, alias non oportebat quod requirerent eū si in toto mundo contigisset, & sic habetur propositum.

REPLICA. In capit. 20. ubi post. exponit miraculū & signum datum Ezechie prout communiter hoc doctores exponūt Burgen. fimbrias suas magnificat, & dilatat admirandō. Primo nō dicitur quæreret rationē quare Deus facit maximum miraculum pp sanationē Ezechie, cū uñ de minimis suffecisset. In hac admiratione Burg. primo peccat qd præterdit oīum rerū quærere rōnes, & hoc secundum Arist. est micologia, præsertim miraculorum rōnem, quorū rō non est nisi diuina uoluntas, cuius causa & ratio quæri nō dēt, ut uult B. August. 2. 1. de ciuit. Dei. c. 7. Secundo admiratur uehemētius tale miraculū ponitur factū in retrocessione solis, & quomodo astrologi nō percepērūt, & si pceperunt, quō nō relique-

run in scriptis suis, & quomodo error non in compositis cō-
 rigisset; sed verum admirationes istæ locum habent tēpore
 Iosue in solis statione, sicut in eclipfi tēpore passionis Chri.
 Bur. aut putans velle hanc difficultatē euadere, dat dñā inter
 miraculū factū tēpore Iosue & illud, dicens ad primum, qđ
 illud est factum ad magnā gloriam Dei, & fuit necessariū pp
 vltionē de inimicis. In isto aut nec fuit magna Dei gloria,
 nec singularis victoria, sed solum sanatio Ezechia, & prolou-
 gatio suæ vitæ. Ad fm de astrologis dicit, qđ tēpore Iosue
 nondum erat ars astronomiæ, inuenta, &c. Sed ista videntur
 frustra dicta. primū, qđ istud signum vñ plus ptinere ad Dei
 gloriam qđ illud tēpore Iosue. Nam & si tunc facta est vltio
 de blasphematoribus Dei, & si tunc facta sit debellatio ciui-
 tatis prophanæ, nunc de sensio ciuitatis sanctæ, & si tunc de-
 bellati sunt reguli p gladium, nunc debellatus est sine gla-
 dio monarcha oppressor oīum regnorum. Nec verum dicit
 Burg. qđ istud pertineat ad solam sanationem Ezechia, dñ
 namque in litera: *Hoc erit signum quod dominus facturus est sermo-
 nem quem locutus est.* Sermo. n. Dei signum hic allegatus in eo-
 dem c. cum dñ: *Audiui orationem tuam & vidi lachrymam tuam,
 & ecce sanauit te, die tertio ascendes templum domini, & addam die-
 bus tuis quindecim annos, sed & de manu regis Assyriorum eruam te,
 & ciuitatem hanc: & protegam urbem istam, &c.* Vnde apparet qđ
 minimum in hac re fuit sanatio Ezechia, nam illa fieri po-
 tuisset minore virtute quā diuina: alia aut non nisi de virtu-
 te fieri potuerunt. Incineratio corporū armis & vestibus il-
 læsis, &c. Istud est signum fuit magis necessariū & vtile quā
 illud. Nam aliter potuit fieri vltio de hostibus quā per sta-
 tionem solis, potuit enim fieri in nocte sicut tēpore Gedeon-
 nis, de quo Iudicum 7. In hoc aut inopinabili, & eunctis stu-
 pendo negotio necessariū fuit vnum de maximis fieri si-
 gnis, & potissimum pro conuersione populi, & fidei repara-
 tione. Achaz enim pessimus oīm populū induxit ad ido-
 latriam 4. Reg. 16. Ezechias filius eius optimus populū re-
 duxerat in pace ad cultum veri Dei. Ad autorizandum igitur
 hanc difficilem reductionem vtile fuit, imō pernecessariū
 fieri aliquod magnum signum. Cuius dicti verisimilitu-
 do accipitur a blasphemia Rabfacis & regis Assyriorum sup.
 cap. 18. & 19. vbi dñ: *Non vos seducat Ezechias, neque fiduciam vo-
 bis tribuat super dñm dicens: Erucur liberabit nos dominus, & non tra-
 detur ciuitas in manus regis Assyriorum, nolite audire Ezechia, &c.*
 Ecce nunquid in his angustijs populus fuit confortandus in
 fide Ezechia, & aliquo maximo signo confirmandus contra
 talem diabolū & insū eius impulsū? Quæ oēs difficultates
 tēpore Iosue non erant. nam eius populus fuit in deserto
 per mirabilia signa firmatus. vt patet in fine Deut. & in libro
 Iosue per totum, et populus fuit multus, potens se defende-
 re, & hostes impetere de cōi cursu sine mirabili signo, hic au-
 tem populus fuit paucus a fide auersus, & nouiter in parte re-
 ductus, & fortissimis hostibus impeditus: quæ omnia patent
 ex hoc loco quarti libri, & 32. secundi Paral. Secundum etiā
 dictum Bur. qđ scilicet, tēpore Iosue ars Astronomiæ non-
 dum fuit reperta, est irrationabile, nā Iosephus dicit Abrahā
 in Aegypto docuisse astronomiam, vt patet in correctorio vl-
 timo Genes. 24. Et Scholastica historia habet, qđ Cham filius
 Noe, alio verò nomine Zoroastres, cum regnaret in Thracia
 inuenit artem magicam, & septem liberales artes scripsit in
 14. columnis, in septem æneis contra diluuium aquæ, & septē
 lateritijs, contra diluuium ignis, vna autem artium liberaliū
 scitur esse astronomia. Præterea in theoretica planetarum dñ:
 Compositores tabularum super Arim dñr fuisse Nemroth,
 Hermes, Iconius, Ptolomæus, Albatogni, Algorismus, Albu-
 mafar. Non igitur Ptolomæus fuit artis inuentor, quia Arist.
 longē eo prior fecit mentionem de illa arte, quia primo Me-
 taphis. & 12. Meta. adducit autores illius sui tps Eudoxum,
 Calippum, qui scripserunt de motibus planetarum, eclipfi
 solis & lunæ passionibus. vñ ex scriptis primorum proculdu-
 bio Alfonso traxit dñas & distantias earum additionē, & di-
 minutionē lunæ, &c. prout in tabula sua cōtinentur. Scant igit
 & manent admirationes motæ de signo stationis tpe Iosue:
 & retrogradationis tpe Ezechia. Sed Bur. ad modum Ismael
 se erigit qđ oēs, nulla fretus autoritate siue scripturæ funda-
 mento. Dicit. n. in hoc signo solem non retrocessisse, nec diē
 fuisse lōgiorē, nec breuiorem solito, & dicit signū illud solū
 fuisse ad causandā vmbra in horologio Achaz, per interpo-
 sitionem corporis opaci, vt inter radium solis, & planitiē ho-
 rologij, & imaginatur hic chimæram & aureos montes. Sed
 ex hoc modo dicendi plura contingunt inconuenientia. Pri-
 mum quia sniæ sanctorū Doctorū sine ratione contraire p̄-
 sumit, & qđ in postilla declinante aliqn sniam doctorum ex
 magna ratione valde cōiter redarguit: hoc hic & alibi ex sola
 phantastica imaginatione facere non erubescit. Secundum
 inconueniens, quia Burg. coincidit in perfidiā Apolliphanis.

quem

quem redarguit diuus Dionys. autoritate apostoli Pauli epi-
 stola sua septima missa Policarpo, vbi sanctus Dionys. expres-
 se ponit solē retrocessisse & diē fuisse triplicatū, & qđ sacer-
 dotes Perfarū in suis memorialibus faciunt recordationē de
 die triplicato solis, qđ illud miraculū fuit factū. vñ apparet qđ
 sanctus Dionys. viderit libros antiquorū, quos Burg. ignora-
 uit. Tertiu inconueniens qđ beatus August. secūdo libro de mi-
 rabilibus sacre scripture ca. 4. dicit illud miraculū vere ī sole
 factū, imo amplius, qđ nō mō in sole, sed et in luna & in ceteris
 lunis inaribus celi. Nā stāte sole sub Iosue, stetit & luna ait,
 reddens rationē, ne inq̄r meatus luminū inconuenienter tur-
 baret: qđ ratio tenet de ceteris luminariis. sicut de luna. Sicq;
 sicut steterunt oīs luminaria stante sole sub Iosue, ita & sub
 Ezechia retrocedente sole cetera luminaria retrocedebant,
 & ita in computis motū nō potuit fieri error, p̄t replicat
 Bur. qđ siue stādo siue retrocedendo semp remansit idem
 aspectus corporū celestiu inter se: qđ p̄bat beatus Aug. p̄ cō-
 putū circularū a principio mundi usq; ad tēpora & mortem
 Manichei vbi. s. Quartū inconueniens. qđ Bur. fundat suā ima-
 ginationē sup impossibile, qđ videlicet causatio vmbraē ī ho-
 rologio Achaz attendat penes horas inæquales & artificiales
 Cū. n. mouet & equaliter & vniformiter, & lineæ in horolo-
 gio sint fixæ & permanentes, semp causabit vmbra secundū
 horas æquales qđ sūt horæ diei naturalis, & illæ cū artificiali-
 bus nunq̄ coincidunt, nisi ī vtroque puncto æquinoctialis. alias
 artificiales horæ singulis diebus breuiarentur vel longarent.
 ideoque non est instrumentū imaginabile in quo per vm-
 bram solis recipiantur horæ inæquales, nisi mediante perpen-
 diculo: qđ cadit non secundū motū solis, cū non sit fixū, sed
 fm voluntatē capientis vmbra. qđ p̄t eodē mō cedere nulla
 luce solis exiitē in nostro hemispherio. Quintū inconue-
 niens, qđ Burg. fm modū suū phantasticū ponit multa mira-
 cula vbi vnū sufficit, qđ est qđ beatū Aug. de mirabilibus sacre
 scripture, sola enim retrocessio miraculosa corporū sufficit
 ad retrocessionem vmbrae decem lineis, & etiam omnium
 aliorum ad hoc pertinentium. Sed secundum Burg. imagina-
 tionem oportet separari radium a sole actualiter causatum,
 vel oportet illum radium in horologio Achaz dicere nō esse
 a sole, sed a Deo specialiter creatum, & nihil habere com-
 mune cum sole, sed separatū secundum esse, & operari. Itē
 oportet in Burg. miraculo separare actualiter accidens a sub-
 iecto, quia radium a radio. nisi fingatur Deus ad effectū il-
 lius miraculi creasse lucē singularem factiūā illius vmbrae cū
 opaco interposito. Itē tunc oportet fingere talis lucis fictæ
 singularem motum contra motum solis & aliorum syderū,
 sicut in stella Epiphaniæ, quia sole procedente ad occasum
 cum suis vmbra pro diei complemento illam lucem oportet
 procedere uersus orientem cum suis vmbra pro retro-
 cessione. Item oportuisset lucē illam fuisse sole clariorem ad
 offuscandū solis lucem, & per consequens vmbra a sole cau-
 satā, sicut otto sole cessat luna causate vmbra, alias. n. visa
 fuisset in horologio vmbra procedēs solis, & vmbra retro-
 cedēs illius fabricatæ lucis, quod potius fuisset prodigiū quā
 miraculū. Itē oportuisset hanc lucem redire in præiacentem
 materiā ministerio illius miraculi cōpleto, & habuisset hoc
 miraculū aliquid simile cū euangelico miraculo Epiphaniæ.
 qđ & alia sunt absurda, & ad hmoi miraculū nō pertinentia, sed
 abijcienda tanquā sine rōne dicta. Nec valet rō mouēs Bur.
 quali statio & retrogradatio solis summū gradum teneat in
 miraculis, & ad hoc allegat S. Tho. qđ sic dicere est contradi-
 cere B. Aug. primo de trini. ca. 6. vbi dicit maximum miracu-
 lum suscitare mortuū. Nec iuuat imaginationē suā quod alle-
 gat ex litera, qđ sit tantū mentio de retrocessione vmbrae, nō
 solis, quia et dñ de sole Esai. 38. quod retrocessio facta sit in so-
 le, & sequit: Reuersus est sol decem lineis, sed Bur. volēs eua-
 dere manifestum textum dicit in scriptura sæpe dici de sole
 quod de corpore solis non verificatur, sed tantum de radijs,
 allegat ad hoc Ionæ 4. *Percussit sol caput Ionæ.* Sed extranea est
 ista euasio, & contra rōnem, cū enim sol sit causa effectiua ra-
 diorum, quicquid igitur verum est dicere radiū solis fecisse,
 verum est & solē fecisse: quia in illo gñe causæ quicquid est
 causa causæ, est causa causati. Et vulgo dicitur, qđ quis per aliū
 fecit, per se fecisse videtur. Si igitur per contactum radiorum
 caput Ionæ percussum dicitur, verum est etiam proprie so-
 lem caput eius percussisse, nisi velit Bur. ponere radium sepa-
 ratum a sole speciali miraculo, quod supra improbatum est.
 Reliqua quæ Bur. somniat, modicum sunt ad expositionem
 literæ valentia, nec valet quod addit, quod signum illud da-
 batur propter Ezechiam, & eius sanationem, quia dicit do-
 minus Deus, vt patet in litera, quod fecit propter bonitatem
 suam, & propter David seruum eius. Et sic finiuntur Repli-
 cæ librorum Regum, &c.

D
Secundum.

Tertium.

Quartum.

Quintum.

E

F

CAP. XXI.

Duodecim annorum. * Theod. Procop. Glycas. quod non natura, sed mens dominatur in his que pertinent ad animam, testatur Manasses relictus pro patris instructo ingressus contrarium. Hinc inter alia facta, que commisit, etiam copias cœli vniuersas adorabat, hoc est, sidera, & hariolationibus utebatur, hoc est, omnia de futuro euentu obseruabat, qd Græci κληρονομία dicunt, quamquam alij quidam volunt κληρονομία vocari genitorum per exortationes certis attractionem, & de sublimi deductionem. Præterea augurijs utebatur, hoc est, auium volatus obseruabat, deq; illis coniecturas rerum futurarum sumebat. Quod autem hoc nefas sit ac prohibitum, cum alijs ex argumentis, & indicijs est perspicuum: tum ex illis que magnus noster Basilidus est complexus. Declarans enim hæc illius verba. *Repleta est terra ipsorum hariolationibus, &c.* subiicit. Vides quantum malum sit hariolatio, quod faciat vt homo ipsi deditus, Dei cura profus excidat. Hæc diuinationum species lege Mosæ prohibentur tanquam malorum genitorum inuenta. Nulla inquit, somnia, vel auguria captabitis. Quippe nationes istas quas dominus vestra causa de medio tollit, hariolationibus, & alijs vaticinijs vtuntur. Vobis autem dominus id nequam peruenit. Absurdum enim fuerit, vt qui de preceptis a Deo consilium habere potest, ad considerationem rerum agendarum animalia bruta pro consiliarijs adhibeat. Propositum sibi periculum ignorat, tibi verò quod futurum sit indicabit?

C Quod si aues malorum efficacitate genitorum hinc inde volant, noli horum dominorum fraudibus inhiendo desidere, nec te

nec te diabolicis imposturis capi patitor, &c. Ceterum, hic ipse rex etiam ventriloquos instituit, & diuinorum numerum auxit: quodq; omnium maxime impium erat, impudice de similitudinem diuino in templo statuit.

b. Ecce idem super Ierusalem funiculum, &c. * Theodo. Eos in eandem coniectionem calamitates. Eorum quosdam consumpsit fames, alios bellum, ceteros in captiuitatem redactos in aliam terram transtulit: ita etiam Ierosolymitis multa asseram supplicia. Et quomodo domum Achabi deleui funditus, ita etiam Ierosolymorum deprimam superbiam. * Chrysostomus. Extendam in Ierusalem mensura Samariæ, pro eo quod erat, eandem vindictam admetiat his, quam illis sum ad mensus. Neque enim mensura caret diuina vindicta, sed regula mensurata est, sicut seruator loquitur. *Qua mensura mensus fueris, remerietur tibi.*

CAP. V. XXI.

Duodecim annorum erat Manasses cum regnare cœpisset, & quinquagintaquinque annis regnauit in Ierusalē. Nomen matris eius Haphsiba. Fecitq; malum in conspectu dñi, iuxta idola gentium, quas deleuit dñs a facie filiorum Israel. Conuersusq; est, & ædificauit excelsa, que dissipauerat Ezechias pater eius, & erexit aras Baal, & fecit lucos sicut fecerat Achab rex Israel, & adorauit omnem militiam cœli, & coluit eam. Extruxitq; aras in domo domini, de qua dixit dominus, in Ierusalem ponam nomen meum, & extruxit altaria vniuersæ militiæ cœli, in duobus atrijs domus domini. Et traduxit filium suum per ignem, & ariolatus est, & obseruabat auguria, & fecit pythones, & aruspices multiplicauit, vt faceret malum coram domino & irritaret eum. Posuit quoque idolum luci quem fecerat in templo domini, super quo locutus est dominus ad Dauid, & ad Salomonem filium eius: In templo hoc, & in Ierusalem, quam elegi de cunctis tribubus Israel, ponam nomen meum in sempiternum, & ultra non faciam commoueri pedem Israel de terra quam dedi patribus eorum, si tamen custodierint opere omnia que præcepi eis, & vniuersam legem quam mandauit eis seruus meus Moyses. Illi verò non audierunt, sed seducti sunt a Manasse, vt facerent malum super gentes, quas cõtriuuit dominus a facie filiorum Israel. Locutusque est dominus in manu seruorum suorum prophetarum, dicens. Quia fecit Manasses rex Iuda abominationes istas pessimas, super oia que fecerunt Amorrhæi ante eum, & peccare fecit et Iudam in immunditijs suis, propterea hæc dicit dñs Deus Israel; Ecce ego inducam mala super Ierusalē & Iudā, vt quicumq; audierit, tinniat ambæ aures eius. Et extendā super Ierusalē funiculū

Et delebo

Rabbanus. Cuius tempore Esaias (vt tradunt Hebræi) lignea ferra per medium ferratus est, quia principes Sodomorum appellauit eos: vertentes ei in crimen quod dixerat: *Vidi dominum sedentem super solium excelsum.* Deo dicente: *Non videt me homo & vi.*

Rabbanus: Manasses ad idola se conuertit & abominationes. Locuto Deo, vel domino ad eum attendere noluit, ideo videtur ductus esse in Babylonem. Qui conuictus orauit dominum intente, & egit

pœnitentiam valde, & exaudita est oratio eius: reduxitque eum in regnum suum, & cognouit Manasses quod dominus ipse est Deus. Ergo post commissâ scelera nullus de Dei misericordia desperet, sed magis per pœnitentiam spem uenire habeat.

Insuper &

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XXI.

Duodecim. Hic consequenter ostenditur quod factum sub Manasse rege Iuda, cuius primo describitur conuersio infidelis, secundo contra eum comminatio prophetalis, ibi: Locutusque est dominus tertio comminantiu occisio crudelis, ibi: Insuper & sanguinem. quarto mors Manasse & substitutio consimilis, ibi: Reliqua autem ser. Mana. Cetera prima dicitur.

- 1 Fecitque malum. declinans ad omnem modum idololatriam, vt consequenter ponitur in litera.
- 2 Et adorauit omnem. Solem, Lunam, Ionem, & alios planetas.
- 3 Et extruxit. Quod fuit magnus contemptus, scilicet, exercere idololatriam loco cuius diuini.
- 4 Et trad. modus huius traductionis expositus est supra 16. capit. de Achaz.
- 5 Et ariolatus. id est, exercuit diuinationem que fit in aris, super quas

- 7 Et fecit. Qualiter sit hoc intelligendum, dictum fuit sup. 1. lib. 2. 8. c.
- 8 Et aruspices. Hi sunt qui in exitis animalium immolatorum demonibus diuinant. Cetera patet vsque ibi.
- 9 Sed seducti. Ex quo patet malitia ipsius Manasse extensiuè, quia populum fecit errare, & intensiuè, ex peccatorum granitate.
- 10 Locutusque. Hic consequenter ponitur comminatio prophetalis, qua dñs volens populum reuocare, munitur frequenter prophetas ad arguendum peccata præterita, & comminandum peccata futuras, sic vt peccati pudore, vel pœna timore desisterent a peccatis, & patet lite. vsque ibi.
- 11 Vt quicumque. Præ stupore & admiratione magnitudinis mali super Ierusalem futuri.
- 12 Et extendam super Ierusalem funiculum. id est, in eadem mensura, & eodem pondere puniam regnum Iuda, in quo puniui regnum Israel, de qua punitione dictum fuit supra cap. 17. & 18. a.

MORALITER.

1 Duodecim annorum. Regis huius historia ponitur 2. Para. 33. magis

magis complete, propter quod ibi ponitur sensus eius mysticus domino concedente.

a *Insuper & sanguinem innoxium fudit, &c.* * Theod. Non solum rabiem suam exercuit in errore adductus idolorum, sed etiam innoxium sanguinem effudit plurimum, donec impleuit Ierusalē usque ad os. Hos autē præcipue de mediō tollebat, qui pietatē defendebant, & diuinā irā eis prædicebant. Eum aiunt Isaiam quoque prophetam serra disculisse.

* Iustinus Martyr. Vestri doctores deleuerunt illa quæ de supplicio Isaię scripta fuerant, quem serra lignea secistis. Id facinus fuit figura Christi gentem vestram in partes duas dissecuturi, & alteros cum sanctis patriarchis prophetis que dignaturi sempiterno regno futuro, alteros vero damnaturi ad ignem inextinguibilem cum cæteris similibus incredulis.

* Epiphanius. Esaias in Ierusalem sub Manasse rege Iuda sedus in duas partes occubuit.

* Augustin. Numā regnante Romæ, apud Hebræos initio regni Manasse, ab hoc impio rege propheta Isaias perhibetur occisus.

* Hieron. Tradunt Hebræi Isaiam focerū fuisse Manasse filij Ezechię regis Iuda.

* Idem. Iudæi volunt Isaiam quod dixisset. Audite verbum Dei principes Sodomorum, intantum dura perpeſsum, ut non solum verborum cō-

tume-

tumelijs, sed & plagarum dolorib. fuerit expositus. Atq̄ se D
conſeſcra iuberis Dei, vniuersos eorum imperus cōtudiſſe.
* Idem. Certissima est traditio apud Iudæos Isaiā de sua p- 1057.c.
phetasse morte, c. 57. qđ ferrandus esset a Manasse serra li-
gnea. Vñ & nostrorū plurimi illud qđ de passione sanctorū

Samarię & pōdus domus Achab, & † delebo Ierusalem sicut
† deleri solent tabulæ. Delens vertam, & ducam crebrius sty-
lum super faciem eius. Dimittam vero reliquias hereditatis
meæ, & tradam eas in manus inimicorum eius, eruntque in
vastitatem & in rapinam cunctis aduersarijs suis, eo quod se-
cerint malum coram me, & perseuerauerint irritantes me ex
die qua egressi sunt patres eorum ex Aegypto † vsq; ad diē
hęc. *Insuper & sanguinē innoxium fudit Manasses multum*
nimis, donec impleret Ierusalem vsque ad os, absque pecca-
tis suis quibus peccare fecit Iudam, ut faceret malum coram
domino. Reliqua autē sermonum Manasse, & vniuersa quæ
fecit, & peccatum eius quod peccauit, nōne hęc scripta sūt
in libro sermonum dierum regum Iuda? Dormiuitque Ma-
nasses cum patribus suis, & sepultus est in horto domus suæ

† Idololatra.

b in horto Oza, & regnauit amon filius eius pro eo. Viginti-
duorum annorum erat Amon cum regnare cœpisset, duo-
bus quoque annis regnauit in Ierusalē. Nomen matris eius
Messalemech, filia Harus de Iateba. Fecitque malum in cō-
spectu domini, sicut fecerat Manasses pater eius, & ambula-
uit in omni via, per quam ambulauerat pater eius. Seruiuit-
que immūditijs, quibus serui erat pater eius, & adorauit eas.
& dereliquit dominum Deum patrum suorum, & non am-
bulauit in via domini. Tētenderuntque ei insidias serui sui,
& interfecerunt regem in domo sua. Percussit autem popu-
lus terræ oēs qui cōiurauerāt contra regē Amon, & consti-

a Iosias interpretatur, cuius est sacrificium domino, vel filius domini vel fortitudo domini.

c tuerūt sibi regē Iosia filium eius pro eo. Reliqua autē sermonū
Amon quæ fecit, nonne hęc scripta sunt in libro sermonū
dierum regum Iuda? Sepelieruntque eum in sepulchro suo
in horto Oza, & regnauit Iosias filius eius pro eo.

† epistola ad Hebræos
ponitur, Serrati sunt,
ad Isaię referunt pas-
sionem.

b Regnauit Amon filius
eius pro eo. * Theod.
Patris quidem prauit-
atē est imitatus, pœ-
nitentiam autem mi-
nime est æmulatus.

* Glycas. Fuerit
operæ præcium inqui-
rere, quāobrem Deus
Manassis quidem pœ-
nitentiam expectaue-
rit, sed non filij eius
Amon, quem instar
segetis demessuit? Ni-
mirum cogitationem
quidem prauam apud
animū instituit, cum
secum ita loqueretur.

Pater meus a puero
multa scelerate fecit,
ac in senecta pœniten-
tiam egit. Quamobrē
& ipse hac in, ætate
pro animi libidine,
me gerā, & deinceps
ad dominum me con-
uertam. Hac igitur de
causa Deus pœniten-
tiam ipsius non expe-
ctauit, quando pater-
nis calamitatibus nul-
lo modo factus erat
melior.

7 ad dominum me con-
uertam. Hac igitur de
causa Deus pœniten-
tiam ipsius non expe-
ctauit, quando pater-
nis calamitatibus nul-
lo modo factus erat
melior.

c Iosiam. Rab. Iosias
oēm spurcitiam idolo-
rum emendauit, & se
in Dei cultu strenue
exercuit, sicut de illo
ante longe prædictum
est per prophetam.

8 ante longe prædictum
est per prophetam.

9 ante longe prædictum
est per prophetam.

☞ CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et delebo. In quibus nihil apparet de his que fuerāt ibi scripta,
sic Nabuzardā deleuit Ierusalē incendendo domum domini et domum
regis, et domos Ierusalem per circumitum, ut habetur inf. 25.

2 Et duc. Loquitur ad similitudinem illius qui perfecte delet tabulas
quia pluries ducit stilū super ceram ad totum complanandum. Sic rex
Babylonis pluries spoliavit & captiuauit populū Ierusalē, scilicet, tem-
pore Ioachim, & tempore Sedechiæ, ut habetur inf. 24. et 25. cap.

3 Eo quod. quia licet humanum sit peccare, diabolicū tamen est in
peccato perseuerare.

4 Insuper. Hic consequenter describitur comminantiū. occisio crude-
lis, quia Manasses non solū prophetas domini ad se missos non audiuit
sed etiam crudeliter occidit, & in magna multitudine, ad quod designā-
dum subditur.

5 Donec. id est, quantum potuit facere, sicut vas dicitur plenum vs-
que ad os, qñ non potest ultra capere, inier istos occisos fuit Esaias pro-
pheta, qui dicitur fuisse auunculus ipsius Manasse ex parte matris &
pp hoc quod erat nobilis genere, non fuit ausus eum ita de facili inter-
fice-

ficere sicut alios, sed quæsiuit occasionem de lege, ut hētur in quodā li-
bro Hebraico, qui dicitur lehamoth, dicens. Tu dixisti: Vidi dominū
sedentem super solum excelsum, &c. ut hētur Esa. 6. a. et iū tr
dicis cōtra Moysen et cōtra dominū dicentem Moysi. Nō videbit me
homo & viuēt. Exo. 33. d. et sic iudicauit eū ad mortem. Et cū pro-
pheta oraret dominū, aperuit quandam cedrū, et ibi inclusit prophetā.
Manasses autē viso miraculo non fuit retractus a crudelitate, sed cū ce-
dro fecit eū serrari cum serra ferrea. Expositores autē nostri dicunt cō-
muniter, quod fuit serratus serra lignea addiuturniorem afflictionem,
cum propheta peteret aquam sibi dari, et negaretur, dominus de excel-
so misit aquā in os eius, et inde locus ille iuxta quē serrebatur dicitur est
Siloe, quod significat messionem, tamen in fine iste Manasses pœnituit
ut habetur 2. Paral. vlt. ca.

6 Reliqua autem. Hic consequenter describitur mors ipsius Manas-
se, et filij eius substituitur, scilicet Amon, qui fuit imitator paternę ma-
litiæ, ut dicitur in litera, et patet vsque ibi.

7 Seruiuitque immunditijs. i. idolis, que vocantur immunditia
apud Hebræos, propter quod ignominiose mortuus est, et a seruis suis
interfectus in domo sua.

☞ CAP.

A

CAPVT XXII.

† Octo annorum erat Iosias cum regnare coepisset, & triginta vno anno regnavit in Ierusalē. Nomen matris eius Idida filia Adaia de Bese-cath. Fecitque quod placitum erat coram domino, & ambulavit per omnes vias David patris sui: non declinavit ad dexteram siue ad sinistram. Anno autem octauodecimo regis Iosia misit rex Saphan filium Alalia, filij Mesham scribam templi domini, dicens ei: Vade ad Helciam sacerdotem magnum, vt conflatur pecunia quae illata est in templum domini, & quam collegerunt ianitores templi a populo, deturque fabris per praepositos in domo domini: Quae & distribuatur eam his qui operantur in templo domini ad instauranda tartatecta templi domini tignarijs videlicet & caementarijs, & his qui interrupta componunt, & vt emanentur ligna & lapides de lapidicinis ad instaurandum templum domini. Veruntamen non supputetur eis argentum quod accipiunt, sed in potestate habeant & in fide. Dixit autem Helcias pontifex ad Saphan scribam, librum legis reperi in domo domini. Deditque Helcias volumen Saphan scribae, & legit illud. Venit quoque Saphan scriba ad regem, & renuntiavit ei quod praeeperat, & ait: Conflauerunt serui tui pecuniam quae reperta est in domo domini, & dederunt vt distribueretur fabris a praefectis operum templi domini. Narrauit quoque Saphan scriba regi dicens: Librum legis dedit mihi Helcias sacerdos. Quae cum legisset Saphan coram rege, & audisset rex verba libri legis domini: scidit vestimenta sua, & praepit Helciae sacerdoti: & Ahicain filio Saphan, & Achobor filio Michia, & Saphan scribae,

ciuitatem, tunc sententiam propter scelera quae ipsi admiserant propter autem regem, & fault praedixit. Tantum iuuat communitio & lacryma eos qui vtuntur, tantamque noxiam, subiectis, impij afferunt.
 * Ambrosius Fidem diligite quoniam per fidem & deuotionem Iosias magnum sibi ab vniuersis amorem acquisiuit, quoniam celebrauit pascha domini cum esset annorum decem, & octo, quemadmodum, nempe ante eum. Zelotaque vt vicit superiores, ita & vos filij zelum de sumite.

Quaest. 55.

Octo annorum erat Iosias.
 * Thodoretus. Hic summam exercuit virtutem, & parentis sui Davidis, possedit pietatem. Et primum quidem quae refartione egebant in templo domini summa curauit diligentia. Deinde cum diuina audisset eloquia, & vestem discidit, & diu luxit, & quid esset agendum ab vniuersorum Deo quaesit. Tandem misit Pontificem & principes, ad Oleam, prophetissam. Deus autem per eam aduersus populum quidem & templum, & ciui-

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XXII.

Octo annorum. Hic consequenter describit quid factum sit sub Iosia rege. Et primo ostenditur qualiter sanctus vixit. Secundo quod licet subiectos sibi ad hoc induxit 18. c. Primum autem ostenditur primo ex studiosa reparatione templi. Secundo ex formidatione diuini iudicii, ubi narrauit quoque. Tertio ex deuota requisitione diuini consilii, ubi. Et praepit. Circa primum dicitur.
 2 Et ambulavit. scilicet, quantum ad bonum, non quantum ad malum, vt pote in facto Vria Hethai & consimilibus.
 3 Vt conflatur. Offerente eum ex deuotione pro habendis necessarijs in templo.
 4 Deturque. Dicuntur autem fabri generaliter artifices non solum in ferro et alijs metallis, sed etiam in lapidibus & lignis.
 5 Ad instauranda. id est, reparanda.
 6 Tartatecta. id est, tecta quae defendunt parietes a pluuijs & intemperie aeris ne corrumpantur, et dicuntur a tartio tartis, et tectum tecti. Tigna-

7 Tignarijs. id est, carpentarijs, qui faciunt tigna.
 8 Et caementarijs. qui componunt lapides in muro et liniunt parietes.
 9 Non supputetur. id est, non exigatur ab eis ratio, sed eorum fidelitati committatur.
 10 Librum. Dicit R. S. quod cum Achaz quereret libros legis domini ad coburendum, iste fuit absconditus in muro templi, et sic cum repararentur muri sui inuentus.
 11 Conflauerunt. id est, expenderunt eam in reparatione templi vt iussit.
 12 Narrauit. Hic consequenter ostenditur sanctitas Iosiae ex formidatione diuini iudicii, quia cum audivit legi coram se maledictiones scriptas in Deut. super transgressores legis, et sciret patrem suum, et plures alios cum populo fuisse transgressos legem multipliciter.
 13 Scidit, in signum tristitia propter offensas praeteritas et penas futuras, et patet litera.
 14 Et praepit. Hic consequenter ostenditur sanctitas Iosiae ex requisitione diuini consilii, cum dicitur. Ite & consulite. et sequitur postea. Ierunt

MORALITER.

Octo annorum. Iste qui sancte vixit & valde iuuenis regnare cepit B. Ludouici regis Francie videtur typum tenuisse, qui sanctissime vixit & coronam regni Francie valde iuuenis suscepit.
 † Fecitque quod placitum erat coram domino, scilicet. viuendo sancte & regnando iuste.
 2 Et ambulavit per omnes vias David patris sui. Id est, Christi, cuius figura fuit David, vt frequenter superius est expressum. Beatus n. Ludouicus vt Christum per via paupertatis, castitatis, & obedientie sequi posset, religionem ingredi voluit, & fecisset, si domina regina coniux sua consentire voluisset, vt scribitur in legenda ipsius. Ipse est attendens Christi verbu Matt. 16. d. Si quis uult post me uenire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam & sequatur me. Bis crucem accepit, & bis transfretauit, & in terra sancta vitam finiuit.

† Anno autem octauo decimo regis Iosiae. Tunc n. incepit intendere reparationem templi. Et B. Ludouicus multas ecclesias ruinosas fecit reparari, & alias plures de nouo constructi, & multa loca religiosa tam virorum quam mulierum ad augmentationem diuini cultus fecit aedificari: multas etiam domos Dei ab subleuatione pauperum, qui sunt membra Christi, construxit, & bonis temporalibus dotauit, & in his & consimilibus tot & tanta fecit, quod si homines tacerent, lapides clamare deberent.
 10 Librum. In illo libro erant scriptae maledictiones inducende a domino super legis transgressores & ad eius auditum territus fuit Iosias, attendens peccata regum praecedentium & etiam subditorum: propter quod super hoc quaesit consilium bonorum. Et similiter sanctus Ludouicus rex audiens sermones de suorū subditorum transgressionibus, & est de suis, licet minima essent, valde dolebat: & a viris bonis & prudentibus, querebat consilium emendationis, & pro se & alios executioni diligenter dabat.

Anno

† Et

Afaia seruo regis dicens: Ire & consulite dominum super me, & super populo, & super omni Iuda, de verbis voluminis istius quod inuentum est. Magna enim ira domini succensa est contra nos, quia non audierunt patres nostri verba libri huius, vt facerent omne quod scriptum est nobis. Ierunt itaque Helcias sacerdos, & Ahicam, & Achobor, & Saphan, & Afaia ad Holdam prophetidem vxorem Solum filij Thecuz filij Araas custodis vestium,

a In Secunda. In Para. legitur de Ezechua, quod edificauit omnem murum qui fuerat dissipatus, & forinsecus alterum murum, vnde Sophonias. Vltimus a Secunda. Prophetissa et ego habitauit in Secunda, id est, in secundi muri parte.

me. Hæc dicit dominus. Ecce ego adducam mala

quæ habitabar in Ierusalem in Secunda. Locutique sunt ad eam Et ille respondit eis. Hæc dicit dominus Deus Israel Dicite viro qui misit vos ad mala

mala super locum istum, & super habitatores eius, omnia verba legis quæ legit rex Iuda, quia dereliquerunt me, & sacrificauerunt dijs alienis irritantes me in cunctis operibus manuum suarum. Et succenditur indignatio mea in loco hoc, & non extinguetur. Regi autem Iuda qui misit vos, vt consuleretis dominum, sic dicetis. Hæc dicit dominus Deus Israel. Pro eo quod audisti verba voluminis, & perterritum est cor tuum, & humiliatus es coram domino, auditis sermonibus contra locum istum, & habitatores eius, quod videlicet fierent in stuporem, & in maledictum, & scidisti vestimenta tua, & fleuisti coram me, & ego audiui te, ait dominus. Idcirco colligam te ad patres tuos, & colligeris ad sepulchrum tuum in pace, vt non videant oculi tui omnia mala quæ introducturus sum super locum istum.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Ierunt. *Quæritur hic quare non uerunt ad Ieremiam prophetam qui tunc erat, vt patet Iere. 1. Ad quod dicunt expositores nostri communiter, quod hoc fuit, quia adhuc erat in uenis, nec habebatur in autoritate. Sed hoc non uidetur verum, quia Ieremias cepit prophetare decimo tertio anno regni Iosias, vt habetur Iere. 1. Iosias præcepit reparari templum decimo octauo anno regni sui, et tunc fuit iste liber repertus, ex quo patet quod Ieremias iam per quinque annos ad minus prophetauerat, et per consequens in autoritate erat, propter quod Rab. Sa. aliter respondit secundum duas opiniones Hebræorum. Vna est, quod Iosias quærebat consilium pietatis et misericordie diui, et ideo uerunt ad mulierem prophetidem, quia mulieres magis solent esse misericordes quam uiri. Alia est, quod Ieremias uerunt ad commonendum decem tribus uerbo, ne obliuiscerentur dominum in terra captiuitatis eorum, vel illos qui remanserunt, quia non fuerunt ita generaliter captiui per Salmanasar, quin remanserint aliqui qui fugiendo se absconderant, sicut monuit scripto illos, qui postea fuerunt transmigrati in Babyloniæ, vt habetur Ier. 29.*
 2 Que habi. *smasione, quia Ierusalem erat clausa triplici muro, sicut dictum fuit sup. 3. lib. c. 3. et sic erant ibi tres habitationes, et in secunda manebant propheta et nobiles, vt dictum fuit ibidem. Cetera patent vsq; ibi.*
 3 Et succendetur. *id est, pœna a me diffinita non retractabitur, et ad literam*

literam ciuitas Ierusalem fuit accensa per Chaldaeos, vt habetur in Ier. 25. c. 4. Fient. propter nimiam destructionem.
 5 Et in. *id est, in exemplum maledictionis, ita quod quando aliquis maledicet alicui, dicit sic fiet tibi sicut habitatoribus Ierusalem.*
 6 Et colligeris. *Sed contra hoc uidetur, quia Iosias fuit vulneratus cum iret contra regem Aegypti et mortuus, vt habetur. c. seq. Dicendum, quod ista collectio pacifica intelligitur quantum ad hoc, quod destructio ciuitatis et templi non accideret in diebus suis, et hoc notatur cum dicitur.*
 7 Vt non. *Sapientes non reputauerunt malum videre destructionem suæ religionis et populi, quam mori. vñ dicitur 1. Mac. 3. g. Melius est nobis mori in prælio, quam videre mala gentis nostræ & sanctorum. Dicit et Iosephus lib. de Iudaico bello, quod Titius quauis esset Gætilis, in destructione Ierusalem cum templum arderet, & sacerdotes fatigati ex siti et labore propter incendium propinquum se redderent ei, petentes sibi uitam donari, iussit eos occidi dicens eos esse degeneris animi, qui templo et numini cuperent superuivere. Potest et aliter exponi. Colligeris, scilicet ad patres sanctos in limbo, qui sunt in pace, eo quod sunt securi de sua futura beatitudine. Iosias. n. vt patet ex prædictis fuit sanctus, et ideo pretiosa in conspectu domini fuit mors ipsius, secundum quod dicitur. T. sal. 15. a. Pretiosa in conspectu domini mors sanctorum eius.*

C A P. XXIII.

1 T renuntiauerunt regi quod dixerat. Qui misit & congregati sunt ad eum omnes senes Iuda & Ierusalem. Ascenditque rex templum domini, & omnes uiri Iuda uniuersique qui habitabant in Ierusalem cum eo, sacerdotes & propheta, & omnis populus a paruo usque

3 que ad magnum. Legitque cunctis audientibus omnia uerba libri fœderis, qui inuentus est in domo domini. Stetitque rex super gradum, & fœdus percussit coram domino, vt ambularent post dominum, & custodirent præcepta eius, & testimonia, & caeremonias in omni corde & in tota anima, & suscitarent uerba fœderis huius quæ scripta erant in libro illo. Acquieuitque populus pacto. Et præcepit rex Helciz pontifici, & sacerdotibus secundi ordinis & ianitoribus,

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XXIII.

1 E T renuntiauerunt. *Ostenso qualiter Iosias sancte vixit, hic consequenter ostenditur quomodo studiose ad hoc populum induxit. Circa quod primo describitur eius operatio laudabilis, secundo occisio lametabilis, ibi. In diebus eius. tertio substitutio populis dissimilis, ibi. Tulitque populus terram. Primum ostenditur ex tribus, scilicet, ex fœderis cum Deo renouatione. Secundo ex idololatriæ destructione, ibi. Et præcepit rex. Tertio ex phasce celebratione, ibi. Reuersus est Ierusalem. Circa primum dicitur.*
 1 Et renuntiauerunt regi. *scilicet, uerba prophetissæ.*
 2 Qui misit & congregati sunt ad eum omnes. *Vt confederaret populum*

populum domino. Vnde subditur.
 3 Legitque, &c. *vt intelligerent legis præcepta, & bona promissa acceptantibus & mala comminata transgressoribus.*
 4 Stetitque, &c. *Quem fecerat Salomō, vt habetur 2. Paral. c. 6.*
 5 Et fœdus, &c. *promittendo sub iuramento pro se & populo seruare mandata domini.*
 6 Acquieuitque, &c. *iuramentum illud super se recipiendo.*
 7 Et præcepit, &c. *Hic consequenter describitur idololatriæ destructio, & primo in templo dñi quod erat deputatum diuino cultui, sed reges idololatriæ introduxerant ibi cultum idololatriæ, & hoc est quod dicitur. Et præcepit. i. summo sacerdoti.*
 8 Et sacerdotibus secundi. *qui sub summo sacerdote ministrabant*

MORALITER.

1 Et renuntiauerunt, &c. scilicet, prophetissæ.

Qui

2 Qui misit & congregati sunt ad eum omnes senes Iuda, & Ierusalem. Ascenditque rex templum domini, &c. scilicet, ad ordinandum de

† correctio

a Contaminauit. Rab. Iofias Thophet vel offa mortuorum ihu (sicut in fequentibus locis feciffe legitur) vel alia qlibet immunda difpogens, quatenus abominacioni potius qua delectacioni aptus omnibus qui afpicerent, locus, appareret.

Babbanus.
Eucherius.
Angelomus.

b In conuale. Rab. Vallis Ennon est iuxta murum Ierufalem contra Orientem, in qua nemus pulcherrimum Siloe fontibus irrigatur. Thapheth ficut Thopheth erat locus in eadem conuale iuxta agrum Acheldemach ad Austrum Sion. In Thopheth, quia locus erat amicum, unde hec die hortorum prebet delicias, solebant facificare demonibus. Vallis Ennon dicitur Hebraice Gehennō, unde dominus Iesus Gehennam cognominauit, quia sicut in conuale Ennon qui idolis fetuerunt in ea perierunt, ita peccatores ex peccatis damnantur. Vnde in Ieremia. *Non uocabitur locus iste amplius Thophet, sed uallis occisionis, et dissipabo consilium Iudæ & Ierufalem in loco isto, & subuertam eum gladio.* Efas Thophet infernum appellat dicens. *Preparata est ab Eri Thophet profunda & dilatata.* Pulchre ait

† religiosus
XXX sacerdotum.

† Planetæ vel offa hazboeth ut fit nomen planetæ.
† filiorum populi. Hebr.
† in quibus.
† coronas luco.

B hennam cognominauit, quia sicut in conuale Ennon qui idolis fetuerunt in ea perierunt, ita peccatores ex peccatis damnantur. Vnde in Ieremia. *Non uocabitur locus iste amplius Thophet, sed uallis occisionis, et dissipabo consilium Iudæ & Ierufalem in loco isto, & subuertam eum gladio.* Efas Thophet infernum appellat dicens. *Preparata est ab Eri Thophet profunda & dilatata.* Pulchre ait

Luc. 12. 2.

Hiere. 19. b.

C gladio. Efas Thophet infernum appellat dicens. *Preparata est ab Eri Thophet profunda & dilatata.* Pulchre ait

Esa. 30. g.
† vel cubitum
fid est, in suburbano, hoc est qui, erat prepositus ac prefectus in suburbano vrbi atque uillarum.

ait dilatata, quia Thophet dicitur latitudo, c. *Per ignem Moloch, &c.* In eod. Erat hoc idolum Ammonitarum.
* Hebraei. Ipsum fuit concauum habes caput vituli, & manus hominis extensas atq; paratas ad suscipiendum, & ponebatur in igne, & pueri qui per ignem traducabantur, ad brachia Moloch impellebantur, ut inter amplexus eius cremati, grati illi fieret sacrificiū. Vocatus est autem illa uallis filiorum Hennō a rugitu ipso quem filij ibi immolati emiserunt.
d. *Abstulit.* Rab. Iudæi superstitionibus gentium se mancipauerant, qui inter cetera solent pigere vel facere simulacrū solis ut puerum imberbem, quia nullum per secula senium incidit, quotidie nouo ortu natus. Cui currus & equos tribuunt, quia curru igneo & equis igneis Elias raptus est ad celum, quod inter alia in pariete depictū uident, & uicinia nominis decipiunt, Elias enim Græce sol dicitur.
* Angelomus. Audientes Græci ab Israelitis, quos diuinas

ut proijcerent de templo domini omnia uasa quæ facta fuerant Baal & in luco, & uniuersæ militiæ cæli, & combussit ea foris Ierusalem in conuale Cedron & tulit puluerem eorum in Bethel. Et deleuit aruspices, quos posuerant reges Iuda, ad sacrificandum in excelsis per ciuitates Iuda, & in circumitu Ierusalem, & eos qui adolebant incensum Baal, & soli, & lunæ, & duodecim signis & omni militiæ cæli. Et effert fecit lucum de domo domini foras Ierusalem in conuale Cedron, & combussit eum ibi, & redegit in puluerem, & proiecit super sepulchra vulgi. Destruxit quoque ædículas effeminatorum quæ erant in domo domini, † pro quibus mulieres texebant quasi † domunculas luci. Congregauitque omnes sacerdotes de ciuitatibus Iuda, & † contaminauit excelsa ubi sacrificabant sacerdotes de Gabaa usque Bersabee. Et destruxit aras portarum in introitu ostij Iosue principis ciuitatis, quod erat ad sinistram portæ ciuitatis, uerum tamen non ascēdebant sacerdotes excelsorum ad altare domini in Ierusalem, sed tantum comedebant azyma in medio fratrum suorum. Contaminauit quoque Thopheth quod est in conuale † filij Ennon, ut nemo cōsecraret filium suum aut filiā per ignem Moloch. Abstulit quoque equos, quos dederat reges Iudæ soli in introitu templi domini, iuxta exedram Nathammelech eunuchi, qui erat in † Pharurim. Currus autem solis combussit igni. Altaria quoque

1 qui per ignem traducabantur, ad brachia
2 Moloch impellebantur, ut inter amplexus
3 eius cremati, grati illi fieret sacrificiū. Vocatus est autem illa
4 uallis filiorum Hennō a rugitu ipso quem filij ibi immolati
5 emiserunt.
6 d. *Abstulit.* Rab. Iudæi superstitionibus gentium se mancipauerant, qui inter cetera
7 solent pigere vel facere simulacrū solis ut puerum imberbem, quia nullum
8 per secula senium incidit, quotidie nouo ortu natus. Cui currus & equos
9 tribuunt, quia curru igneo & equis igneis Elias raptus est ad celum, quod
10 inter alia in pariete depictū uident, & uicinia nominis decipiunt, Elias enim
11 Græce sol dicitur.
12 * Angelomus. Audientes Græci ab Israelitis, quos diuinas
13
14
15
16

a medebant azyma in medio fratrum suorum. Contaminauit
b quoque Thopheth quod est in conuale † filij Ennon, ut nemo
c cōsecraret filium suum aut filiā per ignem Moloch. Abstulit
d quoque equos, quos dederat reges Iudæ soli in introitu templi domini, iuxta exedram Nathammelech eunuchi, qui erat in † Pharurim. Currus autem solis combussit igni. Altaria quoque

NICOLAUS DE LYRA.

- * per hebdomadas successiue. Dauid enim uolens ampliari cultum diuinum instituit 24. sacerdotes sub summo sacerdote per hebdomadas ministrantes, ut habetur 1. Paral. 24.
- 1 *Vt proijcerent &c.* id est ad cultum ipsius.
- 2 *Et in luco, &c.* Qui plantatus erat in attrijs domus domini, ut ibidem coleretur Baal.
- 3 *Et uniuersa.* id est, uasa facta ad cultum planetarum & duodecim signorum, quæ sunt in zodaico & aliarum constellationum notabilium.
- 4 *Et tulit.* Quia erat locus deputatus idololatriæ per Ieroboam.
- 5 *Et deleuit aruspices.* Qui in extis animalium immolatorum idolis diuinabant.
- 6 *Et eos.* quia non solum idola, sed & cultores destruxit.
- 7 *Et effert.* id est, eradicari, ne aliquid remaneret.
- 8 *Et proiecit.* qui coluit idola.
- 9 *Destruxit quoque ædículas effe.* id est, paruas ædes, in quibus habitabant sacerdotes idolorum, qui erant castrati, id nominatur hic effeminati, unde Hebræi dicunt ibi. *Ædículas latronum.*
- 10 *Pro quibus mulieres texebant quasi domunculas luci.* id est, cortinas ad faciendum prostibula in luco, ubi ad honorem idoli prostituiebant se mulieres, & in tali luxuria credebant sacerdotibus, eo quod non faciebant propria concupiscentia moti, sed magis ad honorem idoli, sicut dicit Philosopho. Ethicorum de Eudoxo, qui posuit felicitatem in delectationibus quæ sibi credebatur, eo quod non uidebatur amicus delectationum
- 11 *Et contaminauit excelsa ubi sacrificabant.* Etiam domino, quia hoc non erat licitum post templi ædificationem.
- 12 *De Gabaa usque ad Bersabee.* id est, de una extremitate regni

- gni usque ad aliam.
- 13 *Et destruxit aras portarum in introitu ostij Iosue.* in Hebræo habetur. *Iosue.* hic erat prefectus in quadam ciuitate, & iuxta ostiū domus sue erant altaria ad immolandum extra templū.
- 14 *Uerum tamen.* hoc interponitur ad remouendum dubium, quia forsitan crederet aliquis, quod isti sacerdotes qui immolabant domino in excelsis, admitterentur similiter ad immolandum domino in templo. Quod tamen non fuit factum, sed permissi fuerunt ad comedendum de oblationibus, sicut filia sacerdotis manens in eius domo, & seruus empticius & uernaculus, quæ tamen personæ non sunt aptæ ad faciendum officium sacerdotis in templo, nec etiam Leuitæ eius.
- 15 *Contaminauit quoque Thopheth, &c.* id est, idololatriam idoli Moloch quæ uocabatur Thopheth, quod signat tympanum seu tympani sonitum, eo quod sacerdotes illius idoli percutiebant in tympanis, ne parces audiret clamorū filiorum suorum in manibus idoli morientium, sicut dictum fuit sup. 16. & Leu. 18.
- 16 *Abstulit quoque equos, quos dederant reges Iudæ soli in introitu templi domini, iuxta exedram Nathammelech eunuchi, qui erat in Pharurim.* Dicit Ra. Sa. quod erant equi secundum ueritatem, quos dederant reges Israel idololatriæ, ad hoc quod aliqui colentes solem in ortu solis cum equis & curru irent uersus Orientem quasi obuiantes soli ad eius reuerentiam. Expositores autem nostri dicunt communiter, quod erant equi sculpti. Gentiles eum solem colentes sculpebant imaginem eius cum curru & equis, ut habetur in legenda quatuor coronatorum, & ad similitudinem Gentilium ex quibus idololatria deriuata est ad Iudæos reges Iudæ, fecerant talem imaginem in honorem solis.

MORALITER.

† correctione malorum ad mitigationem iræ diuinæ. Similiter sanctus Ludouicus rediens de ultra mare, congregauit prelatos & principes & reliquos sapientes sui regni, ad ordinandum salubria statuta pro bono regni sui ad honorem Dei. *Et precepit rex, &c.* Sequitur,

1 *Vt proijcerent de templo domini omnia uasa quæ facta fuerant Baal.* Et similiter beatus Ludouicus, blasphemias quæ fiebant in iuramentis per totum regnum suum precepit euitari, & transgressores huius precepti debito modo puniri, alias etiam deordinationes quæ in regis absentia solent in regno pullulare, studuit prout potuit, extirpare.

Vt proijce-

Reuersusque

nas habere literas fama predebat, predicari quod Elias curru igneo, & equis sit igneis ad caelestia translatus, vel certe hoc ipsum inter alia depictum in pariete videtes, crediderant (vicinia decepti nominis Solis) hic transitum per celos esse designatum, & miraculum diuinitus factum Dei

mutarunt in argumētum erroris, humana stultitia commentatum. Quos imitati Iudaei fatagerunt, ne in aliquo Gētilium titulissimis minus stulti apparerent.

a *Excelsa.* Rab. Dicit scriptura loca in collibus posita frondētibus in quibus vel dæmonibus immolabant, vel domino locorū amenitate illecti cōtra interdētum, relicto altari quod erat in templo illuc oblaturi confluēbant. vnde sepius in hoc libro dicitur de regibus minus perfectis: veruntamen excelsa non abstulit.

b *Quæ edificauerat.* Rab. Hic ostenditur quod Salomon de admissio idololatriæ scelerē nunquam perfectē penituit, si n. verē penituisse, fatēgisset ante omnia, ut idola, quæ edificauerat, de ciuitate tollerentur, & non in scandalum fluktorum, quæ ipse cum esset sapientissimus erronea fecerat, quasi sapienter facta relinqueret.

c *Et Chamus.* Rab. alibi legitur quod edificauit Salomon phanum Chamus in monte, qui est contra Ierusalem. Sed non est contrarium, quia mons iste in tanta erat vr̄bis vicinia, vt ad ipsam pertinere, ipsamque sordibus, quæ in eo congeriebantur, contaminare videretur.

d *Offensionem Moab.* Rabb. Idola dicuntur offensio, quia vel illis offenditur Deus, vel offensionem, & ruinam suis afferunt cultoribus.

e *Tulit ossa, &c.* Iosias ossa mortuorum cremari sup̄ altare iussit,

quæ erant super tecta cœnaculi Achaz, quæ fecerant reges Iuda, & altaria quæ fecerat Manasses in duob. atrijs templi dñi, destruxit rex, & cucurrit inde, & dispersit cinerem eorum in torrentem Cedron. Excelsa quoque quæ erant in Ie

rusalem ad dexteram partem montis[†] offensionis, quæ ædificauerat Salomon rex Israel Astaroth idolo Sidoniorum & Chamost[†] offensionem Moab, & Melchon abominationi filiorum Ammon[†] polluit rex, & contriuit statuas, & succidit lucos, repleuitq. loca eorum ossibus mortuorum. Insup̄ & altare qđ erat in Bethel, & excelsum qđ fecerat Ieroboā filius Nabat, qui peccare fecit Israel, & altare illud excelsum destruxit, atq. combussit, & comminuit in puluerem, succedit

que ē lucum. Et conuersus Iosias vidit ibi sepulchra, q̄ erant in monte, misitq; & tulit ossa de sepulchris, & combussit ea sup̄ altare; & polluit illud iuxta verbum dñi, qđ locutus ē vir Dei, qui prædixerat verba hæc, & ait: Quis est titulus ille quem video? Rñderuntq; ei ciues vr̄bis illius. † Sepulchrū est hominis Dei, qui venit de Iuda, & prædixit verba hæc, q̄ fecisti, sup̄ altare Bethel. Et ait. Dimittite eum: nemo commoueat ossa eius. Et intacta manserunt ossa illius, cum ossibus prophetæ, qui venerat de Samaria. Insup̄ & omnia phana excelsorum, q̄ erant in ciuitatibus Samaria, q̄ fecerāt reges Israel ad irritandum dñm, abstulit Iosias, & fecit eis secundū omnia opera, quæ fecerat in Bethel. Et occidit vniuersos sacerdotes excelsorum, q̄ erant ibi, sup̄ altaria, & combussit

ossa humana super ea. Reuersusque est Ierusalem, & præcepit oī populo dicens: † Facite phasē domino Deo vestro, secundum quod scriptum est in libro fœderis huius. Nec enim

tem stis ula, & inflammabit eos dies veniens, & orietur vobis timoribus. Iustitiæ.

g *Nec enim factum est phasē tale, &c.* Quia ablati figuris in die iudicii, transibunt sancti de morte ad uitam, sicque in conspectu conditoris sui gaudebunt, quia videbitur Deus Deorum in Sion.

* Ioseph. Purgata omni prouincia, ad Hierosolymam omnem populum conuocauit, & ad azymorum festiuitatem, quæ

ortas, vt spinas, & vrticas, & huiusmodi, ex alio vero latere herbas bonas, & suauiter redolentes, vt balsamum, & huiusmodi. Potest etiā dici, quod falsus propheta qui fecerat se ibi sepeliri, vt parceretur ossibus eius propter merita prophetæ sancti ibidem sepulsi, fecerat ibi signum notabile, & scripturam, per quæ cognoscebatur quod erat sepulchrum Prophetæ sancti, qui de Iudæa venerat, & propter hoc Iosias rex Iuda specialiter quasiuit de illo sepulchro, &c.

7 Insup̄ & omnia, & cetera. Quia Iudæi decem tribuum, qui captiuitatis aliis lauerant, & postea habitabant in ciuitatibus illis, obediēbant Iosias, ad commonitionē Ieremiæ prophetæ, vt dicit Rabbi Sal.

8 Reuersusque est Ierusalem, &c. Hic consequenter ostenditur deuotio Iosie ex phasē solenni celebratione, vnde subditur.

6 Nec enim factum est tale phasē, &c. i. solennitas paschalis tanta.

* A diebus

iussit, quia prophana fuerunt eorum sacrificia, & per errorem idololatriæ non solum pecora dæmonibus offerebāt, sed & seipos in potestatem dæmonum tradiderunt, quia iusto Dei iudicio simul cum altari quod idolis fabricauerant, dissipandi erant. MYSTICE, qui diaboli seruitio mācipati uitam sacrilegam temporaliter finiunt, æternis cruciatibus consumuntur, Deo retribuente secundum merita.

f *Facite phasē.* RABB. ALLEGO. Iosias typum tenet Saluatoris qui salus, & fortitudo domini dicitur. Vnde, Dominus fortis dominus potens in prælio & alibi. Ipse n. facit faciet populum suum a peccatis eorum. Ipse quem zelum Dei mundat terram Iudæ, & Ierusalem ab immuniditiis, & abominationibus, vnde. Zelus domus tue comedit me. Et iterum. Cuius ventilabrum in manu sua, & purgabit aream suam. Et alibi. Et purgabit filios Leui. Celebrat ergo Iosias noster verū phasē in decimo octauo anno regni sui, quando in octaua ætate generali resurrectione perpetrata, sanctos suos cum perfectione honorū operum perducit ad beatitudinis denarium eiectis prius omnibus scandalis de regno eius. unde; Ecce dies veniet succensa, & erunt omnes facientes impietatem

† vel confregit. † corruptionis aut perditionis, id est montis Oliueti, sic appellati in vituperium, ob ædificum quod illic edificauerunt ad colendum idola.

† 3. Re. 13. a Mala. 3. a

† Psal. 23. b Mat. 1. d 3. Euidæ 1. a Psal. 68. b Mat. 3. c E

† tumulus. † 3. Re. 13. a Mala. 3. a

† Mala. 4. a

† Mala. 4. a

† Mala. 4. a

† Mala. 4. a

† Mala. 4. a

† Mala. 4. a

† Mala. 4. a

† Mala. 4. a

† Mala. 4. a

† Mala. 4. a

† Mala. 4. a

† Mala. 4. a

MORALITER.

8 † Reuersusque est Ierusalem, &c. Per hoc autem figuratum fuit, quod beatus Ludouicus in suo reditu in Franciam fecit, quæ conuenienter dicitur Ierusalem, id est pacifica: quia

quia terra Franciæ inter alias terras lōgo tempore per Dei gratiam fuit magis pacifica, & quieta. In hac autem Ierusalem Beatus Ludouicus ordinauit facere phasē: quia tunc temporis multas construi fecit ecclesias ad celebrandum Eucharistiæ Sacramētū qđ est verū phasē Clīrianorū.

quæ pascha dicitur, eos adduxit, donauitque populo nouel-
 A los hados, & agnos triginta millia, boues autem ad holo-
 causta tria millia. Præbuerunt autem, & primi Iudeorum
 propter Pascha sacerdotibus agnos quinque, & sexcenta mil-
 lia, & Leuitis agnos duo millia eorum præfules obtulerunt,
 boues vero quingentos. Causa
 vero huius festiuitatis hæc erat
 ut omnia secundum leges, &
 antiquam traditionem pater-
 næ solemnitate efficerentur.

Quest. 58.

¶ Theodo. Cur de Ezechia, &
 Iosia eadem dixit, Quod simili-
 lis ei non fuit, &c. Neque illū
 cum hoc comparauit, neque
 hunc cum illo, sed cum homi-
 nibus, qui uili erant pii, Afa, Io-
 saphat, & Ionatham, & hunc,
 & illum conferens, pronuncia-
 uit meliores.

Rabbanus.
Angelomus.

Rab. Quod Iosias cecidit ido-
 lis de terra phytionib. ariolis, &
 B omnib. immunditiis, domini
 phase celebrasse legitur Mora-
 liter docet, ut primo purgem⁹
 terram cordis a uitiis, ut serui-
 uire possimus Deo. Sicque gra-
 rum domino celebramus pas-
 cha: *Non utiquin fermento ma-
 litia, & nequitia, sed in azymis syn-
 ceritatis, & veritatis.*

1. Cor. 5. c.

a In Mageddo, cum uidisset eum.
 ¶ Ioseph. Dum Iosias in pace
 atq; diuitiis, & gloria sup om-
 nes excelleret, Nechao rex
 Aegyptiorū castra posuit con-
 tra Euphratem fluium, ut cō-
 tra Medos, & Babylonios di-
 micaret, qui Assyriorum solue-
 runt principatum. Habebat au-
 tem desiderium, ut regnaret
 in Asia. Et dum uenisset in ciui-
 tatem Modin, quæ erat de re-
 gno Iosie, prohibebat eum Io-
 sias per suam prouinciā iter fa-
 cere. Tunc mittens Nechao le-
 gatos significauit se non cōtra
 cum exercitum mouere. Iosias
 C uero non acquiescebat. Reor
 uergebat eum ut quod immine-
 bat accideret. Nam cum acie
 exer-

Li 10. Antiqu.
cap. 5.

† 1. Para. 35. c.

bat accideret. Nam cum acie
 exer-

factum est phase tale a diebus iudicum, q
 iudicauerunt Israel, & oīum dierum regum
 Israel, & regū Iuda, sicut in octauodecimo
 anno regis Iosie factum est phase istud do-
 mino in Ierusalē. Sed & phytones, & ario-
 los, & figuras idolorum, & immunditias
 & abominationes, q̄ fuerunt in terra Iuda, &
 Ierusalem, abstulit Iosias, ut statueret ver-
 ba legis, q̄ scripta sunt in libro quē inuenit
 Helcias sacerdos in tēplo domini. Similis
 illi non fuit ante eū rex. qui reuertere ad
 dominum in oī corde suo, & ī tota aīa sua,
 & in uuiuersa uirtute sua, iuxta omnē legē
 Moysi, neq; post eum surrexit similis. Ve-
 runtū non est auersus dñs ab ira furoris sui
 magni, quo iratus est furor ei⁹ cōtra Iudā,
 pp irritationes qb. puocauerat eū Manaf-
 ses. Dixit itaque dñs: Etīa Iudā auferā a fa-
 cie mea, sicut abstuli Israel, & piciā ciuita-
 tem hāc q̄ elegi Ierusalem, & domum de
 qua dixi: erit nomen meum ibi. Reliqua ve-
 ro sermonum Iosie, & uuiuersa quæ fecit,
 nonne hæc scripta sunt in libro uerborum
 dierum regum Iuda? † In diebus eius ascen-
 dit Pharaon Nechao rex Aegypti, contra re-
 gem Assyriorum ad flumen Euphraten &
 abiit Iosias rex Iuda ī occursum eius, & oc-
 ciscus est in Mageddo cum uidisset eum.
 Et portauerunt eum serui sui mortuum de
 Mageddo, & pertulerunt in Ierusalem, &
 sepelierunt eum in sepulchro suo. † Tulit-
 que b populus terræ Ioachaz filium Iosie, &

exercitus sui cōponeret, & transiret a cornu ad cornu, qui-
 dam Aegyptiorum iaculatus est eum, &c.

¶ Amb. Raptus est Enoch, ne malitiū in ueret cor eius. Et Io-
 sias decimo octauo regni sui, ita domum Pascha celebrauit,
 ut omnes retro princeps deuotione superaret, nec diu-
 tius fidei suæ meritis superui-
 xit, imo quia plebi Iudæa gra-
 ue imminerebat exitium, rex iu-
 stus ante sublatus est.

¶ Hebræi. Vniuersus Iuda, &
 Ierusalem luxerunt eum, Hiere-
 mias maximē, cuius omnes cā-
 rores usque in p̄sentem diem
 lamentationes super Iosiam re-
 plican t. De eo lamentatus est
 Spiritus naris nostræ Christus
 domini captus est in retib. suis.

Rabba. Iosias vulneratus est
 in campo Mageddo, unde &
 statim mortuus est. Luxitque
 cum populus multum, Iere-
 mias maxime. Tunc. n. dicitur
 ita lamentalle. Quomodo se-
 det sola ciuitas. De hoc plāctu
 dicitur. Et erit planctus in Ieru-
 salem, sicut planctus Adremō,
 quod nomen est regis, qui r̄c
 regnabat in Charchanis in eu-
 ius auxilium Iosias uenerat ad-
 uersus Nechao Regem Aegy-
 pti.

Rab. Interfectio Iosie a Pha-
 raone Nechao facta in Maged-
 do, significat persecutionem
 antiqui hostis aduersus prædi-
 catores, quos per inuidiam ne-
 ci tradere molitur, & auferre
 de terra ecclesiæ conatur, qua
 tenus facilius totam plebem
 dissipare possit. Pharaon disti-
 pans, Nechao p̄cussio, Maged-
 do de tētatione. Permissus qp-
 pe diabolus confurgere aduer-
 sus sanctos, hic totis uirib. cer-
 rat, quatenus tentando gregē
 domini percutiēs dissipet, eos-
 que primum auferat quorum
 solatio adiuti contra hostem
 dimica re debuerant.

b Ioachaz filium Iosie. RABB.
 Alio

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 A diebus iudicum. 2. Paral. 35. a. dicitur. A diebus Samue-
 lis. & in idem redit, quia fuit ultimus iudicum, ut habetur sup. 1. li.
 cap. 12. non legitur tamen, quod filij Israel tempore iudicum solenni-
 ter celebrauerint phase, sed tempore Iosie celebrauerunt, ut habetur
 Iosue 5. non enim omnia scripta sunt, quæ facta fuerunt.
- 2 Sed & phytones, & ariolos, & figuras idolorum, &c. Ista
 sunt frequenter exposita superius.
- 3 Similis illi non fuit ante eum rex, qui reuertetur ad do-
 minum in omni corde suo. licet. n. David in aliquibus fuerit
 deuotior, iste tamen fuit innocentiior, quia talia crimina non commi-
 sit sicut David.
- 4 Veruntamen non est auersus dominus ab ira furoris sui
 magni

magni, quo iratus est furor, quia sanctitas Iosie non expiauit
 malitias prædecessorum suorum, quæ fuerant nimis magnæ, & quan-
 tum ad grauitatem criminum, & quantum ad diurnitatem tempo-
 rum.

5 In diebus eius. Hic consequenter ponitur mors Iosie lamenta-
 bilis, cum dicitur.

6 Et abiit Iosias rex Iuda. quia rex Aegypti procedens ad bellū
 contra regem Assyriorum transiit per partem regni Iuda, & ideo
 Iosias nolebat hoc sustinere, timens ne ingressus serram suam eam ca-
 peret, vel saltem spoliaret.

7 Et occisus est in Mageddo. nomen est loci.

8 Cum uidisset eum. Id est, pugnaisset contra eum.

9 Tulitque populus. Hic consequenter describitur substitutio dis-
 similis, quia Ioachaz filius Iosie fuit idololatra pessimus, iō subditur.

* 2 Et

MORALITER.

† 5 In diebus eius ascendit, &c. Contra quem iuit Iosias, &
 ibidem mortuus, & per seruos suos ad sepulchra regum in
 Ierusalem reportatus. Per regem Aegypti significatur Soli-
 danus Babyloniæ, quæ est in Aegypto. Cōtra ipsum autem
 accepit

accepit secundo sanctus Ludouicus crucem, & in illo pas-
 saggio fuit defunctus, & inde per homines suos in Frāciam
 ad regum sepulchra deportatus.

9 Tulitque populus terra Ioachaz. de isto Ioachim fratre suo ni-
 hil dicitur notabile mystificandum.

A Alio nomine Sellum dicitur, sed quia peruersissimus fuit, paruo tēpore regnavit, nam Nechao vinxit eum, eo quod populus contra suam voluntatem constituisset eum regem, & duxit illum in Aegyptum.

RABBANVS. Ioachaz retentus significat malos Doctores, quos populus terræ, scilicet, terrenæ cupiditati dediti, consentientes virijs suis prælatos eligunt, quos Pharaon in Rebla vinxit, cum diabolus p multitudinē adulatorum eneruās decipit corda prælatorum, sicque in spiritalis Aegypti vinctos catenis peccatorum tenebrosam mergit abyssum.

a *Argentum autem, & aurum dedit Ioacim Pharaoni, cū indixisset terra per singulos, vt conferratur iuxta præceptum Pharaonis.* **RABBANVS.** Malignus

c censum seruitii sui populo carnali expetit, ut tam sensu, quam eloquio eius per omnia parati sint obsequio. Ioacim præcepto regis censum exigit, quia diabolus per sibi deditos magistros, ab unoquoque exigit secundum vires suas

suas peccati cōsum solnere, sicque in nequiter prælati quo tidie præparat perditionem subiectis

b *Viginti quinque annorum erat Ioacim cum regnare cœpisset, & vadecim annis regnavit in Ierusalem.*

vnxerunt eum, & constituerunt eum regem pro patre suo.

Viginti trium annorum erat Ioachaz cum regnare cœpisset, & tribus mensibus regnavit in Ierusalem. Nomen matris eius Amital, filia Ieremiæ de Lobna. Et fecit malum coram domino, iuxta omnia quæ fecerant patres eius. Vinxitque eū Pharaon

a *Multitudine.* **b** *Rebla multitudo interpretatur.* **a** *Id est pecuniam multam, & tributum.*

in Rebla quæ est in terra Emath, ne regnaret in Ierusalem. Et imposuit multam terræ centum talentis argenti, & talento auri. Regemque constituit Pharaon Nechao Eliacim filium Iosia pro Iosia patre eius, uertitque nomen eius Ioacim. Porro Ioachaz tulit, & duxit in Aegyptum. Argentum autem, & aurum dedit Ioacim Pharaoni, cum indixisset terram per singulos, vt conferratur iuxta præceptum Pharaonis. Et vnumquemque iuxta vires suas exegit, tam argentum, quam aurum de populo terræ, vt daret Pharaoni Nechao. Viginti quinque annorum erat Ioacim cum regnare cœpisset, & vnde cim annis regnavit in Ierusalem. Nomen matris eius Zebda, filia Phadaia de Ruma. Et fecit malum coram domino, iuxta omnia, quæ fecerant patres eius.

a *Id est pecuniam multam, & tributum.*

b *Rebla multitudo interpretatur.*

a *Id est pecuniam multam, & tributum.*

b *Rebla multitudo interpretatur.*

a *Id est pecuniam multam, & tributum.*

b *Rebla multitudo interpretatur.*

a *Id est pecuniam multam, & tributum.*

b *Rebla multitudo interpretatur.*

a *Id est pecuniam multam, & tributum.*

b *Rebla multitudo interpretatur.*

a *Id est pecuniam multam, & tributum.*

b *Rebla multitudo interpretatur.*

a *Id est pecuniam multam, & tributum.*

b *Rebla multitudo interpretatur.*

a *Id est pecuniam multam, & tributum.*

b *Rebla multitudo interpretatur.*

a *Id est pecuniam multam, & tributum.*

b *Rebla multitudo interpretatur.*

a *Id est pecuniam multam, & tributum.*

b *Rebla multitudo interpretatur.*

a *Id est pecuniam multam, & tributum.*

b *Rebla multitudo interpretatur.*

a *Id est pecuniam multam, & tributum.*

b *Rebla multitudo interpretatur.*

COMESTOR. Seder olam cap. 24. E

Iosias reliquit tres filios, Eliacim, qui & Iechonias, primogenitum uiginti quinque annorum, medium autē Ioachaz, qui & Sellū, viginti trium annorum, & tertium Mathaniam circiter octo annorum, quem Sedeciam uocauit Nabuchodonosor.

Hebræi. Initio regni Ioacim filii Iosie, Ieremias propheta ad vniuersum Iudam, & Ierusalem concionatus est. Conuertimini quisque a via sua mala, &c. Cumque minimè respicerent, rursus est concionatus. Nisi audieritis, ponam do-

num istam sicut Silo, &c.

Viginti quinque annorum erat Eliac. &c.

Joseph. Hic uir erat natura iniustus, & valide nequissimus, & neque circa Deum sanctus, neque circa homines mansuetus.

Li. 10. Antiq. cap. 6.

LI. 10. ANTIQ. CAP. 6.

LI. 10. ANTIQ. CAP. 6.

LI. 10. ANTIQ. CAP. 6.

LI. 10. ANTIQ. CAP. 6.

LI. 10. ANTIQ. CAP. 6.

LI. 10. ANTIQ. CAP. 6.

LI. 10. ANTIQ. CAP. 6.

LI. 10. ANTIQ. CAP. 6.

LI. 10. ANTIQ. CAP. 6.

LI. 10. ANTIQ. CAP. 6.

LI. 10. ANTIQ. CAP. 6.

LI. 10. ANTIQ. CAP. 6.

LI. 10. ANTIQ. CAP. 6.

LI. 10. ANTIQ. CAP. 6.

LI. 10. ANTIQ. CAP. 6.

LI. 10. ANTIQ. CAP. 6.

LI. 10. ANTIQ. CAP. 6.

LI. 10. ANTIQ. CAP. 6.

LI. 10. ANTIQ. CAP. 6.

LI. 10. ANTIQ. CAP. 6.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et fecit malum coram domino, &c. scilicet, Manasses, Achaz, & alii qui fuerant pessimi, propter quod traditus est in manus Regis Aegypti, vnde subditur.

2 Vinxitque eum Pharaon, &c. cum enim Pharaon cepisset Syriam, mandauit pro Ioachaz, vt veniret ad eum in Rebla, quæ est ciuitas Syria, & ille non audens renuere, eo quod non habebat uir tutem resistendi, missus est ab eo vinctus in Aegyptum, & ibidem mortuus.

3 Regemque constituit Pharaon, &c. fratrem Ioachaz seniorum

rem ipso, sed populus terræ preposuerat iuniorem, ad hoc inductus p amicos ex parte matris suæ, qui erant potētes in regno, s. Pharaon restituit regnum seniori, ut sibi fidelius seruiret.

4 Vertitque nomen eius Ioacim. sic debet scribi: scilicet, per simplex, k, & m, in fine, quia in Hebræo scribitur per Coph & Mem, quibus correspondent apud nos, k, & m, mutauit autem rex Aegypti nomen eius in signum, & memoriam, quod ipse creauerat eum regem.

5 Argentum autem, & aurum, &c. reddens ei diligenter tributum, quia restituerat sibi regnum.

C A P. XXIII.

IN diebus, & c. fac. est ei Ioacim fr. * Ioseph. Cum quartum iam regni haberet annum, Babyloniarum principatum Nabuchodonosor accepit. & eodem tempore cum magno apparatu ad Archamm civitatem venit, quæ est iuxta Euphratem, pugnaturus contra regem Aegypti Nechaon: sub hoc n. Syria erat uniuersa. Dū cognouisset regis Babylonis uoluntatem Nechaon, non expauit, sed cum magno brachio super illum venit. Qui facta congressione de uictus est, & multa milia, cum uanis belli rebus amisit. Transiens autem Euphratē Babyloniarum rex, omnem Syriam usque ad Pelusium cepit, præter Iudæam. Quarto igitur anno Nabuchodonosor regis, qui erat octauus Ioachim regis Hebræorum, contra Iudæos, cum magno exercitu castrametatus rex Babylonis tributa exacturus a Ioachim. Ille uero metuens eius minas, & pacem habere desiderans, tribuit ei talenta, quæ præceperat tribus annis.

Rabbanus,
Angelomus.

Rabba. Cum semel quis cui libet se manciparit uitio non unum, sed multis dominis obnoxius erit. Unde Ioachim quæ Pharaon ante censum sibi soluere coegit, nunc rex Babylonis sibi tribus annis seruire compellit. Nabuchodonosor idem est, quod Pharaon, scilicet princeps confusionis, & rector tenebrarum harum. Ergo cum antiquus hostis aliquem sibi censum peti soluere persuadet, mox totum in dominium suum redigere, & plenum seruitium expendere admonet. Ergo tribus annis regi Babylonis seruiti esse est persuasione, delectatione, consensu antiquo hosti subditum fore, & totum uitium deditum quali

C A P. XXIII.

IN diebus eius ascendit Nabuchodonosor rex Babylonis, et factus est ei Ioachim seruus tribus annis, & rursus rebellauit contra eum. Immisitque ei dominus latrunculos Chaldæorum, & latrunculos Moab, & latrunculos filiorum Ammon, & immisit eos in Iudam, ut disperderent eum, iuxta uerbum Domini quod locutus fuerat per seruos suos propheta: Factum est autem hoc per uerbum Domini contra Iudam, ut auferret eum coram se, propter peccata Manasse, & uniuersa, quæ fecit, & propter sanguinem innoxium quem effudit, & impleuit Ierusalem errore innocentium, & ob hanc rem noluit dominus propitiari. Reliqua autem sermonum Ioachim, & uniuersa quæ fecit, nonne hæc scripta sunt in libro sermonum dierum regum Iudæ? Et dormiuit Ioachim cum patribus suis. Regnauitque Ioachim filius eius pro eo.

a ¶ Quem Marthæus uocat Iechoniam.

quasi liberè ab eo possideri. Sed aliquando tales per Dei misericordiam admoniti rebellant contra nequam spiritum. Unde subditur. Rursus rebellauit contra eum. Nec sufficit rebellare, si non perseverauerit in certamine. Quia diaboli potestate se exire desiderat, necesse est, ut fortiter contra eum dimicet, & adiutoriū a Deo imploret.

b *Et rursus.* * Iosephus. Tertio anno audiens Aegyptios denuo contra Babylonium pugnaturus tributa non reddit, sed spe Aegyptiaci belli deceptus est, nam pugnare contra eum non presumptum. Propheta si quidem Ieremias, quotidie prædicebat, quia frustra Aegyptiorum spe teneretur, & quia immineret ciuitati, ut a Babylonia vastaretur, & rex subderetur. Sed hæc nulla utilitate dicebat, quando, qui crederet nullus erat, &c. Cū Babylonia rex intrasset in ciuitatem, iuue-

nes fortissimos, & decoros occidit, una cum rege Ioachim: quem etiam ante muros insepultum proijci iussit: filium uero eius Ioachim constituit regem. Eos autem, qui erant in dignitatibus, constituit numero tria milia, captiuos duxit in Babylonia, inter quos erat, & propheta Ezechiel adhuc puer.

Rabb. Hunc refert Iosephus a Nabuchodonosor interfectum, & ante muros Ierusalem proijctum, & insepultum, de quo prædictum fuerat: *Sepultura asini sepelietur.*

c *Regnauitque Ioachim, &c.* Rab. Nomen Ioachim aliter scribitur in designatione patris, qui & Eliachim; aliter cum filio significatur, qui & Iechonias, nam cum patrem signat per k, & m, scribitur: cum uero filium per ch, & n, scribitur.

¶ Ierusalem

NICOLAUS DE LYRA.
C A P. XXIII.

IN diebus eius. Hic consequenter ostenditur quid actum sit sub illo Ioachim, secundo quid sub eius filio, ibi. Regnauitque Ioachim. Sic n. debet scribi iste, quia in Hebræo scribitur per Caph, & Nun, quibus in Latino correspondent ch, & n, & hoc idem dicitur Hieronimus in homil. genealogia Christi, tertio quid sub fratre suo, ibi. Duxitque eos. Circa primum dicitur.

- 1 In diebus eius. s. Ioachim filii Ioseph, & hoc factum est anno octauo regni eius.
- 2 Ascendit Nabuchodonosor rex Babylonis. qui debellato Pharaone rege Aegypti, & capta Syria, & tota terra usque ad riuum Aegypti excepto regno Iudæ, uoluit regnum Iudæ ponere sub tributo, quod & fecit, unde subditur.
- 3 Et factus est ei Ioachim seruus tribus annis, & rursus rebellauit. quia audiuit, & quod rex Aegypti preparabat se ad bellum contra Nabuchodonosor, ideo uolens fauere ei, eo quod regem fecerat eum, ut prædictum est, negauit tributum sub spe defensionis per regem Aegypti.

4 Immi-

4 Immisitque ei dominus latrunculos, &c. de uastantes terram Iudæ.

5 Factum est autem, &c. specialiter per Ieremiam prophetam, ut patet Ier 22. & 25.

6 Propter peccata Manasse, licet n. Manasses penituerit, & a Deo exauditus fuerat in persona propria, ut habetur 2. Paralip. cap. 33. non tamen quantum ad hoc quod populus a captiuitate, & ciuitas ab incendio liberaretur. Tum quia populus sicut, & rex peccauit, non tamen similiter penituit, tum quia post Manassen omnes Reges Iudæ offenderunt dominum excepto Iosia, propter quod populus fuit captiuatus, & ciuitas destructa, ut habetur e. sequenti.

7 Et dormiuit Ioachim cum patribus. Non est per hoc intelligendum, quod mortuus fuerit in pace, imo sicut dicit Iosephus. Nabuchodonosor cum exercitu uenit in Ierusalem, & cum sub spe sedentis ibi reciperetur, interfecit multis de populo, & sublatis thesauris, & parte uasorum templi interfecit Ioachim, & fecit corpus eius in humum proijci extra portas Ierusalem, sicut Ieremias prædixerat, ut habetur Ierem. 22. c. Sepultura asini sepelietur.

8 Regnauitque Ioachim. Hic consequenter ostenditur quid factum sit sub eius filio, quem substituit Nabuchodonosor regem.

* I Et

MORALITER.

† 1 In diebus eius ascendit Nabuchodonosor rex Babylonis, & factus est Ioachim seruus, &c. De illo Ioachim de quo dicitur in fine precedentis ca. quod fecit malum coram domino, & in isto cap. dicitur, quod rebellauit regi Babylonis pactum frangendo, propter quod per ipsum significatur quilibet homo malus, qui non seruat fidem cum hominibus, nec cum Deo, propter quod per hoies regis Babylonis fuit captus, & occisus, & cadaver eius proiecitur extra muros urbis Ierusalem, ut impleteret uerbum quod Ieremias dixerat de eo. Ier. 22. c. *Sepultura asini sepelietur.*

sepeliet. & per hoc significatum fuit, quod talis, qui infidelis est Deo & hominibus a consortio sanctorum sit in morte totaliter separandus.

8 Regnauitque Ioachim filius eius pro eo. Iste fuit nepos suauis, matris uictus: propter quod acceperat consilio Ieremias, tradens se cum matre, & principibus suis regi Babylonis, ne populus eius occideretur, & ciuitas Ierusalem ab incendio seruaretur, & ne templum domini cum ciuitate combureretur. Et in hoc dedit exemplum regibus, & principibus aliis, ut magis sint solliciti de preservatione diuini cultus, & boni consilii, quam de personis propriis, & sibi coniunctis. Et idem exemplum dedit Codrus rex Atheniensis, ut dictum fuit supra.

† MORAL.

a *Ierusalem.* BEDA. Ierusalem, & terra Israel, est ciuitas Christi, i. ecclesia Babylonij, & Chaldæi, & Philisthæi, est ciuitas diaboli, i. omnis malignorum, siue hominum, seu angelorum multitudo. Seruitque Israel Philisthæis, vel Chaldæis cum fideles nomine tenus in ecclesia constitentes, ceterū ab immundis, vel spiritibus, vel hominibus decepti cuilibet peccato mentis colla submitunt. Adducit autem Nabuchodonosor regem Ierusalem, & vniuersos principes fortes exercitus decem milia in captiuitatem, cum & magistros & eos qui Inuincibili animo domino feruere, ac decalogum fideliter videbatur conseruare, subito illecebris, seu aduersitatibus subacti, maioribus facinoribus pollutuntur, aut certe in hæresim incidunt. Arma quibus contra diabolū repugnantes libertatē a Deo nobis donatā defendimus, sunt eloquia scripturarum, in quibus & ipsius domini & sanctorum exemplis quo ordine bella uitiorum superare debeant, luce clarius discimus. His armis Philisthæi filios Israel priuant, cum maligni spūs aīos fidelium a meditatione sacre lectionis ne vel ipsi per exercitum resistendi fiduciam sumant, vel alios fortē, qui legere nesciunt ad resistendum vitiis, exhortando, aut corripiendo accendant. Tollunt fabros armorum, cum eos, qui sacra eloquia norunt, intantum sceleribus obruunt, vt dicere bona, quæ didicerant prorsus erubescant. Transferunt omnem artificem, & inclusorem in Babyloniam de Ierusalem, cum eos, qui multipharia virtutum operatione pluribus proderant, & ciuitatem Dei contra corruptores tentationum munire solebant, a proposito deflectunt, atque ingenium quod tuitioni sanctæ ecclesiæ impendere debuerant, ad uoluntatem potius regis uitiorum dispensare compellunt. Quod si inclusores

Et ultra non addidit rex Aegypti, vt egrederetur de terra sua. Tulerat enim rex Babylonis a riuo Aegypti vsque ad fluuium Euphraten, omnia, quæ fuerat regis Aegypti. Decem & octo annorum erat Ioachin cum regnare cœpisset, & tribus mensibus regnauit in Ierusalem. Nomen matris eius Nehusta, filia Elnathan de Ierusalem. Et fecit malum coram domino, iuxta omnia, quæ fecerat pater eius. In tempore illo ascenderunt serui Nabuchodonosor regis Babylonis in Ierusalem, & circumdata est vrbs munitio. Venitque Nabuchodonosor rex Babylonis ad ciuitatem cum serui eius oppugnarent eam. Egressusque est Ioachin rex Iuda ad regem Babylonis, ipse & suscepit eum rex Babylonis anno octauo regni sui. Et protulit inde omnes thesauros domus domini, & thesauros domus regis, & concidit vniuersa vasa aurea, quæ fecerat Salomon rex Israel in templo domini iuxta verbum domini, & transtulit omnem Ierusalem & vniuersos principes, & omnes fortes exercitus decem milia in captiuitatem: & omnem artificem, & inclusorem, nihilque relictum est, exceptis pauperibus populi terræ. Transtulit quoque Ioachin in Babylonem, & matrem regis, & vxores regis, & eunuchos regis, & iudices terræ duxit in captiuitatem de Ierusalem in Babylonem, & oēs viros robustos septem milia, & artifices, & inclusores mille, omnes viros fortes, & bellatores, duxitque eos rex Babylonis captiuos in Babylonem. Et constituit Matthathia patrum eius pro eo, imposuitque nomen ei Sedeciam. Vicesimum, & primum annum ætatis habebat Sedecias cum regnate cœpisset.

fores non ostiorum, siue murorum, sed auri gemmarumque intelligimus, ad eundem expositio finem respicit. Dicitur quippe est de sapientia. *Quia aurum, & multitudo gemmarum ei non valeat comparari,* atque ideo inclusores horū doctores dicimus, qui quandiu recte viuunt, & docent in ornatum sancte ciuitatis industriam suę artis impendunt. At si forte errauerint quid nisi a rege Chaldæorum captiuū Babyloniam transferunt? Sic talentum verbi calitus acceptum in terra defoditur, i. scia spiritualis ad peccatorum opera conuertitur. *b Venitque Nabuchodonosor rex Babylonis ad ciuitatem cum serui eius, &c.* Ioseph. Regē Babyloniorum, qui Ioachin concesserat principatum, repete timor inuasit: ne ille habēs memoriā pronece paterna prouinciam eius inuaderet: & mittēs exercitum Ierusalē obsidebat. Ioachin cum esset natura benignus, noluit ciuitatem propter se videre pericula sustinere: sed fumens matrem, & cognatos tradidit obsides ducibus Babyloniorum accipiens ab eis iusiurandum, vt nihil mali paterentur, nec ipse, nec ciuitas. Sed horū fides nequaquam manfit inuiolata. *c Artificem, & inclusorem, nihilque relictum est, exceptis pauperibus populi terræ.* Rab. Quod supra populo Israel Philisthij regnantes fecisse narratur, cum dicitur: *faber ferrarius non inueniebatur in omni terra Israel, cauerant. n. Philisthij, ne forte facerent Heb. gladium, aut lanceam ad repugnandum.* ita nunc Chaldæi satagunt, vt nullus in ea remaneat artifex, & inclusor, qui diruta vrbs mœnia componere possit, vel refarcire. *d Sedecias cum regnate cœpisset, & vndecim annis regnauit in Ierusalem.* Iosephus. Babylonius accepit ab eo iusiurandum, vt ei prouinciam custodiret, & nihil hostiliter ageret, nec faueret Aegypti, s. Fuit autem Sedechias iniustus, superbus, & circa

D
Prou. 20. c.
Matt. 25. b.
Lib. 10. Anti. cap. 8.
f. fortes
Beda q. 30. in lib. Reg. Rabbanus. 1. Reg. 13. d.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et ultra non addidit Rex Aegypti, vt egrederetur de terra sua, scilicet, contra Regem Babylonis, sicut sperauerat Ioachim pater istius, ut prædictum est, cuius causa subditur cum dicitur r.
2 Tulerat enim Rex Babylonis a riuo Aegypti vsque ad fluuium Euphraten, omnia, quæ fuerant Regis Aegypti. Decem, & octo annorum erat Ioachin cum regnare cœpisset. & ideo non audebat contra eum exire.
3 Et tribus mensibus regnauit in Ierusalem. Nomen matris eius Nehusta. Rex enim Babylonis timens, ne iste Ioachin esset memor necis paternæ, & sic Regi Babylonis rebellaret, & eius aduersariis se iungeret, cito rediit cum exercitu ad remouendum eum.
4 Egressusque est Ioachin rex Iuda ad regem Babylonis, ipse & mater eius, &c. timens enim ne occasione sui ciuitas, & templum destruerentur, & populus totaliter captiuaretur: de consilio Ieremiæ reddidit se voluntariē regi Babylonis cum matre sua, & amicis suis.
5 Et suscepit eum rex Babylonis anno octauo regni sui. (Regis Babylonis, & non regni Ioachin: quia solum regnauit tribus mensibus, vt dictum est.
6 Et protulit inde omnes thesauros domus domini, & thesauros domus

regis, & concidit vniuersa vasa aurea, & cetera. & transtulit in Babylonem cum rege, & matre, & fortiore populo & meliore, vt patet in litera.
7 Decem milia in captiuitatem, &c. infra habetur. Septem milia, & artifices, & inclusores mille. Dicendum, quod tria milia de Iudeis, i. de tribu Iuda, vt habetur Ier. ult. & isti non ponuntur in secunda numeratione, cum dicitur hic. Septem milia, & de illis septem milibus mille erant artifices notabiles, & ideo cum dicitur.
8 Artifices, & inclusores mille, omnes viros fortes, & bellatores, duxitque eos Rex Babylonis, & cetera. Iy &, tenetur pro, id est, quod fuerunt de aliis tribubus, & mille de artificibus notabilibus, & sic in vniuerso fuerunt decem milia, & ista deditio populi dicitur proprie transmigrationio, quia voluntariē se tradiderunt. Quod autem postea factum est sub Sedecia, vocatur magis proprie captiuitas populi, & ideo aliqui numerant annos transmigrationis 70. incipiendo ab ista transmigratione facta tempore Ioachin.
9 Duxitque eos Rex Babylonis captiuos in Babylonem. Hic consequenter describitur quid factum sit sub Sedecia fratre Ioachin, cum dicitur.
10 Et constituit Matthathiam patrum eius pro eo: imposuitque, &c. scilicet, ipsius Ioachin.
11 Imposuitque nomen ei Sedeciam, &c. quod interpretatur

Circa quem impii locum maximum habere videbantur. Quapropter Ieremias crebro ad eum veniens, testabatur, ut impietates desereret, iustitiam prouideret, nec duces malignos respiceret, neque falsis prophetis cum seducenibus crederet. Sedechias autem consentiebat quidem ei per omnia tanquam vera loquenti, sed rursus amici subuertebant mentem eius, & a propheta dictis ad ea, quae voluntati habebant, adducebant. Igitur societatem Babyloniorum, quam habuit octo annis, dissoluit, & semetipsum ad Aegyptios transfudit, sperans cum illis contra Babylonios praeualere.

Rabbanus. Angelomus.

B Mali sunt rectores, qui munere, & donis diuino abutunt, & falso sibi nomine iustitiae, usurpant. Mathathia vel Mathathias

set, & undecim annis regnauit in Ierusalem. Nomen matris eius erat Amital, filia Ieremiae de Lobna. Et fecit malum coram domino, iuxta omnia, quae fecerat Ioachim. Irascebatur enim dominus contra Ierusalem, & contra Iudam, donec periceret eos a facie sua. Recessitque Sedechias a rege Babylonis.

nia. n. interpretat munus, siue donum. Sedechias iustus dominus. Undecim annis regnauit, quia transgressor legis fuit, quae significatur denario numero. Nouenarius, qui minus habet denario imperfectionem legis significat, sicut undenarius transgressionem. Recte ergo Nabuchodonosor in nono anno regni Sedechiae obsedit ciuitatem decimo, & decima die mensis: quia mali pastores, cum decalogi mandata, quae scientia tenent, ope & doctrina perficere negligunt, necesse est ut plebem sibi commissam antiquus hostis cum suo exercitu obsidione circundet, & munitione erroris ac uitiorum constructa claudat, uallando ciuitatem, sicque fames in ciuitate praeualeat, fames utique uerbi Dei cum non expenditur panis doctrinae populo terrae.

NICOLAUS DE LYRA.

iustitiam domini, fecit. n. rex Babylonis cum iurare per dominum, quod seruaret sibi fidelitatem, & tributum redderet, ut habetur 2. Paral. 26. & propter hoc sic uocauit eum, ut esset memor iuramenti quod sibi fecerat.

cerat, sicut iustum erat.

- 1 Et fecit malum coram domino. offendendo eum.
- 2 Recessitque. ueniendo contra iuramentum suum, nec in aliquo uoluit credere Ieremiae prophetae, ut habetur 2. Paral. 26.

C A P. XXV.

Li. 10. Antic. 10.

Factum est autem anno, & c. IOSEPHVS. Rex Babylonis post deuictos bello Aegyptios, vice secunda ad Ierosolymam castrametatus est, & sedens circa eam decem, & octo menses, cum studio magna virtutis obsedit, obsesolque Ierosolymitas duo mala deprimebant, morbi languior, & fames.

C **CYPRIANVS.** Nihil contra nos aduersarius potest, nisi Deus ante permiserit: ut omnino timor noster & deuotio, atque obseruatio ad Deum conuertatur, quando in tentationibus nostris nihil malo liceat, nisi potestas inde tribuatur. Probat scriptura diuina, quae

Libr. de orat. Dominica.

† turrim ligneam.

C A P. XXV.

FACTVM est autem anno nono regni eius mense decimo, decima die mensis, venit Nabuchodonosor Rex Babylonis ipse, & omnis exercitus eius in Ierusalem, & circumdederunt eam, & extruxerunt in circumitu eius munitiones. Et clausa est ciuitas, atque uallata usque ad undecimum annum Regis Sedechiae nona die mensis. Praeualuitque fames in ciuitate, nec erat panis populo terrae. Et interrupta est ciuitas, & omnes viri bellatores nocte

quae dicit: Venit Nabuchodonosor rex Babylonis in Ierusalem, & expugnauit eam, & dedit eam Deus in manum eius. Datur autem praes aduersum nos malo secundum nostra peccata, & c. b. Et interrupta est, & c. Rab. Interrupta quidem per tentationes varias daemorum custodia populorum, hi qui debuerant armis ciuitate defendere, nocte ignorantiae, & praetorum uallati fugiunt, quia mercenarius, & qui non est pastor, uidet lupum uenientem & dimittit oues, & fugit, & lupus rapit, & dispergit oues per uiam portae, quae est inter duplicem murum ad hortum: aperit inuentiam doctorum, qui in duplicem murum duorum testamentorum constituti non belligerare, sed effugere quae-

NICOLAUS DE LYRA

C A P. XXV.

Factum est autem anno nono, & c. Posita transgressione Sedechiae, hic consequenter ponitur sequens punitio, secundum ordinem ueritatis iustitiae. Circa quod primo describitur captiuitas sub Sedechia, & secundo seruitas sub Godolia, ibi. Populo autem, qui relictus erat. Circa primum ciuitas cum rege capitur, secundo succenditur, ibi: Mense quinto. tertio de praeda disponitur, ibi: Reliqua autem. Circa primum describitur tempus cum dicitur.

1 Factum est autem anno, & c. s. ipsius Sedechiae.

2 Ve-

- 2 Venit Nabuchodonosor rex, & c. quia Sedechias fregerat iuramentum sibi factum, ut praedictum est.
- 3 Et circumdederunt eam. ut nullus posset ingredi, uel egredi.
- 4 Et extruxerunt in circumitu eius munitiones. i. machinamenta ad destruendum muros.
- 5 Et clausa est ciuitas. ab illis qui erant intra contra aduersarios.
- 6 Atque uallata. ab aduersariis extrinsecus existentibus.
- 7 Praeualuitque fames in ciuitate. intantum quod mulieres comedebant proprios pueros suos, secundum quod habetur I. Iher. 4. b. Manus mulierum misericordium coxerunt filios suos, facti sunt cibicorum in contentione filij populi mei, id est, ciuitatis Ierusalem.

* 1 Fugit

MORALITER.

† 1 Factum est autem anno nono regni eius, & c. f. Sedechiae, de quo septem hic dicuntur. Primum est, quod obfessus fuit. Secundum, quod latenter fugit. Tertium, quod fuit captus. Quartum, quod filiis suis priuatus. Quintum, quod fuit excaecatus. Sextum quod fuit catenis uinctus. Septimum in Babylonem ductus. Per istum Sedechiam de quo dicitur in fine praecedentis c. quod fecit malum coram domino, significatur peccator, qui licet aliquando coram hominibus uideatur bonus, tamen coram domino est malus. Per septem autem hic enumerata signat procellus eius de peccato in peccatum, usque in infernum. Per primum uero quod est eius obfessio, significat daemorum tentatio, Iob 19. Obsiderunt in gyro tabernaculum meum.

Per secundum uero, quod fuit fuga, significatur tentati pusillanimitas, in quo non est resistentia. Contra quod dicitur Iacobi 4. b. Resistite diabolo, & fugiet a uobis. Per tertium uero quod est eius captio, significatur lapsus tentati in laqueum mortalis peccati. Per quartum uero quod fuit filiorum occisio, significatur ignorantia tenebrarum, quae sequitur ad actum malitiae Sap. 2. d. Excaecauit illos malitia eorum. Per sextum uero quod fuit incatenatio, significatur redeundi desperatio. Prou. 18. a. Impius cum in profundum peccatorum uenerit, contemnit. Per septimum uero quod fuit ductio in Babylonem, signat pertractio ad gehennam, quae bene signatur per Babylonem, eo quod in inferno nullus est ordo, & per consequens ibi est maxima confusio.

Per

A quærunt, & in delitiis magis diffluere (quod hortus significat) quam seuto fidei hostibus obistere. Fugit Sedecias, quia demonibus populum circumdantibus rector fugit, non ad montes de quibus. *Montes in circumitu eius*, sed ad campestria, i. ad delectationem luxurię. vnde *Arctæ est via, quę ducit ad uitam: lata, quę ducit ad mortem*. Compre-

B hēdit eum in planitie Iericho, & bellatores dispersi sunt, & reliquerunt eum. Cum enim uirtutes hominum deferunt, quę eum defendere debuerant, in planitie Iericho capiunt. i. in defectione carnalis sensus. Iericho enim interpretatur luna, & significat defectum carnis.

C Vñ, qui de Ierusalem descendebat in Iericho, incidit in Iarrones. Filios Sedecię occidit coram eo, & oculos eius effodit. Rex Babylonis diabolus est, possessor intimę confusionis, qui prius filios ante intuentis oculos patris trucidat, quia sepe sic bona opera interficit, ut hęc se amittere ipse, qui captus est animus dolens cernat. Nam gemit plerunque animus, & tamen carnis delectationibus victus bona, quę gemit amens perdit, ea quę patitur damna considerat, non tamen virtutis brachium contra regem Babylonis leuat. Sed dum videns nequitie perpetracione percutitur, ad hoc quandoque peccati usu perducitur, ut ipso quoque rationis lumine priuetur, quia diabolus bona prius opera subducit, & post intelligentie lumen tollit. Quod recte Sedecias in Rebla patitur. Rebla quippe multa hic interpretatur, quia quandoque ei lumen rationis clauditur, qui prauo usu, & iniquitatis sue multitudinem grauat.

fugerunt per uiam portę, quę est inter duplicem murum ad horum regis (porro Chaldęi obsidebant in circumitu ciuitatem) fugit itaque Sedecias per uiam, quę ducit ad campestria solitudinis, & persecutus est exercitus Chaldęorum regem, comprehenditque eum in planitie Iericho, & omnes bellatores qui erant cum eo dispersi sunt, & reliquerunt eum. Apprehensum ergo eum duxerunt ad regem Babylonis in Reblatha: qui locutus est cum eo iudicium. Filios autem Sedecię occidit coram eo, & oculos eius effodit, vinxitque eum catenis, & adduxit in Babylonem. Mense quinto, septima die mensis ipse est annus nonusdecimus Regis Babylonis, venit Nabuzardan princeps exercitus, seruus Regis Babylonis in Ierusalem:

a Locutus est cum eo iudicium, &c. * Iosep. Perductum ad se Sedeciam, Nabuchodonosor impium, & infelicem uocare cepit, & iurisiurandi immemorem, quod prębuerat, ut ei prouinciam

prouinciam custodiret. Super hęc autem obiurgauit, ingratum, quia dum ab eo suscepisset imperium, quod ab eius fratre tulerat, & illi tribuerat, contra munificum largitorem egisse videbatur hostiliter. Dixitque post hęc. Magnus Deus qui odio habens tuam nequitiam, nostro te subiugauit imperio.

* G. I. YCAS. Sciendum Hierosolymam a Nabuchodonosore ter spoliatam esse, videlicet regnantibus Ioacimo, Iechonia, & Sedecia, quemadmodum Georgius scripsit. Theodoretus autem diuinitissimum Ieremiam secutus, ex Ioacimo, & Iechonia facit vnum eundemque regem. Sedecias vero sicut Epiphanius meminit, effassis oculis Babylonem abductus, & in pistrinum coniectus, ibidem annos 26. contriuit, ac tandem honorifice vicissim est habitus. Sunt igitur anni regum, quotquot a Dauide ad Sedeciam vsque Hierosolymis imperarunt, in vnum collecti, 498. & reges ipsi 22. Dauidici generis omnes.

Annal. part. 2

E - & reliquerunt eum. F

cut Epiphanius meminit, effassis oculis Babylonem abductus, & in pistrinum coniectus, ibidem annos 26. contriuit, ac tandem honorifice vicissim est habitus. Sunt igitur anni regum, quotquot a Dauide ad Sedeciam vsque Hierosolymis imperarunt, in vnum collecti, 498. & reges ipsi 22. Dauidici generis omnes.

* Hebręi. Singulare humane miserie exemplum. Nam intelligitur omnibus, qui versantur in bonis, timenda esse mala, & contra, quotquot herent in malis, ne desperent de bonis. Vnde quęso, istud: Cyre ex Iechonia, & Sedechia. b Mense quinto. Rab. Congruit temporis ordo cum ratione vindictę. Mense quinto vastata est ciuitas, quę Pentateuchum legis seruate despexit, & septima die mensis, quia sabbathi requiem non custodiuit, & contraria pceptis Dei egit, frustra sibi bladiens de securitate pro scelerum locorum hincione. c Venit Nabuzardan. Rab. qui interpretatur ventilabrum, siue prophetia alieni iudicii, iusto Dei iudicio super peccatores, princeps utique exercitus regis Babylonis in Ierusalem intelligibilem

Seder Olam. cap. 28.

Rabbanus. Angelomus.

NICOLAUS DELYRA.

- 1 Fugit itaque Sedecias, &c. Dicit hic Rab Sa. quod ipse fugit per quandam uiam subterraneam, cuius exitus erat bene longe a ciuitate, & ab exercitu Chaldęorum, cum lumine ipsum, & societatem eius dirigente, sed ut inueniretur a Chaldęis, & caperetur, dominus fecit apparere vnum caprum syluestrem, & dum Chaldęi uellent eum capere, fugiendo cucurrit super terram secundum lineam illius uie subterraneę predictę, & sic Chaldęi inuenerunt Sedeciam, qui exierat uiam illam. Ad hoc autem inducit uerbum Ezechielis loquentis in persona domini de captione Sedecię 12. d. Et extendam rete meum super eum, & capietur in sagena mea, ita quod secum dum eum caper predicto modo ducent Chaldęos ad Sedeciam uocat rete domini. Sed hoc dictum non habet magnam apparentiam, quia non est uerisimile quod Chaldęi in puncto captione ciuitatis uellent intendere uenationi, pręterea licet per talem uiam subterraneam possent fugere pauci, non tamen tot quot erant cum Sedecia rege, ut pretendit litera. Et ideo melius dicitur, quod Chaldęi secuti sunt Sedeciam per iudicium aliquorum quos ceperunt in ciuitate, qui non poterant fingere. Ad autoritatem uero Ezechiel. potest dici, quod rete domini, siue sagena ibi intelligitur exercitus Chaldęorum capiens Sedeciam secundum ordinem iustitię diuine.
- 2 Et omnes bellatores, &c. dispersi sunt, quia Chaldęi fuerunt intenti ad capiendum regem quem principaliter querebant.
- 3 Apprehensum ergo eum, &c. s. uinum.
- 4 Duxerunt ad regem, &c. quia tantam personam non audebant occidere sine regis ordinatione.
- 5 Qui locutus est, &c. arguens eum de transgressione ueritatis, &c.

- 6 Mense quinto. Hic consequenter describitur incendium ciuitatis, primo quantum ad tempus, eum dicitur. Septima die mensis. Ier. ult. dicitur. Decima die mensis. Dicendum, quod non est contradictio, quia septima die mensis sui. positus ignis in ciuitate, & durauit incendium vsque ad decimam diem inclusiue propter multitudinem, & multitudinem edificiorum, unde hic ponitur principium incendii. Ier. ult. ponitur eius finis.
- 7 Ipse est annus, &c. Ier. ult. dicitur. decimus octauus annus. quod soluit Rab. Sal. dicens, quod erat nonusdecimus annus a principio Nabuchodonosor, & decimus octauus ab illo tempore quo primo cepit Ioakim filium Iosie, & secundum hoc cepit eum secundo anno regni sui. Sed hoc non uidetur consonare textui, quia supra 24. c. dictum est, quod Ioakim tribus annis seruiuit Nabuchodonosor, & in quarto anno rebellauit, & fuit captus & occisus, & filius eius Iechin loco eius substitutus, qui regnauit tribus mensibus, quo amoto substitutus est Sedecias, qui undecimo anno regni sui captus est, & ciuitas incensa, & sic uidetur quod a prima captione Ioakim vsque ad incendium ciuitatis fluxerunt tantum quindecim anni. Et ideo aliter potest dici. s. quod 19. anni regni Nabuchodonosor non erant simpliciter completi, sed erat vnus incompletus, & ille, hic nominatur pp partem, quę transierat, & Ieremie uultu tacetur, propter eius incompletionem, sicut frequenter fit in alijs locis. Sciendum etiam, quod Nabuchodonosor primo regnauit in Chaldęa, postea obtinuit Regnum Assyriorum, & factus est monarcha, & aliqui eius anni numerant a principio regni in Chaldęa. aliqui autem a tempore quo fuit monarcha.
- * 1 Et

MORALITER.

† Venit Nabuzardan princeps exercitus regis Babylonis in Ierusalem. Per Nabuzardan, qui interpretatur princeps coquorum, diabolus significatur. Per hoc autem quod succendit domum domini, & regis, & domos Ierusalem (ut in textu dicitur) signatur, quod diabolus igne cupiditatis, & luxurię succendit clerum, nobiles, & communem populum, nam per domum domini clerum, per domum regis nobiles, per domos Ierusalem communis populus significantur. De incendio nam que cupiditatis dicitur Iere. 6. c. *A maiore vsque ad minorem, & a propheta vsque ad sacerdotem omnes auaritię student.* De incendio uero luxurię dicit Ier. 17. c. *Vnusquisque ad uxorem proximi sui hincubat.*

clerum, nobiles, & communem populum, nam per domum domini clerum, per domum regis nobiles, per domos Ierusalem communis populus significantur. De incendio nam que cupiditatis dicitur Iere. 6. c. *A maiore vsque ad minorem, & a propheta vsque ad sacerdotem omnes auaritię student.* De incendio uero luxurię dicit Ier. 17. c. *Vnusquisque ad uxorem proximi sui hincubat.*

A gibilem. Et succendit domum domini, cum diabolus, qui & rex confusions, & princeps omnium iniquorum est tam malignorum spirituum, quam etiam impiorum hominum plebem inuadit in Ierusalem, & domum regis, & domos Ierusalem, i. rectores, & eos, qui uidebantur in uisione pacis manere inflammatos cupiditate subuertit.

Omniemque domum combussit igni. cum uenissentque confensionem flammam illiciti amoris perturbant. Et muros Ierusalem in circumitu destruxit, cum intentionem orationis, & uirtutum studia, quæ contra se ualere nouit, in desperantibus dissoluit, ne per spem uenire ad diuina succurrant auxilia, & correptionis uitæ apprehendant munimina. Populumque in captiuitatem ducens de pauperibus terræ reliquit uinitores, & agricolas, quia eis qui uiles uerbo, & exemplo esse poterant, per uita captiuans, stultis, & hebetibus commendat agriculturam, quatenus non uinum gratiæ spiritualis, & frumentum sanæ doctrinæ in uineis, & agris populo fructificet, sed spinæ magis, & tribuli uitorum exerceant.

Columnas autem æreas quas, &c. RAB. Et bases intelligimus doctores, qui sonoritate predicationis, & fidei firmitate debuerunt alios sustentare. Mare æneum baptismi lauacrum, vel compunctionem lachrymarum, hæc quidem omnia Chaldei spirituales per inertiam magistrorum, & de domo domini auferre nituntur, & confringere.

Ollas quoque, RABB. Quia diuersa officia in ecclesiasticis ordinibus de Dei seruitio auferentes in suum usum nequissimum uertunt.

Thuribula, & phialas, Cum orationem qua diuinitas placari potuit, & poculum uerbi quo lassii refocillari debuerat impediendo subuertunt.

Quæ aurea, & quæ argentea, argentea tulit. Amb. Iochim, qui autum in obidione seruabat, nec dispensabat alimoniam comparandæ, & autum uidit diripi, & se in captiuitate pducere. Laurentius qui aurum ecclesiæ maluit pauperibus erogare,

Et sexaginta viros, RAB. Hos omnes Nabuzardan duxit ad regem Babylonis, & interfecit, quia diabolus prædā quam ab ecclesiā euellit, ad perpetuæ mortis interfecionem perducere ambit, quos percussit rex confusionis in Reblatha, hoc est in multitudine scelerum, & amore uoluptatum.

Et percussitque eos rex Babylonis. Ratio est talis. 1. Populo

& succendit domum domini, & domum regis, & domos Ierusalem, omnemque domum combussit igni. Et muros Ierusalem in circumitu destruxit omnis exercitus Chaldaeorum, qui erat cum principe militum Reliquam autem populi partem, quæ remanserat in ciuitate, & perfugas, qui transfugerant ad regem Babylonis, & reliquum vulgus transtulit Nabuzardan princeps militiæ, & de pauperibus terræ reliquit uinitores, & agricolas. Columnas autem æreas, quæ erant in templo domini, & bases, & mare æreum quod erat in domo domini confregerunt Chaldaei, & transtulerunt æs omnium in Babylonem. Ollas quoque æreas, & trullas, & tridentes & scyphos, & mortariola, & omnia uasa ærea, in quibus ministrabant, tulerunt, nec non & thuribula, & phialas. Quæ autem aurea, & quæ argentea, argentea tulit princeps militiæ, id est, columnas duas, mare unum, & bases quas fecerat Salomon in templo domini. Non erat pondus æris omnium uasorum. Decem, & octo cubitos altitudinis habebat columna una, & capitellum æreum super se, altitudinis trium cubitorum, & retiaculum, & mala granata super capitellum. Columna omnia ærea. Similem & columna secunda habebat ornatam. Tulit quoque princeps militiæ Saraiam sacerdotem primum, & Sophoniam sacerdotem secundum, & tres ianitores, & de ciuitate eunuchum unum, qui erat præfectus super bellatores viros, & quinque viros de his, qui steterant coram rege, quos reperit in ciuitate, & Sopher principem exercitus, qui probabat tyrones de populo terræ, & sexaginta viros è vulgo, qui inuenti fuerant in ciuitate. Quos tollens Nabuzardan princeps militum, duxit ad regem Babylonis in Reblatha. Percussitque

in pectore suo habere uolebant, qui frustra super bellatores constituuntur cum arrogantiam non præcaueant. Quinque viros de his, qui steterant coram rege. i. illos qui quinque sensibus corporis uoluptati seruientes, regi uitorum se assistebant. f. Sopher principem. RABBANVS. Interpretatur dissipans, vel diuidens; significans eos, qui rudes in ecclesia, quos ad militiam Christi nutrire debuerant, prauis exemplis dissipantes a coetu fidelium per errorem sequestrant. Et sexaginta viros è vulgo, i. stultos operatores, qui merito è vulgo, quia diuina consilia discere, & factis implere neglexerant.

Et sexaginta viros. RAB. Hos omnes Nabuzardan duxit ad regem Babylonis, & interfecit, quia diabolus prædā quam ab ecclesia euellit, ad perpetuæ mortis interfecionem perducere ambit, quos percussit rex confusionis in Reblatha, hoc est in multitudine scelerum, & amore uoluptatum.

Et percussitque eos rex Babylonis. Ratio est talis. 1. Populo

1. Populo

1. Populo

1. Populo

1. Populo

1. Populo

1. Populo

1. Populo

1. Populo

1. Populo

1. Populo

1. Populo

1. Populo

1. Populo

gate, quam persecutoribus referunt, pro singulari interpretationis uicacitate sacraui martyri accepit coronam.

Quia tam sensum pretiosum quam eloqui uenustatem hostis nequam de domo domini terre molitur, & secum in confusionem ducere.

Tulit quoque. RABBANVS. Non solia populares, sed & fortes, & principes in Ecclesia diabolus decipit & peccatores captiuare facit, unde in Iob de ipso. Esca eius electi sunt.

Tulit Saraiam. Qui interpretatur uinctus, sacerdotem primum, cum primum ecclesiæ ordinem, qui in episcopis est, amore uoluptatis terrenæ uitorum catena constringit. Similiter Sophoniam, qui interpretatur absconditus sacerdotem secundum, cum secundi ordinis uiros, i. presbyteros (quæ talium uerbum terra fodientes absconderant) in suum dominium subigit. Et tres ianitores, qui ostium fidei aperire debuerant, & tenentes clauem scientiæ, nec ipsi introierunt, nec alios introire permiserunt. Eunuchus significat fatuas uirgines, quæ uasa olei uacua in manibus tenebant, continentem se a coitu corporali, nec tamē oleum gratiæ, & misericordiz

in pectore suo habere uolebant, qui frustra super bellatores constituuntur cum arrogantiam non præcaueant. Quinque viros de his, qui steterant coram rege. i. illos qui quinque sensibus corporis uoluptati seruientes, regi uitorum se assistebant. f. Sopher principem. RABBANVS. Interpretatur dissipans, vel diuidens; significans eos, qui rudes in ecclesia, quos ad militiam Christi nutrire debuerant, prauis exemplis dissipantes a coetu fidelium per errorem sequestrant. Et sexaginta viros è vulgo, i. stultos operatores, qui merito è vulgo, quia diuina consilia discere, & factis implere neglexerant.

Et sexaginta viros. RAB. Hos omnes Nabuzardan duxit ad regem Babylonis, & interfecit, quia diabolus prædā quam ab ecclesia euellit, ad perpetuæ mortis interfecionem perducere ambit, quos percussit rex confusionis in Reblatha, hoc est in multitudine scelerum, & amore uoluptatum.

Et

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et succendit domum domini, & domum regis, & cetera, incipiens a maioribus aedificiis.

2 Omnemque domum combussit. In Hebræo habetur. Et omnem domum magnam. per hoc intelliguntur loca ubi conueniebant ad audiendum legem, ut dicit Rab. Sal.

3 Reliquam autem populi, &c. Hic consequenter describitur dispositio de prædā, & primo quantum ad populum uitæ uisum cum dicitur. Reliquam autem populi partem, quæ remanserat in ciuitate, quæ non poterat fugere. sicut sunt mulieres, & parvuli.

4 Et perfugas, qui transfugerant ad regem Babylonis, &c. antequam ciuitas caperetur.

5 Et de pauperibus terræ reliquit uinitores, & agricolas. ne terra in solitudinem redigeretur, & sic rex Babylonis in tributum non haberet. Secundo ordinatur de prædā quantum ad uasa templi cum dicitur.

6 Columnas autem æreas, quæ erant in templo domini & bases, & mare æreum quod erat in domo domini confregerunt Chaldaei, & transtulerunt. Hic dicitur de istis columnis, & alijs utensilibus hic positus habetur supra 3. libro 7. cap. ubi de forma, & dispositione talium dicitur. fuit, & ideo hic pertransio.

7 Quæ aurea, aurea, & quæ argentea, argentea tulit princeps militiæ, id est, columnas duas. id est, posuit aurea ad unam partem simul, & argentea ad aliam, et similiter de alijs metallis Tertio describitur ordinatio prædæ, quantum ad populum occisum cum dicitur.

8 Tulit quoque princeps militiæ, &c. Isti enim fuerant consilarii Sedecie, & consentanei in rebellionem contra Nabuchodonosor.

9 Et Sopher principem exercitus, qui probabat tyrones id est, aptos ad prolium, & soluebat eis stipendia, ut dicit Rab. Sal.

10 Percussitque eos rex Babylonis. Ratio est talis.

1. Populo

† Ixx coquo- rum uellatio- rum, & inia,

† Hic. 27. c.

† vel scopas, & p. dte. ia & co chlearia.

† vel pelues,

† custodes uo- lorum.

Lib. 2. Olf. c. 28.

a Et translatus est Iuda de terra sua. Ambros. Decem tribus ad Assyrios ducte sunt, dux autem Iuda, & Benjamin, tanquam grauioris res flagitij in Babyloniam transferunt. Atrocius. n. sacerdotis filia adultera, quam cetera puniuntur: quia sacerdotalis generis gratiam turpi opprobrio decolorauit.

Laetant. Iudaei sub regibus finitimorum bellis, ob delicta vexati, postremo capti, abducti; Babylonem, penas impietatis suae, graui seruitio penderunt, donec Cyrus ueniret in regnum, qui statim Iudaeos restituit edicto.

Hebraei. Iudam abduxit e patrijs sedibus Nabuchodonosor, anno octingentesimo nonagesimo ingressus in terram, & octingentesimo nono exitus de Aegypto. Nempe anno mundi ter millesimo trecentesimo tricesimo octauo. Nee relictus est de familia Dauidis ullus, praeter Iechoniam, qui genuit Salathiel, Malchiram, Pedaiam, Gamariam, cum tamen existerent triginta octo cognationes.

Joseph. Babyloniorum rex cum duarum tribus captiuas duxisset, neque gentem aliam in eorum habitare fecit prouincia;

& propterea desolata omnis Iudaea, & Ierusalem, & templum, annis septuaginta permanit.

Cum illi quoque confessione nominis Dei in Ecclesia uidebantur habere, pro scelera multiplicata de terra uentum translata in regnum confessionis, & erroris abducuntur, sub quo impetio quocumque perseuerauerunt, non merentur per Iesum ducatum regredi in terram Iuda: templumque Dominum ibidem reedificare. In posterum namque praesentis uita tradentur in carcerem mortis perpetuae: ubi Vermis eorum non morietur, & ignis non exstinguetur. Nobis autem liceat in peregrinatione labentis seculi ueram commiserationem gerere penituntiam, & post excursum septem dierum uelut post 70. annos huius captiuitatis, exuti ab omni potestate regis Babylonis ualeamus uiuere spiritu qui septiformis dicitur, caelestem Ierusalem ingredi, & uultum conditoris nostri per secula contemplari.

Rabbanus. Angelomus.

Esa. 66. g. Hier. 40. c. E.

F

Rabbanus.

a eos rex Babylonis, & interfecit eos in Reblata in terra Emath. Et translatus est Iuda de terra sua. Populo autem qui relictus erat in terra Iuda quem dimiserat Nabuchodonosor rex Babylonis, praefecit Godoliam filium Ahicam filij Saphan. Quod cum audissent omnes duces militum, ipsi & uiri qui erant cum eis, uidelicet qui constitueret rex Babylonis Godoliam, uenerunt ad Godoliam in Maspha, Ismael filius Nathaniae, & Iohnana filius Caree, & Saraia filius Thanehumeth Netophathites, & Iezonias filius Maachathi, ipsi & socij eorum. Iurauitque Godolias ipsis, & socijs eorum, dicens: Nolite timere seruire Chaldaeis. Manete in terra, & seruite regi Babylonis, & bene erit uobis. Factum est autem in mense septimo, uenit Ismael filius Nathaniae, filij Elisama, de femine regio, & decem uiri cum eo, percusseruntque Godoliam, qui & mortuus est: sed & Iudaeos, & Chaldaeos, qui erant cum eo in Maspha. Cofurgensque omnis populus, a paruulo usque ad magnum, & principes militum uenerunt in Aegyptum, timentes Chaldaeos. Factum uero est in anno tricesimo septimo transmigrationsis Iochin regis Iudae, mense duodecimo, uicesima & septima die mensis, subleuauit Euilmerodach rex Babylonis anno quo regnare ceperat, caput Iochin regis Iuda de carcere, & locutus est ei benigne. Et posuit thronum eius super thronum regum qui erant cum eo in Babylone, & mutauit uelites eius quas habuerat in carcere, & comedebat panem semper in conspectu eius, cunctis diebus uita suae, annonam quoque constituit ei sine intermissione, quae & dabatur ei a rege per singulos dies omnibus diebus uita suae.

b Et Saraia. Filius Saraiae sacerdotis reseruat us est, & pater occisus. Ex quo in captiuitate postea natus est Iesus sacerdos magnus, qui reduxit populum cum Zorobabel.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Populo autem, &c. Postquam descripta est captiuitas sub Sedecia, hic consequenter describitur seruitus sub Godolla. Per primo describitur huius subiectio. Secundo Iochin sublimatio: ubi: Factum est. Circa primum dicitur.

2 Godoliam. Quem praefecit rex Babylonis populo, qui remanserat ad terram eorum, ut tributum inde colligeret, & mitteret regi Babylonis.

3 Quod cum audissent omnes. Qui in captiuitate Sedeciae dispersi fuerant, ut praedictum est, & in diuersis locis habitauerant.

4 Iurauitque eis Godolias. scilicet fides fidei, ut pacifice essent in terra sub seruitute regis Babylonic.

5 Factum est autem. A professione Godoliae.

6 Venit. & id displicebat ei, quod alius in regno Iudae esset superior eo.

7 Et decem uiri cum eo. Sed alij plures erant exterius latentes. quia decem uiri non fecissent tantam eadem, & tantam praedam cepissent, quantum tunc fecit iste Ismael, ut plenius scribitur Ierem. 41. cap.

8 Percusseruntque Godoliam. Proditiose postquam eos receperat gratiose, ut habetur Ierem. 41. cap.

9 Confurgensque omnis. Propter hoc enim iugerunt in Aegyptum contra Ieremiam consilium, ut habetur Ierem. 42. ne Chaldaei propter interfectionem Godoliae, qui in terra representabat personam Nabuchodonosor, uenirent, & interficerent totum populum qui remanserat.

10 Factum uero est. Hic consequenter describitur sublimatio Iochin regis, qui tradiderat se Nabuchodonosor, & ductus fuerat in Babylonem

lonem captiuus, ut dictum est sup. 24. cap. Cuius causa fuit, quia Euilmerodach tempore quo pater suus Nabuchodonosor propter amentiam in qua uersus fuit, inter feras habitauit septem annis, ut habetur Dan. 4. Multa mala fecit, ideo pater eius de insania reuertens ipsum cum Iochin: incarcerauit, ubi amicitiam adinuenit contraxerunt. propter quod cum iste Euilmerodach postea sublimatus esset in regnum, eduxit istum Iochin de carcere, & ipsum inter principes regni sui maxime honorauit, ut hic dicitur. Et patet litera. Hoc autem factum est a Deo propter duo. Primum est, ut consilium Ieremiae quo Iochin se tradiderat regi Babylonis, ostenderetur fuisse bonum: quia per hoc euasit mortem, & ciuitatis destructionem tempore suo, & tandem consecutus est exaltationem in regno Babyloniae regno Iudae destructo. Secundum est, ut uerbum Esai. de Nabuchodonosor, qui habetur Esai. 14. uidelicet, quod de sepulchro suo esset eiciendus, per consilium Iochin compleretur. Iste enim Euilmerodach, timens ne pater suus resurgeret a mortuis, sicut de insania ad sanam mentem redierat, fecit corpus patris exhumari, & in multis partibus diuidi, & uulturibus dari, quae ad diuersa loca euolauerunt. & tunc dixit Iochin: tunc resurget pater tuus, quando istae aues in uentum uenerint. q. d. de hoc non habes ultra timere. Patet igitur in hoc facto impleri prophetiam diuinitus praedictam, & exaltatio seminis diuinae sapientiae, quae mutat tempora, & arates, transfert regna, atque constituit: attingens a fine usque ad finem fortiter, & disponens omnia suauiter. Cui est honor, & gloria in secula seculorum. Amen.

MORALITER.

10 Factum. Sicut deum est scilicet per istum Iochin tradiderat se regi Babylonis pro liberatione templi, ciuitatis, & omnis populi. pro hoc ergo quod rex Babylonis eum de carcere liberauit, & super omnes regni sui magnates honorauit, ostendit quod Dominus pro honore Dei, &

ADDITIONE.

In cap. 25. ubi dicitur in postilla. patet igitur, &c. Potest etiam ratio exaltationis Iochin assignari non minus necessaria, scilicet ne euacuaret prophetiam Iacob, Gen. 49. b. Non auferetur sceptrum de Iuda, nec dux de femore eius, &c. Si enim Iochin iste mortuo Sedecia, & alijs regibus Iudae remansisset, pieceter uiliter in carcere, iam manifeste esset ablatum sceptrum: & dux de Iuda pro longum tempus ante aduentum Christi, quod esset de direto, & prophetia praedicta. Sed in quantum ipse Iochin fuit a carcere eductus, & thronus eius super thronum regum positus: ut hic in Ista, & ideo saluat prophetiam, quia adhuc est tempus transmigrationsis dux remanebat. de femore

bono cor te traderis. uel exponeris. reseruat bona meliora in praesenti, uel futuro reddenda: redditio tamen in futuro multo melior est. nam ibi redditur bonum infinitum habendum eternaliter pro clara uisionem, & suauissimam fructum. Ad quam nos perducatur ille, qui cum Patre, & Spiritu sancto uiuit, & regnat in secula seculorum. Amen.

more Iudae, & eodem modo post mortem Iochin successit Salathiel, & Zorobabel in magno, & notabili honore. & sic credendum est successisse usque ad tempus aduentus Christi exclusiue. ut patet per historias Machabaeorum, & alias quae ad hoc faciunt. Vnde scriptum fuit ablatum propter, quando Herodes Idumaeus abstulit illam dignitatem, in cuius diebus natus est Christus, ut Matth. 2. cap. unde & Hebraei licet aduersarij nostri super praedictum uerbum: Non auferetur, &c. in quodam libro de Thalmud, qui dicitur Sanhedrin exponunt, quod illi duces de Iuda, de quibus loquitur prophetia Iacob, erant principes transmigrationsis residentes in Babylonia, &c.

A I N C I P I T P R O L O G V S
 B E A T I H I E R O N Y M I
 I N L I B R O S P A R A L I P O M E N O N ,

E G R A C O I N L A T I N U M I U X T A S E P T U A G I N T A I N T E R P R E T E S
 P E R E U M T R A N S L A T O S .

*V*sebius Hieronymus Domnioni, & Rogatiano suis in Christo Iesu, salutem. Quomodo Graecorum historias magis intelligunt qui Athenas viderint, & tertium Virgilij librum, qui a Troiade per Leucaten, & Acroceraunia ad Siciliam, & inde ad ostia Tyberis nauigauerint: Ita sanctam scripturam lucidius intuebitur, qui Iudaam oculis contemplatus sit, & antiquarum urbium memorias, locorumq;, vel eadem vocabula, vel mutata cognouerit. Vnde & nobis cura fuit cum eruditissimis Hebraeorum hunc laborem subire, ut circumiremus prouinciam, quam vniuersa Christi Ecclesia sonant. Fateor enim mi Domnion, & Rogatiane charissimi, nunquam me in diuinis Voluminibus proprijs viribus credidisse, nec habuisse opinionem meam, sed ea etiam de quibus scire me arbitrabar interrogare me solitum, quanto magis de his super quibus anceps eram? Denique cum a me nuper literis flagitassetis, ut vobis Paralipomenon Latino sermone transferrem, de Tyberia de quendam legis autorem, qui apud Hebraeos admirationi habebatur, assumpsi, & contuli cum eo a vertice (ut aiunt) vsque ad extremum unguem: & sic confirmatus ausus sum facere quod iubebatis. Liberè enim vobis loquor. Ita in Graecis, & Latinis Codicibus hic nominum liber vitiosus est, ut non tam Hebraea, quam Barbara quaedam, & Sarmatica nomina coniecta arbitrandum sit. Nec hoc Septuaginta interpretibus qui Spiritu sancto pleni ea quae vera fuerunt transtulerant, sed scriptorum culpae ascribendum, dum de emendatis inemendata scriptitant, & saepe tria nomina subtractis è medio syllabis in unum vocabulum cogunt, vel eregione unum nomen propter latitudinem suam in duo, vel tria vocabula diuidunt. Sed & ipsae appellationes non homines, ut plerique existimant, sed urbes, & regiones, & saltus, & prouincias sonant: & oblique sub interpretatione, & figura eorum, quaedam narrantur historię, de quibus in regnorum libro dicitur: Nonne ecce haec scripta sunt in libro verborum dierum regum Iuda? Quae utique in nostris Codicibus non habentur. Hoc primum sciendum, quod apud Hebraeos Paralipomenon liber vnus sit, & apud illos vocatus Dibre haiamim, id est, verba dierum: qui propter magnitudinem apud nos diuisus est. Quos nonnulli etiam in Bruto Ciceronis dialogo faciunt, ut cum in tres partes secent, cum vnus a suo autore sit editus. Deinde etiam illud attendendum, quod frequenter nomina non vocabula hominum, sed rerum (ut dixi) significantius sonant. Ad extremum, quod omnis eruditio scripturarum in hoc continetur, & historię quae vel praetermissae sunt in suis locis, vel perstrictè leuiter, hic per quaedam verborum compendia explicentur, Orationum itaque vestrarum adiutus auxilio nisi librum beneuolis placiturum: tamen inuidis displiciturum esse non ambigo. Optima enim quaeque (ut ait Plinius) malunt contemnere plerique quam discere. Si quis in hac interpretatione voluerit aliquid reprehendere, interroget Hebraeos, suam conscientiam recolat: videat ordinem textumq;, sermonis, & tunc nostro labori, si potuerit, detrahat. Vbiusque ergo asteriscos, id est, stellas radiare in hoc volumine videritis, ibi sciat de Hebraeo additum, quod in Latinis Codicibus non habetur. Vbi vero obelus, transversa scilicet virga praeposita est, illic signatur quid Septuaginta interpretes addiderant, vel ob decoris gratiam, vel ob Spiritu sancti auctoritatem, licet in Hebraeis voluminibus non legatur.

INCIPIT SECVNDVS PROLOGVS SANCTI HIERONYMI

In Librum Dibre haiamim, quem nos Paralipomenon; quod nos dicere possumus verba dierum; ab eo ex Hebræo in Latinum translatum.

I Septuaginta interpretum pura, & ut ab eis in Græcum versa est editio permaneret, superflue me, mi Chromati, Episcoporum sanctissime, atq; doctissime impelleres, ut tibi Hebræa volumina Latino sermone transferrem. Quod enim semel aures hominum occupauerat, & nascentis Ecclesiæ roborauerat fidem, iustum erat etiam nostro silentio comprobari. Nunc vero cum pro varietate regionum diuersa ferantur exemplaria, & germana illa antiquaq; translatio corrupta sit, atque violata, nostri arbitrij putas, aut è pluribus iudicare quid verum sit, aut nouum opus in veteri opere condere, illudentibus q; † Iudæis cornicum (ut dicitur) oculos configere. Alexandria, & Aegyptus in Septuaginta suis Esichium laudat autorem. Constantinopolis vsque Antiochiam Luciani martyris exemplaria probat. Media inter has prouinciæ Palæstinos codices legunt, quos ab Origene elaboratos, Eusebius, & Pamphilus vulgauerunt. Totus q; orbis hac inter se trifaria varietate compugnat. Et certè Origenes non solum exemplaria composuit quatuor editionum, è regione singula verba describens, ut unus dissentiens, statim ceteris inter se consentientibus arguatur: sed quod maioris audaciæ est, in editione Septuaginta, Theodotionis editionem miscuit: asteriscis, videlicet designans quæ minus fuerat, & virgulis, quæ ex superfluo videbantur apposita. Si igitur alijs licuit non tenere quod semel susceperant, & post Septuaginta cellulas, quæ vulgo sine autore iactantur, singulas cellulas aperuere: hoc quoque in Ecclesijs legitur, quod Septuaginta nescierunt, cur me non suscipiant Latini mei, qui inuiolata editione veteri ita nouam condidi, ut laborem meum Hebræis, & quod his maius est, Apostolis autoribus comprobem? Scripsi nuper librum de optimo genere interpretandi, ostendens illa de Euangelio: † Ex Aegypto vocaui filium meum: & quoniam Nazaraus vocabitur. † Et videbunt in quem compunxerunt: & illud Apostoli: Quæ oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt, quæ preparauit Deus diligentibus se: ceteraq; his similia, in Hebræorum libris inueniri. Certè Apostoli, & Euangelistæ, Septuaginta interpretes nouerant, & unde eis hæc dicere, quæ in Septuaginta interpretibus non habentur? Christus Dominus noster, utriusque Testamenti conditor, in Euangelio secundum Ioannem: † Qui credit, inquit, in me sicut dicit scriptura, flumina de ventre eius fluent aque viue. Vtique scriptum est, quod Saluator scriptum esse testatur. Vbi scriptum est? Septuaginta non habent: apocrypha nescit Ecclesia. Ad Hebræos igitur reuertendum est, unde & Dominus loquitur, & discipuli exempla præsumunt. Hæc pace veterum loquor, & obrectatoribus meis tantum respondeo, qui canino dente me rodunt, in publico detrahentes, & legentes in angulis idem, & accusatores, & defensores, cum in alijs probent quod in me reprobant: quasi virtus, & vitium non in rebus sit, sed cum autore mutetur. Ceterum memini editionem Septuaginta translatorum olim de Græco emendatam, tribuisse me nostris, nec inimicum debere existimari eorum, quos in Conuentu Fratrum semper edissero. Et quod nunc Dibre haiamim, id est, verba dierum interpretatus sum, idcirco feci, ut inextricabiles moras, & syluam nominum, quæ scriptorum confusa sunt vitio, sensuumq; barbariem apertius, & per versuum cola digererem: mihi metipsi, & meis iuxta Ismenium canens: si aures surde sunt ceterorum,

† Inuidis

† Osee 11.1
Mitth 2.6
† Zachar. 12.10
Ioan. 19. 11
1. Corint. 2.9.

† Ioan. 7. f

Argumentum in Libros Paralipomenon.

Paralipomenon liber instrumenti veteris epitome, tantus, ac talis est, ut absque illo si quis scientiam scripturarum sibi voluerit arrogare, semetipsum irrideat: per singula quippe nomina, iuncturasq; verborum, & prætermisere in Libris Regum tanguntur historie, & innumerabiles explicantur Euangelij quæstiones.

C A P. I.

L I B E R

PARALIPOMENON,

IDEST, PRAETERMISSORVM

P R I M V S.

HEBRAICE DIBRE HAIAMIM,

Id est, verba dierum.

C A P. I.

A Dam, Seth, Enos, &c. Rabb. Salomon. & R. Moses. Semorum sententia est Eldram

utriusq; libri Paralipomenon fuisse authorem, collegisseq; in eis epitomen, & chronicum omnium precedentiu librorum, a principio, scilicet diuinae scripturae vsq; ad finem quarti Regum.

In Synopsi.

7 Genes. 5. a.

B Athanasius. Paralipomenon vocantur isti libri, propterea quod multa in libris regum praeterita, in ipsis continentur. Habetur autem in primo libro omnium tribuum genealogia ab Adam vsque ad reges, secundum tribus, & populos, & gentes, & familias. In secundo vero exponuntur gesta regum.

In li. Paralip.

Theodor. & Procop.

C Argumentum libri declarat appellatio. Quae enim praetermisit qui scripsit libros Regum, ea composuit qui hunc laborem suscepit collectum ex multis libris prophetis. Ab alto autem incepit ex genealogia, vt compendio ostenderet,

A Dam, Seth, Enos, Cainan, 1 Malaleel, Iared, Henoch, Mathusale, Lamech, Noe, Sem, 2 Cham, & Iaphet. † Filij Iapheth, Gomer, & Magog, Madai, Iauan, Thubal, Mosoch

^a Hi possederunt terram in Asia ab Aman, & Tauro. ^b Galathae. ^c Scythae. ^d Medii. ^e Iones qui & Graeci, vnde & mare Ioniu. ^f Cappadoces.

ret, quod ex vno homine germinarunt omnia genera hominum.

Rabban. Decimus ab Adam Noe, & in Genesi, & in Paralipomenon monstratur. & apte dicimus, quia perfectus est. Vnde, Noe vir iustus erat, & perfectus in generationibus suis, &c. Hic genuit Sem, Cham, & Iaphet, per quos post diluuium rediuita hominum dilatatur progenies.

^b Filij Iapheth. Hierony. Hi possederunt terram in Asia ab Aman, & Tauro Syriae Cheles, & Ciliciae montibus vsq; ad flumen Thanaim. In Europa vsq; ad Gadara nomina locis, & Gentilibus relinquentes, e quibus postea immutata sunt plurima, permanent caetera.

^c Thubal. Rabban. Hiberes qui & Hispani, a quibus Celtiberia, licet quidam Italos suspicentur.

^d Mosoch. Rabban. Cappadoces: vnde vrbs eorum vsque hodie Masacha dicitur. Septuaginta vero interpretes Caphthorim Cappadoces arbitrantur.

a Filij

NICOLAUS DE LYRA.

Golligite fragm. ne per. Ioan. 6. b. secundum sententiam Au. super Io. per fragmenta ista intelliguntur verba Christi ad capiendum subtilia: propter quod non fuerunt data turbis, vt ea turbae secum portarent, sed magis fuit preceptum Christi discipulis, vt ea colligerent. q. Doctores orbis terrarum futuri erant, vt dicit ibidem glossa. speciali tamen ratione verba Christi dicuntur fragmenta colligenda, quia per Christum non fuerunt in aliquo scripto collecta. no enim legitur discipulis aliquid scripto tradidisse, sed tantum verbo: quod conueniebat doctrinae Christi qui est verbum coeternum Deo patri. Vnde tamen discipuli eius ab eo inspirati, ista fragmenta collegerunt in quatuor Euangelis, & in alijs libris noui testamenti secundum quod eis dictum fuerat: Colligite fragmenta, &c. Nunc autem ita est, quod illa quae in nouo testamento facta sunt, figuratim in veteri praecesserunt. secundum quod dicitur 1. Cor. 10. c. Omnia in figura contingebat illis; propter quod in figura collectionis verborum Christi iam dicta, fuit

fuit diuinitus inspiratum Esdrae sacerdoti, & legis doctore, vt aliqua a vetus testamentum pertinentia, quae a scriptoribus ipsum praecedentibus fuerant dimissa, vel minus plene scripta, in hoc libro per ipsum colligerentur. Licet enim aliqui dicant, q. scriptor huius libri ignoratur tamen Ra. Sa. habemus dicentem, quod Esdras ipsum scripsit, & hoc ad perfectionem veteris testamenti. Vnde dicit Beatus Hieron. in Epistola ad Paulinum presbyterum de vniuersis sacrae scripturae libris, Paralip. liber, id est, instrumenti veteris epitome tantus, ac talis est, vt absq; illis si quis scientiam scripturarum sibi voluerit arrogare, se ipsum irrideat. Et licet incipiat a mundi principio, propter quod chronica veteris testamenti dicitur, tamen eius principalis intentio versatur ad describendum ea quae circa libros Regum dimissa erant, propter quod Hieron. in Epistola ad Paulinum subdit: Per singula quippe nomina iuncturasq; verborum, & praetermissa in Regum libris tanguntur historiae, & innumerabiles explicantur Euangelij quaestiones. Propter quod in hoc libro similis processus est, sicut in libro Regum, sicut magis videbitur in huius libri diuisione.

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. I.

A Dam, Seth, Enos, Cainam. Liber Paralip. sic diuiditur: quia primo agitur de regno Israelis vniuerso. Secundo de bipertito 2. libro. Circa primum sciendum, q. textus generationes vsque ad Dauid, vt ostendatur qualiter Dauid descendit a patribus sanctis Iacob, Isaac, & Abraham, qui primus fidem vniuersae Dei constanter publice praedicauit, sicut dictum fuit Genes. 12. Et occasione huius ostendit qualiter Abraham descendit ab Adam per Patres sanctos, scilicet Seth, Noe, Sem, & alios electos. Primus igitur liber Paralip. sic diuiditur. quia primo quasi chronice textus genealogias vsque ad Dauid: & tunc prosequitur de factis eius 10. c. Quo ad primum primo ponit ordinem generationum vsque ad Iacob: quia vsque ad eum nulla generatio fuerat tota electa. Secundo a Iacob per duodecim Patriarchas texuntur generationes sequentes vsque ad transmigrationem in Babylonem, c. 2. Tertio generationes post transmigrationem c. 9. Circa primum textus generationes ab Adam vsq; ad Noe. Secundo per tres filios Noe venit ad Abraham, ibi: Filij Iapheth. Tertio per tres uxores Abraham venit ad Iacob, dans cuilibet numerum certum, ibi: Filij autem Abraham. Circa primum dicitur, 1 Adam, Seth. Subintelligitur genuit, & sic de alijs. De Cain autem, & Abel, & filijs Adae non facit mentionem, quia Abel mortuus fuit sine generatione, & generatio ipsius Cain fuit tota delicta in diluuium. Generationes autem istae plenius posita sunt Gen. 5. & ibidem fuerunt expositae. 2 Sem, Cham, & Iapheth. In istis non subintelligitur genuit, quia vnus non genuit alium, sed fuerunt fratres, & filij Noe, vt habetur Gen. 5. Et scribuntur hic quasi tres generationes, quia filij eorum occupauerunt tres partes orbis: filij Sem, Asiam; filij Iapheth, Europam; & filij Cham,

Cham, Aphricam, vt dicit Iosephus 1. lib. Antiquitatum. Istud tamen est intelligendum pro maiori parte, non tamen totaliter: quia filij Iapheth obtinuerunt partem Asiae, & filij Cham similiter.

3 Filij Iapheth. Hic consequenter per filios Noe descendit ad Abraham. & primo ponit generationes Iapheth, & generationes Cham, quae illae non erant prosequenda. vltimo vero generationes Sem, quia illae erant prosequenda, tanquam a Deo electae, quia ab illis descendit Abraham, Isaac, & Iacob, & duodecim Patriarchae, & tandem Dauid de Patriarcha Iuda, cuius regnum prosequitur liber iste, vt praedictum est Considerandum etiam, q. sicut dicit Hieronymus. libro de Hebraicis quaestionibus: Isti filij Noe a quibus populata est terra post diluuium nomina, locis, & gentibus reliquerunt, ex quibus postea mutata sunt plurima propter longiudinem temporum, & bella superuenientia, per quae delicta sunt nomina multa gentium, & mutata nomina ciuitatum: aliqua tamen adhuc permanent in se, vel in aliquo simili, seu propinquo.

4 Gomer. A quo nominati sunt Galathae, & postea Gallici, vt dicunt aliqui. Alii autem dicunt e conuerso q. a Gomer primo dicitur Gallici, & postea Galathae, quia Senones Gallicum duce Brenno obtinuerunt Italiam, & postea intrantes Graeciam vocati sunt a rege Bithyniae in auxilium: & obtenta victoria pro mercede laboris acceperunt quandam regni eius partem, quam vocauerunt ex suo nomine Gallograeciam, & nunc dicitur Galathia, cuius habitatores modo Galathae dicuntur.

5 Magog. A quo descenderunt Scythae secundum Hieronymum.

6 Madai. A quo Medii.

7 Iauan. A quo Graeci, vnde & adhuc Graecia in Hebraeo Iauan vocatur.

8 Thubal. A quo Hispani.

9 Mosoch. A quo Cappadoces, vnde & apud eos adhuc manet ciuitas Mosocha.

† Thiras.

MORALITER.

† 1 Adam. In hoc primo libro vsque ad decimum cap. ubi;

mihi non occurrit aliquid notabile, quod videatur mythice exponendum, quia sunt ibi quaedam descriptiones, & enumerationes genealogiarum,

Filii autem. Gregor. Ab his diuisa sunt insulae nationum, linguarum, cognationes, & gentes. De Ionibus, id est Graecis natiuntur Elisei, qui & Aeolides. Vnde ista lingua Graeciae Aeolis dicitur.

Tharsis. Rabban. Hos Iosephus Cilices arbitrat, vnde & Metropolis eorum Tharsis dicitur Paulo Apostolo gloriose.

Cethim. Rabban. A quo Cithari, alias Cithij, a quibus verba Cypri Cithia, alias Cithium dicitur vsque hodie.

Rabban. Dodanum. Rhodij. Sic enim Septuaginta transtulerunt. Legamus Varronis de antiquitatibus libros, & Sinij Capitonis, & Graecum Phlegonta caeterosque, & videbimus omnes pene insulas, & totius orbis littora, terraqueque maritimas Graecis accolis occupatas, qui ab Amano, & Tauro omnia maritima vsque ad Oceanum possedere Britannicum.

Phut. Rabban. Libyes, a quo & Mauritaniae fluvius Phut dicitur, & regio Phutensis. Multi autem scriptores iam Graeci, quam Latini huius rei testes sunt. Quare autem in vna climatis parte antiquum Libyae nomen permanet, & reliqua terra dicatur Aethiopia, non est huius temporis differere.

Saba. Rabban. A quo Sabaei: interpretatur nunc Saba Arabia. Vnde in Psalm. ubi habemus, Reges Arabum, & Saba. in Hebraeo habetur, Reges Saba, & Saba. primum per Schin, secundum per Samech.

Iste cepit esse potens in terra. Quia insuetam tyrannidem primus arripuit. Hic fuit robustus venator coram Domino,

no, quia homines a Dei cultura auerit. Vnde Iosephus. Fecit autem eos elatos ad iniuriam Dei, atque contemptum. Nemrod filius Cham filij Noe, qui cum esset audacior, & manu ferocissimus, suadebat hominibus, vt non Deo suam felicitatem, sed propriae virtuti ascriberent. Sic homines a Dei timore reuocabat, vt spe in propria virtute ponerent. Idcircoque putabant Deum interminari diluuium. Vnde turrim edificari suadebant, quam aqua non posset ascendere. Multitudo autem prompta erat, vt obediret Nemrod, graue putans seruitium obsequi Deo. Regnavit autem Nemrod in Babylone, & in Arech. Haec est Edessa, & Macha, quae est Nisibis, & in Chalamne, quae a Seleuco rege Seleucia dicta est, vel quae nunc Thelephon dicitur.

Mesraim autem genuit. Rabban. Exceptis Laabim, a quibus Libyes nominati sunt, qui prius Phurci, & Cactium, qui post Philisthim dicti sunt, quos nos corrupte Palaestinos dicimus. Caeterae gentes ignotae sunt nobis, quia bello Aethiopico subuerit in obliuionem praeteritorum nominum peruenere. Possederunt autem terram a Gaza vsque ad extremos fines Aegypti.

Gergezum, Heuenum. Hic condidit Archas oppidum contra Tripolim in radicibus Libani, a quo haud procul alia ciuitas fuit nomine Sim, quae vario euentu subuersa bellorum nomen tantum loco pristinum reseruauit.

Aradium quoque. A quo Aradij, qui Aradum insulam possederunt angusto stretto a Phoenicis littore separatam.

Et

Thiraces. a Sarmathae hos Graeci Regmos vocant. b Paphlagones.

Thiras. Porro filij Gomer, Ascenez, & Riphath

& Thogorma. Filij autem Iauan, Elisa, & Tharsis, Cethim, & Dodanum. Filij Cham, Chus, &

Mesraim, Phut, & Chanaan. Filij autem Chus

Saba, & Heuila, Sabatha, & Regma, & Sabathaca. Porro filij Regma, Saba, & Dadai. Chus

autem genuit Nemrod. Iste cepit esse potens in terra. Mesraim vero genuit Ludim, & Ananiam, & Laabim, & Nephtuim, Phethrusim quoque, & Chasluim, de quibus egressi sunt Philisthim, & Capthorim. Chanaan vero genuit Sidonem patrem primogenitum suum, Hethaem quoque, & Iebusaeum, & Amorrhaeum, & Gergesum, Heuenumque, & Aracum, & Sinuim, Aradium quoque, &

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

NICOLAUS DE LYRA.

Thiras. A quo Thiraces.

Filij Gomer. Non facit mentionem de filiis Magog, Tubal, Moab, & Thiras, quia sicut dicit glossa Hebraica, licet enim isti haberent filios multos, tamen omnes posterius cuiuslibet fecerunt tantum vnum populum: filij autem Gomer fecerunt plures populos, & similiter filij Manu, propter quod hic nominantur.

Riphath. In Hebraeo habetur hic, Diphath, & iste Genes. 10. vocatur Riphath etiam in Hebraeo. Cuius causam assignat glossa Hebraica, dicens, quod iste fuit binomius, & in Genes. ponitur vnum nomen, & hic aliud. Potest etiam dici, & melius videtur, quod idem nomen Riphath, & Diphath, mutatum tamen aliquantulum in principio, sicut in Latino idem nomen est Nicolinus, & Colinus, & idem potest dici in consimilibus.

Et Thogorma. A quo Thogorditae populi dicti sunt.

Filij autem Iauan Elisa. A quo dicti sunt Elisei primo, & postea Aeolides.

Et Tharsis. A quo descenderunt Cilices, vnde & ciuitas Metropolis eorum vocata est Tharsus, vnde natus fuit Paulus Apostolus, vt abetur Actuum 22.

Filij Cham. A quo dicti sunt Aethiopes, vnde & in Hebraeo Aethiopia Chus nominatur.

Et Mesraim. A quo Aegyptij, vnde & Aegyptus Mesraim dicitur in Hebraeo.

Phut. A quo dicti sunt Phutaei primo: vnde ibidem est fluvius Phut nominatus, postea dicti sunt Lybies.

Et Chanaan. A quo dicti sunt Chanaanai, quorum terram postea filij

filij Israel possederunt.

11 Filij autem Chus. A quo dicti sunt Sabaei.

12 Et Heuila. A quo Getuli.

13 Sabatha. A quo Sabathani.

14 Filij Regma, Saba. Istud nomen aliter scribitur in Hebraeo, quam Saba praedictum, quia istud scribitur per litteram Schin in principio, primum autem per Samech.

15 Iste cepit esse potens in terra. Post diluuium enim fuit potentior aliis, & induxit posteritatem Noe ad faciendum ciuitatem, & turrim contra Dominum, de quibus habetur Genes. 11. & nolentes ad opus praedictum violenter compellebat. ideo Genes. 10. b. dicitur: Robustus venator hominum coram Domino.

16 Mesraim vero genuit Ludim, & caetera. Isti populi sunt nobis ignoti, & etiam plures alij hic nominati.

17 De quibus egressi, & caetera. Dicunt autem Hebraei aliqui, quod Phethrusim, & Chasluim commutabant adinuicem uxores aliqui voluntarie, & aliqui per raptum, vel furtum, & ex tali concubitu nati sunt Philisthim, & Capthorim. Alii vero dicunt honestius, quod Phethrusim, & Chasluim contrahabant adinuicem matrimonia, & ex hoc procreati sunt Philisthim, & Capthorim.

18 Chanaan vero genuit. A quo nominata est ciuitas Sidon, quae est in prouincia Phoenicis, & terra istorum hic nominatorum fuit data filiis Israel.

19 Aracum. Qui condidit Archas oppidum contra Tripolim in radicibus Libani situm.

20 Et Sinuim. Sic enim debet scribi, quia in Hebraeo incipit per litteram Samech, qui ciuitatem praedictam propinquam nomine Sin edificauit.

21 Aradium quoque. A quo dicti sunt Aradii.

Et

a Et Samarum. A quo Syriae Cheles Samaritae ciuitas, nunc quoque tam a Syris, quam ab Hebraeis, ut prius apud veteres appellatur.

b Hamathum. Rabban. A quo Emath ciuitas. Hanc Macedones qui post Alexandrum in Oriente regnauerunt Epiphantiam nuncupauerunt. Alij Antiochiam ita dictam putant. Alij non vere opinionem suam verisimili vocabulo confulentes, Emaus primam ab Antiochia mansiorem Edessam pergentibus appellari putant, & eandem apud veteres Emath.

c Filij Sem, &c. Hi ab Euphrate partes Asiae usque ad Indicum Oceanum tenent. est autem Aelam, a quo principes Persidis.

d Hus, & Hul. Vel Vs. Trachonitidis, & D. maki conditor in ter Palaestinam, & Ce eufynia tenuit principatum, a quo terra Hus de qua Iob fuit. vnde secundum LXX. vir erat in regione Aulide nomine Iob, quali Hultude.

e Phaleg. Vaticinio quodam. Phaleg enim diuisio, quia in diebus eius lingua in Babylone diuisa sunt. Narrat autem Philo in libro questionum super Genesim, quod ex tribus filiis Noe adhuc ipso viuente nati sunt 13. milia virorum, & cetum, extra mulieres, & paruulos habentes super se duces. Filij Sem, Iectan ducem, filij Cham, Nemroth, filij Iapheth, Saphene. Post obitum vero Noe conuenerunt duces cum agnibus suis in campum Sennaar, ut ibi turrim construerent. Cum autem edificarent, diuisit Deus linguas eorum, & mutant eliques: & non cognouit quisque fratrem suum, nec audiuit linguam proximi sui. Cum vero magistri lapides querebant minutim aquam affererant, & cum illi querebant aquam, illi affererant

Rabba. com. in hunc lib. Gen. 11.2.

† Gen. 25.3

Gen. 11.3

C
a Samarum, & Hamathum. Filij Sem, Aelam, & Assur, & Arphaxad, & Lud, & Aram. † Hi sunt filij Ara, Hus, & Hul, & Gether, & † Mofoch, Arphaxad autem genuit Sale, qui & ipse genuit Heber. Porro Heber nati sunt duo filij, nomen vni Phaleg, quia in diebus eius diuisa est terra, & nomen fratris eius Iectan. Iectan autem genuit Elnodad, & Saleph, & Asarmoth, & Iare, Adoram quoque, & Vzal, & Decla: Ebal etiam, & Abimael, & Saba, necnon & Ophir, & Heuila, & Iobab. Omnes isti filij Iectan. Se, Arphaxad, Sale, Heber, Phaleg, Ragau, Serug, Nachor, Thare, Abra, iste est Abraham. Filij autem Abraham, Isaac, & Ismael. Et haec generationes eorum. Primogenitus Ismaelis, Nabaioth, & Cedar: & Abdeel, & Mabsam, & Masma, & Duma, Massa, Hadad, & Thema, Ietur, Naphis, Cedma: † Hi sunt filij Ismaelis. Filij autem Ceturae concubinae Abraham, quos genuit Zamram, Iectan, Madam, Madiam, Iesboc, & Sue. Porro filij Iectan, Saba, & Dadam. Filij autem Dadam Assurim, & Latuffim, & Lamomim. Filij autem Madiam, Ephraim, & Ephraim, & Henoch, & Abida, & Eldaa. Omnes hi filij Ceturae. Genuit autem Abraham Isaac, cuius fuerunt filij Esau, & Israel. Filij Esau,

affererant stipulam. Sicque frustrati cogitatione cessauerunt edificare, & dispersi sunt super faciem terrae.

f Iectan autem. Hieron. Harum generationum posteriora nomina, inuenire non potui: sed usque in praesens, quia praecursum a nobis sunt, vel ita vocantur ut primum, vel quae mutata sunt ignorantur, possederunt autem a C. sene fluuio omnem Indiae regionem quae vocatur Ictia.

g sem, &c. Rabb. Sicut in principio ab Adam usque ad Noe decem generationes posuit ita a Sem usque ad Abraham non sine sacramenti mysterio.

h Primogenitus. Hieron. Duo decem filij nascuntur Ismaeli primogenitum Nabaioth, a quo omnis regio ab Euphrate usque ad mare rubrum Nabaiothem dicitur, quae pars est Arabiae. Nam familiae ipsorum oppidaque, & pagi, ac minuta castella, & tribus horum appellatione celebrantur ab vna ex eis Cedar in deserto, & Duma alia regio, & Thebaram ad Austrum, & Cedema ad Orientalem plagam i Ceturae. Rabb. Quasi copulatae. vnde suspicantur Hebraei esse Agar, quae mortua Sade concubina transierit in vxorem, ne senex nouis arguatur nuptijs lasciuisset.

i sunt filij Ismaelis. Filij autem Ceturae concubinae Abraham, quos genuit Zamram, Iectan, Madam, Madiam, Iesboc, & Sue. Porro filij Iectan, Saba, & Dadam. Filij autem Dadam Assurim, & Latuffim, & Lamomim. Filij autem Madiam, Ephraim, & Ephraim, & Henoch, & Abida, & Eldaa. Omnes hi filij Ceturae. Genuit autem Abraham Isaac, cuius fuerunt filij Esau, & Israel. Filij Esau,

k Assurim. Ab Assurim Syriae quidam vocatos contendunt, & plerisque filijs Abraham de Cetura occupatas esse Indiae regiones.

l Ephraim. Rabb. Hic dicitur contra Lybiam exercitum duxisse, ibi victor confedisse, pluresque ex nomine eius Antiochiam nuncupasse.

m Thamma.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et Hamathum. A quo nominata est ciuitas Emath.
- 2 Filij Sem, &c. Hic prosequitur generationes Sem, ut perueniat ad Abraham.
- 3 Aelam. A quo dicti sunt Aclamitae.
- 4 Et Assur. A quo Assyrii.
- 5 Et Arphaxad. A quo descenderunt Chaldaei.
- 6 Et Lud. A quo Lydii.
- 7 Et Aram. A quo Syrii. Vnde & in Hebraeo Syria vocatur Aram.
- 8 Hus. In aliquibus libris inseritur, Filij autem Aram Hus, &c. eo quod sic habetur Genes. 10. sed hic non ponitur in Hebraeo, eo quod autor huius libri breuiter transire voluit, & ideo omisit quod isti essent filij Aram, exprimens tantum capita populorum. Hus. A quo nominata est terra Hus, de qua natus fuit Iob secundum aliquos, quia sic nominatur Iob 1.
- 9 Et Hul. A quo Gnari.
- 10 Gether. A quo Gethani.
- 11 Et Mofoch. A quo Meones dicti sunt.
- 12 Arphaxad autem genuit. A quo denominati sunt Hebraei. non enim denominata est ab Abraham, quasi Abraham, ut videtur dicere Aug. & alij alij. Tunc quia Abraham vocatur Hebraeus Genes. 14. b. ubi dicitur, Et ecce vnus qui euaserat nuntiavit Abrahami Hebraeo. Ex quo patet quod vocatur Hebraeus ab alio quo praecedente ipsum, scilicet, ab Heber. Tunc quia hoc nomen Abraham incipit per Aleph litteram, hoc autem nomen Hebraeus incipit per litteram Aleph, sicut & hoc nomen Heber.
- 13 Nomen vni. Quod interpretatur diuisio. Ex hoc dicunt Hebraei, quod Heber habuit quatuor prophetas, imponendo nomen filio secundum

dum proprietatem orbis futuram, scilicet, diuisionem hominum secundum diuersitatem linguarum. Ideo sequitur. Quia. Sequitur.

14 Et Iobab. Dicunt aliqui, quod iste fuit Iob, sed Hebraei dicunt contrarium dicentes, quod descendit de Nachor: & similiter Hieronimus idem dicit, prout dictum fuit Genes. 22. & plenius dicitur cum ad Abram Dominus concedente venimus.

15 Sem. Hic repetit generationes descendentes de Sem per Arphaxad, ut veniat ad Abraham propter quem facta est praedictarum generationum deductio. vnde subditur.

16 Abram iste est. Primo enim vocatus fuit Abram, sed postea mutatum est nomen eius, & vocatus est Abraham, ut habetur Genes. 17. ubi causa mutationis nominis huius plenius posita est.

17 Filij autem. Hic consequenter per vxores Abraham deducit generationes usque ad Iacob a quo descendit Dauid. Et primo facit quod dictum est. Scilicet, breuiter describit generationes Esau, quae non exprosequendae, ubi: Filij autem Esau. Circa primum dicitur: Filij autem de Sara.

18 Et Ismael. De Agar ancilla.

19 Primogenitus. Ista generationes hic nominantur propter vxorem Abraham, quia descenderunt de eo: quamuis non essent ad diuinitatem cultum electae.

20 Filij autem. Dicunt Hebraei, quod ista Cetura fuit ipsa Agar, cui plenius dicitur Genes. 25. Expositores tamen nostri communiter dicunt contrarium, sicut ibidem plenius dictum fuit.

21 Genuit autem. De vxore principali Sara.

22 Cuius fuerunt, &c. Ut habetur Genes. 25. Iste tamen Ismael primo vocatus est Iacob, & postea Israel, & ratio mutationis nominis habetur Genes. 32. Et ibidem exposita fuit plenius.

23 Filij Esau, Eliphaz, & ceteri. Hic consequenter describitur generatio

Thamna. Quæritur cum Thamna in Genesi legatur, con-
cubina esse Eliphaz de genere Horraorum, qui apud Idu-
mæos habitauerunt in terra Seir, que peperit ei Amalec,
nomodo inter filios numeretur, cum in sequentibus lega-
tur ipsa Thamna soror Lotan filij Seir, qui & Edom. Sed

Seir Hebraice pilo-
s dicitur, qui fuit
a modum pellis hi-
bidus Edom autem
Hebraice rubeus, vel
aluus. Ab eo igitur,
quod rubeo cibo vè-
didit primogenita-
ra, Edom vocatus
est. Hebræi vero ita
oluunt. Dicunt Tham-
nam concubinam fuisse
Eliphaz, & gene-
rasse ei Amalec, sed
inquam filiam in-
ter filios ab ipso fuisse
educatam.

Aliam. Qui de
genere Horraorum
est. In Genesi scri-
bitur, Aluham, id est,
xaltatus. In Paralipomenon vero A-
an, id est, eiectus, si-
gnificans: quia Hor-
raei exaltati sunt, an-
tequam Edom terram
eorum caperet: post
ero eiecti.

Sephi. Hieron. Id est, vnipes. In Genesi Sepho, id est, bi-
pes: vtrumque tamen per schin literam. Bipes autem dicitur,
quia a processu temporis multitudinem sobolis maiorem
efficaciam habuerit, quam in primis.

Hamran. In Paralipomenon Hamram, id est, rubrica-
tus, sordidus, vel temulentus. In Genesi † Amdan, id
est, concupiscibilis: sed vtraque vnus hominis nomina
sunt.

Iacan. Rabban. Iacan filius Afer de genere Horraorum,
in Genesi Acan nominatur, id est, tribulator. In Paralipome-
non Iacan, id est, tribulatus, varijs enim euentibus nomina
commutantur: vt varia mysteria significantur.

Denaba. Ciuitas Hala filij Beor regis Edom, post quem
regnauit Iobab. Est tamen vsq; hodie villa Denaba, in octa-
to miliario Arcopoleos, pergentibus Armonem, & altera
Denaba

Denaba super montem Phegor, in septimo lapide Iebus. D
Hieronymus de Iesbij.

g Iobab fi. Za. Quem Iob esse suspicantur, sed Hebræi as-
serunt eum de stirpe Nachor esse progenitum, Philo autem
in libro questionum super Genesim, narrat his temporibus

eum fuisse, & accepit
se vxorē Dinā filiam
Iacob: & ante tenta-
tionis suæ certamen
dicit eam septem fi-
lios, & tres filias illi
generasse, qui extin-
cti sunt in tentatione.
Sed ei sanato red-
didit Dominus omnia
duplicia, & item
septem filios, & tres
filias prædicta vxor
genuit: quorum no-
mina eadem fuerunt
quæ priorum, id est,
Eliphaz, Armoe, Dia-
sath, Philasia, Diphar-
celuth, Thelon. Fi-
liarum vero Meru,
Lizath, Zeli.

h Bosra, &c. Quæ
est Bosra ciuitas in
deserto trans Iorda-
nem in tribu Ruben.
Appellatur & alia
Bosra ciuitas Etai in
montibus Idumææ,
de qua dicitur, Ful-

Es. 63. 2.
secundū LXX.
Themam.

^a Quem peperit Ada. ^b Quem genuit Basemath. ^c Hi tres filij Oolibanæ. ^d Cuius mentio fit in Iob.
Eliphaz, Rahucl Iehus, Ihelon, & Core. Filij Eliphaz, The-
mam, Omar, Sephi, Gatham, Cenez, Thamna, Amalec. Filij
Rahucl, Nahath, Zara, Samma Meza. Filij Seir: Lotan, Sobal,
Sebeon, Ana, Dison, Efer, Disan. Filij Lotan, Hori, Homam.

^a Soror autem Lotan fuit Thamna. Filij Sobal, Aliam, & Ma-
^b ^a De quo in Genesi dicitur, quod inuenit aquas calidas in solitudine cum pasceret asinas patris sui Sebeon.
^c nahath, & Ebal, Sephi, & Onam. Filij Sebeon, Aia, & Ana.

^d Filij Ana Dison. Filij Dison, Hamram, & Efeban, & Iethran,
^e & Chara. Filij Efer, Balaan, & Zauan, & Iacan. Filij Dison, Hus
& Aran. † Isti sunt reges qui imperauerunt in terra Edom:
antequam esset rex super filios Israel. Bela filius Beor, & no-

^a Vel Dennaba: alij Dannaba.
^f men ciuitatis eius Denaba. Mortuus est autem Bela, & regna-
^g uit pro eo Iobab filius Zaræ de Bosra. Cumque & Iobab fuisset
^h mortuus, regnauit pro eo Hufam de terra Themanorum.

ⁱ Obijt quoque & Hufam, & regnauit pro eo Adad filius Ba-
^k dad, qui percussit Madian in terra Moab: & nomen ciuitatis

^a Sicut in terra Basan iuxta montem Galaad ex tribu Manasse. ^b Ciuitas regni Edom est circa Gelalenen.
eius Auith. Cuique & Adad fuisset mortuus, regnauit pro eo Sela
de Masreca. Sed & Semla mortuus est, & regnauit pro eo Saul

uida vestimenta eius ex Bosra.

ⁱ *Themanorum.* Theman regio a Themam filio Eliphaz
fortita vocabulum. Est vsque hodie villa Theman, distans
ab vrbe Petra quinque milibus, & vbi Romanorum mili-
tium præsidium sedit, de quo loco fuit Eliphaz rex Thema-
norum: vnus quoque filiorum Hismael appellabatur The-
man. Sciendum autem quod omnis Australis regio, Hebrai-
ce Theman dicitur.

^k *Madian.* Ciuitas a minimo filiorum Abraham, & Ce-
turæ, sic vocata. Est autem trans Arabiam in deserto Sa-
racenorum contra Orientem maris rubri: vnde vocantur
Madianæi, & Madianæa regio. Filia quoque socreri Moy-
si filia Madian dicuntur, sed hæc alia ciuitas est Onony-
mos eius iuxta Armonem, & Arcopolim, cuius adhuc rui-
næ monstrantur.

F
Madian.

Exo. 2. c.

g a Roboboth.

NICOLAUS DE LYRA.

generaciones Esau quæ erant dimittenda, vt quæ exposita fuerunt
Genes. trigesimo sexto, tamen ad intellectum sequentium aliqua sunt
hic breuiter repetenda. Primum est, quod eadem persona in sacra
scriptura frequenter pluribus nominibus nominatur, sicut Esau, Seir,
Edom, sunt nomina eiusdem hominis. Secundum est, quod idem no-
men aliquando variatur in principio, vel in fine, sicut Chonias Ie-
chonias Iechoniah, idem nomen est hic variatum. Et ex his con-
ingit quod vna persona aliquando putantur dua: quia vnum nomen
vni in vno loco scriptura exprimitur, & aliud in alio, vel quia idem
nomen in pluribus locis ponitur, tamen variatum modo prædicto.
Tertium est, quod Horraei habitauerunt in terra Seir, siue Idumæa ante
Esau, & filios eius, vt habetur Deuteronom. 2. postquam autem fi-
lij Esau in terra illa dominati sunt, primo fuerunt ibi duces, secundo
reges, & iterum regnum fuit reductum ad ducatum, sicut plenius di-
ctum fuit Genes. trigesimo sexto. Primo ergo describuntur hic gene-
raciones Esau ante regnum. Secundo tempore regni, ibi: Isti sunt
Reges. Tertio tempore ducum, ibi: Adad autem mor. Ad-
huc primo ponuntur generationes Esau ante regnum. Secundo gene-
raciones Horraorum, quæ fuerunt ante Esau incipiendo a Seir Horrao,
a quo Idumæa denominata fuit terra Seir. Circa primum dicit, Filij:
de Ada vxore sua.

- 1 Rahucl. De alia vxore sua nomine Basemath.
- 2 Iehus. Qui vocatur Iehus. Genes. 36.
- 3 Ihelon. Qui vocatur Ielam. Ibidem.
- 4 Et Core: Istos quatuor habuit Esau de Oolibama tertia vxore.
Filij Eli. Sequitur.
- 5 Thamna, Ama. Dicunt aliqui quod Thamna fuit concubina
Eliphaz, vt videtur haberi Genes. trigesimo sexto, computatur tamen
hic

hic inter filios Eliphaz, eo quod fuit nutrita in domo eius cum filijs
suis, & ad ostendendum, quod de ea natus fuit Amalec qui imme-
diate post eam nominatur. Potest etiam aliter dici, quod Thamna est
nomen æquiuocum ad masculum, & feminam. vnde dicitur infra dux
Thamna, eod. cap. & sic ponitur hic pro masculo inter alios filios Eli-
phaz. Genes. autem trigesimo ponitur pro femina: vbi dicitur: Con-
cubina Eliphaz.

6 Filij Seir. Hic consequenter agitur de generatione Principum
qui dominati sunt in Idumæa ante Esau, & filios eius. vnde iste Seir
fuit de genere Horraorum: & ab illo denominata fuit terra illa, ter-
ra Seir.

7 Soror autem Lotan fuit. Ista fuit concubina Eliphaz, de qua
prædictum est.

8 Filij Sebeon Aia, & Ana. Iste est Ana qui inuenit aquas cali-
das in solitudine, vt habetur Genes. 36. & ibidem fuit expositum.

9 Isti sunt Reges qui imperauerunt in terra Edom, ante-
quam esset, &c. Hic agitur de Regibus descenditibus ab Esau. &
hoc fit specialiter propter honorem Isaac, vt ostendatur reges ab eo pro-
cessisse: nõ solum per Iacob de quo descendit Dauid, sed etiam per Esau.
Dicunt etiam Hebræi, quod isti reges de Esau descendentes regnauerunt
vsque ad tempus Dauid, qui fecit sibi Idumæam tributariam, vt habe-
tur 2. Reg. 8. & abstulit ab eis nomen regium, ponens ibi custodes, siue
præfectos, qui redderent ei rationem.

10 Et regnauit pro eo Iobab. Dicunt aliqui quod iste fuit Iob
sicut & præcedens. Sed Hebræi dicunt contrarium, dicentes quod de-
scendit de Nachor, vt prædictum est, & hoc videtur per hoc quod Iob
aliter scribitur in Hebræo, quam Iobab, quia nomen Iob incipit per
Aleph literam, Iobab vero per Iod.

11 Et regna. Iste est alius ab eo qui fuit rex in Israel ante Dauid,
iste enim fuit Idumæus, & ille Iudæus.

1 Meestabel.

A *Roboboth.* Vrbs est iuxta flumē ubi erat rex Edom, & vsq; hodie est praesidiū in regione Cabalena, & vicus grandis, qui sic vocatur.
 b *Matred filiae, & cat.* Dux matres hic numerantur, ad significandum mysterium, vt aurifex genuisset dispensancem, & dispensatrix Dni benignitatē, q̄a ex pfunditate sensus nascitur facunda

a de Rohoboth, quæ iuxta amnem sita est. Mortuoque Saul, regnavit pro eo Balanā filius Achobor. Sed & hic mortuus est, & regnavit pro eo Adad: cuius vrbs nomen fuit Phai, & appellata est vxor eius Meetabel, filia Matred, filiae Mezaab.
b Adad autem mortuo duces pro regibus in Edom esse ceperant. Dux Thamna, dux Ahila, dux Ierheth, dux Oolibama, dux Ela, dux Phinon, dux Cenez, dux Theman, dux Mabsar, dux Magdiel, dux Hiram. Hi duces Edom.

facunda locutio, q̄ f d mūdā, & gratiam De promeretur genere in cordibus auditorū c *Duces, & c.* Notandū quod prius reges dicit de Edom, postea duces cum prius fuerūt: quorum quaedam matres noīat: vt Oolibama, & Thāna d *Dux Ahila.* Alia in Genesi legitur, cuius

interpretatio eleuatio, in Paralip. Aliha, id est, super eam.

NICOLAUS DE LYRA.

B 1 Meetabel. In Hebr. eo habetur: Filia Mezahab: & sonat in Hebr. eo cuius aurum, & per hoc designatur, quod pater istius fuit dives in possessione auri, vt dicit glos. Hebraica.
 2 Adad iu. Hic describuntur duces Edom, regibus succedentes.
 3 Dux Tham. Dicitur alii quod Thanna, & Oolibama sunt nomina mulierum que ponuntur inter nomina ducum, propter actus virtutis quos fecerunt, sicut & Delbora inter Iudices, vt habetur Iudic. 4. Sed hoc fuit improbatum Genes. 36. quod Thanna, & Oolibama, quæ fuerunt

fuerunt mulieres, praeceperunt reges qui fuerunt in Edom. Thanna autem, & Oolibama qui ponuntur hic inter duces, fuerunt post illos reges vt patet in textu. Et ideo dicendum, q̄ hic sunt nomina virorum. Genes. vero 36. sunt nomina mulierum, quia sunt æquiuoca ad masculinum, & feminam, vt praedictum est. Aliqui vero Hebraei dicunt, q̄ sunt nomina civitatum, vel regionum, vt sit sensus: Dux Thanna, id est, civitatis, vel regionis sic nominat. & sic de alijs, sed textus non videtur bene ad hoc concordare: vnde concluditur in fine.
 4 Hi duces Edom. Scilicet praenominati.

A D D I T I O.

Additiones in libros Paralip. incipiunt i. Paralip. i. c. vbi dicitur in post. ll. Ipse genuit Heber, & c.

Hebraei non sunt denominati ab Heber filio Sem, nec ab aliquo alio precedente Abraham, sed nominantur Hebraei ab ipso Abraham, non ratione proprii nominis, quia sic dicerentur

cerentur Abrazicum A eph in principio, non autem Hebraei, cum Ain. Ratio autem huius denominationis habetur plene super Matth. 21. cap. in additione 2. vide ibi. Vnde replicam generalem post 30. cap. secundi totius huius positionis: vbi pro praesenti c. & eius additione replicator ad correctorium, Genes. 6. c. se remittit.

C A P. I I.

C A P. I I.

† Genes. 20. & 30. a. Li. quæst. super Gen. 9. 35

a Ilii autem Israel. & August. Duodecim filij Israel in Mesopotamia dicuntur nati, vt per symeochem intelligatur, quia Benjamin prope Bethlehema natus est longo tempore post reditū patris eius a Mesopotamia. Sed quia maior eorū pars ibi nata fuit, dicuntur ibi nati.
 b *Achar cui.* Achar qui & Achan in Iosue dicitur, id est, coluber

a Ilij autem Israel, Ruben, Simeon, Leui, Iuda, Issachar, & Zabulon, Dan, Ioseph, Benjamin, Nephthali, Gad, & Aser. Filij Iuda, Her, Onan, & Sela: tres nati sunt ei de filia sue Chananitidis. Fuit autē Her primogenitus Iuda, malus coram Domino, & occidit eum. † Thamar autē nurus eius peperit ei Phares, & Zarah. Omnes ergo filij Iuda quinque. Filij autē Phares, Hefron, & Hamul: filij quoque Zarah, Zamri, & Ethan, & Eman: Calchol quoque, & Darta simul quinque. Filij Charmi, Achar, qui turbauit Israel, & peccauit in furto anathematis. Filij Ethan, Azarias. † Filij autem Hefron qui

luber insidiās. Achar turbatus. q̄a per auaritiam insidiabatur furto aliquid rapere d anathemate, deprehensus in scelere turbatus est in vltione. Mystice innuens, quia quod post fidei indumentum conuersationis secularis cultum inducit quasi pallium de anathemate tollit. Ille quoque de anathemate tollit Iericho, qui hereticorum dogmata, vel seculariū huiusmodi rerum superstitiosa Ecclesiā inducit. hec est enim regula autē

Hieron. Rabbanus.

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. I I.

Ilij autem Isra. Hic consequenter describitur generatio ipsius Iacob, que fuit tota electa in duodecim Patriarchis, vt per Iudam Patriarcham perueniatur ad Regnum David: de quo est principalis intentio huius libri. Primo ergo agitur de dicta generatione per Patriarchas. & primo describitur ordo generationum ipsius Iuda, eo q̄ de ipso descendit David: de cuius Regno principaliter intenditur. Secundo Simeonis, qui partim habitauit in sorte Iuda in medio 4. c. ibi: Et filij Simeon. Tertio Ruben, & Gaad, & dimidia tribus Manasse, qui simul habitauerunt ultra Iordanem c. 5. Quarto ipsius Leui. c. 6. Quinto Issachar, & Nephthali, & Manasse, & Ephraim, & Azer qui residui erant extra sortem Iuda 8. c. Sexto ipsius Benjamin c. 8. Circa primum describitur prima generatio Iuda vsque ad David, & fratres eius. Secundo generatio ipsius David c. 3. Tertio reuertitur scriptura ad generationem Iuda a qua addendo c. 4. Circa primum prænuntitur duodecim Patriarcharum generatio, cum dicitur: Filij autem Isra. & c. & patet litera. Secundo describitur generatio Iuda Patriarcharum cum dicitur: Filij Iuda. Et primo ipsius immediatē, secundo filiorum eius, ibi: Filij autem Phares, & c. Circa primum dicitur.
 2 Filij Iuda. Her. Onan. Ipsi duo fuerunt mortui sine liberis, eo quod fuerunt mali coram Domino, vt habetur Genes. 38.
 3 Hi tres nati sunt de fili. Ex quo dicunt aliqui, q̄ Sue est nomen vxoris ipsius Iuda. sed hoc fuit improbatum Genes. 38. & ostensum, q̄ nomen est patri vxoris Iuda. & propter hoc debet hic poni Chananitide referendo ad filia sue, quæ fuit vxor Iuda, & fuit de genere Chanaā.
 4 Thamar autem, & c. Quos concepit de focero suo simulās se esse meretricē, eo quod iniuste deturbatur in viduitate, vt habetur Gen. 38.
 5 Filij autē Phari. Hic agitur de generatione filiorum Iuda, & primo ipsius

ipsius Phares, & Zarah. Secundo filiorum ipsorum: ibi: Filij Chama. Circa primum dicitur: Filij autem Phares, & c. Dicit hic gl. Hebraica, quod isti quatuor vltimi sunt illi iadem, de quibus dicitur 3. Reg. quod Salomon erat sapientior Ethan Ezraita, & Emam, & Chalco, & Dara filius Mahol. Sed gl. Hebraica super locum illum 4. Reg. 4. dicit, quod illi quatuor fuerunt Leuitae, & cantores in domo Domini; ij autem quatuor hic noīati fuerunt de tribu Iuda, descendentes ab eo per Zaram filium eius, vt patet in textu. Illi autē de tribu Iuda non admittentur in domo Domini ad officium Leuitarum. Itē illi dicuntur filij Mahol, isti vero filij Zarah. Ex quibus patet, quod isti sunt alii ab illi
 6 Filij Char. Hic consequenter agitur de generatione filiorum Thares, & Zarah. & primo de generatione filiorum Zarah. secundo de generatione filiorum Phares, ibi: Filij autē Hefron. Circa primum dicitur: Filij Charmi. qui fuit filius Zabdi filij Zarah, vt habetur Iosue 7.
 7 Achar. Iste Iosue 7 vocatur Achar: prout ibi plenius fuit ostensum, & in aliquibus locis vocatur Achor. Idem enim nomen Hebraicum frequenter variatur, vt d. Enm est cap. p. pced.
 8 Qui turbauit Israel, & c. Furando rem consecratam Dominum vt habetur Iosue 7.
 9 Filij Ethan. Qui fuit filius Zarah.
 9 Azarias, & c. Hoc exponitur dupliciter. Vno modo quod ponit hic plurali pro singulari, s. filij pro filius. Alio modo, quod licet sibi Azarias tanquam principaliter nominetur, tamē alij fratres eius subelliguntur: quia autor huius libri breuiter, & quasi chronice loquitur
 10 Filij autem Hefron. Hic consequenter agitur de generatione filiorum Phares diffusius. & primo de generatione Hefron. de qua descendit David. secundo de generatione Caleb, qui facta notabilia fecit vt habetur in lib. Iosue, & lib. Iudicum, ibi: Caleb vero. Circa primum dicitur: Filij autē Hefron qui nati sunt. iste vocatur Aray Mat.

luculento sermone aptata. Hanc furati sunt Arius, Marcion, & alij qui philosophorum sectam non recte conati sunt inducere in ecclesiam, ut multi per eos perirent. Ideo abiecti aceruo lapidum, i. multitudine peccatorum extincti sunt.

a Calubai. id est, canis meus, qui & Caleb. id est, canis, vnus de exploratoribus. Hefron quoque & Iephone idem est. vnde Caleb. filius Hefron, & aliquando filius Iephone legitur.

b Isai autem ge. In libro Regum dicitur habere Isai octo filios, in Paralipomenon non amplius quam septem. Sed dicunt Hebrei Natham prophetam filium Sama, (vel Samaa, vel Simmaa) filij Isai, quem in locum filij edicauit & nutriuit inter filios numeratum. Inter filios quoque Isai Natham

nati sunt ei: Ierameel & Ram & Calubai. Porro Ram genuit Aminadab: Aminadab autem genuit Nahafon, principem filio

^a Id est, pax in Ruth vero dicitur Salomon id est pacificus.

rum Iuda Nahafon quoque genuit Salma, de quo ortus est Bo-

oz, Booz verò genuit Obed, qui & ipse genuit Isai, Isai autem genuit primogenitum Eliab, secundum Aminadab, tertium

^a Alias Samma. [†] Alias Samaa.

Simaa quartum Nathanael, quintum Raddai, sextum Asom, septimum Dauid, quorum sorores fuerunt Sarua & Abigail. Filij

Satua, Abisai, Ioab & Asahel tres. Abigail autem genuit Amasa cuius pater fuit Iether Ismaelites Caleb vero filius Hefron accepit uxorem nomine Azuba, de qua genuit Ierioth. Fueruntque

filij eius Iaser & Sobab & Ardon. Cumque mortua fuisset Azuba accepit uxorem Caleb Ephrata, quae peperit ei Hur. Porro Hur genuit Vri. & Vri genuit Beseleel. Post haec ingressus

^a Postquam mortua est Azuba de Ephrata nati sunt filij.

est Hefron ad filiam Machir patris Galaad, & accepit eam cum esset annorum sexaginta: quae peperit ei Segub. Sed Segub genuit Iair. Et possedit viginti tres ciuitates in terra

^a Filij Manasse filij Ioseph, qui vltra Iordanem accepit hereditatem in terra Galaad.

Natham

quæretur mulier Hebraea ad nutriendum eum, ut habetur Exod. 2. & sic Maria fuit 95. annorum vel circiter, quando Caleb fuit. 39. & ideo si accepit eam 10. annorum existens, sequitur quod tunc Maria fuit 66. annorum, quod est satis derisibile, quod mulier tam sancta & prophetissa & tam antiqua nupsisset cum puero decem annorum. Secundum inconueniens est, quod statim ex ea genuisset Hur, cum quia secundum naturam non erat in eo virtus generandi, & in ea transierat tempus concipiendi. Tertium est quod Hur & Vri genuissent existentes octo annorum tantum, nisi ponatur miraculum: quod non videtur necessarium. Nec est verisimile, quod scriptura ista miracula tacuisset in tribus dictis generationibus. Quartum est quod Beseleel fecisset tabernaculum cum esset 10. ann. vel parum plus, cum tamen Exo. 36. dicatur vir sapiens, quod non potest dici de puero 10. ann. Quod autem sequatur ad praedictam glossam patet sic, quia secundum eam Caleb. 10. annor. genuit Hur, & Hur. 8. annos Vri, & Vri. 8. annos Beseleel, & sic a natiuitate Caleb vsque ad generationem Beseleel fluxerunt anni 26. & tempus in quo Hur & Vri fuerunt in utero matrum suarum antequam essent nati. 18. menses qui faciunt annum & dimidium. & sic tunc Caleb fuit 27. an. & dimidij. Si igitur cum hoc ponatur tempus nouem mensium a generatione Beseleel vsque ad eius natiuitatem, & 10. ann. vitæ eius, habemus 38. an. & tres menses. Cum igitur incepit facere tabernaculum. 39. vitæ Caleb, ut dictum est supra. habet propositum. id quod Bezeleel habebat tantum 10. annos, vel parum plus, quando incepit facere tabernaculum, quia incepit facere. 39. anno. ipsius Caleb, mense 7. ut dicunt Hebraei. Igitur ad ista inconuenientia curanda, & alia quae possent sequi ex praedicta glossa, dicendum quod Ephrata quae hic dicitur uxor Caleb non fuit Maria soror Moysi, sicut dictum fuit Exo. 17. nec iste Bezeleel qui descendit de Caleb fecit tabernaculum, & per consequens quod Hur, Vri, & Bezeleel qui hic ponuntur descendisse de Caleb, fuerunt alij ab illis qui ponuntur Exod. 31. licet isti & illi fuerint de tribu Iuda: quia in eadem tribu erant multae cognationes, & non est inconueniens quod in duabus cognationibus eiusdem tribus avus, pater & filius similiter nominentur in vno tempore vel diuersis. Nec mirandum quod dictum fuit Exod. 17. Hur auum Bezeleel, qui fecit tabernaculum de tribu Iuda fuisse maritum Mariae: quia tribus sacerdotalis & regia sic commiscebantur per matrimonia.

Natham adductus est ad Samuelem, qui & Ionatham, qui percussit leonem. Et sciendum quod ubi propheta vocatur, Natham scribitur non Ionathan.

c Iether. In Regum Iethra Ismaelites. sed meritorum qualitas diuersitatem nominum facit, nam Iethra residuum interpretatur, Iether vero modicum residuum, & residuo iungitur Ismaelitis modico residuo Ismaelitis.

† 1. Re. 16.

d Ephrata. Haec est Maria soror Moysi, mater Hur patris Hur, Aui Beseleel. Hur vero est qui cum Aaron sustinebat manum Moysi pugnante Iosue c. Iair. Hic iudex fuit post Thola. & iudicauit Israel. 22. annis, habens filios. 30. principes ciuitatum. 30. quae ab ipso nominatae sunt, sicut in libro Iudic. legitur.

Hieron. Rabbanus.

E
Exod. 17. c.

^a Ingressus

Iudic. 10. a. F

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et Caluba. iste est Caleb.

2 Booz ve. gen. Obed. Tres fuerunt Booz, auus pater & filius, sicut fuit declaratum plenius Ruth ult. & Mat. 1. & comprehenduntur hic sub vno nomine. quorum primus fuit filius Salomon, Tertius vero genuit Obed.

3 Septimum Dauid. Contrarium videtur 1. Reg. 16. & 17. vbi dicitur quod Isai habuit octo filios, & Dauid fuit vltimus, & sic fuit octauus. Dicendum quod 1. Reg. inter filios Isai computantur Ionathan filius Simmaa fratris Dauid, quem Isai nutriuit inter filios suos, & eum adoptauerat in filium, & secundum hoc dicitur octauus filius. Hic autem enumerantur solum filij Isai naturales, & sic Dauid est septimus. Sequitur.

4 Cuius pa. fuit Iether. Dicunt aliqui Hebraei quod iste Iether fuit de filijs Ismael, sed dimissa Gentilitate conuersus fuit ad ritum Iudaeorum. retinuit tamen sibi primum cognomen, sic Mar. 14. a. vocatur Simo leprosus quem dominus curauerat a lepra, tamen retinebat sibi cognomen leprosi. Alii dicunt, quod fuit Iudeus natione, sed iuit ad peregrinandum in terram Ismaelitarum, sicut Elimelech in terram Moab, ut habetur Ruth. 1. & inde traxit illud cognomen.

5 Caleb. Hic consequenter describuntur generationes ipsius Caleb. & diuiditur in tres partes, quia primo describitur pars generationis Caleb. secundo reuertitur scriptura ad describendum generationem Hefron, ibi, Post haec ingres. est Hefron, ut inde transeat ad generationes aliorum filiorum Hefron, ibi, Nati sunt autem. Circa primum dicitur, Caleb ve. fi. Hefron, & c. Dicitur gl. Hebraica super 1. Pa. c. 2. quod Caleb habebat tantum octo annos, quando accepit istam Azubam, & genuit ex ea Ierioth, qui natus est nono anno aetatis Caleb. Quod non vix fatis conueniens, quod in tali aetate genuisset Caleb. Et quia tunc tardius accipiebant uxores viri quam modo, Sed hoc inconueniens, & alia quae sequuntur, dicunt Hebraei ad saluandum licet male secundum verum intellectum scripturae. & subditur.

6 Accepit uxorem Caleb Ephrata, & c. Dicit hoc glossa Hebraica quam aliqui expositores nostri sequuntur, & male sic credo, quod haec fuit Maria soror Moysi, & quod Caleb 10. annorum existens genuit ex ea Hur, & Hur octo annorum genuit Vri & Vri octo annorum genuit Beseleel, qui fecit tabernaculum, ut habetur Exo. 31. Sed in hac glossa includuntur multa inconuenientia. Primum est de matrimonio Caleb & Mariae, quia Caleb in exitu de Aegypto erat tantum. 39. annorum. quod patet, quia anno sequenti missus fuit ad explorandum terram ut habetur Num. 13. & tunc fuit 40. annorum tantum. ut habetur Iosue. 14. Maria autem in exitu de Aegypto erat. 95. annorum vel circiter. quod probatur sic, quia Moyses in exitu de Aegypto fuit 80. annorum, ut habetur Exod. 7. In natiuitate vero Moysi Maria iam erat 15. annorum vel circiter, quia erat ita magna & sagax, quod iuit ad considerandum quid accideret de Moyse exposito in flumine, & suavit filiae Pharaonis ut quæretur-

quæretur mulier Hebraea ad nutriendum eum, ut habetur Exod. 2. & sic Maria fuit 95. annorum vel circiter, quando Caleb fuit. 39. & ideo si accepit eam 10. annorum existens, sequitur quod tunc Maria fuit 66. annorum, quod est satis derisibile, quod mulier tam sancta & prophetissa & tam antiqua nupsisset cum puero decem annorum. Secundum inconueniens est, quod statim ex ea genuisset Hur, cum quia secundum naturam non erat in eo virtus generandi, & in ea transierat tempus concipiendi. Tertium est quod Hur & Vri genuissent existentes octo annorum tantum, nisi ponatur miraculum: quod non videtur necessarium. Nec est verisimile, quod scriptura ista miracula tacuisset in tribus dictis generationibus. Quartum est quod Beseleel fecisset tabernaculum cum esset 10. ann. vel parum plus, cum tamen Exo. 36. dicatur vir sapiens, quod non potest dici de puero 10. ann. Quod autem sequatur ad praedictam glossam patet sic, quia secundum eam Caleb. 10. annor. genuit Hur, & Hur. 8. annos Vri, & Vri. 8. annos Beseleel, & sic a natiuitate Caleb vsque ad generationem Beseleel fluxerunt anni 26. & tempus in quo Hur & Vri fuerunt in utero matrum suarum antequam essent nati. 18. menses qui faciunt annum & dimidium. & sic tunc Caleb fuit 27. an. & dimidij. Si igitur cum hoc ponatur tempus nouem mensium a generatione Beseleel vsque ad eius natiuitatem, & 10. ann. vitæ eius, habemus 38. an. & tres menses. Cum igitur incepit facere tabernaculum. 39. vitæ Caleb, ut dictum est supra. habet propositum. id quod Bezeleel habebat tantum 10. annos, vel parum plus, quando incepit facere tabernaculum, quia incepit facere. 39. anno. ipsius Caleb, mense 7. ut dicunt Hebraei. Igitur ad ista inconuenientia curanda, & alia quae possent sequi ex praedicta glossa, dicendum quod Ephrata quae hic dicitur uxor Caleb non fuit Maria soror Moysi, sicut dictum fuit Exo. 17. nec iste Bezeleel qui descendit de Caleb fecit tabernaculum, & per consequens quod Hur, Vri, & Bezeleel qui hic ponuntur descendisse de Caleb, fuerunt alij ab illis qui ponuntur Exod. 31. licet isti & illi fuerint de tribu Iuda: quia in eadem tribu erant multae cognationes, & non est inconueniens quod in duabus cognationibus eiusdem tribus avus, pater & filius similiter nominentur in vno tempore vel diuersis. Nec mirandum quod dictum fuit Exod. 17. Hur auum Bezeleel, qui fecit tabernaculum de tribu Iuda fuisse maritum Mariae: quia tribus sacerdotalis & regia sic commiscebantur per matrimonia.

7 Post haec ingres. Hic reuertitur scriptura ad describendum generationes Hefron alias a praedictis,

8 Patris Galaad. id est, domini Galaad. Erat enim ita magnus in terra illa, quod vocabatur eius pater.

9 Quæ pepe. sic enim debet scribi per h, in fine, & non per p, vel per r, ut habent aliqui libri, & male.

10 Et possedit, & c. Queritur hic quomodo iste habuit possessionem in terra Galaad, cum esset de tribu Iuda ex parte patris, ut dicitur, quæ-

Galaad . Cepitque Gessur & Aram oppida Iair .
& Canath & viculos eius sexaginta ciuitatum.

Post mortem patris Caleb locauit sibi Ephratam sed vitum in Aegypto au in de-
lecto non apparet

Omnes isti filij Machir patris Galaad . Cum au-
tem mortuus esset Hefron ,

Ingressus est Caleb ad
Ephrata .

* Hiero. Idcirco vo-
catur Caleb Ephrata,
quia f. vir Ephrate.
Idcirco dicitur Et-
rom sexaginta annos
habuisse, quando ac-
cepit uxorem filiam
Machir, vt monstre-
tur per annorum nu-
merum, & de Aegy-
pto illum egressum
fuisse, & in terram re-
promissionis venisse,
quia a viginti an-
nis & supra ad bellu
describentur vsq;
ad annum sexagesi-
mum. Ab anno sexa-
gesimo & Leuita mi-
nistrare, & milites pu-
gnare desinebant: vn-
de & Romani eos e-
meritos vocant, qui
ia militare deserunt.
b. *N. ut sunt.* Hacten-
us scriptor historiae
texuit generationem
duorum filioru Hef-
ron duorum postero-
rum, idest, Aram &
Calubai, de quibus
prius narrauit, quia re-
giam & sacerdotale
quoquomodo voluit
innotescere dignita-
tem. Nunc aut ad pri-
mogeniti. i. Ierameel
genealogiam redit.
c. *Onam.* Hic ab Ona
filio Iudae nomen ac-
cepit, sed differunt,
quia per Num filius
Iudae, filius Ierameel
per Men scribitur.
d. *Sesam.* Hunc He-
braei

Quaest. in
1. Paralip.

B

C

Hieron.

a ingressus est Caleb ad E-
phrata: habuit quoque Hef-
ron uxorem Abia, quae pe-
perit ei Ashur patrem The-
ciae. Nati sunt autem filij Ie-
rameel primogeniti Hefro,
Ram primogenitus eius &
Buna & Aram & Afom, &
Achia. Duxit quoque ux-
orem alteram Ierameel no-
mine Atara, quae fuit mater
Onam sed filij Ram primo-
geniti Ierameel fuerunt Mo-
oz Iamin & Acar. Onam au-
tem habuit filios Semei &
Iada. Filij autem Semei Na-
dab & Abisur. Nomen vero
uxoris Abisur Abihail, quae
peperit Ahobban & Molid.
Filij autem Nadab fuerunt
Saled & Apphaim. Mortuus
est autem Saled absque libe-
ris. Filius vero Apphaim Iesi,
qui Iesi genuit Sefan. Porro
Sefan genuit Oholai. Filij
autem Iada fratris Semei Ie-
ther & Ionathan. Sed & Ie-
ther mortuus est absque li-
beris. Porro Ionathan ge-
nuit Phaleth & Ziza . Isti
fuerunt filij Ierameel primo-
geniti Hefron . Sefan autem
non habuit filios, sed filias
& seruum Aegyptium no-
mine Ieraa. Deditque ei filiam
suam uxorem, quae peperit
ei Ethei. Ethei autem genuit
Nathan, & Nathan genuit
Zabad . Zabad autem ge-
nuit Ophal, & Ophal ge-
nuit Obed, Obed genuit Ie-
hu, Iehu genuit Azariam,
Azarias genuit Helles, &
Helles genuit Elasa, Elasa genuit sisamoi, sifa-
moi genuit sellum, sellum genuit Icamia,
Icamia autem genuit Elisama . Filij autem
Caleb fratris Ierameel + Mesa primogeni-
tus eius, ipse est pater Ziph, & filij Maresa pa-
tris Hebron . porro filij Hebron, Core &
Thaphua & Recam & samma . samma au-
tem genuit Raham patrem Iercaam, & Re-
cem genuit Sammai . Filius autem sammai,
Maon, & Maon pater Bethsur. Epha autem
concubina Caleb peperit Haran, & Mussa
& Gezez . porro Haran genuit Gezez . Fi-
lij autem Iahaddai: Regom, & Ioatham, &
Gefan, & Phaleth, & Epha, & saaph: Con-
cubina Caleb, maacha, peperit saacer, & Tha-
rana . Genuit autem saaph pater Madmena-
sue patrem Machbena, & patrem Gabaa . Filia

a Vtrum inter ceteras. an post cete-
ras uxores, non euidet: ostenditur.

a Alias zabud.

a Ophal.

a Vel Ierameel, vel Melis vel Muhei, vel Muheli,
el Mehel.

a Nomen loci a quo. ziphei qui dixerunt Sauli: Nonne David
absconditus est apud nos.

a Ciuitatis.

a Taphua Alias.
Taphuephu.

a Alias Moza.

a Alias zephom.

a Alias Achoban, alias Ashobban.

a Alias Ahalei, alias Olai.

a Alias zephom.

a Hic interpretatur tonsor, unde putatur a Iudaeis esse Nabal Carmeli, qui tonsens
oues suas nuntios David contumelias affecit.

a Alias zephom.

a Alias zephom.

a Alias zephom.

a Alias zephom.

NICOLAUS DE LYRA.

* tribus non habebat ibi possessionem. Ad quod respondetur vno modo
quod Machir adoptauit patrem eius Segub in filium . Et sic per hanc
adoptionem ipse & filius eius Iair habuerunt ibi possessionem. Alio mo-
do, qd iste Iair fuit homo bellicosus, & aliquas ciuitates recuperauit ibi
dem, quas Syri rapuerunt a filiis Israel.

1 Cum autem mor. In Hebraeo habetur, Ingressus est Caleb
ad Ephratam. & est hic Ephratha nomen ciuitatis, quae altero no-
mine vocabatur Bethlehem. & est sensus quod mortuo Hefron, qui do-
minabatur in Bethlechem, Caleb filius eius ingressus est illuc tanquam
succedens patri. Secundum aliquos haec litera, Et postea mortuus
est Hefron in Caleb Ephratha. Et est Caleb Ephrata nomen vil-
lae compositum ex nomine Caleb, et nomine uxoris suae, in qua mortuus
est Hefron pater Caleb.

2 Habuit quoq;. Poterant enim tunc habere plures uxores simul.

3 Quae peperit ei Ashur. id est, domini talis ville.

4 Nati sunt. Hic transit ad describendum generationes aliorum fi-
liorum

liorum Hefron.

5 Filij Iera, &c. Ex hoc patet quod Aram per quem textitur genea-
logia Christi, non fuit primogenitus Hefron, sicut nec Salomon ipsius
David.

6 Et Buna & Aram & Afom. Et patet litera vsque ibi. Sefan au-
tem non habuit filios. Hoc videtur contradicere ei quod preponi-
tur in textu.

7 Porro Sefan genuit Oholai. alias Ahalei. Dicendum quod
iste Oholai mortuus est ante patrem, & sine liberis. & secundum hoc
dicitur hic.

8 Sefan autem. scilicet, sibi succedentes.

9 Obe ge. Ie. Aliqui lib. habent Iehu, & male quia sic scribitur in
Hebr. Sequitur.

10 Maon, &c. id est dominus vel magnus in tali villa. & eodem mo-
do illud quod sequitur.

11 Genuit autem Saaph pa. Ma. & quod subditur.

12 Sue patrem Mach. & pa. nomina sunt villarum. Ista tamen Ga-
baa est alia ab illa Gabaa, quae fuit in tribu Benjamin.

* Filia

a *Hierant filii.* Re capitulat generationem Caleb de Ephratha, quam ante dimisit, quando Hur de Ephratha, i. Maria sorore Moyſi genitum narrauit.

b *Cariathiarum.* quæ & Cariathabaal, i. ciuitas saltuum vna de vrbibus Gabaonitarum in nono miliario euntibus ab Hebra Dioſpolim in tribu Iuda.

c *Bethlehem.* ciuitas Dauid in tribu Iudæ i qua dominus natus e in 7. ab Elia miliario cõtra meridionalem plagam iuxta viã quæ ducit Hebron, vbi sepulchrum Iesse & Dauid ostenditur, & mille circiter passibus pcul turris Ader, i. turris gregis quodam vaticinio pastores dominicæ natiuitatis conscios ante significans.

d *Qui diuidebat.* Dimidium requietionum. i. fortes Madiam iuxta sepulchra patriarcharum quæ sunt in Cariatharbe accepit, & huius filii fuerunt Iethrei, &c. Seriatæ & Esthaolitæ nomina locorum sortiti sunt, qui sunt Sarrai & Esthaol, vbi sepultus est Samson. Requietio enim sepulchrum dicitur. Alii dimidium requietionis tempus dimidium intelligunt, quo filij Israel ceperunt terram promissionis possidere, ab eo, scilicet tempore quo Moyſes dedit terram Galaad vltra Iordanem, Ruben & Gad, & dimidiæ tribui Manasse, vsq; quo ceteræ tribus fortes suas acceperunt. In huius temporis medietate dicunt Sobal esse mortuum, & ita dimidium requietionum vidisse, i. ad medietatem illius temporis peruenisse.

Myſticè autem Sobal. idest. vana vetustas, vel vectis ad por-

portandum, Iudeos significat, qui antiquitus populus Dei D vocabantur, & legem literæ primi acceperunt, qui libros legis & prophetarum ferebant, sed mysterium incarnationis Christi non intelligebant. Vnde dimidiũ requietionum, i. historiam viderunt. Ille autem plenitudinem requietionũ possidet, qui post opera bona valde in æterna quiete gaudet. Vel dimidium requiei videt, qui post presentis vite laborem animæ quietem habet. tunc autem perfectionem requietionum videbit, cum & anima & corpore perfructur perfectione quietis.

a verò Caleb fuit Achsa. Hi erāt filii Caleb, filii Hur primogeniti Ephratha: Sobal pater Cariathiarim, Salma pater Bethle-

c hem: Hariph pater Bethgader. fuerunt autem filii Sobal patris Chariathiarim, qui diuidebat dimidium requietionum, & de cognatione Cariathiarim, Iethrei & Phutei & Sema-

d thei & Maserei. Ex his egressi sunt Saraitæ & Esthaolitæ filii Salma Bethlehem, & Netophathi, coronæ domus Ioab, & dimidium requietionis Sarai. Cognationes quoque scribarum habitantium in Iabes, canentes atque resonantes, & in tabernaculis commorantes. Hi sunt Cinæi qui venerunt de calore patris domus Rechab.

e

10

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

32

33

34

35

36

37

38

39

fidet, qui post opera bona valde in æterna quiete gaudet. Vel dimidium requiei videt, qui post presentis vite laborem animæ quietem habet. tunc autem perfectionem requietionum videbit, cum & anima & corpore perfructur perfectione quietis.

e *Habitantium.* Tradunt Hebræi Iabes fuisse doctorem legis peritissimum, in cuius conspectu sedebant filij Cinæi, qui & Iobab cognati Moyſi. Scribentibus igitur dicuntur canentes atque resonantes, quia assidue in legis Dei locutione ver-

fabant. in tabernaculis quoque commoratos regum narrat historia. Iabes Christum significat verum magistrũ sanctorum laudes Deo canentium. Iabes enim interpretatur excans, Christus autem fluxus carnalium cupiditatum in suis fidelibus exiccavit. Cinæi, id est, possessio vel possidens sunt omnes electi. de quibus dicitur. Hæreditas mea israel, & quorum possessio dominus est. Rechab interpretatur auriga vel ascendens. Hi autem venerunt de calore patris domus Rechab, quia a patre luminum gratia spiritus inflammati, per quadrigam virtutum in cælos ascendunt. de quibus dicitur, Quicunque spiritus Dei aguntur, hi filii Dei sunt.

Hieron. Thereathim, Simeathim, Suchathim, Hemath, vel Betrecab.

Allego. Esa. 19. d.

Ro. 8. c. F

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Filia vero ca. fu. quæ fuit vxor Othoniel, secundum quod habetur Jos. 10. & Iud. 1.
- 2 Filii Hur primogeniti Ephratha. & non Caleb, quia ante habuit filium de Azuba nomine Iericho, vt prædictum est.
- 3 Sobal pater Cariathiarim. id est, dominus vel famosus, in villa sic nominata. & eodem modo quod subditur. Per Bethlehem, & pater Bethgader.
- 4 Qui diuidebat di. i. mansionum illius terræ, & ideo ibat ad videndum illas mansiones tanquam earum curam habens.
- 5 Et de co. Cariathiarim. supple exierunt.
- 6 Iethrei & Phutei. & sequitur. Ex his egressi sunt Saraitæ. id est habitatores Sara & Esthaol. Licet enim filii Dan habitauerint ad tempus in ciuitatibus istis, eo quod tribus Dan adhuc non habebat possessionem, vt habetur Iud. 18. tamen erant in sorte Iudæ, & pertinebant ad viros de tribu eius, cuius genealogia hic describitur.
- 7 Filij. Sa. i. domini de Bethlehem.
- 8 Et Nethopha. id est, alterius villa sic nominata de qua fuit Baana Nethophautes, qui nominatur inter fortes Dauid. infra 11. ca. ideo subditur.
- 9 Coronæ. hoc est illi qui descenderunt de Salina fuerunt viri fortes

tes & bellicosi tempore Ioab, qui fuit princeps militiæ Dauid. & ideo per adiutorium ipsorum coronæ, id est, victoriæ augmentatæ sunt domui Ioab.

10 Et di. re. i. habitationis huius ciuitatis pertinebat ad eos.

11 Cognationes quoque. &c. i. in domo Iabes seu tabernaculo eius, & hic est Iabes nomen viri, vt videbitur, c. 4. quem dicunt Hebræi fuisse Othoniel, qui fuit peritus valde in lege & doctor magnus, propter quod Cinæi qui descenderunt de Ietro socero Moyſi, recedentes de ciuitate palmarum, acceſſerunt ad istum Iabes, vt ab eo addiscerent legem quia erant profelyti & conuersi ad Iudaismum. vt di. huius fuit Iudic. 1. & ratione istius Iabes qui fuit de tribu Iuda (quia fuit frater Caleb, vt habetur Iudic.) fit hic mentio de istis Cinæis, qui non fuerunt de tribu Iuda, sed discipuli istius Iabes, qui alio nomine dictus est Othoniel.

12 Canentes. i. legentes in libris legis diuinae, quæ lectio fit per modum cantus ratione accentus.

13 Et in tabernaculis. & non in domibus, vt patet Ierem. 35. vnde concluditur.

14 Hi sunt cinæi. discipuli ipsius Iabes.

15 Qui ve. id est, seruuore religionis & deuotionis.

16 Patris. quia Rechabites fuerunt valde religiosi & sobrii, vt habetur Ierem. 35. Et iste Rechab a quo nominati sunt Rechabites, descendit de Ietro.

CAP.

ADDITIO.

In c. 2. vbi dicitur in postil. Canentes atque resonantes. i. legentes. Scripturæ sacræ textus legitur communiter ab Hebræis in suis scholis per modum cantus, non ratione accentus, quia accentus posset proprie seruari sine cantu. sed hoc fit ratione

ne sententiæ, vt est notum peritis in illa lectura: vnde alio cantu vtuntur in psalterio, alio in prophetis alio in lib. Job, alio vero in lib. Prouerb. & huiusmodi. licet quo ad accētum vni formiter se habeant in omnibus libris. & de hoc cantu intelligendum est quod hic dicitur, Canentes.

Tom. 2.

KK 2

C A P. III.

David vero. Redit ad explicandam progeniem David, quam ante dicitur, cum sobolem Amram filij Helion enumerans peruenit ad Isai & ad filios eius, quorum David nouissimus.

In Hebron ubi regnavit, & c. Quid per regnum David in Hebron vel in Ierusalem accipiatur, librum Regum exponendo pertinet maximus. Scriptum est in sequentibus, Omne tempus quo regnavit David 40. annis regnavit: in Hebron. 7. annis, in Ierusalem. 33. Unde quaeritur, cur non in summa 40. anni & sex menses numerentur, Hebrei autem dicunt, quia David, Absalom filium suum fugerit sex mensibus, eosque merito a summa regni eius exclusos. Dicunt etiam quod sex mensibus, in Hebron infirmitate corporis laborauerit, & ideo in regno non recte computari. Extunc enim dicunt eum regnasse in Hebron, ex quo victis Amalecitis de spoliis eorum misit senioribus Iudae, h. s. f. qui erant in Hebron & aliis.

C A P V T III.

David vero hos habuit filios, qui ei nati sunt in Hebron; primogenitum Amnon, ex Achinoam, lezrahelide, secundum Daniel de Abigail Carmelitide, tertium Absalom, filium Maacha, filiae Tholmai regis Gessur, quartum Adoniam filium Aggith, quintum Saphatiam ex Abital, sextum Iethrahm de Eglā uxore sua. Sex ergo nati sunt ei in Hebron, ubi regnavit septē annis, & sex mensibus. Triginta autem & tribus annis regnavit in Ierusalem. Porro in Ierusalem nati sunt ei filii Simmaa, & Sobab & Nathan & Salomon, quatuor de Bethsua filia Ammiel. Ie-

Theodoret. Quoniam mentionem fecit regni Iuda, docet quoniam sint eorum urbes & pagi, & a quibus sua habuerint vocabula. Hinc discimus quod Nathan a quo dicitur Lucas deduxit generationem Servatoris & domini nostri, & David erat filius, & Salomonis frater veterinus.

1. Reg. 3. 2.

3. Reg. 1. d. 1. Reg. 3. 2.

Hieron.

Hieron.

Osee 10. c.

baar quoque & Elifama & Eliphalet & Noge & Nepheg & Iaphia, necnon Elifama, & Eliada & Eliphalet, novem. Omnes hi filii David absque filiis concubinarum, habueruntque sororem Thamar. Filius autem Salomonis Roboam, cuius Abia filius genuit Asa. De hoc quoque natus est Iosaphat pater Ioram, qui Ioram genuit Ochoziam, ex quo ortus est Iosias. Er huius Amasias filius genuit Azariam. Porro Azaria filius Iotham procreavit Achaz patrem Ezechiae, de quo natus est Manasses. Sed & Manasses genuit Amon patrem Iosiae. Filii autem Iosiae

omnes filii Christi aeternam palmam expectant, Sed excipiuntur filii concubinarum, qui nominati inter ceteros non meruerunt numerari. Iudaei enim haeretici vel schismatici huius societatis consortium habere non possunt. Caelstis enim regni gloria filios David de nobili tantum coniugio expectat. Non enim haeres est filius ancilla cum filio libera. Fili autem Iosiae. Rab. Quatuor filii Iosiae leguntur hic, sed in fine huius libri, & in lib. Regum, ubi successio regum, numerantur tres tantum. primus Iotham, secundus Eliacin, quem Necho rex Aegypti verso nomine vocavit Ioa Kim. tertius Sedecias. Iohanam & Sellu non leguntur ibi. unde Hebraei opinantur quod Iohanam filius primogenitus Iosiae. Ioa chaz Sellum dicitur sic. unde Iere. Hec dicit dominus Deus ad Sellum filium Iosiae regem Iuda, quia egressus est de loco isto, non revertetur, & c. Sellum nam-

In

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. III.

David vero. Hic consequenter describuntur generationes ipsius David, de quo principaliter intendit iste liber. & primo describitur generatio eius usque ad Salomonem secundum Salomone usque ad sua migrationem in Babylonem, ibi, Filius autem Salomonis. tertio post dictam migrationem, ibi, Filii Ieconiae. Circa primum dicitur.

Diuisio.

- 1 David vero hos habuit filios. & c. Sequitur.
- 2 Secundum Daniel, & c. Iste vocatur Chelab. 2. Reg. 3. a fuit enim binominis. Cuius causam dicitur Hebraei, quia David post mortem Nabal cito accepit Abigail & eam impregnauit. & cum natus fuisset puer, aliqui dirisores dicebant quod erat filius Nabal, propter quod David nominavit eum Daniel, qui interpretatur iudicium Dei, & ceteris, Iudicet Deus, ostendat per eundem signum cuius iste puer est filius, & tunc Deo faciente facies pueri assimilata est facies David, & tunc nominavit eum Chelab, qui interpretatur quasi pater, id est, similis patri.
- 3 Tertium Absalom, qui coniuravit contra patrem suum David, & habetur 2. Regum 15. ca.
- 4 Quartum Adoniam filium Aggith, qui voluit regnare patre David reserente, & habetur 3. Reg. 1.
- 5 Sextum Ie. de Eglā, i. Michol, quae vocatur hic Eglā, i. vitula, propter eius insolentiam despiciendo David, & habetur 2. Reg. 6.
- 6 Uxore sua, & c. Quia fuit prima eius uxor & principalis, ideo nominatur uxor David praeter ceteris.

- 7 Simmaa & Sobab & Nathan & Salo. Contrarium videtur Prover. 4. a. ubi dicitur Salomon, Ego fui unigenitus & tenellus coram matre mea. Ex quo videtur, quod licet David habuerit alios filios de aliis uxoribus, tamen fuit unigenitus ipsi Bethsabee & David simul in eis. Alius enim filius quem genuit David de ea in adhaerentio non computatur hic, tum quia adulterinus, tum quia fuit mortuus ante obitum matris, & per consequens incircuncisus, & sic non pertinet ad populum Iudaicum, quia circuncisus est signum dominans Israel a gentibus. Et ideo de aliis tribus filiis Bethsabee hic nominatis, dicendum, quod fuerunt filii naturales Vria, & adoptivi ipsius David, qui mortuo Vria accepit uxorem eius Bethsabee, & eius filios adoptavit.
- 8 Filia Ammiel. Iste 2. Reg. 6. vocatur Eliam, quia fuit binominis, sicut & multi alii.
- 9 Omnes hi. fi. Da. & c. Iste fuerunt uxores David, non tamen ita principales sicut aliae, propter quod dicuntur hic concubinae.
- 10 Habueruntque sororem Thamar, sex parte patris, sed fuit soror Absalom ex parte patris & matris.
- 11 Filius autem Salomonis. Hic consequenter describitur generatio David a Salomone usque ad migrationem in Babylonem, & mores & opera hic nominatorum describuntur. 3. Reg. 1. & 4.
- 12 Filius autem Iosiae, & c. Iste vocatur Ioa chaz. 4. Reg. 23. nec fuit primogenitus in aetate, quia erat 23. annorum tantum cum regnare cepisset, & tribus tantum mensibus regnavit, cui successit Ioa Kim frater eius 25. annorum existens, ut dicitur ibidem. & ideo dicitur hic primogenitus dignitate, quia de filiis Iosiae primus regnavit.

Simmaa

Tertius

nanque interpretatur translatus. Quod autem dicit de Ioachim natum Iechoniam, & Sedeciam, Ieconias idem est qui & Ioachin, qui post patrem Ioachim regnavit in Ierusalem mensibus tribus & diebus decem. Sed Ioachim qui & Elia-cim, Nabucho. cachenatum duxit in Babylonem cum parte vasorum domus domini, cum quo Ezechiel adhuc puer trāf-latus est, ut Iosephus testatur. Daniel quoque & Ananias & Azarias & Misael, sicut in principio Danielis ostenditur. Licet quidam eos cum Iechonia filio Ioachim translatos esse affirmant, quia & hūc Nabucho. transtulit in Babylonem cum reliqua parte vasorum domini, & thesauris domus regis, & matrem regis & eunuchos eius, & iudices terre, & omnes fortes exercitus 10. milia, pro quo substitutus est Mathathias, qui & Sedecias pater eius filius Ioliam qui & similiter translatus est in Chaldeos.

^a *Asir Salathiel, Melchiram, Phadaia, Senneser, &c.* Hęc verò nomina

fuerunt primogenitus Iohanan: secundus Ioacim, tertius Sedecias, quartus Sellum. De Ioacim natus est Iechonias & Sedecias. Filij Ieconiam fuerunt Asir, Salathiel, Melchiram, Phadaia, senneser & Iecemia, Hofama, & Nēdabia. De Phadaia, orti sunt Zorobabel & semei. Zorobabel genuit Mosollam, Hananiam, & Salomith sororem eorum: Hazabam quoque & Ohol, & Barachiam, & Hafadiah, Iosabhesed quinque. Filius autem Hananiam, Phaltias pater Iesiam, cuius filius Raphaia. Huius quoque filius Arnan, de quo natus est Obdia, cuius filius fuit sechenias. Filius secheniam semeia, cuius filii Hirtus & Iēgal, & Baria, & Naaria & sa-
^a *Filij cum patre Semechiz suo Semeia: filii enim eius tantum quinque sunt.*
phat sex numero. Filius Naariam Elioenai & Ezechias, & Ezricam, tres. Filius Elioenai Oduia, & Elia sub & phecia & Accub & Iohanan, & Dalaia & Anani septem.

mina unius hominis sunt, ut Hebræi volunt, ipse est Phadaia pater Zorobabel & Semei. Vnde in Esdra & in Mattheo Zorobabel Salathiel scribitur. Et interpretatur Phadaia redemptus domini. Asir carceratus. Salathiel frutex domini, quæ omnia conveniunt doctoribus sanctis, quorum officio ecclesiasticus populus generatur, qui diversis afflictionibus castigati per gratiam domini redempti gemina virtutum tam in se quam in subditis proferunt.

^b *Senneser.* Ipse est Sesbasar cui Cyrus annumeravit vasa domini, sicut in Esdra dicitur. Est autem Senneser plasmatus, Sesbasar tribulatus, quæ custodibus vasorum Dei congruunt, i. sanctarum animarum, quibus Christus quæ Cyrus nomine & absolute tione significavit, cui dicitur, *Postula a me et da. ti. gen. h. tuam.* & captivitatem humani generis relaxavit, sanctas animas custodiendas annumeravit, quæ sunt vasa domini numerata, quia novit dominus qui sunt eius.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Tertius Sedecias. quar. Sellum. De isto quarto non fit mentio 4. Reg. inter filios Iosie. & ideo dicunt aliqui, quod iste Sellum fuit idem cum Sedecia. Et dicitur idem tertius & quartus diversis respectibus: quia dicitur tertius inter filios Iosie, sed dicitur quartus in regia dignitate, quia post Ioachim fratrem eius regnavit Iechonias filius Ioacim, cui successit Sedecias & sic fuit quartus rex inter illos qui successerunt Iosie regi. & hoc dicit Rabbi Salo. super 21. Iere. ubi secundum eum Sedecias vocatur Sellum, propter hoc autem ut dicunt vocatus fuit Sellum, qui significat consummationem in Hebræo, quia ultimus rex de filiis David. tamen post reditum de Babylone circa tempora Christi aliqui descendentes de Machabæis fuerunt reges, non tamen in sacra scriptura computantur inter reges, quia non fuerunt instituti per unctionem. Posset et aliter dici, quod iste Sellum fuit quartus filius Iosie, sed inter alios non nominatur 5. Reg. quia fuit ineptus ad honorem regum.

2 Filij Ieconiam fuerunt, &c. Hic describuntur generationes David post transmigrationem Babylonis, cum dicitur, Filij Ieconiam Asir Salathiel, &c. Iste Iechonias cuius filii describuntur post transmigrationem Babylonis fuit alius a Ieconiam filio Ioachim, qui regnavit ante Sedeciam. Vnde dicit Hieronymus super Mat. quod primus describitur per k. & m. secundus per ch. & n. & fuit filius primi. Notandum hic, quod quædam glossa Hebræica super locum istum dicit, quod David in Spiritu sancto vidit futuros octo generationes ab eo per Salomonem usque ad Ioas, sicut hic enumerata sunt, & tunc præscindendum regnum suum usque ad tempus a filiis suis per Athaliam, quæ inter se 70 semine regio usurpavit sibi regnum, ut habetur. 4. Reg. 9. & propter hoc fecit psalmum

mum qui incipit, Saluum me fac domine, quoniam defecit sanctus. qui intitulatur, pro octava, s. generatione David, ut reduceretur ad eum regnum, sicut factum est per providentiam Ioiada sacerdotis. Item vidit a Ioas usque ad Iosiam octo generationes, & vidit Iosiam occidendam a Pharaone rege Aegypti, & in filiis eius regnum deficere in transmigratione Babylonis, & sic fecit alium psalmum, Domine in futuro tuo arguas me. secundum, ut remaneret filii Ieconiam per quos deduceretur genealogia usque ad Christum. & ideo intitulatur iste psalmus pro octava generatione sicut & primus. nec sunt plures psalmi hoc modo intitulati. Tamen super librum psalmorum dicit R. Sa. quod octava, ibi accipitur pro instrumento musico octo chordarum, in quo cantabantur isti psalmi.

3 De Pha. Mat. 1. Zorobabel dicitur filius Salathiel, & Aggei. 1. et 3. Esdr. 5. a. propter quod dicunt aliqui quod iste Phadaia est idem quod & Salathiel, ita quod nominatus fuit pluribus nominibus, sicut & plures in scriptura. Alii vero dicunt, quod fuerunt fratres, sicut prætenedit hic textus, & quilibet eorum habuit filium nomine Zorobabel, & per Zorobabel filium Salathiel deducitur genealogia Christi. Mat. 1. Hic autem mentio fit de Zorobabel filio Phadaia.

4 Zorobabel genuit. secundum primam opinionem quæ dicit Salathiel & Phadaiam esse eundem hominem. iste Mosollam filius Zorobabel vocatur Abiud, Mat. 1. ita quod fuit binomius.

5 Hazabam quoque, sequitur, quinq; & refertur ad filios enumeratos post Salomith sororem eorum tantum, & non ad præcedentes. Sequitur postea.

9 Cuius filii Hattus, &c. quod est intelligendum cum patre eorum simul numerato.

Tom. 2.

KK 3 CAP.

A

C A P. III.

Ilii Iuda. Quomodo Phares & Hefron & tres qui sequuntur filij Iudæ esse dicuntur, cum alibi Phares & Zaram filios Iudæ Hefron filium Phares legimus. sed Hebræi aliter mutatis

nominibus eisdem filios Iudæ quos scriptura alijs nominibus alibi nominat hic esse expressos. Ait enim Phares qui interpretatur diuisio, suum nomen proprium hic habere. Hefron autem esse Zaram, sed Hefron interpretatur atrium, Zaram ortus. Charmi quoque esse Heber. nam Charmi interpretatur vinea mea. Her vigilans. Vr autem dicitur esse Onam. sed Vr interpretatur sinistra, Onam murmuratio, Sobal vero esse Sela minimū filiorum Iudæ quos peperit ei Sue. Interpretatur autem Sobal spica, vel vana verustas. Sela missus vel vmbra eius.

† Ilii pater. sicut sic, & El le pater.

† Ethan.

Judic. 13. 2. † vel honorabilior.

B

b *Afalephu*. Rabban. Hanc suspicantur esse matrem Samsonis de stirpe Iudæ generatam, cuius maritus Manue de tribu Dan, qui & de Sara in libr. Iudi. esse legitur.

c *Gedor, & Ezer*. Ra. Loca sunt a filiis Vr possessa. Sed mirū q̄ hic dicitur Vr patrem Bethlechem, cum superius Salma dicitur sit pater eius. nisi fortè patrem hic appellet parentem, quia Hur fuit pater Salma, qui fuit pater Bethlechem.

C

d *Fuit au. Ia*. Ra. Videtur ordo confusus, q̄a numeratis filiis Halaa & Naara, subito inducit cognationē Arahel filij Arā,

C A P V T III.

Ilii Iuda Phares, Hefron & Charmi, & Hur, & Sobal. Raia vero filius Sobal genuit lahath, de quo nati sunt Ahumai & Laad. Hæ cognationes Sarathi. † Ista quoq; stirps Etam: lezrahel, & Iefema & Iedebos. No-

men quoque sororis eorum Afalephumi. Phannuel autem pa-

ter Gedor & Ezer pater Hofa. Isti sunt filii Hur primogeniti

Ephratha patris Bethlechem. Ashur vero patri Thecuæ erant duæ vxores Halaa, & Naara. Peperit autem ei Naara Oozan

& Hepher & Themani & Ahasihari. Isti sunt filii Naara. porro filii Halaa Sereth & Sahar & Ethnan. Cos autem genuit

Anob & Soboba & cognationes Aharehel filii Arum. Fuit

autem Iabes † inclutus præ fratribus suis, & mater eius vocauit nomen illius Iabes, dicens: Quia peperit eum in dolore.

Inuocauit vero Iabes Deum Israel, dicens: Si benedicens benedixeris mihi, & dilataueris terminos meos,

& fuerit manus tua mecum, & feceris me a † malitia non

& consequenter narrat de Iabes. Sed hebræi dicunt, quod Af fuit de Halaa genuit Etam, & ille Cos: Cos autem Soboba, & Soboba Iabes, qui fuit doctor scribarum. Inter Cos & Iabes inferuntur cognationes Aharehel (vel Aharahel, alias Aral) q̄a ipse est Obab filius Arat. i. Ietto cognati Moyfi. & q̄a Iabes docebat eos, in ferti sunt in eius progenie quasi a maioribus eius geniti.

c *Et ma*. synagoga de qua Christus natus est, quæ peperit eum in dolore: quia de aduentu eius propter infidelitatem doluit. vñ de Iudæi inuidentes dicebant, *Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum.*

f *Inuocauit*. Hoc conuenit Christo quæ pater sanctificauit, & misit in mundum. de quo dicitur, *Eccce agnus Dei qui tol. pec. mundi, &c.* Hunc benedixit Deus multiplicatione filiorum, quos per aquam baptismi factos sanctificauit ecclesia. Dilatauit terminos eius, quia omnium gentium dedit ei hereditatem, & possessionem eius extendit vsque ad terminos terræ, cum quo fuit manus domini, quia potentia deitatis per eum virtutes & miracula fecit. Ipse quoque est virtus Dei & sapientia, per quæ pater condidit omnia quæ in caelis sunt & in terra, cui malitia Iudæorum nocere non potuit, qui de se ait, *Venit princeps huius mundi, et in me non habet quicquam.* Per eum quoque benedicuntur membra eius, id est, ecclesia, cui per Esaiam dicitur, *Dilata locum tentorii, & cetera.* Esa. 54. a. Cum est manus domini, quia in ipsa operatur filius Dei, quæ est bra-

ra-

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. III.

Filij Iuda. Hic consequenter reuertitur scriptura ad describendum generationes tribus Iudæ vt aliquid addatur, quod non fuerat supra expressum. Circa quod sciendum, q̄ Iudas legitur habuisse vt filios, scilicet, Her & Onan & Sela, de filia Sue Chanaanæ, vt dictum est supra. 2. c. & Phares & Zaram de Thamar nuru sua. Et quia Dauid, de scēdit de Phares, cuius frater vterinus fuit Zaram, ideo primo describuntur generationes Iudæ per Phares & Zaram. quia liber iste factus est principaliter propter Dauid. Secundo describuntur generationes Iudæ per Sela, ibi, Filij Sela. Her autem & Onan mortui fuerunt sine liberis, vt habetur Gen. 38. & ideo per eos non describitur aliqua generatio. Circa primum sciendum, q̄ scriptura frequenter transit de generationibus Phares ad generationes Zaram, & e conuerso, ideo non potest ibi poni præcisa diuisio. & ideo exponitur sine diuisione.

1 Filij Iu. supple sunt qui sequuntur, eo tamen modo quo filii filiorū dicuntur filij primi patris, etiam multum longinqui, sicut omnes homines dicuntur filij Adam, quia solus Phares inter hic nominatos fuit filius eius immediatus.

2 Et Charmi. Ille fuit de tribu Zare, vt habetur supra. ca. 2.

3 Et Hur, & Sobal. Isti descenderunt de Caleb, vt patet ex dictis ca. 2. Sequitur.

4 Hæ cognationes Sa. quia Sarathæ & etiam Haolita descenderunt de Sobal, vt habetur in fi. c. 2.

5 Ista quoque stirps. Ille fuit filius Zare, vt habetur circa præ. c. 2.

6 Nomen quoque foro. & est vna dictio. & nominatur ista mulier inter viros, quia fuit famosa. & idem dicendum est de alijs.

7 Pater Gedor. id est, dominus vel famosus in tali villa. & eodem modo quod subditur.

8 Pater Hofa. exponatur illud vt supra.

9 Isti sunt fi. &c. Fuit enim primogenitus huius mulieris, vt dictum est. c. 2. non tamen fuit primogenitus Caleb mariti eius, quia habebat filium de alia vxore præcedenti.

10 Patris Bethlechem. Dicitur autem hic iste Hur pater Bethlehe, quia filius eius Salma (qui computatur quasi eadem persona cū patre) dicitur pater Bethlechem supra. c. 2. versus finem.

11 Et Ethnan. Ille est alius a præcedenti qui fuit filius Zare. quia iste descendit de Phares per Hefron.

12 Fuit au. Iabes. Ille fuit Othoniel frater Caleb, vt dictum est supra. 2. cap. Et dicitur inclutus præ fratribus suis, tam ratione fortitudinis: quia percussit ciuitatem Cariathsepher, vt habetur Iudic. 1. quam ratione scientiæ: quia fuit doctor magnus in lege, vt supra dictum est.

13 Et mater eius vocauit, &c. quod significat dolorem. Cuius ratio subditur.

14 Quia peperit eum in do. &c. Propter difficultatem partus. Eodem modo dicitur Gen. 35. quod Rachel vocauit nomen filii sui Benno mi, id est, filius doloris mei.

15 Inuocauit vero Iabes Deum Israel, dicens, *faciendo votū sub conditionibus sequentibus, sicut fecit Iacob. Gen. 28.*

16 Si bened. dando mihi gratiam tuam.

17 Et dila. ter. id est, hereditatem meam.

18 Et fue. ma. me protegendo ab inimicis.

19 Et fe. me ama. i. custodieris me a peccatis & transgressionibus legis: & hic subintelligitur votum seu promissionem ab eo fore factā domino si ab eo reciperet ista beneficia, sicut fecit Iacob Gen. 28. Si fuerit dominus me. &c. Quod autem fuerit votum istius Iabes, non habetur ex textu, nec aliqua glossa quam viderim, sed ex prædictis potest coniecturari quod promisit Deo vacare contemplationi ipsius & doctrinæ legis. Modus enim antiquorum sapientum fuit in talibus finire vitam suam. Ad hoc autem requiruntur beneficia prædicta, scilicet, quies & puritas mentis, & protectio, & benedictio diuina.

Isti

Et

brachium & dextera patris. Et porta inferi non praevalent aduersum eum, nec diabolus dominabitur, quia data est ei potestas super omnem virtutem inimici.

a Caleb au em frater. Ra. Legimus supra Caleb esse filium Hefron, cuius fratres fuerunt Ram & Ierameel. Aiunt ergo Hebrei Rā Caleb fratrem

Suam hic appellari.

Et interpretatur Rā excelsus, Sua humilis

quod Iudaico populo conuenit, quia excelsus fuit in cultu vnius Dei & potentia regni, sed quia Dei filium suscipere noloit, humilis factus est atque vilis, ut fiant primi nouissimi.

b Recha. Rabb. quidam putant Recha nomine David nuncupari. Est enim Recha tener. Vnde David de se ait, Ego sum tener & vultus rex. Ipse quoque quasi vermiculus ligni tener esse dicitur. Ideo autem viri Recha dicitur, quia propter exprimendam genealogiam David hic annotati sunt.

c Saraia au. De Saraia dicitur Iobab prodi. Te. qui iuxta nominis interpretationem pater vallis artificum dicitur, quia de filiis eius fuerunt architecti qui edificauerunt domum domini. Artifices vero qui in valle habitant possunt dici doctores legis, quos scientia non inflat, sed charitas edificat. quos modestia & humilitas exaltat, ut Gamaliel & Paulus eius discipulus.

d Ezra. Ra. Hier. Aiunt Hebraei Ezram qui interpretatur auxiliator, esse Ameam patrem Moyse & Aaron, Iether, i. auxiliator, esse Aaron, & Mereal qui rebellans, esse Moysem. Epher quoque, vel Opher, id est, puluerem, Heldad fuisse. Ialō vero & Meldath,

qui duo de 70. senioribus fuerunt, quos Moyses a Deo accepit ad regendi populi auxilium. tradit. n. Moyse post acceptam legem in eremo patri fuisse ut matrem dimitteret, eo quod ipse amica esset, fuit n. filia Ietur, postquam Amram duxit aliam ex qua habuit Heldath, & Meldath.

e Genuitque Mariam. Rabbanus. Sammai Moyse intelligi voluit, qui interpretatur caelestis. Iesla. Aaron, cui interpretatur colaudatio, patrem Esthamo, id est, ignis inuentis, quia filii Aaron sacrificia igne adolebant. Nomina vero quae conuatiuim sequuntur omnia Moyse esse vocabula intelliguntur propter diuersos actus. Iareth vocatur, id est, descendens, eo quod de monte descenderit cum tabulis lapideis. pater Gedon, id est, sepis, quia quasi sepe populum lege circumdedit. Heber, i. victor, quia populum Dei seruitio iunxit. pater Socho, i. prophetiae, quia prophetarum doctor fuit. Ientuel, i. sperans in Deum, quia spem habuit ut de Aegypto populum liberaret. pater Zanoë, qui interpretatur gubernator, quia populum in eremo gubernauit, & doctrina sua quotidie gubernat.

f Filia Phara. Ra. Filiam Pharaonis matrem Moyse vocat, quae etiam secundum proprietatem nominis filia domini nuncupatur, quia bonam, scilicet, voluntatem in nutriendo puero habuit, & Amered, id est, Moyse accepta dicitur, quia relictis idolis ad Dei cultum conuersa est.

11 Et filii Ezra Iether & Mered & Ephra & Ialon. Genuitque; Mariam & Sammai & Iesba patrem Esthamo. Vxor quoque eius Iudaia peperit Iared patrem Gedon, & Heber patrem Socho, & Ientuel patrem Zanoë. Hi autem filii Bethiae filiae pharaonis quam accepit Mered & filii vxoris I Odaia sororis Maham patris Ceila: Carmi & Esthamo qui fuit de Machathi. Filii quoque Simon Ammon & Rinna. filius Hanan & Thilon & filii Iesi, Zoheth & Benzoheth. filii Sela filii

12 Genuitque Mariam & Sammai & Iesba patrem Esthamo. Vxor quoque eius Iudaia peperit Iared patrem Gedon, & Heber patrem Socho, & Ientuel patrem Zanoë. Hi autem filii Bethiae filiae pharaonis quam accepit Mered & filii vxoris I Odaia sororis Maham patris Ceila: Carmi & Esthamo qui fuit de Machathi. Filii quoque Simon Ammon & Rinna. filius Hanan & Thilon & filii Iesi, Zoheth & Benzoheth. filii Sela filii

13 Vxor quoque; Dicit hic glo. Hebraica quod ly eius, refertur ad Caleb: ita quod Iudaia peperit ei sequentes, scilicet, Iareth, & ceteros.

14 Heber patrem Soc. i. dominum talis villa. & eodem modo exponatur quod subditur. Patrem Zanoë.

15 Quam acce. scilicet, vxorem, sed tunc non habetur ad quid refertur litera praecedens, cum dicitur: Hi autem filii. quia nulli eius filii hic nominantur secundum istam expositionem: propter quod alii dicunt, quod fuit vxor Caleb conuersa tamen ad Iudaismum, sicut & multi alii Aegyptii, ut habetur in Exo. & secundum hoc sic ponatur litera. Hi autem filii Bethiae filiae Pha. supple Caleb.

16 Mered. Et alii subintelliguntur & non nominantur. Vel dicendum, quod cum dicitur hic: Hi autem filii Bethiae: ponitur plurale pro singulari.

17 Et filii vxoris. Dicitur alii, quod Odaia est nomen viri. & quod subditur.

18 Soro. Na. refertur ad ly vxoris, ita quod nomen proprium eius non exprimitur, sed fratris eius & mariti. Dicit alii quod fuit vxor Caleb sicut & praecedens. & cum dicitur: Et filii vxoris, subintelligitur Caleb.

19 Filii Sc. Hic consequenter agitur de generatione Sela filii Iudae.

11 Et filii Ezra Iether & Mered & Ephra & Ialon. Genuitque; Mariam & Sammai & Iesba patrem Esthamo. Vxor quoque eius Iudaia peperit Iared patrem Gedon, & Heber patrem Socho, & Ientuel patrem Zanoë. Hi autem filii Bethiae filiae pharaonis quam accepit Mered & filii vxoris I Odaia sororis Maham patris Ceila: Carmi & Esthamo qui fuit de Machathi. Filii quoque Simon Ammon & Rinna. filius Hanan & Thilon & filii Iesi, Zoheth & Benzoheth. filii Sela filii

12 Genuitque Mariam & Sammai & Iesba patrem Esthamo. Vxor quoque eius Iudaia peperit Iared patrem Gedon, & Heber patrem Socho, & Ientuel patrem Zanoë. Hi autem filii Bethiae filiae pharaonis quam accepit Mered & filii vxoris I Odaia sororis Maham patris Ceila: Carmi & Esthamo qui fuit de Machathi. Filii quoque Simon Ammon & Rinna. filius Hanan & Thilon & filii Iesi, Zoheth & Benzoheth. filii Sela filii

13 Vxor quoque; Dicit hic glo. Hebraica quod ly eius, refertur ad Caleb: ita quod Iudaia peperit ei sequentes, scilicet, Iareth, & ceteros.

14 Heber patrem Soc. i. dominum talis villa. & eodem modo exponatur quod subditur. Patrem Zanoë.

15 Quam acce. scilicet, vxorem, sed tunc non habetur ad quid refertur litera praecedens, cum dicitur: Hi autem filii. quia nulli eius filii hic nominantur secundum istam expositionem: propter quod alii dicunt, quod fuit vxor Caleb conuersa tamen ad Iudaismum, sicut & multi alii Aegyptii, ut habetur in Exo. & secundum hoc sic ponatur litera. Hi autem filii Bethiae filiae Pha. supple Caleb.

16 Mered. Et alii subintelliguntur & non nominantur. Vel dicendum, quod cum dicitur hic: Hi autem filii Bethiae: ponitur plurale pro singulari.

17 Et filii vxoris. Dicitur alii, quod Odaia est nomen viri. & quod subditur.

18 Soro. Na. refertur ad ly vxoris, ita quod nomen proprium eius non exprimitur, sed fratris eius & mariti. Dicit alii quod fuit vxor Caleb sicut & praecedens. & cum dicitur: Et filii vxoris, subintelligitur Caleb.

19 Filii Sc. Hic consequenter agitur de generatione Sela filii Iudae.

Meldath, qui duo de 70. senioribus fuerunt, quos Moyses a Deo accepit ad regendi populi auxilium. tradit. n. Moyse post acceptam legem in eremo patri fuisse ut matrem dimitteret, eo quod ipse amica esset, fuit n. filia Ietur, postquam Amram duxit aliam ex qua habuit Heldath, & Meldath.

e Genuitque Mariam. Rabbanus. Sammai Moyse intelligi voluit, qui interpretatur caelestis. Iesla. Aaron, cui interpretatur colaudatio, patrem Esthamo, id est, ignis inuentis, quia filii Aaron sacrificia igne adolebant. Nomina vero quae conuatiuim sequuntur omnia Moyse esse vocabula intelliguntur propter diuersos actus. Iareth vocatur, id est, descendens, eo quod de monte descenderit cum tabulis lapideis. pater Gedon, id est, sepis, quia quasi sepe populum lege circumdedit. Heber, i. victor, quia populum Dei seruitio iunxit. pater Socho, i. prophetiae, quia prophetarum doctor fuit. Ientuel, i. sperans in Deum, quia spem habuit ut de Aegypto populum liberaret. pater Zanoë, qui interpretatur gubernator, quia populum in eremo gubernauit, & doctrina sua quotidie gubernat.

f Filia Phara. Ra. Filiam Pharaonis matrem Moyse vocat, quae etiam secundum proprietatem nominis filia domini nuncupatur, quia bonam, scilicet, voluntatem in nutriendo puero habuit, & Amered, id est, Moyse accepta dicitur, quia relictis idolis ad Dei cultum conuersa est.

11 Et filii Ezra Iether & Mered & Ephra & Ialon. Genuitque; Mariam & Sammai & Iesba patrem Esthamo. Vxor quoque eius Iudaia peperit Iared patrem Gedon, & Heber patrem Socho, & Ientuel patrem Zanoë. Hi autem filii Bethiae filiae pharaonis quam accepit Mered & filii vxoris I Odaia sororis Maham patris Ceila: Carmi & Esthamo qui fuit de Machathi. Filii quoque Simon Ammon & Rinna. filius Hanan & Thilon & filii Iesi, Zoheth & Benzoheth. filii Sela filii

12 Genuitque Mariam & Sammai & Iesba patrem Esthamo. Vxor quoque eius Iudaia peperit Iared patrem Gedon, & Heber patrem Socho, & Ientuel patrem Zanoë. Hi autem filii Bethiae filiae pharaonis quam accepit Mered & filii vxoris I Odaia sororis Maham patris Ceila: Carmi & Esthamo qui fuit de Machathi. Filii quoque Simon Ammon & Rinna. filius Hanan & Thilon & filii Iesi, Zoheth & Benzoheth. filii Sela filii

13 Vxor quoque; Dicit hic glo. Hebraica quod ly eius, refertur ad Caleb: ita quod Iudaia peperit ei sequentes, scilicet, Iareth, & ceteros.

14 Heber patrem Soc. i. dominum talis villa. & eodem modo exponatur quod subditur. Patrem Zanoë.

15 Quam acce. scilicet, vxorem, sed tunc non habetur ad quid refertur litera praecedens, cum dicitur: Hi autem filii. quia nulli eius filii hic nominantur secundum istam expositionem: propter quod alii dicunt, quod fuit vxor Caleb conuersa tamen ad Iudaismum, sicut & multi alii Aegyptii, ut habetur in Exo. & secundum hoc sic ponatur litera. Hi autem filii Bethiae filiae Pha. supple Caleb.

16 Mered. Et alii subintelliguntur & non nominantur. Vel dicendum, quod cum dicitur hic: Hi autem filii Bethiae: ponitur plurale pro singulari.

17 Et filii vxoris. Dicitur alii, quod Odaia est nomen viri. & quod subditur.

18 Soro. Na. refertur ad ly vxoris, ita quod nomen proprium eius non exprimitur, sed fratris eius & mariti. Dicit alii quod fuit vxor Caleb sicut & praecedens. & cum dicitur: Et filii vxoris, subintelligitur Caleb.

19 Filii Sc. Hic consequenter agitur de generatione Sela filii Iudae.

11 Et filii Ezra Iether & Mered & Ephra & Ialon. Genuitque; Mariam & Sammai & Iesba patrem Esthamo. Vxor quoque eius Iudaia peperit Iared patrem Gedon, & Heber patrem Socho, & Ientuel patrem Zanoë. Hi autem filii Bethiae filiae pharaonis quam accepit Mered & filii vxoris I Odaia sororis Maham patris Ceila: Carmi & Esthamo qui fuit de Machathi. Filii quoque Simon Ammon & Rinna. filius Hanan & Thilon & filii Iesi, Zoheth & Benzoheth. filii Sela filii

12 Genuitque Mariam & Sammai & Iesba patrem Esthamo. Vxor quoque eius Iudaia peperit Iared patrem Gedon, & Heber patrem Socho, & Ientuel patrem Zanoë. Hi autem filii Bethiae filiae pharaonis quam accepit Mered & filii vxoris I Odaia sororis Maham patris Ceila: Carmi & Esthamo qui fuit de Machathi. Filii quoque Simon Ammon & Rinna. filius Hanan & Thilon & filii Iesi, Zoheth & Benzoheth. filii Sela filii

13 Vxor quoque; Dicit hic glo. Hebraica quod ly eius, refertur ad Caleb: ita quod Iudaia peperit ei sequentes, scilicet, Iareth, & ceteros.

14 Heber patrem Soc. i. dominum talis villa. & eodem modo exponatur quod subditur. Patrem Zanoë.

15 Quam acce. scilicet, vxorem, sed tunc non habetur ad quid refertur litera praecedens, cum dicitur: Hi autem filii. quia nulli eius filii hic nominantur secundum istam expositionem: propter quod alii dicunt, quod fuit vxor Caleb conuersa tamen ad Iudaismum, sicut & multi alii Aegyptii, ut habetur in Exo. & secundum hoc sic ponatur litera. Hi autem filii Bethiae filiae Pha. supple Caleb.

16 Mered. Et alii subintelliguntur & non nominantur. Vel dicendum, quod cum dicitur hic: Hi autem filii Bethiae: ponitur plurale pro singulari.

17 Et filii vxoris. Dicitur alii, quod Odaia est nomen viri. & quod subditur.

18 Soro. Na. refertur ad ly vxoris, ita quod nomen proprium eius non exprimitur, sed fratris eius & mariti. Dicit alii quod fuit vxor Caleb sicut & praecedens. & cum dicitur: Et filii vxoris, subintelligitur Caleb.

19 Filii Sc. Hic consequenter agitur de generatione Sela filii Iudae.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et praestitit Deus. id est, beneficia dicta, & ipse reddidit Deo vota sua, ut dicit glo. Hebrae. i. sed quae fuerint illa non dicitur, sed possunt coniecturari modo praedicto.

2 Caleb autem fra. Licet superius descripsit generationes Caleb in parte, hic tamen reuertitur ad describendum aliqua quae non erant expressa. & patet litera vsque ibi.

3 Hi sunt viri re. nomen est loci a quo denominati sunt isti.

4 Filii autem. Iste similiter fuit de tribu Iuda, & dicunt aliqui quod fuit frater Caleb senior ipso, & mortuo patre custodivit eum, propter quod vocatus fuit pater eius. & inde Caleb dicitur esse Cenez, ut habetur Iosue. 14. alii dicunt, quod mortuo patre Caleb iste Cenez accepit matrem eius vxorem & nutriuit eum, & inde dicitur esse Caleb Cenez, ut patet dictum fuit Iosue 14.

5 Othoni. Iste fuit filius naturalis Cenez, & vocatus est. supra Iabes a matre, ut dictum est, a patre vero dicitur esse Othoniel, sicut Benjamin, a matre fuit vocatus Bennoni, & a patre Benjamin, ut habetur Gen. 35.

6 Saraia au. Iste videtur alius a Iobab principe militiae David.

7 Patrem. id est, dominum.

8 Vallis artificum. Ibi quippe artifices erant. sic nominata ab habitatoribus, ut patet in textu.

9 Filii vero Ca. Hic adhuc describit alias generationes Caleb.

10 Filii Iepho. supra dictum est. 2. ca. quod Caleb fuit filius Hefron. & ideo dicunt aliqui, quod pater Caleb fuit binominus. & dicitur esse Hefron & Iephone. Glo. vero Hebraica dicit, quod Iephone non est nomen hominis, sed Caleb dicitur esse Iephone quod interpretatur diuertens, eo quod diuertit se a consilio exploratorum auertentium populum Israel ab ingressu terrae promissionis, ut habetur Nume. 13. sicut aliqui dicunt filius mortis, eo quod fecit aliquid dignum morte.

10 Filii quoque Elacenez. vna dicitio est. & ideo aliqui libri habent male, & Cenez.

A *Herpa.* Rab. Redit ad progeniem Phares de qua ortus est David, ut progeniem Iuda de qua orta est tribus regum in David terminata. Traditum hinc fuit Elimelech virum Noemi in cuius tpe propter prauaricatos legis sol steterit, ut viro miraculo conuerterentur ad dñm: quod quia contempserunt, inuoluit famem, & qui in tribu Iuda prior videbatur, inopia cogente cum vxore & filiis patria pulsus, in peregrinatione cum filiis mortuus est.

† Asbea Et Ioan & viri Cozeba & Ioas, & Saraph qui demerunt in Moab & habitatores Lahem & Aderim Achier, vel verba anti qua enarramus.

B *Securus & incedens.* Rab. Mahalon & Chelion, qui hic securus & incedens dicuntur, fuisse in Moab, quia vxores Moabitidas duxerunt, unde in Hebræo non principes, sed mariti dicuntur, sicut illius lingue doctores tradunt.

Quæst. in Paralip.

* Hieronymus. Tradunt Hebræi Elimelech fuisse virum Noemi, patrem Maalon & Chelion, in cuius tpe sol steterit, propter prauaricatos legis, ut tanto miraculo viso, conuerterentur ad Dñm Deum suum. Quod quia facere contempserunt, ideo famem inuoluit, & ille qui in tribu Iuda prior videbatur famis inopia cum vxore & filiis, non solum patria pelle retur, sed et in eadem peregrinatione cum filiis moretur.

C Viros autem mendacii Maalo & Chelion, qui hic securus & incedens

† Ille ponitur in memoria pristini nominis illius qui propter impietatem a domino percussus est.

a *lij Iudæ, Her pater Lecha, & Laada pater Marefa, & cognationes domus operantium byssum in domo iuramenti, & qui stare fecit solem, virique mendacii, & securus & incedens, qui principes fuerunt in Moab, & qui reuersi sunt in Lahem.* Hæc autem verba vetera. Hi sunt figuli habitantes in plantationibus, & in sepibus, apud regem in operibus eius, commorati que sunt ibi. Filii Simeon, Namuel, & Iamin, Iarib, Sara, Saul. Sellum filius eius Mabsan filius eius, Mafma filius eius. Filii Mafma, Hamuel filius eius. Zachur filius eius, Semei filius eius. Filii Semei fedea-

b *Qui ex eis rex David ortus est cuius opera nimis efferuntur præconiis.*

c *In Bethlechem.*

d *Qui ex eis rex David ortus est cuius opera nimis efferuntur præconiis.*

e *In Bethlechem.*

incedens appellantur, & de quibus dicitur quod principes fuerunt in Moab, eo quod vxores Moabitidas duxerint: in Hebræo expressius ponit, & ab eruditis illius lingue didicimus, veni in principes, sed mariti dicuntur.

c *Qui reuersi sunt in.* Noemi & Ruth quæ reuersæ sunt in Bethlechem audita panis vbertate.

d *Figuli habi.* Figulos qui in plantationibus & sepibus laborant, doctores intelligimus, qui formant & componunt vasa domini. fingere enim componere dicimus, unde compositores luti figulos vocamus. Hi vineam domini doctri-na plantant & excolunt, exhortando & orando muniant. Hi apud regem in operibus suis morantur, quia in fide Christi manentes quicquid

agunt, ad gloriam Dei faciunt.

e *Habit. in.* Progenies Ruth, quæ in ipsis sepibus & plantationibus habitasse dicitur, quando ad regiam dignitatem & munimentum plebis hæc plantatio peruenit.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Pater ma. nomen est civitatis vel ville.
- 2 Et cognata. Dicunt expostores communiter, quod domus iuramenti vocatur hic tabernaculum Moysi, vel secundum alios templum Salomonis, & quod isti de quibus hic agitur fecerunt cortinas de bysso in tabernaculo Moysi, vel in templo Salomonis, vel forte in utroque, secundum tamen diversas generationes sibi succedentes in diversis temporibus, & descenderunt de Sela filio Iudæ, & sic intelligitur quod dicitur, Et cognationes domus oper. subintelligendum est, descenderunt de Sela.
- 3 Et qui stare. Expostores nostri dicunt communiter, quod hoc intelligitur de Elimelech qui oravit dominum ut sol staret, ut per hoc homines illius temporis implicati multis peccatis a malo retraherentur viso tali signo, quod cum non fecissent, dominus immisit famem, ita quod Elimelech qui erat de potentioribus in Bethlechem coactus fuit peregrinari in terra Moab cum vxore sua & duobus filiis, ut habetur Ruth. 1.
- 4 Virique mē. Isti sunt Chelion & Mahalon filii Elimelech, qui mortui sunt in terra Moab sine prole: & ideo dicuntur viri mendacii, quia non reliquerunt effectum sui matrimonii.
- 5 Securus & in. interpretationes sunt istorum nominum Mahalon & Chelion.
- 6 Qui prin. fue. In Hebræo habetur, Qui mariti fuerunt in Moab, quia ibi acceperunt mulieres Moabitidas ut habetur Ruth. 1.
- 7 Et qui reuer. In Hebræo tamen non habetur Bet, sed tantum Lehem, subintelligitur tamē, hæc litera autē dicitur de Noemi & Ruth, quæ mortuis maritis venerunt in Bethlechem, quia Ruth noluit dimittere focum suam redeuntem. Ad hoc ergo inductæ sunt istæ personæ, ad ostendendum quod descenderunt de Sela filio Iudæ, cum dicitur, Et qui stare fecit solem. i. Elimelech & cætera personæ descenderunt de Sela, excepta tamen Ruth Moabitide.
- 8 Hæc autem. Istud additur, quia historia Elimelech quæ habetur in libro Ruth præcessit temporibus regum, propter quæ scriptus fuit iste liber Paralip. & maxime propter David, ut frequenter supradictum est. Hebræi vero dicunt, quod Elimelech non fecit stare solem orationibus suis, sed magis causa auaritiæ tempore famis iuit in terram Moab, nolens distribuere bona sua pauperibus Hebræis recurrentibus ad ipsum, quia erat vir potens & diues, propter quod punitus fuit à Deo, quia mortuus fuit in terra Moab, & filii sui paupertate, quod patet ex hoc, quod Noemi vxor sua rediit in Bethlechem vacua temporalibus bonis, propter quod Ruth nurus sua iuit ad colligendum spicas in agro alieno, ut habetur Ruth. 2. Et propter hoc Hebræi passim istum aliter exponunt, nec mirum quia litera Hebræica multum distat a translatione nostra, primo ergo litera secundum Hebræos ponitur per partes iuxta translationem nostram, ut magis videatur ubi est dissonantia, & etiam consonantia. Primo ergo ubi translatio nostra habet. Et qui stare. In Heb. habetur, Et Iochim. & est nomen proprium vnius hominis, nec videtur quod eius interpretatio aliquo modo significet, quod fecerit stationem solis. Virique menda. In Hebræo habetur: Et viri Cozeba. & est hic proprium nomen loci, ut dicunt Hebræi: licet Cozeba pro ut est nomen appellatiuum,

- uum, significet mendacum: sicut in Latino aliqua nomina sunt æquiuoca ad proprium & appellatiuum, sicut Compendium est proprium nomen cuiusdam ville satis nota in Francia, & est nomen appellatiuum, secundum quod dicitur 2. Reg. 18. c. Currit autem Achimias per viam compendij, &c. Et sec. & in. In Hebræo habetur. Et Ioas & Saraph. licet autem Saraph posset interpretari incedens, tamen Ioas non interpretatur securus, nec secundum Hieron. nec secundum Remigium, qui interpretati sunt nomina Hebræica. Qui prin. fuerunt. In Hebræo hinc: Qui mariti fuerunt in Moab. Et quæ reuersæ sunt. In Hebræo habetur: Et habitatores Lahem. Hæc est ergo litera secundum Hebræos. Et Iochim, & viri Cozeba. & Ioas & Saraph qui mariti fuerunt in Moab, & habitatores, seu habitatores Bethlechem. Quæ sic exponitur ab eis. Et Iochim. id est, quiddam vir factus nosus sic nominatus. Et viri Cozeba. id est, de tali loco, a quo sunt nominati. sicut Parisiensis a Parisiis. & Ioas & Saraph. nomina sunt virorum, qui mariti fuerunt in Moab, quia ibi iuerunt ad peregrinandum ex aliqua causa, sicut & Elimelech. & ibi acceperunt vxores, & habitatores in Lehem, id est in Bethlechem; & supplendum est, omnes isti prædicti descenderunt de Sela filio Iudæ, sicut & præcedentes. Hæc autem sunt verba vetera. Hoc autem additum est ab Esdra scriptore huius libri, ut dicunt Hebræi, quia in genealogia tribus Iudæ genealogizauerat aliquos sui temporis, sicut Iechonias & Zorobabel, & aliquos alios qui fuerunt Esdræ contemporanei, ne crederetur quod isti genealogizati de Sela essent sui temporis ideo dixit. Hæc sunt verba vetera, quasi diceret, isti fuerunt longè ante tempora nostra.
- 9 Hi sunt figuli, &c. Hic ostendit, quod isti ultimo dicti fuerunt artifices in pluribus artibus, quia aliqui eorum fuerunt figuli, id est, formantes vasa testæa, vel secundum alios, facientes formas seu modulos ad fundendum vasa cuprea, & quantum ad istos dicuntur. Hi sunt figuli. Aliqui vero de prædictis fuerunt plantatores & cultores vinearum, & quantum ad istos subditur.
 - 10 Habit. in plantationibus. Quia in talibus fuerunt occupati.
 - 11 Et in sepibus. s. facientis ad clausuram vinearum & plantationum. Hebræi tamen dicunt hic, Et in clausuris siue muris. Et dicit hic glossa Hebræica, quod hoc dicitur, quia aliqui de prædictis erant artifices murorum lapideorum.
 - 12 Apud regem. Erant enim prædicti artifices excellentes in artibus prædictis, & ideo vocabantur ad opera regis.
 - 13 Commorati que sunt ibi. id est, prope loca ubi erant opera regis fienda.
 - 14 Filij Simeon, Namuel, Iamin, Iarib. Hic consequenter agitur de generationibus tribus Simeon. & primo in communi, secundo in speciali, quantum ad viros notabilis fortunæ, ibi: Mosobab quoque. Circa primum sciendum, quod post tribum Iudæ immediatè hic agitur de tribu Simeon ante Ruben qui fuit primogenitus, quia filii Simeon habitauerunt in sorte Iudæ per magnum tempus, ex causis quæ postea tãgentur. Dicit igitur: Filij Simeon Namuel. & legatur sicut iacet litera vsque ibi.

S muel. i. legens cum Deo. Quidam in Gen. vocatur Echa, hic autem Tarib. i. litigans, quia de eo exiit Zamri, qui cum Madianite fornicans a Phinee sacerdote peremptus est. Iacim i Gen. i. prępa ratio: hic vero nominatur Zarah. ortus.

a Et vii. co. no. 7. Quia Simeon non habuit tantam sobolem quātam Iudas. vnde in Iosue dicitur, Simeon per cognationes suas accepisse hereditatem in medio filiorum Iuda.

b Hęc civi. & c. Quia Sicelech & Bersabee q̄ Iudę fuerūt & a Simeone inuasę sunt, a Dauid in pristinā Iudę hereditatem redierūt.

c Isti sunt nomina. Descripra stirpe Simeonis & actibus eorum, mysticę signatur, quia doctores sancti. i. ecclesię principes gregibus Christi pascua puidetes proficiscuntur in Gador vel Gader quę interpretat sepes eius. Hęc ę ecclesia quę est fidelium desessio; ibi sūt pascua vsq; ad Orientem vallis. i. incarnatio nem verbi, qui

semetipsum exinanivit, serui formam accipiēs. In eo inueniunt pascua. Ipse enim ait: Per me si quis introierit, ingrediet & egrediet, & pascua inueniet virtutes. f. In eo terra latissima, & quietā. i. grā Spiritus sancti copiosa: i qua añ habitauerāt de stirpe Cham, significat gentium multitudinē idola reliqsse, & ad vnus Dei cultum

cultum confluisse. Hi ergo venerunt, quos supra descripsimus nominatum in diebus Ezechie regis Iudę: hoc est in aduentu Christi. Ipse est enim Christus Dei virtus, quem Ezechias. f. fortitudo domini significat.

d Percusserunt ta, percutit sive tabernacula impiorum, & habitatores im-

1 cim, & filię sex. Fratres autem eius non habuerunt filios multos, & 2 vniuersa cognatio* non potuit adęquare summam filiorum Iuda.

3 Habitauerunt autem in Bersabee & Molada, & Hassar Sual, & in Bala, 4 & in Afom, in Tholad, & in Bathuel, & in Horma, & in Sicelech; & 5 in Bethmarchaboth, & in Hasarfusim, & in Berhberai & in Sariam. Hęc 6 ciuitates eorum, vsque ad regem Dauid. Villę quoque eorum Etam, 7 & Len, Remmon & Thocen, & Asan, ciuitates quinque, & vniuersi

8 viculi eorum per circumitum ciuitatum istarum vsque ad Baal. Hęc 9 est habitatio eorum & sedium distributio Mosobab quoque & Iem- 10 lech, & Iosa filius Amasę, & Ioel, Iehu filius Iosabę, filij Saraię, filij 11 Asiel, & Elioenai & Iacoba & Isuhaiā & Asara & Adiel & Halmiel & Ba- 12 naia, Ziza quoque filius Zephei filij Allon, filii Idaia, filii Semri, filii 13 Samaia. Isti sunt nominati principes in cognationibus suis: † & in do-

14 mo affinitatum suarum multiplicati sunt vehementer. & profecti sunt 15 vt ingrederentur in Gador vsque ad orientem vallis, & vt quęrerent 16 pascua gręgibus suis. Inuenerunt quę pascuas vberes, & valde bonas, 17 & terram latissimam, & quietam & fertilem, in qua antea habitauerant 18 de stirpe Cham. Hi ergo venerunt quos supra descripsimus no-

19 minatum, in diebus Ezechie regis Iudę: & percusserunt tabernacula 20 eorum, & habitatores qui inuenti fuerant ibi, deleuerunt eos vsque 21 in pręsentem diem. Habitauerunt quę pro eis, quoniam vberimas 22 pascuas ibidem repererunt De filiis quoque Simeon abierunt in mon-

23 tem Seir viri quingenti, habentes principes Phaltiam & Naariam, & 24 Raphaelā, & Oziel, filios Iesi, & percusserunt reliquias qui euadere non 25 poterant Amalecitarum, & habitauerunt ibi pro eis vsq; ad diem hanc.

26 Amalecitarum ibi habitabant, quia expulsis demonibus in loco vitiorum virtutes substituunt, quarum possessio hominem efficit beatum vsq; ad diem hunc, quod semper dici potest vsque ad finem mundi, quia ecclesia vsque ad finem mundi permanet, in qua quotidie antiquus hostis triumphatur.

27 CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

- 1 Fratres autem eius nō habuerunt filios multos, & vniuersa cognatio. f. ipsius Simeon.
- 2 Non potuit. Hoc dictum est quod in tribu Simeon fuerunt pauci respectu tribus Iudę, & ideo recepti fuerunt in sorte Iudę. Cuius vna cā sunt, quia filii Iuda habuerunt duplicem sortem, vnam quasi acquisitam, aliam quasi acquirendam vi armorum si possent: quia erat trib. bellicosior, prout dictum fuit plenius Iosue 19. & ideo in diuisione terra si ptem tribubus, quę non acceperāt hereditatem, vt habetur Iosue 19. aliqua ciuitates de sorte Iudę fuerunt assignatę filiis Simeon, & aliqua filiis Dan. Alia cā fuit, q̄ filii Iuda licet essent plures quam filii Simeon, vt dictum est, tñ non erant tot q̄ possent sufficienter populare terram sibi assignatam: & fors Simeon pro maiori parte erat occupata adhuc ab aduersariis, ita quod non habebant locum sufficientem: ideo filii Iuda receperunt eos in aliquibus locis suis pręter ciuitates eis assignatas per Iosue: voluntarie tñ ad tempus, vt infra videbitur: ne crescerent bestię contra eos, si terra eorum pro parte remaneret inhabitata, & vt fratres sui filii Simeon haberent locum, & vt mutuo se inuarent contra aduersarios vtriusque tribus, vt habetur Iu. 1. vnde subditur.
- 3 Habitauerunt au. & ceteris q̄ erant de sorte Iudę. vnde subdit.
- 4 Hęc ciuitates. Filii enim Simeon pp longam inhabitationem ciuitates eis traditas ad tempus (vt dictum est) postea noluerunt reddere filiis Iuda, quando multiplicati fuerunt sufficienter ad populandum sortem suam: propter quod tpe Saul fecerunt de hoc querimoniam, sed ipse neglexit facere eis iustitiam in odium Dauid qui erat de tribu Iuda, & ideo quando Dauid obtinuit regnum post Saul cecit filios Simeon de ciuitatibus eis concessis ad tempus a filiis Iuda modo supradicto, non aut de illis quę fuerant eis assignatę per Iosue. Ex quo patet quod pręscriptio non valet si non fuerit iustus titulus. Sciendum tamen quod Iosue 19. inter ciuitates eis assignatas per sortem a Iosue nominantur etiam accommodata, sen ad tempus concessę, quia istę hic posita ibi ponuntur

nuntur saltem pro maiori parte. Aliqui autem expositores nostri aliter exponunt quod dicitur hic.

- 5 vsq; ad re. quod hoc dī spāliter propter ciuitatē Sicelech, quā recuperavit Dauid, & ex tunc facta est regū Iudę, vt habetur. 1. Re. 27. Sed hoc no valet, quia hic dī, quod ciuitates istę fuerūt filiorū Simeon vsq; ad regē Dauid. Dauid aut nō accepit Sicelech de manu filiorū Simeon, sed magis ex cōcessione Achis regis Geth, vt hē. supra 1. Re. 27.
- 6 Villę quo. Dicuntur autem villę quę non sunt muris clausę, & similiter vici & viculi, ciuitates vero quę muris sunt clausę.
- 7 Mosobab. Hic p̄r describunt filii Simeon qui fuerunt notabilis fortitudinis. primō cōtra Chananeos, scđō cōtra Amalecitas, ibi: De fi. quo. Sim. Circa primū dī: Mosob. quo. & ideo subditur de istis.
- 8 Isti sunt no. i. famosi propter prolis multitudinem. vnde subditur.
- 9 Multiplicati sunt. & pp virtutis fortitudinem, vnde subditur.
- 10 Et pro. vbi habitabat populus q̄ remāserat de gñre Chananeorū.
- 11 Inue. pal. Hic tangunt causę mouentes filios Simeon ad inuadēdū terrā illā: quę hēbant pecora multa, ad quorū nutritionem erat apta terra illa: erat ę qeta, quę habitatores illius nō formidabāt aliquid mali superuēturi, sicut & de filiis Dan dī Iud. 28. quod inuasērāt ciuitatē Lachis, eo q̄ terra erat fertilis & populus ibi habitās qetus & securus, n̄ formidās aliqd mali; & p̄ p̄ns impronius ad resistendū: ips aut in quo fecerūt hoc filii Simeon ostēdit cū dicitur: In die. Eze. & patet.
- 12 De filijs quo. Hic consequenter describitur fortitudo filiorum Simeon contra Amalecitas; vnde subditur.
- 13 Et percuss. reliq. Dicunt aliqui q̄ isti Amalecite fuerunt reliqę quę euaserunt manum Sauli quando percussit Amalec, vt habetur. 1. Re. 15. Alii vero dūt, quod fuerunt Amalecite qui euaserunt manum Dauid, qñ percussit latrunculos qui incenderant Sicelech, ex quibus uaserant quadringenti viri, ut habetur. 1. Reg. 30. & siue isti fuerunt, siue illi recollerunt se in monte Seir: & ibi multipl. cati fuerunt vsq; ad tempus, quo filii Simeon percusserunt eos, & habitauerūt ibi pro eis.

D
* eorum.
E
Ofc. 2. d.

† vel, & dom⁹ patrum suorū diuiserunt se secundum multitudinem.

F
CAP.

C A P. V.

Fili quo Ruben

Sal. 1. Paz.

Theodoretus. Docet manifesti causam, cur Ruben quidem excedit a primogenitura, Ioseph autem castratiscutus, tribus autem Iuda ampliotem adeptus sit honorē. Principatum autē accepit propter Dominum, qui ex ipso germinavit secundum carnem. Hoc autē tacite significat illud: *Inducit ex ipso*: nam regē significat oratio, sed & regē eternum, qui neque initium habuit dictum neque finem accipiet Sequitur.

Rabbanus. Gen. 35. d. Dicitur 48. a.

B Sed cum viro. Ideo ablata sunt Ruben primogenita: quia dormiuit cum Bala concubina patris sui, & data sunt Ioseph filio iuniori, cuius progenies multiplicatur & excedit potentiam regni inter decē tribus.

Mythicē.

Mythicē autem significat ruinam prioris populi, qui ut primogenitus debebat sacerdotium & regnum accipere: sed quia maculauit thronum patris

recensit dicit per seriem generationis.

C

NICOLAUS DE LYRA. C A P. V.

Fili quoque Ruben. Hic consequenter describitur generatio Ruben, ubi primo soluitur tacita questio, secundo describitur dicta generatio, ubi: *Filii quoque Ruben*. Circa primum dicitur.

Diuisio.

- 1 *Filii quoque Ruben*. Ex hoc quod Ruben dicitur hic primogenitus posset aliquis querere, quare Ruben non habuit duplicem portionem & principatum respectu fratrum suorum, quia hoc erat de ratione primogenituræ: Ad hoc respondetur cum subditur.
- 2 *Sed cum viro*. quia dormiuit cum Bala uxore patris sui, nec lauit hoc ipsum Iacob secundum quod dicitur Gen. 35, & ideo ius primogenituræ quantum ad duplicem portionem transtulit Iacob ad ipsum Ioseph, quando duos eius filios scilicet Ephraim & Manasse adoptauit, ordinans quod quilibet eorum acciperet portionem hereditatis, sicut & filii Iacob naturales, ut habetur Gen. 48. principatum autem transtulit ad tribum Iuda, Gen. 49. b. dicens: *Iuda te laudabunt fratres tui*, &c. Et subditur ibidem: *Non auferetur serpens de Iuda, & dux de se eius*, &c. & secundum hoc patet licera ista, cum dicitur.
- 3 *Data sunt primogeniti*. quantum ad duplicem portionem.
- 4 *Filii ergo Ruben*. Hic consequenter describitur generatio Ruben, & primo describitur generatio Rubenitarum, secundo fortitudo eorum, ubi: *In diebus autem Saul*. Circa primum legitur licera ut iacet vsque ibi.
- 5 *Beera filius eius*. Dicunt aliqui quod iste fuit Beer pater Osee prophetae ut habetur in principio prophetiæ suæ.
- 6 *Quem captiuum*. qui in diebus Phacee regis Israel cepit plures ciuitates de terra Israel, & habitatores saltem principaliores transtulit in terram Assyriorum, ut habetur 4. Regū 15. & ideo iste inter alios tunc fuit ductus, quia fuit de maioribus, unde subditur.

Diuisio.

C A P. V.

Filij quoque Ruben primogeniti Israel, ipse quippe fuit primogenitus eius. Sed cum violasset thronum patris sui, data sunt primogenita eius filius Ioseph filij Israel: & non est ille reputatus in primogenitum. Porro Iudas quoque erat fortissimus inter fratres suos, de stirpe eius principes germinati sunt. Primogenita autem reputata sunt Ioseph & filii ergo Ruben, primogeniti Israel Enoch & Phallu Efron & Charmi. Filij Ioel Samaia filius eius, Gog filius eius, Semei filius eius, Micha filius eius, Reia filius eius, Baal filius eius, Beera filius quem captiuum duxit Thelgathphalnasar rex Assyriorum, & fuit princeps in tribu Ruben. Fratres autem eius & vniuersa cognatio quando numerabantur per familias suas habuerunt principes Ichiel & Zachariam. Porro Bala filius Azaz filij Samma, filij Ioel, ipse habitauit in Aroer vsque ad Nebo & Beelmeon. Contra Orientalem quoque plagam habitauit vsque ad introitum eremi & flumen Euphratem. Multum quippe iumentorum numerum possidebant in terra Galaad. In diebus autem Saul preliati sunt contra Agarenos, & interfecerunt illos, habitaueruntque pro eis in tabernaculis eorum in omni plaga quæ respicit ad Orientem Halaad. Filii vero Gad e regione eorum habitauerunt in terra Basan vsque Selcha. Ioel in capite, & Sapham secundus; Inai autem & Saphat in Basan. Fratres vero eorum secundum domos cognationum suarum, Michael & Mosellam & Sebe & Iari & Iacham & Zie & Heber septem. Hi filij Abihail, filij Huri, filii Iara, filii Galaad, filii Michael, filii Iesefi, filii Ieddo, filii Buz. Fratres quoque filii Abiel, filii Gumi principes domus in familiis suis, & habitauerunt in Galaad & in Basan, & in vicinis eius, & in cunctis suburbanis Saron, vsque ad terminos. Omnes hi numerati sunt in diebus Ioa-

mus inter fratres suos, de stirpe eius principes germinati sunt. Primogenita autem reputata sunt Ioseph & filii ergo Ruben, primogeniti Israel Enoch & Phallu Efron & Charmi. Filij Ioel Samaia filius eius, Gog filius eius, Semei filius eius, Micha filius eius, Reia filius eius, Baal filius eius, Beera filius quem captiuum duxit Thelgathphalnasar rex Assyriorum, & fuit princeps in tribu Ruben. Fratres autem eius & vniuersa cognatio quando numerabantur per familias suas habuerunt principes Ichiel & Zachariam. Porro Bala filius Azaz filij Samma, filij Ioel, ipse habitauit in Aroer vsque ad Nebo & Beelmeon. Contra Orientalem quoque plagam habitauit vsque ad introitum eremi & flumen Euphratem. Multum quippe iumentorum numerum possidebant in terra Galaad. In diebus autem Saul preliati sunt contra Agarenos, & interfecerunt illos, habitaueruntque pro eis in tabernaculis eorum in omni plaga quæ respicit ad Orientem Halaad. Filii vero Gad e regione eorum habitauerunt in terra Basan vsque Selcha. Ioel in capite, & Sapham secundus; Inai autem & Saphat in Basan. Fratres vero eorum secundum domos cognationum suarum, Michael & Mosellam & Sebe & Iari & Iacham & Zie & Heber septem. Hi filij Abihail, filij Huri, filii Iara, filii Galaad, filii Michael, filii Iesefi, filii Ieddo, filii Buz. Fratres quoque filii Abiel, filii Gumi principes domus in familiis suis, & habitauerunt in Galaad & in Basan, & in vicinis eius, & in cunctis suburbanis Saron, vsque ad terminos. Omnes hi numerati sunt in diebus Ioa-

- 7 *Et fuit princeps*. & ex hoc videtur quod Osee filius eius fuit nobilis. Sequitur.
- 8 *Vsque ad Nebo*. Mons est trans Iordanem, in quo fuit mortuus Moyses.
- 9 *Multum quippe in*. Filii enim Ruben habebant pecora multa, propter quod petierunt terram illam sibi assignari, quia erat apta animalibus nutriendis, ut habetur Num. 32.
- 10 *In diebus*. Hic consequenter describitur fortitudo Rubenitarum, & occasione eorum fit mentio de tribu Gad & dimidia tribu Manasse, qui inuerunt Rubenitas in prelio. Dicit ergo: *In diebus autem Saul*. qui fuit primus rex in Israel per electionem diuinam: quia Abimelech qui ante regnauerat, ut habetur Iud. 9. fuit per usurpationem.
- 11 *Preliati sunt contra*. Isti fuerunt filij Cethure, quia Cethura & Agar fuit eadem mulier, ut dicunt Hebrei, prout dictum fuit diffusius Gen. 25. & isti dicitur hic Agareni, qui descenderunt de Agar non per Ismael, sed per alios eius filios, ut videbitur 7.
- 12 *Habitaueruntque*. quia Agareni non habitabant in domibus, sed in tabernaculis.
- 13 *Filii vero Gad*. Hic prout agitur de generationibus Gad ratione predicta, & legitur licera ut iacet, vsque ibi.
- 14 *Omnes hi numerati*. Dicunt aliqui quod non fuit vna numeratio, sed duplex, quia isti reges non fuerunt contemporanei. Potest autem et dici, quod fuit eadem numeratio: quia licet Ieroboam filius Nabath rex Israel de quo habetur 3. Reg. 12. regnauerit Ioseph ante Iothan, tamen alius Ieroboam rex Israel, de quo habetur 4. Reg. 15. fuit contemporaneus ipsi Iothan: quia anno 27. istius Ieroboam regnauit Ozias, qui et dicitur etiam Azarias in Iuda, & sic regnauit 5. annis cum Ieroboam qui regnauit 41. an. ut habetur 4. Reg. 14. Ozias autem fuit percussus lepra, & ex tunc Iothan cepit regnare viuente patre, quia gubernauit populum & palatium: & sic potuit regnare tempore huius Ieroboam.

Et

Filij

patris sui, id est, corpus Christi, in quo erat plenitudo diuinitatis, in cruce suspendit & occidit: primogeniti dignitas ad spirituales Ioseph id est, Christum, & ecclesie populum translata est, ad quem pater: *Tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech*, &c. Ps. 109. c. *Contra Agarenos*. Hic. Verisimile est Agar fuisse Cethuram, cum in sequentibus dicat Rubenitas & Gaaditas & dimidiam tribum Manasse cum Agarenis pugnassee, & prebuisse Israel auxilium Ituræos, Naphæos & Nodab filios Imaelis. Nodab autem est ut videtur qui in Genesi, Cedna dicitur, id est, antiquorum vel antecedens. d. *Omnes hi*. & c. Traditque, & c. Quia Deum inuocauerunt cum pre. & c. Theodore tus. Dicit causam victoriæ, quod Deum inuocauerunt, & eos exaudivit, quoniam confiderunt in eo. Scripsit etiam numerum prædæ.

a Et susci. Notandum est q̄ in Regum dicitur Phul regem Assyriorum a Manahē filio Gaddi rege Israel accepisse mille talenta argenti, ut esset ei auxiliō & firmaret regnum eius: nō quod eum transfulerit in Assyrios, & q̄ Teghathphalnasar rex Assur in diebus Phacee regis Israel cepit. Ahion, & Abel domū Maacha, & Ianoc & Cedec & Asor & Galaad & Galileā & vniuersam terram Nephthali, & trāstulit eos in Assyrios. Postremo narrat, quod Salmanasar rex Assyriorum Osee filium Ela-

Regem Israel obsidendo tribus annis Samariam cepit, & trāstulit Israel in Assyrios, & posuit eos i Ahila & in Abor iuxta fluum

tham regis Iuda, & in diebus Ieroboam regis Israel. filii Ruben & Gad & dimidiæ tribus Manasse, viri bellatores scuta portantes & gladios & tendentes arcum, eruditq; ad prælia quadraginta quatuor milia, & septingenti sexaginta procedentes ad pugnam dimicauerunt cōtra Agarenos. Ituræi vero & Naphis & Nodab præbuerūt eis auxilium

a ¶ Dum filii Israel Deo seruiert habuerunt eam propitiū, & defensorem contra hostes suos: cum autem eo relicto idola coluerunt, fenserunt vltorem quem habuerunt protectorem.

Trāditique sunt in manus eorum Agareni, & vniuersi qui fuerant cum eis, quia Deum inuocauerunt cum præliarentur, & exaudiuit eos, eo q̄† credidissent in eum. Ceperuntque omnia quæ possederant, camelorum quinquaginta milia, & ouium ducenta quinquaginta milia, & asinos duo milia, & animas hominum centum milia. Vulnerati autē mul-

¶ Id est ad interuentionem hostium auxilio Dei peractum.

ti corruerunt. Fuit enim bellum domini Habitaueruntque pro eis vs-

¶ Donec scilicet pro peccatis suis traditi sunt Assyriis.

que ad transmigracionem. filij quoque dimidiæ tribus Manasse, possederunt terram a finibus Basan vsque Baal Hermon & Sanir, & montem Hermon. Ingens quippe numerus erat. Et hi fuerunt principes domus cognationis eorum, Ephher, Iesi, & Eliel, & Ezriel, & Ieremia, & Adoia & Iediel viri fortissimi & potentes & nominati duces in familiis suis. Reliquerūt autem Deum patrum suorum, & fornicati sunt post deos populorum terræ: quos abstulit dominus coram eis. Et suscitauit Deus Israel spiritum Phul regis Assyriorum, & spiritum Teghathphalnasar regis Assur: & transtulit Ruben & Gad & dimidiam tribus Manasse, & adduxit eos in Lahela & in Habor & Ara & fluuiū Gozan vsque ad diem hunc.

fluum Gozā D in ciuitatibus Medorum. Vnde queritur: quomodo in Paralipomenō dicamus Phul & Teghathphalnasar reges Assyriorum trāstulisse Ruben & Gad, & dimidiam tribū Manasse in Ahilam & Abor & Aram & fluuium Gozan, cum Malachim narret hoc Salmanasar fecisse qui transtulit Israel in Assyrios, & posuit in locis supradictis. Sed reges Assyriorum priores hoc fecisse dicuntur, quia ceperunt cum gente Assyriorum quod eadē gens in posteris perfecit. Aran quā Paralipomenō memorat, Ma-

Quæstio.

E

F

lachim prætermittit. Autumant Hebræi esse Riges ciuitatem Medorum.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 filij Ruben & Gad. Hic consequenter reuertitur ad ostendendū qualiter filij Ruben & Gad & dimidia tribus Manasse debellauerunt Agarenos: quia erant viri fortes & in armis exercitati, & hoc est quod dicitur.

2 Viri bellatores. & quia in hoc bello habuerunt auxilium Dei, ut patebit infra.

3 Ituræi vero & Naphis. Dicunt aliqui expositores nostri, q̄ isti fuerunt de filiis Israel, & propter hoc adiuerunt filios Ruben in hoc bello contra Agarenos. Hebræi autem dicunt & melius ut videtur, quod isti descenderunt de Agar per Ismaelem, quia Gene. 25. inter filios Ismaelis ponit Ituræi, a quo dicti sunt Ituræi, & Naphis, a quo Naphis, & io iuerunt Agarenos qui de eadē matre descenderant, per alium tñ filium vel per alios quam per Ismaelem, sicut dictum est supra. Aliqui tñ dicunt quod isti Agareni descenderunt de Agar per Ismaelem, & per Cedar filium eius, & retinuerunt sibi nomē ab Agar matre Ismaelis. Ituræi autē & Naphis denominati sunt a filiis Ismaelis, ut dictū est: & propter hoc præbuerunt auxilium Agarenis tanquam sibi propinquis, & debellati fuerunt cum eis a filiis Ruben. vnde subditur: Traditiq; sunt in. cuius causa principalis subditur.

4 Quia

4 Quia Deum inuoca. cum prælia. &c. q. d. licet filij Ruben & Gad & dimidia tribus Manasse essent viri fortes & docti ad prælium, tamen non vicerunt principaliter virtute propria, sed diuina.

5 filij quoq; Hic consequenter occasione prædicta describit aliquas generationes Manasse, cum subditur: Et hi fuerunt principes domus cognationis eorum Ephher, & Iesi, &c. Consequenter ponitur causa captiuationis eorum, cum dicitur.

6 Reliquerunt autem Deum. Tempore Manaben & Phacee filij Romelia.

6 Et fornicati sunt post Deos populi per idololatriam.

7 Quos abstulit dominus coram eis. i. coram filiis Israel, quasi diceret dii populorum habitantium in terra promissionis ante filios Israel non potuerunt eos saluare, sed abstulit eos dominus coram filiis Israel, ideo iustum fuit quod filii Israel conuersi ad cultum illorum Deorum de terra illa eicerentur, ideo subditur.

9 Et suscitauit de. Is. i. voluntatem impugnandi filios Israel.

10 Phul regis. de quo habetur. 4. Reg. 15.

11 Et spiritum The. de quo habetur ibidem.

12 Et transtulit Ru. eiciendo de terra sua.

13 Et adduxit. loca talia Assyria.

CAP.

CAP. VI:

1 Ilij† Leui, Gerson, Caath, Merari filij Caath, Amrā Isaac, Hebrō, & Oziel. filij Amram, Aaron Moyses & Maria. filij Aarō, Nadab, & Abiu, Eleazar, & Itha-

2 mar. Eleazar genuit rhinees, & rhinees genuit Abisue, Abisue vero genuit Bocci, et Bocci genuit Ozi, Ozi genuit Zachariam, & Zacharias genuit Meraioth. Porro Meraioth genuit Amariam, & Amarias genuit Achitob, Achitob genuit Sadoc, Sadoc genuit Achimaas, Achimaas genuit Azariam, Aza-

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. VI.

1 Ilij Leui. Hic describitur generatio Leuitarum, & primo describitur eorum genealogia, secundo describuntur eorum officia, ibi: Isti sunt quos constituit Dauid. tertio eorum habitacula, ibi: Et hæc habitacula eorum. Circa primum sciendum, quod tribus Leui fuit primo diuisa in tres partes secundum tres filios Leui, scilicet Gerson, Caath, & Merari. de Caath vero descendit Aaron qui fuit summus sacerdos, de eo descenderunt alij sacerdotes, & isti vocati sunt Aaronita, & alij autē descendentes de Caath retinuerunt sibi nomen cōe, & vocati sunt Caathita; ita quod in tribu Leui fuerunt sic quatuor partes, videlicet Aaroni-

Aaronita, Caathita, Gersonita, & Merarita, sicut dictum fuit plenius libro Num. Primo igitur ponitur generatio Aaronitarum, cum dicitur: filij Aaron.

2 Eleazar genuit. Istam generationem deducit, quia summum sacerdotium post Aaron datum est Eleazaro & filiis eius de ordinatione domini, ut habetur Num. 20.

3 Bocci genuit. Ab isto Ozi accepit ipse Eli summum sacerdotium ex ordinatione tamen diuina, ut dictum fuit Ruth. 1. & 1. Reg. 2. c. ita quod fuit simul iudex & summus sacerdos, ut habetur 1. Reg. 1. & descendit de Ithamam filio Aaron.

4 Achitob ge. In isto Sadoc reductū fuit summū sacerdotiū ad filios Eleazar

CAP. VI.

A Filius Leui, Ger
son, &c.

B a Iohann. Præ-
termillis alius
filius Leui qui
similiter sacer-
dotes fuerunt
in domo domini.
I. hanc spe-
cialiter laudat,
quia viriliter re-
stitit Ozia re-
giper se sacrificare
volenti :
& constantia
animi & zelo le-
gis expleuit of-
ficium sacerdo-
tis.

B hic quæst.
habetur in 1. Pa-
ralip.

B Porro Jo. Iose-
dec dicunt esse
Esdram sacer-
dotem, qui re-
uertens a Babylo-
ne cum Zoroba-
bel & filius Iuda
restauravit tem-
plum domini &
ciuitatem Ieru-
salem, quod in
libro suo vide-
tur demonstra-
re, cum dicit:
Post hæc in regno
Artaxerxis regis
Persarum Esdras
filius Saraie, fi-
lius Azariae filij
Helciae, filij Sel-
li: filij Sadoch,
filij Achitob, fi-
lii Amariae, filij

habitu
tabernaculi.

1. Esdr. 7. 2.

C Azariae, filij Maraioth: filij Saraie, filij Ozi, filij Bocci, filij
Abisue: filij Phinees, filij Elcazar, filij Aaron. Tradunt
etiam

rias genuit Iohanan, Iohanan genuit Azariam: Ipse est qui sacerdotio
functus est in domo, quam ædificauit Salomon in Ierusalem. Genuit au-
tem Azarias Amariam, Amarias genuit Achitob, Achitob genuit Sa-
doc, & Sadoc genuit Sellum, Sellum genuit Helciam, & Helcias ge-
nuit Azariam, Azarias genuit Saraiam: & Saraias genuit Iosedec. Por-
ro Iosedec egressus est, quando transtulit dominus Iudam & Ierusa-
lem per manus Nabuchodonosor. Filij ergo Leui, Gerson, Caath, &
Merari. Et hæc nomina filiorum Gerson: Lobni & Semei. Filij Caath,
Amram, & Isaar, & Hebron, & Oziel. Filij Merari: Moholi, & Musi.
Hæc autem generationes Leui secundum familias eorum, Gerson † Lob-
ni filius eius, Iahath filius eius, Zamma filius eius, Ioaha filius eius, Ad-
do filius eius, Zara filius eius, Iethrai filius eius. Filii Caath, Aminadab
filius eius, Core filius eius, Asir filius eius, Elcana filius eius, Abiasaph
filius eius, Asir filius eius, Thahath filius eius, Vriel filius eius, Ozias fi-
lius eius, Saul filius eius. Filii Elcana, Amasai & Achimoth & Elcana.
Filii Elcana Sochai filius eius, Nahath filius eius, Eliab filius eius, Iero-
han filius eius, Elcana filius eius. Filij Samuel primogenitus Vasseni &
Abia. Filii autem Merari, Moholi: Lobni filius eius, Semei filius eius,
Oza filius eius, Sammaa filius eius: Haggia filius eius, Asaia filius e-
ius. Isti sunt quos constituit Dauid † super cantores domus domini,
ex quo collocata est arca, & ministrabant coram † tabernaculo testi-
monii, canentes donec ædificaret Salomon domum domini in Ierusa-
lem. Stabant autem iuxta ordinem suum in ministerio. Hi vero sunt
qui assistebant cum filiis suis. De filiis Caath, Hemam cantor filius Ioel,
filii Samuel, filii Elcana, filii Ioroham, filii Eliel, filii Thohu, filii Suph,
filii Elcana, filii Mahath, filii Amasai, filii Elcana, filii Ioel, filii Azariæ,
filii Sophoniae, filii Thahath, filii Asir, filii Abiasaph, filii Core, filii I-
saar, filii Caath, filii Leui, filii Israel, & frater eius, Asaph, qui stabat à

De his in Numeri.

Vel Mosi.

Qui in libro Regum Iohel.

Cognatione scriptura enim propinquos fratres appellat.

cum eorum genealogiam narraret prælibauit: suo autem or-
dine quomodo id fecissent demonstrabit.

Ethan

NICOLAUS DE LYRA.

Elcazar: quia Salomon eiecit Abiathar de summo sacerdotio, ut habe-
tur. 3. Reg. 2. & instituit Sadoc. Abiathar autem descenderat de Eli.

1 Ipse est qui sa. In illa autem domo seu tēplo multi alij sancti sunt
summo sacerdotio, scilicet Sadoc, Achimaas & plures alii. Quare igitur
dicitur de isto Azaria singulariter: Ipse est, qui sacer. Ad quod
dicendum, quod hoc est, q̄ zelo Dei ductus constanter restitit Ozia re-
gi Iude volenti thurificare in templo domini, propter quod percussus
fuit lepra, ut habetur infra 2. lib. 26.

2 Et Sara genuit, &c. Istum Saraiam interfecit Nabuchodonosor,
& Iosedec filius eius ductus est cum aliis captiuus in Babylonem. Dicitur
autem aliqui q̄ iste fuit Esdras sacerdos & scriba. sed de hoc plenius
dicetur cum ad librum Esdræ venimus domino concedente.

3 Filij erg. Hic consequenter describit generationes Gersonitarum, pri-
mo tamen repetit in generali aliqua de generationibus Leui, & patet
litera. secundo descendit ad Gersonitas describens generationes eorum
descendendo di.

4 Gerson: Lob. filij Caath. hic describit generationes Caathitarū
prout Caathitas diuiduntur contra Aaronitas, ut prædictum est. & de
seibis istas generationes similiter descendendo di. Filij Caath.

5 Filij Sa. non est intelligendum quod vterque fuerit primogenitus,
sed Abia fuerit primus post Vasseni.

Filij

6 Filij au. hic consequenter describitur generatio Meraritarum simi-
liter descendendo. Et patet litera.

7 Isti sunt quos constituit. Hic consequenter agitur de officiis Le-
uitarum, quorum aliqui erant simplices Leuitæ, alii cum hoc sacerdo-
tes, sicut Aaron & filii eius, qui erant de tribu Leui. Primo igitur de-
terminantur officia Leuitarum simplicium, secundo sacerdotum, ibi:
Aaron vero. De simplicibus Leuitis, aliqui erant cantores ad dicen-
dum diuinas laudes, de quibus agitur primo, alij in aliis officiis consti-
tuti, de quib. agitur secundo, ibi: Fratres quoq; eorum. Circa pri-
mum sciendum q̄ postquam Dauid obtinuit regnum adduxit arcam do-
mini de domo Obededom in ciuitatem Dauid, & postea fuit in taberna-
culo quod fecerat Dauid, ut habetur. 2. Reg. 6. & ex tunc instituit Da-
uid cantores & alios Leuitas, qui officia exercerent corā domino qua-
diu illa arca fuit in illo tabernaculo, & postea quando fuit translata
ad templum per Salomonem ædificatum. Inter cantores autē erant tres
principales de tribus cognationibus Leuitarum supradictis; videlicet
Heman de filiis Caath, & Asaph de filiis Gerson, & Ethan de filiis Me-
rari. & erant sic ordinati, q̄ Heman cum societate sua erat in medio
Asaph autem cum societate sua erat ad dexterā. Ethan vero cum su-
ad sinistram, & ex his patet litera; paucis exceptis, cum dicitur: Isti
sunt quos. s. qui infra sequitur: ex quo collocata est arca in taberna-
culo facta à Dauid. Cetera patent ex dictis vsque ibi.

8 Et frater eius, &c. Vocatur autē Asaph & socii sui fratres ipsi
Heman,

etiam Esdram esse Malachiam prophetam, quia
plura quæ in li-
bro eius cont-
nentur hic etiā
commemorant,
dicens: Libia sa-
cordis custodiit
scientiam & legē
re. de ore eius, etc.
Alij asserunt Io-
sedec esse pa-
trem Iesu sacer-
dotis magni. Es-
dram vero esse
sacerdotem vi-
rum iustum &
gloriosum.
c Abia. Hic ve-
Hebræi tradunt
iudex constitu-
tus numerā ac-
cipiebat, quod
Ioel qui & Vas-
seni senior eius
filius sciens, nō
corrigebat: iō
vterque peccat
se dicitur secun-
dum Hebr. Vn-
de factum est: cū
seruisset Samuel,
posuit filios suos
iudices Israel &
cetera.
d Isti sunt quos
constituit anticipan-
do de officiis,
cantorum Da-
uid qui organis
musicis laudes
do. canebant,

a Ethan filius.
A Ethan vnus de
 cantoribus tri-
 bus, qui coram
 Dauid in cym-
 bali laudem
 Dei concrepa-
 bant. Et notan-
 dum, quod si-
 cut fuerunt tres
 filij Leui, Caath
 Gerson & Me-
 rari, ita tres can-
 tores: Eman de
 Caath, Afaph
 de Gerson, E-
 than de Merari.
 Mysticè autem
 significat san-
 ctos doctores,
 qui sancte Tri-
 nitatis fide in-
 buti, secundum
 dispensationem
 veri Dauid præ-
 dicatione euang-
 elij, toti mun-
 do annuntiant.
b Leuita qui.
 Quia omnis or-
 do ecclesiasti-
 cus secundum
 apostolorum tra-
 ditionem, & qui
 primatū tenet,
 totum ministe-
 rium agant in
 ecclesia Dei. vñ
 de: *Vt scias quo-
 modo oporteat re-
 conuersari in do-
 mo Dei, sive eccle-
 sia Dei viui, & c.*
c Aaron.

dextris eius. Afaph filius Barachia, filij Sammaa, filij Michael, filij Ba-
 zaia, filij Melchia, filij Athanai, filij Zara, filij Adaia, filij Ethan, fi-
 lii Zamma, filii Semei, filii Ieth, filii Gerson, filij Leui. Filij autem
a Merari fratres eorum ad sinistram: Ethan filius Chusi, filij Abdi, filij
 Maloch, filii Afabia, filij Amasia, filii Helcia, filii Amasai, filii Boni,
 filij Somer, filii Moholi, filii Musi, filii Merari, filii Leui. Fratres quo-
b que eorum Leuitæ, qui ordinati sunt in cunctum ministerium taber-
c naculi domus domini. Aaron vero & filii eius adolebant incensum
 super altare holocausti, & super altare thymiamatis in omne opus
 sanctifanctorum, & vt precarentur pro Israel, iuxta omnia quæ præ-
 ceperat Moyses seruus Dei. Hi sunt autem filii Aaron: Eleazar fi-
 lius eius, Phinees filius eius, Abisue filius eius, Bocci filius eius, Ozi
 filius eius, Zarahia filius eius, Meraioth filius eius, Amarias filius eius,
 Achitob filius eius, Sadoc filius eius, Achimaas filius eius. Et hæc ha-
 bitacula eorum per vicos atque confinia, filiorum scilicet Aaron iux-
 ta cognationes Caathitarum. Iphis enim forte contigerant. Dede-
 runt igitur eis Hebron in terra Iuda, & suburbana eius per circumi-
 rum, agros autem ciuitatis & villas Caleb filio Iephone. Porro filiis
 Aaron dederunt ciuitates, ad confugiendum Hebron, & Lobna & su-
 burbana eius, Iether quoque & Esthemo cum suburbanis suis, sed
 & Helon, & Dabir cum suburbanis suis, Alam quoque & Bethse-
 mes & suburbana eorum. De tribu autem Benjamin, Gabee & sub-
 urbana eius, & Almath cum suburbanis suis, Anathoth quoque cum
 suburbanis suis: Omnes ciuitates tredecim cum suburbanis suis per
 cognationes suas. Filij autem Caath residuis de cognatione sua dede-
 runt ex dimidia tribu Manasse in possessionem vrbes decem. Porro fi-
 liis Gerson per cognationes suas de tribu Issachar, & de tribu Aser, &
 de tribu Nephthali, & de tribu Manasse in Basan, vrbes tredecim. Filij
 autem Merari per cognationes suas de tribu Ruben, & de tribu Gad, &
 de tribu Zabulō dederunt forte ciuitates duodecim. Dederunt quoque filij
 Israel

D c. Aaron. Chri-
 stum significat,
 filij ei⁹ ecclesie
 populū, cui di-
 citur: *Vos estis ge-
 nus electum, regale
 sacerdotium, & c.*
 quem summus
 pōtiffex docuit
 sup altare fidei
 holocaustū bo-
 norum operū,
 & incensum o-
 rationis, offer-
 re, & vt preca-
 retur pro Israel
 .i. pro statu ec-
 clesie, secundū
 præcepta legis
 per Moysen da-
 ta. Repetit au-
 tem genealo-
 giam Aaron vs-
 que ad Achima-
 as, quod plau-
 de eius factum
 videtur, quia fi-
 delis fuit Dauid
 in omnibus.
 * August. Vñ
 de non mirum
 est si verba bo-
 na, quæ pro po-
 pulo dicuntur i
 precibus, etiam
 si a malis dican-
 tur Episcopis,
 exaudiri tamē,
 non pro per-
 ueritate præ-
 positorum, sed
 pro deuotione
 populorum.
CAP. **F**

NICOLAUS DE LYRA.

*eman, & aliorum qui erant in societate sua: quia licet essent de dua-
 bus cognationibus, scilicet Caath & Gerson, tamen erant de eadem tribu, scilicet
 tribu Leui. Cetera patent ex dictis.*

1 Fratres quoque. Hic agitur de officiis aliorum Leuitarum, cum
 dicitur: Fratres quoque. & dicitur fratres, quia de eadem tribu,
 vt iam dictum est.

2 Qui ordinati. quia aliqui erant ianitores, & aliqui custodes va-
 sorum, & alij ministrabant sacerdotibus in oblationibus sacrificiorum:
 & sic de aliis officiis, quæ non exprimuntur hic, ista enim cantorum,
 Leuitarum & sacerdotum, plerumque exprimuntur & describuntur infra
 eodem libro a 23. c. vsque ad 26. inclusiuè.

3 Aaron vero. Hic describuntur officia sacerdotum, breuiter tamen,
 cum dicitur.

4 Adolebant incensum super. Quod erat extra tabernaculum in
 atrio, & ibi cremabatur incensum simplex, quod offerebatur cum ho-
 stis & oblationibus.

5 Super altare. quod erat intra tabernaculum ante adificationem
 templi, & postea in templo quando fuit adificatum: & super illud cre-
 mabatur thymiamata, quod erat compositum ex quatuor speciebus pre-
 ciosis redolentibus, vt habetur Exod. 30.

6 In opus sanctifanctorum. Licet tantum illa pars tabernaculi
 in qua erat altare thymiamatis, & candelabrum & mensa propositio-
 nis, vocaretur sanctum vel sancta tantummodo: tamen omnia opera quæ
 fiebant ibi a sacerdotibus, vt pote compositio lucernarum, propositio pa-
 num, & crematio thymiamatis fiebant propter reuerentiam ipsius Dei
 cuius sedem representabant illa quæ erant intra partem tabernaculi,
 quæ dicebatur sanctum sanctorum, videlicet arca, Cherubin & propi-
 natorum, sicut dictum fuit plenius Exod. 25. c. vnde & de propinatio-
 nis dabatur responsa diuina quasi a Deo ibidem specialiter habitante,
 & ideo prædicta opera dicuntur opera sancti sanctorum.

7 Hi sunt autem filij Aaron: Eleazar filius. Hic consequenter re-
 plicat

pliat generationes Aaron, incipiendo ab Aaron, & terminando in
 Achimaas filio Sadoc: & non procedit ultra, quia solummodo hic enu-
 merantur sacerdotes ab Aaron per Eleazarum filium eius, qui fuerunt
 vsque ad tempus Salomonis qui edificauit templum.

8 Et hæc habitacula eorum per vicos atque confinia filiorum
 scilicet Aaron, & c. Hic consequenter agitur de ciuitatibus & locis
 filiorum Leui incipiendo a sacerdotibus filij Aaron, sicut dicitur: Dede-
 runt igitur. Sequitur.

9 Agros autem eorum. Ciuitas enim Hebron & territorium in cir-
 cuitu fuit datum Caleb per Iosue, sicut habetur Iosue 14. ita & erat
 dominus principalis ciuitatis & suburbii, quamuis concederentur ha-
 bitationi sacerdotum. Territorium autem & villa quæ erant ibi, fuerunt
 sicut quantum ad habitationem & dominium.

10 Porro filij Aaron dederunt ciuitates. & hic debet fieri pñ
 eius, & subintelliguntur quæ postea subduntur.

11 Ad confugiendum Hebron. Hic similiter fit punctus, quia il-
 le quæ immediatè sequuntur, non fuerunt ciuitates refugii, fuerunt enim
 tantum sex ciuitates refugii, tres circa Iordanem, scilicet Hebron, Sichem, &
 Cedes in Galilea, & tres trans Iordanem, scilicet Boser, Ramoth in Ga-
 laad, & Gaulon in Basan, vt habetur Iosue. 20. & licet iste sex ciuita-
 tes nominentur in hoc cap. in diuersis locis, non tamen nominantur hic
 ciuitates confugii nisi duæ tantum, scilicet Hebron & Sichem, sed de aliis
 quatuor idem est notandum.

12 Omnes ciuitates tredecim cum suburbanis suis per co-
 gnationes suas. tot fuerunt secundum veritatem, vt habetur in libro
 Iosue.

13 Filij autem Caath residuis de cognatione sua. i. qui non
 erant sacerdotes, ita quod dicebantur Caathitæ tantum, & non Aaro-
 nitæ, vt dictum est supra: istis dederunt alia habitacula.

14 Porro filij Gerson per cognationes suas de tribu, & c.
 Hic consequenter agitur de habitaculis Gersonitarum & Merariarum,
 ostendendo quæ ciuitates, & a quibus tribubus assignate sunt eis, & cū
 hoc etiam intermiscet aliqua de filiis Caath. & patet litera vsque ibi.

Quas

Ciuitates
 refugii.

A Israel Leuitis ciuitates & suburbana earum Dederuntque per sortem ex tribu filiorum Iuda, & ex tribu filiorum Simeon, & ex tribu filiorum Beniamin vrbes has quas vocauerunt nominibus suis & his qui erant ex cognatione filiorum Caath, fueruntque ciuitates in terminis eorum de tribu Ephraim. Dederuntque eis vrbes ad confugiendum, Sichem cum suburbanis suis in monte Ephraim, & Gazer cum suburbanis suis, Iecmaam quoque cum suburbanis suis, & Bethoron similiter, necnon Aialon cum suburbanis suis, & Gethremmon in eundem modum. Porro ex dimidia tribu Manasse Aner & suburbana eius, Baalam & suburbana eius: his videlicet qui de cognatione filiorum Caath reliqui erant. Filij autem Gerson de cognatione dimidiæ tribus Manasse Gaulon in Basan & suburbana eius, & Altharoth cum suburbanis suis. De tribu Issachar Ceddes & suburbana eius, Dabereh cum suburbanis

† Balam. B

fuis, Ramoth quoque & suburbana eius, & Anem cum suburbanis suis. De tribu vero Aser Masfal cum suburbanis suis, & Abdon similiter: Haccoc quoque & suburbana eius, & Rohob cum suburbanis suis. Porro de tribu Nephthali Ceddes in Galilea & suburbana eius. Hamon cum suburbanis suis, & Cariathaim & suburbana eius. filius autem Merari residuis de tribu Zabulon Remmon & suburbana eius, & Thabor cum suburbanis suis. Trans Iordanem quoque ex aduerso Iericho contra orientem Iordanis. De tribu Ruben Bosor in solitudine cum suburbanis suis, & Iassa cum suburbanis suis. Cademmeth quoque & suburbana eius, & Mephaath cum suburbanis suis. Necnon & de tribu Gad, Ramoth in Galaad & suburbana eius, & Manaim cum suburbanis suis. sed & Hesebon cum suburbanis suis, & Iezer cum suburbanis suis.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 Quas vo. ex nom. i. l. v. t. e. & f. u. e. dotes dero dixerunt loca eis assignata ad habitandum & autem nomina pecora ex nominibus suis.

In hac hoc quod istud est in futurum, quia ista erant eis assignata a filiis Israel quia tribus Leui non habuit hereditatem distinetam sicut alia tribus. Cetera patet in iura.

CAP.

CAPVT VII.

C

Porro filij Issachar Thola & Phua, Iasub & Simeon, quatuor. Filij Thola, Ozi & Raphaia & Ieriel & Iemai & Iebsem & Samuel principes per domos cognationum suarum.

De stirpe Thola viri fortissimi numerati sunt in diebus Dauid vigintiduo milia sexcenti. Filij Ozi Izrabia: de quo nati sunt Michael, & Obadia, & Ioel, & Iesai, quinque, omnes principes. Cum eis per familias & populos suos accincti ad prelium viri fortissimi triginta sex milia. Multas enim habuere vxores, & filios. Fratresque eorum per omnem cognationem Issachar, robustissimi ad pugnandum, octoginta septem milia numerati sunt. Filij Beniamin, Bela, & Bechor, & Iadihel, tres. Filij Bela Esbo, & Ozi, & Oziel, & Ierimoth & Irai quinq; principes familiarum & ad pugnandum robustissimi. Numerus autem eorum vigintiduo milia & triginta quatuor. Porro filii Bechor Zamira, & Ioas, & Eliezer, & Elioenai, & Amri, & Ierimoth, & Abia, & Anathoth, & Almarh. Omnes hi filii Bechor. Numerati sunt autem per familias suas principes cognationum suarum ad bella fortissimi, viginti milia et ducenti. Porro filii Iadihel Bala. Filij autem Balam, Iehus, et Beniamin, Aod, et Chananaa et Iethan, et Tharsis, et Ahisahar. Oes hi filii Iadihel principes cognationum suarum viri fortissimi decem et septem milia et ducenti ad preliandum procedentes. Sepha quoque et Hapha, filii Hir, et Hasim filij

* per familias suas.

† milites exercitus belli.

† viribus, & infra omnes per seriem generationis eorum.

duo milia & triginta quatuor. Porro filii Bechor Zamira, & Ioas, & Eliezer, & Elioenai, & Amri, & Ierimoth, & Abia, & Anathoth, & Almarh. Omnes hi filii Bechor. Numerati sunt autem per familias suas principes cognationum suarum ad bella fortissimi, viginti milia et ducenti. Porro filii Iadihel Bala. Filij autem Balam, Iehus, et Beniamin, Aod, et Chananaa et Iethan, et Tharsis, et Ahisahar. Oes hi filii Iadihel principes cognationum suarum viri fortissimi decem et septem milia et ducenti ad preliandum procedentes. Sepha quoque et Hapha, filii Hir, et Hasim filij

CAP. XVII.

Omnes hi, si. Be. Vbiq; in lege terribit: Omnes hi pbr, istius vel illius aut pro meritorum excellentia est: aut pro meritorum deterioratione, ut eius dicatur esse filii cuius fuerunt imitatores. Sepham, &c. Filii Balaa. Hic. Hec sunt concubina Iacob. Quidam putant ideo illam in hoc loco ab Ecclta nominata, quia post mortem Iacob legatione sancta fuerat inter Ioseph, &ceteros patriarchas, quia precati sunt eum, ne recorderet peccati eorum. Conub.

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. VII.

Orto filij Issachar. Hic consequenter ponit generationes aliarum sex tribuum s. Issachar, Beniamin, Nephthali, Manasse, Ephraim & Aser: de tribubus vero Dan & Zabulon non facit mentionem. Primo ergo agitur de generat. omnibus istarum tribuum. secundum famig. tribus Beniamin, ut dicitur de ser. ber. or. 8. Cuius prima in describitur primo generat. tribu. Issachar secundum Beniamin. Filij Beniamin, tertio Nephthali, ubi: Filij autem Nephthali, quarto Manasse, ubi: Porro filius Manasse. quinto Ephraim, ubi: Filij autem Ephraim, sexto Aser, ubi: Filij Aser. De tribu vero Dan & Zabulon non dicitur scribitur aliqua genealogia: cuius causa ab al. quibus assignatur: quia quilibet tribus s. habet librum genealogie sue. Esdras autem scriptor huius libri, ut dicitur in principio, forsitan non inuenit libros genealogie tribuum Dan & tribus Zabulon, quia perati fuerunt in diebus Ioseph decem tribuum, vel alio modo. Circa primum dicitur, Filij Issachar & subditur,

2 Et Sime. iste vocatur Semron: Gen 46. 3 Numerati sunt in die. Da. quando precepit numerare populum ut habetur. 2. Reg. 24. 4 Quinque omnes prin. Hoc intelligitur connumerato patre. Cetera patet vsque ibi. 5 Filij Ben. Hic consequenter describitur genealogia tribus Beniamin & patet litera vsque ibi. 6 Sepham quoque & Hapham filij Hir: & Asim filij Aser. In Hebraeo habetur: Filij Aser. Et ponitur b c filij in plurali pro filijs vel cum isto Hasim intelliguntur a c filij Aser. Dicit autem hic glossa Hebraica, quod Esdras istos Sepham & ceteros posuit hic ultimo in genealogia Beniamin, quia nesciebat utrum essent de tribu Beniamin vel non, eo quod non inuenit reuersionem genealogie ipsorum ad tribum Beniamin certitudinaliter, sed hoc non videtur conuenienter dictum. Tunc Hebraei dicunt, quod Esdras scripsit hunc librum per adiutorium & directionem Aggai & Zachariae prophetarum sibi contemporaneorum, qui spiritu prophético loquebantur. Tum quia in scriptura

a *Concu. eius. Hæc dicitur fuisse filia filij Balã, quæ in Aegyptum fame cogen- te a patre venalis ducta a Manasse: qui horreis præerat ebarijs, patri datis in cõ- iugium misericordi- ter suscepta est.*
 b *Happhim, & c. prio- ris filij Machir hæc duo nomina esse di- cuntur, sed secundũ esse Salphaad & eor- um sororem Maachan, quam Hefron cum sexaginta effec- annorum accepit v- xorem, quæ peperit ei filium Segub, sicut supra dictum est.*
 c *Soror autem eius re.*
 Soror Viam filij Phares, filij Machir, vt prædictum est, hanc quidam

Aher. Filii autem Nephthali, Iasiel, et Guni et Ieser, et Sellum, filii Balã. Porro filius Manasse Ezriel, † concubinaque eius Syra peperit Machir patrem Galaad. Machir autem accepit vxores filijs suis † Happhim, et Sapham, et habuit sororem nomine Maacha. Nomen autem secundi Salphaad. Natæq; sunt salphaad filia. et peperit Maacha vxor Machir filium, vo- cavitq; nomen eius Phares. Porro nomen fratris eius sares, et filii eius Vlam et † Recen. Filius autem Vlam, Badan. Hi sunt fi- lli Galaad filij Machir filij Manasse. soror autem eius † Regma peperit † virum decorum et Abiezer et Mophola. Erant autem fi- lli semida, Ahin, et Sechem: et Leci, et Aniaur. Filii autem Eph- raim suthala, Bared filius eius, Thahath filius eius: † Elada filius eius † Thahath filius eius, et huius filius † Zabad, et huius filius suthala, et huius filius Ezer et Elad. Occiderunt at eos viri Geth

quosdam tradunt fuisse matrem Iesu filij Nave, qui vir deco- rus nuncupatur, ob insignie virtutis, & principatus. Alij di- cunt Deborah vxo- rem Lapidoth pro- phetissam.
 d *Filii autem Ephraim. Fabulantur Hebræi quod filij Ephraim congregata multitu- dine viuente patre conati sunt ad terrã promissionis reuer- ti & in Geth Pale- stinorũ occisi sunt, vnde ceteræ tribus per desertum addu- cuntur, ne viderent ossa factum suorum, & in psã dicitur: Filii*
 Iuyic. 4.
 E
 † Reben.
 Hieron.
 † Ifeod
 † Thahad
 † Daph
 Pial. 77.
 b

Ephraim conuersi sunt in die belli.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

ra sacra si aliquid esset positum dubium, hoc esset a spiritu humano & non a spiritu diuino.

- 1 *Fi. aut. Nephthali. Hic ponitur genealogia tribus Nephthali: & multum breuiter.*
- 2 *Filij Bela. Ista autem fuit ancilla Rachel ab eadem in coniugio ip- si Jacob data, vt habetur Gen. 30. de qua natus fuit Nephthali, vt ha- betur ibidem. & ideo cum dicitur. Filii Bala, ly filij, refertur ad Neph- thali: & est singularis numeri, & genctini casus, si autem sit pluralis numeri, prout sonat litera Hebraica, sic filij Nephthali hic dicuntur fi- lli Balæ matris suæ: eo modo loquendi quo frequenter in sacra scriptura filij filiorum dicuntur filij parentum.*
- 3 *Porro filius Manasse, & c. Hic describitur genealogia tribus Ma- nasse.*
- 4 *Peperit Ma. patrem Ga. & c. sicut enim potes & magnus in ter- ra illa, propter quod dicitur pater eius, ut frequenter dictum est in con- similibus.*
- 5 *Etha. so. no. Maacha. Ista est alia ab illa Maacha, quæ citò post dicitur vxor Machir.*
- 6 *Natæque sunt Sal. fi. Iste fuit lapidatus propter collectionem li- gnorum in sabbatho, nec habuit filios: propter quod eius filia accepit partem hereditatis loco patris de voluntate domini, vt habetur Nu. 27. Sequitur.*
- 7 *Soror autem eius Re. pe. virum decorum. In Hebræo habe- tur Peperit Secor, & est nomen proprium vnus hominis, vt dicunt Hebræi.*
- 8 *Filii autem Ephra. Hic describitur genealogia tribus Ephraim, & legatur litera prout iacet, & que ibi.*
- 9 *Occiderunt autem eos viri Geth. Istud autem exponitur ab Hebræis multipliciter. Vno modo quod isti descendentes de Ephraim fi- lio Ioseph patre eius adhuc viuente, ante exitum filiorum Israel de Ae- gypto sub Moysse collegerunt multitudinem, vt intrarent terram promif- sionis: tum quia Ioseph moriens dixerat quod dominus post mortem suam educeret filios Israel de Aegypto, & induceret eos in terra prom- issionis, vt habetur Gene. vlti. Tum quia Iacob patriarcha benedicen- do filios Ioseph præposuerat Ephraim ipsi Manassa, vt habetur Genes. 48. propter quod filii eius erant magis elati & audaces. & venerunt versus terram promissionis per viam breuiorem, s. per terram Philisthi- norum, quæ vicina est, vt habetur Exod. 13. & tunc a Gethæis fuerunt debellati: quia præoccupabant tempus redendi ad terram promissionis secundum quod dicitur Gen. 15. quod 400. annis deberent esse filii Is- rael peregrini in terra non sua, vt ibidem fuit declaratum, qui nõ- dum adhuc erant completi. Et huic expositioni concordat quod postea hic dicitur. s. quod Iosue: filius Num. minister Moysi in exitu de Aegy- pto, nepos fuit El sama filij Amiad, filij Laadan, filij Thale, filij Beria, vt dicunt Hebræi, filij Ephraim, & sic in sextageneratione natus est Iosue de Ephraim, sicut & Eleazar de Leui in quinta, vt dictum fuit Genes. 15. Sed huic expositioni obuiat quod dicitur in textu: Filia aut- eius, s. Ephraim fuit Sara: quæ ædifi. Bethoron inferio. & c. quia ista ciuitates sunt in terra promissionis sorte Ephraim, vt habe-*

tur Iosue 16. vbi non potuit edificari per mulierem descendente de Ephraim nisi post ingressum filiorum Israel in terram promissionis & assignationem hereditatis singulis tribubus. A natiuitate vero Ephra- him vsque ad illud tempus fluxerunt anni. 256. ad minus. & ides non videtur quod tunc posset esse aliqua filia genita ab Ephraim, quæ ædifi- casse ciuitates illas. Probatio assumpta, quia a natiuitate Isaac vsque ad exitum de Aegypto fluxerunt anni quadringenti, vt declaratum fuit Gen. 15. a quibus si subtrahantur anni qui fluxerunt vsque ad natiuita- tem Ephraim, remanent anni ducenti & decem: quia Isaac sexagena- rius genuit Iacob, vt habetur Gen. 25. Iacob vero centum triginta an- norum erat, quando descendit in Aegyptum. vt habetur Gen. 47. & sic de prædictis quadringentis annis vsque ad exitum de Aegypto rema- nent. 210. ad minus a natiuitate Ephraim, quia natus erat quando Ia- cob descendit in Aegyptum, vt habetur, Genes. 48. quibus si addantur quadraginta anni quibus filii Israel fuerunt in deserto post exitum de Aegypto, & sex in quibus Iosue pugnavit contra reges Chanæan ante- quam diuideret terram. prout ostensum fuit Iosue 11. & 14. habentur anni 256. Igitur secundum istam expositionem oportet dicere, quod Sara quæ hic dicitur filia Ephraim non fuit filia eius immediata, sed per multas generationes descendit de eo, & fuit in potestate sua post- quam filii Israel in terra promissionis habuerunt sortes assignatas: & sic edificauit ciuitates dictas, propter quod hic nomina viri inter filios Ephraim patriarchæ propter magna quæ fecit in edificatione ciuita- tum.

Alia modo exponitur de illis qui contra voluntatem Moysi post exi- tum de Aegypto inierunt ad prælium contra aduersarios, & debellati fue- runt, & multi eorum occisi, vt habetur Num. 13. in fine. & secundum hoc non potest dici, quod iste Ephraim qui dicitur hic eos lametasse fue- rit Ephraim filius Ioseph, quia illud bellum fuit secundo anno egressio- nis de Aegypto: & sic iste Ephraim fuisse tunc 212. annorum, vt præ- tet ex prædictis, & non est verisimile, quod tantum vixerit maximè quæ Exod. 1. dicitur, quod mortuus fuit Ioseph & omnis cognatio illa antequam filii Israel exirent de Aegypto. Item dato, quod vixisset, præmissis in eo tempus generandi, & tamen de isto Ephraim qui dicitur hic lametasse filios suos, dicitur quod postea genuit Beria, sic nominans eum, eo quod in ma- lis domus eius ortus esset, id est, per occasionem filiorum. Beria enim in- terpretatur in malo. Item aliqua dicuntur hic in textu & Num. 14. que videntur obuiare huic expositioni. quia hic dicitur. Occiderunt eos viri Geth. qui erant Philisthæi. & Num. 14. dicitur, quod Amorrhæi et Amaleciti interfecerunt illos qui contra voluntatem Moysi esse fue- runt ire ad prælium. Item hic dicitur quod isti fuerunt occisi a Gethæis, eo quod descenderant ad inuadendum possessiones eorum, ibi autem dicitur: At illi contenebrati ascenderunt in montem ad pugnaudã contra Am- morrhæum & Amalec. & ideo propter ista non videtur posse stare ista expositio secunda.

Tertio modo exponitur de viris existentibus de tribu Ephraim, qui postquam habuerunt sortem in terra promissionis per Iosue multiplicati fuerunt & reborati, & confidentes de sua multitudine & fortitudi- ne descenderunt de monte Ephraim versus terram Philisthinorum: quæ est super mare mediterraneum: sed viri Geth indigenæ occiderunt eos. Et ponitur in textu.

* Indigenæ

† qui nati erant
in terra.
† acciperent
Egea.

† indigenæ, quia descenderant ut † inuaderent
possessiones eorum. Luxit igitur Ephraim pa-
ter eorum multis diebus. & venerunt fratres eius
ut consolarentur eum. Ingressusque est ad vx-
orem suam, quæ concepit & peperit filium, & vo-
cauit nomen eius Beria, eo quod in malis domus
eius ortus esset. Filia autem eius fuit Sara, quæ
ædificauit Bethoron inferiorem & superiorem &
Ozensara. Porro filius eius Rapha, Reseph, &
Thale, de quo natus est † Thaan, qui genuit Laa-
dan. Huius quoque filius Anmiud qui genuit
Elisama, de quo ortus est Num, qui habuit filium
Iosue. possessio autem eorum & habitatio Bethel
cum † filiabus suis contra orientem Noran
ad occidentalem plagam Gazer & filæ eius, si-
chem quoque cum filiabus suis usque ad Aia cum
filiabus eius iuxta filios quoque Manasse Beth-

† Theco

† viculis eius
& infra.

B

san & filias eius, Thanach & filias eius, Mageddo
& filias eius, Dor & filias eius. In his habitauerunt
filij Ioseph filij Israel: Filij Afer Iemna, & Iesua,
& Iessui, & Baria, & Sara soror eorum. Filij autem
Baria, Heber, & Melchiel: ipse est pater Barzaith.
Heber autem genuit Iephlat & Somer, & Hotha
et suaa sororem eorum Filij Iephlat Phosech et
Bamaal, et Asoth: hi filij Iephlat. Porro filij So-
mer, Ahi, et Roaga, et Haba et Aram. Filij autem
Helem fratris eius supha et Ienna et Selles, et A-
mal. Filij Supha, sue Harpher, et Sual, et Beri, et
Iamra, Bosor, et Hod, et samma, et Salusa, et Ie-
thram, et Bera. Filij, Iether Iephonne, Phalpa et
Ara. Filij autem Olla Aree et Haniel, et Resia. Om-
nes hi filij Afer, principes cognationum electi at-
que fortissimi duces ducum. Numerus autem eo-
rum ætatis quæ apta esset ad bellum 26. milia.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

Indigenæ.

1 Indigenæ. ad exprimendum molam occisionis. Indigenæ enim
dicuntur nati de terra illa. unde indigenæ dicuntur quasi inde geniti, et
propter hoc sciebant passus terre difficilis ad transendum & sic pu-
gnauerunt cum filijs Ephraim in loco ubi filij Ephraim non poterant
se bene defendere. Igitur secundum istam expositionem oportet dicere,
quod ille Ephraim qui dicitur hic lamentasse filios suos occisos, qui fuerunt
principales in hoc facto, filio constitutus fuit alius ab Ephraim filio Ioseph,
& multa tempore post ipsum, tamen nominatus eodem nomine, si-
cut frequenter contingit. Et huic expositioni confirmat quod subditur.
2 Filia autem eius fuit Sara quæ ædificauit Betho. infe. & su-
pe. Non enim potuerunt istæ ciuitates ædificari ab ipsa donec filij E-
phraim fuerunt potentes in sorte sua.
3 Et Ozensara. Istam ciuitatem nominauit ex nomine suo. Sed di-
ctæ expositioni videtur obuiare quod subditur. s. quod Iosue filius Num
descendit de istis: & tñ certum est, quod ipse fuit ante ingressum terræ pro-
missionis, & iam erat senex & prouecta ætatis, quando diuisit terram
filij Israel, ut habetur Iosue 13. & ideo secundum istam expositionem
tertiam quando subditur hic in littera.

4 Porro

4 Porro filius eius Rapha. oportet dicere quod ista littera non refertur ad
precedentia immediate, sed ad Ephraim filium Ioseph: ita quod propter re-
uerentiam Iosue, qui fuit valde magnus in populo Israel, scriptura inci-
pit describere eius genealogiam ab Ephraim patriarcha. ut sit sensus:
Porro filius eius Ephraim patriarchæ.
5 Rapha. & Reseph. & Thale. de quo dicitur Thale. natus est Thaan. sequitur.
6 Qui habuit filios. Et sic Iosue descendit de Ephraim in septima genera-
tione.
7 Possesit autem & cetera cum filiis cum viculis sibi adiunctis. ista tamen ciui-
tas Bethel alia est a Ierusalē, quæ vocata fuit Bethel, promissum dictum fuit
Gen. 28. quia Ierusalē partim fuit in sorte Iudæ & partim in sorte Be-
niamin. Ista autem Bethel fuit in sorte Ephraim, & ibi posuit Ieroboam
vnum de duobus vitulis aureis quos fecit, ut habetur 3. Reg. 12.
8 Filij Afer. Hic ultimo describitur genealogia Afer. & patet litera
vsque ibi.
9 Ipse est pater Bar. Nomen est loci ubi Melchiel fuit dominus ve-
vir famosus.
10 Filij Iether: Iephonne. Iste est alius a patre Caleb, qui fuit de
tribu Iuda: iste autem de tribu Afer.

CAP.

CAP. VIII.

Beniamin, & c.
Sequitur.
a Qui translati
sunt in Ma. Quan-
do pro scelere
in vxorem Le-
uitæ gladio cor-
ruerunt, & sex-
centi tantum re-
manserunt.
b Naaman

CAPVT VIII.

Eniamin autem genuit Bela primogenitum suū,
Asbel secundum, Ahara tertium, † Nohaa quartū,
& Rapha quintum, Fueruntque filij Bela Adda, &
Gera, & Abiud: Abisue quoque; & Naamā & Ahoc:
sed & Gera, & Sephuphan, & Iurā. Hi sunt filij
Ahod, principes cognationū habitatiū in Gabaa,
qui translati sunt in Manath. Naamā autem & Achia

b Naaman au-
tem & Achia. pri-
ncipes fuerunt,
sed Gera se sub-
diderunt. Vnde
singulariter di-
citur: ipse translu-
lit eos, de quo ex-
iijt progenies
Gera, qui fuit pa-
ter Semei.
CAP.

NICOLAUS DE LYRA.
CAP. VIII.

Eniamin autem. Hic resumitur genealogia Beniamin,
ut diffusius scribatur, & hoc fit principaliter propter
Saul regem, qui fuit de hac tribu. Primo igitur ponitur
genealogia Beniamin in generali. secundo ipsius Saul in
speciali, ibi: In Gabaon autem. Circa primum dicitur.

1 Ben. au. ge. Be. pri. su. & sec. qui vocatur Asbal Nu. 27.
2 Fuc. si. Bela. Dicunt aliqui quod iste Gera fuit pater Semei sed hoc non
est verum, quia iste Gera fuit nepos Beniamin patriarchæ, ut patet hic,
a cuius tempore usque ad tempus Semei fluxerunt sexcenti anni et plus:
quia anno 400. & 80. egressionis de Aegypto fundatum fuit templum
per Salomonem, ut habetur 3. Reg. 6. qui Salomon interfecit Semei ut
habet. 1. Reg. 2. & ideo ille Gera qui dicitur pater huius Semei. 3. Reg.
16. fuit alius ab isto Gera, & longo tempore post ipsum.

3 Hi

3 Hi sunt filii Ahod. Iste est qui vocatur Aiod Iudic. 3. qui fuit in-
dex in Israel: & interfecit Eglon regem Moab, ut ibidem habetur.
4 Qui tran. sunt in Manath. i. in sepulchrum ut dicunt aliqui ex-
positores nostri, & intelligitur hoc de Gabaonitis: qui propter vxorem
Leuitæ quam afflixerant incredibili libidine, ut habetur Iud. 16. s. in-
terfecti fuerunt, & isti descenderunt de Ahod. Sed littera sequens con-
trariatur huic expositioni, in qua dicitur.
5 Naaman au. & Achia & Ic. associati fuerunt illi in hoc facto, cum
igitur iste fuerit de tribu Beniamin, qui non interfecerunt predictos Ga-
baonitas, sed magis inuenerunt eos, ut habetur Iud. 20. patet quod dicta ex-
positio non est vera. Et ideo dicunt hic Heb. quod Manath non signifi-
cat hic sepulchrum, sed est nomen proprium cuiusdam terræ ad quam
isti fuerunt translati per Naaman & socios eius. vtrum autem fuerint
translati illuc per bellum vel per commutationem hereditatum seu alio
modo, non dicunt expositores Hebraici vel Latini.

* Porro

& Gera: ipse transtulit eos: & genuit Oza & Ahud. Porro Saharaim genuit in regione Moab postquam dimisit Husim, & Bara uxores suas. Genuit autem de Hodis uxore sua Iobab & Sebia & † Mofa & † Molchon: Iehus quoque & Sehia, & Marma. Hi sunt filii eius principes in familiis suis. † Mehufim verò genuit Abitob & Elphaal. porro filii Elphaal Heber, & Misaam, & † Samad. hic ædificauit Ono & Lod & filias eius. Baria autem & Sama principes cognationum habitantium in Aialon.

^a Quia viti sunt fratres suos filios Ephraim.

^b † Vel Hio.

Hi fugauerunt habitatores Geth, & Ahio & Sefac: & Ierimoth, & Zabadia, & Arod, & Heder, Michael quoque & Iepha, & Ioha filij Baria, & Zabadia, & mosollam, & Hezeci; & Heber, & Iesamari, & Iezlia, & Iobab filii Elphaal, & Iacim, & Zechri, & Zabdi, & Eltoenai, & Selethai, & Eliel et Adaia, et Baraia, & Samarath filii semei. Et Iesphan, & Heber, & Eliel, et Abdon, et Zechri, & Hanam, & Hanania, et Alam, et Anathothia, et Iephdaia, et Phaniel filii Sefac. Et Samsari, et Sohoria, et Otholia, et Iersia, et Elia, et Zechri, filii Ieroham. Hi † patriarchæ, et cognationum principes qui ha-

bitauerunt in Ierusalem. In Gabaon autem habitauerunt Abigobaon, et nomen vxoris eius Maacha: filiusque eius primogenitus Abdon, & Suet et Cis, et Baal, et Nadab. Gedor quoque et Ahio, et Zacher, et Macelloth. Et Macelloth genuit Samaa. Habitaueruntque ex aduerso fratrum suorum in Ierusalem cum fratribus suis.

† Ner autem genuit Cis, et Cis genuit Saul. Porro Saul genuit Jonathan et Melchisua et † Abinadab et Esbaal. Filius autem Jonathan Meribbaal genuit Micha. Filii Micha Phithon et Melech, et Tharaa, et Ahaz: et Ahaz genuit Ioadia, et Ioadia genuit Almath, et Asmoth, et Zamri. Porro Zamri genuit Mofa: et Mofa genuit Banaa: cuius filius fuit † Raphata: de quo

† 1. Reg. 9. 1.

† Ammadab.

ortus est Elisa, qui genuit Asel. Porro Asel sex filii fuerunt his nominibus Ezricam, Bochrus, Ismahel, Saria, Obdia, et Hanan: Omnes hi filii Asel. Filii autem † Esec fratris eius, Vlam primogenitus: et Iehus secundus: et Eliphalet tertius. Fueruntque filii Vlam viri robustissimi, et magno robore tendentes arcum, et multos ha-

† Raphata.

E

† Asec.

^a Numerus referitur ad filios Vlam, vt sit sensus: fuerunt filii Vlam centum quinquaginta per hunc habitorem.

bentes filios ac nepotes vsque ad centum quinquaginta. Omnes hi filii Benjamin.

F

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Porro Saharaim genuit in regione Moab. Causa autem quare illuc iuit, subditur.
- 2 Postquam dimisit Husim & Bara uxores suas. quia forte erant adulteræ vel sibi ratiôsæ. & ideo ijs dimissis accepit aliam uxorem in regione Moab, de qua subditur.
- 3 Genuit autem de Hodis uxore sua. Et ceteros.
- 4 Mehufim verò genuit. Quæ fuit prima vxor Saarahim, vt prædictum est: genuit Abitob. & subditur.
- 5 Hæc ædificauit. nomina sunt ciuitatum, quas ædificauit Samad.
- 6 Et filias eius. id est, villulas adiacentes.
- 7 Baria autem & Sama. Baria hic est nomen viri.
- 8 Principes cognationum habitantium in Aialon. nomen est ciuitatis, de qua dicitur Iosue 10. cap. Sol contra Gabaonem moueris, & luna contra vallem Aialon.
- 9 Hi fugauerunt. scilicet Baria & Sama & socij eorum.
- 10 Fugauerunt habitatores Geth. Philistini enim qui habitabant in Geth, ascenderunt in sortem Benjamin ad depredandum, & ab istis de tribu Benjamin fuerunt debellati & fugati, sicut e conuerso filii Ephraim volentes depredati Gethæos, ab ipsis fuerunt debellati & occisi, vt dictum fuit cap. præced.
- 11 Et Ahio, & c. Nomina sunt virorum de Benjamin, qui fuerunt in debellatione Gethæorum, vsque ibi exclusiue.
- 12 Filij Elphaal Vbi incipit describere alias generationes.
- 13 Hi patriarchæ. id est, principales inter principes illius cognationis.
- 14 Qui habitauerunt in Ierusalem. Hæc enim ciuitas partim edificata in sortem Iude, & partim in sortem Benjamin, vt dictum fuit in lib. Iosue. & ideo non solum habitabant ibi aliqui de tribu Iuda, sed etiam aliqui de tribu Benjamin.

15 In Gabaon autem habit. Hic consequenter describitur cognatio Saulis regis in speciali, cum dicitur: In Gabaon autem habitauerunt. & c. In Hebræo habetur. Pater Gabaon. Et sunt duæ dictiones, & significant illum qui erat principalis in illa ciuitate, & quod ista sit vera litera, patet ex hoc, quod circa finem cap. seq. resumitur ista cognatio quasi sub eisdem verbis, & dicitur ibidem: In Gabaon autem commo sunt, & c. quando autem dicitur hic habitauerunt, subintelliguntur alij qui in eadem ciuitate habitauerunt cum isto principali.

16 Cis & Baal. ex hoc dicunt doctores quod Cis pater Saul, & Ner pater Abner principis militiae Saul fuerunt fratres, & per consequens Saul & Abner cognati germani, vt dictum fuit supra 1. Reg. 14.

17 Ner autem ge. Cis. Sed quomodo genuit eum, quia dictum est quod fuit frater eius? Ad hoc dicunt expositores communiter, quod fuit frater eius senior eo: & ideo mortuo patre iste Ner educavit & custodit Cis fratrem suum, & ex hac nutritione vocatur hic pater eius. propter quod iste Cis dicitur habuisse alium patrem naturalem 1. Reg. 9. a. vbi dicitur quod erat vir de Benjamin nomine Cis filius Abiel, & c.

18 Et Cis genuit Saul, vt habetur 1. Reg. ibidem.

19 Et Esbaal. iste 2. Reg. vocatur Isboseth, & successit Saul in regno fratribus suis interfectis.

20 Meribbaal. Iste est qui vocatur Miphiboseth 2. Reg. qui fuit commensalis David propter amorem Ionathæ patris sui, Cetera legantur prout iacent in litera vsque ibi.

21 Et multos habentes filios, & c. Aliqui habent milia, sed non est de textu, quia non est in Hebr. nec in libris correctis, & merito quia in tota tribu Benjamin non erant tot viri bellatores, & multo minus in generatione vnius hominis qui vocatur hic Vlam.

CAP. IX.

A a **V** *Nine. 1*

Hieron.

Sequitur.

Hieronym.

b *Nathinei.* Domum vel in huiusmodi militate seruientes. Hi sunt Gabaonitæ, quos Iosue victæ donauit, & seruitio templi deputauit, vt aquas & ligna portarent.

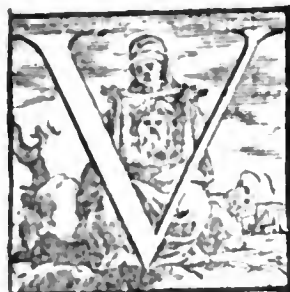
Iosue. 9. b.

* Theodor. Hæc ostendit scripturæ huius libri esse posteriorē captiuitate Nemo enim scribens historiam dicit quæ postea facta sunt: est enim propheta- rum proprium prædicare futura. Dicit autem quod etiam cū eis fuerunt captiui qui ante ipsos illam habuerunt terrā. Nam cum eis multi habitabant & Chananzæ & Hetthæi & Iebusei, & fuerunt socij calamitatis.

Quæst. in Paralip.

B *scripcionē huius libri esse posteriorē captiuitate Nemo enim scribens historiam dicit quæ postea facta sunt: est enim propheta- rum proprium prædicare futura. Dicit autem quod etiam cū eis fuerunt captiui qui ante ipsos illam habuerunt terrā. Nam cum eis multi habitabant & Chananzæ & Hetthæi & Iebusei, & fuerunt socij calamitatis.*

C

CAPVT IX.

a Per David vel per Salomonem vel per quemlibet alium regem.

Niuerfus ergo Israel dinumeratus est, & summa eorum scripta est in libro Regum Israel & Iuda. Translatique sunt in Babylonem propter delictum suum. Qui autem habitauerunt primi in possessionibus & urbibus suis Israel, & sacerdotes & Leuitæ, & Nathinei. Commorati sunt in Ierusalem de filiis Iuda & de filiis Benjamin. De filiis quoque Ephraim, & Manasse. Othei filius Ammiud filius Amri, filii Omrai, filii Bonni. De filiis phares filii Iuda, & de Siloni Asaia primogenitus & filii eius, De filiis autem Zara, Ichuel, & fratres eorum, sexcenti nonaginta. Porro de filiis Benjamin, Salo filius Mosollam filii Oduia, filii Afana, & Iobania filius Ierham, & Ela filius Ozi filii Mochori, & Mosollam filius Sapharix, filii Rahuel, filii Iebania, & fratres eorum per familias suas, nongenti quinquagintasex. Omnes hi principes cognationum per domos patrum suorum. De sacerdotibus autem Iedaia, Ioiarib, & Iachin. Azarias quoque filius Helcia filii Mosollam, filii Sadoc, filii Maraioth, filii Achitob, pontifex domus Dei. Porro Adaias filius Ierham, filii phassur, filii Melchix: Maasai filius Adiel, filii Iezra, filii Mosollam, filii Mosollamith, filii Emmer. Fratres quoque eorum principes per familias suas, mille septingenti sexaginta fortissimi robore ad faciendum opus ministerii in domo Dei. De Leuitis autem Semeia filius Asub filii Ezricam, filii Hasebia de

a Sa. in per Theglathphalanasar. partim per Nabuchodonosor.

Vel Eiam.

nit in templo domini in tempore Iosue, & dicitur pater Ioseph Jeremie prophetæ.

a Carpen-

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. IX.

Diuiso.

V *Niuerfus ergo, &c.* Superius descriptæ sunt generationes descendentes à filijs Iacob vsque ad transfugationem Babylonis, hic consequenter agitur de illis qui fuerunt post transfugationem, & diuiditur præfens capitulum in tres partes, quia primò ponitur continuatio respectu præcedentium. Secundo executio presentium, ibi: *Qui autem habitauerunt.* Tertio continuatio respectu sequentium, ibi: *In Gabaon autem.* Circa primum dicitur.

1 *Vniuersus ergo Israel, &c.* q. d. licet in precedentibus genealogiæ filiorum Israel sint descriptæ, hoc tamen est breuiter & chronicè: sed numerus dictarum genealogiarum alibi descriptus est perfectius, & ubi scriptus sit hic ostendit cū subdit.

2 *Et summa, &c.* Dicit autem glos. Hebr. quod liber iste ubi scriptæ sunt genealogiæ perfectè vsque ad minima non habetur, sicut nec liber Abiæ Silonitis & Ado videtis, & plures alij libri qui in scriptura allegantur, nec tamen habentur. Aliqui verò exponunt de numeratione facta per Ioab de precepto David, qui continetur 2. lib. Reg. 24.

3 *Translatique, &c.* Non fit hic mentio de translatione filiorum Israel quæ facta fuit per Theglathphalanasar regem Assyriorum, de qua habetur 4. Reg. 15. nec de illa quæ facta est per Salmanasar nono anno Osee, de qua habetur 4. Reg. 18. quia de istis duabus captiuitatibus non redierunt ad terram Israel, sed de tertia captiuitate quæ facta fuit per Nabuchodonosor regem Babylonis, qui transfudit illos qui habitabant in regno Iuda, scilicet tribum Iuda & Benjamin & Leui quia de ista captiuitate post septuaginta annos redierunt in Ierusalem & in terra Israel de licentia Cyri regis Persarum, vt habetur 2. Paral. vlt. capit. & 1. Esdræ. 1. d. & aliqui redierunt in proprijs personis, qui adhuc vivebant, vt habetur 1. Esdræ 3. quod fundato templo secundo, illi qui viderant primū templum, flebant, alij autem redierunt in filijs: in quibus patres manent aliquo modo. Sciendum tamen, quod de alijs tribubus aliqui euaserunt manus Theglathphalanasar & Salmanasar, qui venerunt ad habitandum in regno Iuda. Sed isti postea fuerunt translati in Babylonem per Nabuchodonosor cum alijs, & de captiuitate redierunt cum ipsis aliqui in proprijs personis. Qui nondum erant mortui, & aliqui in filijs suis, vt habetur int. 2.

4 *Qui autem, pri.* Hic consequenter agitur de illis qui redierunt, & primò de tribubus in generali, secundo de tribu Leui in speciali, ibi: *De sacerdotibus autem.* Circa primū dicit. *Qui habi. pri.* id est,

id est, primò redeuntes de captiuitate Babylonica.

5 *In vbi. &c.* Et quod de illis loquitur, patet per similem modum loquendi de illis 1. Esdræ 2. ubi dicitur: *Hi sunt autem provincie filij qui ascenderunt de captiuitate & sequitur: Et reversi sunt in Ierusalem & Iudæam unusquisque in ciuitatem suam.* Et in fine ca. dicitur: *Habitauerunt ergo sacerdotes & Leuitæ de populo & cantores & tonitores & Nathinei in urbibus suis, vniuersusque Israel in ciuitatibus suis.* 6 *Et Nathinei.* Isti erant Gabaonitæ ad Iudæam conuersi, & fuerunt deputati ad portandum aquas & ligna ad locum cultus diuini, vt habetur Iosue 9.

7 *Commo. &c.* in reditu de captiuitate Babylonica solliciti fuerunt illi qui prædebant populo, vt ciuitas Ierusalē habitaretur, eo quod ibi reedificatū fuit templū ad cultū diuinum, sed multi de populo magis volebant habitare in alijs locis Iudææ ad colendum agros & vineas & consimilia, & quia habitatoribus in Ierusalē imminabant pericula ab aduersariis eo quod ciuitas illa erat odiosa gentibus habitantibus in Samaria & ciuitatibus circumadiacentibus. Vnde & frequenter impedierunt reedificationem templi & ciuitatis, vt patet Esdræ 1. & 2. in pluribus locis, propter quod aliqui de populo Israel qui erant deuotiores obtulerunt se voluntarie ad habitandū in Ierusalem: propter quod benedixit illis Deus, vt haberetur Neemiæ 11. sed quia illi nō sufficiebant, misse sunt fortes ad determinandum qui habitarent de singulis tribubus in Ierusalem, vt habetur ibidem. Sciendum autem quod istorum habitantium in Ierusalem numeri & nomina in pluribus variantur hic & Neemi. 11. cuius variationis triplex ratio assignatur. Prima est quod non integraliter exprimiuntur in vtroque loco, sed partim hic, & partim ibi: propter quod aliqui hic tacentur qui ibi exprimiuntur, & e conuerso. Secunda ratio est, quia plures de istis fuerunt binomij vel trinomij, & sub uno nomine hic exprimiuntur, & ibi sub alio. Tertia est, quia idem nomen aliquando variatur in Hebreo, sicut & in Latino, vt frequenter dictum est, & propter talem variationem videntur aliquando variari personæ, quæ tamen sunt eadem, & sic possunt solui dissonantiæ apparentes, & discutatur litera sicut iacet.

8 *De sacerdotibus.* Hic consequenter agitur de tribu Leui in speciali, & primo de sacerdotibus, & patet litera vsque ibi.

9 *Fili Sadoc.* iste fuit alius ab illo Sadoc quem constituit Salomon tum tum sacerdotem pro Abiathar 3. Reg. 2. & longo tempore posterior illo.

10 *De Leuitis autem.* Postquam enumerauit sacerdotes, consequenter enumerat Leuitas secundum nomina & officia.

Bachar

a *Carpentarius.* Hieron. Bachbathar carpentarius idcirco describitur, quia artificio suo fungebatur in domo domini, & erat de tribu Leui.

b *Idithun.* cantoris Dauid, scilicet, Obseruabat enim in porta regis ad Orientem de filiis Leui per vices suas cantores & vicissim ad psallendum cum Dauid conueniebant, quia antequam templum edificaretur in palatio erat arca testamenti, & ibi seruebant editui.

c *Sellum vero fi. Co.* Prior Cora: per Aleph scribitur, & sonat Cora. secundus per He, & sonat Core. Cora clamans, Core caluus interpretatur. Hic est qui in Numeris seditionem mouit contra Mosen

d *Custodes vest.* quia custodiebant exterius ostium tabernaculi. Patres vero eorum qui subter scribuntur, & qui in psalterio titulos habent, custodiebant interius ostium, & cantores erant.

e *Phinees au.* Nepos Aaron, qui adhuc vivebat, vt tradunt Hebraei, & vices ministrorum ordinabat. Sunt autem vices vigintiquatuor quas Dauid ordinauit ad ministerium tabernaculi. Vnde in euangelio: Zacharias de vice Abia.

f *His quatuor Leuitis,* etc. Qui fuerunt hi quatuor Leuitae quibus omnis numerus creditus erat ianitorum, demonstratur cum dicitur: *De Hofa autem id est,*

a *¶ Alias Bachazar.* **b** *¶ Qui artificio suo fungebatur in domo domini: & erat de tribu Leui.* **c** *¶ Alias Galaal.*

a filiis Merari Bachar quoque carpentarius, & Galaal, & Mathania filius Micha, filij Alaph. Et Obdia filius Semeiz, filii Galaal, filij Idithun. Et Barachia filius Asa, filii Elcana qui

b habitauit in atrijs Nethophati Ianitores autem Sellum & Accub, & Telmon & Ahiman, & frater eorum Sellum princeps, & vsque ad illud tempus in porta regis ad Orientem obseruabant per vices suas de filiis Leui. Sellum vero

c filius Cora filii Abiasaph filii Core cum fratribus suis, & domo patris sui, hi sunt Coritae super opera ministerij custodes vestibulorum tabernaculi testimonij & familiae eorum per

d vices castrorum domini custodientes introitum. Phinees autem filius Eleazari erat dux eorum coram domino. Porro

e Zacharias filius Mosollamia, ianitor portae tabernaculi testimonij. Omnes hi electi in ostiarios per portas. CCXij, & descripti in villis proprijs, quos constituerunt Dauid & Samuel

f videns in fide sua, tam ipsos quam filios eorum in ostijs domus domini, & in tabernaculo vicibus suis. Per quatuor

g ventos erant ostiarij, id est, ad Orientem & ad Occidentem, ad Aquilonem & ad Austrum. Fratres autem eorum in viculis morabantur, & veniebant in sabbathis suis de tempore vsque ad tempus. His quatuor Leuitis creditus erat

h omnis numerus ianitorum, & erant super exedras & thesauros domus domini. Per gyrum quoque templi domini morabantur in custodijs suis, vt cum tempus fuisset, ipsi mane aperirent fores. De horum grege erant & super vasa ministerij. Ad numerum enim inferebantur vasa & efferebantur.

i De ipsis & qui credita habebant utensilia sanctuarij, praerant similia, & vino, & oleo, & thuri, & aromatibus. Filij autem

k sacerdotum vnguenta ex aromatibus conficiebant. Et Mathathias Leuitae primogenitus & Sellum Coritae praefectus

l *¶ Congregatione Leuitarum*

m *¶ Quae ad sacrificia pertinebant.* **n** *¶ Quibus coniciebantur vnguenta & thymiamata.*

o *¶ Christus primogenitus mortuorum & princeps regni terrae.*

p *¶ Domini Dei.* **q** *¶ Euulsiio vel dimissio.* **r** *¶ Dissipans vel disperdens.*

s *¶ In domo tabernaculi in vigilijs.*

t *¶ Septimo die.*

u *¶ Cubicula.*

v *¶ Quia eorum erat custodia agere & aperire fores singulo mane.*

w *¶ Gal. 5. d.*

x *¶ In fide.*

y *¶ a Panes*

z *¶*

aa *¶*

ab *¶*

ac *¶*

ad *¶*

ae *¶*

af *¶*

ag *¶*

id est, de filiis Merari, Semri princeps, & c. vt habetur in cap. 26. b. Quatuor principes ianitorum sancti doctores sunt, & quatuor euangelis ostium fidei seruantes patefaciunt credentibus, & concludunt blasphemantibus, quibus cum Petro clauis commissa sunt. Hi per quatuor ventos ostia custodiunt, quia per quatuor plagas mundi gentes ad fidem vocant, & ecclesiam vigilanter seruant.

Marth. 16. c.

g De horum grege erant & super vasa ministerij. Mystice de coetu sanctorum praedicatorum ordinantur, qui super vasa domini, id est, animas fidelium (in quibus voluntas Dei quotidie ministratur) peruigilem habent custodia, Sub eorum custodia est similia, vinum & oleum, quibus sacramenta corporis & sanguinis domini conficiuntur, & spiritu sancti gratia spirituali victione traditur. Ipsi thus orationum, & aromata virtutum in ecclesia componunt, & in conspectu domini vinum acceptabile reddunt.

† uillis. Mystice. Rabbanus. † fratres eorum. † hac vsque.

† per turbas vel per castra, aut in castris. † vel i castris.

E

† In domo tabernaculi in vigilijs.

† septimo die.

† cubicula.

† quia eorum erat custodia agere & aperire fores singulo mane. Gal. 5. d.

* in fide.

F

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Bachar quoque carpentarius.* Iste sic nominatur, quia praerant alijs carpentarijs in opere domini. Leuitae enim talia opera mechanicam non faciebant, sed in ministerijs domus domini seruebant.

2 *In por. re. vi. ori. obser.* Licet enim domus regia tunc esset destructa, tamen loca circa templum retinebant omnia praecedentia ante captiuitatem Babylonicam.

3 *Phinees autem filius Eleazari.* Dicunt aliqui quod iste fuit Phinees nepos Aaron, & tunc cum dicitur hic.

4 *Dux eorum.* Non est referendum ad illos Leuitas qui ministrabant in secundo templo post reditum captiuitatis Babylonicae fundato, sed ad illos Leuitas qui in proprijs officijs fuerunt instituti per Mosen & Aaron, vt habetur lib. Num. Videtur tamen melius dictum, quod iste Phinees fuit alius ab illo & multo tempore posterior, videlicet post reditum captiuitatis Babylonicae, & praefuit Leuitis hic praenominatis. Vnde & iste Phinees inter Leuitas ponitur. Alius vero fuit sacerdos succedens in summo sacerdotio patri suo, vt habetur Num. 25. nec est inconueniens, quod in diuersis temporibus pater & filius in eadem cognatione vel diuersis similiter nominentur, & ideo iste Phinees & Eleazar pater eius fuerunt alij ab illis qui in lib. Num. similiter nominantur.

5 *Quos constituit Dauid.* Non quod constituerunt istos in personis proprijs, sed antecessores eorum instituendo in istis officijs. Sciendum quod Dauid post mortem Samuelis istos ordines instituit, sed quia Samuel de hoc ipsum in formauerat, ideo dicitur cum ipso eos instituisse.

6 *In fide sua.* Iste potest referri ad Dauid & Samuelem, quia fideliter instituerunt, & ad institutos, quia fideliter excuti sunt.

7 *Per quatuor ventos erant ostiarij, id est, ad Orientem & ad Occidentem, & c.* Licet enim in templo esset tantum vnum ostium, scilicet, in parte Orientali, tamen in atrijs quae erant in circumitu erant introitus plures secundum quatuor partes mundi.

8 *Fratres autem eorum in viculis morabantur, videlicet extra Ierusalem & in alijs partibus Iudaeae, quia non omnes erant necessarii ad ministrandum simul in templo, sed per vices veniebant in Ierusalem ad ministrandum, & postea ad loca propria recedebant.*

9 *His quatuor Leuitis creditus erat omnis, & c.* qui erant principales in quatuor ostijs praedictis.

10 *Creditus erat omnis numerus ianitorum.* quia hoc erat in dispositione ipsorum.

11 *Et erat super exedras & thesau.* id est, habitacula circa templum edificata.

12 *Ad numerum enim inferebantur vasa & efferebantur.* Ad ministrandum in ipsis.

13 *Et qui credita habebant utensilia sanctuarij.* scilicet, suae custodie commissa.

13 *Praerant simile, & vino, & oleo.* id est, farinae de tritico purgatissimae, de qua fiebant panes propositionis.

14 *Et vino.* de quo fiebant libamenta.

15 *Et oleo.* quo concinnabantur lucernae.

16 *Et thuri, & aromatibus.* De quibus fiebat thymiamata. Cetera patent in litera.

A Panes erant prope. Duo & duo diuisim coquebantur ante sabbathum secundum Iosephum, & sabbatho mane super mensam ponebantur, de quibus in Leuitico plenus diximus.

B Capita Leuitarum per familias suas. Dignum est, vt quanto quis praelatus est ceteris, tanto deuotior sit in diuinis officiis. Ille bene principatum ministerij seruat, qui studet manere in Ierusalem, id est, in visione pacis, vt tumultus seculi & voluptates carnis fugiat & quietem mentis in contemplatione Dei habeat, dicens cum Psalmista: *Latus sum in his que dilexerunt michi.*

C Iahiel, qui in Regum Ahiel pater Cis patris Saul, & interpretatur pater meus Deus. Iahiel dicitur Dei, forte pro meritum distantia. Et notandum quod inter filios Iahiel Cis & Ner fratres vocantur & sunt

Leu. 24. 2. [†] facerum a-lio loco dictu est.

Pal. 131. 2. 1. Reg. 14. 8.

& sunt: & in Regum ita habetur: in sequentibus vero dicitur quod Ner genuit Cis, non quod genuerit, sed quod educauerit.

D Abinadab. Hic vt in Regum cum patre occisus narratur: Abinadab vocatur, & interpretatur, Abinadab pater meus votum. Aminadab populus meus votum.

E Ebaal. Ignis maritus, hic est Isboseth, id est, vir confusionis.

F Meribbaal. Litigans in maritum, hic est, Miphiboseth, qui interpretatur, de ore ignominia.

G Bochrus. Hieronymus Bochrus interpretatur primogenitus. Tradunt enim eum armigerum Saul Doech Idumzum fuisse, & puerum qui diadema & armillam Saul detulit ad Dauid filium Doech Idumzi. Ipsum etiam Doech ferunt puerum Saul fuisse, qui cum eo perrexit ad requirendas asinas patris sui.

erat eorum que in sartagine frangebantur. Porro de filiis Caath fratribus eorum, super panes erant propositionis, vt semper nouos per singula sabbatha prepararent. Hi sunt principes cantorum per familias Leuitarum, qui in exedris morabantur, ita vt die ac nocte iugiter suo ministerio deseruirent. Capita Leuitarum per familias suas principes manserunt in Ierusalem. In Gabaon autem commorati sunt pater Gabaon Iahiel, & nomen vxoris eius Maacha. Filius primogenitus eius Abdon, & Sur, & Cis, & Baal, & Ner, & Nadab. Gedor quoque, & Ahio, & Zacharias, & Maceloth. Porro Maceloth genuit Samaam. Illi habitauerunt in regione fratrum suorum in Ierusalem cum fratribus suis. Ner autem genuit Cis, & Cis genuit Saul, & Saul genuit Ionatham, & Melchisua, & Abinadab, & Ebaal. Filius autem Ionatham Meribbaal, & Meribbaal genuit Micha. Porro filii Micha Phithon, & Melech, & Tharaa, & Ahaz. Ahaz autem genuit Iara: & Iara genuit Alamath, & Azmoth, & Zari Zari autem genuit Mofa, Mofa vero genuit Banaa: cuius filius Raphaia genuit Elafade quo ortus est Afel. Porro Afel sex filios habuit his nonini b^o, Ezricam, Bochrus, Ismahel, Saria, Obdia, Hanan, hi filii Afel.

NICOLAUS DE LYRA.

I In Gabaon autem. Hic ponitur continuatio ad sequens capitulum,

tulum, vbi agitur de translatione regni ad Dauid post mortem Saulis, & ideo resumitur genealogia Saulis que posita est cap. preced. & ideo exponatur sicut ibi.

C A P. X.

Philisthim, etc. Multis omissis que in libro Samuelis de samuele & Saule narrat historia, casum Saul & familie eius commemorat.

Mystice innuunt, quia non est necesse vitam eius describere, cuius impia conuersatio sine celerem meruit accipere, & figurate regni Iudaeorum, & sacerdotij veteris finem demonstrat. Ad Dauid se transferat, cuius facta & dispensationem regni contexit, qui typum tenet veri Dauid regni celi & terre possidentis. Quo imminente Philisthim more suo pugnant contra Israel, & vincunt: quia appropinquante gratia Gentes sicut ante castitatem Israeliticæ fidei oppugnabant: nunc mala opera, nunc idololatriæ cultu ostendendo, sicut Balaam docebat Balaac mittere scandalum coram filiis Israel edere & fornicari.

B Fugeruntque viri. Qui fortes videbantur in Dei contemplatione,

Rabbanus.

1. Reg. 31. 2.

Apoc. 4. Rabbanus.

C A P. X.

D Hilisthim autem pugnabant contra Israel. Fugeruntque viri Israel philisthaeos & ceciderunt vulnerati in monte Gelboe. Cumque appropinquassent Philisthaei persequentes Saul & filios eius, percusserunt Ionathan & Abinadab, & Melchisua filios Saul. Et aggrauatum est praelium contra Saul.

ne, dum incaute opera Gentilium & doctrinam sequuntur, haereticorum quoque perditionem non parum iuuat secularis scientia. Vnde quidam ait: Philosophi patriarcharum haereticorum ecclesiae puritatem peruersa maculauerunt doctrina.

C Cumque appropinquassent. Irruerunt Gentes vndique, in regnum Iudae & filios eius, & corrumperunt sacerdotes, scribas & Pharisaeos filios, scilicet, & seductores illius regni hereticos quoque ne simpliciter gratiam spiritus sancti predicarent aut colerent, veterunt.

D Abinadab. Ne patrem qui nos sibi adoptauit spirituali dono digna confessione laudaremus, quod significat interfectio Abinadab, id est, patris mei spontanei.

E Melchisua. Ne in Christi regno salutem futuram credamus. Melchisua. n. interpretatur, rex meus salus. Philosophus qui Arrium seduxit quati Melchisua occidit: quod Macedonum, Ionatham, qui Manicheum, Abinadab. Quia hunc veri regis Christi oportet

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. X.

Philisthim autem. Hic incipit scriptura describere actus ipsius Dauid & eius regnum, de quo principaliter intenditur in hoc libro, & ideo primo describit ipsius Dauid electio, secundo electi solennis inunctio cap. 11. tertio inuncti gubernatio, cap. 13. Circa primum notandum, quod licet

Dauid viuente Saule electus fuerit in regem a domino, vt habetur 1. Regum cap. 16. tamen ista electio non habuit effectum nisi quando mortuo Saule translatum fuit regnum ad ipsum. & ideo in hoc cap. primo describitur Saulis & filiorum eius occisio, secundo occisi vituperatio, ibi: *Die igitur altero.* Tertio vituperati solennis tumultatio, ibi: *Hoc cum audissent viri Iabes.* Quarto regni translatio, ibi: *Mortuus est ergo Saul.* Tres primae partes patent ex his quae dicta sunt primi Regum cap. ult. hoc excepto.

MORALITER.

I Philisthim autem pugnabant contra Israel. Hoc cap. 1. Reg. 26. cap. expositum est mystice usque ibi.

Et capit.

tentiā negare, illum spiritus sancti donis derogare, istū sūmi patris bonitatē blasphemare magister corruptionis edocuit. *a Et dixit Saul ad. Hunc Hebræi Doeg Idumæū dicunt esse, qui videns Saul esse mortuū, timens Dauid seipsū interfecit. Puerū verò (quia diadema & armillā Saul attulit ad; Dauid) esse filium Doeg, &*

ipsum Doeg esse puerum cū quo Saul que-
rebat asinas p̄ris sui.
*b Ad armigerum. Leg-
gis doctores. Sicut enim
arma, & sagittæ Philisthijm
prauorū deceptiones, sicut
Israelitarum arma doctrinæ
spiritualis verba quæ se
populus Dei debuit munire
a periculis. Saul vsque
ad desperationē vulneratus,
maluit armigeri sui quam
incircuncisorum gladio pe-
rire, quia principes Iudæ-
rorū arrepto semel proposito
in peccatis moriēdi, maluerunt
a doctoribus suis mā data
legis soluetibus perimi, quam
Gentilium consortio pol-
lui. vñ: Non introierunt
prætorium, ut non
contaminarentur, sed ut
manducarent pascha.*

*c Noluit autem armiger.
Non est ambigendum
inter reprobos legis
doctores*

fuisse aliquos, qui verbi acumen ad occidēdos auditores per-
uertere nollent, & tamē ipsos auditores qui rectē dicta a ma-
gistris acceperant, despiciendo vel blasphemando in suā ver-
tisse perniciem, quorum visa morte, id est peccandi obstina-
tione & ipsos verbi ministros per tempora deterioratos, tes-
timonia legis quæ malè interpretari timuerant sibi occasio-
nem fecisse ruinæ. Heretici quoq; peccatorum suorum iacu-
lis cruciati, cum verba diuina in argumentū sui erroris tra-
hant: arma sua contra peccus suum morituri inuertūt. Qui-
bet etiam catholicus cum arte in quam pro communi vti-
tate didicit, superbiæ, cenodoxiæ, philargyriæ, vel cuiuslibet
vitij contagione polluit, suo se gladio confodit, quia quo
lesendi ab hoste debuit, in ipsum irruit.

*d Quod cum vidisset armiger. Vidētes indocti verè humilitatis
medicamina, lauacrumq; baptismi ignorātes in Iudæa magi-
stros suos certamine spirituali victos, & vulgus non paucum
eorū auditui proximū p̄sequente aduersario a prisca cōstan-
tia sua fugatum, maiorum ruina turbati, opera virtutum &
munimina scientiæ sp̄ualis, quæ habuerant amiserunt, vene-
runtq; peccata Gentilium & cuncta Iudæis incredulis studia
virtutum peruersa habitatione corruerunt. Venerunt in-
mundi spiritus, & corda quæ fidei constantia deseruūt occu-
pauerunt. Venerunt gentes & optima quondam Iudæorum
Iudia, credendo sua fecerunt. vnde: *Auferetur a vobis regnum
Dei, & dabitur genti facienti fructum eius.**

*e Et caput. Caput Saulis in templo Dagon Philisthæi affixerūt,
tū maligni spiritus aiam in peccatis mortuam in abysū inferni
demergunt. Interpretatur. n. Dagon, piscis tristitię. Pi-
cis autem tristitię merito d̄f, qui in infernū demersus eter-
no dolore cruciatur. Vsq; adco hostes visibiles vel inuisibi-
les Iudæam impicitatis armis persecuti sunt, ut priuatum re-
gnum radicibus auferrent, & munimina sacrę legis eriperēt. Cu-
ius deiectionē signum triumphi & causam lætitiæ longè læ-
tęq; complicitibus suis diuulgauit, & celestis militiæ armatu-
am Iudæis exemptam, laribus suis, id est, demoniorū doctri-
nis æq̄parauit vel spiritualia carnaliter interpretādo, vel di-
uinas*

uinas literas quasi cōmunes pro voluntate ventilando. Gen D
tem vero ipsam regno priuatā quasi ad nihilum redactā sub
potestate inimicorū in derisum & publicum posuere p̄ter-
bium: qđ est corpus Saulis truncū in muro Bethsan, id est, do-
mus inimici ostentatui suspendisse, h̄reticos quoq; peccato-
rum sagittis stratos

cum præsidio chari-
tatis (quæ est arx vir-
tutū) fraudant. Quasi
caput Saul immundi
spiritus truncant, cū
suum magis quam sa-
cræ scripturæ sensū
sequi persuadent. Ar-
mis spoliant, cum di-
uina eloquia dæmo-
niaco spiritu peruer-
tunt. Arma Saulis
in templo Astaroth
ponunt, qui interpre-
tatur factura explora-
torum, & significat
doctrinā demonum,
qui circumuecti que-
rentes quæ deuoret,
cum opera quib; fide-
les seruierant, ad
suæ malignitatis ob-
sequium permutant:
membra nimirum sine
luce & vita in muro
domus inimici suspē-
dunt. Prius caput ei
affixerunt, postea ve-
ro miserunt in ter-
ram suam, ut circum-
ferret ostentādi cau-
sa. In Regum autem
dicitur, quod corpus
Saul suspenderunt in

2. Reg. 31. b.

† vaile

1. Petri 5. c.

E
1. Reg. 31. d.

Hieron.

muro Bethsan. Sed Hebræi tradunt Bethsan vocari domum
Dagon, quæ interpretatur domus dormientis, ibiq; caput &
corpus Saul suspensum esse. Alia est enim Bethsan in Iudicū
& Iosue, quæ interpretatur domus securitatis.

*f Hoc cum audissent viri Iabes. Viri, ecclesię (Iudæam de qua
sibi prædicatores missos esse meminerunt a gentibus deri-
sam) surrexerunt viriliter agentes, & inter erratiū tenebras
virtutum iter ambulantes prohibuerunt gentes de eius irri-
sione letari, dicentes: *si delibatio facta est, & massa: & si ra-
dix sancta, & rami. Noli gloriam aduersum fructus ramos.* Cadavera
carnales sunt, vel quælibet carnalia. Olla fortes sunt vel vir-
tutum opera. Olla in nemore Iabes sepeliunt, cum quæ in infi-
mis virtutis vel firmitatis inueniunt. non quasi nihil despi-
ciunt, sed fructuosos sanctorū operibus adiungūt, si quos in-
ter carnales virtutibus studere nouerit, sanctorū cōsortio an-
numerant. Per nemus enim horum fructus exprimitur. Qđ
vero in Regum legitur, quia cōbussērūt viri Iabes cadavera
Saul & filiorū eius, significant sanctos Iudæorū casum sup-
erno relinquere iudicio. vnde: *O altitudo diuitiarum sapientiæ, &
scientiæ Dei.* Iuxta illud. *Si quid residuum fuerit, igne comburatur.*
*g Galaad. Quæ interpretatur exiccata, & ecclesiā significat, quā
teruos solis iustitię ab omni concupiscētię fluxu exiccavit.
Vñ in monte sita describit, qui Galaad, iacereus testimoniij
vocatur, ut significet vitam sanctorū sublimem idoneis scri-
pturarum testimonijs firmatam, hæc est ciuitas quā primis
regni sui auspicijs Saul ab hostium obsidione liberauit.**

Rabbanus.

Rom. 11. c.

2. Reg. 21. g.

Rom. 11. g.

Exod. 12. b.

*h Quercum quæ erat in Iabes, & ieiunauerūt septem diebus, & c. Ut
ad requiem perueniant. Post sex. n huius seculi ætates quibus
in carne laboramus, sequitur septima quietis animarum.*

F
Mythicè.

Myticè de cecitate Iudæorū sabbathū carnaliter obser-
uantū, contribules sui, id est, fideles cōtinuè dolent: & quasi
septem diebus ieiunant. Percepto autem mysterio octauæ
dici resurrectionis, vtrique perpetua festiuitate gaudebunt.

Moraliter autem viri sancti detestantur mortem impio-
rum, & exempla eorum sepulturæ obliuionis tradunt. Septē
dies ieiunant, id est, omne tempus huius vite, qđ septenario
dierum

Moraliter.

NICOLAUS DE LYRA.

*e Et caput affixerunt in templo. Ponendo illud in loco emi-
nenti super stipitem, vel lanceam ad suam magnificentiam
de victoria habita: & ad idoli venerationē, cui principaliter attri-*

attribuebant illam victoriam.

2. Subter quer. 1. Regum ult. dicitur, in nemore Iabes, iuxta
enim ciuitatem erat nemus, in quo erat quercus notabilis
sub qua fuit ista sepultura.

A dierum numero voluitur, in continentia ducunt, & abstinēt ab omni malo ne similiter moriantur.

Quæstio. in hunc locum.

a Mortuus est ergo Saul, &c. * Theod. Offendit oratio quod non ventriloquæ incantatio ac præstigiæ reducerūt Samuelē. Sed ille quidē impiē & nefarie petuit ut hoc fieret: Deus autē tulit in ipsum sententiā supplicii. Hęc autem aperte docēt, quod non fuit fallā, vt quidam opinātur prædictio. Respondit enim ipsi, inquit, Samuel propheta. Puto autem sic nominatā fuisse visionem, quoniam

† prauaricatio nem suam.

† Finicum est regnum Iudæorum, quia lepem sepe transgressi sunt & idola coluerunt.

a in Iabes, & ieiunauerunt septem diebus. Mortuus est ergo Saul propter † iniquitates suas, eo quod † prauaricatus sit mandatum domini quod præceperat, & non custodierit illud, sed insuper etiam pythoniſſam consuluerit, nec † sperauerit in domino. Propter quod & interfecit eum, & transfulit regnum eius ad Dauid filium Iſai.

1 & famem, per Nabuchodonosorem maxima regna orbis terrar. Sed de his satis dictum est in interpretatione librorum Regum.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Mortuus est ergo Saul. Hic consequenter agitur de translatione regni ad Dauid per mortem Saulis, cum dicitur: Mortuus est. Vtrum autem Saul sit damnatus vel saluatus, dictum fuit diffusē 1. Reg. vlt. & secundum opinionem quæ dicit ipsum esse saluatum, exponitur quod dicitur hic.

2 Propter iniquitatem suam. In penam iniquitatum suarum præcedentiū, sicut fur suspenditur propter furta sua, si tñ peniteat, & penam patienter sustineat, saluatur, & sic fuit de Saule, vt dictum fuit 1. Regum diffusē secundam istam viam.

3 Eo quod præceperat mandatum domini. Regem Amalech viuū conseruando, & spolia capiēdo, vt habetur primi Regum cap. 15.

4 Sed insuper etiam pythoniſſam consuluerit. eo quod non habebat responsum

ad Deum, quia inter creaturam & creatorem nulla est proportio, quæ tñ requirit in iustitia proprie dicta. Iniquitas igitur est proprie peccatū ad proximū. Per hoc aut quod subditur.

5 Nec sperauerit, &c. Quod patet ad pythoniſſam recurrendo, tñ secundum istam opinionem de omnibus istis & aliis malis suis finaliter verē penituit, & sperauit in dño de conseruatione vitæ eternæ: licet nō sperauerit de conseruatione præsentis vitæ, quia sententiā dñi de sua morte & filiorū suorū audiuerat, & acceptauerat acquiescendo voluntati diuinæ: secundum verō opinionē quæ dicit ipsum esse damnatum, aliter exponitur ista litera, cum dñ: Mortuus est ergo Saul propter iniquitates suas. propter quas fuit derelictus à domino & manibus inimicorum suorū traditus. Nec spera. in do. quia ex desperatione se occidit, & sic de salute æterna non sperauit.

6 Et transfulit regnum eius ad Dauid. Sicut prædixerat per Samuelem primi Regum cap. 15. & 16.

MORALITER.

1 Mortuus est ergo Saul. Versus finem huius cap. Per mortem igitur Saulis, quæ propter iniquitates suas fuisse dicitur, damnatio peccatoris quæ mors secunda dicitur in Apoc. significatur, quia nullus nisi propter peccatum suum danatur. Huius verō damnationis causa tangitur, cum dicitur.

2 Propter iniquitates suas. Iniquitas dicitur proprie quæ opponitur equitati iustitiæ. Iustitia verō proprie dicta nō est hominis ad seipsum, quia requirit aliud extremū. nec etiā hominis

ad Deum, quia inter creaturam & creatorem nulla est proportio, quæ tñ requirit in iustitia proprie dicta. Iniquitas igitur est proprie peccatū ad proximū. Per hoc aut quod subditur.

3 Eo quod prauaricatus sit mandatum domini. significatur peccatum hominis in Deum, tamen in moralibus de quibus sunt mandata diuina. Per hoc autem quod subditur.

4 Sed insuper etiam py. con. significatur peccatū hominis contra Deum in fide credentis. Propter ista tria peccatorum genera moritur homo primo morte culpe, & postea morte gehennæ, nisi per diuinam gratiam ante obitum reuiscat.

ADDITIONE.

In cap. 10. vbi dicitur in postilla: Vtrum autem Saul. Prima istarum opinionum qua tenetur quod Saul fuit saluatus, est Heb. qui in multis locis deuiat à veritate sacre scripture. Secunda verō opinio quæ dicit ipsum Saulem esse danatum, est doctorum nostrorum concorditer, quæ quidem opinio

opinio secunda sanctorum doctorum tenenda est tanquam consona veritati, prout plenius habetur in additione super 1. Regum vltimum vide ibi Vide replicam generalem post 30. cap. secundi totius huius positam, vbi pro præsentis cap. & eius additione replicator ad correctorium 1. Reg. vlt. cap. se remittit.

CAPVT XI.

CAP. XI.

Congregatus est igitur Theodoret. Dicitur Dauid fuisse vntū in Hebron secundum verbū dñi, quoniam Deus mādauit Samueli vt eū vngeret.

Ep. ad Dardan.

* Hieronim. Quid diuersarū vrbium alienigenas commemorem, quos populus Iudæorum non quirit expellere de vrbibus & sedibus suis: cum ipsa metropoli prius Iebus, postea Salem, tertio Ierusalem, & nunc Aelia, Iebuseos expellere nō valuerit, sed māsērit cum eis in scandalum exemplum

Congregatus est igitur omnis Iſral ad Dauid in Hebron, dicens: Os tuum sumus & caro tua. Heri quoque & nudius tertius, cum adhuc regnaret Saul, tu eras qui educebas & introducebas Iſrael. Tibi enim dixit dñs Deus tuus. Tu pasces populum meum Iſrael, & tu eris princeps super eum.

b Venerunt ergo oēs maiores natū Iſrael ad regem in Hebron, & iniit Dauid cum eis fœdūs coram domino. Vnseruntque eum regem super Iſrael iuxta sermonem domini quem locutus est in manu Samuel. Abiit quoque Dauid & omnis Iſrael in Ierusalem. Hęc est Iebus, vbi erant Iebusæi habitatores terræ. Dixeruntque qui habitabant in Iebus ad Dauid: Non

plumque vicinorum: in tantum vt ibi templum conditum sit, vbi arca Orne fuerat Iebusei?

b Maiores. Prophetæ Apostoli pari deuotione ad Christū concurrūt. vnde: Principes populi conuenerunt in vnum cum Deo Abraham. c Dixēruntq; Cecos & claudos & leproſos ad cōtemptrum regis stantētes super muros, & dicētes: quia prohibuerunt eum cecis & claudi.

Mystice. Dauid Iebuseum de Ierusalem eiciens, significat Christum demones expellentē à cordibus fidelium

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XI.

Congregatus, &c. Hic consequenter describitur ipsius Dauid electi munus, secundum Iebuseorum debellatio, tertio promotum Dauid expressio, secunda ibi: Abiit quoque. tertia ibi: Hęc sunt vrbes Ierusalem, &c. Circa primum dicitur.

Diuisio.

1 Congregatus, &c. Hoc non fuit statim post mortem Saulis, sed

sed post mortem Iſboſeth filii sui, vt habetur 2. Reg. 5.

2 Os tuum sumus & caro tua. Heri, &c. Hęc expolita sunt 2. Re. 5. **3** Vnseruntq; &c. solenniter super totum populū Iſrael: quia ante fuerat munus per Samuelem, sed secretē, vt hñ 1. Reg. 16. & per tribum Iuda super illam tribū tantum vt hñ 2. Reg. 4. Abiit quoque Da. Hic consequenter describitur Iebuseorū debellatio, & patet sententiā ex dictis 2. Reg. 5. hoc excepto.

Ioab

MORALITER.

1 Congregatus est igitur omnis Iſrael ad Dauid in Hebron. Hęc expolita sunt 2. Reg. 5. vsq; ibi: Porrò Dauid cepit arcem Sion. Dixitq;

fideliū, & ibidē mansionē suā statuentē. Iebusæus. n. interpretatur cōculcatus, Ierusalē visio pacis. Vnde & discipulis suis, ait: *Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes, &c.* Bene ergo in Regū scriptū est, quod eiecit cæcis & claudis, qui odiebant aiām Dauid cepit arcē Sion, suamq; ciuitatē vocauit, quā dū Christus malignos spiritus & turbam vitiōrū de anima ex pellicit, illuminans eam sapiētia, meritō arx Sion idest, speculationis & visio pacis vocatur, de qua rectē dicitur; Psal. 75. a. *Notus in Iudæa Deus, & in Israel magnum nomen eius. Et factus est in pace locus eius.*

a *Ioab. au. re. vr. ex.* Per industriam enim militis ciuitatē munivit. Iosephus tamen dicit Dauid superiorē ciuitatē munisse ei; copulādō arcē vnum corpus effecisse, & cū cetera muro circumdedit. Super opus autem murorū constituisse Ioab, expulisse Iebusæos & Ierolimam vocasse. Iero enim Hebræicē muniō est. Christus quoque in Iudæa primum euāgelium prædicauit, & ecclesiā fidei suę munitione firmavit, Ioab qui reliqua vr̄bis extruxit, significat apostolos & apostolicos viros, qui post ascensionem domini plurimos de gentibus conuerterunt. vñ: *Dei adiutores sumus Dei agri.*

b *Iesbaam.* Hunc Iosephus Eusebiū nominat, & filium dicunt Achimeæ qui in acie hostiū frequēter irripens, nō cessabat donec octingentos occiderat. Alij hūc Dauid intelligūt: quia Iesbaā interpretat sedēs in populo. Ahamoni verō sapiētissimus. vnde in Regū scribit: *Sedēs in cathedra sapiētissimus.* Sed ibi vermiculo ligni cōparat: quia minuebatur illi sapiētia propter peccatū, quod in Vr̄ā cōmiserat. Vnde ibi octingētos vno impetu interfecisse, hic autē trecētos, pro

tos, pro peccato enim minorata est fama.

c *Ahohites.* Ahohi vt Hebræi tradunt frater fuit Isai patris Dauid, cuius filius fuit Eleazar, qui fuit inter tres potentissimus, quos Iosephus dicit esse Eusebium filium Achimeæ, & Eleazar filium Addi, & Semeiam filium Heli.

d *Desiderauit igitur Dauid aquam & dixit.*

* Hieronymus. Nō desiderio aquę hoc fecit, sed ad probandum vtrum tam fortes inueniri potuissēt, qui hoc attentarent. Sacrificauit eam domino gratias agens, quia tam fortes viros in Israel dederat.

* Nazianzenus. Præclara res est continentia, moueat te Regis Dauidis auctoritas, qui vt aquę Bethlehemitici putei copia ipsi facta est, bibere noluit, sed eam tantum libauit, nec sitim suam per aliorum cruorem explere sustinuit.

Gregorius. Moraliter. Cogitandum sum m opere est, vt qui se illicita meminit cōmississe, à quibusdam etiam licitis studeat abstinere, vt qui commisit prohibitum sibi, abscidat etiam concessa, & se reprehendat in minimis, qui deliquit in maximis. Lex vetus alienam vxorem concupiscere vetat, à rege fortia iuberi militibus, vel desiderari aquam non penaleriter vetat. Dauid concupiscentię mucrone transfixus, alienam vxorem abstulit, & malum quod perpe-

trauit per pœnitentię lamenta correxit, qui cum longē post contra hostium cuneos sederet, aquam bibere ex eorum cisterna desiderauit, quam electi milites inter hostiū cateruas erūpentes illęsi attulerunt, Sed flagellis eruditus, se protinus cum periculo militum aquam desiderasse reprehendit, & eā domino libauit: quia in sacrificium aqua effusa conuersa est.

Culpam

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Ioab aut reli. vr̄bis extruxit.* Erat enim princeps militię, & ideo circa domum regiam ædificauit tabernacula bellatorū. vnde 2. Reg. 11. dicitur de Vr̄ia Hethæo, qui fuit vnus de triginta fortibus: *Dormiuit aut Vr̄ias ante portā domus cū alijs seruis domini, idest, viris bellatoribus qui remanserant cum rege.*

2 *Hi principes.* Hic consequenter exprimitur illi qui virtute armorū iuuerunt Dauid ad consecutionē regni, & primō nominantur principales. secūdō minus principales, c. 12. Sententia primæ partis patet ex his quæ dicta sunt 2. Reg. 23. vbi isti

isti fortes ponuntur, licet quantum ad aliquid diuersimode, quæ diuersitas ibidem est exposita, hoc excepto quod hic dicitur de Eleazar.

3 *Hi steterunt in medio agri, & defenderunt eum.* 2. Reg. 24. b. dicitur. Stetit ille in medio agri, & intuitus est eum. Licet enim alij de populo Israel fugerint, tamen duo remanserunt, scilicet, Eleazar & Saminaa filius Aggæi 2. Reg. 23. singulariter istud factum attribuitur, tum quia in hoc facto fuit principalis, licet hic taceatur, tum quia aliud factū valde notabile ante immediatē ascribitur ipsi Eleazar, vt patet ibidem.

MORALITER.

† *Dixitq; omnis qui percussit Iebusæum in primis erit princeps & dux.* Per Dauid significat Christus, vt in pluribus locis dictū est superius. Per Iebusæum verō significat Gentilis populus. Nam Iebusæi Gentiles erāt. Igitur ille qui ex edicto Christi primo percussit Gentilē populū gladio verbi Dei, ipsam ad Christi fidē conuertendo, princeps esse debuit spiritualis militiæ Christianæ, & sic factū est ex diuina ordinatione. Nam Petrus apostolus primō legit prædicasse Gētilibus Actuum decimo, scilicet, Cornelio & amicis eius, quos gladio verbi Dei

Dei percussit, & Christo per fidem incorporauit: propter quod à domino sibi dictum fuit Actuum decimo b. *Surge Petre, occide & manduca.* Sic igitur in percussione Iebusæi Ioab qui primū percussit Iebusæum, vt dicitur in textu, figurauit beatum Petrum, & interpretatio nominis ad hoc congruit: nam Ioab interpretatur, est pater: Petrus autem post Christum pater est & pastor fidelium, & princeps apostolorū, & per consequens spiritualis militiæ Christianæ.

2 *Hi principes virorum fortium Dauid qui adiuuerunt eum vt, &c.* Expositio mystica huius posita est, supra 2. Regum 23.

A Culpam enim concupiscentie mactavit per penitentiam suę reprehensionis. Qui ergo quondam alienam conjugem concupiscere non timuit, postquam quia aquam concupuit, expiavit. Qui enim se illicita peccata se meminerat, contra se rigidus etiam à laetitia abstinebat.

Rabbanus.

a *Verumtamen vsque ad tres primos.* Hæc apparet quod Abisai princeps erat inter tres sequentes. Sed ad tres primos non peruenit, Iesbaa, Elcazarum, & Semman.

Mythice.

Mythice autem significatur, quod nemo sanctorum licet virtutibus emineat, ad equalitatem potentie patris & filii & spiritus sancti perueniat. Quoniam quis in nubibus aequabitur domino, &c.

b *Tri. Mo.* id est, Leones, sicut in Regum dicitur, viros, scilicet, fortissimos in regno Moab tanquam leones.

Psal. 99. b.
2. Reg. 23. c.
3. Reg. 4. e.

c *Interf. leonem.* Hebreus hunc leonem Ioab arbitratur, qui in domo domini tenens cornua altaris occisus est. Altare enim cisterna dicitur. Quia sicut aqua cisternę mundat, ita sanctorum Dei hominum expiat peccata.

† Hiochoites.

† Saga.

Quellio. in hunc locum.
† Apher.

Part. 2. Ann.

† Aroerites.

d *Virum Aegypti.*
* Theodoretus. Quinque cubitorum dixit fuisse Aegyptium. Quomodo ergo dicunt aliqui non fuisse aliquos qui magna haberent corpora?

* Glycas Iosephus commemorat apud Chananeos tum reliquam gigantum fuisse nationem, qui propter corporum molem atque formam, quę reliquorum hominum forme non responderet, multorum mortalibus spectaculum erant, & famam de se terribilem concitabant. Eorum quoque nunc monstrantur adhuc ossa, fidem plane superantia.

Rabbanus. Quem liber Regum dignum spectaculo dicit Semei

cit Semei filium Gera, qui maledixit David, qui fuit de Baithrim, id est, de electis. Aegyptius dicitur, quia Aegyptium blasphemantem Deum quem Moses interfecit imitatus est. Ille Deum, iste regem & prophetam blasphemavit. Dignus spectaculo, quia spectabatur, ut si Ierusalem egredereetur, interficeretur, habens in manu hastam, id est, legem Dei, quam si imitatus esset per manendo in Ierusalem, non periret. Sed quia præceptum regis irritum fecit, & exiit Banaias, in virga, id est, in rectitudine iustitię descendit, & hastam quam non recte tenebat, extorsit.

causam noluit bibere. Hæc fecerunt tres robustissimi. Abisai quoque frater Ioab, ipse erat princeps trium. Et ipse levavit hastam suam contra trecentos vulneratos, & ipse erat inter tres nominatissimus, & inter tres secundus, inclytus, & princeps eorum. Verumtamen vsque ad tres primos non peruenit.

a *† Fronscaus ab illis.* *b* *Leones Dei.*
a *† Qui neleus moderat in cisterna niuis plenam.*
c ipse descendit, & interfecit leonem in media cisterna tempore niuis, & ipse percussit virum Aegyptium, cuius statura erat quinque cubitorum, & habebat lanceam ut liciatorium texenum. Descendit igitur ad eum cum virga, & rapuit hastam quam tenebat manu, & interfecit eum hasta sua. Hæc fecit Banaia filius Ioiadæ, qui erat inter tres robustos nominatissimus, inter triginta primus. Verumtamen ad tres vsque non

a *† Dignus nominari.*
a *† Tanquam familiarem & fidelem consiliarium.*
peruenit. Posuit autem eum David ad auriculam suam. Porro fortissimi viri in exercitu, Afahel frater Ioab, & Elehanan filius patris eius de Bethlehem, Semmoth & Arodites: Helles, Phalonites, Ira filius Acces Thecutites, Abiezer Anathothites, Sobbochai Hulathites, & Ilai Ahohites, Maharai Netophathites, Heled filius Baana Netophathites, Ethai filius Ribai de Gabaath filiorum Benjamin, Banaia Pharathonites, Hurai de torrente Gaas, & Abiel Arbathites, Azmoth Bauramites, Eliaba Salabonites. Filii Assemgezonites, Ionatham filius Sage Ararites, & Ahiam filius Sachar Ararites, Eliphai filius Vr, & Hephth & Mecherathites, Ahia Phelonites, Hesto Carmelites, & Naarai filius Azbai, Ioel frater Nathan, & Mibahar filius Agarai, Selec Ammonites, & Naharai Berothites, armiger Ioab filij Saruix, Ira Iethraus, Gareb Iethraus, Vrias Hethraus, Zabad filius Oholi, Adina filius Siza Rubenites princeps Rubenitarum, & cum eo triginta, & Hanan filius Maacha, & Iosaphat Mathanites, Ozia Astarothites. Samma, & Iehiel filii Hothan & Arorites. Iedihel filius Samri, & Ioha, frater eius, Thosaites, Eliel, Mahumites, & Ieribai & Iosaiia filii Elnaem, & Iethma Moabites, Eliel, & Obed, & Iasiel de Masobia.

peruenit. Posuit autem eum David ad auriculam suam. Porro fortissimi viri in exercitu, Afahel frater Ioab, & Elehanan filius patris eius de Bethlehem, Semmoth & Arodites: Helles, Phalonites, Ira filius Acces Thecutites, Abiezer Anathothites, Sobbochai Hulathites, & Ilai Ahohites, Maharai Netophathites, Heled filius Baana Netophathites, Ethai filius Ribai de Gabaath filiorum Benjamin, Banaia Pharathonites, Hurai de torrente Gaas, & Abiel Arbathites, Azmoth Bauramites, Eliaba Salabonites. Filii Assemgezonites, Ionatham filius Sage Ararites, & Ahiam filius Sachar Ararites, Eliphai filius Vr, & Hephth & Mecherathites, Ahia Phelonites, Hesto Carmelites, & Naarai filius Azbai, Ioel frater Nathan, & Mibahar filius Agarai, Selec Ammonites, & Naharai Berothites, armiger Ioab filij Saruix, Ira Iethraus, Gareb Iethraus, Vrias Hethraus, Zabad filius Oholi, Adina filius Siza Rubenites princeps Rubenitarum, & cum eo triginta, & Hanan filius Maacha, & Iosaphat Mathanites, Ozia Astarothites. Samma, & Iehiel filii Hothan & Arorites. Iedihel filius Samri, & Ioha, frater eius, Thosaites, Eliel, Mahumites, & Ieribai & Iosaiia filii Elnaem, & Iethma Moabites, Eliel, & Obed, & Iasiel de Masobia.

Lanabis me & super niuem dealabor.

† Inter tres. Abisai & Sobochai & Jonathan, quibus viribus æquabatur, qui erat super triginta, sicut Hebraeus affirmat.

CAP. XII.

C A P. XII.

Hi quoque venerunt. Huc vique enumeravit fortes David qui adven-
runt cum, ut regnaret super Israel.

Qui erant fortissimi & c. Secundum literam significat eos agiles esse, & strenuos omni genere bellandi. Mystice vero milites Christi non segnes, sed studiosos describit in prosperis, & in adversis, a dextris, & a sinistris.

Veloces. Dicit pro sensus acumine, vel corporis agilitate. Mystice vero, qui Christi militiam profitentur, non debent esse parvuli sensu, sed providere bona, non tantum coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus.

Novissimus, & c. Hic significat doctores Iudaeorum, & Gentium, de quibus Paulus ex tribu Benjamin, ait. *Petrus, Jacobus, & Ioannes, qui videbantur columna esse, dextras*

Hi quoque venerunt ad David in Siceleg, † cum adhuc fugeret Saul filiū Cis, qui erant fortissimi, & egregij pugnatores tendētes arcum, & vtraq; manu fundis saxa iacentes, & dirigentes sagittas. De fratribus Saul ex Benjamin princeps Ahiezer, & Ioas filii Samaa Gabaathites, et Iaziel, & Phaitet filij Azmoth, & Baracha, & Iehu Anathotites. Samaias quoque Gabaonites, fortissimus inter triginta, & super triginta Jeremias, & Icheziel, & Iohanā, & † Iezabad, Gaderothites, & Elusai, & Jerimuth, & Baalia, & Samaia, & † Saphatia Haruphites, Elcana, & Iesia, & Azarcel, & Ioezer, & Iesbaam de Carethim: Iohela quoque, & Zalbadia filii Ierohan de Gedor. Sed, & de Gaddi transfugerunt ad David, † cum lateret in deserto, viri robustissimi, & pugnatores optimi, tenētes clypeum, & hastam. Facies eorum quali facies leonis, & veloces quasi capreae in motibus. Ezer princeps primus, Obdias secundus, Eliab tertius, Masmana quartus, Jeremias quintus, Ethi sextus, Eliel septimus, Iohanan octavus, Elzebad nonus, Jeremias decimus, Mathbanai undecimus. Hi de filiis Gad principes exercitus. Novissimus centum militibus praerat, & maximus mille. Isti sunt, qui transierunt Iordanē mēse primo, quando inundare consuevit super ripas suas, & omnes fu-

† Fortitudine mentis.

† Fortitudine mentis. † Doctor ecclesiasticus, qui novissimus pro humilitate dicitur. † Christi, qui perfectioni student virtutum. † Qui scientia pollet, & verbo, & exemplo docet, aeterna beatitudine dignus, quae in illenaiō designatur.

dextras mihi dederunt, & Barnabę societatis, & c. Hi ad Christum venientes per omnia explorati sunt. Unde *Vos autem, quem me esse dicit isy* Respondit Petrus pro omnibus. *Tu es Christus filius Dei vivi. Cui dominus. Tu es Petrus, & super hanc petram aedificabo ecclesiam meam. Et alibi. Accipite spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata eis.*

Matth. 16. d. † adhuc clausū à facie Saul filij i. cum se abscederet à facie, & c.

Ioan. 20 f.

† Zozobad.

E † Saphthiam.

† ad munitio- nem.

Rabbanus. - praerat pro hac dictione: subaudi per- quebatur, cen- tum scilicet.

signi-

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XII.

Hi quoque venerunt. Hic consequenter exprimiuntur adiutores David minus principales. & primo adiutores eius in Saulis persecutione, secundo in regni adeptione, ibi. *Iste quoque est numerus.*

Circa primam partem nominantur adiutores David, stante persecutione Saulis, & tribus de quibus fuerunt, & loca de quibus ad David venerunt. Primo ergo ponuntur isti adiutores in generali, cum dicitur.

Hi quoque venerunt ad David in Siceleg, & c. Quae erat ciuitas assignata ipsi David ab Achis rege Geth, ut h. r. Reg. 17. b.

2 Tendentes arcu. i. habentes artem sagittandi, vnde subditur.

3 Et dirigentes sagittas. Scilicet vtraque manu, sicut permittit de arte fundibularia. Consequenter ponunt in speciali, cum dicitur.

4 De fratribus Saul ex tribu Benjamin princeps, & c. Hoc exprimitur ad declarationem bonitatis David, quod propinqui Saul venerunt in adiutorium David in persecutione eius existētis, quia sciebant ipsius David innocentiam, & Saulis malitiam.

5 Sed, & de Gad. Hoc est de tribu Gad, sicut patet, quia istis nominatis

minatis subditur. *Hi de filiis Gad, & c. transfugerunt ad David cum laeret in deserto. longo enim tempore fuit in deserto Maon, & in deserto Ziph. & in aliis locis ad fugiendum aptis.*

6 Facies eorum quasi facies, & c. Inuadentibus resistendo. 7 Et veloces quasi capreae, & c. Fugientes persequendo. Est tamen hic hyperbolica locutio, ad designandum magnam eorum audaciam, & agilitatem.

8 Hi de filiis Gad principes exercitus. Scilicet fuerunt postquam David habuit regnum, quia quando fuit in fuga Saulis non habebat tantum populum, quod faceret exercitum. vnde subditur.

9 Novissimus. id est, minor inter istos principes, scilicet, centum militibus praerat, & maximus mille. Non enim legitur David habuisse viros ante mortem Saul, nisi tantum sexcentos, ut habetur 1. Reg. 27. & 30.

10 Isti sunt, qui transierunt Iordanem. Ad inuadendum hostes.

11 Quando inundare consuevit, & c. Hoc ponitur ad ostendendum maiorem eorum fortitudinem, & audaciam, quia tunc cum maiori difficultate poterat Iordanis transiri.

12 Et omnes fu. Illi enim erant Gentiles, qui partem terrae filiorum Itael occupauerant.

Venerunt

MORALITER.

1 Hi quoque venerunt ad David, & c. Sequitur.

† Vtraque manu fundis saxa iacent. dirigen. sagittas. Per fundibularios, qui cum fonitu magno saxa iaciunt aduersarios, significantur praedicatores, qui clamando contra vitia deterrent peccatores. Per sagittarios autem significantur orantes deuote. tales enim orationes sunt sagittae spirituales impugnationem demonum repellentes.

5 Sed, & de Gaddi transfugerunt. Per istos significantur isti, qui sunt in exercitu Christi armati clypeo patientiae ad sustinendum tribulationes, & hasta constantiae ad arguendum tyrannos potentes; ideo subditur.

6 Facies eorum quasi facies, & c. Prouer. 28. 2. Iustus quasi leo confidens

fidens absque terrore erit.

7 Et veloces quasi capreae. id est, promptissimi ad exequendum mandata Christi.

10 Isti sunt, qui transierunt Iordanem. Per Iordanem, qui interpretatur riuus iudicii significatur cursus huius mundi, qui currit ad mortem, qui est particulare iudicium hominis de quo dicitur Ecc. 38. c. Memor esto iudicij mei sic enim erit, & tuum mihi heri, & tibi hodie. Per inundantiam autem Iordanis, significatur incrementum tribulationis. Per istos igitur, qui transierunt Iordanem tempore inundationis, figurati fuerunt martyres in maximis tribulationibus patientes, & quod maius est aliqui eorum gaudentes, Act. 5. g. Ibant Apostoli gaudentes a conspectu consilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati.

† Venerunt

A significat, vel Gentes in quibus naturalis prudentia occidit, dum cultum Dei attribuit idolis euangelij predicatione fugaverunt. Vnde. *Inimicos meos dedisti mihi d. r. sam. 2. o. m. disperdit.*

B significant primos ecclesie doctores de Iudea venientes qui septiformi spiritu illustrati adiuvant nostrum David contra latrunculos, hereticos, vel spiritus malignos, qui non cessant de ecclesia rapere, & captivare quos possunt. vnde. *1. Cor. 2. Pro autem gratias qui semper triumphat nos in Christo Iesu.*

C Hi praeberunt auxilium David aduersus latrunculos. Magna enim pars eorum adhuc sequebatur domum saul. Porro de filiis Ephraim, viginti milia octingenti fortissimi robore, viri nominati in cognationibus suis. Et ex dimidia parte tribus Manasse, decem, & octo milia, singuli per nomina sua venerunt, & constituerunt regem David. De filiis quoque Issachar viri eruditi

gauerunt, qui morabantur in vallibus ad Orientalem plagam, & Occidentalem. Venerunt autem, & de Benjamin, & de Iuda ad praesidium in quo morabatur David. Egressusque est David obviam eis, & ait: si pacifice venistis ad me, ut auxiliemini mihi, cor meum iungatur vobis. Si autem insidiamini mihi pro aduersariis meis, cum ego iniquitatem in manibus non habeam, videat Deus patrum nostrorum, & iudicet. Spiritus vero induit Abisai principem inter triginta, & ait. Tui sumus, o David, & tecum futuri filii Isai. Pax, pax tibi, & pax adiutoribus tuis. Te enim adiuvat Deus tuus. Suscepit ergo eos David, & constituit principes turmae. Porro de Manasse transfugerunt ad David, quando veniebant cum Philisthim aduersus Saul, ut pugnaret. Et non dimicavit cum eis, quia inito consilio remiserunt eum principes Philistinorum, dicentes. Periculo capitis nostri reuertetur ad dominum suum Saul. Quando igitur reuersus est in Siceleg, transfugerunt ad eum de Manasse, Ednas, & Iozabad, & Iedihel, Michael, & Ednas, & Iozabath, & Eliu, & Salathi, principes militum in Manasse. Hi praeberunt auxilium David aduersus latrunculos. Omnes enim erant viri fortissimi, & facti sunt principes in exercitu, sed & per singulos dies veniebant ad David ad auxiliandum ei, usque dum fieret grandis numerus quasi exercitus Dei. Iste quoque est numerus principum exercitus, qui venerunt ad David cum esset in Hebron, ut transferrent regnum Saul ad eum iuxta verbum domini. Filii Iuda portantes clypeum, & hastam, sex milia octingenti, expediti ad praelium. De filiis Simeon virorum fortissimorum ad pugnandum septem milia centum. De filiis Levi quatuor milia sexcenti. Ioiada quoque princeps de stirpe Aaron, & cum eo tria milia septingenti. Sadoc etiam puer egregiae indolis, & domus patris eius principes vigintiduo. De filiis autem Benjamin fratribus Saul tria milia. Magna enim pars eorum adhuc sequebatur domum saul. Porro de filiis Ephraim, viginti milia octingenti fortissimi robore, viri nominati in cognationibus suis. Et ex dimidia parte tribus Manasse, decem, & octo milia, singuli per nomina sua venerunt, & constituerunt regem David. De filiis quoque Issachar viri eruditi

e Exercitus Dei. Qui scilicet egressus est de Aegypto, id est, sexcenta milia, sic exponunt Hebraei. Sed mystice in exercitu nostri David quotidie numerus fidelium crescit, donec compleatur, qui ad vitam praedestinati sunt aeternam.

d Ut transferrent. Quia sancti doctores maxime desiderant, ut veteris legis cultus in spiritualem intelligentiam euangelij transferatur, & fiat omnia noua.

e Ioiada quoque princeps de stirpe Aaron, etc. Hunc tradunt Hebraei fuisse Phinees filium Eleazari, ad cuius comparationem Sadoc puer vocatus tanquam aetate, & merito minor.

f De filiis quoque Issachar, viri, etc. Doctores legis in tribu Issachar fuisse

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Venerunt autem, &c. Illi enim Benjamin timentes ne David aduersum eorum haberet suspectum, sicut accidit de sacro, ut patet in litera sequenti, rogauerunt illos de tribu Iuda, ut associaret eos, ut sic David qui erat de tribu Iuda, eos reciperet securius. vnde, & illi de tribu Iuda responderunt pro eis ipsi David de eorum aduentu dubitanti, vbi subditur.
- 2 Spiritus vero. Id est, audacia, & constantia loquendi, quia non accipitur pro spiritu prophetiae.
- 3 Induit Abisai. In Hebræo habetur Amasai, & dicunt Hebraei, quod iste fuit Amasa, proterque tamen fuit nepos David, de duobus tamen sororibus eius, ut dicitur in 2. Reg. 17.
- 4 Te enim ad, Deus. q. d. merito iustum est, quod homines te induerit.
- 5 Suscepit ergo eos David. Confidens de verbo nepotis sui.
- 6 Porro de Manasse. Non est intelligendum, quod illi venissent ad pugnandum contra Saul, & alios filios Israel, sed illo tempore venerunt ad David, scilicet aliquantulum post, quando de illa via David reuersus fuit in Siceleg, ut habetur in litera.
- 7 Hi praeberunt aux. David adu. q. succederant Siceleg, & po-

MORALITER.

- 1 Venerunt autem. Iuda cōfiteus interpretatur, & Benjamin filius dextrae. Per hoc ergo, quod venientes ad David de Iuda, & de Benjamin simul combinantur, significatur, quod illi, qui peccata sua pure fideliterque confitentur, ad dexteram Christi in finali iudicio statuentur, Matt. 25. Statuet oves a dextris, quibus dicitur. *Ecce bene, pater, percipite patrum vobis re. etc.*
- 6 Porro de Manasse. Manasses obliuio interpretatur, ideo per istos de Manasse significantur pauperes religiosi, qui propter Christum temporalia dimittentes ea dare debent obliuioni & anhelare ad premia paradisi, ut cum Apostolo dicant illud Phil. 3. c. *Quae retro sunt obliuiscens ad anteriora extendens me ipsum.* Et de istis subditur.
- 7 Hi praeberunt, &c. Per quos significantur haeretici, qui occulte simplices Christianos decipiunt ad errorem suum pertrahentes, & contra istos latrunculos praebent auxilium David pauperes

- pulum captiuam duxerant, ut habetur 1. Reg. 30.
- 8 Sed, & per singulos. Maxime post mortem Saulis.
- 9 Usque dum fieret grandis. Hoc dicitur ad denotandum venientium multitudinem, quia de Deo dicitur Iob 25. a. Nunquid est numerus militum eius?
- 10 Iste quoque. Hic consequenter ponuntur adiutores David in regni adeptione, & patet litera paucis exceptis.
- 11 Filii Iuda portantes. Non est mirandum si de aliquibus tribubus aliis in sequentibus ponitur maior numerus venientium ad David in Hebron, ut habetur in litera, quia antequam David veniret in Hebron, maior pars tribus Iuda adhuc erat ipsi David.
- 12 Ioiada quoque. Dicit hic glossa Hebraica, quod iste fuit pater Banai, qui supra nominatus est inter fortes David.
- 13 Sadoc etiam puer. Istud additur ad reddendum rationem, quare nominatur inter principes, licet esset iuuenis.
- 14 De filiis quoque Issachar. Erant enim isti studiosi in lege, & sciebant optime consulere quid, & quando esset aliquid agendum, propter hoc sequitur.

1 Omnis peres religiosi pro salute fidelium laborantes, 1. Corinth. 3. b. Dei adiutores sumus.

† De filiis Levi. Tribus Leuitica ad ministerium tabernaculi fuit deputata, pp quod per illos de tribu Levi significantur prelati, & clerici deuoti, qui sunt ad ministerium ecclesiae deputati.

† Porro de filiis Ephraim. Intelligi possunt diuites, &c. Ephraim interpretatur fertis, propter quod per filios Ephraim intelligi possunt diuites, & potentes huius seculi, qui tamen ad opera misericordiae liberales sunt atque prompti, propter quod sicut fertiles sunt in bonis fortunae, sic fertilitate recipiunt bona gratiae, & gloriae, Matth. 5. a. *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.*

14 De filiis quoque Issachar. Issachar interpretatur merces, id per istos significantur doctores ecclesiae docentes fideliter in spe mercedis aeternae, 1. Cor. 3. c. *Vnusquisque mercedem accipiet secundum laborem suum.* vnde subditur.

† Qui

fuisse tradunt, qui singula tempora ceremoniarum obseruanda docebat, & quid facere deberet Israel prescribent. Hi doctores Ecclesie significat, quorum preceptis subditi obtemperant.

THEO. Eos in admiratione habuit propter sapientiam, ut qui idonei essent, & solertes ad videndum, quid sit agendum, & prouidendum, non propheticè, sed sapienter, futura, & ad docendum conducibilia.

a Viginti

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Omnis autem re. Quia cetera tribus eorum consiliis acquiescebant.
- 2 Omnes isti viri, &c. Quia ante fuerat inunctus rex super tribum Iuda tantum, ut habeatur 2. Reg. 2.
- 3 Sed & omnes reliqui. Hoc est, & illi, qui non venerunt in Hebron,

MORALITER.

† Qui nouerant. Noui, scilicet, & veteris testamenti. & ad precipiendum. i. populus Christianus, qui secundum verba doctorum ecclesie debet regere mores suos, & actus.

† Porro de Zabulon. qui interpretatur pulchritudinis habitaculum, propter quod per istos significantur illi, qui sunt solliciti seruare munditiam cordis, & corporis, ut Deo parent habitaculum suae mentis, quia scribitur Sap. 1. a. In malivolam animam non introibit sapientia, scilicet increata, nec habitabit in corpore subdito peccatis.

† Et de Nephthali. Qui interpretatur dilatio mea, id per istos significantur homines charitatiui, quorum corda sunt ad Deum & proximum dilatata, 2. Cor. 6. c. Os nostrum patet ad vos o Corinth. cor nostrum dilatatum est. Et sequitur. Dilatamini, & vos.

† De Dan etiam, &c. Dan interpretatur iudicium, id per istos significantur.

qui nouerat singula tempora ad precipiendum quod facere deberet Israel principes ducenti. Omnis autem reliqua tribus eorum consilium sequebatur. Porro de Zabulon, qui egrediebantur ad praelium, & stabant in acie instructi armis bellicis, quinquaginta milia uenerunt in auxilium non in corde duplici. Et de Nephthali principes mille, & cum eis instructi clypeo, & hasta triginta, & septem milia. De Dan et preparati ad praelium vigintiocto milia sexcenti. Et de Aser egredientes ad pugnam, & in acie prouocantes quadraginta milia. Trans Iordanem autem de filiis Ruben, & de Gad, & dimidia parte trib. Manasse, instructi armis bellicis centum viginti milia. Omnes isti bellatores, & expediti ad pugnam corde perfecto uenerunt in Hebron, ut constituerent regem Dauid super uniuersum Israel. Sed & omnes reliqui ex Israel uno corde erant, ut rex fieret Dauid fueruntque ibi apud Dauid tribus diebus comedentes, & bibentes. Preparauerunt enim eis fratres sui. Sed & qui iuxta eos erant usque ad Issachar, & Zabulon, & Nephthali afferebant panes in asinis, & camelis, & mulis, & bobus ad uescendum: farinam, palathas, uiam passam, uinum, oleum, boues, arietes, ad omnem copiam. Gaudium quippe erat in Israel.

† a Viginti, &c. i. Apostoli, s. & Apostolici viri ad nostrum Dauid conueniunt, & ei spiritualiter copulantur, & aliam ex Iudaeis, quae geibus uno corde, & pari voto certantes, ut fiat rex Dauid, & ipsi sint regnum Christi.

† b Tribus diebus. Omni tempore, s. fidem trinitatis tenentes, & qui primi doctores, id est, Apostoli ex diuina scriptura alimenta preparauerant, accipientes, & omnium bonorum largitioni gratias agentes.

CAP.

sed in ciuitationibus alius remanserant, desiderabant promotionem Dauid ad regnum.

4 Preparauerant enim eis, &c. Hoc enim subditur ad ostendendum quod iterata multitudo ueniens ad Dauid in Hebron habuit uisualia tribus diebus.

significantur boni iudices in iudicando ueritatem, & exequendo constantes, ideo dicuntur parati ad praelium contra ueritatis, & iustitiae turbatores.

† De Aser egredientes, &c. Aser interpretatur beatitudo, propter quod per istos significantur illi, qui falsam beatitudinem huius seculi respuunt, & ueram beatitudinem totis uiribus percipiunt, propter quod ad pugnam contra uitia uiriliter se opponunt.

† Trans Iordanem autem de filiis Ruben. Ruben uisionis filius interpretatur, & Gad feliciter, propter quod isti duo simul iunguntur. Nam per Rubenitas significantur excellentes in contemplatione diuinorum, & isti iam in praesenti seruiunt feliciter degustando suauiter bonorum dulcedinem supernorum, diuine Psal. Gustate, & uidete, quoniam suavis est dominus, &c. Omnes autem isti praedicti sunt de exercitu, & societate ueri Dauid Iesu Christi.

Psal. 35. b.

CAP.

CAP. XIII.

Inuit autem. Apostolis, Euangelis, qui fidem incarnationis a Iudaeis ad salutem gentium transferunt. Hoc est enim de colle Cariathiarim, quae est in Iuda, & interpretatur ciuitas syluarum, ad se arcem domini transferre, de eminentia, scilicet scripturarum apud Iudaeos posita, ubi umbra nemorosa figurarum abundat, ad intellectum Gentilis populi, ubi fundatur ecclesia fide domini perducere.

b Non enim. Quia interpretatur uet. test. spiritualē sensum, qui

CAP. XIII.

† Disposuit.

† Christus.

Inuit autem consilium. Dauid cum tribunibus, & centurionibus, & uniuersis principibus, & ait ad omnem coetum Israel: Si placet uobis, & a domino Deo nostro egrediet sermo quem loquor, mittamus ad fratres nostros reliquos in uniuersas regiones Israel, & ad sacerdotes, & Leuitas qui habitant in suburbanis urbium, ut congregentur ad nos, & reducamus arcam Dei nostri ad nos. Non enim requisimus eam in diebus Saul. Et respondit uniuersa multitudo, ut ita fietet. Placuerat enim sermo omni populo. Congregauit ergo Dauid cunctum Israel, a Sihor Aegypti, usque dum ingrediaris Emath, ut adduceret arcam Dei de Cariathiarim.

qui latebat, populus ille aperire non potuit, sicut nunc reuelatus est Apostolis, & prophetis, gentes, scilicet esse coheredes, & coparticipes promissionis domini.

c A Sihor. Sihor fluius Aegypti est, qui a Nilo, ut ferunt deriuat, & interpretatur firmamentum nouum, & turbidum. unde. Quid nunc tibi uis in uia Aegypti, ut bibas aquam turbidam?

d Cariathiarum. Ciuitas Damasci, quae in Amos 1. dicitur Emathabal, id est, Emath magna, quae nunc Epiphania nuncupatur. Per Sihor autem, & Emath

† dispergamus ut mittamus huc, & illuc.

f Ie rem. 2. d.

† Theman. Amos 1. d.

† Cum

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XIII.

Inuit autem. Postquam descripta est ipsius Dauid inunctio, hic consequenter describitur sui regiminis dispositio, quae quidem est optima quae incipit a diuinis, quia quoniam rex, qui in temporalibus est Dei uicarius bene se habet erga Deum, Deus in agendis dirigit eum. ergo primo describitur deuotio Dauid erga Deum in arcae ueneratione. secundo in templi adificatione c. 17. tertio in cultus diuini ampliatione, c. 23. & in-

ter ista ponuntur illa, quae pertinent ad bonitatem sui regiminis. Circa primum arca deportatio inchoatur, & secundo interupta consummatur, c. 15. Circa primum, primo describitur reuerentia Dauid in diuinis. secundo eius prudentia in humanis c. 14. Reuerentia uero Dauid in diuinis ostenditur in reuerentia deportatione arcae testamenti, quae quidem deportatio primo incipitur. secundo propter impedimentum superueniens interumpitur, ibi. Cum autem peruenissent. Sententia autem huius capituli patet ex dictis, 2. lib. Reg. 6. cap. hoc excepto.

MORALITER.

1 Inuit autem consilium. Expositio mystica huius cap. posita est 2. Regum 6.

1 Misit

totam terram promissionis comprehendit. Per Sihor riuū f. vel torrétem, significat Aegypti australe partē . Per Emath vero Septentrionalē . Cariath. que alibi Cariathabaal ciuitas saluum, vna de vrbib. Gabaonitarum in tribu Iuda in nono miliano ab Heliā euntibus Diopsolin, de qua fuit Vrias propheta, quem interfe-

Jerem. 26. f.

Super quam.

† Ahio

1. Reg. 6. 2.

Hierom. Rabbanus.

Psal. 5. c.

2. Reg. 6. b.

† diuertit.

AA. 13. g.

Psal. 17. g. Ibidem f.

Gal. 6. c.

cit Ioachim in Ierusalem secundum Ieremiam . Filius quoque Sobal Cariathitarum dicitur, sicut superius ostenditur .
2. *Omnis vir*. Electus nobilior . Numerus autem horum virorum in Regum comprehensus est, vbi legitur. *Congregauit autem Dauid omnes electos ex Israel triginta milia.*
b *Cum autem peruenissent, &c.* Ventū est ad aream Chidon. i. clypeum, quia in ecclesia certa est Dei protecho, vnde *Dominus ut scuto bonæ voluntatis tuæ, coronasti nos.* Vbi sacerdos incautus arcā tangens a domino percussus est, sic & populus Iudæorum qui gentibus inuadet, & dum legē vult euāgelio miscere, vtrumque perdit Occiso sacerdote, diuertit Dauid arcā dñi in domo Obdedō Gethæi, q̄a respuētib Iudæis verbū Dei, Apostoli conuersi sūt ad gētes. Vñ & locus areæ Nachor, q̄ gētū p̄parationē demonstrat peussio Oza dñi, quia relicto illo salus gentibus facta est. Obdedō q̄ interpretatur seruens homo, populu Gentilē significat, de quo dicitur. *Populus quem non cognoui ser. mihi.* Abiectio quoque Iudæorum, quasi percussio Ozæ p̄mittitur sic *Eripies me de contradiotionibus p. Geth*, qui interpretat torcular, crucem signat, in qua vitis vera calcata est & expressā. Vñ gentium populus potest dici Gethæus, tanquā dicat. *Mibi abstu gloriari nisi in cruce domini nostri Iesu Christi*

B ad aream Chidon. i. clypeum, quia in ecclesia certa est Dei protecho, vnde *Dominus ut scuto bonæ voluntatis tuæ, coronasti nos.* Vbi sacerdos incautus arcā tangens a domino percussus est, sic & populus Iudæorum qui gentibus inuadet, & dum legē vult euāgelio miscere, vtrumque perdit Occiso sacerdote, diuertit Dauid arcā dñi in domo Obdedō Gethæi, q̄a respuētib Iudæis verbū Dei, Apostoli conuersi sūt ad gētes. Vñ & locus areæ Nachor, q̄ gētū p̄parationē demonstrat peussio Oza dñi, quia relicto illo salus gentibus facta est. Obdedō q̄ interpretatur seruens homo, populu Gentilē significat, de quo dicitur. *Populus quem non cognoui ser. mihi.* Abiectio quoque Iudæorum, quasi percussio Ozæ p̄mittitur sic *Eripies me de contradiotionibus p. Geth*, qui interpretat torcular, crucem signat, in qua vitis vera calcata est & expressā. Vñ gentium populus potest dici Gethæus, tanquā dicat. *Mibi abstu gloriari nisi in cruce domini nostri Iesu Christi*

C ergo arca Dei in domo Obdedom tribus mensibus, & benedixit dominus domui eius, & omnibus que habebat.

a Et ascendit Dauid, & omnis vir Israel ad collem Cariathiarim, qui est in Iuda, vt afferret inde arcam domini sedentis super cherubim, † vbi inuocatum est nomen eius. Imposueruntq; arcam Dei super plaustrum nouum de domo Abinadab. † Oza autem & fratres eius minabant plaustrū. Porro Dauid & vniuersus Israel Iudebant coram Deo omni virtute, & in canticis, & in cytharis, & psalterijs, & tympanis, & cymbalis, & tubis. Cum autē peruenissent ad aream Chidon, tetendit Oza manum suam, vt sustentaret arcam. Bos quippe lasciuens paululum inclinauerat eam. Iratus est itaque dominus contra Ozam, & percussit eum, eo quod tetigisset arcam, & mortuus est ibi coram domino. Contritusque est Dauid, eo quod diuississet dominus Ozam, vocauitq; locum illum, diuisio Ozæ vsque in præsentem diem, & timuit Dauid Deum tunc temporis, dicens: Quomodo possum ad me introducere arcam Dei? & ob hanc causam eam non adduxit ad se, hoc est in ciuitatem Dauid, sed auertit in domū Obdedom Gethæi: Mansit ergo arca Dei in domo Obdedom tribus mensibus, & benedixit dominus domui eius, & omnibus que habebat.

c. Eo quod diuississet dominus Ozam. Tradūt Hebræi, Abinadab sacerdotē iussisse filijs suis Oza & Haio, vt portarent arcam humeris secundū præceptū legis. Sed quia nō portauerunt, nec Carthius portādā dederūt, percussit dñs Ozā, & diuissit. Hierom. Fuit peccatum in non portando, in sustinendo arcā iam pœna peccati.

d *Diuisio, Ozæ.* Traditur quod atussisset brachium eius & humerus, vbi arca domini portanda erat, & in illius loco, diuisio quædā facta est. Theod. Oza punitus fuit cum esset Leuita, non sacerdos, quoniam ausus sit ad eam appropinquare. Erat enim solum sacerdotū eam ferre humeris. Postquam autem timēs Dauid non ausus est eam in domum suā adducere, sed eā stauit in domo Obdedom Gethæi, ostendens Deus se nō nosse differentiam Israelitæ, & alienigenæ, sed solam honorare pietatem. Effecit enim vt domus alienigenæ abūdaret oē genus bñdictionibus. Hos sotes Dauid cōspicit, i regiā arcā rursus trāstulit. *c. In domo Obdedom.* quia & ipse Leuita. Cognita autē causa pro qua Oza percussus est, iussit Dauid arcam portari proprijs Leuitatum humeris, sicut patet in sequenti. Notādum quantum delinquit qui corpus domini indigne accipit, si deuotus sacerdos interijt, qui arcam dominici figuram corporis minori quam debuit veneratione corripuit. Allegor. autem Dauid Christum, arca ecclesiam significat, quam vult Christus in ciuitatem suam adducere. Vnde. *Non sum missus nisi ad oues que perierunt domus Israel.* Et alibi. *Ciuitas ex parte contigit in Israel, &c.*

d *Diuisio, Ozæ.* Traditur quod atussisset brachium eius & humerus, vbi arca domini portanda erat, & in illius loco, diuisio quædā facta est. Theod. Oza punitus fuit cum esset Leuita, non sacerdos, quoniam ausus sit ad eam appropinquare. Erat enim solum sacerdotū eam ferre humeris. Postquam autem timēs Dauid non ausus est eam in domum suā adducere, sed eā stauit in domo Obdedom Gethæi, ostendens Deus se nō nosse differentiam Israelitæ, & alienigenæ, sed solam honorare pietatem. Effecit enim vt domus alienigenæ abūdaret oē genus bñdictionibus. Hos sotes Dauid cōspicit, i regiā arcā rursus trāstulit. *c. In domo Obdedom.* quia & ipse Leuita. Cognita autē causa pro qua Oza percussus est, iussit Dauid arcam portari proprijs Leuitatum humeris, sicut patet in sequenti. Notādum quantum delinquit qui corpus domini indigne accipit, si deuotus sacerdos interijt, qui arcam dominici figuram corporis minori quam debuit veneratione corripuit. Allegor. autem Dauid Christum, arca ecclesiam significat, quam vult Christus in ciuitatem suam adducere. Vnde. *Non sum missus nisi ad oues que perierunt domus Israel.* Et alibi. *Ciuitas ex parte contigit in Israel, &c.*

NICOLAUS DE LYRA.

1 Cum autem peruenissent. 2. Reg. 6. dñi. Ad aream Nachor ad

ad quod dicendum est, quod tunc locus erat binominus, vel dominus loci, & sic ponitur hic vnum nomen, aliud vero 2. Reg. 6. cap.

CAP. XIII.

Misit quoque Hiram rex Tyri nuntios ad Dauid, & ligna cedrina & artifices parietū lignorūq; vt ædificaret ei domum. Cognouitq; Dauid, quod cōfirmasset eum dominus in regem super Israel, & subleuatum est regnum suum super populum eius Israel. Accepit quoq; Dauid alias vxores in Ierusalem, genuitque filios & filias. Et hæc nomina eorum qui nati sunt in Ierusalem, Samua, & Sobab, Nathan, & Salomon, Iebahar, & Elisua, & Eliphale, Noga quoque, & Napheg, & Iaphia, Elisama, & Baalida, & Eliphale. Audientes autem Philisthijm quod vnctus esset Dauid in regem super vniuersum Israel, ascenderunt omnes

CAP. XIII.

† Misit quoque Hiram rex Tyri nuntios ad Dauid, & ligna cedrina & artifices parietū lignorūq; vt ædificaret ei domum. Cognouitq; Dauid, quod cōfirmasset eum dominus in regem super Israel, & subleuatum est regnum suum super populum eius Israel. Accepit quoq; Dauid alias vxores in Ierusalem, genuitque filios & filias. Et hæc nomina eorum qui nati sunt in Ierusalem, Samua, & Sobab, Nathan, & Salomon, Iebahar, & Elisua, & Eliphale, Noga quoque, & Napheg, & Iaphia, Elisama, & Baalida, & Eliphale. Audientes autem Philisthijm quod vnctus esset Dauid in regem super vniuersum Israel, ascenderunt omnes

figura tranterunt. b *Audientes autem.* Diffamata euangelij gratia, & regno Christi vbiq; prædicato gentes vndique surrexerunt contradicentes euangelio pacis. Hieronymus. Tradūt Philisthæos idolum habuisse, cui in lachrymis hominum sacrificiū parabatur. Huic illi more suo lachrymis sacrificabant. Et eis ex aduerso Dauid venit in quorum capitib. iam

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XIII.

1 Misit quoque. Hic cōsequēter describit prudentia Dauid in Magdō, et primo in multiplicatione amicorū, secūdo in debellatio-

lione aduersariorum, ubi. Audientes autem & vniuersi, iacebant ad regni sui firmitatem, vt patet. Sententia aut huius cap. patet ex dict. 2. Reg. 5. vsq; ad finem illius ca. hoc excepto &c.

MORALITER.

1 *Misit quoque.* Expositio mystica huius ca. posita est 2. Reg. 5. vsque ibi. † *Accepit quoq;.* Per Dauid significatur Christus, vt dictū est frequenter. Per primas eius vxores intelligi possunt synagoga & ecclesia prout dicitur in synagogā. Quæ quidē ecclesia

Non sit in allegorico sensu Ierusalē nominatur. Igitur per vxores quas accepit Dauid in Ierusalem personæ deuotæ significantur, quæ in ecclesia per obseruantia castitatis vel integritatem fidei, Christo desponsantur, 2. Cor. 11. *Despondi vobis vno viro virginem castam exhibere Christo.* † *Audientes au.* Huius expositio mystica posita est 2. Reg. 5. c. Fecit

iam furor domini seniebat quando ad eos ventum est: Iō timuerunt gentes Dauid propter idolum destructum, cui humanis lachrymis sacrificabatur.

2 In cacumine pyrorum. In Hebræo vero, *flentium*, idolorum venire iubet, in quibus confidebant, quia ad tletum aternum ducunt.

Cum audieritis, inquit, sonitum gradientis in cacumine flentium. idest, cum audieris ab angelis Paganorum idola destitui, in quibus est omnis fortitudo eorum, tūc inibis prælitium quia dominus ante te percussit castra Philisthinorū. Inuisibilis Deus, qui in maiestāte sua præminet vniuersis, per inuisibilia præsentia suā ostendit. vnde Inuisibilia ipsius à crea-

vt quæterent eum. Quod cum audisset Dauid, egressus est obuiam eis. Porro philisthijm venientes diffusi sunt in valle Raphaim. Consuluitque Dauid dominum, dicens. Si ascendam ad Philisthæos, & si trades eos in manu mea? Et dixit ei dominus. Ascende, & tradam eos in manu tua. Cumque illi ascendissent in Baalpharasim, percussit eos ibi Dauid, & dixit. Diuisit Deus inimicos meos per manum meam, sicut diuiduntur aquæ. Et idcirco vocatum est nomen loci illius Baalpharasim. Dereliqueruntque ibi deos suos quos Dauid iussit exuri. Alia etiam vice Philisthiim irruerunt, & diffusi sunt in valle. Consuluitque rursus Dauid Deum, & dixit ei Deus. Non ascendas post eos, † recede ab eis, & venies contra illos ex aduerso pyrorum. Cumque audieris sonitum gradientis in cacumine pyrorum, tunc egredieris ad bellum. Egressus est enim Deus ante te, vt percussit castra Philisthiim. Fecit ergo Dauid sicut præceperat ei Deus, & percussit castra Philisthinorum de Gabaon vsque Gazera. Diulgatumque est nomen Dauid in vniuersis regionibus, & dominus dedit pauorem eius super omnes gentes.

à creatura mundi per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur. Inuenitur, quoq; fidelib. vt auxiliū Dei querant in omnib. & perficere se in certamine cōfidant, cum domini aduētū sibi adesse sentiant. Cacumina vero pyrorum significāt altitudinē sanctorum. Dat Deus signum doctoribus sanctis ad p̄dicandum missis, vt sequantur, scilicet, deuotionis ministerio, quos spiritus sanctus dirigit præmonendo.

NICOLAUS DE LYRA. Non ascendas post. Per hoc non est intelligendum, q̄ Dauid retrocederet ab aduersariis, sed de mandato Dei declinauit a latere gyrando exercitum Philisthinorum, vt in alia parte

parte signo sibi à Deo dato inuaderet ipsum, vt habetur 2. Re. 5. 2 Diulgatumque est no. Da. propter duplicem victoriā prædictam. 3 Et dominus dedit, &c. Quæ erant in circumitu regni sui, ita quod nullus audebat regnum suum molestare. CAP.

CAP. XV.

F Ecit quoq; Dauid aliud nouum tabernaculum fecit, quo istud, quod à Moyse factum fuerat in eremo cooperiret. COMESTO. Porro fecit Dauid tabernaculum iuxta domum suam ad reponendam arcam, & posuit in eo quasdam de veterib⁹ cortinis.

THEODO. Non curru arcā sustulit, sed per sacerdotes. Sustulerunt, inquit, eam, sicut mandauit Moyses in sermone domini

CAP. XV.

Ecit quoque sibi domos in ciuitate dauid, & ædificauit locum arcæ Dei, tetenditque ei tabernaculum. Tunc dixit Dauid: Illicitum est, vt à quocunq; portetur arca Dei, nisi à Leuitis quos elegit dominus ad portandum eam, & ministrandum sibi vsque in æternum: Congregauitque vniuersum Israel in Ierusalem, vt afferretur arca Dei in locum suum quem præparauerat ei, necnon, & filios Aaron, & Leuitas. De filiis Caath, Vriel princeps fuit, & fratres eius centum viginti. De filiis Merari, Afaia princeps, & fratres eius

domini Israel. Sequitur. b Tunc dixit Dauid illicitum est, &c. Non vult Christus, vt indigni ecclesiastico fungantur officio, sed eruditi scientia, & morum honestate spectati portant arcam Dei, idest ecclēsiā humeris pijs laboris, & exultant. vnde. Fac opus Euangelistæ, ministeriam tuam imple. 1. Tim 4. c Congregauitq; vni. Isr. Non solū Dauid, sed et oēs propheta in ecclesia Christi dictis, & factis incarnationi præbuere locū, vt citius

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XV.

F Ecit quoq; . Hic deductio arcæ prius interrupta ex causa dicta 13. c. consummatur, & primo describitur arcæ deportatio, secundo descriptio ad hanc debitā preparatio. secundo subditur deuota portatio, ibi. Et tulerunt filij Leui ar. Circa primum dicitur. 1 Fecit quoque. De ista adificatione dictum est supra 11. c. sed hic breuiter resumitur, eo quod Dauid fecit sibi apportari arcam ad ciuitatem regiam, vt haberet prope se locum cultui diuino aptum. vnde subditur.

2 Teren. ci. Istud fuit aliud à tabernaculo, quod fecerat Moyses, quia illud remansit in Gabaon vsque ad adificationem templi per Salomonem, vt habetur infra 21. 3 Tunc di. Dauid. illi. est. Hoc enim dicit per considerationem legis: Nu. 4. c. & 7. & per mortem Ozæ, eo quod arcam fecerat deportari super plausurum per bonos. 4 Congregauitque vniuersum Israel. vt cum maiori solennitate fieret deportatio arcæ. 5 Necnon, & filios Aaron, &c. vt dirigerent Leuitas in arca deportatione, ita quod offensio Dei non veniret super eos. vnde postea subditur.

MORALITER. † 1 Fecit quoque. Per quā significatur ecclesia, quæ est ciuitas Christi. ciuitas enim dicitur quasi ciuium vnitas. Omnes aut qui numero, & merito sunt de ecclesia Dei, vniti sunt in fide & charitate Christi. Per domos igit in ciuitate Dauid significant diuersi status in ecclesia, s. prælatorum, clericorū, religioforum

gioforum, & laicorum, in quibus omnibus habitat per gratiam verus Dauid Iesus Christus. 3 Illicitum est, &c. à Leuitis. Per quod significatur, quod in misterio sacramenti Eucharistie in quo continetur Christus, soli sacerdotes, & ministri ad hoc ordinati accedere debent & non alij, propter quod sequitur infra. † MORA-

A vt citius adueniens susciperetur, eū fuisset ante prophetatus.
 a *Sanctificamini cum fratr.* Ministri no. te. vita, & doctrina debent esse mundi, quib. dicitur. *Sancti & bone quoniam ego factus sum.* Qui recte fidei verbis, & exemplo operis debet fidelib.

Leuit. 19.2.

Nabulum cithara.

idiuisti.

† quia non est in uis, vel cōsoluimus eum secundum ritum.

B ecclesia est cum decalogo legis. Huic opposita est cithara, quæ viginti quatuor chordis in modum Deltae literæ componitur, (vt peritissimi tradunt,) & per digitos in diuersos modos concitatur. Hæc ecclesiam significat, quæ cum viginti quatuor sententiarum dogmatibus trinitatem habet formam in modum Deltae literæ, & fidem sanctæ Trinitatis significat. Per manus autem Apostolorum, & Euangelistarum in diuersos

C † super Hiram, est nomen instrumenti musici vide rit. Num. Psl. 9. & 45

ducenti viginti. De filiis Gerson, Joel princeps, & fratres eius centum triginta. De filiis Elifaphan, Semeias princeps, & fratres eius ducenti. De filiis Hebron, Eliel princeps, & fratres eius octoginta. De filiis Oziel, Aminadab princeps, & fratres eius ceterum duodecim. Vocauitq; David Sadoc, & Abiathar sacerdotes, & Lauitas, Vriel, Alaiam, Ioel, Semiam, eliel, & Aminadab, & dixit ad eos. Vos qui estis principes familiarum Leuiticarum, sanctificamini cum fratribus vestris, & afferte arcam domini Dei Israel ad locum, qui ei præparatus est, ne vt à principio, quia non eratis præsentēs, percussit nos dominus, sic & nunc fiat, illicitum quid nobis agentibus. Sanctificati sunt ergo sacerdotes, & Leuitæ, vt portarent arcam domini Dei Israel. Et tulerunt filii Leui arcam Dei, sicut præceperat Moyses, iuxta verbum domini, humeris suis in vestibus. Dixitque David principibus Leuitarum, vt constituerent de fratribus suis cantores in organis musicorum, nablis videlicet, & lyris, & cymbalis, vt resonaret in excelsis sonitus lætitiæ. Constitueruntq; Leuitas, Heman filium Ioel, & de fratribus eius Asaph filium Barachia. De filiis vero Merari, fratribus eorum, Ethan filium Casaiæ, & cum eis fratres eorum. In secundo ordine Zachariã, & Ben, & Iaziel, & Semiramoth, & Iahiel, & Ani, & Eliab, & Banaiam, & Masiam, & Mathathiam, & Elphalu, & Maceriam, & Obededom, et Iehiel, ianitores. Porro ceteros Heman, Asaph, et Ethan in cymbalis æneis concrepantes. Zacharias autem, et Oziel, et Semiramoth, et Iahiel, et Ani, et Maasias, et Banaias in nablis † arcana ceterabāt. Porro Mathathias, et Elphalu, et Macenias, et Obededom, et Iehiel, et Ozaziu, in citharis † pro octaua canebant,

a † In psalterio saluatoris aduentum prædicabant, quem mirabili secreto diuinitatis pro hominum salute dispoluit.

modulos veter. & no. testamenti, aliter in litera, aliter in sensu concitatur figuratiter.
 c *Lyris.* Lyra dicitur, ἄρο τοῦ λόγου, i. à varietate vocum, eo q. diuersos faciat sonos. Hæc ecclesiam significat, quæ in varietate diuersarum disciplinarum historice allegorice, tropologicè, & per anagogen suauem sonum exprimit, sed à symphonie simplicitate non recedit. Cymbala autem adinuicem percussa sonū faciūt. vnde. *Laudate eum in cymbalis bene sonantibus, &c.* Cymbala bene sonantia sunt labia nostra, quæ percussa adinuicem suauem harmoniam reddunt.

d *Pro octaua canebant.* &c. In die scilicet iudicii aduentum domini significabant, in quo finita seculi hebdomada veniet ad iudicium. Vnde sextus Psalmus, qui cum tremore iudicii cantatur, tali titulo prænotatur. Hic autem numerus magna continet sacramenta. Octo animæ ingressæ sunt in arcam Noe, & mundo pereunte saluate. Octauus filius Iesse fuit David, quem dominus elegit. Die octauo purificat circumcisio. Die octauo, id est domini, co surrexit Christus. Porro.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Ne, vt à prin. scilicet, portationis arcæ, vt dictum est c. 8.
- 2 Quia non erat. præ. vos, qui scitis legem.
- 3 Percussit nos. Quia percutiendo Ozam morte subita, David & totus populus fuit timore percussus, quod non fuisset factum si sacerdotes scientes legem fuissent presentes, quia non permisissent arcam super plateam non portare.
- 4 Sanctificati sunt. Per continentiam ab vxoribus orationes, & ieiunia, & consimilia.
- 5 Et tulerunt. Descripta debita præparatione, hic consequenter describitur deuota deportatio, scilicet cum laudibus diuinis, & sacrificiis & hoc est, quod dicitur. Et tulerunt filii Le. de loco vbi erat in Gabaō.
- 6 Sicut præceperat Moyses. Num. 3. Vbi præcipitur, quod arca per Leuitas de stirpe Caath in propriis humeris, & vestibus deportetur.
- 7 Dixitque David, &c. cant. Ad canendum diuinas laudes, non solum vocibus humanis, sed etiam cum hoc instrumentis musicis. id subditur.

8 In

1 Pro-

MORALITER.

- 4 Sanctificati sunt ergo sacerdotes, & Leuitæ, vt portarent arcam domini, &c. Per quod significatur, quod in ministerio sacramenti Eucharistiæ, vt debite fiat non sufficit gradus ordinis, nisi cum hoc sit puritas mentis, & corporis.
- 7 Dixitque David principibus Leuitarum, vt constituerent de fratribus suis, &c. Per quæ signantur orationes deuotæ, quæ fiunt in ecclesia, in

8 In organis. Due sunt species citharæ. Lyra enim tangitur cum plethra, nabulum vero cum digitis. num tamen pro alio frequenter ponitur, & e conuerso. & legatur litera, sicut iacet vsque ibi.
 9 Pro octaua canebant. Aliqui libri habent epinicion, tamem idè significant, secundum quod dicunt expositores nostri, & est significatio ista, victori Deo triumphus, siue palma. & secundum expositores nostros hoc erat principium cantici, quod cantabant, & frequenter resumebat in processu cantici, sicut in cantilenis. Quod autem dicitur hic. Pro octaua canebant epinicion. Per hoc intelligitur octaua resurrectionis Christi, quia tunc obtinuit palmam, & triumphum, quæ quidem resurrectionis, siue gloria resurrectionis figurabatur per cantū illū. In Hebræo vero habetur sic. Super octauam ad fortificandum, vel vincendum. Quod sic exponunt Hebræi super octauam, id est, super instrumentum octo chordarum, in quo canebant laudes, & est modus loquendi Hebræicus, super octauam, quasi dicat, instrumento musico octo chordarum. Ad fortificandum, vel vincendum, sicut enim in solennitatibus magnis vnus chorus in ecclesia nititur in cantu alium superare, sic etiam isti Leuitæ faciebant.

fia, in quibus etiam cantus addendus est aliquando, & melodia, pro quanto facit ad excitationem deuotionis variæ. Nā que melodie varias excitant passiones. Nā aliquæ excitant ad audaciā quib. vtuntur homines in bellis, & aliquæ ad cōpationē, quib. vtentur antiquitus in sepulturis, & aliquæ ad dissolutionem, quibus iuuenes vtuntur in choreis, & aliquæ ad deuotionem, quibus, & non aliis vtendū est in ecclesijs. † Michol

a Porro Sebenias, & Iosaphat, &c. Hi septem sacerdotes corā
arca tubis canentes sancti prædicatores sunt septiformi spū
gratiæ pleni, qui euangeliū in ecclesia Christi prædicant, &
sacramentum incarnationis auditoribus prædicant.
b Clangeb. Aliter fit tuba cōgregandi populi cōductionis a-
litter victoriæ, aliter
psequēdi inimicos,
aliter cōclusionis ci-
uitatū, &c. Tuba a-
tē consuetudinaria
apud rerum petitos
hoc modo format,
vt trib² fistulis ereis.
in capite angusto in-
spiretur, sicut p qua-
tuor vociducas æ-
reas, quæ per erētū
fundamētū quater-
nas voces producūt.
mugitū vehemētissi-
mum proferāt, quæ
significant euange-
lium trina cōfessioe
trium personarū in
capite angusto, i. in
natiuitate Christi di-
uinitus inspiratū. p
quatuor vociducas
æreas, i. p quatuor e-
uangelistas, æreo, i.
stabili fidei, & opis
fundamēto in orbe
vocem vehemētis-
simam quali tubæ
cōgregantis vocē
emittere.

David autē. Chri-
stus incarnationis sue
& passionis exem-
plum antea a Iudæis occultum manifestat. lig num namque
de terra ortum multiplici labore ad candorem vestis perue-
niens, veritatem humane carnis inter flagella triumphantis
ostendit. & hoc est. *David erat in Ephod.*
THEODORET. Sæpe diximus, qd Ephod Aquila dixit,
ἐπιπυλα, i. super indumentum, Symmachus autem *ἐπιπυλα*,
id est, super humerale. Sed erant superindumenta a sacerdotibus
erant, & communia. Est autem perspicuum, quod magnus
David, cum esset pius ac religiosus, legem non esset trans-
gressus, neq; sacerdotalem ausus esset induere vestem. Sed
docet oratio, quod induit eam, quam nūc vocamus *ἐπιπυλα*.
GREGO. Libet intueri quanta virtutum munera David
perceperat, & in omnibus, quā fortem humilitatē seruabat,
quē non extolleret. ora leonū frangere, vrsorum brachia dis-
sipare, despectus fratrib. eligi, reprobato rege in regem vngi,
horredū Goliā vn o lapide sternere, à rege proposita extin-
ctūs Allophilis nui nero sa preputia reportare, promissam tā-
tē regnū percipere, totū Israël sine contradictione possi-
dere. Cum tū an sã Dei Ierusalem reuocat oblitus se præla-
tū, omnib. populis admittus ante arcam saltat. Et quia corā
arca saltare, (vt creditur) mos vulgi fuerat, in diuino obseq
se per

1. ^a Victor Deo triumphus, & palma.
2. ^b Quia spiritu prophetiæ plenus melodias, & verbū cantōnis ad memoriā reuocabat.
3. ^c Postquam p̄sentido gentium inuenerit ad fidem, reuertetur arca Dei in ciuitatem
David, de ead iudæos prædicantibus Elia, & Enoch gratia Christi conuocatur.
4. ^d Martyrio coronati.
5. ^e Titulantes arcam Dei sept. formi sã seu pleni.
6. ^f Duces gregis.
epinicion super victorijs. Chonenias autem princeps
Leuitarum t̄ prophetiæ præerat, & ad præcinendam melodiam
Erat quippe valde sapiens. Et Barrachias, & Elcana, ianitores
arca. Porro Sebenias, & Iosaphat, & Nathanael, & Amasai, &
Zacharias, & Banaias, & Eliezer sacerdotes clangebant tubis
coram arca Dei, & Obededom, & Ichias erant ianitores arca.
Igitur David, & omnes maiores natu Israel, & tribuni, ierunt
ad deportandum arcam foederis domini de domo Obededom
cum lætitia. Cumque adiuuisset Deus Leuitas, qui portabant
arcam foederis domini immolabantur septem tauri, & septem
arietes. Porro David erat indutus stola byssina, & vniuersi
Leuitæ, qui portabant arcam, cantoresque, & Chonenias prin-
ceps t̄ prophetiæ inter cantores. David autem indutus erat
etiam ephod lineo. Vniuersusque Israel deducebant arcam fœ-
deris domini in iubilo, & sonitu buccinæ, & tubis, & cymbalis,
& nablis, & citharis concrepantes. Cumque peruenisset arca fœ-
deris domini vsque ad ciuitatem David, Michol filia Saul pro-
spiciens per fenestram vidit regem David saltantem atque lu-
dentem, & despexit eum in corde suo.

se per saltum rotat. Ecce quem dominus cū dīs p̄tulit se sub
domino exequando minimis, & abiecti exhibendo contē-
nit. Non potest is regni ad memoriā rediretur. *Nō subie-
ctis vilescere metuit.* Non se honore prælatum ante eius arcā, q
honorem dederat recognoscit. Coram dño egit debilia, vel
extrema, vt illa humi-
litate se solidarer, q
corā omnibus gesse-
rat fortia. Quid alij
sentiant ignoro, ego
David saltantē, plus
stupeo, quā pugnan-
tem. Pugnādo hostē
subdidit, saltando se-
ipsum. Quē cum filia
Saul adhuc timore
regij generis insana
cum humiliatū despi-
ceret, dicens. *Quam
gloriosus fuit hodie rex
Israel discooperiens se
ante ancillas seruorum
suorum, et nudatus quasi
vnus de scurris, audiuit
Lulam ante dominum,
qui elegit me potius, quā
patrem tuum, & paulo
post. Ludā, & vi. or sã
plus, quam factus sum,
&c.* Q. Vilescere co-
ram hominibus ap-
peto, quia seruare mi-
hi corā domino per-
humilitatem regnū
quæro. Sunt qui de se
humilia sentiunt, &
in honoribus positi
nihil se esse, nisi pul-
uerē perpendunt, sed

extrema, vt illa humi-
litate se solidarer, q
corā omnibus gesse-
rat fortia. Quid alij
sentiant ignoro, ego
David saltantē, plus
stupeo, quā pugnan-
tem. Pugnādo hostē
subdidit, saltando se-
ipsum. Quē cum filia
Saul adhuc timore
regij generis insana
cum humiliatū despi-
ceret, dicens. *Quam
gloriosus fuit hodie rex
Israel discooperiens se
ante ancillas seruorum
suorum, et nudatus quasi
vnus de scurris, audiuit
Lulam ante dominum,
qui elegit me potius, quā
patrem tuum, & paulo
post. Ludā, & vi. or sã
plus, quam factus sum,
&c.* Q. Vilescere co-
ram hominibus ap-
peto, quia seruare mi-
hi corā domino per-
humilitatem regnū
quæro. Sunt qui de se
humilia sentiunt, &
in honoribus positi
nihil se esse, nisi pul-
uerē perpendunt, sed

- & ad præci-
nendam me-
lodiā.

1. Reg. 6. d.

E

hominibus viles apparere refugiunt, & quod interius cogi-
tant rigidū, exterius veniitate palliant. Sunt, qui viles homi-
nib. videri appetunt, & omnino, quod sunt deiectos se exhi-
bendo contēnunt, sed intus ex merito ostense vilitatis intum-
escunt, & tanto corde elati sunt, quanto in specie elationē
p̄munt. vtraque elationis bella magna David circumspectio-
ne dephēdit, mira virtute superauit. Qui. n. de se intus humi-
lia sentiens, honorē exterius non q̄rit, dicit. *Ludam, & vilior
fiam.* Et quia per hoc, q, vilē se exterius præbuit, interius ve-
ro non intumescit, adiungit, *Eroque humilis in oculis meis.* q. d.
qualē me exterius despiciēs exhibeo, talem interius attēdo.
d Michol filia Saul. Cūctis exaltatib. & ad arcē introitū hym-
nis resonatib. sola Michol filia Saul abest, imo i speculis Da-
uid hūc humiliatū despicit, quia credentib. in fine Iudæis q-
dā Christi p̄fessione, Antichristū sequunt̄ opere, quib. con-
gruit, q, Michol, q ad figurandā carnalū instabilitatē aqua
ois interpretatur, nō vxor David, sed Saul filia dī. Qui enim
Christo specie tenus seruiunt, non cum illo coronantur, sed
cum persecutoribus quos imitati sunt, damnantur. Quāuis
autem prauū humilitatem contemnant ecclesiæ, nihilomi-
nus arca Dei in locum suum peruenit.

Rabbans
F

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

- 1. *Prophetiæ præerat.* Quia ostendebat eis, quæ dicta propheti-
cadebebant canere.
- 2. *Et Barrachias, & Elcana.* Quia dum portaretur arca, canebāt
solcite ne aliq. indebito modo appropinquaret ad eā, sicut
quādo erat in tabernaculo custodiebant portas, ne aliqui in-
debite se ingererent.
- 3. *Cumque adiuuisset Deus.* Dicunt hic Hebræi, q, istud adiuto-
rium

rium intelligitur per hoc, quod arca portabat seipsam, hoc
est dictum, quod diuina virtute sic portabatur, quod Leuitæ
portatores eius nullum pondus sentiebant, & pro isto mira-
culo fuit facta immolatio.

4. *Porro David erat indutus stola byssina.* Quia depositis regalib.
pignis accepit vestem similem Leuitis se humiliando, &
coram Deo exultādo, propter quod Michol filia Saul despe-
xit eū de quo contēptu plenus fuit dicitur 2. Reg. 6. in fine.
CAP.

MORALITER.

† Michol filia Saul, &c. Eo quod erat in humili vestitu coram
populo suo, vt habetur plenius 2. Reg. 6. Per Michol igit̄ si-
gnificat Iudæā, q̄ verū David Iesum Christum despexit, eo
q̄ corā Iudæis apparuit in humilitate, & paupertate magna,
cum tamen cum ex hoc debuisset honorasse, sicut p̄monita
fuerat

fuerat verbo Zacharię prophete 9. c. *Exulta satis filia Sion, iubi-
la filia Ierusalem. Ecce rex tuus venit tibi iustus, & saluator, ipse pau-
per, & ascendens super asinā, &c.* Et sicut Michol ex contēptu fa-
cta fuit de cetero sterilis, vt dicitur 2. Re. 6. d. *Ignē Michol filie
Saul non est natus filius vsque ad diem mortis sue.* Sic, & Iudæa p-
pter contēptum Christi sterilis facta est in bonis gratiæ, &
etiam fortunę.

MORA-

CAP. XVI.

A Tenentur igitur. **Rabbanas.** Ponitur arca in medio tabernaculi, quod tederat ei David, i. fides in ecclesia predicatur proficit, & infertur cordibus fidelium, quos Deus ad vitam præordinavit æternam.

b Benedixit populo. Christus, & deuotionem ecclesie commendat patri, qui eam ad dexteram patris interpellat pro nobis, & tanquam uerus David benedicit & salutaris mysterij pascit alimentis.

c Et diuisit. Hæc munerata fideles accipiunt, quando vnus panis, & vnum corpus multi in christo carnis suæ lasciuiam castigantes, & seruituri subicientes sancti spiritus igne decoquunt, & fructus bonorum operum oleo misericordie pinguißimos compactione proximi feruere faciunt. At contra filia Saul frustra cubiculum regis ingressa non fructificat, quia qui uerbum Dei aure tenus percipiunt, sine boni operis prole moriuntur.

CAP. XVI.

Attulerunt igitur arcam Dei, & constituerunt eam in medio tabernaculi, quod tederat ei David, & obrulerunt holocausta, & pacifica coram deo. Cumque compleret David offerens holocausta, & pacifica, benedixit populo in nomine domini, & diuisit uniuersis per singulos a viro usque ad mulierem totam panis, & partem assæ carnis tubalæ, & frixam oleo. Constituitque coram arca domini de Leuitis, qui ministrarent, & recordarentur operum eius, & glorificarent atque laudarent dominum Deum Israel, Asaph principem, & secundum eius Zachariam. Porro Iahiel, & Semiramoth, & Iehiel, & Mathathiam, & Eliab, & Banaïam, & Obededo, & Iehiel super organa psalterij, & lyras. Asaph autem ut cymbalis personaret. Banaïam uero, & Iahaziel sacerdotes canere tuba iugiter coram arca foederis domini. In illo die fecit David principem ad confitendum domino Asaph, & fratres eius. Confitemini domino, & inuocate nomen eius, notas facite in populis adinventiones eius. Cantate ei, & psallite ei, & narrate omnia mirabilia eius. Laudate nomen sanctum eius, lætetur cor quærentium dominum. Quærite dominum, & virtutem eius, quærite faciem eius semper.

d Frixam oleo. Carnem a peccati sale, s. mundissimam ob humanæ salutis causam crucis sartagine tostam, oleo charitatis plenam. Sic enim Deus dilexit mundum, ut filium unigenitum daret. qui ex charitate passus est. **e** In illo die. Quia Christus ordinem doctorum in culmine ecclesiasticæ dignitatis constituit. Asaph enim congregans interpretatur. Asaph ergo, & fratres eius sunt Apostoli, & Apostolici uiri ad congregandos fideles constituti. de quibus dicitur. Constitues eos principes super omnem terram. Modum autem laudationis quem ipse David composuit, scriptor historie interruit, dicens. Confitemini domino, &c. **f** Confitemini, &c. Alleluia huic psalmo prætitulatum est, & secundum Hieronymum neutri generis est Alleluia, laudate, inuisibilis Deum significat, quod

d Frixam

Et dicit

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XVI.

1 Attulerunt igitur. Hic consequenter describitur deuotio David in arca iam portate ueneratior, & primo in hostijs oblatiis domino, & beneficijs collatis populo. secundo in deuoto obsequio, ibi. Constituitque coram arca. Sententia primæ partis patet ex dictis 2. Reg. 6. hæc excepto.

2 Tortam panis. 2. Reg. 6. dicitur, Collyridam panis. & dicunt expositores communiter, quod est idem genus panis, & dicitur torta à torqueo torques, quia pasta, unde formatur per manus pistoris prius concutitur, & torquetur.

3 Constituitque. Hic consequenter ostenditur deuotio David in obsequio deuoto coram arca, quod instituit. Et primo ponitur cantorū nominatio. secundo cantus determinatio, ibi. Confitemini dño. tertio utriusque stabilitio, ibi. Dereliquit itaque ibi, &c. Circa primū dicit. Confitemini dño. de le. qui. in diuersis obsequijs, & maxime in laudibus diuinis. ideo subditur. Et recordarentur opere eius. seqq.

4 Asaph princi. quia David constituit eum præcentorem.

5 Et secundum eius Zachariam. Ihu. n. instituit succentorem.

6 Caneretur. id est, quando offerebatur iuge sacrificium mane, & uespere.

7 Confite-

7 Confitemini domino. Hic consequenter describitur canticum sine diuina laudis determinatio. & accipitur ex duobus psalmis, uidelicet centesimotertio, & nonagesimo quinto. in quo cantico primo ad Dei laudem populus inuitatur specialiter. secundo totus mundus generaliter, ibi. Cantate domino. Circa primū dicit. Confitemini domino. confessione humiliationis peccati propria recognoscendo, quia humiliatio disponit ad efficaciam orationis. secundum illud Ecc. 35. c. Oratio humilitatis se nubes penetrabit, &c. secundo confessione diuinae laudis, ideo subdit.

8 Et inuocate nomen eius. Eius misericordiam, & gratiam implorando.

9 Notas facite. qualiter modo mirabili, & inaudito saluauit populum Israel de Aegypto.

10 Cantate ei. ore.

11 Et psallite. corde.

12 Et narrate. Quæ fecit in rubri maris diuisione, & Iordanis siccatione, & in alijs factis mirabilibus.

13 Laudate nomen. pro tot beneficijs ab eo collatis.

14 Lætetur cor. Latitia. n. dicitur quasi latitia, eo quod tunc dilætatur cor in bono inuento, quod maxime est in deo, cum sit bonum in finitum.

15 Quærite faciem eius. scilicet. Quia quanto plus a deuotis inueniuntur, tanto ardentius plus quæriuntur.

MORALITER.

1 Attulerunt. Per quam sicut dictum est, intelligitur Eucharistia continens Iesum Christum, & constituerunt eam in medio tab. Per quod ecclesia significatur in qua Eucharistia, sicut lignum uitæ in paradisi medio collocatur.

† Et ob. ibi ho. s. diuinae laudis, quæ debent offerri coram Eucharistia. Psal. 49. d. Sacrificium laudis honorificauit me.

† Et di. v. per fin. Per quod ostenduntur bona Christi sine acceptione personarum conferri, Act. 10. c. In ueritate comperi, quod non est personarum acceptor Deus. Sed in omni gente, qui timet Deum & operatur iusti nam, acceptus est illi.

2 Tortam panis. id est, partem in meritis Christi, qui est panis uitæ, & tortus fuit in sua benedicta passione.

† Et partem assæ. id est participationem in martyrum meritis, quorum caro fuit assata in igne tribulationis.

† Et frixam. id est participationem in meritis uirginum, & confessorum. Fuerunt enim similia, quæ est farina tritici purgatissima, & per mentis, & corporis puritatem, & oleo frixa per misericordie pietatem.

3 Constituitque. Vult enim noster David Iesus Christus, qui corpus suum

pus suum in Eucharistia a ministris ecclesie debite ueneret.

† In illo die. id est tempore ecclesie primitiue.

† Fecit David. id est, Christus.

† Principem. Per Asaph, qui congregans interpretatur summus pontifex significatur, sub cuius cura Christianus populus congregatur per fratres eius Cardinales, Patriarchas, Archiepiscopi, Episcopi intelliguntur, quia fratres summi pontificis nominantur. Ipsi uero constituti sunt a Christo ad confitendum domino confessione laudis sub principatu summi pontificis.

7 Confitemini domino. Hic consequenter ponitur dicta laudis confessio, cum dicitur. Confitemini dño. scilicet confessione laudis, & gratiarum actionis pro beneficijs iam acquisitis.

8 Et inuocate. Pro bonis spiritualibus multiplicandis.

9 Notas facite. Prædicando eis diuersos modos saluandi fideles suos secundum eorum status uarios.

10 Cantate ei. ore. **11** Et psallite. mente.

12 Et narrate. Quæ fecit diuersis temporibus. **13** Laudate no. eius. in officijs diuinis. **13** Quærite do. i. Deum patrem. † Et uirtutem. id est, filium eius, qui dicitur Dei uirtus. 1. Cor. 1. d. Prædicamus Christum Dei uirtutem, &c.

† Recordat

Recordamini mirabilium eius quæ fecit, si-
gnorum illius & iudiciorum oris eius. Semen
Israel, serui eius, filij Iacob, electi eius. Ipse
dominus Deus noster, in vniuersa terra iudi-
cia eius. Recordamini in sempiternum pacti
eius, sermonis quem præcepit in mille gene-
rationes. † Quem pepigit cum Abraham, &
iuramenti illius cum Isaac. Et † constituit il-
lud Iacob in præceptum, & Israel in pactum
sempiternum, dicens. Tibi dabo terram
Chanaan, funiculum hereditatis vestræ. Cum
essent † pauci numero † parui & coloni eius

14 et transferunt de gente in gentem, & de re- D
15 gno ad populū alterum. Non dimisit quem-
16 quam † calumniari eos, sed increpauit pro † vim in ferre
17 eis reges. † Nolite tangere christos meos, & † Pl. 104. b.
18 in prophetis meis nolite malignari. † Canta- † Pl. 95. a.
19 te domino omnis terra; annuntiate ex die in
20 diem salutem eius, Narrate in gentibus glo-
21 riam eius, & in cunctis populis mirabilia eius
22 quia magnus dominus & laudabilis † nimis. † valde.
23 & horribilis super omnes Deos. Omnes e-
24 nim dii populorum idola, dominus autem cæ-
25 los fecit: confessio & † magnificentia coram † decor.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Record. mi. ei. s. Repetitio est sententiæ prædictæ de mirabilib.
filij Israel factis, sicut frequenter fit in canticis, dñr tñ mira-
bilia in quantum recedunt a facultate intellectus humani.
2 Signorum illius. in quantum sunt figuræ alicuius futuri.
3 Et iur. e. in quantum sunt punitiones alicuius maleficij, sicut
submersio Aegyptiorum in mari rubro & similia.
4 Semen Israel eius. supple lauda Deum.
5 Filij Ia. ele. eius. Idem. n. homo fuit Iacob & Israel, vt habet
Gen. 32. & dicitur hic electus Dei, quia tota generatio sua fuit
electa in duodecim patriarchis, vt dictū fuit sup. c. 2. non sic
autem fuit de Isaac & Abraham, & patriarchis præcedentib.
6 Ipse dominus Deus noster. per veram fidem & culturam.
7 In vniuersa terra iu. q. d. licet speciali modo dicatur Deus po-
puli Israel, tamen eius potestas se extendit ad omnes.
8 Recordamini in se. Quod sit pactum illud postea subditur.
9 Sermonis, &c. Hic accipitur numerus determinatus pro in-
determinato, quia istud præceptum factum est omnib. imi-
tatoribus Abraham per veram, fidem, ideo subditur.
10 Quem pepigit. De isto iuramento hetur Gen. 22. c. Per me-
ipsum iurari dicit dominus. Quod factum fuit non solum pp
Abraham, sed pp Isaac, vñ de pacto cadente sub illo iurame-
to subditur. ibidem. Possidebit semen tuum portas inimicorum suo-
rum. quod impletum fuit in posteris Abraham descendentib.
ab eo per Isaac. Et benedicuntur in semine tuo omnes gentes terræ.
quod impletum est in Christo ab Abraham per Isaac secun-
dum carnem descendente, & sic patet quod pactum prædi-
ctum & præceptum ad omnes fideles se extendunt.
11 Et constituit illud. Quia sicut fides ad Abraham deriuata
est ad Isaac, ita ab Isaac ad Iacob, & consequenter ad duode-
cim patriarchas, & vltimus ad omnes fideles.
12 Tibi da. In hac promissione principaliter intelligitur pro-
missio gloriæ quæ est terra viuientium, quia cū pmiū ipsius
Dei excedat meritū humanum, oportet qd sub promissione
omni terreni principaliter intelligat aliquod bonū spiritua-
le. scilicet, quia actus meritorij præcellunt bonis terrenis,
sicut diffusius dictum fuit Gen. 15. 13 Cum es pau. Sicut pa-
ter de Abraham Gen. 12. vbi vocatus a domino & segregatus
ab infidelibus, habuit in comitiua sua Sarai uxorem suam,
& Loth nepotem suum tantum, excepta familia. Iacob est pa-
triarca descendit in Aegyptum cū 70. personis, vt habetur
Gen. 46. vel 75. vt hetur Exo. 1. Ex quo patet, quod tempore
intermedio quod fuit satis magnum, fideles fuerunt in pau-
co numero.
14 Et tran. de. Quia Abraham descendit in Aegyptū, & inde
rediit in terram Chanaan, & inde in terram Palestinorū.
similiter Isaac peregrinatus fuit in Gerarā, similiter Iacob
in Syria apud Laban & iterū de terra Chanaan descendit
in

in Aegyptum, vt patet ex decursu li. Gen. & sic tanquam p
regni transierunt de gente ad gentē, & de regno ad regnū.
15 Non dimisit quem. Reprimēdo corū aduersarios, sicut pa-
tet de Isaac, ad quem venit rex Gerarā ad quærendū fœdus
& amicitiam cum eo, ductus timore diuino, quamuis serui
eius aliquis molestias pastorib. Isaac intulissent, vt habetur E
Gen. 26. similiter Labā insequēs Iacob fuit a Deo repressus,
ne aliquid durū cōtra eū ageret, Gen. 31. similiter vicini ha-
bitatorū Sichem a Deo fuerunt terri ne persequerentur Ia-
cob & filios eius pp interfectionem Sichimitarū Gen. 35. c.
16 Sed in cre. pro. Quia Pharaonem regem Aegypti flagella-
uit propter uxorem Abraham vt habetur Gen. 12. d. & simi-
liter regem Gerarā, vt habetur Gen 20 similiter rex Aegy-
pti post mortem Iacob fuit multipliciter flagellatus cum to-
to regno suo pro filijs Israel, quos iniuste affligebat, vt habe-
tur in Exod.
17 Nolite tangere. Vocantur autem hic patriarchæ Christi. i.
vncti. scilicet vnctione gratiæ. Vel quia de ipsis exierunt re-
ges & sacerdotes qui per vnctionem instituebantur in lege.
18 Et in pro. Habuerant enim patriarchæ spiritum propheti-
cum vt patet de Abraham Gen. 15. & de Isaac Gen. 27. & de
Iacob Gen. 49.
19 Cantate domino. Hic cōsequenter Dauid in canticoinuitat ad Diuino.
Dei laudem oēs generaliter. Et primo ponitur ista inuitatio
secundo subditur quædam additio, ibi. Et dicite. Circa primū
dicitur. Cantate domino in terra. id est, omnes habitantes in terra, & ac-
cipitur hic continens pro contento.
20 Annuntiate. ex die. Salus enim corporalis & spiritualis oīum
depēdet a Deo cōtinue, & ideo debet recognosci quotidie.
21 Narrate in gentibus. quæ non sunt de filijs Israel.
22 Gloriam eius. i. maiestatem suæ potestatis, ideo subditur.
23 In cū po. Quæ fecit educendo filios Israel de Aegypto, &
in terram promissionis inducendo.
24 Quia magnus. Est. n. magnitudinis & bonitatis infinitæ, & iō
nō p̄ ab intellectu creato comprehendi, nec per consequēs
quantū laudabilis est laudari, pp qd dicitur Eccl. 63. d. Bene-
dicentes dñm exa tato illum quantum potestis, maior est. n. oī laude.
25 Et hor. super omnes. Homnibus malis quos potest pro vo-
luntate sua punire, non autem sic possunt dii falsi, iō subdit.
26 Omnium dii po. i. quædam conficta & vana nullam poten-
tiam habentia. F
27 Dominus autem cæl. Vt habetur Gen. 1.
28 Confessio & ma. co. co. Quod potest exponi dupliciter. Vno
modo de celo empyreo, vbi est habitatio Dei & sanctorum
speciali modo, licet sit vbique per essentiam, presentiam, &
potentiam, ibi autem coram Deo est confessio diuinę lau-
dis, quia ibi est lans iugis & magnificentia Dei, vbi magis re-
lucet quam alibi.

MORALITER.

Recordamini. Repetitio est sententiæ prædictæ sicut frequē-
ter fit in canticis.
Semen Isr. i. Christiani qui vere seruiunt ei, semē Israel, de-
bent dici, Ro. 2. d. Non enim qui in manifesto Iudæus, neque quæ in
manifesto in carne circumcisio, sed qui in abscondito Iudæus est, et circū-
cisio cordis in spiritu, nō litera cuius laus nō ex hominib. sed ex Deo est,
Recordamini. i. euangelij qd est lex noua, cui non succedit
lex propter quod dicitur in sempiternum recordanda.
Quem pepigit. i. Beato Petro quem constituit ecclesię pa-
trem, & per consequens multarum gentium patrem.
Et iur. illius. i. cum B. Clemente qui Petro successit in eccle-
siæ regimine, & dicitur Isaac qui interpretatur risus. Nam
beatus Clemens fuit valde dulcis & amabilis omnibus.
Et constituit. i. vnicuique qui studet diabolum supplantare.
Et Israel. id est, cui libet exaltationem contemplatori.
Dicens. s. viuientium quæ est hereditas fidelium per terrā
pro-

promissionis figurata.
13 Cum es pau. &c. scilicet, in ecclesia primitiua.
† Tarni. id est, abiecti in conspectu potentum huius mundi.
14 Et tran. de gen. in gen. prædicando per orbem.
15 N. n. di. s. ad impedimentum fidei & meriti, nā in psecu-
tione maxima fidelium, maxime creuit fides & corū meritū.
16 Sed inc. vt patet de Cōstantino, quæ propter hoc percus-
sit elephantię morbo.
17 Nolite tang. s. tactu nociuo impediēte eorum meritum
vel fidei incrementum.
19 Cant. domino. repetitio est sententię supra positę ad maio-
rem deuotionis excitationem.
24 Quia magnus. Magnitudinis cuius non est finis.
† Et lau. ui. id est, supra virtutem omnis creature. Ecc. 53. d.
Benedicentes do. & exa. eum quantum potest. maior est enim omni lau-
de
28 Confessio. scilicet laudis.
† Et magnificentia. Psalm. 83. Beati qui habit. in domo tua, &c
Tom. 2. M M Assirte.

A co, fortitudo & gaudium in loco eius. Afferte domino familie populorum, afferte domino gloriam & imperium, date domino gloriam nomini eius, Leuate sacrificium, & venite in conspectu eius, & adorare dominum in decore sancto. Commoueat a facie illius omnis terra, ipse enim fundavit orbem immobilem. Latentur cæli & exultet terra, & dicant in nationibus, dominus regnavit. Tonet mare & plenitudo eius, exulte at agri & omnia quæ in eis sunt. Tunc laudabunt ligna saltus coram domino, quia venit iudicare terram. Confitemini domino quoniam bonus, quoniam in æternum misericordia eius. Et dicite, salua nos

deus saluator noster, & congrega nos, & erue de gentibus, vt cõfiteamur nomini sancto tuo, & exultemus in carminibus tuis. Benedictus dominus Deus Israel, ab æterno & vsque in æternum, & dicat omnis populus, armen, & hymnũ Deo. Dereliquit itaque ibi coram arca fœderis domini, Alpha & fratres eius vt ministra-

a Et dicat dominus. Gentilis. s. qui adhuc infidelis erat quando iste canebat, qui tamen prophetiæ virtutem introductus est, vt amore vniuersitatis diceret a me amen. s. fiat fit, sicut hodie orantibus sacerdotibus respondetur, amen vt concordet in precibus sacerdotũ intentio & populi sana deuotio, secundũ illud. *Ame, ame, dico vobis, qui si duo ex vobis cõfesserint super terram, ex omni re quamcunq; petierint, fiet illis, &c.*

NICOLAUS DE LYRA.

1 Fortitudo & gau. qd est de bono presentis, bonum aut diuinũ presentialiter hñ ibi. Al o mō p̄t exponi de templo seu tabernaculo vbi erat arca et propitiatorũ qd erat quasi sedes Dei, vt p̄dictũ fuit Exod. 25. Ibi n. erat cõfessio peccatorum, & magnificentia diuine laudis p̄ sacerdotes & Leuitas peccata propria ac populi, & magnificentia Dei cõfidentes. *Fortitudo* quia Deus erat protector & defensor specialis illius loci, s̄m q. Heliodorus hoc expertus dixit 2 Mach. 3. g. *Ille qui in cælis habet habitacionem, sicutat v̄ adiuuatur est loci, &c.* Et gaudium quia sacerdotes de notibus quieiebant in domino.

2 Afferte domino. i. omnium sententiam. **2** Gloriam, &c. cõfidentes eius maiestatem & dominium super oẽm creaturã.

4 Leuate sacrifi. i. apportare leuandum, quia portabantur sacrificia ad locum diuini cultus, que sacrificia leuabantur super altare a sacerdotibus. **5** Et venite in conspe. quia sacrificia offerebantur in atrio, quod erat coram tabernaculo seu templo, vbi dicebatur Deus habitare speciali modo. Licet enim aliæ nationes a Iudæis non intrarent locum vbi sacrificia offerebantur in altari holocaustorum, tamen bene pro eis offerebantur ibi sacrificia, vt habetur 1. Mach. 7.

6 Et adorare do. in decore. & non sicut hypocritæ qui adorant in decore non sancto, quia licet exterius habeant decorem religiositatis, non tamen subest veritas sanctitatis.

7 Commouea. i. oēs inq̄bitates terrã faciant ei reuerentiam.

8 Ipse enim. Quod potest dupliciter intelligi. Vno modo quantum ad motum localem. Licet enim in aliquibus partib. orbis sit motus localis, vt pote in elementis mistis, & aliquib. est motus rectus vt in orbibus celestib. qui circulariter mouentur, tamen celum empyreum qui est supremus orbis, & terra quæ est circa centrum sunt immobilia, & per hoc hēt orbis quandam immobilitatem secundum totum, licet aliquæ partes moueantur. Alio modo quantum ad mutationẽ de esse ad non esse, quia licet orbis inceperit esse per creationem, durabit tamen in æternum & secundum hoc habet immobilitatem. **9** Latentur cæli. idest, angeli, & sancti habitantes in gloria cælesti.

10 Et exultet terra. i. homines terreni, vel etiam ad literam. **C** Qui dicuntur metaphorice lætari, quando aere serenato apparet facies cæli clara & lucida, & per oppositum turbari quando obscuris nubibus & tempestatibus obregitur.

11 Et exultet terra, quæ dicitur hoc modo exultare, quando incipit renascentia producere.

12 Tonet mare. ex multitudine nauarum in mari existentium de facili multiplicentur, vñ. & colliduntur ad rupes in mari & litore exiētes, & sicut nauem, & inde generatur sonus qui vocat maris rugitus, & hęc similitudine tonitruũ.

13 Exultent agri. Dicuntur aut agri metaphorice exultare, quia in eis apparent flores & herbæ, sicut & pratium dicitur ridere.

14 Tunc lau. dicuntur autem metaphorice laudare, in quantum folia & cætera quæ producunt potentiam, & sapientia Dei oñdunt. Inducuntur autem ista insensibilia ad Dei laudem in cantico, quia sunt hominibus materie diuine laudis, inquantũ quicquid est pulchritudinis & bonitatis in eis, reducendum est in gloriam conditoris, secundum quod dicitur Sap. xij. b. A magnitudine speciei & creaturæ cognoscibilitet poterit creator horum videri, & per consequens laudari.

15 Quia venit. Istud inducit p̄ causa p̄dictæ laudis diuine. Si n. Dei prudentia tantũ se extenderet ad cælestia & nullo mō ad ista inferiora generabilia & corruptibilia, secundũ quod dixerant aliqui in quorum persona d̄ Iob 22. b. *Nubes latibulum eius nec nostra considerat, circa carlines cali perambulã.* pulchritudo & bonitas quæ sunt in istis inferioribus non essent reducendę in laudẽ & gloriã sapientiæ diuinæ, sed quia eius sapientia & prouidentia ad oĩa se extendunt, quantumcunq; minima, iō quicquid pulchritudinis & bonitatis est in eis redit citur in laudẽ diuinã, & p̄ hoc d̄ hic. *Quia venit, &c.* q. d. quia iudicium suæ discretionis & prouidentia se extendit vsque ad elementum terræ, quod est infimum, iō omnia p̄dicta in laudẽ & gloriam Dei sunt reducenda. Alio mō exponitur, quia per ista insensibilia p̄dicta intelliguntur iusti simplices, qui hēbunt materiã lætitiæ & laudis in vltimo aduētũ iudicis, s̄m quod dicit saluator discipulis suis, Luc 21. c. loquens de signis p̄cedentibus iudiciũ futurũ: His aut fieri incipientibus, *respicite & leuate capita vestra. i. exultate corda, secundum quod dicit beatus Gregorius super locum illum.*

16 Confite. do. Hic in fine resumitur principiũ cãtici, licet verba aliquantulum mutentur, sicut in cãtilenis in fine principiũ repetitur. **17** Et dicit. Secundũ aliquos ista additio facta fuit ab ipso Dauid, quia licet tẽpore eius filij Israel nō essent capti uati, nec p̄ orbẽ dispersi, nec per consequens congregadi, tñ spiritu prophetico p̄uidit ista fieri de futuro p̄ Theglathphalanasar & Salmanasar reges Assyriorũ, & p̄ Nabuchodonosor regẽ Babylonis, vt hęc 4. reg. iō post canticũ p̄dictum istud addidit ad impetrãdũ cõgregationẽ dispersionis & captiuitatis future. Secundũ alios vero ista additio posita fuit ab Esdra scriptore huius libri, qui in reditu captiuationis Babylonice fuit sacerdos & doctõr populi, vt hñ. 1. Esdræ & quia tũ multi de filiis Israel erant adhuc dispersi in nationibus ideo pro ipsorum congregatione addidit hoc Esdras in fine p̄dicti cãtici, quod a Leuitis in templo secũdo cantabatur.

18 Et dicat omni. pop. amen. idest, sic fiat.

19 Et hymnum. id est, laudem.

20 Dereli. Hic consequenter describitur p̄dictorum stabilitio, quia Dauid non ordinauit p̄dicta tantum ad horam, sed etiam pro futuro, iō sequitur. **21** Vt ministra. Cum hoc etiã ordinauit, quod fieret cultus diuinus in loco vñ adduxerataream, quia ibi remiserat tabernaculum quod fecerat Moyses & altare holocaustorum, & hoc est quod dicitur.

Tunc

MORALITER.

2 Afferte dom. quæ est clara notitia cum laude.

† Et imperium. idest, reuerentiam & timorem. s. filialem.

† Date glo. dom. repetitio est eiusdem sicut supra.

6 Et adora. do. non fide sicut hypocritæ adorant.

7 Commouea. idest, omnes habitantes terram eius potentiam contremiscant.

8 Ipse enim fun. Licet enim partes eius moueantur, tamẽ totum manet in eodem loco.

6 Latent. cæ. idest, ciues cælestes. & exult. terr. militas ecclesiæ.

Tonet

12 Tonet ma. Per mare quod est locus aquarũ, intelliguntur doctores ecclesiæ continententes aquas sapientiæ salutaris, & ipsi tonare debent tonitruo p̄dicationis.

13 Exultent agri. idest, simplices Christiani. 1. Cor. 3. b. *Dei agri cultura estis.*

14 Tunc lau. i. principes catholici qui sunt super alios eleuati.

20 Dereliquit itaque. scilicet, Dauid.

† Ibi coram arca. vult enim verus Dauid Iesus Christus, quod in ecclesijs in quib. est corpus suum in Eucharistiæ sacramento, sint semper ministri ad eius obsequium p̄parari.

Com

Elias interfecit quadringētos & quinquaginta pphetas Baal
a *Nec fi.* Hostes alienigenę per intervalla temporum, sicut
olim prius pax, modo bellum. Inveniunt tamen ibi prolixio

musista completa, nō alium querimus, sicut Iudęi. Ipsi enim
hūc filium David promissum Salomonē non intelligūt, sed
eo qui pmissus est declarato alium se sperare dicūt. Præces-

Id. 3. d.
Rabbanus.

3. Reg. 1. c.

† infra. 7. b.

li 17. de ciuit.
cap. 8.

† adduxisti
me huc
† in loquū.
† & vidisti me
secundū exem-
plar vel men-
surā & dispo-
sitionem ho-
minis in digni-
tate constitu-
it. me parū
& contemptū
æquale prin-
cipatus popu-
li dicens. Fac-
iam tibi no-
men, &c.

ra tempora pa-
cis, quam Salo-
mon habuit. Sub
Aed enim octo-
ginta anni pa-
cis fuerunt. Ab-
sit ergo vt de Sa-
lomonē hec acci-
pantur.

b *Cumque, im.*
Salomon autem
regnante patre
regnare cepit,
quod nulli illo-
rum regum con-
tingit, vt ipsum
non esse, appa-
reat quem pro-
phetia ista præ-
signat. Christus
vero verus paci-
ficus post, mor-
tem David vere
regnavit.

B promissionem,
qui putat in Sa-
lomonē, com-
pletam, errat.
Attendat quod
dictum est. *Hic
ædificabit, mihi
domum,* quia Sa-
lomon nobile
templum extru-
xit, & non atten-
dit, quod dicitur.
*Fidelis erit
domus eius, &c.*
Attendat ergo
Salomonis do-
mum, plenam
mulieribus aie-
nigenis colenti-
bus deos falsos,
& ipsum regem
quondam sapien-
tem ad eandem
idololatriam se-
ductum. Nec
audeat, æstima-
re Deum, vel
hoc, mendaci-
ter dixisse, vel
promisisse, &
talem Salomo-
nis domum non
præfuisse. In
Christo autem,
qui factus, est
ex semine Da-
uid, secundum
carnem, vide-
mus

locutus sum saltem vni iudicum Israel, quibus præceperam vt pasce-
rent populum meum, & dixi. Quare non ædificasti mihi domum ce-
drinā? Nunc itaq; sic loqueris ad seruū meū David. Hæc dicit domi-
nus exercitū. Ego tuli te, cum in pascuis sequereris gregem, vt esses
dux populi mei Israel, & fui tecum quocunq; pertexisti, & interfeci
omnes inimicos tuos coram te. Fecique tibi nomen quasi vnus ma-

gnōrum qui celebrantur in terra. Et dedi locum populo meo Israel,
plantabitur & habitabit in eo, & vltra non commouebitur. Nec filij
iniquitatis atterent eos, sicut a principio ex diebus quibus dedi iudi-
ces populo meo Israel, & humiliavi inimicos tuos vniuersos. Annun-
tio ergo tibi quod ædificaturus sit tibi dominus domum. Cumq; im-

pleueris dies tuos, vt vadas ad patres tuos, suscitabo semē tuum post
te, quod erit de filijs tuis, & stabiliā regnum eius. Ipse ædificabit mi-
hi domum, & firmabo solium eius vsque in æternum. † Ego ero ei in
patrē, & ipse erit mihi in filium, & misericordiam meam non au-
feram ab eo, sicut abstuli ab eo qui ante te fuit. Et statuam eum in do-
mo mea & in regno meo vsque in sempiternum, & thronus eius erit
firmissimus in perpetuum. Iuxta omnia verba hæc, & iuxta vniuer-
sam visionē istam, sic locutus est Nathā ad David. Cumque venisset
rex David, & sedisset coram domino, dixit. Quis ego sum domine
Deus, & quæ domus mea, vt † præstares mihi talia? Sed & hoc parum
visum est in conspectu tuo. Ideoq; locutus es super domum serui tui
† etiam in futurū, & fecisti me spectabilē super omnes homines do-
mine Deus. Quid vltra addere pōt David, cū ita glōrificaueris seruū
tuum & cognoueris eū? Domine propter famulum tuum iuxta cor
tuum fecisti omnē magnificentiā hanc, & nota esse voluisti vniuersa
magnalia. Domine non est similis tui, & non est alius Deus absq; te
ex omnibus quos audiuius auribus nostris. Quis enim est alius, vt

populus tuus Israel, gens vna in terra, ad quā perrexit Deus vt libera-
ret & faceret populum sibi, & magnitudine sua, atq; terrorib. eijs ce-
ret nationes a facie ei⁹ quē de Aegypto liberarat. Et posuisti populū
tuū Israel tibi in populū vsque in æternum, & tu dñe factus es Deus
eius. Nūc igitur dñe sermo quē locutus est famulo tuo & super domū
eius confirmetur in perpetuū, & fac sicut locutus es, permaneatque
& magnificetur nomē tuū vsque in sempiternū, & dicatur, dominus
exercitū Deus Israel & domus David serui eius permanens † coram

co. Tu. n. dñe Deus meus † reuelasti auriculam serui tui, vt ædificares
ei domum, & idcirco inuenit seruus tuus fiduciam vt oret coram te.
Nunc ergo domine tu es Deus, & locutus es ad seruum tuum tanta
beneficia, & † cœpisti benedicere domui serui tui, vt sit semper co-
ram te. Te enim domine benedicente benedicta erit in perpetuum.

† *Chitiamis.* a *Acceptabilem.* b *Progeniem. s. multiplicando, ideo dedisti ei fiduciam loquendi ad te, gloriam tuam prædicare.*

† *Homo factus.* b *A potestate diaboli.*
† *Miraculis.*
† *Alias gentes.* † *spirituali.*

† *Cordis interioris.* b *Progeniem. s. multiplicando, ideo dedisti ei fiduciam loquendi ad te, gloriam tuam prædicare.*

fit quidem ali-
qua imago rei fu-
turæ in Salomo-
ne, qui templum
ædificauit, &
secundum, no-
men suum, pa-
cem habuit, &
in exordio, re-
gni sui laudabilis
fuit.

c *Aedifi.* Do-
mum id est, ec-
clesiam, domus
David propter,
templum Dei de
hominibus, fa-
ctum, non de la-
pidibus, vbi po-
pulus in æternum
habitaculum Deo
& in Deo, &
Deus cum popu-
lo. Ideo cum se-
cundum Septua-
ginta dictum sit
per Nathan. Et
nuntiabit tibi do-
minus quoniam
domum ædifica-
bis ipsi, postea p
David dicitur.

*Quoniam tu Deus
Israel reuelasti au-
rem serui, tui di-
cens. Domum ædi-
ficabo tibi.* Hanc
enim domum &
nos ædificamus
bene viuendo, &
Deus iuuando,
vnde. *Nisi ædi-
fica. dom. & li-
tera.*

d *Et thr.* Hyper-
bolicē de filio I-
sai accipi potest.
At vero Christus
de semine, Da-
uid natus, exal-
tatus, est super
omnem, prin-
cipatum, & po-
testatem & vir-
tutem, cui patet
donauit nomen,
quod est super omne
nomen, vt in no-
mine Iesu omne ge-
nu flectatur, &c.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1. Et de. 2. Reg. 7. b. dicitur. Et ponam locum populo meo Israel.
Dicendum quod locus vbi fuit fundatum templum per Sa-
lomonē iam erat sub potestate David, quia Hornam cuius
erat ipsi David erat subiectus, & ideo hic loquitur Deus per
modum præteriti. Et dedi locum populo meo Israel. tamen, tem-
plum

plum adhuc non erat ibi ædificatum nec fundatum, & pro-
pter hoc loquitur Deus per modum futuri 3. Reg. 7. b. dicēs.
Et ponam locum, &c. Vel potest dici & melius, quod loquitur
hic de futuro per modum præteriti propter certitudinē im-
pletionis verbi diuini, quia ita erat certus de futuro, ac iam
esset præteritum.

CAP.

C A P. XVIII.

Factum est autē post hæc, ut percuteret. ^a **E**t si. Minores ciuitates ad metropolim pertinentes. Quinque enim erant insignes ciuitates Philistinorum, Azotus, Gaza, Ascalon, Geth, & Accaron, Quæ, quia in terra promissionis erant, & filijs Israel deputatæ erant, sed ab eis vsque ad Dauid minime possessæ, imo sæpe cogebant Israel sibi seruire. Dauid autem humiliavit eas & fecit tributarias. Hæ quinque ciuitates, quinque sensus corporis significant, quia regnante in nobis vetustate, varijs tormentis nos affligunt, sed cum verus Dauid regnat in nobis, fiunt tributarij, & caro cogitur seruire spiritui.

Adarezer. qui interpretatur decorum auxilium, rex Soba qui interpretatur incensa vel conuertens significat Gētilitatis vitia naturali seruore accensa, contra quem Christus confligit, & vincit gladio spiritus, quod est verbum Dei. ^d **Subnauitq;** Subnauat Christus repugnantem sibi superbiam mundi altitudinē humanæ sapientiæ, quod tamen opportunum & aptum prædicationi reperit, reseruat sibi.

In Da. Damascus nobilis ciuitas Phœnicis, sanguinis poculū interpretatur. Syria sublimis vel humecta. Gentilitas enim prius libidine fluida & spiritu superba, sanguinē humanum stiebatur, tunc baptisate Christi munda ta, profectū virtutum exaltata sāguinis eius poculū desiderat. ^f **Pharetras.** Dogmata Gentilium quibus disciplina, liberales conti-

continentur, quas Christus a Gentilitate abstulit & in feruitium ecclesiæ conuertit, profunt enim ad expugnationē erroris & confirmationem veritatis.

^g **Salomōn.** Qui a ergo rex noster pacificus, vestutatē elocutionis de humilitate euerse Gētilitatis ad emūdādā grām

C A P. XVIII.

Actum est autē post hæc, ut percuteret dauid philisthijm & humiliaret eos, & tolleret Geth, & filias eius de manu philisthijm, percuteretq; Moab, & fieret Moabite serui Dauid offeretes ei munera. Eo tēpore percussit dauid etiam adarezer regem Soba regionis Hemath, quando perrexit ut dilataret imperiū suū vsq; ad flumen Euphratē. Cepit ergo Dauid mille quadrigas eius, & septem milia equitū, ac viginti milia virorum peditum, subnauitq; omnes equos curruū, exceptis centū quadrigis quas reseruauit sibi. Superuenit autem & syrus Damascenus ut auxiliū pberet Adarezer regi Soba, sed & huius percussit Dauid viginti duo milia virorum. Et posuit milites in Damasco, ut Syria quoq; seruiret sibi & offerret munera. Adiuuitq; cum dñs i

cunctis ad q̄ perrexit. Tulit quoq; Dauid pharetras aureas, quas habuerant serui Adarezer, & attulit eas in Ierusalem. Nec non & de Thebat & Chun vrbibus Adarezer æris plurimum, de quo fecit salomō mare æneum & columnas & vasa ænea. q̄ cum audisset Thou rex Hemath, percussit videlicet Dauid oēm exercitum Adarezer regis Soba misit Adorā filium suum ad regē Dauid ut postularct ab eo pacē & congratularetur ei, eo quod expugnasset & percussisset Adarezer. t Aduersarius quippe Thou erat Adarezer. sed & omnia vase aurea & argentea & ænea cōsecrauit rex Dauid dño cum argento & auro qd̄ tulerat ex vniuersis gentibus tā de Idumæa & Moab & filijs Amō, q̄ de Philisthijm & Amalech. Abisai vero filius Saruix percussit Edō in valle Salinarū, decē & octo milia, & cōstituit in Edō præsidium ut seruiret Idumæa Dauid. Saluauitq; dñs Dauid in cunctis ad quæ perrexit. Regnavit ergo Dauid super vniuersum Israel, & faciebat iudicium atque iustitiā cū ceto populo suo. Porro Ioab filius Saruix erat sup exercitum & Iosaphat filius Ahilud a cōmentarijs: Sadoc aut filius Achitob & Achimelech filius Abiathar sacerdotes, & Susa scriba Banaias quoq;

Christus omnes quos de gentibus vocat, alios tenit præclaros a' os eloquentia splendidos, alios prædicatione sopores sanctificat, ut domus in tabernaculo e' us fideliter seruiant.

^a **Commentarijs.** i. commemoratores fuerunt qui causis annotatis regi ad memoriam reducebant. ^b **Frater incus rex.** ^c **Qui in Regum Abimelech, id est pater meus rex.** ^d **Qui in regum Saraiā, interpretatur autem Susa gaudium, Saraiā princeps domini.**

baptismi & firmamentum fidai, per prædicationē pij dogmatis, in vsum ecclesiæ conuertit. Tebath enim interpretatur paruulus venit, & Chuni pulchritudo. Qui. n. paruulum se agnoscat, pulcher, & speciosus in decore virtutū efficitur.

In valle Sa. In Regum ita scriptum est: Fecit sibi Dauid nomen cum reuerteretur, capta Syria in valle Salinarū, caesis decem, & octo milibus, quia. s. erexit sibi fornicem triumphalem, fecit etiam sibi nomen, quia victa Syria Damasci, & Syna Soba, alterū erexisse dicitur. ⁱ **Decem.** In quibusdam autem codicibus inuenitur Dauid non viginti & octo millia in valle Salinarum occidisse, quod vitio scriptorū factum est. Ioab vero 12. milia prostravit, sicut in titulo. 70. psalmi scribitur. Hic autē decem & octo Abisai interfecisse perhibetur, sed pro dignitate regia ascripta est Dauid victoria. Et quia Christus examinis sui restrictione in his qui de eo praua sentiunt, stultitiam immoderati saporis extinguit.

Qui vertit lingua suam, incidit in malum. **K Achimelech.** i. frater meus rex, qui in Regum Abimelech, id est, pater meus rex ecclesiæ, sacerdotes instruit, ut qui per ordinem dignitatis patris tenent locum, per humilitatem, fratres censeantur, & nō dominantur in clero.

Qui vertit lingua suam, incidit in malum. **K Achimelech.** i. frater meus rex, qui in Regum Abimelech, id est, pater meus rex ecclesiæ, sacerdotes instruit, ut qui per ordinem dignitatis patris tenent locum, per humilitatem, fratres censeantur, & nō dominantur in clero.

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. XVIII.

Factum est. Hic consequenter describitur dilatatio imperij ipsius Dauid per aduersariorum suorum depressionē. Circa quod primo ponitur debellatio aduersantium, secundo punitio inuuantium c. 19. Diuisio autem et sententia huius c. 18. patet ex dictis 2. Reg. 8. ca. exceptis quæ sequuntur.

2 Et tolle Geth. Nomen est vnius ciuitatis Philistinorū de quinque principalibus, ut patet 1. Reg. 6.

3 Et filias eius. id est, villas ei adiacentes & subditas.

4 Cepit er. Da. mil. & c. 2. Reg. 8. dicitur. Et captis Dauid ex parte

parte eius mille septingētis equitib; & 20. milib; peditū, & c. Dicitur quod non est contradiçtio, quia minor numerus inciditur in maiori, et ideo si fuerunt 7. milia equitum, ut hic dicitur, fuerunt etiam mille septingenti, ut dicitur, sed hic maior numerus exprimitur, & ibi minor, quia non ponitur ibi precise numerus alios excludendos.

5 Sed & hu. & c. 2. Reg. 8. dicitur. 22. milia, et eodem modo soluitur sicut et præcedens. Et quia scriptura nō curauit hic exprimere duo milia qui erant vltra summam principalem.

6 Abisai vero filius Sar. 2. Reg. 7. hoc attribuitur ipsi. Dauid. Dicitur quod attribuitur Dauid sicut regi. Abisai vero sicut duci vnius aciei, qui fecit quid notabile in illa victoria.

Porro

M O R A L I T E R.

1 Factum est autem post. & c. Expositio mystica huius historie posita

posita est 2. Reg 8. cap. Tom. 2.

A a Phelethi. Admirabiles vel viuificatores, quos quidam dicunt
 A fuisse feptuaginta iudices, more eorū quo Moyles domino
 Hieron. f. c. piēt. in creino ele
 Num. 11. d. git. Alij dicunt Cere-
 thos ad hoc deputa-
 tos vt reos punirent,
 Phelethos vero vt
 infantes defenderēt.
 Porro

b Porro. Filij Dauid, idest, Christi sunt fideles, quos ei sācta
 parit ecclesia, qui sunt *gens electam, regale sacerdotium.*

c Primi ad magnum.
 Quia bonis operibus
 merentur, sibi re-
 gnum celi, tāto Deo
 viciniores, quanto
 sanctiores.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Porro. quia erant primi in uia uicibus, et tunc uocantur sacerdotes.

CAP. XIX.

CAP. XIX.

Cecidit autem.

* Hieron.
 Naas, fuit rex
 Ammon, qui
 in Regum feri-
 bitur, cum quo primū Saul
 in detentione Iabes Galaad
 pugnauit, & uicit eū. Quia
 ergo erat inimicus Saul, de-
 circo gratiā praeftabat Da-
 uid, si quando ad eum ve-
 niebat.

1s. Reg. 10.2.

B Rabbanus.

† gratiam.

f. al. 33. c.

b Ammon. Qui interpreta-
 tur dolor eorum, significat
 diabolū qui Ammonitatum
 i. demonū rector esse uide-
 tur, populū. f. mētoris & in
 angustia constituti. Hic ra-
 dit dimidiam barbā pun-
 tiorum Dauid, praedicatorum
 sermonem uel cōuer-
 sationem maculando, praeci-
 dit tunicas usque ad genua
 uel inguina, cū turpia
 facta quae persuaserat in o-
 culis hominum reuelat. Hi
 sedent in Iericho, donec
 crescāt barbā eorū, oppro-
 briū. f. & ignominia aliorū,
 & efficiāt anathema omnium
 donec per bonum fructū
 barbarū. i. uirtutum species
 temescant ut praesentia re-
 gis sui digni habeantur, cuius
 uultus est super facientes
 mala, ut perdat de terra memo-
 riam eorum.

CAP.

rint ad te serui eius. Igit̄ Hanō pueros Dauid de
 caluauit & rasit. Et praecidit tunicas eorū a natibus
 usque ad pedes, & dimisit eos. Qui cū abissent, &
 hoc mādassent Dauid, misit in occursū eorum
 (grādē. n. contumeliam sustinuerāt) & praecipit
 ut manerent in Iericho donec cresceret bar-
 ba & capilli eorū, & tunc reuerterentur. Viden-
 tes autē filij Ammon q̄t iniuriam fecissent Da-
 uid, tam Hanon quā reliquus populus, miserūt
 mille

-decaluauit &

* rex.

† rem sedam.

Cecidit autē
 ut moreret̄

2 Quē primū ex-
 pugnauit Saul in de-
 tentione Iabes Gala-
 ad. Et quia inimicus Saul erat Da-
 uid primum pax tabat, quando ad se
 ueniret.

Naas rex filiorū Am-
 mō, & regnaret filius
 eius p̄ eo Dixitq; da-
 uid. Faciam mīam
 cū Hanō filio Naas.
 Praestitit. n. mihi pa-
 ter eius mīam. Misit-
 que Dauid nūtiōs ad
 consolandū eum sup
 morte patris sui. Qui
 cū puenisset in terrā
 filiorū Ammō ut cō-
 solarent̄ Hanō, dixe-
 rūt principes filiorū
 Ammō ad Hanō. Tu
 forsitā putas, q̄ Da-
 uid honoris cā in pa-
 trē tuū miserit q̄ con-
 solarentur te, nec ani-
 maduertis q̄ ut explo-
 rēt et iuestigēt et ser-
 uent̄ terrā tuam, uene-

2. Reg. 8. id est maiores inter illos qui adfisebant regi Dauid.

mille talenta argenti ut conducerent sibi de Me-
 sopotamia & de Syria Maacha, & de soba cur-
 rus & equites: Conduxeruntq; trigintaduō mi-
 lia curruū, & regē Maacha cū populo eius. Qui
 cum uenissent castrametati sunt eregione Meda-
 ba. Filij quoq; Ammon congregati de urbibus
 suis, uenerūt ad bellum. Qd̄ cum audisset Dauid
 misit Ioab & oēm exercitum uirorū fortiū. Egrel-
 sique filij Ammon, direxerūt aciem iuxta portā
 ciuitatis. Reges at̄ qui ad auxiliū eius uenerant,
 separatim in agro steterunt. Igit̄ Ioab intelligens
 bellū ex aduerso & post tergū cōtra se fieri, ele-
 git uiros fortissimos de uniuerso Israel, & perrexit
 cōtra Syrū. Reliquā autē partē populi dedit sub
 manu Abisai fratris sui, & perrexerunt contra fi-
 lios Ammō. Dixitq; Si uicerit me Syrus, auxilio
 eris mihi. Si autem superauerint te filij Ammō,
 ero tibi in p̄sidium. Confortare, & agamus uiri li-
 ter pro populo nostro, & pro urbib. Dei nostri.
 Dñs autem qd̄ in conspectu suo bonum est, fa-
 ciat. Perrexit ergo Ioab & populus qui cum eo
 erat cōtra Syrū ad praelium, & fugauit eos. Por-
 ro filii Ammō uidētes qd̄ fugisset Syrus, ipsi quo-
 que fugerunt Abisai fratrem eius, & ingressi sunt
 ciuitatem: Reuersusq; etiam Ioab in Ierusalem.
 Videns autem Syrus qd̄ cecidisset coram Israel,
 misit nuntios, & adduxit Syrum q̄ erat trans flū-
 uium. Sophach autē princeps militiae Adarezer
 erat dux eorum Qd̄ cum annuntiatum esset Da-
 uid, cōgregauit uniuersum Israel, & transiit Ior-
 danē, irruitq; in eos, & direxit ex aduerso acie il-
 lis contra pugnantib. Fugit autem Syrus Israel.
 Et interfecit Dauid de Syris septem milia cur-
 ruum & quadragīta milia peditum, & sophach
 exercitus principem. Videntes autem serui Ada-
 rezer ab Israel esse superatos, ad Dauid † transu-
 gerunt, & serui erunt ei. Noluitque ultra Syria au-
 xilium praebere filiis Ammon.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XIX.

A Cecidit autē. Hic consequenter describitur puni-
 tio iniuriantium
 Dauid, et primo describitur illata iniuria, secūdo uindicta debi-
 ta, 101. Quod cum audisset Dauid, et hae pars diuidit in duas par-
 tes q̄a primo describit de bellatio auxiliantiū filios Ammon q̄ Dauid
 iniuriati fuerāt, secūdo puni-
 tio filiorū Ammon qui iniuriā fecerāt.
 secūda incipit a principio 20. c. Sententia autem huius c. 19. patet
 ex dictis 2. Reg. 10. ca. exceptis que sequuntur.

2 Et praec. tu. Aliqui libri habent, usque ad inguina. Sententia
 tamen est, quod illa pars uel sum sui praecisa que a natibus descende-
 bat inferius, ita quod appareat in eorum turpia.

Con-

3 Conduxeruntque. i. triginta duo milia hominū pugnantium in
 currib. Sciendum tamen, quod non fuerunt tot pugnantes in curribus
 quia in uniuerso nō fuerunt nisi triginta duo milia pedites cū alijs cū
 putando, ut patet 2. Reg. 10. Sed q̄a pugnantes in currib. erant princi-
 pales, ideo sub numero eorum alij hic ponuntur, et ab eis denominari.
 4 Et re. Macha. Iste populus nō cōtinetur in numero praedictō, quia
 ab isto habuerunt mille uiros ultra trigintaduō milia praedicta, ut pa-
 tet 2. Reg. 10.

5 Sophach. Iste uocat Sobath 2. Reg. 10. quia talia nomina uariā
 tur frequenter in principio uel in fine, ut alias dictum est.

6 Et interfe. Da. & c. 2. Reg. 10. d. dicit. Et occidit Dauid de
 Sv-

MORALITER.

1 Accidit autem. Facta, & c. Huius historiarum mysticā exposi-
 tionem

tionem requite ij. Regum. x. c.

Tactum

Syrijs septingentos currus, & quadraginta millia equitū. Ad concordantiam huius dicendū, quod ibi fuerunt septingenti currus tū-
tū, ut ibi dicitur: sed in quolibet curru decem pugnatores & sic erāt
ibi septē millia hominum pugnantiū in curribus: qui dicuntur hic se-
ptem millia currū. i. in curribus pugnantiū, eo modo quo supra dictū
est.

est. Fuerunt etiā ibi xx. millia peditū, & quadraginta millia equitum:
sed equites hic tacētur qui ibi exprimūtur, & conuerso pedites ibi
tacētur qui hic exprimuntur. quod in vno loco scriptura, omittitur, in
alio frequenter suppletur sicut patet in dec. su. eu. angeliorum. Et eo-
dem modo in lib. Paralipom. & in lib. Reg.

C A P. XX.

Factum est autem post anni, &c. Congregauit. Ioab bellum inchoauit, Dauid perfecit. Christus enim bellum agit cum prädicatorum ordo contra mundi potentes fecutum fidei opponit, sed finis certaminis, & triūphus ad Christum refertur, qui operatur in nobis velle & perficere. Qui coronam, quam diabolo abstulit, sibi aptauit, fideles, scilicet qui quasi corona eum ambiunt. vnde, Benedices coronam anni benignitatis tue.

Coronam, &c. quia conflando purgauit secundum legem. Gradunt autem Hebraei (quia illicitum erat homini Iudæo de idolis aliquid auri vel argenti accipere, quia lex idolatriam vetat) Ethai Hethæū (qui de Philisthæis ad Dauid venerat) coronam de capite Melchon rapuisse, vt liceret Iudæo de manu hominis capere, quod de capite idoli non licebat.

Bellum. Notandū quod in Paralip. tria bella Dauid principaliter leguntur: in Regum quatuor. Ibi enim quartum bellū est vbi Dauid contra Philisthæos preliate Iesbidenob qui fuit de genere Arapha, cuius hasta 300. vncias appendeat, & accinctus erat ense nouo, ni-

sus est percūtere Dauid, presidio fuit ei Abisai filius Saru'e, & percussum Philisthæum interfecit. Sed & tres sunt distin-

ctiones temporum, præteritum, præsens, & futurum, & quatuor vicissitudines, ver, ætas, autumnus, hyems. Et bellū Christi omni tpe vitæ contra visibiles, vel invisibiles hostes agit in membris suis, & triumphatur in ipso. vnde: In Deo faciemus virtutes, & ipse ad nihilum deducet tribulantes nos.

C A P. XX.

Actum est autem post anni circulum, eo tempore quo solent reges ad bella procedere, congregauit Ioab exercitum & Robur militiæ, & vastauit terram filiorum Ammon, perrexitque, & obsedit Rabba. Porro Dauid manebat in Ierusalem, quando Ioab percussit Rabba, & destruxit eam. Tulit Dauid autem coronam Melchon de capite eius, & inuenit in ea auri pondus talentum, & pretiosissimas gemmas, fecitque sibi inde diadema. Manubias quoque vrbs plurimas tulit, populum autem qui erat in ea eduxit, & fecit super eos tribulas, & trahas, & ferrata carpenta transire, ita vt dissecarentur, & contererentur. Sic fecit Dauid cunctis vrbsibus filiorum Ammon, & reuersus est cum omni populo suo in Ierusalem. Post hæc initum est bellum in Gazer aduersus Philisthæos, in quo percussit Sobochai Hufathites & Saphai de genere Raphaim, & humiliavit eos. Aliud bellum quoque gestum est aduersus Philisthæos, in quo percussit Adeodatus, filius Saltus, Lehemitem fratrem Goliath Gethæi, cuius hastæ lignum erat quasi licitatorium textentium. Sed & aliud bellum accidit in Geth, in quo fuit homo longissimus habens digitos senos, id est, simul viginti quatuor, qui & ipse de Rapha fuerat stirpe generatus, hic blasphemaui Israel, & percussit eum Ionathan filius Samaa fratris Dauid. Hi sunt filij Raphaim in Geth, qui ceciderunt in manu Dauid, & seruatorum eius.

Idoli, quod interpretatur rex eorum.

Id est, spolia.

In Regum, Goliathus vel locusta, Gazer autem ordinatio, quia sicut locusta herbam, ita filij Araphæ debebant filios Israel.

Qui apud Iosephum Sabuc Hethæus dicitur.

In Regum, de stirpe Arapha quia filij erant Orphenurus Noemi de terra Moab.

accusatiuus est.

Elhanam filius Iair.

Qui est, in hunc locum.

probris alii dicebat.

In 2. Reg. 21.

Aliud bellum. In Regum ita: Tertium fuit in Geth contra Philisthæos, in quo percussit Adeodatus filius Saltus, polymitaris, Bethlehemites Goliath Gethæum, &c. Gob lac interpretatur, quia sicut in lacum leonū milit se Dauid contra Goliath: qui est Adeodatus. i. in regnum electus. Filius Saltus: in quo. f. oues pascebat. Polymitaris, quia de genere Beseleel fuit mater eius. Bethlehemites quia de Bethlehem, in qua panis causa Ruth Booz nota est. vnde locus domus panis vocatus est. Quod Adeodatus ipse Dauid sit. patet vbi dicitur: Hi nati sunt de Arapha in Geth & ceciderunt in manu Dauid, & seruatorum eius. Hebraei vero Arapham matrē gigantum Orphā nuntum Noemi arbitrantur.

Jonathan filius Samaa, &c. Hieronymus. Ionathā ipse est Nathā propheta, qui habuit duos fratres, Iohel, & Ionadab. Idcirco hic nomen patris ponitur, quia inter præliatores describitur. Vbi verò de propheta eius scribitur, non ei annotatur pater, eo quod pater eius propheta non fuerit.

cap. requiratur.

Tom. 2. MM 4

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XX.

Factum est. Hic consequenter debellatis adiutoribus filiorum Ammon, ponitur punitio ipsorum. & secundo subiungitur vaticinium trium bellorum Dauid famosorum, ibi: Post hæc initum est bellum. Sententia autem primæ partis patet ex dictis 2. Reg. 12. ca. in fine, his exceptis. 2. Porro Da. In hac remansione commisit Dauid peccatum cum Bethsabæ vxore Vriæ, quod hic omittitur, quia diffusè scribitur 2. lib. Reg. 11. ca. & 12. 3. Tulit autem. nomen est idoli filiorum Ammon, vt dictum fuit 2. Reg. 12. 4. Manubias. id est spolia, quæ sic nominantur, eo quod manibus rapiuntur. 5. Post hæc. Hic succinè ponitur narratio trium bellorum & patet sententia ex dictis 2. lib. Reg. 21. ca. in fine. vbi additur vnum bellū in quo Iesbidenoch nisus fuit occidere Dauid lassatum ex labore bellandi. sed hic omittitur propter reueren-

uerentiam Dauid, vt dicunt Hebraei. Hic tamen ponuntur duo dubia. Primum est cum dicitur: Post hæc. quasi illa tria bella fuissent post prædicta. quod non est verum, saltem de bello in quo Dauid percussit Goliath, quia hic ponitur in secundo loco, & tamen fuit primum bellum Dauid secundum communem opinionem. Secundum ponitur cum dicitur: 6. Fratrum Goliath. Quod exponitur dupliciter. Vno modo, quod iste sit idem cum Goliath quem interfecit Dauid, sicut fuit expositum 2. Reg. 11. & secundum hoc hæc est lra. Fratrem Goliath Gethæum. & est sensus, quod Dauid percussit Goliath Gethæum fratrem istorum aliorum gigantū duorum qui hic noiantur. Alio modo quod iste qui dicitur hic percussus, fuit alius a Goliath fratre eius. & secundum hoc hæc est lra: Fra. Goliath. Et est sensus, quod Dauid percussit fratrem Goliath qui erat sibi similis in fortitudine & magnitudine. Et secundum illam expositionem oportet consequenter dicere quod illud bellum omittitur 1. Regum 21. tamen prima expositio communior est. 7. Hi sunt filij Raphaim. id est gigantum, vel de genere giganteo.

MORALITER.

1. Factum. Huius historię expositio mystica 2. Regum 21. cap.

cap. requiratur.

Tom. 2.

MM 4

C A P. XXI.

A
1. Reg. 24.

Consurrexit autem, & c. * Comettor. Scribitur 2. Reg. 24. Addidit furor Domini irasci contra Israel, commisitq; David, & c. Furorem Domini videtur quasi hic exponere dicens: *Consurrexit Satan adversus Israel, & c.*

* Bucher. Quid in hoc facto aliud demonstratur, nisi quia sic pro qualitatibus subditorum, disponuntur acta regitum, ut sepe pro malo gregis etiam viri boni delinquant in vita pastoris: Sequitur.

Rabbannus.
1. Reg. 24. b.

b *Et inuenius est, & c.* In Re. ita. Quod inuenta sunt de Israeli octoginta millia virorum fortium, & de Iuda quinquaginta millia pugnatorum. Afferunt autem Hebraei hunc numerum ab Ioab inuentum esse, sed scriptorem noluisse ostendere nisi quantum in Samuelis & lib. Reg. scribitur, in quo tantum ceteri superstites continentur.

c *Et percussit.* Mortem dicit que primū causa peccati venit hec i populo gratifata est, quia sepe p malo gregis delinquit vita pastoris. Tumore elatus David, populum numerando peccauit, & populus penā suscepit: quia secundum merita plebium disponuntur corda rectorum. Iustus uero iudex ex ipsorum animaduersione corripuit peccatis vitiū, ex quorū causa peccauit. Sed quia voluntate sua superbiēs a culpa alienus non fuit, vindictam culpae suscepit. Ita enim quae corporaliter populi percussit, rectorum cordis dolore profrauit.

1. Reg. 24. c.

d *Peccauit nimis, & c.* In Regū ita: *Peccauit valde in hoc facto: Sed precor domine, ut transferas iniquitatem serui tui, quia stultū egi.* In quo notandum est, quia David numerando populum offendit, quia legis praecepta non obseruauit. In lib. enim Numerorū praecepit dominus Moyſi:

Num. 1. a.

† famm

Tollite summam filiorum Israel per cognationes suas, quicquid sexus est masculini a 20. anno & supra, & c. Quia vero David generaliter omnes iussit numerari, inuenit indignationē Dei. In Exo. quoque ait dominus Moyſi:

Exo. 30. b.

Quanto tuleris sum am filiorum Israel iuxta numerum, dabunt singuli pretium domino pro animabus suis, & c. hoc oblitus tacere David Deum offendit.

† Quzfo.

In Psal. 17.

† & ne incidit.

* Ambrosius. Ergo qui penitentiam agit, offerre se debet ad penam, ut hic iuratur a domino, non ad supplicia aeterna seruetur: nec expectare tempus,

C A P. XXI.

Consurrexit autem Sathan cōtra Israel, & incitauit David, ut numeraret Israel. Dixitq; David ad Ioab, & Reges principes populi: *Ite & numerate Israel, a Bersabee vsque Dan, & afferte mihi numerum, ut sciam Responditque Ioab. Augeat dominus populum suum centuplum quā sunt. Nonne domine tui rex omnes serui tui sunt? Quare hoc quærit dominus meus quod in peccatum reputetur Israeli? sed sermo regis magis prauauit. Egressusque est Ioab, & circumiuit vniuersum Israel, & reuersus est Ierusalē. Deditque David numerum eorum quos circumierat, & inuentus est omnis numerus Israel mille millia, & centū millia virorum educenrum gladium. De Iuda autem† quadringenta septuaginta millia pugnatorum. Nam*

† Pro dignitate sacerdotij.

† Quia nuper vsque ad interuicem. pene corrueant.

Leui & Benjamin non numerauit, eo quod † Ioab inuitus exequeretur regis imperium. Displicuit autē Deo quod iussum erat, & percussit Israel. Dixitq; David ad Deum: *Peccauit nimis, ut hoc facerem. Obsecro aufer iniquitatem serui tui, quia insipienter egi.* Et locutus est dominus ad Gad videntem David, dicens: *Vade & loquere ad David, & dic ei; Hæc dicit dñs, † Trium tibi optionē do, vnū quod volueris elige, & faciā tibi. Cumq; venisset Gad ad David, dixit ei: Hæc dicit dñs: Elige quod volueris; Aut tribus annis † pestilentia; Aut tribus mensibus te † fugere hostes tuos & gladium eorum non posse † euadere. Aut tribus diebus gladiū domini & mortē versari in terra, & angelum domini interficere in vniuersis finibus Israel. Nunc igitur vide quid respondeā ei qui misit me. Et dixit David ad Gad. Ex omni parte me angustia premūt, † Sed melius est mihi, ut incidam in manus dñi (quia multæ sunt miserationes eius) † quā in manus hominū. † Misit ergo dñs pestilentia in Israel,*

pus, sed occurrere diuine indignationi. Vide facta David precibus conuenire. Offenderat dominū, quia numerari iusserat populum. Cōfessio ne preuenit nuntium, peccasse se valde & nimis stulte feci se se cōmemorās, non quasi admoneret oblitum, sed quali vrgeret morātem, ne diutius commotionem differret offense. Peccati inquit valde, quoniam hoc verbum feci.

* Idem. David accusauit se nullo accusante, peccatum confessus est proprium, quādo percussus est i corde, eo quod numerauit plebem dicens: *Peccauit domine, & c.* Itaque quāuis scriptura habeat, quod *apposita est ira Dei, ut irasceretur in Israel.* quo Regis prolapsio excusari videretur, tamen cum vidisset angelū qui stragem plebis efficiebat, percipientis ictui seipsum obiecit. Quasi iustus ergo accusator fuit sui in ipso sermonis exordio, & peccatum suum agnouit, & iniquitatem propriā confitendo, iustificatus est in semetipso.

e *Trium tibi optio.* * Ambrosius. Vide docētem Deum qua moderatione eius indignatio leniatur, si non penitus verbera recusemus, sed qualitatem leniandi, non euitandi supplicij postulamus. Tria proposuit, ut quod moderatius putaret eligeret. Vnde etiam quemadmodum ad penitentiam prouocat, ut nos offeramus iniuriæ: eligere penā mandās, ut in ipsa penā electionis quædam prerogatiua seruetur, & reo suo blandiatur hoc verbo.

f *Et dixit.* Si famem eligeret, contra alios facere videretur: quia habens multa frumenta inopia cum alijs non pateretur: Si vinci ab hostibus per tres menses eligeret, habens ipse circa se viros fortissimos, nihil metueret cum exercitus neci subiaceret. Communem ergo sibi & alijs passionem elegit, in quatuor omnibus esset æqualis.

* Ambrosius. Nunquid do nati sibi penam poposcit erroris? Quod si fecisset, impudētie notaretur, qui moderationi diuinæ fuisset ingratus. Nam plūrimū suffragabit reo, verēcūda confessio: & penam quam de fensione euitare nō possumus, pudore leuamus. Elegit non quod a flagello esset immune, sed quod moderatius iudicauit, ut Dei lenitati magis, qui nosset ignoscere, quam hominum se cōmitteret potestati, qui mensurā vltionis frequenter excederet. Miseretur itaq;

† qui

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. XXI.

Consurrexit. Hic consequenter describitur percussio populi propter ipsius David elationem. & patet diuisio & sententia huius c. p. ex dictis 2. Reg. vlt. ca. exceptis quæ sequuntur.

2. Nam Leui. & ideo istas duas tribus dimisit, quia habebat excusationem in prof. nisi de hoc regi accusaretur. De tribu Leui, quia statim poterat

poterat dicere quod non erat numeranda sicut alie, quia alia tribus numerantur a viginti annis, & supra, ut habetur Num. 3. tribus aut Leui ab vno mense, & supra, ut habetur Num. 3. Similiter de tribu Benjamin poterat dicere, quod propter uxorem Leui. x. fuit ferē deleta, ut habetur Iudicum 20. & ideo postea fuit parue reputationis comparatiue ad alias, et propter hoc poterat se excusare Ioab ab eius numeratione, quia paruum creuisset numerus.

Cumque

MORALITER.

1 *Consurrexit autem, & c.* Expositionem mysticam huius historię

floriæ require. 2. Reg. 24.

qui nescit errare, non miseretur, qui erroris est particeps. Nec fefellit sanctum Dauid fides sua, sed in ipsa quoque offensione gratiam, diuinæ misericordiae emeruit. Nam qui proposuerat mortem triduo, exercere in terra, ne vnum quidem diem passus est præterire, sed ad horam prandij libenter indultit, & (vt verbo scripturæ utar) *habuit penitentiam super malitiam.*

a Septuaginta milia virorum. Capita enim plebis & seniores numerati sunt, Carerunt de omni populo tot milia interfecta Hebræi affirmant, quot milibus numerus in Paralipomenon, scriptus numerum, qui in Regū est excedit. Aiunt enim quod in Paralipomenon, & qui remanserant, & qui interfecti sunt, numerati sunt, in Regum vero tantummodo viui.

* Ambrosius. Dixit, angelo Dominus, vt remitteret manum suam. Vi de autem quia quando, vult Dominus ignoscere, dat gratiam & fiduciam deprecandi. Vidit Dauid ferientem angelum, & dixit. *Ego sum qui peccavi &c.* Si mandauerat dominus angelo, vt parceret; quomodo feriebat adhuc, nisi quia & si vult ignoscere, vult tamen rogari, & vt rogetur hortatur? Nec vidisset homo, angelum ferientem, nisi dominus eius oculis angelum

a & ceciderunt de Israel septuaginta milia virorū. Misit quoque angelū in Ierusalem vt ^{a Diuersis & occultis nificitar bus.} percuteret eā. Cumq; percuteretur, vidit dominus, & misertus est sup magnitudine mali, & imperauit angelo, qui percutiebat. Sufficit, iam cesset manus tua.

^{p Arcum Iebusæi. Arcuna enim Area interpretatur, & Orna Latine resonat lumen nobis} Porro angelus domini stabat iuxta aream Ornā Iebusæi: Le uāsq; Dauid oculos suos, vidit angelum domini stantem inter cælum & terram, & euaginatam gladium in manu eius & versum contra Ierusalem, & ceciderunt tam ipse quam maiores natu vestiti ^{a Hæc est Ierusalem.} cilijs proni in terrā. Dixitq; Dauid ad Deū: Nonne ego sum, qui iussi, vt numeraretur populus? Ego qui peccaui, ego qui malum feci. Iste grex quid commertit? Domine Deus meus obsecro vertatur manus tua in me, & in domū patris mei: populus autem tuus nō percutiatur. Angelus autem domini præcepit Gad, vt diceret Dauid, vt ascenderet

b extrueretq; altare domino Deo in arēa Ornā Iebusæi. Ascendit ergo Dauid iuxta sermonem Gad quem locutus fuerat ei ² ex nomine domini. Porro Ornam cu suspexisset & vidisset angelum, quatuorq; filij eius cum eo, absconderunt se: Nam eo tempore terebat in area triticum. Igitur cum veniret Dauid ad Ornam, conspexit eum Ornam, & processit ei obuiam de area, & adorauit illum ponus in terram. Dixitq; ei Dauid: Da mihi locum areæ, vt ædificem in ea altare domino, ita vt quantū valet argenti accipias, & cesset plaga à populo. Dixit autem Ornam ad Dauid: Tolle, & faciet dominus meus rex quodcunque ei placet. Sed & boues do in holocaustum, & tribulas in ligna, & triticum in sacrificiū: omnia libēs præbebo. Dixitq; ei rex Dauid: Nequaquam ita fiet, sed argentum dabo domino holocausta gratuita. Dedit ergo Dauid Ornam pro loco siclos auri iustissimi ponderis sexcentos, & ædificauit ibi altare domino: obtulitq; holocausta & pacifica, & inuocauit

^{a Sub Moysie Dauid, Salomone & Elia super altare descendit ignis de celo, sub Manue angelus de petra flammam eduxit:} dominum, & exaudiuit eum in ignē de celo super altare holocausti. Præcepitq; dominus angelo, & cōuertit gladium suū in vaginam. Protinus ergo Dauid videns, quod exaudisset eū dominus in area Ornā Iebusæi: immolauit ibi victimas. Tabernaculū autē domini qđ fecerat Moyses in deserto, & altare holocaustorum ea tempestate erat in excelsō Gabaon, & non

^{a Sicut præceptum est in lege, sed spatium illuc eundi non habuit, vel forsitan in mentem. uon occurrit.} præualuit Dauid ire ad altare, vt ibi obsecraret Deū. Nimio enim fuerat timore perterritus, vidēs gladiū angeli domini.

gelum reuelasset. D Vnde & Lihseus dicit. *Domine, aperi nūc oculos pueri huius, vt videat.* 4. Reg. 6.

* Hieronymus. *Vidit dominus & misertus est.* Aiunt Sadoch sacerdotē infularum dominū deprecātū fuisse, & imitatum patrem suum Aaron, & illius preces & deuotionem dominum vidisse & misertū fuisse.

b Extrueretq; altare domino Deo in area Ornā Iebusæi. Bene Dauid cum dominū placare vellet, altare iubetur in area Arcuna vel Ornam cōstruere, quia non placatur Deus ab homine nisi in area cordis plumen rectæ fidei & verę dilectionis. constituat illi altare humilitatis, in quo offerat sacrificium laudis. *E*

c Dedit ergo Dauid Ornam pro loco siclos auri iustissimi ponderis sexcentos, et ædificauit ibi altare domino, etc. In Regum ita. *Emit ergo Dauid aream & boues argēti siclis quinquaginta.* Vnde autumant Hebræi boues argenti siclis quinquaginta, areā vero sexcentis aureis esse emptam. Alij autem estimāt aream emptā quin quaginta siclis exprimere locum altaris vbi holocausta obtulit, aream vero emptam sexcentis siclis esse locum totius templi, quod postea Salomon ædificauit & attria eius. *f*

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Cumq; percuteretur vidit dominus &c. *Idest, cū angelus se disponeret ad percutiendum populum in Ierusalem.*
- 2 Porro Ornam cū respexisset & vidisset angelū quatuorq; filij eius cum eo, absconderunt se, &c. *præ timore. Nec mirū, quia etiam Dauid, qui erat fidelis & deuotus, in visione angeli supra modum perterritus fuit.*
- 3 Et tribulas in ligna & triticum in sacrificium. *Instrumēta sunt lignea, dicta a tero teris, eo quod fruges cum ipsis teruntur.*
- 4 Et exaudiuit eum in igne de celo sup altare holocausti. *Præ-*

Præcepitque dominus angelo, & conuertit gladium suū in vaginam. *sicut dato, & hoc fuit signū manifestum accepti misericordie diuine, sicut in oblatione Abel, Gen. 4. et Elia 3. Reg. cap. 18.*

5 Et non præualuit Dauid ire ad altare, vt ibi obsecraret. *Nō est intelligendum quod propter hoc Dauid altare construxerit in area Ornā Iebusæi et ibi obtulerit, qui tenebatur ad hoc mandato Dei sibi factō per Gad prophetam, vt habetur in litera, sed postquā fecerat ibi sacrificium, libenter iuisset ad offerendum iterum in Gabaon, ubi erat altare holocaustorū, sed non potuit, eo quod ex visione angeli fuit nimis territus, et per consequens infrigidatus & debilitatus, ita quod pro tunc non poterat ire.*

CAP.

C A P. XXII.

Rabbanus.

Dixitq; Dauid. Sequitur. De ecclesia Christus artifices domus suæ elegit, qui inconditos mores in unum dolerent & polirent, ut in edificatione spirituali per diuersas iuncturas fidei & caritatis huius conuenirent. Vnde.

Offic. 6. b. Propter hoc dolui in prophetis, & occidit eos in verbis oris mei. **b Ferrum.** Fidei firmitatem sacris dogmatibus ordinant, ut intrantes in ecclesiam timoris aculeis configerentur, & sic per dilectionis & societatis fidem mutuo ne detentur. Vnde. **Con-**

Ps. 113. d. fige timore tuo carnes meas. Et alibi, **Ierusalem,** quæ edificatur ut iustas cuius participatio eius sicut &c.

1. q. 7. c. 2. De conf. di. 7. c. 1. **c Aeris.** Lectiones sonoras & cætica spiritualia, quæ sancti patres ad instructionem ecclesie Christo vero pacifico preparauerunt.

d Ligna quoque. Viros virtutibus claros, quos ad exemplum instruxerunt, vel scripturis suis inseruerunt.

c Sidony, & Tyrii. Qui

C A P. XXII.

Ixitq; Dauid. Hæc est domus Dei, & hoc altare in holocaustum Israel. Et præcepit ut congregarentur omnes profelyti de terra Israel, & cõstituit ex eis latomos ad cædendos lapides & poliendos, ut ædificaretur domus Dei. Ferrum quoq; plurimum ad clauos ianuarum & ad commissuras atq; iuncturas preparauit Dauid, & æris pondus innumerabile. Ligna quoq; cedrina non poterant æstimari, quæ Sidonij & Tyrii deportauerat ad Dauid. Et dixit Dauid. Salomon filius meus, puer paruulus est delicatus. Domus autem quam ædificare volo domino, talis esse debet, ut in cunctis regionibus nominetur. Preparabo ergo ei necessaria. Et ob hæc causam ante mortem suam omnes preparauit impensas. Vocauitq; Salomonem filium suum, & præcepit ei, ut ædificaret domum domino Deo Israel. Dixitq; Dauid ad Salomonem. Fili mi, voluntatis meæ fuit, ut ædificarem domum nomini domini Dei mei, sed factus est ad me sermo domini dicens. Multum sanguinem effudisti, & plurima bella bellasti, nõ poteris edificare domum nomini meo tanto effuso sanguine coram me. Filius qui nascetur tibi, erit vir quietissimus. Faciam enim eum quiescere ab omnibus inimicis suis per circumitum, & ob hæc causam pacificus vocabitur, & pacem, & otium dabo in Israel cunctis diebus eius. Ipse ædificabit domum nomini meo, & ipse erit mihi in filium, & ego ero illi in patrem, firmaboq; solium regni eius super Israel in

f Paruulus est & delicatus. Tempore veteris testamenti obsecra fuit notitia incarnationis Christi, paruus quoque numerus fidelium, qui sunt membra Christi. **g Preparauit impensas.** Moyses impensas domus domini preparauit dicens. O Israel quid dominus Deus tuus petit a te nisi ut timeas dominum Deum tuum, ut ambules in viis eius, &c. & alijs similibus. **h Theodoretus.** Admirabilis est autem Dauidis admonitio, quam fecit filio. Cognosce, inquit Deum patrum tuorum, & serui ei corde perfecto, & anima uolente. Coactam, inquit, seruitutem non admittet, voluntariam autem laudat, & diligit perfectam animi alacritatem. Si cum quæras, inuenietur tibi, & si cum deferas, te derelinquet in finem. Euangelica promissio. **Querite enim,** inquit, & inuenietis, pulsate, & aprietur uobis. **h Multum.** Significat Iudæo

NICOLAUS DE LYRA. C A P. XXII.

Dixitque Dauid. Postquam descripta est deuotio Dauid in voluntate ædificandi templum, si dominus permisisset, tunc consequenter ponitur eius deuotio in preparatione materie, ut Salomon facilius templum ædificaret, & primo ponitur materie & operatorum preparatio, secundo iniungitur Salomoni ædificatio, ibi. Vocauitque Salomonem. Circa primum dicitur.

- 1 **Dixitque Dauid.** Istud refertur ad illud quod dictum est capitulo præcedenti, quod dominus exaudiuit Dauid in gremio de celo, per hoc enim uidit Dauid, quod dominus eligebat locum illum, ut ibi ædificaretur templum & altare, sicut & postea factum est per Salomonem, ideo dicit.
- 2 **Hæc est domus Dei, & hoc altare in holocaustum Israel.** id est, hoc quod ædificatur, unde statim subditur de operarijs, cum dicitur.
- 3 **Et præcepit, ut congregarentur omnes profelyti, &c.** Isti erant conuersi ad Iudaismum de alijs gentibus, istis autem imposita sunt ista opera, quæ erant graua & seruituta, sicut & Iesue inposuit Gabaonitas deportationi lignorum & aquarum ad locum dauidi entus, ut hatur Ios. 9. Dicunt autem expositores nostri cõter, quod hoc factum fuit diuina dispositione, ad designandum, quod ecclesia esset ædificanda per Gentiles ad fidem Christi conuersos, Iudæis pro maiori parte reprobatis, consequenter subditur de preparatione materie, cum dicitur.
- 4 **Ferrum quoque plurimum ad clauos ianuarum & ad commissuras, &c.** ad coniungendum fortiter alferes & ligna.
- 5 **Et ad commissuras atque iuncturas preparauit.** id est, incastratas claus ferreis fortificandas.
- 6 **Et æris pondus innumerabile. Ligna quoque cedrina non poterant æstimari.** Ad faciendum mare æneum & alia uasa, quorum multa fuerunt ænea, ut dictum fuit. 2. Reg. Dicitur autem innumerabile non simpliciter, quia erat finitum, sed ad designandum

dum magnam multitudinem, & est hyperbolica locutio. **7 Et dixit Dauid: Salomon filius meus, puer paruulus est, &c.** et hoc dicunt aliqui, quod Salomon erat tantum duodecim annorum quando cepit regnare, sed hoc fuit improbatum factis diffuse. 3. Reg. 11. **8 Domus autem quam ædificare volo, domino talis esse, &c.** propter eius eminentiam, sicut & dominus in infinitum excelsit omnem creaturam, propter quod & Salomon fecit eius altitudinem centum viginti cubitorum, sicut diffuse fuit dictum 3. Reg. ut habetur inf. 2. lib. cap. 3. **9 Et ob hanc causam, ante mortem suam omnes preparauit impensas.** id est, aliquas de omnibus, quia Salomon multas addidit, sicut dicitur omne animal fuit in arca Noe, quia de singulis speciebus fuerunt aliqua indiuidua, ut habetur Genes. 6. **10 Vocauitque Salomonem filium suum, & præcepit ei, ut ædificaret domum domino Deo Israel. Dixitque.** Hic consequenter iniungitur Salomoni ædificatio domus Dei, & patet litera usque ibi. **11 Sed factus est ad me sermo domini dicens.** istud fuit dictum sibi per Nathan, qui denuntiavit sibi domum ædificandam non per ipsum, sed per eius filium. **12 Non poteris edificare domum nomini meo tanto effuso sanguine coram me.** Dicunt Hebræi, quod hoc intelligitur principaliter de sanguine Vnæ & aliorum cum eo occisorum ad mandatum Dauid non iustum, ut habetur. 2. Regum 11. & de sanguine sacerdotum effuso occasione Dauid, ut habetur. 1. Regum. 22. & de sanguine etiam multorum iustorum & innocentium, qui fuerunt inter alios Gentes malos, quos Dauid pluries debellauit, & ideo ex hoc ineptus fuit ad ædificandum domum. **13 Filius qui nascetur tibi, erit vir quietissimus.** Istud fuit expositum. 2. Reg. 7. Sequitur postea.

M O R A L I T E R.

1 **Dixitq; Dauid, Hæc est domus Dei, & hoc alt. in holocaustum.** In

In hoc capitulo agitur de preparatione quæ fecit Dauid ad domus Dei ædificationem, quæ significat allegorice militantis ecclesie

Iudæos propter carnalē legis obseruantiam & sanguinolenta opera nō posse spirituale ædificium domino præparare : Vel quia pollutas manus habebant sanguine Christi, & prophetarum . vnde : *Ierusalem Ierusalem, quæ occidis prophetas, & lapidas eos, qui ad te missi sunt, &c.*

a *Auri talenta centum millia, & argenti mille milia talentorum.* Patres veteris testamenti in scripturis suis sensus profunditatem, & eloquij venustatem inferebant.

b *Talentorum.* Talentum cæteris præcellit ponderibus : & rei magnitudinem, & perfectionem significat.

c *Artifices latomos & cementarios, &c.* Prædicatores, qui latomi cementarij & artifices lignorū & multis alijs modis dicuntur, quia iuxta

æternum . Nunc ergo fili misit dominus tecum, & prosperare & ædifica domum domino Deo tuo, sicut locutus est de te. Det quoque tibi dominus prudentiam & sensum, † vt regere possis Israel, † & custodire legem domini Dei tui. Tunc enim proficere poteris, si custodieris mandata, & iudicia quæ præcepit dominus Moysi, vt doceret Israel. Confortare, & viriliter age, ne timeas, neque paueas. Ecce ego in paupertate mea præpa-

a rauri impensas domus domini. Auri talenta centum millia, &

b argenti mille milia talentorum. Aëris verò & ferri non est pondus :

c vincitur enim numerus magnitudine. Ligna & lapides præparauī † ad vniuersa impendia. Habes quoque plurimos artifices, latomos & cementarios, artificesq; lignorum, & omnium artium ad faciendum opus prudentissimos in auro & argēto, in aere & ferro, cuius non est numerus. Surge igitur, & fac, & erit dñs tecum.

d præcepit quoq; Dauid cunctis principibus Israel, vt adiuuarent Salomonē filium suum. Cernitis, inquiens, qd dñs Deus vester vobiscum sit, & dederit vobis requiem per circumitum, & tradiderit † omnes inimicos vestros in manus † vestras, & subiecta sit terra coram domino, & coram populo eius, Præbete igitur corda vestra & animas vestras, vt quæeratis dominum Deum vestrum.

e Et consurgite & ædificate sanctuārium domino Deo, vt introducatur arca fœderis domini, & vasa domino consecrata in domum quæ ædificatur nomini domini.

iuxta qualitatē auditorum formatur doctrina predicatorum. Aliter. n. sapientes, aliter insipientes, aliter superbi, aliter humiles docendi sunt.

d *Præcepit quoq; Dauid cunctis principibus Israel, vt adiuuarent Salomonē, &c.* Significat legem & prophetas firma auctoritate docere, vbi q. sanctitate & virtute in ecclesia principantur, adiuuent verū Salomonē in edificio eius, docēdo, scilicet, & operando. unde. *Adorate domino in atrio sancto eius.*

c *Sanctuarium domino Deo, vt introducatur arca fœderis domini, & vasa domino consecrata in domum, quæ ædificatur, &c.* Anima iusti sedes est sapientie, in hac domo requiescit arca idest, fides incarnationis Christi.

D † præcipiat tibi super Ierusalem. He. pro conlucuat te sup Ierusalem.

E Psal. 118. a.

Sapientia. 7.

F

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Tunc enim proficere poteris, si custodieris mandata & iudicia quæ præcepit dominus.* Ex hoc enim, quod aliquis ponit diligentiam ad obediendum Deo, efficitur dignus de congruo, vt Deus dirigat eum in agendis.

2 *Ecce ego in paupertate mea.* quia omnis creatura ad Deum comparata indigens est & pauper : Hoc tamen exponunt Hebræi

Hebræi ad literam de Dauid, qui fuit pauper respectu Salomonis : tum quia venit pauper ad regnum : tum quia oportuit eum multa expendere in bellis frequentibus.

3 *Habes quoque.* de conuersis ad Iudaismum, vt prædictū est, cum his tamen fecit Salomon venire multos alios de Tyro & Sidone, vt habetur 3. Regum. & infra 2 lib. 2. c.

4 *Præcepit quoque.* quia opus erat valde sumptuosum, & ad bonum totius populi ordinatum. Cætera patent in litera. CAP.

MORALITER.

† ecclesie constructionem. Quantum autem ad materiam cuius præparationis sex ponuntur, scilicet aurum, argentum, æs, ferrum, ligna cedrina, & lapides, & per ista significatur fideles in diuersis statibus, ex quibus ecclesia militans est constructa. Per aurum enim significantur ecclesie rectores, qui sicut aurum alia præcellit metalla, sic debent esse populis meliores.

Gregorius. Tantum transcendere debet actionē populi ratio presulis, quantum distat a grege vita pastoris. per argēum autem intelliguntur sacre scripture doctores & prædicatores, qui tanquam argentum debent esse vita mundi & eloquentia sonori. Per æs vero quod est solidum & sonorū, intelliguntur simplices clerici & religiosi, qui debent esse in fide

fide solidi, & in diuinis laudibus sonori. Per ferrum vero principes & milites designantur, nā per ferrum ab eis ecclesia defensatur. Per ligna vero cedrina, quæ sunt alta, significantur contemplatiui. Per lapides autem, qui sustentant alia significantur actiui. Nam eorum laboribus alię partes ecclesie sustentantur.

3 *Habes quoque plurimos artifices, latomos & cementarios, &c.* Artifices vero constructionis ecclesie sunt tres persone, pater & filius & spiritus sanctus, quorum opera sunt indiuisa, & quoniam sapientie eorum non est numerus, ideo subditur. † *Ad faciendum opus prudentissimos, in auro & argento, &c.* idest, ad dandum perfectionem debi tam prelatis & doctoribus & alijs statibus ecclesie predictis. Cætera vero sunt exposita mystice 2. Regum. 7. a.

C A P. XXIII.

la. 3. Reg.

Igitur David. * Eucherius. Plenus dierum Latine decrepitus appellatur. Vnde senectus non dicitur ultima aetas, sed dierum plenitudo. Vn licet David 70. annorum tantummodo esset, qua vltimam hois dixit esse aetatem, vltimus vero decrepitus: verum quia quotidianis fractus curis & laboribus citius peruenit ad dierum plenitudinem: unde in 70. anno dicitur plenus dierum.

Rabbabus.

Post completionem veteris Testamenti successit incarnatio saluatoris, cuius regni non erit finis. vnde: *Ibi erat plenitudo temporis, misit Deus filium suum.*

Gal. 4. 2.

b Numerarij. Qui ministerio Domini fungunt, fidem sancte Trinitatis, & mandatorum impletionem seruare debent. Vn inuenta sunt triginta octo millia virorum. Quisquis enim sana fide, & recto opere vsque ad finem Deo seruit, & ad resurrectionis gratiam, & beatitudinem aternam, que in octonario signatur, perueniet.

per capita. in sollicitudine duas opas.

B

c Viginti quatuor. Quia veri ministris lucis debent insulare, & a via iustitie non declinare. Nam viginti quatuor horis totus per circulum orbis illustratur, & tenebrarum umbra pellitur. Vn septuaginta duo discipuli ad predicandum mitti, quia fides sancte Trinitatis cum operibus iustis ad iustitiam facit. ter enim vicem, & quater terminus septuaginta duo sunt, quoniam numero linguarum diuersitas, & librorum vniuersaeque test. series comprehenditur.

Mandantes de minimis. in laudandum. I. sup.

C

C A P. XXIII

Gi David senex & plenus dierum Regē constituit salomonē filium suum sup Israel Et congregauit oēs Principes Israel, & sacerdotes atque Leuitas Numerarij; sunt Leuitae a viginti annis & supra, & inuenta sunt triginta octo millia virorum. Ex his electi sunt & distributi in ministerium domus Domini, viginti quatuor millia Praepositorum autem & iudicū sex millia. Porro quatuor millia ianitores & totidem psaltes, canentes Domino, in organis quae fecerat ad canendum. Et distribuit eos David p vices filiorū Leui. Gerson videlicet & Caath, & Merari. Et Gerson Leedan & Semei. Filij Leedan Princeps Iehiel, & Zethan & Ioel tres. Filij Semei Salomith & Hoziel, & Aram, tres. Isti Principes familiarum Leedan. Porro filij Semei Ieheth, & Zina & Iaus & Baria. Isti filij semei quatuor. Erat autem Ieheth prior. Zina secundus. Porro Iaus & Baria non habuerunt plurimos

d Praepositorum. Quia nemo huius ordinis dignitatem appetere debet, nisi qui perfectioni & doctrinae studet. Senario enim numero mundus factus est, & homo sexto die creatus, qua & redemptus est.

e Et distribuit. * Ambrosius. Multitudo erat sacerdotū, & magna copia Leuitarū, & vnus quisque certo tēpore seruiebat diuinis ceremonijs secundum institutum David. Hic enim viginti & quatuor classes constituit sacerdotū, vt per vices deferrent. Vnde Abia octauam classem habuit, cuius vice Zacharias fungebatur sacerdote. Tempore quo nō illos contingebat deseruire altari, domorum suarū agebant curam. Vbi tempus immincebat ministerij, panicati aliquantis diebus decedebant ad templum offerre Deo.

Quia lex & Prophete his qui assumpti sunt per gratiā & ad diu numero fidelium, sancte Trinitatis fidem, & virtutum executionem insinuat. Leui enim interpretatur additus vel assumptus. Gerson aduena, ibi, vel electio eorum. Caath morales detes vel patietes. Merari amaricas vel avaritudo. Qui enim per gram assumptus est, & additus fidelibus, eiectione debet omnium viciorum immunditiam, vt sicut propheta aduena & peregrinus. deinde moralitatis discretionē habeat: & quadrige virtutum vitam suā ad caelestia prouhat, quae sunt prudentia, iustitia, fortitudo, temperantia, & patienter toleret omnia amarus & iratus peccatis suis.

Diri

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XXIII.

Diuisio.

Igitur David. Postquam descripta est ipsius David de uotio circa tēpli aedificationem, hic consequenter ostenditur deus deuotio circa diuini cultus ampirationē & ordinationē. & primo ordinant Leuitae in Dei ministeriū. Secundo Principes & populus in Regis. & Dei obsequiū. c. 27. Circa primū primo ponitur summa Leuitarū & officia eorū in generali. Secundo magis in speciali ca. 24. Prima in duas, q̄a primo ponuntur officia Leuitarum in gnali. secundo assignatur rō dicitur, ibi: *Dixit enim David.* Prima adhuc in duas, q̄a primo in generali ponuntur numerus & officia Leuitarū. scđo distinctio familiarum, ibi: *Et distribuit.* Circa primum dicitur.

2 Igitur David. De qua constitutione habetur 3. Reg. 1.

3 Et congre. Vt ordinaret cultū diuinum, & istud fecit David vltimo anno vitae suae, vt h̄ infra. 16. c. in fine. Hebraei dnt, q̄ hoc fecit a principio regni sui. Dicendum q̄ a principio regni sui fecit hoc in parte, quia adducta arca in ciuitatem David statuit ibi fieri cultum Dei iugiter, vt dictum est sup. 16. sed in fine vitae suae perfectus.

4 Numerarij. Quia ex tunc poterant aliqua officia facere in ministerio templi.

5 Et supra. Quod exponunt aliqui vsq; ad quinquagesimum annum, & non vltiā. Sed hoc non v̄ verū: quia licet in quinquagesimo anno cessarent in templo ministrare quantum ad officia laboriosa, tñ tunc debeant custodes vasorum & thesaurorum, vt habetur Nu. 8. Hic autem ordinat David nō solum de Leuitis in sacralibus ministrantibus, sed etiam de sacerdotibus, & thesaurorum custodibus, vt habetur infra.

6 Ex his ele. Id est, ad ministrandū sacerdotibus in casibus necessarijs, vt h̄ infra 29. in excoatione animalium & lotionem hostiarum, & in multis alijs officijs circa talia requireris.

7 Viginti quatuor. Propter hoc appolita est adhuc maior summa

ma propter multitudinem, & pondus ministeriorum. 7 Praepositorum, &c. Secundū aliquos praepositi hic notantur custodes vasorum et thesaurorum. iudices autem illi quid ceabant populum. Secundum alios vero idem sunt praepositi & iudices, s. populi, doctores. vnde in veteri Testamento doctores vocabantur praepositi. & secundum illud dicitur dicendum esset consequenter, quod cum ianitoribus intelliguntur custodes vasorum, & thesaurorum, eo q̄ seruabant clauas ostiorum illorum locorum, in quibus talia reponebantur, cum dicitur.

8 Porro qua. Quorum aliqui custodiebant ostia exteriora, aliqui autem ostia domorum, in quibus thesauri, vestes sacre & vasa erant reposita.

9 Et totū. Id est, cantores, qui erant quatuor millia.

10 Et distri. Hic consequenter ponitur distinctio familiarū quia in tribu Leui erant plures familiae, & distinguuntur secundum tres filios Leui, scilicet Gerson, Caath, & Merari & incipit haec distinctio a filijs Gerson, cum dicitur.

11 Et Gerson. Supple filij fuerunt.

12 Leedan. Iste Leedan videtur esse idem cum illo qui sup. 8. cap. vocatur Lobeni, ita q̄ in domo Gerson fuerunt diu familiae, Lobenitica & Semeitica: & quelibet istarum hic diuiditur in plures. Prima in sex cum dicitur: *Filij Leedan, &c.* & sequitur.

13 Filij Semei. Iste Semei fuit filius Leedan, & fuit principior alijs filijs Leedan, propter quod ab eo denominatur tota familia. Consequenter diuiditur secunda familia, scilicet Semeitica in tres cum dicitur.

14 Porro. Iste Semei fuit frater Leedan, & licet habuerit quatuor filios, tamen habuit tantum tres familias, quia duo filij in vna familia nuerunt ordinati, quia paucos filios habebant vt dicitur in litera.

Filij

MORALITER.

1 Igitur David senex. David considerans, q̄ Leuitae non habebat vltra laborare in deponendo tabernaculū, & eius vasa de loco ad locum, voluit & bene eos aliter occupare circa diu nō obsequiū seruando per vices suas in Ierusalem, quae erat tabernaculi ad Deum, vt h̄ in hoc cap. post eius medium,

medium. Et ne in hoc ca. distinguuntur officia Leuitarū, in generali tñ. Et primo ponuntur officia ministrorum domi dñi cum dñ: *Ex his electi sunt & distributi sunt in ministerium domus dñi.* Secundo praepositorum & iudicum, ibi: *Praepositorum autem.* Tertio ianitorum, ibi: *Porro, &c.* Quarto cantorum ibi: *Et totidem psaltes.* Quinto sacerdotum, ibi.

Sacer-

filios, & idcirco in vna familia vnaq; domo cōputati sūt. Filii Caath. Amrā
 & isaar, Hebrō & Hoziel quatuor. Filij Amrā, Aarō & moyses. Separatusq;
 est Aaron, vt ministraret in sancto sanctorū, ipse & filij eius in sempiternū,
 & adoleret incensum domino † scdm ritum suum, ac bñdiceret † nomini
 eius in sempiternum. Moysi quoque hoīs Dei, filii annumerati sunt in tribu
 Leui. Filii Moysi, Gerson, & Eliezer. Filii Gerson Subuel primus. Fuerunt
 autē filii Eliezer, Rohobia primus. & nō erant eliezer filii alii. Porro filii Ro
 hobia multiplicati sunt nimis. Filii Isaac Salomith primus Filii Hebron, Ie
 riau primus, Amarias secūdus, Iahaziel tertius, Iecmaā quartus. Filii Oziel,
 Micha primus, Iesia secundus. Filii Merari, Moholi & Musi. Filii Moholi,
 Eleazar & Cis. Mortuus est autē Eleazar, & non habuit filios, sed filias. Acce
 peruntq; eas filii Cis, fratres earum. Filii Musi, Moholi, & Eder, & Ierimoth
 tres. Hi filii Leui in cognationibus & familiis suis principes † per vices & nu
 merum capitū singulorum, qui faciebant opera ministerii domus dñi, a vi
 ginti annis & supra. Dixit enim Dauid: Requie dedit dñs Deus Israel popu
 lo suo, & † habitationē Ierusalē vsq; in æternū. Nec erit officii Leuitarū, vt
 vltra portēt tabernaculum, & oīa vasa eius ad ministrādum. Iuxta præcepta
 quoque Dauid nouissima † supputabitur numerus filiorū Leui a viginti an
 nis & supra, † & erunt sub manu filiorum Aaron, in cultum domus dñi, in
 vestibulis & in exedris, & in loco purificationis, & in sanctuario, & in vni
 uersis operib. ministerii templi † Dei. Sacerdotes autē super panes proposi
 tionis, & ad simlæ sacrificium, & ad lagana & azyma, & sartaginē, & ad
 feruentē simlā, & ad torrendum, & super omnē pondus atque mensuram.
 † Leuitæ verò, vt stent māne ad cōfitendū & canēdū dño. Similiterq; ad
 vesperā, tā in oblatione holocaustorum dñi, quā in sabbathis & calēdis,
 & solennitatibus reliquis, iuxta numerū & † cēremonias vniuscuiusq; rei iu
 giter corā dño, & custodiāt obseruationes tabernaculi fēderis, & ritū san
 ctuarij, & obseruationē filiorū Aarō fratrū suorū, vt ministrēt ī domo dñi.

hodie.
 c Exedris & in loco purifi
 cationis. Tha
 lamis vel cu
 biculis in qui
 bus habitauit
 Leuitæ & Sa
 cerdotes. Ip
 si quoque ve
 ri templi mi
 nistri aditum
 debent dili
 genter ob
 seruare, di
 gnos intro
 mittere, in
 dignos verò
 repellere.
 d Ad feruen
 tem simlā, & ad torren
 dum, & c. Spi
 cas, scilicet,
 primitiarum,
 quæ torrebā
 tur, & grana
 comedeban
 tur, quas vul
 gò graneas
 vocant. in
 quibusdā co
 dicibus ha
 betur: ad fer
 uentem simi
 lam. In alijs
 ad feruentem,
 tantum, sed
 i Hebræo ha
 betur, ad tor
 rendum.
 † familiarum
 secundum.
 † habitabit in.
 † sult.
 E
 † Dei, & super
 F
 CAP.

a Dixit enim
 Dauid: Re
 quiem dedit Do
 minus Deus,
 & c. Dum fi
 lij Israel in
 deserto fue
 rūt, & terram
 Chanaan ex
 pugnauerūt,
 per diuersa
 loca fereba
 tur taberna
 culum, sed
 templo ædi
 ficato nō fuit
 necessaria lo
 corum mu
 tatio. Sic quo
 que cultus ve
 teris Testa
 menti per va
 rias figuras
 mutabilis fu
 it, Euange
 lium verò sta
 bile, & fi
 xum.
 b Et erunt sub
 manu filiorum
 Aaron, in cul
 tū domus, & c.
 Vt minores
 discant ma
 ioribus obe
 dire, & ma
 iores adiuti
 a minoribus
 possunt di
 gnus offi
 cium exple
 re, sicut in
 Ecclesia sit
 ho

NICOLAUS DE LYRA.

1 Filij Caath. Hic consequenter describuntur familia Caath vsq;
 ad Aaron & Moysen, de quorum familijs agitur consequenter, & primo
 quantum ad Aaron, cum dicitur. 2 Separatusq; est. Fuerunt. n.
 deputati a Deo ad sacerdotium. & ideo habuerūt nomen speciale vltra
 alios Caathitas, & vocati sunt Aromita, vt dictū fuit sup. 6. Consequen
 ter agitur de familijs descendentib. a Mose, cum dicitur. 3 Moysi
 quoq; & vocatur hō Dei, quia Deus cum eo familiariter loquebatur:
 sicut hō ad amicū suū, vt habetur Exo. 35. 4 Filij Merari. Hic
 consequenter describuntur familia ipsius Merari, & patet lit. vsq; ibi.
 5 Acceperuntq; ea. i. cognati germani, qd Cis & Eleazar fuerūt fra
 tres. 6 Hi filij. I. c. Quada epilogatio est respectu præcedentium.
 7 Dixit. n. Dauid. Hic consequenter redditur ratio cuiusdam dicti,
 quia dictum est circa principium huius cap. qd Dauid distinxit Leui
 tas secundum diuersa officia, s. sacerdotum, doctorum, cantorum, iani
 torum, & sacristarum, & huius ratio hic assignatur a Dauid, quia ex
 quo arca habuit stabilem mansionē, ita quod nō dēbat vltra portari de
 loco ad locū, qd fuit edificato tēplo, de quo hic agitur Leuitæ fuerūt ex
 pediti de multis & magnis oneribus, quæ erāt in deportatione taberna
 culi, & vasorū, & aliorū p̄nētiū ad cultū ministerij. & iō diuini lau
 dib. & sacrificijs et similib. debebāt esse magis intēti, & hoc est qd dicitur.
 8 Requiem dedit dñs, & c. idest, de proximo dabit cōpletē, quia per sp̄m sciebat tēplum citō cōplendū, & patet lūtera paucis ex
 ceptis. 9 Et in exedris. i. cameris. 10 Et in loco purifi.
 idest,

idest, in atrio vbi erat ianitoria ad purificationē sacerdotū, & ablu
 tionem sacrificiorū. 11 Sacerdotes autē sū. pa. de quib. dictum
 fuit Exo. 25. 12 Et ad simlā. i. farina triticeæ purgatissimæ, q
 aliqñ offerebatur in sacrificiū p sacerdotes. 13 Et ad lag. pasta
 erat colta in aqua. 14 Et azyma. i. azymos panes. 15 Et sar
 taginē. i. panes in sartagine fricos. 16 Et ad torrendū. s. spi
 cas nouas, quæ torrebantur, & grana p cōfricationē excutiebantur, ex
 quibus sacrificium offerebatur: & de istis omnibus dictum fuit plenius
 Leuit. 2. 17 Super oē. quia de materia arida de qua fiebat sacri
 ficium, accipiebatur ad pōdus scdm d uersitatē sacrificiorū, & oblatio
 nū, & de materia liquidorū accipiebatur ad mēsurā: & oīa ista ptine
 bant ad officij sacerdotū. Consequenter distinguuntur officia Leuitarum,
 cū dicitur. 18 Leuitæ verò. i. qñ offerebatur iuge sacrificiū ma
 tutinū in ortu solis. 19 Similiterq; . i. qñ offerebatur iuge sacrifi
 ciū ante solis occasū. 20 Tā in obla. Dñr aut holoc. ista sacrifi
 cia totaliter incēsa. 21 Quā in sabb. q celebrātur in memoriā
 bñficii creationis. 22 Et calen. i. neomenijs, a neos qd est nouū, qz
 in nouilunijs fiebat hæc festa in memoriā bñficii gubernationis mūdi,
 quæ quidē gubernatio consistit in motione stellarū & operatione sua.
 mutatio aut in istis inferiorib. elementarib. multū sequitur motū lu
 næ, propter quod in nouilunijs fiebant ista festa. 23 Et solenni
 ta. & c. scilicet, paschæ, pentecostes tubarum, expiationis, tabernacu
 lorum, de quibus dictum fuit plenius Leui. 33. 24 Vt ministrēt
 in do. & c. ipsi sacerdotibus de stirpe Aaron descendētib. CAP.

MORALITER.

11 Sacerdotes aut, & c. versus finē huius cap. Et qm̄ sicut di
 cit Apost. i. Cor. 10. c. Oīa in figura cōti. nge, illis. ideo per offi
 cia dicta figurata fuerūt officia ministrorū ecclesiæ Chri. Igi
 tur per sacerdotes, qui sicut dictū est, erāt sup panes proposi
 tiōis, significati fuerūt sacerdotes nouę legis, ad quorū offiū
 spectat cōsecrare panē in Chri corpus in sacramēto altaris.
 Per ministros vero domus dñi figurati fuerunt illi ad quorū
 offiū spectat ministrare sacerdotib. ī celebratione dicti sacra
 mēti. i. diaconi, quibus cōmitritur dispensatio sanguinis con
 secrati, & subdiaconi, quorum officiū est in vasis sacris dicti
 sacramenti materiam præparare. Similiter acolythi, qui di
 ctam

ctam materiā præparant non tamen vasis sacris: ppter quod
 dum ordinatur tradunt eis vrceoli vel ampulle. Per iudices
 & ppositos, qui fuerunt eadē personæ, sicut dixi plenius in
 expositione literali, figurati fuerūt exorciste, quorū officium
 est expellere dæmones de energumenis, sicut ad iudices p
 tinebat malos expellere seu reprimere, q sunt mēbra dæmo
 nis. Per ianitores aut, qui Gētilis aut Iudæos immundos ar
 cebant ab ingressu tēpli, figurati fuerūt ostiarij: ad quorū
 spectat offiū infideles & et fideles excommunicare s tamē
 ab ingressū ecclesię coercere. Per cantores verò figurati fue
 runt lectores. Et sic patet qualiter officia ministrorum ve
 teris testamēti figurabant officia ministrorum noui.
 Porro

C A P. XXIII.

A a
In 3. Re. ca. 2.

Porrò filius Aaron. * Comestor. Dauid leuitas diuisit in tres ordines, in Aaremitas, Moseitas, & Leuitas. Aaronitas quoq; diuisit p generationes, & iuenit de Eleazar 16. & de Ithamar 8. Ut elegit ex vnaqua; vnū pontificē, præci- piens, vt singuli ministrarent a sabbatho in sabbathū: Sadoch tamen & Abiathar præsent vniuersis.

Rabbanus.

a Sacerdotioq; sanctus. Potest per Eleazar filium Aaron seniores, & summum sacerdotem ecclesiasticū sacerdotū & spirituale sacrificium accipi.

Gen. 14. d.
† numerationem eorū in ministerio eorum.

B

Præterea enim legitur per Melchisedech panem & vinum oblatū esse in sacrificium corporis & sanguinis Christi, scilicet, sacramentum, quam per Aarō pecudum victimas. Per Ithamar vero (qui interpretatur amarus) qui per Dauid culmē Leuitici honoris ascendit, possunt figurari, qui de figurati obseruantia ad euāgelium per Christum sunt trāslati, quibus dicitur.

Isa. 1. d.

c Quomodo conuersas in auaritudinem vris alienæ. Plures de filiis Eleazar, quam de filiis Ithamar electi sunt quia multi filij deser-

C

Esa. 4. 2.
Gal. 4. d.

tae magis quam eius, quæ habet virum.

b Ter familias sedecim. Duplicatus est octonarius. In lege carnalis circuncilio octaua die celebratur, in euangelio verò in præsentī circuncilio cordium, & in futuro corporum.

c Descriptiq;. Prædicatorum ordo omnia, quæ in lege comprehensa

sunt, mysteria pure & sincere corā Deo et hominibus tractant: & auditoribus insinuant, & quid ipsa nomina ostendūt. Semeias namque audiens dominū, Nathanael dominū Dei, Sadoch iustus: Abimelech frater meus rex, Abiathar pater meus superfluous. Qui ergo audit Deū recte discendo

C A P. XXIII.

DORRO filijs Aaron, hæ partitiones erāt filij Aaron Nadab & Abiu & Eleazar & Ithamar. Mortui sūt autē Nadab & Abiu ante patrē suum, absq; liberis. Sacerdotioq; functus est Eleazar & Ithamar. Et diuisit eos Dauid & Sadoch de filiis Eleazar, & Abimelech de filiis Ithamar, scdm̄ vices suas & ministeriū Inuentiq; sūt multò plures filii Eleazar in principib. viris quā filii Ithamar. Diuisit autē eis, hoc est filiis Eleazar principes p familias sedecim, & filiis Ithamar p familias & domos suas octo. Porro diuisit vtraq; inter se familias fortibus, erant em̄

a Alter excluduntur a ministerio san. tuar. & principatu sacerdotij, nisi sint a Deo electi.

c principes sanctuarii, & principes † Dei rā de filiis Eleazar quā de filiis Ithamar. Descripsitq; eos Semeias filius Nathanael scriba Leuites corā rege & principib. & Sadoch sacerdote, & Abimelech filio Abiathar, principib. quoq; familiarū sacerdotaliū & Leuiticarum, vnam domum, quæ cæteris præerat, Eleazar, & alteram domum, quæ sub se hēbat cæteros, Ithamar. Exiuit autem fors prima Ioiarib, secunda Iedeiæ, tertia Harim, quarta Seorim, quinta Melchia, sexta Maimā, septima Accos, octaua Abia, nona Iesua, decima Sechenia, vlt-

ima ecclesiæ sacerdotalem & regiam dignitatem plenē habere & legis, & euangelij doctrinam perfectē seruare, vel perfectionem operis, quæ senario commendatur, & claritatem euangelicæ prædicationis, quæ quaternario figuratur. Nam quater seni vigintiquatuor faciunt.

C A P.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XXIII.

Diuisio.

Porrò filijs Aaron, hæ partit. &c. Hic consequenter distinguuntur officia Leuitarum magis in speciali, & primò quantum ad sacerdotes & doctores. secundò quantum ad cantores. cap. 21. tertio quantum ad sacristas & ianitores. ca. 26. Prima in duas, quia primo agitur de sacerdotib. secundò de doctoribus, ibi: Porro filiorum Levi. Circa primum sciendum, qd Aaron, & filijs eius datum fuit sacerdotium a Deo, vt h̄ Exo. 28. ita qd Aaron erat summus sacerdos, & filij eius sacerdotes sub eo. Eleazar & Ithamar, ita qd summum sacerdotium datum fuit Eleazar & filijs eius, sed tpe Eli translātū fuit summum sacerdotium ad domum Ithamar, de qua erat Eli, vt dictum fuit 1. Reg. 2. postea verò tempore Salomonis redūctum fuit summum sacerdotū ad domum Eleazar, quia Salomō abiecto Abiathar de summo sacerdotio instituit Sadoch summum sacerdotem, qui erat de domo Eleazar, vt dictum fuit 3. Reg. 2. Dauid ergo ante mortem suam volēs ordinare sacerdotū officiū, fecit recenseri principales de vtraque domo, & iuenit plures de domo Eleazar quā de domo Ithamar, & sic confluxit vigintiquatuor sacerdotes, qui officiant templum per hebdomadas sibi succedentes. 16. de domo Eleazar & 8. de domo Ithamar, & cū hoc fecit duas domos principales: vnum super filios Eleazar, & aliam super filios Ithamar. Quod patet ex hoc, qd Sadoch, qui erat principalis inter filios Eleazar, & Abimelech inter filios Ithamar, non

non nominantur inter illos, qui fuerunt instituti ad officia dū per hebdomadas, seu vices, quia erant principales in duabus domibus præsentib. 24. hebdomadarum prædictis. Sadoch tamen & sui successores, qui erant de Eleazar habuerūt summum sacerdotium, ad quos spectabat ingredi sanctum-sanctorum in die expiationis, scilicet, decima die 7. mensis. Sacerdotes autem alij, qui erāt hebdomadarij per vices, intrabant quotidie partem templi, quæ dicebatur sancta ad cremandum thymiana super altare incensū; & in hoc consistebat consummatio sacrificij, vt dicit Apost. ad Hebr. 9. quilibet autem sacerdos hebdomadarius habebat plures sacerdotes sub se in hebdomada sua. Quod autem dicunt aliqui, qd ille erat summus sacerdos per totum annum in cuius hebdomada cadebat expiationis festum, patet falsum, quia a tempore Dauid, qui ordinauit illas vices sacerdotum, quolibet anno fuisset mutatum summum sacerdotium quod non legitur in testamento vet. esse factum, sed mortuo patre succedebat ei filius in summo sacerdotio. Ex his quæ dicta sunt patet litera paucis exceptis.

2 Diuisit vtraque &c. Quādo autem, & qualiter illicitum sit vt fortibus, dictum fuit diffusè Num. 34.

3 Descripsitq; eos Semeias &c. ad memoriam in futurum, quæ esset prima in ministrando, & quæ secūda, & sic consequenter ne in posterum de hoc surgeret aliqua contentio.

4 Octaua Abia, nona Iesua, &c. De ista sorte fuit Zacharias pater Ioan. Baptistæ, vt habetur Luca 1.

MORALITER.

1 Porro filiis Aaron hæ partitiones erant. filij Aaron Nadab, & Abiu, & Eleazar. Hic ponitur ordinatio quantum ad officia sacerdotum in speciali, circa quos sic ordinauit, qd ex ipsis essent principes, & essent hebdomadarij p vices suas succedē-

cessiue tamen sub summo sacerdote. Per istos autē 24. figurati fuerunt episcopi, qui sub summo pontifice sunt ecclesiæ ministri, sicut exprimitur Apoc. 4. per 24. seniores: ponitur tamen ibi numerus determinatus, pro indeterminato, sicut dixi plenius exponendo literaliter passum illum.

Porro

cima Eliasib, duodecima Iacim, tredecima Hoppa, decimaquarta Isbaab, decimaquinta Belga, decimasexta Emmer, decimasexta Hezir, decima octaua Aphses, decima nona pheheia, vicesima Hezeciel, vicesimaprima Iachin, vicesimasecunda Gamul, vicesimater- tia Dalaiou, vicesimaquarta Maaziau. ¶ Hæ vi- ces eorum secundū ministeria sua, vt ingredian- tur domū domini, iuxta t̄ritū suū sub manu

^a Pontificis, scilicet, qui ex vnoquoque sorte ordi- nis acis lux minoribus, & a sabbatho vsque ad sabbatum mini- strabat.

Aaron patris eorum, sicut præcepit dñs Deus Israel. Porro filiorū Leui, qui reliqui fuerāt de filiis Amrā erat Subael, & de filiis Subahel, Ie- he deia. De filiis quoque Rohobia princeps Iefias. 3 Isari verò filius Salemoth, filiusque Salemoth

Iahath. Filiusque eius Ieriau primus, Amarias secundus, Iahaziel tertius, Iecra aā quartus. Fi- lius Oziel Micha: filius Micha Samir. Frater Micha Iefia, filiusque Iefia Zacharias. Filij Me- rari: Moholi & Musi, filius Oziau Benno. Filius quoque Merari Oziau & Soam, & Zachur, & Hebri. Porro Moholi filius Eleazar, qui non ha- bebat liberos. Filius verò Cis Ierameel. Filij Musi Moholi Eder & Ierimoth. Isti filij Leui secundum domos familiarum suarum. Mife- runtque & ipsi sortes contra fratres suos, filios Aaron coram Dauid rege & Sadoc, & Abime- lech, & principibus familiarum sacerdotalium & Leuitarum tam maiores quam minores, omnes fors æqualiter diuidebat.

- omnes fors æqualiter di- uidebat.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Sub manu. i. sub summo sacerdote ab Aaron descendente, qui vocatur hic Aaron, eo q̄ personam ipsius representabat. 2 Porro filiorum. Hic consequenter agitur de doctoribus seu iudicibus magis in speciali. 3 De filiis quoque. Ibi videntur fuisse de filiis Mosi, quia Aaron & Moses fuerunt filij Amram. 4 Filij Merari. Hic doctores fuerunt de tribu Leui descenden- tes per Merari. 5 Miseruntque. hoc est dictum, q̄ sicut filij Aaron erant ordinati in officio sacerdotū per sortes, vt prædictum est, ita et isti in officio doctorum. Itē quia in æquali numero, sicut. n. fuerunt instituti viginti quatuor sacerdotes hebdomadarij, plures alios sub se hñtes, sic fuerunt instituti viginti quatuor principales doctores, qui hic noiantur, scilicet Subael, Iehedeia, Iefias, Isari, Salemoth, Iahath, Ieriau, Amarias, Iahazel, Iecraam, Micha, Samir, Iefia, Zacharias: & isti fuerunt de filiis Amrā, Benno, Oziau Soam, Zachur, Hebri, Eleazar,

Eleazar, Ierameel, Moholi, Eder, Ierimoth, isti fuerunt de fi- liis Merari. Alij aut̄ quorum nomina hic interponuntur, fac- iunt fratres istorum vel patres immediati vel mediati, & sic interponuntur, non t̄quam principales doctores, sed sicut eis attinentes. Sciendum est, q̄ ista nomina in pluribus locis aliter sonant in Hebræo, quam hic exprimentur in Latino.

6 Tam maiores. quia ille sup̄ quē cadebat fors prima, erat pri- mus, & sic de alijs cōsequēter, tunc essent minores in ætate, siue antiquiores, siue maioris reputationis, siue minoris. Cre- dibile t̄ est, q̄ diuina ordinatione præcia futurorū fors pri- ma cecidit sup̄ magis aptum de futuro ad illud officium, & sic p̄nt de alijs ordinatē sicut dictum fuit Num. 26. q̄ in di- uisione terræ per sortes ordinatione diuina sortes sic cade- bant, q̄ portio maior terræ iproueniebat tribu hñti maiorē multitudinem personarum, & minor hñti minorē, & sic de alijs proportionabiliter, secundū qd̄ dicitur Prouer. 16. d. Sortes mittuntur in sinum, sed a domino temperantur.

CAP.

MORALITER.

2 Porro filiorum. Hic consequenter agitur de reliquis sacer- dotibus, qui erant sub 24. hebdomadarijs prædictis, & per istos

istos significati fuerunt sacerdotes curati, qui sunt sub episco- pis, & secundum eorum dispositionem debent in sibi com- missis ecclesijs ministrare.

CAP. XXV.

CAPVT XXV.

1 **I**gitur Dauid & magistra- tus exercitus segre- gauerunt in mini- sterium, &c. Quia verus Dauid rex noster & domi- nus omnem ordi- nem ecclesia- stici ministerij in fide trinitatis suū vult age- re, officium nec eum dignē lau- dare potest, nisi qui patrē & fi- lium

IGITVR Dauid & magistratus exercitus se- gregauerunt in ministerium filios Asaph & He- man & Idithun, qui prophetaret in citharis & psalterijs & cymbalis secundū numerum suum dedicato sibi officio seruientes. De filiis Asaph, Zachur & Ioseph, & Nathania, & Afarela, filij Asaph, sub t̄ manu Asaph prophetantis t̄ iuxta regem. Porro Idithun, filij Idithun Godolias, Sori, Iefias, & Hasa- bias, & Mathathias, sex sub manu patris sui Idithun, qui in cithara prophetabat t̄ super confitentes & laudantes dominum Heman quoque filij Heman, Boccian Muthanian, Oziel & Subuel, & Ieri- moth, Hananias, Hanani, E hatha, Gedlethi & Romenthiezer, & Iesbacassa, Mellothi, Othir, Mazioth. Omnes isti filij Heman videntis regis in sermonibus Dei, vt exaltaret cornu. Deditque Deus Heman

1 lū, & Spiritum- sanctum cōfes- sione per fidē, 2 spem, & chari- tatem laudauerit. Asaph enim colligens, He- man cor eorum, Idithun 3 transiens, qui e- nim diuine scri- pturæ mysteria sagaciter collig- it, & omnem terrenarum re- rum cupidita- 4 gnē laudes per- soluit.

D
E
F
† adimanū re- gis, i. iuxta p̄- ceptum regis. † ad confi- endū & laudā- dum Ixx. con- fessionē & lau- dem domino.

¶ Omnia

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XXV.

1 **I**gitur Dauid. Hic consequenter agit de distinctione & oratione cantorum. Circa quod sciendū, q̄ fuerunt tres principales canto- res. Asaph & Hema & Idithū. & isti sup̄. 6. vocant̄ Ethā. de filiis autē istorū triū instituti sūt. 24. cātōres & quilibet eorū sub se habebat. 12. cū associātes & deseruiebāt ordinate 24. hebdomadarius sacerdotū sup̄. dicitur, ita q̄ primus de istis 24. exercebat officiū suū cū primo hebdo- madio, & secundus cū secūdo, & sic de alijs. & de istis. 24. cātōribus quatuor fuerūt de filiis Asaph, & sex de filiis Idithū, & 12. de filiis He- ma. Instituti sūt aut̄ isti 24. cātōres p̄ sortes. q̄s essit primus & q̄s secū- dus, & sic consequenter: ita quod non sunt ordinati secundū ordinē pa- tris, vel fratris, sed super quemcūque cadebat fors prima ille erat pri- mus, & sic de alijs: sicut dictum est de doctoribus capitulo precedenti. & his dicitur patet litera paucis dictis, quæ discernuntur.

2 Qui prophetarent. i. prophetias capere: vt communiter exponitur Hebræi vero dicunt, q̄ dum canerēt in instrumentis musicis fiebat sup̄ eos spiritus domini, & prophetabāt, sicut dicitur de Eliso 4. Reg. 3. 3 Porro. supple sunt, qui sequuntur: Idithun iste fuit filius primi, ita quod est nomen æquiuocum ad patrem & filium, & eodem modo di- cendum est de Heman, cum subditur. Heman quoque filij Heman. 4 Vidētis re. propheta, q̄a qui hodie dicitur propheta, olim appella- batur vidēs, vt habetur 1. Reg. 9. dicebātur aut̄ isti propheta, quia canebāt prophetias. vel quia habebant spiritū prophetiæ, vt dictum est sup̄. 5 Vt exaltaret. id est, ad hoc laudabant Deum, vt ipse exaltaret fortunam eorū

MORALITER.

1 **I**gitur. Hic agit in sp̄ali de cātōribus, quorū ordinatio in suis officijs distinguit p̄ 24. vices sibi succedētes, sicut & or- dinatio principalū sacerdotū, q̄ hebdomadarij diebant. Et quā

quā illi figura fuerunt eportū, iō p̄ ordinationē cātōrū figuratur, q̄ in noua lege sicut in qualibet ecclesia cathedrali p̄est vnus ep̄s, sic in ea præesse debet vnus cātōr alijs i choro can- tātibz, p̄ qd̄ præcentor in aliquibus ecclesijs nominatur.

¶ Dini-

A *Canthi doctores.* Hi sunt, qui in hoc cano- nes duodecim libro rum sensu euangelico exponunt, quater enim septuaginta duo du- centi octoginta ta- cuit. Libris autem veteris & noui testa- menti septuaginta duo esse dubium non est. Unde quicunque di- uino lingitur offi- cio, quatuor principa- libus virtutibus mi- stens, euangelica do- ctina inueniatur, & secundum eius nor- mam quicquid dili- gerit, vel docuerit, totum intendit.

sub manu re-
... id est quod
... ce sube-
... in docto-
... canonicis.

filios quatuordecim, & filias tres. Vniuersi sub manu pa- tris sui ad cantandum in tem- plo domini, distributi erant in cymbalis, & psalterijs, & citharis, in ministeria do- mus Dei iuxta regem Asaph, videlicet & Ithun & He- man. Fuit autem numerus eor- um cum fratribus suis qui erudiebant canticum domini cuncti doctores, ducem octo-

Ne quis ecclesia licet ordinis grauium, aut dicit, aut accipere presumat. unde: Nemini inuicem cito impolueris.

ginta octo. Miseruntque sortes, per vices suas ex aequo, tam maior quam minor, doctas pariter, & indo- ctas. Egressaque est fors prima Ioseph, qui erat de Asaph. Secunda Godolia, ipsi & filijs eius, & fratribus eius, duodecim. Tertia Zachur filijs & fratribus eius, duodecim. Quarta Ilari filijs & fratribus eius, duodecim. Quinta Nathaniae fi- lijs & fratribus eius, duodecim. Sexta Bocciau filijs

filijs & fratribus eius, duodecim. Septima Is- reela filijs & fratribus eius, duodecim. Octaua Iesariae filijs & fratribus eius, duodecim. Nona Mathaniae filijs & fratribus eius, duodecim. De- cima Semeiae filijs & fratribus eius duodecim. Vndecima Azareel filijs & fratribus eius duodecim. Duodecima Hasabiae filijs & fratribus eius duodecim. Tertiadecima subael filijs & fratribus eius duodecim. Quartadecima Ma- thathiae filijs & fratribus eius duodecim. Quin- tadecima Ierimoth filijs & fratribus eius duo- decim. Sextadecima Hananiae filijs & fratri- bus eius duodecim. Septimadecima Iesbacasae filijs & fratribus eius duodecim. Octauadecima Hanani filijs & fratribus eius duodecim. Nona- decima Mellothi filijs & fratribus eius duode- cim. Vicecima Eliatha filijs & fratribus eius duo- decim. Vicecimaprima Othir filijs & fratribus eius duodecim. Vicecimasecunda Geddelthi filijs & fratribus eius duodecim. Vicecimater- tia Mahazioth filijs & fratribus eius duodecim. Vicecimaquarta Romemthiezer filijs & fratri- bus eius duodecim.

NICOLAUS DE LYRA.

sortitudinem & potentiam regis David. & propter hoc diceban- tur videntes regem, quia orabant pro rege, & eius regno, al qui Hebraei exponunt hoc de rege Messia, quem adhuc Iudaei expectant, & pro eu- ius aduentu, & dicunt, cantores Deum orabant, in eius enim aduentu sperant super omnes gentes eleuari, & eis dominari, sed hoc fuit imple- tum

tem in aduentu domini nostri Ies. Christi, sicut d. cum fuit diffusus 1. Reg. 2. c. super finem cantici Annae.

Miseruntque sortes, &c. sine a ceptione generis vel aetatis seu alterius conuentionis. Credibile est tamen, quod sortes cadebant ordina- tione diuina secundum aptitudinem personarum ad officia sua, sicut dictum est de uocantibus, & sacerdotibus cap. preced.

C A P. XXVI.

D *uisiones autem ianitorum, &c.* *Androsius.* Bini filij Core, & psal- mis iam superioribus approbati, eo- que congruis sensibus & cogitationibus ad vir- tutum studia conuenientibus in semet- ipsis pangerent spiri- tale psalterium, & co- gnitioni

1. psal. 57.

C A P. XXVI.

uisiones autem ianitorum de Coritis Me- selemia filius Core, de filiis Asaph filij Melelemie, Zacharias primogenitus, Ia- dihel secundus, Zabadias tertius, Iatha- nael quartus, Aelam quintus. Iohanam sextus, Elioenai septimus. Filij autem Obe- dedo Semeias primogenitus, Iozabad secundus, Ioaha tertius, Sachar quartus, Nathanael quintus,

gnitioni diuinitatis pugili specula men- tis intenti, celestium mysteriorum digni to- rent haurire secreta. Et ideo cum psalmo- rum ante arcam domi- ni quotidie canendo- rum officium recepis- sent, videntur electi, ut psalmodium canticum in secunda sabbathi specialiter reciperet concinendum.

Idem

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XXVI.

D *uisiones autem ianitorum, &c.* *Hic consequenter agitur de ordinatone ianitorum, & primo de ianito- ribus, & de sacerdotibus, ubi: Patero Achnas. Circa primus ianitorum, & de sacerdotibus, ubi: Patero Achnas. Circa primus ianitorum, & de sacerdotibus, ubi: Patero Achnas. Circa primus ianitorum, & de sacerdotibus, ubi: Patero Achnas.*

tem in atrio templi, ubi erant isti portarii, quatuor introitus secundum quatuor partes orbis, s. porta Orientalis ex qua parte erat ingressus templi, & Occidentalis ex qua parte erat pars posterior templi, que dicebatur sanctum sanctorum, & porta Aquilonaris & Australis, que erant ex lateribus templi, agitur secundum istas quatuor partes dispositi sunt ianitorum, per sorte, & del. cer, qui custodierunt portam Orientalem, & qui Occidentalem, & qui Aquilonarem, & qui Australem, et quo- modo. Ex his dicitur patet littera paucis exceptis, que discurrentur.

Quia

MORALITER.

D *uisiones autem ianitorum.* Istorum autem ordi- natio & distin- ctio non accipitur secundum distinctiones hebdom- adariorum seu principalium sacerdotum, sicut est dictum de a. distinctionibus cantorum, sed accipitur secundum distinctiones portarum, que fue- runt ad quatuor partes principales orbis, propter quod istae portae non fuerunt in templo in quo erat, nisi vnus solus in- troitus, s. in parte Orientali, sed fuerunt in muro atrij. Igitur ALLEGORICE per portam Orientalem figuratum fuit bap- tismi sacramentum, eo quod est ianua aliorum sacramen- torum, de qua porta dicit Ioan. 3. a. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu, non potest introire in regnum Dei.* Per Occidentalem vero portam

portam significatur extrema unctio, quae est sacramentum excun- tum de hoc mundo. Per Aquilonarem vero portam significatur peni- tentiae sacramentum, quod respicit & deflet peccata commissa. Hic. i. *Ab aquilone pandetur omne malum.* Per portam autem Australem significatur sacramentum eucharistiae, quod est sacramentum amoris, eo quod ab austro procedit calor feruor significans feruorem dilectionis. Igitur secundum portas istas possunt distingui ianitores. Portam enim Orientalem obseruat, qui gratiam baptismalem custodiunt. Occidentalem vero portam, qui unctionem extremam deuote suscipiunt. Portam Aquilo- narem, qui peccata commissa per penitentiam diluunt. Au- stralem vero portam, qui frequenter & deuote eucharistiam re- cipiunt

Allegoricè.
Quia potest
significari.

*IDEM. Core cum aliis, qui aduersus Mosen, & Aaron insurrexerant studio contumaci, terrę hiatu in deserto uora ti sunt, & necati. Quib. mortuis, quia alij patres eorum filijs mirabilia Dei nuntiauerunt, vt dicere possent filij Core, Pa tres nostri annuntia uerūt nobis? Isti sūt patres quorum sene ctus uita immacula ta est. Sequitur.

a *Selemia*, Qui in terpretatur, reddente domino, & signi ficat ordinē aposto lorum, & primorū doctorum, quib. O rientalis porta, i. pri mitiua commenda tur ecclesia, quibus antiquorum pattū reddite sunt promif siones.

b *Zacharia*. qui me moria domini inter pretatur, & signifi cat doctores gentiū quia a primis prædi catoribus ad prædi candum ordinati sunt. Vnde *orantib. apostolis, & ieiunan tib. ait spiritus sanctus, Segregate mihi, et Pau lum, & Barnabam.*

c *Obededom*. Rubeus qui in seruitute erāt gnati, & rubore san guinis Christi per tuisi, reatum suū in ppatulo habuerūt, recte per condescē sionem magistrorū reducuntur ad gra dum pristinum. unde Paulus. *Omniū seruum me feci, ut om nes lucrificerem.*

d *Ad austrum*. Au tralis porta signifi

cat Iudaicam plebem lege, & prophetis illuminatam, calo ri fidei, & lumini sapientia percipiendo uiam. c *Ad Occidentem iuxta portam, &c.* Per Occidentalem plagam finis mundi significatur, in quo erit persecutio Antichristi, *abundabit iniquitas, & refrigescet charitas multorum.* Huius portæ ianitores, sunt docto res istius temporis, qui ecclesiam docēdo, & exhortādo ro borāt. unde Sephim humilis, uel campe stris & Hofa diuinās interpretatur. Humi liabitur. n. in perse cutione ecclesia, & in campo lasciuia erit dissoluta. Sed in perfectōrū actione eleuata, quod diu nis præsignatur elo quiis. Vnde. *Clausi sunt sermōnes vsque ad præsentium tempus.* f *Leuitæ sex, & ad Aquilonem quatuor per diem, &c.* Senarius bonum opus mini steriorum Dei signi ficat, quaternarius euangelicam doctri nam, & principalū virtutum plenitudi nem.

Mat. 24. b

g *Bini, & bini*. Iani tores binos, & binos dicit esse in cellulis, atque in uia, quia si ue in cellulis cordis sui curam gerant, si ue i uia exterius uer bum Dei exponant, duo præcepta chari tatis, & regulam utriusque testamenti omnino seruant.

Mat. 24. b

E

Dan. 12. c

† instrumentorum.

Ammiel sextus. Issachar septimus, Phollathi octauus, quia be nedixit illi dominus. Semeiæ autem filio eius nati sunt filij, præfecti familiarum suarum. Erant enim uiri fortissimi. Filij ergo Se meia Othni, & Raphael, & Obed, Elzabad, & fratres eius uiri fortissimi. Eliu quoque, & Samachias. Omnes hi de filijs Obededom, ipsi & filij, & fratres eorum fortissimi ad ministrandum sexaginta duo de Obededom. Porro Meselemitæ filij, & fratres eorum robustissimi decem, & octo. De Hofa autem, idest, de fi lijs Merari Semchri princeps (non enim habuerat primogeni tum, & idcirco posuerat eum pater eius in principem) Helcias secundus, Tabelias tertius, zacharias, quartus. Omnes hi filij,

a Custodes ecclesiarum, qui ad baptismum singulorum fidem explorant.

& fratres Hofa tredecim. Hi sunt diuisi in ianitores, ut semper principes custodiarum sicut, & fratres eorum ministrarent in

a Quia non est personarum acceptor Deus, quicumque enim operatur iustitiam, acceptus est illi.

domo domini. Missæ sunt ergo sortes ex æquo, & paruis, & magnis per familias suas in vnāquamque portarum. Cecidit igitur fors Orientalis Selemia. Porro Zachariae filio eius viro prudentissimo, & erudito sortito obtigit plaga Septen

a Gentilitas infidelitate frigida, sed ex eis plurimi ad fidem ueniunt.

b Seruens.

c Quia ibi fuerunt prophetae, & apostoli.

trionalis, Obededom uero, & filiis eius ad Austrum, † in qua parte domus erat seniorum consilium. Sephim, & Hofa, ad Oc

a Quia in proximo erit iudicium in quo sancti ascendent ad regnum celorum.

b Concordia duorum testamentorum.

cidentem iuxta portam, quæ ducit ad uiam ascensionis, custodia contra custodiam. Ad Orientem uero Leuitæ sex, & ad Aquilonem quatuor per diem, atque ad Meridiem, similiter in die quatuor, & ubi erat concilium bini, & bini. In cellulis quoque ianitorum ad Occidentem quatuor in uia, binique per cellulas. Ad Septentrionem uero, & Meridiem quaterni per dies singulos mutabantur. Et ad basilicam concilii ad Occidentem bini, habentes subiectos alios in uia, binique per cellulas. Hæ sunt di

NICOLAUS DE LYRA.

Quia benedixit illi dominus. *Isud ponitur ad ostendendum rationem quare iste Obededom ita multiplicatus erat in prole, prout tantur in textu, iste. n. secundum doctores fuit ille Obededom, in cuius do po posita fuit arca domini ut habetur 2. Re. 6. propter quod dominus benedixit Obededom, & omnem domum eius, ut dicitur ibidem, s. multiplicando eum in prole, maxime masculina, & in bonis spiri tualibus, & temporalibus.*

Semchri princeps, &c. *Quod exponitur uno modo sic, quod istud ponitur respondendo i acitę questioni. Dicunt. n. quod iste Semchri erat arui ualoris, & ideo posset quari quare pater eius constituit eum prin cipem in domo sua. Et respondetur hic, quod hoc fuit, eo quod non ha uerat primogenitum. Sed istud non uidetur ualere, quia saltem iste semchri fuit primogenitus eius, uel alius. Propter quod alio modo ex onitur ad contrarium, & 3 quod iste Semchri fuit ualentior aliis fra trib. suis, propter quod pater fecit eum principem inter eos, quamuis non esset senior, sicut David fecit de Salomone, & plures alii reges, qui pccerunt sibi succedere in regno iuniores, & propter hoc dicitur hic.*

Non. n. habuerat, &c. *supple. qui esset alicuius ualoris, seu repu tationis, & talis modus loquendi bene inuenitur alibi in scriptura.*

4 Missæ

4 Missæ sunt ergo sortes. *sine acceptione domus, ætatis, uel generis sicut dictum est de cantoribus c. præcedente.*

5 Porro Zachariae filius, &c. *Hoc dicitur ad reddendum rationem quare fuit positus principalis in porta Septentrionali, sicut pater suus in Orientali, quia non fuit sic de aliis portis, quod pater, & filius essent prin cipales in duabus portis aliis.*

6 In qua parte domus, &c. *Isud inducitur ad ostendendum, quod in illa parte requirebatur magna custodia, quia ibi tractabant senes, seu iudi ces ordinarij negotia communia, & determinabant dubia, & ideo fors il la cecidit super Obededom, qui erat homo ualens, & potens, eo quod bene dixerat eum dominus, ut prædictum est.*

7 Ad Orientem uero, &c. *quia illa porta erat ante ingressum templi & ideo requirebatur ibi magna custodia.*

8 Et ubi erat concilium, &c. *Ibi. n. duplicabantur custodes, quia re quirebatur maior custodia ratione prædicta.*

MYSTICE exponendo portas prædictas secundum sensum allego ricum. Porta Orientalis signat Christi incarnationem, quia tunc uisitauit nos Oriens ex alto. Occidentis eius passionem, quia tunc occidit sol iusti tia, in cuius signum sol obscuratus fuit in meridie. Aquilonaris eius resurrexionem, quia tunc Christus rediit ab inferis tanquam ab Aquilone.

sc de quo

MORALITER.

icipiunt. Moraliter autem possunt distingui portæ, ac et iani ores. Orientalis porta dici potest hominis ortus, Occidenta lis aut eius obitus. Aquilonaris uero aduersitatis tempus, Au tralis prosperitatis status. Portam igitur Orientalem custo diūt illi, qui uilitatem suæ originis considerant, ut humiliētur. Portam autem Occidentalem qui certitudinem mortis futu

ra, & incertitudinem horæ iugiter meditantur, ne improuifi ad mortis iudicium euocentur. Bern. O homo, certum est, quod morieris, sed ubi, quando uel quomodo, incertum est, mors ubique te expectat, sed si sapiens fueris, ubique mortem expe ctabis. Portam autem Aquilonarem custodiunt, qui in aduer sis armis patientiæ continuè se muniunt, ne per impatientiā frangantur. Portam autem Australem obseruant, qui semper solliciti sunt ne in prosperis per superbiā eleuentur.

Qui præcipue a David honorabantur, se-
culari laudæ phylax, & super thesauros conseruant, do-
ctores de laudis dignitate, quibus ornamentum ecclesiæ,
decor anime cõ-
mendatur.

h. Exator oron-
ti & lazo. Offen-
dit donaria prin-
cipum thesauros
eae. Eudorum,
que em in hosti-
bus aut rebant,
in supellectilem
templi dõnabat.

Quemque e-
b. tata bene labo-
rans aliquid vir-
tutis, vel bono-
peris acquirat,
Deo, non sibi be-
ne attribuat. vn-
de. Non vobis do-
nauit, sed
nomini tuo da glo-
riam.

c. Isaaritis vero
præerat Chonenias,
& cetera. Hi sunt
qui in Ecclesia
humiliter, & obe-
dienter que a ma-
gistris audiunt,
deuota mente su-

c. scripunt, & qui
lingua non pos-
sunt faciendo, do-
ctinam virtutũ
ostendunt.

d. Israeli trans
Iordanem contra
Occidentem, & ce-
tera. Israelita, qui
trãs Iordanẽ pos-
sel-

sessionem acceperunt, significant eos, qui misericordie con-
tenti, arcem virtutum turbulentiã huius seculi transcen-
dendo non appetunt, sed tamen mandata Dei opere exerce-
re non negligunt.

Quia vero nemo
hæc agit nisi do-
no Dei, is præpo-
situs dicitur esse
Afabias, id est,
faciente domi-
no, vt dicant
cum propheta.
Omnia opera nostra
operatus est in vo-
bis.

e. Hebronitarum au-
tem princeps fuit Je-
ria secundum fami-
lias, & cognationes
eorum.

In Hebron cœpit
David regnare,
qui significat eos,
qui bene conuer-
sari incipiunt, &
David in vita-
sua parant regnũ.
Hebronitis Je-
rias, timens do-
minum princeps
est, quia initium
sapientiæ timor do-
mini. Hebron ve-
ro interpretatur
coniugium, qui
enim timet profi-
cit, vt amet, &
foras mittat timo-
rem.

uisiones ianitorum filiorum Core, & Merari. porro Achias erat su-
per thesauros domus domini, ac vasa sanctorũ. Filii quoq Ledan,

filij Gersonni De Ledan principes familiarum, Ledan, & Gersonni
Iehieli. Filij Iehieli Zuthan, & Ioel, fratres eius, super thesauros do-
mus domini. Amamitis, & Isaaritis, & Hebronitis, & Ozielitis. Su-
bael autem filius Gerson filij Moyfi, præpositus thesauris, frēs quo-
que eius Eliezer, cuius filius Rahabia, & huius filius Isaias, & huius

filius Iorã Huius quoque filius zechri, sed & huius filius Selemith.
Ipse Selemith, & fratres eius sup thesauros sanctorum, quæ sanctifi-
cauit David rex, & principes familiarum, & tribuni, & ceturiones,
& duces exercitus de bellis, & manubiis præliorum, q̄ consecraue-
rant ad instaurationem, & supellectilem templi domini. Hæc autẽ
vniuersa sanctificauit Samuel videns, & Saul filius Cis, & Abner fi-
lius Ner, & Ioab filius Saruię. Oēs qui sanctificauerant ea per manũ

Selemith, & fratru eius. Isaaritis vero præerat Chonenias, & filii eius
ad opera forinsecus super Israel ad docendum, & iudicandum eos.
porro de Hebronitis Hafabias, & fratres eius viri fortissimi mille se-
ptingenti præerant Israeli trans Iordanem contra Occidentem, in-
cunctis operib domini, & in ministerium regis. Hebronitarum au-
tem princeps fuit Ieria secundum familias, & cognationes eorum.

Quadragesimo anno regni David recensiti sunt & inuenti sunt viri
fortissimi in Iezer, Galaad, fratresque eius robustioris ætatis duo mi-

lia septingenti principes familiarum. præposuit autem eos David
rex Rubenitis, & Gadditis, & dimidiæ tribui Manasse, in omne mi-
nisterium Dei, & regis.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

de quo dicitur Ierem. 1. Ab Aquilone pandetur omne malum.
Australis eius ascensionem, sicut in puncto Australi sol visibilis est in
sua maiori altitudine, p ista enim quatuor Christi mysteria habemus
introitum ad atrium ecclesiæ militantis, vt per hæc postea accedamus
ad templum ecclesiæ triumphantis.

Moraliter. Secundum vero sensum moralem porta Orientalis designat huma-
næ originis utilitatem. Porta Occidentalis mortis propinquitatem. Por-
ta Aquilonaris infernalis supplicii grauitatem, quia ab Aquilone
pandetur omne malum, ut supra dictum est. Australis vero cele-
stis gaudii immensitatem, quia ibi sol iustitiæ licet in sua uirtute. Ter-
considerationem. n. solum quatuor resiste homo a peccato, & incipit
bonum operari, & sic per ista quasi per quatuor portas habet introi-
tum ad atrium militantis ecclesiæ, per participationem meritouum, ut
sic ulterius transeat ad atrium triumphantis ecclesiæ per adeptionem
premorium.

1. Porro Achias erat super thesauros domus domini, &c.
Hic consequenter agitur de ordinatione sacristarum, & præfectorum,
& primo agitur de sacristis, secundo de præfctis, ibi: Isaaritis, sacri-
sts autem dicebantur illi, qui custodiebant vasa diuino cultui deputa-
ta, & sacerdotum ornamenta, & ea quæ erant in sacrificiis, & cultu
diuino necessaria, & aurum, & argentum, & similia, quæ ex deuotio-
ne fuerant domino consecrata, & pater litera vsque ibi.

2. Que sanctificauit David rex, & principes familiarum, &c.
Quando, n. habebant vniuersa solentiam, p̄cusa quæ ibi reperie-
bantur in præda principes bellatorum offerebant, vel partem eorum
consecrando diuino cultui, ita quod non possent alijs usibus applicari,
& hoc legitur esse factum a tempore Moyfi, quando deuentis Madianiti-
tis principes exercitus quicquid aui inuenerunt in prædam consecra-
uerunt domino, ut habetur Num. 31. in fi.

3. Hæc autem vniuersa sanctificauit Samuel videns, & Saul.
Hoc non refertur ad ea, quæ fuerunt sanctificata, vel consecrata domi-
no per David, & bellatores suos, qui fuerunt post Saul, sed ad ea, quæ
fuerunt

fuerunt sanctificata, & consecrata domino, ex prædis victoriarum,
quas habuerunt Saul, & principes eius.

4. Et Ioab filius Saruię. istud refertur ad tempus David, cuius mi-
litie princeps fuit Ioab.

5. Isaaritis vero præerat Chonenias, &c. Hic consequenter agi-
tur de præfctis in operibus exterioribus, & hoc est quod dicitur.

6. Ad opera forinsecus super Israel, & ad docendum, &c. Ali-
qui, n. de Leuitis scientes legem fuerunt ordinati ad docendum popu-
lum in locis distantibus a Ierusalem, & ad determinandum dubia in
quib. simplices dubitabant. Hebræi tamen aliter exponunt quod dicitur
hic. ad opera forinsecus super Israel, &c. dicentes, quod isti
Leuitę fuerunt ordinati ad hoc, quod caderentur ligna cetrina in Liba-
no, & ad adducendum ea in Ierusalem, similiter ad abscindendos lapi-
des de montib. pro reparatione eorum, quæ in templo, vel circa templũ
essent renouanda, vel de nouo edificanda, & quantum ad hoc dicitur
doctores iudices, qui præerant operariis, & disponebant quid eẽt agen-
dum, & puniebant transgressores mandatorum suorum.

7. Porro de Hebronitis Hafabias, & fratres eius, &c. i. de Le-
uitis descendens ab Hebron, de quo dictum est supra.

8. Præerant Israeli trans Iordanem contra Occidentẽ, &c.
vbi habitabant duæ tribus, & dimidia.

9. In cunctis operib. domini, & in ministerium regis. erant.
n. ibi aliquæ vineæ, & agri domino consecrati, quorum prouentus cede-
bant in ministerium templi. Erant etiam ibi aliqui redditus, & prouẽ-
tus pro rege colligendi, & in utroque officio erant ibi instrui.

10. Quadragesimo anno regni David recensiti sunt, & in-
uenti, &c. i. prædictæ enumerationes, & distinctiones Leuitarum fa-
cta fuerunt quadragesimo anno regni David, qui fuit ultimus annus, s.
vita sua, istud autem hic exprimitur, quia numeri, & ordines bellato-
rum, qui ponuntur capitulo sequenti fuerunt a principio regni David.
Quod patet ex hoc, quod Asael frater Ioab nominatur princeps in
quarta turma, & tamen ipse fuit occisus circa principium regni Da-
uid cum adhuc esset contentio inter domum David, & domum Saul de
regno, vt habetur 2. Reg. 2.

* CAP.

C A P. XXVII.

FILII autem Israel secundum numerum suum principes familiarum tribuni, & ceterationes, & praefecti, qui ministrabant regi iuxta turmas suas, ingredientes, & egredientes per singulos menses in anno

vigintiquatuor milibus singuli praerant. primae turmae in primo mense, Iesboam praerat filius Zabdiel: & sub eo vigintiquatuor milia. De filiis Phares, princeps cunctorum principum exercitus mense primo. Secundi mensis habebat turmam Dudia Ahohites, & post se alter nomine Macelloth, qui regebat partem exercitus vigintiquatuor milium. Dux quoque turmae tertiae in mense tertio, erat Banaias filius Ioiaedae sacerdotis: & in diuisione sua vigintiquatuor milia. Ipse est Banaias fortissimus inter triginta, & super triginta. praerat autem turmae ipsius Amizadab filius eius. Quartus, mense quarto, Azahel frater Ioab, & Zabadias filius eius post eum, & in turma eius vigintiquatuor milia. Quintus, mense quinto, princeps Samaoth Iezerites, & in turma eius vigintiquatuor milia. Sextus, sexto mense, Hira filius Acces Thecutes, & in turma eius vigintiqua-

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. XXVII.

Filii autem Israel. Hic consequenter describitur ordinatio populi ad regem, & ad Deum. Tunc enim populus est bene ordinatus, quando est obediens regi, & rex diuinae uoluntati, talis autem fuit Dauid, & in principio regni sui facta sunt ista ordinatio, ut dictum est praecedent. capitulo.

tamen ponitur hic quasi per modum repetitionis, quia uoluit similem ordinationem esse in regno filii sui Salomonis. Circa quod primo ponitur ordinatio militaris, secundo popularis, ibi: Porro tribubus, tertio familiaris, ibi: Super thesauros autem regis. Circa primum sciendum, quod Dauid distinxit milites per 12. cohortes, & in qualibet erant 24. milia bellatorum, ita quod prima cohors erat cum rege primo mense, parata ad resistendum aduersariis, vel ad sedandum populum, si aliqua seditio oriretur, & secunda cohors in secundo mense, & sic de aliis consequenter, tamen quando imminabat bellum ubi oportebat congregare maiorem exercitum omnes 12. cohortes erant paratae, & essent cum rege. In ordine igitur istarum cohortum ostenditur hic quis fuerit princeps in prima cohorte, & quis in secunda, & sic de aliis, & patet littera ex dictis, paucis exceptis.

2 Primae turmae. i. primae cohorti militum.

3 Iesboam praerat filius, &c. iste sup. 11. cap. uocatur Iesbaa, ista nomina variantur (sicut frequenter de propriis Hebraicis dictum est) in principio, vel in fine.

4 De filiis Phares, &c. de qua tribu erat Dauid, & ideo uoluit i-

stam

M O R A L I T E R.

† 1 Filii autem Israel. Post ordinationem ministrorum in domo domini, hic consequenter ponitur ordinatio ministrantium regi in diuersis officis regni sui. Et primo ponitur ordinatio militaris, secundo popularis, tertio familiaris. Quantum ad primum describuntur hic 12. principes existentes cum rege per singulos menses successiue, & quilibet princeps habebat sub se 24. milia pugnatorum.

ALLEGORICE uero per istos 12. principes significati fuerunt 12. apostoli, de quibus dicitur Ps. 44. d. Constitues eos principes super omnem terram, &c. Per 24. milia pugnatorum sub quolibet principe, significati fuerunt martyres sancti, qui assignati

tuor milia. Septimus mense septimo, Helles phallonites de filiis Ephraim; & in turma eius, vigintiquatuor milia. Octauus, mense octauo, Sobochai Hufathites de stirpe Zarahi, & in turma eius vigintiquatuor millia. Nonus, mense nono, Abiezer Anathothites † de filiis Iemini: & in turma eius vigintiquatuor milia. Decimus, mense decimo, † Marai, & ipse Netophathites de stirpe zarahi, & in turma eius vigintiquatuor milia. Vndecimus, mense undecimo, Banaias Pharathonites de filiis Ephraim et in turma eius vigintiquatuor milia. Duodecimus, mense duodecimo Holdai. Netophathites de stirpe Gothoniel, et in turma eius vigintiquatuor milia. Porro tribubus praerant in Israel: Rubenitis dux Eliezer, filius zechri; Simeonitis, dux Saphatias filius Maacha, Leuitis, Hafabias filius Chamuel. Aaronitis, Sadog. Iudaitis, Eliu frater Dauid, Issacharitis, Amri filius Michael. zabulonitis, Iesmaias filius Abdiae: Nephtalibus, Ierimoth filius Oziel: filijs Ephraim Osee filius Ozaziu: Dimidiae tribui Manasse, Ioel, filius Phadaiae, et dimidiae tribui Manasse in Galaad, Iaddo filius zachariae: Benjamin autem, Iasiel, filius Abner: Dan uero, Ezriel, filius Ieroham. Hi principes filiorum Israel. Noluit autem Dauid numerare eos a uiginti annis inferius, quia dixerat Dominus, ut multiplicaret Israel quasi stellas caeli. Ioab filius Saruiae coe-

stum honorare, non solum propter probitatem, sed propter tribus identitatem, unde subditur.

5 Princeps cunctorum principum, &c. quia non solum praerat prima turma, imo etiam principes aliarum 11. turmarum erant sub eo.

6 Praerat autem turmae ipsius, &c. s. Banaias.

7 Amizadab filius eius, s. sub patre, & quando pater non poterat intendere, quia erat regis consiliarius, ut habetur sup. 2. cap.

8 Quartus mense quarto, Azahel. ex quo patet quod ista ordinatio militum facta fuit uiuente adhuc Azabele.

9 Et Zabadias filius eius post eum. quia Azahel parum uixit post istam ordinationem, quia fuit occisus circa principium regni Dauid, ut habetur 2. Reg. 2. c.

10 Porro tribubus. Hic consequenter describitur ordinatio popularis, & accipitur secundum tribus, quia cuiuslibet praerat unus praefectus ex parte regis, qui leuabat censum ad prouidendum regi, & domui eius, & ostenditur hic quis cuiuslibet tribui praerat, & patet littera usque ibi.

11 Noluit autem Dauid, aliqui libri habent, Voluit, sed male, quia Ioab de mandato Dauid numerauit solum populum, qui poterat ad bellum procedere, & hoc est a uiginti annis, & supra: infra autem noluit enumerare, cuius causa subditur.

12 Quia dixerat dominus, &c. q. d. si uix potuerunt numerari uiri potentes ad bellum procedere, multo minus possent numerari, si cum uiris numerarentur etiam pueri?

13 Ioab filius Saruiae, &c. ut habetur sup. 2. 1.

* 1 Nec

nummati apostolorum exemplo fortes facti sunt in bello. Et ponitur hic numerus determinatus pro indeterminato. Nam martyres sunt in maiori numero, quam numerus 24. militum per duodenarium multiplicatus, sicut de angelis dicitur Danielis 7. c. Milia milium ministrabant ei, &c. Secundum enim omnes doctores de hoc loquentes, angeli sancti sunt in numero multo maiori, sicut plenius dixi super Danielem.

10 Porro tribubus. Hic describitur ordinatio popularis, populus autem Israel per 12. tribus distinguebatur, hic autem cuiuslibet tribui ad eius regimen unus dux assignatur, per hoc autem uidetur significari, quod in bono regimine populi Christiani cuiuslibet villae notabili debeat unus praesidens praepositus assignari, qui faciat inter homines iustitiam obseruari.

Tom. 2.

NN 2

4 Thesaurus

C A P. XXVII.

P. Abbanus.

1. Paral.

numero ver-
locum dicitur.

Rabbanus.

Pycomorus

Proo 16.3

A Non est relatus in fastos, quia superueniente ira conturbatus est numerus, nec iuxta eum fuerunt distributi in ministeria.

B Super thesauros autem m. HIERONYMVS. Thesauros in hoc loco non sunt pecuniam, sed & omnes substantias notant. Ionathan autem patris Dauid, conuiliatus, ipse est Nathan propheta. Patris uero honoris, & propinquitatis causa vocatur.

Thesaurus Christi scientia, sapientia, virtutis, ex his honorat feruientes tibi. His praeficitur Azmoth, qui interpretatur fortis morte, doctrina enim uiri per patientiam dignoscitur, unde. *Mior est patiens uero fortis.* Azmoth enim filius Adiel, qui interpretatur pater meus Deus. Quicquid enim sancti uirtutum habent Deo at tribuunt.

perat numerare, nec compleuit: quia super hoc ira irruerat in Israel, & i seireo numerus eorum, qui fuerant recensiti, non est relatus in fastos regis Dauid. Super thesauros autem regis fuit Azmoth filius Adiel. His autem thesauris, qui erant in uribus, & in vicis, & in turribus praesidebat Ionathan filius Ozia. Operi autem rustico, & agricolis, qui exercebant terram, praerat Ezri filius Chelub. Vinearum quoque cultoribus Semeias, Ramathites. Cellis autem uinariis Zabdius Saphonites. Nam super oliueta, & ficeta, quae erant in campestribus, Balanam Gaderites. Super apothecas autem olei, Ioas. Porro armentis, quae pascebantur in Saron praepositus fuit Segrati Saronites. Et super boues in vallibus Saphat filius Adli. Super camelo uero Vbil Ismaelites, & su-

tem boni operis fructum congregat in uitam eternam. Oliueta, & ficeta, quae erant in campestribus, &c. In his oliueta, & ficus sunt, & significant coetus sanctorum, qui misericordiae oleum habent in pectore, & mansuetudinis dulcedinem in moralitate. Quae uirtutes in campestribus, quae erant in propa-

1 perat numerare, nec compleuit: quia super hoc ira irruerat in
2 Israel, & i seireo numerus eorum, qui fuerant recensiti, non est
3 relatus in fastos regis Dauid. Super thesauros autem regis fuit
4 Azmoth filius Adiel. His autem thesauris, qui erant in urbi-
5 bus, & in vicis, & in turribus praesidebat Ionathan filius Ozia.
6 Operi autem rustico, & agricolis, qui exercebant terram, pra-
7 erat Ezri filius Chelub. Vinearum quoque cultoribus Semeias,
8 Ramathites. Cellis autem uinariis Zabdius Saphonites. Nam
9 super oliueta, & ficeta, quae erant in campestribus, Bala-
10 nam Gaderites. Super apothecas autem olei, Ioas. Porro
11 armentis, quae pascebantur in Saron praepositus fuit Se-
12 grati Saronites. Et super boues in vallibus Saphat fi-
13 lius Adli. Super camelo uero Vbil Ismaelites, & su-

14 rulo, & presso sunt om-
15 nibus, nec acceptione
16 psonarum, sed bonae
17 uoluntatis rectitudine
18 quaerunt auditoribus
19 suis.
20 f Balanam Gaderites.
21 Balanam, qui inter-
22 pretatur habens gra-
23 tiam, super oliueta,
24 & ficeta constitui-
25 tur. Ex Dei enim gra-
26 tia datur bonorum
27 operum ubertas. Ioas
28 uero, qui interpretatur
29 sperans, uel domi-
30 ni robor, apothecas
31 olei custodit, quia
32 nemo peruenit ad
33 premium, nisi qui per
34 robor mentis fiducia
35 spei tendit ad caeleste
36 regnum.
37 g Saphat. Qui inter-
38 pretatur, iudicauit, fi-
39 lius Abdi. i. patris gra-
40 tiae, significat apostolos aliis doctoribus electione domini
41 praefectos, quibus dicitur. *Sedebitis, & uos super duodecim sedes
42 in uicibus Israel.*
43 h Super camelo uero Vbil Ismaelites, & super asinos Iudias. De for-
44 mia, & immunda sunt haec animalia, & significant Gentiles
45 peccato distortos, & libidine immundos, sed in regnum no-
46 stri Dauid uenientes habent magistros Vbil, & Iudias, qui
47 spernentes philosophiam, & inanem fallaciam mundi, elegerunt
48 simplicitatem euangelii, tanquam humiles, & despecti
49 unde. *Si quis uidetur inter uos sapiens esse, stultus fiat.*

C *Hus autem thesauros.* Ille, uerum Salomonis thesauris in uribus, vicis, & turribus merito praetertur, qui dignitatem nominis Ionathae, & patris eius Oziae fide praefert, & opere. Ionathas, n. donum Dei, & Ozias fortitudo domini. Qui, n. dono Dei accipit lumen scientiae, & rectitudinem fidei fortiter seruat in opere, ecclesiarum Dei curam non immerito accipit.

d *Ezri filius Chelub.* Ezri adiutus dno. Semeias audiens dominum. Zabdius fructus uehemens, uel abundans. Qui, n. audit praeccepta domini ope misericordiae eius adiutus, abundan-

tem
a *Maasionibus amnis, de quibus dicitur in domo patris mei mansiones multae sunt.*
b *Maasionibus amnis, de quibus dicitur in domo patris mei mansiones multae sunt.*
c *Maasionibus amnis, de quibus dicitur in domo patris mei mansiones multae sunt.*
d *Maasionibus amnis, de quibus dicitur in domo patris mei mansiones multae sunt.*
e *Maasionibus amnis, de quibus dicitur in domo patris mei mansiones multae sunt.*
f *Maasionibus amnis, de quibus dicitur in domo patris mei mansiones multae sunt.*
g *Maasionibus amnis, de quibus dicitur in domo patris mei mansiones multae sunt.*
h *Maasionibus amnis, de quibus dicitur in domo patris mei mansiones multae sunt.*

NICOLAUS DE LYRA.

1 Nec compleuit, quia super hoc ira, &c. Licet enim ira Dei post numerationem uenerit super populum, ut habetur supr. 21. tamen Ioab a principio numerationis hoc timuit, propter quod inuitus iit ad uincendum, & magnam partem numerare omisit, & propter hoc dicitur hic quod ira irruerat, scilicet, antequam esset totum numeratum.

2 Et ideo numerus eorum, qui fuerant, & cetera. scilicet Ioab.

3 Non est relatus in fastos, &c. id est, in libros de hac numeratione regi traditus, quia Ioab etiam de numeratione ab eo reiecit partem, propter eandem causam, propter quam dimiserat numerare partem populi, scilicet, ne Dauid nimis superbiuere ex maiori numero sibi tradito, propter quam superbiam timebat Ioab Dei iram uenire super populum, & regem, sicut dictum fuit supra 21. & 2. Reg. 24. Alii aliter exponunt, quod numerus iste sine populi numeratione non fuit ueda. Et in fastos regis Dauid, id est, in libros de factis Dauid notabilibus, & commendabilibus, quia si numeratio non erat ad Dauid commendationem, sed magis ad uincendum. Fastus facti idem est, quod liber chron in calis, ut in H b. n. habetur. In uerbis dierum Regis Dauid, sed prima expositio uerior uideatur, quia ille, qui scribit historiam, uel chronicam debet ita fideliter scribere illa, quae sunt ad uituperium sicut illa, quae sunt ad laudem. Et ideo Iosephus reprobat Nicolaum Antiochenum,

Antiochenum, qui scripsit facta Herodis Aescalonitae omittens ea, quae erant uituperabilia.

4 Thesauros autem regis, &c. Hic consequenter describitur ordinatio familiaris, id est, familiae, quae erant in officiis domus, & in aliis negotiis, cum dicitur. Thesauros autem regis, &c. qui erant in Ierusalem. Unde sequitur.

5 His autem thesauris, qui erant in uribus, scilicet, aliis a Ierusalem.

6 Et in uicis, id est, uillis muro non clausis.

7 Et in turribus praesidebat. i. fortalitiis per regnum edificatis ad regni mutationem.

8 Operi autem rustico & agricolis, qui exercebant terram, quia Dauid habebat aliquos agros ex hereditate paterna, & aliquos ex officio regio.

9 Vinearum quoque cultoribus Semeias, &c. eodem modo exponatur sicut de agris.

10 Cellis autem uinariis Zabdius, &c. id est, cellariis ubi seruabant uina.

11 Super oliueta, & ficeta, quae erant, &c. ut colligerentur fructus, & de oliuis fieret oleum, & ficus seruarentur pro usu hominum.

12 Super apothecas, &c. i. cellaria ubi seruabantur olei uasa.

13 Super camelo uero Vbil Ismaelites, &c. quia Ismaelites melius sciunt nutrire, & custodire camelos quam Israelitae.

MORALITER.

† 4 Thesauros autem regis, &c. hic exponitur ordinatio familiaris. In familia uero regis Dauid aliqui erant custodes thesaurorum, aliqui uero super cultores agrorum, uinearum, & herbarum, aliqui uero super apothecis olei, & cellaria uinum, & aliqui super nutritionem animalium brutorum.

MORALITER autem thesauri regis nostri Iesu Christi sunt sapientia, & uirtutes, & ideo custodes istorum thesaurorum sunt boni doctores in scriptis, uel in scholis, habentes in se sapientiam, & uirtutem, & alii conuocant, & dispensant secundum sui domini uoluntatem. Per agros autem, uineas, & hortos fideles populi significantur. Quod. 1. Cor. 3. dicitur. *Dei agricultura est.* Et ideo per cultores istorum, significantur praedicatorum, & confessores

confessores pro cultura fidelium in moribus discurrentes. Per apothecas autem olei, & uini conuenienter possunt debite correctiones intelligi, in quibus esse debet rigor iustitiae, dulcore misericordiae tratus, & hoc signatur per uinum mordicatum, & oleum lenitum, sicut habetur Lu. 10. in parabola fauciati, in cuius cura Samaritanus infudit oleum, & uinum. Et ideo per illos, qui erant super apothecas olei, & uini, signatur boni iudices, qui iustitia & misericordia modo debito se uirtuti uti. Per animalia uero bruta ueri pnt intelligi, eo quod parum habent de rationis usu. Propter quod per illos, qui erant super nutritionem animalium significantur boni pedagogi, qui circa bonam nutritionem puerorum in moribus maxime sunt intenti. Nam secundum philosophum 1. Ethicorum. Non parum facit ad uirtutem, imo multum si assuescat ad uirtute-

A Tabiel filius Hachamoni, &c. * Hieronymus. Iste Iahiel est filius Dauid, qui in Regum Chilab nominatur. Ahamoni sapientissimus ipse est Dauid.

Cum Jonathan fuit consiliarius Iahiel, i. requies Dei, filius Achamoni, i. spinarum, hic significat predicatores euangelij, qui de errore Gentilitatis, & uitiorum spinetis ad fidem conuersi efficiuntur requies Dei. vnde. *Super quem r quiescet spiritus meus, nisi super humilem, & quietum, & trementem sermones meos?*

B Achitophel. Qui postea cupiditate deprauatus cum Absalom de necesse Dauid tractauit, & interpretatur frater meus cadens, vel irruens, vel tractans. Hic est Iudas Scarioth, qui inter Apostolos familiaris domino fuit, sed postea cum Iudeis auaritia corruptus de morte eius tractando, perpetue mortis ruinam meruit, qui etiam secundum librum Regum laqueo se suspendit. Possunt etiam per Achitophel Iudaei significari, qui patrum prerogatiua aliquando charissimi, & collocutione Dei fuere clarissimi, sed postea contra Christum auxilium mortis facientes a Romanis in propria domo sicut Achitophel, i. in Ierusalem extincti sunt.

a ¶ Stultos, vel insipientes. b ¶ Dimidium fuit, quod imperfectionem significat. c ¶ Simpliciter mansuetos, quibus dicitur, *Disce a me, quia mitis sum, & humilis corde.* d ¶ Iaziz qui tota mente ad Deum conuertitur, & aduenam se, & peregrinum conuertitur, recte a domino auxiliatus gregem dominicum pascit.

per asinos pascias Meronathites. Super omnes quoque Iaziz Agareus. Omnes hi principes substantiae Dauid regis. Jonathan autem pater Dauid consiliarius uir prudens, & literatus, ipse et Iahiel filius Hachamoni, erant eius filij regis. Achitophel etiam consiliarius regis, et Chusai Arachites amicus regis. post Achitophel fuit Ioiada, filius Banaia, & Abiathar. princeps autem exercitus regis erat Ioab.

a Doctores sancti. b Custodes. c Baptismi gratia regeneratis.

c Chusai. i. Aethiops, & Dauid fidelis per omnia Gentiles signat, de quibus dicitur. *Populus quem non cognoui, seruiuit mihi, in auditu auris obediuit mihi.*

d Post Achitophel fuit Ioiada. Frauerantem Iuda non remansit vacuus duodecimus locus, sed successit cognoscens gratiam Dei Matthias humilis & fidelis: qui gratiam, quam dono Dei percepit humiliter seruauit. Interpretatur. n. Ioiada sciens, vel cognoscens Banaia edificator domini. Quem. n. gratia Dei in apostolū elegit, agnitio sanae fidei in ipsa dignitate solidauit. Abiathar, qui ad tempus est inter consiliarios Dauid, sed in electione a domino cum Ioab contra Salomonem deuiuit, signant eos, qui dignitatis suae gradum, quem a domino ceperunt, cupiditate corrupti non custodiunt. Hi. n. a vero Salomone si in carcere poenitentiae iuxta timorem Achitophel permanere noluerint in perpetuum puniendi sunt.

e Ioab. i. inimicus, signat eos ex quorum persona dicitur: *ad omnia mandata tua dirigebar, omnem uiam iniquitatis odio habui, quibus alibi dicitur: Estote perfecti, sicut pater uester caelestis perfectus est.* Interpretatur. n. Ioab, idem pater.

c Chusai

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Super oues quoque Iaziz Agareus. Agarei autem habitabant tantum in tentoriis, & ideo melius poterant custodire oues portando habitacula sua de loco ad locum ad inueniendum pascua.

2 Omnes hi principes substantiae Dauid. i. diuitiarum artificialem, ut sunt aurum, argentum arma, & huiusmodi, & naturalium de quibus possunt homines uiuere, ut sunt bladium, uinum, oleum, animalia, & huiusmodi supra enumerata ad prouidentiam. n. bonam regis non solum pertinet habere diuitias artificiales, sed etiam naturales. Vnde Ioseph saluauit regnum Aegypti per congregationem bladi in horreis regis.

3 Jonathan. Hic consequenter agitur de familia ipsi Dauid magis propinqua, cum dicitur. Jonathan autem pater Dauid consiliarius. cuius causa subditur, cum dicitur.

4 Vir prudens, & literatus. ita quod habebat sapientiam innatam & acquisitam.

5 Ipse & Iahiel filius Hachamoni, erant cum filiis regis. i. honorati sicut filij regis. Hebraei exponunt aliter. Cum filiis regis, ad ipsos nutriendum, & docendum in moribus.

6 Post Achitophel fuit Ioiada. quia Achitophel suspendit se, ut habetur 2. Reg. 17. f. ideo iste Ioiada successit sibi in officio.

CAP. XXVIII.

a

CONVOCAUIT igitur Dauid omnes principes Israel, duces tribuum, & praepositos turmarum, qui ministrabant regi, tribunos quoque, & centuriones, & qui praerant substantiae, & possessionibus regis, filiosque suos cum eunuchis, & potentes, & robustissimos quosque in exercitu Ierusalem. Cumque surrexisset rex, & steterisset, ait. Audite me fratres mei, & populus meus: Cogitavi, ut edificarem domum in qua requiescet arca foederis domini, & scabellum pedum

non solent ad secreta consilij admitti. Sed tradit in hoc loco eunuchos vocari, qui a seculi actionibus alieni orationibus, & letitoni vacabant, & uxores non causa libidinis, sed suscipiendae prolis habebant: quos Iosephus Eusebii nos uocat.

† 2. Reg. supra 17. 22. b.

¶ a Dedit

CAP. XXVIII.

Convocavit igitur Dauid omnes principes Israel, duces tribuum, &c. sequitur.

a Cum eunuchis, & potentibus, & robustissimos quosque in exercitu Ierusalem.

RABBANVS. Lex prohibet Israelitas abscindi, & alienigenas non

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XXVIII.

Convocavit igitur. Hic consequenter describitur qualiter Dauid tradidit Salomoni filio suo exemplar omnium agendorum in templo, & primo inducit sibi subditos ad Salomonis obedientiam secundo Salomoni iniungit aedificationis templi curam, ibi. Tu autem Salomon. tertio tradidit sibi agendorum formam, ibi. Dedit autem. Circa primum dicitur.

- 1** Convocavit igitur Dauid, &c. & consequenter specificauit istos principes, dicens.
- 2** Duces tribuum, qui praerant duodecim tribubus.
- 3** Et praepositos turmarum, militarium.
- 4** Qui ministrabant regi, in domo sua in diuersis officiis.
- 5** Tribunos quoque, qui praerant mille bellatoribus, & erant sub praepositis turmarum, quia qualibet turma continebat 24. milia bellatores, ut distum est c. precedente.
- 6** Et centuriones, qui praerant centum bellatoribus, & erant sub tri-

tribubus.

7 Et qui praerant substantiae. i. diuitiis eius artificialem, & naturalibus, mobilibus, & immobilibus.

8 Filiosque suos cum eunuchis. i. nutritoribus eorum, & doctoribus, qui dicuntur eunuchi, eo quod erant casti, & honesti.

9 Cumque surrexisset. f. super gradum ad loquendam, qui erat in atrio tabernaculi quod fecerat Dauid pro arca domini reponenda, ut habetur sup. 15. c. ut dicunt Hebraei. Alii uero dicunt quod surrexit de lecto suo in quo iacebat praenimi a senectute, & debilitate, ut habetur 3. Reg. 1. surrexit autem ad horam, ut magis audiretur.

10 Cogitavi, ut edificarem. ut habetur sup. 17. cap.

11 Et scabellum pedum domi, &c. quia intra sanctum sanctorum erat quasi sedes Dei, ita quod secundum unam opinionem propitiatorium quod portabatur ab ipsis cherubim, erat quasi sedile, & operculum arcae erat quasi scabellum. Secundum aliam uero opinionem, operculum arcae erat propitiatorium, & sedile Dei, patinamentum uero quod erat ante arcam erat quasi scabellum, prout diffusus fuit d. cum l. x. 25.

¶ 1 Ad

MORALITER.

† 1 Convocavit, &c. In hoc autem capitulo describitur institutio Salomonis in regem per Dauid patrem suum, propter quod per Dauid significatur hic Deus pater, & interpretatio nominis

nominis congruit. Nam Dauid manu tortis interpretatur, poenitentia uero personae patris appropriatur.

Per hoc igitur, quod Dauid regem instituit filium suum Salomonem, significatum fuit mystice, quod Deus pater filium regem instituerat in Tom. 2. NN 3 † assumpta

A Dei nostri, & ad ædificandum omnia præparauit. Deus autem dixit mihi: Non ædificabis domum nomini meo, eo quod sis vir bellator & sanguinem fuderis † Sed & elegit dominus Deus Israel me de vniuersa domo patris mei, vt essem rex super Israel in sempiternum. De Iuda.n.elegit principes porro de domo Iuda, domum patris mei, & de filiis patris mei placuit ei, vt me eligeret regem super cunctum Israel. Sed & de filiis meis (filios.n. multos dedit mihi dominus) elegit Salomonem filium meum, vt sederet in throno regni domini super Israel. Dixitque mihi: † Salomon filius tuus ædificabit domum meam, & atria mea. Ipsum.n. elegi mihi in filium, & ego ero illi in patrem, & firmabo regnum eius vsque in æternum, si perseverauerit facere præcepta mea, & iudicia sicut, & hodie. Nunc igitur coram vniuerso cætu Israel, audiente Deo nostro, custodite, & perquirite cuncta mandata domini Dei nostri, vt possideatis terram bonam, & relinquatis eam filiis vestris post vos vsque in sempiternum. Tu autem Salomon fili mi, scito Deum patris tui, & serui ei corde perfecto, & animo volutario. † Omnia.n.corda scrutatur dominus, & † vniuersas mentium cogitationes intelligit. Si quaesieris eum, inuenies: si autem dereliqueris eum, proiciet te in æternum. † Nunc ergo quia elegit te dominus, vt ædificares domum san-

sup. 21. b

† supra eode. 17. b

† hereditate faciant eam filios vestros.

† Her. 17. b. omnem imaginationem.

Sup. 2. b

ctuarij, confortare, & perfice. **11** Dedit autem David Salomoni filio suo descriptionem porticus, & templi, & cellariorum; & cœnaculi, & cubiculorum in adytis, & domus propitiationis, nec non & omnium, quæ cognouerat, atriorum, & † exedrarum per circumitum, in thesauros domus domini, & in thesauros sanctorum, diuisionumque sacerdotalium, & Leuiticum in omnia opera domus domini, & in vniuersa vasa ministerii templi domini. Aurum in pondere per singula vasa ministerij, argenti quoque pondus pro vasorum, & operum diuersitate: **22** Sed ad candelabra aurea, & ad lucernas eorum, aurum pro mensura vniuscuiusque candelabri, & lucernarum. Similiter, & in candelabra argentea, & in lucernas eorum pro diuersitate mensuræ pondus argenti tradidit. Aurum quoque dedit in mensas propositionis pro diuersitate mensarum. Similiter & argentum in alias mensas argenteas. Ad fulcinulas quoque † & phialas, &

a Dedit autem David. David Psalmista, & ceteri patres veteris testamenti figuris, & ænigmatibus designabant vniuersa, quæ verus pacificus in ecclesia facturus erat: quomodo omnes nationes per fidem baptisimi introitum in ecclesiam habuerunt, qualis ecclesie status esset futurus, qualis sanctorum perfectio & in regno cælesti remuneratio cuiusque pro meritis reddenda per diuersas cellas, & exedras, quia in regno Dei milliones multæ sunt.

a Et

a In quo notor prædicationem.

a Sicut Deus diuisit singulis prout vult.

a De mensa propositionis in Exo. factis diximus.

a Hæc omnia plene in Exodo exposita inuenies.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Ad ædificandum omnia præparauit. *1. aliqua de omnibus. vt supra expositum est 22. Cetera patent, quæ sequuntur vsque ibi.*
2 De Iuda.n.elegi, &c. *quia in transitu maris rubri tribus Iuda primo secuta est Moysen, alijs formidantibus, ideo meruit regiam dignitatem, ut dictum fuit Ex. 24.*
3 De filiis patris mei, &c. *vt habetur 1. Reg. 16.*
4 Elegit Salomonem, &c. *Ex quo patet, quod Salomon fuit promotus ad regnum non solum voluntate humana, sed etiam diuina, & hæc ordinationem nuntiavit Nathan propheta ipsi David, vt habetur supra 17. & 2 Reg. 7.*
5 Nunc igitur coram vniuerso, &c. *supple dico, quæ sequuntur.*
6 Custodite, & perquirite, &c. *vt per hoc habeatis abundantiam bonorum temporalium, & vltius bonorum spiritualium, & æternorum, quæ principaliter intelliguntur promissa a Deo sub promissione temporalium bonorum, sicut dictum fuit sup. 16. & plenius Gen. 15.*
7 Tu autem Salomon, &c. *Hic consequenter David imponit Salomoni filio suo curam regni, & ædificationis templi, & quia notitia Dei via est ad omnia alia bona, eo quod non amatur bonum nisi cognitum, ideo primo inducit eum ad habendum Dei notitiam d. Scito Deum, patris tui. secundo ad eius latram. Et serui ei corde perfecte, &c. cuius causa subditur.*
8 Omnia enim, &c. *ita, quod nihil est absconditum ab oculis eius.*
9 Si quaesieris, &c. *quia facienti quod in se est, Deus supplet residuum.*
10 Quia elegit te dominus. *q. d. ex quo Deus te elegit ad regnum & templi sui ædificium, non debes timere de consummatione, quia quæ capit, ipse perficiet, si feceris debitum tuum.*
11 Dedit autem. *Hic consequenter David Salomoni tradidit formam, & exemplar omnium ægedorum.*

11 Descriptionem porticus, &c. *quæ erat ante introitum templi.*
13 Et cellariorum. *Dicunt aliqui quod sub pavimento templi erant cellaria ad reponendum aromata, & aliqua alia, quæ indigent conservari in frigido loco, alii autem dicunt, quod ista cellaria intelliguntur due mansiones templi inferiores.*
14 Et cœnaculi. *i. tertia mansionis templi.*
15 Et cubiculorum. *in adytis loca sunt vbi iacebant custodes templi, & secundum Hebr. erant quidam appendicia iuxta murum templi exteri ascendentes 15. cubitis in tribus lateribus templi, s. Australi, Aquilonari, & Occidentali.*
16 Et domus propitiationis. *i. sancti sanctorum vbi erat propitiatorium, & de omnibus istis dictum est plenius 3. Reg. 6.*
17 Atriorum. *Erant. n. ibi tria atria, s. atrium sacerdotum, atrium hominum mundorum, & atrium mulierum.*
18 Et exedrarum, &c. *i. camerarum.*
19 In thesauros domus. *vbi reponebantur vasa sacra, & vestes sacerdotales, & similia.*
20 Et in thesauros sancti. *vbi reponebantur illa, quæ erant Deo consecrata ad faciendum necessaria in templo, & reparandum ea, quæ essent reparanda.*
21 Aurum, &c. *Nen est intelligendum, quod David tradiderit Salomoni totum aurum, & argentum, quod in vasis templi faciendis erat necessarium, sed tradidit in scriptis quantum pondus auri, & argenti debebat poni in quolibet vase aureo, & argenteo.*
22 Sed & ad candelabra. *quia decem fuerunt candelabra aurea in templo Salomonis, vt habetur 3. Reg. 7. in fi.*
23 Aurum quoque dedit, &c. *sup. quæ ponebantur panes propositionis.*
24 Similiter, & argentum, &c. *super quas parabantur ea, quæ erant offerenda.*

a Et

De-

MORALITER.

† assumpta pro nobis humanitate, sicut in persona filii dicitur, Psal. 2. b. Ego enim in conspectu sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius, Et subditur. Dominus dixit ad me: filius meus es tu, etc. **11** Dedit autem Salomoni, &c. Per hoc designatum, quod Deus pater dedit homini Christo notitiam omnium ægedorum in ecclesia. Nam cognoscit omnia, quæ Deus cognoscit scientia visionis, & illa sunt, quæ participant esse secundum quancunque differentiam temporis. MORALITER autem per Salomonem ex ordinatione diuina promotum in regem potest conuenienter intelligi quilibet

quilibet debito modo promotus ad ecclesiasticum, vel temporale regimen. Per hoc autem quod David Salomoni dedit ægedorum descriptionem, significatur, quod illi, qui prædicto modo promouetur ad regimen, Deus dat gratiam bene regendi si debitum suum faciat erga Deum, ad ipsum se fideliter conuertendo. Nam si natura non deficit in necessariis, non est verisimile quod deficiat autor naturæ. Per hoc autem quod David dedit Salomoni aurum, & argentum ad faciendum ea, quæ in templo erant agenda, signatur quod sicut Deus bono prælato, vel principi confert notitiam in agendis, sic facultates administrat ei pro expensis moderatis. † Polliciti

A Et leunculos: Neque in Exo. in constructione tabernaculi neque in Regum in ædificatione templi vsquam leguntur facti Icones, & leunculi, nisi quod in templo calatura facta narratur in cōfectione decem basium, vbi leones, & boues & cherubim, & palmæ sculptę narrantur. Sed neque cheru-

bim in similitudine quadrigę formata, sed tantū quod duo cherubim fuissent fabricata alis suis arcę regentia. Ezechielii autem iuxta fluuiū Chobar similitudo ostensa est quatuor animalium, & hic aspectus eorum similitudo hominis i eis: & quatuor pennę vni, & quatuor facies vni, & pedes eorum pedes recti, & plāta pedis eorum quasi plāta pedis uituli, & post pauca: *Similitudo vultus eorum facies hominis, & facies leonis a dextris eorum quatuor, & facies aquilę desuper ipsorum quatuor.* Et alibi. *Quatuor facies vna facies cherub, & facies secunda facies hominis, & tertia leonis, & quarta aquilę.* Sed & horum, & sequentium expositionem in Ezechiele nostro q̄ habebat vnumquodque eorum, facies prout nobis

a thuribula ex auro purissimo, & leunculos pro qualitate men-
1 surę, pondus distribuit in leunculum, & leunculū. Similiter
2 & in leones argenteos† diuersum argenti pondus separauit.
3 Altari autē in quo adolebatur incensum, aurum purissimum
4 dedit, & vt ex ipso fieret similitudo quadrigę cherubim, extē
5 dentium alas, & velantium arcani fęderis domini. Omnia (i-
6 q̄) venerunt scripta manu domini ad me, vt intelligerē vni-
7 uersa opa exēplaris. Dixit quoq; Dauid Salomoni filio suo,
8 Viriliter age, & cōfortare, & fac ne timeas, & ne pauas. Do-
9 minus. n. Deus meus tecum erit, & nō dimittet te, neq. dere-
10 linquet te, donec perficias omne opus ministerii domus do-
11 mini. Ecce diuisiones sacerdotum, & Leuitarū in oē ministe-
12 riū ministerij domus dñi assistēt tibi, † & parati sunt, & noue-
13 runt tā principes, quam populi facere omnia præcepta tua.

nobis donauit Deus, perstrinximus.
 b Omnia, (inquit.) Theod Notandum est, quod supra quodam dixit, in spū datam esse cognitionem, hic autem a manu domini. Sanctus ergo Spiritus est dominus, etiam si nō sint h: qui aduersus Spiritum bellum gerūt. Cum quadam autē circumscriptione, ac limitatione, Dei curam, est Dauid Salomoni pollicitus. Non te derelinquet, ait, donec p̄feceris omne ministerium domus domini. Aedificans. n. cū pietate, est diuinam assēquitus prouidentiam: post ædificationem autem cum declinasset ad impietatem, eum deseruit diuina administratio.

D Quest. 51. Paralip.
 † argenti pondus pro singulis pariteribus.
 Rabbanus. Exo. 25. d
 † prompti, vel spontanei ad faciendum omnia opera, & docti in omni arte: principes similiter, & omnis populus parati ad omnia que dī xeris.

Tradunt Hebrę. exemplar templi, & vasorum Mosi in mōte monstrati ad Iesum peruenisse, deinde ad iudices, & ad Heli, & ad Samuel, & ad Dauid, tandem ad Salomonem. Vel manus domini filius est per cuius domū Dauid, & alii sancti perreperunt quicquid de sanctę ecclesię structura protulerunt.

NICOLAUS DELYRA.

1 Et leunculos aut. Non inuenitur scriptum quod in templo Salomonis fuissent leunculi aurei, & ideo aliqui dicunt quod isti sunt leones, qui fuerunt in throno Salomonis, de quo habetur 3. Reg. 10. Sed hoc non habet apparentiam. Tum quia nō habetur in scriptura, quod illi leones fuerint aurei, sed magis videtur quod fuerint cburnei, sicut & thronus, vni quia hic agitur tantum de ædificatione templi, & pertinentium ad ipsum: ille autem thronus non fuit in templo, nec de pertinentibus ad ipsum, sed fuit in porticu domus regię, vbi Salomon sedebat ad iudicandum. Et ideo alii dicunt, quod isti leones fuerunt in luteribus, vbi fuerunt leones figurati, ut habetur tert. Regum septimo. Sed hoc videtur falsum; quia illi fuerunt de ære, vt patet ibidem, isti autem describuntur aurei: & ideo ista videntur procedere ex discordia translationis nostrę ab Hebręo, vbi enim habemus hic. Et leunculos aut. In Hebręo habetur, expiatoria autca, & credo quod ratio huius diuersitatis translationis nostrę ad Hebræicū fuit, quia dictio signans expiatorium, & dictio signans

signans leunculum in Heb. habent magnam similitudinem literarum, secundum Hebr. vero dicuntur hic expiatoria autca bacini aurei, in quibus portabatur sanguis intra sanctum sanctorum, in die expiationis.
2 Similiter & in leones. In Heb. habetur. In expiatoria argentea. & erant bacini de argento, in quibus recipiebatur sanguis vitularum, qui erat effundendus in altari holocaustorum.
3 Altari autem, &c. Istud altare erat iuxta partem templi, quę dicebatur sancta, contra parietem diuidentem sanctum, & sanctum-sanctorum.
4 Et vt ex ipso, &c. quadri. quia portabant propitiatorium quod erat quasi sedes Dei, & de ista dispositione dictum fuit plenius 3. Reg. 6. & Exo. 25.
5 Omnia, inquit, &c. Dicunt Hebr. quod Samuel ex reuelatione Dei docuit Dauid de omnibus istis, Potest etiam dici, quod per semetipsum Dauid habuit hoc per reuelationem a Deo. Cetera patent ex dictis.

C A P. XXI X.

Locutusq; est rex Dauid ad omnem ecclesiā. Salomonem filium meum vnū elegit Deus adhuc puerum, & tenellū. Opus .n. grande est, neque .n. homini præparatur hītatio, sed Deo. Ego autem totis viribus meis præparauī impensas domus domini Dei mei.

Aurum ad vasa aureā, & argentū in argentea, æs in ænea, ferrum in ferrea, lignum ad lignea lapides onychinos† & quasi stibinos, & diuersorum colorum, omnemque pretiosum lapidē, & marmor Parium abundantissimē. Et super hęc quę obtuli ī domum Dei mei de peculio meo, aurum & argentum do in templum Dei mei, exceptis his, quę præparauī in ædem sanctam, tria milia talenta auri de auro Ophir, & septem milia talentorum argenti probatissimi

NICOLAUS DELYRA.

C A P. XXIX.

Locutusque est rex Dauid. Hic consequenter Dauid inuitat omnem populum ad adiuuandum in opere domini Salomonem filium suum, & primo circa hoc describitur regis, & populi oblatio, secundo gratiarum actio, sibi. Sed & Dauid. tertio regis Salomonis reuocatio, ibi. Vixerūt autem. quarto ipsius Dauid felix consummatio, ibi: igitur Dauid. Circa primum ponitur inuitatio regis verbo Dei.
2 Salomonem filium, &c. Non est intelligendum per hoc quod fuerit tunc tantum 12. annorum. sicut declaratum fuit plenius 3. Reg. 11. sed dicitur paruulus, & tenellus respectu tanti operis, & hoc dicebat Dauid, vt induceret omnem populum ad auxiliandum ei, secundo ponitur inductio: per factum cum dicitur.

3 Præparauī impensas, non tuas, sed de omnibus alijs, ideo subditur. Aurum ad vasa, &c. sequitur.
4 Lapidēs onychinos. habentes colorem unguis huiusmodi.
5 Et quasi stibinos. i. coloris stibi. Est autem stibium unguentum, quo mulieres depingunt facies suas, vnde 5. Reg. 9. dicitur, quod Tezabel depinxit oculos suos stibio.
6 Et marmor Parium. i. coloribus variis, & dicitur a Pario insula, ubi primo fuit reperiunt. Et super hæc, aurum, & argentum, &c. sequitur.
7 De peculio, &c. exceptis his quę præparauī. Dupli. modo Dauid obtulit donaria pro domo domini ædificanda. Vno modo de substantia propria, & speciali, & quantum ad hoc dicit: De peculio meo. Est. n. peculium census proprius valde dilectus. Alio modo obtulit de pretiosis, quę acceperat de predijs hostium, & donis consecratis, & quantum ad hoc dicit. Exceptis his, quę præparauī, &c.
8 De auro Ophir, &c. quod est optimum, ut dicitur 3. Reg. 9.

a. Et mortuus est in senectute bona, plenus dierum, & diuitijs, & gl. &c. Significat cum copia virtutum, & operibus lucis vitam finisse presentem, dignum quiete futura, & celestis regni gloria. Abraham similiter mortuus est in senectute bona, perfecta que ætatis, & plenus dierum. Isaac appositus est populo suo, plenus dierum. Ioseph mortuus est in senectute bona,

monem filium Dauid. Vnixerunt autem eum Domino in principem, & Sadoc in pontificem. † Seditque Salomon super solium Domini in regem pro Dauid patre suo, & † cunctis placuit, & paruit illi omnis Israel. Sed & vniuersi principes, & potentes, & cuncti filij regis Dauid dederunt manū, & subiecti fuerunt Salomoni regi. Magnificauit ergo Dominus Salomonem * super omnē Israel, & dedit illi gloriam regni qualē nullus habuit ante eū rex Israel. Igitur Dauid filius Isai, regnauit super vniuersum Israel, & dies quibus regnauit super Israel, fuerunt quadraginta anni. In Hebron regnauit septē annis, & in Ierusalem triginta tribus. Et mortuus est in senectute bona, plenus dierum, & diuitijs, & gloria. Regnauitque Salomon filius eius pro eo. Gestata autem Dauid regis priora, & nouissima in libro Samuelis videntis scripta sunt, & in libro Nathan prophetæ, atque in volumine Gad videntis: Vniuersique regni eius, & fortitudinis, & temporum quæ transierunt sub eo, siue in Israel, siue in cunctis regnis terrarum.

bona, expletis centum decem vitæ suæ annis, & conditus aromatibus. Moyse centum viginti annorum mortuus est, cuius non caligauit oculus, nec dē es moti sunt. Viri autem sanguinum, & dolosi non dimidiabunt dies suos; Qui sibi videntur in bonis ducere dies suos, & in puncto ad inferna descendunt.

D. † 3. Reg. 2. c. † prospera omnia successerunt ei

E

Deut. vi. c. Plal. 54. d. Iob 21. b

F

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

Salomonis renouatio, quia aliàs fuerat vnctus in Gion per Sadoc sacerdotem de mandato Dauid, vt habetur 3. Reg. 1. Seditque Salomon super solium. Vocatur hic solium Domini thronus regni Israel, quia in illo regno Deus vere colebatur, non sic autem in alijs regnis idololatriæ subiectis. Et cunctis placuit. Non fuit autem sic de Absalon, & Adonia, vt patet per dicta 2. Reg. de Absalon, & 3. de Adonia. Et cuncti filij, &c. ded. man. Id per fidem promiserunt, seu iurauerunt, quod fideliter subessent Salomoni. Igitur Dauid filius Isai. Hic vltimo ponitur ipsius Dauid fælix

lix consummatio, cum subditur.

5 Et mortuus est in senectute. Id est, plenus bonis temporalibus, & spiritualibus. 6 Scripta sunt in lib. Sarnue. Hic liber est primus, & secundus Regum. 7 Et in libro Nathan, &c. volumine Gad videntis. Isti duo libri non habentur apud nos, nec apud Heb. quia non fuerunt per Esdram reparati. 8 Siue in Israel, &c. regnis terrarum. Quia Dauid non solum fecit facta notabilia, & memoria digna in regno Israel, sed etiam in alijs regnis per circuitum, quæ sibi subiecit virtute armorum, vt habetur supra decimo octauo, decimo nono, & vigesimo.

CAP.

MORALITER.

pacificus, & per Sadoc qui interpretatur iustus, significatur vnus, & idem Iesus Christus, qui per suum sanguinem pacificauit ea quæ in cælis sunt, & in terris. Coloss. 1. Ipse etiam dicitur iustus antonomastice, Esa. 62. a. Propter Sion non tacebo, & propter Ierusalem non quiescam, donec egrediatur, vt splendor iustus

iustus eius. Ipse etiam est rex regum, & pontifex summus. propter quod per Melchisedech regem, & sacerdotem fuit figuratus, vt declarat Apostolus satis diffuse Hebr. 7.

Igitur moraliter inungunt secundo Salomonem in regem, Sadoc in pontificem, qui post confessionem Christi regis, & pontificis factam ab eis in baptismo, eam iterant in opere bene viuendo.

ADDITIO.

In capit. 19. vbi dicitur in postill. Est autem stibium vnguentum. Dicitio quæ hic ponitur in Hebr. vbi nos habemus stibium, non significat vnguentum, sed puluerem, seu collyrium nigrum quod ponitur in oculis ad decorem, & conseruationem sanitatis oculorum, vnde de Iezabel non habetur in Hebr. quod depinxit oculos suos stibio, sed quod Posuit stibium in oculis suis, quod consonat huic literæ: nam sicut inueniuntur marmora habentia colorem vnguis humani quæ dicuntur onychina, ita inueniuntur alia habentia colorem nigrum

nigrum cum nitore, quæ dicuntur stibina ratione prædicta.

ADDITIO II.

In capit. vltim. vbi dicitur in postill. Et in libro Nathan propheta, &c. Sicut primus liber Regum rationabiliter attribuitur Samueli, eo quod ipse fuit principalis Propheeta contemporaneus Sauli, simili modo possunt attribui secundus, & tertius Regum Nathan Propheeta, seu Gad qui fuerunt contemporanei Propheeta regi Dauid, & etiam Salomoni.

C A P. I.

Confortatus est Hierony. Sciendum quod apud Hebræos liber Paralipomenon unus sit, & apud illos vocatus Dibrechamin, id est, Verba dierum, qui propter magnitudinem apud

suum ante Deum non frustrari, hoc ab eo postulet, quod Salomon quaesivit, id est, sapientiam, scientiam, & intelligentiam. Diuitias vero, & gloriam temporalem, atq; animas inimicorum, & dies plurimos vitæ presentis, malorum est querere, non iustorum. Hæc enim, inquit Christus, gentes inquirunt. Sed primon quaerite regnum Dei, & infortiam eius, & hæc omnia adjicientur vobis scilicet, temporalia prædicta.

nos dantus est.

Theodor. Secundus liber Paralipomenon de cet, quod tabernaculum quod constructum est magnus ille Moyses, habebat in Gabzon: area autem in regia operata abo tabernaculo. Salomon autem cum in altari Moysæ sacrificasset mille boues, suppliciter a Deo petiit, ut sapientiam consequeretur, & intelligentiam.

Quando in morte triumphauit eum, qui habebat mortis imperium, & sibi regnum omnium acquisiuit. vade: Data est mihi omnis potestas in celo, & in terra.

Gabaon. Quæ fuit ciuitas Metropolis Heuzorum, ceciditque in sortem Benjamin, & fuit separata Leuitis. Mirum ergo est quod Iosephus dicit, quia Salomon in Hebron venit, ut sacrificaret in altari aëreo, quod fecerat Moyses: Nisi forte ipse in Hebron excelsum Gabaon in teligi voluerit, eo quod ibi primum regnauerit. Interpretatur enim Gabaon sublimitas, vel collis patris.

Postula quod vis. ANGELOMVS. Gratia Dei liberum hominis arbitrium requirit. Vnde quicumque vult orationem

DIBRE HAIAMIN,

IDEST, PARALIPOMENON, LIBER SECVNDVS INCIPIT.

C A P. I.

Confortatus est ergo Salomon filius Dauid in regno suo, & Dominus erat cum eo, & magnificauit eum in excelsum. Præcepitq; Salomon vniuerso Israeli tribunis, & ceterionibus, & ducibus, & iudicibus ois Israel, & principibus familiarum, & abiit eum vniuersa multitudo in excelsum Gabaon, ubi erat tabernaculum foederis Dei, quod fecit Moyses famulus Dei in solitudine. Arcam autem Dei adduxerat Dauid de Chariathiarim in locum quem præparauerat ei, & ubi fixerat illi tabernaculum, hoc est in Ierusalem. Altare quoque æneum, quod fabricatus fuerat Beseleel filius Uri filij Hur, ibi erat coram tabernaculo Domini, quod & requisit Salomon, & omnis Ecclesia: Ascenditque Salomon ad altare æneum coram tabernaculo foederis Domini, & obtulit in eo mille hostias. Ecce autem in ipsa nocte apparuit ei Deus, dicens: Postula quod vis, ut de tibi. Dixitq; Salomon Deo: Tu fecisti cum Dauid patre meo misericordiam magnam, & constituisti me regem pro eo. Nunc igitur Domine Deus, impleatur sermo tuus quem pollicitus es Dauid patri meo. Tu enim fecisti me regem super populum tuum multum, quia tam innumerabilis est, quam pulvis terræ. Da mihi sapientiam, & intelligentiam, ut ingrediar, & egrediar coram populo tuo. Quis enim potest hunc populum tuum dignè (qui tam gradis est) iudicare? Dixit autem Deus ad Salomonem: Quia hoc magis placuit cordi tuo, & non postulasti diuitias, & substantiam, & gloriam, neque ani-

excelsum Gabaon, ubi erat tabernaculum foederis Dei, quod fecit Moyses famulus Dei in solitudine. Arcam autem Dei adduxerat Dauid de Chariathiarim in locum quem præparauerat ei, & ubi fixerat illi tabernaculum, hoc est in Ierusalem. Altare quoque æneum, quod fabricatus fuerat Beseleel filius Uri filij Hur, ibi erat coram tabernaculo Domini, quod & requisit Salomon, & omnis Ecclesia: Ascenditque Salomon ad altare æneum coram tabernaculo foederis Domini, & obtulit in eo mille hostias.

Ecce autem in ipsa nocte apparuit ei Deus, dicens: Postula quod vis, ut de tibi. Dixitq; Salomon Deo: Tu fecisti cum Dauid patre meo misericordiam magnam, & constituisti me regem pro eo. Nunc igitur Domine Deus, impleatur sermo tuus quem pollicitus es Dauid patri meo. Tu enim fecisti me regem super populum tuum multum, quia tam innumerabilis est, quam pulvis terræ. Da mihi sapientiam, & intelligentiam, ut ingrediar, & egrediar coram populo tuo. Quis enim potest hunc populum tuum dignè (qui tam gradis est) iudicare? Dixit autem Deus ad Salomonem: Quia hoc magis placuit cordi tuo, & non postulasti diuitias, & substantiam, & gloriam, neque ani-

& intelligentiam, ut ingrediar, & egrediar coram populo tuo. Quis enim potest hunc populum tuum dignè (qui tam gradis est) iudicare? Dixit autem Deus ad Salomonem: Quia hoc magis placuit cordi tuo, & non postulasti diuitias, & substantiam, & gloriam, neque ani-

Da mihi sediam tuarum assisticem, &c.

Ca Ab

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. I.

Confortatus est. Postquam in libro primo actum est de regno Israel pronuntiat, scilicet ipsi Dauid ex misericordia diuina, hic consequenter agitur de eodem regno pronuntiat ex successione paternâ. Sicut enim inter filios Dauid Salomon a Deo electus fuit, ut habetur lib. 1. cap. vii. sic in regno patris suo successit, primo igitur de isto regno agitur, prout fuit integrum, & vultum. Secundo de ipso, prout fuit defalcatum, & partitum cap. 10. Circa primum agitur primo de deuotione Salomonis circa diuinam, secundo de eius magnificentia circa humanam cap. 8. Ista tamen diuisio non est prædicta, quia inter illa que ostendunt deuotionem Salomonis in diuinam, interponuntur autem quæ ostendunt eius magnificentiam in humanam, & conuerso, sed dicta diuisio accipitur secundum partem materiam. Circa primum vero ostenditur primo deuotio Salomonis in oblatione sacrificij, secundo in edificatione templi cap. 2. Tertia adhuc in duabus, quia primo ostenditur Salomonis deuotio in sacrificijs, secundo in oblatione eius magnificentia in quatuor, ibi: Congregauitque. Tertia adhuc in duabus, quia primo describitur Salomonis oblatio: secundo diuina acceptatio, ibi: Ecce autem in ipsa nocte. Sententia veritatis in duarum partium patet ex dictis 3. Reg. 3. cap. 6. primo cap. vsque ad incantationem acceptis que sequuntur.

2 Præcepitque Salomon. Quia voluit honorare Deum non solum per seipsum, sed & per populum sibi subiectum.

3 Vniuerso Israeli. Quia tota multitudo populi non fuit ibi, sed isti qui erant principales in populo: & ideo totus populus in ipsis virtualiter continebatur.

4 Tribunis, &c. Hoc additur ad exponendum illud quod præmittitur.

5 Arcam autem Dei adduxerat. Reg. 6. dicitur quod adduxit eam de domo Aminadab, que erat in Gabaon. Dicendum, quod secundum veritatem fuit adducta de Gabaon, sed quia Chariathiarim est quedam ciuitas propinqua ipsi Gabaon, & populus fuit ibi congregatus propter deductionem arcæ, ideo dicitur hic de Chariathiarim ipsam adductam fuisse, ut dictum fuit ibidem.

6 Altare quoque æneum. Istud altare erat holocaustorum, & propter hoc Salomon voluit ibi offerre.

7 Ascen. Sal. ad alt. Non per seipsum, sed per sacerdotes: ad quorum officium spectabat offerre super altare. In secunda parte dicitur.

8 Qui tam innumerabilis est, quam pulvis. Hyperbole est, ad designandam magnam populi multitudinem.

9 Ut ingrediar, & egrediar coram populo tuo. Iste egressus intelligitur ad bella pro defensione populi, ingressus vero ad iudicia ad præiudicandum populi litigia.

2 Præce-

1 Venit

MORALITER.

1 Confortatus est. Explicite mystica posita est 3. Reg. 3. cap. 6. primo cap. vsque ad incantationem acceptis que sequuntur.

gum 3. vsque ibi.

† Venit ergo Sa. ad excel. Gaba. &c. Sequitur,

a Ab excel. & c. Arcā significat, in qua erāt tabulæ re. Supra enim scriptū est; Tabernaculum autē Domini quod fecerat Moyses in deserto, & altare holoc. auslorum eadem tempestate erant in excelsis Gabaon, & c. Arca autem Dñi postquam introduxit eā David in domum suā,

mansit ibidem vsquequo ædificaretur templū.

b Et xij. mil. equi. Hic numerus . tempus gratiæ significat, in quo Apostolica doctrina populum no. te. informat. Bene autem per quadragenariū numerum, vel duodenarium currus, & equites Salomonis numerantur; q̄a per vtrunq̄ te stamentum sancti viri sacris litteris eruditi, sessioni Dei aptantur, quos ipse summus auriga pro nutu suo gubernat.

c Sex-

mas eorum qui te oderunt, sed nec dies vitæ plurimos: petisti autem sapientiam, & scientiam, vt iudicare possis populum meum super quem constitui te regem, sapientia, & scientia data sunt tibi. Diuitias autem & substantiam, & gloriam dabo tibi: ita vt nullus in regibus, nec ante te, nec post te fuerit similis tui. Venit ergo Salomon ab excelsis Gabaon in Ierusalem, coram tabernaculo fœderis, & regnavit super Israel. Cō-

gregauitque sibi currus, & equites: & facti sunt ei mille quadringenti

currus, & duodecim milia equitum. Et fecit eos esse in urbibus quadrigarum, & cum rege in Ierusalem. Præbuitque rex aurum, & argentum in Ierusalem quasi lapides, & cedros quasi sycomoros, quæ nascuntur in campestribus multitudine magna. † Adducebantur autem ei equi de Ægypto, & de Coa a negotiatoribus regis, qui ibant, & emebant pretio quadrigam equorum sexcentis argenteis, & equum centum quinquaginta. Similiter de vniuersis regnis Hethæorum, & a regibus Syriæ emptio celebrabatur.

† Viri strenui opere, & intellectu, in quibus ad fidem conuersis digne sedeat Christus. † Spirituali. † Ex omni natione, quæ sub celo est. † Quam dicunt vnam esse de cicladibus: sed Hebræi Coa congregationem interpretantur d. † Prædicatoribus, scilicet, qui dant prædicationem, & auditorum accipiunt fidem.

† In oppidis, scilicet, vel in ædificijs, quæ ædificata erant ad stationem curruum.

† Viri strenui opere, & intellectu, in quibus ad fidem conuersis digne sedeat Christus. † Spirituali. † Ex omni natione, quæ sub celo est. † Quam dicunt vnam esse de cicladibus: sed Hebræi Coa congregationem interpretantur d. † Prædicatoribus, scilicet, qui dant prædicationem, & auditorum accipiunt fidem.

† In oppidis, scilicet, vel in ædificijs, quæ ædificata erant ad stationem curruum.

c Sexcentis ar. Quia duorum resta. p̄dicatione ad cognoscendam fidei veritatē per prædicatorum in vsum veri Salomonis homines adducuntur. Sexcenti ergo, i. sexages deni p̄fectio nem euangelicæ doctrinæ significant, in qua p̄fectio legis omnino contulit; præcipue cum redemptor noster sexta die passus, omnia quæ de se in lege, & prophetis scripta erant, cōpleuit. vnde ait Co summatum est, & in lina. cap. emisit spiritum.

d Centum. Qui sunt ter quinquageni, & veter. propter Penthecosten, & iubilæum, & triplicis scripturæ distinctionē. quia dicitur; Necessesse est omnia impleri, quæ scripta sunt in lege Moysi, & Prophetis, & psalmis de me, manifeste significat.

10an. 19. f

Luc. 24. g

ferret hostias, sicut in Gabaon obtulerat.

2 Congregauitq; sibi currus. Hic ostenditur magnificentia Salomonis in diuitijs, & patet sententia ex dictis 3. Reg. 10. c. in fine.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Venit ergo. Vt ibi coram tabernaculo ubi erat arca Domini, offerret

MORALITER.

2 Congre. sibi cur. & c. Salomon aut cum confirmatus erat in suo regno per obediētiam populi p̄fectam, & per diuinam reuelationē, tamen solícite sibi prouidit de curribus, & equibus, & alijs ad defensionē regni eius, & eius firmitatē pertinentibus.

C A P. II.

1 **D**ecreuit autem Sa. * Aug. Facta est nonnulla imago rei future, etiam in Salomone, in eo quod tēplū ædificauit, & pacē habuit, secundū nomē suum. Salomō q̄ppe pacificus est Latine, & in exordio regni sui mirabiliter laudabilis fuit, sed ea dem sua persona per vmbra futuri prænucciabat etiam ipse Christum Dominū nostrum, non exhibebat; vnde quedam de illo ita scripta sunt, quasi de seipso prædicta sint, dum scriptura sancta etiam rebus gestis prophetans, quomodo in eo figuram delineat futurorum. Nam multa dicuntur, quæ omnino ei conuenire non possunt; Domino autem Christo apertissima perspicuitate conueniunt.

2 Beda. Domus quā ædificauit Salomon in Ierusalē, significat vniuersalē Ecclesiā, q̄a a primo electo vsq; ad vltimū quotidie p̄ gratiā veri pacifici ædificatur, q̄ adhuc partim peregrinat in mūdo, partim euasis gr̄imis cū illo ita regnat in cælo, vbi tota regnatura est p̄fecto iudicio. Ad hanc domū p̄tinēt Angeli, quorū nobis similitudo p̄mittitur, dicēte Dño; *Aequales enim Angelis sunt, & filii Dei sunt, & c.* Ad hanc p̄tinēt ipse Ch̄s, qui ait; *Soluite tēplū hoc in trib. dieb. exci. il. Hoc enim dicebat de templo corporis sui.* De nobis dicit Apost. *Nescitis, quia templū Dei estis, & c.* Si ergo ille per assumptā humilitatē factus est tēplū Dei, & nos per inhabitatē spiritū eius in nobis, constat quia figura

3 **D**ecreuit autem Salomon ædificare domum nomini Dñi, & palatium sibi, & numerauit lxx. milia virotum portantium humeris, & octoginta milia qui caderent lapides in montibus: p̄positosq; eorū tria milia sexcetos. Misit quoque ad Hiram regem Tyri dicens:

† Hæc in Regum plenius dicuntur.

C A P. II.

1 **D**ecreuit autem Salomon ædificare domum nomini Dñi, & palatium sibi, & numerauit lxx. milia virotum portantium humeris, & octoginta milia qui caderent lapides in montibus: p̄positosq; eorū tria milia sexcetos. Misit quoque ad Hiram regem Tyri dicens:

domus specialiter acceptū labores Ecclesiæ e quotidianos, & futura gaudia cælestis regni, & electionē primæ Ecclesiæ de Israel, & salutē oīum gētiū in Ch̄so multimodis oīdat figuris. Quod autē d̄f decreuisse Salomonē ædificare domum noi Dñi palatiū sibi, idē significat, q̄a Ecclesiā, & domus Dei est, quā perēniter inhabitat, & palatiū cælestis regis in quo gloriæ suę magnitudinē cūctis generationibus ostēdit. Operarij autē Salomonis sunt quiq; electi qui seip̄os edificio Dei credendo, operando, alios docendo præparant. b Salomon, & nomine, & regno pacatissimo illū significat, de quo ait E. s. a. Multipli-

catio cap. 5. Træparatio autem adificatiōis consistit in materia, & operarijs, de quibus hic agitur. & patet sententia ex dictis 3 Reg. 5. c. vbi eadem ponuntur, licet oīdo in aliquibus varietur; hic etiam adduntur aliqua quæ discurrentur.

MORALITER.

1 Decre. au. Expositio mystica huius capituli posita est 3. Reg. 5. cap.

NICOLAVS DE LYRA.

1 **D**ecreuit au. Hic consequenter describitur de notio Salomonis in adificatione templi. & primo describitur huius adificationis preparatio. secundo operis prosecutio. 3. c. tertio templi adificati dedicatio

Esa. 9. b

Multiplicabitur eius imperium, & pacis non erit finis. Hiram vero qui interpretatur vivens excolesse, credentes de gentibus vita, & fide gloriosos: quorum opere sepe inuatur, & augmentatur Ecclesia: & contra hereticos, schismaticos, paganos, de ceteris principalibus firmatur. Petit ergo Salomon in opere

de gentibus informant, & erudiunt: ne in aliquo prava docere praesumant. Ideo enim Salomon servos Hiram cadere sibi ligna voluit, quia doctiores erant servis suis ad cedendum, sed etiam servos suos adesse voluit: ut cadentibus ostenderent cuius mensura ligna fieri deberent. Apostoli enim certis

verba Evangelij ab ipso Domino noverunt. Sed Gentiles ab erroribus ad veritatem Evangelij converti, certius gentium errores noverunt, & ideo subtilius expugnauerunt.

Quia dilexit Dominus, &c. Theod. Quantum iuuet piorum amicitia, docet Hiram rescribens: *Benedixit Dominus Deus Israel, &c.* Est autem perspicuum quod ex ea que ei fuit cum Davide consuetudine didicerit, quod Deus Israel est creator cœli, & terræ.

Filius mulieris. Ostendit eum esse de progenie Salomith de tribu Dan, de quo in libro Numerorum legitur. Patrem eius tradunt Hebræi fuisse Hebræum, de stirpe Oliab de tribu Dan, qui cum Beseleel in cremo operatus est. Quod vero Tyrium vocat: aunt Hebræi hoc translatione factum fuisse. Zocri enim lingua eorum plasmatio interpretatur. Chyros enim quam illi Zor vocant, aliquando angustiam, aliquando plasmationem sonat.

Qui novit opem in auro, & ar. In his omnibus Hiram spiritualis novit operari, ut ornatus domus Dei coram oculis hominum digno decore fulgeat, & bonæ opti-

a Nos

Sicut egisti cum David patre meo, & misisti ei ligna cedrina, ut ædificaret sibi domum in qua & habitavit, sic fac mecum, ut ædificem domum nomini Domini Dei mei, & consecrem eam: ad adolendum incensum coram illo, & fumiganda aromata, & ad propositionem panum sempiternum, & ad holocaustomata mane, & vespere sabbathis quoque, & neomenijs & solennitatibus Domini Dei nostri in sempiternum, quæ mandata sunt Israeli. Domus enim quæ ædificare cupio, magna est. Magnus est enim Deus noster, super omnes Deos.

Quis ergo poterit prævalere, ut ædificet ei dignam domum? Si cœlum, & cœli cœlorum capere eum non queunt, quantus ego sum, ut possim ædificare ei domum? Sed ad hæc tantum, ut adoleatur incensum coram illo. Mitte ergo mihi virum eruditum, qui noverit operari in auro, & argento, ære, & ferro, purpura, coccino, & hyacintho, & qui sciat sculperæ cœlaturas cum his artificibus quos mecum habeo in Iudæa, & in Ierusalem, quos præparavit David pater meus. Sed & ligna cedrina mitte mihi, & arcuthina, & pinea de Libano.

Doctores de gentibus: qui gloriosos in sæculo a fide superbia deiciunt, & in obsequium veri Salomonis transferunt.

Scio enim, quod servi tui noverint cadere ligna de Libano, & erunt servi mei cum servis tuis, ut paratur mihi ligna plurima. Domus enim quam cupio ædificare, magna est nimis & inclyta. Præterea operarijs qui cæsuri sunt ligna servis tuis dabo in cibaria tritici coros viginti milia, & hordei coros totidem, & vini viginti milia metretas, olei quoque

Idcirco te regnare fecit super eum. Et addidit, dicens: *Benedixit Dominus Deus Israel, qui fecit cœlum, & terram: qui dedit David regi filium sapientem, & eruditum, & sensatum, atque prudentem, ut ædificaret domum Domino, & palatium*

sibi. Misi ergo tibi virum prudentem, & scientissimum & Hiram patrem meum, filium mulieris de filiabus Dan, cuius pater fuit Tyrius, qui novit operari in auro, & in argento, et

tionis odore Deo acceptabilis fiat.

Et veni ser. Apostoli mei, & Doctores primi, & Doctores de

pl. lib. are:

12. lib. are

ædifico domum.

pat. regna
Tab. omni (se
nus. ipm esse
quidam dicunt
quo quid tunc
p. tur. bresil.
Alij conati
interpretant.)

Quæst. in luc locum.

Rabbanus.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et ad prop. 1. Quia semper erant ibi panes propositionis, non tamen semper idem panes, quia in sabbato amovebantur primi, & ponebantur novi.
- 2 Et ad holocaustomata: Hoc erat inge sacrificium.
- 3 Sabbathis quoque, & neomenijs. Quæ sint ista festa, dictum fuit primo libro 23. cap. in fine.
- 4 Si enim cœlum. Hoc dixit Salomon ad remouendum errorem, ne aliquis crederet deitatem loco determinato circumscribi.
- 5 Mitte etc. mi. 3. Regum 7. b. dicitur: Misi quoque rex Salomon, & tulit Hiram. De voluntate enim Hiram regis Tyrii mit. Ille Hiram fuit notabilis artifex; & ideo dicitur ab eo missus, ad petitionem tamen Salomonis.
- 6 Et hordei coros totidem. 3. Reg. 5. Non fit mentio de isto hordeo, quia ibi solum fit mentio de cibo hominum: hordecum autem israt erat ad pabulum animalium.
- 7 Olei quoque sata. Immediate subditur in Hebræo: Et vini batos

- tos viginti milia, quod omittitur in translatione nostra: quia patet ex hoc quod infra dicitur: Triticum etc. & hordeum etc. & vinum etc.
- 8 Misi etc. ti. vi. Rex enim Tyri vocabat eum patrem; tum propter ætatem: tum propter artis suæ excellentiam, ut patet in litera. Hebræi tamen dicunt hic: Hiram patris mei, quia omnia nomina apud eos sunt indeclinabilia, sicut apud nos cornu, & gelu, id est, artificum excellentem a tempore patris mei, & sicut fuit excellens apud eum, ita & mecum.
- 9 Filium mulieris viduæ de tribu Nephthali, patre Tyrio. Quod exponunt Hebræi sic, & secundum veritatem mater huius Hiram fuit Iudæa, & de tribu Dan, ut hic dicitur. Pater autem eius fuit Iudæus, & de tribu Nephthali: ideo 3. Reg. dicitur: Hirã de tribu Nephthali: quia generalizatio fit ex parte patris magis quam matris. dicitur tamen pater eius Tyrius, non natione sed habitatione: quia habitavit ibi, sicut 2. Regum 6. b. dicitur; Et habitavit arca Domini in domo Obededom Gethai. qui sic cognominabatur, eo quod habitauerat in Geth; erat tamen de tribu Levi. Cætera patet ex dictis 3. Reg. 5.

1 Triticum

A Nos autem. Hieron. Ioppen portum esse Iudææ, & in Regnorum, & Paralipomenon libr. s legimus, ad quem Hiram rex Tyri ligna de Libano ratibus trāsferrebat: quæ Ierusalem terreno itinere perueherentur. Hic locus est in quo vsque hodie saxa monstrantur in littore, in quibus Andromeda religata, Persei quondam fuit liberata præsidio. Significat, quod gentes audita fama Euāgelij diuersas per sonas per fidē ad baptismum transmittit. Solius tamen est veri pacifici: vt absoluedo peccata per baptismi sacramenta vnitati Ecclesiæ illos adunaret, de quo dicitur: *Super quem videritis spiritum descendentem, & manentem super eum: hic est qui baptizat.*

b Numeri. igit. Fuerunt operarij domus Domini de filiis Israel, de profelytis, de gentibus, de filiis Israel triginta milia, qui

a *Prædicationis.* **b** *Firmitate fidei.* **c** *Decore virtutum.* **d** *Viriditate boni operis.*
e *Per martyrium effusi sanguinis.*

a *Cœlestis conuersationis.* **b** *Castitatis.* **c** *Charitatis.*

a *Qui ex gentibus in consortium populi Dei transferunt.*

c *Pro sabbathino aninarum.*

a *Alter alterius onera portate. Et alibi corripite inquietos, & consolamini pu. &c.*
b *Pro spe resurrectionis quæ 3. die 1. post sabbathum, & in Domino præcessit, & in nobis speratur.*

a *Prædicatores.* **b** *Duras hominum mentes.* **c** *Qui nati erant in monte superbia, primi parentis*
d *Do abris verbi Dei, sicut ædificatio domus conuenirent.*
e *Pro fide Trinitatis, quam prædicant nobis.*

a *Sicra scripturæ creditores, a quibus nos erudimur in scios docere, contemptores corripere, onera notra inuicem portare.*

D qui ad cedendas de Libano cedros missi sunt, sicut legitur in Regum. De pselytis de quibus, s. nunc agitur cœlores lapidū. De gētibz ipse Hiram, & ferui eius, qui cū feruis Salomonis ligna cedebant de Libano. Omnes igitur hominum gētes per quas ædificanda erat Ecclesia, præcesserūt in ædificio templi Salomonis. Iudæi enim profelyti, & Gentiles ad veritatem Euāgelij conuersi, Ecclesiam Christi recte viuendo, & docendo construunt.

e *Tria mil. & sexcent.*

E In Paralipomenon pro tribus milibus trecentis præpositis, qui in Regum numerantur. tria milia sexcenti scribuntur pro perfectione sublimium virorum. In scenario enim Deus mūdi ornatum compleuit, & quia sancta scriptura fidem Trinitatis docet, & opera iustitiæ, recte tria milia sexcenti perhibentur fuisse.

f *lapidibus*
sapientibus, & sapientibus
peregrinos
qui sollicitarent populum ad operandū.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

Triticum ergo, & hordeum, & oleum. *Supra non fecit mentionem*

mentionem de vino, sed quia hic repetitur, tenendum quod a principio fuit sub pacto, sicut & alia.

CAP.

C A P. III.

E T capit Salomon. Angelom. Mons Moria fuit demonstratus Dauidi ab Angelo tenente gladium, supra aream Ornam Iebusæi, vbi empra area ædificauit altare.

*** IOSEPHVS.**
 Deus præcepit Abrahamæ filium Isaac sibi offerre in monte nomine Moraim eleuatum, ara ibidem collocata; sic enim apparituram eius religionem, fietiam salutis filij præponeret, quod Deo placeret. In eo autem monte templum postea rex Dauid collocauit.

b *In area Or.* Ecclesia per aream signatur. vnde; *Cuius ventilabrum in manu sua, & permundabit aream suam* Ornam,

Ornam, id est, ornatus, natione Iebusæus Gētilis significat, a Domino ornandos, & in filios Ecclesiæ commutandos. vnde: *Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino.* Iebus autem ipsa est Ierusalem. Iebus interpretatur conculcata: Ierusalem visio pacis: in qua dum Ornam Gētilis regna bat Iebus dicta est, sed cum Dauid in ea locum holocausti emerret, & cum Salomon templum ædificaret, Ierusalem vocata est.

Ephef. 5. b

C A P. III.

E T cœpit Salomon ædificare domū Domini in Ierusalem in monte Moria, qui demonstratus fuerat Dauid patri eius in loco quem parauerat Dauid in area Ornam Iebusæi. Cœpit autem ædificare mense secundo, anno quarto regni sui. Et hæc sunt fundamenta

Ornam, id est, ornatus, natione Iebusæus Gētilis significat, a Domino ornandos, & in filios Ecclesiæ commutandos. vnde: *Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino.* Iebus autem ipsa est Ierusalem. Iebus interpretatur conculcata: Ierusalem visio pacis: in qua dum Ornam Gētilis regna bat Iebus dicta est, sed cum Dauid in ea locum holocausti emerret, & cum Salomon templum ædificaret, Ierusalem vocata est. Gētilitas enim nescia diuini cultus cōculcata a dæmonibus, sed cū Christus eam respexit pacis in se, & locū inuenit, & nomen.

c *Mense. 1. Maio mox post Pascha, vt consecratus mystica solemnitate populus di-gne aggredereť mysticum opus.*

F

* die hæc sunt dispositiones, vel mensura, secundū quod cōsultum est ipsi Salomoni ædificare.

d *Anno. qu. Post expletam dispensationem diuine incarnationis,*

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. III.

E T cœpit Salomon ædificare. Hic consequenter describitur ipsius templi ædificatio. Et primo quantum ad formam templi. Secundo quantum ad vasa ministrum 4. c. Prima in tres, quia primo describitur forma templi. Secundo ipsorum cherubim qua fuerunt posita, ibi; Fecit etiam in domo sancti sanctorum cherubim. Tertio columnarum quas erant in porticu templi, ibi; Ante fores etiam templi. Sententia autem prima

ma partis, & secunda patet ex dictis 3. Reg. 6. a principio cap. vsque prope finem, exceptis qua sequuntur.

2 In monte Moria. Id est, visionis: ille est locus in quo Abraham obtulit Isaac, vt habetur Genes. 22. & vocatur ibidem locus visionis quia Abraham appellauit ipsum, Dominus videt, vt ibidem dicitur.

3 Qui demonstr. fuer. Quando Angelus præcepit, quod Dauid ibi ædificaret altare, & victimas offerret, vt dictum est supra lib. 1. in fine cap. 31. & in princ. 22.

4 Mense secundo. In secunda, s. die mensis. sic est in Hebr. translatio vero nostra omittit, in secunda.

i In

MORALITER.

1 Et capit Salomon ædificare domum. Expositionem huius capituli

pituli mysticam require. 3. Regum 6. cap.

A tionis, quæ in quatuor Euangelis scripta est, in sso spiritu de celo Ecclesia fabricata est. Quæ in lib. Regum expotuitur, in Paralip sub breuitate perfungimus.

Quæst in 1. Paralip.

a *Longitudo.* & Theodor. Nemo existimet hunc librum differre a libris Regum, quoniam templi longitudinem hic quod inuenimus sexaginta cubitorum,

illie autem quadraginta. Inuenis enim præter quadraginta, alios viginti eius quod vocatur Dabir, hoc est, Sancti sanctorum; viginti autem aduersus quadraginta sunt sexaginta. Sic rursus altitudinem viginti quidem, & quinque cubitorum in libris Regum inuenimus, hoc autem ceterum, & viginti. Sed in exemplo ostendit diuinus David quod non vnum solum tabularum habuit Dei templum. Regum quoque docet historia quod non solum duo, sed etiam tria habebat tabulata.

† lapide
† ex Pharnacim nomine loci

B Longitudo domus longam Ecclesie patientiam significat. Latitudo charitatem,

† auro bono
-qualis

qua etiam diligit inimicos, donec cum solis amicis in Deo gaudeat. Altitudo vero sperem futura vitæ, & retributionis, quia omnia aduersa contemnit, donec videat bona Domini in terra viuentium. Notandum, quod triginta cubiti altitudinis, qui in Regum leguntur, non ad reatum templi, sed vsque ad cœnaculum inferius peruenerunt. Hic enim quod altitudo centum viginti cubitorum erat. Alij triginta ad medium cœnaculum, alij vero ad tertium, deinde vsque ad supremum templi reatum numerabuntur. alij triginta, & sic tota altitudo domus in centum viginti cubitis consummatur; quo numero virorum primitiua Ecclesia in Ierusalem gratia Spiritus sancti accepit. Quindecim namque qui ex septem, & octo constat, futuram vitam signant, quæ nunc agitur in quiete animarum, & perficietur in resurrectione corporum. quindecim vero in trigonum ducta, id est, cum omnibus partibus suis numerata centum viginti sunt, quibus designatur futura beatitudo electorum. Bene autem hoc numero tertium cœnaculum domus consummatur, quæ post presentes labores post animarum requiem plena felicitatis gloria in resurrectione complebitur.

Nota.

b *Porticum vero.* Ipsum, scilicet templum quod erat pro foribus oraculi. tripertita enim fuit fabricæ distinctio: hoc est porticus ante templum, & ipsum templum in quo altare thymiamatis, mensa propolitionis, & candelabrum luminis erant, & oraculum, id est, Sanctum sanctorum ubi arca testamenti, & cherubim post velum collocata. Porticus vero ante templum antiquorum figuram gestat fidelium. Ipsum vero templum eorum qui post incarnationem Domini in mundum uenerunt. Domus autem interior regni celestis gaudia vtriusque data.

Nota.

Notandum ergo, quod parietes domus lapidibus pretiosis facti fuerunt tabulis cypressinis, vel cedrinis operiti, laminis aureis vestiti. vnde in Regum; *Et cedro omnis domus vestebatur, &c.* Lapidis parietis, vel pauimenti, & tabulæ, & aurum sanctorum vitam in Ecclesia significant. Lapidis viui sunt sancti fortitudine fidei in vnam regulam coniuncti. Tabulæ quoque cedrinæ, vel cypressinæ sunt sancti latitudine variarum virtutum secundum donationem Spiritus sancti in eadem fide libimetipsis connexi. Auri laminae sunt sancti supereminentem scientiæ charitatem habentes, & huius turgore gratissimo adiuuicem congaudentes.

c *Strauit quo.* Sicut latitudo parietis in altum exurgens, & ad laquearia

laquearia perueniens prouectus virtutum quibus sancti ad celum perueniunt, vel sanctorum choros sibi per varia tempora succedentes significat, Ita æqualitas pauimenti cœcordie eorum humilitatem, qua in hac vita positi sociali charitate cœuersantur. Pauimentum pretioso marmore stratum multo decore,

& marmor lectu tabulis abiignis, quia vita iustorum primo fidei firmitate munienda est in corde; post virtutum latitudine ornanda in opere. Quid enim prodest decor marmoris tabulis obrecti, nisi aliquid mysticum ostendat? sed bonorum amplitudinem operum fortitudine fidei fulciendam esse significat. Abies vero alta, & durabilis mentem electorum infima spernentem, cœlestibus inhaerentem, & virtutem patientiæ excellentem demonstrat. Auri laminae marmoris de tabulis abiignis superpositæ latitudo est charitatis de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta, quæ sicut aurum alijs metallis, ita cæteris virtutibus in templo Dei præfulget.

quæ iecit Salomon, vt ædificaret domum Dei, longitudinis cubitos in mensura prima sexaginta, latitudinis cubitos viginti. Porticum vero ante frontem, quæ tendebatur in longum, iuxta mensuram latitudinis domus, cubitorum viginti. Porro altitudo centum viginti cubitorum erat. Et deaurauit eam intrinsecus auro mundissimo. Domum quoque maiorem texit tabulis ligneis abiignis, & laminas auri obrizi affixit per totum.

a *Sculptura palmarum descriptio virtutum per quas via victoria, & remuneratio acquiritur.*

a *Charitatis officia quibus sanctorum fratre, iuras copulatur, & in vnam Christi domum toto orbe componitur.*

a *In Regum iia. Texti pauimentum tabulis abiignis, vnde patet, quia tabulas abiignas non in terra posuit, sed super maiore, tertio vero auro superpeluit.*

c *plectentes.* Strauit quoque pauimentum templi pretiosissimo marmore, decore multo. Porro aurum erat probatissimum, de cuius laminis texit domum, & trabes eius, & postes,

a *Pariete templi auro Salomon texit cum Christus coetus fidelium lumine sapientiæ, & charitatis illustratur.*

b *Charitatis officia quibus sanctorum fratre, iuras copulatur, & in vnam Christi domum toto orbe componitur.*

c & parietes, & ostia, & cælauit cherubim in parietibus. Fecit quoque domum Sanctis sanctorum longitudinem iuxta latitudinem domus cubitorum viginti, & latitudinem similiter viginti cubitorum. Et laminis aureis texit eam quasi talentis sexcentis, sed & clausos fecit aureos, ita vt singuli

rum alijs metallis, ita cæteris virtutibus in templo Dei præfulget.

d *Postes, & pa.* Texti: cum aditum fidei ipso Domino pendente qua veritate reluceat omnibus Ecclesiam intrantibus ostendit. Ostium templi Christus est; per quem venit ad patrem, qui ait; *Ego sum ostium, &c.* In Regum ita scriptum est; *Oraculum habebat viginti cubitos longitudinis, & viginti latitudinis, & viginti altitudinis.* Oraculum dicitur Sanctum sanctorum; quia ibi diuina, & angelica locutione hominibus secreta reuelantur. vnde; *Oraculum in abitis,* id est, interiori domo factum est, quia in superna patria Angelorum visio, & allocutio, & ipsa Dei præsentia reuelabitur. Quod dicit viginti cubitos altitudinis, parietem cœtinum significat, qui oraculum ab æde exteriori segregat.

e *Cælauit ebe.* Habet hæc domus, sicut in Regum legitur, cælaturas eminentes, cum sancti opera virtutum non in occulto agant, sed exemplum omnibus præferunt.

f *Fecit quo.* Oraculum ubi erat arca, viginti cubitos habebat in longitudine, latitudine, altitudine, id est, per quadratum, quia in superna patria ubi regem in decore suo vident sancti, sola charitas diuinæ, & supernæ gratiæ per omnia fulget. Vnde in sequentibus. *Laminis aureis texit eam,* id est, menia supernæ ciuitatis gratia charitatis impleuit.

g *Talentis sex.* In talentis ponderis perfectio, quæ charitatis perfectionem exprimit, sicut perfectio fenarij, per quem centenarius multiplicatur, ut fiant sexcenti.

h *Sed & clausos.* Quinquagenario numero peccatorum remissio, & spiritualis gratia, & requies æterna figuratur; clausi vero laminae auri affigebantur in parietibus domus Domini. Clauis sunt verba cœlestia, quibus in amore bonorum operum proficimus, & conseruamur; hæc nobis promittunt ueniam peccatorum per gratiam sancti Spiritus, & sabbatismum in futuro æternum. Hi sunt clauis dilectionis, & clauis timoris, quibus incipientes necdum ad perfectionem uenientes illecebras uitiorum mortificat, illis, scilicet, ueritatis sermonibus confixi, quibus docemur carnem nostram crucifigere cum uitiis, & concupiscentijs. Vnde Propheta; *Confige a timore tuo carnes meas, &c.* Qui ad perfectiora perueniens de clauis perfectionis, ait; *Mibi autem adhaerere Deo, bonum est.*

a Cœnacula

NICOLAUS DE LYRA.

1 In mens. pri. Id est, secundum formam, & mensuram sibi traditam a David qui tradidit Salomoni exemplar omnium sanctorum in teo. p. 1. dicitur: est supra lib. 1. 28. cap.

2 Et deaurauit eam. Hoc est intelligendum quantum ad inferiori mansionem templi, quæ continebat sanctum, & sanctum sanctorum.

3 Sed & clausos. Ad coniungendum fortiter laminas aureas cum tabulis, quæ erant in parietibus domus.

a *Cenacula quoque.* Sicut Sanctasandtorū ubi erat arca, internā sanctorum vitam in cōspectu redēptoris significāt. vnde; *Abscondes eos in abscondito faciei tue, a conturbā. hominum.* Ita cenacula in alto eandē vitā, i. in cēlis esse, & non in hoc mūdo. vñ: *Que sursum sunt que vīte,* vbi Ch̄s est in dextera Dei sedēs.

b *Fecit etiam.* Hoc in Regum plenius legitur ita scriptum: *Et fecit oraculo duo cherubim de lignis oliuarum decem cubitorū altitudinis, quinque cubitorum ala Cherub vna, & quinque cubitorum ala Cherub altera,* id est, decem cubitos habentes; a summitate alæ vsque ad alæ alterius summitatem. Decem quoque cubitorum erat cherub secundus mensura pati; & opus vnum in duobus cherubim, id est, altitudinem habebat vnus cherub secundus. Posuitq; cherubim in medio templi interioris. Extendebant autem cherubim alas suas, & tangebant ala vna parietē; & ala cherub secundi tangebant parietem alterum.

Alæ autem alteræ in medio templi se inuicem contingebant. Posuit autem cherubim (vt in Regum legitur) in medio templi interioris: extendebant autem alas suas cherubim, & tangebant ala vna parietem, & cetera. Manifestum est ex his quæ prædicta sunt, quasi cherubim in medio templi interioris sint positi, quorum habitatio est in cœlis. Extendebant autem alas quasi ad volandum: quia Angeli semper habent animum obsequio diuinæ voluntatis paratum. Quod ala vna tangebant parietem, & ala cherub secundi alterum parietem, pertinet ad illam charitatis administrationem, quam nobis Angeli exhibent. Quod alæ alteræ in medio templi se inuicem contingebant, eam dilectionis gratiam quæ se alterutrum complectuntur, significat. *Textit quoque cherubim auro:* quia naturam eorum conditor immortalī claritate sublimauit, & mentem veræ dilectionis, atque humilitatis luce compleuit. Cherubim angelicæ dignitatis vocabulum est. Singulari numero cherub dicitur, plurali cherubim. Vnde per cherubim Angeli qui in cœlis conditori suo semper assistunt, possunt intelligi. De lignis oliuarum facti: quia virtutes angelicæ vnctæ sunt gratia Spiritus sancti, ne arescant ab amore Dei. Sunt autem altitudinis decem cubitorum, quia de natio vitæ æternæ fruuntur, habentes inuolantam conditoris imaginem; seruata sanctitate, iustitia, & veritate, quam prima conditione perceperunt. Denarius enim decem obolis constat, & in se nomen regis continet, & imaginem. Vnde regnum cœlestē significat, vbi Angeli in imagine conditoris ad quam facti sunt, semper manent: & electi homines imaginem, quam peccando amiserant, recipiunt. Alæ cum in sanctorum hominum figura ponuntur, virtutes eorum significant, quibus semper ad cœlestia volare, & in his delectantur conuersari. Cum vero in figura Angelorum, gratiam perpetuam, & indefectiuam felicitatis eorum, qua semper in cœlestibus in ministerio sui persistunt auctoris. Vel quia leuitate spiritualis naturæ sunt præditi, vt vbicunque voluerint, statim quasi volando perueniant, & hic cum aliis figurati, & prophetis sunt eum aliis ostensi. Duo cherubim, id est, duo testamenta, in oraculo facti in secreto consilio diuinæ dispensationis, de lignis oliuarum: quia lucem scientiæ nobis tribuunt, iuuante flamma charitatis Dei per Spiritum sanctum. decem cubitis altitudinis, quia obseruantiam Decalogi ad Deo seruandum prædicant denario perpetui regni remunerandam.

c *Ita vt ala.* Quinque cubitorū erat ala cherub vna, &c. quia Angeli legem Dei descriptam, in quinque libris in defectu deuotione custodiunt, diligendo, scilicet Deum ex oribus viribus suis, & proximos, tanquā seiplos. *Tenitudo autem huius est charitatis.* pxi-

a clauis siclos quinquagenos appenderent. Coenacula quoque ^a *Vnus mensura, & eiusdem operis erant duo cherubim: quia nulla dispar voluntas est in superna patria, vbi omnes illustrantur eadem præsentis Dei visione, & gloria.*
b *textit auro* Fecit etiam in domo Sanctifanctorum cherubim ^a *Propter confortium charitatis, quæ minus quam inter duos esse non potest. vnde discipuli ad prædicandum bini mittuntur, vt qui verbum huius prædicent, charitatem ante omnia teneant.*
c *duos opere* † *statuario, & textit eos auro.* Alæ cherubim viginti cubitis extendebantur, ita vt vna ala haberet cubitos quinque, & tangeret parietem domus: & altera quinque ^a *Vnum opus erat in duobus cherubim. cuius vtriusque testamenti scriptores eadem calitate operis, & deuotione charitatis Deo seruunt, vna & consona voce, ac fide Deum prædicant.*
d *cubitos habens, alam tangeret alterius cherub.* Similitèr ^a *Quia in omni labentium rerum varietate sancti sui corporis sensus in obsequium sui conditoris extendunt.* d *Alæ interioris super arcam se inuicem contingunt, quia testamenta patri de Domino contentiunt attestatiōe.*
e *cherub alterius ala* quinq; habebat cubitos, & tangebant parietem, & alæ eius altera quinque cubitorum alam cherub alterius contingebat. Igitur alæ vtriusque cherubim expansæ erant, & extendebantur per cubitos viginti. Ipsi autem ^a *Quia nos ab huius peregrinationis aruma erectos, ad suum desiderant venire confortium.* b *Veritas habent facies.*
f *bant erectis pedibus, & facies eorū versæ erant ad exteriorē* ^a *Supernorum desiderio quo initiari crucem nostram portando debemus.* b *Sacramento Dominiæ passionis.* c *Flamma spiritualis amoris. Vnde dixerunt qui ambulauerunt cum Domino: Nonne cor nostrum ardens, &c.*
g *domum.* Fecit quoq; velum ex hyacintho, purpura, cōcco, 2

adunatæ in Deo fraternitatis. Extendunt ergo ad vtrumque parietem alas: quia latantes in cœlesti patria iustos vtriusque populi ad laudem excitant creatoris. Alas tectas autem ad oraculi parietes extendunt, sicut habent facies versas ad exteriorem domum; quia Angeli sicut suam innocentiam conseruant, sic de sanctorum beatitudine gaudent, vt eis quos adhuc in terris conspiciunt, opem ferant donec illos ad cœlestem patriam introducant. *Omnes enim sunt administratores spiritus in ministerium missi: propter eos qui hereditatem capiunt salutis.* Alis exterioribus iste vnum parietem, ille alterum contingit; quia vetus testamentum antiquo populo scripto nouum nobis qui post incarnationem Domini ad fidem venimus; & secundo parieti, id est, septentrionali recte comparatur, qui post frigora, & tenebras idololatriæ lucem veritatis cognouimus.
c *Alæ eius.* Extendunt alas adinuicem super arcam, cum ad laudem Saluatoris referunt omne bonum quod acceperant. Extendunt alteras alas ad parietes oraculi, cum sanctos secum videre letantur, eosque velut alarum summitatibus tangunt, quos imitatores suę puritatis in hac vita fuisse exultant.
f *Et facta eo. ver.* Quia nostri gratia qui adhuc foris stamus, sed spe salui facti sumus, diuini libri sunt conditi, quorum scriptores iam cum Domino regnantes, nostrę salutis curam gerunt, & pro nobis interpellant apud Deum.
g *Fecit quoque.* Hoc in Regum præmittitur, sed ibi narratur quod hic non habetur, quia scilicet in ingressu oraculi fecit ostiola de lignis oliuarum postesque angulorum quinque, & duo ostia de lignis oliuarum postesque. Sed velum istud decoris gratia factum est; vt inter parietes deauratos holosericum fulgeret. Sed eiusdem mysterij cuius ostiola congrua significatione ante arcam, & in ingressum oraculi appensum, vt sicut ostiola congruis horis aperiebantur, sic & velum venientibus, qui in Sanctifanctorum ingredierentur. Cuius reuelatio secundum legem apertionem regni cœlestis significat, quæ per carnem Christi donata est nobis. Vnde & baptizato Domino aperti sunt cœli: quia per baptismum quod nobis consecrauit, ingredimur ianuam regni cœlestis, & ipso moriente velum scissum est medium: quia legales figuræ ad finem peruenerant, & veritas Euangelij, & ingressus regni ipsa veritate aperitur.

D
Rom. 13.
inftar puero- rum.
E
exteriorem
Hebr. 1. d
F
Math. 3. d
Icoid. 27. f
a l t

NICOLAUS DE LYRA.

x Ipsi autem, &c. Id est, obliquatis, vt dicit Magister in historijs; ita quod habebant vnum pedem magis eleuatum altero, quasi disponerentur ad ambulandum. Sed hoc non videtur verum: quia in Hebræo habetur, Et stabant super pedes suos, ita quod vterque pes vnus cherub

cherub tangebant parietem, & similiter pedes alterius. Et ideo cum dicitur hic, Stabant erectis pedibus, intelligendum est, id est, erectis: quia recte super pedes suos stabant.
2 Fecit quoque velum. Istud erat pendens ad parietem diuidentem sanctum, & sanctum sanctorum, & tempore passionis Christi scissum fuit, vt habetur Math. 27.

A *Et intexuit.* Intexuntur cherubim his quatuor coloribus, cum in oibus quæ pie agimus a venenatis demonum telis per Angelicam pñdram ptegemur, & multitudine scie idelinetur vitur, respicientes sp ad eloq d una, ne a virtutu calle aberremus.

B *Ante fores.* Stabant in porticu ante fores tēpli, & ingressum tēpli suo decore ex vtraque parte ornabāt. Oñiū templi Dñs est, q ait: *Nemo venit ad patrem, nisi per me,* &c. Oñiū columnæ ab vtroque latere circumstāt, cū ministri sermonis vtriq; populo introitum regni celestis ostendūt, vt quicūq; a luce legalis sciētiz, vel Gentilitatis errore ad fidē Euāgelij venerit, habeat eos paratos qui sibi iter salutis verbo monstrent, & exemplo. In Regum de his columnis legitur: *Qui cum venisset ad regem Salomonem, fecit omne opus eius, & finxit duas columnas areas, &c.*

C *Trigin. & qu.* Hic numerus pfectionē significat magistrorū. Septenarius enim numerus per quinarium, vel quinarium per septenarium multiplicatus, trigintaquinq; reddūt. Quinarium vero legē, septenarius propter spiritū septiformem in flore radice lēlle manentē, Euāgelij exprimit. vnde alibi Dñs quinq; panibus quinq; milia hominū, & alibi septē panibus quatuor milia hominū paupē narratur. Columnæ igitur 35. cubitorū, significāt doctores Euāgelij duorū testamētū hēre pfectā sciētā. vnde: *Vobis datum est nosse mysterium regni Dei.* Et alibi *Operu. i. illis sensum, vt intelligerent scripturas.*

D *Quasi cat.* Multiplex catenarum contextio, & retis, sim Regum expātio multarum electorum psonas insinuat, quæ cum verbis Prædicatorū fideliter auscultando, & obediēdo adherent, quasi capitibus columnarum superposita retia, & catenulæ miraculum suæ connexionis spectantibus præbēt.

e *Capit. col.* Capita columnarum, i. suprema pars, præcordia sunt Doctorum, quorum Deo deuotis cogitationibus, sicut capite membra, ita ipsorum oia opera dirigantur, & verba.

f *Mala granata.* Vno foris cortice multa interius grana circumdant. vnde Ecclesiā significat, quæ vnus fidei munimine innumera electorū agmina circūdat, vel cuiusq; iusti vitā, & mores, q multa cogitationū virtutūq; insignia, ne forte defluant, firma fidei, & humilitatis vallat custodia. Aperte vero capita columnarum malis granatis erant in gyro circumdata, quia sancti Doctores priorum vitam fidelium ad memoriam reuocant: eorumque

g *Ipsas quoque.* Ideo duæ factæ sunt columnæ, & ita dispositæ, vt nobis in p̄speris, & in aduersis ingressum regni celestis ante oculos habēdū doceāt. Notandum vero q, porticus tēpli ēt vestibulū vocat, & quod legimus inter vestibulū, & altare, inter porticū, & altare intelligi debere. Secūda columna significat Prædicatores, q gentibus ad prædicandum missi sunt. Vel dextra colūna eos significat, q venturum in carne prophetauerūt Dām Secūda vero illos, q iā venisse, & mundum suo sanguine redemisse testatur. Ambæ columnæ simili vocabulo cēsentur, cū vna firmitas, & altera in robore dī, vt vna fidei, & operis fortitudo cūctis inesse doctoribus mōstretur, & nostri temporis Doctores tacite uotentur, qui columnæ domus Dei videri, & appellari volunt, cum in se firmæ fidei ad contemnendas sæculi pompas, ac desideranda bona inuisibilia, nihil habeant roboris ad corrigendos, vel industriæ ad intelligendos eorum, quibus præsumunt, errores.

e *Capit.*

exemplis, & sermones suos omni parte confirmant, ne si aliter quam illorum habet regula, vixerint, vel docuerint, errēt.

g *Ipsas quoque.* Ideo duæ factæ sunt columnæ, & ita dispositæ, vt nobis in p̄speris, & in aduersis ingressum regni celestis ante oculos habēdū doceāt. Notandum vero q, porticus tēpli ēt vestibulū vocat, & quod legimus inter vestibulū, & altare, inter porticū, & altare intelligi debere. Secūda columna significat Prædicatores, q gentibus ad prædicandum missi sunt. Vel dextra colūna eos significat, q venturum in carne prophetauerūt Dām Secūda vero illos, q iā venisse, & mundum suo sanguine redemisse testatur. Ambæ columnæ simili vocabulo cēsentur, cū vna firmitas, & altera in robore dī, vt vna fidei, & operis fortitudo cūctis inesse doctoribus mōstretur, & nostri temporis Doctores tacite uotentur, qui columnæ domus Dei videri, & appellari volunt, cum in se firmæ fidei ad contemnendas sæculi pompas, ac desideranda bona inuisibilia, nihil habeant roboris ad corrigendos, vel industriæ ad intelligendos eorum, quibus præsumunt, errores.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Ante fores. Hic consequenter agitur de his quæ erāt in porticu, scilicet de duabus columnis notabilibus. de quibus dictum fuit diffuse 3. Reg. 7. Et patet sententia ex di. ibid. m. excepto quod sequitur.
- 2 Et quasi catenulæ. &c. columnarū. Certū est aut q illæ colūnæ erant in port. cū tēpli, & ideo dicunt hic expositores nostri communiter, q licet oraculū propriissime dicatur ipsum propitiatorij, eo q inde dabatur responsa diuina quasi de sede Dei, vt di. fuit diffuse Exo. 25. tamen vltimus trahitur ad signandū totā domū Sanctissimorum, in qua erat propitiatorij, & vltimus ad signandū partē anteriore tēpli, quæ dicebatur sanctū, vel sancta: & vltimus ad signandū etiā porticū, eo q cōiungebatur tēplo. Et in hoc sensu loquitur hic scriptura, cum dicitur: Et quæ. id est, opus reticulatum ad modum catenarum, supple fecit.
- 3 In oraculo. Id est, in porticu vbi erant columnæ.

4 Et

4 Et superposuit eas. Quia super capita illarum columnarum erat opus reticulatum, vt habetur 3. Regum 7. Et ibi fuit diffuse expositum. Sed quia non recolo me vidisse in veteri testamento, & maxime vbi agitur de templi adificatione, q oraculo dicatur nisi ipsum propitiatorij, & domus Sanctissimorum in qua erat propitiatorij, ideo potest istud aliter exponi. Ad cuius intellectum sciendum, q in parietibus Sanctissimorum erant calata varia figura, & erant ibi aliqua ad modū operis p̄ctilis, seu concatenati, vel reticulati, & consimile opus factum fuit in capitibus istarum columnarum, tamen de alia materia quia istæ columnæ fuerunt de are, omnes autem figura quæ apparebant in domo Sanctissimorum erant aureæ. secundū hoc igitur potest exponi hæc litera sic; Et quæ. i. opus catenatum, seu reticulatum simile illi, quod erat in oraculo, supple fecit. Et sup. eas capitibus col.

5 Ipsas quoq; columnas posuit in vestibulo. Id est, in porticu.

CAP.

CAP. IIII.

Rabbanus. **F**ecit quoque, &c. Altare holocausti significat eos, qui corpus suū, & animam Deo igne amoris consecrant, quorū perseverantiam in bono opere longitudo altaris exprimit, latitudo amplitudinem in charitate Dei, & proximi, spem in expectatione diuinę visitationis altitudo præ-

C *Viginti cubitorum.* Vicenarius magnam perfectionem infert longanimitatis, & syn. teræ dilectionis significat, quæ per vtriusque testa-

CAP. IIII. Fecit quoque altare queneum viginti cubitorum longitudinis, & viginti cubitorum latitudinis, &

menti obseruantiam nobis tribuitur. Quater enim quini viginti sunt, quique autē sunt libri legis, & quatuor Euāgelia. Cū vero ad intelligentiā, & custodiā legis illustrante gratia puenimus, vicenariū numerū perficimus: fitq; idē numerus in lōgitudine, & latitudine altaris, cū corda electorū docēte vtroq; testamēto perfecturam huiusmodi operis etiam in persecutionibus seruant, & hilaritatem dilectionis etiam in eos qui persequuntur.

c *Et de. en.* In denario spes celestium præmiorū significatur. vnde

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. IIII.

Fecit quoque. Hic consequenter agitur de vasis ministerij, inter quæ computantur etiam de via. Et primo peritur istorū descriptio. Secundo ponitur quidam ep̄logus, ubi: *Et ecce mi leuit. Cū cap. primū agitur primo de aliquibus quæ erant in atriō sacerdotum. Secundo de illis quæ erant intra templum, ubi: Fecit autem candelabra. Primo ergo agitur de altari holocaustorum, cum dicitur.*

I Fecit

MORALITER.

I Fecit. Istud fuit altare holocaustorū, in quo carnes animalium offeruntur significauit austeritatem penitentię, in qua caro pro peccatis offeratur, & hæc oblatio tāto melior ē, & Deo placen-

1 Fecit quoque. Istud non fuit concanum, sicut altare quod fecit Moyses: quia non erat portabile de loco ad locum, sed erat interius de lapidibus impositis, secundum quod præcipitur: Exodi 20. & exterius erat æneum.

2 Viginti cubitorum. Et sic patet, q erat multo maior q altare quod fecit Moyses, quod erat tātū quinq; cubitorū in quadratū secundū longitudinem, & latitudinem: & sic area superior erat viginti quinque cubitorū. habebat etiam tres cubitos tantū in altitudine: istud vero habuit

placenter, quanto caro propria carior hoī quā aliena Job 2. b. Pelle pro pelle, & cūctā quæ habet homo, dabit pro anim. sua, i. p̄ vita corporali seruāda. Vñ ibidē subdit: *Tæge os eius, & carnē, &c.*

2 *Viginti, i. quadratū p q signat quadratura 4. cardinal. virtutū, &*

vnde, qui in vinea parrisfamilias laborant, denario remun- rantur. Vnde altare quidem electos significat. pro signanda eorum vita perpetua decem cubitis exaltatur.

a *Mare etiam.* Lauacrum salutare quo in remissione peccatorum lauamur. Sacerdotes. n. in eo lauabantur, vt in sequentib. di-

citur, qui omnes ele- ctos significant, eo q, sint membra veri sacerdotis. Recte autem hoc vas mare dicitur in memoriã, s. maris rubri, in quo extinctis Aegyptiis et liberato populo Dei, baptismi forma præcessit. Baptismus uero uite nobis mundiciam querit in hoc seculo, & uite eternæ gloriam promittit in futuro. Vnde mare decem cubitorum à labio usque ad labiũ esse perhibetur, quia decẽ præceptis omnia, quæ facere debemus, exprimuntur. Denario quoq; merces beneficiorum significatur, cum in uinea laborantibus promittitur. Erat ergo mare decem cubitorum à labio usque ad labiũ,

quia à primo baptizato in nomine Iesu Christi usque ad vltimum omnis fidelium chorus vnã veritatis viam ingredi, & communem à domino coronam iustitiæ sperare dẽt.

b *Quinque cubitos habebat.* Quia quicquid visu, auditu, olfactu gustu, tactuue delinquimus, totũ in baptismo relaxatur. Sed non sufficit pteritorum remissio peccatorum, nisi quisque deinceps bonis opib. iustiterit. Alioqn diabolus, q. exierat multiplicis redit, & sicut hois nouissima peiora priorib. vnde addit.

c *Funiculus triginta cub.* Hoc est, disciplina celestium præceptorum, qua a nostris voluntatibus religantur. vnde. *Funiculus triplex difficile rumpitur*, quia obseruantia mandatorum Dei in cordibus sanctorum fide, spe, & dilectione supernæ retributionis firmata, nulla potest aduersitate dissolui.

d *Et decem cubitis.* Sculptura subter labium circumibat illud decẽ cubitis ambiens mare. Duo ordines sculpturarum histriatarum erant fusiles. cum prædictũ sit, q, resticula triginta cubitorum mare circumierit, & nunc addatur, q, sculptura subter labiũ posita decẽ cubitis ambierit, patet q, vas erat in modũ phialæ repandũ ac diffusum à triginta cubitis, quos habebat a labio usque ad decem coarctatũ. Sculptura autem histriata est, quæ historias rerũ imitatur. vnde per sculpturas histriatas quib. mare circumdatur exẽpla priorum temporum designantur, vt videamus quib. operib. sancti Deo placuerunt ab initio, quanta infelicitate ppter scelera perierunt i e pbi.

e *Posteriora.* Quia qua mercede prædicatores in perpetuum donentur, Dei examine dispositum est, sed nobis adhuc occultum est. quib. hoc occultum esse non potest, quod omnis, qui baptismum ad salutem accipit, fidem, spem, & charitatem dẽt hẽre, nec sine his tribus virtutibus operari, vel ad salutem intrare

trare ualet. unde in Regum dicitur. *Grossitudo aut luteris triu- uciarum.* Grossitudo luteris, firmitas est uirtutis. *Triu uciarum*, quia robore fidei, spei, & dilectionis pceptio baptismi munif *Porro vastitas.* Grossitudo, quam Iosephus quatuor digitorum esse dixit, demonstrans quæ fuit magnitudo palmi. Idẽ autẽ hæc significant.

¶ Vel cubitorum. Quisquis enim fide, spe, & charitate secundum quatuor Euangeliorum doctrinam opera facit iustitiæ, percipit, & mercedẽ eternæ uitæ.

¶ Tria milia metretas. Millenarius perfectionem significat, quia denarius, quadratum solidum facit. Decies enim decem, centum faciunt qui est quasi quadrata figura, sed plana, sed ut in altitudinem

¶ Duo autem ordines. E surgat, & solida efficiatur, multiplicata centum per decem, & fiunt mille. Quo numero stabilis, & in-

superabilis, & velut quadrata iustorum conscientia signatur. Quocũque enim quadratum uertis, stabit.

Sic electorum animus nulla tentatione a statu reuerentis inclinatur. Capit mare tria milia metretas, cũ baptismi sacramentũ in fide trinitatis datũ, in se ablutis confert omnium remissionẽ peccatorum.

h *Fecit quoque conchas.* In Regũ ita. *Fecit quoque decem luteris aeneos.* *Quadraginta batos capiebat luter vnus.* Eratq; quatuor cubitorum. Singulos quoque luteris per singulos decem bases posuit, &c. Apostoli, & Apostolici uiri, qui per boues mare portantes signant, per bases quoq; portandis luterib. pparatas exprimuntur, sicut ipsi luteris baptismũ signant, quẽ figurabat mare.

Oia. n. in eis, quæ in holocaustis oblaturi erant, sacerdotes la uabant. Holocaustum autem dñi omnis fidelium multitudo potest intelligi, quæ ab ipso baptizatur in aqua, & igni. Sicut ergo sacerdotes, qui in mari lauant, eos signant, qui per baptismum consortes summi sacerdotis efficiuntur, ita holocausta eosdem expriment, cum post ablutionẽ baptismi gratia implent spirituali. Lauatur. n. in luteris hostia, cum fidelis p funditur aqua baptismi. Offeritur in holocaustum, cum p impositione manus episcopi accipit donum spiritus sancti.

i *Et posuit quinque.* In vtraque parte tẽpli positæ sunt bases luterum, vt utriq; de populo sacri fontis gratia designaretur esse pandenda. Et quinque sunt in vtraq; parte, vt sicut in expositione maris, qd quinque cubitis altũ esse iã diximus, demon-

straret typice vniuersa, q p quinque sensus corporis deliquerat per lauacrum baptismi esse remittenda. Sicut ergo in vno mari duodecim bobus superposito vnitas exprimitur baptismatis, q p Apostolos toto erat orbe prædicanda. ita et per duos ordines luterum mystice ostenditur, quia Gẽtilitas cũ Iudæa in vnũ fidei consortiũ per baptismatis vndã erat procreanda.

k *Candelabra aurea.* Diuina eloquia, quæ lucẽ sapientiæ pro-

ferunt.

essent in xta labiũ, quod erat in superiori parte maris, sed erant versus inferiorem partẽ, sicut fuit ostensum 3. Reg. Sed dicuntur hic circumire labium, quia procedebant in circumitu maris versus partem inferiorem, sicut & labium circumibat in parte superiori.

4 Porro vastitas eius, &c. id est, spissitudo maris.

5 Habebat mensuram. 3. Reg. dicitur. Trium vnciarum. Et dicendum, quod eadem est mensura, sicut ibi plenius fuit dictum.

6 Fecit quoque conchas. id est, luteris. Et vocantur hic conchæ à concanitate, quia luteris erant interius concanui.

7 Et posuit quinque. s. respectu maris aenei, quod erat in medio.

8 Fecit aut. & cand. Hic consequenter agitur de aliquibus, q erant intra tẽplũ. s. in illa parte, quæ dicebatur sancta, vel sanctũ. Scdõ reuertitur ad aliqua quæ erant extra tẽplũ, ibi. Fecit et. Circa primum dicitur. Fecit aut, & cand. &c. i. secundum similitudinẽ candelabri, qd fecit Moses, de cuius factura, et forma dictũ fuit diffuse Exo. 25.

austeritas penitentia non est Deo placita, nisi annexã hẽat quadraturã virtutis cum impletione decẽ mandatorum. Ceterorum autem expositio mystica posita est 3. Reg. 7. cap.

a decem cubitorum altitudinis. Mare etiam fusile decem cubi-

tis à labio usque ad labium rotundum per circuitum. Quin-

que cubitos habebat altitudinis, & funiculus triginta cubito-

rum ambibat gyrum eius. similitudo quoque boum erat sub

ter illud. ¶ Et decẽ cubitis quædam extrinsecus cælaturæ, quasi

duobus versibus labium maris circumibant. ¶ Boues autem

erant fusiles, & ipsum mare super duodecim boues impositũ

erat, quorum tres respiciebant ad Aquilonẽ, & alij tres ad Occi-

dentem. Porro tres alij Meridiẽ, & tres, q reliqui erant Orien-

tem, habentes mare superpositũ. Posteriora autẽ boum erant

intrinsecus sub mari. Porro vastitas eius habebat mensuram

palmi, & labium illius erat quasi labium calicis, vel repandũ li-

lii capiebatq; tria milia metretas. Fecit quoq; conchas decẽ,

& posuit quinque à dextris, & quinque à sinistris, vt lauarẽt in

eis omnia, quæ in holocaustũ oblaturi erant. Porro in mari sa-

cerdotes lauabantur. Fecit autem, & candelabra aurea decem

NICOLAVS DE LYRA.

buit viginti cubitos in longitudine, & viginti in latitudine, & decẽ in altitudine, & sic area superior habebat quadringentos cubitos. Patet etiam, quod oportebat habere ascensum ad hoc altare, aliter sacerdotes non possent desuper ministrare, ille tamen ascensus erat sine gradibus per modum elevationis paulatim ascendentis a longinquo, sicut plenius dictum fuit in Exod. cap. 20.

1 Mare etiã fusile decem cubitis. Hic consequenter agitur de mari aeneo in quo lauabantur sacerdotes. Secundo de luteris in quo lauabantur hostia offerenda ibi. Fecit quoque conchas. Sicut istarum partium patet ex dictis. 3. Reg. 7. c. ubi diffuse fuit dictum de dispositione huius maris, & luterum. tamen de hoc aliqua pauca sunt hic exponenda.

2 Quasi duobus versibus. id est, ordinibus.

3 Labiũ maris. Non est intelligendũ, q illi duo ordines cælaturarũ

MORALITER.

¶ & de. c. al. p qd significatur impletio decẽ madorum, Per hoc igit, q aitate holocausti fuit sic dispositũ, significat, q austeritas

Psal. 118. b. Ps. 118. d. 6. e.

ferunt. vnde. *Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lux.* Hinc Salomon ait. *Quamard tu uerna est, & lex lux.* Bis quia sunt candelabra, una quia; sunt legis aeternae volumina, in quibus & tota veteris testamenti series complectitur quinq; seculi etates. Quinq; a dextris, & quinq; a sinistris ponunt, cu post incarnatione d... in eadem scriptura utriusque populo committitur, vel euangelicis plena signis ostenditur, quae quondam iuxta literam solum intelligenda esse putabatur.

Rabbanus. + Scopas, & in fra.

A *Neenon, & mensas.* Has mensas tam ad panes propositionis, quam ad vasa domini portandi factas esse credibile est. Pluralem vero numerum pro singulari posuit usitato more, ut in Iesu Naue. *Filii autem Israel praeparati sunt mandatum, & respauerunt de anathemate.* cum Achaz solus hoc fecerit. Vel quia panes propositionis solebant ante sabbatum coqui, ut mox in sabbatho proponerentur in mensa propositiois. Potuit tamen fieri, ut panes noui nouiter coctillis mentis imponerentur, ubiq; nocte illa seruari oportet, donec primo mane ablatis veteribus super mensam propositionis ponerentur calidi. Sed sicut una mensa duodecim panibus onusta, unanimem totius scripturae per totam apostolica auctoritate in unitam significat. Ita decem mensae aureae, diuinae legis prophetarum eloquia, quae refectionem nobis uerbi Dei quasi panes propositionis offerunt, ut exempla fidelium positiorum quasi in se ualorem Dei claritate, & miracula proponunt. Mensa aurea facta scriptura est spiritualis scientiae claritate fecunda. De qua Psa. *Parasti in conspectu meo mensam aduersus eos, qui tribulant me.* Panes propositionis sunt doctores sancti, quorum opera nobis velut uera salutaria ad exempla uiae proposita sunt.

Psal. 118. b. Rabbanus. Sacerdos.

B *Fecit etiam atrium.* Atrium sacerdotum in ecclesia, vitam exprimit perfectorum, qui excellentia uirtutum domino appropinquare, & alijs uerbo, & opere ducatum solent ostendere. Sacerdos enim dicitur, quia sacerum ducatum praebet minoribus. Quo nomine non solum episcopi, vel presbyteri, sed & oes, qui altitudine conuersationis, & doctrinae salutaris penitent solent appellari, qui, si non sibi tantum, sed pluribus profunt, exhibentes corpora sua hostiam uiuentem, sanctam, Deo placet, sacerdotale ministerium exercent quibus per Petrum dicitur. *Fos autem genus electum, re. sa. &c.* In Regum ita. *Et edificauit rex Salomon atrium interius tribus ordinibus lapidum politorum, & uno ordine lignorum cedri.* De interiori atrio breuiter loquitur, de exteriori protus tacere uult. Sed in uerbis dierum tit metio utriusque. Atrium ergo interius, quod uocat sacerdotum, quia sacerdotes, & Leuitae in eo ministrabant, vndiq; erat templo circumdatum, sed ab Oriente uero templi erat ingressus, multo longius a templo secretum, quia ibi, in facie templi fiebant ministeria sacerdotum. Ibi altare quod ad hostias offerendas. Ibi decem luteres ad eas lauandas. Ibi mare uenae ad lauandas manus, & pedes sacerdotum, cum ueraret ad ministrandum. Habebat autem hoc atrium

Psal. 118. b. Rabbanus. Sacerdos. Phil. 4. d. 1. Pet. 2. b. 3. Reg. 6. d.

C *secundum speciem qua iussa erant fieri, & posuit ea in templo, quinque a dextris, & quinque a sinistris. Neenon, & mensas decem, & posuit eas in templo, quinque a dextris, & quinque a sinistris, phialas quoque aureas centum. Fecit etiam atrium sacerdotum, & basilicam grandem, & ostia in basilica, quae textu are. Porro mare posuit in latere dextro contra Orientem ad meridiem. Fecit autem Hiram lebetes, & creagras & phialas, & compleuit omne opus regis in domo Dei, hoc est columnas duas, & epistylia, & capita, & quasi quaedam retiacula, quae capita tegerent super epistylia. Mala granata quoque quadringenta, & retiacula duo, ita ut bini ordines, ma-*

atrium tres cubitos altitudinis sicut Iosephum, quatenus ab ingressu templi ceteros prohiberet, & solis sacerdotibus haec licere signaret. Erat ei ianua ad Orientalem plagam, ad quam usque populus hostias, & sacrificia inferebat, inde suscipienda a sacerdotibus, & ad altare perferenda: Quae de atrijs, uel porticibus hic minus dicitur, in libro Regum secundum Bedam plenius expressimus.

C *Et basilicam grandem.* Quae erat extra atrium sacerdotum, inquam omnis populus adorandum, uel ad uerbum audiendum confluerebat. Haec in ecclesia vitam moreque carnalium significat quibus dicitur. *Non potui uobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus, etc.*

E *Et basilicam grandem.* Bene basilicam grandem carnales significatur quia multo maior est in ecclesia numerus talium, quam perfectorum. Sed quantum praestant numero,

tantum succumbunt merito. Vnde haec basilica grandis etiam plurimos capit, non ad officium altaris, non in ipsum quoque atrium sacerdotum saltim intronmittit, quia carnales, & infirmi, & si ob meritum castitatis, & pietatis ad electorum sortem pertinent longe tamen ab his sunt, qui dicitur Non audeo loqui aliquid eorum, quae per me non efficit Christus, in obedientia genitri uerbo, & factis. **D** *Et ostia in basilica.* Haec signant introitum fidei sermone praedicationis praeparari, ut ueniens discat quomodo per fidem Christi, uel salutaria sacramenta debeant intrare ecclesiam Dei, & postquam intrauerint, quam religiose debeant conuersari.

E *Fecit autem Hiram.* Lebetes cineres sacros suscipiunt, cum fideles exempla, & sacramenta dominicae passionis ad custodiam sui pia mente retrahant, uel exitum iustorum diligenter aspiciunt, qui magnis elaboratis agonibus de percepto brauiio sine fine latentur, ut consideratis maiorum uirtutibus, & ipsi magni efficiantur. vnde, quorum intuentes exitum conuersationis intueamini, & fidem.

F *Et creagras.* Creagrae praedicatorum signant, qui animas fidelium uerbo Dei reficiunt spiritualibus spiritualia comparantes. carnalibus uero lac simplicis doctorum ministrantes, qui aut sacramenta Christi summam cognoscere, & ad imitationem suscipere uolunt, quasi carnalibus hostia salutaris fatiantur, & quia doctorum est cuique congrua diuidere, recte fiunt sacerdotibus fulcinula, quibus carnes hostiarum prout oportet proponant, & alia hominibus, mundis quaedam afferant, alia altaris ignibus consumenda relinquunt, quaedam enim nostrae humilitati ad refectionem reuelantur, quaedam solummodo patet scientiae sancti spiritus. quaedam in Para. quae in Regum exposita praeterimus, quaedam exposita non inuenimus, & nostrae paruitatis consuetudinem excedere nolumus. Nusquam enim per nos aliquid exposuimus.

G *Et phialas.* Phialae latiore, & apertiore sanctae doctrinae significant sermonem, qui haustum sapientiae pie scientibus impedit, & pie laborantibus, refocillationem congruam per praedicatorum ministeria tribuit, ut ad fontem uiae aeternae peruenire possint, ex quo bibentes non sument in eternum.

H *Et compleuit.* Hic consequenter respectu praedictorum ponitur quaedam epilogatio, & aliqua addantur, quae fuerunt ommissa, & patet sententia usque ibi.

NICOLAUS DE E LYRA.

- 1 Et posuit ea in templo. scilicet respectu candelabri, quod fecerat Moyses, quod erat in medio. ista tamen candelabra omnia erant in parte Australi templi, sicut & candelabrum, quod fecerat Moyses, secundum quod habetur Num. 8. cap.
- 2 Neenon, & mensas decem. scilicet aureas.
- 3 Et posuit eas in templo. scilicet respectu mensae, quam fecerat Moyses, tamen omnes istae mensae erant in parte Aquilonari ipsius templi, sicut & mensa, quam fecit Moyses, ut habetur Num. 8. Ratio autem huius situs candelabri, & mensae sunt dicta Exo. 26. & Num. 8.
- 4 Fecit etiam atrium. Hic breuiter facit mentionem de atrio sacerdotum, quod erat in circumitu templi.
- 5 Et basilicam grandem. Basilica proprie dicitur domus regia. A βασιλεύς, quod est rex in Graeco, est tamen nomen basilicae tractum ad quodlibet aedificium notabile. Istud autem atrium erat clausum sumptuose, &

- se, & curiose, scilicet tribus ordinibus lapidum, & uno ordine cedri, ut habetur 3. Reg. 6. in si. & ideo uocatur hic basilica.
- 6 Et ostia in basilica. per que ingrediebantur sacerdotes atrium.
- 7 Porro mare posuit in latere. hoc ponitur hic, quia supra non determinauerat de situ huius maris, & ex hoc, quod dicitur hic perit, quod declinabat ad dexteram partem atrij, accipiendo dexteram prout sacerdotes egrediebantur de templo. quia egrediendo, procedebant uersus Orientem, eo quod ingressus templi erat in parte orientali ipsius templi.
- 8 Fecit autem Hiram lebetes. id est, calcaria.
- 9 Et creagras. id est instrumenta ad extrahendum carnes de caldariis. Et dicitur ut γράγας à γράσας, quod est caro, quod carnem trahat.
- 10 Et phi. In Heb. habetur. Et bacinos, ista instrumenta erant ad altari holocaustorum.
- 11 Et compleuit. Hic consequenter respectu praedictorum ponitur quaedam epilogatio, & aliqua addantur, quae fuerunt ommissa, & patet sententia usque ibi.

In argilloso.

A *In argillosa.* Argillosa terra de qua factæ sunt formæ ad fundenda vasa, sacra scripturâ (de qua bñ viuendi regulâ accipimus) significat. Quasi enim argilla igne durata formâ vasis dñi quanta & qualia fieri debet exhibet, cū nobis scriptura regulâ quam sequamur iustitiæ, & sanctorū ostēdit exēpla, qui igne tribulationis inuincibiles in oībus perstiterunt, vt nos in domo dñi vasa pretiosa esse cupiamus. Aes autem liquefactum igne argillæ formas ingreditur, vt possit vas aptū ministerijs celestibus fieri, cum ipsi salubriter humiliati, & flamma diuine charitatis vel humane aduersitatis emolliati viâ patrum bene operando intramus, vt ad præmia illorum bene currando perueniamus. Nec enim semper nos regulis bene operandi necesse est acclari, sed completa operatione bona palma beate retributionis est speranda. Quia non semper v: ita in formis argillæ tenebantur inclusa, vbi ad perfectionem venerant, fractis formarū claustris proclatantur in lucē, & in templo domini prorsus quæque locis disponebantur. Nō quod opera sanctorum maneritura sint, sed vbi coronam iustitiæ acceperint, cessabunt officia laboriosæ operationis.

B *In regione Iordanis.* In quo Chrs baptizatus est, cuius tinctus vndis aquarum nobis vertit elemētū in ablutionē peccatorum. Et quia omne fidelium baptisma quo dñs consecramur in exemplū illius baptismi celebratur, recte in regione Iordanis facta sunt vasa domus dñi. Nō. n. aliter vasa electionis fieri possumus nisi ad baptisma eius respicientes vitali flumine abluti satagamus. Notandum autē, qd non tantū in regionem Iordanis, sed in campestri regione illius facta vasa dicit, significans multiplicationē fidelium, quæ nō solū in Iudæa, sed in gentium latitudine futura erat. vnde, *Gauderunt campi & omnia quæ in eis sunt.* Et alibi: *Audiuimus eam in Ephrata, inuenimus eam in campis sylue.* Fudit ergo rex vasa domus domini in campestri regione Iordanis, quia dominus baptismo salutis de qua vasa misericordiæ faceret, totam mundi latitudinem impleuit.

C *Fecitq; Salomon.* Dictauit quod Hiram ipso opere completum. Allegoria vērō redemptor noster in sanctis prædicatoribus, & omnibus fidelibus ornatum ecclesiæ parat, & virtutum efficit opera, qui ait: *Nihil sine me potestis facere.* & alibi: *Omne enim datum optimum, & omne donum perfectum desur.* &c.

D *Altare aureum.* Corda perfectorum internæ charitatis & castitatis luce fulgentiū, quorum sublimitatē significat etiam locus altaris. Stabat enim ante ostiū sanctifanctorū, vt in factura tabernaculi legimus, in quo non hostiarū sanguis neq; libamina, sed thymiamata tantum incendebantur, quorū superiora ascendens operiebat arcam, atque oraculum odore suauitatis implebat. In quo sancti figurantur, qui dū neglectis temporalium cupiditatibus tota intentione celsa querunt, quasi intus iuxta oraculum positi sunt: nec longē remoti a velo quo templū & sanctifanctorum dirimuntur, quia corpore tantum terram incolunt, sed tota mente in cælo sunt. Ascendit autē ab hoc altari fumus incensorum intra sancta sanctorū, vbi arca est recondita, vt orationes sanctorū flamma charitatis excitatæ ad cælum perueniant, vbi Christus est ad dexteram Dei sedēs. Non enim in hoc altari sanguis hostiarū, sed thymiamata tantum incenditur, quia tales viri non habent opera carnis & sanguinis quæ macent domino in ara cordis, sed lachrymarū & orationum vota pro desiderio regni cælestis offerunt.

E *Et forcipes.* Forcipes in vsu altaris facti sunt ænei. Sed & hi quibus emundabantur lucernæ, interpretationem spiritualis sensus per doctorum officia significant. Ipsi enim verba sacri eloquij ab historia in allegoriam, ab umbra in veritatem transferentes, quasi lucem scientiæ in ecclesiam super candelabrum mysticum politici multiplicant.

F *Et ostia calauit.* Hi sunt doctores & sacerdotes, qui instruendo, baptizando, communicando corporis & sanguinis domini mysteria, prima nobis ecclesiæ limina pandunt.

G *Sicq; completum est omne.* Cum verus pacificus in die nouissima omnes electos resurrectionis immortalitate glorificat. Quamdiu autem status huius seculi geritur, facit quidem Salomon domus domini opus, sed non perficit, quia corda electorum dominus, vt bona operentur inspirat & adiuuat, nulli tamen absque peccato esse donat, quod in futuro fidelibus reseruat. Perficit vero omne opus templi sui & dedicationem aptum reddit, cum transatos de hac vita electos æternum perducit ad regnum. vnde septem annis ædificatur, octauo perfectum dedicatur. Septem enim diebus omne tempus voluitur: octauus est dies iudicij & resurrectionis, cui conuenit quod sequitur.

H *Et mensas, & super eas.* Hoc ponitur hic, quia supra non fecerat mentionem de panibus positis super decem mensas aureas a Salomone factas: & licet non dicatur hic quot panes erant in qualibet mensa, probabile tamen est quod ibi erant duodecim sicut in mensa Mosi quæ erat in medio, & sic in istis mensis erāt 132 panes in uniuerso qui cedebant in vsum sacerdotum.

I *Candelabra quoque.* Hoc similiter additur, ad denotandum quod tot erant lucernæ in quolibet candelabro facta a Salomone, quot erant in candelabro Mosi. s. septem, vt habetur Exo. 15. & sic in omnibus istis candelabris erāt 77 lucernæ.

K *Et for. au.* Ad rescindendū partes lichnorum combustas.

L *Thymiamateria.* Vasa erant in quibus ponebantur carbones ad cremandum thymiamata in altari aureo.

M *Et ostia calauit.* Ista fuerūt ostiola per quæ erat ingressus a parte templi quæ dicitur sancta ad illam, quæ dicitur sanctum sanctorum de quibus supra non fecerat mentionem.

Altare

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1. *Bases etiam fecit.* Super quas ponebantur conche seu luteræ, & de forma & factura istarum basium dictū fuit di. 1. 3. Reg. 7. sic tamen hic mentio de istis basibus, quia de ipsis non fecerat mentionem supra loquendo de conchis, seu luteribus.

2. *Omnia vasa fecit Salomoni Hi.* Sic scribitur in Heb. hic, nec mirum, quia nomina Hebræa frequenter sic variantur sicut & Latina, vt frequenter dictum est.

3. *Pater eius.* Dicitur autem pater Salomonis ratione ætatis, vel excellentiæ artis, sicut supra dictum est de rege Tyri 2. cap.

4. *In Socoth & Saredatha.* Iste locus vocatur Sartham, 3. Regum 7. versus finem, quia sicut dictum est nomina Hebræa frequenter variantur in principio, vel in fine.

5. *Altare aureum.* Quod erat in templo in parte anteriori, quæ dicebatur sancta, in quo cremabatur thymiamata. & ponitur hic quia supra de hoc non fuerat facta mentio.

Et men-

D *Altare aureum.* Corda perfectorum internæ charitatis & castitatis luce fulgentiū, quorum sublimitatē significat etiam locus altaris. Stabat enim ante ostiū sanctifanctorū, vt in factura tabernaculi legimus, in quo non hostiarū sanguis neq; libamina, sed thymiamata tantum incendebantur, quorū superiora ascendens operiebat arcam, atque oraculum odore suauitatis implebat. In quo sancti figurantur, qui dū neglectis temporalium cupiditatibus tota intentione celsa querunt, quasi intus iuxta oraculum positi sunt: nec longē remoti a velo quo templū & sanctifanctorum dirimuntur, quia corpore tantum terram incolunt, sed tota mente in cælo sunt. Ascendit autē ab hoc altari fumus incensorum intra sancta sanctorū, vbi arca est recondita, vt orationes sanctorū flamma charitatis excitatæ ad cælum perueniant, vbi Christus est ad dexteram Dei sedēs. Non enim in hoc altari sanguis hostiarū, sed thymiamata tantum incenditur, quia tales viri non habent opera carnis & sanguinis quæ macent domino in ara cordis, sed lachrymarū & orationum vota pro desiderio regni cælestis offerunt.

E *Et forcipes.* Forcipes in vsu altaris facti sunt ænei. Sed & hi quibus emundabantur lucernæ, interpretationem spiritualis sensus per doctorum officia significant. Ipsi enim verba sacri eloquij ab historia in allegoriam, ab umbra in veritatem transferentes, quasi lucem scientiæ in ecclesiam super candelabrum mysticum politici multiplicant.

F *Et ostia calauit.* Hi sunt doctores & sacerdotes, qui instruendo, baptizando, communicando corporis & sanguinis domini mysteria, prima nobis ecclesiæ limina pandunt.

G *Sicq; completum est omne.* Cum verus pacificus in die nouissima omnes electos resurrectionis immortalitate glorificat. Quamdiu autem status huius seculi geritur, facit quidem Salomon domus domini opus, sed non perficit, quia corda electorum dominus, vt bona operentur inspirat & adiuuat, nulli tamen absque peccato esse donat, quod in futuro fidelibus reseruat. Perficit vero omne opus templi sui & dedicationem aptum reddit, cum transatos de hac vita electos æternum perducit ad regnum. vnde septem annis ædificatur, octauo perfectum dedicatur. Septem enim diebus omne tempus voluitur: octauus est dies iudicij & resurrectionis, cui conuenit quod sequitur.

H *Et mensas, & super eas.* Hoc ponitur hic, quia supra non fecerat mentionem de panibus positis super decem mensas aureas a Salomone factas: & licet non dicatur hic quot panes erant in qualibet mensa, probabile tamen est quod ibi erant duodecim sicut in mensa Mosi quæ erat in medio, & sic in istis mensis erāt 132 panes in uniuerso qui cedebant in vsum sacerdotum.

I *Candelabra quoque.* Hoc similiter additur, ad denotandum quod tot erant lucernæ in quolibet candelabro facta a Salomone, quot erant in candelabro Mosi. s. septem, vt habetur Exo. 15. & sic in omnibus istis candelabris erāt 77 lucernæ.

K *Et for. au.* Ad rescindendū partes lichnorum combustas.

L *Thymiamateria.* Vasa erant in quibus ponebantur carbones ad cremandum thymiamata in altari aureo.

M *Et ostia calauit.* Ista fuerūt ostiola per quæ erat ingressus a parte templi quæ dicitur sancta ad illam, quæ dicitur sanctum sanctorum de quibus supra non fecerat mentionem.

N *Et mensas, & super eas.* Hoc ponitur hic, quia supra non fecerat mentionem de panibus positis super decem mensas aureas a Salomone factas: & licet non dicatur hic quot panes erant in qualibet mensa, probabile tamen est quod ibi erant duodecim sicut in mensa Mosi quæ erat in medio, & sic in istis mensis erāt 132 panes in uniuerso qui cedebant in vsum sacerdotum.

O *Candelabra quoque.* Hoc similiter additur, ad denotandum quod tot erant lucernæ in quolibet candelabro facta a Salomone, quot erant in candelabro Mosi. s. septem, vt habetur Exo. 15. & sic in omnibus istis candelabris erāt 77 lucernæ.

P *Et for. au.* Ad rescindendū partes lichnorum combustas.

Q *Thymiamateria.* Vasa erant in quibus ponebantur carbones ad cremandum thymiamata in altari aureo.

R *Et ostia calauit.* Ista fuerūt ostiola per quæ erat ingressus a parte templi quæ dicitur sancta ad illam, quæ dicitur sanctum sanctorum de quibus supra non fecerat mentionem.

S *Et mensas, & super eas.* Hoc ponitur hic, quia supra non fecerat mentionem de panibus positis super decem mensas aureas a Salomone factas: & licet non dicatur hic quot panes erant in qualibet mensa, probabile tamen est quod ibi erant duodecim sicut in mensa Mosi quæ erat in medio, & sic in istis mensis erāt 132 panes in uniuerso qui cedebant in vsum sacerdotum.

T *Candelabra quoque.* Hoc similiter additur, ad denotandum quod tot erant lucernæ in quolibet candelabro facta a Salomone, quot erant in candelabro Mosi. s. septem, vt habetur Exo. 15. & sic in omnibus istis candelabris erāt 77 lucernæ.

V *Et for. au.* Ad rescindendū partes lichnorum combustas.

X *Thymiamateria.* Vasa erant in quibus ponebantur carbones ad cremandum thymiamata in altari aureo.

Y *Et ostia calauit.* Ista fuerūt ostiola per quæ erat ingressus a parte templi quæ dicitur sancta ad illam, quæ dicitur sanctum sanctorum de quibus supra non fecerat mentionem.

Z *Et mensas, & super eas.* Hoc ponitur hic, quia supra non fecerat mentionem de panibus positis super decem mensas aureas a Salomone factas: & licet non dicatur hic quot panes erant in qualibet mensa, probabile tamen est quod ibi erant duodecim sicut in mensa Mosi quæ erat in medio, & sic in istis mensis erāt 132 panes in uniuerso qui cedebant in vsum sacerdotum.

C A P. V.

Quæst. in 2. Para.

Intulit igitur, &c. a Portauerunt Leuita arcam, &c. THEODORET. Ciuitas Dauid ea est Sion Sic enim appellat superiorem ciuitatē, tanquā munitiorem, quam cum munitet, in ipsa adifica-

uit regiam.

b * Intulerunt arcam.

Hinc est perspicuum quod vocauit adytū templi, ad quod non patet aditus, & quod Graeci dicunt, ἀνάκτορον, quod solet diuina scriptura nominare sancta sanctorū.

Rabbanus.

Hoc fit cum Christus peracto vniuersali iudicio ceterum doctorum, & aliorū fidelū introducit ad regni gaudium. Reponitq; vasa diuersi generis argētea, siue aurea in thesauris domus domini, cū eos, qui multitudinem dulcedinis eius frui meruerunt, abscondit in abscondito vultus sui a conturbatione hominum. Et apte multi sunt thesauri in quibus vasa electionis reconduntur, sed vna domus domini in qua sancti sunt thesauri, quia vna est ecclesia in qua omnes continentur electi, quāuis distantes meritis, & vna patria celestis omnibus promissa, quamuis stella a stella in claritate differat vnde. In domo patris meae mansiones multae sunt. Vnam ergo domum domini fecit Salomon, sed multos in ea thesauros ad recipienda vasa diuersi generis vna tantū benedictione sanctificata parauit, quia est vna domus patris, sed multae in ea mansiones ad recipiēdos oēs quos timētes se, & diligētes benedicti sūt a dñs p uisillis cū maiorib.

B † tabernaculu foderis.

Psal. 30. f.

c Vēctum autem. Notandū, quia et si capita vēctium accedētibus propius, & diligenter intuentibus parebant ante oraculū, non tñ fieri poterat, vt ipsa eorū capita ante oraculū eminerent, quia necesse erat, vt clauso oraculo, & appenso añ ostia velo, ipsi quoque vēctes cū arca, & cherubim interioribus abderentur, quod fieri non poterat, si prominentes vltius vēctes pducendis ad claudendū ostiū, locum nō darent, quorū positionē in magno sacramento scriptura tam diligenter expedit. Constat enim, quia domus tēpli exteriora peregrinatē in terris

† 45. dist. c. disciplina. 1. Cor. 15. c. Ioan. 13. a. † quasque exciderat.

Psal. 131. d. Rabbanus. Nota.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. V.

Diuisio.

Intulit igitur Salo. Hic consequenter describitur tēpli edificatio & dedicatio. Circa q̄. primo describitur arce, & vasoru introductio. Secūdo Salomonis orō. c. 6. Tertio diuina acceptationis manifestatio. c. 7. Circa primū primo describitur arce, & vasoru sacrorū deportatio. Secūdo sacerdotū, & Leuitarū iubilatio, ibi. Egressis autē sacerdotib. Tertio diuina acceptatio, ibi. Igitur cunctis. Sūa primae partis patet ex dictis 3. Re. 8. c. in principio, exceptis, q̄ sequūt. 2. Indie sol. Totus ille mēsis apud Hebrēos fere erat solēnis, tñ dies solēnis, q̄ hic ponit fuit dies decima mēsis in qua agebatur festū expiationis, tñ festū huius dedicationis capit ante per duos dies, q̄ durauit septē dieb. vt h̄ 3. Re. 8. in fin. & in hoc lib. infr. c. 7. Et huius septenae dies expiationis fuit tertia, quia decima magna die huius mēsis incipiebat festū tabernaculorū fm pceptum

MORALITER.

Post qua congregauit maiores natu Israel, & cunctos principes tribuum

in terris ecclesiam, sancta autē sanctorū, internae patriae felicitatem designat. Apparebant summitates vēctiū foris ante oraculū, non semper, sed cum ostia oraculi aperiebantur, neque hoc omnib. sed illis, qui propius accedentes ea, quae intus erāt attētius intuebant. Ipsa autē arca qualis, & quomodo esset posita, illis solū qui oraculū intrabāt videre licebat, quia nullus sanctorū in hac vita, et si multum in altitudine mentis se attollat, sed soli illi patriae ciues gloriam sui redemptoris plene contuentur. Sed vēctes cum arca in oraculo reconditi, quia perfecti quique qui nos praecesserūt absconditi sunt in abscondito vultus Dei a conturbatione hominum. Summitates tamē vēctium aperto oraculo, his qui appropriant vidētur, cum perfectioribus, & oraculum sui cordis tota intentione purificantibus diuina gratia aliquid internum de supernorum ciuium gaudio contemplādum donauerit. Quae cōtemplatio in his, q̄ paulo longius recesserint, non cōceditur, quāntum enim exterius mente vaga remanent, tanto minus in terra gaudia vident. d. Nihilq; aliud erat. Ostendit generaliter, quod in arca nihil fuit contrariū legi domini cōprehensa in duabus tabulis, sed ea tantum ibi fuisse condita, quae iuxta Legis mandata ad cultū vnius Dei, & commendationē nostrae fidei sunt typice facta, vt umbra futurorū per omnia saecula veritati testimoniū pberet, & ea in mundo apparente finem acciperet. Erat autē in arca fm Paulum vna aurea habēs manna, quia in homine Christo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Erat, & virga Aaron, q̄ excisa denuo floruerat, quae potestas omnis iudicandi penes eū est, cuius iudiciū in humilitate passionis videbatur esse sublatū. Erāt, & tabulae test. quia in illo sunt oēs thesauri sapientiae, & scientiae absconditi. Adhērebāt & vēctes, quibus portabatur, quia doctores, q̄ quondā laborabant in verbo Christi, nunc presenti visione gaudent glorię Christi. Vnde. Cupio dissolui, & esse cū Christo.

C A P. V.

a Christus. b In Regum, quae sacrificauerat.

Intulit igitur Salomon omnia, quae t̄ v-

uerat Dauid pater suus argentum, &

aurum, & vniuersa vasa posuit in thesauris domus Dei. Post quae cōgregauit maiores natu Israel, & cunctos principes tribuum, & capita familiarum de filiis Israel in Ierusalem, vt adducerent arcā foederis domini de ciuitate Dauid, quae est Sion. Venerunt igitur ad regem omnes viri Israel, in die solenni mensis septimi. Cumque venissent cuncti seniorum Israel, portauerūt Leuitae arcam, & intulerunt eam, & totam paraturam tabernaculi. Porro vasa sanctuarij, quae erant in tabernaculo, portauerunt sacerdotes cū Leuitis. Rex autē Salomon, & vniuersus, cœtus Israel, & omnes, qui fuerāt congregati ante arcā immolabant arietes, & boues absq; vilo numero. Tanta enim erat multitudo victimarum. Et intulerunt sacerdotes arcam foederis domini in locū suum, id est ad oraculū templi, in sancta sanctorū subter alas cherubim, ita vt cherubim expāderent alas suas super locum in quo posita erat arca, & ipsam arcā tegerent cum vēctibus suis. † Vēctium autē quibus portabatur arca, (quia paululū longiores erāt) capita parebant ante oraculū. si vero quis paululū fuisset extrinsecus, eos videre nō poterat. Fuit itaque arca ibi vsq; in praesentē diem. † Nihilq; aliud erat in arca, nisi duae tabulae quas posuerat Moyses in Horeb, † quando legem dedit dñs filiis Israel egredientibus ex Aegypto. Egressis autē sacerdotibus de sanctuario omnes enim sacerdotes, qui ibi potuerant inueniri sanctificati sunt, nec adhuc in illo tempo-

† Illata in sancta sanctorum arca assumpta Christi humanitate, & intra velū regiae celestis inducta significat. a Hi sunt praedicatoris verbi, per quos ipse mandata innotuit.

† Nendum enim viginiquatuor turmae sortem intulerunt quis primus, aut secundus, aut tertius minuet, sed omnes sanctificati pariter seruiebant.

† Hi sunt praedicatoris verbi, per quos ipse mandata innotuit.

† Nendum enim viginiquatuor turmae sortem intulerunt quis primus, aut secundus, aut tertius minuet, sed omnes sanctificati pariter seruiebant.

† Vestiti

ceptum legis, quod similiter durabat septē dieb. Et intulerunt sacerdotes arcam foederis domini in locum suum. Leuitae enim apportauerāt eam vsque ad templum, vt hic premititur, sed intra sanctum sanctorum introduci non poterat, nec etiam intra templum, nisi per sacerdotes.

3 Egressis autē. Hic p̄nt describitur sacerdotum, & Leuitarū iubilatio, cum dicitur. Egressis autē sacerdotib. de sanctuario. Hoc refertur ad illud, quod infra dicitur. Et cū ei sacerdotes 120. euenies in tubis. quia expediti de arce introductione intra sanctum sanctorum, & eius dispositione exierunt, & ceperunt iubilare, tubis cum Leuitis cantantibus in organis musicis.

4 Omnes enim sacerdotes. Ad templi dedicationem, similiter, & sequenti, cum dicitur. Tam Leuita, quam cintores, &c.

5 Nec adhuc, &c. aiuisus erat. Hoc exponit cōiter, quod licet diuisus fuisset ante p̄ ipsum Dauid quantū ad distinctiōes sacerdotum,

uum, & capita familiarum de filiis. Huius expositio mystica posita est 3. Reg. 8. c. vsque ibi.

Igitur

a Vestiti byssinis. Per stolas byssinas candida munditiæ corporalis castitas designatur, hac induuntur omnes qui Dei officio assistunt, & laudes ei ore, moribus, & actu concrepant. Cymbala. n. oris confessione, psalteria moralitatē, citharæ carnis mortificatione, & bonæ actionis strenuitatē, viginti-

b Sacerdotes. Vel doctores, s. per centenarium, & vicenarium expressi, quia legislator hoc numero suorum summam annorum compleuit, & in die Pentecostes eodem numero credentes spiritus paraclæti gratiam acceperunt.

c Igitur cunctis. Cunctis sacerdotibus, & Leuitis organis diuersi generis, laudem Dei in templo concinētib;

sacerdotes propter caliginem, vel secundū Regū, propter nebulam non potuerunt stare, & ministrare, quia p̄dicantib; Christo, & Apostolis euangeliū eius, superbi Iudæorū p̄uifices exigentib; meritis, dum diuina mysteria per parabolas audiunt, quasi sacerdotes domus dñi propter nebulam

NICOLAUS DE LYRA.

cerdorum, & leuitarum, vt habetur sup. li. 1. c. 24. & 25. tamē ipsa diuisio executiue fuit facta post collocationē arcæ in tēplo. Aliter exponunt Hebræi dicentes, quod licet diuisiones sacerdotū, & cantorū per vices sibi succedendo essent factæ tū ista successio nō habuit locū in festo dedicationis templi,

MORALITER.

1 Igitur cunctis pariter, & tubis, et voce, et cymbalis, et organis, et diuersi gen. Sicut dictū fuit 3. Reg. 8. Per istam deportationem arcæ ad locum sanctifanctorum figurata fuit assumptio beatę virginis Marię ad cælum empyreū, & ideo per istas melodias

CAP. VI.

Tunc Salomon, &c. **a** In caligine. Vnde Iob. Nubis latibulum eius. Et Psal. Caligo sub pedibus eius, & posuit tenebras latibulo. Latibulum domini sacra scriptura, quę sub parabolis, & figuris cælestia gestat sacramenta. Vnde. **c** Confitebor tibi domine pater

CAP. VI.

Vnc Salomon ait. Dominus pollicitus est, vt habitaret in caligine. Ego autem ædificauī domum nomini eius, vt habitaret ibi in perpetuum. Et conuertit rex faciem suam, & benedixit vniuersę multitudini Israel (nam omnis turba stabat intenta,) & ait: Benedictus dominus Deus Israel, qui quod locutus est dauid patri meo, opere compleuit, dicens. A die qua eduxi populum meum de terra Ægy-

pater cali, & terra, quod niam abscondisti hæc a sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea par uulis.

CHRYSOSTO. Nomen Sion Hebræis erat desiderabile, factique omnes ritus, & sacrosanctæ cæ. et nomē illic peragebantur. Illi quidē Deum tunc illic inuoca-

Ioan. 10. f. Ibid. 8. g.

† instrumentis musicis.

† Psal. 105. a

E

Matth. 13. b.

lam ministrare nequeunt, qui etiā in veteri testamento dñi sensus mysticos velamine literæ opertos, inuestigare despicunt, debitū fidei suæ ministeriū pp nebulam perdunt. Quibus et nebulosum fuit, quod de se dominus aperte ait. Ego & pater vnum sumus. Et illud. Antequā Abrahā fieret ego sum. Sed

quia auditorum mētes infidelitatis caligo obtexerat, quasi interiectos solis radios, interiacens nebula absconderat. Nebula enim caliginem intelligentiæ significat. Hęc synagogam, id est, domum Dei impleuit, & sacerdotes propter nebulam ministrare non poterant, quia dum ab intellectu incarnationis Dei perfidia sua obscurati sunt, veri sacerdoti ministeriū perdiderunt.

d Comp̄uerat enim.

Quia mysteria, quę

sub velamine latebant per aduentum Christi aperiebantur credentib; & digne accipientibus. Cateris vero ad fidem accedere nolentibus, pristina cæcitas remanebat. Vade. Vobis datum est nosse mysterium regni Dei, etc.

in quo oēs sacerdotes, & oēs Leuitę tunc simul fuerūt occupati in officiis suis. Et hæc expositio cōsonat literę p̄cc. cū dñ. **1** Igitur cunctis. Hic p̄sequenter describitur diuina acceptatio, per hoc, quod sacerdotibus, & leuitis Deum laudantibus nubes descendit, & impleuit templum, & hoc erat diuinę presentię signum. Et patet sententia ex dictis 3. Reg. 8. b.

dias vocum, & diuersi generis musicorū, significata fuit angelorum, & electorum exultatio, q̄ quidem exultatio, p̄pter sui magnitudinē exprimi nō p̄t vno genere melodię, imo nec omnibus generibus, quę sunt, vel esse possunt in humanis. Gregorius in moralibus: Balbutiendo prout possumus, excelsa Dei resonamus.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. VI.

Tunc Salomon. Hic consequenter ponitur Salomonis oratio, pramittitur tamen quadam continuatio ad dicta immediate, cum dicitur.

1 Tunc Salomon. Cum vidit nubem templum implemtem, & patet sententia ex dictis 3. Reg. 8.

2 Et conuertit rex. Hic consequenter describitur ipsius Salomonis oratio, cuius orationis primo ponitur narratio. Secundo conclusio ibi: Tu es enim Deus meus in s. c. Prima diuiditur in septem partes

secundū septē petitiones per ordinem positas in oratione Salomo. Prima respicit regni sui stabilitatem. Secunda hominū adinuicē fidelitatē, ibi. Si peccauerit quispiam. Tertia belli aduersitatem, ibi. Si superatus. Quarta tēporis siccitatem, ibi. Si clauso cælo. Quinta de-

fectum virtualem, ibi. Fames si orta fuerit. Sexta deuotionem Gētilium, ibi. Extremum quoque. Septima euentum belli variū ibi. Si egressus. Et dicitur ista petitiō a tertia, quia illa respicit tantū belli aduersi. atq; ista autem prosperitatem, & aduersitatem. Circa primam quatuor ponuntur per ordinem. Primum est Salomonis gratiarū actio respectu præteriti beneficii. Secundo interponitur ipsius deuotus modus orandi, ibi. Stetit ergo. Tertio formatur eius petitiō respectu beneficii futuri, ibi. Nunc ergo. Gratiarum enim actio de præteritis beneficiis & deuotus modus orandi faciunt orationē exaudibilē de futuris. Quarto remouetur occasio errandi, ibi. Ergo ne credibile est. Sicut autē istarum partium patet ex dictis 3. Reg. 8. c. b. c. exceptis, quę sequuntur.

3 Et benedixit. Non benedictione sacerdot. ali, sed impricando eis bona, vt induceret populum ad regratiandum Deo secum. In secunda parte dicitur.

Et posuc-

MORALITER.

1 Tunc Salomon ait, dominus pollicitus. Mysticam expositionem quære 3. Regum 8. cap.

Quocabant, nos autem in omni loco, in omni agro, in domo, in foro, in solitudine, in mari, & in diversis locis, & ubi con- que fuerimus. A loco enim non prohibentur preces, modo sint mores, qui precibus conveniant.

¶ IDEM. Ne nos excusemus dicentes, quod non sit facile

¶ Nam, 79. ad 1. p. Ans.

quępiam orare secularibus negotiis implicitum, prope se domum non invenientem oratoriam. Nam ubicunque sis, potes altare tuum constituere. Licet genua non flectas, neque percussas pedes nec in cęlum manus extendas, si mentem cęcum ferventem exhibeas, orationis perfectione consequamur. Licet, & seruo, & amenti, & alieno, & de seculo, & estati quoque, cum ad Ecclesiam ire non poterit orationem facere. Non enim lectu Deus veretur, sed vnu exequitur, servidam mentem, & cęri nentem animam.

B

¶ nonnulli. verunt in 2. p. Pellum rned milar cōdit.

Nam, & Paulus in carcere iacēs supinus, & ligno pedibus vincus, cum studio orans carcerem concussit, labefactant fundamenta, &c. Ezechias lectulo recubās, Deū invocavit, & prolatam revocavit sententiam. Latio in cruce dissentus, paucis verbis cęleste regnum affecutus est. Jeremias in cęno, in lacu fenique Daniel, & Ionas in cęventre Deum de precanti, gratiam invenere diuinam, & cetera. Multos autera vna congregatos p vna supplicationem facere, nil graue videbitur. Et domi quidem ora-

AA. 10.

ri potest, sic autem, ut in ecclesia non potest, vbi tanta patrū multitudo, vbi clamor ad Deum vnanimiter emittitur. Non ita dominum per te solum orans, audieris, ut cum fratribus tuis. Hic enim manus aliquid est putæ, vnanimitas, & consonantia, chantatitque vinculum, & sacerdotū orationes, &c.

¶ Et exaudiat.

¶ 3. Reg. 9. d. 1. p. p. c.

¶ ex si fuerint serui tui.

C potest, sic autem, ut in ecclesia non potest, vbi tanta patrū multitudo, vbi clamor ad Deum vnanimiter emittitur. Non ita dominum per te solum orans, audieris, ut cum fratribus tuis. Hic enim manus aliquid est putæ, vnanimitas, & consonantia, chantatitque vinculum, & sacerdotū orationes, &c.

Ergo

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et posuerat eam in medio basilicę. idest atrij sacerdotū, quod vocatur basilica supra 4. c. in quarta parte dicitur.

2 Exaudi preces famulū, & po. quia in principio induerat populum ad agendum gratias Deo secum, ut dictum est.

3 Si peccauerit quispiam. Hic cōsequēter ponunt alia sex petitiones

tionis

¶ Ergo ne credibile est, ut habitet Deus, &c. ¶ AVGVSTVS. Templū Deus habet, Nā, & Salomon rex, & propheta iussus est edificare tēplū Deo. Quia ergo edificauit tēplum Deo, ostēdit se colere Deum. Et vnde edificauit? De lignis, & lapidibus, quia dignatus est Deus facere sibi p seruū suū domū in terra vbi rogaretur, vbi moraretur.

¶ I D E M.

Locus Dei abusive dicitur templum Dei, non quod eo contineatur, sed quod ei pręsens sit.

¶ I D E M.

Quod queris, quid sit, quod scriptum sit, Intravit rex David & sedit ante dominum? quid aliud intelligendum est, nisi quod sedit in conspectu domini, siue vbi erat arca veteris testamenti, per quam sacratio, & commēdatior quedam pŕesentia domini accipi potest?

¶ BASILIVS.

Multa inuenire licet, quę non suo loco periculose, & damnabiliter fiāt. Quędam extra Ierusalem facta periculum attulerunt, quedam in ipsa quoque Ierusalem, magis templo, & ara quam aliis locis deputata erant vtpote diuino cultui ordinata, & quę in templo, & ara fiebant, nemo audebat in aliis Ierusalem locis facere, nec quę in alijs locis fiebant, licebat in templo fieri. Nobis quoque periculum est male obiti mandata, si loci rationem neglexerimus, maxime si sacerdotii mysteria in locis prophanis celebrauerimus.

b Exaudi preces famulū tui, & cetera.

¶ ANGELO.

Salomonis oratio in primis ad Deum dirigitur. Deinde seipsum Deo cōmēdat, & postremo proximum. Quo ad proximum longas profert petitiones, ut, Quicunque orauerit in loco isto, exaudi eum. Si peccauerit quispiam in proximum suum, &c. Si superatus fuerit populus, &c. Si clauso cęlo, &c. Si famis orta fuerit, &c.

¶ Tu enim

tionis per ordinem, & patet sententia ex dictis 3. Re. 8. c. d. e. f. vbi istę petitiones ponuntur eodem ordine, & quasi eisdem verbis, exceptis, quę sequuntur in prima parte.

4 Sequē maledictō constrinxerit. quod fit in iuramento execrationis, quo aliquis obligat se puniendum esse a Deo manifeste si peierauerit: in tertia parte.

¶ It aurugo.

a Tu enim solus
 nosti. * CHRY-
 SOSTOMVS.
 Ipius enim so-
 lius est cordis ar-
 cana prospice-
 re, cui soli hu-
 manorum cor-
 dium cognitio
 est, qui forma-
 uit ea.

* AVGVSTINVS.
 Quamquam in his re-
 rum humanarum
 tenebris, hoc est,
 cogitationum huma-
 narum, & si suspi-
 ciones intelligere
 non possumus, quia
 homines sumus, iudicia
 tamen, id est, definitas
 firmitas sententias
 continere debemus,
 nec ante tempus
 quicquam iudicare,
 donec veniat dominus
 & illuminet abscon-
 dita tenebrarum,
 & manifestet cogita-
 tiones cordis, & tunc
 laus erit unicuique
 a Deo.

o Externum quoque,
 &c. * IOSEPHVS.
 Hoc auxilium non He-
 brais solummodo,
 a te rogo conferri
 peccantibus, sed etiam
 a totius terrae
 omnibus quidam
 aduenerint, aut de
 quolibet loco, &
 pro aliquo bono pre-
 ces effuderint, exaudi
 clemens, & postulata
 concede. Sic enim
 omnes agnoscunt,
 quia tu quidem

tiam, & obsecrauerint nomen tuum, & fuerint deprecati te in loco isto, tu audies de caelo, & propitiare peccato populi tui Israel, & reducere eos in terram, quam dedisti eis, & patribus eorum. si clauso caelo pluuia non fluxerit propter peccata populi tui, & deprecati fuerint te in loco isto & confessi nomini tuo, & conuersi a peccatis suis cum eos afflixeris, exaudi de caelo domine, & dimitte peccata seruis tuis, & populi tui Israel, & doce eos viam bonam, per quam ingrediantur, & da pluiam terrae, quam dedisti populo tuo ad possidendum. Fames si orta fuerit in terra, & pestilentia tarugo, & aurugo, & locusta, & brucus, & hostes vastatis regionibus portas obsederint ciuitatis, omnisque plaga, & infirmitas presserit. Si quis de populo tuo Israel fuerit deprecatus, cognoscens plagam, & infirmitatem suam, & expanderit manus suas in domo hac, tu exaudies de caelo, de sublimi, scilicet habitaculo tuo, & propitiare, & reddere unicuique secundum vias suas, quas nosti eum habere in corde suo. Tu enim solus nosti corda filiorum hominum, ut timeant te, & ambulent in viis tuis, cum ceteris diebus quibus viuunt super faciem terrae, quam dedisti patribus nostris. Externum quoque; qui non est de populo tuo Israel, si venerit de terra longinqua propter nomen tuum magnum, & propter manum tuam robustam, & brachium tuum extensum, & adorauerit in loco isto, tu exaudies de caelo, firmissimo habitaculo tuo, & facies cuncta pro quibus inuocauerit te ille peregrinus, ut sciant omnes populi terrae nomen tuum, & timeant te sicut populus tuus Israel, & cognoscant, quia nomen tuum inuocatum est super domum hanc, quam aedificaui. Si egressus fuerit populus tuus ad bellum contra aduersarios suos, per viam in qua miseris eos, adorabunt te contra viam in qua ciuitas haec est, quam elegisti, & domus, quam aedificaui nomini tuo, & exaudies de caelo preces eorum, & obsecrationem, & transcuraris. Si autem peccauerint tibi (neque enim est homo, qui non peccet,) & iratus fueris eis, & tradideris hostibus, & captiuos eos duxerint in terram longinquam, vel certe, quam iuxta est, & conuersi in corde suo, in terra, ad quam captiui ducti fuerant, egerint poenitentiam, & deprecati te fuerint in terra captiuitatis suae, dicentes: Peccauimus, inique fecimus, iniuste egimus, & reuersi fuerint ad te in toto corde suo, & in tota anima sua in terra captiuitatis suae ad quam ducti sunt, adorabunt te contra viam terrae suae, quam dedisti patribus eorum, & urbem, quam elegisti, & domus, quam aedificaui nomini tuo, tu exaudies de caelo, hoc est de firmo habitaculo tuo preces eorum, & facias iudicium, & dimittas populo tuo, quamuis peccatori. Tu es enim Deus meus. Aperiantur, quae sunt oculi tui, & aures tuae intentae sint ad orationem, quae fit in loco isto. Nunc igitur confurge domine Deus in requiem tuam, tu, & arca fortitudinis tuae. Sacerdotes tui domine Deus induantur salutem, et sancti tui laetentur in bonis. Domine Deus meus ne auerferis faciem Christi tui: Memento misericordiarum Dauid serui tui.

quidem ipse a Deo
 nobis tibi domum
 fieri voluisti. Nos
 autem non inhumani
 naturaliter sumus
 quando non eos,
 qui contribules non
 sunt, extraneos iudi-
 camus, sed com-
 munitur omnibus
 eum adiutorium,
 & bonorum effectum
 adesse suppliciter
 exoramus.
 c Neque enim est
 homo, &c.
 * TERTVLLIUS.
 Soli Dei filio
 seruabatur, sine
 delicto permanere.
 * HIERONYMUS.
 Sine peccato esse
 perpetuo diuinae
 solius est potentatis.
 Tunc autem iusti
 sumus quando nos
 peccatores fatemur
 & iustitia nostra
 non ex proprio merito,
 sed ex Dei
 clementia dicentem
 te scriptura. Iustus
 accusator sui est in
 principio sermonis.
 * CLEMENS.
 Rom. Peccati
 expers reperitur
 nemo, excepto
 eo, qui propter
 nos factus est
 homo, atque ob
 hanc causam veterum
 iustorum vitae
 consuetudinesque
 conferunt, &c.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

Et aurugo. 3. Re. 8. dicitur. Et rubigo. Et idem importat, quia aurugo est aura corrumpens segetes rubiginans. 2. Tu es enim. Hic ponitur praedictae orationis conclusio, videlicet, quod exauditur a Deo. Ideo subditur. 3. Aperiantur. Loquitur de Deo modo humano, quia homo erigit oculos, & aures ad deprecationem, quam vult exaudire. 4. Confurge. Quia in templo erat specialis Dei habitatio, & petebat Salomon, hoc esset ad semper. 5. Et arca. Ut non moueatur de loco ad locum amplius, sicut praeteritis temporibus, quia per desertum fuit portata annis quadraginta, & postea de Sylo, & aliis locis pluribus. ut dictum fuit 1. Re. 7. Et dicitur, hic arca fortitudinis diuinae, quia fortitudo Dei apparuit per ipsam in Iordanis siccatione. Ios. 3. Et Iericho destructione Iosue 6. Et in Philistinorum percussione 1. Re. 5. 6. Sacer. i. circundentur omnibus bonis proueniuntibus eis ex oblationibus, & sacrificiis. Vel aliter. Induantur salutem. i. indumentis sacris in suis officiis exercendis. 7. Et sancti. i. cantores psallentes coram deo. In hoc petit Salomon, quod cultus diuinus perseveranter maneat in templo ab ipso aedificato. 8. Ne auer. fa. i. a deprecatione mea, qui sum Christus tuus, id est, de voluntate tua in regem ventus. 9. Memento. q. d. quamuis non

uis non sim dignus exaudiri ex meritis meis, exaudias tamen propter merita Dauid patris mei. Totam vero partem istam aliter exponitur ab aliquibus Hebraeis dicentibus, quod hic non ponitur praedictae orationis conclusio, sed magis cuiusdam dicti declaratio. Dicitur enim. fuit super c. 5. quod sacerdotes intulerunt arcam federis domini in locum suum, sed ibi non fuit expressus introducendi modus, qui hic exprimitur. Dicunt enim quod eum sacerdotes vellent introducere arcam in templum portae templi clausurunt se contra eos. Quae videns Salomon orauit pro apertione, dicens. Nunc igitur confurge domine in requiem tuam, tu, & arca. ut ipsa ponatur in loco quietis a me preparato. Idcirco et dicebatur quies domini, quia ibi representabatur sedes Dei, ut frequenter dictum est. Similiter sacerdotes ad idem impetrandum cantauerunt psalmum 131. Et cum venirent ad versum illum. Propter Dauid seruum tuum, i. propter eius merita. Ne auerteris faciem Christi tui. i. Salomonis, denegando ingressum arcae ad locum quem preparauit, tunc portae aperuerunt se, sicut dictum fuit 3. Re. 8. in fine. Aliqui vero Hebraei exponunt aliter, Propter Dauid seruum tuum, i. propter peccata eius in factis uicis, & populi numeratione. Et per hoc, quod portae aperuerunt se, intellexit Salomon, quod peccata patris erant dimissa, & eius oratio exaudita. Sed prima expositio melior videtur.

CAP. VII.

A a
L. 3. Act. c. 4.

Cumque compleisset. IOSEPH. Hæc dicens iterum prostratus in terra, & datus ad adorandum Deum, surrexit, & in templo occulit hostias, & complens illud sacrificium, manifeste Deum vidit faciem gratie suscipientem. Ignis enim ex aere descendens omnibus videtur tibus ad altare, hostias totas abigit, & consumptus Populus manifestationem hanc esse domus habitationis in templo conciens, prociens adoravit in terra.

Rabbanus.

b *Dedicavit* Sanguine suo mundavit, & spiritali gratia sanctificavit. Christus, et diuersis domus virtutum multiplicauit. Hancque dedicant filij Israel, quia quisque fidelis secundum donum sibi a Deo collatum verbo, & exemplo proximos ad meliora, & perfectiora conuertit, & proficit.

† considerantur domo.

B

*** CONCIL. CARTHAGIN.** 5. can. 6. Similiter, & de Ecclesijs, quoties super harum consecratione tractatur, agendum est, ut sine vlla trepidatione consecrentur.

† instrumentis musicis. † vel dum laudaret Dauid per manum eorum.

Can. 14.

*** CONCIL. AGATHEN.** Altaria placuit non solum veneratione Christmas, sed etiam sacerdotali benedictione sacrari.

Ep. ad for.

*** AMBROS.** Cum basilicam dedicasset, multi tanquam vno ore interpellare cœperant, dicentes. Sic Romana basilica dedices Respondi Faciam, si martyrum reliquias inuenero.

Apolog. ad Constant.

*** ATHANA.** Illud, & a beatæ memoriæ Alexandro, alijs que patribus actum est, qui populi conuentus habuere, & ab soluto opere agendis Deo gratijs dedicationem celebrauerunt.

*EVSEB.

EVSEB. Festiuitates a nostris frequentissime gerebantur, cum omni læticia, & exultatione, per vrbes, & loca singula ecclesiarum dedicationibus celebratis.

Quia Christus ea, quæ in lege per infirmitatem eius precepta non poterant, in ecclesia perficit. Ipsa est enim atrium domus domini, per quam ingressus patet in caelestem Ierusalem, quia ergo holocausta, & sacrificia in altari veteris testamenti non potuerunt offerri, quia omnia figuratim fiebant ibi, rex noster, & sacerdos crexit nouum altare fidei in ecclesia, in quo quotidie offerunt pingua holocausta, & accepta Deo sacrificia. Unde. *sacrificium laudis honorificabit me, et illic iter, quod ostendit, etc.*

CAP. VII.

Vinque compleisset Salomon fundens preces, ignis descendit de caelo, & deuorauit holocausta, & victimas, & maiestas domini impleuit domum, nec poterant sacerdotes ingredi templum domini. Sed & omnes filij Israel videbant descendentem ignem, & gloriam domini super domum, & corruentes proni in terram super pavementum stratum lapide, adorauerunt, & laudauerunt dominum, quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius. Rex autem, & omnis populus immolabant victimas coram domino. **M**actauit igitur rex Salomon hostias bouum vigintiduo milia arietum centum vighinti milia. Et dedicauit domum Dei, rex & vniuersus populus. sacerdotes autem stabant in officiis suis, & Leuitæ in Torganis cartinum domini, quæ fecit Dauid rex ad laudandum dominum quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius. Hymnos Dauid canentes per manus suas porro sacerdotes canebant tubis ante eos, cunctusque Israel stabat. Sanctificauit quoque Salomon medium atrij ante templum domini. Obtulerat enim ibi holocausta, & adipem pacificorum, quia altare æneum, quod fecerat, non poterat sustinere holocausta, & sacrificia, & adipem pacificorum. Fecit ergo Salomon solennitatem in tempore illo septem diebus, & Omnis Israel cum eo ecclesia magna valde, ab introitu Emath vsque ad torrentem

^a Bene operantium. ^b Bene gubernantium. ^a Sanguine suo mundavit. ^b Ecclesiam.

expleto opere templi solennitatem celebrare fecit, & multitudo populi cum eo ab introitu Emath vsque ad torrentem Aegypti, hoc est internum gaudium sanctorum, quod cum vero pacifico in æternum habet. Emath. n. interpretatur domini veritas. Riuum vero, vel torrentem Aegypti mortem intelligimus temporalem, quam in Aegypto, id est tenebris huius mundi nemo potest euadere.

† Vnde

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. VII

1

Vinque compleisset. Hic consequenter circa completionem dedicationis ponitur signum diuinae acceptationis. Primo ponitur dicta acceptatio. Secundo Salomonis monitio, ibi. Apparuit autem. Prima in duas, quia primo signum acceptationis datur. Secundo dedicatio consummat ibi. Rex autem signum autem diuinae acceptationis ponit cum dicit.

2

2 Ignis descendit, sicut in consecratione Aaron, & filiorum eius, Leuit. 9. Et in oblatione Eliæ 3. Reg. 18. Et in sacrificio Dauid in arca Ornam Iebusei. 1. Para. 21. capit. in quibus descensus ignis fuit signum diuinae acceptationis.

3

3 Et maiestas. id est, nubes quæ erat signum diuinae presentie, sicut expositum

expositum fuit 3. Re. 8. ca. b.

4 Et corruentes. adoratione latria.

5 Rex autem. Hic consequenter dedicatio consummat per oblationem victimarum a rege mediantibus tamen sacerdotibus, ad quorum officium spectat talia offerre.

6 Et dedicauit domum Dei. non per se, sed per summum sacerdotem, & alios sacerdotes ibi adstantes, & ministrantes.

7 Sanctificauit quoque Salomon medium. Similiter per pontificem. Causa autem quare potuit sic sanctificari, dicta fuit 3. Re. 8. c. g.

8 Obtulerat. Non est per hoc intelligendum, quod oblatio processerit sanctificationem, sed e conuerso.

9 Fecit ergo Salomon. Ista fuit, solennitas tabernaculorum, quæ incepit immediate post festum dedicationis. Vnde sequitur.

Fecitque

MORALITER.

1 Cumque compleisset Salomon, &c. Per sanctificationem templi, & solennitatem tunc factam potest conuenienter intelligi solennitas angelorum, & caelestium ciuium inenarrabilis in ascensione Christi hominis. Nam illa humana natura super angelos exaltata, templum est specialissimum, de qua dixit Ioan. 2. d. *Soluite templum hoc, &c.* Et Apostolus Col. 1. d. *Complacuit in ipso omnem plenitudinem*

plenitudinem diuinitatis habitate corporaliter. In illa vero ascensione promissus fuit descensus ignis spiritus sancti, ut habet Act. 1. a. *Accipietis virtutem superuenientis spiritus sancti in vos, & eritis mihi testes in Ierusalem, & Iudæa, & Samaria, et usque ad vltimum terræ.* Et hæc promissio in die pentecostes fuit completa. Act. 2. c. Et apertuerunt illis dispersitæ lingue tanquam ignis, seditque supra singulos eorum, & repleti sunt omnes spiritu sancto, &c. Cætera vero huius capituli exposita sunt mystice 3. lib. Reg. 8. & 9. cap.

MORA-

A vnde: *Quis est homo qui vivit & non videbit mortem?* De Christo quoque dicitur: *De torrente in via bibit, propterea exalabit caput.* Omnis ergo Israel à rivo Aegypti vsq; Emath festum celebre cum Salomone faciunt: quia facti post finem vite presentis cū Christo perfruunt æternis gaudiis. Bis septem diebus festiuitatem celebrant: quia electi per septiformis spiritus sancti gratiam illuminati in hac vita, quæ septenario numero discurrit: gaudent in spe, & in sabbatho, id est, in futura animarū requie ipsius veritatis perceptione in re.

B *Igitur in die, etc.* Hoc est post octauam scenophegiæ solennitatis diem: sicut in Regnum continetur. Significat autem post illius vite finem, & post sabbatissimum animarū sanctorum, quo ante iudicium quiescunt in octaua ætate, id est, resurrectionis die sanctos recepturos corpora

Ægypti. Fecitq; die octaua collectam, eo quod dedicasset altare septē diebus: & solennitatem celebrasset diebus septem. Igitur in die vicesimotertio mensis septimi dimisit populos ad tabernacula sua, Ieritæ atque gaudentes super bono quod fecerat dominus Dauid, & Salomoni & Israel populo suo. Compleuitq; Salomon domum domini, & domum regis, & omnia quæ disposuerat in corde suo, vt faceret in domo domini, & in domo sua, & prosperatus est. Apparuit autem ei dominus nocte, & ait: Audiui orationem tuam, & elegi locum istum mihi in domum sacrificij. Si clausero cœlum, & pluuia non fluxerit, & mandauero & præcepero locustæ, vt deuoret terram, & misero pestilentiam in populum meum, conuersus autem populus meus super quos inuocatum est nomen meum, deprecatus me fuerit, & exquisierit faciem meam, & egerit pœnitentiam à viis suis pessimis, & ego exaudiam de cœlo, & propitius ero peccatis eorum, & sanabo terram eorum, Oculi quoque mei erunt aperti, & aures meæ erectæ ad orationem eius qui in loco isto orauerit. Elegi enim & sanctificauit locum istum, vt sit nomen meum ibi in sempiternum, & permaneant oculi mei & cor meum ibi cunctis diebus. Tu quoque si ambulaueris coram me, sicut ambulauit Dauid pater tuus, & feceris iuxta omnia quæ præcepi tibi, & iustitias meas, iudiciaque seruaueris, suscitabo thronum regni tui sicut pollicitus sum Dauid patri tuo, dicens: Non auferetur de stirpe tua vir qui non sit princeps in Israel. Si autem auersi fueritis, & dereliqueritis iustitias meas, & præcepta mea quæ proposui vobis, & abeuntes serueritis diis alienis, & adoraueritis eos, euellam vos de terra meam quam dedi vobis, & domum hanc quam sanctificauit nomini meo projiciam à facie mea, & tradam eam in parabolam & in exemplum cunctis populis, & domus ista erit in prouerbiū vniuersis transeuntibus, & dicent stupentes: Quare fecit dominus sic terræ huic & domui huic? Respondebuntque quia dereliquerunt dominum Deum patrum suorum, qui eduxit eos de terra Ægypti, & apprehenderunt deos alienos, & adorauerunt eos & coluerunt: idcirco t̄ venerunt super eos vniuersa hæc mala.

D pora immortalia, & in cœlestibus in nationibus secundum meritum qualitates locados, vbi semper lætetur, laudates Deum in omnibus bonis quæ in Christo pater contulit populo Christiano.

E *Audiui orationem tuam, &c.* Hic videas orationis vim & efficaciam, quæ cœlū aperit & claudit. Nam ecclesiastica oratio soluit vincula Petri, & Pauli dilatauit prædicationis fiduciam.

Oratio caminū ignis extinxit: oratio conclusit ora leonum: oratio seditionem compefcuit: oratio paradysum aperuit: oratio cœli cardines referauit: oratio sterilem fecundauit: oratio publicanum iustificauit, &c.

Idem. Dum Salomon quidē in curia fuit, & perturbatiōe de principatu gētis illius cōculcās, diuina visione dignus est habitus: vt verò natus est delicias, in ipsum malitiæ barathrum delapsus est.

Hom. 13. de reditu sua ab Aſia.

Hom. 66. ad pop. Ant.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Fecitque, quæ fiebat in crastino vltimæ diei festiuitatis tabernaculorum, vnde sequitur.
2 *Eo quod de, &c.* quæ dedicatio incepit octaua die mēsis septimi, & finita fuit quartadecima die eiusdē mēsis inclusiue.
3 *Et sole.* scilicet tabernaculorum diebus septem incipiendo à quintodecimo die mēsis septimi inclusiue, & terminando vicesimoprime die eiusdem mēsis inclusiue, & vicesimasecunda die facta fuit collecta pro necessarijs templi: ideo

ideo subditur.
4 *In die vicesimotertio.* quia omnia erant completa.
5 *Apparuit.* Hic consequenter ponitur Salomonis monitio de permanendo in obedientia Dei. Et patet sententia ex dictis tertij Regum cap. 9. a. & b. exceptis quæ sequuntur.
6 *Oculi quoque.* id est, paratus ero exaudire orationem.
7 *Vt sit nomen meum.* in tempus futurum absque determinatione, supposita tamen conditione quod Salomon & populus debeant in obedientia Dei permanere.

CAP.

CAP. VIII.

CAPVT VIII.

A *Expletis autem viginti annis.* Dederat Hiram, &c. Reddidit scilicet, quia cū Salo

Expletis autem viginti annis, postquam ædificauit Salomon domum domini & domum suam, ciuitates quas dederat Hiram Salomoni ædificauit, et habitare fecit filios Israel. Abiit quoque in Emath

Salomon dedisset nō placuerunt illi. Ideo Salomon proprijs vtilitatibus eas deputauit.

Et

NICOLAUS DE LYRA. CAP. VIII.

Expletis autem viginti annis. Superius descripta est reuerentia Salomonis circa diuina, hic consequenter describitur eius magnificentia circa humana: interponuntur tamen aliqua ad diuinam reuerentiam pertinentia, quia ista diuisio non est præcisa, sicut dictum fuit à principio huius libri secundi.

cundi. Igitur primò describitur magnificentia Salomonis conditio. Secundò ex hoc sequens famæ diffusio capite nono. Magnificentia autem ista primò describitur in ædificijs. Secundò in populis subiectis, ibi: *Omnem populum.* Tertiò in sacrificijs ibi. *Tunc obtulit.* Quartò in exquisitis diuitijs ibi: *Tunc abiit Salomon.* Sententia autem primæ partis patet ex dictis 3. Reg. 1. d. Et similiter secundæ, vsque ibi.

Omnes

MORALITER.

Expletis autem viginti annis &c. Expolitio mystica huius capituli posita fuit 3. Reg. 9. cap.

A ^a *Et edificauit Palmiram.* * Hieron. Themor ciuitas quam edificauit Salomon in deserto. cuius in libris Hebraicarum questionum mentionem plenius fecimus.

^b *Joseph. Reges Salomon in desertu superioris Syriae, caeque capiens, constituit ibi maximam ciuitatem, duorum dierum*

^c *ueneri a Syria superiore distantem, ab Euphrate uero unius & a maxima Babylone sex mansionibus procul extantem. In illo loco solummodo fontes & putei abundant, in inferiori uero terra aqua nusquam inuenitur. Hanc muris eminentibus circumtegens, Thadamor appellauit, Graeci Palmiram uocant.*

^d *vel thesauri*

^e *vel thesauri*

^f *Rabbana*

B ^a *Bethhoron.* Ciuitas est, ad quam usque Iesus persecutus est inimicos reges in tribu Ephraim. Sunt autem duo uici: duodecimo sermo ab Elia lapide Nicopolim pergentibus, quorum secundum situm unus dicitur Bethhoron superior, & alius Bethhoron inferior datus Leuitis in possessione.

^b *Et omnes.* Ezer, scilicet, Mageddo & Gazer & Mello, que omnes ecclesie monstrant decorum: quia uerus Salomon in iucunditate regni sui ad laudem & letitiam sibi preparauit. Interpretatur autem Mello adimpletio: Ezer separatus & sanctificatus: Mageddo cenaculum eius: Gazer praecilio vel diuisione: Bethhoron domus montium: Baalath ascendens. Sancta autem ecclesia, ciuitas est Dei uini, ubi impletur quoridie uoluntas Dei, & separata ab omni errore in fidelium: sanctificatur fide & bono opere. Ibi est refectio uirtutum. Ipsa discernit mundum & immundum & a uirtute uirtutum: & est domus montium, id est, habitatio sanctorum & fructus iustitiae sicut palma

^c *ma florens ascendit de uirtute in uirtute, ut uideat Deum deorum in Sion.* Omnes uicos suos munit Salomon: quia Christus cunctus

^d *Psalm. 131. b.*

^e *conuenientiam cuiusque temperis omnia in ecclesia disponit: & unusquisque ordo officio suo functus digne ministret.*

cunctis fidelium suorum gratiae suae protectione ita munit: ut d hostibus suis spiritualibus resistere possint. ^d *In Liba.* In templo, scilicet, quod cedrorum decore ueritum erat. unde Zach. *Aperi Libane portas tuas.* uel regis edificis quae facta erant de lignis Libani.

^e *Hic Zac.*

^a *Quae Hebraice dicitur Thamar.* ^b *Ciuitas est in tribu Iuda.* ^c *Omnia quaecumque uoluit fecit.* ^d *Christus.* ^e *Iudaeos, Gentiles, Haereticos.* ^f *De numero sanctorum.* ^g *Christus.* ^h *Impius uiuit iusto.* ⁱ *Quia non sunt ancillae filij, sed liberi: quia libertatem Christus nos liberauit.* ^k *Obseruantis legis uel ritu Gentili.* ^l *Contra rituales nequitas.* ^m *Se & alios bene ducentes.* ⁿ *Eorum, scilicet, qui sequuntur doctrinam euangelicam.*

^o *Quia non sunt ancillae filij, sed liberi: quia libertatem Christus nos liberauit.* ^p *Obseruantis legis uel ritu Gentili.* ^q *Contra rituales nequitas.* ^r *Se & alios bene ducentes.* ^s *Eorum, scilicet, qui sequuntur doctrinam euangelicam.*

^t *Per membra sui.* ^u *Christus.* ^v *Bonorum operum.* ^w *Fidei catholice.* ^x *In ecclesia.* ^y *Ingressum celestis patrie.* ^z *Per omne tempus praesentis uitae usque ad consummationem saeculi.* ^{aa} *Pro aeterna quiete.* ^{ab} *Pro nouitate uitae.* ^{ac} *Pro celestis gaudij perceptione.* ^{ad} *In sanctae trinitatis fide.* ^{ae} *Secundum quod in lege Dei scriptum est & prophetis.*

^{af} *In ecclesia.* ^{ag} *Ingressum celestis patrie.* ^{ah} *Per omne tempus praesentis uitae usque ad consummationem saeculi.* ^{ai} *Pro aeterna quiete.* ^{aj} *Pro nouitate uitae.* ^{ak} *Pro celestis gaudij perceptione.* ^{al} *In sanctae trinitatis fide.* ^{am} *Secundum quod in lege Dei scriptum est & prophetis.*

^{an} *In ecclesia.* ^{ao} *Ingressum celestis patrie.* ^{ap} *Per omne tempus praesentis uitae usque ad consummationem saeculi.* ^{aq} *Pro aeterna quiete.* ^{ar} *Pro nouitate uitae.* ^{as} *Pro celestis gaudij perceptione.* ^{at} *In sanctae trinitatis fide.* ^{au} *Secundum quod in lege Dei scriptum est & prophetis.*

^{av} *In ecclesia.* ^{aw} *Ingressum celestis patrie.* ^{ax} *Per omne tempus praesentis uitae usque ad consummationem saeculi.* ^{ay} *Pro aeterna quiete.* ^{az} *Pro nouitate uitae.* ^{ba} *Pro celestis gaudij perceptione.* ^{bb} *In sanctae trinitatis fide.* ^{bc} *Secundum quod in lege Dei scriptum est & prophetis.*

^c *Ducenti.* Centenarius qui in computo digitorum de leua transit in dexteram, vitam significat aeternam. Quinquagenarius uero peccatorum remissionem, & aeternam requiem: & gratiam sancti spiritus significat: quia in psalmo eiusdem numeri penitentia, confessio, & remissio, peccatorum describitur. Et per iubileum requies futura. Per penitentiam uero in aduentu spiritus sancti septiformis gratia expressa.

^f *Qui eru.* Quia ex utroque populo elegit ecclesiae rectores, qui spirituali gratia illuminati, & plenae edoceri remissionem peccatorum, vitamque aeternae salutis, & beatitudinem perpetuam appetenda, suo docerent exemplo.

^g *Filiam uero Pharaonis, &c.*

^h *Holocausa.* Holocausum totum incensum dicitur, hoc in altari crematur, cum in corde cuiusque electi qui seipsum totum, scilicet, carne & corde Deo uouit, opus bonum feruente charitatis igne succenditur.

ⁱ *Iuxta.* Secundum

^k *In Asinagar*

NICOLAUS DE LYRA.

¹ *Omnes autem.* Tertii Regum 9. b. dicitur: *Quingenti quinquaginta.* Sed responsio patet ex textu: quia hic loquitur de principibus exercitus, ubi autem non solum de principibus exercitus sed etiam de his qui praecerant omnibus Salomonis operibus, ut patet literam intuenti.

² *Filiam uero Pharaonis.* hoc expositum est 3. Regum nono capite.

³ *Tunc obtulit Salomon holocausta domino super altare domini quod extruxerat ante porticum.* Hic consequenter describitur magnificentia Salomonis in sacrificiis cum dicitur. *Tunc obtulit Salomon holocausta domino.* scilicet, holocaustorum, quod erat in atrio sacerdotum.

⁴ *In sabbathis.* qualibet hebdomada.

⁵ *Et calendis,* id est, principiis mensium.

⁶ *Et in festis diebus, ter per annum, id est, in solennitate azymorum,* scilicet, in festis paschae, pentecostes, & tabernaculorum. Caetera patent in litera.

Tunc

a In *Afiongaber*. Insula dicitur esse haud procul ab Ahila in rubro mari, vbi classis Iosaphat perijt.

***** Ioseph. Eecit rex multas naues in sinu Aegyptiaco maris rubri, in quodā loco, qui *Afiongaber* appellat, nō procul à ciuitate Elana, quæ nūc *Beronice* vocat. Hæc enim regio fuit primitus Iudæorum.

Habuit autem ad ædificandas naues beneficia regis Hiræ. Nauigauerunt itaque in locum qui olim *Ophira*, nunc terra aurea, nuncupatur. (est autem India) vt aurum deferrent, &c.

Rabbanus. Classis quam fecit Salomon in *Afiongaber*, quæ festinantes vel fortes, vel viriliter interpretatur, ecclesia fidelium intelligitur: quæ in mari huius seculi posita, thesauros sapientiæ & scientiæ opesque virtutum studeat acquirere: vbi

a perfecit eam. Tūc abiit Salomon in *Afiongaber*, & in *Ailath* ad oram maris rubri, quæ est in terra *Edom*. Misit ergo ei **b** *Hiram* per manus seruorum suorum naues & nautas, gnaros maris, & abierunt cum seruis Salomonis in *Ophir*, tuleruntque inde quadringenta quinquaginta talenta auri, & attulerunt ad regem Salomonem.

re, vbi sunt serui *Hiram* nautici & gnari maris cū seruis **Sa** *lomonis*, quia Gentiles sapientia seculi eruditi cum in lege *Mosi* periculis sociantur in vnitatem fidei. Hos mittit *Salomon* noiter in *Ophir*, quæ interpretatur intemans, vt inde aurum afferant eum in vtilitate literæ sensum pretiosum querere

Matth. 12. d.

laborant, qui accepta summa quadringentorum quinquaginta talentorum auri ad regem deferunt, cum pretiosum sensum historiæ allegoriæ, tropologiæ atque anagogiæ in diuinis libris per gratiā spiritus sancti iueniūt,

† autem rubri.

& cum sapientiæ & consilio diuino ascribentes tribuunt.

b In *Ophir*. Nomen pronuntia *Ophir*, ab vno posteriorū *Heber* vocata, ex cuius stirpe venientes, à fluuio *Cophene* vsq; ad regionē *Indiæ* quæ vocatur *Gerā* habitasse *Iosephus* refert.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Tunc abiit. Hic describit magnificentiā Salomonis in diuitiis exquiri suis,

suis, quæ p nauigiū faciebat ex piri diuitias incesuetas in locis remotis. & inaccessibilibus p terrā, de quo nauigio dictū fuit 3. Reg. 9. in fine.

CAP. IX.

a Regina quoque. Regina austri quæ ab extremis finibus excitata venit audire sapientiā Salomonis ecclesiā de gētibus ad Christū vcturam figurabat: quæ circumamicta varietate in vestitu deaurato, obliuiscens populū & domū patris sui, barbara gente, nō animo fuit, quia optabat sanctorum fieri conciuis. vnde: *Surgat regina austri in iudicium cum generatione ista.*

b *Saba*. Iosephus. Herodotus *Alicarnaf* seu postquam dixit trecentos & triginta fuisse reges *Aegyptio* rum, regnantis postea mulieris vocabulum posuit, nomine *Nicaulam* eā vocitaram fuisse declarans. Hæc *Aegypti* *Aethiopiæ*que regina postea venit ad *Salomonē*. Dicunt autem quod & radicē *Balsami*, quam hæcenus fert nostra prouincia, ipsa dedit regi.

***** *Glycas* *Sabei* nationis sunt *Aethiopia*. Eorum regina fuit admiranda illa *Sibylla*: quippe quæ cum legē ignoraret, nec vates audisset, per *Salomonē*, sapientiæ subministratorem Deū prædicauit. Inter alia quibus *Salomonē* tentauit, etiam huiusmodi quiddam excogitauit. Formosus aliquot pueros, tā mares quā femellas, vniuersimodī vestitu & eadem tōsura cum exornasset, *Salomoni* eos exhibuit, vtriusque sexus discrimen in his vt indicaret, postulās. Tū ille iussis pueris facies suas ablucere,

CAP. V. IX.

a Regalis ciuitas *Aethiopiæ* quam *Iosephus* à *Cambyse* rege *Me* *roen* cognominatam ex *Iurors* sūz vocabulo refert.

a Regina quoque *Saba* cum audisset famam **b** *Salomonis*, venit vt tentaret eū in ænigmatibus in *Ierusalē* cum magnis opibus & camelis, qui portabant aromata & auri plurimum, gemasque pretiosas.

Cumque venisset ad *Salomonē*, locuta

a Quæ cogitabat sibi salubria & necessaria esse. **b** Per legis noticiam & spiritus sancti gratiam.

Quia hic quadam ex parte cognoscit, in futuro autē facie ad facie videbit, & cognoscat sicut & cognita est.

est ei quæcūque erant in corde suo. Et exposuit ei *Salomon* omnia quæ proposuerat, nec quicquā fuit quod perspicuum ei non fecerit. Quod postquam vidit, sapientiam, scilicet, *Salomonis*, & domum quam edificauerat, nec non cibaria mensæ eius, & habitacula seruorum, & officia ministrorum eius, & vestimenta eorum, pincernas quoque & vestes eorum, & victimas quas immolabant in domo domini, non erat præstupore vltra in ea spiritus. Dixitque ad regem: Verus est sermo quem audieram in terra mea de virtutibus & sapientia tua. Non credebam narrantibus, donec ipsa venissem, & vidissent oculi mei, & probassem, vix medicitatem mihi sapientiae tuæ fuisse narratam: vicisti famam virtutibus tuis. Beati viri tui, & beati serui tui, hi qui assistunt coram te omnitempore, & audiunt sapientiam tuam. sit dominus Deus tuus benedictus, qui voluit te ordinare super thronum, regem dñi Dei tui. Quia diligit Deus *Israel*, & vult seruare eum

a Beati qui habitant in domo tua domine: in secula seculorum laudabunt te.

a Per quam mundis cordibus dignatur se ostendere.

a Pater, scilicet. **b** Super solium quod & super regnum eius sedebit.

uinitatis presentiam, & parum ei visum est quod ante de eo audierat in comparatione perceptæ gratiæ. Vnde & admirando in laudem eius prorumpit dicens. *Beati viri tui, &c.*

De lignis

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. IX.

1 Regina. Hic consequenter circa magnificentiā *Salomonis* describitur famæ diffusio. Et primò specialiter quantum ad reginam *Saba*. Secundò generaliter quantum ad reges terræ ibi: *Magnificatus est*. Prima in duas: quia primò describitur dicta famæ diffusio. Secundò substantiæ *Salomonis* quedam

quedam numeratio, ibi: *Erat autem pondus auri*. Circa primū sciendum, quod regina *Saba* audita fama *Salomonis* venit ad eum de partibus remotis. Primò ergo ostenditur ad quid venit, scilicet, ad proponendum dubias quæstiones, & quid inuenit, scilicet, perspicuas solutiones. Secundò ostenditur quid *Salomoni* dedit, & quid ab eo recepit, ibi: *Dedit autem regi, &c.*

Erat autem

MORALITER.

Regina quoque *Saba*. Requiritur expositio mystica 3. Regum decimo capite.

Prof. eius

dum mittit, vt in credentibus afferant sibi aurū sapiētiæ, argentum eloquentiæ, & ebur castitatis Simia autē est animal ingeniosum, & hominis imitatorū, & philosophos significare pōt: qui veræ sapiētiæ sensus aliqñ mutant, & in disciplinis moralis vitæ edisserūt actus. Paulo qui laudatas ondit pen-
 a ¶ Dibi dixit cor meum quæsiui vultum tuum, vultum tuum domine requiram. Et alibi. Sicut ceruus desiderat ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus.
 tiis & † gloria. Omnesq̄ue reges terrarum desiderabant videre faciem salomonis, vt audirent sapientiam quam dederat Deus in corde eius. Et deferebant ei munera, vasa argentea & aurea, & vestes, & arma, & aromata, equos & mulos per singulos annos. Habuit quoque Salomon † quadraginta milia equorum in stabulis, & curruum equitumq̄ue duodecim milia.
 a ¶ In custodia disciplinarum.
 Constituitq̄ue eos in vrbibus quadrigarum, & vbi erat rex in
 a ¶ Et dominabitur à mari vsque ad mare, &c.
 b ¶ Id e. t., super omnes qui regi regiminis exercent potestatem.
 b Ierusalem. Exercuit etiam potestatem super cunctos reges à
 c ¶ Fructificato vel crescente.
 c flumine Euphrate vsque ad terram philistinorum, & vsque
 a ¶ In argento nitore eloquentiæ & iucunditatis ecclesiasticæ doctrinæ.
 d ad terminos Ægypti. Tantamq̄ue copiam præbuit argenti in
 a ¶ Duritiæ & insensibilitatis Gentilium. b ¶ In cedris subtilitas & odor virtutum.
 e Ierusalem quasi lapidum, et cedrorum tantam multitudinem
 a ¶ In lycomorū utilitas & infructuositas infidelium.
 velut sycōmororum, quæ gignuntur in campestribus. * Adducebantur autem ei equi de Ægypto, et cunctis regionibus.
 a ¶ Priorum quæ fecit antequam præuaricaretur, sicut est templi edificatio, varia sacrificiorum oblatio.
 f Reliqua autem opera salomonis priorum et nouissimorum
 quæ fecit, scripta sunt in verbis Nathã prophetæ, et in † libris
 Ahia silonitis, in visione quoque Addo videntis contra Ieroboam filium Nabat. † Regnauit autem Salomon in Ierusalem super omnem Israel quadraginta annis. Dormiuitq̄ue cum patribus suis, et sepelierunt eum in ciuitate Dauid. Regnauitq̄ue pro eo Roboam filius eius.

terpretatur ruina duplex. Hoc fit cū per absolutionē peccatorum ab inchoatione sui in Iordane baptisimatis vsq; ad conuersionē omnium gentium ad Irdē Christi redundat gratia potestatis, vt vbi defluxus fuit carnalium desideriorū, ibi stabilatur germen virtutū: & vbi idololatria & cōuersatio flagitiosa populorum fuit duplex ruina: ibi per confessionem rectæ fidei & cultum pietatis ad celeste regnum surgat vita fidelium. Pertingit enim potestas eius vsque ad terminos Ægypti, id est, tenebrosas mētes infidelium, quas complet lumine fidei. vnde: *Ceram illo procedēt Aethiopes, &c.*
 d *Tantumque.* Præbet verus Salomon in ecclesia copiam argēti quasi lapidum, cum **E** corda Gentilium insensibilia, ad veri Dei intellectum quos lapides pro Deo coluerunt, ad meditationē legis, & prædicationem euangelij conuertit. De quibus dicitur: *similes illis sunt qui faciunt ea, &c.* Et alibi. *Potēs est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ.* Præbet etiam multitudinem cedrorum quasi sycōmororū, quia sterilitatem gentium quæ in altū se erigere non valebāt, pronexit ad fecunditatem bonorum operum & virtutum.
 e *Et cedro.* Cedrus est imputribilis natura, odore iucunda, aspectu nitida, quæ accensa nidore serpētes fugat & perimit.
 f *Reliqua verò.* Quæ fecit postquā legem Dei transgressus est, cū alienigenæ vxores vsque ad idololatriā eum pertraxerūt. Multi quidem vt Salomon, bene incipiunt & malè desinūt, diciq; beatus ante obitum nemo, supremaq; funera debet.

b In Ierusalem. Visione pacis, distantia locorum discretionē ostendit affectuū. Qui enim sunt in vrbibus quadrigarū, illos significāt qui diuersis ecclesiæ disciplinis per spirituales magistros erudiuntur. Alij verò iam eruditi, vsui regis celestis aptati præsentia eius habere mere ntur. Vnde: *curius Dei decem milibus m. &c.* Et alibi: *Ascender s super equos tuos, & equitatus tuus sanitas.*
 c *Philistinorum.* Duplicaturus cadētū. Philistinij enim interpretatur

c *Et cedro.* Cedrus est imputribilis natura, odore iucunda, aspectu nitida, quæ accensa nidore serpētes fugat & perimit.
 f *Reliqua verò.* Quæ fecit postquā legem Dei transgressus est, cū alienigenæ vxores vsque ad idololatriā eum pertraxerūt. Multi quidem vt Salomon, bene incipiunt & malè desinūt, diciq; beatus ante obitum nemo, supremaq; funera debet.

NICOLAUS DE LYRA.
 Reliqua. Hic ponitur conclusio regni Salomonis.
 Scripta.

2 Scripta. Isti libri non habentur apud nos nec apud Hebræos.
 3 Super omnem Isral. Hoc dicitur quia filius eius Roboam regnauit tantum super tres tribus, vt videbitur in sequentibus.
 CAP.

CAP. X.
 Pater tuus durissimo iugo, &c. * Hieronym. Eo quod viginti quatuor milia per vices mensibus singulis morabantur cum rege in Ierusalem.
 * Eui-

CAPVT X.
 † Profectus est autem Roboam in Sichem (illuc enim cunctus Israel conuenerat) vt constitueret eum regem. Quod cum audisset Ieroboam filius Nabat, qui erat in Ægypto (fugerat quippe illuc ante salomonē) statim reuersus est. Vocaueruntq; eum, et venit * cū vniuerso Israel, et locuti sunt ad Roboam, dicentes. Pater tuus durissimo iugo nos pressit, tu leuiora impera patre tuo, qui nobis grauem imposuit seruitutē, et

* Eucherius. Israelitæ locum Sichem elegerunt, vt facilius in domum Dauid conspirarēt, & electionem impedirent, occasionem nacti in Roboam infelici vtendo auspicio.
 † 3. Reg. 12 a
 * Ieroboam.
 Reliquit

NICOLAUS DE LYRA.
 CAP. X.
 Profectus. Postquam actum est de regno Dauid vnito & integro, hic consequenter agitur de eodem diuiso & defalcato. Et licet fuerint 19. reges. quia tamen aliqui pauca aut nulla fecerunt, ideo tempus eorum cum alijs describitur. Et secundum hoc residuum huius libr. in quindecim partibus

partibus diuiditur: quia primò agitur de tempore Roboam filii Salomonis in hoc cap. Secundò de tempore Abiæ cap. 13. Tertio de tempore Afa cap. 14. Quarto de tempore Iosaphat cap. 17. Quintò de tempore Ioram cap. 21. Sextò de tempore Ochoziæ cap. 22. Septimò de tempore Ioas cap. 23. Octauò de tempore Amasiæ cap. 25. Nonò de tempore Ozia cap. 26. Decimò de tempore Ionathan cap. 27. Vndecimò de tempore Achaz cap. 28. Duodecimò de tempore Ezechia cap. 29. Decimotertiò de tempore Manasse cap. 33. Decimoquar-

C Reliquit con-
A filium suum, & c.
 Heconym. Hos aiunt He-
 brazi esse Bana-
 nam filium Iona-
 dae & Iahihel
 filium Achamo-
 ni, qui & Chila
 vocatur, quo-
 rum consilio re-
 licto, tractare
 cepit Roboam
 cum iuuenibus,
 idest, Aduram,
 qui in sequenti-
 bus, lapidatus
 dicitur, & simi-
 libus. Iuuenem
 autem non gra-
 te, sed animo se-
 pedicimus. No-
 enim erat Ro-
 boam, iuuenis
 etate, sed sensu:
 qui quadragesimo
 primo etatis
 suae anno ce-
 pit regnare.
B Responditque
 rex & c. hic signi-
 ficat malos re-
 ctiores in eccle-
 sia, qui terrenis
 cupiditatib. de-
 diti, curam sub-
 ditorum negli-
 gunt: ergaudent
 in multitudine
 sibi obsequen-
 tium. Interpre-
 tatur vero Ro-
 boam latitudo
 populi. Hi sunt
 qui latam ingre-
 diun-

paululum de onere subleua, vt seruiamus tibi. Qui ait. post tres dies reuertimini ad me. Cumq; abisset populus, iniit consiliu cu senib. qui steterat cora patre eius Salomone. du adhuc viueret, dicēs. Qd datis co-nsiliu, vt rñdeam populo? Qui dixerut ei: si placueris populo huic, & tle-neris eos verbis clementib. seruiet tibi oī tēpore. At ille reliquit consiliu senū, & cu iuuenib. tractare cepit, qui cu eo nutriti fuerant, & erant in comitatu illius. Dixitq; ad eos. Quid vobis vī, vel quid respondere de beo populo huic, qui dixit mihi. subleua iugum quod imposuit nobis pater tuus? At illi responderunt, iuuenes, & nutriti cum eo in delitijs, atque dixerunt. Sic loqueris populo qui dixit tibi. Pater tuus aggrauauit iugum nostrum. tu subleua, & sic respondebis eis. Minimus digitus meus grossior est lumbis patris mei. Pater meus imposuit vobis iugum graue, & ego maius pondus apponam. † Pater meus cecidit vos flagellis, ego vero caedam vos scorpionibus. Venit ergo Ieroboam, & vniuersus populus ad Roboam die tercio, sicut praeeperat eis. Responditque rex dura, derelicto consilio seniorum. Locutusque est iuxta iuuenum † voluntatem. Pater meus graue vobis imposuit iugum, quod ego grauius faciam. Pater meus cecidit vos flagellis, ego vero caedam vos scorpionibus, & non acqueuit populi precibus. † Erat enim † voluntatis Dei, vt compleretur sermo eius quem locutus fuerat per manum Ahiasilonitis ad Ieroboam filium Nibat. populus autem vniuersus (rege duriora dicente) sic locutus est ad eum. † Non est nobis pars in Dauid, neque haereditas in filio Isai. Reuerrere in tabernacula tua Israel. Tu autem † pasce domum tuam Dauid. Et abiit Israel in tabernacula sua. Super filios autem Israel qui habitabant in ciuitatibus Iuda, regnauit Roboam. † Misitque rex Roboam Aduram qui praerat tributis & lapidauerunt eum filij Israel, & mortuus est. Porro rex Roboam † currum festinauit ascendere, & fugit in Ierusalem. Recessitque Israel a domo Dauid vsque ad diem hanc. factum est autem cum audisset omnis Israel, quod reuersus esset Ieroboam, miserunt, & vocauerunt eum congregato cetero, & constituerunt eum regem super omnem Israel. Nec secutus est quispiam domum Dauid, praeter tribum Iuda solam.

diuntur viam quod ducit ad mortem, non angustam, quae ducit ad vitam. Et relicto patrum consilio quorum dicta & facta ac altitudinem persecutionis tendunt, consilio inuenum obtemperare eligunt. qui laudibus & adulationibus grauant, qui caeci sunt & duces caecorum, & vnde. *Va tibi terra, cuius rex puer est, &c.*
C Erat enim voluntas Dei, & c.
 * Theodoretus & Procopius. Quorum Deus curam gerit, ij respiciunt quid flagedium, vt quod Deus reddat sapientes: Quae autem priuati sunt gratia temere seruntur. Hoc autem hic quoque significauit oratio, quod visum sit domino Deo bifariam regnum scindere, propter scelera patris.
 CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

Decimoquarto de tempore Iosia cap. 34. Quintodecimo de tempore filiorum eius ca. 35. Circa primum describitur primo regni Dauid diuisio. Secundo diuisionis confirmatio ca. 21. Prima in duas, quia primo describitur diuisionis occasio Secundo ipsa diuisio ibi. *Populus autem*. Sententia autem istarum

rum partium patet ex dictis Reg. 12. vsque ad medium capituli. 1. *Factum*. Totum istud vsque ad finem huius capituli non est de textu, quia non est in Heb. nec in libris correctis, sed de 3. Reg. 12. acceptum est & delatum in hoc loco ex imperitia scriptorum seu correctorum, & ex ignorantia Hebraicae veritatis, sicut & alijs pluribus locis simile factum est.

CAP XI.

Venit autem Roboam, & c. * Aug. Cum voluisset Roboam tanquam tyrannidem diuisio illius partis bello persequi prohibitus est populus pugnare cum fratrib. suis dicente Deo p. prophetam, se hoc fecisse. Vn apparuit nullum in ea re vel Israel regis, vel p. sui se peccatum, sed voluntatem Dei vindicantis, impletam esse, quae cognita, pars vtraque inter se pacata conqueuit. Non enim, religionis, sed regni, fuerat facta diuisio.
 * Euch.

* Euch. In 2. Reg. c. 3. Deus tñ hoc nisi per ipsorum hominum voluntates facere noluit, sine dubio hñs humanorum qd placeret animorum inclinadum potestatem. Sic ergo cum voluerit, reges in terra Deus constituere, magis habet in potestate voluntates hominum, quam ipsi suas voluntates.
 X I.

Venit autem Roboam in Ierusalem, & conuocauit vniuersam domum Iuda & Benjamin centum octoginta milia electorum, atque bellantium, vt dimicaret contra Israel, & conuerteret ad se regnum suum. Factusque est sermo domini ad Semeiam hominem Dei, dicens. Loquere ad Roboam filium Salomonis regem Iuda, & ad vniuersum Israel, qui est in Iuda, & Benjamin. Haec dicit dominus. Non ascendetis, neque pugnabitis contra fratres vestros. Reuertatur vnusquisque in domum suam,

* Ambros. Aduersus Ieroboam parans se Roboam defendere, edificauit ciuitates munitas Etha & Thecue, hoc est, ciuitates fortitudinis: Etha quippe nobis sonat fortitudinem.
 Maachan

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XI.

Venit autem. Hic pñt describitur praedictae diuisionis confirmatio p. verbum prophetae ex parte dñi loquentis. Et patet snia ex dictis 3. Regu 12. c. Secundo describitur regni defalcati prosecutio, ibi. *Habitauit autem Roboam*. Et diuiditur in duas partes: quia primo describitur prosecutio huius regni proficiendo Secundo deficiendo. ca. 12. Primo in duas: quia primo

primo describitur profectus regni Roboam per proprium studiu Secundo p. alioru auxiliu, ibi. *Sacerdotes autem*. Tertio preponendo valentioru filium, ibi. *Duxit autem Roboam*. & c. Circa primum ostenditur profectus regni Roboam p. proprio studio eo q. multas ciuitates murauit, & plura fortalicia construxit in regno suo, muniendo ea victualibus & bellatoribus ad roborationem regni sui: & patet litera.

MORALITER.

1 Venit autem Roboam. Expositionem mysticam require. 3. Regum 2. cap.

De di. de ci. 12. cap. 21.

3. Reg. 12. c.

Diuisio.

Sacer.

quia mea hoc gestum est voluntate. Qui cum audissent sermonem domini, reuersi sunt: nec perrexerunt contra Ieroboam. Habitauit autem Roboam in Ierusalem, & ædificauit ciuitates muratas in Iuda: extruxitq; Bethlehẽm, & Etam, & Thecue, Bethsur quoque & Socho, & Odollam, nec non & Geth, & Marefa, & Ziph: sed & Aduram, & Lachis, & Azeca, saraa quoque & Aialon, & Hebron, quæ erant in Iuda & Benjamin ciuitates munitissimas. Cumq; clausisset eas muris, posuit in eis principes, ciborumq; horrea, hoc est olei & vini. sed & in singulis vrbibus fecit armamentaria scutorum & hastarum, firmavitq; eas summa diligentia, & imperauit super Iudam & Benjamin. Sacerdotes autem & Leuitæ qui erant in vniuerso Israel, venerunt ad eum de cunctis sedibus suis, relinquentes suburbana & possessiones suas, & transeuntes ad Iudam & Ierusalem, eo quod abiiecisset eos Ieroboam & posterius eius: ne sacerdotio domini fungerentur. Qui constituit sibi sacerdotes excelso- rum et dæmoniorum, vitulorumque quos fecerat. Sed et de cunctis tribubus Israel quicunque dederant cor suum vt quærent dominũ Deum Israel, venerunt Ierusalem ad immo-

landum victimas domino Deo patrum suorum: et roborauerunt regnum Iuda, et confirmauerunt Roboam filium salomonis per tres annos. Ambulauerunt enim in vijs Dauid et Salomonis annis tantum tribus. Duxit autem Roboam vxorem Mahalath filiam Ierimoth, filij Dauid, Abihail quoque filiam Eliab, filij Isai, quæ peperit ei filios eius et somoriam et Boom. Post hanc quoque accepit Maacha filiam Absalon, quæ peperit ei Abia et Ethai, et Ziza et salomith. Amavit autem Roboam Maacha filiã Absalom super omnes vxores suas et cõcubinas. Nam vxores decem et octo duxerat, concubinas autem sexaginta, et genuit viginti octo filios et sexaginta filias. Constituit verò in capite Abiam filium Maacha ducem super omnes fratres suos. † Ipsum enim regem facere cogitabat, quia † sapientior fuit super omnes filios eius, et in cunctis finibus Iuda et Benjamin, et in vniuersis ciuitatibus muratis. Præbuitque eis escas plurimas, et multas petiuit vxores.

Maacham filiam Absalom, &c. Hiero. Non est iste Absalom filius Dauid, sed alius, quod in Regum volumine demonstratur.

Question. in huic locum.

† Iosephus. Hæbuit autem leges sibi cõiunctas vxores decem & octo, concubinas verò triginta. Et filij quidem ei nati sunt decem & octo, filie verò sexaginta.

† vt eum regere faceret. † discessit de cunctis filiis.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Sacer. au.* Hic consequenter describitur profectus regni Roboã per aliorũ auxilia: q̃a Ieroboã factus rex super Israel timuit ne populus rediret ad regnũ Dauid, si iret in Ierusalẽ ad sacrificandũ domino, vt habetur 3. Reg. 12. & ideo fecit duos vitulos aureos, vt ibidem habetur. Et quia sacerdotes & Leuitæ qui habitabant in regno suo, abominabantur cultum vitulorũ, abiecti eos: & sic venerunt ad regnũ Roboã, & per consequens ipsum roborauerunt. Et hoc est quod dicitur. 2 *Venerunt ad eum de cunctis se. i.* ciuitatibus in quib. habitabãt, & quæ erant eis assignatæ pro inhabitatione, vt h̃ Iosue 21.

3 *Relinquentes*, quia sicut erant eis concessæ ciuitates ad habitandũ, sic et suburbana ad animalia nutriendũ. Similiter et homines deuoti de alijs tribubus qui volebant colere dñm, ascendebant in Ierusalem ad immolandum domino sic legitur de Thobia, Thob. 1. c. & sic roborauerunt regnum Iuda: quia parati erant ipsum adiuuare. Et hoc est quod dicitur: *Sed & de cunctis tribubus Israel, &c.*

4 *Duxit autem Roboam.* Hic consequenter describitur profectus regni Roboã, per hoc q̃ ordinauit sibi succedere valentiorẽ filiũ, scilicet, Abiam, quamuis haberet plures vxores & de his multos filios seniores ipso. Et patet litera ex dictis.

Relin-

CAP.

CAP. XII.

Cumque roboratum fuisset, &c. † Iosephus. Reor quia sepius causa malorum & iniquitatis existat hominibus magnitudo rerum, earumq; ad poriora conuersio. Videns enim Roboam regnum suum augeri, ad impias & iniustas conuersus est actiones: & spreuit Dei religionem, ita vt populus imitaretur eius iniquitatem. Cum moribus namque Principum, corrumpitur conuersatio subiectorum: & cum viderint illos luxurias, suæ castitatis meritã respicientes: quasi virtutem, eorum imitati nituntur illecebras. Non enim opera principum approbare videtur, nisi etiã similiter hæc agantur

Umq; roboratũ fuisset regnũ Roboã & confortatũ, dereliquit legẽ dñi, & ois Israel cũ eo. Anno autem quinto regni Roboã ascendit Sefac rex Ægypti in Ierusalẽ (quia peccauerunt dño) cum mille ducẽtis curribus, & sexaginta millib. equitũ: nec erat numerus vulgi quod venerat cũ eo ex Ægypto, Lybies, scilicet, & Troglodytæ & Æthiopes. Cepitq; ciuitates munitissi-

gatur. Hoc igitur accidebat sub iectis Roboã. Nã cum ille ageret impiẽ, studebãt & illi nõ esse iusti, ne rex videretur offendi.

In cap. 10. Eccles.

† Rab. Vides quam periculosa sit diuitiarũ affluẽtia, & quã foelix ciuitas est, cuius rector sapiẽs & iustus, cuius vices sapiẽs Ecclesiasticus profert: Secundum iudicem populi, sic & ministri eius. Et qualis est rector ciuitatis; tales & habitãtes in ea. Rex insipiẽs perdet populũ suũ. Ille utique rex de quo dictũ est, *vt tibi terra, cuius puer rex est, & cuius principes mane comedunt: quia talis rex perdet populũ suũ*, hoc est, omnes sibi obediẽtes in barathrum secum præcipitat inferni.

F

Eccles. 10.

Rabbanus.

b *Anno autem quinto regni Roboã ascendit.* Mali rectores per negligentiam

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XII.

Cumque roboratum fuisset. Hic consequenter describitur profectus regni Roboam in deficiendo: Et primò describitur regis & populi transgressio. Secundò contritio, ibi: *Se-mecias aut.* Circa primum dicitur. 1 *Cumque roboratum fuisset.* modo dicto cap. præced. 2 *Dereliquit legem.* ad idololatriã declinando secundũ modũ matris suæ quæ fuit Naama Ammonitis, vt dicit infra eod. c. Et omnis

3 *Et omnis Israel.* id est, maior pars populi qui erat pronus ad idololatriam, aliqui tamen in hoc non fuerunt eum secuti, vt patet infra eod. cap. Consequenter ponitur transgressiois punitio, eum dicitur.

4 *Ascendit Sefac.* de ordinatione domini ad puniendũ peccatum regis & populi: quia malum pœnæ est à Deo, in quantum iuste inferitur, propter quod dicitur Amos 3. b. *Non est malum in ciuitate quod dominus non fecerit.*

Se-mecias

MORALITER.

Cumque roboratum &c. Expositio mystica posita est tertij Regum decimoquarto capite.

A diligentiam suam principem tenebrarum prouocant in ecclesiam qui thesauros domus domini & thesauros regis auferunt: cum scientiam scripturarum & opera virtutum subtrahunt incautis & desidiosis.

a Sefac rex. Byssus cilicij, vel gaudium cilicij. Byssus quidem subtilitatem significat: cilicium quod fit de pilis caprarum, peccata. In byssus ergo cilicij, uel suba diaboli: fraudis in persuasionem peccati Sefac Ierosolymitanas opes auferit, cum diabolus qui calide decipit &

† Ascendit itaque Sefac rex Aegypti contra Ierusalem, & abstulit thesauros.

B gaudet in multitudine peccatorum, ecclesiasticos viros, scientia spirituali & opere virtutis spoliat: & eos qui videbantur in ecclesia decori, spoliatos secum in barathrum perditionis mergit.

b Clypeos Salomon scuta aurea fecit, & custodiis domus suae tradidit, cum Christus spirituales scientias per duo testamenta doctoribus ecclesiae ad plebem tuendam commendauit.

C Hanc antiquus hostis per incuriam retrosum abstrahit. Cum enim intendunt terrenis rebus, minusque curant de cele-

mas in Iuda, & venit usque Ierusalem. Semeias autem propheta ingressus est ad Roboam & principes Iuda, qui congregati fuerant in Ierusalem, fugientes sefac. Dixitque ad eos: Hec dicit dominus: Vos reliquistis me, & ego reliqui vos in manu Sefac. Conternati que principes Israel & rex, dixerunt: Iustus est dominus. Cumque vidisset dominus quod humiliati essent, factus est sermo domini ad Semeiam, dicens: Quia humiliati sunt, non disperdam eos, daboque eis pauxillum auxilij, & non stillabit furor meus super Ierusalem per manum Sefac. Veruntamen seruiet ei, ut sciant distantiam seruitutis meae, & seruitutis regni terrarum. † Recessit itaque sefac rex Aegypti ab Ierusalem, sublatis thesauris domus domini, & domus regis. † Omniaque secum tulit, & clypeos aureos quos fecerat Salomon, pro quibus fecit rex aeneos: & tradidit illos principibus & scutariis, qui custodiebant vestibulum palatii. Cumque introiret rex domum domini, veniebant scutarii, & tollebant eos. Iterumque referebant ad armamentarium suum. Veruntamen quia humiliati sunt, auersa est ab eis ira domini, nec delati sunt penitus. siquidem & in Iuda, † inuenta sunt opera bona. confortatus est ergo rex Roboam in Ierusalem, atque regnavit. Quadraginta autem & unius anni erat cum regnare coepisset, & decem & septem annis regnavit in Ierusalem (urbe quam elegit dominus) ut confirmaret nomen suum ibi, de cunctis tribubus Israel. Nomen autem matris eius Naama Ammanitis. Fecitque malum & non preparauit cor suum ut quaereret dominum. Opera vero Roboam prima & nouissima scripta sunt in libris Semeiae prophetae &

† Ecclesia quae in unitate fidei persistit semper pugnat cum haereticis schismaticis, & cum omnibus fidei catholicae inimicis.

d Addo videntis: † & diligenter exposita. Pugnaveruntque aduersum se Roboam & Ieroboam cunctis diebus. Et dormiuit Roboam cum patribus suis, sepultusque est in ciuitate Dauid, & regnavit Abia filius eius pro eo.

domini a pseudo propheta seductus ibidem manducauit.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Semeias autem. Hic ponitur regis, & populi contritio, vexatione eis dante intellectum, propter quod receperunt prophetae verbum. unde dicitur. Semeias autem, qui non potentes resistere ipsi Sefac in campo fugerant in Ierusalem tanquam ad ciuitatem regiam, fortissimam, & munitissimam.

2 Vos reliquistis me. Ad idola declinando.

3 Et ego reliquis vos. Auxilium meum subtrahendo.

4 Iustus est. confitentes peccatum suum humiliter, & veraciter exaudiendo.

5 Cumque vidisset. per delicti sui confessionem, & penitentiam. Ex hoc subditur poenae diminutio, cum subditur.

6 Qui humiliati sunt. Totaliter delendo.

7 Daboque eis. Quia non permittam Sefac ciuitatem, & populum destruere, tamen permittam eos ipsi Sefac seruire sub tributo. Cuius causa subditur.

8 Ut sciant. per experientiam.

9 Distantiam. Quia seruitus Dei suavis est, & consolabilis, seruitus autem humana dura, & quasi importabilis est. Unde legitur de multis, quod magis elegerunt mori, quam subijci seruituti, sicut refert Iosephus libro de bello Iudaico, quia Eleazar Iudaeus cum multis aliis in quodam castro a Roma-

nis

nis obsessus, qui videntes, quod erant capiendi, interfecerunt se mutuo, de subijcerentur Romanorum seruituti.

10 Recessit itaque. non ab obsidione tantum, quia ingressus fuit Ierusalem, ut patet ex sequentibus cum dicitur.

12 Sublatis. Dicit enim Iosephus, quod Roboam timore ductus fecit sibi portas aperiri, tamen sub certis pactis, quae tamen Sefac non tenuit, sed magis templum, & domum regiam spoliavit.

12 Pro quibus. ex quo patet deiectione regni ab aurea magnificentia in aeneam.

13 Siquidem. Quia aliqui ad idololatriam non declinauerant quorum intuitu Deus pepercit et alijs, non tamen a toto, sed a tanto.

14 Confortatus est ergo, &c. erat enim parui cordis, ut habet c. seq. & ideo accepit confortationem in modico, videlicet quod remansisset tibi ciuitas, & vita, & nomen regium.

15 Nomen autem. Erat enim Gethilis, & idololatra, & sic docuit filium suum. unde subditur. Fecitque.

16 In libris. Isti libri non habentur, quia non fuerunt reparati ab Esdra.

17 Pugnaveruntque. Licet enim primum bellum generale inter eos fuerit prohibitum a Deo, ut dictum est in principio 11. cap. tamen bella particularia fuerunt in extremitatibus vtriusque regni, sicut solet fieri in extremitatibus regnorum abinuicem discordantium.

CAP.

CAP. XIII.

C A P. X I I I.

Anno decimo octavo regis Ieroboam regna-
uit Abia super Iudam. Tribus annis regna-
uit in Ierusalem. Nomenque matris eius Mi-
chaia filia Vrieli de Gabaa, & erat bellum in-
ter Abiam, & Ieroboam. Cumque inisset Abia
certamen, & haberet bellicosissimos vi-
ros, & electorum quadraginta milia, Ie-
roboam intruxit e contra aciem octoginta milia virorum qui &
ipsi electi erant, & ad bella fortissimi. Stetit igitur Abia super mo-
ntem Semeron, qui erat in Ephraim, & ait. Audi Ieroboam, & om-
nis Israel. Num ignoratis quod Dominus Deus Israel dederit re-
gnum David super Israel in sempiternum ipsi, & filiis eius in pa-
ctum salis? Et surrexit Ieroboam filius Nabath, seruus Salomo-
nis filii David, & rebellauit contra Dominum suum? Congrega-
tione sunt ad eum viri vanissimi, & filii Belial, & preualuerunt
contra Roboam filium Salomonis. Porro Roboam erat timidus,
& corde pauido, nec potuit resistere eis. Nunc ergo vos dicitis,
quod resistere possitis regno Domini quod possidet per filios Da-
uid. Habetisque grandem populi multitudinem, atque vitu-
los aureos quos fecit vobis Ieroboam in Deos, & eiecistis Sacer-
dotes Domini, filios Aaron, atque Leuitas, & fecistis vobis
Sacerdotes, sicut omnes populi terrarum. Quicumque vene-
rit, & iniurauerit manum suam, in tauro, & de bobus, & in
aneribus septem, sit Sacerdos eorum qui non sunt Dii. Nolite
autem Dominus Deus est, quem non relinquimus. Sacerdotes
que qui ministrant Domino de filiis Aaron, & Leuitae sunt in
ordine suo. Holocaulta quoque offerunt domino per singulos
dies mane, & vespere, & thymiam iuxta legis praecepta con-

mul uelentes cum D
hostibus pacem fer
unt firmam, ac sta-
bilem salis recorda-
tes. Pater meus in-
quit cecit tyranni-
de. ego autem uos
arguo, quod ad Ier-
sus regnum d dnu
audetis arma ma-
uere, & cofiditis in
aureis iuuenis, pro-
pter quas electis
Dei sacerdotibus,
alios pro eis suffeci-
stis, facientes similia
gentib. Nam & illi
quosius sacerdotes
eliguntis, quidii
non sunt. Nos autē
in uero Deo confi-
dimus, cuius & sa-
cerdotes, & Leuitas
honoramus.
† tenero, id est
pauido.
b. Atque uulos au-
reos, &c. Amb. Ac
gyptii colebant qua-
drupedem, quem
dicebant Apin, in si-
militudinem vac-
ce, quod malum est
Ieroboam, uaccas
instituit in Sama-
ria, quibus sacrifici-
carent Iudaei, & uo-
lueres, quia Coraci-
na sacra habent Pa-
gani.
Hec
F

Anno decimo. Cui
tas est q̄ cepit Ielus
rege illius interse-
cto, quam dnt uoca-
ri nunc Sebastie op-
pidum Palestine
ubi Ioannis Bapti-
ste conditae sunt re-
liquie. legimus aut
in Regū, q̄ Amri
Rex Israel emerit
montem Semeron
a quodā Semer, &
aedificauerit in uer-
tice illi⁹ ciuitatē q̄
ex noīe dñi, s. Se-
mer, Semeron ap-
pellant. * Theo.
Iure autē est adm-
randa Cōcio Abdie.
Nā cum uidisset ex
decē tribub. octin-
gēta millia aduersū
se stare acie dixit
aduersariis, An non
uos scire oportebat
q̄ a Deo datum est
regnum Dauid, &
finem non accipies
conuenienter diui-
nae promissio?
Quo crexistis tyā-
num, patris mei Ier-
uum? Testm̄ autē sa-
lis aternū appella-
uit regni firmitatē,
qm̄ et Barbari si-
mul

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. XIII.

Anno decimo. Hic consequenter agitur de tempore Abia.
Et primo describitur eius genealogia. Secundo pugna,
ubi, *Cumque inisset Abia certamen.* Tertio victoria, ubi, *Respicens
que Iudas.* Quarto occulta, ubi, *Quem percussit dominus.* Circa
primum dicitur.
1 *Nomenque.* sup. i. c. uocatur Maacha. Et dicendum, quod
est idem nomen variarum tamē, quod frequenter fit in no-
minibus Hebræis, & Latinis, ut frequenter dictum est.
2 *Filia Vrieli.* sup. i. c. dicitur. *Filia Absalon.* sic est in Hebræo
& non Abissalon, ut habent aliqui libri, & male, & ex hoc
ulterius erant alii credentes quod fuerit Absalon filius Da-
uid. Dicitur. n. hic filia Vrieli de Gabaa, Absalon autem filius
Dauid fuit de Ierusalem. Ad illud uero quod inductum est
de discordia nominis patris istius qui uocatur hic Vrieli, &
supra Abissalon, Dicunt aliqui quod Vrieli fuit pater eius, ut
dicitur hic, *Abissalon uero anus eius;* & sic uocatur eius filia,
quia filii filiorum dicuntur filii parentum. Vnde Ruth 4. d.
Natus est filius Noemi, id est, nepos. Alter potest dici quod
pater Maacha fuit binomius, sicut & multi alii, & hic expri-
mitur unum nomen, & aliud, sup. i. c. & 3. Reg. 15.
3 *Cumque.* Hic describitur ipsius Abia cum Ieroboam pu-
gna, ubi primo describitur bellatorum hinc, & inde nume-
rus, & patet litera. Secundo pugnae locus, cum dicitur. *Super
montem Semeron.* Tertio persuasio Abie ad inducendum ad-
uersarios, ut sine bello recederent, ut patebit infra, ubi pri-
mo allegat ordinationem Domini dantis regnum David, &
filiis eius in perpetuum. Ideo subditur.
4 *In pactum.* In omni. n. sacrificio domini ponebatur sal, &
ideo apud Iudæos pactum firmum, & stabile dicebatur pa-
ctum salis. Secundo allegat ipsius Ieroboam, vsurpationem
iniustam regni, dicens, *Et surrexit Ieroboam, &c.*
5 *Congregatiue.* nihil habentes de pondere veritatis.

6 *Et sic.* quod dicitur, *Et recte rationis.*
7 *Et pater.* Cuius causa subditur, *Porro Roboam erat rudis.* i. sto-
lidus. Vnde in Hebræo hic habetur, *Pater non erat.* quia in
principio regni sui iam erat quadraginta. & unius anni, ut ha-
beretur, tertio Regum decimo quarto capitul. sed dicitur pater
sensu.
8 *Et corde.* In Hebræo habetur, *Et corde tenero.* i. impotenti
ad aliquid sustinendum.
9 *Nunc ergo.* quia ipse erat rex principalis, & filii David eius
uicarii. Et hic patet quod iste Ieroboam uolebat etiam occu-
pare regnum Iuda. Tertio allegat Abia ipsius Ieroboam, &
eius populi idololatriam, cum dicitur.
10 *Habe isque.* in qua confiditis, sed pro nihilo, quia sunt sub-
diti idololatriæ peccato, licet enim in uitis aureis primo a-
dorauerint Deum secundum opinionem aliquorum quae ip-
sabilis est, ut dictum est 3. Regum decimo secundo, tamen
extunc fuit ibi quidam idololatriæ modus, quia adorabant
eum in imagine prohibita, ut habetur Exod. vigesimo. Item
precedente tempore adorauerunt ibi demones dantes re-
sponsa. Vnde supra i. c. dicitur de Ieroboam. *Qui constituit
sibi sacerdotes excelsorum, & demoniorum.* Vnde subditur, *Atque
uiculos.*
11 *Et eiecistis sa.* vnde habetur, sup. i. c.
12 *Quicumque ue.* Hoc est, quicumque uoluerit pretium dare
erit sacerdos, & poterit offerre. Quarto allegat Abia in popu-
lo suo ipsius Dei debitam fidem, & culturam, dicens.
13 *Noster au.* est uerus Deus solus.
14 *Sacerdotesque.* quos elegit dominus in sacerdotes sibi, ut
habetur Ex. 28.
15 *Et Leuitae.* scantorum, ianitorum, & aliorum officiorum
prout ordinauit Dauid, ut habetur supra i. libro vigesimo-
quinto c.
16 *Holococausta quoque.* s. iuge sacrificium quod offerebatur om-
ni die mane, & uespere.
17 *Et thymiam iuxta.* sex quatuor rebus aromaticis, ut ha-
betur Ex. 30. c.

MORALITER.
1 *Anno deci.* Per Abiam qui interpretatur pater meus domi-
nus, signari potest quilibet fidelis Christianus, fideliter dicēs
Deo, *Pater noster qui, &c.* Per Ieroboam autē qui diuisio popu-
li

li interpretatur, signatur diabolus qui diuisione inter hoīes
ponere machinatur. Gre. hom. 29. Solerter intuentum est,
quod antiquus hostis dum mentem nostram ad rerū t pal.ū
dilectionem trahit, infirmiore contra nos proximum
Tom. 2. P P † excitat

A Hæc illo loquente, &c. Theodo. His diebus, Iudam quidem circundeſerunt decem tribus, ipſi vero iubilant, & diuini auxilium implorant. Deus autem ad belli auxilium vocatus, hoſtium audaciam conuertit in timorem, & cuncti fugerunt omnes, & caſi ſunt quinquaginta milia ex ſagittariis. Dicit et iuge clam, Et mulierum filii Iuda, qui ſperauerunt in domino Deo patrum ſuorum. Ceperunt enim ciuitates illas ſubiedas. Ieroboam autem ſe inuictorū Deus morti tradidit.

B Jos. Ad hanc regis vocem reditus eſt militum, & inuocata ope numerum, ad facerdotum clauſa in gēti clamore ſublato alacritatis indice, in hoſte irruunt. Nec detur eſt hoſti auxilium, quod hoſtiū uigorē reſtat. Abiam longe ſpōſitē. Hic. Corruerunt uulnerati ex Iſrahel quinquaginta milia ui-

ſectum, & proponunt panes in meſa mundiſſima. Eſtq; apud nos candelabrum aureū, & lucernæ eius, ut accendat ſp ad uesperā. Nos quippe cuſtodimus præcepta dñi Dei noſtri, quem uos reliquiſtis. Ergo in exercitu nro dux Deus eſt, & ſacerdotes eius qui clangunt tubis, & reſonant contra uos. Filii Iſrael nolite pugnare contra dominum Deum patrum ueſtrorum, quia non uobis ſexpedit. Hæc illo loquente, Ieroboam retro moliebatur inſidias. Cumque ex aduerſo hoſtium ſtaret, ignorantem Iudam, ſuo ambiebat exercitu. Reſpiciensque Iudas uidit inſtare bellum ex aduerſo, & poſt tergum, & clamauit ad Dominum, ac ſacerdotes tubis canere cœperunt. Omneſque uiri Iuda uociferati ſunt. Et ecce illis clamantibus perterritus Deus Ieroboam, & omnem Iſrael qui ſtabat ex aduerſo Abia, & Iuda, fugeruntque filii Iſrael Iudam, & tradidit eos Deus in manu eorum. Percuſit ergo eos Abia, & populus eius plaga magna, & corruerunt uulnerati ex Iſrael quingenta milia uirorum fortium. Humiliatique ſunt filii Iſrael in tempore illo, & uehementiſſime confortati ſunt filii Iuda, eo quod ſperaffent in Domino Deo patrum ſuorum. Perſecutus eſt autem Abia fugientem Ieroboam, & cepit ciuitates eius, Bethel & filias eius, & Ieſana cum filiabus ſuis. Ephron quoque, & filias eius. Nec ualuit ultra reſiſtere Ieroboam in diebus Abia, quem percuffit Dominus, & mortuus eſt. Igitur Abia confortato imperio ſuo, accepit uxores quatuordecim, procreauitque uiginti duos filios, & ſedecim filias. Reliqua autem ſermonum Abia, uarumque & operum eius ſcripta ſunt diligentiſſime in libro Ado prophetæ.

rorū fortium, hi nimirū qui ad idolum curruerunt genua ſua. Præceptū n. er. in leg. ca. ſi quis idolum adoraret, moreret. b. Bethel. Ciuitas in proximo lapide ab Eſa ad dextera cun- tib. Neopolim, que prius Luza. Amigdalon uocabatur, & cecidit in ſortem Beniamin iuxta Bethan, & Hai, quam expugnatuſ Ieſus rege il- lius interfe- cto. c. Ephron. Ciuitas eſt in tribu Iuda. Unde & vill. pergrādis Ephrea cōtra ſeptē- trionem in uiceſimo ab Eſa milia- rio hæte- nus uocat. d. In diebus. Non Ieroboam, in cui⁹ uiceſimo anno ſm li. Re. ipabat Aſa filius Abia ſup Iuda, & Ieruſalē, ſed Abia qui accepta Bethel idola reſeruaſt Iſraeli i ſcādalū, ut Hebraei aſſerunt. CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et proponuntur pa. ſ. duodecim, quolibet ſabbatho renouando.
- 2 Eſtque apud nos candelaur. luc. n. eſſent in templo undecim candelabra emta, n. dictum eſt ſup. 4. c. tamen Si ſac rex Aegypti ſpoliauerat templum, ut dictum eſt ſup. 12. c. & forte abſtulit de eō que fecerat Salomon, dimittens illud ſolum quod fecerat Moyses. Vel ponitur hic ſingulare pro plurali.
- 3 Candel. i. candelabra, ſicut Ex. 8. f. Venit muſca grauiffima. i. mult. indo, &c. Unde ſubditur.
- 4 Et lucer. i. lucernæ, quia in quolibet candelabro erant ſeptem lucernæ, ut dictum eſt, ſup. c. 4.
- 5 Ut acc. Plures. n. lucernæ ardebant de nocte quam de die, & ideo aliquæ exinguebantur manu, & reaccendebantur uespere.
- 6 Ergo in exercitu. qui ſemper aſſiſit ſuis ueris cultoribus.
- 7 Filii Iſrael nolite pug. quia pugnando contra nos qui ſumus eius ſerui, pugnabitis contra ipſum. Et ſic patet quod dictum eſt in principio huius perſuaſionis, uideueri quod Abia intendebat monere filios Iſrael, ad hoc quod recederent abſque mutuo conſultu, ſed ſua perſuaſio non habuit effectum. Unde ſubditur.
- 8 Hæc illo lo. Stans. n. ex oppoſito ſungebat ſe uelle pugnare a parte

te anteriori tantum, ſed malitioſe quærebat cum, cum hoc innadere a parte poſteriori.

9 Reſpiciensque. Hic conſequenter ponitur ipſius Abia uictoria quia cum uideret ſe, & exercitum ſuum prædicto modo incluſum.

10 Clamauit ad do. conſidens de eius auxilio. ideo ſequitur.

11 Perter. Deus. Modus autem perierrendi non exprimitur 7 textu, nec in gloſſa quam uiderim, ſed potuit eſſe per aliquod exterius, ſ. per fragorem tonitruū, & lapides grandinis, uel huiusmodi, ſicut dicitur de Philiſthæis, 1. Re. 7. uel immittendo terrorem interius tantum per quem deficeret cor, & per conſequens membra exteriora ad ſe defendendum, quia motus uitalis ſpiritus procedit a corde ad membra exteriora. ſequitur.

12 Et cepit ci. i. nullas ſibi adiunctas.

13 Quem per. Hic ultimo deſcribitur ipſius Abie culpa occulta propter quam a domino interfeſtus eſt. Et iſta ut dicunt aliqui, ſuit, quæ capiendū ciuitatem Bethel idola ſibi uenta reſeruaſt in detrimentum ſui, & coluit. Nec mirum, quia de ipſo dicitur 3. Re. 15. a. Ambulante que in omnib. peccatis patris ſui. ſ. Roboam, qui tamen fuit idololatra, ut dictum eſt c. præc. Aliqui uero exponunt de Ieroboam, ſed non eſt uerifiſſime, quia non agitur hic de eius fine, ſed de fine Abie. CAP.

MORALITER.

excitat, qui ea ipſa quæ diligimus, auferre molitur, nec curat antiquus hoſtis hoc faciens, ut terrena tollat, ſed ut charitatem in nobis ſeruat. Igitur per Abiam in uirtute Dei confidentem contra Ieroboam pugnantem, ſignificatur quilibet bonus Chriſtianus in Chriſti uirtute ſiducialiter contra diabolum pugnatuus.

† Ieroboam utr. per quod ſignificatur malitia demonis que reſtis fraudulenter nocere hominib. u. tuofis, 1. Pet. 5. b. Ad uerſarius ueſter diabolus tam uam leo rugiens circum. u. quærens quem deuoret, cui reſiſte fortes in fide.

11 Et ecce il. per quod ſignificatur, quæ uociferantib. prædicatorib. uoce prædicationis, & deuotis perſonis uoce ſancæ orationis terretur diabolus, & cum exercitu ſuo fugatur.

12 Et cepit ci. per quod ſignificatur recuperatio bonorum per malitiam diaboli mortificatorum. Nam recuperata gratia, reuiuſcunt opera meritoria, quæ per deceptionem diaboli fuerant mortificata.

† Igitur Abia con. Per hanc. n. filiorum generationem ſignificatur bonorum operum multiplicatio, quæ procedunt ex gratia, & libero arbitrio, quaſi per quandam ſpiritualem generationem.

C A P. XIII.

Dormiuit autem Abia, &c. * Ioseph. Defunctus est autem Abia non multo post hanc victoriam, exacto tertio principatus sui anno, sepultusque est Ierosolymis in maiorum suorum

conditorijs, relictis filijs viginti duobus, filiabus sedecim.

b Fecit Asa quod bonum, &c.

* Glycas. Prædicant litera sacre regis Ase pietatem, quam ab initio declarauerit. Recte inquit, sese gerit Asa erga dominum Deum suum.

Quo factum, ut finitimos omnes, imperio suo subijceret. Quinctiam triumphali festo instituto, cunctos sacramento iunxit, se a præscripta in lege disciplina, viuēdique ratione non disceduros.

c Et abstulit de vrbibus Iuda, &c. * Theo. Amouit altaria aliena, hoc est, altaria idolorum. Et Excelsa. Ego existimo per ea significari, ea quæ præter leges Deo sunt dedicata in colub. & cõtriuu statuas, & excidit lucos. His autē q̄ deinceps sequuntur, p̄sequit̄ eius laudes.

d Egressus est autem contra eos Zara Aethiops cum exercitu suo, decies centena millia, & curribus trecentis, & venit vsque Maresa. Porro Asa perrexit obuiam ei, & instruxit aciem ad bellum in valle Sephatha quæ est iuxta Maresa, & inuocauit dñm Deum, & ait. Domine non est apud te vlla distantia, vtrum in paucis auxiliaris, an in pluribus, adiuua nos domine Deus noster. In te enim & in tuo nomine

C A P. XIII.

Dormiuit autem Abia cum patribus suis & sepelierunt eum in ciuitate David Regnauitque Asa filius eius pro eo. In cuius diebus quieuit terra annis decem. Fecit autem Asa quod bonum & placitum erat in conspectu Dei sui, & subuerat altaria peregrini cultus, & excelsa, & confregit statuas

a Hoc eos significat qui bene incipiunt & male finiunt

a Abiciens idololatriam.

lucosque succidit, ac præcepit Iudæ, vt quæreret dominum Deum patrum suorum, & faceret legem & vniuersa mandata. Et abstulit de cunctis vrbibus Iuda, aras & phana, & regnauit in pace. Aedificauit quoque vrbes munitas in Iuda, quia quietus erat, & nulla temporibus eius bella surrexerant, pacem domino largiente. Dixit autem Iudæ, Aedificemus ciuitates istas, & vallemus muris, & roboremus turribus & portis & seris, donec a bellis quieta sunt omnia, eo quod quæsierimus dominum Deum patrum nostrorum, & dederit nobis pacem per gyrum. Aedificauerunt igitur, & nullum in extruendo impedimentum fuit. Habuit autem Asa in exercitu suo portantium scuta & hastas, de Iuda trecenta millia, de Benjamin vero scutariorum & sagittariorum ducenta octoginta millia. Omnesque isti viri robustissimi. Egressus est autem contra eos Zara Aethiops cum exercitu suo, decies centena millia, & curribus trecentis, & venit vsque Maresa. Porro Asa perrexit obuiam ei, & instruxit aciem ad bellum in valle Sephatha quæ est iuxta Maresa, & inuocauit dñm Deum, & ait. Domine non est apud te vlla distantia, vtrum in paucis auxiliaris, an in pluribus, adiuua nos domine Deus noster. In te enim & in tuo nomine

leutheropolim quæ vocatur, Geraron saton in præsentem vsque diem est nominatum. Est ergo verisimile illos colonia ab Aethiopibus deducta illam habitasse regionem.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA. C A P. XIII.

Dormiuit au. Hic consequenter agitur de tempore ipsius Asa, cuius prima describitur conuersatio bona. Secunda consolatio prophetica. Tertio præuaricatio mala c. 6. Circa primum describitur primo ipsius Asa vita virtuosa. Secundo eius victoria miraculosa, ibi, Egressus est autem. Circa primum dicitur.

2 In cu. quia in principio regni vixit sancte, ideo dominus dedit ei pacem decem annis, vt posset regnum suum munire, quod et fecit, vt patet ex sequentibus.

3 Et sub. al. idest, idolorum qui dicuntur dij alieni.

4 Et excel. Contrarium videtur sequenti c. vbi dicitur, Excelsa autem derelicta sunt. Et 3. Reg. 15. dicitur de ipso, Excelsa autem non abstulit. Dicendum, quod aliqua erant excelsa, vbi colebantur idola, & illa abstulit, vt hic dicitur. Alia autem erant excelsa, in quibus offerebantur Deo sacrificia, quod fuit licitum quamdiu arca non habuit stabilem mansionem, prout dicitur Iud. 12. et 1. Reg. 7. Sed post aedificationem

nem templi non fuit licitum, nisi ex dispensatione diuina spirituali, tamen hoc permisit Asa de sacrificijs votiujs, et multi alij reges ad evitandum maius malum. s. ne talia offerrentur idolis & demonibus, sicut permittuntur meretrices in ciuitatibus, ne omnia turbentur libidinibus.

5 Et face. quantum ad præcepta decalogi, quæ proprie dicuntur lex.

6 Et vniuer. quæ sunt quedam conclusiones ex præceptis decalogi elicitæ, vel quedam supposita ad decalogi præcepta, sicut est præceptum dilectionis Dei et proximi, prout dicitur fuit Deo. 6. Cetera patent ex dilectionis vsque ibi.

7 Habuit au. Asa in ex. idest, habentium scientiam præliandi in scutis & hastis.

8 Egressus est autem, Hic consequenter describitur ipsius Asa victoria miraculosa, & patet litera vsque ibi.

9 Porro Asa per. ne intrando regnum suum deuasaret terram suam.

10 Et inuocauit. deuote & confidenter.

11 Domine non. quia est virtutis infinitæ, cui omnis alia virtus comparata nulla est.

12 In te enim. non in viribus nostris.

Non

MORALITER.

1 Dormiuit autem. Sequitur.

† Regnauitque, &c. Per Asa qui interpretatur factura vel sustolens idest, sursum tollens, significat bonus rex vel princeps qui se recognoscit esse facturam Dei, propter quod in principio regni sursum tollit vel erigit animum suum ad quærendum honorem Dei & bonum populi sui sibi commissi, iō subditur.

† Fecit autem Asa. scilicet in destructione cultus diabolici, & in promotione cultus diuini. ideo subditur.

3 Et subuertit alia. Et subditur.

† Et præcepit. Nam talis rex per se & per alios inducit populum suum quantum potest ad seruiendum domino, in bonis moribus & fide viuendo, nec tamen omittit ea quæ sunt agenda secundum

cundum viam humanam ad regni sui defensionem, ne tentare dominum videatur. ideo sequitur.

† Aedificauit quo. Egressus est au. i. contra Asa & homines suos.

8 Zara Aethiops. i. rex Aethiopum, per quem significatur rex demonum. Nam demones frequenter apparuisse leguntur in specie Aethiopum. Contra vero bonos reges & eorum populum diabolus excitat bellum spirituale per se & satellites suos, & aliquando bellum corporale per malos homines ad modum Aethiopum vitijs denigratos. Et quoniam in vtroque bello bonus rex indiget auxilio diuino. Ideo subditur.

10 Et inuoca. quia per orationes deuotas in vtroque bello victoria frequentius obtinetur. Ideo subditur. Exterruitque dominus Aethiopes, &c.

Gne habentes fiduciam, venimus contra hanc multitudinem. † Domine Deus noster tu es, non preualeat contra te homo. Exterruit itaque Dominus Aethiopes coram Asa & Iuda. fugeruntque Aethiopes, & persecutus est eos Asa, & populus qui cum eo erat, usque Gerara. Et ruerunt Aethiopes usque ad interuersionem, quia domino cedente contriti sunt &

exercitu illius preliante. Tulerunt ergo spolia multa, Et percusserunt omnes ciuitates per circumitum Geraræ. Grandis quippe eunctos terror inuaserat. Et diripuerunt vrbes, & multam prædam asportauerunt. Sed & caulas ouium destruentes, tulerunt pecorum infinitam multitudinem, & camelorum, reuersique sunt in Ierusalem.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Non præua. i. contra nos qui venimus ad pugnam in nomine tuo.
2 Exterruit itaque. per effectum exteriorum vel interiorum sicut dicitur sicut ca. præcedenti de Ieroboam & eius exercitu: quia non exprimitur

tur hic qualiter illud fuerit sicut nec ibi.

3 Quia do. exercitu illius preliante. i. angelicis potestatibus, quæ dicuntur domini exercitus. Vel exercitus domini potest hic intelligi exercitus Asa, qui pugnabat in nomine domini. Cetera patent in litera.

CAP. XV.

Azarias autem, & c.

✽ Hieronymus. Azarias filius Odeth ipse est Iaddo, qui ad Ieroboam missus est.

✽ Theodoretus. Is repletus Spiritu sancto, occurrens exercitui, & diuini meminit auxilij, & hortatus est ut perseuerarent in pietate. Dicit enim, Quærite dominum, &c.

C✽ Iosephus. Azarias propheta occurrens præcepit, ut paululum a via gressum itineris sustinerent, & tunc cepit ad eos dicere, quod

illa victoria fuisset eis à Deo concessa, eo quod iustos se factosque seruassent, & omnia Dei voluntate fecissent. Quos

CAP. XV.

Zarias autem filius Oded factus in se spiritu Dei egressus est in occursum Asa, & dixit ei, Audite me Asa, & omnis Iuda & Benjamin. Dominus vobiscum, quia fuistis cum eo. si quæsieritis eum inuenietis. Si autem dereliqueritis eum derelinquet vos. Transibunt autem dies multi in Israel absque Deo vero, & absque sacerdote, doctore & absque lege. Cumque reuersi fuerint in angustia sua, & clamauerint ad dominum Deum Israel, & quæsierint eum, reperient eum. In tempore illo non erit pax egredienti & ingredienti, sed terrores undique in cunctis habitatoribus terrarum. † Pugnabit enim gens contra gentem,

in eius mandatis per manentes dixit super hostibus, præualere & habituros diuina virtute felicitatem & prosperitatem, relinquentes autem religionem, in contraria deuenire, futurum que tempus, in quo nullus inueniretur verax propheta in eo populo, neque sacerdos, ob quam rem & ciuitates subuertendas, & gentem in omni terra disseminandam, & vitam miserabilem & inopem habituros.

b Dominus vobiscum, quia, &c. ✽ Theod. Nolite inquit, emulati, fratrum vestrorum impietatem, Illi. n. non verum Deum sed

NICOLAUS DE LYRA.
CAP. XV.

AZarias autem. Sic debet scribi, quia sic est in Hebræo. Hic consequenter circa Asa ponitur consolatio prophetica. Circa quam primo describitur propheta denuntiatio. Secundo ipsius Asa & populi consolatio, ibi, Quod cum audisset Asa. Circa primum dicitur.

2 Egressus est in oc. Ad denuntiandum sibi bona quæ libenter citò nuntiantur. Vnde subditur.

3 Domi. vo. supple est: & fuit in isto prælio.

4 Quia fuistis. per veram fidem & cultum debitum.

5 Transibunt au. Dicunt expositores nostri. quod ista propheta intelligitur communiter de futuro, sicut sonat nostra translatio, & fuit impleta tempore captiuitatis Babylonicæ, quia Iudæi extra Ierusalem non poterant offerre Deo sacrificia: & ideo tempore captiuitatis Babylonicæ fuerunt sine Deo vero. Hoc modo, scilicet colendo eum per sacrificia: multi etiam de ipsis relicto Iudaismo, conuersi fuerunt ad cultum idolorum.

6 Et absque sa. quia officium sacerdotum in oblatione sacrificiorum tunc cessauit.

7 Absque le. quia Nabuzardan libros legis combussit, quos postea per magnum tempus Esdras reparauit.

8 Cumque re. sue. i. existentes in captiuitate Babylonicæ.

9 Ad domi. per veram penitentiam, vexatione dante eis intellectum.

10 Repe. cum. quod fuit impletum tempore Cyri, qui dedit licentiam Iudæis redendi in Ierusalem, & reedificandi templum domini, ut habetur Esdræ. 1.

12 In tem. quia Iudæi reuersi de captiuitate Babylonicæ, per longum tempus fuerunt in magna afflictione positi: quia Samaritani & alii eorum vicini frequenter molestabant eos & inuadebant, ut habetur libro Næmie in pluribus locis.

Pugna-

MORALITER.

✽ 1 Azarias au. Per Azariam qui adiutor Dei interpretatur prædicator deuotus significatur. Vnde Paulus apostolus de se & alijs deuotis prædicatoribus dicit 1. Cor. 3. c. Dei adiutores sumus. Talis igitur prædicator ex instinctu Spiritus sancti dicit bono regi vel principi & populo suo victori.

Domini-

12 Pugnabit enim. quia temporibus illis surrexerunt multa bella in partibus illis, ut patet inuenti historias illius temporis. Dicunt etiam quod perfectius impleta est illa propheta per captiuitatem Iudæorum factam per Titum & Vespasianum. Iudæi vero totam istam literam exponunt de tempore quod fuit ante Asa: ut melius intelligatur ista expositio. Primo ponam literam prout iacet & secundum Hebræicam veritatem: litera. n. Hebræica hæc, Transibunt, sed sic incipit. Et dies multi in Israel ad non Deum verum, & ad non sacerdotem, & ad non legem: & reuersus est in angustia & ad annu Deum Israel, & requisierunt eum, & inuentus est eis: & in temporibus illis non pax egredienti & venienti: quia consumptiones multe super omnes habitantes terram: & diminuti sunt, gens in gente: & ciuitas in ciuitate, quia Deus consumpsit eos in omni angustia, vos autem confortamini &c. Sic igitur exponitur ab Hebræis litera prædicta: Et dies multi in Israel supple iam fuerunt. Ad non Deum verum: quia in ipsis non recurrerunt filii Israel ad dominum verum: & hoc fuit a quarto anno Roboam, in quo declinauit ad idolatriam, et omnes Israel cum eo, ut dictum est supra. ca. 12. & tempore filij sui Abia, qui ambulauit in omnibus peccatis patris sui, ut dictum est. supra 13. c. & 3. Re. 15. Et ad non sacerdotem, i. absque sacerdote docente, quia ex quo declinauerunt ad idolatriam, parum curauerunt de sacerdotibus & lege. Et reuersus est in angustia sua ad dominum Deum Israel, quia tempore Asa qui successit Abia, populus Israel reuersus fuit ad cultum veri Dei, ut patet c. præcedenti, & maxime, quando fuerunt in angustia positi propter aduentum regis Aethiopum. Et inuentus est ab eis, quia dedit eis victoriam miraculosam, ut patet ex dictis ca. præc. Et in temporibus illis, s. Roboam & Abia, non pax egredienti & venienti, supple fuit, quia quinto anno Roboam Sesac rex Aegypti intrauit Ierusalem, & spoliauit templum & domum regiam, & facti sunt ei Iudæi serui, ut habetur supra ca. 12. Tempore vero Abia filij eius Ieroboam molestauit regnum eius, licet finaliter fuerit debellatus. Et diminuta sunt, gens in gente

✽ te &

4 Dominus vobiscum, ostendens quod habita victoria de hostibus corporalibus vel spiritualibus processit ex adiutorio diuino, & transgressoribus legis prædicat contrarium de futuro dicens.

† Si autem dere. in manibus vestrorum hostium vos tradendo.

✽ Quod

sed eos qui falso nominantur. colunt, & priuati sunt sacerdotibus & doctoribus qui docent Dei legem. Sed discunt experientia quantum malum sit impietas. Nam cum incidit in omne genus calamitatum, diuinum quaerent auxilium, & id assequuntur propter bonitatem inestibi lem.

a Vos ergo confortamini. &c.

** Augustinus.*

Sicut nemo est qui gaudere nolit, ita nemo est qui pacem habere nolit, quam doquidem & ipsi qui bella volunt, nihil aliud quam vincere volunt. Ad gloriosam ergo pacem bellando cupiunt peruenire. Nam quid est aliud victoria, nisi subiectio repugnantium? Quod cum factum fuerit, pax erit.

b Quod cum audisset rex, &c.

** Theodoret.*

Rex his auditis quaecumque

& ciuitas contra ciuitatem, quia dominus conturbabit eos in omni angustia. Vos ergo confortamini, & non dissoluatur manus vestrae: Erit enim merces operi vestro. Quod cum audisset Asa verba, scilicet & prophetam Azarię filij Obed prophetae, confortatus est, & abstulit idola de omni terra Iuda & Benjamin, & ex urbibus quas ceperat montis Ephraim: & dedicauit altare domini quod erat ante porticum domini. Congregauitque vniuersum Iudam & Benjamin & aduenas cum eis de Ephraim, & de Manasse, & de Simeon. Plures enim ad eum confugerant ex Israel, videntes quod dominus Deus illius esset cum illo. Cumque venissent Ierusalem mense tertio, anno quintodecimo regni Asa, immolauerunt domino in die illo de manubijs, & praeda quam adduxerant, boues septingentos, & arietes septem milia. Et intrauit ex more ad corroborandum fedus ut quærerent dominum Deum patrum suorum in toto corde & in tota anima sua. Si quis autem (inquit) non quærserit dominum Deum Israel, moriatur a minimo usque ad maximum, a viro usque ad mulierem. Iuraueruntque domino voce magna in iubilo, & in clangore tubae, & in sonitu buccinarum. Omnes qui erant in Iuda cum execratione. In omni enim corde suo iurauerunt, & in tota voluntate quærserunt eum, & inuenerunt. Praestititque eis dominus requiem per circumitum. Sed & Maachan matrem Asa regis ex angusto deposuit imperio, eo quod fecisset in luco simulachrum Priapi, quod omne contriuit, & in frustra comminuens combussit in torrente Cedron: Excelsa autem derelicta sunt in Ierusalem. Attamen cor Asa erat perfectum cunctis diebus eius. Eaque quae tunc voverat pater suus, & ipse intulit in domum domini argentum & aurum, vasorumque diuersam suppellectilem. Bellum vero non fuit usque ad tricesimum quintum annum regni Asa.

cun- que cepit ciuitates ex decem tribubus expurgauit.

*c Sed & Maachan, &c. * Theodoretus.*

D
Vbi sup.

uinas leges est amplexus, ut etiam matrem suam, quae maluit colere Astarthē, regno priuauerit, & conflatum idolum combusserit in torrente Cedron.

** Glycas. Astarthē sunt qui Luciferum esse tradunt, eandem*

E
scilicet Deam cum Venere.

** Hieronymus.*

Idecirco non dixit Maachan matrem suam, sed matrem regis, quia non ambulabat viam rectam sicut filius eius. Ex angusto deposuit imperio, hoc est, de sacerdotio Commiuit simula-

crum Priapi. Aunt, commiuisse istud, & clam voluisse proijcere, quod Dominus ut pat-

refaceret, in tor-

rente Cedron ex aqua ignis processit.

F

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

te, & ciuitas in ciuitate, quia tunc Iudaei habuerunt insulas ab exterioribus, & intra se diuisiones ex quibus diminutus fuit populus. Et id eo sequitur.

1 Vos er. con. id est, tu Asa & populus tuus qui quærseris dominum & inuenisti.

2 Confor. in domino, quia saluabit vos.

3 Et non dis. a bono opere quod cepistis. Cuius causa subditur.

4 Erit enim mer. Sic igitur patet, quod ista expositio satis concordat litterae praecedenti & subsequenti, in ista tamen expositione aliqua addidi ad maiorem intelligentiam, quia grauis & Hebraica breuiter loquuntur & magis obscure, tenui tamen sententiam earum.

5 Quod cum. Hic consequenter describitur ipse Asa & populi confortatio, ex qua consolatione abstulit Asa idola non solum de terra Iuda & Benjamin, sed etiam de urbibus quas ceperat in regno decem tribuum.

6 Et dedicauit. quia altare factum a Salomone de nouo solennizauit, offerens ibi sacrificia valde magna, qualia non fuerant ibi oblata a tempore Salomonis.

7 Quod erat. scilicet, in atrio sacerdotum, ibi enim erant altare holocaustorum. Unde subditur.

8 Immolauerunt. valde sollemniter, ut dictum est.

9 De

9 De manub. id est, manibus captis.

10 Boues septingentos, &c. quia adduxerant pecorum infinitam multitudinem, habita victoria, ut habetur capitulo praecedenti in fine.

11 Et intra. scilicet atrium templi.

12 Ad corro. inter Deum & populum suum, ibi enim fiebant talia foedera vel renouabantur.

13 Iuraueruntque Domino. quod seruirent ei fideliter.

14 Voce ma. ad maiorem sollemnitatem iuramenti.

15 Cum execratione. supponentes se maledicto & pena mortis, si venirent contra iuramentum.

16 Sed & ma. Istud expositum est. 3. Reg. 15. hoc excepto.

17 Ex angusto deposuit. quia Maacha fecerat specum, ut habetur. 3. Reg. 15. in quo colebatur Priapus, in quo cultu ipsa praerat, & ideo dicitur huiusmodi imperium angustum. id est, strictum.

18 Excelsa autem de. scilicet illi, in quibus offerebatur domino, sicut dictum fuit in principio cap. praecedentis.

19 Attamen cor. scilicet usque ad tempus praeruaricationis suae, quae habetur ca. seq.

20 Bellum vero. in Hebraeo habetur usque ad tricesimum quintum annum regni Asa. & huic concordat quod habetur in prin. c. seq. Anno autem tricesimo sexto regni eius ascendit Baasa ad inuadendum regnum Asa.

CAP.

MORALITER.

† Quod cum audisset Asa, &c. Sequitur.

2 Confortatus est. Nam bonus princeps ad verba praedicatoris debet in bono confirmari, & de malorum exterminatione amplius sollicitari.

Sed

16 Sed & Maachan ma. Asa regis de po. Amouit enim eam ne esset princeps in sacris Priapi, ut dicitur 3. Reg. 15. Per hoc autem ostenditur, quod bonus princeps in his quae sunt contra honorem Dei parcere non debet cuicumque personae quantumcunque sibi propinqua.

Tom. 2.

PP 3 1 Anno

CAP. XVI.

CAP. XVI.

† edificabat.

-tute

Voi supr.

† omnes the-
saurus urbium
Nephthali.

† innoxius fuisse.

† 2. M. 9. a.

A Anno autem tricesimo sexto regni, & car.

* Theodoret. Non fuit Afa perfectus in omnibus. Nam primum quidem non omnia abstulit excelsa, hoc est, altaria que Deo uiuer forum erant de dicata in locis excelsis. Prohibitus enim erat alibi Dei cultus, quam in loco circumscripto. Deinde, cum Baasa aduersus eum fecisset expeditionem, & inuissit, Rama aduersus Ierosolyma, & oporteret vocare in auxilium Deum, qui tot bona ei suppeditauerat, Regem Syriae uocauit in auxilium, magno auri numero ad eum

misso

est. Pater quoque meus & pater tuus habuerunt concordiam: quomobrem misi tibi argentum & aurum, ut rupto federe quod habes cum Baasa rege Israel, facias eum a me recedere. Quo comperto Benadad misit principes exercituum suorum ad urbes Israel, qui percusserunt Abion, & Da & Abelnaim, & uniuersas urbes muratas Nephthali. Quod cum audisset Baasa, desijt edificare Rama, & intermisit opus suum. Porro Afa rex assumpsit uniuersum Iudam, & tulerunt lapides de Rama, & ligna que edificationi praparauerat Baasa, edificauitque ex eis Gabaa, & Maspha. In tempore illo uenit Hanani propheta ad Asam regem Iuda, & dixit ei; Quia habuisti fiduciam in rege Syriae, & non in domino Deo tuo, idcirco euasit regis Syriae exercitus de manu tua. Nonne Aethiopes & Libyes multo plures erant quadrigis & equitibus & multitudinem nimia? Quos cum domino credidisses, tradidit in manu tua? Oculi enim domini contemplantur uniuersam terram, & præbent fortitudinem his qui corde perfecto credunt in eum. stultè igitur egisti, & propter hoc ex præsentis tempore aduersum te bella consurgent.

uere & sincerè cor suum in eum iactat, consequetur salutem.

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. XVI.

Nno autem tricesimo sexto. Hic consequenter describitur prauaricatio Afa circa finem uitæ suæ, cum iam bonæ uitæ præcessisset. Ex quo patet, quod nullus debet de præcedentibus meritis nimis confidere, sed semper timere ne cadat: sicut dictum fuit 3. Reg. 11. de Salomoe.

Præuaricatio autem illius Afa fuit, quia diffusus de diuino auxilio quod expertus fuerat in maiori periculo, recurrit ad auxilium infidelium. Et primo describitur ipsius præuaricatio. Secundo præuaricationis obliuio, ubi, in tempore illo. Sententiæ primæ partis patet ex dictis 3. Reg. 15. hoc excepto quod dicitur hic.

1 Anno au. scilicet Afa.

2 Ascendit Baasa. ad debellandum regnum Afa, confidens de auxilio regis Syriae, quia 3. Reg. 15. in fi. dicitur: Anno tertio Afa regis Iuda regnauit Baasa, & statim subditur, quod regnauit tantum uiginti quatuor annis, ex quo sequitur quod mortuus fuit uicesimo sexto anno regni Afa, & sic uidetur impossibile quod uenerit contra Afa uicesimo sexto anno regni eius, cum iam esset mortuus per decem annos ante. In gl. Hebraica ponitur ad hoc quadam solutio proluxa implicans plura falsa, propter quod eam dimitto, & dico quod primus annus regni alienius regis dupliciter accipitur in scriptura. In modo quando simpliciter incipit regnare, & sic accipitur communiter. Alio modo dicitur primus annus regni eius ab aliquo eius facti notabili. Verbi gratia, Danielis. 2. dicitur: quod anno secundo Nabuchodonosor uidit somnium, & secundum omnes historiographos & expositores ille annus non fuit secundus a prin-

principio regni sui simpliciter, quia per plures annos ante regnauerat, sed dicitur secundus a uictoria notabili quam habuit de rege Aegypti & ita potest dici in proposito, quia Afa decimo anno regni sui habuit uictoriam ualde notabilem de rege Aethiopia, ut dictum est supra 13. Et ideo hoc modo accipiendo primum annum regni eius, in quo habuit hanc uictoriam notabilem, tertius decimus annus regni sui similiter accepti fuit tertius: & sic accipitur 3. Reg. 15. ubi dicitur, quod anno tertio Afa Baasa cepit regnare: & cum regnauerit uiginti quatuor annis, sequitur, quod uixit usque ad tricesimum sextum annum Afa inclusiue: & in principio huius anni inuasit regnum Afa, & in fine mortuus est. forte ex dolore & tristitia, & eo quod opus eius impeditum & dissipatum fuerat, & pecunia quam regi Syriae dederat pro confederatione ad inuadendum ipsum contra Afa non solum perditam fuerat, sed etiam ei nocuerat: quia ad petitionem Afa rex Syriae rupit fedus predictum, & inuasit ipsum Baasa regnum, ut habetur in littera.

3 In tem. Hic consequenter describitur ipsius Afa obstinatio, quia reprehensus a propheta, eo quod refugerat ad humanum auxilium, diffidens de diuino, non se correxit, sed magis peccatum aggravauit propheta tam incarcerando, propter quod a domino punitus fuit in persona propria & in populo suo. Ex his dictis patet sententiæ, paucis exceptis que d securrunt.

4 Idcirco euasit reg. Sy. exerc. de manu tua. Quia si confidens de domino, constanter iussit contra regem Israel & Syria simul cum coasderatos, sicut fecerat contra Aethiopes, uterque rex fuisset ab eo debellatus.

5 Et pro hoc, &c. aduers. te bella. Licet enim habuisset plura bella ante, quia inter ipsum & Baasa fuit bellum cunctis diebus quibus congregauerunt, ut habetur 3. Reg. 15. tamen illa bella non fuerunt ei graua, quia superauerat, sed de cetero fuerunt graua. unde sequitur.

Et

MORALITER.

* 1 Anno autem tricesimo. Sequitur.

† Protulit autem Afa ar. & au. the. do. Domini, &c. Contingit autem aliquando iudicio Dei iusto, nobis tamen occulto quod bonus princeps, Deo permittente & diabolo procurante incipit de Deo diffidere, & indebitè de humano auxilio confidere, & ad ipsum malè recurrere, quod significatur per regem

Afa,

Afa, qui post tantam uictoriam de uirtute Dei consecutam ueniente Baasa contra ipsum de Deo diffidens refugit ad idolatram regis auxilium dicens.

† Fedus inter me &c. Et quoniam talia sunt a deuotis prædicatoribus arguenda. Ideo sequitur postea.

3 In tem. uenit Hana. prophe. sed quoniam dicitur Eccl. 7. b. Considera opera altissimi, quod nemo potest corrigere quod ille despexit. ideo subditur.

* Iratus

A Iratusque Afa, &c. Theod. Cum oporteret Afa dolere, & flere, & diuinam implorare clementiam, non solum fuit iratus, sed etiam in carcerem coniecit prophetam. Populus autem ex eius quoque peccato sensit aliquid, Eum autem reprehendit, quod etiam cum aegrotasset, non quaesivit dominum sed medicos.

b Aegrotauit. n. a. *Afa, &c.*
 * Hier. Tandem itaque a Deo punitus est ob quandam conspirationem, quam (relicta in Deum fiducia) inierat cum Benadad rege Syriae. Ideo podagrico humore a Deo correptus est.

* Ambr. Non est requirens Deum. Nec istud occultum est, quia sic intelligeret quid pdesset, Deum quaerere, & non sicut Afa rex Iuda, ut infirmitate pedum passus, propheta praesente, non quaereret Deum.

* Idem. Utinam Aza tam fidelis processu, quam exordio. Na seruatus in paucis & uictor, postea a Syriis auxilia relicto do-

domino postulauit, & medicos adhibuit ad pedum dolore, D
 Accepto n. tanto iudicio diuini fauoris, auxiliatorem suum non derelinquere debuit, sed tenere. Ideo ei, nec medici profuerunt, & quasi incredulus mortem impleuit.

c Aromatibus. &c. Hac uana fame iactantia, quam philosophi vel poetae post mortem regum suorum, uel etiam facti Christiani ob euntibus magistris impendunt & haec in igne mittunt, quia omnia gehennae ignibus obnoxia esse ostenduntur, quae hic sine utilitate, & adificatione fratrum protulerunt.

d Combusserunt su. eum. Nota quod regibus ut Hebraei tradunt, reuerentiae causa, combustiones pretiosarum uesuum simul cum aromatibus fiebant, unde alibi. *Iuxta combustionem maiorum facient tibi.* Mos. n. fuit apud ueteres, ut pretiosa ornamenta regum post obitum eorum pro exequiis in pyra uterentur, sed sine cadaueribus.

Vanitas circa sumos regum. 13. Re. 15. usque ad uerticem tuit a-gritudo ipsius.

fecerat
 † speciebus subuari odoribus. fenum combustione.
 Hier.

inf. 21. d.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et inter. de po. in temp. il. plu. in bellis superuenientibus, & sic peccato principis sui punitus populus, & quia forte consenserat regi in peccato.
- 2 Aegr. etiam Afa. an. tri. reg. sui dolo. pe. uel. Ut sic puniretur in quo peccauerat, ponendo prophetam in cippa per pedes.
- 3 Et nec in infir. Ex quo etiam apparet obstinatio in peccato. Posue-

- 4 Posuerunt eum su. le. su. i. feretrum, uel sepulturae locum.
- 5 Plenum aro. ad reprimeudum fetorem cadaueris.
- 6 Et unguentis merc. i. rebus odoriferis, quibus meretrices antiquitus aspergebant lectos suos ad allucendum homines ad luxuriam, secundum quod dicitur Prou. 7. ca. in persona meretricis, Aspersi cubile meum myrrha, aloe, & cinnamomo, &c.
- 7 Ambitione nimia. i. apparatu magno, uel sumptu.

E

MORALITER.

† Iratusq. Afa adu uid. iussit eum mitti in ner. Et in hoc Afa figuram tenuit hominis obstinati qui uerba praedicatoris non recipit, & insuper ipsum persequitur, & affligit. Et quoniam sic impu-

impugnare ueritatem agnitam est peccatum grauitimum ideo de communi cursu dominus permittit tales in saeculis suis mori, & hoc significatur per hoc quod subditur.
 2 Aegro. au. Afa. Sequitur.
 3 Et nec in infirmitate, &c.

† quod

CAPVT XVII.

CAP. XVII.

a Regnauit aut. * Chrysol. Iosaphat interpretatur, Dominus iudex, uel Dni iudicium. Puto quod Afa pater eius cum propter iustitiam eius eum Dominus prosperasset in omnibus, & inimicos eius confregisset ante faciem eius, quasi in ipso nomine filii sui confessionem offerens Deo suo iudici iusto, uocauit eum Dominus iudex. Nam uere iusti iudicis est, bene agentem remunerare, & negligentem corripere

b Regnauit autem Iosaphat filius eius pro eo, & inualuit contra Israel. Constituitque militum numeros in cunctis urbibus Iudae, quae erant vallatae muris praesidiaque disposuit in terra Iuda, & in ciuitatibus Ephraim, quas ceperat Afa pater eius. Et fuit dominus cum Iosaphat, quia ambulauit in uitiis Dauid patris sui primis, & non sperauit in Baalim, sed in Deo patris sui, & perrexit in praecipis illius, & non iuxta peccata Israel. Confirmauitque dominus regnum in manu eius, &

corripere, sicut fecit Deus Afa. Propter diffidentiam puto quod & in senectute doluit pedes. Nam nec modicam iustitiam seruorum suorum sine remuneratione relinquit, nec modicam culpam sine correctione distimulat. Sequi-

F

Rabb.

tur.
 b Amb. in ui. Da. Ostendit eum executores fuisse sicut Dauid diuinorum mandatorum antequam peccaret in uxore Uriae, cuius peccati satisfactio aeterna illi memoriae comparauit. Dedit

NICOLAUS DE LYRA.

Regnauit autem Iosaphat. Hic consequenter agitur de tempore Iosaphat cuius primo describitur uita prospera, secundo societas praui, cap. 18. tertio correctio prompta c. 19. quarto uictoria magna, c. 20. Circa primum quatuor per ordinem tanguntur, primo. n. Deum coluit. Secundo populum instruxit. Tertio hostes subiecit. Quarto ciuitates munuit, partes patebunt prosequendo. Circa primum dicitur.
 2 Inualuit con. Is. propter bonam uitam suam, sicut e contrario pater suus in fine uitae suae propter peccatum suum fuerat afflictus, ut de eum

Etum est cap. praecedenti.
 3 Et in ciuitatibus Ephraim. Ille. n. indigebant maiori munitione, eo quod erant propere aduersarius, & eis ablatae.
 4 Et fuit do. cum Iosa. per gratiam, & specialem protectionem.
 5 Quia ambulauit in uitiis Dauid, &c. per hoc. n. innuit, quod imitatus fuit Dauid in bonis, & non in malis, s. in peccato Bethsabee, & in populi numeratione.
 6 Et non sperauit in Baalim. licet esset affinitate coniunctus ipsi Achab qui colebat Baal.

* Et

MORALITER.

† Regnauit autem Iosaphat filius eius pro. &c. Iosaphat ipse iudicans interpretatur, ideo per ipsum homo spiritualis significatur. de quo dicitur 1. Cor. 2. d. Spiritus uis iudicat omnia & ipse a nemine iudicatur. & hoc Papae conuenit in uniuersali

ecclesia, archiepiscopis autem in suis prouinciis, episcopis in diocesibus suis.
 2 Constituitque militum numeros in cunctis urbibus Iuda, &c. Per quod significatur, quod praedicti pontifices debent esse solliciti, ut loca suae iurisdictionis clausa sint uirtutum muris, &

eo reprehenditur, coniuugalis, scilicet vinculi, & affinitatis coniunctio cum Achab instituta.

Hi sunt hæresarchæ. q. perditorū turbā p. errorū denia da cūt, & in mortis p̄cipitiū mergūt. Iosaphat affinitate cōiūctus est Achab; & descendit ad eū in Samariā q̄ hostes in auxiliū: & illos signifi- cat, q. de catho- licis ad hereti- corū amicitia se inclināt; qui licet a recte fi- dei nō recedāt tramite, tamē errantiū societa- tē, atq; cōmu- nionē nō deu- rāt. Cōtra quos dicitur? Hæreti- cū ho. post primā, et sec. cor. reuiza. Vnde Iosaphat p. Iehu videntē filiū Anani, il- lius. s. prophete qui Asa incre- pauerat, argui- tur, qui impio p̄buerat auxi- lium, & his qui oderūt dñm, a- micicia iūgeret a Nunquid non est hic proph. etc. * Ioseph. Pro- phetis dicenti- bus, Syrū esse captiuandū in- telligēs in corū sermonibus Io- saphat, quia fal- si essent p̄phe- tæ, requirebat si alter quis es- set Propheta Dei, vt certius d̄ futuris agno- scerent. Achab esse quidem di- xit; sed indiuisū sibi met homi- nē, eo qd̄ p̄- dixisset a Syro- rū rege eū mo- riturū, quapro- pter i custodia tūc teneretur. b Ascend. & c. * Theod. Quam ob causam dixit, vt ascen- derent? Expectauit, vt iureiurando adigeretur, & deinde ve- rum diceret. Nam quoniam Achab existimabat prophetam propter odium p̄dicere ea que erāt molesta, prius dixit ea que erāt iucūda. Deinde iureiurādo adactus diuina ostendit. c Vi. Do. se. in sol. * Theodor. Per hæc ostendit quod illius prauitas

Dixitque Achab rex Israel ad Iosaphat regem Iuda: veni mecum in Ra- moth Galaad. Cui ille respondit: Vt ego & tu, sicut populus tuus, sic & populus meus, tecumque erimus in bello. Dixit Iosaphat ad regē Israel: Consule, obsecro, tūmpresentiarū sermonē Dñi. Cōgregauit igitur rex Israel prophetarum quadringentos viros, & dixit ad eos; In Ramoth Galaad ad bellandum ire debemus, an quiescere? At illi: Ascende (in- quiunt) & tradet eos Deus in manu regis. Dixitque Iosaphat: Nunquid non est hic propheta Dñi, vt ab illo etiā requiramus? Et ait rex Israel ad Iosaphat: est vir vnus a quo possumus quærere Dñi voluntatem; sed ego odi eum; quia non prophetat mihi bonum: sed malum omni tēpore Est autem Michæas filius Iemla. Dixitque ei Iosaphat: Ne loquaris rex hoc modo. Vocauit ergo rex Israel vnum de eunuchis, & dixit ei; voca cito Michæam filium Iemla. Porro rex Israel, & Iosaphat rex Iuda, vterque se- debant in folio suo vestiti cultu regio. Sedebant aut in area iuxta portam Samariæ: omnesq. propheta vaticinabantur coram eis. Sedecias vero fi- lius Chanaana fecit sibi cornua ferrea, & ait; Hæc dicit Dñs: His ventila- bis Syriam, donec conteras eam. Omnesq; propheta similiter propheta- bant, atque dicebant: Ascende in Ramoth Galaad, & prosperaberis, & tradet eos dñs in manu regis. Nuntius aut qui ierat ad vocādū Michæā, ait illi: En, verba oīum prophetarū vno ore bona annuntiat regi. Quæso ergo te, vt & sermo tuus ab eis non dissentiat, loquarisque prospera. Cui respondit Michæas: Viuit dñs, quia quodcunque dixerit mihi Deus, hoc loquar. Venit ergo ad regem. Cui rex ait: Michæa ire debemus in Ra- moth Galaad ad bellandum an quiescere? Cui ille respondit: Ascendite. Cuncta enim prospera euenient, & tradētur hostes in manus vestras. Di- xitq; rex: iterum, atque iterum te adiuro, vt non loquaris mihi, nisi quod verum est in nomine Dei. At ille ait: Vidi vniuersum Israel dispersum in montibus, sicut oues absq; pastore, & dixit Dñs, Non habent isti dños, reuertatur vnusquisq; in domū suā in pace. Et ait rex Israel ad Iosaphat, Nonne dixi tibi, q̄ non prophetaret mihi iste quicquā boni, sed ea quæ mala sunt? At ille, idcirco ait: audite verbum Domini: Vidi Dominum sedentem in folio suo, & omnem exercitum coeli assistentem ei, a dex- tris, & a sinistris. Et dixit Dominus, † Quis decipiet Achab regem Is- rael, vt ascendat, & corruat in Ramoth Galaad? Cumque diceret vnus hoc modo, & alter alio, processit spiritus, & stetit coram Domino, & ait,

prauitas causa sic stragis. Nam si bonum, ac piū habuisset pa- storem, vt superasset hostes. Deinde ostēdit vā assequenda salutis. Si Dñs est, inquit, eis in Deū, reuertatur vnusquisque ad locum suum in pace. Si Deo credis, & vultis ex eo scire qd̄ agendum, reuertatur vnusquisque ad locum suum in pace.

Vidi Do. & c.

* Idem. Hæc est quædā pro- fopopora, seu si- ctiō personę, que docet diu- nam p̄missio- nem Nō enīa- verus Dñs, & magister verita- tis iussit, vt de- c peret Achab.

Greg. Solū Dñi Angelicę potestates; q̄b⁹ Deus altius p̄- sident intēci- cū d̄ disponit. Exercitus coeli ministrantium Angelorū mul- tudo i dextis & a sinistris. E

Deus qui ita est intra om- nia, vt etiā sit extra omnia, nec dextra, nec sinistra conelu- ditur; sed dex- tra Dei Angeli boni, sinistra reprobi. Ne-

Lias mor. c. 15 Angelorum.

13. Reg. 22. c

em ministrat Deo solummo- do boni qui ad- iuuat; sed & mali qui redire nolentes gra- uāt. de quibus dicitur: Cōtra

spirituales nequi- tias in celestibus. A dextera ergo, & sinistra An- gelorum exer- citus stat, quia volūtas electo- rum spirituum diuine volun- tati cōcordat.

Ephes. 6. d

† Eā. 6. a

13. Reg. 22. d

& reproborum sensus suę malitię seruiens, iudicio districtio- nis eius obtemperat. Vnde spiritus fallax in mediū profilię, per quē Achab decipiatur exigentibus meritis. Neque enim bonus spiritus fallacię vult deseruire. Spiritus mēdax esse in ore prophetarū. Sed q̄ Achab dignus erat tali deceptione dānari, vt q. sepe volens ceciderat in culpā, nolens caperetur ad

ra est aliquando, licet vtraque pars sit falsa, sicut ista: si homo volat, habet alas: sic in proposito. Alii etiam exposui hoc 3 Reg. 1. q. loque- batur negative, vel optatiue, vt sit sensus: vti nam sic esset, sicut dicunt propheta vestri, quod aduertens. Achab per quosdam signa adhibuit eum, vt non diceret, nisi quod sciret esse verum, & plzum.

I Mutato-

† Nunquid non est hic prophe. Domini: vt ab illo etiā requiramus. Per istū Iosaphat q. quæsiuit cōsiliū prophete Dñi, & tamē non fecit, sed magis contrarium; nam cum Achab ad p̄liū perrexit, significantur illi qui querunt cōsiliū bonorū, nō tamen faciunt, in hoc similes Roboam qui quæsiuit cōsiliū a senibus, sed datum ab eis cōsiliū dereliquit. 3. Reg. 12. c. † Est autem Michæas filius Iemla. Per hoc aut quod Achab isti p̄phete Dñi nō credidit, & insuper ipsam incarcerationi, cre- dē magis falsis p̄phete q̄ sibi, significantur illi q. p̄dicatores veritatis nō audiunt, sed magis ipsos persequuntur; falsis autē adulatoribus, & mēdacibus credunt, & eis p̄mia largiuntur, & sicut Achab mortuus fuit in p̄lio, sic tales moriuntur mor- te culpę; & nisi vere peniteant, morientur morte gehennę.

I Reuersus

NICOLAUS DE LYRA.

Ascendi. Cunc. c. pro. eue. Dicit Ra. Sa. quod loquitur condi- tionatine. & est sensus: Si ascendatis prospere, vt dicunt propheta ve- stri, tradentur hostes in manus vestras: quia conditionalis propositio ue- ra

MORALITER.

† qui bonus erat p̄latus de diuitijs tpalibus, & honoribus in- tumescit. & sic cū potētibus, & nobilibus huius seculi fac i- liaritates cōtrahit ad exaltādū gen⁹ suū p̄ matrimonia, quod figuratū fuit p. Iosaphat pōtifice bonū significatē, vt dictū est c. p̄ced. q. multū diues factus familiaritatē cū Achab prin- cipe malo contraxit, & filiam eius filio suo vxorem accepit. † Dixitq; Ach. rex ad Io. & c. Cōtingit. n. frequēter, q. pp ma- trimonia p̄dicta nobiles huius seculi petūt a pōtificib. q̄ suos aduersarios auxiliū; & illi cōcedūt de facultatib. Eccleſię, q̄ nō sunt ad hoc, sed ad diuinū cultū ordinatę: & sic incurrūt ma- lū offensę diuinę, pp quod infra c. seq. d̄ ipsi Iosaphat in casu simili, Impio p̄bes auxiliū; & iō irā Dñi merebaris, & c. † Nunquid

A l'penam. Iu-
ste datur ien-
tia malis
spiritibus, ut
quos volentes
in peccati la-
queo strangu-
lent, in pecca-
tu iudam etiam
nolentes, tra-
hant. Qui ve-
ro vitam re-
probam non
mutat cum a
Propheta ali-
quid requirit,
illa audit Deo
disponente,
que meretur
damnatus au-
dire. Ecce e-
nim a Deo cul-
tu domus Is-
rael ad idolo-
rum feruitu-
te recesserat:
& tamen ad
prophetas, a
quibus decipi
confueverat,
sepe veniebat
prosperare qui-
rens. Sed quia
peruersa agens,
prospera audi-
re non mere-
batur, ut pec-
catorum po-
pulus in suo
corde

† nem affli-
ctiois, & a-
gum tribula-
tionu, vel an-
gustia.
B
† curruum, &
infra.

Ego decipiam eum. Cui Dominus: In quo, inquit, decipies? At ille re-
spondit; Egrediar, & ero spiritus mendax in ore omnium prophetarum
eius. Dixitque Dominus; Decipies, & praualebis. Egredere, & fac ita.
Nunc igitur ecce dedit Dominus spiritum mendacii in ore omnium
prophetarum tuorum. Et Dominus locutus est tibi de te mala. Accessit au-
tem Sedecias filius Chanaana, & percussit Michææ maxillam, & ait; Per
quam viam transiit spiritus Domini a me, ut loqueretur tibi? Dixitque
Michæas; Tu ipse videbis in die illo, quando ingressus fueris cubiculum
de cubiculo, ut abscondaris. Præcepit autem rex Israel, dicens: Tolli-
te Michæam, & ducite eum ad Amon principem ciuitatis, & ad Ioas
filium Amelech, & dicitis; Hæc dicit rex: Mittite hunc in carcerem,
& date ei panis modicum, & aquæ paucillum, donec reuertar in pace.
Dixitque Michæas: Si reuersus fueris in pace, non est Dominus locutus
in me. Et ait: Audite populi omnes. Igitur ascenderunt rex Israel, & Iosa-
phat rex Iuda in Ramoth Galaad. Dixitque rex Israel ad Iosaphat: Muta-
bo habitum, & sic ad pugnandum vadam: tu autem induere vestibus
tuis. Mutatoque rex Israel habitu, venit ad bellum. Rex autem Syriæ
præceperat ducibus equitatus sui, dicens: Ne pugnetis contra mini-
mum, aut contra maximum, nisi contra solum regem Israel. Itaque
cum vidissent principes equitatus Iosaphat, dixerunt: Rex Israel est
iste. Et circumdederunt eum dimicantes. At ille clamauit ad Dominum,
& auxiliatus est ei, atque auertit eos ab illo. Cum enim vidissent duces
equitatus, quod non esset rex Israel, reliquerunt eum. Accidit autem,
ut vnus e populo sagittam in incertum iaceret, & percuteret regem Is-
rael inter ceruicem, & scapulas: At ille auigæ suo ait; Conuerte ma-
num tuam, & educ me de acie, quia vulneratus sum. Et finita est pugna
in die illo. Porro rex Israel stabat in curru suo contra Syros vsque ad ue-
speram, & mortuus est occidente Sole.

corde capere-
tur, quatenus q
perfidiam se-
quendo deli-
querat, sicut
prophetarum.
blanditijs deci-
peretur, ut oð
pertimesceret,
q̄a deliquisset,
& tãto durius
raperet ad pe-
nam, quãto se-
curius viueret
in culpa.
a Igitur ascen-
derunt rex Israel,
& Iosaphat rex
Iuda in Ramoth
Galaad, &c.
* Theodo-
retus. Cum A-
chab simul a-
biit Iosaphat,
sua pietate fa-
ciens indigna.
Nam cum que
fuisse prophe-
tam, & quid
esset agendum
didicisset, pie-
tati prætulit a-
micitiam. Cæ-
terum, prop-
ter aliam eius
virtutem, cu-
ræ fuit diuinæ
providentiæ.
CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Mu. hab. In Heb. habetur: Muteris, & veni ad bellam. & sic dirigitur verbum ad Iosaphat, & est sensus, Amoue vestes tuas communes, & accipe arma bellica cum signis regalibus.
- 2 Ma. rex Israh. Quia intrando bellum non accepit insignia regalia,

lia, cuius causa dicta fuit. 3. Regum vlti.
3 Conuerte. &c. de acie. Non dicit de bello totaliter, q̄a sequitur.
4 Por rex Israh. Sed dicit de acie: quia de prima acie in qua er-
guit se reduci ad aliam, in qua non tantum impugnaretur; & sic pos-
set magis dissimulare vulnerationem suam, ne populus suus fugeret de
prælio.

CAP.

CAP. XIX.

C A P. X I X.

Reuersus est
Iosaphat.
* Theodor.
Reuertenti Io-
saphat ab illo
conflictu, oc-
currit Iehu p-
pheta, d. Pecca-
tori tu fers au-
xilium, & cum
eo mis amicitia,
qui odio habetur a Domino, propterea facta est in te ira
Domini, nisi quod in te inuenta sunt bona, &c. Hinc discimus,
quod

Reuersus est autem Iosaphat rex Iuda pacifice in domum
suam in Ierusalem. Cui occurrit Iehu filius Hana-
ni uidens, & ait ad eum. Impio præbes auxilium, &
qui oderunt Dominum, amicitia iungeris; & idcir-
co iram quidem Domini merebaris; sed bo-
na opera inuenta sunt in te, eo quod abstuleris lu-

quod minuit
peccatorum pe-
nas, quæ prius
fuerunt recte
facta. Iustus e-
nim iudex, &
hæc, & illa ex
aduerso me-
ticiens, sic fert
sententiã. Opor-
tet ergo nos cū
hæc didiceri-
mus, fugere a-
micitiã, & cognationē corū q̄ Deo sūt inuisi. Scriptor autē re-
licta vituperatione, ascēdit ad laudis catalogū, & docet, q̄ cū
rex

Quæst. in 1.
Paralip.
C
† ira quidem
Domini erat
super te.

NICOLAUS DE LYRA.
C A P. X I X.

Reuer. est autem. Hic consequenter describitur ipsius Iosaphat
correctio propria. Vbi primo describitur propheta reprehensio.
Secundo ipsius Iosaphat enmendatio in se, & in populo sibi subiecto, ibi.
Habituus ergo. Circa primum dicitur.

- 1 Re. est autem Io. rex Iu. De prælio prædicto pacifice, licet enim fuerit in periculo mortis, ut prædictum est, tamen reuersus fuit sine vulnere Deo ipsum protegente.
- 2 Impio præ. au. Id est, præbuit contra voluntatem Domini.
- 3 Et id. iram qui. do. me. De rigore iustitiæ; sed propter alia opera tua bona peperci tibi ex dulcore suæ misericordiæ.

1 Re.

Ha.

M O R A L I T E R.

- 1 Reuersus est au. Io. rex Iuda. Sequitur.
- 2 Cui occurrit Iehu fili. Hanani videns. Per istum Iehu significatur prædicator veritatis, qui debet esse videns, id est, præ alijs

alijs quæ peruenit ad salutem cognoscens.
3 Et ait ad eum: Impio præbes auxilium, & his qui oderunt Dominum amicitia. Ex hoc datur exemplum prædicatoribus, ut propter magnitudinem personarum non dimittant arguere peccata, maxime publica, sicut fuit in proposito.

Rursus-

rex accepisset reprehensionem, studuit pijs laboribus dele-
re maculam cognationis.

* Chrysoſto. Vides quia nec dare oportet auxilium inimi-
cis Dei, nec ab eis accipere: Quod nec accipere oportet, do-
cet nos historia de Aſa. Quoniam verò nec dare, inſtruit nos

hæc ſcriptura
de Iofaphat.
Qui enim pe-
tit auxilium ab
inimicis Dei,
de auxilio eius
deſperat, ut illo
res ſibi exiſti-
mans inimicos
Dei quã Deũ.
Qui autem dat
auxilium inimi-
cis Dei, ad-
uerſatur Deo.
Deo enim vo-
lente contere-
re inimicum
ſuum, ipſe eũ
defendere ten-
tat.

* Clement.
Rom. Pœni-
tentes recipi-
te: Catechu-
menos bapti-
zate: hereticos
ex fidelibus eij-
cite: præcipi-
teque fideli-
bus, vt ab eo-
rum conſuetu-
dine omnibus
modis

cos de terra Iuda, & præparaueris cor tuum vt requireres dominum
Deum patrum tuorum. Habitauit ergo Iofaphat in Ierufalem. Rurſum-
que egreſſus eſt ad populum de Berſabee vſque ad montem Ephraim, &
reuocauit eos ad dominum Deum patrum ſuorum. Conſtituitque iudices
terræ in cunctis ciuitatibus Iuda munitis per ſingula loca. Et præcipiens
iudicibus: Videte (inquit) quid faciatis. Non enim t hominis exerce-
tis iudicium, ſed domini: & quodcunque iudicaueritis, in vos redundabit.
ſit timor domini vobiscum, & cum diligentia cuncta facite. † Non
eſt enim apud dominum Deum noſtrum iniquitas, nec perſonarum ac-
ceptio, nec cupido munerum. In Ierufalem quoque conſtituit Iofaphat
Leuitas, & ſacerdotes, & principes familiarum ex Iſrael, vt iudicium, &
cauſam domini iudicarent habitatoribus eius. Præcepitque eis, dicens:
ſic agetis in timore domini fideliter, & corde perfecto. Omnem cauſam
quæ venerit ad vos fratrum veſtrorum qui habitant in vrbibus ſuis, in-
ter cognationem & cognationem, vbicunque quæſtio eſt de lege, de mā-
dato, de t cæremonijs, de t iuſtificationibus, oſtendite eis: vt non pec-
cent in dominum, & ne veniat ira Dei ſuper vos & ſuper fratres veſtros.
ſic ergo agentes non peccabitis: Amarias autem ſacerdos & pontifex ve-
ſter, in his quæ ad dominum pertinent, præſidebit. Porrò Zabadias
filius Iſmahel, qui eſt dux in domo Iuda, ſuper ea opera erit, quæ ad re-
gis officium pertinent. Habetisque magiſtros Leuitas coram vobis.
Confortamini & agite diligenter, & erit dominus t vobiscum in bonis.

modis abſtineant. Nam Iofaphat Deus exprobrat amicitiam D
ſocietatemque cum Achabo & Oſi, &c.

a Nec perſonarum acceptio, &c. * Ambroſius. Perſonarum L. 1. off. c. 10.
quidem Deus acceptor non eſt, qui nouit omnia: nos au-
tem omnibus quidem debemus miſericordiã: ſed quia ple-

rique fraude
eam quærunt
& fingunt æ-
rumnam, ideo
vbi cauſa ma-
niſteſtatur, per-
ſona cogno-
ſcitur, ten-
pus vrget, lar-
gius ſe debet
profundere mi-
ſericordiã.

† homini iudi-
cabitis, ſed do-
mino.

† Rom. 2. b.
Eph. 6. b.
Act. 10. c.

b Omnem cau-
ſam quæ venerit
ad vos fratrum
veſtrorum qui
habitant in vrbibus
ſuis, inter co-
gnationem, & co-
gnationem, vbi-
cunque, &c.

* Auguſti-
nus. Remo-
ta iuſticia, quid
ſunt regna, ni-
ſi magna latro-
cinia? quia &
ipſa latrocinia
quid ſunt niſi
parua regna.

† ſtatutis
L. 4. ciu. c. 3.

CAP.

B

NICOLAUS DE LYRA.

1 Ha. er. Io. &c. Hic conſequenter ponitur ipſius Iofaphat emenda-
tio in ſe & populo ſuo, & primo in cultu diuino, cum dicitur.

2 Rurſumque egreſſus eſt ad populum. ſcilicet per ſacerdotes
& Leuitas, ſicut ante fecerat.

3 De Ber. vſque, &c. i. a principio regni ſui vſque ad finem: quia
Berſabee eſt in principio regni eius verſus auſtrum, & mons Ephraim
in oppoſito verſus aquilonem, accipiendo regnum eius prout includit
ciuitates aliquas, quas pater eius ceperat de regno decem tribuum in
monte Ephraim.

4 Conſtituitque Iu. Hic ſecundo deſcribitur ipſius Iofaphat & popu-
li melioratio in regimine populi, & primo in communibus caſibus. ſe-
cundò in arduis, in quibus erat reſuſuſus in Ierufalem, ibi: In Ierufalẽ
quoque. Circa primum dicitur: Conſtituitque Iu. &c. vt non opor-
teret populum diſcurrere de loco ad locum ad habendum iudicium in
cauſis communibus.

5 Et præcipiens Iu. ab eo inſtituit.

6 Videte, inquit, quid fa. ne præcipit anter, ſed cum magna delibe-
ratione ſententiã feratis, cuius cauſa ſubditur.

7 Non enim ho. exer. iudi. ſ. do. vnde iudices qui tenent locũ Dei
in terris, vocantur dii participatiuũ, vt habetur Exo. 22. b. Dominus
domus applicabitur ad Deos. i. ad iudices.

8 Et quod-

8 Et quodcunque iudi. in vos redundabit. i. in bonum veſtrum
ſi bene iudicaueritis, & in malum ſi malè.

9 Non eſt enim apud do. Deum nõ. cui debetis conformari in
iudicando, vt patet ex diſtis.

10 Iniquitas nec perſonarum ac. &c. Illa enim tria ex parte iu-
dicis faciunt peruerſi iudicium.

11 In Ierufalem quoque. Hic ordinatur regimen populi in arduis
cauſis, quæ non poterant bene præſcindi abſque reſuſuſu in Ierufalem,
ſecundum quod præcipitur Deut. 17. b. vbi dicitur: Si difficile & am-
biguum apud te iudicium eſſe perſpexeris. Sequitur: Surge &
aſcende ad locum, quem elegerit dominus, &c. ideo Iofaphat
ibi conſtituit iudices ad talia diſſicilia determinandum. Ideo ſubditur.
Omnem cauſam quæ vene. ad vos fratrum veſtrorum q. ha-
bi. in vrbibus ſuis in. ſequitur.

12 Vbicunque quæſtio eſt de lege. quantum ad decem decalogi
præcepta.

13 De mandato. quantum ad cætera moralia ex præceptis decalo-
gi, quaſi quedam concluſiones elicitã.

14 De cæremonijs. quantum ad cæremonialia.

15 De iuſtifi. i. de iudicialibus per quæ iuſticia eſt inter homines cõ-
ſeruanda.

16 Super ea opera erit quæ ad regis officium pertinent. vt ſi
aliqui rebelles inueniantur per eum pœna debita plectantur.

CAP.

MORALITER.

* 2 Rurſumque egreſſus eſt ad populum de Berſabee vſque ad montem,
&c. Per hoc autem, q. Iofaphat rex audita reprehensione p-
phetæ, iuit ad monendum populum ſuum, vt quæreret do-
minum Deum patrum ſuorum: vt per hoc placaret domi-
num, ſicut cum offenderat impio præbendo auxilium, dat
exemplum principibus & prælatiſ, vt non condemnent ver-
ba prædicatoris, ſed magis ſtudeant dominum placare per
bonum ſuorum regimen ſubditorum.

Conſi-

4 Conſtituitque, &c. Principes enim & prælati non poſſunt eſ-
ſe in omni loco ſuo regimini commiſſi, propter quod ſolici-
ti debent eſſe, vt in omnibus locis notabilibus ſint bonæ p-
ſonæ, quæ ſuam abſentiam poſſint ſupplere.

11 In Ie. quo. con. Ideſt ſapientes in lege conſtituit in metro-
poli ciuitate, qui poſſent dubia iudicũ inferiorũ ad eos rela-
ta determinare, ſicut præcipitur Deut. 17. Et ſimiliter princi-
pes & prælati ſoliciſ debent eſſe: vt in locis ſuis principalib.
habeant homines ſapientes & bonos, qui in caſibus maiori-
bus qui referantur ad eos veritatem valeant declarare.

MO-

CAPVT XX.

CAP. XX.

A **P**ost hac, & *est. Am.*
 * Hieronymi. Ammonitas Idumæos intelligit, quia ob reverentiam fratrum neminis volebant in pristino habitu arma mouere contra Israel, sed transfigurabatur se in habitum Ammonitarum. Idumæos significat, sed scriptor historie maluit quod gerebatur asociatorum notare vocabulo, quam impietatem impudentium publice divulgare.
B De his locis. Illa loca significat, quæ ultra mare Salinarum sunt, quod alias stagnum Asphalti vel mare mortuum nominatur.
C Engaddi. Vocatur usque hodie vicus pergrandis Iudæorum iuxta mare mortuum unde opobalsamum venit: quas Salomon

Ost hæc congregati sunt filij Moab, & filij Ammon, & cum eis de Ammonitis, ad Iosaphat, ut pugnarent contra eum. Veneruntque nuntij & indicauerunt Iosaphat, dicentes: Venit contra te multitudo magna, de his locis quæ trans mare sunt, & de Syria: & ecce consistunt in Asafon thamar, quæ est Engaddi. Iosaphat autem timore perterritus totum se contulit ad rogandum dominum, & prædicauit ieiunium vniuerso Iuda. Congregatus est Iudas ad deprecandum dominum. Sed & omnes de urbibus suis venerunt ad obsecrandum eum. Cumque stetit Iosaphat in medio cœtu Iudæ & Ierusalem, in domo domini ante atrium nouum, ait: Domine Deus patrum nostrorum, tu es Deus in cœlo, & dominaris cunctis regnis gentium. In manu tua est fortitudo & potentia, nec quisquam tibi potest resistere. Nonne tu Deus noster interfecisti omnes habitatores terræ huius, coram populo tuo Israel, & dedisti eam semini Abraham amici tui in sempiternum? Habitaeruntque in ea, & extruxerunt in illa sanctuarium nomini tuo, dicentes: si irruerint super nos mala, gladius iudicij, pestilentia, & fames, stabimus coram domo hac in conspectu tuo, in qua inuocatum est nomen tuum, & clamabimus ad te in tribulationibus nostris, & exaudies nos, saluosque facies. Nunc igitur ecce filij Ammon, & Moab, & mons Seir, per quos non concessisti filiis Israel ut transfret, quando egre-

mon nuncupat vineas Engaddi.
 d Domine Deus patrum, &c.
 * Chryso. H. H. M. maiora arma sunt oratio. Propterea opus est nobis oratione: maxime autem matutina & nocturna.
 * Idem. Sicut nec miles sine armis est aliquid, nec arma sine milite: sic nec oratio sine ieiunio, nec ieiunium sine oratione. Hæc autem duo iunxit Iosaphat, idco finem consequutus est oratum.
 c Dedisti eam semini Abra. &c.
 * Theodoret. In memoriam reuocavit patrem, ut propter factam illi promissionem assequeretur auxilium. Dixit autem & quemadmodum templum fuit edificatum.
 Omnis

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XX.

Diuiso. **P**ost hæc con. Hic consequenter describitur ipsius Iosaphat mirabilis victoria, cuius primo describitur processus, secundo sequens effectus, ibi: Irruit autem pavor Domini. tertio ponitur Iosaphat desectus, ibi: Post hoc inijt. Circa primum aduentus aduersantium nuntiatur, secundo Iosaphat dominum deprecatur ibi: Iosaphat autem. tertio propheta eum consolatur, ibi: Erat autem Iazihel. Circa primum dicitur.
 1 Post hæc congregati sunt filij Moab & filij Ammon & cum eis de Ammon. In Heb. habetur: Et cum eis de Ammonitis. Habet autem translatio nostra loco huius, de Idumæis: quia secundum veritatem fuerunt Idumæi, ut patet infra, nominantur tamen in Heb. Ammoniti: quia acciperunt signa Ammonitarum, & coniunxerunt se exercitui eorum, quasi essent de eodem populo.
 2 Venerunt nuntij, annuntiantes Iosaphat aduentum istorum contra eum.
 3 De his locis qui trans mare sunt, scilicet trans mare mortuum.
 4 Iosaphat, hic consequenter Iosaphat dominum deprecatur pro diuino auxilio impetrando, & ad hoc se & populum disponit, cum dicitur.
 5 Et prædicauit vniuerso Iuda, quia afflictio & humiliatio faciunt orationem exaudibilem.
 6 Congregatus est Iuda, ut quanto oratio esset communior, tanto exaudibilior.
 7 Cumque stetit Iosaphat in medio, ad animandum alios ad orandum.
 8 Ante

8 Ante atrium enim illo reges Iudæ fecerant aliqua abominabilia, a quibus ipse illud purgavit, & sic dicitur atrium renouatum.
 9 Domine deus pater. Hic consequenter Iosaphat format orationem suam in qua etiam allegat quinque ad exauditionem deprecationis sue. Primum est de omnipotentia cum dicitur.
 10 Tu es, &c. ideo libera nos, quia potes solo nutu. Secundum est maiestatis diuine & decetiam. Decet enim regiam maiestatem defendere vasallo suo terram quam sibi dedit, Deus autem terram promissionis dedit filiis Israel, ergo &c. & hæc ratio tangitur, cum dicitur: Non tu, &c. Tertium est promissi diuini efficacia, cum enim edificato templo Salomon rogauit dominum: ut si populus afflictus ibi oraret dominum, quod ipse exaudiret in cælo. Et respondit dominus Salomoni, quod sic faceret, cuius promissio debet esse efficax, quia scribitur Pro. 25. b. Nubes & vetus & pluuie non sequentes, vir gloriosus & promissa non complens. & hæc ratio tangitur ibi.
 11 Ha. in c. & ex il. san. no. tuo di. s. per Salomonem. Si irruerit, &c. Sequitur.
 12 Exaudi nos, & supplenda est responsio domini: quia respondit Salomoni se exaudire, ut habetur supra 7. c. Quartum est aduersariorum iniustitia, quibus non nocuerunt filii Israel, nec terram eorum acceperunt: quando egressi fuerunt de Aegypto, ut habetur Deut. 1. & ideo iniuste volebant auferre filiis Israel terram a Deo sibi concessam, & hæc ratio tangitur ibi.
 13 Nunc igitur ecce filij Ammon & Moab & mons Seir, i. habitatores montis Seir, qui dicuntur Idumæi, ex quo patet quod prædictum est in principio ca. 1. per Ammonitas intelliguntur Idumæi.
 14 Per quos non concessisti, &c. ut habetur Deut. 1.
 * Ergo

MORALITER.

* 1 Post hæc congregati sunt, &c. ut per con. cum. Secundum quod scribitur.
 2 Tim. 3. c. Omnes qui pie volunt viuere in Christo, persecutionem patientur. Et ideo postquam Iosaphat ad verbum prophete se correxerat, & populum suum ad domini seruitutem reuocare studuerat, & ad faciendum iustitiam bonos homines instituerat: dominus permisit malos homines & in magna multitudine contra eum insurgere ad probationem & declarationem suæ patientiæ, & ut per hoc secundum sensum morale detur exemplum

plum iustis hominibus, ne diffidant de amore diuino, & eius adiutorio si pati. neque in persecutionem ab iniustis: unde dicit dominus Apoc. 3. d. Ego quos amo, arguo, & castigo. Secundum vero sensum allegoricum per Iosaphat qui iudicium Dei interpretatur, Deus ille significatur, secundum quod dicitur Io. 5. d. Pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit filio. Contra ipsum autem insurrexerunt in Ierusalem Pharisei & Saducei, & etiam Romani, scilicet Pilatus & milites eius. Sed sicut Iosaphat fuit confortatus per prophetam dicentem.
 * Noli.

2 *Omnis vero*

A *Iuda, & est.*

* Idem. Hæc cum dicerentur, tota stabat multitudo, cū clamore Deo supplicans.

Mulieres autē cum eiulatu etiam ploratum afferebāt. Deus autem misericors vsus admistrō Iozoel leuita, soluit metum, bonorū promissioe.

B *Ascensuri, & c.*

b *no. Sis. qui & Ieruel secundum Heb. Dicunt enim, qd Sis, idest lebes vel olla, ideo dicitur sit, quod plurima ibi multitudo hostium caesa est: & ideo Ieruel. i. timor domini: quia de manifesto auxilio Dei quod contulit sperantibus in se, incusis est alienigenis paor vndique.*

Mythicē. Moabitæ, Ammonitæ, & Idumæi, paganos, Iudæos, & hæreticos significant, qui gratis bellum excitant fidelibus, & religionem Christianam auferre contendunt. Sed Iosaphat. i. Christi populus nō armis corporalibus, sed spiritualibus eos aggreditur, intima cordis

diebantur de Ægypto, sed declinauerunt ab eis, & non interfecerunt illos. Econtrario agunt, & nituntur eiicere nos de possessione quam tradidisti nobis deus noster, ergo non iudicabis eos? In nobis quidem non est tanta fortitudo, vt possimus huic multitudini resistere, quæ irruit super nos. Sed cum ignoremus, quid agere debeamus: † hoc solum habemus residui, vt oculos nostros dirigamus ad te. Omnis vero Iuda stabat coram domino, cum paruulis, & vxoribus, & liberis suis. Erat autem Iahaziel filius Zachariæ, filij Banaia, filij Iehiel, filij Mathania, Leuites de filijs Afaph super quem factus est spiritus domini in medio turbæ, & ait; Attendite omnis Iuda, & qui habitatis in Ierusalem, & tu rex Iosaphat. Hæc dicit dominus vobis: Nolite timere, nec paueatis hanc multitudinem. Non est enim vestra pugna sed Dei. Cras descendetis contra eos. Ascensuri enim sūt per cliuum nomine Sis, & inuenietis illos in summitate torrentis, qui est contra solitudinem Ieruel. Non enim † eritis vos qui dimicabitis, sed tantummodo confidenter stete, & videbitis † auxilium domini super vos. O Iuda & Ierusalem nolite timere, nec paueatis: Cras egredimini contra eos, & dominus erit vobiscum. Iosaphat ergo, & Iuda, & omnes habitatores Ierusalem ceciderunt proni in terram coram domino, & adorauerunt eum. Porro Leuitæ de filijs Caath, & de filijs Core, laudabant dominum Deum Israel voce magna in excelsum. Cumque mane surrexissent, egressi sunt per desertum Thecua. Profectisque eis stans Iosaphat in medio eorum, dixit: Audite me viti Iuda, & omnes habitatores Ierusalem: Credite in domino Deo vestro, & † securi eritis: Credite prophetis eius, & cuncta euenient prospera. Deditque consilium populo, & statuit cantores domini, vt laudarent eum † in turmis suis, & antecederent exercitum, ac voc, consona dicerent: Confitemini quoniam bonus, quoniam in æternum misericordia eius. Cumque † cœpissent laudes canere, vertit dominus insidias eorum in semetipsos, filiorum scilicet Ammon, & moab, montis Seir, qui egressi fuerant: vt pugnarent contra Iudam, & † percussisunt. Nanque filij Ammon, & Moab consurrexerunt aduersum habitatores montis seis, vt interficerent & dederent eos. Cumque † hoc opere perpetrassent etiam in semetipsos versi mutuis concidere vulneribus. Porro Iuda cum venisset ad spe-

cordis deuotione supernū querens auxiliū.

c *Cumque cœpissent lau. canere, vertit dominus insidias eorum, & c.*

† oculos nostros ad te dirigimus.

* Idem. Qui dissipat consilia gentium, & populorum irritas facit cogitationes, & principum, abrogat consilia, hostes inter se inuicem concitauit. Et primi quidem Ammonitæ & Moabitæ consumpserunt Ierusalem.

† saluam.

E inde inter se congregantes se inuicem confecerunt. Rex autem cum subiectis aspicebat stragem hostium, & cæc.

Admirabilis autem & quæ præter opinionem parta fuerat victoria, terruit omnes finitimos regni.

† saluam.

† roboramini. † in decore sanctuarij. L. p. an. c.

† saluam.

* Iosephus. Deus maximū terrorem & tu multum super Ammonitas in-

mit, & credentes inter se hostes suos, mutuis se vulneribus occi-

derunt, ita vt ex tanta militia nullus penitus euaserit.

Ve-

NICOLAUS DE LYRA.

1 Ergo non iudi. cos. tu qui es iustus iudex. q. t. imò iudicabis eorum iniustitiam puniendo. Quintum est propria impotentia, cum dicit.

2 In nobis quidem, & c. q. d. non habemus confidentiam nisi in te.

3 Omnis vero, & c. cum par. vt magis impetraretur diuina clementia.

4 Erat autem Iahaziel. Hic consequenter describitur prophetica cōsolatio: in qua primo describitur victorie denuntiatio, secundo eisdem exhibitio, ibi: Cumque cœpissent lau. tertio p. d. e. collectio, ibi: Venit ergo Iosaphat. Circa primum ponitur nomen & genus propheta: Erat au. Ia. & c. & ad hoc denotādū autoritatē sue prophete: q.

5 Hæc di. do. vo. per me loquens.

6 Noli timere. & c. cuius causa subditur: Non est ve. pu. s. d. e. quia expugnabit pro vobis inimicos vestros, sicut patebit infra per effectum, consequenter denuntiat eis procedendi modum.

7 Cras descende contra eos. ascensuri enim sunt per cliuum. Et patet litera vsque ibi.

8 Ceci.

8 Ceci. proni co. do. ad regratiandum ei de tanto beneficio sibi promisso.

9 Stans Iosa. in medio. vt melius audiretur.

10 Credi. in do. Deo ve. Timeban. enim, ne aliqui pusillanimes cf. sc. lti verbis prophete discrederent, & sic fugerent.

11 De. con. po. quia non debebat omittere ea quæ essent agenda. Idco sequitur.

12 Et sta. can. do. sicut consuetum erat in bellis filiorum Israel fieri.

13 Cumq; cœ. Hic consequenter describitur victoria promissæ exhibitio, & hoc virtute diuina, cum dicitur.

14 Ver. do. insi. co. in se. i. aduersarios Iudæorum, qui insidiabantur vitæ & terræ ipsorum.

15 Nanq; si. Ammon & Mo. con. ad ha. mon. Se. quia dominus posuit in eis spiritum vertiginis, & dissensionis.

16 Porro Iu. & c. Sequitur: Vidit procul omnem latè regionem plenam cadaueribus. & sic vidit victoriam sibi promissam iam in effectu datam.

* Venit

MORALITER.

* 6 Noli time. nec paue. hanc multi. non est enim pugna vestra, sed Dei. Sic Christus positus in agonia, fuit per angelum confortatus, vt habetur Lucæ 22.

14 Vertit do. insi. co. in se. s. & c. Sicut. n. filij Ammon & Moab insurrexerunt aduersus habitatores montis Seir, & ipsi postea contra

contra semetipsos insurgentes se inuicem destruxerunt, sic Pharisei & Saducei insurrexerunt contra Pilatum ipsum ac cusantes imperatori Romano, qui misit ipsum in exilium: & iterum Pharisei & Saducei propter suas iniquitates & cōtentiones intrinsecas rebellauerunt Romanis, ex qua rebellionē secuta fuit destructio populi ac ciuitatis, vt dicit Iosephus libro de Iudaico bello.

A a Ve. ergo, &c.

Sancti d'cto- res cum turba fidelium colligunt de spolijs hostium, que- quid de Physi- ca, Ethica, & Logica legendo, & scriben- do, & docedo vtiliter credi- derunt, per san- ctę trinitatis fi- dem in vsum totius eccl'ie conuertunt, vt quod illi inuis- te & mirabiliter possidebant, fi- deles vtiliter possidentes a- nimarum ad sa- lutein possi- deant.

† & per tres dies spolia ab- stulerunt, quia multa erant.

† quod placitum erat. Rabbanus.

† Lxx. diffi- pavit.

B

Humilitas, ec- clesie, vbi dig- ne Deo lau- des reddantur. Qui autē qua- tuor euangeli- orum instructus dogmate per baptismi fide- ad vnitatē ec- clesie perue- nit, sibi ricē lau- dās dignē Deo conuertens, visionem perpetuę pacis cum laude, & letitia sempiterna introibit.

C

In psal. 47.

*Post hac inijt, &c. * Ambr. Quia impio se coniunxit, ideo missus est ad eum propheta, qui diceret ei: Destruxit Dñs opus*

culam, quę respicit solitudinem, vidit procul omnem latē regionem plenam cadaueribus, nec superesse quęquam qui necem potuisset eua- dere. Venit ergo Iosaphat & oīs populus cum eo ad detrahēda spolia mortuorū. Inuenerūtq; inter cadauera variā supellectilē. Vestes quo- que, & vasa pretiosissima, & diripuerunt, ita vt omnia portare non pos- sent, nec per tres dies spolia auferre prę magnitudine prędę. Die autē quarto congregati sunt in valle benedictionis. Etenim quoniam ibi benedixerant dño, vocauerunt locū illum, vallis benedictionis vsque in pñtem diem. Reuersusq; est omnis vir Iuda, & habitatores Ierusalē, & Iosaphat ante eos in Ierusalem cum lætitia magna, eo quod dedisset eis dñs gaudium de inimicis suis. Ingressiq; sunt in Ierusalem cum psal- terijs, & citharis, & tubis in domum dñi. Irruit autē pavor domini su- per vniuersa regna terrarum; cum audissent, qđ pugnasset dominus cō- tra inimicos Israel, Quieuitq; regnum Iosaphat, & prębuit ei dominus pacē per circuitū: Regnavit igitur Iosaphat super Iudā, & erat trigin- traquinque annorum, cum regnare cōpisset. Viginti autem & quinque annis regnavit in Ierusalē, & nomen matris eius Azuba filia Selahi. Et ambulavit in via patris sui Afa, nec declinauit ab ea faciens † quę† pla- cita erant coram domino: veruntamen excelsa non † abstulit, & adhuc populus nō direxerat cor suu ad Deū pñm suorum. Reliqua autē gesto- rum Iosaphat priorum & nouissimorū scripta sunt in verbis Iehu filij Hanani, quę digessit in libro regum Israel. Post hęc inijt amicitias Iosaphat rex Iuda cum Ochozia rege Israel, cuius opa fuerūt impijssima, & particeps fuit vt facerēt naues, quę irēt in Tharsis, feceruntq; clas- sem in Asiongaber. Prophetavit autem Eliezer filius Dodau de Mare- sa ad Iosaphat, dicens: Quia habuisti fœdus cum Ochozia, † percussit dominus opera tua. Cōtritaq; sunt naues, nec potuerūt ire in Tharsis.

opus tuū, &c. D
Quo significa- tur qđ prauari- cantium māda- rum Dei opera ad consumma- tionem gratię peruenite non possint. Ad Sa- lomone[m] au- tem, vt pote sa- pientem, & pa- cificum virū, naues de Thar- sis cū auro, & argēto, sine vl- la offensione veniebāt, & eo ipse mittebat. Habebat enim cum rege Hirā fieri negocia- tionis spiritale commercium, & mutuz gra- tię concertan- tis affectum. Dicitur est, qđ societas, & ami- citia Iosaphat regis Iuda cū regib. Samariz illos significat, qui de ecclesia ad hęreticorū societatem trā- seunt, sed hęc societas abomi- nabilis ē Deo.

Ideo naues eorū conuertuntur, quia dñs percussit opera eorū, quia quicquid in presentis vitę nauigio cū hęretico- rum factione, & consilio agitur, coram oculis Dei displice- re probatur. vnde: *Qui non est mecum, contra me est.*

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Venit ergo. Hic cons. q. tenet describitur prędę collectio, & pa- ter litera vsq; ibi.
- 2 Die au. quat. vbi ponitur gra. iarum astio, primo extra Hierusa- lem, cu. n. dicitur: Congregati sunt in valle benedictionis. Se- cundo in Hierusalem in templo domini, cum dicitur: Reuersusq; est omnis vir in Iuda, &c. & patet litera.
- 3 Irru. au. Postquā descriptus est victorie processus, hic consequen- ter describitur sequens effectus, quia per istam victoriam a Deo datam populi, q. ti erant in circ. vnitū regni Iosaphat, fuerunt territi, ita quod non audeb. int. regnum Iosaphat. Sequitur.
- 4 Et ambul. in via. &c. nec decli. ab ea. s. q. v. l. i. Afa fecit bō- num. s. d. in malo non fuit secutus ipsū vt tēteat in hoc, q. milit. aurū et argenti domus dñi regi Syria distulens de diuino auxilio, vt habetur 3. Reg. 15. & in hoc quod prophet. am. ipsum arg. tentem. poni. ussit in nervo,

nervo, vt habetur, supra 16.

- 5 Veruntamen excel. non ab. Contrarium videtur. supra 17. Cumq; sumpsisset cor eius, audaciam propter vias domini, etā excelsa & lucos de Iuda abstulit. Dicendum qđ ibi loquitur scriptura de excelsis, in quib. immolabatur idolis: hoc autē de excelsis in quibus Deo immolabatur, quia a plurib. regibus fuit permittum ad maius malum euitandum, sicut dicitur supra 14. c. in principio.
- 6 Post hęc inijt. Hic vltimus Iosaphat de mala societate punitur. Primo per reprehensionem propheta, quę fuit quēdā punitio inquan- tum Iosaphat accepit eam patienter. Secundo per damnium tempora- le, vnde subditur.
- 7 Contritaq; sunt na. propter amicitiam ipsius Iosaphat contra- Etam cum Ochozia, qui erat pessimus idololatra, & hanc punitioem Iosaphat patienter accepit, & sic in presenti punitus fuit, ne pu- niretur grauius in futuro.

CAP.

CAP. XXI.

D Omnis autem. * Iosephus. Vixit quidem annos numero sexaginta, im- pera-

CAP. XXI.

Dormiuit autem Iosaphat cum patribus suis, & sepultus est cum eis in ciuitate Dauid, regnavitq; Iorā filius eius pro eo: qui habuit fratres filios Iosaphat, Azariā, Iahiel, & Zachariā,

perauit autem quinque & vi- ginti magnifi- camq; merue Ierolymis ha- bere sepultu- ram. Reliquit autem

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XXI.

Disto.

Dormiuit au. lo. Hic consequenter agitur de tēpore ipsius Io- rā. et in primo describitur vltima prędę. secundo cōtra cū re- bellio in q. ibi: In diebus illis. ter. to reprehensio vera, ibi: Allatae sunt

sunt autē ei literę. quarto punitio dura, ibi: Suscitauit et. &c. Circa primum ostenditur fratricida, cum dicitur. 2. Qui ha. fra. si. Iosa. Isti nominantur hic, vt. uidentius apparet malitia Ioram, qui eos occidit, vt postea sequitur.

Deditq;

MORALITER.

Dormiuit au. Per quod significatur, qđ ipse sicut & alij ius- ti illius temporis descendi ad quietem sanctorum patrum in limbo, quę quidem quies a tēpore ascensionis Christi est in cęlo empyreo. Propter quod per dormitionē Iosaphat cū patri

patribus suis significatur quies iustorum decedētium, quo- rum anime recipiuntur in cęlis. 2. Regnavitq; Io. per istum Ioram qui viam rectam patrum suorum dereliquit, significatur apostata in fide, qui viam Christi & apostolorum deserit, vel apostata in religione qđ regulam deserit a patribus obseruatam.

Quique,

autem filios multos, successorem vero habuit seniore[m] filium Ioram. Is enim nomen habebat fratris matris suae regis Israelitarum filij Achab.

* Chrysof. Ioram interpretatur Dominus, altitudo forsitan, & puidētia Dei, quia impius erat futurus, & superbus sic eum nominari disposuit. Nam magnitudine diuitiarum elatus est, & valde impie gessit i Deū. Nam & fratres suos omnes occidit, quos ei quasi adiutores, & consiliarios reliquerat pater.

* Theodor. Quanta autem mala conciliauerit Achabi conciliatio doceat, quae deinceps sequuntur. Ioram enim & mulatus est impietatem soceri sui. Is, & fratres suos omnes occidit, & per omne vitium, & scelus est ingressus.

Omnes hi filij Ioram. Imitatores operum eius, & fratre eorum Ioram semper in deteriora labent, unde ipse Ioram legitur eos interfecisse cum principibus Israel.

Noluit autem Dom. disperdere. Theod. Hinc discimus quantum profit pietas maiorum. Malos enim tolerat benignus, & clemens, recordans virtutis defunctorum. Collegit et fructus impietatis. Excussit. n. Idumaea

maza iugū seruitutis: excussit et Lobna quae est ciuitas Iudae. Dicitur Allata sunt ei literae, &c. Iosephus. Cum tam impie ageret Ioram, & omnino leges patrias a mente sua repelleret, delata est ab Helia propheta ad eum epistola, in qua pandebatur magnam poenam eum fore passurum, quonia[m] patrum suorum non esset imitator, sed & Israelitarum regum impietatem sequeretur, & quia fratres interemisset, & bonos viros occidisset; suppliciumque, quod pro his suscepturus esset, Propheta in literis indicabat.

& Azariam, & Michael, & Saphatiam. Omnes hi filii Iosaphat regis Iuda, deditque pater suus eis multa munera argenti, & auri, & perfusiones, cum ciuitatibus munitissimis in Iuda. Regnum autem tradidit Ioram, eo quod esset primogenitus. Surrexit autem Ioram super regnum patris sui. Cumque se confirmasset, occidit omnes fratres suos gladio, & quosdam de principibus Iuda. Trigintaduorum annorum erat Ioram cum regnare coepisset, & octo annis regnavit in Ierusalem. Ambulauitque in viis regum Israel, sicut egerat domus Achab. Filia quippe Achab erat vxor eius: & fecit malum in conspectu Domini. Noluit autem Dominus disperdere domum Dauid propter pactum, quod inierat cum eo. Et quia promiserat, vt daret ei lucernam, & filiis eius in omni tempore. In diebus illius rebellauit Edom, ne esset subditus Iudae, & constituit sibi regem. Cumque transfret Ioram cum principibus suis, & cuncto equitatu qui erat secum, surrexit nocte, & percussit Edom, qui se circumdederat, & omnes duces equitatus eius. Attamen rebellauit Edom, ne esset sub ditione Iuda vsque ad diem hanc. Eo tempore, & Lobna recessit, ne esset sub manu illius. Dereliquerat enim Dominum Deum patrum suorum. Insuper & excelsa fabricatus est in vrbibus Iuda, & fornicari fecit habitatores Ierusalem, & prauaricari Iudam. Allatae sunt autem ei literae ab Elia Propheta, in quibus scriptum erat: Hae dicit Dominus Deus Dauid patris tui, quoniam non ambulasti in viis Iosaphat patris tui, & in viis Asa regis Iuda, sed incessisti per iter regum Israel, & fornicari fecisti Iudam, & habitatores Ierusalem, imitatus fornicationem domus Achab: insuper & fratres tuos domum patris tui meliores te occidisti, ecce Dominus percutiet te plaga magna cum populo tuo, & filiis, et vxoribus tuis, vniuersaque substantia tua. Tu autem aegrotabis pessimo languo-

tuorum non esset imitator, sed & Israelitarum regum impietatem sequeretur, & quia fratres interemisset, & bonos viros occidisset; suppliciumque, quod pro his suscepturus esset, Propheta in literis indicabat.

* HEBR. Seder Olam Rabba. c. 17.

Allatae sunt ipsi Ioram literae ab Elia propheta, in quibus res ipsi euenturae scribebantur. Nimirum de celo. Nam iam septem erant annis ex quo Elias reconditus disparuerat.

* THEODORETVS. Dominus per Eliam Prophetam aduersus Ioram tulit sententiam. Sed non accessit ipse propheta, verum per literas significauit diuinam sententiam. Venit inquit, homo Dei, scilicet, in scriptura per Eham, & car.

Et percussit Edom qui se circumdederat, & omnes duces equitatus eius. Attamen rebellauit Edom, ne esset sub ditione Iuda vsque ad diem hanc. Eo tempore, & Lobna recessit, ne esset sub manu illius. Dereliquerat enim Dominum Deum patrum suorum. Insuper & excelsa fabricatus est in vrbibus Iuda, & fornicari fecit habitatores Ierusalem, & prauaricari Iudam. Allatae sunt autem ei literae ab Elia Propheta, in quibus scriptum erat: Hae dicit Dominus Deus Dauid patris tui, quoniam non ambulasti in viis Iosaphat patris tui, & in viis Asa regis Iuda, sed incessisti per iter regum Israel, & fornicari fecisti Iudam, & habitatores Ierusalem, imitatus fornicationem domus Achab: insuper & fratres tuos domum patris tui meliores te occidisti, ecce Dominus percutiet te plaga magna cum populo tuo, & filiis, et vxoribus tuis, vniuersaque substantia tua. Tu autem aegrotabis pessimo languo-

patet sententia ex dictis 3. Reg. 8. c. Addendum tamen est hic, cum dicitur. Et percussit Edom qui se circumdederat. Licet hoc sit ibi expressum, tamen hic ponitur alia expositio in glossa Hebraica, videlicet quod Ioram in exercitu suo habebat multos de Idumaeis, eo quod erant viri fortes, & ei subiectionem: & illos interfecit Ioram subito, ne irent ad iuuandum illos Idumaeos, qui rebellauerunt contra eum.

Allatae, &c. Hic consequenter describitur reprehensio ipsius vera per literas Eliae, quarum sententia hic breuiter ponitur, quantum ad peccata Ioram, & patet sententia ex dictis. Dicunt autem Hebr. q. istae literae fuerunt ei allatae post translationem Eliae in caelum, de qua habetur 4. Reg. 2. & hoc videtur satis rationabiliter dictum: quia in illis literis fiebat mentio de occisione fratrum suorum, illos autem non occidit viuente patre eius Iosaphat, vt satis patet ex principio huius capituli; nec Iosaphat hoc permisisset, cum esset sanctus, & bonus, vt patet ex supradictis. Elias vero raptus fuit ante mortem Iosaphat, quod patet ex hoc quod Eliseus qui remansit loco Eliae post eius raptum prophetauit tribus regibus de aqua eis danda, propter reuerentiam ipsius Iosaphat regis Iudae, qui erat ibi, vt habetur 4. Reg. 3.

Et for. se. Iu. Per idololatriam, quae vocatur fornicatio, eo quod facit diuerti a vero sponso, qui est Deus.

Ecce Do. per. Et rebus, & etiam propria persona, ideo subditur; Tu au. aegro. &c. Sequitur.

Susci-

MORALITER.

Cumque, &c. oc. om. &c. Na apostata a fide in sua malitia confirmatus nititur suos fratres, i. alios fideles trahere secum ad infidelitatem, quae est mors spiritualis, Mat. 8. c. Dimitte mortuos sepe. mor. suos. Infideles enim mortuos appellat. Similiter apostata a religione ad excusationem apparentem, suae malitiae nititur

nititur fratres illius religionis diffamare, ac scandalizare; & sic quantum in se est, eos occidit per ablationem suae famae. Al. sunt, &c. ab El. Iste vero Elias fuit magnus zelator legis diuinae, per literas igitur ipsius contra Ioram scriptas, significantur scripturae veteris, ac noui testamenti, quae etiam tunc contra malitiam apostatae religionis, & et fidei, ideo subditur.

a Azarias fil. qui superius Ochozias, i. apprehendens dominum. Azarias vero adiutorium domini. Ideoque secundum Heb. nomen mutatur in melius ei, quia secundum preceptum domini infir-

b *Aduersum.* Iehu significat principatum gentium, quem Christus destinavit in sacrilegam civitatem, quae prophetas, & dominum prophetarum occidit, & apostolos persecuta est, ut eam digna ultione puniret, & phanum sacerdotum post adventum Christi destrueret, templumque subverteret, & impiam synagogam sanguinem eorum sitientem de regni culmine quasi Iezabel praecipitaret, & ipsius retores interficeret.

c *Si quidem.* Athalia quae semen David conabatur extinguere, & regiam stirpem delere significat impietatem synagogae, quae per-

nc-

Amri. Sed & ipse ingressus est per viam domus Achab. Mater enim eius impulit eum, ut impiè ageret. Fecit igitur malum in conspectu domini, sicut domus Achab. Ipsi enim fuerunt ei consilarii post mortem patris sui, in interitum eius. Ambulavitque in consiliis eorum. Et perrexit cum Ioram filio Achab rege Israel in bellum contra Hazael Regem Syriae, in Ramoth Galaad. Vulneraueruntque Syri Ioram. Qui reversus est, ut curaretur in Iezrael, multas enim plagas acceperat in supradicto certamine. Igitur Azarias filius Ioram Rex Iuda descendit, ut inuiseret Ioram filium Achab in Iezrael aegrotantem. Voluntatis quippe fuit Dei aduersus Ochoziam, ut veniret ad Ioram. Cumque venisset, & egrederetur cum eo aduersum Iehu filium Namsi, quem

a Per Eliseum haec in libro regum scripta sunt.

vixit Dominus, ut deleteret domum Achab. Cum ergo euerteret Iehu domum Achab, & inuenit principes Iuda, & filios fratrum Ochoziae, qui ministrabant ei, & interfecit illos. Ipsi quoque perquirens, Ochoziam comprehendit latitantem in Samaria, adductumque ad se occidit. Et sepelierunt eum, eo quod esset filius Iosaphat, qui quaesierat dominum in toto corde suo. Nec erat ultra spes aliqua, ut de stirpe quis regnaret Ochoziae. Si quidem Athalia mater eius videns, quod mortuus esset filius suus, surrexit, & interfecit omnem stirpem regiam

a Memoria domini.

domus Iuda. Porro Iosabeth filia regis tulit Ioas filium Ochoziae, & furata est eum de domo filiorum regis, cum interficerentur. Abscon-

a Saceritas domini.

ditque eum cum nutrice sua in cubiculo lectulorum. Iosabeth autem, quae absconderat eum, erat filia Regis Ioram, vxor Ioiadae pontificis, soror Ochoziae, & idcirco Athalia non interfecit eum. Fuit ergo cum eis in domo Dei absconditus sex annis, quibus regnavit Athalia super terram.

a Temporalis domini.

nequitiam mentis semini Christi insidiatur inexorabili odio. D

poralis domini sed Iosabeth strenuitate (quae interpretatur futuritas Domini, i. ecclesia in qua sunt verae deliciae) servat Ioas, qui interpretatur memoria domini, id est, Christus, in quo est memoria nominis Domini, ne per crudelitatem fatientis interimatur in sanctis, sed nutriatur in domo Ioiadae pontificis, qui interpretatur dilectus domini, i. Christus, de quo patet ait. *Hic est filius &c. quo mi-* *com.* Cuius domus est ecclesia, ubi in fide electorum manens quotidie facit augmentum corporis sui, ut in tempore iudicii sceptrum regni, & potentiam extollat aduersum eos qui eum deprimebant.

Mat. 17.2

F

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

cedentis, capit. dictum est, quod Ioram pater eius 32. annorum erat, quando cepit regnare, & octo annis regnavit, ex quo sequitur quod filius eius Ochozias senior fuit patre duobus annis. Ad quod dicendum secundum sententiam Hier. quod Ioram regnavit 28. annis, & octo annis regnavit satis bene post mortem patris sui Iosaphat antequam per uxorem suam ad idololatriam traheretur, & ideo illi octo anni tantum in eius regno computantur, aliis autem 20. annis regnavit pessime, propter quod in eius regno non computantur, sicut lib. 1. Reg. 13. dicitur, quod Saul regnavit duobus annis, & residuum taceatur, quia duobus annis tantum bene regnavit, cum tamen pluribus regnavit licet male, ut ibidem dictum fuit, sed annis vitae filii sui copulantur, ne error in historia fieret, si omnino tacerentur. Similiter, & alii anni Saul alibi exprimuntur, sicut lib. 13. & propter hoc dicitur 4. Reg. 8. quod iste Ochozias 12. annorum erat, quando regnare cepit, & quia ibi rescantur anni viginti patris sui, qui hic adduntur ratione dicta.

1 Ipsi. n. su. s. illi, de domo Achab, qui erant idololatrae.

2 Et per. cum Io. fi. Ach. ex amicitia, & familiaritate.

3 Igitur Aza. &c. Hic consequenter describitur eius poena debita

&

& primo in persona propria, secundo in prole sua, ibi. Nec erat ultra spes. Sententia autem primae partis patet ex dictis 4. Reg. 9. & 8. excepto quod sequitur.

4 Quem un. do. per unum de discipulis Elisei, ut habetur 4. Regum 9.

5 Et si. fra. Ocho. quia fratres Ochoziae fuerant interfecti, ut dictum est, sed filii eorum remanserunt, vocantur tamen fratres Ochoziae 3. Reg. 10. c. i. propinqui, & de eadem cognatione in libro de Hebraicis quaest. dicitur quod erant consobrini Ochoziae.

6 Nec erat, &c. Hic consequenter describitur punitio Ochoziae in prole sua, quia mater eius Athalia interfecit omnes filios eius, uno excepto, et patet sententia huius partis ex dictis 4. Reg. 11. excepto quod sequitur.

7 Absconditque eum. i. in dormitorio sacerdotum in templo ministrantium, ut dicit hic glossa Hebraica 4. Reg. dicitur. Eratque cum ea in domo domini clam, ubi dicit Reg. Sal. quod hoc fuit in solariis templi, & forte ibi iacebant sacerdotes in sua hebdomada ministrantes, vel saltem eorum aliqui. Vel dici potest quod primo abscondit eum in dormitorio sacerdotum, quod erat circa templum, postea transtulit eum ad solarium templi, ut secretius servaretur ibi.

CAP.

C A P. XXIII.

monium autem coronam regiam, ut quæ significaret regnū. Colligationem autem seu conurationem solent uocare ty-

Li. Antiqu. cap. 1.

Anno autem septimo, &c. Joseph. Ochozias rex ex vno patre habuit sororem nomi-

C A P. XXIII.

Hæc in libro Regum scripta, & exposita sunt.

Anno autem septimo confortatus Ioiada assumpsit centuriones, Azariam videlicet filium Ieroham, & Ismahel filium Iohannam, Azariam quoque filium Obed, & Maasiam filium Adaia, & Elisaphat filiū Zechri. Et inuit cum eis fœdus. Qui circumeuntes Iudam, congregauerunt Leuitas de cunctis vrbi-

que in Ierusalem. Inuit igitur omnis multitudo Israel pactum in domo domini cum rege. Dixitque ad eos Ioiada. Ecce filius regis regnabit, sicut locutus est dominus super filios Dauid. Iste est ergo sermo quem facietis. Tertia pars vestrum, qui veniunt ad sabbathum, & Leuitarum, & ianitorum erit in portis, tertia vero pars ad domum regis, & tertia ad portam quæ appellatur fundamenti. Omne vero reliquum vulgus sit in atriis domus domini, nec quispiam alius ingrediatur domum domini, nisi sacerdotes, & qui ministrant de Leuitis. Ipsi tantummodo ingrediantur, quia sanctificati sunt, & omne reliquum vulgus obseruet custodias domini. Leuitæ autem circudent regem, habentes singuli arma sua. Et si quis alius ingressus fuerit templum, interficiatur, & sintque cum rege, & intrante, & egrediente. Fecerunt igitur Leuitæ, & vniuersus Iuda iuxta omnia quæ præceperat Ioiada pontifex. Et assumpserunt singuli viros qui sub se erant, & veniebant per ordinem sabbathi cum his qui impleuerant sabbathum, & egressuri erant. Si quidem Ioiada pontifex non dimiserat abire turmas, quæ sibi per singulas hebdomadas succedere consueuerant. Deditque Ioiada sacerdos centurionibus lanceas, clypeosque, & peltas regis Dauid, quas consecrauerat in domo Domini. Constituitque omnem populum tenentium pugiones, a parte templi dextera vsque ad partem templi sinistram coram altari, & templo per circumitum regis. Et eduxerunt filium regis, & imposuerunt ei diadema, & testimonium, dederuntque in manu eius tenendam legem, & constituerunt eum regem. Vixit quoque illum Ioiada pontifex, & filii eius, imprecantique sunt ei, atque dixerunt. Viuat rex. Quod cum audisset Athalia uocem f. currentium, atque laudantium regem, ingressa est ad populum in templum domini. Cumque uidisset regem stantem super gradū in introitu, & principes turmasq. circa eum, oēmque populum terræ gaudentem atque clangentem rubis, & diuersi gñis organis concinentem, uocemque laudantium, scidit vestimenta sua, & ait. Insidiæ, insidiæ. Egressus autem Ioiada pontifex ad centuriones, & principes exercitus, dixit eis. Educite illam extra septa templi, & interficiatur foris gladio. Præcepitque sacerdos, ne occideretur in domo domini, Et imposuerunt ceruicibus eius manus. Cumque intrasset portā equorum domus regis, interfecerunt eā ibi. pepigit autem Ioiada fœdus inter se, vniuersumq. populum, & regem

tanta erat peruersitas, ut nepotem suum regnasse conspicata, vestem sciderit, & exclamavit. Colligatio, colligatio, seu conuratio. Sed centurionibus iussit Sanctissimus Sacerdos, ut ea extra sacrum ambitum educerent.

c Super gr. Columnam, s. & basim, quam parauerat Salomon, & posuerat in medio basilicæ, habentem quinq. cubitos longitudinis, & quinq. latitudinis, & tres in altum.

d Tepig. au. lo. Ioiada interpretat cognoscens dominum, vel diligens, quia filios Israel Dominum cognoscere docuit. Pepigit ergo fœdus inter dominum populum que regem, ut domino. s. obedirent, & legi eius. Pepigit et inter regem, & populū, ut populus erga regem fideliter ageret & rex populū iuste regeret secundum doctrinam sacerdotū & Leuitarum quorum officij, fuit in sinuate præcepta domini.

* Theo. Quantum iuuet pius Doctor docet hæc historia.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

Anno au. sep. Hic agitur de tempore ipsius Ios regis Iudæ, & primo describitur eius institutio, secundo regni sui prosecutio, cap. 24. Circa primum primo describitur ipsius Ios institutio, secundo Athalia occisio, ibi: Quod cum audisset Athalia. tertio regis instituti confirmatio, ibi: Pepigit autem Ioiada. sententia autem istarum partium patet ex dictis 4. Reg. 11. exceptis quæ sequuntur. In prima parte dicitur.

2 Assump. cen. Az. romia. isforum omittuntur 4. Reg. 11. quæ exprimitur hic ad maiorem historice certitudinem.

3 Erat in port. 4 Reg. 11. dicitur. Ad portam Scit. & forte ex illa parte erant prius porta, ideo dicitur hic, in portis.

4 Ad portam quæ appellatur fundamenti. Ista est porta q. 4. Reg. 11. dicitur post habitaculum sentariorum, port. e. n. pluribus nominibus nominantur ex diuersis proprietatibus.

5 Et peltas reg. s. sicut rotunda, a peilendo dicta, quia repellunt istus. In secunda parte dicitur.

6 Cumque vi. re. stan. su. Dicunt aliqui quod iste gradus erat basis aenea, super quam orauit Salomon, ut habetur sup. 6. & vocatur gradus, quia ad eam ascendebatur per aliquot gradus, quia habebat tres cubitos in altitudine, ut ibidem dicitur. Secundum alios uero erat quedam sedes notabilis in porticu templi, ubi rex sedebat quando ueniebat ad domum domini. In tertia parte dicitur.

* 1 Const.

Ad

MORALITER.

1 Anno septimo confortatus Ioiada assum. Expositio mystica huius capituli requiritur 4. Reg. 11. cap.

† 1 sc.

A vt esset populus Domini. Itaque ingressus est omnis populus domum Baal, & destruxerunt eam, & altaria, ac simulachra illius confecerunt. Mathan quoque Sacerdotem Baal interfecerunt ante aras. Constituit autem Ioiada præpositos in domo domini, sub manibus sacerdotum, & Leuitarum, quos distribuit Dauid in domo Domini, vt offerrent holocausta Domino, & sicut scriptum est in lege Moyse in gaudio, & canticis iuxta dispositionem,

Dauid. constituit quoque ianitores in portis domus Domini, vt non ingrederetur eam immunus in omni re. Assumpsitque centuriones, & fortissimos viros, ac principes populi, & omne vulgus terræ, & fecerunt descendere regem de domo Domini, & introire per medium portæ superioris in domum regis, & collocauerunt eum in folio regali. Lætatusque est omnis populus terræ & vrbs quieuit. Porro Athalia interfecta est gladio.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Const. au. Io. vt fierent ibi diuina obsequia, sicut fiebat, antequam regnaret Athalia, quæ cultum diuinum prout potuit, destruxit, ut habetur c. sequenti.

2 Iux. di. Da. quæ dispositio habetur sup. li. 1. 24. & 25. cap.

3 Læta. est o. eo quod liberatus erat a dominio mulieris, quod erat opprobriosum, & quia regnum restitutum erat ad heredem debitum.

Iux.

CAP.

C A P. XXIII.

Septem annorum erat Ioas, cum regnare, &c. **CLEMENS.** Rom. Si in parua parocchia grandior natus

populo collata iussu regis per manus magistrorum cementariis, & artificibus operum datur, ut scissuras parietum reficiant, & sartatecta restaurent. Ioas. n. & hoc nomine, & hoc opere

C A P. XXIII.

aliquis non reperitur, qui in Episcopum institui possit, iuuenis vero ibi est testimonium habens eorum, qui cum eo uixerunt, Episcopatus munere illum dignum esse, in mansuetudine, & modestia senectutem præ se ferens, is constituatur in pace. Nam Salomon duodecimum agens annum, in Israele regnauit, & Ioas octo annos natus regnauit in iustitia, item Ioas in septimo anno præfuit populo. Sequitur.

Septem annorum erat Ioas, cum regnare cepisset, & quadraginta annis regnauit in Ierusalem. Nomen matris eius sebia de Bersabee. Fecitque quod bonum est coram domino cunctis diebus Ioiadæ sacerdotis. Accepit autem ei Ioiada uxores duas, e quibus genuit filios, & filias. Post quæ placuit Ioas, ut instauraret domum domini. Congregauitque sacerdotes & Leuitas, & dixit eis. Egredimini ad ciuitates Iuda, & colligite de uniuerso Israel pecuniam ad sartatecta templi Dei vestri per singulos annos, festinatoque hoc facite. Porro Leuitæ egere negligentius. Vocauitque rex Iuda Ioiadam principem, & dixit ei. Quare non tibi fuit curæ, vt cogeres Leuitas auferre de Iuda, & de Ierusalé pecuniam, quæ constituta est a Moyse seruo dñi, vt inferret eam omnis multitudo Israel in tabernaculum testimonii? Athalia. n. impiissima, & filii eius destruxerunt domum Dei, & de uniuersis quæ sanctificata fuerant in templo dñi, ornauerunt phanum Baalim. Præcepit ergo rex, & fecerunt arcam, posueruntque eam iuxta portam domus dñi forissecus. Et prædicatum est in Iuda, & Ierusalem, vt deferrent singuli pretium dño, quod constituit Moyse seruus Dei super omnem Israel in deserto. Lætatiq. sunt cuncti principes, & omnis populus, & ingressi contulerunt in arcam dñi

Christum significat. Interpretatur enim Domini robur. Hic Doctoribus mandat, vt accipiant omnem pecuniam quæ a prætereuntibus offertur in domum Dei, quicquid, scilicet, a sanctis scientiæ spiritualis, vel bonæ operationis collatum est in thesaurum domini, ut per prædicatorum officia ad restaurationem spiritualis templi conferatur, ut quicquid inuenerit per errorem scissum, uel per uitia læsum, restauret, ne per negligentiam doctorum peccati auditorum multitudo.

e Et filii eius. Nō quod filios tunc habuerit, quia

b Post quæ plac. Ioas Rex Sacerdotes arguit, quia minus studiosi fuerant in instauracione templi, & pecunia a po-

NICOLAUS DE LYRA. C A P. XXIII.

Septem an. Hic consequenter describitur regni Ioas prosecutio, & primo tempore prosperitatis, secundo tempore aduersitatis, sibi. Postquam autem obiit Ioiada. Prima in duas, quia primo describitur processus Regni Ioas in bono, secundo Ioiadæ pontificis sancta consummatio, ibi. Senuit autem Ioiad. Sententia primæ partis patet ex dictis 4. Reg. 12. exceptis quæ sequuntur.

2 Egr. ad ci. Præter. n. illam pecuniam, quæ sponte offerebatur in templo pro necessariis templi, uoluit rex, vt a quolibet capitaneo de regno suo colligeretur dimidius sclus argenti, qui soluebatur a communitate, & in hoc equaliter soluebat pauper, & diues, ut habetur Exo. 25 & hac pecunia dabatur pro redemptione animæ, quia cum sic enumerabantur per dimidios sclusos datos, non erat plaga in populo, ut ibidem dicitur

dicitur. 3 Athalia enim & filii Athaliæ non possunt hic intelligi fratres Ochoziæ filii sui, quia omnes fuerant interfecti, vt habetur supra in princ. 2. 2. c. Nec filii Ochoziæ, quia illos interfecit Athalia, vt habetur supr. 2. 2. c. in fin. & ideo filii eius hic dicuntur sacerdotes Baal, quos ipsa nutrebat, vt dicitur lib. de Hebraicis quæst. 4 Destru. do. de. dimitentes multa cadere, & spoliantes templum vasibus, & ornamentis, applicantes cultui Baal, & propter hoc ad restaurandum ista, requirebatur magna pecunia, & maxime quia illa quæ erant applicata idolis, non erant ulterius diuino cultui applicanda. 5 Et fecerunt. 3. Reg. dicitur gazophylacium, locus est ubi potest reponi pecunia, sine apertione, non tamen inde retrahi, sicut pro fabricis ecclesiarum solet fieri. 6 Vt def. sin. pretium domino, quod conf. Moy. s. dimidium sclusum, vt dictum est supra,

Et

MORALITER.

† Septem ann. erat Io. cum regna. ca. Hoc capitulum expositum

tum est mystice 4. Reg. 12. c. vsque ibi. Tom. 2.

Post-

O thozia in ortuo, eo quod non habuerat filium, omne semine regum interiree mober est, sed filios eius sacerdotis adolozum non auit, qui templum spolauerunt, & ex ornamentis eius idola sua exornauerunt, septem filii imitatores dicitur a illi. Hoc faciunt apostoli, quando per labie eos tibi discipulos uerbi di-

parte pecunie. i. de ea que aliis donationibus collata fuerat. Potuit. n. fieri, ut in diuersis temporibus pecunie oblatæ diuersæ facturæ materiam præberent, sicut alia etiam doctrina quæ iudes imbuuntur ad fidem, alia qua perfecti instruantur ad plenitudinem.

ad orationem regis.

A regum interiree mober est, sed filios eius sacerdotis adolozum non auit, qui templum spolauerunt, & ex ornamentis eius idola sua exornauerunt, septem filii imitatores dicitur a illi. Hoc faciunt apostoli, quando per labie eos tibi discipulos uerbi di-

B querum alii fabricant ligna, cum te, & tibi obediens ligna fructifera in domo Dei preparant. Alii tatecta faciebant, quando illa que per heresim vel schismata ruper fuerant, reedificabant. Alii laxa cedunt, cum dueros corde, & incredulos fortiter increpant. Alii metalla ferri, & æris, cum robur fidei, & confessio nem catholicæ veritatis ab uno quoque expetunt, ut impleatur domus Dei iuxta illud. *Vnicuique nostrum datur est gratia secundum mensuram donationis Christi.*

Et ceperunt operari operari.

C Sed non hic dicitur de eadem pecunia que efferebatur a populo in templo domini ad instauracionem domus Dei facta fuerunt facta uasa in ministerium templi, & ad holocausta, sed de reliqua

Eph. 4. b

Reliquam par. Videatur contrarium quod legitur in li. Re. *Verantamen non sibi ex eadem pecunia hys templi, & susci.*

† del'nicus ob seq uis coru.

Reliquam par. Videatur contrarium quod legitur in li. Re. *Verantamen non sibi ex eadem pecunia hys templi, & susci.*

4 Reg. 12. c

Sed non hic dicitur de eadem pecunia que efferebatur a populo in templo domini ad instauracionem domus Dei facta fuerunt facta uasa in ministerium templi, & ad holocausta, sed de reliqua

atque miserunt, ita ut impleretur. Cumque tempus esset, ut deferrent arcam coram rege per manus Leuitarum (videbant enim multam pecuniam) ingrediebatur Scriba regis, & quem primus sacerdos collauerant, effundebantque pecuniam que erat in arca. Porro arcam reportabant ad locum suum, sicque faciebant per singulos dies. Et

cōgregata est infinita pecunia, quam dederunt Rex, & Ioiada his, qui præerant operibus domus domini. At illi conducebant ex ea caesores lapidum, & artifices operum singulorum, ut instaurarent domum domini, fabros quoque ferri, & æris, ut quod cadere ceperat, fulciretur. Egeruntque hi qui operabantur industriè, & obducebatur parietum cicatrix per manus eorum, ac suscitauerunt domum Domini in statum pristinum, & firmiter eam stare fecerunt. Cumque compleissent omnia opera, detulerunt coram rege, & Ioiada reliqua

partem pecuniæ, de qua facta sunt uasa templi in ministerium, & ad holocausta, phialæ quoque & cætera uasa aurea, & argentea. Et offerrebantur holocausta in domo Domini iugiter cunctis diebus Ioiadæ. Senuit autem Ioiada plenus dierum, & mortuus est cum centum & triginta esset annorum. Sepelieruntque eum in ciuitate David cum regibus, eo quod fecisset bonum cum Israel & cum domo eius.

Postquam autem obiit Ioiada, ingressi sunt principes Iuda, & adora uerunt Regem. Qui delinitus obsequiis eorum, acquieuit eis. Et dereliquerunt templum domini Dei patrum suorum, seruiueruntque lucis, & sculptilibus, & facta est ira domini contra Iudam, & Ierusalem propter hoc peccatum. Mittebatque eis prophetas, ut reuerterentur ad dominum, quos protestantes illi audire nolebant. Spiritus itaque domini induit Zachariam filium Ioiadæ sacerdotem, & stetit in conspectu populi, & dixit eis. Hæc dicit Dominus. Quare trans gredimini præceptum Domini, quod vobis non proderit, & dereli-

quos legitur in Actibus apostolorum ab angelo percussus. **Spiritus itaque Domini, & c.** Theod. Meminit unius solius pro-

c Senuit autem Ioiada, etc. Hebraei. Oriente diebus Salomonis lahe & ruina, natus est simul Ioiada, qui eam corrigeret. Postquam autem obiit, principes Iuda, adorauerunt regem. Qui delinitus eorum obsequiis, acquieuit eis. Scipsu. n. Rex Ioas Deum consecrauit, & noiauit. Nā hæc declarat quod ponit, Et adorauerunt regem. Item illud, Acquieuit eis rex. Theod. Cū decessisset Ioiada, Ioas declinauit ad impietatem, inductus a principibus. Sed non eius curam abiicit aiam medicus. Misit. n. iugiter Dominus ad ipsos, prophetas ad conuertendum ipsos ad Dominum & testificatus est eis, & non audierunt. **d** Et facta est. Tradit Hebraei principes Iuda regem, ut Deum adoraret, & illum libenter accepisse: unde nimis dominum offendit, & subito expetuit est iram quæ meruit. Ob hæc etiam culpam Herodes legitur in Actibus apostolorum ab angelo percussus. **e** Spiritus itaque Domini, & c. Theod. Meminit unius solius pro-

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et congregata est infinita pecunia. hyperbole est, ad denotandum magnam summam, licet esset finita simpliciter.
- 2 Reliquam par. Contrarium uidetur 4 Reg. 12. c. ubi dicitur. Non sibi ex eadem pecunia hydriae templi domini, &c. *Incedum, quod quamdā reparabatur templi edificium non sibi ex illa pecunia, que ordinata erat ad reparandum edificium, & sensuum hoc loquitur scriptura 4. Re. sed edificium reparato de residuo pecuniæ facta sunt uasa templi, ut hic dicitur.*
- 3 Senuit autem Io. Hic consequenter describitur ipsius Ioiadæ felix consummatio, cum dicitur.
- 4 Plenus di. quia non transit tempus in vacuum, sed in bonis operibus continui se exercuit, propter quod ualde solemniter sepultus fuit, cum dicitur. Sepelieruntque eum in ciuitate David. Et subditur causa laudis.
- 5 Eo quod se. bo. cum Isr. *is sum a dominio mulieris liberando & ab idololatria renouando.*
- 6 Et cum do. eius. regem de eius semine restitucendo, ut patet per prædicta.

7 Post-

- 7 Postquam autem ob. Hic consequenter describitur regnum Ioas tempore aduersitatis, & primo describitur ipsius, & populi malum culpæ, secundo malum pænæ, ubi: Cumque euolutus. Circa primum tangitur duplex culpa. Prima est idololatria, cum dicitur.
- 8 Ingressi sunt prin. Iu. & ado. re. impendendo sibi diuinum honorem, sicut dictum fuit diffusus 4. Reg. 12.
- 9 Et derelique. temp. do. Dei pa. suo. Abyssus enim abyssum inuocat. & ideo de uno peccato trahit sunt ad alia.
- 10 Mittebatque pr. ut re. ad do. Ex quo apparuit Dei miserationis, & eorum obstinatio. Consequenter notantur pericidia in infidelitate Zacharia, qui patri successerat in summo sacerdotio, non habetur ex glossa magna Hebraica, Thren. 2. g. super illud. Si occiditur in sanctuario domini sacerdos, & propheta. & in presentia cum dicitur.
- 11 Spiritus ita. do. in. Za. Ex reuelatione enim spiritus sancti, & eius impulsa, motus fuit ad constanter arguendum regem, & populum.
- 12 Filium Ioiadæ sacerdotem. Per hoc ostenditur conditio aggrauans peccatum, quia Ioiada fecerat bona erga regem, & populum, ut patet ex prædictis.

8 i Mife-

MORALITER.

7 Postquam au. etc. ad. re. Ier principes Iuda, qui diuinos honores regi Ioas exhibuerunt, bene dicitur plenus in expositione 2. ad. super 12. c. 4. lib. 1. regum, signantur adulatores regum, &

potentum, & sic faciunt eos insanire, & relinquere timorem diuinum, sicut iste Ioas dereliquit adulationibus principum delinitus, & predicatoris veritatis contemnere, & usque ad mortem aliquem persequi, sicut iste Ioas Zachariam prophetam iussit lapidari.

A propheta, &c. Neque solum verbis diuinis restiterunt, & cōtradixerunt, sed etiam lapidibus eum obruerunt in atrio templi. Tanto iste laborauit ingrati animi crimine, & in eum quod fuerat salutis administrer. Cum autem inoreretur dixit. Videat Dominus, & iudicet. Neque a sua exiit petitione. Nā cum praterisset annus, in eos quidem impetum fecit modicus Syrorum exercitus, traditi sunt autem a Domino qui ab eis fuerat contemptus. Et alios quidem interemerunt, aliis in captiuitatem reductis abierunt. Iste autem cum incidisset in infirmitatem, occisus fuit a subiectis. Vera est ergo oratio illa quae dicta fuit. **Noc.** Qui effundit sanguinem hominis, pro sanguine sanguis effundetur, quoniam in imagine Dei fecit hominem.

B a Zacharia filii Ioiadae. Dominus in Euangelio Zachariam inter templum, & altare occisum memorans, filium Barachiae dicit, quem praesens historia testatur filium fuisse Ioiadae. Sed a II Zachariam filium Barachiae dicit, qui in duodecim prophetis undecimus est, patrisque nomen consentit in eo. Sed ubi occisus sit inter templum, & altare, scriptura non docet, maxime cum temporibus eius uix ruinae templi fuerint. Alii Zachariam patrem Ioannis intelligi volunt, ex quibusdam apocryphorum somniis approbantes, quod propterea occisus sit, quia praedicauit aduentum Saluatoris, hoc quia de scripturis non habet autoritatem, eadem facilitate

quiritis dominum, ut derelinqueret vos? † Qui † congregati aduersus eum miserunt lapides iuxta regis imperium, in atrio domus dñi. Et non est recordatus Ioas rex misericordiae, quae fecerat Ioiada pater illius secum, sed interfecit filium eius. Qui cum moreretur ait. Videat dominus, & requirat. Cum que euolutus esset annus, ascendit contra eum exercitus syriae, venitque in Iudam, & Ierusalem, & interfecit cunctos principes populi, atque uniuersam praedam miserunt regi Damascum. Et certe cum pro modicus venisset numerus Syrorum tradidit dominus in manibus eorum infinitam multitudinem eo quod dereliquissent dominum Deum patrum suorum. In Ioas quoque ignominiosa exercuere iudicia, & abeuntes dimiserunt eum in languoribus magnis. Surrexerunt autem contra eum serui sui in ultionem sanguinis Zachariae filii Ioiadae sacerdotis, & occiderunt eum in lectulo suo & mortuus est. Sepelieruntque eum in ciuitate David, sed non in sepulchris regum. † Insidiati vero sunt ei Zabad filius Semaath Ammonitidis, & Iozabad filius Semarihi Moabitis. Porro filii eius, ac lumina pecuniae quae adunata fuerat sub eo, & instauratio domus Dei, scripta sunt † diligentius in libro regum. Regnauit autem Amasias filius eius pro eo.

facilitate contemnitur qua probatur. Alii istum volunt Zachariam esse, qui occisus sit inter templum, & altare a Iouis rege, sicut Regum narrat historia. Sed obseruandum, quod iste Zacharias non sit filius Barachiae, sed Ioiadae, cum ergo Zachariam tenemus, & occisionis consentiat locus, quae

mus quare dicitur hic filius Barachiae, & non Ioiadae. Barachias benedictus domini dicitur, & sacerdotis Ioiadae iustitia Hebraeo nomine monstratur. In euangelio (quo utuntur Nazareni) pro filio Barachiae filius Ioiadae legitur, simpliciores fratres inter ruinas templi, & altaris, vel in portarum exitibus, quae Siloam dicunt, rubra saxa monstrantes Zachariae sanguine putant esse polluta.

b *Insidia. ve.* Afferunt Hebraei Ammonitas, & Moabitas insidiatos esse regi Ioas pro iniusta nece Zachariae ad exaggerandam malitiam Israelitarum, quae uicisti noluerunt sacerdotem Dei, quae uindicauerunt filii alienigenarum.

* Iosephi. Cum pessimum languorem incurrisset Ioas, instantes amici qui mortem Zachariae Ioiadae filii defendebant, eique insidias facientes interemerunt eum, & sepultus est quidem Ierofolymis, non autem in monumentis patrum, quia fuerat impius, & diuinae religionis inimicus.

* Theod. Ioram quidem interfecerunt non diuino zelo accensi, sed saeuo, & sanguinolento animo incitati.

CAP.

NICOLAUS DELYRA.

1 Miserunt la. iux. re. imp. Ex quo patet, quod rex, & populus perpetraverunt parricidium.

2 Videat do. & re. Hoc dicit non zelo uindictae, sed iustitia diuinae.

3 Cumque e. Hic consequenter ponitur debita poena, & primo in debellatione Ioas, cum dicitur. Ascendit con. eum ex. Sy. Ex quo patet sententia usque ibi.

4 In Ioas quo. igno. iu. qua autem fuerunt illa, hic non exprimitur, nec 4. Reg. sed libro de Hebraicis questionibus dicitur, quod occiderunt filios eius coram eo, improperando ei interfectionem Zachariae. Sed hoc non videtur verum, quia in principio se. ca. dicitur quod Amasias filius eius regnauit pro eo, propter quod & multa alia, iste liber de

de Hebraicis questionibus a multis, & rationabiliter, ut videtur, negatur esse Hieronymi, tum quia non habet eius stilum, tum quia in libro illustrium virorum, ubi Hieron. enumerat libros ab eo editos, facit solum mentionem de Hebraicis questionibus super Ge. & ideo dicitur, quod liber de Hebraicis questionibus super alios libros factus fuit a quodam Iudaeo conuerso, qui multa iusticia immiscuit, ut videtur, propter quod de illo libro parum curandum est, nisi quantum consonat veritati. Et ideo aliter dicitur, quod fecerunt isti Ioas plagas turpes, & ignominiosas, & ideo subdicitur. Et ideo abeuntes dimiserunt eum in languoribus magnis. Secundo describitur poena eius in interfectione, cum dicitur.

5 Surrexerunt autem con. Et patet sententia huius partis ex di. Etis 4. Reg. 12. in fi.

6 Sed non in se. quia erat indignus, propter malitias suas.

* CAP.

MORALITER.

3 Cumque euolutus esset. Per Syros qui interpretantur sublimis, significantur superbi daemones. Vnde Iob 41. d. dicitur de daemone principe, quod ipse est rex super omnes filios superbiae. Igitur per exercitum Syriae significatur exercitus gehennae, siue daemorum, unde subditur.

Et

†. Et interfecit cunctos, per quos significantur adultores regum, & potentum, ut praedictum est.

§ In Ioas quo. ign. qui fuerat adulationibus principum delinitus. Per hoc igitur designatur, quod daemones secum trahunt ad inferni supplicia adultores, & adulationibus eorum acquiescentes.

Vigin-

CAPVT XXV.

CAPVT XXV.

Viginti quinque annorum erat Amasias cum regnare

coepisset, & vigintinovem annis regnavit in Ierusalem: Nomen matris eius Ioadā de Ierusalem. Fecitque quod bonum est in conspectu domini, veruntamen non in corde perfecto. Cumque roboratum sibi videret imperium, iugulavit seruos qui occiderant regem patrem suum, sed filios eorum non interfecit, sicut scriptum est in libro legis Moyse, ubi praecepit dominus, dicens. Non occidentur patres pro filiis, neque filii pro patribus suis, sed unusquisque in peccato suo morietur. Congregavit igitur Amasias Iudam, & constituit eos per familias tribunosque, & centuriones in uniuerso Iuda & Benjamin. Et recensuit a viginti annis, & sursum, inuenitque trecenta milia iuuenum qui egredierentur ad pugnam, & tenerent hastam, & clypeum. Mercede quoque conduxit de Israel centum milia robustorum centum talentis argenti. Venit autem homo Dei ad illum, & ait. O rex, ne egrediatur tecum exercitus Israel. Non est enim dominus cum Israel, & cunctis filiis Ephraim. Quod si putas in robore exercitus bella consistere, superari te faciet dominus ab hostibus. Dei quippe est, & adiuuare, & in fugam conuertere. Dixitque Amasias ad hominem Dei. Quid ergo fiet de centum talentis, quae dedi militibus Israel? Et respondit ei homo Dei. Habet dominus unde tibi dare possit multo his plura: separavit itaque Amasias exercitum, qui venerat ad eum ex Ephraim, ut reuerteretur in locum suum. At illi contra Iudam vehementer irati, reuersi sunt in regionem suam: porro Amasias confidenter eduxit populum suum, & abiit in vallem Salinarum. Percussitque filios Seir decem milia, & alia decem milia virorum ceperunt filij Iuda, & adduxerunt ad praeruptum cuiusdam petrae, praecipitaueruntque eos de summo in praeruptum, qui uniuersi crepuerunt. At ille exercitus quem remiserat Amasias, ne secum iret ad praerium, diffusus est in ciuitatibus Iuda a Samaria usque ad Bethhoron. Et interfectis tribus milibus diripuit praedam magnam. Amasias vero post caedem Idumaeorum, & allatos Deos filiorum Seir, statuit illos in Deos sibi, & adorabat eos,

Homil. 1. in Mt. ope. imp.

sibi praecepit dominus, ne occiderentur.

in tribunos.

B

Ioas pater eius. Nam Amasias in primis placuit Deo, sicut Ioas, sed postea malignatus est sicut Ioas. Secundum hoc fuit melior, quam Ioas pater suus, quia Ioas corripientem se prophetam lapidibus interfecit. Amasias autem cum misisset ad eum Deus prophetam, non interfecit, sed comminatus respondit ei. Nunquid consilia unius regis dedi te? Caue tibi, ne flagelleris. Sequitur.

facere cadere.

viuorum.

Rabbanus.

In uallem Salinae, &c. ubi sal fiebat, vel seno, falsuginis, ut multis in locis de ciso, & siccat, & incenso vel aquis putreorum falsis fer-

C

fer. & allatos Deos filiorum Seir, statuit illos in Deos sibi, & adorabat eos,

a De quo Ieroboam Quia sui dicitis, nec cum praetatis dominus est.

b Decem tribuum qui idola colebant, & Deo abominabiles erant.

a Qui secundum Hebraeos cum praeruptarentur aciem milia de petra, idola responderunt illos ideo interfectos, quia in cultu eorum negligentes fuerant.

seruefactis, & ad falsis firmitatem coque do perductis. Vel aliter, ubi & Ioab duodecim milia Idumaeorum percussisse legitur. Pro uale autem Salinarum uetus editio qualis nomen regionis Gemelap posuit.

c Statuit eos in deos sibi, & adorabat eos, & illis adolebat.

Theodoro retus. Diuinum affecutus auxilium non cognouit benefactorem. Deos enim eorum qui fuerant superari, quos asportauit cum spoliis, tanquam uictoriae datores honorauit, & sacrificiis est profecutus.

COMESTOR. Audiuit eos dates respōsa, ideo petiisse Amalech, quia negligentes fuerant in cultu eorum, pro quo tali poena percussus est.

a Scio

NICOLAUS DE LYRA.

CAP XXV.

Diuisio.

Viginti quinque. Hic consequenter agitur de tempore Amasiae & primo describitur regni eius prosperitas, quamdiu uixit innocenter. Secundo eius aduersitas postquam uixit insolenter, ibi. At ille exercitus. Sententia autem prima partis patet ex dictis 4. Regum 14. in princ. exceptis quae sequuntur.

1 Iugulauit seruos. & hoc iustè, quia licet esset dignus morte, tamen isti non habebant auctoritatem eum occidendi.

2 Congregauit igitur. ad pugnandum contra Idumaeos infestantes regnum suum.

3 O rex ne. quia erant idololatres, & ideo eorum societas magis nocisset, quam iuuisset. Ideo sequitur.

4 Non est enim. qui a in regno illo colebantur vituli aurei, & etiam idola alia.

5 Et cunctis filiis. a quibus denominabatur regnum illud, quia Ieroboam primus rex fuit de tribu Ephraim, & plures alii post eum.

6 Habet dominus unde tibi. ex quo patet, quod illam pecuniam illis non dedit.

7 At illi contra Iudam. non propter pecuniae retrahionem, ut dicitur, sed quoniam reputauerunt se contemni in illa separatione.

8 Percussitque filios Seir. sic est in Hebraeo, & 4 Reg. 14. & non 20.

20. milia, ut habent aliqui libri, & male.

10 At ille exercitus. Hic consequenter describitur aduersitas regni sui postquam uixit insolenter, & primo ponitur aduersitas, inducta pro peccato superbiae, & secundo pro peccato idololatriae, ibi. Amasias quoque. Circa primum sciendum, quod Amasias rex habita uictoria clatus fuit in superbiam, eam magis attribuens uirtuti propriae, quam diuinae, & ideo exercitus Israel, qui redierat ad terram suam, excitatus fuit ex diuina ordinatione ut intraderet regnum suum non. inuaserunt in reditu de exercitu Amasiae, sed postquam uenerant ad terram suam, & hoc notatur, cum dicitur.

11 Diffusus est in ciuitatibus. scilicet, ueniedo.

12 Usque ad Bethhoron. Samaria autem erat in regno Israel. Bethhoron autem in regno Iudae, & ideo si rediendo de exercitu Amasiae hoc fecisset, scriptura dixisset modo, scilicet, a Bethhoron usque ad Samariam.

13 Amasias uero. Hic consequenter ponitur aduersitas pro peccato idololatriae, & primo ponitur culpa, secundo poena ibi. Igitur Amasias. Circa primum dicitur. Amasias quoque. In libris de Hebraeo. dicitur, quia idola cum morerentur Idumaei, dederunt responsa, quod hoc accidebat Idumaeis, eo quod negligentes fuerant in cultu eorum, quod audiens Amasias eos coluit, sed hoc uidetur fictitium, quia nulla gl. Hebraica hoc dicit, nec aliquis expositor Latinus authenticus, uidetur etiam esse contra textum, quia propheta de hoc reprehendens Amasiam dixit.

*Cur

A Scio, inquit, quod cogitauerit dominus, &c. Qui neminem vult perire, sed eum qui in peccato perseuerat, iusto iudicio dānat. Ideo ergo Amasias perit, quia ad monitum per prophetam, vt ageret pœnitentiam, non obediuit, sed usque ad finem permansit.

B Carduus qui. Hanc similitudinem inuit, quia Amasias nobilissimis ortus natalibus de stirpe Dauid veniens, propter idololatriæ fœditatem degens, & uilis factus propriam mensuram non considerat sed ultra modum superbiæ fastu se eleuat.

C Iosep. Amasias dū se abstinere non posset in rebus scelicibus constitutus, scripsit ad regem Israelitarum, ut ei obaudiret, & populus vniuersus, sicut prius obaudiebant parentibus eius Dauidi, & Salomoni. Qui si parere nollent, scient quia bello terminum causa periret. Cui Iosias scripsit. Erat in Libano monte cypresus pœra, & puluis misit ad cypressum, petens filiam eius filio suo vxorem. Et dum hæc ageret, bestia quedam trantiens puluerem conculcauit. Hoc ergo tibi erit exemplum, vt maiora non appetas, &c.

C Bethsames. In Regum dicitur Bethsames oppidum Iudæ quia pertinet ad regnum Iudæ, id est, ad duas

duas tribus quibus imperabat domus Dauid, sed secundum situm locorum pertinet ad tribum Benjamin.

D Corruit, iud. 15, &c.

E Iosephus. Cum produxisset exercitum Iosias, essetque iam bellum commissurus, milites Amasie repentinus terror, & stupor inuasit, qualem non propitius Deus immitteret, & antequam venirent ad manus, in fugam animi pauore conuersi sunt. Illis ergo dispersis, contigit vt Amasias caperetur, eique Iosias mortem interminatus est ni Ierosolymis suaderet vt aperientes portas cum exercitu susceperent. Qui mortis terrore compulsi suscipere fecit hostem. Qui destruens partem muri quali quadringentorum cubitorum, cum curru ingressus est Ierosolymam, Amasiam captiuum ducens.

E Et ap. Ob. Quia non solum uasa abstulit, quæ in domo Dei reperiuntur, sed etiam illa quæ obseruabant ianitores & custodes templi. In Regum autem legitur, quod Dauid elegit de filiis Obededom 72. ad ministrandum in domo Dei, & custodiam templi.

F Qui post. Ex quo prophete consilium non audiuit, neque ad dominum conuertitur, coniuatio præparata est, & dilata, donec ad consummationem perueniret.

G CAP.

& illis adolebat incensum. Quamobrem iratus dominus contra Amasiam, misit ad illum prophetam qui diceret ei. Cur adorasti Deos, qui non liberauerunt populum suum de manu tua? Cumque hæc ille loqueretur, respondit ei. A quo missus hæc dicere? Num consiliarius regis es? Quiesce, ne interficiam te. Discedensque propheta: scio, inquit, quod cogitauerit Dominus occidere te, quia fecisti hoc malum, & insuper non acquieuisi consilio meo. † Igitur Amasias rex Iuda inuito pessimo consilio, misit ad Iosias filium Iosachaz filii Iehu Regem Israel, dicens. Veni, videamus nos mutuo.

B At ille remisit nuntios, dicens. Carduus, qui est in Libano, misit ad cedrum Libani dicens. Da filiam tuam filio meo vxorem. Et ecce bestie quæ erant in sylua Libani, transierunt, & conculcauerunt carduum. Dixisti. Percussi Edom, & idco erigitur cor tuum in † superbiam. Sede in domo tua. Cur malum aduersum te prouocas, vt cadas tu, & Iudas tecum? Noluit audire Amasias, eo quod Domini esset voluntas, vt traderetur in † manus hostium propter deos Edom. Ascendit igitur Iosias Rex Israel, & mutuos sibi præbuere conspectus.

C Curias sacerdotalis in tribu Benjamin, altera Bethsames est in tribu Nephthali ad regnum decem tribuum pertinens.

C Amasias autem rex Iuda † erat in Bethsames Iudæ. Corruitque Iudas coram Israel, & fugit in tabernacula sua. Porro Amasiam regem Iuda, filium Iosias filii Iosachaz cepit Iosias Rex Israel in Bethsames, & adduxit in Ierusalem. Destruxitque † murum eius a porta Ephraim vsque ad portam anguli quadringentis cubitis. Omne quoque aurum, & argentum, & vniuersa vasa quæ repererat in domo domini, & apud Obededom, in thesauris etiam domus regie, necnon & filios obsidum reduxit in Samariam. Vixit autem Amasias filius Iosias Rex Iuda, postquam mortuus est Iosias filius Iosachaz Rex Israel, quindecim annis. Reliqua vero sermonum Amasie priorum, & nouissimorum scripta sunt in libro Regum Iuda, & Israel. Qui postquam recessit a Domino, tetenderunt ei insidias in Ierusalem. Cumque fugisset Lachis, miserunt, & interfecerunt eum ibi. Reportantesque super equos, sepelierunt eum cum patribus suis in ciuitate Dauid.

F Quia deos Edom qui in equis portabantur adorauit, non super humeros hominum, quia neglexit seruare Deo Israel, cuius mysteria super humeros patriarcharum portabantur.

NICOLAUS DE LYRA.

2 Cur adorasti, &c. non. n. dicitur populus alicuius veri Dei, vel falsi, nisi cultum impendat sibi secundum ordinem illius ritus. Vnde & filii Israel, quando non colebant debito modo dominum, dicebantur non populus eius, ut patet Osee 1. c. & in pluribus aliis locis veter. test. Item quia Amasias respondisset prophete causam dictam idola colendi, vt videtur probabiliter, quod non fecit, sed dixit.

2 Num consiliarius reg. ex hoc etiam apparet obstinatio ipsius Amasie.

3 Igiur Ama. Hic post culpam ponitur pœna debita. Et patet sententia ex dictis 3. Reg. 14. addenda tamen sunt aliqua.

4 Carduus qui est. Carduus est herba vilis, & despecta. Cedrus autem est arbor alta, et ideo uocat Amasiam carduum, qui sub se habebat tres

tres tribus tantum, se autem vocat cedrum, quia habebat decem tribus in regno suo.

5 Porro Ama. re. sic habetur in Hebræo, & in libris correctis, & iste Iosachaz idem est cum Ochozia qui uocatur etiam Ioathan, ut habetur sup. 21. cap.

6 Vasa quæ re. Iste tempore Dauid fuit constitutus ad custodiam thesaurorum, & filii eius successerunt sibi in eodem officio, & idco locus ille ubi talia seruabantur, ab eo denominabatur.

7 Necnon & fi. Dixerunt aliqui, quod isti erant filii principum regni Israel, quos tenebat Amasias obsides. Sed hoc non videtur verum, quia non legitur Amasias tantum præualuisse regno Israel, propter quod dicendum, quod isti erant filii principum regni Iuda, quos cepit rex Israel in prælio, & quando uenit in Ierusalem commutauit, accipiendo filios pro patribus quos tenebat.

CAP.

CAPVT XXVI.

C A P. X X V I.

A
† Reg. 14. c.

Omnis autem. Iosep. Erat hic bonus, & naruraliter iustus, atq; magnanimus, & ad rerum promedētiā naturaliter industrus.

*EVCHERIVS. Quantum admodum agebat in morte patris, interim tamen vsque ad 16. annum regnū administratum est p Senatum quē uocabāt Sanhedrim, iō 12. ante regni sui sedecim annorum fuit, & regnum solus admistrare cepit. Sequitur.

† visiones Dei
† propter
cō fecit Deus.

† Mchunim

b Ozias cum re. Qui & Azarias. Ozias interpretatur uirtus domini. Azarias auxilium domini, quia quādiu recte egit, diuina ope aditus plurima bella feliciter commisit, & de hostibus triumphauit. Sed priuquā per superbiam illi cita tentauit, lepra percussus nominis, & honoris offuscata dignitate, exclusus a populo usque ad diē mortis.

† qui roboratus
† in
excelsium.

† planicie

* secundum numerum eorum.

Rabbanus supra eod. 25. f

C
† mirificaret eum dominus auxiliando ei.

† Mn̄is autem populus Iuda filium eius Oziam annorum xvj. constituit regem pro patre suo Amasia. Ipse ædificauit Ailath, & restituit eam ditioni Iudæ, postquam dormiuit rex cum patribus suis.

Sedecim annorum erat Ozias, cum regnare cœpisset, & quinquagintaduobus annis regnauit in Ierusalem. Nomen matris eius Iechelia de Ierusalem. Fecitque quod erat rectum in oculis Domini iuxta omnia, quæ fecerat Amasias

a † Hunc autem esse filium Zachariæ filii Ioiadæ, qui post mortem patris natus, & ob hoc patris nomen sortitus est, intelligens. n. propter sacerdotum, videns propter prophetiam dicitur.

pater eius, & exquisiuit Dominum in diebus zachariæ intelligentis, & † uidentis Deum. Cumque requireret Dominum † direxit eum in omnibus. Denique egressus est, & pugnauit contra philisthim, & destruxit murum Geth, & murum Iabniæ, murumque Azoti. Aedificauit quoque oppida in Azoto, & philisthim, & adiuuuit eum Deus contra philisthim, & contra

a † Locum esse dicunt, qui in Genesi Gerara dicitur, ubi regnauit Abimelec, & ubi peregrinatus est Abraham cum Sara uxore sua.

Arabes, qui habitabant in Gūrbaal, & contra Ammonitas. Appendebantque Ammonitæ munera Ozias, & diuulgatum est nomen eius vsque ad introitum Aegypti, † propter crebras uictorias.

Aedificauitque Ozias turres in Ierusalem super portam anguli, & super portam uallis, & reliquas in eodem muri latere, firmauitque eas. Extruxit etiam turres in solitudine, & effodit cisternas plurimas, eo quod haberet multa pecora, tam in campetribus, quam in

teremi vastitate. † Vineas quoque habuit, & uinitores in montibus, & in Carmelo. Erat quippe homo agriculturæ deditus. Fuit autem exercitus bellatorum eius, qui procedebant ad prælia * sub manu Iehiel scribæ, Maasiaque † doctoris, & sub manu Hananiæ,

qui erat de ducibus regis, omnisque numerus principum per familias suas virorum fortium duorum milium sexcentorum, & sub eis uniuersus exercitus trecentorum, & septem milium quingentorum qui erant apti ad bella, & pro rege contra aduersarios dimicabant.

Præparauit quoque eis Ozias, i. cuncto exercitui clypeos, & hastas, & galeas, & loricas, arcusque, & fundas ad iaciendos lapides. Et fecit in Ierusalem diuersi generis machinas, quas in turribus collocauit, & in angulis murorum, ut mitterent sagittas, & saxa grandia. Egressumque est nomen eius procul, eo quod † auxiliaretur ei dominus, & corroborasset illum. Sed cum roboratus esset eleuatum est cor eius † in interitum suum, & neglexit Dominum Deum suum, ingressusque templum Domini, adolere uo-

lens † in interitum suum, & neglexit Dominum Deum suum, ingressusque templum Domini, adolere uolens

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XXVI.

Omnis a. Hic consequenter agitur de tempore Ozias, cuius primo scribitur laudabilis conuersatio, secundo deestabilis elatio, ibi. Sed cum rob. Circa primū primo describitur, ut gratiosus cum dē. 2. Fecitque. s. in principio regni sui, ut habetur in c. precedenti. 3. Exquisiuit do. die. Dicit hic gl. Hebraica, quod hæc est litera intelligentis timores domini, & quod iste Zacharias idem est quod rex Ozias, & quod uocatus fuit trib. nominib. s. Ozias in principio huius c. & hoc Zacharias, & 3. Reg. 15. Azarias, & dicitur hic intelligens timores domini, quia fuit bonus, & sapiens, & timens dominum in principio regni sui. Expositores autem nostri dicunt communiter, quod iste Zacharias fuit filius Ioiadæ sacerdotis, quem occidit Ioas rex Iuda ut dicitur in sup. 24. c. Secundo describitur, ut uictoriosus, cum dicitur. Denique egressus est, & pugnauit contra Philisthim. Tertio describitur, ut famosus, cum dicitur. Et diuulgatum est nomen eius. Quarto ut in bonis temporalibus copiosus, quod apparet primo in ædificiis quæ fecit, cum dicitur.

4 Aedi-

MORALITER.

1 Omnis. Per istum Oziam qui sedecimo anno regnare cepit, & quod rectum erat in conspectu dñi fecit, signatur iuuenis bonæ indolis, & bene disponens regnum animæ suæ, per debita n. subiectionem uirium sensitiuarum regimini rōnis redita. Et quā ex hoc sequitur diffusio bonæ famæ, ideo sequit. † Et diuulgata talis. n. iuuenis frequenter triumphat de concupiscentiis mundi, & carnis, & de insultibus diaboli. Verumptamen talis iuuenis uirtuosus non est p hoc cōfirmatus in bono,

4 Aedificauit. &c. & hæc est quæ c. præc. uocatur porta Ephraim ibi. n. fortius ædificauit, quia magis indigebat, eo quod murus Ierusalem interruptus fuerat a porta Ephraim vsque ad portam anguli 400. cubitis, ut habetur c. præc.

5 Extruxitque tur. in so. ad custodiam animalium.

6 Et effodit cisternas. ad potum eorum, ideo subditur.

7 Eo quod ha. mul. & in hoc secundo ostenditur copiosus in diuitiis naturalib. quæ sunt valde necessaria regiō. quia tempore obsidionis nihil ualere artificiales diuitiæ absque istis. Tertio ostenditur copiosus in rebus bellicis, cum dicitur. Fuit au. ex bel. eius. Et patet litera vsque ibi.

8 Quas in tur. co. ibi. n. efficaciares sunt defensiones, eo quod ex angulis possunt defendi duæ partes muri hinc, & inde.

9 Sed cum ro. el. Hic consequenter describitur Ozias deestabilis elatio, quia cum deberet ex præteritis Dei beneficiis humiliari, in tantum superbiam eleuatus est, quod non suffecit sibi honor regius, sed etiam uoluit usurpare sacerdotis officium super altare thymiamatis offerendo incensum, & patet litera vsque ibi.

Non

no, maxime quia mutabilis est inuentus. Vnde contingit aliquando, quod iusto Dei iudicio nobis tamen occulto permittitur ex donis a Deo sibi collatis in superbiam eleuari quod significatur per hoc quod sequitur.

9 Sed cum ro. nam usurpare sibi uoluit officium sacerdotis offerendo incensum, unde subditur.

† Ingressusq. propter quod a dño percussus fuit lepra, per q̄ significata fuit mortalis culpa, propter q̄ superbus separatur a consortio iustorum sicut leprosus a cohabitatione sanorū.

Dormi-

stante solenni festiuitate intrauit in tēplum ad altare aureū, oblaturus incensum secundū Iosephum. Vnde ante ciuitatē in loco, qui dicitur Eroge, scissa est media pars montis ad Occidentem, & sua volubilitate per quatuor stadia procedens ad Orientalem restitit montē, ita ut vias clauderet, & regias vites opprimeret. Vo-

lunt Hebræi in anno 25. Ozias hoc accidisse, cuius reliqui anni sunt 27. Regnavit autem annis 52.
 * Theodor. Ozias superbo, & arroganti ductus spiritu, ausus est fungi munere sacerdotali. Sed intus in tēplo nō cessit tāquā regi pōtifex, sed eū libere arguit. Definita sunt, inquit, a Deo q̄ regibus cōueniūt, & quæ sacerdotibus cōgruunt. Singulare munus habēt sacerdotes. Quid cōculcas legem a Deo datā? Cur transgredieris terminos? Rapiēs ea quæ nō cōueniunt, tua ēt perdes. Nō solū aut nō cessit, sed ēt verba egre tulit insolescēs. Sed pro gloria collegit ignominia. Eadē ac eiderunt ei quæ primo parēti Adamo. Ille. n. cū desiderasset fieri Deus, eē quoq; Dei imaginē perdidit. ferebat hic in fronte argm̄ iniquitatis.

luit incēsum super altare thymiamatis. Statimq; ingressus post eū Azarias sacerdos, & cū eo sacerdotes Domini octoginta viri fortissimi restiterunt regi, atque dixerūt: Non est tui officii Ozia, vt adoleas incensum Domino, sed sacerdotum hoc est filiorum Aaron, qui consecrati sunt ad huiuscemodi ministerium. Egredere de sanctuario, tne contempseris: quia non reputabitur tibi in gloriam hoc a Domino Deo tuo. Iratusq; Ozias, & tenens in manu thuribulum, vt adoleret incensum, minabatur sacerdotibus. Statimque orta est lepra in fronte eius coram sacerdotibus in domo Domini super altare thymiamatis. Cumque respexisset eum Azarias pontifex, & omnes reliqui sacerdotes viderunt lepram in fronte eius, & festinato expulerunt eum. Sed & ipse perterritus acceleravit egredi, eo quod sensisset illico plagā Domini. Fuit igitur Ozias rex leprosus vsque ad diem mortis suæ, & habitauit in domo separata plenus lepra, ob quam eiectus fuerat de domo Domini. Porro Ioathan filius eius rexit domum regis, & iudicabat populum terræ. Reliqua autem sermo Ozias priorum, & nouissimorum scripsit Isaias filius Amos Propheta. Dormiuitque Ozias cum patribus suis, & sepelierunt eum in agro regalium sepulchrorum, eo quod esset leprosus. Regnavitque Ioathan filius eius pro eo.

* Chrysoſtomus. Tantum malum est arrogantia, quæ persuadet vt quisque semetipsum ignoret.
 * Clemens Rom. Vt Ozias cum non esset sacerdos, & sacerdotum sacra administrasset, in leprā incidit propter iniquitatem, sic omnis laicus non effugiet supplicium, si Deum

D Homil. 1. de verbis Isa. Lib. Contli. cap. 31.

cotempserit, suosq; sacerdotes despexerit, sibiq; honorem arrogauerit, nō imitatus Christum, qui non ipse se glorificauit, vt fieret sacerdos, sed expectauit, vt a patre audiret, *Tues sacerdos in aternum, &c.*

Regnavit Ozias annis 52. quo tempore apud Latinos Amulius, apud Athenienses Agamestor imperabant, quo mortuo vidit Isaias visionē, sicut ipse testatur, eo scilicet, tēpore quo Romulus Romani imperij conditor natus est.

-perterritus Ha. 6. a

2 In agro regalium sepulchrorum. Non in regalibus sepulchris, non in ciuitate Dauid. Hæretici enim, atq; schismatici indigni sunt societate, & communionē sanctę Ecclesię, nec memoria eorum inter Catholicos habetur, quia erroribus maculati, & vitijs squalidi ab eorum consortio separantur.

E

NICOLAUS DE LYRA.

1 Nō est tui officii. Ozi. q̄ distincta sunt regis, & sacerdotis officia.
 2 Non re. ti. in gl. a Do. i. illud quod reputas sibi honorificum, erit magis in vituperium ex Dei punitione. ideo sequitur.
 3 Statimq; orta est lep. in fron. eius. Quamuis enim percussus fuerit lepra in toto corpore: tamen fit magis mentio de fronte: quia ibi apparuit clarius, vt a sacerdotibus expelleretur celerius, ad ostendendum

dum etiam detestationem sui peccati, factus fuit terræ motus terribilis in Ierusalem, vt habetur Zachar. vlti.

4 Reliqua aut. ser. Ozi. pri. & no. scr. Isa. Non in libro Isaia quem habemus, sed in alio qui non fuit per Esdram reparatus, sicut & de pluribus alijs libris frequenter dictum est.
 5 Et sepel. eum in ag. reg. sep. Non tamen in sepulchris Regum propter infectionem lepræ.

MORALITER.

5 Dormiuitq; &c. Et nō in sepulchris regū, p̄ qd̄ significat q̄ motiens

moriens in mortali culpa, quæ est spiritualis lepra nō recipitur in quiete beatorum, qui cum Christo regnant in æternū.

CAP. XXVII.

Viginti quinque annorū. In principio, & in fine annos Ioathā enumerat, quia sicut in iusticia cepit, vtq; ad finem perseueravit. Vnde tempora vitæ eius laudē digna prædicantur.

* Iosephus. Huic regi nulla virtus defuit erga Deum pio,

autem in Zacharia scriptū est: *Et turris gregis nebulosa filia Sion* In Hebræo habetur, *Turris Ophel*. Turris Ophel cimmēciā sc̄pturæ significat, quæ in historia fundata spiritualis sensus caput inter nubila condit, dū sciētiæ magnitudinē ab oculis hominū abscondit. vnde: *Posuit tenebras laibulum suum.* Ioatham,

Zachar. 14 Mich. 4. c

Psal. 17.

Ibid. 47.

Hebr. 5. c

† erat corruptor LXX. c rumpebat. Ioan. 10. b

Psal. 112.

CAP. XXVII.

iuſto erga homines, & republicę studioſo. Quicquid enim instauratione opus habebat diligenter faciendum curauit. Sic autem propriū auxit regnū, vt hostibus quidem esset valde terribilis, familiaribus vero præcipue fœlix.

o Ipse ædificauit portam in Aetibus Apostolorū dicitur speciosa, secundū Hebræos, & ab eis porta Ioatham, quia ipse ædificauit eam, vsque hodie nuncupatur. c Ophel. Turris erat nō longe a tēplo, miræ altitudinis. Vnde & Ophel, id est, tenebrarum, vel nubili nomē accepit. vbi autem

Viginti quinque annorum erat Ioatham cum regnare cepisset: & sedecim annis regnavit in Ierusalem. Nomen matris eius Ierusa filia Sadoc. Fecitque quod rectum erat coram Domino, iuxta omnia quæ fecerat Ozias pater suus, excepto quod non est ingressus templum Domini, & adhuc populus delinquebat. Ipse ædificauit portam domus Domini excelsam, & in muro Ophel multa construxit.

b mini, & adhuc populus delinquebat. Ipse ædificauit portam c domus Domini excelsam, & in muro Ophel multa construxit.

cuius vitā laudatur, Christum significat, de quo dicitur: *Magnus Dominus, & laudabilis nimis, &c.* Interpretatur enī Ioatham cōsummatum, vel perfectum, & de Christo dicit Apostolus: *Et consummatum factus est omnib. obtemperatibus sibi causa salutis æternæ, &c.* Ipse cōstruxit portam domus Dñi excelsam, & mysteriū suæ incarnationis mirabili potentia effecit, qui de se ait: *Ego sum ostium, per me si quis introierit, saluabitur.* Hæc porta excelsa vocabatur, de qua Psalmista ait: *Excelsus super omnes gentes Dominus, &c.*

CAP.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XXVII.

Viginti quinque annorū. Hic consequenter agitur de tempore Ioatham, cuius describitur deuotus ingressus, strenuus processus, victoriosus

victoriosus congressus, & quietus egressus, secunda pars incipit ibi; Ipse ædificauit. tertia ibi; Ipse pugnavit. quarta ibi; Reliqua autem. & patet sententia ex d. clis 4. Reg. 15. b. Moraliter.

MORALITER.

Viginti quinque annorum erat Ioatham, cum regnare cepisset:

& sedecim annis reg. & c. Huius capituli explicatio mystica 4. Regum 15. requiratur.

A Vrbes quoque edificauit in montibus Iuda, & in saltibus castella, & turres. Ipse pugnavit contra regem filiorum Ammon, & vicit eos. Dederuntque ei filij Ammon in tempore illo centum talenta argenti, & decem milia coros tritici, ac totidem coros hordei. Hæc ei præbuerunt filij Ammon in anno secundo, & tertio. Corroboratusque est ioatham, eo quod direxisset

vias suas coram Domino Deo suo. Reliqua autem sermonum ioatham, & omnes pugnae eius, & opera scripta sunt in libro regum Israel, & Iuda. Vigintiquinque annorum erat cum regnare cœpisset, & sedecim annis regnavit in Ierusalem. Dormiuitque ioatham cum patribus suis, & sepelierunt eum in ciuitate Dauid, & regnavit Achaz filius eius pro eo.

C A P. XXVIII.

Ralbanus.

*V*iginti annorum erat Achaz, &c. Sequitur. In valle Benennom. Hæc est vallis Benennom, id est, filij Ennom, vel Ennom iuxta murum Ierusalem contra Orientem, in qua nemus pulcher-

rimum Siloe fontibus irrigatur. Taphet autem, vel Tojhet (vtrunq; enim dicitur) locus est in eadē conualle iuxta piscinā Fullonis, & iuxta agrū Acheldomach, qui vsq; hodie monstratur ad Australem plagam montis Sion. Solebant autē in Taphet (qui locus erat amœnissimus, vnde & hodie præbet horrorū delicias) posita ara sacrificare demonibus, nefandoque igne liberos suos consecrare, & holocaustum offerre. Vallis ergo Benennom, id est, filij Ennom, Hebraice Gehinnom dicitur, cuius nomine in nouo Testamento pœna inferni gehenna vocatur. Sicut enim in valle Benennom, quidolis seruierunt prophetis attestantibus perierunt, ita peccatores ex eis, qui peccauerunt, æterna dānatione peribunt. Achaz iusti patris filius in perfidiā, & scelus idololatriæ lapsus, significat hæreticos,

4 Reg. 16. a

B

Et 30. b.

† fecit

Jerom. 19. a

C

C A P. XXVIII.

Viginti annorum erat Achaz cum regnare cœpisset, & sedecim annis regnavit in Ierusalem. Non fecit rectum in cōspectu Domini, sicut Dauid pater eius; sed ambulauit in vijs regum Israel. Insuper & statuas fudit Baalim. Ipse est qui adoleuit incensum in valle Benennom, & lustrauit filios suos in igne, iuxta ritum gentiū, quas interfecit Dominus in aduentu filiorū Israel. Sacrificabat quoq; & thymiama succendebat in excelsis, & in collibus, & sub omni ligno frondoso. Tradiditque eum Dominus Deus eius in manu regis Syriæ, qui percussit eū, magnamque prædam cepit de eius imperio, & adduxit in Damascū. Manibus quoque regis Israel traditus est, & percussus plaga grādi. Occiditque Phacee filius Romeliæ de Iuda cētum viginti milia in die vno omnes viros bellatores, eo quod reliquissent Dñm Deū patrum suorum. Eodem tempore occidit Zechri vir potēs ex Ephraim Maasiam filium regis, & Ezricam duce[m] domus eius, Elcanā quoq; secundū a rege. Ceperuntque filij Israel de fratribus suis ducenta milia mulierum puerorum, & puellarum, & infinitā prædam, pertuleruntque eam in Samariam. Ea tempestate erat ibi Propheta Dñi nomine Obed, qui egressus obuiam exercitui venienti in Samariam, dixit eis: Ecce iratus Dominus Deus patrum vestrorum contra Iudam, tradidit eos in manibus vestris, & occidistis eos atrociter, ita vt ad cœlum pertingeret vestra crudelitas. Insuper filios Iuda, & Ierusalem vultis vobis subiicere in seruos, & ancillas, quod nequa-

reticos, qui ex Catholicis patribus sacramento fidei sunt imbuti, sed ad apostasiam declinantes cultum diuinum, præbent simulacris, & fructum veteri sui, id est, effectum prauæ cogitationis dæmonijs immolant igne zeli. Omnes enim adulterantes quali cibantur corda eorum.

† Theodoretus. Hic summa impietate, aliorum obscurauit impietatem. Iussit edificari aram in templo Dei, nō Deo vniuersorum, sed alicui exijs, qui falsè nominantur Diij. Dixit: Quæram Deo Damasceni, qui me vberant, & me corroborabunt. Iplis ego sacrificabo, & me defendent. In omni angulo in Ierusalem fecit hæc. Iam vero, & æneum altare quod Salomon construxit, transtulit. Imouauit etiam aliam impietatem. Regum enim portam, quæ erat intus in diuino tēplo transtulit, sacros ambitus faciens peruios. In omni loco edificauit altaria demonibus, nec solum in ciuitatibus, & pagis, sed etiam in agris, quæ sunt in via in quibus pauci solent ignem accendere. Tradiditque eum Demus, &c. † Theodoretus. Docet hæc historia

NICOLAUS DE LYRA. C A P. XXVIII.

Diuisio.

Viginti annorum erat, &c. Hic consequenter agitur de tempore ipsius Achaz, & primo describitur ipsius prauaricatio, secundo flagellatio, ibi: Tradiditq; eū. & tertio obstinatio, ibi: Insuper & tempore angustie. vterque prima pars patet ex dictis 4. Reg. 16. a. Tradiditq; eū. Hic consequenter ponitur ipsius flagellatio. Circa quod sciendum, qd Phacee filius Romeliæ rex Israel, & Rasi rex Syriæ simul cōfederati inuaserunt regnum Achaz, propter quod Achaz, & eius populus fuerunt multum territi, vt habetur Isa. 7. sed cum Isaias ipsum Achaz consolaretur, dicens: Noli timere, &c. & ad confirmationē huius signi uisum obuius fuit, dicens: Pete tibi signū a Domino Deo tuo in profundum inferni, siue in excelsum supra, Achaz

Achaz nō credidit, & signū oblatū recusauit, & de Domino diffidens ad humanū auxiliū refugit, mittēs inuera mulas, et magna Thebelsaphalasar regi Assyriorum, rogans, vt regnum Syriæ inuaderet, ac per hoc Rasi rex Syriæ recederet de regno Achaz, & iret ad defendendum regnum suū, quod & factū fuit, sed rex Syriæ recedēs de regno Achaz magnam prædam secum portauit, & tunc Achaz credens pualere contra regem Israhel solum, egressus fuit ad pugna[m] contra eum, & tunc fuit debellatus, & populus eius p magna parte occisus. Primo igitur ponitur flagellatio Achaz per regem Syriæ, cum dicitur: Tradiditq; eum d. Et patet litera ex dictis secundo per regem Israel, cum dicitur. 3 Manibus quoque regis Israel tra. est. Et patet litera vsq; ibi. 4 Ea tem. erat ibi pre. do. no. Obe. Iste non erat mansurus in Samaria, sed uenit illuc de Iuda missus a Domina, ad arguendam filiorum Israhel crudelitatem. Cetera patent vsque ibi.

1 Tempore

MORALITER.

1 Viginti annorum erat Achaz. Huius cap. moralis expositio 4 Reg. 16. posita est vsque ibi. † Ecce iratus Dominus. Hic habent principes Christiani documentum, vt non utantur crudeliter victorijs habitis contra

contra alios Christianos. Licet enim populus Iuda puniri meruisset a Domino propter sua peccata: tamen quia erat de eadem lege cum populo Israel, Dominus iratus fuit contra filios Israel, eo quod victoria habita de filijs Iuda crudeliter vsi fuerunt, dicente eis Propheca Domini Obed.

1 Peccastis

historia quā sustinuit calamitatem. Nā primum traditi fuerunt Syris. Deinde Phacca rex decem tribuum in vno conflictu occidit eorum duodecim millia: occidit etiam filios regis, & duces exercitus, viginti autem milia duxit in captiuitatem.

CAP.

quā factū opus est Peccastis † enim super hoc Dño Deo vestro. Sed audite cōsiliū meū, & reducite captiuos, quos † adduxistis de fratribus vestris: quia magnus furor Dñi imminet vobis. Steterūt itaque viri de principibus filiorum Ephraim: Azarias filius Iohanā, Barachias filius Mossamoth, Ezechias filius Sellum, & Amala filius Hadali, contra eos, qui veniebant de praelio, & dixerunt eis: Non introducetis huc captiuos, † ne peccemus Domino. Quare vultis adijcere super peccata nostra, & vetera cumulare delicta? Grande quippe peccatum est, & ira furoris Dñi imminet super Israel. Dimiseruntq; viri bellatores prędam, & vniuersa quę ceperant coram principibus, & omni multitudine. Steteruntq; viri quos supra memorauimus, & apprehendentes captiuos, omnesq; qui nudi erant, vestierunt de spoliis. Cumq; vestissent eos, & calceassent, & refecissent cibo, ac potu: vniuersi quoque † propter laborem, & adhibuissent eis curam quicumque ambulare non poterant, & erant imbecillo corpore: imposuerunt eos iumentis, & adduxerunt eos Iericho ciuitatem palmarum ad fratres eorum, ipsi reuersi sunt in Samariam. Tempore illo misit rex Achaz ad regem Assyriorum postulans auxiliū. Veneruntq; Idumæi, & percusserunt multos ex Iuda, & ceperunt † prędam magnam. Philisthiim quoque

diffusi sunt per vrbes campestris, & ad meridiem Iudæ. Ceperuntq; Bethsames, & Aialon, & Gaderoth, Socho quoque, & Thamnam, & Ganzo cum viculis suis: & habitauerunt in eis. Humiliauerat enim Dominus Iudam propter Achaz regem Iuda, eo quod † nudasset eum auxilio, & contemptui habuissent Dominum. Adduxitq; contra eum Thelgathphalnasar regem Assyriorum, qui & afflixit eum, & † nullo resistente vastauit. Igitur Achaz spoliata domo Domini, & domo regum, & principum, dedit regi Assyriorum munera, & tamē nihil ei profuit. Insuper & tempore angustię suę auxit contemptum in Dominum. Ipse per se rex Achaz immolauit diis Damasci victimas percussoribus suis, & dixit: Dii regum Syrię auxiliantur eis, quos ego placabo hostiis, & aderunt mihi. Cum e contrario ipsi fuerint ruinę ei, & vniuerso Israel. Direptis itaque Achaz omnibus vasis domus Dei, atque contractis clausit ianuas templi Dei, & fecit sibi altaria in vniuersis angulis Ierusalem. In omnibus quoque vrbibus Iuda extruxit aras ad cremandum thus, atque ad iracundiam prouocauit Dominum Deum patrum suorum. Reliqua autem sermonum eius priorum, & nouissimorum, & omnium operum scripta sunt in libro regum Iuda, & Israel. Dormiuitq; Achaz cum patribus suis, & sepelirunt eum in ciuitate Ierusalem. Neque enim receperunt eum in sepulchra regum Israel. Regnauitq; Ezechias filius eius pro eo.

† titionem fecit in Iuda, & pruaricatus est pruaricationem in Domino. † non roborauit eum, id est non preualuit ei.

-per se E

* dijs alienis

F

a Non est dignum hæreticos cum Catholicis in futuro quietescere, qui ab eis hic discordant fide, & opere.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Tempore illo mi. rex Achaz ad re. Af. Hoc fuit ante illud bellum contra regem Israel, vt dictum est. tertio ponitur flagellatio Achaz per Idumaos, cum dicitur: Veneruntque Idumæi, &c. quarto per Philisthæos, cum dicitur.
2 Philisthijm quo. dif. fu. Isti enim videntes regnum Iuda debilitatum modo prædicto, inuaserunt ipsum in confiniis suis, accipientes prædas, & ciuitates, prout poterant.
3 Eo quod nu. cum au. Scilicet, diuino, propter enim malitias ipsius Achaz regis Iudæ, Deus suo iusto iudicio subtraxerat suam protectionem ab eo, & populo suo. quinto ponitur flagellatio Achaz per regem Assyriorum, cum dicitur.
4 Adduxitq; cō. c. Thel. Licet enim Thelgathphalnasar ad preces Achaz primo venerit contra regem Syrię, vt dictum est, & ipsum interfecit, vt habetur 4. Reg. 16. cap. tamen postea iste Thelgathphalnasar videns debilitatem ipsius Achaz, & populi eius, intrauit eius regnum, & tributo graui subiugauit. Et hoc est quod subditur postea.
5 Dedit re. Af. m. Quia licet misisset magna munera, & multa regi Assyriorū, vt prædictū est, nō tamen propter hoc dimisit, quin postea † astaret regnū ei? redigēs sub graui tributo. Ista vero litera ab illo loco: Adduxitq; cō. c. Thel. aliter exponitur ab Hebręis, qui dicūt, q; hæc est vera litera. Et venit ad eū Thelgathphalnasar rex Assyriorū, quia ad preces eius venit cōtra regē, Syrię, vt dictū est. Qui afflixit eum, & non fortificauit: quia licet per acumentum Thelgathphalnasar rex Syrię aduersarius Achaz fuerit occisus, tamen Achaz propter munera magna, quę miserat regi Assyriorum, fuit depauperatus, & afflictus. Et tamen

tamen nihil ei profuit: quia ciuitates de regno Iudæ captę ab Idumæis, & Philisthæis, vt prædictum est, non fuerunt sibi per reges Assyriorum restitute.

6 Insuper & tem. an. suę. Hic consequenter describitur ipsius Achaz obstinatio: quia prædictis flagellationibus non fuit emendatus, sed magis peioratus, sicut & Pharaon rex Aegypti, vt habetur in lib. Exod. & hoc est quod dicitur. Insuper & tem. an. suę. id est, flagellationis prædictę.

7 Auxit con. in d. Exercendo nouum idololatrię modū, cū dicitur.

8 Inmo. dijs Da. Et hoc fuit, quando iuit obuiam Thelgathphalnasar in Damascum ad faciendum sibi reuerentiam, eo quod occiderat Rasin aduersarium suum, vt habetur 4. Reg. 16.

9 Et di. dij re. Sy. au. c. Quia sic corde credidit, & opere exteriori monstrauit, sicut enim corde creditur ad iustitiam, ore autem fit confessio ad salutem, vt habetur Rom. 10. b. ita infidelitas existens in corde, quando exterius declaratur in opere, facit ad damnationis augmentationem.

10 Clausit ianuas temp. Dei. Quia non suffecit sibi inducere idololatriam, sed etiam abstulit latrariam.

11 Et se. & c. vni. an. Ie. Vt statim haberentur in promptu quocunque. Cetera patent vsque ibi.

12 Et se. cum in ci. Ie. Non enim fuit sepultus in ciuitate David, in qua erant sepulchra regalia, sicut fuerat Amasias: non enim fuit sepultus cum regibus, vt dictum fuit 4. Reg. 18. nec in agro regalium sepulchrorum, sicut fuit Ozias leprosus, vt habetur supra 26. sed magis fuit elongatus a sepulchris regum, tanquam omnibus odiosus, & ideo execrabilis, & facinorosus.

CAP.

MORALITER.

† Peccastis enim super hoc do. Deo vest. Propter quod ibidem Propheta induxit eos ad tractandum misericorditer captos in praelio, dicens.

† Reducite

† Reducite captiuos quos addu. de fra. vest. quia. mag. fur. do. Per hoc autem, quod in hoc crediderunt Prophetę, demonstratur, quod Christiani bellatores debent captiuos Christianos misericorditer tractare.

C A P. XXIX.

Lib. 16. ciuit. cap. 22.

Igitur Ezechias, &c. * Augustin. Tempore quo Roma condita est, rex erat in Iuda Ezechias, quē

C A P. XXIX.

Igitur Ezechias regnare coepit cum viginti quinque esset annorum, & viginti unum annis regnavit in Ierusalē. Nomen matris eius Abia filia Zacharię. Fecitq; quod erat placitum in conspectu Dñi, iuxta omnia, quę fecerat David pater eius. In ipso anno, & mense primo regni sui aperuit valvas domus Domini, & instauravit eas. Adduxitq; sacerdotes, atq; Leuitas, & cōgregavit eos in plateam Orientalem. Dixitq; ad eos: Audite me Leuitę, & sanctificamini. Mundate domū Domini Dei patrum vestrorum, & auferre omnem immūditiam de sanctuario. Peccauerunt patres nostri, & fecerunt malum in conspectu Domini Dei nostri, derelinquētes eum. Averterunt facies suas a tabernaculo Domini Dei nostri, & prębuerunt dorsum Clauferunt ostia, quę erant in porticu, & extinxerunt lucernas. Incensumq; nō adoleuerunt, & holocausta non obtulerunt in sanctuario Deo Israel. Concitatus est itaq; furor Dñi super Iudā, & Ierusalē, tradiditq; eos in cōmotionem, & in interitū, & in sibilum, sicut ipsi certitis oculis vestris. En, corruerunt patres nostri gladiis: filii uostri, & filię nostrę, & cōiuges captiue ductę sunt ppter hoc scelus. Nunc igitur placet mihi, ut ineamus scēdus cū Dño Deo Israel, & auertēt a nobis furorē irę suę. Filii mei nolite me negligere. Vos elegit Dñs, ut steteris coram eo, & ministretis illi: Colatis eum, & cremetis ei incensum. Surrexerunt ergo Leuitę. Mahath filius Amasai, & Ioel filius Azarię, de filiis Caath. Potro de filiis Merari; Cis filius

quidē constat optimū, & p̄simum regē Romulj regnasse temporibus. In ea vero populi Hebraici parte, quę appellatur Israhel, regnare cęperat Oseas.

* Eusebius. Ezechias rex quintusdecimus Hebręorum Iudę annis decem, & nouē. Apud Hebręos prophetabant Isaias, Osee, & ceteri. Tarpeia clypeis Sabinorū obruta: unde mons Tarpeius, in quo nūc Capitoliū. Romulus primus milites sumpsit ex populo, & nobilissimos centum senes, ob ætatem Senatores, ad similitudinem Curię, Patres appellauit: templa quoque & multos Romanę ut bis tunc extruxit.

In ipso anno, &c. Non aliter imitaretur David patrem suum, qui ab infantia Deo deditus in principio regni sui cultum Dei magnificauit.

MORALITER autem admonet rectores Ecclesię, ne sint desidiōsi in officio

cio sibi commissi, sed omnia diligenter agant, Myrice, Ezechias, qui non tm̄ per se, vel p̄ suos opus Dei st̄ tenuerit, imo p̄ n̄cios ad simile studiū alios puocauit, Christum significat, quod etiam nominis interpretatio testatur. Ezechias enim apprehēdens Dñm, vel tortitudo Domini. Christus autē Dei virtus, & Dei sapientia, qui omnes patrū præuaricationes, quę sub lege fuerāt, sanguine tuo diluit, & cultum pietatis in Ecclesia plane instaurauit. Ipse legatos ad conuocandas gentes ad fidem, misit. Primum Prophetas, deinde Apostolos, & eorum iucessores, hic secundo mense Pascha celebrare instituit: quia umbra legis cessante, verum Pascha seruari docuit, de quo Paulus ait: Ecce enim Pascha nostrum immolatus est Christus.

Peccauerunt patres nostri, & ceteri. Hieronymus. Hoc plene scribitur Ezechielis 18. Et ecce in ostium templi Domini inter vestibulum, & altare, quasi viginti quinque viri, dorsa habentes contra Templum Domini, & facies ad Orientem, & adorabant ad ortum solis, &c.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. XXIX.

Igitur Ezechias. Hic consequenter agitur de tempore Ezechias, sub quo primo facta est expiatio legalis sacrificii, secundo celebratio paschalis beneficii: cap. 30. tertio reparatio sacerdotalis ministerii, c. 32. Circa primum Ezechias cupiens renouare scēdus cum Deo primo pręcepit Leuitas, & sacerdotes sanctificari, secundo per sanctificatos templum mundari, ibi: Congregaueruntq; tertio per mundatos pro peccato populi sacrificari, ibi: Constituitque. quinto expiatione facta holocausta offerri, ibi: Ezechias autē. Circa primum præmittitur genealogia Ezechias ex parte matris; quia satis erat nota ex parte patris, cum dicitur.

2 Nomen matris Abia fil Zacharię. Dicitur aliqui, q̄ iste Zacharias fuit ille, quem præcepit occidi Iouis rex Iuda, ut dictum est sup. 24. Alii autem dicunt, q̄ fuit filius illius Zacharię, & q̄ tempore mortis patris sui adhuc erat in utero matris: & ideo natus ex utero, sortitus est nomen patris. Sed ista non sunt multum verisimilia, quia Achaz, pater ipsius Ezechias fuit idololatra pessimus a principio regni sui, & destruxit quantum potuit cultum Dei: & ideo non est verisimile, q̄ uxorem accepit de genere sacerdotali: & maxime de genere Zacharię, qui usque ad mortem zelauit pro cultu Dei, illud autem quod prædictum est, acceptum fuit de libro Hebraicarum questionum, qui non est authenticus.

ticus, nisi super Genes. vi supra dictum est.

3 In ipso anno, &c. Dicunt Hebręi, quod hoc fuit in primo anno regni sui, & consequenter oportet dicere, quod fuit in prima die coronationis suę, ut videbitur postea.

4 Et mense primo, &c. Ut templum posset purificari, & officium diuinum celebrari, ad præcludendum tamen ista Achaz pater eius clauferat ianuas templi, ut dicitur est cap. preced.

5 Adduxitque sacerdotes. Secunda prædicta oportet dicere, quod ista adductio fuit eorum vocatio ad diem suę coronationis, in qua etiam die inuitauit eos ad renouandum cultum diuinum.

6 Et congregauerunt, &c. Id est, in auium sacerdotum, ubi erat altare holocaustorum, quod erat in parte Orientali. atq; ipsius templi.

7 Et sanctificamini. Per aquam lustrationis, & etiam per continentiam ab vxoribus, & alia ad hoc requisita.

8 Mundate domum &c. Quia Achaz eam scēdauerat multis ad idololatriam pertinentibus.

9 Averterunt facies suas, &c. Retrocedendo totaliter a diuino cultu. Aliqui autem exponunt aliter, scilicet, quod adorabant versa facie ad ortum solis opposito modo, quam fiebat adoratio in templo, ubi fiebat versus Occidentem. Sed prima expositio magis consonat literę præcedenti, & sequenti. Cetera patent usque ibi.

10 Vos elegit Dominus. Tribum enim Levi elegit Deus ad seruandum sibi, ut habetur Numeri 2. Cetera patent in litera.

MORALITER.

Igitur Ezechias regnare cepit cum viginti quinque, &c. Per Ezechias, qui fortitudo Domini interpretatur, Constantinus Imperator conuenienter allegorice significatur, cum Dominus dedit fortitudinē extirpandi quatuor tyrannos Christianorū persecutores in quatuor partibus mūdi, scilicet, Maximū in Oriente: Seuerum in Italia: Maxentium Romę: Licinium in Alexandria, quibus destructis, & ipso Constantino baptizato Ecclesię portę Romanū aperte fuerūt, & alię plures edificatę de nouo de Cōstantini mādato, & sacerdotes Catholici cū ceteris Ecclesię ministris ad cultū diuinū, sicut Ezechias fecit templū aperiri, & ad obsequia diuina, sacerdotes, & Leuitas, ac etiam populi applicari. Aliter p̄ Ezechias, q̄ interpretatur fortitudo

tudo Dei, potest Dei filius cōuenienter intelligi, qui dicitur Dei virtus. 1. Cor. 1. d. Predicamus Christi Dei virtutem. Per templū autē mēs humana, in quo Deus habitabat p̄ gratiā. 1. Cor. 3. d. Templū Dei sanctū est, quod estis vos. Hoc autē templū polluit p̄ peccatū: & maxime si fuerit p̄ assuetudinē continuatū, sicut fuerat a tpe Achaz patris Ezechias. Lucernę vero extinguitur p̄ gratię subtractionē, & ostia clauduntur p̄ mentis obtinationē, sed p̄ verū Ezechias, s. Dei filiū aperitur ostia: qñ peccator verā concipit cōtritionē. Templū ē purgatur per integrā confessionē, & lucernę reaccendantur p̄ gratię recuperationē: & oblationes offeruntur per debitā satisfactionem, sacerdotes autē concrepant tubis, & Leuitę instrumentis mulicis per deuotarum orationum, & laudū iubilationem.

Abdi, & Azarias filius Ialaleel. De filiis autem Gerson: Ioah filius Zemmas, & Edem filius Ioah. At vero de filiis Elisaphan, Samri, & Iahiel. De filiis quoque Asaph, Zacharias, & Mathanias: necnon de filiis Heman, Iahiel, & Semei. Sed de filiis Idithum, Semenas, & Oziel. Congregaueruntque fratres suos, & sanctificati sunt, & ingressi iuxta mandatum regis, & imperium Domini, ut expiaret domum Dei. Sacerdotes quoque ingressi templum Domini, ut sanctificarent illud, extulerunt omnem immunditiam quam intro repperant in vestibulo domus Domini, quam tulerunt Leuitæ: & asportauerunt ad torrentem Cedron foras. Ceperunt autem prima die mensis primi mundare, & in die octaua eiusdem mensis ingressi sunt porticum domus templi Domini. Expiaueruntque templum diebus octo, & in die sextadecima mensis eiusdem, quod ceperant, impleuerunt. Ingressique sunt ad Ezechiam regem & dixerunt ei: Sanctificauimus omnem domum Domini, & altare holocausti, vasaque eius: necnon & mensam propositionis, cum omnibus vasis suis. Cunctamque templi supellectilem, quam polluerat Achaz in regno suo, postquam prauaricatus est: & ecce exposita sunt omnia coram altari Domini. Confurgensque diluculo Ezechias rex adunauit omnes principes ciuitatis, & ascendit in domum Domini. Obtuleruntque simul tauros septem, & arietes septem, & agnos septem, & hircos septem, pro peccato, pro regno, pro Iuda, pro sanctuario. Dixit quoque sacerdotibus filiis Aaron, ut offerrent super altare Domini. Mactauerunt igitur tauros, & susce-

perunt sacerdotes sanguinem, & fuderunt illum super altare. Mactauerunt etiam arietes, & illorum sanguinem super altare fuderunt. Immolauerunt agnos, & fuderunt super altare sanguinem. Applicuerunt hircos pro peccato coram rege, & vniuersa multitudine, imposueruntque manus suas super eos, & immolauerunt illos sacerdotes, & asperferunt sanguinem eorum coram altari pro piaculo vniuersi Israelis. Pro omni quippe Israel preceperat rex, ut holocaustum fieret pro peccato. Constituit quoque Leuitas in domo Domini cum cymbalis, & psalteriis, & citharis secundum dispositionem Dauid regis, & Gad videntis, & Nathan Prophetæ. Siquidem Domini preceptum fuit per manum prophetarum eius. Steteruntque Leuitæ tenentes organa Dauid, & sacerdotes tubas. Et iussit Ezechias, ut offerrent holocausta super altare, cum offerrentur holocausta, ceperunt laudes canere Domino, & clangere tubis, atque in diuersis organis, quæ Dauid rex Israel preceperat concrepare. Omni autem turba adorante, cantores, & hi qui tenebant tubas, erant in officio suo, donec compleretur holocaustum. Cumque finita esset oblatio, incuruatus est rex & omnes, qui erant cum eo, & adorauerunt. Precepitque Ezechias, & principes Leuitis, ut laudarent Dominum sermonibus Dauid, & Asaph videntis. Qui laudauerunt cum magna lætitia, & incuruato genu adorauerunt. Ezechias autem etiam hæc addidit: Implestis manus vestras Domino. Accedite, & offerite victimas, & laudes in domo Domini. Oblit ergo

NICOLAUS DE LYRA.

1 Congregaueruntque. Hic consequenter describitur mundatio templi per sacerdotes, & Leuitas sanctificatos, cum dicitur.
2 Et sanctificati sunt. Scilicet, modo predicto.
3 Et ingressi iuxta mandatum regis. Scilicet, ad purgandum templum Domini, & modus purgationis ostenditur cum dicitur.
4 Sacerdos ingressus templum. Do. Leuitæ enim non poterant illuc ingredi: & ideo oportuit quod sacerdotes immunditias intus existentes deportarent extra ad locum, ubi Leuitæ poterant accedere, ideo subditur.
5 In ve. d. d. Id est, in atrio ubi Leuitæ poterant ingredi: postea subditur tempus in quo fecerunt istam purgationem, cum dicitur.
6 Cœpe. au. p. die men. pri. In illis enim diebus, mundauerunt atrium sacerdotes, ubi erat altare holocaustorum, & mare æneum, & cetera ad sacrificium pertinentia.
7 In die octaua eiusdem mensis. &c. Expiauerunt templum diebus octo. Et hanc expiationem fecerunt sacerdotes modo predicto.
8 Et in die sex. mens. eius. q. cœ. im. Ex hoc patet, quod dictum est supra, videlicet, quod si anno primo, & primo mense regni sui fecerit fieri ista, oportet, quod sacerdotes inchoauerint in die crastina coronationis regis, quia sextadecima die mensis compleuerunt mundationem, & illam fecerunt in quindecim diebus, & sic Ezechias in die coronationis suæ aperuit portas templi Domini, & ibidem congregans sacerdotes, & Leuitas inuinxit eis dictam purgationem: & in crastino inceperunt. Et in hoc apparet magna laus Ezechie, qui statim a prima die suæ coronationis precepit renouationem diuini cultus, qui per patrem suum fuerat destructus, apparet etiam ex dictis malitia Achaz, qui tantum atrium, & templum polluerat, quod sacerdotes, & Leuitæ posuerunt quindecim dies in eius emundatione. Dicit enim hic gloss. Hebraica, quod imagines idololatriæ multas affixerat in partibus templi cum clavis fortibus, & magnis: & ideo cum difficultate poterant euelli, multa etiam de pertinentibus ad diuinum cultum destruxerat, quæ reparari oportuit, antequam posset ibi diuinus cultus exerceri: & ideo oportuit tantum de tempore apponi. Cetera patent in litera.

9 Confurgensque. Post templi expiationem hic consequenter describitur expiatio populi per hostiarum immolationem pro peccato, ideo subditur: Obtulerunt simul tauros septem. consequenter ostenditur pro quorum peccato, cum dicitur.
10 Pro regno, &c. Id est, regis, & principibus.
11 Pro Iuda, &c. Id est, pro communi populo. Circa autem ista sciendum, quod licet Leuit. 4. pro peccato principis non ponatur nisi vnus hircus offerendus, & pro peccato sacerdotis vnus vitulus, & similiter pro peccato multitudinis: tamen Num. 15 dicitur, quod cum hircus offerendo pro peccato offerretur etiam vitulus cum hoc in holocaustum, & ideo illud quod ponitur Leuit. 4. non excludit, quin in sacrificio pro peccato plura offerri possunt, & debent aliquando; maxime quando fuerat magna peccatorum multiplicatio, sicut fuerat in proposito, ut patet in predictis, & ideo cum septem hircis oblati pro peccatis regis, & principum, & sacerdotum, & Leuitarum, & communis populi fuerunt oblata tauri, arietes, & agni in eodem numero in holocaustum.
12 Pro Sanctuatio, &c. Id est, pro sacerdotibus, & Leuitis ibidem ministrantibus.
13 Applicueruntque. Ex quo patet, quod illa oblatio pro peccato erat pro peccatis omnium simul.
14 Imposueruntque manus. Non singule personæ, sed aliquæ gerentes in hoc vicem omnium.
15 Constituit, &c. Hic consequenter describitur in dicta oblatione diuina laudatio, cum dicitur: Constituit quoque Leuitas. Non enim in tali oblatione inuenitur preceptum in lege, quod fieret talis iubilatio: sed Dauid hoc ordinauit, & prophetæ a Deo inspirati. Ex quo patet, quod veris Dei prophetis ita credendum est, sicut & legi. Cetera patent vsque ibi.
16 Precepitque Ezechias, & principes, &c. Id est, canticis, & laudibus ab eis compositis.
17 Ezechias autem. Hic consequenter describitur oblatio hostiarum ex deuotione, cum subditur.
18 Accedite, & offerite victimas, & laudes in domo, & cetera. Et patet litera vsque ibi.

A Unde & Leuita fratres eorum adiuuent eos. Theodoretus. Docet historia quod sacerdotibus non

nire fieri. Nam cum non adest presbyter, & vrg et vsus, necesse etiam habet Diaconus ei, qui opus habet exhibere baptismum.

In hunc loc. voluntaria. excoriandū holocaustum, eos adiuuabant fratres eorū Leuitæ, donec perfectum esset opus, & donec sanctificati essent sacerdotes, quoniam Leuitæ prompto, & alacri animo sunt sanctificati circa sacerdotes. Hoc autem nūc quoque licet conuenire

uniuersa multitudo hostias, & laudes, & holocausta mente deuota. Porro numerus holocaustorum, quæ obtulit multitudo, hic fuit: Tauros septuaginta, arietes centum, agnos ducentos. Sanctificaueruntque Domino boues sexcentos, & oues tria milia. Sacerdotes vero pauci erant, nec poterant sufficere, vt pelles holocaustorum detraherēt. Unde & Leuitæ fratres eorum adiuuerunt eos, donec impleretur opus, & sanctificarentur antistites. Leuitæ quippe faciliori ritu sanctificatur quàm sacerdotes. Fuerunt igitur holocausta plurima, adipēs pacificorum, & libamina holocaustorum, & completus est cultus domus Domini. Lætatusque est Ezechias, & omnis populus, eo quod ministerium Domini esset expletum. De repente quippe hoc fieri placuerat.

HIERONYMVS. Quia sacerdotum numerus non sufficiens, erat ad id peragendum, quoniam, tempore Achaz regis dispersi, necdum reuersi erant: ideo iuuerunt eos fratres eorum Leuitæ.

B

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Sanctificaueruntque Domino boues, &c. Non fuerunt isti tunc immolati, sed reseruari ad immolandum tempore competentis: & ideo tunc, dicitur sanctificati: quia non poterat de cetero ad vsus alios applicari.
- 2 Sacerdotes vero. Qui possent tunc officium exercere: quia plures eorum non erant sufficienter sanctificati, vt postea subditur.
- 3 Unde, & Leuitæ, &c. Licet enim detractione pellium pertineret ad sacerdotum officium, tamen Leuitæ poterant in hoc adiuuare sacerdotes in necessitate. Multa enim licet ratione necessitatis, quæ alias non liceret, ideo subditur.
- 4 Donec impleretur opus, & sanctificarentur antistites. Id est, sacerdotes, quorum plures non erant sufficienter sanctificati, cuius vna causa subditur, cum dicitur.

- 5 Leuitæ quippe faciliori. Et ideo in minori tempore fuerunt purificati, & sic potuerunt iuuare sacerdotes purificatos loco illorum, qui nondum erant sufficienter purificati. Alia causa fuit, vt dicit glossa Hebraica: quia sacerdotes per ipsum Achaz fuerant elongati de Ierusalem: & ideo non venerunt ita cito plures eorum: quia non credebant, quod cultus diuinus deberet ita cito reparari post mortem Achaz, & ideo non fuerunt ita cito purificati.
- 6 Lætatusque est Ezechias. Et vna causa huius lætitiæ subditur, cum dicitur.
- 7 De repente quippe hoc fieri. Rex enim, & populus non solum gaudebant de impletione mysterii, sed etiam de modo implendi, scilicet, in tempore tam breui: ex quo videbatur magis opus diuinum, quàm humanum, & sic erat secundum veritatem.

5 Leuitæ

CAP. XXX.

C A P. X X X.

C Misit quoque, & Hieronymus. Cum omni Israel publice misisset nuntios, Manasse, & Ephraim latenter misit, ad eos quos sciebat conuersum iri posse per epistolas. Illi enim superbiores erant propter regiam dignitatem quæ erat in domo Ephraim.

Isit quoque Ezechias ad omnem Israel, & Iudam, scripsitque epistolas ad Ephraim, & Manassen, vt venirent ad domum Domini in Ierusalem, & facerent phase Domino Deo suo. Inito ergo consilio regis, & principum, & uniuersi cœtus in Ierusalem, decreuerunt, vt facerent phase mense secundo. Non enim occurrerant facere in tempore tuo: quia sacerdotes, qui possent sufficere, sanctificati non fuerant, & populus nondum congregatus fuerat in Ierusalem. Placuitque sermo regi, & omni multitudini, & decreuerunt, vt mitteret nuntios in uniuersum Israel de Bersabee vsque Dan, vt venirent, & facerent phase Domino Deo Israel in Ierusalem.

tatibus decē tribuum, conuocauit ad festum. Et aliqui quidem iridebāt eos, qui conuocabant, alii vero ibant obediētes. Plurima autē congregata multitudi- ne, celebratū est festū paschatis. Rursus autē sacerdotibus non sufficiētibus, Leuitæ sacrificabāt hostias multitudi- ni, & sacerdotibus offerrebant

Theodoretus. Rex etiam eos, qui habitabant in ciuitatibus

sanguinem: illi autem effundebant in basi altaris.

Cumque

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. X X X.

- 1 Misit quoque Ezechias ad omnem. Hic consequenter describitur celebratio paschalis beneficij. Celebratur enim istud festum in memoriam beneficij educationis filiorum Israel de terra Aegypti. Igitur circa hanc celebrationem Ezechias de consilio sacerdotum diem instituit, secundo ad hoc populum inuitauit, ibi: Placuit. tertio solenniter celebrant, ibi: Congregati que sunt. Circa primum dicitur.
- 2 Inito ergo consilio regis, &c. Ita est in Hebræo, & in libris correctis. Aliqui enim libri male habent Israel.
- 3 Decreuerunt, vt facerent phase. Quia præcipitur Num. 9. qd si aliqui sint impediti celebrare phase in mense primo 14. die mensis, vt præcipitur Exo. 12. qd faciant mense secundo quartadecima die mensis. Rex autem & totus populus primo mense fuit legitime impeditus: quia sacerdotes non complerent purificationem templi ante diem sextadecimam illius mensis, vt patet ex dictis c. præced. & ideo non potuerunt celebrare phase illo mense, quia in illa celebratione debent offerri sacrificia solennia in templo Domini, quæ offerri non poterant ante purificationem templi. Alia etiam causa exprimitur, cum dicitur.

- 4 Quia sacerdotes, qui possent, &c. Pro tanta solennitate.
- 5 Sanctificati. Et ideo dato, qd templum fuisset ante purgatum, tamen oportebat differri celebrationem paschæ propter insufficientiam sacerdotum. Tertia etiam causa additur cum dicitur.
- 6 Et populus nondum con. Qui tamen debebat congregari in solennitate paschali. Ter enim in anno debebant omnes masculi comparere in Ierusalem coram Domino, vt habetur Exo. 33. s. in festis paschæ, penthecostes, & tabernaculorum, dispensabatur tamen de duobus vltimis festis cum illis, qui erant remoti a Ierusalem, non autem de primo, & ideo non potuerunt congregari ita cito de longinquis partibus a Ierusalem. Item non poterat immolari phase, nisi in Ierusalem, vt habetur Deuter. 16. Et quia tempore Achaz iste solennitates cessauerant, propter quod non venisset populus remotus, nisi fuisset per literas Ezechia mandatum: propter quod venit tardius.
- 7 Placuitque. Hic consequenter describitur inuitatio populi ad diē paschæ determinatum; & hoc per literas regis missas, non solum ad illos de regno suo, sed etiam ad illos, qui erant in toto regno Israel; ideo dicitur.
- 8 Vt mitteret nuntios in vni. Isra. de Bersa. &c. Termini sunt totius terræ pmissionis secundū suā longitudinē, vt frequenter dictū est.

4 Quia

MORALITER.

1 Misit quoque, &c. Per Ezechiam significatur Dñs noster Iesus Christus, vt predictū est: & sic per nuntios ab eo missos intel-

intelliguntur Apostoli, alijque discipuli Christi ad prædicandum Euangelium per orbem ab eodem missi, Matth. vlti. d. Euntes in mundum uniuersum prædicare Euangelium omni creature.

Multi enim non fecerant, sicut lege prescriptum est. Perrexeruntque cursores cum epistolis† ex† regis imperio, & principum eius in vniuersum Israel, & Iudam, iuxta id quod rex iusserat prae-
 dicantes: Filij Israel reuertimini ad Dominum Deum Abraham, & Isaac, & Israel, & reuertetur ad reliquias, quae effugerunt manus regis Assyriorum. Nolite fieri sicut patres vestri, & fratres, qui recesserunt a Domino Deo patrum suorum, & tradidit eos in† interitum, vt ipsi cernitis. Nolite indurare ceruices, sicut patres vestri. Tradite manus Domino, & venite ad Sanctuarium eius, quod sanctificauit in aeternum. Seruite Domino Deo patrum vestrorum, & auerteretur a vobis ira furoris eius. Si enim vos reuersi fueritis ad Dominum, fratres vestri, & filij habebunt misericordiam coram† Dominis suis, qui illos duxerunt captiuos, & reuertentur in terram hanc. † Pius enim, & clemens est Dominus Deus vester, & non auertet faciem suam a vobis, si reuersi fueritis ad eum. Igitur cursores pergebant velociter de ciuitate in ciuitatem per terram Ephraim, & Manasse, vsque ad Zabulon, illis irridentibus, & subsannantibus eos. Attamen

quidam viri ex Aser, & Manasse, & Zabulon ac-
 quiescentes consilio, venerunt Ierusalem. In Iuda vero facta est manus Domini, vt daret eis cor vnum, vt facerent iuxta praeceptum regis, & principum† verbum Domini. Congregati que sunt in Ierusalem populi multj; vt facerent solennitatem azymorum in mense secundo. Et surgentes destruxerunt altaria, quae erant in Ierusalem, atque vniuersa, in quibus idolis adolebatur incensum, subuertentes, proiecerunt in torrentem Cedron. Immolauerunt autem phase quattadecima die mensis secundi. Sacerdotes quoque, atque Leuitae† tandem sanctificati obtulerunt holocausta in domo Dñi. Steteruntque in ordine suo, iuxta dispositionem, & legem Moysi, hominis Dei. Sacerdotes vero suscipiebant effundendum sanguinem de manibus Leuitarum, † eo quod multa turba sanctificata non esset, & idcirco immolarent Leuitae phase his, qui non potuerant sanctificari Domino. Magna etiam pars populi de Ephraim, & Manasse, & Issachar, & Zabulon, quae sanctificata non fuerat, comedit phase, non iuxta quod scriptum est. Et orauit pro eis Ezechias, dicens: Dominus bonus

D
 † iuxta
 E
 † pondore affectu
 † Quia multi erant in egiptu, qui non sanctificauerant se, Idcirco ostentum est, vt Leuitae immolarent phase p omnibus illis, qui mundi nati erunt, vt sanctificarentur Domino.
 Magna.
 F
 Diuiso.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Multi enim, &c. Videlicet quolibet anno, quia tempore Achaz non veniebat populus ad hanc solennitatem: quia quantum poterat, cultum Dei remouerat.
 2 Praedicantes. Vt reuertantur ad Deum, & eius cultum, & maxime in solennitate paschali imminente.
 3 Et reuertetur ad reliq. &c. Quia vna pars populi Israel erat iam captiuata per Teglatphalnasar regem Assyriorum, & translata in Assyrios, vt habetur 4. Reg. 15.
 4 Tradite manus. Promittendo, quod ei seruietis fideliter: & hoc non solum proficiet vobis, sed etiam amicis vestris iam in captiuitatem ductis, ideo subditur. Si enim vos reuersi fueritis ad Dominum, fratres vestri, & filij habebunt misericordiam coram Dominis suis.
 5 Illis irridentibus. Erant enim iam habituati in idololatria: & ideo irridebant admonitionem de cultu Dñi.
 6 Attamen quidam viri. Quia inter illos de regno Israel remanserant aliqui viri boni, qui non coluerant idola, secundum quod dicit Dominus ad Eliam 3. Reg. 19. d. Et reliqui mihi in Israel septem milia virorum, quorum genua non sunt curuata ante Baal.
 7 In Iuda vero, &c. A Deo enim specialiter factum est, qd omnes vniuersim affertirent ordinationi regis de celebratione paschali.
 8 Congregati que. Hic consequenter describitur ipsius paschae solennis celebratio, & secundo super hoc additio, ibi: Placuitque.
 Circa

Circa primum, primo ponitur idololatria destruetio, quae impediabat diuinum cultum, quia primo remouenda sunt impedimenta, & hoc est quod dicitur: Et surgentes destruxerunt alta. & caetera. & secundo subditur paschae celebratio, cum dicitur: Immolauerunt autem phase, &c.
 9 Sacerdotes quoque, &c. Dicit tandem: quia multi eorum tardauerunt venire in Ierusalem rationibus dictis cap. praeced.
 10 Sacerdotes vero, &c. Exod. 12. vbi praecipitur immolatio agni paschalis, non dicitur, qd hoc fieret per Leuitas: quia fiebat in qualibet domo, dum tamen sufficeret ad usum agni, & ideo illa immolatio fiebat a patre familias domus, vt vult amien quia multi de populo, qui venerant in Ierusalem, non erant purificati; & ista immolatio debebat fieri ab homine mundo; ideo Leuitae, qui iam erant purgati de mandato regis, immolauerunt pro illis, qui iam non erant sufficienter mundati: & sic partem sanguinis effundendam in altari holocaustorum, portauerunt sacerdotibus; & hoc est quod subditur.
 11 Eo quod multa, &c. Id est, non poterant sanctificari Domino, vnde subditur.
 12 Comedit phase, non iuxta, &c. Quia debebat comedi tantum a mundis; sed tunc fuit dispensatum cum istis de comestione, non autem de immolatione; quia maior purificatio requirebatur in immolantibus, quam in comedentibus tantum, sicut & in noua lege maior sanctitas requiritur in sacerdote consecrante, quam in populo communicante.
 13 Et orauit. Vt talis defectus sufficientis purificationis non noceret eis impediendo sacramenti effectum.
 1 Quem

MORALITER.

Perrexeruntque. Per quos significatur sollicita promptitudo Apostolorum, aliorumque discipulorum ad implendum Christi mandatum, quod patet ex hoc, qd a tempore Apostolorum praedicatum fuit Euangelium, vt videtur per orbem vniuersum: nam ab Ierusalem (quae est in medio climate terrae habitabilis) exierunt Apostoli alijque discipuli ad praedicandum per orbem Euangelium, & adhuc viuente Petro praedicatum fuit versus Occidentem vsque ad mare Oceanum, quod est terminus terrae habitabilis, quod ex hoc apparet, quia Senonis est quaedam Ecclesia, quae vocatur Sancti Petri viui, eo qd ipso viuente fuit primo constructa per Sanctum Saunianum, & per alios eius socios fuit praedicata fides in partibus maris propinquioribus. Et sicut viuente Petro, sic praedicatum fuit Euangelium versus Occidentem; ita probabiliter dicitur ex praedictis, quod praedicatum

praedicatum fuerit similiter in alijs partibus orbis.
 5 Illis irridentibus. Per quod significatur, quod non omnes crediderunt ad discipulorum Christi praedicationem: sed multi intulerunt eis vituperia magna, & plurimis eorum est mortem: quorum imitatores sunt, qui persequuntur praedicatorum veritatis, & praedicationem eorum derident.
 6 Attamen quidam. Per quos significati fuerunt illi, qui deuote susceperunt fidem, & sic venerunt in Ierusalem; quae in allegorico sensu, signat Ecclesiam militantem; vt facerent solennitatem azymorum, scilicet, in azymis sinceritatis, & veritatis, prout dicit Apostolus 1. Corinth. 5. b.
 9 Sacerdotes quoque. Per quos ostenditur, quod ministri Ecclesiae mundi, & puri praeter ceteris debent esse ad offerendum Eucharistiae sacramentum.
 13 Et orauit. Per quod significatur, quod Dei filius, in quantum homo, pro membris suis infirmis orat patrem.
 1 Cumque.

ruatur mors no- uissima, & regna bit dominus so- lus in die illa. sunt excelsa, & altaria destru- xerunt, non solum de vniuer- so Iuda & Benjamin, sed & de Ephraim quoque & Manasse; donec penitus euenterent. Reuersique sunt omnes filij Israel in possessiones, & ciuitates suas. Ezechias vero constituit turmas sacerdotales, & Leuiticas per diuisiones suas, vnumquemque in of- ficio proprio, tam sacerdotum videlicet, quam Leuitarum, ad holocausta & ad pacifica, vt mi- nistrarent, & confiterentur, canerentque in portis castrorum domini. Pars autem regis erat, vt de propria eius substantia offerretur holocaustum mane semper, & vespere, sab- bathis quoque, & calendis, & solennitatibus cæteris, sicut scriptum est in lege domini. Præcepit autem populo habitantium Ierusalem, vt darent partes sacerdotibus & Leuitis, vt possent vacare legi domini. Quod cum per- crebuisset in auribus multitudinis, plurimas obtulere primitias filij Israel, frumenti, vini, & olei, mellis quoque, & omnium quæ gignit humus decimas obtulerunt. Sed & filij Israel & Iuda, qui habitabant in vrbibus Iuda, ob- tulerunt decimas boum & ouium, decimasque sanctorum, quæ + vouerant domino Deo suo, & que vniuersa portantes fecerunt acruos plurimos. Mense tertio cœperunt acruorum facere fundamenta, & mense septimo com- pleuerunt eos. Cumque ingressi fuissent Eze- chias & principes eius, viderunt acruos, & bene-

benedixerunt domino ac populo eius Israel. D
9 Interrogauitque Ezechias sacerdotes, & Le-
10 uitas, & cur ita iacerent acruus. Respondit il-
li Azarias sacerdos primus de stirpe Sadoc, di-
cens: Ex quo cœperunt offerri primitiæ in do-
mo domini, comedimus & saturati sumus, &
11 remanserunt plurima, eo quod benedixerit
12 dominus populo suo. Reliquiarum autem co-
pia est quam cernis. Præcepit igitur Ezechias
13 vt præpararent + horrea in domo domini. Quod cum fecissent, intulerunt tam primi-
tias quam decimas, & quæcunque uouerant
14 fideliter. Fuit autem præfectus eorum Cho-
nenias Leuita, & Semei frater eius secundus.
Post quem Iahiel, & Azarias, & Nahath, &
& Afael, & Ierimoth, Iozabad quoque & Eliel,
& Iesmachias, & Mahath, & Banaias præpo-
siti sub manibus Chonenias, & Semei fratris
eius ex imperio Ezechias regis, & Azariæ pon-
tificis domus Dei, ad quos omnia pertine-
bant. Core vero filius Lemna Leuites, & ianitor
orientalis portæ præpositus erat his quæ spon-
te offerebantur domino, primitiisque & con-
secratis in sancta sanctorum. Et sub cura eius
Eden & Benjamin, Iosue & Semeias. Ama-
rias quoque & Sechenias in ciuitatibus sacer-
dotum, vt fideliter distribuere fratibus suis
16 partes, minoribus atque maioribus, exceptis
maribus ab annis tribus & supra, cunctisque
qui ingrediebantur templum domini. Et quic-
quid per singulos dies conducebatur in mini-
sterio F

+ vel egeuola aut gazophylacia.

+ ad quos omnia pertinebant.

NICOLAUS DE LYRA.

Canerentque in portis castrorum domini. *Castra domini hic canuntur atria sacerdotum, ubi habitabant sacerdotes, canitores, & illi qui custodiebant templum.*
Præcepit etiam populo habitantium Ierusalem. *Hic consequenter describitur qualiter Ezechias prouidit eis de victualibus cum dicitur, Præcepit etiam populo habitantium Ierusalem, &c. s. decimas, & primitias quæ erant assignata eis per legem.*
Vt possent vacare legi domini. *videlicet, studendo, docendo, tē uō officinando. Istud enim semper fuit obseruatum apud omnes, quod illi qui in te debent studio & cultui diuino, acciperent necessaria vitæ a populo, propter quod etiā sacerdotes Aegypti tempore famis non fuerunt compulsi vendere possessiones suas sicut alij: quia ipsi statuta cibaria ex horreis publicis præbebantur, vt habetur Gen. 42. c.*
Plurimas obtulere primitias, &c. *Quantitas autē primitiarum non determinata in lege, sed primo fuit facta voluntarie, secundum deuotionē dantium: postea vero propter auariā crescentem, quia multi aut nihil dabant, per sapientes Hebræorum fuit determinatum, quod ad minus sexagesima pars daretur: illi tamen qui erant magis deuoti, dabant quadragesimam, medijs vero quinquagesimam. Et hoc tē dicitur in collationibus Patrum, collatione prima Theonis abbatis.*
Mellis quoque & omnium quæ gignit humus. *Licet de melle non possit fieri oblatio, quæ tota vel secundum partem cremaretur super altare, vt habetur Leui. 2. tamen inde debebant dari primitiæ cedentes solum sacerdotum. Hebræi tamen dicunt, quod nomine mellis intelliguntur hic dulcis fructus, vt dactyli, ficus, & huiusmodi.*
Et om. quæ gig. hu. *Dicit autē Ra. Sa. super Deut. 26. quod primitiæ quantum ad terræ nascētia dabantur tantum de septē rebus, scilicet,*

licet, frumento, hordeo, vinea, oliua, malo granato, ficu, & palma, tamen poterant homines de alijs dare ex speciali deuotione, & sic factum fuit hic.
7 Decimasque sanct. *secundum Hebræos ista sunt decimæ quas Leuita dabant sacerdotibus de decimis quas receperant a populo, vt habetur Num. 18. c.*
8 Mense tertio cœperunt acruorum. *ia. sum. i. principia quæ super apponuntur.*
9 Interrogauitque Ezechias. *quia ministrabatur de tantis acruis victualium.*
10 Respondit illi Aza. *id est, maior, & iste reslitit Ozia regi iherosolimitano, vt dicitur supra 25.*
11 Remanse. plu. *scilicet, de primitiis & decimis, habito sufficienti victu sacerdotum & Leuitarum.*
12 Eo quod bene. do. po. *id est, abundare fecit in bonis temporalibus: & ideo dabant abundanter primitias & decimas: quia tunc erant magis deuoti, vt patet ex prædictis.*
13 Præcepit igitur Ezechias. *Vt ibi reponerentur ea quæ pro tunc erant superflua, & vsque ad tempus congruum seruari.*
14 Fuit autem præ. *Hic consequenter ostenditur qualiter Ezechias prouidit de fidelibus personis ad conseruandum prædicta, & prouidendum ea quæ essent pro sacerdotibus et Leuitis recipienda, & ad conseruandum de oblata & consecrata, vt patet littera vsque ibi:*
15 Et conse. in san. *Non accipitur hic sancta sanctorum pro parte interiori templi, in quo erat arca testamenti, quæ proprie dicebatur sancta sanctorum: prout accipitur conuicte, sed hic accipitur de iunctura in sancta, quæ sunt de numero sanctorum omnia enim Deo consecrata dicebantur sancta, & de numero sanctorum.*
16 Exceptis maribus ab annis tribus, &c. *Licet enim Leuitæ nu- merentur*

MORALITER.

3 Præcepit igitur Ezechias vt præpararent horrea in domo domini. Per

Per quod significatur allegorice quod ministris ecclesie debentur necessaria vitæ. Moraliter autem per horrea ista Tom. 2. RR + possunt

Asterio atque obseruationibus iuxta diuisiones suas sacerdotibus per familias, & Leuitis a vicefimo anno, & supra per ordines, & turmas suas, vniuersæque multitudini tam vxoribus quam liberis eorum vtriusque sexus, fideliter cibi de his quæ sanctificata fuerant, præbebantur. Sed & filiorum Aaron per agros suburbana vibum singularum dispositi erant viri, qui par-

partes distribuere vniuerso sexui masculino de sacerdotibus & Leuitis. Fecit ergo Ezechias vniuersa quæ diximus in omni Iuda. Operatusque est bonum, & rectum, & verum coram domino Deo suo in vniuersa cultura ministerij domus domini, iuxta legem & ceremonias, volens requirere Deum suum in toto corde suo. Fecitque & prosperatus est.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

Bacciperentur pro redemptione primo genitorum aliam tribuunt, sed de distribuitur inibus, quæ sibi Leuitis, non recipiebatur pro eis donec haberent tres annos. Sequitur postea.

- 1 Et Leuita vicefimo. N. 4. accipiuntur Leuitæ ad ministerium tabernaculi a tricesimo anno usque ad quinquagesimum annum, et N. 5. viginti quinque annis. Et sicut dictum fuit ibidem non instruebantur ministri nisi in tricesimo anno, tamen a vicefimo quinto anno exercebantur in aliquibus officijs, ut sic in illis quinque annis experirent sacerdotes, qui Leuitæ essent apti ad ministrandum, et in quibus officijs, in post dedicationem templi, quæ a Leuitæ non habuerunt ita graua officia sicut ante, quando tabernaculum cum pertinentibus ad ipsum portabatur

tur de loco ad locum, in minori ætate instituebatur, scilicet, vicefimo anno & per aliquod tempus ante accipiebatur experientia de ipsis. Sciedum tamen quod ea quæ dicta sunt, sic fiebant de communi lege, ex speciali tamen causa aliqui minoris ætatis recipi poterant ad ministerium tabernaculi, sicut Eli recepit Saruuelem ad ministerium tabernaculi, cum adhuc esset puer decem annorum, et circiter ut dictum fuit 1. Reg. 1. c. quia mater sua antequam conceperet ipsum, dno vouerat, quod si daret ei sexum virilem daret eum ministerio domini cunctis diebus quibus posset ministrare. Hoc etiam fuit ante adificationem templi.

- 2 Operatusque est, scilicet, Ezechias.
- 3 Et re. erga proximum.
- 4 Bonum. quantum ad ipsum.
- 5 Et ve. quantum ad Deum, ideo sequitur. Coram do. Deo suo.

CAP.

MORALITER.

† possunt intelligi sacre scripture, deuotionisque studia, in

in quibus reponuntur verbi Dei eucharistia nutrimenta.

CAP.

CAPVT XXXII.

Postque & huic. Theodoret. Sed iunxit scriptor, quod post hæc verba & hanc veritatem venit Sennacherib rex Assyriorum. Significat autem oratio, quæ dicitur in viros pios probans Deum, permittit ut in eam in calamitates. Rex autem habens in Domino fiduciam, & quæ poterat ex se conferens, priusquam obturavit fontes ante ciuitatem, ne obsidens haberet aquæ

CAP. XXXII.

Ost quæ & huiuscemodi veritatem venit Sennacherib rex Assyriorum, & ingressus Iudam obsedit ciuitates munitas, volens eas capere. Quod cum vidisset Ezechias, venisse scilicet, Sennacherib, & totum belli impetum verti contra Ierusalem, inito cum principibus consilio, virisque fortissimis, ut obturarentur capita fontium qui erant extra urbem, & hoc omnium decernente sententia, congregauit plurimam multitudinem, & obturauerunt cum-

aquæ copiam. Dein de septa murorum muniuit, & turres in altum excitauit, & etiam alterum ædificauit, propugnaculum. Sed neque his armis confidit, verum dixit ad multitudinem, Estote strenui, etc. Sequitur.

b Obiurauerunt enim. Contra paganos & hereticos pugnantem diligens cautela adhibenda est, & velanda

mysteria, vnde. Nolite sanctum dare canibus, neque margaritas ante porcos.

Adi.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XXXII.

Post quæ. ultimo sub Ezechia describitur restauratio regalis imperij primo per auerſam terribilem deiectionem. secundo, per ipsius Ezechia mirabilem sanationem. b. In diebus illis. Circa primum primo accipitur circa Ezechia prouidentia in humanis: secundo conſideratio de arboribus, ubi et conuocatur vniuersos. tertio pestilentia in ciuitate per 35. b. Quæ postquæ gesta sunt. Scendum autem, quod circa istam b. arborum augi a hic omittitur quæ plenius dicta sunt 4. Reg. 18. c. 19. Circa primam igitur partem dicitur sic:

- 1 Post quæ & huic. scilicet, ut ipsius Ezechia in idololatriæ destructione, & in diuini restauracione.
- 2 Venit Sennacherib rex. Ex quo patet quod aliquando iusti tribulantur in

in hac vita, ut habeant patientia meritum: & alij exemplum.

3 Quod cum au. Hic omittitur quod. 4. Reg. 18. suppletur, scilicet quod Ezechias merito timens destructionem Ierusalem propter peccata Achaz patris sui, aurum & argentum misit Sennacherib regi Assyriorum sub pacto iuramento firmato, quod recederet de regno Iudæ, & dimitteret illud in pacem. Sed si actio sedere, & c. a pecunia venit postea ad desolandum Ierusalem si posset: & tunc Ezechias disposuit se ad resistendum, & hoc est quod dicitur. Quod cum audi. Eze. scilicet, frationem iuramenti pradiſi.

4 Inito cum principibus. consilio. quia homo in periculo positus non debet onerare ea quæ sunt agenda secundum humanam prouidentiam ad sui liberationem: aliter tentaret Deum.

5 Et obturauit cunctos fontes. ad hoc quod exercitus veniens ad obsidendum ciuitatem pateretur aquæ penuriam: & sic recedere cogeretur.

E

MORALITER.

1 Post quæ & huic. etc. Sicut per Ezechia superius significatus est Christus, ita per ipsum hic significari potest eius vicarius scilicet bonus prelati, qui contra demonem, contra se ac populum suum venientem obturat fontes, id est, meatus aquarum, per

per quos significantur origines peccatorum: quæ dicuntur figuratim aquæ amarissimæ, in quibus sunt maledicta cõgesta Numme. 5. & istas aquas sitiunt & desiderant Assyrii, per quos significantur demones, Ierusalem allegoricam, id est, fidelium ecclesiam impugnare querentes. Et de quolibet eorum dici potest illud Iob. 15. b. Bibit quasi aquas iniquitatem.

Adi.

a Aedificauit. Christus edificauit ecclesiam quæ est ciuitas Dei, & murum sanæ fidei & veræ religionis, qui malitia paganorum uel hereticorum in aliquibus dissipatur, restaurat. Extruxit turre virtutum, ponit forissecus alterum murum, id est, antemurale, cum docet bonorum operum efficaciam tenet. Non enim sufficit murus fidei, nisi confirmetur operibus bonis. Facit armaturam & clypeos scripturæ, scilicet, & diuerfa testimonia & doctrinam ecclesiasticam ad munimentum ecclesie suæ, & disposuit doctores spiritualium bellorum principes. *b Viriliter agite,* &c. Theod. Per hæc nos etiam locuit Dei auxilium esse inexugnabile, & humanam naturam esse caducam & momentaneam & interitui ob-

ctos fontes, & riuum qui fluebat in medio terræ, dicentes. Ne veniant reges Assyriorum, & inueniant aquarum abundantiam. † Aedificauit quoque agens industrie omnem murum qui fuerat dissipatus, & extruxit turre desuper, & forissecus alterum murum. Instaurauitque Mello in ciuitate Dauid, & fecit vniuersi generis armaturam & clypeos. Constituitque principes bellatorum in exercitu, & conuocauit omnes in platea portæ ciuitatis, ac locutus est ad eos dicens. Viriliter agite & confortamini. Nolite timere, nec paueatis regem Assyriorum & vniuersam multitudinem quæ est cum eo. † Multo enim plures nobiscum sunt quam cum illo. Cum illo enim est brachiū carneum, nobiscum dominus Deus noster, qui auxiliator est noster, pugnatque pro nobis. Confortatusque est populus huiusmodi verbis Ezechie regis Iuda. Quæ postquam gesta sunt, misit Sennacherib rex Assyriorum seruos suos in Ierusalem (ipse enim cum vniuerso exercitu obsidebat Lachis) ad Ezechiam regem Iuda, & ad omnem populum, qui erat in vrbe, dicens. Hæc dixit Sennacherib rex Assyriorum. In quo habentes fiduciam, sedetis obfessi in Ierusalem? Num Ezechias decepit vos, vt tradat morti in fame & siti, affirmans quod dominus Deus vester liberet vos de manu regis Assyriorum? Nunquid non iste est Ezechias, qui destruxit excelsa illius & altaria, & præcepit Iudæ & Ierusalem, dicens, coram altari vno adorabitis, & in ipso comburetis incensum? An ignoratis quæ ego fecerim, & patres mei cunctis terrarum populis? Nunquid præualuerunt dii gentium, omniumque terrarum liberare regionem suam de manu mea? Quis est de vniuersis dijs gentium, quas vastauerunt patres mei, qui potuerit eruere populum suum de manu mea, vt possit etiam Deus vester eruere vos de hac manu? Non vos ergo decipiat Ezechias, nec vana persuasione deludat, neque credatis ei. Si enim nullus potuit Deus cunctarum gentium atque regionum liberare populum suum de manu mea, & de manu patrum meorum, consequenter nec Deus vester poterit eruere vos de manu hac. Sed & alia multa locuti sunt serui eius contra dominum Deum, & contra Ezechiam seruum eius. Epistolas quoque scripsit plenas blasphemiarum

noxiam. Cetera continet quartus liber Regum. *c. Nunquid non iste est Ezechias, qui destruxit excelsa &c.* Eucher. In 4. Re. c. 18. Rursum iungit mendacium veritati, quod abstulerit Ezechias excelsa illius & altaria. Hoc enim non erat contra dominum, sed pro domino fecerat vt idololatria & veteri errore destructo, iuberet dominum adorare in Ierusalem, vbi erat templum eius. *d. Epistolas quoque scripsit, &c.* Ioseph. Ipsi siquidem tempore scripsit Ezechias Assyriorum epistolas in quibus eum fatuum esse dicebat, credentem quia eius seruitium posset euadere, qui multas gentes & maximas subdidisset. Et interminabatur funditus se eum disperdere dum caperet urbem, nisi portas aperiens sponte in Ierosolymis exercitum eius reciperet. *e. Re-*

NICOLAUS DE LYRA.

Et riuum. Qui fluebat de Ierusalem.

In medio terræ. hoc est extra urbem, ita quod cum sum illius riuus sic disposuerunt, quod partim retinebatur iuxta urbem per modum lacus, & quod ibi capi non poterat, terram reintraret per aliam viam, ita quod exercitus obsidens ciuitatem haberet inde aliquam subuentionem.

Aedificauit quoque. id est prouidit.

Omnem. Ita quod nihil ommitteret de contingentiis ad sui defensionem.

Et fecit. scilicet, ad inuadendum aduersarios et sustinendum inuastores eorum.

Et conuocauit. Hic consequenter describitur eius confidentia de diuinis, quia quando homo in periculis positus nihil omittit de his quæ possunt erari per prouidentiam humanam, secure potest confidere de Deo in resilio, et hoc est quod dicitur. Et conuocauit. vt oēs possent eum audire.

Ac locutus. Efficaciter monens eos ad bonum.

Nolite timere. Cuius causa subditur.

Multo enim. id est, virtus diuina et angelorum ipsius, quorum fortitudo præualeat omni virtuti humanæ, vnde infra dicitur, quod angelus domini percussit omnem virum robustum & bellatorem exercitus regis Assyriorum.

Quæ postquam. Hic consequenter describitur pestilentia in aduersariis. Circa quam primo ponitur Sennacherib blasphemiam, secundo dei vindicta, ibi. Orauerunt autem. Circa primum dicitur. Quæ postquam. id est, post munitionem Ezechie ad resistendum.

Misit

11 Misit Sennacherib, Rabfacem et quosdam alios cum exercitu, vt tererent Ezechiam et populum eius rebus et factis, vt hetur plenius 4. Reg. cap. 18.

12 In quo habentes fiduciam. q. d. in nullo, quia non in virtute humana, & hoc notatur cum dicitur.

13 Sedetis obfessi. quasi dicat, si haberetis virtutem resistendi, exiretis ad prælium, similiter nec in diuina, & hoc notatur cum dicitur.

14 Num Ezechias decepit vos. quasi dicat, sic.

15 Affirmans. Et ad hoc improbatum inducit duplicem rationem. Prima est, quod Ezechias destruxit omnia altaria, in quibus populus offerebat domino excepto altari, quod erat in templo, et ex hoc arguit quod magis meruerat Deo offensam quam misericordiam, et hæc ratio tangitur, cum dicitur.

16 Nunquid non iste, &c. Sed hæc ratio concludit falsum, quia illa altaria non fuerunt licita post templi adificationem, sicut frequenter dicitur est supra. Secunda ratio est, quia dii aliarum gentium cum tamen essent multi, non poterant eas liberare de manibus regum Assyriorum, ergo nec Deus Israel, cum sit vnicus, poterit liberare populum suum de manu mea, & hæc ratio diffuse tangitur, cum dicitur.

17 An ignoratis. Et patet littera. Sed hæc ratio non valet, quia illi erant dii falsi, et nullius potentia, Deus autem Israel verus Deus est, vnicus & omnipotens.

18 Epistol. Istud non fuit tunc factum sed post recessum Rabfacis, cum rex Assyriorum audisset per nuntium, quod rex Achæopum inuadebat terram

MORALITER.

Aedificauit, &c. Quia bonus prælatus non solum studet peccatorum origines obturare, sed etiam muros virtutum carnalium reparare.

Et extruxit turre. Per quas intelliguntur theologice virtutes cardinalibus supereminentes.

Et locutus. Per quem intelligit clausura honestatis ad proximum.

Et fecit. Omnis autem armatura vel ad sustinendum vel ad inuadendum. Ad sustinendum autem armaturam exercituum patientie. Ad in-

inuadendum autem inimicum armaturam studium feruentis orationis, & prædicationis sanæ.

7 Ac locutus, &c. Armando sermonibus bonis populum suum exemplo Iudæ Machabæi, de quo dicitur 2 Machab. 15. b. Armavit singulos, non hastæ & clypei munitione, sed sermonibus optimis. ideo sequitur.

† Confortatusque est populus huiusmodi verbis Ezechie regis Iuda, &c.

† Ipse. Etiam Ezechias & Esaias propheta pugnaverunt contra Sennacherib orationibus deuotis, sicut dicitur infra.

A Reuersusque est cum ignominia, & cetera.

Hieronym. Tractat. Hebraei illi caput & barbam radam ab angelo in ignominiam, & hoc fuisse quod per prophetam Isaiam dictum est.

4 Reg. 19. & c.

† egressi fuerant.

In die illa in leuconice acuta condita in regno Assyriorum caput & barbā, &c. quem cum eadem ignominia peruenisset ad templum Dei in Nisibis, quē dicunt in reliquis arca Noe culturam habuisse.

B duxit eos de circum. & dicit eis miserere dicit ubi ne pauerit ab omnibus qui erant in circum.

Cum ergo quereretur deprecans, cur se non adiuuaret, qui etiam filios suos Adramelech, & Sarasar sibi offerret, si hoc ille ratum duceret, illi hoc audientes post tot clades, ruinas, & ignominias, timentes ab eo interire, interceperunt eum.

† concupiscibilium.

b Attamen in legatione principum Babylonis qui missi fuerant ad eum, ut interrogarent de portento quod, &c.

† concupiscibilium.

C Comestor. Chil.

† propter pines.

in dominum Deū Israel, & locutus est aduersum eū. Sicut dij gentiū ceterarum non potuerunt liberare populū suum de manu mea, sic & Deus Ezechie erueri non poterit populū suum de manu ista. Insuper & clamore magno lingua Iudaica cōtra populum qui sedebat in muris Ierusalem personabat, ut terreret eos & caperet ciuitatem. Locutusque est contra Deum Ierusalem sicut aduersum deos populorum terrę opera manuum hoīum. Orauerunt igitur Ezechias rex & Isaias filius Amos prophetae aduersum hanc blasphemiam, ac vociferati sunt usque in cælum. † Et misit dominus angelum, qui percussit omnem virum robustum, & bellatorem, & principes exercitus regis Assyriorum. Reuersusque est cum ignominiam in terram suam. Cumque ingressus esset domum Dei sui, filij qui † exierant de utero eius, interfecerunt eum gladio. Saluauitque dominus Ezechiam, & habitatores Ierusalē de manu Sēnacherib regis Assyriorum, & de manu omnium, & † pręstitit ei quietem per circuitū. Multi etiā deferebant hostias, & sacrificia domino in Ierusalem, & munera Ezechie regi Iuda, qui exaltatus est post hęc coram cunctis gentib. † In diebus illis egrotauit Ezechias usque ad mortem, & orauit dominum. Exaudiuitque eum, & dedit ei signum, sed non iuxta beneficia quę acceperat, retribuit. quia eleuatum est cor eius, & facta est contra eum ira, & contra Iudā & Ierusalem. Humiliatusque est postea, eo quod exaltatum fuisset cor eius, tam ipse quam habitatores Ierusalem, & idcirco non venit super eos ira domini in diebus Ezechie. Fuit autem Ezechias diues & inclarus valde, & thesauros sibi plurimos congregauit argenti, & auri, & lapidis pretiosi, aromatum, & armorum vniuersi generis, & vasorum † magni pretij. Apothecas quoque frumenti, vini, & olei, & pręsepia omnium iumentorum, caulisque pecorum, & vires ædificauit sibi, habebat quippe greges cuius, & armentorum innumerabiles, eo quod dedisset ei dominus substantiā multā nimis. Ipse est Ezechias, qui obturauit † superiorem fontem aquarum Gihon, & auertit eas subter ad Occidentē vr̄bis Dauid. In omnibus operibus suis fecit prospere quę voluit. Attamen in legatione principum Babylonis, qui missi fuerant ad eum, ut interrogarent de portento quod acciderat super terram, dereliquit eum Deus ut tentaretur, & nota fierēt omnia

a Hęc in Esaiā secundum partem in hęc plene glossauimus.

a Hęc in libris Regum plenius scripta sunt.

a Solis reu. un. sign. fiat per decem lines.

a Non, exhibuit scilicet, per prophetam, ne ostenderet thesauros suos, & thesauros domus domini alienigenis. b Occulta elatio mentis.

b super terram, dereliquit eum Deus ut tentaretur, & nota fierēt omnia

Chaldæi vige-
bant in astrono-
mia, nec pote-
rant inuenire se-
cundum artem
suam quare dies
fere in duplum
protenfa fuerat,
tandem cum au-
dierant hęc pro-
rege Ierofoly-
morum factum
esse, miserunt ad
eum ut sciscita-
rentur rei verita-
tem. Pręterea
Chaldæi adora-
bant solem, &
miserāt regi mu-
nera, ut honora-
rent hominem,
quem honorauit
Deus eorum
Et letatus est E-
zechias in aduē-
tu eorum, & ite-
rum elatus est in
animo suo, nec
fuit in domo sua
nec in omni po-
testate sua quod
non ostenderet,
eis.

c Dereliquit eum
Deus, ut tentare-
tur, & nota fierent
omnia quę erant
in corde eius, & ca-
tera.

† Hieronym.
Quia non prohib-
uit ei per pro-
phetam ostende-
re thesauros
suos, sed thesau-
ros domus do-
mini, unde & po-
stea ab eodem
propheta obiur-
gatus est.

Duo-

NICOLAUS DE LYRA.

† rom suam, et si fuit impulsus recedere de terra Israel ad bellā, lum
contra ipsum, et tunc misit literas cōminatorias Ezechie, qđ debella-
to rege. De hęcū videt ad expuzandū Ierusalem. Sed hoc interpo-
nitur ut v. v. Rabfacis quasi chronice loquendo. Consequenter re-
uertitur scriptura ad verba Rabfacis, cum dicitur.
1. Insuper. Et ista verba plenius continentur 4. Reg. 18. f. et g. Ex hoc
autem loco dicitur eum in uerbo, quod iste Rabfacis erat apostata a fide
conuersus ad Gentilitatem. Et dicitur aliqui, quod fuit filius Esaię.
2. Orauerunt. Posita blasphemiam Sēnacherib verbis et scriptis, hic
consequenter describitur Dei vindicta ad preces Ezechie et Esaię, quę
plenius habentur 3. Reg. 19. & similit. re exercitus Sennacherib percussit,
& ista fuerunt ibi d. ff. si exposita excepto quod sequitur.
3. Reuert. est cum ign. &c. in u. paucis fugie. Aliqui autē expo-
nunt: quod ang. l. percussit exercitū Sennacherib, rasi caput & bar-
bam ipsius Sennach. & secundū quod habetur Esa. 7. d. In illa die ra-
det dominus in rege Assyriorum caput, & barbā, quod erat
valde ignominiosum in terra illa, et adhuc est. Sciendū est, quod illa per-
cussio Sennacherib et sui exercitus fuit per annos annos, postquā recessit
de terra Israel, mittens epistolas cōminatorias Ezechie, ut di-
ctum fuit plenius 3. Reg. 19. Cetera patet in litera.

4 In diebus illis. Hic consequenter describitur ipsius Ezechie mira-
bilis sanatio, cuius modus plenius habetur 4. Reg. 20. et ex actis ibidē
patet litera exceptis paucis, quę sequuntur.
5 Sed non iuxta beneficia. scilicet, dom. ino.
6 Quia eleuatum. istā sanationē pro magna parte suis meritis at-
tribuit. Superbiuit etiam de hoc, quod rex Babylonis misit sibi literas
et munera, et ex illa elatione ostendit eis omnes diuitias suas, thesau-
ros, & secreta ad sui iactantiam.
7 Et facta est contra eum ira. scilicet, domini propter prædicta.
8 Humiliatus, &c. ad arguentionem Esaię propheta, ut habetur 4.
Reg. 20. f. & Esa. 38. & 39.
9 Et idcirco. sed dilata fuit usque ad tempus Sedecie.
10 Fuit autem Ezechias diues. diuitijs artificialibus, et naturali-
bus, et alijs ad magnificentiam regiam pertinentib. et patet litera usq; ibi.
11 Ipse est &c. Gihon nomen fontis, ex quo fluebat riuus extra ciui-
tatem, cuius cursum impediuit Ezechias propter regem Assyriorum,
ut prædictum est supra circa principium huius c.
12 Attamen in lega. &c. ut interrogarent de portento. i. de
signo sibi dato de retrocessione solis, ut habetur 4. Reg. 20.
13 Dereliquit eum, &c. non preseruando eum ab elatione, ut dicitur
est supra. Sequitur.

In

Et

MORALITER.

2. Orauerunt autem. Et sic exercitus Sennacherib ab angelo do-
mi percussus, sicut subditur.
† Et misit dominus. Per quod significatur, qđ orationibus de-
uotis

uotis boni prelati qui per Ezechiam, & boni religiosi qui per
Esaiam, significantur, demonum exercitus debellantur.
4. In diebus illis. &c. Require expositionem mysticam
huius quarti Regum vigesimo capite.

† Regna-

quæ erant in corde eius. Reliqua autem sermonum Ezechie, & misericordiarum eius, scripta sunt in visione Isaie filij Amos prophete, & in libro Regum Iuda, & Israel. Dormiuitque Ezechias cum patribus suis, & sepe-

† Quia sepulchrum eius excelsus ex prærogativa mentis & pietatis.
† Hierunt eum super sepulchra filiorum Dauid, & celebrauit exequias eius vniversus Iuda, & omnes habitatores Ierusalem. † Regnauitque Manasses filius eius pro eo.

D
† Reg. 21.

NICOLAUS DE LYRA.

† Et sepelierunt super sepulchra filiorum Dauid, & celebrauit ex-

exequias, &c. id est, in loco solemniori et celebriori propter bona, quæ fecerat, licet in aliquibus deliquisset.

MORALITER.

† Regnauitque, s. Ezechie. Per Manassæ quæ obliuio interpretatur, filij pro-

prodigium suæ virtutis & fame signatur, quæ bonæ doctrinæ patris sui carnalis vel spiritualis oblitus, ad mala peruertit, id subdit.

ADDITIONO.

In c. 32. ubi dicitur in postil. Ex hoc autem loco dicitur, &c. Ex hoc autem quod Rabfaces loquebatur lingua Iudaica, non habet quod fuisset apostata a fide Iudeorum. Multi enim loquuntur lingua Saracenicâ, quæ non sunt Saraceni, &c. Iste enim Rabfaces Syriacâ linguam

quæ sciebat, vñ ei dicebatur a nuntijs Ezechie, ut eisdem loqueretur Syriace, vñ nullum fundamentum habet in litera ad hoc, quod Rabfaces fuisset apostata a fide Hebræorum, & multo minus quod fuisset filius Isaie, & id talia secundum sententiâ Aug. eadem facilitate contemnuntur, qua approbantur.

CAP. XXXIII.

† Vodecim annor.
† Hieron. Tradunt Hebræi Manassen filium fuisse filie Isaie, & ideo in hoc loco, quamquam nomen matris scribitur, patris tamen illius non scribitur, quia indignus erat profanus rex tanto auctore. Tradunt quoque idcirco occisum Esaiam, eo quod eos appellauerit principes Sodomorum. Et quia dixerit. Vidi dominum sedentem, cum per Moysen dictum sit, Non videbit me homo, & vinct.
† Adorauit omnem militiam celi, & coluit eam.
† Idem. Duodecim signa quæ in Zodiaco sunt.
† Chrysostom. Manasses interpretatur, ex obliuione. Pro uidentia autem Dei dispensauit sic eum vocari, quia oblitus fuerat omnem conuersationem patris sui sanctam, & omnia beneficia

CAP. XXXIII.
Vodecim annorum erat Manasses, cum regnare cepisset, & quinquagintaquinque annis regnauit in Ierusalem. Fecit autem malum coram domino, iuxta abominationes gentium, quas subuertit dominus coram filiis Israel. Et conuersus in staurauit excelsa, quæ demolitus fuerat Ezechias pater eius. Construxitque aras Baalim, & fecit lucos, & adorauit omnem militiam celi, & coluit eam. Aedificauit quoque altaria in domo domini, de qua dixerat dominus, in Ierusalem erit nomen meum in æternum. Aedificauit autem ea cuncta exercitui celi in duobus atrijs domus domini. Transireque fecit filios suos per ignem in valle Benennon. Obseruabat et somnia, sectabatur auguria maleficis artibus inseruebat. Habebat secum magos & incantatores, multaque mala operatus est coram domino, ut irritaret eum. sculptile quoque & constabile signum posuit in domo Dei, de qua locutus est dominus ad Dauid & ad Salomonem filium eius, dicens. In domo hac, & in Ierusalem quam elegi de cunctis tribubus Israel, ponam nomen meum in sempiternum, & mouere non faciam pedem Israel de terra, quam tradidi patribus eorum. Ita duntaxat si custodierint facere quæ præcepi eis cunctamque legem, & ceremonias atque iudicia, quæ mandauit per manum Moysi. Igitur Manasses seduxit Iudam, & habitatores Ierusalem, ut facerent malum super omnes gentes, quas subuerterat dominus a facie filiorum Israel. Locutusque est dominus ad eum, & ad populum illius, & attendere noluerunt. Idcirco superinduxit eis principes exercitus regis Assyriorum.

† E
† neficia Dei pro merito eius collata ipsi sunt. & stimulatus ab insurgente diabolo, gesturus omnia, quæ Deum ad iracundiam prouocarent. Denique cum egrotasset Ezechias, & venisset Esaias ad eum visitandum, vocauit Ezechias filium Manassæ, & cepit ei mandare quod debebat Deum timere, & quomodo regere regnum, &c. Et dixit ad eum Esaias. Vere non deducunt verba tua in cor eius, sed & me ipsum oportet per manum eius interficere. Quod audiens Ezechias, volebat filium suum interficere, dicens, quia melius est sine filio mori, quam talem filium relinquere, qui & Deum exasperet, & sanctos eius persequatur. Tenuit autem eum vix Esaias, videns Ezechias religionem, quæ plus amabat Deum quam filium suum.
† Qui

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XXXIII.

† Vodecim annor. &c. Hic consequenter describitur tempus ipsius Manasse, et secundo sub ipso tempore Amos filij sui, quia pauca de eo dicitur, ibi. Dormiuit autem. Circa primum primum describitur ipsius Manasse multiplex peruariatio, secundo eius emendatio, ibi. Idcirco superinduxit. tertio recapitulatio, ibi. Reliqua autem. Sententia autem prima patet ex dictis 4. Reg. 21. exceptis quæ sequuntur.
† Obseruabat somnia, quorum aliqua erant vana, aliqua a demonibus immissa, et diuinare de futuris per talia illicitum est, ut dictum fuit plenius de ista materia Gen. 41.

3 Sectabatur, &c. id est, diuinationes per garrum et volatuum animarum.
4 Maleficis artibus querendo responsa demonum per magicas artes.
5 Habebat se magis diuinantes per astra, ultra quam se extendat virtus constellationis.
6 Et incantatores, &c. sensus hominum illudentes.
7 Locutusque est dominus. misericorditer reuocando.
8 Et attendere. ex quo patet eorum obstinatio.
9 Idcirco. Hic consequenter describitur ipsius Manasse emendatio, flagellatione sibi intellectum præbente, cum dicitur.
10 Superinduxit eis. secundum Iosephum et alios expositores contra Manassen venit rex Babylonis, unde subditur.

Secta-

Du-

MORALITER.

† Duodecim. Sequitur. † Instaura. Per quæ signantur superbie peccata, quæ hominem eleuant indigne, ut postea corruat maligne. † Construxit. Baal autem deuorator interpretatur, & sic Baalim, quod est plurale huius nominis Baal, deuoratores signat, per quod per Baalim signantur peccata gulæ, quæ in comestationibus & porationibus excelsius consistunt.
† Et ado. Per quæ signatur conatus ad magna statui suo indecens.
† In duobus alijs. Volens clericis & laicis tyrannice dominari.
† Transireque. Per istum transitum intelligitur nutritio filiorum in igne concupiscentiæ carnalis & mundanæ.

2 Obseruabat somnia. sequendo falsa consilia mala.
3 Sectabatur. adulatoribus assentiendo & maleficis credendo.
† Sculptile. Hoc autem moraliter facit, qui hominem vita vel scientia carentem, in ecclesiastica dignitate ponit.
† Igitur Ma. Per quæ significatur illius malitia, cui non sufficit, quod sit malus in se, sed alios nititur ad suam malitiam trahere.
7 Locutus est. s. per prophetas per quos signatur prædicatores nouæ legis, qui principes & populares constanter arguunt de prædictis & consimilibus peccatis.
8 Et atten. Per quæ signantur illi, qui prædicationes & admonitiones bonas contemnunt.
9 Idcirco. quia dominus tales rebelles veritati aliqui puniit.
Tom. 2. RR 3 † ceteris

Obser-

A Qui postquam conuulsus est, &c. & Chrysof. Erat ligatus & catenatus in domo carceris, & dabatur ei panis hordeaceus ad mensuram modicam, & aqua cum aceto modica, ut uiuere

seruauit, equidem ausim dicere, quod etiam diabolus ipsum seruaturus fuerit, si reuerteretur ad Deum uoluisset. * Ambrosius. Congruo correptus flagello conuer-

Hieron. in
Mach.
in abditiis.
In hunc locum.
1. exaudi-
uit eum.
2. in uocauit
se ualde.

ret tantum, & erat confusus idolorum ualde.

* Hieron. Dum in Babylonia ductus fuit, & in uase genero perforato missus, ad motum igni, inuocant omnia nomina idolorum, que colunt, & cum non uideret ab eis exaudiri, neque liberari, recordatus fuit quod a patre crebro audierat

B Deut. 4. Cum inuocaueris me in tribulatione, & conuersus fueris, exaudiam te.

* Glycias: Diuinus ille Anastasius commemorat, accepta haud dubie huiusmodi narratione quibusdam ex historicis, Manasse in animal quoddam a rege Babylonia conclusum fuisse, in quo, deinceps Deum agnouit, & carmen illud suum cecinit. Qua propter diuina uis simulacro rutilo angelas cum Hierosolymam rediit, ubi deinceps in ante actorum penitentia uixit, & priora delicta emendauit. Tot autem tantaque facinora Manasse patrauit, ut diuinus ille Anastasius dicere non dubitauerit. Si Manasse Deus

C ferua-

Ceperuntque Manasse, & catenis uinctum, atque compedibus duxerunt in Babylonem. Qui postquam conuulsus est, orauit dominum Deum suum, & egit penitentiam ualde coram Deo patrum suorum. Deprecatusque est eum, & obsecrauit intente, & exaudiuit orationem eius. Rediitque eum Ierusalem in regnum suum, & cognouit Manasse, quod dominus ipse esset Deus. Post haec edificauit murum extra ciuitatem Dauid ad Occidentem Gihon, in conualle ab introitu portae piscium per circumitum usque Ophel, & exaltauit illum uehementer. Constituitque principes exercitus in cunctis ciuitatibus Iuda munitis, & abstulit deos alienos, & simulachrum de domo domini. Aras quoque quas fecerat in monte domus domini, & in Ierusalem, & proiecit omnia extra urbem. Porro instaurauit altare domini, & immolauit super illud uictimas, & pacifica, & laudem. Precepitque Iudae, ut seruiret domino Deo Israel. Attamen populus adhuc immolabat in excelsis domino Deo suo. Reliqua autem gestorum Manasse, & obsecratio eius ad Deum suum, uerba quoque uidentium quae loquebantur ad eum in nomine domini Dei Israel, continentur in sermonibus regum Israel. Oratio quoque eius & exauditio, & cuncta peccata, atque contemptus, loca etiam in quibus edificauit excelsa, & fecit lucos, & statuas, antequam ageret penitentiam, scripta sunt in sermonibus Hozia. Dormiuit ergo Manasse cum patribus suis, & sepelierunt eum in domo sua. Regnauit pro eo filius eius Amon uiginti duorum annorum erat Amon cum regnare coepisset, & duobus annis regnauit in Ierusalem. Fecitque malum in conspectu domini, sicut fecerat Manasse pater eius. Et cunctis idolis quae Manasse fuerat fabricatus, immolauit atque seruiuit, & non est reueritus faciem domini, sicut reueritus est Manasse pater eius, & multo maiora deliquit. Cumque coniuressent aduersus eum serui sui, interfecerunt eum in domo sua. Porro reliqua populi multitudo caesis his qui Amon percusserant, constituit regem Iosiam filium eius pro eo.

1 in poena constitu-
tus agnouit,
quem in regno
positus antea non
2 quaeuit. Pro-
fuit affectio de-
3 sperato, & corre-
4 eta est in agni-
5 tione de stimu-
6 lo correctionis
7 improbitas. Fuit
8 uindicta illa me-
9 tis perditae me-
10 dicina, & mul-
11 tum salutis con-
12 tute castigatio,
13 quae ideo uer-
14 berauit impiu,
15 ut Deo faceret
16 acceptum que
17 diabolus per im-
18 potentiam fece-
19 rat alienu. Ani-
20 mae sanitati pro-
21 fuit, quod inflit-
22 tum fuerat uan-
23 itati, &c. Pec-
24 catum suum fle-
25 uit et diluit, &
26 lachrymis ter-
27 sit, quod nefas
28 infecerat. Ora-
29 uit conscius rea-
30 tus sui, & uenia
31 meruit satisfac-
32 tione mercari.
33 * Hebraei.
34 Reperitur egisse
35 penitentiam
36 triginta tribus
37 annis ante obitum
38 suum.
39 b Et egit peni-
40 tentiam ualde co-
41 ram Deo patrum

suorum. Rabbanus. Audita penitentia Manasse nemo debet de Dei misericordia desperare, sed magis penitentiam de uenia presumere.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Duxerunt eum. Dicitur enim quod monarchia Assyriorum iam pro parte magna deiecerat, quia iam Medi et Babyloni reuersionem ab ea, si ueniret quod dicit Iosephus & alij historiographi, & ideo quae dicitur hic. Superinduxit. reuersionem est hoc ad tempus praeteritum, id est, ad eos qui solebant esse principes, quando rex Babyloniae erat ei subditus, quia tunc rex Babyloniae cum matribus regni sui erat de exercitu regis Assyriorum.
- 2 Deprecatusque. dicitur autem obsecratio deprecatio per rem sacram, sicut in fine orationem ecclesiae dicitur committere: Per dominum Iesum Christum, &c. ut per sanctitatem ipsius obtineamus, quae obtinere nostris uicibus non ualemus, & sic orabat Manasse, ut per diuini nominis sanctitatem impetraret remissionem.
- 3 Et cognouit. per experientiam suae flagellationis & liberationis, sicut scriptum est Iob quinto ca. Ipse uulnerat & medetur: percussit & manus eius

- eius sanabunt.
- 4 Post haec, scilicet post reuersionem suam de captiuitate.
- 5 Ad oc. Gihon est fons existens in parte Occidentali ciuitatis Dauid.
- 6 Aras quoque. id est, in monte Moria, in quo erat templum.
- 7 Porro instaurauit. quod erat destructum & prophanatum.
- 8 Precepitque. & sic patet emendatio Manasse in spiritualibus & temporalibus, quantum ad personam propriam & subditos.
- 9 Reliqua. Hic ponitur recapitulatio, & patet litera usque ibi.
- 10 In ser. patet quod iste liber apud nos non habetur: quia ista 4. lib. Reg. non ita exprimentur, ut hic dicitur, & eodem modo dicendum de hoc quod sequitur Scriptu. Sequitur.
- 11 Dormiuit ergo. Hic consequenter agitur de factis ipsius Amon filii Manasse, & patet sententia ex dictis 3. Re. 12. g. excepto quae sequitur.
- 12 Et non est. in hoc enim de fecit a bonitate patris sui: quia non penituit sicut ipse.

CAP.

MORALITER.

- 1 exterioris grauius pena, & quoniam in ista uexatio aliquando dat intellectum, et sic qui prius erat rebelles, concipiunt spiritum uerae penitentiae reuertentes ad Deum, ideo subditur.
- 2 Et cognouit. In quo Manasse figuram gessit cuiuslibet magni peccatoris ad Deum ueraciter reuertentis.
- 3 Constituit. Per quos significatur, quae uere reuertens ad Deum per penitentiam, quanto commisit peccata grauiora, tanto conatus debet ad faciendum opera meliora.
- 4 Dormiuit. Per quod significatur, quod peccator quantumcunque

- cunque magnus, si uere peniteat, & in bono terminet uitam suam, finaliter consequitur uitam beatam.
- 1 Regnauitque pro eo. de quo subditur.
- 2 Fecitque malum. Et sic fecutus eum in malis, sed non in bonis quia per penitentiam non rediit ad dominum sicut pater eius, ideo subditur.
- 3 Et non est. Propter quod per istum Amon significant illi qui mala patrum suorum ut rapinas & huiusmodi quasi pro iure hereditario uolunt sequi, sed bonos eorum actus nolunt aliquantulum imitari.

C A P. XXXIII.

Olo annorum erat Iosias &c. * Chrysol. Iosias interpretatur, ubi est hostia dno, aut salus domini. Forsita Amos secundum cor suum auersum, & cauit filium suum, ubi hostia domino, aut, salus domini est, hoc est, quia nusquam est, neque prodest. Prouidentia autem Dei secundum quod futurum erat Iosias, dispensauit nomen ei imponi, ubi est hostia domino, quonia vere in illo fuit hostia domini. Tale enim obtulit sacrificium domino Deo, quale nec ante eum aliquis regum, nec post eum. Et ipse fuit hostia Deo, secundum quod mandat Apostolus. Exhibeatis corpora uestra hostiam uiuam, &c. Et ipse fuit populi in tempore uo a domino saluus. Vide qualis fuerit, ut etiam ante multas generationes natiuri eum nomen prophetaretur.

Ossa praterea. deo combussit sacerdotes in altaribus idolorum, ut ostenderet, quia iuncta eant eorum sacrificia qui non solum pecudum hostias demonijs offerrebant, sed & seipsos idololatriae trahebant. Hic significat omnes qui diaboli seruitio macipati vitam sacrilega temporaliter fuerant, aeternis cruciatibus consumedos pro cuiusq; merito.

C A P. XXXIII.

Olo annorum erat Iosias, cum regnare coepisset, & triginta & uno anno regnauit in Ierusalē, Fecitq; quod erat rectum in conspectu domini, & ambulauit in uis Dauid patris sui. Non declinauit neque ad dextram neque ad sinistram. Octauo autem anno regni sui, cum adhuc esset puer cepit querere Deum patris sui Dauid. Et duodecimo anno postquam regnare coeperat, mundauit Iudam & Ierusalem ab excelsis, & lucis, simulachrisq; & sculptrilibus. Destruerunt coram eo aras Baalim, & simulachra quae superposita fuerant demoliti sunt, lucos etiam, & sculptribilia succidit, atque comminuit, & super tumulos eorum, qui eis immolare consueuerant, fragmenta disperfit. Ossa praeterea sacerdotum combussit in altaribus idolorum. Munda uitq; Iudam & Ierusalem, sed & in urbibus Manasse, & Ephraim, & Simeon usque Nephtali cuncta subuertit. Cumq; altaria dissipasset, & lucos, & sculptribilia contriuisset in frusta, cunctaq; delubra demolitus esset de uniuersa terra Israel, reuersus est in Ierusalē. Igitur anno decimo octauo regni sui mundata iam terra & templo domini, misit Saphan filium Eseliae & Maasiam principem ciuitatis, & Ioha filium Iochaz a commentarijs, ut instaurarent domum domini Dei sui. Qui uenerunt ad Helciam sacerdotem magnum, acceptamq; pecuniam ab eo quae illata fuerat in domum domini, & quam congregauerant Leuitae & ianitores de Manasse, & Ephraim, & uniuersis reliquijs Israel, ab omni quoque Iuda & Benjamin, & habitatoribus Ierusalem, tradiderunt in manibus eorum qui praerant operarijs in domo domini, ut instaurarent templum, & infirma quaeque sarcirent. At illi dederunt eam artificibus & caementarijs, ut emerent lapides de lapidinis, & ligna ad commissuras aedificij, & ad conignationem domorum, quas destruxerant reges Iuda Qui fideliter cuncta faciebant. Erant autem praepositi operantium Iahath & Abdias de filijs Merari, Zacharias & Mosollam de filijs Caath, qui uigebant opus: omnes Leuitae scientes organo canere. Super eos uero qui ad varios usus onera portabant erant scribae & magistri de Leuitis ianitores. Cumque efferrent pecuniam quae illata fuerat in templum domini, reperit Helcias sacerdos librum legis domini, qui datus fuerat per manum Moysi, & ait ad Saphan scribam: Librum legis inueni in domo domini. Et tradidit ei. At ille intulit uolumen ad regem, & nuntiauit ei dicens. Omnia quae dedisti in manu seruatorum tuorum ecce complentur. Argentum quod

* Bed. Iosias longe laudatissimus quantum uis puer, Iudaea, D. Ierusalem, & omnem sibi subiectam regionem ab idolis & excelsis purgauit, aliasq; abominationes a Iuda abstulit, et fecit omnes qui residui erant in Israel seruire domino suo. Cunctis diebus eius non recesserunt a domino Deo patrum suorum. In 2. ca. Isa.

omnes qui residui erant in Israel seruire domino suo. Cunctis diebus eius non recesserunt a domino Deo patrum suorum. Quomodo enim Amos & Manasse inclinarent populum ad impietatem, & lucos plantantes, & tepla demonibus excitantes ita Iosias cum esset rex pius, uasa quae constructa fuerant Baali, & Astarre, & caeteris idolis contriuit, & conflauit in torrente Cedron, in Bethel autem inter fecit sacerdotes idolorum.

Et habitatoribus Ierusalem, &c. Hieron. Dimidiam tribum Manasse dicit, qui plerumque, in tribu Benjamin computatur. Comest. Postquam principes eius scrutati sunt urbes & villas, inde scrutati sunt domos ne quid latenter maneret suspectum in illis. Misitque in totam prouinciam ut deferrent ad reparationem templi munera pro sua uoluntate uisusque. Et proposuit huic operi Helciam sacerdotem ma

gnum, & Amasiam qui erat super ciuitatem, & Saphan scribam, & facta est reparatio templi.

Tradidit eum, & facta est reparatio templi.

Tradidit eum, & facta est reparatio templi.

Tradidit eum, & facta est reparatio templi.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XXXIII.

Olo annorum. Hic consequenter agitur de tempore Iosiae. Circa quod primo describitur diuini cultus restauratio, secundo phase celebratio. cap. se. tertio ipsius Iosiae mors et tumulatio, ibi. Postquam in laur. Circa primum describitur primo idololatriae destructio, secundo templi omni reparatio ibi. Igitur 18. ann. Sententia autem primae partis patet ex dictis 4. Reg. 23. ubi ista destructio idololatriae facta per Iosiam effusus describitur, excepto quod sequitur.

Cuncta delubra demo. Dicitur autem delubrum a deleo, deles, & umbra, bra, quasi delens umbram peccatorum, & hoc fit secundum ueritatem in templo ecclesiae per sacramentorum administrationem, secundum estimationem uero falsam & erroneam Gentilium hoc fiebat in templis idolorum de quibus est hic sermo.

Igitur anno deci. Hic consequenter descriantur templi dñi reparatio, & diuiditur in duas, in partem principalem et incidentalem, secunda,

cūda, ibi. Cumque efferrent pecuniam. Sicut prima partis patet ex dictis 4. Reg. 22. prope prin. nisi quod aliqua nomina propria ibi tacentur, quae hic exprimitur, et econuerso, & aliqua et variantur, quia sicut frequenter dictum est, nomina propria Hebraica frequenter variantur sicut & Latina, per ista tamen non mutantur sententia.

4 De Manasse & Ephraim. Al qui. u. fugitini euaserunt de captiuitate decem tribuum, et illi iuxerunt sereno Iuda subiectis se ipsi Iosiae, et simul captiuitati fuerunt cum captiuitate Ierusalē tempore Sedecij.

5 Cumque effer. Hae est pars incidentalis, quia cum acciperet pecunia q̄ erat in domo domini inuenit ibi liber absconditus, quē misit Helcias sacerdos regi, qui cum legeretur corā eo, uinuit rex diuinum iudicium, et secundo super hoc requisit diuinum consilium, ibi. Et praecipit Helciae, et tertio renouauit foedus inter Deum, & se, & populum, ibi. At ille conuocatis uniuersis. Sententia autem istarum partium patet ex dictis secundi Reg. 22. d. usque ad finem cap. 36.

C A P.

MORALITER. Olo an. Expositio mystica ca. huius & duorum sequentium posita est 4. Reg. 22. cap. & 23. & 24. Oratio uero Manasse,

nasse, quae poni solet in fine huius lib. moralis est secundum sensum literalem, & ideo non indiget alia moralitate, nisi quod in ea orandi deuote uere poenitentibus forma datur. Tom. 2. RR 4

A repertum est in domo domini, conflauerunt. Datumque est prefectis artificii & diuersa opera fabricantium. Præterea tradidit mihi Helcias sacerdos hunc librū. Quem cum rege præsentem recisset, audissetque ille verba legis, scidit vestimenta sua, & præcepit Helciæ, & Ahicæ filio saphan, & Abdon filio Micha, saphan quoque scribæ & Asaiæ seruo regis dicens. Ite, & orate dominū pro me, & pro reliquis Israel, & Iuda, super vniuersis sermonibus libri istius qui repertus est. Magnus enim furor domini stillauit super nos, eo quod nō custodierint patres nostri verba domini, vt facerent omnia, quæ scripta sunt in isto volumine. Abijt ergo Helcias & hi qui simul a rege missi fuerant ad Oldam prophetidem

a Traa. cui mihi Helcias hūc librū. &c.

** Comelio.*
Cum Helcias diligenter omnia scrutaretur, inuenit librū Moysi in templo. Forte aperuit arcā, & inuenit Deuteronomium quē Moses reponi tegerat in arcā. & misit eum ad regem per manum Saphan scribæ. Qui cum legisset, scidit rex vestimenta sua. Audiuit enim maledictiones scriptas in transgressores legis, & crebras cōminationes Dei, quod si frequerentur idola, eijceret eos de terra quam dederat eis, sicut eiecerat Amorrhæos a facie eorū. Et mirabatur quomodo adhuc essent in terra illa, & verebatur imminere captiuitatem.

B Ad Oldam prophetidem, &c. Hieron. Holdam uxor fuit Sellum auūculi patris Ieremie, & patris Ananæ. Habitabat in secunda. Locus erat Ierusalem extra murum, id est, inter murum ciuitatis, & antemurale, qui vocabatur secūda, cuius mentio fit in Sophonia propheta.

In hunc loc.

Cap. 1.

C Cunctaque maledicta quæ scripta sunt in libro hoc, quem legerunt coram rege Iuda,

quia dereliquerunt me, & sacrificauerunt dijs alienis, vt me ad iracundiam prouocarent in cunctis operibus manuum suarum. Idcirco stillabit furor meus super locum istum, & non extinguetur. Ad regem autem Iuda qui misit vos pro domino deprecando, sic loquimini. Hæc dicit dominus Deus Israel: Quoniam audisti verba voluminis, atque emollitum est cor tuum, & humiliatus es in conspectu Dei super his quæ dicta sunt contra locum hunc & habitatores Ierusalem. Reuertisque faciem meam scidisti vestimenta tua, & fleuisti coram me, ego quoque exaudiui te, dicit dominus. Iam enim colligam te ad patres tuos, & infereris in sepulchrum tuum in pace, nec videbunt oculi tui omne malum quod ego inducturus sum super locum istum, & super habitatores eius. Retulerunt itaque regi cuncta quæ dixerat. At ille conuocatis vniuersis maioribus natu Iuda & Ierusalem, ascendit in domum domini. Vnaque omnes viri Iuda & habitatores Ierusalem, sacerdotes, & Leuitæ, & cunctus populus a minimo vsque ad maximum. Quibus audientibus in domo domini, legit rex omnia verba voluminis, & stans in tribunali suo percussit fœdus coram domino, vt ambularet post eum, & custodiret præcepta, & testimonia, & iustificationes eius in toto corde suo, & in tota anima sua, faceretque quæ scripta sunt in volumine illo quod legerat. Adiurauit quoque super hoc omnes qui reperti fuerant in Ierusalem & Benjamin, & fecerunt habitatores Ierusalem iuxta pactum domini Dei patrum suorum. Abstulit ergo Iosias cunctas abominationes de vniuersis regionibus filiorum Israel, & fecit omnes qui residui erant in Israel, seruire domino Deo suo. Cunctis diebus vitæ eius non recesserunt a domino Deo patrum suorum.

a Quæ Hebræi autumant auunculum esse Ieremie patrem Ananæ.

vxorē sellum filij Thecuath, filij Hasra custodis vestium, quæ habitabat in Ierusalem

a Scilicet, muri parte, pro quo vetus editio habet in Massena quasi nomen loci, Massena quippe interpretatur secūda.

in secūda, & locuti sunt ei verba quæ supra narrauimus. At illa respondit eis. Hæc dicit dominus Deus Israel. Dicit viro qui misit vos ad me: Hæc dicit dominus. Ecce, ego inducam mala super locum istum, & super habitatores eius. Cunctaque maledicta quæ scripta sunt in libro hoc, quem legerunt coram rege Iuda,

quia dereliquerunt me, & sacrificauerunt dijs alienis, vt me ad iracundiam prouocarent in cunctis operibus manuum suarum. Idcirco stillabit furor meus super locum istum, & non extinguetur. Ad regem autem Iuda qui misit vos pro domino deprecando, sic loquimini. Hæc dicit dominus Deus Israel: Quoniam audisti verba voluminis, atque emollitum est cor tuum, & humiliatus es in conspectu Dei super his quæ dicta sunt contra locum hunc & habitatores Ierusalem. Reuertisque faciem meam scidisti vestimenta tua, & fleuisti coram me, ego quoque exaudiui te, dicit dominus. Iam enim colligam te ad patres tuos, & infereris in sepulchrum tuum in pace, nec videbunt oculi tui omne malum quod ego inducturus sum super locum istum, & super habitatores eius. Retulerunt itaque regi cuncta quæ dixerat. At ille conuocatis vniuersis maioribus natu Iuda & Ierusalem, ascendit in domum domini. Vnaque omnes viri Iuda & habitatores Ierusalem, sacerdotes, & Leuitæ, & cunctus populus a minimo vsque ad maximum. Quibus audientibus in domo domini, legit rex omnia verba voluminis, & stans in tribunali suo percussit fœdus coram domino, vt ambularet post eum, & custodiret præcepta, & testimonia, & iustificationes eius in toto corde suo, & in tota anima sua, faceretque quæ scripta sunt in volumine illo quod legerat. Adiurauit quoque super hoc omnes qui reperti fuerant in Ierusalem & Benjamin, & fecerunt habitatores Ierusalem iuxta pactum domini Dei patrum suorum. Abstulit ergo Iosias cunctas abominationes de vniuersis regionibus filiorum Israel, & fecit omnes qui residui erant in Israel, seruire domino Deo suo. Cunctis diebus vitæ eius non recesserunt a domino Deo patrum suorum.

CAPVT XXXV.

Rabbanus.

Fecit autem Iosias in Ierusalem phase domino, quod immolatum est decimaquarta die mensis primi, & constituit sacerdotes in officijs suis. Hortatusque est eos, vt ministrarent in domo dñi. Leuitis quoque ad quorum eruditionem oīs Israel sancti-

1. Cor. 5. e. domino celebremus, non in fermento veteri, neque in fermento mali-

CAP. XXXV.

Ecit autem Iosias in Ierusalem phase domino, quod immolatum est decimaquarta die mensis primi, & constituit sacerdotes in officijs suis. Hortatusque est eos, vt ministrarent in domo dñi. Leuitis quoque ad quorum eruditionem oīs Israel sancti-

malitiæ & nequitie, sed in azimis sinceritatis & veritatis.

Mystice autem Iosias, est, fortitudo domini. Christus significat, de quo legitur. Dominus fortis, & potens, dominus potens in pralio. Ince-

legitur. Dominus fortis, & potens, dominus potens in pralio.

NICOLAUS DE LYRA.

Fecit autem Iosias in Ierusalem phase domino, quod immolatum est decimaquarta die mensis primi. Hic consequenter describitur phase celebratio, et primo ponitur ad hoc debita preparatio.

ratio, secundo deuota executio, ibi. Preparatumque est ministerium.

2. Et constituit sacerdotes in officijs suis. Hortatusque est & vt debite se prepararent ad hoc quod deuote celebrare possent solennitatem paschæ.

Poni

Interpretatur etiam Iosias salus domini, & Christus saluum facit populum suum a peccatis eorum. Ipse zelo Dei mundat terram Iuda & Ierusalem ab omnibus immunditijs, qui per prophetam dixit: *Zeus domus tue comedit me.* De quo alibi: *Cuius ventilabrum in manu sua, & permundabit arcam suam.* hic celebrat verum phasem 18. anno regni sui: quia octava eate generali resurrectione donata, sanctos suos cum perfectione bonorum operum perducit ad aeternam beatitudinis denarium, eiecit prius omnibus scandalis de regno eius.

a *Ponite arcam in sanctuario templi, quod edificauit Salomon filius David rex Israel.* Tradunt Hebraei arcam tempore Achaz de templo fuisse elatam, simulacris ab eo in templo missis, & in domum Sellu viri Oldae auunculi Ieremiae fuisse traductam. Non enim poterat esse simul cum simulacris.

Non

eius sponte quod voverant, obtulerunt tam populo, quam sacerdotibus, & Leuitis porro Helcias, & Zacharias, & Iahiel principes domus domini

ficabatur domino, locutus est: Ponite arcam in sanctuario templi, quod edificauit Salomon filius David rex Israel. Nequaquam enim eam ultra portabitis. Nunc ergo ministrare domino Deo vestro, & populo eius Israel, & preparate vos per domos & cognationes vestras in diuisionibus singulorum, sicut praecipit David rex Israel, & descripsit Salomon filius eius. Ministrare in sanctuario eius per familias turmasque Leuiticas, & sanctificati immolate phasem. Fratres etiam vestros, ut possint iuxta verba quae locutus est dominus in manu Moysi facere, preparate. Dedit praeterea Iosias omni populo, qui ibi fuerat inuentus in solennitate phasem, agnos & hedos de gregibus, & reliqui pecoris triginta milia, bouum quoque tria milia. Haec de regis vniuersa substantia. Duces quoque

6 mini dederunt sacerdotibus ad faciendum phasem, pecora commisit duo millia sexcenta, & boues trecentos. Chonenias autem & Semeias etiam, & Nathanael fratres eius, necnon Hasabias, & Iahiel, & Iozabad, principes Leuitarum, dederunt caeteris Leuitis ad celebrandum phasem, quinque 7 millia pecorum & boues quingentos. Praeparatumque est ministerium, & steterunt sacerdotes in officio suo, Leuitae quinque in turmis iuxta regis imperium, & immolatum est phasem. Asperseruntque sacerdotes manus suas sanguine, & Leuitae detraxerunt pelles holocaustorum, & separauerunt ea, ut darent per domos & familias singulorum, & offerrentur domino, sicut scriptum est in libro Moysi. De bobus quoque fecerunt similiter, & assauerunt phasem super ignem iuxta quod 11 in lege praecipit. † Pacificas vero hostias coxerunt in lebetibus, cacabis, & ollis: & festinato distribuerunt vniuersae plebi: Sibi autem & sacerdotibus postea parauerunt. Nam in oblatione holocaustorum, & adipum usque ad noctem sacerdotes fuerunt occupati. Vnde Leuitae sibi, & sacerdotibus filijs Aaron parauerunt nouissimis. Porro cantores filij Asaph stabant in ordine suo iuxta praecipit David, & Asaph, & Hemai, & Idithun, prophetae regis David. Ianitores vero per portas singulas obseruabant: ita ut nec puncto quidem discederent a ministerio. Quomobrem & fratres eorum Leuitae praeparauerunt eis cibos. Omnis igitur cultura domini rite completa est in die illa, ut facerent phasem, & offerrent holocausta super altare domini iuxta praecipit regis Iosiae. Feceruntque filij Israel qui reperi fuerant ibi phasem

† Sancta quoque

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Ponite ar.* Libro de Hebraicis quaestionibus dicitur, quod tempore Achaz qui posuit idola in templo, arca fuit inde amota, quae non debebat esse cum idolis, & fuit transportata in domum Sellum mariti Oldae prophetae. & ibi mansit usque ad tempus Iosue, Glossa vero Hebraica dicit, quod non fuit portata extra templum, sed quia Manasses posuit idolum in domum domini, ut habetur supra 33. ideo voluit eam ponere in loco honorabiliore. ubi erat arca, & arcam fecit trahi ad partem quasi minor cederet maiori: sed Iosias fecit eam in loco suo reponi: Sed utrunque dictum videtur in aliquo dissonare a veritate, si enim fuisset transportata tempore Achaz, non est verisimile, quia, Ezechias filius eius, qui templum fecerat purgari, & maximus zelator fuit cultus diuini, ut patet ex praecedentibus, fecisset eam tempore suo reportari. Similiter si per Manassen fuisset tantum tracta ad partem intra templum, Iosias non dixisset Leuitis: *Ponite arcam.* prout hic dicitur, quia Leuitae non poterant ingredi illam partem templi, sed sacerdotes tantum. Et ideo probabilius videtur dici, quod tempore Manasse fuit portata extra templum & non ante: & tempore Iosiae per Leuitas fuit reportata usque ad templum ingressum, & inde per sacerdotes fuit in loco suo reposita.

2 *Nunc ergo.* quasi dicat ex quo arca erit in loco suo & illa quae pertinent ad Dei cultum reparata, vos non habebitis alios labores nisi solum ministrare domino.

3 *Sicut pra.* Contrarium videtur supra pri. lib. 28. ubi dicitur, quod David

David dedit filio suo descriptionem porticus, & templi, & omnium aliorum ad ministerium templi pertinentium. Dicendum, quod David dedit hoc primo disponendo, sed Salomon dedit istam descriptionem alij, patris voluntatem exequendo.

4 *Dedit.* hoc est ad faciendum solennitatem phasem.

5 *Agnos &c.* quia tam agnus quam hodus poterat immolari in solennitate paschali. Exo. 12. Caetera patent usque ibi: 6 *Dederunt sacerdotibus ad faciendum.* id est, communitate, quia isti praenommati simul iuncti dederunt ista.

7 *Prepara.* Descripta preparatione debita ad solennitatem paschalem, hic consequenter ponitur executio deuota, cum dicitur: *Et steterunt.* & patet litera usque ibi.

8 *Aspereruntque.* qui ab eis estundebatur super altare.

9 *Et Leui.* licet enim hoc pertineret ad officium sacerdotum, ut habetur in Leu. tamen in necessitate propter multitudinem victimarum Leuitae poterant eos adiuuare sicut dictum fuit supra 39.

10 *Et sepa.* Ex hoc patet, quod non erant holocausta proprie dicta quae totaliter incenduntur, sed large, eo quod aliqua pars in altari cremabatur.

11 *Simi. assa.* iuxta quod in lege scriptum est Exod. 12. d. *Non comedetis ex eo crutum quid, nec coctum aqua, sed assum tatum igni.*

12 *Pacificas.* quarum maior pars cedebat in usum offerentium. Caetera patent usque ibi.

Non

A Non fuit p hife. * Hieron. Quia omnes qui inuenti sunt in illa festiuitate, ibi septē diebus cōmorati sunt, & oues sufficienter de regis sublimitate, & de ijs que supra memorata sunt, epulati sunt.

1. 1. Oz. c. 3.

* Ambros. Eadem diligite, quoniam per fidem & deuotionem Iosias magnum sibi ab vniuersis amorem acquisiuit.

† & sacerdotibus, & Leuitis, & omnis Iuda.

quoniam celebravit pascha domini, cum esset annorum decem & octo, quemadmodū nemo ante eū.

Zelo itaq; vt vicer superiores, ita & vos filij zelum Dei sumite. Exquirat vos Dei zelus, & deuoret, vt vnusquisque vestrū dicat: Exquisiuit me zelus domus tuæ.

B

Io. 2. Pal. 68. De p̄m. di. 1. c. si enim. - mox regio.

Quia ablatis figuris in die iudicij, transibunt sancti de morte ad vitam, de corruptione ad gloriam, & in conspectu conditoris sui in celesti Ierusalem in æternum gaudebunt: quia videbit Deus deorum in Sion: quā nuntiauit misericordiam suam in ciuitate munita.

Pal. 83. b.

b Ad quam Deus. Quia ex verbis Ieremie, & aliorum prophetarum potuit voluntatem domini cognoscere, qua iudicandum erat in populo peccatore. Vnde & Rabaces dixit de Sennacherib rege Assyriorum: *Domine iussit me ascendere ad terram.* quia prophetae p̄dixerant eum esse ascensurum, quod eum minime latuit.

Li. 10. Antiq. cap. 5.

* Ioseph. Dum Iosias in pace, diuitijs, atque gloria super omnes excelleret, Nechaon rex Aegyptiorum castra posuit contra Euphratem fluum, vt contra Medos & Babylonios dimicaret. qui Assyriorum dissoluerunt principatum. Habebat enim desiderium, vt regnaret in Asia.

Quæst. 58. in 4. Reg.

* Theodor. Si qui existimet reprehendi Ezechiam, vt qui fuerit magni & elati spiritus, videbit etiam Iosiam nō esse liberum ab omni reprehensione. Etenim quando Pharaon Nechaon

chao suscepit expeditionem aduersus Assyrios, studuit op̄e ferre Assyrijs. Non attendens igitur dictū prophetae ex ore domini aduersus Pharaonem conflixit p̄lio.

* Hiero. Quid inter reges Iosia sanctus? Aegyptio microchao interfecit. Quid Petro & Paulo sublimius: Neronianum gladium

Epi. stru.

a phase in tempore illo, & solennitatem a z y morū septem diebus. Nō fuit phase simile huic in Israel a diebus Samuelis prophetae, sed ne quisquā de cunctis regibus Israel fecit phase sicut Iosia & sacerdotibus, & Leuitis, & omni Iudæ, & Israel qui repertus fuerat, & habitantibus in Ierusalem. Octauodecimo anno regni Iosia hoc phase celebratum est postquam instaurauerat Iosias templū, ascēdit Nechao rex Aegypti ad pugnandum in Charcamis iuxta Euphratem, & processit in occursum eius Iosias. At ille missis ad eum nuntijs ait: Quid mihi & tibi

a Regis. f. Adremon filij Thabrinon qui regnabat in Charcamis, quem eodem tempore, quo & Iosiam Nechao interfecit.

b est rex Iuda? Non aduersum te hodie venio, sed contra aliam domum pugno, ad quam Deus festinato me ire p̄cepit. Desine aduersum Deum facere, qui mecum est: ne interficiat te. Noluit Iosias reuerti, sed p̄parauit contra eum bellum. Nec acquieuit sermonibus Nechao ex ore Dei: verum perrexit, vt dimicaret in campo Mageddo, ibique vulneratus a sagittarijs, dixit pueris suis: † Educite me de p̄lio, quia oppido vulneratus sum. Qui transfulerunt eum de curru in alterum curru, qui sequebatur eum more regio, & asportauerunt eum in Ierusalem. Mortuusque est, & sepultus in mausoleo patrū suorum, & vniuersus Iuda, & Ierusalem luxerunt eum, Ieremias maximē, † cuius omnes cantores, atque cantatrices vsque in p̄sentem diem lamentationes super Iosiam replicant, & quasi lex obtinuit in Israel. Ecce scriptum fertur in lamentationibus. Reliqua autem sermonum Iosia, & misericordiarum eius, quæ lege p̄cepta sunt domini, opera quoque vltius prima, & nouissima scripta sunt in libro Regum Iuda, & Israel.

1 cruentarunt. Et Dei filius sustulit ignominiam crucis. Et tu putas beatos, qui felicitate istius seculi, & delicijs perfruuntur? Magna ira est, quando peccatibus non irascitur Deus.

c In campo Mageddo. Inteseptio Iosia qui a Pharaone Nechao interfecit est in Mageddo significat anti qui hostis persecutionem aduersum p̄dicatores, quos neci tradere, & de ecclesia auferre conatur, vt facilius totam plebem inuadere, & dissipare possit. Interpretatur enim Pharaon dissipans, Nechao percussio, Mageddo de tentatione. Permittitur quippe dia

bolus confurgere aduersum sanctos, & hoc totis viribus certat, vt tentando gregem Dei percussio eos prius dissipando auferat, quorum nō solutio alij contra hostem dimicant.

d Ieremias maximē, &c. * Comestor. Hic super exequias eius scripsit Threnos lamentabiles: Quomodo sedet sola ciuitas, &c. quibus utebantur cantores, & cantatrices super exequias Iosia, & longis temporibus in Iudæa supra Iosiam replicabant.

* Procopius. Tanta hominis virtus erat, vt cantoribus & cantatricibus lamentandi ipsum persona sic imposita, ac singulis annis ipsius memoria sic celebrata.

* Hierony. Quod lamentationes p̄dictæ non solum super vrbis Ierusalem vastatione, & iudicij populi captiuitate, sed etiam super Iosia regis occasum conscriptæ sint, liber verborum dierum demonstrat.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Non fuit. a diebus Samuelis prophetae. 4. Regum 23. dicitur, a diebus iudicij, & in idem redit. quia Samuel fuit vltimus iudex.

2 Sed nec. Non est per hoc intelligendum, quod istud phase fuerit excellentius omnibus p̄teritis quantū ad multitudinē populi: quia tempore Dauid & Salomonis, quando regnum fuit vniū, & nulla tribus erat captiuata, frequenter maior multitudo cōuenit in Ierusalē ad solennitatē paschalem. sed ista excellentia intelligitur, quantū ad regis Iosia liberalitatē, q̄ cum esset longe impotentior Dauid & Salomone: tamen maiora legitur munera dedisset illa solennitate. sed sufficiētia pro omnium refectioe. ideo subditur.

3 Sicut Iosia sacerdotibus. Quia dedit ad hoc triginta millia peco-

rum, & triginta millia boum, vt habetur in litera.

4 Qui repertus fuerat. Hoc additur: quia illi de regno Israel iam erant in captiuitatem ducti, exceptis aliquibus qui fugiendo euaserant, & recedente exercitu reuersi fuerant.

5 Postquā instaurauerat. Hic consequenter describitur ipsius Iosia mors, & tumulatio, & patet sententia ex dictis 4. Reg. 23. f. exceptis quæ sequuntur.

6 Qui transfulerunt. Sicut. n. principes in belis habent plures equos, sic tunc reges pugnantes in curribus habebant plures currus pro personis suis.

7 Et vniuersus Iuda. Propter bonitatem vite sue & regiminis, vt patet ex p̄dictis.

8 Ieremias max. In libro qui int̄tulat: Lamentationes Ieremie.

CAP.

ADDITIO.

In c. 35. vbi dicitur in fossil. Agnos & hados: quia tā agnus qui in hodus poterant immolari.

In

In solennitate paschali agnus debet immolari, non autē hodus: licet agnus immolāndus accipiendus esset de grege in quo essent agni & hēdi, vt latius fuit ostēsum in additione super Exod. 12.

C A P. XXXVI.

T Vlit ergo. Chryfosto. Post mortē Iosīæ, rex factus est Ioachaz filius eius, quē veniens Pharaō pp peccata eius abduxit i Aegyptū, & in loco eius posuit Eliachim fratrem ipsius alterū filiū Iosīæ qui interpretatur, Dei adiu-

dicatus, & vocavit eum alio noīe Ioachim, quod interpretatur, dñi preparatio. Cū autē & ipse malignus fuisset in Deū, quasi verē impius, in condemnationē ad iudicat⁹ a Deo, & postea preparatus ad euer- sionē Iudę, sūm iracundiā Dei veniens rex Assyriorū, abduxit eū i Babiloniā.

Qui interpretatur recens, & significat prauos rectores, quos populus terre, qui dediti sunt. s. cupiditati terrenę secundum mores suos cōsentientes vitij eligūt, quos Pharaō in Reblatha vincit, & in Aegyptū du-

cit, quia per multitudinē adulatorū eneruans decipit corda prelatorum. Rebla. n. multitudo interpretatur, neq; vinctos catenis peccatorum in spiritualis Aegypti mergit abyssum.

Constituitq; Nechao regē Ioachim constituit, imposuit mulctam terrę centum talentis argenti, quia diabolus pensum seruitij a populo perditorum expetit, vt tam sensu quam eloquio parati sint eius obsequio.

Et vertit. Notandū q, de eodē Ioachim filio Iosīæ in Regum ita scriptum est: Dormiuit Ioachim cum patribus suis, regnauitq; Ioachim filius eius pro eo. Iosephus tñ dicit, dum rex Baby- lonis intrasset ciuitatē, fidē nequaquā seruauit, sed iuuenes fortissimos & pulchritudine decoros occidit: vna cū rege Ioachim, quē an murū in sepultū, p̄ijci iussit. Filium verō eius Ioachim p̄stituit regē vniuersę puincię. Eos autē q erāt in dignitatib. p̄stituti numero tria millia, duxit in Babilonē, iter quos erat Ezechiel adhuc puer. hic ergo finis habuit Ioachim regē, q vixit an. 36. regnauit autē 12. annis. Successor verō regni Ioachim rex noīe Ononimus regn. mē sib. trib. & dieb. x.

Sciendū autē, q, cum semel qs cuilibet vitio se mancipauerit, multis dñis obnoxius erit. Vñ Ioachim quē Pharaō ante cēsum sibi solvere coegit, hūc Nabuchodonosor rex Baby- lonis trib. annis seruire cōpellit. Nabuchodonosor eundem significat quē & Pharaō, principem, s. confusionis & rectorē tenebrarum harū. Cū autem diabolus aliquē sibi cen-

sum peccati solvere coegit, totum in dominium suum redi- git, & plenum seruitium exigit, persuasione. s. delectatione, consensu, cogitatione quoque, locutione, & operatione. Hier. Sciendū q, nomen istius Ioachim, qui alio nomi- ne Iechonias dicitur, elementis non eisdem in fine apud Heb. scribitur; quo & p̄ris eius: Ioachim qui & Eliachim. Sed priorem, i. patre in fine noīs per Coph & Mem, sūm. i. filium per Caph & Nun anno- tant. Vnde nemo putet in Danielis princ. esse Ioachim in Ezechielis ex- ordio Ioachim scribitur. Extre- mā syllabā hēt iste cim, ille chin. & ideo in euangelio sūm Mathaū vna v̄ deesse gñatio, quia secūda tessaredecas in Ioachim desinit filio Iosīę. ter- tia incipit a Ioachim filio Elia- cim. Q̄ igno- rās Porphyrius calūniā struit ecclēsię, suam ostēdens impe- ritiam, dum euangelistę Matthę nititur arguere falsitatē. Ioachim captiuus in Babilonē ductus lapsū rectorū signifi- cat, q diaboli arte delusi adducunt in cōfusione errorū ac vi- tiorū, & q alios verbo & ope docere debuerāt, & p̄tō susci- tate, varijs absorbent p̄tis. Ioachim. n. resuscitās, vel q est cō- surgens in tpe. Cū eo p̄tiosi dñi vasa captiuant. Qui. n. inge- nij acumine excellebat, vel morū honestate fulgebant, pre- positorum deprauati exēplis cedūt cū ipsi in p̄dā diaboli. Regem ve. Sedecias signat eos, qui regimē in populo Dei suscipiunt. interpretatur. n. Sedecias iustus dñi. Illi enim acci- piunt sedem iustitię ad exercenda opera iustitię, honoris & officij accipiunt dignitatē, maxime quia filij Iosīæ. i. salu- tis dñi per gratiam baptismi & vñctionem chrisimatis nuncupari merentur, sed degenerantes relabuntur in vitiorum feditatem, & se subditos conuertunt ad impietatē, nec fidē quam Deo pronuerant custodiunt, nec cum hominibus pa- cis federa seruant. Tales quotidie lex diuina prophetarum, & Apōstolorum miracula a peccatis recedere, & ad dñm p̄- p̄niam reuerti monent. Sed semel indurati verba salutis de- spiciunt. vnde Deus iratus mittit contra eos regem Chal- dæorum, idest, diabolum cum satellitibus suis, idest, sp̄ualibus nequitij, qui nulli parentes ætati, nulli deferentes di- gnitati, quoscūq; capiunt in Babilonem, idest, in confusio- nem transferunt: & domum domini incendunt, q̄a fideles, qui sunt

C A P. XXXVI. Vlit ergo populus terrę Ioachaz filium Iosīæ, & con- stituit eum pro patre suo regem in Ierusalem. Viginti- trium annorum erat Ioachaz, cum regnare cōpisset, & tribus mensibus regnauit in Ierusalem. Amouit autem eum rex Aegypti cum venisset in Ierusalem, & condemnauit terram centum talentis argenti, & ta- lēto auri. Constituitq; regē pro eo Eliachim fratre eius sup Iudā & Ieru- salē: & vertit nomē eius Ioachim. Ipsū vero Ioachaz tulit secū, & abduxit in Aegyptum. Vigintiquinque annorum erat Ioachim, cum regnare cō- pisset, & vndecim annis regnauit in Ierusalem: fecitque malum coram domino Deo suo. Contra hunc ascendit Nabuchodonosor rex Chaldæorum, & vinctum catenis duxit in Babilonem. Ad quam & vasa domini transtulit, & posuit ea in templo suo. Reliqua autem verborū Ioachim & abominationum eius, quas fecit, & quę inuentę sunt in eo, continentur in libro regum Iuda, & Israel. Regnauit autem Ioachim filius eius pro eo. Octo annorū erat Ioachim cum regnare cō- pisset, & tribus mensibus, ac decem diebus regnauit in Ierusalem. Fe- citque malum in conspectu domini. Cumque anni circulus volueretur, misit Nabuchodonosor rex nuntios, qui & adduxerunt eum in Baby- lonem, asportatis simul pretiosissimis vasis domus domini. Regem vero

annorū erat Ioachim, &c. Dicendum, q Ioachim pater eius regna- uit 11. annis, vt habetur in textu. & secundo anno regni sui instituit filiu suum Ioachim regem qui tunc erat octo annorū, vt hic dicitur, & quia regnauit 10. annis cura patre, ideo fuit 18. annorū, quando cepit regnare mortuo patre, & sic loquitur scriptura 4 Reg. 8 Cumq;. Non est intelligendum q anni circulus esset reuolutus a principio regni sui, quia post patrem regnauit tantum tribus mensib. & 10. diebus, vt habetur in textu, sed dicitur hic reuolutio anni tēpus aptum procedendi ad bellum in quo exercitus Babilonicus venit con- tra eum, & hoc fuit post tres menses, & x. dies suę coronationis. 9. Regem. Hic cōsequenter agitur de tempore Sedecię qui fuit ter- tius filius Iosīæ, & primo ponitur tēporis sui descriptio, & secūdo hu- ius libri ad li. Esdrę cōtinuatio, ibi: Anno autē primo. Circa primū primo ponit Sedecię & populi sui multiplex trāsgressio. secūdo sequēs punitio, ibi: Adduxit sup eos. Circa primū dicitur: Regē verō. In Heb. habetur. fratē eius, eo modo loquendi quō Arabā vocant Loth nepotē suum fratē suum Gen. 13. quia certū est q iste Sedecias fuit auunculus Ioachim, quia fuit frater patris sui, vt patet ex p̄d. li: Nec

Quest. in hunc lib.

Differētia in- ter Ioachim & Ioachim.

E

Vide textum ad hoc in se- quenti folio.

F

Diuisio.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XXXVI.

T Vlit ergo. Hic vltimo agitur de tempore filiorum Iosīæ, & diuiditur in tres partes, secundum filios eius. secundū ibi: Constituitq;. tertia ibi: Regē verō constituit. Sententia primę partis patet ex dictis 4. Reg. 23. f. 2 Constituitq; regem. Hic consequenter agitur de tempore Ioachim filij Iosīæ, & secūdo de tempo- re filij eius, ibi: Regnauit autē Ioachim. Sententia autē primę partis patet ex dictis 4. Reg. 23. in fi. & in prin. 24. cap. excepto qd sequitur: 3 Et vinctum. Fuit enim vinctus catenis ad hoc quod ibi duceretur, sed mutatum fuit cōsiliū, eo q rebellauerat contra regem Baby- lonis, & fuit occisus, & proiectum cadauer eius extra murum Ierusa- lem, prout dictum fuit 4. Reg. 14. 4 Reliqua autē ver. Idē, stig- mata & figurę, quas fecerat in corpore suo in honorem idolorum. 5 Et quę inuentę. idest, in cadauere eius proiecto, vt dictum est. 6 Regnauit. Hic cōsequenter agitur de tēpore Ioachim nepotis Io- na, & patet sūa ex dictis 4. Reg. 25. c. & d. excepto quod sequitur. 7 Octo ann. erat Ioachim. 4. Reg. 24. b. dicitur: Decē & octo annorum

annorū erat Ioachim, &c. Dicendum, q Ioachim pater eius regna- uit 11. annis, vt habetur in textu. & secundo anno regni sui instituit filiu suum Ioachim regem qui tunc erat octo annorū, vt hic dicitur, & quia regnauit 10. annis cura patre, ideo fuit 18. annorū, quando cepit regnare mortuo patre, & sic loquitur scriptura 4 Reg. 8 Cumq;. Non est intelligendum q anni circulus esset reuolutus a principio regni sui, quia post patrem regnauit tantum tribus mensib. & 10. diebus, vt habetur in textu, sed dicitur hic reuolutio anni tēpus aptum procedendi ad bellum in quo exercitus Babilonicus venit con- tra eum, & hoc fuit post tres menses, & x. dies suę coronationis. 9. Regem. Hic cōsequenter agitur de tempore Sedecię qui fuit ter- tius filius Iosīæ, & primo ponitur tēporis sui descriptio, & secūdo hu- ius libri ad li. Esdrę cōtinuatio, ibi: Anno autē primo. Circa primū primo ponit Sedecię & populi sui multiplex trāsgressio. secūdo sequēs punitio, ibi: Adduxit sup eos. Circa primū dicitur: Regē verō. In Heb. habetur. fratē eius, eo modo loquendi quō Arabā vocant Loth nepotē suum fratē suum Gen. 13. quia certū est q iste Sedecias fuit auunculus Ioachim, quia fuit frater patris sui, vt patet ex p̄d. li: Nec

qui sunt templum Dei, blasphemare cōpellūt. Muros Ierusalē destrunt, cum custodias pastōrū deiecerint, turres cōburrunt, cum p̄latos per illicita delicta exurunt. oē pretiosum demoluntur, cum eos qui de virtutis & scientiæ prærogatiōe sibi applaudunt, ad nihilum redigunt.

Finis libri Pa-

† fratrem

† Humiliavit
se a facie

tal. Finis prin-
cipio libri sa-
cerdotis Esaię.
vnde quod ibi
expōsumus. hic
replicare nō est
opus. De Cyro
quoque quomodo
Christū
significet, &
quæ de eo dicitur,
& quæ ad
ipsum referantur,
in Esaiā ex-
posuimus.

Allegorice.
Bala.
R. habuit.
A. Salomon.

B

Salomō tem-
plum dñi septē
annis cōstituit
in Ierusalē, o-
ctavo anno con-
sumant & de-
dicavit: quia to-
to tempore hu-
ius vitæ quæ se-
p̄m diebus a-
gitur: Christus
ecclēsiā con-
struit de suis fi-
delibus. In futu-
ra vita peribit,
& ad æternę vi-
tæ claritatē vi-
sionē sustollit
in gloria resur-
rectionis proce-
dente tempore
quædā tēp̄a ad-
dificia vetusta-
te dissoluta sūt,
sicut infantia re-
gū & sacerdotū
ih̄us temporis
restaurata i pri-
stinū statū, quæ
signat quodiam
nos & leuissi-
mos erratus si-

Prou. 24. b.

C

deliā De quibus Salomon: *Septies, inquit cadit iustus, & resur-
git, qui per exēpia & hortamenta iustorū corrigunt, quali p̄
indulgentiā regum & sacerdotū, qui sunt mēbra veri regis &
summi sacerdotis. Postmodū crescentibus malis tēplū do-
lorum*

lorum foridib. prophanatū, & tandē a Chaldæis destructum
& incensum, signat grauiores lapsus eorum, q. ecclēsię mē-
bris adunati, sed post fraudē diabolica statu fidei deiecit. vi-
torū flāma cōburunt. Diruto tēplo, & vrbe Ierusalē emes-
in Babylonē transmigrati, post lxx. annos peracti p̄tia ad pa-
triam reuersi, rur-
sus idē templū
& vrbe sanctā
labore gradire
staurāt. Signan-
tes eos qui dece-
pti a diabolo nō
solum fidei syn-
ceritatē & ope-
ris integritatem
perdunt, sed et
immanitate sce-
lerum ethnicis
& publicanis si-
miles sunt. Quo-
rum nonnulli
diuina gratia re-
suscitantes ad
ecclēsiā redeūt
cū illustratione
spiritus sancti
cōpuncti, præ-
cepta legis quæ
reliquerant, au-
dire & custo-
dire incipiunt.
Septem enim
sunt dona Spiri-
tus sancti, decē
præcepta legis.
septē verō per
decem multi-
plicata septua-
genarium red-
dunt. Vnde be-
ne qui per ope-
ra peruersa in
Babylone cap-
tini fuerunt,
post lxx. annos
liberantur: &
domum Dei ac
ciuitatem san-
ctam reedifi-
cant. Qui enim
per sua pecca-
ta a commu-
nionē ecclēsię

constituit Sedeciam m̄ patrūm eius super Iudā & Ierusalem. † Viginti
& vnus anni erat Sedecias, cum regnare cōpisset, & vndecim annis
regnavit in Ierusalē. † Fecitque malum in oculis domini Dei sui,

† Alias ore Dei.

nec erubuit faciem Ieremię prophetę loquentis ad se in ore domini.
A rege quoque Nabuchodonosor recessit, qui adiurauerat eum per
Deum & indurauit ceruicem suam, & cor, vt nō reueteretur ad domi-
num Deum Israel, sed & vniuersi principes sacerdotū, & populus præ-
uaricati sunt iniquē iuxta vniuersas abominationes gentiū, & pollue-
runt domum dñi quam sanctificauerat sibi in Ierusalē. Mittebat autē
dñs Deus patrum suorum ad illos per manum nuntiorum suorum, de
nocte consurgens, & † quotidie cōmonēs, eo quod parceret populo,
& habitaculo suo. At illi subsannabant nuntios Dei, & paruipēdebāt
sermōnes eius. Illudebātque prophetis donec ascēderet furor domi-
ni in populum eius: & esset nulla curatio. Adduxit. n. super eos regē
Chaldæorū, & interfecit iuuenes eorū gladio in domo sãctuarij sui.
Non est misertus adolescētis, & virginis, & senis, nec decrepiti qui-
dem, sed omnes tradidit in manibus eius, vniuersaq; vasa domus do-
mini tam maiora quàm minora, & thesauros templi, & regis, & prin-
cipū transfudit in Babylonē. Incenderunt hostes domū Dei, destru-
xeruntq; murum Ierusalē. Vniuersas turres cōbussērunt, & quicquid
pretiosum fuerat, demoliti sūt. Si quis euaserat gladiū, ductus in Ba-

a Diabolo. b Virtus. c Quod donec exurgat aliud regnum prophetico elogio prænun-
tium & corruat peccati regnum diuino iudicio.

bylonem, seruiuit regi, & filiis eius, donec imperaret rex Persarū, vt
compleretur sermo domini ex ore Ieremię, & celebrāret terra lab-
batha sua. Cunctis enim diebus desolationis egit sabbathū vsq; dū
complerentur septuaginta anni. Anno autem primo Cyri regis Per-
sarum, ad explendum sermonē dñi, quem locutus fuerat per os Iere-
mię, † suscitauit dñs spiritum Cyri regis Persarum, qui iussit prædica-
ri in vniuerso regno suo et per scripturam, dicens: † Hęc dicit Cyrus
rex Persarū. Omnia regna terræ dedit mihi dñs Deus cæli, & ipse præ-
cepit mihi, vt edificarē ei domū in Ierusalē quę est in Iudæa. Quis ex
vobis est ex omni populo eius, sit dñs Deus suus cum eo, & ascēdat.

separati, & infidelū numero sunt copulati, rursūm per do-
na spiritus sãcti studio se bonę operationis exercent, & sic
cōfortium fidelium domus, scilicet & ciuitatis Dei de qua
eieci fuerant, recipiunt.

Expositio

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Nec erubuit. Et sic concupit prophetam, & dominum eum mit-
tentem, & maxime, quia non solum verbo eius non acquieuit, sed
etiam ipsum in carcere reclusit, vt habetur Ier. 32.
- 2 Qui adiurauerat. Et sic sui transgressor iuramenti.
- 3 Sed & vniuersi. Quia ad malitiam regis sequuta est malitia in
omnibus alijs.
- 4 Mittebat autem. In quo apparet diuina miseratio.
- 5 At illi. In quo dicitur de eorum obstinatio.
- 6 Et esset. R. spiritū p̄nē quę infligenda erat ex determinatione di-
uine sententię, tamen respice ad culpā, siemper potest esse curatio, quan-
dū homo habet vsū lib. arbitrij in via p̄sensu.
- 7 Adduxit. Hic cōsequēter describitur se. non puritio, cū dicitur:
8 In manu. Vbi creditur se habere aliqđ refugij pro sanctitate loci.
- 9 Non est am. Ex propositis vritis p̄mittit, quia in bellis solet
pari lib. personis. Cetera patet ex dictis 4. Reg. 35. vbi plenius tra-
ditur vsq; ibi.
- 10 Si quis euaserat. exceptio Godolia & populo
p̄cipue sollicita eius dñi, vt habetur 4. Regum ult. & aliquibus
lib. scribitur qui euaserunt fugiendo.
- 11 Donec rex Persarū. scilicet Cyrus qui dedit licentiam Iudæis
recedendi in terram suam, vt habetur infra.
- 12 Vt com. fer. De lxx. annis huius Babylonicę captiuitatis.

Et ce.

- 13 Et cæl. Id est, quiesceret a cultura, quia toto illo tēpore pro maio-
ri parte remansit inculta.
- 14 Anno aut. Hic ultimo ponitur con-
nuatio huius libri ad li. Esaię, quę incipit a reductione captiuitatis Ba-
bylonicę, sicu iste liber terminat in deducione populi in Babylonē, vt
patet ex prædictis, dicit igitur: Anno autem. scilicet tempore suę monar-
chię, quia iam pluribus annis regnavit in Perside, & postea inuit cum
Dario anunculo suo rege Medorū contra Babylonem, sub tali conue-
tione, qđ capta Babylonia, Darius primo regnaret, & post eum monar-
chia denentret ad Cyrū qđ & factū est mortuo Dario, qui post destru-
ctiōnē Babylonię, vixit duobus annis: et tūc Cyrus remisit captiuitatē.
- 15 Ad explendum. Quia tūc fuerunt 70. anni transmigratiōnis
completi, quos prædixera Ieremias. Ierem. 25. cap. & 29.
- 16 Suscitauit dominus. id est, voluntatem Cyri regis Persarum,
per ipsam enim monarchia translata est ad Persas.
- 17 Qui iussit prædicari. id est, solenniter diuulgari.
- 18 Omnia regnatare. id est, multa regna, quia regna Orientalia
fuerunt ei subiecta, non autem Occidentalia, & est modus loquendi
hyperbolicus ad sui magnificentiam.
- 19 Et ipse præ. Signatum enim fuit sibi de prophetia Esa. 45. & in
eo completa, vbi prædixit Esaias, qđ Cyrus subiiceret sibi gentes, & re-
gna, & captiuitatem Iudeorum remitteret, & templum reedificari
præciperet, quod & factum est, vt plenius habetur Esaię. 1.

Exposi-

Expositio orationis Manasses.

Domine Deus. Clemens Rom. Aequum est, Episcopo, ut in iudicando, Dei sententiam sequaris: & si Deus iudicat peccatores, vel conuersos, item in eodem modo iudices. Nonne Dauid lapsum, increpatum per Natha,

dicentemque se penitere, continuo morte liberauit? Ionam nolentem Niuiitis predicare, iussit a mari atque acetate deuorari, orantem in ventre ceti, ab interitu ad vitam reduxit? Ezechiam paululum in superbiam elatum cum lachrymis rogantem, crimine liberauit? Audite o Episcopi, uile ad tales res exemplum. Scriptum est enim in quarto Regum, & in secundo Paralipomenon lib. dicendum, his uerbis: Regnauit Manasses, &c. Et postquam uolenter afflictus est: quesituit faciem domini Dei sui, &c. Et orauit ad dominum dicens: Domine omnipotens Deus, &c. Audistis quemadmodum dominus eum qui idola coluerat, & multos infantes occiderat, leuiter castigatum recepit, & dimissis delictis, eum in regnum reduxit. Non solum enim penitentibus indulget, sed etiam pristinam dignitatem restituit, &c. Nazianzenus. Dominus Deus iusto iudicio misericordiam expendere solet. Nam & Pauli plantationem accipit, & rigationem Apollo, & duo uiduae minuta, & publicani deiectionem, & Manassis confessionem. Iustorum omnipotens Deus est, non impiorum, qui sibi noua fragmenta componunt. Cur istorum trium tantum Deus est, & non etiam aliorum? Quia in istis Christiani mysterij figurata est plenitudo. Per Abrahamam Christi natiuitas: per Isaac congregatio credulae plebis: per Iacob resurrectio intimata est saluatoris. Mare Tropo. Mare populus subditus idololatrie, qui infidelitatis fluctibus vagabatur, quem dominus uerbo suo signauit, cur: Christi crux (qui uerbum patris) cordibus & frontibus eorum insignitur, quod est mare signari uerbo diuino. Quod omnes. Tremunt angeli, presentiam contemplantes: patient homines, iudicium expectantes: formidant demones, uirtutem ingentissimam sentientes: quia uultus domini circumspicit uniuersa. Uniuersa rationalis creatura, et si non omnis respicit creatorem, uirtutem tamen eius agnoscit omnis.

Super peccatores. Non aduersus, unde in euangelio. Sed ira Dei

Dei manet super eos. originis uidelicet damnationis, vel ecclesiis iudicij, quia non de inferioribus, sed de superioribus iudicantur peccatores a caelo enim iudicium iaculatum est. Immensa uero. Immensa misericordia domini dicitur, quonia euangelica promissa nullam hnt promissam mensuram. Legalia uero mensurata fuerant. unde: Replebo cellaria uestra tritico, uino, & oleo, &c. Et inuestigabilis misericordia. Superant enim imbecillitatem nostram diuinae promissiones, quae nec sermonibus explicari, nec oculis possunt contemplari. Dominus Deus altissimus. Nihil mirum est in laudibus Dei quod dictum est: Tu es Deus altissimus super omnem terram. Et caeli, & angeli altiores sunt terra, nisi mirabilis intendamus. Mysterio nimirum Christi praedictum, qui cum fuisset caro (quia uerbum caro factum est,) altissimus factus est super omnem carnem, quae terrae nomine nuncupatur. Longanimis. Peccatores ad penitentiam differendo, nec delicti tempore puniendo. Multum misericors. Quoties peccaueris ueniam pollicendo. Penitens super malitiam. Quod testatur Iere. ostendens dominum promittere bona bonis, & mala malis: sed tamen posse uictorio citroque conuerti, si commutatio fuerit infecuta. Nec de bona pollicitatione securior uideatis cum facies mala, nec de mala comminatione distidas si conuersus facias meliora. Multum misericors. Siquidem si semel indulgentiam tribuisset misericors: nunc autem cum frequenter delinquentibus, frequenter misericordiam impedit, multum misericors appellatur. His qui tibi non peccauerunt. Peccauerunt, utique, & in delicto nati sunt genitrali. Haeredes nimirum Adae, sed gratia gratis praesenti sine peccato sunt constituti, qui etiam de peccatorum semine propagati. Super numerum arenam maris, multiplicatae sunt iniquitates. Solent delicta capillis capitis aliquoties coaptari, sicut propheta egregius: Comprenderunt me iniquitates meae, & non potui ut uiderem. Multiplicati sunt super capillos capitis mei. Arenae maris ille, capillis iste comparat multitudinem peccatorum. Sed interest, quod arenae maris ille, qui uictorum ponderibus ita uolentissime praegratur, ut sub eorum sarcina nequeat respirare.

Oratio Manasses Regis Iuda cum captus teneretur in Babylone, quae neque in Hebraeo, neque in Graeco habetur.

Domine Deus omnipotens patrum nostrorum Abraham, Isaac, & Iacob, & semini eorum iusto, qui fecisti caelum & terram cum omni ornatu eorum, qui signasti mare uerbo praeccepti tui, qui conclusisti abyssum & signasti terribili, & laudabili nomini tuo, quod omnes pauent & tremunt a uultu uirtutis tuae, & insustentabilis ira super peccatores cominationis tuae. Immensa uero & inuestigabilis misericordia promissionis tuae, quoniam tu es dominus Deus altissimus super omnem terram longanimis & multum misericors, & poenitens super malitiam hominum. Tu autem domine secundum bonitatem tuam promissisti poenitentiam remissionis peccatorum, & tu Deus iustorum non posuisti poenitentiam iustis Abraham, Isaac, & Iacob: his qui tibi non peccauerunt, sed posuisti poenitentiam propter me peccatorem, quoniam peccaui super numerum arenae maris.

Dei manet super eos. originis uidelicet damnationis, vel ecclesiis iudicij, quia non de inferioribus, sed de superioribus iudicantur peccatores a caelo enim iudicium iaculatum est. Immensa uero. Immensa misericordia domini dicitur, quonia euangelica promissa nullam hnt promissam mensuram. Legalia uero mensurata fuerant. unde: Replebo cellaria uestra tritico, uino, & oleo, &c. Et inuestigabilis misericordia. Superant enim imbecillitatem nostram diuinae promissiones, quae nec sermonibus explicari, nec oculis possunt contemplari. Dominus Deus altissimus. Nihil mirum est in laudibus Dei quod dictum est: Tu es Deus altissimus super omnem terram. Et caeli, & angeli altiores sunt terra, nisi mirabilis intendamus. Mysterio nimirum Christi praedictum, qui cum fuisset caro (quia uerbum caro factum est,) altissimus factus est super omnem carnem, quae terrae nomine nuncupatur. Longanimis. Peccatores ad penitentiam differendo, nec delicti tempore puniendo. Multum misericors. Quoties peccaueris ueniam pollicendo. Penitens super malitiam. Quod testatur Iere. ostendens dominum promittere bona bonis, & mala malis: sed tamen posse uictorio citroque conuerti, si commutatio fuerit infecuta. Nec de bona pollicitatione securior uideatis cum facies mala, nec de mala comminatione distidas si conuersus facias meliora. Multum misericors. Siquidem si semel indulgentiam tribuisset misericors: nunc autem cum frequenter delinquentibus, frequenter misericordiam impedit, multum misericors appellatur. His qui tibi non peccauerunt. Peccauerunt, utique, & in delicto nati sunt genitrali. Haeredes nimirum Adae, sed gratia gratis praesenti sine peccato sunt constituti, qui etiam de peccatorum semine propagati. Super numerum arenam maris, multiplicatae sunt iniquitates. Solent delicta capillis capitis aliquoties coaptari, sicut propheta egregius: Comprenderunt me iniquitates meae, & non potui ut uiderem. Multiplicati sunt super capillos capitis mei. Arenae maris ille, capillis iste comparat multitudinem peccatorum. Sed interest, quod arenae maris ille, qui uictorum ponderibus ita uolentissime praegratur, ut sub eorum sarcina nequeat respirare.

conclusisti abyssum & signasti terribili, & laudabili nomini tuo, quod omnes pauent & tremunt a uultu uirtutis tuae, & insustentabilis ira super peccatores cominationis tuae. Immensa uero & inuestigabilis misericordia promissionis tuae, quoniam tu es dominus Deus altissimus super omnem terram longanimis & multum misericors, & poenitens super malitiam hominum. Tu autem domine secundum bonitatem tuam promissisti poenitentiam remissionis peccatorum, & tu Deus iustorum non posuisti poenitentiam iustis Abraham, Isaac, & Iacob: his qui tibi non peccauerunt, sed posuisti poenitentiam propter me peccatorem, quoniam peccaui super numerum arenae maris.

Expositio magistri Nicolai de Lyra, super Orationem Manalles.

Domine Deus omnipotens. Ista oratio regis Manasses non est in Hebraeo nec est de textu: & ideo non intendo eam: exquisitè exponere, seu tantum breuiter pertransire. In hac enim oratione, primo recurrit ad diuinam magnificentiam, secundo recognoscit propriam miseriam, ibi: Quoniam peccaui. tertio petit misericordiam, ibi: Et nunc flecto. Circa primum confitetur primo Dei omnipotentiam siue maiestatem propter quam debet coli dicens: Domine Deus.

2 Qui signasti mare. dicens Gen. 1. a. Congregentur aquae quae sub caelo sunt in locum unum, &c. 3 Qui conclusi. Repetitio est eiusdem, quia mare & abyssus idem important. Secundo facitur eius institutum seu equitatem qua debet timeri, dicens: Terribili laudabili, &c. Tertio eius misericordiam seu pietatem, qua promissit poenitentibus misereri, ibi: Et inuestigabilis misericordia promissionis tuae, &c. Et sequitur. 4 Quoniam pecc. Haec recognoscit suam miseriam. primo in peccatorum multitudine, ibi: Super numerum arenae maris, &c. & eorum grauitate, seu magnitudine, ibi: Statuens abominationes, & multiplicans offensiones, & patet.

Qui

Et nunc.

A respirare. Is autem qui carnalibus conuincitur incentiuus, facile tamen medicinali ferro potest putredinem refecare, capillis capitis comparat offensam suam.

a *Incuruatus sum.* Malorum comparatio diuersitate fecernitur numerosa. Videtur quedam elucescere ratio veritatis:

ut pro delicti modo persecutorum quispian puniatur, quo pena cruciatus sanctis ingessit, ut anima rex Iuda incuruatus est, & Manasses non vno vel duobus, sed multo v. f. Tot enim sibi vincula spiritalis ferri in quibus ligaretur, impressit: quot ipse sanctorum membrorum iniecit:

B *Quia excitauit, &c.* Inquis actibus prouocando. Excitauit ergo iracundiam Dei, qui mala coram Deo committit. Sed videndum, quia malum singulariter se commississe testatur, hec vnus mali commissio indignationem domini prouocauit, cum multi multa fecerunt mala, nec illico est vitio subsecuta. Quod malum exponit, statuens abominationem. In sacris voluminibus abominatio siue offensa simulacra dicuntur, quam qui fuit veneratus, purificationis crimine polluitur. Possunt & aliter intelligi. Omne peccatum offendiculum est, in quo vtiq; offenditur ad ruinam. Similiter etiam abominatio: quia Deus abominatur omne delictum, quod in preuaricationis corde defixum efficitur simulacrum. Congruit & doctrinis demoniorum aptari quae verae abominationes & offensiones grauissimae, quibus ira domini prouocatur.

Rabbanus.

c *Et nunc flecto ge.* Genua cordis flectit, ut simplici postulatione delect, quod paterna presumptione peregerat. In similitudinem hominis exterioris interiore describit.

d *Peccauit domine, peccauit.* Iteratio ostendit verae humilitatis supplicantis, quasi dicat: Peccauit spiritu, peccauit cogitationibus, peccauit factis, peccauit fornicationibus, peccauit in Deum, peccauit in proximum. Non leui pronuntiat tunc doloris haec verba sunt relegendae: sed cum eadem grauitate qua dicta sunt accipiantur: Ne leuiter percurrat animus acer ista, sed cum dolore graui, & patientia tristitia paucis verbis vim magnae rei sapiat coartari. Penitens quippe aut tacitus labijs, fletibus indulgentiam silentio deprecetur: Aut etiam si loquendum aliquid ex dolore

C *Ne leuiter percurrat animus acer ista, sed cum dolore graui, & patientia tristitia paucis verbis vim magnae rei sapiat coartari. Penitens quippe aut tacitus labijs, fletibus indulgentiam silentio deprecetur: Aut etiam si loquendum aliquid ex dolore*

dolore contriti pectoris suaderetur, paucis loquatur, quia mentis contritio, non oris locutio dominicam pietatem inflectit. *Cor enim contritum & humiliatum, Deus non spreuit.* *Ne simul perdas.* Non ait, ne damnes me cum iniquitatibus meis. Quod enim damnatur in substantia sua retorquetur.

Quod vero perdit, & aeternè perditur: id agitur, ut quod habebatur, in nihilum redigatur.

f *Cum iniquitatibus.* Nota iniquitates nullam habere substantiam. Omne quippe peccatum, febris est animae, quae dum auferitur, in nihilum reuocatur.

g *Quia indignum sal.* Indignos dominus saluat, non pro merito delictorum retributionem impendens, sed propter misericordiae bonum, veniam superfundens.

Dignus. n. est qui saluat indignum, & ex dignitate sua fecit dignum, quem culpabilis vitae tractus faciebat indignum.

h *Secundum magnam misericordiam.* Qui secundum magnam misericordiam se querit saluari, non temporalis, sed aeternae vitae salutem inquit. Equidem misericordiam pertinere ad hanc vitam estimo temporalem: magnam autem misericordiam, remunerationi concurrere sempiternae.

i *Omnibus diebus vitae meae.* Prudens expectator aeternae salutis, non paucis tempore, sed omni tempore vitae suae Deum laudat. Deus in diebus vitae laudatur, in diebus autem mortis non potest laudari: Sic itaque qui delictorum morti subditus iacet iniquitatibus inuolutus, Deum laudare non potest. *Non est enim speciosa laus in ore peccatoris.* Conuersus vero cum fuerit tanquam de morte translatus ad vitam, illico laudis officio dignus inuenitur, consorsque superioribus virtutibus iudicatur, dum illum laudat in terris quem ille quoque glorificauit in supernis.

k *Omnis virtus caelorum.* Cherubim, seraphim, throni, & dominationes, archangeli, sedes, virtutes, angeli, ministrantque: multa sunt officia quae fortasse aut nos in libris posita factis non possumus inuenire, aut humanis celata sentibus inquirere non valemus.

l *Gloria in secula seculorum.* Est gloria temporalis: de qua: *Ne timeas, cum diues factus fuerit homo, cum multiplicata fuerit domus eius.* Est & alia gloria sempiterna. Sit gloria domini in seculum, cui & humana creatura & angelica famulantur, Amen.

BEATI

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et nunc flecto. Hic consequenter petit misericordiam. primo reuolueret di. Et nunc flecto genua cordis mei, quia genua corporis flectere non poterat, impeditis corporibus ferri: secundo in silentio ibi: **2** Peto rogans te domine. Petitionem suam pluries & multipliciter re-

ter replicado: tertio confidetur presumens de diuina misericordia, ibi **3** Quia indignum saluabis me secundum magnam misericordiam tuam. Et promittens emendari, ibi: Et laudabo te semper. Et sic terminat orationem dicens: **4** Quoniam te laudat omnis virtus caelorum. i. omnes ordines angelorum, & tibi est gloria in secula seculorum, Amen.

Finit Expositio Orationis regis Manasses.

BEATI HIERONYMI

ad Domnionem & Rogatianum in Esdras,
& Nehemiam prologus.

Trum difficilius sit face-
re quod poscitis, an ne-
gare, necdū statui. Nam
neque vobis aliquid im-
perantibus abnuere, sen-
tentia est: & magnitu-

do oneris imposita ita cervices premit, ut an-
tē sub fascē ruendum, sit quam leuandum.
Accedunt ad hoc invidorum studia, qui om-
ne quod scribimus, reprehendendum putant.
Et interdum contra se conscientia repugnante,
publicē lacerant qua occultē legunt, intan-
tum ut clamare compellar, & dicere: † Do-
mine libera animam meam à labijs iniquis,
& à lingua dolosa. Tertius annus est, quod
semper scribitis atq; rescribitis, ut Esdrę li-
brum, & Esther vobis de Hebręo transferā,
quasi non habeatis Gręca & Latina volu-
mina, aut quicquid illud est quod à nobis
veritur, non statim ab omnibus conspuendā
sit. Frustra autem (ut ait quidam) niti, ne-
que aliud fatigando nisi odium querere, ex-
tremę dementię est. Itaque obsecro vos mi
Domnion & Rogatiane charissimi, ut priua-
ta lectione contenti, librum non efferatis in
publicum, nec fastidiosos cibos ingeratis, vite
tisq; eorum supercilium, qui iudicare tantū
de alijs, & ipsi facere nihil nouerunt. Si qui
autem fratrū sunt, quibus nostra non displi-
cent, his tribuatis exemplar, admonentes, ut
Hebręa nomina (quorum grandis in hoc vo-
lumine copia est) distinctē, per & intervalla
transcribant. Nihil enim proderit emendas-
se librum nisi emendatio librariorum diligen-
tia conseruetur. Nec quenquam moueat qd
vnus à nobis liber editus est, nec apocrypho-
rum tertij et quarti libri somnijs delectetur,
quia & apud Hebręos Esdrę, Nehemęq;
sermones in vnum volumen coarētantur, &
quę non habentur apud illos, nec de viginti-
quatuor senibus sunt, procul sunt abijciēda.
Si quis autem septuaginta vobis opposuerit
interpretes, quorū exemplaria varietas ipsa
lacerata & inuersa demonstrat, nec potest
vitiq; verum asseri, quod diuersum est, mit-

tite cum ad Euangelia, in quibus multa po-
nuntur quasi de veteri testamento, quę apud
septuaginta interpretes non habentur, velut
illud † quoniā Nazareus vocabitur, & ex
Aegypto vocauit filium meum: & videbunt
in quem compunxerunt: multaq; alia, quę la-
tiori operi reseruamus. Et quęrite ab eo vbi
scripta sunt. Cumq; proferre nō potuerit, vos
legite de his exemplaribus qua nuper à nobis
edita, maledicorum quotidie linguis confo-
diuntur. Sed ut ad compendium veniam, cer-
tē quod illaturus sum, exquisitum est. Edi-
di aliquid, quod non habetur in Gręco, aut
aliter habetur quā à me versum est. Quid
interpretem laniant? Interrogent Hebręos, et
ipsis autoribus translationi meę vel arrogēt,
vel derogent fidem. Porro aliud est, si clausis
(quod dicitur) oculis mihi volunt maledice-
re, & non instantur Gręcorum studium & E
benevolentiam, qui post septuaginta transla-
tores iam Christi euangelio coruscante, Iu-
dęos & Hebionitas legis veteris interpretes
Aquilam videlicet, & Symmachum, &
Theodotionem, & curiosē legunt, & per Ori-
genis laborem in hexaplis, ecclesijs dedica-
runt. Quāto magis Latini grati esse debe-
rent, qd exultantem cernerent Gręciam à se
aliquid mutuari? Primum enim magnorum
sumptuum est, & infinitę difficultatis, exem-
plaria posse habere omnia, deinde etiam qui
habuerint, & Hebręi sermonis ignari sunt,
magis errabunt, ignorantes quis ē multis ve-
rius dixerit. Quod etiam sapientissimo cui-
dam nuper apud Gręcos accidit, ut interdū
scripturę sensum relinquens, vniuscuiuslibet
interpretis sequeretur errorem. Nos autē
qui Hebręę linguę saltem paruam habemus
scientiam, & Latinus nobis utcunq; sermo E
non deest, de alijs magis possumus iudicare,
& ea quę ipsi intelligimus in nostra lingua
promere. Itaque licet hydra sibilet, victorq;
Sinon incendia iactet, nunquam meū iuuan-
te Christo silebit eloquium, etiam præcisa lin-
gua habuit iet. Legant qui volunt, qui no-
lunt abijciant: euentilent apices, literas ca-
lumnientur. Magis vestra charitate provo-
cabor ad studium, quā illorum detractio-
ne & odio deterrebor.

CAP. I.

In anno primo Cyri. Athanasius. Esdras iste sacerdos & lector cum esset, reditum filiorum Israel ex Persiam Ierusalem exposuit, in primo libro tradit quomodo cura reditus fuerit in

manu Iesu filij Iosedech, & Lidda, & Zorobabel, & Neemaz, Eunuhi Iudaei. O. c. fione in vetero reditus hanc ponit. Tres milites regem custodientes, quorum unus erat Zorobabel, circa questionem quandam contendebant, facta promissione, ut qui vincesset quicquid vellet peteret. Hac, quia dixerat Zorobabel, victor evasit. Cum autem iussus esset petere quod vellet, petijt ut Israclis captivitas solueretur, & Ierusalem reedificaretur, atque ita ut petijt, factum est. Dimissa est captivitas: Et enim tempus irae Dei, sexaginta, scilicet anni, tunc adimpletum erat.

Iosephus. Primo autem anno regni Cyri, qui fuit transmigracionis nostrae Babylonicae septuagentesimus, miseratus est Deus captivitatem, & calamitatem terramoto illius populi, & sicut illis per Hieremiam prophetam ante dirutam urbem praedixerat, quod postquam seruerint

ESDRÆ

LIBER PRIMVS.

CAP. I.

In anno primo Cyri regis Persarum, ut

runt Nabuchodonosor cuiusque posteris per annos septuaginta, rursum eos restitutus esset in patriam, & adificatio templo reditum essent ad felicitatem pristinam, ita eis omnia praestat. Excitato enim ad id Cyri animo, effecit ut ille in hunc modum per vniuersam Asiam scriberet. Hae dicitur ex Cyrus, &c.

Beda. Sicut Cyrus destructo Chaldaeorum imperio populum Deriberavit, & in patriam remisit, & templum incensum Ierusalem reedificari praecepit, & hoc edictum etiam per literas manifestante, ita Christus destructo diaboli regno, electos suos qui erant dispersi ab eius tyrannide, in ecclesiam congregauit, quae in presenti iustificata ex fide pacem habet ad Deum per ipsum, & ad visionem perpetuae pacis festinat. Ierusalem quippe visio pacis dicitur. Templum quoque incensum restaurari facit, cum illos qui insidijs diaboli fidem perdididerant, ad salutem reducens, habitatione sua dignos efficit, scripturas etiam sacras & sanctas per vniuersum mundum mittit, quibus fidem sui nominis & spem salutis cunctis qui ad regnum suum pertinent, id est, electis, praedicat.

Christus quoque ait. Necessum est impleri omnia, quae scripta sunt in lege Moysi & prophetis, & prophetis de me.

Et

Incipit Postilla venerabilis magistri Nicolai de Lyra in Librum Esdrae, & primo Prologus eiusdem.

Rit sacerdos super folio suo, Zachar. 6. Secundum quod in libris precedentibus dictum est, Deus sub ratione absoluta subiectum est in tota sacra scriptura, sub rationibus autem contractis subiectum est in partialibus libris, sicut corpus mobile absolute sumptum, subiectum est in tota philosophia naturali, corpus vero mobile animatum subiectum est in libro de anima, & in alijs libris sequentibus ad ipsum. Et eodem modo Deus sub ratione gubernantis populum Israel subiectum est in libro Iudicum, & alijs libris historialibus sequentibus. Vario tamen modo secundum variationem huius regiminis. Deus n. hunc populum post ingressum terre promissionis triplici modo gubernauit. Primo per iudices, & sic de eo agitur in libro Iudicum. Secundo per reges, & sic tractatur de eo in libris Regum & Paralipomenon. Tertio per sacerdotes, scilicet, a reditu captiuitatis Babylonicae usque ad Christum. Expediatis autem duobus primis modis, tertium per manus habemus, quia liber Esdrae incipit a reditu captiuitatis Babylonicae, a quo incipit regimen sacerdotum, tamen sub Deo principali rectoris, de quo regimine dicitur verbum praesumptum, Erit sacerdos, &c. In quo quidem verbo primo tangit regentium habilitas, cum dicitur. Sacerdos, id est, sacerdotes. Eo modo loquendi quo dicitur Exod. 8. f. Venit musca gravissima, id est, multitudo muscarum. Ad cuius intellectum sciendum, quod secundum Philosophum primo politici illi qui sunt vigentes intellectu, scientia, & prudentia illi sunt apti ad regendum, quia sciunt se & alios dirigere in fine bonum. Talis autem debet esse conditio sacerdotum, prout dicitur Malac. 2. b. Labia sacerdotis scientiam, & legem requirunt de ore eius, quia angelus domini exercituum est. Sicut angelica natura superior est humana, & ideo homines per angelos reguntur, sic sacerdotes qui sunt quasi mediatores inter Deum & populum, ex hoc n. habent aptitudinem ad regendum. Secundo in verbo proposito tangitur huius regiminis autoritas cum dicitur. Super folio suo, sede enim super folium proprium est habentis autoritatem discernendi, iudicandi, ac et corrigendi. Hanc autem autoritatem habuerunt sacerdotes a reditu captiuitatis Babylonicae & citra, ut dictum est, de qua potest dici quod scribit Esai. 16. b. Praeparabunt in misericordia solium, & scabunt super illud in veritate. Reditus autem de captiuitate Babylonica factus fuit ex divina misericordia, & tunc praeparatio ad hoc, quod populus per sacerdotes gubernaretur, ut patet per praedicta: & sic

sic huius regiminis solium fuit in misericordia praeparatum. Et bene subditur: Et tenebit super illud in veritate: quia a reditu captiuitatis Babylonicae quo tempore praeserunt sacerdotes, non legitur populus Israel ita declinasse a veritate fidei sicut ante: quia temporibus Iudicum & Reg. multoties maior pars populi, imo quasi totus populus declinabat ad idololatram, propter quam inducta fuit captiuitas Babylonica, ut patet per praedicta: sed a reditu captiuitatis Babylonicae pauci leguntur a veritate patriae declinasse, ut potest tempore Machabeorum aliqui ex ambitione, & aliqui ex Antiochi nobilis persecutione: & multi ex contratio pro veritate fidei leguntur mortem acerbissimam tolerasse ad gloriam Dei, qui est benedictus in secula seculorum, Amen.

CAP. I.

In anno primo Cyri, &c. Liber iste a quo incipit regimen sacerdotum, ut dictum est, cum sibi annexis, potest sic diuidi, quia primo tangitur huius regiminis processus, secundo incidens casus, qui est duplex. In vno habetur exemplum constantiae contra Aman: In altero exemplum patientiae in libris Esdrae & Job. Libros autem Tobiae & Iudith, & Machabeorum, licet sint historiales, tamen intendo eos ad praesens pertransire, quia non sunt de canone apud Iudaeos nec apud Christianos: imo de ipsis dicit Hieron. in prologo Galeato, qui est prologus super libros Regum, quod inter apocrypha cantantur, & in prologo Iudith dicit, quod autoritas eorum non est efficax ad probandum aliquid quod in contentionem vel dubium venit. & ideo expositioni eorum non intendo insistere, donec cum Dei adiutorio & vitia comite super omnes libros canonicos scripserim. Si autem dominus vitam mihi concesserit, super istos libros & alios qui communiter ponuntur in Biblijs, quamuis non sint de canone, scribere potero domino concedente. Liber autem iste diuiditur in tres partes: quia primo agitur de reductione populi sub Iesu filio Iosedech, secundo de instructione reducti per Esdram legis doctorem, 7. c. tertio de reedificatione muri per Nehemiam ducem, ibi, Verba Nehem. e. & isti tres fuerunt sacerdotes, ut ex sequentibus apparebit. De secundo autem loco Esdrae non intendit ad praesens me intrinsece ratione iam dicta. s. quia non est de canone. Circa primum primo describitur reditus populi, secundo fundatio templi, c. 3. Circa primum primo describitur licentia data, secundo numeratur umbra licentiae, c. 2. Circa primum praemittitur confessio maiestatis, secundo subditur concessio libertatis, ibi: Quis ex vobis tertio completio voluntatis ibi: Et surrexerunt, quarto collatio pietatis, ibi: Rex quoque Cyrus. Circa primum primo ponitur quaedam praeparatio, secundo concessio ipsa, ibi: Hae dicit Cyrus. Primum praeparatio non est: quia notatur tempus cum dicitur; 2. In anno primo &c. Ad maiorem autem intellectum eorum qua dicitur in hoc libro, & alijs de isto Cyro, & maxime eiusdem dicta a me super Luc. c. 2. ponenda est hic origo & promotio huius Cyri. Secundo

Populi regimen triplex.

MORALITER.

In anno primo Cyri, &c. Cyrus hic figuram gessit nri Saluatoris, quia sicut iste Cyrus relaxauit captiuitatem Iudeorum, sic Saluator noster captiuitatem peccatorum in limbo detentorum,

rum, Psal. 67. d. Ascendens in altum captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus, &c. Et propter hanc figuram iste Cyrus vocatur Christus, Esai. 45. a. Hae dicit dominus Christo meo Cyro, cuius ap. dicitur, &c.

Et

compleretur verbum domini ex ore Ieremiæ, 1
 † suscitauit dominus spiritum Cyri regis per- 2
 farum, & tradixit vocem in vniuerso re- 3
 gno suo etiam per scripturam dicens: Hæc 4
 dicit

^a Quia tunc nullum aduersarium habebat, vel destructo Chaldaeorum imperio nullum posse sibi resistere credidit. sic quoque Christus ait: Data est inhi omnis potestas in celo & in terra. D

5 dicit Cyrus rex Persarum, Omnia regna
 †
^a Deum Israel Deum cæli confitetur, & etiam omnia regna terræ cum in potestate habere, & cui vult dare posse agnoscat.
 terræ dedit mihi dominus Deus cæli, & ipse

NICOLAUS DE LYRA.

enim quod habetur in Scholastica historia, Astyages rex Medorum, & Persarum vidit in somnis de ventre filie sue egredi vitem totam Asiam occupantem. & cum significatum huius quaereret a coniectoribus, responderunt quod significabat puerum ex ea nasciturum in tota Asia regnaturum, & ipsum Astyagem de regno expulsurum. Quod timens, Darium consobrinum suum adoptauit in filium, quia filium non habebat, sed filiam unam, quam dedit cuidam militi simplici, ne puer natus de ea magnorum amicorum potentia vallaretur. Et cum hoc ad maiorem securitatem cum dicta filia esset grauida, fecit tempus partus ipsius explorari, & puerum natum ad se apportari, quem dedit cuidam de suis principibus occidendum, sed ille timens ne regnum ad matrem pueri deueniret, non fecit, sed puerum in nemore exposuit, ad quem ex diuina providentia (quæ solet adesse quando deficit humana) venit quadam canicula lactans puerum ipsum, a feris & auibus defendendo, quæ pastor regis inuenit, & uxori suæ tradidit nutriendum, qui cum creuisset, ab alius pueris factus est rex eorum, & rebelles sibi grauiter affligebat, intantum quod patres puerorum conquesti sunt regi: ad quem cum adduce retur, constanter & intrepide dixit hæc se fecisse tanquam rex eorum. Rex ergo admirans pueri constantiam, in eo quedam signa sui generis agnouit: & a pastore veritatem requirens, ipsum esse nepotem suum inuenit: veruntamen erga eum placatus fuit, credens quod somnium suum impletum esset in regno puerorum: & eum alendum tradidit illi principi cui prius cum tradiderat, occidendum. filium autem eius clam occidi fecit, eo quod fuerat inobediens orati eius. Quod tamen illum principem non latuit. Postea vero per tempus magnum rex exercitum tradidit illi principi ad domandos aduersarios, & ipse in Media resedit. Ille autem princeps memor occisionis filij sui suauiter exercitum, ut Cyrum regem Persarum eligeret, vocans eum Cyrum, id est, heredem, qui prius Spertauicus, id est, catulus vocabatur, eo quod canicula lactauerat eum. Quod factum audiens Astyages, collegit exercitum, ut pugna ret contra Cyrum: & in primo congressu preualuit, sed postea a Cyro deuictus fuit. Veruntamen Cyrus magis se exhibuit ei nepotem quam victorem, nam regnum Hyrcanorum sibi dimisit, & Dario annuulo suo regnum Medorum, ita quod post eorum mortem totum deueniret ad manum suam. Postea vero Cyrus & Darius eius annuulus obsederunt Babyloniam, qua capta, & occiso Balthasar rege, Darius regnauit in Babylone duobus annis, quo mortuo totum regnum deuenit ad manum Cyri, & sic fuit monarcha: & in primo anno huius monarchie dedit licentiam filijs Israel redeundi in Iudæam, & adificandi templum, secundum quod dicitur hic. In anno primo Cyri regis Persarum. Cuius est, anno primo quo monarchiam transtulit ad Persas, quia licet regnum Medorum esset honorabilius, tamen caput monarchie posuit in Perside, eo quod ibi primo regnauerat: & quia Persæ ipsum sublimauerant in regnum.

dum Chronicas, ad quam computationem sequitur Mardocheum fuisse 259. annorum, quando fuit exaltatus ab Assuero rege, ut declarabitur in principio libri Esther, ubi proprie habet locum: ideo non intendo sequi computationem eorum, quia non videtur possibile Mardocheum tandem vixisse, & dato quod vixisset: tamen tunc facere non potuisset illa quæ de eo scribuntur in libro Esther, qui tamen inter libros sacra scripturae canonicos computatur. Ibi enim scribitur, quod regerat regina domum, & regis palatium, & regni negotia disponebat. Ra. Sa. lo. dicit, quod isti lxx. anni incipiunt a transmigracione Iechoniae, & terminantur in primo anno Cyri: quia tunc dedit licentiam populo redeundi de captiuitate dicens, quod a transmigracione usque ad destructionem ciuitatis fuerunt sedecim anni, & inde usque ad primum Cyri annum, quinquaginta duo qui simul iuncti faciunt septuaginta annos, ut patet. Sed quantum ad primum numerum dicit manifeste contra textum 4. lib. Regum. ubi dicitur 24. cap. quod Sedecias immediata re regnauit post Iechoniam, qui alio nomine dictus est Ioachin, et fuit filius Ioachim, qui similiter alio nomine dictus fuit Iechonias, ut plenius habetur Matth. primo. & ibidem, scilicet, quarti Regum vigesimo secundo cap. dicitur, quod tantum regnauit vndecim annis, & sic ab eius numero deficiunt septem anni. Propter quod videtur mihi, quod isti septuaginta anni incipiunt ab octauo anno Ioachim patris Iechoniae siue Ioachin. Tunc enim captus fuit per Nabuchodonosor & factus sibi tributarius, & nobiles de Ierusalem obsides ducti in Babylonem, inter quos Daniel & socii eius fuisse dicuntur. propter quod ex tunc incepit transmigratio Babylonis, licet magis completa fuerit tempore Iechoniae filij eius, et adhuc perfectius in captiuitate Sedeciae destructa ciuitate, & terminantur in quarto anno Cyri, quod sic ostenditur, quia Ioachim regnauit 11. annis. 4. Regum 24. & ideo incipiendo ab eius anno octauo inclusiue habentur de regno eius quatuor anni, & de tempore Sedeciae decem integri. Nam vndecimo anno quarto mense fuit captus & exoculatus, & ductus in Babylonem. 4. Reg. 25. propter quod ille annus computandus est inter annos destructionis ciuitatis, quia maior pars eius fuit sub destructione. aliter vnus annus bis computaretur, scilicet in tempore Sedeciae, & in tempore destructionis. & inde. 52. usque ad Cyrum, qui licet primo anno suæ monarchie dedit licentiam populo redeundi in Iudæam, ut hic dicitur, tamen Iudæi ex longa mansione in terra Babylonis uxores acceperant & prolem procreauerant. & ibidem possessiones adquisierant, propter quod ad dispositionem de rebus & familiaris manserant in terra Babylonis primo anno Cyri, & secundo, & tertio venerunt in Ierusalem, ut dicitur in Scholastica historia, & anno sequenti posuerunt fundamenta templi. 1. Esdræ. 3. Isti anni simul iuncti sunt septuaginta, qui Danielis. 9. dicuntur septuaginta anni desolationis Ierusalem, qui tunc proprie fuerunt completi, quia fundato templo fecerunt Iudæi festum magnum & gaudium. 1. Esdræ. 3.

- 1 Compleretur verbum dñi ex ore Ieremiæ. Iere. 25. cap. Cumq; impleti fuerint lxx. anni, visitabo super regem Babylonis, &c. Et similiter. 19. c. Cum cœperint impleri in Babylone lxx. anni visitabo vos, & suscitabo super vos verbū meū bonum, ut reducam vos ad locum istum. Dicunt autem Hebræi, quod isti lxx. anni sunt accipiendi a tempore destructionis templi per Nabuchodonosor, & fuerunt impleti sexto anno Darij, in quo completum fuit templum. Sed hoc est falsum, quia secundum omnes historiographos alios fuerunt multo plures anni. Supponunt etiam, quod Cyrus regnauerit tantum 11. annis, qui tamen regnauit 30. secundum historiographos Persarum. Iosiphus autem tem dicit, quod isti septuaginta anni inceperunt a destructione templi predicti, & terminati fuerunt anno primo monarchie Cyri. Secundum vero expositores Latinos isti septuaginta anni communiter incipiunt a destructione ciuitatis, & terminantur in anno primo Cyri, sed computantur secundum

- 2 Suscitauit dominus spiritum Cyri regis Persarum. id est, voluntatem.
- 3 Et traduxit vocem in omni regno suo etiā per scripturā dicens. quia ea quæ sequuntur de deitatis confessione, et de redeundi confessione, fecit publicare verbo & scripto.
- 4 Hæc dicit Cyrus rex Persarum. Positis præambulis. hic consequenter ponitur confessio deitatis.
- 5 Omnia regna terræ dedit mihi dominus Deus cæli. id est, multa diuina virtute, quia eius imperium nō se extendit ad omnia regna terræ, confitetur tamen se hæc obtinuisse diuina virtute. hoc autem confessus fuit, quia sibi fuit notificata Esaiæ prophetia quadragesimo quinto, ubi dicitur. Hæc dicit dominus Christo meo Cyro, cuius apprehendi dexteram, ut subijciam ante eum gentes, & dorsa regum vertam, &c. quæ multo tempore fuit præannuntiata ante tempus Cyri.

Et

MORALITER.

† Et traduxit vocem in vniuerso regno suo etiam. quia Christus apostolos & septuaginta duos discipulos misit ad predicandum, & euangelistas mouit ad scribendum pro informatione & salute omnium Gentilium.

† Omnia regna terræ dedit mihi dominus Deus cæli. Et hoc modo Matthæi ultimo. d. dicit Christus, Data est inhi omnis potestas in celo & in terra. Cyrus autem potestatem habuit in terra tantum, quia figura deficit a perfectione rei figuratæ, sicut vmbra deficit a veritate.

Ga Et ipse præcepit mihi ut edificarem ei domum &c. Bed. Domus
 A vel templi Dei in serpensis sacris vnusquisq; doctorum &
 Pref. 1. in lib. tota simul ecclesia s'let appellari, quia in cordibus se creden-
 1. Erix tiu & sperantium, diligentiunq; habitare cõsuevit. unde, si
 Ioan. 11. c. quis diligit me sermo es meos seruat, & pater meus diliget eum. & ad
 eum veniemus &c. vnde & ipse
 1. Cor. 1. c. Apostolus ait, Templum Dei fan-
 tium est, quod estis vos. Et alibi,
 Hebr. 1. b. Christus verò in domo sua tanquã
 filius, quæ domus sumus &c.
 In figuram huius domus, vel
 templi spiritualis Salomon fe-
 cit templum in Ierusalem do-
 1. Par. 6. d. mino. Interpretatur enim pa-
 cificus, figurans eũ de quo dicitur:
 Multiplicabunt eius imperium, &
 pacis non erit finis. de quo Apo-
 stolus ait: Et veniens euangeli-
 zauit pacem vobis qui longe fui-
 stis, & pacem his qui prope, &c.
 Idem ibidem, Quod verò templum septẽ
 annis edificauit, octauo autẽ
 consummauit & dedicauit, si-
 gnificat quod toto tẽpore hu-
 ius seculi (quod septem diebus
 collectis ad edificium cœleste fidelibus
 construit, & in vita
 futura apparente resurrectionis gloria
 ad integrum perficit, & in
 gaudio vitæ immortalis in eterna
 visionis suę claritate sustollit,
 quia enim ipse octaua die, id est,
 post septimã sabbati resurrexit,
 recte octonario numero tempus
 etiam nostræ resurrectionis exprimitur.
 Quod autem æuo sequente
 quardam templi edificia uetustate
 solui cœperunt, sed instantia
 regum & sacerdotum instaurata
 sunt, significat quotidiana
 nos erratus fidelium de quibus
 dicitur: Septies cadit iustus,
 & resurgit, qui quotidiana
 temporum solertia per exẽpla
 vel hortamenta præcedentium
 iustorũ, quasi per sacerdotũ
 & regum Dei corrigunt industriã.
 Reges. n. & sacerdotes oēs
 perfecti vocantur, cum sint
 membra summi regis & sacer-
 dotis: & se bene regere, & corpora
 sua viuentem hostiã Deo
 exhibere didicerint. Quia postea
 crescentibus malis templum
 idolorum sordibus prophanatũ,
 & tandem a Chaldæis destruc-
 tum & incensum est, significat
 grauioribus lapsus eorum, q
 per confessionẽ recte fidei & sacri
 baptismi ecclesiæ mēbris adunati
 denuo fraude dæmonum a statu
 fidei deiecti, & vitiorum flãma
 sunt combusti. Quia dirupto
 tẽplo, & vrbe Ierusalem ciues
 eius in Babylonẽ transmigrati,
 sed post septuaginta annos acta
 pnia ad patriam (dño miserante)
 remissi, uisus templum & vrbe
 sanctã grandi labore restau-
 rarunt, significat eos qui decepti
 a diabolo, non solum fidei
 sinceritatem & integritatẽ boni
 operis perdunt, sed etiã per
 acerbiteriam scelerum Gentilibus
 & Publicanis simulantur.
 vnde: Sit tibi ethnicus & publicanus.
 Quorũ tñ aliqui per diuinam
 gratiam resipiscunt ad ecclesiam
 reuertuntur, cum illustatione
 sancti spiritus compuncti, præcepta
 Dei quę reliquerant denuo, audiunt
 & custodiunt. Septẽ namq;
 sũt dona spũsancti. Decẽ verò
 præceptis summa diuinæ legis
 cõprehenditur, & decies septem
 septuaginta sunt. Vnde bene
 qui per

per oĩa peruersa in Babyloniã fuerant captiuati, post septuaginta annos liberantẽ, & domũ Dei & ciuitatẽ sanctã reedificauit, quia nonnunquam qui per peccata sua a communione ecclesie separati infidelium numero copulabatur, rursus per donum spiritus sancti bona opera exercent, & sic confortum fidelium domus, scilicet, & ciuitatis Dei de qua fuerant eieci, recipiunt.
 Notandum enim, quod eadem penitentium ad ecclesiã reuersionem, & domus domini post incensũ reedificata, & ciuitas restaurata, & populus post captiuitatẽ in patriam remissus, & vasa sancta relata denuntiant. Sed quia E. sdras de his omnibus explicat, libet de volumine eius aliqua spirituali sētu exponere, quo clarius fiat qualiter his qui per negligentiã vel errorem perterant, sit ad penitentiam redeundũ, quanta Dei gratia, quanto ipsorum conatu admissorum poscenda vel impetranda venia, quomodo penitentes cum eis q nuper ad fidem venerant, eandem Christi domum edificent, & pariter in futuro dedicationis illius solennia expectent.
 b Quis est in vobis. Be. Magna in his verbis fides regis, magna claret pietas. Fides quidem, quia populum Israel præ ceteris Dei esse intellexit. Pietas, quia nullo excepto omnes qui vel lent liberos in patriam redire, permisit. Fides, quod eundem Deum & habitare in cœlis, & esse in Ierusalem, & cũ singulis reuertentibus ascendere posse confessus est, patet enim q non corporeum & loco comprchensibilem, sed spiritum & ubicunque præsentem credidit, quem ita Ierusalem, & in templo habere locum confessus est, vt simul cum cœli regno præsidere non dubitaret: ita in cœlis regnare credidit, vt cum suis fidelibus esset in terra, eorumque animos & manus ad salutaria dirigeret opera.
 c Ascendat in Ie. Bed. Qui peccant vel secularia curãt in imo sunt, qui Deo placere desiderant, ad cœlestia suspirẽt, omnes pompas mundi & illecebras æternorũ amore transcendant, & edificent domum Deo in Iudæa, in confessione. s. suę iniquitatis & diuinæ miserationis præparent corda sua quæ Deus habitare & illustrare dignetur, & proximos ad idem inuitare verbis & exemplis nitantur.
 d Et omnes. Notanda distinctio verborũ, quia oĩbus a captiuitate solutis dedit rex facultatẽ, vt quicũque ad templum ædificandum, dño duce, ascenderet, non tñ omnes ascendere iussit, sed quos donata libertate alibi habitare delectaret, ascendentibus auxiliari quẽque de loco suo præcepit, data, scilicet, eis in necessitate tam lōgi itineris pecunia vel pecoribus. alia quoque illis dona dare & commendare desiderauit, quæ in templo dñi pro memoria mittentium offerrent. Omnes ergo de captiuitate liberati sunt, omnes pietatis aetibus dediti. Sed perfectiores ad ædificandũ templũ domini no ascen-

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et ipse præcepit mihi ut edificarem ei domũ in Ier. quia in eadem prophetia subditur: Ipse edificabit ciuitatem meam, & c. aptiuitatem meam dimittet, &c.
 2 Quis est in vo. Hic consequenter ponitur concessio libertatis, scilicet, a seruitute omnibus qui noluerunt in Ierusalem redire, et hoc est quod dicitur. Quis est in vo. de vni. populo eius. populum enim Israel reputabat populum Dei cali, quia in illo populo fuerat uerus cultus ipsius.
 3 Ascen. in Ierusalem quæ est in Iudæa & edific. q. d. quilibet de populo illo debet hoc facere, tum ex desiderio libertatis, quã omnes appet-

appetunt, etiam bruta animalia secundum modum suum, nñ bestie & auicula reclusa quantumcumque habeant splendide ad comedendum, pponunt tamen libertatem satietati. si qua uia pateat euadendi. Tñ ex uoluntate cultus ipsius deitatis qui exercens est in Ierusalem, unde subditur.
 4 Ipse est De. qui est in Ie. est autem ubique equaliter per essentialiam, & presentiam, & potentia, sed per specialem cultum suũ in Ierusalem, quia ad hoc elegit ciuitatem illam, ubi habetur 3. Reg. et 1. Paral. li. & 2.
 5 Et omnes reliqui. scilicet de populo illo qui nolunt recedere, qd aliqui fuerunt ibi reuerti amore uxorum & filiorum ibidẽ genitorum, & bonorum acquiritorum.
 Adiuuent

MORALITER.

1 Et ipse præcepit mihi. ut edificarem ei domum in Ierusalem. Deus enim pater homino Christo præcepit, ut edificaret ecclesiã ex lapidibus uuis id est, Christo credentibus ex omnibus gentibus congregatam.
 2 Edificet domum domini Dei Israel. Per istos intelliguntur aposto-

stoli & alii credentes primi, qui moribus & doctrina edificauerunt ecclesiam Dei.
 5 Et omnes reliqui adiuuent. per istos intelliguntur conuersi de Gentilibus qui adiuuerunt in edificatione ecclesie, sicut patet de beato Luca & aliis pluribus a principio conuersis ex gentibus, & postea de Ambrosio & Augustino, & aliis pluribus doctoribus.
 † Et

A no ascenderunt, ceteri adiuuerunt. Oēs. n. electi de potesta-
te tenebrarum eruti, ad libertatē ptinent filiorū Dei & glo-
riæ oēs societati sanctæ ciuitatis, i. ecclesiæ annumerati læ-
tantur. sed tm̄ perfectiorū est in ædificatione eiusdem eccle-
siæ et alijs prædicando laborare, qui ab Apostolo duplici ho-
nore donantur, sicut
angelus Danieli di-
cit: *Qui docti fuerint,*
subgebut quasi splendor
firmamenti, & qui ad in-
structionem erudiunt multos,
quasi stellæ in perpetuas
æternitates. Quia erudi-
tores multorum cū
magis auditores ad
cœlestia diligēda in-
stituūt, minus pro ter-
renis curā gerūt, imō
acquisita pro spe eter-
norū relinquunt. Vñ
necessē est, vt ad præ-
dicandū subsistāt di-
uites, q̄ prædicare ne-
queunt inopiæ eorū
subuenite, vt sic præ-
dicacionis possint esse
participes. Vnde Ioā-
nes: Nos ergo debemus
huiusmodi suscipere, vt
cooperatores simus veritatis & c.

a *Adiuuent & c.* Qui tēporalibus abundant, nō solum paupe-
ribus Christi necessaria debent ministrare, sed & bona quæ
possunt pro se libenter operari, vt vtroque cōmodo in tem-
plo Dei quod est ecclesia, partem mereantur habere.
b *Et sur.* Cyrus oīa præcepit, imō pmisit in Ierusalē ascende-
re & ædificare domum dñi, sed tantū de Iuda, & Benia-
min, & tribu Leui ascendere voluerūt. Nā decē tribus sub
Ieroboā rege a tēplo Dei & cultu pietatis sunt alienatæ: &
ideo a rēgibus Assyriorū fuerunt captiuatæ, nec vnquā om-
nes, vt perhibent in patriā venisse. Sed Iudas, & Benjamin,
& tribus Leuitica, ad quā templi ministeriū pertinebat, quā
uis peccata decem tribuū imitarentur, nunquā habitationē
vr̄bis & templi ceremonias deserebāt. Vñ & vltimæ a Chal-
dæis sunt captæ, & primæ Persis regnantib. redire permissæ,
quia scilicet, de tribu Iuda & Leuitica ortus est dñs noster.
Tribus quoque Benjamin illis se religiosa fide coniunxit ma-
ximè quia Ierusalem in eius sorte fuit: & ideo collatæ misc-
ricordiæ particeps esse meruit.
c *Princi.* Principum. n. patrū, idest, maḡorum est opere &
doctrina

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Adiuuent. de bonis suis ad ædificationem templi per munera ad hoc*
oblata, & et redeunt, vt possint melius redire & prospere agere. Secū-
dū Hebræos variatur hic textus & expositio. & hæc est litera: Et om-
nem reliquum. s. de Iudæis qui non potest ascendere Ierusalem pro-
pter paupertatem: quia non habet expensas pro via, vel debilitatem,
quia non potest peditare, vellet tamen ire si posset. Adiuuent eum viri
de loco suo. idest, vicini eius, etiam Gentiles prouidendo de expensis
& vehiculo, ita præcepit Cyrus.
2 *Excepto quod voluntarie offe. & c. q̄ multi Gentiles audien-*
tes virtutē Dei Israel, obtulerunt multa munera ad ædificandum tem-
plū in Ierusalē, quod fuerat destructū exemplo regis animati ad hoc.
3 *Et surrexerunt principes patrum. Hic consequenter describit*
impletio voluntatis ipsius Cyri a Deo inspirati, cū dicitur: Et surrex-
erunt principes patrū de Iuda & Benjamin & sacerdotes & Leuitæ.
Isa. n. tres tribus scilicet Iuda, Benjamin, & Leui, fuerūt vltimo cap-
tiuati

MORALITER.

3 *Et surrexerunt principes patrum de Iuda & Benjamin, & sacer-*
dotes & Leuitæ, & c. Isti sunt Apostoli & credentes primi,
qui promptē ac viriliter executi fuerunt opus ecclesiæ Dei.
4 *Vniuer. qui & c.* Isti sunt conuersi de gentibus in scientiis
Philosophicis edocti, qui illas scientias conuerterunt ad ædi-
ficium ecclesiæ Christi.
5 *Rex quoque, & c.* Per Nabuchodonosor, qui sedens in angu-
stia interpretat, diabolus qui secū portat ignem suum signi-
ficat. Per vasa vero quæ tulerat, homines significant, quos
ad idololatriā & alia peccata induxerat, q̄ per Ch̄m ad gra-
tiam reducuntur. Moraliter autē per Cyrum Christus si-
gnificatur, sicut prius per domum dñi ædificandam intelli-
gitur mens humana. 1. Cor. 3. d. *Templum Dei sanctum est, quod*
estis

doctrina errantium mentes in studio boni operis ædificare. **D**
Scribē docti in regno cœlorum, qui merita sensusq; audito-
rum solerter examinantes diiudicare norunt quem in quo
gradu ministerij ecclesiastici promoueant.
d *Vt as.* Quotidianis profectibus velut q̄busdam gradib. a-
scendit ad summam
virtutum, quæ sunt
in æternæ pacis visio-
ne. Primi gradus
sunt propriam vitā
corrigere. Secūdi de
proximorum errati-
bus laborare. Supre-
mi post opera bona,
& doctrinam gaudia
perpetuæ remunera-
tionis expectare.
e *Adiu. ma. e.* Manus
ædificatium socij, q̄
ædificate nequeunt
datis pecunijs adiu-
uant cum seculares
prædicatoribus libe-
ros suos vel familiā
domino educandam
committūt, vt quod
per se nequeunt, per
eos qui possunt, do-
mino suæ deuotionis munus offerant.

Idem ibidem.

Gradus vir-
tutum.

a *Ad prædicandum.* **b** *De quacunq; scilicet professione.*
a *Quia debili animo & inerti iacent, vel suæ vel fraternæ dilectionis & salutis curam non habent.*
a *Per scripturas admonendo & gratiam infundendo.*
a *Diuites gaudia perpetuæ remunerationis expectantes.*
a *Natu ali ingenio præclaris, fixis, eloquentia nitidis.*
a *Fideles.*
a *Quilibet immundus spiritus qui fideles de ecclesia rapit & prouat gaudio æternæ pacis.*
a *Iungendo consortio reproborum qui sunt templum & ciuitas diaboli capitis scilicet, omnium
malorum angelorum & hominum.*

f *Et iumentis.* Bed. Idest, tardioribus, sed ad leue iugum euan-
gelij portandū mansueris. Dant et pecora, humiles, s. spiritu
& mites, q̄ de substantia sua quasi de lacte, & lana gratis pau-
peribus tribuunt. Dant & substantiam & suppellectilē variā
cum multifariis operum floribus, insignes viros vel fœmi-
nas, parentes vel domesticos doctoribus commendant, per
quos dño consecrent & proficiant in ædificium domus do-
mini. Sunt. n. pleriq; naturali dono casti, patientes, modesti,
liberales, iustitiæ & sapientiæ amatores, orationibus & ele-
mo synis (sicut Cornelius) instatēs, & legē non hēntes, quę
legis sunt, faciunt. Hi cū sanctis prædicatorib. in Ch̄o rena-
scituri, vel in fide confirmandi offerant, quasi supellex & arca
ad ædificandam domum dñi principib. patrum tribuuntur.
g *Protu. au.* Bed. Diuersa vasorū species fidelīū personas di-
uersas vel oīones significat. In Apocalypsi legitur viginti-
quatuor seniores h̄re phialas aureas plenas odoramentorum
quæ sunt orationes sanctorū. Phialæ enim sunt vasa patula
& lucida, & significant simplicium corda, quę nihil subdolę
cogitationis habent, sed ea quæ in corde tenent, pura profe-
runt

Ast. 10. a.

Idem ibidem

ptiuata per Nabuchodonosor regem Babylonis: & primo reducta sunt
de captiuitate, nec tantum peccauerunt quātū alię quę captiuatę sue
vūt per reges Assyriorū, nec ex his redierunt de captiuitate nisi aliqua
reliqua, quę euaserant manus regū Assyriorum: & conuixerūt se tri-
bus tribubus prædictis tempore Iosia, vt habetur. 2. Paral. 14. & sue-
runt simul captiuata per Nabuchodonosor, & simul redierunt, qui vo-
luerunt redire.

4 *Vniuersiq; qui erāt in circumitu adiuue. Hoc dupliciter ex-*
ponitur. Vno modo de Iudæis remanentibus in Babylone. Alio modo de
Gentilibus adiuuantibus impotentes de præcepto Cyri, vt prædictū est.

5 *Rex quoq; Cyrus. Hic cōsequenter describitur collatio pietatis:*
quia Cyrus fecit restitui vasa quæ fuerant apportata de tēplo domini.
Audierat enim, q̄ dominus fuerat offensus contra Balthasar regē Baby-
lonis eo q̄ ea applicuerat vsibus humanis, bibendo in eis ipse & sui
militēs & vxores: vt habetur Dan. 1. propter quod Balthasar nocte se-
quenti interfecit est.

Per

estis vos. Hęc autem domus ædificatur in Ierusalem, idest, in
quiete voluntatis bonę. Lucę 2. b. *Gloria in altissimis Deo, &*
in terra pax hoībus bonę volunt. Ad hanc ædificationem indu-
cit Cyrus noster, s. Iesus Christus, per vocem, idest, p̄ inter-
nam inspirationem, in qua loquitur mentib. humanis, & per
scripturam, i. per doctores & prædicatores ad informationē
populi sacram scripturam exponentes. Per vasa vero a Na-
buchodonosor ablata de domo domini possunt intelligi do-
na spiritus sancti, quę diabolus aufert de mente hominis, qui
templum est diuinitatis, qñ eam inducit ad casum peccati
mortalis. Sed Cyrus noster, idest, Christus ea remittit, cum
a peccato mortali ad gratiam resurgere facit, & tunc labo-
rat sic resurgens ad ædificationem ecclesię per exercitium
virtutis a domino restitutę.

A runt lingua. Talibus ergo aromata. facce probiles Deo orationes inesse referuntur. Cultri quibus utebantur ad incidendos vel diuidendos rone eum graua artus victimaru, vt oibus ratione distinctis pars maleu consumeretur, pars sacerdotibus, pars Levitis pars otterentib. daretur, illos significant, q

† thesaurarij.
† Salsabasar
† vel polubra aurea.

B gnitionis modum excedentia igni spiritus sancti tribuenda. Scyphi aurei qui maiori sapientie splendore rutilant. Argentei vero qui docendi venustate rutili quae norunt plinius exponunt. Quos

1. Cor. 12. 2.

distinguens Apostolus ait: *Alis per spiritum datur sermo sapientis, aliis sermo scientiae secundum eundem spiritum.* Quod autem numerus vasorum, & specialiter singulorum, & in summa generaliter omnium memoratur, significat: quia dominus summam electorum suorum non solum eorum qui in fidei munditia perseverant, sed etiam eorum qui resipiscendo ad fidem redeunt, in libro aeternae memoriae scriptam continet. in quorum figura apte subditur.

Et annu-

NICOLAUS DE LYRA.

1 Per ma. Mith. si. In Heb. habetur: Per manum Mithridatis thesaurarij. erat enim thesaurarius regis, vt dicit Iosephus, & ibidem dicitur 2. Esdrae 2. c.

2 Et annu. ca. id est, sub certo numero & pondere tradidit.

3 Salsabasar prin. Iud. Dicunt Hebraei, quod iste fuit Daniel. Sed litera sequens videtur contradicere, quia sub. tur: Vniuersa tulit Salsabasar cum his, qui ascendebant de transmigracione Babylonis in Ierusalem. Daniel autem non legitur redisse de Babylone in Ierusalem, sed magis dicitur sepultus in Babylone: remansit enim ibi ad consolationem Iudaeorum remanentium, quia fuit in magna potestate apud regis. vnde & tertio anno Cyri facta est sibi decima visio, vt habetur Dan. 10. & anno primo Cyri data fuit licentia Iudaeis redeundi,

C A P. II.

H i sunt & c. Iudaei scilicet non Babyloniae. Ad hanc enim pertinebant etiam de captiuorum stirpe in Babylonia. Toto enim animo Iudaei & Ierusalem suspirabant, quorum figuram gerit dux eorum Zorobabel, qui nomine ipso se ortum in Babylone demonstrat, sed intentione & opere ciuem Ierusalem. Altiori sensu filij ecclesie filij sunt patrie caelestis, non solum qui ecclesie sacramentis iam sunt imbuti, sed etiam qui fortis, id est, inter impios aliquando aberrantes diuina electione ante secula praedeterminati ad uitam diuinae gratiae ministerijs sunt consecrandi.

* Conuersor. Ascensuri in Ierusalem uel in Iudaeam, alios hortabantur, sed paucos inuenerunt qui assentirent eis. Et propterea tam in exhortatione, quam in apparatu tres annos conpleuerunt. Igitur in anno tertio Cyri regressi sunt sub Zorobabel duce, & Iesu magno sacerdotes, adhortantibus eos Zacharia propheta, & Haggae iuvene.

Beda ubi sup.

b Et re. sunt in Ie. Cum enim liberati de potestate Sathanae, q

NICOLAUS DE LYRA. CAP. II.

Diuisio.

H i sunt autem pro. Nunc consequenter numeratur turba reuocata, & primo ponitur eorum summa, secundo describitur eorum substantia, ibi. Equi eorum. Circa primum primum ponitur numerus

MORALITER.

1 Hi sunt autem prouinciae filij. Mystice uero prouincia ista est militans

a Et annumeruit eo Salsabasar principi Iudae, & hic est numerus eorum. Chr. Id est, Zorobabeli secundum Hebraeos, quo nomine cum Assyrii vocabantur, qui interpretatur, gaudium in tribulatione & angustia. Per istum autem Zorobabelem dimissi sunt omnes filij Israel.

Hoc fit, cum Christus qui est haeres uniuersorum quos ad salutem praedestinauit, de potestate Sathanae eruit, & ecclesiae sacerdotibus reconciliandos per penitentiam offert.

b Et hic est. Quia nouit dominus numerum electorum, nec perit aliqua de ouibus eius confitentibus nomini eius magno, & terribili. Et hic est numerus.

Quia nullus de praedestinitis perire in perpetuum potest. Si quando enim in Babylonem, id est, confusionem peccatorum adducuntur, diuina prouisione per societatem iustorum ad pacem ecclesiae reducuntur. Vasa autem quae exercitus Chaldaeorum capta Ierusalem fregisse, fractaque in Babyloniam transfuisse perhibetur, illos expriment qui ita a diabolo capiuntur, ut priusquam poeniteant, perennem rapiant ad poenam.

deundi, vt habetur supra 1. cap. Et ideo aliter dicitur, quod fuit Zorobabel. Vnde & infra habetur, quod fuit binominis. Qui tamen uult tenere dictum Hebraeorum, potest dicere, quod licet Daniel de Babylone non redierit in Ierusalem, tamen de professione redeuntium & de portatione vasorum disposuit, & ideo sibi primo tradita fuerunt.

4 Cultri vi. Erant cultelli magni ad diuidendum hostias.

5 Scyp. au. tr. In Heb. habetur: Bacini aurei. In bacinis argenteis recipiebatur sanguis hostiarum, sed in bacinis aureis portabatur intra sanctum sanctorum in die expiationis.

6 Omnia va. au. & c. Numerus autem partium singularum simul in unum non ascendit tantum, quia illa quae erant pretiosiora, fuerunt numerata per partes, in numero uero illo totali fuerunt inclusa multa alia quae non erant tanti ualoris.

ad fide errauerant cum eis qui nuper fidem didicerunt, in Ierusalem optate pacis, & in Iudaeam confessionis uel laudationis redierint, mox quisque ciuitatem suam repetens ingreditur, id est, custodiam & operationem uirtutum, quam diuina dignatio, secundum mensuram fidei largitur. deuotus

exequitur. Bene autem cum dixisset generaliter reuersos in Iudaeam & Ierusalem, subiicit. Vnusquisque in ci. suam. quia sic singuli in suis ciuitatibus commorabantur, vt generaliter omnes ad Iudaeam & Ierusalem pertinerent. Designat ergo Ierusalem uniuersalem ecclesie statum & ciuitates ad eam pertinentes singulas fidelium uirtutes, in quibus ab incurribus demonum muniuntur. Post sunt etiam per ciuitates in quibus commorabantur qui de captiuitate in Ierusalem & Iudaeam uenerant, diuersimode per orbem ecclesiae accipiuntur: ex quibus una catholica perficitur, in quibus quicumque conuersantur singuli se filios catholicae ecclesiae quasi ciues Ierusalem profitentur. Utebantur autem ante alios Zorobabel & Iesu ducibus, quorum vnus de regia, alter de sacerdotali prosapia erat, qui vnus

verus

merus popularium. secundo sacerdotum, ibi. Sacerdotes. tertio prophetarum sive incertorum, ibi. Et hi qui ascenderunt. quarto colligitur numerus omnium, ibi. Omnis multitudo. Circa primum dicitur. Hi sunt autem prouinciae filij. id est Iudaeae prouinciae, cuius filii dicuntur Iudaei, licet quidam inde in captiuitatem ducti.

Vnus-

tans ecclesia, eius autem filii sunt credentes populi, qui per peccatum erant in captiuitatem deducti, sed per Christi gratiam sunt reuersi.

Qui

verum regis & a summi sacerdotis personam gerebant. Ipse solus est per quem ad salutem venimus. vñ. Ne ve. ad pat. me. ni. & c. qui singulos electorum vel per seipsum occulta inspiratione vel per prædicatores aperta eruditione de confusione presentis vite ad visionem pacis & confessionem diuinæ laudis, quali ad Iudæam & Ierusalem de Babylone colligit. Vitio autem pacis & confessionis in presenti inchoatur, & in futuro perficitur.

a Vnusquisque in civitatem.

Bed. Ideo vigilanter scriptura distinguit de qua generatione captiuorum soluti in patriam redierint, ut ex eo admoneremur quanta certitudine summæ electorum suorum in libro vite dominus describitur & velut in albo cæli consignet quot animas quæque fidelium vel verbo vel exemplo conuerteret, pro quibus certa mercede remuneret.

b Numerus & c. Bed. Populum Israel tribum Iudæam & Benjamin dicit, & quicumque de alijs tribubus Assyriorum quondam euaserat manus sed cum his qui fuerant a Babylonijs captiuati.

rufalem & Iudæam, unusquisque in civitatem suam, qui venerunt cum Zorobabel. Iesua, Nehemia, Saraia, Rahelaia, Mardochai, Belsam, Mesphar, Beguai, Rechem, Baana. Numerus virorum populi Israel, Filij Pharos, duo milia centum septuaginta duo. Filij Sephatia trecenti septuaginta duo. Filij Arrea septingenti septuaginta quinque. Filij Phabat moab filiorum Iosue Ioab duo milia octingenti duodecim. Filii Aelam mille ducenti quinquaginta quatuor. Filij Zethua, nongenti quadraginta quinque. Filij Zachai, septingenti sexaginta. Filij Bani sexcenti quadraginta duo. Filij Bebai, sexcenti viginti tres. Filij Azgad, mille ducenti viginti duo. Filij Adonicam, sexcenti sexaginta sex. Filij Beguai, duo milia quinquaginta sex. Filij Adin, quadringenti quinquaginta quatuor. Filij Ater qui erant ex Ezechia, nonaginta octo. Filij Belsai, trecenti viginti tres. Filij Iora, centum duodecim. Filij Hasum, ducenti viginti tres. Filij Gebbar, nongenti quinque. Filii Bethlehem centum viginti tres. Viri Netupha, quinquaginta sex. Viri Anathoth, centum viginti octo. Filij Azmaueth, quadraginta duo. Filii Cariathiatim, Cephura & Beroth, septingenti quadraginta tres. Filij Rama, & Gabaa, sexcenti viginti unus. Viri Machimas, centum viginti duo. Viri Bethel & Hai, ducenti viginti tres. Filij Nebo, quinquaginta duo. Filij Megbis, centum quinquaginta sex. Filij Aelam alterius, mille ducenti quinquaginta quatuor. Filij Harim, trecenti viginti. Filij Lodhadid & Ono, septingenti viginti quinque. Filij Iericho, trecenti quadraginta quinque. Filij Senaa, tria milia sexcenti triginta. Sacerdotes Filij Iadaia in domo Iosue, nongenti septuaginta tres. Filij Emmer, mille quinquaginta duo. Filii Phelhur, mille ducenti quadraginta septem. Filii Harim, mille decem & septem. Leuitæ, Filii Iosue & Cedmiel filiorum Odouia, septuaginta quatuor. Cantores, Filii Asaph, centum viginti octo. Filii ianitorum, filii Sellum, filii Ater, filij Termon, filij Accub, filij Matita, filij Sobai, vniuersi centum triginta novem. Nathinæi, filij Sina, filij Hasupha, filii Tabbaoth, filii Ceros, filii Ceros, filii Sina, filii Phadon, filii Lebana, filii Hagaba, filii Accub, filii Hagab, filii Semlai, filii Hanan, filii Gaddel, filii Gaher, filii Raaiia, filii Rasin, filii Necoda, filii Gazam, filii Aza, filii Phatea, filii Belee, filii Asena, filii Munim, filii Nephusim, filii Bacbuc, filii Hapcupha, filii Harhur, filii Besluth, filii Mahida, filii Harfa, filii Bercos, filii Sifara, filii Themæ, filii Nafia, filii Hatipha, filii seruorum Salomonis, filii Sotai, filii Sophereth, filii Pharuda, filii Iala, filii Dercon, filii Geddel, filii Saphatia, filii Hatul, filii Phocereth qui erant de Asebaim, filii Ami. Omnes Nathinæi, & filii seruorum Salomonis tre-

ti. Deniq; notandum, quia in ipsa serie catalogi & magis vbiidem catalogus in secunda parte libri. 1. verbis Nehemie reperitur, quindecim ferre civitatum nomina inferuntur, quæ (nisi fallor) in Iudæa tantum & Benjamin inueniuntur. vnde verisimile est populum Israel hoc loco de ipsis maxime tribubus vna cum sacerdotibus & Leuitis qui inter eos sortem habuerant, debere intelligi. c Nathinæi, s. Be. Nathinæi qui post sacerdotes, Leuitas cantores, & ianitores in ordine describuntur, ipsi tunc fuere qui nunc in ecclesia sub diaconi vocantur, obediens officijs Leuitarum, & oblationes in templo suscipientes, a populo.

d Omnes na. Bed. Hoc loco etiam secundum literam gratia Dei ostenditur, quæ etiam in veteri testamento Gentiles ad salutem recipiebantur, dum exposito catalogo eorum quos veraciter ad populum Dei pertinere constabat, adiuncti sunt, qui verum ex Israel

Ibidem.

E

Ibidem.

F

an

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Vnus. in ci. quia vnusquisque naturaliter diligit locum natiuitatis sue.
- 2 Qui uenit cum Zo & c. Nomina istorum exprimuntur, qui a fuerunt persona notabiles & principale: alij autem comprehenduntur sub nominibus patrum vel ciuitatum vnde fuerant, cum subditur.
- 3 Filii Pharos duo mi. Circa quod sciendum, quod aliqua nomina hic exprimuntur, de quibus certum est quod sunt nomina ciuitatum sicut dicitur infra, Filii Bethlehem, et filii Cariathiarim, et filii Ierico, et similia, et aliqua de quibus certum est quod sunt nomina patrum, ut cum dicitur infra Cantores filii Asaph, et filii Sellum et Nathinæi, et filii Sobai, et consimilia, multa vero nomina, hic exprimuntur a quibus filii dicuntur, de quibus nominibus non habetur certitudo, vnde sunt nomina patrum vel ciuitatum, quæ nec doctores Hebraici nec Latini hoc determinauerunt.

Sacer-

- 4 Sacerdotes hic consequenter ponitur numerus Leuitarum, et inchoatur a sacerdotibus, qui erant principales in tribu Leui, cum dicitur. Sacerdotes, filij Iadaia in domo Iosue, nomina sunt patrum.
- 5 Le. si. Isti inuabunt sacerdotes eis ministrando in oblationibus sacrificiorum.
- 6 Cantores filij Asaph. Isti cantabant diuinas laudes, quando offerebantur libamina sacrificiorum.
- 7 Filij iani. qui custodiebant portas atrij sacerdotum ad quatuor partes orbis.
- 8 Nathinæi. Isti portabant ligna et aquas ad locum diuini cultus.
- 9 Filij Sa. serui Salomonis dicitur illi qui fuerunt deputati ad custodia edificiorum templi, et ad reparandum ea quæ essent reparanda, et isti dicuntur filieorum, quia descenderunt ab ipsis, licet per multas generationes.

Et

MORALITER

- 2 Qui uenerunt, & c. per Zorobabel qui fuit dux redeuntium Iudeorum, significatur B. Petrus pastor ouium, & apostolus Iudeorum, sicut dicitur Gal. 2. b. Qui operatus est Petro in apostolatum

stolatum circumcisionis & c. Et ideo per hic numeratos Iudeos signantur credentes de Iudæa per B. Petri prædicationem, de quibus dicitur Act. 2. b. Stans autem Petrus cum, undecim eleuauit vocem suam & locutus est eis, Viri Iudæi, & c. Sequitur infra. Qui

Tom. 2.

SS 3 † ergo

A an ex profelytis essent, ignorabatur, eorūq; simul inter filios Israel numerus exponitur, & sim. lōga sep̄ratione patrum suorū a templo vel populo Dei quomodo loia leum pertinerent indicare nequerant, qui tū data generali licētia de captiuitate ascēderant, vt socij recipiebantur, gaudebant etiam ceteri Israhelites eos ob amorem in communis fidei & religio- nis habere quali fratres & notos, & hinc origine carnis minus cognoscebant eos.

Allegorice.

Allegorice autem inter patientes qui liberati a captiuitate victorum ad edificandam vel in se vel in alijs domum domini ascēdunt, sunt nonnulli qui plurimis grauioribus peccatis attricti, qui a Deo ab omni a- cti pietatis & castita- tis vidētur alienati, vt nihil prorsus bonita- tis & religionis quam a doctoribus acceperant, in eis remanente videatur, nec possunt indicare vtrum ex Israhelites ex sancta ecclesia fuerint generati, quia tales peccādo facti sunt quasi nūquam pertinuerunt a l Spiritū sanctum, peccando tū corriguntur, & cōuertuntur, vt numerus eorū in ter veros Israhelitas in quib. dolus nō est, cōscribatur in celis.

1286
Liber.

^a Hi erant autores templi qui resicrebant sarratoda, si forte fuissent vexata, & restaurabāt de sacra pecunia centi nonagintaduo. Et hi qui ascēderūt de Thelmeia, Thelharfa, Cherub, & Adō, & Emer, & non potuerunt indicare

domum patrum suorum, & semen suum vtrum ex Israel es- sent, filij Dalai, filij Tobia, filij Necoda, sexcēti quinquagin- taduo. Et de filijs sacerdotum, filij Hobia filij Accos, filij Berzellai, qui accepit de filiabus Berzellai Galaaditis vxorē, & vocatus est nomine eorum. Hi quęsierunt scripturam genealogiæ suæ, & non inuenerunt, & eieciti sunt de sacerdotio. Et dixit Atherfatha eis, vt non comederent de sancto sanctorū, donec surgeret sacerdos † doctus atque perfectus.

^a Multitudo nris credentium erat eor vnum. &c.
^b Quamuis tantus exercitus, tam diuersi gradus tam diuersæ conditionis.

B Omnis multitudo quasi vir vnus, quadraginta duo milia tre- centi sexaginta, exceptis seruis eorum & ancillis, qui erāt se- ptem milia trecenti triginta septem. Et in ipsis cantōres &

cantatrices ducenti. Equi eorum septingenti trigintasex

Bed. Hi eos significant qui profectu emendatioris vitæ vicia superare, & virtutum culmen ascendere satagunt, non- dam tamen sibi ad prouidendam viam regularis vitę suffi- cient, sed eorum qui in Christo præcesserunt industria coer- centur & diriguntur.
c Et in ip. Mystice in templo vel populo Dei sunt cantores, qui maiore animi dulcedine cælestia mandata custodiunt, & au-

erudo ale pertinerent, qui aut suspecti, aut terra profelyto rum. i. aduenarum essent stirpe procreati. Sacerdotes: ergo suspectos ab altaris mouerunt officio, vsq; dum certius eorū origo claresceret, s. d. nihilominus in societate transmigran- tium vniuersi secum pace seruauerunt.

Mystice autem que- rant filij sacerdotum de captiuitate Baby- lonica, ascendentes scripturam genealo- giæ suæ, nec inue- nientes de sacerdotio eieciuntur cum mini- stri altaris in tanta fla- gitia vel nefanda dog- mata decidunt, vt & si penitendo ad sa- lutem animæ redeāt, non tamen digni sunt qui ad sacrum gra- dum restituantur. Et si enim inter fideles vitam expectent ater- nam, non tamen scri- pturam gradus sui, quem repetere ne- queunt inter perfe- ctos sacerdotes inue- niunt.

emendatioris vitæ vicia superare, & virtutum culmen ascendere satagunt, non- dam tamen sibi ad prouidendam viam regularis vitę suffi- cient, sed eorum qui in Christo præcesserunt industria coer- centur & diriguntur.

Et in ip. Mystice in templo vel populo Dei sunt cantores, qui maiore animi dulcedine cælestia mandata custodiunt, & au-

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et hi qui ascēde. Hic consequenter ponitur numerus profelyto rum, sicut profelyti proprie loquendo dicuntur qui de Gentilitate cō- uersi sunt ad Iudaismum, tū hic laus dicitur profelyti qui non potue- runt sufficienter indicare certitudinem suæ genealogiæ, & ideo dubiū erat de aliq. eorum, vtrū essent de filiis Israhel a principio, vel non, non tamen fuerūt eieciti de populo Israhel, quia fides nō negabat et Geni- lib. volentib. conuerti, sed de filijs sacerdotū illi qui non poterant inue- nire certitudinem genealogiæ suæ, et quod essent de sacerdotū genere, fuerūt eieciti de sacerdotio, non tamen de communi statu fidelium, vnde & in nouo testamento non omnis qui recipitur ad fidē recipiendus tū ad ordinem promotionem. Ex hoc etiam loco habetur argumentum, qd nullus permissus est celebrare, nisi fidē faciat de sua ordinatione.

2 Et dixit Ather. Iste est Nebemias vt dicitur Heb. et hoc idem ex- presse habetur infra Nehemias 8. cap. & vocatus est Atherfatha, qui secundum proprietatē Hebraicæ sermonis interpretatur relaxatus, quia per sapientes Heb. fuit licitum b. bere vinum Gentilium, eo quod erat p̄ncerna regis Gentili, vt habetur infra Neh. i. quod tamen de commu- ni consue erat Iudæis illicitum, vt dicunt Hebræi, propter quod Dasiel & socij eius noluerunt bibere de vino, vñ bibebat rex ne contaminarē- tur, vt habetur Dan. 1.

3 Vt non co. de sanct. Id est, de cibis solis sacerdotibus concessis, cui insinuat erant p̄ncipes propositionis et hostiæ pro peccato et delicto, secū- dum illud Osac. 3. b. Peccata populi mei comedent, &c.

4 Donec surgeret sacerdos. &c. qui sciret inuenire veritatē huius ge- nealogiæ tunc ignota, prout dicitur communiter ab expositorib. nostris In Heb. habetur, Donec surgeret sacerdos ad Vrim & Thu- mim quod significat, ad doctrinam & pers. ctionem seu veritatem, & item Hebraicum ponitur Exod. 28. Pones autem in rationali iu- dicio doctrinam & veritatem, & sicut dictum fuit ibidem ista doctrina & veritas erat quidam fulgor procedens ex Lapidibus ratio- nalis, qui designabat Deum placatum, & sic impleri in vssctu quod sa- cerdos petebat, vt dicit Iosephus libro antiquitatum. Dicit etiā quod iste fulgor cessauit per ducentos annos antequā scriberet librum illum, quē scripsit tempore Titi et Vespasiani, et secundum hoc communiter est,

qui dicendum, quod post reditum captiuitatis Babylonicæ surrexit sacer- dos doctus et perfectus modo prædicto, scilicet habens signū placationis diuinæ, et signum acceptationis suæ petitionis in lapidibus rationalis, quia a consummatione tēpli secundi vsque ad destructionem eius per Titum & Vespasianum fluxerunt anni. ccccxx. secundū Heb. et multo plures secundum Latinos. Quo autem tempore surrexit talis sacerdos post reditum captiuitatis Babylonicæ, non habetur ex scriptura determi- nate. Rab. Sa. dicit, quod doctrina et veritas rationalis erat nomē dei tetragrammaton inclusum sub lapidib. rationalis, virtute cuius mani- festabatur veritas de interrogatis ipsi sacerdoti quando consulebat do- minum. Dicit etiam, quod talis manifestatio nunquā fuit tempore secū- di templi, & sic post reditū captiuitatis Babylonicæ non surrexit sacer- dos doctus nō prædicto, & secundum hoc cum dicitur, Donec surge- sacer. doctus atque perfectus. ly donec, nō importat tempus deter- minatum, sed magis signat idē quod nunquam, sicut dicitur, talis non p̄nituit de peccatis suis, donec vixit, i. nunquā, quia post mortem non potuit p̄nitere, secundum vero expositionem Iosephi prædictam, ly do- nec, importat tempus finitum post quod surrexit sacerdos doctus, licet non sit determinate scriptum.

4 Omnis multitudo, &c. Hic consequenter colligitur totalis nū- rus multitudinis, cum dicitur: Omnis multitudo quasi vir vnus. i. vnus propositi & voluntatis ad edificandam templi.

6 Quadraginta duo. Considerandum autē est hic, quod si coniungan- tur numeri partiales, supra habiti, non ascendunt tantū, sed desciunt decē millia & plus, & ideo non videtur verum quod hic concluditur. Ad quod responder. Ra. Sa. dicens: qd illi qui numerati sunt supra per partes, fuerūt de tribus tribubus tantum, scilicet, Iuda, Benjamin, & Le- ui, vt satis patet ex prædictis, sed cū eis redierūt aliqui de alijs tribubus vt dictū est supra. i. c. & illi coniuncti cum his, faciunt hunc numerum.

7 Exce. ser. eo. & anc. qui non numerantur in prædicta summa, i. i. a serui & ancilla non sunt de numero ciuium.

8 Et in ip. can. Redibant enim de captiuitate ad terram suā cum lo- titia magna, & ideo statuerunt aliquos cantores & cantatrices in via.

9 Equi eo. septingen. sex. Hic consequenter numeratur redemptium substantia. Et patet litera vsque ibi.

Cum

MORALITER.

† ergo receperūt sermones eius, baptizati sunt, et appositi sunt in die illi anime circiter tria milia. Et Act. 4. a. Multi eorum qui audierant uerbum, s. Petri, ei ediderunt, & factus est numerus virorum quin- que milia. Inter numeratos autē hic de Babylone redeūtes, ali- qui dicuntur sacerdotes, & aliqui. Leuitę, & aliqui cantores, & ali-

& aliqui Nathinej, & aliqui populares, & per istos signantur diuersi status credentiū in ecclesia sub regimine Petri & alio- rū apostolorū, & sub regimine summi p̄tificis locū B. Petri tenentis, & episcoporū, qui sunt successores apostolorum se- cundum quod dicitur in decretis di. 21. in nouo testamen- † Hi quęsierunt scripturam genea. suæ, &c. Per hoc autem ostē- ditur,

& auditorib. suis crebris exhortationib. custodienda comitunt. Bñ aut cantoribus cantatrices iungunt pp sexū. f. femineū, in quo plurimę reperunt psonę, quę nō solū videndo, sed etiam prædicando corda proximorum ad laudem sui creatoris accendunt, & quali suauitate suę vocis adiuuant edificantes templum.

a. *Muli eo. Bed. Mulus ex asino & equa gignitur, mula ex equo & asina. Inter hoies q de captiuitate ascēderāt ēt aialia quib. adiuuabantur, describuntur. Et eorum sicut hominū numerus designatur, quia sunt multi in ecclesia vel sensu tardiores, vel ēt carnales, qui tñ magistris spiritalibus deuotē obtēperant, & ad portāda onera fraternę necessitatis dorsum mentis*

inclinant, & cum cæteris electis de confusione diabolicę captiuitatis erepti, ad supernę ciuitatis mœnia tendunt, quorū etiam numerus memoria Dei integer conseruatur. vnde, *Imperfectum meum vi. ou. tui. Et alibi, Hoies & in. sal. domine.*

b. *Spon. obtulerunt & c. Be. Magnę deuotionis indicium est, nō debitas tm oblationes, i. lege præceptas, sed ēt non secundū præceptum, sed sm contilium donaria sponte dño offerre. Lege pceptum est, Diliges dñm Deum tuū, & proximum tuū sicut te ipsū, & c. huiusmodi. Voluntaria verò oblatio est. si vis perfectus esse, vende & vende oia quę habes, & da pauperibus. Sicut apostolus de virginibus. Præceptū dñi non habeo, consiliū autē do. Recte ergo principes patrum ad construendā domū Dei sponte offerunt, quia quo amplius quique etiā a licitis abstinent, eo efficacius ecclesiam Dei edificant, cum qui exempla perfectionis eorum agnoscunt, tanto magis committere illicita formidant, quanto eos nec licitis vti considerant.*

c. *Sec. vi. Hęc est. n. mensura perfectionis, pro posse suo quęque p domino laborare, & statū ecclesię primo in se, deinde in proximis confirmare. Qui taliter conuersantur, recte principes patrū vocantur, quia in perfectione vitę & doctriņę illis qui in ecclesia per sollicitudinis studium patres vocātur, altius viuendo principantur.*

d. *An. so. Bed. Autum & argentum & vestes sacerdotales, principes patrū secundum vires suas in impensis operū templi offerunt. cum viri sancti quęquid sapientię, eloquentię, & actionis bonę percipiunt, bene viuēdo in edificatiōe fidelium conferunt. Certum est pōdus auri & argenti, certus numerus sacerdotium vestium, vt sciamus dominū cogitationes, & sermones, & actus nosse & digne remunerare.*

Notādum vero, quantum populo Dei captiuitas profuit. Qui enim sm Ieremiam quatuor millia sexcēti captiuati sunt, inter hostes multiplicati quinquaginta fere millia viri in patriā redierunt, & q pauperes & serui fuerant, auro, argēto, vestibus, & seruis locupletati reuertuntur, & qui propter multitudinē falsorū Deorū patriā perdidērunt, nunc vnus veri Dei fide gaudentes repatriant, ipsi em fidem unanimi deuotione colentes, vt qui pro diuersitate religionis, diuerso nomine Iuda & Israel vocabantur, nunc vnitatis pietatis antiquo vocabulo omnes Israel vocātur. Cultum nāque pietatis quę in terra sãcta prophetis reclinantibus & exempla iustitię demonstrantibus spreuerunt, nunc in terra aliena

hostibus idololatrię seruentibus dilexerūt. Quos. n. libertas & copia in patria negligentis fecit celestiu mādatorū, eos seruitus & inopia in peregrinatione ad obsequiu creatoris adduxit. Humanū n. corpus opibus & libertate soluit, ærumnis quoq; & paupertate ad semetipsum colligit. Quā ergo i populo illo semel factū est, hoc in oibus penitentib. quotidie fieri solet, dū qui per negligentia in laqueos diaboli ceciderunt, p industriā pnię d unitus adiuti resurgūt, & qui uirtutū operib. a diabolo nudati de ecclesia recesserūt, ad cōiōnē illius maiorib. uirtutibus exercitati redeunt. Quo. n. grauius se errasse meminerūt, eo ardentius bonis operibus insistant.

Muli eorū ducēti quadragintaquinq; Cameli eorū quadringēti trigintaquinq; Asini eorū. sex millia septingēti viginti. Et de principibus patrū cū igrederentē tēplum dñi qd est in Ierusalē, spōte obtulerunt in domū Dei, ad extruēdā eā in loco suo. Scdm vires suas dederunt impensas operis, auri solidos quadraginta millia, & mille, argēti mnas quinque millia, & vestes sacerdotales cētum. Habitauerunt ergo sacerdotes & Leuitæ de populo, & cantores, & ianitores, & nathinæ in urbibus suis, vniuersusq; Israel in ciuitatibus suis.

uita a Chaldeis captiuatus ciuitatem recipit, cum diaconus virtutē perfectionis quam a diabolo seductus perdiderat, domino donante reintegrat. In Babylone vero natus ciuitatē in Iudæam veniens ingreditur, cū regeneratus in Christo & bene institutus in ecclesia acceptū semel diaconatū regulariter custodit. Sicut. n. ille p Christi grām quasi de Chaldæa seruitute liberatus est, ita hic per executionē bonorū, in quibus prædecessores eiusdem gradus conuersati sunt, velut ad

menia proprię virtutis vel ciuitatis ascendunt. f. *Vniuers. Is. a. Be. Vniuersū Israel, non decem tribus tantum dicit, quæ quondā vocabantur Israel ad distinctionē duarū quæ vocabantur Iuda, sed oēs gñaliter redeunt, siue de Iuda & Benjamin, siue de alijs tribubus. Nā decē tribubus in Assyrios translatis, & Samaritis in terrā eorū substitutis, quęcumque remanserant reliquerūt, & fregerūt simulacra & integro corde dño seruire, & i tēplo sacrificare cepērūt, sicut scriptū est in Paralip. His ergo q residui cū tribu Iuda & Benjamin, qb. locati fuerāt, captiuati sūt, simulq; reuersi in patriam & in ciuitates suas, quas vacuas cū agris & villis reppererūt. Nō. n. eas cū ipsi in Babylone seruiret, sicut nec duarū tribuū terrasq; colonus intrarat. Celebrauit. n. terra sabbatha sua cū cētis dieb. desolationis. Maior autē pars decē tribuū captiuata ab Assyrijs vltra mōtes Medorū nunq; rediit, nec si rediret, ciuitates suas igredi posset, quas possident Samaritę. de qb. sibi pmittūt Iudæi, q; regnate Chro suo cū cæteris suę getis hoibus sint in Iudæam reuersi, & in toto orbe regnaturi.*

Allegoricę. Sacerdotes, Leuitæ, cantores, ianitores, & nathinę, oisq; Israel in ciuitatib. suis habitāt, cum ministri altaris & doctores & plebs Chriana in suis gradib. Deo fideliter seruiunt, siue q eodē gradu aliqui vitijs sordidato vel pdito, per pniām correpti sunt, siue qui nuper de regno diaboli ad ecclesiam venientes bonum sibi gradum acquirerunt. Suas enim ciuitates introierunt Leuitę vel filij Israel, non solum q erāt captiuati amiserant, sed ēt qui de captiuis geniti ad ipsas se paterna successione pertinere didicerant. Quicunq; verò ita captiuati sunt, ut nunquā reuersi alijs fundos suos possidendos reliquerunt, illos significant, qui sic peccando ab ecclesia discedunt, ut nunquam resipiscant, & alijs promissa sibi premia relinquunt. unde, *Memor esto vnde excidisti, & age pniām, & prima opera fac, sin aut venio tibi, & mouebo cadelabrum tuū, & c. & alibi: Tene quod habes, vt nemo accipiat coronam tuā.*

NICOLAUS DE LYRA. MORALITER.

† dicitur, q nullus recipi debet ad ministerium officij sacerdotalis,

Cum ingre. tem. do. i. locum vbi fuerat templum Domini. Cetera patent in littera. dotalis, nisi doceat de sua ordinatione, aliter posset ex hoc magnum periculum euenire.

CAP. III. Amq; ven. mē. sep. Qui apud nos October præ ceteris legali obseruatione solennis, in quo etiam celebrata est dedicatio

CAPVT III. Amque venerat mēsis septimus, & erant filij Israel in ciuitatibus suis.

catio tēpli. Congruē ergo cum primo ciuitates suas intrassent; et mansiones sibi prouidissent, mox in Ierusalē confluxerunt, et altare construxerunt. et eo

NICOLAUS DE LYRA. CAP. III. Amq; ve. Hic cōsequenter describitur tēpli reedificatio. cuius primo describitur fundatio. Secundo operis internissio, c. 3. Tertio rurs-

tio eiusdē re. s. p. t. ca. 5. Quarto consummatio, c. 6. Circa primum primo altare sub diuo erigitur. Secundo tēplum fundatur. ibi. Porro autē. Tertio fundationis solēnitatis celebratur, ibi. Fundato igitur. Circa

MORALITER. Iamque ve. Per septenariū numerum significatur aduētus septiformis

in patris gratia sancti spiritus in apostolis, alijsq; discipulis, vt habetur Act. 2. Tom. 2. SS 4 † Con-

C tempore quo tēplum cum altari & omnib. vasis olim confē cratū est, & quo ad diē p̄secratiōis annuatim venire solebāt. **Myrice.** Mystice. Septimus mensis gr̄am sp̄s sancti si gr̄at. In hoc mense post captiuitatē de ciuitatib. nostris in Ierusalem cōuenimus, cū ablatis sordēs vitiōrū post inchoationē bonorū operum maiore eiusdem spiritus gratia illuminamur, & in amore supernę pacis, quę in vera vniūte est, accēdimur. Ierusalē enim visio pacis dicitur.

a *Et sur. Io. De tribu sacerdotali, quę significat Christū ve-*

Mat. 23. c.

1. Pet. 2. b

Voi sup.

1. Cor. 2. a.

Holocaustum

Mat. 19. d.

Ibidem.

1. Ioh. 1. a.

Voi sup.

Eph. 4. a.

Matth. 5. b.

b Iosue filius Iosedec, & fratres eius sacerdotes, & Zorobabel filius Sathiel & fratres eius. Et edificauerunt altare Dei Israel, vt offerrent in eo holocausta, sicut scriptū est in lege Moyse viri Dei. Collocauerunt autē altare Dei super bases suas deterrētibus eos p̄ circuitum populis terrarū, & obtulerūt sup illud holocaustū dño mane & vesp̄e. Fe-

c lathiel & fratres eius. Et edificauerunt altare Dei Israel, vt offerrent in eo holocausta, sicut scriptū est in lege Moyse viri Dei. Collocauerunt autē altare Dei super bases suas deterrētibus eos p̄ circuitum populis terrarū, & obtulerūt sup illud holocaustū dño mane & vesp̄e. Fe-

d runt autē altare Dei super bases suas deterrētibus eos p̄ circuitum populis terrarū, & obtulerūt sup illud holocaustū dño mane & vesp̄e. Fe-

e dat, & vot a ofonum p̄ cōmmodat. sic & lucerna, quā in te sta humanitatis lumē posuit diuinitatis. Supponunt autē bases altari, & lucernę candelabrū, cū fideles corda & corpora ad ex. cēdū opādo qđ credūt, humili intētiōne submittūt. *Et ob. ul. Be. Mane & vesp̄e offerimus holocaustū domi*

a *Congregatus est ergo populus quasi vir vnus in Ierusalem, & surrexit eius, cum stabili in corde nostro fide ipsius integra deuotio ne bonis actibus operam damus, & hoc mane & vesp̄e, cum scilicet meminim⁹*

b *Quia inceptas Deo deuotus, statim obli. sit contradicō netana crum vel spirituum, vel ordinum.*

c *Quia inceptas Deo deuotus, statim obli. sit contradicō netana crum vel spirituum, vel ordinum.*

d *Non quorum conuersationē coelis est. b. Tamen p̄cepit inu. teates,*

e *Quia inceptas Deo deuotus, statim obli. sit contradicō netana crum vel spirituum, vel ordinum.*

f *Non quorum conuersationē coelis est. b. Tamen p̄cepit inu. teates,*

g *Quia inceptas Deo deuotus, statim obli. sit contradicō netana crum vel spirituum, vel ordinum.*

h *Non quorum conuersationē coelis est. b. Tamen p̄cepit inu. teates,*

i *Quia inceptas Deo deuotus, statim obli. sit contradicō netana crum vel spirituum, vel ordinum.*

k *Non quorum conuersationē coelis est. b. Tamen p̄cepit inu. teates,*

l *Quia inceptas Deo deuotus, statim obli. sit contradicō netana crum vel spirituum, vel ordinum.*

m *Non quorum conuersationē coelis est. b. Tamen p̄cepit inu. teates,*

n *Quia inceptas Deo deuotus, statim obli. sit contradicō netana crum vel spirituum, vel ordinum.*

o *Non quorum conuersationē coelis est. b. Tamen p̄cepit inu. teates,*

p *Quia inceptas Deo deuotus, statim obli. sit contradicō netana crum vel spirituum, vel ordinum.*

q *Non quorum conuersationē coelis est. b. Tamen p̄cepit inu. teates,*

r *Quia inceptas Deo deuotus, statim obli. sit contradicō netana crum vel spirituum, vel ordinum.*

s *Non quorum conuersationē coelis est. b. Tamen p̄cepit inu. teates,*

t *Quia inceptas Deo deuotus, statim obli. sit contradicō netana crum vel spirituum, vel ordinum.*

u *Non quorum conuersationē coelis est. b. Tamen p̄cepit inu. teates,*

v *Quia inceptas Deo deuotus, statim obli. sit contradicō netana crum vel spirituum, vel ordinum.*

w *Non quorum conuersationē coelis est. b. Tamen p̄cepit inu. teates,*

x *Quia inceptas Deo deuotus, statim obli. sit contradicō netana crum vel spirituum, vel ordinum.*

y *Non quorum conuersationē coelis est. b. Tamen p̄cepit inu. teates,*

z *Quia inceptas Deo deuotus, statim obli. sit contradicō netana crum vel spirituum, vel ordinum.*

1 eius, cum stabili in corde nostro fide ipsius integra deuotio ne bonis actibus operam damus, & hoc mane & vesp̄e, cum scilicet meminim⁹

2 imitia salutifera intentionis ab illo accepisse, & non nisi per auxilium gr̄e eius inchoata perficere. Et ideo illi vota gr̄arum in omnibus ardenti desiderio p̄c. cōuersationis offerimus. Item mane holocaustum facimus, cum pro accepto lumine spiritualis scientiæ Deo vicem bene viuendi impendimus. Vesp̄e vero, cum pro requie sempiterna quam in illo post opera bona speramus, incessabili studio flagramus. Pōt etiā ad literam rectē accipi, nos mane & vesp̄e offerre holocaustum, cum ita Deo placere omni tempore curamus, vt diluculo surgentes non prius ad agenda humanę fragilitatis necessaria procedamus, quam igne diuinę charitatis inflāmati deuotis nos orationibus domino commendemus. Vnde, *Mane oratio mea p̄ueniet te.* Similiter completis diei operibus non ante demus somnum oculis nostris, quam locum domino in nobis orationum instantia consecremus. Iuxta illud, *Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo, eleuatio manuum tuarum sacrificium vesp̄tinum.*

3 *Feceruntq; Be. Qui de Babylone in Ierusalē afeoderunt, ardentes implere omnia mandata domini hanc solennitatem celebrare cupiebāt singulis diebus septimanę quę lex p̄cepit, implētes quę nos sp̄ualiter implere puenit. Egressi enim sumus de Aegypto p̄ sanguinē agni, vt veniamus ad terrā p̄missionis cū sacro dominicę passiōis baptizati, graue iugū p̄uaricationis abieciimus, vt in libertatē glorię filiorum Dei adoptati regni cęlestis hęredes simus. Manebam⁹ autē in tabernaculis p̄ desertū longo tēpore euntes, donec veniremus ad patriā, cū in baptismo renūtiantes Sathanę, quasi regi Aegypti. i. tenebrarū, & oibus p̄p̄is atq; operibus seculi, velut peregrinos viatores in mundo alterius vitę, quam a dño speramus, ciues nos esse p̄mittimus. In memoria huius spei p̄missionis septimo mēse debemus in tabernaculis manere, & illustrante nos septiformi gr̄a spiritus sancti tota die mundū velut arctē & extraneū deserere, & fixa intētiōne ad immarcessibilia paradisi gaudia p̄perare, & hoc septē diebus toto p̄ntis vitę tpe. quę tot diebus uoluitur. Singulis quoque diebus huius hebdomadis holocaustum facere demus, & opus diei in die suo, oblationē. i. totā incensam, in his quę p̄p̄ie ad diuinum seruitiū pertinent, vt ofones, & ieiunia, opus uero diei in die suo illis quę ad fraternę dilectionis obsequiū attinent, ut esurienti panem, sitiēti potum, & huiusmodi ministrare. hęc nobis solennia tabernaculorum mysticē celebranda Paulus insinuabat, cum inter p̄dicandum seconfactoriæ arti uacabat. faciebat enim scenomata, ut peregrinum*

NICOLAUS DE LYRA.

a *capitulum dicitur. Iamq; venerat mensis septi. Qui apud Hebr. eos vocatur Tisri, & partim correspondet Septembri nostro, & partim Octobri, sicut dictum fuit plenius Gen. 7. & Exod. 12.*

b *Congreg. est, &c. vir vnus. id est, vnius voluntatis & propositi ad erectionem altaris & fundationis templi. Ideo subditur:*

c *Et. ed. al. &c. f. holocaustorū quod erat sub diuo, vt paret ex preceden-*

MORALITER.

1 *Congreg. est. p̄. &c.* Per quod significatur quod maxima & perfectissima congregatio & vniū per spiritum sanctum ethetur, qui nex. anborum. i. patris & filij nominatur.

2 *Et sur. Io. fil. Is. &c.* Per quos significantur apostoli, & alij primi credentes in Christo.

3 *Et edificauerunt alt. do.* Quia post dationem spiritus sancti, apostolis in signo visibili cepit eucharistia offerri, & credentibus ministrari.

4 *Deterrētibus eos &c.* quia principes Iudæorum in Ierusalē & Iudæa multas molestias apostolis alijq; credentibus intulerunt, & postea per orbem principes Romanorum, conan-

1 *cedentibus. Exo. 27. & 3. Reg. 8. & 2. Paralipom. 4.*

2 *Deterrētibus eos &c. i. Gentilibus quos rex Assyriorum Sennacherib miserat ad habitandum Samariam et ciuitates per circuitum, quia timebāt ne filij Israel ad prosperitatem venientes, eos eijcerent de terra.*

3 *Et ob. su. al. do. ma &c. Id est, iuge sacrificium, in quo offerebatur vnus agnus immediate post ortum solis, & alius ante occasum.*

4 *Fe. &c. Quę incipiebat. i. 5. die mēsis septimi, et durabat per 7. dies.*

1 *res destruere Christi nomen, & credentes in ipsum.*

2 *Et ob. su. &c.* Nam in fide Christi in eucharistia contenti ceperūt orare mane & vesp̄e. Vnde ibidem dicitur, quod Petrus & Ioannes ascenderunt in templum ad horam orationis nonam, a qua incipit vesp̄e. nam agnus paschalis qui Exo. 12. immolari p̄cipitur, ad vesp̄eram ab hora nona & deinceps poterat immolari,

3 *Fecit. so. ta.* Quę celebrat in memoriā peregrinationis filiorū Israel per desertū, qui tunc in tabernaculis habitabant, & hanc solennitatē spiritualiter celebrant, qui morib. & vita se peregrinos esse profitentur in hoc mundo, vbi nō est, nisi quidam transitus ad terram viuentium fidelib. promissam.

4 *Dedo-*

grinū se esse doceret, & eos quos erudiebat, peregrinari in hac vita, in futuro autem patriam sperare, vnde. Dum sumus in corpore peregrinamur a domino. Et alibi. Non habemus hic manentem civitatem, sed fut. inqui.

a Solennitatem tabernaculorum. Quæ Græce scenophegia. i. f. xio tabernacu-

lornum dicitur, a ceruntque solennitatem tabernaculorum. sicut scriptum est, & b holocaustum diebus singulis † per ordinem secundum præceptum, opus Dei in die suo, & post hæc holocaustum iuge, tam in calendis, quam in vniuersis solennitatibus domini, quæ erant

c consecrata, & in omnibus in quibus ultro offerebatur munus domi-

d no. A primo die mensis septimi ceperūt offerre holocaustum domino.

e Porro templū Dei necdū fundatū erat. Dederūt autē pecunias latomis,

f & cæmentarijs, cibū quoque & potum, & oleum Sidonijs Tyrijsque,

g & crebro sibi Deo apparēte diu expectātes promissam re-

h quie, ne vnquā. s. tanti beneficij gratia in obliuionē veniret. b Per or. Quia quicquid inordinate geritur, meritum perfectionis amittit, quia honor regis iudicium diligit. Quæ. n. in honorē summi regis agimus certi, necessē est discretionē iudicij, quando vel quantum sint agenda, distinguamus.

c In calendis, quam in vniuer. & c. s. initijs mensium in ortu lunæ, a quo semper Hebræi menses incipiebant, nullos menses exceptis lunarib. habentes, vnde pro calendis Græci melius neomenias. i. nouilunia vocāt. Si autem menses pp dies 30. quib. implētur, significāt plenitudinem operum lucis, qñ in fide sanctę trinitatis decalogi pcepta perficimus, quid exordia mensiū, in quib. luna, vt denuo luceat, nuper a sole dicit accēdi: nisi initia designāt bonę operationis, quę donāte cōditoris gratia, quasi solis iustitię pſentia picipimus. Ob cuius significantiā diuinę illustrationis sine qua nihil boni inchoare vel pficere valeamus, Deus oēs calēdas. i. exordia mensiū celebrari præcepit, vñ. Canite initio mensis tuba in insigni die solē nitatis vestra. Bñ autē dicitur, quia peracta festiuitate tabernaculorū filij trāsmigrationis faciebāt holocaustum iuge, & c.

Quia postq̄ animus semel huic mūdo pfecte abrenūtiauerit oportet vt totum se impendat obsequio diuinę voluntatis.

d Apri. di. Ab exordio diuinę. i. inspirationis, qua humana cōsciētia immutat, & voluptatib. neglectis, i ea sola quę dñi sunt, inardescit, sicut apostoli q̄ spiritu sãcto inflāmati, quasi holocaustū facti, oibus linguis p̄dicabāt magnalia Dei. Hinc apud Hebræos septimus mēsis nouus annus vocatur, quia per spiritū sanctū fidelib. datur, vt nouū charitatis impleant mādātū, & cāticū nouū in ædificatione domus Dei reddāt.

Notādū autē, q̄ mense septimo congregatus est populus in Ierusalē, & cōgregatis omnib. Iosue & Zorobabel cū fratribus suis altare edificasse, & a primo die septimi mēsis holocaustū obtulisse referunt, vñ colligit hoc altare ex lapidib. impolitis citissime cōpositū, nō sicut olim de ligno fabrefactū, & creis laminis coopertū. Nō. n. aliter ēt plurima fabricatiū turba instāte potuit vna die incipi & pfici, & ad offerendum holocaustum præparari. In libro. n. Machabæorum de lapidibus factum dicitur. Et acceperunt lapides integros secundum legem, & edificauerunt altare nouum secundum illud quod prius fuit.

Notandū q̄ initiū quintę ætatis sicut quatuor pcedentiū oblati dño holocaustis cōsecratur. In prima. n. protomartyr Abel primus oīum electorū de primogenitis oīū Deo holocaustū obtulit, & ingressū nascētis seculi primo hostijs pecorū, eadē proprio cruore dedicauit. Secūda ætatis ortū Noe oblati Deo holocaustis de his q̄ fuerāt in arca, cōsecrauit. Tertiā ætatē Melchisedech & Abrahā, hic i pane & vino, ille pprio filio oblato sacrarūt. Quartā ætatē Dauid dño cōsecrauit, edificato altari in arca Hornā Iebusæi, & oblati Deo

holocaustis, quib. cum quem populum numerādo offende- rat placaret, vbi Abrahā perhibetur filium obtulisse, & post ædificato a Salomone tēplo altare holocaustorum constat esse locatū. Quintę nūc ætatis exordium Iosue & Zorobabel ædificato ibidem altari, & oblati Deo holocaustis, mox excusso captiui tatis iugo obtulerūt, & postea iugi holocausto dñm sibi placauerūt. Hæc oīa in figura p̄cesse runt eius, qui in sexta ætate hostia suæ carnis totum mūdum redemit.

1 tatis iugo obtulerūt, & postea iugi holocausto dñm sibi placauerūt. Hæc oīa in figura p̄cesse runt eius, qui in sexta ætate hostia suæ carnis totum mūdum redemit.

2 iugi holocausto dñm sibi placauerūt. Hæc oīa in figura p̄cesse runt eius, qui in sexta ætate hostia suæ carnis totum mūdum redemit.

3 dñm sibi placauerūt. Hæc oīa in figura p̄cesse runt eius, qui in sexta ætate hostia suæ carnis totum mūdum redemit.

4 Hæc oīa in figura p̄cesse runt eius, qui in sexta ætate hostia suæ carnis totum mūdum redemit.

5 in figura p̄cesse runt eius, qui in sexta ætate hostia suæ carnis totum mūdum redemit.

6 totum mūdum redemit. e Dederūt. Be. Ibidem. 7 Qui de captiuitate liberati Ierosolymā venerāt, facere templū disposuerūt

8 & postea fecerūt: sed prius posito altari quotidianis holocaustis dño se cōmendauerūt, vt dignē ipsū tēplū edificare mererent. Qui ergo alios vult docere, pri⁹ seipsū doceat, ne ab Apostolo audiat: Qui ergo aliū docet, te ipsum nō docet. vnde: Castigo corpus meū, & in seruitutē redigo, ne forte, & c. Recte ergo trāsmigrationis filij non alia sacrificia q̄ holocausta. i. totas incēsas oblationes Deo obtulisse referunt, quia necessē est, vt totū se bñ viuēdo, & a licitis. ēt cōtinēdo creatori mancipet, q̄ male viuētes cupit ab illicitis docendo conpescere.

Pōt ēt dici, q̄ ædificato altari holocausta offerāt Deo, sed nōdū tēplū edificāt, q̄ nuper cōuersi mox in diligēdo Deū toto corde ardescūt, vt iā inter p̄fectos numerari queāt, etī nōdū bona cupiūt, operādī vel p̄ficiendī tēpus, vel facultatē accipiūt, vt Abrahā iā fide perfectus erat, cum nōdū perfectisset opera. Vñ. Credidit Abrahā Deo, et reputatū est ei ad iustitiā. Cum vero filiū super altare obtulit, quasi tēplo cōstructo p̄fectiora Deo holocausta reddidit. Singuli. n. actus vel gressus piæ deuotionis ordines sunt lapidum politorum, quibus in corde nostro dilectam Deo habitationem construamus.

Fundatio tēpli illos significat, qui nuper cōuersi locū præparāt dño in se, vnde. Membra vestra tēplū sunt spiritus sancti, & c. f Latomis. Mystice. Be. Latomi sunt in cōstructione dom⁹ Dei, q̄ corda proximorū docendo vel increpando instruūt, quos dū firmiter inter alios cōsistere docēt, quasi quadrādo aptant. Quocunq; .n. verteris quadratū, stabit, & electorum mēs dum inter aduersa vel prospera manet immota, quadratā sibi inesse virtutis figuram monstrat, vñ arca Noe de lignis quadratis facta describitur. Nā eandem ecclesiā (quam templum de lapide factum, & arca de lignis compacta) figurat, & tabernaculū de cortinis & tabulis compositum.

g Camētarijs. Camētarij sunt p̄dicatores, qui dū eos quos bonis operib. instituūt, copula charitatis adiuuicē necunt, quasi quadratos politosq; lapides, ne ordinē cōpositionis referāt cēmētī in fusione cōiūgūt, dicētes. Ante oīa autē mutuā in nobis & continuam charitatem habentes, & c. Inde Paulus. Super omnia autem, habete charitatem, quod est vinculum perfectionis.

h Sidonijs Ty. Sidonij quoq; & Tyrij p̄dicatores repræsentāt qui hoies in gloria quōdā seculi sublimes & cādidos securi sermonis Dei, de statu primæ cōuersationis deiciūt, vt salubriter prostratos, & quasi ab humore corruptiuo ingentis sensus excoctos, ab oī vitiōrū fortitudine corrigant, & in ornātū vel in munimētū ecclesię exigūt. Vñ in Pl. qui in scribitur i cōsumatione tabernaculi. Vox dñi cōfringētis cedros. Sidonijs Tyrijsq; Dāt principes patū, Iosue. f. & Zorobabel & frēs Sidonijs & Tyrijs cibū, potū, & oleū, vt deferāt ligna cedrina de Libano ad mare Ioppē, cū doctorib. vt p̄dicare valeāt spiritualia charismata, q̄ in Ch̄so p̄cesserunt, emulanda

com- terant talia offerre. 6 Porro templum. Hic cōsequeter agitur de tēpli fundatione. Et primo quātum ad materię præparationem, cum dicitur. 7 Dederunt au. pecun. latomis. Qui dolabāt lapides 8 Et cēment. Qui componebant lapides in muro. cum cēmento. 9 Cibum quoque & potum & ol. Sicut fecerat Salomō Hirā regi Tyri pro lignis habendis et deducendis per mare ad ædificationem prioris templi, vt habetur 3. Re. 5.

com- terant talia offerre. 6 Porro templum. Hic cōsequeter agitur de tēpli fundatione. Et primo quātum ad materię præparationem, cum dicitur. 7 Dederunt au. pecun. latomis. Qui dolabāt lapides 8 Et cēment. Qui componebant lapides in muro. cum cēmento. 9 Cibum quoque & potum & ol. Sicut fecerat Salomō Hirā regi Tyri pro lignis habendis et deducendis per mare ad ædificationem prioris templi, vt habetur 3. Re. 5.

com- terant talia offerre. 6 Porro templum. Hic cōsequeter agitur de tēpli fundatione. Et primo quātum ad materię præparationem, cum dicitur. 7 Dederunt au. pecun. latomis. Qui dolabāt lapides 8 Et cēment. Qui componebant lapides in muro. cum cēmento. 9 Cibum quoque & potum & ol. Sicut fecerat Salomō Hirā regi Tyri pro lignis habendis et deducendis per mare ad ædificationem prioris templi, vt habetur 3. Re. 5.

com- terant talia offerre. 6 Porro templum. Hic cōsequeter agitur de tēpli fundatione. Et primo quātum ad materię præparationem, cum dicitur. 7 Dederunt au. pecun. latomis. Qui dolabāt lapides 8 Et cēment. Qui componebant lapides in muro. cum cēmento. 9 Cibum quoque & potum & ol. Sicut fecerat Salomō Hirā regi Tyri pro lignis habendis et deducendis per mare ad ædificationem prioris templi, vt habetur 3. Re. 5.

com- terant talia offerre. 6 Porro templum. Hic cōsequeter agitur de tēpli fundatione. Et primo quātum ad materię præparationem, cum dicitur. 7 Dederunt au. pecun. latomis. Qui dolabāt lapides 8 Et cēment. Qui componebant lapides in muro. cum cēmento. 9 Cibum quoque & potum & ol. Sicut fecerat Salomō Hirā regi Tyri pro lignis habendis et deducendis per mare ad ædificationem prioris templi, vt habetur 3. Re. 5.

com- terant talia offerre. 6 Porro templum. Hic cōsequeter agitur de tēpli fundatione. Et primo quātum ad materię præparationem, cum dicitur. 7 Dederunt au. pecun. latomis. Qui dolabāt lapides 8 Et cēment. Qui componebant lapides in muro. cum cēmento. 9 Cibum quoque & potum & ol. Sicut fecerat Salomō Hirā regi Tyri pro lignis habendis et deducendis per mare ad ædificationem prioris templi, vt habetur 3. Re. 5.

com- terant talia offerre. 6 Porro templum. Hic cōsequeter agitur de tēpli fundatione. Et primo quātum ad materię præparationem, cum dicitur. 7 Dederunt au. pecun. latomis. Qui dolabāt lapides 8 Et cēment. Qui componebant lapides in muro. cum cēmento. 9 Cibum quoque & potum & ol. Sicut fecerat Salomō Hirā regi Tyri pro lignis habendis et deducendis per mare ad ædificationem prioris templi, vt habetur 3. Re. 5.

com- terant talia offerre. 6 Porro templum. Hic cōsequeter agitur de tēpli fundatione. Et primo quātum ad materię præparationem, cum dicitur. 7 Dederunt au. pecun. latomis. Qui dolabāt lapides 8 Et cēment. Qui componebant lapides in muro. cum cēmento. 9 Cibum quoque & potum & ol. Sicut fecerat Salomō Hirā regi Tyri pro lignis habendis et deducendis per mare ad ædificationem prioris templi, vt habetur 3. Re. 5.

com- terant talia offerre. 6 Porro templum. Hic cōsequeter agitur de tēpli fundatione. Et primo quātum ad materię præparationem, cum dicitur. 7 Dederunt au. pecun. latomis. Qui dolabāt lapides 8 Et cēment. Qui componebant lapides in muro. cum cēmento. 9 Cibum quoque & potum & ol. Sicut fecerat Salomō Hirā regi Tyri pro lignis habendis et deducendis per mare ad ædificationem prioris templi, vt habetur 3. Re. 5.

com- terant talia offerre. 6 Porro templum. Hic cōsequeter agitur de tēpli fundatione. Et primo quātum ad materię præparationem, cum dicitur. 7 Dederunt au. pecun. latomis. Qui dolabāt lapides 8 Et cēment. Qui componebant lapides in muro. cum cēmento. 9 Cibum quoque & potum & ol. Sicut fecerat Salomō Hirā regi Tyri pro lignis habendis et deducendis per mare ad ædificationem prioris templi, vt habetur 3. Re. 5.

com- terant talia offerre. 6 Porro templum. Hic cōsequeter agitur de tēpli fundatione. Et primo quātum ad materię præparationem, cum dicitur. 7 Dederunt au. pecun. latomis. Qui dolabāt lapides 8 Et cēment. Qui componebant lapides in muro. cum cēmento. 9 Cibum quoque & potum & ol. Sicut fecerat Salomō Hirā regi Tyri pro lignis habendis et deducendis per mare ad ædificationem prioris templi, vt habetur 3. Re. 5.

com- terant talia offerre. 6 Porro templum. Hic cōsequeter agitur de tēpli fundatione. Et primo quātum ad materię præparationem, cum dicitur. 7 Dederunt au. pecun. latomis. Qui dolabāt lapides 8 Et cēment. Qui componebant lapides in muro. cum cēmento. 9 Cibum quoque & potum & ol. Sicut fecerat Salomō Hirā regi Tyri pro lignis habendis et deducendis per mare ad ædificationem prioris templi, vt habetur 3. Re. 5.

com- terant talia offerre. 6 Porro templum. Hic cōsequeter agitur de tēpli fundatione. Et primo quātum ad materię præparationem, cum dicitur. 7 Dederunt au. pecun. latomis. Qui dolabāt lapides 8 Et cēment. Qui componebant lapides in muro. cum cēmento. 9 Cibum quoque & potum & ol. Sicut fecerat Salomō Hirā regi Tyri pro lignis habendis et deducendis per mare ad ædificationem prioris templi, vt habetur 3. Re. 5.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et holo. die. sin. secundum quod præcipitur Nu. 29. 2 Et post hæc holo. iuge. Qd̄ nunquam i. terminatebatur pro alijs sacrificijs. 3 Tam in calen. i. neomenias, quæ celebrantur in principiis mensium. 4 Quam in vni. solen. s. paschæ p̄tecostes, tubarū, expiationis, & tabernaculorū. 5 A primo die men. & c. Quia vñc primo fuit erectū altare holocaustorū, añ cuius erectionē non po-

MORALITER.

† Dederunt au. pecun. lato. cibi quoq; & c. Isti vero qui fecerūt hoc, fuerūt Zorobabel & alij principes patrum, per quos significati fuerunt apostoli, vt d̄ idē c̄t sup. c. 1. Per hoc igitur quod

Roma. 1. c. 1. Cor. 9. d.

Genes. 15. b.

1. Cor. 6. d. Mylica.

Gen. 6. c.

1. Petr. 4. a. Col. 3. d.

Gal. 2. b. F

Comendant. Vel cū Christus q in Iosue & Zorobabel signatur, verbi sui dona spiritalia partitur, quib. intus illustrati fortiores efficiantur ad debellandum supernorū iactantiam & stultam sapientiam, vñ. *Parab. in conspectu meo misam aduersus eos q tribulā: me. Impinguasti in oleo caput meū, & calix meus inebrians, &c.* Dan-

Psal. 11. d.

tur ergo pecunia latomus, cæmentarijs & lignorum cæforibus cibus, potus, & oleum vt ad edificandū domū Dei materia præparentur cum predicato-rib. diuinit⁹ gratia virtutū copia cōfertur, quib. adiuti ad corrigenda prauorū

vt deferrent ligna cedrina de Libano ad mare Ioppēn, iuxta quod p̄ceperat rex Cyrus rex Persarum eis. Anno aut̄ secundo aduentus eorū ad tēplum Dei in Ierusalem mense secundo, cēperunt zorobabel filius Salathiel, & Iosue filius Iosedece, & reliqui de fratribus eorum sacerdotēs, & Leuitæ, & omnes qui venerant de captiuitate in Ierusalē, & cōstituerunt Leuitas a viginti annis & supra, vt vrgerent opus dñi. Stetitq; Iosue & filij eius, & frēs eius, Cedmihel & filij eius, & filij Iuda, quasi vir vnus, vt instarent sup̄ eos qui faciebāt opus in tēplo Dei, filij Henadad, & filij eorum & frēs eorū Leuitæ. Fundato igit̄ a cæmentarijs tēplo dñi, steterūt sacerdotes i ornatu suo cū tubis, & Leuitæ filij

bant, tñ Ierusalem videre cupiebāt decorem, quātum phana abominabatur, tñ templum Dei restaurari conabantur. Sic nō solum episcopi & presbyteri plebē fidelium. Dei domū debent edificare, sed et̄ populus de captiuitate viciorū ad visionē verē pacis vocatus, ministeriū verbi ab his q̄ doce-

re nouerunt, dēt eligere, q. s. ministri verbi. Leuitæ a viginti annis & supra constituitur, quia tales sunt ad prædicandum cōstituti & præferendi, qui decalogum non solum faciendo auditorib. ostendant, sed etiā puritatem & integritatem cordis in conspectu Dei

Muth 4. c. Ioan. 1. 6. g.

torib. qui vagos sensus retib. fidei Christo capiūt, vñ. *Faciam vos fieri pis. bo.* Idem sunt angustiat, quia pressuram in mūdo hēnt, quamuis confidentes, quia dominus vicit mundum.

a *Vt de. li.* Deferūt ligna excisa in mare, non mergenda, sed p̄ illud Ioppen que interpretatur pulchritudo, perferēda, cū doctores auditorib. ad fidem vocatis tētationes occurrās, sed fide superādas prænuntiat, vt prius viciorū vel prauorū hoīum ferī fructus tollantur, & sic ad pulchra virtutum mœnia portumq; pueniatur, velut prius diabolo draconi. f. regi omnīū quæ sunt in aquis. i. impiorum, qui in mari. i. seculi p̄ turbationib. conuersuntur renūtiemus, post ad pulchritudinē fidei veniamus, qua sanctā trinitatem & vnam deitatem, qua dispensationem incarnationis Christi, ecclesiæ vnitatem, peccatorū remissionem, & carnis resurrectionem confitemur, vñ Petrus in hac ciuitate Thabitam suscitauit, quia in huius perfectione fidei & generalis ecclesiæ per baptisma a morte peccatorū suscitatur, & cum post baptisma mortem peccati incurrimus, per eandem penitēdo reuiuiscimus, & p̄ reconciliationem sacerdotum ecclesiæ aggregamur.

b *Ioppen.* vñ. f. per terram ad opus templi deferretur, sicut in prima templi structura factum est, sed Salomō regali potentia a rege Hiram quæ voluit, facile obtinuit. hi, autē de captiuitate redeūtes & regni potentia non hēntes cūcta emebāt.

c *Anno au.* Be. Cū supra dicatur, quod septimo mense venerunt in Ierusalē, hic vero q̄ anno secundo aduentus eorum mense secundo opus tēpli inchoauerūt, patet, quia septē mē sib. lapides, cæmentū, ligna, & cætera necessaria parauerunt, octauo autem incipiente mense operari cēperunt. Sex enim erant menses anni primi, & septimus sequentis.

Mystice. Mystice autem septimus ad sabbatum pertinet, in quo dñs cōditor mūdi ab operibus suis, vel Christus post passionem in sepulchro requieuit. Octo ad primā sabbathi, in quo resurrexit. Septē ad sp̄e nōstri sabbathi post mortē. Octo respiciūt ad gaudiū nostræ perpetuæ beatitudinis. Quia ergo omnis electorū operatio, qui sunt domus Dei per gratiam spiritus incipit, & p̄ficitur, omnis respectu & intentione future quietis & immortalitatis peragitur, recte structores templi a septimo mēse oblati Deo holocaustis sumptus adificationi parari incipiūt, quib. septem mē sib. peractis, octauo aggrediūtur opus. nec alius in præparatione tanti operis ponitur numerus, quā ille qui septiformē gratiam spiritus qua operantes adiuuamur, vel quietē animarū, aut resurrectionē corporum, quam bene operantes speramus, denuntiat.

d *In Ier.* Locū. s. templi quo tēplum edificare cupiebant. Faluntur. n. ludæi qui dicunt nunquam parietes templi, sed solum tectum a Chaldeis fuisse subuersū, cum pateat Esdras filium transmigrationis templum fecisse a fundamentis.

e *Et om. qui.* Magna deuotio totius populi, gaudebāt. n. se de captiuitate rediūt, & quātum sup̄be ciuitatis flagitia horrebant,

intemperatam custodiant. *f. A. v. i. an.* Non est dubitandū ibi statū ecclesię per spiritū sumere profectū, vbi & presules gradū, suū rite custodientes populo magistros veritatis regulariter ordināt, & ipse populus ne a docēdo cessent diligēter audiēdo, & obtēperādo cōpellūt. Sed fœcordia n̄orum tēporū maiores simul & minores lēdit, hos a p̄dicādo verbū, illos ab audiēdo, vtroq; a faciēdo p̄pediēs, q. a minus pensamus quāta sit acerbitas demoniace captiuitatis de qua eruti sumus, vel quāta solēntas ad q̄ vocamur super ne Ierusalē matris oīum nostrum, cuius iā pignus accepimus. Sed intueamur eximia patrū opera, quo amplius de animi nōstri pusillanimitate confandamur.

Notādū & vero crebrius memorādū, quātū boni malū captiuitatis attulit, de qua eruti tāta oēs intentione, quāta nunquam antea cælestibus obsequijs instāt. Sed & hodie multis qui in pace negligenter vixerant, subito errasse & peccasse profuit, dū post casum penitendo erecti vigilātius Deo seruiūt, & qui pigri innocētia stabāt & desides, post accidentē ruinā admoniti sunt solertius cōtra hostis insidias accinēti, vt qui nec propriā vitā curādo offenderant, post et̄ fraternæ salutis curā gerāt. Oēs ergo de captiuitate redeūtes curā tēpli restaurādi hēnt, sed maxime Leuitæ & filij Iuda, propter sacerdotalem simul & regiā ecclesiæ dignitatem, qua præcipue templum adificant, quia oēs qui corda fidelium docendo vel bñ viuendo instituūt, ad corpus veri regis & sacerdotis. i. Christi pertinent, un̄ & autores operis Iesus de tali tribu, Zorobabel uero de tribu regia orti sunt.

g *Siestiq; lo.* Nō filius Iosedece. f. sed vnus de Leuitis a. 20. an. & sup. cōstitutus ad regēdū opus, de qb. fuit Cedmihel & filij Enad. q. pariter iniūcto operi cū filiis & fratrib. curā adhibuerūt. Supra et̄ in catalogo pp̄fi hi post sacerdotes primi Leuitarū memorant, un̄ colligitur eos principes Leuitarū illius tēporis fuisse. Bñ filij Iuda i medio Leuitarū ponūt simul in staurādo tēplo dātes operā, et pp̄ eūdē pietatis consensum quali unū fecisse dñr, hic ē. n. imitād⁹ ordo virtutis ut ecclesiā oēs dicati Deo grad⁹ et cōis deuotio pp̄ se q̄sq; adificet.

h *Fūdato ig.* Mystice. Fūdato a cemetarijs tēplo dñi stāt sacerdotes i ornatu suo cū tubis, dū p̄uersis ab errore peccatorib. et sūdāta i eis fide et dilectione Ch̄fi, cōgaudēt ecclesiarum magistrī et seip̄os solertius bonis operib. ornātes, tubis doctrinę salutaris insonāt, vt exēplo uirtutū et suasionē uerborū adiuuēt bona cēpta eorū, q. nup̄ penitēdo ad grām Ch̄fi cōuenere uel alios docēdo cōuētere. Stāt et̄ Leuitę, ut laudēt Deū i cymbalis, cū secūdi ordinis ministri ad informationē neophitorū pijs actib. suo cōditori seruiūt, et hoc in mutue charitatis dulcedine. Cymbala. n. q̄ se ut resonent, inuicē tāgūt opa charitatis exprimūt, qb. se sancti alterutrū excitāt i laudē. Laudāt et̄ p̄ manū Dauid regis, cū opa Ch̄fi que p̄ carnē gessit, diligēter attēdūt & imitātur, quātū possunt.

i *Steterunt sa. in or.* Magna omnīū personarū deuotio, ostendit

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Ad ma. Iop. Ioppe. n. est portus supra mare mediterraneum, ad quē ducebantur ligna per mare: & inue ducebantur in Ierusalem per terram in vehiculis, qui portus est propinquior Ierusalem. Secundo quantum ad fundationem, cum dicitur.
- 2 Anno au. se. & c. cæpe. Zoro. f. Sala. insistere fundationi tēpli.
- 3 Et con. l. e. Tempore. n. quo portabatur tabernaculum de loco ad locū, in quo erat labor magnus, Leuitæ incipiebant exerceri in operibus a viginti quinq; annis & supra, & in tricesimo anno instituebatur minister, qui crā. ad hoc apti, prout habetur Nu. 4. & 8. sed quia pro isto tem-

- tempore non habebant talia portare, accipiebantur Leuitæ in minori atate, videlicet a vicesimo anno & supra, & etiam ratione necessitatis, quia pauciores erant, quam ante.
- 4 Vt vrgerent opus domi. stando super operarios & sollicitando eos, ne opus fieret negligenter.
- 5 Fundato igitur. Hic consequenter agitur de solemnitate ratione fundationis templi, cum dicitur, Fundato igitur a cæmenta. templo. ita quod murus erat aliquantulum super terram eleuatus.
- 6 Steterunt sacer. in ornatu suo. i. in vestibus sacerdotilibus

A dicitur, cum fundato templo oēs iuxta gradum suū misericordiam dñi laudant. Sacerdotes quidē sanctis vestibus ornati, sicut adhuc stante tēplo cōfueuerant tubis psonātes, & cor populi ad suauitatem supernae laudis accedentes: Leuitae in cymbalis bñ sonantibus hymnos dño cōcinentes: populus cōmuni clamo

re Deū laudando affectū cordis ostendens. *a Et cō. in hym. In organis. s. q ipse fecit, vel psalmis quos instituit, vel quia Dauid in collocatio earce principē fecit ad cōfirmandū dño, Asaph & frēs eius, vt verba dierum testantur, de quo rursū dicitur, quia filij eius sub manu ipsius erant prophetauites iuxta regem. Merito hic cū filij Asaph laudarent & confiterētur domino per manū Dauid, iuxta dispositionem eius hoc fecisse intelligendi sunt.*

b Flebant. s. cernentes quantū pauperies illius tēporis a magnifica quondam Salomonis potentia, qua prius templum fundatū est, distaret: & prius tēplum pro suis scelerib. nouerant esse destructū, cuius nec magnitudinē nec decorem æquiparare valebant. Quod. n. propheta dicit: Magna erit gloria domus istius nouissimae magis quam primae. Nō ad magnitudinē vel ornatū domus, sed ad rē ipsam p̄tinet, quia maioris miraculi & euidentioris virtutis Dei erat, q̄ paucae captiuorum

rum reliquiae inimicis ēt resistētib. tantum opus perfecerunt, quā q̄ rex opulētissimū nullūm oim aduersarium habens cum adiutorio Tyr̄ regis dilectissimū prout voluit, fecit. Item maior gloria nouissimae domus quā primae, quā in priori domo cultores veteris testamenti legum & prophetarum scri-

pturā populis predicabant. In secunda Christus & apostoli gratiā noui testamenti, & regni celestis introitum nuntiant. *2 Reda. Flebant in adificatione templi spiritualis fletus simul & laetitia principibus nascitur.*

Gaudent enim doctores in salute penitentium, sed lugēt, quia vnquam penitenda commiserunt. Exultant ipsi de salute qui penitentia a morte animae surrexerunt, lugent, quia peccando perdiderūt. Letantur neophyti gratia redemptionis se collectos esse. Dolent, cum humano genere in primo se perijisse parente, & quali corrupto ab hostib. Dei templo. s. statu corporis & animae immortalis in Babylonem, id est, in confusionem praesentis exilij transmigrasse. Sed quia crescentibus bonorum profectibus crescit inuidia malorū, nec inter augmenta porum desunt tentamenta prauorum, qui vel bonum fidē ostendendo, vel apertē malum iugerendo, sanctos ledere conentur, rectē subiungit.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1. Vt laudarent Deum per manus Dauid regis Israel, &c. *Id est, cantantes canticum ab ipso Dauid factum, & ad hoc ordinatum. Plurimi etiam de sacer. & Leu. sequitur.*
- 2. Flebant v. m. *Memores gloriae tēpli quod destructum erat, respectu cuius istud secundū quasi nihil erat. Sed contra hoc videtur esse, quod*

quod dicitur Aggai 2. b. Magna erit gloria domus huius nouissimae magis quā primae. *Diendum q̄ propheta nō dixit, est de praesenti, sed erit, de futuro, qd̄ fuit impletum qñ Christus sua p̄na illam ornauit, qñ ibi oblatus fuit, & quando ibi praedicauit. Et quod hec sit intentio prophetae, patet, per hoc quod dicitur ibidem: Adhuc vnum modicum, &c. Sequitur. Et veniet desideratus cunctis gentibus, id est, Christus, implendo domum istam gloria.*

C A P. IIII.

A vdie. au. ho. *z* Ioseph. Dum templi fundamenta iaciunt, & in hoc aedificando toti sunt, finitimae gentes praecipue Cuthae, quibus olim in Perfide ac Media traditis Salmanasar Assyriorum rex in Samaria, Israelitis inde sublati, nouas sedes dederat, rogabant Satrapas, & eos quibus cōmēdata erat haec aedificatio, vt Iudaeos impediret quo minus urbem ac templum instaurare valeant. Illi vero pecunijs etiā corrupti vendiderunt Cuthaeis suam circa demandatum officinā cessationem & negligentiam, Cyro nesciente, vt pote in alia distracto negotia, qui demū Massagetico bello perijt. *Be. Hostes Iudae & Benjamin Samaritanas dicit, quos captiuatis*

C A P. IIII.

a Samaritae (scilicet haeretici mali. b Landis & confessionis. c Catholici. Populi ad dexteram Iherosolym.

Vdierunt autem hostes Iudae, & Benjamin, quia filij captiuitatis aedificarent templum domino Deo Israel. Et accedentes ad Zorobabel, & ad principes patrum dixerunt eis: *a Ecclesiam instruendo verbo vel exemplo. b Habemus aequam praedicandi auctoritatem.* Aedificemus vobiscum: quia

uatis decē tribubus rex Assyriorum de diuersis gentium populis in ciuitates eorum, & terras transtulit, qui postea acceptam Dei legem ex parte seruabant, nec minus simulacris, quibus & ante seruiebāt. Hi quia veros Dei cultores abominabantur, pollicentur auxilium operis, vt in societatem recepti possent inferre dispēditū. Hi ergo falsos fratres, i. haereticos & malos catholicos expriment, q̄ hostes Iudae. cōtentionis & laudis, quas ecclesia per fidē rectā & operationē recitā, & dignam offert, & Benjamin. i. filij dexterae, dū eos qui se audiūt, separant a fidelibus, qui ad dexteram iudicis benedictionē & regnum aeternum percipienturi sunt. Dicunt ergo. *b Aedifi. vo. Cum affectant haeretici auctoritatem sibi praedicandi*

NICOLAUS DE LYRA. CAP. IIII.

A vdie. au. ho. Iu. *Hic consequenter agit de operis intermissione. Circa qd̄ primo ponitur aedificantium accusatio. Secundo regis responsio, ibi: Verbum misit rex. Tertio mandati executio ibi: Et abierunt. Circa primum primo describitur accusationis occasio. Secundo ipsa accusatio, ibi: In regno autem Assueri. Circa primum dicitur.*

I Aud. au. host. &c. *Isti erant Gentiles qui de Assyrijs missi fuerāt ad inhabitandum Samariam, quae fuerat caput regni decem tribuum, & alias ciuitates in circumitu. Et qui a inhabitabant terram Iudae concessam*

concessam a Deo, ideo erant eis odiosi, & conuerso.

- 2. Quia si. cap. Iudaei qui de captiuitate reuersi erant.
- 3. Et acced. ad Zorob. &c. qui erat princeps inter illos.
- 4. Aedifi. vo. Hoc dicebant malitiose, vt impedirent opus, secundum quod dicit Ra. Sa.
- 5. Quia ita, &c. 4. Reg. 17. dicitur q̄ Gentiles qui de Assyrijs uenerunt ad inhabitandū Samariā et alias ciuitates in circumitu, fuerūt pro magna parte deuastati à leonibus, et fuit suggestū regi Assyriorum, q̄ hoc acciderat, eo q̄ populus ille ignorabat legitima Dei terra illius, pp̄ quod habito cōsilio misit vnum de sacerdotib. captiuis, vt doceret eos, colere dominum, tamen cum hoc colebant idola, vt ibidem habetur.

MORALITER.

Audierunt &c. Per istos q̄ voluerūt se iungere cū filiis Israel in aedificatione tēpli, non ad promotionē operis, sed magis

magis ad impedimētū, pseudoapostoli & Christiani tēti figurati fuerūt, vt Torquatus, & cōsimiles fidelib. se cōiungentes, vt p̄ hoc possēt fideles accusare, & eis efficacius nocere. *† Sed*

Candi inter catholicos tribui, p^{ro}mittentes se eandē cum eis
A recte fidei & operationis tenere castit^{er} itē, vt accepta p^{ro}ptate
Ad. 17. d. docendi i medio boni feminis, a quo Paulus spermologus. i.
feminiueros cognomē accepit, zizania intererat Intraue
runt, n. terrā filiorū Israel non a Iosue introducti, non Iero-

qui integra mente domino edificare. i. ad voluntatem eius
faciendam & gloriam querendam omnium quos p^{ro}taui-
mos & ora conuertere, quare
d. *Conduxerunt.* Bed. Notāda distinctio verborū, q^{uia} cōsiliarios
dicit dato pretio cōduētos cōtra op^{er}atores tēplⁱ, vt destrue

† vel non ve-
stra, sed no-
stra interit.

ita vt vos quærimus Deum vestrū. Ecce nos immolauimus
a ^{impure, s. scilicet, quia non renuntiamus idolis, quæ enim conuentio Christi ad Belial.}
victimās a diebus Alorhaddan regis Assur, qui adduxit nos
huc. Et dixit eis Zorobabel, & Iosue, & reliqui principes pa-
a trum Israel: Non est nobis & vobis, vt ædificemus domum
Deo nostro, sed nos ipsi soli ædificabimus dño Deo nostro,
b sicut præcepit nobis Cyrus rex Persarū. Factum est igitur,
a ^{bene dicitur populus terræ qui operarios virtutis turbare, & opus cælene tenet impedire.}
c vt populus impediret manus populi Iudæ, & turbaret eos
d ædificando. Conduxerunt quoque aduersus eos cōsiliato-
res, vt destruerent consiliam eorum oībus diebus Cyri re-
e gis Persarū, & vsq; ad regnū Darij regis Persarū. In regno
autē Assueri (ipse est Artaxerxes) i principio regni ei⁹ scri-

retur consiliū eorum,
sed nō cōsiliū destru-
ctū, vel opus est inter-
missū, donec scripta
1 Artaxerxis est episto-
la accusationis, ipso iu-
2 bēte phibuerūt eos in
brachio & robore, tūc
3 n. intermissū est opus,
† & non fiebat vsq; ad
annū scđm Darij re-
gis Persarū. vñ colligit
4 q^{uia} toto tpe Cyri ope
incepto, quamuis le-
gnus iusto instabant.
5 Ilo aut mortuo nō cō-
6 silijs prauis impediti,
7 sed aperta impugna-
tione ab opere sunt re-

B Ad 1. c. mō Magus baptismū in ecclesia non p^{ro} sua salute accepit,
sed vt secreta ecclesie familiaris discuteret, q^{uia} exitu mon-
strauit eum ecclesiam quam i persona ficti fratris nequirit,
in apertū persona hostis acerrime impugnant.

a *Nō est nō.* Nō est hereticorū edificare ecclesiā a qua sunt
alieni, sed tantū eorū qui Chō vero regi & sacerdoti adhe-
rentes, principes patrum vocari meruerunt, & pro pia cura
quam habent erga eos qui Christum videre desiderant.

C *Factū est au. Be.* Quoties heretici nō solū in ciuitatibus, sed
et in p^{ro}uincijs p^{ro}uente docēdo vel et sermōdo dogma cōfessio-
nis v^{er}e impediebāt, vt inā nesciremus. Nā vt de magistro
gentiū sileamus, q^{uia} biēnio vinelus in Cæsarea ob p^{ro}secutionē
Iudeorū ab edificādo domū Dei lingua cōpescit heretico-
rū mīdijs. Athanalius pluribus p^{ro}fugus annis. Ambro. in sua
ciuitate obsessus. Hilarius in exiliū relegatus. Eusebius mar-
tyrū passus, plures in Aphrica episcopi linguis cæcis a p^{ro}u-
cia sua cecēti, alij diuersis p^{ro}nis vexati vel interēpti domum
Dei, q^{uia} edificauerant populus terrē. i. hominibus sua querēti-
bus, nō quæ Iesu Chōi proph. amanda dimisere, donec tēpore
diuinitus prouiso sapientibus architectis reedificandæ post
captiuitatem eiusdem domus copia suppeteret.

c *Populi Iu.* Populū Iudæ. cōtinentē & glōrificantē: dicit eū
qui

pulsi. Nō. n. audebāt hostes Cyro viuente qui opus fieri ius-
ferat, aperte obliuendo, quamuis occulte suggestendo vel
consiliando edictis illius contraire.

Mystice aut heretici p^{ro} opportunitate tēporis in p^{ro}silijs ma-
lignorū dogmatū nūc acerbiorē gladiorū pugnā insequunt,
aliquū suffragio Gētiliū principū eā vexare nō verent: Impe-
diūt manus populi Iudæ, cū ecclesiā in mēbris infirmiori-
bus ab opibus pię p^{ro}fessionis retardant, destruerē nitunt p^{ro}-
siliū opandi, cū et animos ab intentione bonę actionis reuoc-
care laborāt. Accusant eos apud reges, eū principū terreno-
rum contra ecclesiā p^{ro}sidia acquirunt, quod quantum no-
ceat fidei, tempore Arriane p^{ro}fidie luce clarius innotuit.

e *In re. au. As. Be.* Hūc Artaxerxē (q^{uia} epistolā accusationis a
Samaritis suscipiēs, uenit Ierusalē & tēplū cōstrui) Iosephus
putat esse Cāb. sem filiū Cyri, q^{uia} post p^{ro}em triginta annis im-
perio fundū, octo annis regnauit, & post eū duo magi vno
anno regnātes, Dariū filium Hystaspis habuere regni succes-
sorē, cuius scđo anno quo tēplū ædificare permisit, dixit
apud Zachariā angelus p^{ro} populo interueniēs: *Dñe exercitū
vsquequo nō misereberis Ieru. a. e. & vrbū Iudæ quibus iratus es? Iste iā
septuagesimus annus est, &c.* Assuerus aut cui pariter epistola ac-
cusationis dē missa, ideo fortasse an al qd rescripterit aut re-

NICOLAUS DE LYRA.

1 A dieb. Alor. &c. Iste fuit filius Sennacherib, qui interfecit pa-
tre, successit ei in regno, vt habetur 4. Reg. 19. & tēpore eius fuit mis-
sus sacerdos p^{ro}dictus. 2 Non est nō. &c. s. communis hæc ædifica-
tio templi, quia nol. bant habere consortium idololatrarum.

3 Sed nos ipsi soli, &c. *Vt bētur sup. c. 1.* Quis est in vobis de vni-
uerso populo eius, sit d. n. cū eo, ascendat Ierusalē quæ est in Iudæa, &
ædificet domū dñi Dei Israel. Ex qua patet, qd licentia Cyri se exēde-
bat ad populū Israel tantum, & su se excusauerunt bene & rationa-
biliter, tamen Samaritani inceptū eos impedire manifestē, quod
prius intentebant facere malitio ē, & occultē. Ideo subditur.

4 Et tur. eos in ædi. Faciendo eis insultus qñ poterant, & non solū
impediabant per seipos, sed etiam per alios qui locum regis Persarum
tenebant in terra illa, eam regendo & recipiendo tributa, quos corrupe-
runt Samaritani pecunia. Ideo subditur.

5 Cōduxerunt. Dicit Iosephus, q^{uia} circa bella occupatus hoc impedi-
mentum ignorabat. Ra. Sa. verò dicit q^{uia} ipse ipse sciente factum est, quod
qualiter intelligentum sit, postea videbitur. Interu. issim. n. fuit opus.

6 Vsq; ad re. In cuius anno sexto completa est domus domini, vt ha-
betur vsq; 6. e. 7 In regno. Posita occasione accusationis, scilicet
eo quod Iuxa repulerunt Samaritanos a tēplū ædificatione, hic conse-
quenter ponitur ipsa accusatio. Et primo agitur de accusantib. perso-
nis. Sed subdi. u. forma accusationis, ibi: Hoc est exēplar. Circa
primū dicitur, In regno, &c. Dicit Ioseph. in 11. antiquitatū l. et ex-
positores nostri eorum, quod iste Assuerus fuit Cabyfes filius Cyri, &
iste

ipon-
isre idem vocatur hic Artaxerxes, propter quod subditur cōter in bi-
blyis nostris. Ipse est Ar. hoc tñ non est in Heb. nec est de textu, sed ab
aliquo doctore fuit appositū per modum glossæ, ratione dicta, et postea
insertum est textui per imperitiā scriptorum. Secundum verò Ra. Sa.
lo. iste Assuerus non fuit idem cum Artaxerxe, sed ei successit, ita q^{uia} se-
cundum cum Artaxerxes hic positus, idem est quod Cyrus, & vocatus
est Cyrus, nomine proprio, Artaxerxes verò nomine cōi regni Persa-
rum, sicut reges Romanorum noīe regni vocabantur Cæsares, & in eū
hoc hēbant noīa p^{ro}pria, sicut Iulius, Augustus, Tyberius, & sic de a-
liis, tñ iste Ra. Sa. Dan. 11. inter Cyrū & Assuerum ponit Cambyses
filiū Cyri, quia videtur magis consonū scripturæ, vt dicitur plenius su-
per Esther & Dan. & iste Cambyses impediuit ædificationē templi. Iste
aut Assuerus non fuit filius Cyri, & in hoc cōuenit eū Iosepho et aliis
s. quod opus tēplū fuit impeditū ab illo qui immediatē successit Cyro,
dicit tñ in hoc quod dicitur hic, q^{uia} non fuit filius Cyri. Itē in hoc quod
dicitur q^{uia} iste fuit Assuerus, qui accepit Esther uxorem. Iosephus autē
inter Cambysē & filiū Cyri & Assuerū qui accepit Esther uxore po-
nū quatuor reges sibi succedentes. s. duos magos sine sapientes, qui p^{ro}-
nū regnauerunt vnus post alium defuncto Cambyse, & Dariū filium
Hystaspis, & Xerxem eius filium, cui successit Assuerus, qui accepit
Esther uxorem quem nominat Artaxerxem. Aliqui autem historio-
graphi adhuc plures ponunt intermedios, quid autem circa hoc sit ma-
gis verisimile, dicitur plenius super librum Esther domino concedente.
Sciendum tamen, quod isti reges Persarum in diuersis locis in Epist.
& in historiis inueniuntur nominati pluribus & diuersis nominibus,
propter quod idem rex videtur aliquando esse plures.

Diuiso.

MORALETTA.

3 Sed nos ipsi soli, &c. Per hoc significatur, quod fideles socie-
tate talium maligne insidiantium debet sollicitē p^{ro}cauere.

† Sicut precepit nō. &c. Per quem significatur Christus, vt di-
ctum est sup. i. ca. Ipse verò dixit suis discipulis, Matth. 10. b.
Cauete autem ab hominibus. scilicet malignis.

7 In reg. au. Assu. &c. Domus dñi spiritualiter ædificatur per
mortuū & fidei p^{ro}ductionē, & ideo per Artaxerxem, qui
ad

ad mitigationem Samaritanorum impediuit ædificationē
templi, significatur prelatus qui ad instantiam curatorum
& clericorum impedit indebitē p^{ro}ductionem verbi Dei
& consilium bonorum in auditu confessionum, & nomen
Artaxerxis ad hoc congruit. interpretatur enim lumine sicut
tentatus. talem enim prelatum ad hoc faciendum indi-
cunt curati & clerici quibusdam rationibus apparentib. sul-
specie boni. vnde subditur;

Scriptu

sponderit tacetur, quia eodē anno quo regnare cepit decedens, Artaxerxi apicē regnādi, & hic curandi reliquit, vel cō temporaneus erat Artaxerxi, sed quati minoris potentie illū hec tractare & decernere permisit.

Beda. Artaxerxes cui suadeur & suafus p̄cepit, ne Ierusalem ædificetur, quemlibet Gētiliū principū ecclesie inimicū persecutorē signat, vel diabolū oīum bonorū aduersariū. Iudēi qui accusant apud regem viros ecclesiasticos. Samaritani qui accusant hæreticos. Vñ cōgrua sibi voce Ierusalem ciuitatē rebellem & pessimam vocant, talem enim iudicant catholicam vnitatem quam impugnant. Reuera autem rebellis est, & muros parietesque fidei recte lapidibus testimoniorū celestium aduersus tela impugnantium cōponit, de quibus dicit Esaias. *Et occupabit salus muros tuos, & portas*

portas tuas laudatio. Nō est autem pessima dicēda, nisi ab illis qui ab optima electione propria scia profus sunt auersi. Inter quē notādūm, quod eo tempore populus Dei Iudæorū cepit noīe cenferi, quo ex tribu Iuda maxime fuerūt hi qui de captiuitate ascendentes Ierofolymę vrbis menia, & templū restaurauerūt, & euacuatā habitatore prouinciā, denuo superatis hostibus q̄ proxima tenebant loca, possederunt.

1 pferunt accusationē aduersus habitatores Iudæ & Ierusalem. Et in diebus Artaxerxis scripsit † Beselam Mithridates, & Tabeel, & reliqui qui erant in consilio eorum ad Artaxerxem regem Persarum. Epistola autem accusationis scripta erat Syriace, & legebatur sermone Syro. Reū Beel Teem, & Samlai scriba scripserunt epistolam vnam de Ierusalem Artaxerxi regi huiuscemodi: Reum Beel Teem & Samlai scriba, & reliqui consiliatores eorum, Dinæi, & Apharsathachæi, Terphalæi, Apharsai, Erchuæi, Babylonij, Sufanechæi, Dieui, & Aelamitæ, & cæteri de gentibus, quas transtulit Afenaphar magnus, & gloriosus, & habitare eas fecit in ciuitatibus Samariæ, & in reliquis regionibus transflumen in pace (hoc est exemplar epistolæ quam miserunt ad eum) Artaxerxi regi serui tui viri qui sunt transfluum, † salutem dicunt. Notum sit regi, quia Iudæi qui ascenderunt a te ad nos venerunt in Ierusalem ciuitatē rebellem & pessimam, quam ædificant extruentes muros eius & parietes componentes. Nunc igitur notum sit regi, quia si ciuitas illa ædificata fuerit, & muri eius instaurati, tributum, & vectigal & annuos redditus non dabunt, & vsque ad reges hæc noxa perueniet

2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15
a *Lesio.* Quia ne queūt sufferre, qui regnū diaboli conant im pugnare, timēt bella concitari in ecclesia, ne hæreses & fallacia eorum cum dogmate Gētiliū debellantur duce illo q̄ ait, *Non veni pacem mi tere, sed gladiū.* Et iterum. *Ignem veni mittere in terram, &c.* gladium. s. verbi Dei quo aduersarios ster

16 Nos autē memores salis qđ in palatio comedimus, & quia † læsiones renat, ignem charitatis, quo suorum corda accendens omnia contrarię sectæ arma, & scuta comburat.

Quoniam

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Scripsit Beselam.* Et dicunt expositores nostri communiter, quod est nomen proprium hominis. Hebræi autem dicunt, quod est nomen commune cum præpositione adiuncta secundum modum linguæ Hebraicæ & Chaldaicæ, & signat in pace, quia ista epistola scripta contra Iudæos scripta fuit silēter & occulte, ne ab ipsis perciperetur, & mitteretur per nuntios ad Cyrum cui scribebatur, secundum Ra. Sa. & sic effectum non haberet epistola illa.
2 *Mithridates & Ta.* Nomen est proprium hominis Gētilis, qui præerat Samatitanis, de cuius voluntate & scitu fuit illa epistola facta.
3 *Ad Arta.* i. ad Cyrum secundum Ra. Sa. in hoc loco, licet aliter alibi dicere videatur, vt dictum est, secundum Iosephū vero & alios ad Cambysem filium Cyri, qui Artaxerxes vocatus est nomine regni.
4 *Episto. aut. literis Syriacis.*
5 *Et le. ser. Sy.* i. idiomate Syriaco. Hoc legit aut dē, quia aliquando contingit qđ epistola scripta literis vnius idiomatis legitur sermonib. alterius linguæ, sicut cū aliquis suā Hebraicę scripturæ pronuntiat in Latino, ista vero epistola eodē idiomate scribebat & legebatur, quia illi quib. mittebat, erant de lingua illa, similiter Iudæi contra quos mittebatur sciebant linguam illā, quia diu fuerunt in regno Babylonie
6 *Reum Be.* Expositores nostri dicunt communiter, qđ sunt tria nomina propria trium hominum scribentium hanc epistolam, sed hoc dictum procedit ex ignorantia Syriaci seu Chaldaici sermonis, est. n. eadem lingua Chaldaica & Syriaca, vt dicit Hier. in prologo galeato, igitur secundū proprietatem illius linguæ primā dictio. s. Reum est nomen propriū hominis, alię duæ sequentes. s. Beel Teē, sunt nomina appellatiua sui officij expressiua. Beel. n. dñm signat vel magistrū, Teē vero ratiocinationē. Ratiocinatio vero vno mō signat computum, alio mō signat prolocutionem verborum. Est igitur sensus, quod est Reum erat dominus vel magister cōputi, quia illi qui colligebāt tributa, & redditus pro rege ci ratiocinationem reddebant, vel erat dominus seu magister in proponendo mandata regis & negotia Samaritanorū populo, vel forte vtrunque ad suum spectabat officium.

7 *Et Samlai scriba.* Iste. n. epistolā scripsit, & Reū eā dictauit, & Mithridates Tabeel eā fieri p̄cepit, qui erat dux transflumē. 8 *Quis tran. Ase.* Al: qui libri, hēt *Samauasar* & male, quia in Hebræo hētur. *Afenaphar.* & iste fuit Afor haddam filius Sēnacherib, vt patet ex prin. c. Sicut. n. supra dictum est, leones vastauerunt magnam partem populi, quem Salmanasar miserat ad habitandum ciuitates Samariæ, propter qđ iste Assorhaddam misit alios loco ipsorū, & cum eis vnum de sacerdotibus captiuis qui doceret eos colere dominum.
9 *Trans flu. in pa.* Hebræi sic habent. *Trans flumen & Cheeneth.* & est Cheeneth nomen regionis, vt dicunt.
10 *Hoc est exem.* Hic consequenter ponitur forma accusationis cum dicit. *Artaxer. reg.* Sequitur. *Iudæi qui ascende. a te ad nos.* Istud concordat dicto Ra. Sa. videlicet quod iste Artaxerxes fuit Cyrus, vt prædictum est, qui a isti Iudæi fuerūt missi in Ierusalem ab isto Cyro & non a filio eius, vt patet ex prædictis ca. i. & bene dicitur.
11 *Ascende.* quia Ierusalem est in altiori situ quam Babylonia.
12 *Ciuita rebel. & pes.* Quod. n. rebellauer: t regi Babylonis tempore Ioachim & tempore Sedecię, patet ex 4. Reg. 24. & 25.
13 *Extruen. mu. eius.* In hoc falso eos accusabant, quia non reedificabant ciuitatem, sed tantummodo templum.
14 *Tribu. & velli.* Dicitur autem tributum a tribuo is, & est illud proprie quod dabatur hominibus missis ex parte regis ad custodiam terrę pro stipendiis ipsorum. Vectigal dicitur a veho vehis, & est proprie pedagium quod soluitur dominis de his quę vehuntur per terram vel flumina vel mare, Annuus redditus, sunt illa quę solūtur singulis annis de possessiuis, vt de agris & domibus.
15 *Nos aut. memo. sa.* id est ciborum sale conditorum, & per hoc insinuant alia beneficia quæ a rege receperant, a parte totum designantes, quia tunc inter eos currebat talis modus loquendi. In Hebræo sic habetur. Et nunc ecōtra destructio palatii quod destruere volumus. i. contrarium beneficii prædictis est palatium. i. domus Dei, quę in plnibus locis veteris testamenti palatiū vocatur in Hebræo, & ideo ipsum destruere intēdimus propter bonum regis, cui obligati sumus ex beneficijs receptis.
16 *Et quia la. reg.* s. subtrahendo tributa, vt dictum est, & mouendo contra cum seditiones consequenter.

f & Cheeneth. Matth. 16. d. Luc. 12. f. † contēptum F

Et

Vide

MORALITER.

16 *Quia lasi.* Tales enim allegant auctoritatem prælatorū ex hoc diminui, quod non est verum, nam dicti prædicatores petunt super hoc humiliter gratiam prælatorum, & ipsi dēt ben-

benigne cōcedere, nā hoc cedit ad alleuiationem oneris sui & suorū salutem subditorum. Allegant et aliquando prædicti diminutionem temporals boni, ideo subditur. † Pos-

A *Quoniam* u. Ipsi hostes ierū de ciuitate domini confiten-
 tur, quia si aedificata fuerit post captiuitatem, & muri de lapidi-
 bus uiuis. i. animalibus cont. a mundi superbiā erecti,
 & habitū uelabitur se uirtutis ciues eius. electi malignis spūti-
 bus ultra peccando non dabunt, imo tenebrarum principib.
 edificatio pietatis
 nocebit, quia quo-
 tidie per laetitiam
 regenerationis re-
 gno diaboli plu-
 res auferuntur,
 qui in seruitium
 eius originali pec-
 cato corrupti ge-
 nerantur, qui non
 habent debitum,
 sed conditori ius-
 sum seruitus tri-
 butum reddant,
 annuos redditus
 primitiarum, &
 decimarum sua-
 rum id est, inchoa-
 tionem & perfe-
 ctionem, bono-
 rum Deo a quo
 acceperant bene-
 uiuendo & gra-
 tias agendo tefe-
 runt.
B *Trans fl.* Euphratem scilicet,
 intra quem Sy-
 ria est, qui bap-
 tismum signifi-
 cat, quia vnus est
 de quatuor fiumi-
 nibus Paradisi,
 qui totum orbem
 irrigant, sicut
 quatuor euange-
 listae ab vno fon-
 te uitae id est, Chri-
 sto inspirati, consona uoce cunctis gentibus lauacrum salu-
 tis predicant, uel quia Euphrates frugifer interpretatur, qd̄ cō-
 gruit sacramēto, quo orbis ablatus & sanctificatus fructū ani-
 marum, uel elimum, s. xag. simū, & centesimū Deo gignit.
C *Verbum misit rex ad Reum B. cteem.* Quirit rex Persarū qui
 interpretatur tētantes possessionē trans fluuium, cum anti-
 quis hostis exercitū tētationum in cursib. ecclesiae fines ir-
 rumpere, & eos qui sacro fonte redēpti sunt, subiugare cona-
 tur. Iuuat cum Samaritā, cū heretici impugnātes ecclesiam
 pro

gis videre nefas ducimus, idcirco misimus & nuntiauius regi,
 ut recenscas in libris historiarum patrum tuorum, & inuenies scri-
 ptum in commentarijs, & scies quoniam urbs illa urbs rebellis est,
 & nocens regibus, & prouincijs, & bella concitantur in ea ex dieb.
 antiquis, quam obrem & ciuitas illa destructa est. Nuntiamus nos re-
 gi, quoniam si ciuitas illa aedificata fuerit, & muri ipsi⁹ instaurati, pos-
 sessionem trans fluuium non habebis. Verbum misit rex ad Reū Be-
 cteem, & Samsai scribam, & ad reliquos qui erant in cōsilio eorum
 d habitatores Samariae, & ceteristrās fluuium, salutem dicēs & pa-
 cem. Accusationem quam misistis ad nos, manifeste lecta est corā
 me, & a me praeceptū est, & recēserunt, inueneruntque, quoniam
 ciuitas illa a diebus antiquis aduersū reges rebellat, & seditiones &
 praelia concitantur in ea. Nam & reges fortissimi fuerūt in Ierusalē,
 qui & dominati sunt omni regioni, quae trans fluuium est. Tributū
 quoque, & uectigal, & redditus accipiebant. Nunc ergo audite sen-
 tentiam. Prohibeatis viros illos, ut urbs illa nō aedificetur, donec si-
 forte a me iussum fuerit. Videte, ne negligēter hoc impleatis, & pau-
 latim crescat malum contra reges Iraq; exemplum edicti Artaxer-
 xis regis lectum est coram Reum & Samsai scriba, & consiliarijs eo-
 rum. Et abierunt festini in Ierusalē ad Iudaeos, & prohibuerunt eos
 in brachio & robore. Tunc intermissum est opus domus domini in
 Ierusalem, & non fiebat usque ad annum secundum regni Darij re-
 gis Persarum.

pro regno diaboli militat, & dolentes dicunt, quia si ciuitas
 edificata fuerit & muri instaurati per fidē. s. & operationem
 rectam, ille trans fluuium. i. in cordib. eorū qui baptizati sūt,
 possessionem non hēbit. Intelligunt, uetiam qui fidē rectā
 non intelligunt, quod eandem mentem lux & tenebrae si-
 mul iniquitas &
 iustitia, Christus
 & Belial posside-
 re nequeunt. Pat-
 tet sensus literae
 & allegorice, quia
 prophanus, id est,
 hostis, antiquus
 libentissime fa-
 uet eis, qui eccle-
 siam persequunt-
 tur, & prohibent
 aedificati.
d *Habitato. Sa-
 ma.* Habitant ho-
 stes Ierolymoa-
 rum in Samaria,
 quae interpreta-
 tur custodia, non
 quod praecepta fi-
 dei & ueritatis cu-
 stodiant, qui uis-
 sioni uerā pacis
 obstinate, repu-
 gnant, sed quia
 custodiam uirtu-
 tum penes se ma-
 nere iactant, cum
 aduersus mōnia
 pacis per heresim
 pugnant.
e *Ita, ut exem.*
 Beda. Patet or-
 do historig, quod
 hostes populi Dei
 primo opus san-
 ctum persequen-
 do impediēbant,

deinde consilium rectae intentionis eorum prauis consilijs
 dissipare tentabant, nec oīno ab opere retrahere uolebant,
 priusquam regali auxilio uultu auctoritate publica obfisterēt,
 quorum notanda in accusando fraudulentia, qua eos qui do-
 mū Dei aedificabant, ciuitatem contra regnum aedificare q̄-
 rebantur, & praecipiente rege, ne ciuitas aedificaretur, mox
 arrepta auctoritate ne templum aedificaretur, restiterunt, cū
 nihil de constructione templi detulissent, & rex tātum pro-
 hibuisset construi ciuitatem.

Mylice.

C

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Vide me. du.* quia essemus ingrati.
- 2 *Ut e. in l. his. pa.* i. regum qui praecesserunt te.
- 3 *Et scies quoniam, & c. e.* ut expositum est supra.
- 4 *Et noc. re. & pro.* quia tēpore Dauid & Salomonis plura re-
 gna fuerunt ei subiecta, ut patet. 2. Reg. 8. & 3. Reg. 4.
- 5 *Quoniam ob. & ci. il. de.* s. propter rebellionem contra regē Na-
 buchodonosor, ut habetur. 4. Reg. 60.
- 6 *Posses. tr. su. non ha. s. vltra Euphraten,* qui erat medius inter
 regnum Persidis & regionem Iudaeorum.
- 7 *Verb. mi.* Hic consequenter ponitur regis responsio. Et pa-
 tet litera ex supradictis usque ibi.
- 8 *Salu. dic.* Hebraei sic habent. *Et ceteris trans fluuium Selam &
 Cheeneib.* Et dicunt quod sunt nomina regionum trans flu-
 uium existētium, in quibus habitabant aliqui de transmissis
 a regibus Assyriorum ad inhabitandum terram illam. Cetera
 ra patent ex praedictis usque ibi.
- 9 *Nam & re. for. s. in Ieru.* Ut patet de Dauid & Salomone,
 Iosaphat & pluribus alijs.
- 10 *Et do. sunt.* Hoc habetur 3. Reg. de Salomone, quod eius
 dominium se extendebat a flumine magno Euphrate usque
 ad riuum Aegypti.
- 11 *Tributum qu.* Accipiebant ab omnibus illis prouincijs.

- 12 *Prohibeatis viros illos ut urbs, & c.* Ex quo patet, quod si iste
 Artaxerxes fuit Cyrus, non retractauit dictū suū, quia non
 dederat licentiam reaedificandi ciuitatem, sed solum tēplū,
 ut habetur sup. c. i. nec istud retractauit.
- 13 *Et abie. fest.* Hic consequenter ponitur operis inhibitiō,
 cum dicitur.
- 14 *Et prohib. & c. robore.* i. cum uirtute exercitus, cui Iudei non
 poterant resistere. Ideo subditur.
- 15 *Tunc intermis.* Et sic patet quod plus fecerint Samaritani
 quam rex mandasset, quia prohibuerunt reaedificatiōem tem-
 pli quam rex non prohibuerat. Et sic verificatur dictum Iose-
 phi. s. quod ignorante Cyro temporib. suis fuit impedita tē-
 dificatio templi, scilicet tamen inhibuit reaedificatiōem
 ciuitatis, ut dicit Ra. Sa. sub cuius prae-textu impedita fuit edi-
 ficatio templi.
- 16 *Et non sic. & c. Da. re.* secundum Iosephum iste fuit Darius
 Histaspis qui fuit amicus Zorobabel & fauorabilis Iudaeis, si-
 cut patet ex sequentibus. Et hoc maxime fuit, ut dicit Iose-
 phus, quia antequam promoueret ad regnū, fecit uotū,
 quod si contingeret eum ad regnū promoueri, faceret tē-
 plum aedificari, & ibi uasa deserti. Secundum uero Ra. Sa.
 iste Darius fuit filius Assueri & Esther regine, & sic fuit fa-
 uorabilis Iudaeis ratione matris suae quae fuit Iudea.

MORALITER.

6 *Posses. tr. su. non. q. d.* Tales praedicatorum & confessores
 trahunt ad se bona debita ecclesiae, quae non est ita, salua cuius-
 que, dicentis reuerētia, sed magis oppositum, nam in pra-
 di-

dicationib. publice, & in confessionib. tēcrete fideles admo-
 nēt reddere fideliter debita suis curatis & alijs ecclesiae mini-
 stris, pp̄ quod praelati talibus rationibus friuolis non debēt
 credere, & animarum fructum pro talibus impedire.
 † *Prophē.*

CAP.

CAP.

C A P. V.

Prophetauer. Be. In libris eorum plenius scriptum est, qui bus verbis socordiam eorum redarguerint, qui negligē tiores erāt erga opus tēpli, vel promissio Dei auxilio ad ope randū accenderint, qua etiā deuotione ad exhortationem eorum Zoroba- bel, Iosue, & om- nis populus se ad operandum accin- xerint. Ag- gēus enim ita in- cipit: In anno se- cundo Darij re- gis i vno die mō- sis p̄fati, factum est verbum do- mini i manu Ag- gēi prophete, di- cens. *Dic ad Zorobabel filium Salathiel, & ad Iesum filium Iosedec, &c.* Et paulo post Et suscitauit dominus spiritum Zorobabel filii Salathiel ducis Iuda, et spi- ritum Iesu filii Iosedec sacerdotis magni, & spiritum reliquorum de omni populo, & ingressi sunt, & faciebāt opus in domo domini, etc. Zacharias aut sic incipit. In mense octauo in anno secūdo Darij regis, factum est verbum dñi ad Zachariam filium Barachia, filium Ado prophetam, &c. Ex quo apparet quomodo Esdras Zachariā filium Ado nominet, quia. f. nepos illius fuit qui propheta nobilis fuisse intelligit, cuius Zacharias in prophetis eximius iure filius diceretur. Inter q̄ notandum quā ti spiritus isti prophetiæ fuerint, vt contra tantū regis edictū & Samaritanos & oēs gentes per circuitum ædificationē tēpli impediētes iuberent templum extrui. Zorobabel quo que & Iesus, & populus qui cū eis erat, non minoris fuisse fidei probantur, qui prophetas iubentes magis audierunt quā prohibentis regis imperium.

D Rophetauerunt autem Aggæus propheta & zacharias filius Ado, prophetantes ad Iudæos qui erāt in Iuda & Ierusalem, in nomine Dei Israel. Tūc surrexerunt Zorobabel filius Salathiel, & Iosue filius Iosedec, & cæperunt ædificare templum Dei in Ierusalem, & cū eis prophete Dei adiuuātes eos. In ipso autem tempore venit ad eos Iathananai, qui erat dux transflumē, & Starbuzanai, & cōsiliarij eorū, sicq; dixerūt eis. Quis dedit vobis consilium vt domum hanc ædificaretis, & muros eius instauraretis? Ad quod respondimus

tor. Iosedec dominus iustus, hic quidē sicut filius Nū Christum significat, vterque enim populum in terram promissionis, ille de longo incolatu eremi, hic de longiore captiuitatis seruitio introduxit. Sic verus Iesus electos suos ab omnibus malis eruens, ad superni regni promissa gaudia inducit, qui est filius Iosedec. i. domini iusti, de quo dicitur. Dominus iustus concidet ceruices peccatorum, &c.

d In ipso. Be. Patet literæ textus, quia confortati verbis prophetarum, optimates Iudæorū non potuerunt hostium in festationibus a sancto opere præpediri, a quo quiescētibus adhuc prophetis timore hostiū cessauerant, sicut nunc in ecclesia geritur, dū hi qui malignorum spirituum, vel hominum insidijs retardati, tardiores aliquā ad opus bonum fuerūt, repēte verbis doctorū vel diuinarū scripturarū correpti, nullis tēta- tionū machinis possūt vincī, vela p̄posito intētiōis reuocari.

c Ad quod respondimus. Videtur q̄ hoc scripsit p̄sens affuisse, cū Esdras dicitur scripsisse, qui nō tunc Ierololymis fuisse, sed

lehe nati. Hic signat Christum, qui vt mundū a confusione errorū liberaret, in Babylone. i. in cōfusione mundi oriri & conuersari dignatus est. Qui ēc recte Babylonis magister dī, non q̄ ea que Babylons. i. mundi sunt doceat, sed quos Babyloniū iugo pressos inuenit, ad gratiā libertatis erudit, & erudit ad patriam celestem perducit. Cuius pater ē Salathiel. i. peritio mea, Deus, q̄. f. in psalmodicit. *Pete a me, et dabo tibi gentes hereditatē tuā, &c.* vnusquisque etiā cum Deum inuocans non aliud querit quam ipsum, potest eū Salathiel vocare. *Et Io. Bed. Io sue vel Iesus interpretatur filia*

C A P. V.

tor. Iosedec dominus iustus, hic quidē sicut filius Nū Christum significat, vterque enim populum in terram promissionis, ille de longo incolatu eremi, hic de longiore captiuitatis seruitio introduxit. Sic verus Iesus electos suos ab omnibus malis eruens, ad superni regni promissa gaudia inducit, qui est filius Iosedec. i. domini iusti, de quo dicitur. Dominus iustus concidet ceruices peccatorum, &c.

d In ipso. Be. Patet literæ textus, quia confortati verbis prophetarum, optimates Iudæorū non potuerunt hostium in festationibus a sancto opere præpediri, a quo quiescētibus adhuc prophetis timore hostiū cessauerant, sicut nunc in ecclesia geritur, dū hi qui malignorum spirituum, vel hominum insidijs retardati, tardiores aliquā ad opus bonum fuerūt, repēte verbis doctorū vel diuinarū scripturarū correpti, nullis tēta- tionū machinis possūt vincī, vela p̄posito intētiōis reuocari.

c Ad quod respondimus. Videtur q̄ hoc scripsit p̄sens affuisse, cū Esdras dicitur scripsisse, qui nō tunc Ierololymis fuisse, sed

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. V.

Propheta. Hic consequenter describitur operis resumptio. Circa hoc primō opus resumit. Secūdo hoc inquitur, ibi. *In ipso autem tempore. Tertio negotiū ad regē deducitur, ibi. Placuitque.* Circa primū sciendum, quod Iudæi resumpserunt opus absq; licentia Darij duplici de causa. Vna fuit, quia cōfidebant de eius fauore propter amicitiam cum Zorobabel secundum Iosephum, vel ratione matris suæ Esther secundum Ra. Sa. Alia causa fuit, quia Aggēus & Zacharias prophete denuntiabant eis in nomine domini, quod secure opus resumerent, & quod a Persis impedimentum non haberent, & sic anno secundo Darij opus prius intermissum resumpserunt. Et hoc est quod dicitur.

1 Prophe. au. Agg. pro. & Zac. Quorum prophetiæ habentur in lib. 12. prophetarum.

2 Filius Ad. Sic dēt scribi. f. p̄ vnum. d. i. nepos Ado, quia fuit filius Barachia filij Ado, vt hētur in principio p̄phetiæ suę.

3 Proph. ad Iud. Modo p̄dicto, & licet inter habitātes Ierusalem & terrā in circuitu essent aliqui de tribu Benjamin &

& de tribu Leui, & alijs tribubus, vt dictum est, sup. 2. ca. tamen omnes sunt denominati Iudæi a tribu Iudæ post reditum captiuitatis Babylonicę. Tum quia Zorobabel dux redeuntium fuit de tribu Iuda, & sic erat principalior. Tū quia illa tribus fuit ad ædificationem templi feruentior.

4 Et cum eis prophete Dei, &c. Excitando populum ad opus.

5 In ipso. au. tem. Hic consequenter de opere resumpto requiritur a duce qui tenebat locum regis in terra illa cū dicitur.

6 Quis dedit vo. con. q. d. tantum opus nouum non deberet fieri sine licentia regis, quia templum edificabatur ad modum fortalitię & turris, vnde in terris subiectis non permittūtur fortalitia construi sine voluntate dominorum.

7 Ad quod respond. Ex hoc videtur, quod Esdras qui scripsit librum istum, tunc esset in Ierusalem, quia conuenerat se alijs, sed postea rediit ad Persidem, vt plures secum adduceret de Iudæis, secundum quod habetur, infra 7. cap. Potest etiam dici quod tunc existēs in Babylone conuenerat se illis qui erant in Ierusalem, sicut Paulus apostolus associat se illis, qui in die iudicij reperientur viui. i. The. 4. d. dicens. Nos qui uiuimus, qui relinquitur, simul rapiemur cum illis in nubibus obuiam Christo in aere.

Que

M O R A L I T E R.

1 Prophe. au. Per istos duos loquētes ex inspiratione diuina significantur p̄dicatores veritatis euangelicę, quibus a deo datur sapientia et eloquētia. I. uc. 21. c. Ego enim dabo vobis os & sapientia, cui non poterunt resistere et cōtradice omnes aduersarij v̄stri. Et interpretatiō nominū dictis p̄dicatorib. congruit. Aggæus. n. interpretatur festiuus. Zacharias autem, memor domini, p̄dicatores autem p̄dicti fideles inducūt ad habendū Dei iugē memoriā, vt per hoc peruenire valeant ad sanctorū festiuitatem. Per binariū autem istorum prophetarū significatur, qđ p̄dicatores euangelij charitate debēt esse adinuicē cōbinati. vñ Gre. super illud Lu. 10. a. Misit illos binos, & binos ante faciem suam, &c. Binos ergo discipulos

pulos in p̄dicationem dominus mittit, vt p̄ hoc nobis tacitus innuat, qđ qui charitatem erga alterum non hēt, p̄dicationis officium nullatenus suscipere debet.

3 Prophe. addu. r. reedificatione templi, vnde subditur.

† Tunc surrexerunt Zorobabel, &c. Per quod significatur, quod p̄dicatores euangelici debent inducere populū ad reedificationem ecclesię, qđ consistit in morib. et fide, & quia non solum debent ad hoc inducere verbo, sed et vīc exemplo, ideo subditur.

4 Et cum eis proph. eos adiuuantes, &c. In moralib. enim magis valent facta quam verba.

6 Quis dedit vo. con. Per istos signantur illi qui querunt occasionem impediēdi ad p̄dicationē uerbi diuini, sed tamen non possunt ad assistentē adiutorio spiritus sancti, iō subditur.

A sed multo post regnate Artaxerxe illuc uenisse reperit. Aut ergo tunc uere ibi fuit, et facta templo Babyloniam rediit, ut plures de filiis Israel in Ierusalem reduceret, aut se adificandis iungit, quasi suum sit qd erga fratres agitatur, uel qd ipsi agunt, sicut Apostolus ait. *Nos qui uiuimus, qui residui sumus in aduentu*

1. Thef. 4. d.

domini non praesentemur, &c.

a Exemplar epi.

Multum d. s. m. h. est hec epistola. Ibi quam Reu Beeltheem, & Samisai scripserunt, Artaxerxi. Illa enim accusatio Ierosolymitarum,

† Donec. † responderet per epistolam ad hanc.

† scilicet.

hanc laude non solum gentis, sed & Dei omnipotentis plena est, illa insidijs, hec amicitibus, literis scripta, quia illa a Samaritanis hostibus Iudeorum hec

B a duce regionis

transfluum, id est inferioris Syriæ et Phoenicis, & a sociis eius, qui nullas contra Iudeos inimicitias domesticas habuerunt, sed tantum regis a quo potestatem acceperant, voluntatem exequi curabant. Samaritæ, qui primam scribentes epistolam animos regis aduersus

† in domo thesaurorum.

structores templi accenderunt hereticis comparantur, quia

celestiam intantum feda peste commaculant, ut etiam exosam Gentilib. reddant, eorumque furorem excitant aduersus illam. Dux autem Syriæ qui regem de opere Dei non operando instigat, sed consulendo interrogat, eo signat qui adhuc in Gentilitate positi, nec se credituros abnegant, si uera & iusta esse hanc diuinitatis scripturam intelligant. Denique audies a senibus Iudeorum cum rationes redderet nos sumus serui Dei celi & terræ, &c. adificantes noluit impedire, sed simplici animo quasi

C ut utrum Cyri templi edificari iusserit, & Darius hoc uelit. Agnita

eis que essent nomina heorum auctorum adificationis illius. Oculum autem Dei eorum factus est super senes Iudeorum, & non potuerunt inhibere eos. placuitque; ut res ad Darium referretur, & tunc satisfacerent aduersus accusationem illam. Exemplar epistolae quam misit Tarhanai dux regionis trans flumem & Starbuzanai, & consiliatores eius Apharsachai, qui erant trans flumem, ad Darium regem, sermo quem miserant ei, sic scriptus erat. Dario regi pax omnis. Notum sit regi esse nos ad Iudaeam provinciam ad domum Dei magni, quae adificatur lapide imposito, & ligna ponuntur in parietibus, opusque illud diligenter extruitur, & crescit in manibus eorum. Interrogauimus ergo senes illos, & ita diximus eis. Quis dedit uobis potestatem, ut domum hanc edificaretis, & muros hos instauraretis? Sed & nomina eorum quaesiuimus ab eis, ut nuntiarem tibi scriptumque nomina eorum uirorum qui sunt principes in eis. Huiusmodi autem sermonem responderunt nobis, dicentes. Nos sumus serui Dei celi & terrae, & adificamus templum quod erat extructum ante hos annos multos, quodque rex Israel magnus adificauerat & extruxerat. Postquam autem ad iracundiam prouocauerunt patres nostri Deum caeli, tradidit eos in manus Nabuchodonosor regis Babylonis Chaldei, domum quoque hanc destruxit, & populum eius traxit in Babylonem. Anno autem primo Cyri regis Babylonis, rex Cyrus proposuit edictum, ut domus Dei adificaretur. Nam & uasa templi Dei aurea & argentea, quae Nabuchodonosor tulerat de templo quod erat in Ierusalem, & asportauerat ea in templum Babylonis, protulit Cyrus rex de templo Babylonis, & data sunt Salsabasar uocabulo, quem & principem constituit. Dixitque ei Haec uasa tolle, & uade, & pone ea in templo quod est in Ierusalem, & domus Dei adificetur in loco suo. Tunc itaque Salsabasar ille uenit, & posuit fundamenta templi Dei in Ierusalem, & ex eo tempore usque nunc adificatur & necdum completum est: Nunc ergo si uidetur regi bonum, recenset in bibliotheca regis, quae est in Babylone, utrum nam a Cyro rege iussum fuerit, ut adificaretur domus Dei in Ierusalem, & uoluntatem regis super hac re mittat ad nos.

ta autem uoluntate utriusque; regis diligenter ut opus eius proficeretur, adiuuit. Quae omnia illis conueniunt, qui in Gentili uita constituti quaeritionem ecclesiae usam repetere obstupescere, deinde de uere religionis audire et discere studerent, & tandem cognoscere quod hoc a Deo caeli & terrae, & solus uere est Deus origine

sumpsit sacrificijs eius communiuicant, & adificium iuuare latantur.

b Lapide imposito. nouo. s. quem impositum repererunt, sed poliando adificio aptauerunt. Nam & si ueterum lapidum, qui secundum Ieremiam dispersi fuerant in capite omnium platearum aliqui remanserunt, lapides noui erant poliendi, ex quibus opus templi posset impleri.

Quod mystice, uidemus in ecclesia fieri, cum non solum de his qui penitendo resipiscunt, sed etiam de illis qui nuper ad fidem uocati institutione magistrorum quasi norma operis cum compositi, & in edificio congruo ordine sunt locati, adificatur. De ueteribus quoque & nouis lapidibus, id est, dudum positus & impositus tem-

plum adificatur, cum de utroque populo Iudaeo. i. & Gentili. una Christi ecclesia colligitur. Alter. n. iam dudum cognitione & obseruantia legis uelut politus erat. Alter idololatricae mancipatus nulla spiritalium architectorum industria, nullo pietatis cultu deformitate agrestis & terrene mentis exuerat. c. Et ligna ponuntur in parietibus, opus etc. Bed. Ligna quae ad ornamentum uel munimentum templi ponuntur, eandem sanctorum uiam in ornatu ecclesiae quam & lapides designat, de quibus dicitur. *Exultabunt omnia ligna sylvarum, &c.*

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Quae essent nomina auctorum, etc.* Hoc. n. quaesierat dux trans flumem & socii eius, ut haberet inf. & hoc rationabiliter, quia si res esset culpabilis, magis essent puniendi principales quam alii. 2 *Uenit aut. Dari.* i. respectus misericordiae diuinae & adiutorii. 3 *Fa. est. su. su. iu. etc.* confortatio & roboratio in edificatione. 4 *Et non potuit* quia nullus potest resistere uoluntati diuinae. Licet autem praedicti uenissent ad inhibendum opus, tamen dominus mutauit eorum uoluntatem, secundum quod scribitur Prou. 21. a. *Cor regis in manu domini, quocumque uoluerit, uertet illud.* 5 *Placuitque;* Hic consequenter negotium ad regem refertur. Circa quod sciendum, quod nisi non inhiberent adificationem, sed regi significauerunt eam, ut habita eius uoluntate eam inhiberet uel pmitteret, uel non accusaret ut falso Iudeos, sicut alii fecerant ut dictum est praeced. c. sed simpliciter factum nuntiauerunt, & hoc est quod dicitur. *Placuitque;* etc. tanquam ad superiorem. 6 *Et tunc, etc.* quae politica est ca. praeced. quia si placeret regi adificatio praedicta, accusatio non esset in aliquo contra istos. Caetera patet usque; ibi. 7 *Quae adificata imposito.* quia non sic habet ibi sculpturae imaginum. 8 *Et si. po. etc.* i. arabes ex transuerso domus. ad tenendum unum parietem cum alio, & ad sustentandum solatium desuper, & quia parietes templi interioris erant operati tabulis ligneis sicut

sicut fuerat in templo Salomonis. 9 *Interrogauit, ergo. s. il. i.* principales illius operis. 10 *Nos sumus serui, etc.* quia illud opus fiebat ad cultum eius. 11 *Et adificata, etc.* quia quadragesimo & decimo anno postquam destrueretur per Nabuchodonosor, ut dicitur Hebraei. 12 *Quodque; rex Isra. ma. s.* Salomone, uel dicitur 3. Reg. 6. ca. qui fuit ualde magnus in potentia, & diuitijs, & gloria, ut h. 3. Reg. 4. 13 *Postquam autem, etc.* suis idololatrijs, & alijs nequitijs, ut habetur. 4. Reg. in pluribus locis. 14 *Tradidit eos in ma. etc.* ita quod fuerunt debellati & destructi magis diuina uirtute, quam humana propter sua peccata. 15 *Rex Cyrus.* a Deo caeli inspiratus. 16 *Proposuit edictum, etc.* secundum quod habetur sup. 1. c. Caetera patent ex dictis ibidem usque; ibi. 17 *Uenit itaque; etc.* Ex quo patet quod dictum est sup. 1. ca. quod iste Salsabasar fuit Zorobabel, quia iste fundauit domum istam, secundum quod dicitur Zach. 4. ca. *Manus Zorobabel fund. dom. istam, & manus eius perf. eam.* 18 *Et necdum completum est.* propter hostes impediens. 19 *Nunc ergo, etc.* ex hoc patet, quod isti non habebant uoluntatem impediendi opus, sed magis promouendi, dum tamen placeret regi, sicut patet per effectum c. se.

CAP.

C A P. V I.

Tunc Darius Beda. Iosephus nomen loci in quo hæ Cyri-
lithanis constructa urbe in regione Mediae codex. Porro alia
translatio sic habet. In Egathana in ædificio tutissimo re-
gionis Medorum, unde
videtur, quod nomen
Medena non aliud quã
Mediam significat.

Vt ponant fundamenta.
Beda. Non est nobis ex-
ponendum, quia neque
in priori templi ædifi-
catione, neque in poste-
riori aliquid harum mē-
surarum, vel huiusmodi
operis invenitur, unde
colligitur Cyrum hoc
de suo sensu protulisse, &
mensuram vel ordinem
temporis, vt sibi uide-
batur congruum anno-
tasse. Siquidem templū
(vt verba dierū narrant)
in mensura prima, id est
intra muros interiores
habebat 60. cubitos lon-
gitudinis, 20. latitudinis,
& altitudinis, ut Regum
historia scribit, vsque ad
cœnaculum cubitos 30.
deinde alios 30. usque ad
cœnaculum superius
quousque altitudo porti-
cum ascendebat, ut Iosephus
testatur, deinde
60. vsque ad summum
tectū. simul 120. vt ver-
ba dierum docent. Quo
modo autem dicit ordi-
nes ponendos de lapidi-
bus impositis tres, & sic

C A P. V I.

Tunc Darius rex p̄cepit & recēserūt
in bibliotheca librorū, q̄ erāt repo-
siti in Babylone, & inuētū est ī Eg-
bathanis, qđ est castrū in Medena
p̄uincia, volumen vnū, † talisq; scri-
ptus in eo erat cōmentarius. Anno
primo Cyri regis, Cyrus rex decre-
uit, vt domus Dei q̄ est in Ierusalē, ædificaret̄ in loco, vbi
immolāt hostias, & ut ponāt fundamēta supportātia al-
titudinē cubitorū sexaginta, & latitudinē cubitorū sexa-
ginta, ordines de lapidib. † impositis tres, & sic ordines de
lignis nouis Sūptus at̄ de domo regis dabunt̄. Sed & va-
sa tēpli Dei aurea, & argētea q̄ Nabuchodonosor tulerat
de tēplo Ierusalē, & attulerat ea in Babylonē reddāt, &
referant̄ in templū Ierusalem in locum suum, q̄ & posita
sunt in templō Dei. Nunc ergo Thathanai dux regionis
q̄ est trās flumen, Starbuzanai, & cōsiliarii v̄ri Aphar-
chæi q̄ estis trās flumē, p̄cul recedite ab illis, & dimittite
fieri tēplū Dei illud a duce Iudæorū, & a seniorib. eorū, &
domum Dei illā ædificēt ī loco suo. Sed & a me p̄ceptum
est, qđ oporteat fieri a p̄sbyteris Iudæorum illis, ut ædifi-
cēt domus Dei. s. vt de sarca regis. i. de tributis, q̄ dant̄ de
regione trās flumē, studiose sumptus dent̄ v̄ris illis, ne

te faciem templi, de qua scriptura cum palatium a Salomo-
nis fabricaretur, ita memorat. *Fecit atrium in ius rotundum triū
ordinum, de lapidibus sc̄ctis, & vnus ordinis dolata cedro, necnon &
in atrio domus domini interiori, & in porticu domus.*
* Chryf. Per hanc gentem docebatur uniuersus orbis ter-
ra, dum & abduceren-
tur, & rursus reduceren-
tur. Ipse. n. reditus fuit lo-
co p̄conis. Eorum. n.
fama ubique peruolabat,
Dei in eos benignitatem
manifestam omnib. effi-
ciens, quod. serant ma-
gna, & reuera omni opi-
nionē maiora que in eos
erant facta miracula. Ip-
se. n. Cyrus qui eos tene-
bat, ipsos dimisit, cum
nullus eum rogasset, sed
Deus mentem illius mol-
liisset, nec solum eos di-
misit, sed etiam affecit
domis, & muneribus.
c Reddantur. Darius per
fectas litteras autoritate
sua confirmat compe-
scens omnes Iudæorum
aduersarios, & templum
in loco suo ædificatū iu-
bet, &c.
d Nunc ergo. Significat
Attaxerxes, qui domum
Dei, & ciuitatem ædifica-
ri uerat, eos qui constru-
ctioni ecclesie sancte mo-
tis persecutione. contra
dicūt, inter quas ecclesia
maxime martyrum ui-
ctoria floruit. Darius au-
tem piam illorum regū
deuotionem, qui agnita
fidei Christiane pietate

In pf. 129

fraries.
Beda
vbi sup.

E

non resistere, sed suis decretis eam adiuuare curabant, e qui
bus multi interdictis persecutionibus priorum, se ipsos eum
subiectis populis eiusdem fidei sacramentis consecrari uo-
luerunt, quibus bene conuenit quod Darius adiungit. *Sed a
me p̄ceptum est, quod &c.* Quis enim explicare ualeat, quan-
tum Ecclesia liberalitate Regum adiuta sit, & locuple-
tata?

Vt de arca. Beda. De arca regis ad opus Dei sumptus tri-
buunt̄, eū ex familia seculariū principū aliq. ipsi fauetibus
ad

Ibidem
Beda
F

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. V I.

Tunc Darius. Hic consequenter describitur templi consumma-
tio. Circa quod primo ponitur regis concessio: secundo diligens e-
xecutio, ibi: Igitur Thathanai. Circa primum Darius in sua episto-
la prima decretum Cyri recitat, secundo recitatū confirmat, ibi. Nunc
ergo. tertio p̄nam impediētium determinat, ibi. A me ergo.
Circa primum dicitur.

- 1 Et recēserunt. Non est hic nomen ciuitatis, sed prouinciæ,
vel potius totius regni, sicut Francia aliquando dicitur totum regnum
in quo sunt multa prouinciæ, unde subditur.
- 2 Et inuentum est in Egba. Istud castrum ædificauit Arpha-
xat rex Medorum, ut habetur Iudith. 1
- 3 Talisque scriptus in eo. i. regum decretum.
- 4 Et ut po. fun. & secundum hoc istud templum secundum non
fuit ita altum de medietate, sicut fuit templum Salomonis, quod habuit
centum, & viginti cubitos in altitudine, ut habetur 2. Par. 3. & idem
dicit Iosephus.
- 5 Et lat. Credo quod hic accipitur latitudo pro longitudine, ut di-
catur latitudo latus magis protensum, tanta enim fuit longitudo tem-
pli Salomonis, scilicet 60. cubitorum. Si enim acciperetur hic proprie
latitud. sequeretur quod hoc templum secundum fuisse latius in tri-

plo quam templum Salomonis, cuius latitudo fuit 20. cubitorum tan-
tum, ut habetur 3. Re. 6. aliqui dicunt, quod Cyrus protulit, ut litera so-
nat ex suo spiritu, quia sit ædificabant templa Persarum, tamen non
fuit sic factum, sed ad similitudinem templi prioris a Salomone facti.
Sed hoc non est verisimile, quia in principio huius libri dicitur. Susci-
tauit Deus spiritum Cyri regis Persarum, &c. & ideo non est
verisimile, quod spiritu proprio mensuras templi disposuerat ad simili-
tudinem templorum idololatricæ, sed verisimilius est, quod ante colloca-
tionem habuit cum sapientibus Iudæorum, & secundum eorum consi-
lium templum fieri disposuit, & p̄cepit.

- 7 Ordines de lap. Vtrum autem isti tres ordines essent secundum
altitudinem muri, vel secundum eius spissitudinem nō habetur, uidetur
tamen magis secundum spissitudinem ex hoc quod subditur.
- 8 Et sic or. de li. &c. in Hebræo habetur, Et ordo de lignis no-
uis. Parietes. n. templi exterius erant de lapidibus, sed interius erant
operti tabulis ligneis, sicut & in templo Salomonis.
- 9 Nunc ergo. Hic consequenter ponitur decreti recitati confirma-
tio, ideo subditur.
- 10 Procul recē. i. nullum nocumentum infer te, sed magis, adiuto-
rium, unde subditur.
- 11 Vt de arca re. &c. i. de tributis que dantur de regione, &c.

*Et

M O R A L I T E R.

Tunc Darius. Per Darium regem conuenienter significa-
ri potest summus pontifex, ad quem spectat uniuersalis ec-
clesie regimen. Per hoc igitur quod ad determinationem
negotii Darius bibliothecam recenseri fecit, & reuolui, si-
gnificatur quod summus pontifex in determinatione ne-
gotiorum fidem, vel mores tangentium per se, & per alios
ad

ad hoc idoneos debet inuestigare, quid de hoc sentiāt sacre
scripturæ, & secundum hoc negotia terminare sicut Darius
post dictam disquisitionem p̄cepit diligenter exequi do-
mus Dei ædificationem.

Vt de arca regis. Nam in piis operibus summus pontifex
& etiam alii p̄lati non solum debent esse fauorabiles ver-
bis, sed etiam temporalibus auxiliis prout possunt.

A ad fidem Christi veniunt, qui velut in arca regis erant, cum regalium arcatorum consensu essent. Sed dantur presbyteris, & senioribus Iudeorum in sumptibus operis templi, dum magistris, & ecclesiarum erudiendi membris ac iuuantibus committuntur. Qualis fuit Calpodorus quondam Senator, repente ecclesie doctor, quidam in

terror.

Ibid.

expositione psalmsu diligentem attendit, quod Ambrosius, quid Hilarius, quid Augustinus, quid Cyrillus quid Iohannes, quid ceteri sancti dixerunt, edoctum se a senioribus Iudeorum, i. consuetum, & laudantium Deum probavit. **a Vitulos, & agnos.** Beda. Hec animalia quae munda sunt, & frumentum, & sal, & vinum, & oleum, quae secundum legem offeruntur, in significatione bonorum hominum, vel operum perfectorum, vel charitatum spiritualium saepe ponuntur, quae nunc iubente rege in holocaustum Deo caeli offeruntur cum fauentibus mundi principibus res sanctae ecclesiae crescunt, subditque eis populi in unam veritatis fidem Christo consecrandi aggregantur, & quicquid boni naturalis quisque diuinitus habuerit, quicquid a viris ecclesiae sancte didicerit, totum in diuinum cultum impendit.

1. Tim. 3. 2

Mystice

b Secundum ritum. Quia tunc tantum vota offerentium accepta erunt, cum secundum catholicam pacis ritum offeruntur, quae autem Gentili superstitione, vel haeretica permixta sunt, bona non sunt.

c Ora quae secundum illud Apostoli. *Obsecro ergo primo omnium fieri obsecrationes, & orationes pro sublimibus, gratiarumque actiones omnibus, pro hominibus, pro regibus, & omnibus qui in sublimitate sunt.*

d A me er. Grauiissima poena uoluit eum punire qui decretum mutaret, damno. s. c. n. m. quae haberet, & animae suae, quam etiam ligno confixus longo cruciatu amitteret.

C Mystice autem opera nostra lignis comparantur, bona fructiferis, praua autem salicibus, & incendio dignis, tolliturque lignum de domo eius, qui holocaustis domini contradicit, & erigitur, & ipse in eo configitur, cum opera eorum qui paci ecclesiae repugnant omnibus manifeste, quam sint inutilia, & peruersa patefuerint, & ipsi in eis non uitae gaudium, sed mortis laqueum acquisisse probantur. Domus quoque talium publicatur, i. publico censu proferbitur, cum corpora eorum cum quibus in hac uita remanserunt, in resurrectione perpetuo punienda tormento sauis exactoribus, immundis spiritibus in potestate traduntur.

c Deus autem. Decretum suum diuinae potentiae confirmari desiderat.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et offerant oblationes Deo, &c. Ex quo patet, quod iste rex habebat fidem ueritatis dei, nec tenebatur ad legem Moysaicae, cum esset Gentilis, ut frequenter dicitur, i. iustificabat. u. Gentilibus ad salutem uocare unum Deum proniuentem salutem hominum per modum sibi congruum, & in hoc articulo prouident. & continetur totum Christi mysterium implicite.

2 A me ergo. Hic consequenter taxatur poena impediendum adificationem templi, cum dicitur.

3 Ut omnis homo qui hanc mutauit, ponendo impedimentum.

4 Tollatur lignum, &c. ad faciendum patibulum in quo suspēdatur.

5 Domus autem eius. i. bona ipsius sisco regio applicentur.

6 Deus autem qui habitare, &c. Hoc dixit rex deuotus regans Deum caeli, ut per omnipotentiam suam, & iustitiam puniat impediētes diuinae adificationem, si aliqui talesingerent quos non posset punire

MORALITER.

2 A me ergo posuim ista, &c. Per quod intelligitur, quod impediētes edificationem ecclesiae incurrunt damnationem eternam, unde & in literis Papalibus dicitur: Nulli ergo uobis in uoluntate licet, &c. Si quis autem in hoc attentare praesumpserit

desiderat, & ipse ut homo temporali regno praeditus pro pace domus Dei publica lege ornata quae potest facit. Quod nunc quoque in ecclesia geritur, cum terrenae potestates ad fidem conuersae pro statu ecclesiae publica edicta proponunt & hanc domino iuuante, & inimicos debellante placidam

pacem semper habere cupiunt.

f Ego Darius statui.

g Iosep. Haec cum Darius in Cyri commentariis inuenisset referi psit Sisini, & collegis eius hoc modo. Rex Darius Sisini, & magistris equitum, & Sorabazani, ceterisque magistratibus, Salutem. Mitto ad uos exempla epistolae Cyri, quam in ipsius commentariis inueni, uoloque, ut omnia fiant quemadmodum in ea continentur. Valete.

g Seniores. Nunc quoque confluentibus ad fidem populis, & aliquando his qui foris sunt fauentibus, seniores Iudeorum. i. qui magisterio digni sunt ecclesiam quotidie uerbo, & exemplo adifi-

cant, & prospantur, quia etsi diabolus impugnet, inuenit tamen sermo Dei in quibus vincat, & fugatis aduersariis, muros ueritatis extruat.

h Iuxta pro. Praedixerant enim quia si edificando templo insisterent, mox donante domino, & opus ipsum completerent, & bonis omnibus abundarent.

Beda. Nemo quod Aggaeus dicit sub Dario rege iacta esse templi fundamenta, aestimet contrarium huic historiae in qua scriptum est, secundo anno Cyri regis fundatum esse a camentariis templum, multum laudante Deum, & congaudente populo. Tunc enim ipsius templi fundatio descripta est, i. domus interioris, cuius mensuras specialiter Re. & Par. historia refert. Nunc autem cum edificatione domus, & porticum, & gazophylaciorum, quae domum undique ambiabant, fundata dicuntur aedificia, quorum in Par. ita fit mentio. *Fecit & atrium sacerdotum, & basilicam grandem, & ostia in basilica quae texit gre.* In qua. s. basilica templo circumposita populus ad orandum consistebat & custodes, ac ianitores templi per uices die, ac nocte exultabant, sicut Par. docet. Hec aliquando generaliter cum ipso templo annumerantur (ut in euangelio) ubi docente in templo domino, mulierem in adulterio deprehensam adduxerunt Pharisei, & Scribae, quae nullo modo nisi in aliquas porticus templi introducere potuerunt. Aliquando separatim sub nocte gazophylaciorum, uel exedrae, uel porticum, uel atriorum, uel. *Qui stans in domo domini, in atris domus Dei nostri.* **i Et Artaxerxe.** Queritur, quo iubente Artaxerxe dicatur domus constructa, cum statim subiungitur eam regnante adhuc

adhuc, eo quod non essent sub sua potestate.

7 Igitur Thathanai. Hic consequenter describitur mandati regis excentio, & primo circa hoc describitur consummatio templi, secundo dedicatio consummati, ibi. Fuerunt autem. Circa primum, primo ponitur diligentia a Gentilibus qui erant serui regis, ideo subiungitur.

8 Secundum quod praeeperat. Et sic patet per effectum quod dictum est supra, quod illi non habebant uoluntatem impediendi opus Dei, sed magis promouendi declarata circa hoc regis uoluntate, secundo ponitur excentio operis per Iudeos, cum dicitur.

9 Seniores autem Iudei. Populum inducendo ad opus.

10 Iuxta praep. Aggaei. Qui praedixerat opus non impediri a Persis.

11 Iubente Deo. I. er Aggaeum, & Zachariam prophetas suos.

12 Et iubente Cyro. ut habetur sup. i. cap.

13 Et Dario. ut patet in isto c.

14 Et Artaxerxe. Dicit autem Rab. Sal. quod iste Artaxerxes idem est

rit indignationem omnem omnipotentis Dei, & beatorum Apostolorum eius Petri, & Pauli se nouerit incursum. **7** Igitur Thathanai dux. Per istos designantur illi qui facta super eos manu domini de impeditoribus aedificationum ecclesiae fiunt adiutores aedificationum ipsam, & haec est mutatio dexterae excelsi.

adhuc Dario fuisse completam, & dedicatam, nisi forte credendum est etiam Artaxerxem misso auro, & argento iustificasse, ubi si quis minus in ædificio, vel ornatu templi, vel vasorum esset completum, perficeretur. Nam Esdra illic prope rante, scriptum est, quod idem rex cum principibus vel consiliariis suis plurimum auri, & argenti,

& vasorum miserit ad templum. *a Mensis Adar.* Beda. Cuius tertia die domus completa est. Ipse est Martius, quem scriptura duodecimam iuxta cursum lune solet appellare. nec vacat a mysterio, quod domus Domini, quæ septimo mense in ædificio altaris coepit, duodecimo mense est perfecta. Capta est. n. in initio mensis septimi, quia omne bonum quod facimus præueniente gratia spiritus sancti incipimus, & eadem comitate perficimus. Completa est autem duodecimo mense, ob significantiã perfectionis, quæ hoc numero continetur, maxime propter summam Apostolorum, in quorum fide, & doctrina perficitur ecclesia. Item duodenarius perfectionis fidei, & operationis significat, quia siue tria per quatuor, siue quatuor per tria multiplices 12. consummabis. Tria autem ad fidem propter confessionem sanctæ trinitatis referuntur quatuor ad opus bonum, propter quatuor principales virtutes, prudentiam, fortitudinem, temperantiam, & iustitiam, de quibus dicitur. *Sobrietatem. n. & prudentiam docet, & virtutem, quibus nihil est in vita hominis.* Recte ergo domus domini septimo mense inchoata, duodecimo perfecta est, & dedicata, quia mens electorum gratia spiritus sancti illustratur, ut ad perfectionem bonæ operationis perveniat cum fide sanctæ trinitatis, sicque lætabunda dedicationem retributionis expectat. Et quoniam hæc retributio futuræ solennitatis in tempore vniuersalis resurrectionis, & in visione trinitatis perficitur, recte domus domini non solum duodecimo mense tertia eius die completa memoratur, quia a dominus die tertia resurrexit, resurrectio nostra potest triduo numero signari, de qua dicitur. *In die tertia suscitabit nos.* Capta est autem ædificatio templi anno primo Ciri regis, & consummata sexto anno Darii, qui sunt anni secundum Chronicam 45. Cyrus. n. regnavit annis 30 post quæ Cambyses filius eius octo, qui in hoc volumine, sicut Iosephus autumat Artaxerxes vocatur, post quem magi qui illum interfecerunt anno vno, post quos Darius usque ad consummationem, & dedicationem templi anni sex, qui sunt anni quadraginta quinque. Queritur autem quomodo responderunt Iudæi. *Quadraginta & sex annis ædificatum est templum hoc, &c.* Sed si historiam Iosephi legimus, quæ post consummationem, & dedicationem templi tres annos addit, in quibus peribola. i. circumposita templo munitionum constructio, & quadam alia quæ remanserunt perfecta sunt, videbimus, quia recte in ædificatione templi 46. annorum potuerit summa computari, in quibus eminentiora cuncta fuere completa. Beda. Templum vero quanquam electam animam significat propter inhabitantem in se spiritum Christi, & ecclesiam totam, i. congregationem omnium electorum angelorum, & hominum etiam ipsum corpus Christi de virgine natum exprimit sine peccato in mundo conversatum, morte solutum, & die tertia suscitatum. Cui specialiter aptatur quod 46. annis ædificatum dicitur. Aut. n. physiçi, quod dierum numero corpus humanum in utero atque conceptionis usque ad perfecta membrorum humamenta crescat. Et decebat ut domus quæ corpus domini signabat, eo annorum numero in Ierusalem conderetur, quo corpus domini in utero virginis erat creandum. Virgo. n. Ierusalem. i. civitas regis magni, & visio illius pacis nominatur, de qua

gibus Persarum, & compleverunt domum Dei istam, usque ad diem tertium mensis Adar, qui est annus sextus regni Darii regis. Fecerunt autem filii Israel, sacerdotes, & Leuitæ, & reliqui filiorum transmigrationis, dedicationem domus Dei in gaudio, & obtulerunt in dedicatione domus Dei vitulos centum, arietes ducentos, agnos quadringentos, hircos caprarum pro peccato totius Israel duodecim iuxta numerum tribuum Israel. Et statuerunt

offitium animarum vitam pervenimus. A superiore quoque in tertium penetravimus, cum beatitudinem animarum etiam corporum immortalium perceptione cumulamus. *b Fecerunt autem.* Merito gaudent filii transmigrationis, qui captivitatem evaserunt, & domum Dei ædificare meruerunt & quasi devoti Deo famuli in dedicatione domus eius hostias & quasi fraternitatis amatores pro peccato totius Israel ubi cunque essent rogantes eum Deum fieri propitium, & eos vel inter hostes custodire, vel ad patriam revocare. Re. te autem de dicatur templum a sacerdotibus, & Leuitis, & reliquis filiorum transmigrationis in gaudio, quia correptis peccatoribus sit gaudium in celo coram angelis Dei, & magistris, qui pro eorum salute laboraverunt, & omnibus qui de confusione peccatorum ad virtutum arcem, terram. i. promissionis incedunt, & operantur transmigrant. Sacerdotes ergo, & Leuitæ, & ois populus in dedicatione restauratæ domus gaudent, quia ois ordines ecclesie reconciliatis per penitentiam peccatoribus gaudent.

c Et obtulerunt. Offerunt in dedicatione hostias, cum pro et rantum conversione Deo gratias agunt, cum multi conspecta devotione eorum, ad amata se vitæ opera accingunt, ne sint segnioreis in operando, quibus innocentes fuerunt manus peccando. Multi etiam qui in fide præcesserunt, ferventiora novitiorum studia amulantur.

d Hircos capra. Hirci in hac vita offeruntur pro peccato, cum electi Deo supplicant, ut liberentur a peccatis: offeruntur in futuro, cum gratias agunt qui liberati sunt, ideoque misericordias domini in æternum cantabunt. quia semper misericordiam se suscipere, & dono eius liberatos esse memorabunt.

e Pro peccato. Pro peccato etiam totius Israel offerunt, quia oportet sic eos qui nobiscum sunt, nobis favere, sic illorum bona imitando nostra facere, ut etiam pro statu totius ecclesie dominum deprecemur. Vnde in oratione domini ca nemo sibi specialiter aliquid petit, sed omnibus qui eundem patrem habent in caelis. Item ædificato templo dedicatio sequitur, cum completa in fine seculi summa electorum perveniet ad gratiam celestium premiorum, in qua hostiæ offeruntur, de quibus eadem domus, idest Ecclesia post captivitatem in mortalibus erunt reædificata per gloriam immortalitatis dicit. *Dirupisti domum vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis.* Et quia offeruntur non solum pro donis virtutum, sed & pro mundanis sordibus vitiorum, bene post vitulos, arietes, & agnos hirci pro peccato totius Israel offeruntur, gratia. n. de qua virtutum beneficia confert, etiam scelera aufert. Nec in domo Dei habet Pelagius locum, qui se suoque persuadebat libertate arbitrii, vel liberari a malis, vel confirmari posse in bonis.

f Et statuerunt. Ordo posebat, ut domo Dei ædificata mox

dicitur *Ipse est pax nostra, qui fecit utraque unum.* Sicut etiam illud. *Offitium autem lateris medii in parte erat domus domini dextera, & per eam ascendebatur in superius ædificaculum, & a superiore in tertium specialiter corpus Christi figuravit, de quo dicitur. Unus militum lancea lacus eius aperuit, &c.* Offitium. n. lateris medii in parte erat domus dextera, idest ab Orientali angulo lateris meridiani incipiens, & per interiora eiusdem lateris occulto itinere paulatim ad altiora cœnaculorum, perducens, quia Christus ianuam nobis salutis in dextero latere suo voluit aperiri, per cuius sacrata abluti, & sanctificati in vocamus altiorum aulam regni caelestis. Ascendimus enim per ostium medii lateris in superius cœnaculum, quando per aquam baptismi, & poculum domini calicis consecrati, ab hac terrestri consecratione ad caele-

stium animarum vitam pervenimus. A superiore quoque in tertium penetravimus, cum beatitudinem animarum etiam corporum immortalium perceptione cumulamus.

b Fecerunt autem. Merito gaudent filii transmigrationis, qui captivitatem evaserunt, & domum Dei ædificare meruerunt & quasi devoti Deo famuli in dedicatione domus eius hostias & quasi fraternitatis amatores pro peccato totius Israel ubi cunque essent rogantes eum Deum fieri propitium, & eos vel inter hostes custodire, vel ad patriam revocare. Re. te autem de dicatur templum a sacerdotibus, & Leuitis, & reliquis filiorum transmigrationis in gaudio, quia correptis peccatoribus sit gaudium in celo coram angelis Dei, & magistris, qui pro eorum salute laboraverunt, & omnibus qui de confusione peccatorum ad virtutum arcem, terram. i. promissionis incedunt, & operantur transmigrant. Sacerdotes ergo, & Leuitæ, & ois populus in dedicatione restauratæ domus gaudent, quia ois ordines ecclesie reconciliatis per penitentiam peccatoribus gaudent.

c Et obtulerunt. Offerunt in dedicatione hostias, cum pro et rantum conversione Deo gratias agunt, cum multi conspecta devotione eorum, ad amata se vitæ opera accingunt, ne sint segnioreis in operando, quibus innocentes fuerunt manus peccando. Multi etiam qui in fide præcesserunt, ferventiora novitiorum studia amulantur.

d Hircos capra. Hirci in hac vita offeruntur pro peccato, cum electi Deo supplicant, ut liberentur a peccatis: offeruntur in futuro, cum gratias agunt qui liberati sunt, ideoque misericordias domini in æternum cantabunt. quia semper misericordiam se suscipere, & dono eius liberatos esse memorabunt.

e Pro peccato. Pro peccato etiam totius Israel offerunt, quia oportet sic eos qui nobiscum sunt, nobis favere, sic illorum bona imitando nostra facere, ut etiam pro statu totius ecclesie dominum deprecemur. Vnde in oratione domini ca nemo sibi specialiter aliquid petit, sed omnibus qui eundem patrem habent in caelis. Item ædificato templo dedicatio sequitur, cum completa in fine seculi summa electorum perveniet ad gratiam celestium premiorum, in qua hostiæ offeruntur, de quibus eadem domus, idest Ecclesia post captivitatem in mortalibus erunt reædificata per gloriam immortalitatis dicit. *Dirupisti domum vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis.* Et quia offeruntur non solum pro donis virtutum, sed & pro mundanis sordibus vitiorum, bene post vitulos, arietes, & agnos hirci pro peccato totius Israel offeruntur, gratia. n. de qua virtutum beneficia confert, etiam scelera aufert. Nec in domo Dei habet Pelagius locum, qui se suoque persuadebat libertate arbitrii, vel liberari a malis, vel confirmari posse in bonis.

f Et statuerunt. Ordo posebat, ut domo Dei ædificata mox

per veritatis prædicationem debent applicari ad opus bonum, & hæc applicatio est quædam dedicatio, debent etiam offerri in gaudio, quia sacrificia coacta non placent Deo.

NICOLAUS DE LYRA.
quod Darius, sed vocatus est Darius nomine proprio. Artaxerxes aut nomine communi regio, quia secundum ipsum omnes reges Persarum vocabantur Artaxerxes, sicut & omnes reges Aegypti Pharaones, & Romani Casares. Iosephus vero dicit, quod iste Artaxerxes fuit filius Darii, vocat tamen Xerxes, quia licet tempore patris templum fuerit completum, ut habetur in hoc capitulo, tamen aliqua quæ pertinebant ad ornatum templi iam ædificati, & aliqua ædificia circa templum tempore suo fuerunt facta.

MORALITER.
2 Fecerunt autem filii Israel, &c. Sequitur.
† Et obtulerunt in dedicatio. Post ædificationem. n. fidelium per

† Et compleverunt domum Dei istam usque ad diem tertium mensis Adar. Qui est duodecimus mensis apud Hebræos, et partim correspondet Martio nostro, et partim Februario, quia primus mensis eorum semper incipit a propinquiori lunatione æquinoctio vernali, quod est 12. die Martii siue sit ante æquinoctium, siue post. siue in ipso æquinoctio. 2 Fecerunt autem. Hic consequenter describitur templi ædificati dedicatio, & patet litera usque ibi.

✽ Sicut
per veritatis prædicationem debent applicari ad opus bonum, & hæc applicatio est quædam dedicatio, debent etiam offerri in gaudio, quia sacrificia coacta non placent Deo.
Tom. 2. TT 2 † Fe-

A sacerdotes, & Leuitæ qui in ea ministrarent, ordinarentur. Quod obseruandum est his qui magnifice monasteria con-

Vbi sup. cap. 8

Leu. 21. c

2. Par. 16

Mat. ult. d

Vbi sup.

a sacerdotibus, & Leuitas in vicibus suis constitutos, uices hebdomadarum significat, in quibus ois ceterus utriusque gradus, per 24. partes erat distributus, ita ut unusquisque, ordo vice sua hebdomadis per 3. dies s. a sabbatho vsq; ad sabbathum in templo ministraret, & post 24. hebdomadis a templi liber officii curam propriæ rei a-

B geret, ut uerba dicti narrat, nam & in circumcinitu interioris sacerarii iam fecerat porticus templi, in quarum ianuis per uices obseruabant Leuitæ,

sicut ibi dicitur. Quod uero ait, sicut scriptum est in libro Moyse, non ad uices Leuitarum, sed ad opera Dei pertinet. Moyses. n. scripsit, quid sacerdotes, quid Leuitæ in domo Dei operarentur. Vices uero Leuitarum, & ordines sacerdotum per fortes 24. non Moyses, sed Dauid rex cum prophetis, sacerdotibus, & Leuitis sui temporis descripsit. Et nunc quoque edificata, & dedicata ecclesia per regenerationem nouorum in fide populorum, statui decet sacerdotes, & Leuitas in ordinibus suis, & uicibus suis, qui sunt super opera Dei, ut non solum sacramentis fidei innitentur populi, sed exemplis, & eruditione præcedentium iustorum ad agenda quæ Dei sunt, accingantur, & hoc non pro captu humani ingenii, sed sicut scriptum est in libro Moyse, cui consonat illud euangelii. *Euntes docete omnes gentes bap. v. &c.* docentes eos seruare omnia mandata Dei. Non. n. audientes nostra propria, sed ea quæ legis, & euangelii sunt, mandata docere debemus, si ad præmia domini una cum eis peruenire curamus.

C *fecerunt autem si.* Ideo specialiter edificata, & dedicata domo domini celebratio paschæ memoratur, cum nulli dubium esset, tum religiosos pascha suo tempore celebrare, ut mystice insinuaretur hanc esse summam perfectionis, cum præteritis omnibus mundi illecebris tota semper intentione mentis alterius uitæ meditantur ingressum. Pascha. n. transitus interpretatur, quia filii Israel in eo per immolationem agni de Aegyptiaca seruitute ad libertatem transierunt, uel ipse agnus. i. Christus pro nobis immolatus transit ex hoc mundo ad patrem, quod imitamur cum ab infimis uoluptatibus ad cælestia querenda transimus, & uere perficimus, cum a carnis ergastulo soluti cæleste regnum intramus.

Beda. Quare de pascha post edificatam domum refertur cum prædictum sit, quod a primo die aduentus eorum in Ierusalem in cunctis solennitatibus domini legitimas hostias, & holocausta offerrent, nisi ut innueretur quod edificatio templi eadem qua inceperunt mentis deuotione compleuerunt. Ibi. n. prædictum est, quia congregatus est populus quasi uir unus, & surrexit Iosue, & fratres eius, & edificauerunt altare ut immolarent in eo holocausta, & nunc dedicato templo instante anno 45. eadem pietas religionis omnium mentibus in se memoratur, cum dicitur purificatos fuisse sacerdotes, & Leuitas, quasi unum omnes mundos ad immolandum pascha. Quæ. n. in hac uita maior potest esse perfectio, quam multitudine unitas, multa. n. sacerdotum, multa Leuitarum erant milia, sed ois purificati, & mundi ad celebrandum pascha corde uno, & aia una, nec dispar in populo unitas, cum dicitur

NICOLAUS DE LYRA.

1 Sicut scriptum est. Hoc non refertur ad omnes sacerdotum, & uices Leuitarum, quos Dauid instruit, ut habetur 2. Par. sed ad officia sacerdotum, & Leuitarum, de quibus habetur Leu. 24.

2 Fecerunt autem filii Israel. i. filii Israel qui uenerunt de transmigratione.

MORALITER.

† 2 Fecerunt au filii tran. Per quod designatur, quod post transmigrationem de uicibus ad uirtutes, & non ante, debent recipere fideles sacramentum eucharistiæ.

† Et

dicitur ad immolandum pascha uniuersis filiis transmigrationis, & fratribus suis sacerdotibus, & ibi statim inferitur. *Et comederunt filii Israel, &c.* Omnibus ergo immolatum est pascha, omnes comederunt, non solum qui reuersi fuerant de captiuitate, sed & omnes qui alicubi antea constituti separa-

a sacerdotibus in ordinibus suis, & Leuitas in vicibus suis, super opera Dei in Ierusalem, † sicut scriptum est in libro Moyse. 1
b Fecerunt autem filii Israel transmigrationis pascha quartade- 2
cima die mensis primi Purificati. n. fuerat sacerdotes, & Leui- 3
te quasi unus omnes mundi ad immolandum pascha uniuersis 4
filiis transmigrationis, & fratribus suis sacerdotibus, & si-

bi. Et comederunt filii Israel qui reuersi fuerant de transmi-
a Non in fermento ueteri.
a Qui. s. iniquationibus feruunt.

gratione, & omnes qui se separauerant a coinquinatione
a Sunt & gentes cæli, qui ab eis separati in uirtute, & caritate domino feruunt, cuiusque solennia sincero corde celebrant.

gentium ter & ad eos, ut quærent dominum Deum Israel.
a In azyinis sine & ve.

Et fecerunt solennitatem azymorum septem diebus in lætitia, †
qm lætificauerat eos dñs, & conuerterat cor regis Assur ad eos
ut manus eorum adiuuaret in opere domus Dñi Dei Israel.

uituri. Videmus quoque illos qui templum corporis sui peccando profanauerunt, & per hoc a diabolo captiuati sunt penitentiam redisse, qui. s. mansionem in se dño repararunt.

Notandum. n. quod Salomon prius templum maxima pace regni breui tempore, & nullo contradicente perfecit. De structum autem propter peccata filii transmigrationis magna compunctione cordis longo insistentes labori, & sæpe ab inimicis retardati, tandem diuinitus adiuti restaurarunt. Facile est. n. quemquam conuersum diabolo renuntiate, uinum & uerum Deum confiteri, & percipere sacra Christi, hisque initiatum in remissione omnium peccatorum templum eius effici, & acceptam uitæ innocentiam comitante eius gratia seruare. Sed multi laboris est, si quis accepta fidei sacra peccando contemnit pristinam recipere dignitatem, quia iterum baptizari non potest, sed longo prius labore petri abluendum est, cuius ablutioni ipsa consuetudo uitiorum quasi inimica Samaritanorum turba repugnat, tanto ad supandum difficilius, quanto diutius terram cordis uirtute uacua possedit.

c *Et fecerunt so.* Beda. potest in hoc loco celebratio paschæ ad resurrectionem referri, ut edificatio templi præsentem ecclesiæ statum significet, dedicatio uitam futuram, quæ in animarum cum de corpore exierint, lætitia agitur, immolatio paschæ gloriam resurrectionis, cum electi immaculati carne agni non in sacramento credentes, sed in re ipsa, & ueritate reuerentur. Unde hoc in pascha omnes quasi unus affectu perhibentur, quia tunc ueraciter *agnus Dei qui tollit peccata mundi.* uide Ioannes. *Sanguis Iesu Christi Deumundat uos ab omni peccato.* Tunc erit eius uirtus, cum fuerit Deus omnia in omnibus, & azymorum solennitas in lætitia, cum nullo remanente fermento malitiæ, & nequitia omnes in ueritate, & sinceritate cordis diuinæ uisioni adhererent, non in septem diebus labentis seculi, sed in una die perennis uitæ in atriis domini, quæ melior est super ratione tanti operis pontur numerus, quam ille cui septiformem gratiam spiritus qua operantes adiuuamur, & requiem aiarum, aut resurrectionem corporum quam bene operantes speramus, denuntiat.

d *Septem diebus.* Quia per omne seculi tempus in sinceritate, & ueritate, imo in omnibus bonorum uertutibus, & holocaustis uita ducenda est, quia Christus paschali tempore transitorie mortis gustauit, sed æterna resurrectionis uirtute deuit. **e** *In lætitia.* Hæc est. n. maxima nunc in futuro iustorum lætitia, perfectum esse opus iustitiæ, uel ecclesiæ, conuersis et Gentilibus, qui olim resistebant ad adiuidandum eius statum. i. confirmandam Christianæ religionis pacem per mundum.

CAP.

3 Pascha quartadecima. Secundum quod precipitur Exo. 12.

4 Quasi unus. i. totaliter, & perfecte. 5 Et conuerterat cor. Licet. n. principaliter diceretur, rex Persarum, eo quod ibi erat translata monarchia, tamen dicitur hic rex Assur, quia regnum Assyriorum erat sub eo, sicut rex Franciæ dicitur rex Navarra.

CAP.

† *Et fece. so. Azy.* Omne tempus per septem dierum circumuoluitur. Per hoc ergo, quod fecerunt solennitatem azymorum diebus septem, significatur, quod fideles omni tempore uiuere debent in azyinis sinceritatis, & ueritatis.

C A P. VII.

Post hæc autem. Beda. Hucusque reditus populi de Babylone in Ierusalem, & relatio uasorum, dedicatio templi, & celebratio solennitatum, & dedicatio canticorum domini, quæ in terra aliena non poterant cantari, sub Zorobabel, & Iosue describuntur, quæ omnia humane saluationis in Chro continent formam, cum hi qui cū peccato originali in mū dum uenerant, sacramentis fidei purificati saluantur, vel qui peccado fidem corrumpunt, poenitendo resipiscunt & utrique per eūdem saluatorem verum regem, & sacerdotē verum pascha celebrantes de mundo ad patrem, de morte transeunt ad uitā. Sed quia tēplo incēso, vrbe subuersa, scripturæ quoque fuerunt perustæ, & has miserate dño reparari oportebat, ut q̄ ædificia eruta restaurarent, haberent unde ipsi moniti intus discerent restaurari, unde sequitur.

a Post hæc. Beda. Hunc Artaxerxem sub quo Esdras de Babylonia Ierosolymam ascendit, Iosephus putat esse Xerxen filium Darii, qui post illum regnauit, sed chronicorū libri successorem eiusdem Xerxis. Regnauit autē Darius sub quo ædificatum est templum, annos 36. post quē Xerxes annos 20. post quem Arthabanus menses 7. quos chronographi p̄ anno posuere. post hunc Artaxerxes annis 40.

b Et ipse scriba uelox. * Irenæus In ea captiuitate populi q̄ facta a Nabuchodonosor, corruptis scripturis, & post septuaginta annos Iudæis descendentib. in regionem suam & post deinde temporib. Artaxerxis Persarum regis, inspirauit De⁹ Esdræ sacerdoti tribus Leui præteritorum prophetarum omnes rememorare sermones, & restituere populo eam legē, quæ data est per Moysen.

* Tertul. Hierosolymis Babylonica expugnatione delictis, omne instrumentum Iudaicæ literaturæ per Esdram cōstat restauratum.

* Aug. Hoc tempore Esdras Dei sacerdos combustam a Chaldæis in archiuis templi, restituit legem. Nempe qui eodem Spiritu quo antea scripta fuerat, plenus fuit.

* Euseb. Fuit Esdras eruditissimus legis diuinæ, & clarus omnium Iudæorum magister qui de ea captiuitate regressi in Iudæam, affirmaturque diuinas scripturas memoriter cōdidisse, & ut Samaritanis non miscerentur, litteras Iudaicas commutasse.

Beda. Scriba uelox in lege Moyfi appellatur Esdras, quia

NICOLAUS DE LYRA.
C A P. VII.

Post hæc autem. Postquam superius actum est de populi reductione, hic consequenter agitur de eius insinuatione per Esdram sacerdotem, ipse. n. Esdras primo uenit de Babylone cum Zorobabel, & Iosue, sed postea rediit, ut aliquos de illis qui remanserant secum adduceret, & gratias a rege impetraret, primo igitur sub ipso describitur ordinatio templi, secūdo informatio populi, c. 9. Circa primum primo describitur ipsius Esdræ legatio, quia fuit missus a rege tanquam legatus a latere, secūdo legationis executio, c. 8. prima in tres, quia primo describitur legati conditio, secūdo legationis forma, siue explicatio, ibi. Hoc est autem exemplar. tertio gratiarum actio, ibi. Benedictus dominus. Circa primum dicitur. 1 Post hæc autem. Dicit autē Ra. Sa. quod iste fuit Darii, ut dictum est c. pr. & fuit istud anno 7.

M O R A L I T E R.

1 Post hæc. Artaxerxes lumen in silentio tentans interpretatur, ideo per ipsum Iesus Christus significatur, de quo dicit Luc. 2. c. Lumen ad reuelationem gentium, & c. Ipse etiam est rex regum, sicut de Artaxerxe dicitur infra, in hoc c. Ipse etiam tentat, non ut aliquid sibi de nouo innorescat, sed alius. Tentat etiam in silentio, quia tentatus ab eo ignorat quod ab eo tenteretur, nisi sibi diuinitus reueletur, igitur per regnum Artaxerxis ecclesia quæ regnum Christi dicitur, bene signat.

C A P. VII.

Ost hæc autem uerba in Regno Artaxerxis regis Persarum Esdras filius Saraiæ, filii Azariæ, filii Helciæ, filii Sellum, filii Sadoc, filii Achitob, filii Amariæ, filii Azariæ, filii Marathoth, filii Zarahiæ, filii Ozi, filii Bocci, filii Abisue, filii Phinees, filii Eleazar, filii Aaron sacerdotis ab initio. Ipse Esdras ascendit de Babylone, & ipse scriba uelox in lege Moyfi quam dominus Deus dedit Israel. Et dedit ei rex secundum manum Domini Dei eius bonam super eum, omnem petitionem eius. Et ascenderunt de filiis Israel, & de filius sacerdotum, & de filiis Leuitarum, & de cantoribus, & de ianitoribus, & de nathinæis in Ierusalem, anno septimo Artaxerxis regis, & uenerunt in Ierusalem mense quinto, ipse est annus septi-

a Computata generatione usq. ad Aaron legitimus sacerdos computabatur.
b Prolepsis, nam in sequentibus quomodo uenerit, & exercitum congregauerunt, plenius scribitur.

bellorum domini, & in Iosue. Nonne hoc scriptum est in libro iustorum. In Reg quoque, & Par. voluminibus memorantur libri historici prophetarum, Ahia, Sylonicis, & Semeiz, Abdo, & Nathai, Isaia quoque, & Iehu filii Anani. i. qui librum Regum Israel scripsisse dicitur, & multa alia quorū nulla dicunt hodie posse reperiri uestigia. Ferunt quoque pro certo Hebræi, quod leuiore literas excogitauit sub nominib. earum, quas ante habuerant, quibus uelocissime tantam librorum copiam quæ consumpta erat, reficeret. Ideo nō solū scriba, sed et uelox notatur. Priores autē literæ remanserunt apud Samaritas, quibus illos quinque libros Moyfi, quos solos de scriptura sancta receperant, scribere solebant.

c Et ascenderunt. Beda. Notandum quod in capite huius libri scriptum est, quod ad permissionem Cyri ascenderunt de Babylone Zorobabel, & Iosue, & de filiis Iuda, & Benjamin cum sacerdotibus, & Leuitis omnes quorum suscitauit Deus spiritum, de quibus additum est, quod essent de captiuitate, quam trāstulit Nabuchodonosor in Babylonem. Hic autem sub Esdra duce nulla Iudæ, & Benjamin, vel Nabuchodonosor, sed tantum filiorum Israel, & sacerdotum, & Leuitarum, qui cum illo ascenderunt, mentio est. Vnde uidetur q̄ illi de Iuda, & Benjamin fuerunt, quos Nabuchodonosor captiuauit. Hi autē de decē tribub. qui specialiter post diuisionem Israel vocabantur, quos Assyriorum reges lōge ante captiuauerant, & ultra montes Medorū fecerunt habitare. Tunc ergo duē trib. maxima ex parte redierunt, & templum graui labore restaurauerūt. Decem autem tribus quæ minorē religionis curam habuerūt, q̄ destructo Chaldæorum

regni eius. s. anno immediate sequenti post consummationem templi, q̄ facta fuit an. 6. regni eius, Iosephus uero dicit, quod iste fuit filius Darii, quem uocat Xerxem, ut dictum est c. pr. 2 Esdras filius Saraiæ. in hoc ostenditur conditio legati quantum ad genus, quia descendit de Aaron, manu tamen intermedu hic omittuntur, qui ponuntur 1. Par. 5. 3 Et ipse scriba uelox. Quia legem combustam a Chaldæis reparauit, & quia nouas literas inuenit, quibus uerba Hebraica expeditius, & melius scribuntur, & sic ostenditur eius conditio quantum ad scientiam. 4 Et dedit ei rex, i. petitiones suas concessit. 5 Secundum manum domini. Quia hoc factum est magis ex Dei bonitate, quam Esdræ idoneitate. 6 Et ascenderunt de filiis Israel. Quia Ierusalem est in altiori situ, quam regio Babylonis, unde recesserunt.

* Esdras
2 Esdras filius Saraiæ. Per Esdram qui adiutor interpretatur bonus doct̄or, vel prædicator significatur, unde 1. Cor. 3. ca. Paulus doct̄or gentium, & prædicator dicit de se, & sibi similibus. Dei adiutores sumus. Igitur in regno Artaxerxis Esdras tanquam legatus a rege mittitur, cum ad docendum populum doct̄or, vel prædicator a Christo, vel eius uicario destinatur. Cuius autem conditionis esse debeat, subditur.
3 Et ipse scriba uelox. In lege. s. domini. i. studiosus debet esse in scripturis ueteris, ac noui testamenti, ideo sequitur.

D
Deu. 34. d
Re 9. b
Nu. 27. c
I. Iue 10. c
3 Re. 11. g
2. Par. 9. g

E
3. Re. 16
Ibid.
F

A rum imperio libere sub regibus Persarum vivebant, cum tem-
plum edificatum, & compressam esse Samaritanorum inui-
diam compererint, tandem aliquot ex eis redierunt, plures i-
bidein resecerunt, quorum progenies vsq. hodie in eisdem
partib. detineri, & seruire genti Persarum perhibetur. Sicut
autem Zorobabel, & Ie-
sus Christum signant, q

capenitate humana gnis
sua gratia relaxat, & sua
in nobis domum sancti-
ficando, & possidendo
aedificat. Sic Esdras Sa-
cerdos, & uelox scriba
eundem qui non venit
soluere legem sed ad im-
plere, figurat, qui ideo
scriba legis, vel scriba
uelox in lege Moyfi po-
tuit vocari, qd ipse Moy-
si legem per angelu de-
dit, ipse prophetas veri-
tatem docuit, ipse ele-
ctorum mentes ad intel-
ligendam, & faciendam
patris voluntatem acced-
dit. Vnde hoc testamen-

tum quod disponam domui Israel post dies illos, dicit domi-
nus, dando leges meas in mente eorum, &c. *Et lingua mea ca-
lamus scribae.* Lingua. n. prophetæ calamus erat uelocis scri-
bae, quia quæ dominus illum sine mora tps intus docebat,
hoc ipse per officium linguæ foris temporaliter declarabat.
Esdras quoque interpretatur adiutor, quia solus Christus po-
pulum suum a tribulationibus liberat, de confusione uitio-
rum ad pacem virtutum proficientibus meritorum gradib.
inducit, unde. *Auxilium meum a domino, &c.* Ad hoc sicut Es-
dras partem populi non minimam de captiuitate Ierofoly-
mam reduxit, & pecuniam, ac vasa sancta in gloriam tem-
pli, & populum ab vxorib. alienigenis pontificali autoritate
purgauit, ita Christus in carne apprensus confusione mun-
di libera confusione vitiorum intravit vt nos, secum rediens
ab omni confusione liberatos ad tranquillitatem supernæ
pacis induceret, cuius pacis pignus in præsentem accipimus, se-
cundum illud. *Pacem relinquo uobis, pacem meam do uobis.* i.
temporalem uitam peregrinantibus relinquo, perpetuam
ad caelestem patriam peruenientibus do.

a Quia in primo. Beda. Prima die mensis cœpit ascendere de
Babylone, & quinto cum filiis trāsmigrationis, & primo die
mensis peruenit in Ierusalem. Primordium. n. mēsis in qua
luna nouum a sole lumen mutuari creditur, nouum doni cœ-
lestis initiū significat, & bene prima die mensis primi ascen-
dit Esdras de Babylone cum eis, quos a captiuitate saluabat,
quia principium sanctæ conuerſationis, in quo Sathanæ, &
regno eius abrenuntiamus, illustratio fit diuinæ pietatis in
nobis. Primo quoque die mensis quinti peruenit in Ierusalē,
quia & hoc non nostri libertate arbitrii, sed inspiratione sup-
næ lucis fit, ut audito euangelio ecclesiæ membris incorpo-
remur. Pulcherq; & salubris in ecclesia mos, & doctrinā pa-
trum inoleuit, vt & his qui catechizantur, quatuor Euan-
geliorum sacramentum explanetur, & recitetur in exordio. I-
tem prima die mensis quinti uenit, cum his qui liberati erāt
ab hostibus in Ierusalem, quia dum completis quatuor euan-
geliorum præceptis caeleste regnum ingredimur, quasi nouum

C uum mensis initium celebramus, quia nouæ iam lucis gau-
dia in sole iustitiæ cernimus, velut post quatuor menses lu-
cidae actionis, quos in via pergitur, qui tum mensem per-
petua remunerationis in luce patriæ caelestis agimus.
Beda. Primo mense cœpit Esdras ascendere de Babylone
& quinto cum filiis
trāsmigrationis ue-
nit in Ierusalē. Qua-
tuor. n. menses iter
de Babylonia in Ie-
rusalē cōplet: quia
per quatuor libros
euāgelij fidē, & sa-
crāmēta ueritatis di-
scimus, quib. de ca-
ptiuitate diaboli
domino duce ere-
pti ad libertatem fi-
liorum Dei ascen-
dimus, & in eisdē
libris præcepta con-
tinentur operum,
quorum quasi gres-
sibus quotidianis
ad superna promiss-
sa ueniamus.

a mus regis. Quia in primo die mensis primi cœpit ascendere
de Babylone, & in primo die mensis quinti uenit in Ierusalē,
b iuxta manum Dei sui bonam super se. Esdras autem parauit
cor suum, ut inuestigaret legem domini, & faceret, & doceret
in Israel præceptum, & iudicium. Hoc est autem exemplar e-
pistolæ edicti, quod dedit rex Artaxerxes Esdræ Sacerdoti
scribæ erudito in sermonibus, & præceptis domini, & cetero
niis eius in Israel. Artaxerxes rex regum Esdræ sacerdoti, scri-
bæ legis Dei cæli doctissimo, salutem. A me decretum est, ut
cuicumque placuerit in regno meo de populo Israel, & de sa-
cerdotibus eius, & de Leuitis ire in Ierusalem, tecum vadat.

a ¶ Ad iutor.
b ¶ Cœpit facere, & docere.

a ¶ Quam uiam consumpserat.
b ¶ Cœpit facere, & docere.

a ¶ Doctrina.
b ¶ Exemplo.

a ¶ Orator.

a ¶ Ad distinctionem scilicet illorum qui de omni bus mortuis, aut certe de nullis instruitos nouerat.

b Iuxta manum Dei. Confirmatus. s. grā, & protectione diui-
na, qua prospere cœpta perficeret. Sic & Christus, qd Deus
erat in Christo mundum reconcilians sibi, manus quoque
Dei sup eius humanitatem fuit, qd in passione exaltatus, & ad
inuentia supnæ ciuitatis ascendit, & fidelib. suis iter patefecit.
c Esdras autem parauit. Magna uirtus hois parare cor suum
ad obsequium diuinæ uoluntatis, & dicere posse. *Paratum cor
meum Deus, paratum cor meum.*

Beda. Christus quoque parauit cor suum, ut inuestigaret
legem domini, quia talem sibi hominem suscipere diui-
nitus preuidit, qui non solum sine peccato, sed etiam plenus
esset gratia, & ueritate, qui nulla sibi repugnante lege p̄ti, le-
gem Dei absq. vlla mentis, vel carnis contradictione seruet,
unde. *in capite libri scriptum est de me, &c.* Item dominus in-
uestigauit legem Dei, quia abiectis Pharisæorum traditioni-
bus scripturam sanctam mystice intelligere docuit, & decre-
ta euāgelij, quæ attulit magis perfecta, & Deo accepta, quā
ea quæ per Moyſen præmiserat, ostēdit. Vnde. *Audistis, quia
dictum est antiquis. Dilige amicum tuum, & odio habebis inimicum
tuum. Ego autem dico uobis. Diligite inimicos uestros, &c.*

d Artaxerxes rex. Artaxerxes qui deuota mente templum, &
sacerdotes domini veneratur, eique famulabatur. Christia-
nos principes, sicut Darius significat. Nee mirum si successō
res Cyri qui templum, & ciuitatem fecerunt ædificari, qui
seruos eius, ac legem dilexerunt, atque iuuerunt, Christia-
nos reges figurant, cum ipse dominus per prophetam Cy-
rum significare filium suum dixit, & eius nomine illum ho-
norificauerit, dicens. *Hæc dicit dominus Christo meo Cyro.*

e A me decretum. Quia ad regem peruenerat fama diuinæ
uirtutis, per quam ille incensam a Chaldæis legem (eisdem
quib. prius propriis sermonib. quamuis alio literatum chara-
ctere) nouauerit.

f Ut cuicumque. Omnib. licentiam eundi tribuit, nullum ire
compellit. Christiani principes nullum cogētes, ne sit incer-
ta uoluntas fidei, omnib. quib. placuerit in regno suo Chri-
stum colere permittunt.

Et septem

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Esdras autem parauit cor suum. i. totam attentionem suam posuit.
- 2 Ut inuestigaret legem domini, &c. Eam reparando.
- 3 Et faceret. Eam opere adimplendo.
- 4 Et doceret in Israel. Hic est de bitus processus doctoris, sicut Ieſus cœpit facere, & docere, ut habetur Act. 1. a.
- 5 Præceptum, & iudicium. Hoc est autem exemplar epistolæ edicti, &c. Quantum ad moralia.

6 Et

- 6 Et iudicium. Quantum ad iudicialia. Dicit autem R. Sa. Magistri dixerunt, quod iste Esdras ipse est Malachias, qui in duodecim prophetis ultimus ponitur.
- 7 Hoc est autem. Hic consequenter describitur legationis forma, cum subiuitur.
- 8 Artaxerxes rex. Quia plures reges habebat sub se, & in hoc apparet delegantis autoritas.
- 9 Esdræ fac. scr. in quo apparet legati idonitas.
- 10 Ut cui pla. i. nullum cogit ad redeundum, sed oēs licentiauit.

Et

MORALITER.

- 1 Esdras autem parauit cor suum, &c. Scilicet, quærendo eius sanum intellectum.
- 3 Et faceret, & doceret. Doctor. n. & prædicator non solū debent docere uerbis, sed etiam factis, & exemplo Christi, de

- de quo dicitur Act. 1. a. cœpit Iesus facere, & docere.
- 8 Artaxerxes rex. Per hoc. n. quod iste Esdræ mul-
tas, & magnas gratias, & priuilegia, significatur quod rex re-
gum Iesus Christus doctorib. & prædicatorib. uerbo, & ex-
plo dat gratias spiritus sancti, & charismata.

Et

A *a. Et septem consiliatorum.* In libro Esther legitur moris fuisse Persarum regib. ut in cunctis agendis, vel discernendis 7. cō filio vteretur. Septem consiliariis utuntur fideles cū in oib. quæ faciunt pcepta diuinæ scripturæ sequuntur. De qua dī. *Eloquia dñi, eloquia casta, argentum igne examinatum, probatū terre purgatum septuplum.* i. sancta illustratione se

B *b. Missus es.* Mittitur Esdras a facie regis, & septem cōsiliatorum eius, vt visitet Indiā, & Ierusalem, & conuerſi ad fidem principes seculi, & scripturarum per tuasionibus roborati, Christū ad saluandam ecclesiam & congregandam de gentibus quotidiano auxilio, quod Esdræ nomen significat, uenite desiderant, dicētes. *Domine Deus uirtutū con. respice de celo ui. & uisi. istam, & c.*

C *c. Quæ est in.* Mirum quod inuenitur uerbum in epistola Artaxerxis quo prophete solēt uti, cum dicit legem Dei esse in manu serui illius, scriptū est .n. Factum ē uerbum in manu Aggæi prophete. Et domiaus fecit quod locutus est in manu serui sui Elię. & testificatus est dominus in Israel, & in Iuda

per manus omnium prophetarum, quia. f. prophete non minus operando, quam loquendo quæ Dei sunt. prædicabant. Christus legē in manu habuit, quia eam. quōdam p Moysen prout uoluit, statuit, & nunc eadem per semetipsum immutans ad perfectiora tranſtulit.

D *d. Et ut feras.* Notanda fides, & sapientia regis, & consiliatorum eius qui dona sua magis per illum qui legem Dei in manu habebat. i. opere complebat offerenda esse intellexerūt.

E *e. Cuius in ieruf.* Beda. Fideliter, & docte eum in Ierusalem habere tabernaculum dicit, quem supra dixerat Deum cæli, tabernaculo. n. in itinere utimur, & Deus cæli tabernaculum habet in Ierusalem, q̄a qui æternā sedem in cælis hēt, ipse cum peregrinantibus in hac ecclesia sanctis ad tempus morari dignatur, unde. *Eccc tabernaculum Dei cum hominibus.* Et quia Esdras nō solū p̄dicatorum, quorum unus erat, sed ēt Christi, ad cuius membra p̄tinebat, typum gesserit, quasi p̄ illum dona offerimus, cum in oib. opitulatione indigem⁹, vt bona q̄ agimus, Deo patri accepta sint. *Nemo. n. inquit uenit ad p̄tē nisi p̄ me.* & de illo Ioānes *Ipsc est pp̄tatio pp̄t̄is n̄ris.*

F *f. Et omne argenti.* De hac pecunia fideles in ecclesia sua bona opera elatere cupiunt, ut per hoc patrem cum sanctis habeant, & aliis ipsorum exemplis proficiant. Nam quasi de argento, & auro nostro sacrificia, libamina, & hostiæ ad offerēdum domino comparantur, cum uisa operum nostrorū claritate proximi conuertuntur ad officium pietatis, quo & ipsi bene uiuendo domino consecrantur. Sunt autem quædā sanctorum clarissimæ uirtutes, quæ non omnibus in exempla operis possunt ostendi, sed tantu ad glorificandam Dei gratiam recitari, ut est illud quod Daniel, & Ieremias pueri

prophetauerunt, quod Ioannes nōdum natus, quod Cornelius cum domo sua nondum baptizatus, spiritu sanctū accepit, & innumera miracula inſtar argenti in domo domini Nec tantum ex hoc argento, uel auro oblationes quæ super altare ponuntur, emi possunt, quia talia cum audimus, mirari quidem uelut diuina

1 *A facie. n. regis, & septem consiliatorum missus es, vt uisites*

2 *Iudæam, & Ierusalem in lege Dei tui, quæ est in manu tua,*

3 *& vt feras argētum, & aurum, quod rex, & cōsiliatores eius*

4 *sponte obtulerunt Deo Israel, cuius in Ierusalem tabernaculum est, & omne argentum, & aurum quodcunque inuen-*

5 *eris in uniuersa prouincia Babylonis, & populus offerre uoluerit, & de sacerdotibus qui sponte obtulerint domui Dei*

6 *sui, quæ est in Ierusalē, libere accipe, & studiose eme de hac pecunia uitulos, arietes, agnos, & sacrificia, & libamina eorū, & offer ea sup altare tēpli Dei uestri, qd̄ est in Ierusalem.*

7 *Sed & si quid tibi, & fratrib. tuis placuerit, de reliquo argento, & auro, ut faciatis, iuxta uoluntatē Dei uestri facite. Vasa quoque quæ dantur tibi in ministerium domus Dei tui, trade in conspectu Dei in Ierusalem. Sed & cætera quib. opus fuerit in dōmo Dei tui, quantumcunq. necesse est, vt expendas, dabis de thesauro, & de fisco regis, & a me. Ego Artaxerxes rex statui, atq. decreui omnibus custodibus arcæ publicæ, q̄ sunt trans flumen, ut quodcunque petierit a uobis Esdras sacerdos scriba legis Dei cæli, absque mora detis vsque ad argenti talenta centum, & usque ad frumenti coros centum, & usque ad uini batos centum & usque ad batos olei centum, & sal uero absque mensura. Omne quod ad ritum Dei cæli per-*

ne bonę operationis, uinum in seruiore dilectionis, oleum in hilaritate misericordiæ, & hæc omnia sub centenario numero sacerdoti magno, & scribæ legis Dei cæli dari iubentur. i. Christo qui cęlestia nobis mandata a patre deferens cęlestia obedientib. in domo patris præmia promisit. Centenarius. n. qui in computo digitorum a leua transit in dexteram, ea quæ in dextra iudicis. uita æterna sunt, gaudia designat. Talentum autem triplicis mensuræ traditur. Minimum, librarum 50. medium, librarum 62. summum, librarum 120. Corus 30. modii: batos, q̄ & ephi decima pars cori. i. tres modii. i. *Sal uero.* Beda. Sal sapientiam significat, & inde communi locutione hebetes, insulsi uocantur. Sed interest cuiusmodi sit sal. nam & dominus per legem omni sacrificio sal offerri præcepit, & in euangelio dicit. *Habete sal in uobis, & pacem habete inter uos.* Nec tamen frustra Dauid in ualle Salmarum Idumæos percussisse legitur, quia. f. sal cęlestis sapientię quod inchoantur catechumeni in cunctis operum nostrorum sacrificiis offerre iubemur. Sal nam uero ualliu cum incolis suis percutit Dauid, quia infirmam, & mundanam sapientiam cum sectatorib. suis Ch̄s destruit, unde bene præcipitur sal absq. mensura tribui diligenter in domo Dei cæli, quia necesse ē, ut quicquid sapientiæ quis habet, totum hoc in obsequium Dei exhibeat. Recolēdum uero q̄ superius dixerūt Samaritani scribētes ad alterū Artaxerxē, q̄a memores salis q̄ in palatio comederāt, tolerare nō poterāt tēplū, & ciuitatē Dei q̄ utilitatē eius ædificari. Hic autē Artaxerxes iubet oib. arcæ publicæ custodib. ut inter cætera sal in quantum opus sit, tribuant in domo Dei. Ibi. n. cognoscitur quod hæretici ad impugnandam ecclesiam fraudulento humane sapientię gustu aiantur, hic autē quod conuerſi ad fidem sapientes ipsam per

disci-

D
Ier 1. b
Luc 1. e
Act 10. a

Mat. 3. d

E

F

Mensura triplex.

Ezec. 45. d
Leu. 2. d
Mt. 9. g
2. Re. 8. d

1. E. d. 4. c

NICOLAUS DELYRA.

1 A facie. n. regis. i. a presentia eius, & ordinatione.
2 Et septem. Scientium leges, & iura maiorum, ut habetur in libro Esther, & semper assistebant regi, ne aliquid indecens faceret ex defectu consilii.
3 In lege. i. quam habes in promptu, ut patet ex prædictis.
4 Ut feras. Ex dono regis, & ex donis principum, & etiam popularium, siue sint gentiles, quoniam audita uirtute Dei multi Genilium miserunt munera ad templum, siue Iudæis, & plures de illis noluerunt recedere de Babylone, de ceteri uxorū suarū, & filiorū, & bonorum temporalium amore, tamen miserunt munera.
5 Et sacrificia, Quæ fiebant de animalibus, uel aridis.

6 Et libamina. Quæ fiebant de liquidis, s. uino, & oleo.
7 Dabis de thesauro. Id est, de pecunia iam collecta, & colligenda a populo habitante trans flumen per ministros regis ad hoc. Ita utos quib. rex præcepit, ut alia expedirent Esdræ sacerdoti, ideo subditur. Decreui omnibus custodibus arcæ publicæ, &c.
8 Et usque ad frumenti. Corus continet 30. modios, & est tertiapars oneris uini camelii.
9 Et usque ad batos. Batus est mensura continens quinquaginta sextarios Hebraicos secundum Isidorum 16. Etymo. sunt tamen ualde parui, ut dixi diffusius 3. Regum 7. capitul.
10 Sal uero absque mensura. quia in omni sacrificio ponebatur sal.

C disciplinam secularis sapientie adiuuant, dum per aduocatos expugnant. **A** rios expugnant. **a** Vobis quoque. Hoc privilegio ostenditur, quod cetera plebs filiorum Israel ad patriam perueniens tributa regis pendebat, quod discreti provisione rex fecisse cognoscitur, ut quod diuino seruitio fu-

pererant, occupata suo famulatu essent liberi, & quod in terra nihil proprium possidebant, sed ex decimis populi vivebant, nemo ex eis tributum exigeret. His omnibus probatur non solum dilexisse, sed etiam optime didicisse quae diuinae seruitutis posceret cultus.

B **b** Tu autem. Bed. Repetit rex quae supra dixerat, & veritatem quam cognouit iterato sermone confirmat. Supra. n. ait in manu Esdrae esse, quia lex Dei sapientia est, unde. *Omni medi-*

bid.

Pal. 36. f

tabitur sapientiam, & lingua eius loquitur in lege Dei eius in corde ipso. Et iustus in manu sua legem Dei, & sapientiam habet, dum in om-

tinuit tribuatur diligenter in domo Dei caeli, ne forte irascatur contra regnum regis, & filiorum eius. Vobis quoque notum facimus de vniuersis sacerdotibus, & Leuitis, cantoribus, & ianitoribus nathinaeis, & ministris domus Dei huius, ut vectigal, & tributum, & annonas non

a ¶ Patienter exprimit Artaxerxes quid reges temporibus Christianis haberent deuotionis, quidve erga eandem veritatem omnibus agerent.

b habeatis potestatem imponendi super eos. Tu autem Esdras secundum sapientiam Dei tui, quae est in manu tua, constitue iudices, & praesides ut iudicet omni populo qui est trans flumen, his videlicet qui nouerunt legem Dei tui, sed & imperitos docete libere. Et omnis qui non fecerit legem Dei tui, & legem regis diligenter, iudicium erit de eo, siue in mortem, siue in exilium, siue in condemnationem substantiae eius, vel

a ¶ Esdras accepta epistola in Dei laudem prorumpit. ¶ Non est dubitandum dicta regis sancta esse, & mystica quae propheta ei diuinitus inspirata conueniat, a quo etiam domini Dei glorificationem manifestat.

certe in carcere. Et dixit Esdras scriba. Benedictus dominus Deus patrum nostrorum, qui dedit hoc in corde regis, ut glorificaret domum domini, quae est in Ierusalem, & in me inclinauit misericordiam suam, coram rege, & consiliatoribus eius, & uniuersis principibus regis potentibus. Et ego confortatus manu domini Dei mei quae erat in me, congregaui de Israel principes qui ascenderant mecum.

a ¶ Potestate, scilicet, qua omnia operatur.

ficatur, ebrius per gratiam Dei contra omnia quae factum opus impediunt, mente roboratur.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Ne forte. Sciebat. n. quod potentia regni sui dependebat a voluntate Dei.
- 2 Ut vectigal. i. censum de rebus quae portantur.
- 3 Et tributum. Quod a personis capitancis soluitur.
- 4 Et annonas. i. victum qui custodibus terrae praebatur.
- 5 Non habeatis. Personae. n. deservientes cultui diuino, & uacantes studio, debent esse a talibus immunes.
- 6 Constitue iudices. i. si aliqui sunt insufficientes ad iudicandum, amoue eos, & institue alios sufficientiores.
- 7 Et omnis. Quantum ad Iudaeos qui ad ipsam tenebantur.
- 8 Et legem. i. mandatum eius quod habet vim legis, quantum ad Gentiles, & Iudaeos, quia a utriusque erunt ei subiecti.
- 9 Iudicium erit de eo. i. punitio.
- 10 Siue in mortem. s. corporalem.
- 11 Siue in exilium. quod est mors civilis.

Siue

MORALITER.

16 Et ego confor. Scilicet in Ierusalem, uerba sunt Esdrae per quae

12 Siue in con. quia secundum quantitatem delicti debet poenitentia mensurari.

13 Benedictus dominus. Hic consequenter ponitur gratiarum actio, & in aliquibus libris praemittitur. Et dixit Esdras scriba, sed non est in Hebraeo, nec est de textu, sed subintelligitur, propter quod aliqui doctores apposuerunt in libris suis per modum glossae, & postea textui insertum fuit per imperitiam scriptorum, sicut & in pluribus aliis locis simile factum est.

14 Qui dedit. Totum. n. beneficium a rege impetratum a Deo attribuit tanquam gratis.

15 Ut glorificaret. Magnis muneribus, & privilegiis concessis ibidem ministrantibus, ut patet per praedicta.

16 Et ego confortatus. i. eius directione.

17 Congregaui de Is. i. capitancos, uel principales domorum.

18 Qui ascenderant mecum. Ut tractarent ad inuicem de pertinentibus ad meum processum.

quae significatur, quod bonus doctor, uel praedicator congregat multitudinem fidelium in unitatem fidei charitate formatam, quam secum ducit ad requiem Ierusalem supernae.

CAP. VIII.

H sunt ergo principes familiarum, & genealogia eorum, qui ascenderunt mecum in Regno Artaxerxis Regis de Babylone. De filiis Phinees, Gersom. De filiis Ithamar, Daniel. de filiis Dauid, Hattus.

H sunt ergo principes familiarum, & genealogia eorum, qui ascenderunt mecum in Regno Artaxerxis Regis de Babylone. De filiis Phinees, Gersom. De filiis Ithamar, Daniel. de filiis Dauid, Hattus.

lege, quam reparauerat populum suum erudit. Dedit ergo ei licentiam redeundi, & tradidit ei epistolam ad principes suos trans flumen, & ad custodes alicuius publicae.

¶ Bed a.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. VIII.

H sunt ergo. Hic consequenter describitur legationis executio, hinc consistit in recessu de Babylone, et accessu ad Ierusalem. Circa quod primo ponitur populi proficiens numeratio, secundo ipsa profectio, ibi: Et praedican tibi ieiunium. Prima in duas, quia primo ponitur

ponitur numeratio proficiens uolentium generaliter, secundo Leuita specialiter, ibi: Quae fuitque in populo. Circa primum legatur littera sicut iacet, excepto quod sequitur.

2 De filiis Phinees. Dicunt hic expositores nostri communiter, quod iste non potest intelligi Phinees, qui fuit filius Eleazari filii Aaron, si militet cum subditur.

3 De filiis Ithamar. Daniel. De filiis Dauid. Id est, descendentes ab Ithamar.

MORALITER.

1 H. sunt ergo. Per istos hic enumeratos quos Esdras per se, & alios induxit ad hoc, quod exirent de Babylone, & Casphiae locis, & cum eorum in Ierusalem quorum numerus est magnus ut patet in textu discutiendo, signatur magnus fructus aiarum quem facit bonus doctor, uel praedicator inducendo populos

pulos ad hoc quod exeant de seruitute peccati, quae per seruitutem Babylonicam significatur, eo quod Babylon confusio interpretatur, & pro opa bona ueniant in Ierusalem allegorica quae est ecclesia, ut numero, & merito sit de ipsa, & sic tandem ueniant in Ierusalem anagogicam, quae est triumphans ecclesia, de qua dicit Gal. 4. d. illa quae sursum est Ierusalem libera est quae est mater nostra.

† Et

A Beda. Diligenter principes qui secum de Babylone ascēderunt, enumerat; & genealogia eorum explicat, numerum quoq; illorum adiungit, qui ad mille quadringentos, & quadraginta peruenit; inuens, quia nomina eorum qui de confusione mundi ascēdūt, in libro vitæ scripta sunt, sed doctores,

id est, principes familiarum populi Dei, quātū animarum Domino acquirūt, tantum augmēta perpetuæ remuneratiōis accipiunt. Vnde seruo. dicenti: *Mna tua decem mnas acquisiuit.* Responderetur: *Et tu esto super decem ciuitates,* id est, ex eorum vita quos docuisti, gloriosior eris in regno Dei.

B *Congregauit autem.* Beda. Nomen hoc loci non alibi me legisse memini, Cum vero in sequentibus scriptum sit, *Et predicauit ibi ieiunium iuxta fluum Ahaua decima die mensis primi,* videtur quod & Ahaua fluius sit, & alter fluius in eum decurrat in quo confinio Esdras exercitum congregauit. Iosephus autem Euphratem ponit; unde videtur Ahaua esse aliquis riuus Euphratis. Opportune antequam tantum iter inciperet, copiam tibi ministrorum domus Dei prouidit, per quos Ierosolimam ueniens, quæ in templi usus necessaria sunt, perficeret.

b *Et misit eos ad Eddo.* Beda. Mare Caspium secundum Orosium

sum sub Aqilonis plaga ab Oceano oritur, cuius utraq; circa Oceanum littora loca deserta, incultaq; habentur; inde Meridie versus per longas angustias tenditur, donec per magna spacia dilatata montis radicibus terminetur; habet ab Oriente vsq; ad Oceanum Hyrcanorū, & Scytharum gentes plurimas, pro-

pter terrarū infertilitatem infertilem late oberrantes. Ab Occidente gentes habet multas, sed generaliter regio plurimam Albaniam, uelterior sub mari, & monte Caspio Amazoniam nuncupatur. Vbi notandum, quod cum historici Caspiam scribant, Esdras Caspiam nominat. Hebræi enim, plerumque non habentes pro ea in nominibus Grecis, uel barbaris, feruntur, ut Ferrus, Filatus, In Caspiam ergo filii Israel per captiuitatem Assyriorum, uel Chaldæorum peruenisse probantur, dum illic mittit Esdras, ut adducantur ministri domus Domini; Leuitæ, scilicet, & Nathinæi, quos Iosephus sacros

De filiis Secheniæ, & de filiis Pharos, Zacharias: & cum eo numerati sunt viri centum quinquaginta. De filiis Phahathmoab, Eliezer filius Zarche, & cum eo ducenti viri. De filiis Secheniæ, filius Ezechiel: & cum eo trecenti viri. De filiis Adan, Abed filius Ionathan: & cum eo quinquaginta viri. De filiis Alan, Isaias filius Athaliæ: & cum eo septuaginta viri. De filiis Saphatæ, Zebedia filius Michael: & cum eo octoginta viri. De filiis Ioab, Obedia filius Iahiel: & cum eo ducenti decem & octo viri. De filiis selomith, filius Iosiphæ: & cum eo centum sexaginta viri. De filiis Bebai, Zacharias filius Bebai: & cum eo viginti octo viri. De filiis Azgad, Iohanan filius Eccetan: & cum eo centum & decem viri. De filiis Adoniam, qui erant nouissimi, & hæc nomina eorū, Elphelet, & Iehiel: & Samaias, & cum eis sexaginta viri. De filiis Begui, Vthai, & zachur: & cum eis septuaginta viri. Cōgregauit autem eos ad fluum qui decurrit ad Ahaua, & mansimus ibi tribus diebus. quæsiuique in populo, & in sacerdotibus de filiis Leui, & non inueni ibi. Itaque misi Eliezer, & Ariel, & Semeiam, & Elnathan, & Iarib, & aliorum Elnathan, & Nathan, & Zachariam, & Mosollam principes, & Iorab, & Elnathan sapientes. Et misi eos ad Eddo, qui est primus in Casphiæ loco. Et posui in ore eorum uerba quæ loquerentur ad Eddo, & ad fratres eius Nathinæos, in loco Casphiæ: ut adducerent nobis ministrum domus Dei nostri. Et adduxerunt nobis per manum Dei nostri bonam super nos, virum doctissimum de filiis Moholi, filii Leui, filii Israel, & Sarabiam, & filios eius, & fratres eius decem & octo: & Hasabiam, & cum eo Isaiam de filiis Merari, fratresque eius, & filios eius viginti. Et de Nathinæis, quos dederat Dauid, & principes ad ministreria Leuitarum, Nathinæos ducentos viginti. Omnes hi suis nominibus

seruos nominat. Et notandum, quod multum libera pace quamuis inter exteros uiuebant, qui statim tantam copiam desinare ualebant. Nam 258. viros electos in illa expeditione fuisse catalogus eorum ostendit; quibus adiunctis Esdras in exercitu suo mille septingentorum prope viros summam habuisse reperitur.

E Et

NICOLAUS DE LYRA.

Ithamar non potest intelligi Ithamar qui fuit filius Aaron: quia infra eodem capite dicitur, quod de filiis Leui non fuerunt aliqui inuenti in populo illo, qui tunc erat cum Esdra. Phinices autem filius Eleazar, & Ithamar filius Aaron, fuerunt de tribu Leui: & ideo dicunt quod isti fuerunt alii similibus nominum. Sed quicquid sit de principali dicto, scilicet, quod fuerint de tribu Aaron, uel de aliis tribubus habentes nomina similia, ratio tamen inducta non ualet: immo contrariatur textui quem pro se allegant, quia ibi sic loquitur Esdras: Quæsiuique in populo, & in sacerdotibus de filiis Leui, & non inueni. Ex quo patet, quod cum Esdra erant aliqui populares, siue laici, qui erant de tribu Iuda, & Beniamin: & aliqui sacerdotes de tribu Aaron, & quod subditur: De filiis Leui non inueni. Intelligendum est de simplicibus Leuitis, prout Leuitæ contra Aaronitas distinguuntur, prout dictum fuit plenus Numer. 4. Leuitæ enim dupliciter dicuntur. Vno modo generali, er omnes illi qui sunt de tribu Leui: & sic sacerdotes dicuntur Leuitæ. Alio modo specialiter, prout Leuitæ distinguuntur contra sacerdotes, & sic sacerdotes dicuntur Aaronitæ: alii autem dicuntur simplices Leuitæ, & de istis non fuerunt tunc aliqui inuenti in populo, qui tamen necessarii sunt in cultu Dei ad ministrandum sacerdotibus.

1 Quæsiuique in populo. Hic ponitur numeratio simplicium Leuitarum specialiter: quia de istis non fuerunt aliqui inuenti in illo populo, ut dictum est: & ideo Esdras misit nuntios ad querendum aliquos de istis, unde subditur.

2 Et misi eos ad Eddo. Dicunt autem expositores nostri communiter, quod misit nuntios ad Iudæos, qui erant ultra montes Caspios, quos transfulerant Theglathphalnasar, & Salmanasar reges Assyriorum de regno decem tribuum, ut habetur quarto Regum. Sed hoc

hoc potest improbari per textum secundi Paralipomenon 11. capit. ubi dicitur, quod sacerdotes, & Leuitæ qui erant in uinculo regio Israel dimisso Ieroboam qui colebat vitulos aureos, uenerunt ad Roboam regem Iudæ, & extunc in regno suo manserunt usque ad transmigrationem quæ facta est per Nabuchodonosor. Ex quo patet, quod non fuerunt captiuati cum decem tribubus; & ideo frustra misisset illic nuntios Esdras ad querendum Leuitas. Item potest improbari per textum in hoc libro; quia capitulo precedenti dicitur, quod Esdras cum pluribus aliis recessit de Babylone ad eundem versus Ierusalem septimo anno regis Artaxerxis primo die primi mensis, & uenerunt usque ad fluum qui decurrit ad Ahaua, ut habetur in hoc cap. & ibi manserunt tribus diebus, & postea miserunt nuntios ad querendum Leui. quibus adductis 12. die mensis eiusdem recesserunt de flumio Ahaua, ut habetur infra isto cap. & sic missio nuntiorum pro Leuitis, & eorum preparatio, ut uenirent, ad Esdras, & aduentus ipsorum ad eum, totum hoc fuit factum in spatio octidierum, & propter hoc locus Casphiæ, unde fuerunt adducti; non poterat esse multum longe a flumine Ahaua, ubi erat Esdras cum sua comitina, & ideo dicit hic Rab. Salo. quod Casphia est nomen loci in regione Babylonis, ubi multi de Leuitis, & Nathinæis manebant, qui non ascenderant cum Zorobabel, & Iosue filio Iosedech, loca uero ad que decem tribus fuerunt captiuati, multum ualde distant a Babylone; propter quod in tam paulo tempore nuntii non potuissent illuc ire, & redire. Unde dicunt Hebræi, quod nulli redierunt de illa captiuitate; sed Iudæi qui sunt dispersi per orbem in Europa, & Africa, sunt de tribubus Iudæ, & Beniamin, & Leui, exceptis paucis qui de captiuitate decem tribuum fugiendo, euadentes conuenerunt in regno Iudæ, & in captiuitate Babylonica fuerunt captiuati cum tribus tribubus predictis, & cum eis redierunt qui uoluerunt redire, sicut dictum est supra 1. capit. Cetera patent ex dictis.

Et

A *Et predicauit ibi ieiunium.* Beda. Datur nobis exemplum ieiunandi, & ostendit, cum aliquid magne virtutis incipere volumus: & qui nunquam fallitur fide in Dñi spes, neq; fieri potest, vt quod iustum a pro auxiliatore per continentiam, & orationem cū fide quaerimus, & nō impetremus. Sed notandum, quia ieiunium præmittitur, & oratio sequitur. Primo enim ait: *Et predicauit ibi ieiunium, &c.* Deinde subiunxit; *Et peteremus viam rectam nobis.* & in conclusione sententiæ; *Ieiunauimus autem, & rogauimus de. &c.*

Oportet enim, vt quecunq; ad prædicandum misericordiam Domini ingreditur; primo se continentius viuendo dignum exaudiri præbeat, & sic oret, nec prospere euentura, quæ postulat, dubitet.

b *Appendique eis argentum, & aurum, & vasa consecrata.* Beda. Per argentum, & aurum, & vasa quæ de Babylone Ierolimam mittuntur, animæ significantur quæ de confusione mundi ad Dominum conuertuntur. Vnde bene sacerdotibus vasa commendat custos Esdras, qui Ierolimam perferat ea; quia per sacerdotes lauantur in baptismo, & consecrantur Domino quecunq; ad consortiū Ecclesiæ pertingere desiderant; & per eos reconciliantur peccando, qui ab Ecclesia recesserant peccando, & in seruitium diaboli, quasi in captiuitatem Babylonij regis in peccatis perseuerando deciderant. Bene autem sunt duodecim sacerdotes, quibus hæc cura committitur, propter duodecim Apostolos, per quorum doctrinam Ecclesia primo fundata est: & per successores eorum vsque ad finem ædificanda est.

Capit. Alleg. expositio in Esdras.

† drachmas milienas.

Ibidem.

B E D A. Distat inter hæc vasa, quæ Esdras cum sacerdotibus Ierolimam offert, & ea quæ Zorobabel, & Iesus obtulisse referuntur: quia illa de Templo Domini translata sunt in Babylonem, & post relata in Ierusalem: hæc in Babylonia facta, sed deuotionis gratia Ierolimam missa a rege, vel principibus Persarum, qui in illis partibus morabatur. Illa ergo vasa significant eos, qui post acceptam notitiam, & sacramenta fidei post inchoata virtutum opera decepti a Diabolo rapiuntur in confu-

fusionem eorum, sed Christi gratia reuocantur ad salutem, hinc autem illos qui cum peccato primo transgressiōnis, nati per lauacrum regenerationis sacerdotum ministerio expiati, Ecclesiæ filij aggregantur.

c *Vos sancti Domini estis.* Oportet Doctores Ecclesiæ nunquā obliuisci sanctimoniam: quia a Domino sunt consecrati p Spiritum sanctum in die redēptionis, ad quam suscipiendam etiam auditores instruant, vt qui iam Domino oblati sunt per rudimenta fidei, etiam per eorum qui in fide præcesserunt exempla, & monita magis cōfirmantur, & supernæ ciuitatis introitu digni efficiantur.

a *Et predicauit ibi ieiunium iuxta fluium Ahaua, vt affligeremur coram Domino Deo nostro: & peteremus ab eo viam rectam nobis, & filiis nostris, vniuersæque substantiæ nostræ.* Erubui enim petere a rege auxilium, & equites, qui defenderent nos ab inimico in via: quia dixeramus regi; *Manus Dei nostri est super omnes, qui quærent eum in bonitate, & imperium eius, & fortitudo eius, & furor super omnes qui derelinquunt eum.* Ieiunauimus autem, & rogauimus Deum nostrum pro hoc, & † *uenit nobis prospere.* Et separauit de principibus sacerdotum duodecim, Sarabiam, & Hasabiam, & cum eis de fratribus eorum decem.

b *Appendique eis argentum, & aurum, & vasa consecrata domus Dei nostri, quæ obtulerat rex, & consiliatores eius, & principes eius: vniuersusque Israel eorum qui inuenti fuerant.* Et appendi in manibus eorum argenti talenta sexcenta quinquaginta, & vasa argentea centum, & auri centum talenta, & crateres aureos viginti, qui habebant solidos milenos, & vasa æris fulgentis optimi duo pulchra, vt aurum. Et dixi eis: *Vos sancti Domini, & vasa sancta, & argentum, & aurum quod sponte oblatum est Domino Deo patrum vestrorum.* Vigilate, & custodite: donec appendatis coram principibus sacerdotum, & Leuitarum, & ducibus familiarum Israel in Ierusalem in thesaurum domus Domini. Susceperunt autem sacerdotes, & Leuitæ pondus argenti, & auri, & vasorum, vt deferrent Ierusalem in domum Dei nostri.

c *Promouimus ergo a flumine Ahaua*

obliuisci sanctimoniam: quia a Domino sunt consecrati p Spiritum sanctum in die redēptionis, ad quam suscipiendam etiam auditores instruant, vt qui iam Domino oblati sunt per rudimenta fidei, etiam per eorum qui in fide præcesserunt exempla, & monita magis cōfirmantur, & supernæ ciuitatis introitu digni efficiantur.

d *Vigilate, & custodite.* Vigilandum est sacerdotibus, ne quæ de sibi creditis animabus, id est, vasis Domini pereat: sed integro numero ad sanctæ virtutis ædificia perducantur.

e *Donec appendatis.* Eos, scilicet, quos superna dispositio vobis commisit, tales instruendo, & docendo exhibeatis, qui irreprehensibiles inueniantur, & apti thesauro aulae cœlestis, id est, sedibus æternæ pacis, & lucis, & hoc non iudicio quorumlibet qui falli possunt, sed Apostolorum, & eorum qui cū Domino sunt iudicaturi. Hi enim merito sunt principes sacerdotum, & Leuitarum, & duces familiarum Israel, id est, virorum, vel animarum Deum videntium intelligentium, de quibus dicitur: *Constitues eos principes super omnem terram, & alibi: Nobilis in portis vir eius.*

f *Promouimus.* Beda. Omnia sunt plena mysterijs: Supra enim legitur, q; prima die mensis primi ceperunt ascendere de Babylone: nunc dicitur quod decima die eiusdem mensis promouerunt a flumine Ahaua. Primo ergo die mensis de portis Babyloniæ exierunt, sed vsque ad duodecesimum diem iuxta memoratum flumen expectabant, donec Leuitæ, & Nathinæi, de Chasphia venerūt, & seipos ob pericula longi itineris diutius ieiunando, & orando Dño commendarent. Et nos ergo cū nonos Ecclesiæ populos diabolo renūtiare, & verū Deū credere, & p̄fiteri docemus, quasi primi mensis initio de Babylone cū pecunia dño cōsecrāda egredimur, quæ principū eis nouæ cōuersionis tradim⁹, quos cre-

ptos

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et predicauit.* Hic eo sequenter describitur populi numerati profectio, & primo describitur huius profectiois debita dispositio. secūdo executio, ibi: *Promouimus ergo.* Debita autē dispositio ad proficiscendū per viā periculōsam, primo fuit per ieiunium, & orationem, vt impetraret directiōnem diuinā, & hoc est quod dicitur: *Et predicauit ibi ieiunium.* id est, solenniter omnib; imposui, cuius causa subditur.

2 *Erubui enim petere.* Sed videtur q; in hoc peccauerit exponendo se, & comitiā sua periculis propter erubescētiā. Ad quod dicitur, q; hoc non fecit propter erubescētiā propriæ personæ, sed quia hoc reuerti poterat in opprobrium aīniæ potentis, quia rex Gentilis posset credere, & dicere, quod Deus Indorum non esset potens ad eos defendendū, & ideo non peccauit Esdras hoc faciendo, propter honorem diuinum. Secundo fuit dispositio profectiois in hoc, quod pretiosa quæ portanda erant in Ierusalem, fuerunt tradita sacerdotibus ad defendendū. Et hoc est quod dicitur.

3 *Et separauit de principibus.* Id est, de principalibus, & valentioribus eorum.

4 *Appendique.* Id est, sub certo pondere, & numero tradidi. Cetera patent in litera.

5 *Promouimus ergo.* Hic consequenter describitur profectiois executio, vbi primo tangitur terminus a quo, cum dicitur: *Promouimus ergo a flumine.* & terminus ad quem, ibi: *Vt pergeremus in Ierusalem.* & modus proficiscendi, ibi.

defendendum, & ideo non peccauit Esdras hoc faciendo, propter honorem diuinum. Secundo fuit dispositio profectiois in hoc, quod pretiosa quæ portanda erant in Ierusalem, fuerunt tradita sacerdotibus ad defendendū. Et hoc est quod dicitur.

3 *Et separauit de principibus.* Id est, de principalibus, & valentioribus eorum.

4 *Appendique.* Id est, sub certo pondere, & numero tradidi. Cetera patent in litera.

5 *Promouimus ergo.* Hic consequenter describitur profectiois executio, vbi primo tangitur terminus a quo, cum dicitur: *Promouimus ergo a flumine.* & terminus ad quem, ibi: *Vt pergeremus in Ierusalem.* & modus proficiscendi, ibi.

Et

MORALITER.

1 *Et predicauit.* Per istum vero fluium intelligitur fluxus lacrymarum corporalium, vel mentalium, vel et vtrarūq; quæ debent esse in vera contritione, & cōfessione, & quā ad verā contritiōnē, & confessiōnē seq; debet satisfactiō iuxta dictum

dictum fluiū ieiunium prædicatur, quod est vnū de operibus satisfactiōnis, & p̄ ipsum alia satisfactiōnis opera designantur.

3 *Et separauit.* Sequitur.

4 *Appendique.* Per quod ostēditur, q; Ecclesiæ thesauri maxime spiritalēs hoībus literatis, & fidelib; sunt cōmēdandi: sed

Aptos a diabolo ad celeste regnū ducimus. Vnde idē mēsis no- uorū, vel nouarū frugum dīr. In iplo.n. pro eadem significa- tione nouæ cōuersationis patres de Aegypto sunt educti. Cū autem noue vitæ auditoribus symbolū fidei tradimus, quod per 12. Apostolos ordinatum est, & totidem sententijs com- prehensum, quasi duodecim die-

bus in prima mansione consisti- mus, & sic ceptum ad terram promissionis iter aggredimur; quia post acceptam fidei noti- tiam, virtutum eis viam qua ad vitam perueniatur, ingrediendā esse monstramus, quibus diebus Esdras cum filiis transmigratio- nis, ieiunijs, & orationibus, & congregationi Leuitarū, & Na- thinæorum deditus erat, quia cum novos fidei Apostolos ac- quirimus, maxime studendum est virtutibus, quibus nos Domi- no familiaris commendemus, & eis quos erudimus, exemplū boni operis præbeamus, fratrum quoque cohortem religiosam nobis in auxilium vocamus, qua adiuti animas fidelium ad socie- tatem electorum, & arcem vitæ perfectionis quasi vasa sancta ad Templum Domini efficacius transieramus.

B Et mansi. Tres dies manetur in Ierusalem, qui sunt tres virtu- tes, Fides, Spes, & Caritas: has oportet doctores primo in se ostendere, & sic eos quos docue- rint, & eidem virtutibus insti- tuerint præcedentibus in Chri- sto patribus probādos offerre. Cum enim Ecclesia eos quos catechizamus, in fide, & actione probos inuenerit, quasi quæ offerimus in templum per manum sacerdotum appendens, puri metalli. & perfecti pōderis reperit, quod in hac Ecclesia per electos quotidie in credentium vita examināda agitur, & in superna Ierusalem in eis qui intrare merētur, perfectius cōpletur. In hac enim vita Doctores quasi triduo manentes in Ierusalem, quarto die argentum, & aurū quod obtulerāt, appendendum sacerdotibus offerunt: cum se fide fortes, spe sublimes, deuotione seruētes exhibent; & auditores p con- fessionem recte fidei, quasi argentum probatum clarescere, per puritatem sensus immolari; quasi primum aurum fulge- scere per susceptionem spiritualium charismatum, quasi vasa consecrata præminere demonstrant. In superna quoque patria cum pro fide, spe, & chatitate post etiam pro illis quos docuerunt, gratiam remunerationis accipiūt; quasi post gau- dium triduanæ mansionis in Ierusalem ob donaria, & vasa pretiosa quæ obtulerunt, amplius honorantur.

C Et mansi. Tres dies manetur in Ierusalem, qui sunt tres virtu- tes, Fides, Spes, & Caritas: has oportet doctores primo in se ostendere, & sic eos quos docue- rint, & eidem virtutibus insti- tuerint præcedentibus in Chri- sto patribus probādos offerre. Cum enim Ecclesia eos quos catechizamus, in fide, & actione probos inuenerit, quasi quæ offerimus in templum per manum sacerdotum appendens, puri metalli. & perfecti pōderis reperit, quod in hac Ecclesia per electos quotidie in credentium vita examināda agitur, & in superna Ierusalem in eis qui intrare merētur, perfectius cōpletur. In hac enim vita Doctores quasi triduo manentes in Ierusalem, quarto die argentum, & aurū quod obtulerāt, appendendum sacerdotibus offerunt: cum se fide fortes, spe sublimes, deuotione seruētes exhibent; & auditores p con- fessionem recte fidei, quasi argentum probatum clarescere, per puritatem sensus immolari; quasi primum aurum fulge- scere per susceptionem spiritualium charismatum, quasi vasa consecrata præminere demonstrant. In superna quoque patria cum pro fide, spe, & chatitate post etiam pro illis quos docuerunt, gratiam remunerationis accipiūt; quasi post gau- dium triduanæ mansionis in Ierusalem ob donaria, & vasa pretiosa quæ obtulerunt, amplius honorantur.

b Descri-

b *Descriptumque.* Beda. Hoc fit cum Doctores studiose vitā D examinant subditorum, quantum, s. singuli ad fidē, vel ope- rationem profecerunt, ut iuxta modum suę capacitaris ordi- nent eos per competentes gradus in domo Dni. Si autē præ- positus p ignamā torpet, vitamque subditorum, aut ignorat, aut nosse dissimulat: internus ar- biter qui numerum credētium, pondusq; singulorum in truci- na sui examinis conseruat, Red- d' v'ic' ique s' eundem opera sua. Rom. 2.2

duodecimo die mēsis primi, vt pergeremus Ierusalem. Et manus Dei nostri fuit super nos, & liberauit nos de manu inimici, & in- fidiatoris in via, & venimus Ierusalem, & mansimus ibi tribus diebus. Die autem quarta appensum est argentum, & aurum, & vasa in domo Dei nostri per manum Meremoth filii Vriæ sacerdotis, & cum eo Eleazar filius Phinees, & cum eis Iozabel filius Iosue, & Noadaia filius Bennoi Leuitæ iuxta nume- ram, & pondus omnium. Descriptumq; est omne pondus in tempore illo. Sed & qui venerant de captiuitate filii transmigrationis, obtulerunt holocaustomata Deo Israel, vitulos duodecim pro omni populo Israel, arietes nonaginta sex, agnos septuaginta septem, hircos pro peccato duodecim, omnia in holocaustum Domino. Dederunt autem edicta regis satrapis, qui erant de conspectu regis, & ducibus transflumen, & eleuauerunt populum, & domum Dei.

a Honorificauerunt autoritate regia qua Esdras sublimatus est.

nibus cogitare, vel facere.

d *Obtulerunt holocaustomata Deo, &c.* Non tantum pro se. Perfectæ mentis indicium est, cum quis pro omni Israel im- molat, id est, pro generali fidelium sospitate, quasi vnitatis, & fraternitatis memor supernæ pietati supplicans.

e *Et eleuauerunt populum.* August. Ornando variis donariis, quæ rex, & consiliarii, & principes eius miserant, ministros quoque, & sacerdotes illius ab omnibus angustijs liberando.

Mystice Populus, & templum Dei vnā, & eandem Ec- clesiæ figuram tenent, quam leuat Esdras, & filij transmigra- tionis ablatis de Babylone sacris vasis, cum prædicatores ag- gregantes ei iuuante Domino novos credentium populos, honorabilem eam omnibus, & terribilem exhibent. Idem cum eos quos exemplis in bona cōuersatione instituere, vel verbi vsque ad cœlestium perceptionem præmiorum pro- mouent, vel prouehunt, leuant populum in domū Dei, quia magnum, & manentibus in superna patria, & peregrinanti- bus adhuc in terra electis gaudium faciunt.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et manus Dei nostri. Id est, eius virtus nos dirigens, & pro- tegens.

2 Et mansimus ibi tribus diebus. Vt quiete præhabita cum maiori deliberatione traderentur pretiosa quæ erant deportanda. ideo subditur.

3 Die autem quarta appensum. Id est, sub certo pondere, & numero traditum.

4 Sed

4 Sed & qui venerant. Obtulerunt holocaustomata, in quo ap- paret deuotio illorum qui venerunt.

5 Dederunt autem edicta regis satrapis. Id est, epistolam eius, sine decretum supra dictum, quod erat in fauorem Iudeorum, ideo subditur.

6 Et eleuauerunt. Quia populus Israel fuit in maiori honore, quàm ante: & ministri templi fuerunt a tributo liberati, & templum muneribus regis honoratum, vt patet ex dictis.

CAP.

MORALITER.

4 Sed & qui venerant de captiuitate filii transmigrationis. Per quod ostenditur, quod illi qui de captiuitate diaboli exeunt; &

& de vitijs ad virtutes transeunt, offerre debent holocausto- mata Domino, id est, corpus, & animam applicare totaliter obsequio diuino.

C A P. I X.

Postquam autem haec conpea sunt. Iosephus. Cum ita pius sacerdos lachrymatur cu eo ce...

rius Ierosolymita, nomine Achonius, confitens se peccasse qui alienigenas vxores duxerat...

Beda. Haec autem transgressio in Malachia propheta manifeste descripta, & prophetica autoritate redarguta est: quia, scilicet, de captiuitate reuersi, tam principes, & sacerdotes, & Leuitae, quam reliquis populus abiecerunt vxores Israeliticas...

Mythice aut vxores alienigenae, haereses, & superstitiosas philosophorum sectas significat, quae cum in Ecclesia incaute admittunt, semel sanctum Catholicae veritatis, & purae actionis errore contaminat. Peccata quoque oia quibus ethnici polluantur, dum Christiani non erubescunt imitari, quasi per vxores alienigenas degenerant a femine verbi Dei, quo fuerant generati, secundum illud: Voluntas genuit nos verbo veri. &c. & quasi

C A P. I X.

Postquam autem haec completa sunt, accesserunt ad me principes, dicentes: Non est separatus populus Israel, & sacerdotes, & Leuitae a populis terrarum, & de abominationibus eorum, Chananai, videlicet, & Hethai, & Pherezai, Iebuzai, & Ammonitarum, & Moabitarum, & Aegyptiorum, & Amorrhaeorum. Tulerunt enim de filiabus eorum sibi, & filiis suis vxores, & commiscuerunt semen sanctum, cum populis terrarum. Manus etiam principum, & magistratum fuit in transgressione hac prima. Cumque audissem sermonem istum, scidi pallium meum, & tunicam, & euelli ca-

a Qui venerant cum Esdra. b Haeereses, philosophicas sectas. c Catholicae veritatis, & purae actionis. d Lugubri habitu dolorem cordis significans, ut, scilicet, velocius animos omnium ad penitentiam prouocarem. e Quibus opera significantur. f Vel euelli.

quasi prophanam de filiabus exterorum sobolem procreat, dum illecebras errantium sicuti, peruersos ex eis adus ad cunctorum notitiam proferunt.

Non est se. Notandum est quod abductio Israel in captiuitate, id est, decem tribubus, in discretis pristino noie duce tribus, id est, Iudas, & Benjamin appellatur Israel. Populus ergo Israel non hic ad distinctione Iudae, & Benjamin decem tribus dicitur, sed ad distinctione populorum terrarum generaliter populus Dei intelligitur, qui dignitatem caelestis nominis terrenorum societate polluit. Vnde in Malachia que Esdra putat Hebraei: Transgressus est Iudas, & abominatio facta est in Israel, & Ierusalem, &c. ubi Iuda dicens, manifeste primae transgressionis populum in hoc pollutum significat. Quod vero addit: Disperdat Dominus magistrum, & discipulum, &c. principes, & populum pollutos ostendit, & a confortio sanctorum eradicandos esse, nisi penituerint. Et quod adiungit: Offerentes munus Domino exercituum. admonet eos incassum Domino offerre, qui seipsum peccando non timent diabolo subdere, Non est sepa. Miranda fides principum, & populi de captiuitate eruti, quod se semel sanctum, alias gentes vocant populos terrarum: ut significant se quauis de terra creatos in celis habitare, dum praeter ceteris in Deum caeli credunt, & caelestia ab illo beneficia consequi sperant: vnde merito dolent sanctificationem suam abominationibus gentium esse inquinatam, & quod grauius est, principes qui corrigere debuerant, primos errasse fatentur.

Scidi pallium. Beda. Per vestimenta solent opera designari, quibus induimur ad gloriam si munda, vel ignominiam si immunda. Per pilos capitis cogitationes, quae de occulta cordis radice velut de internis cerebri radicibus oriuntur, quae si rectae sunt, debent conseruari; si autem reprobae, abscindi. Vnde de Samuele qui sanctus erat futurus ait genitrix; Et nouacula non ascendet super caput eius. Et Apostolis inquit Dominus. Capillus de capite vestro non peribit. Quia omnes sanctorum cogitationes in aeterna memoria sunt apud Deum. Peccator vero, ut mundari possit ab iniquitatibus suis, reprobas cogitationes, origines, scilicet, malorum operum abiciat, necesse est. Vnde leprosus in Leuitico

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. I X.

Postquam autem. Hic consequenter describitur informatio per quae Esdra sacerdotum. Circa quod primo ponitur populi transgressio, secundo eiusdem correctio, c. 10. Circa primum ponitur transgressio manifestatio. secundo penitentiae lamentatio, ibi: Cumque a id est. Circa primum sciendum, quod filii Israel qui de Babylone venerant cum Zerobabel, & Iosue, videntes quod vxores suas de populo Israel essent deturpatae, & confractae ex labore iuueris, & alius miseris quas sustinuerant in via, cum venissent in Iudaeam, contempserunt eas, & pro magna parte abiecerunt, accipientes sibi vxores alienigenas contra preceptum legis Deuteronom. 7. eo quod erat occasio idololatriae: quia Salomon sapientissimus per vxores alienigenas fuit ad idololatriam tractatus, & haec transgressio fuit denunciata Esdrae sacerdoti per illos qui venerant cum eo & haec est quod dicitur.

Accesserunt ad me principes dicentes: Non est separatus. Et

Et patet litera ex dictis. Sciendum tamen, quod illi qui de nouo venerant cum Esdra, non erant participes transgressionis illius; quia adhuc non fuerant tamen in terra Israel, quod accepissent ibi vxores alienigenas, & filios procreassent.

Manus etiam. Hoc dupliciter exponitur. Vno modo quod per prima, sit adiectiuum transgressionis; ita quod ista transgressio fuerit prima, in qua populus Israel peccauit post reuertum de captiuitate, ita quod maiores populi primo peccauerunt in hoc, & ex consequenti maiores. Alio modo, quod per prima, sit adiectiuum huius dictionis manus, & sic est sensus, quod principes, & maiores primo peccauerunt in hac transgressione, & consequenter minores.

Cumque audissem. Hic consequenter describitur dicta transgressionis lamentatio, & secundo Dei deprecatio, ibi: Et in sacrificio vespertino. Circa primum dicitur.

Scidi pal. Hic erat modus Hebraeorum scindere vestes supuenire magna tristitia. 6 Et euelli ca. &c. In signum magni doloris, & penitentiae.

MORALITER.

Postquam autem. Circa quod sciendum, quod sicut plenius dixi in expositione literali, filii Israel qui de Babylone venerunt in Ierusalem, videtes quod vxores suas ex itinere, & alijs afflictionibus erant deturpatae, eas contempserunt, & in magna parte abiecerunt, accipientes vxores alienigenas contra preceptum Domini 7. cap. Deuter. Israel videtes Deum interpretatur, & ideo per filios Israel electi, & specialiter Theologi significantur, per vxores sceleratas, vel scripturae delignantur; sed per vxores legitimas sacre scripturae sunt intelligende. Sap. 8. a. Hanc an au, & quasi mihi sponsam assumere. Hoc n. bonus Theologus debet dicere. Sed quia sacre scripturae caret ornamentis rhetorice, ideo deformes aliqui videntur;

videntur: vnde dicit Hiero. de seipso: Itaque miser ego lecturus Tullium Plato sumebatur in manibus. Siquidem in me metipsum reuersus prophetas legere coepissem, sermo horrebatur in culis: tamen in hoc erat a diabolo deciprus, vnde subdit: Dum me ita serpens antiquus illudret, &c. Per vxores autem alienigenas quas videbant pulchriores, intelligenda sunt scripturae Gentilium philosophorum: quas Theologi multi contemptis scripturis noui, ac veteris testamenti catus amplexantur, & specialiter doctrinam Auerrois pessimis erroribus plena, quam cum maiori potestate, & diligentiori quotatione quod dictum horredum est, allegant, quod doctrinam Domini Nostri Iesu Christi, & Apostolorum eius.

Cumque audissem ser. istum, scidi pallium. In signum doloris magni, &

A tico recepta sanitate inter purificationes alias oēs pilos carnis suæ radere præcipitur, vt sic expiatus hostijs castra ingredi mereatur, quia tunc demū a vitijs perfecte mūdatur, cū ēt cogitatus noxios expellimus. Barba quoq; virilis sexus, & ætatis index, virtutem solet significare. Scidit ergo pallium, & tunicam pontifex, vt subditos minus pfecta opera habere lignaret; & quæ a sua soliditate, per poenitentiam scindi, & in meliorem habitum necesse esset renouari. Vellit capillos capitis, vt cogitationes prauas de corde extirpent, & nascituris viliibus locum dent. Vellit, & pilos barbæ; vt in ipsis quas habere viderentur, virtutibus humiliarentur, & parua esse, aut nulla examine æterni arbitrij meminissent, quæ vitijs permista essent. Scidit mœrens, vt per lamenta poenitentia veniam promerendam esse doceret.

B *a* Conuenerunt. Nota, quantum exempla Doctorem iuuat. nihil scribitur Esdras locutus esse, sed tantum audito scelere lachrymasse, & turbam ad se fidelium non vociferando, sed lachrymādo traxisse. *Conuenerunt.* Magna mutatio rerum perfidia principum, multi luxuriā secuti, reducti sunt magno principe mœrente, & quid peccatoribus agendum esset innuente; conueniunt ad eum omnes qui timebant verbum Dei, quo transgressores puniendos esse minat. *b* Scisso pallio. Beda. Typice q; scisso indumento curuat genua, & expandit manus ad Deū, & suis precibus, ac lachrymis plurimorum mœtes ad poenitentiam cōuertit, Christum ostendit

ostendit qui pro peccatis nostris ante passionē, & in ipsa orauit: quiq; extensis in cruce manibus, iudicium carnis suæ vulneribus scindi, & mortificari voluit. Vnde. *Mortuus est propter peccata nostra, &c.* Quod apte in tpe sacrificij vespertini factum est. Vel quia Dñs in fine seculi sacrificium suæ carnis, & sanguinis obtulit patri, & nobis in pane, & vino offerre pcepit. Vel quia ad finē veniēte sacrificio legali sua nos passione liberauit, & a populis terrarum separans cœlestes fecit, & sibi castos corde, & corpore precepit adhaerere. Ipsa quoque eius oratio, qua se iustum populo peccatori sociat, dicens: *Deus meus, &c.* Humilitati redēptoris congruit, qui in similitudine carnis peccati; vt peccatum tolleretur, apparuit, Vnde: *Deus meus, Deus meus, quare me dereliquisti, &c.* Item: *Deus tu scis insipientiam meam, &c.* Non quia delicta in se, vel insipientiam possit habere, qui factus est nobis sapientia a Deo, & iustitia, & sanctificatio, & redemptio; sed causam eorum quos saluare venerat a se suscipiēs, etiam ea quæ illorum fragilitati veraciter conueniebant, misericorditer in se transferre dignatus est. *c* Curuauit genua, &c. Parauit se per cōpunctionē cordis, & affectionē corporis, vt dignus efficeretur auditu supernę pietatis, & in hæc verba orationis prorumpit. Curuat aut genua, expandit manus, & fundit preces in tēpore sacrificij vespertini, sciēs eē gratius, quod fit in spiritu humilitatis, & in animo cōtrito, quam quod carnibus, & sanguine pecudum offertur.

D 1. Cor. 15. 2
E Psal. 11. Ibid. 68.
 1. Cor. 1. d
 fclausus
F

a Cogitationes mentis. *b* Quæ virilis sexus, & ætatis indicium est: & ideo ponitur in designatione virtutum. *c* Docens per lamenta poenitentia veniam esse impetrandam.
 pillos capitis mei, & barbæ, & sedi mœrens Conuenerunt autem ad me omnes qui timebant verbum Dei Israel, pro transgressione eorum, qui de captiuitate venerant: & ego sedebam tristis vsque ad sacrificium vespertinum. Et in sacrificio vespertino surrexi de afflictione mea, & scisso pallio, & tunica, curuauit genua mea, & expandi manus meas ad Dominum Deum meum, & dixi. Deus meus confundor, & erubescio leuare faciem meam ad te, quoniam iniquitates nostræ multiplicatæ sunt super caput nostrum, & delicta nostra creuerunt vsque ad cælum a diebus patrum nostrorum. Sed & nos ipsi peccauimus grauius vsque ad diem hanc, & in iniquitatibus nostris traditi sumus ipsi, & reges nostri, & sacerdotes nostri in manum regum terrarum, & in gladium, & in captiuitatē, in rapinam, & confusionem vultus, sicut & die hac. Et nunc quasi parum, & ad momentum facta est deprecatio nostra apud Dominum Deum nostrum, vt dimitterentur nobis reliquiæ, & daretur † paxillus in loco sancto eius, & illuminaret oculos nostros Deus noster, & daret nobis vitam modicam in seruitute nostra, quia serui sumus, & in seruitute no-

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et sedi mœrens. Sicut Iob tonso capite sedit in terra, lamentabatur autem iste peccata aliorum, tanquam sua: quia erat membrum illius populi, sicut & Daniel 9. cap. confitetur peccata populi Israel, tanquam ipsorum particeps, licet esset innocens.
- 2 Conuenerunt autem. Scilicet, ad consolandum quantum poterat fieri bono modo.
- 3 Et in sacrificio. Hic consequenter describitur ipsius Esdræ deprecatio, in qua primum dicitur: Et in sa. vel. ex quo patet, quod per totam diem fuerat in gemitu, & luctu.
- 4 Et scisso pallio. In signum humiliationis.
- 5 Curuauit genua mea. In signum deuotionis.
- 6 Deus meus conf. &c. Scilicet, ad deprecandum, cuius causa subditur.
- 7 Quoniam iniquitates. Et eodem modo dicitur Luc. 18. de publicano, qui ex confusione peccatorum suorum non audebat oculos ad cælum lenare.
- 8 Et delicta nostra cre. Hyperbole est, ad designandum multitudinem, et magnitudinem peccatorum patrum precedentium; ideo subditur.
- 9 A diebus patrum nostrorum. Prout habetur 4. Regum, quod tempore Manassæ regis Iudæ, & Sedecia, & plurium aliorum multiplicata fuerunt peccata valde.
- 10 Et in iniquitatibus. In manibus regis Aegypti, & regis Babylonis,

- lonis, & Assyriorum, vt patet in pluribus locis 4. Reg.
- 11 In gladium. Quia multi de populo fuerunt gladiati.
- 12 Et in captiuitatem. Quia plures fuerunt in captiuitatē ducti.
- 13 In rapinam. Quia bonis suis fuerunt spoliati.
- 14 Et in confusio. Quia fuerunt multipliciter derisi, & vituperati.
- 15 Sicut & die hac. Licet enim essent reuersi de captiuitate, tamen sustinebant multa opprobria a gentibus, quæ erant in circuitu, vt habetur infra Næmiæ 2. cap. Illi etiam qui remanserant in Babylone a Gentilibus multa opprobria sustinebant.
- 16 Et nunc quasi parum, & ad momentum facta est deprecatio. Hoc exponitur dupliciter. Vno modo, vt ly parum, referatur ad ipsos deprecantes, quasi dicat, licet modicum deprecati fuerimus Dñm, tanquā parum deuoti, tamen exaudiuit nos in aliquo. Alio modo ad rē pro qua fiebat deprecatio, scilicet, populi liberatione, quæ facta erat in tribus tribubus tantum, scilicet, Iudæ, Benjamin, & Leui. vnde subditur.
- 17 Vt dimitterentur nobis reliquiæ. Ita quod populus non est totaliter deletus, licet demerisset.
- 18 Et daretur paxillus in loco sancto eius. Id est, aliqua fixio, & stabilitas in Ierusalem.
- 19 Et daret nobis vitam mo. Id est, paucis concederetur vita: quia plures fuerunt mortui de populo, quam residui.
- 20 In seruitute nostra. Licet enim sacerdotes, & ministri essent liberi a tributo regis, vt habetur supra septimo capite, tamen populus communis non erat liber.

1 Et

MORALITER.

† & sunt verba Esdræ, p quæ significatur prelatus superior, q pōt remediū adhibere. Et sicut Esdras ab afflictione sui, & dolore non cessauit, donec remedium apparuit per eiectionem mulierum alienigenarum, ita q; non essent dominae, sed tantummodo ancillæ, sic per prælatū superiorem debet scripturæ

scripturæ philosophorū alienigenæ deiici a tanta autoritate, ita q; apud Theologos solūmodo maneāt, in quantum possunt subseruire sacre scripturæ diuinitus reuelatæ. Nam ancillam dominari, & dominam ancillari magna abusio est. propter quod illi qui scripturas philosophicas erroribus plenas sacris scripturis præponunt modo prædicto, enormiter abutuntur.

A *Quis dereliquimus mandata tua, &c.* August. Hoc est preceptum Domini tam in veteri quam in nouo testamento, vt nō nūi vni' religionis, & fidei coniugia tibi manēat copulata.

B *Tertull. Fideles gentiuma matrimonium subeuntes, stupri reos esse cōtar, & arcendos ab omni communicatione fraternitatis ex hēris Apostoli dicentis: Cam eiusmodi nec cibum sumnam.*

C *Hierony. Pleraque Apostoli cōtemnentes iustionē, iunguntur Gentilibus, & templa Christi idolis prostituūt. Loquar quod me Apostolus docuit. Non illas iustitiae esse, sed iniquitatis: nō lucis, sed tenebrarum: nō Christi, sed Belial: nō templa Dei viuētis, sed fana, & idola mortuorū. Vis apertius discere, qd Christiane omnino non liceat ethnico nubere? Audi Apostolum. Mulier si dormierit vir eius, liberata est: cui vult nubat, tantum in Domino, id est, Christiano. Abraham adiurat seruū suum in femore suo, hoc est, in Christo qui de femine eius erat nasciturus, vt filio suo Isaac alienigenam nō adducat vxorem. Et Esdras offensam Dei huiuscemodi vxorū repudiatione compefcit.*

Ambros. Caue Christiane, gētilem, vel

stra non dereliquit nos Deus noster, & inclināuit super nos misericordiam coram rege Persarum, vt daret nobis vitam, & sublimaret domum Dei nostri, & extrueret solitudines eius, & daret nobis spem in Iuda, & in Ierusalem. Et nunc quid dicemus Domine Deus noster post hęc? Quia dereliquimus mandata tua, quę pręcepisti in manu seruatorum tuorum prophetarum, dicens: Terra ad quam vos ingredimini, vt possideatis eam, terra immunda est iuxta immunditiam populorum cęterarumquę terrarum, abominationibus eorum qui repleuerunt eam ab ore vsque ad os in coinquinatione sua. Nunc ergo filias vestras ne detis filiis eorum, & filias eorum ne accipiat filijs vestris, & non quęratis pacem eorum, & prosperitatem eorum vsque in æternum, & confortemini, & comedatis quę bona sunt terrę, & hęredes habebitis filios vestros vsque in sæculum: & post omnia quę venerunt super nos in operibus nostris pessimis, & in delicto nostro magno, quia tu Deus noster liberaisti nos de iniquitate nostra, & dedisti nobis salutem, sicut est hodie: vt non conuerteremur: & irrita faceremus mandata tua: neque matrimonia iungeremus cum populis abominationum istarum. Nunquid iratus es nobis vsque ad consumptionem, ne dimitteres nobis reliquias ad salutem? Domine Deus Israel, iustus es tu: quoniam non derelicti sumus, qui saluaremur, sicut hac die. Ecce coram te sumus in delicto nostro. Non enim stari potest corā te super hoc.

vel Iudęam, vel alienigenam hoc est hęreticam, & omnem alienā a fide tua, vxorem accersis. id. Sordola colat, si Christum neget, quomodo potest diligere pudicitia, quę prima coniugij gratia est? Primum in coniugio religio quæratur.

Concil. Chalcedon. Neque copari debet nuptura hęretico, aut Iudęo, vel pagano, nisi forte promittat ad orthodoxam fidem se per personę orthodoxę copulam transferre. Si quis hęc definitionem sanctę synodi trāsgressus fuerit, correptioni canonice subiacebit.

Sexta Synodus. Non licet virum orthodoxum cum muliere hęretica coniungi, neque orthodoxam cum viro hęretico copulari. Sed & si quid eiusmodi ab vilo ex omnibus factū apparuerit, irritas nuptias existimare, & nefarium cōiugium dissolui. Neque enim ea quę non sunt miscenda, misceri, neque ouem cum lupo, nec peccatorum sortem cum Christi parte coniungi oportet.

Concil. Elibert. Hęreticis qui errant ab Ecclesia Catholica, nec ipsas dandas puellas Catholicas, sed neque Iudęis, neque hęreticis dari placuit, eo quod nulla possit esse societas fidei cum infideli.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et extrueret solitudines. *Id est, templum ad soliudinem prius redactum.*

2 Et daret nobis spem. *Accipiendi ab eo plura beneficia ex præteritis iam collatis. Alio modo exponitur quod supra dictum est. Et nunc quasi ad parum, &c. Ita quod ly parum, referatur ad Deū, vt sit sensus: Licet Deum deprecati fuerimus, tamē in modico exauditi sumus, non propter defectū diuine liberalitatis, sed propter impedimentum nostrę iniquitatis. Cetera quę sequuntur exponantur, sicut prius.*

3 Et nunc quid dicemus Domine Deus noster post hęc? *Hic consequenter Esdras confitetur peccata presentium, dicens: Et nunc quid dicemus Domine Deus noster, quasi dicat, non habemus frontem deprecandi te.*

4 Quia dereliquimus mandata tua, quę pręcepisti in manu seruatorum tuorum prophetarum. *Sed licet, Moysi, & Aaron, quia Moses accipiebat mandata a Deo, & Aaron proponebat ea populo, vt habetur Exod. 4.*

5 Terra ad quam vos ingredimini, vt possideatis eam, terra immunda est iuxta immunditiam populorum. *Propter multiplicatioem idololatrice, & aliorum vitiorum execrabiliū perpetratorum per Gentiles ibidem habitantes.*

6 Ab ore vsque ad os in coinquinatione sua. *Id est, abundanter*

ter nimis, sicut 4. Reg. 21. dicitur quod Manasses effudit sanguinem in noxium multum nimis, & impleuit Ierusalem sanguine prophetarum vsque ad os.

7 Nunc ergo filias vestras ne detis filiis eorum, & filias eorum ne accipiat filijs vestris. *Istud pręceptum habetur Deut. 7.*

8 Et non quęratis pacem eorum, & prosperitatem eorum vsque in æter. *Quia secundum diuinā iustitiā p. terat interfici, & iofini Israel non debebant cum eis facere fœdera perpetua: licet possent dare iudiciis ad tempus in aliquo casu, vt dictū fuit super librū Iosue. Et istud n. datum transgressi fuerunt illi qui redierāt de captiuitate, contrahendo connubia cum Gentilibus, cum quibus erat eis prohibitū, & illicitum post gratiam eis factam a Deo, quę reduxerat eos de captiuitate: & hoc est quod dicitur: Et post omnia, &c. & subditur.*

9 Quia tu Deus noster liberaisti nos de iniquitate nostra, & dedisti nobis salutem. *Et ex hac ingratitude multum aggrauabatur peccatum eorum. ideo subditur.*

10 Nunquid iratus es nobis vsque ad consumptionem. *Id est, totalem populi deletionem, quasi dicat, hoc conseruimus, nisi ex tua liberalitate saluemur, vt de subditur.*

11 Ecce coram te sumus in delicto nostro. *Tibi, & hominibus manifesto.*

12 Non enim stari potest coram te super hoc. *Ad tegendum palliandum, seu defendendum.*

CAP.

C A P. X.

Sic ergo orante Esdra, & implorante Deum, & flente. Sequitur. b Fleuit populus. qui, scilicet peccauerunt penitentiam ageres, vel q in castitate permanferant de casu fratru dolentes. Multu vero conturbati ad preces, & lameta sui pontificis ostenduntur, cum etia mulieres, & pueri interfuisset narratur. Potest aut ea discretione factum in religii, quod prius innocentes, & recti ad eum confluxerunt, cum ait: Et conuenerunt ad me omnes qui timebant verbum Dei Israel, &c. Nunc vero etiam ipsi qui peccauerunt cum vxoribus suis, & liberis, penitentiam acturi conuenerunt.

c De fil. Aelam. Huc dicit Iosephus primum fuisse Ierosolymitaru, q vt principu decet maxime auctoritate mox intentionem Esdræ iuuabat, populum secum peccatis confitendo, & penitentiam suadendo abiectis vxoribus alienigenis cum liberis suis.

d Et nunc si est penitentia in Israel. Q. Si populum huius peccati perfecte penitet: primo conuersi ad Dnm correctionem promittamus, & veniam postulemus: deinde ad nos reuersi, oem peccati radicem extirpemus, & fruticem, eiecitis, s. vxoribus cu oi sobole: hoc est. n. veraciter penitentiam agere toto corde, & intus ad Dnm conuerti, & omnem foris peccandi materiam ab ipsa origine rescari.

e Surge. Decenter docet quomodo sit apud maiores consilio agendum, vt. s. quisq; pro suo sensu quod optimum intellexerit, vel intellexisse sibi videbitur, dicat: & tamen ei qui preest locu discernendi relinquat, paratus obtemperare omnibus,

f aqua non bibit. Lugebat enim transgressionem eoru qui venerant de captiuitate. Et missa est eorum vox in Iuda, & in Ierusalem omnibus filiis transmigrationsis, vt congregarentur in Ierusalem: & omnis qui non venerit in tribus diebus iuxta consilium principum, & seniorum, auferetur vniuersa substantia eius, & ipse abiicietur de cetero transmigrationsis. Conuenerunt igitur

C A P. X.

† Sic ergo orante Esdra, & † implorante Deum, & flente, & iacente ante templum Dei, collectus est ad eum de Israel ceterus grandis nimis virorum, & mulierum, puerorumque, & fleuit populus fletu multo. Et respondit Sechenias filius Iehiel de filiis Aelam, & dixit Esdræ: Nos prauaricati sumus in Deum nostrum, & duximus vxores alienigenas de populis terræ. Et nunc † si est penitentia in Israel super hoc, percutiamus fedus cum Domino Deo nostro, vt proiciamus vniuersas vxores, & eos qui de his nati sunt iuxta † voluntatem Domini, & eorum qui timent preceptum Domini Dei nostri, secundum legem fiat. Surge, tuum est discernere, nosque erimus tecum: Confortare, & fac. Surrexit ergo Esdras, & adiurauit principes sacerdotum, & Leuitarum, & omnem Israel, vt facerent secundum verbum hoc. Et iurauerunt. Et surrexit Esdras ante domum Dei, & abiit ad cubiculum Iohannam filii Eliasib, & ingressus est illuc. Panem non comedit, & aqua non bibit. Lugebat enim transgressionem eoru qui venerant de captiuitate. Et missa est eorum vox in Iuda, & in Ierusalem omnibus filiis transmigrationsis, vt congregarentur in Ierusalem: & omnis qui non venerit in tribus diebus iuxta consilium principum, & seniorum, auferetur vniuersa substantia eius, & ipse abiicietur de cetero transmigrationsis. Conuenerunt igitur

ea peccando esse relapsos, & quasi denuo a diabolo captiuatos. De quorum seductoribus quasi de immundarum vxorū paratib. ait Petrus: *superbia enim vanitates loquentes pollicuntur in desiderijs carnis luxuria eos qui paululum effugerunt. Et paulo post, Si enim refugientes coinquinationes mundi in cognatione Iesu Christi his rursus implicati superauerunt, facta sunt eis posteriora deteriora prioribus.*

h Conuenerunt igitur, &c. * August. Dimiserunt Israelitæ vxores alienas quicunq; tunc habere potuerunt, p quarebat, vt

quæ ille secundum voluntatem, & legem Dei agenda decreuerit. D 1 Fily Eliasib. Qui tunc summus sacerdos erat, post Iesum filium Iosedec Ioaicm filius eius, & post eum Eliasib filius eius summo sacerdotio functus est. g Panem non comedit. Beda. Exemplum hinc habent sacerdotes, non solum flendi, & orandi, sed etiam ieiunandi pro his qui peccauerunt. Beati enim qui propria peccata lugent: quia accepta remissione contolantur: sed beatiore q aliena detinent, vt ne panem quidem, & aqua (quæ abstinentiu refectio est) contingere velint, neq; domum suam ingredi, vel ascendere in lectum strati sui, sed in atrijs domus Dni orando pernoctant. Ibi enim erat domus sacerdotis, quam vespera superueniente Esdras perhibetur intrasse. Alia vero editio pro cubiculo Iohannam Pastophoriam Iohannam habet, quo nomine sepe dicitur porticus, qua templu vndiq; circumdatur, in qua ministri, & custodes templi manebant. Lugebat etiam nunc in transgressionem eoru, q de captiuitate venerant: q dolent eos qui a peccatis penitendo erepti sunt, ad

ea peccando esse relapsos, & quasi denuo a diabolo captiuatos. De quorum seductoribus quasi de immundarum vxorū paratib. ait Petrus: *superbia enim vanitates loquentes pollicuntur in desiderijs carnis luxuria eos qui paululum effugerunt. Et paulo post, Si enim refugientes coinquinationes mundi in cognatione Iesu Christi his rursus implicati superauerunt, facta sunt eis posteriora deteriora prioribus.* h Conuenerunt igitur, &c. * August. Dimiserunt Israelitæ vxores alienas quicunq; tunc habere potuerunt, p quarebat, vt

Beda vbi sup

† ita vt fedus esset.

E

F 2. Petr. 2. d. Ibid. d.

Li. 1. de adu. coniug. c. 11

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. X.

Sic ergo orante Esdra. Hic consequenter describitur predicta transgressionis correctio. Circa quam primo ponitur maiorum confessio, secundo populi citatio, ibi. Et missa est vox. tertio correctionis inchoatio, ibi: Et surrexit Esdras. quarto conuincitio, ibi: Et conuenerunt. Circa primum dicitur.

- 1 Sic ergo orante Esdra. s. humiliter, deuote, & perseveranter.
2 Collectus est ad eum de Israel ceterus grand. Esdræ copatiens.
3 Et fleuit populus fletu multo. Non solum ex compassione, sed etiam pro peccati sui cogitatione, & contritione.
4 Et respondit Sechenias. Qui erat de principalioribus populi.
5 Et dixit Esdræ. Nomine suo, & aliorum principalium.
6 Nos prauaricati sumus. Accipiendo vxores alienigenas, quæ nentes etiam sapientum emolliunt, & encruant, & tandem ad idololatriam inclinant, sicut patet in Salomone.
7 Et nunc si est penitentia in Israel super hoc. Id est, quia penitentia

penitentia est.

- 8 Percutiamus fedus cum Domino. stabile, & absq; retractatione
9 Vt proiciamus vni. &c. Vt Dei preceptum impleamus, & occasionem mali a nobis praeuidamus.
10 Surge. Ad hoc exequendum.
11 Tuum est discernere. Quia habes scientiam legis diuine.
12 Nosque erimus tecum. Quod decreueris exequendo. Cetera patent vsque ibi.
13 Panem non comedit, &c. Id est, nullum cibum, & potum accepit, quia nomine panis, & aquæ intelligitur omnis cibus, & potus in sacra scriptura, vt frequenter dictum est.
14 Et missa est. Hic consequenter ponitur populi citatio, cum dicitur: Et missa est vox. id est, communis citatio.
15 Et omnis qui non uenerit in tribus. In hoc ponitur contra contumaces pænis determinatio, cum subditur.
16 Auferetur vniuersa substantia eius. Id est, bona exteriora.
17 Et ipse abiicietur de cetero. Per excommunicationem.

Ipse

MORALITER.

Sic ergo, &c. In hoc Esdras sacerdos dedit exemplum prelati, & curati Ecclesiæ flendi, & deprecandi Dnm pro subditoru suoru transgressionem: na aias eoru, tanquam mater in Christo debet assidue parturire. Et quoniam ex afflictione boni prelati subditi debent ad veram penitentiam moueri, sequitur. Colle us est ad eum de Israel ceterus grandis, &c. Sequitur. Et fleuit populus fletu multo. Quod autem iste fletus ex vera penitentia processerit, ostenditur per hoc quod dicitur. Percutiamus fa. cum Domino Deo no. vt proii. s. alienigenas. † Et

† Et eos qui de his nati sunt iuxta. Per vxores alienigenas conuenienter intelligi possunt interiores concupiscentiæ male, & per filios eorum actus exteriores ex ipsis procedentes, quæ omnia a vere penitentibus, prout possunt, sunt abiicienda. † Et surrexit, &c. Non. n. a terra voluit surgere, donec populus emedatione promissit, & ad hoc p iuramentu se astrinxit, non tñ cessauit Esdras a sua † totali afflictione, quia sequitur. † corpus 13 Panem non comedit, & aquam non bibit. Et in hoc dedit exemplum Ecclesiæ prelati, & curati affligendi se pro subditorum suorum peccatis vsque ad perfectionem emedationis.

Et

A vt & ipsi ad alienos seducerentur Deos, nō vt illæ p̄ maritos vero acquirerentur Deo. Non enim tanta gratia Saluatoris illuxerat, & promissis temporalibus veteris testamēti adhuc inhiabat illius populi multitudo. Vnde iussit Dñs per sanctum Moysen, ne qs alienigenā vxorē duceret. Merito ergo

lib. 1. aduer. blar. cap. 1.

* Tertull. Paulus præscribens, tantum in Domino esse nūbendum, ne q̄ fidelis ethnicum matrimonium cōtrahat, legē ructur creatoris, Al- lophylorū nuptias vbique prohibentis.

Beda ubi sup.

B *a* Ipse est. Beda. Quia ab Hebr. Casleu, a Romanis vocatur Decēber, q̄ est i medio hyemis, pluuialis, & tempestuosus. Vnde notandum, cum in medio hyeme populus conuenerit, timere a peccato, & a pluujs memoratur. Cum enim pluias ipso etiā tempore pluiarum maiores solito cerneant, reuersi ad conscientiam, peccatis suis hoc imputaerūt, & iram celestem superuenturam ex ipsa aeris perturbatione timuerūt: ideo nō in priuatis domibus negocia sua agere p̄-

† per fecerunt opus in omnibus vitijs, id est, in recentis omnibus q̄, &c.

sumpserunt, sed in platea domus Domini, assumpto penitentia, & humilitatis habitu confederunt: hi propter eos qui turbatis elementis, & ventorū frigore, vel inundantia pluiarū, vel aceruis niuiū, vel ardore siccitatis, vel et exitio hominū, vel animalū desuper ingrauescente, & ipso iudice et p̄ aperta iudicia vni suæ iræ imitante, nihil de correctione morū qua placent iudicem, plagamq; euadant impendentem, requirunt: sed fastu saculi pertractant, qua arte aduersa quæ exterijs propter peccata defæuiunt, aut euiunt, aut superēt.

C *b* *Et sedit omnis populus.* Beda. Id est, circa atrium sacerdotum, quo ipsa domus vndique cingebatur, habens circa se ex omni parte per quadrum aedes atriorum amplissimas, in quibus etiam populus, quando pro pluuia opus erat, stare poterat, & videre ea quæ in templi ianuis gerebantur, vel circa templum, habebant enim interiores parietes iuxta terram in columnis factos exteriores solidos.

Idem.

c *Et surrexit Esdras.* Beda. Hic locus respondet ad hoc quod supra dictū est. *Et surrexit Esdras ante domum Dei, & abiit ad cubiculum*

cubiculum Iobannam si. El. &c. Vbi notāda deuotio p̄tificis, qui iugens, orans, & ieiunās pro trāsgressione populi in atrijs tēpli permansit, nec prius domum suam intrare voluit, q̄ accepto consensu populi toto penitentem corde, & conuersum ad Dñm, fide cuius deuotionis, & reliqui principes videntur

a omnes viri Iuda, & Benjamin in Ierusalem tribus diebus: ipse *b* est mensis nonus, vicesima die mensis: & sedit omnis populus in platea domus Dei, trementes pro peccato, & pluujs. *c* Et surrexit Esdras sacerdos, & dixit ad eos: Vos transgressi estis, & duxistis vxores alienigenas: vt adderetis super delictum Israel. Et nunc date confessionem Domino Deo patrum vestrorum, & facite placitum eius, & separamini a populis terræ, & ab vxoribus alienigenis. Et respondit vniuersa multitudo, dixitque voce magna: Iuxta verbum tuum ad nos, sic fiat. Veruntamen quia populus multus est, & tempus pluiæ, & non sustinemus stare foris, & opus non est diei vnius, vel duorum (vehementer quippe peccauimus in sermone isto) constituantur principes in vniuersa multitudine, & omnes in ciuitatibus nostris, qui duxerunt vxores alienigenas, veniant in temporibus statutis, & cum his seniores per ciuitatē, & ciuitatem, & iudices eius, donec auertatur ira Dei nostri a nobis super peccato hoc. Igitur Jonathan filius Azahel & Iaa- zia filius Thecuæ steterunt super hoc, & Mosollam, & Sebethai Leuites adiuuerunt eos. Fecerunt que sic filii transmigrationis. Et abierunt Esdras sacerdos, & viri principes familiarum in domos patrum suorum, & omnes per nomina sua, & *d* sederunt in die primo mensis decimi, vt quærerent rem. Et *e* consummati sunt omnes viri, qui duxerunt vxores alienigenas vsque ad diem primam mensis primi. Et inuenti sunt de

fuisse consortes, cum dicuntur, & ipsi finita synodo abisse in domos patrum suorum. Si enim hoc non significat scriptura, quid opus fuit scribere, quod expleto colloquio Esdras, & principes familiarū in domos patrum suorum de septis templi abierunt? Eos enim hoc fecisse nemo est qui nesciat, quid opus fuit addere, & omnes per nomina sua, cum & hoc omnibus esset notissimum, nisi quia tales eos voluit intelligi, quorum nomina, & facta merito in memoria tenerentur, ac posteris notificanda traderentur. *d* *Et sederunt in die.* Beda. Nota numerum ternarium esse mysticum. Supra dictum est, quod tribus diebus omnes conueniunt in Ierusalem, & nunc tribus mensibus 10. s. 11. & 12. castigatur ab vxoribus alienigenis. Tres enim sunt virtutes sine quibus nemo saluatur, fides, spes, & charitas. Tertio tpe seculi veniens Christus in carne in mūdū, gratiā nobis Euāgelij contulit. Primū namq; tps ante legem in Patriarchis, secundum in prophetis sub lege præmisit, in tertio ipse cum gratia venit, & sua nos passione redimēs, tertia die surrexit. Per cuius gratiam, quia consortio Ecclesiæ copulamur, & a vitiorum illecebris expurgamur, apte transmigratio- nis filij tribus diebus castigandi venerunt, & in tribus mē- sibus castigationem compleuerunt. Iuxta literam quoq; opportune laborauerunt, vt ante initium primi mensis ipsi omnes purgarentur, vt pascha, & mēsem ipsum in quo celebrandum erat, munde & sancte celebrarent, & annum munde, & sancte inchoarent, & cōsummarent. Quod etiam nos omnibus annis in quadragesima paschæ oportuit imitari, instante, scilicet, Dñica Resurrectione, *Mundemus nos ab omni inquinamento carnis, & spiritus, vt participes resurrectionis esse valeamus.* *e* *Et inuenti sunt.* Beda. Aptant Heb. huic loco illud Zachariæ propheta: *Et ostendit mihi Dominus Iesum sacerdotem magnum stantem*

bo; & facto, & ideo subditur. *9* Et separamini a populis terræ. Ita quod non habeatis sedus, & consortium cum idololatrijs. *10* Et ab vxoribus alienigenis. Quæ a Deo vero auertunt, vt prædictum est. *11* Et respondit vniuersa multitudo: dixitque. Esdras consentiendo, tamen petunt dilationem propter importunitatem temporis, & negotij magnitudinem. *12* Constituantur principes, &c. Id est, homines sapientes, iusti, & diligētes, qui vadāt de ciuitate in ciuitate, diligenter inquirendo de transgressoribus, & corrigantur per alienigenarū vxorum eiecctionem. *13* Et sederunt. Ex quo patet, quod in disquirendo istud negotium posuerunt mensem integrum. *14* Et inuenti sunt. Hic cōsequenter ponitur descriptio illorum, qui duxerunt

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Ipse est mensis nonus. Qui apud Hebræos correspondet partim Nouembri, & partim Decembri nostro.
- 2 Et sedit omnis populus. Hoc est in atrio quod erat ante tēplū.
- 3 Trementes pro peccato. Timentes ne ratione transgressionis prædictæ veniet super eos diuina ultio grauis.
- 4 Et pluujs. Quia tempus istud frigidum est, & pluuiosum de communis iussu. & tunc erat plus solito pro peccati sui demerito.
- 5 Et surrexit Esdras. Hic consequenter ponitur transgressionis correctio ad monitionem Esdræ dicentis.
- 6 Vos transgressi estis. Hoc est liquidum, & non potest negari.
- 7 Vt adderetis super delictum Israel. Commissum ante captiuitatem Babylonicam.
- 8 Et nunc date confessionem. Recognoscendo peccatum verbo,

MORALITER.

14 *Et inuenti sunt.* Inter transgressores, istos primo nominat duplici de causa. Prima est, quia peccatum eorum grauius erat, eo quod sacerdotes, & eorum filij qui tunc succedebant eis in sacerdotio magis tenebantur scire legem, quam ceteri

ceteri Malach. 2. b. *Labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem ex eius ore requirent.* Secunda est, quia peccatum istorum causa fuit, & occasio alijs peccandi, Vnde Gregorius in Pastor. Cum pastor per abrupta graditur, consequens est vt ad præcipitium grex sequatur.

A stantem corā angelo domini, & Sathan stabat à dextris eius, vt aduer-
sari ei. Et paulo post. Et Iesus erat indutus vestib. sordidis, & sta-
bat ante faciē angeli. Et respondit angelus, & ait ad eos, qui stabant
coram se, dicens: Auferte vestimēt. sordida ab eo. Et dixit ad eu. Ecce
abstuli iniquitatē tuam, & indui te mutatoriis. Et dixit, Ponite cidari
mundā super caput eius.

Recte inquit stabat
Sathan à dextris eius
vt aduersaretur, quia
vera erat accusatio,
ipse enim cum ceteris
alienigenā duxit
vxorē. Quod autem
dicitur, quia Iesus e-
rat indutus vestibus
sordidis, tripliciter
interpretatur. Vel ob
coniugium illicitum
vel ob peccata popu-
li, vel propter squalo-
rem captiuitatis. An-
gelus autē ante cuius
faciem stabat Iesus,
præcepit ceteris ar-
gelis, vt auferrent ab
eo vestimēta sordida
Quo facto, ait idem
angelus: Ecce abstuli
à te iniquitatem tuam.
Hæc sunt vestimen-
ta sordida, & indui te
mutatoriis, id est, Is-
raelitem coniugem
copulaui tibi. Quod
autem sequitur: Ponite
cidarim mundam su-
per caput eius, intelli-
gi volunt sacerdotij
dignitatem, quia. s. ab
latis peccatorum sor-
dibus mundū habue-
rit sacerdotium. Sed
intuendum, quod non
scribit Esdras Iesum
alienigenam duxisse
vxorem, sed quosdā
de filiis, & fratribus
suis, &c.

a Et fratres eius. **BE.** Cognati, s. nō enim fratres eius germa-
ni in carne eatenus viuere, & voluptati operā dare poterant
cū cētū anni, & amplius essent trāfacti, ex quo Cyrus regna-
re incipiens, Iesū, & Zorobabel cū transmigratione Iuda, &
Beniamin ad cōstruēdā domum dñi Ierosolymam remisit.

b Et dederunt, &c. **BED.** Primo vxores illicitas abijciunt, &
sic p se arietē offerūt, vt ablato scelere, mūdi accederent ad
altare. Difficile. n. est huius victimā Deo esse acceptā, q non
prius reliquit culpā, p qua offert. vnde. *Quiescite agere puerse,
disbene fa.* Et quia filii, vel fratres fuere sunt in sacerdotis, q
primi peccauerāt, recte in correctionē sceleris arietē de gre-
gib. offerunt, vt significant, quia seipsos, qui ductores populi
quasi duces gregis esse videbant, à pristina vita maētare, &
purgatos digna pœnitentia Deo p meliorē vitā offerre di-
spo fuerāt. **Et dederunt manus suas.** **BED.** Nota quanta arte pu-
gnādi diabolus fideles impugnat, vt nullū eis tps securū re-
linquat. Ecce. n. q ab aduersantib. superari non poterant, vin-
cebant hostes publicos ædificato templo domini, & dedica-
to,

NICOLAUS DE LYRA.

1 De filiis Iosue filij Iosedec, &c. *Isle Iosue erat summus sacer-
dos, & sic videtur verum, quod dictum est supra videlicet, quod hæc
transgressio incepit à maioribus populi. Ad hoc autē aptant aliqui il-
lud Zachar. 3. Ostendit mihi dominus Iesum sacerdotē ma-
gnū stantem coram angelo, i. Esdra, qui erat angelus, id est, nun-
tius missus à latere regis ad populi directionem, & Sathan à dextris,
quia uera erat accusatio de peccato transgressionis. Et accipitur hic
Iesus pro filiis eius, ut patet ex hoc loco, quia pater quodammodo ma-
net in filiis.*

2 Et

to, sed vincebantur amore mulierum, ne templa cordū, vel
operū suorum Deo digna seruarent. Cuius rei nostris tēp-
ribus manifeste figura completur, cū videmus animos fide-
liū multo periculosius nunc tentari intrinsecus à cōcupiscē-
tia sua abstractos, & illectos, quā quondam tentabantur ex-
trinsecus cum imma-
nis aduersarius cōtra
eorum constantiā fer-
ro, & igne sauebat.
Sed aderit pietas do-
mini, quæ sicut aduer-
sus aperta furentium
certamina virtutem
patientia tribuit, ita
nobis contra surri-
piētium laqueos blā-
ditiarum cautelæ cu-
stodiam dabit. Deni-
que, & hoc agente in-
dustria pontificis, qui
timebant dominum
cuncti cōpuncti sunt
corde, qui peccauē-
rant, & eiecerūt vxo-
res alienigenas, & sic
expulsa turpitudine
luxuriæ redit decus **E**
castimonix, & in ci-
uitate domini ciecto
rudere vitiorum, re-
sperfi sunt flotes, &
aromata virtutum.

filiis sacerdotum, qui duxerant vxores alienigenas, de filiis Io-
sue filii Iosedec, & fratres eius, Maasia, & Eliezer, & Iarib, &
Godolia. Et dederunt manus suas, vt eiecerent vxores suas, &
pro delicto suo arietem de ouib. offerrent. Et de filiis Emmer:
Hanani, & zebedia. Et de filiis Harim, Maasia, & Elia, & Se-
meia, & Iehiel, & Ozias. Et de filiis Pheshur: Elioenai, Maasia,
Ismahel, Nathanahel, Iozabed, & Elasa. Et de filiis Leuitarum
Iozabed, & semci, & Celai: ipse est Calita. Phathaia, Iuda &
Eliezer. Et de cātoribus Eliasib, & de ianitoribus Sellū, & Te-
lé, & Vri. Et ex Israel de filiis Pharos, Remeia, & Iezia, & Mel-
chia, & Miamin, & Eliezer, & Melchia, & Banea. Et de filis Æ-
lam, Mathania, Zacharias, & Iehiel, & Abdi, & Ierimoth, &
Elia. Et de filiis Zethua. Elioenai, Eliasib, Mathania, & Ieri-
muth, & zabad, & aziza. Et de filiis Bēbai, Iohanā, Hanania,
zabaai, Athalai. Et de filis Bani, Mosollā, & Melluch, & Ada-
ia, Iasub, & Saal, et Ramoth. Et de filiis Phahathmoab, Edna,
et Chalal, Banaias, et Maasias, Mathanias, Beseleel, Bennui, et
Manasse. Et de filiis Herem. Eliezer, Iesue, Melchias, Semeias
Simeon, Benjamin, Maloch, Samarias. Et de filiis Ason, Ma-
thanai, Mathatha, Zabbad, Eliphelet. Iermai, Manasse, Semei.
De filiis Bani: Maddi, Amram, et Huel, Baneas, et Badaias,
Cheliau, Vania, Marimuth, et Eliasib, Mathanias, Mathanai,
et Iasi, et Bani, et Bennui, Semei, et Salmias, et Natha, et Ada-
ias, Mechnedebai, sifai, Sarai, Ezrel, et Selemiau, Semeria, Sel-
lū, Amaria, Ioseph. De filiis Nebo, Iehiel, Mathathias, Zabad,
Zabina, leddu, et Ioal, et Banaia. Omnes hi acceperūt vxores
alienigenas, et fuerunt ex eis mulieres, quæ peperant filios.

*uitarum, & omnem Israel, vt facerent secundum verbum hoc, & iu-
rauerunt.* intelligat, quia si non proiecerunt filios, illa fuit cā
quō eos docuerunt renuntiare maternæ infidelitati, & con-
secratos domino per circumcisionem, & hostiam salutarem
fidei suæ, & castitati sociauerunt.

MYSTICE autē bona opera, quæ intuitu tēporalis cōmo-
di, vel fauoris, vel delectationis agimus, aut inter mala sunt
reputanda, aut ab infima intentione discernenda, & p celesti
tantum retributione facienda. Qui. n. ieiunat, orat, & elee-
mosynā dat, vt videatur, & laudetur ab hominib. talis ples
bonæ æctionis quasi de immunda genitrice nascitur, & ideo
inter eos, qui de Babylone Ierosolymam ascenderunt, par-
tem habere non potest. Qui enim in præsentī mercedē re-
cipit, in futuro carebit, nisi author operis mentem ad melio-
ra conuertens, pro Deo facere cœperit, quod pro laude fa-
ciebat inani, & quasi sobolem indigne editam domino con-
secrans Ierosolymæ ciuem fecerit, vt opus male inchoatum
corrigenis, dignum faciat perpetua mercede in cœlis.

CAP.

2 Et dederunt manus suas. id est, iuramento solenni firmauerunt
ne posset retractari.

3 Vt eiecerent vxores suas, &c. scilicet, alienigenas.

4 Et pro delicto suo arietem, &c. *Quia sicut aries est dux gregis
ita sacerdotes sunt duces populi communis. Cetera legantur, vt iacet li-
tera. Et licet non dicatur hic, quōd eiecerunt puevos cum uxoribus alie-
nigenis, tenendum tamen est, quōd sic fuit factum, quia sic promiserat
Sechemias nomine suo, & aliorum principalium, ut haberet supr. co. c.
Percutiamus sc. cum domino Deo nost. vt pro. vii. vx. s. alie-
ni. & eos, qui de his nati sunt.*

Tom. 2.

VV

NEHEMIAE, QUI EST
Esdra secundus.

CAPVT I.

LIBER NEHEMIAE, QUI
ET ESDRAE SECVNDVS.

DICITVR.

CAPVT I.

Verba Ne-
hemias filii
B. E. D. Nehe-
mias inter-
pretatur cōsolator do-
mini, vel consolator

domini, vel consolator
a domino, qui cū re-
nouauerit muros He-
rusalem, & populū ab
hostibus liberatū in
domine legis obserua-
tia sublimauerit, pa-
teret quia nomine, & o-
pere Christum signifi-
cat, qui ait. Ego roga-
patrem, & alium para-
cletum da. vo. De quo
Psal. ait. Aedificans Hie-
rusalē dominus, &c. Si-
gnificat etiā sanctos
prædicatores, quorū
ministerio supna no-
bis consolatio præsta-
tur, vel dū post lap-
sum peccati sp̄s veniat, & pollicitationis penitētib. pollicent̄
quasi diruta ab hostibus Hierosolymorū mēnia restaurauit.

Verba Nehemias filii Helciae. Et factū est
in mense Casseu, anno vicefimo, & ego
erā in susis castro. Et venit ad me Ha-
nani vn⁹ de fratrib. meis, ipse & viri ex
Iuda, & interrogauī eos de Iudēis, q̄ re-
māserāt, & supererāt de captiuitate, &
de Ierusalē. Et dixerunt mihi. Qui remanserunt, & derelicti
sunt de captiuitate, ibi in puincia in afflictione magna sunt
& in opprobrio, & murus Ierusalē dissipat⁹ est, & portæ eius

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10

clesiam ducens, claritate fidei, & operis eorū hāc ornare, &
glorificare non desistit. Constituit duces, & principes om-
ni populo trans flumen, qui legem Dei noscerēt, & docerēt
quia in ecclesia, quæ flumine baptismi abluta est, & flumen
Babylonicum, id est, p̄urbationē seculi fluctuantis fidei syn-
ceritate transcendit, ap̄tolos, euangeli-
stas, pastores posuit
& rectores. Castiga-
uit filios transmigra-
tionis ab vxorib. alic-
nigenis, quia illos, qui
professione fidei mū-
do renūtiāt, illecebris
mundi seruire prohibi-
tū. Eiecit filios ta-
lium matrū de cœtu
transmigrationis ab
vxoribus alienigenis,
ne forte adulti perfidi-
am sequerentur ea-
rum, nō fidē patrum.
Opera enim nostra et-
nam, quæ hominibus
bona videntur, si car-
nalibus delectationi-
bus permixta sint, si
originem de conta-
gio humani fauoris
lumpserint, reproba-

re docuit, nec conuenire illis, qui mundū perfecte relinquūt
& tota mente ad cœlestia transeunt, qui non blandimentis
temporalibus enervari, sed aduertitibus exerceri, & ad re-
quiem sempiternam gaudent preparari.

b In mense Cas. Mensis Casseu ipse est quē nos Decēbrē uo-
camus, apud Hebrēos nonus, apud nos vltimus. Cuius no-
mē, qd̄ spes eius interpretat̄, bñ cōgruit votis eius, q̄ ad rui-
nas sanctę ciuitatis intēdebat erigēdas. Primū enim bonę
actionis fundm̄ est sp̄s hēre de auxilio domini ad perficiēdū,
quod cupimus. In hoc mense natus est dominus, cuius no-
mine longe ante figurabatur, quod in eo mēse verus Nche-
mias diu desideratus ad ædificationē ecclesię esset vterus.

c Erā in Su. Susis metropolis est Persarū, sed tanta firmitate
ut castrū esse videatur, & interpretatur equitatio, vel reuer-
tēs, q̄ fidelib. cōuenienter aptatur, eis maxime, q̄ de captiui-
tate Ierusalē curam gerunt, i. de salute eorū, qui aliquando p̄
insidias diaboli de ecclesia rapti penitentes denuo per gra-
tiā Dei sunt redacti. Tales enim sunt in reuertente castro, i.
in robore mētis reuocatę ab infimis ad desiderū patrię cele-
stis, & in equitatu sc̄torū cordiū, q̄, s. portant sc̄lorē Deum.

d Qui reman. B. E. D. Patet literæ sensus. Qui n. remanserant
de captiuitate, et̄l̄ i pace versari videbāt, amico eis existēte
rege

postilla venerabilis magistri Nicolai de Lyra
super librum Nehemias, qui est Esdrae secundus.

CAPVT I.

Verba Ne. Postquā descripta est populi descriptio sub Esdra, hic
101 quōter describitur reedificatio muri sub Nehemia, q̄ fuit
missus tanquā dux a latere regis ad reedificationē ciuitatis. Sciendum
tñ, q̄ bis a rege venit in Ierusalē. primo ad ciuitatis reedificā
iōnē. se-
cūdo ad malorū in eius absentia subortorū correctionē, c. 13. In aduētū
aut̄ primo ad ciuitatē venit. secūdo veniēs ijsūm murauit, c. 3. et tētio
muratā clausit portis, & vestib. c. 7. quarto ea clausa septimū mēsem
festiū celebrauit, c. 8. quinto ciuitatē populauit, c. 11. sexto populatā
dedicauit, c. 12. Circa primū ostenditur primo proficiēdis volūtas. se-
cūdo legationis auctoritas, c. 2. Circa primū primo describitur rumor
oppressionis Iudeorū in Ierusalē. secūdo languor orationis, ibi. Cum-
que audissem. Circa primū notatur persona scribens cum dicitur.
1 Verba Nehe. fil. Hel. ab isto enim loco scripti, quæ sequuntur,
ut dicit Rab. Sa. Secūdo notatur tempus, cum dicitur. Et factū est in
mense. Cat. Hic est mēsis nonus apud Hebrēos secūdum vnam com-
putationem, ut vidēbitur magis infra se. ca.

2 Anno vicefimo. regni Artaxerxes, i. cuius an. 7. missus fuit Esdras,
vt

vt dictum est supra Esdra 7. ad docendum populum. & an. 20. eiusdē
missus fuit Nehemias tanquā dux a latere regis ad reedificandā ciui-
tatem. Tñ secūdū Iosephum iste Artaxerxes fuit filius Darii Hysta-
pis, & vocat eū Xerxes diminutiue. Secūdum vero Ra. Sa. fuit filius
Assueri, & regine Esther, sicut dictum fuit Esdra 6. & 7. cap.

3 Et ego. c. in Su. ca. Licet Susa esset tunc principalis ciuitas regni
tñ vocatur hic castrū, quia erat ædificata fortiter hinc, & inde ad mo-
dū castrū. 4 Et vc. Aliqui libri habent. Et venit ad me Hanani.
Sed ly, ad me, non est de textu. Vnde dicit Iosephus, quod Nehemias
vidit istos tanquā peregrinos intrantes ciuitatem, & audiuit eos lo-
quentes Heb. & tunc allocutus fuit eos.

5 Vnus de fratribus meis, &c. id est, de cognitione mea.
6 Et interrogauī eos de Iuda. quibus primo quæsiuit de statu po-
puli sui, & secūdo de statu ciuitatis Ierusalem.

7 Et dixerunt mihi. respondendo primo de statu populi eo ordine,
quo fuerant interrogati.

8 Qui remanserunt, & derelicti, &c. scilicet, Iudæi.

9 In afflictione, quia Gentiles in regno decem tributū habitantes
multas molestias eis inferebant, & opprobria, vt plenius habetur infr.
4. cap. Secūdo respondent de ciuitate.

10 Et murus Ierusalē. quia a tēpore quo Nabuzardan ince-
dit ciuitatem

MORALITER.

1 Verba Nehe. Per Nehemiam, q̄ cōsolator interpretat̄, & in-
terpretationi consonat res gestas. q̄ missus fuit a latere regis
in Iudaā ad cōsolationē liberū. Hic de captiuitate Babylō-
nica reuertorū qui ex sequētib. apparebit, dñs noster Iesus
Christus h̄n̄n̄at. q̄ cōsolator dñi, Threnorū i. f. Elongatus
est a me cōsolator. G. H. Hic est rex Messias. Ipse est mis-
sus

sus fuit a p̄re, q̄ rex regnū i mundū ad cōsolationē oīū gentiū.
4 Et vc. ad me. &c. Per istos fratres apostoli designant̄, q̄ fr̄s
dñi n̄r̄i Iesu Christi dñr̄, Ps. 21. e. Narrabo nom. tuū fra. meis. vt
deducit Ap̄sto. 2. Heb. & Io. 20. d. dixit Marię Magdalene:
Vade ad fratres meos, & dic eis. Ascēdo ad patrē meū, et p̄rem v̄rum.
7 Et dixerūt mi. qui, &c. afflictione sunt. Per hoc significat̄ apo-
stolorū cōpassio, ex qua p̄ph̄ afflictionē seu necessitatē ostē-
dunt

1. h. 3. exposi-
tione in Es-
dra. c. 15.

Ioan. 14. b.

Psal. 146. a.

Allegorice.

Diuisio.

Rege Persarum, quibus paulo ante Esdrā cum epistolis miserat, qui haberet potestatem in regione trans flumen, tamē in magna afflictione mentis erant, & opprobrio hostiū, quia adhuc sancte civitatis murus erat dissipatus. Tunc autē merito in ecclesia affliguntur, & tristitia seculari cōpungunt sancti, cum quandoque respicientes a peccatis vident proximos adhuc subire vitijs, ita ut per negligentiam eorum, qui multis prodesse poterant, quasi per muros urbis dissipatē diabolus in ecclesia possit introire, quod magis dolendū est, si & ipsi, qui alijs doctrina, & exemplo prodesse debuerant, exemplum mortis vivendo fiunt hoc est enim portas Jerusalem flammis hostium esse perustas, eos qui bene vivendo, & docēdo dignos, in ecclesiam electorum

torum introducere indignos in arcē debuerant, auaritię, luxurij, ceterorumque vitiōrum incendio perire. **D**
 a *Fleui, & luxi.* Si vit sanctus audies destructa lignorū, & lapidū edificia recte lugebat, ieiunabat, & orabat, diu sedēs In tristitia, quanto magis in destructione, & ruina ararū continuis luctibus, & orationibus est insistendum, ut miserante Deo ad pristinam erigatur sospitatem, qui in opprobrio religionis triumphante inimico iacebant ducina vitiōrum sordē squalētes.
 b *Obsecro domine, &c.* **CHRY**
SOST O. Ideo si oraveris, & ieiunaveris, & elemosynā iuste feceris, complesti pretiū, redemisti peccata tua, remissa sunt crimina, reparata est vita tua. Duo quæra minora vidua misit, in arcam Dei, & prelata est opulenti.

cōbūltæ sunt igni. Cumque audissem verba huiusmodi, sedi, et fleui, et luxi diebus multis, et ieiunabā, et orabā ante faciem Dei cæli, et dixi: Quæso domine Deus cæli fortis, magne atq; terribilis, qui custodis pactum, & misericordiā, cum his, qui te diligunt, & custodiunt mandata tua, fiant aures tuę auscultantes, & oculi tui aperti, ut audias orationē serui tui, quam ego oro corā te hodie nocte, & die pro filijs Israel servis tuis, & confiteor pro peccatis filiorum Israel, quibus peccaverunt tibi. Et ego, & domus patris mei peccavimus, vanitate seducti sumus, & non custodiimus mādatum tuum, & cęremonias, & iudicia quę præcepisti Moyfi famulo tuo. Memento verbi, quod mandasti Moyfi seruo tuo, dicens: Cum transgressi fueritis, ego disperdā vos in populos, & si reuertamini ad me, & custodiatis præcepta mea, & faciatis ea, etiam si abducti fueritis ad extrema cæli, inde congregabo vos, & reducā in locum quem elegi, ut habitaret nomē meum ibi. Et ipsi serui tui, & populus tuus, quos redemisti ī fortitudine tua magna, & in manu tua valida **Obsecro** domine, sit auris tua attendens ad orationem serui tui, & ad orationē seruatorum tuorum, qui volunt timere nomen tuum, & dirige seruum tuum hodie, et da ei inferi cordiam ante vitum hunc. Ego enim eram pincerna regis.

NICOLAUS DE LYRA.

zatem, & muros eius dirupit, non fuerat data licentia reedificandi eā sed solum templum, & pertinentia ad ipsum per Cyrum, & Darium, ut patet ex dictis supra Esdrā, 5. & 6.

- 1 Cumque audissem Hic consequenter ponitur languor orationis In oratione. n. mens eleuatur in Deum, & per consequens quodammodo abstrahitur a corpore, & sic corpus incipit languere, maxime quando oratio fit cum fleu, & ieiunio, & diuturne fit, sicut dicitur hic.
- 2 Et luxi diebus multis, &c. tribus mensibus, ut patebit c. sequen.
- 3 Et dixi. formando orationem meam.
- 4 Quæso domine. omnium per gubernationem.
- 5 Deus. per creationem.
- 6 Cæli fortis. scilicet, empyrei, & per consequens omnium, quæ includuntur intra ipsum.
- 7 Atque terribilis. peccatores puniendo.
- 8 Fiant aures tuę. Loquitur de Deo more humano, quia cum homo exoratus præbet aurē ad audiendum, & conuertit oculos ad videndum, signum est, quod velit exaudire.
- 9 Et ego, & do. par. mei pec. Licet enim esset innocens, tamē conuincit se peccatorib. in quantum erat membrum populi peccatoris.
- 10 Vanitate

- 10 Vanitate seducti sumus. id est, dololatiā, quæ vanitas est eo, quod idolum nihil est secundum Apostolum. 1 Cor. 8.
- 11 Et non custodiimus mand. tu. quantum ad moralia præcepta.
- 12 Et cęremonias. quantum ad ceremonialia.
- 13 Et iudicia. quantum ad iudicialia. Ad ista tria genera præceptorū reducunt oīa præcepta legis Mosaicę, ut patet ex decursu illius legis.
- 14 Memento ver. quod man. Mo. i. dixisti, Deut. 29. & 30.
- 15 Cum. trans. fueri. Hoc fuerat adimpletum in captiuitate Babilonica, & in captiuitate decem tribuum.
- 16 Et si re. ad me. &c. inde con. vos. Hoc nondū erat adimpletū, licet fuisset inchoatum per Cyrum, & Artaxerxem, ut patet ex supra dictis Esdrā 1. & 8. & ideo Nehemias orabat pro completionē.
- 17 Quos re. in for. percuciendo Aegyptum multipliciter, & faciēdo mirabilia in mari rubro, & in deserto, & in Iordane fluuio.
- 18 Dirige seruum tuum. id est, me ipsum, quia volebat proponere petitionem regi de reedificatione ciuitatis, ut populus dispersus posset ibi securius congregari.
- 19 Et da ei mise. ante vi. hunc. id est, ante Artaxerxem regem.
- 20 Ego enim eram, &c. Hoc additum, &c. ad ostendendum, quod habebat de facili accessum ad ipsū.

MORALITER.

† dunt Christo. Mar. 6. e. Et cum iam hora multa fieret, accesserunt discipuli eius dicentes, desertus locus est hic, & hora iam præterijt, dimitte illos, ut in proximas villas euntes, & vicos, emant sibi cibos quos manducent.

I Cumque

CAPVT II.

Factum est autem. B. E. Qui scilicet est primus mensis anni secundū Hebręos, in quo semper pascha celebrant, quem nos

CAPVT II.

Actū est autē ī mense Nisan, anno viceesimo Artaxerxis regis, & vinū t

nos Aprilē dicimus. Quia ergo supra dixit, quia luxit, ieiunauit, & orauit diebus multis, patet, quia quatuor cōtinuis mēsisbus
 9. f. 10. & 11. & 12. sacre deuotioni

Supra 1. b.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. II.

Factū est autē in mēse. Hic cōsequenter describit legatio ipsius Nehemias, ubi primo describitur authoritas, quę meruit. scđo facultas, quę obtinuit, ibi. Et dixit regi. tertio sagacitas qua negotiū suū secreta tenuit, ibi. Et audierunt. quarto voluntas, quę aperuit, ibi. Et dixi eis. Circa primū præmittitur tēpus cū dicitur. Factū est autē in mense

mense, &c. Hic est mensis primus apud Heb. secūdū festa, et incipit a propinquiori lunatione æquinoctio vernali. Nehemias autē cęperat orare mēse 9. ut prædictū est. Et sic patet, quod iste mēsis ī quo porrexit vinū, fuit quartus ab illo, ita quod tribus mensibus fuit in oratione, & afflictione an. 20. Artaxerxis. Videt quod istud sit falsum, et hoc, quod hoc fuerit an. 20. eius, quia istud factū fuit 4. mēse, postquā audiuerat rumores de oppressionē

MORALITER.

† **F**actū est in mēse. Cui respondet apud Latinos Martius, sicut declarauit diffusē in postillis literalib. Gen. 7. & Exo. 12. In isto vero mēse passus fuit Christus, f. 8. calen. Aprilis passio vero Christi calix appellatur, Io. 18. b. Calicē quē dedi mihi pater, non uis, ut bibam illum? Vas autē calicis non bibitur, sed vinum

num, quod in eo continetur. ideo subditur. Et vinum erat ante eum. scilicet, ante regem, qui signat Deū patrem, in cuius conspectu erat passio Christi, nam eā disponebat, & acceptabat. Et quoniam Christus per Nehemiam significatus illam passionem acceptabat ex obedientia ad patrem, ideo sequitur.

A Et paulo post. *Confirmabit partem multis hebdomada una, & in dimidio hebdomadis deficiet ho. & sacri.* Incipiunt ergo hebdomades à 20. anno Artaxerxis, quando aedificandi Ierusalem licentiam dedit quo tempore, ut Julius Africanus scribit, regni Persarum. 125. anni fuerat euoluti, & totidem usque ad Alexandrum magnum, quando Darius occidebat, imperfe et remanebant. Captiuitatis enim Ierusalem ceterimus octogessimus, & quintus annus erat, & perueniunt usque ad tempora dominice passionis, per quam sacrificia legalia finita sunt. Habent vero singulae hebdomadae septenos annos, & fiunt. ccccx. secundum lunam, scilicet cursum, ita ut singuli nouo, & insolito more non amplius, quam 12. menses lunares habeant. unde angelus. 70. hebdomades non annumeratas, sed abbreviatis super populum dicit, qui sunt anni solares 475. de qua tota prophetae sententia plenissime, prout potui, in libro temporum edisserere curauit.

a *Es audierunt.* Contristantur heretici, & omnes ecclesie inimici, quos electos pro catholica fide, & vel morum correctione, quibus ecclesie muri renouentur, conspiciunt laborare. Notanda. n. est animorum rerumque diuersitas. Supra quidem dicti sunt, qui de captiuitate remanserant in Iudaea in afflictione magna, & opprobrio fuisse: Nehemias quoque longum cum fetu, & precibus duxisse ieiunium, quia murus Ierusalem dissipatus, & portae combustae. Nunc autem versa vice hostes contristantur

NICOLAUS DE LYRA.

1 Ut det mihi ligna, gratis, ut tegere possim portas tur. id est templi, iuxta quam, scilicet, domum templi intendebat facere turrim ad maiorem templi securitatem.

2 Et muri ciuitatis. id est, ad tegendum portas, quas intendo facere in muro ciuitatis.

3 Et do. quam ingressus. id est, domum quam aedificare intendo probatione mea.

4 Et dedit mihi rex iuxta manum Dei mei bonam mecum. Id est, directionem eius per suam gratiam.

5 Et audie. & c. Hic consequenter describitur Nehemiae sagacitas, qua potestatem sibi concessam secretam tenuit usque ad tempus debitum, non potuit tamen celare, quin venisset pro bono filiorum Israel cum esset de eorum gente, & hoc est, quod subditur. Et audi. Sana. Illi autem erant aduersarii Indorum.

6 Et ve. Ie. & eram ibi tri. die. antequam ostenderem ad quid venissem. unde subditur. Et non in di. cui. Sequitur.

7 Et iu. non e. me. & c. Alii autem, qui erant cum Nehemia, ibant pedicando, ne forte Iudaei, qui erant in ciuitate, opinarentur quod uellent latere exire de nocte, & tradere ciuitatem hostibus. & se eis iungere in equis.

8 Et egressus sum per portam vallis, id est, quae ducit ad uallē Iosaphat.

9 Nocte. Quia nolebat, quod alii perciperent quid interaret, donec

possibilitatem

MORALITER.

† 1 Ut det mihi ligna, ut tegere possim portas. Per quae possunt intelligi spiritus sancti dona, quibus Christus texit portas templi, id est, protexit ecclesiam, & muros ciuitatis, id est, apostolos, & eorum successores, propter quod contratio malis praetatis dicitur Eze. 13. a. Non opposuistis uos murum pro domo domini.

3 Et domum, quam ingressus. Per quam intelligitur uirgo beata, quae spiritus sancti charismatibus praeter ceteris fuit repleta.

5 Et audierunt Sa. Ho. & c. Per istos intelliguntur sacerdotes, scribae, & Pharisaei, qui Christum, & Apostolos impedire conati sunt

contristantur, & affliguntur, quia aedificia illius restauranda, & ciues ab insultatione hostium intelligunt liberandos, ut. *Plorabit, & flebitis uos, mundus autem gaudet, sed tristitia uestra in gaudium. Flente autem mundo, qui gaudebat, tristitia iustorum uertitur in gaudium, cum res ecclesiae crescere, & eos, qui peccando*

errauerunt, peccando redire cognoscunt.

b Considerabam murum Ierusalem. Diuersa destructae urbis loca iustrando perueniatur,

& singula quomodo debeant reparari, sollicite scrutatur. Doctores quoque spiritualium est

sepius noctu surgere, & solerti indagine statum ecclesiae quiescere

tibus ceteris inspicere, ut vigilanter inquirat, quomodo ea, quae uictoriarum bellis sordidata, vel deiecta sunt, corrigant, & erigant.

16 Murus autem Ierusalem dissipatus iacet, & conuersatio fidelium

terrenis, & infirmis sordet affectibus. Portae sunt igni consumptae cum hi, qui aliis introitum uitae pandere debuerant, relicto ueritatis magistro communi, cum ceteris ignauia torpent, & temporalibus curis inferuntur.

c Quia Ierusalem deserta est. B. E. D. Plana sunt haec, & spirituali sensu congrua, quia doctores, imo omnes, qui zelo Dei feruent, in afflictione maxima sunt, quando Ierusalem, id est, uisionem pacis, quam nobis Deus reliquit, & commendauit bellis dissensionum cernunt esse desertam, & portas uirtutum

quas iuxta Esaiam laudantes occupare debuerant, praesentibus inferorum portis deiectas, & opprobrio habitas.

† CAP.

possibilitatem reaedificandi murum consideraret. ideo subditur.

10 Et considerabam murum. scilicet qualiter posset reaedificari Et portas eius. qualiter posset de nouo institui.

11 Et non erat locus. i. cui. sedebam. pro ruinas ibi existentes.

12 Et re. ueni. & c. per quam exieram, ut patet ex praedictis, & sic patet, quod circumiuit totam ciuitatem, ad uidendum diligenter qualiter murus posset reaedificari.

13 Magistratus autem. id est Gentiles, qui erant positi ex parte regis ad custodiam terrae.

14 Usque ad id loci. n. indi. id est, usque ad illud tempus, ita quae accipiatur hic locus pro tempore, tenuit enim secretum, quod intruderet reaedificare ciuitatem, donec uideret quid esset sibi possibile, ita quae nec Iudaeis, nec Gentilibus, qui eum conduxerant in uia propositum suum aperuerat.

15 Et di. e. Hic consequenter describitur uoluntas, quam eis aperuit, quia postquam uiderat reaedificationem muri possibilem, licet difficilem, aperuit Iudaeis uoluntatem, quam habebat de reedificatione muri, & gratiam, quam super hoc habebat a rege, inducens eos ad opus, & dicens.

16 Vos nostis affli. in qua sumus. Quia Samaritani, & alii Gentiles multas eis molestias inferebant. Cuius causa subditur.

17 Quia. Ie. de. est. Et sic aduersarii poterant eam inuadere de facili. tum quia habitatores eius erant pauci, tum quia portae erant destructae, & muri in pluribus locis disrupti.

† Et

sunt in aedificio ciuitatis Dei, quae est ecclesia, sicut patet ex decursu euangelij.

6 Et ueni Ierusalem. & c. tri. die. Per quos significantur tres anni, secundum illud Eze. 4. b. Diem pro anno dedi tibi. quibus Christus praedicauit in Ierusalem metropoli Iudaeae, & in locis circumadiacentibus.

† Et surrexi nocte ego, & uiri pauci mecum, & non, & c. Et de Christo scribitur Luc. 6. Et erat pernoctans in oratione Dei, scilicet, pro reparatione ecclesiae quantum ad muros fidei, & uirtutum.

Tom. 2.

VV 3

Venite, & ædificemus muros Ierusalem, & non simus ultra opprobrium. Et indicaui eis manum Dei mei, quod esset bona in eum, & verba regis, quæ locutus est mihi, & tunc ait, Surgamus, & ædificemus. Et confortatæ sunt manus eorum in bono. Audierunt autem Saballat Horonites, & Tobias seruus Amma-

nites, & Gosem Arabs, & subsannauerunt nos, & despexerunt, dixeruntque. Quæ est hæc res quam facitis? Nunquid contra regem vos rebellatis? Et reddidi eis sermonem, dixique ad eos: Deus cæli ipse nos iuuat, & nos serui eius sumus. Surgamus, & ædificemus. Vobis autem non est pars, & iustitia, & memoria in Ierusalē.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et indicaui eis manum Dei, &c. i. directionē eius, & gratiā.
- 2 Et confort. sunt ma. e. quia parati fuerant ponere manū ad opus.
- 3 Audierunt autem, &c. Iste erat princeps Samaritanorum, & alij adiuuabant eum.
- 4 Et subsannauerunt nos. id est, deriserunt. Et dicitur subsannatio. à naso rugato. vel distorto, cū aliquis in deridendo utitur talib. signis.
- 5 Quæ est hæc res, quam faci. q. d. non est vobis licita. Et subiungitur causa.
- 6 Nunquid con. re. vos rebel. q. d. Etiam apparet manifeste, quod

- 7 Et reddidi eis sermonem. rationabiliter respondendo, quia non erat, ita cum hoc fieret de regis licentiā.
- 8 Dixique ad eos. scilicet, repellendo eorum malitiam.
- 9 Deus cæli ipse nos iuuat. Et ideo non debemus vos timere.
- 10 Vobis autem non est pars. Quia Samaritani non poterant ostendere ex aliqua scriptura, quæ deseruit memoriæ, quod ipsi, vel patres eorum habuissent ibi partem, nec per consequens habebant ius aliquid reclamandi, & ideo ad ipsos nihil pertinebat de reædificatione ciuitatis, vel eius impedimento.

MORALITER.

† Venite, & ædificemus muros Ierusalem, & non simus ultra opprobrium. Verbum est Christi ad suos discipulos ad ædificationē ecclesiæ per prædicationem, & vitam bonā inducentis eos. 6 Nunquid contra re. vos rebel. Verba sunt scribarum, & Pharisæorum Christo, & discipulis eius rebellionem imponētū. Primò contra regē cælestē, imponēdo eis diuinæ legis transgressionē, vt patet in pluribus euangelij locis. Secundo contra regem terrenū, dicentes Pilato Luc. 23. a. Hunc inuenimus

subuertentem gentem nostram, & prohibentem tributa dare Cæsari, et dicentem se regem Christum esse. 8 Dixitque ad e. Deus cæ. ipse. n. propter quod non potuerunt Pharisæi, & scribæ ædificium ecclesiæ impedire, sicut dixit Gamaliel Act. 5. g. Si vero ex Deo est hoc opus, nō poteritis dissoluere. 10 Vobis autem non est pars, et ius. & me. in. te. Hoc dicit Christus quā tū ad illos, qui remanserunt in peccatis obstinati, qui sunt exclusi ab ecclesia militante, & est triumphante, de qua dicitur Gal. 4. d. Illa, quæ sursum est Ierusalem libera est, quæ est mater nra.

CAP. III.

Surrexit Elias sacerdos magnus, & fratres eius sacerdotes, & ædificauerunt portam gregis. Ipsi sanctificauerunt eam, & statuerunt valuas eius, & vsque ad turrim centum

dotibus solitas ferunt, vnde & nomen accepit. Ex quibus omnibus videtur porta gregis vicina esse piscinæ probaticæ, vt per hanc hostiæ efferantur, & in illa lauentur.

BEDA. Vt iuxta literam ideo primam portā gregis à sacerdotibus ædificatam, vel sanctificatā esse, quod in vicinia ipsius tēpli fuerit, & ad ipsos proprie pertinuerit. Cōgruere enim videtur, vt ædificatio ciuitatis à tēplo incipiat, quia necesse est, vt constāciam fidei, & dilectionis in Deum ante oīa construamus in nobis, deinde opera pietatis, q̄ ad proximi dilectionē pertineant, addamus. tertio, i. vltimo loco, quæ ad generalē huius vite prouisionē respiciunt. De quibus Apostolus. Habentes, inquit, victum, & quibus tegamur his contenti simus. Hoc quoque probabile v̄t, quod ex eo porta gregis dicatur, quia per eam pecora in templo offerenda introducebantur. Portā. n. gregis in primordio ædificandę ciuitatis Dei sacerdotes ædificauerunt, cū prædicatores ante omnia auditores suos fide veritatis, q̄ per dilectionē operatur, imbuunt, per quā victimas bonorū operū introducāt, & in altari cordis Deo offerāt. Et huius portę ædificiū per centū cubitos extēsum vsq; ad turrim Anachel, i. gratię Dei sanctificāt, cū ab initio fidei vsq; ad firmitatē bonę actionis, q̄ nō nisi Deo inspirante, & auxiliante perficitur, sola interne retributionis intentione protēdunt.

CAPVT III.

Surrexit Elias sacerdos magnus, & fratres eius sacerdotes, & ædificauerunt portam gregis. Ipsi sanctificauerunt eam, & statuerunt valuas eius, & vsque ad turrim centum

a Quia sacerdotum est, opera sua sanctificatione speciali præ cæteris digna facere, & instanter agere, vt qui sibi iunguntur, nomen domini in se bene viuendo sanctificent.

& fratribus eius cepit, vt qui gradu præcesserant, ordinis exemplū fierēt alijs in bonis operibus. Et bene ædificantibus sacerdotibus adiungitur:

Et vsq; ad turrim centum cubitorum, cui sanctificam vsq; ad tur. Ana. Aedificant enim sacerdotes in centenario numero cubitorum, cū oēs quos erudiunt, in amore, & desiderio æternorum incendūt. Nam centum, quæ in computo digitorum de leua transeūt in dexteram, cęlestia bona figurant, quę comparatione terrenorum quasi dextera ad sinistram sunt. b Et ædificam. BEDA. Vetus translatio hęc. Et ædificauerunt portam, & piscinam probaticam, cuius nominis meminit Ioan. dicens. Est autem Ierosolymis probatica piscina, quæ cognominatur Heb. Bethsaida, &c. Neque aliquid obstat intelligere ipsum locū hic esse designatū quia nec nomen, probaticæ, multū distat a nomine gregis. Gręce. n. ouis probaton dicitur. Meminit huius loci Hiero. in libro locorū, dicens: Bethsaida piscina est in Ierusalē, q̄ vocatur pbatica, & interpretatā à nobis pecualis. Hęc quondā quinque porticus habuit. Ondūne quoque gemini lacus, quorū vnus hybernis pluuijs impleri solet, alter murū in modum rubens, quasi cruentis aquis anti qui in se operis signa testatur. Nā hostias in eo lauari à sacerdotibus

stāciam fidei, & dilectionis in Deum ante oīa construamus in nobis, deinde opera pietatis, q̄ ad proximi dilectionē pertineant, addamus. tertio, i. vltimo loco, quæ ad generalē huius vite prouisionē respiciunt. De quibus Apostolus. Habentes, inquit, victum, & quibus tegamur his contenti simus. Hoc quoque probabile v̄t, quod ex eo porta gregis dicatur, quia per eam pecora in templo offerenda introducebantur. Portā. n. gregis in primordio ædificandę ciuitatis Dei sacerdotes ædificauerunt, cū prædicatores ante omnia auditores suos fide veritatis, q̄ per dilectionē operatur, imbuunt, per quā victimas bonorū operū introducāt, & in altari cordis Deo offerāt. Et huius portę ædificiū per centū cubitos extēsum vsq; ad turrim Anachel, i. gratię Dei sanctificāt, cū ab initio fidei vsq; ad firmitatē bonę actionis, q̄ nō nisi Deo inspirante, & auxiliante perficitur, sola interne retributionis intentione protēdunt. c Portam gregis. Quę, s. respicit Ioppen, & Diospolim, id est, Lyddam, vicinior mari inter cunctas vias Ierusalem, q̄ nunc porta David fertur appellari, & esse primā portarum ad Occi-

NICOLAUS DE LYRA. CAP. III.

Surrexit. Descripto aduēn Nehemiæ, hic consequenter describitur ciuitatis reædificatio. & primo describitur huius ædificiū, secundò triplex superueniens impedimentū 4. c. Circa primū sciēdū, quod sicut uictum fuit 3. Reg. 3. c. et 5. Reg. 2. 2. ciuitas Ierusalē fuerat clausa triplici muro. Intra murū interiorē habitabant rex, & sacerdotes. Intra secundū prophetæ, & nobiles, intra tertiu, siue exteriorē populus communis, & artifices. Primo ergo hic agitur de reædificatiōe muri exterioris. Secundo muri mediū, ibi. Et ædificauit iuxta eū Azer. tertio muri interioris ibi. Sursum autem. Prima autem diuiditur in sex partes, secundum sex portas Ierusalem quas principales ædificauerunt, & alias portiones muri interpositas, & patebunt partes profectando. Circa primum dicitur.

- 1 Et surrexit Eliatib sacerdos. Iste fuit filius Iosue, filii Ioachim filii Iosedec, vt communius tenetur. Aliqui tamen dicunt, quod fuit frater dicitur Ioachim, & successit ei in sacerdotio.
- 2 Et ædificauerunt portam gregis. sic nominatam, eo quod animalia, quæ adducebantur in templo, vt immolarentur, transibant per eam. Vocata est etiam hæc porta negotiatorum, quia negotiatores iuxta eam ponebant stationes mercationum suarum.
- 3 Ipsi sanctificam. i. firmauerunt seu preparauerunt. Verbum. n. Hebraicū, qd hic ponitur, equiuocum est ad sanctificare, & preparare.
- 4 Et statuerunt valuas eius. id est, portas. Et dicitur à voluo vis, quia voluuntur, & reuoluuntur in clausione, & apertione.
- 5 Et vsque ad turrim centum cubitorum. id est, tantum ædificauerunt in muro iuxta portam.

MORALITER.

† Et surrexit Elias sacerdos magnus, & fra. eius sa. In hoc capitulo agitur

tur de ædificatione Ierusalē, in qua fit specialis mētio de sex portis, quę fuerunt in exteriori muro claudēte Ierusalē, per

Beda lib. 3. alleg. expo. in Eudram. c. 18.

† Meah inflauerunt.

Ioan. 5. 2. Probatica piscina.

Diuisio.

† faci

E

†

Occi-

Occidentem montis Sion. Huic opinioni consentire vñt verba dierum, vbi scriptum est de Manasse rege Iuda. *Post hoc ædificauit murū extra ciuitatē Dauid ad Occidentē Giō in cōualle ab introitu portæ piscium per circūitū vsque ad Ophel, & exultauit illum vehementer.*

TYPICE autem sicut grex significat domini fideles, sic & pisces solent appellari. Vnde: *Piscis oues reuis.* Et: *Venite post me, faciā vos fieri pisces hominum.* De quibus dicitur: *Elegerunt bonos pisces in vasa, malos autem foras misit.* &c. Porta ergo piscium ædificatur, cum illis virtutum operibus fideles deseruiūt, quibus intuentes proximos a fluctibus perturbationis, & concupiscentiæ mūdialis ereptos, ad tranquillitatem, & pacem vitæ spirituales introducunt. Porta piscium ædificatur in Ierusalem, cū illi gradus in ecclesia ordi-

nantur, per quos electi a reprobis quasi boni pisces a malis segregati ad confortium perpetuæ pacis inferantur. Meminit huius portæ Sophonias, dicens. *Vox clamoris à porta piscium, et vlulatus à secunda.* Secundi autē muri in eodem climate portā significat distantem à secunda. Temporibus autē Ezechie duplicatam fuisse murum ciuitatis verba dierum sic ostendunt. *Ædificauit quique agens industrie omnem murum, qui fuerat dissipatus, & exiit turres desuper, & forissecus alterum murum.*

TYPICE autem iste Sophonias vocem clamoris à porta piscium, & vlulatum audiuit à secunda, quia ab hostibus vtramque deiiciendam præcognouit. Fidē enim, & opera doctorū per que ab vñdis vitæ corruptibilis cæteros erui, & in ecclesiam oportebat induci, vidit diaboli insidijs terræ esse sternenda, id est, per appetitū terrenæ voluptatis cælestibus gaudijs esse priuandos. Bene autē ab vtraque porta, prima, scilicet, & secunda, interiori, & exteriori, vocē clamoris, & vlulatus audiuit, quia exterius opera, & intus corda diabolo impugnate vidit subuertenda. Sed quia dominus erigit elisos, Nehemias portam

portam piscium post ruinam narrat instauratam, quia si alii qui prædicatorum peccando corruerint, non deerunt vsque in finē seculi, qui succedentes portas iustitiæ domino adiuuante fidelibus bene viuendo, & prædicando aperiant.

a *Ipsi texerunt.* Hic versus etiā de cæteris portis, quæ ædifi-

cubitorum sanctificauerunt eā vsque ad turrin Ananehel. Et iuxta eū ædificauerunt viri Iericho, & iuxta eos ædificauit zachur filius Amri. Portam autem piscium ædificauerunt filii

a *Consuminauerunt.* b *Quibus patefactis ciues, vel hoies ingredi, vel egredi possant.* c *Et uisionis.* d *Quibus accetur hoies.*

a *Asnaa, & ipsi texerunt eā, & statuerunt valuas eius, & seras,* b *& vectes.* Et iuxta eos ædificauit Marimuth filius Vriæ, filii Accus. Et iuxta eū ædificauit Mosollā filius Barachia, filii Mesezabel. Et iuxta eū ædificauit Sadoch filius Baana. Et iuxta eū ædificauerunt Thecunei Optimates autē eorum non supposuerunt colla sua in opere domini Dei sui. Et portā veterem ædificauerunt Ioiada filius Phasea, & Mosollā filius Befodia, ipsi texerunt eam, & statuerunt valuas eius, & seras, & vectes. Et iuxta eos ædificauerunt Melchias Gabaonites, & Iadon Meronathites, viri de Gabaon, & Maspha, pro duce, qui erat in regione trans flumen. Et iuxta eum ædificauit Eziel filius Araia aurifex. Et iuxta eū ædificauit Ananias filius pigmenti

per exēpla nostra incedere, & mœnia virtutum nobiscū dicant intrare. Sunt & seras, & vectes contra insidias, & irruptionē hostium apponendæ, ut diligenti vñdique munia murindustria, ne forte arcē uirtutis hostis intromissus expugnet unde. *Frater, qui adiunatur à fratre quasi ciuitas firma, & iudicia quasi vectes vñbium.* Cum ergo uterque populus Iudæorū, scilicet gentium fraterna sibi in Christo charitate consentit, unā ecclesiā, scilicet ciuitatem Dei ædificant, & sicut uictes urbium portas muniunt, ita dogmata ueritatis ecclesias per orbem, quæ unam catholicam faciunt, ab infidelium incurfione defendunt. Item seras uictesque portæ nostræ statuimus, cum præcauemus ne arcana fidei nostræ porcis, & canibus, in immundis mentibus prodamus, uel humani gratia fauoris iustitiā nostram faciamus, eosque ad uidenda bona nostra intromittamus, qui plus periculi nobis laudando afferant, quam salutaris adminiculi à nobis uidendo referant.

b *Et portam veterem.* De qua dicit Ioannes. *Charissimi, non mādātū nouum scribo uobis, sed uetus, quod habuistis ab initio.* Mādātū uetus

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et iuxta eum ædificauerunt viri Iericho. scilicet, in muro, et sic de alijs intelligendum est.

2 Portam autem piscium. Hic agitur de ædificio alterius portæ muri consequentis, quæ sic vocabatur, eo quod pisces apportati de mari per illam inferebantur, & nunc dicitur porta Dauid, eo quod sua est in opposito montis Sion, qui vocabatur ciuitas Dauid.

3 Ipsi texerunt eam. structura lignea, ut murus de subter melius seruetur.

4 Et iuxta eum ædificauerunt Thecunei. id est, de Thecua, unde de fuit Amos propheta.

5 Optimates

5 Optimates autem eorum, &c. id est, principales, & maiores de Thecua.

6 Non supposuerunt colla sua. & sic commendatur uulgares magis, quam superiores. Et similes sunt isti maiores illis, qui præsidentes alijs imponunt eis onera grauiora, & importabilia, & digito suo uolunt ea mouere.

7 Et portam veterem, &c. Hæc est tertia pars, & nominatur alibi ista porta, iudiciaria, quia senes in quibus est sapientia, ibi sedebant ad iudicandum.

8 Pro duce, qui erat in regione trans flumen. quia ille ex deuotione uoluit aliquid in hoc opere ponere, licet esset Gætilis, executionem tamen huius operis commisit Iudæis.

1 Et

MORALITER.

quam secundum sensum anagogicum intelligitur Ierusalē superna, ad quā intratur per obseruationē mandatorū Dei. *Matt. 19. Si uis ad uitam ingredi, serua mandata.* Propter quod illa que inducuntur ad mādatorum obseruantiam, portæ Ierusalē dici possunt. Circa quod sciendū, quod mādatorum aliqua sunt negatiua a malo retrahentia, sicut illud. *Non occides,* & cōsimilia. Aliqua uero affirmatiua ad bonū inducētia, sicut illud: *Honora patrē tuum,* & c. Igitur illa, quæ retrahunt a malo, & illa, quæ ad bonū inducunt, portæ supernæ Ierusalē dici possunt secundū illud *Psal. 36. Declina à malo, & fac bonum, & inhabitabis in seculū seculi.* Retrahentia uero a malo tria sunt spāliter, scilicet, uitii sceler, iudicij terror, supplicij horror. Primū significat per portam sterquilini, secundum per portā iudiciariam

ciariam, tertium per portam vallis, quia secundum oēs doctores de hoc loquentes supplicium gehennæ ponitur in profundis terræ. Inducētia autem ad bonū tria sunt similiter, et accipiunt per oppositum ad tria prædicta. sunt autem hæc tria, decor opis, dulcor fœderis, valor muneris. Nā opus uirtuosum operantē decorat, Deo fœderat, & æternā beatitudinē meretur seu comparat. Primū significatur per portam Dauid, cuius est interpretatio, uultu desiderabilis. Scdm per portā fontis, uel aquarum. nā aquæ gratiæ fœderant Deum cum homine. Tertiū uero significatur per portam negotiatorum, quia per opera uirtutum pro terrenis commutantur cœlestia, & pro temporalibus æterna, in qua commutatione seu negotiatione nos exercere uelit Dominus noster Iesus Christus, qui dicit *Luc. 19. b. x. Negotiamini, dum uenio.*

Tom. 2.

VV 4

Cetus est verbum quod dicitur. Porta vero vetus edificatur in Ierusalem, cum verbum fidei, & dilectionis, quod ab initio ecclesie traditum est, vel recuperatur in errantibus, vel in nuper credentibus instituitur.

a *Ad murum.* firmitatem, l. & munimentum perfectæ dilectionis in cordibus electorum, ad quam structores eius quibuscumque perueniunt, cum in operibus charitatis perueniendo dicitur. *Psalm. 118 d. mandatorum tuorum curam, &c.* illa, scilicet dilatatione mentis illustitate, que, & amicum in Deo, & inimicum diligunt propter Deum.

Psalm. 118 d.

-vici.

Vallis Iosaphat.

b *Et po. val. BEDA.* Vallis Iosaphat, que & Gehennon, id est, valis Fannon dicebatur ad Orientalem partem civitatis est, per quam torrens Cedron fluit, vel nubes auctus, a Septentrionali in Australi plagam defluit. In Occidentali quoque parte eiusdem civitatis valis Gion esse legitur in Paral. ubi de Manasse rege dicitur. *Post*

a. Par. 33. c.

hac edificavit murum extra civitatem David ad occidentem Gion in conualle. Est autem Gion nomen fontis ubi vinctus est Salomon in regem foris civitatem. Siue ergo hanc, siue illam, siue quamlibet civitatis vallem Esdras hoc loco significet.

Myrice. Beda ubi sup.

MYSTICE. Porta vallis edificatur in Hierusalem, cum imbutis nuper notitia fidei electis, vel reparatis in castitate fidei, que erraverunt a doctoribus, veritatis inter alia virtus humilitatis observanda precipitur per quam maiore Dei gratia sublimari mereantur. *Deus. n. superbis resistit, humilibus dat gratiam.* unde. *Cōnalles abundabunt frumento.* i. humiles dono superne refectiois.

Iaco. 4. b. Psal. 64. c.

Et portam vallis. **BED.** Bene post portam veterem, & murum lateris plateæ edificatur porta vallis, quia post rudimenta catholicæ fidei, que per dilectionem operatur, necesse est ut humilitas nobis quasi custos virtutum tenenda insinuetur, ut quanto magni sumus, humiliemur in omnibus.

c *Et mille.* **BEDA.** Ferunt, quia situs urbis Hierusalem, ita molli clivo contra Orientem simul, & Occidentem dispositus vergat ut pluvia ibi decidens instar fluminis per orientales portas defluens cunctis secum platearum fordibus raptis, in valle Iosaphat torrentem Cedron augeat. Videtur porta sterquilini illa vacari, per quam sordes, & immunditiae solent egredi, nec minoris virtutis, & utilitatis est immunda que de civitate dani efferri, quam munda inferri. Portam ergo sterquilini in Ierusalem edificavit, qui illos in ecclesie ministerium ordinant, per quos vitiorum sordes ab electorum mentibus expurgentur, & corruptæ mentis homines ab ecclesia arceantur, iuvante eos, & eneruante omnem impuritatem imbre gratiæ celestis, ut disperdantur de civitate dani omnes, qui operantur iniquitatem. Et quia magnæ perfectionis est, cum quis humilitate adeo proficit, ut erratus suos vivaciter inspicere, & efficaciter valeat expurgare, recte dicitur, quia qui portam vallis edificaverunt mille cubitos in muro usque ad portam sterquilini construxerunt.

Psal. 6. c.

struxerunt. Millenarius. n. perfectionem, cubitis operationem, que per manus fit, & brachia significat, & illi in muro sancte curatis a porta vallis usque ad portam sterquilini mille cubitis edificando perveniunt, & percepta humilitatis gratia tanta se industria perfectionis bonis operibus mancipat, ut

omnia a se rudera actionis noxiæ inutilis locutionis, & etiam superflua cogitationis eiciant.

d *Et portam fontis edificavit Sellu filius, &c.* **BEDA.** Narrant scriptores, quod ab ea fronte montis Sion, que prurupta rupe Orientalem plagam aspectat, intra muros, & in radicibus collis fons Syloe prorumpit, qui in meridiem fluit, non iugibus aquis, sed incertis horis diebusque ebullit, & per terrarum concaua, & durissimi saxi antra magno sonitu venit, quo vno, nec perpetuo vitur civitas. Sylbe autem, quod interpretatur missus, ubi cecus natus illuminatus est, Christum si-

gnificat, qui a Deo patre ad illuminationem nostram missus est, cuius fons pater ex quo natus est, intelligi potest. De quo: *Quoniam apud te est fons vite, & in lumen.* *vi. lumen.* Porta fontis edificavit in Ierusalem, cum ordinantur in ecclesia doctores, qui fidei diuinæ Trinitatis populis predicent, & muri piscine Syloe, cum firmissima, & inexpugnabilia scripturarum testimonia, quibus sacramentum dominice incarnationis designatur in mente fidelium disponuntur. Qui, si muri diuini verbi in hortum regis perveniunt, cum agnitis dispensationis dominice mysterijs germina virtutum summo rege opitulante profertur cœperimus. Perveniunt usque ad gradus, qui descendunt de civitate David, cum quis a generali fidelium vita spiritualibus desiderijs ad celestia proficere didicerit. Gradus enim, qui de civitate David ad inferiora Ierusalem descendunt, diuine inspirationis, vel protectionis auxilia sunt, quibus paulatim excitamur, ut ad media regni celestis perveniamus. Fecit enim gradus David, quibus ad civitatem eius ascendimus, cum diuina nos pietas ordinem docuit virtutum, quibus celestia petimus cum ipsas virtutes exequendi nobis donum tribuit. unde. *Ascensiones in corde suo disposuit.* Et paulo post. *Ibunt de virtute in virtute, videbitur Deus deorum in Sion.* Ad hos ergo gradus structores sancte civitatis post muros piscine Syloe, & post hortum regis edificando perveniunt, cum post ostensa dominice incarnationis mysteria, vel sacramenta, quibus ceca a natiuitate Gentilitas absoluta, & illuminata est, post inchoata per fidem germina boni operis doctores sancti diligentius ex tempore auditoribus suis profectus virtutum ostendunt, quibus ad visionem conditoris manu fortis, & desiderabilis, (quo vocabulo David significatur) ascendunt. Quos gradus maxime in humilitate consistere pater Benedictus intelligit, cum in scala patriarchæ Jacob ostensa angelis per eam ascendentibus, & descendentibus, iter nostrum ad celestia designatum inter-

prerans

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et dimiserunt Ierusalem usque ad murum, &c. id est, murum eius extenderunt.

2 Et portam vallis edificavit Annun. &c. Hæc est quarta pars sic autem vocabatur, eo quod per eam erat egressus versus vallem Iosaphat, ut dictum est cap. precedenti.

3 Et mille cubitos in muro, &c. iuxta illam portam.

4 Et portam sterquilini edificavit, &c. Hæc est quinta pars, & vocabatur

vocabatur sic ista porta, eo quod immunditia civitatis per illam emitebantur in torrentem Cedron tempore pluviæ, civitas enim Ierusalem sita est in declivi montis, & ideo aquæ pluviales descendentes, & secum trahentes immunditias civitatis habebant cursum versus illam portam.

5 Et portam fontis, &c. Hæc est sexta pars, & nominatur sic porta ista a fonte propinquo, & hæc porta infra eodem cap. vocatur porta aquarum.

1 Et

pretans, gradus ipsius ecclesie incrementis & profectibus bonorum operum, quæ per humilitatem fiunt comparans.

a De civi. Dau. Civitas David iuxta literam mons Sion appellatur, qui à meridie positus pro arce urbi supereminet, & maior pars civitatis infra montem iacet in planicie humilioris col-

b Aedificavit Nehemias filius Asboth, &c. Beda. Post portam fontis & muros piscine Syloe qui in hortum regis & vsq; ad gradus qui descendunt de civitate David perueniunt, etiam vsque contra sepulchrum eius mensura civitatis sanctæ pro-

c Contra se. Dav. Nota David non in Bethlehem ut quidam putant, sed in Ierusalem esse sepultum certa ratione mysterij. Sicut enim in Bethlehẽ natus & in regem ventus Christum ibidem nasciturum de suo femine, & à Magis sub persona regis adorandum figuravit, ita in Ierusalem defunctus & sepultus ipsum in eadem civitate passurum ac sepeliendum.

d Ad piscin. Piscinam scripturam, s. divinam, quæ sancti spiritus opere confecta, absolutionem nobis peccatorum & salute poculum ministrat, quæ si à dño nobis in vinum, i. in spiritualẽ sensum fuerit converta, gratiori nos suavitate inebriat veritatis, ubi etiã est domus fortium, quia quicunque crebris divini eloquij fluentis audiendo & operando reficiunt, contra oes insidias diaboli fortes redduntur. Post sepulchrum ergo David piscina grandi opere constructa locat, cui domus fortium contigua est, quia per passionem dñi scripturarum nobis abyssus patefacta est, per quarum affluentiam corda fidelium roborata, & civitas Christi cunctis hostibus inexpugnabilis facta est. Deficientibus enim vel ablatis ab hoste aquis, facile capitur civitas, & si hostis antiquus fontem nobis abtulit verbi Dei, continuo arcem mentis rumpit.

e Et NICOLAVS DE LYRA. Et murum piscine, id est, cuius aquæ fluunt versus hortum regis. Vel aliter, quia aedificavit murum vsque ad hortum regis, & vsque ad gradus qui descendunt de civitate David. Arx Sion quæ vocata fuit civitas David, erat sita in monte Sion, & de ea per gradus descendebatur ad inferiorem partem civitatis. 2 Et vsq; ad do. for. Quæ vocatur sic, quia ibi manserunt Agonistæ, vel forte quia fortes David ibi habitabant, quoniam veniebant ad regem, & secundum hoc vsque ad domum fortium, intelligitur exclusivè, qui fortes David cum aliis nobilibus manebant intra secundum murum. 3 Et edific. in. Hic agitur de reedificatione muri medij, cum subditur. 4 Mensu. sec. id est, portionem suam in secundo muro.

e Et edific. &c. Bed. Hucusque primus civitatis murus exruitur, hinc mensura secunda, i. muri interioris incipit. Vnde dicitur: quia plurimi structo rem contra dominum suam aedificaverunt. Muro. n. interiori domus civitatis plurimæ vel vicinæ erant vel iunctæ. Post constructionem ergo muri exterioris, sequitur

a Quod interpretatur missus sic est Christus ad illuminationem nostram à patre missus. b Eos suscitavit qui operante tam in rege proferunt germina virtutum. c Auxilia divina inspirati omnes vel profectionis, vel in rebus bonorum operum quæ per humilitatem fiunt. & muros piscine & Syloe in hortum regis, & vsque ad gradus qui descendunt de civitate David. Post eum aedificavit Nehemias filius Asboth princeps dimidiæ partis vici Bethsur vsq; contra sepulchrum David, & vsque ad piscinam quæ grandi opere constructa est, & vsque ad domum fortium. Post eum aedificaverunt Leuite Reum filius Benni. Post eos aedificavit Asebias princeps dimidiæ partis vici Ceilæ in vico suo. Post eum aedificaverunt fratres eorum, Bechui filius Enedad, princeps dimidiæ partis Ceilæ. Et aedificavit iuxta eum Azer filius Iosue, princeps Maspha, mensuram secundam, contra ascensum firmissimi anguli. Post eum in monte aedificavit Baruch filius Zachai mensuram secundam, ab angulo vsque ad portam domus Eliasib sacerdotis magni. Post eum aedificavit Merimuth filius Vriæ, filij Haccus, mensuram secundam à porta domus Eliasib, donec extenderetur domus Eliasib. Et post eum aedificaverunt sacerdotes viri de campetribus Iordanis. Post eos aedificavit Benjamin & Asub contra domum suam. Et post eos aedificavit Azarias filius Maasæ filij Ananiæ contra domum suam. Post eum aedificavit Benaui filius Henadad mensuram secundam, à domo Azariæ vsque ad flexuram, & vsque ad angulum. Post eum aedificavit Phalel filius Ozi, contra flexuram & iurim, quæ eminet de domo regis excelsa, id est in atrio carceris. Post eum Phadaia filius Pharos Nathinæi autem habitabat in Ophel vsq; contra portam aqua-

g Nathinæi. Dñr Gabæonite, qui in ministerium domus dñi iuxta dispoñe Iosue filij Nû fidele devotione serviebat. h In Ophel. Bed. Turris erat non longè à templo altitudine enormi. Vnde Ophel, id est, tenebrarum vel nubium nomen accepit, quia nubibus caput inferunt. Deniq; ubi in Michæ scriptum est. Et tu turris gregis nebulosa, bene dicit turris Ophel. Hac turris in qua parte sit civitatis, liber Paralipomenono dicit, dicens, quia Manasses aedificavit murum extra civitatem David ad occidentem Sion, in conualle ab itinere per portam piscinam per circumitum vsque ad Ophel. Conveniebat ergo iuxta situm loci, ut ministri templi in vicina templo turri habitarent. Mystice autem nathinæi habitant in Ophel, i. in turri nebulosa, sicut hi qui professione peccatoris vite dicati sunt Deo, & in munimento & altitudine virtutum actione semp & cogitatione morant, & conversatione eorum in celis est, quos admittas vulgus ait. Qui sunt isti qui ut nu. 10. &c. Item Thecueni habitant in Ophel, cum quique religionis habitu insignes abdita scripturarum de quibus scriptum est. Tenebrosa aqua in nubibus avis. id est, mystica scientia in prophetis, illustrato corde penetrant, & assidue legunt, & meditantur. i Contra. Bz. Dñm. s. qui quotidie nos misericordie sue gratia,

5 Contra ascen. fir. In angulis enim murem solet fortior murus edificari, & de super turris ad defensionem versusq; lateris. 6 Post eum in mon. quia aedificavit in secunda clausura murem, qui erat in ascensu montis, eo quod civitas partim erat in monte, & partim in valle, & partim in declivi. 7 vsque ad por. do. Ly vsque, tenetur hic exclusivè, quia domus summi sacerdotis erat intra murum interioreme siue tertium, qui erat intermedius inter habitationem sacerdotum & nobilium, quæ claudebatur muro secundo, de quo hic agitur. Cætera parent ex dictis vsque ibi. 8 Nathi. au. ha. in Oph. Ophel est nomen turris propinque templo, tamen extra murum interioreme claudente habitationem sacerdotum, & ibi habitabant nathinæi qui ministrabant ligna, & aquas in atrio sacerdotum, ut essent propinqui habitationibus sacerdotum, prout poterat fieri.

in nostra civitate secundum mensuram muri, cum post operum & lingue perfectionem quæ omnibus apparere potest, magis in interioribus metis Deo placere contendimus, ne quid in animo concipiamus, in quo interni arbitrij oculos offendamus. f Contra ascen. &c. Hic est Christus qui in fide sua & dilectione Iudeorum populum adunavit & gregium: unde lapis angularis dicitur. Contra cuius ascensum mensura secunda edificatur, cum per mundiciam pie cogitationis ad visionem eius tendimus, cum etiã in hac vita retenti crebro visionis eius desiderio suspiramus. Sequuntur plurimi structorum ordines qui mensuram secundam edificasse narrantur: quia maxima ecclesie structura est in munimine interioris virtutis, cum, scilicet, omni custodia munimus cor nostrum, quoniam ex ipso vita procedit. Singula verò ad intelligentiam spiritualem trahere nimis longum est.

F Psal. 117. c. Etia. 82. d.

F Nathinæi.

Vbi sup.

Mich. 4. c.

2. Par. 33. d.

Mysticè.

Esa. 60. b.

psal. 17. a.

1 vsque

A ne in arūnis vitæ labamur p̄ntis & deficiamus, irrigat. Hanc portam desiderabat Psalmista, dicens: *Sicut desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima ad te Deus.* Quæ porta cōgrue ad orientem ponitur, quia dñs qui torrente nos suæ voluptatis ne sitiamus inebriat, ipse nos dono suæ visitationis, ne in

vel animæ, januas intrant ecclesie, vel cū cogitationes quib. de victu suo suorumq; vel vestitu tractat, ita disponunt ne libertate mentis, qua celestia quarunt, retardent. Vnde bene de operantibus dicitur: *Vnusquisque contra domum suam, &c.* q̄ sermo crebrius in hac cōstructione repetitur. Neq; in expositione laborandū est, quō in ecclesia cōtra domum suā quisque murū ædificare, & mentem suā aduersus insidias diaboli debeat munire, ne alium de possit irrumperē, dum quisque corpus suum & mentē forti in Deum fide munierit. Quisque etiā contra domū suam ædificat, si illos qui sibi commissi sunt, diligenti custodia regularis disciplinæ defendat, ne incurſu vitiorum, uel persuasione hæreticorum decipiantur. *Ad portam equi.* Equi cum in bono accipiuntur, sicut asini, cameli, &

Luc. 1. g. *Visitavit nos oriens ex alto, & illuminare his qui in tenebris, et in umbræ mor. se.* Ipse nos præſidio suæ protectionis ab hoste defendit. vñ sequitur: *Et usque ad turrin quæ pro. d qua, scilicet, dñ: D duxilli me, quia factus es spes mea turris fortitudinis a facie inim.* Habitāt ergo Nathin. et i Ophel vsq; contra portā aquarū ad Orientē, & turrin quæ præeminet, cū fideles lectio- nibus sacris dediti diuine pietatis gratia inebriari, & auxilio ab hoste gaudent defendi. Et quia post præſentia uirtutum dona ad uidendam claritatem domini ascenditur, recte infertur: *Post eum adific. thec.*

a *Vnde visitavit nos oriens ex alto.* **b** *Christum, qui est turris fortitudinis à facie inimici.*
Prædicatores. **Buccinatores.**
Contemplationis.
rum ad orientem, & turrin quæ proinmebat. Post eum ædificauerunt Thecueni mēsuram secundam è regione à turre magna & eminenti vsque ad murum templi. Sursum autem ad portam equorum ædificauerunt sacerdotes, unusquisque cōtra domum suam. post eos ædificauit Seddo filius Emmer contra domum suam. Et post eum ædificauit Semcia filius Secheniæ custos portæ orientalis. post eum ædificauit Anania filius Selemiæ, & Anon filius Selo sextus mensurā secundam. post eum ædificauit Mesollam filius Barachiæ, contra gazophylacium suum. post eum ædificauit Melchias filius aurificis, vsque ad domum nathinorum & † scuta vendentium, contra portam † iudicalem, & vsque ad cœnaculum anguli. Et inter cœnaculum anguli in porta gregis ædificauerunt † aurifices & negotiatores.

B hoste gaudent defendi. Et quia post præſentia uirtutum dona ad uidendam claritatem domini ascenditur, recte infertur: *Post eum adific. thec.*

a *Aturre.* Aturre magna & eminenti usque ad murum templi peruenit structura ciuitatis, cū iusti ab altitudine cōtemplationis, quæ mentē in hac vita despectis temporalibus ad celestia desideria suspendūt, ueraciter in illa uita ad claritatem dominicę incarnationis intuentiam patefacta etiam diuinę eternitatis gloria ascendūt. Et quia Thecua buccina uel tuba, Thecueni buccinatores interpretantur, apte dicitur qđ Thecueni hoc ædificauerint. Doctōrū enim est quorū sonus exit in omnem terram, præſentia Dei dona uel futura in ciuitate eius, id est, fidelius patefacere.

b *Ad murum templi.* Corpus scilicet Christi: De quo dicitur Io. 1. d. *Soluite templi hoc, & in tri. d. eb. ex. il.* quod scilicet persecutores in morte soluerant, sed excitatum & ad cęlos exaltatum amatores uidere non cessant in gloria.

c *Sursum autem, &c.* Bed. Hanc portam significat Jeremias esse in orientali plaga ciuitatis scribens typice de ecclesia: *Et ædificabitur domino ciuitas a turre Ananael, & paulo post, usque ad ad torrentem Cedron, & usque ad angulū portæ orientalis.* Ad portā equorum ædificant sacerdotes, cum sufficientia uiuendi exempla p̄bant eis, q̄ ad refrenandos lasciuos morus carnis uel

muli, conuersos ad dominū populo Gentilium, uel curas rerum temporalium domino, scilicet animę subiugatas ostendunt.

d *Ædificauerunt sacerdotes.* Sacerdotes uero ciuitatis Dei murum ad portam aquarū ædificant, cum doctores post uocationem Iudęorum ad inducendos in ecclesiam Gentiles uerbum Dei seminando perueniunt.

Bed Longum est de singulis ædificiis uel ædicatoribus mystice disserere, quæ etiā per se peritus lector potest agnoscere. Tantū hoc notandum: quia qui portas & turres ædificant per quas ciues ingrediantur uel immineat arceantur, p̄phete sunt apostoli & euangelistę: p̄ quos nobis forma fidei, & recte operationis, per quā ecclesiam intremus, ministratur quorūque uerbis aduersarios ueritatis redarguere & repellere discimus. Qui uero reliqua urbis exerunt pastores sūt, & doctores, quos secundo loco posuit Apostolus per quorū in doctrinā usque hodie tanquā per magnos architectos ecclesie fides catholica per totū orbem seruiatur. Et sicut Nehemias ex ordine ciuitatis structores enumerans p̄phete memorie commendat, ita consolator nostrę paupertatis Christus omnium, qui ecclesiam in electis ædificauit, nomina conscribit in cęlo.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Vsque ad mu.* Hic accipitur murus templi large pro muro, qui claudebat habitationē sacerdotū, quia habitatio media non poterat procedere vsq; ad murum templi accipiēdo, p̄prie, imo atriu sacerdotum & habitacula eorum erant inter media. **2** *Sursum autem.* Hic consequenter agitur de reædificatione muri interioris seu tertij, intra quem habitabant sacerdotes, in fine tñ ponitur aliquid de reædificatione muri medi. Circa primū dicitur. *Surs. autem.* id est, in superiori parte ciuitatis, in qua erat tēplum & habitatio sacerdotum. **3** *Ad portam equ.* locus erat ad quem homines euntes ad tēplum poterant equitare, sed ex tunc procedebant peditado, & ab illo loco incipiebat habitatio, sacerdotum, iō sequitur. **4** *Ædificauerunt sacerdotes.* scilicet murum claudentem habitationem ipsorum. **5** *Vnusquisque contra.* ita quod domus eorum ex una parte iungebantur muro, & ex parte opposita habebant aspectum uersus templum. **6** *Post eos ædificauit Seddo filius Emmer.* iste nō habitabat intra murum interiorem, sed extra, ueruntamen domus eius ex una parte iungebatur seu appropinquabat muro interiori, & ideo ibi ædificauit partem suam. **7** *Et intra cœnaculum anguli in por.* non in muro interiori, sed in muro medio, cui iungebatur domus eorum in parte exteriori, quia habitabant in tertia habitatione cum populo cōmu-

muni, ut dictum est supra. Mystice autem exponendo portas Ierusalem sup. dictas, sciēdum quod Ierusalem in sensu allegorico signat ciuitatē celestem, secundum quod dicitur Gal. 4. d. *Illā quæ sursum est Ierusalem, liber. est quæ est in terra nostra.* ad illam autē intratur per obseruantia mandatorū, teste saluatore Matt. 19. c. *Si uis ad uitam uig. li. serua manda. a.* Mandatorum autē quædam sunt negatiua a malo retrahentia, ut illud, *Non occides.* Alia affirmatiua ad bonum inducētia, ut illud, *Honora patrem, &c.* Illa igitur quæ a malo retrahūt, & illa quæ ad bonū inducūt, sūt portæ ciuitatis Ierusalē, secundū illud Psal. 36. c. *Declina a malo. & fac bonum, & inhabita, &c.* Retrahētia uero a malo tria sunt specialiter. uitiij fętor, iudicij terror, supplicij horror. Pri- mum figuratur per portam sterquilini, secundum per portam iudiciam, tertium per portam uallis, quia supplicium gehennę secundum omnes doctores est in profundis terre. Inducētia ad bonum sunt tria, similiter per oppositum. i. decor operis, dulcor fęderis, valor muneris, quia opus uirtuosum operantem decorat, Deo federat, & eternam beatitudinem meretur seu cōparat. Primum designatur per portā Dauid qui interpretat vultu desiderabilis. Secundum per portā fontis seu aquarū, quia aqua gratię scederat Deū cum benigne. Tertium per portā negotiatorum, quia per opus uirtutis commutatur pro terrenis celestia, et pro tēporalibus eterna, ad quæ nos perducit qui sine fine uiuit, & regnat.

CAP.

C A P. III.

Actum est. * Iosephus. Audientes autem murorum aedificationem accelerari Ammonitae & Moabitarum, vel Samaritarum, & omnes qui inferiorem Syriam habitabant, molestè ferebant, & meditabantur eis insidias contexere, quatenus voluntatem eorum impedirent: multoque interficiebant Iudeos: ipsum etiam Nehemiam dilacerare querebant.

Bed. Planè ira hæreticorum est. Hæc sunt verba eorum qui se Samaritanos cognominant, id est custodes legis Dei, cum sint Deo & legibus eius contrarij, tanquam à domo Dauid id est ab unitate Christi & ecclesie per hæreses, & schismata, & mala opera segregati: qui ne sua expugnetur impietas, muros fidei aedificari metuunt. Hæc subsannatio est omnium qui dicunt se nosse Deum, factis autem negant. Samaritarum enim ita domino seruebant, ut diis suis non renuntiarent. Quos hodie imitantur, qui ita Christiani sunt, ut ventrem suum Deum habeant, aut

avaritiam sequantur, quæ est idolorum seruitus, aut ceteris mundi illecebris mancipati, creaturam magis seruiant, quam creatori. Tales ergo, sicut hæretici, nolunt ecclesie muros innouare, ne crescere statu pietatis à sua cogantur impietate recedere. Tales solent imbecilles appellare Iudeos, id est confessores fidei, & facile à gentibus superados, dum in quotidiano animarum certamine

certamine plus amant vitia quam virtute victoriae palmam obtinere. Et quia sunt inter hæreticos, qui etiam peccantibus veniam negant, rectè ex eorum persona subiungitur: Nunquid aedificare poterunt lapides de aceruis pulueris qui combustis sunt? Aedificantur enim lapides combusti de aceruis pulueris, cum hi qui igne persecutionum victi fidem negauerunt, vel vitiorum operibus subiecti munditiam

C A P V T III.

a ¶ Gentiles ecclesie persecutores.

Actum est autem, cum audisset Sanballat, quod aedificaremus murum, iratus est valde: Et motus nimis subsannauit Iudeos, & dixit coram fratribus suis & frequentia Samaritanorum. Quid Iudæi faciunt imbecilles? Num dimit-

rent eos gentes? Num sacrificabunt, & complebunt in vna die? Nunquid aedificare poterunt lapides de aceruis pulueris qui combustis sunt? Sed & Tobias Ammonites proximus eius ait: Aedificent. Si ascenderit vulpes transiliet murum eorum lapideum. Et dixit Nehemias: Audi Deus noster, quia facti sumus in despectui. Conuertere opprobrium super caput eorum, & da eos in despectionem in terra captiuitatis. Ne operias iniquitatem eorum, & peccatum eorum coram facie tua non deleatur, quia irriserunt aedificantes. Iraque aedificauimus murum, & coniunximus totum usque ad partem dimidiam, & prouocatum est cor populi ad operandum.

a ¶ De his scilicet qui igne persecutionis victi, fidem negauerunt, vel vitiorum operibus subiecti munditiam corporis vel operis perdididerunt.

b ¶ Qui combustis sunt? Sed & Tobias Ammonites proximus eius ait: Aedificent. Si ascenderit vulpes transiliet murum eorum lapideum. Et dixit Nehemias: Audi Deus noster, quia facti sumus in despectui. Conuertere opprobrium super caput eorum, & da eos in despectionem in terra captiuitatis. Ne operias iniquitatem eorum, & peccatum eorum coram facie tua non deleatur, quia irriserunt aedificantes. Iraque aedificauimus murum, & coniunximus totum usque ad partem dimidiam, & prouocatum est cor populi ad operandum.

a ¶ Surgens contra assertionem fidei illorum. b ¶ Hæreticus, secundum illud: Capite vobis vulpulas paruulas. c ¶ Superabit scilicet & pedibus suis cito subiciet omnem fiduciam doctrinae eorum, quam velut lapide firmo munitam in Christo esse fundatam gloriantur. d ¶ Munitionem ecclesie.

a ¶ Huic imprecationi simile est quod propheta dicit: Conuerteretur dolor eius in caput eius.

a ¶ Huic imprecationi simile est quod propheta dicit: Conuerteretur dolor eius in caput eius.

a ¶ Huic imprecationi simile est quod propheta dicit: Conuerteretur dolor eius in caput eius.

a ¶ Huic imprecationi simile est quod propheta dicit: Conuerteretur dolor eius in caput eius.

a ¶ Huic imprecationi simile est quod propheta dicit: Conuerteretur dolor eius in caput eius.

a ¶ Huic imprecationi simile est quod propheta dicit: Conuerteretur dolor eius in caput eius.

a ¶ Huic imprecationi simile est quod propheta dicit: Conuerteretur dolor eius in caput eius.

a ¶ Huic imprecationi simile est quod propheta dicit: Conuerteretur dolor eius in caput eius.

a ¶ Huic imprecationi simile est quod propheta dicit: Conuerteretur dolor eius in caput eius.

a ¶ Huic imprecationi simile est quod propheta dicit: Conuerteretur dolor eius in caput eius.

a ¶ Huic imprecationi simile est quod propheta dicit: Conuerteretur dolor eius in caput eius.

a ¶ Huic imprecationi simile est quod propheta dicit: Conuerteretur dolor eius in caput eius.

a ¶ Huic imprecationi simile est quod propheta dicit: Conuerteretur dolor eius in caput eius.

a ¶ Huic imprecationi simile est quod propheta dicit: Conuerteretur dolor eius in caput eius.

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. III.

Actum est. Hic consequenter ponitur triplex impedimentum, quod superuenit Iudæis aedificantibus murum. secundum ponitur 5. cap. tertium 6. cap. Primum impedimentum fuit ab aduersariis eos deridentibus, & inuadentibus, & eis insidiantibus, & subito eis irruentibus, & ideo Nehemias opponit orationem contra deridentes. secundò defensionem contra inuadentes, ibi. Factum est autem. tertio munitionem contra insidiantes, ibi. Et factum est, quarto circumspectionem contra subito irruentes, ibi. Et dixi. Circa primum dicitur.

2 Cum autem Sanballat. Qui erat primus inter Samaritanos.

3 Iratus est valde. De Iudeorum prosperitate.

4 Et dixit coram, & c. Iudeos despiciendo.

5 Quid in. im. fa. q. d. non poterunt perficere quod inceperunt, tum quia sunt imbecilles, ut dictum est, tum quia impedient eos Gentiles, vnde subditur.

6 Num dim. eos gent. q. d. nullo modo debent eos dimittere operari pacificè.

7 Num sa. & comp. in. Transpositio est actuum. & est sensus. Num complebunt opus suum, & sacrificabunt Deo gratias agendo de operis consummatione q. d. non, quia hoc est eis impossibile, vnde sequitur.

8 Nun-

8 Nun-

8 Nun-

8 Nun-

8 Nun-

8 Nun-

8 Nun-

8 Nun-

8 Nun-

8 Nun-

8 Nun-

8 Nun-

8 Nun-

8 Nunquid aed. po. la. Quando enim Nabuzardan incendit ciuitatem, ut habetur 3. Reg. vlt. tanta fuit ignis vehementia, quod magna pars lapidum ita fuit adusta, quod resoluiebantur quasi in pulueres, & non erant ultra viles ad aedificandum.

9 Sed & Tobias Ammonites proximus. Quia erant coniuncti per affinitatem.

10 Ait. Deridendo eos.

11 Aedificent. id est, non curemus de aedificio eorum, quia nihil eis valebit. ideo sequitur.

12 Si ascen. vul. iran. mu. id est, ita bassus erit, quod non erit eis ad aliquam defensionem. In Hebræo habetur. Dissipabit murum eorum. ita debilis erit quod non poterit sustinere aliquem impetum.

13 Et di. Nehemi. Hoc non est in Hebræo, nec est de textu, sed subintelligitur, & propter hoc aliquis doctorum appositum per modum glossæ, quæ postea inserta est textui per ignorantiam scriptorum.

14 Audi Deus. Inclinando ad nos tuam clementiam, eripiendo nos de opprobrio & contemptores nostros opprobrio supponendo.

15 Ne operias iniquitatem eorum. Dissimulando vindictam.

16 Et pro. est cor po. ad ope. tum propter opprobrium iniuste illatum, tum quia opus prosperabatur in manibus eorum.

16 Et pro. est cor po. ad ope. tum propter opprobrium iniuste illatum, tum quia opus prosperabatur in manibus eorum.

16 Et pro. est cor po. ad ope. tum propter opprobrium iniuste illatum, tum quia opus prosperabatur in manibus eorum.

16 Et pro. est cor po. ad ope. tum propter opprobrium iniuste illatum, tum quia opus prosperabatur in manibus eorum.

16 Et pro. est cor po. ad ope. tum propter opprobrium iniuste illatum, tum quia opus prosperabatur in manibus eorum.

16 Et pro. est cor po. ad ope. tum propter opprobrium iniuste illatum, tum quia opus prosperabatur in manibus eorum.

16 Et pro. est cor po. ad ope. tum propter opprobrium iniuste illatum, tum quia opus prosperabatur in manibus eorum.

16 Et pro. est cor po. ad ope. tum propter opprobrium iniuste illatum, tum quia opus prosperabatur in manibus eorum.

16 Et pro. est cor po. ad ope. tum propter opprobrium iniuste illatum, tum quia opus prosperabatur in manibus eorum.

16 Et pro. est cor po. ad ope. tum propter opprobrium iniuste illatum, tum quia opus prosperabatur in manibus eorum.

16 Et pro. est cor po. ad ope. tum propter opprobrium iniuste illatum, tum quia opus prosperabatur in manibus eorum.

16 Et pro. est cor po. ad ope. tum propter opprobrium iniuste illatum, tum quia opus prosperabatur in manibus eorum.

16 Et pro. est cor po. ad ope. tum propter opprobrium iniuste illatum, tum quia opus prosperabatur in manibus eorum.

16 Et pro. est cor po. ad ope. tum propter opprobrium iniuste illatum, tum quia opus prosperabatur in manibus eorum.

16 Et pro. est cor po. ad ope. tum propter opprobrium iniuste illatum, tum quia opus prosperabatur in manibus eorum.

16 Et pro. est cor po. ad ope. tum propter opprobrium iniuste illatum, tum quia opus prosperabatur in manibus eorum.

16 Et pro. est cor po. ad ope. tum propter opprobrium iniuste illatum, tum quia opus prosperabatur in manibus eorum.

M O R A L I T E R.

1 Factum est autem. sequitur.

5 Quid in. fa. im. Per istos designantur sacerdotes & scribæ Christi deridentes in cruce, quæ quidem derisio in suos discipulos redundabat. deridebant autem eum de imbecillitate, dicen-

16 Et pro. est cor po. ad ope. tum propter opprobrium iniuste illatum, tum quia opus prosperabatur in manibus eorum.

16 Et pro. est cor po. ad ope. tum propter opprobrium iniuste illatum, tum quia opus prosperabatur in manibus eorum.

16 Et pro. est cor po. ad ope. tum propter opprobrium iniuste illatum, tum quia opus prosperabatur in manibus eorum.

16 Et pro. est cor po. ad ope. tum propter opprobrium iniuste illatum, tum quia opus prosperabatur in manibus eorum.

16 Et pro. est cor po. ad ope. tum propter opprobrium iniuste illatum, tum quia opus prosperabatur in manibus eorum.

16 Et pro. est cor po. ad ope. tum propter opprobrium iniuste illatum, tum quia opus prosperabatur in manibus eorum.

dicentes, Vab qui destruis templum Dei, & in tribus diebus reaedificas. Item. Alios saluos fecit, seipsum non potest saluum facere.

¶ Conuertere opprobrium super caput. Quod & factum fuit. nam in vindictam opprobrii Christi illati, Deus fecit venire Romanos contra Iudeam, qui destruxerunt templum & ciuitatem, & populum partim occiderunt, & partim captiuauerunt.

M O R A -

M O R A -

M O R A -

M O R A -

M O R A -

M O R A -

M O R A -

M O R A -

D

† exercit. † imbecilla.

b Sed & Tob. Bed. vbi supra Gsn. 19. g.

† qui erat apud eum.

E

† despectio.

Et F

Mat. 15. cap. Mat. 27. ca. 1.

A *Et orauimus.* Hoc est unicum contra hostes ecclesie refugium oratio, scilicet, ad Deum & industria doctorum, qui die nocte que in lege eius mediantes, corda fidelium contra insidias diaboli & multum eius predicando, consolando, & exhortando praeuariant.

B *Humus nimia est.*

Beda. Congesta, scilicet, in loco murum, quae prius exportanda erat, ut fundamenta muri in uia terra ponerentur, quod conuenit euangelice domui, cuius structor fodit in altum, clataque tertiae congele fundamenta posuit supra petram, quae nullo aquarum vel ventorum impetu deiciuntur. Prius enim de corde nostro egerenda est humus terrenarum concupiscentiarum, deinde firmus & inexpugnabilis operum murus super fundamentum fidei constituendus. Nam qui super humum & rudera infirmarum cogitationum aedificium sancte actionis erigit, salitur: & pro domo vel ciuitate procella tentationis ingruente, ruinam aedificale probatur.

C *De hoc.* Haec in aedificio spirituali agi solent. manet enim indefessus hostis cur sat. In tribus suis spiritibus, scilicet, in mundis & hominibus malignis, qui opera virtutum & fidei nobis incautus impedit & expugnat contendunt, & mentem fidelium mucrone prauae suggestionis interficere. Sed contra haec nobis armatura Dei sumenda est, ut possimus resistere in die malo, & in omnibus perfecti stare.

D *Statu in loco.* Ut agmine, scilicet armatorum circumdati operatores

tores liberius & securius aedificent. Dispartiti. n. sunt gradus fidelium: alij bonis operibus intus ornantes ecclesiam aedificant, alij armis sacrae lectionis muniti contra impugnantes hereticos uigilant. Hi religiosa deuotione proximos in fidei ueritate confortant. Illi aduersus diaboli vel uiciorum

tela necessarium certamen exercent, & ab oculi dominico insidiantes lupos pastoralis sollicitudine arcent.

E *Ad die illa med. &c.* Beda. Notandum, quia non solum media pars iuuenum faciebat opus, & pars media parata erat ad bellum, sed & iidem iuuenes qui faciebant opus, gladio erant accincti. Tanta enim uersutia hostis antiqui, tantus est furor malitiae eius contra ecclesiam, ut non solum praedicatores ueritatis, sed & ipse populus Dei semper debeat contra uigilare & quasi in acie stare. Aedificantes enim gladio accinguntur renes, cum hi qui praesunt bonis operibus insistere uel sibi commissos curant regulari ratione disponere: hoc enim est uos lapides in aedificio sanctae ciuitatis

competenter locare, qui fluxa luxuria in se acumine uerbi Dei fatigant restringere. Nec praeterendum est, quod cum Dauid uel Salomon eandem ciuitatem aedificarent, nihil de armatis structoribus uel aduersariis impugnantibus dicitur, sed destructa propter peccata maiori labore industria reficitur. Similis autem est aedificatio spiritualis, quae in animarum salute geritur: ut in baptismo renati per fidem & confessionem sancte trinitatis sine labore per gratiam Dei

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Et congregati sunt omn. pa.* Ut fortius nos inuaderent, & opus cessare facerent.
- 2 *Et orauit. Deum no.* Primo & principaliter confidendo de eius protectione, quia tamen non debebant omittere de his quae poterant fieri humana prouidentia. ideo subditur. *Et p. su. an. su. mu.*
- 3 *Dixit aut. Ind.* id est uiri de tribu Iuda fracti timore aduersariorum & anxietate laborum.
- 4 *Debitata est fortitudo portantis, &c.* id est, portantium onera ad opus.
- 5 *Et humus nimia est, &c.* Quod exponitur sic ab aliquibus, quod oportebat multam terram amouere & extra portare, ut possent fieri fundamenta.
- 6 *Et nos non pot. aedif.* scilicet donec ista terra sit amota, quae est ultra uires nostras. Sed haec expositio non uidetur rationalis: quia licet nuntius ciuitatis fuisset in multis locis diruptus, & uolumentia ignis adusti: tamen fundamenta quae erant in terra, remanserunt salua. Et ideo aliter exponunt Hebraei. Et humus nimia est id est arena & calx, quae sunt necessaria

ad faciendum cementum requiruntur in magna quantitate, ita quod non possumus habere: & per consequens non poterimus aedificare.

7 *Et dixerunt hostes nostri:* & sic imminabat eis difficultas in aedificando ab interiori & exteriori.

8 *Venientibus Iudaeis qui habitab.* Id est, Samaritanos in uillis campestribus.

9 *Et dicentibus nobis per decem uices, &c.* malitias & insidias Samaritanorum.

10 *Statui in loco post murum.* ad resistendum insulcibus eorum. ideo subditur.

11 *Domini magni & terribilis.* in iudiciis.

12 *Mementote.* quomodo pugnavit pro patribus nostris in mari rubro, & alijs locis.

13 *Et pugnare pro fratribus.* moti charitate, & confidentes de diuina protectione.

14 *Et reuer. su. omn. ad murum.* Ex quo patet, quod timore eorum opus intermisserant, ut se melius ab eis defenderent.

15 *Et factum est a die.* Hic ponitur munitio contra insidiantes, cum dicitur. *Et factum est a die.* scilicet qua cognouimus hostes nostros insidiari.

MORALITER.

- 1 *Et con. sunt o.* id est, ecclesiam primitiuam, postquam enim prius per Iudeorum uiderunt, quod a predicatione nominis Christi non potuerunt apostolos impedire per uerba comminatio-

minatoria. sicut patet Act. 4. & quinto quaesierunt eos impedire per persecutiones & flagella, prout patet Actuum octauo, & nono.

15 *Et factum est a die.* Per quod significantur fideles ecclesie primitiue se exercentes in bonis operibus actu uice.

MORA-

ciuitas & domus eius efficiamur, & si post diabolo suadente vel seducere ad peccata relabimur, & virtutum moenia hostis victor igne vitiorum deiecit, necesse est grauiori studio afflictionis vigiliari, & arctioris vitæ bonorum operum ædificia reparare. Nam expertis vitiorum illecebris difficilioris curam, quam in cognitis minoribusq; laboris est incognitam cauere carnis voluptatem, quam reijcere cognitam.

a Et sint vobis vices per noctem & diem.
Beda. Nota quantum studium in operan-

dia pars iuuenum eorum faciebat opus, & media pars parata erat ad bellum, & lanceæ & scuta & arcus & loriceæ, & principes post eos in omni domo Iuda ædificantium in muro & portantium onera & † imponentium, vna manu sua faciebat opus, & altera tenebat gladium. Aedificantium enim vnusquisque gladio erat accinctus renes. Et ædificabant, & clangebant buccina iuxta me. Et dixi ad optimates & ad magistratus, & ad reliquam partem vulgi: Opus grande est & latum, & nos separati sumus in muro procul alter ab altero. In loco quocumque audieritis clangorem tubæ, illuc concurrite ad nos. Deus noster pugnabit pro nobis, & nos ipsi faciamus opus. Et media pars nostrum teneat lanceas ab ascensu auroræ, donec egrediantur astra. In tempore quoque illo dixi populo: Vnusquisque cum puero suo maneat in medio Ierusalem, & sint vobis † vices per noctem & diem ad operandum. Ego autem & fratres mei & pueri mei, & custodes qui erant post me, non deponebamus vestimenta nostra. Vnusquisque tantum nudabatur † ad baptismum.

perando habuerint, qui etiam nocte in labore perstiterunt, sicut Paulus qui nocte & die operabatur manibus suis, ne quem credentium, victum querendo, fatigaret. Nisi forte ita sibi per vices succedebant ad operandum, ut alij per diem laborarent in opere muri, alij contra hostium incursores agerent excubias noctis. Nam & nostræ ciuitatis extructores vtrunque simul faciunt. Ipsi enim qui fideles instruendo ecclesiam ædificant, infideles & etiam contradicentes arguendo ab ecclesia repellunt.

a. Thef. 3. b
E lauandi gratia.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et media pars para. Taliter intenta ad defensionem ædificantium. Ipsi etiam ædificantes erant armati, licet leuis, ut si hostes irruerent, possent aliquo modo se defendere.

2 Et clan. buc. tanquam parati ad prælium, ut si hostes appropinquarent, timerent eos inuadere audientes clangorem buccinæ.

3 Et dixi. Hic ponitur circumscriptio contra subito irruentes per populi vnionem ad certum signum tubæ clagentis: quia virtus vnita fortior est seipsa dispersa, & patet litera vsque ibi.

4 Ab ascen. aur. quam citò possent videre ad operandum.

5 Donec

5 Donec egre. id est, appareant, quia ex tunc oportebat quiete ab opere.

6 Et sint no. ad oper. Non est per hoc intelligendum, quod operarentur de nocte, quia hoc non posset bene fieri, ut patet ex dictis. sed aliqui per vices erant ordinati ad vigilandum de nocte pro custodia ciuitatis, qui inuentibus hostibus possent alios excitare.

7 Non depon. vest. Ex quo patet ex eis magna diligentia.

8 Vnus. t. nuda. ad ba. i. ad purificationem, secundum modum Iudæorum, qui tali purificatione utebantur, sicut dicitur de Iudith. 12. b. quod baptizabat se in fonte aquæ, secundum alios autem baptismus iste intelligitur ablutio sordium corporalium contractarum ex opere ac etiam sudore.

MORALITER.

1 Et media pars para. erat ad bel. Per istos significantur speculatiui istius temporis, qui contra insultus hostium pugnabant vitiliter orationibus deuotis.

† *Vna manu sua faci. opus, & altera, &c.* Per hoc significantur illi, qui sunt in vtraque vita, actiua scilicet & contemplatiua perfecti, cuius perfectionis debent esse pontifices nouæ legis. Greg. in pastoralis. Sit præful actiua præcipuus, sit præful contemplatiua suspensus. Potest etiam hoc aliter moralizari, ut per hoc quod dicitur, vna manu faciebat opus, exercitium cuiuslibet boni operis intelligatur, & quoniam ex hoc vana gloria solet insurgere, ideo subditur.

† *Et*

† *Et altera tenebat gladi.* scilicet contra vanam gloriam insurgentem. Item notandum, quod tempore Salomonis Ierusalem fuit ædificata pacifice sine armis: sed postquam fuit destructa per Nabuchodonosor fuit reparata tempore Nehemiæ, cum labore magno & armis. Per Salomonem verò qui pacificus interpretatur dominus noster Iesus Christus, qui per suum sanguinem pacificauit ea, quæ in celis sunt, & interris significatur. Per Nabuchodonosor verò qui interpretatur ledens in angustia, diabolus qui secum semper portat ignem suum intelligitur, quoniam semper angustiat. Igitur per prædicta significatur, quod ædificium virtutis & gratiæ per Christum sine labore constructum in baptismo, sed si per suggestionem diaboli destruat, non reparatur sine labore magno.

CAPVT V.

Et factus est clamor.
* Augustinus. Fames naturalis qui dem morbus est, quia natura nobis facta est pœna ex vindicta. Primò huiusmodi quod erat pœna, natura nobis est.

CAPVT V.

Et factus est clamor populi & vxorum eius magnus aduersus fratres suos Iudæos. Et erant qui diceret: filij nostri & filie nostre multe sunt nimis. Accipiamus pro pretio eorum frumentum, & comedamus, & vitam

est. Vnde dicit Apostolus: fuimus & nos natura filij iræ, id est, portantes vindictam.

Beda. Desiderabat populus murum construere, sed impediatur fame, quam non solum penuria

Beda alleg. expol. lib. 3. cap. 21.
† *bibamus.*

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. V.

Et factus. Hic ponitur secundum impedimentum proueniens ex usuris, quibus diuites in populo Iudæorum grauabant inopes. & ideo primò describitur afflictio populi ex egestate. secundo reprehensio diuitum ex impietate, ibi. *Et iratus sum nimis.* tertio facta remissio

remissio ex communi charitate, ibi. *Et ego & fratres mei.* quarto larga Nehemiæ expensio in hospitalitate, ibi. *A die autem illa.* Circa primum dicitur. *1 Et factus est clamor.* notabiliter grauari à diuitibus, quia egestate compulsi acceperant ab eis ad usuram, & aliquos de liberis suis eis vendiderant, & adhuc de residuis simile facere volebant, saltem aliqui. ideo subditur.

2 Et erant qui di. scilicet, aliqui de popularibus.

3 Et

MORALITER.

1 Et factus est clamor populi & vxor. Allegorice. Clamor iste figura fuit illius murmuris in primitiua ecclesia, de quo dicitur

citur Act. 6. a. *In diebus illis crescente numero discipulorum factus est murmur Græcorum aduersus Hebræos, eo quod despicerentur in mini-*

C nura frugum, sed etiam avaritia principum fecerat, q̄ ab eodem populo maiora, quā reddere poterat, tributa exigebat. Quod quotidie apud nos fieri videmus. Multi enim populo Dei diuini cupiunt obreperare mandatis, sed inopia temporalium rerū retardantur, exemplo eorum, qui habitu religionis præditi sunt, cū ipsi ab eis quibus præsunt importabile vechigal secularium rerum exigunt & nihil saluti eorū, vel verbo, vel exemplo, vel pietatis opere complet, aut conferunt. Atque utinā ut aliquis in diebus nostris Nehemias, id est, consolator a domino veniens mores nostros compefeat, & præcordia nostra ad amorem diuinum accendat, & manus nostras a propriis voluptatibus auertens ad construendam Christi conuertat ciuitatē.

B

BED. Tribus de causis augetur clamor populi. Quidā tamen coacti filios suos ditioribus vendere volebant, alij liberis parentes agros potius, & domos. Nonnulli prohibentes liberorum, & agrorū venditionem hoc tantū persuadebāt, ut mutuo sumerēt pecuniam in tributa regis, op-

Clamor populi augetur pro pignora.

C

uamus. Et erant, qui dicerent: Agros nostros, & vineas, & domos nostras opponamus, & accipiamus frumentum in fame. Et alij dicebant: Mutuo sumamus pecunias in tributa regis, demusque agros nostros, & vineas. Et nunc, sicut carnes fratrum nostrorum, sic carnes nostræ sunt, & sicut filij eorum, ita, & filij nostri. Ecce nos subiugamus filios nostros, & filias nostras in seruitutem, & de filiabus nostris sunt famulæ, nec habemus vnde possint redimi, & agros nostros, & vineas nostras alij possident. Et iratus sum nimis, cum audissem clamorem eorum secundum verba hæc, cogitauitque cor meum mecum. Et increpauit optimates, & magistratus, & dixi eis. Usurafne singuli a fratribus vestris exigitis? Et congregaui aduersum eos concionem magnam, & dixi eis. Nos, ut scitis, redemimus fratres nostros Iudæos, qui venditi fuerant gentibus secundum possibilitatem nostram. Et vos igitur, vendetis fratres vestros, & redimemus eos? Et siluerunt, nec inuenerunt quid responderent. Dixique ad eos. Non est bonares, quam facitis. Quare non in timore Dei nostri ambulatis, ne exprobretur nobis a gentibus inimicis nostris? Et ego, & fratres mei, & pueri mei commodauimus plurimam pecuniam, & frumentum. Non reperamus in commune istud. Æs alienū concedamus, quod debetur nobis. Reddite eis hodie agros suos, & vineas suas, & oliueta sua, & domos suas. Quin potius, & centesimam pecuniæ frumenti, vini, & olei, quam exigere solletis ab eis, date pro illis. Et dixerunt. Reddemus, & nihil ab eis

pignora is agris, & vineis, donec resurgente fertilitate reddere possent feceratoribus, quod mutuo acceperant. **a** Et in **p** **u** **o** **p** **t** **e** **t** **e** **c** **B** **E** **D**. Tanquam dux optimus militæ celestis, & sapiens architectus ciuitatis Dei, quod optimates facere voluit, & magistratus populi se prius fecisse

declarant elemosinam, scilicet, pauperibus dare, nihilque ab eis querere, nisi custodiam legis, & edificationem ciuitatis. In hac autem lectione non oportet nos allegoriam querere, sed litteræ textum diligenter operando seruare, ut scilicet, exceptis quotidianis elemosynarū fructibus ubi generalis fames ingruerit, quæ possumus, egentibus præbeamus, & quæ a subditis quali iure solebamus exigere tributa, dimittam, ut dimittat nobis pater debita nostra. **b** Et dixerunt, &c. **AMBR**OS. Boni patres, qui statuerunt pignora debitorum esse reddenda, boni etiam fecerunt, qui responderunt, quod & pignora redderent, & pecuniam non requirerent, quæ dedissent.

Insu-

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et erant, qui dicerent. Hæc est secunda querela.
- 2 Agros nostros, &c. oppon. s. venditioni, vel impignorationi.
- 3 Et alij dicebant. Hæc est tertia querela.
- 4 Mutuo sumamus pecunias. id est, ad vsuram.
- 5 Demusque agros nostros. vendenda, vel impignorādo. Sicut Aegyptij tpe famis vendiderunt terras suas regi, ut h̄c Ge. 47.
- 6 Et nunc si. Id est, sicut diuites de populo nostro liberi sunt, sic & nos debemus esse, filij nostri, sicut & filij sui, cū sumus de eadē lege. hoc inducitur pro rōne, q̄ melius erat vendere, vel impignorare terras, & possessiones regi Gentili, q̄ filios, & filias subicere seruituti. A iter hoc exponit, & melius, ut videtur, quia Zerobabel, Esdras, & Nehemias, ut plures possent secū adducere de Babylone, promiserant libertatē, & prosperitatē, iō aliqui eorū in afflictione positi querelādo dicebant. Et nunc, sicut carnes fratrum. i. Iudæorum, qui remanserunt in Babylone sunt in afflictione, & labore. 7 Sicut carnes nostræ sunt. Hic in contumili afflictione, vel maiori. 8 Et sicut filij eorum. sunt subiecti seruituti, ita, & filij nostri. ideo subditur. 9 Ecce nos subiugamus filios. Et sic non sumus melioris conditionis, quam ipsi, sed in aliquibus peioris. 10 Et iratus sum ni. Hic ponitur reprehensio diuitum propter oppressionem pauperum prædictam, cum dicitur. Et iratus sum ni. Verbum est Nehemia irati, non ira, quæ est per vitium sed per zelum. 11 Cum au. cl. ev. se. v. r. Quæ sonabant displicere eis, quod de Babylone redissent.

- 12 Cogita. cor me. ita quod non impetuoſe, sed ex modestia, & deliberatione processit ad reprehensionem diuitum.
- 13 Usuras ne singuli a frat. Quasi diceret hoc est manifestū, et tamen hoc est valde malum, & lege prohibitum Deute. 23.
- 14 Et congregaui aduersum eos concionem. Ut erubescerent renuere correctionem meam rationabilem.
- 15 Nos, ut scitis, redimimus fratres. Licet enim illi, qui erant in Babylone redissent sine redemptore, tamen Zerobabel, Esdras, & Nehemias aliquos Iudæos redemerant, qui fuerant venditi Gentilibus extra potestatem regis Babylonis.
- 16 Et vos igitur vendite fratres vestros, & redimite eos. Quos emistis in seruos contra legem.
- 17 Et siluerunt nec inuenerunt quid responderent. Non habentes responſionem rationabilem.
- 18 Ne exprobretur nobis a Gentilibus inimicis nostris. scilicet, quod non timetis dominum, nec legem eius seruatis.
- 19 Et ego, & fra. Hic consequenter ponitur remissio facta pauperibus ex communi charitate, & incipit Nehemias a se ipſo dicens. Et ego, & fratres mei. Et sequitur.
- 20 Non reperimus in commune istud. id est, communiter consentiamus, ut ista non repetantur.
- 21 Reddite eis hodie agr. venditos, vel impignoratos.
- 22 Quin potius. ut solueretur regi pro tributo terræ.
- 23 Date pro illis. quia sunt, ita pauperes, quod non habent unde soluant. soli enim sacerdotes, & ministri erant immunes ab hoc tributo, ut habetur supra Esdræ 7.

12 Cogita.

1 Et

MORALITER.

in ministerio quodam in vidua eorum. Sed sicut per Nehemiam qui consolator interpretatur, clamor populi fuit pacificatus ut in textu dicitur consequenter, sic per spiritū sanctū, q̄ est verus consolator, murmur eorum dēitū in ecclesia primitiua fuit quietatus. Nā per eius inspirationē 7. diaconi fuerunt ordinati, & constituti ad opus ministerij quotidiani, q̄ pacifice negotiū tractauerunt. Moraliter autē clamore populi mutū

Ierusalē adificare cupiētis, sed per potēiores eiusdē populi in temporalibus grauiabantur, & sic in opere murorū impediebant, significatur afflictio religiosorū pauperū in edificio spirituali ecclesie laborare desideratū, sed ab aliquibus potentibus temporaliter affligunt, & sic ab adificationis opere impediunt. Et utinā veniat Nehemias, i. consolator missus a rege celesti, qui tale remediū apponat, q̄ dicti religiosi quiete valeant viuere, & in opere muri virtutū efficacius laborare.

a Insper excussi sinum meum, & dixi. Sic excutiat Deus omnem, & cetera. Huius sententiae terribilis clausula imponitur. Quicumque enim pauperibus misericordiam non impendit, vel ab eis qui non habent velut iuste exigit, de domo sua excutitur, i. de curia Ecclesiae, in qua putabat se perpetuo manere, & de laboribus, scilicet in fructibus honorum operum, in quibus se laudabiliter laborasse putabat, nil prorsus laboris recipiet. Labores enim sine pietate non possunt apud Deum fructuosi esse.

b Et dixit uniuersa multitudo, Amen. Quantum Nehemiae obiurgatio, vel imprecatio corda omnium mouerit, ostenditur. audita enim conte-

quæremus, sicque faciemus, ut loqueris. Et uocaui sacerdotes, & adiuraui eos, ut facerent iuxta quod dixeram. Insper excussi sinum meum, & dixi. Sic excutiat Deus omnem virum, qui non compleuerit verbum istud de domo sua, & de laboribus suis. Sic excutiat, & vacuus fiat. Et dixit uniuersa multitudo, Amen. Et laudauerunt Deum. Fecit ergo populus, sicut erat dictum. A die autem illa qua praeceperat rex mihi, ut essem dux in terra Iuda, ab anno vicesimo usque ad annum tricesimum secundum Artaxerxis regis, per annos duodecim, ego & fratres mei annonas quae ducibus debebantur, non comedimus. Duces autem primi qui fuerant ante me, grauauerunt populum, & acceperunt ab eis in pane, vino, & pecunia, quotidie saculos quadraginta. Sed & ministri eorum depresserunt populum. Ego autem non feci ita propter timorem Dei. Quin potius in opere muri aedificauimus, & agrum non emi, & omnes pueri mei congregati ad opus erant. Iudaei quoque & magistratus, centum quinquaginta viri, & qui veniebant ad nos de gentibus quae in circumitu nostro sunt, in mensa mea erant. Parabatur autem mihi per dies singulos bos unus, arietes sex electi, exceptis uolatilibus, & inter dies decem uina diuersa, & alia multa tribuebam. Insper, & annonas ducatus mei non quaesui. Valde enim erat attenuatus populus. Memento mei Deus meus in bonum, secundum omnia quae feci populo huic.

contestatione respondentes, amen. & Deum collaudantes fecerunt quae iusserat. In quo patet, quia non timore, sed amore dicta eius susceperunt.

c Per annos duodecim. Beda. Hoc exponit Apostolus, dicens. Quia statuit dominus, de euangelio annuntiant, de euangelio uiuere, ego autem nullo horum usus sum. Duodecim autem annis Nehemias cum fratribus suis ita in ducatu uiuebant, ut annonas quae ducibus debebantur, non comederet, insinuans euangelicum opus esse in regimine plebis, opus rectoris notabiliter circa ecclesiam exercere, & a subditis commodum terrenum non quaerere.

13Cor.9.c

E

F

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et uocaui. Quia erant gubernatores populi a tempore reditus captiuitatis Babylonicae, ut dictum fuit supra in principio Esdrae: ut sic uerbum istud esset firmum.

2 Insper exc. Sicut enim propheta aliquando rebantur sensibilibus signis, ut propheta eorum essent magis nota, sicut Esaias inui nudus, & discalceatus, ut habetur Esa. 20. c. & Ieremias posuit catenas ligneas in collo suo, Iere. 28. c. in signum quod populus Israel sic duceretur in captiuitatem, sic Nehemias excussit sinum suum, orando quod sic euacuaretur bonis suis, & eiceretur de communitate populi quicumque non consentiret uerbo, & facto in huiusmodi remissione.

3 A die au. Hic consequenter describitur Nehemiae expensio in hospitalitate, quia ne populus grauaretur, multa dimisit ab eo petere quae ibi tanquam duci debebantur, & illos qui ex parte regis ueniebant, recipiebat, & sustentabat de proprio suo, quia a communitate populi debebant sustentari. & hoc est quod dicitur.

4 Per annos. Quibus supple, fuit dux missus a rege Artaxerxe.

5 Annonas. id est, victum.

6 Quae ducebantur de. A populo Iudaeorum ratione officii.

7 Non

7 Non co. Immo talia quietari, ne populus nimis grauaretur, sicut fuerat tempore aliorum ducum.

8 Quin pot. in o. Etiam manu propria, licet essem in statu ducis, ut per hoc populus incitaretur ad operandum. & haec est forma boni pastoris, ut det aliis exemplum boni operis.

9 Iud. q. & ma. id est, aliqui de Iudaeis, quibus debebantur expensae a populo ratione communis status, uel officii, & similiter Gentiles, qui erant ad custodiam terrae, quibus populus debebat de expensis prouidere, quorum numerus ascendebat ad centum quinquaginta viros.

10 Et qui ue. ad s. Samaritanis, Tobilibus, & aliis gentibus quae erant in circumitu Ierusalem pro aliquibus negotiis.

11 In men. mea. Ne populus grauaretur de expensis eorum.

12 Et in. di. de. vi. Tantum enim expendebatur in domo eius de uino, quod in decem diebus euacuabantur aliqua dolia, & oportebat accipere alia.

13 Et alia. mul. Quae populus communis debebat soluere, ad eius subeuationem.

14 Memento. mei Deus meus in bonum. gratia, & gloria.

15 Secundum om. quae fe. Propter amorem tuum, & charitatem fraternam.

CAPUT VI.

Factum est autem, post impedimenta uoltium, & famis, sequitur tertium impedimentum.

CAP. VI.

Factum est autem, cum audisset Sanaballat, & Tobias, & Gossam Arabs, & ceteri inimici nostri, quod aedificassem ego murum, & non esset in ipso residua incorruptio (usque ad tempus autem illud ualvas non posueram in portis) miserunt Sanaballat, &

pedimentum quo principes trans flumen quae inuidebant ei, corruerunt munimentibus quosdam semores qui erant in Ierusalem, ut cum morti traderent. Quod cum muniret, varijs eum

NICOLAUS DE LYRA. CAP. VI.

Factum est. Hic ponitur tertium impedimentum proueniens circa personam Nehemiae, quia impedita impeditur totus populus persequens ab opere. & primo ponitur impedimentum sibi proueniens ex parte Gentilium, secundo ex parte Iudaeorum, ibi: Et ingressus sum. prima in duas, quia primo ponitur impedimentum simulationis, secundo

do comminationis, ibi: Et misit ad me. Primum autem impedimentum quod quaerebant Gentiles, erat quod simulabant se uelle facere confederationem cum Nehemia, & sub hoc praetextu educere eum de ciuitate, & sic eum proditorie occidere, ut sic alii Iudaei cessarent ab opere. & hoc est quod dicitur.

2 Miserunt Sanab. & To. Scilicet, extra ciuitatem. & per caed. scilicet, amicitiae.

A cum terre hāt rumoribus, ut sic ab opere cessarent, dicētes: Multi comurauerunt ad hoc suare, vade & abscondere ab eis. Rursusque iebant. Delirium est ad regem, quod velis rebellare & tacere te regem in iudra. Noli exasperare dominum tuum. Cumq; multa confingerent in hunc modū, non prauauerunt, q̄a manus Domini erat cum eo. Sequitur.

Beda lib. 1. alleg. expol. in Eisdram, c. 23.

a Veni & p. Beda. Hostes sancte ciuitatis persuadebant Nehemiam in campestris descendere, & fœdus pacis secum ipse, mactatis simul vitulis in testimonium compacti fœderis, sed ille ne opus Religiosum negligatur in montanis perseuerat. Sic & hæretici, & catholici falsi uolunt cum ueris catholicis pacis consortium habere, non ut ipsi ad arcem catholicæ fidei, & operationis ascendant, sed ut eos potius quos in culmine virtutum commorantes aspiciunt, ad infima operum, vel prauorum dogmatum descendere cogant. Bene autem in campo uno uolunt cum Nehemia

apertam

B

C virtutum commorantes aspiciunt, ad infima operum, vel prauorum dogmatum descendere cogant. Bene autem in campo uno uolunt cum Nehemia

† & ipse clausus. LXX. & ipse reuoluit.

C

virtutum commorantes aspiciunt, ad infima operum, vel prauorum dogmatum descendere cogant. Bene autem in campo uno uolunt cum Nehemia

a Tobias, & Gosses Arabs ad me, dicētes. Veni, & percutiamus fœdus pariter in vitulis in campo uno. Ipsi autem cogitabant, ut facerent mihi malum. Misi ergo ad eos nuntios, dicens. Opus grande ego facio, & non possum descendere, ne forte negligatur cum venero, & descendero ad vos. Miserunt autem ad me secundum uerbum hoc per quatuor uices, & respondi eis iuxta sermonem priorem. Et misit ad me Sanabalar iuxta uerbum prius quinta uice puerum suum, & epistolam habebat in manu sua scriptam hoc modo. In gentibus auditum est, & Gosses dixit, quod tu & Iudæi cogitetis rebellare, & propterea ædifices murum, & leuare te uelis super eos regem, propter quam causam, & prophetas posueris qui prædicent de te in Ierusalem, dicentes. Rex in Iudæa est. Auditurus est rex uerba hæc, idcirco nunc ueni, ut ineamus consilium pariter. Et misi ad eos dicens. Non est factum secundum uerba hæc quæ tu loqueris. De corde enim tuo tu componis hæc. Omnes enim hi terrebant nos, cogitantes quod cessarent manus nostræ ab opere, & quiesceremus. Quam ob causam magis confortauimus manus meas. Et ingressus sum domum Samaiæ filii Dalaiæ, filii Metabeel secreto. Qui ait. Tractemus nobiscum in domo Dei in medio templi, & claudamus portas ædis; quia uenturi sunt, ut interficiant te, &

mia pactum inire, quia in eadem libertate latioris uitæ quæ sequuntur omnes consequenter resoluunt desiderant. Bene idem pactum cum eo in uiculis pariter mactatis uolunt inire, quia falsi fratres orationis suæ, vel actionis Deo hostias una cum ueris catholicis gestiunt offerre ut ueri fideles erediti, per uicimā communionis ueros catholicos corrumpere possunt. Sed Nehemias personam fidelium doctorum tenens, nec ad profanos descendere, nec eorum hostias inquinari cōsentit, sed inceptis uirtutum operibus deuotus persistit, & quo acius terrere nituntur, eo magis bene operando ipsi terribilis efficit, unde in sequentibus dicitur. Omnes autem

† munitio ueros catholicos corrumpere possunt. Sed Nehemias personam fidelium doctorum tenens, nec ad profanos descendere, nec eorum hostias inquinari cōsentit, sed inceptis uirtutum operibus deuotus persistit, & quo acius terrere nituntur, eo magis bene operando ipsi terribilis efficit, unde in sequentibus dicitur. Omnes autem hiterre, no. & c. Similiter ergo nos in spiritali structura, quæ ueritas hostis semper manus nostras tentat impedire, curemus eas semper diuino auxilio confortare.

† Et ingressus. Pulsatus fidiis hostium Nehemias domum Samariæ quasi amici, & fratris ingredi-

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 In uiculis. *Quo uero enim fiebat fœdus amicitie, occidebatur unum animal, uel plura, in signum, quod illi qui percutiebant fœdus ad inuicem, essent digni morte. si uellent contra fœdus uenire. In Hebræo habetur Bachephirim, i. in uiculis, ubi nos corrupte legimus vitulis. Secundum alios Chephirim est nomen proprium regionis extra Ierusalem, ut dicit Rab. Sal.*
- 2 In campo. *vn. In Hebræo habetur: In campo Ono. & est nomen loci determinati in regione prædicta. & credo quod litera nostra corrupta est per scriptores ex similitudine istarum duarum dictionum.*
- 3 Mi. cr. ad eos. *Declinando periculum sagaciter, & excusando me ueraciter, dicens.*
- 4 Opus gran. ego. *Quia per absentiam principalis, & præceptoris talia negliguntur.*
- 5 Et mi. ad me. *Hic ponitur secundum impedimentum quod fuit comminationis. quia uidentes quod non poterant opus impedire per Nehemiam occisionem, inceperunt ei comminari de rebellionem apparenti contra regem, ut sic terribius dimitteret opus. & hoc est quod subditur.*
- 6 In gent. au. est. *i. fama communi diuulgata, istud erat scriptum in litera sibi missa, & ea quæ sequuntur.*
- 7 Et Gos. di. *Iste erat de principalibus inter Gentiles: & propter hoc dictum eius scriptum erat in epistola.*
- 8 Quod tu, &c. *Principaliter.*
- 9 Et Iudæi. *Tibi adhaerentes consequenter.*
- 10 Cogitetis rebellare, &c. *Contra regem.*
- 11 Et propterea ædifices murum. *Ad uestram defensionem.*

12 Et

- 12 Et leuare te uelis super. *propria autoritate, & presumptione.*
- 13 Propter quam cau. & pro. *Hoc erat manifeste falsum: quia Aggeus, & Zacharias tunc prophetantes, non prophetabant a Nehemia positi, sed a Deo inspirati, & ordinati, nec prophetabant de regno Nehemias, sed de templi, & ciuitatis adificatione.*
- 14 Auditus est rex uerba. *q. d. ita sunt communia, & diuulgata, quod non poterunt eum latere.*
- 15 Idcirco nunc ueni. *Extra Ierusalem.*
- 16 Ut ineamus consilium pariter. *q. d. uolumus tibi contra periculum imminens fideliter consulere. quod tamen erat falsum: quia querebant eum occidere.*
- 17 Et ingressus sum. *Hic consequenter ponitur impedimentum proueniens ex parte Iudeorum, quod erat periculosius: quia nulla pestis grauior ad nocendum, quam familiaris inimicus. & primo circa hoc ponitur impedimentum a falsis prophetis. secundo ab aliis Iudæis, ubi: Sed & in diebus illis. Circa primum sciendum, quod aliqui Iudæi fauebant Samaritanis pro muneribus ab eis receptis, & sic querebant tradere Nehemiam in manibus eorum, uel saltem terrere eum, fingendo se loqui spiritu prophético, ut sic opus impediretur. & hoc est quod dicitur: Et ingressus sum domum. credens ipsum esse amicum suum, & fidem hoc fecit, sed inuenit de facto contrarium.*
- 18 Qui ait, &c. *Ad me terrendum.*
- 19 Tractem. *Intendebat enim iste per sua mendacia includere Nehemiam intra templum, tanquam ex timore fugiuium, & sic populo ab opere recedente, & propriis negotiis intentente; Nehemias suis hostibus traderetur, uel saltem de fuga confusus redderetur.*

1 Et

MORALITER.

† Veni, & percutia. Per istos qui Nehemiam, & socios eius non potentes impedire ab opere muri per inuisiones apertas: propter quod se conuertunt ad malitias occultas, ut sic impedirent eos sub specie pacis, & boni, signatur dæmones, quæ uidentes se sanctos homines impedire non posse per apertatas tetationes ab opere muri uirtutum, per malitias occultas sub specie boni querunt hoc impedimentum. Exemplum ad hoc

hoc habetur libro de collationibus patrum abbatis Moyssi collatione prima de Sancto Iohanne Abbate, quem diabolus sub specie boni ad immoderatum induxit ieiunium; intantum quod per hoc fuit a melioribus actibus impeditus. propter quod diabolus ipsum deridens, cum post talem abstinentiam immoderatum ad refectorem accederet, in figura tetri Aethiopsis ad eius genua prouolutus; Indulge, inquit mihi, quia tibi hunc laborem indixi.

3 Misi ergo ad eos, dicens opus grande. Per Nehemiam autem qui malit

A tur, sed ipsum in fidiatorem & hostem inuenit, tãquã exter-
norũ donis & amicitia corruptum. Semper enim electi ha-
bent foris pugnas, intus timores, nec solũ apostoli, sed & pro-
phete periculis ex genere, periculis ex gentibus, periculis ex
falsis fratribus suspectam vitam agebant.

a Men. Elul. Beda.

sup. Qui secundum He-
breos sextus est, & a-
pud Romanos Sep-
tember appellatur. Et
recte murus sancte
ciuitatis sexto anni
men se completur, vt
etiam hoc tempore
perfecta fidelium vel
pœnitentię vel inno-
centię actio desi-
gnetur. Senario. n.
pfectio boni operis
designatur. Vel quia

B Deus sexto die crea-
tionem mundi con-
summauit, & i septi-
mo requieuit. Vel
quia nos in sex huius
seculi gradibus bonis
operibus desudare,
in septima autẽ quæ
est in alia vita, sabba-
thum animarum vo-
luit sperare. Recte
etiam vicesimoquin-
to eiusdem mensis die
completur, propter
quinque sensus cor-
poris, quorum mini-

sterio bona foris operari debemus. Sicut. n. quinarium sim-
plex solet hos sensus significare, ita per seipsum multiplicatus, & a. d. 25. perductus eisdem maiori pfectione demonstrat.
Perficimus ergo muros Ierusalẽ. 25. die mensis sexti, cũ oēs
sensus corporis nostri diligenter diuinis mancipatis mini-
sterijs crepta virtutum studia ad finem firma perducimus,
quæque ad munitionem catholicæ pacis fideliter agere cœ-
perimus, efficaciter iuuante Deo complemus. Bene etiam
muri

nocte venturi sunt ad occidendum te. Et dixi: Num quisquam
similis mei fugit? Et quis vt ego, ingredietur templũ, & viuet?
Non ingrediar. Et intellexi quod Deus non misisset eũ, sed tãqua
si vaticinans locutus esset ad me, & Tobias, & Sanaballat con-
duxissent eum: Acceperat enim pretium vt territus facerem,
& peccarem, & haberent malum quod exprobrarent mihi.
† Memento mei domine pro Tobia & Sanaballat, iuxta o-
pera eorũ talia, sed & Noadiã prophetã, & cæterorum pro-
phetarũ qui terrebant me. Completus est autem murus vi-
cesimoquinto die mensis Elul, quinquaginta duobus diebus.
Factum est ergo cum audissent omnes inimici nostri, vt time-
rent vniuersã gentes quæ erant in circumitu nostro, & con-
siderent intra semetipsos, & scirent quod a Deo factum esset opus
hoc. Sed & in diebus illis multæ optimatum Iudæorum epi-
stolæ mittebantur ad Tobiam, & Tobia veniebat ad eos,
multi enim erant in Iudæa habentes iuramentum eius, quia
gener erat Secheniã filij Iorei, & Iohannan filius eius acce-
perat filiam Mosollam filij Barachiã: Sed & laudabant eum
coram me, & verba mea nuntiabant ei, et Tobias mittebat
epistolas, vt terreret me.

muri quinquaginta duobus diebus dicunt esse p̄pleti. Quin D
quagesimus enim penitentię & remissionis est psalmus, in
quo de huius edificatione ciuitatis orãs propheta dicit, *Beni-
gne fac dñe in bona voluntate tua Sion, vt adi. mu. Ieru.* Quinqua-
gesimo die dominicę resurrectionis spiritus sanctus adu-
nit, per quem deuotio nobis p̄nitendi, & p̄nitentibus
venia confert. Duo autẽ sunt p̄cepta charitatis, Dei, scilicet,
amor, & proximi, quibus data nobis per spiritum sanctũ
indulgentia peccatorum pro eterna vita laborare iube-
mur. Ideoq; murũ reedificantes ciues quinquaginta duobus
diebus restaurant, quia hæc est iustorum in hac vita
perfectio, vt quę dereliquerũt p̄nitendo, per gratiam diu-
inæ inspirationis castigent, & deinceps se in Dei & proximi
dilectione in bonis operibus adornent.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14

E rent, completa constructione timent, & animo concidunt,
scientes quod ædificatio illa Deo autore cœpta esset & com-
pleta. Sic in ecclesia cum virtutum structura firma surre-
xerit, timent immundi spiritus, & viribus nostris tentatio-
eorum repellitur, & ad nostram victoriam proficit. Hæretici
quoque & falli catholici constanti bonorum fide per di-
lectionem operante, aut corriguntur emendati, aut cauentur
manifestati, & ab ecclesia expulsi.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et dix. *Repellendo eius persuasionem iniquam.*
- 2 Num quisquam sim. mei fug. *idest, ita confidens de Deo sicut ego. q. d. non.*
- 3 Et quis vt ego ingred. tem. & vi. *q. d. si quis tantum confidens de protectione diuina vt ego, fugeret ad templum timore humano, Deus deberet sibi auferre vitam.*
- 4 Et intellexi quod Deus non mi. *Hoc intellexit Nehemias per reuelationem diuinam, vel per coniecturam humanam.*
- 5 Comple. est au. mu. *Licet superuenissent multa impedimenta, vt patet ex prædictis.*
- 6 Vicesimoquinto die men. Elul. *Hic est mensis sextus apud Hebraeos, & correspondet partim Augusto, partim Septembri de communi cursu.*
- 7 Quinquaginta dieb. & c. *In hoc apparet magnus sermor in operando,*

rando, quod in tam paruo tempore & cum tot impedimenti factum
fuit tantum opus. Ideo postea subditur.

- 8 Et scirent quod a domino. *Quia non potuissent hoc fecisse in tam paruo tempore, nisi fuissent a Deo adiuti specialiter.*
- 9 Sed & in diebus illis. *Hic ponitur secundum impedimentum a Iudæis, qui erant confederati Samaritanis per matrimonia, & sic reuelabant eis Nehemię consilia, & hoc est quod dicitur: Sen. in dieb. il. mul. opti. Iudæ. & c. in quibus reuelabant facta & dicta Nehemia. Cuius causa subditur:*
- 10 Multi enim erant in Iud. i. *scilicet, cum eo initum iuramento.*
- 11 Quia gener erat Seche. *Iste enim Sechenias erat de maioribus inter Iudæos, & similiter Mosollam, de quo subditur:*
- 12 Sed & laudabant eum. *scilicet, Tobiam.*
- 13 Coram me. *vt inducerent me ad excundum ad ipsum sub prætextu fœderis inuendi, & sic interficeret ibi.*
- 14 Et verba mea nuntia. *ei. & c. latenter per nuntios & literas.*

CAP.

MORALITER.

† malitiã prædictorum cognoscens, verbis eorum non acquieuit, signantur illi, q malitiã demonis cognoscetes, eius respuunt monitiones, sicut de beato Martino legit, q cũ diabolus sibi apparuisset in forma regis pulcherrimi, diademate &

& purpura decorati, dicens se esse Christum in mundũ venturũ, sed ei primo volebat apparere sicut sibi p̄dilecto, vt sic eũ deciperet: tunc Martinus eius malitiã cognoscens, dixit: Dominus Iesus Christus non purpuratũ & diademate renitentem se venturum prædixit, & tunc diabolus ad hanc vocem confusus recessit, & cellam illam fetore repleuit.

Tom. 2.

XX

A Bedi lib. 7. Illig exp. in Ezech. Metrice. 1. Pe. 3. c.

C A P. VII.

Postquam au. Misset ubi ecclesie murus collectis ad fidem nouis populis. vel conuersis his qui errauerant a dno. ut fuit. non ponendū sunt valvæ regularis disciplinæ, ne diabolus qui quasi leo rugiens circumit, vsq; in ouile Dei possit irumpere.

Recensui ianitores. Ianitores qui, sicut, claves regni celorum perceperunt, ut dignos & humiles suscipiant, superbos vero & indignos ab ingressu supernæ ciuitatis arceant, dicendo. Non est tibi pars, nequesors in sermone hoc. Cor enim tuum non est rectum contra dno.

Non aperia. Et. ad ca. toto tempore noctis. Ne autem in tenebris hostis irumpat, aut aliquis ciuitū incautus exiens, ab hoste captus pereat. Quod etiam tota nocte huius seculi custodes animarum debent vigilantes agere, ne illis negligenter agentibus diabolus cohortem fidelium turbans irumpat, vel quemlibet, perditurus rapiat. Apparente autem sole iustitiæ, & clarescente luce beatitudinis future iam non erit opus claustris continentie, quia nec aduersariis dabitur ultra facultas impugnandi vel tentandi eterna cum principe suo visione damnatis. vnde. Et porta eius non claudentur per diem, nox non erit illis, &c.

Et posui custo. Custodes animarum non sunt de neophytis vel de picebe constituendi, sed de illis qui a certamine virorū Dei gratia liberati, iam mentem in Ierusalem. in visione tranquillæ pacis habent, quorū conuersatio in cælis est. Aliis enim

Ad 3. d. teasserem

Apo. 21. 5. Philip. 3. d.

nim consummato cursu de hac luce subtrahitis, alii mox subitū duntur, nec unquā deimit qui pacem ecclesie excubando ambāt propter timores nocturno, secundum illud, Pro partibus tuis et tibi fili.

Hæc illi te apertissime conueniunt, quo seminato per apostolos longe lateque Dei verbo totus orbis noui fidei germine accepit, necdum ecclesie ædificatæ, sed tantū auditu verbi & sacramentis populi adhuc rudes erant imbuti. Ideo cōgregatis non solum optimatibus, sed & vulgo diligenter eorum numerum recensere curauit, ut perspecta omnium summa discernere posset, qui in Ierusalem, qui in aliis ciuitatibus habitare, deberent.

C A P. VII.

Postquam autem ædificatus est murus, & posui valuas, & recensui ianitores, & cantores & Leuitas, præcepi Anani fratri meo, & Ananiæ principi domus de Ierusalem (ipse enim quasi vir verax & timens Deum plus cæteris videbatur) & dixi eis. Non aperiantur portæ Ierusalem vsque ad calorem solis. Cumque adhuc assisterent, claustræ portæ sunt, & oppilatae. Et posui custodes de habitatoribus Ierusalem singulos per vices suas, & vnumquemque contra domum suam. Ciuitas autem erat lata nimis & grandis, & populus paruus in medio eius, & non erant domus ædificatæ. Deus autem dedit in corde meo, & congregaui optimates, & magistratus, & vulgus, ut recensere eos. Et inueni librum census eorum qui ascenderant primum, & inuentum est scriptum in eo. Illi filij prouinciæ qui ascenderunt de captiuitate migrantium, quos transtulerat Nabuchodonosor rex Babylonis, & reuersi sunt in Ierusalem, & in Iudæam, vnusquisque in ciuitatem suam, qui venerant cum Zorobabel, Iosue, Nehemias, Azarias, Raamias, Nahamin, Mardocheus, Belsar, Mepharat, Beggoai, Nahum, Baana. Numerus virorum populi Israel, filii pharos, duo milia centum septuagintaduo. Filij Saphatia trecenti septuagintaduo. Filij Aræa, sexcenti quinquaginta duo. Filij phethmoab, filiorum Iosue & Ioab, duo milia octingenti decem & octo. Filij Aelam mille ducenti quinquaginta quatuor. Filij Zethua octingenti quadragintaquinque. Filij Zachai septingenti sexaginta. Filij Bannui sexcenti

Etiam muri constructione grauer angabantur. Nehemias autem in ciuitate videns paucos homines habitare, rogauit faceret & leuitas, ut vicis relinquentes ad ciuitatem migrarent, & in ea manerent, fabricans eorum domicilia propriis expensis.

Omnia

NICOLAUS DE LYRA, C A P. VII.

Postquam au. Superius scripta est muri ciuitatis preparatio, hic consequenter describitur eius claustratio, et primo describitur ciuitatis claustratio, secundo populi summa, ibi. Deus autem. Circa primum vero primo describitur positio portarum, cum dicitur. Et posui valuas, secundo serarum & uestrum, cum dicitur. Et dixi eis. Non aper. por. ne subito irruerent aduersarii antequam viri belatores essent plenarie excitati, et per ordinationem custodum, cum dicitur. Et posui custodes. Et non er. do. qd. Videtur contrariari ei quod predictur. Vnumquemque, con. dom. dicitur. q. domus non erant ædificatæ ad permanendū, sed iuxta muros a parte interiori fecerāt quadam appendicia

Et tuguria in quibus poterant manere ad tempus quousque ciuitas esset interius ædificata, & ideo quod dictum est superius de ædificatione muri exterioris & medi & muri interioris, & domorum sacerdotalium & aliorum aliorum, dicitur ibi per anticipationem. Deus autem de. in cor. meo, &c. Descripta ciuitatis claustratio, hic consequenter describitur populi summa, quod fecit Nehemias ex inspiratione diuina, ut videret qui essent habitaturi in Ierusalem, et qui extra de habitantibus in Ierusalem qui & qualiter deberent ædificare muros interiores et domos ad habitandum, et ista numeratio populi habetur sup. Esa. 2. c. ita quod hic et ibi est idem numerus totius multitudinis, licet in aliquibus variatur secundum partes et secundum nomina numeratorum. Quod factum est, quia plures eorum erant binominii, et hinc nominantur vno nomine et alio ibi, et ideo exponatur litera sicut ibi sunt exposta vsque ibi.

Non

M O R A L I T E R.

Postquam autem actus. Sequitur. Non aperiantur porta. Et. Secundum sensum moralem ciuitas Ierusalem signat animam fidelium, in qua regnat verus Dominus Iesus Christus per gratiam. Huius autem ciuitatis portæ sunt exteriores sensus animi qui non debent aperiri de nocte. Id est opera mala peragenda, quæ sunt opera tenebrarum, ut potest vitas non est aperendus ad aspectum impudicum, nec auditus ad verba detractionum, neque gustus ad gastrimargie vitium, neque tactus ad amplexum immundum, neque odoratus ad odorem meretricum, nec ad alia predictos sensus respicientia debent aliquatenus

liter aperiri, sed ista sunt posita pro exemplo. Sed portæ predictæ ad calorem solis sunt aperienda. Id est ad faciendum opera charitatis, quæ signantur per calorem solis. Aperendus est. n. ui fasus ad miseria pauperum releuandas, Esa. 63. b. Cum videris nudum, operi eum, & carnem tuam ne despexeris. Similiter audire ad exaudiendum clamores afflictorum. Prou. 21. b. Qui obturat aurem suam ad clamorem pauperis, & ipse clamabit & non exaudietur. Exemplum Luc. 16. de diuite epulone, qui clamans ad Abraham, guttam aque non potuit impetrare, eo quod micam panis Lazaro non concessit. Et hinc dicendum est de apertione aliorum sensuum ad actus sibi conuenientes secundum ordinem charitatis.

Non

A quadraginta octo. filij Bebai sexcenti viginti octo. Filij Azgad duo millia trecenti vigintiduo. Filij Adonicam, sexcenti sexaginta septē. Filij Beguai duo millia sexaginta septem. Filij Adin sexcenti quinquaginta quinque. Filij Ater, filij Ezechia, nonaginta octo. Filij Afem, trecenti vigintiocto. Filij Befai, trecenti vigintiquatuor. Filij Areph, centum duodecim. Filij Gaboon, nonaginta quinque. Filij Bethlehem, & Nethupha, centum octoginta octo. Viri Anathot, centum vigintiocto. Viri Bethazmoth, quadragintaduo. Viri Cariathiarim, Cephira & Beroth septingenti quadragintatres. Viri Rama, & Nebo, sexcenti vigintianus. Viri Machmas, cētum vigintiduo. Viri Bethel & Chai centum vigintitres. Viri Nebo alterius quinquagintaduo. Filij Aelam alterius, mille ducenti quinquaginta quatuor. Filij Arem trecenti viginti. Filij Iericho trecenti quadraginta quinque. Filij Lodadin & Ono, septingenti viginti vnus. Filij Senaa, tria millia nonagenti triginta. Sacerdotes, filij Idaia in domo Iesua, nongenti septuaginta tres. Filij Emmer, mille quinquagintaduo, filij Pheffur, mille ducenti quadraginta septem. Filii Arem, mille decem & septem. Leuitæ, filij Iosue, & Cedmihel filiorum Oduia septuaginta quatuor. Cantores, filij Aaph, centum quadraginta octo. Ianitores, filij Selum, filij Ater, filij Telmon, filij Accub, filij Atitha, filij sobai, centum triginta octo. Nathinæi, filij Soa. Filij Asupha, filij Thebaoth, filij Ceros, filij Sias, filij Phadon, filij Lebana, filij Agaba, filij Selmon, filij Anan, filij Geddel, filij Gaer, filij Raahia, filii Rasin, filii Nechoda, filij Iezē, filii Aza, filii Phasea, filii Befai, filii Munim; filij Ne-

filii Nephusim, filii Bechue, filii Acupha, filii Azur, filii Bessuch, filii Maida, filii Arfa, filii Berco, filii Zizara, filii Thema, filii Nasia, filii Athupha, filii seruorū Salomonis, filii Sotal, filii Sopherch, filii Pheruda, filii Labala, filii Darcon, filii Gedel, filii Saphata, filii Achil, filii Phochereth, qui erat ortus ex Asbaim filio Ammō. Oēs nathinæi, & filii seruorum Salomonis trecēti nonagintaduo. Hi sunt autem qui ascenderunt de Thelmala Thelarsa: Cherub, Addō, & Emmer, & nō potuerunt indicare domum patrum suorum, & semen suum vtrum ex Israel essent: Filii Dalai, filii Tobia: filii Nechoda sexcēti quadragintaduo. Et de sacerdotibus filii Iobia, filii Accos: filii Berzellai qui accepit de filiabus Berzellai Galaaditidis vxorē & vocatus est noīe corū. Hi quæserunt scripturam suā in censu & nō inuenerunt, & eiec̄ti sunt de sacerdotio. Dixitq; Aherfatha eis: vt nō mā ducarēt de sanctis sanctorum: donec staret sacerdos † doctus & eruditus. Omnis multitudo^a quasi vnus: quadragintaduo millia trecenti sexaginta absq; seruis & ancillis eorū, qui erāt septē millia trecenti triginta septem, & inter eos cantores & cantatrices, ducēti quadraginta quinque; Equi eorum septingenti triginta septem: muli eorum: ducenti quadraginta quinque, cameli eorum quadringenti triginta quinque, asini sex millia septingenti viginti.

CAP.

CAP.

Hieron. Hucusque refertur quid in Commentario scriptum fuerit, & in Nehemiæ historia textitur.

Nonnulli autem de principibus familiarum dederunt in opus. Aherfatha dedit in thesaurum, auri drachmas mille & phialas quinquaginta, tunicas sacerdotales quingentas triginta. Et de principibus familiarum dederunt in thesaurum operis, auri drachmas viginti millia, & argenti minas duo millia ducentas. Et quod de-

dedit reliquus populus auri drachmas viginti millia, & argenti minas duo millia, & tunicas sacerdotales sexaginta septem. Habitauerunt autem sacerdotes, & Leuitæ, & ianitores, & cantores, & reliquum vulgus & nathinæi, & omnis Israel in ciuitatibus suis.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Nonnulli. vbi exprimuntur munera, quæ dederunt principes in tem-

templo domini, quia. 1. Esdræ 2. ponuntur tantum in generali, hic autem ponuntur magis in speciali. & patet liera.

Tom. 2.

XX 2. CAP.

^a Omnis multitudo quasi vn. & c. Iose. Populū etiam agros colentem de cimias fructuū ad Ierolimā iussit offerre, vt habentes sacerdotes & Leuitæ alimēta, perpetua religiōis iura nō dereliquerēt. Et hi quidem libēter sequebantur decreta Nehemiæ. Ciuitatē verō exinde cōtigit hominum multitudine compleri. Multa etiam talia bona & laudibus digna cum summa fecisset magnificētia Nehemias, ad senectutem perueniens defunctus est.

† qua series generationis eorum recenferetur.

† in Vrim & Thummim. & vide Exo. 28. c.

F

A citatrij sacerdotū, cui basilica maior exteriorum atriorū oī parte templi erat circumdata, de quib. in eodem lib. scriptū est, *Fecit et atrium sacerdotum & basilicam grandem, &c.* Sed & Salomō quasi rex basim fecit aeneam. Esdras quasi minoris potentia gradū lignēū. sicut Salomon vel Moyfes altare hoc locauit fecerunt aeneam, & filij trāsmi grationis lapideum. Sed non est putādū minus sacramētum lignēū gradū quāni basim aeneam habere. Sicut enim es p diurnitate perdurandi, vel suauitate sonandi diuinis congruit sacramentis, q̄ nulla sacramentorū lōgitudine deficiūt, & in omnem terram exiuit sonus eorū. Ita lignum cōgruit eisdē propter tropheū dominicę passionis. *Stetit autē Esdras scriba super gradū lignēum &c.* Be. Stat pontifex in gradu ligneo, quē fecit ad loquendum, cum singulari imitatione dominicę passionis altiorē se ceteris facit. vnde meritō fiducialiter p̄dicat verbū Dei. Si enim nō imitatur passionem dñi, nondū gradum lignēū, vñ alijs p̄mincat, ascendit. Vnde necesse est, vt timidus & erubescēs quā ipse non fecit, alijs faciēda p̄dicet, &c.

Cū p̄sules quantum honore, tatum op̄te subditos antecellunt, ipsi eorū exemplis incitati vitę suę gradum exeuntur deuoti, & ab eis pie admoniti pro peccatis, vel desiderio patrię cōlestis lachrymas profunderē delectantur. Vnde bene subditur, Flebat enim omnis populus, cum audiret verba legis, &c.

a *Ite & comedite & bibite, &c.* * Clemens Ro. de ecclis dicit Dñs, *Bona terra comedite, Et, Omnem carnem edite vt olera barbarum,*

barum, sanguinem aut effundetis. Non enim que intrant in os coinquant hominem, sed que exeunt blasphemias inquam, & detractiones, ac si quid est huiusmodi. Quis enim comedit vel bibit sine ipso? Admonet quoque te sapiens Esdras, Ite, inquit, & comedite pinguedines, & bibite dulcedines, & ne iristemi.

1 & Mosollum. Et aperuit Esdras librum coram omni populo. Super vniuersum quippe populum eminebat. Et cum aperuisset eum, stetit omnis populus, & benedixit Esdras domino Deo magno. Et respondit omnis populus, amen, amen, eleuans manus suas. Et incuruati sunt, & adorauerunt Deum proni in terram. Porro Iosue, & Baani. & Serabia, Iamin, Accub, Septhai, Ochia, Maesia, Celita, Azarias, Iozabed, Anani, Phalaia, Leuitę silentium faciebant in populo ad audiendam legem. Populus autem stabat in gradu suo. Et legerunt in libro legis Dei, distinctē & aperte ad intelligendum, & intellexerunt cum legeretur. Dixit autē Nehemias (ipse est Athersatha) & Esdras sacerdos & scriba, & Leuitę interpretantes vniuerso populo. Dies sanctificatus est domino Deo nostro. Nolite lugere, & nolite flere. † Flebat enim omnis populus cum audiret verba legis. Et dixit eis. Ite, comedite pingua, & bibite † mullum, & mittite partes eis qui non p̄parauerunt sibi, quia sanctus dies domini est, & nolite contristari. Gaudiū etenim domini fortitudo nostra. Leuitę autem silentium faciebant in omni populo, dicentes: Tacete, quia dies sanctus est, & nolite dolere. Abiit iraque omnis populus, vt comederet, & biberet, & mitteret partes, & faceret lætitiā magnā, quia intellexerunt verba quę docuerat eos. Et in die secundo congregati sunt principes familiarum vniuersi populi quasi vir vnus ad plateā, quę est ante portam aquarū. Ex quo videtur, quod totus erat congregatus in loco vno. Solus igitur Esdras legē legebat, & obscura declarabat, sed alii in hoc ipsum iuuant, quia sibi adstantes faciebant silentiū in populo ipsum reprimentes a luctu & gemitu, quia non erat dies luctus, sed spiritalis lætitię.

2 Flebat enim, quia percipiebat se legē transgressū fuisse in multis. **3** Ite co. pin. i. vinum melle dulcoratū. Et hoc patet, quod in dieb. festiuis possunt fideles & debent lautius viuere, cum moderamine tamē. **4** Et mit. partes. id est, exenia. **5** Eis qui non p̄. pa. i. pauperibus qui non habuerunt, vnde possent sibi sufficienter providere. **6** Et no. con. cuius ratio subditur. **7** Gaudium etenim. i. gaudium spirituale quo debetis in domino gaudere in hac solennitate est consolatio nostra nos fortificans ad bonum. Cetera patent ex dictis. **8** Et in die. se. Hic consequenter agitur de celebratione festi tabernaculorum, cuius occasio p̄mittitur. cum dicitur.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et benedixit Esdras dño Deo magno, &c. Ostendens quod in principio p̄dicationis ad impetrandum gratiam Dei debet fieri oratio, non solum a p̄dicante, sed etiam a toto populo. Ideo subditur, Et respondit oīs populus, amen, amen, eleuans manus suas. Et incuruati sunt & adoraue.

2 Populus autem stabat in gra. inferius quā Esdras qui p̄eminebat populo, vt p̄dictum est.

3 Dixit aut Neh. Hic consequenter describitur lectionis interpretatio, cum dicitur. Dixit au. Neh. ipse est Athersatha. Sic enim alio nomine dictus est, cuius ratio dicta fuit supra Esd. 2. ca.

4 Et Esdras sa. & scri. Non est per hoc intelligendum, q̄ isti omnes simul loquerentur, quia esset magis confusio intellectus audientium quā instructio, nisi forsitan in diuersis locis & diuersis partib. populi sic loquerentur, quod vnus non impediret alium, quod tñ non videtur verum, quia in principio huius c. dicitur. Congregatus est oīs populus

pulus quasi vir vnus ad plateā, quę est ante portam aquarū. Ex quo videtur, quod totus erat congregatus in loco vno. Solus igitur Esdras legē legebat, & obscura declarabat, sed alii in hoc ipsum iuuant, quia sibi adstantes faciebant silentiū in populo ipsum reprimentes a luctu & gemitu, quia non erat dies luctus, sed spiritalis lætitię.

5 Flebat enim, quia percipiebat se legē transgressū fuisse in multis. **6** Ite co. pin. i. vinum melle dulcoratū. Et hoc patet, quod in dieb. festiuis possunt fideles & debent lautius viuere, cum moderamine tamē. **7** Et mit. partes. id est, exenia. **8** Eis qui non p̄. pa. i. pauperibus qui non habuerunt, vnde possent sibi sufficienter providere. **9** Et no. con. cuius ratio subditur. **10** Gaudium etenim. i. gaudium spirituale quo debetis in domino gaudere in hac solennitate est consolatio nostra nos fortificans ad bonum. Cetera patent ex dictis. **11** Et in die. se. Hic consequenter agitur de celebratione festi tabernaculorum, cuius occasio p̄mittitur. cum dicitur.

MORALITER.

1 Et benedi. Esdras do. Quia p̄dicator Dei gratiam postulare debet in principio, non solum per seipsum, sed etiam per populū. Ideo subditur.

† Et respondit omnis pop. amen. **6** Ite & come. Ex hoc patet, quod in diebus solennibus licitum est lautius viuere, quā alijs temporibus. Vel per istā refectionem potes eucharistię sumptio designari, quę in diebus solennibus est potissimē assumenda.

in maioribus bonæ actionis frugibus abundare mercantur.
 a Septem die. Scenophegia septē diebus agebat. i. a quintade-
 cima luna mensis septimi vsq; ad viceſimam primam, octa-
 uo die. i. 22. mensis denuo collecta populi agebat maiori fe-
 stiuitate insignis. Vñ in Leuit. *A quintadecima die mensis septi-
 mi, quando congregauerit omnes fructus terræ
 vestræ, celebrabitis fe-
 rias septē diebus, die pri-
 mo & die octauo erit sab-
 batum. i. requies, &c.*
 Legit ergo Esdras se-
 pte dieb. scenophe-
 gie populo in libro
 legis Dei, quia hæc est vera solennitas, vt per dies sin-
 gulos.

bernaculis. Non enim fecerant a diebus Iosue filij Nun, tali-
 ter filij Israel vsque ad diem illum, & fuit letitia magna nimis.
 Legit autem Esdras in libro legis Dei per singulos dies a die
 a primo vsque ad diem nouissimum, & fecerunt solennitatem se-
 ptem diebus, & in die octauo collectam iuxta ritum.

¶ Quod significat sanctorum congregationem in resurrectione.

specu Dei congregatus, & nunquã segregandus exiit. CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Non enim fece. &c. talia filij Isra. Nō est intelligendum, q
 ista solennitas fuerit simpliciter maior quam aliqua quæ fuerit interme-
 dio tēpore predicto, quia temporibus quibus floruit regnum, scilicet
 tempore David & Salomonis, fuerunt pluries facti tabernaculorum
 festa solenniora quam ista, sed ista comparatio accipitur secundum
 quid, & proportionabiliter, quia tempore intermedio predicto non le-
 gitur quod populus sic fuisset generaliter congregatus in Ierusalem
 quasi

quasi vir vnus, vt dicitur in principio huius cap. nec quod populus fue-
 rit sic attentus ad audiendum legem. Item secundum quandam propor-
 tionem maius fuit illis, qui de captiuitate redierant, sacre tēp. festi,
 quam regibus potentibus & populo existenti in statu potētissimo fi-
 cere festa multo maiora simpliciter, sicut maius est puero portare qua-
 tuor quam viro robusto dece vel viginti.

- 2 Et in die octauo. pro emendis necessarijs in vsam templi.
- 3 Iuxta rī, qui habetur Leui. 23.

CAP.

C A P. I X.

1a **I**N die au. * Comestor. Quia audierant in lege, Am-
 monites & Moabites non intrabunt Ecclesiam Dei,
 separauerunt alienigenas, & in mundationē suā statuerūt in
 crastinū gnale ieiun-
 niū, vt affligerēt aīas
 suas hoīes & iumen-
 ta, vsq; ad pueros se-
 ptēnes, & cōuenerūt
 octies ad audiendā le-
 gem, quater ī die, &
 quater in nocte. Le-
 ctione terminata pro-
 sternebatur populus
 ad orandū, & fiebant
 preces super eum, &
 tandem benedictio
 sacerdotalis.

Bed. Notanda cor-
 recti populi deuotio.
 Completa enim rite
 solennitate, vno tan-
 tum intermisso die,
 mox in ieiunio, & pe-
 nitentia sponde con-
 uene-

C A P. I X.

N die autem viceſimoquarto mensis hu-
 ius conuenerunt filij Israel in ieiunio, &
 in saccis, & humus super eos. Et separa-
 tum est semen filiorum Israel, ab omni
 filio alienigena, & steterunt, & confite-
 bantur peccata sua, & iniquitates pa-
 trum suorum. Et consurrexerunt ad stan-
 dum & legerunt in volumine legis domini Dei sui, quater in
 die, & quater in nocte confitebantur, & adorabant dominum
 Deum suum. Surrexerunt autem super gradum Leuitarum, Io-
 sue, & Bani, & Cedmihel, Renni, Sabnia, Abani, Sarebias,
 Bani, & Chanani, et clamauerunt voce magna ad dominum
 Deum suum. Et dixerunt Leuitæ Iosue, et Chedmihel, Bon-
 ni, Asebia, Serebia, Arebia, Odoia, Sebna, Phataia.

uenerunt, vt qđ gerendum audierant, diligenter gererēt, se-
 parando, s. seipſos mente & copore a confortio eorū, qui a
 dño alieni sunt, ne per eorū confortium in similia mala re-
 ciderent, quæ vix post longa tpa euaserant. Nos igit quicquid
 in publica synaxi vel auditorio faciendū cognouimus, mutua
 inter nos collocutio
 ne trademus, & qua-
 liter singula castiga-
 tione cordis vel cor-
 poris cōptere valea-
 mur soleter perqui-
 ramus. Maxime au-
 tē probatur vitæ cor-
 rectionis industria,
 cum subditur.

b Et confarre. Quis
 non miretur tantum
 populum tantam ha-
 buisse pietatis, curā,
 vt quater ī die, id est,
 mane hora tertia, sex-
 ta, & nona, quibus or-
 tationi vel psalmo-
 die vacandum erat au-
 ditur legis diuinæ se-
 traderet, quo mo-
 data

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. I X.

1 **I**N die au. Hic consequenter describitur populi confessio. & primò
 confessio transgressionis, secundò confessio diuinæ laudis, ibi, Surre-
 xerunt autem. Circa primum præmittitur tempus, cum dicitur.
 1 In die au. vice. qua. Sicut enim dictum est. c. præced. singulis die-
 bus festis tabernaculorum audierunt legē, & sic peperunt se cā trans-
 gressos fuisse iungen do matrimonia cum alienigenis, & ideo transacta
 die collecta, quæ fuit 22. dies mensis septimi, in crastino separauerunt
 semen filiorum Israel ab alienigenis, & 24. die ieiunauerunt induti
 saccis, & aspersi capita puluere in signū veræ penitentiæ & humili-
 tationis,

tionis, prout dicitur. Conuene. s. Isra. in ieiun.
 2 Et separa. est se. &c. hoc iam erat factum die præcedenti. Ideo
 dicitur, Et separa. est. die præterito.
 3 Et steterunt. separati ab alienigenis die viceſimoquarto.
 4 Et confi. peccata sua. facta, verbo, & signo.
 5 Quater in die & quater in nocte. in quo apparet veritas pe-
 nitentiæ, quia subtrahabant sibi quietem noctis pro magna parte.
 6 Surrexerunt au. Hic consequenter describitur cōfessio diuinæ lau-
 dis, ad quam præmittitur exhortatio Leuitarum, cū dicitur, Surrexe-
 au. vt melius populum excitarent ad diuinam laudem. vnde subditur.
 7 Et dixerunt Leuitæ, &c. populum exhortando.

Sur-

M O R A L I T E R.

1 In die au. vice quar. Sicut hñ ex ca. præcedenti, singulis die-
 bus festis tabernaculorum Esdras legit in libro legis dñi ip-
 sam interpretando, & sic populus qui ad audiendum erat in-
 tentus, vt ibidem dicitur, percepit se in plurib. deliquisse, &
 specialiter in commissione per matrimonia, cum alijs geu-
 tibus, quod prohibitum erat in lege diuina, pp quod egit pe-
 nitentiam in ieiunijs, saccis, & cinere, & segregatione a Gen-
 tilibus, vt patet in textu. Per Esdras autem intelligit prædi-
 cator, vt sup. dictū est, ipse vetò prædicare debet vitia & vir-
 tutes, penam & gloriam. iō per auditū suæ prædicationis po-
 pulus audiens attentē peccata sua, de quib. debet pe-
 nitentiam agere in ieiunio quantum ad parcitatē victus, &
 in saccis, quantum ad austeritatem vestitus, & humus super
 eos, quantum ad humiliationem sui status & gestus.

2 Et separatum est semen filiorum Israel ab omni alieni. per quod
 significatur, qđ verè penitens elongare se debet quantum po-
 test a peccatoribus. Quia dicitur Pro. 13. d. Qui cum sapienti-
 bus graditur, sapiens erit, amicus stultorum, similis erit. Et Psal. 7. d.
 Cum sancto sanctus eris, & cum peruerso peruerteris.
 4 Et confi. pecca cum humilitate magna.
 5 Quater in die & quater in nocte confi. & lauda. Quaternarius
 est primus numerus quadratus, quia resultat ex ductu binarij
 in seipsum semel. bis duo namq; quatuor sūt, & ideo signat
 stabilitatem, sicut in quātitate continua corpus quadratum
 in quolibet suo latere stabiliter sedet. propter quod Philoso-
 phus 1. Ethic. comparat tetragono virtuosum. per hoc igitur
 quod dicitur hic quater in nocte, & quater in die cōfiteban-
 tur & laudabant, significatur quod vera confessio peccato-
 rum, & vera confessio diuinarum laudum, habent annexam
 quadraturam stabilem virtutum.

Curata in Deū me
 te purior & deu-
 otior ad praedi-
 candū eius male-
 ricordiam red-
 ret, & in nocte
 qualiter exclusi-
 torpore semai
 ad confitendum
 peccata & veniā
 postulas iam ex-
 surgetet. Unde,
 ut reor, in ec-
 clesia pulcherrima
 mole ut, ut per huius-
 modie horis lectio
 de veteri & nouo testamen-
 to cū tuis audien-
 tibus dicatur, &
 sic apolloheis &
 prophetis confirmati
 verbis, ad instantiā ora-
 tionis genua fle-
 clant, & nocturnis
 horis, cum a ceteris
 laboribus cessat
 diuinis lectionibus
 aures liberius con-
 mendantur.

Antea in Deū me
 te purior & deu-
 otior ad praedi-
 candū eius male-
 ricordiam red-
 ret, & in nocte
 qualiter exclusi-
 torpore semai
 ad confitendum
 peccata & veniā
 postulas iam ex-
 surgetet. Unde,
 ut reor, in ec-
 clesia pulcherrima
 mole ut, ut per huius-
 modie horis lectio
 de veteri & nouo testamen-
 to cū tuis audien-
 tibus dicatur, &
 sic apolloheis &
 prophetis confirmati
 verbis, ad instantiā ora-
 tionis genua fle-
 clant, & nocturnis
 horis, cum a ceteris
 laboribus cessat
 diuinis lectionibus
 aures liberius con-
 mendantur.

Benedicite domino Deo nostro ab aeterno usque in aeternum. Et benedicant nomini gloriae tuae excelsae, in omni benedictione & laude. Et dixit Esdras: Tu ipse domine solus tu fecisti caelum, & caelum caelorum, & omnem exercitum eorum, terram & uniuersa quae in ea sunt, maria, & omnia quae in eis sunt. Et tu uiuificas omnia haec, & exercitus caeli te adorant. Tu ipse domine Deus qui elegisti Abram, & eduxisti eum de igne Chaldaeorum, & posuisti nomen eius Abraham, & inuenisti cor eius fidele coram te, & percussisti cum eo foedus, ut dares ei terram Chanaan, Hethaei, Heuaei, & Amorrhaei, & Phereaei, & Iebusaei, & Gergesaei, ut dares semini eius, & implesti uerba tua, quoniam iustus es. Et uidisti afflictionem patrum nostrorum in Aegypto, clamoremque eorum audisti super mare rubrum, & dedisti signa & portenta in Pharaone, & in uniuersis seruis eius, & in omni populo terrae illius. Cognouisti enim quia superbe egerant contra eos, & fecisti tibi nomen, sicut & in hac die; & mare diuisisti ante eos, & transierunt, per medium maris in sicco. Persecutores autem eorum proiecisti in profundum, quasi lapidem in aquas validas, & in columna nubis ductor eorum fuisti per diem, & in columna ignis per noctem, ut appareret eis uia per quam ingrediebantur. Ad montem quoque Sinai descendisti, & locutus es cum eis de caelo, & dedisti eis iudicia recta, & legem ueritatis, caeremonias & praecipua bona. Et sabbatum sanctificatum tuum ostendisti eis, & mandata, & caeremonias, & legem praecipuisti eis in manu Moysi serui tui. Panem quoque de caelo dedisti eis in fame eorum, & aquam de petra eduxisti eis sitientibus. Et

Surgite, benedicite domino Deo nostro ab aeterno usque in aeternum. Et benedicant nomini gloriae tuae excelsae, in omni benedictione & laude. Et dixit Esdras: Tu ipse domine solus tu fecisti caelum, & caelum caelorum, & omnem exercitum eorum, terram & uniuersa quae in ea sunt, maria, & omnia quae in eis sunt. Et tu uiuificas omnia haec, & exercitus caeli te adorant. Tu ipse domine Deus qui elegisti Abram, & eduxisti eum de igne Chaldaeorum, & posuisti nomen eius Abraham, & inuenisti cor eius fidele coram te, & percussisti cum eo foedus, ut dares ei terram Chanaan, Hethaei, Heuaei, & Amorrhaei, & Phereaei, & Iebusaei, & Gergesaei, ut dares semini eius, & implesti uerba tua, quoniam iustus es. Et uidisti afflictionem patrum nostrorum in Aegypto, clamoremque eorum audisti super mare rubrum, & dedisti signa & portenta in Pharaone, & in uniuersis seruis eius, & in omni populo terrae illius. Cognouisti enim quia superbe egerant contra eos, & fecisti tibi nomen, sicut & in hac die; & mare diuisisti ante eos, & transierunt, per medium maris in sicco. Persecutores autem eorum proiecisti in profundum, quasi lapidem in aquas validas, & in columna nubis ductor eorum fuisti per diem, & in columna ignis per noctem, ut appareret eis uia per quam ingrediebantur. Ad montem quoque Sinai descendisti, & locutus es cum eis de caelo, & dedisti eis iudicia recta, & legem ueritatis, caeremonias & praecipua bona. Et sabbatum sanctificatum tuum ostendisti eis, & mandata, & caeremonias, & legem praecipuisti eis in manu Moysi serui tui. Panem quoque de caelo dedisti eis in fame eorum, & aquam de petra eduxisti eis sitientibus. Et

1 est, quia confite-
 2 bantur peccata
 3 sua, & peccata
 4 patrum suorum,
 5 plenus Esdra de
 6 peccate qualiter
 7 factum sit, osten-
 8 ditur.
 9 b Ad montem
 10 quoque Sinai, &c.
 11 * Chrysof. Qu
 12 Iudaei de Aegy-
 13 ptiorū dñatione
 14 & tyrāide sunt
 15 liberati, & effu-
 16 gientes manus
 17 Pharaonis ad e-
 18 remum perrexe-
 19 rūt intraturi tē-
 20 rā Chananeorū
 21 repletā idolorū
 22 cultibus, adoran-
 23 tiū ligna & lapi-
 24 des, legē accepe-
 25 runt, ut cū iuis-
 26 sent ingressi nō
 27 acciperent filias
 28 eorū i matrimo-
 29 nio, neque con-
 30 nubia mutuo iū-
 31 gerent, neq; cō-
 32 iunia sociarent,
 33 ne per societate
 34 mutuam auerte-
 35 rent illos a man-

Curata in Deū me
 te purior & deu-
 otior ad praedi-
 candū eius male-
 ricordiam red-
 ret, & in nocte
 qualiter exclusi-
 torpore semai
 ad confitendum
 peccata & veniā
 postulas iam ex-
 surgetet. Unde,
 ut reor, in ec-
 clesia pulcherrima
 mole ut, ut per huius-
 modie horis lectio
 de veteri & nouo testamen-
 to cū tuis audien-
 tibus dicatur, &
 sic apolloheis &
 prophetis confirmati
 verbis, ad instantiā ora-
 tionis genua fle-
 clant, & nocturnis
 horis, cum a ceteris
 laboribus cessat
 diuinis lectionibus
 aures liberius con-
 mendantur.

datis domini, & deprauarent mores eorum.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Surgite, bened. Deo nostro, corde & ore.
- 2 Et benedi. Hic consequenter ponitur laudis diuinae confessio, et se-
 cundo diuinae misericordiae imploratio, ibi, Nunc itaque domine.
 Circa primum ponitur dicta confessio Leuitis praecipientibus, et alijs au-
 dientibus, & tacite Deum laudantibus, in qua quidem confessione pri-
 mo cognoscitur diuinum beneficium, quod est generale respectu om-
 niū, & secundo multiplex beneficium speciale collatum populo Israel,
 ibi, Tu ipse domine. Primum beneficium duplex est, vnum est crea-
 tio, & quod notatur cum dicitur.
- 3 Tu ipse do. so. sces creator, praemittitur tamē in aliquibus libris.
- 4 Et di. sed non est in Hebr. eo, nec est de textu, quia non est ver-
 bum solius Esdrae, sed etiam aliorum confitentium Deum creatorem
 omnium caelestium & terrestrium, ideo subditur.
- 5 Tu se. eg. scilicet, sydereum.
- 6 Et ce. eg. i. caelum empyreum quod est supremum.
- 7 Et om. exer. co. id est, stellae & luminaria, quae dicuntur exerci-
 tus caeli syderis, & angelos qui sunt exercitus caeli empyrei.
- 8 Terram, quae est infimum elementum, & per hoc intelligitur crea-
 tio corporum mediorum inter terram & caelum. Secundum beneficium
 est gubernationis, quod notatur cum dicitur.
- 9 Et tu uim. om. hec, quia omnes creaturae per diuinam guberna-
 tionem ad actus suos mouentur, qui motus etiam in creaturis inani-
 matis dicitur quaedam uita, ut habetur, vii. Physicorum.
- 10 Et exer. ce. te. ado. Quia angeli qui sunt exercitus caeli empyrei
 adorant Deū adoratione proprie dicta. Similiter exercitus caeli syderis,
 i. stellae & luminaria cum adorant adoratione large dicta, in quantum
 in eorum illuminationibus, relucet dei bonitas & sapientia, & ex hoc
 mouentur creaturae racionales ad adorandum eum adoratione proprie
 dicta. Ex hoc autem locosurrexit quidam error Iudaeorum, dicentium
 Deum esse corporeum & esse in loco determinato, sicut occidente, eo
 quod stelle mouentur ab oriente versus occidentem, quando ueniunt
 ad orientem. Sed haec ratio si uulgo est, quia eadem ratione diceretur
 esse in oriente, quia stelle mouentur ab occidente in orientem in huius-
 spherio nobis opposito. Et eadem dicitur error manifeste est contra dictu-
 ter, xiiii. d. Caelum & terram ego impleo, dicit dñs. dicitur ita
 non hoc ita est absurdum, quod non indiget alia improbatione, adco-
 breuiter pertransio.
- 11 Tu ipse do. Hic consequenter ponitur confessio multiplicis benefi-
 cii sicut Israel specialiter collati, & exprimendo beneficiu
 u multitudinem

- dine & magnitudinem, interponit populi ingratiudinem, ut opposita
 iuxta se posita magis clucescant, ut magis apparebit proficquendo. Pri-
 mo ergo ponitur beneficium electionis, quo Deus populum Israel sibi
 tanquam peculiarem elegit in Abraham, cum dicitur, Tu ipse do.
 qui ele. &c. Sic enim vocabatur, quando dominus ipsum eligit & ro-
 cauit, ut habetur Gen. xii.
- 12 Et edu. cum de igne Chal. quia secundum Hebraeos proicitus
 fuit in ignem de praecipio Nemroth, propter fidem unius ueri Dei, &
 inde diuinitus saluatus, prout dictum fuit plenius Ge. xi.
- 13 Et po. no. e. Abra. id est, patrem multitudinis fidelium, sicut habet-
 tur Ge. xvii.
- 14 Et inue. cor. e. fi. quia pro amore tuo paratus fuit etiam filium
 suum dilectissimum immolare ut habetur Ge. xxii.
- 15 Et percu. cum eo sedus, &c. ut habetur Gene. xv.
- 16 Et imple. ver. Hic consequenter exprimitur beneficium libera-
 tionis Israel de Aegypto, cum dicitur, Et imple. ver. quia tempore
 famis fecit populum Israel descendere in Aegyptum, ut habetur Gene.
 64. ut ibidem ad tempus saluaretur, per ipsum Ioseph.
- 17 Et uidi. affli. pa. quia mortuo Ioseph populus Israel fuit ibi multo
 liciter afflictus, ut habet Exo. i. & capitulis sequentibus usque ad xii.
- 18 Clamo. co. audi. su. ma. ru. Aegyptios submergens & filios Is-
 rael saluans, ut habetur Exo. xiiii.
- 19 Et de di. signa. mare diuidendo.
- 20 Et porten. Pharaonem & eius exercitum submergendo.
- 21 Cognoui. enim, &c. iniuste filios Israel opprimendo.
- 22 Et in colum. nub. du. co. ut habetur Exo. xiiii.
- 23 Ad montem quoque Sinai. Hic consequenter describitur bene-
 ficium dationis legis cum dicit, Ad mon. &c. in signo uisibili. Exo. xix.
- 24 Et locu. es cum e. &c. Exo. xx.
- 25 Et dedi. eis iudi. re. quantum ad praecipua iudicialia.
- 26 Et legem ve. quantum ad moralia.
- 27 Caeremonias. quantum ad caeremonialia.
- 28 Et praecipua. quantum ad caetera mandata quae ad praedicta re-
 ducuntur.
- 29 Panem quoque de caelo dedisti eis. Hic consequenter ponit-
 tur beneficium nutritionis in deserto, quia dedis eis manna de caelo, ut
 habetur Exo. xvi.
- 30 Et aquam de pe. eduxisti, &c. ut habetur Exodi. xvii. & Nu-
 me. xv.
- 31 Et dixisti eis ut ingrederentur & possi. terram. ut habetur
 Nume. xiii.

Et

Super

A Et dedisti eis regna, etc. Prosper. Interfectiones, quidem regum & gentium aduersantium populo Dei ita, vt narrantur, impletæ sunt, sed quia propheticus est textus historie, non carent figuris scriptorum nominum qualitates, vt per interpretationem, significationem cognoscat Ecclesia, quorum maxime, hostium eade soluetur. Interpretatur nempe Schon tentatio colorum, & Amorrhæi iter pretantur amaricantes. Cum itaque tentatio colorum non sit nisi mendacium, quod vt facilius obrepit, colorem tibi, veritatis adsumit, quid mitum si amar-

dixisti eis, vt ingrederentur & possiderent terram, super quam leuasti manum tuam, vt traderes eis. Ipsi vero & patres nostri superbe egerunt, & indurauerunt ceruices suas, & non audierunt mandata tua, & noluerunt audire, et non sunt recordati mirabilium tuorum, et quæ feceras eis. Et indurauerunt ceruices suas, et dederunt caput vt conuerterentur ad seruitutem suam † quasi per contentionem. Tu autem Deus propitius, clemens, et misericors, longanimis, et multæ miserationis, non dereliquisti eos. Et quidem cum fecissent sibi vitulum conflatilem, et dixissent. † Iste est Deus tuus, qui eduxit te de Aegypto, feceruntque blasphemias magnas. Tu autem in misericordiis multis non dimisisti eos in deserto. † Columna nubis non recessit ab eis, per diem, vt duceret eos in viam, et columna ignis per noctem, vt est ostenderet eis iter; per quod ingrederentur. Et spiritum tuum bonum dedisti qui doceret eos, et manna tuum non prohibuisti ab ore eorum, et aquam dedisti eis in siti. † Quadraginta annis pauisti eos in deserto, nihilque eis defuit. Vestimenta eorum non inueterauerunt, et pedes eorum non † sunt attriti. Et dedisti eis regna, et populos, et partitus es eis fortes. Et possederunt terram Schon, et terram regis Esbō, et terram Og regis Basan. Et multiplicasti filios eorum sicut stellas cæli, et adduxisti eos ad terram de qua dixeras patribus eorum, vt ingrederentur et possiderent. Et venerunt filii & possederunt terram. Et humiliasti coram eis habitatores terræ Chananæos, & dedisti eos in manu eorum, & reges eorum, & populos terræ, vt facerent eis sicut placebat illis. Ceperunt itaque vrbes munitas, & humum pinguem, & possederunt domos plenas cunctis bonis, cisternas ab eis fabricatas, vineas, & oliueta, & ligna pomifera multa. Et comederunt, & saturati sunt, & impinguati sunt, & abundauerunt deliciis in bonitate tua magna. Prouocauerunt autem te ad iracundiam, & recesserunt a te, & proiecerunt legem tuam post terga sua. Et prophe-

ricantes mendacis regis simulatione ducuntur? Quoniã & ipse diabolus mēdaciū patet, transfiguratur se in angelum lucis.
b *Prouoc. &c.*
* Lactantius. Esdras propheta, qui fuit Cyri temporibus, a quo Iudei sunt restituti, sic loquitur. *Desciuerunt a te & abiecerunt legem tuam post cor suum, et prophetas tuos interfecerunt, qui obtestabantur eos, ut reuenterentur abs te.* Propter has ergo illorum impietates, abdicauit eos in perpetuum: itaq; diuise prophetas mittere ad illos. Sed filium suum primogenitum, delabi iussit celo, vt religio nē sanctā transferret ad gētes.
Con-

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Super quam leuasti manum tuam. iurando Abraham, quod semē eius possideret illam terram, Gen. 22. c. ubi dicitur. *Per mecum sum iurauit dicit dominus, &c.*
- 2 Ipsi vero. Hic interponitur populi Israel ingratitude de beneficiis acceptis cum dicitur.
- 3 Superbe egerunt, &c. mandata Dei transgrediendo.
- 4 Et indurauerunt ceruices suas & non audie. &c. per obstinationem in peccato.
- 5 Et non sunt recordati mira. tuorum quæ fecerunt. Aegyptum multipliciter percutiendo, & filios Israel mirabiliter liberando, ut patet in diuisione rubri maris, & in pluribus aliis, & tamen frequenter insurgentibus ad murmurandum contra Moysen & Deum, sicut patet Exod. 14. & 16. & in multis aliis locis.
- 6 Tu autē Deus propitius & clemens, &c. ex tua bonitate eos superportasti, cum tamen essent exterminatione digni, specialiter propter hoc quod subditur.
- 7 Et quidem cum fecissent sibi vitulum, & cetera, vt habetur Exod. 32.
- 8 Feceruntque blasphemias magnas, &c. vitulum Deum nominando, & ei tanquam Deo immolando, & sic blasphemauerunt verbo & facto.
- 9 Non dimisisti eos in deserto, &c. Absq; tua benigna protectione & gubernatione, ideo subditur.
- 10 Columna nubis non recessit ab eis. propter dictas blasphemias & de ista columna nubis & ignis vtrum fuerit vna vel duplex, dictum fuit plenius Exod. 13.
- 11 Et manna tuum non pro. ingratos pane cælesti pascendo, ut habetur Exod. 16.
- 12 Et aquam de. Exod. 15. aquas dulcorando. Et 17. aquas de petra educendo.
- 13 Vestimenta eorum non inueterauerunt, &c. & pedes eorum non sunt attriti. id est læsi vel lassati ex itinere. Sciendum tamen quod istud beneficium

ficium non potest intelligi de omnibus generaliter quia scribitur Num. 11. a. Interea ortum est inurimur populi quasi dolentium præ labore, scilicet itineris. Propter quod dicendum, quod sicut manna erat cibus valde sapidus bonis, secūdum quod dicitur Sap. 16. c. *Panem paratum dedisti eis, omne delectamentum in se habentem, &c.* & tamen erat insipidus malis, fecundum quod dicebant Numeri. 11. b. *Anima nostra arida est, nihil aliud respiciunt oculi nostri nisi man.* Ita dicendum est hic, quod vestimenta bonorum non sunt vetustate consumpta, nec pedes eorum ex itinere lassati, sed tantum malorum.

14 Et possederunt terram. Hic consequenter recolitur beneficium introductionis in terram bonam, & fertilem. Et primo quantum ad terram quæ erat ultra Iordanem, in qua habitauerunt duæ tribus, & dimidia, cum dicitur. *Et possederunt terram, &c.* vt habetur Nu. 21. Secundo quantum ad terram, citra Iordanem, quæ proprie dicitur terra promissionis, cum dicitur.

15 Et adduxisti eos ad terram de qua dixeras patribus eorum. scilicet Abraham, Isaac, et Iacob.

16 Et humiliasti coram eis habitatores terræ Chananæos, &c. immittendo eis tantum terrorem, quod non poterant se defendere, vt habetur Ios. 2. b.

17 Et reges eorum. s. triginta vnum, quos debellauit Iosue, vt habetur Ios. 12. Cætera patent in litera.

18 Et comederunt, & saturati sunt, &c. Hic consequenter interponitur ingratitude populi Israel de beneficiis acceptis. *Et comederunt et saturati sunt, & impinguati sunt & abundauerunt delictis, &c.* Et sequitur.

19 Prouocauerunt autem te ad iracundiam. multipliciter te offendendo.

20 Et recesserunt a te, et proiecerunt legem tuam, etc. p. idololatriam

21 Et prophetas tuos occiderunt. sicut patet. 4. Regum in pluribus locis specialiter. 22. ubi dicitur de Manasse, quod sanguinem innoxium fudit multum nimis.

Et

A Conuersique
 A sunt & clamauerunt
 ad te. Tu
 autem de celo
 exaudisti, & li-
 berasti eos, &c.
 In psal. 33.
 Euthy-
 mius. Quater-
 tena atque hu-
 mania uotis non
 experunt, sed
 celestia atque
 sublimia, ta-
 met si lingua si-
 leant, mente ta-
 men ac spiritu
 palam clamant,
 & eorum clamor
 quam tacillime perue-
 nit ad aures
 Domini, unde
 etiam exaudiuntur,
 & ab omni
 tentatione eri-
 piuntur, ac ui-
 fetia, vel quia
 ab omni aduer-
 sitate a Deo li-
 berantur, vel
 quia fortitudi-
 ne atque con-
 stantia omnem
 afflictionis im-
 petum superant,
 que res etiam
 liberatio dicitur.
 b Ecce nos, si
 hodie serui su-
 mus, & terra quam
 ceant, patribus
 nostris, ut come-
 derent panem ei-
 us, & que bona
 sunt eius, &c.
 te-

ras tuos occiderunt, qui contestabantur eos ut reuertentur ad te, fe-
 ceruntque blasphemias grandes. Et dedisti eos in manum hostium suo-
 rum, & afflixerunt eos. Et in tempore tribulationis sue clamauerunt
 ad te, & tu de celo audisti, & secundum miserationes tuas multas dedi-
 sti eis saluatores, qui saluarent eos de manu hostium suorum. Cumque
 requiescent, reuersi sunt ut facerent malum in conspectu tuo, & de-
 reliquisti eos in manu inimicorum suorum, & possederunt eos. Con-
 uerterique sunt & clamauerunt ad te. Tu autem de celo exaudisti, & li-
 berasti eos in misericordijs tuis multis temporibus, & contestatus es
 eos, ut reuertentur ad legem tuam. Ipsi vero superbe egerunt, & non
 audierunt mandata tua, & in iudicijs tuis peccauerunt, quae faciet ho-
 mo & uiuet in eis. Et dederunt humerum recedentem, & ceruicem
 suam indurauerunt, nec audierunt. Et protraxisti super eos annos mul-
 tos, & contestatus es eos in spiritu tuo per manum prophetarum tuo-
 rum, & non audierunt, & tradidisti eos in manum populorum terrarum.
 In misericordijs autem tuis plurimis non fecisti eos in consumptione,
 nec dereliquisti eos, quoniam Deus miserationum, & clemens es tu.
 Nunc itaque Deus noster magne, fortis, & terribilis, custodiens pactum,
 & misericordiam, ne auertas a facie tua omnem laborem qui inuenit
 nos, reges nostros, principes nostros, & sacerdotes nostros, & prophe-
 tas nostros, & patres nostros, & omnem populum tuum a diebus regis
 Assur usque ad diem hanc. Et tu iustus es in omnibus quae uenerunt su-
 per nos, quia ueritatem fecisti nobis: nos autem impie egimus. Reges
 nostri, principes nostri, sacerdotes nostri, & patres nostri non fecerunt
 legem tuam, & non attenderunt mandata tua, & testimonia tua, quae
 testificatus es in eis. Et ipsi in regnis suis bonis, & in bonitate tua mul-
 ta quam dederas eis, & in terra latissima & pingui, quam tradideras in
 conspectu eorum, non seruiuerunt tibi, nec reuersi sunt a studiis suis pes-
 simis. Ecce nos ipsi hodie serui sumus, & terra quam dedisti patribus
 nostris, ut comederent panem eius, & quae bona sunt eius, & nos ipsi
 serui sumus in ea. Et fruges eius multiplicantur regibus, quos posuisti
 super nos propter peccata nostra, & corporibus nostris dominatur, &
 iumentis nostris secundum uoluntatem suam, & in tribulatione magna sumus:

Augu-
 stinus. Prima
 feruitus causa
 peccatum est:
 ut homo ho-
 mini condicio-
 nis uinculo sub-
 deretur, quod
 non, nisi Deo
 iudicante, apud
 quem non est
 iniquitas, &
 nouit diuersas
 penas, meritis
 distribuere de-
 linquentium.
 Ambro-
 sius. Deus non
 seruos, & libe-
 ros, sed omnes
 ingenuos con-
 didit. Hoc autem
 mundi iniquitate
 factum est, ut
 dum alter alterius
 fines inuadit,
 tunc captiuos
 ducit ingenuos.
 Denique peccati
 causa Chama
 audiuit, Maledictus
 puer, Chamaam,
 seruus seruorum
 erit fratribus
 suis. Cham
 ergo propter
 stultitiam, quia
 risit, nuditatem
 patris stulte,
 seruus est ap-
 pellatus.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et dedisti eos in manu, hostium suorum. Illud refertur ad tempus iudicium, quia post mortem Iosue populo ad idololatriam declinante frequenter fuit traditus in manus hostium, ut patet ex decursu libri iudicium.
- 2 Et in tempore tribulationis sue clamauerunt ad te, &c. afflictione eis intellectum dante.
- 3 Et secundum miserationes tuas. quamuis essent indigni.
- 4 Dedisti eis saluatores. id est, iudices, qui liberabant eos de manibus hostium, ut patet ex decursu libri iudicium. Unde dicitur iud. 2. c. Cumque dominus iudices susciteret in diebus eorum, stetit et dabitur misericordia, & audiebat afflictorum gemitus, & liberabat eos de eade uastantium.
- 5 Cumque requiescent. ab afflictione hostium.
- 6 Reuersi sunt, ut facerent malum. mortuo iudice.
- 7 Et dereliquisti eos in manu inimicorum suorum. s. donec liberaretur palium iudicem succedentem, sicut patet ex decursu libri iudicium.
- 8 Conuersi que sunt & clamauerunt ad te. tempore Samuelis.
- 9 Et liberasti eos. de manibus Philistinorum Samuele pro eis orante, ut habetur. 1. Reg. 7. c.
- 10 Et contestatus es eos, ut reuerterentur ad legem tuam. per Samuelum Dauid, & alios prophetas.
- 11 Ipsi vero superbe egerunt, & non audierunt mandata tua. quia regnum Israel tempore Ieroboam recessit a cultu Dei, colendo vitulos aureos, ut habetur. 3. Reg. xii.
- 12 Et dederunt humerum recedentem. quia post regnum Israel, regnum Iuda declinavit ad idololatriam.
- 13 Et protraxisti super eos annos multos. differendo poenae inflictionem.
- 14 Et contestatus es eos. ut non excusarent se per ignorantiam.
- 15 Et non audierunt mandata tua. obstinati per suam malitiam.
- 16 Et tradidisti eos in manu populorum terrarum. quia regnum Israel

fuit traditum in manibus regum Assyriorum. s. Theglathphal nassar & Salmanasar, ut habetur. 3. Re. 17. & 18. & regnum Iuda in manu regis Babylonis, ut habetur. 3. Reg. 60.
 17 In misericordia tua. quia multi de regno Iude remanserunt uiui, quorum aliqui fuerunt ducti in Babylonem, & aliqui remanserunt in terra Iuda sub Godolia, ut habetur. 4. Re. vlt. & quia illi qui erant in Babylone captiui a Cyro rege, habuerunt licentiam redeundi, ut habetur sup. 1. Es. 1. & a rege Artaxerxe Es. vii. 18. Nunc itaque. Hic ultimo ponitur diuinae misericordiae imploratio, maxime quantum ad illos qui redierant de captiuitate: cum deus. Nunc itaque domine. per generalē omnium gubernationem.
 19 Deus. per creationem.
 20 Noster. per cultum specialem.
 21 Magne. per infinitatem.
 22 Fortis. per omnipotentiam.
 23 Et terribilis. per iustitiam.
 24 Custodiens pactum. per ueritatem.
 25 Et misericordiam. per pietatem.
 26 Ne auertas a facie tua omnem laborem qui inuenit nos, &c. ut pro labore concedas nobis quietem, & pro feruitute libertatem.
 27 A diebus regis Assur usque in diem hanc. Et tu iustus in omnibus quae uenerunt super nos. quia ueritatem fecisti nobis, nos autem quia reges Assyriorum post captiuitatem decem tribuum ceperunt molestare regnum Iuda tempore Sennacherib, ut habetur. 3. Re. 18. Et tandem captiuatum fuit regnum Iuda per Nabuchodonosor regem Babylonis: cuius captiuitatis adhuc remanebat effectus feruitus, unde sequitur postea.
 28 Ecce nos ipsi. quia licet sacerdotes essent a tributo liberi & ministri templi, ut habetur Es. 7. non tamen alij.
 29 Et seruus eius multus. quia de eis reddebatur certa summa regi.
 30 Et corpus non domini. & in. quia faciebant corueias regi de personis suis & animalibus.

CAP.

C A P. X.

Super omnibus ergo his. Ostendit quanta deuotione omnes personę eorū nouum post festa scenophegię conuentū fecerint, vt. i. tota se intentione a scelerum contagijs expur-

Bed. Nobis quoque sabbatum spirituale semper agendum est, semper a seruili opere, id est, a peccato feriandum, semper vacandum, & videndum, quoniam dominus ipse est Deus vt post tale sabbatū liberati a peccatis conscientię perueniamus ad sabbatum futurę glorię; Sed querūt populi terrę nostrum prophānare sabbatum, venalia inferendo in die sanctificato, quoniam immundi spiritus inūditiam cordis nostri maculare nituntur, & ingerere illecebras vitiorum, accepto pretio nostri consensus, quo diem maxime sanctificationis inquinant, id est, lucem pię actionis uel cogitationis erroribus obnubilent. Sed nos huiusmodi mercedum clausis muris nostrę urbis, id est, custodia uitę perfectioris profus vitare debemus.

L. alie. expos. cap. 30.

C A P. X.

VPER omnibus ergo his nos ipsi percutimus & foedus, & scribimus, & signati Principes nostri, Leuitę nostri, & sacerdotes nostri. Signatores autē fuerunt Nehemias, Athersatha, filius Achelai, & Sedechias, Saraias, Azaria, Ieremias, Phesur, Amarias, Melchias, Hartus, Sebenia, Melluch, Marem, Merimuth, Obdias, Daniel, Gethon, Baruch, Mosollā, Abia, miamin, Mazia, Belga, Semeia: hi sacerdotes. Porro Leuitę, Iosue filius Azarię. Bennui, de filiis Enadad, Cedmihel, & fratres eorum sechenia, Odeuia, Celita, Phalaia, Anan, Micha, Rohob, Asebia, zachur, serebia, sabania, Odia, Bani, Baninu. Capita populi pheros, Phetmoab, Ælam, zethu, Bani, Bonni, Azgad, Bebai, Adonai, Beggoai, Adin, Ater, Ezechia, Azur, Odeuia, Afum, Besai, Areph, Anathot, Nebai, Mechphia, Mosollam, Azir, Mesizabel, sadoch, leddua, phelthia, Anā, Ania, Ose, Anania, Asub, Aloes, Phaleā, sobech, Reum, Asebna, Madisia, Ethaia, Hanan, Anan, Mellucharem, Baana, & reliqui de populo: Sacerdotes, Leuitę, ianitores, & cantores, nathinę. Et omnes qui se separauerunt de populis terrarum ad legē Dei, vxores eorum, filii eorū & filię eorum, omnes qui poterant sapere spondentes pro fratribus suis, optimates eorū, & qui veniebant ad pollicendū & iurandū, vt ambularēt in lege domini quam dederat in manu moysi serui sui; vt facerent & custodirent vniuersa mādata domini Dei nostri; & iudicia eius, & cęremonias eius, & vt non daremus filias nostras populo terrę, & filias eorum non acciperemus filius nostris: Populi quoque terrę qui important venalia, et omnia ad vsum per diem sabbathi, vt vendant, non accipie-

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
fidelitatem, vel firmitatē, E
F
CAP.

a
b
c
d
e
f
g
h
i
k
l
m
n
o
p
q
r
s
t
u
v
w
x
y
z

Signatores. Alia translatio. Nehemias, qui Athersatha fertur, erat enim dionymos. vnde singulariter subiungitur filius Achelai, quod superius apertius dicitur. Dixit autē Nehemias, & ipse est Athersatha. Per diem sabbathi vt vendant, non accipiemus ab eis in sabbat. & c. Augustin. De seruili, obseruatione sabbathi, & de vindicta temporalis mortis, iam multa dicta sunt. Sicut enim tempore charitatis bonitas, sic tempore timoris seueritas Dei maxime commendatur. Et cum adhuc non oporteret ante aduentū Domini nudare populo legitimatum sacramenta figurarum, non inuitabantur significata intelligere, sed iussa cogebantur implere.

Bed.

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. X.

Super om. ergo his. Hic incipit capitulum secundum signationem Hieronymi & Hebræorum, ubi primo describitur forma correctionis, & promissio, circa quod modus promittendi præmittitur, secundo declaratur quid pronuntiat ibi. Sacerdotes. Circa primum dicitur.

- 1 Super om. er. i. peccatis prædictis simpliciter uitandis.
- 2 Nos ipsi percu. id est nos simpliciter obligamus, & scribimus hanc obligationem ad maiorem certitudinem.
- 3 Et signant. scilicet hanc obligationem sigillis suis.
- 4 Principes no. quia erant principales capitanei in populo, & in eis uirtualiter consistebat reliqua multitudo, propter quod illa obligatio se extendebat ad omnes.
- 5 Signato. autem fuerunt Nehemias, Athersatha, quia fuit binomius, ut supra dictum est c. 8. & cū eo nominantur aliqui de principibus, & de Leuitis, & sacerdotibus, qui erant principales in populo, & ideo signauerunt obligationem pro se & tota mul-

multitudine.
6 Sacerdotes. Hic consequenter ostenditur quid sacerdotes & principales populi nomine suo & omnium aliorum promiserunt domino, quia primo promiserunt obseruationem legis generaliter, ideo subditur.
7 Vtambu. in le. Et sequitur.
8 Et custo. vni. man. quantum ad moralia.
9 Et iudi. eius. quantum ad præcepta iudicialia.
10 Et cęre. quantum ad cęremonialia. Et sub istis trib. continentur omnia legis præcepta, vt ostensum fuit Exo. 2. ca. Secundo ostenditur quid promiserunt specialiter. i. præseruationem a commisione cum Gentilib. a quib. se separauerunt ut dictum est supra, & hoc notatur cum dicitur. Et vt non. d. si. Secundo promiserunt in speciali obseruantiam sabbathi, quod notatur cum dicitur. Populi quoque. & subditur.
11 Non ac. ab eis in sab. Hoc est in alijs diebus festis, in quibus debebant cessare ab operibus, ut in pasche, pentecoste, & consimilibus.

Et

MORALITER.

5 Signatores au. scilicet scripturę dictę in fine præcedentis capituli.
† Fuerunt Nehemias Athersatha filius Achelai, & c. Per hanc scripturam potest lex euangelica conueniēter significari, hanc enim scripturam signauit spiritus sanctus, primo sua reuelatione dictando. Secundo uero signauit eā Christus in cordibus

bus apostolorum eam scribendo, sicut fuerat prædictū Ier. 31. c. Ecce dies ueniūt, dicit dominus, et feriam domui Israel et domui Iuda foedus nouū, non secundum pactum quod pepigi cum patrib. vestris. Ex quo patet q. loquitur de lege noua. Et sequitur ibi. Dabo legem meam in visceribus eorum, et in corde eorū scribam eā, & c. Tertio signauerūt eā euangelistę in uolumine scribēdo ad memoriā futuram. Quarto signauerūt eā apostoli aliq. dicitur scilicet

A mus ab eis in sabbatho, & in die sanctificato, 1
 Et dimittemus annum septimum. Et exactio- 2
 nem vniuersæ manus. Et statuemus super nos 3
 præcepta, vt demus tertiam partem sicii per an- 4
 num ad opus domus Dei nostri ad panes pro- 5
 positionis, & ad sacrificium sempiternum, & 6
 in holocaustum sempiternum, in sabbathis, 7
 in calendis, in solennitatibus, & in sancti- 8
 ficatis, & pro peccato, vt exoretur pro 9
 Israel, & in omnem vsum domus Dei no- 10
 stri. Sortes ergo misimus super oblationem, 11
 signorum, inter sacerdotes & Leuitas, & popu- 12
 lum, vt inferrentur in domum Dei nostri per 13
 domos patrum nostrorum, per tempora a tem-
 poribus anni vsque ad annum, vt arderent su-
 per altare domini Dei nostri, sicut scriptum
 est in lege Mosi. Et vt afferremus primogenita
 terræ nostræ, & primitiua vniuersi fructus om-
 nis ligni, ab anno in annum, in domo domi-
 ni, primitiua filiorum nostrorum, & peco-

ideterminata
annuatim.

rum nostrorum, sicut scriptum est in lege, & D
 primitiua bouum nostrorum, & ouium nostra-
 rum, vt offerrentur in domo Dei nostri sacer-
 dotibus, qui ministrant in domo Dei nostri.
 Et primitias † ciborum nostrorum, & libami-
 num nostrorum, & poma omnis ligni, vinda-
 miæ quoque & olei; afferemus sacerdotibus ad
 † gazophylacium Dei nostri, & decimam par-
 tem terræ nostræ Leuitis. Ipsi Leuitæ decimas
 accipient ex omnibus ciuitatibus operum no-
 strorum. Erit autem sacerdos filius Aaron cum
 Leuitis in decimis Leuitarum, & Leuitæ offe-
 rent decimam partem decimæ suæ in domo
 Dei nostri, ad gazophylacium in domo the-
 sauri. Ad gazophylacium enim deportabunt
 filij Israel, & filij Leui primitias frumenti,
 & vini, & olei. Et ibi erunt vasa domini sancti-
 ficata, & sacerdotes, & cantores, & ianitores,
 & ministri, & non dimittemus domum Dei
 nostri.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et dimit.an. sine cultura & seminatione, & etiã sine collectione, quia domini camporum non poterant habere ibi aliquid quasi propriũ vt habetur Leu. 25. sed illud quod ex decidentibus granis crescebat de dono Dei erat commune dom. nis, pauperibus, & bestijs.
- 2 Et exactiõnem vniuer. vt habetur Leu. 25. quia septimo anno debant debita remittere pauperibus Indeis, qui non poterant soluere, & seruos Hebreos, vt habetur Deut. 15. Tertio promiserunt specialiter cultus debiti continuationem, quod notatur cum dicitur.
- 3 Et statuemus super nos præcepta vt demus. s. singuli capita nei. ter. par. si. per an. i. quolibet anno.
- 4 Ad opas do. Et quid sit illud opus, ostenditur cum dicitur.
- 5 Ad panes pro. qui ponebantur noui quolibet sabbatho.
- 6 Et ad sa. sem. i. iunge sacrificium, quod fiebat omni die mane, et vespere.
- 7 Et in ho. sem. in sab. quia ratione solennitatis diei fiebant sacrificia specialia.
- 8 In calen. idest, in nouilunijs.
- 9 In so. lege statutis. s. paschate, pentecoste, & similibus.
- 10 Et in san. i. in dieb. qui non erant statuti ex lege, sed ex aliquo diuino beneficio postea factis, sicut solennitas sortitũ, quam Esther & Mardocheus statuerunt, vt hẽtur Esther vlt. & quia ad cultum tẽplĩ requirebatur ordo debitus ministrorum, ideo subditur.
- 11 Sortes ergo mi. quib. nutriebatur ignis continue in altari holocaustorum, cuius nuti. io pertinebat ad sacerdotum officium, vt habetur Leu. 6. Apportatio lignorum ad officium nathinaorum, vt habetur Ios. 9. & solutio pertinebat ad populum, ideo subditur.
- 12 Inter sa. & Leui. sub quibus intelliguntur nathinai.

13 Et popu. ita quod per sortes fuit ordinatum, qualiter sacerdotes per hebdomadas et dies nutrent illum ignem per dies sibi succedentes, & similiter de officio Leuitarum et nathinaorum, et eodem modo de solutione per populum.

14 Sicut scri. est in Le. Leu. 6.

15 Et vt af. pri. Primogenita proprie dicebantur primo nata de aña lib. et hominibus qua fuerũt Deo obligata a tempore quo percussit primogenita Aegyptiorum. Primitiua autem proprie dicebantur illa qua de animalib. & terrẽnascensibus sacerdotibus debebantur. s. l. pars, tamen magis deuoti addentes dabant 60. minus vero deuoti subrahentes dabant 40. aliquando tamen accipiuntur primogenita pro primitiuis seu primitiis sicut hic.

16 Primoge. ter. no. et similiter primitiua pro primogenitis, cum subditur.

17 Et pri. si. no. qua redimebantur. 5. siclis.

18 Et pe. no. de quib. primogenita animalium immolatorum immolabantur domino. Primogenita vero animalium non immolatorum, redimebantur, excepto primogenito asini, qd mutabatur oue loco eius immolanda, et primogenito canis, quod interficiebatur, prout dictum fuit diffusius Exo. 13.

19 Afferre. sa. ad ga. i. ad locum vbi talia reponebantur, pro victu sacerdotum.

20 Et de. pa. ter. no. i. fructuum terra voftræ.

21 Leui. ad eorũ sustentationem, tamen isti Leuitæ de istis decimis a populo receptis dabant partem decimam summo sacerdoti, iõ subditur. Et Ie. offer. de par. deci.

22 Et ibi. e. va. do. i. ad ministerium templi necessaria.

23 Et sa. idest, ministri debiti.

24 Et non dimit. sine debito cultu.

Et

MORALITER.

† scipuli per orbẽ pdicando & miraculis confirmãdo. Quinto signauerũt eã martyres pro cõfessione actoris euangelij cõstãtissime moriendo. Sexto signauerunt eam doctores sacri, ipsam cõtra hæreticos defendẽdo. Septimo signauerunt eam

eam & signãt religiosi profitendo. Nã vltra alios fideles in sua professione promittũt seruare euangelica consilia, saltẽ aliqua. Et sic lex euãgelica sic septiformiter signata, designatur Apo. 5. dicit Iõ. Vidi in dextera sedentis supra thronum librum scriptum intus & foris, & signatum sigillis septem.

CAP. XI.

Abitauerunt autem. Beda, Nunc cõpleta est dispositio, qua mox facta ciuitate inchoata erat, sed vsq; ad hoc tempus terminari nequit, nondum

CAP. XI.

ABITAVERUNT autem principes populi in Ierusalem.

dum recensito populo, vel expletis solennitatibus septimi mensis qui scilicet, in ciuitate sancta, qui in alijs habitarent.

Myrice autẽ principes ecclesie, quantum culmine potẽtie plebẽ

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XI.

Habitauit. au. Postquam descripta est ciuitatis muratio, & mutata clausio, hic cõsequẽter describitur eius popula-

pulatio, quia ciuitas magna erat respectu populi ibi habitare volentis, nõ necessariũ fuit ordinare qui habitaret in Ierusalẽ, & qui in ciuitatibus alijs. Circa quod primo describitur hæc ordinatio in gñali, secũdo magis in speciali ibi. De si. In. Circa primũ sciẽdũ, qd Gẽtiles q habitabant circa Ierusalẽ inuidia

MORALITER.

1 Hab. au. prin. po. Sicut patet ex pred. ctis. Gentiles in circũu Iudaq habitãtes valde dolebãt de rẽedificatione Ierusalẽ quã

q erat metropolis, & qrebãt ei? subuersionẽ, nõ sic ar erat de alijs Iudqẽ locis, pp q periculosius erat habitare in Ierusalẽ † quam

L. 1. alle. ex-
pos. in Esdras
cap. 31.

Duifse.

tran-

* moti

transcendunt, tantū debent vitæ meritis transcendere. Reliquæ enim ciuitates Israel deuotam plebis conuersionē significant. Habitatio vero Ierolymorum eorū actus specia liter significat, qui iam superato certamine victorū, liberata mente visioni supernæ pacis appropinquant, vñ. *Diligite domi*

nus portas Sion, super omnia tabernacula Iacob.

Vnde etiam consequenter decima pars plebis in Ierusalē habitationem sortitur, reliquæ vero decem resident in urbibus suis, quia perfectiorū est id est, eorum qui præcepta decalogi ad integrum in dilectione Dei & proximi custodiunt, cælestibus secretis mente proximare, & pacem summæ beatitudinis inter turbines vitæ labentis imitari, cum in illis qui generalia Dei mā

data seruant, pateat ianua ad vitam æternam. Tales enim quasi in ciuitatibus a domino sibi traditis morantur, quia in custodia diuinæ legis contra insidias diaboli sese muniunt. De his vero qui omnino mundum renuntiant, & dominum sequuntur, & velut in arce Ierusalem & proximo templo & arce testamenti inhabitant, quia gratiæ conditoris sublimis appropinquant, benedicit vniuersus populus, quia non eis humanæ prouidentia electione, sed prouentu fortis contigit habitatio sanctæ ciuitatis, sicut & cæterarum possessio ciuitatū tempore Iosue data est filiis Israel, quia & parua patui, & magna magni non sui libertate vel industria arbitrii, sed oculi iudicis & largitoris munere percipiunt.

a Et in Ierusalem. Beda. His verbis ostenditur, quod vniuersus

Reliqua vero plebs misit sortem, vt tolleretur vnā partem de decem qui habitaturi essent in Ierusalem ciuitate sancta,

a *f* Sublimem vitam electorum quam imitando sequi non possumus, congaudendo & venerando nostram facere debemus.

nouem vero partes in ciuitatibus. Benedixit autem populus omnibus viris qui se sponte obtulerant, vt habitarent in Ierusalem. Hi sunt itaque principes prouinciæ qui habitauerunt in Ierusalem, & in ciuitatibus Iuda. Habitauit autem vnusquisque in possessione sua in urbibus suis Israel, sacerdotes, Leuitæ, nathinæi, & filii seruorum Salomonis. Et in Ierusalem habitauerunt de filiis Iuda, & de filiis Beniamin. De filiis Iuda Athaias filius Aziam, filii Zachariæ, filii Amariæ, filii Saphatiæ, filii Malalehel. De filiis Phares; Ismaasia, filius Baruch; filius Coloza; filius

fus Israel, id est, decem tribus in urbibus suis habitabant, in quibus etiā sacerdotes & Leuitæ decretam sibi ex lege portionē tenebant. De tribu autē Iuda, & Beniamin, quoscunque fors elegit, habitabāt in Ierusalem, & sacerdotali & Leuitica tribu. Tribus enim Beniamin ibi antiquitus inanebat. Tribus

autem Iuda a tempo ribus Dauid, cum ipse etiam eam totius regni metropolim fecit, quibus etiam tribus Leui addita est, ex quo illuc arca Dei adducta & templum & altare cōstructum est. In sequentibus enim huius libri inuenies, quia de his tantum tribus habitatores Ierusalem computat, quorum omnium etiam summā accepit vel annexit, quorum expletocata logo adiungit, in quibus urbibus cætera

pars earundem decem tribuum habitauerit. Nam sequitur.

De filiis Iuda ha. in Ca.

Bed. Iudas interpretatur cōfitemur vel confessio. Beniamin, filius dextræ. Leui, additus vel assumptus. Quorum omnium tribus partim in Ierusalē, partim in subiectis ciuitatibus a Deo sibi datis habitant, quia multi & diuersi sunt profectus fidelium pro quibus & multa mansiones in cælis. Alii generalia Dei præcepta seruati cōtenti sunt. Non occidere. Inō adulterari, nō furtum facere, & huiusmodi. Alii nituntur apprehendere arcē perfectæ vitæ, sed quisque pro sua vocatione gratiā sui conditoris laudat & cōfitemur, & sunt filii regni quod est in dextera Dei, & ab illo assumuntur in vitam, cum eorum qui sunt in agro vnus assumetur, & alter relinquatur.

Infræ eod. Voi supra.

Exo. 10. b.

Matt. 24. d. F

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

* moti inferebant habitatoribus eius multas molestias, vt patet ex præcedentibus. & ideo pauci volebant ibi remanere, pro quod oportuit de hoc per sortes ordinare, & hoc in tribubus Iuda, Beniamin, & Leui. de istis. n. tribub. tenebantur ibi aliqui habitare ad defensionē eius, ne ab hostibus. muri iterū destruerentur, quia ciuitas Ierusalē erat partim in sorte Iudæ, & partim in sorte Beniamin, vt dictū fuit Ios. 15. & 18. & quia templum erat ibi, cui dēbat ministrare trib. Leui. De istis ergo tribub. fuerunt aliqui fortes & magnanimi, qui sponte se obtulerunt ad habitandum in Ierusalem, & hoc est quod dicitur. *Hitane. au. prin.* id est principales in fortitudine & magnanimitate. Quod autem subditur. *Optimates absque sorte in medio populi habitabant.* non est in Hebræo, nec est de textu, sed per modum glossæ fuit appositum, & postea per imperitiā scriptorum textui insertum. Inter reliquas vero de trib. tribub. prædictis, qui non obtulerunt se sponte ad habitandum in Ierusalem ordinatum fuit per sortes, quod decima pars regni Iudæ in Ierusalem habitaret, non autem partes in reliquis ciuitatibus, & hoc est quod dicitur.

1 Reliqua vero. Quod autem sequitur. *Decima pars populi eligatur, vt habitaret in Ierusalem, quia urbs vacua erat,* non est in Hebræo, sed appositum fuit per modum glossæ, & postea insertum

tum est textui, sicut de alio prædictum est.

2 Benedixit autem. imprecando eis bona, eo quod sponte se offererebant periculis pro ciuitate sancta.

3 Habitauit autem vrus. quia illi qui erant de regno Israel, qui captiuatis alijs per Salmanasar euaserant, & tñ postea cum regno Iudæ captiuati fuerant per Nabuchodonosor, & cum eis redierant de licentia Cyri. prout dictum fuit Efd. 1. nō sūt coacti per sortes habitare in Ierusalem, sed dimissi sunt ire ad possessiones suas pro sua voluntate, tum quia erant pauci, tum quia non sic tenebantur ad custodiam ciuitatis Ierusalem, sicut illi de tribubus prædictis, vt patet ex prædictis.

4 Sacerdotes, Leui. Qui descenderunt de Gentilibus, vt dictū fuit supra Efd. 2. De omnibus istis illi qui non erāt necessarii pro ministerio templi & custodia ciuitatis, fuerunt dimissi in urbibus alijs.

5 De filiis Iuda. Hic describitur ordinatio prædicta magis in speciali, & primo quātū ad habitantes in Ierusalē, secundo quātū ad habitantes in alijs ciuitatibus. *Et reliqui & Israel.* Circa primū ponuntur nomina principalium & summa omnium, tamen per partes, & primo quātū ad illos de tribu Iuda, cum dicitur. *De filiis Iuda Athaias filius Azia, &c.* Et patet litera. Secundo quantum ad illos de tribu Beniamin, cum dicitur. *Hi sunt autem filii Beniamin, &c.* Et patet litera vsque ibi.

Sen-

MORALITER.

† quam in alijs ciuitatibus & villis, & tamen magis necessariū erat, quod essent ibi plures & fortiores habitatores qui possēt eam defendere contra impugnatores. Ad habitandum autē ibi aliqui de populo sponte se obtulerunt, & illi dicuntur in textu principes & optimates, & de ipsis dicitur ibidē, quod populus eis benedixit. Sed quoniam isti nō erant in numero sufficienti pro custodia ciuitatis, nō de reliquo populo per sortes fuit ordinatum, quod decima pars in Ierusalem habitaret. Igitur per Ierusalem sic impugnata significari potest qualibet ecclesia, vel ciuitas vel respublica iniuste impugnata. Illi vero qui sponte se offerunt ad eius defensionem, dicuntur principes. id est domini suatum passionum, quia timore periculi corporalis non

non retrahuntur a bono virtutis: nec per consequens superantur a passionibus alijs: quia sicut dicit Augustinus non est consentaneū rationi, vt qui metu non frangitur, concupiscentia frangi dicatur, etiā optimates, id est, optimi de populo: quia sequuntur dictamen rationis recte, quæ vt dicit Philosophus, semper ad optima de peccatur. Illis etiā benedicit populus, quia benedicti sunt a Deo et hominibus. Per hoc autē quod aliorū decima pars compulsata fuit per sortes ad habitandum in Ierusalē pro eius defensione, ostenditur, quod pro defensione ecclesiæ iusta vel ciuitatis seu reipublice compellendi sunt aliqui, si sit necesse, quia tamen talis defensio est opus virtutis, ideo significatur per decimam partem, quæ signat perfectionem.

A Azia, filius Adaia, filius Ioarib, filius zachariae, filius Silonites. Omnes hi filij phares qui habitauerunt in Ierusalem quadringenti sexaginta et nouem viri fortes. Hi sunt autem filii Benjamin. Sellum filius Mosollai, filius Ioed, filius Phadaia, filius Golaia, filius Maia, filius Ltheel, filius Maia. Et post eum Gabbai, Sellai, nouenti vigintiocto. Et Iohel filius Zechri prepositus eorum, & Iudas filius Sennua super ciuitatem secundus. Et de sacerdotibus, Idara filius Ioarib, Ioachim, Saraia filius Heleia, filius Mosollam, filius Sadoch, filius Meraioth, filius Achitob, principes domus Dei, & fratres eorum facientes opera templi octingenti viginti duo.

B Et Adaia filius Ieroam filius pheleia, filius Ansi filius zachariae, filius pheslur, filius Melchia, & fratres eius principes patrum ducenti quadragintaduo, & Amassai filius Azrihel, filius Azi, filius Mosollamoth, filius Emmer, & fratres eorum potentes nimis centum vigintiocto. Et prepositus eorum Zabdiel filius potentium. Et de Leuitis, Sebenia filius Afob, filius Azaricam, filius Afabia, filius Boni, & Sabathai, & Iozabeth, super omnia opera quae erant forinsecus in domo Dei a principibus Leuitarum. Et Mathania filius Micha, filius zebedei, filius Afaph princeps ad laudandum & ad confitendum in oratione, & Behecias, secundus de fratribus eius, & Abda, filius Samuha, filius Galal filius Idithun. Omnes Leuitae in ciuitate sancta ducenti octogintaquatuor. Et

C ia-

ianitores Accub, Telmon, & fratres eorum, qui custodiebant ostia centum septuagintaduo.

8 Et reliqui ex Israel sacerdotes & Leuitae in vniuersis ciuitatibus Iuda, vnusquisque in possessione sua, & nathinaei qui habitabant in Ophel,

9 & Siaha, & Gaspaa. De nathinaeis, & episcopis Leuitarum in Ierusalem, Azzi filius Banni, filius Afabia, filius mathania, filius Michae. De filiis Afaph cantores in ministerio domus Dei.

10 Praeceptum quippe regis super eos erat, & ordo in cantoribus per dies singulos, & Phathaia filius Mesezebel, de filiis zara, filii Iuda in manu regis, iuxta omne verbum populi, & in domibus per omnes regiones eorum. De filiis Iuda habitauerunt in Cariatharbe, & in filiabus eius, & in Dibon, & in filiabus eius, & in Capseel, et in viculis eius, & in Iesue, & in Molda, & in Bethphaleth, & in Aferual, & in Bersabee, & in filiabus eius, & in siceleg, & in Mochona, & in filiabus eius, & in Remmon & in sara, & in Ierimuth, Zonoa, Odollam, & in villis earum, Lachis & regionibus eius, Azecha, et in filiabus eius. Et manserunt in Bersabee vsque ad vallem Ennon. Filii autem Benjamin Ageba Mechmas et Hai, & Bethel, & filiabus eius, Anothot, Nob, Anana, & Afor, Rama, Gethai, Madid, & Seboin, Neballath, Lod, & Ono valle artificum, & de Leuitis portiones Iudae & Benjamin.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Sennua super ciuitatem. scilicet ab illo qui erat principalis in ciuitate. Tertio quantum ad illos de tribu Leui, cum dicitur. Et de sacerdotibus. Adaia filius Ioarib, etc. Et patet litera vsque ibi:

2 Et prepo. eoi. principalis super eos & ordinator.

3 Zabdiel filius potentium. In Hebreo habetur, magnorum, quia erat de parentibus potentibus, & magnis.

4 Et de Leuitis, etc. simplicibus qui ministrabant sacerdotibus Sebenia, etc. Sequitur.

5 Et Iosabeth super omnia opera quae erant. Quia de his quae erant intra templum intrantibus se sacerdotes.

6 A principibus. fuit supple iste Iozabeth ad praedicta destinatus.

7 Et Mathania filius Micha, etc. princeps ad laudandum & confitendum in oratione, & Behecia secundus de fratribus eius. quia erat preceptor.

8 Et reliqui ex Israel sacerdotes. Hic describitur praedicta ordinatio in speciali, quantum ad habitantes extra Ierusalem. Et patet litera vsque ibi:

9 Qui habi. Non est nomen turris quae propinqua erat templo, vt dictum est supra c. 3. sed est nomen villae extra Ierusalem, sicut enim de sacerdotibus & Leuitis aliqui habitabant in Ierusalem, & aliqui extra, sic & de nathinaeis.

10 Et episcopi in Ie. Azi. in Hebreo habetur: Et prepositus Leuitarum, etc. quia soli sacerdotes erant pontifices seu episcopi proprie loquendo, habentes tamen super se vnum tantum summum pontificem, & ideo quod iste Azzi dicitur hic episcopus Leuitarum, hoc extenso nomine in quantum eis praerat tanquam prepositus, Episcopus enim dicitur ab episcopus quod est supra, & quia intentio, quasi alius supra intendens.

De

11 De filiis Afaph. preceptum quippe regis. f. David.

12 Super eos. quia ordinauerat cantores de filiis Afaph, vt habetur. i. Paralip. xxv.

13 Iuxta om. ver. quia populus disposuerat per sortes, qui habitarent in Ierusalem, & qui extra. Ra. Sa. exponit hoc de rege Dario, qui ordinauerat, vt dicit quod necessaria administrarentur per singulos dies cantoribus de sumptu suo, & per quem deberet hoc fieri subiungitur, cum dicitur: Et Phathaia filius Mesezebel, de filiis Zara. id est, Zare filii Iuda: quia genuit Phares & Zaram de Thamar. Matth. i. In ma. regis. i. secundum ordinacionem Darii regis. Iuxta om. ver. id est, secundum omnem rem exhibendam populo, ad hoc enim erat ordinatus iste Mesezebel, vt quicquid de sumptu regis erat administrandum populo, per manum eius fieret, & videtur melior ista expositio.

14 Et in do. per. Hic incipit versus secundum Hebr. eos vbi sic habetur: Et in villis campestribus de filiis Iuda, etc. Hic consequenter ostenditur quae loca inhabitauerunt filii Iuda extra Ierusalem, & patet litera vsque ibi:

15 Et man. in Ber. Bersabee autem est in termino fortis Iudae versus austrum, vallis autem Ennon in termino eiusdem, fortis versus aquilonem: & per hoc intelligitur quod habitauerunt in locis inter medius.

16 Filii au. Ber. Hic agitur de locis extra Ierusalem habitatis a filiis Benjamin, & patet litera usque ibi.

17 Et Ono val. sic nominata fuit, eo quod a principio manebant ibi artifices.

18 Et de Leuitis por. i. de tribu Leui aliqui manebant extra Ierusalem in vtraque forte. scilicet in forte Iudae & in forte Benjamin: quia non habebant sortem sibi propriam assignatam.

CAP.

C A P. XII.

H *I sunt au. Bed.* Hic princ. pes sacerdotum vna eũ fratrib. suis. i. minoribus sacerdotib. & Leuitis describuntur, qui eũ Zorobabel & Iesu filio Iosedech de captiuitate Babylonica ascēderunt: quib. explicatis adiungunt, & illi qui extunc in principum sacerdotum sibi inuicem vsque ad inuicem regni Macedonũ successerunt. Sequit enim: *Iosue ge.* Iedda verò qui i his vltimus ponitur, scribit Iosephus tempore Alexandri magni principẽ fuisse sacerdotum, occurrentemque ei cum fratrib. suis humiliter & honorificè susceptum: quem ipse Iaddum nominat, & dicit esse patrem Oniæ sacerdotis magni, de quo in libro Machabæorũ scribitur, nõ quòd huius conditor libri Nehemias ad illa vsque tempo

C A P. XII.

H *I sunt autem sacerdotes & Leuitæ, qui ascenderunt cum Zorobabel filio Salathiel, & Iosue. Saraia, Jeremias, Esdras, Amaria, Melluch, Hattus, Sechenias, Reũ, Merimuth, Addo, Genthom, Abia, Miamin, Madia, Belga, Semeia, & Ioarib; & Idaia, Sellum: Amoch, Elceia, Adaja:*

Illi princip s sacerdotũ & fratres eorum in diebus Iosue. Porro Leuitæ, † Ielua, Bennui, Ccdmihel, Sarabia, Iuda, Mathanias, super hymnos ipsi & fratres eorũ, & Bebecia, atq; Ethãni, & fratres eorũ, vnusquisq; in officio suo. Iosue autẽ genuit Ioacim, & Ioacim genuit Eliasib, & Eliasib genuit Ioiada, & Ioiada genuit Ionathã, & Ionathã genuit Iedda. In dieb. autẽ Ioacim erãt sacerdotes & principes familiarũ Saraia, Maaria,

ra viuere in carne potuerit: sed quia infantiam eius nouit, qui longo tempore post mortem eius ad sacerdotium peruenit. Nam in fine huius libri filiorum Ioiada filii Heliab mentio est, quòd vnus ex eis gener fuit Sanaballat Honoritus, cuius quidem generi nomen tacetur: sed quia Ioiada auus est Ieddæ, constat generum de quo sermo est patrem eiusdem Ieddæ aut patrum fuisse: deoque illum supersititẽ adhuc Nehemia nasci potuisse.

*In diebus, & c. * Chrysof. Cæterum tribus sola honorata sacerdotio a negotijs ad victum pertinentib. liberata erat, neque colebant agros, neque tractabant opificia, neq; præterea*

ter ea huius generis quicquam exercebant.

Beda. Descripta est successio principũ sacerdotum & Leuitarum, qui illo tpe fuerunt, vt scire possimus, quia congregato in Ierusalem ciuũ numero copioso, sacerdotũ quoq; & Leuitarum cætus fuerit egregius, qui ad ministeriũ tem

D Lib. 2. allec. expof in Eiram, ca. 32.

pli & altaris ad confitendum & laudandum Deum ad custodiam eiusdẽ templi & ciuitatis, & ad plebem erudẽdam futurerent. Nec sine mysterij sacratio nis intelligentia factum est, quòd rearedificata ciuitas tantam ciuũ copiam in omni gradu & otidie meruit, quãtã, per d dille non legitur. Sic enim sepe ecclesia ex desolacõis maiorã recipit incrementa, cum vno per incuriã laq; in peccatum plures exemplo eius teriti ad pũstendum in castitate fidei cautiore sunt. Saepẽ idem q

peccauerunt maiores post actam pœnitentiam bonorum operum fructus ferunt, saepe ab hereticis vastata ecclesia, postquam instantia doctorum catholicorum lucem veritatis recepit, plures ad cognoscendam, & tuendam, rationem veritatis filios procreauit. Nunquam enim Athanasius, Ambrosius, Hilarius, Augustinus, & ceteri tales, tot & tam magnificos tractatus conderent, si non contra fidem rectam fuisset multitaris hereticorum error obortus. Sed dũ heretici mædaciũ testimonijs scripturarũ astruere nitentur, coacti sunt patres illos earundẽ scripturarũ autoritate refellere, & cas quomodo rectẽ intelligãtur differere. Vñ nos eorũ scri

E

F

pra

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. XII.

H *I sunt au. Postquam descripta est ciuitatis Ierusalem populatio, hic consequenter & vltimo describitur eiusdem dedicatio. Cũ ca quam primo ponuntur quedam præambula, secundo dedicatio ipsa, ibi: In dedicatione aut. tertio quedam ad ipsam sequentia, ibi: Recesserunt quoque. Circa primum sciendum, q. ista dedicatio erat principaliter agenda per sacerdotes & Leuitas, & ideo describitur hoc a principio reditus captiuitatis Babylonicæ, vsq; ad tempus dedicationis, & etiã vltra, & primo ponuntur illi qui faciunt tempore Iosue, qui cum Zorobabel ascenderunt de Babylone, cum dicitur. 2 Iosue Sa. Ie. Iste Esdras fuit ille, qui scripsit librum Esdræ, quia primo venit Ierusalẽ cum Zorobabel, sed postea rediit ad regẽ vt plures Indæos secum adduceret, & a rege ampliores gratias impetraret. 3 Illi principes sacerdotum, & fratres eorum in dieb. Iosue. Porro Leuitæ, Iesua, Bennui. idest, principales, ideo expresse sunt nominati. 4 Et fra. eorum. Isti erant minus principales sacerdotes: ideo sub nomine communi exprimuntur. Et eodem modo licentiam est de Leuitis & eorum fratribus, qui fuerunt tempore Iosue. de quibus subditur: Porro Leuitæ Iesua, subditur. 5 Iosue au. Hic consequenter describitur genealogia summorũ pontificum à Iosue vsq; ad Iaddum, qui fuit summus sacerdos tempore Alexandri magni, cum dicitur: Iosue au. Iste alibi nominatur Iesus filius Iosedec. Iosedec enim summus sacerdos duẽns fuit in captiuitatẽ Babylonicam, vt habetur 1. Paralip. ca. vlt et Iesus eius filius post captiuitatem Babylonicam fuit primus qui functus est summo sacerdotio. Genuit*

*6 Genuit. Iste autem vocatur Eliachim, Iudith 4. & sub eo dicitur Iahab sioria fuisse. 7 Et Ioa. ge. & iste fuit summus sacerdos circa suã vitã ipseus Nehemiæ, vt habetur i. f. seq. cap. 8 Et Elhab genuit. Hic vocatur Iudas a Iosepho Iudaicæ antiquitatis. 11. lib. 9 Et Ioiada genuit Ionathan. Hunc Iosephus nominat Iohannan ibidem. 10 Et Ionathan genuit Ied. quem Iosephus nominat Iaddum, vt supra. De isto dicit Iosephus quòd eũ Alexander iratus contra Ierusalẽ veniret ad destruendã ipsam, eo quòd Iaddus viderat ei per nuntius, quòd vinctus e Dario non poterat frangere iuramentum quòd habebat cũ ipso, dñs sibi in somnis apparuit dicens, quòd non timeret, sed porta aperiret & obuiaret Alexandro indutus ornamentis pontificalibus. & similiter alii sacerdotes in vestibus albis, quem cum vidisset Alexander venientem sibi obviam, descendit de equo faciens sibi reuerentiam, & tunc principes Alexandri mirati sunt credente mentem eius ludificatam propter quòd Parmenius Alexandro familiaris quasi uit ab eo, cur hoc fecisset: & respondit, quòd cum essem adhuc in Macedonia, & cogitarem quomodo Asiam mihi subiugarem, apparuit mihi Deus in tali effigie & dixit, quòd securẽ tantum negotium acciperem, et quòd ipso duce completerem, propter quòd Deus qui mihi apparuerat in homine venerat us sum, tenens firmiter quòd sicut præcepit, ita promissum adimpleuit. 11 In die. au. Ioa. Hic consequenter agitur de sacerdotibus qui fuerunt tempore Ioacim filii Iosue, cum dicitur. 11 Sacerd. & prin. fa. scilicet sacerdotalium. Saraia Maaria, etc. * iii*

M O R A L I T E R.

H *Hi sunt autem sacerdotes & Leuitæ qui ascenderunt cum Zorobabel filio Salathiel, Iosue, Saraia Jeremias, & c. Genealogia sequentium nõ ponitur hic nisi ratione dedicationis iurati Ierusalem,*

rusalem, quæ per sacerdotes & Leuitas erat principaliter agenda. Et quoniam dedicatio est applicatio ad diuina, ideo per hoc significatur, quòd homines laici per sacerdotes & alios ecclesiæ ministros ad diuina sunt applicandi per exempla sanctæ vitæ, & per verba sanctæ doctrinæ.

Cpta relegendes, quasi ad portas & vestibula ciuitatis ac tēpli custodes vigilant otes, quali ad officium altaris & hostiarū do-

mini copiosiores accipimus ministros, quia p illorū sermone ad custodiā fidei & bonæ actionis, & ad seruandū intētius cōspectū diuinæ maiestatis erudimur. Pōt etiam hoc de persecutione Gentilium, quæ ecclesiā saepe concussa est, mystice accipi, quæ occasione martyriū videbatur funditus esse deleta, sed eism occulto coronatis, melius construēbatur, quorum etiam post mortem clarēsentibus miraculis, maior ad confessiōnem fidei populus confluēbat, donec ipse apex mundani imperii Christi iugo collum subdidit, vt status sanctæ ciuitatis i ecclesiæ diu a regibus & principibus impugnatus, eorūdem adiuuaretur & propagaretur instātia, sicut Ierusalem reges Chaldeorum qui interpretātur te roces, vel quasi demonia subuerterūt, sed reges Persarum qui interpretantur tentati, amica prouisione restaurant, & debito honore exaltant.

a In dedicatione a-

tem muri Ieru. a. & c. Comestor. Post aliquod tempus cōgregati sunt in Ierusalem ad dedicationem muri, & ascenderunt sacerdotes, & leuitæ, & cātōres cum musicis instrumentis, & psallentes incedebant per murum, Esdras vero præcedebat, Nehemias & optimates cū eo super alterā partem muri incedebant psallentes, reliqua vero multitudo sequebatur eos super terram & ducebant choros.

C Beda. Iam dudum ædificata erat ciuitas, sed nō decebat eā

Mystic.
† vt dicitur ad regum.

L. 3. aleg.
Expof. in Eit. am capit. 33.

Jeremia, Hanania, Esdra, Mosollam, Amaria, Iohannan, Mithico, Ionathan, Sebenia, Ioseph, Harā, Edna, Maraioth, Helci, Adaia, zacharia, Genthon, Mosollam, Abia, zechri, Miamin, & moadia, Pelti, Belga, sammuā, Semeia, Ioanathan, Ioarib, Mathanai, Iadaioa, Azzi, Sellai, Celai, Mochober, Helcia, Asebia, Idaia, Nathanahel. Leuitæ in diebus eliasib, & ioiada, & Ionathan & Ieddo, scripti principes familiarum & sacerdotes † in regno Darii persæ. filii Leui principes familiarum scripti in libro verborū dierū, & vsq; ad dies Ionathā filii eliasib. Et principes Leuitarum Hasebia, Serebia, & Iesue filius Cedmihel, & fratres eorum per vices suas, vt laudarent & confiterentur iuxta præceptum David viri Dei, & obseruarent æque per ordinem. Mathania, & Behecia, & Obedia, Mosollam, Telmon, Accub, custodes portarum & vestibulorum ante portas: hi in diebus Ioachim filii Iosue, filii Iosedec, & in diebus Nehemiæ ducis, & esdræ sacerdotis scribæque. In dedi-

a catione autem muri Ierusalem requisierunt Leuitas de omnibus locis suis, vt adducerent eos in Ierusalem: & facerent dedicationem & lætitiā in actione gratiarum, & cantico, & in cymbalis, psalteriis, & citharis. Congregati sunt autem filii cantorum, & de cāpestribus circa Ierusalem, & de villis Netuphati, & de domo Galgal, & de regionib⁹ Geba & A smaueth:

b **c**

dedicari, priusquam habitatorib. aggregatis ministri templo idonei & portis ac vestibulis custodes essent deputati. Facta aut ciuitas sancta dedicatur, cū impleto in fine seculi numero electorū, ecclesia vniuersaliter in cælū ad vitionem conditoris sui introducitur, cuius vitæ desiderium quoties in hac

vita sustollimur, quæ si de fatora nostræ ciuitatis dedicatione letamur, vñ & bifaria dedicatio p̄ accipi, interim scilicet in spe desideratium & mundantium oculis cordis, quibus Deū videāt, tunc in re ipsa fruētium diuina visione beatorū hominum in corporib. spiritualibus inter angelica agmina.

1 **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12**
b Et in cymbalis. Cymbala, psalteria, & cithara, possunt corpora iustorum iam tūc immortalia intelligi, in quib. suauissimos sonos domino sunt reddituri. In præsentibus quoque vita Leuitæ congregantur in Ierusalem, cum memoria supernæ pacis fideles accēsi, totam in ea mentis suæ delectationē collocant, & de ea quam se percepturos sperāt, eter nam in cælis hæreditatem, etsi nondum intuendo, saltem desiderando lætantur,

secundum illud. *Letamini in domino, & exultate iusti, & gloriamini, & c.* Faciunt enim dedicationem in cantico gratiarum actione, cum lætantes in domino quicquid aduersi vel prosperi occurrerit excipiūt, faciunt in cymbalis, psalteriis, & citharis, cum gratos operum sonos, ad aures Dei ascendere faciunt, & corda proximorum ad amorem eius accendūt, & c. **c** *Filij cant.* Imitatores. scilicet eorum qui deuota & hilari mente dño familiari, & verbum eius aliis p̄dicādo cantare studuerūt. Qui sibi villas faciunt in circūitu Ierusalem, cum in vici-

NICOLAUS DE LYRA.

✕ in aliquib. libris ponuntur ista nomina in genitiuo casu, et sic con-

- 1 Leuitæ & c. Hic agitur de his qui fuerunt sub alijs summis sacerdotibus sequentib. prædictum Ioachim, et hoc est quod dicitur. Leui. in die. iste supra nominatus est Ionathan.
- 2 Et Ied. Iste supra nominatus est Iedda, quia nomina Hebraica frequēter variantur in principio vel in fine vel in vtroque, sicut & Latina, vt frequēter dictum est supra.
- 3 Scripti princi. fa. per nomina sua in libris genealogiarum suarum, licet non sint hic expressa.
- 4 In regno Da. id est, Dario regnante, qui est de genere Persarū, sub quo consummatum fuit templum, vt habetur sup. Esd. 6.
- 5 Filii Leui. Hic reuertitur scriptura ad describendum Leuitas qui fuerunt tempore Ioachim, quia supra descripsit sacerdotes sui temporis, dicit ergo. Filij Leui. scilicet qui sequuntur.

- 6 Principes fa. scri. scilicet 1. Paral. 25. non quia isti qui sequuntur, sint ibi scripti in proprijs personis, sed in patribus suis: & quia ordines Leuitarum ibi sunt descripti. ad quos isti restituti sunt temporibus illis post reditum captiuitatis.
- 7 Et vsq; ad dies. quia isti vel saltē aliqui eorū vixerunt vsque ad tēpus quo Ionathā fuit summus sacerdos. & dicitur filius eliasib, id est nepos: quia filius Ioada & filii eliasib, vt patet ex dictis, sup. eo. cap.
- 8 Et prin. Leui. id est, principales inter eos sunt isti.
- 9 Hasebia, Serebia. vt habetur 1. Paral. 25.
- 10 Et obserua. eque. id est, sibi succedentes per vices secundum ordinationem David. Cetera patet ex dictis.
- 11 In de. au. Præambulo descripto, hic consequenter describitur ciuitatis dedicatio. Circa quam primo ponitur præparatio populi. secundo dedicatio muri, ibi: Ascendere autem feci. tertio oblatio sacrificij, ibi: Steteruntque. Circa primum dicitur.
- 12 Requisierunt Leuitas de omnibus. vt solennius fieret dedicatio. Et patet litera vsque ibi.

Prin-

Et

MORALITER.

11 In dedicatione muri, & c. Secundū moralem sensum per Ierusalem fidelis anima designat, vt superius dictū est frequēter. Murus autē est clausura virtutū, qui murus dedicatur qñ virtutum actus ad Deū applicant, hoc autē fit per hoc, q, apud ipsum meritorij efficiuntur, & hoc est, cum a charitate impetantur, & ex charitate exercētur, sine qua nihil est meritorij vitæ æternæ. 1. Co. 13. a. *Si habuerit oēm fidem, ita vt montes transferam, charit. ut aut non habuerit, nihil sum. Et si distribuero, in cibos*

pauperum omnes facultates meas, & si tradidero corpus meū, ita vt ardeam: charitatē autem non habuerit, nihil mihi prodest. Charitas patientis est, benigna est, & c. In dedicatione verō muri fuerūt duo laudantium chori, per quos signantur vires duplicis partis animæ, scilicet intellectuæ, & sensitiuæ, quæ pro beneficiis a Deo collatis debent ad eius laudem insurgere, sicut illud Psal. 83. a. *Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum viuum.* Vel per duos choros significari possunt duo genera virtutum, scilicet intellectualium, & moralium.

pan-

Cinia supernæ patriæ sublimi corde habitant, dicentes No-
stra autem conuersatio in caelis. *f.* faciunt autem easdem uillas
in campestribus circa Ierusalem, cum tãto magis se in Deũ
dilatato corde humiliant, quanto suauis sublimitatis glo-
riam gustando contingunt. Qui omnes & nunc profectibus
operum uirtutem ad caelestem pa-
triam congregantur, & in ipso
tempore dedicationis, idest per-
petua remuneratiõis ibidem
pariter uniuertur.

a Et mundati. Beda. Iustus omni
no ordo, ut doctores qui populu
mundare desiderant prius mun-
dentur, castigent corpus, & serui-
tuti subiiciant, ne forte alius præ-
dicantes reprobi inueniantur.
Mundati sunt autem sacerdotes
& Leuitæ orationibus, & uicti-
marum oblationibus, & conti-
nendo ab uxoribus. Mundauerunt
autem populum eandem conti-
nentiam prædicando. Mundau-
erunt portas, & murum, cum tu-
bis, & canticis psalmodiarum comi-
tante populo circumueundo, &
expleto circumitu uictimas pro-
statu ciuium, & ciuitatis offeren-
do. Sed & nunc quoque qui eccle-
siæ præsumunt in spirituale ministe-
riũ a domino assumpti, quo ma-
iorem dedicationis nostræ, quæ
in resurrectione nostra futura est,
memoriam gerunt, eo magis se-
ipsum, & sibi commissos munda-
re, & sanctificare contendit, ne
quis forte non habens uestem nu-
ptialem, a communi sanctæ ciui-
tatis iocunditate eiciatur, & uin-
ctis manibus, & pedibus in tene-
bras exteriores mittatur.

B Principes Iuda. i. confessionis,
vel laudis perfectiores sunt ecclesiæ doctores, qui in dedica-
tione ciuitatis super murum ascendunt, quia in tempore tri-
bulationis generalem ecclesiæ conuersationem altius uiuẽ
do transcendisse probantur. De his. n. dicitur. *Super muros
tuos Ie. cons. cu. & c.* iure ergo qui nunc muris ecclesiæ tan-
quam uigiles præsumunt, tunc quoque eisdem gloria remunera-
tionis præeminebunt.

c Et statui duos choros. Vel spurcitiã peccatorum in præ-
senti de ecclesia correctius uiuendo, & errantes corrigendo
expurgent, & in futuro qui corrigi noluerunt, iudicialia po-
testate de ciuitate domini, i. in ingressu patriæ caelestis ex-
pellant. Vel chori laudantium ad dexteram euntes super
murum ad portam sterquiliniũ ascendunt, dum eos dignos
laude prædicat, qui omnem immunditiã de ecclesia præ-

dicando, arguendo, excommunicando eliminant.
d Et de filiis sacerdotum, & c. in hac uita filii sacerdotum in de-
dicatione ciuitatis Dei tubis canunt, qui ad memoriam pa-
triæ caelestis corda auditorum prædicando succendunt.
e In uasis canticum Dauid. Quia non suo sensu, uel desideriiis
innituntur, sed patrum, & pro-
phetarum uitam, & doctrinã
per omnia sequentes uerbo
prædicationis insistent.
f Et Esdras scriba. Quia in om-
nibus quæ agunt uerba sancte
scripturæ præ oculis habent,
quibus ducibus ad ingressum
uitæ æternæ ueniant, ut in-
brientur ab ueritate domus
Dei, & torrente noluptatis e-
ius, apud quem est fons uitæ,
& cetera.

g Et contra eos ascenderunt in
gradibus. **BEDA.** Cum ciui-
tas edificaretur dictum est,
quia qui portam fontis edifi-
cauerunt, ipsi mensuram sui
operis usque ad gradus qui
descendunt de ciuitate Dei
perdiderunt. Ibi ergo de-
scensio graduum de ciuitate,
hic cum dedicatur ciuitas,
ascensio nominatur, & tunc
etiam ibi cum hoste certa-
men gerebatur, hic de uoto
hoste legitima celebratur, quia
sancti qui in presenti humiliã-
tur, sub potenti manu Dei in
futuro exaltabuntur, qui nunc
in uis lapidibus, idest, sanctis a-
nimabus in afflictione, &
periculis, & uigiliis multis
edificant, tunc completo æ-
dificio, & ad caelum leuato
gaudentes ad contemplandã Dei claritatem ascendunt
& contra eos, & cetera, Non contrarietate, scilicet, distan-
tiæ, sed occursum consonantiæ, qui electi in hac uita sese
ad amorem Dei accendant, & in illa perfectius eum in sua
inueniunt beatitudine congaudentes, absque fatidico laudant
sicut Seraphim alter ad alterum clamantes, sanctam trinita-
tem loca exultatione concelebrant. *h* Super domum Da-
uid. Beda. Ascendunt filii sacerdotum super domum Dauid
cum prædicatores, uel martyres, sicut nunc generalem ui-
tam iustorum in ministerio uerbi, uel agone martyrum trá-
seunt, ita tunc generalia eorum premia sublimioris dono
remuneratiõis antecedunt. *uide. Quia in modico facti fide-
lis, eris potestatem habens super decem ciuitates.* Quantos. n. uimul-
tisque

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et mundati sunt sacerdotes, & Leuitæ. *Primo.*
2 Et mundauerunt populum. *secundo sicut scriptum est Ecc.
33. a. Ab immundo quis mundabitur? Quia debet ordo est, ut
mundans alium prius mundet seipsum, ista autem mundatio sacerdotũ
fiebat per ieiunia, & per continentiam ab uxoribus, & per aspersio-
nem aque lustrationis. Emundatio uero populi per aspersiõnem a-
que lustrationis tantum, Leuitarum autem medio modo, quia Leuitæ
faciliori ritu mundantur quam sacerdotes, ut habetur 2 Par. 29. & po-
pulus, quam Leuitæ. 3 Et portas, & murum. s. mundauerunt
immunditias amouendo, & aquam lustrationis aspergendo.
4 Ascendere autem feci. *Hic consequenter describitur dedica-
tio muri, & per consequens ciuitatis quæ muro claudebatur. Ascen-
dere autem feci. uerba sunt Nehemiæ. 5 Et statui duos cho-
ros laudantium. ma. Dicunt aliqui expositores, quod isti duo chori
sic diuidebantur, quod unus ibat super murum circumueundo ciuitatẽ,
alius super terram iuxta murum exterius. Sed hoc non uidetur uerum
quia infra de secundo choro dicitur, quod media pars populi erat su-
pra murum, & per hoc intelligendum est, quod uterque chorus laudan-*
*tiũ,**

MORALITER.

6 Et ierunt ad dexteram super murum ad portam. Sequitur postea.
12 Et chorus secundus, & c. Per hoc significatur, quod Deus
est

dicando, arguendo, excommunicando eliminant.
d Et de filiis sacerdotum, & c. in hac uita filii sacerdotum in de-
dicatione ciuitatis Dei tubis canunt, qui ad memoriam pa-
triæ caelestis corda auditorum prædicando succendunt.
e In uasis canticum Dauid. Quia non suo sensu, uel desideriiis
innituntur, sed patrum, & pro-
phetarum uitam, & doctrinã
per omnia sequentes uerbo
prædicationis insistent.
f Et Esdras scriba. Quia in om-
nibus quæ agunt uerba sancte
scripturæ præ oculis habent,
quibus ducibus ad ingressum
uitæ æternæ ueniant, ut in-
brientur ab ueritate domus
Dei, & torrente noluptatis e-
ius, apud quem est fons uitæ,
& cetera.

g Et contra eos ascenderunt in
gradibus. **BEDA.** Cum ciui-
tas edificaretur dictum est,
quia qui portam fontis edifi-
cauerunt, ipsi mensuram sui
operis usque ad gradus qui
descendunt de ciuitate Dei
perdiderunt. Ibi ergo de-
scensio graduum de ciuitate,
hic cum dedicatur ciuitas,
ascensio nominatur, & tunc
etiam ibi cum hoste certa-
men gerebatur, hic de uoto
hoste legitima celebratur, quia
sancti qui in presenti humiliã-
tur, sub potenti manu Dei in
futuro exaltabuntur, qui nunc
in uis lapidibus, idest, sanctis a-
nimabus in afflictione, &
periculis, & uigiliis multis
edificant, tunc completo æ-
dificio, & ad caelum leuato
gaudentes ad contemplandã Dei claritatem ascendunt
& contra eos, & cetera, Non contrarietate, scilicet, distan-
tiæ, sed occursum consonantiæ, qui electi in hac uita sese
ad amorem Dei accendant, & in illa perfectius eum in sua
inueniunt beatitudine congaudentes, absque fatidico laudant
sicut Seraphim alter ad alterum clamantes, sanctam trinita-
tem loca exultatione concelebrant. *h* Super domum Da-
uid. Beda. Ascendunt filii sacerdotum super domum Dauid
cum prædicatores, uel martyres, sicut nunc generalem ui-
tam iustorum in ministerio uerbi, uel agone martyrum trá-
seunt, ita tunc generalia eorum premia sublimioris dono
remuneratiõis antecedunt. *uide. Quia in modico facti fide-
lis, eris potestatem habens super decem ciuitates.* Quantos. n. uimul-
tisque

11 Et usque ad portam aquarum ad Orientem. *i. ad portam
Orientalem templi, quia in illa parte erat ingressus ad templum, & e-
ius atrium, quod intendebant intrare ad sacrificia immolanda.*
12 Et chorus secundus gratias referentium. *ipsi Deo de rea-
dicatione muri.*
13 Ibat ex aduerso, & c. *i. per oppositam partem muri circum-
uendo, quousque uenirent obviam aliis in ingressu templi.*

14 Et ierunt ad dexteram super murum ad portam sterquiliniũ.
15 Et ierunt post eos Osaias, & media pars principum Iuda, & Azarias, Esdras, & Mosolam, Iuda, & Beniamin, & semeia, & Ieremia. Et de filiis sacerdotum in tubis, Zacharias filius Ionathã, filius Semeia, filius Mathania, filius Michaiã, filius zechur, filius Alaph, & fratres eius Semeia, & Azarel Malalai, Galalai, Maai, Nathanehel, & Iuda, & Anani, in uasis canticum Dauid uiri Dei, & Esdras scriba ante eos in porta fontis. Et contra eos ascenderunt in gradibus ciuitatis Dauid, in ascensu muri super domum Dauid, & usque ad portam aquarum ad Orientem. Et chorus secundus gratias referentium ibat ex aduerso, &

gaudentes ad contemplandã Dei claritatem ascendunt
& contra eos, & cetera, Non contrarietate, scilicet, distan-
tiæ, sed occursum consonantiæ, qui electi in hac uita sese
ad amorem Dei accendant, & in illa perfectius eum in sua
inueniunt beatitudine congaudentes, absque fatidico laudant
sicut Seraphim alter ad alterum clamantes, sanctam trinita-
tem loca exultatione concelebrant. *h* Super domum Da-
uid. Beda. Ascendunt filii sacerdotum super domum Dauid
cum prædicatores, uel martyres, sicut nunc generalem ui-
tam iustorum in ministerio uerbi, uel agone martyrum trá-
seunt, ita tunc generalia eorum premia sublimioris dono
remuneratiõis antecedunt. *uide. Quia in modico facti fide-
lis, eris potestatem habens super decem ciuitates.* Quantos. n. uimul-
tisque

tium, qui erat de sacerdotibus, & Leuitis ibat supra murum, & una
pars populi erat cum eis super murum, & alia super terram, sic igi-
tur primo loquitur de primo choro, cum dicitur.

6 Et ierunt ad dexteram super murum. *s. illi, de primo choro.*

7 Et ierunt post eos Osaias. *qui erat principalior.*

8 Et media pars principum Iuda. *& alia medietas fuit cum secundo choro.*

9 Et de filiis sacerdotum in tubis canentes, quia hoc spectabat
ad eorum officium. Sequitur.

10 In uasis canticum Dauid. *i. in instrumentis musici, secundum
quod ordinauerat Dauid 1. Paral. 25. Instrumenta. n. cu. uilibet artis
uocantur uasa in Hebraeo.*

11 Et usque ad portam aquarum ad Orientem. *i. ad portam
Orientalem templi, quia in illa parte erat ingressus ad templum, & e-
ius atrium, quod intendebant intrare ad sacrificia immolanda.*

12 Et chorus secundus gratias referentium. *ipsi Deo de rea-
dicatione muri.*

13 Ibat ex aduerso, & c. *i. per oppositam partem muri circum-
uendo, quousque uenirent obviam aliis in ingressu templi.*

* Et

est laudandus in prosperis quæ signantur per dexteram, &
in aduersis quæ per sinistram Pf. 38. a. *Benedicam dominum in
omni tempore. i. prosperitatis, & aduersitatis.*

quisque verbo, vel exemplo erudit ad vitam, pro tantis tunc in perceptione uitae gloriosius honorificabitur. Superuenit quoque sacerdotes vique ad portam aquarum, ad Orientem, quando hi qui in hac uita, sicut certius desiderat ad fontes aquarum, ita desiderauerunt uenire, & apparere ante faciem Dei ad effectum desiderii pringunt, ortuque solis iustitiae sine occasu uidere merentur.

A *Et super tur. fur* Beda. Longum est de singulis portis, vel turribus specialiter differere, tantum dixisse sufficit, quia qui portas

B turres, & murum ciuitatis magno labore, erumna, fame, frigore, & uigiliis multis, repugnate indefesso hoste & insidiante perfecerrunt, tunc repulso, & confuso hoste per eundem ciuitatis, portas, turres, & edificia deambulantes, in cantibus, hymnis, & psalteriis, cymbalis, citharis, & i tubis, gratiarum actione, una cum magistris operis, & legis Dei laetatur, quod etiam in spirituali edificio fieri nulli dubium est, cum instanti tempore ultimae retributionis quali diu desiderata dedicatione ciuitatis, Dei fideles p operibus praemia consequentur aeterna, qn velut Nehemias, Esdras, ceterique sacerdotes, & Leuitae suos singuli operarios producentes, cuncti fidelium populorum magistrum i quos domino acquisierunt, ad moenia patriae caelestis dicunt. Tunc inter alia etiam super turrum furnorum, in cuius praedem structura defudabant, Nehemias cum choro laudantium incedit, cum magistri ueritatis de sublimibus eorum quos docuere praemiis, letantur. Si uero panes furnacei qui in abdito coquuntur, internam mentis fidelium deuotionem charitatis igne confirmatam significant, unde & in sacrificium domini iubentur offerri, quod per nos in quibus iidem panes coquuntur, nisi illorum corda, quae flamma intimi amoris semper ardent, & uirtutum gesta, uel uerba solent procreare, figurantur. De quibus bene dicitur, *Deus tuus in ignis in Sion, & canticus eius in Ierusalem.* Ipse quoque de se dicitur, *Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, &c.* Reproborum uero corda igne scelerum ardent, unde *Omnes auertentes quasi cibum corda eorum.* Structores ergo singula ciuitatis inter alia turrum furnorum aedificant, cum doctores auditorum suorum corda in fide, & opere infirunt, ut accendantur ad maiora dona spiritus percipienda, & nomas quotidie uirtutum dapes in gaudium populi Dei proferendas. Gaudentes uero, & laudem dno canentes super turrum furnorum in die dedicationis Ierusalem incedunt, cum in tpe futurae retributionis de illorum quos docuere gloria congaudent. Furni ergo sunt corda electorum, in quibus charitas Dei diffunditur p spm sanctum qui datus est illis. Turris autem fur noui sublimitas & custodia qua eadem corda ne a malignis spiritibus possint ledi, ne flamma uirtutum clauis uero flecti valeat uel turbari, circumspecta sp est necesse cautela, & sollicitudine muniti.

C *Et uenit in die illa* Beda. Perambulatis menibus, &

D *Et uenit in die illa* Beda. Perambulatis menibus, &

E *Et uenit in die illa* Beda. Perambulatis menibus, &

F *Et uenit in die illa* Beda. Perambulatis menibus, &

G *Et uenit in die illa* Beda. Perambulatis menibus, &

H *Et uenit in die illa* Beda. Perambulatis menibus, &

I *Et uenit in die illa* Beda. Perambulatis menibus, &

K *Et uenit in die illa* Beda. Perambulatis menibus, &

L *Et uenit in die illa* Beda. Perambulatis menibus, &

M *Et uenit in die illa* Beda. Perambulatis menibus, &

N *Et uenit in die illa* Beda. Perambulatis menibus, &

O *Et uenit in die illa* Beda. Perambulatis menibus, &

P *Et uenit in die illa* Beda. Perambulatis menibus, &

portis ciuitatis in carmine laetitiae, & organis musicorum, redeunt ad templum domini ut ibi quoque stantes laudem domino consonantibus tubis referant, & oblatis victimis uota dedicationis impleant. Ipsam autem futuram uirg patriam domus domini, sicut & ciuitas domini significat, sicut & praesens ecclesia domus Dei appellatur, & ciuitas, sed dicitur, quae aedificia ciuitatis in carminibus gratiarum, & organis ascendisse laudantes, in domo autem Dei stantes laudasse, & clare cecinisse perhibentur. Ascendunt, n. electi moenia ciuitatis quae fecerunt, cum gaudio supernae patriae, quae bene operando meruerunt introeunt. Fecerunt dispersitam portarum graduum, & aedificiorum cellitudinem, cum introeuntes in domum patris multarum ibi mansionum distantiam pro diuersis meritis contemplantur. In hac uita ascendunt in ciuitate domini iusti cum hymnis dedicationis, qn in memoriam futurae remunerationis toto corde inhiantes in bonis operibus quotidie proficiunt, secundum illud. *Ascensionem in corde suo disposuit in uola. &c. & Beati immaculati in uia, &c.* Sic n. acceptam cordis, & operis innocentiam tenent, ut semper ad altiora crescere contendant. Sunt autem in domo domini, cum laudibus, qui in ipso operum profectu indefesso perseverant, iuxta illud *Et uenit dominus in tuus conspectu suo.* id est, in eternis implenda uoluntate infatigabili mente permaneo.

A *Et uenit in die illa* Beda. Perambulatis menibus, &

B *Et uenit in die illa* Beda. Perambulatis menibus, &

C *Et uenit in die illa* Beda. Perambulatis menibus, &

D *Et uenit in die illa* Beda. Perambulatis menibus, &

E *Et uenit in die illa* Beda. Perambulatis menibus, &

F *Et uenit in die illa* Beda. Perambulatis menibus, &

G *Et uenit in die illa* Beda. Perambulatis menibus, &

H *Et uenit in die illa* Beda. Perambulatis menibus, &

I *Et uenit in die illa* Beda. Perambulatis menibus, &

K *Et uenit in die illa* Beda. Perambulatis menibus, &

L *Et uenit in die illa* Beda. Perambulatis menibus, &

M *Et uenit in die illa* Beda. Perambulatis menibus, &

N *Et uenit in die illa* Beda. Perambulatis menibus, &

O *Et uenit in die illa* Beda. Perambulatis menibus, &

P *Et uenit in die illa* Beda. Perambulatis menibus, &

Q *Et uenit in die illa* Beda. Perambulatis menibus, &

R *Et uenit in die illa* Beda. Perambulatis menibus, &

S *Et uenit in die illa* Beda. Perambulatis menibus, &

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et media pars populi super murum. quia medietas principum fuit ibi, ut praerant populo, & etiam una pars populi erat cum eis, & alio pars gradiebatur super terram modo supradicta.
- 2 Et super turrum furnorum. sic uocatam, quia prope erat furni.
- 3 Et usque ad murum latissimum. quia ibi maxime ab extra possent facilius potentes, & ideo ibi fuit factus murus spissior.
- 4 Et super portam. Ita si uis de sex portis supra nominatis, c. 3. & uocatur sic, quia habebat aspectum ad sortem Ephraim. Ille n. sex portae. u. Ierusalem plures eorum pluribus nominibus nominantur, ut ibidem dicitur fuit.
- 5 Et usque ad portam grecam. supple uenerunt, illa n. erat prope templum, sic nominata, quia a alia immo unda in templo per illam adducebant.

Et

MORALITER.

9 Et immolauerunt in die illa. Per hanc oblationem significatur oblatio eucharistiae, quae est uictimae in plurali, quia figurata

figurata fuit per omnes uictimas ueteris testamenti, sicut unum perfectum per multa imperfecta. De hac oblatione dicitur in Pl. 49. c. *Immola Deo sacrificium laudis.* Dicitur n. eucharistia sacrificium laudis, eo quod offertur cum laudibus diuinis.

Voi sup.

Ps. 31. d
10. 24. c
Olee 7. b

Ro. 5. a

Ibid.

D

D

D

E

E

Psal. Psal.

Psal. Psal.

4. Re

Psal.

Luc.

Mat.

Psal.

Voi

Voi

Psal.

Psal.

Psal.

Psal.

Psal.

catatione, & dedicatione ciuitatis, instanter procuratum est, ut cultus in ea religionis qui in ceremoniis maxime per doctrinam, & officia sacerdotum, Lenitarum, cantorum, ianitorumque erat exequendus, seruaretur, & cresceret. Ideo statuti sunt uiri strenui, qui collatam a populo pecuniã dili-

genter in ærarium Christi colligerent, & custodirēt in usum inferiorum templi, & altaris. Primitias quoque frugum, & decimas, & uinum ad libamina que ad templū deferebantur, sedula cura conseruarent, ut, sabundante copia eorum quæ essent domino offerēda, uel ex quibus ministri domini uiuerent, ipsi libentius in Ierusalē manerent, a quibus populus doce-retur, & sanctificaretur. Dominus quoque statuit eos qui euangeliū annuntiant, de euangelio uiuere.

Væ autem Sacerdotibus, & ministris, qui gradus sui sumptus delectantur a populo sumere, sed nihil pro eius salute laborate, nec aliqd sacri ducatus recte uiuendo præbere, non de suauitate regni cælestis quippiam dulce prædicando canere, nec ianuas supernæ ciuitatis aperire, sed peruersè agēdo occludere probamus, quorum operibus non populus laudando Deum lætatur, sed affligitur. Notandum

viros sup gazophylacia thesauri, ad libamina, & ad primitias, & ad Decimas, ut introferrēt per eos principes ciuitatis in decore grarū actiones sacerdotes, & Leuitas, quæ lætificatus ē Iuda in sacerdotibus, & Leuitis astātibus. Et custodierūt obseruationē Dei sui, & obseruationē expiationis, & cātores, & ianitores iuxta præceptū David, & Salomonis filii eius, quæ in diebus David, & Asaph ab exordio erāt principes constituti cātorum in carmine laudātium, & cōfētium Deo. Et oīs Israel in diebus Zorobabel, & in diebus Ne-

hemia dabāt partes cantoribus, & ianitoribus, per dies singulos, & sanctificabāt Leuitas, & Leuitæ sanctificabant filios Aaron.

fane,

fane, quod Iudas qui in ædificatione ciuitatis desperans loquebatur. *Debitata est fortitudo portantis, & humus nimia est, & c.* iam nunc fortitudinem mentis, & corporis receperat ad exportandam humum, quæ impediēbat ad ædificandum murū qui ceciderat, & ad supandas hostiū insidias quæ imminēbāt.

Merito ergo lætatur in sacerdotibus, & Leuitis, cantoribus, & ianitoribus, quorum labore, & exhortatione tantæ afflictionis piculū euasit, & tantæ prosperitatis gloriā inuenit. Et tu ergo si humo uictorū cor tuum grauari, ne in eo ciuitatem diuinæ habitationis dignā ædificare ualeas, si te ab expurgandis uictorū ruderibus, ab ædificandis uirtutum mœnibus, hostē malignum retrahere perspexeris audi consolationem, & cōsilia sacerdotum, & lectionem diuinarum scripturarum, sic n. habitaculum pectoris tui (expulsis dæmonū insidiis) Deus uictor quasi ciuitatem suam sanctificaturus, & mansionem apud te facturus ingreditur hac de cā populus sacerdotum, & Leuitas, & cæteros scētōrum in iustros in Ierusalem habitate uoluit, ut lætaretur in bonis eorum operibus, quorum instantia populus correctus, & ciuitas extructa, cum magna laude, & læticia erat dedicata.

D sup. 6. a E

NICOLAUS DE LYRA.

collektionem, & conseruationem, ut possent intendere diuino cultui, et de his quæ essent Deo offerēda, & hoc est quod dicitur. Recensuerunt quoque in die illa, & c. completa dedicatione.

- 1. Viros, fideles.
2. Super gazophylacia. i. repositoria.
3. Ad Libamina. quæ erant de liquidis Deo offerēda, ut uino, & oleo.
4. Et ad primitias. quæ sacerdotibus debebantur.
5. Et ad decimas. quæ Leuitis soluebantur.
6. Ut introferrent. s. in domum domini.
7. Sacerdotes, & Leuitas. ut ibi possent manere, & uiuere.
8. Quia læ. est su. in sa. & Le. eo quod bene diligentes officia sua fecerant.

Et

9 Et obseruationem expiationis. emundandos seipsum, populum, portas, & murum, ut patet ex supradictis. Cætera patet usq; ibi.
10 Et sanctificabant Leuitas. s. populares Leuitis decimas soluendo.

11 Et Leuitæ sanctificabant filios Aaron. de decimis sibi datis decimas eis soluendo, qui n. soluit decimas alteri, in hoc designat se imperfectum, & alterum perfectum, retinens sibi nouem partes, & dādo decimam alteri, quæ signat perfectionem, eo quod denarius est numerus perfectus, propter quod & numeri sequentes sunt replicationes denarii, & eius partium, sicut 11 sunt 10. & unum, & 12 sunt 10. & 2 & sic consequenter, ut habetur 3. Physi. & propter hoc Apostolus ad Hebræos ostendit Melchisedech fuisse maiorem ipso Abraham, qui decimas dedit Melchisedech, Gen. 14.

F

CAPITULUM XIII.

IN die autem illo lectum est in volumine Moysi, audiente populo. Et inuentum est scriptum in eo, quod non debeant introire Ammonites, & Moabites in ecclesiam Dei usque in æternum, eo quod non occurrunt

IN die autem illo lectum est in volumine Moysi, audiente populo. Et inuentum est scriptum in eo, quod non debeant introire Ammonites, & Moabites in ecclesiam Dei usque in æternum, eo quod non occurrunt

corrumpunt, quasi filia Loth semine paterno furtim, & in tenebris, & non legitime utuntur. Ideoque eorū proles, i. scilicet cātōres nūquā in ecclesia Dei

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XIII.

IN die autem illo. Hac est secunda pars principalis huius libri in qua agitur de secundo aduentu Nehemia in Ierusalem, quia cōpleto ducatu suo 12. annorum in quibus intendit murationi ciuitatis, & ædificationi, & restitutioni diuini cultus, & aliorum quæ erant ad bonum populi sui, rediit ad Regem Artaxerxem 32. anno regni eius, a quo missus fuerat primo in Ierusalem anno 20. regni sui, ut habetur supra capitul. 2. quia rex sibi constituerat tempus redeundi, ut ibidem habetur, sed postea circa finem uitæ suæ rogauit regem, ut rediret Ierusalem ad corrigendum aliqua mala quæ pullulauerant in absentia sua, & ut ibi cum suis patribus sepeliretur. Pullulauerant autem in sua absentia quatuor mala specialiter, primum est admissio illiciti, secundum destructio cultus diuini, quod ponitur ibi. Et intellexi malum. tertium uiolatio sabbathi, ibi: In diebus illis, & c. quartum commissio

seminis extranei, ibi. Sed & in diebus illis, primum malum fuit, eo quod Eliasib summus sacerdos permisit uasa Tobia Amanitis, in quibus erat thesaurus suus, reponi in gazophylacio domus Dei, quod erat deputatum rebus sacris, & hoc malum fecit, eo quod erat affinitate cōiunctus Tobia per nepotem suum; & ideo in principio huius capituli fit mentio de commissione talis matrimonii, quod sit illicita, cum dicitur.

- 1 In die autem illo lectum est. hoc non refertur ad tempus immediate sequens, sed ad præcedentia, quia iam ista separatio erat facta ut habetur sup. c. 10
2 Et inuentum est scriptum. s. Deut. 23. quod non debeant introire Ammonites, & Moabites in ecclesiam Dei, quod tripliciter fuit ibi expositum. Vno modo quod Ammonites, & Moabites non possent ingredi atriū, ubi adorabant hōes mundi. Alio modo, ut quibus eēt cōuersi ad Iudaismum, non tñ possent promoueri ad dignitates, quæ respiciunt regimen populi, ut quod essent decani, centuriones, et huiusmodi.

Terio

MORALITER.

1 In die au. il. lectum est in uo. Moysi. audi. po. Et inuen. est scrip. in eo. quod non debeant intro. Ammon. & Moa. in ecc. Dei, & c. Per istos significauerunt hæretici, & schismatici, qui repellendi sunt ab ecclesia Dei.

† Eo

† Eo quod non occur. si. Is. cumpa. & aqu. Tales n. non occurrunt populo Dei cum spūalib. alimentis nomine panis, & aquæ significatis, eo quod in sacra scriptura nomine panis, & aquæ oīs cibus, & potus signatur, unde 4. Re. 6. dicitur. Appone eis panem, & aquam. Sequitur ibidē. Et apposita est eis magna Tom. 2. Yy 2 cibo-

A In diebus illis. Chryf. Sabbathi obferuatio magnas utilitates contulit populo. Mites. n. atque humanos alterum ad alterum reddidit, prouidentiam Dei, atque creationem rerum docuit, caftigauit paulisper, & a malignitate femouit, ac fpiritalibus rebus attentiores effecit. Nam quādo lex de fab-

batho dabatur, fi fcriptum fuiffet. Bona quidem in fabbatho faciatis, mala uero non faciatis, non cōferuaffent legem Iudæi. quo circa necesse fuit ab omnib. eodem modo compescere. Nihil. n. in die fabbathi faciatis, neque tamen fic detineri potuerunt.

Beda. Sex dieb. operari per legem quæ necessaria sunt, in septima iubemur quiescere, quia omnes electi in hoc feculo

quod sex ætatibus agitur, debent pro æterna requie laborare, in die autem futura quasi septima requiem a domino sperare. Tropologice autem, i. moraliter agunt fabbathum domino factum, cum ab huius mundi curis ad tempus separati orationibus vacant, & celestium rerum contemplationi purificatam mentem suspendunt.

Nam cum ea quæ carnis cura iure flagitat gerimus, quasi in sex diebus quæ necessaria sunt, laboramus. Quia ergo illis quibus propter hoc feculum indigemus, occupamur, fabbathifimus uero orationum, & deuotionis nostræ in qua uacamus a temporalibus, ut æternitatis gaudia diutius gustemus recte diei septimo assignatur, quia futuræ uitæ quietem, & beatæ laudis imitatur. Sed diem fabbathi alienigenæ quærunt prophanare, cum terrenæ cogitationes nos in tempore

re

partes Leuitarum non fuiffent eis datæ, & fugiffet vnusquisque in regionem suam, de Leuitis, & cantoribus, & de his qui ministrabant, & egi causam aduersum magistratus, & dixi Quare dereliquimus domum Dei? Et congregaui eos, & feci stare in stationibus suis. Et omnis Iuda apportabat decimam frumenti, uini, & olei in horrea. Et constituimus super horrea Selemiam Sacerdotem, & Sadoch scribam, & Phadaiam de Leuitis, & iuxta eos Anan filium Zachur, filium Mathaniæ, quoniam fideles comprobati sunt, & ipsis creditæ sunt partes fratrum suorum. Memento mei Deus meus pro hoc, & ne deleas miserationes meas quas feci in domo Dei mei, & in cæremoniis eius. In diebus illis uidi in Iuda calcantes torcularia in fabbatho, portantes aceros, & onerantes super asinos uinum, & uias, & ficus, & omne onus, & inferentes in Ierusalem in die fabbathi. Et contestatus sum eos, ut in die qua uendere liceret, uenderent. Et Tyrii habitauerunt in ea inferentes pisces, & omnia uenalia. Et vendebant in fabbathis

Cum oportet huius feculo, necessaria prouidere.

re orationis importune conturbant, & memoria, vel delectatione temporalium rerum ab intimo amore retrahunt. Imponunt asinis uinum, uias, & ficus, & omne onus, & inferunt in Ierusalem, cum oblectamentis carnalibus stultos animi motus onerantes, quietem cordis Deo dicatam violare conantur, sed his im-

1 probarum cogitationum tumultibus, ne fabbathum nostrum inquietent, contradicit Nehemias, cum disticta solertia iuante domino inuiles de corde nostro, & ineptas phantasias tempore orationis excludimus. Contestatur. n. eos, ut in die qua uendere liceat huiusmodi cōmercia uendant, cum hunc suis cogitationibus deuota Deo anima modum imponit, ut in tempore orationis a transeuntium rerum curis abstineant nec tamen aliis temporalibus ubi opportunitas dictauerit ab his quæ ad uictum, & uictum pertinent, profusus intuitum auertant

pro sui thesaurarios super thesauros

uel obseruationibus

Beda ubi f. j

sed congruo moderamine dispensent. b Inferentes pisces, & omnia, &c. Piscis bonus, est pia fides, qui a domino petit serpentem infidelitatis non accipit. Piscis autem malus, infirma cogitatio quæ se curis huius mundi ultra modum immergit, quam nobis Tyrii, i. coangustati quærunt in fabbatho uendere, cum immundi spiritus, quietem nostræ cogitationis importune profundis seculi curis obruere tentant. Sed pro tali mercatu Nehemias optimates obiurgat Iuda, & caftigat, dum diuina inspiratio eos, qui professione pietatis seruire conantur, ab huiusmodi cogitationibus purgat.

F

Factum

NICOLAVS DE LYRA.

tur necessaria, sed subtrahantur, & hoc est quod dicitur. Et cognoui quoniam partes Leuitarum sibi debitæ pro ministerio templi.

1 Non fuiffent eis datæ. Quia Elias sibi summus sacerdos, partim motus ex Tobie Gentilis monitione, partim propter cupiditatem talia sibi retinebat.

2 Et fugiffet vnusquisque in regionem suam. quærens sibi uictum extra Ierusalem.

3 Et egi causam aduersum magistratus. i. summum sacerdotem, & alios principales sibi assistentes.

4 Et dixi, quare dereliquimus domum Dei? associant se illis in crimine, quamuis esset innocens, ut melius inclinaret eos ad correctionem.

5 Et congregaui eos. scilicet Leuitas, & ministros qui recesserant.

Et

6 Et feci stare in stationibus suis, &c. Id est, in officiis templi.

7 Et omnis Iuda apportabat decimam frumenti, &c. ad sustentationem eorum.

8 Et constituimus super. i. homines fideles ad custodiendum talia, & ad ministrandum ministris templi.

9 Memento mei Deus meus pro hoc. hoc dixit Nehemias, quia talia faciebat non propter humanum fauorem, sed propter honorem diuinum.

10 In diebus illis. Hic consequenter ponitur correctio tertii mali, uidelicet uiolationis fabbathi, in quo Iudæi faciebant opera seruilia, quod notatur cum dicitur.

11 Vidi in Iuda, &c. quia cum Gentilibus faciebant contractus emptionis, & uenditionis, quod notatur cum dicitur.

12 Et Tyrii, qui erant Gentiles. Habitauerunt in ea inferentes pisces, & omnia uenalia.

Et

MORALITER.

clesiis in statum debitum reformandis.

10 Ei cognoui, quod partes Leuitarum non fuiffent eis datæ. Hic ponitur secundum malum, quod contigit per magistratus templi, quia non dederunt Leuitis partes bonorum eis debitas, unde debebant uiuere, propter quod compulsi fuerunt de templo recedere ad alia loca, ubi sibi poterant commodum reperire, & per hoc diuinus cultus fuit multum diminutus. Per istos autem magistratus templi signantur mali prælati, qui bona ecclesiæ debita pauperibus, clericis, & pauperibus aliis consumunt in pompis, & in carnalibus amicis, & illud per Nehemiam. i. prælatum superiorem debet corrigi, & in statum debitum reformari.

3 Et egi causam aduersum magistratus. Hic ponitur remedium per Nehemiam qui fecit apportari decimas ad locum debitum in Ierusalem, & constituit homines fideles qui distribuerent Leuitis fideliter suas partes, & sic reformatus fuit cul-

cultus diuinus.

10 In diebus illis uidi in Iuda calcantes torcularia. Hic ponitur tertium malum, quod contigit in absentia Nehemiæ. scilicet de fabbathi uiolatione. Nam in illo Iudæi faciebant opera seruilia. Tyrii etiam qui Gentiles erant, inferebant pisces, & alia uenalia, quæ uendebant Iudæis, sed Nehemias apposuit remedium, per hoc quod fecit claudi portas Ierusalem, præcipiens quod non aperirentur usque post fabbathum.

Moraliter. Ierusalem est fidelis anima, ut frequenter dictum est supra, obferuatio uero fabbathi est quies animæ in Deo. Hæc autem quies impeditur, & uiolatur per tumultum negotiorum exteriorum, quorum phantasiæ, & imaginationes intrant ad animam per sensus exteriores, qui sunt portæ moralis Ierusalem, igitur istæ portæ sunt claudendæ, ne per eas intret aliquid, quod quietem debitam animæ in Deo valeat perturbare.

A *a* *Factum est autem*. Conscientia nostra si uitiis purgata Deo habitatore gaudet, uocari potest Ierusalem, cuius portae sunt corporei scilicet, per quos quae foris aguntur ad notitiam nostrae mentis quasi intrando pertingunt, quas in die sabbathi claudere iubemur, ut cum Deo vacare in psalms, & orationibus querimus, quae quid exterius agitur ab animo propallemus, solumque iudicem in occulto libera mente precemur, & laudemus, & quia nemo referte sic summus, sed longo conuersationis sanctae profectu debet quis ad hanc perfectiorem, & pacem mentis gratia duce peruenire, ideo merito sequitur.

B *b* *Dixi quoque Leuitis ut mundarentur*, &c. Mundari eos a quotidiano operis exercitio necesse est, qui per eas sensuum ab incurfu turbulenta cogitationis custodire cupiunt. Qui cupit diem sabbathi sanctificare, iotium orationis, psalmodiae, lectionis sanctae, & lachrymarum tibi utilium facere, necesse est, ut mundetur eius conscientia multa solertia, ut intentionem bonae actionis consummare ualeat. Quod etiam allegorico sensu de doctoribus fidelium recte potest accipi. Quicunque enim portas ecclesiae, fidei, & opera auditorum per quae sola in ecclesia intra-

Beda ib.

Allegoric.

intratur, a contagio haereticorum uitiorumque pulsantium d' gestunt obseruare, oportet ut prius mentem suam, & actus purificent ab omni errorum labe.

C *c* *Sed & in diebus illis*. In ecclesia uxores alienigenas ducunt, qui delectationibus seclerum quae proprie sunt Gentiliu, conscientiam pollunt & filii qui ex his nati sunt nesciunt loqui Iudaice, cum opera quae ex mente uitiata procedunt, nihil in se pie professionis ostendant sed Gentilem potius stultitiam, quam Ecclesiasticam castitatem sonant. Azotus. n. quae Hebraice dicitur Estdod, ignis uerborum, vel uerbu. Ideoque tropologicè Azotice loquuntur filii uxorum alienigenarum, cum opera per lasciuiam procreata uitione aeternae combustionis expectant, unde merito talium genitores a Nehemia non solum obiurgati, & maledicti, sed & quidam sunt caesi, quia necesse est errantes a doctoribus ueritatis acriter coerceri, ut ab uere ignis ultoris ad uera diuinae laudationis transerantur. Haeretici quoque, cum Gentilis prophetiae Dialectice, & Rethorice studiis amplius quam ecclesiasticae simplicitati operam impendunt, nihil mirum si audtores eorum iuxta linguam populi, & populi loquuntur, scripturas quidem sanctas ore uol-

Beda exp.

cur brassi per uim tinz. cas.

E

per bec

uententes, & flagellandum. Cetera patent.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et obiurgauit optimates Iuda, qui populum regebant, eo quod talia per me fecerunt.
- 2 Nunquid non haec fecerunt patres nostri. q. d. sic, & propter hoc fuerunt in captiuitatem ducti, & ciuitas ista destructa est. propter hoc Nehemias apposuit remedium, ideo sequitur.
- 3 Factum est itaque cum quiescissent portae. in Hebræo habetur. Et factum est cum inuibrassent portae. quia dies ad uesperascebat, & tunc incipit sabbatum, & in idem redit, quia tunc portae debent quiescere ab ingressu mercatorum. ideo sequitur.
- 4 Dixi. claudite ianuas, ut quod mercatores non possint intrare ciuitatem ad exercendum talem mercationem in die sabbathi, tamen non fuerunt omnino correcti per hoc, ideo sequitur.
- 5 Et manserunt negotiatores, & uendentes, &c. ad quos exibant Iudaei ementes ab eis.
- 6 Et contestatus sum eos. eis comminando, ideo sequitur.
- 7 Si secundo hoc feceritis, manum mittam in uos. ad incarcerationem.

- 8 Sed & in diebus illis. Hic ponitur correctio quarti mali, quod erat commissio seminis extranei, contra praeceptum legis. Deuter. 7. & hoc est quod dicitur.
- 9 Vidi Iudaeos ducentes uxores Azotidas. istae erant de filiabus Philistinorum.
- 10 Et filii eorum ex media parte loquebantur Azotice, sicut matres eos docebant.
- 11 Et nesciebant loqui Iudaice. nisi valde corrupte, quia matres plus loquuntur cum pueris suis quam patres.
- 12 Et obiurgauit eos. s. patres, eos acriter redarguendo.
- 13 Et maledixi. malum eis imprecando nisi talia corrigerent.
- 14 Et cecidi ex ipsis uiros. Flagellando aliquos propter eorum obstinationem.
- 15 Et decaluauit eos. per capillos trahendo, uel quia fecit radi capita eorum, & barbas, quod tunc temporis magna erat confusio.
- 16 Et adiurauit in Deo, ut non darent filias. i. feci eos iurare, cuius causa subditur.

Nun-

MORALITER.

8 *Sed & in diebus illis uidi Iudaeos ducentes uxores Azotidas*. Hic ponitur quartum malum in absentia Nehemiae perpetratum. Licet enim ante per Esdras mulieres alienigenae fuissent de populo Israel electae, ut dictum est sup. 10. c. Esdrae, tamen ipso defuncto, & absente Nehemia, plures Iudaeorum redierunt ad uonitum, accipientes sibi uxores alienigenas, sed Nehemias remedium adhibuit, eos acriter obiurgando, & maledicendo, & aliquos eorum cedendo, & capillos euellendo, eos per

per dominum adiurando, quod a talibus abstinerent. Per Iudaeos uero recidiuantes in contrahendo matrimonia cum alienigenis mulieribus signatur penitentes de uitiis carnalibus, qui tamen postea Deo permittente, & diabolo procurante ad uonitum reuertuntur pristinis se uitiis implicantes, & isti sunt obiurgandi per asperam correptionem illorum ad quorum spectat officium, sunt etiam maledicendi, per hoc quod mala poenae superuentura eis praedicanda, si in talibus perseverant. Sunt etiam cadendi corporaliter, & affligendi per illos, ad quorum spectat officium si fuerint obstinati.

Memento

uentes, sed Gentili sensu interpretantes.
A Igitur mundani eos. Beda. Aptus per omnia finis, & con- dignus edificatio fan- ctæ ciuitatis, & tē- pli domini, ut emū- datis ciuibus alic- nã a Deo pollutio- nis ordines sacer- dotum, & Leuita- rum in ministerio suo rite custodian- tur, ut instituti re- gulariter magistri ecclesiæ castigatū ab omni peccato populum decate- ro in bono permanere, & crescere sē per exhortentur.
b Et in oblatione li- gnorum in temporib. constitutis, & in primi- tiis. Inter cætera po-

filiis eorum, & non acciperent de filiab eorum filiis suis, & si- bimetipsis, dicens. Nunquid non in huiuscemodi re peccauit Sa- lomom rex Israel? Et certe in gentib. multis non erat rex similis ei, & dilectus Deo suo erat, & posuit eum Deus regem super omnem Israel. Et ipsum ergo duxerunt ad peccatum mulieres alienigenæ. Nunquid † & nos inobedientes faciemus omne ma- lum grande, vt prauaricemus in Deo nostro, & ducamus vxo- res peregrinas? De filiis autem Ioiada filii Elia sibi sacerdotis ma- gni, gener erat Sanaballat Horonites quem fugauit a me. Recor- dare domine Deus meus aduersum eos qui polluunt sacerdotiū iusque sacerdotale, & Leuiticum, Igitur mundani eos ab omni- bus alienigenis, & constitui ordines sacerdotum, & Leuitarum, vnumquemque in ministerio suo, & in oblatione lignorum in temporibus constitutis, & in primitiis. Memento mei Deus meus in bonum, Amen.

populus ligna offert ad ignem altaris nutriendum, cum ope D- ra uirtutum diuina consecratione digna operantur. Ardent ligna, & offert ad i- gnē altaris nutrien- dum, cum opera uir- tutum diuina conse- cratione digna ope- rantur. Ardent ligna & consumuntur in altari holocaustorū, cum in cordibus ele- ctorum opera iusti- tiæ flamma charita- tis perficiuntur.
c Memento mei Deus in bonum. Merito talis conditor, & dedi- cator ciuitatis post multos deuotionis labores memorię se creatoris, & largito- ris omnium bonorū commendat.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Nunquid non in huiuscemodi, &c. Salomon, qui erat sa- pientissimus.
 2 Certe in gentibus multis non erat rex similis ei. i. sapien- tia, diuitiis, & gloria, vt habetur 3. Reg. 3.
 3 Et dilectus Deo suo erat. quod patet ex hoc, quod sibi apparuit in Gabaon, vt habetur 3. Reg. 3.
 4 Et posuit eum Deus regem. quia non debebatur ei regnum ratione primogenitura, sed ex diuina ordinatione, ut habetur primi Paralip. cap. 28.
C 5 Et ipsum ergo duxerunt, &c. ut habetur 3. Re. 11
 6 Nunquid & nos inobedientes faciemus, &c. q. d. manife- stum est quod sic, si duxerimus mulieres alienigenas, cum multum desi- ciamus a sapientia Salomonis, & eius perfectione.

7 De filiis autem Ioiada. quis autem fuerit ille filius Ioiadæ, non exprimitur hic.
 8 Quem fugauit a me. propter malitiam suam.
 9 Recordare domine Deus meus aduersum eos. enormiter & grauius puniendo ad terrorem aliorum.
 10 Igitur mundani eos ab omnibus alienigenis. s. mulierib. separando.
 11 Et constitui ordines sacerdotum & Leuitarum. sicut di- sposuit Dauid rex 1. Par. 24. & 24.
 12 Et in oblatione lignorum. i. in compositione lignorum ad nu- triendum ignem iugiter in altari holocaustorum, quod debebat fieri a sacerdotibus per uices sibi succedendo.
 13 Memento mei Deus. post omnia opera bona prædicta fide- liter, & deuote se suo creatori recommendat. Cui est honor, & gloria in secula seculorum. Amen.

De

MORALITER.

13 Memento mei Deus meus in bonum. Per hoc significatur qd' bonus

bonus prælatus ex debita correctione malorum, remunera- tionem bonorum consequitur supernorum.

Sequentes tertium, & quartum Esdræ libros, utcumque de canone non sunt, expositores ordinarii intactos reliquerunt, qui propterea dicuntur tertius, & quartus. quia apud Græcos, & Latinos superior liber Esdræ, ut dicit Hieronymus in prologo, diuide- batur in duos libros.

C A P. I.

ET fecit Iosias pascha, &c.
 * ANGELO- M. V. S. Iosias factio pasche anno decimo octa- uo regni sui, purgauit terram, & templum, & eiecit figuras idolo- rum, quomodo ad Eu- charistiam accessuri purgare debent terram, id est, corpus ab iniqui- tamentis sordium, & tem-

L I B E R E S D R Æ
 TERTIVS, QVI INTER
 A P O C R Y P H A
 P O N I T V R.

C A P V T I.

ET fecit Iosias pascha in Ierosolymis Domino, & immolauit pasche, quattadecima luna primi mensis, statuens sacerdotes p uices dierum sto- lis amictos, in templo domini. Et dixit Leuitis

templum, id est, animã quæ Dei templum esse debet, & eiecere a cot- de figuras idolorum, id est, turpes imaginatio- nes rerum immunda- rum, ut seruire possi- mus Deo uiuenti, sic- que ei gratum pascha celebremus. non utique in fermento malitiæ, & nequitie, sed in azymis sinceritatis, & uerita- tis.

Et

Incipit postilla uenerabilis Magistri Nicolai de Lyra super tertium librum Esdræ.

C A P. I.

ET fecit Iosias pascha. Liber iste qui dicitur Esdræ tertius, uidetur magis ab alio doctore nescio quo cõscriptus, & ex pluribus collectus. Nam hic describuntur plura quæ in primo Esdræ val- de sufficienter sunt descripta. Non est autem uerisimile quod ipse tot repetiuerit in alio libro sine neces- sitate,

sitate, imo etiam cum nulla, aut parua utilitate. Nec est ar- gumentum contra hoc de libro Paralip. in quo multa scri- buntur quæ habentur in libris Regum. Nec similiter de se- cundo Macha. in quo repetuntur multa quæ sunt in primo scripta, nam alius scripsit librum Paralip. & alius libros Reg. & idem fuit de primo, & secundo Mach. sicut fati paruit i- bidem, & ideo liber iste dicitur a doctores apocryphus, ut patet in prima parte summæ S. Th. de Aq. q. x. art. 6. circa pri- mum argumentū, pp qd' liber iste inter alios nō canonicos

A facris, fertis Israel, vt sanctificarent se Domino, in positione sanctæ arcæ Domini, in domo quam ædificauit Salomon filius Dauid Rex. Non erit vobis tollere super humeros eam. Et nunc deseruite Domino vestro, & curam agite gentis illius Israel, ex parte secundum pagos, & tribus vestras, secundum scripturam Dauid Regis Israel, & secundum magnificentiam Salomonis filii eius, omnes in templo, & secundum particulam principatus paternam vestram, eorum qui stant in conspectu fratrum filiorum Israel. Immolate pascha & sacrificia parate fratribus vestris, & facite secundum præceptum domini

a Et donauit Iosias, &c. **a** Ios. Causa huius festiuitatis hæc, ut omnia secundum leges, & antiquam traditionem paternæ sollemnitatis efficierentur, & quæ prius perperam obseruata erant in melius reformarentur.

Et

lo, & sacerdotibus in pascha, oves numero duo milia, ac vituli centum. Et Iechonias & Semetas & Nathanael fratres, & Hafabias & Oziel, & Coraba in pasche, oves quinque milia, vitulos quingentos. Et cum hæc fierent eleganter, & steterunt Sacerdotes, & Leuitæ habentes azyma per tribus. Et secundum partes principatus patrum, in conspectu populi offerebant Domino, secundum ea quæ

quæ in libro Moysi scripta sunt. Et assauerunt pasche igni, prout oportebat, & hostias coxerunt in emolis, & in ollis cum beneuolencia. Et attulerunt omnibus qui erant ex plebe, & post hæc parauerunt sibi & Sacerdotibus. Sacerdotes enim offerebant adipem vsque dum finita esset hora, & Leuitæ parauerunt sibi & fratribus suis filiis Aaron. Et sacri cantores filii Asaph erant per ordinem, secundum præceptum Dauid, & Asaph: & Zacharias; & Ieddimus qui erat a rege; & ostiarii per singulas ianuas; ita vt non præuaricaretur vnusquisque suam. Fratres enim eorum parauerunt illis. Et consummata sunt quæ pertinebant ad sacrificium Domini. In die illa egerunt pasche; & offerebant hostias super Domini sacrificium secundum præceptum Regis Iosia. Et egerunt filii Israel qui inuenti sunt in tempore illo; pasche, et diem festum azymorum per dies septem. Et non est celebratum pasche tale in Israel; a temporibus Samuel prophetæ: et omnes Reges Israel non celebrauerunt tale pascha, quale egit Iosias, et Sacerdotes, et Leuitæ; et Iudæi, et omnis Israel, qui inuenti sunt in commoratione Ierosolymis: Octauodecimo anno regnantè Iosia celebratum est pasche. Et directa sunt opera Iosia in conspectu Domini sui in corde pleno metuentia, et quæ circa illum quidem conscripta sunt in primitiis temporibus de eis qui peccauerunt, quique

NICOLAUS DE LYRA.

qui ponuntur in Biblia minoris videtur auctoritatis, & ideo ad ipsum exponendum ultimo misi manum, tamen de illis, quæ alibi scribuntur, & hic reperiuntur, intendo breuiter transire, & ad loca remittere, vbi a me diffusius exponuntur. Igitur liber iste in tres partes diuiditur. Nam autor primo quædam alibi scripta repetit, secundo quæ propria sunt huius libri subiungit. c. 3. tertio ad repetendum scripta alibi redit c. 5. ibi. Instante autem. prima adhuc in tres, nam primo repetit quædam capitularem Babilonicam præcedentia. secundo quædam ipsam concomitantia, ibi. Qui usque ad iracundiam. tertio quædam subsequencia c. 1. prima adhuc in tres, quia primo tempore Iosia describitur paschalis celebratio. secundo Iosia mors, & tumultatio, ibi. Et post omnem actum. tertio filiorum eius successio, ibi. Et assumptentes. prima adhuc in duas, quia primo ponitur debita preparatio, secundo paschæ celebratio, ibi. Et hæc cum fierent. Sententia prima partis patet ex diuersis 2. Par. 36. exceptis quæ sequuntur.

1 Hæc de regalibus data sunt secundum promissionem. Ista non refertur ad domum Iosia, ut littera videtur prætere, sed intelligitur de domo ducum regis, secundum quod exprimitur 2. Par. 35. Duces quoque eius sponte quod vouerant, obtulerunt tam populo quam sacerdotibus, & Leuitis. & non exprimitur ibi, quid, vel quantum dederunt, hic autem exprimitur, cum dicitur. Hæc. supple. quæ sequuntur. De rega. da. sunt. i. de bonis ducum regalium, secundum promissionem Deo factam propter quod dicitur in lib. Para. Quod vouerant, obtulerunt, quia notum est promissio facta Deo.

2 Oves numero duo, &c. quod non erat in libro Paralipomenon expressam.

3 Iechonias, &c. iste 1. Par. 35. vocatur Chononias, & est idem nomen in Hebræo, sicut in Latino Nicolaus, & Colaus, & Colinus, & Coletus. Sciendum autem quod hic in sequentibus quæ reperiuntur de aliis libris nomina personarum variantur, & plura, vel pauciora hic, et ibi ponuntur, et numeri personarum, vel animalium maiores, vel minores hic quam ibi, & econuerso, quæ omnia, & similia breuiter sic soluentur. Primo de nominibus, nam multi erant binomii, vel trimonii, ut patuit in pluribus locis veteris, & noui testamenti, & sic idem homo frequenter scribitur sub uno nomine in uno libro, & sub alio nomine in altero. Similiter de pluralitate personarum, quia quando plures concurrunt ad vnum actum, aliqui tacentur in uno libro, qui in alio exprimitur, & econuerso. similiter de numeris dicendum, quod minor numerus includitur in maiori, propter quod quædam minor numerus scribitur in uno loco aliter quam in alio, non est aliqua falsitas nisi minor scribitur cum præcisione maioris, & relatus ad idem simpliciter, quod non est in proposito, & sic patet, quod diuersæ uariationes non arguunt aliquam in scriptura falsitatem.

4 Et hæc cum fierent. Hic consequenter describitur paschæ celebratio, & patet sententia ex diuersis 2. Par. 35. exceptis quæ sequuntur

5 In emolis. i. in ollis aeneis.

6 Et offerebant hostias. s. pacificas ad quas non tenebantur.

7 Super domini sacrificium. quod erat consuetum fieri.

8 Et directa sunt opera Iosia. Hoc non est in Par. sed immediate subditur bellum Pharaonis contra ipsum.

9 In corde pleno metu. i. Dei metum indicantia. **10** Decis qui peccauerunt, &c. isti potissime fuerunt Amon pater Iosia, & Manasses auus eius, sicut patet 4. Reg. & 2. Par.

que irreligiosi fuerunt in Dominum præ omni gente, & qui non quæsierunt verba Domini super Israel. † Et post omnem actum hunc Iosia; ascendit Pharaon rex Aegypti veniens in Charcamis ab itinere super Euphratem, & exiit illi obviam Iosias. & misit rex Aegypti ad Iosiam, dicens: Quid mihi, & tibi est rex Iudæ? Nō sum missus a Domino, ut pugnem contra te, Super Euphraten enim bellum meum est. Festinans descende. Et non est reuersus Iosias super currum, sed expugnare eum conabatur, nō attēdens verbum prophetae ex ore Domini, sed cōstituit ad eum bellum in campo Mageddo, Et descendērunt principes ad regem Iosiam. Et dixit rex pueris suis: Amouete me a prælio. Infirmatus sum enim valde, & statim amouerunt eum pueri ipsius de acie. Et ascēdit super currum secundarium suum, et perueniens Ierosolymam vita functus est, et sepultus est in paterno sepulchro. Et in tota Iudæa lugebant Iosia;

2 Et non est reuer. & c. a
 Hieron. Iosias vir sanctus nō solum peccatorē populū suū suis virtutibus non saluauit, sed & ipse in peccatis illius mortuus est.

Idem. Iudæi hūc psalmi versum. Quæcūque faciet prosperabuntur dictum esse existimāt de Iosia, q̄ solus inter prophetas nos reges nō abierit in consilio impiorū, sed sequutus sit legē Dei. Verum, hoc nō solū de Iosia, sed de nullo sancto rum accipi potest, nisi forte in futuro sæculo.

CAP.

et qui præsidebant cum vxoribus, lamentabant eum vsque in hunc diem, et datum est hoc fieri semper in omne genus Israel. Hæc autem præscripta sunt in libro historiarum regum Iudæ, & singula gesta actus Iosia; & eius gloria, & intellectus eius in lege Domini, quæque gesta sunt ab eo, & quæ non scripta sunt in libro regum Israel, & Iudæ. † Et assumentes qui erant ex gente

4 te Iechoniam filium Iosia; constituerunt regem pro Iosia patre suo, cum esset annorum trigintatrium, & regnavit super Israel mensibus tribus. Et amouit eum rex Aegypti ne regnaret in Ierosolymis. Et multauit gentem argenti talenta centum, & auri talentum vnum. Et constituit rex Aegypti Ioacim fratrem ipsius regem Iudæ, & Ierusalem: & alligauit magistratus Ioacim, & Zaracelem fratrem suum, & apprehendens reduxit in Aegyptum. Annorum erat Ioacim viginti quinque cum regnare cepisset in terra Iuda, & Ierusalem, & fecit malum in conspectu Domini. Post hunc autem ascendit Nabuchodonosor rex Babylonis, & alligans eum in † areolo vinculo perduxit in Babyloniam, & sacra vasa Domini accepit Nabuchodonosor, & tulit, & consecrauit in templo suo in Babylonia. Nam de immunditia illius, & irreligiositate scriptum est in libro temporum regum. Et regnavit Ioachin filius eius pro eo. Cum autem constitutus est rex erat annorum decem, & octo. Regnavit autem menses tres, & dies decem in Ierusalem, & fecit malum in conspectu Domini. Et post annum mittens Nabuchodonosor transmigravit eum in Babyloniam simul cum sacris vasis Domini, & constituit Sedeciam regem Iuda, & Ierusalem cum esset annorum viginti vnus. Regnavit autem annis vndecim. Et fecit malum in conspectu Domini, & non est veritus a verbis quæ dicta sunt ab Ieremia † Propheta ex ore Domini, & adiuratus a rege Nabuchodonosor periurans discessit, & indurata ceruice sua, & corde suo transgressus est legitima Domini Dei Israel. Et duces populi Domini multa ini-

que

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et post omnem actum. Hic describitur Iosia; mors, & eius tumulatio, & patet sententia ex dictis. 2. Paralipom. 35. in fr. cap. hoc excepto.

2 Non attendens verbum prophetae ex ore Domini. Ex hoc loco videtur quod Pharaon misit ad Iosiam vnum de prophetis Domini, quod non dicitur in lib. Paralip. vel ipse Pharaon dicitur hic propheta; nam malis aliquando conceditur actus prophetandi, sicut patet de Balaam Numeri 24.

3 Et assumentes qui erant ex gente Iecho. Hic consequenter describitur filiorum Iosia; successio. & patet sententia ex dictis. 2. Paralipom. 36. & 4. Reg. 23. & 24. & 25. in quibus hæc materia diffuse tractatur, exceptis his quæ sequuntur. Et assumentes qui erant, &c. Iste vocatur Ioachaz. 4. Reg. 23. & 2. Paralip. 36. ad quod potest dici quod erat binomius.

4 Constituerunt regem pro Iosia patre suo, cum esset annorum triginti annorum. Et regnavit super Israel. 4. Reg. & 2. Paralip. dicitur, q̄ erat annorum 23. vnde videtur hic numerus falsificatus per scriptores, vnum 10. vel denarium addentes. Vel oportet dicere, q̄ ibi tacentur 10. anni qui hic exprimuntur, & sic vtrumque esset verum: quia minor numerus includitur in maiori, sicut prædictum est.

5 Et

5 Et alliga. magistratus Ioacim. Fratrem prædicti Ioachaz, non in vinculis, sed iuramento; vt fideliter redderet tributum regi Aegypti, qui constituit eum regem Iudæ pro Ioachaz fratre suo, vt patet 4. Reg. & 2. Paralip. ideo subditur de regno eius. Annorum erat viginti quinque Ioacim, cum regnare cepisset, &c.

6 Et Zaracelem fratrem eius. Et habetur in aliquibus Biblijs; Et Zachariam fratrem suum, id est, ipsum Ioachaz, qui nominatur hic Zacharias.

7 Apprehendens reduxit in Aegyptum. Catenis ligatum, sicut patet 2. Paralip. 36. & 4. Reg. 23.

8 Post hunc autem Nabuchodonosor, &c. Quia fugiebat exercitum Chaldeorum quantum poterat.

9 Et alligans eum in areolo vinculo. Est autem area spatium in quo teruntur blada, inde dicitur areola diminutiuum, & est paruum spatium in quo aliquis ligatus cum catenis potest procedere. & non vltra, & illa catena dicitur areolum vinculum. sic autem fuit de isto dispositum, vt hoc modo in Babylonem duceretur, sed in via mutato consilio emissus fuit in Ierusalem, & ibi interfectus, & cadaver eius proiectum extra portas ciuitatis, sicut prædixerat Ieremias 22. c.

10 Nam, &c. Id est, idololatrias; sicut per oppositum latria dicitur religiositas.

11 Et regnavit Ioachin. Sic debet iste scribi per, n, in fine.

1 Et

A que gesserunt, & impie egerunt super omnes immunditias gentium, & polluerunt templum Domini, quod sanctum erat in Ierosolymis. Et misit Deus patrum ipsorum per Angelum suum reuocare eos, propter quod parceret illis, & tabernaculo suo. Ipsi vero subannabant in Angelis ipsius, & qua die locutus est Dominus, erant illudentes prophetis eius. Qui usque ad iracundiam concitatus est super gentem suam propter irreligiositatem suam, & praecepit ascendere reges Chaldaeorum. Hi occiderunt iuuenes eorum in gladio, in circumitu sancti Templi eorum, & non pepercerunt iuueni, & seni, & virgini, & adolescenti, sed om-

nes traditi sunt in manus ipsorum, & omnia sacra vasa Domini, & regales apothecas resu- mentes tulerunt in Babyloniam, & incenderunt domum Domini, & demolierunt muros Ierusalem, & turres eius incenderunt igne. Et consummauerunt omnia honorificacius, & ad nihilum redegerunt, & reliquos a gladio duxerunt in Babylonem. Et erant serui illius usque dum regnarent Persae, in repletione verbi Domini in ore Ieremiae, quousque + benigne ageret terra sabbatha sua. Omni tempore desertionis suae sabbathizauit in applicatione annorum septuaginta septem.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et misit Deus patrum ipsorum per Angelum suum. i. Ieremiam, qui dicitur hic Angelus, id est, Dei nuntius: & similiter alii prophetae. ideo subditur: Subannabant in Angelis suis, & qua die lo.
- 2 Qui usque ad iracundiam. Hic consequenter autor repetit conuincitiam captiuitatem. & patet sententia ex dictis 4. Regum 25, & 2. Paralip. 36. exceptis quae sequuntur.
- 3 Et praecepit ascendere reges Chaldaeorum. Hoc potest dupliciter exponi. Vno modo referendo ad Iudaeos: & sic est sensus, quod per

per sua peccata meruerunt, quod Deus praeceperet Chaldaeos ascendere ad destructionem ciuitatis, & populi. Praeceptum, id est, praeceperunt. Alio modo, ut referatur ad Deum, de quo praemittitur; Qui usque ad iracundiam, in singulari, ad designandum unitatem essentiae. & subditur: Praeceptum, in plurali, ad denotandum in Deo pluralitatem personarum, sicut Genes. 1. c. Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram, &c.

4 Et consummauerunt omnia. Id est, exterminauerunt.

5 Et reliquos a gladio in Baby. Id est, illos qui gladium euaserant, in Babylonem duxerunt.

CAP. II.

C **R**egnante Cyro, &c. **A** Cyril. Age, res Cyri gestas ad Christi mysterium traducamus. Cyrus patre Cambyse rege Persarum, qui omnes fere aetatis suae homines pietate anteibat, matremque Mandanne Assuagii filia regis Medorum ortus est, id est, diuersis parentibus natus; cum aliud sit genus Persarum, aliud Medorum. Et Christus matrem sacram Virginem, cum naturam humanam haberet, obtinuit, patrem autem habuit neminem, praeter eum qui alterius omnino naturae est, & omne creatum mirum in modum excellit. Cyrus innumeras gentes coniecit, ciuitatesque sibi ciuitates subegit, thesauros abditos, arcanaque secretorum obtinuit, Israeleque longa seruitute redemit. Emmanuel quoque; cunctorum qui sub caelo sunt, imperium tenuit. Omnis ciuitas eum veluti Saluatorem suum libenti animo excepit; genus humanum a diabolo liberum

C **A** **P.** **I** **I.** **R**egnante Cyro rege Persarum in consummatione verbi Domini in ore Ieremiae, suscitauit Dominus spiritum Cyri regis Persarum, & praedicaui in toto regno suo simul per scripturam, dicens: Haec dicit Cyrius rex Persarum: Me constituit regem orbis terrarum Dominus Israel, Dominus excelsus, & significauit mihi aedificare domum sibi in Ierusalem, quae est in Iudaea. Si quis est ex genere vestro, Dominus ipse ascendat cum eo in Ierusalem. Quotquot ergo circa loca habitant, adiuuent eos qui sunt in loco ipso, in auro, & argento, in dationibus cum equis, & iumentis, cumque; aliis quae secundum vota apponuntur in aedem Domini quae est in Ierusalem. Et stantes principes tribuum, pagorum, & Iudaeae ex tribu Benjamin, & sacerdotes, & Leuitae quos excitauit Dominus ascendere, & aedificare domum Domini quae est in Ierusalem, & qui erant in circumitu eorum: adiu-

berum reddidit: in inferos profectus, thesauros abditos, arcanaque secretorum exhaulit, portas aereas generose contriuit, nis qui vinculis tenebantur, dixit: Exite continuo, & caetera. Cyrus cum pecuniam dedisset Ierosolymitanum Templum instaurare praecipit. Emmanuel Ecclesiam suam veluti Ciuitatem sanctissimam, celeberrimamque construxit; & gentilem insolentem velut Babylonem funditus sustulit. Cyro Deus ait, Vocauit te nomine meo. Emmanuel certe Dominus appellatur, quam humanam na-

turam assumpserit, & caetera.

✽ Lactantius. Iudaei oppugnati a rege Babyloniae captique, diuturnum seruitium pertulerant, donec septuagesimo post anno eos Cyrus maior tertis, ac sedibus suis redderet; qui per idem tempus in Persas suscepit imperium, quo Romae Tarquinius Superbus.

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. I I.

Diuiso. **R**egnante Cyro rege Persarum in consummatione verbi Domini in ore Ieremiae. Hic consequenter autor repetit facta captiuitatis consequentia. & diuiditur in duas partes. quia primo ponitur prosperitas de captiuitate redeuntium. secundo aduersitas ipsorum aedificantium. ibi: In Artaxerxis. Sententia primae partis patet ex dictis 1. Esdrae 1. exceptis quae sequuntur. Salmanasaro praesidi. Id est, Zorobabel aliter sic nominato, qui fuit princeps redeuntium de captiuitate. Athusea argentea triginta. Id est, sycphi argentei.

Et enumerata sunt Salmanasaro simul cum his qui ex captiuitate Babyloniae venerant in. Id est, sibi uadita, vel expedita. In Artaxerxis autem re. Persarum tempore. Hic consequenter ponitur aduersitas aedificantium. Redeuntium. n. de captiuitate caperunt: reddi ficare templum, sed fuerunt impediti per Samaritanos. & patet sententia partis huius ex dictis 1. Esdrae 4. cap. exceptis quae sequuntur. In Artaxerxis autem regis Persarum. Iste fuit Cambyses filius Cyri, qui vocabatur Cambyses nomine proprio, & Artaxerxes nomine regio, sicut Imperatores Romani Caesares, & cum hoc nomine proprio, ut Iulius, Tyberius, & huiusmodi. Rathimus ab accidentibus. Scribebat enim chronicas, in quibus continerentur contingentia suo tempore.

CAP. III.

Li. II. Ant. 3

A **R** Ex Darius, & cetera.

Iosephus.

Post magorum interitum, qui defuncto Cambyse, principatum Persarum tenuerunt, hi qui septem Domini nuncupabatur apud Persas, filium Histaspis Darium, regem ordinauerunt. Qui dum priuatus esset, Deum orant, si fieret rex, omnia Dei uasa, quanta essent Babylonie ad templum Ierosolymitanum mittere se promissit. Contigit autem eodem tempore proficisci Zorobabel ducem captiuorum Iudeorum ab Ierosolymis ad Darium, qui regi quondam amicus exiterat.

B **Deum** orant, si fieret rex, omnia Dei uasa, quanta essent Babylonie ad templum Ierosolymitanum mittere se promissit. Contigit autem eodem tempore proficisci Zorobabel ducem captiuorum Iudeorum ab Ierosolymis ad Darium, qui regi quondam amicus exiterat.

C **Vnde** corporis eius custos cum alijs duobus dignus iudicatus, quem sperauerat honore potitus est. Primo

CAP. III.

Ex Darius fecit coenam magnam omnibus uernaculis suis, & omnibus magistratibus Mediae, & Persidis, & omnibus purpuratis, & praetoribus, & consulibus, & praefectis sub illo ab India usque Aethiopiam, centum vigintiseptem prouincijs. Et cum manducassent, & bibissent, & satiati reuerterentur, tunc Darius rex ascendit in cubiculum suum, & dormiuit, & expergefactus est. Tunc illi tres iuuenes corporis custodes, qui custodiebant corpus regis, dixerunt alter alteri: Dicamus unusquisque nostrum sermonem qui praecellat: & cuiuscunque apparuerit sermo sapientior alterius, dabit illi rex Darius dona magna, purpura cooperiri, & in auro bibere, & super aurum dormire, & currum auro freno, & cidarim byssinam, & torquem circa collum, & secundo loco sedebit a Dario propter sapientiam suam, & cognatus Darii vocabitur. Tunc scribentes singuli suum uerbum signauerunt, & posuerunt subtus ceruicem Darii regis, & dixerunt: Cumque surrexerit rex, dabimus illi scripta nostra, & quodcunque iudicauerit rex e tribus, & magistratus Persidis, quoniam uerbum eius sapientius est, ipsi dabitur uictoria, sicut scriptum est. Unus scripsit, Forte est uinum. Alius scripsit: Fortior est rex. Tertius scripsit: Fortiores sunt mulieres: super omnia autem uincit ueritas. Et cum surrexisset rex, acceperunt scripta sua, & dederunt illi, & legit. Et mittens uocauit omnes magistratus Persarum, & Medos, & purpuratos, & praetores, & praefectos, & federunt in concilio, & lecta sunt scripta coram ipsis, & dixit: Vocate adolescentes, & ipsi indicabunt uerba sua. Et uocati

fiones, requieuit.

mo uero imperij sui anno, Darius summo apparatu, coenam exhibuit amicis, & cetera. Rex Darius ad cubiculum ueniens, paucum noctis requiescens, & expergefactus, quod noctis restabat reliquum in somno protraxit: sermonemque ad tres corporis custodes conuertit, promissitque summo honore fulciendum, qui eius interrogationi sapienter respondere uoluisset: Cum igitur dona illis promississet, primum interrogauit, Utrum fortius sit uinum: secundo, Utrum rex: tertio, Utrum mulieres, aut his omnibus magis fortior sit ueritas? Has cum illis proposuisset quae-

Et

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. III.

R Ex Darius. Repetitis eis quae sunt alibi scripta hic consequenter ponuntur quae sunt huius libri propria quae consistunt circa solutionem unius questionis, cuius primo ponitur occasio. Secundo eius propositio, & triplex opinio, ibi. Tunc scribentes. Tertio opinionum examinatione, ibi: Et mittens. Quarto unius approbatio, & remuneratio, ibi: Et omnes populi. Circa primum dicitur: Rex Darius secundum Latinos, & Graecos iste fuit filius Histaspis: secundum Hebraeos uero ipse fuit filius Assueri, & Esther reginae, secundum quod dixi plenius in principio libri Esther, & 1. Esdrae 4. & Dan. 9. ubi secutus sum in hoc dictum Hebraeorum, tanquam uerius iudicio meo.

1 On. uer. su. id est, seruientibus in domo sua.

2 Et omnibus magistratibus Me. Ipsi reddebatur ratio de tributis, & obuentionibus regni.

3 Et omnibus purpura. id est, nobilibus genere, quibus licitum erat purpura uestiri pro sua nobilitate.

4 Et praetoribus. Qui causas iudicabant in palatio.

5 Et consulibus. Qui erant de stricto consilio.

6 Et praefectibus. id est, balinis, & praepositis in regni partibus diuersis.

7 Ab India. Ex hoc uidetur, quod iste fuit filius Assueri, ut dicunt Iudei. Nam Assuerus in principio libri Esther dicitur regnasse ab India usque ad Aethiopiam super 127. prouincias, & isto modo dimisit regnum filio suo. Cetera patent usque ibi.

8 Et dor. scilicet modicum.

9 Et ex. fact. est. ita quod uolebat uigilare, & ex hoc custodes corporis sui habuerunt occasionem proponendi inter se questionem ad faciendum regi solatium, & ex hoc patet prudentia regis, qui magis uolebat transire tempus in aliquo utili, quam in ludis inhonestis, aut nullius

nullius utilitatis.

21 Dica. unus. nostrum sermonem. De eadem questione, ut patet ex sequentibus.

12 Qui praecellat. id est, prout melius sciuerit. Nam dictum cuiuslibet trium non poterat esse excellens simpliciter, sed unius tantum. Cetera patent usque ibi.

13 Purpura cooperiri, &c. id est, uestiri.

14 Et in auro bibere, &c. id est, in scypho auro.

15 Et super aurum dormire, &c. id est, super lectum panno auri phrygiato ornatum.

16 Et currum auro freno. id est, freno deaurato.

17 Et cidarim byssinam. id est, mitram, uel cucufam de bysso, quae est species lini candidissimi.

18 Et torquem circa collum, &c. Talibus enim utebantur tantum excellentes uiri ratione generis, uel sapientiae, seu alterius excellentiae.

19 Et secundo loco, &c. id est, in secunda mensa.

20 Sedebit a Dario, &c. Et hoc concessit rex per scriptum, ut patet circa medium. 4. cap.

21 Tunc scribentes, &c. Hic consequenter ponitur questionis propositio. & circa eam triplex opinio. Fuit autem questio de fortitudine: quid inter alia sit fortius, ut patet ex sequentibus. Sic ergo dicitur: Tunc scribentes singuli, &c. In singulis schedulis.

22 Signauerunt, &c. Sigillis proprijs ne fieret ibi aliqua mutatio, & ut manifeste appareret, cuius esset qualibet schedula.

23 Et posuerunt subtus ceruicem Darii regis, &c. Quando post uigiliam redijt ad dormiendum. Cetera patent usque ibi.

24 Ipsi dabitur uictoria. id est, uictoriae praemia in parte praecedenti expressa. Cetera patent.

25 Et mittens. Hic consequenter ponitur diuersarum opinionum examinatione. Et primo examinatores uocantur. Et patet litera usque ibi.

1 Indica

Diuisio.

a Et cepit prior, &c. * Cyrill. Primus adolescens qui de-
dit vino aduersus omnes potentiam, carnalium voluptatum
feruori donauit vi-
ctoriam.

* Ambr. Fit nonnun-
quam grauior tumul-
tus, quia vino mens
peruertitur ebriofa,
& non meminit regis,
vel magistratus, vt
scriptum est. Et omnia
aperte facit loqui,
& non meminerunt
cum biberint, amicitia,
nec fraternæ ne-
cessitudinis. Sed non
multo post sumunt
gladios: & cum a vino
mersi fuerint, & sur-
rexerint, non memi-
nerunt

sunt, & introierunt. Et dixit illis: Indicate nobis de his quæ scri-
pta sunt. Et cepit prior, qui dixerat de fortitudine vini, & di-
xit: Viri, quam præualet vinum omnibus hominibus qui bi-
bunt illud. Seducit mentes. Itemque regis, & orphani facit
mentem vanam. Item serui, ac liberi, pauperis, ac diuitis, & om-
nem mentem conuertit in securitatem, & iucunditatem, & non
meminit omnem tristitiam, & debitum, & omnia præcordia
facit honesta, & non meminit regem, nec magistratum, & om-
nia per talenta loqui facit. Et non meminerunt cum biberunt
amicitiam, nec fraternitatem: sed non multum post sumunt gla-
dios, & cum a vino merserint, & surrexerint, non meminerunt
quæ gesserunt. O viri num præcellit vinum? Quis sic cogitat
facere? Et tacuit hoc dicto.

nerunt ipsi quæ gesserint. Habet ergo etiam dignam merce-
dem tumultus. Præterea citharam, psalteria, tympana, quæ
cognouimus conui-
uijs frequenter adhi-
beri, vt vino, & can-
tu excitentur libidi-
nes; Plerique etiam
Perisco more mulie-
res dignas temulen-
torum consortio in-
duci iubet, &c. Non
immerito ergo vae il-
lis qui mane ebrietatis
potum requirunt,
quos conueniebat
Deo laudes referre.
& vacare orationi.
Merito vae, qui salu-
tem relinquis, mor-
tem eligis.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Indi. &c. quæ ser. su. Id est, rationes dictorum vestrorum: nam scripserant tantummodo conclusiones, sicut scripta sunt. Secundo, rationes cuiuslibet opinionis explicantur. Et primo primæ. cum dicitur: Et cepit prior. Secundo secundæ, in prin. c. 4. Tertio tertiæ, ibi: Tertius, &c. Circa primum dicitur.
- 2 Vi. præ. vi. q. d. valde multum. Ideo subditur.
- 3 Om. h. qui bi. il. Quod probatur per id quod subditur.
- 4 Se. me. Si enim poterit ultra mensurâ, aufert rationis usum quæ est superior vis hominis, & per consequens præualet oib. inferiorib. u. is.
- 5 Itemq; re. & or. fa. men. v. Id est, facit cogitare maiora factis, quam homo possit, & sic in actu se inuicem, & v. ue.
- 6 Item ser. ac li. hoc additur, vt nullus status hominum excludatur.
- 7 Con. in se. & iu. Homines enim bene potati non timent aliquem aduersarium, & habent cor iucundum: quia dant obliuioni omnem tristitiæ causam. Id. o. subditur.
- 8 Et non me. Oblinisci facit.

- 9 Om. tri. & de. Quo quis est obligatus.
- 10 Et om. præ. fa. ho. Quia facit de seipso opinari magna.
- 11 Et non me. re. Quia tunc non timet eorum potentiam.
- 12 Et om. per. Sicut aliquando bene potatus dicit: Ego non darem hoc pro mille libris, quod non valet aliquando vnam. vel, Ego magis vellem perdere mille libras, quam hoc, vel illud, quod tamen non habet aliquando valorem viginti solidorum.
- 13 Et non me. cum bi. a. pristinam.
- 14 Nec fra. Id est, consanguinitatem, vel affinitatem.
- 15 Sed non mu. post. id est, ex parua occasione.
- 16 Su. gla. contra seiuicem.
- 17 Et cum a vi. emer, id est, ebrietate soluta.
- 18 Non me. quæ gesse. propter ligationem memoriæ, & si recorderentur hoc tamen est imperfecte.
- 19 O viri num præc. q. d. immo præcellit.
- 20 Quis sic co. fa. id est, sic facit cogitare? Et est hypallage, sicut istud, Perflauit fistula buccas.

9 Om.

CAP. IIII.

C A P. IIII.

a Et inchoauit seq. &c. * Cyrill. Secundus autem qui hoc dedit regi, ænigmatice significauit mundanam plus posse gloriam. Et duo quidem adolescentes ferunt imaginem corporis compositi ex materia, & forma. Et alter quidem cupiditati, alter vero iræ tribuit victoriam. Est enim ira res tyrannica.

* Irenæus. Ad utilitatem gentium, terrenum regnū positum est a Deo, non a diabolo, qui nunquam omnino quietus est, immo quæ nec ipsas quidem gentes vult in tranquillo agere, vt timentes regnum humanum, non se alterutrum homines vice piscium consumant

inchoauit sequens dicere, qui dixit de fortitudine regis. O viri num præcellunt homines, qui terrâ, & mare obtinent, & omnia quæ in eis sunt? Rex autem super omnia præcellit, & dominatur eorum, & oë quodcunq; dixerit illis, faciunt. Et si miserit illos ad bellatores, vadunt & demoliunt mōtes, & muros, & turres. Iugulant, & iugulat, & regis verbum non prætereunt. Nam si vicerint, afferunt regi oia quæcunq; prædati fuerint. Similiter, & alii oēs, & quotquot non militat, nec pugnât, sed colunt terrâ, rursum cum fuerint metetes, afferunt tributa regi. Et ipse vnus solus si dixerit, occidite, occidunt: dixerit remittite, remittunt: dixerit percutite, percutiunt: dixerit, exterminate, exterminant: dixerit ædificate, ædificant: dixerit excidite, excidunt: dixerit plantate, plantant, & ois plebs, & virtutes eū obaudiunt, & super hoc ipse recumbit, & bibit, & dormit,

consumant, sed per legum positiones repercutiant multiplicem gentium iniustitiam. Et secundum hoc, ministri Dei sunt in hoc ipsum seruientes potestates, quæ sunt a Deo ordinatæ. Manifestum est, quomam mentitur diabolus, dicens: Mihi tradita sunt regna, & cui volo, do ea. Cuius enim iussu homines nascuntur, huius iussu, & reges constituuntur, apti his qui in illo tempore ab ipsis regantur. Quidam enim illorum ad correctionem, & utilitatem subditorum dantur, & conseruationem iustitiæ, qui-

dam autem ad timorem, & pœnam, & increpationem, & cætera.

a Tertius

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. IIII.

- 1 ET inchoauit sequens dicere, qui dixit de fortitudine regis. O viri num præcellunt homines, qui terrâ, & mare obtinent, & omnia quæ in eis sunt? Rex autem super omnia præcellit, & dominatur eorum, & oë quodcunq; dixerit illis, faciunt. Et si miserit illos ad bellatores, vadunt & demoliunt mōtes, & muros, & turres. Iugulant, & iugulat, & regis verbum non prætereunt. Nam si vicerint, afferunt regi oia quæcunq; prædati fuerint. Similiter, & alii oēs, & quotquot non militat, nec pugnât, sed colunt terrâ, rursum cum fuerint metetes, afferunt tributa regi. Et ipse vnus solus si dixerit, occidite, occidunt: dixerit remittite, remittunt: dixerit percutite, percutiunt: dixerit, exterminate, exterminant: dixerit ædificate, ædificant: dixerit excidite, excidunt: dixerit plantate, plantant, & ois plebs, & virtutes eū obaudiunt, & super hoc ipse recumbit, & bibit, & dormit,
- 2 Et si mi. il. ad bell. id est, ad principes belli.
- 3 Vadunt. Cum eis ad pericula mortis.
- 4 Et de. moq. Id est, castra in montibus sita, muros suffodiendo, & deiciendo. Cætera patent vsque ibi.

- 7 Et ipse vnus sol. Qui dominatur omnibus, tam bellatoribus, quam agricolis.
- 8 Si dixerit. Bellatoribus.
- 9 Occidite, occidunt. Deuictos: Cætera patent vsque ibi.
- 10 Dixerit ædifi. Fabris lapidum, & lignorum.
- 11 Dixerit plantate. Agricolis.
- 12 Et omnis plebs. Quantum ad minores homines.
- 13 Et virtutes. Quantum ad maiores.
- 14 Eum obau. Eius exequendo mandata.
- 15 Et su. hoc ipse recum. & bi. Splendide.
- 16 Et dor. Pacificæ, & quiete: sicut 3. Reg. 20. dicitur, q. Benadad rex Syria bibebat in umbraculo suo, exercitu suo ad prælium missis.

7 Et

1 Hi

A 2 Tertius qui dixerat de mul. &c.

* Cyrillus. Tertius Zorobabel. per mulierem quidem ostendit virtutum finem esse charitatem in Deum, & in proximum. Per veritatem vero finem cognitionum, siue eorum que sunt principium, nepe Deum.

Lib. 18. ciuit. cap. 36.

B Esdras in eo prophetasse intelligendus est, quod inter iuvenes quosdam orta questione, quid amplius valeret in rebus? cum reges, vnus dixisset; alter vinum; tertius mulieres, que plerumque regibus imperaret; idem tamen tertius veritatem super omnia demonstrauit esse victricem. Cō-

sulto autē Euangelio Christum cognoscimus esse veritatem.

Hi autē custodiunt in circuitu eum, & non possunt ire singuli, & facere opera sua, sed in dicto obaudientes sunt ei. Viri quomodo non præcellit rex q sic diffamatur? Et tacuit. Tertius qui dixerat de mulieribus, & veritate, hic est Zorobabel, cæpit loqui. Viri, non magnus rex, & multi homines, nec vinum præcellit. Quis est ergo qui dominatur eorum? Nonne mulieres genuerunt regem, & omnem populum qui dominatur mari, & terre, & ex illis nati sunt, & ipsæ educauerunt eos qui plantauerunt vineas ex quibus vinum fit? Et ipsæ faciunt stolas omnium hominum, & ipsæ faciunt gloriam hominibus, & non possunt homines separari a mulieribus. Si congregauerint aurum, & argentum, & omnem rem speciosam, & viderint mulierem vnā bono habitu, & bona specie, omnia hæc relinquentes in eam intendunt, & aperto ore conspiciunt, & eam magis alliciunt quam aurum, & argentum, & omnem rem pretiosam. Homo patrem suum relinquit, qui enutriuit illum, & suam regionem, & ad mulierem se coniungit. Et cum muliere remittit animam, & neque patrem meminit, neque matrem, neque regionem. Et hinc oportet vos scire, quoniam mulieres dominantur vestri. Nonne doletis? Et accipit homo gladium suum, & vadit in viam facere furta, & homicidia, & mare nauigare, & flumina, & leonem videt, & in tenebris ingreditur, & cum furtum fecerit, & fraudes, & rapinas, amabili suæ affert. Et iterum diligit homo uxorem suam magis, quam patrem, aut matrem. Et multi dementes facti sunt propter uxores suas, & se ui facti sunt propter illas, & multi perierunt, & iugulati sunt, & peccauerunt propter mulieres. Et nunc credite mihi, quia magnus est rex in potestate sua, quoniam omnes regiones verentur tangere eum. Videbam tamen Apemen

b Videbam Apemen, & cetera, Ambr. Multos iuvenes que emigrant sibi puellas formæ elegantioris, quarum amore capti turpi seruitio sese dederunt. Videbatur Apemena cōcubina Durii sedens ad dexteram eius, aurens de capite eius diadema, & suo imponens vertici, palmis faciem eius sinistra manu verberans, &c. Sed quod ista magno allegamus ambitu, &c. * Chrysof. Qui meretricibus dat, ridiculus, & infamis est, & multos sibi inimicos parat, & breuē voluptatem, vel nullam potius. Muliebre enim genus temerarium est, & inferno eius similitur cupiditas, tunc cessat

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Hi autē cu. in cir. Ne aliquis accedere possit ad sibi nocendum.
- 2 Et non po. ire sin. Ad ea loca sua sine regis licentia.
- 3 Sed in di. ob. lu. ci. i. obediens, quod dixit exequendo.
- 4 Viri, &c. sic di. i. cuius fama in potestate, dignitate, & consimilibus sic diffunditur, sicut de Christo dicitur Mat. 9. Diffamauerunt eum per totam illam terram.
- 5 Tertius. Hic ponitur motiua tertiæ opinionis, que habet duas partes, & primo confirmatur prima, secundo secunda, ibi; Et inchoauit. Prima vero pars dupliciter confirmatur. Primo rōibus. Secundo exēplis, ibi; Et nunc credite mihi. Circa primū primo ponitur nomē illius que tenuit tertiā opinionē, cū dicitur; Ter. qui di. de mu. & veri. hic est Zo. Licet. i. Indus esset natione, tñ erat vnus de custodiētibus corpus regis, que erat Gentilis, & sicut dicūt Hebræi, hoc fecit Esther huius regis mater que erat Indæ natione, vt patet Esther 2. Ideo promouit Indeos quāntū potuit, vt patet de Mardocheo. Et idē dicunt de Zorobabel, & Nehemia qui fuit regis pincerna. Latini vero dicunt, que fuit familiaris isti Dario, ante quam promoueretur ad regnum, qui nec erat de semine regio, & ideo promotus in regem fecit eum corporis sui custodem.
- 6 Cæpit loqui. Pro suæ opinionis confirmatione. Et primo remouet aliorum sententiam, dicens.
- 7 Viri. non ma. rex, & mul. ho. i. non præcellit rex ratione sui, nec ratione populi sibi subiecti, sicut dixerat secundus.
- 8 Nec vinum præcellit. Sicut dixerat primus.
- 9 Quis est ergo. Hic consequenter profertur suum propositum, dicens; Quis est er. qui do. eo. i. regis populi, & vini. Et respondet.
- 10 Nonne mul. ge. & om. po. q. d. manifeste patet que sic, & sic præcellunt, quia causa prior est suo effectu. Licet autem mulier in generatione prolis habeat rationem passiuam ministrando materiam; tamen in alio se habet in ratione actiua. s. materiam preparando, & cōceptū factū fouendo, & nutriendo ante partū, & post, & sic repellitur dictū secundum.
- 11 Et ipsæ educauerunt. Modo prædicto.
- 12 Eos qui plantauerunt vi. ex qui. vi. Et sic repellitur dictum primū; quia quod præcellit maiori, præcellit, & minori, sic est in proposito. Nam educando vinearum plantatores, mulieres sunt maiores, & eadem ratione plantatores vinearum ipso vino.
- 13 Et ipsæ faciunt stol. om. ho. i. vestes, & ornamenta in quibus homines gloriantur. mulieres enim in terra illa faciunt talia artificia.
- 14 Et non pos. homi. sep. a mu. s. corde, licet aliquando separantur corpore. Inclinatio namque naturalis est in viro ad amorem mulieris, que non potest totaliter aboleri, quod declarat per effectum, dicens.
- 15 Sic congregauerunt aurum, & argentum, & omnem rem speciosam. Quæ nati sunt animus hominis allicere.
- 16 Et viderint mulierem, &c. i. honestam, & pulchram.

Distin.

- 17 Omnia hæc in eam. i. eam attente respiciunt.
- 18 Et aperto ore. i. capiti eius pulchritudine.
- 19 Conspiciunt. Tanquā a tonitruo, & mirantes eius pulchritudine.
- 20 Et eam mag. al. Hoc dupliciter potest exponi. Vno modo, quod sit ibi hypallage, i. eos allicit ipsa mulier. & sic quod sequitur.
- 21 Mag. q. au. Est nominatiui casus. Alio modo sine tali figura. Et cā al. i. nituntur ad se trahere, & sic quod sequitur; Mag. q. au. est accusatiui casus. & hoc probatur per hoc que sequitur. Et om. pr.
- 22 Homo pa. Hic consequenter declarat propositum per parentes, qui sunt maxime diligendi, & per terram natiam ad quam quilibet naturaliter afficitur, & tamen istis vxorum dilectio præponatur. Et patet vsque ibi.
- 23 Et ad mu. se con. s. se ipsum per matrimonium.
- 24 Et cum mu. re. ani. su. Aliunde ipsa re. habendo, & in vxorem totaliter ponendo per dilectōnem. Ex quo concludit.
- 25 Et hinc oportet vos sci. quā mu. do. ve. & per consequens multo magis hominum aliorum; loquebatur enim regi, & magnatibus suis.
- 26 Non. do. Quod potest exponi dupliciter; Vno modo negatiue. q. d. non; quia voluntarie eis seruitis. Alio modo affirmatiue. q. d. eis estis subiecti malis gradibus vestris.
- 27 Et ac. Hic consequenter declarat intentum ex magnis periculis, quibus homo se exponit pro amore vxoris, cum dicitur;
- 28 Et acci. ho. gla. su. i. arma sua.
- 29 Et va. in vi. fa. fur. Ad depradandum transeuntes, cui imminet periculum mortis a viatoribus se defendentibus, & a publica iniuria.
- 30 Et ma. na. vbi ē mortis periculū a fluctibus maris, et ab aduersariis.
- 31 Et leo vi. Per quem intelliguntur etiam alia bestia terribiles.
- 32 Et in te. ing. Vbi lubricum, & casum periculosum patitur.
- 33 Et cum fur. se. &c. ama. su. i. vxori suæ omnibus prædilectis.
- 34 Affert. q. d. omnia pericula prædicta subiit, vt satisfaciat vxori eius, & gratiam habeat.
- 35 Et ite. di. Repetitio ē eius que sup. dictū est ad maiore expressionē.
- 36 Et mul. de. fa. sunt pro vx. su. Ex amore nimis excessiuo. Vnde Salomon sapientissimus sic fuit infatuatus. Per hoc autem repellitur illud quod dixit primus de vino, que seducit mentem; quia ebrietas aufert usum rationis tantum ad horam, amentia vero per longum tempus, & aliquando vsque ad mortem. 3. Reg. 11.
- 37 Et ser. fa. su. pro. il. Quia pugnantem pro defensione vxorum, capti sunt in bello, & sic subditi seruituti.
- 38 Et mul. pe. & in. su. Vnde Abraham timuit interfici pro Sara. Genes. 12. & similiter Isaac. Genes. 26.
- 39 Et pec. pro. mu. Sicut patet de Adam, Dauid, & Salomone, qui fuerunt maximi.
- 40 Et nunc. Hic consequenter declarat propositum per exemplum. Et patet litera vsque ibi.

cessat, cum omnibus rebus amantem spoliavit; immo nec tunc quidem, sed magis conuiciatur, & insultat iacenti, eumque maiorem in modum ridet, & tot cum malis circumuenit, quæ nullo pacto narrari possent.

Et veritas magna est, & fortior, &c. * Cyril'. Audi quomodo sapienter Esdras scribat: Omnis terra veritatem inuocat, & cælum eam benedicit, & omnia opera commouetur, ac tremunt. Quoniam & beatus Dauid clamat de Deo, qui omnibus præsidet, Qui respicit terram, & facit eam tremere.

* Idem. Orpheus Deum in circumscriptione significare voluit, qui vniuersum complectatur, atque adeo fines maris tremantibus montibus, & toto mundo. Sic enim inquit scriptura diuinitus inspirata: Omnis terra veritatem inuocat, & cælum eam benedicit, & omnia opera mouentur, & tremunt.

* Maximus.

* Maximus. Animus qui prætulit virtutem, & cognitionem, maluitque animam affectionum præua seruitute priuatam esse, ait: Præpotentes sunt mulieres, & super omnia vincit veritas. Mulieres quidem appellans virtutes deificas: ex quibus constat erga Deum, & in se vniuersa dilectio. Veritatem autem dixit

D. Centurie 3. loco. 2. 20. cap. 30.

filiam Bezacis mirifici concubinam regis sedentem iuxta regem ad dexteram, & auferentem diadema de capite eius, & imponentem sibi, & palmis cædebat regem de sinistra manu. Et super hæc aperto ore intuebatur eam, & si attulerit ei, ridet: nam si indignata fuerit ei, blanditur: donec reconcilietur in gratiam. O viri, cur non sunt fortiores mulieres? Magna est terra, & excelsum est cælum, quæ ista agunt. Et tunc rex, & purpurati intuebantur in alterutrum. Et inchoauit loqui de veritate. O viri, nonne fortes sunt mulieres? Magna est terra, & excelsum est cælum, & velox cursus Solis conuertit in gyro cælum in locum suum in vna die. Nonne magnificus est qui hæc facit? Et veritas magna, & fortior præ omnibus. Omnis terra veritatem inuocat, cælum etiam ipsam benedicit, & omnia opera mouentur, & tremunt eam, & non est cum ea quicquam iniquum: Vinum iniquum, iniquus rex, iniquæ mulieres, iniqui omnes filii hominum: & iniqua illorum omnia opera, & non est in ipsis veritas, Et in sua iniquitate peribunt, & veritas manet, & inualefcit in æternum, & viuunt, & obtinet in sæcula sæculorum. Nec est apud eam accipere personas, neque differentias: sed quæ iusta sunt facit omnibus, iniustis, ac malignis: & omnes benignantur in operibus eius. Et non est in iudicio eius iniquum; sed fortitudo, & regnum, & potestas,

solam, & vnicæ eorum quæ sunt causam, & principium, regnum, potestatem, & gloriam: ex qua, & per quam omnia facta sunt, & fiunt, ac vt sint, ab ea, & per quam tenentur, illiusque nomine qui Deum diligunt nullum studiū, ac motum præmittunt.

* Hieronym. Veritas labore re potest, vinci non potest.

* ATHANASIVS.

Veritas tibi in consilio adsit, quæ regum, & in prius Christianorum tutela est, cum ea vos regna administ

Dial. r. adu. Pel.

Apolo. ad Constan.

F

nistrare tutissimū est, cū dicat sacra scriptura: Misericordia, & veritas,

Prou 20.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Sedentem iuxta regem. Id est, in nobiliori loco; quia dextera pars est melior, & fortior.
2 Et auferentem diadema, &c. & imponentem sibi. Per hoc insinuantem se rege digniorem.
3 Et palmis cædebat. Tanquam sibi subditum, & seruum.
4 Et super hæc aperto. Sicut homo cupidus, & sic eius amore captus, vt non auderet sibi in aliquo contradicere, propter quod adhuc subditur.
5 Et si attulerit ei, ridet. Ita quod ad mutationem vultus mulieris, mutabitur vultus, & animus regis, sicut seruus letatur, quando dominus suus sibi ostendit vultum bonum, & tristatur quando sibi præterdit durum: propter quod concluditur.
6 O viri, cur non sunt fortiores. q.d. patet quod sic; quia si verum est hoc de rege, multo fortius de alijs hominibus sibi subiectis communiter loquendo.
7 Magna est terra, & excelsum, &c. scilicet, quæ sunt in his inferioribus: nam per motum cæli educuntur ad actum formæ, quæ sunt in potentia materia, quæ materia pro maiori parte est terra. nam corpora mista sunt a Domino de terra. Hoc autem intenderit hic Zorobabel quasi quoddam principium ad probandum; secundam partem suæ opinionis. s. de veritate. Nam ad hoc incipit, vt videbitur.
8 Et tunc rex, & purpurati. Mirantes eius sapientiam, & eloquentiam, & etiam constantiam, ostendendo subiectionem regis, & magnatorum respectu suarum vxorum curam eis: probabile, tamen est quod ille rex de quo loquitur hic Zorobabel, non erat ille Darius, sed alius qui præcesserat, nam inter Cyrum, & Dariū fuerunt alii reges.
9 Et inchoauit. Hic consequenter Zorobabel declarat secundam partem suæ sententiæ. Et primo continuat se ad præcedentia.
10 O viri, nonne fortes. q.d. patet ex dijs, & sic, sed adhuc veritas est fortior. Ad cuius ostensionem dicitur.
11 Magna est terra, & excelsum. Sicut patet ad sensum.
12 Et velox cursus. Cuius probatio subditur, cum dicitur.
13 Conuertit in gyro, &c. in v.d. s. naturali. in qua per motum primi mobilis reuoluitur Sol a puncto Orientis ad eundem punctum. & sic est hic hypallage, quia Sol non reuoluit cælum, sed conuerso, sicut, Perflauit fistula buccas.
14 Nonne magnificus. Id est, magne potentia.

- 15 Qui hæc facit. q.d. manifeste patet, quod sit. Hoc tamen facit intelligentia mouens orbem, cuius virtutem in infinitum excedit virtus primæ veritatis, quæ est ipse Deus, ideo subditur.
16 Et veritas, &c. om. ter. ve. Id est, omnes habitantes habitantes in terra, dubia, & obscura querunt manifestari per infallibilem veritatem, quam omnes homines ex quodam instinctu naturali ponunt in Deo: licet diuersi diuersis attribuunt deitatem.
17 Cælum etiam ipsam benedicit. Id est, Angeli qui sunt ciues cælestes ipsam laudant.
18 Et omnia opera. Id est, omnia creata.
19 Mouentur, & tremunt eam. Id est, sibi obediunt.
20 Et non est in ea quicquam iniquum. Nam est prima regula æquitatis.
21 Iniquus rex. Multi enim reges, mulieres, & homines fecerunt iniquitates, accipiendo iniquitatem pro crimine enormi: & sic est hic hyperbole, sicut cum dicitur: Omnes de ciuitate vadunt ad tale spectaculum, id est, multi. Si autem accipiatur iniquitas pro peccato quocūque, sic generaliter omnes dicuntur iniqui, excepto homine Christo, & Beata Virgine, de quibus non loquebatur Zorobabel.
22 Et iniqua illorum omnia opera. In quantum sunt ab ipsis tantum. Nam quicquid est bonitatis in operibus humanis, Deo est attribuendum. Quicquid autem est ibi defectus procedit ex defectibilitate liberi arbitrii. Osee 13. c. Perditio tua ex te Israel, ex me tantummodo auxilium tuum, ideo subditur.
23 In sua iniquitate peribunt. Scilicet illi qui peribunt.
24 Et veritas manet, & inualefcit in æternum. Non est intelligendum, quod veritas prima in se inualescat proficiendo. Nam in se minui non potest, nec augeri, sed tantum in effectibus suis.
25 Et viuunt. Nam est vita per essentiam.
26 Nec est apud eam accipere personas, &c. Nam iniustitia non habet locum in ea.
27 Sed quæ iusta sunt facit. Ipsos iuste puniendo, & multo fortius iustis eos premiando.
28 Et omnes benignantur. Id est, benigne tractantur.
29 In operibus eius. Quia iusti premiantur ultra meritum, & iniusti puniuntur citra conuictum.
30 Sed fortitudo. Stabilitatis.
31 Et regnum. Dominationis.
32 Et potestas. Cui non potest resisti in effectibus suis.

15 Qui

1 Et

Veritas, regis custodia est, & circumdabit in iustitia thronum eius.
A Hanc cum Zorobabel ille sapiens ceteris anteferet, victoriam retulit, acclamatumque est ab universo populo: Magna res veritas & praevalet omnibus.

Epist ad Rom
 petum contra
 ep. Step.

* **C**yprianus. Consuetudo impedire non debet, quo minus veritas praevalere, & vincat. Nam consuetudo sine veritate, veritas erroris est: propter quod relicto errore sequamur veritatem, sciētes quia apud Esdrā veritas vincit, sicut scriptum est: *Veritas manet, & inualefcit in aeternum & vivit, & obtinet in saecula saeculorum.*

B *Et omnes populi clamauerunt.*

Homil. 1 in
 Mat. op. imp.

* **C**hrysof. Ministris regis Darij de propositis questionibus certantibus, verum est usque ad sententiam regis, quo residente cum principibus suis ad iudicandam, contententur tres singuli pro sua sententia. Verba contentionis eorum qui vult scire legat Esdrā Prophetam. Tamē vincit Zorobabel,

C contentionis eorum qui vult scire legat Esdrā Prophetam. Tamē vincit Zorobabel,

& maiestas omnium aeternorum. Benedictus Deus veritatis. Et desit loquendo. Et omnes populi clamauerunt, & dixerunt: Magna est veritas, & praevalet. Tunc rex ait illi: Pete si quid vis amplius, quam quae scripta sunt, & dabo tibi, secundum quod inuentus es sapientior proximis, & proximus mihi sedebis, & cognatus meus vocaberis. Tūc ait regi: Memor esto voti tui quod vouisti, aedificare Ierusalem in die qua regnum accepisti, & omnia vasa quae accepta sunt ex Ierusalem remittere, quae separauit Cyrus quando maetauit Babyloniam, & voluit remittere ea ibi: Et tu voluisti aedificare templum quod incendunt Idumaei, quando exterminata est Iudaea a Chaldaeis. Et nunc hoc est quod postulo Domine, & quod peto, hoc est maiestas. quod a te postulo, vt facias votum quod vouisti regi caeli ex ore tuo. Tunc surgens Darius rex, osculatus est illum: & scripsit epistolas ad omnes dispensatores, & praefectos, & purpuratos, vt deducerent eum, & eos qui cum illo erant, omnes ascendentes aedificare Ierusalem. Et omnibus praefectis qui erant in Syria, & Phoenice, & Libano scripsit epistolas, vt traherent ligna cedrina a Libano in Ierusalem, vt aedificarent cum eis ciuitatem. Et scripsit omnibus Iudaeis qui ascendebant a regno in Iudaeam, pro libertate, omnem potētem, & magistratum, & praefectum non superuenire ad ianuas ipsorum, & omnem regionem quam obtinuerant esse immunem eis: & Idumaei relinquunt castrum quae obuiunt Iudaeorum, & in structuram templi dare per singulos annos talenta viginti, vsque dum aedificaretur, & super sacrificium holocaustomata hostilare quotidie, sicut habent praecipuum, alia talenta decem offerre per singulos annos, & omnibus qui procedunt a Babylonia condere ciuitatem, vt esset libertas tam ipsis quam

bel, & iudicio Darij, & omnium principum eius pronunciarum est, Omnibus fortior est veritas.

b *Pete a me quod vis, &c.* * **C**hrysof. Cum diceret ad eum Darius rex cu iuramento, *Pete a me quod vis*, vsq; ad dimidiū regni mei, respondit Zorobabel: Ego non peto regnū tuum,

sed ipse vrere eo in aeternum. Sed hoc peto, quod cepit pater vester Cyrus rex ante vos, vt dimittatis captiuitatem filiorum Israel redire in sua; Darius concessit.

c *Memor esto voti, &c.* * **C**omestor. Postulat ut Zorobabel fieri templi reaedificationem, & vasa Domini remitti in Ierusalem. Et gauisus est rex; nam id ipsum meminisse vouisse.

* **B**eda. De voto Darij dicitur communiter, quod cum videret Zorobabel reuertum ab Ierusalem in Persas propter impeditum aedificium, vouit quod si aliquando contingeret ipsum in regem eligi, ipse perficeret idem aedificium, immo

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et maiestas .i. quarumlibet dura ionum: & sic per maiestatem intelligi videtur aeternitas, quae in vno simplici numero continet virtualiter omnem durationem. Et concluditur.
- 2 Benedictus .i. Deus qui est ipsa veritas, sicut dicitur Deus maiestatis, vel bonitatis; quia ipse est ipsa maiestas, & bonitas.
- 3 Et omnes populi. Hic consequenter ponitur tertia opinionis approbatio, cum dicitur: Et omnes populi. Per hoc non reprobauerunt eius diuinitatem de similitudine mulierum, sed magis approbauerunt, quia dixerat veritatem mulierum fortitudini praeualere.
- 4 Tunc rex. Hic consequenter ponitur ipsius Zorobabel remuneratio. Circa quod primo describitur regis liberalitas, cum dicitur.
- 5 Pete, &c. vis amplius. s. praeter praemia superius expressa 3. c. & ex hoc loco patet, quod non solum fuerunt promissa verbo, sed etiam scripto. Cetera patent ex dictis.
- 6 Tunc ait. Hic secundo ponitur Zorobabel fidelitas, qui solum petit id quod pertinebat ad diuini cultus augmentum. Circa quod sic proceditur; in primo ponitur Zorobabel petitio, secundo petitionis concessio, ibi; Tunc surgens. tertio concessionis executio, ibi; Et cum procedi. Circa primum dicitur; Tunc ait regi, ipse Zorobabel.
- 7 Memor esto voti. Ex hoc videtur quod non solum vouerat reaedificare templum, sed et cum hoc agere ad reaedificationem ciuitatis circa templum.
- 8 In die qua. post patrem secundum opinionem Hebraeorum. Nam quoniam aliquis sic de nouo coronatur, consuetum est quod gratias faciat maxime ad honorem Dei. & huius voti conscius erat Zorobabel, qui erat de domo regia per reginam Esther, vt supra dictum est. secundum alios vero iste Darius erat vnus de septem magis qui habebant prouidere de rege, & volentes prouidere de seipsis magis, quam de aliis, condixerunt adinuicem, pille cuius equus primo binaret, cum in crastino conuenirent ad electum locum regnaret, quod contigit de equo Darij, & sic regnauit.
- 9 Et omnia vasa. Ad Dei cultum pertinentia.
- 10 Quae accepta. A Nabuchodonosor rege Babylonis.
- 11 Remittere. Ad locum suum.
- 12 Quae separauit Cyrus. Ab alia praeda.
- 13 Quando maetauit. i. interfecit Balthasar regem, & habitatores Babylonis pro magna parte.
- 14 Et voluit. Primo anno regni sui, & aliqua tunc remisit, vt habetur

betur 1. Esdr. 1. cap. & residua per istum Darium fuerunt remissa, sicut & pluribus vicibus fuerunt de Ierusalem exportata. & per partes primo tempore Ioachim filij Iosia, vt habetur Daniel. 1. Secundo tempore Ioachim filij eius 4. Reg. 24. Tertio tempore Sedecia. 4. Reg. 25.

15 Et tu voluisti aedificare. 4. Reg. dicitur, quod Nabuzardan, & Chaldaei hoc fecerunt. Dicendum, quod Idumaei erant in illo exercitu, & quoniam dicebat Iudaeos, sicut Esau pater eorum odiuerat Iacob patrem Iudaeorum; ideo incitauerunt Nabuzardan ad hoc faciendum propter quod dicitur hic hoc fecisse.

16 Et quod peto. i. signum tuae maiestatis. Vel aliter; & iungatur litera sic; Et quod peto a te, hoc est maiestas. i. honor diuinus. ideo subditur; Postulo, vt facias.

17 Tunc surgens Darius. Hic consequenter ponitur petitionis concessio, cum dicitur: Tunc surgens Darius rex, osculatus est illum. In signum amicitiae, & concessionis petitorum, iudeo subditur.

18 Et scripsit epistolas. Regalium negotiorum.

19 Vt deducerent eum. s. secure per omnia loca intermedia usque in Ierusalem.

20 Et omnibus praefectis. Nam per loca ista deducenda erant ligna cedrina in Ierusalem, partim per mare, & partim per terram.

21 Et scripsit omnibus. A seruitute, ita quod a dominis non impedirentur in Iudaeam ire. ideo subditur.

22 Omnem potentem, & magistratum praefectum. Ponendo aliquod impedimentum.

23 Et omnem re. Iudaei venientes in Iudaeam a tempore Cyri.

24 Esse immunem eis. A tributo.

25 Et Idumaei relinquunt. Nam Iudaeis in Babylonem ductis Idumaei occupauerunt castra Iudaeae, quae erant propinqua Idumaeae. Cetera patent vsque ibi.

26 Et super sacra. Aliis sanctuarium, i. altare holocaustorum.

27 Holocaustomata. id est, offerre. Et dicitur ab hostia, & immolare. ubi habent alii hostilare.

28 Quotidie sicut habent. Scilicet in lege Moysi, in qua praecipitur Exod. 20. quotidie vnum agnum mane, & alterum vesper in holocaustum offerri.

29 Talenta decem. s. ad hoc faciendum. Cetera patent vsque ibi.

30 Et omnibus qui procedunt a Babylonia. Praecedere debent alios in honore,

Gimò totam vrhem. Et hoc vouerat coram zorobabele amico suo conquerente.

a *Benedixit regem celi, &c.* * Chryscostomus. Exiens Zorobabel gratias egit Deo dicens: Benedictus es Deus & pater veritatis, quod sapientiam hanc in os meum misisti. Et ideo inuentus est rectè secundum prouidentiam Dei nominatus Zorobabel, i. hic doctor Babylonie. Quæ autem maior doctrina est, quam ostendere veritatem dominatricem omnium rerum? Et impletum est in eo, quod fuerat scriptum: *Super inimicos meos prouidentem me fecisti, mandato*

filiis eorum, & omnibus sacerdotibus qui pcedunt. scripsit autem & quantitatem, & sacram stolam iussit dari in qua deferuissent, & Leuitis scripsit dare pcepta vsque in diem qua consummabitur domus, & Ierusalem extruetur, & omnibus custodientibus ciuitatem scripsit dari eis sortes & stipendia. Et dimisit omnia vasa quæcunque separauerat Cyrus à Babylonia, & omnia quæcunque dixit Cyrus & ipse pcepit fieri, & mitti Ierusalem. Et cum processisset ille adolescens eleuans faciem in Ierusalem, benedixit regem celi, & dixit: Abs te est victoria, & abs te est sapientia & claritas. Et ego seruus tuus sum. Benedictus es qui dedisti mihi sapientiam, & tibi confitebor domine Deus patrum nostrorum. Et accepit epistolas, & profectus est in Babylonia. Et venit, & nuntiauit fratribus suis omnibus qui fuerunt in Babylonia, & benedixerunt Deum patrum suorum, quoniam dedit illis remissionem & refrigerium, vt ascenderent & ædificarent Ierusalem & templum vbi nominatum est nomē eius in ipso, & exultauerunt cum musicis & læticia diebus septem.

Dato tuo, &c. Super omnes docentes me intellexi. Super seniores intellexi.

Cent. 3. cap. 28.

Maximus. Beatus qui cognouit Deum in nobis peragere omnem operationem, & speculationem, virtutem, cognitionem, victoriam, sapientiam, bonitatem, ac veritatem, nobis nihil omnino conferentibus, prater solum affectum volentem, quæ bona sunt. Quo pæditus magnus zorobabel inquit: *Benedictus es, &c.* Reuera gratus seruus omnia Deo referebat, vt potè qui dederat omnia, a quo sapientiam acceperat, pradicans illum vt patrum Dominum, &c.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Scripsit autem & quanti. dictæ pecuniæ vt ad literam regis expedite solueretur.*
- 2 *Et sacram stolam iussit dari. sacerdotibus.*
- 3 *In qua deferuissent. ad diuinum cultum, scilicet, dicta pecunia & stola, sicut dicitur de scypho quod in mensa deseruit vino.*
- 4 *Et Leuitis scripsit. scilicet, instandi operibus templi & ciuitatis vsque ad consummationem.*
- 5 *Et omnibus custodientibus. Ierusalem ab hostibus irruentibus.*
- 6 *Scripsit dari eis sortes. id est, loca determinata ad habitadum.*
- 7 *Et stipendia. ad victum & vestitum. Cetera patet ex dictis.*
- 8 *Et cum process. Hic consequenter describitur concessiois executio. Et primo quantum ad Zorobabel. Secundo quantum ad eius comitiam, cap. 5. Circa primum dicitur: Et cum pro. Zorobabel recedens a rege de terra Persidis.*
- 9 *Ille adolescens. tamen secundum veritatem Zorobabel filius Salathiel de quo videtur hic scriptura loqui, secundum maiorem computationem habebat tunc quadraginta annos & amplius. nam a primo anno Cyri fuit dux eorum qui de Babylonia redierunt in Iudæam. vt patet 1. Esdræ 2. cap. secundum vero minorem computationem, Cyrus post monarchiam acceptam regnavit quatuor annis & post eum filius eius Cambyses octo, & post illum Assuetus quatuordecim, cui successit iste Darius. & Zorobabel anno primo Cyri videtur fuisse annorum 20. vel circiter, quando Cyrus dedit licentiam redeundi, qui simul iuncti, sunt anni quadraginta sex, propter quod & plura alia iste liber sicut dixi a principio videtur esse multum apocryphus.*
- 10 *Eleuans faciem in Ierusalem. i. versus Ierusalem. sic enim orabant*

- orabant Iudei extra Ierusalem positi, sicut patet de Da. 6. ca
- 11 *Bene. re. &c.* Agendo gratias sibi.
- 12 *Abs te. id est, à te.*
- 13 *Est vi. &c.* Quam habui de alijs duobus socijs meis.
- 14 *Et abs te est sapientia. Quam dixi de mulieribus & veritate.*
- 15 *Et claritas. id est, honor, quo Darius honorauit me.*
- 16 *Et ego seruus tuus sum. Paratus ad tuum obsequium.*
- 17 *Et accepit epist. regis pædictas, quæ erant de quatuor. Primo de securo transitu per terras vsque in Ierusalem. Secundo de lignis habendis de Libano pro templi & ciuitatis edificio. videtur tamen quod ista gratia quantum ad edificium ciuitatis fuit posita in effectu per Nehemiam. Nehemiæ 1. Tertiò de libertate concessa Iudeis à seruitute & tributo. Quarto de pecunijs à rege concessis pro edificio templi & sacrificijs, vt patet ex pædictis.*
- 18 *Et profectus est. de Perside.*
- 19 *In Babylonia. id est, in Babylonia regionem, in qua remanserunt multi Iudei, quando Zorobabel & eius socij primo venerunt in Iudæam tempore Cyri, vt dictum fuit 1. Esdræ 1. capit.*
- 20 *Et venit & nuntiauit. id est, Iudeis commorantibus in regione Babylonia.*
- 21 *Et benedixerunt Deum. pro gratijs Zorobabel concessis.*
- 22 *Quoniam dedit illis remissionem. A seruitute.*
- 23 *Et refrigerium. A tributo.*
- 24 *Vt ascenderent & ædi. Ier. de quo habebant magnum desiderium. gratia enim primo facta a Cyro, per Cambysem eius filium fuerat reuocata, sicut patet satis per primum Esdræ cap. 4. propter quod Iudei qui remanserant in regno Babylonia & Persidis, in Iudæam venire non poterant sine nouo privilegio.*

CAPIT V.

CAPIT V.

Ost hac autem lecti sunt, vt ascēderēt principes pagorū per domos & tribus suas, & vxores illorū & filij & filia eorum, & serui & ancillæ ipsorum, & pecora illorū. Et Darius rex misit vna cū eis equites mille, donec deducerēt eos in Ierusalē cum pace, & cum musicis,

vt nullatenus impedi-
rent Iudeos, sed de
sumptibus regis iur-
uarent eos, dantes eis
per singulos dies ho-
stias, simlam, vinum
& sal: vt offerant ea
Deo celi, & orant pro
vita regis, & filiorum
eius.

a Sacerdo-

Post hac autem lecti sunt, vt ascend. &c. * Comestorum. Scripsit principibus suis Darius per epistolam trans flumen, vt

NICOLAUS DE LYRA. CAP. V.

Post hac autem. Hic describitur recessus Zorobabel quantum ad eius comitiū. Et primo in generali, cum dicitur.

1 *Post hac autem. id est, collecti siue congregati. Legere enim in vna significatione idem est quod colligere. vnde*

vnde versus. Fur aurum, virgo flores mare nauaque, libros Clericus, æquiuocè singula quisque legit.

2 *Vt ascender. principes pag. id est, prouinciatum siue villarum.*

3 *Et Darius rex mi. vn. cum eis equi. vt possent procedere securè.*

4 *Et cum mu. Ex gaudio libertatis, & pro alienatione laboris in itinere.*

A & cum tympanis, & tibijs: & omnes fratres erant ludentes, & fecit eos ascendere simul cū eis. Et hæc sunt nomina virorum, qui ascenderunt per pagos suos in tribus & in partem principatus ipsorum Sacerdotum: filij Phinees, filij Aaron: Iesus, filius Iosedec, Ioacim, filius Zorobabel, filij salathiel de domo Dauid, & progenies Phares, de tribu autem Iuda qui locutus est Dario regi Persarum sermones mirificos, in secundo anno regni ipsius mense Nisan primo. Sunt autem hi qui ascenderunt ex Iudæa de captiuitate transmigrations, quos transmigravit Nabuchodonosor rex Babylonie in Babylonem, & reuersi sunt in Ierusalem. Et requisituit partem Iudæe vnusquisque in ciuitatem suam, qui venerunt cum Zorobabel & Iesu, Nechemias, Areores, Elimeo, Emmanio, Mardocheo, Beelsuro, Mechpsatochor, Oloro, Emonia, vnus de principibus eorum, & numerus a Gentilibus eorum, ex præpositis eorum. Filij Phares, duo millia cētum septuaginta duo. Filij Ares, tria millia quinquaginta septem. Filij Phæmo, centum quadraginta duo. In filijs Iesu & Ioabes, mille trecentiduo. Filij Demu, duo millia quadringēti septuaginta. Filij Choraba, ducenti quinquaginta. Filij Banica, centum sexaginta octo. Filij Bebech, quadringentitres. Filij Archad, quadringenti vigintiseptem. Filij Chan, trigintaseptem. Filij Zoroar, duo millia sexagintaseptem. Filij Adin, quadringenti, sexaginta vnus. Filij Aderecis, centum octo. Filij Ciaso & Zelas, centum septem. Filij Azoroc, quadringēti triginta nouem. Filij Iedarbone, centum trigintaduo. Filij Ananæ, centum triginta. Filij Afoni, nonaginta. Filij Marsar, quadringenti vigintiduo. Filij Zabar, nonaginta quinque. Filij Sepolemon, centum vigintitres. Filij Nepopas, quinquaginta quinque. Filii Hechanatus, centum quinquaginta octo. Filii Cebethamus, centum trigintaduo. Filii Crearpantos qui Enocadies & Modie: quadringenti viginti-

gintitres. Qui ex Gramas & Gabea, centum vigintivnus, qui ex Besselon & Ceagge, sexagintaquinque. Qui ex Bastaro, centum vigintiduo. Qui ex Bechenobes, quinquagintaquinque. Filii Liptis, centum quinquagintaquinque. Filii Labonim, trecenti quinquaginta septem. Filii Sicheim, trecenti septuaginta. Filii Suadon & Chomus trecenti septuaginta octo: Filii Ericus, duo millia centum quadragintaquinque. Filii Anaas, trecenti septuaginta. Sacerdotes. Filii Iedus, filii Euther, filii Eliasib, trecenti septuaginta duo. Filii Emerus, ducenti quinquaginta duo. Filii Fasurii, trecenti quinquaginta septem. Filii Caree, ducenti vigintiseptem. Leuitæ: Filii Iesu in Caduhel, & Bamis, & Serebias, & Edias septuaginta quatuor. Oīs numerus a duodecimo anno, triginta millia quadringenti sexaginta duo. Filii & filia & vxores, oīs cōputatio, quadraginta millia ducenti quadraginta duo. Filii sacerdotum qui psallebant in templo. Filii Asaph, centum vigintiocto. Oltiarij verò filij Esmenni, filij Azer, filij Amon, filij Accuba, Topa, filij Tobi, omnes centum triginta nouem. sacerdotes seruientes in templo. Filij Sel, filij Guspha, filij Tobloch, filij Caria, filij Su, filij Heliu, filij Labana, filij Armacha, filij Accub, filij Vtha, filij Cetha, filij Aggab, filij Obai, filij Anani, filij Cāna, filij Geddu, filij An, filij Radin, filij Desanon, filij Nechoba, filij Caleba, filij Gaze, filii Ozui, filii sinone, filij Attre, filij Hastem, filij

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et hæc sunt nom. Hic consequenter describitur comitina Zorobabel in speciali. Et primo quantum ad personas hominū. Secūdo quantum ad numerum animalium, ibi. Cameli. Prima adhuc in duas, quia primo ponitur hominum numeratio. Secundo aliquorum distinctio, ibi. Hi sunt filij. Prima adhuc in tres, quia primo ponuntur comitine duces. Secundo vulgares, ibi. Sunt autem hi. Tertio sacerdotes, ibi. Filij sacerdotum. Circa primum sciendum quod sicut dicit Iosephus 11. lib. antiquitatū. Zorobabel exstitit in Iudæa audita coronatione Darii, iuit ad eum ut impetraret per se fieri templum, cuius constructio fuerat impedita per Cyribsem Cyri filium, ut habetur 1. Esd. 4. & infra septuaginta 10. ca. Et factus fuit corporis sui custos per modum supradictum. Et secundo anno Darii impetravit intentū per modū predictū. Duxit autē se cū filiis suis, de quo sit hic mentio, et Iesum filium Iosedec sacerdotis magni qui habebat negotiū cordi sicut & Zorobabel. Et isti tres adduxerunt tunc populum in hoc capitulo numeratum, præter eos quos ante adduxerunt tempore Cyri. Et sic patet sententia primæ partis hoc excepto. **2** Men. i. qui primus est in mēsis anni. Exo. 12. Sed hoc intelligē dum quantum ad solēnitates que fiūt opud Hebræos per circulum anni. Sed quantum ad alia negotia primus mēsis anni dicitur Tisri opud eos, qui correspondet Septēbri nostro. sicut dixi plenius Gen. 7. et Exo. 12. **3** Sunt autem. Hic consequenter ponitur numeratio vulgarium. Et patet

patet sententia, quia solum ponuntur hic nomina hominū et numerum eorum, exceptis paucis que exponuntur. **4** Quos trā. i. filios eorū quos transmigravit. Nā vltimo ducti in Babylonē fuerūt captiui eū Sedecia rege, a quo tempore vsq; ad secūdū annū Darii, qui dedit hanc licentiā rediendi in Iudæam, fixerūt 70. anni secūdū minōrē cōputationē, et adhuc plures secūdū illā quæ secutus sum iudicio meo tanq̄ veriorē. Esth. 1. et Deu. 9. et sic pauci aut nulli de trāsmigratis remāserūt viui, vñ et Zorobabel dux istorū fuit natus in Babylonia, & pp hoc sic nominatus Zorobabel. i. s. mē Babyloniæ. **5** Et re. su. Iungatur sic litera. Et re. su. Ad faciendū Deo oblationē. **6** Vnus. in ci. su. scilicet, de Ierusalem oblatione sua facta. **7** Et re. par. lu. s. illam in qua non erat hereditas patrum suorum. Alii sic habēt. Et requisituit partē Iudæe. Et tūc exponit affirmatiue vñ illā in qua erat hereditas patrū suorū. Et continetur litera. Vnusq; in ciuitatem suam, ut supra. Qui venerunt. Sequitur. **8** Et numerus. eorum separatus. **9** A Gentilibus. Babyloniā habitantibus. **10** Ex præposit. eo. id est, factus est per præpositos Iudæorum. **11** Omnis cōp. hoc additur, quia in hoc numero aliqui includuntur, quorum nomina et numerus partialis non exprimentur cū predictis. **12** Filij sac. Hic consequenter ponitur numeratio quantum ad sacer-

A filii Afiana, filii Manei, filii Nasifim, filii Acufu, filii Agista, filii Azui, filii Fauon, filii Phafalon, filii Meedda, filii Phufa, filii Caree, filii Barcus, filii Saree, filii Coefi, filii Nasith, filii Agisti, filii Pedon, Salomon, filii eius, filii Afophot, filii Phazida, filii Celi, filii Dedon, filii Gaddahel, filii Sephegi, filii Aggia, filii Sachareth, filii Sabbathem, filii Caroneth, filii Malfith, filii Ame, filii Safus, filii Addus, filii Suba, filii Eura, filii Rahotis, filii Phafphar, filii Malmom. Omnes sacro feruientes, & pueri Salomonis, quadringenti octogintaduo. Hi sunt filii qui ascenderunt a Chermel, & Therfa, principes eorum, Carmelam, & Careth: & non poterant edicere ciuitates suas, & progenies suas, quemadmodum sint ex Israel. Filii Dalari, filii Thubal, filii Nechodaici, ex sacerdotibus qui fungebantur sacerdotio, & non sunt inuenti filii Obia, filii Achifos, filii Adidin: qui accepit vxorem ex filiabus Phargeleu, & vocati sunt nomine eius. Et horum **B** quæfita est generis scriptura in pedatura, & non est inuenta, & prohibiti sunt sacerdotio fungi. Et dixit illis Nehemias, & Astharas ne participentur sancta, donec exurgat pontifex doctus in ostensionem, & veritatem. Omnis **C** autem Israel erat, exceptis feruis, & ancillis, quadraginta milia, trecenti quadraginta. Serui horum, & ancillæ, septem milia trecenti trigintaseptem. Cantores, & cantatrices, **a** dicenti sexagintaquinque. Cameli, quadringenti trigintaquinque. Equi septem milia trigintasex. Muli, ducenta milia quadragintaquinque. Subiugalia quinque milia vigintiquinque. Et de præpositis ipsis per pagos, dum venirent in templum Dei, quod erat in Ierusalem innotiare, &

a Cantores, & cant. & c.
* Beda. Bene cantoribus etiam cantatrices junguntur propter sexus & vocum diuersitatem, que corda audientium ad Dei laudem accendant.

b Instant-

fuscitare templum in loco suo secundum suam **D** virtutem, & dari in templum thesaurum operum sacrum, auri minas duodecim milia, & minas argenti quinque milia, & stolas sacerdotales centum. Et habitauerunt sacerdotes, & Leuitæ, & qui exierant de plebe in Ierusalem, & in regione, & sacri cantores, & ostiarii, & omnis Israel in regionibus suis.

9 Instante autem septimo **bb** Instante autem septimo mense, cumque essent filii Israel vnusquisque in suis rebus, conuenerunt oës vnanimis in atrium, quod erat ante ianuam orientalem. Et stantes Iesus filius Iosedec, & fratres eius sacerdotes, & Zorobabel filius Salathiel, & huius fratres, parauerunt altare, vt offerrent super illud holocaustomata, secundum quod in libro Moyfi hominis Dei **10** scripta sunt. Et conuenerunt ibi ex aliis nationibus terræ, & erexerunt **11** crarium in loco suo omnes gentes terræ, & offerebant hostias, & holocaustomata Dño matutina. Et egerunt scenophegia, & diem solemnem, sicut præceptum est in lege, & sacrificia quotidie, sicut oportebat, & post hæc oblationes institutas, & hostias sabbathorum, & neomeniarum, & dierum solemniū omnium sanctificationum. Et quotquot vouebant Domino a neomenia septimi mensis, cœperunt **12** hostias offerre Deo, & templum Dñi nondum erat ædificatum. Et dederunt pecuniã lapidariis, **13** & fabris, & potum, & pabula cum gaudio. Et dederunt **14** carra Sidoniis, & Tyriis, vt trãsueherent illis de Libano trabes cedrinæ, & facerent rates in

bb Instante autem septimo mense, & c. * IOSEPHYS. Cum septimus uenisset mensis ex quo de Babylone egressi sūt, mittens Iesus princeps Sacerdotum, & Zorobabel iudex, cunctos ex prouincia Ierofolymis congregauit. Qui sine dilatione construxerunt altare, in loco quo prius ædificatum fuerat, & legitimas super ipsum hostias obtulerunt secundum legem Moyfi. Dumque hæc facerent, gentes offende-

Li. 11. Ant. c. 3

E

C Aedi-

F

NICOLAUS DE LYRA.

dotes, et Leuitas in diuersis officijs ministrantes. Et patet litera vsq. ibi.

1 Omnes sac. ser. i. in sacro ministerio.

2 Hi sunt filij. Hic ponitur quorundam ab aliis distinctio, et primo vulgariū qui nescierunt ostendere radicem generis sui, propter quod ignotum fuit vtrum essent de genere Israel, vel non, iuncti sunt tamen populo Israel, sicut & gentiles, qui conuertebantur ad Iudaismum. Secundo sacerdotum qui non potuerunt inuenire genealogiam suam, nec per consequens ostendere quod essent de sacerdotali genere, & sic prohibiti sunt comedere panes propositionis, quibus licitum erat uti tantum sacerdotibus. Et patet sententia ex dictis exceptis quæ sequuntur.

3 Et horum quæfita est. i. inuestigatio genealogia, & dicitur a pedapeda, quod significat idem quod vestigium.

4 Donec ex. & c. qui sciat super hoc veritatem dicere per scripturam, vel spiritum prophetia.

5 Om. au. Is. et. 12. milia, & c. ly 12. milia. non est de textu, sed insertum est per imperitiam scriptorum, quia contradicit ei quod subditur.

6 Quadragin. hic ponitur numerus animalium. Et patet bis exceptis. **7** Subiugal. per quæ intelliguntur asini & boues, hic non expressi, & sunt iugo, & oneribus deputandi.

8 Dum ve. & c. i. in locum vbi fuerat templum, quia nondum erat reedificatum, sed postea anno sexto Darii fuit consummatum, vt habetur 1. Esd. 6. cap.

Instant.

9 Instant. aut. postquam posita sunt huius libri propria, hic reuertitur auctor ad repetendum quæ sunt alibi scripta. Et primo quæ contigerunt sub Zorobabel dicit. Secundo sub Esdra sacerdote, cap. 8. prima in tres, quia primo repetitur fundationis templi inchoatio. Secundo impedimenti procuratio, ibi. Et audierunt. Tertio operis resumptio, c. 6. Circa primum primo ponitur altaris holocausti erectio. Et patet sententia ex dictis 1. Esdræ 3. exceptis quæ sequuntur, Inst. au. se. men. Hoc non refertur ad illud quod dictum est in parte præcedenti, quod fuit tempore Darii, sed refertur ad tempus Cyri, quando Iudæi primo redeuntes de Babylone venerunt in Ierusalem, vt patet in litera sequenti.

10 In atrium quod. i. quæ prius fuerat, quia nondum erat reedificata. **11** Et conue. ibi ex aliis nationibus, quia plures de Iudæis qui cœserant Chaldaos in destructione Ierusalem, & fugerant in Aegyptum, & in aliis locis circa Indeam, audito rediit illorum qui uenerant de Babylone, uenerunt ad eos.

12 Et erexerunt sacrari. i. altare holocausti.

13 Omnes gentes. i. Iudæi qui redierunt de multis gentibus.

14 Et egerunt scen. i. festum tabernaculorum, quod celebratur septimo mense.

15 Et templum. Hic repetitur templi fundatio. Et patet litera ex dictis 1. Esdræ 3. bis exceptis.

16 Et dederunt. id est, currus ad trahendum ligna vsque ad mare.

17 Et facerent. Ligna sunt coniuncta ad inuicem fortiter, quæ ducuntur ad mare.

Tom. 2.

ZZ 2

capitulum

C a *Aedificabimus vna vobiscum.* Et. *Et Iosephus.* Cum clangores tubarum audissent Samaritanorum erga tubum Juda & Benjamin habentes, concurrerunt, concurrebant, causam tubae volentes agnoscere. Videntesque quod captiuum Iudaeam Babylone redeuntes templum reaedificassent, petierunt ut ipsis quoque permitteretur, vna cum eis templum renouare. Nam non colimus, dicebant, minus ab illis Deum, quoniam & religionis cupidi ex illo tempore sumus, ex quo nos hic Salmanasar Assyrus rex ex Chutia & Media migravit. Zorobabel & princeps sacerdotum Iesus responderunt impos-

Lib. 11. Ant. cap. 3.

B

C

Ioppe portu, secundum decretum, quod scriptum erat eis à Cyro rege Persarum, et in secundo anno venientes in templum Dei in Ierusalem mensis secundo, inchoavit Zorobabel filius Salathiel, & Iesus filius Iosedec, & fratres ipsorum, & sacerdotes, & Leuitae, & omnes, qui aduenerant de captiuitate in Ierusalem, & fundauerunt templum Dei, nouilunio secundi mensis secundi anni, cum venissent in Iudaeam, & Ierusalem. Et statuerunt Leuitas à viginti annis super opera domini, & stetit Iesus, & filius eius, & fratres, omnes Leuitae conspirantes, & executores legis facientes opera in domo domini. Et steterunt sacerdotes habentes stolas cum tubis, & Leuitae filij Asaph habentes cymbala, collaudantes dominum, & benedicentes secundum Dauid regem Israel. Et cantabant canticum domino, quoniam dulcedo eius, & honor in secula super omnem Israel. Et omnis populus tuba cecinerunt, & proclamauerunt voce magna, collaudantes dominum in suscitatione domus domini. Et venerunt ex sacerdotibus, & Leuitis, & praesidentibus secundum pagos senioribus, qui viderant pristinam domum, & ad huius aedificationem cum clamore, & plactu magno, & multi cum tubis, & gaudio magno, intantum ut populus non audiret tubas propter planctum populi, turba enim erat tubis canens magnifice, ita ut longe audiretur. Et audierunt inimici tribus Iudae, & Benjamin, & venerunt scire, quae esset vox tubarum. Et cognouerunt, quoniam qui erant ex captiuitate, aedificant templum domino Deo Israel. Et accedentes ad Zorobabel, & Iesum, & praepositos pagorum, dixerunt eis: Aedificabimus vna vobiscum. Similiter enim audiuimus dominum nostrum, & ipsi pariter incedimus à diebus Asbazarath regis Assyriorum, qui transmigravit nos huc. Et dixit illis Zorobabel, & Iesus, principes pagorum Israel. Non est nobis, & vobis aedificare domum Dei nostri. Nos enim soli aedificabimus domino Israel, secundum ea, quae praecipit nobis Cyrus rex Persarum. Gentes autem terrae incubantes his, qui sunt in Iudaea, & leuantes opus aedificationis, & insidias, & populos adducentes, prohibebant eos aedificare, & aggressuras exercentes impediuerunt ne consummaretur aedificium omni tempore vitae Cyri regis, & pertraxerunt structuram per biennium usque ad Darij regnum.

impossibile est se eis communicare; adorare vero si velent, licere: & hoc solum illis esse commune, & omnibus venientibus ad templum, adorare Deum. *Et Cyrillus.* Alex. Zorobabel est mens actiuus, Iesus autem contemplatiua, principes familiarum sunt potestates animarum. Ad eos accedunt demones volentes simul edificare domum domini. Dolo se enim affectibus sese insinuant, tanquam simul cum eis prompto animo id agerent, ut perditio me diocritatis aequilibrio, feramur ad aliud eis gratum. Sed Zorobabel & Iesus repulerunt illos, bene scientes quod eorum admissio totam destruit aedificationem.

NICOLAUS DE LYRA.

cuntur per mare sicut naues.
 1 *Secundum decretum.* Ex hoc patet quod dictum est, scilicet quod hoc referuntur ad tempus Cyri.
 2 *Et secundum mensis Dei noui.* Id est in principio secundi mensis. Nam Hebraei faciunt menses secundum lunationes.
 3 *Et secundum mensis Leuitae.* id est, vno spiritu & voluntate ad opus Dei aspirantes.
 4 *Et bene secundum Dauid.* Id est, secundum psalmos ab eo compositos.
 5 *Et secundum inimicis.* Hic consequenter ponitur operis impedimentum. Et patet sententia ex dictis 1. Esdræ 4. exceptis quae sequuntur.

6 *A diebus Asbazarath.* 1. Esdræ vocatur Assor haddam.
 7 *Gen. au. ter. inc.* id est, vigilanter insidiantes ad opus impediendum.
 8 *Et aggressuras exercentes.* id est, insultus praeparantes. & dicitur ab aggredior.
 9 *Et prot. stru. per bienn. &c.* Istud non potest sic intelligi, quod à tempore huius impedimenti fuerit tantum biennium usque ad Darij regnum. Nam secundum minorem computationem fuerunt ibi viginti duo anni. & ideo istud biennium intelligitur de impedimento operis per insidias Samaritanorum, ita quod Iudaei parum poterat operari, & interim procurabant Samaritani ad mandatum regis, opus totaliter impediri, quod est factum in fine illius biennij, & durauit usque ad secundum annum Darij.

6 A die-

CAP. VI.

In secundo, *Et Iosephus.* Hec faciebant anno à reditu Iudaeorum secundo, mense secundo, quando iactis templi fundamentis, prima die Decembris ceperunt superstruere, propolueruntque operi curando

Lib. 11. Ant. cap. 3.

CAP. VI.

In secundo autem anno regni Darij, prophetauit Aggaeus, & Zacharias, filius Addin prophetae apud Iudaeam, & Ierusalem, in nomine Dei Israel super eos. Tunc stans Zorobabel filius Salathiel, & Iesus filius Iosedec, inchoauerunt aedificare domum domini, quae est in Ierusalem, cum adessent eis prophetae domini, & adiuuarent eos. In illo tpe venit ad illos

do quotquot Leuitarum vigesimum annum attigerant, & Iesum cum filiis ac fratribus.
 b *Tunc stans Zorobabel, &c.*
 Et Cyrillus. Zorobabel novus qui per venterem fuit figuratus, est Iesus Christus, qui fuit conceptus in consuetudine

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. VI.

In secundo anno. Hic consequenter describitur operis resumptio. Et secundo resumptionis confirmatio, ibi: *In ipso tempore venit.* Prima pars patet ex dictis 1. Esdræ 5. cap. hoc excepto.
 2 *Zachari. fil. Add. prophetae.* 1. Esdræ 5. cap. dicitur: *filius Addo.* & est

& est idem nomen variatum in fine: sicut frequenter fit in nominibus proprijs in Gallico & Latino.
 3 *In illo temp. venit ad illos.* Hic consequenter ponitur resumptionis confirmatio. Circa quam primo ponitur aedificantiu interrogatio & responsio. Secundo responsionis ad regem relatio, ibi: *Exemplum epistola.* Tertio regis responsio, ibi: *Tunc Darius rex.* Sententia prima & secunda partis patet ex dictis 1. Esdræ 5. c.
 Tunc Da-

A confusione nostræ naturæ. Et genitus quidem est homo perfectus, qui non fuit nobiscum captiuus, neque attractus ad confusionem animi motuum ac perturbationum. Peccatum, inquit, non fecit, inter nos autem captiuus est natus, & cum nobis iniquis est reputatus. Ipse est qui verbo & facto vicit totum mundum, & verè liberat eos qui ipsi parent, & à tenebris reducit ad lumen, & à virgo ad virtutem, & à morte ad vitam, & à terra in cælum. Ipse est sapiens ædificator templi ratione præditi, quod à nostris conflagrat affectibus & perturbationibus. Qui construxit non manufactum templum adsumptionis, in quo etiam habitauit.

B & à virgo ad virtutem, & à morte ad vitam, & à terra in cælum. Ipse est sapiens ædificator templi ratione præditi, quod à nostris conflagrat affectibus & perturbationibus. Qui construxit non manufactum templum adsumptionis, in quo etiam habitauit.

C & opera illa instantè fieri, & suffragare, & prosperare in manibus eorum, & in omni gloria, quam diligentissime perfici. Tunc interrogauimus seniores, dicentes: Quo permittente vobis ædificatis domum istam, & opera hæc fundatis? Ideo autem interrogauimus eos, vt notum faceremus tibi homines, & præpositos, & nominum scripturam præpositorum postulauimus illos. At illi responderunt nobis, dicentes: Nos sumus serui domini, qui fecit cælum, & terram, & ædificabatur hæc domus ante annos istos multos à rege Israel magno, & fortissimo, & consummata est. Et quoniam patres nostri exacerbantes erant, & peccauerunt in Deum Israel, tradidit eos in manus Nabuchodonosor regis Babylonie, regis Chaldæorum, & domum istam demolientes incenderunt, & populum captiuum duxerunt in Babylonem. In primo anno regnante Cyro rege Babylonie scripsit Cyrus rex domum hanc ædificare, & illa

Sisennes subregulus Syriæ, & Phænicis, & Satrabuzanes, et sodales eius, & dixerunt eis: Quo præcipiente vobis domum hanc ædificatis, & tectum istud, & alia omnia perficitis? Et qui sunt structores, qui hæc ædificant? Et habuerunt gratiam visionem factam super eos, qui erant ex captiuitate à domino seniores Iudæorum, & non sunt impediti ædificare, donec significaretur Dario de omnibus istis, & responsum acciperetur. Exemplum epistolæ, quam miserunt Dario: Sisennes subregulus syriæ, & Phœnicis, & Satrabuzanes, & sodales eius, in Syria, & Phœnicie præsidis regi Dario salutem. Omnia nota sint domino regi, quod cum aduenissemus in regionem Iudææ, & introissemus in Ierusalem, inuenimus ædificantes domum Dei magnam, & templum ex lapidibus politis, & magnis, & pretiosis materiis in parietibus,

1
2
3
4
5
6
7

12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100
101
102
103
104
105
106
107
108
109
110
111
112
113
114
115
116
117
118
119
120
121
122
123
124
125
126
127
128
129
130
131
132
133
134
135
136
137
138
139
140
141
142
143
144
145
146
147
148
149
150
151
152
153
154
155
156
157
158
159
160
161
162
163
164
165
166
167
168
169
170
171
172
173
174
175
176
177
178
179
180
181
182
183
184
185
186
187
188
189
190
191
192
193
194
195
196
197
198
199
200
201
202
203
204
205
206
207
208
209
210
211
212
213
214
215
216
217
218
219
220
221
222
223
224
225
226
227
228
229
230
231
232
233
234
235
236
237
238
239
240
241
242
243
244
245
246
247
248
249
250
251
252
253
254
255
256
257
258
259
260
261
262
263
264
265
266
267
268
269
270
271
272
273
274
275
276
277
278
279
280
281
282
283
284
285
286
287
288
289
290
291
292
293
294
295
296
297
298
299
300
301
302
303
304
305
306
307
308
309
310
311
312
313
314
315
316
317
318
319
320
321
322
323
324
325
326
327
328
329
330
331
332
333
334
335
336
337
338
339
340
341
342
343
344
345
346
347
348
349
350
351
352
353
354
355
356
357
358
359
360
361
362
363
364
365
366
367
368
369
370
371
372
373
374
375
376
377
378
379
380
381
382
383
384
385
386
387
388
389
390
391
392
393
394
395
396
397
398
399
400
401
402
403
404
405
406
407
408
409
410
411
412
413
414
415
416
417
418
419
420
421
422
423
424
425
426
427
428
429
430
431
432
433
434
435
436
437
438
439
440
441
442
443
444
445
446
447
448
449
450
451
452
453
454
455
456
457
458
459
460
461
462
463
464
465
466
467
468
469
470
471
472
473
474
475
476
477
478
479
480
481
482
483
484
485
486
487
488
489
490
491
492
493
494
495
496
497
498
499
500
501
502
503
504
505
506
507
508
509
510
511
512
513
514
515
516
517
518
519
520
521
522
523
524
525
526
527
528
529
530
531
532
533
534
535
536
537
538
539
540
541
542
543
544
545
546
547
548
549
550
551
552
553
554
555
556
557
558
559
560
561
562
563
564
565
566
567
568
569
570
571
572
573
574
575
576
577
578
579
580
581
582
583
584
585
586
587
588
589
590
591
592
593
594
595
596
597
598
599
600
601
602
603
604
605
606
607
608
609
610
611
612
613
614
615
616
617
618
619
620
621
622
623
624
625
626
627
628
629
630
631
632
633
634
635
636
637
638
639
640
641
642
643
644
645
646
647
648
649
650
651
652
653
654
655
656
657
658
659
660
661
662
663
664
665
666
667
668
669
670
671
672
673
674
675
676
677
678
679
680
681
682
683
684
685
686
687
688
689
690
691
692
693
694
695
696
697
698
699
700
701
702
703
704
705
706
707
708
709
710
711
712
713
714
715
716
717
718
719
720
721
722
723
724
725
726
727
728
729
730
731
732
733
734
735
736
737
738
739
740
741
742
743
744
745
746
747
748
749
750
751
752
753
754
755
756
757
758
759
760
761
762
763
764
765
766
767
768
769
770
771
772
773
774
775
776
777
778
779
780
781
782
783
784
785
786
787
788
789
790
791
792
793
794
795
796
797
798
799
800
801
802
803
804
805
806
807
808
809
810
811
812
813
814
815
816
817
818
819
820
821
822
823
824
825
826
827
828
829
830
831
832
833
834
835
836
837
838
839
840
841
842
843
844
845
846
847
848
849
850
851
852
853
854
855
856
857
858
859
860
861
862
863
864
865
866
867
868
869
870
871
872
873
874
875
876
877
878
879
880
881
882
883
884
885
886
887
888
889
890
891
892
893
894
895
896
897
898
899
900
901
902
903
904
905
906
907
908
909
910
911
912
913
914
915
916
917
918
919
920
921
922
923
924
925
926
927
928
929
930
931
932
933
934
935
936
937
938
939
940
941
942
943
944
945
946
947
948
949
950
951
952
953
954
955
956
957
958
959
960
961
962
963
964
965
966
967
968
969
970
971
972
973
974
975
976
977
978
979
980
981
982
983
984
985
986
987
988
989
990
991
992
993
994
995
996
997
998
999
1000

NICOLAUS DE LYRA.

1 Tunc Darius rex. Hic ponitur regis responsio confirmans operis resurrectionem, & inducens ad consummationem. Circa quam primo ponitur regis responsio. Secundo diligens executio, cap. 7. Sententia primæ partis patet ex dictis 1. Esdræ 6. exceptis quæ sequuntur.

2 Lapidibus politis tribus. id est, tribus ordinibus lapidum.

3 Et inceniano ligno. id est, ordine vno ligneo, sic enim fuit in templo Salomonis, quod parietes erant exterius de lapidibus, & interius de tabulis cedrinis. Dicitur autem incenianum à incenia pluralis numeri, quæ proprie signant clausuram ciuitatis, sed tractum est hoc nomen ad signandum quamcunque clausuram. Et eodem modo incenianum.

4 Et inceniano vno nouo. Expositio est litera præcedentis sic: Et, pro. i. m. c. vn. no. i. facta de lignis qua non fuerunt alias in opere.

Quod

Quod autem dicitur hic, de la. po. videtur contradicere ei quod dicitur 1. Esdræ 6. a. Ordines de lapidibus in politis tres. Ad quod potest dici, quod lapides isti dicuntur hic politis, eo quod erant dolati: ibi vero dicuntur impolitisi, eo quod non erant operati laminis aureis: in quibus erant figura Cherubim & palmarum. sicut erant tabule quæ operiebant interiorem partem parietum templi.

5 Quæ ext. Nab. id est, extra Ierusalem: tulit in Babylonem.

6 Et præ. ipse Cyrus, vt patet ex litera præcedenti & sequenti.

7 Curam ag. Vtrum autem isti sint idem homines numero qui tempore Cyri & Darij fuerunt in isto officio. dubium est. quod autem fuerint ijdem, videtur per hoc quod hic tempore Cyri & supra co. c. & infra in principio sequentis capituli pro tempore Darij ponuntur eadem ipsorum nomina. Nec videtur impossibilitas ex longitudine temporis. nã à tempore

A quid ex his quæ scripta sunt aut spreuerint, accipiat lignum de suis propriis & suspendantur, & bona ipsorum regi ascribantur. propterea & dominus cuius nomen inuocatum est ibi, exterminet omnem regem & gentem, qui manum suam extenderit prohibere, aut malè tractare domum domini illam quæ est in Ierusalem. Ego Darius rex decreui quàm diligentissime secundùm hæc fieri.

tionem solent officiales mutari. Darius autem fuit quartus rex Persarum à Cyro secundum Hebræos. secundum alios vero multo plures reges fuerunt inter Cyrum & Darium. Nec est impossibile, quod diuersi homines eiusdem nominis sint in eisdem officiis regalibus diuersis temporibus & sub diuersis regibus.

NICOLAUS DE LYRA.

pore Cyri vsque ad secundum annum Darij secundum vnâ computationem fluxerunt tantum viginti quatuor anni, per tantum vero tempus bene contingit aliquando eosdem homines permanere in eodem officio. Quod autem fuerint diuersi homines, videtur ex mutatione regum. ad quorû mutationem solent officiales mutari.

tationem solent officiales mutari. Darius autem fuit quartus rex Persarum à Cyro secundum Hebræos. secundum alios vero multo plures reges fuerunt inter Cyrum & Darium. Nec est impossibile, quod diuersi homines eiusdem nominis sint in eisdem officiis regalibus diuersis temporibus & sub diuersis regibus.

CAPVT VII.

Tunc Sifenn. &c. * Iosephus. Igitur Sifennius, & qui cum eo erant, regis voluntatem cognoscentes per epistolam, de reliquo competentia faciebant, & instabant factis operibus, adiuuantes seniores Iudæorum, & procedebat summo studio templi constructio, prædicentibus Aggæo & Zacharia secundum mandata Dei, & cum voluntate Cyri & Darij regum ædificatum est templum septè annis, &c.

CAPVT VII.

Vnc Sifenes sub regulus Coelesyriæ, & Phœnicis & Satabuzanes, & sodales obsecuti his quæ à Darij rege erant decreta, insistebat sacrosanctis operibus diligentissime cooperantes cum senioribus Iudæorum principibus Syriæ, & prosperata sunt sacrosancta opera prophetatibus Aggæo & zacharia prophetis;

B Et consummauerunt omnia per præceptum domini Dei Israel, & ex consilio Cyri, & Darij, & Artaxerxis regis Persarum. Et consummata est domus nostra vsque ad tertiam & vicesimam diem mensis Adar sexto anno Darij regis. Et fecerunt filii Israel, & sacerdotes, & Leuitæ, & cæteri qui erant ex captiuitate qui appositi sunt,

sunt, secundum ea quæ scripta sunt in libro Moysi. Et obtulerunt in dedicationem templi domini, tauros centum, arietes ducentos, agnos quadringentos, & hædos pro peccatis vniuersi Israel duodecim, secundum numerum tribuum Israel. Et steterunt sacerdotes & Leuitæ amicti stolis per tribus super opera domini Dei Israel, secundum librum Moysi & ostiarii per singulas ianuas. Et egerunt filii Israel cum his qui erant ex captiuitate, illud phase quartadecima luna mensis primi, quando sanctificati sunt sacerdotes & Leuitæ. Omnes filii captiuitatis non sunt simul sanctificati, quia Leuitæ omnes simul sanctificati sunt. Et immolauerunt phase vniuersi filii captiuitatis, & fratribus suis sacerdotibus & sibimet ipsis. Et manducauerunt filii Israel qui erant ex captiuitate omnes qui remanserant ab omnibus exercitationibus gentium terræ quærentes dominum, & celebrauerunt diem festum azymorum, septem diebus epulantes in conspectu domini, quoniam conuertit consilium regis Assyriorum in eos, confortare manus eorum ad opera domini Dei Israel.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. VII.

Tunc Sifenn. subre. Hic consequenter ponitur regis cõcessionis executio. Et patet sententia ex dictis 1. Esdr. 6. post medium capituli exceptis quæ sequuntur.

2 *Comp. cum se. In princ.* i. Iudæ quæ est in Syria & isti principes erant Zorobabel dux populi Iudæorum, & Iesus filius Iosedec princeps sacerdotum. Quod autem Iudæa sit quedam regio Syriæ, patet per hoc, quod descriptio populi facta tempore natiuitatis Christi in Iudæa facta fuit à præside Syriæ Cyrino, vt habetur Luc. 2.

3 *Et ex conf. Cy.* secundum Hebræos Darius & Artaxerxes fuerunt

fuerunt idem homo, nominatus Darius nomine proprio, & Artaxerxes nomine cõmuni regio. sicut dicitur, Tyberius Cæsar, & Augustus Cæsar. quia reges Romani communi nomine Cæsares appellantur. secundum vero Latinos & Græcos & etiam scriptorem huius secundi libri, quem non recipiunt Hebræi, fuerunt reges diuersi.

4 *Et ege. si. Is.* dicuntur autem hic filii Israel illi qui redierunt de transmigratis ante destructionem ciuitatis cum rege Iechonia. Dicuntur autem ex captiuitate illi qui redierunt de de captiuitate cum Sedechia rege destructa ciuitate.

5 *Qui remans. ab omnib. execrationi.* id est, idololatriis.

6 *Gentium ter.* A quibus erant separati per reditum in Iudæam.

CAPVT VIII.

Et post hunc, &c. * Beda. Hic Artaxerxes qui deuotissima mente pro suo modulo templum æ Dei sacerdotes veneratur, eisq; promptum deferret famulatum, Christianos principes, sicut & præcessor eius significat.

* Chry-

CAPVT VIII.

T post hunc regnate Artaxerxe Persarum rege, accessit Esdras filius Azariæ, filii Helciæ, filii Solome, filii Sadoc, filii Achitob, filii Ameri filii Azahel, filii Bocci, filii Abisue, filii Phinees, filii Eleazari, filii Aaron primi sacerdotis. Hic Esdras ascendit de Babylonia cū esset scriba, &

* Chrysofostomus. Non fuit extructa Ierusalem sub Cyro, sed sub Artaxerxe cognomēto lōgimano. Post descensum enim Iudæorum à captiuitate, rursus ascendit Cambyses Cyri filius; deinde duo magi, post hos Darius Hyfaspes filius

NICOLAUS DE LYRA. CAP. VIII.

Et post, &c. Hic consequenter repetuntur facta sub Esdra sacerdote alibi scripta. & primo describitur eius de Babylonia recessus, secundo in Ierusalem aduentus, ibi. *Et factus fuisse.* Circa primum primo describitur status Esdræ. 2. gratia sibi facta à rege, ibi. *Rex Artaxerxes.* Sententia primæ partis patet ex dictis 1. Esdr. 7. his exceptis.

1 *Tost hunc scilicet.* Darium. **2** *Regnante Artaxerxe Persarum.*

Ex hoc patet quod dictum est, scilicet quod secundum autorem

torum huius libri Darius & Artaxerxes fuerunt reges diuersi. secundum opinionem vero Hebræorum qui dicunt esse eundem. Potest dici quod *ly post hunc*, non notat personarum diuersitatem sed eiusdem mutationis notabilem renouationem sicut de Saule dicitur 1. Reg. 10. b. Mutaberis in virum alium. Darius autem in gratia facta populo Iudæorum tempore Esdræ sacerdotis fuit notabiliter renouatus ad bonum Iudæorum, & sic scribitur hic quasi alius. & isto modo loquendi vitur frequenter liber Apoc. sicut ibidem dixi in pluribus locis.

1 *Et dedit*

Glius, deinceps Xerxes Da-
rij filius, post hunc Artaxerxes, post Artabanem, Artaxerxes longimanus imperavit Persidi. Et hic regnum obtineret, anno vigesimo regni illius, Nehemias reuersus ciuitatē restaurauit. Et hæc Esdras accuratissime descripsit.

E V S E B. Clemens in primo stromate, ita scribit: Perseueravit captiuitas annis 70. vsque ad finem annum Darij filij Hydaspis, qui Persis, Assyrijs, & Aegypto regnauit, sub quo Aggeus, & Zacharias, & vnus de duodecim, qui vocat Angelus (Malachias) prophetauerunt, sacerdotioq; functus est Iesus filius Iosedech.

I D E M. Nehemias

Hebræus, minister vinaris Artaxerxis, cōcedēte sibi Dño suo, x. eius anno de Babylone venit in Iudæā, & xxxij. anno, muros, vrbēq; restituit. Scribit Esdras opus fuisse cōpletū sub pontifice Ioade, filio Ioasib, cui successit Ioannes filius suus, qui tēporibus Alexandri Macedonis fuit.

a Et

& iudicium. Accedentes autem, qui scribebāt scripta Artaxerxis regis, tradiderunt scriptum, quod obuenerat ab Artaxerxe rege ad Esdras sacerdotem, & lectorem legis dñi, cuius exemplum subiectum est. Rex Artaxerxes Esdræ sacerdoti, & lectori legis dñi, salutem. Humanior ego iudicās ī beneficijs p̄cepi eis, qui desiderant ex gente Iudæorum sua sponte, & ex sacerdotibus, & Leuitis, qui sunt in regno meo comitari tecum in Ierusalem. Si qui ergo cupiunt ire tecum, conueniant, & proficiantur, sicut placuit mihi, & septem amicis meis consiliarijs, vt visitent ea, quæ aguntur secundum Iudæam, & Ierusalem, obseruantes sicut habes in lege dñi, & ferāt munera dño Deo Israel, q̄ voui ego, & amici Ierusalem, & omne aurum, & argentum, qđ inuentum fuerit in regione Babylonix, dño in Ierusalem cum illo, qđ est donatum p̄ ipsa gente ī templo dñi eorum, quod est in Ierusalem, vt colligatur hoc aurum, & argentum, & tauros, & arietes, & agnos, & hēdos, & quæ his sunt congruentia, vt offerant hostias dño super altare dñi ipsorum, quod est in Ierusalem. Et omnia quæcunque volueris cum fratribus tuis facere auro, & argento, perfice pro voluntate tua, secundum præceptum dñi Dei tui, & sacrosancta vasa, quæ data sunt tibi ad opera domus domini Dei tui, quæ est

ingeniosus in lege Moyli, quæ data est à dño Deo Israel. docere, & facere. Et dedit ei rex gloriā, quod inuenisset gratiā in omni dignitate, & desiderio in conspectu eius. Et ascēderūt simul cum ipso ex filijs Israel, & sacerdotibus, & Leuitis, & sacris cātorib⁹ tēpli, & ostiariis, & seruis tēpli in Ierusalem. Anno septimo regnate Artaxerxe in quinto mense, hic annus septimus est regni, exeuntes de Babylonia nouilunio quinti mensis, venerunt Ierosolymam t̄ iuxta præceptum illius, secundū p̄speritatem itineris à dño ipsorū datā eis. In his enim Esdras magnā disciplinam obtinebat, ne præmitteret quicquam eorum, quæ essent ex lege dñi, & p̄ceptis, & docendo vniuersum Israel omnem iustitiā,

in Ierlm, & cætera quæcunque tibi subuenerint ad opera templi Dei tui, dabis de regali gazophylacio, cum volueris cum fratribus tuis facere auro & argento, perfice secundum voluntatem dñi. Et ego quidem rex Artaxerxes præcepi custodibus thesaurorum Syriæ, & Phœnicis vt quæcunque scripserit Esdras sacerdos, & lector legis dñi, diligenter detur ei vsq; ad argenti talenta centum, si militer, & auri, & vsq; ad frumenti modios centū, & vini amphoras centum, & alia quæcunque abundant sine taxatione. Omnia secundum legē Dei fient Deo altissimo, ne forte exurgat ira in regno regis, & filij, & filiorū eius. Vobis autē dicitur vt omnibus sacerdotibus, & Leuitis, & sacris cantoribus, & seruis templi, & scribis templi huius nullum tributum, neque vlla alia indictio irrogetur, nec habeat quisquā potestatem obijcere eis quicquam. Tu autem Esdra secundum sapientiam Dei constitue iudices, & arbitros in tota Syria, & Phœnice, & omnes, qui legem Dei tui non nouerunt doce, vt quotquot transgressi fuerint legem, diligenter plectantur, siue morte, siue cruciatu, siue etiam pecuniæ multatione, vel abductione. Et dixit Esdras scriba. Benedictus dñs patris nostrorū, qui dedit hanc voluntatem in cor regis, clarificare domum suam, quæ est in Ierusalē, & me honorificauit in conspectu regis, & t̄ consiliariorū, & amicorū, & purpuratorum eius. Et ego constans animo factus sum secundum opitulationē dñi Dei mei, & congregaui ex Israel viros, vt simul ascenderent mecum. Et hi sunt prepositi secundum patrias suas, & principatus portionales, eorum qui mecū ascenderunt de Babylonia in regno Artaxerxis. Et ex filiis Phares Gersomus. Ex filiis siemarith, t̄ Amenus filiorū Dauid Accus filius Sceciæ. Ex filiis Phares, Zacharias, & cum eo reuersi sunt viri centū quinquaginta. Ex filiis ductoris Moablonis, t̄ Zanaei, & cū ipso viri ducēti quinquaginta. Ex filiis Zachues, Iechonias, t̄ zechoeli, & cum ipso viri ducenti quinquaginta. Ex filiis, t̄ Sala, Maasias, Gotholix, & cum ipso viri septuaginta. Ex filiis Saphatix, Zarias micheli, & cum ipso viri octoginta. Ex filiis Iob, Abdias Ichei, & cum ipso viri ducenti duodecim. Ex filiis t̄ Baniæ Salimoth, filius Iosaphix, & cum ipso viri centum sexaginta. Ex filiis Beer, t̄ zacharias Bebei, & cum ipso viri ducenti octo. Ex filiis Ezead, Johannes Eccetam, & cum ipso viri centū decē. Ex filiis Adonicam, ipsis postremis, & hæc sunt nomina eorum: Elphalā, filius Gebel, & semeias, & cum ipso viri septuaginta. Et congregauit,

t̄ consiliario

t̄ Amel.

t̄ Zanaei.

t̄ Hezeli.

t̄ Achari.

t̄ Baniæ.

3 Nullum tributum. id est, ex alio, vel graue præceptum.

4 Et dixit. Hic consequenter ponitur ipsius Esdræ gratiarum actio, & consequenter populi cum Esdra redentis in Ierusalem enumeratio ibi. Et hi sunt prepositi, &c. & patet sententia ex dictis 1. Esd. 8. exceptis, quæ sequuntur.

5 Et congregauit. Esdra viij. dicitur Hauiuerat enim binominus.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et dedit ei rex gloriam id est, honorum coram multis. Est enim gloria honor exhibitus alicui in presentia multorum.

2 Rex Artaxerxes. Hic ponitur gratia regis Esdræ facta, & diuiditur in duas partes, quia primo ponitur huius gratiæ descriptio, secundo ipsius Esdræ gratiarum actio, ibi. Et dixit Esdras. Sententia primæ partis patet ex dictis 1. Esdræ 7. hoc excepto.

Cos ad fluvium, qui dicitur Thia, & metati illic fuimus triduo, & recognoui eos. Et ex filiis sacerdotum, & Levitarum non inveni illic. Et misi ad Eleazarum, & Eccelom, & Masnam, & Malobam, & Enaathan, & Samea, & Ioribum, Nathan, Enuagan, Zachariam, & Motollamum, ipsos duces peritos. Et dixi eis, ut venirent ad Loddeum, qui erat apud locum gazophylacii. Et mandavi eis, ut dicerent Loddeo, & fratribus eius, & illis, qui erant in gazophylacio, ut mitteret nobis eos, qui sacerdotio fungerent in domo domini Dei nostri. Et adduxerunt nobis secundum manum validam domini Dei nostri viros peritos, ex filiis Moholi, filij Leui, filij Israel, Sebebia, & filios, & fratres, qui erant decem, & octo Asbia, & Amin ex filiis filiorum Chananai, & filii eorum viri viginti. Et ex his, qui templo serviebant, quos dedit David, & ipsi principes ad operationem Levitis templo servientium, ducunt viginti. **T**Omnia nomina significata sunt in scripturis. Et vovi illic ieiunium iuvenibus in conspectu Dei, ut quererem ab eo bonum iter nobis, et qui nobiscum erant, ex filiis, & pecoribus propter insidias. Erubui enim petere a rege pedites, & equites in comitatu tutelae gratia contra adversarios nostros. Diximus enim regi quoniam virtus domini erit cum eis, qui inquirunt eum in omni affectu. Et iterum deprecati sumus dominum Deum nostrum secundum haec quae, & propitium habuimus, & copotes facti sumus Deo nostro. Et separavi ex plebe praepositis, & sacerdotibus templi viros duodecim, & Sebebia, & Asfania, & cum eis ex fratribus eorum viros decem. Et appendi eis argentum, & aurum, & vasa sacerdotalia domus domini Dei nostri, quae donauerat rex, & consilarii eius, & principes, & omnis Israel. Et cum appendissem, tradidi argenti talenta centum quinquaginta, & vasa argentea talentorum centum, & auri talenta centum, & vasorum aureorum septies viginti, & vasa aerea de bono examine splendentia, duodecim, auri speciem red-

In 1. Esd. c. 2.
 a Et vovi, & est. & BEDA. Diligentius inveniendum, quod ieiunium praemittitur, ut sic oratio subsequatur.
 b Et separavi. & IDEM. Scripsit dictum est quod argenti, & aurum, & vasa, quae de Babylone Ierosolymam mittebantur, animas designaret, quae de confusione, & erroribus mundum converterentur ad Dominum.
 c Ancium.
 d Omnia.

f Asannam.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et metati illic. i. tentoria posuimus. 2 Ex filiis fil. Proprium nomen est cuiusdam Iudaei, ita quod non est adiectivum, & commune quo denominantur illi, qui erant de tribu Cham filij Noe. 3 Et vos sancti. i. deputati ad servitium domini, & hoc est modo res nominata, quae applicatur domino cultum dicuntur sanctae. 4 In passio. Est autem pastorium thalamus deputatus ad comedendum extra atrium sacerdotum, & de quasi toris positum. in talibus. n. thalamus comedebant coram domino illi, qui offerebant hostias pacificas, quarum una pars cedebat in usum eorum. 5 Et cum. Hic consequenter describit quod factum est in Ierusalem in adventu Esdrae, & dividit in duas partes, quae primo describit oblationem regis, & principum, & aliorum traditio. secundo alienigenarum separatio, ibi: Et consummatis. Scilicet prima pars patet ex dictis 1. Esdrae 8 hoc excepto. 6 Et cum. Iste non

3 dentia, Et dixi eis: Et vos sancti estis domino, & vasa sunt sancta, & aurum, & argentum votum est domino non propter nostrum. Vigilate, & custodite donec tradatis ex plebe praepositis, & sacerdotibus, & Levitis, & principibus civitatum Israel in Ierusalem, in pastorio domus Dei nostri et hi, qui susceperunt sacerdotes, & Levitae, aurum, & argentum & vasa intulerunt in Ierusalem in templum domini. Et promouimus a fluvio Thia die duodecima mensis primi, usquequo introivimus in Ierusalem Et cum factus fuisset tertius dies, quarta autem die ponderatum aurum, & argentum, traditum est in domo domini Dei nostri, Marimoth filio Iori sacerdoti, & cum ipso erat Eleazar filius Phinees, et erant cum ipsis Iosadus filius Iesu, & Medias, & Banni filius Levitae, ad numerum, & ad pondus uniuersa. Et scriptum est pondus ipsorum eadem hora. Qui autem venerunt ex captiuitate, obtulerunt sacrificium domino Deo Israel, tauros duodecim pro omni Israel, arietes octoginta sex, agnos septuaginta duos, hircos pro peccato duodecim, & pro salute vaccas duodecim, omnia in sacrificium domini. Et relexerunt praepcepta regis regalibus dispensatoribus, & subregulis Coelestriae, & Phoenicis, & honorificauerunt gentem, & templum domini. Et consummatis his, accesserunt ad me praepositi, dicentes. 7 Non segregauerunt genus Israel, & principes, & sacerdotes, & Levitae, & alienigenae gentes, & nationes terrae immunditias suas a Chananais, & Hethais, & Pherezais, & Iebuzais, & Moabitis, & Aegyptiis, & Idumais. Coniuncti enim sunt filiabus eorum, et ipsi, et filii eorum, et commistum est semen sanctum alienigenis gentibus terrae, et participes erant praepositi, et magistratus iniquitatis huius, ab initio ipsius regni. Et mox, ut audivi ista conscidi vestimenta, et sacram tunicam, et lacerans capillos capitis, et barbam, sedi dolens, et moestus. Et conuenerunt quotquot tunc mouebantur in verbo domini Dei Israel, ad me lugen-

c Qui autem venerunt ex ca. etc. & BEDA. Magna deuotio eorum, & religio ostendit, qui dum venerant a captiuitate, proueniens ad templum, & altare domini primo obtulerunt holocausta non tamen pro se, sed & pro omni Israel, hoc est, & pro eis, qui iam dudum reuersi fuerant, & pro illis, quae ad huc extorres praesentis durabant, ut omnia auctoritas sui misericordia protegeret.
 d Et mox, ut audivi, etc. & BEDA. Esdras intimum cordis dolor ostendens, scilicet vestimentum, euehit pilos capitis, & barbam, sedet moerens, ut tali dehonore stamento corporis, & indumento, cum moerore valeat, velocius omnium animos ad penitentiam, vel sui, vel fraterni reatus excitet.

non est Phinees filius Eli mortuus. n. fuit longe ante j. Re. 4. 7 Et cosu. Hi consequenter describit praepositi Israel ab alienigenis separatio. Circa quae sic praecedit, quia primo ponitur communitiois denuntiatio. 2 Esdrae lamentatio, ibi: Et mox, ut audivi. 3 dicta sequesteratio, ibi: Et cum adorando. Scilicet prima pars patet ex dictis 1. Esdrae 6. his exceptis. 8 Accesserunt. s. filiorum Israel. 9 Immunditias. quia mulieres alienigenae docebant filios suos idololatriae, & ad hoc et inducebant maritos suos. 10 Ab initio. hoc est dictum, quod istud malum incepit a potioribus populi Israel, quod dicitur 1. Esdrae 9. a. Manus principum, & infatum fuit in transgressione hac prima. illa. n. quae sunt in hoc libro, qui apocryphus est dubia demosthada sunt illa, quae sunt in 1. Esdrae, qui liber est de canone. 11 Et mox. Hic ponit ipsius Esdrae lamentatio pro populi peccato, & patet scilicet ex dictis 1. Esdrae 9. exceptis, quae sequuntur. 12 Et sacram. s. sacerdotalem, quae dicitur sacra, quia

A *a Confusus sum, &c.*
 * Chryl. Vna fo-
 laq; purgatio pec-
 catotib. reliqua est
 post pctã, videli-
 cet, vt sua cõmissa
 cõfiteant. Tu verò
 mihi cõsidera & iu-
 sti virtutem, & Iu-
 dæorũ improbitatẽ.
 Nã ille quidẽ nul-
 lius mali sibi p̄sci,
 seipsũ multa cũ au-
 steritate dānat, di-
 cēs: Peccata nostra
 multiplicata sunt
 sup capita nostra.

tem super iniquitatem istam ;
 & sedebam tristis vsque ad sa-
 crificium vespertinum. Et cõ-
 surgens a ieiunio, conscissa ha-
 bens vestimenta, & sacram tu-
 nicam, ingeniculans, & exten-
 dens manus ad dominum, di-
 cebam : Domine, cõfusus sum
 & reueritus sum ante faciem
 tuã. Peccata enim nostra mul-
 tiplicata sunt super capita no-
 stra, & iniquitates nostræ exal-
 tatae sunt vsque ad cælũ, quo-
 niam a temporibus patrum nostrorum sumus
 in magno peccato vsque in hunc diem . Et
 propter peccata nostra, & patrum nostrorum
 sumus traditi cum fratribus nostris, & cum sa-
 cerdotibus nostris, & regibus terræ in gladium
 & captiuitatem & deprædationem cum con-
 fusione, vsque in hodiernum diem . Et nunc
 quantum est hoc quod contigit nobis, miseri-
 cordia abs te domine Deus, & relinque nobis
 radicem, & nomen in locum sanctificationis
 tuæ, detegere luminare nostrum in domo do-
 mini Dei nostri, dare nobis cibum in omni tẽ-
 pore seruitutis nostræ. Et cum seruiremus non
 fuimus derelicti a domino Deo nostro, sed con-
 stituit nos in grã, ponens nobis reges Persarum
 dare cibum, & clarificare tẽplum dñi Dei nostri
 & ædificare deserta Sion; dare nobis stabilitatẽ
 in Iudæa & Ierusalẽ. Et nunc quid dicimus ha-
 bentes hæc dñe? Transgressi enim sumus præce-
 pta tua, quæ dedisti in manus puerorũ tuorum
 prophetarũ, dicens: Quoniam terra in qua t̄ in-
 troistis possidere hæreditatẽ eius, terra polluta
 est coinquinationibus alienigenarum terræ, &
 immunditiæ illorum repleuerunt eã totam im-
 munditia sua. Et nunc filias vestras nõ coniunge

tis filiis eorũ, & filias eorum non accipietis filiis
 vestris: & nõ inquiretis pacem habere cum illis
 omni tẽpore, vt inualescentes māducetis opti-
 ma terræ & hæreditatẽ distribuatis filiis vestris
 vsq; in æuũ. Et q̄ cõtingunt
 nobis oĩa fiunt ppter opera
 nostra maligna, & magna
 peccata nostra. Et dedisti no-
 bis talẽ radicẽ, & rursũ re-
 uersi sum⁹ trãsgredi legitima
 tua, vti cõmisceremur immun-
 ditæ alienigenarum gentium
 terræ huius. Nonne irasceris
 nobis pdere nos, quoadusque
 nõ relinquatur radix & nomẽ
 nostrum? Domine Deus Is-
 rael verax es, derelicta est e-
 nim radix vsque in hodiernum
 diem. Ecce nunc sumus
 in conspectu tuo in iniqui-
 tatibus nostris. Non est enim adhuc stare ante
 te in his. Et cum adorando confiteretur Esdras
 flens, humi prostratus ante tẽplum, congrega-
 ti sunt ante eum ex Ierusalẽ turba magna valde.
 viri mulieres, & iuuenes & iuuenulæ : Fletus
 enim erat magnus in ipsa multitudine. Et cum
 clamasset Iechonias Ieheli ex filiis Israel dixit
 Esdræ: Nos in dominum peccauimus, quod
 collocauimus nobis in matrimonium mulie-
 res alienigenas ex gentibus terræ: Et nunc es
 sup omnem Israel In his ergo sit iusiurandum
 a domino, expellere oēs vxores nostras, quæ ex
 alienigenis sunt cum filiis earum. sicut tibi de-
 cretum est a maioribus scđm legẽ dñi exurgēs
 explica: ad te enim spectat t̄ negotium, & nos
 tecum sumus. Viriliter fac: Et exurgēs Esdras ad
 iurauit principes sacerdotum & Leuitas, & om-
 nẽ Israel facere secundum hæc, & iurauerunt.

b *Et que contingit, nobis, &c. & Aug.*
 Hoies plerunq; ap-
 pertẽ, plerumq; oc-
 cultẽ launt p suis
 factis diuinitus pœ-
 nis, siue i hac vita,
 siue post mortem
 q̄uis nullus hoium
 agat rectẽ, nisi diui-
 no adiuuet auxilio.
 * Idem. Si nunc
 omne peccatũ ma-
 nifeste plecteretur
 pena, nihil vltimo
 iudicio reseruari
 putaretur: Rursũ
 si nullum peccatũ
 puniret apertẽ di-
 uinitas, nulla esse
 prouidentia diuina
 crederetur.

B *quia fuit diuino cultui deputata.*
 1 Ingeniculans & extendens, &c. id est, genua mea flectens.
 2 Et nunc quantum i. Esdr. 9. b. dicitur. Et nunc ad parũ, &c.
 & exponatur hoc sicut illud.
 3 Vsque in. id est, in seculum, vt habetur i. Esdræ. 9.
 4 Et rursũ reuersi. hoc non habetur i. Esdr. 9. vbi sic habetur. Et
 dedisti nobis salutẽ sicut est hodie, vt non reuertamur, etc.
 s. ad priũ vitiã, sed quia populus reuertens fecit contrariũ, ideo hoc
 exprimit hic cũ dñ. Et rursũ re. etc. et patet litera ex dictis, i. Esdr. 9.
 5 Et cum ad. Hic cõsequẽter ponitur Israel ab alienigenis sequestra-
 tio.

NICOLAUS DE LYRA.

tio. Circa quod primo describitur populi consensus, secundo separationis
 actus. 9. c. ubi. Et cõfederũt. Prima in duas, quia primũ ponitur cõsen-
 sus principum, secundo vulgariũ, in principio 9. ca. Sententia primæ
 partis patet ex dictis i. Esdr. 10. exceptis, quæ sequuntur.
 6 Et cum clamasset. ad faciendum silentium, vt melius audiretur.
 7 Dixit. hæc est vera litera, vt patet ex i. Esdr. 9. propter quod aliqui
 libri male habent hic, Esdras.
 8 Et nunc. scilicet, peccatum hoc et penitentia de hoc peccato, vt
 habetur i. Esdr. 10.
 9 Adiurauit. Istud & omnem Israel, ponitur per anticipationẽ. Nam
 hoc factum fuit postea, vt patebit c. seq.

C A P. IX.

C A P V T IX.

Et exurgens Esdras ab ante atrium templi, abiit in pasto-
 rium Ionathæ filij Nafabi, & hospitatus illic non gustauit
 panem, nec aquam bibit, super iniquitatem multitudinis. Et
 facta est prædicatio in omni Iudæa & in Ierusalẽ omnibus
 qui erant ex captiuitate in Ierusalẽ congregati, vt quicumque non oc-
 currerit biduo ac triduo diei secundum iudicium assidentium senio-
 rum, tollerentur facultates suæ, & ipse alienusiudicaret a multitudine

Ioannis filij Elia
 sib, & nihil pe-
 nitus illo die
 propter mæro-
 rem comedens,
 ibidem commo-
 ratus est. Facta
 autẽ prædicatio-
 ne, iubet omnes
 q̄ ex captiuitate
 redie-

C *a* *Et exurgens Esdras, &c.*
 * Iosephus.
 Suscipiens sacra-
 menta, statim e-
 gressus a templo
 in habitaculum
 Ioan-

ET NICOLAUS DE LYRA. CAP. IX.
 Et exurgēs. Hic cõsequẽter ponitur consensus popularium, &
 patet

patet sententia ex dictis. i. Esdræ 10. exceptis quæ sequuntur.
 2 Et facta est. id est, publica denuntiatio.

Vsq̄ue-

S redierat, ad Hierosolymam colligi, & hos qui non occurrerunt, alienari a multitudine, & substantias eorum auferri decernens, secundum iudicia seniorum.

a Et determinatum est de viris, qui habebant uxores alienigenas, usque ad neomeniam primi mensis, &c.

In 1 Esdræ, cap. 10.

B Beda. Surrexit Esdras & adiuravit principes, ut facerent secundum verbum hoc, & iurauerunt. Intellegas, quia si non proiecerunt hos filii transmigrationis liberos quos sibi mulieres alienigenæ pepererant, illa fuerit causa, quod eos abrenunciare maternæ infidelitati docuerunt, & consecratos domino per circumcisionem & hostiam salutarem, suæ fidei & caritatis confortes esse fecerunt.

1. Lionathas.
1. Iamachus.

b Et dimiserunt eas cum filiis, &c.

In 1 Esdræ, cap. 10.

c Ambrosius. Novus accitus es ad sacerdotium? Doce plebem, ut non ex alienigenis, sed ex domibus Christianis, coniugij queratur copula, &c. Nihil grauius, quam copulari alienigenæ, ubi & libidinis & discordiæ incentiua, & sacrilegi flagitia conflantur. Nam

C cum

captiuitatis. Et congregati sunt omnes qui erant ex tribu Iuda & Benjamin in tribus diebus in Ierusalem. Hic mensis est nonus, dies mensis vice-simus. Et sedit omnis multitudo in area templi, tremētes propter hyemē presentē. Et exurgēs Esdras dixit illis: Vos iniquē fecistis collocātes vobis in matrimoniū uxores alienigenas, ut adderetis ad peccata Israel, & nunc date cōfessionē & magnificentiā dño Deo patrū nostrorū, & perficite volūtātē ipsius, & discedite à gētib; terræ, & ab vxoribus alienigenis. Et clamauit oīs multitudo, & dixerunt voce magna: Sicut dixisti, faciemus. Sed quā multitudo magna est, & tempus hybernū, & nō possumus in subsidiati stare, & hoc opus nō est nobis vnius diei, neq; bidui, multū enim in his peccauimus, stent p̄positi multitudinis, & oēs, qui nobiscum inhabitāt, & quotquot hñt uxores apud se alienigenas, & assistāt accepto tēpore ex oī loco presbyteri, & iudices, vsquequo soluāt irā dñi negotij huius. Ionathas autē filius Ezeli, & Osiā Techā susceperunt scdm hęc, & † Bosoramus, & Leuis, & Sabbatheus: simul cooperati sunt cum illis. Et steterunt secundum hęc oīa vniuersi, qui erāt ex captiuitate. Et elegit sibi viros Esdras sacerdos principes magnos de patribus eorum scdm nomina, & cōfederunt nouilunio mēsis decimi examinare negotium istud. Et determinatū est de viris, qui habebāt uxores alienigenas, vsq; ad neomeniā primi mensis, & inuēti sunt ex sacerdotibus p̄missi, qui habebant uxores alienigenas. Ex filiis Iesu, filii Iosedec & fratrib; eius, Maſeas, & Eliozerus, & Ioribus, & Ioadeus, & iniecerūt manus, ut expellerēt uxores suas, & ad litādum in exorationē arietē p̄ ignorātia sua. Et ex filiis Sēmeri: Māseas, & Esses, & Ieelech, Azarias. Et ex filiis Fosfere, † Limosias, † Hismacnis & Nathaneæ Iussio, Reddus, & Talsas. Et ex Leuitis, Iorabodus, & Semeis, & Colnis, et Calitas, et Facteas, et Coluas, et Elionas. Et ex sacris cantoribus, Eliasib, Zaccarus. Et ex Ostiariis Salumus, et Tolbanes, et ex Israel, ex filiis Foro, Osi, et Remias, et Geddias, et Melchias, et Michelus et Eleazarus, et Iāmebias et Bānas. Et ex filiis Iolamā, Chamas et zacharias, et Iezrel^o, et Ioddi^o, et Erimoth, et Helias. Et ex filiis Zathoin, Eliadas et Liaſum^o, Zochias, et Larimoth, et Zabdis, et Tebedias. Et ex filiis zebes, Iohānes, et Amanias: et zabdias et † Emēs. Et ex filiis Bāni, Olamus et Malluchus, et Ieddeus, et Iasub et Afabus et Jerimoth. Et ex filiis Addin, Naathus, et Moosias, et † Caleus et Raanas, Maaseas, Mathathias et Beseel et Bonus et Manasses. Et ex filiis Nuæ, Noneas et Afeas et Melchias, et Sameas et Simō, Bēiamin; et Malchus, et Marras. Et ex filiis Afom; Carianeus Mathathias, et Bānus et Eliphalach et Manasses et Semei. Et ex filiis Bāni, Jeremias, et Moodias, et Abram^o, et Iohel, et Baneas; et Pelias: et Ionas: & Marimoth: et Eliasib, et Mathaneus: et Elias: et Oriſas. et Dielus: et Semedius: et Zābris: et Ioseph^o. Et ex filiis Nobei: Idelus: et Mathathias: et Sabad^o: et zcheda: Sedmi: et Iessei: Baneas. Oēs isti coniunxerunt sibi uxores alienigenas: et † dimiserunt eas cum filiis. Et inhabitauerunt sacerdotes et Leuitæ: et qui erant ex Israel in Ierusalem: et in tota vna regione: nouilunio mensis septimi. Et erāt filii

Israel

cum ipsum coniugium velamine sacerdotali, & benedictione sanctificari oporteat, quomodo potest coniugium dici, ubi non est fidei concordia? Cum oratio communis esse debeat, quomodo inter dispares deuotione, potest esse coniugij communis charitas? Sæpe plerique capti amore femininarum fidem suam prodiderunt, ut patrum populus in Beelphegor. Samson parum fida expertus est alienigenæ uxoris prima conuibia.

Idem. Si Esdras dimitti fecit uxores aut viros infideles, ut propitius fieret Deus, nec oratus esset si alias ex genere suo acciperent: quanto magis si infidelis discesserit, liberum habebit arbitrium, si voluerit nubere legis suæ viro? Illud enim non debet imputari matrimonio, quod extra legem Dei est: sed cum post cognoscit & dolet se deliquisse, se emendat, et veniam meretur. Si autem ambo crediderint, per cognitionem Dei confirmatur coniugium.

CAP. 10.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Vsquequo soluāt iram domini negotij huius.* id est, pacificent per debitam satisfactionem.

2 *Et cōfederunt nouilunio mēsis decimi examinare negotium istud.* Hic consequenter describitur sequēstrationis actus, & diuiditur in duas partes, quia primō describitur hęc sequēstratio. secundō populi segregati & purificati legalis instructio, ibi: *Et inhabitauerunt.* Sententia primæ partis patet ex dictis 1. Esdræ 10. post medium capituli vsque in finem, exceptis, quæ sequuntur.

3 *Et iniecerunt manus, ut expellerent uxores suas.* id est, iunxerunt

runt eas iniucem ad confirmationem propositi.

4 *Et ad litādum.* id est, sacrificandum.

5 *In exorationem arietem per ignorantia sua.* Tempore namque sacrificij cantabant Leuitæ pro ignorantia sua, diu namque fuerunt in captiuitate inter Gentiles, ubi non erant exercitati in lege: & sic multi simplices ignorabant illicitum esse sibi cum mulieribus alienigenis matrimonium contrahere.

6 *Inhabitauerunt sacerdotes, & Leuitæ, & qui erant ex Israel, &c.* Hic consequenter ponitur populi Israel ab alienigenis mulieribus separati instructio, & patet sententia ex dictis Nehemiæ 8. exceptis, quæ sequuntur.

I Ab

Israel in commemorationibus suis. Et cōgregata est omnis multitudo simul in aream, quæ est ab Oriente portæ sacræ. Et dixerunt Esdræ pontifici, & lectori, vt afferret legem Moysi, quæ tradita est à domino Deo Israel. Et attulit Esdras pontifex legem omni multitudini eorum, à viro vsq; ad mulierē; & omnibus sacerdotibus audire legem nouilunio mensis septimi. Et legebat in area, quæ est ante sacram portā templi, à prima luce vsque ad vesperam, corā viris, & mulieribus. Et dederunt omnes sensum ad legem. Et stetit Esdras sacerdos, & lector legis super ligneum tribunal, quod fabricatum erat. Et steterunt ad eum Mathathias, & samus, Ananias, Azarias, Vrias, Ezechias, & Balsamus ad dexteram, & ad sinistram, Faldeus, Misael, Malachias, Abusthas, Sabus, Nabadias, & zacharias. Et assumpsit Esdras librum corā omni multitudine, præsidebat enim in gloria in conspectu omniū. Et cū absoluisset legem, omnes erecti steterunt, & benedixit Esdras dominum Deū altissimum, Deum Sabaoth omnipotentem. Et respondit omnis populus, Amen. Et eleuatis sursum manibus pro-

identes in terram, adorauerunt dominum: Iesus, & Bananeus, & Sarebias, & Iaddimus, & Accubus, & Sabbartheus, & Calitheus, & Azarias, & Ioradus, & Ananias, & Philias Leuitæ, qui docebant legem domini, & in multitudine legebant legem domini, & præferebant singuli eos, qui intellegebant lectionem. Et dixit Atharathes Esdræ pontifici, & lectori, & Leuitis, qui docebant multitudinem, dicens, Dies hic sanctus est domino. Et omnes flebant cum audissent legem. Et dixit Esdras: Digressi ergo manducate pinguisima quæque, & bibite dulcissima quæque, & mittite munera his, qui non habent. Sanctus est enim hic dies domini, & nolite mœsti esse. Dominus enim clarificabit vos. Et Leuitæ denuntiabant in publico omnibus, dicentes: Dies hic sanctus est. Nolite mœsti esse. Et abierunt omnes manducare, & bibere, & epulari, & dare munera his, qui non habebant, vt epulentur. Magnifice enim sunt exaltati verbis quibus edocti sunt. Et congregati sunt vniuersi in Ierusalem celebrare lætitiā, secundum testamentum domini Dei Israel.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Ab Oriente portæ sacræ. Nehemia 8. vocatur porta aquarū, & porta fontis 3.c. hic autē dicitur porta sacræ, in a per eam p̄cebat ingressus ad atriu sacerdotum, & templum, quæ dicebantur loca sacræ.
2 Et

2 Et cum. id est, aperuisset librum legis, vt patet Nehemia 9.
3 Et in multitudine legebant. id est, interpretabantur vulgari-
zando simplicibus, vt patet Nehemia 8.
4 Dies hic. id est, deputatus ad diuinas laudes, & obsequia. Cui est honor, & gloria in secula seculorum, Amen.

CAP. I.

LIBER ESDRAE QVARTVS.

QVI INTER APOCRYPHA

PONITVR.

CAPVT I.

Liber Esdræ, &c. **A**MROS. Amorosius Horōriano. Quæstisti à me vtrum anima celestis videatur esse substantiæ? Non enim aut sanguinem, aut ignē, aut neruorū harmoniam animam putas, vt vulgus philosophorū interpretatur, vel certe, vt Aristoteles acri ingenio, entelechiā, ex quo cōponeres, & velut fingeres animæ substantiam. De quo tibi Esdræ librum legendū suadeo, qui & illas philosophorum nugas despexerit, & abditiore prudentia, quā collegerat ex reuelatione, perstrinxit eas substantiæ esse superioris.
EVSEB. Ezras sacerdos apud Hebræos insignis agnoscitur Olympiadis octauæ, anno secundo, cuius ætate pontifex maximus habitus est Elisib, filius Iachim, filij Iesu, filij Iosedech. Fuit autem Ezras eruditissimus legis diuine, & clarus omnium Iudæorum

Liber Esdræ prophetæ secundus, filij Sarei filij Azarei, filij Helchiæ, filij Sada niæ, filij sadoch, filij Achitob, filij Phinees, filij Eli, filij Ameriæ, filij Aziei, filij Marimoth, filij Arna, filij Oziæ, filij Borith, filij Abisei, filij Phinees, filij Eleazar filij Aaron, ex tribu Leui, qui fuit captiuus in regione Medorum in regno Artaxerxis regis Persarum. Et factum est verbum domini ad me; dicens, Vade, & nuntia populo meo facinora ipsorum, & filiis eorum iniquitates quas in me admiserunt, vt nuntient filiis filiorum, quia peccata parentum ipsorum in illis creuerunt. Obliti enim mei sacrificauerūt diis alienis. Nonne ego eduxi eos de terra Aegypti, de domo seruitutis? Ipsi autem irritauerunt me, & consilia mea spreuerunt. Tu autem excute comam capitis tui, & proiice omnia mala super illos, quoniam non obedierunt legi meæ. Populus autem est indisciplinatus. Vsquequo eos sustinebo quibus tanta beneficia contuli? Reges multos propter eos subueri, Pharaonem cum pueris suis, & omnem exercitum eius percussi. Omnes gentes à facie eorum perdidisti, & in Oriente prouinciarum duarum populos Tyri, & Sidonis dissipasti, & omnes aduersarios eorum interfeci. Tu verò loquere ad eos dicens: Hæc dicit dominus. Nempe ego vos per mare transfrecaui, & plateas vobis initio munitas exhibui. Ducem vo-

Iudæorum magister, qui de captiuitate regressi fuerant in Iudæam, affirmaturque diuinas scripturas memoriter cōdidisse, & vt Samaritanis non misceretur, literas Iudaicas commutasse.
b Vade, & nuntia populo meo facinora ipsorum, &c. **B**ASILIVS. Vitiū dissimulatum morbus est in animo oblitescens, & subpulis, qui etiam propterea incurabilis efficitur. Quemadmodum igitur nullo modo benemeritum de nobis illum dicemus, qui quæ pestifera essent, ea in corpore nobis includeret, sed cum dolorifico cruciatu ea in apertum extraheret, ita nimirum peccatum occultare nihil aliud est, quam ægrum sua sponte ad mortem ruentem impellere. Stimulus enim peccati mors est. Nemo sit ergo, qui aut peccato alterius latebras querat, ne pro amore, quem fracti debet, exitium illi conciliet.
Ea Nonne

Libr. regularu fustas di. p. 10 terrog. 46.

A Nonne ego. **BASI-**
L I. O Dei
 erga nos cle
 metia. Cum
 istis expoſitu
 lar dominus
 us allegans
 ſuum, & cau
 ſificans, vt vel
 luculetis ar
 gumētis cō
 uictos ple
 ctat ꝑ cuiuſ
 que merito.
 Generatiōis
 autē dux i no
 bis ſūt ipēs.
 Vna, quā cō
 formamur
 Deo, quæ o
 peribus per
 ſicit, & dog
 matū ſuſce
 ptione, quē
 admodum
 Paulus ꝑ e
 uāgelū gē
 nebat eos, q
 fidē excide
 rant, ad pie
 tatē. Eſt au
 tē altera, nē
 pe introitus
 ad hāc vitā.
 Sicut enim v
 t. aque hāc
 ebriet, & ex
 probat iu
 des, q. ex
 nihilo condi
 ti, ad imagi
 nē ſup Dei
 facti ſit Hoc
 enim eſt ge
 nitus eſſe.
B Oblationem
 cum. **TER**
T V E L I A
N V S. Sacrifi
 ciorū onera,
 & oblationū
 negotioſas
 ſrupuloſita
 tes nemo re
 phēdat, quā
 ſi Deus talia
 ſibi proprie
 deſide

his dedi Moysen, & Aaron sacerdotem: lucem vobis per columnam ignis præſtiti, & magna mirabilia feci in vobis. Vos autem mei oblitus estis, dicit dominus. Hæc dicit dominus omnipotens: Coturnix vobis in signo fuit, castra vobis ad tutelam dedi, & illic murmurastis, & non triumphastis in nomine meo de perditione inimicorum vestrorum, sed adhuc nunc vsq; murmurastis. Vbi sunt beneficia, quæ præſtiti vobis? Nonne in deserto cum esuriretis proclamastis ad me dicentes, vt quid nos in desertum illud adduxisti interficere nos? Melius nobis fuerat seruire Aegyptiis, quam mori in deserto hoc. Ego dolui gemitus vestros, & dedi vobis manna in escam. panem angelorum manducaſtis. Nonne cum ſitiretis, petram excidi, & fluxerunt aquæ in ſaturitate? propter æſtus, foliis arborum vos texi. Diuifi vobis terras pingues, Chananaeos, & pherezæos, & philisthaeos à facie vestra proieci. Quid faciam vobis adhuc dicit dominus? Hæc dicit dominus omnipotens: In deserto cum eſſetis in flumine Amorrhæo ſitientes, & blaſphemantes nomen meum, non ignem vobis pro blaſphemijs dedi, sed mittens lignum in aquam, dulce feci flumen. Quid tibi faciam Iacob? Noluisti obedire Iuda. Transferam me ad alias gentes, & dabo eis nomen meum, vt custodiant legitima mea. Quoniam me dereliquistis, & ego vos derelinquam. Perentibus vobis à me miſericordiam, non miſerebor, quando inuocabitis me, ego nō exaudiam vos. Maculaſtis enim manus veſtras ſanguine, & pedes veſtri impigri ſunt ad committenda homicidia. Non quaſi me dereliquistis, sed vosipſos, dicit dominus. Hæc dicit dominus omnipotens: Nonne ego vos rogavi, vt pater filios, & vt mater filias, & vt nutrix paruulos ſuos, vt eſſetis mihi in populum, & ego vobis in Deum, & vos mihi in filios, & ego vobis in patrem? Ita vos collegi, vt gallina pullos ſuos ſub alas ſuas. Modo autē, quid faciam vobis? Projiciam vos à facie mea. Oblationem cum mihi attuleritis, auertam faciem meam à vobis. Dies enim feſtos veſtros, & neomenias, & circuncisiones repudiaui, ego miſi pueros meos prophetas ad vos, quos acceptos interfecistis, & laniaſtis corpora eorum, quorum ſanguinē exquirā, dicit dominus. Hæc dicit dominus omnipotens: Domus veſtra deſerta eſt, projiciam vos, ſicut ventus ſtipulam, & filij procreationem non faciēt, quoniam mandatum meum neglexerunt, & quod malum eſt coram me fecerunt. Tradam domos veſtras populo venienti, qui me non audientes credunt, quibus ſigna non oſtendi, facient, quæ præcepi. prophetas non viderunt, & memorabuntur iniquitatem eorum. Teſtor populi venientis gratiam, cuius paruuli exultant cum lætitia, me non videntes oculis carnalibus, ſed ſpiritu credentes, quæ dixi. Et nunc frater aſpice, quæ gloria, & vide populum venientem ab Oriente, quibus dabo ducatum Abraham, Isaac, & Iacob, & Oſee, & Amos, & Michea, & Iohel, & Abdia, & Ionæ, & Naum, et Abacuc, Sophonia, Aggæi, Zachariæ, & Malachiæ, qui & angelus domini vocatus eſt.

deſideramus. **D**
 ric, quā māi
 feſſe exclama
 mat. Quo
 mihi iudici
 tudine ſacri
 ficiorū vō
 rū? Sed illā
 Deidūſtriā
 ſentiat, qua
 populū ꝑnū
 idololatriā
 cuiſmodi of
 ficis religio
 ni ſuę voluit
 aſtrigere, li
 bi iubēs fie
 ri, ne ſimu
 lacris faciē
 diſdeliquet.
 * **IDEM.** **Lib. ad**
 Qd non ter **Ind. c. 5.**
 renis ſacriſt
 cius Deo litā
 dum ſit, ſed
 ſpūalib., ita **E**
 legim⁹. Cor **Paſ. 5.**
 contribulatū
 hoſtia ē Dei
 Et alibi: Sa
 crificia Deo **& 49.**
 ſacrificiū lau
 dis: itaq; car
 nalia ſacriſt
 cia reꝑbata
 intelligunt.
 c **Dies enim**
 feſtos veſtros.
 * **TERTV.** **Lib. 1.**
 Si & creator **Mar.**
 oīa hæc iam
 pridē recuſa
 uerat, & A
 poſtol⁹ ea iā
 recuſada ꝑ
 nūciabat, ip
 ſa Apoſtoli
 ſnā cōſcra
 nea decretis
 Creatoris;
 ꝑbat ſi aliū
 Deū ab apo
 ſtolo ꝑdica
 tū, quā cu
 ius decreta
 cupiebat iā
 agnoſci.

C A P. II.

A Hæc dicit dominus, & c. **TERT.** Iudeis erat apud Deū
 grā vbi, & inſignis iuſtitia, & fides originalū aucto
 rū, vnde illis, & generis magnitudo, & regni ſublinitas flo
 ruit, & tanta fe
 licitas, vt Dei
 vocibus quibus
 edocebantur, de
 ꝑmerendo Deo,
 & non offendē
 do ꝑmererentur.
 Sed quanta
 dereliquerunt,
 deriuantes à di
 ſciplina in ꝑro
 ſatūm medum,
 & ſi ipſi non con
 ſiterentur, ꝑro
 baret hodiernus exitus iꝑſorū. Diſperſi palabundi, & celi, et
 ſoli

C A P V T II.

A Hæc dicit dominus: ego eduxi populum iſtū
 de ſeruitute, quibus mandata dedi per pue
 ros meos prophetas quos audire noluerunt,
 ſed irrita fecerunt mea conſilia. Mater quæ
 eos generauit, dicit illis: Ite filii, quia ego vi
 dua ſum, & derelicta. Educaui vos cum læti
 tia, & amiſi vos cum luctu, & triſtitia. Quoniā
 peccaſtiſcoram domino Deo veſtro, & quod malum eſt, coram

ſoli extorres vagantꝑ orbem, ſine homine, ſine Deo ſine
 rege, quibus nec aduenarum iure terrā patriā ſaltē veſtigio
 ſalutare cōcedit. Cū hoc illis ſanctæ voces ꝑraminarentur,
 eadem ſere ſemper omnes ingerebant fore, vti ſub extimis
 curricula ſeculi ex oī iā gēte, & populo, & loco, cultotes ſibi

adlegeret Deus
 multo fidelio
 res, in quos gra
 tiam transferret
 pleniorē qui
 dem ob diſcipli
 nā auctoris ca
 pacitatem. Ve
 nit igitur, qui
 ad reformandam
 & illuminādā
 cam venturus à
 Deo ꝑnunciabatur
 Chriſtus

ille filius Dei.

eo fecistis . Modo autem quid faciam vobis? Ego vidua sum, & derelicta . Ite filij, & petite à domino misericordiam . Ego autem te pater te stem inuoco super matrem filiorum, qui noluerunt testamentum meum seruare, vt des eis confusionem, & matrem eorum in direptionem ne generatio eorum fiat. Dispergantur in gentes nomina eorum, deleantur à terra, quoniam spreuerunt sacramentum meum. Væ tibi Assur, qui abscondis iniquos peneste. Gens mala memo-

a rare quid fecerim Sodomæ, &

Gomorrhæ, quorum terra iacet in piceis glebis, & aggeribus cinerum: Sic dabo eos, qui me non audierunt, dicit dominus omnipotens. Hęc dicit dominus ad Esdrâ: Nuntia populo meo, quoniam dabo eis regnũ Ierusalẽ, quod daturus erã Israel. Et sumam mihi gloriã illorũ, & dabo eis tabernacula æterna, quæ præparauerã illis. Lignũ vitæ erit illis in odore vnguenti, & nõ laborabũt neq; fatigabũtur. Ite, & accipietis. Rogate vobis dies paucos, vt immoretur. Iã paratum est vobis regnũ. Vigilare. Testare cælũ, & terrã. Cõtriuui enim malũ, & creauĩ bonũ, quã viuo ego dicit dñs. Mater amplectere filios tuos, educa illos cũ lætitia. Sicut colũba cõ-

firma pedes eorũ, quoniam te elegi dicit dñs. Et resuscitabo mortuos de locis suis, & de monumentis educam illos, quoniam cognoui nomen meum in Israel. Nõli timere mater filiorum, quoniam te elegi dicit dñs. Mittã tibi adiutoriũ pueros meos Elaiam, & Ieremiã, ad quorũ consiliũ sanctificauĩ, & parauĩ tibi arbores duodecim, grauatas va riis fructib⁹, & totidẽ fontes fluentes lac, & mel, & montes immẽsos septem, habentes

rosam, & liliũ, in quibus gaudio implebo filios tuos. Viduã iustifica, pupillo iudica, egẽti da, orphanũ tuere, nudũ vesti, cõfractũ, & debilẽ cura, claudum irridere noli, tutare mãm, & cecũ ad visionẽ claritatis meæ admitte. Senẽ, & iuuenem intra muros tuos serua, mortuos vbi inueneris signas commẽda sepulchro, & dabo tibi primam sessionẽ in resurrectione mea. Pausa, & quiesce populus meus, quia veniet rex tua; Nutrix bona

nutri filios tuos, cõfirma pedes eorũ. Seruos quos tibi dedi, nemo ex eis interiet. Ego .n. eos requiram de numero tuo, nõli fatigari. Cũ enim venerit dies pressurę, & angustię alij plorabũt, & tristes erũt, tu autẽ hilaris, & copiosa eris,

zelabunt gentes, & nõ aduersus te poterũt, dicit dominus: Manus meæ tegẽt te, ne filij tui gehẽnã videant. Iocundare mater cũ filiis tuis, quia ego te eripiã, dicit dñs. Filios tuos dormientes memorare, quoniã ego eos educam de lateribus terræ, & misericordiã cũ illis faciam, quoniã misericors sum, dicit dominus omnipotẽs.

Amplectere natos tuos vsque dum venio, & pstem illis misericordiam, quoniã exuberãt fontes mei, & gratia mea non deficiet. Ego Esdras præceptum accepi à domino in monte Oreb, vt irem ad Israel. Ad quos cum venire, reprobauerunt me, & respuerunt mandatum dñi. Ideoq; vobis dico gẽtes, quæ auditis, & intelligitis. Expectate pastorem vrm, requiem æternitatis dabit vobis, quoniam in proximo est ille, q in fine seculi adueniet. Parati estote ad præmia regni, quia lux perpetua lucebit vobis per æternitatẽ temporis. Fugite vmbra seculi huius. Accipite iucunditatẽ gloriæ vestræ. Ego testor palã saluatorem meum, cõmẽdatum donum accipite & iocundamini gratias agentes ei, q vos ad cęlestia regna vocauit. Surgite, & stete, & videte numerũ signatorum in cõuiuio dñi. Qui se de vmbra seculi trãstulerunt, splendidas tunicas à domino acceperunt. Respice sion numerum tuum, & conclude candidatos tuos, qui legẽ domini cõpleuerunt. Filiorum tuorum quos optabas plenus est numerus. Roga imperium dñi, vt sanctificẽt populus tuus, qui vocatus est ab initio. Et Esdras vidi in monte sion turbam magnam, quam numerare non potui, & omnes cãticis collaudabant dominum. Et in medio eorum erat iuuenis statura celsus, eminentior omnibus illis, & singulis eorum capitibus imponebat coronas, & magis exaltabatur. Ego autem miraculo tenebar. Tunc interrogauĩ angelum, & dixi. Qui sunt hi dñe? Qui respondens, dixit mihi. Hi sunt, q mortale tunicã deposuerunt, & immortalem sumpserunt, & confessi sunt nomen Dei. Modo coronantur, & accipiunt palmas. Et dixi angelo. Ille iuuenis q s est, q eis coronas imponit, & palmas in manus tradit? Et respondens dixit mihi. Ipse est filius Dei, quem in seculo confessi sunt. Ego autem magnificare eos coepi, qui fortiter pro nomine dñi steterunt. Tunc dixit mihi angelus: Vade, annuntia populo meo qualia, & quanta mirabilia domini Dei vidisti.

pronũciate in pupillos, q tuẽde eorũ suã pattonis destituti sunt, quod his desit per atate, vos ipsi supplete, sic vt cũ beato Iob glorie mini: Ego etiam pater impotentium.

CAP.

a Quid fecerim Sodomæ, &c. * BASILIVS. Quẽadmodũ Gomorrhæi à se repellẽbãt, & auclabãt Lot iusta decernentẽ, cũ niteretur eorũ manib⁹ eximere à se hospitio exceptos ita Iudæi iustũ iudicem, clamãtes: Crucifige, crucifige. Improbãdũ hoc facin⁹ tãto ẽ illorũ flagitijs grauius. Etenĩ illiqdẽ in hospites nihil ẽ se male meritos qrebãt suã exerce re flagitiosam libidinẽ, hi autẽ coorti sunt aduersus eũ à quo pter oẽm modũ fuerãt bñficijs affecti. Et illi in peregrinos, hi vero i eũ, q in propria venit, suere cõtumeliosi. Illi i angelos, hi vero in Deum.

b Viduã iustifica, etc. * BASILIVS. Hęc persona i multiseorũ, q ad hãc vitã exiguntur, pp sexus infirmitatẽ detrimenta accipit. Patet .n. cuius iniurijs, quare opus est, vt sint, q exportecta auxilia ri manu iubeant ei restitui ius debitũ. c Pupillo iudica. Nimitũ, quod tenella hęc etas facile cõtẽptui pateat, nec admodũ pchue sit orphanis ad iudiciũ puocare in se iniurios. Iudiciũ igitur pronun-

A

CAPVT
III.

ET facti est
in vnoquo
que corā, sicut Adā
mori, sic his diluuiū.

In 3. c. ad Ro.

AM
BROSIVS. Regnabat mors securitate dominationis sue tā in hos, qui ad tempus euadebant, quam in illos, qui etiam hic penas dabāt pro malis suis operibus. Omnes enī suos esse videbat, quia qui facit peccatum, seruus est peccati. Impune enī cedere putantes magis delinquebant, circa hæc tamen peccata prōptiores, quæ mundus quasi licita nutrebat. Quo factō gaudebat Satanas, securus, quæ causa Adæ relictum à Deo hominē in possessionem habebat.

B Cor enim malignum baiulans primus Adā trāsgressus, & victus est, sed & omnes, qui de eo nati sunt.

Bidem.

AM
BROSIVS. Peccatum Adæ non longe est ab idolatria, prauaricauit enim putans se hominē futurum Deum. Acstimauit enim hoc magis profuturū, quod diabolus suauit, quā quod Deus iussit, in loco Dei diabolum statuens, vnde & subiectus est diabolo.

C Quoniam vidi quomodo sustinentes eos peccantes, & pepercisti impie agentibus, & perdidisti populum tuum, & conseruasti inimicos tuos & non significasti.

In Psal. 72.

AM
BROSIVS. Quidam in errorem positi dixerunt, Quomodo scit Deus? & scit scientia in altissimo?

CAPVT III.

NNO tricesimo ruinæ ciuitatis eram in Babylone, & conturbatus sum super cubiculo meo recumbens. Et cogitationes meæ ascendebant super cor meum, quoniam vidi desertionem Siō, & abundantiam eorum, qui habitabant in Babylone. Et ventilatus est spiritus meus valde. Et cœpi loqui ad altissimum verba timorata, & dixi: O dominator domine, tu dixisti ab initio quando plantasti terram, & hoc solus, & imperasti populo, & dedisti Adam corpus mortuum, sed & ipsum figmentum manuum tuarum erat, & insufflasti in eum spiritum vitæ, & factus est viuens coram te, & induxisti eum in paradysum quem plantauerat dextera tua antequam terra aduentaret. Et huic mandasti diligere viam tuam, & præteriuit eam, & statim instituisti in eo mortem, & in nationibus eius, & natæ sunt gentes, & tribus & populi, & cognationes, quarum non est numerus. Et ambulauit vnaquæque gens in voluntate sua, & mira agebant coram te, & spernebant præcepta tua. Iterum autem in tempore induxisti diluuium super inhabitantes seculum, & perdidisti eos. Et factum est in vnoquoque eorum sicut Adæ mori, sic his diluuium. Dereliquisti autem vnum ex his Noe cum domo sua, & ex eo iusti omnes. Et factum est cum cœpissent multiplicari, qui habitabant super terram, multiplicauerunt filios, & populos, & gentes multas, & cœperunt iterato impietatem facere plus, quam priores. Et factum est cum iniquitatem facerent coram te, elegisti tibi virum ex his cui nomen erat Abraham. Et dilexisti eum, & demonstraisti ei soli voluntatem tuam. Et disposuisti ei testamentum æternum, & dixisti ei, vt non vnquam derelinqueres semen eius. Et dedisti ei Isaac, & Isaac dedisti Jacob, & Esau. Et segregasti tibi Jacob, Esau autē separasti. Et factus est Jacob in multitudine magna. Et factum est cum educeres semen eius ex Ægypto, adduxisti super montē Sina. Et inclinasti cœlos, & statuisti terrā, & cōmouisti orbē, & tremere fecisti abyssos, & cōturbasti seculum, & trāsiit gloria tua portas quatuor ignis, & terræ motus, & spiritus, & gelu, vt dares semini Jacob legē, & generationi Israel diligentiam. Et nō abstulisti ab eis cor malignum, vt faceret lex tua in eis fructum. Cor. n. malignum baiulās primus Adā trāsgressus, & victus est, sed & oēs, q. de eo nati sūt. Et facta est pmanēs infirmitas, & lex cū corde populi cū malignitate radicis, & discessit, quod bonū est, & mansit malignū. Et transferunt tēpora, & finiti sunt anni, & suscitasti tibi seruū nomine Dauid, & dixisti ei, ædificare ciuitatē nominis tui, & offerre tibi in eadē thus, & oblationes. Et factū est hoc annis multis, & deliquerunt, qui habitabant ciuitatem, in omnibus facientes, sicut fecit Adā, & oēs generationes eius. Vtebant. n. & ipsi corde maligno. Et tradidisti ciuitatē tuā in manibus inimicorū tuorum. Nunquid meliora faciūt, q. habitabāt Babylone? Et pp hoc dominabitur Sion. Factum est cū venissem huc, & vidissem impietates quarū non est numerus, & delinquentes multos, vidit aīa mea hoc tricesimo anno, & excellit cor meū, qm vidi quomodo sustinentes eos peccantes, & pepercisti impie agentibus, & perdidisti populum tuum, & conseruasti inimicos tuos, & non significasti. Nihil memini quō debeat derelinqui via hæc. Nunquid meliora facit Babylone, quā sion, aut alia gens cognouit te præter Israel? Aut quæ tribus crediderunt testamentis tuis, sicut iacob? Quarum merces non comparuit, neque labor fructificauit. Pertransiēs enim pertransiui in gentibus, & vidi abundantes eas, & non memorantes mandatorū tuorum. Nunc ergo pondera in statera nostras iniquitates, & eorum, qui habitabant in seculo, & non inuenietur nomen tuum, nisi in Israel. Aut quando non peccauerunt in conspectu tuo, qui habitant terram, aut quæ gens sic obseruauit mandata tua? Hos qui dem per nomina inuenies seruasse mandata tua, gentes autem non inuenies.

simo? Putant enim non esse in Deo scientiam, quia peccatores abundant prosperis, secularibus. Sed patientia Dei nō præiudicat veritati, & præscientia eius, & prouidentia hoc ipso amplius probatur, quod in peccato positus successu affluit secularium prosperitatu. Quod fortior videns, rider, incautus traducitur, & mouetur.

LIB. d. cap. 2.
**TERTVL-
LIANVS.** Nobis exercendæ patientiæ auctoritatem viæ ac cœlestis disciplinæ diuina dispositio delegat, Deum ipsum ostendens patientiæ exemplum, iam primum, qui florem lucis huius super iustos, & iniustos æqualiter spargit, qui temporum officia, elementorum seruitia, totius genturæ tributa dignis simul, & indignis patitur simul occurrere, sustinens ingratiſſimas nationes opa maritū suarū adorantes, nomen cum familia ipsius persequentes, luxuriam, auariciam, iniquitatem, malignitatem quotidie inſoleſcentē, vt sua sibi patientia detrahatur. Plures enim dominum idcirco nō credunt, quia seculo iratum tantū nesciunt.

CAP.

C A P V T III.

A C A P V T a III.

a E T respōdit ad me angelus, et ceter. *AVGVSTINVS. Habet Deus nuncios, id est, angelos, ut ab illo edocti per verbum eius, sine corporali sono, nunciēt, quod voluerit, ab eo missi ad quos voluerit, totum ab illo audientes, id est, in eius veritate inuenientes, quid sibi faciendū, quid, quibus, & quando nunciandum sit. *I D E M. Angeli iussione Dei in ipsa facies, q̄ sempiternae intuentur, incommutabilitate

B perspecta, mouentes se per tēpus, & corpora sibi subdita per tempus, & locum, agilitate mirabili, & iussa quibus moueantur, valent efficere omni animæ vitæ, ut quo eam venite opus est, nesciens adducatur.

b Cui nomen Vriel, & di. &c. *AVGVST.

C Quomodo se habeat beatissima illa societas, quæ ibi sint differentiarum personarū, ut cū omnes tanquam generali nomine Angelinū cupentur, sicut in epistola ad Hebræ. legimus, sint tamen, & illic Archangeli, & vtrum iudem Archageli nominentur Virtutes, & quid inter se distet illa vocabula, quibus vniuersos Apostolus complectitur, ego me ignorare

Respōdit ad me angelus, qui missus est ad me, cui nomē Vriel, & dixit mihi: Excedēs excessit cor tuū in seculo hoc, & cōprehēdere cogitas viā altissimi. Et dixi: Ita dñe meus. Et respondit mihi, & dixit. Tres vias missus sum ostendere tibi, & tres similitudines proponere corā te, de quibus mihi si renūtiaueris vnā ex his, & ego tibi demonstrabo viā, q̄ desideras videre, & docebo te vnde sit cor malignum. Et dixi, loquere dñe meus. Et dixit ad me: Vade pondera mihi ignis pondus, aut mēsurā mihi flatū venti, aut reuoca mihi diē, quæ præterijt. Et rñdi, & dixi. Quis natorū poterit facere, vt me interrogas de his? Et dixit ad me. Si essem interrogans te, dicens: Quantæ habitationes sunt in corde maris, aut quantæ venæ sunt in principio abyssi, aut quantæ venæ sunt super firmamentum, aut qui sunt exit⁹ paradisi? diceres mihi fortassis, in abyssum nō descēdi, neq; in infernū adhuc neque in cælū vnquā ascendi. Nunc aut nō interrogauit te, nisi de igne, & vēto, & diē, per quā transisti, & à quibus separari nō potes, & nō respondisti mihi de eis. Et dixit mihi. Tu quæ tua sunt, tecū coadulescētia nō potes cognoscere. Et quomodo poterit vas tuū capere altissimi viā, & iā exterius corrupto seculo intelligere corruptionē euidētē in facie mea? Et dixi illi: Melius erat nos non esse, quā adhuc viuentes viuere in impietatibus, & pati, & non intelligere de qua re. Et respondit ad me, & dixit: proficiscens profectus sum ad syluam lignorum campi, & cogitauerunt cogitationē, & dixerunt: Venite, & eamus, & faciamus ad mare bellum, vt recedat coram nobis, & faciamus nobis alias syluas. Et similiter fluctus maris, & ipsi cogitauerunt cogitationem, & dixerunt. Venite ascendentes, debellemus syluas campi, vt & ibi contumememus nobismetipsis aliam regionem. Et factus est cogitatus syluæ in vanum. Venit enim ignis, & cōsumpsit eam. Similiter, & cogitatus fluctuū maris. stetit enim arena, & prohibuit eos. Si. n. esses iudex horū, quē inciperes iustificare, aut quem condēnare? Et rñdi, & dixi: Vtique vanā cogitationē cogitauerunt. Terra. n. data est syluæ, & mari locus, portare fluctus suos. Et rñdit ad me, & dixit: Bene tu iudicasti. Et quare non iudicasti tibi metipsi? Quē admodū n. terra syluæ data est, & mare fluctibus suis, sic qui super terrā inhabitāt, q̄ sunt super terrā intelligere solū modo possunt, & qui super cælos, q̄ super altitudinē cælorum. Et rñdi, & dixi: Deprecor te dñe, vt mihi de sensu intelligendi Non. n. volui interrogare de superiorib. tuis, sed de his, q̄ pertransiunt per nos quotidie, pp quod Israel datus in opprobrium gentibus quē dilexisti populum datus est tribubus impijs, & lex patrum nrorum in interitum deducta est, & dispositiones scriptæ nusquā sunt, & ptransiuimus de seculo, vt locustæ, & vita nostra stupor, & pauor. Et nec digni sumus miscētiā cōsequi. Sed qd faciet nomini suo, qd inuocatum est sup nos? Et de his interrogauit, & rñdit ad me, & dixit: Si fueris plurimum scrutatus, frequenter miraberis. Qm̄ festinās festinat seculum ptransire, & nō cupit portare, q̄ in futuris tēpibus, iustis repromissa sunt, qm̄ plenum iniusticia est seculum hoc, & in firmitatib. De qb. autē interrogas, dicā: Seminatum est. n. malum, & necdum venit destructio ipsius. Si ergo nō iuersum fuerit, qd seminatū est, & discesserit locus vbi seminatū est malū, nō veniet vbi semiatū est bonū. Qm̄ gramē seminis mali seminatū est ī corde Adā ab initio, & quātū impietatis gnauit vsque nūc, & gnrat, vsq; cū veniat area? Æstima autē apud te gramē mali seminis quātū fructū impietatis gnauit, qn̄ secatę fuerit spice quārū nō est numerus, q̄ magnā aream incipient facere. Et rñdi, & dixi. Quo, & qn̄ hæc? Quare modici, & mali anni nri? Et rñdit ad me, & dixit mihi. Nō festines tu sup altissimū. Tu. n. festinas inaniter esse sup ipsum. Nā excessus tuus multus. Nonne de his interrogauerūt aīæ iustorū ī prōptuarijs suis, dicētes. Vsq; quo spero sic, & qn̄ veniet fructus areæ mercedis nre? Et respōdit ad ea Ieremiel archagelus, & dixit: Qm̄ impletus fuerit numerus seminū ī vobis, qm̄ ī ltatera pōderant seculū, & mēsurā mēsurauit tēpora, & numero numerauit tēpora, & non cōmouit nec excitauit vsquedum impleat p̄dicta mēsurā. Et respōdi, & dixi O dñator dñe, sed & nos oēs pleni sumus impietate. Et ne forte pp nos nō impleantur iustorum areæ, propter peccata inhabitantium super terram: Et respondit ad me, & dixit: Vade, & interroga prægñatē, si qn̄ impleuerit no-

D ignorare ista p̄fiteor. *GRE. Angelinō ideir co ppria nomina fortiūtur, ne eorū p̄sonę sine nominibus sciri nō possint, sed eū ad nos aliqd m̄straturū veniunt, apud nos ēt noīa à ministerijs trahūt. Michael namque. Quis vt de⁹ Gabriel aut Fortitudo Dei, Raphael dī, Medicina Dei.

c Tu, quæ tua sūt tecū, &c. *IRENAE. Lib. 2. c. 47. Lorū, q̄ añ pedes sunt (dico aut, q̄ sunt in hac creatura, q̄ & cōterunt à nobis, & vñr, & sunt nobiscum) multa fuge rūt nostram sciētiam, & Deo hæc ipsa cōmittimus. Oportet. n. cum præ omnib. præcellere. *I D E M. Ir rōnabiliter iſtati d̄ Gnoſtici, (audaciter vos in enarrabilia Dei mysteria scire vos dicitis. Qn̄ quidē, & do minus ipse filius Dei, ipsum iudicij Dei diē, & horā concessit scire solum Deū patrē. Significiētiā Dei illius Filius nō erubuit referre ad patrem, sed dixit, qd verum est, neque nos erubescimus, q̄ sunt in quæstionib. maiora secūdū nos, referre Deo. Nemo enim super magistrum est.

e Tū, quæ tua sūt tecū, &c. *IRENAE. Lib. 2. c. 47. Lorū, q̄ añ pedes sunt (dico aut, q̄ sunt in hac creatura, q̄ & cōterunt à nobis, & vñr, & sunt nobiscum) multa fuge rūt nostram sciētiam, & Deo hæc ipsa cōmittimus. Oportet. n. cum præ omnib. præcellere. *I D E M. Ir rōnabiliter iſtati d̄ Gnoſtici, (audaciter vos in enarrabilia Dei mysteria scire vos dicitis. Qn̄ quidē, & do minus ipse filius Dei, ipsum iudicij Dei diē, & horā concessit scire solum Deū patrē. Significiētiā Dei illius Filius nō erubuit referre ad patrem, sed dixit, qd verum est, neque nos erubescimus, q̄ sunt in quæstionib. maiora secūdū nos, referre Deo. Nemo enim super magistrum est.

f Tū, quæ tua sūt tecū, &c. *IRENAE. Lib. 2. c. 47. Lorū, q̄ añ pedes sunt (dico aut, q̄ sunt in hac creatura, q̄ & cōterunt à nobis, & vñr, & sunt nobiscum) multa fuge rūt nostram sciētiam, & Deo hæc ipsa cōmittimus. Oportet. n. cum præ omnib. præcellere. *I D E M. Ir rōnabiliter iſtati d̄ Gnoſtici, (audaciter vos in enarrabilia Dei mysteria scire vos dicitis. Qn̄ quidē, & do minus ipse filius Dei, ipsum iudicij Dei diē, & horā concessit scire solum Deū patrē. Significiētiā Dei illius Filius nō erubuit referre ad patrem, sed dixit, qd verum est, neque nos erubescimus, q̄ sunt in quæstionib. maiora secūdū nos, referre Deo. Nemo enim super magistrum est.

Ga In inferno prom-
ptuaria animarū,
matrici assimilata
sunt. * Rabbi
meir. Ben-
gabor. Non est
æqualis in Ge-
hēna cruciatus
& pœna impio-
rū, quin vnus-
cuiusque suppli-
ciū ab alterius
supplicio diuer-
sum existit, at-
que vnus qui-
dē grauius est,
quam alterius.
Ideoque in Ge-
hēna septē sunt
mansiones, qua-
rum frequēs est
apud doctores
mentio, quibus
septē nomina
tribuuntur. Se-
ptem sunt (in-
quit R. Iosue)
Gehēnē nomi-
na, fouea perdi-
tionis

A

B

uem menses suos; adhuc poterit matrix eius retinere partum in semet-
ipsa. Et dixi: non potest domine. Et dixit ad me: In inferno prom-
ptuaria animarum, matrici assimilata sunt. Quemadmodum enim
illa festinat; quæ parit effugere necessitatem partus, sic & hæc festinat
reddere ea, quæ commendata sunt. Ab initio tibi demonstrabitur de
his, quæ concupiscis videre. Et respondi, & dixi: Si inueni gratiam an-
te oculos tuos, & si possibile est, & si idoneus sum demonstra mihi, si
plus quam præteritum sit, habet venire, aut plura pertransierunt supra
quam futurum est. Quid pertransiit scio: quid autem futurum sit,
ignoro. Et dixit ad me: Sta super dexteram partem, & demonstra-
bo tibi interpretationem similitudinis. Et steti & vidi, & ecce fornax
ardens transijt coram me. Et factum est cum transiret flamma, vidi: &
ecce superauit fumus. post hæc transijt coram me nubes plena aquæ,
& innuit pluuiam impetu multam. Et cum transisset impetus plu-
uiæ superauerunt in ea guttæ. Et dixit ad me: Cogita tibi. Sicut crescit
pluuia amplius quam guttæ, & ignis quam fumus: sic superabundauit,
quæ transiit mensura. superauerunt autem guttæ & fumus. Et orauit,
& dixi: putas viuo vsque in diebus illis? Vel quid erit in diebus illis?
Respondit ad me, & dixit: De signis de quibus me interrogas, ex par-
te possum tibi dicere, de vita autem tua non sum missus dicere tibi: sed
nescio.

tionis, Puteus **D**
corruptionis,
Puteus mugit,
Strepitus siue
tumultus, Lu-
tum ceni, Um-
bra mortis, Ter-
ra inferior: sin-
gule solitarie &
à se inuicem se-
paratæ sunt,
quæquam om-
nes in vniuersū
vno Gehēnæ
nonpne cēsen-
tur. Eadem con-
firmant Liber
Iesod Sirim: &
R. Bachairi Cō-
mētarij in Deu-
teronomij ca-
put trigessimū
quartum.

CAP. V.

CAP. V.

De signis au-
tem, &c.

* Ambrosius.
Hæc signa apud
Matthæum eui-
dentius expri-
muntur. Tunc
(inquit) Sol ob-
scurebitur, & Lu-
na non dabit lumē,
& stelle cadent.
Plurimis enim à religio-
ne deficientibus,
clara fides ob-
scurebitur nube
perfidie, quia
mihi sol ille ius-
titie mea fide
vel minuitur vel
augetur: & pro
deuotione cre-
dentis vniciq;
spirituale lumen
infunditur. Et
quemadmodum
mensuris curfo-
ribus Luna, vel
terræ oppositu,
vanescit: sic &
sancta ecclesia,
cum lumini cæ-
lesti vitia carnis
obstant, fulgo-
rem diuini lumi-
nis de Christi ra-
dijs non potest
mutuari, &c.

C

De signis au-
tē: ecce dies
venient in
quibus ap-
prehenden-
tur, qui in-
habitant ter-
ram in censu multo, & absconde-
tur veritatis via, & sterilis erit à
fide regio, & multiplicabitur ini-
iustitia super hanc quam ipse tu
vides, & super quam audisti olim:
& erit impositio vestigio quam
nunc vides regnare regionem, &
videbunt eam desertam. Si autem
tibi dederit altissimus viuere, vi-
debis post tertiam tubam, & re-
lucescet subitò sol noctu, & luna
ter in die, & de ligno sanguis stil-
labit, & lapis dabit vocem suam,
& populi commouebuntur, &
regnabit quem non sperant, qui
inhabitabant super terram, & vo-
latilia commigrationem facient,
& mare Sodomiticum pisces reij-
ciet, & dabit vocem noctu, quam
non nouerant multi. Omnes au-
tem audient vocem eius, & chaos
fiet per loca multa, & ignis fre-

quenter remittetur, & bestiae agrestes transmigra-
bunt, & mulieres menstruatae parient monstra, &
in dulcibus aquis salis inuenientur, & amici om-
nes semetipsos expugnabunt, & abscondetur tunc

sensus, & intellectus separabitur in promptua-
rium suum, & quæretur à multis, & non inue-
nietur, & multiplicabitur iniustitia & inconti-
nencia super terram. Et inter-
rogabit regio proximam suam, &
& dicet: Nunquid per te per-
transiit iustitia iustum faciens?
Et hoc negabit. Et erit in illo
tēpore, & sperabunt homines,
& non impetrabunt: labora-
bunt, & non dirigentur viæ eo-
rum. Hæc signa dicere tibi per-
missum est mihi. Et si oraueris
iterū, & ploraueris sicut & nūc,
& ieiunaueris septē diebus: au-
dies iterato horum maiora. Et
cuigilauit, & corpus meum hor-
ruit valdè, & aīa mea laborauit
vt deficeret. Et tenuit me, qui
venit angelus, qui loquebat in
me, & cōfortauit me, & statuit
me super pedes. Et factū est in
nocte sc̄da, & venit ad me Sa-
lathiel dux populi, & dixit mi-
hi. vbi eras? Et quare vultus
tristis? An nescis quā tibi credi-
tus est Israel in regione trāsmi-
grationis eorū? Exurge ergo &
gusta panem, & non derelin-
quas nos sicut pastor gregē suū
in manibus luporum maligno-
rū. Et dixi ei: Vade à me, & non
appropies ad me. Et audiuit, vt
dixi, & recessit à me. Et ego ieu-
nauit

b Et interrogabit
regio proximam.

* Ephrem Sy-
rus. Quis puta-
tis, fratres mei,
tunc inuenietur
armis fidei ita
septus atque mu-
nitus, vt immo-
bilis perstas, cer-
tum argumentū
ex his colligat,
adesse iam san-
ctum vnigeniti
Filij Dei, & glo-
riofum aduentū,
cum tribulatio-
nem eam ineffa-
bilem super om-
nem animā vbi-
que fieri viderit,
nulla ex parte fi-
nem habentem
aut requiem, ne-
que in terra, ne-
que in mari: cum
viderit omnem
mūdum pertur-
bati, omnesque
fugientes in spe-
luncis abscondi,
& montium oc-
cupare cacumi-
na, & alios qui-
dem fame mori,
alios verò præ-
sitis ardore, vt
ceram ab igne li-
quescere, nemi-
nemque, qui mi-
feretur adesce?
Cum viderit vul-
tus omnes ma-
descere

In 21. Luc.

A descere lachrymâ.
 ac præ desiderio fa-
 pe rogare homines.
 An alicubi sit verbû
 Dei super terram,
 responderiq; Nuf-
 quam. Quis putas
 dies illos ferre pote-
 rit, &c. Vide Hippo-
 lytum lib de cõsum-
 ma. seculi, & Lañã.
 libro 7 capit. 14. 15.
 16. 17. 18.

naui diebus septem vlulâs &
 plorans, sicut mihi mandauit
 Vriel angelus. Et factum est
 post dies septem, & iterû co-
 gitationes cordis mei mole-
 stę erât mihi valde. Et resum-
 psit anima mea spiritum in-
 tellectus, & iterum cœpi loq-
 corâ altissimo sermones. Et
 dixi, Dominator domine ex

omni sylua terræ, & omnibus arboribus eius ele-
 gisti vineam vnicam, & ex omni terra orbis ele-
 gisti tibi foueam vnam, & ex omnibus floribus
 orbis elegisti tibi liliu vnum, & ex omnibus a-
 byssis maris replesti tibi riuu vnum, & ex om-
 nibus ædificatis ciuitatibus sãctificasti tibi met-
 ipsi Siõ, & ex omnibus creatis volatilibus nomi-
 nasti tibi columbam vnam, & ex omnib. plas-
 matis pecoribus prouidisti tibi ouem vnam, &

B ex omnibus multiplicatis populis acquisisti tibi
 populum vnum, & ab omnibus probatam legẽ
 donasti huic quem desiderasti populo. Et nunc
 domine, vt quid tradidisti vnũ pluribus? Et præ-
 parasti super vnam radicem alias? Et disperdi-
 disti vnicum tuum in multis? Et conculcauerũt
 eum qui contradicebant spõsionibus tuis, qui-
 que tuis testamentis non credebant. Et si odiẽs
 odisti populum tuum, tuis manibus debet casti-
 gari. Et factum est cum locutus essem sermo-
 nes, & missus est angelus ad me qui ante vene-
 rat ad me præterita nocte, & dixit mihi, Audi
 me & instrua me, & intende mihi, & adijciam
 coram te. Et dixi, Loquere domine meus. Et di-
 xit ad me, Valde tu in excessu mentis factus es
 pro Israel. An plus dilexisti eum quàm qui eum
 fecit? Et dixi ad eum, Non domine, sed dolens
 locutus sum. Torquent enim me renes mei per

C omnem horam quarentem apprehendere semi-
 tam altissimi, & inuestigare partem iudicij eius.
 Et dixit ad me, Non potes. Et dixi, Quare domi-
 ne? Ad quid nascebar, aut quare non fiebat ma-
 trix matris meæ mihi sepulchrum, vt non vide-
 rem laborem Iacob, & defatigationem generis
 Israel? Et dixit ad me, Numera mihi quæ necdũ
 venerunt, & collige mihi dispersas guttas, & re-
 uirida mihi aridos flores, & aperi mihi clausa
 promptuaria, & produca mihi inclusos in eis fla-
 tus, Demonstra mihi vocis imaginem, & tunc
 ostendam tibi laborem quem rogas videre. Et
 dixi, Dominator domine, quis enim est qui po-
 test hæc scire, nisi qui cum hominibus habita-
 tionem non habet? Ego autem inspiẽs, & quo-
 modo potero dicere de his quibus me interro-
 gasti? Et dixit ad me, Quomodo non potes fa-
 cere vnũ de his quæ dicta sunt, sic non pote-
 ris inuenire iudicium meum, aut in fine charita-
 tem quam populo promisi, Et dixi, Sed ecce do-
 mine,

mine, tu prope es his qui in finem sunt. Et quid D
 facient qui ante me fuerunt, aut nos, aut hi qui

post nos? Et dixit ad me, Co-
 ronæ assimilabo iudicium
 meum. Sicut nõ nouissimo-
 rum tarditas, sic nec priorũ
 velocitas. Et respondi, & di-
 xi, Nec poteris facere eos
 qui facti sunt, & qui sunt, &
 qui futuri sunt in vnum, vt
 celerius iudiciũ tuum osten-
 das? Et rñdit ad me, & dixit,
 Non potest festinare creatu-
 ra super creatorẽ, nec sustine-
 re seculũ eos qui in eo crean-
 di sunt in vnum. Et dixi: Quo
 dixisti seruo tuo, qm̄ viuifi-
 cans viuificasti à te creatam
 creaturam in vnũ, & substi-
 nebat creatura, poterit &
 nũc portare pñtes in vnum.
 Et dixit ad me, Interroga
 matricem mulieris, & dices
 ad eam, Et si paris, quare p
 tempus? Roga ergo eam, vt
 det decem in vnum. Et dixi.
 Nõ utiq; poterit, sed secun-
 dum tepus. Et dixit ad me,
 Et ego dedi matricem terre
 his qui seminati sunt sup eã
 per tempus: Quemadmodũ
 enim infans nõ parit ea quæ
 senum sunt, sic ego disposui
 à me creatum seculũ. Et in-
 terrogaui, & dixi; Cum iam
 dederis mihi viã loquar co-
 ram te. Nã mater nostra de
 qua dixisti mihi, adhuc iuue-
 nis est, iam senectuti appro-
 pinquat, Et respondit ad me,
 & dixit. Interroga eam quæ
 parit, & dicet tibi. Dices em̄
 ei. Quare quos peperisti,
 nunc nõ sunt similes his qui
 ante te, sed minores statura?
 Et dicet tibi, & ipsa. Alij sunt
 qui in iuuentute virtutis na-
 ti sunt, & alij qui sub tempore senectutis defi-
 ciente matrice nati sunt. Considera ergo & tu.
 quoniam minori statura estis præ his qui ante
 vos, & qui post vos minori quam vos, quasi
 iam senescentes creaturæ, & fortitudinem iu-
 uentutis prætereuntes. Et dixi, Rogo Do-
 mine, si inueni gratiam ante oculos tuos, de-
 monstra seruo tuo per quem visites creaturam
 tuam.

a Coronæ assimilabo iu-
 dicium meum, &c.

* Anibr. Scriptura
 habitacula animarũ
 promptuaria nũcu-
 pauit, quæ occurrẽs
 querele humanæ,
 eo quod iusti qui
 præcesserunt, videã-
 tur vsque ad iudicij
 diem, per plurimũ,
 scilicet temporis de-
 bita sibi remunera-
 tione fraudari, mira-
 biliter ait coronæ
 esse similes, illum iu-
 dicij diem, in quo
 sicut nõ nouissimo-
 rum tarditas, sic nec
 priorum velocitas.
 Coronæ enim dies
 expectatur ab omni-
 bus, vt intra eũ diẽ
 & victi erubescant,
 & victores palmã
 ad piscatur victorię,
 Illud quoque nõ re-
 liquit occultum, q
 superiores videan-
 tur qui ante genera-
 ti sunt, infirmiores
 qui postea. Compa-
 rauit enim utero
 mulieris partus hu-
 ius seculi, quoniam
 fortiores sunt, qui
 in virtute iuuentu-
 tis nati sunt, infir-
 miores qui tempo-
 re senectutis: deficit
 enim multitudine
 gnationis hæc secu-
 lũ tanquã vulua ge-
 nerantis, & tanquã
 senescens creatura
 robur iuuentutis suæ
 velut marcenti iam
 uirium suarũ uigo-
 re deponit. Ergo dũ
 expectatur plenitu-
 do temporis: expe-
 ctant animæ remu-
 nationem debitã:
 Alias manet pœna,
 alias gloria, & tamẽ
 nec illæ interim si-
 ne iniuria, nec istæ
 sine fructu sunt.

Lib. de bono
 mortis, ca. 10.

E

F

☞ CAP.

A

CAP. VI.

T dixit ad me, Initio terreni orbis & antequam staret exitus seculi, & antequam spirarent conuentiones veterum, & antequam sonarent voces tonitruum, & antequam splenderent nitores conuersionum, & antequam confirmarentur fundamenta paradisi, & antequam viderentur decori flores, & antequam confirmarentur motus virtutes, & antequam colligerentur innumerabiles militia angelorum, & antequam extollerentur altitudines aeris, & antequam nominarentur mensurae firmamentorum, & antequam aestuaret camini in Sion, & antequam inuestigarentur partes anni, & antequam abalienarentur eorum qui nunc peccant ad inuentiones, & antequam consignati essent qui fidem thesaurizauerunt, tunc cogitavi & facta sunt per me solum & non per alium, & finis per me, & non per alium. Et respondi, & dixi, Quæ erit separatio temporum? Aut quæ prioris finis, & sequentis initium? Et dixit ad me. Ab Abraham usque ad Isaac, quæ nati sunt ab eo Iacob & Esau, manus Iacob tenebat ab initio calcaneum Esau. Finis. n. huius seculi Esau, & principium sequentis Iacob. Huius manus inter calcaneum & manum. Aliud noli querere Esdra. Et respondi, & dixi, O dominator domine, si inueni gratiam ante oculos tuos, oro vt demonstres seruo tuo finem signorum tuorum, quorum partem mihi demonstrasti nocte præcedente. Et respondit, & dixit ad me, Surge super pedes tuos, & audi vocem plenissimam sonitus. Et erit sicut commotio, nec commouebitur locus, in quo stes super eum. Ideo cum loquitur tu non expaueas, quoniam de fine verbum, & fundamentum terræ intelligitur, quoniam de ipsis sermo tremiscit, & commouetur. scit enim quoniam finem eorum oportet commutari. Et factum est cum audissem, surrexi super pedes meos & audiui, & ecce vox loquens, & sonus eius sicut sonus aquarum multarum, & dixit, Ecce dies veniunt, & erit quoniam appropinquare incipiam, vt visitem habitantes in terra, & quando inquirere incipiam ab eis qui iniusti nocuerunt iniustitia sua, & quando suppetra fuerit humilitas Sion, & cum supersignabitur seculum quod incipiet pertransire, hæc signa faciam. Libri aperientur ante faciem firmamenti, & omnes videbunt simul, & anniculi infantes loquentur vocibus suis, & prægnantes immaturos parient infantes trium & quatuor mensium, & viuent, & suscitabuntur. Et subito apparebunt feminata loca non feminata, & plena promptuaria subito inuenientur vacua, & tuba canet cum sono, cum omnes auderint, subito expauescent. Et erit in illo tempore, de bellabunt amici amicos, vt inimici, & expauescet

uefcet terra cum his. Et venæ fontium stabunt, & non decurrent in horis tribus. Et erit, omnis qui derelictus fuerit ex omnibus istis quibus prædixi tibi, ipse saluabitur, & videbit salutare meum & finem seculi vestri. Et videbunt qui recepti sunt homines, qui mortem non gustauerunt à natiuitate sua, & mutabitur cor inhabitantium, & conuertetur in sensum alium. Delebitur enim malum, & extinguetur dolus. Florebit autem fides, & vincetur corruptela, & ostendetur veritas quæ sine fructu fuit diebus tantis. Et factum est cum loqueretur mihi, & ecce paulatim intuebar super eum ante quem stabam, & dixit ad me hæc, Veni tibi ostendere tempus veteræ noctis. Si ergo iterum rogaueris, & iterum ieiunaueris septem diebus, iterum tibi renuntiabo horum maiora per diem quam audiui. Audita est. n. vox tua apud altissimum. Vidit enim fortis directionem tuam, & prouidit pudicitiam, quam à iuuentute tua habuisti, & propter hoc misit me demonstrare tibi hæc omnia, & dicere tibi, Confide, & noli timere, & noli festinare cum prioribus temporibus cogitare vana, & non properes a nouissimis temporibus. Et factum est post hæc & fleui iterum, & similiter ieiunavi septem diebus, vt suppleam tres hebdomadas quæ dictæ sunt mihi. Et factum est in octaua nocte, & cor meum turbabatur iterato in me, & cæpi loqui coram altissimo. Inflammabatur enim spiritus meus valde, & anima mea anxiebatur, & dixi, O dñe, loquens locutus es ab initio creaturæ in primo die, dicens, Fiat cælum & terra, et tuum verbum opus perfectum. Et erat tunc spiritus, et tenebræ circumferebantur & silentium, sonus vocis hominis nondum erat abs te. Tunc dixisti de thesauris tuis proferri lumen luminosum, quod appareret opus tuum. Et die secundo creasti spiritum firmamenti, & imperasti ei, vt diuideret, & diuisionem faceret inter aquas, vt pars quædam sursum recederet, pars vero deorsum maneret. Et tertia die imperasti aquis congregari in septima parte terræ, lex vero partes siccasti & conseruasti, vt ex his sint coram te ministratia seminata a Deo & culta. Verbum. n. tuum processit, & opus statim fiebat. processit. n. subito fructus multitudinis immensus & concupiscentiæ gustus multiformes, & flores colore immutabili, & odores odoramenti inuestigabilis. Et die tertia hæc facta sunt. Quarta autem die imperasti fieri solis splendorem, lunæ lumen, stellarum dispositionem & imperasti eis, vt deseruirent futuro plasmato homini. Quinto autem die dixisti septimæ parti vbi erat aqua congregata, vt procrearet animalia & volatilia & pisces, & ita fiebat. Aqua muta & sine anima quæ Dei nutu iubebantur animalia faciebatur, vt ex hoc mirabilia tua nationes enarrent. Et tunc conseruasti duas animas, nomen vni vocasti Enoch, & nomen secundæ vocasti Leuiathan,

Quiathan, & separasti ea ab alterutro. Nō enim poterat septima pars vbi erat aqua congregata capere ea. Et Jediti Enoch vnam partem quæ siccata est tertio die, vt habitet in ea, vbi sunt mōtes mil-

CAP. VI.

Quam constituiti ducem, &c. * Ambros. Recte nouissimus homo, quasi totius summa operis, quasi causa mundi, pp quæ facta sunt oīa, quasi omnium habitator elementorum, inter feras viuere, cū piscib. natat, super aues volat, cōuersatur cū angelis, terram inhabitat, celo militat, fulcat mare, aere

le, Leuiathan autē dedisti septimam partem humidam & seruasti eam, vt fiat in deuotionem quibusuis, & quando vis. Sexto autem die imperasti terræ, vt crearet coram te iumenta & bestias & reptilia, & super his Adam quæ constituiti ducem super oībus factis quæ fecisti, & ex eo educimur nos omnes, quemque elegisti populum. Hæc autem omnia dixi

corā te dñe, quia propter nos creasti seculum. Residuas autē gentes ab Adam natas dixisti eas nil esse, & quā saluæ assimilatae sunt, & quasi stillicidium de vase simillasti abundantiam eorum. Et nunc domine ecce istæ gentes quæ in nihilū deputatæ sunt, cœperunt dominari nostri, & deuorare, nos autem populus tuus quem vocasti primogenitum vnigenitum, æmulatorem tuum traditi sumus in manibus eorum. Et si propter nos creatū est seculum, quare non hæreditatem possidemus cum seculo? Vt quequo hæc?

aere pascitur, cultor soli, viator profundis, piscator in fluctibus, in aere auceps, in celis heres, Christi coheres. Hæc secundum industriam. Accipe etiā quæ supra hoīs substantiam. Moyses in imo ambulauit mari, in summo Apostoli, Habacuch sine pennis volauit, Elias in terris uic, & in celo triumphauit.

CAP. VII.

Factum est, cum finissem loqui verba hæc, missus est ad me angelus, qui missus fuerat ad me primis noctibus, & dixit ad me, Surge Esdra, & audi sermones quos ueni loqui ad te. Et dixi, Loquere Deus meus, Et dixit ad me, Mare positū est in spatio loco, vt esset altum & immensum, erit autē ei introitus in angusto loco positus, vt esset similis fluminib⁹. Quis enim uolens uoluerit ingredi mare & uidere eum vel dominari eius, si non transferit angustū, in latitudinem venire quō poterit? Item aliud. Ciuitas est ædificata & posita in loco cæpestri, est autē plena oīum bonorum. Introitus eius angustus, in præcipiti positus, vt esset a dextris quidem ignis, à sinistris aqua alta, semita autem est vna sola inter eos posita, hoc est inter ignem & aquā, vt non capiat semita nisi solummodo vestigium hominis. Si autem dabitur ciuitas homini in hæreditatē, si nunquam antepositum periculum pertransierit, quō accipiet hæreditatem suam? Et dixi, Sic domine. Et dixit ad me, Sic est & Israel pars. Propter eos enim feci seculum, & quando transgressus est Adā constitutiones meas, iudicatum est quod factum est. Et facti sunt introitus huius seculi angusti & dolentes & laboriosi, pauci autem & mali, & periculorum pleni, & labore magnopere fulti, nā maioris seculi introitus spatiosi & securi, & facientes immortalitatis fructum. Si ergo ingredienti non fuerunt ingressi qui viuunt angusta & vana hæc, non poterunt recipere quæ sunt reposita. Nunc ergo tu quare conturbaris, cum sis corruptibilis, & quid moueris tu cum sis mortalis? Et quare nō accepisti in corde tuo quod est futurum, sed quod in præsentem? Respondi & dixi, Dominator domine, ecce disposuisti lege tua, quā iusti hæreditabunt hæc, Impij autem peribunt, iusti autem ferent angusta, sperantes spatiosa. Qui enim impie gesserunt, & angusta passi sunt, & spatiosa nō videbūt. Et dixit ad me, Non est iudex super Deum, neque

intelligens super altissimum. Pereunt enim multi præsentem, quia negligitur quæ anteposita est Dei lex. Mandans enim mandauit Deus uenientibus, quando uenerunt quid facientes uiuerent, & quid obseruantes non punirentur. Hi autem non sunt persuasi, & contradixerunt ei, & constituerūt sibi cogitamentū uanitatis, & proposuerūt sibi circūuentiones delictorū, & superdixerūt altissimo nō esse, & uias eius nō cognouerūt, & legē eius spreuerūt, & sponiones eius abnegauerunt, & in legitimis eius fidē nō habuerunt, & opera eius non perfecerunt. Propter hoc Esdra uacua uacuis, & plena plenis. Ecce tēpus ueniet, & erit tēpus quā ueniet signa quæ prædixi tibi. Et apparebit sponsa, & apparens ostēdetur quæ nūc subducit terra, & omnis qui liberatus est de prædictis malis, ipse uidebit mirabilia mea. Reuelabitur enim filius meus Iesus cū his qui cum eo sunt, & iucundabūtur qui relictī sunt in annis quadrigētis. Et erit post annos hos & morietur filius meus Christus. Et omnes qui spiramentum habent homines, & conuerteretur seculum in antiquum silentiū diebus septē sicut in prioribus iudicijs, ita ut nemo derelinquatur, & erit post dies septē, & excitabitur quæ nondum uigilat seculū, & morietur corruptum. Et reddet terra qui in ea dormiunt, & puluis qui in eo silentio habitant, & promptuarie reddent quæ eis commendatæ sunt animæ. Et reuelabitur altissimus super fedē iudicij, & pertransibunt miseræ, & longanimitas cōgre-

CAP. VII.

a Reuelabitur filius Iesus, &c. * Ambr. Habent hoc merita sanctorum, ut a Deo nomen accipiāt. Sic Iacob Israel dicit, quia Deū uidit. Sic Dās nō Iesus nominatus est antequam natus, cui nō angelus, sed pater nomen imposuit. Reuelabitur enim, inquit, filius meus Iesus cū ijs qui cum eo sunt, & iucundabūtur qui relictī sunt in annis quadringentis. Et erit post annos hos, & morietur filius meus Christus, & conuerteretur seculum, Vides angelos quæ audierint, non quæ uisauerint nunciare.

b Et reddet terra, &c. L. de bono mortis ca. 10. * Ambrosius. Ideo homines frustra preuosa struunt sepulcra, quia ea animæ, & non solius corporis receptacula sunt. Animarum autem superiora esse habitacula, scripturę testimonis ualide probatur. Si quidē & in Esdræ libris legimus, Cum uenerit iudicij dies, A a 2 redde-

A reddet terra defunctorum corpora, & puluis reddet eas que in tumulis requiescunt reliquias mortuorum. Et promptuarie reddent animas que his comendate sunt, & reuelabit altissimus sup sedem iudicij. Hæ sunt habitationes de quib. dicit Dñs, Multas mansiones esse apud patrem suum, quas suis, pergens ad patrem, discipulis prepararet. Sed Esdræ vltus sũ scriptis, vt cognoscant gentiles, ea que in philosophiæ libris mirantur translata de nostris.

gabit. Iudiciũ aut solũ remanebit, veritas stabit, & fides cõualescet. Et opus subsequetur, & merces ostendet, & iustitiæ vigilabunt, & iniustitiæ non dñabuntur. Et dixi, Primus Abrahã pp Sodomitas orauit, & Moyles pro patrib. qui in deserto peccauerunt, & qui post eũ p̄ Israel in diebus Achaz & samuelis, & Dauid p̄ cõfractiõne, & Salomõ pro eis qui venerunt in sanctificatione, & Elias p̄ his qui pluuiã acceperunt, & p̄ mortuo vt viueret, & Ezechias pro populo in dieb. Sennacherib, & multi pro multis. Si ergo modo qñ corruptibile increuit, & iniustitia multiplicata est, & orauerunt iusti pro impijs, quare & nunc sic nõ erit? Et rñdit ad me, & dixit, **P**rensens seculũ non est finis, gloria in eo frequẽs manet, pp hoc orauerunt pro inualidis. Dies. n. iudicij erit finis tps huius, & initiũ tps futuri immortalitatis, in quo p̄transiuit corruptela, soluta est inperantia, abscisa est incredulitas, creuit aut iustitia, orta est veritas. Tunc. n. nemo poterit saluare eum qui perijt, neq; demergere q̄ vicit. Et rñdi & dixi, Hic sermo meus primus & nouissimus, qm̄ melius erat nõ dare terrã Adã, vel cum iã dedisset coercere eũ, vt nõ peccaret. Quid. n. p̄dest hoĩbus in p̄senti viuere in tristitia, & mortuos sperare punitione? O tu qd fecisti Adã? Si. n. tu peccasti nõ est factus solius tuus casus, sed & n̄r qui ex te aduenimus. Quid. n. p̄dest nobis si promissum est nobis immortale tps, nos aut mortalia opa agimus? Et qm̄ prædicta est nobis perennis spes, nos verò pessimi vani facti sumus. Et qm̄ reposita sunt nobis

bis habitacula sanitatis & securitatis, nos verò mali conuersati sumus. Et qm̄ reposita est gloria altissimi protegere eos qui tarde cõuersati sunt, nos autẽ pessimis vijs ambulauimus. Et qm̄ ostēdetur paradysus cuius fructus incorruptus perseuerat in quo est securitas & medela, nos verò nõ ingrediemur. In ingratis enim locis conuersati sumus, & qm̄ sup stellas fulgebunt facies eorum qui abstinentiã habuerunt, n̄r aut facies sup tenebras nigra. Non. n. cogitauimus viuentes, qm̄ iniquitatẽ faciebamus, q̄ incipiemus post mortẽ pati. Et rñdit, & dixit, Hoc est cogitamentũ certaminis qd̄ certabit qui sup terrã natus est hõ, vt si victus fuerit patiat q̄ dixisti Si aut vicerit, recipiet qd̄ dico, qm̄ hæc est vita quã Moyses dixit, cum viueret ad populum, dicens, Elige tibi vitam, vt viuas. Nõ crediderunt aut ei, sed nec post eũ prophetis. Sed nec mihi qui locutus sum ad eos, qm̄ non esset tristitia in perditione eorum, sic futurũ est gaudiũ super eos, qbus persuasa est salus. Et rñdi & dixi, Scio dñe, qm̄ vocatus est altissimus misericors in eo q̄ E misereatur his qui nondũ in seculo aduenerunt, & q̄ misereat illis q̄ cõuersatione faciunt in lege eius, & lōganimis est, qm̄ longanimitatẽ p̄stat his qui peccauerunt quasi suis operibus, & munificus est, qm̄ quidẽ donare vult p̄ exigentijs, & multæ misericordiæ, qm̄ multiplicat magis misericordias his qui p̄ntes sunt & qui p̄terierunt, & qui futuri sunt. Si enim nõ multiplicauerit misericordias suas, nõ viuificabit seculum cum his qui inhabitabunt in eo. Et donat, qm̄ si nõ donauerit de bonitate sua, vt alleuiantur hi qui iniquitatem fecerunt de suis iniquitatibus, non poterit decies millesima pars uiuificari hoĩum. Et iudex si non ignouerit his q̄ curati sunt verbo eius, & deleuerit multitudinẽ contemptionum, non fortassis derelinquerentur in innumerabili multitudine nisi pauci valde.

C A P. VIII.

C **E**t rñdit ad me, & dixit, Hoc seculũ fecit altissimus pp multos, futurũ autem pp paucos. Dicam aut corã te similitudinẽ Esdra. Quo autem interrogabis terrã, & dicet tibi, qm̄ dabit terrã multam magis vnde fiat fictile, paruũ aut puluerẽ vñ aurum fit, sic & actus p̄ntis, seculi. Multi quidẽ creati sunt, pauci aut saluabunt. Et respõdi, & dixi, Absorbe ergo animæ sensum, & deuora quod lapit. Cõuenisti enim obaudire & prophetare volens, nec enim tibi est datũ spatium nisi solummodo viuere. O domine, si nõ p̄mitteres seruo tuo, vt orem corã te, & des nobis semẽ cordi & sensui culturã, vnde fructus fiat, vnde viuere possit ois corruptus, qui portabit locum hoĩs? Solus enim es, & vna plasmatio nos sumus manuum tuarũ sicut locutus es. Et qm̄ nunc in matrice plasmatum est corpus, & præstans membra, conseruatur in igne & aqua tua creatio, & nouem mēsisus patitur tua plasmatio tuã creaturã quæ in ea crea-

ta est, ipsum aut q̄ seruat, & q̄ seruatur vtraq; seruabunt, seruataq; quãdoq; iterum reddit matrix quæ in ea creuerunt. Imperasti enim ex ipsis membris, hoc est mãmillis præbere lac fructui mãmillarum, vt nutriat id q̄ plasmatum est vsq; in tēpus aliqd̄, & postea disponas eum tuæ misericordiæ. Enutriuisti eum tua iustitia, & erudisti eum in lege tua. Et corripuisti eum tuo intellectu, & mortificabis eum vt tuã creaturã, & viuificabis eum, vt tuũ opus. Si ergo pdideris eum qui tantis laboribus plasmatus est, tuo iussu facile est ordinari, vt & id qd̄ fiebat seruare. Et nunc dñe dicam, de oĩ hoĩe tu magis scis, de populo autẽ tuo ob quem doleo, & de hæreditate tua propter quam lugeo, & de Israel pp quem tristis sum, & de Iacob p̄pter quem doleo, ideo incipiam orare coram te pro me, & pro eis, qm̄ video lapsus nostros qui inhabitamus terram. Sed audiui celeritatem iudicis qui futurus est. Ideo audi vocem meam & intellige sermonem meum, & loquar coram te. Initium verborũ Esdræ priusquã assumeret. Et dixi, Domine qui inhabitas

CAP. VIII.

C *Vius oculi eleuati in superna, &c.*
 * Tertull. Quid si Episcopus, si diaconus, si vidua, si virgo, si doctor, si etiam martyr lapsus a regula fuerit? Ideo hæreses veritatē videbuntur obtinere? Ex personis probamus fidem, an ex fide personas? Nemo sapiens est, nisi fidelis, nemo maior nisi Christianus, nemo autē Christianus, nisi qui ad finem vsque perseverauerit. Tu vt homo extrinsecus vnū quemque nosti, putas quod vides. Vides autem quousque oculos habes. Sed oculi, inquit, Domini alti. Homo in faciem. Deus in præcordia contemplatur, & ideo cognoscit qui sunt eius.

bitas seculum, cuius oculi eleuati in superna & aere, & cuius thronus inestimabilis, & gloria incomprehensibilis, cui astat exercitus angelorum cum tremore, quorum seruatō in vëto & igni conuertitur, cuius verbum verum & dicta perseverantia, cuius iussio, & dispositio terribilis, cuius aspectus arefacit abyssos, & indignatio tabescere facit montes, & veritas testificatur. Exaudi orationem serui tui, & auribus percipe precationem figmenti tui. Dum enim viuo loquar, & dum sapio, respondebo. Nec respicias populi tui delicta, sed qui tibi in veritate seruiunt, Nec intendas impia gentium studia, sed qui tua testimonia cum doloribus custodierunt. Nec cogites qui in conspectu tuo false conuersati sunt, sed memorare qui ex voluntate tua timorem cognouerunt. Neque volueris perdere qui pecudum mores habuerunt, sed respicias eos qui legem tuam splendide docuerunt. Nec indigneris eis qui bestiis peiores iudicati sunt, sed diligas eos qui semper in tua iustitia confidunt, & gloria. Quoniam nos & patres nostri talibus morbis languemus, tu autem propter nos peccatores misericors vocaberis. Si enim desideraueris, vt nostri miserearis, tunc misericors vocaberis, nobis autem non habentibus opera iustitiæ. Iusti enim quibus sunt opera multa reposita, ex proprijs operibus recipient mercedem. Quid est enim homo, vt ei indigneris, aut genus corruptibile, vt ita amarus sis de ipso? In veritate enim nemo de genitis est qui non impie gessit, & de confitentibus qui non deliquit. In hoc enim annuntiabitur iustitia tua & bonitas tua domine, cum misertus fueris eis qui non habent substantiam bonorum operum. Et rñdit ad me, & dixit, Recte locutus es aliqua, & iuxta sermones tuos sic & fiet. Qm̄ non verè cogitabo super plasma eorū qui peccauerunt añ mortem, ante iudicium, ante perditionem, sed iucundabor super iustorum figmentum, & memorabor peregrinationis quoque & saluationis & mercedis receptionis. Quomodo ergo

ergo locutus sum, sic & est. sicut enim agricola D ferit super terram semina multa, & plantationes multitudinis plantat, sed non in tempore omnia quæ seminata sunt saluantur, sed nec omnia quæ plantata sunt radicabunt, sic & qui in seculo seminati sunt, non omnes saluabuntur. Et respondi, & dixi, Si inueni gratiam, loquar: Quomodo semen agricolæ si non ascenderit aut nō acceperit pluuiã tuã in tēpore, aut sic corruptū fuerit multitudine pluuiæ, sic perit, & similiter homo quæ manibus tuis plasmat⁹ est, & tu ei imago nominatus, quoniam similatus es ei propter quem omnia plasmasti, & similasti femini agricolæ. Non irascaris super nos, sed parce populo tuo, & misere hereditati tuæ, tu autē creaturæ tuæ misereris. Et respondit ad me, & dixit, Quæ sunt præsentia, præsentibus, & quæ futura, futuris. Multum enim tibi restat, vt possis diligere meã creaturã super me, tibi autem frequenter & ipsi proximaui, iniustis autem nunquã. Sed & in hoc mirabilis es corã altissimo, quoniam humiliasti te sicut decet te, & nō iudica E sti te, vt inter iustos plurimū glorificeris. Propter quæ miseriæ multæ, & miserabiles efficientur eis qui habitant seculū in nouissimis, quia in multa superbia ambulauerunt. Tu autem p te intellige, & de similibus tuis inquire gloriã. Vobis enim apertus est paradysus, plantata est arbor vitæ, præparatum est futurum tempus, præparata est abundantia, & edificata est ciuitas, profusa est requies, perfecta est bonitas, & perfecta sapientia. Radix mali signata est a vobis, infirmitas, & tinea a vobis absconsa est, & in infernum fugit corruptio in obliuione. Transierunt dolores, & ostensus est in fine thesaurus immortalitatis. Noli ergo adijcere inquirendo de multitudine eorum qui pereunt. Nam & ipsi accipientes libertatem, spreuerunt altissimum, & legem eius contempserunt, & vias eius dereliquerunt. Adhuc autem iustos eius conculcauerunt, & F dixerunt in corde suo, non esse Deū, & quidē scientes quoniam moriuntur. Sicut enim vos suscipiet quæ prædicta sunt, sic eos sitis & cruciatus quæ præparata sunt. Non enim voluit hominē disperdi, sed & ipsi qui creati sunt coinquinauerunt nomen eius qui fecit eos, & ingrati fuerūt ei qui præparauit eis vitam. Quapropter iudicium meū modo appropinquat. Quæ non omnibus demonstraui nisi tibi, & tibi similibus paucis. Et respondi, & dixi, Ecce nunc domine demonstraisti mihi multitudinem signorum, quæ incipies facere in nouissimis, sed non demonstraisti mihi quo tempore.

CAP. IX.

Respondit ad me, & dixit, Metiens metire tempus in semetipso, & erit cum videris, quando transierit pars quædam signorum quæ prædicta sunt, tunc

tūc intelliges, quoniam ipsum est tempus in quo incipiet altissimus visitare seculum, quod ab eo factum est, & quando videbitur in seculo morio locorum & populorum turbatio, tunc intelliges, quoniam de his erat altissimus locutus, a diebus

A qui fuerunt ante ab ipitio. Sicut enim oē qđ factū
 est in seculo, initium hēt pariter & cōsummatiō-
 nē, & consummatio est manifesta, sic & altissimi tē-
 pora initia hēt manifesta in prodigijs, & in virtu-
 tibus & cōsummationes in actu & i signis. Et erit
 oīs qui saluus factus fuerit, & qui poterit effugere
 per opera sua, & per fidem in qua credidistis, relin-
 queat de p̄dictis periculis, & videbit salutare meū
 in terra mea, in finib. meis, qm̄ sanctificaui me a se-
 culo. Et tunc miserebunt qui nunc abusi sūt vias
 meas, & in tormentis cōmorabuntur hi qui eas p̄-
 iecerunt in contēptu. Qui n̄ non cognouerūt me
 viuentes beneficia cōsecuti, & qui fastidierūt le-
 gem meam, cum adhuc erant habentes libertatē.
 & cum adhuc esset eis apertus p̄nitentiæ locus,
 non intellexerunt sed spreuerūt, hos oportet post
 mortem in cruciamento cognoscere. Tu ergo no-
 li adhuc curiosus esse quō impij cruciabuntur, sed
 inquire quomodo iusti saluabuntur, & quorum se-
 culum, & propter quos seculum, & quando. Et re-
 spondi, & dixi, Olim locutus sum & nunc dico, &
 postea dicam, quoniam plures sunt qui pereunt,
 quam qui saluabuntur, sicut multiplicatur fluctus
 super guttam. Et respondit ad me, & dixit, Qua-
 lis ager talia & semina, & quales flores, tales & tin-
 cturæ, & qualis operator, talis & creatio, & qualis
 agricola, talis cultura, qm̄ tempus erat seculi. Et
 B nunc cum essem parans eis hīs qui nunc sunt ante-
 quam fieret seculum in quo habitarent, & nemo
 contradixit mihi, Tunc enim quisq; & nunc crea-
 tor in mundo hoc parato & messe indeficienti, &
 lege inuestigabili corrupti sunt mores eorum. Et
 consideravi seculum, & ecce erat periculum pro-
 pter cogitationes quæ in eo aduenerunt. Et vidi
 & peperci ei valde, & seruaui mihi acinum de bo-
 tto & plantationem de tribu multa. Pereat ergo
 multitudo quæ sine causa nata est, & seruet acinus
 meus, & plantatio mea, quia cū multo labore per-
 feci. Tu autem si adhuc intromittas septem dies
 alios, sed non ieiunabis in eis, ibis in campum flo-
 rum, vbi domus non est ædificata, & manducabis
 solummodo de floribus campi, et carnē non man-
 ducabis, et vinum non bibes, sed solummodo flo-
 res. Deprecare altissimum sine intermissione, et ve-
 niam et loquat tecum. Et profectus sum sicut di-
 C xit mihi in campum qui vocatur Ardath, et sedi
 ibi in floribus. Et de herbis agri manducaui, et fa-
 cta est esca carum mihi in saturitatē. Et factum est
 post

post dies septem, & ego discumbebam supra fa-
 num, & cor meum iterum turbabatur sicut añ.
 Et apertum est os meum, & inchoavi dicere co-
 ram altissimo, & dixi, O domine te nobis ostēdes,
 ostensus es patribus nostris in deserto, quod non
 calcatur & infructuoso, quando erāt exeuntes de
 Aegypto, & dicēs dixisti, Tu Israel audi me, & se-
 men iacob intende sermonibus meis, Ecce enim
 ego semino in vobis legem meā, & faciet in vobis
 fructum, & glorificabimini in eo per seculum.
 Nam patres nostri accipientes legem non serua-
 uerunt, & legitima tua non custodierunt, & fa-
 ctus est fructus legis non parens. Nec enim pote-
 rat quoniam tuus erat, nam qui acceperunt, pe-
 rierunt, nō custodientes quod in eis seminatum
 fuerat. Ecce cōsuetudo est, vt cum acceperit ter-
 ra semen, vel nauem mare, vel vās aliquod, escam
 vel potum, cum fuerit exterminatum id in quo
 seminatum est, vel in quod missum est, simul id
 quod seminatum vel missum est, vel quæ suscep-
 ta sunt exterminantur, & suscepta iam non ma-
 nent apud nos. Sed nobis sic non factum est. Nos
 quidem qui legem accepimus peccantes periui-
 mus, & cor nostrum quod suscepit eam, nam lex
 nō perit, sed permansit in suo labore. Et cum lo-
 querer hæc in corde meo, respexi oculis meis, &
 vidi mulierem in dextera parte. Et ecce hæc lu-
 gebat & plorabat cum voce magna, & animo do-
 lebat valde, & vestimenta eius discissa, & cinis su-
 per caput eius. Et dimisi cogitatus in quibus e-
 ram cogitans, & cōuersus sum ad eam, & dixi ei,
 Vt quid fles, & quid doles animo? Et dixit ad me,
 Dimitte me domine meus vt defleam me, & ad-
 ijciam dolorem, quoniam valde amara sum ani-
 mo, et humiliata sum valde. Et dixi ei, Quid pas-
 sa es? Dic mihi. Et dixit ad me, Sterilis fui ego fa-
 mula tua, et non peperit habens maritum annis
 triginta. Ego enim per singulas horas, et per sin-
 gulos dies et annos triginta hos, deprecor altis-
 simum nocte ac die. Et factum est post triginta an-
 nos exaudiuit Deus ancillam tuam, et vidit humi-
 litatem meam, et attendit tribulationi meæ, et de-
 dit mihi filium. Et iucundata sum super eum val-
 de ego et vir meus, et omnes ciues mei, et honori-
 ficabimus, valde fortem. Et nutriui eum cum labo-
 re multo, et factum est cum creuisset et venisset
 accipere vxorem, feci diem epuli.

C A P. X.

T factum est, cum introisset filius meus
 in thalamo suo, cecidit et mortuus est,
 et euertimus omnes lumina. Et surre-
 xerunt omnes ciues mei ad consolandum me, et
 quieui vsque in alium diem vsque nocte. Et fa-
 ctum est cum omnes quieuisent vt me consolae-
 rentur, vt quiescerem, et surrexi nocte et fugi, et
 veni

veni sicut vides in hoc cāpo, & cogito iam nō re-
 uerti in ciuitatem, sed hic consistere, & neque
 manducare, neque bibere, sed sine iatermissione
 lugere et ieiunare vsque dum moriar. Et dereliqui
 sermones in quibus eram, & respondi cum iracun-
 dia ad eam & dixi, Stulta super
 omnes mulieres, nō vides luctum
 nostrum, et quæ nobis cōtingūt?

a Stulta super oē
 mulieres. 3. Amb.
 Scriptum est in, Sa
 Quo-

A cōmuni dolore, p̄p̄tū vacare debere. Neq; enim propheticō sermone, vni illi mulieri quæ figurat, sed singulis d̄f, cum Ecclesiæ dictū v̄f. dicitur ergo ad me, & dicit scriptura celestis, Hoccine doces, sic instituis Dei plebem? An ne scis quia exemplū tuū, periculū ceterorū est? Stulta inquit, super oēs mulieres, nōne vides luctum nostrū, & quæ nobis contigerunt, qm̄ Siō mater n̄ra oīum in tristitia cōtristatur, & humilitate humiliata est, &c. Absorbeat igit nostrum dolorem cōis dolor, & acerbiteratē proprii m̄eroris excludat. Nō. n. dolere debemus eos quos cernimus libertatos, neq; enim otiose tam sanctas hoc tpe animas corporeis vinculis reminiscimur absolutas, &c.

B loribus genui, terra aut sc̄dm viā terræ, abijt; in ea multitudo p̄sens, quō euenit, & ego tibi dico, Sicut tu cū labore peperisti, & sic, & terra dat fructum suū, hōi ab initio ei q̄ fecit eā.

a Nunc ergo retine, &c. * Ambros. Repete sacra scriptura, solatia tua. Iuuat enim tuis p̄ceptis, tuis sententijs immorari. Nūc inquit, retine apud te ipsum dolorem tuū. Si hoc ad mulierē, quanto magis ad sacerdotem? Si de filio, nō vtiq; absurdum etiam de fratrum amissione talia memorari, quāquam si mihi fuisset filius, nūquam cum amplius dilexissē.

C moribus genui, terra aut sc̄dm viā terræ, abijt; in ea multitudo p̄sens, quō euenit, & ego tibi dico, Sicut tu cū labore peperisti, & sic, & terra dat fructum suū, hōi ab initio ei q̄ fecit eā. Nunc ergo retine apud te ipsum dolorem tuum, & fortiter fer q̄ tibi contigerunt casus. Si. n. iustificaueris terminū Dei & cōsilū suū, recipies in tpe, & in talib. colaudaberis. Ingredere ergo i ciuitatē ad vitū tuū. Et dixit ad me. Nō faciā neque ingrediar ciuitatē, sed hic moriar. Et apposui adhuc loq̄ ad eā, & dixi, Noli facere hunc sermonē, sed cōsenti psuadenti. Quot. n. ea lus Sion, Cōsolare p̄p̄ dolorem Ierusalem. Vides. n. qm̄ sanctificatio n̄ra deserta effecta est, & altare nostrum demolitum est, & tēplum n̄m destructum est, & psalterium n̄m humiliatum est, & hymnus contuit, & exultatio n̄ra dissoluta est, & lumē cādelaabri n̄ri extinctum est, & arca testamēti n̄ri direpta est, & sancta n̄ra cōtaminata sunt, & nomen quod inuocari est sup nos pene p̄phanatum est, & liberi n̄ri contumeliā passi sunt, & sacerdotes n̄ri succēsi sunt, & Leuitæ n̄ri in captiuitatem abierunt, & virgines n̄ræ coinquinatæ sunt, & mulieres n̄ræ vim passæ sunt, & iusti nostri rapti sūt, & paruuli nostri pditi sunt, & iuvenes nostri seruiert, & fortes nostri inualidi facti sunt. Et qd̄ om̄ium maius signaculū. Siō, qm̄ resignata est de gloria sua. Nā & tradita est i manibus eorum, q̄ nos oderunt. Tu ergo excute tuā tristitiā multam, & depone abs te multitudinē dolorum, vt tibi repp̄tiet fortis, & requiē faciet tibi altissim⁹, regetionē laborū. Et factū est cum loquebar ad eā, facies eius fulgebat subito

& species, coruscus fiebat visus eius, vt esse paues valde ad eā, & cogitarē qd̄ esset hoc. Et ecce subito emisit sonitum vocis magnū timore plenū, vt cōmoueret terra a mulieris sono. Et vidi, & ecce amplius mulier nō cōparebat mihi, sed ciuitas edificabat & locus demonstrabat de fundamētis magnis, & timui & clamaui voce magna, & dixi: Vbi est Vriel angelus q̄ a principio venit ad me? Quā ipse me fecit venire in multitudine in excessu mentis huius. Et factus est finis meus in corruptionē, & oīo mea in improperiū, & cū esē loquēs ego hęc, ecce venit ad me & vidit me. Et ecce erā positus vt mortuus, & intellectus meus alienatus erat. Et tenuit dexterā meā, & cōfortauit me, & statuit me sup pedes meos. Et dixit mihi, Quid tibi ē, & quare cōturbatus est intellectus tuus, & sensus cordis tui, & quare cōturbaris, Et dixi, qm̄ dereliquisti me. Et ego qd̄ feci secundū sermones tuos, & exiui i cāpū, & ecce vidi & video q̄ nō possum enarrare. Et dixit ad me, Sta vt vir, & cōmonebo te. Et dixi, Loquere dñe meus tu in me, Noli me derelinquere, vt nō frustra moriar, qm̄ vidi q̄ nō sciebā, & audio q̄ nō scio. Aut nunqd̄ sensus meus fallit, et anima mea sup̄mat? Nūc ergo deprecor te, vt demōstres seruo tuo de excessu hoc. Et respōdit ad me, & dixit, Audi me, & docebo te, et dicam tibi de q̄bus timentes, qm̄ altissimus reuelauit tibi mysteria multa. Vidit rectā viā tuā, qm̄ sine intermissione cōtristabaris pro populo tuo, & valde lugebas p̄pter sion. Hic ergo intellectus visionis quæ tibi apparuit ante paululum. Quam vidisti lugentem, inchoasti cōsolari eā. Nunc autem iā speciem mulieris non vides, sed apparuit tibi ciuitas ædificari, et qm̄ enarrabat tibi de casu filij sui. Hęc absolutio est, hęc mulier quam vidisti, hęc est Sion, & qm̄ dixi tibi, quā & nunc cōspicies vt ciuitatem ædificatam. Et qm̄ dixi tibi, q̄a sterilis fuit, annis triginta, p̄p̄ qd̄ erant anni. s̄ triginta, qm̄ nō erat in ea adhuc oblatio oblata. Et factum est post annos triginta ædificauit Salomō ciuitatem, & obtulit oblationes, tūc fuit qm̄ peperit sterilis filium. Et qd̄ tibi dixit, qm̄ nutriui eum eum labore, hoc erat habitatio i Ierusalem. Et qm̄ dixit tibi, q̄ filius meus veniens in suo thalamo mortuus esset, & cōtrigisset ei casus, hoc erat, q̄ facta est ruina Ierusalē. Et ecce vidisti multitudinem eius, & qm̄ filiū lugebat, inchoasti cōsolari eā, & de his q̄ cōtulerunt hęc eiāt tibi aperienda. Et nunc videt altissimus qm̄ ex aīo cōtristatus es, et qm̄ ex toto corde pateris p̄ ea, ostendit tibi claritatem gloriæ eius, & pulchritudinē decoris eius. Propterea enim dixi tibi, vt maneres in cāpo, vbi domus non est edificata. Sciebam n. ego, qm̄ altissimus incipiebat tibi ostendere hęc, propterea dixi tibi, vt venires in agrum, vbi nō est fundm̄ ædificij. Nec enim poterat opus ædificij hōis sustineri in loco, vbi incipiebatur altissimi ciuitas ostendi. Tu ergo noli timere, neque expauescat cor tuum, sed ingredere, & vide splendorem, et magnitudinem ædificij, quantum capax est tibi visus oculorum

Alorū videre, & post hæc audies quantum capit audire auriū tuarū audire, Tu enim beatus es præ multis, & vocat' es apud altissimū sicut & pauci. Nocte aut' quæ in crastinū futura est, manebis hic, & ostē

C A P. XI.

ET vidi somniū, & ecce ascendebat de mari aquila, cui erāt duodecim alæ pennarū & capita tria. Et vidi & ecce expandebat alas suas in omnē terrā, & oēs venti cæli insufflabant in eam, & colligebantur. Et vidi, et de pennis eius nascebant cōtrariæ pēnæ, & ipsæ fiebāt in pēnaculis minutis et modicis. Nā capita eius erāt quiescentia, & dimidium caput erat maius aliorū capitū: sed ipsa quiescebat cū eis. Et vidi & ecce aquila volauit ī pennis suis, & regnavit sup' terrā, & super eos qui habitant in ea. Et vidi quoniā subiecta erat ei oīa sub cælo, & nemo illi cōtradicēbat, neque vnus de creatura quæ est sup' terram. Et vidi, & ecce surrexit aquila sup' vngues suos, & misit vocē pennis suis, dicens, Nolite oēs simul vigilare, dormite vnusquisq; in loco suo, & p' tēpus vigilate. Capita aut' in nouissimo seruētur. Et vidi, & ecce vox nō exibat de capitibus eius, sed de medietate corporis eius. Et numeravi contrarias pennas eius, & ecce ipsæ erant octo. Et vidi, & ecce a dextera parte surrexit vna penna, & regnavit super oēm terram. Et factum est cum regnaret, venit ei finis & non apparuit locus eius, & sequens exiit & regnabat. Ipsa multū tenuit tempus. Et factū est cum regnaret, & veniebat finis eius, vt non appareret sicut prior, & ecce vox emissa est illi, dicens, Audi tu q̄ tanto tpe tenuisti terram. Hæc annuntio tibi anteq̄ incipias non apparere. Nemo post te tenebit tēpus tuum, sed nec dimidiū eius, & leuauit tertia, & tenuit principatū sicut & priores, & nō apparuit & ipsa. Et sic cōtingebat & oīb. alijs sigillatim principatū gerere, et iterū nulquā cōparere. Et vidi, et ecce in tpe sequentes pennæ erigebant a dextera parte, vt tenerent et ipsæ principatum, et ex his erāt q̄ tenebāt, sed tñ statim nō cōparesecebāt, nā & aliquæ ex eis erigebātur, sed nō tenebāt principatū. Et vidi post hæc, & ecce nō cōparuerūt duodecim pennæ, & duo pēnacula, & nihil supererat in corpore aquilæ, nisi duo capita quiescētia & sex pēnacula. Et vidi, & ecce sex pēnaculis diuisæ sunt duæ, & māserūt sub capite, qd̄

C A P. XII.

ET factum est dum loqueretur leo verba hæc ad aquilam. Et vidi, & ecce q̄ superauerat caput, & nō comparuerunt quatuor alæ illæ q̄ ad eam transierunt, & erectæ sunt vt regnarent, & erat regnum eorum exile, & tumultu plenum. Et vidi, & ecce ipsæ nō apparebāt, & omne corpus aquilæ incendebat, & expauescebat terra valde. Et ego a tumultu & excessu mentis, & magno timore vigilavi, & dixi spiritui meo, Ecce tu p'stitisti mihi hoc, in eo q̄ scrutaris vias altissimi. Ecce adhuc fatigatus sum aīo, & spiritu meo inualidus sum valde, & nec modica est in me

virtus

det tibi altissimus eas visiones supremorū quæ faciet altissimus his qui habitant super terram a nouissimis diebus. Et dormiui illam noctem & aliam, sicut dixerat mihi.

est ad dexterā partem. Nam quatuor manserūt in loco suo. Et vidi, & ecce hæc subalares cogitabant se erigere & tenere principatus. Et vidi, & ecce vna erecta est, sed statim nō cōparuit. Et secūda velocius q̄ priores nō cōparuerūt. Et vidi, & ecce duæ q̄ superauerūt apud se metipsas, cogitabāt & ipse regnare. Et in eo cū cogitaret, ecce vnū quiescētū capitum q̄ erat medium, euigilabāt. Hoc n. erat duorum capitum maius. Et vidi, qm̄ cōpleta sunt duo capita lectū, & ecce cōuersum est caput cum his q̄ cum eo erāt, & comedit duas subalares q̄ cogitabāt regnare. Hoc at caput p'cōterruit oēm terrā, & dñabatur in ea his q̄ habitabāt terrā cum labore multo, & potētatum tenuit orbis terrarū sup' oēs alas q̄ fuerunt. Et vidi post hæc, & ecce mediū caput subito nō cōparuit, & hoc sicut alæ. Superauerunt autē duo capita, q̄ & ipsa s'p' regnauerūt sup' terrā: & sup' eos q̄ habitāt ī ea. Et vidi, & ecce deuorauit caput a dextera pte illud qd̄ a leua. Et audiui vocē dicētē mihi, Cōspice cōtra te, & cōsidera q̄ vides. Et vidi, & ecce sicut leo cōcitus de sylua rugiēs, & vidi, qm̄ emittebat vocē hominis ad aquilā. Et dixit, dicēs, Audi tu & loquar ad te, & dicit altissimus tibi, Nōne tu es q̄ supasti de quatuor animalibus q̄ fecerā regnare in seculo meo, & vt p' eos veniret finis temporū eorū? Et quartus veniens deuicit oīa talia q̄ trāsierunt, & potētatum tenuit seculū cum tremore multo, & omnem orbem cū labore pessimo, & inhabitauit tot' t'pibus orbē terrarū cum dolo. Et iudicasti terrā nō cum veritate, Tribulasti n. māsuētos, & læsisti quiescentes, & dilexisti mendaces, & destruxisti habitationes eorum qui fructificabant, & humiliasti muros eorum qui te non nocuerunt. Et ascendit cōtume lia tua ad altissimum, & superbia tua ad fortem. Et respexit altissimus superba ipa, & ecce finita sunt, & scelera eius cōpleta sunt. Propterea non appareas tu aquila & alæ tuæ horribiles, & pennacula tua pessima, & capita tua maligna, & vngues tui pessimi, & omne corpus tuum vanum, vt refrigerēt oīs terra, & reuertatur liberata de tua vi, & speret iudicium & misericordiam eius qui fecit eam.

virtus a multo timore quo expaui nocte hac. Nunc ergo orabo altissimum, vt me confortet vsq; in finem. Et dixi, Dominator dñe si inueni gratiam ante oculos tuos, & si iustificatus sum apud te præ multis, & si certē ascendit deprecatio mea ante faciem tuam, conforta me, & ostende seruo tuo mihi interpretationem & distinctionem visus horribilis huius, vt plenissime consoletis aīam meā. Dignum n. me habuisti ostendere mihi t'pū nouissima. Et dixit ad me, Hæc est interpretatio visionis huius. Aquilā quā vidisti ascendentem de mari, hoc est regnum q̄ visum est in visione a Daniele fr̄e tuo. Sed non est illi interpretatum, qm̄ ego nunc tibi

tibi iter pror. ecce dies veniunt, & exurget regnum super terram, & erit timor acrior omnium regnorum, quam fuerunt ante. Regnabunt autem in ea reges duodecim, unus post unum. Nam secundus incipiet regnare & ipse tenebit amplius tempus quam duodecim. Hec est interpretatio duodecim alarum quas vidisti. Et quod audisti vocem quam locuta est, non de capitibus eius exeunt, sed de medio corporis eius, haec est interpretatio. Quoniam post tempus regni illius nascentur cōtentiones non modicae, & periclitabitur ut cadat & non cadet tunc, sed iterum constituetur in suum initium. Et quoniam vidisti subalares octo coherentes alis eius, haec est interpretatio. Exurgent in ipso octo reges, quorum erunt tempora leuia, & anni citati, & duo quodam ex ipsis pariet. Appropinquate autem tempore medio, quatuor seruabunt in tempore, cum incipiet appropinquare tempus eius ut finiat. Duæ vero in fine seruabunt. Et quoniam vidisti tria capita quiescentia, haec est interpretatio. In nouissimis eius suscitabit altissimus tria regna, & reuocabit in ea multa, & dñabunt terram, & quod habitant in ea, cum labore multo super omnes qui fuerunt ante hos. Propter hoc ipsi vocati sunt capita aquilæ. Isti enim erunt qui recapitulabunt impietates eius, & perficient nouissima eius. Et quoniam vidisti caput maius non apparatus, haec est interpretatio eius. Quoniam unus ex eis super lectum suum morietur, & tunc cum tormētis. Nam duo qui perseuerauerint, gladius eos comedet. Unus enim gladius comedet qui cum eo, sed tunc hic gladio in nouissimis cadet. Et quoniam vidisti duas subalares traiciētes super caput, quod est in dextera parte, haec est interpretatio. Hi sunt quos cōseruauit altissimus in fine suum hoc est regnum exile, & turbationis plenum. Sicut vidisti, & leonem, quem vidisti de sylua euigilante, & rugiente, & loquente ad aquilam, & arguente eam, & iniustitias ipsius per omnes sermones eius, sicut audisti, hoc est uetus quem seruauit altissimus in fine ad eos, & impietates ipsorum, & arguet illos, & incutiet coram ipsis

C A P. XIII.

Factum est post dies septem, & somnia uisionium nocte. Et ecce de mari uetus exurgebat, ut cōturbaret omnes fluctus eius. Et uidi, & ecce cōualescebat ille homo cum milibus caeli, & ubi uultum suum uertebat, ut cōsideraret, tremebant omnia quae sub eo uidebantur, & ubicumque exhibat uox de ore eius ardescebat omnes qui audiebant uoces eius, sicut quiescit terra quando senserit ignem. Et uidi post haec, & ecce congregabantur multitudo hominum, quorum non erat numerus de quatuor uentibus caeli, ut debellarent hominem qui ascenderat de mari. Et uidi & ecce sibi metipsum sculpsit montem magnum & uolauit super eum. Ego autem quasi uidi regionem, uel locum unum sculptus esset mons, & non potui. Et post haec uidi, & ecce omnes qui congregati sunt ad eum, ut expugnarent eum, timebant ualde, tamen audebant pugnare. Et ecce, ut uidit impetum multitudinis uenientis non leuauit manum suam, neque framē tenebat, neque aliquid uas bellicosum, nisi solum montem ut uidi, quoniam emisit de ore suo sicut flatum ignis & de labijs eius spiritus flammæ, & de lingua eius emittebat scintillas & tempestates, & cōmissa sunt

om-

discerptiones eorum. Statuet enim eos in iudicio uiuos, & erit, cum arguerit eos, tunc corripiet eos. Nam residuum populum meum liberabit cum miseria, qui saluati sunt super fines meos, & iucundabit eos, quoad usque ueniet finis dies iudicij, de quo locutus sum tibi ab initio. Hoc somnium quod uidisti, & haec interpretationes. Tu ergo solus dignus fuisti scire altissimi secretum hoc: scribe ergo omnia ista in libro quod uidisti, & pone ea in loco abscondito, & docebis ea sapientes de populo tuo, quorum corda scis posse capere, et seruare secreta haec. Tu autem adhuc sustine hic alios dies septem, ut tibi ostendat quicquid uisum fuerit altissimo ostendere tibi. Et perfectus est a me. Et factum est, cum audisset omnis populus, quoniam pertransierunt septem dies, & ego non fuisset reuersus in ciuitatem, & congregauit se omnis a minimis usque ad maximam, & uenit ad me, & dixerunt mihi, dicentes. Quid peccauimus tibi, & quod iniuste egimus in te, quoniam derelinquēs nos sedisti loco hoc? Tu enim nobis superes solus ex omnibus populis sicut botrus de uinea, & sicut lucerna in loco obscuro, & sicut portus & nauis saluata a tempestate. Aut non sufficiunt nobis mala quae contingunt? Si ergo tu nos dereliquis, quanto nobis erat melius si essemus successi, & nos cum incendio Sion? Nec enim nos sumus meliores eorum qui ibi mortui sunt. Et plorauerunt uoce magna. Et tunc respondi ad eos & dixi. Cōfide Israel, & noli tritari tu domus Iacob. Est enim memoria uiricorā altissimo, & fortis non est oblitus uiri in temptatione. Ego enim non dereliqui uos, neque excessi a uobis, sed ueni in hunc locum, ut deprecarer pro desolatione Sion, ut quererem misericordiam pro humilitate sanctificationis uestrae. Et nunc ite unusquisque uestrum in domum suam, & ego ueniam ad uos post dies istos. Et perfectus est populus, sicut dixi ei, in ciuitatem. Ego autem sedi in campo septem diebus. sicut mihi mandauit, & manducabam de floribus solummodo agri, de herbis facta est esca mihi in diebus illis.

omnia simul, hic flatus ignis, & spiritus flammæ, & multitudo tempestatis, & cōcidit super multitudinem in impetu, quae parata erat pugnare, & succendit omnes, ut subito nihil uideretur de innumerabili multitudine, nisi solummodo puluis, & fumi odor. Et uidi, & extimui. Et post haec uidi ipsum hominem descendentem de monte, & uocantem ad se multitudinem aliam pacificam, & accedebat ad eum uultus hominum multorum, quorundam gaudentium, quorundam tristatium, aliqui uero alligati, alii adducentes ex eis qui offerebantur. Et aegrotavi a multitudine pauoris, & expugnatus sum, & dixi. Tu ab initio demonstrasti seruo tuo mirabilia haec, & dignum me habuisti ut susciperes deprecationem meam, & nunc demonstra mihi adhuc interpretationem somnij huius. Sicut enim existimo in sensu meo, uide quae derelicti fuerint in diebus illis, & multo plus, uide his qui non sunt derelicti. Qui enim non sunt derelicti uisites erant. Intellego nunc quae sunt reposita in nouissimis diebus. & occurrent eis, sed & his qui derelicti sunt: propter hoc uenerunt enim in pericula magna, & necessitates multas, sicut ostendunt somnia haec. Attamen facilius est periclitantem uenire in hunc, quam pertransire sicut nubem

A bé a seculo, & nunc videre q̄ cōtingunt in nouissimo. Et r̄ndit ad me, & dixit. Et visionis interpretationem dicā tibi, & de q̄b locutus es, adaperiā tibi. Qm̄ de his dixisti, q̄ derelicti sunt, hæc est interpretatio. Qui aufert periculum illo tpe, hic se custodit. Qui in periculo inciderunt, hi sunt, q̄ hnt opa, & fidē ad fortissimū. Scito ergo qm̄ magis beatificati sūt, q̄ derelicti sup eos q̄ mortui sunt. Hęc interpretationes visionis. Quia vidisti virum ascendente de corde maris, ipse est quem conseruat altissimus multis tpe. qui p̄ semetipsum liberabit creaturā suā & ipse disponet qui derelicti sunt. Et qm̄ vidisti de ore eius exire, vt spiritum, & ignē & tempestatē, & qm̄ nō tenebat frameā, neq; vas bellicum, corruptit. n. impetus eius multitudinem q̄ venerat expugnare cum, hæc est interpretatio. Ecce dies veniunt qm̄ incipiet altissimus liberare eos qui super terrā sunt, & veniet ī excessu mentis sup eos qui inhabitāt terrā. Et alij alios cogitabunt debellare, ciuitas ciuitatē, & locus locum, & gēs aduersus gētē, & regnum aduersus regnum. Et erit cum hęc, & cōtingēt signa q̄ añ oñdi tibi, & tunc reuelabit filius meus, quē vidisti vt virū ascendente. Et erit, qm̄ audierint oēs gentes vocem eius, & derelinquet vnusquisq; in regione sua bellū suum q̄ hēt ad alterutrum, & colligēt in vnū multitudo innumerabilis, sicut volētes venire & expugnare eum. Ipse autē stabit sup cacumen montis Sion. Sion autē veniet & oñdet oīb. parata & ædificata, sicut vidisti mōtem sculpi sine manib. tpe arguet q̄ adinuenerunt gentes, impietates eorum has, q̄ tempestati appropinquauerunt, p̄ mala cogitamenta eorū & cruciamenta, q̄b. incipient cruciari, q̄ sunt flammæ, & perdet eos sine labore, p̄ legem q̄ igni assimilata est. Et qm̄ vidisti eum colligentem ad se aliam multitudinem pacificā, hęc sunt decem trib. q̄ captiue factæ sunt de terra sua, in dieb. Osee regis, quē

C A P. XIII.

C T factum est tertio die, & ego sedebam sub queru. Et ecce vox exiuit contra me de rubo & dixit. Eldra, Eldra. Et dixi. Ecce ego dñe. Et surrexi super pedes meos. Et dixit ad n. e. Reuelans reuelatus sum super iubum, & locutus Moyse, qm̄ populus meus seruiebat in Aegypto, & misi eū, & eduxi populum meum de Aegypto, & adduxi eum super montem Sina, & detinebam eum apud me diebus multis, & enarraui ei mirabilia multa, & ostendi ei temporum secreta & finē, & præcepi ei dicens Hęc in palam facies verba, & hæc abscondes, Et nunc tibi dico signa, quæ demonstrauit, & somnia quæ vidisti, & interpretationes quas tu vidisti in corde tuo, reponere ea, tu enim recipieris ab oīb. conuerteris residuus cum consilio meo & cum similibus tuis, vsquequo finiatur tempora. Qm̄ seculum perdidit iuuentutem suam & tempora appropinquant senescere. Duodecim .n. partib. diuisum est seculum, & transierunt eius decima, & dimidium decimæ partis, supersunt autē eius post medium decimæ partis. Nunc ergo dis-

pone

captiuum duxit Salmanasar rex Assyriorum, & trāstulit eos trans flumen, & translati sunt in terram aliam. Ipsi autē sibi dederunt cōsiliū hoc, vt derelinquerent multitudinē gentium, & p̄ficiscerent in vltiorem regionē vbi nunq̄ inhabitauit genus humanū, vel ibi obseruare iegitima sua, q̄ non fuerant seruantes in regione sua. Per introitus autē angustos fluminis Euphraten introierūt. Fecit. n. eis tunc altissimus signa, & statuit venas fluminis vsquequo transirent. Per eam regionē erat via multa itineris anni vnus, & dimidij, nā regio illa vocatur Arfareth. Tunc inhabitauerūt ibi vsq; in nouissimo tpe, & nunc iterum cum ceperint venire, iterū altissimus statuet venas fluminis, vt possint trāfire, p̄ hęc vidisti multitudinem cum pace. Sed & qui derelicti sunt de populo, hi sunt qui inueniuntur intra terminum meum. Factum erit ergo, qm̄ incipiet p̄dere multitudinem earum, q̄ collectæ sunt gentes, proteget eos qui superuenerūt populū, & tunc oñdet eis multa plurima portēta. Et dixi ego. Dominator dñe, hoc mihi oñde, p̄ q̄ vidi virum ascendente de corde maris. Et dixit mihi. Sicut non potes hæc vel scrutari vel scire q̄ sunt in pfundo maris, sic non poterit quisq̄ super terram videre filium meum, vel eos q̄ cum eo sunt, nisi in tpe diei. Hęc est interpretatio somnij q̄ vidisti, & propter quod illuminatus es hic solus. Dereliquisti. n. tuam, & circa meam vacasti legem, & quaesisti. Vita. n. tua disposuisti in sapientia, & senlum tuū vacasti matrem. Et propter hoc ostendi tibi merces apud altissimum. Erit enim post alios tres dies, ad te alia loquar, & exponam tibi graua & mirabilia. Et profectus sum & transi in campum, multum glorificans & laudans altissimum de mirabilibus, quæ per tempus faciebat, & quoniam gubernat ipsum, & sunt in temporibus illata. Et sedi ibi tribus diebus.

pone domū tuā, & corripere populum tuū, & cōsolare humiles eorum, & renuncia iā corruptelæ, & mitte abs te mortales cogitationes, & projice abs te pondera humana & exue te iam infirmā naturā, & reponere in vnā partē molestissima tibi cogitamenta, & festina trāmigrare a temporibus. Quæ enim vidisti nunc cōtigisse mala, iterum horum deteriora facient. Quantum .n. inualidum fiet seculum a senectute, tm̄ multiplicabuntur sup inhabitantes mala. Prolongauit. n. se magis veritas, & appropinquauit mēdacium. Iā. n. festinat venire, q̄ vidisti visionē. Et r̄ndi, & dixi corā te dñe: Ecce. n. ego abibo, sicut p̄cepisti mihi, & corripiam p̄sentē populum. Qui autē iterū nati fuerint qs cōmonebit? Positū est ergo seculum in tenebris, & qui inhabitant in eo sine lumine. Qm̄ lex tua incensa est, p̄ qd̄ nemo scit q̄ a te facta sunt, vel q̄ incipiūt opera. Si .n. inueni in te gratiam, immitte in me spiritū sanctū, & scribā oē qd̄ factū est in seculo ab initio quæ erāt in lege tua scripta, vt possint hoies inuenire semitam, & q̄ voluerint viuere in nouissimis viuant. Et respondit ad me, & dixit: Vadens congrega

po-

A populum, & dices ad eos, ut nō q̄rant te dieb. quadraginta. Tu autē p̄para tibi buxos multos, & accipe tecū sareā, Dabriā, salomiā, Echanum, & Asiel. quinque; hos, qui parati sunt ad scribendū velociter. Et venias huc, & ego accendā in corde tuo lucernā intellectus, q̄ nō extinguet̄ quoad vltq; finiantur q̄ incipies scribere. Et tunc perfectis quādā palā facies, quādam sapientib. absconle trades. In crastinum. n. hac hora incipies scribere. Et profectus sū sicut mihi p̄cepit, & cōgregaui omnem populum, & dixi: Audi Israel verba hęc. Peregrinati sunt patres nostri ab initio in Ægypto, & liberati sunt inde, & acceperunt legē vitæ q̄ non custodierunt, q̄ & vos & post eos transgressi estis, & data est vobis terra in fortē, & terra Siō, & patres vestri, & vos iniquitatē fecistis, & nō seruastis vias quas p̄cepit vobis altissimus, & iustus iudex cum sit, abstulit a vobis in tempore, q̄ donauerat. Et nūc vos hic estis, & fratres vestri introrsum vestrū sunt. Si ergo imperaueritis sensui vestro, & erudieritis cor vestrum viui conseruati eritis, & post mortem misericordiam consequemini. Iudicium n. post mortem ueniet, quando iterum reuiuiscemus, & tunc iustorum nomina parebunt, & impiorum facta ostenden-

dentur. Ad me igitur nemo accedat nunc, neque D requiratur me usq; dies quadraginta. Et accepi quinque viros sicut mādauit mihi, & profecti sumus in cāpum, & māsimum ibi, & factus sum in creastinū, & ecce vox uocauit me dicēs Esdra aperi os tuum, & bibe quo te potauiero. Et aperui os meum, & ecce ca'ix plenus porrigebat̄ mihi. Hoc erat plenum sicut aqua, color autē eius ut ignis similitis. Et accepi & bibi, & in eo cum bibissem, cor meum cruciabatur intellectu, & in pectus meum increfcebat sapientia. Nam spiritus meus conseruabatur memoria. Et apertum est os meum, & nō est clausum amplius. Altissimus dedit intellectum quinque viris, & scripserunt quæ dicebantur excessiones noctis, quas non sciebant. Nocte autem manducabant panem, ego autem per diem loquebar, & per noctem non tacebam. Scripti sunt autem per quadraginta dies libri ducenti quatuor. Et factum est cum compleuissent quadraginta dies, locutus est altissimus dicens: Priora quæ scripsisti, in palam pone, & legant digni & indigni, nouissimos E autem septuaginta conseruabis, ut tradas eos sapientibus de populo tuo. In his enim est vena intellectus, & sapientię fons, & scientiæ flumen. Et feci sic,

C A P. XV.

Ecce loquere in aures plebis meæ sermones prophetiæ quos immifero in os tuum, dicit dñs, & fac ut in charta scribantur, quoniam fideles & veri sunt. Ne timeas a cogitationibus aduersum te, nec turbent te incredulitates dicentium, quoniā, oīs incredulus in incredulitate sua morietur. Ecce ego induco dicit dñs super orbem terrarum mala, gladium, & famem, & mortem, & interitum, propter quod superpolluit iniquitas omnem terram, & adimpleta sunt opera nocua illorū. Propterea dicit dñs. Iam nō silbebo de impietatibus eorum quæ irreligiose agunt, nec sustinebo in his quę inique exercēt, ecce sanguis innoxius & tristis clamat ad me, & animæ iustorum clamāt perseueranter. Vindicans vindicabo illos dicit dñs, & accipiam oēm sanguinem innoxium ex illis ad me. Ecce populus meus quasi grex ad occisionē ducit̄, iā nō patiar illum habitare in terra Ægypti, sed educam eū in manu potētī & brachio excelso. Et percutiam plāga sicut prius, & corrumpam oēm terram eius. Lugebit Ægyptus & fundamēta eius plāga verberata & castigatione quā inducet ei Deus. Lugebunt cultores operantes terram, qm̄ deficiēt semina eorum ab vredine & grandine, & a sydere terribili. Vā seculo, & qui habitant in eo, quia appropinquauit gladius & cōtritio eorū, & exurget gens contra gentē ad pugnam, & rhōphæa in manib. eorum. Erit. n. inconstabilitio hominib. & alij alijs inualescētes non curabunt regem suū & principes, viā gestorū suorum in potentia sua. Concupiscet. n. homo in ciuitatem ire, & non poterit.

Pro-

Propter superbiam. n. eorum ciuitates turbabuntur, domus exterentur, homines metuent. Non miserebitur homo proximum suum ad irritum faciendum domos eorum in gladium ad diripiendas substantias eorum pp̄ famem panis & tribulationem multā. Ecce ego cōuoco dicit Deus, oēs reges terre ad me verēdum qui sūt ab Oriēte & ab austro, ab euro & a libano, ad conuertēdos ad se, & reddere q̄ dederunt illis. Sicut faciūt vsque hodie electis meis sic faciam & reddam in sinu eorum. Hęc dicit dñs Deus. Nō parcat dextera mea super peccatores, nec cessabit rhōphæa super effundentes sanguinem innoxium super terrā. Exijt ignis ab ira eius, & deuorauit fundamēta terræ, & peccatores quasi stramen incensum. Vē eis qui peccant & non obseruāt mādāta mea, dicit dñs. Nō parcam illis. Discedite filij a potestate, nolite contaminare sanctificationem meam, qm̄ nouit dñs oēs qui delinquant in illum. Propterea tradidit eos in mortem & in occisionē. Iam. n. venerunt super orbem terrarum mala, & manebitis in illis. Non. n. liberabit vos Deus pp̄ qđ peccastis in eum. Ecce visio horribilis, & facies illius ab Oriente. Et exient nationes draconum Arabum in curribus multis, & sicut flatus eorum numerus fertur super terram, ut iam timeant & trepident omnes qui illos audient carmonij insanientes in ira, & exient ut apri de syluis, & aduenient in virtute magna, & constabunt in pugnam cum illis, & vastabunt portionem terræ Assyriorum. Et post hęc superualescent dracones natiuitatis suæ memores, & conuertent se conspirantes in virtute magna ad persequendos eos. Illi turbabuntur & silebunt in virtute illorum, & con-

A conuertent pedes suos in fugam, & a territorio Assyriorum subleſſor obliſcibit eos, & conſumet vnum ex illis, & erit timor & tremor in exercitu illorum, & contentio in reges ipſorum. Ecce nubes ab Oriente, & a ſeptentrione vſque ad meridianum, & facies earum horrida valde plena iræ & procellæ. Et collident ſe inuicem, & collident ſyduſ copioſum ſuper terram, & ſyduſ illorum. Et erit ſanguis a gladio vſque ad ventrem, & ſimus hominis vſque ad ſubſtramen cameli. Et erit timor & tremor multus ſuper terram, & horrèbunt qui videbunt iram illam, & tremor apprehendet illos. Et poſt hæc mouebuntur nimbi copioſi a meridiano, & Septentrione, & portio alia ab occidente. Et ſuperinualeſcent venti ab Oriente, & recludent eam & nubem quam ſuſcitauit in ira, & ſyduſ ad faciendam exterritationem ad Orientalem ventum & Occidentem violabitur. Et exaltabuntur nubes magnæ & validæ, plenæ iræ & ſyduſ, vt exterreant omnem terram & inhabitantes eam, & inſundent ſuper omnem locum altum & eminentem ſyduſ terribile, ignem & grandinem & romphæas volantes, & aquas multas, vt etiam impleantur omnes campi, & omnes riui plenitudine aquarum multarum. Et demolientur ciuitates, & muros, & montes, & colles, & ligna ſyluarum, & fœnum pratorum & frumenta eorum. Et tranſibunt contantes vſque Babylonem, & exterrēt eam, conuenient ad ipſam & circumibunt eam, & effundent ſyduſ & omnem iram ſuper eam. Et ſubibit puluis & funis vſque in cælum, & omnes in circumitu lugebunt eam, & qui ſub ea remanſerint ſeruent his qui exterruerunt. Et tu Aſia concors in ſpem Babylonis & gloria perſonæ eius, væ tibi miſera

miſera propter quod aſſimilaſti ei, & ornaſti filias tuas in fornicatione ad placendum & gloriandum in amatoribus tuis, qui tecum ſemper cupierunt fornicari. Odibilem imitata es in omnibus operibus eius & in adinventionibus eius, propterea dicit Deus. Immittam tibi mala, viduitatem, paupertatem, & famem, & gladium, & peſtem ad deuaſtandas domos tuas a violatione, & morte, & gloria virtutis tuæ. Sicut flos ſiccabitur cum exurgeret ardor qui emiſſus eſt ſuper te, inſirmaberis vt paupercula plagata & caſtigata a mulieribus, vt non poſſint te ſuſcipere potentes & amatores. Nunquid ego ſiczelabo te, dicit dominus, niſi occidiſſes electos meos in omni tempore, exaltans percutionem manuum, & diceres ſuper mortem eorum, cum inebriata eſſes, exorna ſpeciem vultus tui. Merces fornicationis tuæ in ſinu tuo, propter hoc redditionem accipies. Sicut facies electis meis dicit dominus, ſic faciet tibi Deus, & tradet te in malum. Et nati tui in fame interient, & tu romphæa cades, & ciuitates tuæ conterentur, & omnes tui in campo gladio cadent. Et qui ſunt in montibus fame peribunt & manducabunt carnes ſuas, & ſanguinem bibent a fame panis, et ſiti aquæ. Infelix per maria venies, & rurſum accipies mala. Et in tranſitu allident ciuitatem occiſam, & exterrēt aliquam portionem terræ tuæ, & partem gloriæ tuæ exterminabunt rurſum reuertentes conuerſam. Et demolita eris illis pro ſtipula, & ipſi erunt tibi ignis, & deuorabunt te & ciuitates tuas, & terram tuam & montes tuos omnes ſyluas tuas & lignum fructiferum igni comburent. Filios tuos captiuos ducent, & cenſum tuum in prædam habebunt, & gloriam faciei tuæ exterminabunt.

C A P. XVI.

C Et tibi Babylon & Aſia, væ tibi Aegypto & Syria. Præcinge vos ſaccis & cilicijs, & plāgite filios veſtros & dolete, qm̄ appropinquauit cōrtio veſtra. Immiſſus eſt vobis gladius, & quis eſt qui auertat illum? Immiſſus eſt in vobis ignis, & quis eſt qui exinguat illum? Immiſſa ſunt vobis mala, & quis eſt qui repellat ea? Nūquid repellat aliqſ leonē elurientē in ſylua, aut extinguet ignē in ſtipula mox qm̄ cœperit ardere? Nunquid repellat aliqſ ſagittam a ſagittario forti miſſam? Dñs fortis immittit mala, & quis eſt qui repellat ea? Exijt ignis ex iracundia eius, & quis eſt qui extinguat eum? Coruſcabit, et quis non timebit? Tonabit, & quis non pauebit? Dominus comminabitur, et quis nō funditus conteretur a facie ipſius? Terra tremuit & fundamenta eius, mare fluctuat de profundo, et fluctus eius turbabuntur, et piſces eius a facie do-

domini, & a gloria virtutis eius, quoniã fortis dextera eius quæ arcum tendit, ſagittæ eius acutæ quæ ab ipſo mittuntur, non deficient cū cœperint mitti in fines terræ. Ecce mittuntur mala, et non reuertentur, donec veniāt ſuper terrā. Ignis ſuccenditur et nō extinguet, donec conſumat fundamenta terræ. Quẽadmodū non redit ſagitta miſſa a valido ſagittario, ſic non reuertentur mala quæ miſſa fuerint in terrā. Væ mihi, væ mihi, quis me liberabit in illis dieb. Initiū dolorum et multi gemitus, initiū famis et multi interitus, initiū bellorū et formidabūt poteſtates, initiū malorū et trepidabūt oēs. In his quid faciã cū venerint mala? Ecce famas et plaga et tribulatio et anguſtia, miſſa ſunt flagella in emendatione, & in his oībus ſe cōuertent ab iniquitatibus ſuis, neq; flagellorū memores erūt ſemp. Ecce erit annonæ vilitas ſuper terrā, ſicut putēt tibi eſſe directam pacē, & tunc germinabunt mala ſuper terram, gladius, famas, & magna conſuſio. A fame. n. plurimi q̄ inhabitabant terram interiet, & gladius perdet cæteros, qui ſuperauerint a fame, & mortui

A mortui sicut stercora projicientur; & non erit qui cōloletur eos. Derelinquetur n. terra deserta, & ciuitates eius deiciētur. Nō derelinquetur q. colat terrā, & qui seminet eā. Ligna dabūt fructus, & quis vindemiabit illa? Vua matura fiet, & quis calcabit illā? Erit. n. locus magna desertio. Cupiet. n. homo hominē videre, vel vocē eius audire. Relinquētur n. de ciuitate decem, & duo de agro qui absconderint se in densis nemorib. & scissuris perrarū, quē admodū dum derelinquuntur in oliueto, & singulis arborib. tres aut quatuor oliuæ, aut sicut in vinea vindemiata racemi relinquunt ab his q. diligēter vineā scrutant, sic relinquuntur in dieb. illis tres aut quatuor scrutantib. domos eorum in rhōphæa. Et relinquet terra deserta, & agri eius inueterabūt, & viæ eius & oēs semitæ germinabūt spinas, eo q. trāsiet hoīes p. eā. Lugebūt virgines non hntes spōsos, lugebunt mulieres non hntes viros. Lugebūt filix earū nō hntes adiutorium spōsi earum. In bello cōlumētur, & viri earum in fame exeretur. Audite vero ista & cognoscite ea serui dñi. Ecce verbū dñi, excipite illud, ne diis credatis de quib. dicit dñs. Ecce appropinquant mala, & non tardāt. Quemadmodum pgnās cum parit in nono mēse filium suum appropinquāte hora partus eius añ horas duas vel tres dolores circumeunt ventrē eius, & p. deunte infante de vētre nō tardabunt vno puncto, sic nō morabunt mala ad p. deundum super terrā, & seculum gemet, & dolores circumteñebunt illud, audite verbum plebs mea. Parate vos in pugnā, & in malis sic estote quasi aduenæ terre. Qui vēdit, quasi q. fugiat, & qui emit quasi q. perditurus. Qui mercatur, quasi q. fructum nō capiat, & q. ædificat, quasi q. non habitaturus. Qui seminat quasi q. nō metet, sic & q. vineā putat, quasi qui nō vindemiaturus: Qui nubūt, sic quasi filios non facturi, & q. non nubūt, sic quasi vidui, p. p. q. laborāt sine cā laborant. Fructus n. illorum alienigenæ metēt, & substātiā illorū rapiēt & domos euerrent, & filios eorum captiuabūt, quia in captiuitate & fame generāt natos suos. Et qui negotiantur in rapina, quantū diu exornant ciuitates & domos suas & possessiones & personas suas, tanto magis adz labor eos super peccata sua, dicit dñs. Quō zelatur fornicaria mulier in doneam & bonā valde, sic zelabitur iustitia iniquitatē cum exornat se & accusat eā in faciē cum venerit qui defendat exequientē oē peccatum super terrā. Propterea nolite simulari ei nec operib. eius, qm̄ adhuc pusillum, &

tollet iniquitas a terra, & iustitia regnabit in vos. **D** Non dicat peccator se non peccasse, qm̄ carbonēs ignis cōburet sup. caput eius, qui dicit nō peccaui corā Deo & gloria ipsius. Ecce dñs cognoscat oīa opera hoīum, & adinventiones illorum, & cogitationes illorum, & corda illorum. Dixit. n. Fiat terra, & facta est. Fiat cælum, & factum est. Et in verbo illius stellæ fundatæ sunt, & nouit numerū stellarum. Qui scrutatur abyssum & thesauros illatū. Qui mēsus est mare & conceptū eius. Qui cōclusit mare in medio aquarum, & suspendit terram super aquas verbo suo. Qui extendit cælum quasi camerā, sup. aquas fundauit eum. Qui posuit in deserto fontes aquarum, & sup. verticē montium lacus ad emittēdum flumina ab eminēti petra, vt potaret terrā. Qui finxit hoīem, & posuit cor suum in medio corporis, & misit ei spiritum, vitā, & intellēctū & spiramen Dei oīpotentis qui fecit oīa, & scrutinat oīa absconsa in absconsis terrē. Hic nouit adin **E** uentionē vestrā, & q. cogitatis in cordib. vestris peccātes & volētes occultare peccata vestra. Propter qd̄ dñs scrutinādo scrutinauit oīa opera vestra, & traducet vos oēs, & vos cōfusi eritis, cum processerint peccata vestra corā hoībus, & iniquitates erūt q. accusatores stabunt in die illo. Quid facietis, aut quō abscondetis peccata vestra corā Deo & angelis eius? Ecce iudex Deus. Timete eum. Desinite a peccatis vestris, & obliuiscamini iniquitates vestras iā agere eas in sempiterno, & Deus educet vos & liberabit de oī tribulatione. Ecce. n. incenditur ardor super vos turbæ copiosæ, & rapiēt quosdam ex vobis, & cibabunt idolis occisos, qui consenserint eis erunt illis in derisum, & improperiū & in conculcationem. Erit. n. locus locus, & in vicinas ciuitates exurrectio multa super timentes dñm. Erūt quasi insani, nemini parcētes, ad diripiēdum & de uastādum adhuc timentes dñm, quia deua stabunt **F** & diripiēt substantias, & de domib. suis eos eiciēt. Tunc parebit probatio electorum meorum, vt aurum q. probatur ab igne. Audite dilecti mei dicit dñs. Ecce adsunt dies tribulationis, & de his libera bo vos: Ne timeatis nec hæsitetis, qm̄ Deus dux vester est. Et qui seruat mandata & præcepta mea, dicit dñs Deus: ne ppōderent vos peccata vestra, ne super eleuent se iniquitates vestræ. Væ qui constinguntur a peccatis suis, & obtegūtur ab iniquitatib. suis, quē admodum ager cōstringitur a sylua & spinis tegitur semita eius p. quam nō transit homo: & excluditur, & mittit ad deuorationē ignis.

HIERONYMI AD CHROMATIVM HELIODORVM

IN TOBIAM PROLOGVS.

Chromatio & Heliodoro episcopis, Hieronymus presbyter in domino salutem. Mirari non desino exactiōnis vestræ instantiam. Exigitis enim, vt librum Chaldaeo sermone conscriptum ad Latinum traham, librum vtique Tobix: quem Hebræi de catalogo diuinarum scripturarum secantes, his quæ agiographa memorant, manciparunt. Feci satis desiderio vestro non tamen meo studio. Arguunt enim nos Hebræorum studia, & imputant nobis contra suum canonem ꝑ Latinis auribus ista transferre, sed melius esse iudicans, Phariseorum displicere iudicio, & episcoporum iussionibus deseruire, iussit vt potui. Et quia vicina est Chaldaeorum lingua sermoni Hebraico, vtriusque lingue peritissimum loquacem reperiens, vnus diei laborem arripui, & quicquid ille mihi Hebraicis verbis expressit: hoc ego accito notatio sei monibus Latinis exposui. Orationibus vestris mercedem huius operis compensabo, cum gratum vobis didicero me, quod iubere estis dignati, complessc.

A
Ca. 47.

C A P. I.

Tobias ex tri. & Concilium Carthag. 3. confir-
matum in 6. Synodo uniuersali. Placuit ut
preter scripturas canonicas, nihil in ecclesia
legatur sub nomine diuinarum scripturarum

Sunt autem ca-
nonice scripturę, Genesis Exo-
dus, Leuiticus, & Daniel, To-
bias, &c.

* Concilium. Florenti-
num, Decernimus unum atq;
eundem Deū veteris ac noui
testamenti auctorem, quomā
codē Spiritu inspirate, vniuf-
que testamenti sancti locuti.

B sunt, quorum libros suscipit & b
veneratur Ecclesia, qui titulis
sequentib. continentur. Quin-
que Moyti, Iosue, Iudicum,
Ruth, quatuor Regum, duo
Paralipo. Estras, Neemias, To-
bias, &c.

Epist. 7. * Clemens Rom. In vetere testamento scriptum habetur.
Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris.

Tob. 4. * Alexand. primus. Si Trinitas non est, cur Tobias ita dixit-
se docetur, Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob, ip-
se impleat benedictionem suam in vobis?

Epist. 1. * Cyprian. Loquitur in scripturis Spiritus sanctus, & dicit.
Elemosynis, & fide delicta purgantur.

Ser. de elec-
mos. & ser. de
orat. domini-
ca. * Idem. Et ideo scriptura diuina instruit dicens. *Bona est ora-
tio cum ieiunio & elemosyna.*

* Ambros. Lecto prophetico libro, qui inscribitur To-
bias

C
L. de Tobia
cap. 1.

LIBER TOBIAE.

C A P. I.

Tobias ex tribu, & ciui-
tate Nephthali, quę est
in superioribus Galilęe

a Honos domini.
b Personam describit aptam negotio.

a Inter illos abductos de quibus dicitur. *Et anno
tempore alleuata est terra Zibulon.*

a Rort. Huius mundi rem superans, supe-
riora querens, inferiora & volubilia relinquit.

bas, quamuis plene uobis intretes sancti Prophetę scriptura
insinuauerit, tamen reopendario mihi sermone de eius meri-
tis recensendis, & operibus apud vos ut ad iam arbitror, ut
ea quę scriptura historico more digessit laucius, nos strictius
comprehendamus.

* Athana. Tobias vocatur hic
liber, propterea quod historia
illius habet. Erat autem hic de
tribu Nephthali, &c. Is cum
cæcus fieret, erat annorum
58. cum vero visum recipere-
ret 66.

* Idem. Tobie exordium
est. *Liber sermonum Tobie, filij To-
biel, filij Annaniel, &c.*

Beda. Liber Tobie est in su-
perficie literę salubris. Maxi-
mis enim uite moralis
exemplis abundat, & monitis.
Sed quantum pomu folijs,
tantum, historie allegoria

præcellit. Maxima enim ecclesie continet sacramenta.
Ipse enim Tobias populum Israel significat, qui cæteris
gentibus idololatrice deditis, fide recta & operibus Deo
seruiebat, vnde. *Cum irent. Ieroboam namque qui fabrica-
uit ad deceptionem subditorum vitulos aureos, idolola-
trie cultores exprimit, quorum complices significantur in
subditis.*

b Nephthali. Beda. Latitudo, de qua. *Latum mandatum
tuum nimis. cuius tribus id est, filij populus fidelis, eius ci-
uitas ecclesia, de qua. Non potest ciuitas abscondi supra montem
posita.*

Incipit præfatio venerabilis Magistri Nicolai de Lyra super lib. Tobie.

Hec oportuit facere, & illa non omittere. Matt.
23. c. Postquam, auxiliante Deo, scripsi super li-
bros sacre scripturę canonicos, incipiendo a prin-
cipio Gen. & procedendo vsque ad finē Apoc.
de eiusdem confisus auxilio super alios intendo

scribere, qui non sunt de canone. s. liber Sapientię, Ecclesia-
sticus, Iudith, Tobias, & libri Machabæorum, secundū quod
Hier. dicit in prologo galeato, qui præmittitur libris Reg.
Et idē dicit de libro Baruch in eius prologo, & de secundo
Estrę in prologo super Estrę: pp hoc assumpsi verbum
propositi. *Hec oportuit, &c.* in quo duo possunt notari. Primū
est necessitas operis pcedentis, ibi. *Hec oportuit facere.* Secun-
dū est utilitas operis subsequēntis ibi. *Et illa non omittere.* Cir-
ca primū sciendum, quod libri sacre scripturę qui canonici
nuncupantur, tantę sunt auctoritatis, quod quicquid ibi con-
tinetur, verū tenetur firmiter & indiscusse, & per cōsequens
illud quod ex hoc concluditur manifeste. nam sicut in scrip-
turis Philosophicis veritas cognoscitur per reductionem ad
prima principia per se nota, sic in scripturis a catholicis do-
ctoribus traditis veritas cognoscitur, quantū ad ea quę sunt
fide tenenda per reductionem ad scripturas sacre scripturę
canonicas, quę sunt habitę reuelatione diuina, cui nullo mo-
do falsum potest subesse, pp qđ intellectus earū necessarius
est ecclesie, & id de expolitione earū pot dici illud quod scri-
bitur Ecclesia 24. c. *Hec oia liber vite.* i. oēs libri expoliti i ope-
re pcedenti continentur in libro reuelate verita-
tis a Deo: qui est ipsa vita, Sicut. n. diuina pcedestinatō dici-
tur liber vite, sic & hæc scriptura diuinitus reuelata liber vi-
te dicitur, tum quia a vita per essentiam procedit, vt di-
ctum est, tum quia ad vitā beatam perducit. Circa secūdū cō-
siderādum, quod libri qui non sunt de canone, recepti sunt
ab ecclesia, ut ad morum informationem in ea legantur: tñ
eorum auctoritas ad probandum ea quę in cōtentionem ve-
niant minus idonea reputantur, vt dicit Hieron. in prologo
su-

Diuisio.

super lib. Iudi, & in prologo super parabolas Salomonis.
pp quod sunt minoris efficacię quam libri canonici, & ideo
possumus dicere dño a quo est omne bonū illud quod scri-
bitur Iudic. 9. b. Illa post illa cogitata. Licet. n. in actu cogitā
di diuino non sit prius aut posterius, cum sit vnicus & simpli-
cissimus, tamen in effectibus ab eo præcogitatis est ordo tē-
poris & dignitatis, & sic veritas scripta in libris canonicis
prior est tēpore quantū ad plura, & dignitate quantum ad
omnia quam sit illa quę scribitur in non canonicis, utilis tñ
est ad directionem in via morum, vt dictum est, per quam
peruenitur ad regnum cælorum: Quod nobis concedat, &c.

Incipit postilla eiusdem super Tobiam.

C A P. I.

Tobias ex tribu &c. In exponendo libros qui non sunt de cano-
ne inuendo tenere temporis ordinem quo scripti sunt, vel quo in
eis contenta contigerunt, exceptis libris Sapientię & Ecclesia. qui mo-
rales sūt, et post historiales ponētur, vltimo vero secundus Estrę, qui mi-
noris auctoritatis merito reputat. Sic igitur incipio a libro Tobie, cuius
historia primo contigit. s. anno sexto Ezechie regis Iudę, quia capti-
uatus fuit Tobias per Salmanasar regem Assyriorum, vt patet inf. cō.
ca. qui regnum. 10. tribuum captiuauit ann. 6. Ezechie, vt habetur.
4. Reg. 18. Liber igitur iste in duas partes diuiditur, quia primo descri-
bitur Tobie conuersatio virtuosa, secundo Dei consolatio gratiosa. 4. c.
Prima in duas. s. in partem principalem & incidentalem, quę incipit
ibi. Eadem itaque die. Prima adhuc in tres, quia primo describit eius
virtuosa conuersatio in terra captiuitatis. Secundo terra natuitatis ibi.
Cum esset iunior. Tertio reuertitur auctor ad describendam conuersa-
tionē eius virtuosam in terra captiuitatis, ibi. Igitur per captiuita-
tem. Circa primū describitur primo genus et locus ipsius, cum dicitur,
Tobias ex tribu & ci. Nephthali. Est. n. Nephthali nomen equiuo-
cū ad significandū vnā tribū de duodecim tribub. Israel, denominatā
a Nephthali filio Iacob, & ad significandū quandā Galilęe ciuitas sic
nominatū, de qua fuit Tobias oriundus, pp quod dicitur ex tribu & ci-
uitate Nephthali, & est similis modus loquēdi, sicut dicit beatus Greg.
de beato Bened. Eio: *Fuit vir venerabilis, gratia benedictus & nomine.*
2. Quę est in superiori. Galil. Hoc dicitur: quia duplex est Galilęa
supra

MORALITER.

1 Tobias ex tri. & ci. &c. Per Tobia qui interpretatur bonus
domino, & sic fuit bonus re & nomine, significatur quilibet
vir bonus realiter & non apparenter tantum sicut sunt hy-
pocritę. Per Nephthali cuius inter pretatio est additamentū,
signi-

ficatur qđ vere bonus nō solum querit implere ea quę
sunt necessitatis, sed et superaddere aliqua supererogationis
2 Quę est in sup. Gal. quę interpretatur rota seu volubilis, ideo
significat cursum vite presentis, in quo de superioribus sūt
illi qui non solum præcepta, sed etiam consilia saltem aliqua
conantur operari.

Supra

a *Supra Na.* Naafon, augurium, huius ciuitas superiora auguratur, id est contemplatur caelestia.

b *Cum cap.* * Ambros. Fuit vir iustus, misericors, hospitalis, & ob virtutes quibus praeditus fuerat, subiit arumnam captiuitatis quam ferebat humiliter ac patienter, communem magis iniuriam, quam priuatam dolens. Nec sibi virtutum suffragia nihil profuisse deplorans, sed magis eam sibi contumeliam minorem peccatorum suorum pretio illatam arbitratus, &c.

* Cyprianus. Donec corruptum istud induat incorruptionem & mortale hoc accipiat immortalitatem, quaecumque carnis incommoda sunt nobis cum humano genere communia. Sic cum fetu sterili terra ieiuna est, neminem famas separar, sic cum irruptione hostili ciuitas aliqua possessa est, omnes simul captiuitas vastat.

* August. Manet dissimilitudo passionum, etiam in similitudine passionum, & licet sub eodem tormento, non est idem virtus & vitium. Nam sicut sub eodem igne, aurum rutilat, palea fumat, & sub eadem tribula stipulae comminuuntur, frumenta pur-

purgantur, nec iō cum oleo amurca confunditur, quia eodem praeli pondere exprimitur, ita vna eademque vis irruens bonos probat, purificat, eliquat, malos dānat, vastat, exterminat, male dēstatur & blasphemāt, boni precantur & laudant. Partim motu exagitatū, & exhalat horribiliter cenam, & sumit, & fragrat vnguentum. Tantum interest non qualia, sed qualis quisque patiat.

Tobiae captiuitas hu- Beda ubi sup.
mani generis captiui-
ritatem designat per re- E
gem omnium prauo-
rum. id. diabolum, qui
nos de patria caelesti
in huius exilij vallem
deiecit.

c *Ita ut omnia.* Sic populus Israel per doctores diuini verbi elemosynam non solum rudibus suae gentis auditoribus, sed gentibus ad Iudaismum venientibus ministrabat. Quicquid enim naturaliter boni habuit quod hostis captiuans non abstulit, hoc suis in exemplum virtutis ostendebat, & portionem salutaris scientiae tanquam decimanam suae substantiae adueniens, id est, Gentilibus offerebat.

d *Nihil in.* Iam illud apostolicum gerebat in pectore. Nolite pueri effici, &c. Hoc autem secundum illos dictum est, quod incedebat in mada-

1 Cor. 14 d.
2 Cor. 14 d.
3 Cor. 14 d.

a *Retro enim relinquit viam spatiosam quae ducit ad mortem.*
b *Scientiam falsi nominis finitiam & falsam deputat & mundanam; philosophiam damnat.*

a *Supra Naafon, post viam quae ducit ad occidentem, in sinistro*

b *habens ciuitatem Sephet. Cum captus esset in dieb. Salmanasar regis Assyriorum in captiuitate tamen positus, viam*

c *veritatis non deseruit, ita ut omnia quae habere poterat, quotidie concaptiuus fratribus, qui erant ex eius genere, impertiret. Cumque esset iunior omnibus in tribu Nephthali, nihil tamen puerile gessit in opere. Denique cum irent omnes ad vitulos aureos quos Ieroboam rex Israel fecerat, hic solus fugiebat cum*

NICOLAUS DE LYRA.

* *vna est superior, altera inferior. ciuitas vero Nephthali de qua Tobias fuit oriundus, erat in Galilea superiori.*

1 *Supra Naafon. Nomen est ciuitatis, quae respectu Nephthali declinat ad mare mediterraneum, ut patet in descriptione terrae sanctae, & sic ciuitas Nephthali est in loco superiori. Alibi vero Naafon est nomen proprium principis tribus Iudae. Nu. 7.*

2 *Post viam quae ducit ad occi. In qua parte est mare mediterraneum respectu Nephthali, & maris Galilaeae quod est ad Orientem respectu ciuitatis Nephthali. Erat autem quadam via communis per quam res portabantur de vno mari ad aliud transiens iuxta Nephthali, et sic dicitur esse post illam viam respectu situs Ierusalem.*

3 *In sinistro habens ciuitatem Sephet. Secundum Philosophum dextrum mundi est Oriens, unde incipit motus calidus, et Occidens sinister. Secundum vero communem modum loquendi, quae magis sequitur scriptura sacra, sinister mundi est illud quod est ad sinistram hominis versa facie ad Orientem, & sic pars Aquilonaris est sinistra pars mundi. Ciuitas vero Sephet est in Aquilonari parte respectu Nephthali, ut patet in descriptione terrae sanctae, ista vero de tribu Iuda et ciuitate Tobiae dicitur hic ad confirmationem veritatis historiae.*

4 *Cum captus esset in diebus Salmanasar, &c. Ex hoc patet quod non fuit captiuatus in prima captiuatione filiorum Israel, quae fecit Teglabphasar rex Assyriorum, de qua habetur. 4. Reg. 17. sed in secunda quae fecit Salmanasar sexto anno Ezechiae regis Iudae, ut habetur. 4. Reg. 18. Et sic patet quod haec historia incipit a sexto anno Ezechiae regis Iudae, ut dictum est supra. Sed quando terminata fuerit, dicunt aliqui quod hoc fuit post destructionem ciuitatis Ierusalem factam per Nabuchodonosor, eo quod dicit Tobias inf. 13. ca. Ierusalem ciuitas Dei castigauit te dominus, &c. Sed hoc stare non potest: quia in fine huius libri dicitur, quod completis annis. 102. sepultus fuit Tobias. Plures autem anni fluxerunt a sexto anno Ezechiae usque ad dictam destructionem, nam Ezechias regnauit. 29. annis. Tobias autem fuit captiuatus anno eius.*

6. &

6. & sic de annis Ezechiae remanent. 34. post captiuitatem Tobiae. Post Ezechiam regnauit Manasses filius eius annis. 55. 4. Reg. 21. & post eum Iosias filius eius annis. xxxi. post quem regnauit Ioachaz filius eius tribus mensibus, qui computantur in annis patris. post eum regnauit frater eius Eliacim. xi. annis. 4. Reg. 24. post eum regnauit Ioachin filius eius, tribus mensibus, qui computantur in annis patris. post quem regnauit Sedecias. xi. annis ante destructionem ciuitatis. 4. Reg. 24. qui anni simul iuncti faciunt annos cxxxi. & ad hos adiungendi sunt anni quos habuit Tobias antequam captiuaretur, quia iam erat etatis tantae quod habebat uxorem & filium, ut habetur. infra eo. c. Quod autem allegatur in contrarium: Ierusalem ciuitas Dei castigauit te dominus, & non valet: quia propheta fuit de futuro, ut videbitur ibidem domino concedente.

5 *In captiuitate, &c. ad idololatriam declinando: cum tamen inter idololatrias habitaret, & sic fideliter se habuit erga Deum, & etiam misericorditer erga proximum. ideo subditur.*

6 *Ita ut. & subditur.*

7 *Cumque esset in. Hic consequenter describitur virtus eius conuersatio in terra natiuitatis, & primo respectu propriae personae. secundo respectu domus suae, ibi. Cum vero factus fuisset uir, &c. Cuius prima dicitur: Cumque esset in. omni tri. Nephthali. s. personis notabilibus: quia simpliciter loquendo multi erant iuniores eo in tribu Nephthali.*

8 *Nihil tamen puerile. id. dissolutionis & lasciuiae.*

9 *Gessit in opere. nam in omnibus mature se gerbat & honeste.*

10 *Denique cum irent. sicut dicit. iii. Reg. 12. Ieroboam institutus rex super decem tribus Israel, timens ne populus rediret ad regnum Iudae, & sic eum interficeret, si populus iret adorare Deum in Ierusalem, fecit duos vitulos aureos, ponens eos in duobus locis regni sui, & praecipit populo, ut ibi adorarent in solennitatibus domini, tamen illi qui erant fideles & deuoti, hoc non faciebant, sed latenter ibant in Ierusalem, de quibus fuit Tobias, ideo subditur.*

11 *Hic solus fugi. hoc dicitur: quia pauci declinabant a dictis vitulis, per talem modum loquendi dicitur, quod rex est solus in domo, quando habet paucos secum.*

Et

MORALITER.

1 *supra Naafon. quae interpretatur serpens murmurans, quia tales suppeditant diabolum de diuina iustitia murmurantem.*

2 *Post viam quae ducit ad oc. Hec est via lata quae ducit ad perditionem, quam post se derelinquunt homines virtuosissimi.*

3 *In sinistro habens ciuitatem. quae interpretatur iudicium, per finitum vero aduersitas designatur. Bonus autem homo cum in aduer-*

aduersitatem ceciderit, iusto Dei iudicio fieri confitetur, unde subditur.

5 *In captiuitate. Denique cum irent. om. ad vi.* Per vitulum qui est petulans animal, lasciuia: per aurum vero cupiditas designatur. Ista duo vitia communiter homines sequuntur, sed virtuosus fugit confortia talium, & vadit ad templum dominum deprecari & referre sibi gratias de omnibus bonis collatis sibi.

Cum

ris domini sine querela, secundum illam regulam Tyconij, qua tanquam de eodem agentis, aliquando propter bonos, oēs laudamus, aliquando propter malos omnes vituperamus, quod est secundum regulam.

L. quod ex utroque t. quod. 119.

Augustinus. Tota est providentia Domini Dei circa nos, ut errare non volens, & legem & cetera bona operum daret, quibus modeste & tranquilla agi possit vita cum Dei timore. Qui enim auctor vite est, non vult ut opus suum morti esse obnoxium. Dei ergo famulus sanctus Tobias post legem nobis exemplum datus est, ut que legimus quomodo fiant sciamus, & si tentationes advenierunt, a Dei timore non recedamus, neque auxilium aliunde quam ab eo speremus memores scriptum esse, Pusillus fui, etenim senex, & nunquam vidi iustum derelictum, nec semen eius querens panem.

Beda ubi sup. Num. 18. Peur. 14. c. Idem d.

Omnia primitiva. Vi detur obloqui, quod prima decimatio cedebat in usus Leuitarum: secunda in necessariis erogandis quando visitabatur templum. Sed tertij anni decimas quas tunc consueverat facere, concedebant pauperibus Et ideo dicimus omnem illam vel omnes secundas, quia non poterant accedere ad templum timore custodi regis. Omnia primitiva, &c. * Graeci. Primitias & decimas tertium, & primitiva habes dabam illa sacerdotibus, filiis Aaron ministrantibus in Ierusalem. At secundam decimam vendebam, & ibam, & expendebam illam in Ierusalem per singulos annos.

Et terram dabam quibus continebat, sicut preceperat Deo mater patris mei, quia orphanus relictus sum a patre meo.

Cum vero sa. Sic populus Israel amplificatus in Aegypto, ac cepit synagogam ceremonijs legalibus per Moysen instituta.

fortia omnium, & pergebat in Ierusalem ad templum domini, & ibi adorabat dominum Deum Israel. Omnia primitiva sua & decimas suas fideliter offerens, ita ut in tertio anno profelytis & aduenis ministraret omnem decimationem. Hec & his similia secundum legem Dei puerulus observabat. Cum vero factus fuisset uir accepit Annam uxorem de tribu sua, genuitque ex ea filium, nomen suum imponens ei. Quem ab infantia timere Deum docuit, & abstinere ab omni peccato. Igitur cum per captiuitatem deuenisset cum uxore sua & filio in ciuitatem Niniuen, cum omni tribu sua, & cum omnes ederent ex cibis Gentilium, iste custodiuit animam suam & nunquam contaminatus est in escis eorum. Et quoniam memor fuit domini in toto corde suo, dedit illi Deus gratiam

1 cognouit Christum ex suo genere gignendum, unde prophetam, feci. uob. &c. De seu. uen. tu. posse. t. Cui nomen suum imposuit credendo & confitendo, quia pater de illo dicit. Ego primogenitum ponam illum, hoc est nomen ipsius Israel. unde Primogenitus meus Israel.

2 Quem ab infantia timere, &c. credendo & confitendo, scilicet quod nunquam peccatum faceret, sed ipsum timoris domini spiritu impletur.

3 Iste custodiuit animam suam & nunquam contaminatus est, &c.

4 * Augustinus. Quam laudabilis sit sanctus Tobias, scriptura docemur, cuius deuotionem nec captiuitas minuit, nec oculorum amissio,

quo minus Deum benediceret persuasit, neque exhausta substantia a via iustitiae & veritatis auertit. Necessitas. n. probat iustum, in egestate aequitate seruare, vera ac perfecta iustitia est. Unde. n. quorundam deuotio minuitur, inde augmentum fecit dignus laude Tobias. Inopia humiliat virum, & qui humiliatur, inquit, non potest seruari iustitia. Sancti autem Tobiae erectus ad Deum animus, nec captiuitate fractus est, nec inopia humiliatus, &c.

In

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et pergebat ad Ierusalem, secundum preceptum domini.
2 Et ibi adorabat. & non vitulos aureos.
3 Omnia primitiva id est, primitias fructuum & animalium que cedebant in sustentationem sacerdotum.
4 Et decimas suas, quae erant, una quae fiebat singulis annis pro sustentatione Leuitarum, alia quae fiebat a tertio anno in tertium pro sustentatione pauperum. De utraque habetur Gen. xiiii. utramque soluebat Tobias fideliter, id est subditur.
5 Ita ut in. & quia non solum ista bona, sed multa alia faciebat etiam a tempore iuuentutis suae, ideo subditur.
6 Hec & his similia. Et ponitur hic puerulus pro iuvene: nam talia facere non potuit, antequam haberet usum rationis.
7 Cum vero. Hic consequenter describitur virtus Tobiae respectu domini iugiter dicit; Cum vero factus fuisset uir, i. potens generare & sciens regere domum suam, quia matrimonium non contraxit motus libidine, sed intentione prolis ad Dei cultum procreandam.
8 Accepit Annam uxorem. Hoc enim fuit preceptum Num. vi. maxime quando mulier succedebat in hereditate paterna, ne si contraheret cum viro alterius tribus, hereditas sua ad tribum aliam transiret, & sic sortes

- sortes confunderentur.
9 Genuitque ex ea, valde sibi similem in corpore, ut habetur, infra 7. c. & etiam nomine, ideo subditur: Nomen suum imponens, & etiam mente, ideo subditur.
10 Quem ab infantia Deum propter quod in virtute firmior fuit, secundum illud Prover. 22. a. Adolescens iuxta viam suam etiam cum senuerit non recedet ab ea. & sic representabat personam patris per omnia.
11 Igitur. Hic reuertitur auctor ad describendam virtutem Tobiae in terra captiuitatis: & primo quantum ad exercitium pietatis, secundo patientiam in aduersis, ibi: Post multum. Circa primum dicitur: Igitur dum per captiuitatem deus, &c. Ex quo patet quod dictum est, supra ipsum fuisse tantae aetatis, quando fuit captiuatus, quod uxorem & filium habebat.
12 Et cum omni. i. multi valde de Iudaeis captiuatis: & est hypbole.
13 Ederent de cibis Genti. Iudaeis in lege prohibitis: sicut sunt carnes porcinae, & huiusmodi.
14 Iste custodiuit animam suam, &c. ab eis abstinendo secundum legem.
15 Dedit illi Deus gratiam, propter iustitiam suam, sicut Ioseph in conspectu regis Pharaonis. Gen. xli. et Danieli sociisque eius in conspectu regis Babylonis, Daniel. 2.

Et

MORALITER.

7 Cum vero. Vir dicitur a virtute, & ideo quilibet uir efficitur, quando in virtutibus moralibus convenienter excitatur, & tunc est dispositus ad accipiendum uxorem, scilicet sapientiam, de qua dicitur: Sap. viij. a. Hae mihi quae sunt sponsam assumere, & amator factus sum formae illius. quia sicut dicit Philo sophus. 7. Physicorum. sedendo & quiescendo fit anima sciens & prudens: quia sedatis partibus praeuirtutes morales est homo dispositus ad accipiendum speculatiuas ueritates.

9 Genuitque ex ea filium, &c. tunc. n. sapiens ex sua sapientia gignit filium, quando facit discipulum doctum, & ei nomen suum imponit, quando ipsum ad docendum aptum reddit: quae quidem aptitudo non est sine timore diuino. ideo subditur. 10 Quem ab infantia time. &c. & omnes ede. de cib. Gen. Moraliter. De cibis Gentilium edere, est doctrinam infidelium accipere, a qua uir bonus sollicite se custodiuit. 15 Dedit illi Deus gratiam in con. Sal. Per Salmanasar qui interpretatur

A *In conspectu Sal.* Non obloquitur, q. alibi dicit Salmanasar, & Sennacherib, erat enim binomius, vel generaliter omnes reges Medorum sic vocabantur, sicut Aegyptij Pharaones. **b** *Cum autem,* Sic populus Dei per LXX. interpretes scientiam diuinæ legis, quæ in decalogo continetur, gentibus commisit, ut liberaret a fame verbi Dei. sub chirographo dedit, id est, sub conditione reddendi, cum ille diues esset, vel qui dederat, repeteret. Acceperunt gentes verbum Dei, & quasi negotiando exercent, etiam post Christi aduentum, cum spirituale intellectum requirunt. reddunt feneratori, cum credentes Iudæos in fine seculi suscipiunt, & salvandis Christi sacramenta committunt, & scripturæ arcana pandunt.

B *Sub Chirographo dedit illi, &c.* AMBROS. Diabolus Euan deceptus, ut supplantaret virum, obligaret hereditatem. Quid feneratoris faciunt? Decipiunt defeneratoros, obligant fideiussores. Sed non Tobias pignus, quaesivit, aut fideiussorem poposcit. Currendum est igitur, ut fideiussorem requiras, ut cum suis nominibus adstringas? Ecce paratur alter inimicus. Nam cum non habueris unde debitum solvas, ille pro te tenebitur. Invenis in eo circumventor, & fallax, qui amicum deceperis. Ille nudabitur, ille pro te in vincula ducetur.

d *Sepult. peccatorum,* ut nec memoria in illis remaneret. Tali sepultura voluerunt patres nostri honorari iuxta sepulturam Christi. Unde Iacob in Iudæa se voluit sepeliri, & Ioseph de ossibus suis mandavit.

e *Denique cum.* Bene Sennacherib de Iudæa fugit, diabolus. n. veram confessionem

a *tiam in conspectu Salmanasar regis, & dedit ei potestatem quocumque vellet ire, habens libertatem quæcumque facere voluisset. Pergebat ergo ad omnes, qui erant in captivitate, & innotita salutis dabat eis. Cum autem venisset in Reges civitatem Medorum, & ex his quibus honoratus fuerat a rege habuisset decem talenta argenti, & cum multa turba generis sui Gabelum egentem videret, qui erat ex tribu eius, sub chirographo dedit illi memoratum pondus argenti. Post multum vero temporis mortuo Salmanasar rege, cum regnaret Sennacherib filius eius pro eo, & filios Israel exosos haberet in conspectu suo, Tobias quotidie pergebat per omnem cognationem suam, & consolabatur eos. Diuidebatque unicuique prout poterat de facultatibus suis. Elurientes alebat, nudisque vestimenta præbebat, & mortuis atque occisis sepulturam sollicitus exhibebat. Denique cum reuersus esset rex Sennacherib fugiens à Iudæa plagam, quam circa eum Deus fecerat, propter blasphemiam suam, & iratus multos occideret ex filiis Israel, Tobias sepeliebat corpora eorum. At ubi nuntiatum est regi, iussit eum occidi, & tolli omnem substantiam eius. Tobias vero*

ptimescit, & ante faciæ eius non subsistit. *At ubi.* AMBROS. Tobias accepit deditum neque ex filiis captivitate mortuum sepulture daret. At ille interdicto non revocabatur, sed magis incitabatur, ne deserere officium pietatis mortis metu videret. Erat enim misericordie premium mortis poena. Talis flagitij dephesus reus, vix tandem per amicum potuit direpto patrimonio egenus, & exul restitui suis. Diabolus populum Dei per idololatriam spirituali morte perire voluit, & certas opes virtutum auferre, nec valuit, quia in eo erant multi sancti, quorum vitæ prouideret ac saluti. Fugit autem cum filio, & uxore, quia nec fidem dominice incarnationis, nec statum synagoge deseruit, quod in Machabæorum agombus luce clarius claruit. Occiso rege a suis filiis omnia sunt restituta

Tobiæ, quia superato sapientius à sceleribus suis diabolo, qui velut pessimam prolem genuit, redibant prospera populo Dei quibus adhuc alternationibus ecclesiæ statum fluctuare videmus.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Et dedit ei potestatem sicut Nabuzardan fecit Ieremiam de precepto regis Babylonis, Ieremiam. 40.*
- 2 *Pergebat ergo.* magis volens habitare in terra aliena ad confirmandum captiuos in bono, quam redire ad propria, & maxime, quia tunc regnum decem tribuum erat occupatum à Gentilibus idololatriis, quos illic transfulerat Salmanasar, ut habetur 4. Regum 17.
- 3 *Cum autem peruenit.* Circumibat enim ciuitates, in quibus erant Iudæi captiui, ut eos consolaretur.
- 4 *Et ex facie.* Rex enim non solum honorauit eum dono libertatis, sed etiam pecuniæ.
- 5 *Gabelum egenus.* &c. plus cæteris contribulibus suis. 6 *Sub chirographo.* id est, sub conditione restituendi, si possibilitas afforet.
- 7 *Post multum.* Hic consequenter describitur virtus Tobie quantum ad exercitium patientiæ & primo ab extraneis. scilicet à propinquis c. 2. Circa primam præmittitur occasio persecutionis Tobie cum dicitur.

- 8 *Mortuo Salmanasare.* qui habebat eum in honore.
- 9 *Cum reg. Sen.* qui regnum Iudæa multipliciter inuasit. 4. Regum 18.
- 10 *Et fil. Isra.* id est, illos qui captiui erant in regno suo, quos Tobias consolabatur non solum verbis, sed etiam muneribus. & alijs modis, ideo subditur. *To. an. per.* & subditur causa odij Sennacherib contra filios Israel, cum dicitur.
- 11 *Denique cum re. es.* Nam angelus domini vna nocte percussit in exercitu suo 185. millia bellatorum, & sic compulsum fuit fugere cum paucis ad terram suam, ut habetur 4. Regum 19.
- 12 *Propter blasphemiam.* contra Deum multiplicem, ut habetur ibidem.
- 13 *To. se. cor. eo.* cum periculo non solum rerum, sed etiam personarum suarum, ex quo factum eius apparet magis commendabile, & sequitur exercitium suæ patientiæ, cum dicitur.
- 14 *At ubi nuntiatum est regi.* factum Tobie circa sepulturam mortuorum. *Iussit cum occidi.* &c.
- 15 *Tobias. ve. & c. fu. nu.* id est, omnibus bonis spoliatus.

MORALITER.

tur angustiat, significat rex noster, qui cum sit pax nostra tamen in cruce fuit angustiat, & ab eo honorat vir bonus à quo habet decem talenta, id est, observationem decem præceptorum decalogi, quæ est valde pretiosa, & eam dat sub chirographo, id est, sacra scriptura, Gabelo qui interpretatur vallis festinans Deo, propter quod significat humilem, & deuotum, & talis à bono doctore recipit practicum documentum legis.

7 *Post multum. ve. tem.* p. Sennacherib, qui filios Israel habebat exosos, significat quilibet tyrannus, qui contra odit viros bonos, propter quod eos persequitur in rebus & corporibus, sed

vir bonus, qui per Tobiam significatur studet eos consolari. propter quod tyrannus iubet eum in rebus & corpore affligi, sed aliquando tyrannus Dei iudicio à suis interficitur, & sic vir bonus de suis persecutionibus expeditur, secundum illud Pro. 11. b. *Iustus de angustia liberatus est, & tradetur impius pro eo.* Aliter potest exponi, ut per Sennacherib diabolus significet, qui bonos suis tentationibus acriter persequitur, eos quantum potest gratis spoliando, & in naturalibus vulnerando, sed bonus prælatus, siue doctor studet spoliatos vestibus virtutum vestire, & occisos peccato mortali per penitentiam sepelire. Sicut enim baptismus, eo quod operit, vel delet peccatum sepultura dicitur Ro. 6. a. *Consepulsi sumus in illo per baptismum, &c.* ita penitentia potest dici.

A Post dies vero, & car.
 * GRAECI. Et nō
 transferunt dies quin
 quagintaquinque, vs-
 que quo occiderūt eū
 duo filij eius, & iuge-
 runt in mōtes Anaiat,
 & regnant Sarchedo
 nus filius eius pro eo.
 Et constituit Achica-
 rum Anahel filium fratris mei super omnē computationem

^a Fide Christi de eodem populo nascitur. ^b Institutione synagogæ. ^c Doctores sancti.
 cū filio suo, & vxore fugiens nudus latuit, quia multi dilige-
 bant eum. post dies verò quadragintaquinque occiderunt
^a Diabolum ^b Scelerata proles pessima. ^c Populus Dei. ^d Pacem.
 regem filij ipsius. Et reuersus est Tobias ad domum suam
^a Virtutum, vel temporalium bonorum.
 omnisque facultas eius restituta est illi.

patris sui, & super om-
 nem gubernationem.
 Et orant Achiacarus
 pro me, & veni in Ni-
 mie. Achiacarus au-
 tem erat pincerna, &
 ab annulo, & guber-
 nator, & à rationibus.
 Et constituit eum Sar-
 chedonus secundò,

erat autem patruelis meus.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Latuit, & subditur causa cū dicitur. Quia mul. di. eum. pp quod

quod ipsum celabant in tali casu. Et quoniam Deus in tentatione facit
 prouentum, ideo subditur regis occisio, de qua habetur. 4. Re. 19. & To-
 bia liberatio, cum dicitur. Et reuer. est Tobias.

CAP. II

Post hæc. * Græ-
 ci. Cum autē
 redij in domū meam
 & restituta est mihi
 Anna vxor mea, & To-
 bias filius meus. In Pē
 recessit, quod est festū
 sanctum septē hebdo-
 madarum, factum est
 prandium bonum mi-
 hi. Et accubui, vt man-
 ducarem, & vidi ciba-
 ria multa, & dixi filio
 meo, &c.

L. de To. c. 1.

* AMBRO. Iterum
 in his versabatur offi-
 cijs, & si quid alimen-
 ti foret, peregrinū cū
 quo cibum sumeret,
 quærebat. Itaque cū
 appositis sibi edendi
 subsidijs missō filio
 quærebat confortem
 conuiuij, dum conui-
 ua accersitur, nuntiati
 in sepulchris corporis reli-
 quijs, cibum deseruit,
 nec putauit pium, vt
 ipse cibū sumeret, cū

Amos 4. c.
 1. Lu. 11.

C i publico corpus iaceret exanime. Hoc illi quotidianū opus
 & magnū quidē. Nā si viuentes operire nudos lex præcepit,
 quātomagis debemus opire defunctos? Si viātes ad lōgiora
 in domū deducere solemus, quātomagis, i illā terrā pfectos
 vnde

CAP. II.

Post hæc vero cum esset dies festus domini,
^a Spirituale quo mens reficitur, vel corporale quo corpus in serui-
 tio Dei sustentatur. nemo enim. c. f. o. h.

& factum esset prandij bonum in domo

^a Non vult solus buccellam suam comedere. vnde Iob: Si comedi buc-
 cellam meam solus.

Tobia dixit filio suo: Vade, & adduc ali-

^a Maxime autem domesticos fidei. ^b Non eos, qui tantum corpus
 occidunt. ^c Tam spiritualiter, quam corporaliter. vnde, Ecce quam bonu,
 & quam iucundum ha. sc. in vnum. ^d Beatus, qui intelligit super egenum, & pauperem. Vere pauper est,
 qui suorum more timet. vnde: Beatus vir, qui timet dominum.

quos de tribu nrā timentes Deum, vt epulentur nobiscum.

Cūque abijisset, reuersus nuntiauit ei vnū ex filiis Israel iugu-

latum iacere in platea. Statimque exiliens de accubitu suo,

relinquens prandium suum ieiunus peruenit ad corpus. Tol-

lensque illud portauit ad domum suam occulte, vt dum sol

occubisset, caute sepeliret eum. cumque occultasset corpus

manducauit panem cum luctu, & tremore, memorans illū

fermonem, quem dixit dominus per Amos prophetā. † Dies

festi vestri conuertentur in lamentationem, & luctum. Cum

verò sol occubisset abiit, & sepeliuit eum. Arguebāt autem

re. vnde. Si persecuti fuerint vos, & c. Et alibi. Iesus autem abscon-
 dit se, & exiit de templo. Et Paulus in sporta demissus est per
 murum. Et Iesus fugit in Aegyptum, & ibi erat vsque ad obi-
 tum Herodis.

vnde iam non reuer-
 tuntur? Ego enim
 inquit Iob, super om-
 nem infirmum fleui.
 Quis infirmior defun-
 cto, de quo dicit
 Scriptura: Super mor-
 tum plora? Nihil
 hoc officio præstan-
 tius, ei conferre, qui
 tibi iam non possit
 reddere, - vindicare
 à volatilibus, vindi-
 care à bestijs confor-
 tem naturæ. Feræ
 hanc humanitatem
 defunctis corporibus
 detulisse produntur,
 homines denega-
 bunt?

Qui in lumine est,
 à vitis feriat. vnde
 Reliquæ cogitationis diē
 se. a. ti. Et alibi: Vacate,
 & videte, quoniam ego
 sum Deus. Non enim
 debemus nos in peri-
 cula præcipitare, vel
 Deum tentare, dum
 ratione possumus age-
 re. vnde. Si persecuti fuerint vos, & c. Et alibi. Iesus autem abscon-
 dit se, & exiit de templo. Et Paulus in sporta demissus est per
 murum. Et Iesus fugit in Aegyptum, & ibi erat vsque ad obi-
 tum Herodis.

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. V. II.

Post hæc ve. Postquam author descripsit Tobia patientiā ab
 extraneis, h c consequenter idem facit à propinquis, q Tobia
 de bono opere increpabāt. Et diuiditur in duas partes, nā primo fit hoc
 à sua cognatione, secundo à propria vxore, ibi: Anna vero. Prima ad
 huc in duas secundū duplicē casum, quia cognati sui eum iniuste incre-
 pabant. secunda ponitur ibi. Contigit autem. Prima adhuc i duas
 quia primo ponitur operatio Tobia sancti. s. cundo cognatorū suorum
 increpatio iniusta, ibi. Arguebat autem: Circa primū dicitur. Post
 hæc ve. Ex hoc patet, quod in diebus festis licitum est viuere lautius
 & magis delicate, propter reuerentiam festi, non tamen propter gulam
 secundum quod dicitur Nehemia, 8. c. Ite, & comedite pinguia,
 & bibite mulsum, & mittite partes eis, qui non præparauerunt
 sibi, quia dies sanctus domini est.

- 2 Dixit filio suo, & c. vt exerceatur in pietatis officio.
- 3 Vade, & adduc aliquos, & c. eos curialiter imitatio, vt sic tolla-
 tur ab eis verecundia peccandi.
- 4 De tribu nostra, & c. quia magis tenemur propinquis, dū tamē
 sint boni, ideo subditur. Timentes dominum, & c. subditur.
- 5 Nun-

- 5 Nuntiauit, & c. iacere in pla. & c. tanquam cadaver nile.
- 6 Statimque exiliens de accu. & c. Ex quo patet feruor Tobia
 circa pietatis opera.
- 7 Tollens illud por. & c. vt sic opus pietatis impederet, & offen-
 sam regis euaderet.
- 8 Manducauit panē cum luctu, & c. ex iniusta propinqui morte.
- 9 Et tremore, & c. ne forte factum suum seiscitaretur à rege.
- 10 Memorās illum sermonē quem dixit dominus p Amos
 prophetam, & c. 8. c. Dies festi vestri conuertentur in luctum, & la-
 mentatio, & c. Dies. n. festus aliquando rationabiliter fit dies luctus
 propter casum supernientem. prophetauit autem. Amos tēpore Ozia
 regis Iuda, vt patet in principio suæ prophetiæ. Tobias vero captiu-
 tus fuit: sexto anno Ezechia, vt dictum est cap. præcedē. qui fuit quar-
 tus rex ab Ozia rege, & sic Tobias prophetiam Amos sciē poluit, &
 rememorari.
- 11 Arguebant autem eum omnes proximi, & c. Hic consequē-
 ter ponitur amicum Tobia increpatio iniusta, cum dicitur. Argue-
 bant autem eum omnes proximi sui dicentes: Iā huius, & c.
 & dicitur omnes, quia proximi eius tam cognatione, quam vicinitate
 eum arguebant.

Sec

Et vix

MORALITER.

1 Post hæc vero. Domus Tobia, idest, boni prelati, est eccle-
 sia, in qua diebus festis ne bonum prandium de pabulo sacre
 scripturæ

scripturæ & sacramento eucharistiæ, ad cuius participatio-
 nem studet bonus prelatus fideles conuocare, & si audiat
 aliquem iugulatum morte culpæ, festinat ipsum per veram
 penitentiam sepelire,

Con-

A Sed Tobias plus timens Deum, etc. BACHIARIVS. Nonne beatus Tobias veniam misericordiae celestis emeruit, mortuis in captiuitate fratribus tribuens sepulturam. Credo lapsis sub mundialis principis dinatione suadens insinuanque penitentiam. Et nos ergo secundum, quod meretur corpus illius, contegamus.

AVGVSTINVS. Tobias in tentatione robustus, & fortis inuentus est, ostendens plus in Dei timore vigilandum, quia si necessitas ad Dei auxilium nos impellit, quantomagis securitas?

IDEM. Non sunt contemnenda corpora defunctorum, maxime iustorum, & fidelium, quibus tanquam organis, & vasculis ad omnia bona opera, sanctus usus est Spiritus. Si enim paterna vestis, & annulus, charus est posteris, quanto erga parentes maior extitit affectus, nullomodo ipsa spernenda sunt corpora, quae multo familiariter atque coniunctius, quam quaelibet indumenta gestamus.

Hae enim non ad ornamentum, vel adiutorium, quod adhibetur extrinsecus, sed ad ipsam naturam hominis pertinent. Unde, & antiquorum iustorum funera officio pietate curata sunt, exequiae celebratae, & sepultura prouisa, ipsique dum uiuerent, de sepeliendis, vel auferendis corporibus suis, filii mandauerunt. Et Tobias sepeliendo mortuos, Deum promeruit se, teste angelo, commendatur.

Contigit. Bed: Nemo miretur si aliquando bonum typice malum, mala bonum significant. Si enim hoc non liceret, nunquam nigro atramento, sed sp. auro lucido nomen Dei scriberetur, quia Deus lux est. Sed si nomen diaboli calculo candido scri-

beris nihilominus renebras significat. Cecatus ergo Tobias populum Israel significat. Cecitas enim ex parte contigit in Israel. Fatigatus a sepultura est cecatus. Qui enim infatigabilis in bonis operibus perisset, fidei lumen non amittit. Ita spiritualiter fatigatus dormit, qui vigilare, stare, viriliter agere, & confortari negligit. Cui dicitur. Surge, qui dormis, & exurge a mortuis.

EXPOSITIO. AMBROSII. Tam sancto fessus officio Prophetata, dum requiescit iuxta parietem aulae, cadente de passerum nido stercore, albugine caecitatem incidit, nec conquestus ingemnit, nec dixit: Haec merces laborum meorum? fraudari magis se doluit obsequiorum, quam oculorum munere, nec caecitatem poenam, sed impedimentum putabat.

Hirundines propter leuem volatum, superbiam leuitatemque significant, quarum immunditia quibus dominatur excacat. Nido hirundineo suppositus dormit, qui leuitati lasciuiae, ac superbiae se incautus subijcit. Haec caecitas populo Israel imminente domini aduentu in carne maxime praualuit, cum Romanae seruitutis iugo laboraret, & diuinae legis praecipita male viuendo violaret.

Sed immobi. Quia a domo Dei incipit iudicium. Unde: A sanctuario meo incipite. Qui non corripitur non est filius, qui parcat virga, odit filium. Paulus tanquam puer colaphizatur, ne tanquam iuuenis extollatur.

Insultabant re. Bed: Erant in populo, qui temere miseris populi insultarent, scilicet, qui antiqua felicitate patrum, qui Deo similiter

manae seruitutis iugo laboraret, & diuinae legis praecipita male viuendo violaret.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et vix effug. mor. imperium. id est, mortem super te imperatam, vt dictum est supra.
- 2 Sed Tobias plus timens Deum. qui corpus, & animam potest mittere in gehennam.
- 3 Quam regem. qui super corpus tantum habet potestatem.
- 4 Rapiebat cor. occisorum, &c. exercens pietatis opera.
- 5 Contigit au. Hic ponitur causa increpationis secunda. & secundo increpatione ipsa ibi. Nam sicut beato Iob. Circa primum sciendum, quod causa huius increpationis fuit caecitas superueniens Tobiae quam eius cognati attribuebant eius demeritis falso. sic ergo dicitur: Contigit autem, &c. patet litera vsque ibi:
- 6 Fieretque cecus. Hoc non videtur fuisse ex naturali stercoreis virtute, maxime cum non ceciderit super eius oculos apertos, sed clausos, sed ex ordinatione Dei, qui auctor est mali panis, vt sic Tobias posteris esset exemplar

- 7 Hanc autem tentationem, &c. quae fuit ad Tobiae probationem, ideo subditur postea.
- 8 Non est contristatus contra Deum, quod plaga ceci. & patet litera.
- 9 Nam sicut beato Iob insultabant reges, &c. Hic consequenter describitur increpatione iniusta cum dicitur. Nam sicut beato Iob insultabant reges, id est, eius amici, qui erant potentes, propter quod hic reges dicuntur, & forte reges fuerunt ad literam. Nam antiquitus in qualibet ciuitate erat vnus rex, vt patet Iosue. 12.
- 10 Ita isti parentes, & cognati eius irridebant vitam eius, &c. per quod innuitur, quod irridebant eum quasi singulis diebus.
- 11 Dicentes, vbi est spes tua, &c. ex quo videtur, quod isti remunerationem boni, & mali credebant esse tantum in vita praesenti, sicut & amici Iob, vt ibidem fuit diffuse declaratum. Et quia hoc est erroneum, ideo Tobias increpabat eos, dicens.

Nolite

MORALITER.

Contigit autem, &c. Per hirundinem, quae est avis hinc inde volatilis, significant fortunae bona, quae reputanda sunt, vt stercorea, & haec excacant oculos etiam sapientum, sicut dicit Deut. 16.d.

16.d. Munera excacant oculos sapientum, & mutant verba iustorum. patientia vero Tobiae in plaga caecitatis, & suae derisionis etiam ab amicis, exemplum est patientiae cunctis fidelibus in aduersis.

similiter seruibant iam careret: quos idem populus p docto res, & electos suos corrigebat, seq; ad imploranda Dei clemētia pro aeterna vita conuertebat Tobias cecus, & verbū Dei pdicans reprobos, & electos significat, sicut Iacob cū ange-

que rapaces regnum Dei possidebunt.

GRAEC. Vxor mea Anna seruibat in mulierib. & mittebat dominis. Et retribuerunt ei, & ipsi mercedem, advenisset ad me, cepit balare. Et dixi ei. Vnde hēdulus? Num furtivus est? Ipsa autē dixit, Dono datus est mihi supra mercedem. Et non credebam illi, & dicebam reddi illum dominis, & erubescbam ad eam.

Gene. 3. 2. f.

lo luctans factus est claudus, & benedictus.

infra 8. a.

In claudicatione suę gentis infidelitatem, in benedictione significans fidem. Tobias vero vir sanctus rursus, & increpat a charitate nō cessat. vnde: p̄dicator egregius

1. Cor. 13. b.

Charitas patiens est, benigna est, &c.

1. Videte ne furtivum, &c.

AMB. Ne quid furtivum domum suam intraret, cauebat, sed victum mercede coniugis leuabat.

Libr. de cōsti. vir. & vir. cap. 14.

AVGV. Melius est pauperē, & insufficientem esse, nullique ex dato placere, quam aliquem latere furto vel fraude. Qui enim

1. perierunt.

aliena quomodolibet iniuste p̄cipit, ipse si bi regni cœlestis aditum claudit. vnde, & dicit. Neque fures, ne-

1. Cor. 6.

que

Quasi mercenarius. Mal' enim, aut vt serui Deo timore seruiunt, aut vi mercenarij mercedem quærunt, ideo beatitudinem, quæ est ipse Deus nunquam recipiunt.

tua pro qua elemosynas faciebas, & sepulturas? Tobias vero increpabat eos, dicens: Nolite ita loqui: Quoniam filij

sancti esse debemus similes patribus.

1. Futuram inquirimus, pro illa fideles sumus.

2. Non hanc. 3. Per gratiam, gratia autem Dei vita aeterna.

4. Perseuerantibus, non incipientibus, vltima semper est expectanda dies hominis. vnde. Qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit.

sanctorum sumus, & vitam illam expectamus; quā Deus daturus est eis, qui fidem suam nunquam mutant ab eo. Anna

1. Labores manuum tuarum, quia manducabis, &c. Et, Qui non laborat, non manducet.

vero vxor eius ibat ad textrinum opus quotidie, & de labore manuum suarum victum, quem cōsequi poterat, deferebat.

Vnde factum est, vt hædum caprarum accipiens detulisset domi. Cuius cum vocem balantis vir eius audisset, dixit: Vi-

1. Vir vxorem corrigit, ratio sensualitatem. dēte ne forte furtivus sit. Reddite eum dominis suis, quia non licet nobis, aut edere ex furto aliquid, aut contin-

gere. Ad hæc vxor eius irata respondit. Manifeste facta est vana spes tua, & elemosynæ tuæ modo t' appa-

1. Ratio futura quærit, & inuisibilia. Eua nostra eorum. 2. Fructus elemosynarum. ruerunt. Atque his, & aliis huiuscemodi verbis exprobrabat ei.

NICOLAUS DE LYRA.

1. Nolite ita loqui, &c. In verbis enim erroneis nulli debet deferri.

2. Quoniam filij sanctorum sumus, &c. id est, Abraham, Isaac, & Iacob, qui per fidem expectabant in futuro aeternam remunerationem, secundum quod declarat Apostolus Hebræo. vndecimo. diffusè. ideo subditur.

3. Et vitam illam expectamus, &c. scilicet per fidem, sicut & patres nostri.

4. Anna vero. Hic consequenter increpatur Tobias a propria vxore sua, quod tanto grauius est quāto vxor est viro magis coniuncta, & etiam subiecta. & primo circa hoc ponitur increpationis occasio, cum dicitur: Anna vero, &c. extra domū suam, nam propter cæcitatem viri eius, & elemosynas p̄cedentes nō habebat facultatem vnde posset habere materiā ad hoc opus exercēdū in propria domo. Cætera patent vsque ibi.

5. Videte ne for. &c. Vt, q, male fecerit hoc q̄rendo, quia cū Anna

Anna diu fuerat, & eius fidelitatem multipliciter pbauerat pp quod non debuit habere suspicionem de ipsa, nec per cōsequens dicere, & alia verba. Ad hoc dicendū est, qd bene locutus est. quia pauper erat, vt dictū est, pp quod cibaria delicata non consueuerat hēre in domo sua, manebat ēt inter infideles pronos ad furta, pp q̄ rōnabiliter timuit, ne fur aliquis vendidisset vxori pro pretio minori, & illa ducta paupertate, & indiscretionē muliebri, non inquisiisset diligētia sufficienti vnde venditor habuisset. iō dixit vxori, vt diligētius inquireret, & hoc sonāt eius verba cū dicit. Videte ne for. fur. i. diligentius inquirete. Vxor autem eius sic accepit, ac si dubitaret de sua fidelitate. iō sequit' increpatio viri iniusta, cū dicit. Ad hæc vxor eius irata. irrationabiliter, vt patet per dicta. Respondit, &c. iniuriose. 8. Manifeste facta est vana spes tua. vitæ futuræ. quia non solum perdidisti lumen corporis, sed et mentis, & conscientiæ bonæ. 9. Et elemosynæ tuæ appa. scilicet, fictæ, & vanæ tanquam ex hypocrisis facta. Et quia pluribus modis aliis eum molestabat, ideo subditur. Atque his, & aliis huius. verbis exprobrabat ei.

CAP.

MORALITER.

4. Anna vero vxor. Secundum Aug. super Ge. ratio vir, & sensualitas femina vocatur, q̄ circa victum, & sensibilia versat sicut Anna circa opus textrinū ad habendū victum. Sed quia sensualitas

sensualitas frequenter deficit, nisi corrigatur ratione, iō rō debet inquirere, ne forte circa sensualitatis opus aliquod inconueniens contingat, sicut Tobias ab Anna inquisiuit, sed sicut illa dure portauit, sic sensualitas frequenter rebellat rationi. & sicut Tobias ad orationem recurrit, sic ratio ad optima deprecatur.

CAP. III.

CAPVT III.

Tunc To. * HILAR. Memine rimus primum, quia Deus vniuersorum Dominus est, iustus esse, & iudicia eius recta esse. Cur enim in suos iniquus sit? Cur in eos quos ipse genuit, iniustus sit? Bonitatis suae immensitas non sinit istud de eo existimare. Genuit nos non ad iniuriam genuit nos non ad originis nostrae, & naturae dolo rem. Si quid est, quod patimur, ex iudicio suae bonitatis accidit. Sequitur.

Vnc Tobias igemuit, & cepit orare cum lachrymis dicens. Iustus es domine, & omnia iudicia tua iusta sunt, & omnes viae tuae misericordia, & veritas, & iudicium. Et nunc domine me

mor esto mei, & ne videtur sumas de peccatis meis, neque

remisiscaris delicta mea, vel parentum meorum. Quoniam

non obediimus preceptis tuis, ideo traditi sumus in direptionem

ne, & captiuitatem, & mortem, & in fabulam, & in improperium

omnibus nationibus, in quibus dispersisti nos. Et

nunc domine magna iudicia tua, quia non egimus secundum

praecipua tua, & non ambulauimus synceriter coram

te. Et nunc domine secundum voluntatem tuam fac mecum,

& precipe in pace recipi spiritum meum. Expedi enim mihi

magis mori, quam viuere. Eadem itaque die contigit, ut Sara

filia Raguelis in Rages ciuitate Medorum,

et ipsa

rus sponsus, qui eam sibi in fide desponsauit, hoste superato, sicut Sathan alligato diabolopresente, & cooperante angelo in quo saluatoris diuinitas, sicut in Tobia signatur humanitas. Nec mirandum, quod duas personas angeli, scilicet & hominis, vnam Christi figurare personam dicimus, quia in expositionibus Patrum legimus vnam eius esse personam in Isaac, & ariete figuratam, qui in humanitate occiditur, ut ovis, in diuinitate permanet impassibilis cum patre, sicut Isaac cum Abraham domum reuertitur incolumis. Si enim aries Christi humanitatem, homo signat diuinitatem, cur non apertius homo humanitatem angelus deitatem? In superiori enim mentis nostrae debemus orare. vnde Christus in morte, Daniel in coenaculo orat, & Eliseus habet coenacula, & Christus in coenaculo pascha celebrat.

Amplius

NICOLAUS DE LYRA.
CAPVT III.

Tunc To. Postquam descriptum est circa Tobiam patientiae exercitium, hic consequenter describitur eius remedium, scilicet in incursum ad Deum per orationem deuotam. ideo dicitur. Tunc To. non ex impatientia, sed vxoris malitia, quae horrebat, ut propriam, cum vir, & vxor sint quasi vna persona. Et ca. or. feruenter, & deuote. ideo subditur. Cum lach. mentis, & corporis, & in oratione sua, ut sit magis exaudibilis primo diuinam iustitiam confiteatur, di. Iustus es domine, &c. nam regula est veritatis. Et omnia. poenas inferendo. Iusta. alias vera sunt propter peccati demerita. Et omnes. in omnibus operibus tuis relucet misericordia, & iustitia. nam omne bonum a Deo collatum procedit ex diuina bonitate, quae est principium, & fons misericordiae, & sic apparet ibi misericordia, similiter iustitia, quia facit omnia secundum ordinem decencissimum. Malum autem poenale cuius Deus est autor infertur coiter pro demerito, & sic relucet ibi iustitia. Et quia semper punit citra condignum, ideo relucet ibi misericordia. Et quoniam oratio humiliatis se nubes penetrat, Ecc. 35. c. ideo consequenter confiteatur propria, & parentum suorum peccata di. Neque remisiscaris, etc. & consequenter ea magis explicat di. Quoniam non obediimus preceptis tuis, & cetera. ea transgrediendo. Ideo traditi sumus, &c. iuste. In direptionem, &c. quantum ad corpora propria. Et captiuitatem, &c. quantum ad bona temporalia. Et mortem, &c. quia multi de filiis Israel iugulabantur, ut dictum est supra.

13 Et in fabulam, &c. quia Gentiles inter quos erant captiui frequenter inter se confabulabantur de filiorum Israel miseria, & captiuitate. 14 Et in improperium omnibus nationibus in quibus disper. quia multa conuicia eis inferebantur. consequenter repetit huius causam, attribuendo Deo iustitiam dicens. 15 Et nunc domine magna iudicia tua, &c. id est quia nullus potest ea arguere. 16 Quia non egimus secundum praecipua tua. Licet autem ipse innocens esset, tamen connumerat se peccatoribus, eo quod erat de eorum populo, & natione. 17 Et non ambulauimus synceriter coram te, &c. q. d. & si in aliquibus impleuimus mandata tua quantum ad substantiam operis, non tamen recta intentione. 18 Et nunc domine secundum voluntatem tuam fac mecum, & precipe in pace recipi spiritum meum, &c. Licet enim vellet cito mori, ne experiretur amplius cognatorum suorum, & vxoris suae malitiam, & populi Israel afflictionem, tamen sapienter, & discrete praeposit in omnibus diuinam voluntatem. 19 Expedi enim mihi magis mori, quam viuere. Hoc enim non dicit tadio acediae, sed tadio infirmitatis humanae. quod si est peccatum non est, nisi veniale, & hoc bene contingit viris perfectis. Pro. 24. b. Septies in die cadit iustus, & resurget. 20 Ead. di. Haec est pars incidentalis, in qua primo ponitur incidentis narratio. secundo narrationis ratio, ibi. In illo tempore. Prima in duas. nam incidens fuit exercitium patientiae Sarae filiae Raguelis, cuius primo ponitur iniustum improperium secundo sanctum refugium, ibi. Ad hanc vocem. Circa primum dicitur. Eadem itaque. scilicet orationis Tobiae. 21 Ut Sara. qui erat de Iudaeis captiuatis, in alia tamen ciuitate, quam Tobias.

13 Et

Et ipsa

MORALITER.

1 Tunc To. Sequitur. 20 Eadem ita. per Saram, quae interpretatur principissa, significat anima, & per eius ancillam caro, quae debet aia subijci sed in multis caro spiritui dicitur, & sic Sara ab ancilla turpiter

ter increpatur. vnde dicit Ber. O homo cur animam tuam vilipendis, & carnem tuam praeposis, dominam ancillari, & ancillam dominari, magna abusio est. Et sicut pro remedio querendo Sara ascendit superius cubiculum ibi orans deuote dominum, sic anima in Deum per sacram meditationem & orationem deuotius eleuatur.

Tom. 2.

Bb 3

A *Amplius ex te non videamus, &c.* : Græci. Non intelligis, quod suffocaueris viros tuos: si septem viros habuisti, & vnus eorum non es nominata. Quid necs flagellas pro eis? Si mortui sunt vade cum illis, ne videamus ex te filium aut filiam in eternum. Hec audies, trillata est valde, vt suffocaret. Et dixit. Vna si-

Ho. 16. ad. Heb.

B *Chrysof. Hoc est improprium Christi quod sustinuit Moses, a dicente sibi, Nunquid interimere me vis, sicut interfecisti Aegyptum? quando quisquam a domesticis, & ab his quibus beneficium prestitit sustinet improprium.*
b Cum com. Nomen plenitudinis in bono solet accipi, vnde. Vb: venit plenitudo temporis misit Deus filium &c. Et impleti sunt dies purgationis Mariae. Et de Moysse ad finem vsque complet.
c Nunquam cum ludentibus, &c.

M. 14 c. Dan. 6 c. 1. M. 14 v. 1. M. 14 v. 2. M. 14 v. 2 c.

H. m. 1. in M. 14. op. imp.

Chrysofomus. Puella non sit leuis, non nocosa, non cantatrix, non turpium verborum amatrix, sicut solent plerumque que talia libenter aut loquuntur, aut audiunt. Siquidem impudentiores sunt, libenter loquuntur, si autem

C *seruauit animam meam ab omni concupiscentia. Nunquam cum iu-*

te verecundiores, & loqui talia erubescunt, tamen delictantur aude. Non super virum oculos suos effertat, nec infigat aspectum. Hec enim sunt documenta mulieris meretricis, sicut ait Salomon, Fornicatio mulieris in extollentia oculorum eius. Idem. Audistis o mulieres, male mulieris pessimos actus.

Ecc.

Ho. uel th.

L. a. u. E.

& bonæ gloriosos triumphos, Illuser go facinora calcate huius vero exempla sectamini, hanc vero imitamini, vt cum sanctarum feminarum cursum & vestigia consecuta fueritis, in carum consortio pariter gratia annumerari mereamini, gaudetes & letantes sepe cum Christo Iesu.

** Aug. Quis tam sit absurdus, qui audeat affirmare in huius mortalitatis erumnis, vnumquemque sanctorum qui hanc duxerit vitam, nullas habere lacrymas, & dolores cum potius quanto quisque est sanctior, & desiderij sancti plenior, tanto sit eius in oratione fletus vberior? An non est vox ciuitatis supernæ Ierusalæ, quæ dicit, Facte sunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte? Et, lauabo per singulas noctes lectum meum &c. Et gemitus meus non est absconditus a te.*

Missus P

& ipsa audiret improprium ab vna ex ancillis patris sui, quoniam tradita fuerat septem viris, & demonium nomine Asmodæus occiderat eos mox vt ingressi fuissent ad eam. Ergo cum pro culpa sua increparet puellam, respondit ei, dicens. Amplius ex te non videamus filium aut filiam super terram, interfectrix virorum tuorum. Nunquid & occidere me vis, sicut etiam occidisti septem viros? Ad hanc vocem perrexit in superius cubiculum domus suæ. tribus diebus, & tribus

noctibus non manducauit neque bibit, sed in oratione persistens cum lacrymis deprecabatur Deum, vt ab isto improprio liberaret eam. Factum est autem die tertia cum compleret orationem, benedicens dominum, dixit: Benedictum est nomen tuum Deus patrum nostrorum, qui cum iratus fueris

miserencordiam facies, & in tempore tribulationis peccata dimittis his qui inuocant te. Ad te domine faciem meam conuerto, ad te, oculos meos dirigo. Peto domine, vt de vinculo improprij huius absoluas me, aut certe desuper terram eripias me. Tu scis domine, quia nunquam concupiui virum, & mundam seruauit animam meam ab omni concupiscentia. Nunquam cum iu-

mus ad laudandum Deum, dixit. Benedictum est nomen tuum Deus patrum nostrorum, &c. qui es verus Deus, non sic autem dei Gentilium. Qui cum iratus fueris, &c. puniendo. Misericordiam facies, &c. consolando. Et in tempore tribulationis peccata dimittis his qui inuocant te, &c. quia penes sunt quedam peccatorum medicine. Ad te domine, &c. con. Id est, simul vtro. per quod innuitur, quod intelligitur hec conuersio de duplici facie. scilicet & mentis & corporis Iudei. n. in captiuitate ducti orabant versus faciem corporis versus Ierusalæ vbi specialiter habitabat Deus: quia adhuc stabat templum vbi colebatur, vt dictum est supra. 1. c. Dan. etiam 6. c. dicitur quod in cenaculo domus sue orabat apertis fenestris contra Ierusalem.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et ipsa. quod improprium tanto erat grauius quanto fiebat a persona subiecta & vili.
- 2 Quoniam tradita fuerat septem viris. &c.
- 3 Et demonium n. &c. occide. e. s. Tum quia infideles & idololatres, vt dicunt aliqui, vel si erant de filiis Israel, non tamen de cognatione Saræ, & ad eam accedebat moti sola voluptatis libidine, vt habetur infra. 21. cap. propter quod non decebat eos puellam tantæ sanctitatis polluere, & quia reseruabatur virgo filio Tobie.
- 4 Amplius &c. non videamus filium. duo turpia sibi falso improperebat. scilicet quod probrium sterilitatis, quod tunc erat valde magnum, & occisionem suorum maritorum: & tertio occisionis sue denderunt. adeo subditur.
- 5 Nunquid & occidere me vis, sicut etiam occidi. quasi dicat: patet quod ne.
- 6 Ad hanc vocem. Hec consequenter ponitur deuote Saræ remedium. scilicet per orationis studium, cum dicitur: Ad hanc vocem, ubique dura responsione.
- 7 Perrexit in superius. quod erat orationi congruum ratione solitudinis, & eleuationis.
- 8 Et tribus &c. non manducauit. nihil omnino fumendo vt dicunt aliqui: quia seruior orationis & eius prolixitas inducunt obliuionem potus & cibi: deo subditur: Sed in oratione persistens. Aliter enim expenitur, quia modicum interrupit orationem, & in illa interruptione modicam sumpsit refectio nem, & si dicitur hic non comedisse, & in oratione persistisse, quia quod modicum est, quasi nihil reputatur, vt dicitur. 4. Thym. corum. Vnde, & de homine modicum comedente dicitur, quod nihil comedit vulgari sermone.
- 9 Factum est, &c. cum compleret oratio. melior est. n. finis orationis: quod principium. Ecclesia. 7. b. pp. quod affurrexit eius animus

- 10 Benedictum est nomen tuum Deus patrum nostrorum, &c. qui es verus Deus, non sic autem dei Gentilium.
- 11 Qui cum iratus fueris, &c. puniendo.
- 12 Misericordiam facies, &c. consolando.
- 13 Et in tempore tribulationis peccata dimittis his qui inuocant te, &c. quia penes sunt quedam peccatorum medicine.
- 14 Ad te domine, &c. con. Id est, simul vtro. per quod innuitur, quod intelligitur hec conuersio de duplici facie. scilicet & mentis & corporis Iudei. n. in captiuitate ducti orabant versus faciem & corporis Iudei. n. in captiuitate ducti orabant versus faciem corporis versus Ierusalæ vbi specialiter habitabat Deus: quia adhuc stabat templum vbi colebatur, vt dictum est supra. 1. c. Dan. etiam 6. c. dicitur quod in cenaculo domus sue orabat apertis fenestris contra Ierusalem.
- 15 Ad te o. n. entis & corporis.
- 16 Dirigo. cum o. n. entis fiducia.
- 17 Peto domine, vt de vinculo improprij huius absoluas. nam erat valde graue.
- 18 Aut certe de super terram eripias me, &c. hoc dupliciter exponitur: Vno modo, quia loquitur ex infirmitate humana, sicut dictum est de Tobia. Alio modo, quia sic loquitur, timens ne si ista sibi frequenter interrogarentur, per impatientiam frangeretur, & melius esset sibi morte preoccupari quam ab innocentia mutari, sicut Sapiens 4. dicitur. h. melius simor te preoccupatus fuerit, in refrigerio erit, raptus est enim ne malitia mutaret animum eius.
- 19 Tu scis do. &c. inordinate.
- 20 Et mundam seruauit animam meam ab omni concupiscentia, &c. hoc non dicit iactanter, sed magis gratanter sciens hoc se habuisse ex diuino munere, & sic iustilegitur bona sua coram Deo humiliter recoluisse sicut dixit Ezechias. 5. Re. 20. a. Domine memento quomodo ambulauerim in veritatem coram te, &c.
- 21 Num. cum. dissolute & inhoneste.

Mis. me.

A dentibus miscui me, neq; cum his, qui in leuitate
 ambulat participem me prebui. Virum autem
 cum timore tuo, non cum libidine mea consen-
 si suscipere. Et aut ego indigna fui illis, aut illi
 forsitan mihi non digni fuerunt, quia forsitan
 viro alij conseruasti me. Non est enim in homi-
 nis potestate consilium tuum. Hoc autem pro-
 certo habet omnis, qui colit te, quod vita eius
 si in probatione fuerit coronabitur, si autem in
 tribulatione fuerit, & liberabitur, & si in cor-
 ruptione fuerit ad misericordiam tuam venire
 licebit. Non enim delectaris in perditionibus

nostris, quia post tempestatem tranquillū fa-
 cis, & post lachrymationem, & fletū, gaudiū,
 & exultationem infundis. Sit nomen tuum
 Deū Israel benedictum ī secula. In illo tēpo-
 re exaudita sunt preces amborum in conspe-
 ctu gloriæ summi Dei, & mis-
 sus est angelus domini sanctus
 Raphael, vt curaret eos ani-
 bos, quorum vno tempore
 recitatae sunt orationes in con-
 spectu domini.
 liberaret, ab idololatriæ seruitute, de quo
 qui consili angelus.

D
E
F
G
H
I
K
L
M
N
O
P
Q
R
S
T
V
X
Y
Z

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Miscui me. me inherendo.
- 2 Virum au. cum ti. id est, amore prolis ad cultum tuum educandū.
- 3 Non cum li. id est, libidine mota.
- 4 Consen. parentibus meis hoc volentibus.
- 5 Suscipe. in coniugium.
- 6 Et aut ego in. pro peccatis oculis meis.
- 7 Aut illi forsitan mihi non digni fuerant. hoc dicit, quia de in dignitate aliorum nolebat temere iudicare.
- 8 Quia for. vi. alio con. me. in mea virginitate.
- 9 Non est e. in h. p. c. t. q. d. de causa huius rei cognita tibi soli non possumus certi iudicialiter aliquid scire.
- 10 Hoc autem pro. fidei certitudine.
- 11 Omnis, qui colit te, &c. pure, & deuote.
- 12 Quod vita, &c. in camino tribulationis, sicut aurum in fornace ubi purgatur, & melioratur.
- 13 Coronabitur, &c. corona celestis gloriæ.
- 14 Et si in c. peccatis ex ignorantia, vel infirmitate.
- 15 Ad misericordiam ve. peccata enim huiusmodi magis sunt remissibili- lia.

- 16 Non enim. sed in emendationibus nostris per flagella ideo sub- ditur.
- 17 Quia post. tribulationum.
- 18 Tran. fa. conferendo pacis donum.
- 19 Et post. presentis miserie.
- 20 Gau. & ex. per donum gratiæ, & gloriæ.
- 21 Sit nomen tuum Deus Israel benedictum, ideo, in omnibus benedicatur.
- 22 In secula. i. vsq; in eternū. nā eternitas, quæ est tota simul, non potest nobis comprehendī, nisi per comparationem ad tēpus infinitum.
- 23 In illo tempore exaudita sunt preces, &c. Hic consequenter ponitur dictæ narrationis ratio. s. post factum Tobia cuius oratio, et Sara habuerunt similitudinem ex parte cause, & ex modo deprecandi, vt patet per prædicta. fuerunt etiam eodem tempore coram Deo recitate, & ab eo exaudite. propter quod missus est idem nuntius, scilicet Raphael angelus ad exequendum circa eos effectum bonitatis diuine, & hoc est, quod dicitur. In illo tempore exaudita sunt preces amborum, &c. patet litera.

MORALITER.

† 23 In illo temp. Sequitur, Mis. est. MYSTICE. Per Raphael. tem intelligi potest dominus noster IESVS Christus, q. dicitur magni consilij angelus. Esa. 9. b. secundum translationē Lxx. & venit in hunc mundum ad curandum in utroque sexu genus humanum.

CAP. III.

Igitur cum. CYP. Preuaricator, & pditor pater es, nisi filijs tuis fideliter cōstulas, nisi cōseruādis eis religiosa, & vera pictate prospicias Qui studes terreno magis, q. celesti patrimonio, filios tuos diabolo, magis cōmendare, quam Christo, bis delinquis & quod non preparas filijs tuis Dei patris auxilium, & quod doces filijs patrimonium plus amare, quā Christū, Esto potius liberis tuis pater talis qualis Tobias ex- titit, Da vtilia, & salu- taria præcepta pigno- ribus, qualia ille de- dit, manda filijs tuis, quod & ille filio ma- dauit, dicens. Et nunc fili, mando tibi, serui De- i, in veritate. Sequitur. b Corpus meum se. Cor- pora sepeliendo, q. sa- cro sanctum depositū terre commendamus quæ reddenda glorifi- canda in resurrectio- ne credimus.

CAP. III.

Igitur cum Tobias putaret orationem suam exaudiri, vt mori potuisset, voca- uit ad se Tobiam filium suum, dixitq; ei: Audi fili mi verba oris mei, & ea in corde tuo quasi fundamētum cōstrue. Cum acceperit Deus animam meam, corpus meum sepeli, & honorem habebis matri omnibus diebus vitæ eius.

titit, Da vtilia, & salu- taria præcepta pigno- ribus, qualia ille de- dit, manda filijs tuis, quod & ille filio ma- dauit, dicens. Et nunc fili, mando tibi, serui De- i, in veritate. Sequitur. b Corpus meum se. Cor- pora sepeliendo, q. sa- cro sanctum depositū terre commendamus quæ reddenda glorifi- canda in resurrectio- ne credimus.

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. III.

Igitur cum. Descripta conuersatione Tobia virtuosæ, hic con- sequenter describitur eius consolati gratiosa, q. quidē fecit Deus per angelū filij sui ductorē in terrā Medorū, q. reuertēs attulit diuitias ad releuandū parēiū suorū, paupertatem, & medicinā ad curandū pa- tris sui cecitate. Sic ergo proceditur, q. primo ponitur filij missio. secū- do eiusdē reuersio. x. c. prima in duas, quia primo Tobias mittit filium suū. secundo filius exequitur patris imperiū c. 7. prima adhuc in duas, quia primo pater filium instruit. secundo legationē ei iniungit, ibi. In dico et tibi. Circa filij instructionē primo excitat eius attentionē, di- co. Au. si. m. ver. nō tū auribus corporis, sed et mentis, ideo sequitur.

HEBRAEI. Cū mortu⁹ fuero, sepeli me honorifice, & ho- norē habebis matri tuæ, & non deferes eā cunctis diebus vi- titit, Da vtilia, & salu- taria præcepta pigno- ribus, qualia ille de- dit, manda filijs tuis, quod & ille filio ma- dauit, dicens. Et nunc fili, mando tibi, serui De- i, in veritate. Sequitur. b Corpus meum se. Cor- pora sepeliendo, q. sa- cro sanctum depositū terre commendamus quæ reddenda glorifi- canda in resurrectio- ne credimus.

A tæ eius, neque rebellis eris verbis eius, aut merore afficias vitam eius, sed recordate fili mi, quantæ tribulationes trāsierint super eā, & super te, cū esses in vtero eius, quæ ppter sepelies quoq; eam iuxta me honorifice in sepulchro vno.
* CYRIL. Alex. nulla res excellentior est, quam pietatē filiorum obseruatiamque in suos parentes. Scientque præterea, quam periculosum sit, eos probris lacessere, si quando fortassis ob imbecillitatē naturæ ab honestate discederēt. Sed quòd parentes res sanctissima inter omnes nationes habeatur, lex quoque diuina plane docebit, quæ cū iussisset Deū vnum ex toto corde diligere, hoc etiā addidit. **Honora patrem tuū, & matrem tuam, vt bene sit tibi, sisque longæuus super terram.** Parētes enim imaginē Dei quodāmodo gerunt, vnde inquit: Memēto quæ per eos natus es. Ac rursus: **Qui oculum patris deriserit, & senectutem matris non honorauerit, ex faucibus terre conuictus euellent.** Quod autē maledictis, per petuisq; supplicijs se obnoxii fecerit, qui honore maximo parentes suos prosequi neglexerit, Chāres gestæ facillime declarant.
* AMB. Nō possum saluo pietatis iure odisse patrem, cui debeo, quòd creatus sū, nec matrem longo decem mensium fastidio pij fetus onera portantem, cui in absoluteione plus periculi, in delatione plus tædij est.
* IDEM. Tu matri debes pudoris iniuriā, virginitatis dispēdiū, partus periculū, matri longa fastidia, matri longa discrimina, cui miserā in ipsis vtorū fructibus maius periculum est.

est, & cum ediderit, quod optauit, partu absoluitur non timore. Nonne pro his obsequia saltem oportet rependi?
a *Ex substantia tua, &c.* * AMB. Malū est scenus quo quærūt vsurā. Aliud scenus iure execrabile, dare in vsurā pecuniam quæ lex phibet. Tobias hoc refugiebat, qui monebat filium suum, ne præceptum Domini præteriret, vt ex substantia sua elemosynā faceret, non pecuniam feneraret. nō auerteret faciē suam ab vllō paupere. Hæc, q; monet, cōdē nat vsurā scenus, ex quo multi qstū fecerūt, quē sancti prohibuerunt. Da pecuniā si habes, pro sit alijs, quæ tibi ociosa est. Da quasi nō recepturus, vt lucro cedat si reddita fuerit. Inustus est enim, qui misertur, & cōmodat. Qui facit misericordiam, fenerat proximo.
b *Quo. po. &c.* * AM. Corinthijs indicitur vt nō plus tribuāt, q̄ possunt, ne pl⁹ forte offerentes coacti, nō voluntarij, grauati viderentur sine mercede futuri, quia qui coactus aliqd facit mercedem non habet. Si tantum quis det quantum vult, aut pōt, acceptum est. Iudicio enim videtur hoc facere, ac per hoc tantum det, quantum potest, & vult aius, vt rei huius possit habere mercedem.
c *Quo. ele. &c.* * AM. Ora, sine intermissione, ieiuna frequēter, & da elemosynā, quoniam elemosyna à morte liberat, & purgat omnem fordē, & squalorem.
* IDEM. Quæ nobis salus esse potest, nisi ieiunio eluerimus peccata nostrā, cum scriptura dicat Ieiunium, & elemosyna à morte liberat? Qui sunt ergo hi præceptores noui, qui meritum excludant ieiunij?
IDEM.

Memor enim esse debes, quæ & quanta pericula passa sit propter te in vtero suo. Cum autem, & ipsa compleuerit tempus vitæ suæ, sepelies eam circa me. Omnibus autem diebus vitæ tuæ in mente habeto Deū, & caue ne aliquādo peccato consentias, & prætermittas præcepta Dei nostri. † Ex substantia tua fac elemosynam, † & noli auertere faciē tuam ab vllō paupere. Itā enim fiet, vt nec à te auertatur faciēs domini. Quomodo potueris, ita esto misericors. Si multum tibi fuerit, abundanter tribue, si exiguum tibi fuerit, etiam exiguum libenter, impertiri stude. Præmium enim † bonum thesaurizas tibi in diē necessitatis, quoniam elemosyna ab omni peccato, & à morte liberat, & non patietur animam ire in tenebras. fiducia magna erit corā summo Deo elemosyna omnibus † facientibus eam. Attende tibi fili mi ab omni fornicatione, & præter vxorē tuam nunquam patiaris crimen scire. superbiam nunquam in tuo sensu, aut in tuo verbo dominari permittas. In ipsa enim initium sumpsit omnis per-

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Omnibus. Hic consequenter instruit eū de obedientia ad Deum, dicens, Omnibus autem diebus vi. per verā fidem, & dilectionē.
- 2 Et caue ne aliquando pec. licet enim secundum Augu. non sit in potestate nostrā, quibus visis tangamur, tamen est in potestate nostrā ea respicere, vel acceptare.
- 3 Et prætermitt. præce. ea transgrediendo.
- 4 Ex substantia. Hic tertio ipsum instruit de misericordia ad proximum, dicens. Ex substantia tua fac, & non de aliena.
- 5 Et non auer. faciē tuā ab vllō paup. q. d. si non potes exhibere manum, exhibeas tamen animum, & compassionis signum, nam de huiusmodi impossibilitate nullus se potest excusare.
- 6 Ita enim fiet, vt nec à te a. fa. propter qd dicit Saluator Lu 6. f. Date, & dabitur vobis. & quoniam elemosyna est discretē facienda, scilicet, secundum possibilitatem facientis, ideo subditur.
- 7 Quo. po. ita esto. quia sic non est elemosyna faciēda, vt recipiētibz sit remissio per abundantiam, vel sufficientiam, faciētibz autē tribulatio per indigentiam, vt habetur 2. Corint. 8. nisi quando. ppter Christum vult esse pauper, vt cum quis religionem ingreditur, vt sic pauper Christum pauperem perfectius sequatur.
- 8 Etiam exiguum li. nam in hoc magis pensatur affectus, quā census, propter quod Saluator plus reputauit duo minuta à paupere vidua oblata, quam diuicium munera magna, Mar. 12. et subditur ratio faciēdi elemosynam, cum dicitur.

- 9 Præmium enim bonum tibi. tibi prouidendo.
- 10 In diē necessitatis. i. mortis, quia sicut dicit Augustinus, Sola misericordia comes est defunctorum, & in diē iudicij generalis, quia tunc, & iudex dicit, Venite benedicti patris mei, percipite paratū vobis regnum, & subditur: Esuriui enim, & dedistis mihi manducare, &c. Matth. 25. c. ideo subditur.
- 11 Quoniam elemosyna ab omni peccato, & à mort. scilicet, gehennæ.
- 12 Liberat. est enim inter alia misericordiarū opera valde satisfactoria. Dan. 4. e. Peccata tua elemosynis redime. Cetera patient.
- 13 Attende tibi. Hic quarto instruit filium de innocentia de seipso dicens, Attende tibi fili mi ab omni fornicatione, s. corporali, & spiritali, quæ est idololatria, & sub fornicatione corporali intelligit adulterium, & omne carnis peccatum, ideo subditur: Et præter vxorem tuam nunquam patiaris, &c. Consequenter eum instruit de humilitate vera dicens.
- 14 Superbiam nunquam in tuo sen. id est, in tuo corde.
- 15 Aut in tuo. id est, in exteriori signo, vel opere.
- 16 Domina. permittas. nō dicitur enenire, quia impossibile est quæ insurgant elationes aliqua, sed tunc dominantur, quæ impetum earum sequens secundum eas operatur, quod potest ab homine caueri.
- 17 In ipsa enim initium sump. Nam primum peccatum angeli fuit superbia, ex quo secutum est peccatum hominis per tentationem demonis. Gene. 3.

A * Idem. Qui miseretur, cor suum mundat. Quid est mun-
dare animum, nisi sordem mentis abluere? Eleemosyna à
morte liberat.

Luc. * Cyprian. Non utique ab illa morte, quam semel Christi
An- sanguis extirxit, & à qua nos salutaris baptismi, & redemptoris
nri gratia liberavit, sed ab ea quæ p delicta postmodum serpit.

Luc. 11. a *Quicumque tibi, &c.*

* Ambrosius. Ipsa
lex domini hanc for-
mam tenendâ docet,
vt nihil alteri detra-
has, tui commodi ser-
uandi gratia, cum di-
cit: Non trãseras ter-
minos antiquos, quos
statuerunt patres tui:
cum vitulum errantẽ
fratris tui reducen-
dum præcipit: cum fu-
rem mori iubet: cum
verat mercenarium
debita mercede frau-
dari: cum pecuniam
sine vsuris reddendã
censer.

B b *Quod ab alio, &c.*

* Chrysostomus.
Christus post multas
illas beatitudines di-
cebat: *Quæ vultis vt fa-
ciant vobis homines, hæc
& vos facite ipsis.* Non
est opus multis ser-
monibus aut legibus,
voluntas tua sit lex.
Vis beneficia capere?
confer beneficium al-
teri. Vis misericor-
diam consequi? mise-
rere proximi? Vis lau-
dari? lauda alium. Vis
amari? ama. Vis par-
tibus primis potiri?
Cede illas pri⁹ alteri.

Tu sis iudex, tu sis vitæ tuæ legislator. Et rursus. Quod odi-
sti, alii ne facias. Per hoc quidẽ à malo quidẽ fidem inducit,
per illud autẽ virtutis operationem. Odisti cõtumeliã pati?
C Ne

Ne alium afficias contumelia. Odio habes falli? Neque tu
fallas alium.

D lib. 7. in Luc.

c *Panem tuum & vinum, &c.* * Ambros. Est & illa prophe-
tica, vt supra sepulturam iustorum quædam ponamus, quæ
lector, agnoscis, infidelis intelligere non debet: non quo ci-
bus imperetur aut potus, sed sacræ oblationis veneranda
cõmunio reueletur.

Parte 3. pa-
stor. admon.
21.

a ¶ Non morabitur opus mercenarij tui apud te vsque mane, qui meruit operãdo nõ mereatur expectãdo.
a ditio. Quicumque tibi aliquid operatus fuerit, statim ei mer-
cedem restitue, & merces mercenarij apud te omnino non

b remaneat. Quod ab alio oderis fieri tibi, vide ne tu aliquan-
do alteri facias. Panem tuum cum esurientibus, & egenis co-

c mede, & de vestimentis tuis nudos tege. Panem tuum & vi-
num tuum super sepulturam iusti cõstitue, & noli ex eo man-

ducare & bibere cum peccatoribus. Consilium semper à sa-
pientẽ perquire. Omni tempore benedic Deum, & pete ab

eo, vt vias tuas dirigat: & omnia consilia tua in ipso perman-
neant. Indico etiam tibi fili mi dedisse me decem talenta ar-

genti, dum infantulus esses, Gabelo in Rages ciuitate Me-
dorum, & chirographum eius apud me habeo. Et ideo per-

quire quomodo ad eum peruenias, & recipies ab eo supra
memoratum pondus argenti, & restituas ei chirographum

suum. Noli timere fili mi: pauperem quidem vitam geri-

mus, sed multa bona habebimus, si timuerimus Deum, &
recesserimus ab omni peccato, & fecerimus bene.

nisi extremo vitæ suæ tempore, magis ne fraudaret heredẽ,
quàm vt depositam pecuniã recuperaret. Populi sæpe con-
ciderunt fœnore, & ea publici exitij causa extitit.

CAP. F

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Quicumque tibi aliquid operatus.* Hic quinto instruit filium
de iustitia ad operarium dicens: *Quicumq; tibi aliquid ope.* quia
tales vt communiter sunt pauperes, de labore suo quotidiana-
num victum acquirentes: & ideo lex quæ ferenda est secun-
dum id quod accidit, vt in pluribus præcepit, Leu. 19. quod
merces talium non retineatur vsque in mane dici sequen-
tis.

2 *Quod ab alio.* hoc enim est de iure naturali.

3 *Panem tuum cum esu.* beneficia enim collata talibus, qui
non possunt retribuere, sunt apud Deum meritoria.

4 *Panem tuum.* Hic sexto instruit filium de pietate ad de-
functos dicens: *Panem tuum & vi. tu. su. se.* ex hoc aliqui acci-
pientes occasionem errandi solebant super sepulchra paren-
tum defunctorum cibaria ponere, quasi mortui cibis corpo-
ralibus indigerent, quod improbat Aug. in sermone de ca-
thedra sancti Petri. Alij vero magna festa in morte parentũ
faciebant ad ostentationem, & inde depauperabantur. hoc
non intelligit hic Tobias, sed quod in morte iustorum pa-
scendi sunt pauperes pro animabus eorum. Et ad excluden-
dum infideles subdit. *Et noli ex eo man.* sequitur.

5 *Consilium.* Hic septimo filium instruit de prudentia con-
siliium in dubiis requirendo, dicens. *Consi. semp. à sap.* in illa re
de qua consilium quæritur.

6 *Perquire.* id est, perfectè require, & non superficialiter
tantum. nã cuiuslibet experto in sua scientia credendum est.
& quia cõsiliium hominis non est omnino solidum, ideo do-
cet recurrere ad diuinum dicens.

7 *Omni tempore.* scilicet, prosperitatis & aduersitatis.

8 *Bene-*

8 *Benedic Deum.* ipsum laudando.

9 *Et pete ab eo.* in agendis.

10 *Et omnia consilia tua in ipso permaneant.* quia non debet ho-
mo quereere consilium nisi de bonis agendis, & malis fugiẽ-
dis, & omne tale consilium est secundum Deum.

11 *Indico etiam tibi fili mi dedisse me decem.* Postquam Tobias
filium suum de moribus instruxit, hic consequenter pro de-
bito repetendo sibi legationem iniungit, dicens: *Indico etiam
tibi.* Erat enim necessitas indicandi, eo quod credebat mor-
tem suam appropinquare, vt prædictum est, vt sic debitum
ante mortem eius redderetur. Et quia filius illud debitum
ignorabat, ideo subditur.

12 *Dedisse me decem talenta argenti, dum infantulus esses.* id est,
non haberes adhuc vsum debitum rationis.

13 *Gabelo in Rages ciuitate Medorum.* sicut dictum est supra
tertio capite.

14 *Et chirographum eius.* id est, literam obligatoriam de re-
stitutione.

15 *Apud me habeo.* Per quam debitum poterit reuocari. Cẽ-
tera patent vsque ibi.

16 *Noli timere fili mi.* laborem itineris, & paupertatem, &
subdit rationem dicens.

17 *Pauperem quidem vitam gerimus.* in præsentis seculo.

18 *Sed multa bona habebimus.* in præterito.

19 *Si timuerimus Deum.* timore filiali.

20 *Et recesserimus ab omni peccato.* mortali, nam omne venia-
le non possumus omnino vitare.

21 *Et fecerimus bene.* istæ sunt duæ partes iustitiæ, scilicet,
declinare à malo, & facere bona.

CAP.

C A P. V.

In Pūl. 70. **T**unc respondit. * August. In ea re sola filius non debet obedire patri suo, si aliquid pater ipsius iusserit contra Dñm Deum ipsius. Neque enim debet irasci pater qñ sic ei præponitur Deus. Vbi enim hoc iubet pater quod cōtra Do-

do tradidi argentum in manum eius. **b** Tunc egressus Tobias, &c. * August. Quod Angeli visibiles, & tractabiliter apparentes, non quia indigebant, sed quia volebant, & poterant, vt hominibus congruerent: sui ministerij quadam humanitate fecerunt.

C A P. V.

Tunc respondit Tobias patri suo, & dixit: Omnia quæcunque præcepisti mihi, faciam, pater: Quomodo autem pecuniam hanc requiram, ignoro. Ille me nescit, & ego eum ignoro. Quod signum dabo ei? Sed neque viam per quam pergatur illuc, aliquando cognoui. Tunc pater suus respondit illi, & dixit: Chirographum quidē illius apud me habeo, quod dum illi ostenderis, statim restituet. Sed perge nunc, & inquire tibi aliquem fidelem virum, qui eat tecum salua mercede sua, dum adhuc viuo, vt recipiat eam. Tunc egressus Tobias inuenit iuuenem splendidum, stantem, præcinctum, & quasi paratum ad ambulandum. Et ignorans quod Angelus Dei esset, salutauit eum, & dixit: Vnde te habemus bone iuuenis? At ille respondit: Ex filiis Israel. Et Tobias dixit ei: Nosti viam quæ ducit in regionem Medorum? Cui respondit: Noui, & omnia itinera eius frequenter ambulauit, & mansi apud Gabelum fratrem nostrum qui moratur in Rages ciuitate Medorum, quæ posita est in monte Ecbatanis: Cui Tobias, ait: Sustine me obsecro, donec hæc ipsa nuntiem patri meo. Tunc ingressus Tobias indicauit vniuersa hæc patri suo. Super quæ admiratus pater, rogauit vt introiret ad eum. Ingressus itaque salutauit eum, & dixit: Gaudium tibi sit semper. Et ait Tobias: Quale gaudium mihi erit, qui in tenebris sedeo, & lumen cœli non video? Cui ait iuuenis: Forti

* Dionysius Areop. Viri diuina sapientia repleti humanas quoque formas illas cœlestes substantias describunt, quod mēte vigeant homines, videndique vires habeant ad superna tendentes, sublimique ore, & erecto sunt statui, & per naturam ad imperandum idonei. **c** Ex filijs Israel. Erat enim ex numero angelorū, qui sunt filii Israel quia semper vident Deum facie ad faciem, & sepe mittuntur in custodia filiorum Israel, id est, videntium Deū. vnde, Constituitur minorum populorum iuxta numerum filiorum Israel. **d** Tunc in Beda, Apparuit Angelus Tobie, & socium se prebuit, & filius Dei hominem assum-

a Benedixit Deus filios Ionadab, propter obedientiam, eosque obiecit inobedienti populo suo, exprobrās, quia cum filij Ionadab obedientes essent patri suo, illi non obedirent Deo suo. **b** * Hebr. r. Et respondens Tobias patri suo, ait: Omnia quæcunque præcepisti mihi, pater mi, faciam. Nūc ergo pater mi, da mihi consilium, quomodo possim accipere pecuniā de manu Gabeli. Nam ille non cognoscit me, nec ego cognosco illum. Quod signū referam ei, vt ille mihi tradat pecuniam? Respondit Tobias. Hoc est lignum de quo illi diceas, quod marsupium suum mihi dedit, & ego dixi, accipe de manu mea. Sunt autē hodie viginti anni quādo

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. V.

Tunc respondit. Postquam pater instruxit filium, hic consequenter exequitur filius patris imperium, et dicitur in tres partes, quia primo describitur itineris apparatus, secundo ponitur iuuenis recessus, ibi. Tunc paratis omnibus. tertio via progressus, in principio capituli sexti, Circa primum primo ductor itineris inquiri præcipitur, secundo quæ situs inuenitur, ibi. Tunc egressus. tertio inuentus examinatur, ibi. Dixit itaque. Circa primum primo ponitur obedientis filij responsio dicentis. **2** Omnia quæ præ. mi. cum diligētia. Consequenter petit edoceri de via dicens. **3** Quo. au. pe. hanc re. ig. Nam debitorem, & etiam viam ignorabat, ideo subditur. Ille me. ne. Et subditur instructio patris de utroque. s. de modo repetendi, et de via per ductorem conuenientem, & primo de signo dando debitori, cum dicitur. **4** Chirog. qui. il. quod est signum manifestum debiti. **5** Quod dum il. osten. sta. re. de fidelitate. n. Gabeli confidebat, & si negare vellet, per chirographum arctari poterat, secundo instruit eum de modo eundi per viam. s. per ductorem fidelem cum subditur. Sed perge nunc, &c. & parat litera. **6** Tunc egr. To. Hic consequenter ductor quæ sitis inuenitur, cum dicitur. **7** Inuenit iun. i. angelum in specie iuuenis apparentem. **8** Splendidum. id est, in facie valde pulchrum. **9** Et stātem præ. & quasi, &c. Apparitiones. n. angelicæ in corporibus

poribus assumptis fiunt secundum proprietates legationum ad quas angeli mittuntur, & quia iste mittebatur a Deo ad ducendum filium Tobie per viam, ideo apparebat tanquam dispositus, ad itinerandum. **10** Vnde te habemus bone iuuenis. i. de qua gente es tu? quia nolebat habere ductorem Gentilem, sed Israelitam. **11** At ille respondit, &c. verum dixit, quamuis non esset homo. Nam illa quæ ab angelis inter homines fiunt, sunt figuratiua, sicut comestio eorum fructuonem giorie signat, vnde inf. 12. c. dicit angelus iste. Cum essem vobiscum per voluntatem Dei, videbar quidem vobiscum manducare, & bibere, sed ego cibo inuisibili & potui qui ab hominibus videri non potest vtor, & eodem modo locutio eius, quia dicit se esse ex filiis Israel signat coniunctionem charitatis, qua sancti angeli communiti sunt fidelibus deuotis. Cetera patent vsque ibi. **12** Et omnia. Per hoc designatur eius promptitudo ad exequendū mandata Dei circa homines ad Dei gloriam, & electorum salutem, secū dū quod dicitur Heb. 1. d. Omnes administratori spiritus sunt in ministerium missi, propter eos qui capiunt hereditatem salutis. **13** Et ma. apud Gabelum fratrem nostrum qui moratur nam angeli sancti libenter morantur cum iustis. Cetera patent vsque ibi. **14** Super quæ ad pa. quod. ita cito inuentus fuisset ductor ap us. **15** Ingressus. Hic consequenter ductor inuentus examinatur. præmittitur tamen salutatio senioris Tobie, & eius responsio cum dicitur. **16** Qui gau. mi. erit. hoc non dixit ex impatientia sua cœcitatē, sed continens gaudium presentis uitæ, & sperans gaudium suum. **17** Forti animo. in patientia perseverando.

Diuisio.

MORALITER.

1 Tunc egressus, &c. Per hoc autem quod angelus apparuit Tobie in humana specie, & se exhibuit comitem viæ suæ prouidum, & iucundum, signatur mystice gratiosa societas, vel potius gloriosa, quæ erit hominum, & angelorum, cum ad

ad eorum societatem in animabus simul, & corporibus assumetur. Per hoc autem, quod hanc associetatem significauit angelus Tobie seniori designatur, quod hoc fuit promissum patribus veteris testamenti, vnde promissum fuit Abraham Gen. 15. quod semen suum futurum esset sicut stelle cæli. **Tunc**

A dominus per miracula quæ in carne fecit populo Iudeorum, ex quo carnē suscepit, ostendit: quia est filius & angelus. i. nuntius paternæ voluntatis, cui est gaudiū perpetuæ salutis prædicavit, dicens: *Penitentiam agite, appropinqua enim reg. celo.* & desperantibus de lumine cælesti: *Ego sum*, inquit, *lux mundi, qui sequitur me, non ambulat in tenebris.*

a *Et dixit ei angelus. Beda. Promittit angelus Tobiæ ducere filium suum in civitatem Medorum & reducere. Promittit Christus Iudeis credentibus quamvis plures sint cæcati, quia incarnationis suæ sacramenta gentibus aperiat, & in fine temporum populo Iudeorum latius pandat. Coniuncte & cooperante divinitatis suæ fide, de ductus ad Medos dicit. *Alias oves habeo quæ non sunt ex hoc ovili. De reducendo dicit Apostolus: Donec plenitudo gentium intraerit, & sic omnis Israel saluus fiet. Interrogante angelum Tobiæ unde esset.**

B *Ego sum inquit Azarias Ana. ma. fi. Azarias adiutor. Ananias gloria Dei. Christus quoque fidelibus suis indicat, quia ipse est de quo dicitur: *Adiutor meus & liberator meus es tu domine, ne moreris. Et vidimus gloriam eius, quasi unigeniti à patre.**

C *Comestor. Figuratè respondet, quoniam Azarias adiutor Dei interpretatur, quod angelis cõpetit, qui sunt ad ministratorij spiritus. Quasi diceret. Ex filio Israel ego sum, Azarias Ananiam magni filius, quod totum secundum interpretationem nominum*

minum verum erat. Erat enim de angelis videntibus Deum: & erat Azarias, adiutor: & filius Ananiam, id est, gloriæ Dei. *c. Ex magno genere es tu. &c. Hebrai. Ecce tu mihi frater, es de cognatione bona, & nobili, & tu quoque cognovisti Hannanelem, & Nathan duos filios magni Selomith, qui mecum*

ibant in Ierusalem, cum habitarem in terra Israel, & adorabant mecum ibi, nec unquam erraverunt post deos alienos huius terræ sicut aberraverunt fratres nostri. Nunc itaque mihi frater, vade in pace cum filio meo, atque salvi redeatis adiuvante Deo. Dabo autem tibi pro mercede singulis diebus drachmā unam, & præterea victum sicut filio meo. Et si reduxerit vos dominus in pacem, adiciam adhuc super mercede tua.

d. Tunc paratis. Beda. Beda ibi sup.

Apparente domino in carne, parata sunt omnia, quæ ad redemptionem nostram necessaria erant, & quibus ecclesiæ fides & vita nutriatur, & firmetur, donec huius sæculi via finiatur, id est, virtutes eius, doctrina, tentatio, passio, resurrectio, ascensio, spiritus sancti missio, fides credentium, persecutio infidelium, his in Iudæa peractis, mediator Dei & hominum per aposto-

a *Appropinquet enim regnum cælorum.*
animo esto, in proximo est ut à Deo cures. Dixit itaque illi Tobias: Nunquid poteris perducere filium meum ad Gabelum in Rages civitatem Medorum? Et cum redieris, restituiam tibi mercedem tuam. Et dixit ei angelus: Ego ducam, & reducam eum ad te. Cui Tobias respondit: Rogo te, indica mihi de qua domo, aut de qua tribu es tu? Cui Raphael angelus dixit: Genus quæris mercenarii an ipsum mercenarium, qui cum filio tuo eat? Sed ne forte sollicitum te reddam, ego sum **b** Azarias Ananiam magni filius. Et Tobias respondit: Ex magno genere es tu. Sed peto ne irascaris, quod voluerim cognoscere genus tuum. Dixit autem illi angelus: Ego sanum ducam & sanum tibi reducam filium tuum. Respondens autem Tobias ait: Bene ambuletis, & sit Deus in itinere vestro, & angelus eius comitetur vobiscum. Tunc paratis **c** omnibus quæ erant

a *Necessaria.*
in via portanda, fecit Tobias vale patri suo, & matri suæ, & ambulauerunt ambo simul. Cumque profecti essent, cepit mater eius flere & dicere: Baculum senectutis nostræ tulisti, & transmisisti à nobis. Nunquam fuisset ipsa pecunia pro quamisisti eum. Sufficiebat enim nobis paupertas nostra, ut divitias computaremus hoc, quod videbamus filium nostrum.

a *Mulieris impatiencia: affectio materna.*
Dixitque ei Tobias: Noli flere. saluus perveniet filius noster, & saluus revertetur ad nos, & oculi tui videbunt illum. Credo enim, quod angelus Dei bonus comitetur ei, & bene disponit omnia quæ circa eum geruntur, ita ut cum gaudio revertatur ad nos. Ad hanc vocem cessavit mater eius flere & tacuit.

a *In domo confidit cui commisit eum.*
a *Suscepta consolatione.*

los Iudæis contribulibus suis, & gentibus gaudia supernæ salutis & pacis prædicavit, & his qui accipere & credere volebant per seipsum donavit: & sic ad salutem gentium per apostolos pervenit.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *In proximo.* ad hoc enim erat missus à Deo, & ideo certitudinaliter sciebat hoc esse futurum. Cetera patent utque ibi.

2 *Ego ducam, et reducam eum ad te.* hoc enim futurum esse sciebat ex divina revelatione.

3 *Indica mihi.* In vna enim tribu Israel plures domus, decem enim tribus erant captivatae, ideo Tobias quærit de utroque scilicet tribu & domo.

4 *Genus quæ. q. d. non est tibi curandum de genere illius qui debet filium tuum ducere pro mercede, sed de eius aptitudine, & fidelitate, quæ conditiones sunt in me.*

5 *Sed ne forte sollicitum te reddam.* id est, dubium.

6 *Ego sum. Ana. mag.* verum dixit angelus, quia sicut dictum est, locutio eius erat figurativa. Azarias autem interpretatur adiutor Dei, angeli verò sunt adiutores Dei, in quantum per eorum ministerium electi diriguntur in salutem, & hoc modo dicit Apostolus 1. Cor. 3. b. de se & aliis prædicatoribus. *Dei adiutores sumus.* Ananias vero interpretatur gratia Dei, cuius filii sunt angeli, eo modo quo dicitur in gloria, quæ est gratia consummata. Non tamen sic intellexit Tobias, sed quod esset homo filius cuiusdam viri notabilis de tribubus Israel, qui sic vocaretur. Nec in hoc angelus

eum decepit, quia Tobias melius habuit intentum suum, scilicet, filii sui ductorem bonum, quam si esset homo de genere quantumcunque magno. Cetera patent in litera.

7 *Tunc paratis.* Hic consequenter describitur Tobiæ iunioris recessus cum dicitur.

8 *Fecit Tobias vale patri suo* non enim decens erat, quod ab eis recederet absque salutatione. & sequitur matris fletus ex materna pietate.

9 *Baculum se. no.* id est, sustentamentum, filii enim senibus patentibus debent ministerium reverentiæ & provisionis necessariæ si indigeant.

10 *Nunquam super ista.* hoc dicit materno affectu mota.

11 *Ut divitias computaremus.* id est, reputare nos habere.

12 *Hoc quod videbamus.* id est, sensu percipiebamus ipsum esse nobiscum. Pater enim cum esset cæcus, non poterat eum videre: poterat tamen ipsum tangere & audire, & sic duplici sensu præsentiam eius cognoscere, quod hic dicitur videre quantum est ex parte patris. Visus enim propter sui nobilitatem aliquando accipitur pro aliis sensibus, sicut dicitur Exod. 20. c. *Populus autem videbat voces.* hic enim accipitur videre, pro audire.

13 *Salvus per si. no.* ad terminum ad quem mittitur. Cetera patet.

CAP.

MORALITER.

7 *Tunc paratis omnibus, &c.* Hæc fuerunt, chirographus, cassidile, & baculus. Per chirographum qui dicitur à *χρῆσθαι* quod est manus, & *γράφω* scribo, significatur sacra scriptura, quæ in manu operis est habenda, propter quod dicitur Rom. 2. b. *Non auditores legis, sed factores iusti sunt apud Deum.* Per cassidile quod est repo-

est repositorium necessariorum, significatur humilitatis virtus, quæ est custos aliarum virtutum, & donorum. Per baculum vero signam crucis in corde credendo & ore confitendo, ista vero sunt necessaria peregrinantibus in hac vita.

8 *Fecit Tobias, &c.* Per hoc significatur, quod in principio cuiuslibet operis boni Deus qui est pater noster per creationem & beata virgo quæ est mater nostra per pietatem, dñe deubte salutari.

MORALITER.

CAPVT VI.

Profectus est. * Basilus. Canis quidē expertis rationis est, sensum tamē obtinet parē prope dixerim rōni. Quā namque seculi sapientes per prolixum uitā totius orū delinquentes, uix tādē inuenerūt, argumētationē (inquā) rationūq; nexus, in his sese offert canis eruditum a natura. Nam cum ferā uestigia inuestigat, si inuenit ea pluribus sese inuadētia modis, diuortia uarum singulatim, ubi sagaci odoratu perflustrauit, uocem propē syllogisticam elicit hoc pacto. Fera quā persequor, aut hac, aut illa, aut illa diuertit parte. At qui non hac, aut illac: restat ergo illam isthac abussē uia: atque ita falsa tollendo, uerum inuenire solet. Memoria uerō beneficiorum animantis huiusce, gratiæque reddendæ, quem beneficiorum immemorem non pudore asperferit? Iam quidem & interfectis à latronibus in solitudine dominis, complures a cadaueribus canes non recetisse, sed ibidem expirasse memoriæ traditur. Nonnullos etiam cede adhuc recente, duces illis fuisse qui latrones inquisierunt, & ad pœnam maleficos rapi fecerunt.

* Ambros. Quid de canibus loquar, quibus inuitum est natura quadam referre gratiam, & sollicitas excubias pro domino salutē prætendere? Unde ad immemores beneficij, & desides clamat scriptura: *Canes muti, nescientes latrare.* Sunt. n. canes qui nouerint latrare pro dñis, nouerint sua tecta defendere. Unde & tu discere uocem tam exercere pro Christo, quando ouili ecclesiæ incurant lupi graues. Talis canis uisitor & comes angeli est, quem Raphael in libro prophetico non otiose sibi & Tobie filio adiungendum parauit, &c.

Beda. Domino ueniente ad gentes saluandas predicatorum uestigia eius sunt secuti, quia quod iussit, impleuerunt. unde: *Euntes docete omnes gentes, &c.* Donum quoque Cornelij ipse Deus primò per se impleuit spiritu sancto, & sic Petrus aqua perfudit. Canes uocantur predicatorum, quia Dei domū & eius substantiam & oues spirituales à turibus & bestialibus spiritibus & hæreticis defendunt.

* August. Est enim Christus piscis ille, qui ad Tobiam ascendit de flumine uisus, cuius iecore per passionem affato, fugatus est diabolus, & per amaritudinem felis affatus est cecus, & illuminatus est mundus.

* Optatus. Christus intelligitur per piscem, qui in lectione patriarcha legitur in Tigride flumine prehensus, cuius fel & iecur tulit Tobias, ad tutelam femine Saræ, & ad illuminationē Tobie non uidentis. Eiusdem piscis uisceribus Asmodeus demon a Sara puella fugatus est (quæ intelligitur ecclesia) & cecitas a Tobia exclusa est. Hic est piscis qui in baptismo per inuocationem fontalibus undis inseritur, ut quæ aqua fuerat, à pisce etiam piscina uocetur.

Beda. Dominicæ passionis sacramentū manifestē significatur,

NICOLAUS DE LYRA. CAP. VI.

Profectus est. Descripto recessu iunioris Tobie, hic consequenter describitur processus suæ uia, & primo ponitur illud quod circa eum factum est in uia, secundo in termino uia. 7. c. Circa primū describitur duplex beneficium Tobie exhibitum, quia primo à deuoratione piscis eripitur, secundo de ducenda uxore instruitur, ubi *Et dixit ei.* Prima adhuc in duas, quia primo ponitur eripiendi modus, secundo ereptionis fructus, ubi *Tunc dixit.* Circa primum dicitur.

- 1 *Profectus est.* ut patris imperium adimpleret.
- 2 *Et canis secutus est eum.* sicut cōiter accidere solet. istud tamē ponitur hic ad maiorem exprellionē ueritatis historicæ.

MORALITER.

1 *Profectus est.* Sequitur. 5 *Et exiuit, &c.* Per quā significatur quod ambulantes ad patriam per huius uitæ uiam, debēt frequenter lauare conscientias suas per ueram & purā cōfessionem, sed quoniam diabolus hoc nititur impedire, sequitur. 7 *Et ecce piscis immanis,* id est, crudelis, ppter quod per ipsum diabo-

atur, piscis. n. qui Tobiam deuorare cupiens angelo docente occisus est, diabolū significat, qui dū in redemptore nostro carnem appetit, captus est potētia diuinitatis. Tigris est fluius qui rapidissimo cursu à tigni uelocissima bestia sic nominat, decursum nostræ mortalitatis significat, in quo piscis immanis latebat, cū diabolus humani generis inuisibilis seductor mortis habebat imperia. Māsit Tobias iuxta Tigris fluiū: quia dominus mundo apparēs inter mortales uitam ducit: sed eum peccati uida non insudit, nec in eo princeps mundi ueniens quicquam huius.

CAPVT VI.

Droscit autē Tobias, & canis secutus est eū, & māsit prima māsiōe iuxta fluiū Tigris. Et exiuit ut lauaret pedes suos, &c.

ce piscis immanis exiuit ad deuorādū eum. quem expauescens Tobias, clamauit uoce magna dicens: domine inuadit me. Et dixit ei angelus. Apprehende branchiam eius, & trāhe eum ad te. Quod cum fecisset, attraxit eum in siccum, & palpitare cœpit ante pedes eius. Tunc dixit ei angelus: Exentera hunc piscem, & cor eius, & fel, & iecur reponē tibi. Sunt enim hæc necessaria ad uerimenta uiliter. Quod cū fecisset, assauit car-

tertiæ suæ dextera separatē. nequitia antiqui hostis ab his quos sibi corpus fecerat, auferret, & hos corpori suo. ecclesiæ in ferret. Branchiam enim habet piscis in confinio capitis & corporis, est autem Christus caput ecclesiæ, quæ est corpus eius, & diabolus caput iniquorum, qui sunt corpus eius.

Quod cum fecisset. Quia cū dñs nequitia diaboli manifestaret, molitus est adhuc electis suis psecutionē cōmouere: hi. n. sunt pedes eius p quos ambulat in terra qui sup oia regnat in celo. Exentera hunc pi. Dñs piscem exenterauit, cū nequitia diaboli latius sanctis aperuit, & quasi arcana infideliarū eius reuelauit. Reposuit sibi cor eius, quia calliditatē eius in scripturis indicauit, de quo dicit. *Serpens erat callidior cunctis animalibus terræ: & alibi. Num ignoramus astutias eius.* Fel quoq; reposuit, quia quanto malitiæ furore contra genus humanū seuiat, ad cautelē studiū scribi & conseruari uoluit. Iecur reposuit, quia maligna eius cōsilia aduersum nos per doctores ueritatis insinuauit. Aiunt. n. Physici, q, a calore & occulta uirtute iecoris excoquantur & degerantur cibi. Cū uero quæ agere disponimus sedula cogitatione, quo ordine sint agēda requirim, quasi acceptos in stomacho cibos ardore iecoris excoquim.

Sunt enim hæc necessaria. Astutia diaboli & nequitia cognita nobis ad medelam proficiunt, quanto enim ea certius exploramus, tanto certius declinamus.

- 3 *Et mansit prima.* id est, prima dieta & hospitatio.
- 4 *Iuxta fluium.* qui est vnus de quatuor fluminibus Paradisi. Gen. 2.
- 5 *Et exiuit.* de domo ubi hospitatus erat cū angelo.
- 6 *Ut lauaret pedes.* ad recreandū cōtra laborē itineris.
- 7 *Et ecce piscis immanis.* i. magnus diuina prouidentia missus.
- 8 *Exi. ad. de.* sic enim ei uidebatur eo quod aperto ore ueniebat contra eum.
- 9 *Appre. branch. eius.* i. pennulam quæ est inter caput & corpus, quod & fecit obediēs suo doctōri quāuis horrendum uideretur sibi.
- 10 *Tunc dixit ei an.* Hic consequenter describitur sequens fructus, qui duplex est. s. prouisio cibi, & cōt medicinalis, & patet litera usque ibi.
- 11 *Assauit carnem.* non totas, sed illas quæ poterant comedi recētes.

Cetera

diabolus significat, trahitur autē in siccū & exenteratur, cū eius dolositas aperit, per cor aut ipsius astutia, per fel nequitia, per iecur appetētia quæ semp tēdit ad malū significatur, † *Necessaria ad uerimenta uiliter.* quia quanto melius cognoscuntur, tanto facilius euitantur, propter quod sunt in cassidili memoriæ reponēda.

Et di-

Homil. 9. Hexam.

Lib. 6. Hexz.

Iai 56.

Lib. allegor. exp. in Tob. Mat. ult. d.

Act. 10.

Ser. 4. de SS. Petro & Paulo.

Lib. 1. aduers. Parm.

Bed. ubi sup.

Diuisio.

† moni

Mar. 14

E

Ibidem

Bcd. ib.

Gen. 2. Con.

F

Lib. 11. cap. 6.

herbarum, lignorum, animalium, carminum, rituum. Beda. Quicquid sibi ex hoc pisce assumpserit, significat eos qui audito Dei verbo maluit inter membra sui deceptoris

guel interpretatur, passus eius Deus vel amicus, qui scilicet, D dicere possit: Dominus pascet me, & nihil mihi deerit, & qui audi te dignus sit: *Iam non dicam vos seruos, sed amicos meos.* Psal. 22. 7. Ioan. 15. 1b.

putrida & mortua residere, & in corpus Christi venire. Assuit carnes, quia quos carnales inuenit spiritus sancti igne spirituales ac fortiores reddidit, qui super apostolos in ignis visione descendit. Tantos dominus de Iudea collegit ad fidei quantum sufficerent ad exemplum viuendi vel ad munitionem predicandi, donec in gentibus ecclesie fundamenta locarentur.

Et oportet. Raguel populum gentium signat, quem dominus per predicatores suos visitare, & de eius stirpe sponsam tibi ecclesiam assumere dignatus est, quam bene significat Sara vxoris Abrahamæ æquiuoca, quæ genuit Isaac filium suum promissionis, id est, liberum ecclesie populū. Raguel

NICOLAUS DE LYRA.

1 Cætera salierunt. pro residuo itineris. Cætera patet vsq; ibi. 2 Cordis eius part. si super carb. po. & c. extricat. id est expellit. 3 Omne genus demoniorum. Circa quod sciendum, quod si demones habent corpora sibi naturaliter unita, sicut dixit Apuleius, quod demones sunt animalia corpore aerea, tpe æterna, aio passiva, nõ esset impossibile, quod res corporales in eis facerent impressionem ratione corpori, sed quia secundum fidem nostram & est Philosophorum doctrinam, sunt substantiæ simpliciter intellectuales: ideo corporalis creatura potest in eis facere aliquam impressionem, propter quod fumus iste nõ expulit demonem, sed figurauit eius expulsionem, quia sicut dictum est, facta angeli circa Tobiam fuerunt in multis figurata. Et ideo fumus ille ex igne procedens significauit virtutem orationis Tobie iunioris. & Saræ, cuius merito angelus Raphael expulit demonem a Sara. unde nõ dicitur infra 7. quod fumus ille demonem expulerit, sed quod angelus Raphael ipsum apprehendit & reliquit in superioribus Aegypti. Quod autem aliqui demones ab obsessis corporibus recedunt ad deportationem aliquorum lapidum, & herbarum & pronuntiationem carminum & huiusmodi, nõ fit virtute talium, sed demones hoc fingunt voluntarie, vt teneant homines in errore. Tamen res sensibiles possunt aliquam dispositionem facere in corpore humano, propter quam est minus dispositum ad patendum a demone, sicut dictum fuit plene 1. Re. 16. de recessu demonis a Saule ipso David citharizate. 4 Et fel valet, & c. non. n. est inconueniens quod vna res corporalis habeat effectum super aliam corporalem, sicut sensibilibus videmus. 5 Et dixit ei. Hic consequenter Tobias instruitur de ducenda vxore, vbi primo ponitur angeli monitio, cum dicitur. 6 Est hic Raguel nomine. id est, nominatus in diuitijs & virtute. 7 Tibi debetur, & c. per acceptionem filie sue, quam solam habet heredem, scilicet ponit Tobie excusatio, & hæc duplex, vna ratione periculi

MORALITER.

5 Et dixit ei. Per Raguel qui pastor Dei interpretatur, bonus prelatatus significatur, & hic habet filiam maritandam. scilicet ecclesiam vacantem quam per consilium Christi qui angelus est magni consilij, Tobie. i. viro bono ratione scientie & vite in coniugium debet tradi, cum bonis ad eam pertinentibus, & ipse det eam accipere in

nes eius, & secum sustulerunt in via, cætera salierunt quæ sufficerent eis quousque peruenirent in Rages ciuitatem Medorum. Tunc interrogauit Tobias angelum, & dixit ei: Obsecro te Azaria frater, vt dicas mihi quod remedium habebunt ista quæ de pisce seruare iussisti? Et respondens angelus, dixit ei: Cordis eius particulam si super carbones ponas, fumus eius extricat omne genus demoniorum, siue a viro siue a muliere, ita vt vltra non accedat ad eos. Et fel valet ad vngendos oculos in quibus fuerit albugo, & sanabuntur. Et dixit ei Tobias: Vbi vis vt maneamus? Respondensque angelus ait: Est hic Raguel nomine, vir propinquus de tribu tua, & hic habet filiam nomine Saram, sed neque masculum neque foeminam nullam habet aliam præter eam. Tibi debetur omnis substantia eius, & oportet eam te accipere coniugem. Pete ergo eam a patre eius, & dabit tibi eam in vxorem. Tunc respondit Tobias, & dixit: Audio, quia tradita est septem viris, & mortui sunt: sed & hoc audiui, quia demonium occidit illos. Timeo ergo ne forte & hæc mihi eueniant, & cum sim vnicus parentibus meis, deponam senectutem illorum cum tristitia ad inferos. Tunc angelus Raphael dixit ei: Audi me, & ostendam tibi qui sunt, quibus præualere potest demonium. Hi namque qui coniugium ita suscipiunt, vt Deum a se, & a sua mente excludant, & suæ libidini ita vacent, sicut equus & mulus quibus non est intellectus, habet potestatem demonium super eos. Tu autem cum acceperis eam, ingressus cubiculum, per tres dies continens esto ab ea, & nihil aliud nisi orationibus vacabis cum ea. Ipsa autem nocte incenso iecore piscis fugabitur demonium. Secunda vero nocte in copu-

Id est apostolos de quibus dicitur: Vos estis sal terra.

Tobias & angelus, homo & Deus.

Auriam cordis incelle: tam & ardore spiritus crematam.

Effugit.

Forti.

Debi i.

Pater ad filium. Pater tula a me & dabo tibi gentes hereditatem tuam.

Non carnaliter, ne obloquatur ei quod infra dicit virginem.

rentum tuorum, & noli sumere alienam, &c.

Tunc angelus Raphael, &c.

Hebraei. Time dominum, & memor esto illius, Recordare quoque mandata patris tui quod præcepit tibi, vt ducas vxorem de cognatione patris tui. Nunc itaque audi me, & noli sollicitus esse de demone. Ego enim scio quod accepturus sis eam hac nocte in vxore: & cum ingressus fueris in cubiculum ad eam, accipies cor piscis, & facies ex eo fumum subter vestimenta eius, & cum demon odorem eius senserit, fugiet, & non reuertetur vnquam ad eam.

vllum.

E

lib. 3. ad Quir. c. 62.

Ambr. F

riculi mortis sibi imminenti, alia ratione tristitie superuenientis parentibus senibus si hoc contingeret: quam parentum tristitia videbatur magis formidare quam propriam mortem, dicens. Depona sene, illo. timebat. n. ne si post patris cecitate contingeret in seipso deperire parentum posteritatem, quod omnibus parentibus est summum tristabile, eius parentes tantam incurrent tristitia, quod per impatientiam frangerentur, & sic nõ solum corporaliter, sed etiam spiritualiter morerentur. 9 Tunc angelus. Hic consequenter ponit angeli responsio. per quam primo assecratur Tobias de acceptione vxoris, cum dicitur. 10 Audi me, diligenter & attentè. 11 Et ostendat tibi qui sunt. propter suum demeritum. 12 Hi namque qui. & c. h. a. d. f. e. quia non contrahunt matrimonium amore prolis educandæ ad cultum Dei, sed vt satisfaciant suæ libidini, secundo docetur de modo accedendi ad vxorem, cum dicitur. 13 Tu autem cum acceperis eam. per verba de presenti in vxorem. 14 Ingressus cubiculum. quia concubitus carnalis etiam coniugalis impedit feruorem & efficaciam orationis, unde dicit Apostolus 1. Corin. 7. a. de redditione debiti coniugalis: Nolite fraudare inuicem, nisi forte ex consensu ad tempus, vt vacetis orationi, delectatio enim venerea absorbet usum rationis. 15 Ipsa autem nocte. id est, prima nocte, qua intrabis cubiculum. 16 Incenso iecore, & c. per modum superius dictum. Sciendum tamen quod supra dixit, cordis eius particulam, &c. ex quo etiam patet quod dictum est. quod incensio ista non habebat virtutem fugandi demonem quantum est de se. 17 Secunda vero, & c. admitteris. id est, concedetur tibi copulatio cum vxore, sicut & sanctis patriarchis, non tamen pro tunc carnalem copulam exercebis, sed postea, erat enim casus specialis propter quem iste fuit prohibitus a tali copula per tres noctes, scilicet vt per studium orationis cum uxore mereretur liberari a demonis potestate.

Tertia

re in timore domini & amore prolis spiritualis procreandæ: & sic a demone non lædunt. Illi vero qui ecclesias accipiunt, non vt Deo seruiant in timore, sed vt ex bonis ecclesie carnaliter viuant & pomposè, a diabolo per peccata mortalia suffocantur, & in inferno cum diuite epulone sepeliuntur, et sic apparet moralitas huius cap. 5. et etiam 6.

lib. 1. de vocat. gentium cap. 10.

Ambros. Orationum sollicitudine diuinae electionis proposito non recluso, vno testimonio euidenter probato. ut cetera studio breuitatis onerantur. In libro Tobiae ad Tobiam eius filium Raphael angelus dixit: Memer esto mandatorum patris tui, quoniam praecipit tibi accipere uxorem de genere patris tui. Et nunc audi me frater, ne computare demonium illud, etc. Quamuis ergo quod statuit Deus, nulla

nulla possit ratione non fieri, studia tamen non tolluntur orandi: nec pro electionis propositum, liberi arbitrij deuotio relaxatur, cum implenda voluntatis Dei ita sit praedeterminatus effectus, ut per laborem operum, per instantiam supplicationum, per exercitia virtutum, fiant incrementa meritorum: & qui bona gesserint, non solum secundum propositum Dei, sed etiam secundum sua merita coronentur.

NICOLAUS DE LYRA.
1 Tertiae uero bene. id est, meritis multiplicatione sua prolis.
2 Transacta autem tertia nocte. id est, quarta.

3 Accipies virginem, &c. matrimonium consummando.
4 Cum timore, &c. quod exponitur cum subditur.
5 Amore filiorum. ad cultum Dei procreandorum.

3 Acci-

CAPUT VII.

CAPUT VII.

Ingressi sunt autem ad Raguel, & suscepit eos Raguel cum gaudio. Intuensque Tobiam Raguel, dixit Annae uxori suae: Quam similis est iuuenis iste consobri-

Ingressi sunt autem ad Raguel, & suscepit eos Raguel cum gaudio. Intuensque Tobiam Raguel, dixit Annae uxori suae: Quam similis est iuuenis iste consobri-

fratris nostri? At illi dixerunt: Ex tribu

Nephtali sumus ex captiuitate Ninive. Dixitque illis Raguel: Nostis Tobiam fratrem meum? Qui dixerunt, nouimus. Cumque multa bona loqueretur de eo. Dixit angelus ad Raguelem: Tobias de quo interrogas, pater istius est. Et misit se Raguel, & cum lachrymis osculatus est eum. & plorans supra collum eius dixit: Benedictio sit tibi fili mi, quia boni & optimi viri filius es. Et Anna uxor eius, & Sara ipsorum filia lachrymatem suam. postquam autem locuti sunt, praecipit Raguel occidi anitem, & parari conuiuium. Cumque hortaretur eos discubere ad prandium, Tobias dixit: Hic ego hodie non manducabo, neque bibam: nisi prius petitionem meam confirmes, & promittas mihi dare Saraim filiam tuam. Quo

Nephtali sumus ex captiuitate Ninive. Dixitque illis Raguel: Nostis Tobiam fratrem meum? Qui dixerunt, nouimus. Cumque multa bona loqueretur de eo. Dixit angelus ad Raguelem: Tobias de quo interrogas, pater istius est. Et misit se Raguel, & cum lachrymis osculatus est eum. & plorans supra collum eius dixit: Benedictio sit tibi fili mi, quia boni & optimi viri filius es. Et Anna uxor eius, & Sara ipsorum filia lachrymatem suam. postquam autem locuti sunt, praecipit Raguel occidi anitem, & parari conuiuium. Cumque hortaretur eos discubere ad prandium, Tobias dixit: Hic ego hodie non manducabo, neque bibam: nisi prius petitionem meam confirmes, & promittas mihi dare Saraim filiam tuam. Quo

audito verbo Raguel expauit, sciens quid euenerit illis septem uiris, qui ingressi sunt ad eam. & timere coepit, ne forte & huic similiter contingeret. Et cum iuraret, & non daret petenti ullum responsum, dixit ei angelus: Noli timere eam dare isti, quoniam huic timenti Deum debetur coniux filia tua: propterea alius non potuit habere illam. Tunc dixit Raguel: Non dubito, quod Deus preces

audiens populus gentium uerbum fidei, & admonitus ab apostolis, ut de fili pe sua Christo daret uxorem, non sine certa exploratione potuit nouae fidei iura suscipere: quia olim multos doctores habuit, qui omnes quasi septenario numero comprehensi, hanc tantum vitam nouerant: de aeterna nihil certum dicebant: & idcirco sine spe uitae immortalis aeternae mortis rapuit eos interitus, docente autem intrinsecus ueritate & foris per doctorum ora sonante tandem intellexit, quod iustum est, ut qui stulta dicerent, stulti perirent.

audito verbo Raguel expauit, sciens quid euenerit illis septem uiris, qui ingressi sunt ad eam. & timere coepit, ne forte & huic similiter contingeret. Et cum iuraret, & non daret petenti ullum responsum, dixit ei angelus: Noli timere eam dare isti, quoniam huic timenti Deum debetur coniux filia tua: propterea alius non potuit habere illam. Tunc dixit Raguel: Non dubito, quod Deus preces

audito verbo Raguel expauit, sciens quid euenerit illis septem uiris, qui ingressi sunt ad eam. & timere coepit, ne forte & huic similiter contingeret. Et cum iuraret, & non daret petenti ullum responsum, dixit ei angelus: Noli timere eam dare isti, quoniam huic timenti Deum debetur coniux filia tua: propterea alius non potuit habere illam. Tunc dixit Raguel: Non dubito, quod Deus preces

audito verbo Raguel expauit, sciens quid euenerit illis septem uiris, qui ingressi sunt ad eam. & timere coepit, ne forte & huic similiter contingeret. Et cum iuraret, & non daret petenti ullum responsum, dixit ei angelus: Noli timere eam dare isti, quoniam huic timenti Deum debetur coniux filia tua: propterea alius non potuit habere illam. Tunc dixit Raguel: Non dubito, quod Deus preces

NICOLAUS DE LYRA. CAP. VII.

Diuisio.

Ingressi sunt. Hic consequenter describitur beneficium Tobiae collatum in termino uiae. & primo quantum ad terminum uiae propriae. secundo angelice cap. 9 non enim Tobias processit ultra domum Raguelis, sed angelus processit usque ad Gabelum. Circa primum describitur primo matrimonij contractus, secundo ad uxorem accessus, cap. 8 prima diuiditur in quatuor partes, quia primo describitur mutua recognitio, secundo uxoris petitio, ibi: Cumque hortaretur. tertio filiae concessio ibi. Tunc dixit Raguel. quarto ratificatio, ibi: Et apprehendens. Circa primum dicitur.

7 Quia boni. q. d. degenerares, nisi bonus esses, & benedictione dignus.
8 Et Anno uxor. non dicitur hic quod amplexatae uel osculatae fuerint ipsum, quia non sic decet mulieres facere sicut viros.
9 Postquam autem. Hic consequenter describitur uxoris petitio, & patet littera usque ibi.
10 Hic ego hodie non man. sic enim erat edoctus ab angelo, licet non sic superscriptum, ut ante cibum & potum fieret matrimonium, ut sic melius & sanctius contraheretur.
11 Et cum iuraret. id est, haesitaret de responsione danda; quia graue erat ei denegare, eo quod esset filius optimi viri, ut dictum est, & etiam concedere propter casus praecedentes.
12 Dixit autem ange. ipsum assecurando de concessione.
13 Quoniam huic timenti, &c. ex ordinatione diuina.
14 Propterea alius non pot. Na ordinatio Dei non potest frustrari.
15 Tunc dixit Raguel. Hic consequenter describitur filiae concessio, & primo ponitur concessio ratio, cum dicitur.
16 Non dubito, &c. id est, firmiter credo.
17 Quod Deus preces. id est, exaudierit, nam preces semper exaudiuntur, quando fiunt pie, perseueranter & pro se, & similiter si fiant pro alio, si non sit impedimentum in eo. Sic autem erat in proposito, nam oratio Raguelis erat pia & perseuerans pro filia sua, quae sancta erat & deuota.

- 1 Ingressi, &c. pro petendo hospitio.
2 Et suscepti. Nam antiqui ad hospitalitatis gratiam erant prouisi, ut patet de Abraham & Loth, Gen. 18. & 19.
3 Quam similis est iuue. id est, Tobiae seniori, cui filius erat ualde uimilis corpore & mente, & et nomine, ut dicitur supra c. 1.
4 Ex tribu Nephtali, scilicet, de qua etiam erat Raguel.
5 Ex captiuitate Ninive, quia ludaei captiui erant per diuersas ciuitates dispersi. Cetera patent usque ibi.
6 Et misit se. ad amplexandum & osculandum Tobiam ex amore, & lachrymandum ex pietate, eo quod erat de eius cognatione.

7 Quia

1 Et credo

& lachrymas meas in conspectu suo admiserit. Et credo, quoniam ideo fecit vos venire ad me, ut & ista coniungeretur cognationi suae, secundum legem Moysi. Et nunc noli dubium gerere, quod tibi eam tradam. Et apprehendes dexteram filiae suae, dexteram Tobiae tradidit, dicens: Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob vobiscum sit, &

ipse coniungat vos, in pleatque benedictionem suam in vobis. Et accepta charta fecerunt conscriptionem coniugii. Et post haec epulati sunt benedicentes Deum. Vocavitque Raguel ad se Annam uxorem suam, & praecipit ei, ut praepararet alterum cubiculum. Et introduxit illuc Saram filiam suam, & lachrymata est. Dixitque ei: Forti animo esto filia mea: Dominus caeli det tibi gaudium pro taedio, quod perpessa es.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Credo quonia ideo, &c. qui disponit omnia suaviter, Sap. 8. a. 2 Ut & ista con. co. su. Nu. 36. ubi precipitur, quod filie Salph ad non possent contrahere matrimoniu, nisi cu viris suae cognationis, eo q succedebant in hereditate patris, & sic fuit de ista Sara, qua fuit heres Raguelis, ut supra dictu est c. 6. q nullam habebat prolem, & subditur concessio petitionis, cum dicitur. Et nunc noli du. ge. Sequitur. 3 Et appre. Hic consequenter describitur concessionis ratificatio, & primo per matrimonij contra. um cum dicitur. Et appre. dexte. si. de consensu eius. 4 Dexteram Tobiae tra. similiter consentientis in eam tanquam in uxorem, quia mutuis consensus in matrimonio requiritur. Cetera parent. Secundo ponitur ratificatio per scriptum, cum dicitur.

5 Et accepta char. se. con. Hic erat modus antiquitus, quod i una parte chartae scribebatur dos, & in alia parte charta donum propter nuptias, & inter duas scripturas fiebant signa, per quorum mediu scin debatur illa charta, & dabatur una pars viro, & altera mulieri. 6 Et post haec epula. sunt. in principio comestionis, & in fine, sicut facere solent persona deuota. 7 Et praecipit ei, ut pra. alte. cu. scilicet, a suo, & a cubiculo septem virorum, qui mortui fuerant, post quorum mortem Sara iacebat in cubiculo parentum, in altero tamen lecto. 8 Et lachrymata est. ex pietate, & timore, ne sicut ceteris contineret Tobia. 9 Forti animo esto. confidens de domino. 10 Dominus caeli det tibi gaudium. de viro isto. 11 Pro taedio, quod perpessa es. ex morte aliorum.

CAP. VIII.

CAP. VIII.

2 Postquam vero cen. Beda. Introdu. ctus Tobias ad cubiculum protulit, & ca. Deus accepturus ecclesiam de gentibus in desponsationis initio iubet eam abrenuntiare diabolo, & omnibus pompis eius, & confiteri fidem sancte Trinitatis in remissionem peccatorum, quod est intima piscis viscera vivis creare carbonibus.

Ostquam vero cenauerunt, introduxerunt iuuenem ad eam. Recordatus itaque Tobias sermonum angeli, protulit de cassidili suo partem iecoris, posuitque super carbones viuos. Tunc Raphael angelus apprehendit demonium, & religauit eum in deserto superioris Aegypti. Tunc hortatus est virginem Tobias, dixitque ei: Sara exurge, & deprecemur Deum hodie, cras, & secundum cras, quia istis tribus noctibus Deo iungimur, tertia autem transacta nocte in nostro erimus coniugio. Filii quippe sanctorum sumus, & non possumus, ita coniungi, sicut gentes, quae ignorant Deum. Surgentes autem pariter, instanterque;

* BEDA. Dæmon quatenus permissus potest vexare homines, & fugari ab illis. Vt enim Deus malis spiritibus ad probationem quorundam, ut Iob, & Tobie, ad commendationem, ut Magdalenæ, conseruationem, ut Pauli, cum datus est stimulus carnis angelus Satanæ ad correptionem, & Corinthij per Paulum excommunicati, ad damnationem, ut Achab, Antiochi, Herodis, & ca. B E D. Quia post abrenuntiationem diaboli, post confessionem veræ fidei sequitur peccatorum remissio,

1 Raphael. * T E R T I U L. Nichil Satanæ in seruos Dei licebit, nisi permiserit dominus, ut aut ipsum destruat per fidem electorum in tentatione victricem, aut homines eius fuisse traducat, qui defecerint ad illum. Habes exemplum Iob, cui diabolus nulla potuit incutere tentationem, nisi a Deo accepisset potestatem. Sic, & in Apostolos facultatem tentationis postulauit, non habens eam, nisi ex permissu. Nec in porcorum gregem diaboli legio habuit potestatem, nisi eam de Deo impetrasset, tantum abest, ut in oues Dei habeat.

per aquam baptismi expulso diabolo, diabolus ligauit, quia a fidelium læsione cessando compefcuit, quos etsi aliquando tentare ad probationem permittitur, superare tamen prohibet. c Religauit. Desertum, & Aegyptus corda infidelium significat, quæ a Deo deserta, quia eius habitatione indigna, & iuxta interpretationem Aegypti perfidie sue tenebris obcurata. Merito autem,

NICOLAUS DE LYRA. CAP. VIII.

2 Postquam. Descripto sermonij contractu, hic pñr describitur accessus ad coniugium, ubi quatuor ponuntur ordine. primu est dæmonis expulsio, cum dicitur. 1 Protulit de cassi. suo. i. pera ad modum retis facta, qua pastores, & aucupes solent uti. & dicitur a cassi. i. rete. 2 Partem ieco. sup. vero c. c. dixit angelus. Cordis eius particulam si super carbones ponas, &c. ex quo videtur, quod Tobias posuit super carbones partem cordis, & partem iecoris, una prius exprimebat videlicet c. c. Altera vero hic exprimitur, incensio. n. illa figuratiua fuit orationis. ut dictum est sup. c. c. cum oratione vero Tobie concutit orationem Saræ, & sic per duas particulas

las figurabant. 4 Tunc Raphael. an. ne Tobie posset inferre nocumetum. 5 Et reli. illud in. ubi non est habitatio hominum, per quod patet, quod dæmones deuidet aliqui per sanctos angelos arcenit ab impugnatione hominum, & subdit orationem coniugii, quæ fuit diete expulsionis meritoria cum dicitur. 6 Sara exur. & depre. de. ut deuotius possimus Deum exorare. 7 Quia his tribus noctibus. Deo. iun. i. iungi debemus per deuotionem, & orationem, antequam procedamus ad actum coniugalem. 8 Tertia autem transacta. ne. ipsu consummando. 9 Filij quippe sancto. su. id est, colentium verum Deum. 10 Et non possumus. id est, debemus. 11 Ita coniungi, sicut gentes. id est, idololatrarum.

Orabant

MORALITER.

1 Postquam vero. Sequitur. 4 Tunc Raphael. Per desertum, qui est locus in fructuosus, significantur homines in bonis operibus steriles. Aegyptus autem tenebra interpretatur, igitur per desertum Aegypti significantur homines steriles in bonis, & obtenebrati in peccatis, in quibus manet diabolus, religatus tamen, quia non potest eis nocere, quantum vellet, & posset si dimitteret propriam

propria potestati, sed solum quantum permittit manus Dei. † Tunc hortatus est virg. Tobias, &c. Per hoc significatur, quod sacerdos curatus debet ecclesiam suam tanquam sponsam ad diuinum cultum inducere, & ipsa, id est, populus suus debet ei assentire, ut sic in hoc confirmetur populus, & sacerdos, secundum vero sensum literalem docentur Christiani qualiter debeant coniugio suo uti.

Et facta

ante & quia Deo deserit a demonio replet. Angelus vero dæmone, qui Tobiam occidere volebat, in deserto ligavit, qui cohibitu a fidelibus, qui sunt membra Christi diabolum in infidelibus tantum diari permittit, in quibus non tenet eum ligatum, quia nec ipsos tantum lædere permittitur quantum nititur.

Beda ubi sup.

Et factus est. Catus pullorum sonus est predicatorum: qui post tenebras errorum dei lucis annuntiat futurum. Erant in gentibus qui dubitarent an dominus vere videret antiquum hostem, & ideo fide nominis eius obruere, atque abscondere satius existimarent: sed postmodum agnita veritatis luce, quasi aurora præcunte, & crebrescente catu pullorum, voce predicatorum, veraciter Christum hostem superato spolum esse sancte ecclesie cognouerunt.

Benedicimus te do. ar. Bed. Letatur Raguel de vita Tobie & conuentione filie sue: & benedicens Deum occidit duas vaccas & quatuor arietes. Parat epulas omnibus amicis & vicinis suis. Letatur populus gentium de fide Christi, & deuotione sue gentis in fide domini proficere, ut etiam de ipsis doctores fierent, qui postmodum martyres existerent, hi vacce sunt quia iugum euangelij portauerunt, & qui portarent predicando, genuerunt. Arietes sunt tanquam duces & patres populorum. unde: Afferte do. fi. arie. Sunt crassi

Psal. 118. 2.

orabant ambo simul, ut sanitas daretur eis. Dixitque Tobias: domine

Deus patrum nostrorum benedicant te celi & terra, mareque & fontes, & flumina, & omnes creature tue, que in eis sunt. Tu fecisti Adam de limo terre deditque ei adiutorium euam. Et nunc domine tu scis, quia non luxurie causa accipio sororem meam coniugem, sed sola posteritatis dilectione, in qua benedicatur nomen tuum in secula seculorum Dixit itaque Sara: Miserere nobis domine, miserere nobis. Et consensescamus am-

bo pariter sani. Et factum est circa pullorum catum accersiri iussit Raguel seruos suos, & abierunt cum eo pariter, ut foderent sepulchrum. Dicebat enim: Ne forte simili modo euenerit ei, quo & ceteris aliis septem viris, qui sunt ingressi ad eam. Cumque parassent fossam, reuersus Raguel ad uxorem suam, dixit ei: Mitte unam ex ancillis tuis, & videat si mortuus est, ut sepeliat eum antequam illucescat dies. At illa misit unam ex ancillis suis.

Qua ingressa cubiculum, reperit eos saluos & incolumes, secum pariter dormientes. Et reuersa nuntiauit bonum nuntium. Et benedixerunt

Deum, Raguel videlicet & Anna uxor eius, & dixerunt, Benedicimus te domine Deus Israel, quia non contigit nobis quemadmodum putabamus. Fecisti enim nobiscum misericordiam tuam, & exclusisti a nobis inimicum presequente nos. Misertus es autem duobus vnicis. Fac eos dominus plenius benedicere te, & sacrificium tibi laudis tue, & sue sanitatis offerre, ut cognoscat vniuersitas gentium, quia tu es Deus solus in vniuersa terra. Statimque precepit seruis suis Raguel, ut replerent terram fossam quam fecerant priusquam elucesceret. Vxori autem sue dixit, ut instrueret conuiuium, & prepararet omnia que in cibos erant iter agentibus necessaria. Duas quoque pingues vaccas & quatuor arietes occidit fecit, & parari epulas omnibus vicinis suis cunctisque amicis. Et adiurauit Raguel Tobiam, ut duas hebdomadas moraretur apud se. De

omnibus autem que possidebat Raguel, dimidiam partem dedit Tobie, & fecit hanc scripturam, ut pars dimidia que superaret post obitum eorum, Tobie dominio deueniret.

fectionem quietis per spiritum sancti gratiam consequamur, qua requiescamus & a peccatis in corpore, & a prauis cogitationibus in mente.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Orabant ambo simul, ut sanitas, &c. per totalem expulsionem dæmonis.
- 2 Dixitque Tobias. orando deuote.
- 3 Domine Deus patrum nostrorum. qui vetus est Deus & non dii Gentilium.
- 4 Benedicant te celi & terra. Et per hoc intelliguntur creature mediarum.
- 5 Et omnes creature, &c. tam intellectuales, cuiusmodi sunt angeli & homines, quibus proprie competit Deum laudare, quam intellectu carentes, que dicuntur benedicere Deum, eo quod intellectualibus creaturis sunt materia laudandi Deum.
- 6 Et fecisti Adam de limo terre. Gen. 1.
- 7 Dedit ei adiut. Enim. ad proles protectionem ad quam requiritur vis actiua in masculo, & passiva in femina. Cetera patet.
- 8 Et factum est circa pullorum. Hæc est pars secunda, in qua ponitur tumuli præparatio ad ponendum Tobiam secretè, si ei sicut alij contigisset, & patet litera vsque ibi.
- 9 At illa misit un. ex ancillis. ad sciendum statum filie sue & Tobie.
- 10 Reperit eos saluos, &c. per signa vite manifesta.
- 11 Secum pariter dormientes. Post laborem orationis.

- 12 Et benedixerunt Deum. Hic consequenter describitur Raguelis & Annæ gratiarum actio, cum dicitur.
- 13 Benedicimus te domine Deus Israel. licet enim secundum veritatem Deus esset omnium, erat tamen Deus Israel specialiter per legem ab eo receptam & specialem cultum.
- 14 Quia non contigit nobis quemadmo. put. id est, timebamus.
- 15 Et exclusisti. in viris filie nostræ.
- 16 Misertus es autem duobus vnicis. erat enim Sara vnica, & similiter Tobias vnica parentibus suis, ut patet ex prædictis.
- 17 Fac eos domine, &c. per augmentum virtutis & gratiæ.
- 18 Et sacrificium laudis. Alia vero sacrificia non poterant extra Ierusalem offerri.
- 19 Ut cognoscat vniuersitas gentium. inter quas erant filij Israel captiui.
- 20 Quia tu es Deus solus. scilicet, verus. Cetera patet.
- 21 Vxori autem. Hæc est quarta pars huius cap. in qua ponitur nuptiarum celebratio. cum dicitur. Vxo. &c. in. con. per familiam suam, ipsa tamen disponente. & patet litera vsque ibi.
- 22 Et adiurauit Raguel. id est, ad iurandum induxit.
- 23 Ut duas hebdomadas. ut sic in aspectu filie & viri sui gauderet, & de regimine suo eos doceret, Cetera patet.

CAP.

MORALITER.

8 Et factum est. Per hoc signatur, quod bonus prælatus, qui per Raguellem designatur, debet esse sollicitus inquirere diligenter circa

circa sacerdotes & eorum parochias, quomodo se habeant, & si inueniatur scandalum, remedium adhibere, si autem status salutiferus, in domino congaudere.

MORA-

CAP. IX.

CAPVT IX.

TUNC vocauit Tobias angelum ad se, quem quidem hominem existimabat, dixitq; ei: Azaria frater, peto, vt aulesces verba mea. Si me ipsum tradam tibi seruum, & non ero condignus prouidentia tua. Tamen obsecro te, vt assumas tibi animalia siue seruitia, & vadas ad Gabelum in Rages ciuitatem medorum, reddasq; ei chirographu suum, & recipias ab eo pecuniam, & roges eum venire ad nuptias meas. Scis enim ipse, quoniam numerat pater meus dies, & si tardauero vna die plus, contritabitur anima eius. Et certe vides, quomodo adiurauit me Raguel, cuius adiuramentum spernere non possum. Tunc Raphael assumens quatuor ex seruis Raguel, & duos camelos, in Rages ciuitate medorum perrexit, & inueniens Gabelum t dedit ei chirographum suum, & recepit omnem pecuniam. Indicauitq; ei de Tobia filio Tobiae, omnia quae gesta sunt, fecitq; eum secum venire ad nuptias. Cumque ingressus esset domu Raguel inuenit Tobiam discumbente, & exiliens, osculati sunt seinuicem. Et fleuit Gabelus, benedixitq; Deum & dixit, benedicat te dominus Deus Israel, quia filius es optimi viri, & iusti, & timentis Deum, & eleemosynas facientis. Et dicatur benedictio super vxorem tuam, & super parentes vestros, & videatis filios vestros, & filios filiorum vestrorum vsque in tertiam & quartam generationem, & sit semen vestrum benedictum a Deo Israel, qui regnat in secula seculorum. Cumq; omnes dixissent amen, accesserunt ad conuiuium. Sed & cum timore domini nuptiarum conuiuium exercebant.

b Tamen obsecro te. D
 didor. Aliques Beda ubi sup.
 de credentibus
 feruentes tibi
 bus praedicandi
 committas elaci
 ciu ad colligen
 das gentes, quae
 nondum hiet my
 sterium suscepe
 rit, sed tamen fir
 mam audierit
 & talentum ver
 bi, qd fama di
 dicerunt, per fi
 dei obedientiam
 reddant. Nouus
 quotidie popu
 lus in ecclesia
 colligit, potest
 tamen specialiter
 intelligi, qui li
 tera legis Lxx.
 interpretes acce
 perunt, & ideo
 fidem citius sus
 ceperunt.
 c Et fleuit Gabe
 lus, &c. * Au
 gustinus. Hoc
 est benedicere
 Deum, sic viue
 re, vt per mores
 cuiusque bndi
 catur Deus. Na
 qui bndicit dno
 lingua, & factis
 maledicit, no in
 ecclesijs benedi
 cit domino. Lin
 gua prope om
 nes benedicunt,
 sed non omnes
 factis.
 CAP.

A a Tunc vocauit. Augustinus. Celauerat angelus nomen, dicens, Azarias suus, & non dixerat, Ego sum Raphael angelus. Celauit i primo noie dignitate, ne faceret locutori terrore. Si enim dixisset: Ego sum angelus, no esset Tobie mercenari. Seruata est nominis, vt postremo magnitudo claresceret dignitatis. Vide te charissimi qtu fit elemosyne meritum, angelum meruit habere operariu. * Ambrosius. Si minorem putaseu, qui mittitur, co a quo mittitur, disce quod & minor maiorem misit, & maiores ad minores missi sut. Nam & Tobias Raphael archangelum misit, & angelus ad Bala missus est, & Dei filius ad duos. Sequitur, Tamen

NICOLAUS DE LYRA. CAP. IX.
Tunc vocauit. Postquam descriptum est illud quod actum est circa Tobiam in termino viae sua, hic consequenter describitur quod actum est pro eo in termino viae angelicae: nam ultra processit ad recuperandum debitum a Gabelo. Et diuiditur in tres partes: quia primo circa hoc ponitur humilis Tobiae deprecatio. secundo angeli condescensio, ibi: Tunc Rapha. Tertio fraterna congratulatio, ibi: Cumque ingressus esset. Circa primum dicitur.
 1 Tunc vocauit, &c. vt iret ad recuperandum debitum.
 2 Si me ipsum. humiliter loquitur, & gratanter, vt impetret ab eo nouum beneficium.
 3 Tamen obsecro te. id est, seruos ad euadendum tecum aptos.
 4 Et vadas. sed hoc videtur contradicere supradictis 2. c. ubi dicit, quod Sara filia Raguelis in Rages ciuitate Medorum audiuit, inproperiu ab vna ex ancillis patris; & sic videtur, qd Raguel & Gabelus manerent in eade ciuitate: propter quod non oportebat angelum assumere seruos & animalia, vt iret ad Gabelum quasi ad multum distantem locum. Ad quod potest dici, quod duae erant ciuitates distantes in regno Medorum eodem nomine nominatae. Sicut in regno Francie sut plures ville distantes, quae tamen eodem nomine nominantur, & in vna manebat Raguel, & in alia Gabelus. Vel aliter potest dici, quod p nomen ciuitatis Rages non solum intelligitur ipsa ciuitas, sed etia totum territoriu illi subiaccens ciuitati, quod est aliquando satis magnu, sicut patet de territorio Ianuensi. & in ciuitate manebat Raguel, in loco vero territorii satis distante Gabelus. Et subditur ratio petitionis.
 5 Scis enim ipse quoniam nu. pater meus. in quibus perfici potest iter nostrum.
 6 Et si tar. plus contri. timens le morte mea vel infirmitate, & subditur alia ratio sumpta ex parte Raguelis, cum subditur.
 7 Et certe vides. & parte litera.

8 Tunc Ra. as. Hic consequenter describitur angeli condescensio, cum dicitur. Tunc al. qua. vt iret honestius in specie hominis apparere.
 9 Et duos camelos. vnum pro se, & alium pro Gabelo secum adducendo, cetera patient.
 10 Cumque ingressus. Hic consequenter describitur fraterna congratulatio, cum dicitur: Cumque ingressus esset. do. Ra. scilicet Gabelus veniens cum angelo.
 11 Inuenit Tobiam. in conuiuium nuptiarum suarum.
 12 Exiliens. scilicet, Tobias.
 13 Osculati sunt seinuicem. in signum amicitiae.
 14 Et fleuit Gabelus. ex pietate.
 15 Benedixitq; Deum. de bonis collatis Tobiae.
 16 Et dixit: bene. te. id est, multiplicet te in bonis spiritualibus & temporalibus.
 17 Quia filius es optimi. quantum ad seipsum.
 18 Et iusti. erga proximum.
 19 Et timentis Deum. eius offensam cauendo.
 20 Et eleemosynas, &c. miseriam pauperum relinendo.
 21 Et di. be. su. vxor. tu. propter secunditatem eius in prole, & morum honestatem.
 22 Et super. p. v. propter bonitatem vxoriam, dicitur enim communiter de bonis filiis & filiabus, benedicatur pater, qui genuit, et mater, quae portauit.
 23 Et vi. desiderant enim parentes videre multiplicationem sui seminis in longinquum.
 24 Et sit, &c. ipsu multiplicado i spiritualibus bonis & temporalibus.
 25 Cumq; omni. di. amen. optando huius impletionem.
 26 Accesserunt ad conuiuium. nuptiale.
 27 Sed & cum ti. & non cum dissolutionibus & ebrietatibus, quae a multis in talibus solent fieri inuacenter.

MORALITER.

i Vocauit. per hoc q, angelus ad preces deuotas Tobie iuit ad repetendum debitu Gabeli, qd erat ibi a patre impositu, nec tamen bono modo facere poterat, significatur, qd sacerdos curatus habens onus ecclesie impositum sibi quod est graue

graue fati, rogare debet hoies literatos & bonos, qui per angelum significantur, vt iuuent eum in onere sibi imposito, inducendo populum suum ad solutione io. talentorum, per quam significatur impletio decem mandatorum, vt veniat deuote ad nuptiale conuiuium, quod in ecclesia celebratur.
 Tom. 2. Cc

CAP. X.

CAP. X.

a In ecclesia de gentibus.

b Christus.

Vm verò moras faceret Tobias causa nuptiarum,

a Quod de iudis huiusmodi creant dolent, quod Christus tradit re-

solicitus erat pater eius Tobias, dicens: putas qua-
re moratur filius meus, aut quare detentus est ibi?
Putasne Gabelus mortuus est, & nemo reddit illi
pecuniam? Coepit autem contristari nimis ipse,
& Anna vxor eius cum eo, & ceperunt ambo si-

mul flere, eo quod die statuto minime reuertetur filius eorum ad
eos. Flebat igitur mater eius irremediabilibus lachrymis, atque dice-
bat, Heu heu fili mi, vt quid te misimus peregrinari, lumen oculorum

a Quodatum vite nostre, spem poteratis nostrae.

nostrorum, baculum senectutis nostrae, solatium vite nostrae, spem po-
steritatis nostrae? Omnia simul in te vno habentes, te non debuimus

a Beatus Tobias excitare sua designat in iudaeis fide fideles.

dimittere ire a nobis. Cui dicebat Tobias: Face & noli turbari, sanus

est filius noster, satis fidelis est vir ille, cum quo misimus eum. Illa au-
tem nullo modo consolari poterat, sed quotidie exiliens circumspicie-
bat, & circumibat vias omnes per quas spes remeandi videbatur, vt

procul videret eum (si fieri posset) venientem. At verò Raguel dicebat
ad generum suum: Mane hic, & ego mittam nuntium salutis de te ad
Tobiam patrem tuum. Cui Tobias ait: ego noui quia pater meus, &

mater mea modo dies computant, & cruciatur spiritus eorum in ipsis.
Cumq; verbis multis rogaret Raguel Tobiam, & ille cum nulla ratione

vellet audire, tradidit ei Saram & dimidiam partem omnis substantiae
suae in pueris, in puellis, in pecudibus, in camelis, & in vaccis, & pecu-

nia multa, & saluum atq; gaudemem dimisit eum a se, dicens: Angelus
domini sanctus sit in itinere vestro; perducatq; vos incolumes, & in-

ueniatis omnia recte circa parentes vestros: & videant oculi mei filios
vestros priusquam moriar. Et apprehendentes parentes filiam suam
osculati sunt eam, & dimiserunt ire, monentes eam honorare socer-

os, diligere maritum, regere familiam, gubernare domum, & seip-
sam irreprehensibilem exhibere.

Idem.

daorum gentem, ex qua Dei filius sumpsit carnem.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. X.

Diuis.

Vm verò. Descripto superius itineris Tobiae progressu, hic conse-
quenter agitur de ipsius regressu. Cuius prima describitur ordina-
tio, secundo ordinati prosecutio. A. i. cap. tercio diuini secreti reuelatio.
12. 27. Prima in duas: quia primo ponitur regressus Tobiae motiua ra-
tio. s. euadit inuisibilem debita dispositio, ibi: Cumq; verbis. Motiua
ratio regressus Tobiae iunioris erat tristitia parentum de uora eius,
quae primo declaratur. secundo allegatur, ibi: At verò Ra. Circa
primum primo ponitur querelatio patris, cum dicitur.

- 1 Cum verò. ibi, scilicet in domo Raguelis, pro nuptiis.
- 2 Solicitus erat. morae causam ignorans.
- 3 Putas quia. mo. homini enim sollicito & ignoranti causam rei de qua sollicitatur, occurrunt multae cogitationes de variis causis possibili-
bus, quae tamen vt in pluribus non sunt vere.
- 4 Aut quare. timebat ne forte aliquid mali fecisset, unde detentus
fuisset, vel inuoluntarium incurrisset, vel quod Gabelus mortuus fuisset,
& sic esset negotium impeditum.
- 5 Et ceperunt. conuenerunt enim dietas itineris eundo et redeun-
do, & sic dixerant, tali die poteritis huc reuerti, quod tamen non fuit
factum propter celebrationem nuptiarum.
- 6 Flebat igitur. Hic consequenter describitur in speciali lamenta-
tio matris, & patet littera vsq; spe ibi.
- 7 Lu. oculi. ubi ipse erat caecus, & mater ex fletu & senectute
disposita ad caecitatem.
- 8 Baculo. nam sicut in senibus baculo sustentatur, sic parentes in senec-
tute debent a filiis sustentari.
- 9 Soli. v. n. motiua. ad solatium parentes ex pietate bonorum filiorum.
- 10 Spem poteratis. s. spes. & Tobias erat eis vnicus, vt sup. dictum
est: & in illa posteritatis spem habebant, nisi per ipsum, ideo concludit

Omn-

MORALITER.

1 Cum verò. per statum parentum Tobiae ex eius mora si-
gnificantur mystice suspicia sanctorum patrum de mora
Christi venturi in mundum.

Cui di.

- 11 Ora si. in te. i. cum ora illa non habeant, nisi per tuam personam.
- 12 Te non de. quia maius bonum non est exponendum periculis pro
recuperatione minoris boni, cuiusmodi erat debitum Gabeli.
- 13 Cui di. ipsam consolando, in quo apparet eius magna perfectio qui
positus in afflictione pro filio, pro caecitate, pro senectute, et etiam pau-
perate, nihilominus tamen consolabatur eam.
- 14 Satis si. est. hoc enim firmiter tenebat propter verba, quae ab an-
gelo in specie viri apparente audiverat. Caetera patet.
- 15 At verò. Hic consequenter ponit dictae rationis allegatio, & hoc pp
verba Raguelis ipsi amplius detinere volentis, et patet littera vsq; ibi.
- 16 Ego no. Hoc enim sciebat per tenacitatem affectus parentem ad
seipsum, quam experientia multiplici certitudinaliter cognouerat.
- 17 Cumq; ver. Hic consequenter describit recessus debita dispositio,
per hoc qd Raguel tradidit Tobiae filiam suam secum ducendam, & partem
bonorum suorum pro tunc Tobiae contingente, & patet littera vsq; ibi.
- 18 In pu. & pu. id est, in seruis & ancillis, qui sic in scriptura sacra
frequenter nominantur.
- 19 Dimisit eum a se. vt recederet liberè, dicens.
- 10 Angelus do. san. qui dirigit viam & actus iustorum.
- 21 Et apprehendentes par. s. vt verba, quae recedens ab eis au-
diret, in corde ipsius arctius impresse remanerent.
- 22 Mo. eam ho. so. nam vir & vxor sunt quasi vna persona, &
ideo sicut vir tenetur honorare parentes proprios, ita & eius vxor.
- 23 Diligere. t. inquam vnam personam secum.
- 24 Regere fa. nã in domo aliqua sua agenda, quae magis decet fieri
per mulieres quã per viros, & etiã quia viri circa exteriores occupa-
tiones sunt in ipsis inuoluntari, vt circa mercationes, agri ultionem & huiusmodi.
- 25 Et seipsam irreprehensibilem. per castitatem coniugalem, et
per prudentem & honestam conuersationem.

CAP.

13 Cui di. To. per quod significatur consolatio prophetarum
eius aduentum firmiter praedicantium.

21 Et appre. huius scilicet sensus literalis est simpliciter moralis.

Homil. 19 in
e. 1. ad
Timoth.

Lib. 1 de fide,
cap. 3.

Rom. 11

Beda li.
expofit.
Tob.

E

F

C A P. XI.

A **C**umque reuenterentur. * Hebrae. Abijt ergo Tobias a laro & hilari corde, benedixitque dominu eo quod letificasset eum, & fecisset cum eo mirabilia multa, & miserationes insignes, & proficiens peruenit ad Aekrim ciuitatem, quae est e regione Ninive, Sequitur.

b *Præcedamus.*

ubi sup.

B *Bed.* Postquam illuminatus, est populus gentiu, præcedit diuina gratia ad illuminandam cæcitate Iudæorum, vt in libris suis cognoscant Christum verum hominem & veru Deum, & sic tan de quasi viso angelo & filio suo quos diu non viderant, multum gaudeant, tande, scilicet, se ecclesie de gentibus congregatae mysteriorum communionem coniungant.

c *Anna autem.*

in

C *Ambros.* Nonne quando aliquem desideramus, & speramus adfore, co ditigimus oculos, vnde speramus esse venturum? Itaq; contenti diu quotidiana expectatione deficimus.

C Sic Anna circumspiciens in uiam sollicitis aduentum filij explorabat excubijs. Sic Dauid propheta currente altero post alterum, qui nunciaret, positus in turre exploratoribus interrogare de salute filij pater sedulus gestiebat. Sic teneræ vxor ætatis de specula licoralis, in defessa expectatione coniugis præstolatur aduentum, vt quamcunque nauim viderit, illic putet coniugem nauigare, metuatq; ne videdi gra dilecti anteuertat, nec ipsa possit prima dicere. Video te, marite, sicut Anna dixit ad filium.

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. XI.

Cumque; Descripta dispositione ad regressum, hic consequenter describitur ipse regressus, et primo quantum ad duos pcedentes. secundo quantum ad alios subsequentes ibi. Ingressa est etiã. Prima ad huc in tres, quia primo describitur Raphaelis, et Tobia reuersio; secundo ponitur parentum obuiatio, ibi. Et exurgens. tertio beneficii collatio, ibi. Tunc su. Circa primum secundu, quod oes de comitua Tobia inno vis simul ecesserunt de domo Raguelis, sed non omnes venerunt simul ad Tobia seniore, nam Raphael et Tobias in via dimiserunt alios, vt citius veniunt ad Tobiam seniore ex rationabili causa, vt videbuur litteram exponendo, quae licet sit in pluribus plana, aliqua tamen exponuntur breuiter discurrendo.

2 Vndeci. die. hoc non potest intelligi a principio itineris, na Tobias fuit per duas hebdomas in domo Raguelis, vt dictum est sup. 8. c. propter quod intelligitur a recessu de domo Raguelis.

3 Scis quemad. s. pauperem & cæcum & ignominiosum, non decet, quod in tali statu ab vxore tua & familia de domo diuite & honorabili venientibus sic inueniatur.

Si

M O R A L I T E R.

4 Si placet. per hoc moraliter significatur, quod debilib. spiritu parcendum est, de grauioribus imponendis.

† Anna. per hoc mystice significatur, qd synagoga per legis peritos inquirebat in scripturis aduentus Christi signa, quo usq; vidit impletu per Apostolos, qui fuerunt de Iudæa, & per eos gaudenter nuntiavit.

liu. *Video te fili,* amedo libentius moriar. Mortis videlicet dolore exoptari conspectus suauitate non sentiens. *d Blandimento.* Bed. Canis gaudet dum cæta dominoru diu inuisa reuenter. Gaudet de flores, cu de effectu sui operis cu Iudæa a dno recolligenda intelliget. Gaudet de premio vite

Bed. ubi sup.

C A P. XI.

Cumque; reuenterentur, puenerunt ad Charan, quae est in medio itinere contra Ninivem, vndecimo die. Dixitq; angelus. Tobias frater, scis quemadmodum reliquisti patrem tuum. si placet itaq; tibi, præcedamus, & leu gradu sequatur iter nostru familiae simul cum coniuge tua & cu animalib.

Cum; hoc placuisset, vt ireret, dixitq; Raphael ad Tobia. Tolle tecum ex felle piscis, erit enim necessarium. Tulit itaque Tobias ex felle illo, & abierunt. Anna autem sedebat secus viam quotidie in supercilio motis, vnde respicere poterat de longinquo. Et dum ex eodem loco specularetur aduentu eius, & vidit a longe, & illico cognouit venientem filium suu, currensq; nuntiauit viro suo, dicens. Ecce venit filius tuus. Dixitq; Raphael ad Tobia. At ubi introieris domum tuã, statim adora dominum Deu tuu, & gratias agens ei, accede ad patrem tuu & osculare eum. Statimq; lini super oculos eius ex felle isto piscis quod portas tecum. Scias enim quoniam mox aperientur oculi eius, & videbit pater tuus lumen caeli, & in aspectu tuo gaudebit. Tunc

a Quia ad uis domum prænuntiat, & sic dominus corda illuminat.

b Doctores ecclesie, qui haereticos quasi lupos summi pastoris ouili fugant.

praecucurrit canis, qui simul fuerat in via, & quasi nuntius adueniens

a Cauda finis corporis perfectionem significat, vel mercedem, quae in fine tribuitur.

blandimento suae caudae gaudebat. Et exurgens caecus pater eius co-

a Assensu.

b Et qui veritatis lumen cognouit.

Christo.

pit offendis pedibus currere: & data manu puero, occurrit obuiam filio suo. Et suscipiens osculatus est eum cum vxore sua, & coeperunt

a Quia sero.

b Quia credunt in Christo.

fleere praegaudio. Cuique adorassent Deum, & gratias egissent con-

federunt. Tunc sumens Tobias de felle piscis liniuit oculos patris sui.

a Iudæorum populus potest uam amarissimam antequam hostis malitiam cognouerit, amissam recipiet lucem.

g Et sustinuit quasi dimidia fere horam, & coepit albugo ex oculis eius,

tiã Christi Hæt albuginẽ, quia cæcidus, & inuis tibi videtur quasi membrana oui, quia cecitatem sustinet metis sub speculissima Chri adhuc nascituri Iudæos liberaturi, & imperiu magnu daturi. Cum aut velamen ablatu fuerit, agnoscat quia Christus na venit & immundu sanguine redemit, vñ se quit, qd visu recepto glorificabat Deu Tobias cu vxore sua. *Albugo.* Albugo designat stultitiam populi sibi placenti hntis zelu Dei, sed non secundum scientiam, de quib. dicitur,

Ibidem.

Bed. ubi sup.

Stam

F

4 Si placet. scilicet, ad amouendam istos defectus, ex hoc, quod bonu est honestatem sui status et generis conseruare, aliter angelus hoc non docuisset. Cetera patent vsque ibi.

5 At ubi in. ex hoc loco habetur exemplum, quod homines de negotiationibus, seu peregrinationibus. reuenterentes prius debent gratias agere de diuina protectione, quã se ponant ad nauandam rumores et trifas.

6 Mox ape. i. cito. s. post, quasi per dimidia horam, vt habetur infra.

7 Tunc praegaudens, quod reuertebatur ad locu ubi fuerat nutritus.

8 Et exur. Hic consequenter subiur parentum obuiatio, cu dicitur.

9 Cepit offen. nam praegaudio festinabat occurrere filio suo.

10 Et data manu. &c. dirigenti gressus eius.

11 Cum ad Deum. gratias agendo de conseruatione filii in via.

12 Confed. ad querendu de suo statu, de progressu eius & regressu. sicut enim redeuntes de negotiatione, aut peregrinatione prius debent Deum adorare quam rumores referre, vt dictum est. sic amici suos suscipientes dent prius Deo gratias agere, quam de talibus interrogare.

13 Tunc sum. Hic consequenter describitur beneficii collatio, scilicet, Tobie senioris illuminatio, cum dicitur.

14 Et ecce. &c. quasi men. id est, pellicula.

13 Tunc sumens. Per hanc limonem significatur chrisimatis inunctio, quando Iudæus aliquis baptizatur a fidei, & tunc exit albugo de oculis mentalibus baptizati, quando velamen quod est super oculos Iudæoru aufertur ab eo per illuminationem fidei Christianæ, vnde & ab oculis Pauli exierunt albugines tanquam squamæ & ad hanc illuminationem sequitur laus diuina.

Tunc

Tom. 2.

Cc 2

A *Sua iniustitiam volentes constitueri iustitia Dei non sunt subiecti. Pupa enim nigra videt, alba tenebrosa est, & qui sibi sapientes videntur & dicunt. Numquid & nos sumus cæcæ in eis veritas non est, qui aut fragilitatis & ignorantia cæcæ dicunt, domine Deus illumina tenebras meas, a domino illuminatur.*

3. Reg. 22. *a Dicebatque Tobias: Benedico te domine, &c.*

Inc 7. Luc. ** Ambrosius Non hauriant, sed diuine virtutis insignia sunt, cæcis perpetue noctis tenebras aperire, defosforumque oculorum vulnera infusa luce sanare. Hæc ante Euagelium vel rara, vel nulla Receptit licet Tobias oculos, vnus est in exemplū, & tamen angeli fuit illa medicina, non hominis.*

¶ vel, sanasti.

B *Receptit licet Tobias oculos, vnus est in exemplū, & tamen angeli fuit illa medicina, non hominis.*

¶ Hom. 1 ad pop. Ant. ** Chrysostom. Gratias nō minus agere Deo debemus pro beneficiis, quam afflictionibus, quoniam præparatum est seculum aliud, in quo secundum meritū huic quidem improbitatis, huic vero virtutis præmia reddere debet. Propterea tolerat*

C *hunc*

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Oui egredi. &c. ex quo patet, quod eius cæcitas non erat ex corruptione oculorum, sed ex operimento macularum, nec est inconueniens, quod hæc curatio fuerit ex virtute fellis, cum illa macula fuerit res corporalis, &c. distum est sup. 6. c. & sequitur gratia vni act. o, primo communitur cum d. ciur. Et glorifi. De. secundo specialiter cū subditur.*

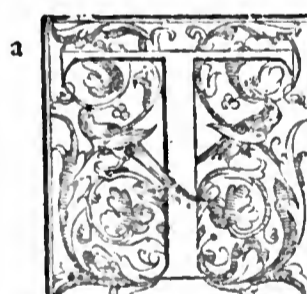
2 *Dicebatque Tobias. id est, laudo toto corde.*

3 *Quia tu castigasti. sicut filiū dilectū. Prouer. 3. b. Quem enim diligit*

C A P. XII.

Ser. 226. detē. **T** *unc vocauit, &c. Aug. Beatus Tobias, qui panem suū nouerat frāgere esuriētī, mercedē celerē mercenatio præparat laborātī. Fili, inquit, dimittamus illū hominē, adijciētēs ad mercedē placitā, quia nobis multa opere suo contulit bona. Et filius relato tractatu alloquitur patrem, Pater nunquid nam illi tam benedictō operario merces tantum placita debet pefari, cuius bonus ducatus nō potest estimari? Parum illi honoris reddemus, si eius meritis mensurā figamus. Primo iter quali cæleste carpēs, & mihi & tibi parauit necessariū de pisce collyrium. Me deduxit. Argentū recepit. Sarām mihi vxorem desponauit. Oculorū tuorū maculas albugine detracta*

cu

V *NC vocauit ad se Tobias, filiū suū, dixitque ei, quid possumus dare viro isti sancto, qui venit tecum? Respōdens Tobias, dixit patri suo: pater quā mercedē dabimus ei, aut quid dignū poterit esse beneficijs ei? Me duxit & reduxit sanū, pecuniā a Gabelo ipse recepit, vxorē ipse me habere fecit, & dæmoniū ipse ab ea cōpescuit, gaudiū patētibus eius fecit, me ipsum a deuoratione piscis eripuit, te quoque videre fecit lumen cæli, & bonis omnibus per eū repleti sumus. Quid illi ad hæc poterim⁹ dignū dare? Sed peto*

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XII.

Diuiso. **T** *unc vocauit. Postquā descripta est circa Tobia bonorum collatio, hic cōsequenter describitur secretorum Dei reuelatio. & primo respectu præteritorum; secundo respectu futurorum, c. 13. Prima in duas: quia primo ponit huius reuelationis occasio. secundo ipsius reuelationis; ubi: Tunc dicitis Occasio vero huius reuelationis fuit retributio mercedis quam pater & filius angelo facere voluerunt, credentes ipsū hominem*

MORALITER.

1 *Tunc vocauit, &c. per hoc autem, quod pater & filius mercedē omnium bonorū dare voluerunt angelo, docemur esse grati de beneficijs acceptis. Per hoc autē, quod angelus nihil accepit, sed eos ad Dei laudē induxit, significatur, quod do-*

D *hunc affligi, illum vero del tjs in dies affluete.*

b *Ingressa est. Hæc. Egredi Tobias & Anna vxor eius in occursū Saræ filie Raguelis, nurus suæ, lætati sunt cū egaudio magno. Bñdixit autē eam Tobias, & ait. Benedicta tu filia mea a dño, & bñdictus dominus, qui duxit te ad nos in gaudio. Lætatiq; sunt gaudio magno ipsi & cuncti Iudæi, qui erant in Ninive, super illa magna misericordia, quā fecerat dominus cum Tobæo, & filio eius, & dederunt Tobie munera multa & pretiosa.*

2 *Lucem gratiæ spiritualis, quæ septiformis est, significat. Post septem dies illuminationis, ingreditur vxor, quia postquam Iudæa per fidem illuminata fuerit, postquam gratiam spiritus sancti acceperit, ingreditur ad eam ecclesia, ut sit vnum ouile & vnus pastor, & sit domus Christi vna, vno lapide*

de angulari firmata.

C A P.

4 *Ingres. Hic consequenter describitur aduentus sequentiū, scilicet vxoris, familia, & animalium cum dicitur.*

5 *Post sep. ab ingressu Tobie iunioris ad patrē suū, et patet lra.*

6 *Veneruntq; ubi describitur congratulatio amicorū, cætera patent vsque ibi.*

7 *Et per sep. di. non in comestationibus & ebrietatibus, sed in Dei timore & gratiarum actione de bonis exhibitis Tobia.*

curauit, & totam domū nostrā illuminauit, &c. Iste talis ductor, atq; prouisor, medicus atque custos, mediæ substantiæ quam ipse mecum pertulit, accipiat portionem, qui mihi ducatu suo tantam præbuit pietatem. Placet bono patri sapientis filij responsio.

C A P. XII.

1 *Sanctus Tobias mercenario sciuit soluendam esse mercedem, dimidium vsque obtulit, meritoque pro mercenario angelum inuenit. Et tu vnde scis ne forte iustum aliquē mercede fraudes, punisue infirmū? Qui scis, an angelus in eo sit? Neque enim dubitare debes, quod in mercenario possit esse angelus, cum ipse Christus possit, qui in minimo esse consue-*

uit. Redde ergo mercenario mercedem suam, &c.

a *Et enim*

minem esse. Circa quam retributionem primo ponitur patris & filij ad inuicem collatio, cum dicitur.

1 *Tunc vocauit. ad conferendum de mercede sui ductoris.*

2 *Pater quam. q. d. non habemus aliquid sufficiens ad retribuendū sibi, & ad hoc allegat octo beneficia per ductorē suū ei collata, dicens.*

3 *Me duxit. & patet ex prædictis litera. secundo subditur huius rogatio cum dicitur.*

1 *Secd*

ctor bonus vel prædicator, qui per angelum significatur, eo quod est nuntius verbi Dei, non debet prædicare pp quæ stum, sed propter gloriam Dei & salutē animarū, & peracta prædicatione reuertit ad contemplationis otium, sicut dixit angelus.

A Etenim sacramentum, &c. * Ambros. In corde meo abscondi cloquia tua, &c. Propterea ergo mysterium regis bonum est abscondere. Peccat. n. Deo, qui commissa sibi mysteria puta uerit indignis esse vulganda. Periculum itaque est, non solum falsa dicere, sed etiam uera, si quis ea insinuet quibus non oportet.

Hieronym. Filij Dei custodienda precepta sunt, huius voluntati parendum. Et hoc est quod in Tobia libro scribitur. *Mysterium regis abscondere bonum est.* Et precipue monet ne tractemus, quare Deus unumquodque preceperit, sed quodcumque, uide rit esse mandatum, hoc pia mens hominis implere festinet.

Bona est oratio cum ieiunio, & eleemosyna.

* Ciprianus. Sermo non habens fructum, promereri Deum non potest, quia nulla est operatione fecundus. Et ideo scriptura diuina instruit, dicens.

Bona est oratio, &c. Nam quoniam die iudicij premium pro operibus & eleemosynis redditurus est, hodie quoque ad orationem cum operatione uenienti benignus auditor est. Sic Cornelij orationes & eleemosynae ascenderunt, coram Deo. Cito orationes ad Deum ascendunt, quas ad Deum merita nostri operis imponunt.

* Ambros. Et si graua deliquimus, magnam medicum inuenimus, magnam medicinam gratie eius accepimus. Magna enim medicina tollit peccata magna. Hec sunt plura subsidia quibus peccata nostra redimamus. Pecuniam habes? Redime peccatum tuum. Non uenalis est dominus, sed tu ipse uenalis es, redime te operibus tuis. Vilis pecunia, sed pretiosa est misericordia. *Eleemosyna, inquit, a peccato liberat.* Et alibi. *Redemptio*

C demptio

te pater mi, ut roges eum si forte dignabitur medietatem de omnibus, que illata sunt sibi assumere. Et uocantes eum pater, scilicet, & filius, tulerunt eum in partem, & rogare ceperunt, ut dignaretur dimidiam partem omnium, que attulerat acceptam habere. Tunc dixit eis occulte: *Benedicite Deo caeli,*

& coram omnibus uiuentibus. confitemini ei, quia fecit uobiscum

miserencordiam suam. Etenim sacramentum regis abscondere

bonum est, opa autem Dei reuelare & confiteri honorificum est.

Bona est oratio cum ieiunio & eleemosyna, magis quam

thesauros auri recedere, quam eleemosyna a morte liberat, & ipsa est, que purgat peccata, & facit inuenire misericordiam,

& uitam aeternam. Qui autem faciunt peccatum et iniquitatem,

hostes sunt anime suae. Manifesto ergo uobis ueritatem. et non

abscondam a uobis occultum sermonem. Quoniam orabas cum lachry

mis, et sepeliebas mortuos, et dereliquebas praedium tuum,

et mortuos abscondebas pro die in domo tua, & nocte sepelie

bas eos, ego obtuli orationem tuam domino. Et quia acceptus

eras Deo, necesse fuit, ut tentatio probaret te. Et nunc misit

me dominus, ut curarem te, et Saram uxorem filij tui a daem

onio liberarem. Ego enim sum Raphael angelus unus ex

demptio uiri, diuinitate eius. Et in euangelio. Facite uobis amicos de

mauina iniquitatis.

Quando orabas cum lachrymis, &c. * Aug. Gaudet angelus de cogitata mercede, qui nullus fuerat gentis facere pietate. Defunctos, inquit, sepelire non timuisti, ascenderunt ad dominum opera tua, quia

relicto prandio reddidisti mortuum sepulturae. Ego domino medullata intuli sacrificia pro uenerabili sepultura, ego directus sum operarius fori caelestis. Mortuum sepelidisti, & mortis aculeum non timuisti. Ipse sepultus pro uobis uoce tacita proclamauit.

* Bernardus. Credimus angelos sanctos astare orantibus, offerre Deo preces & vota hominum, ubi tamen sine ira & disceptatione leuari puras manus perspexerint.

* August. Dicuntur angeli orationes nostras offerre Deo, non quia Deum doceant, sed quia eius uoluntatem saper his consulant, & quod Deo iubente completum esse cognouerunt, hoc nobis euidenter uel latenter reportent. Unde ait. Cum orastis, orationem uestram obtulite Deo. De excelso igitur caelorum habitaculo, ad consulendos, uisitandos, & adiuuandum nos attrahit supereminens charitas angelos.

Et nunc. Beda. Rediturus in caelum angelus certius quis fit & quare uenerit, & quo reuertitur sit, exponit, & Christus eidem populo latius proficiente conditionem suam patefecit, ostendens, quod ipse in patre, & pater in filio sit. Angelus redit ad Deum, Tobias remanet apud patrem, & Christus a fidelibus suis intelligitur diuinitate patri equalis, humanitate hominibus consubstantialis.

Et nunc. Beda. Rediturus in caelum angelus certius quis fit & quare uenerit, & quo reuertitur sit, exponit, & Christus eidem populo latius proficiente conditionem suam patefecit, ostendens, quod ipse in patre, & pater in filio sit. Angelus redit ad Deum, Tobias remanet apud patrem, & Christus a fidelibus suis intelligitur diuinitate patri equalis, humanitate hominibus consubstantialis.

Et nunc. Beda. Rediturus in caelum angelus certius quis fit & quare uenerit, & quo reuertitur sit, exponit, & Christus eidem populo latius proficiente conditionem suam patefecit, ostendens, quod ipse in patre, & pater in filio sit. Angelus redit ad Deum, Tobias remanet apud patrem, & Christus a fidelibus suis intelligitur diuinitate patri equalis, humanitate hominibus consubstantialis.

Et nunc. Beda. Rediturus in caelum angelus certius quis fit & quare uenerit, & quo reuertitur sit, exponit, & Christus eidem populo latius proficiente conditionem suam patefecit, ostendens, quod ipse in patre, & pater in filio sit. Angelus redit ad Deum, Tobias remanet apud patrem, & Christus a fidelibus suis intelligitur diuinitate patri equalis, humanitate hominibus consubstantialis.

Et nunc. Beda. Rediturus in caelum angelus certius quis fit & quare uenerit, & quo reuertitur sit, exponit, & Christus eidem populo latius proficiente conditionem suam patefecit, ostendens, quod ipse in patre, & pater in filio sit. Angelus redit ad Deum, Tobias remanet apud patrem, & Christus a fidelibus suis intelligitur diuinitate patri equalis, humanitate hominibus consubstantialis.

Et nunc. Beda. Rediturus in caelum angelus certius quis fit & quare uenerit, & quo reuertitur sit, exponit, & Christus eidem populo latius proficiente conditionem suam patefecit, ostendens, quod ipse in patre, & pater in filio sit. Angelus redit ad Deum, Tobias remanet apud patrem, & Christus a fidelibus suis intelligitur diuinitate patri equalis, humanitate hominibus consubstantialis.

Et nunc. Beda. Rediturus in caelum angelus certius quis fit & quare uenerit, & quo reuertitur sit, exponit, & Christus eidem populo latius proficiente conditionem suam patefecit, ostendens, quod ipse in patre, & pater in filio sit. Angelus redit ad Deum, Tobias remanet apud patrem, & Christus a fidelibus suis intelligitur diuinitate patri equalis, humanitate hominibus consubstantialis.

Et nunc. Beda. Rediturus in caelum angelus certius quis fit & quare uenerit, & quo reuertitur sit, exponit, & Christus eidem populo latius proficiente conditionem suam patefecit, ostendens, quod ipse in patre, & pater in filio sit. Angelus redit ad Deum, Tobias remanet apud patrem, & Christus a fidelibus suis intelligitur diuinitate patri equalis, humanitate hominibus consubstantialis.

Et nunc. Beda. Rediturus in caelum angelus certius quis fit & quare uenerit, & quo reuertitur sit, exponit, & Christus eidem populo latius proficiente conditionem suam patefecit, ostendens, quod ipse in patre, & pater in filio sit. Angelus redit ad Deum, Tobias remanet apud patrem, & Christus a fidelibus suis intelligitur diuinitate patri equalis, humanitate hominibus consubstantialis.

Et nunc. Beda. Rediturus in caelum angelus certius quis fit & quare uenerit, & quo reuertitur sit, exponit, & Christus eidem populo latius proficiente conditionem suam patefecit, ostendens, quod ipse in patre, & pater in filio sit. Angelus redit ad Deum, Tobias remanet apud patrem, & Christus a fidelibus suis intelligitur diuinitate patri equalis, humanitate hominibus consubstantialis.

Et nunc. Beda. Rediturus in caelum angelus certius quis fit & quare uenerit, & quo reuertitur sit, exponit, & Christus eidem populo latius proficiente conditionem suam patefecit, ostendens, quod ipse in patre, & pater in filio sit. Angelus redit ad Deum, Tobias remanet apud patrem, & Christus a fidelibus suis intelligitur diuinitate patri equalis, humanitate hominibus consubstantialis.

Et nunc. Beda. Rediturus in caelum angelus certius quis fit & quare uenerit, & quo reuertitur sit, exponit, & Christus eidem populo latius proficiente conditionem suam patefecit, ostendens, quod ipse in patre, & pater in filio sit. Angelus redit ad Deum, Tobias remanet apud patrem, & Christus a fidelibus suis intelligitur diuinitate patri equalis, humanitate hominibus consubstantialis.

Et nunc. Beda. Rediturus in caelum angelus certius quis fit & quare uenerit, & quo reuertitur sit, exponit, & Christus eidem populo latius proficiente conditionem suam patefecit, ostendens, quod ipse in patre, & pater in filio sit. Angelus redit ad Deum, Tobias remanet apud patrem, & Christus a fidelibus suis intelligitur diuinitate patri equalis, humanitate hominibus consubstantialis.

Et nunc. Beda. Rediturus in caelum angelus certius quis fit & quare uenerit, & quo reuertitur sit, exponit, & Christus eidem populo latius proficiente conditionem suam patefecit, ostendens, quod ipse in patre, & pater in filio sit. Angelus redit ad Deum, Tobias remanet apud patrem, & Christus a fidelibus suis intelligitur diuinitate patri equalis, humanitate hominibus consubstantialis.

Et nunc. Beda. Rediturus in caelum angelus certius quis fit & quare uenerit, & quo reuertitur sit, exponit, & Christus eidem populo latius proficiente conditionem suam patefecit, ostendens, quod ipse in patre, & pater in filio sit. Angelus redit ad Deum, Tobias remanet apud patrem, & Christus a fidelibus suis intelligitur diuinitate patri equalis, humanitate hominibus consubstantialis.

Et nunc. Beda. Rediturus in caelum angelus certius quis fit & quare uenerit, & quo reuertitur sit, exponit, & Christus eidem populo latius proficiente conditionem suam patefecit, ostendens, quod ipse in patre, & pater in filio sit. Angelus redit ad Deum, Tobias remanet apud patrem, & Christus a fidelibus suis intelligitur diuinitate patri equalis, humanitate hominibus consubstantialis.

Et nunc. Beda. Rediturus in caelum angelus certius quis fit & quare uenerit, & quo reuertitur sit, exponit, & Christus eidem populo latius proficiente conditionem suam patefecit, ostendens, quod ipse in patre, & pater in filio sit. Angelus redit ad Deum, Tobias remanet apud patrem, & Christus a fidelibus suis intelligitur diuinitate patri equalis, humanitate hominibus consubstantialis.

Et nunc. Beda. Rediturus in caelum angelus certius quis fit & quare uenerit, & quo reuertitur sit, exponit, & Christus eidem populo latius proficiente conditionem suam patefecit, ostendens, quod ipse in patre, & pater in filio sit. Angelus redit ad Deum, Tobias remanet apud patrem, & Christus a fidelibus suis intelligitur diuinitate patri equalis, humanitate hominibus consubstantialis.

Et nunc. Beda. Rediturus in caelum angelus certius quis fit & quare uenerit, & quo reuertitur sit, exponit, & Christus eidem populo latius proficiente conditionem suam patefecit, ostendens, quod ipse in patre, & pater in filio sit. Angelus redit ad Deum, Tobias remanet apud patrem, & Christus a fidelibus suis intelligitur diuinitate patri equalis, humanitate hominibus consubstantialis.

Et nunc. Beda. Rediturus in caelum angelus certius quis fit & quare uenerit, & quo reuertitur sit, exponit, & Christus eidem populo latius proficiente conditionem suam patefecit, ostendens, quod ipse in patre, & pater in filio sit. Angelus redit ad Deum, Tobias remanet apud patrem, & Christus a fidelibus suis intelligitur diuinitate patri equalis, humanitate hominibus consubstantialis.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Sed peto te pater mi, &c. medietas enim alia erat eis pro uictu & uictu suo, & familiae necessaria.

2 Tunc di. Hic consequenter describitur reuelatio ueritatis ignota. Circa quam angelus praemittit quandam praefationem, secundo subdit suam reuelationem, ibi. Manifesto. Circa primum dicitur. Tunc dixit, scilicet, angelus.

3 Occulte. quia traxerant eum ad partem, ut dictum est.

4 Benedicite Deum. licet. n. sit Deus totius creaturae, dicitur tamen specialiter Deus caeli, uiam ibi reuelat gloria sua modo speciali.

5 Et coram. tanquam de beneficiis eius grati.

6 Etenim sacramentum. id est, secretum.

7 Regis. scilicet, terreni.

8 Abscon. non enim posset bene regere regnum suum, si reuelaretur communiter secretum suum.

9 Op. a. d. quia cedit ad honorem Dei & bonum illorum qui reuelant, ut ad laudandum Deum alios inuident, propter quod ubi non apparet Dei laudatio, sed magis derisio, hic non est agendum, sicut in infidelibus obstinatis, propter quod dicit saluator, Mat. 7. a. Nolite sanctum dare canibus, nec mar. &c.

10 Bona est. nam per ieiunium sanantur pestes corporis, per orationem uero pestes mentis.

11 Et ele. nam ipsa est satisfactoria pro peccatis, ut dictum est supra, & per consequens introductoria ad regnum gloriae caelestis, thesauri uero non ualent nisi ad provisionem uitae praesentis, quam etiam frequenter abbreviant, nam multi ingulantur pro thesauris suis. Cetera patent ex dictis.

12 Manifesto. Hic consequenter angelus absconditam aperit ueritatem, & primo quantum ab beneficia quae fecit Tobiae & Sarae, secundo quantum ad ea quae gessit in humana effigie, ibi. Dixitque eis. Circa primum primo recitat Tobiae meritum, di.

13 Quando orabas. Et patet ex dictis sup. 1. & 2.

14 Ego ob. nam angeli sunt administratori spiritus in ministerium missi propter eos qui capiunt hereditatem salutis, Heb. 1. d. Sciendum tamen quod angeli non offerunt orationes iustorum coram domino ad aliquid sibi manifestandum, nam omnia sunt uisibilia et aperta oculis eius etiam antequam fiant, sed ad consulendum super hoc uiuendum consilium, quid propter hoc sit agendum circa iustos, unde & propter hoc fuit missus a Deo ad illuminandum Tobiam, ut postea subditur.

15 Neces. fu. i. fuit uisibile tibi per meritum & aliis per exemplum, & sic dicitur in principio Porphyrii. Cum sit necessarium Crisostomi. i. uisibile.

16 Et nunc. propter tuum & Sarae meritum, ut dictum est supra tertio capite.

17 Ego enim. nominantur. n. angeli in scriptura secundum convenientiam ad officia propter quae mittuntur, unde Es. 6. c. Angelus missus ad purgandum labia Esaiae uocatur Seraph, quamuis non esset de ordine Seraphico, & sic angelus iste uocatur Raphael, id est, medicus uel medicina Dei: quia missus fuit ad sanandum Tobiam.

18 Unus ex sep. non accipitur hic astare prout distinguitur angelos adstantes a ministrantibus: nam Raphael non est de superioribus ordinibus, qui non mittuntur ad haec inferiora, propter quod dicuntur adstantes Deo, sed de inferioribus, qui mittuntur propter quod ministrantes dicuntur. Raphael autem fuit missus ad curandum Tobiam & liberandum Sarae, sed hic accipitur astare pro esse praesentem Deo per apertam

D
Prou. 13.
Luc. 16.
Ser. 226 de
temp.

Ser. 7. in Cat.
E

Li. 2. Med. c. 7.

Ioan. 14. b.

F

^a Septem annis uniuersam designat in totus mundus septem annis uniuersa agit vel protulit in ipse a quo dicitur bona replebitur. ^b Quia patet quod uniuersa mala. Deus enim ex ubique.

septem qui altamus an̄ dominum. Cumq; hæc ¹
 audissent turbati sunt, & trementes ceciderunt ²
 super terram in faciem suam. Dixitque eis an- ³
 gelus. Pax uobis, nolite timere. Et enim cum ⁴
 essem uobiscum per uoluntatem Dei eram, ⁵
 ipsum benedicite, & cantate illi, uidebar qui- ⁶
 dem uobiscum manducare & bibere, sed ego ci- ⁷
 bo inuisibili & potu, qui ab hominibus uideri ⁸

NICOLAUS DE LYRA.

* uisionē & fructuōē: hoc conuenit angelis, et oibus sanctis, q̄ semper uident patre, qui in celis est, quod autē hic dicitur: Unus ex sep. accipitur numerus determinatus pro iudicamento, scilicet p̄ ueritate angelorū, nam sicut dicit Greg. homil. 25. Quoniā om̄e tempus septē diebus comprehenditur, recte: septenario numero ueritas designatur, quæ in angelis est ualde magna. Dau. 7. Milia milium uini strabant ei, & decies milies centena milia, &c.

- 1 Cumq; hæc au. id est, admirati sunt & stupefacti ex diuina condescensione circa ipsos.
- 2 Et tre. cc. nam stupor & admiratio reddunt hominem trementem, & stare non potentem.
- 3 Dixitq; e ang. Hic consequenter reuelat ueritatem occultam de his, que fecerat in humana effigie. Primo tamen consulitur eos di.
- 4 Pax uobis nolite timere. q. d. non ueni propter malum uestrum, sed bonum.
- 5 Etenim cum essem uobiscum, communicans ut homo.
- 6 Per uoluntatem. Eram enim ab eo missus ad hoc, propter quod scilicet illi gratia principaliter agenda, ideo subditur: Ipsum bene. &c.

MORALITER.

9 Tempus est ergo, ut reuertar ad eum qui me misit, ut in contem-

CAP. XIII.

^a **A**periens autem. ^a Confessis est ueritatē & misericordiam docens beneficia Dei semper prædicare, & flagella timere. Repietusque spiritu prophetie, de superna Ierusalē multa decantat. Populusque Iudeorum in fine seculi conuersus multos doctores habebit, & prophetas, qui mentes proximorum ad superna desideria accendunt, cælestis patriæ gaudia predicando.

^b Quoniam tu flagellas, &c. * Amb In tribulatione diligere Deū debemus,

Aperiens autem Tobias senior os suum, benedixit dominū, & dixit. Magnus es domine in æternum, & in oia secula regnū tuum, quoniam tu flagellas & saluas, deducis ad inferos & reducis, & nō est, qui effugiat manū tuam. Confitemini domino filij Israel, & in conspectu gentium laudate eum, quoniam ideo dispersi uos inter gentes, quæ ignorant eum ut uos enarretis mirabilia eius, & faciat scire eos, quia non est alius deus omnipotens præter eum. Ipse castigauit nos propter iniquitates nostras, & ipse saluabit nos propter misericordiam suam. Aspice ergo, quæ fecit nobiscum, & cum timore & tremore cōfitemini illi, regemq;

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XIII.

- 1 Aperiens. Hic consequenter describitur reuelatio diuini secreti quoniā ad futura per donum prophetæ datum Tobie, ad quod disponit de uia mentis per orationē, propter quod primo ponitur Tobias oratio, secundum futuri reuelatio, sibi: Ierusalē ciui. Dei. Circa primum dicitur. Aperiens au. os su. ad Deum manifeste laudandum, & primo cōterui eius potestatem & eternitatem, di. Magnus est do.
- 2 Quia tu fla. quoniā pax a Deo in se infusa, sunt quedā medicina.
- 3 Deducis ad inferos. id est, p̄ penam per tuam iustitiam.
- 4 Et reducis. per tuam misericordiam.
- 5 Et non est qui effugiam. Nā exiens de manu sue misericordie incidit in manū sue iusticie, consequenter inducit alios ad Dei laudem, di.
- 6 Confite. do. si. If. quia corde uocatur ad iustitiam, ore autem fit confessio ad salutem, R. in. 10. c.
- 7 Et in con. gen. ut non timeatis neque erubescatis laudem eius coram i. fidelibus, & subditur ratio.

MORALITER.

1 Aperiens autem Tobias senior os suum benedixit dominum, etc. Hic

- 9 non potest, ut or. Tempus est ergo, ut reuertar ad eum, qui me misit, vos autem benedicite Deum, & enarrate omnia mirabilia eius, ipsum benedicite & cantate illi. Et cum hæc dixisset ab aspectu eorum ablatu est, & ultra eum uideri non potuerunt. Tunc prostrati per horas tres in faciem, benedixerunt Deum. Et exurgentes narrauerunt omnia mirabilia eius.

- 7 Videbar, &c. in conessione. n. & potatione primo est cibi & potus sumptio, secundo cibi sumpti & potus in uentrē traectio, & ista fuit per motū localem: propter quod possunt fieri ab angelis in corpore assumpto: quia natura corporalis obedit angelis quantum ad localem motū, tertio in conessione & potatione est cibi utraque cōuersio per uirtutē nutritiuam, quod non potest esse in angelis, quia nō habet corpora sibi naturaliter uita, nec per consequens nutritibilia, ideo subditur.
- 8 Sed ego ci. inui. &c. ut or. id est, reuicior, & hanc cibum inuisibilem & potum uocat Dei clarā uisionem & fructuōem adiunctam.
- 9 Tempus est, &c. me mi. perfecta mea legatione, non est per hoc intelligendū, quod angeli a Deo missi, a Deo recedant: quia semper intra Deum cernunt eum sit ubique præsens, sed hanc reuersionem uocat disparitionem, ideo sequitur.
- 10 Et cum, &c. ab. est. quia perfecit suam legationem.
- 11 Tunc prostrati per horas. propter tria beneficia, scilicet illuminat om̄s Tobie, directionis iulij sui, & liberationis Saræ a demōnio.
- 12 Et exurgens, &c. a gratiarum actione.
- 13 Narrauerunt omnia. ad manifestandum Dei bonitatem, sicut eis dixerat angelus.

platione hauriat quod iterū populis effundat, ideo subditur. Nos autem benedicite Deum.

CAP. XIII.

Aperiens autem Tobias senior os suum, benedixit dominū, & dixit. Magnus es domine in æternum, & in oia secula regnū tuum, quoniam tu flagellas & saluas, deducis ad inferos & reducis, & nō est, qui effugiat manū tuam. Confitemini domino filij Israel, & in conspectu gentium laudate eum, quoniam ideo dispersi uos inter gentes, quæ ignorant eum ut uos enarretis mirabilia eius, & faciat scire eos, quia non est alius deus omnipotens præter eum. Ipse castigauit nos propter iniquitates nostras, & ipse saluabit nos propter misericordiam suam. Aspice ergo, quæ fecit nobiscum, & cum timore & tremore cōfitemini illi, regemq;

ab eo, quoniam & lætitiæ tribulatio sepe succedit, & lætitiæ tribulationi. Deniq; qui tribulatione non frangitur, & legem sequitur, beatus est.

* Chrysostomus. Magnum reuera & excellens, pressura est ad probandum uirum, atque ad docendam patientiæ uirtutem, atque ideo flagellorum modi uarii sunt, alius quidē morbo perpetuo probatur, alius grauissima inopia, ut atque iniuria alius, hunc iuges atque perpetuo liberorū, propinquoq; orbites excruciant, hicque

- 8 Quoniam ideo dis. hoc enim Deus puos Israel propter peccata sua dispersit inter gentes, ut sic non remaneret dedecus culpa sine decore iusticie, tñ ex hoc elicit aliud bonum. scilicet quod Iudæi in cultu Dei summi narrabant mirabilia, que fecit Deus populo Israel in exitu de Aegypto, in transitu maris rubri, & etiam in deserto & consimilibus, quib. auditis multi Gentiles relicta idololatria conuertebantur ad uerum Deum.
- 9 Ipse castigauit nos. puniendo.
- 10 Et ipse sa. inter gentes nos custodiendo, secundum quod dicitur Thren. 4. d. In umbra tua uiuentes in gentibus.
- 11 Aspice ergo. diligenter considerando.
- 12 Quæ fecit. per suam iustitiam & misericordiam.
- 13 Et cum timore. cordis.
- 14 Et tremore. corporis, quia fortis motus aīe redūdat ad corpus.
- 15 Confitemini illi. quod sit misericors et iustus.
- 16 Regemq; omnia in eius gloriā faciendo, cetera patent usque ibi.

Quo-

Hic ponitur eius oratio, cuius literalis sensus est simpliciter moralis.

A hicque ab omnibus abicitur, nulliusque rei dignus aestimatur, arque alius aliter affligitur.

a Ego aut in terra captiuitatis, &c.

*** Cyprian.** Daniel Deo deuotus & Spiritu sancto plenus, exclamat. Nihil colo ego, nisi dominum Deum meum. Tobias quoque sub regali licet ac tyrannica seruitute, sen

B su tamen ac spirituliber, confessionem suam Deo seruat, & virtutem maiestatem que diuinam sublimiter predicat, dicens.

Ego in terra captiuitatis meae confiteor illi, et ostendo virtutem eius in natione peccatrice.

CAP.

rufalem ciuitas Dei castigauit te dominus in operibus manuum tuarum. Confitere domino in bonis tuis, & benedic Deum seculorum, ut reedificet in te tabernaculum suum, & reuocet ad te omnes captiuos, & gaudeas in omnia secula seculorum. Luce splendida fulgebis, & omnes fines terrae adorabunt te. Nationes ex longin-

seculorum exaltate in operibus vestris. Ego autem in terra captiuitatis meae confitebor illi, quoniam ostedit maiestatem suam in gentem peccatricem. & Couertimini itaque peccatores, & facite iustitiam coram Deo, credentes, quod faciat vobiscum misericordiam suam. Ego autem & anima mea in eo letabimur. Benedicite dominum omnes electi eius, agite dies letitiae & confortemini illi. Ierusalem ciuitas Dei castigauit te dominus in operibus manuum tuarum. Confitere domino in bonis tuis, & benedic Deum seculorum, ut reedificet in te tabernaculum suum, & reuocet ad te omnes captiuos, & gaudeas in omnia secula seculorum. Luce splendida fulgebis, & omnes fines terrae adorabunt te. Nationes ex longin-

a Quicquid vos facietis. **Mihi.**

a Declina a malo & fac bonum. **A peccato.**

a Sensualitas. **Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum viuum.**

a Ratio.

a Non est speciosa laus in ore peccatoris. **In conscientia.**

a Dicentes. **In qua viso pacis.**

a Non occidit.

a Quod eius sunt, non tua. **Templum Dei sanctum est quod estis vos.**

a Diaboli, vnde Captiuam duxit captiuitatem. **In futuro. c** Sine fine. **Fulgebunt iusti sicut sol.**

a Sancti finita terrenitate. **Honorabunt. c** Quae remotae erant in regione peccati.

NICOLAUS DE LYRA.

C **1** Ego autem secundum hominem interiorem. **1** Et anima mea secundum sensualitatem, & accipitur hic anima pro parte sensitua, sicut Gen. 1. Factus est homo in animam viuentem.

3 In eo letabimur. quia motus rationis interior, quae est homo redundat in partem sensituiam quam mouet, sicut intelligetia spheram. 3. de Anima.

4 Ierusalem ci. Dei. Oratione praemissa, quae disponit ad prophetiam, hic consequenter ponitur donum prophetiae concessum Tobiae, per quod primo prophetat de Ierusalem historica, secundo de mystica, ibi. Anima mea. Citea primum dicitur. Ierusalem ciuitas Dei. ad eius cultum electa. 2. Par. 5.

5 Castigauit. loquitur de futuro per modum praeteriti propter certitudinem prophetiae, non enim fuit Ierusalem destructa Tobia viuente, ut ostensum est supr. 1. c.

6 In operibus manuum. id est, propter opera tua mala.

7 Confitere domino in annis, &c. iuste viuendo.

8 Et benedic Deum. deuote deprecando.

9 Ut re. in te ta. i. templum quod fuit inchoatum tempore Cypri, ut patet 1. Esd. 3. & consummatum tempore Darii 1. Esd. 6.

10 Et re. ad te. om. ca. quod fuit tunc impletum, quia omnes captiuati de Ierusalem habuerunt redeundi licentiam, ut patet 1. Esd. 1.

11 Luce splen. ful. hoc fuit principaliter impletum, quoniam Christus, qui est lux mundi, fuit ibidem oblatum, propter quod sanctus Simon tunc exclamauit, Luc. 2. c. Lumen ad reuelationem gentium.

MORALITER.

4 Ierusalem ciuitas Dei. Hic ponitur prophetia Tobiae de destructione Ierusalem futura per Nabuchodonosor, & de eius reedificatione per Nehemiam, in quo significatur, quod aedificia virtutum per malos homines destruantur, & per bonos reparantur, & consequenter ponitur eius prophetia de Ierusalem superna, ibi.

Ani-

ginquo ad te venient, & munera deferentes

13 adorabunt te dominum, & terram tuam in sanctificatione habebunt. Nomen enim magnum inuocabunt in te. Maledicti erunt, qui contempserint te, & condemnati erunt omnes, qui blasphemauerint te, benedicti quoque erunt, qui edificauerint te. Tu autem lataberis in filiis tuis, quoniam omnes benedicentur, & congregabuntur ad dominum. Beati omnes qui diligunt te, & qui gaudent super pacem tuam. Anima mea benedic dominum, quoniam liberauit Ierusalem ciuitatem suam a cunctis tribulationibus eius dominus Deus noster. Beatus ero si fuerint reliquiae seminis mei ad videndam claritatem Ierusalem. Porta Ierusalem ex sapphiro & smaragdo aedificabuntur, & ex lapide pretioso omnis circumitus murorum. Ex lapide candido & mundo omnes plateae eius sternentur, & per vicus eius Alleluia cantabitur. Benedictus dominus, qui exaltauit eam, ut sit regnum eius in secula seculorum super eam. Amen.

14 inuocabunt in te. Maledicti erunt, qui contempserint te, & condemnati erunt omnes, qui blasphemauerint te, benedicti quoque erunt, qui edificauerint te. Tu autem lataberis in filiis tuis, quoniam omnes benedicentur, & congregabuntur ad dominum. Beati omnes qui diligunt te, & qui gaudent super pacem tuam. Anima mea benedic dominum, quoniam liberauit Ierusalem ciuitatem suam a cunctis tribulationibus eius dominus Deus noster. Beatus ero si fuerint reliquiae seminis mei ad videndam claritatem Ierusalem. Porta Ierusalem ex sapphiro & smaragdo aedificabuntur, & ex lapide pretioso omnis circumitus murorum. Ex lapide candido & mundo omnes plateae eius sternentur, & per vicus eius Alleluia cantabitur. Benedictus dominus, qui exaltauit eam, ut sit regnum eius in secula seculorum super eam. Amen.

15 pserint te, & condemnati erunt omnes, qui blasphemauerint te, benedicti quoque erunt, qui edificauerint te. Tu autem lataberis in filiis tuis, quoniam omnes benedicentur, & congregabuntur ad dominum. Beati omnes qui diligunt te, & qui gaudent super pacem tuam. Anima mea benedic dominum, quoniam liberauit Ierusalem ciuitatem suam a cunctis tribulationibus eius dominus Deus noster. Beatus ero si fuerint reliquiae seminis mei ad videndam claritatem Ierusalem. Porta Ierusalem ex sapphiro & smaragdo aedificabuntur, & ex lapide pretioso omnis circumitus murorum. Ex lapide candido & mundo omnes plateae eius sternentur, & per vicus eius Alleluia cantabitur. Benedictus dominus, qui exaltauit eam, ut sit regnum eius in secula seculorum super eam. Amen.

16 & qui gaudent super pacem tuam. Anima mea benedic dominum, quoniam liberauit Ierusalem ciuitatem suam a cunctis tribulationibus eius dominus Deus noster. Beatus ero si fuerint reliquiae seminis mei ad videndam claritatem Ierusalem. Porta Ierusalem ex sapphiro & smaragdo aedificabuntur, & ex lapide pretioso omnis circumitus murorum. Ex lapide candido & mundo omnes plateae eius sternentur, & per vicus eius Alleluia cantabitur. Benedictus dominus, qui exaltauit eam, ut sit regnum eius in secula seculorum super eam. Amen.

17 nedic dominum, quoniam liberauit Ierusalem ciuitatem suam a cunctis tribulationibus eius dominus Deus noster. Beatus ero si fuerint reliquiae seminis mei ad videndam claritatem Ierusalem. Porta Ierusalem ex sapphiro & smaragdo aedificabuntur, & ex lapide pretioso omnis circumitus murorum. Ex lapide candido & mundo omnes plateae eius sternentur, & per vicus eius Alleluia cantabitur. Benedictus dominus, qui exaltauit eam, ut sit regnum eius in secula seculorum super eam. Amen.

18 dominus Deus noster. Beatus ero si fuerint reliquiae seminis mei ad videndam claritatem Ierusalem. Porta Ierusalem ex sapphiro & smaragdo aedificabuntur, & ex lapide pretioso omnis circumitus murorum. Ex lapide candido & mundo omnes plateae eius sternentur, & per vicus eius Alleluia cantabitur. Benedictus dominus, qui exaltauit eam, ut sit regnum eius in secula seculorum super eam. Amen.

19 Ierusalem. Porta Ierusalem ex sapphiro & smaragdo aedificabuntur, & ex lapide pretioso omnis circumitus murorum. Ex lapide candido & mundo omnes plateae eius sternentur, & per vicus eius Alleluia cantabitur. Benedictus dominus, qui exaltauit eam, ut sit regnum eius in secula seculorum super eam. Amen.

20 per vicus eius Alleluia cantabitur. Benedictus dominus, qui exaltauit eam, ut sit regnum eius in secula seculorum super eam. Amen.

21 dominus, qui exaltauit eam, ut sit regnum eius in secula seculorum super eam. Amen.

22 in secula seculorum super eam. Amen.

23 Amen.

24 Amen.

25 Amen.

26 Amen.

27 Amen.

28 Amen.

29 Amen.

30 Amen.

31 Amen.

32 Amen.

33 Amen.

34 Amen.

35 Amen.

36 Amen.

37 Amen.

38 Amen.

39 Amen.

40 Amen.

41 Amen.

42 Amen.

43 Amen.

44 Amen.

45 Amen.

46 Amen.

47 Amen.

48 Amen.

49 Amen.

50 Amen.

51 Amen.

52 Amen.

53 Amen.

54 Amen.

55 Amen.

56 Amen.

57 Amen.

58 Amen.

59 Amen.

60 Amen.

61 Amen.

62 Amen.

63 Amen.

64 Amen.

65 Amen.

66 Amen.

67 Amen.

68 Amen.

69 Amen.

70 Amen.

71 Amen.

72 Amen.

73 Amen.

74 Amen.

75 Amen.

76 Amen.

77 Amen.

78 Amen.

79 Amen.

80 Amen.

81 Amen.

82 Amen.

83 Amen.

84 Amen.

85 Amen.

86 Amen.

87 Amen.

88 Amen.

89 Amen.

90 Amen.

91 Amen.

92 Amen.

93 Amen.

94 Amen.

95 Amen.

96 Amen.

97 Amen.

98 Amen.

99 Amen.

100 Amen.

101 Amen.

102 Amen.

103 Amen.

104 Amen.

105 Amen.

106 Amen.

107 Amen.

108 Amen.

109 Amen.

110 Amen.

111 Amen.

112 Amen.

113 Amen.

114 Amen.

115 Amen.

116 Amen.

117 Amen.

118 Amen.

119 Amen.

120 Amen.

121 Amen.

122 Amen.

123 Amen.

124 Amen.

125 Amen.

126 Amen.

127 Amen.

128 Amen.

129 Amen.

130 Amen.

131 Amen.

132 Amen.

133 Amen.

134 Amen.

135 Amen.

136 Amen.

137 Amen.

138 Amen.

139 Amen.

140 Amen.

141 Amen.

142 Amen.

143 Amen.

144 Amen.

145 Amen.

146 Amen.

147 Amen.

148 Amen.

149 Amen.

150 Amen.

151 Amen.

152 Amen.

153 Amen.

154 Amen.

155 Amen.

156 Amen.

157 Amen.

158 Amen.

159 Amen.

160 Amen.

161 Amen.

162 Amen.

163 Amen.

164 Amen.

165 Amen.

166 Amen.

167 Amen.

168 Amen.

169 Amen.

170 Amen.

171 Amen.

172 Amen.

173 Amen.

174 Amen.

175 Amen.

176 Amen.

177 Amen.

178 Amen.

179 Amen.

180 Amen.

181 Amen.

182 Amen.

183 Amen.

184 Amen.

185 Amen.

186 Amen.

187 Amen.

CAPVT

XIIII

Et consummata

Heb. In illo tempore, scripsit Tobias omnes sermones istos cum gaudio, &c.

Græci. Et cessauit confiteri Tobias. Et erat annorum 58. quando perdidit visum. Et post annos octorespi...

Et postquam illuminatus est Tobias, &c. quadragenarius numerus laboriosus est, ieiunii & abstinentiæ. Nos autem omnes huius vitæ labores debemus sustinere, cum Dei & proximi dilectione, & sic fructificabimur.

Quinquaginta namque & sex annorum lumen oculorum amisit, &c. Sacratum numerum quinquagenarium transierat nec ad sexagenarium, qui perfectionem, propter senarium, in quo omnia, facta sunt significat, per-

& speciosus, unde Græce, consimilis ab ornatu dicitur.

T consummati sunt sermones Tobiae. Et postquam illuminatus est Tobias, vixit annis quadraginta duobus, & vidit filios nepotum suorum. Completis

itaque annis centum duobus, sepultus est honorifice in Ninive. Quinquaginta namque & sex annorum lumen oculorum amisit, sexagenarius vero recepit. Reliquum vero vitæ suæ in gaudio fuit, & cum bono profectu timoris Dei perrexit in pace. In hora autem mortis suæ vocauit ad se Tobiam filium suum, & septem iuvenes filios suos nepotes; dixitque eis, prope erit interitus Ninive. Non enim excidit verbum domini, & fratres nostri, qui dispersi sunt a terra Israel, reuertentur ad eam. Omnis autem deserta terra eius replebitur, & domus Dei, quæ in ea incensa est, iterum reedificabitur, ibique reuertentur omnes timentes Deum. Et relinquent gentes idola sua, & venient in Ierusalem & inhabitabunt in ea, & gaudebunt in ea, omnesque reges terræ adorantes Deum Israel. Audite ergo filii mei patrem vestrum. Servite domino in veritate, & inquitur, ut faciatis, quæ placita sunt illi. Et filijs vestris mandate, ut faciant iustitias & elemosinam, ut sint memores Dei, & benedicant eum in omni tempore in veritate & in tota virtute sua. Nunc ergo filii audite me, & nolite manere hic, sed quacunque die sepelieritis matrem vestram circa me in vno sepulchro, ex eo dirigite gressus vestros, ut exeatis hinc, video enim quia iniquitas eius finem dabit ei. Factum est autem post obitum matris suæ, Tobias abscessit ex Ninive cum uxore sua, & filijs & filiorum filijs, & reuersus est ad soceros suos. Inuenitque eos incolumes in senectute bona, & curam eorum gessit. Et ipse clausit oculos eorum, &

recepto lumine.

Ad dominum.

Per gratiam Dei renatos.

Fortes malignos vingentes.

Qui numerus perfectus est transit a leua in dexteram.

Corpora sanctorum in pace sepulta sunt.

Quasi mortuus mundo vixit Deo.

Quæ speciosa dicitur, mundum significat, qui in numero perfecto & secreto.

Septiformi spiritu repletos.

Multi filij desertæ.

Consulere: alios.

In mundo, qui transit & concupiscentia.

Intentionem cordis.

Reh' n' iustis desideria terrena.

Transgressio mandatorum Dei, quæ ipsius orbis exterminatio & totius humani generis terminabatur.

Ad celestia deducens.

A seculi dilectione.

Ad perpetuæ lucis contemplationem dirigens.

peruenerat. d In hora autem mortis suæ vocauit ad se Tobiam. Tobias, id est, doctores Iudæorum, quide hoc mundo exituri propinquis suis annuntiant, quia mundus ad finem appropinquat, & future vitæ bona in proximo futura.

Tobias abscessit ex Ninive cum uxore sua, & filiis & filiorum, &c. Hoc quotidie facit Christus cum malis relictis ad bonorum corda illustranda conuertitur, quos inuenerit in senectute bona, quia in bonis operibus diu studuerunt, alios autem præterit, qui diu viuentes nec consilio sunt maturi, nec caritatis bonæ actionis venerandi, sed peccatorum onere incurui, unde Esa. Puer centum annorum morietur, & peccator centum annorum maledictus erit, qui. s. diu uiuens animi leuitatē non deserit.

filiorum filijs, v' exemp habentur

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XIII.

Et consummatus hic consequenter ponitur prophetia Tobie tempore mortis sue. Et diuiditur in tres partes, quia primo circa decursus vitæ Tobie senioris ponitur breuis epilogo. Secundo prophetalis exhortatio. In hora autem tertia filialis obsecratio, ibi: Factum est autem. Prima pars patet vsq; ibi. 2. Reliquum vero vitæ. s. spirituali in Deum ordinato. Et cum bo. pro. scilicet, filialis, qui habet charitatem annexam: quia sicut procedebat in aetate, sic proficiebat in charitate, ideo subditur. 3. Perrexit in pa. scilicet, ad limbum patrum sanctorum aduentum Christi expectantium. 4. In hora aut. mor. hic consequenter describitur prophetalis exhortatio cum dicitur. In hora aut. mor. ut verba, quæ de presenti vitæ recedens diceret in cordibus filii sui ac nepotum archius impressa remanerent. 5. Dixitq; eis. prophetice. 6. Prope erit in. Ionas enim propheta prius denuntiauerat Ninive subuersionē, sed quoniam ad verbum eis egerunt penitentiam: ideo subuersio illa fuit dilata, postea vero Ninive reuersi ad vitia consueti, propter quod destructionē eius iterum dixit dominus per Naam prophetā, quæ destructio facta est per Chaldaeos, & hæc destructionis appropinquationē prædixit hic Tobias. Postea vero debellatis Chalæis per Cyrū regem Persarū filius eius Cambyses, qui & Nabu. dicitur esse vinete adhuc patre cepit regnare super regnū Assyriorum in ciuitate Ninive, ut habetur Iud. h. i. ex quo patet, quod hæc ciuitas fuerat interim reedificata. 7. Non e. exci. ver. s. quando est. pphetia prædeterminationis, quæ semper impletur: quia denuntiat futurū prout est in dispositione diuina, quæ est immutabilis, & tali fuit prophetia Naam & Tobie de subuersione Ninive. Quando vero est prophetia cōminationis, quæ denuntiat aliquid futurum.

turum; prout est in causis secundis, scilicet, in meritis & demeritis hominum non semper impletur: eo quod merita & demerita hominum mutantur, & talis fuit prophetia Iona, quæ dixit: Adhuc 40. dies, & Ninive subuertetur. hoc enim exigebant Ninuitarum peccata: quibus penitentibus illa subuersio tunc non fuit subsequuta. 8. Et fr. no. &c. quia omnes, qui captiuati fuerunt in Babylone, habuerunt redeundi licentia, & multi de regno Israel, qui adhuc erant in regno Medorum & Persarū redierunt, de illis vero, qui erant ultra montes Caspios dicitur Iudæi, quod nulli redierunt. 9. Omnis au. deser. ter. hominibus, & animabus. 10. Et do. Dei, &c. r. per Zorobabel & alios de captiuitate Babylonica redeuntes. 11. Ibi. re. o. ti. Illi. n. qui noluerunt reuerti de Babylone, ibi fuerunt detenti, filiorum quos genuerunt, et possessionum quas acquirerant amore, sicut dicitur Iud. i. 12. Et c. quia plures de Gentilibus relictis idolis suis reuerunt in Ierusalem cum redeuntes de Babylone; ista tamen prophetia per prædicationē apostolorum multo perfectius fuit impleta, & de hac vitæ Tobias principaliter loquitur, ideo subditur. 13. Erg. &c. r. t. quibus multi reges gaudent in ecclesia iugo Christi submittentis colla sua, & plenius implebitur in fine mundi, quando post persecutionē Antichristi omnes generaliter conuertentur ad Christum, qui est rex omnium fidelium nomine Israelis designatorum. Cetera patet ex dictis. 14. Fa. est. au. hic consequenter describitur finalis obsecratio, cum dicitur. 15. Post o. &c. ex Ni. sicut præcepit ei pater usque ibi. 16. Et cu. e. g. nā erant parentes sui ratione uxoris sue, quæ cum eo erat vna caro. 17. Et ip. cl. o. Mos enim tunc erat & adhuc est in pluribus terris, quod oculi mortuorum claudunt per amicos propinquos, per hoc signantes, quod obdormiat in domino. Cetera patet vsq; ibi.

MORALITER.

Et consummatus, loquendo de consummatione gloriæ. Et postquam il. Numerus quadragenarius significat penitentiam & vitæ sanctitatem, eo quod Moses, & Elias, & Christus leguntur ieiunasse quadraginta diebus, & quadraginta noctibus. Per

Per hoc ergo, quod Tobias post suam illuminationem vixit annis 40. signatur, quod si aliquis propria fragilitate vel diaboli procreatione priuatus fuerit lumine gratiæ & iterum illuminatus diuino munere, det de cætero in pacia & sanctitate viuere, & sic dies suos feliciter consummare, quod nobis concedat, &c.

A Sepelierunt. Sepultura Tobia finem mundi de signat, quo dominus noster cum corpore suo, quod est ecclesia in requiem intrat angelis de societate hominum congratulantibus, & singulos per diuersas mansiones pro meritum qualitate collocantibus.

^a De qua dicitur: Tu hereditabis in omnibus gentibus

omnem hereditatem domus Raguelis ipse percipit, uideatque quintam generationem filiosque filiorum suorum.

Et completis annis nonaginta & nouem in timore domini cum gaudio sepelie-

runt eum. Omnis autem cognatio eius, & om-

^a Una generatio per totum orbem quaerentium Deum de qua dicitur. Generatio re bene. ^b Quae uita melior, quae conuersatio sanctior, quam in gloria Dei manere perpetuo.

nis generatio eius in bona uita, & in sancta conuersatione permansit; ita ut accepti essent tam

^a Angelis quorum numero sumus sociandi, & in perpetuum superna societate copulandi.

Deo quam hominibus, & cunctis habitantibus in terra.

^a Beati uites, quoniam ipsi possidebunt terram. Et: Credo uideri bona domini in terra uiuentium.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Cum gau. te. propter finem eius optimū. Cetera patent usque ibi.
2 Ut ac. cf. sicut dicitur de beato Sebastiano. Decebat enim, ut quem Deus

Deus tanta persuderat gratia ab omnibus amaretur, & hoc cedit ad honorem Dei qui dat gratiam, & gloriam. Cui est honor & gloria in secula seculorum. Amen.

PROLOGVS HIERONYMI In Librum Iudith.

Pud Hebraeos liber Iudith inter hagiographa legitur, cuius autoritas ad roboranda illa quae in contentione ueniunt, minus idonea iudicatur.

Chaldaeus tamen sermone conscriptus, inter historias computatur. Sed quia hunc librum synodus Nicæna in numero sanctarum scripturarum legitur computasse, acquiesci postulationi uestra, imò exactioni, & seposi-

sepositis occupationibus quibus uehementer arctabar, huic unam lucubratiunculam dedi, magis sensum è sensu, quam ex uerbo uerbum transferens. Multorum codicum uarietatem uiciosissimam amputaui, sola ea quae intelligentia integra in uerbis Chaldaeis inuenire potui, Latinis expressi. Accipite Iudith uiduam, castitatis exemplum, & triumphali laude perpetuis eam preconijs declarate. Hanc enim non solum feminis, sed & uiris imitabilem dedit, qui castitatis eius remunerator uirtutem talem ei tribuit, ut inuictum omnibus hominibus uinceret, & insuperabilem superaret.

Castio.
reg. Assy-
rii. & Me-
dorum
supra

R A B. Quæritur quo tempore quibusue regibus historia Iudith fuerit. ob hoc præcipue, quia reges qui ibi erant notati Arphaxat & Nabuchodonosor, apud historias Assyriorum & Medorum in ordine regum non reperiuntur. Apud Assyrios enim rex primus magni nominis Ninus fuit, qui in regione Assyriorum Ninum condidit, quam Niniue uocant Hebraei, hic post gentes plurimas Zoroastem Bactrianorum regem, qui primus magicas inuenisse artes dicitur bello cecidit, & ipse decessit. Cui succedens uxor Semiramis totius Asiae regna tenuit, Babyoniam instaurauit, caputque Assyrii regni instituit, quod diu inconcussa potentia stetit. Sed cum Arbaeus qui & Zarbates præfectus Medorum natione Meditis Sardanapalum regem suum Babylo尼亚 interfecit, regni nomen & summam in Medos transtulit. Ita Nini & Babylo尼亚 regnum in Medos translatum, quando apud Latinos Prochas pater Amulij & Numitoris, auus autem Rehae Syluia matris Romuli regnare cepit. Partem autem regni tenuere Chaldaei, qui Babylo尼亚 contra Medos sibi uendicauerunt: cuius potestas apud Medos, proprietatis fuit apud Chaldaeos. Chaldaei autem propter antiquam urbis dignitatem non illam suam, sed se illius maluerunt dicere: unde Nabuc. & ceteri usque ad Cyrum quamuis uiribus potentes & nomine clari legantur, in numero regum non habentur illustrium. Eo autem tempore quo Azarias qui & Ozias, super duas tribus in Ierusalé regnabat, & Ieroboam filius Joias super x. tribus in Samaria. regnum Assyriorum per Arbaeum est destructum atque ad Medos translatum, & interrim sine principibus res agebatur. usque ad Deiocum regem Medorum, qui & Bathanam condidit ciuitatem. In medio autem

tempore Chaldaei præualebant. Denique Theglathphalnasar & Salmanasar & Sennacherib reges Assyriorum in idem temporibus Iudaeos vastauerunt atque captiuauerunt antequam Deiocus apud Medos regnaret, postea autem Nabuc. Iero solymam vastauit. Inuenimus tamen inter Arbaeum & Deiocum aliquorum regum Medorum introducta in chronicis nomina, ubi refertur post Arbaeum 28. annis regnate Sofarum annis triginta in Medis regnasse: post eum Medorum annis xl. cui successit Calduceas annis 32. illi Deiocus 54. post eum regnauit Phraortes annis 20. deinde Cyaxares siue Diocles annis 33. qui moriens imperium Astiyagi dedit, quem Cyrus rex Persarum ipsius ex filia nepos regno priuauit, ac regnum Medorum in Persas transtulit, qui Babylo尼亚 vastauit, occidens Balthasar abnepotem Nabuc. regis Babylo尼亚, iuuante Dario (ut testatur Iosephus) propinquo suo Astiyagi filio annos ætatis 64. habente. His regum successionebus cognitis diligens lector facilius indagabit, cui prædictorum regum maxime conueniat ordo narrationis. Sed Eusebius in chronicis suis asserit Cambysem filium Cyri, qui post patrem 30. annis regnantem 8. annis in Perside regnauit ab Hebraeis Nabuc. uocari, sub quo Iudith historia scripta sit. Sed quia ista historia dicit Arphaxat regem Medorum non inuenio, quomodo, regnum Assyriorum a Medis vastatum atque destructum rursus ipsis Medis præualuerit, si Cambyses Nabuc. intelligitur. nisi forte dicatur quod Cambyses qui gentes finitimas impugnasse, & Aegyptum superasse dicitur, cum regnum Assyriorum atque Persarum unum esset, aliquem regem nomine Arphaxat in Media repugnantem uicerit, atque suo impetio subiugauerit.

LIBER

CAPVT I.

In Synepfi.

Arphaxat. & Achanaf. Liber Iudith vocatur iste liber ob eam causam quod historia de Iudith continet, quomodo per illam Deus filios & populum Israel ab Holoferne iopugnatos & obfesses liberauerit: Holofernem vero percussit.

Hom. 27. in Num.

Origen. Cum recitatur talis aliqua dummarum voluminum lectio, in qua non videatur aliquid obfcurum, simplices libenter accipiunt, ut est libellus Hester, aut Iudith, vel etiam Tobias, aut mandata Sapientie.

Hom. 9. in li. Iudith.

Idem. Quid ergo illam magnificam, & omnium fecundatam nobilissimam memorem Iudith? Que iam perditis penes rebus non dubitauit sola succurrere, seque suam; caput immatissimum Holofernis neci sola subiicere, & processit ad bellum, non in armis, neque in equis bellicis, aut subsidijs militibus freta, sed virtute animi, & confidentia fidei, consilio simul & audacia hostem peremit, & quam viri perdididerant, femina reddidit libertatem patrie.

In Chronic.

Euseb. Cambysem aiunt ab Hebraeis & Nabuchodonosor vocari, sub quo Iudith historia conscribitur.

Lib. 18. ciuit. cap. 26.

Augul. Cyrus rex Persarum quinquaginta millia hominum Iudeorum ad instaurandum templum regredi fecit ex captiuitate. A quibus prima tantum crepta fundamenta, & altare constructum est. Incursantibus autem hostibus nequaquam progredi edificando valuerunt, dilatatumque opus est vsque ad Darium. Per idem tempus etiam illa sunt gesta, quae conscripra sunt in libro Iudith.

Li. 2. de doct. Chrit. ca. 8.

Idem. Totus cano scripturarum his libris continetur, quinq; Moyseos,

Moyseos, & vno libro Iesu Nave, vno Iudicum & Iob, Tobias, & Hester, & Iudith, &c. In quibus libris diuina continetur historia? In septemdecim. Geneseos, Exod. Leuit. Num. &c. adiungunt plures, Paralip. Iob, Esdras, Iudith, Hester, Machabaeorum 2.

Li. 1. de pe. diuina leg. cap. 3.

Alex. primus. Si Trinitas non est, cur etiam Iudith orando dixit: Domine, domine Deus omnium virtutum, respice in orationem meam?

Epist. 1.

LIBER IVDITH.

CAPVT I.

Superbi enim super omnes esse cupiunt.

Arphaxat itaque rex Medorum subiugauerat multas gentes imperio suo: & ipse edificauit ciuitatem potentissimam, quam appellauit Ecbatanis. ex lapidibus quadratis & sectis fecit muros eius in altitudine cubitorum septuaginta, & in latitudine cubitorum triginta. Turres vero eius posuit in altitudine cubitorum centum. Per quadrum vero eorum latus utrunque vicenorum pedum spatio tendebatur, & posuitque portas eius in altitudine turrium. Et gloriabatur quasi potens in potentia exercitus sui, & in gloria quam

Quo tempore historia Iudith prae notatur.

Amplificauit, Deocus enim condidit.

Fortitudo.

Stabilibus, omne enim quadratum est stabile. b Pulchritudo in longitudine. Lxx. enim omne quadratum stabile, ut fortis, ut pulchra, ut inexcugnabilis esset.

Magnitudo.

Ex hoc opere.

Nos Dei a quo omnis potestas.

Non v. re. quia solus Deus est sicut solus bonus.

Quam appellauit.

Quae Mediae prouinciae metropolis est, quam Deocus Medorum rex condidit, sed Arphaxat mirabiliter amplificauit, sicut Daniel propheta, secundum Iosephum sub Dario rege in eadem ciuitate Mediae mausoleum valde praclarum constructum mira arte posuit, quod quacunque die cernitur eadem constructum putatur, quia sic pulchritudo noua & materia solida. Ibi usque hodie reges Persarum atque Medorum sepeliuntur, & cui haec cura committitur sacerdos Iudaeus est.

In glo. Hi in curribus, & hi in equis, &c. Sed Deus currum Pharaonis & exercitum eius proiecit in mare: ergo qui gloriatur in domino gloriatur.

Non v. re. quia solus Deus est sicut solus bonus.

Nos Dei a quo omnis potestas.

Quam appellauit.

Quae Mediae prouinciae metropolis est, quam Deocus Medorum rex condidit, sed Arphaxat mirabiliter amplificauit, sicut Daniel propheta, secundum Iosephum sub Dario rege in eadem ciuitate Mediae mausoleum valde praclarum constructum mira arte posuit, quod quacunque die cernitur eadem constructum putatur, quia sic pulchritudo noua & materia solida. Ibi usque hodie reges Persarum atque Medorum sepeliuntur, & cui haec cura committitur sacerdos Iudaeus est.

In glo. Hi in curribus, & hi in equis, &c. Sed Deus currum Pharaonis & exercitum eius proiecit in mare: ergo qui gloriatur in domino gloriatur.

Non v. re. quia solus Deus est sicut solus bonus.

Nos Dei a quo omnis potestas.

Quam appellauit.

Quae Mediae prouinciae metropolis est, quam Deocus Medorum rex condidit, sed Arphaxat mirabiliter amplificauit, sicut Daniel propheta, secundum Iosephum sub Dario rege in eadem ciuitate Mediae mausoleum valde praclarum constructum mira arte posuit, quod quacunque die cernitur eadem constructum putatur, quia sic pulchritudo noua & materia solida. Ibi usque hodie reges Persarum atque Medorum sepeliuntur, & cui haec cura committitur sacerdos Iudaeus est.

In glo. Hi in curribus, & hi in equis, &c. Sed Deus currum Pharaonis & exercitum eius proiecit in mare: ergo qui gloriatur in domino gloriatur.

Non v. re. quia solus Deus est sicut solus bonus.

Nos Dei a quo omnis potestas.

Quam appellauit.

Quae Mediae prouinciae metropolis est, quam Deocus Medorum rex condidit, sed Arphaxat mirabiliter amplificauit, sicut Daniel propheta, secundum Iosephum sub Dario rege in eadem ciuitate Mediae mausoleum valde praclarum constructum mira arte posuit, quod quacunque die cernitur eadem constructum putatur, quia sic pulchritudo noua & materia solida. Ibi usque hodie reges Persarum atque Medorum sepeliuntur, & cui haec cura committitur sacerdos Iudaeus est.

In glo. Hi in curribus, & hi in equis, &c. Sed Deus currum Pharaonis & exercitum eius proiecit in mare: ergo qui gloriatur in domino gloriatur.

Non v. re. quia solus Deus est sicut solus bonus.

Nos Dei a quo omnis potestas.

Quam appellauit.

Quae Mediae prouinciae metropolis est, quam Deocus Medorum rex condidit, sed Arphaxat mirabiliter amplificauit, sicut Daniel propheta, secundum Iosephum sub Dario rege in eadem ciuitate Mediae mausoleum valde praclarum constructum mira arte posuit, quod quacunque die cernitur eadem constructum putatur, quia sic pulchritudo noua & materia solida. Ibi usque hodie reges Persarum atque Medorum sepeliuntur, & cui haec cura committitur sacerdos Iudaeus est.

In glo. Hi in curribus, & hi in equis, &c. Sed Deus currum Pharaonis & exercitum eius proiecit in mare: ergo qui gloriatur in domino gloriatur.

Non v. re. quia solus Deus est sicut solus bonus.

Nos Dei a quo omnis potestas.

Quam appellauit.

Quae Mediae prouinciae metropolis est, quam Deocus Medorum rex condidit, sed Arphaxat mirabiliter amplificauit, sicut Daniel propheta, secundum Iosephum sub Dario rege in eadem ciuitate Mediae mausoleum valde praclarum constructum mira arte posuit, quod quacunque die cernitur eadem constructum putatur, quia sic pulchritudo noua & materia solida. Ibi usque hodie reges Persarum atque Medorum sepeliuntur, & cui haec cura committitur sacerdos Iudaeus est.

In Cam- F

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. I.

Arphaxat itaque. Post historias Susanna, Belis, et draconis quae conigerunt captiuitatis tempore, ut supra dictum est sequitur historia libri Iudith, quae contigit tempore Cambyfis filii Cyri secundum historiographos, & lectores nostros, de quo constat quod regnauit post patrem, & per consequens post captiuitatis Babylonicam relaxationem. nam Cyrus dedit libertatem Hebraeis red. un. li. in hoc igitur lib. describitur liberatio Israel a persecutione Holofernis. Et diuiditur in tres partes: nam primo describitur huius persecutionis occasio, secundo ipsa persecutio. ca. 5. tertio populi liberationis cap. 8. Prima adhuc in duas, quia primo ponitur occasio persecutionis multarum gentium generaliter, secundo filiorum Israel specialiter 3. cap. Circa primum ponitur duplex occasio. secunda ibi. Tunc exaltatum est. Circa primum sciendum, quod regnum Assyriorum incepit ab antiquo Belo, cuius filius Niinus condidit Ninuem ciuitatem magnam ex nomine suo appellans eam, & hoc imperium durauit vsque ad Sardanapalum inclusiue, quem interfecit Arbatus praefectus Medorum, & regnauit pro eo, & translulit regnum ad Medos. & sic permansit vsque ad Astyagem, ex cuius filia ortus fuit Cyrus rex Persarum, qui iuuante Dario auunculo suo uicit Balthasar regem Babylonis. Dan. 5. & mortuo Dario tenuit monarchiam. cui successit Cambyfes filius eius, qui alio nomine dictus est Nabuc. secundus, quia sicut primus templum destruxit sic iste reedificationem eius impedit, ut dictum est 1. Esd. 4. hic autem Cambyfes adhuc uiuente patre regnauit. super Assyrios in Ninive, post mortem vero patris uoluit monarchiam tenere, sed cecidit quidam Medus Arphaxat nomine uoluit apud Medos regnare, propter quod inter ipsum

Cambysem dissensio fuit orta, quae fuit sequentium occasio prima. Circa quam primo ponitur huius Arphaxat eleuatio, secundo eius debellatio. ibi: Anno igitur xij. Circa primum dicitur.

- 1 Arphaxat itaque. uolens regnare per uolentiam.
- 2 Subiugare mul. gen. per bellatores sibi adherentes.
- 3 Et ipse uidi. ad munimentum sui contra Cambysem.
- 4 Quam appel. quod nomen interpretatur solenne mandatum, eo quod ad eius edificium gentes sibi subiectas compulit per solenne mandatum, & quia fecit eam metropolim, & sic ex ea deriuabantur mandata regis ad alia loca.
- 5 Ex lapidibus quadratis. ad ciuitatis fortitudinem.
- 6 Et sectis. ad eius pulchritudinem.
- 7 In altitudine cubitorum. in quo apparet fortitudo ciuitatis maxima.
- 8 Turres vero eius. quae erant dispositae per murum.
- 9 Posuit in al. & sic excedebant altitudinem murorum triginta cubitis.
- 10 Per quadrum vero. Erant autem istae turres quadratae ad angulos aequales, & plera murum ciuitatis protendebantur extra per spatium viginti pedum, & tantum ex opposito intramurum.
- 11 Posuitque por. eius. idest, ciuitatis.
- 12 In alti. tur. idest, iuxta turrium altitudinem. Ex utraque enim parte cuiuslibet portae erant turres edificatee aliores ceteris turribus, ad facilius prohibendum accessum ad portas.
- 13 Et gloriabatur quasi potens. singulariter.
- 14 In potentia exer. sui. idest, bellatorum suorum.
- 15 Et in glo. idest, currum suorum; nam antiquitus in curribus pugnant, ut habetur in libris Iosue, Iudicum, & etiam Regum.

Anno

MORALITER.

Arphaxat itaque rex. Per illum qui multas gentes superauerat, & ciuitatem fortem edificauerat, & de hoc gloriabatur hoc

hoc attribuens propriae potestati: propter quod debellatus fuit a Nabuchodonosor rege, sicut subditur:

A *In cam.ma.* Nominibus locorum notantur regiones gentium. Sicut enim cosmographi scribunt, a flumine Indo qui est ab Oriente vsq; Tigrim qui ab occasu hae regiones sunt, Arachosia, Parthia, Assyria, Persia, & Media, & montuosae, & asperae. A septentrione hnt Caucasum montem. A meridie mare rubrum & sinum Persicum.

In medio sui flumina praecipua Idaspem & Ardinum. In his enim sunt gentes xxij. sed generaliter dicitur Parthia. saepe & Media a Tigri vsq; Euphrate. Mesopotamia est incipiens a septentrione inter montem Taurum & Caucasum: cui a meridie succedit Babylonia, deinde Chaldea, nouissimè Arabia, q̄ inter Persicum & Arabicum, angusto terrae tractu orientem versus extendit. In his sunt gentes xxij. Sicq; factum est, vt duo potentissima regna inter se condigentia plurimas gentes ex confinij coparent, & demum victorias ad Chaldaeos, vel Assyrios concesserint.

B *Tunc exal.* Cum diabolus perditorum multitudinē suae uoluntati subijcit, eleuatur cor eius, propriae illud assignans uirtuti, nō diuinę p̄missioni, & eo magis ardescit ad plurimorum perditio-

C *perditorum destructionem* quo se uideret quibusdam praualere per prauam suggestionem. vnde sequitur.

D *perditorum destructionem* quo se uideret quibusdam praualere per prauam suggestionem. vnde sequitur.

C *Et misit ad.* Diabolus per diuersas prouincias legatos mittit cuius turbam malignorum spirituum ad seducendas gentes partotum orbē dispergit, nec patet dignitati, nec honori, oēs

^a Non Dei. Sunt enim quadrigae Dei, de quibus Can. 5. d. Anima mea turbauit me propter quadrigas Aminadab, & alibi. ^b Quadrigae Salomonis 3. Reg. 10. d.

^a Quia alij Cambysem putant, diabolus.

^b Fortis armatus cui lodit atrium.

1 drigarum suarum. Anno igitur duodecimo regni sui Nabuchodonosor rex Assyriorum, qui regnauit in Ninive ciuitate magna, pugnauit contra Arphaxat, & obtinuit eum in campo magno, qui appellatur Ragau circa Euphraten, & Tigrim, & Iadafon in campo Erioch regis Elicorum. Tunc exaltatum est regnum Nabuchodonosor, & cor eius eleuatum est, & misit ad omnes qui habitabant in Cilicia, & Damasco, & Libano, & ad gentes quae sunt in Carmelo, & Cedar, & inhabitantes Galilaeam, in campo magno Esdrelon, & ad omnes qui erant in Samaria, & trans flumen Iordanem vsque Ierusalem, & omnem terram Iesse quousque perueniatur ad terminos Aethiopiae. Ad hos omnes misit nuntios Nabuchodonosor, rex Assyriorum, qui omnes vno animo contradixerunt, & remiserunt eos uacuos ac sine honore abiecerunt. Tunc indignatus Nabuchodonosor rex ad omnem terram illam, iurauit per thronum & regnum suum quod defenderet se de omnibus regionibus his.

^a Turbam malignorum spirituum.

^a Nuntios. ^b Infecto negotio.

^a Malignus hostis licet superatus ab incepta malitia non desistit sed iterum bellum intendit & totum furoris sui effudit tumultum.

^a Filiorum superbiz. ^b Amatores potentiae & gloriae.

^a Nuntios. ^b Infecto negotio.

^a Malignus hostis licet superatus ab incepta malitia non desistit sed iterum bellum intendit & totum furoris sui effudit tumultum.

^a Filiorum superbiz. ^b Amatores potentiae & gloriae.

^a Nuntios. ^b Infecto negotio.

^a Malignus hostis licet superatus ab incepta malitia non desistit sed iterum bellum intendit & totum furoris sui effudit tumultum.

^a Filiorum superbiz. ^b Amatores potentiae & gloriae.

^a Nuntios. ^b Infecto negotio.

^a Malignus hostis licet superatus ab incepta malitia non desistit sed iterum bellum intendit & totum furoris sui effudit tumultum.

^a Filiorum superbiz. ^b Amatores potentiae & gloriae.

^a Nuntios. ^b Infecto negotio.

ad gehennam trahere cupit, & facere filios perditionis, fideles quoque esse securos non patitur: qui per Ierusalem & Iordanis nomen significantur, nec satis est ei ethnici eos absorbere, nisi etiam Christianos possit deuorare. vñ Iob.

Abserbebit flumina, & non mirabitur, & habet fiduciam quod influat Iordanis in os eius. Et iterum: Esce eius electus. sed quamuis multos superet a multis contemnitur. vnde: Omnes vno animo contra. &c.

Abac. 1. d.

Iob. 49. c.

E

Abac. 1. d.

Iob. 49. c.

E

Abac. 1. d.

Iob. 49. c.

E

Abac. 1. d.

Iob. 49. c.

E

Abac. 1. d.

Iob. 49. c.

E

Abac. 1. d.

Iob. 49. c.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Anno igitur. Hic consequenter describitur huius Arphaxat debellatio, cui dicitur: Anno igitur duodecimo regni sui Nabu. Hic annus duodecimus nō refertur ad tempus regni Arphaxat, sed ad tempus regni Cambyfis, qui dicitur hic Nabuchodonosor ratione supradicta, sicut patet in principio c. 2. Sed contra hoc videtur, quia Cambyfes regnauit tantum octo annis, sicut dixi supra in epistola Ieremie & in Daniele, & pluribus alijs locis, Dicendum quod ibi numerantur tantum anni, quibus regnauit post mortem patris, hoc autem incipit numeratio a tempore quo cepit regnare super Assyrios in Ninive uiuente adhuc patre.

2 Pugnauit contra Arphaxat. id est, totaliter debellauit.

3 In campo. & sic erat locus aptus ad capiendū tantos exercitus.

4 Circa Euphratem. iuxta & sicut Tobias vsq; dicitur: Sed quacumque die sepelietis matrem, circa me, id est, iuxta me.

5 In campo. Erat autem iste quidam regulus, in cuius terra conuenerunt duo reges magni ad pugnam.

6 Tunc exal. Hic consequenter ponitur generalis persecutionis occasio secunda. & secundo subditur persecutio ipsa c. 2. Circa primum dicitur: Tunc exal. est re. ex illa notabili victoria.

7 Et cor eius ele. in superbiam: propter quod uoluit dilatare suam potentiam, ideo subditur.

Diuisio.

Et

MORALITER.

1 Anno igitur. Significatur q̄ qui plures tentationes diaboli superauit, & etiā edificium bonorum operū se cit, de quibus tamen instigante diabolo p̄ superbiā intumescit, & sic a diabolo q̄ per Nabuchodonosor significatur debellatur, & sic victoria qua tentationes diaboli prius superauerat vertit in ludum, sicut dicit 2. Reg. 19. a. Et versa est victoria in die illa in ludum. vnde dicit Bernardus sup Missus est. Quid dicis virgo superba? Expedi tibi magis virginē, nō esse, q̄ de uirginitate inolescere. Et Lucę vii. c. dicit saluator de Pharisaeo de suis opib⁹ gloriante, & Publicano sua peccata confitente: Descendit hic iustificatus ab illo. id est, publicanus, magis quam Pharisaeus.

6 Tunc exal. est re. Quia diabolus magis gloriatur de derelictione vnus qui multa fecerat bona, quā multorum medio criter uiuentium. Vnde refert Grego. 3 dialogorū, quod quidam Iudeus de partibus Campanie ibat Romam, qui ad Fundanum ciuium perueniens & nox superueniret, intrauit quoddam templum Apollinis, non habens locum aliū ad declinandū, qui pertumescens licet fidem Christi non haberet, signo

tamen

8 Et mi. q̄ est metropolis Syrię. Es. 6. b. Caput Syrię Damascus.

9 Et Libano, & ad gentes. qui est in confinio terrae sanctae, &c.

10 Quousque per. qui sunt in occidentalis parte. uolebat enim dilatare suam monarchiam ab Oriente vsque ad Occidentem.

11 Ad hos om. mi. vt se subicerent illi uoluntarie.

12 Qui omnes vno. nolentes ei subici. Sed contra hoc videtur q̄ habetur 1. Es. 4. f. q̄ habitantes in Samaria, erant nati de regno Assyriorum, & obediētes illi regi, hic autem inter ciuitates rebellantes ponit Samaria. Propter hoc & multa alia quae nō uidentur scripturis canonicis bene consonare, liber iste apud Hebraeos habet tanquam omnino apocryphus. Potest tñ ad hoc dici, q̄ Samaria aliquando accipitur stricte pro ciuitate illa quae fuit metropolis in regno decē tribuum, & locis ei propinquis, in quibus habitabant Gētilēs dī. Aliquādo magis large p̄ toto regno decē tribuum, eo q̄ illa ciuitas erat metropolis, & sic accipitur hic: q̄ in partibus a ciuitate remotis uedierunt aliqui fugitiui de Israhel ibidem habitantes, scilicet in Samaria extenso nomine dicitur.

13 Remi. eos. muneribus, & tributis. **14** Tunc. quia p̄ superbiam putabant oēs gentes illas eius obedire mādāt sine contradictione.

15 Iurauit per thronum. ad maiorem assertionem.

16 Quod defen. minus dīcēdo plus signat. Quod defenderet se. i. inuaderet omnes regiones illas & est quaedam figura q̄ hōr. te. uocatur

tamen crucis se munuit. media uero nocte pugil tacens udit turbam malorum spirituum vni principali obsequentiū. Et cū inquireret qd mali singuli fecissent, vnus in medio p̄liit, dicens se Andream Fundanę ciuitatis episcopū de quadā sanctimoniali in suo episcopatu manente intantū tentasse, quod de ipsa turpia cogitaret, & uespere praecedenti ad hoc eum induxisse, quod blandiens eā in tergo palma percusserrat: & tunc ille malignus qui praegerat incepit eū laudare, & dicere quod perficeret quod inceperat, nam ex hoc inter ceteros palmam uictorie obtineret.

8 Et mi. ad omnes qui. Quia quando malignus spiritus aliquē sanctitatis excellētie deiecit, sperat multos alios sibi subicere. propter quod de ipso dicitur Iob. xl. c. Absorbebit flumina & non mirabitur, & habet fiduciam quod influat Iordanis in os eius.

12 Qui omne vno animo. Multi. n. sunt boni qui resistunt de motu, & possunt omnes dici per figuram hyperbole. sicut aliquando dicitur, tota ciuitas vadit ad tale spectaculum, ad designandum multitudinem euentium, licet aliquando non sit quinta vel sexta pars ciuitatis.

Es. 6. b. Mat. 4. d. F

CAP.

A

CAPVT II.

Anno terciodecimo Nabuchodonosor regis, vicesima & secunda die mensis primi factum est verbum in domo Nabuchodonosor regis Assyriorum, vt defenderet

^a Demones qui minoribus prestant, in quibus consilio & quibus secreta committit.

se. Vocauitque omnes maiores natu, omnesque duces & bellatores suos, & habuit cum eis mysterium consilij sui. Dixitque cogitationem suam in eo esse, vt omnem terram subingaret imperio. Quod dictum cum placuisset omnibus, vocauit Nabuchodonosor rex Holofernem principem militiae suae, & dixit ei. Egredere aduersus omne regnum occidentis, & contra eos precipue qui contempserunt imperium meum.

^a Secretum. ^f Apertum.

^a Quoniam bonos quam malos. ^b Super peccata tuam gauderis & terram comedes.

B

CAPVT II.

Anno tertio. Sequitur. Tunc Holofer. Holofernes ille princeps gentium, qui ecclesiam persecutus fuit significat, aut Antichristum perditionis filium, in quem totus Sathanas introibit, vt faciat quae non fecerunt patres sui, & Deum patrum suorum non reputabit, qui aduer-

tuus vlli regno, oemque urbem munitam subiugabis mihi. Tunc Holofernes vocauit duces, &

^a Quia persecutionem magnam excitabit in iudeis Antichristus in vniuerso mundo. ^f Erunt enim tunc persecutio, qualis nec ante fuit nec erit.

11

† Exec 9. b.

C

NICOLAUS DE LYRA. CAP. II.

Anno tertio. Positis occasiomb. persecutionis gentium multarum. hic consequenter describitur persecutio ipsarum. Et diuidit in duas partes, quia primo ponit hanc per se cutio. secundo multorum humiliatio. ca. 3. Prima adhuc in duas. quia primo ponitur dispositio exercitus. secundo ipsius progressus, ibi: Et profectus est. Prima adhuc in duas: quia primo ponit praecipuum regis. secundo obedientia ducis, ibi: Tunc Holofernes. Circa primam notatur tempus, cum dicitur: 1 Anno tertio. ex hoc patet verum quod praedictum est. scilicet, quod annus 12. erat regni Nabuchodonosor, nam anno 12. habuit victoriam, ex qua eleuatus misit nuntios ad dilatandam suam potentiam, quibus repullis posuit se anno 13. ad hoc obtinendum per violentiam. 2 Vicesima &. qui est Martius apud Hebraeos sicut plenius declarauimus Gen. 7. & Exo. 12. finis aut huius mensis in quo est principium veris, est tempus aptum ad disponendum de bellis, maxime in terris calidis, cuiusmodi sunt praenominatae. 3 Factum est ver. i. diuulgatum. 4 Et factum est. Exponatur vt supra. 5 Vocauitque ad se. vt melius fieret persecutio negotij inchoati de eorum sensu. 6 Et haec. i. secretum. 7 Consilij sui. tractando cum eis de hoc quod cogitauerat. Cetera patent vsque ibi: 8 Vocauit Nabuchodonosor vt rex ad custodiam regni remaneret, & Holofernes ad eius dilationem procederet. 9 Egredere ad om. Omnes enim terra supradictae erant ad plagam occidentalem respectu regni Assyriorum. 10 Et contra eos pra. Licet enim oes renuissent dare tributum, aliqui tamen fecerant specialem contemptum, euerendo nuntios Nabuchodonosor sine honore, vt praedictum est, scilicet cum vituperio, quia minus dicendo plus signat.

Diuisio.

Tunc

MORALITER.

1 Anno terciodecimo Nabuchodonosor. Sequitur. 5 Vocauitque omnes. Secundum quod dicit Dionysius. naturalia remanere aut in demonibus integra, propter quod inter eos sunt aliqui maiores alijs sub vno principe tenebrarum, qui figuratur per Nabuchodonosor vt praedictum est, qui alios incitat ad malefaciendum, & similiter alij faciunt sibi subiectis, sicut

^a Plerosque qui firmitatem fidei & virtutum excellentiam habere videntur. D
12 magistratus, virtutis Assyriorum, & dinumerauit viros in expeditione, sicut praecipit ei rex, centum viginti millia peditum pugnatorum, & equites, & sagittarios duodecim millia. Omnemque expeditionem suam fecit perire in multitudine innumerabilium camelorum, cum his quae exercitibus sufficerent copiose bouum quoque armenta, gregesque ouium, quorum non erat numerus.

17 Frumentum ex omni Syria in transitu suo parari constituit. Aurum vero & argentum de domo regis assumpsit multum nimis. Et profectus est ipse & omnis exercitus, cum quadrigis & equitibus & sagittarijs, qui cooperuerunt faciem terrae sicut locustae Cuique pertransisset fines Assyriorum, venit ad magnos montes Ange, qui sunt a sinistro Ciliciae, ascenditque omnia castella eorum, & obtinuit omnem munitionem. Effregit autem ciuita-

aduersus omnia regna confurget, & veniet in multitudinem magna, vt conterat & interficiat: & tabernaculum suum super motem inelytum & sanctum ponat, vbi diuinitus constitutus corruet. haec est bestia cui iuxta Apocal. draco virtutem suam, & potentiam dabit, vt omnes adorent draconem, qui bestiae talem dedit potestatem.

^c Cum pertran. Rabanus. Per diuersas prouincias, & nomina locorum, quae in historia continentur, personarum distinctiones & graduu, & dignitatu designantur, ex quibus diabolus vendicat sibi aliquam partem, nec pugnae formidat difficultatem, sed gradis potestatis grande ceutat efficere ruina.

Pre.

11 Tunc Holofernes. Hic consequenter ponitur obedientia ducis, cum dicitur: Tunc Holofernes. id est, illos qui essent necessarii ad regimen exercitus sub eo. 12 Et dinumerauit. vt in expe. pro tanto negotio necessarios. 13 Centum viginti. Nam in peditibus consistit robur exercitus, vt dicit Vegetius lib. de re militari. 14 Equites. Equites enim tunc pugnabant sagittando, & maxime in aggressu belli, sicut modo faciunt Tartari habitantes in partibus illis. 15 Omnemque expeditionem. id est, illos qui prouidebant necessaria exercitui. ideo subditur. 16 Cum his. Nam in castris magis timenda est fames quam gladius, vt dicit Vegetius lib. de re militari. 17 Frumentum ex om. id est, ex locis Syriae magis abundantibus. 18 In transitu suo. id est, deduci ad loca per quae debebat transire. 19 Aurum vero & arg. ad soluendum bellatorum stipendia. 20 Et profectus est. Descripto exercitus apparatu, hic consequenter describitur eius progressus, cum dicitur: Et profectus est ipse & omnis exercitus. portantibus tentoria, machinas, & alia exercitus necessaria. 21 Qui cooperuerunt. Hyperbole est ad exprimendum magnam populi multitudinem. 22 Cuique pertransisset fines. vbi erat inuadendum. 23 Ascenditque om. ita quod fortitudo situs non poterat eos defendere contra eum. 24 Effregit autem. i. famosissimam noie Melothi. ad quam conueniebant mercatores de diuersis partibus orbis, & sic eius fama deportabatur ad partes remotas. Aliqui libri hnt, optimatissimam. i. optimam: & redit in eadem iniam: ex hoc entat quod erat optima frequentabatur a mercatoribus diuersis.

cut dictum est capitulo precedenti. † Bouum quoque. Per ista significantur illa de quibus demones vtuntur ad homines sibi subiendum. 23 Ascenditque om. Per quae significantur doctores & prelati, qui debent alijs esse loca refugij, quos diabolus quare principaliter subuertere. 24 Effregit autem ciuitatem opi. id est, famosissimam, per quam intelligi

A Prædavitq; om. Scientiæ utilitatem auferens, & cetera quibus seruire debuerant Deo, & in usum seruitij sui cõuertens resistentes occidit in ore gladij, quia quos flectere ad cõsentium nequit, corporaliter occidit.

B August. Nõ sufficit mortalitatis eloquentia iustorum omnium orationes eximias atque triumphos grauidasq; refert virtutes, quas omnipotens Deus dedit eis quibus solet conferre victoriam, qui viros ac feminas vigere permisit, qui & flammam camini refrigerio dispersit, & insidiosos exercitus capite sublato nudauit. Nam cum Holofernes ille filiorum Israel, imo sui capitis inimicum

ciuitatem + opinatissimam Melothi, prædauitq; omnes filios Tharsis & filios Ismahel, qui erant cõtra faciem deserti, & austrum terræ Chellon. Et transiit Euphratem, & venit in Mesopotamiam, & fregit omnes ciuitates excelsas, quæ erant ibi a torrente Mábræ vsquequo perueniatur ad mare, & occupauit terminos eius a Cilicia vsque ad fines Iapheth, qui sunt ad austrum. Abduxitq; omnes filios Madian, & prædauit oem locuplerationem eorum oesq; resistentes sibi occidit in ore gladij. Et post hoc descendit in campos Damasci in diebus messis, & succendit oia fata, omnesq; arbores, & vineas fecit incidi, et cecidit timor illius sup omnes inhabitantes terram.

inimicus, exterarum gentium sibi ius vèdicaret, atq; obsidione, armis, ignibus quoq; pugnaret, necnõ & multarum gentium campos canis messibus oneratos, in cinerem pascetõs anima cõuerteret: Iudith sanctissima (cuius precibus paruit celum) orationis arte arma victoricia fabricauit, quibus aduersa confingeret, & pauescentes viros femina vindicaret. **E** Descendit in campos. Damascus potus sanguinis interpretat, in qua principes gentium exprimentur, qui sicutiunt sanguinem fidelium: maxime in tempore messis, id est, in cõsummatione seculi debacchante per latitudinem orbis furore Antichristi. **F**

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et filios Isma. antiqui libri habent: Et filios Ismahel, &c. & est verior litera, quia Agareni descendentes ab Ismahel habitabant tunc in deserto. **2** Et transiit Euphratem. Qui est vnus de quatuor fluminibus Paradisi, Gen. 2.

Vsq

3 Vsquequo perueniatur. scilicet, mediterraneum. **4** Abduxit om. i. homines Madian tas ad augmentum sui exercitus. **5** Et post hoc. ut magis possit habitatoribus nocere. Ideo subditur. Et succendit omnia fata, omnesq; arbores, &c. **6** Et cecidit timor. propter crebras illius victorias, & crudelitates magnas.

MORALITER.

+ intelligi potest Ierusalem ab antiquis temporibus famosissima. a qua catholicos eiecit: & ibi Saracenos collocauit, & succendit oia fata, & omnes arbores, &c. Per incendiũ factorum tollitur sementis, & per cõsequens spes renouationis baldorum, & per abscisionem arborum & vinearum, spes renouationis fructuum & vinorum & ideo per hæc significatur spes renouationis ad gratiam

gratiã post lapsum in culpã. Et hoc maxime querit diabolus, scilicet vt inducat peccantes ad desperationem: quia tunc peccant sine freno, quia iam quasi vnũ pedem habent in inferno, Prou. xviii. a. Impius cũ in profundum venerit peccatorum, cõtemnit, & sequitur cum ignominia. Pro nihilo nam que habet peccare: & sic eũ sequitur ignominia gehennæ.

CAP. III.

Vnc. Potentes seculi & voluptatum amatores, qui principem mundi student reconciliare sibi, vt mortis periculum & voluptatis detrimentum euadere possint. De quibus dicitur: Qui vult esse amicus huius seculi, inimicus Dei constituitur. In hic enim sollicitudo huius seculi, & fallacia diuitiarum suffocat verbum, & fructum non facit, hi enim secundum nomina harum prouinciarum superbia extolluntur, vanitatem sequuntur, terram duabus vijs ingrediuntur, & cœtum lugentium vel luxurie suæ poenas luentium in inferno sociabuntur, vbi ad calorem nimum

CAP. III.

Vnc. miserunt legatos suos vniuersarum prouinciarum, reges ac principes, Syriæ scilicet & Mesopotamiæ, & Syriæ Sobal, & Lybiæ atque Ciliciæ, qui venientes ad Holofernem, dixerunt: Desinat indignatio tua circa nos. Melius est enim vt viuentibus seruiamus Nabuchodonosor regi magno

Antichristo. & subditi sumus tibi, quã morientes cum interitu nostro ipsi seruitutis nostræ dãmna patiamur. Omnis ciuitas nostra, omnisq; possessio, omnes montes, & colles, & campi, & armata bouum, gregesq; ouium, & caprarum equorumq; & camelorum, & vniuersæ facultates nostræ atque familiæ in cõspectu tuo sũt, Sint omnia sub lege tua. Nos etiam & filii nostri serui tui sumus. Veni nobis pacificus dominus, & vtere seruitio nostro sicut placuerit tibi. Tunc descendit Holofernes de montibus cum equitibus i virtute magna & obtinuit oem ciuitatem munitam, & omnem inhabitantem

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. III.

1 Tunc miserunt. Hic consequenter describitur multarum gentium humiliatio. Et secũdo subdit Holofernem dura dominatio, ibi. Tunc descendit. Circa primum dicitur. Tunc miserunt legatos. Ad euadendum maiora mala, & ideo sequitur. **2** Melius est e. id est, minus malum, quod comparatum ad maius habet rationem boni & eligibilis.

3 Vt vi. ser. Na. r. c. i. maiora damna sustineamus, quã sit seruitus, quia seruitus est mors ciuili, quæ est mors secundum quid tantum, pp quod est minus malum quam mors corporalis, quæ est mors simpliciter. **4** Omnis ci. i. omnia exteriora bona, & etiam propria corpora ponimus in obedientia tua. **5** Tunc des. Hic consequenter describitur Holofernem dura dominatio. Et patet litera exceptis aliquibus quæ transcurruntur.

MORALITER.

1 Tunc miserunt. Per istos significantur pusillanimes, qui timore perdidi temporalia bona cõsentiunt diabolo ad faciendum mala, reputantes temporalia bona esse meliora sub seruitio diaboli,

boli, quam aeterna sub obsequio Dei. Ideo sequitur. **2** Melius est e. scilicet in bonis temporalibus. **3** Seruiamus Nabuchodonosor. id est, diabolo. **5** Omnis ci. Nã q dominat per tonis dñatur tẽporalib. bonis.

tem terram. De vniuersis autem vrbibus as-
 sumpsit tibi auxiliarios viros fortes & electos
 ad bellum. Tantusque metus prouincijs illis
 incubuit, vt vniuersarum vrbium habitatores,
 principes & honorati simul cum populis exi-
 rent in obuiam venienti, excipientes eum cum
 coronis & lampadibus, ducentes choros in
 tympanis & tibijs. Nec ista tamen facientes,
 ferocitatem eius pectoris mitigare potuerunt.
 Nam & ciuitates eorum destruxit, & lucos

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Assumpsit, sibi au. Ad reintegrandum numerum eorum, qui de suo exercitu mortui erant, & etiam ad fortificandum suum exercitum.
- 2 Exirent in obuiam. In signum reuerentiae.
- 3 Excipientes eum. In plurali. In signum multiplicis gloriae.
- 4 Et lampadibus. id est, luminariibus.
- 5 Ducentes. In signum letitiae quae in eis esset magis ficta quam vera.
- 6 Nec ista tamen facien. Ad impetrandum eius beneuolentiam.
- 7 Ferocitatem eius pectoris. ad plenum.
- 8 Nam &. Muros interrumpendo, postquam fuerat receptus pacifice.
- 9 Et lucos. In quibus vacabant idololatras, & subdiuratio cum dicitur.

MORALITER.

† De vni. au. nam quando diabolus aliquos homines superat, illos ad subuertendum alios secum assumit.
 6 Nec ista fa. Nam submittere se diabolicæ seruituti grauiora sustinent, quam quando erant sub seruitute Dei, non solum

C A P. IIII.

Vnc audientes hæc filij
 Israel, qui habitabant in
 terra Iuda timuerunt val-
 de a facie eius. Tremor
 etiam & horror inuasit
 sensus eorum, ne hoc faceret Ierusalem & tē-

NICOLAUS DE LYRA. CAP. IIII.

Tunc audi. Postquam descripta est occasio persecutionis gentium plurimum generaliter, hic consequenter ponitur occasio persecuendi filios Israel specialiter, que fuit: quia filii Israel sicut ceteri cum non solum non receperunt, sed magis ad resistendum se preparauerunt. Et diuiditur in duas partes: quia primo ponitur huius resistentiæ causa. Secundo sanctorum sacerdotum circa resistentiam diligentia, ibi: Sacerdos etiam. Circa primum dicitur: Tunc autem. s. ferocitates Holofernis.
 2 Qui habitab. Illi enim qui redierant de captiuitate Babylonica habuabant in Ierusalem & circa.
 3 Timuerunt. Propter magnitudinem & fortitudinem sui exercitus.
 4 Ne hoc. Plus enim timebant de destructione diuini cultus, quam de proprijs corporibus. Videtur tamen ea que dicitur hic esse falsum: quia Cambyses qui dicitur hic Nabuchodonosor vt predictum est, mandauit opus templi nichoatum dimitti, vt habetur 1. Esdræ 4. ita quod templum non fuit reedificatum nisi usque ad appodiationem hominis super terram, usque ad secundum annum Darii in quo fuit opus resumptum, vt habetur 1. Esdræ 6. Aggei 1. ca. qd fuit postea per xl. annos & amplius. Similiter ciuitas Ierusalem non fuit reedificata usque ad aduentum Nehemie, quod fuit etiam postea: & ideo non videtur hoc verum qd dicitur de templo & ciuitate Ierusalem. Similiter 1. Esdræ 4. dicitur, quod filii Israel ad mandatum regis dimiserunt qd sicut templi, propter quod non videntur probabili, qd auderent eius exercitui resistere. propter quod

MORALITER.

1 Tunc. Per quos significantur boni catholici, qui magis timeant de bonis spiritualibus, amittendis quam de corporalibus, seu de

eorum excidit. præceperat enim illi Nabuchodonosor rex: vt omnes deos terræ exterminaret, videlicet vt ipse solus diceretur Deus ab his nationibus quæ potuissent Holofernis potentia subiugari. Pertransiens autem Syriam Sobal, & omnem Apameam, omnemque Mesopotamiam; venit ad Idumæos in terram Gabaa & Septopoli: accepitque ciuitates eorum, & sedit ibi per triginta dies, in quibus diebus adunari præcepit vniuersum exercitum virtutis suæ.

- 10 Præceperat enim. Volebat enim sibi diuinum honorem arripere nimia eleuatus superbia, propter quod Dei iudicio iusto perdidit regnum pro se & posteritate sua. Ille enim qui sibi successit secundum Latinos fuit Darius filius Hystaspis alienus a genere regio, secundum Hebræos vero fuit Assuerus, qui similiter secundum eos non fuit de stirpe regia, quod dicitur etiam in superioribus sum secutus.
- 11 Pertransiens autem. Erat enim Syria in pluribus dominis diuisa.
- 12 Et sedit ibi. id est, mansit, sicut Deut. 1. g. Sedistis in Cadefbarne tempore multo. id est, mansistis.
- 13 Per triginta. Plures enim turme sui exercitus disperse fuerant ad capiendum & spoliandum parua loca & fortalitia: in quibus non erat necesse totum exercitum conuenire.

lum spiritualia, sed etiam corporalibus, vnus enim apostata de religione non solum sustinet excommunicationem & aculeum conscientie pungentem, sed etiam corporalem penam maiorem quam in religione: sicut expertum est per plurimum confessionem.

plo domini, quod fecerat cæteris ciuitatibus
 & templis earum. Et miserunt in omnem Samariam per circumitum, usque Iericho, & præoccupauerunt omnes vertices montium.
 Et muris circundederunt vicus suos, &

Heb. non recipiunt hunc librum, nec habet apud eos. Potest tamen ad hoc dici, quod licet templum non esset reedificatum, nec etiam ciuitas Ierusalem: tamen Iudei de captiuitate Babylonica reuertentes, erexerunt ibi altare holocausti ad immolandum domino mane & vespere, fundauerunt etiam templum, & erexerunt murum super terram usque ad appodiationem hominis, vt habetur 1. Esdræ 3. ex hoc vocatur hic templum domini, eo quod fiebant ibi oblationes Deo calti. Similiter licet muri ciuitatis Ierusalem non essent reedificati, nec et edificia interius: communiter tamen erant ibi facta aliqua habitacula per sacerdotibus & ministris & alijs volentibus ibi habitare ex deuotione: & hoc vocatur Ierusalem. & licet populus reuersus de Babylone cessasset edificare templum ad Cambysis regis mandatum: tamen magis voluit se mortis exponere periculo, quam quod destrueretur diuinus cultus ab eis resumptus. Et simile legit in lib. Machab. de Nathania et filiis eius, qui licet vellent seruire Antiocho regi, tamen sibi resisterunt, eo quod volebat destruere cultum Dei, & similiter Iosephus de Iudaico bello refert, quod populus habitans in Iudæa magis elegit mori quam quod in templo poneretur statua imperatoris. Cap. 5. Et misit. Hic non accipitur Samaria pro ciuitate metropoli & locis sibi propinquis, in quibus habitabant Gentiles de regno Assyriorum, sed pro partibus remotis in regno decem tribuum, in quibus habitabant aliqui Iudei sicut dicitur supra 1. cap. 6. Et præoc. vt facilius impedirent transitum aduersariorum. 7 Et muris circundederunt vicus suos, id est, loca immunita. Et con-

de temporalibus, ideo subditur. † Tremor etiam ideo sequitur. 6 Et præoccup. Per quos significantur angeli & viri sancti ad quorum refugium auxiliū. 7 Et muris. muniendo se clausuris virtutum.

a ¶ Scientiam scripturarum vnde fideles viuunt .

A congregauerunt frumenta in preparationem

Christus sacerdos magnus, qui dicit . Ego sum resurrex. & vita . Eliachim enim Dei resurrectio .

† enim,

pugnæ . sacerdos etiam Eliachim scripsit ad vniuersos qui erant contra Efdrelon , quæ est

contra faciem campi magni iuxta dothain ,

& vniuersos, per quos via transitus esse pote-

rat, vt obtinerent ascensus montium per quos

via esse poterat ad Ierusalem , & illic custodi-

rent vbi angustum iter esse poterat inter mon-

tes. Et fecerunt filii Israel, secundum quod con-

stituerat eis sacerdos domini Eliachim . Et

clamauit omnis populus ad dominum instantiâ

magna , & humiliauerunt animas suas in ieu-

nijs & orationibus, ipsi & mulieres eorum . Et

induerunt se sacerdotes cilicijs, & infantes

prostrauerunt contra faciem templi domini ,

& altare domini operuerunt cilicio . Et clama-

uerunt ad dominum Deum Israel vnanimi-

ter, ne darentur in prædâ infantes eorum,

& vxores eorum in diuisionem, & ciuitates

eorum in exterminium, & sancta eorum in

pollutionem, & fierent in opprobrium genti-

C

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et congre. Vt de ipsis viuere possent in obsidione, non. n. hēbane exercitum qui contra aduersarios exire posset in campum.

2 Sacer. etiam. Hic consequenter describitur circa resistentiā hanc summi sacerdotis diligentia, et primo scripto, secundo verbo, ibi. Tunc Eliachim. Circa primum dicitur. Sacer. etiam. Aliqui dicunt, quod isti sunt summi sacerdos, et successit Iesu filio Iosede, sed hoc non potest stare cum precedentibus. scilicet quod hæc historia contigerit tempore Cambysis, vt communiter tenetur a doctoribus, quia Iesus filius Iosede cū primis rediit de Babylone, vt habetur 1. Esd. 2. Et fuit summus sacerdos toto tempore Cambysis et vsque ad tempus Darij, sub quo consummatū est secundum templū, vt patet Zacharię 3. et ideo oportet dicere, quod iste Eliachim fuit idem cum dicto Iesu, et fuit binominis, sicut & multi alii, vel quod iste Eliachim fuit alius sacerdos sub summo sacerdote cōstitutus ad hæc agenda, vel quod historia Iudith non contigit tempore Cambysis, sed per magnum tempus postea, et huic consonat quod ipse dicitur summus sacerdos inf. eo. ca. Primum autem videtur melius, & magis consonum precedentibus.

3 Scripsit ad vniuersos. Vt obtinerēt ascensus montium, per quos via esse poterat ad Ierusalem, quia sicut dictū est supra, plus timebant de destructione cultus aluini, quam de proprijs corporibus.

4 Et clamauit omnis populus. Fecit enim primo quod potuit secundum viam humanam ne tentaret Deum, et residuum quod facere, non poterat, Deo precibus commendabat.

5 Et humiliauerunt animas suas, & non tantum corpora, nam sicut

MORALITER.

1 Et congre. frum. id est, Christi & apostolorum verba, quæ multum valent contra demonum iacula. Prou. 30. a. Omnis sermo domini ignitus clypeus est sperantibus in se.

2 Sacerdos etiam. Prælati enim debent roborare subditos in hac pugna scriptis, & verbis, etiam alijs modis, ideo subditur postea.

Sacer-

D

11 bus . Tunc Eliachim sacerdos domini magnus

circumiiuit omnem Israel, allocutusque est

eos dicens . Scitote, quoniam exaudiet domi-

nus preces vestras, si manentes permanseritis

in ieiunijs & orationibus in conspectu domi-

ni. † Memores estote

Moyfi serui Domini, qui

Amalech confidentem in

virtute sua, & in potentia

sua, & in exercitu suo, &

in clypeis suis, & in curri-

bus suis, & in equitibus

suis, non ferro pugnando

sed precibus sanctis orando deiecit . Sic erunt

vniuersi hostes Israel, si perseueraueritis in

hoc opere quod cœpistis . Ad hanc igitur ex-

hortationem eius deprecantes dominum,

permānebant in conspectu domini . Ita vt

etiam qui offerebant do-

mino holocausta præ-

cincti cilicijs offerrent

sacrificia domino, & e-

rat cinis super capita eo-

rum. Et ex toto corde suo omnes orābant Deum

vt visitaret populum suum Israel.

sicut dicitur Eccl. 35. c Oratio humiliantis se nubes penetrabit. 6 Infantes prostrauerunt contra faciem. Vt respiceret ad corū innoce tiam.

7 Et altare domini operuerunt cilicio. Sicut aliquando ostium ecclesie obstruunt spiritus in signum afflictionis.

8 Et vxores eorum in diui. per rapturam violentiam.

9 Et sancta eorum. id est, loca diuini cultus.

10 In pollutionem . exercendo ibi per Gentiles idololatriā, sicut factum fuit postea tempore Antiochi illustris.

11 Tunc Eliachim. Hic consequenter ponitur huius Eliachim dili gentia verbo & facto, cum dicitur.

12 Circumiiuit omnem Israel. vt ex presentia sua & verbo pro priomagis excitaret populum, quam solo scripto .

13 Scitote, quoniam exaudiet. nam oratio quæ est pia pro se & perseuerant, semper exauit.

14 Memores estote. hæc historia habetur Exodi. 17. cap. vbi dicitur: Cumq; leuaret Moyses manus, vincebat Israel: si autem paululum reniisset, superabat Amalech, subditur ibidem. Et factum est. vt nō lassaretur manus eius vsque ad occasum solis: fugauitque Iosue. Ama lech & populum eius in ore gladij. Cætera patent vsque ibi:

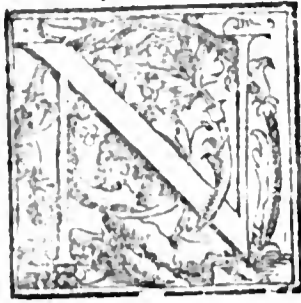
15 Offerebant domino hol. & hoc exterius in signū afflictionis & humiliationis. Sacrificiū autem ecclesie quod est eucharistia, nō est licitum offerre nisi in debitis vestimentis propter reuerentiam sacrāmē ti: sacrificium vero veteris legis quod erat tantum figurale, non erat tantæ reuerentia, Cætera patent.

CAP.

11 Sacerdos domini magnus, &c. & subditur effectus cum dicitur. † Ad hanc igitur exhortationem. Nam per orationem deuotam demones debellantur. Vñ dicit Ioannes os aureum. Quis nō hostem orando deuicit? Oratorum. Daniehs visa panditur, sopiuntur flammæ, feræ heberescūt, cadunt hostes, minui vincuntur. Quanto. n. purior frequentiorque fuerit celebra ta oratio, tanto celerius erit de hoste viadicta.

CAPVT V.

CAP. V.

Nuntiatumque est Holoferni principi militiæ Assyriorum, quod filij Israel pararent se ad resistendum, ac montium itinera conclusisset, & furore nimio exarsit in iracundia magna. Vocavitque omnes principes Moab & duces Ammon, & dixit eis. Dicitur mihi, quis sit populus iste qui montana obsidet, aut quæ & quales, & quantæ sint civitates eorum, quæ essent virtus eorum, aut quæ sit multitudo eorum vel quis rex militiæ illorum, & quare præ omnibus qui habitabant in Oriente isti contempserunt nos, & non exierunt in obviam nobis, ut susciperent nos cum pace. Tunc Achior dux omnium filiorum Ammon respondens, ait. Si digneris audire domine mi, dicam veritatem in conspectu tuo de populo isto qui in montanis habitat, & non egredietur verbum falsum ex ore meo. Populus iste ex progenie Chaldaeorum est. Hic primum in Mesopotamia habitavit, quoniam noluerunt sequi deos patrum suorum, qui erant in terra Chaldaeorum. Deserentes itaque ceremonias patrum suorum, quæ in multitudine eorum erant unum Deum cæli coluerunt, quæ præcepit eis, ut exirent inde, & habitarent in Charam. Cumque operuisset omnem terram fames, descenderunt in Aegyptum, illicque per quadringentos annos sic multipli-

Dei circumcidit carnem proputij sui, leprosi quoque; evangelici hereticos exprimit, qui dum rectis parva infirmitate, quasi colorem sanum maculis aspergunt.

Tunc Achior dux. In c. 7. Marc.

Hieronymus. Sicut Iethro socer Moysi arbor mala, qui utique in Deum Israel non credebat, dedit consilium Moyse bonum, ita & Achior ad Holofernem aliquid utile locutus est.

Augustinus. In libro qui inscribitur

Indith, cum quaereret Holofernes hostis Israelitarum, quæ nam gens illa esset, utrum aduersus eam bellandum fuisset, sic ei respondit Achior dux Ammonitarum. Audiat dominus noster verbum de ore pueri sui. Hæc enim progenies est populi Chaldaeorum, & antea habitauerunt Mesopotamiam, quia noluerunt sequi Deos patrum suorum, &c. Unde manifestum est, domum Thare persecutionem passam fuisse a Chaldeis pro veritate, qua unus & verus ab eis colebatur Deus.

In F

Nuntiatumque est Holoferni, &c. sic dicitur infra.

Tunc Achior dux, &c. quasi princeps hereticorum quilibet idolatriæ deditus, qui de diuinis operibus & miraculis cognouit quod sepe alijs dicit, quamuis fide catholicam perfecte non dederit, & Christi baptismate renatus non sit. Vel per Achior hereticus designantur, qui licet per omnia via veritatis non teneant, tamen in doctrina sua multa vera prædicant, quæ nostræ fidei concordant.

Inf. 11. b. Hi contra ecclesiam catholicam pugnant, sed ratione superati veritatem omnino non celant, heretici enim bona malis permiscet, quia si semper mala dicerent, latere non possent, sicut qui veneni poculum porrigit, labrum calicis melle tingit, ut quod dulce est, primo sentiat, ne quod mortiferum est, timeatur. Aliquando tamen correcti saluantur, sicut Achior videns victoriam Iudith confociatus, populo Dei

Gen. 11. d. Gen. 11. d. Gen. 46. 2.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. V.

Nuntiatumque est, &c. Postquam descripta est persecutionis filiorum Israel specialis occasio, hic consequenter describitur ipsa persecutio. Circa quam primo ponitur Holofernis inquisitio, secundo Achior responsio, ibi: Tunc Achior, tertio Assyriorum indignatio, ibi: Et factum est. Circa primum dicitur:

- 1 Nuntiatumque est Hol. &c. per exploratores suos ad hoc missos.
2 Exarsit in iracundia. Nam ex superbia credebat quod nullus auderet moueri ad resistendum sibi.
3 Vocauitque omnes prin. Isti enim habitabant prope Iudæam, propter quod de statu Iudæorum melius dicere poterant veritatem.
4 Dicitur mihi quis sit. quantum ad eius originem.
5 Et quales & quantæ. Ut audeant considerare de defensione earum.
6 Quæ etiam sic vi. in corporibus, & audacia in mentibus.
7 Aut quæ sit mul. id est, quanta & qualiter armata.
8 Vel quis rex mi. id est, quam potens & bellicosus.
9 Qui habitant in Oriente. id est, si non confidunt in prædictis quæ potest tunc esse causa suæ rebellionis?
10 Et quare præ omnibus, &c. Hoc videtur esse contra illud quod dicitur sup. 2. c. Egredere aduersus omne regnum occidentis. Dicendum, quod licet omnes terræ supra nominatæ inter quas est Ierusalem & Iudæa, sint in parte Occidentali respectu regni Assyriorum; tam respectu, totius terræ habitabilis Iudæa & aliæ terræ, quas subiugarerat Holofernes, magis erant Orienti propinque quæ Occid. Nec obstat, quod Ierusalem dicitur in medio terræ habitabilis, nam hoc dicitur, eo quod est in quarto climate, quod est mediū, climata vero non distinguuntur secundum distantiam ab Oriente in Occidentem, sed secundum distantiam a Meridie in Aquilonem.
11 Tunc Achior. Hic consequenter ponitur ipsius Achior responsio, qui primo dat suam responsionem, secundo insert intentam conclusionem, ibi: Nunc ergo. Prima in tres. Nam in responsione Achior, primo describitur Hebræorum genus, secundo eorum progressus, ibi: Cumque operuisset. Tertio ipsorum virtus, ibi: Vbi cumque ingressi sunt, sicut petiuerat Holofernes. Circa primum dicitur: Tunc Achior, &c. s. am. Erat enim principalis inter Ammonitas, qui descenderant de Loth nepote Abraham, propter quod sciebat historiā Hebræorum ex eodem genere descendentium, & ideo obtulit se ad respondendum.
12 Populus iste ex proge. Ut habetur Gen. 11. d. Tulit itaque Thare Abram filium suum, et Loth filium Aram filii sui, et Sarai uirum suam excitauit, eos de Vr Chaldaeorum, &c.
13 Hic pri. in Meso. ha. Post exitum de Chaldea, ut habetur Gen. 11.
14 Quoniam no. se. Deos pa. idola colendo.
15 Et habi. in Char. Sic enim nominatur hæc ciuitas. Act. 7. & Gen. 11. nominatur Aram. Ciuitatum. n. nomina secundum diuersitatem temporum & linguarum varie pronuntiantur.
16 Cumque operuisset. Hic consequenter describitur populi progressus, et primo quantum ad descensum in Aegyptum, cum dicitur. Cumque operuisset omnem terram fa. &c. Ut habetur Gen. 67.
17 Illicque per quadr. Qui incipiendi sunt a uarietate Isaac, & terminandi in exitu de Aegypto, ut declaratum fuit Gen. 15.
18 Sic multipli. sunt, &c. Ut habetur Exod. 1.

MORALITER.

- 1 Nuntiatumque est Holoferni. Quando enim diabolus percipit aliquos se præpare ad resistendum sibi, tunc grauius querit eos inuadere & persequi. Ideo subditur.
4 Dicitur mihi. Unde dicit Leo Papa. Non desinit hostis antiquus

quis transfigurans se in angelum lucis, deceptionum laqueos ubique prætere, omnium discit consuetudines, ventilat curas, scrutatur affectus, & ibi querit causas nocendi, ubi quenquam viderit studiosius occupati.

- 11 Tunc Achior, &c. per istum qui Gentilis erat & multa de diuinis

Cum-

A cati sunt; vt dinumerari eorum non posset exercitus. ^{a Pharao.} Cumq. grauaret eos rex Aegypti, atque ^{a vel one. b Non Det. c Terrenis operibus} in aedificationibus vrbiū suarum in luto & late ^{a Corde, & ore. b Nondeos.} re subiugasset eos, clamauerunt ad Deū suū ^{a In vltionem eorum.} & percussit totā terrā Aegypti plagis variis. ^{a Plagis superari.}

B Cumque eiecissent eos Aegypti a se, & cessasset ^{a Summus horum omnium. b Rubrum in quo baptisina significatur.} plaga ab eis, & iterum eos vellent capere, & ad suū seruitium reuocare, † fugientibus his,

C Deus celi mā re aperuit, ita vt hincinde aquae quasi murus solidarentur. † & isti pede sicco fundum maris perambulādo trā ^{a Multitudo uitiorum & demonum.} siren. In quo loco dum innu ^{a Baptismi.} merabilis exercit⁹ Aegyptio ^{a Beati quorum remissa sunt iniquitates} rum eos persequeretur, ita a¹ ^{a Vnde, Non enim in arcu meo sperabo.} quis coopertus est vt non remaneret, vel vnus qui factū posteris nuntiaret. Egressus ^{a Impure.} etiam mare rubrum, deserta

Sina montis occupauerunt, in quibus nunquam ^{a Ante. b In deserto huius mundi homines requiescunt, non filii hominum.} homo habitare potuit, vel filius hominis rege- ^{a Legis quae ad litteram est amara. b Indulcati ligno crucis sanguine Christi spiritualiter intellecti.} uit. Illic fontes amari obdulcati sunt eis ad bibē ^{a Vnde, Non enim in arcu meo sperabo.} dum † & per annos quadraginta annonam de cę ^{a Impure.} lo consecuti sunt. Vbicūque ingressi sunt, sine arcu, & sagitta, & absque scuto, & gladio, Deus eorum pugnavit pro eis, & vicit. Et non fuit qui insultaret populo isti, nisi quādo recessit a cultu domini

D Dei sui. Quotiescunque autem praeter ipsum ^{a A Deo suo. b Captiuitatem.} Deum suum, alterum coluerunt, dati sunt in pre- ^{a Occisionem. b Nationibus. c Qui non ex toto abiecit, sed correxit.} dam, & in gladium, & opprobrium. Quotiescunque autem poenituerunt se recessisse a cultura ^{a Inimicis.}

Dei sui, dedit eis Deus coeli virtutem resistendi. Denique Chanaanum regem, & Iebusaeum, & Pheresaeum, & Herthaeum, & Heuaeum, & Amorrhaeum, & omnes potentes in Efebon prostrauerunt, & terras eorum, & ciuitates eorum ipsi possederunt, & usque dum non peccarent in conspectu Dei sui, erant cum illis bona. Deus enim illorum odit iniquitatem. Nam & ante hos annos cum recessissent a via, quam dederat illis Deus, ut ambularent in ea, exterminati sunt praeliis a multis nationibus, & plurimi eorum captiui abducti sunt in terram non suam. ^{a Per poenitentiam.}

E Nuper autem reuersi ad Dominum Deum suum ex dispersione qua dispersi fuerant, & adunati sunt, & ascenderunt montana haec omnia, & iterum possident Ierusalem, vbi sunt sancta sancta ^{a Visionem pacis. b A terra sua.}

F etiam. Nunc ergo mi domine perquire, si est aliqua iniquitas eorum in conspectu Dei eorum, & ascendemus ad illos, quoniam tradens trader illos Deus eorum tibi, & subiugati erunt sub iugo potentiae tuae. Si vero non est offensio ^{a Inf. 15. d} populi huius coram Deo suo, non poterimus resistere illis, † quoniam Deus eorum defendet illos, & erimus in opprobrium vniuersae terrae. ^{a Inf. 15. d}

G Et factum est cum cessasset loqui Achior uerba

NICOLAUS DE LYRA

1 Cumque eiecissent eos. Hic secundo describitur Hebraeorū progressus, quātum ad mirabilem exitum de Aegypto, cum dicitur. Cumque eiecissent eos Aeg. Timore mortis compulli, Exod. 12.

2 Et iterum eos vel. capere. Et ad suū seruitium reuocare, Exod. 14.

3 Fug. his, Deus, &c. Et hoc totum habetur Exo. 14.

4 Egr. etiam ma. &c. Sed contrarium uideretur Exo. 15. d. vbi dicitur, Tulit autem Moyses Israel de mari rubro & egressi sunt in desertum Sur. Dicendum, quod hic breuiter repetitur historia exitus filiorum Israel de Aegypto, propter quod non exprimuntur hic omnia loca, sed solum notabilia, inter quae est mons Sinai, ad quem populus tendebat. **5** In quibus nunquam homo habitare potuit. Propter locorum sterilitatem, & loquitur hic de habitatione in ciuitate, vel villa, pastores. n. aliq. poterant ibi gregem pascere, sicut legitur de Moyse Ex. 3

6 Illic fontes amari obdulcati sunt eis. Ex. 15. Et per annos 40. annonam de caelo consecuti sunt Ex. 16. **7** Vbicūq. Hic consequenter describitur Hebraeorum uirtus, quae non erat ex hominib. sed ex protectione diuina, propter quod dicitur. Vbicūque ingr. sunt sine arcu. &c. Licet. n. pugnaverint cū Amalec in armis, & cum aliis septem gentib. quas expulerunt de terra promissionis, tamen non habuerunt victoriam per arma,

arma, sed uirtute diuina, unde & Amalec precib. Moyse fuit debellatus, ut dictum est c. praec. & in pugna Iosue contra reges Chanaan lapides grandinis interfecerunt aduersarios, & sol stetit immobilis spatio unius diei. Ios. 10. **8** Quotiescunque autem praeter ip. Deum, &c. ista patet ex decursu libri Iudicum, & 4. Reg. **9** Denique Chanaan. &c. ut patet Iosue 12. **10** Nam & ante hos an. cum re. a via quam dedit. il. Deus. s. tempore transmigrationis Ioachim, & captiuitatis factae sub Sedechia exterminati sunt praeliis per reges Assyriorum, & Aegypti, ut patet 4 Reg. & plurimi eorum captiui abducti sunt. Primo per Teglatphalnasar. 3. Reg. 15. Secundo per Salmanasar. 4. Reg. 17. & hoc quātum ad regnum Israel, quātum uero ad regnum Iuda per regem Babylonis, primo tempore Ioachim filii Iosiae, secundo tempore Ioachim filii eius, 3. Reg. 25.

11 Nuper autem reuer. ad do. &c. s. tempore Cyri, qui dedit populo licentiam redeundi.

12 Et ascend. rant montana haec omnia, & iterum. i. Iudaeā quae est montuosa. **13** Nunc ergo mi domine perquire. Narrata iudaeorum historia, hic consequenter Achior concludit intentum dicens. Nunc ergo. ad hoc. n. praedicta narrauerat, ut Holofernes sciret non se posse filios Israel capere, nisi per offensam Dei sui. Et patet litera.

14 Et factum est cum cessas. postquam posita est Achior rñsio ^{bic}

MORALITER.

diuinis beneficiis Israel collatis narrauit, quorum sensus mystici in locis suis positi sunt, ex quibus in fine conclusit consilium contra filios Israel. s. qualiter possent faciliter debellari, significantur haeretici, qui ex uerbis Christi student catholicos

licos impugnare, sicut Iulianus apostata ex hoc, quod Christus dicit Luc. 24. f. Nisi quis renuntiauerit omnib. quae possidet, non potest meus esse discipulus, facultates, & patrimonia Christianorum: auterebat & sic auaritiam suam ex euangelii testimonio colorabat, & similiter haeretici errorem suum student sacrae scripturae testimoniis colorare.

A ^a Qui factu mundi superbiunt, per conia veritatis audire non possunt, & p̄dicitur
 ceteribus cum ceteris fidelibus mortem mittantur.
 hæc, irati sunt omnes magnates Holofernis, &
 cogitabant interficere eum, dicentes ad alteru-
^a Cuius temeritas. ^b Fideles.
 trum, Quis est iste, qui filios Israel posse dicat re-
^a Diabolo. ^b Dæmonis vitiis, quibuslibet malis
 sistere regi Nabuchodonosor, & exercitibus eius
^a Non enim videtur fidei scutum, ^b Pugnandi.
 homines incrimis, & sine virtute, & sine peritia

NICOLAUS DE LYRA.

Diuisio.

hic consequenter ponitur Assyriorum indignatio, & primo quantum ad duces exercitus, secundo quantum ad principem eius seq. cap. Circa primum dicitur. Et fact. est cum cess. loqui. & c. irati sunt omnes magnates Holofernis, ex sine sua narrationis, in qua concluderat eos non posse propria vi uic iudeos debellare, & patet sententia vsque ibi
 1 Vt ergo agnoscat Achior quoniam fallit nos. i. falsis ver-
 bis decipere nos intendit.

B

Vt

C A P. VI.

Actum est cum cessasset lo-
 q̄, indignatus Holofernes
 vehementer dixit ad A-
 chior, Qm̄ prophetaſti no-
 bis, dicens, q̄ gens Israel
 defendatur a Deo suo, vt
 ostendam tibi quoniam non est Deus nisi Nabu-
 chodonosor, cum percusserimus eos omnes, si-
 cut hominem unum, tunc & ipse cum illis Assy-
 riorum gladio interibis, & omnis Israel tecum
 perditione disperiet, & probabis quoniam Na-
 buchodonosor dominus sit uniuersę terre. Tunc
 que gladius militię meę transiet per latera tua,
 & confixus cades inter vulneratos Israel, & non
 respirabis ultra, donec extermineris cum illis.
 Porro autem si prophetiam tuam veram existi-
 mas, non concidat uultus tuus, & pallor qui fa-
 ciem tuam obtinuit abscedat a te, si verba mea
 hæc putas impleri non posse. Vt autem noueris
 quia simul cum illis hæc experieris, ecce ex hac
 hora illorum populo sociaberis, vt dum dignas
 mei

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. VI.

Factum est. Hic consequenter describitur indignatio Holofernis,
 & primo verbis iniuriosis, secundo factis ibi, Tunc Holofernes
 Circa primum patet litera usque ibi.
 1 Tuncque gladius mi. Ex quo uidetur, quod intendebat eum in-
 terficere pluribus plagis, & cruciatibus, ut exprimitur inf. eo. c. Tunc
 & ipsum Achior diuersis inebat interire supplicis, ideo non dicit mi-
 litis, sed militie, quia intendebat eum militum ludibrio exponere
 2 Porro autem si proph. tuam veram exi. Non fuit mirum si
 Achior tunc timuit, tum quia inter eos erat, sicut agnus inter lupos, tñ
 licet quia firmiter teneret Deum Hebræos posse defendere, tamen non
 sciebat si eam offendissent, vel non, propter quod hoc inquirere con-
 suluerat. Cetera patent.
 3 Tunc Holofer. hic consequenter ostenditur eius indignatio fa-
 ctis, &

Diuisio.

M O R A L I T E R.

1 Factum est autem cum cess. loq. & c. Per hoc quod iste di-
 cens ueritatem incurrit superbiorum indignationem, signifi-
 cantur illi qui arguunt obstinatos, quia nō sequitur inde cor-
 rectio, sed contra eos indignatio, unde dicit Iohannes os au-
 reum, incurrit odium, qui arguit criminosos. Prælati tamē
 qui tenentur ex officio corrigere, nō debent propter hoc a cor-
 rectione

1 artis pugne? vt ergo agnoscat Achior, quoniam
^b Putat fallere.
 fallit nos, ascendamus in montana. & cum capti
 fuerint potentes eorum, tunc cum gladio trans-
 uerberabitur, vt sciat omnis gens, quoniam Na-
^c Non cæli.
 buchodonosor Deus terrę est, & præter ipsum
 alius non est.

2 Vt sciat omnis gens, quoniam Nabuchodonosor de ter-
 rã est, non dicunt Deus cæli, sed terrę, uidentur. n. illius erroris fuisse,
 qui dicebant diuinam prouidentiam ad cælestia se tantum extendere,
 secundum quod dicitur Iob 22. c. Circa cardines cœli perambulat
 nec cõsiderat. hoc autem nomen Deus impostum fuit a prouidentia
 rerum, & gubernatione, & ideo deum terrę dicebant, cuius regnum ad
 pura terrena se extenat, intentio uero regis Nabuchodonosor, & sui
 exercitus erat omnem terram suo subiugare dominio, ut dictum est sup.
 c. 2. propter quod a suis denominabatur Deus terrę.

mei gladii poenas exceperint, ipse simul ultioni

3 subiaceas. Tunc Holofernes præcepit seruis suis,
^a Quemlibet confessorem Christi, præconem ueritatis.
 ut comprehenderent Achior, & perduceret eum
^a Separatum a se. ^c Quos perdendos putauit.
 in Bethuliam, & traderent eum in manus filio-
 rum Israel. Et accipientes eum serui Holofernis,
^a Cupiunt enim tales per illicita desideria uahere ad uiam latam, quæ ducit ad
 mortem.
 profecti sunt per campestria, sed cum appropin-
^a Prædicatores testimonia scripturarum contra iacula nesc.
 quassent ad montana, exierunt contra eos fun-
 dibularii. Illi autem diuertentes a latere montis
^a Quia militem Christi quem seducere non possunt, crucis, ac passionis eius so-
 cium faciunt.
 ligauerunt Achior ad arborem manibus, & pe-
 dibus, & sic uinctum de restibus dimiserunt
^a Non correcti, sed peiores augmento scelerum. ^b Pristinum errorem.
 eum, & reuerſi sunt ad Dominum suum. Porro
 filii Israel descendentes de Bethulia uenerunt ad eum.
 Quem soluentes ad Bethu-
 liam duxerunt, atque in me-
 dium populi illum statu-
 entes, percunctati sunt,
 quid rerum esset, quod il-

C A P. VI.
 a Porro filii Israel descen-
 dentes de Bethulia ueneru-
 Filiis doctores Ecclesię
 ad arborem ligatū solu-
 uunt, cum cathecume-
 nos suos, nec persecuto-
 rum rabiem, nec mor-
 tem pertimescere do-
 ceant.

Etis, & primo Achior Heb. tradendo, secundo eos crudeliter inuaden-
 do, sicut dixerat indignatus, secunda incipit cap. 7. Prima diuiditur in
 tres, quia primo describitur Achior traditio, secundo traditi disquisi-
 tio, tibi. porro filii Israel, tertio disquisiti consolatio, tibi. Cumque uni-
 uersa. prima pars patet usque ibi.
 4 Exierunt contra eos fundib. & dicuntur a funda, & bala-
 Græce, quod est proiectio Latine, quia cum funda proiciunt lapides
 quorum ictus graues sunt, maxime quando descendunt a superiori parte.
 5 Illi autem diuertentes a latere montis ligauit Achior ad ar-
 borem manibus. volentes se expedire de Achior, cum tali tamen se-
 curitate, quod non possent manus Hebræorum effugere.
 6 Porro filii Israel descendentes de Bet. Hic consequenter
 describitur traditi disquisitio, cum subditur.
 7 In medium pop. Mirabantur. n. de tali ligatione ipsius, tanquã
 de re insolita.

In

rectione cessare.
 2 Porro filii Israel. & c. descendentes de Bethulia ne. Per istos qui
 descenderunt ad soluendum Achior uincula, significantur
 prædicatores, & confessores, qui ex fraterna charitate con-
 descendunt soluere uincula peccatorum, & inter iustos dāt
 peccatoribus locum, & faciunt eis de sacramento eucharis-
 tię nobile conuiuium.

A cent. Quasi ad arborum remligatum soluunt cum a formidine crucis metem pauidam cruunt, & ad patientiam instruunt, hoc aut melius fit si (exemplo Ozias, & Charmin qui confortantes Achior preces deuotas cum omni populo domino effuderunt) magistri ecclesie cum ceteris fidelibus auditores suos domino commendauerint deuotis precibus ut eius dono habeatur, quod humana infirmitas non meretur.

B In diebus illis, & cat. Comestor. Miserat quidem de Ierusalem duos principes sacerdotum in Bethuliam, & principem Oziam de tribu Simeon, cumque exposuisset eis Achior quare transfusus esset ab Holoferne ad eos, recepit eum Ozias in domum suam.

C Qui omnia fecisti, omnia potes. Ne dissimules peccata eorum. Qui humilia respicis.

lum uinctum Assyrii reliquissent. In diebus illis erant illic principes, Ozias filius Michae de tribu Simeon, & Charmin, qui & Gothoniel. In medio itaque seniorum, & in conspectu omnium, Achior dixit omnia que locutus ipse fuerat, ab Holoferne interrogatus, & qualiter populus Holofernis uolisset propter hoc uerbum interficere eum, & quemadmodum ipse Holofernes iratus, iusserit eum Israelitis hac de causa tradi, ut dum uinceret filios Israel tunc etiam ipsum Achior diuersis iubeat interficere suppliciis, propter hoc quod dixisset Deus eius defensor eorum est. Cumque Achior uniuersa haec exposuisset, omnis populus cecidit in faciem adorans dominum, & conlamentatione, & fletu unanimes preces suas domino effuderunt, dicentes, Domine Deus caeli, & terrae, intuere superbiam eorum, & respice ad nostram humilitatem.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 In diebus illis. Hoc interponitur, quia coram eis principaliter adductus fuit Achior, & subiungitur Achior responsio, cum dicitur, Dixit Achior omnia. Et patet littera usque ibi.
- 2 Propter hoc, &c. Deus. Non enim credebant Dei celi providentiam ad haec inferiora se extendere, ut praedictum est, nec per conspectus eius defensionem.
- 3 Cumque Ach. un. Hic consequenter describitur interrogati, uel disquisiti consolatio, & primo per orationem deuotam, cum dicitur.
- 4 Om. po. ce. in fa. Humiliter, & deuote deprecantes, ut Deus liberaret eos cum ipso Achior de manibus Holofernis.
- 5 Resp. ad no. hu. Quia non confidimus de nostris meritis, uel uirtute, sed de tua bonitate.
- 6 Et fac. san. tu. at. s. Abrahami, Isaac, Iacob, & aliorum sanctorum patrum, ut eorum meritis liberemur.
- 7 Oratione po. com. in fine orationis diuinitus confortati, Nam melior est finis orationis, quam principium. Eccl. 7. b
- 8 Deus pa. no. & c. uir. praed. Assyriis nuntiando.
- 9 Ipse. remunerator.
- 10 Tibi hanc da. vic. & c. hoc dixerunt confidentes de diuino auxilio.
- 11 Cum uero. Hic secundo consolantur Achior, & cum ip

CAP. VII.

Holofernes autem altera die praecipit exercitibus suis, ut ascenderent contra Bethuliam. Erant autem pedites bellatorum centum uiginti milia, & equites viginti duo milia, praeter preparationes uirorum illorum, quos occupauerat capti-

NICOLAUS DE LYRA. CAP. VII.

Holofernes autem altera die. Hic consequenter describitur Holofernis indignatio populum Israel crudeliter persequendo: ubi primo ponitur superba oppugnatio urbis, secundo dura coarctatio sitis, ubi. Porro Holofernes. tertio pauida obiurgatio plebis, ubi. Tunc ad Oziam. quarto indiscreta conuentio ducis, ubi. Et cum fatigati. Circa primum dicitur.

MORALITER. 1 Holofer. an. & c. Per hoc quod ille totum exerc-

6 tem, & faciem sanctorum tuorum attende, & ostende quonia non derelinquis praesumentes de te, & praesumentes de se, & de sua uirtute gloriantes humilias. Finito itaque fletu, & per totam diem oratione populorum completa, consolati sunt Achior, dicentes, Deus patrum nostrorum, cuius tu uirtute praedicasti, ipse tibi hanc dabit uicissitudinem, ut eorum magis tu interitum uideas. Cum uero Dominus Deus noster dederit hanc libertatem seruis suis, sit & tecum Deus in medio nostri, ut sicut placuerit tibi, ita cum tuis omnibus conuerferis nobiscum. Tunc Ozias finito consilio suscepit eum in domum suam, & fecit ei cenam magnam. Et uocatis omnibus presbyteris, sicut expleto ieiunio, refecerunt, postea uero conuocatus omnis populus, per totam noctem intra ecclesiam orauerunt, petentes auxilium a Deo Israel.

sis habitationem liberam offerendo dicentes, Cum uero Dominus Deus noster dederit hanc lib. seruis suis. i. nos liberauerit de manibus Holofernis. 12 Sit & tec. De. & c. i. accipias ritum, & legem nostram, uel non accipias, uo. n. Gentil. s. tendantur ad legem Mojaicam, sed sufficebat eis ad salutem credere unum Deum uenit ueritatem bonorum, & in consilium uoluntatis suae. secundum quod dicitur He. 11. b. Accedentem ad Deum oportet credere, quia est, & in quirentibus se remunerator sit. & in hoc articulo fidei implicite continentur, talis autem erat Achior, quamuis esset Gentilis, ut satis patet ex dictis. 13 Tunc Ozias finito consilio. Hic tertio consolantur Achior, cenam et honorabilem faciendam, cum dicitur, Tunc Ozias qui princeps erat populi, ut praed. supra est. 14 Suscepit eum in domum suam. Quae erat honorabilior ceteris. 15 Et uoc. om. pres. Et cena esset magis honorabilis. 16 Refecerunt. s. a. hor. & s. ipsos ad naturae sustentationem. 17 Postea uero conuocatus omnis populus. a sacerdotibus. 18 Intra ecclesiam orauerunt. Licet. n. esset. u. cum templum in Ier. u. Ier. in quo licitum erat offerri sacrificium, tamen in singulis ciuitatibus erant synagoga, in quibus conueniebat populus ad orandum, & audendum Dei uerbum.

captiuitas, & adducti fuerant de prouinciis, & urbibus uniuersae iuuentutis. Omnes parauerunt se pariter ad pugnam contra filios Israel, & uenerunt per crepidinem montis usque ad apicem, qui respicit super Dothain a loco, qui dicitur Belma, usque ad Celmion, qui est contra Eldrelon. Filii autem Israel, ut uiderunt multitudinem illorum, prostrauerunt se super terram mittentes cinerem super

- 1 Holofernes autem alte. die, & c. i. in crastino traditionis Achior, ut citius impleteret crudelitatem quam praedixerat.
- 2 Praecipit exercitibus suis. Ut ostenderet magnitudinem suae potestatis. Cetera patent usque ibi.
- 3 Et uenerunt per crep. mo. i. concauitate in ipsius praecipitem.
- 4 Filij autem Israel ut vi. multi. tantam, & sic armatum.
- 5 Prostrauer. se super terram. humiliter, & deuote petentes di-

CAP. VII.

A a Incidi præce.
 Ser. 128. de
 100.
 Aug. Squalē-
 bat ciuitas obli-
 dione barbatae
 feritatis, ita p.
 vniuersa lingue
 bent, ut in ma-
 nib. hostium, a
 tradi commo-
 dius iudicarent
 quam pernicio
 se famis popu-
 latione vexari.
 Ser. 119. de
 temp.
B Idem. Cum
 igitur Bethulia
 mœnia Holo-
 phernes hostili
 obsidione calca-
 ret, & auertens
 tractus aquarū
 prima idiceret
 certamina licci-
 tatem, Iudith
 flens sui coniugis
 fœdera acerbo
 dissidio rupta
 lugubri lamē-
 tatione serua-
 bat. Quæ vt re-
 perit captiuādē
 ciuitatis indu-
 cias postulas,
 mox ei priuatū
 dolorem cōge-
 minauit ciuita-
 tis communis
 dolor.
 Doctrinam E-
 uangelii quam
 ex fonte viuo
 procedentē do-
 ctōres spiritus-
 sancti gratia il-
 luminati per o-
 ris sui fistulam in
 ciuitatem Ecclesiæ
 introducunt, hanc per
 secutores fidelium
 prohibendo, & mor-
 tem minando aufe-
 runt, ut potius spiri-
 tualis indigentia
 occidat.

capita sua, vnanimiter orantes, vt Deus Israel misericordiam suā oñde-
 ret super populum suum. Et assumentes arma sua bellica, sederunt per
 loca quæ angusti itineris amitem dirigunt inter montosa, & erant cu-
 stodientes ea tota die, & nocte. Porro Holofernes dum circumit p gy-
 rum, reperit quod fons qui in fluebat in aquæductum illorum, a parte
 australi, extra ciuitatem dirigeret, & incidi præcepit aquæductum illo-
 rum. Erant tamen non longe a muris fontēs ex quibus furtim videban-
 tur haurire aquam, ad refocillādum potius quam ad potandum. Sed fi-
 lii Ammon, & Moab accesserunt ad Holofernem, dicentes, Filii Israel
 non in lancea, nec in sagitta confidunt, sed montes defendunt illos, &
 muniunt illos colles in præcipitio, constituti. Vt ergo sine congressio-
 ne pugna possis superare eos, pone custodes fontium, vt non hauriant
 aq̄ ex eis, & sine gladio interficies eos, vel certe fatigati tradent ciuitatē
 suam quam putant in montibus positam superari non posse. Et placue-
 runt verba hæc coram Holoferne, & coram omnibus satellitibus eius,
 & constituit p gyrum centenarios per singulos fontes. Cumque ista cu-
 stodia per dies uiginti fuisset expleta defecerunt cisternæ, & collectio-
 nes aquarum omnibus inhabitantibus Bethuliam, ita ut non esset itra
 ciuitatem vnde satiaerentur, vel vna die, qm̄ ad mensuram dabatur po-
 pulis aqua quotidie. Tunc ad Oziam congregati omnes viri sceminæ-
 que, iuuenes, & paruuli, omnes simul vna voce dixerunt, Iudicet Deus
 inter nos, & te, qm̄ fecisti in nos mala, nolens loqui pacifice cum Assy-
 riis, & propter hoc vendidit nos Deus in manibus eorum, & ideo non
 est qui adiuuet, cum prosternamur ante oculos eorum in siti, & perditio-
 ne magna. Et nunc congregate vniuersos qui in ciuitate sunt, vt sponte
 tradamus nos omnes populo Holofernis. Melius est enim ut captiui be-
 nedicamus dominum uiuentes, quam moriamur, & simus opprobrium
 omni carni, cum viderimus vxores nostras, & infantes nostros mori

D Erant ta. non lon-
 ge a muris fon. si-
 cut i libro Regū
 Philistinum fa-
 bros ferrarios
 auferunt, ne fa-
 ciant Hebræis,
 aut lanceam, aut
 gladium. Et des-
 cendit omnis Is-
 rael ad Philistiū
 vt exacerent vo-
 merem, & ligo-
 nem, & securim,
 & sarculum. hoc
 .n. maxime dia-
 bolus studet, ut
 doctrina fluente
 & uirtutū arma
 auferat, & sic ne-
 quitiam suam in
 interitum seruo-
 rum Dei veloci-
 ter expleat, hinc
 principes gen-
 tium, & Iulianus
 apostata non so-
 lum diuinam,
 sed & humanam
 Christianis inter-
 dicunt philoso-
 phiam.
 c Tunc ad O.
 cong. carnales, qui
 dicunt Do. do. cor
 autē eorum longe est
 a mc. Sunt. n. in sa-
 gena domini, &
 boni, & mali pi-
 sces vsque ad lit-
 rus futuri iudicii
 qui præsentis ui-
 tæ incommoda
 grauius ferentes
 malunt præsentī

bus uti deliciis, quam cælestia bona sibi in futuro reseruari,
 qui magistros suos importunis querimonis affligunt, & si-
 bi ad luxum seculi assentire cogunt, vnde sequitur.

Erant

Et

NICOLAUS DE LYRA.

vinum auxilium.

- 1 Et assumentes arma sua bellica, &c. ne omittentes quod face-
 re poterant humana via, Deum tentare viderentur.
- 2 Porro Holofer. hic consequenter ponitur dura coartatio sitis, cū
 dicitur, Porro Holofer. dum cir. p. gyrum aquæducto. i. existen-
 tium in Bethulia.
- 3 A parte aust. extra ci. di. scursum suum. Erat. n. fons ille extra
 ciuitatem, ex quo per aquæductum fluebat aqua intra ciuitatem.
- 4 Et incidi præc. aquæduc. vt aqua declinaret alibi.
- 5 Ex quibus furtim vid. hau. aquam. propter timorem Assyrio-
 rum existentium in obsidione.
- 6 Sed filii Am. & Mo. isti. n. odiebant Iudæos, vt patet ex libris
 Iudicum, & Regum, ideo dederunt contra eos consilium.
- 7 Filii Israel non in lan. nec in sag. conf. q. d. non habent arma
 nec exercitum præstantes, propter quod non venient contra nos in cam-
 pum, & ideo si ponentur custodes fontium, morientur siti, vel ad se red-
 dendum erunt compulsi.

Et

Con-

MORALITER.

sibi resistebant, significatur quod diabolus vltimum de po-
 tentia facit ad debellandum illos, qui student sibi resistere
 vigorose.
 2 Porro Holofernes dum circumit per gyrum, &c. Per fontem qui
 in fluebat aquæductum in Bethulia, significatur Christus q.
 fons est gratiæ, a quo aquæductus gratiæ fluit in ecclesia,
 hunc autem fontem diabolus non potest tangere, sed gra-
 tiæ fluxum prout recipitur in hominibus frequenter inter-
 cidit per peccatum mortale.
 3 Erant tamen longe a muris fontes. per quos significantur sa-
 cra

- 8 Et plac. hæc ver. coram. Holo. quia uidebantur sibi utilia es-
 se. Cetera patent vsque ibi.
- 9 Ita vt non esset intra ciu. vnde. si quilibet biberet pro sua vo-
 luntate, veruntamen poterant aqua sufficere per quinque dies positus
 in arida necessitate, propter quod talis terminus fuit positus, ut habe-
 tur infra c.
- 10 Tunc ad Oziam. simul. hic consequenter ponitur querulosa
 murmuratio p. lib. dicentis ad Oziam principem ciuitatis.
- 11 Iudicet dominus inter nos, & te quod. multitudo. n. afflicta
 fuit uolebat, quod ciuitas redderetur, quod Ozias, & sacerdotes impe-
 diebant, propter quod multitudo Oziam principem ad diuinum iudi-
 cium aduocabat, imputans superbiæ defensionem ciuitatis, ideo subdi-
 tur. 12 Et propter hoc. i. propter talem rebellionem.
- 13 Vendidit nos. i. totaliter tradidit subtrahendo nobis suum
 auxilium, ideo concluditur ciuitatis traditio, cum dicitur, Et nunc
 congregate uniuersos. & subditur huius traditionis ratio cum
 dicitur.
- 14 Melius est. n. vt capti ben. do. i. minus malum, quod compa-
 ratum ad maius habet rationem boni.

cræ scripturæ, quæ ut potu refocillantur existentes in cor-
 dis amaritudine, propter quod diabolus nititur eos ab hoc
 potu simpliciter accere, vt sic valeat eos superare.
 10 Tunc ad Oziam congregati omnes viri sceminæque. Per istos si-
 gnificantur querulosi de defectu victualium, & potissime re-
 ligiosi, qui non sunt contenti de his quæ ministrantur sibi,
 & eorum querimonia aliquando superiorem inducit ad cō-
 cedendum aliqua inconuenientia per quæ læditur ordinis
 disciplina. Vnde dicit Gregorius, in Moralibus. Pro qualita-
 tibus subditorum disponuntur acta regentium, vt sæpe pro
 malo gregis, etiam veri boni delinquant vita pastoris.

A ante oculos nostros: Contestamur hodie celum
 & terram, & Deum patrum nostrorum, qui vlciscitur nos secundum peccata nostra, vt iam tradatis ciuitatem in manu militiae Holofernis, vt sit finis noster breuis in ore gladii, qui longior efficitur in ariditate sitis: Et cum hæc dixissent, factus est fletus, & vlulatus magnus in Ecclesia ab omnibus, & per multas horas vna voce clamauerunt ad Deum, dicentes, Peccauimus cum patribus nostris, iniuste egimus, iniquitatem fecimus. Tu qui pius es, miserere nostri, in tuo flagello uindica iniquitates nostras, & noli tradere confitentes te populo, qui ignorat te, vt non dicant inter gentes, vbi est Deus eorum? Et cum fatigati his clamoribus, & his fletibus

lassati filuissent, exurgens Ozius infusus lachrymis, dixit, Aequo animo estote fratres, & hos quinque dies expectemus a Domino misericordiam. Forsitan enim indignationem suam abscindet, & dabit gloriam nomini suo. si autem transactis quinque dieb. non venerit adiutorum, faciemus hæc verba quæ locuti estis.

Et hos quinque dies, quibus præses vita ducitur, quasi si quinque dierum inducias doctor iners expetit, qui corporale vitium solatium auditorib. indiscrete promittit, quasi in peccate sua sit summi datoris magnificentia, cum magis tps tribuendi & modus in dantis accipientis potestate consistat, si. n. presentis

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Contestamur hodie ce. & ter. &c. i. contra te, & sacerdotes adducimus in testimonium, quod inique agitis nisi tradatis ciuitatem, cum sit minus malum.
- 2 Qui vlcif. nos. i. punit secundum peccata nostra. Cætera patent vsque ibi.
- 3 Tu qui pius es miserere nostri, &c. vin. ini. nostras. i. flagella nos quantum tibi placuerit, dum tamen non tradamur in manus infidelium. Et simili modo Dauid prælegit a Deo flagellari quam ab homini.

hominib. 2 Reg. ul. istud ultimo dictum videtur processisse a sacerdotibus, & ab aliquib. iustis, magis timentib. de destructione diuini cultus, quam de propriis corporibus.
 4 Et cum fatigati his clamorib. & his fletib. lassati fil. Hic ultimo ponitur indiscreta conuentio dicit, qui promittit ciuitatem reddere nisi infra quinque dies veniret eis auxilium. Et patet litera ex diebus. Sciendum tamen, quod licet iste Ozius bene fecerit differendo traditionem ciuitatis, & inducendo ad expectationem diuine misericordie tamen præfigendo terminum quinque dierum male fecit, propter quod de hoc reprehenditur c. seq. ut videbitur.

CAP. VIII.

CAP. VIII.

A ET fact. est c. sequitur.
B Filia Merari, id est amaritudinis. Ecclesia enim per amaritudinem, & tribulationem ad futuræ uitæ gaudia generatur, vbi Dominum laudabit in æternum. Quod enim 15. generatione progenita narratur, significat quod Ecclesia per hebdomadam legis, & ogdoadam Euangelij de Patriarchis, & Apostolis est edita, & ad cælestem gratiam ascensura, vnde hic numerus graduum in psalterio ponitur futuræ ad cælos ascensionis figuratiuus, quo sancti venientes merito dicunt. Ecce nunc benedicite Domino.

E factum est, cum audisset hæc verba Iudith vidua, quæ erat filia Merari filii Idox, filij Ioseph, filij Oziæ, filij Elai, filij Inor, filij Gedeon, filij Raphaim, filij Achitob, filij Melchiæ, filij Enan, filij Nathaniæ, filij Salathiel, filij simeon, filij Ruben, & vir eius fuit Manasses, qui mortuus est in diebus messis hordeaceæ, instabat enim super alligantes manipulos in campo, & venit estus super caput eius, & mortuus est in Bethulia ciuitate sua, & sepultus est illic cum patribus suis. Erat autem Iudith relicta eius vidua iam annis tribus, & mensibus sex. Et in superioribus domus suæ fecit sibi secretum cubiculum, in quo cum puellis suis clausa moratur.

Et uir eius fuit Manasses. Tertio. Habebunt (polygami) plane Christo quod allegent, speciosum priuilegium, carnis vsquequaq; imbecillitatem. Sed hanc iudicabunt iam nõ Isaac monaganius p̄r noster, nec Ioannes Christi spado, nec Iudith filia Merari, nec tot alia exempla sanctorum solent ethnicis iudices destinari. Exurgit regina Carthagini, & decernet in Christianas. Manasses interpretatur obliuiosus, vel necessitas, cui Iudith cõiugio copulata quasi decalogo legis, vel ritib. Gentiliu obnoxia. Sed veniente Chro, & luce euagelij clarescente in

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. VIII.

E factum est. Postquam descripta est filiorum Israel persecutio, hic consequenter describitur eorum liberatio, quæ facta est per manum Iudith quæ interfecit Holofernem. Et ideo sic proceditur, quia primo ponitur ipsius Iudith multiplex uirtus. Secundo, Holofernis casus, c. x. ibi. Cumque intrasset. Tertio fuga sui exercitus, c. 14. prima diuiditur in tres, quia primo Iudith inducit populu ad spem diuine misericordie. Secundo se munit armis orationis, c. 9. Tertio se exponit periculo mortis, c. x. prima in duas, quia primo describitur eius conuersatio

ideo lubdicitur. 2. Filia Merari. i. amaritudinis. Ecclesia nanque tribulationis tempore bene dicitur filia amaritudinis, sicut magnus peccator filius iniquitatis.

MORALITER.

† Et factum est, &c. i. per quam significatur Ecclesia quæ tempore magnæ tribulationis uidua videretur, eo quod eius sponsus ab ignorantibus eam dicitur ad tempus deseruisse, ideo

A mundo, omnis illa obfcurantia cessit, & quasi vilis collectio messis velociter transit, vnde Apostolus, *vbi venit fides, iam non sumus sub pedagogo.* Omnes enim filii Dei estis per fidem in Christo Iesu. Et ad Romanos ait. *Mo. sibi ceteri estis legi per corpus Christi Iesu, ut sitis alterius qui ex mortuis resurrexit.* Et uir Manasses, Chri-

Batur, & habens super lumbos suos cilicium ieiunabat omnibus diebus uitae suae praeter sabbatha & neomenias & festa domus Israel. Erat autem eleganti aspectu nimis, cui uir suus reliquerat diuitias multas, & familiam copiosam, ac possessiones armentis bouum, & gregibus ouium plenas, Et erat haec in omnibus famosissima, quoniam timebat dominum valde, nec erat qui loqueretur de illa verbum malum. Haec itaque cum audisset, quoniam Ozias promississet, quod transacto quinto die traderet ciuitatem Assyriis, misit ad presbyteros Chabri, & Charmin. Et venerunt ad illam, & dixit illis. Quod est hoc verbum, in quo consensit Ozias, ut tradat ciuitatem Assyriis, si intra quinque dies non uenerit uobis adiutorium? Et qui estis vos qui tentatis dominum? Non est iste sermo qui misericordiam prouocet, sed potius qui iram excitet, & furorem accendat. posuistis uos tempus miserationis Domini, & in arbitrium uestrum diem constituistis ei? Sed quia patiens

Cui uir suus reliquerat diuitias multas. Ex veteris legis, & ex philosophiae instructione moralisque disciplinae, multiplices opes ad Christum ueniens attulit ecclesia, vnde & Paulus se ad pedes

sa ablato sponso, ieiunio, & orationi operam dat usque ad consummationem seculi, nec erroribus haereticis dignatur pollui. Cui uir suus reliquit diuitias spiritualis sapientiae, & uirtutis, & familiam gentium multitudinem aggregauit.

2 Et habens super lumbos. Amb. Discas maturae uiduitatis affectum, & feriem ipsam sequere scripturarum. Iudith a diebus uiri sui quibus ille defunctus est, uestem uicunditatis deposuit, maeoris assumpsit, per omnes dies intenta ieiunio, sabbatho tantum, & dominica, saceratumque temporibus feriarum non refectioni indulgens, sed religioni deferens. hoc est. n. Siue manducatis, siue bibatis, in nomine domini Iesu Christi agenda esse omnia, ut etiam ipsa refectione corporalis sacro religionis cultui deferatur.

3 Aug. ieiunium purgat mentem, subleuat sensum, carnem spiritui subicit, ieiunium cor facit contribulatum, & humilitatum, quod Deus non spernit, ieiunium concupiscentiae nebulas dispergit, libidinum ardores extinguit, castitatis uerum lumen

lumen accendit, &c. Cleme. Ro. Moyses, & Elias ieiunauerunt per quadraginta dies, & Daniel hebdomadas dierum treis panem cupidi atum non comedit, nec caro, neque uinum in os eius intrauit. Niniuite quoque cum per tres dies, & noctes ieiunassent, irae Dei periculum effugerunt. Esther, Mardocheus, Iudith, impiorum insultationem, id est, Holofernis & Aman ieiunio declinauerunt.

Qui per continentiam uitae, & mortificationem uoluptatum carnem suam crucifigit cum uitiis, & concupiscentiis, ut future solennitati, & sabbatho animo se praepararet, ubi pro praesenti tribulatione cum sanctis angelis plenum gaudium susciperet.

4 Qui uir suus reliquerat diuitias multas. Ex philosophiae instructione moralisque disciplinae, multiplices opes ad Christum ueniens attulit ecclesia, vnde & Paulus se ad pedes

Gamaliel nutritum gloriatur, Et Moyses omni sapientia Aegyptiorum eruditus legitur. Non est iste sermo. Cum afflictus fuimus, nec tempus, nec modum praescribere domino debemus, sed magis arbitrio eius cuncta relinquamus. Vnde quidam patrum in oratione sua dixisse legitur. *Fili Dei fili Dei, sicut scis, & sicut vis, miserere mihi.* Regnum tantum Dei quaerere debemus, & omnia adiicentur, praesens uita fit fidelibus in usu, futura in fructu. Sit temporalis in itinere, desideretur aeterna in peruentione.

5 Qui dominum deprecatur, non uelut praescripta praecipue tempora praestoleretur, nec ut sciens in obsecrationibus Domini tempus esse aliquod, sed semper in ipsis sit. Chrys. Ne cadamus igitur in tribulationibus, sed in omnibus agamus gratias, ut aliquid magni lucremur, ut apud Deum inueniamur probabiles, qui tribulationes permittit, ipsarum lucrum Paulus nouit, propterea dicit. *Tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio spes, spes uero non confundit.*

6 Sed quia pater dominus est. Haec secundo uerbum Iudith inducit ad patientiam salutarem allegando primo Dei patientiam, cum dicitur. Sed quia pater dominus est, &c.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et habens super lumbos suos cilicium, ieiunabat omnibus diebus uitae suae. Ad repressionem concupiscentiae carnis, paritas enim uitiis, & asperitas uelut sunt custodes castitatis.

2 Erat autem eleganti aspectu. Ex hoc patet uirtus suae castitatis, quia nec pulchritudo corporis, nec copia diuitiarum quae sunt fomae libidinis, petrauerunt eam ad secundas nuptias. Cetera patent.

3 Haec itaque. Hic consequenter ponitur eius locutio gratiosa, Et primo ponitur huius locutionis actus. Secundo ipsius effectus, ubi. Et dixerunt illi. Circa primum uerbo suo redarguitur dicta conuentio, quae primo repetitur, cum dicitur. Haec itaque. Secundo pro sacerdotibus mittitur cum dicitur. Misit ad presb. quod autem non iuit ad eos, non fuit ex defectu humilitatis, sed ex zelo castitatis, & honestatis uigilantis, quo refugiebat per uicos discurrere, & in palam coram hominibus apparere.

4 Quod est hoc uer. Ex hoc uidetur, quod non erat ibi, quia loquitur de eo quasi de absente, uerum tamen superuenit antequam inde recederent sacerdotes, ut patet inf. co. c. potest etiam dici, quod a principio fuit ibi, uerum tamen Iudith direxit sermonem ad sacerdotes, quasi magis culpabiles, nam ex illo consensu sequebatur destructio diuini cultus

ut statim dicitur, pro quo sacerdotes debebant zelare plus, quam principes.

5 Et qui estis. Ad intellectum huius sciendum, quod ex captione illius ciuitatis patebat uia ad Ierusalem, & per consequens destructio diuini cultus, propter quod debebant ciuitatem illam quamdiu possent, defendere, etiam in maxima afflictione, nisi super hoc haberent mandatum domini per uerbum prophetae, sicut Ieremias consulebat Sedechia redditionem ciuitatis regi Babylonis. Sic autem non erat in proposito, propter quod peccauerunt praesigentes redditionis terminum. Sic autem dicitur, quod Christiani aliquando sine peccato sic praesigunt terminum redditionis alienius castri Saracenis. Dicendum, quod non est simile, nam ex hoc non sequitur generalis cessatio sacrificii ecclesiae quod offerri potest ubique, sacrificium uero ueteris legis offerri non poterat extra Ierusalem, nisi ex speciali dispensatione diuina, sicut legitur Elias in monte Carmeli sacrificasse. 3. Re. 18. g. propter quod in praesigione predicta erat quaedam tentatio ciuina inquam uoluerant per hoc experiri infestum auxilium diuini, ideo subdit. Non est iste sermo qui mi pro uo. **6** Sed quia pater dominus est. Haec secundo uerbum Iudith inducit ad patientiam salutarem allegando primo Dei patientiam, cum dicitur. Sed quia pater dominus est, &c.

Non

MORALITER.

1 Erat. n. eleganti. Nam ecclesia non habet maculam neque rugam, ut dicitur Eph. 5. Cui uir suus reliquerat diuitias multas. Christus. n. ecclesiae sponus dedit ei dona spiritus sancti, quae sunt ualde pretiosa.

Haec

In

A ^a Quia omnia novie. dominus est, in hoc ipso poeniteamus, & indulgentiam eius fufis lachrymis postulemus. Non enim quasi homo sic Deus comminabitur, neque sicut filius hominis ad iracundiam inflammabitur. Et ideo humiliemus illi animas nostras & in spiritu, & constituti humiliato seruites illi dicamus flentes domino, vt secundum voluntatem suam sic faciat nobiscum misericordiam suam, ut sicut conturbatum est cor nostrum in superbia eorum, ita etiam de nostra humilitate gloriemur, quoniam non sumus secuti peccata patrum nostrorum qui dereliquerunt Deum suum & adorauerunt deos alienos, pro quo scelere danti sunt in gladium, & in rapinam, & in confusionem inimicis suis. Nos autem alterum deum nescimus praeter ipsum. Expectemus humiles consolationem eius & exquiret sanguinem nostrum de afflictionibus inimicorum uoltrorum, & humiliabit omnes gentes quaecunque insurgunt contra nos, & faciet illas sine honore, Dominus Deus noster. Et nunc fratres quoniam uos qui estis presbyteri in populo Dei, & ex uobis pendet anima illorum, ad eloquium uestrum corda eorum erigite, ut memores sint quia tetati sunt patres nostri, ut probarentur si vere colerent

^a Qui scilicet speculatores & doctores. Deum suum. Memores esse debent quomodo pater noster Abraham tentatus est, & per multas tribulationes probatus, Dei amicus effectus est. Sic Isaac, sic Iacob, sic Moyses, & omnes qui placuerunt Deo per multas tribulationes transierunt fideles. Illi autem qui tentationes suas non susceperunt cum timore domini & impatientiam suam, & improprium murmurationis suae contra Dominum protulerunt, exterminati sunt ab exterminatore, & a serpentibus perierunt. Et nos ergo non uiscamur nos pro his quae patimur, sed reputantes peccatis nostris, haec ipsa supplicia minora esse flagella domini, quibus quasi serui corripimur ad emendationem & non ad perditionem nostram euenisse credamus. Et dixerunt illi Ozias, & presbyteri, omnia quae locuta es, uera sunt, & non est in sermonibus tuis ulla reprehensio. Nunc ergo ora pro nobis dominum, quoniam mulier sancta es, & timens Deum. Et dixit illis Iudith, Sicut quod potui loqui, Dei esse cognoscitis, ita quod facere dispo-

NICOLAUS DE LYRA.

1 Non enim quasi homo sic Deus comminabitur. Quod homo comminatur statim implere conatur in quantum potest, Deus autem aliquando comminatur quod inferre non intendit, sicut Ionas 3. b. dicitur, Adhuc quadraginta dies, & Ninive subuertetur, quod tamen Deus non intendebat facere, quia prouidebat poenitentiam Ninuitarum ex qua parceret eis. Et hoc est, quia tales comminationes proferuntur non secundum ordinem diuinae praescientiae quae immutabilis est, sed secundum exigentiam demeritorum, quae est mutabilis, & sic fuit in Ninuitis.
 2 Et ideo hu. illi an. no. & non tantum corpora.
 3 Ut secun. volun. suam. sic fac. nob. Confidebat. n. Iudith, quod ex humilitate populi negotium uerteretur in oppositum, sicut dictum est de liberatione Ninuitarum. Et huius confidentiae causa subditur, cum dicitur.
 4 Quoniam non su. se. pec. pa. & c. qui deli. Deum. per multiplicem idololatriam, ut patet 4. Reg. & 2. Par. A. reditu uero captiuitatis Babylonica non legitur populus Israel idololatrassse, nisi aliqui pauci tempore Antiochi Epiphani, & ad hoc inducti timore mortis.
 5 Et nunc fratres quoniam. Hic consequenter Iudith inducit populum ad confidentiam, & hoc per sacerdotes, qui erant populi doctores. Ideo dicit.
 6 Ex uobis pendet anima illorum. quantum ad firmitatem in bono.
 7 Corda eorum erigite, ut memores. Ad confidendum de diuina uirtute.
 8 Ut me. sint, quia te. sunt pa. no. ut prob. & ut eorum patientia declaratur ad meritum ipsorum, & exemplum aliorum, et inducit ad hoc exemplum Abraham, qui tentatus fuit in filii immolatione, & Isaac, qui ad eandem immolationem se obrulit uoluntarie ut declaratum fuit

fuit Gen. 22. & Iacob qui fugiens persecutionem Esau inuit in Mesopotamiam Syria.
 9 Illi autem quatenus suas non sus. & c. exter. sunt ab exter. Num. 11. ubi dicitur, quod ignis deuorauit extremam partem castrorum propter murmur populi contra dominum.
 10 Et a serpentib. p. Nu. 21.
 11 Et nos ergo non uiscamur nos. retorqueo poenas quas sustinemus in Deum, murmurando contra ipsum, hoc etiam dicit, quia forsitan, in populo erant aliqui tam mali, quod ex impatientia contra Deum uolebant traditionem ciuitatis Bethulia, ut sic per consequens destrueretur diuinus cultus in Ierusalem, quasi in uisionem contra Deum de poenis, quas permittit populo iudaico inferri.
 12 Sed reputantes, & c. q. d. reputare debemus quia peccata nostra maiorem exigunt poenam, & per consequens quod sunt nobis inflicta ad tempus, ut per hoc castigati euadamus poenam aeternam. Ideo subditur.
 13 Quasi serui domini qui corripimur ad emendationem. Sequitur.
 14 Et dixit. Hic ponitur locutionis Iudith gratiosa affectus, nam ei consenserunt principes, & presbyteri, tanquam manifesta ueritatis, ideo dicitur, Et dixit. & c. Nunc ergo. Ex uerbis. n. eius sanctis conceperunt gratiam Dei in ea esse, & eius orationem acceptabilem Deo fore, ideo respondit Iudith.
 15 Sicut quod potui loqui, Dei esse cog. i. proccedere ex eius bonitate.
 16 Ita quod fa. dis. Non accipitur probatio pro acceptione experienti alicuius statim cognoscendi, quia: ista sequitur. Nolo ut scri. sed accipitur hic probatio pro expectatione effectus futuri. q. d. si sequatur effectus ad liberationem populi, per hoc uidebitis quod illud quod cogitauit facere, ex Deo est. Ideo subditur.

A sui, pbate si ex Deo est, & orate, vt firmum faciat Deus consilium meum. Stabitis uos ad portam nocte ista, & ego exeam cum Abra mea, & orate, ut sicut dixistis, in diebus quinque respiciat Dominus ^{¶ Hebein suum.} populum suum Israel. Vos autem ^{¶ Ne impediam.} nolo, vt scrutemini actum meum, & vsque dum re-

D nuntiem vobis, nihil aliud fiat, nisi oratio pro me ad dominum Deum nostrum. Et dixit ad eam
3 Ozias princeps Iudæ, Vade in pace, & dominus ^{¶ Dux, & adiutor.} sit tecum in ultionem inimicorum nostrorum.
4 Et reuertentes abierunt.

NICOLAUS DE LYRA.

3 Et usque dum reuon. effectum.

Nihil

2 Nihil aliud fiat. ut Deus uelit me dirigere.
3 Vade in pa. q. d. quod cogitasti facias, nolumus plus inquirere.
4 Et reuert. ad domus proprias.

C CAP.

CAP. IX.

Quibus absce. Postquam ad presbyteros locuta est, oratorium ingreditur Iudith, quia sollicitudo sanctorum post prædicationis obsequium redit ad cordis sui secretum, vt ibi compleat puræ ascensionis incensum, secundum illud, Cum oraue ris intra in cultuum.

Simeon, qui deum in gladium in defensionem alienigenarum, quod

CAP. IX.

Vib. tabscendentibus Iudith ingressa est oratorium suum, & induens se cilicio, potuit a colluione reuocare, ab hoste defendere. Etenim, vt legimus, cum Holofernes successu multorum terribilis prælium intra muros innumera uirorum milia cogisset, armatis pauentibus, & de extrema iam sorte tractantibus, extra murum processit, & illo præstantior exercitu quem liberauit, & eo fortior quem fugauit. Idem. Quam bona oratio cum misericordia, bona oratio quæ ordinem seruat, vt primo a diuinis inchoemus laudibus. Si. n. cum apud hominem agimus, beneuolum volumus iudicem facere, quanto magis cum Dominum nostrum precamur? b Dñe Deus. Bene in oratione actum Simeonis commemorat, qui cum fratre Leui stuprum fororis in alienigenas uindicauit. Futurum. n. erat, vt Holofernes qui in Iudith uoluit explere immunditiam libidinis, gladio feriretur ultionis.

cui nomen Iudith, quæ viros obsidione fractos, percussos metu tabidos fame, sola potuit a colluione reuocare, ab hoste defendere. Etenim, vt legimus, cum Holofernes successu multorum terribilis prælium intra muros innumera uirorum milia cogisset, ar-

matis pauentibus, & de extrema iam sorte tractantibus, extra murum processit, & illo præstantior exercitu quem liberauit, & eo fortior quem fugauit. Idem. Quam bona oratio cum misericordia, bona oratio quæ ordinem seruat, vt primo a diuinis inchoemus laudibus. Si. n. cum apud hominem agimus, beneuolum volumus iudicem facere, quanto magis cum Dominum nostrum precamur? b Dñe Deus. Bene in oratione actum Simeonis commemorat, qui cum fratre Leui stuprum fororis in alienigenas uindicauit. Futurum. n. erat, vt Holofernes qui in Iudith uoluit explere immunditiam libidinis, gladio feriretur ultionis.

R Respice

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. IX.

Quibus absce. Hic consequenter Iudith munuit se armis orationis, & quoniam oratio est petitio decenter a Deo, ideo ad petendum primo se disponit, cum dicitur.

2 Ingressa est orat. quod erat in superioribus domus suæ, vt dictum est c. præc.

3 Et induens se ci. Licet. n. semper haberet cilicium ad carnem interius, vt dictum est ca. præc. tamen etiam tunc induit se cilicio exterius.

4 Posuit ci. & vtrunque fecit ad humiliationem sui, sciens quod oratio humiliantis se nubes penetrat. Eccl. 35. c

5 Domine Deus. Hic secundo suam petitionem proponit, in qua primo petit superbos hostes humiliari, secundo constantiam sibi dari, ibi. Da mihi in animo constantiam. Circa primum ad obtinendum quod petit, tria proponit ex Dei iustitia facta. Primum est occisio Sichinitarum, propter Dine filia Iacob uiolationem, Gen. 34. & hoc est quod dicitur, Domine Deus patris mei si. patriarche. Sed contra hoc uide. ur. quod in principio c. præc. genealogia Iudith reducit ad Ruben. Propter quod dicunt aliqui, quod ex parte patris fuit de tribu Ruben, vt ibi dicitur, ex parte vero matris ex tribu Simeon, vt dicitur hic. Sed melius uidetur dicendum, quod simpliciter fuerit de tribu Simeon ex parte patris, & matris, quia mulieres non debebant coniungi uiris alterius tribus, Numer. 26. nec illic Ruben ad quem reducit genealogia Iudith capis præcedent. uidetur fuisse Ruben patriarche, nam ibi dicitur, Filii Simeon, filii Ruben, Gen. 46. & 1. Par. 5. ubi numerantur filii Ruben, non ponitur ibi aliquis qui uocetur Simeon. Item quia plures generationes uideatur fuisse inter Ruben, & Iudith quam ponitur cap. præc. nam a natiuitate Isaac usque ad exitum de Aegypto, fluxerunt anni quadringenti, ut dictum fuit Gen. 15. item ab exitu de Aegypto usque ad fundationem templi per Salomonem, fluxerunt anni

ni quadringenti octoginta, 3. Regum 6. & inde usque ad eius destructionem per Nabuchodonosor, fluxerunt anni quadringenti decem, secundum Hebræos, & posset probari per tempora regum qui regnauerunt a tempore Salomonis usque ad 11. annum Sedechie in quo fuit templum destructum, sed propter prolixitatem omitto. Et inde usque ad quarium annum Cyri, in quo fundatum fuit secundum templum fuerunt, 70. anni secundum minorem computationem, & inde 9. usque ad Cambysem, sub quo contigit historia Iudith, vt dictum est supra in princ. huius libri. Anni uero prædicti simul iuncti sunt mille, 368. a quibus oportet subtrahere annos centum, & octo qui fluxerunt a natiuitate Isaac, usque ad natiuitatem Ruben, nam anno 60 Isaac nati sunt Iacob, & Esau, Gen. 35. Esau uero anno quadragesimo ætatis suæ uxores duas accepit, Gen. 26. & per consequens Iacob tunc quadragenarius fuit, qui cito post de uoluntate parentum iuit ab Laban auunculum suum Gen. 27. ubi completis, 7. annis suæ seruitutis accepit Liam uxorem, huius primogenitus fuit Ruben, & sic Iacob uidetur fuisse 48. annorum, vel circiter in natiuitate Ruben, igitur a natiuitate Isaac usque ad natiuitatem Ruben fluxerunt anni centum octo, vel circiter, quibus subtrahitis de numero annorum supra posito remanent anni mille. 270. qui faciunt 30. generationes, & amplius, nam homines illius temporis iam generabant existentes, 40. annorum, & minoris temporis, hoc etiam patet per genealogiam saluatoris Mat. 1. ubi ab Abraham qui genuit Isaac usque ad transmigrationem Babylonis ponuntur generationes 28 & tamen omittuntur ibi tres generationes regum Iuda, ut probat 1. r. in hom. & etiam sub nomine Booz ponuntur ibi tres generationes progena, ut ibidem ostensum fuit, & iterum a transmigratione Babylonie usque ad tempus Cambysis, sub quo contigit historia Iudith, fluxerunt anni 68. ut patet ex prædictis, qui bene faciunt duas generationes, & sic patet quod ille Ruben ad quem resoluitur genealogia Iudith non fuit Ruben patriarcha filius Iacob. Propter quod dicendum, quod fuit alius eiusdem nominis de tribu Simeon ad quem resoluitur genealogia Iudith eo quod fuit in illa tribu uir notabilis.

6 Qui de. &c. de. a. i. in defensionem sui ab alienigenis. Et accipit hic

MORALITER.

1 Quibus absce. &c. Per hoc ostenditur quod ecclesia tribulationis

tionis tempore debet Deum deuotius exorare, & ieiuniis, & asperitatibus penitentiae se magis solito coram Deo humiliare, vt eius auxilium impetretur.

2 Respice castra. Sicut luxuriosos luxuriosis comparat, ita nunc superbis superbos, Assyrios, & Aegyptijs; quia sicut potentia diuina est in illis; ita manifestari potest, & his subuersis, quia idem Dominus, eadem potentia, eadem iustitia.

b Fac Domine.

229. de 2 Augustinus. Iudith bellator animus alienum pectus obsedit. Illa abiecta formidine seminarum, victoriam in periculis querens, nec mortem in piculis timuit, nec ambiguitatem formidauit.

B Clemens Roman. Vidua quae vult Deo intendere, intus sedens cogitat quae sunt Domini, die noctuque incessabili ore offerens preces mundas. Virginitur sapientissima Iudith temperantiae testimonio commendata, diu noctuque supplicabat pro Israele Deo: sic similis illi vidua continuatam

violatores extiterunt in coinquinatione sua, & denudauerunt femur virginis in confusionem, & dedisti mulieres eorum in praedam, & filias illorum in captiuitatem, & omnem praedam in diuisionem seru

uis tuis, qui zelauerunt zelum tuum, subueni quae te Domine Deus

meus mihi viduae. Tu enim fecisti priora, & illa, post illa cogitasti: & hoc factum est quod ipse voluisti. Omnes enim vitae tuae paratae sunt,

& tua iudicia in tua prouidentia posuisti. † Respice castra Assyriorum nunc, sicut tunc castra Aegyptiorum videre dignatus es: quando post

seruos tuos armati currebant confidentes in quadrigis, & in equitatu suo, & in multitudine bellatorum. Sed aspexisti super castra eorum,

& tenebrae fatigauerunt eos. Tenuit pedes eorum abyssus, & aquae o-

puerunt eos. Sic fiant, & isti Dne, qui confidunt in multitudine sua, & in curribus suis, & in contis, & in scutis, & in sagittis suis, & in lanceis glori-

antur, & nesciunt, quia tu ipse es Deus noster, qui conteris bella ab initio, & Dominus nomen est tibi. Erige brachium tuum, sicut ab initio,

& allide virtutem eorum in virtute tua. Cadat virtus eorum in iracundia tua, qui promittunt se violare sancta tua, & polluere tabernaculum

nominis tui, & deicere gladio suo cornu altaris tui. Fac Domine, vt gladio proprio eius superbia amputetur. Capiatur laqueo o-

culorum suorum in me, & percuties eum ex labijs charitatis meae.

tam pro Ecclesia interpellationem Deo offeret, qui illam Deo exaudiet; quoniam eius mens ad hoc solum fixa est, neque ad sumptuosam curiositatem, neque ad infatigatam se projicit.

Hoc non dicit delectatione peccati, sed amore iustitiae. Sic propheta, quicquid in spiritu iusto iudicio videt futurum, in eodem spiritu praedicat faciedu: immo per eos ipse praedixit, qui per eos reuelat, atque facit. quale est illud: Fiat mensura eorum coram te in la. & car. Et percutiet te Deus paries dealbate.

Mystice. Omnis haereticus, vel schismaticus, vel Iudeus, vel paganus, qui Ecclesiam verbo, vel exemplo corrumpere voluerit, proprio superbiae gladio caput iniquae voluntatis amittit. vnde: Ipsa conteret caput tuum.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

Hic defensus pro occisione Sichimitarum pro violenta oppressione Dinae filiae Iacob, in qua quidem occisione Simeon fuit principalis, Genes. 34. Potest etiam ibi accipi defensus proprie; quia Gentiles de alijs ciuitatibus propinquis non fuerunt nisi persequi Iacob, & filios eius recedentes, territi a Deo, & ex facto Simeon, & fratrum suorum, Genes. 35.

1 Qui zelauerunt, &c. Hoc videtur falsum: nam Iacob reprehendit illud factum, tanquam malum, Genes. 34. & similiter Genes. 49. d. Simeon, & Leui fratres va. iniqui. bel. &c. vt expositum fuit ibidem. Dicendum, quod in facto illo duo fuerunt; scilicet, zelus vlciscendi stuprum, & illud fuit licitum, & iustum: quia non habebant iudicem qui vellet factum punire, cuius autor erat princeps ciuitatis, & populus eius fautor, & sic loquitur hic Iudith. Aliud quod fuit ibi, fuit modus vlciscendi, qui fuit malus, & proditorius, in quantum filij Iacob frangerunt pactum habitum cum Sichimitis, & sic reprehendit illud Iacob.

2 Tu enim. In creatione mundi. 3 Et illa post. Non sic intelligendo, quod sit prius, & posterius in cogitatione Dei, quae mensuratur nunc aeternitatis: sed in rebus factis, quarum alia sunt posteriores alijs.

4 Respice castr. Hic allegatur secundum exultatione diuina factum, quod est submersio Aegyptiorum, cum dicitur: Respice oculo tuo iustitiae.

5 Castra Assyriorum. Ipsa puniendo.

6 Sicut tunc ca. Exo. 14. Respiciens Dominus super castra Aegyptiorum per columnam ignis, & nubis interfecit exercitum eorum, &c.

7 Et tenebrae fa. Exo. 14. e. Erat nubes tenebrosa ex parte Aegyptiorum, & illuminans noctem ex parte Hebraeorum, impediens Aegyptios, ne possent accedere ad Hebraeos.

8 Tenuit pedes eorum Abyssus, & aquae operue. id est, maris fundus in eorum submersione.

9 Et in contis. id est, suffibus ad pugnandum dispositis.

10 Et nesciunt, quia tu ipse es Deus noster, qui conteris bella ab initio. id est, ab antiquis temporibus, sicut patet de Amalec contra filios Israel pugnante, Exod. 17. & de Og regis Basan, & de Amorrhaeorum, Numeri 21. & de regibus contra Iosue pugnantibus, Iosue 10. Et in pluribus alijs locis.

11 Erige brachium tuum. Hic ponitur tertium a Iudith allegatum, scilicet, destructio diuini cultus, cuius observatio erat conueniens Deo. Ideo dicit: Erige brachium tuum. id est, potentiam tuam.

12 Sicut ab initio. id est, ab exitu filiorum Israel de Aegypto, vt praedictum est.

13 Et allide virtutem eorum in. id est, prosterne.

14 Qui promittunt se violare sancta tua. Sic enim promiserant Nabuchodonosor regi, vt ipse solus nominaretur Deus in terra, vt dictum est supra cap. 3.

15 Fac Domine, vt gladio proprio eius superbia. id est, superbiae Holoseris, de cuius potestate totus exercitus gloriabatur, & videtur hic propheticè loqui; quia sic factum fuit postea, vt videtur 13. cap.

16 Capiatur laqueo. id est, sic capiatur in aspectu meo pulchritudinis, quod siam ei sic familiaris, quod possim eum in gulare.

17 Et percuties eum ex labijs chari. id est, ex verbis meis dulcibus, & amorem praeferentibus. Ad intellectum huius, & etiam sequentium sciendum, quod dicunt aliqui, quod in Iudith duo fuerunt, scilicet, affectio magna ad liberandum populum de manu Holoseris, & illud fuit licitum, & sanctum. Et aliud quod ex hac affectione factum est, scilicet, executio huius affectionis, in qua petiuit, & fecit, & dixit aliqua illicita: & sic petiuit ardorem libidinis excitari in Holoserne, & ad hoc ornauit se, & plura mendacia dixit in sequentibus Holoseris, & suis satellitibus. Propter primum tamen commendatur in scriptura, & oratio eius fuit exaudita, & pulchritudo eius diuinitus augmentata, sicut Exod. 1. Oblectantes commendantur de bona affectione quam habuerunt ad seruandum pueros Hebr. non tamen de mendacio, quod consequenter ad hoc dixerunt se excusando. alij vero dicunt, quod non peccauit in oratione praedicta, nec in sui compositione, nec etiam in verbis, quae videntur mendacia in sequentibus. Dicunt enim, quod Iudith aliud intendebat, aliud praeuidebat, intendebat enim se sic fieri gratam Holoseris, vt cum eo posset esse familiariter ad eius interitum perpetrandum, quod erat licitum, & bonum, cum esset Dei aduersarius, vt patet ex praecedentibus, sed praeuidebat amorem illicitum Holoseris circa se; non tamen debebat propter hoc bonum praedictum dimittere, sicut nec Deus dimittit peccatores punire, licet praeuideat ipsam ex hoc deteriorari, sicut patet de Pharaone quae praeuidebat ex flagellis indurari. Sed hoc non videtur bene dictum; nam eadem est intentio finis, vt eorum quae sunt ad finem, quae apprehendantur, vt ad finem ordinata, sicut mobile eodem motu moueatur in medium, et terminetur in Iudith autem in actu.

An Iudith peccauerit eligendo Holoserem, &c.

A Da mihi in animo constantiam, vt t contem-
nam illum, & virtutem eius, vt euertam illum.
fequentiam illum, & in virtute tua viceram illum. t quod.

B Erit enim hoc memoriale nominis tui, t cum
manus feminae deiecerit eum. Non enim in mul-
titudine est virtus tua domine, neque in equo-
rum viribus voluntas tua est. Nec superbi ab
initio placuerunt tibi, sed humilium, & man-
fectorum semper tibi placuit deprecatio. Deus

^a Sanctorum. ^b Populorum. ^c Solus. ^d Ecel.

coelorum, creator aquarum, & dominus totius
creaturae, exaudi me miseram deprecantem, &
de tua misericordia praesumentem. Memento
domine restameti tui, & da verbum in ore meo,
& in corde meo consilium corrobora, vt do-
mus tua in sanctificatione permaneat, t & om-
nes gentes agnoscant, quoniam tu es Deus, &
non est alius praeter te.

NICOLAUS DE LYRA.

intendebat mortem Holofernis, tanquam finem intentum, ad quem tendebat perire. nescire per priuata familiaritatem cum ipso, & hanc familiaritatem adipisci per ardorem concupiscentiae Holofernis in ipsam. unde dicebat: Capiatur laqueo. propter quod super hoc cadebat intentio Iudith, cum esset de medijs ad finem intentum ordinatis. Et ideo concupiscentia Holofernis fuit peccatum, vt ipsi dicunt, & per eos quens peccatum mortale, & cum sit tale de genere, oportet consequenter cedere, quod peritio Iudith quantum ad hoc, & eius ornatus fuerit mortale peccatum, licet minus graue quam peccatum Holofernis, propter affectionem adiutam de populi liberatione. Sed quia hoc nullo modo confonatur ei quod infra dicitur c. seq. q. eius compositio non ex libidine, sed ex virtute pendebat, & ideo dominus hanc in illa pulchritudinem amplificauit. Ideo per aliam viam potest dici, q. non fuit intentio Iudith Holofernem allicere ad aliquod peccatum, sed intendebat sic apparere gratiosi coram ipso, q. vellet eam uxorem habere, quod non erat illicitum Holoferni, quamuis Iudith nullo modo vellet sibi in coniugium copulari; sed per hoc intendebat cum ipso talem familiaritatem habere, q. posset ipsum interficere. Nec talis interfecitio insidiosa peccatum erat, nam in bello iusto licitum est insidias poni, sicut patet Iosue 8. ubi de precepto Domini Iosue posuit insidias post urbem Hai. bellum autem filiorum Israel contra Holofernem

nem erat iustissimum; quia intendebat totaliter destruere cultum diuinum, vt patet ex supradictis, de verbis autem Iudith vtrum debeat excusari a mendacio, dicitur infra in loco suo.

- 1 Da mihi in animo constantiam, vt contem. Hic consequenter Iudith petit constantiam sibi dari. nam inuadere tantum tyrannu, & per mulierem, videbatur valde magnum. Ideo dicit: Da mihi in animo constantiam, vt contemnath illum, & virtutem eius, vt euertam illum. i. vt non timeam, nec horream occidere illum.
- 2 Erit enim hoc memoriale no. Cum hoc non poterit imputari virtuti humanae, sed diuinae.
- 3 Non enim in mul. est virtus tua do. quia solo nutu potes subuertere omnia.
- 4 Nec superbi ab initio. nam angelos superbiētes deiecit de caelo.
- 5 Deus caelorum, crea. Per hoc intelliguntur oēs alia creaturae.
- 6 Exaudi me mi. Afflictionem enim, & misericordiam sui populi reptabat suam.
- 7 Et de tua mi. pra. i. confidentem vltra modum muliebrem.
- 8 Memento do. te. tui. i. si pro nobis non parcis, saltem parcas pro tuo cultu, qui viget in nobis.
- 9 Omnes gen. agno. quo. tu es Deus, & non. Per factum sic mirabile, quod non potest fieri, nisi tua virtute.

C A P. X.

Actum est, &c. sequitur.

L. de viduis.

C ^a **A**mbrosius. Diu-
turtis igitur mcerori-
bus, & quotidianis to-
borata ieiunijs sancta
Iudith, quae seculi ob-
lectamenta non qua-
reret, periculi negli-
gens, mortisque con-
temptu fortior, vt co-
mentit. u. strueret do-
lum, vestem illam iocunditatis, qua viuente viro vestiri solebat, se induit, quasi placitura viro si patriam liberaret. Sed virum alium videbat, cui placere querebat: illum utiq; de quo dictum est, Post me venit vir qui ante me factus est. Et bn coniugales pugnatura resumpsit ornatus, quia monumenta coniugij arma sunt castitatis. Neq; enim vidua alijs aut placere posset, aut vincere. Quid eius sapientiam praedicemus, qd huiusmodi comenta est consilium, vt dum potentem elicit intemperantia, a se inferiores arceret, occasionem pararet victoriae, abstinentiae meritum, pudicitiae

a Carnis mortificatione.

Actum est autem, cum cessasset clama-
re ad dominum, surrexit de loco in quo
iacuerat prostrata ad dominum. Voca-
uitque Abram suam, & descendens in
domum suam abstulit a se cilicium, t &
exiit se vestimentis viduitatis suae. Et
lauit corpus suum, & unxit se t myr-
to optimo: & discriminauit crimen capitis sui, & imposuit

a Lachrymis penitentiae. b Opera carnis.

b Id est distincti solerti discretionem singulas cogitationes mentis.

stem ferire didicerunt. Gentis suae vindex sumpsit ornamentorum arma, non de bello nuptias subitura, sed de ciuitate bellatrix procedit sponsa. Nec sunt leuitas ornatus, qui ad homicidium tanti capitis aptabatur.

b Abstulit a se cilicium, & exiit se vestimentis viduitatis suae, &c. Quia sancta ecclesia aliquando pro peccatis suis, penitentiae gerit affectum: sed tamen spe remissionis & futuri praemij exhilarat animum.

- 3 Vocauit Abram suam. id est, ancillam libertam, & dicitur ab hac praepositione ab & ara arg: nam antiquitus iuxta aram libertas seruus donabatur.
- 4 Et descendens. de loco orationis suae, qui erat in superioribus domus suae, vt dictum est supra. 8. c.
- 5 Abstulit a se ei. i. vestimenta lugubria.
- 6 Et lauit cor. vt melius reciperet unguentum. Ideo subditur.
- 7 Et unxit se myrto. i. unguento ex myrrha pro magna parte composito.
- 8 Et impo. mi. i. cucufam, ad sui capitis ornamentum.

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. X.

Factum est autem, &c. Postquam Iudith se munivit armis orationis, hic consequenter offert se periculo mortis. Et primo se praeparat oratione: Sedo sibi prouidet de alimento, ibi: Imposuit itaq; Terram se tradit hostium cuncto, ibi: Factum est autem. Circa primum dicitur. 1 Factum est autem cum cessasset clamare ad dominum. oratione sua perfecta. 2 Surrexit. de Dei adiutorio confisa.

Voca-

MORALITER.

- 1 Factum est au. &c. Hic post orationem ecclesiae describitur eius ornatus, quo sponsa suo debeat placere, cum dicitur.
- 6 Et la. cor. su. Quod est congregatio fidelium aquis contritionis & deuotionis.
- 7 Et unxit se myr. opt. i. unguento de myrrha optima facto, per quod significatur virtus castitatis, eo quod conseruat carnem a putre-

- a putrefactione luxuriae & dissolutionis.
- † Et discrim. capi. sui. Caput ecclesiae Christus est: & eius crines sunt ecclesiae ministri, q. debent adherere capiti, & esse discriminati. i. p. ordines debite distincti, & officijs suis intenti.
- 8 Et impo. mi. su. ca. su. Attribuendo Christo quicquid est in ea virtutis & boni.

† Et

A *ut incomparabili decore.* Quia iustum est, ut qui Dei feruet amore, omnibus habeatur dignus honore. vnde: *Asitit regina a dextris tuis in vesti. de. ci. v.*

B *Abra sua.* * August. Pergit Spiritu sancto ducta, & singularis ancillæ solatio contenta.

* Idem. Prodiit secuta, vnius puellæ comitatu contenta, & hostiū securis gresibus properauit in castra. Intra muros sollicita fuit; secuta fuit dum ad timenda peruenit.

Carnalibus, qui si fideliter in præsentia seruiert, poterūt ad verā libertatem peruenire, sicut Abra in fine huius libri memoratur libertatem a domina sua promeruisse. Sæpe enim contingit, ut scientia, & moribus minus perfecti, præsentium rerū amore allekti, sacramentis communicent ecclesiasticis, & spiritualibus magistris, corporalibus seruiert solatijs, ad renuntiandū quæ possident, non sunt idonei. vnde in Evangelio diues qui præcepta Dei se custo disse respondit, omnia tamen vendere, & dare pauperibus non consensit. Portat Abra, id est, carnaliū turba

turba ascopam vini, cum sacramenta, id est, corpus Domini, & sanguinem, & chrisimatis vñtionem venerabiliter feruat. **C** *Et panes, & casum.* Hæc omnia Abra pro dispensatione dominæ suæ obseruat. Iustum est enim, ut qui non nouit moderamina vitæ suæ tenere, non subito fiat restor alienæ.

D *Nihil tamen interrogantes eam, & cetera.*

* Ambros. Quanta honestatis auctoritas, ut consilium de summis rebus femina sibi vendicaret, nec principibus populi committeret? Quanta honestatis auctoritas, ut Deum adiutorem præluerret? Quanta gratia, ut inueniret?

* Chrysost. Si fieri potest, opus religionis ieiunij, & ipsius corporis, atque animæ afflictionē vultus hilaritate velemus; cuius rei exempla etiā secundum historiam præterito tempore legitimus præstentia. Nam sanctissima Iudith, cum magno populo esset afflictā, post solennitatem tri-duani ieiunij, capite vñcto, & lota facie, ita internæ afflictionis tristitiam texit, ut simulato gaudio letari hostibus videretur.

E *a Consi-*

1 *mitram super caput suum, & induit se vestimentis iucunditatis suæ.* **2** *Induitque sandalia pedibus suis, assumpsitque dextrā-*

3 *liola, & lilia, & in aures, & annulos, & omnibus ornamentis suis ornauit se.* **4** *Cui etiam Dominus contulit splendorem, quā*

5 *omnis ista compositio, non ex libidine, sed ex virtute pende-*

6 *bat. Et ideo Dominus hanc in illam pulchritudinem amplia-*

7 *uit, ut incomparabili decore omnium oculis appareret. Im-*

8 *posuit itaque Abra suæ ascopam vini, & vas olei, & polen-*

9 *tam, & lapates, & panes, & caseum, & profecta est: Cumque ven-*

10 *issent ad portam ciuitatis, inuenerunt expectantem Oziam,*

11 *& presbyteros ciuitatis. Qui cum vidissent eam, stupentes*

12 *mirati sunt nimis pulchritudinem eius. Nihil tamen interro-*

13 *gantēs eam, dimiserunt transire, dicentes: Deus patrum no-*

14 *strorum det tibi gratiam, & omne consilium tui cordis sua vir-*

15 *tute corroboret, ut gloriatur super te Ierusalem, & sit nomen*

16 *tuum in numero sanctorum, & iustorum. Et dixerunt qui illic*

17 *erant, oēs vna voce: Fiat, fiat. Iudith vero orans Dñm, transiit*

18 *per portas, ipsa & Abra eius. Factum est autē cum descenderet*

19 *motū ē circa ortū diei, occurrerunt ei exploratores Assyriorū, &*

20 *tenuerunt eā, dicētes: Vnde venis, aut quo vadis? Quæ respōdit:*

NICOLAUS DE LYRA.

- 1** Et induit se vesti. iu. Id est, quibus utebatur ad iucunditatem viro suo viuente.
- 2** Induitque san. pe. id est, calceamenta assualia corium desuper non habentia.
- 3** Assumpsitque dextra. id est, ornamenta dextra partis.
- 4** Et lilia. Ornamenta sunt a capite dependentia ad modū liliæ fabb.
- 5** Et in aures. id est, ornamenta aurium, quibus vtuntur mulieres Orientales maxime.
- 6** Et annu. Qui sunt ornamenta digitorum.
- 7** Et omnibus or. Hoc dicitur ad ostendendum, quod nihil omisit de contingentibus ad decentem ornatum.
- 8** Cui etiam Dominus contulit splendorem. Augendo eius pulchritudinem.
- 9** Quoniam omnis, &c. per modum præcedentis capituli dictum.
- 10** Impos. Hic consequenter sibi prouidet de alimento dicens; Impos.

po. &c. asco. id est, vtrem, & est nomen Græcum, & cuius enim Græce, vt est Latine.

11 Et vas, &c. pro condimento pot. agij.

12 Et polentam. id est, cibum de farina factum.

13 Et lapa. i. ficus sicca secundum Hug. De talibus enim cibis prouidit: quia volebat vti cibis Gentilium lege Mosaica prohibitis.

14 Cumque ve. ad por. ci. sicut dixerat eis Iudith supra in fine capit. 8.

15 Nihil ta. inter. eam. Dixerat enim eis quod non scrutarentur suum consilium. Cetera patent.

16 Factum est autem. Hic consequenter se tradit manibus hostium, cum dicitur: Factum est au. cum descen. mon. s. Bethulia.

17 Circa or. diei. vt videtur fugere e populo ciuitatis ignorante: nam illa hora vigiles vadunt ad dormiendum, & sic fugientes habent tempus magis opportunum.

18 Occurrerunt ei exploratores Assyriorum. Qui erant in circuitu ciuitatis, ne aliquis exiens posset effugere manus eorum.

1 Ideo

MORALITER.

- 1** Et indu. se. ve. iucun. suæ. Virtutibus sanctis, quæ disponunt ad iucunditatem patriæ cœlestis. Rom. 13. d. Induamur arma lucis, sic vt in die honeste ambulemus.
- 2** Induitque san. pe. su. Affectiones suas sacris meditationibus muniendo.
- 3** Assum. dextra. Sponsum suum dulciter amplexando.
- 4** Lilia. Gestus, & motus castissimos obseruando.
- 5** In aures. Eius verba deuote audiendo.
- 6** Et annulos. Eius mādāta operibus adimplēdo. Nā annuli sunt ornamenta digitorum, quibus manualiter operamur.
- 7** Et om. orn. su. orna. se. Hoc additur, quia nihil est omittendum

dum de spiritualibus ornamentis.

8 Cui etiam do. cont. splen. Id est, spiritualement decorem, qui a solo Deo datur.

10 Impos. itaque Abra, &c. Per hoc designatur, quod Ecclesia non incorporat sibi aliquid de doctrina peruersa.

16 Factum est autem cum des. de mon. &c. Litera sequens aliqua mendacia, & adulatoria videtur cōtinere secundum sensum literalem: sicut dictum fuit in expositione literali. Sensus autem mysticus literali contrarius non videtur bene conueniens, s. vt per perniciofa significetur virtuosa, propter quod talem modum exponendi mystice in præcedentibus euitaui, & ex eadem causa transeo vsque ad 13. cap.

A *Considerabant faciem, &c.* * August. Huius sceminæ infidiosæ pulchritudinis nouitatem hostilis exercitus vehementer expauit, vt in eius obsequio vires amitterent, arma proiecerent, & colla curuarent.

Ser. 228. de temp.

B *Duxeruntque illam, &c.* * August. Deducitur ad prætorium subiectis ordinibus fraus Holofernis, & lugentis victoria ciuitatis. Quam cum videret Holofernes, solutus est sentibus, animam cum capite perditurus. Iacuit enim (dedecus iuuenum) mulieris vultu captiuus, licuit mulieri exarmare iuuenes, & de bellare victores, sollicitam defendere ciuitatem, & barbarum subuertere bellatorē. Decepit sincera corruptum, pudica peremit adulterum, sobria iugulat ebriosū. Illa enim tam barbaros animos inlidiosi vultus sui fraude confuderat, vt eum ligaret multatum arte tabularum, vt redderet inter exercitus victum, & inter arma captiuum.

† non contemnat

C *Dixeruntque, &c.* Sub dominatione secularium principum libere manere permiserunt. Sicut Traianus

Filia sum Hebræorum. Ideo ego fugi a facie eorum, quoniam futurum agnouit, quod dentur vobis in deprædationem, pro eo quod contemnentis vos noluerunt vltro tradere seipfos, vt inuenirent misericordiam in conspectu vestro. Hac de causa cogitavi mecum, dicens: Vadam ad faciem principis Holofernis, vt indicem illi secreta illorum, & ostendam illi quo aditu possit obtinere eos, ita vt non cadat vir vnus de exercitu eius. Et cum audissent viri illi verba eius, considerabant faciem, & erat in oculis eorum stupor, quoniam pulchritudinem eius mirabantur nimis. Et dixerunt ad eam: Conseruasti animam tuam, eo quod tale reperisti consilium, vt descenderes ad Dominum nostrum. Hoc autem scias, quoniam cum steteris in conspectu eius, bene tibi faciet, & eris gratissima in corde eius. Duxeruntque illam ad tabernaculum Holofernis, annunciantes eam. Cumque intrasset ante faciem eius, statim captus est in suis oculis Holofernes. Dixeruntque ad eum satellites eius. Quis contemnat populum Hebræorum, qui tam decoras mulieres habent, vt non pro his merito pugnare contra eos debeamus? Videns itaque Iudith Holofernem sedentem in conopæo, quod erat ex purpura, & bysso, & auro, & smaragdo, & lapidibus pretiosis intextum, & cum in faciem eius intendisset, adorauit eum prosternens se super terram, & eleuauerunt eam serui Holofernis, iubente Domino suo.

nus licet in primis Christi Confessores persecutus sit, Plinio secundo admonente, leuioribus decretis edictum suum temperauit. Eius quoque Adrianus per Quadratum discipulum Apostolorum, & Aristidem Atheniensem virum de Christiana religione eruditus ad Munitum Fundanum procon-

sulem Alie epistolam misit, vt nemini liceret Christianum sine criminis obiectione, aut probatione damnare.

D *Adorauit eum prosternens se super terram, & eleuauerunt eam serui Holofernis, iubente, & cat.* Non perturbatione timoris, sed obseruatione ordinis. vnde: *Et subditi stete in omni timore Dom. & Deum timete, regem ho.* Et Apostolus: *Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit.* Vnde Elias regem impium Achab adorasse legitur. vnde; Paulus apud Agrippam regem, & Festum præfidem causam suam agens, verba manuferta protulit. Similiter apud Holofernem Iudith de aduentu suo, & Iudæorum casu futuro loquitur; non adulatorie mentiendo, sed futura propheticè prædicando.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Ideo ego. Hæc autem verba Iudith, & sequentia nituntur aliqui verificare duplici via. Vna est per conditionalem subintellectam, vt sit sensus, quod Hebræi sint in tali dispositione positi, quod tradantur Holoferni, & eius exercitui, nisi cito veniat eis auxilium a Deo. Alia est, vt eius verba mystice, seu prophetice intelligantur de spoliatione, & destructione Iudæorum, quæ futura erant tempore Titi per exercitum Romanorum. Sed prima via non videtur conueniens: nam seq. cap. Iudith affirmat diuinum auxilium ab Hebræis sublatum, & per diuinam prouidentiam missa erat ad hoc nuntiandum. Similiter nec secunda. Nam Iudith non videtur loqui prophetice de tempore tam longinquo: sed magis historice loqui de casu Heb. imminenti de propinquo. Item quia præter sensum mysticum, & figuratiuum oportet habere aliquem sensum literalem verum: quia quod nihil est, non potest aliquid figurare. Nec Holofernes turpiter deiecit ab Heb. potest conuenienter dici figura Titi victorioso Iudæos debellantis, & captiuantis: nam figura, & figuratiui, inquantū huiusmodi correspondent. Propter quod saluo meliori iudicio videtur mihi, q. hæc verba Iudith, & sequentia saltem in pluribus sunt mendacia conficta ad liberationem populi Deum colentis, & ad deiectionem superbi cultum diuinum destruere intendentis: & tale mendacium est officiosum, & per consequens non est mortale peccatum, sed veniale tantum, a quo non oportet excusare Iudith: quia nec Apostoli longe perfectiores, & maxime post receptionem spiritus sancti, non dicuntur immunes a peccato veniali. 1. Ioan. 1. d. Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est. Et Galat. 2. dicit Paulus de Petro, quod erat vere reprehensibilis, scilicet in modo obseruandi legalia.

2 Et ostendam illi quo aditu possit obtinere eos, &c. Hoc verificari non potest ad literam, nec verificatio videtur conueniens in sensu mystico, vt prædicatum est.

3 Et eris gratissima in corde eius, &c. Sciebant enim quod erat luxuriosus.

4 Cumque intrasset. Postquam descripta est superius Hebræorum persecutio, hic consequenter ponitur persecutio deiectionis. Et primo quantum

quantum ad eius mentem. Secundo quantum ad eius vitam corporalem, in medio cap. 12. Et factum est quarto die. Prima in duas. Nam Holofernes primo capitur in Iudith aspectu. Secundo decipitur in eius affatu, 11. cap. Circa primum dicitur: Cumque intrasset. s. Iudith. Ante faciem eius. scilicet Holofernis.

6 Statim captus est in suis oculis Holofernes, &c. i. accensus immoderata concupiscentia eius, verumtamen si concupierit eam pro concubitu fornicario tantum, vel coniugali secundum intentionem Iudith, vt dictum est sup. cap. 9. non habetur clare: nam litera sequens aliquando pro vno sensu, aliquando pro altero videtur sonare, prout in sequentibus apparebit. Quicquid tamen fuerit ex parte Holofernis, intentio Iudith in orando, & se ornando fuit bona, vt dictum est supra excusando eam a peccato mortali. In mendacis vero sequentibus non oportet eam excusare a peccato veniali, sicut si aliquis querit placere mulieri propter bonum, si illa exard. sciat in eius concupiscentiam, non propter hoc eius bona intentio deterioratur, pro quibus tamen non commendatur in scriptura, sed pro affectione bona ad populi sui liberationem, & aduersarii diuini cultus deiectionem, multum in scriptura commendatur, sicut dictum est supra de obstetricibus Hebræorum, capitul. nono.

7 Vt non. habendis ad libitum.

8 Merito pugnare. Nam pulchritudo mulieris magis allicit, quam aurum, & argentum.

9 Videns itaque Iudith Holofernem sedentem in conopæo, quod erat ex purpura, & bysso, & auro, & smaragdo, &c. id est, in cathedra supra quam appensum erat conopæum, ad magnificentiam sedis, & decorem. Est autem conopæum cortina inferius rotunda, & tendens superius in acutum, ideo dicitur conopæum a cono, in quo superius terminatur, secundum alios vero dicitur a Conopo Aegypti oppido, in quo primo fuit inuentum.

10 Adorauit eum prosternens se super terram, & eleuauerunt eam serui Holofernis, &c. Adoratione dulci, propter reuerentiam magnitudinis, & potestatis suæ, quæ a Deo erat, quamuis Holofernes abuteretur, sicut homines mali communiter abutuntur gratis a Domino sibi datis.

CAP.

CAP. XI.

CAP. XI.

A **E**T dixit illi Iudith:

Sume verba, &c.

AVGVSTINVS. Species custodit,

quæ blanditur,

& ne violenter pudicitia cu-

stodita lædatur,

Holofernem alloquitur,

vt deliderium mane concipiatur.

Ego, inquit, ancilla tua,

Dum cali obseruo,

& nunc ibo per noctem,

& orabo ad Dominum cali,

& cat. Non decuit pudicam mentiri;

non intelligentibus dixit, perfecit quod actibus promissit.

Dum regi alto sermone imaginariis verbis blanditur,

belator animus lasciuia soluitur,

in amore armorum torpent vires innumerabiles militum,

luc

xii

Vnc Holofernes dixit ei. Aequo animo esto, & non li pauere in corde tuo, quoniam ego nunquam nocui vito qui voluit seruire Nabuchodonosor regi. Populus autem tuus si non contempsisset me, non alleuassent lanceam meam super eum. Nunc autem dic mihi, qua ex causa recessisti ab illis, & placuit tibi vt venires ad nos? Et dixit illi

Iudith: Sume verba ancillæ tuæ, qm si secutus fueris verba ancillæ tuæ, perfectam rem faciet Dominus tecum. Viuit enim Nabuchodonosor rex terræ, & viuit virtus eius, quæ est in te ad correptionem omnium animarum errantium, quoniam non solum homines seruiunt illi per te, sed & bestia agri obtemperant illi. Nuntiatur enim industria animi tui vniuersis gentibus, & indicatum est omni seculo, quoniam tu solus bonus, & potens es in omni regno eius, & disciplina tua omnibus prouincijs prædicatur. Nec hoc latet quod locutus est Achior, nec illud ignoratur, quod ei iusseris euenire. Constat enim Dominum Deum nostrum sic peccatis offensum, vt mandauerit per prophetas suos ad populum, quod tradat eum pro peccatis suis. Et quoniam sciunt se offendisse Deum suum filij Israel, tremor tuus super ipsos est. Insuper etiam famēs inuasit eos, & ab ariditate aquæ iam inter mortuos computantur.

Denique hoc ordinant, vt interficiant pecora sua, & bibant sanguinem eorum, & sancta Domini Dei sui quæ præcepit Deus nō contingi, in frumento, vino, & oleo, hæc cogitauerunt impendere, & volunt consumere, quæ nec manibus deberent contingere. Ergo quoniam hæc faciunt, certū est q in pditione dabuntur. Quod ego ancilla tua cognoscens fugi ab illis, & misit me Dñs hæc ipsa nūtiare tibi. Ego enim ancilla tua Deū co-

xu regifico, nu D
ptiarum pom-
panullo nuben
te constructur,
cūcti ebrietate
soluuntur. Non
delectata matro-
na pugnauit,
sed sopor tibi
quē ferias præ-
parauit.

A M. BRO S I V S. Iudith se, vt adultero placeret, ornauit; quæ tamē quia hoc religione, non amore faciebat, nemo eam adulteram iudicabat. Bene successit exemplum. Nam si illa quæ se commisit religioni, & pudorem seruauit, & patriam, fortassis, & nos seruando religionem, seruabimus etiam castitatem. Quod si Iudith pudicitiam religioni præferre voluisset, perdita patria, etiam pudicitiam perdidisset.

L. 2. de virg.

a Missa

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XI.

Vnc Holofernes. Hic consequenter Holofernes dicitur Iudith assatu, quam primo consolatur dicens: Aequo animo. Et subditur ratio.

2 Quoniam ego. Ipse dicebat falsum: quia sicut dicitur supra 3. cap. quantumcumque homines sibi subiecti erant, tamen ferocitatem pectoris eius mitigare non poterant, quin eis inferret multa mala. Secundo Iudith interrogatur, cum dicitur: Nunc au. Et patet.

3 Sume verba. Hic consequenter Iudith respondet ad interrogata. vbi primo ponitur eius responsio. Secundo responsionis approbatio, ibi; Placuerunt autem. Circa primum Iudith, vt fallat fallacem, & alludat illusorem, primo magnificat eius potentiam. Secundo approbat eius sententiam, ibi; Nec hoc latet. Tertio allegat diuinam prouidentiam, ibi; Quod ego ancilla. Circa primum dicit; Sume verba. Non solum aure corporis, sed & mentis.

4 Quoniam si. Eis assentiendo, & secundum ea faciendo.

5 Perfectam rem. i. te faciet pertinere ad intentionem.

6 Viuit. i. sicut verum est, quod Nabuchodonosor viuit, & tu similiter; ita vera sunt quæ sequuntur, nec est hoc iuramentum, vt dicunt aliqui; quia non excusaretur Iudith a iuramento falso, quod est peccatum mortale, sed est simplex assertio falsi, ad fallendum fallacem, vt dicitur.

7 Nuntiatur enim animi tui industria. id est, prudentia bellica quæ bene est in malis hominibus, & in hoc dicit verum; nam Holofernes erat famosus in armis.

8 Et indicatum est omni seculo. id est, multis valde, & est hic hyperbole.

9 Quoniam tu solus bonus, & potens es in oī regno eius, &c. id est, valde excellens in regis militibus, & hæc bonitas est aliquando in malis hominibus; nam sicut dicitur 5. Metaphys. Bonum ad mala transferimus, sicut dicitur bonus latro, qui vias accommodat adinuenit ad faciendum latrocinia.

10 Et disciplina tua. Quæ subiecisti multas gentes Nabuchodonosor regi.

11 Omnibus prouincijs prædicatur. id est, multis prouincijs.

12 Nec hoc latet. Hic consequenter approbat Holofernis sententiam

tiam de Achior, quantum ad hoc quod debeat occidi cum filijs Israel propter offensam Dei contra eos. Et patet litera vsque ibi.

13 Vt mandauerit per prophetas suos, &c. Hoc apparet esse falsum ad literam; nam sic Iudith contra mandatum Dei sciēter fecisset impediendo traditionem ciuitatis Holoferni, sup. 8. c.

14 Insuper etiam famēs, &c. Hæc erant vera saltem in parte magna.

15 Denique hoc ordinauit. Nota quod non sequitur hic vt rideatur quod dicit; quia per sanguinem, & sanctorum pollutionem intellexit ciuitatis traditionem quam conceperant priori die compleuisse, & sic quantum in eis erat, sanguinem bibissent occisorum & sancta polluisent, quia ipsi fuissent crapulati, qui veli inspiciat; cum omnis actio eius ex virtute penderet, quæ non dicit falsum, vel facit, sed virtualiter oculos selsorum verbis, & per sententiam veritatis intrinsecam claudit, & eruit, ne veritatem considerent. Et sic videtur hic metaphoricè, vel rhetoricè loqui quod patet. Quomodo enim posset homo sanguinem bibere: quia si cruentum sumeret moreretur, & adhuc non videtur posse extinguere sitim, si decoqueret, non valeret potationi. Sed aduersarij ideo, vt dixi, in mysterio verborum fuerunt decepti, eo quod non considerabant huius rei impossibilitatem, &c. Et superiora quæ vellet considerare, forte inueniret quod nullum vitium quantumcumque minimum fecisset, vel in aliquo defectuosa posset iudicari. Hoc videtur etiam esse falsum; quia bibere sanguinem erat eis maxime pro ibitum.

16 Et san. Non vocantur hic sancta vasa consecrata ad sacrificandum Domino, seu oblationes, & sacrificia, vt dicunt aliqui: nam talia non erant, nec fiebant extra Ierusalim. Sed sancta dicuntur hic primitiæ, & decimæ quæ debebantur sacerdotibus, & Levitis: necesse tamen poterant comedari ab alijs, sicut David, & viri eius comedunt panes propositionis, & de voluntate summi sacerdotis, vt habetur 1. Regum 21. Et ideo Iudith videtur hic simpliciter falsum dixisse cum subditur; Et volunt consumere quod nec manibus deberent contingere. Et si sancta intelligantur hic vasa sacra, similiter falsum dicit; quia non erant in Bethulia.

17 Quod ego. Hic consequenter ad suum propositum allegat diuinam prouidentiam dicens.

18 Et me misit Dominus. Quod enim venit ad liberationem populi, fuit a Domino; sed quod ad hoc dixit mendacia, non fuit ab eo, sed a muliebri malitia. Non enim inuiget Deus mendacis hominum ad perficiendum opera sua.

1 Placue-

Ga *Missa sum.* prima via salutis fuit gentibus, prædicatores
A Euāgelij gratia: nter recipere, & fidem præbere, & per eorum
doctrinam ad agnitionem veri atq; veni e.

tegrum pudorem de tabernaculo hostili reuexit. Secundus, D
quod sermone de viro reportauit victoriam, fugauit populos
cōsilio suo, hortuerit Perse audaciā eius. Vtq; (q̄ in illis Py-

Lib. 3. off. c. 13

b Placuerunt.

* Ambrosius. Ecce tibi Iudith se offert, mirabilis, quæ formidatū populū virū Holoferne adiit, Assyriorum triumphali septem catervā, quem primo formæ gratia, & vultus decore percussit: deinde sermonis circumscriptis elegantia. Primus triumphus eius, quod integrum

lo, etiam nunc apud te, & exiet ancilla tua, & orabo Deum, & dicet mihi quando eis reddat peccatum suum, & veniens nuntiabo tibi, ita vt ego adducam te per mediam Ierusalem. Et habebis omnem populum Israel, sicut oues quibus non est pastor, & non latrabit, vel vnus canis contra te, quoniam hæc mihi dicta sunt per prouidentiam Dei. Et quoniam iratus est illis Deus, hæc ipsa missa sum nuntiare tibi. Placuerunt autem omnia verba hæc coram Holoferne, & coram pueris eius, & mirabantur ad sapientiam eius, & dicebant alter ad alterum: Non est talis mulier super terram, in aspectu, in pulchritudine, & in sensu verborum. Et dixit ad illam Holofernes: Benefecit Deus qui misit te ante populum, vt des illum tu in manibus nostris, & quoniam bona est promissio tua, si fecerit mihi hoc Deus tuus, erit & Deus meus, & tu in domo Nabuchodonosor magna eris, & nomen tuum nominabitur in vniuersa terra.

thagoræ duobus mirant) nō expauit mortis piculū. sed nec pudoris, quod est grauius bonis feminis; nō vniq̄m carnificis, sed nec totius exercitus tela trepidauit. Stetit inter cuneos bellatorū femina, inter vetricia arma, secura mortis. Quātū ad mole spectat periculi, moritura processit; quantum ad fidem, dimicatura.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Placuerunt autem. Hic consequenter ponitur responsio Iudith approbatio: & primo verbo: secundo facto. cap. 12. Circa primum dicitur: Placuerunt autem, &c. Quia prætendebant Holoferni, & eius exercitui prospera.

2 Et dicebant alter. Mirantes eius pulchritudinem, & sapientiam.

3 Non

3 Non est talis mulier, &c. Ex hoc videbantur innuere, quod esset aptissima coniungi suo principi vinculo matrimonij, & hoc idem videntur sonare verba Holofernis, quæ sequuntur.

4 Si fecerit mihi, &c. Per hoc enim q̄ consentiebat colere Deum Iudith, videtur q̄ eā cogitabat accipere in coniugem. vnde & subditur.

5 Et tu in domo, &c. Sicut Holofernes erat maior post regem.

Diuisio

CAP. XII.

a **T**unc iussit eam introire vbi repositi erant thesauri eius, & iussit illic manere, &c.

CAP. XII.

Holofernes, & principes seculi.
a Ecclesia enim requiescit apud eos qui intelligentiam, & fidem sanam recipiunt in thesauro mentis.

Vnc iussit eam introire vbi repositi erant thesauri eius, & iussit illic manere eam, & cōstituit quid daretur illi de cōuiuio suo. Cui respōdit Iudith, & dixit: Nunc nō potero manducare ex his q̄ mihi præcipis tribui, ne veniat super me offensio. Ex his autē quæ

a De cultu religionis suæ, student enim ad illecebras carnalium voluptatum adducere, & perire.

a Principes seculi. **b** Videtur talibus cultus religionis vilis, & despectus.

a Gratiā diuinā sibi celeriter subuenire repromittit.

mihī detuli, māducabo. Cui Holofernes ait: Si defecerint tibi ista, q̄ tecum detulisti, quid faciemus tibi? Et dixit Iudith: Viuit anima tuā Dñe meus, qm̄ non expendet omnia hæc ancilla tua, donec faciat Deus in manu mea hæc quæ cogitauī. Et induxerunt illam serui eius in tabernaculum quod præceperat, & petijt dum introiret, vt daretur ei copia nocte, & ante lucem egrediendi foras ad orationem, & deprecandi Dominū. Et præcepit cubicularijs suis, vt sicut placeret illi, exiret, & introiret ad orandum Deū suum per triduum. Et exibat noctibus in vallem Bethulix, & baptizabat se in fontem aquæ. Et vt ascendebat, orabat Dominum Deum Israel, vt dirigeret viam eius ad liberationem populi sui. Et introiens, munda manebat in tabernaculo vsque dum acciperet escam suam in vespere.

a Non sit vobis vanum surgere ante lucem.

a Catholice confessionis, per fidem, spem, & charitatem.

b Fontē lachrynarum vnde Lauabo per singulas noctes lectam meam, lachrymis meis, &c.

a Huius seculi.

a Non sit vobis vanum surgere ante lucem.

a Catholice confessionis, per fidem, spem, & charitatem.

b Fontē lachrynarum vnde Lauabo per singulas noctes lectam meam, lachrymis meis, &c.

a Huius seculi.

a Non sit vobis vanum surgere ante lucem.

a Catholice confessionis, per fidem, spem, & charitatem.

b Fontē lachrynarum vnde Lauabo per singulas noctes lectam meam, lachrymis meis, &c.

a Huius seculi.

subijceret impuritati, ne obfidionem deditione solueret. Honestatis fuit se malle pro omnibus periclitari, vt omnes eximeret periculo.

* Idem.

Liquet igitur id quod decorum est, semper esse vtile. Nam & Iudith sancta, decoro contemptū propriæ salutis soluit obfidionis periculum, & publicam honestate propriæ actus vtilitatem.

Holo-

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XII.

1 **T**unc iussit eam. Hic consequenter approbatur responsio Iudith per factum, nam Holofernes iussit eam introire ad locum vbi erant sui thesauri, tanquam charissimam sibi, & confidens de ea, tanquam de coniuge propria, ideo subditur.

2 Et constituit quid daretur illi de cōuiuio suo.

3 Nunc non. q. d. excusatam me habeo s̄ aruo tempore.

4 Ne veniat. Erant enim ibi aliqua cibaria lege prohibita.

5 Si defecerint. Ex hac enim sollicitudine circa viciū Iudith, apparet amor incensus ad eam.

6 Viuit anima. i. sicut verum est, quod tu viuis, ita verum est quod ego

ego non cor sumam hæc cibaria, antequam fecerit Deus, quæ cogitauī. Et in hoc verum dixit. Nam prius interfectus fuit Holofernes per eam, quod facere cogitabat Holofernes autem intellexit de traditione ciuitatis in manu suā, referens dictum Iudith ad eius verba superiora.

7 Et petijt dum intro. i. dum ire inciperet adhuc præsens escam Holoferne.

8 Vt daretur ei. vt deuotius Deum exoraret extra infidelium castra.

9 Et baptizabat se in fontem aquæ. i. se lauabat ante orationem, secundum modum Iudeorum.

10 Et introiens. A consortio Gentilium.

11 Vsque dum acciperet escam suam. Ex quo patet, quod ieiunabat, vt eius oratio esset magis exaudibilis a Deo.

Et

Lib. 3. off. c. 13

fiducia

Lib. 3. cap. 14

A *Holofernes fecit cenam seruis suis, &c.* * August. Paratur conuiuium regi, Iudith interesse iubetur. Illa cōsentit vt vincat, accedit ad conuiuium nihil de cibis, aut poculis hostium gustatura, quæ suis vtēlibus voluit esse contenta. Quāuis ille bellator armorū tam castissimę feminæ male sanus at-

viris loquat? Iudith luxurioso Holoferni haudquaquam insti-
 tit conuiuiō, solo titulo sobrietatis desperatum lacertis virili-
 bus reportauit triumphum, patriam obsidione exiit, ducem
 militię suis manibus occidit. Exemplū euidens quod & illum
 terribilem populis bellatorem virum luxuria sua emolluit,

deret vultum, illa ta-
 men (quare venerat)
 de eius capite cogita-
 bat: quo sublato, de-
 fectis ciuibus subue-
 niret, & multa capita
 tueretur, defenderet,
 vindicaret.

* Ambrosius. Vi-
 num post diluuium
 iustus ad tentationem
 sui reperit. Vtatur
 ergo temperanter na-
 turali cibo. Vino mo-
 dico vtere, ait Aposto-
 lus, propter frequen-
 tes tuas infirmitates.

Non ergo propter vo-
 luptatem bibendum
 est, sed propter infir-
 mitatem. Helias ad
 caput suū collyridā,
 & vas aquę reperit, &
 in virtute escę illius
 quadraginta diebus ie-
 iunauit. Patres cum
 mate transirent pedi-
 bus, aquam non vinū
 bibebant. Daniel &
 Hebræi pueri patrio
 cibo, & aquę potu, il-
 le furorem leonū re-
 pressit, isti ardentem
 ignem innoxio vide-
 ro tactu circa mēbra
 sua pasci. Et quid de

viris

viris

a Et factum est in quarto die Holofernes fecit cenam seruis
 suis, & dixit ad Vagao eunuchum suum: Vade, & suade He-
 bræam illam, vt sponte consentiat habitare mecum. Fœdum
 est enim apud Assyrios, si foemina irrideat virum agendo, vt
 immunis ab eo transeat. Tunc introiuit Vagao ad Iudith, &

a Quæ Vagao hortatur, ad illicitas voluptates pertinent.
 dixit: Nō vereatur bona puella introire ad Dominum meum,
 vt honorificetur ante faciem eius, & manducet cum eo, & bi-
 bat vinum in iucunditate. Cui Iudith respondit: Quæ ego
 sum, vt contradicam Dōmino meo? omne quod erit ante o-

culos eius bonum, & optimum faciam. Quicquid autem illi
 placuerit, hoc mihi erit optimum omnibus diebus vitæ meæ.
a Quæ resurgere hortatur a ruina impietatis. **b** Virtutum operibus:
 Et surrexit, & ornauit se vestimento suo, & ingressa stetit an-

te faciem eius. Cor autem Holofernis concussum est, erat e-
 nim ardens in concupiscentia eius, & dixit ad eam Holofer-
 nes: Bibe nunc, & accumbe in iucunditate, quoniam inueni-
 sti gratiam coram me. Et dixit Iudith: Bibam Domine, quo-

niam magnificata est anima mea hodie præ omnibus diebus
 meis. Et accepit, & manducauit, & bibit coram ipso ea, quæ
 parauerat illi ancilla eius. Et iucundus factus est Holofernes
 ad illam, bibitque vinum multum nimis, quantum nunquam
 biberat in vita sua.

& hęc feminam tem-
 perantia cibi fortio-
 rem viris fecit. Nō hic
 in sexu suo victa est
 natura, sed in cibo suo
 victa est: & regem su-
 perbum suis inclina-
 uit ieiunijs.

* Hieron. Vino sen-
 sus hominis euertitur,
 pedes corrūit, mens
 vacillat, libido succen-
 ditur; Vñ Apof. dicit;
 Nolite inebriari vino,
 in quo est luxuria. Ha-
 bet vnusquisq; senten-
 tię suę potestatem. Ego

Apostolum sequor in
 vino esse luxuriam, in
 vino ebrietatē. Ebrie-
 tatem autem, & luxu-
 riam inter carnis ope-
 ra numerati, nec ille
 pōt negare, qui eisdē
 passionibus vincitur.

b Et accepit. Non in-
 quinatur cibus Genti-
 liū, aut superstitione.
 Ecclesia. n. inter gētes
 habitās, idololatria nō
 polluitur; sed his quæ
 deuotio fidelium per
 obedientiā præparat,
 vritur. vnde: *Meus cibus*

*est, vt facta n. voluntatem
 eius qui misit me patris.*

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et factum. Postquam descriptus est Holofernis casus, quantum ad mentem, hic consequenter describitur casus eius, quantum ad vitam corporalem. Circa quod primo ponitur dispositio, secundo Holofernis iugulatio. cap. 13. Dispositio vero ad mortem Holofernis fuit ardor libidinis, & ex eo sequens sopor ebrietatis, & hoc notatur cum dicitur: Et factum est quarto die ab egressu Iudith de ciuitate Bethulie.

2 Holofernes fecit cenam. Quasi pro nuptiis Iudith, cui intendebat sequenti nocte copulari, ideo subditur.

3 Vade, & su. Hebræam illam, vt sponte cōsen. habita. mecum. per concubitus carnalem.

4 Fœdum est enim. id est, probrosum.

5 Si foemina irrideat virum. id est, quod fuerit per aliquod tempus in sua potestate absque carnali copula.

6 Non vereatur bona puella intrare ad Dominum meum. Inuitas eam primo ad cibum, & potum, vt inde deducatur ad carnalem

lem concubitus.

7 Quæ ego sum, vt cum Domi. meo? Quasi dicat, non deceat quod ego contradicam vllō modo.

8 Hoc mihi erit optimum. Videbat enim per hoc appropinquare tempus opportunum ad interficiendum ipsum.

9 Et surrexit, & or. se ve. suis. sicut sponsa coram sponso.

10 Cor au. Holo. con. est. i. nimio ardore libidinis commotum est; nam etsi volebat eam cognoscere, tanquam vxorem, non tamen mouebatur ad h. e. n. ore prolis, sed ardore libidinis.

11 Bibe nūc, & accumbe in iucunditate: qm̄ in. gra. co. me. Ex hoc videtur q̄ reputabat eam, tanquam sponsam sibi gratissimam.

12 Bi. Domine, quoniam magnificata est anima mea. Ex hoc, q̄ videbatur appropinquare hora liberationis populi sui.

13 Et iucundus factus Holo. ad eam. credēs eius frui amplexib.

14 Bibitque vinum multum nimis, ex ardore namque libidinis iam auiserat discretionem cauendi sibi ab excessu vini.

CAP. XIII.

a *Vt autem se. &c.* * Chrysol.

Dum lætitia vultus ic-
 iunium texit, de ho-
 ste triumphum victo-
 rię reportauit. Simi-
 liter Hester sanctissi-
 ma dum tota facie, &
 capite vncto, post tri-
 duanum

CAP. XIII.

T autem sero factum est, festinauerunt
 serui illius ad hospitia sua, & conclusit
 Vagao ostia cubiculi, & abiit. Erant au-
 tem omnes fatigati a vino. Eratque Iu-
 dith sola in cubiculo. Porro Holofernes
 iacebat in lecto nimia ebrietate sopitus.

duanū ieiunium, A-
 man populi sui inimi-
 cū iniquissimum in-
 teremit.

b In lecto nimia, &c. Nefandæ securitatis, quia se impune pecca-
 re confidit. vnde: *Im-
 pius cū in profundū pec-
 catorū reuerit, contēnit.*

a Caput

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XIII.

1 *Vt autem sero factum est. Præmissa dispositione ad interfe-*
ctionem Holofernis, hic consequenter describitur eius iugulatio,

& secundo iugulationis manifestatio, ibi: Et dixit. Circa primū dicitur.

2 Festinauerunt serui, i. tentoria, vt ibi requiescerent, & dormi-
 rent: nam omnes a viuo fatigati erant, vt subditur postea.

3 Et con. Vagao ostia cu. Holoferne in lecto suo posito, & dormite.

1 Dixit

MORALITER.

1 *Vt autem sero factum est. Sequitur.*

† Porro Holofernes iacebat in lecto nimia ebriet. &c. Per quam si-
 gnatur illa ebrietas, de qua dī Apoc. 17. b. *Vidi mulierem ebriam*

de sanguine sanctorum. Tyrannus enim qui membrum est dia-
 boli, inebriatur de sanguine innocentum, aliquos realiter oc-
 cidendo, & aliquos interpretatiue, scilicet bona, de quibus
 debent viuere violenter auferendo.

C a Caput Holo. Recordationem confecti belli sollicitate iubet
 A memorari. vnde: *Sobrii estote, & vig. & c.*
 1 Per. 7. b
 L. 2. de viduis.
 * Ambros. Inebriatis vino viris, & fomno sepultis, abstulit vidua gladium, ex erunt manum, bellatoris abscidit caput, per medias hostiu acies intemerata pcesit. Aduertatis igit, quantum nocere mulieribus possit ebrietas, quando viros vna soluunt, vt vincantur a feminis. Nam si Iudith bibisset, dormisset cum adultero, sed quia non bibit, haud difficile ebrios exercitus vnus sobrietate, & vincere potuit, & eludere.
 B * Idem. Ideo potetes vinum prohibentur bibere, ne cum biberint, obliuiscantur sapientiam. B. bebant vinum in ebrietate potentes, qui Holoferni principi militie regis Assyriorum se tradere gestiebant, sed non bibeat femina Iudith, ieiunans omnibus diebus viduitatis suae. His armis munita processit, & omnem Assyriorum circumuenit exercitum. Sobrii vigore consilij abstulit Holofernis caput, seruauit pudicitiam, victoriam reportauit. Hac enim succincta ieiunio, in castris praetendebat alienis, ille sepultus iacebat, vt ictum vulneris sentire non posset. Itaque vnus mulieris ieiunium innumeros strauit exercitus Assyriorum.

* August. Constructo thalamo concitatur ad ducem pro-
 num amore, victum fomno, eiusum virum in strato, bellatoris crines implicuit pulchritudine digitorum, post teneritudinem fusi, liebeni capulum querit. Mucio matrona non terruit, sed armavit, que ita pugnavit. Coruscus ensis caput abstulit hosti, persoluitur, in patris munitibus victoria suspenditur.
 * IDEM. Ser. 22
 Post pusillum exiuit foras, quasi ad orationem secundum consuetudinem. Ecce castitas. Orationis fauore castitas pudorem proprium seruauit intactum, & quietum, decepitque alienum.
 b Venerunt. Introitum regni Christum, scilicet, qui dicit: *Ego sum ostium, & via, per me si quis introibit sal. & car. & pas. in.* Et alibi: *Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos.*
 c Custodi. Id est doctoribus, qui verbo, & exemplo Ecclesiam muniunt, & ad vitam aeternam introducunt, de quibus dicitur: *Super muros tuos Ierusalem constitui custodes.* Vel angelicis spiritibus, qui nobis in custodiam missi, malignos spiritus excludunt.
 d Aperite. i. deuotione cordis. vnde dicitur: *Qui habet aures audiendi audiat quid spiritus dei. secundum illud; Beatus qui causam suam loquitur in aure audientis.* Dominus virtute populo suo dabit

Dixitque Iudith puellae suae, vt staret foris ante cubiculum, & obseruaret. Stetitque Iudith ante lectum, orans cum lachrymis, & labiorum motu in silentio, dicens: *Confirma me Domine Deus Israel, & respice in hac hora ad opera manuum mearum, vt sicut promisisti Ierusalem ciuitatem tuam t erigas, & hoc quod credens per te posse fieri cogitavi, perficiam.* Et cum hac dixisset, accessit ad columnam quae erat ad caput lectuli eius, & pugionem eius qui in ea ligatus pendeat, exoluit. Cumque euaginasset illum, apprehendit comam capitis eius, & ait: *Confirma me Domine Deus Israel in hac hora, & percussit bis in ceruicem eius, & abscidit caput eius, & abstulit conopaeum eius a columnis, & euoluit corpus eius truncum.* Et post pusillum exiuit, & tradidit caput Holofernis ancillae suae, & iussit, vt mitteret illud in peram suam. Et exierunt duae secundum consuetudinem suam, quasi ad orationem, & transierunt castra, & gyrantes vallem venerunt ad portam ciuitatis. Et dixit Iudith a longe custodibus murorum. *Aperite portas, quoniam nobiscum est Deus, qui fecit virtutem in Israel.* Et factum est cum audissent viri vocem eius, vocauerunt presbyteros ciuitatis, & occurrerunt ad eam oes a minimo usque ad maximum, quoniam

* August.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Dixitque Iudith puellae suae, vt. *Ne forte aliquis superueniret. Exerat enim modicum de cubiculo Holofernis ad dicendum hoc ancillae suae; nam ante erat sola in cubiculo, vt dicitur in litera.*
- 2 Confirma me Domine Deus Israel, & re. in hac ho. ad opera ma. *na in tali facto solet cor, & maxime mulieris expauescere.*
- 3 Vt sicut. *Sicut enim per prophetas praedixit eam propter peccata destruendam, ita etiam promisit per eos post penitentiam populi reedificandam; vt patet in Esaiam, Ieremia, Zacharia, & pluribus aliis prophetis.*
- 4 Et pugionem eius. *id est, enses, & dicitur a pungendo.*
- 5 Et percussit bis in cer. eius. *i. in collu ad amputandu ceruicem.*
- 6 Et euoluit corpus eius trunc. *i. de lecto voluit ad terra, vt habetur infra 14. vt cum quis intraret, statim videret eum decapitatum.*
- 7 Et exierunt duae secundum consuetudinem suam. *Quasi ad orationem, & propter hoc vigilas Assyriorum non fecerunt circa eas aliquam persecutioem secundum in mandatum Holofernis, qui dederat eis hanc libertatem, vt habetur cap. praeced.*

8 Et

- 8 Et transierunt castra. *Assyrioru libere propter distam causam.*
- 9 Et gyrans. vallem ve. & c. *Vt venirent ad portam Bethuliae a castris Assyriorum remotiorem.*
- 10 Et dixit Iudith a longe custo. *Hic consequenter ponitur mortis Holofernis manifestatio, & primo populo fidei. secundo Achior gentili, ibi; Porro Achior vocatus venit. Prima in duas: na primo ponitur dista manifestatio. secundo Iudith benedictio ibi; Vniuersi autem adorantes. Prima a. huc in duas: na primo fit manifestatio murorum custodibus. secundo aliis ciuibus, ibi; Illa autem ascendens. Circa primum dicitur, Et dixit Iudith a longe custodibus murorum. Iam enim sic erat elongata ab Assyriis, quod non poterat audiri ab eis.*
- 11 Aperite portas; quoniam nobiscum est Deus qui fecit virtu. *Per hoc autem insinuat mortem Holofernis.*
- 12 Vocauerunt presbyteros ei. *Vt honorificentius Iudith reciperetur.*
- 13 Quoniam sperabant eam iam non esse ventu. *Spes proprie non est, nisi de bono; hic autem accipitur de malo. & ideo accipitur valde improprie, scilicet pro timore valde probabili, de morte eius violenta, atque ipsius retentione.*

Con-

MORALITER.

† Et talem occidit Iudith, id est, Ecclesia, quando propter mala sua per excommunicationem separat eam a fidelium certu. Et sicut in Holofernis occisione fuit bina percussio, sic in excommunicatione debet esse bina monitio. Potest autem aliter

aliter exponi, vt per Holofernem significetur Haereticus, qui ebrius est pestifera doctrina. de qua dicitur Deuter. 32. c. *Fel draconum vinum eorum, & venenum aspidum insanabile.* & interpretatio consonat. Holofernes enim interpretatur infirmitas discessionis: talis enim infirmatur ex discessione a vera fide, & talis debet ab Ecclesia excommunicari.

A dabit, cū quo scilicet, apicem caelestis regni, ascendit, vnde. *Non ascendit in caelum nisi qui de deo est.*

a *Illam autem ad caelestia dogmata sermonē conuertens, & ad laudandū Deum pro beneficiis suis auditores attollens.*

b *Et interfeci. De quo. Ipsa conteret, caput etc. Et in euāgelio. Dabo vobis potestatem, calcandi super serpentes & scorpiones & super omnes virtutes inimici.*

c *Et ecce. Scito te quāta sit magnitas, quāta fraus inimici nostri, quanta pietate a nobis superatis sit, quos dominus illesos ab omni fraude & erroris contaminatione custodit, vt his inspectis conditori & redēptori nostro gratias agatis. vñste. Sobriū esto & vi. Et. Tū meo ne sicut serpens seduxit Eua astutia sua, ita et sensus nostri corrumpantur. Et item. Confortamini in domino & in*

C

a Tribulationibus oppressam. **b** Piam cordis intentionem uniuersas errorum tenebras expellentem.

sperabant eam iam non esse venturam. Et accēdentes luminaria t con-
a gyrauerunt circa eam vniuersi. Illa autē ascendēs in eminentiorem
a **a** Vnde. Audi Israel & tace. **b** Attenti. **c** A strepitu mundi.

locum, iussit fieri silentium. Cumq; omnes tacuissent, dixit Iudith. Lau-
a **a** Non me non hominem.

date dominum Deum nostrum, qui non deseruit sperantes in se, & in
a **a** Vnde Ego seruus tuus & filius ancillae tuae.

me ancilla sua adimpleuit misericordiam suam quam promisit domui
e **b** Feminae. **b** Diabolū.

b Israel, & interfecit in manu mea hostem populi sui, in hac nocte. Et
a **a** Hostis. **b** Mentem.

proferens de pera caput Holofernīs, ostendit illis dicens. Ecce caput
a **a** Domum in qua contidebat.

c Holofernīs principis militiae Assyriorum. Et ecce conopaeum illius in
 quo recumbebat in ebrietate sua, vbi & per manum feminae per-
 cussit illum dominus Deus noster. Viuit autem ipse dominus quoniam
 custodiuit me angelus eius, & hinc euntem, & ibi commorantem, &
 inde huc reuertentem, & non permisit me dominus ancillam suam
 coinquinari, sed sine pollutione peccati reuocauit me t vobis, gauden-
a **a** Non mea. **b** Euasi manus hostis.

tem in victoria sua, in euasione mea, in liberatione vestra. t Cōfitemini
a **a** Vnanimiter. **b** Solus. **c** Effectus misericordiae.

illi omnes, quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius. V-
 niuersi autem adorantes dominum, dixerunt ad eam. Benedixit te do-
a **a** Contriuit inimicum & satellites eius.

minus in virtute sua, quia per te ad nihilum redegit inimicos nostros.
a **a** Cuius fides & confessio in toto orbe obtinet palmam.

Porro Ozias princeps populi Israel, dixit ad eam. Benedicta es tu filia
a **a** Multae filiae congregauerunt diuitias, tu supergressa es uniuersas.

a domino Deo excelso pra omnibus mulieribus super terram. Benedi-
 ctus dominus qui creauit caelum & terram, qui te direxit in vulnera ca-
 pitis principis inimicorum nostrorum, quia hodie nomen tuum ita ma-
 gnificauit, vt non recedat laus tua de ore hominum qui memores fue-
 rint virtutis domini in aeternum, pro quibus non peperisti animae tuae
 propter angustias & tribulationē generis tui, sed subuenisti ruinā ante
 conspectū Dei nostri. t Et dixit omnis populus, fiat, fiat. Porro Achior
 vocatus venit. Et dixit Iudith. Deus Israel cui tu testimonium dedisti, q
 vlciscatur se de inimicis suis, ipse caput omnium incredulorū incidit in
a **a** Huius seculi.

hac nocte in manu mea. Et vt probes quia ita est, ecce caput Holofernīs
 qui in contemptu superbiae suae Deum Israel cōtēpsit, & tibi interitum
 minabatur dicens, cum captus fuerit populus Israel, gladio perforari
 praecipiam latera tua. Videns autem Achior caput Holofernīs, angu-
 stiatus pra pauore cecidit in faciem suam super terram & aestuauit ani-

in potentia eius. D
Indurte vobis ar
ma Dei.
Quia hodie,
nomen tuum, etc.
 Laus ecclesiae non recedet de ore hominum, qui memores sunt studij & operū eius quae per dilectionē Dei & proximi praesentibus tribulationes securi sustinet, fide plena & spe firma, attendens emittentiam celestium premiorum, vbi sociabitur beatitudi-
 ni angelorum. t ad vos. E
 t Viacus autem
 Achior. Per A-
 chior principē
 Ammonitarū,
 pagani vel he-
 retici designan-
 tur, qui vidētes
 ecclesiae fidem
 hostium supe-
 rasse ferocitate
 nimio pauore
 concutiuntur &
 superbiam suā
 humiliantes ec-
 clesiam veneran-
 tur, et sequaces
 suos errorē re-
 linquere et fide
 lib. sese socia-
 re hortatur. vñ
 de Esaias. Ve-
 nient ad te curui
 filii eorum qui te
 humiliauerunt, et
 adorabunt vesti-
 gia pedum tuorū
 omnes qui detra-
 hebant tibi.
 t Infra 5. d.
 & 6. a.
 t hactenus
 CAP. F

NICOLAUS DE LYRA.

1 Congytraue. nam ex omni parte nitebantur sibi appropinquare.
2 Illa autem. etc. Hic consequenter manifestatur mors Holofernīs ci-
 nibus cum dicitur. Illa ascendens in eminentiorem loc. vt pos-
 set ab omnibus videri.
3 Iussit fieri silenti. vt melius posset audiri, et inceptit a diuinis lau-
 dibus loqui dicens.
4 Laudate dominum Deum nostrum, &c. id est, nos positos in
 tanta necessitate.
5 Et in me. id est, per me instrumentaliter.
6 Adimpleuit, &c. promisit, n. per prophetas, sicut patet in pluri-
 bus locis, populū Israel ab hostib. liberare, si tamen colerent eū vere.
7 Et proferens. ad declarationē veritatis. Et ne aliqui suspicio ori-
 retur, quod Holofernīs seu aliquis alius tetigisset eam inhoneste, ideo
 subditur.
8 Viuit. id est, sicut verum est quod ipse est vita per essentiam, ita ve-
 rum est quod sequitur.
9 Quoniam culto. Et patet litera. Et finaliter pro tātis beneficiis in-
 nitat omnes ad confessionem diuinā laudis, dicens.
10 Confitemini illi omnes, etc. Vniuersi autem. Hic cōsequē-
 ter ponitur ipsius Iudith benedictio seu commendatio, et primo a plebe
 cum dicitur. Vniuersi autem adorant. secundum ipsius Iudith verbū.
 Dixit.

11 Dixerunt ad eam. id est, benedicendam te reddidit ab omnibus.
12 Quia per te ad nihilum redegit. Mortuo namque principe re-
 putabant exercitum eius iam periisse. Secundo benedicuntur seu commē-
 datur a principe, cum dicitur.
13 Porro Ozias. & patet.
14 Benedictus dominus, etc. Et per hoc intelliguntur alia corpora
 media, & creaturae in eis existentes.
15 Qui te direxit. sua bonitate.
16 In vulne. quod est supra constantiam mulieris.
17 Vt non recedat. quod videmus adimpletum, nam ad eius laudē
 per vniuersalem ecclesiam recollitur hoc factum.
18 Non peper. ani. tuę. id est, vita tua eam periculis exponendō.
19 Porro Achior. Hic cōsequenter vltimo manifestatur mors Holo-
 fernīs Achior Gentili cum dicitur. Porro Achior vocatus venit.
 Non. n. consilium Hebraeorū audebat ingredi nisi specialiter vocaret,
 quia non erat adhuc incorporatus illi populo.
20 Deus Israel, etc. vt habetur sup. c. 5. Cetera patet ex dictis.
21 Videns autem Achior ca. Holo. angust. id est, pra nimia admi-
 ratione de tanto facto per manum feminae.
22 Cecidit in. &c. Passiones enim vehementes & subita faciunt ma-
 gnā transmutationem in corpore, & sic frequenter faciunt cadere.
23 Et aestuauit anima. i. passa fuit exinanitionem.
 Postea

MORALITER.

19 Porro Achior. Per istum qui Gentilis erat populus gentiū
 deli-

designatur, qui videns miracula p̄dicationē fidei cōfirmatā
 relinquit cultū idololatrię, & adhaesit firmiter fidei orthodoxe.
 Tom. 2. Ec

ma eius. postea vero quam resumpto spiritu recreatus est, pro cecidit ad pedes eius, & adoravit eam & dixit. Benedicta tu a Deo tuo in

omni tabernaculo iacob, quoniam in omni gente quae audierit nomen tuum, & magnificabitur super te Deus Israel.

NICOLAUS DE LYRA.

Postea, transiente dicta passione.

Pro-

2 Proccidit ad pe. &c. et reuerentiam exhibendo. 3 Benedicta tu a Deo tuo in omni. ab omnibus habitantibus in tabernaculo Hebr. eorum, & a Iacob descendenti m.

CAP. XIII.

Sec. 113. de temp.

Dixit autem Iudith, &c. Aug. Iacet inclusum cadauer, & iam foris est caput. Cum palmifera castitate Iudith ad ciues, sollicitate festinat, nec prohibetur regressu, cui quali ad orationem ante ire fuerat concessum. Iam recipit attonita ciuitas tantae victorie reditus triumphales, iam luctus conuertitur in gaudium iam portae plenissima securitate panduntur, iam pendet muris victoribus caput. Omnis erat in ciuitate victoria, & in hostilibus castris tremor erat & fuga, Iudith in ciuitate cum securis secura. Vbi enim assiduis precibus pulsatur caelum, potentia semper calcatur armorum. Ecce gloriose feminae castitate seruauit oratio, & hostem seruare non potuit multitudo. Lugentem ciuitate una femina voluit vindicare, & tantus exercitus regem non potuit custodire.

tabernaculū.

Li. de viduis.

Cumq; cognoueritis eos fugere. * Ambrosius. Nec dexteram tan-

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XIII.

Dixit, &c. Postq; descriptus est Holofernis occubitus, hic consequenter describitur fuga sui exercitus et diuiditur in tres partes, na primo ponitur fugiendi ratio secundo fugiendi deuastatio, 15. tertio diuina laudatio c. 16. Circa primū Iudith primo populū instruit, secūdo populus ei obedi. ibi. Mox aut. tertio exercitus ad Holofernē recurrit, ibi. Qd videtes. Circa primū primo ponit instructio dicta, secūdo interponit ipsius Achior conuersio denota, ibi. Tūc Achior. Circa primū dicit Iudith. 2 Suspēdite. in signū exultationis et victorie iā habita partim in re et partim in spe. 3 Et erit. i. in primo ortu suo. 4 Accipiat, &c. confidetes de victoria plena Dei adiutorio hēnda. 5 Et exi. &c. quasi tū certi de consecutione victorie. 6 Nō vt de. spaula tim et timide. 7 Tūc explo. sine cuius volūate exercitus nō dēt cōmittere. Nā sicut dicit lib. de Iudico bello. Nō solum bellare, sed et vincere sine duce apud Romanos erat vituperabile. 8 Cūq; du. e. q. p. e. sūt d'istinctis acieb. 9 Cōcurre. &c. de. f. co. ti. ex casu principis in opinato, et et immisus a Deo, vñ rē hic saltem quātum ad aliquid propheticē loqui. 10 Tūc. hic cōsequēter interponit Achior conuersio

MORALITER.

1 Dixit. Post occisionē Holofernis Iudith ad destructionē sui exercitus populū inuitauit, significās q; ecclesia nō solū tyrā nū vel haereticā dēt excommunicationis gladio ferire, sed et educhatētes prout pōt extirpare. † Kna mulier. Hebræa trāctā interp. etatur, p qd ecclesia militans quae est in via trā-

CAP. XIII.

Docet ecclesia filios suos qualiter persequantur hostem spiritualem.

Dixit autē Iudith ad oēm populū Audite me fratres: Suspēdite caput hoc sup muros nostros, & erit cū exierit sol, accipiat vnusquisq; arma sua, & exite cū impetu, nō vt descendatis deorsum sed quasi impetū faciētes. Tūc exploratores, necesse erit vt fugiāt ad principē suū excitandū ad pugnā. Cūq; duces eorū cōcurrerint ad tabernaculū Holofernis, & inuenerint cū truncū in suo sanguine volutatū, decideret sup eos timor. Cumq; cognoueritis fugere eos, ite post eos securi, quoniā dñs conteret eos sub pedib. vestris. Tūc Achior vidēs virtutē quā fecit Deus Israel, relicto Gentilitatis ritu credidit Deo, & circūcidit carnē praeputii sui, & appositus est ad populum Israel, & oīs successio generis eius vsq; in hodiernum diem. Mox aut vt ortus est dies, suspendērunt sup muros caput Holofernis, accepitque vnusquisq; vir arma sua, & egressi sunt cum grādi strepitu & ululatu. Quod vidētes explorātōres ad tabernaculū Holofernis cucurrerunt. Porro hi qui in tabernaculo erāt, veniētes & ante ingressum cubiculi perstreptentes, excitandi gratia inquietudinē arte moliebantur, vt nō ab excitantibus, sed a sonantibus Holofernes euigilaret. Nullus. n. audebat tē cubiculū virtutis Assyriorū pulsando aut intrando aperire. Sed cū venisēt dūces eius ac tribuni & vniuersi maiores exercitus regis Assyriorū, dixerunt cubicularijs. Intrate & excitate illū, quoniā egressi mures de cauēnis suis ausi sunt prouocare nos ad bellū. Tūc ingressus Vagao cubiculū eius, stetit añ cortinā, & plaulum fecit manibus suis, suspicabatur enim illum cum Iudith dormire. Sed cum nullum motum iacentis sensu aurium caperet, accessit proximans ad cortinam, & eleuans eam vidensque cadauer absque capite Holofernis in suo sanguine tabefactum iacere super terram, exclamauit voce magna cum fletu, & scidit vestimenta sua. Et ingressus tabernaculum Iudith non inuenit eam. Et exiliuit foras ad populū, & dixit. Vna mulier Hebræa

Docet ecclesia filios suos qualiter persequantur hostem spiritualem. a Aperte contritam esse hostis superbiam. b Intellexit. c Sol. f. diuinae placationis & solatiū serenitas. d Scutum fidelium in iustitia, & galeam salutis, gladium spiritus quod est verbum Dei. e Sicut fuit imperatum.

a Sicut fuit imperatum. b Gentilium. c Opprobriose. d Auxilium petentes.

a Primi persecutores. b Qui audeat, quibus est permissa licentia. c Opprobriose. d Pristino timore.

Deum, vnde Hierem. ait. Non fugiet velox & non saluabitur, Hier. fortis. &c.

CAP.

denota cū dicitur. 11 Videns. i. effectum diuinae virtutis per manū mulieris. 12 Relicto Gen. legē eius suscipiendo. 13 Et circū. i. circūcidi fecit. 14 Mox. Conuersione Achior interposita hic ponit obediētia populū ad Iudith verba, cum dē. 15 Suspēdite. in signum victorie cōis exultationis. 16 Etegressi. ad aduersarios deterrendū. 17 Qd vi. hic consequēter ponitur ad Holofernē recursus, et secūdo declarat eius interitus ibi. Tūc ingres. Circa primū patet lit. usq; ibi. 18 Nullus en. &c. i. principis militie, in quo virtualiter consistit robur exercitus, sicut virtus corporis naturalis in corde. Propter q; dicit Vegetius in lib. de re militari, q; sicut cor est in medio corporis, sic princeps dēt in medio exercitus collocari. 19 Sed cū. praesidentes acieb. 20 Atribu. q; in vna acie praesunt mille bellatorib. 21 Dixerūt. qui familiaris possunt ingredi cubicula magnorū. 22 Quē egressi. Medus est. n. superborū de aliis cōceptibiliter loqui. 23 Tūc in. hic cōsequēter declarat Holofernis interitus et patet litera usq; ibi. 24 Exclama. vo. pro domini sui interitu. 25 Et exiliuit. ad populū expectate Holofernis m. iudatum. 26 Et dixit. interficiendo * militie

seundi ad patriā bene Mulier Hebræa nominatur: & ipsa p suam praedicationē facit domui diaboli confusionē. Potest hoc et exponi de uirgine Maria ex Hebræis nata, quae diabolum confodit, eius caput conterendo, sicut praedictū fuerat Genes. 3. cap. Ipsa cont. caput, &c.

A fecit confusionem in domo regis Nabuchodonosor. Ecce enim Holofernes iacet in terra, & caput eius non est in illo. Quod dum audissent principes virtutis Assyriorum, sciderunt om-

nes vestimenta sua, & intolerabilis timor & tremor cecidit super eos, & turbati sunt animi eorum valde. Et factus est clamor incomparabilis in medio castrorum.

NICOLAUS DE LYRA.

* militiæ principis. N. & Abimelech vulneratus a muliere fecit se interfici per armigerum suum, ne diceretur in eius opprobrium, & mulier inter-

si cecidit cum Iudithum 9. 1 Sciderunt & c. in signum doloris. 2 Et turbati sunt. propter quod non providerunt sibi de aliqua defensione, nam turbati minus prævident, ut dicitur in elenchis.

CAP. XV.

CAP. XV.

2 C Vmque omnis, & c.

* Aug. Armis stupetibus cunei densantur, præpostero ordine Hebræi triumphant. Sequitur bellum, vino fuffi, soluti somno, in certamine nec clamore provocante confurgunt, teguntur armis cortiscatibus montes. Quid alienigena fremis? quid bella componis? Quid acie paras, habens quem in cubiculo quæras? Omnem varium furoris impetum retine, tantum vobis reliquimus du-

umque omnis exercitus decollatum Holofernem audisset, fugit mens & consilium ab eis, & solo tremore & metu agitati fugæ præsidium sumunt, ita ut nullus loqueretur cum proximo suo, sed inclinato capite, relictis omnibus euadere festinabant Hebræos, quos armatos super se venire audierant; fugientes per vias caporum & semitas collium. Videntes itaque filij

Israel fugientes secuti sunt illos, descenderuntque clangentes tubis, & ululantes post ipsos. Et quoniam Assyrij non adunati, in fugam ibant præcipites, filij autem Israel uno agmine persequentes, debilitabant omnes quos inuenire potuissent. Misitque Oziás nuntios per omnes civitates & regiones

Israel. Omnis itaque regio omnisque, urbs electa iuuetur armata militum post eos, & persecuti sunt eos in ore gladij, quousque peruenirent ad extre-

mitatem finium suorum. Reliqui autem qui erant in Bethulia, ingressi sunt castra Assyriorum, & prædâ quam fugientes Assyrij reliquerant, abstulerunt, & onustati sunt valde. Hi vero qui victores reuersi sunt ad Bethuliam, omnia

quæ erant illorum abstulerunt secum, ita ut non esset numerus in pecoribus, & iumentis & vniuersis mobilibus eorum, ut a minimo usque, ad maximum omnes diuites fierent de prædationibus eorum. Ioachim autem summus

pontifex de Ierusalém venit in Bethuliam, cum vniuersis presbyteris suis, ut videret Iudith. Quæ cum exisset ad illum, benedixerunt illam omnes una

voce dicentes: Tu gloria Ierusalém, tu lætitia Israel, tu honorificentia populi

potent vendicare. b Videntes itaque, &c. Ge-deon contra Madianitas pugnavit, non hastam, non clypeum, sed tubas & lapides tulit, præfiguratis evangelij præconibus, quibus non est colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed contra spiritualia nequitia in celestibus &c. & pugnant prædicationis voce & miraculorum fulgore. c Omnis itaque Ad prædicationem verbi Dei ex singulis gentibus & provinciis probatæ personæ & viribus accinctæ ad militiam dñi veniunt. vnde Esa. Ecce isti de longe veniunt, & ecce illi ab Aquilone & mari, &c.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XV.

1 C Vmque omnis, & c. Postquam descripta est fugiendi ratio, hic consequenter ponitur fugientium deuastatio, et secundo Iudith benedictio, ibi. Ioachim autem. Prima in duas, quia primo ponitur fugientium persecutio in personis, secundo in rebus possessis, ibi. Reliqui autem. Circa primum patet littera usque ibi. 2 Ita de aliqua defensione seu presidio. 3 Sed cum magna confusione. 4 Relictis, quæ poterant impedire fugam eorum, ut fugerent expeditius. 5 Per vias, fugientes enim de prælio per diuersas vias fugiunt. 6 Videntes, sicut præceperat Iudith. 7 Clangentes, tanquam victores. 8 Et ulu, ad insecutionem mutuo se exhortantes. 9 Misitque, per quas poterant transire fugientes. 10 Et per se, transire enim ultra non erat eis tutum. 11 Reliqui, hic consequenter ponitur persecutio Assyriorum in rebus possessis, & patet littera usque ibi. 12 Omnia, id est, Assyriorum.

13 Abstulerunt, nam illi qui remanserunt in Bethulia, non abstulerunt omnia, sed pauca respectu, nam vix per 30. dies fuerunt omnia collecta, ut habetur inf. eod. cap. 14 Ioachim, hic consequenter ponitur Iudith benedictio, & primo spiritualis, secundo temporalis, ibi. Per dies autem. Circa primum dicitur Ioachim autem. Iste sup. 4. c. vocatur Eliachim, et forte est idem nomen, nam sicut nomina Latina variantur aliquando in fine, ut Guillelmus et Guillerus, sunt unum nomen variatum in fine, aliquid vero in principio, sicut Nicolaus, et Colinus et Coletus variatum in principio & idem videtur de Eliachim et Ioachim, quid autem mihi videatur de hoc pontifice, dixi sup. ca. 4. 15 Ut videret, propter famam suæ virtutis. 16 Benedixerunt, imprecantes sibi bona spiritualia pro virtutis suæ fama, ideo subditur. 17 Tu gloria Ie, nam diuinum cultum qui erat in Ierusalem, de quo summe gloriabantur Iudæi, conseruauerat interficiendo Holofernem qui ipsum destruere intendebat, ut patet ex supradiçtis tertio capite et 4. d. 18 Tu lætitia Israel, effectiue. 19 Tu honorificentia, similiter, nam interficiendo Holofernem dederat populo Israel honoris & lætitiæ materiam.

MORALITER.

1 C Vmque. Cognita Holofernis decapitatione exercitus eius fugit, & similiter exterminatio hæresiarcha eius secta deficere incipit. Et subditur modus cum dicitur. Quoniam. Dicitur enim in ecclesiastica historia, quod oriente hæresi aliqui eius sectatores diuidebantur in modos plures, catholici

catholici vero erant in vna regula fidei se tenentes, & sic hæresibus prævaluit fides. 14 Ioachim. per hoc autem quod ille benedixit Iudith, significatur quod Christus pontifex summus benedictionem suæ gratiæ largitur ecclesiæ suæ, & omnibus personis in ea existentibus, qui contra diabolum fortiter præliantur. Tom. 2. Ec 2

A a Exiit enim. Unde Esaiæ. Confusionis adol. scētis tuæ obliu. scris. & opprobrii vitii tatis tuæ non recordaberis, amplius, quia dominabitur, iniqui qui te fecit, dominus exercituum nomen eius.

B Horauerunt. Notate debet lector, vtrum opinio vera sit, quod Cambyfes filius Cyri a plebisq; iste Nabuchodonosor dictus sit, q; Persis, Medis, & Assyrijs imperauit.

C Adonai domini. Vnum de decem nominibus apud Hebræos significans, quod dominus creaturæ domine tur. Et notandum, quod vbiq; bis ponitur dominus, primum nomen tetragrammaton est, & pprie ad Deū pertinet.

1 cecidit potens eorum a iuuenibus, nec filij Titan percusserunt eum, nec ex

2 celsi gigantes imposuerunt se illi, se Iudith filia Merari in specie faciei suæ

3 dissoluit eum. Exiit enim se vestimento viduitatis, & induit se vestimento

4 lætitiæ in exultatione filiorum Israel Vnixit faciem suam vnguento, colliga

5 uit cincinnos suos mitrâ, accepit stolam nouam ad decipiendum illum. Sandalia

6 eius rapuerunt oculos eius, pulchritudo eius captiuam fecit animam

7 eius, amputauit pugione ceruicem eius. Horruerunt Persæ constantiam eius

8 & medi audaciam eius. Tunc vlulauerunt castra Assyriorum quando apparuerunt

9 humiles mei arescentes in siti. Filij puellarum compunxerunt eos

10 & sicut pueros fugientes occiderunt eos, perierunt in pralio a facie domini

11 dei mei. Hymnum cantemus domino, hymnum nouum cātemus Deo nostro. Adonai domine

12 Deus magnus es tu, & præclarus in virtute tua, & quæ superare nemo potest. Tibi seruiat omnis creatura tua, quia dixisti & facta sunt,

13 misisti spiritum tuum & creata sunt, & nō est q; resistat voci tuæ. Montes a fundamentis mouebuntur

14 cum aquis, petrae sicut cera liquefcent ante faciem tuam. Qui autem timent te, magni erunt apud te per omnia. Væ gen

15 ti insurgenti super genus meum. Dominus enim omnipotens vindicauit in eis, in die iudicij uisitauit illos. Dabit enim ignē & vermes in carnes eorum

16 ut urantur, & sentiant usque in sempiternum. Et factum est post hæc, omnis populus post uictoriam uenit in Ierusalem adorare dominum, & mox ut purificati sunt,

17 obtulerunt omnes holocausta, & uota, & repromissiones suas

net, & iesta. D
bile dicitur | tyrannorum
secundū cō
mune, quod
cōuenit ho
minibus. Et
bene Ado
nat domi
filius Dei
dicitur, q
Deus & ho
mo domi
& Deus, q
omnib. do
minet vel
ab omnib.
timeatur.
d In carnes.
Quas ama
uerunt, de
quibus na
scitur fetor
vermū. Ca
ro & sāguis
vermes cre
at, quia de
lectatio car
nalis, cui sal
continētia,
non resistit,
pœnā æternā
generat
luxuriosis.
vñ. Vermis
corū non mo
rietur, & i
gnis non extin
guetur.
c Et factum.
Adepta vi
ctoria de
hostib. suis,
quisque ele
ctus ab om
ni labe pur
ga- F

psal. 12. b. & 148. 2.

E

La. ult. g.

NICOLAUS DE LYRA.

1 A iuuenibus. qui solent facere probitates.

2 Nec filij Titan percusserunt eum. i. gigantis, & ponitur hic singulare pro plurali, idest, gigantum, sicut Exod. 8. f. Venit musca gra. idest, multitudo.

3 Sed Iudith filia Merari. dissoluit eum per ardorem concupiscentiæ in eam per modum superius dictum 9. c. & 10.

4 Exiit enim. sicut dictum est supra in prin. x. c.

5 Et induit se vestimento lætitiæ. idest, quo utebatur marito suo uiuente.

6 In exultatione filiorum Israel. quasi dicat, non fecit hoc ad dissolutionem, sed ad populi sui liberationem.

7 Vnixit faciem suam vnguento. idest lachryma arboris aromati cæ, quæ facit ad decorem vultus, & suauem odorem.

8 Colligauit cincinnos suos mitrâ. id est, capillorum suorum floccellos ad decipiendum illum, non quod intenderet inducere eum ad mortale peccatum, sed vt desideraret eam habere vxorum, & per hoc Iudith haberet ad eum familiarem accessum, per quem eum occidere posset, vt dictum est supra c. 9. & 10.

9 Sandalia eius rapuerunt oculos eius. Quia per respectum intrauit concupiscentia animum. Cetera patent ex supradictis.

10 Horruerunt Persæ constantiā eius. Quia nullus erat in eis qui auderet se sibi opponere ad certamen singulare.

11 Tunc vlulauerunt castra Assyriorum. Hic secundo resumitur ratio diuinæ laudis ex filiorum Israel exultatione, cum dicitur. Tunc vlulauerunt castra Assyriorum. vt habetur supra in fi. cap. 14.

12 Quando apparuerunt humiles mei arescentes in siti. Venientes fu-

super Assyrios armati.

13 Perierunt in pralio a facie, & c. q. d. Hęc victoria soli Deo est attribuenda.

14 Hymnum nouum cantemus. Hic tertio sumitur ratio diuinę laudis ex eius virtute & magnificentia cum dicitur.

15 Adonai domine. Duo sunt nomina idem significantia, primum Hebraicum, secundum Latinum, & fit hęc duplicatio ad maiorem expressionem dominationis diuinę.

16 Et præclarus in virtute tua. Quia lucem habitat inaccessibilem. 1. Tim.

17 Montes a fundamentis mouebuntur cum aquis. inminente aduentu tuo ad iudicium.

18 Petrae sicut cera liquefcent. per ignem conflagrationis precedentem aduentum iudicis.

19 Qui autem timent te, magni erunt, & c. Quia tecum erunt in gloria.

20 Væ insurgenti super genus meum. iniuste.

21 Dominus enim omnipotens vindicabit in eis. inferendo pœnam æternam. ideo subditur.

22 Ut urantur & sentiant usque in sempiternum. Sicut prophetauit Esaias in fine libri sui.

23 Et factum est post hæc. Hic consequenter describitur ipsius Iudith & populi oblatio, & primo populi, cum dicitur.

24 Omnis populus post uictoriam uenit in Ierusalem adorare dominum. reddendo sibi gratias de tanto beneficio.

25 Et mox ut purificati sunt. aqua lustrationis secundum formam quæ habetur Num. xix.

26 Obtulerunt omnes holocausta, & uota & repromissiones suas. idest, sacrificia totaliter incensa ad honorem diuinum, secundo ponitur oblatio Iudith, cum dicitur.

A BEATI HIERONYMI IN D
LIBRVM ESTHER PROLOGVS
I N C I P I T.

*L*ibrum Esther varijs translatoribus constat esse vitiatum, quem ego de archiuis Hebraorum releuans, verbum è verbo expressius transtuli. Quem librum editio vulgata lacinosus hincinde verborum sinibus trahit, addens ea quæ ex tempore dici poterant et audiri, sicut solitum est scholaribus disciplinis sumpto themate excogitare, quibus verbis uti potuit qui iniuriam passus est, vel ille qui iniuriam fecit. Vos autem O Paula & Eustochium, quoniam & Bibliothecas Hebræorum studuistis intrare: & interpretum certamina comprobastis: tenentes Hesther Hebraicum librum, per singula verba nostram translationem aspiciate, ut possitis agnoscere, me nihil etiam augmentasse addendo, sed fideli testimonio simpliciter, sicut in Hebræo habetur, historiam Hebraicam Latine lingue tradidisse. Nec affectamus laudes hominum, nec vituperationes expauescimus. Deo enim placere curantes, minas hominũ penitus non timemus: quoniam Deus dissipat ossa eorum, qui hominibus placere desiderant, & secundum Apostolum qui eiusmodi sunt, serui Christi esse non possunt. Rursum in libro Esther alphabetum ex minio vsq; ad teth literam fecimus diuersis in locis, volentes, scilicet, septuaginta interpretum ordinem per hæc insinuare studioso lectori. Nos enim iuxta morem Hebraicum ordinem prosequi etiam in septuaginta editione maluimus.

CAPVT I.

*L*N diebus Assueri, &c. * Philo. Iud. IoaKim pontifex successit patri annis 48. vsque ad 12. annum magni Artaxerxis Assueri: qui gesta Esther conscripsit, & memoriã phurim iusti

tuic, hortante illũ per Ifas Msrdo cheo, qui decem & octo annis ætatem Isaac superauit.

* Euseb. Artaxerxes III. Persarum rex, qui cognominatus est Memnon, Darij & Parisatidis filius regnauit annis 40. Sub hoc rege mihi vñ historia quæ in Esther libro continet, expleta: ipse quippe est qui ab Hebræis Assuerus, & a lxx. interpre. Artaxerxes vocat.

* Athanasius. Liber Esther vocatur hic liber, propterea quod historia de Esther complectitur, quomodo per illam Deus vniuersam Iudæorum gentem iam iam perituram seruaauerit: & Aman qui excidium illius insidiosè machinabatur, percusserit. Gesta sunt autem ista in Susis.

* Iosephus. Defuncto Xerxe, regnũ ad eius filiũ Cyrũ (quæ Græci Artaxerxẽ vocat) cõtiguit trãsfert. Quo regere Persarũ imperiũ, periclitata est tota gẽs Iudæorum cũ mulierib. & filijs

& filijs deperire. Cũ Artaxerxes regnũ accepisset, & ordinasset ab Iuda vsq; ab Aethyopiã cẽtũ & vigintiseptẽ Satrapas, tertio imperij sui anno, amicos suos, & gentes Peris subiectas, cũ ducibus earum magnificè paui, licet regẽ oportuit, qui diuitiarum ostentationem per cẽtum & octoginta dies parauerat. Raban. Liber Esther quẽ Hebr. inter hagiographa numerant, Christi & ecclesiæ continet sacramenta. Esther, n. in typo ecclesiæ populum liberauit de periculo, & interfecto Aman qui interpretatur iniquitas, partes conuiuij & diem celebrem conuertit in posteros. Historiam Esther tempore Assueri fuisse non dubitamus, sed q̃s fuerit Assuerus ignoramus. Iosephus tamẽ memorat eum fuisse Cyrum Xerxis filium, qui post Darium patrem Persidis rexit imperiũ. Hunc Cyrum dixit Artaxerxem apud Græcos vocari, qui Longimanus cognominatus regnauit 40. annis. Sed non videt Esther eo tempore fuisse. Fortè enim Esdras non praterisset eam; qui de his quæ (captiuus in Ierusalem redeuntibus de Babylone) gesta sunt texit historiam. Eusebius verò in chronice suis arbitratur hunc esse Artaxerxem qui cognominatur Memnon

LIBER ESTHER
I N C I P I T.

CAP. I.

*L*N† diebus Assueri q̃ regnauit ab India vsq; ad Aethiopiã super cẽtum viginti septẽ pro-

qui post Darium patrem Persidis rexit imperiũ. Hunc Cyrum dixit Artaxerxem apud Græcos vocari, qui Longimanus cognominatus regnauit 40. annis. Sed non videt Esther eo tempore fuisse. Fortè enim Esdras non praterisset eam; qui de his quæ (captiuus in Ierusalem redeuntibus de Babylone) gesta sunt texit historiam. Eusebius verò in chronice suis arbitratur hunc esse Artaxerxem qui cognominatur Memnon

NICOLAUS DE LYRA.
CAP. I.

*I*N diebus Assueti. Postquam descriptus est progressus populi de captiuitate Babylonica redueti sub Esdra & Nehemia, hic consequenter describitur incidens casus, videlicet Iudaici populi in periculo positi liberatio per reginam Esther. Et circa hoc primò ponitur ipsius Esther promotio, secundo populi sui liberatio 3. cap. Circa primum sciendum, quod sicut in naturalibus corruptio vnus est generatio alterius, ita suo modo ad electionem Vasthi reginæ secuta est sublimatio

sublimatio Esther, & ideo primò ponitur ipsius Vasthi deiectio. secundo Esther promotio cap. 2. Occasio verò deiectionis Vasthi fuit regale conuiuium: ad quod ipsa renuit intrare, ideo primò describitur huius conuiuij magnificentia. secundo Vasthi reginæ inobedientia, sibi: Itaque die septimo. Circa primum primò ponitur triplex præuium, secundo ipsum conuiuium, sibi: Cumque implerentur. Primum præuium est qui fuit autor huius conuiuij, quod notatur eũ d. cum: In diebus Assueri. De hoc autem Assuere varie loquuntur expositores. Dicunt enim expositores nostri communiter, q̃ iste Assuerus fuit octauus rex Persarum

MORALITER.

† In diebus Assueri. Illũ ordinem quem tenui sacrã scripturã exponendo literaliter, intẽdo tenere mystice exponendo. s. primo libros canonicos, & postea non canonicos, si tamen vita comes posuerit domino cõcedente, propter qd post expositionẽ Nehemię mysticã ad librum Esther me cõuerto. Igitur

Igitur per regem Assuerũ Christus significatur, primo ratione interpretationis. Nã Assuerus interpretatur beatus: Christus autẽ non solum beatus est, sed etiam sanctorum aliorũ beatitudo. Secundo ratione regis dignitatis, quia Christus non solum est rex sed etiam rex regum, & dominus dominantium, vt dicitur Apocal. 19.

A Memnon. Darij & Pharaonis filium, hic ab Hebraeis Affuerus dicitur. Antaxerxes vocatur, qui regnavit post Darij patrem cognomento Nochi annis quadraginta. a *Sufan* civitas est in Perside, quam ante hunc et Memnonis nomen constituit, & a Sufiano nomen accepit.

Ibi est regia domus Cyri. Tapete candido, & vario columnis aureis, & lacunaribus gemmarumque distincta: celi continens simulacrum, bellis micantibus ingentium, & incredibilium multa. Ibi Affuerus conuiuium maximum diuini, & copiosum delicias celebrauit. Virtus namque facti eloqui sic aliquando transacta narrat, vt ventura exprimat, sic factorem approbat, vt ei in ministerio contradicat, sic gesta damnat, vt hanc mystice gerenda laudet.

C

Tertio

NICOLAUS DE LYRA.

rex Persarum post Cyrum, omittit tamen duobus Magis, qui post Cambysidem dicuntur regnasse, si pte mensis tantum. Sed istud non videtur verum, quia Cyrus post monarchiam adeo am regnavit 12. annis secundum minorem computationem. Cabyssus filius eius obiit. Darius Hystaspis 36. Xerxes filius 11. & 20. Antaxerxes 40. Xerxes secundus duobus mensibus. Sed dicitur in 7. Darij Nochi 19. cui successit ille Affuerus, vt dicitur. Si autem ista anni praedicti simul coniungantur faciunt annos 135. quibus si ad octoginta 70. anni captivitatis Babylonicae, habet 200. & 5. annos. Igitur cum Mardocheus captivatus fuerit cum Iechonia rege Iuda, vt habetur infra c. 11. oportet consequenter dicere secundum ista, quod Mardocheus primo anno regni Assueri fuerit 205. annorum ad minus: & cum hoc oportet addere annos quos habebat, quando fuit in captivitate dicitur, qui fuerunt ad minus decem vel circiter & 11. anni quibus regnavit Sedechias, et annos quibus regnavit Assuerus ante exilium Mardochei qui fuerunt 12. Non est autem verisimile quod tantum vixerit: quia iam ante per multos annos dixerat David: Si autem in potentatibus octoginta anni, & amplius eorum labor & dolor: & dato quod tantum vixisset, non tamen esset tunc tanta fortitudinis quae posset facere illa quae infra scribuntur de ipso, videlicet quod ita magnifice edificaret per civitatem, & domum Esther regeret, ac cetera negotia regni, cum esset secundus a rege: vt habetur infra 10. cap. Secundum Iosephum vero li. 11. antiquitatis Iudaicae iste Assuerus fuit quartus rex Persarum a Cyro, dimissis tamen duobus magis vt praedictum est, & vocat eum Antaxerxes: & secundum hoc Mardocheus in principio regni Assueri fuit 110. & 56. annorum, vt patet per praedicta: quia supponitur quod ad minus habuit decem annos antequam captivaretur, & 70. tempore captivitatis eius & 12. tempore Cyri & 8. de tempore Cambysis & 36. de tempore Darij Hystaspis & 20. de tempore Xerxis filij Darij, qui simul iuncta faciunt annos 156. & sic adhuc non est verisimile quod tantum vixerit, & dato quod vixerit, non verisimile quod fuerit tunc tanta fortitudinis, quod facere potuerit ea quae praedicta sunt de eo, maxime cum non fuerit facta in principio regni Assueri, sed per magnum tempus postea, quia tertio anno regni sui abiicit Esther: vt habetur infra eo. c. & 7. anno regni sui accepit Esther: vt patet infra 2. c. & adhuc postea facta fuerunt ea quae dicta sunt de Mardocheo. Et ideo saluo meliori iudicio videtur quod Rex Salomon verisimilius dicat, scilicet, quod iste Assuerus immediate successit Cyro in regnum, quamvis non esset de semine regio: vt dicta est supra I. I. c. 4. & secundum hoc Mardocheus in principio regni huius Assueri fuit nonaginta duorum annorum: vt patet per praedicta.

MORALITER.

1. Quando fedit in folio regni sui. Licet autem Christus in quantum Deus sit aeternus, non tamen fuit rex vel dominus ab aeterno, sed quando creaturam habuit subiectam, inter creaturas autem tempore a prior est saltem dignitate, & sic in laetis angelis cepit regnare, ideo subditur.

2. Quando fedit in folio regni sui. Sufan enim gaudium vel letitia interpretatur. De civitate vero supra in qua ciues sunt angelici dicitur, Psal. 86. Sicut latitavit omnium habitatio est in te.

3. Tertio anno imperij sui. per tertium annum convenienter

b *Tertio igitur anno.* Tempore, scilicet, istius seculi incarnationis suae sacramentum patefecit, & spirituales epulas praedicationis, & corporis, & sanguinis sui abundanterissime ministravit. Primum tempus ante legem. Secundum sub lege. Tertium sub gratia.

c Grande conuiuium

1 cunctis principibus. Simile est regnum colorum homini regi qui fecit nuptias fil. suo. Et alibi: Homo quidam fecit cenam magnam, & vocavit multos. Huius conuiuii historia popam diuitiarum, & luxum regis ostendit, sed Christi spiritualis delicias quas vni cuique dispensat, allegoricè significat.

2 nuptias fil. suo. Et alibi: Homo quidam fecit cenam magnam, & vocavit multos. Huius conuiuii historia popam diuitiarum, & luxum regis ostendit, sed Christi spiritualis delicias quas vni cuique dispensat, allegoricè significat.

3 nuptias fil. suo. Et alibi: Homo quidam fecit cenam magnam, & vocavit multos. Huius conuiuii historia popam diuitiarum, & luxum regis ostendit, sed Christi spiritualis delicias quas vni cuique dispensat, allegoricè significat.

4 Christus enim est ille ditissimus rex, qui vxorsuam, i. ecclesie precibus exoratus, Iudaeos, idest confessores suos de manu inimicorum liberat, atque ipsos iuste condemnat. Neque enim necesse est, vt si aliquorum bona Christum significat

5 le ditissimus rex, qui vxorsuam, i. ecclesie precibus exoratus, Iudaeos, idest confessores suos de manu inimicorum liberat, atque ipsos iuste condemnat. Neque enim necesse est, vt si aliquorum bona Christum significat

6 le ditissimus rex, qui vxorsuam, i. ecclesie precibus exoratus, Iudaeos, idest confessores suos de manu inimicorum liberat, atque ipsos iuste condemnat. Neque enim necesse est, vt si aliquorum bona Christum significat

7 le ditissimus rex, qui vxorsuam, i. ecclesie precibus exoratus, Iudaeos, idest confessores suos de manu inimicorum liberat, atque ipsos iuste condemnat. Neque enim necesse est, vt si aliquorum bona Christum significat

8 le ditissimus rex, qui vxorsuam, i. ecclesie precibus exoratus, Iudaeos, idest confessores suos de manu inimicorum liberat, atque ipsos iuste condemnat. Neque enim necesse est, vt si aliquorum bona Christum significat

precibus exoratus, Iudaeos, idest confessores suos de manu inimicorum liberat, atque ipsos iuste condemnat. Neque enim necesse est, vt si aliquorum bona Christum significat

cant

Et, sed ista Rab. Sal. Dan. 11. inter Cyrum & Assuerum ponit Cambysidem filium Cyri regnasse, & cogitur ad hoc eo quod ibidem dicitur: Adhuc tres reges stabunt in Perside, & quartus ditabit opibus nimis: & iste secutus ipsam & auos Hebraeos fuit Darij filius Assueri & Esther. Cum igitur secutus ipsam & vna alios expositores Cyrus sit primus: oportet quod inter Cyrum & Assuerum ponatur vnus alius aliter non essent quattuor, sed tantum tres: & sic cum Cambyses regnavit octo annis, Mardocheus in principio regni Assueri fuit centum annorum vel forte minus: quia in principio vel fine alicuius regis dimidius annus & aliquando minus pro vno anno computatur. Et hoc vltimo dictum verisimilius mihi videtur: & secundum hoc ille qui adificationem templi impedit, non fuit Cyrus: sed Cambyses filius eius, in aetate vero centum annorum homines bene complexio rati & sobrii possunt adhuc multa agere & pati. Secundum praedictum est de loco, ubi factum fuit istud regale conuiuium, quod notatur cum dicitur.

1 Quando fedit in folio regni sui. idest, quando fuit confirmatus in regno.

2 Sufan ciuitas regni eius exordium fuit. Quia fecit eam metropolim totius imperij sui. Tertium praebulum est de tempore huius conuiuii: quod notatur cum dicitur.

3 Tertio igitur anno imperij sui fecerat grande conuiuium, vt teneret eos in amore & in subiectione, cum viderent eius magnificentiam & potentiam, ideo subditur. Vt ostenderet diuitias gloriae regni sui, &c.

4 Centum videlicet & octoginta diebus. Aliqui dicunt hic, quod tantum durauit primum conuiuium, quod fuit in quadam mirabili domo habente columnas argenteas, & resimilitudinem ad similitudinem caeli, gemmis lucentibus ornata, vt dicitur in scholastica historia. Secundum autem conuiuium fuit in vestibulo horti, quod durauit septem diebus. Sed non est verisimile, quod homines notabiles vacarent tanto tempore, & maxime multum remoti a terris quas debebant custodire, & ideo videtur probabilius, quod centum octoginta dies referantur ad tempus praeparationis: quia apparatus tanti conuiuii durantis septem diebus, & pro tanta multitudine hominum non potuit esse paruo tempore: & secundum hoc non fuit nisi vnum festum ipsius regis, quod fuit in vestibulo horti.

5 Cumque implerentur, &c. Positis praebulis ad conuiuium, hic consequenter ponitur eius executio, cum dicitur: Cumque implerentur dies conuiuii, idest transissent centum octoginta dies primi conuiuii quod fecerat principibus & nobilibus.

Inuitant

intelligitur tempus tertium quod est tempus gratiae, quia successit tempori naturae & tempori legis Moisaicae.

3 Fecerat grande conuiuium, quia tunc instituit eucharisticae sacramentum.

† Cunctis principibus &c. idest, apostolis, de quibus dicitur Psal. 44. d. Constitues eos principes super omnem terram. Et fidelibus aliis in diuersis ecclesiae gradibus constitutis.

† Vt ostenderet diuitias, &c. Tunc enim ostendit fidelibus suis cibum preciosissimum, quo reficiuntur angeli gloriosi in specie propria: fideles autem in hoc sacramento sub specie aliena.

Inuitant

Cant, eorum quoq; mala ipsi scilicet Christo cōueniāt. Moy
A ses. n. in multis Christum significauit, sed non in hoc quod
 Nu. 20. b. ad aquas dictionis dubitauit. Sed nec Aarō in factura vitu
 Exo. 32. a. li. Nec Salomō in forde libidinis. Sic Assuetus in isto iudicio
 3 Re. 11. a. vt in liberali cōuiuio Christum signat, sicut Esaias in Cyro
 Esa. 45. a. rege Persarum Chri-
 stum signat, de quo
 postea subiunxit. *Ac-
 cingi te & non cognoui-
 sti me, &c.* Si enim re-
 ges iniqui in malefac-
 ctis diabolum signi-
 ficant, cur non re-
 ges iusti, in benefactis
 Christi demonstrāt?
 Dan. 3. a. Nabuchodonosor ius-
 sit populos audita
B symphoniatū & mu-
 sicorum voce prostra-
 tos statuā adorare. Et
 diabolus seculari dul-
 cedine gen^o humanū
 inflectit a mentis re-
 ctitudine ad sequen-
 dam auaritiā quæ est
 simulacrorū seruitus.
 Colo. 3. a. *Dies conui. Magna-
 rum vel primitiuorū
 fidelium primi refecti
 sunt, secundum illud.
 Non sum missus nisi ad
 oues quæ perierunt do-
 mus Israel. In circunci-
 sionis sacramento do-
 minicæ resurrectionis, & no-
 test. & veræ circuncisionis, &
 octo sunt beatitudines, ad
 quas istud cōuiuū perducit,
 quod
C fit tantum diebus, mali autem conuuiantur in noctibus.*

a rentur dies conuiuij, inuitauit omnem populum, qui inuen-
 tus est in Susan a maximo vsque ad minimū, & iussit septem
 diebus conuiuium præparari in vestibulo horti & nemo-
 ris, quod regio cultu & manu confitum erat. Et pendebant
 ex omni parte tentoria aerēi coloris, & charpasini, ac hya-
 cinthini, sustentata funibus byssinis atque purpureis, qui
 eburneis circulis inserti erant, & columnis marmoreis ful-
 ciebantur. Lectuli quoque aurei & argentei, super pau-
 mentum smaragdino, & pario stratum lapide disposi-
 ti erant, quod mira varietate pictura decorabat. Bibe-

D
 b Et pendebant. Byssus mortificationem carnis signat. Purpu-
 ra sanguinē martyrij. Columnæ marmoreæ, firmitatem do-
 ctorum. Bñ ergo dicitur quod tentoria diuersi coloris byssi-
 nis & purpureis simib. per circulos eburneos in colūnis mar-
 moreis suspendebantur, q̄a decor ecclesiæ in sapiētē medi-
 tatione & in virtutū
 ascensione per carnis
 mortificationem &
 castitatem cum mar-
 tyrij dignitate in do-
 ctoribus debet efful-
 gere, & ipsorum ver-
 bo & exemplo ad alio-
 rum notitiam perue-
 nire, vt ab his instru-
 ti & cōfortati aulam
 paradisi mereantur in-
 trare.
 c Et columnis marmo-
 reis fulciebantur. id est,
 doctoribus de quibus
 dicitur. Ego confirma-
 ui columnas eius. Et
 alibi. Columnas fecit ar-
 genteas, reclinatum au-
 rum.
 d Super pau. Smarag-
 dus a nimia viriditate
 sui sic vocatur. Pa-
 rium genus marmo-
 ris candidissimum. Per
 virorem enim fidei &
 candorem castitatis
 construitur fundamē-
 tum humilitatis. *Beati enim pauperes spiritu, quoniam ipsorum est
 regnum celorum. Et. Qui se humiliat exaltabitur.* Et alibi. *Discite a
 me, quia mitis sum, &c.*
 E
 faulea albi co-
 loris, & char-
 pasini id est, vi-
 ridis coloris.
 P d 74 a.
 Can. 3. d.
 Matt. 5. a.
 Lucæ 16. c.
 Matt. 11. d.
 F
 Vinum

NICOLAUS DE LYLA.

- 1 Inuitauit omnem populum. Ad secundum conuiuiū quod fuit septem dierum tantum, sed prima expositio videtur, melior. s. quod fuerit tantum vnum conuiuium in quo fuerit principes & nobiles, & c. ciues de ciuitate Susan, licet essent diuisi in loca secundum decentiam statuum suorum, vnde infra dicitur quod die septimo cōuiuū rex mandauit Vasthi reginæ, vt ostenderet cunctis populis & principibus illius pulchritudinem. Consequenter ostenditur huius conuiuii magnificencia ex multis, cum dicitur.
- 2 A maximo vsque ad mini. In quo patet magnificencia huius cōuiuū quantum ad inuitatorum multitudinem.
- 3 Et iussit. Hic consequenter ostenditur celebritas conuiuii ex apparatu & nobilitate loci, cum dicitur. Et iussit, &c. in vesti. & hor. & nemoris. i. loci nemorosi, quia erant ibi multa arbores virides & ramose folijs, & floribus decoratæ.
- 4 Quod regio cultu. id est, prout decet magnificenciam regiam.
- 5 Et manu. id est opere.
- 6 Confitum erat. scilicet arboribus fructiferis & aromaticis. Dicitur in Scholastica historia, quod ibi erat vitis cuius stipites erant argēci, palmites vero aurei, & botri ex gemmis auro insertis. Accepta aut videtur ista historia de historia Alexandri magni, vbi sunt multa parum habentia de apparentia veritatis.
- 7 Et pendebant. vt ibi comederent inuitati secundum modum illius regni.
- 8 Aerēi coloris. id est, albi.

Et

- 9 Et charpasini. id est, aurei.
- 10 Achyacinthini. qui est color similis colori caelesti.
- 11 Sustentata. id est, extensa.
- 12 Funibus. id est, de bysso factis, quæ est species lini candidissimi.
- 13 Qui eburneis. in Hebræo habetur. Rotis argenteis. Non enim videtur, quod de ebone possent rotæ vel circuli fieri, qui essent tantæ magnitudinis, quod tentoria illa possent desuper extendi, cum ebur sit de dente elephant. s. Accipiuntur tamen hic rotæ & circuli pro circuli medietate, quia illa super quæ extendebantur tentoria habebant figuram semicirculi.
- 14 Et columnis. scilicet, illi semicirculi ex vtraque parte.
- 15 Lectuli quoque. id est, sedilia pro conuiuantijs ad modum lectulorum facta.
- 16 Aurei & argen. quia erat cooperta pannis auri Phrygiatis & huiusmodi.
- 17 Super pa. Non est intelligendum, quod istud pauimentum esset in horto vbi erant arbores plantatæ, sed in lateribus horti vbi erant vestibula facta, quæ gallice dicuntur gaiteres.
- 18 Smaragdino. Dux sunt species marmoris diuersorum colorū ad decorem pauimenti, sicut palatium regis Parisiis de albo & nigro marmore paratum est.
- 19 Bibeant. Hic consequenter ostenditur magnificencia cōuiuū ex modo seruendi valde sumptuoso & abundanti, cū dicitur: Bibeant. autem qui inuitati. id est, scyphis ad potum ordinatis, ita quod ponitur contentum pro continente.

Et alijs

MORALITER.

- 1 Inuitauit omnem populum. Quia vult omnes homines saluos fieri, & per consequens ad hoc sacramentum admitti.
- † Septem diebus. id est, toto tempore quod septenario dierum reuoluitur.
- † In vestibulo hor. id est, ecclesiæ militantis, de qua dicit Can. 4. d. Hortus conclusus soror mea sponsa.
- † Et nemoris. Dicitur autem ecclesia nemus, nam in ea sunt multæ bonæ personæ tanquam arbores fructiferæ per sanctam vitam, & aromaticæ per bonam famam.
- 4 Quod regio cultu. id est, diuino.
- 6 Confitum erat. Nam ipse est cultor ecclesiæ principalis.
- 7 Et pendebant ex omni parte tentoria. id est, sanctorum angelorum præsidia, sicut tentoria prohibent pluuias & caumata.
- 9 Aerēi coloris. per triplicem colorem hic positum, signatur ter-

ternarius hierarchiarū, & in qualibet hierarchia tres ordines angelorū, quia tamen eorū stabilitas est a Deo trino & vno, iō huiusmodi tentoria sustentari dicuntur funib. circulis, & columnis, id est, trib. personis, quæ sunt columnæ cōm creaturam sustentantes, aliter. n. statum in nihilum redigeretur. Sunt etiā circuli omnem perfectionem eminentissime cōtinentes, sunt & funes vniuersi partes aduicē connectētes.
- 15 Lectuli quoque aurei & argenti super pauimentum. i. sedilia pro conuiuantijs ad modum lectulorum disposita, secundum sensum literalem.
- Moraliter vero per hæc sedilia signatur quies conscientiæ, in qua sedere debent percipientes sacramentum eucharistiæ. Dicuntur aut aurei & argentei, quia per aurū charitas, & per argentū munditia detignantur, p quas cōscientiæ quietatur
- 19 Bibeant, &c. quia virtus eucharistiæ fugitur in vi amoris.

A Vinum, secundum illud: Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, &c. Alij datur sermo scientiar, alij sapientiar, alij fides, alij gratia limitatum.

B Nolentes cogere ad bibendum, &c. Nemo cogit spirituale donum accipere, filius vult Deus, nō seruos, voluntate in vult, non necessitatem, secundum illud. Qui potest capere capiat. Item. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Et. Si vis perfectus esse, vende & vende omnia que habes, &c.

C Vnusquisque quod vellet, &c. secundum velocitatem & capacitatem & utilitatem singulorum. Sic enim temperanda est prædicatio, vt in omnibus utilis fiat, nulli noceat, & inter omnium vitia quasi gladius anceps transeat. Sic per superbiam refundens auferat, ut non augeat timiditatem. Sic otiosis & torpentibus sollicitudinem operis imponēs. vt in quietis & curiosi non augeat importunam actionē, & ne de ceteris.

D In palatio, vbi rex Assue-

A Vinum, secundum illud: Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, &c. Alij datur sermo scientiar, alij sapientiar, alij fides, alij gratia limitatum.

B Nolentes cogere ad bibendum, &c. Nemo cogit spirituale donum accipere, filius vult Deus, nō seruos, voluntate in vult, non necessitatem, secundum illud. Qui potest capere capiat. Item. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Et. Si vis perfectus esse, vende & vende omnia que habes, &c.

C Vnusquisque quod vellet, &c. secundum velocitatem & capacitatem & utilitatem singulorum. Sic enim temperanda est prædicatio, vt in omnibus utilis fiat, nulli noceat, & inter omnium vitia quasi gladius anceps transeat. Sic per superbiam refundens auferat, ut non augeat timiditatem. Sic otiosis & torpentibus sollicitudinem operis imponēs. vt in quietis & curiosi non augeat importunam actionē, & ne de ceteris.

D In palatio, vbi rex Assue-

D Assuerus, &c. Ierusalem vbi templum & sancta sanctorū, vel in sanctę scripturę meditatione in qua diuinitas potentiar suar tribuit notitiam.

E Iosephus. Regina quoque mulierum conuiuium in aula collegit. Quam rex principibus volens ostendere, ad conuiuium iussit accedere, cunctas mulieres pulchritudine præcellentem. Quę pro legum Persarum custodia, prohibentium ab extraneis alienas coniuges videri, non accessit ad regem. Cumque sapius eunuchos ad eam mitteret inuitantes, nihilominus suum denegans permansit aduentum.

F August. Possunt coniuges per charitatem seruire inuicem, sed mulierem nō permittit Apostolus dominari in virum. Hoc enim viro potius Dei sententia detulit, & maritum habere dominum metuit mulier, non natura, sed culpa. Quod tamen nisi seruetur, deprauabitur amplius natura, & augebitur culpa.

G Vbi

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et alijs, &c. quia secundum varietatem seculorum vasa mutantur.
- 2 Vinum quoque, ut magnificentia, &c. sine quo non potest esse conuiuium solenne.
- 3 Abundans, & præcipuum, in quo ostenditur bonitas & abundantia vini.
- 4 Nec erat qui nolentes, &c. quia volebat rex quod in aula sua aliquis vteretur modo in composito et irrationabili aliquorum barbarorum, qui conuiuantes nimis importune indacebant homines ad bibendum, vñ talis modus venit in Normania, quę est pars Galliarum a barbaris habitantibus prope polum arcticum, qui terram illam accipientes eam populauerunt.
- 5 Vasthi quoque. Hic quarto describitur magnificentia conuiuij ex modo ordinandi quia mulieres comedebant segregatim a viris, et hoc rationabiliter. Primo, quia mulieres sunt debilioris complexionis quā viri, sunt et minoris potus & cibi, & ideo ordinatius comedebant per se quam cum viris. Secundo quia consuetudo erat apud Persas, quod coniuges maxime nobilium non dabant se aspectibus aliorum virorum, & ideo talis segregatio mulierum a viris in prandio faciebat ad naturę ordinationem, & ad morum honestatem.

Itaque

Quæ

MORALITER.

- † Vinum quo. per quod sanguis Christi preciosissimus designatur, qui nobis in hoc sacramento sub specie vini datur.
- † Vasthi. per istam intelligitur synagoga, nā interpretatur dissolutio consummata, sinus autē synagoge consummatus fuit in Christi passione, nā ex tūc legalia fuerunt mortua, & post publicationem euangelij mortificata: tempore tamen inter medio a Iudeis poterant obseruari, ideo subditur.
- † Fecit con. in oblatione sacrificiorum. Et dicitur conuiuium feminarum, ad designandum eius defectum, sicut sexus femininus est defectiuus.
- † In palatio. in templo quo dabantur diuina responsa ante passionis Christi tempora.
- 6 Itaque die septimo, &c. Per diē septimum intelligitur hebdomada

- 6 Itaque die sep. etc. Hic cōsequenter describitur reginę inobediētia, et secundo contra eam sententia, ibi. Vnde iratus rex. Circa primum dicitur. Die septimo. Dicunt hic aliqui Hebręi, quod erat dies sabbathi, qui vocatur septimus, & quod iusto Dei iudicio permessa est Vasthi illo die regem ostendere, vt sic puniretur de hoc, quod dieb. sabbathorum faciebāt mulieres Hebręas contra legē laborare, sed hoc de nulla scriptura autentica autoritatem habet, nec Iosephus dicit, & id melius exponitur. Die septimo cum. scilicet conuiuij.
- 7 Cum rex esset hilarior, et post nimiam potationē. Trāslatio ista videtur in hoc notare regē de ebrietate, quod non est bene verū simile, quia quantum ad omnes alios ordinauerat de potus sobrietate, vt patet ex dictis. s. quod nullus cogere tur ad bibendum, & propter hoc in Hebręo sic habetur: In die septimo cum esset melius cor regis ex vino, id est, iucundius.
- 8 Præcepit Mauman, etc. ita quod ibi notatur rex de excessiuo potu, quia vinum etiam sobrie potatum bene latificat cor.
- 9 Septem eunuchis. i. ministris mensę suę adstantibus, qui dicuntur eunuchi non per abscissionem genitalium, sed propter continentiam castitatis & honestatem morum.
- 10 Vt introducerent reginam Vasthi. vt sic magnificentia suā ostenderet, non solum in propria persona, sed etiam in sibi per matrimonium coniuncta.

domada septima post Pascha, post quā festū Pentecostes celebratur. Tuuc. n. rex noster Iesus Christus hilarem se ostendit, quia dona spiritus sancti discipulis in signo visibili dedit.

7 Et post nimiam, id est, spiritus sancto, nō in se: quia a principio conceptionis habuit plenitudinem gratiar, sed in corpore suo mystico, nam propter receptionem spiritus sancti eius discipuli putabantur pleni musto, vt habetur Act. ii.

8 Præcepit Mauman & Bazatha, &c. p. istos signantur apostoli alique discipuli, quibus precepit Christus vocare populos & principaliter synagogā ad conuiuium noui testamenti, propter quod Paulus & Barnabas dixerunt Iudeis Act. xiii. g. Vobis oportebat primum loqui verbum Dei: sed quoniam repellitis illud, & indignos vos iudicatis eterna vita, ecce conuertimur ad gentes, sic enim præcepit nobis Deus. Et hæc repulsio signatur per hoc quod subditur.

A *Vbi venit plenitudo tēporis, misit Deus filium &c.*

Tunc enim Dei filius incarnat⁹ legis mysteria quib. ante fideles pauerat, abū dantiori gratia manifestauit.

a *Quæ renuit.* Non solum legatos despicēs sed & regis imperium, vñ in euangelio. Senior. n. filius a patre rogatus ad conuiuium noluit introire, & qui ad cenā vocati alij rebus occupati noluerūt venire iuxta indignationē patris familias, reiecti sunt & alij loco illum constituti.

b *Responditque Manuchan audiente rege atque principibus.* Non solum regē laetit re. &c.

B Hic nouissimus in ordine septē sapientū numeratus, sententiam promulgat & Paulum apostolum significat qui dicit. *Ego sum minimus apostolorum, qui non sum dignus vocari apostolus.* Et contradicentibus Iudeis & zelo repletis ait: *Quia vos indignos iudicatis vitæ æternæ, ecce conuertimur ad gentes.*

*** Aug.** In cæteris omnibus (o mulieres), ancillæ estote virorum vestrorū, subditę ad obsequiū. Nulla sit in vobis proteruitas, nulla superbia, non contumeliosa ceruix, nō aliqua inobediētia,

C profus tanquam ancillæ seruite.

^a Nationibus. ^b Regibus nobilioribus. **Etis populis & principibus eius pulchritudinem.** Erat enim pul-

^a Prærogatiua patrum scientia legis & prophetarum. **chrā valde. Quæ renuit, & ad regis imperium quod per eun-**

^a Saluator noīer, de quo dicitur. Concupiscit rex decorem iuui. **chos mandauerat, venire contempsit.** Vnde iratus rex & nimio

^a Doctores, spiritu gratiæ septiformis præcellentes. ^b Rectā fide & operatione. **furore succensus, interrogauit sapientes** qui ex more regio ei;

^a Prophetarum. **semper aderant † & illorum faciebat consilio scientium leges**

^a Prædicatores gentium. **ac iurā maiorum.** Erant autem primi & proximi Charfena, &

^a Voluntatem. ^b In regno ecclesiæ vel celesti. **Sethar, & Admatha, & Tharsis, & Mares, & Marsana & Ma-**

nuchan, septem dūces Persarum atque Medorum, qui vide-

bant faciem regis, & primi post eum residere soliti erant, cui

sententiæ Vasthi regina subiaceret, quæ Assueri regis imperiū

quod per eunuchos mandauerat, facere noluisse. Respondit-

que Manuchan audiente rege atque principibus: Non solum

regem læsit regina Vasthi, sed omnes populos & principes, qui

sunt in cunctis prouincijs regis Assueri. Egredietur enim ser-

mo reginæ ad omnes mulieres, vt contemnant viros suos, &

dicant: Rex Assuerus iussit, vt regina Vasti † intraret ad eum,

& illa noluit: Atque hoc exemplo omnes principum coniuges

Persarum atque Medorum paruipendent imperia maritorum.

† Vnde regis iusta est indignatio. Si ergo tibi placet egredia-

tus edictam a facie tua, & scribatur iuxta legem Persarum at-

que Medorum, quam præteriri illicitum est, vt nequaquam vl-

tra regina Vasthi ingrediatur ad regem, sed regnum illius al-

tera quæ melior est illa accipiat. Et hoc in omne (quod latif-

simum est) prouinciarum tuarum diuulgetur imperium, vt cun-

ctæ vxores tam maiorum quàm minorum deferant maritis

suis honorem. Placuit consilium eius regi, & principibus, Fe-

citque rex iuxta consilium Manuchan, & misit epistolas ad v-

niuersas prouincias regni sui, vt quæque gens audire & legere

poterat diuersis linguis & literis, † esse viros principes ac maio-

res, in domibus suis, & hoc per cunctos populos diuulgari.

* Amb. Paulus non solum habitū humilē habere debere mu-

lierem, verum etiā auctoritatem ei denegandam, & subij-

ciendam præcipit viro, vt tam habitū quā obsequijs sub-

potestate ut viri, ex quo trahit originē. Præfert quoque vi-

rum mulieri, quod primus creatus est, inferior sit mulier, quia post virum, &

ex viro creata est. Adicit & aliud, quia diabolus no virum seduxit, sed mulie-

rem. Vir autem per mulierem deceptus est, ac per hoc nulla illi concedenda au-

dacia est, sed eite debet in humilitate, quia per illa mors

mutauit in mundu. * Hier. In coniu-

gio venerabili atq; immaculato apo-

stolicæ regulæ ordo teneatur. Seruetur in primis viro

auctoritas sua, tota que a te discat do-

mus quantū illi honoris debeat. Tu il-

lum dominum obsequi oīuo, tu ma-

gnam illum tua humilitate demōstra,

tanto ipsa honoratio futura, quanto illum amplius ho-

noraueris. Caput enim, vt ait Apōst. mulieris est vir, nec

aliunde magis reliquum corpus ornatu, quam ex capitis

dignitate. Vnde idem alibi dicit. *Mulier, subditæ estote*

viris.

* Amb.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Quæ renuit & ad, &c. & sic ista translatio notat reginā de contemptu qui est gravis culpa. dicit autē Iosephus li. xi. antiquitatis Iudaicæ, quod non fecit hoc ex contemptu, sed propter honestam consuetudinē Persarum, quæ coniuges maxime nobilium non se dabant aspectibus aliorum virorum, & iuxta Hebraicam non notat tam de aliquo contemptu, vbi sic habetur & non plus: Et renuit regina Vasthi venire secundum verbum regis in manu eunuchorum, id est, per eunuchos.

2 Vnde iratus rex & ni. Hic consequenter ponitur sententiā cōtra reginā de qua primo queritur. & secūdo respondetur, ibi: Responditque. Circa primum dicitur: Vnde ira non tantū propter factū quantum propter principes & populos adstantes: quia quāquam regina ex verecundia & honestate muliebri fuisset mota, tñ principes & populi adstantes possent statim cogitare quod ex contemptu fecisset, quia verbum regis in hoc casu debebat consuetudini præualere.

3 Interrogauit sapien. vt non præcipit antea aliquid ageret de capite suo.

4 Qui ex more regio. vt nunquam esset sine bono & magno consilio. Cætera patent vsque ibi:

5 Qui videbant. quia communiter ei aderant, vt dictum est.

6 Et primi post eum re. in consilijs & in mensis & in alijs locis honorificis.

7 Responditq;. Hic ponitur responsio. vbi primo tangitur reginæ culpa.

8 Non solum re, ex facto suo, scilicet suspicionem contemptus regis principibus & populi ingerendo.

9 Sed & omnes popu. quia occasione huius facti qd vbiq; diuulgabitur, multo magis contemnent alię mulieres viros suos: secūdo exprimitur sententiā per modum tamen consilij cū dicitur: Si tibi placet.

10 Vt nequaquam ultra regina Va. sed si simpliciter repudiata. Cætera patent in litera.

Inter-

CAP.

MORALITER.

1 Quæ renuit. & propter contemptum prædicationis apostolo-

lorum Iesus Christus rex regum synagogam pro maiori parte in incredulitate dimisit.

A

A D D I T I O.

In principio ca. 1. Esther ubi dicit postil. In diebus Assueri. Postquam descriptus est progressus populi, &c.

Expositio doctorum nostrorum dicentium, quod Assuerus iste fuit octauus rex Persarum post Cyrum, & c. duobus regibus qui tantum septem mensibus regnauerunt, posset bene sufficere tanquam vera non obstante impugnatione postillatoris, cuius fundamentum in hoc loco est inuaditum, Funditur enim impugnatione sua in hoc, q. Mardochæus captiuatus fuerat cum Iechonia rege Iuda, & hoc credit probare per illud quod dicitur infra. c. Erat vir Iudeus in Susis ciuitate vocabulo Mardochæus filius Iai filij Semai filij Cis de stirpe Iemini, qui translatus fuerat de Ierusalem eo tempore quo Iechoniam regem Iuda translulerat Nabudonosor &c. Præsupponit enim quod relatiuum qui, contentum in hoc dicto, q. translatus fuerat, necessario referat ad Mardochæum, & sic deducit quod Mardochæus fuisset ducentorū annorū & plus in primo anno regni Assueri, quod est inconueniens. Sed recte attendenti literam præsuppositum suum non ualet.

let. Nā prædictum relatiuum posset referri plane ad Cis pro auum Mardochæi non autem ad Mardochæum, & secundum istum intellectum consequenter conceditur quod Cis ductus fuit in transmigrationem cum Iechonia, non autem Mardochæus pronepos suus, & sic non oportet concedere secundum istam expositionem, quod Mardochæus esset tot annorum quando fuisset exaltatus per Assuerum, ut postillator intendit: quia forte per magnum tempus post transmigrationem Mardochæus fuit natus in Susan vel alibi. Quod autem relatiuum prædictum posset referri ad Cis pro auum Mardochæi, patet per exemplum. nam si quis diceret quod Dauid fuit filius Iesse, filij Obed filij Booz, qui contraxerat cum Ruth Moabitide talis narratio non esset reputanda falsa, cum illud vltimum relatiuum contentum in illo dicto, qui contraxerat, posset referri ad suum immediatū antecedens, scilicet, Booz: non autem ad Dauid, nec ad alios. & similiter potest intelligi ratio illa in proposito. Ex quibus sequitur, quod opinio communis expositorum nostrorum non est respuenda propter inconuenientiam, quam allegat postillator de ætate Mardochæi, &c.

C A P. II.

Is itaque. * Iosephus. Placuit ergo, ut Vasthi abijceretur, & honor eius alia mulieri præberetur. At ille coniugis amore detentus, grauitus eius disjunctionem ferebat & conciliari quidem propter legem non poterat, tristis tamen in solitudinibus permanebat. Quem videntes amici mœrore confectum, persuadebant, ut memoriam quidem vxoris & amorem nihil profuturum deponeret: & quæreret per vniuersam terram virgines decoras, ex quibus pulchriorem haberet vxorem. Extinguitur prioris sic esse cupidinem aiebāt alia introducta, & desiderium paulatim a muliere proiecta substractum, ad cohabitantem posse conuerti.

C A P. II.

Is itaque gestis postquam regis Assueri indignatio deferbuerat recordatus est Vasthi, q. fecisset vel q. passa esset, dixeruntq; pueri regis ac ministri ei. Quærant regi puellæ virgines, ac speciosæ, & mittantur qui considerent per vniuersas prouincias puellas speciosas & virgines, & adducant eas ad ciuitatem Susan, & traducant eas in domum seminarum, sub manu Ægei eunuichi, qui est præpositus & custos mulierum regiarū, & accipiant mundum muliebrem, & cætera ad vsus necessaria. Et

* Augustinus: Non est ad quod exhortemur eos qui reconciliari timent coniugibus adulteris penitendo sanatis, nisi ad custodiendam continentiam. Quoniam mulier alligata, quādiu siue mœchus siue castus vir eius viuit, mœchatur si alteri nupserit, & vir alligatus quamdiu siue mœcha, siue casta vxor eius viuit, mœchatur si alteram duxerit. Hæc que alligatio quandoquidem non soluitur, etiam si per

Lib. 1. ant. c. 6.

† & eius quod contra eū dicitur fuerat.

† vel ornatum muliebri, & infra.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. II.

1 Is itaque. Postquam descripta est regina Vasthi deiectio, hic consequenter ponitur ipsius Esther exaltatio & hoc in quatuor sui gradatim succedentibus. quia primo aliis virginibus regis sociatur. secundo mundus muliebris ei acceleratur, ibi: Quæ placuit e. tertio regi desponsatur, ibi: Ducta est itaque. quarto in amore regis firmatur, ibi: Cuiq; & secundo quærerentur. Circa primum ponitur oratio consultatio generalis. secundo circa Esther executio specialis, ibi: Erat vir Iudeus. Circa primum sciendum, quod sicut dicit Iosephus lib. xi. antiquitatis Iudaicæ, sedata passione iræ & turbationis in Assuero de facto prædicto Vasthi regina, cepit recolere eius pulchritudinem & amorem quem habuerant adiuuicem, & dolere de hoc quod abiicerat eam, maxime quia eam reuocare non poterat propter edictum irrevocabile quod super hoc dederat, & per totum regnum suum publicauerat, propter quod amici sui videntes eam continuè anxari, suaserunt ei ut virgines pulcherrimas faceret ad se adduci, & illam que inter eas magis sibi placeret vxorem assumeret, & sic amor sequentis dolorem mitigaret precedentis, & hoc est quod dicitur. 2 Postquam re. id est passio iræ, & turbationis trāsierat, quia aliter

repudium coniux casto corpore separetur, multo minus soluitur, si non separata mœchetur. Ac per hoc non eam soluit nisi mors coniugis, non in adulterium conuerti, sed de corpore exeuntis.

* Augu-

He-

indicat homo in passione positus & extra passionem. 3 Recor. sic est in Hebraeo & in libris correctis, quia tanta passione Assuerus recordatus fuit pulchritudinis ipsius Vasthi, & amoris qui fuerat inter ipsos. 4 Quæ se. conferendo penam quam ei inflixerat, & factum qd ipsa fecerat: videbatur sibi quod culpā pena excessisset rationibus supradictis, quia fecerat honestate & verecundia muliebri, propter quod anxiebatur, eam reuocare non audens, ne principes regni contra se prouocaret ex fractione edicti irrevocabilis, & ne a toto populo propter vnam mulierem, reputaretur mutabilis tanquam effeminatus & mollis, & per consequens regno priuaretur, maxime cum non esset de semine regis secundum dictum Ra. Sa. c. precedenti. 5 Dixeruntq; pueri regis ac ministri eius. id est, familiares & intrinseci volentes occurrere eius desolationi. 6 Quærantur re. Et patet litera vsque ibi: 7 Et accipiant. id est, illud quod pertinet ad cultum & ornatum, & dicitur a mundo das, quia aliqua mundant carnes mulierum sicut balnea, pigmenta, & consimilia, & aliqua etiam decorant exterius per sui munditiam & decorem, sicut vestes, & ornamenta de auro & argento, & lapidibus pretiosis facta. 8 Et quæcunque. id est, super omnes.

Diuisio.

Iosephus.

MORALITER.

1 Is itaque gestis, &c. Sequitur: 6 Quærantur regi puellæ virgines ac speciosæ, & mittantur qui considerent, &c. Quāuis autem quælibet persona per seueras in integritate fidei virgo dicat, & Dei sponsa, tñ ecclesia ex personis talibus congregata dñ sponsa Dei prælecta. & hoc significatur Cant. 7. c. cum dicitur: Sexaginta sunt regine, & octuaginta concubinae, & adulescentiarū non est numerus. Vna est solida, & cetera post secula mea. Igitur p singulas virgines quasitas p rege, ngnifi-

significantur singule fideles psonæ, sed per Esther quæ fuit præ electa, signat ecclesia, & p nuntios ad quærendū missos apostoli & prædicatores alij. Pōt et per Esther virgo Maria designari & per nuntios angeli eam vilitantes, & specialiter Gabriel angelus ad eam specialiter destinatus Lucæ 1. † Et traducant eas in domum seminarum sub manu Ægei eunuichi qui est præpositus & custos mulierum regiarum. i. sub disciplina spiritus sancti, a quo custodiuntur dictæ virgines & vnguntur charismatibus, & varijs virtutibus adornantur.

A * Hebraei. Fuit Vasthi filia Balthasar, & quia inobediens fuit regi iugulata est nuda in sabbatho. Sed quare nuda, & in sabbatho? Eo quod voluit illa in sabbatho mulieres Hebraeas nudas adigere contra legem Domini ad labores.

Repudiata Iudaea diuersi ex diuersis partibus mundi ad societatem regiae dignitatis per praedicatores verbu Dei administrantes adducuntur, & sub manu Aegi qui interpretatur festinus, & custos est regiarum mulieru traduntur, idest, committuntur pastoribus, quibus

B fidelium animarum custodia datur, vt eis verbo & exemplo ministrer quicquid ad cultum pietatis necessarium videtur. Quicumque autem fide recta & conscientia pura regi altissimo placuerit, ad ipsum ingreditur, repudiata Vasthi.

a Qui fuit. Esther dicitur absconsa, Edifsa, misericordiam consecuta haec est gentiu ecclesia quae in abscondito cordis nutrienda castitatem fidei & misericordiam, gratiam coram oculis domini inuenit, repudiata synagoga qui in Ofee vocabatur absque misericordia. Hanc nutriuit Mardocheus spiritualis, & adoptat in filiam qui est doctor gentium in fide & veritate, & est de stirpe Iemini, hoc. est de stirpe Beniamin.

C *Esther*

1 quacumque inter omnes oculis regis placuerit, ipsa regnet pro Vasthi. placuit sermo Regi, & ita vt suggererant, iussit fieri. Erat vir Iudaeus in Susan ciuitate, vocabulo Mardocheus, filius Iair:

2 filii Semei, filii cis de stirpe Iemini, qui translatus fuerat de Ierusalem eo tempore quo Iechoniam regem Iuda Nabuchodonosor rex Babylonis transtulerat, qui fuit nutritius filiae fratris sui Edifae, quae altero nomine vocabatur Esther, & vtrumque parentem amiserat, pulchra nimis & decora facie.

3 Mortuisque patre eius, ac matre Mardocheus sibi eam adoptauit in filiam. Cumque percrebuisset regis imperium, & iuxta mandatū illius multae virgines pulchrae adducerentur Susan, & Aegio traderentur eunuchis, Esther quoque inter caeteras puellas ei tradita est, vt seruaretur in numero foeminarum. Quae placuit ei & inuenit gratiam in conspectu illius. Et praecipit eunuchis vt acceleraret mundum muliebrem: & traderet ei partes suas, & septem puellas speciosissimas de domo regis, & tam ipsam quam pedisequas eius ornaret, atque excoueret.

4 Quae noluit ei indicare populum & patriam suam. Mardocheus enim patruus eius praeeperat ei, vt de hac re omnino reticeret. Qui deambulabat quotidie ante vestibulum domus in qua electae virgines seruabantur. & curam agens salutis Eupus singularum per ordinem puellarum, vt intrarent ad regem, expletis omnibus quae ad cultum muliebrem pertinebant,

5 na, & operatione, de quibus dicitur: *Adolescentule dilexte nim.*

6 *Quano,* Quia peccatorum labe & fordibus idololatrie per baptismum mundata, opprobrium pristinae iniquitatis non sustinuit ultra.

7 *Ingre-*

8 *Qui transla. de qua translatione habetur. 4. Regum. 24. Caetera patenti vsque ibi.*

9 *Esther quoque inter caeteras puellas ei tradita est, &c. scilicet Aegio eunuchis.*

10 *Quae placuit ei. Hic consequenter describitur promotio Esther quantum, ad accelerationem ornatus muliebris, cum dicitur:*

11 *Et inuenit gratiam, &c. & hoc factum est ex divina ordinatione vt cito promoueretur ad regiam dignitatem, & sic liberaret populum Israel a periculo sibi imminente de propinquo.*

12 *Et traderet ei partes suas, &c. idest, illa quae ad ritum, & vestitum, & ornatum pertinebant.*

13 *Quae noluit ei indicare pop. de precepto Mardochei, quia Iudaei tunc erant captiui & serui: & si hoc sciretur forsitan posset tanquam ignobilis repudiari, quamuis secundum veritatem esset de genere regali, vt dictum est.*

14 *Qui deambulabat quotidie, &c. sollicitus inquirere de bono ipsius Esther.*

b *Esther. * Ioseph. D. Cui vero congregatae multae fuissent, inuenta est quedam puella in Babylonia*

ambobus *orbata parentibus, quae apud atheniolum nomine Mardocheu nutrita*

bat. *Is enim erat ex tribu Beniamin. Omnesque primas Iudeorum Esther*

(hoc enim nomen ei erat) *pulchritudine superabat, & gratia vultus sui respicientium magis delectabat aspectum.*

Quae tradita eundem *eunuchis pro diligenter cuncta reru prouidentia tuebatur,*

affluentia aromatu, *odore & largitate vnguentorum quibus corpora vnguntur irrigabatur.*

& his stuebantur per *mensis sex, numero quadringentis.*

Hic Nabucho *donosor spiritualis & rex confusionis a naturali lege & cultu vnus Dei in confusionem idololatrie transtulit, sed pietas diuina ad viam veritatis per praedicatores reuocauit.*

c *Et septem puell. &c. idest; fideles animas spiritus sancti gratia regeneratas atque dedicatas, quae eius sequuntur vestigia, fide, doctrina*

Adolescentule dilexte *nim.*

Quano, *Quia peccatorum labe & fordibus idololatrie per baptismum mundata, opprobrium pristinae iniquitatis non sustinuit ultra.*

Ingre-

Qui transla. de qua translatione habetur. 4. Regum. 24. Caetera patenti vsque ibi.

Esther quoque inter caeteras puellas ei tradita est, &c. scilicet Aegio eunuchis.

Quae placuit ei. Hic consequenter describitur promotio Esther quantum, ad accelerationem ornatus muliebris, cum dicitur:

Et inuenit gratiam, &c. & hoc factum est ex divina ordinatione vt cito promoueretur ad regiam dignitatem, & sic liberaret populum Israel a periculo sibi imminente de propinquo.

Et traderet ei partes suas, &c. idest, illa quae ad ritum, & vestitum, & ornatum pertinebant.

Quae noluit ei indicare pop. de precepto Mardochei, quia Iudaei tunc erant captiui & serui: & si hoc sciretur forsitan posset tanquam ignobilis repudiari, quamuis secundum veritatem esset de genere regali, vt dictum est.

Qui deambulabat quotidie, &c. sollicitus inquirere de bono ipsius Esther.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1** Oculis regis placuerit, &c. oculis scilicet exterioribus pp pulchritudinem & oculis mentis propter delectationem in ea inuentam. & consimilibus:
- 2** Ipsa regnet pro Vasthi, &c. vt sic dolor procedens detur oblivioni.
- 3** Placuit sermo regi, &c. quia videbatur sibi hoc esse ad suam consolationem.
- 4** Et ita ut suggererant iussit fieri. mandado statim executioni.
- 5** Erat vir Iudaeus. Hic consequenter ponitur specialis executio circa Esther, cu dicitur. Erat vir Iudaeus in Susan ciu. Dicit Iosephus qd tuc manebat in Babylonia, sed adueta Esther ad Susan illuc se transtulit amore Esther quam diligebat vt filiam, & sic scriptura loquitur hic pro tempore quo se transtulerat apud Susan.
- 6** De stirpe Iemini. & sic patet quod fuit de stirpe Saul primi regis Israel.

Qui

Mensis

A a *Ingre dien.* Quæcunq; anima certat ad thalamum Chri pro-
perare, condignu a suis doctorib, accipit orn. mentu, & quo
magis se deu. ta ad agnitione fidei, & exercitiu operis præ-
parat, eo an plus a doctorib, instruitur, vt de competet. am
numero sine trinitatis integram fidem, & confessione ad

perceptione baptis-
mi & vocatione chris-
tiani, vt celesti spou-
so veraciter iunga-
tur, accedat.

b *Aque inde.* Qui se
ab ecclesia per vitio-
rum sordes separauit,
merito in secundas
ædes reuocatur, vbi
concupiscentie regis
morantur, quia san-
cti fidei casus descensum
honoris meret, nec
habet ultra potesta-
tem ad regem redi-
re, nisi superna gra-
tia vilitatis in pristi-
ni statum dignitatis
restituatur.

C *Euoluto autem* . . .
est, transactis quin-
que ætatibus mun-
di, quibus patrum
propago processer-
at, instabat sexta
ætas veniente red-
emptore, in qua
gentium multitudo
per euangelium vo-
canda erat.

d *Quæ non quæsiuit*
muliebrem, &c.

e *Hieronymus.*
Ioseph qui in egesta-
te, & in diuitijs de-
dit experimenta vir-
tutum, nonne post
Pharaonem, sic Deo
catus fuit, vt super
omnes patriarchas
duarum tribuum pa-
ter fieret? Daniel &
tres pueri sic præ-
erant Babylonie opi-
bus, & sic erant in-
ter principes ciuita-
tis, vt habitu Nabu-
chodonosor, Deo mente seruirent.

C Mardocheus & Heste-
inter

inter purpuram, sericum, & gemas, superbia humilitate vi-
cerunt, tantiq; suere meti, vt captiu victorib, imperarent?
Hæc illuc tendit oratio, vt ostendam iuuenem meum (Ne-
budium) comunionem sanguinis regalis, & affluentia di-
uitiarum, atq; insignia potestatis materia habuisse virtutu.

mensis duodecimus vertebatur, ita duntaxat vt sex mensibus

a *Nonne fides, & purgatione dilectionis.*
oleo vngerentur myrthino, & alijs sex quibusdam pigmen-

b *Bonorum operum.* **a** *Virtutum.* **b** *In bapt. suum.*
tis & aromatibus vterentur. Ingredientesque ad regem, quic-

a *A Doctoribus prius.*
quid postulassent ad ornatum pertinens, accipiebant, & t vt

a *Trinitatis fidei,*
eis placuerat composita de triclinio foeminarum ad regis

a *Quia post occasum vitorum, exurgit fulgor virtutum.*
cubiculum transibant. Et quæ intrauerat vt sperere, egrediebatur

b *Quia post occasum vitorum, exurgit fulgor virtutum.*
mane: atque inde in secundas ædes deducebatur, quæ

c *Sexta ætas venit vbi plenitudo temporis.* **b** *Ecclesia de gentibus.*
sub manu Sufanazi eunuchi erant, qui concubinis regis præ-

a *Doctorum & præcipue Pauli.* **b** *Vt supra.*
sideo, nec habebant potestatem ad regem ultra redeundi,

a *Sexta ætas venit vbi plenitudo temporis.* **b** *Ecclesia de gentibus.*
nisi voluisset rex, & eam venire iussisset ex nomine. Euoluto

a *Doctorum & præcipue Pauli.* **b** *Vt supra.*
autem tempore per ordinem, instabat dies quo Esther filia

a *Per baptismum.* **b** *Quia plus credidit doctoribus quam sibi, quæ vtilia sunt melius
nauit medicus, quam iustus.*
Abihail t fratris Mardochei, quæ sibi adoptauerat in filiam,

d *Circundata varietate virtutum.*
deberet intrare ad regem. Quæ non quæsiuit muliebrem cul-

a *Benignitatis anno sept. formi gratia Spiritus sancti repleto.*
tum, sed quæcunque voluit Aegeus eunuchus custos virgi-

a *In mente.* **b** *Astitit regina a dextris tuis.*
num, hæc ei ad ornatum dedit. t Erat enim formosa valde, &

c *Synagoga quæ regem sperendo & crucifigendo regni dignitatem amisit.*
incredibili pulchritudine, omniumque oculis gratiosa & ama-

a *Coniunio spiritualis gaudium in toto orbe vbi epula spirituales, vbi mysteria corporis & sanguinis domini.*
bilis videbatur. Dueta est itaque ad cubiculum regis Assueri,

a *Ecclesiam.* **b** *Christus.* **c** *Nationes.* **d** *Virtutem.*
in mense decimo qui vocatur Tebeth, septimo anno regni eius,

a *Remissionem peccatorum.* **b** *Consortem sibi regni fecit.*
& adamauit eam rex plus quæ oes mulieres, habuitq; gram &

a *In mente.* **b** *Astitit regina a dextris tuis.*
misericordiam coram eo super omnes mulieres, posuit diadema

c *Synagoga quæ regem sperendo & crucifigendo regni dignitatem amisit.*
regni in capite eius Fecitq; eam regnare loco Valthi Et iussit co

a *Ecclesiam.* **b** *Venite ad me omnes qui laboratis &c.* **c** *Depositio onere peccatorum.*
uiuui preparari per magnificum cunctis principibus & seruis suis,

a *Ecclesiam.* **b** *Venite ad me omnes qui laboratis &c.* **c** *Depositio onere peccatorum.*
pro coniunctione & nuptijs Esther, & dedit requiem vniuersis

11

retur, quam tan quam filiam diligebat

Cum **F**

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Mensis duodecimus vertebatur. scilicet antequam aliqua de virginibus adductis ad regis cubiculum duceretur, quia primis.
- 2 Sex mensibus o. Id est, lachryma fluente de tali arbore, quæ habebat virtutem mundificandi carnem.
- 3 Et alijs sex, scilicet mensibus.
- 4 Quibusdam pigmentis, quæ faciunt carnem mulieris suauem et redolentem, ad reprimumdum factores qui in mulieribus solent esse, omnia ista fiebant de consilio medicorum regis, vt sic maiorem delectationem inueniret in eis, vel saltem in aliqua earum, & sic manu delectatio superueniens dolorem abieceret præcedentem.
- 5 Et quæ intrauerat, &c. vt sic de pluribus vti tanquam delectabilior & amabilior videretur, & tanquam regina coronaretur.
- 6 Qui concubinis regis præsidebat, de vultu & de vultu conuenienti eis prouidendo, tamen verisimile est, quod iste quæ admissa fuerant ad cubiculum regis, erant: non vxores: dicebantur tamē cocubine, quæ,

- quæ, scilicet, non erant principales vxores, sicut & de Abrahâ legitur quod Sara dicitur propria & principalis eius vxor: alie autē dicuntur concubine, vt habetur Gen. 25. omnes tamen erant eius vxores.
- 7 Instabat dies, debebat intrare ad regis cubiculum secundum modum & ordinem superius positum.
- 8 Quæ non quæsiuit, sicut alie, ponens se totaliter quantum ad hoc in eunuchi dispositione.
- 9 Omniumque oculis, decorem enim corporis decor gratie & virtutis mirabiliter augmentabat.
- 10 Dueta est itaque. Hic consequenter agitur de desponsatione & coronatione Esther, & patet litera vsque ibi.
- 11 Et dedit. Quod dupliciter exponitur. Vno modo, quod mandauit vniuersis prouincijs, vt durantibus nuptijs Esther, cessarent ab operibus seruilibus. Alio modo, quod dedit eis requiem a solutione tributi pro illo anno, vel saltem pro parte anni: & hoc est magis probabile, quia cessatio ab operibus tanto tempore non esset gratiosa, sed magis damnable & onerosa.

Ac do-

MORALITER.

10 *Da. 2.* Hoc mysticè fuit impletum in ascensione Christi.

si. tunc enim ecclesiam iustorum secum duxit ad caelestia, vel in assumptione virginis gloriose, quando fuit super angelos exaltata.

t Ac

C a Cumq; & secundo. Non sufficit Christo primitiam sibi fo-
ciare ecclesiam, sed per pradicatores de gentibus multitu-
dinē acquisiuit copiosam. vnde *Alias oues habeo quae non & c.*

A *regiam* b Duo eunuchi regis.
* Iosephus. Insi-
diantibus regi Baga-
theo & Theodesto

L. i. an. c. 6. Barthani eunuchis,
seruus alterius eunu-
chorum gñe Iudeus,
cum intellexisset insi-
dias reginē auunculo
indicauit. Mardo-
cheus autem per He-
ster manifestans insi-
diatores prodidit re-
gi. Turbatus aut rex,
veritatem inueniens,
eunuchos quidē cru-
cifixit: Mardocheo
autem tunc nihil pre-
stitit, quamuis salu-
tis eius nuntius exti-
tisset, nomen eius
annalium monumen-
tis inseri praecepit, &
in palatio cum per-
manere, vt amicus
regis necessarius exi-
steret.

Infra 6. a. **12. a.** **C** *Pos-*

ardochęi. **B** chęus autem per He-
ster manifestans insi-
diatores prodidit re-
gi. Turbatus aut rex,
veritatem inueniens,
eunuchos quidē cru-
cifixit: Mardocheo
autem tunc nihil pre-
stitit, quamuis salu-
tis eius nuntius exti-
tisset, nomen eius
annalium monumen-
tis inseri praecepit, &
in palatio cum per-
manere, vt amicus
regis necessarius exi-
steret.

Pos-

Possunt in duobus eunuchis schismatici & haeretici no-
tari, qui fraudis & malitię venenum corde gestantes con-
tra veritatem consiliantur, vt eam credentibus auferant, &
Christum, idest fi-
dem Christi in ipsis
fidelibus interficiant,
sed eorum iniquita-
tem sancti doctores
manifestant, vt inno-
centes saluentur, &
illi iusta vitione pu-
niantur.

D *Historijs & annalibus
traditum coram reg. & c.*
Duobus testamentis
in quibus scriptum
est quae iustis praem-
ia, quae iniustis de-
beantur supplicia. vnde:
*Ibunt hi in supplicium
aeternum: iusti autem
in vitam aeternam.*
Et in Ezech. *Iustitia
iusti super eum: & im-
pietas impii erit super
eum.*

Mitt. 25. d.

Ezech. 18. c.

CAP.

F

a *Spiritualia.* **b** *Dedit dona hominibus.*
prouincijs, ac dona largitus est iuxta magnificentiam principa-
le. Cumq; & secundo quaerentur virgines & congregarentur

a *Doctores qui conuocant gentes ad introitum fidei & sacramentum baptismi.*
*Quia sancta ecclesia nihil agit per arrogantiam vnde: Omnis gloria filiae regis ab In. Et
alibi. Gloria mea testimonium confitentia mex.*
Mardocheus manebat ad ianuam regis, necdum prodiderat
Esther patriam & populum suum iuxta mandatum eius. Quic-
quid enim ille praecipiebat, obseruabat Esther, & ita cuncta

a *Quo eam pijs ecclesiae rudimentis inuicibat.*
faciebat, vt eo tempore, solita erat quo eam paruula nutrie-
bat. Eo igitur tempore, quo Mardocheus ad regis ianuam mo-
rabatur, irati sunt Bagathan & Thares, duo eunuchi regis

a *Scribae & Pharisaei clauem scientiae habentes, nec intus euntes, nec alios intrare permittentes.*
† Cautari sine robore animi.
b *Quasi principes doctrinae.*
qui ianitores erant, & in primo palatii limine praesidebant, vo-
lueruntq; insurgere in regem & occidere eum. Quod Mar-
docheus non latuit. Statimq; nuntiauit reginae Esther, & illa re-
gi, ex nomine Mardochei qui ad se redierat. Quaesitum est &
inuentum, & appesus est vterq; eorum in patibulo. Et iussit rex vt
in libro memoriali scriberet, vt pro vita sua aliquid repensaret
ei mandatumque est historijs, & annalibus traditum coram rege.

a *Collegerunt pontifices & Pharisaei consilium.* **b** *Christum.*
a *Ordinem praedicatorum.* **b** *Fidelibus.*

c *†*

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 **Ac dona.** principibus suis sicut solet fieri in talibus festis.
- 2 **Cumque.** Hic consequenter agitur de confirmatione amoris ipsius regis ad Esther reginam, quod fuit ex hoc, quod conseruauit sibi vitam suam denuntiando insidias quae sibi parabantur, & hoc a Deo factum est, ne gratia quam Esther apud regem inuenerat minueretur, eo quod patriam suam & populum noluerat indicare, & hoc est quod dicitur: Cumque videlicet post coronationem Esther simulando quod rex aliam sibi proponere vellet, eo quod patriam & genus perdere non vellet, & sic moueretur ad indicandum, ideo subditur:
- 3 **Necdum proscilicet, Mardochei,** cuius mandatum pro nulla re volebat praeterire.
- 4 **Eo igitur,** quo virgines sic adducebantur, & quo Mardocheus sollicitus pro Esther ad portam regis morabatur.
- 5 **Irati sunt,** occulte tamen machinantes in eius mortem. Causa tamen huius machinationis non exprimitur hic, nec in aliqua glossa Hebraica vel Latina quam viderim, sed frequenter inuentum est, quod serui regum machinantur in mortem eorum.
- 6 **Qui ianito,** per tota ista littera non est plus in Hebraeo. Custodes suppel-

lectilis. Et ratio huius diuersitatis est: quia dictio Hebraica quae hic ponitur, aequiuoca est ad limen & suppellectilem, translatio tamen nostra sequitur primam significationem, Hebraei autem sequuntur aliam, cui magis concordat littera sequens, cum dicitur.

7 **Volueruntque insurgere in regem & occidere eum.** Ianitores enim palatii non sunt tanta potestatis quod per arma regem possint occidere, cum habeant custodes corporis sui, nec sic intrant ad interiora quod possint sibi venenum propinare, sed illi qui sunt custodes suppellectilis aureae & argenteae, in qua seruitur regi possunt faciliter hoc facere, cuiusmodi erant isti, vt dicunt Hebraei:

8 **Quod mar.** Dicit autem Iosephus quod hoc scinit per quendam Hebraeum, qui erat famulus valde familiaris vnus illorum eunuchorum Regis. Sa. vero dicit quod hoc scinit, quia coram Mardocheo in idiomate Tharsensi de regis intoxicatione loquebantur, credens quod Mardocheus illud idioma penitus ignoraret.

6 **Quasi.** quod ita erat secundum veritatem.

10 **Man.** quia propter historias communes vbi scribebatur facta notabilia, quilibet rex pro tempore suo faciebat scribi vni librum in quo facta sui temporis ponebantur, & hoc ad memoriam futurorum, quia ex factis praeteritis diriguntur homines in agendis de futuro.

MORALITER.

- 1 **Ac dona.** Christus enim rex noster ecclesiam secum ducens ad caelestia, dedit suis fidelibus, abundanter spiritu sancti dona. Psal. 57. secundum translationem LXX. *Ascendens in altum captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus.*
- 4 **Eo igitur.** Per duos eunuchos qui voluerunt regem interficere, significati fuerunt Pharisaei & Saducei, qui post ascensionem Christi quaesierunt ipsum in membris suis occidere, & nomen eius penitus delere, vt patet Act. 8. & alijs eiusdem libri pluribus locis. Per Mardocheum autem qui salutis Esther gerebat cu-

ra potest Petrus apostolus intelligi, qui curam suscepit ecclesiae Christi, & denuntiavit ecclesiae malitiam Pharisaeorum & Saduceorum nomen Christi delere quaerentium, vt supra hoc donum exoraret. vnde, Act. 8. d. de Petro & Ioanne: *Dimissi autem venerunt ad suos, & annuntiauerunt eis quanta ad eos principes sacerdotum & seniores dixissent, qui cum audissent vnanimiter leuauerunt vocem suam ad dominum, & c.*

† *Et anal.* per quod significatur quod merita istorum non dantur obliuioni, sed registrantur coram rege caelesti, vt remunerentur tempore competenti.

CAP. III.

a *Post haec rex.*
* *Come.*
Postquam Saul deleuerat Ama-

CAP. III.
a *Christus.* **b** *Temporaliter.* **c** *Iniquitas interpretatur.*
Post haec rex Assuerus exaltauit Amam, filium Amadathi, qui erat de-

leuerat Amalecitas, preter Agag regem, hunc Samuel occidit. Vnde Aman veteri motus odio, excogitauit delere Iudeos, qui deleuerant Amalecitas.

* *Ioseph.* Hoc tpe Amam Amadathi filium gñe Amalecitarum,

Xerxes ab omnibus iusserat exhiberi. Mardocheum vero propter sapientiam & patrias leges non adorantem Aman custodiri fecit, interrogans ex quo genere esset, Sequitur, & c.

b *Aman filium.* Potentes seculi qui beneficijs diuina potestate collatis

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. III.

1 **Post haec.** Descripta ipsius Esther promotione, hic consequenter agitur de populi sui liberatione. & primo ponitur contra populum iniqua machinatio. secundo mira populi liberatio. 4. ca. Circa primum primo ponitur machinationis occasio.

occasio. secundo ipsa machinatio. ibi, *Quod cum audisset* tertio machinationis executio, ibi: *Dixit Aman regi.* Occasio autem machinationis contra Iudeos fuit, eo quod Mardocheus nolebat adorare Aman sicut & caeteri, & hoc est quod dicitur. *Post haec.* regni sui faciens a se secundum.

2 **Qui.** iste fuit ex Amalec, vt habet 1. Reg. 15. quem Samuel occidit,

MORALITER.

1 **Post haec rex Assue.** & c. Post persecutionem Iudeorum secuta est pleucio principum Romanorum, qui multum conati fuerunt nomen Christi delere & Christianos interficere. Igitur per Aman

ta est pleucio principum Romanorum, qui multum conati fuerunt nomen Christi delere & Christianos interficere. Igitur per Aman

Collatis abutentes, quas confortes hinc nature dedignant habere confortes gratie, & honorem & reuerentiam qua soli Deo debuerunt, in sese transferre contendunt. Eos autem qui consentire nolunt oculis & cruciatibus persequuntur, sed iusto Dei iudicio in infidijs suis capiuntur inquit. Vnde dicitur: *Indus de angustia liberatur. & traditur in manus proen.* Potest per Aman quem Iosephus de stirpe Amalec esse commemorat, Iudeorum populus figurari, qui prophetas occiderunt, & dominum prophetarum & apostolos eius, generis nobilitatem propter incredulitatem & duritiam cordis perdentes, qui per Esaiam principes Sodomorum & populus Gomorrhæ dicuntur. Vnde Ezech. *Pater tuus Amorrhæus, & mater tua Cethæa.*

P. un. 11. 2.

† residebant

Esaiæ t.c.

Ezech. 16. 2.

Hom. 39. ad pop. Ant.

† inf. 9. f.

Lit. de consid.

stirpe Agag, & posuit solum eius super omnes principes quos habebat. Cunctique serui regis qui in foribus palatii versabantur, flectebant genua, & adorabant Aman. Sic enim

a præceperat eis imperator: solus Mardocheus non flectebat genu, neque adorabat eum. Cui dixerunt pueri regis qui ad fores palatii residebant: Cur præter cæteros non obseruas mandata regis? Cumque hoc crebrius dicerent, & ille nollet audire, nuntiauerunt Aman, scire cupientes virum perseueraret in sententia. Dixerat enim eis se esse Iudæum. Quod cum audisset Aman, & experimento probasset, quod

b Mardocheus non sibi flecteret genu, nec se adoraret, iratus est valde: & pro nihilo duxit in vnum Mardocheum mittere manus suas: audierat enim quod esset gentis Iudææ, magisque voluit omnem Iudæorum, qui erant in regno Assueri perdere nationem. Mente primo cuius vocabulum est Nisan, anno duodecimo regni Assueri

c missa est fors in vltimo tempore quando erit persecutio qualis non fuit.

† missa est fors in vltimo tempore quando erit persecutio qualis non fuit.

† missa est fors in vltimo tempore quando erit persecutio qualis non fuit.

† missa est fors in vltimo tempore quando erit persecutio qualis non fuit.

† missa est fors in vltimo tempore quando erit persecutio qualis non fuit.

non limina Apostolorum plus iam ambitio, quam deuotio terit?

Innocentius Tertius. Ambitiosus semper est pauidus, semper attentus ne quid dicat vel faciat, quod in oculis hominum valeat displicere. Humilitatem simulat, honestate

mentitur, affabilitatem exhibet, benignitatem ostendit, subsequitur & obsequitur, cunctos honorat, vniuersis inclinatur, frequenter curias, visitat optimates, assurgit & amplexatur, applaudit, & adulatur, bene notit illud poeticum: Ecce si nullus erit pulvis, tamen excutit vllum. Proptus & feruidus ubi placere se cognouerit, remissus & tepidus ubi putauerit displicere. Gratiam intra se sustinet pugnam difficilemque; conflictum, dum iniquitas pulsatur animi, & ambitio continet manum, & quod illa suggerit faciendum, hæc fieri non permittit. Colludunt tamen ad inuicem mater & filia, iniquitas et ambitio: nam mater in aperto subsistit, & filia in occulto non resistit. Sed esto quod sublimetur in altum, statim curæ succrescunt, solitudines cumulantur, vigiliæ producunt, natura corrumpitur, spiritus infirmatur. Corruptus somnus, amittitur appetitus, debilitatur virtus, attenuatur corpus, & sic in seipso deficiens non dimittit dies suos, sed miserabilem vitam miserabiliore fine concludit. Verum est illud poeticum: In se magna tuum, summisque negatum est stare diu. Tolluntur in altum, ut lapsu grauiore ruant. Verius autem illud propheticum: *Vidi in pino super exaltatum sicut cedros Libani, & transiit, & ecce non erat.* Mis. est fors. qui ad sortem domini pertinent occiduntur, quos significat ille hircus qui secundum sortem domini in lege occidebatur.

Lit. 2. de tempu. d. c. 26.

E

† que di. goral. i. fo

Cap. 26.

Psal. 36.

F

Tu-

NICOLAUS DE LYRA.

* occidit, ut ibidem dicitur, & ideo iste Aman habebat exosos Iudæos, quia Saul rex Israel vastauit regnum Agag, interficiens Amalecitas viros & mulieres & paruulos, ut habetur 1. Reg. 15. Sed contra hoc videtur quod dicitur inf. 15. Aman filius Amadathi animo & gente Maced. Ad quod dicitur aliqui, quod idem est populus Amalecitarum & Macedonum, sed hoc non videtur verum, quia Macedonia est quedam regio in Græcia secundum omnes historiographos, terra verò Amalecitarum est inter Aegyptum & terram promissionis, & prope terram Edom. primo enim occurrerunt filijs Israel ad pugnandum contra eos in deserto, ut habetur Exod. 17. & ista terra sunt valde distantes. Et ideo aliter dicitur & melius, quod Aman dicitur animo & gente Macedo per similitudinem, quia Macedones iam rebellabant imperio Persarum. Et Alexander Macedo ab eis abstulit monarchiam, eam transferens ad Græcos, ut habetur primi Machab. 1.

1 Solus Mardocheus non flectebat genu neque adorabat eum. Cui dixerunt pueri regis qui ad fores palatii residebant: Cur præter cæteros, &c. quia ex superbia sua volebat sibi arripere honorem diuinum faciens se adorare tanquam Deum, ut dicit hic glossa Hebraica, & hoc erat sibi illicitum.

Quod

MORALITER.

† Aman qui interpretatur iniquitas, potest Nero nequissimus intelligi, quem rex regum exaltauit ad sublimitatem imperij Romani. Nam omnis potestas a Deo est, Prouerb. 8. b. Per me reges regnant. Et propter dignitatem imperij venerabantur Nerone populi Romani subiecti. Per Mardocheum autem qui coram Aman noluit genua flectere, significatur

ficatur Petrus apostolus, & quicumque successor eius bonus, imo etiam quilibet eius Christianus qui sacrilegis principum mandatis noluerunt obedire, propter quod dicti sacrilegi persecuti sunt grauer ecclesiam, excitata tamen fuit prima persecutio per Nerone.

† Nuntiauerunt Aman, scire cupientes, &c. Per istos nuntiatores signantur accusatores Christianorum apud impios imperatores.

Et

A nam, quæ Hebraice dicitur phur coram Aman, ^{a ¶ Persecutoribus fidelium.} 1
 quo die & quo mense gens Iudæorum debe- ^{¶ Confessorum fidei.} 2
 ret interfici: Et exiuit mensis duodecimus, ^{¶ Iudaicus populus.} 3
 qui vocatur adar. Dixitque Aman regi Assue- ^{a ¶ Christianus. b ¶ In omnem terram exiuit sonus eorum.} 4
 ro: ¶ Est populus per omnes prouincias regni ^{a ¶ Vnde Petrus electis adue nis dis. Ponti. Galatia, Cappadocia, Asia. & Bithiniæ.} 5
 tui dispersus, & à se mutuo separatus, nouis ^{b ¶ Nouo testamento. vnde: Mandatum nomen do vobis, vt diligatis inuicem sicut ego dilexi vos.} 6
 vtens legibus & cæremo- ^{a ¶ Legem veterem.} 7
 niis, insuper & regis scita ^{a ¶ Opinioe Iudæorum, qui contemnit legem quæ occidit, sequitur, spiritum qui viuificat. b ¶ Quem nihil latet.} 7
 contemnēs. Et optime no- ^{b ¶ Contra te.} 8
 sti, quod non expediat re- ^{a ¶ Pœccandi.} 9
 gno tuo, vt ¶ insoleſcat per ^{a ¶ Id est, perfectam obseruantiam legalium obseruationum.} 10
 licentiam: si tibi placet, de- ^{a ¶ Iusto pondere.} 11
 cerne vt pereat, & decem ^{a ¶ Scribis & Pharisaïs. b ¶ Id est, thesauri sapientiæ & scientiæ Dei.} 12
 milia talentorum ¶ appen- ^{a ¶ Opinioe Iudæorum.} 13
 da arcariis gazæ tuæ. Tulit ^{b ¶ Potestate & operatione:} 14
 ergo rex annulum, quo utebatur de manu sua, ^{a ¶ Opinioe Iudæorum.} 15
 & dedit

^{a ¶ Permissit.} & dedit eum Aman filio Amadathi de proge- ^{D - uisam.}
 nie Agag hosti Iudæorum, dixitque ad eum: ^{a ¶ Verorum confessorum.}
 Argentum quod tu polliceris, tuum sit: de po- ^{a ¶ Sacrificium & oblationem noluisse, &c. Et non accipis de domo tua vitulos neque de gregibus tuis hircos.}
 pulo age quod tibi placet: Vocatiq; sunt scri- ^{a ¶ Sicut diabolo dictum est: Omnia quæ habet in manu tua sunt.}
 bæ regis mense primo nisan tertiadecima die ^{a ¶ Sicut Paulus accepit epistolas à principibus Iudæorum, vt quoscunq; inueniret viros ac mulieres victos perduceret in Ierusalem.}
 eiusdem mensis, & scriptum est vt iusserat Aman ad omnes satrapas regis, & ¶ iudices ^{¶ duces.}
 prouinciarum diuersarumque gentium, vt quæque gens legere poterat & audire pro varietate linguarum ex nomine regis Assueri, & ^{¶ regis.}
 literæ signatæ ¶ ipsius annulo missæ sunt per- ^{a ¶ Sicut Paulus accepit epistolas à principibus Iudæorum, vt quoscunq; inueniret viros ac mulieres victos perduceret in Ierusalem.}
 cursores regis ad vniuersas prouincias, vt oc- ^E
 ciderent atque delerent omnes Iudæos à pue- ^{¶ Susa.}
 ro vsque ad senem, paruulos & mulieres vno die, hoc est tertiodecimo die mensis duode- ^{¶ Susa.}
 cimi qui vocatur adar, & bona eorum diripe- ^{¶ Susa.}
 rent. Summa autem epistolarum hæc fuit, vt omnes prouinciæ scirent & pararent se ad prædictam diem. Festinabantque cursores qui missi erant, regis imperium explere. Statimque in ¶ Susis pependit edictam, rege & ^{¶ Susa.}
 Aman celebrante conuiuium, & cunctis Iudæis qui in vrbe erant, flentibus.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Quæ. scilicet, fors.
- 2 Hebraicè dicitur. non est per hoc intelligendū, quod phur sit nomen Hebraicum, sed est Persicum. vnde in Hebræo habetur phur quod est goral: ita, quod goral est nomen Hebraicum & significat fortem: & ponitur pro expositione nominis Persici. Quod ergo dicitur hic, quæ Hebræa dicitur phur. intelligendum est in libro Hebraico sic scribitur, quamuis sit Persicum. Sed tamen statim ibidem per hoc nomen goral, quod est Hebraicum, exponitur.
- 3 Et exiuit. id est, cecidit fors super 12. mensem, qui apud Hebræos adar vocatur, & correspondet partim Martio & partim Februario. Postea misit sortem quo die illius mensis deberet hoc fieri, & cecidit fors super 13. diem: & his dictis patet litera hoc excepto: Missa est fors, id est, in vas ad hoc deputatum secundum illius sortilegij modum, sed quis fuerit ille modus magis in particulari, non habetur ex textu nec ex glossa, nec est necessarium ad veritatem historię.
- 4 Dixitque. Hic consequenter describitur machinationis executio, quia post sortilegium statim Aman incepit procurare erga regem occisionem Iudæorum.
- 5 Est popu. quia licet aliqui cum Zorobabel & Esdra rediissent in Ierusalem, tamen multi remanserant dispersi per regnum, amore vxorum quas acceperant, & filiorum quos in terra illa genuerant, & possessionum quas acquisierant, vt dictum fuit Esdræ 1.
- 6 Nouis. quia colebant vnum Deum, cum tamen ante legem datam & etiam ante Abraham gentes communiter colerent pluralitatem deorum, quod adhuc fiebat communiter in regno Assueri.
- 7 Insuper. id est, edicta.
- 8 Contem. q. d. sic potest esse origo rebellionis & contemtionis in regno tuo.
- 9 Et optime. hoc dixit adulando regi, vt magis inclinaret ad credendum sibi.
- 10 Quod non expe. cuius bonum in pace omnino consistit.
- 11 Vt insoleſcat. id est, malicia crescat.
- 12 Per licentiam. id est, per regis dissimulationem.
- 13 Si tibi pla. q. d. licet hoc sit regno tuo vtile, tamen dependet ex tua voluntate.
- 14 Et

- 14 Et decem mi. id est, thesaurarijs tuis pro tributo quod reddant tibi, ne per mortem eorum diminuat in aliquo prouentus regni tui.
 - 15 Tulit ergo rex. antiquitus enim annulis potentum signabantur literæ eorum, & ad hoc erat ibi signum expressum, ad hoc ergo tradidit sibi, vt scriberet literas, & sigillaret pro ut sibi placeret de interfectione Iudæorum, & patet litera ex dictis vsque ibi.
 - 16 Summa autem, id est, sententia in breui.
 - 17 Vt omnes prouin. armis, & talibus ad interfectionem Iudæorum, quia omnibus dabatur licentia hoc faciendi, & bona eorum diripiendi, ad quod multi erant inclinati.
 - 18 Statim. in Susis pepen. quod fecit Aman ne rex mutaret consilium.
 - 19 Rege & Aman cele. con. quasi pro regno fuisset ordinatum optimum negocium.
 - 20 Cunctis Iudæis, qui in vr. erant flen. secundum quod dicitur Ioan. 16. d. Plorabitis & flebitis vos, mundus autem gaudebit.
- Ad maiorem intellectum huius cap. & aliorum sequentium queritur hic, vtrum adoratio, quæ est per genuum flexionem sit soli Deo exhibenda. Et arguitur primò quod sic, per hoc, qd Mardocheus noluit hoc modo adorare Aman, cuius causa in persona eius habetur infra 13. d. vbi dicitur: Libenter enim pro salute Israelis etiam vestigia pedum eius deosculari paratus essem, sed timui ne honorem Dei mei transfrem in hominē, & quenquā adorarem excepto Deo meo. Nec in hoc Mardocheus reprobatur, sed magis à scriptura sacra & doctoribus commendatur. Item Apoc. 22. dicit beatus Ioannes: Cumq; audissem, cecidi, vt adorarem ante pedes angeli, qui mihi hæc ostendebat, & dixit mihi: Vide ne feceris, & sequitur: Deum adora: ex quo videtur, quod adoratio per genu flexionem sit soli Deo exhibenda. In corarium videtur per illud quod habetur 1. Reg. 25. vbi dicitur quod Abigail adorauit Dauid, de qua ibidem dicitur. Et prociuit coram Dauid super faciem suam: & adorauit super terram, & cecidit ad pedes eius, quod non potuit fieri sine genuum flexione, ergo non exhibetur homini excellenti illicitè, quia alias Dauid sanctus hoc non sustinisset sibi fieri, nec Abigail hoc fecisset, quæ sancta erat, & tenetur communiter à doctoribus in spiritu prophetico tunc cum Dauid loquuta fuisse.

MORALITER.

¶ Et lit. Per hunc annulum significatur imperialis potestas à Deo

à Deo data, sicut prædictum est, qua Nero & alij sibi similes abusi fuerunt in Christianorum persecutione. Tom. 2. Ff

NICOLAUS DE LYRA.

A Ad quoniam ista dicitur, quod adoratio manifeste ordinatur ad reuerentiam illius, qui adoratur, reuerentia autem referenda est alicui pro excellentia sui virtutis, & ideo ubi est singularis excellentia, ibi debetur singularis adoratio. talis autem est excellentia diuina, quae est infinita, & ideo debetur sibi singularis adoratio, quae a doctoribus vocatur adoratio laetiae soli deo debita, & exhibenda. Reuerentiam quia excellentia diuina coequeatur excellentiis creaturis, non est uniuoce, sed participatiue, & diminutiue, inde est quod aliqua adoratio referatur creaturis excellentibus, sicut angelis sanctis, & personis in dignitate constitutis, quae vocatur adoratio dulcia. De prima vero adorazione est hic quod dicitur, quod scilicet, quod licet adoratio principaliter consistat in actu interiori mentis Deum reuerentis, habet tamen ex consuetudine aliquem actum seu aliquod obsequium exterius, quod est signum actus interioris, sicut actus fidei primo, & principaliter consistit in actu interiori mentis primae reuerentiae pro se assuetudinis, sed tamen consistit in actu exteriori confessionis, qui est in casu est necessarius ad salutem, sed quod dicitur Ro. x. b. Corde. n. creditur ad iustitiam, ore autem fit confessio ad salutem. Etiam in hoc doctoribus Hebraei, & Latini conueniunt: quod sit aliqua reuerentia seu seruitus exterior una, vel plures soli Deo exhibenda seu exhibenda, sed procedendo ulterius in particulari quae sit illa, vel illa, varie dicitur. Dixerunt. n. Hebraei, quod genuum flexio unius, vel duorum est huiusmodi hoc accipientes ex dicto Mardochei in allegato c. & hoc in parte sequuntur sunt eos aliqui Christiani, dicentes, quod licet coram personis excellentibus, licite possit unum genuum flecti, tamen coram solo deo duo genua sunt flectenda, sed hoc dictum videtur nimis durum, quia non solum Gentiles, sed et Christiani reuerentiam personarum excellentes reuerentur genuum flexione non solum unius, sed amborum, & ideo hoc esset condempnatum Christianos saltem in magna parte. Item hoc videtur esse contra scripturam sacram, ut talis est in arguendo de Abigail, & David. Item 4. Reg. 1 expressum habetur de Abia, qui fuit sanctus, & propheta, de quo. Qui cum venisset curuauit genua contra Eliam, & precatus est eum, quod non fecisset nec Elias permisisset, si flexio unius genui, vel amborum esset praedicto modo illicita, & ideo dicendum, quod non est illicita ratione praedicta, vel rationibus praedictis, & maxime, quia ecclesia sciens ubique talis adorandi modum, non praedicat contrarium, sed semper quasi concedens hoc esse licitum. Ad cuius plenioris intellectum considerandum, quod aliqua de diuinis honoribus tractata sunt ad creaturas excellentes, partim timore, & partim adulatione, & partim nimia humilitate, non tamen sunt eis exhibita tanquam deo sed sicut creaturis eius excellentiam participatibus ratione sanctitatis seu dignitatis, seu alterius excellentiae, de quibus est genuum flexio, & licet huiusmodi primo fuerint ex malo motu, vel saltem minus bono introducta, tamen ex quo consuetudo inualuit, exhibentur licite creaturis excellentibus. dum tamen non sit intentio exhibentis talia hominibus, illis sicut deo exhibere, nec recipientis hoc modo recipere, & sic per intentionem exhibentis, &

recipientis tollitur proprietates actus interioris laetiae, per consuetudinem vero introducta actus exterior obseruatur, & manet tamen aliqua seruitus soli deo exhibenda, quae est actus exterior laetiae, & signum actus interioris. s. oblatio sacrificii, quae in nulla lege exhibetur alicui, nisi ei qui pro deo habet, & hoc videtur sententia Aug. de ciuit. dei 10. lib. 4. c. ubi dicit sic: Multa denique de cultu diuino usurpata sunt, quae honoribus deferuntur humanis sine humilitate nimia, sine adulatione pestifera, ita tamen ut quibus ea deferuntur homines habeantur, qui dicuntur colendi & reuerendi, si autem eis multum additur adoratio, & c. & sequitur, quis vero sacrificandum censuit, nisi ei quod Deum, aut scium, aut putauit, aut finxit? q. d. nullus. Ad argumenta dicendum. Ad primum dicitur aliqui, quod Mardocheus non reuertit flectere genua coram Aman, eo quod illicitum esset abs latere, sed propter abusum ipsius Aman, qui ex hoc in superbia eleuabat, sed hoc non videtur valere, quia homines mali, quamdiu tolerantur a deo in statu excellenti, sunt honorandi. unde & David sanctus, Saul pessimum ipsum persequentem adorauit, ut habetur 1. Reg. 24. Similiter Iudith quae inter mulieres sanctas computatur, adorauit Holofernem pessimum genuum flexione, secundum quod habetur Iudith 10. d. Adorauit eum prosternens se super terram, & leuauerunt eam serui Holofernis iubente domino suo. propter quod apostolus Petrus 1. Pet. 2. c. dicit. Serui subditi estote in omni timore domini, non tantum bonis & modestis, sed et discipulis haec est enim gratia. Amara vero erat in potestate constitutus. s. a rege secundus: ut supra dictum est: propter quod ratione status & officii erat adorandus. propter quod aliter dicendum est, quod aliquid de se licitum ratione alicuius circumstantiae sit illicitum. sicut dare elemosinam mulieri pauperule licitum est & meritorium, si tamen fiat intentio ne pertrahendi eam ad luxuriam, illicitum est. sic in proposito licet adoratio per genuum flexionem licite impendatur excellentibus creaturis, tamen redditur illicita per malam intentionem exhibentis, si hanc exhibeat quasi Deo, vel ex parte recipientis si exigat isto modo. sicut legitur de Nabuc. rege Assyriorum Iudith 4. quod praecipit Holoferni ut oes Deos terrae exterminaret, ut ipse solus Deus diceretur. & hoc modo querebat adorari Amara, ut dicitur Hebraei, & habitum est cap. praeced. quia per tales excellentias machinabat obtinere regnum, ut habetur 1. 16. Ad secundum dicitur, quod argum est magis ad oppositum, quia de apostolis tenet ecclesia, quod post confirmationem spiritus sancti in die Pentecostes non peccauerunt mortaliter. propter quod Ioannes tunc non peccauit, & maxime quia eleuatus erat in contemplatione ad videndum secreta caelestia, peccasset autem mortaliter si honorem soli deo exhibendum angelo exhibuisset. Nec potest dici, quod deum solum in angelo sibi apparente loquentem adorauerit, quia hoc angelus non prohibuisset. prohibitio ergo angeli non fuit ad ostendendum illam adorationem esse illicitam, sed ad ostendendum excellentiam quam natura humana consequuta est per filium Dei eam sibi in unitate suppositi assumentem. secundum quod exponit beatus Greg. homil. 5. Euangeliorum.

ADDITIO I.

C In cap. 3. ubi dicitur in postilla. Quia ex superbia sua volebat sibi accipere honorem diuinum faciens se adorari tanquam Deum. Dicere quod Aman faciebat se adorari tanquam deum, ut dicit glo. Heb. ubi irrationabiliter dictum. nam hoc esset contra regnum honorem, & cetera est. n. apud oes est idololatrias, asserere deum verum seu quem putant vel fingunt deum esse super oes homines, et reges vel principes. unde si Aman honorem diuinum usurpasset, sequeretur ex hoc quod honorem maiorem quam regnum sibi vendicaret. quod ex timore regis hoc non auderet attentare, et si diuinum amorem postponeret. ideo praedicta glo. non tenetur ut autentica ab Hebraeis. sed ad reddendum causam quare Mardocheus non flectebat genua coram Aman, sicut alij serui regis, sunt apud eos duae opiniones. Una est quod Amara portabat ad collum quoddam idolum, & ex hoc Mardocheus reuertebat adorare Amara, ne videret idolum adorare. Alia opinio est, quod cum Mardocheus esset de stirpe Saulis primi regis Israel, ut habetur supra in postilla capit. 2. qui quidem Saul vastauit Amalecitas & cepit regem Agag, quem occidit Samuel, ut habetur 1. Reg. 15. qua ratione ut habetur in postilla. supra Aman habebat exosos Iudaeos: ideo pari ratione intelligendum est quod Mardocheus habebat exosum Amara tanquam descendente ab Agag & Amalec: cuius inimicitiae habere memoriam ita ut non traderet oblivioni praecipit Deus filijs Israel Deut. 25. unde Mardocheus tanquam verax nescit volebat adorare ipsum Aman. sed nec est ostendere sibi signa alicuius amicitiae ad illum. esset. n. contra illud quod in corde gerebat ex mandato Dei. Et haec opinio ubi magis consona literae. Legitur. n. infra cap. 5. de Mardocheo, quod non solum non assurgebat ante ipsum Amara, sed nec mouebat de loco festionis suae: constat autem quod surgere coram aliquo vel moueri de loco pro reuerentia alicuius, non est adoratio quae non debet hominibus fieri. ex quo patet quod ex alia causa Mardocheus hoc cauebat. Quod autem habetur 13. cap. ubi dicitur: Ne honorem Dei mei transferam ad hominem, & c. non est tenendum tanquam autentica & in scriptura canonica contentum, non enim habetur ab Hebraeis de isto libro nisi tantum usque ad 10. cap. inclusiuum, & c.

ADDITIO II.

In cod. cap. ubi dicitur in postilla: Nouis utens legibus.

Non

Non solum propter culturam unius Dei dicebantur Iudaei uti nouis legibus, sed propter circuncisionem & obseruantiam sabbati & abstinentiam a cibis immundis & multa huiusmodi, quibus Gentiles non utebantur, & c.

ADDITIO III.

In eodem cap. 3. ubi dicitur in postilla. Tamen ex quo consuetudo inualuit exhibentur licite creaturis excellentibus. Consuetudo adorandi creaturas per genuum flexionem non ubi aliquid facere ad propositum quoniam motu per postilla. nam antequam aliqua consuetudo de hoc esset, talis adoratio aut erat licita de iure diuino, aut non. Si erat licita, sic talis consuetudo ad hanc nihil operaretur, si autem erat illicita per consuetudinem contrariam non fieret licita: nulla. n. consuetudo vim obtinere possit contra legem diuinam, ut in prima secundum quod 97. art. 3. in responsione ad primum argumentum. Unde circa hoc ubi aliter dicitur. s. quod adoratio exterior est signum significans interiorem adorationem, non naturaliter, sed ad placitum. sicut loquutiones significant conceptus interiores ad placitum instituentium. Iam non est inconueniens, quod in diuersis temporibus seu in varijs regionibus diuersa sint signa adorationis interioris tanquam laetiae quam dulcia, sicut & diuersae loquutiones. unde licet apud antiquos veteres. soluere calciamenta de pedibus pertinebat ad reuerentiam loci sancti, ut habetur Exod. 3. & Ios. 5. tamen apud nos talis reuerentia non habetur, ut patet per commonem usum ecclesiae. & similiter potest dici de adoratione corporali. Replica. Burg. et circa tertium cap. satis competenter ponit additionem. Sed hoc in ea ubi dubium quod dicit Aman descendente ab Amalech, quia infra c. 45. dicitur: Aman aro & gente Macedo non igitur Amalecites, quia Macedonia regnum est Graeciae: & tunc primum & proprium regnum Alexandri magni. unde dominus Saxones traxisse originem unde scribit quidam, Saxo velut credo patria fuit, ante Macedo. Cetera quae notat Burg. de genuum flexione non sunt magni ponderis, in huiusmodi. n. reuerentiae signis intentione facientis distinguunt an pertineant ad laetiam, dulciam vel hypodulciam, quo. n. ad genuum flexiones dulcia ubi habere potiores modos quam laetiae, nam plerumque coram papa, regibus & principibus flectunt genua: ubi coram sacramento Eucharistiae vix fit inclinatio, nemo tamen ut puto asseruit aliquem ex eis creatorem & non potius creaturam, & dulciam eis exhibendam.

CAP.

A *Rursumque.* Orant pro se inuicem Mardocheus, & Esther. i. magistri, & discipuli sicut Paulus pro discipulis orat, & p se orari obsecrat, vt in Actib. apostolorum ab ecclesia fiebat oratio sine intermissione pro Petro.

de Ela, & ieiun. cap. 9.

B *Non comedatis, etc.*

* AMBROSII. Hester quoque pulchrior facta est ieiunio. Dominus enim gratiam sobrietatis men-

us agebat. Omne genus suum, id est, totum populum Iudeorum a persecutionis acerbitate liberauit, ita vt regem sibi faceret esse subiectum, non

† non vocata

gem intrare potero, quæ triginta iam diebus non sum vocata ad eum? Quod cum audisset Mardocheus, rursu mandauit Esther dicens. Ne putes, quod animam tuam tantu liberet, quia in domo regis es pæ cunctis Iudæis. si enim nunc silueris, per alia occasione liberabuntur Iudæi, & tu, & domus patris tui peribitis, & quis nouit vtrum idcirco ad regnum veneris, vt in tali tempore parareris? Rursumq; Esther hæc Mardocheo verba mandauit. Vade, & congrega omnes Iudæos quos in Suis repereris, & orate pro me. Non comedatis, & non bibatis tribus diebus ac tribus noctibus, & ego cum ancillis meis similiter ieiunabo, & tunc ingrediar ad regem, contra legem faciens tinuocata, tradensque me morti, & periculo. † Iuit itaq; Mardocheus, & fecit omnia; quæ Esther præceperat.

1 non libidinis amore
2 flammatum, sed cele
3 lesti miseratione co
4 uersum, ita vt & pec
5 cunia retorqueretur in
6 impium, & honor sa
7 cris redderetur alta
8 ribus. Itaque illa, que
9 triduo ieiunauit con
10 tinuo, & corpus suu
11 aqua lauit, plus pla
12 cuit, & vindictam re
tulit. Haman autem
dum se regali iactat
conuiuio, inter ipsa
vina penam sue e
brietatis exoluit. Est
ergo ieiunium reco
ciliationis sacrificiu,
virtutes incrementu,
quod fecit etiam fec
minas fortiores aug
mento gratie.

† infra

NICOLAUS DEE LYRA.

- 1 *Quæ triginta.* Hæbat enim rex plures alias vxores, vt dictu est, & forte in illo tpe alijs utebatur, tu ad reddendu eis debitu, tu quia alternis vti delectabile est, vt dicitur 2. Mach. 15. sola tñ Esther erat regina, sicut filia Pharaonis inter vxores Salomon.
- 2 *Quod cum ay.* Hic ponitur secunda monitio, cum dicitur.
- 3 *Ne putes, &c.* a sententia contra Iudæos data, per hoc, qd tu es regina.
- 4 *Si enim nunc, &c.* de vita tua tantum cogitans.
- 5 *Per alia oc.* qa Deus hæt multos modos seruos suos libera
- 6 *Et tu, et do.* diuina iustitia, eo qd pfm tuu neglexeris. (di.
- 7 *Et quis no. &c. vt in ta.* i. in afflictione populi tui, vt p te liberaret. q d. a principio tue p motionis nullus hæc cognouit, sed mo p effectu patet, qa a Deo facta est tua promotio ad regnum,

gnum, vt liberet populum tuum.

- 8 *Rursumque.* Hic consequenter ponitur oratio cois, quia Esther obediens Mardocheo voluit se periculo exponere pro populo suo. tamen petiuit, vt pro ipsa, & negotio fieret cois Iudeorum oratio, vt sic securius procederet in facto suo.
- 9 *Non comedatis, neque.* Non est intelligendum, qd tanto tẽpore abstinerint ab omni cibo, & potu, quia talis abstinentia esset indiscretata, sed quia semel in die naturali tantu comederunt, & modicu, sed sustentatione nature tm. illud aut quod est modicu quasi nihil reputatur, vt habet 2. Physico.
- 10 *Et tunc ingre.* confisa de dictis orationibus, & ieiunijs.
- 11 *Contra le. faciens innoca.* id est, non vocata.
- 12 *Tradensque me.* i. exponens me periculo mortis, quia non erat certa de euetu futuro, quis consideret de diuino auxilio.

MORALITER.

11 *Tradensque me.* Licet. n. ecclesia triumphans, & beata virgo sint extra mortalitatis statum, tamen dicuntur tradere se morti, quando periculum mortis eius accipiunt cordi ad amouendu per suam interpellatione apud iudicem Deum, sicut bonus aduocatus illi pro quo aduocat, aliqui dicit pro sua consolatione.

consolatione, ego super me accipio periculum cause tue.

8 *Rursumque Esther.* Per hoc aut, qd Esther regina mandauit Iudæis, quod essent in afflictione, & oratione deuota, significatur, quod ecclesia triumphans, vel virgo beata volunt sibi deuotos facere talia, vt orantes pro ipsis regem celi velocius exaudiantur. per hoc, quod illi pro quibus volunt orare ad impetrationem gratie disponuntur.

CAPVT V.

D *Die aut ter. &c.* *CHRIS. fuit quædam mulier Heb. aa, Hester erat ipsi nomen, hæc vniuersum Iudeorum populum interfectione delendum sic eripuit. post quam Persarum rex oes passim Iudæos interim iussit, & nullus erat, qui

Memil. s. a. popul. Ant.

CAPVT V.

D *Die aut ter. &c.* *CHRIS. fuit quædam mulier Heb. aa, Hester erat ipsi nomen, hæc vniuersum Iudeorum populum interfectione delendum sic eripuit. post quam Persarum rex oes passim Iudæos interim iussit, & nullus erat, qui

le autem tertio induta est Esther regalibus vestimentis, & stetit in atrio domus regie, quod erat interius contra basilicam regis.

At ille sedebat super solum suum, in consistorio palatij contra nem ornatum in os meum, &c.

qui contra ira illius obistere posset, pristinum vestitu exuta, & sacco amicta, & cinere substrata, diuinae clementie supplicabat, vt secum ad regem ingrederetur & talia orans verba ad ipsum dabat. Grata Domine, fac verba mea, & da sermo-

Vir

NICOLAUS DE LYRA. CAP. V.

D *Die autem, &c.* Proposita debita dispositione hic consequenter agitur de petitionis propositione, quæ duplex est. Prima petitio est ad regis animum inclinandum. Secunda ad populum Iudaicum liberandum cap. 7. Prima in tres quia primo ponitur Esther postulatio, secundo subditur Aman

Diuisio.

Aman machinatio, ibi. Egressus est itaque. tertio machinationis frustratio, sequenti ca. Circa primum dicitur.

- 1 Die autem. scilicet post predictas orationes, & ieiunia.
- 2 Induta est. deposita veste lugubri, qua fuerat vsa tempore orationis, & ieiunij.
- 3 Et stetit in atrio. confidens de Dei subsidio.
- 4 Contra ba. i. aula regie, & dicitur Baonius, quod est rex in Græco. Pla-

MORALITER.

1 *Die autem.* Per diem tertium significatur tempus gratie, quod est post duo tẽpora, s. tempus nature, & tempus legis Moisaice. tunc, n. ecclesia de Gentibus collecta ornata fuit documentis

documentis celestibus, & sacris, & beata virgo, que signatur per Esther in assumptione sua fuit ornata dotibus gloriosis.

MORA

A *Virgam auream.* Regiminis potestatem vel passionis crucē, per quam acquisiuit potestatem, de qua dicitur; *Data est mihi omnis potestas in celo & in terra.* Et alibi: *Propter quod exalta illum. & dedit illi nomen quod est super omne nomen.*

ult. d.
p. 2. b.

off. c. 15.

B *Vocate.* Ambro. Quid Hester regina, nonne ut populum suum periculo erueret, (quod erat decorum atque honestum) morti se obrulit, nec immittis regis trepidauit furorē? Ipse que rex Perfatum terox atque tumido corde, tamen decorum iudicauit iudici insidiarum quæ sibi paratæ forent, gratiam repræsentare, populumque liberum à seruitute eripere, eruere neci, nec parcere neci eius qui tã indecora suassisset? Denique quem secundum à se, ac præcipuum inter omnes amicos haberet, cruci tradidit, quod dehonestatum fecit

C

a ¶ Ut fideles videat & singulorum opera diiudicet.

b ¶ Non turbantem in aduersis.

a ¶ Qui omnia scrutatus.

b ¶ Monstrauit.

a cuit oculis eius, & extendit contra eam virgam auream quam

a ¶ Omni deuotione implens.

tenebat manu. Quæ accedens osculata est summitatem virgæ eius. Dixitque ad eam rex: Quid vis Esther regina? Quæ est

a ¶ Petite & accipietis, quærite & inue. pul. & a. vo.

petitio tua? Etiam si dimidiam partem regni petieris, dabitur

a ¶ Non tantum amicos sed inimicos inuitat.

b ¶ Diligite inimicos vestros, & benefacite his qui oderunt vos.

tibi. At illa respondit: Si regi placet, obsecro ut venias ad me

a ¶ Prædicationis largitatem, ubi panis qui contortat, & vinum quod latificat cor hominis.

hodie, & Aman tecum, ad conuiuium quod parauit. Statimque rex: vocate inquit cito Aman, ut Esther obediat voluntati.

a ¶ Fidei deuotionem qua delectatur Deus.

b Venerunt itaque rex & Aman ad conuiuium quod eis regina

a ¶ Conuiuij quo reficit Deus.

parauerat, Dixitque ei rex postquam vinum biberat abundanter: Quid petis ut detur tibi, & pro qua re postulas? Etiam si

dimidiam partem regni mei petieris, impetrabis. cui respondit Esther: Petitio mea, & preces sunt istæ: Si inueni in conspectu regis gratiam, & si regi placet, ut det mihi quod postulo,

& meam impleat petitionem: veniat rex & Aman ad conuiuium quod parauit eis, & cras aperiatur regi voluntatem meam.

a ¶ In futuro.

Egressus est itaque illo die Aman laetus & alacer. Cumque vidisset Mardocheum sedentem ante fores palatij, & non solum

a ¶ Nesciens quid pareret ventura dies.

non assurrexisse sibi, sed nec motum quidem de loco sessionis

a ¶ Nesciens quid pareret ventura dies.

fecerit, tamen commendatur de facti intentione, quia faciebat hoc ad deiectionem superbi, & liberationem innocentis populi, & Iudith de mendacijs quæ dixit Holoferni non commendatur, sed de intentione liberationis populi sui. personæ enim bonæ magnatum & aliorum qui prodesse possunt, ex magno zelo ad populum suum aliquando mouentur ad aliquid illicitum, ut patet in exemplis prædictis. & patet littera vsque ibi.

a ¶ Nesciens quid pareret ventura dies.

10 Cumque vidisset Mard. Sequitur. *Indignus est.* quia secundum philosophum 2. rhetoricæ, paruipensio est causa iræ. reputauit autem se paruipensum ultra modum eo quod vidit Mardocheum non solum ipsum non adorasse, sed nec etiam sibi assurrexisse.

a ¶ Nesciens quid pareret ventura dies.

10 Cumque vidisset Mard. Sequitur. *Indignus est.* quia secundum philosophum 2. rhetoricæ, paruipensio est causa iræ. reputauit autem se paruipensum ultra modum eo quod vidit Mardocheum non solum ipsum non adorasse, sed nec etiam sibi assurrexisse.

a ¶ Nesciens quid pareret ventura dies.

ius fraudulentis consilijs animaduertisset. Concordat voluntas reginæ mutantis & regis iubentis, sed ye illi qui indignus accedit, qui licet inuitatus venit, suis tamen obstantibus meritis læticiam conuiuij non habebit. Intrabit ergo rex & videbit discubentes, & non vestitum ueste nuptiali proiecit in tenebras exteriores. vnde: *Iustis suis capiuntur iniqui.*

rex.

rex.

rex.

rex.

rex.

rex.

rex.

rex.

rex.

rex.

rex.

rex.

NICOLAUS DE LYRA.

1. *Flauit oculus eius.* Tum quia esset omnium oculis amabilis & gratiosa, ut habetur supra 2. cap. magis tamen in oculis regis, cui erat matrimonialiter coniuncta. Tum quia gratiositas eius augmentata fuit tunc ex speciali gratia Dei, licet dicitur de Iudith cap. 5.

2. *Et extendit contra eam virgam, &c.* in signum benignitatis & amicitie.

3. *Qua accedens,* liberata à periculo.

4. *Osculata est summitatem virgæ.* id est, sceptri regii in signum reuerentie.

5. *Quæ est pe. tu.* q. d. paratus sum eam implere, quod ostendit sequens littera. *Et si dimidiam partem, &c.*

6. *Obsecro ut venias ad me.* Ideo inuitauit eum ad conuiuium, ut magis inclinaret ad se regis animum, sciebat enim quod delicie mulierum emolliunt virilem animum.

7. *Et Aman te.* dicit Ra. Sa. quod ideo solum Aman cum rege inuitauit ad hoc, quod alii principes magis mouerentur inuidia & odio contra ipsum, videntes quod sicut habebat erga regem gratiam singularem, ita crederent eum reginæ familiarem, & sic postea pro eo non starent, sed magis de eius deiectione gauderent. Et licet in hoc forsitan non bene fecerit,

fecerit, tamen commendatur de facti intentione, quia faciebat hoc ad deiectionem superbi, & liberationem innocentis populi, & Iudith de mendacijs quæ dixit Holoferni non commendatur, sed de intentione liberationis populi sui. personæ enim bonæ magnatum & aliorum qui prodesse possunt, ex magno zelo ad populum suum aliquando mouentur ad aliquid illicitum, ut patet in exemplis prædictis. & patet littera vsque ibi.

8. *Veniat rex.* Inuitauit enim eos ad conuiuium simul rationibus iam dictis scilicet, ut rex magis ad petitionem eius inclinaretur, & Aman magis odiosus principibus eius redderetur, factum est etiam hoc diuina dispositione, ut interim Mardocheus eleuari, & Aman cadere inciperet, ut patet cap. 2.

9. *Egressus est.* Hic ponitur consequenter machinatio Aman, quæ orta fuit ex elatione Aman ex reginæ inuitatione. & hoc notatur cum dicitur; *Egressus est itaque illo die Aman, &c. le. & ala.* de ostensa sibi reginæ amicitia & familiaritate.

10. *Cumque vidisset Mard.* Sequitur. *Indignus est.* quia secundum philosophum 2. rhetoricæ, paruipensio est causa iræ. reputauit autem se paruipensum ultra modum eo quod vidit Mardocheum non solum ipsum non adorasse, sed nec etiam sibi assurrexisse.

10. *Cumque vidisset Mard.* Sequitur. *Indignus est.* quia secundum philosophum 2. rhetoricæ, paruipensio est causa iræ. reputauit autem se paruipensum ultra modum eo quod vidit Mardocheum non solum ipsum non adorasse, sed nec etiam sibi assurrexisse.

10. *Cumque vidisset Mard.* Sequitur. *Indignus est.* quia secundum philosophum 2. rhetoricæ, paruipensio est causa iræ. reputauit autem se paruipensum ultra modum eo quod vidit Mardocheum non solum ipsum non adorasse, sed nec etiam sibi assurrexisse.

1. Et

MORALITER.

† *Cumque vidisset.* Ecclesia namque cælesti regi placuit propter eius constantiam, & virgo beata propter plenam corporis & anime gloriam.

2. *Et extendit contra eam.* Nam utriusque contulit charitatis diffusionem.

6. *Obsecro ut venias.* Per hoc quod significatur eucharistiæ sacramentum in ecclesia militante, & fructio gloriosa in ecclesia triumphante: Ad utrumque, vocatur rex cælestis, quia delectatur in deuotorum cõicatione & in beatorum fructione. Et similiter Aman vocatur, per quæ conuenienter Iulianus apostata designatur, quia sicut ille fuit persecutor synagogæ, sic iste ecclesiæ, fuit et Christianus, & subdiaconus ordinatus. & sic ad con

ad conuiuium ecclesiæ militantis fuit vocatus secundum actum, & per consequens ad conuiuium ecclesiæ triumphantis, sed in potentia tantum.

9. *Egressus est.* Per egressum à conuiuium significatur eius recessus à Christianorum consortio, & quia tunc ascendit ad Romanum imperium ideo dicitur, laetus & alacer, tamen propter impetum & temporale gaudium.

10. *Cumque vidisset.* Per istum Mardocheum qui reuerentiã ipsi Aman non exhibuit, significatur beatus Basilius episcopus, qui mandatis Iuliani apostatæ sacrilegis noluit obedire, propter quod iratus Iulianus comminatus fuit ei, quod eius ciuitatem & populum destrueret, quando de bello Persidis rediret, sicut Aman querebat suspendere Mardocheum, & populum perdere Iudæorum.

Tom. 2.

Ff 3

A suæ, indignatus est valde, & dissimulat ira re-
 uersus in domum suam, conuocauit ad se ami-
 cos suos & Zares vxorem suam, & exposuit
 illis magnitudinem diuitiarum suarum filio-
 rumque turbam, & quanta cum gloria super
 omnes principes & seruos suos rex eleuasset.
 Et post hæc ait: Regina quoque Esther nullum
 alium vocauit ad conuiuium cum rege præ-
 ter me, apud quam etiam cras cum rege pran-
 surus sum. Et cum hæc omnia habeam, nihil
 me

me habere puto, quamdiu videro Mardo-
 chæum Iudæum sedentem antes fores regias.
 Responderuntque ei Zares vxor
 eius & cæteri amici: Iube parari
 excelsam trabem habentem al-
 titudinis quinquaginta cubitos,
 & die mane regi vt appendatur
 super eam Mardochæus, & sic ibis cum rege le-
 tus ad conuiuium. Placuitque ei consilium, &
 iussit excelsam parari crucem.

a Zares vxorem. i.
 familiaritas pec-
 cãdi. Vel ad lite-
 rã, vxores regũ
 & principum in
 psecutione fide-
 liũ cõsenserunt.

† prapa

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et dissimulata. quia non poterat eum punire sine regis l. centia.
- 2 Conuocauit ad. ad tractandum de punitione Mardochæi quam summè desuebat: quod patet ex hoc, quod diuitiis suas, prolem u-
 merosam, honores sibi impensos à rege & regina pro nihilo computa-
 bat quamdiu Mardochæus vivebat: & patet litera vsque ibi.
- 3 Iube

- 3 Iube pa. excel. vt magis appareat vindicta de ipso habita.
- 4 Et die mane regi. q. d. statim concedet tibi.
- 5 Et sic ibis cum. quia passiones ir. & licet: incipiant à tristitia, ter-
 minantur tamen in delectatione habita vindicta, vt patet per Philoso-
 phum 2. rhetorica & 4. Ethicorum.
- 6 Placuitque ei consilium. quia erat iuxta suum desiderium.

C A P V T VI.

Noctem illam du-
 xit rex insom-
 nem, & c. In se mo-
 bilis permanens
 cuius temporum
 & actus omnium
 contemplantur, &
 nulla eũ latet cog-
 itatio cui omnia
 presentia. vnde A-
 postolus. Non est in
 illo, est & fuit, sed est
 in illo semper est.
 b Ventum est. Ge-
 sta Mardochæi me-
 morantur corã re-
 ge, quia bona ope-
 ra sanctorũ docto-
 rum nunquã obli-
 uioni tradent, sed
 in memoria æter-
 na erit iustus.

C A P V T VI.
 Non dormitabit neque dormiet qui custodit Israel.
 Octem illam duxit rex insomnem, iussitque
 sibi afferri historias & annales priorum tem-
 porum. Quæ cum illo præsentem legeren-
 tur, ventum est ad illum locum vbi scriptum
 erat, quomodo nunciaisset Mardochæus in-
 sidias Bagathan & Thares eunuchorum,
 regem Alluerum iugulare cupientium. Quod cum audisset rex, ait:
 Quid pro hac fide honoris ac premii Mardochæus consecutus est?
 Dixerunt ei serui illius ac ministri. Nihil omnino mercedis accepit.
 Statimque rex, quis est inquit, in atrio? Aman quippe interioris atrii
 domus regie intrauerat, vt suggereret regi, & iuberet Mardochæũ
 affigi paribulo, quod ei fuerat præparatum. Responderunt pueri:
 Aman stat in atrio. Dixitque rex: Ingrediatur. Cumque esset ingressus,
 ait illi: Quid debet fieri viro, quem rex honorare desiderat? Cog-
 itans Aman in corde suo, & reputans, quod nullum alium rex nisi se
 vellet honorare, respondit: Homo quem rex honorare cupit, de-
 bet indui vestibibus regis, & imponi super equum qui de sella re-

* Iosephus.
 Deus spiritum mali-
 gnam Aman deri-
 debar, & accidit a-
 preuides, de futu-
 ris delectabat. Nã
 regi somnum per
 illam noctem ab-
 stulit. Qui nolens
 in otio vigilias per-
 dere, sed ad guber-
 natione sui princi-
 patus habere, scri-
 bam iussit ferentẽ
 predecessorũ suo-
 rum, & suorum fa-
 ctorum monime-
 tare legere.
 * Iustinus mar-
 tyr. Verus est di-
 ctum illud sapien-
 tis cuiusdam. Nisi
 magistrat⁹ ac sub-
 diti philosophen-
 tur, non fore for-
 tunatas ciuitates.

E L. II. A cap. 6.

† exteri

† quem e

quirat re

a Festina

NICOLAUS DE LYRA. CAP. VI.

Diuiso. **N**octem illam. Hic consequenter describitur frustratio diuine
 machinationis, & primò ponitur huius frustrationis occa-
 sio. secundò facti executio, ibi: Statimque rex. Circa pri-
 mum dicitur.

- 1 Noctem. quod à Deo factum est, vt mors Mardochæi disposita in
 crastino impediretur.
- 2 Iussitque tibi. quia sicut dicit Iosephus, vigiliam illam volebat
 transire in ocio, sed expendere in aliquo vili pro regno suo: & ideo fe-
 cit coram se legi facta præterita regni sui, quia memoria præteritorum
 dirigit in agendis respectu futurorum.
- 3 Ventum est quod ordinatione diuina factum est, vt Mardochæus
 laetus remuneraretur, Aman autem superbus confunderetur. Cetera
 patent vsque ibi.
- 4 Nihil omnino. Quia licet rex fecisset eum commorare, in pala-
 tio suo

- tio suo à tempore illo quo nuntiauit sibi paratas insidias, hoc tamen
 erat quasi mercedem expectando.
- 5 Statimque rex. Hic consequenter ponitur facti executio. Circa
 quod primò ponitur consultatio. secundò Mardochæi exaltatio, ibi: Di-
 xitque ei rex. Circa primũ dicitur: Statimque rex quis est. Prius. n.
 quæsierat à ministris suis, quæ hora esset temporis, vt dicit Iosephus, &
 vñdèibus seruis suis q. iã dies illucebat, q. siuit qui de suis cõsiliarijs
 venerat vt de premio Mardochæi conferret, quia eũ premiare desiderabat.
- 6 Responderunt pueri. id est, regis ministri.
- 7 Aman stat. quia valde mane venerat, vt appensionem Mardo-
 chæi impetraret. Sed communiter dicitur, quod surrectio matutina non
 est bona fortuna, quod contigit in proposito.
- 8 Cogitans. quia motus superbi est estimare, quod nullus nisi ipse
 debeat honorari.
- 9 Homo quem rex. quibus nulli licet vni nisi regi.
- 10 Et imponi. id est, quem nullus equitauerit nisi rex.

MORALITER.

1 Noctem illam. Sicut dictum est supra, per regem istũ Deus
 significatur qui est rex regum. licet autem Deus secundum
 veritatem nunquam dormiat, tamen secundũ loquendi hu-
 manum dicitur dormire, quando mala punire dissimulat, &
 bona remunerare, & quando contrarium facit puniendo
 mala, vel remunerando bona, tunc dicitur euigilare. Tunc
 autem ipsius Aman iusta punitio & Mardochæi remunera-
 tio imminet de propinquo, ideo dicitur noctem illam du-
 xisse insomnem.
 2 Iussitque sibi, & c. Tunc enim merita Mardochæi & demerita
 Aman præterita coram Deo fuerunt per sanctos ange-
 los

los recitata sicut de meritis Tobie & Saræ dicit Tobie 3. d.
 In illo tempore exaudita sunt preces amborum, quorum vno tempore
 sunt orationes in conspectu domini recitatae.
 9 Homo quem. scilicet, celestis.
 9 Homo. n. scilicet, in futuro vbi erit verus honor. vnde di-
 cit Greg. homil. 8. Si culmen veri honoris queritis, ad cele-
 ste regnum tendite. Si gloriam dignitatum diligitis, in illa su-
 perna angelorum curia una ascribi festinate.
 10 Debet indui. i. presenti vita debet ornari virtutibus mora-
 libus & theologis.
 10 Et imponi. id est, debet habere corpus totaliter obediens
 spiritui & subiectum.

A *Festina.* Magistri ecclesie omnium virtutum cultu & decore sapientie illustrati honorant diademate regie dignitatis tanquam membra summi regis. Ascendunt super equum regium. i. super populum fidelium in quorum cordibus residet rex angelorum. Unde Abacuc propheta ascendens super equos tuos, & equitatus tuus sonitas. His Aman specialis hostis populi Dei, licet etiam inuitus prebet obsequium, cum persecutores ecclesie coguntur eidem ecclesie reddere testimonium, non valentes occultare quod manifestum est.

clamat eum clamant.

sumpto vestimento & in

clamabat clamabant.

B

a *Tulit itaque.* Hec mutatio dexteram excelsi, qui sic videbatur gloriosior infra alios apparet vilior & inferior, secundum illud: *Deposuit potentes de sede, & exaltauit humiles.*

b *Tulit itaque.* Hec mutatio dexteram excelsi, qui sic videbatur gloriosior infra alios apparet vilior & inferior, secundum illud: *Deposuit potentes de sede, & exaltauit humiles.*

gis est, & accipere regium diadema super caput suum, & primus de regis principibus ac tyrannis teneat equum eius, & per plateam ciuitatis [†]incedens clamet, & dicat: Sic honorabitur quemcunq; rex voluerit honorare. Dixitq; ei rex: Festina, & [†]sumpta stola & equo, fac ita vt locutus es, Mardocheo ludæo qui sedet ante fores palatij. Caue ne quicquam de his quæ locutus es, pratermittas. Tulit itaque Aman stolam & equum, indutumq; Mardocheum in platea ciuitatis, & impositum equo præcedebat atque clamabat: Hoc honore indignus est quemcunq; rex voluerit honorare. Reuersusq; est Mardocheus ad ianuam palatij, & Aman festinauit ire in domum suam lugens & [†]operto capite, narrauitq; Zares uxori suæ & amicis omnia quæ [†]euissent sibi. Cui responderunt sapientes quos secum habebat in consilio, & vxor eius. Si de femine Iudæorum est Mardocheus ante quæ cadere cœpisti, non poteris ei resistere, sed [†]cadēs in conspectu eius. Adhuc illis loquentibus venerunt eunuchi regis, & citò eum ad conuiuium, quod regina paraucrat, pergere compulerunt.

D miles. Similiter Esaias ait: *Conuertetur libanus in Chermel, & Chermel in saltum reputabitur.* Sic synagogæ cōpressa est superbia, ecclesie humilitas exaltata. Sic persecutores fidei ad nihilum sunt redacti: confessores Christi in toto orbe exaltati. Caput in caudam, & cauda in caput versa est: *Quia omnis qui se exaltat, humiliabitur.* Luc. 14. e

c *Adhuc illis loquentibus, &c.* Josephus. Dum hæc ad inuicem loquerentur, venerunt Esther eunuchi, Haman urgentes ad cenam. Sa buchadar verò vnus ex eunuchis, videns crucem fixam in domo Haman, quam Mardocheo paraucrat, consuluit aliquem feruorum, cuius causa eam parasset: & audiens quod reginæ auunculo, tunc quidem tacuit.

Luc. 14. e

E

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Et ac. re. ex* quibus satis patet, quod aspirabat ad regnum.
- 2 *Dixit ei rex.* Hic consequenter ponitur ipsius Mardochei exaltatio, & per consequens Aman confutatio, cum dicitur.
- 3 *Festina.* absque aliqua retardatione.
- 4 *Et sum stol.* id est, vestis regia & equo regio. de diademate autem regio tacuit, quia non videbatur sibi conuenienter diadem, quod alius à rege portaret diadema regium. quod autem intra 8. cap. dicitur quod Mardocheus portabat coronam auream: illa tamen non erat similis coronæ regie.
- 5 *Fac vt loq.* quia tu es primus inter principes regni mei, & sic patet.

sic patet exaltatio Mardochei, & per consequens confutatio Aman. Ideo sequitur.

- 6 *Et Am. se. &c.* sicut solent homines confusi incedere.
- 7 *Si de femine Iud.* Dicit hic glo. Hebraica quod sapientes illi qui erant de consilio Aman, viderant libros legis Moyse, quia aliqui Iudæi captiui iam transfulerant eos in linguam Persicam, & ibi viderant, quod Hebræi comparantur stellis cæli & terræ pulueri, vt habetur Genes. 13. & 15. & ideo dixerunt, quando incipiunt cadere deducuntur ad nihilum quasi puluis, & quando incipiunt præualere, ascendunt sicut cæli stellæ & ideo subditur.
- 8 *Non po. ci.* & patet litera.

MORALITER.

Gen. 1. a. dicitur. *Et factum est vespere & mane dies vnus.* i. primus. [†] *Et per pla.* scilicet, cælestis. [†] *Clamet & dicat.* cum ipsum ad gloriam introducet. [†] *Sic honorabitur quæc.* cælestis. [†] *Voluerit honorare.* Et sic factum fuit beato Basilio, per Mardocheum significato, & cuilibet bono prælato.

- 1 *Et ac. re. diade.* id est, in mente sua, quæ caput est hominis, debet habere iugem memoriam coronæ cælestis, pro cuius acquisitione debet continuè laborare.
- † *Et pri. de re. i.* vnus de angelis hominum custodibus, sicut Gen.

CAPVT VII.

CAPVT VII.

a *Intrauitque rex, & Aman, &c.* Sequitur **b** *Sec. die con. &c.* Sed vbi Esther petitionem suam aperuit, damnatus ad pœnam secessit. In euangelio enim prandium & cœna memorantur.

I *ntrauit itaq; rex & Aman, vt biberet cum regina. Dixitq; ei rex etiam secunda die postquam vino incaluerat: Quæ est petitio tua Esther vt des tibi, & quid vis tibi fieri? Etiam si dimidiã partem regni mei petieris, impetrabis. Ad quæ illa respondit: si inueni gratiã in oculis tuis o rex, & si tibi placet, dona mihi animam meam, pro qua rogo &*

morantur. Prandium præsens tempus ecclesie designat, cœna autem æternum & vltimum conuiuium. Vnde malis separatis in perpetuum latantur boni. Aman namque quia vestem dignam conuiuii non habuit, extra proijci meruit.

Intrauit

NICOLAUS DE LYRA. CAP. VII.

I *ntrauit itaque rex.* Hic consequenter ponitur secunda petitio Esther reginæ ad populi liberationem. Circa quam primò ponitur aduersarij condemnatio. secundò populi liberatio in principio 8. cap. Prima in duas, quia primò ponitur ipsius Esther iusta petitio. secundò ipsius Aman iusta condemnatio, ibi. *Rex autem.* Circa primum dicitur.

- 2 *Dixitque ei rex.* scilicet reginæ Esther.
- 3 *Postquam vi.* id est, alacrior factus est.
- 4 *Quæ est.* Ex voluntate adimplendi voluit eius petitionem præuenire.
- 5 *Dona mihi animam.* i. vitam meam, quia interfecto populo Iudaico secundum Aman machinationem, vt habetur supra 3. c. reputabat statim se morituram, cū esset de eodẽ populo.

MORALITER.

- 1 *Intrauit itaq;* Deus qui per regem, & peccator qui per Amã significantur, intrant ad conuiuium eucharistie, sed rñ diuersimodè, quia Deus intrat vt cõuiuium faciens, peccator aut vt abutens & indignè sumens, quia *iudicium sibi manducat & bibit.* Sequitur petitio Esther, per quã significat ecclesia, cū dicit. *5 Dona mihi.* Sic autem petiuit ecclesia beati Basilij ad eius moni-

monitionem, scilicet vt liberaretur cum populo à morte sibi communita per Iulianum apostatam. Et missus fuit sanctus Mercurius ad interficiendum Iulianum, sicut Aman de mandato regis suspensus fuit in patibulo quod paraucrat Mardocheo, & vltimam sic accidat omnibus malum machinantibus aduersus innocentes, vt impleatur illud Psal. 9. e. *In laqueo isto quem absconderunt, comprehensus est pes eorum.*

Tom. 2.

Ff 4

A *Intravit in. Rege in hortum properante. i. secum electos ad delicias paradisi invitante regem pro salute sua deprecari cōtendit, sed tempus opportunum non habuit. Seroniquaruntur salutaris remedia, cum mortis imminente pericula.*

vnde Salomo n:
Tunc invocavit, & non exardiam eos: neque confurgent, & non invocabunt.

b *Et statim. De precatio Aman oppressi dicitur, quia in die iudicii iniquorum oratio irritatio est. vnde: Cum indicatur, & est cōtinuatur, &c. Tunc opprobrium qua humiles opprimebant ip*

c *Harbona. Ductor leges significat, qui scelera & dolos ludæorum prædixerunt. vnde Moyses: Noni quod post mortem meam iniquè ageris, & declinabis de via, quam ostendi vobis.*

d *In evangelio: Isti qui accusat vos Myfjes in quo speratis.*

e *In domo Aman. Iniquos tumultuantes contra Christum, significat Aman & eius*

populum meum pro quo obsecro. † Traditi enim sumus ego & populus meus, ut conteramur, iugulemur, & pereamus. Atque utinam in servos & famulas venderemur: † esset tolerabile malum, & gemens tacerem. Nunc autem hostis noster est, cuius crudelitas redundat in regem. Respondensque rex Assuerus, ait:

Quis est iste, & cuius potentia, ut hæc audeat facere? Dixitque Esther: Hostis & inimicus noster pessimus iste est Aman. Quod ille audiens, illico obstupuit, vultum regis ac reginae ferre non sustinens. Rex autem iratus surrexit, & de throno conuiuij intra-

uit in hortum † arboribus consitum. Aman quoque surrexit ut rogaret Esther reginam pro anima sua: intellexit enim à rege sibi paratum malum. † Qui cum reuersus esset de horto nemoribus confito, & intrasset conuiuij locum, reperit Aman super lectulum corruisse, in quo iacebat Esther, & ait: Etiam reginam

vult opprimere me præsentem in domo mea. † Necdum verbum de ore regis exierat: & statim operuerunt faciem eius. Dixitque Harbona vnus de eunuchis qui stabant in ministerio regis: En

lignum quod parauerat Mardocheo qui locutus est pro rege, stat in domo Aman habens altitudinis quinquaginta cubitos.

Cum dixit rex: appendite eum in eo. Suspensus est itaque Aman in patibulo, quod parauerat Mardocheo, & regis ira quiescit.

eius ecclesiam persequentes. Christus autem in lege erat eis promissus. lex itaque quæ ad custodiam vitæ data est ipsis in mortem versa est, per quam Christum delere, & eius confessoris interficere moliebatur: & qui per legem innoxios opprimere volebant.

ipsa accusante iusti iudicij accipere sententiam. Qui in lege peccauerunt, per legem vindicantur.

* Iosephus. Hinc mihi contingit mirari nomen Dei, & sapientiam, & iustitiam eius agnoscere: quod non solum malivolentiam Haman quem puniuit, sed quod excogitata contra alium tormenta in eum conuertit, & ceteros hoc sentire permisit, quoniam qui contra alium quædam molitus fuerit, hæc in se primum parata cognoscat. Itaque Haman honore, quem à rege perceperat, supra modum abusus huiusmodi cruce confixus est.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et gemens tac.* si de honore regio deberem transferri ad statum ancillarem, & in hoc indicauit populum suum de quo supra tacuerat vsque ad tempus opportunum.

2 *Nunc autem.* quia nobis intertectis insidiabitur vitæ eius. vnde in persona regis dicitur infra 16. de ipso Aman. Nam Mardocheus eius fide & beneficijs viuens, & consortem regni nostrum. Hæc enim omni gente sua nouis quibusdam atque inauditis machinis expectat ut in mortem: hoc cogitans ut illis in eis insidiaretur nostræ similitudini, &c. Ra. Sa. aliter exponit hoc. Cuius crudelitas redundat in regem, id est, in damnum regis, quasi consulisset vendere Iudæos in seruitutem populo alterius regni, rex inde habuisset magnam pecuniam in thesauris suis reponendum, quam non posset habere de cadaueribus mortuorum. Vel si consulisset Iudæos occupare in operibus seruilibus regis, haberet rex Iudææ magnam utilitatem, sicut rex Aegypti de seruitute Iudæorum ciuitates & castra regis edificauit, ut habetur Exod. 1. a. & sic patet quod consilium Aman non fuit utile regi, sed damnosum. prima tamen expositio videtur rationabilior.

3 *Response sique rex.* Hic consequenter ponitur ipsius Aman condemnatio, & patet litera vsque ibi.

Quod

4 *Quod ille, &c.* conscius propriæ malitiæ quam non poterat operire.

5 *Vultum re. ac. re. fer. &c.* præ nimia confusione.

6 *Rex autem.* nolens dare sententiam donec aliquantulum transiret commotio iræ.

7 *Reperit Aman.* Dicit hic Ra. Sa. quod angelus impulit eum, ut sic rex rediens magis moueretur contra eum. Potest tamen dici quod ex nimia stupefactione, & timore non poterat se sustentare, & sic corruit.

8 *Etiam reg. vult oppri.* id est strangulare.

9 *Et statim ope. fa. eius.* tanquam condemnati ad mortem, quia tunc erat talis modus, & adhuc est in aliquibus regnis, quod pro aliquibus criminibus condemnatis ad mortem velantur oculi quodam bendello.

10 *En lignum.* Iste enim eunuchus fuerat de illis qui iuerant ad vocandum ipsum Aman ad reginae conuiuium, ut habetur in fin. cap. præceden. & tunc vidit illud lignum in atrio Aman fabricatum.

11 *Appendite e. m.* & sic super eum reuersa est sua machinatio, secundum quod scribitur Prouerb. 26. d. *Qui fodit foueam, incidit in eam.*

12 *Et regis ira.* quia facta vindicta ira quiescit, cum sit appetitus vindicæ.

CAP.

A D D I T I O.

In cap. 7. vbi dicitur in postilla. *Dona mihi animam meam.* In hoc quod dicit Esther. *Dona mihi animam meam, &c.* indicatur se esse de populo Iudæorum de quo tacuerat, vnde statim sequitur, *quæ a v. n. d. i. s. mus ego & populus meus.* q. d. Ille hostis non solum vellet emere Iudæos, sed etiam me quæsum de eadem gente, cum totam gentem indifferenter emeret. Item vbi nos habemus. *Nunc autem hostis noster est vnus crudelitas redundat in regem:* In Hebræo habetur; *Non enim hostis valet in damnum regis.* & est sensus, quod hostis ille scilicet Aman de quo intendebat, non erat tanti va'oris sicut damnum quod regi inferebat destruendo totam illam gentem sibi subiectam simul cum regina. Quod autem dicitur, quod Aman insidiabatur regi interfectis Iudæis, ad quod allegatur illud quod dicitur infra 16. cap. non habet autoritatem in scriptura. nam quod in hoc libro continetur post 10. cap. non est de libris canonicis, nec recipitur ab Hebræis.

CAPVT VIII.

CAPVT VIII.

Die illo. Tenet Aman hostis Iudeorum, cum ecclesia possidet mundum, que possederat diabolus hostis Christianorum. unde: *Cum foris armatus custo. atrium suum, &c.* Ingreditur ante faciem regis Mardocheus, cum quotidie sanctorum animam de incolatu presentis vite ingrediuntur ad contemplationem diuina maiestatis.

b *Domum Aman.* Dignitatem & honorem quem Iudaei scientia legis & prophetarum & cultu religionis habuerunt.

B unde in prouerbiis: *Custoditur in isto substantia peccantis.* Et in Euangel. *Auferetur a vobis regnum. & dabitur genti.*

c *Tulitque rex.* Laudantes & predicantes instatiam magistrorum a domino pro gratia gratiam accipiunt in conspectu conditoris omnium. unde: *Nutrit corda fidelium.*

d *Tradidit Mardoc.* Prædicatoribus gentium vt & sibi harent, & gentibus ministrarent.

e *Procidit ad pe. &c.* Quia sancta ecclesia pro ereptione filiorum suorum quotidie

Die illo dedit rex Assuerus Esther reginae domum Aman, aduersarij Iudeorum, & Mardocheus ingressus est ante faciem regis. Confessa est enim ei Esther, quod esset patruus suus. Tulit itaque rex annulum suum, quem ab Aman recipi iusserat; & tradidit Mardocheo. Esther autem constituit Mardocheum super domum suam. Nec his contenta, procidit ad pedes regis, fleuitque; & locuta est ad eum, orauitque. vt malitiam Aman agagite, & machinationes eius pessimas quas excogitauerat contra Iudeos, iuberet irritas fieri. At ille ex more suscepit aureum prætendit manu, quo signum clementiae monstrabatur. Illaque consurgens stetit ante eum, & ait: Si placet regi, & si inueni gratiam in oculis eius, & deprecatio mea non ei videtur esse contraria, obsecro vt nouis epistolis veteres Aman literas insidiatoris & hostis Iudeorum, quibus eos in cunctis regis prouinciis perire præceperat, corrigantur. Quomodo enim potero sustinere necem & interfectionem populi mei? Responditque rex Assuerus Esther reginae & Mardocheo Iudaeo: Domum Aman concessi Esther reginae, & ipsum iussi affigi cruci, quia ausus est manum mittere in Iudeos. Scribite ergo Iudeis sicut vobis placet ex regis nomine, signantes literas annulo meo. Hæc enim consuetudo erat, vt epistolis quæ ex regis nomine mittebantur, & illius annulo signatae erant, nemo auderet contradicere. Accitisque scribis & librariis regis, erat autem tempus tertij mensis, qui appellatur Sibani, vicesima & tertia illius die, scriptæ sunt epistolæ vt Mardocheus voluerat ad Iudeos & ad principes, & procuratoresque & iudices, qui centum viginti-

die Deum omnipotentem per fidem & mysteria incarnationis exorat, vt hostium comprimatur audacia, & fidelium liberetur innocentia. *f. Obsecro vt.* Quia euangelica doctrina, que Christi nomine in toto orbe prædicatur, spiritus sancti signaculo confirmata declaratur, cuius dono repleti ipsi prædicatores permanserunt insuperabiles & hostium suorum gloriosi triumphatores. *g. Accitisque, &c.* Quia euangelij doctrina ita condita est per scriptores noui testamenti domino mediante, vt sanctæ trinitatis fides plenissime in ea contineretur, & totius decalogi summa perfectio in duobus præceptis charitatis demonstraretur. *h. Qui cen.* in quibus totus mundus signatur. Nam denarius numerus per duodenarium multiplicatus cxx. facit, quibus septenarius sociatus totius summae plenitudinem concludit. ita decalogi custodia apostolica traditione per totum orbem diffusa, septiformis spiritus gratia in cordibus fidelium infunditur vel est consummata.

quo signum clementie monstrabatur

fili Aman-dathi Agagite

& ducis principes prouinciarum.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. VIII.

Die illo, Postquam descripta est ipsius Aman condemnatione, hic consequenter describitur innocentis populi liberatio. Circa quam sic proceditur: quia primo ponitur correctio præcogitatae malitiæ. secundo vindicta effrenatae audaciæ cap. 9. tertio remuneratio perpetratae iustitiæ cap. 10. Circa primum præmittitur Mardochei exaltatio. secundo malitiæ hostilis correctio, ibi: *Nec his contenta.* tertio ex hoc surgens noua exultatio, ibi: *Mardocheus autem.* Circa primum dicitur.

- 2 *Dedit rex Assue.* id est, omnes ipsius facultates.
- 3 *Et Mardocheus.* tanquam sibi familiaris & amabilis: Tum quia vitam eius seruauerat vt patet ex precedentibus. Tum quia regine patris uis erat.
- 4 *Tulitque rex an.* cum a dignitate pristina degradando, quia tunc magni homines in dignitatibus constituti talibus annulis utebantur.
- 5 *Et tradidit Mar.* ipsum loco eius promouendo.

- 6 *Nec his conten.* Hic consequenter describitur correctio malitiæ excogitate per Aman contra Iudeos. Circa quã primo ponitur humilis regine petitio, cum dicitur. *Procidit ad pedes regis.* & pia, cum dicitur *fleuitque.* & rationalis, cum subdit. *Oravit vt malitiam Aman Agagite, &c.* & patet litera.
- 7 *Responditque rex.* Hic consequenter ponitur regis concessio, cum subditur.
- 8 *Scribite ergo, &c. pro eorum salute.*
- 9 *Signantes literas.* vt nullus audeat contradicere.
- 10 *Accitisque scri.* Hic consequenter describitur dictæ concessionis accelerata executio, quia periculum erat in mora, & hoc est quod dicitur. *Accitisque scribi,* qui habebant dictandi officium.
- 11 *Et librariis.* id est scriptoribus.
- 12 *Erat autem.* & sic duo menses fluxerunt a tempore quo literæ contra Iudeos impetratæ per Aman missæ fuerant, quia primo mense posuit Aman sortem quo mense & quo die Iudei debebant interfici, & statim illæ literæ fuerunt impetratæ & missæ, vt habetur supra 3. cap.

MORALITER.

1 *Die illo.* per hoc autem fuit figurata concessio urbis Romanæ facta ecclesie in qua regnauerat Iulianus apostata figuratus per Aman, & plures alij persecutores, & Christiani. **3** *Et Mardocheus.* sicut dictum est supra per Mardocheum intelligitur beatus Petrus, & eadẽ ratione per eum potest intelligi quilibet bonus prælati de salute ecclesie sollicitus. Multi verò boni prælati propter atrocitatem persecutionis fugerant de ecclesiis suis ante baptismum Constantini, sed ipso baptizato aperte fuerunt ecclesie, & reuersi fuerunt prælati fugitiui, vt in ecclesiis suis ministrarent ante faciem regis celestis, quod figuratum

guratum fuit per ingressum Mardochei ante faciem regis. **4** *Tulit itaque.* Hoc autem mystice fuit impletum, quando diuina ordinatione sublata fuit a principibus terrenis potestas inuestiendi episcopos & abbates per baculum & annulum, & remansit prælati ecclesie tantum. **†** *Esther au.* Per quod designatur, quod nullus institutus est prælatus, nisi per ecclesiam Esther nomine figuratam. *Oravitque vt malitiam Aman & machinationes eius, &c.* **†** *Iuberet irritas fie.* quod rex noster Iesus Christus mystice fecit, quando per Constantinum statuta contra Christianos facta per Neronem & alios persecutores Christianorum irritauit, inhibens sub pena ne aliqua fieret iniuria Christianis.

fidelis singulis
provinciis &
populis lingua
lis.

A septem provinciis ab India vsque ad Æthio-
piam, præsidebant, † provinciæ atque provin-
ciæ, populo & populo, iuxta linguas & literas
suas, & Iudæis prout legere poterant & audi-
re. Ipsæque epistolæ quæ ex regis nomine mirt-
tebantur, annulo ipsius obli gnatae sunt & mis-

† euntes e-
quantes e-
quos, equan-
tes veloci-
mi animalia,
malos ex e-
quibus gen-
tas & iura.

sa per † veredarios, qui per omnes provincias
discurrentes, veteres literas novis nuntiis præ-
uenient. Quibus imperavit rex, vt conueni-
rent Iudæos per singulas ciuitates, & in vnum
præciperent congregari, vt starent pro ani-

† exercitum
populi & pro
vinctis qui
opprimerent
eos.

mabus suis, & † omnes inimicos suos cum
coniugibus ac liberis, & vniuersis domibus

B

Interficerent, &c.
Ne malis germinis
pullularent rediuita
plantaria. Similiter
septem gentes qui
habitabant in terra
promissionis domi-
nus interfici iussit, &
post modum Ama-
lechitas omnimodè
deleat, vt omnem oc-
casionem scandali
auferret eis. vnde
Dauid ait: *In matu-
tino interficiebam, &c.*

* regi Affue

Pal. 100b.

interficerent atque delerēt.

Et constituta est per omnes
provincias vna vltionis

dies, id est, tertiadecima die

mensis duodecimi Adar.

Summaque epistolæ fuit, vt
in omnibus terris ac popu-
lis qui regis Assueri impe-
rio

interficerent atque delerēt.
Et constituta est per omnes
provincias vna vltionis
dies, id est, tertiadecima die
mensis duodecimi Adar.
Summaque epistolæ fuit, vt
in omnibus terris ac popu-
lis qui regis Assueri impe-
rio

Domine in tua dirione cuncta sunt posita, & non est qui tunc possit resistere voluntati.

rio subiacebāt, notum fieret, paratos esse Iudæos
ad capiendam vindictam de hostibus suis. Egres-

si que sunt veredarij celeres, † nuntia perferen-

tes; & edictum regis pepen-
dit in † Susis. Mardocheus

autem de palatio & de con-
spectu regis egrediens, ful-

gebat vestibus regis, hyacinthinis videlicet

& arinis, coronam auream * portans in capi-

te, & amictus serico pallio atque purpureo.

Omniſq; ciuitas exultauit atque letata est. Iu-

dæis autem noua lux oriri uisa est, gaudium,

honor, & tripudium. Apud omnes populos,

vrbes atque provincias quocunq; regis † præ-

cepta veniebant mira exultatio, epulæ atque

conuiuia & festus dies, intantum vt plures al-

terius † gentis & † sectæ eorum religioni & cæ-

remoniis iungerentur. Grandis enim cunctos

Iudaici nominis terror inuaserat.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Iuxta lin. & lit. imperium enim Assueri ita erat diffusum,
quod in diuersis provinciis non solum erāt idiomata diuer-
sa, sed etiam in aliquibus locis varijs literis utebantur.

2 Et constituta. & sic patet quod eadem dies quæ per sorte in
ipsius Aman erat deputata ad interfecionem Iudæorum,
per diuinam prouidentiam ordinata est ad contrarium, sci-
licet ad interfecionem suorum inimicorum.

3 Summaq; epistolæ. sententia in breui & in grosso: quia pro-
cessus & verba literæ regalis hic non ponuntur, sed inferius
16. cap. secundum opinionem aliquorum.

4 Egressiq; id est nuntii sic dicti, a veho vehis, quia portant
nuntium vel mandatum.

5 Et edictum regis. de correptione malitiæ Aman.

6 Pependit in Su. vbi tunc erat sedes regis, vt patet prædi. 1. c.

7 Mardocheus au. Hic consequenter describitur ex prædictis
orta

MORALITER.

7 Mardocheus au. Per hoc significatur, q. prælatus fraternam
charitate motus aliquando de contemplatione dēt egredi & transi-
re ad actionē pro salute populi sui: & tunc dēt fulgere vesti-
bus

orta letitia: quia scribitur Prou. 29. a. *In multiplicatione iustorum
latabitur vulgus, cum autem impii sumpserunt principatum, &c.* & ideo si
cur exaltatio Aman impii fuit bonis cā tristitia, ita exaltatio
Mardochei p quā fuit multiplicatus in bonis tpalibus & ho-
nore, fuit cā letitia. & hoc est quod dī: *Mardocheus au. de pala-
tio & de conspectu, egredi.* ad statum ciuitatis disponendum.

8 Fulgebat vestibus. In signū potestatis sibi datæ & dignitatis.

9 Omnisque ciui. pro depressione impij, & exaltatione iusti.

10 Iudæis au. no. lux. Quia prius erant in tenebris tristitiæ.

11 Gaudium. honor dē reginæ promotione, quæ erat de eo-
dem genere. *12 Et tripudium.* id est, gestus exterior lætus
precedens ex interiori læticia, intantum vt plures alterius
gentis & sectæ eorum religioni & ceremoniis iungerentur,
credentes quod haberent Deum celi prouisorem, qui tam
subitè & mirabili modo hostem eorum detecerat, & eos
subleuauerat.

bus virtutū & corona dignitatis, & amiciri pallio honestatis.
9 Omnisq; ciuitas. In promotione namque boni prælati dēt
populus letari, Prou. 29. a. *In multiplicatione iustorum latabitur
vulgus, cum autem impii sumpserint principatum, gemet populus.*

CAPVT IX.

1 Gitur duodecimi mensis, quem

Adar vocari iam ante diximus,

tertiadecima die, † quando cun-

† qua pertine-
nt uerbi uni re-
gis, & delectu-
m per quod
sperabant se
Iudæis domi-
natos inini-
ci ipsorum.

1 Gitur duodecimi mensis, quem
Adar vocari iam ante diximus,
tertiadecima die, † quando cun-

1 Gitur duodecimi mensis, quem

Adar vocari iam ante diximus,

tertiadecima die, † quando cun-

tertiadecima die, † quando cun-

NICOLAUS DE LYRA.

1 Gitur duodecimi mensis. Hic consequenter describitur
vindictio effrenate audaciæ, quia multi per diuersas
partes orbis vidētes vel audiētes literas quas Aman
miserat ex noie regis, condixerant adinuicē, q. Iudæos inter-
ficerent, & bona eorū diriperēt, sed per literas reuocatorias
per Mardocheum impetratas mādatū est per totū imperiū,
quod

q. Iudæi de suis aduersariis vindictā acciperet: & quod iudi-
ces, duces, & præfecti provinciarū in hoc eis assisterēt. sic er-
go procedit, quia primo ponit hmoi vindictio. secūdo erga
Deū gratiarū actio, ibi. *Dies aut tertiadec.* Circa primū primo
ponitur vindictio generalis, secūdo specialis, ibi. *Quid ultra
posulas.* Circa primū primo ponit vindictio generalis per
totū imperiū Assueri, & patet litera ex prædictis vsque ibi.

MORALITER.

1 Gitur duo. In hoc c. describitur interfectio duplex aduer-
sariorum

fariorū populi Iudaici, per quod figurata fuit duplex interfe-
ctio aduersariorū populi Christiani. Prima fuit tempore Ca-

CAP. IX.

A a Et plurimum pos. co. Quia doctorum actio laudabilis, & potentia virtutum, honorem, & reuerentiam tribuit multitudini fidelium, vnde in Actib. apostolorum. *Fiebant prodigia, & signa multa, vnde legitur alibi. Fiebat. n. omni a. timor. Itē. Nemo*

Ad. s. b. audebat se coniungere illis, & magnificabat eos populus.

Ibid. s. g. b. Itaque percusserunt

Ibid. s. c. In. Non solum alios operarios iniquitatis, qui perseverant in peccatis, nec curant percipere remissionem peccatorum, spiritus sancti diuina sententia dānandos iudicat, sed etiam carnales Iudaeos decalogi transgressores crucis Christi reatu, quē ex perfidia contraxerunt, in inferni cruciatibus censuros.

c Quorum ista sunt nomina. Horū nominū interpretationes non multo opere exquirimus, nec allegoriæ seruire cogimur. Typus enim in parte est, non in toto. Si enim in toto est typus, non est historia. Historicum oportet rei gestæ veram seriē exponere, nec citra subsistere, nec ultra procedere: Allegoricū interpretē egregias partes in spirituali sensu conuenientes eligere.

B d Cui illa. * A VGVST. Officia vindictæ possunt implere boni bono animo, quomodo lex, quomodo iudex, officia vero misericordiae mali implere nō possunt.

C * IDEM. Magni, & sancti viri nonnulla peccata morte punierunt, quo & viuentibus vtilis metus inculceretur, & illis, qui morte puniebantur, non ipsa mors noceret, sed peccatum, quod augeri posset si viuerent. Non temere illi iudicabant, quibus tale iudicium donauit

Li. r. quzst. mg. c. 10.

De fer. Dom. in monte t. 8.

gulas ciuitates, & oppida, & loca, vt extenderet manū cōtra inimicos, & persecutores suos. Nullusq; ausus est resistere, eo quod omnes populos magnitudinis eorum formido penetraret. Nam, & prouinciarum iudices, & duces, & procuratores, omnisq; dignitas, quæ singulis locis, & operibus præerat, extolebāt Iudaeos timore Mardochei, quem principem esse palatii, & plurimum posse cognouerant. Fama quoq; nominis eius crescebat quotidie, & per cunctorum ora voltabat. Itaque percusserunt Iudaei inimicos suos plāga magna, & occiderunt eos reddentes eis, quod sibi parauerant facere, intantū vt etiā in Suis quingentos viros interficerēt, extra decē filios Aman Agagitæ hostis Iudeorum, quorū ista sunt nomina, Pharsandatha, & Delphon, & Esphata, & Phoratha, & Adalia, & Aridatha, & Phermetha, & Arifai, & Aridai, & Iezatha, quos cū, occidissent, prædas de eorum substantijs agere noluerunt, statimque numerus eorum, qui occisi erāt, in Suis ad regem relatus est. Qui dixit reginæ. In vrbe Suis interfecerunt Iudaei quingentos viros, & alios decem filios Aman. Quantam putas eos exercere cædem in vniuersis prouincijs? Quid ultra postulas? Et quid vis, vt fieri iubeam? Cui illa respōdit. Si regi placeat detur potestas Iudæis, vt sicut hodie fecerunt in Suis, sic & faciant cras, & decem filij Aman in patibulis suspendant. Præcepitque rex, vt ita fieret. Statimque in Suis pependit edictum, & decem Aman filij suspensi sunt. Congregatis Iudæis decima quarta die mensis Adar interfecti sunt in Suis trecenti viri, nec eorum ab illis direpta substantia est, sed & per omnes prouincias, quæ diuioni regis subiacebant,

nauerat Deus. Inde est, quod Helias multos morte affecit, & propria manu, & igne diuinitus impetrato, cū & alij multi magni, & diuini viri eodē Spiritu cōsuetes rebus humanis non temere fecerūt. Nā, & verbis Apostol. Petri Ananias, & vxor eius, exanimis ceciderūt, nec resuscitati sūt, sed sepulti Paulus quēdam peccatorem tradidit Satanæ in interitum carnis, ut anima salua esset. Et si nolunt hic mortem intelligere (fortasse enim incertum est) quamlibet vindictam per Satanam factam ab Apostolo fateantur, quod non eā odio, sed amore fecisset, manifestat illud adiectum. *Vt anima salua sit.*

* IDEM. Perunt iusti vindictā de inimicis duobus modis, & hoc causa charitatis, vt scilicet, qui ad vitam æternam prædestinati sunt, conuertantur à malo ad bonum, qui verò præsciēte Deo damnandi sunt, moriantur, & peccare desistant, vt per hoc minorem penam in inferno habeant. Petunt autem de reprobis vindictā, quia optant venite diem iudicij extremi & resurrectionē suorum corporum præstolantur.

Esther, quæ cū tanta constantia hostes suos extirpare contēdit, studium atque solertiā ecclesiæ exprimit, quæ hostes suos pacifica mente persequitur, & sine fine Deo subijcere conatur. vnde. *Persequar inimicos meos, & comprehendam illos, etc.* Primum quingentos, deinde trecentos viros occidit, eos, scilicet, qui non curant remissionem peccati sui accipere, & qui fidem sanctæ Trinitatis non adorant, operibus bonis perpetua morte dignos ostendit.

Esther, quæ cū tanta constantia hostes suos extirpare contēdit, studium atque solertiā ecclesiæ exprimit, quæ hostes suos pacifica mente persequitur, & sine fine Deo subijcere conatur. vnde. *Persequar inimicos meos, & comprehendam illos, etc.* Primum quingentos, deinde trecentos viros occidit, eos, scilicet, qui non curant remissionem peccati sui accipere, & qui fidem sanctæ Trinitatis non adorant, operibus bonis perpetua morte dignos ostendit.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Fama quoque, &c. scilicet, propter regiminis bonitatem, & imperij prosperitatem à tēpore quo fuerat Mardocheus positus loco Aman.
2 Extra decem filios Aman Agagitæ, &c. i. præter ipsos.
3 Quo. ista sunt nom. Isti specialiter nominantur, quia erant principes aduersarij Iudæorū. vnde dicit hic glossa Heb. quod isti filij Aman hic nominati fuerunt cū illis Samaritanis, qui scripserunt accusationē contra filios transmigrationis ad impediendū templi adificationē, imponentes eis falso, quod sub prætextu templi adificabant ciuitatem, vt dictum fuit Esar. 4. & hoc factum fuit tēpore Cyri secundum Hebræos & iterum renouatum tēpore Assueri, quia dicta inhibitiō iterum fuit renouata tempore Assueri, quæ dicunt Heb. filium fuisse Cyri, et istud impedimentum fuit factum de consilio filiorum Aman, patre eorū hoc procurante, & accipitur ista glossa de quodam libro Hebraico, qui intitulatur seder holam, id est, ordo seculi.

4 Prædas

MORALITER.

roli magni. secunda tpe Godfridi de Buillione. sicut in eorum gestis scribitur diffuse. Per decem filios Aman suspēfos in patibulis, figurata fuit damnatio malitiam eius imitantū in gehennæ pœnis. Per interfectionem autem quingentorum virorum

- 4 Prædas de eo. sub. ad ostendendum, quod non erant moti cupiditate auaritia, sed zelo iustitiæ, & ne regem offenderent, quia bona talia sic ex dispositione regis interfectorum fisco regio applicari debant.
5 Quid vl. Hic ponitur vindictio specialiter, scilicet, in vrbe Suis tantum, quia ibi fuerat machinatio facta Aman contra Iudæos, & id facta est ibi maior vindictio, scilicet, duobus diebus, & hoc est, quod dicitur. Quid ultra po. q. d. parat us sum facere, & ideo regina magis fuit ausa ultra petere, dicens. Detur potestas Iudæis, &c.
6 Et decem filij Aman, &c. qui fuerant occisi in die præterita, vt sic iustitia vniformis fieret in patre, & filiis, & patet litera vsq; ibi.
7 Sed & per omnes, &c. Istud refertur ad vindicationem diei præcedentis, quia in ciuitate Susa tantum habuerunt Iudæi licentiam interficiendi aduersarios duobus diebus, scilicet, tertiadecima, & decima quarta duodecimi mensis. In aliis autem ciuitatibus, & villis vno die tantum, scilicet, tertiadecima die eiusdem mensis.

virorum significatur mactatio quinque sensuum, quantum ad illicitos motus eorum. Per hoc autem quod Iudæi occisoriū bona noluerunt prædari, significatur, q. Christiani pugnantes contra infideles & etiam in quolibet bello iusto, moueri non debent pp lucrū tpale, sed zelo fidei & amore iustitiæ.

A *a Infantum.* Omnes, qui quinque sensibus corporeis legem carnaliter suscipiunt, & cum per septiformē spiritus sancti gratiam specialiter plena, & perfecta sit, spiritualiter intelligere respiciunt, quasi duobus diebus vincunt atq; prosternuntur.

b *Dies autē.* Notandum, quod quidā Iudaeorū triadecima die interficiūt, & decimaquarta desinunt & solennitatem agūt quidā per duos dies, id est, tertiamdecimā, & decimaquartam diem eiusdem mensis occidūt, quintadecima solenniter quieteunt, quia quidā sanctorum post completos labores quibus Deo bene credo, et bene vivēdo seruiunt modo ante tempus iudicij in animabus sabbathū eterne quietis habent. Alij vique ad vltimum resurrectionis diē in carne perdurātes superatis hostibus vniuersis subito immutati, quietē animarū, & corporū percipiūt. vnde Apo. solus. *Mortui, qui in Christo sunt, resurgent primi.* Deinde nos, qui viuimus, qui resursumus, resurgemus cum illis obuia Christo in aera, &c. Nā quartadecima, qui bis septem cōtinet quietem animatum perfectam significat, quintadecima vero septennarium & octonarium cōpletens animarū, & corporum quietem significat.

C *Et*

pro animabus suis steterunt Iudaei, interfectis hostibus suis atq; persecutoribus, iudicium, vt septuagintaquinque milia occisorum impleretur, & nullus de substantiis eorū quicquam contingeret. Dies autem tertiusdecimus mensis Adar vnus apud omnes interfectionis fuit, & decimaquarta die cedere desierunt, quem constituerunt esse solennem, vt in eo omni deinceps tēpore vacarent epulis, gaudio atque cōiuiiis. At hi, qui in vrbe Susis cādem exercuerant, tertio decimo, et quartodecimo eiusdem mensis die in cāde versati, quintodecimo autem die percutere desierunt. Et idcirco eundem diem constituerunt sollemnem epularum atque letitiae. Hi vero Iudaei, qui in oppidis non muratis ac villis morabantur, quartumdecimum diem mensis Adar conuiuiorum, & gaudij decreuerunt, ita vt exultent in eo, & mittant sibi inuicem partes epularū, & ciborū. Scripsit itaq;

Mardocheus omnia haec, & literis cōprehensa misit ad Iudaeos, qui in omnib. regis prouinciis morabantur, tam in vicinis positus, quam procul, vt quartadecimam, & quintadecimam diē Adar mensis pro festis susciperent, & reuertēte semper anno solenni celebrarēt honore. Quia in ipsis dieb. se vlti sunt Iudaei de inimicis suis, & luctus atq; tristitia in hilaritatem gaudiumq; conuersi sunt, essentq; isti dies epularum atque letitiae, & mitterēt sibi inuicem ciborū partes, & pauperib. munuscula largirentur: susceperuntque Iudaei in sollemnē ritum cuncta, quae eo tpe facere coeperant, & quae Mardocheus literis facienda madauerat. Aman enim filius Amadathi stirpis Agag hostis, & aduersarius, & Iudaeorum cogitauit contra eos malū, vt occideret atq; deleteret. Et misit phur, quod nostra lingua vernit in sortē. Et postea ingressa est Esther ad regē, oblectās, vt cōtra eius literis regis irriti fierēt, et malū, quod cōtra Iudaeos cogitauerat reuertere in caput eius. Deniq; & ipsam, & filios eius affixerūt cruci, atque ex illo tpe dies isti appellati sunt Phurim id est, sortium, eo quod Phur, id est, fors in vnam missa fuerit. Et cuncta, quae gesta sunt epistolae, id est, libri huius volumine continentur, quaeque sustinuerunt, & quae deinceps immutata sunt, susceperunt Iudaei super se, & seminum suum, & super cunctos, qui religioni co-

a. Thec. 4. d.

significat rem.

Prou. 16. d.

Idcirco propter omnia verba epistolae huius, viderunt, & tuerunt, &c. F

NICOLAUS DE LYRA.

1 Dies autē, &c. Hic consequēter ponitur erga Deum gratiarū actio, in hoc, quod dies 14. in qua Iudaei, qui erant extra ciuitatē Susis, qui euerūt ab interfectione aduersariorū, & dies 15. mensis in qua Iudaei, qui erant in Susis, qui euerūt ab huiusmodi occisione, constituti sunt sollemnes apud Iudaeos vniuersos, vt essēt memores beneficii diuini his diebus eis dati. & primo ponitur huius dierū sollemnizatio, & secūdo huius sollemnizationis cōfirmatio, ibi. Scripsit itaq; Mar. sentētia primae partis patet ex dictis. 2 Scripsit itaq; Hic consequēter ponitur dicitur sollemnizationis cōfirmatio, & hoc dupliciter: primò per Mardochei literas ad Iudaeos receptas, secūdo plures Esther & Mardochei simul scriptas, ibi Scripsit itaq; Esther Circa primū dicit: Scripsit itaq; Mar. omnia haec. In hoc libro cōscripta quae librū scripsit Mardocheus.

3 Misit ad Iudaeos, &c. vt omnes clarius cognoscerēt diuinū beneficium eis collatū, vt potius diuino beneficio, prout cōtinetur in serie huius libri, vt quātadecima & quātadecima diē pro festis susciperēt, tanquam ex alijs beneficiis grati. Cetera patent ex dictis vsque ibi.

4 Aman filius Amadathi. Hic in breuib. ponitur sententia, & p̄cessus totius

totius huius libri, scilicet de ipsius Aman machinatione, & de frustratione per reginam Esther. A quo autē iste processus in breui sit hic positus, dicendum, quod a Mardocheo, qui hunc librum scripsit, & per modum cuiusmodi recapitulationis praedictorū hic inseruit. vcl. ab Esdra, qui hunc librum cum alijs reparauit. dubium est autē apud aliquos. Viderunt tamen probabilius, quod a Mardocheo. vnde subditur conclusio.

5 Atq; ex illo, &c. non est ab aliquo factū. Iudaeorum quo mense, et quo die deberet eē, sed ipsius Aman, qui misit sortē de interfectione Iudaeorū, & sic fuerunt ibi duae sortes. prima de mense, & secunda de die, vt habetur, supra 3. c. & propter hoc appellati sūt dies sortium in plurali. & hoc ex facto diuinae prouidentiae, quae sortem illam ordinatam ad malum Iudaeorum, conuertit in bonum ipsorum.

6 Quaeque sustinuerunt. in persecutione Aman.

7 Et quae deinceps immutata sunt. per procuratōnē Esther, & Mardochei.

8 Susceperunt Iudaei super se, & seminum suum. quia parentes possunt obligare filios etiam futuros ad ea, quae spectant ad commune bonum.

9 Et super cunctos, qui religioni eor. vol. cop. id est, ad Iudaismum conuerti. Cetera patent ex dictis.

Scripse

MORALITER.

+ Quintodecimo autē die percutere, &c. Per hoc autē ostenditur, quod de victori corporali, & multo magis de spirituali grē Deo sunt reddendae tanquā victori principali. Deut. 8. d. Ne dixeris

dixeris in corde tuo. Fortitudo mea, & robur manus meae haec omnia mihi praebuerunt, sed recordaberis domini Dei tui, quia ipse tibi vires praebuerit, vt impleret pactum suum super, quod iurauit patribus tuis, sicut praesens indicat dies.

C eorum voluerunt copulari, vt nulli liceat hos duos dies absque solennitate transigere, quos scriptura testatur, & t certa experunt tempora annis sibi

a *Isti sunt dies.* Quia quies animarū, & resurrectio corporū merito firmiter à fidelibus custoditur, & celebratur, vel, quia quietis animarum, & resurrectionis corporum merito offeratio à fidelibus custoditur, & celebratur.

a iugiter succedentibus. Isti sunt dies quos nulla vnquā delebit obliuio. Et per singulas generationes cunctæ in toto orbe prouinciæ celebrabunt, nec est vlla ciuitas in qua dies phurim, id est,

B fortium non obseruentur à Iudæis, & ab eorum progenie, t quæ his ceremonijs obligata est.

Scriptiseruntque Esther regina filia Abihail, &

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Scripte. Est. re. fi. Abi. & Mar.* Hic consequenter ponitur confirmatio dictæ solennizationis, secunda ad mandatum Esther, & Mardochei simul. Sciendum tamen, quod istud mandatum differt à primo, & quia vt dicunt Hebraei, Esther, & Mardocheus petierunt, quod liber iste à sapientibus Iudæorum reciperetur in numero librorum factorum, premi serunt tamen huic petitioni obseruationem dictæ solennizationis, eā iterando ad maiore assertionē, & hoc est, quod dicitur.

2 *Vt omni studio dies ista solennis sancitur in posterum.* id est, confirmaretur.

3 *Vt haberent pacem.* i. pacifice habitarent inter Gētiles, nec insolescerent

ADDITIO.

In c. 9. vbi dicitur in postil. *Ieiunia, & cla.* Hoc quod dicitur. *Ieiunia, & clamores.* exponit ab Hebræis, & ex ordinatione Esther, & Mardochei, sicut obseruandi erant dies fortium ad notitiam solennem, vt dictum est, ita obseruarent ieiunia, & clamores,

CAPVT X.

CAP. X.

C **a** *Ex vero Assuerus.* Christus, qui excisus de mōre sine manib. creuit in montē magnum, & impleuit totū mūdū historialiter enī non omnē terram tributariam fecit, qā nec habuit.

R ex vero Assuerus omnem terrā, & cunctas maris insulas fecit tributarias; cuius fortitudo, & imperiū, & dignitas atq; sublimitas, quæ exaltauit Mardocheū, scri-

pta sunt in libris Medorum atque Persarum, & quomodo Mardocheus Iudæi generis secundus à rege Assuero fuerit, & magnus inter Iudæos, & acceptabilis plebi fratrum suorum, quærens bona populo suo, & loquens ea, quæ ad pacem leminis sui pertinerent.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. X.

1 *Ex vero Assuerus.* Hic vltimo ponitur remuneratio pro opere iustitiæ, quam fecerat Assuerus Aman, & eius filios suspendendo, & Mardocheum exaltando, quia pp hoc Deus eius dilatauit imperium, quod notatur cū dicitur.

2 *Om. ter. locutio est hyperbolica,* quia multæ terræ, & insulæ non fuerunt sibi subiectæ, sicut dicitur tota ciuitas vadit ad tale spectaculum, licet magna pars, vel maior non vadat.

3 *Cuius fortitudo.* contra hostes.

4 *Et imperium.* quantum ad ciues.

5 *Et dignitas.* scilicet, imperialis, & regia.

6 *Atque sublimitas,* quia multos reges habuit sub ditiōe sua

7 *Quia*

MORALITER.

† 1 *Rex vero Assuerus.* Per regem Assuerum significat dñs noster Iesus Christus, sicut dictum est supra, qui subiugauit sibi omnem terram per fidem. nam aliqui de omni terra iugo fidei Christianæ submiserunt colla sua, vt sit ibi distributio pro generib. singulorū, cum dicitur. *Omnem terram.* sicut dicitur. Omne animal fuit in arca Noe. Circa vero finē mundi oēs generaliter supponent iugo fidei. sicut dicunt doctores nostri, & tunc in omnib. gentib. erit *Deus vnus, & nomen eius vnū,* Zach. 14. & tunc erit distributio pro singulis generib. eū dicitur omnem

Mardocheus Iudæus etiā secundam epistolam vt omni studio dies ista solennis sanciretur in posterum. Et miserunt ad omnes Iudæos, qui in centum viginti septem prouincijs regis Assueri versabantur, vt haberent pacem, & scriberent veritatem obseruantes dies fortium, & suo tempore cum gaudio celebrarent, sicut constituerant Mardocheus, & Esther. Et illi obseruanda susceperunt à se, & à semine suo ieiunia atque clamores, & fortium dies, & omnia, quæ libri huius, qui vocatur Esther historia continentur.

insolescerent confidentes de potētia Esther, & Mardochei. **4** *Et suscipiunt veritatem.* scilicet, huius libri inter sacros codices. **5** *Obseruantes dies fortium.* Hic repetitur solennitas istorum dierum ad maiorem assertionem.

6 *Ieiunia atque clamores.* id est, quod tunc haberent memoriā quomodo de afflictionibus paratis sibi ab Aman fuerant his diebus liberati, & vltius repetit de receptione huius libri cum dicitur.

7 *Et omnia, quæ huius libri, &c.* construat sic litera. Et oīa, quæ in historia huius libri continent, supple inter libros reciperēt.

8 *Qui voca. Esther.* Id est, qui liber ab ipsa Esther intulatur, licet Mardocheus ipsum scripserit.

& clamores, sic, scilicet, quod ante illam solennitatem ieiunarent, & se affligerent, in memoriam ieiuniorum Esther, & Iudæorum, quæ illo tempore fuerunt facta. Quæ quidem ieiunia obseruant vsque in præsentem diem, sicut & solennitates prædictas, &c.

pta sunt in libris Medorum atque Persarum, & quomodo Mardocheus Iudæi generis secundus à rege Assuero fuerit, & magnus inter Iudæos, & acceptabilis plebi fratrum suorum, quærens bona populo suo, & loquens ea, quæ ad pacem leminis sui pertinerent.

7 *Quia exal. Mar.* quia p prædictā sublimitatē potuit hoc facere. **8** *Scripta sunt in li. Medo.* in quibus acta Assueri diligentius conscripta sunt, quam in hoc libro.

9 *Et quomodo Mardocheus.* vt sic memoria bonitatis eius nō solum apud Iudæos, sed etiam apud Gētiles futuris temporibus remaneret. Cetera autem, quæ sequuntur non intendendo exponere. Tum quia satis apparet eorum sententiā ex prædictis. Tum quia non sunt in Hebræo, nec de scriptura canonica, sed magis videntur à Iosepho, & alijs scriptoribus conficta, & postea editioni vulgatæ inserta, secundum quod dicit Hieronymus in prologo huius libri, dicit. Addens ea, quæ ex tempore dici poterant, & audiri, sicut solitum est scholaribus omnem terram.

7 *Qui exal. Mar.* Per istū Mardocheū quem rex Assuerus exaltauit, & fecit à se secundum, significatur pontifex summus quem Christus exaltauit super totum populum Christianū, faciens ipsum sibi vicarium.

† *Quæ. bo. po. su.* per hoc ostenditur, quod studium summi pontificis verti debet ad querendum bonum populi Christiani. Et similiter alij prelati sub ipso, quilibet in sua prouincia, vel diocesi intendere debent ad honorē, & gloriā domini nostri Iesu Christi, cui est honor, & gloria in secula seculorū Amen.

MORA-

NICOLAUS DE LYRA.

A scholarib. disciplinis sumpto themate, i. materia aliqua, vel casu breui excogitate, quibus verbis vti potuit, qui iniuriam passus est, querimoniam mouendo, vel ille, qui iniuriam fecit, s. se defendendo. Et hoc modo videtur fecisse Iosephus quia vidit in hoc libro summam in breui literarū missarū ab Aman contra Iudæos, & summam reuocationis per Esther impetratæ, et habetur sup. c. 7. & 8. & ideo excogitauit, sicut homo literatus, & eloquens qualiter Aman potuit deceter describere machinationem suam colorando apparenti bonitate

nitare, & quomodo Mardocheus reuocator las literas potuit deceter dictare honore regis seruato, ita quod non notaretur de irrationabili mutabilitate. Quod patet ex hoc, quod forma literarum reuocatarum, quæ habetur infra 16. ca. acceptæ sunt de verbo ad verbum de Iosepho, libro antiquitatum 11. in qua describit historiam Esther. & idem probabiliter videtur de aliis hic sequentibus, quod fuerunt predicto modo excogitata, & scripta, & postea editioni vulgatæ inserta ad Dei laudē, cui est honor, & gloria in secula seculorū. Amē. Postilla venera. Nico. de Lyra super librum Esther finis.

In Eph. 11. li. Antic. 6.

Sess. 4.

CONCIL. TRIDENTINUM Si quis libros ipsos (Genesis, &c. Iudith, Esther, Daniel, & cetera) integros, cum omnibus suis partibus, prout in Ecclesia catholica legi consueuerunt, & in veteri vulgata latina editione habentur, pro sacris, & canonicis non susceperit, & traditiones prædictas scierit, & prudēs contempserit, anathema sit.

B -dixitque Mardocheus & cetera, utque ad lin. c.

Epist. ad Lucium Africam.

ORIGENES. In libro Esther, neque Mardochei, neque Esther preces, que legentes possunt edificare, habentur apud Hebræos, sed neque epistolæ, neque quæ ab Aman scripta est de euerfione gētis Iudeorum, neque Mardochei ex nomine regis Artaxerxis gētem a morte liberans. Apud septuaginta autem, & Theodotionē

Hieronymus. Quæ habentur in Hebræo plena fide expressi. Hæc autem, quæ sequuntur scripta reperi in editione vulgata, quæ Græcorum lingua, & literis continetur, & interim post finem libri hoc capitulum ferebatur, quod iuxta consuetudinem nostram obelo, id est, veru prænotauimus.

Dixitque Mardocheus. A Deo facta sunt ista. Recordatus sum somnij, quod videram, hæc eadē significantis, nec eorum quicquam irritum fuit. Paruus fons, qui creuit, in fluum, et in lucē solemque conuersus est, & in aquas plurimas redūdauit, Esther est quæ rex accepit uxorem, & voluit esse reginam. Duo autem dracones, ego sum, et Aman. Gentes, quæ conuenerunt, hi sunt, quæ conati sunt delere nomen Iudeorum. Gēs autē mea, Israel est, quæ clamauit ad

dominum, & saluum fecit dominus populū suū, liberauitque nos ab omnibus malis, et fecit signa magna atque portenta inter gentes, et duas sortes esse præcepit, unā populi Dei, et alterā ceterarū gentium. Venitque utraque fors i statutū ex illo iam tpe coram Deo vniuersis gentibus, & recordatus est dominus populi sui, ac miseratus hereditatis suæ. Et obseruabuntur dies isti in mense Adar, quartadecima, & quintadecima die eiusdem mensis cum omni studio, & gaudio in unū ceterū populi congregati in cunctas deinceps generationes populi Israel.

ca sunt, &c. Vide ergo ne imprudēs, & inscientes abrogemus exemplaria, quæ habentur passim in ecclesijs. Et legem statuamus fraternitati, vt deponant quidem sacros, qui apud eos feruntur libros assententur autem Hebræis, & persuadeant, vt nos puris impertiant, & qui nihil habeant figmenti. An non prouidētia in sanctis Scripturis dedit omnibus Christi ecclesijs adificationem? Non curam gefit eorum, qui empti sunt pretio, pro quibus Christus mortuus est?

CAPVT XI.

ANNO quarto regnantibus Ptolemao, & Cleopatra, attulerunt Dositheus, qui se sacerdotem, & Leuitici generis ferebat, & Ptolemaus filius eius hanc epistolam Phurim, quam dixerunt interpretatum esse Lysimachum, Ptolemæi filium in Ierusalem.

Hierony. Hoc quoque principium erat in editione vulgata, quod nec in Hebræo, nec apud ullum fertur interpretum.

CAPVT XI.

Vidit somnium Mardocheus, &c.

Anno secūdo regnante Artaxerxe maximo prima die mensis Nisan vidit somnium Mardocheus filius Jairi, filij Semei filij Cis de tribu Benjamin, homo Iudæus, quæ habitabat in urbe Susis, vir

magnus, & excelsus inter primos aulae regia. Erat autem de eo numero captiuorum, quos transtulerat Nabuchodonosor rex Babylonis de Ierusalem cum Iechonia rege Iudæa, & hoc eius somnium fuit. Apparuerunt voces, et tumultus, tonitrua & terræ motus, & conturbatio super terram, & ecce duo dracones magni parati que contra se in prælium, ad quorum clamorem cuncta concitatae sunt nationes, vt pugnarent contra gentem iustorum. Fuitque dies illa tenebrarum, & discriminis, tribulationis, & angustia, & ingens formido super terram. Conturbataque est

vel etiam Deus, euenturum aliquid aperte, vel non euenturū, faciendū, vel denitandum denuntiat. Visio est, cum id quod videt quis, eodem modo quo apparuerat euenit. Somnium est figuris tectum, & sine interpretatione intelligi non potest. Infornium est, quando id, quod fatigauerat vigilantem, ingerit se dormienti, sicut est cibi cura, vel potus, vel aliqua studia, vel infamitates. Phantasma est, qui vix dormiro cæpit, & adhuc se vigilare estimat, aspiciere videtur irruentes in se, vel passim vagantes formas discrepantes, & varias, lætas vel turbulentas.

CAP.

L. r. de spiritu & anima, cap. 35.

AVGVST. Omnium, que tibi videre videntur dormientes quinque sunt genera, videlicet, oraculum, visio, somnium, infornium, & phantasma. Oraculum est cum in foras patens, vel aliqua sancta grauisque personæ, seu sacerdos,

A gens iustorum, & timētium mala sua, et p̄parata ad mortem. Clamaueruntq̄, ad dominū, & illis vociferantibus † fons paruus creuit in fluuiū maximū, et in aquas pluri-
mas redūdauit, Lux, et sol ortus est, et humi-

les exaltati sunt, & deuorauerunt inclytos. **D**
Quodcum vidisset Mardocheus, & surrexisset de stratu, cogitabat quid Deus facere vellet, & fixum habebat in animo scire cupiens quid significaret somnium.

CAPVT XII.

CAPVT XII.

M Orabatur autē eo tempore, &c. **R**ABBI SALOMON. Mardocheus hoc didicit, quia coram eo in idiomate Tharsensi loquebantur de regis intoxicatione, credentes Mardocheum illud idioma penitus ignorare.

B † IOSEPHVS Ben-Gorion. Erant hi duo Eunuchi ex propin-

M Orabatur † autem eo tempore in aula regis cum Bagathan, & Thares eunuchis regis, qui ianitores erant palatij. Cumque intellexisset cogitationes eorum; & curas diligentius peruidisset, didicit quod conarētur in regem Artaxerxem manus mittere, et nuntiauit super

eo regi. Qui de utroq̄ habita questione confessos iussit duci ad mortē. Rex autem quod gestum erat, scripsit in commentarijs. Sed & Mardocheus rei memoriam literis tradidit. Precepitque ei rex, ut in aula palatij moraretur, datis ei pro delatione munerib. Aman vero filius Amadathi Bugcus erat gloriosissimus coram rege, et voluit nocere Mardocheo, & populo eius pro duobus eunuchis regis, qui fuerant interfecti.

propinquis huiusmodi, amici eius fidelissimi, & consilij, &c. Mardocheus itaque uideus fufuros eunuchorum, intellexit nutus ipsorum, & cōsilia, & indicauit regine, regina uero regit. Porro Hamā quanto potuit studio eos a morte liberare conatus est, sed frustra, nihil enim efficere potuit.

Hieronymus. Hucusque proœmium. Quæ sequuntur in eo loco posita erant ubi scriptum est in volumine. Et diripuerūt bona, vel substantias eorum. Quæ in sola vulgata editione reperimus.

Epistolæ autem hoc exemplar fuit.

CAPVT XIII.

REX † maximus Artaxerxes ab india usq; Aethiopiā centum viginti septem prouinciarum, principibus, & ducibus, qui eius imperio subiecti sūt, salutem dicit. Cum plurimis gentibus imperarem, & uniuersum orbem meę ditioni subiugassem, volui nequaquam abuti potentię magnitudine, sed clementia, & lenitate gubernare subiectos, ut absque ullo terrore vitam silentio transigentes, optata cunctis mortalibus pace fruerentur. Quærente autem me à consiliarijs meis quomodo possit hoc imple-

ri, unus, qui sapientia, & fide ceteros præcelsabat, & erat post regem secundus Aman nomine, indicauit mihi in toto orbe terrarum populum esse dispersum, qui nouis uteretur legibus, & contra omnium gentium consuetudinem faciens, regum iussa contemneret, et uniuersarum concordiam nationum sua dissensione violaret. Quod cum didicissemus, uidentes unam gentem rebellem aduersus omne hominum genus peruersis uti legib. nostrisque iussionibus contraire, & turbare subiectarum nobis prouinciarum pacem atque concordia, iussimus, ut quoscunque Aman, qui omnib. prouincijs præpositus est, et secundus à rege, & quem patris loco colimus, monstrauerit, cum coniugibus ac liberis deleantur ab inimicis suis, nullusq; eorum misereatur, quartadecima die duodecimi mensis Adar anni presentis, ut nefarij homines uno die ad inferos descendentes, reddant imperio nostro pacem, quam turbauerant.

Hiero. Hucusque exemplar epistolæ. Quæ sequuntur post eū locum scripta reperi, ubi legitur. Pergensque mardocheus fecit omnia, quæ ei mandauerat Esther. Nec tamen habentur in Hebraico, & apud nullum penitus ferūtur interpretum.

Mardocheus autē deprecatus est dominū,

memor omnium operum eius, & dixit: Domine, domine rex omnipotens, in ditione enim tua cuncta sunt posita & non est, qui possit tua resistere uoluntati, si decreueris saluare Israel. Tu fecisti

a Domine, uoluit rex omnipotens in ditione enim tua cuncta sunt posita, &c. ALEXANDER primus, Papa & martyr. Si Trinitas nō est, cur Mardocheus orando dixit, Dñe, Domine Deus omnipotens, & omnia

A omnia in potestate tua sunt.
 *IOSEPHVS. At Mardocheus te cognita, scillis vestibus, opertus sacco, & sparsus cinere, ferebatur per urbem, iniquum facinus clauitatis, maximam gentem inter necioni esse addicta, & vociferando talia vsque ad regium Palatium delatus, ibi demum constitit. Non enim fas erat illum tali habitu regiam ingredi.

cælum, & terram, & quicquid cæli ambitu continetur, dominus omnium es, nec est, qui resistat maiestati tue. Cuncta nosti, & scis quia non pro superbia, et contumelia, & aliqua glorie cupiditate fecerim hoc, ut non adorarem Aman superbissimum, libeter enim pro salute Israel etiam vestigia pedum eius deosculari paratus essem, sed timui ne honorem Dei mei transferrem

ad hominem, & ne quemquam adorare ex-
 cepto Deo meo. Et nunc domine rex Deus Abraham miserere populi tui, quia volunt nos inimici nostri perdere, & hereditatem tuam delere. Ne despicias partem tuam, quam redemisti tibi de Aegypto. Exaudi deprecationem meam, & propitius esto sorti, & funiculo tuo, & conuerte luctum nostrum in gaudium, ut viuentes laudemus nomen tuum domine, & ne claudas ora te canentium. Omnis quoque Israel pari mente, & obsecratione clamauit ad dominum, eo quod eis certa mors impenderet.

CAPVT XIII.

CAPVT XIII.

Esther quoque regina confugit ad dominum, pauens periculum quod imminebat. Cumque deposuisset vestes regias sletibus, & luctui apta indumenta suscepit, & pro unguentis varijs cinere, et stercore impleuit caput, & corpus suum humiliavit ieiunijs, omniaque loca in quibus ante letari consueuerat, crinium laceratione compleuit. Et deprecabatur dominum Deum Israel, dicens. Domine mi, qui rex noster es solus, adiuua me solitaria, et cuius prater te nullus auxiliator est alius. Periculum meum in manibus meis est. Audiui a patre meo, quod tu domine tulisses Israel de cunctis gentibus, & patres nostros ex omnibus retro maioribus suis, ut possideres hereditatem sempiternam, fecistique eis, sicut locutus es. Peccauimus in conspectu tuo, & idcirco tradidisti nos in manus inimicorum nostrorum. Coluimus enim deos eorum. Iustus es domine. Et nunc non eis sufficit, quod

hereditatem tuam, & claudere ora laudantium te, atque extinguere gloriam templi, & altaris tui, ut aperiant ora gentium, & laudent idolorum fortitudinem, & predicent carnalem regem in sempiternum. Nec tradas domine sceptrum tuum his, qui non sunt, ne rideant ad ruinam nostram, sed conuerte consilium eorum super eos, & eum, qui in nos cepit seuire disperde. Memento domine, & ostende te nobis in tempore tribulationis nostre, et da mihi fiduciam domine rex deorum, & uniuersa potestatis, tribue sermonem compositum in ore meo in conspectu leonis, & transfer cor illius in odium hostis nostri, ut & ipse pereat & ceteri, qui ei consentiunt. Nos autem libera in manu tua, & adiuua me ancillam tuam nullum aliud auxilium habentem, nisi te. Domine habes omnium scientiam, & nosti, quia oderim gloriam iniquorum, & detester cubile incircuncisorum, & omnis alienigenæ. Tu scis necessitatem meam, quod abominer signum superbia, & glorie meæ, quod est super caput meum in diebus ostentationis meæ, & detester illud quasi pannum menstruatæ, & non portem in diebus silentij mei, & quod non comederim in mensa Aman, nec mihi placuerit conuiuium regis, & non biberim vinum libaminum, & nunquam letata sit ancilla tua, ex quo huc translata sum vsque in presentem diem, nisi in te domine Deus Abraham. Deus fortis super omnes exaudi [†]vocem eorum, qui nullam aliam spem habent, & libera nos de manu iniquorum, & erue me a timore meo.

*BASILIVS. Et sanctissima Esther orabat. Non tradas domine, sceptrum tuum ijs, qui non sunt. Ipsam vocem domini, de Deo vero dicens. CAP.

Lib. 1. Ant. cap. 6.

B Esther quoque regina confugit ad dominum, pauens periculum quod imminebat. Cumque deposuisset vestes regias sletibus, & luctui apta indumenta suscepit, & pro unguentis varijs cinere, et stercore impleuit caput, & corpus suum humiliavit ieiunijs, omniaque loca in quibus ante letari consueuerat, crinium laceratione compleuit. Et deprecabatur dominum Deum Israel, dicens. Domine mi, qui rex noster es solus, adiuua me solitaria, et cuius prater te nullus auxiliator est alius. Periculum meum in manibus meis est. Audiui a patre meo, quod tu domine tulisses Israel de cunctis gentibus, & patres nostros ex omnibus retro maioribus suis, ut possideres hereditatem sempiternam, fecistique eis, sicut locutus es. Peccauimus in conspectu tuo, & idcirco tradidisti nos in manus inimicorum nostrorum. Coluimus enim deos eorum. Iustus es domine. Et nunc non eis sufficit, quod

† & quia.

Epist. 199.

*AVGVSTIN. Esther Deum timens, Deum colens, Deo subdita, marito regi alienigenæ, non eundem secum colentem Deum, tamen subiecta seruebat, que cum extremo periculo, non suo tantum, sed etiam gentis sue, qui tunc erat populus Dei, domino prosterneretur in ipsa oratione sua dixit, ita sibi esse ornatum regium, sicut pannum menstruatæ, & ita orantem statim exaudiuit, qui cordis inspector eam vere dicere sciuit.

*BASI-

durissima nos opprimunt seruitute, sed robur manuum suarum idolorum potentie deputantes, volunt tuam mutare promissa, & delere hereditatem tuam, & claudere ora laudantium te, atque extinguere gloriam templi, & altaris tui, ut aperiant ora gentium, & laudent idolorum fortitudinem, & predicent carnalem regem in sempiternum. Nec tradas domine sceptrum tuum his, qui non sunt, ne rideant ad ruinam nostram, sed conuerte consilium eorum super eos, & eum, qui in nos cepit seuire disperde. Memento domine, & ostende te nobis in tempore tribulationis nostre, et da mihi fiduciam domine rex deorum, & uniuersa potestatis, tribue sermonem compositum in ore meo in conspectu leonis, & transfer cor illius in odium hostis nostri, ut & ipse pereat & ceteri, qui ei consentiunt. Nos autem libera in manu tua, & adiuua me ancillam tuam nullum aliud auxilium habentem, nisi te. Domine habes omnium scientiam, & nosti, quia oderim gloriam iniquorum, & detester cubile incircuncisorum, & omnis alienigenæ. Tu scis necessitatem meam, quod abominer signum superbia, & glorie meæ, quod est super caput meum in diebus ostentationis meæ, & detester illud quasi pannum menstruatæ, & non portem in diebus silentij mei, & quod non comederim in mensa Aman, nec mihi placuerit conuiuium regis, & non biberim vinum libaminum, & nunquam letata sit ancilla tua, ex quo huc translata sum vsque in presentem diem, nisi in te domine Deus Abraham. Deus fortis super omnes exaudi [†]vocem eorum, qui nullam aliam spem habent, & libera nos de manu iniquorum, & erue me a timore meo.

Lib. 2. adu. Eunom.

E

F

† precem.

Hieronymus. hæc quoque addita reperi in editione vulgata.

CAPVT XV.

CAPVT XV.

ET mādauit ei, (haud dubiūq̄ Esther Mardocheus,) ut ingrederetur ad regem, & rogaret p̄ populo suo, & p̄ patria sua. Memorare (iquit) dierum humilitatis tuę quō nutrita sis in manu mea, q̄a Aman secundus à rege locutus est cōtra nos in mortem, et tu inuoca dominum, & loquere regi pro nobis, & libera nos de morte.

Hiero. Necnon, & ista, quæ subdita sunt in editione vulgata reperi.

Die autem tertio[†] deposuit vestimenta ornatus sui, & circumdata est gloria sua. Cū que regio fulgeret habitu, & inuocasset omnium rectorem, & saluatorem Deum, assumpsit duas famulas, & super vnā quidē innitebatur quasi præ delicijs, & nimia teneritudine corpus suum ferre non su-

Hieronym. Exemplar epistolæ regis Artaxerxis, quam pro Iudeis ad totas regni sui prouincias misit, qđ & ipsum in Hebraico volumine non habetur.

CAPVT XVI.

REX MAGNVS Artaxerxes ab India vsq; ad Æthiopiam cētum vigintiseptem prouinciarū ducibus ac principibus, qui nostræ iussioni obediunt, salutem dicit. Multi bonitate principum, & honore, qui in eos collatus est, abusi sunt in superbiam, & non solum subiectos regibus nituntur opprimere, sed datam sibi gloriam non ferentes, in ipsos, qui dederunt moliantur insidias: Nec contenti sunt gratias non agere beneficijs, & humanitatis in se iura violare, sed Dei quoque cuncta cernentis arbitrantur se posse fugere sententiam. Et in tantum vesaniæ prorumpunt, vt eos, qui credita sibi officia diligenter obseruant, & ita cuncta agunt,

stinens, altera autem famularum sequebatur dominam, defluentia in humum indumenta sustentans. Ipsa autem roseo colore vultum perfusa, & gratis ac nitentibus oculis tristē celabat animum, et nimio timore cōtractum. Ingressa igitur cuncta per ordinem ostia, stetit contra regem, ubi ille residebat super solium regni sui, indutus vestibus regijs auroq; fulgens, & pretiosis lapidibus, eratque terribilis aspectu. Cumque eleuasset faciem, & ardentibus oculis furorē pectoris indicasset, regina corruit, & in pallorem colore mutato, lassum super ancillam reclinauit caput. Conuertit q̄ Deus spiritum regis in mansuetudinē, & festinus ac metuens exiliuit de solio, & sustentans eā vlnis suis donec rediret ad se, his verbis blādiebatur. Quid habes Esther? Ego sum frater tuus noli metuere. Non morieris, non enim pro te, sed pro omnib. hac lex constituta est. Accede igitur, & tange sceptrum. Cumque illa reticeret, tulit auream virgam, et posuit super collū eius, et osculatus est eā, et ait. Cur mihi non loqueris? Quæ r̄spōdit. Vidi te domine quasi angelū Dei, & conturbatū est cor meum præ timore glorię tuę. Valde enim mirabilis es domine, & facies tua plena est gratiarū. Cumq; loqueretur rursus corruit, et pene exanimata est. Rex autē turbabatur, & omnes ministri eius consolabantur eum.

vt omnium laude digni sint, mendaciorum cuniculis conentur subuertere, dum anres principum simplices, & ex sua natura alios æstimantes, callida fraude decipiunt. Quæ res, & ex veteribus probatur historiis, & ex his, quæ geruntur quotidie, quomodo malis quorundam suggestionibus regum studia deprauentur. Vnde prouidendum est paci omnium prouinciarum. Nec putare debetis si diuersa iubeamus, ex animi nostri venire leuitate, sed pro qualitate, & necessitate temporum, vt reipublicæ poscit utilitas, ferre sententiam. Et vt manifestius, quod dicimus intelligatis: Aman filius Amadathi, & animo, & gente Macedo, alienusque à persarum sanguine, & pietatem nostram sua crudelitate commaculans, peregrinus à nobis susceptus est, & tantam in se expertus humanitatem, vt pater noster vocaretur, & adoraretur ab omnibus post regem secundus, qui in tantum arrogantia tumorem sublatus est, vt regno priuare nos niteretur, & spiritu. Nam Mardocheum cuius fide, & beneficijs viuimus, & consortem regni nostri Esther cum omni gente sua quibusdam atque inauditis machinis expetiuit

A in mortem, hoc cogitans, ut illis interfectis infidaretur nostræ solitudini, & regnum Persarum transferret in Macedonas. Nos autem à pessimo mortalium Iudæos neci destinatos, in nulla penitus culpa reperimus, sed e contrario iustis veteribus legibus, & filios altissimi, & maximi semperque viventis Dei, cuius beneficio, & patribus nostris, & nobis regnum est traditum; & usque hodie custoditur. † Unde eas literas quas sub nomine nostro ille direxerat, sciatis esse irritas. porro quo scelere ante portas huius urbis, id est, † Susis; & ipse, qui machinatus est, & omnis cognatio eius pender in patibulis, non nobis, sed Deo reddente ei, quod meruit. Hoc autem edictum, quod nunc mittimus, in cunctis urbibus proponatur, ut liceat Iudæis uti legibus suis.

ter-

Quibus debetis esse adminicula, ut eos, qui se ad necem eorum parauerant, possint interficere tertiadecima die mensis duodecimi, qui vocatur Adar. Hanc enim diem Deus omnipotens incæroris, & luctus eius vertit in gaudium. Unde & vos inter cæteros festos dies hanc habete diem, & celebrate eam cum omni lætitia, ut in posterum cognoscantur omnes, qui fideliter persis obediunt, dignam pro fide recipere mercedem, qui autem insidiantur regno eorum, perire pro scelere. Omnis autem provincia, & ciuitas, quæ noluerit solennitatis huius esse participes, gladio, & igne pereat, & sic deletur, ut non solum hominibus, sed etiam inuia bestiis sit in sempiternum, pro exemplo contemptus, & inobedientia.

T O M I S E G V N D I F I N I S .

